BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE ROMA
8
18 — N
2

111.g.24

Google

A.IV.20.

REV. PATRIS

LVDOVICI
AB
ALCASAR
HISPALENSIS

E SOCIETATE IESV THEOLOGI,
& in Prouincia Bætica ſacræ Scripturæ Profeſſoris

VESTIGATIO
ARCANI SENSVS
IN
APOCALYPSI.

Adiectum quoque opuſculum de ſacris Ponderibus ac Menſuris.

Proſtat hæc Editio poſt Antuerpienſem ſuis quibuſque locis illuſtrata figuris æneis,
cum INDICIBVS *tam ſacræ Scripturæ, quàm Notationum ſingularum,*
rerúmque ac verborum omnium pernecesſariis.

ex libris Sᵗᵉ Mariæ in Portico in Campitello de Urbe.

LVGDVNI,

Sumptibus Antonij Pillehotte, ad inſigne
ſanctiſſimæ Trinitatis.

M. DCXVIII.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

811

SANCTISS.
AC BEATISSIMO
PATRI ET D. N.

PAVLO V.

PONTIFICI
SVMMO

Lvisivs ab Alcasar, Hiſpalenſis
è Societate Iesv.

DVBITARE non poſſum, Beatiſsime Pater, quin ſi ad te allatum eſſet, Luiſium quendam Hiſpalenſem, vnum ex Societatis ſcriptoribus, huic ſanctæ Sedi ſuos dedicaſſe Commentarios; id obſequij, quantulumcunque eſſet, pro tua ſingulari humanitate, affabili & iucundo vulto excipere dignareris. Sed, ó miram huius Sedis felicitatem! Expende, quæſo, quàm alius ad te afferatur nuncius: Ipſam Ioannis Apocalypſin, ſacræ Scripturæ faſtigium, repertum eſt felici hoc tui Pontificatus tempore, ab initio cùm ſcripta eſt, huius Sedis Maieſtati fuiſſe dicatam: atque hanc dedicationem ab ipſo Ioanne, prophetiæ oculis Eccleſiæ Romanæ magnitudinem præuidente, pulcherrimo illi operi ſuo fuiſſe impreſſam. Potuítne optatior vllus huic Sedi afferri nuncius de alicuius libri dedicatione; aut qui te, Petri Apoſtolorum Principis ſucceſſorem (vbi primùm conſtet, rem eſſe certam & minimè dubiam) maiori lætitia affecturus videatur? Ego igitur (quem à tua Maieſtate adeunda, paruitas, pudórqui meus alioqui omnino deterrerent) cùm fortunatiſsimo quodam ſtudiorum meorum ſucceſſu id eſſem conſecutus, vt tam boni, támque exoptabilis *nuncij baiulus* eſſe poſſem, continere me iam nec potui, nec debui: quin lætitia geſtiens & exultans, ad te ipſum per hanc epiſtolam adirem, rem totam nunciarem, tuíſque pedibus me prouolu-

Apocalypſin à Ioanne dicatam fuiſſe Romanæ Eccleſiæ.

1. Reg. 18. 22.

tum conſiderans, omnem meæ perſuaſionis rationem; & omnia, quibus ipſa perſuaſio innititur hypothematis, ſeu fundamentis, in his Commentariis ſupplex tibi offerrem. Nec enim eiuſmodi eſt hoc nunciorum genus, vt in eis aliquid ſibi credi, poſtulare poſsit, qui nunciat. Nec ego is ſum, qui fidem ſine ſatiſdatione, vlla ex parte exigere audeam. Sed quemadmodum, ſi quis afferret, inuẽtam à ſe fuiſſe quadraturam circuli, non aliter reciperetur, quàm oblatâ ſimul, & allatâ ſolidæ demonſtrationis à ſe inuentæ ratione, & formâ quæ euidentiam apodixeos faciat Mathematicis: ita qui conſecrationis ſupradictæ nuncium ad te afferre audet, Pater ſanctiſsime, vt culpam leuitatis præſtet, offerre ſimul & exhibere debet manifeſtam totius rei oſtenſionem, in qua prudentes harũ rerum æſtimatores acquieſcere debeãt. Id verò à me factum iri non crederem mihi, niſi meam priùs perſuaſionem non paucis, neque ineruditis ita probaſſem, vt iam nullam temeritatis ſuſpicionem reueritus, tuũ tandem iudicium (in quo ſunt omnia) ſubire optem; vt tunc demum vera exultare lætitia, ac ſolido triumphare gaudio poſsim, cùm tibi (vt ſpero) in hoc meo conatu fuerit ſatisfactum.

Quoniam verò dedicationis, quam ad te affero, intelligentia pendet ex meæ perſuaſionis atque conatus ſumma; da mihi hanc veniam, Beatiſsime Pater, vt eam priùs ſummam proponam paucis, antequã de mira ipſius dedicationis conuenientia; & de admiranda, quæ hanc ad Sedem redundat inde gloria, dicere pergam.

Apocalypſeos ſumma.

Perſuaſio igitur mea eſt, Spiritus ſancti mentem in libro Apocalypſeos fuiſſe, egregium quoddam ænigma proferre, quod excellentiam Eccleſiæ Chriſtianæ primitiuæ, duaſq; præclaras ipſius victorias adumbraret, alteram videlicet, quam de Hieroſolymæ rebelli iam reportauerat; alteram, quam de antiqua Roma ethnica deinceps conſecutum iri, cæleſti oraculo promittebatur. Maximum autem fore inter duas prædictas victorias diſcrimen, quia exitus primæ, fuerat Hieroſolymæ ac populi Iudaici reprobatio: alterius autem finis & fructus futurus erat, Vrbis & Orbis, id eſt, Romæ ac Gentilitatis ad fidem Chriſti conuerſio: per quem erat futurum, vt mundani Imperij domicilium ad ſe Chriſto transferente, latiùs præſideret Roma religione diuina, quàm olim dominatione terrena, *gentibus omnibus Chriſtianæ fidei ac ſimul Romæ primatui ſe ſubiicientibus, & in Sede Petri Vicarium Chriſti Domini ſuppliciter adorantibus. Secundum hæc, ſeptem illæ plagæ, per clarigantes denunciatæ tubas bellum de cælo pro Eccleſia Chriſtiana aduerſus rebellẽ Hieroſolymã geſtũ repræſentant. Quãuis enim Hieroſolymæ nomen ſub Sodomæ & Ægypti appellatione occultetur, more Prophetico; explicationis tamen gratiâ adduntur illa verba,* Vbi Dominus crucifixus eſt. *Triumphus autem, quem de illa obtinuit populus Chriſtianus, decimæ partis conuerſione definitur (quemadmodum multo antè prænũciauerat Iſaias) reliquis nouem Iudæorum partibus excæcatis, & excluſis. Atque ita cùm caput vndecimum Apocalypſeos in Iudaici populi obduratione terminetur: ſtatim initio duodecimi proponitur Eccleſia ad Gentilitatis deſertum commigrans: in quo deſerto Romanum Imperium idolis*

S. Leo ſerm. 1. in natali Apoſtolorum.

Apoc. 11. 8.

Iſa. 6. 13.

ſeruiens, ac præſertim Romæ, ſuas omnes vires atque potentiam opponit Euangelio, in omnes Chriſtianos ſæuiendo crudeliter. Tunc verò aduersùs Romam ethnicam mirificè Deus pro ſuis belligerare deſcribitur, ſeptem myſticæ indignationis phialis in eam de cælo effuſis. Huiuſq; tandem belli exitus eſt totius Romæ ad fidẽ Chriſti conuerſio, idolorũ ruina ſempiterna, ac propè æterna Eccleſiæ pax. Cui longæuæ pacis promiſſioni adnectitur admonitio de funeſta Antichriſti perſecutione, & prophetia perfectæ victoriæ de illo à Roma obtinendæ, ac demum ampliſſimi æterniq; triumphi, qui eandem Romam Eccleſiarum Reginam manet in patria cæleſti. Hoc nimirum eſt meæ interpretationis filum, quod in Apocalypſi vniuerſa mihi ducitur, & continuatur abſque vlla ordinis perturbatione. In hoc verò argumento Babylonis nomen Occidentalem Babylonẽ (vt loquitur Auguſtinus) hoc eſt, antiquam Romam denotat: quemadmodum & in Petri Epiſtola. Sponſa autem, quæ nubit Agno, non eſt alia quàm Roma noua, ſiue fidelis: vniuerſáque Apocalypſis reuocatur mihi ad admirabile illud myſterium, Deiq; conſilium arcanum de Hieroſolyma ac Iudaicâ Gente reprobandâ; Romà autem ac Gentilitate eligendâ, erigẽdâ diuiniſſimè. Ac præterquam quòd præcipuum huius ſacri libri argumentum ac veluti ſcopus eſt, conuerſionem Romæ ad fidem Chriſti, principatúmque eidem Romæ in omnes Eccleſias à Deo conceſſum, ac magnitudinem triumphi cæleſtis & æterni eidem promiſſi celebrare; ad hoc ipſum argumentum locupletandum, viſum fuit Spiritui ſancto copioſè alludere ad plurima, eademque illuſtriſſima veteris Teſtamenti capita; præſertimque ad librum Iobi, ad Dauidis Pſalmos, ad Salomonis Canticum, ac denique ad maiorum minorúmque Prophetarum vaticinia. Factúmque eſt, vt in ipſis Apocalypſeos tenebris magna mirabiliſque lux incluſa & abſcondita ſeruaretur ad germanum & genuinum eorum omnium librorum intimum ſenſum contemplandum atque cernendum. Videlicet, quia dum tot eorum capitibus vtitur Spiritus ſanctus ad Apocalypſeos telam texendam, per eam ipſam alluſionem, & applicationem ſcitiſſime indicat nobis, ac detegit verum myſteriũ, quod in illis latebat tectum, ac ad vitam & mentem eorum capitum per illam indicationem attentum interpretem animaduertere quodammodo cogit.

August. 18. de Ciuit. c 27.

Habes, Pater Sanctiſsime, perſuaſionis meæ atque conatus ſummam. Verùm vbi tandem illa dedicatio, quam me in ipſa Ioannis Apocalypſi reperiſſe, volebam intelligi? Sanè vbi maximè optari poſſet ab eo, qui illam ſartam tectam in omnem æternitatem vel maximè conſeruari cuperet. Quemadmodum enim Phidias nobilis ſtatuarius clypeo Mineruæ ſic ſuam incluſiſſe effigiem celebratur, vt eâ conuulsâ, totius operis colligatio ſolueretur: ſic in ipſo totius Apocalypſeos nexu & colligatione, ac in totius libri cohærentia incluſa eſt proculdubiò egregia illa dedicatio, neque aliter conuelli poteſt, quàm totius nobiliſsimi operis colligatione ſolutâ. Libet enim contemplari Apocalypſin quemdam magnæ Mineruæ (hoc eſt, diuinæ Sapientiæ) clypeum. Ac quemadmodum Phidias in ſuo clypeo fertur cælaſſe Amazonum prælium in tumeſcente ambitu parmæ, in concaua autem parte Gigantomachiam: ſic (vt paruis magna componere liceat) extat in Apocalypſi tum ſtupenda prorſus

Ariſt. l de mundo, c. 6. Valerius lib. 8. c. 14. vbi de C. Fabio.

Dedicationẽ à Ioanne incluſam fuiſſe in totius operis colligatione, & cohærentia: id quod Phidiæ comparatione explicatur.

Plin. l. 36. cap. 5.

Iudith 5. 8.
Iſa. 26. 14.
Luc 1 52.

ſus quaſi fœminatum (id eſt, infirmæ Gentis) virtus & audacia, quæ de ſuis finibus egreſſa magnas prouincias inuaſit, atque poſſedit (quod fuit Amazonum victoriis longè mirabilius & glorioſius) tum Romanorum Principum (quaſi quorundam gigantum) in Eccleſiæ perſecutione dimicatio aduerſus Deum, ac huius belli exitus Dei maieſtate digniſsimus. Sanè ad hæc eadem myſteria ſignificanda eiſdem comparationibus vtitur Spiritus ſanctus. Quod enim legimus, *Noua bella elegit Dominus*, per reſpectum ad bellicam fœminarum (quaſi Amazonum) virtutem dictum eſt. De Romanis autem Principibus ab Eccleſia triumphatis ait Iſaias, *Gigantes non reſurgent.* Facit præterea vtriuſque nominis, cùm Amazonum, tum Gigantum etymologia: hoc enim ſonat, Terrigenas, ſeu terræ filios: illud, inopes, aut in communi viuentes. Facit etiam duplicis belli deſignatio, ac alterius collocatio in parte tumeſcente, alterius in concaua: humiles enim exaltati ſunt, ſuperbi autem depreſsi, vt prophetauerat Virgo Mater, Lucæ 1. Inter hæc autem, Ioannis cum Phidia comparatio prætereunda non eſt, propter egregium diſcrimen. Alter enim fuit inanis gloriæ cupidus, vt ſui ſimilem ſpeciem incluſerit Mineruæ clypeo, quia non licebat inſcribere: alter verò, qui non ſibi inanem gloriam, ſed ſolidam potiùs Chriſto, ac ipſius Sponſæ vehementiùs optabat, cùm eo tempore ederet Apocalypſin, quo rem tantam aperta dedicatione ſignificare non decebat, certè in elegantiſsimo veræ Sapientiæ clypeo, Sponſæ Chriſti (id eſt, Romanæ Eccleſiæ) cui opus ſuum dedicabat, mirabilem incluſit ſpeciem, eamque tandem excludi (vt ita dicam) ac propalari, poſt diuturnam huic quaſi diuiniſsimo ouo incubationem, valde erat optabile.

Dedicationis [illegible] conuenientia.

Iam verò ex dictis facili negotio colligitur, nullam vnquam alicuius libri dedicationem huic Sedi Apoſtolicæ aut factam fuiſſe, aut fieri potuiſſe, quæ ipſi operi oblato aptior & conuenientior exiſtat, quàm eſt Apocalypſi conueniens ſupradicta dedicatio, quam nobis deſuper datum eſt in operis colligatione animaduertere. Neque enim illa fuit extrinſecùs aliũde quæſita & operi affica, ſed potiùs ita cohærens cum omni corpore, vt penitus ex eius viſceribus deſumpta ſit, atque ex intimo argumento deprompta. Ipſius enim Apocalypſeos neruis & colligationi inhærebat impreſſa conſecratio, quam ego expreſſam extare volui, neque enim illam ipſe appoſui, ſed ſolùm expoſui, vt interpretis officium poſtulabat.

Quàm ſit glorioſa Eccleſiæ Romanæ ea dedicatio.

Porrò, quàm exiſtat huic ſanctæ Sedi glorioſũ, quòd ipſa Ioannis Apocalypſis ex intimo argumento tota huius ſanctæ Eccleſiæ magnitudini ac felicitati dicata ſit ſecumq; adeò nobilẽ ſacræ Scripturæ partẽ afferat, eidemque dedicationi mancipare videatur; hæc malo, Sãctiſsime Pater, tibi expendenda relinquere, quàm in ſolis claritate explicanda laborare. Quærere enim alium librum, qui Eccleſiæ Romanæ ceterarum Reginæ parem poſsit afferre gloriam, perinde eſt, ac velle, vt mũdus hic ſpecta-

bilis non minùs ab alio aſtro illuminetur, ac luce compleatur, quàm a
ſole:præſertim cùm,quemadmodum lucem ſuam cetera omnia aſtra à
ſole participant;ſic reliquæ ſacræ Scripturæ partes, quæ Eccleſiæ Ro-
manæ gloriam deſcribentes, adiuuare videntur illius lucem, eæ ferè
omnes ab Apocalypſi illuminatæ,ab ea quodammodo accipiant,vt ipſę
etiam ſint huic Sedi valdè honorificæ & glorioſæ. Quare coniunctâ A-
pocalypſeos dedicatione cum ipſius alluſionibus,quaſi ſole cum aſtris
ab ipſo illuminatis,valdè mirabile eſt,quantum inde Eccleſia Romana
accipiat amplitudinis,ſplendoris,& gloriæ.Vt enim nonnulla valdè il-
luſtria encomia breui percurram, quæ ab eo luminum concurſu fiunt
manifeſta.Inde primum habemus filium illum maſculum, quem enixa 1. Apoc. 12.
eſt Mater Sion,& qui regendis Gentibus naſcebatur, eſſe populum fi-
delem Romanum,hoc eſt, huius tuæ Vrbis Eccleſiam, Pater Sanctiſsi-
me;per reliquos autem filios eiuſdem Matris(qui eodem capite comme-
morantur) ceteras Chriſti Eccleſias denotari. Quemadmodum etiam
Pſal.44.Regina illa,quæ nupſerat myſtico Salomoni,eidémque adſtabat Pſal 44
à dextris,eadem eſt Eccleſia Romana:proximæ autem eius,Eccleſiæ ce-
teræ,quæ poſt illam Regi adducendæ erant.Simile eſt in Canticorum li-
bro cap.6.de ſexaginta Reginis,octoginta cõcubinis,ac innumeris ado-
leſcentulis:illæ enim omnes Eccleſiæ peculiares ſunt, quarum princeps
atque Regina eſt Eccleſia Romana,illa(nempe)*vna perfecta & electa ge-* Cant 6 8
nitrici ſuæ,quam ceteri omnes beatiſsimam prædicauerunt.

Ab eadem luce clareſcit, in Romæ ad fidem Chriſti conuerſionem 2.
impendi eos omnes Pſalmos,quibus propter ſummæ exultationis ma- Apoc. 19.
teriam inſcribitur *Alleluia*. Eodémque referri ſeptem Dei voces atque Apoc 10.
tonitrua,quæ Pſalm.28. decantata fuerant.

Inde præterea claret de conuerſione Romæ ad fidem Chriſti, ac de 3.
ipſius in ceteras Eccleſias principatu integra extare capita plura,eáque
illuſtriſsima in Iſaiæ ac Ieremiæ vaticiniis.Atque hunc eſſe ſenſum lite-
ralem,quem illi in eis capitibus præcipuè ſignificare volebant, tangen-
tes Iudaica, ſed Chriſtiana reſpicientes.

Inde etiam eſt,vt de Eccleſiæ Romanæ fundatoribus,Petro & Paulo, 4
videamus honorificentiſsimam fieri mentionem ab Iſaia cap. 21. in illa Iſa. 21.
biga equitum,qui famam rei præclarè geſtæ in triũphali vehebant cur-
ru:quorum alter erat aſcenſor aſini,alter cameli.Atque hos ipſos Apo- Apoc. 19 & 21
ſtolos eſſe duos illos Angelos,Babylonis ruinam Ioanni nunciantes,an-
te quorum pedes cecidit ipſe Ioannes, vt eos adoraret.

Ab eodem ſole illuminatur genuinum argumentum Cantici Canti- 5
corum;& agnoſcitur illud eſſe magna ex parte idem,quod & Apocaly-
pſeos;atque Apocalyptico filo ſemel deducto, & feliciter glomerato,
facilè idẽ præſtari in Canticorũ libro: illiúſq; veriſsimã acoluthiam Ro-
manæ Eccleſiæ eſſe admodum honorificam. Ac eius libri contextum
poſtulare & cogere,vt ſponſæ laudes,quæ canuntur cap. 4. & 6. omnes

referri debeant ad eam ſponſam ſiue Eccleſiam, quæ ceterarũ omnium eſt princeps atque Regina.

Præterea eodem iubare conſpicuum fit, Angelum illum habentem poteſtatem magnam, & claritatem eximiam, Apoc. 19. in proprio & germano ſenſu eſſe Petrum Apoſtolorum principem. Atque adeò ex Apocalypſi deſumi poſſe, cùm elegantiſsimam, tum grauiſsimam inſcriptionem, quæ in fronte auguſtiſsimi in vniuerſo orbe templi eidem Petro in monte Vaticano ædificati (cui tu, ô Beatiſsime Pater, extremam iam manum admouere omni ope conaris) aureis literis effulgeat, hoc tenore: ANGELO DESCENDENTI DE CÆLO, HABENTI POTESTATEM MAGNAM, A CVIVS GLORIA ILLVMINATA EST TERRA, ET ANTE CVIVS PEDES CECIDIT IOANNES, VT EVM ADORARET.

Apoc. 21. & 22. Denique ab eodem luminis fonte deriuatur, vt omnem illam ſupra modum admirandam cæleſtis Hieroſolymæ immenſitatem, & gloriam, cuius deſcriptio claudit Apocalypſin, non dubitemus eſſe figuram, & indicationem eius gloriæ, quâ in patria cæleſti fruitura eſt Eccleſia Romana, ceterarũ Eccleſiarũ Regina. Eadem enim eſt, quæ deſponſata fuerat Agno cap. 19. & cui cæleſtis Hieroſolymæ nomen tribuitur c. 21.

Numeri in S. Literis ſacratiſſimi ſunt, & myſteria recondita indicãt. Auguſt. lib. quæſt. in Geneſ. cap. 152. Non addo plura, quia ſeptem ingentia Eccleſiæ Romanæ elogia, ac præclara ſtemmata videor mihi tetigiſſe, quæ mirificè ab Apocalypſi (vt ego quidem cenſeo) illuminantur. Et decet ſacræ Reuelationis interpretem ſeptenario maximè delectari, qui propter ipſius ſacramentum adeò familiaris eſt Ioanni, vt quadragies ferè ab illo in hoc opere vſurpetur. Hos ego ſeptem glorioſos Eccleſiæ Romanæ titulos & prærogatiuas contemplor (Beatiſsime Pater) à Ioanne ipſo tibi offerri, tanquam Auguſt. lib. quæſt. in Geneſ. cap. 152. totidem pretioſiſsimas gemmas mirificè effulgentes in eo diademate, quo Romanum Pontificem coronat Apocalypſis; atque illas ſpero à peritis diſcernendi probatum iri tanquam adamantes veros, & longè maximum rerum omnium humanarum pretium habentes; & qui mirum in modum Summi Pontificatus apici, ſeu thiaræ ſacræ conueniant. Ea verò ſpes mihi fecit animos, vt conceptum de Ioannis dedicatione nũcium, ac de gemmis pretioſis tibi ab illo oblatis, auderem ſuplex ad te afferre, ante tuos pedes per intimam deuotionem cadendo, vt adorem eum, qui Petro ſucceſsit in illa eadem magna poteſtate; ac ſperando fore, vt quemadmodum à Petri gloria illuminata eſt terra, ſic à tua gloria (quæ eſt eadem illa gloria Petri) illuminetur ea obſcuritas, quam meum opus, meáque promiſſa ex eo habere poſſunt, quòd à me proficiſcantur. Si enim tu ea probes, & complectaris, inde illa plena lucis euadent. Tunc Cant. 7. 13. verò dubium non erit, quin *noua & vetera ſeruata tibi fuerint*; quem Deus Eccſiæ ſuæ multos annos ſeruet incolumem, vt illos omnes perfruatur nobilis aquila glorioſo de dracone triumpho, quem mihi repręſentat inſigne tuum; cuius interpretationem ad ſymbolum aquilæ in commentario cap. 4. reuerenter attingo, vbi de te non tecum: hîc ad te non plura. Hiſpali in domo Societatis, prima die Martij, anni 1612.

Indicium Magiſtri Fr. Auguſtini Antolinez, primi Theologiæ Cathedrarij in Salmanticenſi Academia, in qua & ſacræ Scripturæ Cathedram tenuerat.

COMMENTARIOS in Ioannis Apocalypſim *Patris* LVISII AB ALCASAR è Societate IESV, perdoctos ſanè & eruditos rerum ſerie,& cohærentia(deſideratâ hactenus)ingenij acumine & eruditione excogitatâ planè mirabiles,vetere Patrum orthodoxáque doctrina refertos,& ad reliquos Sacræ Paginæ libros intelligendos, lucis ac vocis plenos , quos de mandato ſupremi Senatus vidi,typis mandari dignos eſſe cenſui.In conuentu Salmanticenſi Ordinis Eremitarum S.P.N.Auguſtini,pridie Calendas Auguſti,anno 1611.

FR. AVG. ANTOLINEZ.

Approbatio Cenſoris ordinarij.

INFRASCRIPTVS S.Th.Licent.Canonicus & librorum Cenſor Antuerp. præſenti teſtimonio affirmo , *Veſtigationem arcani ſenſus in Apocalypſi,* ſummo ſtudio & induſtria factam per *R.P.* LVDOVICVM AB ALCASAR, è Societate IESV, Theologum ac Philoſophum accuratiſſimum, perutilem eſſe, non modò ad occulta rerum Diuinarum illo libro contenta myſteria cognoſcenda, verùm etiam ceteros S. Scripturæ receſſus magis abditos indagandos: vt quæ viam ſternat, quod iuſto ſapienti adſcribit Eccleſiaſticus, *In verſutias parabolarum quiuis introeat, & occulta prouerbiorum exquirat.* Quare digniſſimam cenſui, quæ ocyùs euulgata luce donetur. Actum Antuerpiæ,in Semin.Epiſc. Kal.Martij, M.DCXIV.

LAVR. BEYERLINCK.

Facultas R. P. Prouincialis Societatis IESV *in prouincia Lugdunenſi.*

EGo BARTHOLOMÆVS IACQVINOTIVS Societatis IESV in Prouincia Lugdunenſi Prępoſitus Prouincialis,iuxta priuilegium eidem Societati à Regibus Chriſtianiſſimis HENRICO III.10. Maij 1583.HENRICO IV. 20.Decembris 1606.& LVDOVICO XIII. nunc regnante 14. Februarij 1611.conceſſû,quo Bibliopolis omnibus prohibetur,ne libros ab hominibus noſtræ Societatis compoſitos abſque Superiorum eius permiſſione imprimant,permittò ANTONIO PILLEHOTTE Lugdunenſi Bibliopolæ , vt librum , qui inſcribitur, *R.P.Ludouici ab Alcaſar Hiſpalenſis veſtigatio arcani ſenſus in Apocalypſi* , ad ſex proximos annos imprimere , ac liberè diuendere poſſit. Datum Lugduni 28. Septembris 1617.

B.IACQVINOTIVS.

referri debeant ad eam ſponſam ſiue Eccleſiam, quæ ceterarum omnium eſt princeps atque Regina.

Præterea eodem iubare conſpicuum fit, Angelum illum habentem poteſtatem magnam, & claritatem eximiam, Apoc.19. in proprio & germano ſenſu eſſe Petrum Apoſtolorum principem. Atque adeò ex Apocalypſi deſumi poſſe, cùm elegantiſsimam, tum grauiſsimam inſcriptionem, quæ in fronte auguſtiſsimi in vniuerſo orbe templi eidem Petro in monte Vaticano ædificati (cui tu, ô Beatiſsime Pater, extremam iam manum admouere omni ope conaris) aureis literis effulgeat, hoc tenore: ANGELO DESCENDENTI DE CÆLO, HABENTI POTESTATEM MAGNAM, A CVIVS GLORIA ILLVMINATA EST TERRA, ET ANTE CVIVS PEDES CECIDIT IOANNES, VT EVM ADORARET.

7. Apoc.21. & 22. Denique ab eodem luminis fonte deriuatur, vt omnem illam ſupra modum admirandam cæleſtis Hieroſolymæ immenſitatem, & gloriam, cuius deſcriptio claudit Apocalypſin, non dubitemus eſſe figuram, & indicationem eius gloriæ, quâ in patria cæleſti fruitura eſt Eccleſia Romana, ceterarũ Eccleſiarũ Regina. Eadem enim eſt, quæ deſponſata fuerat Agno cap. 19. & cui cæleſtis Hieroſolymæ nomen tribuitur c.21.

Numeri in S. Literis ſacratiſſimi ſunt, & myſteria recondita indicāt. Auguſt. lib. quæſt. in Geneſ. cap. 152. Non addo plura, quia ſeptem ingentia Eccleſiæ Romanæ elogia, ac præclara ſtemmata videor mihi tetigiſſe, quæ mirificè ab Apocalypſi (vt ego quidem cenſeo) illuminantur. Et decet ſacræ Reuelationis interpretem ſeptenario maximè delectari, qui propter ipſius ſacramentum adeò familiaris eſt Ioanni, vt quadragies ferè ab illo in hoc opere vſurpetur. Hos ego ſeptem glorioſos Eccleſiæ Romanæ titulos & prærogatiuas contemplor (Beatiſsime Pater) à Ioanne ipſo tibi offerri, tanquam Auguſt. lib. quæſt. in Geneſ. cap. 152. totidem pretioſiſsimas gemmas mirificè effulgentes in eo diademate, quo Romanum Pontificem coronat Apocalypſis; atque illas ſpero à peritis diſcernendi probatum iri tanquam adamantes veros, & longè maximum rerum omnium humanarum pretium habentes; & qui mirum in modum Summi Pontificatus apici, ſeu thiaræ ſacræ conueniant. Ea verò ſpes mihi fecit animos, vt conceptum de Ioannis dedicatione nũcium, ac de gemmis pretioſis tibi ab illo oblatis, auderem ſuplex ad te afferre, ante tuos pedes per intimam deuotionem cadendo, vt adorem eum, qui Petro ſucceſsit in illa eadem magna poteſtate; ac ſperando fore, vt quemadmodum à Petri gloria illuminata eſt terra, ſic à tua gloria (quæ eſt eadem illa gloria Petri) illuminetur ea obſcuritas, quam meum opus, meáque promiſſa ex eo habere poſſunt, quòd à me proficiſcantur. Si enim tu ea probes, & complectaris, inde illa plena lucis euadent. Tunc Cant.7.13. verò dubium non erit, quin *noua & vetera ſeruata tibi fuerint*; quem Deus Eccſiæ ſuæ multos annos ſeruet incolumem, vt illos omnes perfruatur nobilis aquila glorioſo de dracone triumpho, quem mihi repræſentat inſigne tuum; cuius interpretationem ad ſymbolum aquilæ in commentario cap.4. reuerenter attingo, vbi de te non tecum: hic ad te non plura. Hiſpali in domo Societatis, prima die Martij, anni 1612.

IVDI

Iudicium Magiſtri Fr. Auguſtini Antolinez, primi Theologiæ Cathedrarij in Salmanticenſi Academia, in qua & ſacræ Scripturæ Cathedram tenuerat.

COMMENTARIOS in Ioannis Apocalypſim *Patris* LVISII AB ALCASAR è Societate IESV, perdoctos ſanè & eruditos rerum ſerie,& cohærentia(deſideratâ hactenus)ingenij acumine & eruditione excogitatâ planè mirabiles,vetere Patrum orthodoxáque doctrina refertos,& ad reliquos Sacræ Paginæ libros intelligendos, lucis ac vocis plenos , quos de mandato ſupremi Senatus vidi,typis mandari dignos eſſe cenſui.In conuentu Salmanticenſi Ordinis Eremitarum S.P.N.Auguſtini,pridie Calendas Auguſti,anno 1611.

FR. AVG. ANTOLINEZ.

Approbatio Cenſoris ordinarij.

INFRASCRIPTVS S. Th.Licent.Canonicus & librorum Cenſor Antuerp. præſenti teſtimonio affirmo, *Veſtigationem arcani ſenſus in Apocalypſi*, ſummo ſtudio & induſtria factam per *R.P.* LVDOVICVM AB ALCASAR, è Societate IESV, Theologum ac Philoſophum accuratiſſimum, perutilem eſſe, non modò ad occulta rerum Diuinarum illo libro contenta myſteria cognoſcenda, verùm etiam ceteros S. Scripturæ receſſus magis abditos indagandos: vt quæ viam ſternat, quod iuſto ſapienti adſcribit Eccleſiaſticus, *In verſutias parabolarum quiuis introeat, & occulta prouerbiorum exquirat.* Quare digniſſimam cenſui, quæ ocyùs euulgata luce donetur. Actum Antuerpiæ,in Semin.Epiſc. Kal.Martij, M.DCXIV.

LAVR. BEYERLINCK.

Facultas R. P. Prouincialis Societatis IESV *in prouincia Lugdunenſi.*

EGO BARTHOLOMÆVS IACQVINOTIVS Societatis IESV in Prouincia Lugdunenſi Prępoſitus Prouincialis,iuxta priuilegium eidem Societati à Regibus Chriſtianiſſimis HENRICO III. 10. Maij 1583. HENRICO IV. 20. Decembris 1606. & LVDOVICO XIII. nunc regnante 14. Februarij 1611. conceſſú,quo Bibliopolis omnibus prohibetur,ne libros ab hominibus noſtræ Societatis compoſitos abſque Superiorum eius permiſſione imprimant,permittò ANTONIO PILLEHOTTE Lugdunenſi Bibliopolæ, vt librum, qui inſcribitur, *R.P. Ludouici ab Alcaſar Hiſpalenſis veſtigatio arcani ſenſus in Apocalypſi*, ad ſex proximos annos imprimere, ac liberè diuendere poſſit. Datum Lugduni 28. Septembris 1617.

B. IACQVINOTIVS.

referri debeant ad eam ſponſam ſiue Eccleſiam, quæ ceterarũm omnium eſt princeps atque Regina.

Præterea eodem iubare conſpicuum fit, Angelum illum habentem poteſtatem magnam, & claritatem eximiam, Apoc. 19. in proprio & germano ſenſu eſſe Petrum Apoſtolorum principem. Atque adeò ex Apocalypſi deſumi poſſe, cùm elegantiſsimam, rum grauiſsimam inſcriptionem, quæ in fronte auguſtiſsimi in vniuerſo orbe templi eidem Petro in monte Vaticano ædificati (cui tu, ô Beatiſsime Pater, extremam iam manum admouere omni ope conaris) aureis literis effulgeat, hoc tenore: ANGELO DESCENDENTI DE CÆLO, HABENTI POTESTATEM MAGNAM, A CVIVS GLORIA ILLVMINATA EST TERRA, ET ANTE CVIVS PEDES CECIDIT IOANNES, VT EVM ADORARET.

7. Apoc. 21. & 22.

Denique ab eodem luminis fonte deriuatur, vt omnem illam ſupra modum admirandam cæleſtis Hieroſolymæ immenſitatem, & gloriam, cuius deſcriptio claudit Apocalypſin, non dubitemus eſſe figuram, & indicationem eius gloriæ, quâ in patria cæleſti fruitura eſt Eccleſia Romana, ceterarũ Eccleſiarũ Regina. Eadem enim eſt, quæ deſponſata fuerat Agno cap. 19. & cui cæleſtis Hieroſolymæ nomen tribuitur c. 21.

Numeri in S. Literis ſacratiſſimi ſunt, & myſteria recondita indicãt.

Auguſt. lib. quæſt. in Geneſ. cap. 152.

Non addo plura, quia ſeptem ingentia Eccleſiæ Romanæ elogia, ac præclara ſtemmata videor mihi tetigiſſe, quæ mirificè ab Apocalypſi (vt ego quidem cenſeo) illuminantur. Et decet ſacræ Reuelationis interpretem ſeptenario maximè delectari, qui propter ipſius ſacramentum adeò familiaris eſt Ioanni, vt quadragies ferè ab illo in hoc opere vſurpetur. Hos ego ſeptem glorioſos Eccleſiæ Romanæ titulos & prærogatiuas contemplor (Beatiſsime Pater) à Ioanne ipſo tibi offerri, tanquam totidem pretioſiſsimas gemmas mirificè effulgentes in eo diademate, quo Romanum Pontificem coronat Apocalypſis; atque illas ſpero à peritis diſcernendi probatum iri tanquam adamantes veros, & longè maximum rerum omnium humanarum pretium habentes; & qui mirum in modum Summi Pontificatus apici, ſeu thiaræ ſacræ conueniant. Ea verò ſpes mihi fecit animos, vt conceptum de Ioannis dedicatione nũcium, ac de gemmis pretioſis tibi ab illo oblatis, auderem ſuplex ad te afferre, ante tuos pedes per intimam deuotionem cadendo, vt adorem eum, qui Petro ſucceſsit in illa eadem magna poteſtate; ac ſperando fore, vt quemadmodum à Petri gloria illuminata eſt terra, ſic à tua gloria (quæ eſt eadem illa gloria Petri) illuminetur ea obſcuritas, quam meum opus, meáque promiſſa ex eo habere poſſunt, quòd à me proficiſcantur. Si enim tu ea probes, & complectaris, inde illa plena lucis euadent. Tunc verò dubium non erit, quin *noua & vetera ſeruata tibi fuerint*; quem Deus Eccſiæ ſuæ multos annos ſeruet incolumem, vt illos omnes perfruatur nobilis aquila glorioſo de dracone triumpho, quem mihi repræſentat inſigne tuum; cuius interpretationem ad ſymbolum aquilæ in commentario cap. 4. reuerenter attingo, vbi de te non tecum: hic ad te non plura. Hiſpali in domo Societatis, prima die Martij, anni 1612.

Auguſt. lib. quæſt. in Geneſ. cap. 152.

Cant. 7. 13.

IVDI

Iudicium Magiſtri Fr. Auguſtini Antolinez, primi Theologiæ Cathedrarij in Salmanticenſi Academia, in qua & ſacræ Scripturæ Cathedram tenuerat.

COMMENTARIOS in Ioannis Apocalypſim *Patris* LVISII AB ALCASAR è Societate IESV, perdoctos ſanè & eruditos rerum ſerie,& cohærentia(deſideratâ hactenus)ingenij acumine & eruditione excogitatâ planè mirabiles,vetere Patrum orthodoxâque doctrina refertos,& ad reliquos Sacræ Paginæ libros intelligendos, lucis ac vocis plenos, quos de mandato ſupremi Senatus vidi,typis mandari dignos eſſe cenſui.In conuentu Salmanticenſi Ordinis Eremitarum S.P.N.Auguſtini,pridie Calendas Auguſti,anno 1611.

FR. AVG. ANTOLINEZ.

Approbatio Cenſoris ordinarij.

INFRASCRIPTVS S.Th.Licent.Canonicus & librorum Cenſor Antuerp. præſenti teſtimonio affirmo, *Veſtigationem arcani ſenſus in Apocalypſi*, ſummo ſtudio & induſtria factam per *R.P.* LVDOVICVM AB ALCASAR, è Societate IESV, Theologum ac Philoſophum accuratiſſimum, perutilem eſſe, non modò ad occulta rerum Diuinarum illo libro contenta myſteria cognoſcenda, verùm etiam ceteros S. Scripturæ receſſus magis abditos indagandos: vt quæ viam ſternat, quod iuſto ſapienti adſcribit Eccleſiaſticus, *In verſutias parabolarum quiuis introeat, & occulta prouerbiorum exquirat.* Quare digniſſimam cenſui, quæ ocyùs euulgata luce donetur. Actum Antuerpiæ,in Semin.Epiſc. Kal.Martij, M.DCXIV.

LAVR. BEYERLINCK.

Facultas R.P. Prouincialis Societatis IESV *in prouincia Lugdunenſi.*

EGO BARTHOLOMÆVS IACQVINOTIVS Societatis IESV in Prouincia Lugdunenſi Prępoſitus Prouincialis,iuxta priuilegium eidem Societati à Regibus Chriſtianiſſimis HENRICO III.10. Maij 1583.HENRICO IV. 20.Decembris 1606.& LVDOVICO XIII. nunc regnante 14. Februarij 1611.conceſſũ,quo Bibliopolis omnibus prohibetur,ne libros ab hominibus noſtræ Societatis compoſitos abſque Superiorum eius permiſſione imprimant,permitto ANTONIO PILLEHOTTE Lugdunenſi Bibliopolæ, vt librum, qui inſcribitur, *R.P. Ludouici ab Alcaſar Hiſpalenſis veſtigatio arcani ſenſus in Apocalypſi*, ad ſex proximos annos imprimere, ac liberè diuendere poſſit. Datum Lugduni 28. Septembris 1617.

B. IACQVINOTIVS.

Hetærus de fronte domus Apocalypticæ.

IOANNIS inſignia ſunt, quæ primùm eminent diuiſa, Aquila & Serpens: poſtea in Domini Noſtri Pauli clypeo coniuncta. Quòd verò Aquila Ioannis in nubibus depicta ſit, deſumptum ex Ariſtophanis adagio, Aquila in nubibus: *quod apprimè quadrat Ioanni in Apocalypſeos ænigmatibus. Adſtant pro foribus Petrus, & Paulus, qui huic domui magnam intus maieſtatem, aliquam foris claritatem tribuunt. Nam & in Apocalypſi, Petrus eſt magnæ poteſtatis Angelus; Paulus, qui primam effudit phialam (vt in ſtylobatis calatum cernis) caditque Ioannes ad vtriuſque pedes, vt eos adoret; & in ſuis etiam epiſtolis, Apocalypſeos argumento facem vterque præfert. Et propterea Petrus ait ſe clauem daturum ad aperiendam Apocalypſeos ianuam, nimirum quia id omnino præſtat, dum Babylonis nomen tribuit Romæ. Cohærétque dictum Pauli,* Myſterium dico, *ſi per myſterium intelligas, quod ille ſolet, nempe reprobationem Iudæorum, electionem Gentium.*

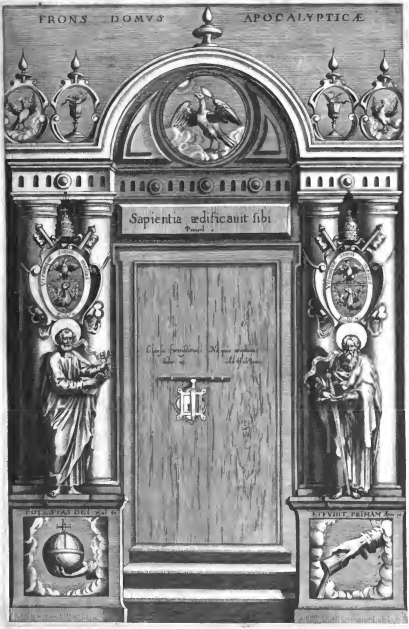
FRONS DOMVS APOCALYPTICÆ
Sapientia ædificauit sibi
Prouerb.
Vtrumque simul melius
Vtrumque simul melius
POTESTAS DEI Psal 61
EFFVDIT PRIMAM Apoc 16

CARMEN AVCTORIS
AD IOANNEM APOSTOLVM.

SOla Aquilæ ſpecies, aut ſola Draconis imago,
(Chriſti ô deliciæ) fuerant inſignia honoris
Vſquè tui: nunc illa ſuper, draco ſubter, eodem
Cernuntur clypeo. Neque fas, ſine numine iuncta
Credere in inſigni Pauli, quem numinis inſtar
Vera colit pietas. Jam verò, quæ noua cauſa
Subſit, vt illa duo Cathedram ſociata beatam
Nunc primùm Petri decorent; ab origine pande
Spiritus alme; tui ne magni Vatis aberret
Interpres. Forſánne Aquilæ noua cauſa triumphi
De ſerpente ſubeſt depreſſo, ac tempore Pauli
Aſcenſurus erat fauſto cælum omine Titan,
Romanoq́; throno ſpes expectata fruenda;
Hæreticúſq; furor frangendus ab alite ſacra?
Spero equidem: cauſamq́; iuuat perpendere belli
Quod gerit aduersùs, volucrum Regina, draconem.

Plin. l. 10. c. 4. Draco cum aquilæ conflictatur audacia te maleficâ. Illa ob hoc rapit vbicunque viſum.

Naturæ arcanos quibus explorare receſſus
Cura fuit, tantæ referunt primordia pugnæ
In ſerpentis atrox rictu inſectantis hianti
Oua aquilina ſcelus. Cauſa hæc, rapiatur ab illa
Vt viſus ſerpens vbicumque. Quid aptius ergo
(Dilectam ſobolem, duroq́; putamine clauſam,
Si videt excludi, gaudereq́; luce, minaci
Serpente eluſo) quàm ſacra triumphet vt ales
Deſuper, & plauſum geminet redimita coronâ;
Dum ſubter fremit ille dolens ſæuo irritus ore?
Quippe Aquilæ pullus ſacræ implacabile bellum
Haud dubiè pro matre geret, cùm dira tonanti
Suggeret aduersùs ſerpentem fulmina, in auras
Ætheris aſcendens. Ergo ô tu verè Aquilarum
Regina, ac tanti oui feliciſſima partu,
Hoc decus eſt inſigne tuæ, noua gloria, parmæ:
Hactenus in denſis Aquilæ tibi nubibus omnes
Thura adolebamus. Iam ruptis cùm micat ignis
Nubibus, armigeram ſuperi te cernimus eſſe
Regis, & horriſoni tonitrus modò filia prodis
Splendidior tenebris è magnis, fulminis inſtar,
Terrificusq́; ſonus genitam te voce tonantis
Eximia, ac voci tua facta æqualia pandent

Duri putaminis appellatio bene conuenit difficultati ænigmatum.

Nubes denſæ Apocal. denotant, & *Aquila in nubibus*, adagium eſt ex Ariſtophane.

Marc. 3. 17.

Hoſtibus attonitis. Erat autem, pignore nato,
Floridior tibi vere nouo renouanda iuuentus.
Excludi ſed enim fœtus non antè valebat
Quàm longa annorum ſeries completa fuiſſet
Fixa Dei placito. Sed, quò cunctatio maior,
Hoc maioris erat diuina animatio molis,
Dignior & ſumma ſpe ingentis ſæcula lucis
Plurima dilatæ. Supereſt ea nunc tibi cura
(Ne voret ore draco, neu frigus lædat iniquum)
Dum pipit, implumem pietate fouere paternâ:
Solis vt aduersùs radios ſi firma probetur
Stare acies, ſobolis veræ decoretur honore
Illa tuæ, ouo nata tuo, à te fota, probata,
Altáque: conſpicuam, & præſenti numine plenam,
Mirabunda ſibi quam ſemper adeſſe deinde
(Caſtra Dei videant Romanæ gloria Gentis)
Ac ſimul ante acies fulgens procul emicet, illam
Horreſcat Stygiúſque draco, ſoboléſque draconis,
Excluſámque gemant æterno tartara fletu.

Pſal. 102. 5.

Plin. l. 1. *c.* 3. Implumes etiam pullos cogit aduerſos intueri ſolis radios, illumque cuius acies firma contrà ſteterit, educat.

Plin. l. 10. *c.* 4. *ait*, non ferè legionis Rom. vnquam hyberraſſe caſtra, vbi non aquilarum eſſet iugum, ac ſolius Aquilæ ſignũ in aciem a Romanis portatum.

TOTIVS OPERIS DIVISIO.

PLACVIT primò totum opus in duos tomos diuidere, ea ratione, vt alter contineat commentarium, ac notationes in ipſam Apocalypſin: alter verò commentarium in eas ſacræ Scripturæ partes, quæ ſingulariter ab Apocalypſeos alluſionibus illuſtrantur. Hic verò poſterior tomus non eſt à priore diſtractus ac diſſolutus, ſed cum eo potiùs maximè cohærens: quippe ænigmata integrè ac perfectè nequeunt enodari, niſi loci etiam, ad quos fit in eis alluſio optimè explicentur. Illud verò in Apocalypſi mirabile valde eſt, ex obſcuriſſimis nempe illius tenebris lucem exoriri clariſſimam, eámque in multa alia ſacrarum Literarum capita, atque adeò in integrum etiam librum, (qui & ceteris omnibus veteris Scripturæ creditur difficilior, & myſteriorum magnitudine cunctis refertior) refundi: atque hanc ipſam, quæ veteribus Scripturis communicatur lux, in magnam commentariorum Apocalypſeos confirmationem, & ipſius ænigmatum illuſtrationem redundare.

Singuli autem tomi quinos habebunt libros, vt ſint veluti duæ manus decem digitis diſtinctæ, ac ſe mutuò iuuantes. Hæc autem erit prioris tomi diſtinctio. *Primus* liber complectetur proœmiales Apocalypſeos notationes, & duorum ac viginti capitum Paraphraſim. *Secundus*, commentarium priorum trium capitum, quæ non ſunt aliud, quàm prologus, quem Spiritus ſanctus ſacræ actioni præpoſuit. *Tertius*, commentarium à cap. 4 ad vndecimi vſque finem, id eſt, vſque ad *Iudæorum diminutinem*. *Quartus*, octo capita ſubſequentia ad vndeuigeſimi finem exponet. Quæ pars ad *Diuitias Gentium* ſpectat, & ad Imperij Romani conuerſionem pertingit. *Quintus* denique trium poſtremorum capitum conficiet commentarios, in quibus finem ſacræ actioni imponunt deſcriptio longinquæ pacis Eccleſiæ, nec non victoria glorioſiſſima, qué obtinebit de Antichriſto, ac demum vniuerſalis Iudicij dies, & æternæ gloriæ magnitudo, quæ in cælo Romanam Eccleſiam manet. His corollarij loco, accedet *Opuſculum de ſacris menſuris*, cui magnam lucem accendere videtur Apocalypſis.

Alterius tomi diuiſio huiuſmodi erit. *Primus* liber continebit commentarium præſtantiſſimæ partis libri Iob, quatuor nempe capitum, in quibus Deus cum Iobo loquitur: quæ nimirum capita ab Apocalypſeos etiam alluſione mirificam mutuantur lucem. *Secundus* complures explicabit Pſalmos perdifficiles, qui Apocalypſeos etiam alluſione faciles admodum redduntur explicatu. *Tertius* acoluthiam complectitur & commentarium in totum Cantici Salomonis librum, quem Apocalypſis etiam reſpicit, & illuſtrat. *Quartus* comprehendit commentarios præcipuorum capitum, quæ ex Maioribus (quos vocant) Prophetis Apocalypſis accerſit. Et *Quintus* demum in Prophetis Minoribus idem munus, quod in Maioribus quartus, præſtabit,

INDEX

Pluſquam ducentarum Notationum, quæ commentario Apocalypſeos adiunctæ ſunt.

Primum locum occupant proœmiales.

1. I. *In qua expenditur quanti momenti ſint notationes iſtæ quæ ante Commentarium præmittuntur; atque earum ſcopus & ſeries ob oculos ponitur.* pag. 3.
2. II. *De auctoritate & auctore Apocalypſeos; & cur Caluiniſtæ eam recipiant.* 4.
3. III. *De tempore quo ſcripta fuit Apocalypſis: & qua ratione potuerit Ioannes per futurum enunciare ea quæ iam præterierant.* 5.
4. IV. *De titulo quem Eccleſia huic libro appoſuit.* 7.
5. V. *De obſcuritate Apocalypſeos.* 8.
6. VI. *De variis opinionibus circa argumentum Apocalypſeos.* 9.
7. VII. *Argumenti noſtri & acoluthiæ indicatio.* 10.
8. VIII. *Eiuſdem argumenti confirmatio à dignitate.* 11.
9. IX. *Secunda confirmatio à cohærentia & continuata totius libri ſerie.* 13.
10. X. *De egregio fructu ex filo aptè deducto à principio libri vſque ad finem: vbi per occaſionem, de ænigmatis explicandi ratione.* 15.
11. XI. *De hæreticorum confutatione ex eodem filo aptè deducto.* 17.
12. XII. *Confirmatio tertia ab obſeruatis tum indiciis à Ioanne datis, tum etiam antiquorum Patrum veſtigiis.* 18.
13. XIII. *Supradicta indicia atque veſtigia non videri obſeruata ab iis interpretibus, qui diuerſa Apocalypſeos argumenta excogitarunt.* 19.
14. XIV. *De præcipuo ſcopo huius ſacri libri, & cur obſcuriſſimè fuerit ſcriptus.* 21.
15. XV. *De ſumma perfectione ſymbolica huius ſacri libri.* 23.
16. XVI. *De energia perfecti ſymboli, & an claritati deſeruiat.* 26.
17. XVII. *Ex clariori antiquæ doctrinæ perceptione colligi interdum multa, quæ prima ſpecie videantur noua.* 27.
18. XVIII. *Apocalypſim veteris Scripturæ locis ac libris facem præferre.* 28.
19. XIX. *Reſponſio ad ea quæ noſtro argumento obiici poſſunt; & primò ad nouitatẽ expoſitionis.* 29.
20. XX. *Reſponſio ad ſecundam obiectionem de grauiſſimarum expoſitionum iniuriâ, & per occaſionem, de multiplici ſenſu literali eiuſdem loci.* 31.
21. XXI. *Reſponſio altera ad eandem obiectionem, & noſtri argumenti cum receptis explicationibus conciliatio.* 33.
22. XXII. *In qua reſpondetur peculiari cuidam obiectioni, eorum nempe qui ſuſpicari poſſent, noſtrâ interpretatione iniuriam fieri iis expoſitionibus, quæ quibuſdam Dei amicis reuelatæ fuiſſe produntur.* 35.
23. XXIII. *Reſponſio ad aliam obiectionem, ſcilicet, de rerum magnarum omiſſione.* 36.
24. XXIV. *Reſponſio ad obiectionem aliam de nimia myſtici ſenſus conſectatione.* 39.
25. XXV. *De nonnullis ſacræ Scripturæ locis, ex quibus conſtat phraſim eſſe Spiritus ſancti, per verba ſonantia vindictam agere de peccati deſtructione in conuerſione peccatorum.* 41.
26. XXVI. *De interpretibus ſacræ Apocalgyſeos.* 43.

Sequuntur Notationes ad Caput I.

27. I. *De titulo quem Ioannes huic libro præpoſuit.* 104
28. II. *Ad illa verba,* Palàm facere ſeruis ſuis quæ oportet fieri citò. 105.
29. III. *Ad illa verba,* Qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt, *vbi de nomine Iehouah.* 109.
30. IV. *An Tobiæ 12. n. 15. ſermo ſit de proprio ſeptenario quorundam Angelorum, per quos Deus mundum gubernat.* 116.
31. V. *De ſeptem Virtutibus ſiue Attributis, in quibus conſiſtit integra Prouidentiæ perfectio.* 119.
32. VI. *Ad illa verba,* Ecce venit cum nubibus, & plangent ſe ſuper eum; *vbi de loco Zachariæ 12. à num. 16. vſque ad finem eiuſdem capitis.* 125.
33. VII. *De ſymbolo nubium.* 127.
34. VIII. *Ad illa verba,* Principium & finis, *vbi de titulo Pſalmorum,* In finem. 130.

35. IX. *De tubæ ſymbolo.* 135.
36. X. *Conſideratio candelabri aurei quod olim Deus fieri iuſſit.* 140.
37. XI. *De ſymbolo lini, ac de tunica byſſina ſacerdotali.* 144.
38. XII. *De ſymbolo auri ad charitatis ſignificationem.* 147.
39. XIII. *Ad illa verba*, Pedes eius ſimiles aurichalco, *vbi examinatur quid ſit aurichalcum in hoc ſacræ Scripturæ loco, & in aliis.* 152.
40. XIV. *Ad illa verba,* Sicut in camino ardenti, *vbi de ſignificatione ſymbolica ignis, ac de alluſione ad ignem altaris holocauſti.* 153.
41. XV. *De loco Matthæi 16.18.* Portæ inferi non præualebunt aduerſus eam. 161.
42. XVI. *De clauibus mortis & inferni: ac de claue Dauidis (de qua capite 3.) & de claue domus Dauid, de qua Iſaiæ 22. num. 22.* 162.
43. XVII. *Comparatio eius figuræ quæ oſtenſa eſt Ioanni cum ea quam deſcribit Daniel cap. 10.* 163.
44. XVIII. *De loco Eccleſ. 12. 13.* Hoc enim eſt omnis homo. 167.

Ad Caput II. & III. proœmiales.

45. I. *QVi ſint Angeli ad quos Ioannes ſcribere iubetur.* 168.
46. II. *Quorſum in Apocalypſi inſerantur epiſtolæ ad ſeptem illos Aſiæ Epiſcopos?* 170.
47. III. *De ſeptem conſcientiarum generibus, quæ in Chriſtianis hominibus reperiuntur: & quàm aptè conſentiat hæc diuiſio cum iis quæ de ſeptem Aſiæ Epiſcopis aſſeruntur in Apocalypſi.* ibid.

Ad Caput II. ſigillatim.

48. I. *DE myſterio manducationis de idolothytis.* 180.
49. II. *De calculo Iſaiæ 6. 6. ad quem Ioannes in præſenti alludit.* 183.
50. III. *An calculi candidi, ſiue carbunculi candidi appellatio conueniat Adamanti in ſacra Scriptura.* 185.
51. IV. *De virga ferrea, quæ ter in Apocalypſi geminatur ex Pſalm. 2.* 193.
52. V. *Iterum de Virga Chriſti ferrea, conſideratis iis quæ ferro à magnete communicantur.* 195.

Ad Caput III.

53. I. *DE alluſione ad columnas Booz & Iachin.* 214.
54. II. *Cur Ezechiel viderit templum à ciuitate ſeparatum. vide infrà cap. 21. notat. poſtremâ.*] 217.

Ad Caput IV.

55. I. *DE ſcala Iacob, de qua Geneſ. 28.* 231.
56. II. *De throno quem deſcribit Iſaias cap. 6.* 235.
57. III. *De ſedente in throno, ac de Seraphinorum Triſagio, Iſaiæ 6.* ibidem.
58. IV. *De electro & igne ſedentis ſuper thronum, Ezechielis 1.27.* 238.
59. V. *De iride quam vidit Ezechiel.* 240.
60. VI. *De alluſione ad ſupremam Angelorum hierarchiam cæleſtem.* 244.
61. VII. *De etymologia & ſignificatione nominis* Cherub. 275.
62. VIII. *De figura Cherubinorum templi.* 277.
63. IX. *De eorundem templi Cherubinorum ſignificatione.* 279.
64. X. *De figura Seraphinorum Iſaiæ.* 280.
65. XI. *De eorundem Iſaiæ Seraphinorum ſignificatione.* 282.
66. XII. *De figurâ ſiue ſpecie animalium Ezechielis.* ibidem.
67. XIII. *De ſignificatione animalium Ezechielis.* 286.
68. VIV. *De Alluſione Capitis quarti Apocalypſeos ad Salomonis templum.* 290.

Ad Caput V.

69. I. *DE alluſione ad librum Ezechielis ſcriptum intùs & foris, & ad librum Iſaiæ ſignatum.* 297.
70. II. *De magnis abſconditæ Prouidentiæ conuenientiis.* 298.
71. III. *De ſacro thymiamate.* 310.

Ad Caput VI.

72. I. *DE neceßitate nouæ expoſitionis in ſeptem ſigillorum diſtinctione.* 316
73. II. *Myſterium quatuor equorum capitis ſexti non eſſe aliud, quàm veniſſe Deum ad ſaluandum populum ſuum, & perfectam ei ſalutem attuliſſe.* 317
74. III. *De neceßitate quatuor equorum ad diſtinctam perfectæ ſaluationis ſignificationem.* 319
75. IV. *De quatuor perſonis ſedentibus ſuper equos.* 322
76. V. *De non quærenda alterius inſtrumenti ſignificatione in quatuor equis; ac de illorum coloribus.* 323
77. VI. *De ratione cur in repræſentatione primi & tertij ſigilli magis appareant Fortitudo & Æquitas, quàm in ſecundo Beneficentia, ac in quarto Sapientia.* 325
78. VII. *De vera menſura chœnicis, cuius Ioannes in hoc capite meminit.* 329
79. VIII. *De locis in quibus depingi videntur prodigia diem iudicij præceſſura, ad quos alluditur in ſexti ſigilli apertione.* 336

Ad Caput VII.

80. I. *DE ſcopo viſionis capitis ſeptimi.* 338
81. II. *De renouato miraculo, quo Deus diuiſit Iſraëlitas ab Ægyptiis.* 339
82. III. *De crucis figura in ſigno illo cuius meminit Ezechiel cap.9. & Moyſes Exodi 12.* 344
83. IV. *An ſacra Scriptura ſignificet Antichriſtum futurum ex tribu Dan.* 349
84. V. *Iudicium de quadam nouâ expoſitione numeri*, centum quadraginta quatuor millia. 356

Ad Caput VIII.

85. I. *DE connexione ſilentij cum ſeptem tubis.* 357
86. II. *De piſce Tobiæ & eius iecore ac felle, & de dimidia hora ad quam alluditur Apoc.8.* 360
87. III. *De ſeptem plagarum myſterio.* 363
88. IV. *De perſonis ſeptem Angelorum, quibus datæ ſunt tubæ.* 364
89. V. *De alluſione ad plagas Ægypti.* 367
90. VI. *De alluſione ad locum Ezechielis 10.* 371

Ad Caput IX.

91. I. *DE argumento huius capitis.* 378
92. II. *An abyſſus in ſacra Scriptura ponatur aliquando pro inferno.* 380
93. III. *Cur aquæ obtinuerint terram 150. diebus (vt habetur Geneſ.7.24.) & quid myſterij lateat in eo quod Chriſtus dixit Samaritanæ,* Quinque viros habuiſti, *&c. Ioan.4.18.* 385
94. IV. *De myſterio eius quod ſcriptum eſt, Lucæ 1.24.* Concepit Eliſabeth, & occultabat ſe menſibus quinque. 388

Ad Caput X.

95. I. *DE argumento capitis decimi & vndecimi.* 397
96. II. *De alluſione Angeli habentis pedem dextrum ſuper mare, ad illum Angelum de quo Danielis capite decimo; ac de triplici diſcrimine obſeruando.* 401

Ad Caput XI.

97. I. *DE lucta Iacobi cum Angelo, quæ refertur Geneſ.32.24. Sapientiæ 10.12. & Oſeæ 12.3.* 412
98. II. *An grauiſſima illa religionis prohibitio, quæ facta eſt Ieroſolymis ab Antiocho, durauerit ſex annos & tres menſes.* 417
99. III. *Variæ expoſitiones illorum Danielis verborum,* Tempus & tempora & dimidium temporis. 419
100. IV. *De myſterio quadraginta duorum menſium, vel trium annorum & ſex menſium.* 420
101. V. *Explicatio loci difficilis, 1.Corinth.3.verſ.12.13.14. & 15.* 422
102. VI. *De ſolido fundamento eius traditionis, quæ docet Eliam & Enochum prædicaturos eſſe tempore Antichriſti.* 427
103. VII. *Collectio multorum ſymbolorum, quibus ſignificatur coniunctio ſapiĕtiæ & ſanctitatis.* 429

VIII. *De*

104. VIII. *De myſtica ſignificatione decem plagarum quibus Deus percuſſit Ægyptum.* 433
105. IX. *De ratione propter quam Ieroſolyma tributa eſt Sodomæ appellatio.* 437
106. X. *De myſterio trium dierum atque dimidij, quibus duo corpora teſtium Chriſti dicuntur iacuiſſe inſepulta.* 437
107. XI. *De genuino ſenſu eius decimationis quam refert Iſaias cap.6.13.* 442
108. XII. *De loco Zachariæ* 12.2.Ecce ego ponam Ieruſalem,*&c.* 443
109. XIII. *De ſumma & ſcopo eorum quæ ad ſeptimam tubam ſpectant.* 444
110. XIV. *De genuina ſignificatione arcæ teſtamenti, & eorum quæ ad illam pertinebant.* 447
111. XV. *In qua ponuntur exempla grandinis magnæ.* 448
112. XVI. *De myſtica grandinis magnæ ſignificatione.* 449

Ad Caput XII.

113. I. *DE præſtantia ſymbolorum Solis, Lunæ & ſtellarum ad ſignificationem Diuinitatis, humanitatis, & Apoſtolorum Chriſti.* 455
114. II. *De ſecundaria ſignificatione Lunæ quæ mulierem ſuſtentabat; hoc eſt, de eodem ſymbolo reſpectu beatæ Virginis.* 457
115. III. *De ſignificatione ſymbolica eclipſium ſiue defectuum Solis & Lunæ.* 459
116. IV. *De mirabili efficacia Lunæ in æſtuum maris acceſſu atque receſſu.* 460
117. V. *In qua explicatur, ex quibus Scripturæ locis deſumptum ſit hoc Lunæ ſymbolum, quod Chriſto tribuitur.* 461
118. VI. *Ad quem Scripturæ locum alludatur in pugna Michaëlis cum dracone.* 481
119. VII. *De ſenſu illius Prophetiæ Danielis* 12.1.In tempore illo conſurget Michaël, *&c. ibid.*
120. VIII. *De qua pugna loquatur Apocalypſis.* 477
121. IX. *Quæ perſonæ deſignentur per nomina Michaëlis & Angelorum ipſius.*
122. X. *De ſecundaria ſignificatione Michaëlis & Angelorum eius per alluſionem ad Mathathiam & ipſius liberos & exercitum.* 481
123. XI. *An mentio prælij Michaëlis & Angelorum eius faueat eorum ſententiæ qui exiſtimant propterea dæmones è cælo ruiſſe quia Chriſtum tanquam caput recognoſcere detrectarunt, eiúſque diuinitatem ambierunt. ibidem.*
124. XII. *De illis Chriſti verbis(Ioãnis 12.31.)* Nunc princeps huius mũdi eiicietur foras.483
125. XIII. *De ſecundaria ſignificatione duarum alarum quæ data ſunt mulieri vt in deſertum volaret.* 487

Ad Caput XIII.

126. I. *DIſputatio de huius capitis argumento.* 492
127. II. *An in ſeptem beſtiæ marinæ capitibus alludatur ad beſtias quatuor, de quibus agitur Danielis 7.* 506
128. III. *In qua nonnullæ expoſitiones duorum Beſtiæ terreſtris cornuum expenduntur.* 516
129. IV. *De quibuſdam locis in quibus Apoſtoli loquuntur de ſapientia carnis.* 518
130. V. *In qua explicatur quænam inter aliorum opiniones de nomine beſtiæ & de nominis numero aptior videatur.* 526

Ad Caput XIV.

131. I. *DE alluſione ad id Iſaiæ* 16.1.Emitte Agnum Domine, dominatorem terræ de petra deſerti ad montem filiæ Sion. 529
132. II. *De loco Pauli 2.Theſſal.2.verſ.3.4.5.6.& 7.* Niſi venerit diſceſſio primùm,*&c.* 538
133. III. *De verbis quæ ſuperioribus adnectit Paulus,verſ.*8. Quem Dominus Ieſus interficiet ſpiritu oris ſui, & deſtruet illuſtratione aduentus ſui. 540
134. IV. *In qua conferuntur epiſt.2.Petri & epiſtola Iudæ Apoſtoli, vt manifeſtè cernatur, Iudam quàm plurima ex epiſtola Petri deſumpſiſſe,& alterius epiſtolã per alterã explicari.*542
135. V. *De duplici ſenſu fumi aſcendentis in ſæcula, & de Iſaiæ loco (cap.34.10.) cum locis Apocalypſeos conferendo.* 545
136. VI. *Cur in Iſaia & in aliis Scripturæ locis Idumæa deſignet Romanum Imperium ethnicum, quod Chriſtianæ Eccleſiæ ſe oppoſuit: & cur etiam myſticæ Ægypti nomen tribuatur Iudæis rebellibus,qui Eccleſiam ſunt perſequuti?* 546
137. VII. *De vera Moabitarum & Ammonitarum ſignificatione myſtica.* 547
138. VIII. *De comparatione vindemiæ huius capitis cum iis, quæ de eadem vindemia habentur Ioelis 3.13.* 556
139. IX *De longitudine Palæſtinæ,hoc eſt,illius terræ quam filij Iſraël poſſederunt* 558

Ad

Ad Caput X V.

140. I. *DE ſerie & ordine plagarum ſeptem quæ in totidem phialis ſignificantur.* 561
141. II. *De ratione ſeptenary in phialarum plagis.* 562
142. III. *De ipſis Angelis effundentibus phialas.* 563
143. IIII. *De ſenſu myſtico cantici Moyſi, quod habetur Exodi* 15. Cantemus Domino, glorioſè enim, *&c.* 565
144. V. *De legitimo ſenſu illorum Ieremiæ verborum cap.* 50.25. Aperuit Dominus theſaurum ſuum, & protulit vaſa iræ. 570
145. VI. *De ſecundaria phialarum expoſitione ad Chriſti Domini ſacrificium ſpectante.* *ibidem.*
146. VII. *De diſcrimine claritatis magnæ à nebula & fumo.* 572

Ad Caput XVI.

147. I. *DE alia expoſitione duorum Angelorum, de quibus in tertia plaga fit mentio.* 582
148. II. *De hiſtoria ſiccati olim Euphratis, ut per eius alueum Cyro & Dario pateret aditus ad occupandam Babylonem.* 586
149. III. *De aliis explicationibus trium ranarum præter eam quam ponit Commentarius.* 590
150. IIII. *De etymo vocis Armagedon.* 592
151. V. *De maxima gloriæ & ſplendoris luce, qua Roma ex Apocalypſeos interpretatione oboriatur.* 598

Notationes prolegomenæ ad Caput XVII. & XVIII.

152. I. *DE ſignificatione Babylonis in his capitibus memoratæ.* 601
153. II. *De quo ſupplicÿ genere ſit accipienda Babylonis euerſio, quam proponit Apocalypſis.* 602
154. III. *Qui ſint illi duo Angeli, qui Ioanni annunciant vindictam de Babylone ſumendam.* *ibidem.*
155. IIII. *De alluſione in duobus Angelis, qui Ioanni ruinam Babylonis annunciant, ad duos illos quorum meminit Iſaias cap.* 21.7. 603

Notatio peculiaris ad Caput XVII.

156. I. *VAria aliorum expoſitiones de decem cornibus.* 609

Ad Caput XVIII.

157. I. *DE huius capitis partitione & cohærentia.* 613

Ad Caput XIX.

158. I. *DE huius capitis argumento.* 627
159. II. *De legitima lectione in quibuſdam huius capitis locis.* 628
160. III. *De alluſione quadruplicis Alleluia ad viginti Pſalmos.* 631
161. IIII. *In qua reſpõdetur cuidã obiectioni aduersùs ea, quæ præcedẽti notatione ſunt ſtabilita.* 634
162. V. *De alio ſenſu, qui fumo aſcendenti in ſæcula poſſet aſſignari.* 635
163. VI. *De duplici alia alluſione incluſa in voce de throno exeunte, & in voce quartum Alleluia perſonante.* 636
164. VII. *De alluſione ad ſeptẽ Pſ. in illis verbis,* Quoniã regnauit Dominus Deus noſter, ibid.
165. VIII. *In qua noſtra expoſitio ducis & exercitus in equis albis ſedentium confirmatur, & cum aliorum expoſitionibus confertur.* 649
166. IX. *De locis ad quos alluditur in auium inuitatione.* *ibidem.*
167. X. *De aliorum expoſitionibus circa illa verba,* Viui miſſi ſunt hi duo, &c. 652

Ad Caput X X.

168. I. *IN qua ſuus honor tribuitur beati Auguſtini expoſitioni, & ſumma huius capitis proponitur.* 655
169. II. *De duodecim interpretationibus à diuerſis auctoribus excogitatis circa ligationem dæmonis.* 659
170. III. *Ubi ſingula prædicta explicationes breuiter examinantur, & quid in ſingulis occurrat indicatur.* 661

171. IV. *De alluſione ad Iſaia locum in alligatione Damonis.* 665
172. V. *De alluſione ad locum Iſaia in prima Sanctorum reſurrectione.* 673.
173. VI. *In qua refutatur noua Gogi. & Magogi explicatio à Calniniſtis conficta.* 678
174. VII. *Vbi ſuſpicio quadam proponitur de eleganti nominis Gog fictione.* 680

Ad Caput XXI.

175. I. *Seu prologus, in quo diſputatur de huius capitis atque ſequentis argumento.* 689
176. II. *Breuis enumeratio excellentiarum ciuitatis caleſtis, quas proponit Apocalypſis cap.21. & 22.* 694
177. III. *An prater Angelos, quos Ioannes in portis ciuitatis vidit, aſpexerit etiam ciues, an potiùs vrbem ciuibus vacuam?* 708
178. IV. *De perfecta Apoſtolici Symboli diuiſione.* 718
179. V. *An verba illa,* deſcendit ad inferos, *fuerint addita ab Eccleſia, aut ab Apoſtolis poſita?* 719
180. VI. *De cura ac diligentia adhibenda ad 12.gemmarum Apocalypſeos cognitionem.* 720
181. VII. *An perierit notitia earum gemmarum, qua in Rationali Pontificis ſingulis tribubus erant diſtributa.* 722
182. VIII. *De Gemma Iaſpide.* 725
183. IX. *Vbi primus Apoſtolici Symboli articulus cum prima gemma componitur.* 727
184. X. *Qua ſit ea gemma, quam Scriptura appellat Sapphirum.* 728
185. XI. *De ſecunda gemma applicatione ad ſecundum Symboli articulum.* 730
186. XII. *Qua ſit gemma, quam Apocalypſis vocat Chalcedonium.* 731
187. XIII. *An propterea (vt aliqui putant) Scriptura Adamantis, nec in Rationali, nec in Apocalypſi, neque alibi, vbi de gemmis agitur, meminerit, vt denotetur reprobari à Deo id quod Adamas ſignificat.* 732
188. XIV. *In qua tertia gemma, nempe Chalcedonius, ad tertium articulum aptatur.* 733
189. XV. *De Smaragdo.* 734
190. XVI. *De Smaragdi conuenientia cum quarto articulo.* 735
191. XVII. *De gemma Sardonyche.* 736
192. XVIII. *Vbi gemma quinta ad quinti articuli myſterium accommodatur.* ibidem.
193. XIX. *In qua diſputatur, an Petrus in epiſt.1.cap.3.agat de deſcenſu Chriſti ad inferos.* 738
194. XX. *De altero loco Petri epiſtola 1.cap. 4.numero 6. & 7.* 741
195. XXI. *De gemma ſexta, qua eſt Sardius lapis.* 742
196. XXII. *De ſexta gemma proportione cum ſexto Symboli articulo.*
197. XXIII. *De Chryſolitho.*
198. XXIV. *De Chryſolithi ad ſeptimum articulum applicatione.*
199. XXV. *De Berylio, octaua gemma.*
200. XXVI. *De octaua gemma cum articulo octauo comparatione.*
201. XXVII *De gemma Topazio.*
202. XXVIII. *Vbi nona gemma cum nono articulo comparatur.*
203. XXIX. *De Chryſopraſo, gemma decima.*
204. XXX. *Vbi gemma decima reſpectus ad decimum articulum oſtenditur.*
205. XXXI. *De variis coloris purpura differentiis.*
206. XXXII. *De Hyacintho gemma vndecima.*
207. XXXIII. *De Ligurio, qua ſeptima eſt inter Rationalis gemmas.* 755
208. XXXIV. *De conuenientia gemma vndecima cum vndecimo articulo.* 756
209. XXXV. *De Amethyſto gemma duodecima.* 757
210. XXXVI. *De conuenientia gemma duodecima cum duodecimo articulo.* ibidem.
211. XXXVII. *De partitione duodecim Rationalis gemmarum inter duodecim tribus Iſraëlis.* 759
212. XXXVIII. *In qua explicatur, quàm congruenter duodecim gemma ſint tribubus duodecim diſtributa.* ibidem.
213. XXXIX. *De Margaritarum comparatione cum religioſa vita ſtatu.* 762
214. XL. *Cur in viſione Ezechielis templum fuerit à ciuitate ſeiunctum, vbi alia redditur ratio, prater eam qua reddita eſt cap. 2.notatione 2.* 765

Ad Caput XXII.

215. I. *De alluſione ad fluuium Ezechieli oſtenſum.* 768

FINIS.

Hetarus de ſequenti imagine ex Iſaiæ c.21. quæ eſt prima ad pag.xxij.

NOLI putare, optime Lector, exiſtimaſſe *Luiſium* noſtrum, licere ſibi ad Apocalyptici veſtibuli ornamentũ per accommodationem huc transferre, quod non erat eo reſpectu Iſaiæ reuelatum. Sed potiùs ſic habeo, propterea hîc appoſitam fuiſſe eius viſionis imaginem, quia perſuaſum habet *Luiſius*, Spiritus ſancti mentem in reuelatione illa Iſaiæ facta non fuiſſe aliam, quàm vt extaret in veteri Scriptura inſigne vaticinium de cæleſti Apocalypſi, quæ à Ioanne erat ſpectanda, ac de ipſius Apocalypſeos argumẽto præcipuo. Res ſanè magna, ſi certa: ac de certitudine, à te ipſo ferendũ eſt iudiciũ, perlecto capitis decimi ſeptimi commẽtario, vbi res in diſputationem veniet. Tunc verò, ſi tibi fuerit ſatisfactum, fortaſſe fateberis, nihil grandius optari potuiſſe ad Apocalypſeos propylæum exornandum; nihil aptius cogitari, quàm tanti fuiſſe apud Deum reuelationem hanc Ioanni faciendam, vt auguſtiſſimo prognoſtico, & antiquiſſimâ prærogatiuâ eam ſingulariter honorare, & prænunciare decreuerit in ipſo Iſaiæ libro, deſignatis ſpeculatore & argumento: idque in literali nobiliſſimi vaticinij ſenſu: qua ratione de vllo alio noui Teſtamenti libro negat *Luiſius* ſe peculiarem reperiſſe prophetiam.

Monitum pro ſerie cæterarum imaginum.

AVGVSTISSIMI huius Operis in Apocalypſim (beneuole Lector) habes alteram editionem, æneis etiam figuris adornatam. Sed in hac non fuit ſeruatus ordo, qui & in illa, propter penuriam ſcalptorum: ſiquidem nobis vix vnus aut alter. Qua tamen potuimus ſedulitate, tuo ſatisfactum deſyderio voluimus, ac noſtro. Itaque quo ſunt numero & loco, tibi exponuntur atque exprimuntur delineationes ſingulæ. Prior quidem ſeries ſtat pagina xxij.& xxiij. quæ plurimas complectitur. Eas verò pro re vel nomine aperiam, vt ſine mora inuenias, ad maiorem tuam vtilitatem. Ad paginã 132. eſt prima viſio, quæ veluti prologus totius ſpectaculi; ad 231. de viſione oſtenſa Iacob Patriarchæ; ad 233. deſcribitur ſedens ſupra ſedem poſitam in cælo; ad 249. in conſpectu ſedis tanquam mare vitreũ adũbratur ſimile cryſtallo; ad 253. quatuor animalia plena oculis antè & retrò depinguntur; ad 268. inſignia antiquorum quorundam Romanorum adpicta ad cæterorũ confirmationem; ad 282. vera ſignificatio Seraphinorum Iſaiæ, & Cherubinorum Ezechielis; ad 326. de apertione primi ſigilli; ad 327. priore columna, de apertione ſecundi ſigilli; ad 327. poſteriore columna, de apertione tertij ſigilli; ad 329. de apertione quarti ſigilli; ad 398. deſcribitur Angelus fortis; ad 452. mulier amicta ſole, & luna ſub pedibus eius, & in capite eius corona ſtellarum duodecim; ad 492. Beſtia maris deſcribitur; ad 604. de meretrice magna, quæ ſedet ſuper aquas multas; ad 614. Angelus poteſtatis magnæ depingitur; ad 702. vnus de ſeptem Angelis habentibus phialas plenas ſeptem plagis nouiſſimis. Poſterior autem ſeries earum deſcriptionum, quæ ſeorſim à cæteris habentur ſuis locis appoſitæ, ſunt hæ omnes: pagina nempe 241. ſedilia vigintiquatuor, & vigintiquatuor ſeniores; pagina 306. agnus in medio throni & quatuor animalium, & in medio ſeniorum; pagina 366. ſeptem Angeli ſtantes in conſpectu Dei, quibus datæ ſunt ſeptem tubæ; pagina 575. prima phiala deſcribitur; & pagina 584. ſexta phiala. Quibus omnibus quo pacto ſeſe habent (bone Lector) vtere fruere, ad Dei Opt. Max. gloriam, religionis Catholicæ propagationem, cæterorumq́; qui Commentarium hunc euoluent, emolumentum permaximum.

***

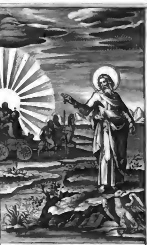

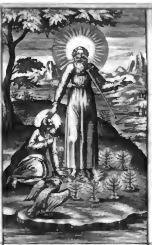

Cap. 1 verſ. 10

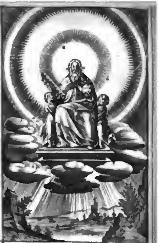

Cap 4 verſ. 2.

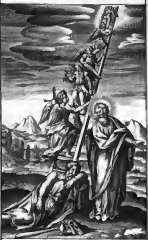

Cap. 4. verſ. 1.

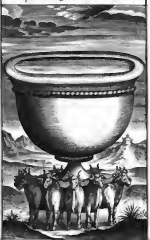

Cap. 4. verſ. 6.

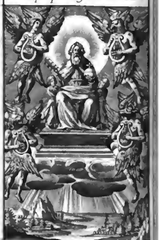

Cap. 4. verſ. 6. 7 &c. 8

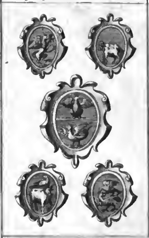

Cap. 4. verſ. 7. &c. 8

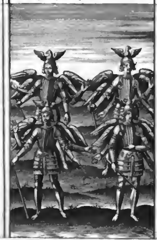

Cap. 4 verſ. 7. &c. 8.

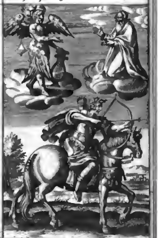

Cap. 6. verſ. 1.

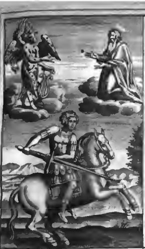

Cap. 6. verſ. 3.

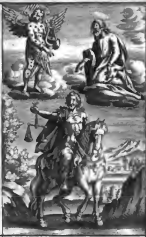

Cap. 6. verſ. 5.

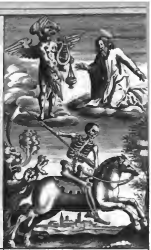

Cap 6 verſ 7

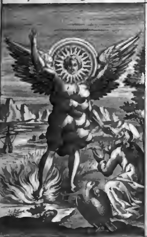

Cap. 10. verſ. 1.

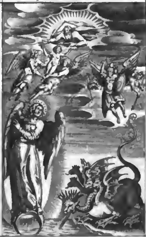

Cap. 12. verſ. 1

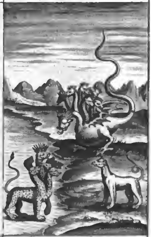

Cap. 13 verſ. 1

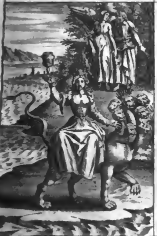

Cap. 17. verſ. 1.

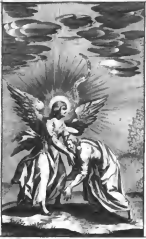

Cap. 18 verſ. 1.

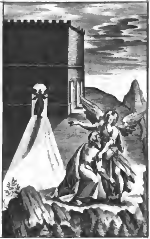

Cap. 21 verſ. 9.

LIBER PRIMVS,

Continens Notationes proœmiales in Apocalypſin, & ſingulorum capitum Paraphraſin.

EXORDIVM.

QVICVNQVE pingendi artis peritus eſt, priuſquàm penicillum arripiat, & picturam ipſam viuis coloribus exprimat; duo præter imprimis oportet. Alterum eſt, tabulam ipſam vel linteum (quod eſt pictura illuſtrandum) colorum pulchritudini aptiſſimè excipiendæ, & penicilli dexteritati ſine vllo impedimento exprimendæ diligenter præparare. Alterum, aliquo ſiue lapillo, ſiue carbone, vel gypſo totam hiſtoriam poſteà depingendam ductis lineamentis primò adumbrare, & quamlibet ſuo loco figuram aptè concinnéque delineare: ita vt in lineis ipſis appareat, non quidem picturæ pulchritudo, ſed ipſius diſpoſitio, ac veluti vmbra veritatis eius, quæ poſtea multiplici colorũ venuſtate & elegantiâ in lucem eſt proditura. Simile quid præſtandum videtur iis, qui alicuius libri commentariũ edere ſtatuunt, priùs enim quàm manus ad penicillum, vel potiùs animum ad ipſa commentaria appellant, duo ſibi neceſſaria ſunt. Primum proœmialibus notationibus, ſiue prolegomenis quaſi tabulam præparare, & obuias quaſque difficultates, quæ in primo ipſo limine ſolent incurrere, complanare. Deinde poſt tabulam ipſam egregiè aptatam, quædam veluti lineamenta ducere, & in vmbra totum opus ita diſtribuere, ſuaſque perſonis ſingulis ſedes deſignate, vt poſteà in ipſa eminentia elegans & concinnum appareat. Atque huc debet dirigi Paraphraſis ſcopus, vt in ipſa, ante idoneam colorum proportionem, & congruentem totius libri explicationem, ipſamet hiſtoriæ partitio, & apta figuræ cuiuſque lineamenta indicent, opus illud ſibi omnino eſſe conſtans & cohærens; atque adeò, ſi commentarij ipſius luce veluti colorum varietate expoliatur, & veluti animetur, rem ſore ſingularis ſapientiæ, nec indignã, quæ codẽ illo ordine ſcripta ſit in libro, quem interpres commentariis illuſtrandum aggreditur. Has igitur volui eſſe duas huius libri primi partes, nimirum Notationes proœmiales, atque Paraphraſim. Libuit enim hoc libro complecti quidquid ante ipſius Apocalypſeos commentarium præmitti oportere duxi. Quapropter in Notationibus quidem quaſi tabulam, ſeu linteum aptare eſt animus, atque ita facilem & læuem reddere, vt obices ac difficultates, quæ poſſent obiici aduerſùs meã interpretationem, aut omnino ſublatæ, aut ſuperatu faciliores multò ſint. In Paraphraſi verò oculis ſubiicere intendo prima ipſa totius operis lineamenta, partitionẽ, & vniuſcuiuſque figuræ ſcopum, non vt ex primis hiſce lineis Spiritus ſancti mentem attigiſſe iudicer, ſed vt meâ intentione, vniuerſaq; operis hiſtoriâ, quã in toto hoc libro exprimere conor, poſſit animũ Lector informare, ac proinde vt appareat, argumentum operis totius eſſe Spiritu S. digniſſimum, & diſpoſitionem ipſam atque ordinẽ rerum inter ſe mirificè concinnatũ, & ſolùm supereſſe, vt rectè & ordinatè varij diſponantur colores ea concinnitate, qua opus eſt, vt ænigmata iudicentur eſſe enodata.

Notationes, quæ à me proœmij loco præmittuntur, alicui fortaſſis nimis multæ, atque adeò plures ſolito videbuntur. Ceterùm ſi nulla eſt in ipſis ſuperuacua,

Non ſunt longa, quibus nihil eſt, quod demere poſsis.

vt ſcitè Martialis lib. 2. Epigr. 77.

Et meâ quidem ſententiâ in hiſce Notationibus non digredior ad rem aliquam, quæ parum ad libri huius ornamentum, aut æſtimationem conducat: quæue adiumento non ſit ad noſtri argumenti difficultatem ſuperandam. Quidquid præterea neutri ex hiſce duabus rebus conferens addatur in proœmio, otioſum planè & ſuperuacaneũ eſſe exiſtimo: & tam in proœmio ipſo, quam deinceps in commentariis, illud ſemper præſtare ſi minùs potui, at optaſſe me fateor, quod Plinius Iunior lib. 5. epiſt. 6. his verbis conſulit: ***Primum ego officium ſcriptoris exiſtimo, vt titulum ſuum legat, atque identidem interroget ſe, quid cœperit ſcribere, ſciatq; ſi materiæ immoratur,*** *non eſſe longum; longiſſimum, ſi aliquid accerſit atque attrahit. Breuis eſt, qui facit, quod inſtituit. Non enim excurſus hic eius, ſed opus ipſum eſt. Si nihil inductum, & quaſi deuium loquitur, non epiſtola, quæ deſcribit; ſed res, quæ deſcribitur, magna eſt.* Hoc ergo Plinij conſilium capiendi & exequendi auidus (& aliud ſimile Philonis Poetæ Græci) in his prolegomenis exoptaui; nihil aut relinquere, quod ad tabulam ipſam poliendam, ac præparandam opus eſſet; aut accerſere, quod minimè eſſet eam ad rem neceſſarium. Similiter etiam in toto horum commentariorum ac librorum ſequentium decurſu illud mihi in votis cumprimis eſt, vt inter duas lineas, ſiue regulas (quod aiunt) quidquid dixero, inſcribam. Altera eſt, ne quid afferam, quod ad intelligentiam rei ipſius, quam commentario ſuſceperam illuſtrandam, nihil referat. Altera, ne quid prætermittam, quod ad eiuſdemmet rei cognitionem opus eſſe videatur. Sic ſolent qui ſcribere diſcunt, inter duas parallelas, characteres efformare: vt & ipſæ litteræ pares inter ſe, & ipſarum lineæ rectæ exiſtant.

Primam harum regularum multi tranſiliunt, vt ſuos commentarios multiplici rerum pretioſarum ſupellectile locupletent. Liceat tamen mihi, obſecro, inopi, & rerum egeno nihil curare de veſte filo, auro, & opere acu picto elaboranda; ſed tantùm de concinnanda, & leuidenſo (quod aiunt) filo conſuenda, ne diſrumpatur. Atque hic ſaltem ſit noſter tenuitatis prætextus; nempe, ſic nobis videri expedire, vt tota mentis intentio ad contextus ſeriem, & intelligentiam colligatur. Atque huic ſaltem excuſationi faueat Florus initio ſuæ hiſtoriæ, vbi ait, *Ipſa ſibi obſtat magnitudo, rerúmque diuerſitas aciem intentionis abrumpit.* Quod eò ſolùm dictum velim, vt aliquam meæ paruitatis excuſationem afferam; in aliorum enim ſcriptis magnam rerum copiam, & varietatem cum exacta interpretatione coniunctam dilaudo, admiror, atque ſuſpicio.

Verùm eſto, in commentariis longiùs interdum liceat per varia eruditionis prata diuagari: in Paraphraſi ſaltem nemo non viderit, minimè expedire, aut latè excurrere, aut eam rerum copiâ ditare. Quapropter quamuis in prooemij Notationibus longior alicui videri poſſim; in Paraphraſi tamen ſatis caui, ne ſimile quid mihi vitio verti poſſet. Imò verò ſuſpicor, nimiùm me breuem, & parcum viſum iri. Huiuſce tamen rei excuſatio ea eſt imprimis, ne in Paraphraſi ſuccincta accidat illud Horatij in arte Poët.

——Breuis eſſe laboro,
Obſcurus fio.——

Nam cùm ſcopus in Paraphraſi proponere ſit, non probare, vt totum filum in vniuerſo opere ducendum, & omnium libri partium cohærens ordo & continuata ſeries percipi poſſint; oportet omnia ſimul compendiariâ breuitate ſub mentis aciem ſubijci; & propterea Paraphraſim ipſam ab iis omnibus ſecerni, quæ ad deducti fili cognitionem neceſſaria non ſunt. Nec enim ad perfectionem Paraphraſis ſatis eſt, vt in ſummam redigat, quod fusè in commentario diſputatur; ſed opus eſt, in ea duntaxat exprimi quaſi neruos, quibus ipſius textus connexio & coagmentatio conſtat: alioqui ſuas partes Paraphraſis non præſtabit, quæ non ſunt aliæ, quàm vt appareat ex ipſa, totam rei ipſius ſeriem ducto & continuato filo optimè cohærere. Quod ſi deſit; quantumuis multa, eáque præclara tum commentarius contineat, tum etiam Paraphraſis breuiùs contrahat; libri ipſius elegantia atque ſapientia minimè innoteſcent: ſi Paraphraſis malè cohærentia, atque adeò diſſoluta complectatur. Quamobrem eo rectiùs, & ipſi operis acoluthiæ congruentiùs Paraphraſis ſuum aſſequitur finem, quo contractior in ſe, & ad præcipua puncta conſtrictior eſſe videbitur. Et ſanè non ſatis comprehendit (opinor) totius libri ſeriem, qui paucis ſummam eius complecti neſcit.

Hinc eſt, quòd conatus ipſe ſim Apocalypſeos acoluthiam, non ſolùm breui verborum ambitu in Paraphraſi, ſed breuiùs adhuc in notatione ſeptima prooemiali coërcere. Ibi enim contendi ſingulis capitibus titulos per ordinem præfigere: atqui breuiſſimum integro capiti titulum apponere, qui argumenti medullam complectatur, non eſt admodum facile. Deinde in eadem notatione hanc rurſus acoluthiam paulò latiùs explicui. Quare Paraphraſis quamuis videatur breuis, tertia eſt Apocalypſeos ſumma, ceteríſque fuſior: ſingulatim enim perſtringit, quidquid continet textus, & ſymbolorum ſingulis ſuam diſtribuit ſignificationem; ita vt ſenſus, quem ipſe in cuiuſque capitis filo, & in omnibus ſingulorum capitum partibus perſequor, poſſit facili negotio percipi; & manifeſtè cernatur, libri ſeriem & totius argumenti diſcurſum excellentiſſimum eſſe, ſolúmque deſit, vt commentarius ac notationes librorum ſubſequentium oſtendant, cuiuſque ſymboli applicationem ad eum ſenſum, quem mihi tanquam genuinum propoſui explicandum, bene & cohærenter aptari, quemadmodum opus eſt, vt cenſeatur ſolutum eſſe ænigma, & ipſius elegantia propalata.

LIBRI

LIBRI PRIMI

PARS I.

QVÆ EST NOSTRÆ INTERPRETATIONIS PROŒMIVM.

In ſex & viginti Notationes partitum.

NOTATIO I.

In qua primùm expenditur, quanti momenti & ponderis ſint Notationes iſtæ, quæ ante commentarium præmittuntur: & deinde earum ſeries ob oculos ponitur.

EX eorum numero, qui in hos meos labores inciderint, (ſi qui fortè erunt) ſuſpicor, aliquos ad ſingulorum ænigmatum interpretationem feſtinãtes, hoc quidquid eſt proœmij, cùm primùm videant bonas illud paginas implere, facilè prætermiſſuros, vt citiùs de ipſa Apolypſeos interpretatione iudicium ferre valeant, perſuaſum habẽtes, huiuſmodi notationes proœmiales non eſſe tanti, ſiue ad deguſtandum aliquid ex hoc opere, ſiue ad iudicium de illo ferendum, vt non ſit pluris facienda celeritas iudicij in qualibet commentarij parte vnam aliquam Apocalypſeos figuram meditante, quàm moleſta longioris proœmij conſideratio. Verùm enim verò ſi vlla eſt habenda ratio ſenſus opinioniſque meæ; multò plus ad Apocalypſeos intelligentiam conferunt hæ notationes proœmiales, quàm vlla mei commentarij pars. Neque aliter ſe habet hoc proœmium reſpectu commentarij, quàm caput in animali ad reliquas corporis partes comparatum, cui omnes tanquam reginæ facilè cedunt, quamque tueri prudentia naturæ cogit, cum aliarum etiam partium diſpendio, ſi opus ſit: nimirum quia caput eſt veluti arx & Capitolium, in quo ſenſus omnes, tam externi, quam interni, patriorum penatum inſtar, ſuum habent domicilium, quo deuicto, illicò cetera omnia corruunt: extemplò enim reliquum corpus omni ſenſu & intelligentia priuetur neceſſe eſt, & inanimum remaneat. Quò ſpectet hæc capitis ſimilitudo, ſeu comparatio, facilè, opinor, Lector intelliget. Adiiciam tamen aliud ſimile, vt mentem meam magis explicem, & eam Lectori, aptiſſimo (vt mihi quidem videtur) exemplo confirmem.

Animaduerto igitur in bellis, quædam eſſe prælia, quibus minimè dimicatur de ſumma imperij, ſed de caſtello aliquo, aut vrbe, quæ magnæ cuiuſdam monarchiæ ſunt partes exiguæ. Alia verò eſſe prælia, quibus non de hoc vel illo caſtello aut munitione, ſed de toto imperio agitur: eò quòd ex illo prælio pendeat, cui deferenda ſit totius imperij monarchia: & quamuis plurimæ ſuperſint difficultates poſtea ſuperandæ; ſed priùs etiam, quam illæ ſuperentur, ex illius prioris prælij victoria agnoſcit victor ſe iam eſſe totius imperij monarcham, qui hoſtem ſuum imperij poſſeſſione ſpoliauerit, atque eius potentiam in ſe transtulerit. Huiuſmodi fuêre prælium Pharſalicum, quod Cæſar cum Pompeio commiſit, & Actiacum, quo Auguſtus decertauit cum Antonio, & antè, Cilicenſe quo Darius & Alexander de totius Aſiæ imperio dimicarunt. In eiuſmodi ergo præliis, quis non videat, quantò fuerit maioris momenti ſingularis illa victoria, quàm quoduis oppidum & quamuis vrbem inuadere & ſibi ſubiicere? In Apocalypſi ergo (id eſt, in libro omniũ difficillimo) facilè apparet ſcriptorem, qui eam interpretandam ſuſcipit, cum iis omnibus bellum ſuſcipere, qui eam quã ipſe profert, expoſitionem non recipiant. In hoc autem bello, (quod Angelicorum inſtar, intellectualibus viribus & armis geritur) quæuis A diſputatio circa genuinum huius vel illius figuræ myſterium omnino ſunt veluti prælia, quibus non de ſumma imperij, ſed de hac vel illa vrbe ſiue caſtello decertatur. Decertatio verò de totius Apocalypſeos argumento, ſiue myſterio, & de totius libri ſumma & ſcopo, quid eſt aliud, quàm prælium, quo de imperio dimicatur? Hoc verò admiſſo, admitti etiã neceſſariò debet, diſputationem hanc, quæ in notationibus proœmialibus continetur, ſi in ea de totius libri ſumma atque ſubſtantia decernitur, & de vero huius myſticæ nauigationis curſu ſtatuendo; longè maioris momenti eſſe, quàm omnẽ aliam de aliqua Apocalypſeos figura, déque illius legitimo ſenſu, diſputationẽ. His addo, hac præcipua victoria comparatã, longè maiorem fore victoriæ cum facilitatem, tum etiam ſecuritatem in præliis, B ſeu diſputationibus circa hanc vel illam figuram: vt facilè apparet ex comparatione præliorum, quæ Cæſari cõmittenda fuêre poſt ſuperatum in acie Pharſalica Pompeium, vel quæ Auguſto poſt victoriam Actiacam, aut Alexandro poſt deuictũ Darium. Quòd ſi Imperatores illi valde fuiſſent imprudentes, ſi eo prælio contempto, in quo de ſumma imperij agebatur, ſuam omnem curã & induſtriam ad inuaſionem huius vel illius munitionis, aut vrbis, tranſtuliſſent: hæc ipſa exempla a Lectoris prudentia exigere videtur; vt ſi de meo opere iudicium ferre velit, non exiſtimet pluris referre quamuis commẽtarij partẽ perlegiſſe, quam ad huius proœmij diſputationem attentum & æquum ſe iudicem præbere. Sic enim habeat Lector, in hoc opere diſputationẽ præcipuam, & veluti prælium de ſumma imperij, C poſitum eſſe in huius proœmij controuerſia, & in harum notationum campo, atque in hoc certamine; quo, de germano totius Apocalypſeos argumento inter varias opiniones dimicatur: atque ad hanc diſputationem reuocari ea omnia, quæ in his notationibus continentur. Quamuis enim priores notationes nõ videantur incipere ab ipſa cõtrouerſia de Apocalypſeos ſcopo & argumento: facilè tamen cernitur, libri auctoritatem & auctorem, cauſamque propter quam Caluiniſtæ eum recipiunt, ac quæſtionẽ de tẽpore, quo ſcripta eſt Apocalypſis, & qua ratione potuerit Ioannes per futurũ enunciare ea, quæ iam præterierant: & deniq; titulũ & obſcuritatẽ libri; facilè (inquam) apparet, hæc omnia ante diſputationẽ de argumento, præſtituẽda fuiſſe. Illa verò quatuor notationibus peraguntur. D In reliquis autem huius proœmij notationibus, primùm ex variis opinionibus de Apocalypſis argumẽto, ſiue ſubiecta materia eligitur ea, quã nos Dei æmulatione æmulamur, & cui imperium deferendum eſſe efflictim contendimus: ac deinde expenditur, quam ſint valida ea, quæ pro argumento à nobis electo militant aduerſus eos, qui aliter ſentiunt; quamque bene & plenè diluantur ea, quæ eidem argumento videbantur obiici poſſe; id quod vt ex ipſa ſubſequentium notationum ſerie clariùs percipi valeat, ecce illam ſubiicio cum notis è regione.

Series ſubſequentium notationum.	*Nota ad hanc ipſam ſeriem.*
1 De auctoritate, & auctore Apocalypſeos, & cur Caluiniſtæ eam recipiant. 3 De tempore, quo ſcripta eſt Apocalypſis; & qua ratione potuerit Ioannes per futurum enunciare ea, quæ iam præterierant. 4 De titulo, quem Eccleſia huic libro appoſuit. 5 De obſcuritate Apocalypſeos.	Facilè intelligitur hæc fuiſſe ad diſputationem de argumento ſupponenda, nempe vt conſtet oportere, vt illud ſit tanto ſcriptore dignum, & aptum tempori, quo ſcriptum eſt: atque vt ſuæ inſcriptioni, & ipſius tituli elegantiæ reſpondeat, cùrque res ipſa tantam obſcuritatem poſtulauerit.
6 De variis opinionibus circa argumentum Apocalypſeos. 7 Argumenti noſtri & acoluthiæ eius indicatio.	His duabus notationibus ob oculos ponitur, quæ ſint aliorum opiniones de Apocalypſeos argumento, & quam nos amplectendam eſſe contendamus.
8 Eiuſdem argumenti confirmatio a dignitate. 9 Secunda confirmatio a cohærentia & continuata totius libri ſerie. 10 De egregio fructu & filo aptè deducto à principio libri vſque ad finem. Vbi per occaſionem de ænigmatum explicandi ratione. 11 De hæreticorum confutatione ex eodem filo aptè deducto. 12 Confirmatio tertia ab obſeruatis tum indiciis a Ioanne datis, tum etiam antiquorum Patrum veſtigiis. 13 Supradicta indicia atque veſtigia non videri obſeruata ab iis, qui diuerſa Apocalypſeos argumenta excogitarunt.	Sex iſtæ notationes pro noſtro argumento pugnant, triplici armorum genere aduerſarios oppugnantes: obiecta nempe illis noſtri argumenti dignitate eximia, filo perpetuo, & auctoritate grauiſſima, (quæ omnia in alienis argumentis videntur prorſus deſiderati,) & poſitis præterea ob oculos maximis noſtri fili vtilitatibus.
14 De præcipuo huius libri ſcopo; & cur obſcuriſſimè ſcriptus ſit. 15 De ſumma huius libri perfectione ſymbolica. 16 De energia perfecti ſymboli; & an claritati deſeruiat. 17 Ex clariori antiquæ doctrinæ perceptione colligi interdum multa, quæ prima ſpecie videantur noua. 18 Apocalypſin veteris Scripturæ locis ac libris lucem præferre.	In his etiam continentur quatuor egregiæ noſtri argumenti confirmationes: ſcilicer à conuenientia obſcuritatis magnæ. Ab exacta vniuſcuiuſque ſymboli conuenientia cum re ſignificata. A mira luce, quæ in doctrinam Euangelicam ab ipſis ſymbolis deriuatur. Et a face, quæ ex Apocalypſeos tenebris procedit ad ſacræ Scripturæ intelligentiam.
19 Reſpondeo ad ea, quæ noſtro argumento obiici poſſunt: & primò ad nouitatem explicationis. 20 Reſponſio ad ſecundam obiectionem, nempe de grauiſſimarum expoſitionum iniuria, & per occaſionem de multiplici ſenſu literali eiuſdem loci 21 Reſponſio altera ad eandem obiectionem, & noſtri argumenti cum receptis explicationibus conciliatio. 22 Reſponſio ad peculiarem quandam querelam de iniuria, quam videmur facere iis ſenſibus, qui dicuntur eſſe a Deo reuelati. 23 Reſponſio ad aliam obiectionem, ſcilicet de magnarum rerum omiſſione. 24 Reſponſio ad obiectionem vltimam de nimia myſtici ſenſus conſectatione. 25 De nonnullis ſacræ Scripturæ locis in confirmationem eius phraſis, per quam nos ad vltimam obiectionem reſpondimus. 26 De interpretibus Apocalypſeos.	Tandem quia non ſatis erat alienis oppugnatis noſtram confirmaſſe ſententiam, niſi plenè & planè ſatisfieret iis omnibus, quæ nobis obiici poſſe videbantur: ideò ſex poſtremæ notationes conantur nihil præterire ea iis, quibus viſum eſt noſtrum argumentum oppugnari poſſe. Ea verò ad quatuor capita reuocantur, nempe ad expoſitionis nouitatem, ad aliarum expoſitionum iniuriam, ad rerum magnarum omiſſionem, & denique ad nimiam myſtici ſenſus conſectationem, atque hæc per ordinem refutare conati ſumus.

NOTATIO SECVNDA.

De auctoritate & auctore libri Apocalypſeos; & cur Caluiniſtæ eam recipiant.

1. APOCALYPSEOS librum eſſe canonicum, (id eſt, legitimam ſacræ Scripturæ partem,) & a Ioanne Euangeliſta fuiſſe ſcriptum, non tam mihi probandum eſt, quam ſupponendum, indicatis tamen auctoribus, qui ea de re copiosè agunt. Hi ſunt Bellarminus tom. 1. diſputatione de Verbo Dei, cap 19 Baronius to. anno 97. Salmeron in præludiis ad Apocalypſin ſub finem to. 16. Ribera quæſtione proœmiali, cap. 1. Pamelius in Tertullian. Pererius diſp. 3.

Catholici, qui olim non recipiebant Apocalypſin.

Vt verò breui perſtringam, quæ ab his auctoribus dicuntur, quod ad libri auctoritatem ſpectat; nonnulli ex Catholicis eum reſpuebant; vt Caius antiquus auctor apud Euſebium lib. 3. ca. 28 qui eum Cherinto tribuebat; propterea non recipitur ab Anaſtaſio, Dorotheo, quin & tempore B. Hieronymi Græcorum Eccleſiæ Apocalypſin non recipiebant; vt ipſemet tradit epiſtola ad Dardanum, (quæ eſt 129.) licet variè Hieronymi dictum intelligatur: Bellarminus enim vult, id eſſe intelligendum de paucis quibuſdam obſcuri nominis Græcis; at Baronius exiſtimat Hieronymum habuiſſe reſpectum ad Baſilium, Nazianzenum, atq; Nyſſenum; qui viſi ſunt interdum ab eo libro citando abſtinuiſſe. Addit inſuper, Nazianzenum, dum texuit catalogum librorum Canonicorum, nullam de Apocalypſi feciſſe mentionem; ſicut neque Concilium Laodicenum: ea fortaſſe de cauſa, quòd qui Clementis nomine habetur Canon Apoſtolorum 84. Apocalypſeos non meminerit. Hunc tamen Canonem apocryphum eſſe demonſtrat Pererius. Addit Baronius Amphilochium Baſilio coæuum in catalogo Canonicorũ librorum in fine dicentem. *Aſt Apocalypſin Ioannis aliqui ita inſerunt: rurſus, ſed longè plurimi adulterinam reſpuunt.* Hinc accedit, quòd nec Baſilius, nec Cyrillus vnquam in ſuis operibus vtatur Apocalypſi,

A 2\. Cæterùm exiſtimo, Hieronymum de Græcorum Eccleſiis loqui, non verò de Baſilio, Cyrillo, Nyſſeno, vel Nazianzeno: hi enim Patres, vt poſtea probabimus, Apocalypſin Canonicam eſſe ſcripturam cenſuerunt. Quare non bona eſt conſecutio; Eccleſiæ Græcorum non recipiebant, non ergo recipiebat Baſilius, aut Gregorius, aut Cyrillus. Et verò Hieronymi verba hæc ſunt, *Græcorum Eccleſia Apocalypſin Ioannis non ſuſcipiunt eadem libertate, qua Latinorum conſuetudo non recipit epiſtolam ad Hebræos, inter Canonicas ſcripturas: & tamen nos vtraque ſuſcipimus, nequaquam huius temporis conſuetudinem, ſed veterum ſcriptorum auctoritatem ſequentes.* Sicut ergo Latinorum conſuetudo epiſtolam ad Hebræos minimè recipiebat, cùm tamen ſapientiſſimi Latinorum, (vt Hieronymus, Ambroſius, & Auguſtinus) de eius auctoritate non dubitarent; ita etiam neque Græcorum ſapientiſſimi dubitabant de Apocalypſi: quoniam non ignorabant conſenſum antiquitatis. & B Eccleſiæ Latinæ auctoritatem reſpui non poſſe. Aliud igitur eſt, nondum inter Græcos communi fuiſſe conſuetudine hunc librum receptum, vt ſimul cum ceteris Canonicis aſſeruaretur, & recitaretur in officio Eccleſiaſtico: aliud verò, ſapientiſſimos Doctores Hieronymo æquales veritatem ignoraſſe: hoc enim eſt falſum, illud verum. Atq; eà fortaſſis ob rẽ interdũ ab eo libro citando abſtinebant etiam ſapientes, præſertim cùm ad populum verba facerent.

3. Ex his verò, qui de Canonica Apocalypſeos auctoritate non dubitarunt, quidam in dubium vertere, an eius auctor eſſet Ioannes Euangeliſta, vt Dionyſius Alexandrinus, qui dicebat Ioannem Theologum, ſiue presbyterũ eſſe quendam alium Chriſti diſcipulum huius libri ſcriptorem: cuius rationes, (ſeu coniecturæ potius) a plerìſque afferuntur, & refelluntur.

Quidam de auctore dubitaſſe.

Sed

Iam dubitare non licere.

Sed quidquid alij quondam cenſuerint, iam inter Catholicos dubitare non licet, nec de libri huius auctoritate, nec de auctore: vniuerſæ namque Eccleſiæ perſpicuum planè eſt, librum & eſſe Canonicum, & à Ioanne Euangeliſta conſcriptum, & oppoſitæ dubitandi rationum nubeculæ, oborta hac veritatis luce diſſipatæ funditus euanuêre. Id quod cùm Patrum conſenſu, tum etiam Conciliorum decretis ſancitum eſt. Patrum quidem teſtimonia (vt Dionyſij Areopagitæ, Iuſtini Martyris, Irenæi, Hippolyti, Theophili, Clementis Alexandrini, Origenis, Dionyſij Alexandrini, Athanaſij, Chryſoſtomi, Epiphanij, Cypriani, Hilarij, Hieronymi, Auguſtini, Ambroſij, Gregorij Magni, &c.) congerit hic Gnila, & Pererius diſputat. 3. Inſigne eſt illud Tertulliani, 4. contra Marcionem, capit. 5. *Etſi Apocalypſim* (inquit) *Marcion reſpuit, ordo tamen Epiſcoporum ad originem recenſus in Ioannē ſtabit auctorē.* Conciliorū verò decreta (vt Ancyrani, Toletani IV & recentiorū, præſertim Tridentini, nota ſunt.

4. *Magna huius libri excellentia inter ſacros.*

Et quidem auctoritatem Canonicam cum ceteris Scripturæ libris communem habet Apocalypſis, illud ſingulare maieſtatis & excellentiæ argumentum, quòd cùm per tot annorum ſeriem, & ordinem ſæculorum omnes ſe eius neſcire expoſitionem fateantur ingenuè: ita tamen ſuum intellectum in eius obſequium captiuent, vt clauſis ingenij oculis, non illam venerentur modò, ſed inter ceteros etiam Scripturæ libros principem ei locum tribuant. Reliquos ſanè ſi veneratur Eccleſia, aut omni, aut magna ſaltem ex parte intelligit; hunc & nō intellectum veneratur, & non poſteriori tempore conſcriptum, poſtrema tamen in ſede collocat, vt ceterorum agmen claudat. Quod ſummæ dignitatis eſt, vt infra perſtringam.

Huc ſpectat, quòd Millenarij (qui multi & grauiſſimi fuêre) propterea illo errore implicati ſunt, quòd de libri auctoritate non dubitantes, aliter exponere neſcirent. Tanta fuit apud illos libri huius auctoritas, vt quod in eo aſſeri putarent, quamuis fabuloſum videretur, non dubitarint pertinaciſſimè propugnare.

De ſententia Nazianzeni, Baſilij, & Cyrilli.

Quod verò ad Gregorij Nazianzeni, Baſilij, ac Cyrilli Alexandrini mentem attinet; dubitari non poſſe videtur, quin Apocalypſin inter Canonicas Scripturas numerarint: nam Andreas Cappadociæ Epiſcopus, & antiquiſſimus huius libri interpres, ait conſtare hunc librum a Gregorio Theologo, & à Cyrillo Alexandrino diuinum appellari. Citat porrò frequenter Gregorij Nazianzeni in Apocalypſin commentarium, vt cap. 1. 10 ea verba, *Qui eſt, & qui erat*, & cap. 2. 10 id, *Similes aurichalco*. Et in id, *Sacramentum ſtellarum*. Et ca. 3 in illud, *Vtinam frigidus, aut calidus eſſes*. Præterea Aretas prædicti Andreæ ſucceſſor teſtatur, Apocalypſin a Gregorio Nazianzeno inter legitimos Ioannis Apoſtoli libros numerari. Certè Nazianzenus aliquando citat Apocalypſin (ſcilicet oratione 32.) in titulo etiam Aretæ habetur eum commentarium collectum eſſe ex Baſilio, Nazianzeno, Cyrillo, Papia, Philone, & aliis. Nyſſenum verò eiuſdem fuiſſe ſententiæ cum Baſilio, Gregorio, Cyrillo, Athanaſio, atque Chryſoſtomo quis dubitet?

5. *Cur Caluiniſtæ recipiant Apocalypſim.*

Hactenus de Catholicorum ſententia. Vt verò de Hæreticis nonnihil perſtringam (licèt nulla eorum ratio in re tanta videatur habenda) percommodè accidit, vt, quamuis Lutherani Apocalypſin hac tempeſtate explodant, ſicut Marcioniſtæ olim, & Alogiani) Caluiniſtæ tamen, qui acriores Eccleſiæ Romanæ hoſtes videri volunt, cenſuerint ſibi recipiendam eſſe Apocalypſin; nempe vt obſcuris libri ænigmatis abuterentur ad acerbitatis ſuæ virus in Romanum Pontificem euomendum. Atque hic potiſſimus eſt ſcopus tot librorum, quos illi in Apocalypſin euulgarunt. Verùm ipſorum conatus non irritos ſolùm, ſed ſtultiſſimos etiam extitiſſe conſtabit; ſi vera ac germana Apocalypſeos explicatio planum fecerit, nihil præſtantius aut excellentius ad Romanæ Eccleſiæ ac Pontificis ſummi auctoritatem ſtabiliendam & roborandam aut fingi aut excogitari potuiſſe, quā vniuerſū huiuſce libri argumentū.

His addo, exactam Apocalypſeos interpretationem nō iis ſolum Hæreticis inferre bellum, qui huius libri auctoritatem recipiunt, ſed etiam iis omnibus ſectariis, qui quamuis negent hunc eſſe librum Canonicum; de eius tamen antiquitate non dubitant hoc eſt, vniuerſis quid fatentur, quod nemo vnquam inficiari potuit, aut in ius & litem vocare: nempe Apocalypſin non eſſe librum paucis abhinc annis a Catholicis confictum; ſed qui ſcriptus ſit ante triumphatam ab Eccleſia Chriſtiana Romam veterem idolorum cultricem. Hoc enim admiſſo, ſi ex perfecta applicatione omnia quadrāte conſtiterit, ænigmata Apocalypſeos ad perpendiculum conuenire cum iis, quæ hodie Eccleſia Romana amplectitur & profitetur, ex hoc ipſo euidenter infertur, ſcriptori huius libri diuinitus reuelata fuiſſe ea, quæ Eccleſiæ Chriſtianæ erant euentura, atque ex interpretationis euidentia, vna cùm libri antiquitate coniuncta, ſummam eidem libro conciliari auctoritatem.

Præterquā quòd, percepto ſemel totius libri filo, & miris eius alluſionibus animaduerſis, adeò in ea mira elucet ſtatim ſapiētia, vt hæc ipſa ſit ingens argumentū plenū lucis ac vocis, tū ad Fidei Chriſtianæ confirmationem, tum etiā ad ſummam ipſius Apocalypſis maieſtatem Canonicam.

Atque hæc de libri auctoritate dicta ſint, priuſquam ad argumentum veniamus; ex cuius explicatione ſpero non parum eidem auctoritati vis ac ponderis acceſſurum.

NOTATIO TERTIA.

A *De tempore quo ſcripta fuerit Apocalypſis, & quo pacto potuerit per futurū enunciare ea, quæ iā præterierant.*

1. *Opinio Henteny, & Salmeronis*

APOCALYPSIN ſcriptam eſſe ante Ieroſolymæ excidium contendunt Hentenius & Salmeron. Eadem fuit ſententia Ioannis Annij, quem refert, & ſequitur Hentenius: & idem videtur amplecti Caponſachius. Cenſent enim in Apocalypſeos prophetia ſingillatim prædici illius vrbis vaſtitatem, quam exiſtimant propheticè enunciari, niſi ante euentum ipſum, non poſſe. Sic expreſsè Methodius, (quem citat & ſequitur Andreas in ſuo commētario, cap. 33.) aſſerit enim, *Ioannem in Apocalypſi nihil vidiſſe de iis myſteriis, quæ tum erant impleta, ſed ſolum ea, quæ tunc agebantur, cùm ei reuelata ſunt, & quæ poſtea futura erant.* Subſcribit Abulenſis in Ioſue, cap. 10. quæſt. 86 vbi hæc habet. B *In Apocalypſi continentur nobiliora, quæ facta ſunt in Eccleſia, à tempore reuelationis Ioanni factæ, vſque ad diem iudicij: & licèt quædam ſcribantur per modum præteriti, nihilominus quando ſcripta ſunt, omnia futura erant.*

2. Probant deinde Hentenius & Salmeron ſuam opinionem: Primò Tertulliani auctoritate, quem aiunt duobus in locis affirmare Ioannem fuiſſe a Nerone in Pathmos inſulam relegatum. Id quod roborare poſſent ex Hieronymo, qui lib. 1. contra Iouinianum, cap. 14. idem videtur aſſerere ex Tertulliani teſtimonio, in editione enim Eraſmi ſic ait: *Refert Tertullianus, quòd à Nerone Ioannes miſſus in feruentis olei dolium purior & vegetior exierit.* Atque eodem modo legit hunc Hieronymi locum Pamelius in notis ad Tertulliani librum de præſcriptionibus, num. 215, vbi eandem videtur ſequi ſententiam.

C Tertiò probant ex Euſebio in libris de demonſtratione Euangelica, *Quibus* (aiunt) *tempore poſterius, ſcriptis & accuratius, maior fides habenda eſt, quàm iis, quos ſcripſit de hiſtoria Eccleſiaſtica.*

Quartò, poſſent pro ſe adducere Epiphanium hæreſi 51. dicentem, *Reuerſionem Ioannis ab Inſula Pathmo, factam fuiſſe ſub Claudio Cæſare.*

3. *Aliorum opinio.*

Alij è contrario, vt Ribera, & Viegas) propterea negant Apocalypſin agere de Ieruſolymæ euerſione, quòd certum eſſe exiſtiment, hunc librū Domitiani tēpore fuiſſe cōſcriptū.

4. *Media via incedendum eſſe.* *Quo tempore fuerit Apocalypſis ſcripta.*

Apocalypſi non futura ſolùm ſed præterita contineri.

Ceterùm inter vtramque opinionem media via incedēdum mihi eſt. Cenſeo enim cum Hentenio, & Salmerone, D Ieroſolymæ ruinam in Apocalypſeos prophetia contineri: nihilominùs tamen cum Ribera & communi aſſeuero, Domitiani tempore fuiſſe ſcriptam, nec duo hæc inter ſe pugnare; ſed mira potiùs conſpiratione conuenire. Prophetia enim huius libri non ſolùm futuros Eccleſiæ ſucceſſus cōplectitur, ſed eos etiam, qui præceſſerant, quando Ioanni facta eſt reuelatio. Ita apertè docet Auguſtinus 20. de ciuitate cap. 8. cuius hæc ſunt verba, *Apocalypſis complectitur totum tempus à primo aduentu Chriſti, vſque ad ſecundum.* Ex ſententia igitur Auguſtini comprehendit etiam Eccleſiæ euentus a primo Chriſti aduentu ad illud vſque tempus, quo Ioannes ſcripſit. Haymo etiam in præfatione, *Magna* (inquit) *eſt diſtantia inter hanc prophetiam, & eas quæ ante Chriſti aduentum reuelatæ ſunt, quia quod Prophetæ priores cer-* E *nebant à longè venturum, hoc Ioannes maxima ex parte factū oſtendit.* Accedit Gilbertus in ſua itidem præfatione (quā multi commentariis illuſtrarūt, vt Gloſſa, Albertus, Thomas, & Hugo) vbi *præſtare*, ait, *hanc prophetiam prophetiis veteris teſtamenti, quia de Chriſto & Eccleſia ſacramenta denūtiat, quæ iam erāt magna ex parte adimpleta.* Eadem ferè habet Richardus de ſancto Victore in ſuo prologo. Rupertus quoque aſſerit, *Apocalypſin continere, qualis fuiſſet, qualis tunc eſſet, & qualis futurus eſſet Eccleſiæ ſtatus.* Beda denique, *Ioannem à paſſione Chriſti recapitulare.*

5. *Difficultas ex nomine prophetiæ.*

Sed ex prophetiæ nomine, quod huic libro tribuit Ioannes, oritur non leuis difficultas: proponitur enim nobis liber ænigmaticus, & totus liber appellatur prophetia, non F ergo ſupereſt locus, vt dicamus, quædam ex ænigmatis ad futura ſpectare, quædam verò ad ea, quæ iam præterierant. Huc accedit, Ioannē ab his verbis exordiri: *Apocalypſis Ieſu Chriſti, quam dedit illi Deus, vt palam faceret ſeruis ſuis, quæ oportet fieri.* i. quæ proculdubiò euenient. Quæ verba toti libro, veluti, titulus præfixa ſunt; atqui titulus complecti debet omnia, quæ in libro continētur: quare nulla debet eſſe pars, quæ ad tēpus futurū nō ſpectet. Vrgetur adhuc difficultas. Qua enim parte Apocalypſis nobis videtur agere de iis, quæ iam erant impleta, vtitur Ioannes futuri temporis verbis, & forma prophetiæ, vt cap. 9. 6. *In diebus illis quærent homines mortem, & non inuenient eam; & deſiderabunt mori, & fugiet mors ab eis.* Et cap. 10. 7. *In diebus vocis ſeptimi Angeli conſummabitur myſterium Dei.* Et cap. 11. 2. *Ciuitatem ſanctam calcabunt menſibus 42. & dabo duobus teſtibus meis, & prophetabunt, & beſtia vincet illos, & occidet eos; & corpora eorum iacebunt in plateis ciuitatis, & videbunt de tribubus, & gaudebunt, & munera mittent inuicem,* &c. Omnia iſthæc futura nos cogere videntur, vt aſſeramus illam vaticinij partem, nequaquam tunc fuiſſe expletam, quando fuit Ioanni reuelata. Quemadmodum enim viſitatiſſimum in prophetiis eſt, ad firmitatis ſignificationem, in re adhuc futura præteritis vti verbis; ſic etiam certum eſt, in verbis futuri temporis retinendam eſſe futuri ſignificationem; atque id nos, Deo fauente, manifeſtum faciemus in expoſitione Pſalm. 67 & in orationis Habacuc commentario

6. Nihilominùs grauiſſima auctoritate ſtatutum iam & ſtabilitum eſt, Apocalypſin multa in ſe comprehendere, quæ iam ea tempeſtate præterierant, qua Ioanni facta eſt reuelatio: ex quibus ſunt, Eccleſiæ Chriſtianæ excellentia atque maieſtas, & varij etiam euentus, qui eidem Eccleſiæ ad eum vſque diem acciderant. hæc enim eſt ſententia Auguſtini, Bedæ, Haymonis, Ricardi, Ruperti, Gilberti, Strabonis, Alberti, Thomæ, Hugonis, & communis expoſitorum cum Ambroſio in cap. 4. de quo ibidem latiùs. Quam ob rem magni æſtimandum eſt, ſi facilis huic quæſtioni exitus inueniatur: ita vt perſpicuè appareat, mirum fuiſſe artificium, librum vniuerſum ad prophetiæ normam redegiſſe, licèt bona argumenti pars iā re ipſa fuerit cōpleta.

7.
Quæſtionis enodatio.

Vt igitur propoſitæ quæſtioni faciam ſatis, animaduertendum eſt, totam Apocalypſeos ſeriem fuiſſe Ioanni repræſentatam, & ab eo recenſitam, non quidem vt nouum aliquid, & tunc primò reuelatum, ſed vt rem animæ Chriſti multò antea (nempe ſub ipſam incarnationem) oſtenſam. Itaque coram Ioanne veluti actio quædam eſt ab Angelis data Apocalypſeos, ſeu reuelationis, quæ primò fuerat facta animæ Chriſti. Id quod non leui coniectura, ſed expreſſis potiùs Ioannis ipſius verbis in ipſo Apocalypſeos limine, planum fit. Sic enim ille: *Apocalypſis Ieſu Chriſti, quam dedit illi Deus.* Quid quæſo clarius, aut expreſſius? quiſve neſciat, in comœdia aliqua ſeu tragœdia quod attinet ad ipſam loquendi rationem, nequaquam ſpectandum eſſe tempus illud, quo actio datur: ſed potiùs tempus rei ipſius, cuius datur actio: quare, ſi modò hiſtoria Ioſephi repræſentetur, neceſſe eſt, vt fratres de eius morte deliberantes tanquam de re futura colloquantur. Simili ergo ratione, cùm Angeli Ioanni repræſentent, quod Chriſto fuerat antea prænunciatum, quid mirum eos de Ieroſolymæ vaſtitate, tanquā de re futura loqui, ſi, quando Chriſto oſtenſa eſt, futura erat? conſtat igitur per futurum efferri aptè potuiſſe, quæ iam ſub ipſum actionis ſeu repetitionis tempus fuerant expleta. Quo vel illud imprimis indicatur, omnia Deum diuino conſilio diſpoſuiſſe; nec minùs certò euentura ea, quæ nondum erant impleta, quam quæ iam euenisſe conſtabat, eodem prorſus modo, quo fuerant oſtenſa Chriſto, & ab ipſo prædicta: atque adeò Dei ciuitatis ſtructuram ad faſtigium demum prouehendam fore per eos gradus, quos diuina prouidentia ſtatuerat, & animæ Chriſti præmonſtrauerat.

Apocalypſis prius Chriſto, quàm Ioanni oſtenſa.

8. Notum eſt, vel pueris, Anchiſæ ad Æneam vaticinium à Virgilio confictū lib. 6. atq; aliud ſimile in Æneæ clypeo fabuloſa Vulcani dextera cælato, lib 8 vbi ingenioſus poeta illa tanquam futura enunciauit, quæ iam præterierant, quando ab eo ſcripta ſunt: quòd eo tempore erant futura, quo & ab Anchiſe prædicta, & a Vulcano finguntur præmonſtrata. Non tamen longiùs potuit progredi ethnici vatis mens, quam ad ea, quæ accidiſſe iam pro certo cōpererat. Quod igitur fuit in Virgilio fictio poetica, idem in Ioanne extitit veritas prophetica, quodque Virgilius per futurorum ignorationē in Romanæ reipublicæ prædictione non potuit abſoluere, id Ioannes diuina luce illuſtratus in Chriſtianæ rei vaticinio ad exitum vſque cumulatè perduxit. Et quidē ingenioſum Virgilio fuit, vt Romanorum hiſtoriæ decus & ſplendorem afferret, ambitioſo mēdacio Anchiſem genitorem inducere, qui Æneæ Populi Romani parenti futura ſui generis euenta indicaret: ſed quantò minus eſt, quod fingendo cōminiſcitur poeta, quam quod veriſſimè aſſerendo enunciat Propheta noſter? nempe æternum genitorem Filio ſuo, id eſt, Chriſto populi Chriſtiani parenti, ſuæ gentis hiſtoriam omnem reuelaſſe, atque eam reuelationem ab Angelis coram ipſo Ioanne repetitam?

Virgiliana Æneidos exemplo probatur.

Ipſe demum titulus, *Apocalypſis Ieſu Chriſti, quam dedit illi Deus,* nos vna ex parte cogit, vt priores Eccleſiæ euentus, qui iam præterierant, in Apocalypſi comprehendi fateamur. Iam enim nemini dubium eſſe poteſt, quin hæc ſit bona pars eius reuelationis, quæ Chriſto fuerat oſtenſa. Ex alia verò parte nos ipſemet titulus docet, quemadmodum A propoſitam quæſtionem diſſoluere valeamus.

Cùm verò valde oporteret, (vt inferiùs explicabimus) vt Apocalypſeos argumentum ſub ænigmatum inuolucris & integumentis deliteſceret, quò difficiliùs poſſet intelligi: non nihil ad eum finem conduxit, vt prophetico ſtylo conſcriberetur, ac futuri temporis verbis ea, quæ iam fuerant peracta, dicerentur.

Quam verò dubitandi rationem ſuperiùs oppoſuimus, ex illis verbis, *vt palàm faceret ſeruis ſuis, quæ oportet fieri citò,* facilè ſuo loco ſoluetur.

10. Hæc ſi Hentenius animaduerteret, non ita ſe fortaſſis diuexaret, dum rationes & argumenta nimis anxiè diſquirit, quibus probet, ante Ieroſolymæ excidium ſcriptam fuiſſe Apocalypſin; nam vt in ea de Ieroſolymæ vaſtitate B ageretur, non opus erat antea fuiſſe conſcriptam, vt ex ſuperiùs dictis manifeſtè conſtat. Præterquam quòd falſum omnino eſt, Ioannem ſcripſiſſe ante vrbis euerſionē, quare in re penitus inutili ac ficta ludit operam Hentenius. Certiſſimum namq; eſt, quod docent Irenæus, Euſebius, Hieronymus, Nicephorus, & ex interpretibus Primaſius, Andreas & Aretas, in ea primi capitis verba, *Ego Ioannes frater veſter,* & alij multi, Ioannem ſcilicet ſub Domitiano in Pathmos inſulam fuiſſe relegatum, & ſub eodem vidiſſe, & ſcripſiſſe Apocalypſin, de quo vide Riberam hîc, & Baronium tom. 1. Quin ex ipſo contextu manifeſtè colligitur, non fuiſſe conſcriptam Apocalypſin ante imperium Domitiani: quoniam cap. 2. 13. facit mentionem Antipæ pro Chriſto occiſi, quem conſtat paſſum fuiſſe ſub Domitiano, vt videre eſt in Martyrologio, die vndecimo Aprilis.

Ioannem non ſcripſiſſe Apocalypſin ante Ieroſolymæ excidium.

11.
Obiectio.

C Sed inijciet fortaſſe alicui ſcrupulū Antipæ mētio; agitur enim de illo in Apocalypſi, tanquā de homine iam occiſo: ergo actio, quā vidit Ioannes non fuit repræſentatio eius reuelationis, quæ animæ Chriſti in ipſo incarnationis inſtanti facta fuerat: quando enim facta eſt animæ Chriſti reuelatio, nō fuerat occiſus Antipas. Si igitur ad illud tempus conformanda erat locutio ac repræſentatio, non erat agendum de Antipa, quaſi de occiſo, ſed tanquam de occidendo. Huic argumēto multa ſimilia ex ipſo Apocalypſeos contextu aggerari poſſunt. Nam ſeptem epiſtolæ, quæ habentur c. 2. & 3. non poſſunt concipi quaſi dictatæ a Chriſto Ioanni ante paſſionem. & c. 11 8. manifeſtè eſt ſermo de Ieroſolyma, quaſi de ciuitate, in qua Dominus fuerat crucifixus: non ergo poteſt reuocari repræſentatio ad tempus, in quo harum rerum prophetia fuerat animæ Chriſti reuelata, tunc enim nondum Chriſtus fuerat crucifixus.

12.
Solutio.

D Reſponderim tamen, in hac repræſentatione idem accidiſſe, quod in aliis præclararum hiſtoriarum actionibus euenire ſolet. Quamuis enim in ipſo actionis decurſu locutionis modus cum hiſtoriæ ipſius tempore conformandus ſit, & quæ tunc erant futura, per futurum, per præſens, quæ præſentia, quæ præterita, per præteritum ſint efferenda, nihilominus tamen actionis cuiuſque tum vſus, tum decorū fert, vt prologus vel interpres ad ſpectatores ipſos conuerſus aliquid dicat, quod ipſum actionis tēpus reſpiciat, & ſpectatoribus admonendis conueniat. Vt ſi Hiſpali in publica ſcena detur hiſtoria Imperatoris Theodoſij, qui Italicæ, (quam veterem hodie Hiſpalim appellant) ortus dicitur: ille, qui prologum agit, rectè poteſt auditores Theodoſij exemplo cohortari ad pœnitentiam de aliquo E ſcelere agendam, ſiue obiurgare potiùs, quòd præſtantiſſimi Imperatoris zelum, ac feruentem in Deum fidem non imitentur. Interpres etiam aliquis, dum ſuas agit in ſcena partes, & Italicæ Imperatoris patriæ facit mentionem, poteſt obiter ſpectatores admonere, Italicam eam fuiſſe vrbem, cuius modò ruinæ tribus ab Hiſpali milliaribus ad diui Iſidori, viſuntur.

13. Haud ſecus accidit in Apocalypſi, in qua prima illa perſona, quæ prologum agit, ſeptem epiſtolas ad ſeptem Aſiæ Epiſcopos, & eorundem ipſorum Eccleſias dictat: quemadmodum in prologo ad præſentes auditores ſermo conuerti ſolet. Statuit enim Spiritus ſanctus, vt ſymbolica hæc repræſentatio ad ſeptem Epiſcopos mitteretur. Quamobrem ad ipſos ſingillatim in prologo, ſermonis conuerſionem fieri voluit. Simili ratione interpres, (vt diximus) poteſt ad maiorem rei alicuius explicationem verba aliqua quaſi de ſuo addere, ad ſpectatores conuerſus. Atque hoc pacto ille F Angelus, qui cap. 11. Ioannem alloquitur, interpretis partes agens, verba illa adiecit, loquēs de Ieroſolyma, *Vocatur ſpiritualiter Sodoma & Ægyptus, in qua Dominus eorum crucifixus eſt.* Itaque in his, non rerum, quæ repræſentantur, ſed ipſius repræſentationis tempus ſpectandum eſt: vt ex ſuperiùs poſito exemplo ſatis conſtat. Et hactenus ad obiectionis dilutionem dictum ſit.

14.
Apocalypſis anno 14. Domitiani ſcripta.

Vt ergo ad tempus in quo Apocalypſis fuit ſcripta, regrediamur. Certum eſt non ſolum ſub Domitiano ſcripſiſſe Ioannem, ſed quo etiam ipſius imperij anno ſcripſerit, nempe decimoquarto, vt rectè colligit Baronius to. 1. annalium. Ex quo elicitur, Apocalypſin fuiſſe ſcriptam quinque & viginti annis poſt euerſam Ieroſolymam: fuit enim euerſa

Nempe quinque & viginti annis

poſt euerſam Ieroſolymã.

euerſa anno Chriſti 72. annus verò nonageſimus ſeptimus fuit Domitiani imperij decimusquartus.

15. *Soluuntur argumenta Hentenij.*

Iam quod ad Hentenij fundamenta attinet, ea diruere nullius negotij eſt. Inprimis falsò ait, Tertullianum duobus in locis aſſerere Ioannem a Nerone relegatum; nam eius hiſtoriæ ſemel tantùm meminit Tertullianus, nempe libro de præſcriptionibus (num. 15. apud Pamelium) eius autem verba ſunt: *Felix Roma, vbi Petrus paſſioni Dominicæ adæquatur; vbi Paulus Ioannis Baptiſtæ exitu coronatur, vbi Apoſtolus Ioannes poſteaquam in oleum igneum demerſus nihil paſſus eſt, in inſulam relegatur.* Hæc ille. Atque hinc (Deus bone) argutatur Hentenius, Ioannem a Nerone in Pathmos relegatum eodem omnino tempore, quo ille Petrum & Paulum Romæ interemit. Vnde hoc Tertulliano imponitur? quaſi non poſſit veriſſimè dici, felicem eſſe Romam, vbi Apoſtoli, vbi Agnes, vbi Laurentius paſſi ſunt.

16. *Hieronymi mens de tempore, quo Apocalypſis fuit ſcripta.*

Ad Hieronymum reſpondeo, non illum ibi reſpexiſſe ad alium Tertulliani locum, ſed ad ipſummet, quem iam citauimus. Vidit hoc Pamelius; & debuiſſet ſanè animaduertere, mendoſum eſſe Hieronymi locum, nec ibi eſſe legendum à *Nerone*, ſed, *Roma*, vt emendauit Marianus Victorius ex antiquis manuſcriptis, cogente etiam ratione: nam ſi Hieronymus ad eum Tertulliani locum ſe retulit, dicere non potuit, aſſeri à Tertulliano id, quod nec Tertullianus dicit, nec verum putauit ipſe Hieronymus, vt patet ex libro de ſcriptoribus Eccleſiaſticis.

17. Euſebius verò in libris de demonſtratione Euangelica non alibi eius hiſtoriæ mentionem facit, niſi libro 3. c. 7. vbi Euſebius etiam ipſe non meminit Neronis, ſed Romæ, ait enim: *Petrus capite in terram verſo cruci affigitur, Paulo verò caput abſcinditur, & Ioãnes in inſulam relegatur* hæc ille narrans, qui ex Apoſtolis Romæ paſſi fuerint; ſed de tẽpore, nec verbum. Similis ergo fuit deceptio ex eo colligere ſimul facta, quòd ſimul ab Euſebio referuntur.

18. *Quid Epiphanius ea de re ſenſerit.*

Sed quid ad Epiphanium dicemus? Reſpondeo, ipſius locum proculdubiò eſſe deprauatum; quomodo enim reditus ex inſula potuit ſub Claudio contingere, cùm Claudius Neronem anteceſſerit? Adde huc, in terminis ipſis manifeſtam inuolui repugnantiam; nam Epiphanius ibidem quaſi æqualia omnino, & ſibi mutuò reſpondentia apponit hæc duo, nempe, *poſt nonaginta annos vitæ, & poſt reuerſionem ex inſula Pathmo.* Igitur ex eodem loco manifeſtè concluditur, non deſignari ab Epiphanio tẽpus aliquod ante Ieroſolymæ ruinam, præſertim ſub Claudio, qui obijt anno poſt Chriſtum natum 56. quando Ioannes nondum erat ſexagenarius, cùm a Chriſto maior natu non eſſet. Quòd ſi iuxta Epiphanium, Ioannes iam erat nonagenarius, cùm ſcripſit Apocalypſin, ergo multis retro annis fuerat deſtructa Ieroſolyma, quam conſtat fuiſſe euerſam anno Chriſti 71.

Ieroſolyma anno Chriſti 72. euerſa.

19. Ex dictis infero, Apocalypſin nõ proptereà de Iudæorũ ſupplicio agere, quòd ante eorum vrbis excidium ſcripta fuerit; ſed idcirco, quia Apocalypſeos prophetia vniuerſam Eccleſiæ Chriſtianæ hiſtoriam ab ipſo exordio complectitur; ac proinde eam etiam partem, quæ præterierat, quando Ioannes ſcripſit. Atque in capite 4. conſtabit, ipſius argumentum, iuxta omnium ſententiam, eſſe Chriſtiani populi excellentiam ac dignitatem. Omnia porrò, quæ in eodem capite continentur, completa iam fuiſſe, & Ioanni comperta. Propria enim illius capitis inſcriptio eſt ea, quam illi Ambroſius præpoſuit, ſcilicet, *De ſtatu & ſublimitate Eccleſiæ Chriſtianæ.* Atqui Eccleſiæ maieſtas, atq. præſtantia, dubitari non poteſt, quin Ioanni eſſet iam ſatis perſpecta.

NOTATIO IV.

De titulo libri.

1. *Multorum ex libris canonicis inſcriptiones non ab ipſis ſacris ſcriptoribus poſita, ſed ab Eccleſia addita.*

LATINVS titulus ſic habet, *Apocalypſis B. Ioannis Apoſtoli.* In quo notandum primò eſt, in Apocalypſi manifeſtè reperiri id, quod in multis libris Canonicis obſeruari ſolet, ſcilicet, quas habent inſcriptiones, non fuiſſe a ſacris ſcriptoribus appoſitas, ſed ab Eccleſia. Ex initio enim primi Apocalypſeos capitis conſtat, Ioannem magna cum conſideratione ab illo alio titulo myſterij pleno incepiſſe, *Apocalypſis Ieſu Chriſti, quam dedit illi Deus*, quo tacitè videtur recuſaſſe, ne libri appellatio præferat ipſius ſcriptoris nomen, ad eundem ferè modũ, quo noſtræ Societatis auctor, eam Ieſu Societatem, non Ignatij, voluit appellari. Eccleſia tamen meritò Ioanni eũ defert honorem, quem reiecerat.

2. *Apocalypſis, ſecundum Hieronymũ, vox ſacris literis peculiaris.*

Secundò obſeruat Hieronymus ad Galat. 1. *Apocalypſis*, verbũ eſſe propriũ Scripturarũ, & a nullo ſæculi ſapiẽtum vſurpatũ, ſed a Septuaginta inuentũ. Reclamant aliqui, & oſtendunt verbũ ἀποκαλύπτειν apud Iſocratem & Plutarchũ, & alios Græcos ſcriptores. Alij verò, vt Hieron. defendant, exiſtimant, illum non loqui de verbo, ἀποκαλύπτω, quod reuelare ſignificat, ſed de nomine *Apocalypſis*, quod reuelationem ſonat. Oſtendẽdum tamen erat, vbi 70. interpretes hoc nomine vtantur. Quoniam verbo ipſo reuelandi ſæpe vtuntur, at nomine (quod ego viderim) nuſquam. Vtitur quidem illo Eccleſiaſt. c. 22. 27. & c. 42. 29. nunquam tamen Septuaginta. Adde, quòd ratio Hieron. eſt, nouæ rei nouum verbum inueniendum fuiſſe; atqui hæc ratio non minus procedit in verbo, quàm in nomine.

3. *Hieronymi mens explicatur*

Crediderim Hieronymum de vtroque loqui indiſcriminatim, & pro eodem vtrumque reputaſſe: præſertim cùm apud Græcos non ſit magis nouũ ex vſitato verbo deriuare nomen, quam ea [illegible]. Deinde ſacrum Doctorem non ignoraſſe arbitror id, quod ex Plutarcho & alijs adducitur; exiſtimaſſe tamen, nomen *Apocalypſis* eſſe in Scripturis peculiare: quoniam quamuis in alia phraſi fuerit vſurpatum a Græcis, non verò in ea, in qua Apocalypſis ad viſa diuina refertur. Id quod dicendum eſt de verbo Latino; *reuelare* enim, Latinis auribus idem erat, quod *auferre velamen*, at in Scriptura ſacra vſurpatur hoc verbum ad occultarum rerum ſupra naturalem oſtenſionem in viſione aliqua diuina ſignificanda. Huic enim nouæ rei neceſſariò erat noua aliqua phraſis accommodanda.

4. Tertiò, rationem reddamus oportet diſcriminis inter Græcum titulum, & Latinum. Græcus enim ſic habet, Ἀποκάλυψις Ἰωάννου τοῦ θεολόγου, Apocalypſis Ioannis Theologi. Hoc verò epitheto Apoſtolus ipſe deſignatur, non alius: id quod ex Dionyſio Areopagita egregiè cõfirmatur, qui epiſtola decima ad Ioannem ſic ſcribit: *Ioanni Theologo, & Apoſtolo, & Euangeliſtæ in Pathmos inſula relegato* & infra. *Nulla aduerſitas nos priuabit Ioannis clariſſimo radio, id quidẽ cõſequuturis memoria, ac renouatione tua veriſſimæ Theologiæ.* Ioannes ergo per excellentiam Theologus appellatur, quoniam ex ſcriptoribus ſacris nullus eſt, qui ſublimiùs de Deo loquatur. Et ob hanc rationem ſcriptores antiqui nomẽ Theologi Ioanni Euangeliſtæ tribuerunt. Ipſi n. ante alios hoc nomen tributũ eſſe conſtat, non ſolùm a Dionyſio, ſed etiam ab Euodio, (referente Nicephoro 2. hiſtor. c. 3.) & ab Origene homil. 2. in diuerſ. Athanaſio in Synopſi, Epiphanio hæreſi 51. Chryſoſt. proœ. Pſalmi 37. Cyrillo Ieroſol. catech. 2. & Alexandrino 3. de Trinitate, Damaſceno 4. de fide, Anonymo libro de tranſlatione S. Iacobi ſcripto ante annos 600. His adde Cæſarium dialogo 3. & Anaſtaſium Sinaitam Pſal. 6. Sed cur illi a Græcis in hoc potiſſimùm libro Theologi cognomen appoſitum? Suſpicor Dionyſium Areopagitam, aut alium ſimilem huius fuiſſe tituli auctorem; vt ſignificaret, altiſſimam eſſe huius libri Theologiam. Sic enim cenſet ipſe Dionyſius, vt videre eſt in lib. de Eccleſiaſtica Hierarchia, cap. 3. parte 3. Concinnum igitur atque elegans fuit, vt Græcus ipſe libri adeò Theologi titulus [illegible], librum ſcriptum eſſe ab eo, qui antonomaſticè Theologus nuncupatur.

5. *Cur Græca vox ſit ab interprete relicta.*

Quartò, ſupereſt in hac notatione explicandum; cur vox Græca, *Apocalypſis*, relicta ſit ab interprete, cùm Reuelationem dicere potuerit? quo ſimul Vallæ nobilis Grammatici ſcrupulum euellemus. Primò, nonnulla tam Græcæ, quam Hebraicæ linguæ vocabula in vulgatam Latinam irrepſerunt ex eo, quòd Latina Eccleſia plures habuit magiſtros & Hebræos, & Græcos. Eorum enim vocabula, quibuſcum eadem nobis vitæ communio eſt, frequenter contingit, vt nobis adhæreſcant & inſideant, atque in Latina Eccleſia id fieri decuit, tum vt gratum animum ac memorem erga eos oſtenderet, a quibus doctrinam ac religionem accepit; tum etiam quoniam, vt vniuerſalis omnium mater cunctas terrarum orbis nationes complectens, meritò tres communiter linguas, Hebraicam, Græcam, & Latinam in rebus ſacris coniungit, vt omnium inter ſe vnionem ſub eadem fide & religione tueatur. Deinde ſæpe fit, vt Græcum aliquod vocabulum potiùs, quàm Latinum, a Latinis ipſis vſurpetur; eo quòd Græcum in ea ſignificatione ſit vſitatius: Verbi gratia, *Philoſophus*, idem eſt, quod amator ſapientiæ; Græcum tamen nomen deſtinatum iam eſt atque dicatum ei, qui ſapientiæ ſtudium profitetur. Et veriſimile eſt, quondam Apocalypſeos nomen magis fuiſſe receptum, quam Reuelationis, ad ea ipſa iudicanda, quæ Deus ſingulariter alicui oſtẽdit. Hinc fortaſſe eſt, vt Vulgatus Apocalypſeos nomen reliquerit. 1. Cor. 14. 26. atque idem obſeruare licet in *Euangelio*, id eſt, bono nuncio, & in pleriſque alijs. Præterea in librorum inſcriptionibus familiare eſt, Græcis vti vocabulis, vt in Geneſi, Exodo, Deuteronomio, Paralipomenis, Parabolis, Eccleſiaſte, Euangelio, &c. Id quod fieri ſolet, aut propter energiam, aut ob aliam congruentiam.

6. *In voce Apocalypſis ſingulare quid deliteſcit.*

Denique in nomine ipſo *Apocalypſis* ſingulare quiddam deliteſcit, quod in Latino verbo non reperimus. Reuelare enim nihil aliud eſt, quam detegere: ἀποκαλύπτειν verò ita ſignificat, detegere, vt oppoſitum etiam ſignificet, quod eſt tegere. Notât hoc Hẽricus Stephanus in ſuo Theſauro, & pleraq; alia dictionaria Græca, vt Baſileenſe ex officina Petriana, & Regiorum Bibliorũ lexicon, afferuntq. id Pſal. 31. *Quorum tecta ſunt peccata:* vbi in bonis codicibus legi aſſerunt, ἀποκαλυφθῶσι, licet alij, ἐπικαλυφθῶσι legant. Sed quidquid ſit de hoc teſtimonio; in vocum ſignificatione, dictionariis ſtandum videtur. Quod ſi compoſitionem reſpicias; notum eſt præpoſitionem ἀπὸ, aliquando ſimplicis ſignificationem augere; vt in his, ἀποκαθαίρω, *tergo*: ἀποκαίω, *vro*, ἀποκηρύσσω, *clamo*. Licèt in aliis verbis ſignificationem ſimplicis deſtruat: ſicut apud Latinos præpoſitio, *re*, (quæ ſolet alioqui ſignificationem ſimplicis in contrarium vertere,) aliquando etiam illam auget; vt in *repugno*, *reſeco*, *retardo*, *reuello*, &c. & quamuis vtramque vim, & deſtruendi & augendi, non ſoleant huiuſmodi præpoſitiones in eodem verbo exercere: in aliquo tamen verbo vtrumque præſtant, vt docent dictionaria in verbo, *reſigno*, & in ἀποκαλύπτω. Quod ſi ita eſt: quis non videat miro conſilio fuiſſe factum, vt Latina editio Græcum adhuc Apocalypſeos nomen in titulo retineret? Etenim ſi libro ipſi opus eſt vt titulus reſpondeat; notum eſt, quæ in hoc libro reuelantur, eadem obſcuriſſimorum ænigmatum inuolucris velari, atque adeo valdè tegi ea ipſa, quæ deteguntur. Atqui vtrumque ſimul exprimere Latinum nomen non poterat. In titulo ergo Apocalypſeos nomen ſonat reuelationem cuiuſdam Prophetiæ aptiſſimis ænigmatibus obtectam.

NOTATIO QVINTA.

De huius libri obſcuritate.

1. *Apocalypſeos obſcuritas ex Interpretum conſenſu.* Tituli energia duxit nos ad conſiderandam operis ipſius obſcuritatem, quæ tanta eſt, vt omnium fere Doctorum communis conſenſus ſit, hunc librum hactenus explicatum non fuiſſe: vnde aliquorum verba ſubdere placuit, qui id manifeſte confitentur. Dionyſius Alexandrinus apud Euſebium, lib. 7 hiſt. cap. 25. planè aſſerit, *Se Apocalypſin non intelligere, & quæ in ea ſcripta ſunt excedere, atque eminere humanæ intelligentiæ modum.*

2. Richardus de Sancto Victore in priori prologo ait; *Se in hoc libro medullam myſteriorum attingere non valere, & aliqua folium circa ſuperficiem carpere.*

Ioachimus Abbas in præfatione, ſiue introductione, cap. 8. ſub finem affirmat; *Sine notitia ſeptem bellorum ſpiritualium Eccleſiæ, ambulare per librum ipſum, deuiare eſt, & aliquid definire, temeritas.*

Caietanus ad calcem noui Teſtamenti, *Apocalypſim* (inquit) *fateor, me non intelligere: exponat cui Deus conceſſerit.*

Hentenius in ſuo iudicio, *Fieri non poſſe* (aſſerit) *vt data quauis enarratione, ſingula aptè quadrent: & ſatis eſſe ſi in genere habeatur, quid ſingulis contineatur capitibus.*

Pannonius in præfatione ait, *eſſe opus immenſæ difficultatis.*

3. Arias Montanus in prologo aſſerit, poſt annos triginta in ſtudio ſacræ Scripturæ poſitos, ſe ſolitum dicere; *à ſe multò meliùs quàm à commentatoribus, quos legere contigerat, Apocalypſeos lectionem intelligi, cùm illi tanquam perceptam exponere pergerent, & variis expoſitionibus obſcuriorem redderent; ipſe autem fateretur, ſe non intelligere.*

Gagneius in præfatione ait, *Abſtruſa huius prophetiæ arcana vni tantùm Diuo Ioanni nota eſſe, & diuinare eum, non eſſe ſuum, ſed eius, qui diuino ſit afflatus ſpiritu.*

4. Salmeron præludio 4 *Apocalypſeos expoſitionem eſſe veluti quadraturam circuli; de qua dici ſolet, ſcibilis eſt, ſed nondum ſcita.* & fol. 451 addit, *Apocalypſin eſſe inacceſſibilem.* & præludio 1 aſſerit, *Audax eſſe & temerarium exactam & perfectam explicationem eius polliceri.* Non tamen videtur hoc dicere, vt alios condemnet; ſed ſolum vt ſe excuſet: ſubdit enim, *Se quædam in genere dicturum, reliqua verò, de quibus vehementer dubitat, valentioribus explicanda relinquere: ſupra humeros enim facultatum ſua eſſe ſingulis applicare ſingula.*

5. Peretius in prologo diſputatione 1. *multos opinari, ait, abſque ſingulari Dei reuelatione, Apocalypſin eſſe prorſus incomprehenſibilem.* & diſput. 5. late agit de magna huius libri obſcuritate; & fatetur germanam Apocalypſeos expoſitionem non videri inuentam.

Ribera in proœmio, Apocalypſin affirmat *eſſe mare magnum, plenum procellis & tempeſtatibus: in quo omnis ſapientia humana deuoratur.*

Viegas in epiſtola ad Odoardum notat, in Apocalypſin quadrare illud Eccleſiaſtici 6.35 *Tanquam lapidis virtus probatio erit in illa, & non demorabuntur proiicere illam.* & illud Zachariæ 12. 3. *Omnes qui leuabunt eam, conciſione lacerabuntur*: illius inſtar ſphæræ grauiſſimi ponderis, de qua Hieronymus ibi. Et quoniam tanti Doctoris incidit mentio, claudat ipſe reliquorum agmen, & dicat quid ſentiat in hac re. Ad Paulinum ſic ait, *Liber in Apocalypſi ſeptem ſigillis ſignatus oſtenditur; quem ſi dederis homini ſcienti litteras, vt legat, reſpondebit tibi, Non poſſum, ſignatus eſt enim. Quanti hodie putant ſe noſſe litteras, tenent ſignatum librum, nec aperire poſſunt, niſi ille reſerauerit, qui habet clauem Dauid, qui aperit, & nemo claudit; claudit & nemo aperit.* Hæc Hieronymus. Ex quibus omnibus facile apparet, quàm ſpiſſum ac difficile opus aggrediamur.

6. *Augetur Apocalypſeos difficultas duplici ex capite.* Atque hæc quidem difficultas ex duplici capite mihi vehementer augetur. Primò ex meorum virium tenuitate. Secundò ex operoſa ſcriptionis mole, quæ mihi multo maior, ac grauior, quàm ceteris contigit. Interpretes enim fere omnes, dum totius Apocalypſeos opus grauiſſimum reputant; illud varias in partes, id eſt in plures viſiones diuidunt, ne totam explicationis ſeriem connectere, & vno quaſi filo deducere cogantur. Ego vero id mihi in animum induxi, & mea explicatione perſequi ſtatui; vt vniuerſam Apocalypſin vnica viſione, eáque continua comprehendi, nulla ordinis perturbatione, aut digreſſione interiecta. Quare neceſſe eſt, vt ingentium meis humeris onus incumbat, id eſt, cunctas libri huius figuras ac ſymbola coagmentem, atque eandem ſtructuram per ordinem componam.

7. Hoc igitur ex capite valdè creſcit exponendi difficultas. Cogor enim totam Apocalypſin, vt vnicum ænigma ſuſcipere, atque in ænigmate, quò maior eſt rerũ numerus, quæ ſunt ad eius enodationẽ conciliandæ, & declarandæ, eò plus operis & negotij capeſſit interpres. In Apocalypſi verò Symbolorum numerus pene in infinitum excurrit: ipſorum porrò nouitas & inſolentia planè admirabilis, ac formidanda.

8. Præter hæc, nemo hactenus ab vllo interprete in obſcuriſſimo libro requiſiuit collimati ſcopi euidentiã: ſatis enim ſuperque proceſſiſſe iudicatur interpres, qui probabilem fecerit coniecturam, & ſe auctoris mentem aſſecutum fuiſſe, oſtenderit veriſimile. Ego vero, qui totam Apocalypſin vnicum eſſe ænigma reputem, eo ipſo videor ſtrictiori lege adductus. Nec enim ænigmatis interpres officio ſuo ſatisfeciſſe putatur, quouſque ex apta & cohærenti ſingularum partium applicatione, totius ænigmatis pateat enodatio. Iam hoc ipſum in Apocalypſeos interpretatione, libri omnium obſcuriſſimi, quantum erit reperire? Ad hoc me faſtigium aſpiraſſe haud inficior; quo ſi minùs potuero conſcendere, illud ſaltem præſtitero, nempe, optaſſe. Nam, *in magnis voluiſſe ſat eſt.* Pr.

9. Non me latet, temeritatis crimen mihi à multis obijciẽdum fore, ab iis præſertim, qui in ea ſunt mente, vt Apocalypſin ſemper futuram eſſe Apocalypſin, exiſtiment, id eſt, obſcuriſſimam, & nunquam eius difficultates vlla ab vllo mortali ſuperanda. At ego arbitror multo meliùs, ac dignius de Dei bonitate illos ſentire, qui ſperant aliquando futurũ, vt Eccleſiæ tantum myſterium patefiat: ita vt ſapientibus tunc fatendum ſit, Apocalypſin fuiſſe intellectam.

10. Sed noſtræ huic ſpei nonnulli opponent, neutiquam veriſimile eſſe, qui hac tempeſtate operam ſacris litteris quantumuis ſtrenuam nauarint, eos plus fore cognitionis & intelligentiæ adeptos, quàm qui Apoſtolos fuere proxime ſubſecuti, aut ab eorum diſcipulis excellentem doctrinam hauſerunt; nec prudenter ſibi quemquam polliceri, (cum nec ea ingenij acrimonia, nec vitæ ſanctimonia ſit præditus,) eo ſe poſſe pertingere, quò tot doctiſſimi pariter ac ſanctiſſimi viri per mille quingentos annos non acceſſere.

11. *Apocalypſin à Ioannis diſcipulis intellectam, credere par eſt.* Sed vt hac in re quid ſentiam, paucis exponam. Primò, nulla mihi ſubit dubitatio, quin ij præſertim Ioannis Apoſtoli diſcipuli, quos ipſe ſingulariter diligebat, Doctoris mentem in Apocalypſeos interpretatione plane perceperint. Cuius rei non probabili ſolùm ducimur cõiectura, quòd ipſum Ioannem habuerint præceptorem; ſed inſignia etiam extant veſtigia & indicia, (vt ſuis locis videbimus) quibus quaſi in ſemine bona germanæ totius libri expoſitionis pars continetur. Quòd vero hac de re non planè & aperte verba fecerint, nec commentarios ediderint; id ſingularis prudentiæ fuit, imo & neceſſarium, vt explicato argumento palam fiet.

12. Deinde negari non poteſt, quin ille, qui ad explicandam Apocalypſin modo accedit, antiquis huius libri interpretibus hoc ſaltem præſtet, quòd poſt eorum omnium labores nouiſſimus operi ſuccedat. Nec mirandum ſi pygmæus gigantum brachiis ſublatus, eò viſu contingat, quò illi per ſe attingere non valebant & nonnihilo altior ipſis effectus ingentem camporum planiciem proſpectet, quam illi prorſus videre non poterant. Hac ſpe allicimur quotquot poſt antiquorum labores, nouos meditamur commentarios, ſperantes aliquando fortaſſe futurum, vt Apocalypſis ita exponatur, vt libri totius difficultas ſuperata ſit, nec de argumenti ſenſu deinceps dubitetur.

13. Si quis verò nouus interpres (quod non peculiariter de me, ſed de quouis alio dictum velim) eò fortaſſe pertingat: nulla id ratione noui illius interpretis ingenio arrogandum eſſet, ſed peculiari Dei prouidentiæ, qui hoc in Eccleſiam ſuam beneficium conferret, quando congruentius fore iudicauerit: ac propterea cui libuerit ſuæ lucis radium immitteret, quemadmodum in Tobiam iuniorem adeo beneficus extitit Deus, vt Angelum ei præbuerit viæ ducem, & ei [illegible], qui illum à deuoratione piſcis eripuit primùm; poſtea à dæmone liberauit, & tandem ſingulari Dei liberalitate Tobias ipſe locupletatus, patre ſuo *videre fecit lumẽ cæli*. Sic ergo, ſi fautore Deo, & Angelo cuſtode laborioſi huius itineris duce,

ducere Apocalypſeos viam difficultatis ac ſalebrarum pleniſſimam interpres aliquis ingreſſus ab illa beſtia de mari aſcendente non fuerit deuoratus, (de qua c. 13.) ſed illam potiùs apprehenderit, atq; adeò comprehenderit; ſi felicem eius decurſum impedire non poſſit diabolus ille, qui cap. 20. ab Angelo ligatus ſcribitur; ſi vnus interpres non ſolùm inueniat talenta illa decem, quæ ſperabat, & nouerat ſenior aliquis, ſed multò eis maiores diuitias reperit, & pulchram adeò expoſitionem, vt illam tanquam ſponſam duxiſſe videatur; ſi denique cõtingat, vt ſenior aliquis Tobias gratulari poſſit, ſe tam cæli lumen videre, quod antea non videbat, propterea quòd iunioris expoſitione ſit factum, vt totius libri ſeriem, & aptam intelligentiam, tetra caligine priùs circumfuſam intueri iam liceat: ſi hæc (inquam) omnia pro votis vlli aliquando acciderint, tunc verò fatendum ipſi erit, (niſi planè deſipiat,) aliorum meritis Deum benignè conceſſiſſe, quod ipſius induſtriam, ingenium, & vires omnino ſuperabat. Quare tunc etiam, cùm velut alter Daniel veriſſimam rei difficillimæ interpretationem explicare poſſit Eccleſiæ, Danielis exemplo dicendum ei eſſet ex corde, *Mihi, non in ſapientia, quæ eſſet in me pluſquam in cunctis viuentibus, ſacramentum hoc reuelatum eſt, ſed vt interpretatio Eccleſiæ Chriſtianæ manifeſta fieret.*

NOTATIO SEXTA.

De variis opinionibus circa argumentum Apocalypſeos.

1. OBSCVRITATEM, de qua proximè egimus, ſubſequuta eſt expoſitionum varietas atque diſſenſio. De hac ergo varietate nonnihil dicendum eſt in præſenti: ea tamen ſolùm attingam, quæ ad totius libri argumentum ſpectant: minutiores enim varietates penè infinitæ ſunt. Certè vnius ſymboli, (nempe quatuor animalium) triginta ferè expoſitiones numerantur. Sed conſideratâ totius libri ſerie, octo inuenio vias in Apocalypſi interpretanda excogitatas Spirituales nempe, ſine prophetia, duas, hiſtoriales verò, ſiue ad hiſtoriæ prophetiam ſpectantes, ſex.

2. Illas autem explicationes ſpirituales, & ſine prophetia appello, quæ ad nullam Chriſtianæ Eccleſiæ hiſtoriam ſigillatim deſcendunt, ſed ſolùm generatim de Eccleſiæ, aut profeſſionis Euangelicæ excellentia agunt, deq; bello inter bonorum & improborum reſpublicas, ſiue inter virtutem ac vitium, & de poſtremo vtrorumque exitu. Huius generis duæ ſunt explicationum viæ. *1. opinio.* Altera, quæ Chriſtianam Eccleſiam, & improborum rempublicam conſiderat. *2. opinio.* Altera, quæ ſubtilius texit argumentum, & intra humani pectoris receſſus contemplatur bellum inter carnem & ſpiritum, inter veterem Adamum & nouum, qui ſecundùm Deum creatus eſt: atque totam Apocalypſeos molem intra vnius hominis pectus hæc opinio includere conatur; vt mirari iam deſinamus Homeri Iliada nuce incluſam.

3. *Ticonij expoſitio de vniuerſa Apocalypſi.* Prima harum expoſitionum eſt Ticonij, quem ſequuntur Primaſius & Beda, vt ipſimet fatentur. Vnde Beda valde Ticonij commentarium commendat. Eâdem quoque viâ incedere placuit Caſſiodoro, qui Primaſij explicationem laudat. Subſcribit Zegerus, qui Bedã omnibus interpretibus Apocalypſeos præfert. Atque eadem ferè veſtigia ſectantur Anſbertus, Anſelmus, Haymo, Ricardus, Rupertus, Albertus, Hugo, Thomas, Dionyſius, & Titelmanus. *Aria Montani expoſitio.* Secunda harum opinionum eſt Ariæ Montani, quam maximi faciunt illius ſtudioſi, quos habet non paucos.

4. Vtramque viam nonnulli myſticam vocant: ego non ſic eas appello; quia in cæteris etiam explicationibus, aut omni, aut certè maiori ex parte, non is exiſtimatur eſſe literalis ſenſus, quem verba ſonant; ſed qui ſub eo latet: atque adeò myſtici ſenſus nomen meritò tribuitur in ænigmatis legitimo ac literali ſenſui, qui per ipſum ænigma, ſiue per ipſam parabolam intenditur. Quamobrem ij etiã, qui in Apocalypſi quærunt hiſtoriæ Eccleſiæ Chriſtianæ prophetiam; non aliter eam indagant, quam vt ſenſum myſticum & literalem inueſtigent, qui per Apocalypſeos ænigmata fuerit ſignificatus.

5. *Salmeronis & Pererij ſententia de totius Apocalypſeos intelligentia.* Sed veniamus iam ad diuerſas eorum vias, qui Eccleſiæ Chriſtianæ prophetiam ex Apocalypſi conantur elicere. Horum quidam ſibi perſuadent, vniuerſam Chriſtianæ Eccleſiæ prophetiam hoc in libro contineri: vniuerſam (inquam) id eſt, omnes ferè Eccleſiæ euentus, qui erant in ſingulis eius ætatibus futuri, non quidem minutiores, ſed præcipuos & magis inſignes. Hos auctores appellare poſſumus totius hiſtoriæ interpretes: quorum perſuaſio in eo nititur, quòd ſibi incredibile videatur Eccleſiæ Catholicæ non factam fuiſſe earum rerum reuelationem, quæ illi erant euenturæ. Si enim (inquiunt) miſit Deus Agabum Prophetam qui famem futuram prædiceret, & perſecutiones Paulo Ieroſolymis euenturas prænunciaret; (Act. 11.28. A & cap. 21. 11.) quantò conuenientius fuit, aliquem Prophetam præmitti, & præſcribi prophetiam, qua calamitates, & felices ſucceſſus Chriſtianæ Eccleſiæ vſque ad mũdi finẽ euentura, præſignificarẽtur? Hoc eſt argumẽtũ Salmeronis, prælud. 1. in Apocalyp. §. 1. & Pererij diſputat. 4. proleg. fin.

6. Agendo autem de modo, quo Apocalypſis totam Eccleſiæ hiſtoriam complectitur, interpretes illi totius hiſtoriæ, tres in ſententias diſtrahuntur.

3. opinio Lirani & aliorum. Prima eſt Lirani, Antonini, Aureoli, Ederi, & Lizarazi, qui putant, a c. 4. Apocalypſeos, ſeruata temporum conſequentia, ſigillatim ad peculiares Eccleſiaſticæ hiſtoriæ euentus deueniri. Atque hi auctores vehementer laborant, dum Apocalypſeos ſeriem ad Eccleſiæ hiſtoriam aptare conantur, & eam ad rem in ſex viſiones partiuntur Apocalypſin. A c. 4. primam quidem viſionem ſeptem ſigillorum ad Iuliani vſque tempora extendunt. Secũdam ſeptem tubarum ad Mauritium. Tertiã draconis, & duplicis beſtiæ, ad Carolum Magnum. Quartam phialarũ, vſque ad Hen- B ricum Imperatorem. Quintam Babylonis, vſque ad Antichriſtum. Sextam denique, quæ finem libri comprehendit, ad extremum iudicij diem, ac bonorum præmia, & improborum ſupplicia. Cæterùm aduerſus hãc opinionem rectè opponit Pererius diſp. 8. prolegom. non ſolùm violentiam applicationis, ſed etiam hiulcam vacuitatem. Quoniam tempus, quod poſt Aureoli ætatem futurum erat, adũbrari cenſuerunt per vltimam Ioannis viſionem, quæ pertinet ad Antichriſtum; & ab ætate Aureoli vſque ad hodiernum diem, 300. anni fluxerunt, in quo temporis decurſu, neque Antichriſtus venit, & res in Eccleſia euenerũt haud paulò, quam ſuperioribus temporibus, celebriores.

7. *4. opinio. Ioachimi & aliorum.* Secunda opinio eſt Abbatis Ioachimi, Vbertini de Caſſalis, Seraphini, & aliorum, qui non tã de temporis, quàm de dignitatis ordine curant, & ſeptem in Eccleſia ſtatus diuerſos hoc ordine conſiderant: Apoſtolos, Martyres, Doctores, Anachoretas, Paſtores, Concionatores, Regulares, C & denique Fideles ſub Antichriſto. Atque in hos ſeptẽ ſtatus exiſtimant Apocalypſin ſemel, iterum, ac ſæpiſſimè reuolui. Affirmant porrò, ſeptem in Eccleſia ſtatus eſſe mẽte concipiendos. Primum fundationis ſub Apoſtolis. Secundum perſecutionis ſub ethnicis Imperatoribus. Tertium proſperitatis ſub Conſtantino. Quartum diuiſionis ſub hæreticis. Quintum tranquillitatis & incrementi ſub Carolo Magno & ſucceſſoribus. Sextum extremæ perſecutionis ſub Antichriſto. Et ſeptimum extremi iudicij.

5. opinio Pererij. Alij magnos Eccleſiæ labores & ærumnas ad ſeptem reducunt, & totidem etiam inſignes ipſius proſperitates enumerant, quæ eſt Pererij contemplatio diſput. 5. prolegom. Nec deerit qui dicat, in hoc veluti cardine ſeptem illarum calamitatum, & proſperitatum ſæpiùs verti Apocalypſin. Et certè, quod ad Turcarum bellum attinet, in beſtia marina capitis 13. ſignificatum, expoſitionem Ioachimi ſequuntur Ioannes Annius, Hentenius, Seraphinus, Hnetolanus in Cantica, Luſius Legionenſis, & Ferdinandus D de Caſtillo.

8. *6. opinio.* Tertia tamen opinio eſt, in Apocalypſi quidem cõtineri omnes euentus inſigniores, quos Eccleſia per ætates ſingulas erat habitura, ſed in eorum ſignificatione nullũ ſeruari ordinem, nec temporis, neque dignitatis, neq; doctrinæ: atque hæc eſt ſententia Pererij in Prolegom. diſputat. 7. & 9. cuius opinionem ſequi videntur nõnulli, qui ad quaſdam Eccleſiæ hiſtorias exiſtimãt ſpectare quædam Apocalypſeos ænigmata: neque tamẽ de vllo libri ordine cogitãt. Ex his ſunt, qui per locuſtas capitis noni Lutheranos intelligũt, vt Bellarminus in oratione quadã in fine tomi tertij.

9. Hactenus quinque enumerauimus interpretandi vias; duas, ſpiritualis explicationis ſine hiſtoria: & tres alias in reſpectum totius hiſtoriæ. Aliud tamẽ explicationis genus eſt eorum, qui Apocalypſin de Eccleſiæ hiſtoria prophetiã eſſe fatentur, ſed non de tota hiſtoria, verùm de aliqua ſolùm parte. Et hoc exponendi genus in varias item opinionum ſpecies ſubdiuiditur. Quidam enim, vt Ribera & Viegas, exiſtimãtes ſe Victorini & aliorum antiquorum veſti- E giis inſiſtere, totam ferè Apocalypſin de extremis Eccleſiæ temporibus exponendam eſſe cenſent, ſub ipſum Antichriſti aduentum ſumentes exordiũ. Sed in eius temporis euentibus ſignificandis, opinantur ordinem hiſtoriæ nulla ratione ſeruari. *7. opinio.* Aliorum opinio eſt, partem hiſtoriæ Eccleſiaſticæ, in qua potiſſimùm verſatur Apocalypſis, non eſſe extremum Eccleſiæ Chriſtianæ tempus, ſed prima potiùs ipſius Eccleſiæ tempora, & ſingillatim bellum Eccleſiæ cũ ſynagoga, & cũ gentilitate, ac de vtriuſque hoſtibus triumphum. De quibus bellis exiſtimant tractari ſaltem à cap. 5. vſque ad 20. De bello quidem cum ſynagoga, vſque ad caput 11. & deinceps de bello cum gentilitate, & de Eccleſiæ victoria vſque ad caput 20.

10. At enim, quinam ſunt huiuſmodi ſentẽtiæ auctores? Ego ſane nonnullos facilè proferam doctos & graues, qui hanc explicandi viam rectiſſimam iudicantes, eam inſequi valde expetierint, nullum tamen, qui re ipſa fuerit perſecutus.

Iudicium

A Iudicium verò ſuum ac deſideriũ ſatis expreſſit Hentenius in prologo ad Arethæ commentarium; vbi eadem aſſerit fuiſſe ſententiam Ioannis Annij Viterbienſis. Subſcribit noſter Salmeron prælud. 7. in Apocalypſin, docens a cap. 6. vſque ad 12. agi de ſynagogæ & Iudaiſmi abrogatione, & inde vſque ad caput 20. de excidio gentiliſmi, & Eccleſiæ regno. Hanc eandem diuiſionem, & argumentum propoſuit Ederus in œconomia, & Bullengerus etiam in ſuis prolegomenis, in ſecunda partitione. Præterea, quod attinet ad bellum Eccleſiæ cum Iudæis, eiuſdem eſt ſententiæ Capõſagnus, & Forerius etiam: vt videre eſt in Iſaiæ commentatio cap. 34. num. 4. Et præter hos auctores habet hæc ſententia plures alios multò grauiores, vt videbimus notatione 12.

11. *8. opinio Millenariorum omnino fabuloſa.*

B Præter has ſeptem vias, fuit alia, quam vt omnino fabuloſam reliquebam, videlicet, Millenariorum opinio, qui de extremis etiam temporibus explicabant Apocalypſin, ſed valde fabuloſè. Exiſtimabant enim poſt Antichriſti perſecutionem iuſtos ſolùm reſurrecturos, vt cũ Chriſto mille annis in terra regnarent; & poſt illorum mille annorum ſpatium, Gogi & Magogi bellum futurum; & tandem generalem omnium reſurrectionem, atque extremum iudicium. Hanc Apocalypſeos expoſitionem meritò Hieronymus ſæpe irridet. Aduertendum tamen eſt, Millenarios, etſi in ſua expoſitione valde aberrabant, non tamen exponendi ordinem perturbaſſe. Quare exiſtimantes per marinam belluam capitis 13. Antichriſtum indicari, poſt illius mortem conſtituebant mille illos annos alligati Dæmonis, de quibus cap. 20. C Licèt autem nullus iam ſit auctor qui Millenariorum errori ſubſcribat; cæterùm quod attinet ad mille annorum deſignationem poſt mortem Antichriſti, conſentiunt cum Millenariis, Ioachimus Abbas, Vbertinus de Caſſalis, Seraphinus de Fermo, Pannonius, Hortolanus in Cantica, Bullengerus, & alij. Et quod magis miror, etiam Pererius bellum illud Gogi, & Magogi interpretatur non de bello Antichriſti, quod ipſe ſextam Eccleſiæ calamitatem appellat; ſed de bello alio valde diuerſo, quod ipſe appellat ſeptimam Eccleſiæ calamitatem, ab Antichriſti reliquiis ipſi Eccleſiæ inferendo: ſic enim ille diſputat. 5. prolegi, in ſeptem illis Eccleſiæ calamitatibus.

12. Ex his octo viis, ſeptimam ego, vt rectiorem mihi eligendam cenſeo, vt ſequenti argumento explicabo. D Quod mihi argumentum, & ingenti labore, & pluribus annis in eo ſtudio conſumptis, ſtetiſſe confiteor.

NOTATIO SEPTIMA.

Argumentum Apocalypſeos, qua diſtinctione capitum obſeruata, indicatur totius libri Acoluthia, ſiue coherentia, & apta ſeries.

CAPVT I.

PRÆCEDVNT libri totius titulus, & elogium (ſeu commendatio) necnon epiſtola dedicatoria. Et mox incipit narratio viſionis cæleſtis. Prima autem perſona, quam videt Ioannes, prologum agit, ſummam totius Apocalypſeos E repræſentans. Summa verò eſt, Chriſtum in Eccleſia Chriſtiana eſſe valdè mirabilem, & pro illa contra Iudæos & gentes pugnare; atque adeò illam glorioſiſſimè triumphaturam.

CAPVT II. & III.

Deinde ille idem, qui prologum agit, monet ſingulos Epiſcopos Aſiæ, (atque in eis fideles omnes ad ſeptem genera reuocatos,) vt ex Apocalypſi hac vberrimum capiant fructum.

CAPVT IV.

Poſt hæc inchoatur actio, quemadmodum fieri ſolet abſoluto prologo; ponitúrque initio ob oculos imago noui F regni cæleſtis fundati in Iudæa poſt Chriſti reſurrectionem: atque ex Iudaici templi comparatione expenditur, quantum præſtet figuris antiquis Chriſtianæ Religionis veritas & maieſtas.

CAPVT V.

Liber autem ſignatus ſigillis ſeptem deſignat opus fuiſſe, vt Chriſtus diſcipulis ſuis aperiret ſenſum ad intelligendas ſacræ Scripturæ prophetias; quæ Iudæis in Chriſtum credentibus ſummam felicitatem, & Iudæis non credentibus ſummam miſeriam annunciabant. Quia quo tẽpore Deus in Eccleſia primitiua, & in eius hoſtibus perfectiſſimè complebat illa, quæ prædixerat per Prophetas; eo ipſo tempore prophetiæ videbantur clauſæ ac ſignatæ. Atque eas tunc aperuiſſe, id nimirum fuit libri ſigilla reſignare, quod Chriſti gloriam adeò amplificauit.

CAPVT VI.

Apertis enim ſacræ Scripturæ ſigillis, compertum eſt verè Deum aſcendiſſe ſuos equos, vt Iudæos ſaluaret, atque beaeet. Nunquàm verò nihil potuit felicius hominibus accidere, quàm illa quatuor, quæ primitiuis Chriſtianis conceſſa ſunt.

Nempe,
- In Chriſtum crucifixum credere.
- Chriſtum crucifixum prædicare.
- Pro Chriſto paupertatem amplecti.
- Pro Chriſto libenter mori.

Et ſimul etiam compertum eſt erga Iudæos Chriſto repugnantes, non ſtatim Deum effudiſſe iram ſuam; ſed priùs *Longanima expectatione, & ſeria comminatione*; vt reſipiſcerent, voluiſſe, & procuraſſe.

CAPVT VII.

Et quia ad ſeueriſſimam tandem punitionem deueniẽdum fuit, ne quis putet eam calamitatem ad vniuerſum Iudæorum genus pertinuiſſe, recenſetur priùs magnus credentium numerus ex illo populo ſub nouis Patriarchis, (id eſt, ſub Apoſtolis) in nouas tribus diſtributus, atque is nouus Iſrael aſſeritur omnino indemnis atque ſecurus ab omni plaga; vtpote qui cruce Chriſti & Spiritu Dei ſignatus ſit, & protectione Angelorum munitus. *Nihil enim damnationis eſt, iis qui ſunt in Chriſto Ieſu.* Rom. 8. 1.

CAPVT VIII.

Deinde notatur, quo tempore immiſſæ ſint in Iudæos ſeptem plagæ, ſcilicet cùm ſatis iam admiranda fidelium patientia & perfecta charitas in Iudæorum perſecutione perſpectæ erant. Tunc enim in Iudæos rebelles immiſſæ ſunt *ſeptem plagæ*, ſed paulatim eos inuadere iuſſæ, vt plurimorum pœnitentiæ locus eſſet. Porrò ex ſeptem plagis, quatuor primæ ſunt, *Fames, Bellum, Peſtis, & Ignorantia*: grauiſſimæ illæ quidem: ſed tres, quæ ſequuntur, multò grauiores.

CAPVT IX.

Harum prima eſt concupiſcentiæ plaga, per quam Iudæi traditi ſunt in deſideria cordis eorum. Altera eſt irarũ plaga, quarum furiis accenſi Chriſtianos ſunt perſecuti.

CAPVT X.

In ea perſecutione effulgere cœpit diuini conſilij arcanum de diminutione Iſraelis ad diuitias gentium, atque adeò ad magnam Eccleſiæ Chriſtianæ felicitatem.

CAPVT XI.

Et ipſis etiam prædeſtinatis ex populo Iudæorum, perſecutio illa Iudaica mirificè profuit. Illuxit enim mirabilis *doctrina & ſanctitas* ſeruorum Chriſti in media perſecutione procurantium ſalutem Iudæorum. Et licèt paulisper viſi ſint proſterni, & iacere, nihilominùs tamen ſurrexerũt victrices, & glorioſiſſimè de ſuis hoſtibus triumpharunt. Atque ex ipſo rebellium Iudæorum numero, & ex ipſius perfidæ Ieroſolymæ ciuibus, decimam partem Euangelio ſubiecerunt, quemadmodum ab Iſaia prædictum erat cap. 6. Reliqui verò Iudæi vltima tandem plaga, id eſt, *horrenda obſtinationis grandine* percuſſi ſunt omnes, vt ſic tandem ad Gentes iuſta fieret commigratio.

CAPVT XII.

Vniuerſalis autem Gentium omnium Chriſtianiſſimi imperium, non Eccleſiæ Ieroſolymitanæ, ſed cuidam ipſius egregiæ proli, nempe Romanæ Eccleſiæ, deſtinatum erat à Deo; atque ita præcipua Eccleſiæ Ieroſolymitanę cura fuit Eccleſiæ Romanæ fundatio, quæ primùm facta eſt in Iudæorum gente, quæ Romam incolebat. Hanc verò egregiã prole, ſtatim ac nata eſt, deuorare vnicè expetiuit Diabolus, ſed fruſtra: quia *portæ inferi non præualebunt aduerſus eã.* Matth. 16. 18. Fundata autem Eccleſia Romana Religionis Chriſtianæ arce & metropoli, ſtatim maiori conatu cœpit Gentibus prædicari Euangelium, fremente Diabolo, & Neronem excitante ad Eccleſiam Chriſti extinguendam. Sed Nerone occiſo, cùm Diabolus ſe non poſſe contra Euangelij præcones præualere, videret; omni conatu aduerſus Eccleſias, quæ per vniuerſas prouincias fundabantur, cruentas perſecutiones moliri inſtituit.

CAPVT XIII.

Atque adeò duas aduerſus Chriſtianum nomen excitauit beſtias; alteram è mari, hoc eſt, ſuperbiam Imperij Romani idola colentis; alteram è terra, id eſt, ſapientiam carnis quæ prioris beſtiæ auctoritatem ſuis artibus augeret. Ita Satanas, Mundus, & Caro in Euangelium coniurarunt, omni ex parte Eccleſiam perſequentes.

CAPVT XIV.

Huic tamen bello oppoſuerũt ſe primitiui Chriſtiani ex populo Iſraël, cæleſtis vitæ exemplo, & Euangelij prædicatione mirificâ pro Chriſto pugnantes; atque ea ratione multos ex Gentibus ad Chriſtum trahentes. In perſecutione autem doctrina cæleſtis fidelium patientiam confirmabat. Eamque patientiam ſubſecuta eſt copioſa meſſis, & lætiſſima vindemia, id eſt, innumerabilium hominum conuerſio & martyrium.

CAPVT XV.

In bello ergo myſtico, quod Chriſtiani primitiui aduerſus gentilitatem gerebant, conſilium Dei fuit aduerſus gentilitatem nouis plagis pugnare, valde diuerſis ab iis, quas in myſticam Ægyptum (id eſt) in Iudæos rebelles immiſerat. In hos enim, ſicut olim in Ægyptios, tanquam in hoſtes, verè ac vehementer ſæuitum eſt nouiſſimarum verò plagarum vindicta non alia fuit, quàm deſtructio idololatriæ atque peccati per conuerſionem Romani Imperij. Sic enim facta eſt vindicta in nationes, iuxta ſacrę Scripturæ phraſim. Et hanc nouiſſimè Deus oſtendit iram, & indignationem ſuam contra peccatum.

CAPVT XVI.

Plagæ ergo nouiſſimæ, quibus Deus idololatriam debellauit, fuere:

1. Pudor & dolor Gentilium, dum de peccatis arguuntur. om 8.1.
2. Perſecutionis crudelitas in Euangelij prædicatores.
3. In Gentiles etiam ad fidem Chriſti conuerſos mira ſæuitia.
4. Ex Chriſtianorum ſapientia grauiſſima offenſio.
5. Summa in perſecutione excæcatio.
6. Poſt inuaſionem Romæ maior perſecutio.
7. Manifeſta vrbis Romanæ diuiſio; Euangelio præualente, & idolorum cultura ruente.

CAPVT XVII.

Denique vniuerſa Roma ad fidem Chriſti conuertitur; atque is glorioſiſſimus Eccleſiæ Chriſtianæ triumphus egregio ſpectaculo celebratur, in quo orbis regina, ciuitas martyrum cruore ebria, ſuperbiæ ſuæ & impietatis pœnas mirandum in modum luit, a ſuiſmet ſenatoribus occiſa & combuſta: nimirum quia per eorum conuerſionem effectum eſt, vt Roma impietati & peccato moreretur, ac veræ religionis ardore conflagraret.

CAPVT XVIII.

Eam verò conflagrationem, (quæ fidelibus lætiſſima fuit,) eorum lachrymæ proſequuntur, qui ex Romanorum ſceleribus, & idolorum cultu rem ſuam & auctoritatem augebant; quorum proinde fletus & lamentationes de conuerſione Romæ impiæ in Romam ſanctam appoſitiſſimè referuntur.

CAPVT XIX.

Succedunt continuò feſtiuæ celebritates nuptiarum nouæ Romæ cum Chriſto, id eſt, publicum Chriſtianæ religionis exercitium, in totius vrbis metropoli ac theatro; eaſque nuptias conſequitur totius Imperij Romani ad fidem Chriſti conuerſio, ſignificata ſub ſpecie cruentæ cædis; ſed eius cædis, quæ Angelos mirifico gaudio affecit.

CAPVT XX.

Deinde pax Eccleſię per multa ſæcula continuatur: quibus elapſis nouum bellum inſurgit Gogi & Magogi, quod eſt atrox ac luctuoſa Antichriſti perſecutio. Sed de illa etiam triumphabit Eccleſia; fiet enim Diuini Spiritus igne, vt Iudaiſmi, Gentiliſmi, & ſectarum omnium reliquię conſumantur. Et tunc demum vniuerſalis iudicij dies finem temporibus imponet.

CAPVT XXI. & XXII.

Matth.16. 18.

Eccleſiæ tamen Romanę triumpho nullus erit finis; quia in cæleſti patria, & in Dei beatitudine in æternum triumphabit, illiuſque felicitatis ſupra omnem modum admirandæ contemplatio claudit Apocalypſin. Sacræ autem viſioni annectit Ioannes, quantùm debeat liber hic æſtimari a Chriſti ſeruis.

Summæ ſingulorum capitum breuiores ad iuuandam memoriam.

I. Apocalypſeos elogium, & epiſtola dedicatoria & viſionis cæleſtis prologus.

II. Breues Chriſti epiſtolæ ad quatuor conſcientiarum genera, monentes vt ea Apocalypſi fructum capiant.

III. In aliis tribus epiſtolis reliqua tria conſcientiarum genera ſimiliter a Chriſto admonentur.

IV. Glorioſiſſimum Deo fuit Eccleſiæ Chriſtianæ templum, A quod in Sionis arce dedicatum eſt poſt Chriſti reſurrectionem.

V. Nihilominùs liber manebat clauſus atque ſignatus; & eum aperuiſſe fuit ſingularis Chriſti gloria.

VI. Apertis ſigillis conſtat Deum aſcendiſſe ſuos equos, vt Iudæos in Chriſtum credentes ſaluaret atque bearet; & ſimiliter conſtat, contra incredulos maximam Deum oſtendiſſe patientiam, & in comminando, pietatem.

VII. Tau Chriſti innumeros Iudæos ipſi adhærentes ex omni natione, ſecuros reddit ab ira in gentem Iudæorum effundenda.

VIII. In Iudæos autem non ſignatos tandem immittuntur ſeptem plagæ; quarum primæ ſunt, Fames, Bellum, Peſtis, Ignorantia.

IX. In deſideria deinde cordis eorum traduntur Iudæi; B & in plagam irarum aduerſus Chriſtianos.

X. Fortis Angelus repræſentat conſilium Dei de diminutione Iudæorum ad diuitias Gentium.

XI Ardente verò perſecutione Iudaica, doctrina & ſanctitas ſeruorum Chriſti mirabiliter triumphant de perfida Ieroſolyma; conuerſa ad Chriſtum decima parte, & reliquis Iudæis obduratis.

XII Caput deinde Catholicæ Eccleſiæ Roma eligitur; atque adeò pręcipua primitiuæ Eccleſiæ cura fuit, Eccleſię Romanæ fundatio; quæ feliciter ſucceſſit, & iram Diaboli ſupra modum inflammauit.

XIII. Excitat Diabolus aduerſus Chriſtianum nomen mundi (id eſt Imperij Romani) ſuperbiam, & carnis ſcientiam.

C XIV. Sed reſiſtentibus primitiuis Chriſtianis, & egregiè pugnantibus, ſubſequitur innumerabilium ex Gentibus conuerſio atque martyrium.

XV. Conſilium Dei fuit, nouo plagarum genere aduerſus Gentilitatem pugnare, multò aliter, quàm aduerſus myſticam Ægyptum, (id eſt aduerſus Iudæos,) pugnauerat.

XVI. Idololatriæ ergo debellandæ immittuntur ſeptem plagæ: nimirum, Pudor Gentilium, Perſecutionis crudelitas, Inteſtinum bellum, Ex ſapientia offenſio, Summa excæcatio, Inuaſio vrbis Romanæ, illiuſque manifeſta Diuiſio.

XVII. Noua denique vrbis conflagratio, (id eſt integra Romæ conuerſio) prophetatur.

XVIII. Terrigenæ flebunt, & lamentabuntur ſuper dictam conflagrationem. D

XIX. Illam autem ſummis gaudiis celebrabunt filij Dei, atque eam conſequetur totius Imperij Romani ad fidem conuerſio.

XX. Lætitiam autem populi Chriſtiani continuabit multorum ſæculorum pax: ſed eam pacem poſtea diſturbabunt Antichriſti bella; & tandem poſt Eccleſiæ perfectam victoriam, vniuerſalis iudicij dies finem temporibus imponet.

XXI. Lucebit verò Eccleſiæ Chriſtianæ in cæleſti patria lux æterna, & beatiſſima felicitas.

XXII. Aquæ demum viuæ fluuius ſingulariter beatam Vrbem lætificat, & claudit Apocalypſin.

NOTATIO OCTAVA.

E *Argumenti confirmatio ex illius dignitate.*

Argumenti Apocalypſeos præſtantia.

APOCALYPSEOS argumentum quodcumque illud ſit, (neque enim de noſtro nunc agimus) præſtantiſſimum ac excellentiſſimum eſſe debere, & ipſius libri textus, & grauiſſimorum Doctorum conſenſus validiſſimè perſuadent. Textus quidem ipſe cap. 1. disertè docet, hanc eſſe reuelationem illam animæ Chriſti ab æterno Parente communicatam: & ab ipſo Chriſto ænigmatis quaſi conueſtitam, ac Ioanni chariſſimo diſcipulo per cæleſtem nuncium miſſam. Beatum præterea eſſe qui audit, aut legit, quæ in hoc libro continentur. Et cap. 5. affirmat Ioannes ſe ingentem lachrymarum vim effudiſſe præ dolore; quòd non inueniretur, qui ſeptem libri ſigilla reſeraret. Porrò ſeptem hæc ſigilla ſunt bene magna libri F pars, quæ à cap. 5. ad vndecimi vſque finem protenditur. Deinde integrum caput quintum mirificè expendit, quam glorioſum Chriſto fuit, ſigilla ipſa aperuiſſe. Et per capita ſubſequentia ſingulorum myſterium ſigillorum inſigni actione celebratur. Quòd ſi oculos ad alia libri capita conuertamus, facilè ex iis elicitur, ipſorum argumentum nihilo inferioris excellentiæ eſſe. Certè caput quartum, capiti Iſaiæ ſexto ceteris longè ſublimiori illius prophetiæ parti; & Ezechiëlis currui æquè ſublimi, apertè reſpondet. Caput verò decimum nonum Agni nuptias lætiſſima celebritate peragit: atque in eo quidem capite ſemel, & rurſus cap. 22. tanta Ioannes lætitiæ voluptate geſtit, vt ſe ad Angeli pedes prouoluat, eos exoſculaturus, ob iucundiſſimum nuncium, quem ei de rebus ſummi ponderis ac momenti deferebat.

2. *Eadem Apocalypſeos argumenti excellētia Patrum teſtimonio comprobatur.*

Tantæ ipſius textus maieſtati & energiæ communis Patrum & interpretum ſenſus egregiè concinit. Dionyſius quidem Areopagita cæterorum coryphæus de Eccleſiaſtica Hierarchia cap. 3. parte 3. extremam ſacrarum Literarum partem deſignans; *Arcanam illam* (inquit) *ac myſticam omnino viſionem dilecti diſcipuli, diuinamque Domini Ieſu Theologiam, eis, qui Dij fieri merentur, exponit; eóſque per myſteria ſacra ſuſtollit, atque confirmat.* Egregia ſane verba, & omni animaduerſione digna. Tertul. item de corona militis cap. 15. loquens de Apocalypſi, *Si tales imagines in viſione, quales veritates in repræſentatione?* Epiphanius lib. 2. cap. 51. docet *totam Apocalypſim referri debere ad ſpirituale Dei negotium, & ad ea, quæ in lege & Prophetis præcipuè Dominus reſpiciebat.* Hieronymus lib. 9. in Iſaiam ad finem, aſſerit *Apocalypſin medullata Eccleſiæ ſacramenta contexere.* Et epiſtola 103. cap. 7. *Pro merito,* (inquit) *voluminis laus omnis inferior eſt.* Oportet igitur argumentum excelſum eſſe quiddam, ac planè diuinum. Ricardus de ſancto Victore lib. 7. cap. 12. affirmat, *Librum iſtum non ſolùm eſſe Euangelium; ſed in Euangelica doctrina, quemadmodum vltimum, ita etiā ſummum locum obtinere, ac in ipſa ſacram Scripturam, ad modum arboris, cacumen extuliſſe.* Haymo in præfatione. *Tanta* (inquit) *eſt diſtantia inter hanc prophetiam, & eas, quæ ante Chriſti Domini aduentum reuelatæ ſunt, quanta inter ſeruum & dominum, inter legem & Euangelium, inter Deum & hominem.* Gilbertus demum in Apocalypſeos proœmio, quod commentariis illuſtrarunt Gloſſa, Albertus, Thomas, & Hugo, ait, *Hanc prophetiam præſtare veteris Teſtamenti prophetiis, ſicut Euangelium, Legis obſeruantiæ.*

3. Ex dictis conſtat, hunc librum meritò in Scriptura ceterorum agmen claudere, illiſque veluti apicem & coronam addi. Atque adeò confitendum eſt, ipſius argumentum miram in modum eſſe præſtans & excellens.

4. *Obiectio.* Dicet quiſpiam, longè plus nimio procedere, qui hunc librum Euangeliis ipſis ſuperiorem eſſe aſſerant, cum in iis ipſiſſima Chriſti verba referātur. Quid verò his dignius ac præſtantius eſſe poſſit? *Reſponſio. Ioan. 16. 12.* Cui tamen illud reſpondeo, quod Chriſtus ſuis diſcipulis edixit. *Adhuc multa habeo vobis dicere, ſed non poteſtis portare modò; cùm autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem.* Quod igitur Chriſtus ſuis Apoſtolis per ſe non expoſuit, quoniam teneri adhuc & imbecilli erant, ſed Diuino Spiritui, qui eis poſtea reuelaret, reliquit, hoc continet Apocalypſis. Et verò perſpicuum eſt, quod eis Chriſtus, quippe nondum capacibus, tunc obtexit, id ſublimius & excellentius eſſe; quamobrem potuit id in Apocalypſi contingere.

5. *Hanc Apocalyptici argumenti excellentiā in noſtro commentario nõ deſiderari.*

Hactenus oſtendimus Apocalypſeos argumentum præſtantiſſimum & excellentiſſimum debere eſſe. Iam eiuſmodi excellentiam & dignitatem in noſtro argumento minimè deſiderari, videbit quicumque illud attentè percurrerit, & multò magis qui integrū perlegerit commentariū. Etenim in Eccleſiæ Chriſtianæ præſtantia inueniet c. 4. explicatam myſterij Trinitatis prædicationem, & c. 11. ſingulas per ordinem Apoſtolici ſymboli veritates, ſuo ſplendore, quaſi gemmis quibuſdam illuſtrantes Apocalypſin. Præter hæc, ſeptem ſigilla ad ſeptem Diuinæ prouidentiæ perfectiones ſiue ſpiritus ſpectant; quibus nihil magis theologicum potuit optari. Atque in quatuor primis, id eſt, in Dei quadriga, expenditur mira & abſcondita ſalutis ac redemptionis, quam Chriſtus attulit, perfectio: atque adeò Eccleſiæ Chriſtianæ ſanctitas admiranda. Deinde in rebellium Iudæorum repulſa, & in Gētilium euocatione atque electione: in perſecutionibus ab vtroque populo contra Dei Eccleſiam concitatis: & in diuerſo victoriæ genere: in ſeueriſſimis aduerſus Ieroſolymam plagis, & in ſuauiſſima illa nouiſſimarum plagarum in Romam veterem ingruentium inuentione; in myſtica decimæ partis Ieroſolymæ ruina, & in ſpirituali vniuerſæ Romæ conflagratione: in nouæ denique Romæ deſponſatione cum Agno, & in conuerſione Romani Imperij, ac mille annorum pace ſubſecuta: in his, inquam, omnibus adeò theologicè proponitur admirabilis diuinorum conſiliorum executio, vt nihil ſublimius excogitari poſſe videatur ad totius Scripturæ apicem & coronam. Nihilo ſunt his inferiora, quæ ad calcem libri de Antichriſti bello, de die iudicij, & de æterna cæleſtis Patriæ beatitudine ſubiiciuntur.

6 *Confirmatur ex Pauli teſtimonio.*

Huius argumenti maieſtatem ac reconditam ſapientiā ponderat egregiè Paulus ad Epheſ. 3. 10. vbi agens de humani generis redemptione, & Eccleſiæ Chriſtianæ celſitudine, aſſerit, Deum in ſpiritualis mūdi, id eſt, Eccleſię Chriſtianæ creatione ſeu fabrica, Angelis pateſeciſſe ſuā ipſius ſapientiam multiformem. *Omnia* (inquit) *creauit Deus, vt innoteſcat principatibus & poteſtatibus in cæleſtibus per Eccleſiam, multiformis ſapientia Dei.* Quaſi diceret, Eccleſiæ myſteria adeò alta & ſublimia eſſe, vt illis Cherubinos ipſos ac Seraphinos ingenti admiratione defixos Eccleſiæ ipſius opifex tenere voluerit: dum noua illis ſapientiæ arcana & abſtruſa myſteria ſpectanda propoſuit, quæ in ipſa Chriſti A Eccleſia maximè elucent. Reſiſtit hîc Nyſſenus homil. 8. in Cantica, & Pauli ſenſum in *multiformi illa ſapientia,* curioſa indagatione rimatur.

Egregia Nyſſeni verba.

Re vera (ait) *per Eccleſiam periatur ad ſupramundanas poteſtates varia & multiplex Dei ſapientia, quæ per contraria res efficit magnas & admirabiles. Quomodo enim facta fuit vita per mortem? & per peccatum iuſtitia? & per maledictionem benedictio? & per ignominiam gloria? & virtus per imbecillitatem? Nam in prioribus temporibus ſolam ſimplicem & vniformem Dei ſapientiam nouerant ſupramundanæ poteſtates congruenter naturæ facientem miracula, nec in in, quæ cernebant, erat quidquam varium. Hoc autem multiplex & varium ſapientiæ genus, quod conſtat ex connexione cū contrariis, nunc autem apertè oſtenſum eſt per Eccleſiam; nempe quēadmodum ſuo liuore, ſuiſque vibicibus noſtra ſanantur vulnera, quemadmodum imbecillitate crucis vires expugnat aduerſarij, &c. Hæc omnia, & quæ ſunt huiuſmodi, cùm ſint varia* B *& multiplicia, per Eccleſiam didicerunt, & admirati ſunt.* Hęc Nyſſenus. Et ſanè quod de Chriſti triumpho expreſſè aſſeruerat, id etiam ad Eccleſiæ ſimiliter triūphos extendi vult: in quibus multiformis item Dei ſapientia iuxta Nyſſeni mentem effulget. Etenim in Chriſtianorum intellectu ſub obſequium crucis captiuo, corū ſapientiæ ſublimitas ſplēdeſcit. In bello pax; copia in inopia; vita in morte, vt quatuor primis ſigillis, & in aliis præterea Apocalypſeos ſymbolis adumbratur. Præſertim in triumpho, quem Eccleſia de Iudæis & Gentibus, per ipſas perſecutiones, per ignominiam & mortem, obtinuit.

7. Atque vt ad Angelos redeamus: certum eſt illos nō cognouiſſe a principio creationis ſpeciales omnes conditiones myſteriorum noſtræ fidei: ſed poſtea per Eccleſiam, & præcipuè per Chriſti Domini inſtructionem plenè fuiſſe C edoctos. Docet hoc D. Thomas 1 p. q. 57. a. 5. & 3. p. q. 12. a. 4. in *ſed contra,* ex Dionyſio Areopagita. Durandus 3. diſt. 13. q. 2. Bonauentura 2. q. 3. Plena ergo notitia doctrinæ Euangelicæ non erat Angelis communicata ante Chriſtum. Et hinc eſt, quod ſæpe Paulus noſtræ fidei myſteria appellat *Sacramentum abſconditum à ſeculis in Deo.* Vide 1. Corint. 10. 15. Galat. 4. 24. Epheſ. 3. 6. Coloſſ. 1. 26. & c. 17. Ad Heb. 8. 5. & cap. 10. 1.

8. Denique Apocalypſeos argumentum claudit in ſe, & Theologiæ medullam, & Chriſtianæ philoſophiæ ac doctrinæ Euangelicæ quaſi nucleum ſiue animam.

Obiectio. Sed obiiciet quiſpiam Euangelij doctrinam, ac vaticinium de Eccleſiæ futuris euentibus videri diuerſa inter ſe- D ſe ac diſſimilia eſſe: huius libri porrò prophetiam Eccleſiæ ſucceſſus prænunciare, certum eſſe, ipſe enim textus ait. *Beatus qui audit verba prophetiæ libri huius.* Et Hieronymus lib. 10. contra Iouinianum, cap. 4. *Ioannes* (ait) *ſicut appellatur Euangeliſta, quia librum Euangelij condidit, ita etiam appellatur Propheta, quia ſcripſit Apocalypſin infinita futurorum myſteria continentem.* Tertullianus inſuper lib. 3. contra Marcionem, cap. 24. hunc librum appellat, *Nouæ Prophetiæ ſermonem, qui apud fidem noſtram eſt.* Concinit Auguſtinus 20. de ciuit. cap. 8. & alij, quos notatione 3. retulimus. Atque hoc Prophetiæ nomen, ſunt qui exiſtiment, Ioachimi & Aureoli, & Lyrani expoſitionem fauere. Quorum opinioni Abulenſis aſtipulatur.

9. *Solutio.* Huic obiectioni reſpondeo primò, Miro artificio fuiſ- E ſe factum, vt tota Euangelij doctrina ad prophetiæ normam redigeretur: id quod veriſſimè fieri potuit. Etenim in prophetia, quæ Chriſti animę fuit oſtenſa (quæ huius libri prophetia eſt, vt notatione 3. explicuimus) comprehenditur Eccleſiæ fundatio, atque præſtantia, nec non ipſius virtutes & prærogatiuæ: in quibus includitur Apoſtolici ſymboli, & Chriſtianæ fidei articulorum profeſſio. Secūdò aduerto, licèt Chriſti prophetia omnes Eccleſiæ euentus ſiue maioris, ſeu minoris notæ diſtinctè contineat: in hoc tamē libro expediens non fuiſſe, vt ſingula minutatim notarentur, ſed præcipua tantùm illa puncta, quæ in noſtro argumento deſignantur, vtpote in Eccleſiæ ſucceſſibus extantia & eminentia, & quæ propriè ad hiſtoriam Theologicam ſpectare poſſunt. Atqui in hiſce punctis totam Ec- F cleſiæ hiſtoriam coërceri, rectè ac verè affirmatur: quemadmodum & a Chriſto fuit dictum Ioan. 15. *Omnia quæcunque audiui à Patre meo, nota feci vobis.* Tertiò noto, Apocalypſeos excellentiam in eo in primis conſiſtere, quòd non ſolùm præcipua capita ſeligat, minutioribus omiſſis, ſed in iis etiam capitibus, quæ tractanda deſumit, non tam rei euentum ex corpore ipſo atque cortice ſpectet, quam ex anima hiſtoriæ & admiranda Diuinæ prouidentiæ perfectione, quæ ibi potiſſimùm eniteſcit, & ſapientum oculos ad ſe conuertit ac trahit. Atque hoc ſanè eſt, hiſtoriā theologicè & iuxta abſolutæ ſapientiæ præcepta tractare: nec in ſimplici ſolùm euentuum narratione pedem figere. Ex quidem ſi Ioannes Eccleſiæ vaticiniū fuerat literis mandaturus, facilè perſpicitur, ea ratione ſcripturū eſſe, vt ipſius prophetia ceteris Prophetarum vaticiniis non ſolùm non eſſet inferior, ſed longè etiam interuallo antecederet.

Ergo Nyſſena ba.

10. Ad hanc noſtri argumenti excellentiam illud addo, quod ipſam non parum adſtruat atque confirmet; eius videlicet dignitatem in aliis explicandi rationibus, quas notat. 6. poſuimus, nequaquam reperiri.

Prima enim opinio, eo ipſo quòd ad ſingulares Eccleſiæ ſucceſſus non deſcendat, ſed generatim omnia & confusè accipiat, neceſſe eſt, vt ſpiritualem Sodomam, & Ægyptum, (id eſt Ieroſolymam) a Babylone, (id eſt Roma) non diſtinguat; ac proinde ſupradictum vtriuſque populi, Iudaici & Gentilis myſterium prætereat. Nec non alia ſimilia, in quibus theologici argumenti celſitas apparet.

Deinde Ariæ Montani expoſitio ſubtilior eſt, quam ſolidior; & philoſophico argumento, quàm prophetico congruentior. Non inficior, quin vt pia ac ingenioſa accommodatio accipi poſſit: vt tamen ſit litteralis prophetiæ ſenſus, minimè probo. Etenim ſi quis Chriſti paſſionis ac reſurrectionis hiſtoriam referret ad myſticam mortem ac reſurrectionem, qua homo moritur peccato, ac Deo reſurgit; nemo negauerit, eam eſſe piam atque elegantem applicationem, explicationem tamen eſſe litteræ, nullus dicet, ſed accommodationem tantùm, quæ in litterali ſenſu fundata conſurgit. Atque ita Arias ipſe in commentariis, quos poſtea in Iſaiam edidit, fatetur ingenuè per Babylonem in Apocalypſi, Romam eſſe intelligendam; & multa alia ſimiliter in eodem libro exponit.

11. Iam Lyrani & Aureoli expoſitio nequaquam argumentum Theologicum diligit; ſed minuta quædam, & ſacræ Scripturæ maieſtate non ita digna. Quorum reuelatio omnino fuiſſet inutilis & ſuperuacanea; nec enim alicuius fuiſſet vſus antequam implerentur, cùm præſertim percipi non poſſet, nec poſteaquàm dicitur fuiſſe expleta, ad fidei confirmationem poteſt quidquam deſeruire, cùm incertum adhuc valdè ſit, (ne quid grauius dicam) eam fuiſſe Spiritus ſancti mentem. Nam & ipſi huius opinionis auctores inter explicandum ſe formidare fatentur: ex quibus Antonius §. 15. meram eſſe accõmodationem ſuſpicatur. Idem fatetur Lyranus ſæpe, & præſertim cap. 17. & 18. & 19. & 20. & in eadem formidine eſt Ederus, vt ipſe ſæpe ſignificat.

7.

8.

Obiectio.

Nec verò expoſitio Abbatis Ioachimi eſt veriſimilior, aut probabilior, aut ſacræ Scripturæ grauitati conuenientior. Atque (vt nihil dicam de violentia explicationis) ab incremento, & tranquillitate Eccleſiæ ſub Carolo Magno, & ſucceſſoribus eius, (quem facit quintum Eccleſiæ ſtatum) tranſit ad extremam perſecutionem ſub Antichriſto, in quo valde defecit ab intentione complectendi vniuerſam Eccleſiæ Chriſtianæ hiſtoriam. De quinta explicatione dicemus infra; vbi de ordine & ſerie noſtræ explicationis.

12. Sexta autem opinio, quæ totum ferè Apocalypſeos vaticinium ad Antichriſti tempora refert, nullo hiſtoriæ ordine ſeruato, (vt alia omittam) neſcio quid reſpondere poſſit iis, qui notant in ea opinione, exiguam ſolùm Eccleſiæ Chriſtianæ prophetiæ partem tractari; & præcipua ipſius euenta prætermitti, & ex multorum ſæculorum hiſtoria, extremum ſolum eligi, quod nulla ratione comparandum eſt cum primis Eccleſiæ Chriſtianæ temporibus; ſi ad dignitatem rerum, & profunditatem Theologiæ, & Diuinæ prouidentiæ conſilia aduertamus animum. Quòd verò nonnulli ſibi perſuadent ea, quæ de Eccleſiæ Chriſtianæ perfectione fuerant a ſacris Vatibus prædicta, prioribus Eccleſiæ temporibus non fuiſſe completa, ſed ad poſtremam ætatem referenda, id mihi perſuadere non poſſum: licèt enim ſapienter Auguſtinus cenſeat, eorum virtutem ac robur, qui ab Antichriſto ſe inuictos præſtiterint, excelſa planè futura; nihilominùs prudentes æſtimatores iudicabunt, primigeniæ Eccleſiæ fortitudinem minorem non fuiſſe, ſed potiùs maiorem. Qui ergo interpretationem ſuam omnem ad poſteriora illa tempora cõferunt; hi nec maius & excellentius, nec pluribus ſcatens myſterijs argumentum ſibi deſumunt; inuoluunt enim ſilentio tam Iudaici populi repulſam, quàm Gentilici electionem: quæ dum inter cetera Eccleſiæ euenta, tantâ ſunt admiratione digna, vt iure Paulum in illam exclamationem impulerint. *O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei! quàm incomprehenſibilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius!* ad Rom. 11. 33. Quod idcirco Paulus ipſe, *Dei myſterium* ſæpiùs appellat, vt videbimus Apocal. 10. vbi Ioannes eandem locutionem vſurpat.

9.
Solutio.

13. Illud tamen addo, quicumque Apocalypſeos argumentum continere in ſe doctrinæ Euangelicæ medullam animaduerterit, illum protinus facilè proſpecturum, conuenientiſſimum fuiſſe, Chriſti reuelationem ænigmatum inuolucris & ſacris ſymbolis conueſtire; etenim nullam aliam ad rem aptiùs ac digniùs ænigmata aut hieroglyphica vſurpantur; quàm ad ea, quæ valdè amamus atque æſtimamus. Atqui nihil tam Chriſto, quàm Ioanni charius erat ac pretioſius, quam doctrinæ Euangelicæ perfectio, & Chriſtianæ Eccleſiæ triumphi.

NOTATIO NONA.

Confirmatio ſecunda noſtri argumenti à cohærentia, & continuata totius libri ſerie.

1.
Apocalypſin aliqui plures in viſiones partiuntur.

NOn ſatis conſtat inter Interpretes, an tota Apocalypſis Ioannis ſit in vnica extaſi, vel in pluribus oſtenſa. Antiquiores vnicam ſolùm viſionem agnouiſſe videntur; quia nullius meminere diuiſionis, vt Victorinus, Ticonius, Andreas, & Aretas. Alij licèt varias in partes diuidant Apocalypſin, vt in quatuor, vel in ſeptem, vel etiam in ſeptemdecim (ad tot enim ſe extendit Ederus ex Athanaſio) multi tamen illorum fortaſſe maioris ſolùm diſtinctionis gratia eam ita partiuntur, non verò quòd intelligant fuiſſe plus quam vnam extaſim: quemadmodum plerique orationem Dominicam (quam vnicam eſſe orationem nemo dubitat) diſtinctionis ac doctrinæ ergo, in plures petitiones diſtinguunt. Aliqui tamen expreſſe notant, Apocalypſin plures fuiſſe Ioannis extaſes, ac propterea minimè in ea eſſe requirendam continuationis ſeriem. Ex his ſunt Ribera, & Caponſachius. Neque aliter probant, niſi quia fieri non poſſe putant, vt filum a principio ad finem vſque integrè deducatur. Eadem eſt opinio Pererij diſp. 7. cauſa 5. & diſput. 9. regula 4.

2.

Et verò, ex eo quòd Ioannes librum ſuum in ſingulari appellet Apocalypſin, non in plurali, Reuelationes; non inde ſolidum argumentum deſumitur, vt vnicam fuiſſe extaſim, ſiue reuelationem affirmetur. Nam apud Iſaiam etiam in ſingulari eſt, *Viſio Iſaiæ*. Cùm tamen plures fuiſſe conſtet, ſcilicet in diebus Oziæ, Ioathan, Achaz, & Ezechiæ.

Vnicam tamen viſionem fuiſſe probatur.

Plus habet roboris, vt Apocalypſin vnicam fuiſſe viſionem credamus; quòd Ioannes in ipſo exordio locum ac diem deſignet, *In Inſula Pathmos, in Dominica die.* Cùm nullibi præterea in toto libro quid ſimile præſcribatur. Hic namque Prophetarum mos eſt, quoties noua viſio inchoatur, ſignum aliquod, diſtinctionis gratiâ, præſtituere: (Vt, *Onus Ægypti, Onus Moab. Anno quo mortuus eſt Ozias.*) aut menſem etiam anni deſignare, quod frequens eſt apud Ezechielem.

3.
Obiectio.

Diceret quiſpiam, contingere potuiſſe, vt Ioannes plures viſiones illo ipſo die habuerit. Et licèt detur, Apocalypſin vnam fuiſſe viſionem, hinc non cogere, vt integer diſcurſus ab exordio in finem vſque libri deducatur. Sicut enim in eadem epiſtola diuerſa poſſunt capita contineri, quæ inter ſe minimè cohæreant; ſic etiam in eadem extaſi poſſunt diuerſa, & minimè inter ſe connexa Prophetæ oſtendi.

Dilutio.

Ceterùm hæc euaſio non ſatisfacit. Omnes enim fateri debemus, quidquid in Apocalypſi agitur, eſſe Eccleſiæ Chriſtianæ prophetiam, atque adeò neceſſe eſſe, vt partes omnes ad vnicum Eccleſiæ argumentum pertineant. Quare, ſi eadem eſt viſio, non plures, oportet vt omnia Ioanni fuerint oſtenſa optima ſerie, & ordine legitimo. Et credibile non eſt, eum ordinem ab illo perturbatum fuiſſe, ſiue is fuerit naturæ ordo, ſiue artis. Quemadmodum concinnum aliquod poëma, ſeu comœdia optimam partium inter ſeſe connexionem, & concatenationem habeat neceſſe eſt.

Quinimò, etſi fingamus, hanc viſionem Ioanni fuiſſe, non tamen eodem die, ſed in diuerſis per partes indicatam, ſi tamen vnicum eſt argumentum, expediebat vt partes omnes aptæ inter ſe eſſent, atque coalitæ, id eſt, optima ſerie ordinatæ. Quemadmodum ſi longa ſatis actio ac tragœdia in binos aut ternos partitur dies, nõ ideo argumenti filum abrumpitur, ſed attexitur potiùs, & idem vlteriùs producitur; non aliter ac ſecundus actus cum primo connectitur, & cum tertio quartus. Præterquã quòd veriſimilius multò eſt, totam Apocalypſin vnicam extaſin fuiſſe.

4.
Quàm ſit optabile, vnicũ expoſitionis filum in tota Apocalypſi attexere.

Atque illis etiam ipſis, qui exiſtimant Apocalypſin non idem contextus filum ducere, optabile valdè eſſet, optimam in ea continuationem reperire; neceſſitate enim coacti illam in varias viſiones partiũtur: atque hac ratione ſuam in exponendo ordinis perturbationem excuſant; verbi gratia, Perſuadet ſibi noſter Ribera, Romæ conflagrationem, de qua cap. 18. futuram ante illam Ieroſolymæ euerſionem, de qua cap. 11. ac proinde plagas nouiſſimas, de quibus cap. 15. & 16. priùs futuras, quam tubarum plagas, de quibus cap. 8. & 9. & 11. Verùm quis dubitet, ipſius expoſitionem multò ſuauiorem ac ſimiliorem vero futuram, ſi Apocalypſis apponeret primò phialarum plagas, & Babylonis incendium; deinde plagas tubarum ac Ieroſolymæ ruinam.

5.
Quas deuorent difficultates qui or-

Alias ordinis perturbationes non abſimiles deuorant tam Ribera ipſe, quam alij interpretes; nimirum mille annos pacis, de quibus cap. 20. re ipſa complendos antequã aſcendat beſtia de mari, de qua cap. 13. Et meo quidẽ *dinẽ in Apocalypſeos interpretatione perturbant.*

indicio maiori rerum conſequentia procedebant Millenarij; qui enim exiſtimarent beſtiam illam marinam cap. 13 eſſe Antichriſtum, mille pacis annos poſt eius mortem collocabant. Et quoad hanc partem idem ſequuntur Seraphinus de Fermo, Pannonius, & Bullengerus, qui tamen dum mille pacis annos ad breuiora multũ tempora contrahunt, violenter nimis exponunt.

Minùs violenta videtur communis interpretatio, quæ mille annos alligati Dæmonis a Chriſti paſſione enumerare incipit. Sed hic magna eſt ordinis confuſio, ac perturbatio, quòd cùm in Apocalypſi alligatio Dæmonis, capite 20 deſcribatur, id eſt, ſub Eccleſiæ prophetiæ finem, illius alligationis interpretatio ad ipſa Eccleſiæ naſcentis exordia referatur.

6.
Noſtrum argumentum quantopere ab his ordinis perturbationibus abhorreat.

Ab omni hac confuſi ordinis perturbatione valde abhorret noſtrum argumentum, etenim fingi non poteſt tragœdia, cuius ſeries & continuatio meliùs & congruentiùs ſit inter ſe cohærens, quam filum, quod in noſtro argumento deducitur. Quòd ſi totius contextus applicatio ad ſenſum, quem ego propono, apta atque congruens eſſet; haud dubiè ex ipſa acoluthia & conſequentia a nobis inuenta, validum deſumeretur argumentum, quo Apocalypſin ipſam eiuſmodi acoluthia contextam fuiſſe probaretur. Nec enim fieri poteſt, vt in libro cõfuſè & permixtim, id eſt, inordinatè ſcripto, ſingulæ partes ad argumenti vnitatem aptiſſimè applicentur: atque hac ratione legitimus in eis ordo, & integrum conſequentiæ filum reperiatur. *Quod non eſt, non ſcitur* vt ſcitè docet Ariſtoteles; neque vlla eſt vel hominis, vel etiam Angeli tanta ingenij vis, quæ in ſerie viginti duorum capitum libri ænigmatici pulcherrimo argumenti ordine excogitato, ſed ab inuentione auctoris longè diuerſo, in ſingulis ænigmatis exponendis, valeat omnia perfectè quadrare; & ſomniato filo connectere, nunquam abrupto.

7.

Fateor propoſitum ordinem ac ſeriem non magni eſſe faciendam, vbi applicatio non eſſet ſatis apta. An verò ipſe omnia quadrarim, id nec mei iudicij eſt, nec quid ego ſentiam, curabunt ſapientes, ad quos iudicium ſpectat. Id vnum affirmarim, ſiqua expoſitio eſſet eiuſmodi, vt appriмe ſeruato ordine & cohærentia, omnia perfectè quadraret, eam verò ſapientibus debere probari, vt ſacri Scriptoris mentem; & illius filum vt verum & germanum recipiendum. Atque adeò eos, qui eiuſmodi continuationem non fuiſſent aſſecuti, ſcriptoris mentem non probè tenuiſſe: quoniam totius libri *acoluthiam* nõ perceperunt. Quod potiſſimùm eſt in ſacræ Scripturæ interpretatione; cum ſcilicet antecedentia omnia, & conſequentia aptè cohærent, & tanquam filum quoddam a principio vſque ad extremum ducitur, quod non ſinit à propoſito aberrare, vt egregiè noſter Turrianus, in proœmio ad tractatum de ſanctiſſima Eucharistia, & multò antea Athanaſius duobus in locis, oratione 3. contra Arrianos.

8.
Partium inter ſe proportio quàm pulchra.

Et quamuis generatim loquendo, acoluthiæ comprehenſio magni momenti ſit: ſunt tamen nonnulla, in quibus multò pluris facienda eſt, tum ad veram rei intelligentiam, tum etiam ad voluptatem: vt in valde ingenioſa alicuius tragœdiæ inuentione ac ſerie, ille qui totius fabulæ ordinem & argumentum integrum non percepit; non vidit id, quod erat in ea optimum ac pulcherrimum. Simile eſt de partibus corporis humani, quæ tametſi ſingulę in ſuo genere perfectiſſimæ ſint, nunquam tamen vera illa, germana & expreſſa pulchritudinis ſpecies ac proportio exſiſtit, niſi ex partium conſenſione mirabili, & apta compoſitione, & concinnitate membrorum; quæ, vt veram pulchritudinem efficit, ita etiam ſingulas partes maiori afficit ſplendore; & nouo quodam lepôre ac venuſtate commendat. Quid ædium partes? Quid orationis membra? cùm illuſtria, cùm ampliſſima ſint; ſi ſeponantur ſingula, & ſeorſum aſpiciantur, habebúntne aſpectum præclarum, niſi vnum in corpus coaleſcant, in quo partium illa admirabilis conſtructio cohærentiáque cernatur; quæ ſola pulchritudinem rebus addit, & conciliat dignitatem? Illi igitur, quos præterit vnitas & integritas huius libri ex pluribus ſymbolis in vnam ſpeciem, eámque pulcherrimam conformata; etiamſi particulas ſingulas valde attenderint, pulchritudinem tamen totius non videntur aſpexiſſe.

9.

Cùm ergo in Apocalypſi tanti momenti ſit totius libri filum, idcirco in eo ducendo tantoperè laborauimus. In quo video priores illas opiniones, (de quibus notat. 6) aliter ſe geſſiſſe. Prima enim incidit ſæpe filum, quaſi verò perinde ſit ſcindere, ac ſoluere. Secunda non videtur curare de filo, vt liberiùs philoſophetur. Tertia in deducendo filo laborat illa quidem; ſed fatetur tandem ſe ad finem vſque glomerare totum non poſſe, id eſt, continuare applicationem vſque ad finem euentuum Eccleſiæ. Quarta filum adeò tenue ducit, vt ſæpiùs illud abrumpi neceſſe ſit. Vtinam quinta pro duce fila dederit Ariadnæ, vt eſt in prouerbio.

10.
Nullum in Apocalypſi nec in aliis prophetiis rerum aut temporum ordinem ſeruari, nonnullis placuit.

A Hucuſque ſcripſeram, cùm ad meas manus peruenit commentarius in Apocalypſin nuper editus viri doctiſſimi & amiciſſimi, cuius hæc ſunt verba diſputatione 7. prolegomen. *Commune eſt huic prophetiæ cum aliis prophetiis veteris teſtamenti, nec in ordinanda viſionum ſerie, nec in tractatu explicatúq; eiuſque viſionis rectum aliquem & diſtinctum, ac perpetuum ſeruare ordinem, vel temporum, vel locorum, vel rerum geſtarum, vel dignitatis negotiorum, vel perſonarum: ſed frequenter vſurpare anticipationes & recapitulationes: id eſt, priora poſtponere, & anteponere poſteriora: crebris etiã & ſubitis vti tranſitionibus ex vno in aliud, vel ſimile, vel diſſimile; & ex figuris tranſire ad rem figuratam, vel è cõtrario. Et cum aliquid fuerit cœptũ dici & declarari, repentè eo prætermiſſo tranſire ad aliud: atque illa non perfectè declarata, rurſus ad priora reſilire. Hæc autem ordinis commutatio & perturbatio, & non* B *continua rerum tractatio valde obſcurat eorum, quæ dicuntur, ſententiam; & legentium turbat atque confundit intelligentiam. Hoc tamen conſulta opera fit in prophetiis; vt ſine Dei Spiritu, quo illa ſunt condita, ſint mortalibus impenetrabiles: & ne Diuina prophetia, tanquam quid humani ingenij, & rationis & prudentiæ, inuentum atque inſtitutum putetur.* Nec contentus hoc ſemel animaduertiſſe, poſtea diſputat. 9. ait. *Reperire conuenit, prophetiam hanc, ſiue quæ in ea narrantur viſiones, non perpetua ac directa ſerie, nec iuxta ordinem temporum, & rerum gerendarum, conſcriptas eſſe in hoc libro; ſed non raro, quæ poſteriora ſunt, prius, & quæ priora, poſterius tractari. Nec ſemper, cùm viſionis narratio inchoatur, ea continuatur vſque ad finem ſed interrumpitur nonnunquam interiectis aliis rebus ſatis diuerſis, & poſteà ad viſionem, quæ inchoata* C *fuerat, tractandam reditur. Frequentes itaque ſunt in hoc libro anticipationes, recapitulationes, tranſgreſſiones, item & regreſſiones, nec non repetitiones earundem rerum, atque retractationes, quin etiam repentinæ tranſlationes.* Hactenus ille. Atque præter ipſius authoritatem, quæ magna eſt, opponit nobis Prophetarum conſuetudinem, & rei ipſius conuenientiam: *vt ſine Dei Spiritu, prophetiæ ſint impenetrabiles*, &c. Scio idem nonnullis arriſiſſe ſuper Canticorum libro, qui addũt dignius ſacroſancta Scriptura eſſe, ordinem contemnere; & animi conceptiones non quidem nexas & cohærentes, ſed diſſipatas, & diſſolutas proferre; vt videre eſt in Salomonis parabolis.

11.
Exploditur hæc opinio.

Ab his, qui ita ſentiunt, vt vna ex parte aſſerant nullum ordinem, aut continuatam ſeriem in Apocalypſi & Can- D tico Canticorum eſſe quærendam: ex alia verò affirment, in applicatione non oportere, vt omnia ad vnum referantur, ſed ſatis eſſe cuiuſque figuræ, aut ænigmatis, præcipuas partes applicare; ab his, inquam, obſecro impetrimus, vt animaduertant eâdem etiam ratione Ouidij Metamorphoſin noſtræ Fidei myſteriis poſſe applicari. Etenim, ſi nullo opus eſt ordine, neque omnium partium perfecta applicatione; quæ Ouidij fabula reperiatur, quæ non aptè ad aliquod ex noſtræ Fidei myſteriis accommodetur? Sic Actæonis apologus, qui in ceruum conuerſus ſuis canibus eſca fuit, poterit appoſitè ad Euchariſtiæ myſterium aptari. Et idem dico de ceteris ipſius commentis. Cui verò hæc explicandi ratio ita ſatisfaciet, vt in ea acquieſcat intellectus, quaſi in germana ænigmatis interpretatione?

Deinde, quòd aiunt, Prophetarum eſſe morem, nul- E lum ordinem in iis, quæ dicunt, ſeruare. Si ſingulæ Prophetarum viſiones, aut conciones ſingulæ ſeparatim ſumantur, permultæ eiuſmodi in eis reperiuntur; in quibus de earum ordine & continuatione, a principio ad finem vſque congruentiſſima ratio reddi poſſit. Quod dubitabit nemo, qui ſtrenuam Prophetarum intelligentiæ nauarit operam.

12.
Tranſitiones, quæ apud prophetas reperiuntur, ordinatæ fiunt.

Tertiò, Quamuis ſæpe admittenda ſit tranſitio ab hiſtoria ad prophetiam: non tamen ita ex abrupto, vt nulla ſit habenda præcedentis hiſtoriæ ratio, ſed potiùs vt aptiſſima ſit vtriuſque connexio. Sic enim videmus viros ſpirituales in familiari ſermone, ſæpe occaſione data a corporeis ad ſpiritualia tranſiſſe: ſic tamen vt non tam inſtitutum abrupiſſe ſermonem, quàm per eum ipſum ad altiora conſcendiſſe iudicentur. Quare ad plenam intelligentiam ſpiritualis doctrinæ, ad quam tranſiſſe videntur, F neceſſe eſt animaduertere, quid antea agebatur; vt appareat quam conſentaneè atque decorè, quam ſcitè & eleganter poſterior ſermo ſit cum priore connexus. Vnde illud Ioan. 4. 33. *Nunquid aliquis attulit ei manducare? Dicit Ieſus, Meus cibus eſt, vt faciam voluntatem eius, qui miſit me.* Ecce tranſitum, ſed in quo nulla ratione debeat negligi contextus. Huiuſmodi ergo ſunt tranſitus Prophetarum. Pleriſque tamen videntur abrupti, quoniam ignorato contextu non poſſunt percipere, quam aptè & cohærenter fiant. De tranſitu Prophetarum agit Acoſta de nouiſſimis temporibus lib. 1. cap. 11. ex Hieronymo, Chryſoſtomo, Auguſtino, & Ticonio. Agit etiam Ribera Oſeæ 2. § 34. & 35. vbi adducit Hieronymi locum, & probat non fieri tranſitionem ex abrupto. Agit etiam Hieronymus Prado in

Ezechiel

Ezechielem. His ſolùm addo, aliquando ſuſpicioſum eſſe, vbi nullus eſt tranſitus, eo nomine prætexi continuationis ignorantiam. Certè vbi verè Prophetæ ab vno ſermone in alium tranſeunt, mira elucet in tranſitione prudentia, atque connexio. Cæterùm quod ſupradictus Auctor aſſerit, Scripturam in Prophetarum viſionibus referendis, ordinem perturbare atque confundere; poſtrema anteponere, poſtponere priora, cœpta amputare, & ad alia abſque vllo ordine tranſire; hoc (inquam) demiror à prudentibus hominibus ſacræ Scripturæ tribui; quod, ſi quis ita loqueretur, illi vitio ab omnibus vertendum foret; atque adeò permixti admodum atque confuſi ingenij a ceteris iure optimo haberetur. Ac licèt acuta nimis ac ſubtilia diſputaret; ipſius in loquendo perturbationem ordinis, & tumultuariam rerum conciſionem, cuncti meritò damnarent. Sunt tamen nonnulla, in quibus nihil refert hoc vel illo ordine dici; atque in his mirum non eſt, ordinem ab Scriptura contemni. At, vbi permagni intereſt ad earum rerum, quæ dicuntur, intelligentiam, eas ordine proferri; veriſimile non eſt, in libro adeò ſapienter ſcripto hunc ordinem deſiderari. Quòd verò additur, eiuſmodi ordinis obſeruationem, humani ingenij & rationis & prudentiæ inuentum redolere. Reſpondeo, id potiùs in hominibus diſtinctè & ordinatè loquentibus diuinæ ſapientiæ imitationem ac veſtigium apparere. Quia, *Quæ à Deo ſunt, ordinata ſunt.* Rom. 13. 1.

Ordo in prophetarum vaticiniis non diuinæ ſapientiæ contrarius, ſed illi potiùs conſentaneus valde eſt.

13. *In Apocalypſi potiſſimùm ordinē ſeruari conſtat.*

Quartò. Negari non debet; quin, ſi Apocalypſis eſt quoddam ſpectaculum ac veluti tragœdia; & Salomonis Canticum eſt vnicum poëma; cùm vtriuſque libri argumentum celſiſſimum ſit; multò congruentius foret, vt nullus eiuſmodi ſaltus, ſeu tranſitio in illis eſſet, optima enim in Prophetia tranſgreſſio fieri debet ad magis ſpiritualem, magiſque ſublimem ſermonem. Quòd ſi omnia altiſſima ſunt, minimè conueniens eſt, vt filum præcidatur. Adhæc, ſiquis eſt liber, qui nos inuitet & alliciat, vt attentè eorum de quibus agit ordinem conſideremus; hic profectò eſt Apocalypſis. Permultas enim diuiſiones facit; multos item ſeptenarios conſtituit; & ſeptem non amplius ſigillis deſignatis, eorum ſingula per ordinem a primo ad vltimum enumerat. Apponit namque, *Primum, Secundum, Tertium*, &c. Quæ omnia euidenti ſunt argumento, hunc librum magno ordine & rerum connexione conſcribi. Iam in plagis, quis neſciat ordinem ſimiliter ac ſeriem ſeruari? ac poni priùs, quæ minus graues ſunt; deinde grauiores? & ante tres poſtremas, illa *Væ, Væ, Væ*, repeti; quæ tribus ipſis plagis reſpondent. In quibus etiam idem ordo ac gradatio ſeruatur, ita vt quinta ſit ſeuera, ſeuerior ſexta, ſeptima ſeueriſſima. Similis eſt ordo in phialis, & in duodecim fundamentis. Etenim niſi Ioannes in eorum ordinata ſerie ac diſtributione magnam adhiberet curam, nihil erat, cur diceret, *Fundamentum primum Iaſpis; Secundum Sapphirus, Tertium Calcedonius*, &c.

14. *Retorquetur aduerſariorum argumentum.*

Quintò, ad id, quod adiungitur, Oportuiſſe vt omnia permixtim & abſque vllo ordine ſcriberentur, quò difficiliora eſſent intellectu, & quò minùs poſſent intelligi abſque eo ſpiritu, quo fuêre conſcripta; Ad hoc ipſe facilè dixerim, multò eſſe difficilius rerum omnium ſeriem, & cohærentem ordinem rectè intelligere. Etenim, ſi hæc nobis mens ſemel inſideat, in Apocalypſeos expoſitione ordinem non eſſe ſpectandum; ſed ſatis eſſe, quamlibet ſenſim partem ſingulari myſterio applicare: eo ipſo tollitur magna ex parte difficultas. Quod adeò verum eſt; vt ille ipſe, qui priuſquam ab Apocalypſi ordinem tolleret, tantopere eius difficultatem expenderat; addat poſtea duabus illis regulis, nempe (de non ſeruando ordine, deque non omnibus ad viuum reſecandis) applicationem non ita eſſe difficilem, vt nonnulli opinantur. Hæc ille docet; & quidem ſatis verè, ſi regulæ illæ non Leſbiæ eſſent. Ordinis enim ſeruandi, & omnia quadrandi obligatione ſublata, non video quid difficultatis ſuperſit.

15. *Ordinis perturbatio, ad ignorata explicationis ſolatium inuenta.*

Sextò. Prædictæ regulæ, vt verum fatear, documenta non ſunt, quæ nos ad veram interpretationem ducant; ſed euaſiones potiùs, quibus ſolatium ſibi quærant ij, qui Apocalypſeos filum & perfectam applicationem aſſequi non poſſunt. Nam ipſimet, qui has nobis regulas præſcribunt, multò pluris ſuam explicationem ducerent, nec immeritò: ſi in ea totius contextus filum ex ordine duceretur: & applicatio ita eſſet omni ex parte perfecta, vt nihil omitteret. Quis hoc neget? Si ergo interpretatio aliqua prodiret, quæ ipſorum etiam iudicio nobilius argumentum contineret, neque vnquam filum abrumperet, & applicatu vndique eſſet aptior, quam ea, quam ipſi excogitauerant, nec particulam vllam præteriret: fatendum eſſet omnibus, expoſitiones eas, quæ nullum ſeruabant ordinem, nec omnia perfectè quadrabant, minimè eſſe veras atque germanas. Nec enim fieri poteſt, vt fili continuatio, & perfecta partium omnium applicatio reperiatur, vbi minimè ea fuerant ab auctore intenta. Si verò intenta, ſed hactenus reperta non fuerant; certè veræ interpretationis inquiſitio non conſiſtit in declinanda difficultate, ſed in eam ſuperandi conatu.

NOTATIO DECIMA.

De egregio fructu ex filo aptè deducto à principio vſque ad finem libri. Vbi per occaſionem de ænigmatis explicandi ratione.

1. *Fructus ex continuata ſerie perceptus.*

SI vniuſcuiuſque ſymboli applicatio ad eam partem, quæ illi reſpondet, non eſſet apta, modicus ſanè fructus ex continuato Apocalypſeos filo poſſet percipi, vt ſuperiori notatione dixi. Verùm ſi ſingularum partium accommodatio ita aptè & concinnè quadraret, vt ſapientum iudicio, in quouis ſymbolo ſeorſum deſumpto ad illam cui deſeruit, ſignificationem peræqua proportio reperiretur, & excellenti digna ingenio: tunc verò ingens procul dubiò vtilitas proueniret ex totius libri ad Eccleſiæ ſucceſſus per ordinem applicatione. Quod non ideò dictum velim, vt eiuſmodi perfectione aliquid meæ applicationi arrogem; ſed vt probem in magno pretio habendam expoſitionem illam, quæ omnia Apocalypſeos ſymbola, ea ratione per ordinem applicaret. Hinc enim duo imprimis emolumenta maxima ſequerentur.

2. *Ingens ex diuini ænigmatis ſolutione ſolatium.*

Primum eſſet, maximum fidelium ſolatium, & ſumma animorum voluptas ex manifeſta pulcherrimi ænigmatis intelligentia; in qua mens omnino conquieſcat. In ænigmatis enim, quò maior erat obſcuritas & difficultas ante inuentam ſolutionem; eò maior ſolet eſſe claritas atque iucunditas poſt diuinatum myſterium, quod latebat; & poſt agnitam velaminis proportionem pulcherrimam. Quod cùm ita ſit; quanta & quam ingens voluptas caperetur ex ſuperata difficultate eius præſertim libri, omnium quotquot vnquam fuêre, difficillimi; atque ita ſuperatâ, vt legi iam atque intelligi magna cum facilitate ac voluptate poſſit? Facilitas in eo ſita eſt, quòd ex ænigmatis explicatione tollitur ipſius omnis difficultas. Siqua enim adhuc reſidet, nondum cenſetur ænigma explicatum; nondum integra applicationis ſeries oſtenſa. Poſtquam verò ſuperata eſt omnis difficultas; tunc ingens voluptas percipiatur, neceſſe eſt; tum ex veritatis reconditæ euidentia, tum ex contemplatione mirificæ ſymbolorum ad res ſignificatas proportionis.

3. *Obiectio.*

Dicat aliquis; Fieri non poſſe, vt tanta inde nobis oboriatur claritas. Licèt enim omnia ſymbola congruenter ad interpretis mentem applicentur, ſingulorum tamen applicatio euidens eſſe non poteſt, ſed ad ſummum probabilis & veriſimilis. Atqui probabilitas, vel coniectura non affert animo eam perſpicuitatem & voluptatem.

Reſponſio.

Reſpondeo tamen, in ænigmatum explicatione quiddam ſingulare ſatis contingere; ex probabili enim & cohærenti ſingularum partium declaratione coaleſcit totius ænigmatis euidentia: quod multò aliter in argumentationibus ſolet euenire, in quibus concluſio debiliorem antecedentis propoſitionis partem conſequitur; ita vt ſiqua ex præmiſſis probabilitatis limites non excedebat, ex vtráque probabilitas tantùm in concluſionem detinetur. At in ænigmatis exponendis diuersâ longè ratione fit. Ex iis enim, quæ non vt clara ac certa, ſed vt probabilia tantùm ſtatuimus, ad ſummam claritatem, & euidentem totius ænigmatis ſolutionem progredimur; vbi omnia quadrat applicatio, & partium omnium cohærentia mirabilem efficit concentum. Nec obſtat, interpretem interdum per ſingularum partium applicationem dubium incertumque ferri; & quædam nondum ſatis certa aſſumere, donec perſpicuam totius ænigmatis ſolutionem cernat. Qua in re idem omnino contingit, quod in arcanis notis, (*cifras* vocant,) quibus nonnulli vtuntur, explicandis ſolet euenire. Propoſita ſit enim mihi ob oculos epiſtula nouis quibuſdam & inuſitatis characteribus ſcripta; quos pro ſuo libito finxit ſcriptor, & in ſingularum litterarum locum, eas ſuppoſuit figuras, quas ipſe excogitauit, inuerſis ac permutatis pro voluntate litteris. Huiuſmodi ego epiſtulæ vt characteres internoſcere, ac ſenſum valeam percipere, nec poſſum, nec debeo ex compertis & exploratis ad planam epiſtolæ notionem procedere; ſed ea tantùm aſſumere, quibus ad faciendam coniecturam niti poſſim, obſeruatiſque iis præceptis, quæ norunt interpretandi magiſtri, ex ipſius epiſtolæ characteribus varia ac multiplicia confingo alphabeta. Et ſuppono, *verbi gratia*, litteram M, pro A. litteram Q. pro L. & ſic in aliis: & incertus adhuc in epiſtolæ lectionem aggredior, donec poſt multiplicem litterarum, ſeu characterum commutationem, illud tandem inueniam alphabetum, quo verba poſſint efformari, ſententiæ ex verbis componi, ſenſus integer ex ſententiis coale-

Ænigmatis ſolutio ex apta omniū partium applicatione euidentes conſtat.

Idem appoſita facta ſimilitudine probatur.

ſcere, & tota demum epiſtola aptiſſima conſequentia perlegi. Tunc qui prius anceps & lubricus in coniectando proceſſeram, ex ſola partium ſingularum probabilitate in eam repentè euidentiam erumpo, vt ſcriptoris mentem ab vllo dubitationis veſtigio optimè percalleam. Ita vt, ſi iuxta meam legendi rationem epiſtola hæreticas aſſertiones contineat; dubitare non poſſim, quin eas ſcriptor notis eiuſmodi mandare voluerit.

4. Idem omnino in ænigmatum expoſitione inuenio, in qua dum explicandi præcepta ſeruantur ad amuſſim; nec aliquid violentet, ſed debita cum proportione applicatur; minimè ab interprete requirendum eſt, vt quod ad enodationem prius aſſumit, planum ſit & exploratum (id quod in Philoſophorum argumentis iure requirimus,) ſed illud ſolùm, ne quid ineptum aut minus probabile præſtituat. Quòd ſi hac via ad omnium ænigmatis partium idoneam & cohærentem expoſitionem perueniat, ac ſenſum integrum, & omnia perfectè quadrantem aſſequatur; in quo partes omnes cohæreant, & ad argumenti vnitatem coaleſcant; tunc verò manifeſtè videt, ſe ſcopum collimaſſe, neque vllus ea de re dubitationis ſcrupulus ſibi remanet. Atque perſpicuitas illa, quæ ex congruenti partium omnium inter ſe colligatarum cohærentia conſurgit; eam omnem dubitationem tollit, quæ prius in ſingulis partibus inerat. Atque in iis præſertim tollitur dubitatio, quæ ſi aliter exponatur, ænigmatis enodatio non cohæret. In eis enim ſublata omni formidine, certò & euidenter agnoſcit interpres, ſic eſſe interpretandum; ſicut antea explicari poſſe coniectabat. In aliis verò nonnullis, quorum variæ interpretationes totius ænigmatis ſenſum, ſiue totius libri filum non immutant, non mirum eſt, poſt enodatum ænigma manere adhuc dubitatiunculas aliquas, & facultatem aliter atque aliter interpretandi in minoris momenti particulis. Itaque in ænigmatis expoſitione non per modum argumentationis procedendum eſt; ſed curandum vt omnia congruenter aptentur, quod vbi fit, videas extemplò dubitationem in euidentiam commutari. Atque vt euincatur in ſingulis partibus auctoris mentem ac ſenſum fuiſſe diuinatum; optima probatio eſt, omnia hoc pacto perfectè quadrari, & inter ſe compacta in pulchram ſtructuram coaleſcere. Quemadmodum & in notarum interpretatione de qua ſupra) nulla prius certa cognitio fuerat cuiuſque ſingulatim litteræ; Verbi gratia, M. aut L. donec manifeſtus verborum & ſententiarum decurſus id planum facit. Et tunc euidens eſt pro M. fuiſſe ſuppoſitum characterem illum, qui ipſius figuram nullatenus referebat

5. *Theologiam ſymbolicam non eſſe argumentatiuam, quo pacto intelligendum.*

Ex hiſce omnibus elicitur, quo pacto intelligendum ſit commune illud Theologorum axioma ex Dionyſio deſumptum, epiſtola 9 ad Titum; *theologiam nempe ſymbolicam non eſſe argumentatiuam.* Quoniam in ſymbolorum explicatione proceditur ab obſcuris ad clara; in argumentis contra, a clarioribus ad minus clara. Quod non obſtat quominus auctoris mentem clarè & euidenter poſſimus in ænigmatis agnoſcere. Tunc autem apta & cohærens partium omnium accommodatio ita efficaciter intellectum illuſtrat, vt ei prorſus ſatisfaciat, & amatores veritatis ſumma afficiat voluptate.

6. *Ænigmatis ſoluendi ratio exemplo declaratur.*

Id vt amplius explicetur, conſiderandum eſt quotidianum in ænigmatis exponendis experimentum. Etenim, ſi quis mihi offerat ænigma, in quo videam ſolem inter alta depictum: ad eius explicationem non mihi licet ſolem ad violentam ſignificationem ſymbolicam detorquere, ceterùm inter eas, quas aptas atque probabiles eſſe conſtat, eam licet ſeligere, quæ magis arrideat; poſſum nempe illũ ad Chriſtum applicare, ad rationem, ad ſapientiam, ad regem, &c. Quòd ſi cum ea, quam aſſumo ſignificatione cetera omnia æquè probabiliter cohærent, & partes omnes inter ſe venuſtè conſentiunt; nulla mihi tunc ſupereſt dubitatio, quin ænigma manifeſtè explicauerim, & veram ac germanam ipſius expoſitionem attigerim. Nec ſolùm hac claritate fruitur interpres; ſed ceteri etiam qui interpretationem audierint, licèt mediocri ingenio ſint, modò ad rerum huiuſmodi cognitionem idonei. Si enim illi audientes interpretationem, non ſibi perſuadent interpretem collimaſſe; non in illos culpa, ſed in ipſum interpretem conferenda eſt. Compertum namque eſt, veram ænigmatis explicationem omnibus communiter ſatisfacere, atque adeò nondum explicauit is, in cuius explicatione ceteri non acquieſcunt. Cùm igitur Apocalypſis ad vnicum ænigma ex pluribus contextum reducatur; certum debet eſſe, explicationem, in qua propoſita audientium mentes nõ conquieſcant, minimè eſſe veram ipſius enodationem.

7. *Quæ ænigmatum propheticorum ratio ſit.*

In ænigmatibus propheticis manifeſtum eſt interpretationem illam, quæ omnia ordinatim quadrat (ita vt euentus ipſi per ordinem vaticinij partibus aptè applicatis reſpondeant) perſpicuè oſtendere; & eum eſſe germanum ænigmatis ſenſum, & ænigmata ipſa eſſe in magno pretio habenda, vt verè prophetica. Contra autem, ſi euentuum ſeries ſymbolorum ordini non congruat, aut prophetia ipſa ludibrio erit, ſi de eius poſſit auctoritate dubitari; aut ſaltem conſtabit, nondum eſſe ænigmatis myſterium diuinatum. Huic rei exemplum aptum afferri poteſt, liber ſiue prophetia de ſummis Pontificibus, qui Abbati Ioachimo tribuitur; in quo ſi perſpicuè conſtaret, ipſius ſymbola ſiue ænigmata Pontificibus eodem ordine, quo alij aliis ſuccedunt, conuenire, ita vt triginta ſymbola totidem Pontificibus per ordinem quadrare cernerentur; planum inde fieret, illius libri ſcriptorem fuiſſe Prophetam, librũmque ipſum ſumma religione ſuſcipiendum. Enimuerò, ſi inter applicandum magna ordinis appareat perturbatio; prudentiſſimus quiſque facilè iudicabit, librum illum nugatorium planè eſſe, ex eo tamen, quòd ſymbolum aliquod ſingulari alicui Pontifici videatur poſſe applicari, & alterum alteri (vel ſi plura pluribus conueniant, non tamen ordinatim, ſed ordine potiùs peruerſo atque confuſo) nullum elicitur argumentum, vt ipſius ſcriptorem Prophetam fuiſſe credamus. Vbi enim peruertendi ordinem aſſumitur licentia; per ipſam ænigmatum obſcuritatem atque varietatem licet, vt hoc vel illud ænigma, (etſi omnia ficta ſint & commentitia) certo cuidam Pontifici applicari poſſe videatur. Quemadmodum humaniorum litterarum ſtudioſi, quamcunque ad rem, (quam velint vel laudare, vel vituperare) multa & varia ex antiquis arcanis & Poëtarum fabulis præſertim ſolent eruere, quæ illi facilè accommodent; cùm tamen nullus in animum inducat, propriam eiuſmodi fabularum ſignificationem fuiſſe illam, cui denuo ab ſtudioſis aptantur. Si ergo ex Poëtarum fabellis nonnulla per ſpeciem afferri potuerunt ad ſingulare aliquod euentum ornandum, quid mirum ſi ad eiuſdem ſignificationem ſymbolicam aliquid ex Apocalypſi trahatur; licèt a ſacri Scriptoris mente valde abhorrens? Præſertim cùm tanta ſit in eo libro ſymbolorum & ænigmatum varietas? Præterquàm quòd eò faciliùs poſſunt eiuſmodi ænigmata ad varios ſenſus detorqueri, ſiue vtrumque applicari, quò obſcuriora ſunt ac difficiliora. Hanc ob rem Aſtrologi iudiciarij, ne ita facilè mendaces deprehendantur, obſcurè admodum de futuris enunciant. Atque idem prorſus in eo libro de Pontificum prophetiis ſupradicto contingit; cui cùm tantæ ſint obſcuritatis tenebræ offuſæ, facile eſt aliquod ex iis ænigmatis, ſeu deliriis potiùs, ad Sixtum V. aut ad Gregorium XIII. aut alium quemuis accommodare.

8. *Ioachimi liber vaticiniorum de Sũmis Pontificibus continens iure à ſapientibus exploditur.*

Ceterùm ſapientes iure librum illum irrident, quòd ea contineat vaticinia, quæ Pontificibus per ordinem minimè poſſint aptari. Si tamen aptari perfectè & ordinatè poſſent, difficultas illa tandem vinceretur, liberque ipſe ſumma apud omnes eſſet veneratione. Ex quo infero, tanti momenti eſſe, totam Apocalypſin ad theologicam Eccleſiæ hiſtoriam per ordinem applicare; vt illi ipſi, qui olim de libri huius auctoritate dubitarunt, ſi quam forte aptam & congruentem Apocalypſeos applicationem ad id, quod propoſui argumentum, ſiue acoluthiam reperirent, hoc idem eos peruinceret, & hanc eſſe Spiritus ſancti prophetiam, & omni veneratione digniſſimam fateri cogeret. Cùm hoc argumentum nobiliſſimam Eccleſiæ prophetiam contineat Symbolorum autem ſeries manifeſtè quadrata cum hiſtoriæ veritate (cùm librum ante Eccleſiæ de Roma triumphum fuiſſe ſcriptum, conſtet,) dubios confirmaret omnino; nec amplius de eius auctoritate dubitare permitteret.

9. Quid igitur aut fidelium conſolationi maius, aut Apocalypſeos auctoritati magnificentius excogitari poſſet; quam id quod ex ordinata & cõuenienti eius libri ad prædictum argumentum applicatione proueniret? Siquidem hoc fuiſſet ſatis, vt liber hic ſummæ eſſet apud omnes exiſtimationis, & diuini numinis afflatu crederetur ſcriptus; etiamſi non antea ab Eccleſia id fuiſſet decretum, nec de eius ſcriptore conſtitiſſet. Quid inſuper maiori æſtimatione dignius eſſet, quam ſi illud ænigma, in quo tot graues auctores, ſiue eius auctoritatem derogando, ſiue fabuloſè interpretando, offenderant, manifeſtè conſtaret, ideo fuiſſe, aut reiectum, aut ad eiuſmodi commenta detortum, quòd minimè fuiſſent ipſius ſenſum aſſecuti, & eam germanam interpretationem omnia quadrantem, quam Romanæ Eccleſiæ filij, & præſertim Theologi optare maximè potuiſſent. Et hactenus de primo ordinatæ explicationis emolumento. Alterum notatione ſequenti ſubiiciam.

NOTATIO

NOTATIO VNDECIMA.

De hæreticorum confutatione ex eodem filo aptè deducto.

1.
Ex ordinata & conſequenti Apocalypſeos interpretatione validum ad confutandos hæreticos argumentum ſumitur.

DIxi de fidelium ſolatio. Addo nunc, ex eadem apta & ordinata interpretatione validam Hæreticorum, & præſertim Caluiniſtarum confutationem peti poſſe. Scio hoc nouum multis atque adeò paradoxum viſum iri. Primò enim communibus eſt infixa ſenſibus illa ex Dionyſii ſententia, *Theologia ſymbolica non eſt argumentatiua.* Deinde, vbi ſymbolis vti volumus, ad eam rem comprobandam, de qua diſceptatur; nulla alia in re niti poſſe videmur, niſi in apta ſymboli ipſius applicatione: quæ quantumuis apta ſit, reſponſio in promptu eſt, eiuſmodi nempe applicationem concinnam ſanè eſſe & elegantem, malè tamen locatam, cùm ad rem falſam aptatur ſymbolum, quod ſæpe vſu venit. Et quemadmodum Catholici Caluiniſtas iure optimo irrident, qui maris belluam, cap.13. aut Gogi laruam ex capite 20. Romano Pontifici impingunt; & Eccleſiæ Romanæ figuram Babylonis idolorum cultum ſuadentis cap.17 imponunt: ſic etiam eam Catholicorum expoſitionem videntur illi poſſe illudere, quæ locuſtas, cap.7. ad eos referat. Et communiter loquẽdo ænigmatis declarationem præcedit rei ipſius cognitio, ad quam applicatur, atque ita ænigma non affert eius rei cognitionem; ſed veritati præcognitæ velum obſcuritatis obducit. Quare cùm de rei alicuius veritate controuerſia eſt; nihil videtur conferre poſſe ænigmaticum velum.

2.
Nihilominus abſque dubio, maximo foret Hæreticis, & præſertim Caluiniſtis, dedecori & probro, (vtinam & pudori) ea totius Apocalypſeos explicatio, quæ noſtro argumento vniuerſum contextum cum debita ænigmatum proportione cohærere, planum faceret atque perſpicuum. Nec enim illud effugium quærere poſſunt, hunc librum a Papiſtis (ſic illi nos appellant) in noſtrorum dogmatum confirmationem, & Romanæ Eccleſiæ auctoritatem fuiſſe confictum; quandoquidem libri antiquitatem probè norunt; nec nouum eſſe figmentum, ſed vetuſtiſſimam prophetiam, & permagno pretio ab ipſis Caluiniſtis æſtimatam, quòd in Romanam Eccleſiam (perperam explicando) conuitia & maledicta congerant. Et quamuis eorum nonnulli commentarios in Apocalypſin ediderint glorioſè exordientes a titulis magnificis, quibus promittunt *methodos facillimas ad explicationem Apocalypſeos ex ipſo libro deſumptas; Methodicas analyſes, claues nouas propheticas eiuſdem libri*, & ſexcenta huiuſmodi, ſed cùm apud eos nihil ita vulgare ſit, quam militem glorioſum imitari, ac montes (quod aiunt) aureos polliceri; eò tandem tota hæc tendit iactantia, quod expreſſit Horatius: *Parturiunt montes, naſcetur ridiculus mus.* Nec enim aliud ſuis commentariis præſtant, quam ſummi Pontificis auctoritatem, muſculorum inſtar, arrodere, idque ridiculè. Dubium autem non eſt, eos, qui aliquid ingenii nacti ſunt apud illos, manifeſtè agnoſcere, Apocalypſin ſe prorſus non intelligere, nec poſſe vllam probabilem ducti fili rationem reddere. Atqui, (vt iam ſuperiùs oſtendimus) oportebat ænigmatis interpretem perſpicuam ipſius declarationem reddere, ita vt audientibus ſiue legentibus ſatisfaciat: quod ſine totius cohærentiæ applicatione fieri minimè poteſt. Ad eam tamen euidentiam opus eſt, vt omnia ab initio ad finem vſque per ordinem applicentur, omnia quadrent, & ſingularum partium applicatio oſtendat ſymbola eodem quo exponuntur modo, eiuſmodi habere proportionem, quæ in optimis ænigmatis requiritur, vt ingenioſus quiſque ea ſe condidiſſe, non ſolùm non erubeſcat, ſed etiam meritò gaudeat. At horum oſtentatorum explicationes eæ ſunt, quæ ipſorum inſcitiam & ingeniorum tarditatem non obſcurè præ ſe ferant. Quandoquidem ridiculas explicationes, & violenter detortas, pro veris ac ſeriis venditant. Sed hanc fortaſſe ignominiam ea ſolùm ex parte ſubterfugiunt, quòd nullus eis fidem habeat, atque adeò non ita rudes & hebetes reputantur, & reputarentur, ſi quas edunt Apocalypſeos interpretationes, ipſiſmet interpretib. probatum iri crederent. Hiſce tamẽ glorioſis titulorum pollicitationibus, eam ſaltem conſequuntur gloriam, vt mendaces & irriſores, ac gloriæ inanis captatores ab omnibus habeantur. Ceterùm quæ vana ſunt, futilia & commentitia, facilè, ceu fumus, euaneſcunt, nec fieri vnquam poteſt vt verum ac ſolidum honorem ſibi quiſpiam poſſit comparare ex violenta ac ridicula planè interpretatione; in qua quicumque aliquo ſit ingenio, perſpicuè cernat, nullam eſſe ſolidi, aut expreſſi vmbram, nedum veritatem; in qua poſſit intellectus conquieſcere, & ænigmatis difficultatem ſuperatam cernere.

Arrogantes hæreticorum inſcriptiones.

In Art. Poet.

Superbi hæreticorum tituli ipſorum inſcitiam retegunt.

3.
Diſcrimen inter Catholicos & hæreticos in Apocalypſeos interpretatione,

Præcipuum ergo diſcrimen inter Rom. Eccleſiæ filios, & inter ipſius hoſtes, nempe hæreticos, hoc eſt; quòd illi Romanum A Pontificem, vt Chriſti vicarium in terris, & Rom. Eccleſiam, vt ceterarum omnium caput agnoſcunt ac venerantur: iſti verò tam Pontificem, quam Eccleſiam Romanam reſpuunt ac deteſtantur. Licet autem Caluiniſtæ ſumma vi nitantur Romæ ac Pontifici ſummo bellum hoc libro indicere; quicunque tamen ex eis aliqua fuerit ingenii perſpicacitate, qua poſſit interpretationis conſequentiam attendere, & expoſitionem omnia quadrantem aptare; facilè aſpiceret bellum huiuſmodi non vanum eſſe ſolùm & inane, ſed omni etiam irriſione dignum: nihil enim connectunt, & *nec caput*, quod aiunt *nec pedes*.

4
Lutherani Apocalypſi auctoritatem derogant.

Dum de aliis controuerſiis diſceptatur; è tanta huiuſce libri obſcuritate aliqui adhuc clariſſimi doctrinæ radii emergunt, ad Hæreticorum nebulas diſſecandas; vt conſultiùs forſitan, vel fraudulentiùs potiùs ſe geſſiſſe videantur B Lutherani, qui libri huius auctoritatem abnegarint; quòd ab eo nihil ſibi in nos præſidii, ſed multum nobis roboris ac virium in eos, deſumi poſſe viderent; vt in iis præſertim, quæ bonorum operum neceſſitatem ad ſalutem ſpectant. At in controuerſia de Eccleſia Romanæ auctoritate, libri obſcuritas ac difficultas ſecuros Caluiniſtas ſuo iudicio reddebat, ne bellum ſibi a Catholicis ex hoc libro inferendum extimeſcerent. Quin imò illi potiùs in nos iacula hinc petita immittere audebant, & nos Apocalypſeos ænigmatis deterrere. In hoc ergo congreſſu ſi planè conſtaret Apocalypſeos filum eſſe idem omnino, quod ipſe in mea acoluthia texui; tunc verò quid poſſet grauius & Romanæ Eccleſiæ auctoritati præſtabilius, quid aduerſus Caluiniſtas acrius, ac validius reperiri?

5.
Ab hac formidine longè abſunt Sectarii, exiſtimantes accidere id nuſquam poſſe; nec timendum vnquam putãt, C vt cælum ruat: atque adeò ſtultum planè eſſe, quenquam ſibi tot ac tanta polliceri. His ego dixerim, me non eſſe eiuſmodi, qui hæc tam præclara mihi aſſumam, & ea me præſtiturum auſim affirmare: non inficiari tamen, me id maximè cupere atque conari. Nunc verò hypotheticè, ſiue conditionaliter loquor, nempe, ſi illud planè conſtaret, conſtiturum etiam ſimiliter de Caluiniſtarum ſtultitia. Quod vtrumque vt liqueat, nihil aliud opus eſt, quàm vt omnia huius libri ænigmata ordinatim & aptè ad argumenti ſeriem applicentur. Adulterinum namque filum perduci ad extremum non poteſt; ſed facilè abrumpitur, & in media deficit textura. Atqui in hac inter Catholicos & Hæreticos diſceptatione, dum alii Rom. Eccleſiæ atque Pontificis maieſtatem propugnant, alii oppugnant; ſi omnib. planum fieret, Hæreticos non potuiſſe, neque poſſe totius libri ænigmata conſequenti ordine aptare, Catholicos verò id egregiè præſtitiſſe, quid ad hæc poſſent Hæretici opponere? Nónne ipſi hanc eſſe D ænigmaticam Eccleſiæ prophetiam fatentur? Qui igitur poteſt in æternam Dei veritatem ac ſapientiam cadere, vt ſymbolicum vaticinium diuinitus exaratum commentitiæ doctrinæ aptè & ordinatè conueniat? Si verò interpretatio omnia concinnè quadraſſet; ſtultum eſſet adhuc contendere, eam rei propoſitæ non eſſe aptam atque quadratam. Huius enim (vt ita dicam) circuli quadratura in manifeſta proportione conſiſtit. Quare poſtquam applicatio omnia prorſus quadrauit, non poteſt intellectus aſſerere, nondum aptè conuenire explicationem. Quemadmodum enim ſi hæreticus nunc ingenioſa conderet ænigmata, quę Caluini dogmata ſignificarent, ſibi idonea eorum applicatio cerneretur, minimè negare poſſent Catholici, quin illa ad eiuſmodi ſignificationem idoneè cohærerent, & integrè E atque ordinatim ad Caluini hæreſim accõmodarentur, ita etiam ſi appoſita vniuerſæ Apocalypſeos interpretatio, & Catholicorum doctrinæ apprimè congruens inueniretur, illud ſaltem Caluiniſtæ concoquere minimè poſſent, qua nimirum ratione fieri potuiſſet, vt Apocalypſis, (quam illi aduerſus Romani Pontificis auctoritatem fuiſſe conſcriptam ineptè gloriabantur) adeò appoſitè eſſet explicata è Pontificiæ auctoritatis, & Rom. Eccleſiæ re: vt ipſi etiam negare non poſſent, nihil congruentius ad Pontificis ipſius gloriã & Eccleſiæ ſplendorem ſcribi aut effingi potuiſſe. Quòd ſi hanc metam mea expoſitio nõ attigerit; ſpero tamen, quæ ſumma eſt Dei prouidentia, Caluiniſtas in hoc rete tandem aliquãdo induendos, Deo ipſo opem F atque præſidium Eccleſiæ præſtante: vt explicata Apocalypſeos obſcuritate, hæretici manifeſtis erroris conuicti, & ſummo dedecore affecti obmuteſcere cogantur.

6.
Reſponſio ad ſuperiùs obiecta

Iam vt ad obiectiones initio propoſitas reſpondeamus. Ad primam ex Dionyſii ſententia reſpondeo, vnumquodque ſeorſum ſymbolum, quantumuis eleganter applicetur, nihil quidem probare; ſi verò omnia alicuius libri ſymbola egregiè & ordinatè alicui ſignificationi conueniant, tunc argumentum inde ſatis efficax ad eam ſtabiliendam ſignificationem deſumi: vt epiſtolæ exemplo notis incognitis ac nouis characteribus ſcriptæ, ſuperiori notatione oſtendimus.

Ad ſecundam ſimiliter reſpondetur. admiſſa enim ſemel epiſtolæ cuiuſpiam nouis notis ſcriptæ auctoritate, poſtquam vniuerſa fuerit perlecta, neceſſe eſt, quidquid in ea fuit lectum, eandem cum epiſtola auctoritatem habere communem. Idem igitur eſſet dicendum de huius libri interpretatione; ſi eiuſmodi eſſet, quæ ſingulas eius partes idoneè & cohærenter applicaret. Cùm enim ipſius libri auctoritas (ab Hæreticis etiam) vt Diuina recepta ſit; quantumuis tergiuerſando cauillentur, negare tamen non poſſunt; quin ſi illius explicatio apta ſit & ordinatè cohærens, ab omnibus ſit vt vera atque germana accipienda. Quod verò additur Hæreticorum explicationes à nobis irrideri, Reſpondeo, id nos iure agere; eorum namque interpretationes contra Romanam Eccleſiam non ſolùm non cohærent cum totius libri ſerie; ſed violentæ etiam ſunt, & planè ridiculæ. Neque valdè mirarer, ſi noſtras explicationes, quæ non ſolidiori, quam ſuæ niterentur fundamento, illi etiam ludibrio haberent. De his tamen mihi non eſt ſermo, ſed de illis duntaxat, quæ omnia percommodè quadrarent, vt ſatis expoſui.

Ad id demum, quod ſubditur, inutile prorſus videri ænigmatis inuolucrum, quando de rei ipſius veritate diſceptatur; Reſpondeo, id ſolùm tenere, dum totius libri ſeries non eſt congruenter applicata. Ceterùm vbi hoc manifeſtè fuerit præſtitum, obſcuritas ipſa ac difficultas in euidentiam commutantur. Id quod manifeſtè patet in notarum (de quibus ſuprà diximus) interpretatione; quibus licèt epiſtolarum ſententias obducere atque obtegere voluerit ſcriptor; at vbi variè coniectando aliquod tandem alphabetum deprehenditur, quo ſeries epiſtolarum legi poſſit; idem notarum integumentum retegit lucem obiectam, qua totius epiſtolæ ſenſus palam fiat, ita vt de intentione ſcribentis non poſſit dubitari.

NOTATIO DVODECIMA.

Confirmatio tertia noſtri argumenti ab obſeruatis tum indiciis ad explicationem datis à Ioanne ipſo, tum etiam antiquorum Patrum veſtigiis.

1\.

Confirmatio noſtri argumenti ab indiciis à Ioanne Apoſtolo obſeruatis.

IN perfrigidis & horrentibus natura locis, vbi multa nix per hiemem de cælo decidit, ingens eſſe ſolet viatoribus in montium traiectu, & accliuium locorum anguſtiis ſuperandis difficultas: viæ enim altiſſima niue obductæ, atque adeò obſtructæ, dubia & incerta gradientium veſtigia, paſſim fallunt. Quare viatores frequenter, aut præcipites in procliue agi, & in niuem penè toti demergi, aut viæ ignoratione decepti in varia ac diuerſa ferri ſolent. Tanto huic malo vt opportunè ſubueniatur, in viis ipſis, quæ ſolent frequentiùs hirſuta niue tegi, columnæ aliquot extantes & eminentes, idoneis in locis ita aptè diſpoſitæ collocantur, vt cæcos viarum calles, & anfractus ancipites viatoribus tanquam indices ac duces præmonſtrent. Interdum tamen tanta niuium ingruit vis & copia, vt columnæ ipſæ immerſæ penitus vix appareant. Multa obſcuritatis & difficultatis veluti nix, qua anguſtæ aut ſcabroſæ Apocalypſeos viæ, & prærupta ænigmatum diuerticula ſunt obſita, ſcitiſſimum quemque & ſcripturæ viarum peritiſſimum falleret; niſi Diuino conſilio fuiſſet factum, vt duo potiſſimùm præſidia, & viarum adiumenta, aliqua ſaltem ex parte itineris difficultatem eleuarent; & ſpem inijcerent viatoribus progrediendi longiùs, & in vlteriorem partem traijciendi. Alterum eſt, viæ ipſius ſigna proſpicere, ac veluti extantia columnarum capita, quæ Principis iuſſu ſunt difficilioribus in locis erectæ. Alterum eorum veſtigia, qui viæ non ignari iamiam ſuſcepêre iter. Hæc certè duo me in tanta Apocalypſeos difficultate ſolantur. Video enim me nuſquam recedere à ſignis ſeu columnis, quas Ioannes certis locorum ſpatiis per totam Apocalypſin diuino inſtinctu defixit. In quibus ſymbolorum aliquot ſignificationem expreſſis verbis aſſerendo, columnas totidem in difficilioribus viæ anguſtiis erexit. Video inſuper me antiquiſſimorum Patrum veſtigiis inſiſtere, quos laborioſæ huius viæ intelligentiam minimè latuiſſe putandum eſt: quippe qui Ioannis diſcipulorum explicationem, quam à magiſtro ipſi acceptam ſuis poſteris quaſi iure hereditario tradiderunt, ſtudioſè ac diligenter conſeruarunt.

2\.

Quæ Ioannes indicia ad Apocalypſeos interpretationem conducentia reliquerit.

Quod ergo ad Ioannis ſigna, ſiue columnas attinet; huc ſpectant illæ ſymbolorum expoſitiones, quas per contextum diſperſas legimus. In his ſunt ſtellæ ſeptem, & totidem candelabra, cap. 1.20. *Septem ſtellæ, Angeli ſunt ſeptem Eccleſiarum, & candelabra ſeptem, ſeptem Eccleſiæ ſunt.* Item cap. 7. *Lampades ardentes ante thronum, qui ſunt ſeptem ſpiritus Dei*, cap. 4.5. Item thymiamata, *ſiue odoramenta, quæ ſunt orationes Sanctorum*, c. 5.8. Item *ciuitas magna, quæ vocatur ſpiritualiter Sodoma, & Ægyptus, vbi & Dominus crucifixus eſt*, c. 11.8. Item *Draco vocatur Diabolus, & Satanas, qui ſeducit vniuerſum* A *orbem*, c. 12.9. Item, *Hi ſunt, qui cum mulieribus non ſunt coinquinati, virgines enim ſunt*, c. 14.4. Item, *Septem capita ſeptem montes ſunt, ſuper quas mulier ſedet*, c. 17.9 & ibid. n. 15. *Aquæ, quas vidiſti, populi ſunt, & gentes, & linguæ*, & n. 18. *Babylon, ſeu mulier quam vidiſti, eſt ciuitas magna, quæ habet regnum ſuper Reges terræ.* Item, *Byſſinum, iuſtificationes ſunt Sanctorum*, cap. 19.8. Item, *Stagnum ignis eſt mors ſecunda*, c. 20.14.

Duplex in Apocalypſi ciuitas Eccleſiæ bellum indicit, ſunt Ieroſolyma & antiqua Roma.

Inter tot tamque præclara ſigna, duo illa ſunt vel maximè notanda, quæ de duplici ciuitate tradit; quarum vtraque Chriſtianæ Eccleſiæ indicit bellum. Cogit enim nos Ioannes, vt ciuitatem primam intelligamus eſſe perfidam Ieroſolymam, alteram verò antiquam Romam ethnicam. Etenim quid expreſſius de prima dici poſſet, quam Dominum fuiſſe in illa crucifixum? & de ſecunda, quid B clarius, quam eam eſſe ciuitatem magnam ſuper ſeptem montes ſedentem, ac regibus terræ dominantem? Itaque Sodoma & Ægyptus in Apocalypſi antiquam Ieroſolymam perfidam clarè indicant; Babylonis nomine Roma ſignificatur, quo etiam nomine illam compellat Petrus epiſtola prima in fine.) Deinde contextus ipſe perſuadet, ſeptem tubarum plagas eſſe eas, quas Deus in rebellem Ieroſolymam immiſit, plagas verò phialarum eſſe, quibus Chriſtus Romæ ethnicæ bellum intulit. Euidens namque eſt ſeptem tubarum bellum vnicum eſſe, & in ſeptem partes diuiſum aduerſus eoſdem hoſtes continuari, (quemadmodum ſeptem illæ buccinæ Ioſue 6. totidemque circuitus eidem vrbi Hiericho minabantur) In ſexta autem tuba, vbi manifeſtè de illa ipſa vrbe ſermo eſt, in qua Dominus fuerat crucifixus, C dicitur; *Decima pars ciuitatis cecidit.* Itaque certum omnino eſt, omnes illas tubarum plagas in Iudæorum gentem fuiſſe immiſſas, quæ cum Chriſtiana Eccleſia bellum gerebat. Atque huius belli exitus fuit decimā partem ciuitatis cadere, & à perfida Ieroſolyma Deū (in ſeptima tuba) arcam teſtamenti auferre, & Iudæos ipſos horribili grandinis procella percutere. Lege cap. 8. & 9. & 11. Hoc autem finito bello Chriſtiana Eccleſia in deſertum protinus aduolat, initio cap. 12. Quis verò dubitet, volatum eiuſmodi in deſertum nihil eſſe aliud, quam Eccleſiam derelicto Iudaiſmo ad Gentilitatem ſe recipere? Gentilitas enim ſæpiùs apud Prophetas deſerti nomine indicatur. Vt igitur in Iudæorum bello princeps eorum ciuitas fuit deſignata, quæ Chriſti Eccleſiam acerrimo bello exagitabat; (ea ſcilicet vrbs, in qua Chriſtus crucifixus eſt:) ita D etiam in Gentium bello aduerſus Eccleſiam ſuſcepto præcipuum belli caput ac robur, Romam ethnicam, & ipſius potentiam eſſe denotauit. Nec minùs compertum eſt, quemadmodum tubarum bellum vnum fuit tantùm, licèt in ſeptem puncta partitum; ita ſimiliter phialarum bellum eſſe idem omnino, non plura; & totidem in puncta ſeu partes ſecari. Quare ſeptem phialæ aduerſus eandem vrbem effunduntur, quæ proculdubiò Roma ethnica erat, licèt Babylonis nomine appelletur. Septima igitur plaga ingentem illam affert vrbi ruinam, qua ſuperba Babylon in tres partes diuiditur. Quam diuiſionem deinde mirabilis illa cauſtio conſequitur, cuius fumus durat in ſæcula ſæculorum. Ex quo fumo manifeſtè elicitur, de myſtico hîc incendio agi. Qui enim poſſet aliter fumus ille in ſæcula ſæculorum permanere? Nec minùs certum eſt, decimæ partis prioris E ciuitatis ruinam ſimiliter fuiſſe myſticam; in qua decima Iudaicæ Gentis pars Chriſto ſeſe ſubmiſit, ad illius fidem conuerſa, iuxta Iſaiæ vaticinium, capite 6.13.

Septem tubarum bellū vnicum eſſe, non plura.

Mulieris volatus in deſertum cap. 9. quid ſignificet

4\.

Duplex in Apocalypſi bellum, alterum ad cap. 11. cum Synagoga, alterum deinceps cum Gentilitate.

His leuiter perſtrictis (poſteà enim ſuis locis ſingula ſunt ſigillatim enucleanda) facilè intelligitur, totius Apocalypſeos ſeriem, expreſſam Ioannis de vtraque ciuitate declarationem; Eccleſiæ de eiſdem ciuitatibus victoriam reportantis, & poſtea mille annorum pace fruentis deſcriptionem, hæc, inquam, omnia manifeſtè conuincere, à cap. 5. ad finem vndecimi, agi de Eccleſiæ bello cum Synagoga, & à cap. 12. ad 19. de bello cum Gentilitate. Atque ab his præfixis punctis diſcedere, idem planè eſſe exiſtimo, ac nullam ducere rationem de erectis in hac via columnis, quæ viatores aberrantes in eam reducant.

F Hæc omnia, quæ nuper diximus, oſtendunt Ioannem Annium, Henteniam, Salmeronem, ceteróſque notatione 6. opinione 7. relatos ipſius Ioannis verbis, & Apocalypſeos textu fuiſſe compulſos, vt pro comperto haberent, à capit. 5. ad 19. ſub ænigmatum velo deſcribi perſecutionem, quam Eccleſia à Iudæis & Gentibus paſſa eſt, & ſpirituale bellum, quod ipſa eiſdem intulit, & quem de ipſis triumphum glorioſum reportarit. In quo illud inprimis notandum eſt, hiſce auctoribus argumentum id ita neceſſarium fuiſſe viſum, vt ipſum aſſerere non dubitarent; quantumuis ad ſingulorum ænigmatum applicationem parem animum ſe afferre non poſſe, cognoſcerent. Et quod maius eſt, cùm cenſerent cum eo argumento non cohærere, Apocalypſin ante Ieroſolymæ vaſtitatem fuiſſe conſcriptam, ne ab eo, quod neceſſarium ducebant, deuelli poſſent; in eam veniſſe mentem, vt Apocalypſin ſub Nerone fuiſſe ſcriptam, contra totius antiquitatis ſenſum, affirmarent. Si igitur textus ipſe homines ita doctos impulit, vt quamuis eas difficultates ſuperare non poſſent, nihilominus certiſſimum ſtatuerent, illud eſſe huius libri argumentum; quid agerent, ſi difficultatem ænigmatum ſublatam eſſe vidiſſent; & animaduertiſſent in Apocalypſi debuiſſe per Prophetiam, enunciari ea, quæ iam præterierant.

6. Vt igitur ſuperius dicta paucis complectar. Hæ ſunt duæ quaſi columnæ in Apocalypſeos via præfixæ; in quas interpres identidem oculos referre debet; altera nimirum indicans tubarum plagas eſſe bellum Dei pro Eccleſia aduerſus Synagogam. Altera docens plagas phialarum eſſe bellum aduerſus Gentiles: atque adeò à cap. 6. ad finem vndecimi agi de excidio Iudaiſmi; à duodecimo verò ad decimumnonum de excidio Gentiliſmi.

Duo indicia à Ioanne ad Apocalypſeos expoſitionem data.

His poſitis, facilè animaduertitur, duo hæc Apocalypſeos ſigna ſeu columnas ita eſſe inter ſe diſpoſitas, vt altera alteri egregiè reſpondeat, & alterutra in alterius cognitionem facilè ducat: ita vt qui alteram inſpexerit, non poſſit non (niſi ſupinè admodum conniueat) ad alterius aſpectum deuenire. Ex vbetu enim ad alteram aſpectus patet. Dicam clarius; quicunque aduerterit, tubarum plagas ad Iudæorum excidium ſpectare; eo ipſo (ſi ſibi conſtare velit) tenetur ad aſſerendum, per plagas phialarum, Gentilitatis excidium indicari: hoc enim priori illi Iudæorum bello connectitur. Econtrario etiam, qui nouerit in phialarum plagis bellum cum Gentibus contineri; neceſſariò fateri debet, in plagis tubarum contineri ſimiliter bellum cum Synagoga: hoc enim illi anteceſſit. Et vtrumque bellum, Eccleſiæ nempe cum Ieroſolyma & cum Roma, ſunt inter ſe connexa.

7. *Indicia item à Patribus obſeruata.*

Quæ cùm ita ſint, quicunque ex antiquis Patribus nos expreſsè moneat, ſecundùm illud bellum Romæ ethnicæ ac Gentilitati fieri; hoc ipſo tacitè nobis innuit, primum bellum cum perfida Ieroſolyma geri. Ac proinde ea eo ſolùm, quòd in Apocalypſi aſſerant, Babylonis nomen veteri Romæ ethnicæ imponi; nos admonitos etiam volunt, ſpiritualem Sodomam & Ægyptum eſſe Ieroſolymam rebellem. Simili etiam ratione, qui affirmant Deum phialarum plagis bellum Gentilitati inferre, eadem conſequentia ſignificant, tubarum plagis bellum cum Iudaiſmo geri.

8. Ex his deducitur, ad Apocalypſeos intelligentiam antiquos Patres nobis multò plus lucis afferre, quàm aliqui fortaſsè opinantur. Quotquot enim eorum per Babylonem in Apocalypſi antiquam Romam ethnicam intelligunt, eo ipſo ſunt auctores noſtræ expoſitionis à capit. 5. vſque ad 19. illud autem expreſsè docent Hieronymus multis in locis, Tertullianus, & Paulus Oroſius (vt videbimus capit. 17.) Quos ſequuntur ex recentioribus non ſolùm octo illi auctores, quos notat. 6. pro ſeptima opinione expreſſimus, ſed etiam alij doctiſſimi, vt Heſſelius in primam Petri, Bellarminus in controuerſiis tomo 1. libro 2. de Romano Pontifice, capit. 2. & libro 3. cap. 14. Gagneius in Apocalypſin, Pererius in proleg. diſputat. 7. cauſa 4. Mendoſa in quodlibetis, quæſt. 4. Scholaſt. numero 6. vbi affert Auguſtinum & Nicephorum libro 1. hiſtoriæ, capit. 15.) Prado in Ezechiel. capit. 23. numero 3. vbi de poculo aureo, de quo Apocalyp. 17. 6. Suarez 3. parte, tomo 2. diſput. 56. ſection. 1. & Marquez de cæleſti Ieroſolym. folio 13. & alij plerique. Fauent Papias, & Euſebius libro 2. hiſtoriæ, capit. 14. & 19. necnon ij, qui ſacræ Scripturæ prophetiam de regno Romanorum deſtruendo ſpiritualiter eſſe intelligendam cenſent. Ex quibus ſunt Strabus, & Burgenſis apud Maluendam de Antechriſto libro 5. capit. 2. Facit Auguſtinus, dum docet Romam in ſacra Scriptura filiam Babylonis appellari; & dum Romæ tribuit nomen Babylonis Occidentalis. vide illum 18. de ciuitate, capite 27. Præterea expoſitionem Hieronymi, qui nomine Babylonis in Apocalypſi intelligit Romam, adeo probat magnus Caſſiodorus libro de diuinis lectionibus, capit. 9. vt ideò aſſerat Apocalypſin Hieronymi expoſitione conſpicuam eſſe. Et Hieronymus quidem ſæpe affirmat, Apocalypſin myſticè eſſe intelligendam, (vt in Iſaiam lib. 9. fin. & in Ezechielem, capit. 38. necnon epiſtola 148. vbi ait, *Ea etiam, quæ videntur dici de Enoch, & Elia. cap. 11. ſpiritualiter eſſe intelligenda. Quoniam omnis ille liber, aut ſpiritualiter intelligendus eſt, aut fabulis acquieſcendum.*) Sed myſtica Hieronymi expoſitio ea proculdubio eſt, vt Babylonis nomine intelligatur Roma ethnica antiqua, atque vt de excidio Iudaiſmi & Gentiliſmi agat præcipuè Apocalypſis.

Quid Hieronymus de Apocalypſeos interpretatione ſenſerit.

9. Adhæc, ſi, vt ſuperius oſtendimus, qui phialarum plagas de excidio Gentiliſmi exponunt, eo ipſo noſtrum argumentum ſaltem à cap. 5. vſque ad 19. amplectuntur; magnam profectò eidem argumento conferunt auctoritatem Irenæi verba libro 5. cap. 30. dicentis, *Ioannem in Apocalypſi vidiſſe eaſdem plagas vniuerſaliter accipere Gentes, quas olim particulatim accepit Ægyptus, & vidiſſe profectionem populi ex Ægypto fuiſſe typum & imaginem profectionis Eccleſiæ ex Gentibus.* Et ſubdit, *ſe hanc explicationem ab antiquo presbytero magna cum animi refectione didiciſſe.* Hæc Irenæus. Quæ quamuis, dum ea proprius ſententia loquitur, non magnam admodum habeat in Apocalypſeos expoſitione auctoritatem, vtpote qui mille annorum fabulam fuerit ſecutus; vbi tamen affirmat ab antiquo presbytero ſe hoc didiciſſe, non videtur aut grauior auctoritas, aut teſtis fidelior afferri potuiſſe. Irenæus namque fuit Polycarpi auditor, & Polycarpus Ioannis Euangeliſtæ. Quare ſub nomine antiqui presbyteri, ſuum magiſtrum Polycarpum, vel alium non minori antiquitate, & auctoritate deſignat. Itaque ex prædictis Irenæi verbis habemus expreſſum venerandæ antiquitatis veſtigium, quod nobis vniuerſæ Apocalypſeos argumentum oſtendit.

Quid Irenæus.

10. Huc etiam ſpectant, quæ ex Patribus adduximus notat. 8. Nec alia præterea antiquitatis expreſſa veſtigia indicare hic viſum eſt, quibus ad ſingularium locorum explicationes vtendum nobis erit; vt ad quatuor animalium, & ad ſeptem ſigillorum expoſitionem: ibi enim ſuis in locis reponentur. Hic verò ea ſolùm attingere fuit animus, quæ ad totius argumenti ſeriem conducunt.

NOTATIO DECIMATERTIA.

Supradicta indicia, atque veſtigia non videri obſeruata ab iis interpretibus, qui alia Apocalypſeos argumenta excogitarunt.

1. DIVERSAS de huius libri argumento opiniones, (ſi noſtram excipias) ad ſeptem capita reuocauimus notat. 6. nempe ad opiniones Ticonij, Montani, Lyrani, Ioachimi, Pererij, Riberæ, & ad Millenariorum fabulam. Obſecro ergo Lectorem, vt earum refricet opinionum memoriam, quo me facilius attendat.

Impugnantur aliorum interpretationes.

Primùm autem de Ticonij, Lyrani, Ioachimi, & Pererij opinionibus ſatis conſtat, eas nulla ratione attendiſſe ad Ioannis ſigna, ſiue columnas: nec prædicta antiquorum Patrum veſtigia in Apocalypſeos ſerie tractanda obſeruaſſe. Quare de illis nil amplius hic dicendum eſt.

Arias verò in ſua illa ſpirituali accommodatione, dum Apocalypſeos bella vult intra vnius hominis pectus includere; non video, qua ratione poſſit in bello illo ſpirituali, quod intra vnius hominis pectus geritur, diſtinguere duo veluti bella, quorum primum reſpondeat bello Ieroſolymitano, & alterum bello Gentilicio: & alterius exitus ſit, decimam partem Ieroſolymæ corruere; alterius verò, vniuerſam Babylonem conflagrare: atque his ſuccedere mille annorum pacem; ac demum Antichriſti bellum. Etenim, licèt myſticum duarum vrbium prælium in hominis pectore piè meditari, ſubtile ſit inuentum, nec improbandum; ceterùm ille trium bellorum ordo ad myſticum hoc bellum transferri non poteſt. Nec contendit Arias omnia per ordinem ad ſubtiliſſimam illam normam redigere. Poſſe verò multa non ordinatim, ſed promiſcuè, & abſque filo accommodari, non inficior. Quinimò exiſtimo, ſi Arias ſuam illam applicationem in litterali ſenſu ſtabiliret, multa prætereà illum ingenioſè pro votis aptare potuiſſe. Nam in perfidæ Ieroſolymæ bello aduerſus Dei Eccleſiam poterat contemplari, quàm acriter Deo conentur obſiſtere ij, *qui ſemel fuerunt illuminati, & guſtauerunt donum cæleſte, & verbum Dei, & prolapſi ſunt*, ad Hebræos 6. 4. Quorum ex numero vix decima tandem pars, id eſt, perpauci ſeſe illi ſubmittent. In bello etiam Romæ ethnicæ aduerſus Eccleſiam geſto, idoneus ſeſe dabat ſermo de eorum repugnantia, qui cùm Deum non antea cognouerint, ab eo clementer ad gratiam inuitantur: ex quibus quantumuis reluctentur, multò tamen plures Chriſti luce ſolent illuſtrari, & eius amore incendi, dummodò diuini verbi concionatores ſuum ſtrenuè munus obeant.

Sexta explicandi ratio refellitur.

2. Sed vt ad eam opinionem deueniamus, (quæ ſexta fuit inter octo illas notatione 6. propoſitas) illa quidem binas Ioannis columnas conſpexit; concedit namque ciuitatem, in qua Dominus crucifixus eſt, (de qua capit. 11.) eſſe Ieroſolymam, Babylonem verò, (de qua capit. 17.) eſſe Romam. Verum vt hoc animaduertit; ita non ſatis attendit, in Apocalypſi potuiſſe tractari de bellis, quæ duæ illæ vrbes Eccleſiæ primò naſcenti, atque adeò ante illos mille annos intulerunt. Hoc vt nonnulli probent, tribus fundamentis nituntur. Primum eſt: Apocalypſis, vt de re futura, agit de ruina Ieroſolymæ; cùm tamen Apocalypſis ipſa fuerit vigeſimoquinto anno poſt priorem illam vaſtationem ſcripta. Neceſſarium ergo eſt, vt de alia ruina ſub finem mundi futura loquatur. Secundum 1 Petri

Argumenta pro eadem interpretatione diluuntur.

illa Ieroſolymæ ruina propter perſecutionem, quam in Eccleſiam naſcentem concitauit, non decimam modò partem, ſed vniuerſam vrbem ſolo adæquauit; nec (iuxta Chriſti prophetiam) relictus fuit lapis ſuper lapidem. Atqui ruina, (de qua Apocalypſis) decimam tantum vrbis partem diruet. Ita enim capit. 11. *Decima pars ciuitatis decidit.* Tertium, nondum vniuerſa Roma flammis fuit exuſta, cùm tamen textus totam deflagraturam eſſe affirmet, ob idololatriæ ſcelus, & in Eccleſiam perſecutionem; idque per decem Reges exequendum. Non autem rationi eſt ac Diuinæ pietati conſonum, vt Roma ſub mundi finem comburatur pro idololatriæ peccato, quo ſub Chriſti tempora, antequam Chriſtiana ſacra ſuſciperet, fuit infecta; ac pro acerrima antiquorum Imperatorum oppugnatione, qua Eccleſiam tantopere afflixerunt. Cùm igitur hæc opinio in tanto tamque inextricabili labyrintho faciliorem exitum non inueniat; illud affirmare non dubitat, Romam ſcilicet ſub Antichriſti aduentum à vera Chriſti fide & religione non defectoram ſolùm, ſed inanis ſuperſtitionis cultricem, & idololatriæ caput extituram; & multò atrociùs, quàm olim, in Chriſti Eccleſiam atque eius filios grauiſſima perſecutione exarſuram: tunc verò pro tam horrendo ſcelere daturam pœnas, & igne penitus comburendam fore. Qua in ſententia adeò tenaciter hi auctores inhærent, vt ne ab ea cogantur diſcedere, nihil curent de ſeruando Apocalypſeos ordine; qui priùs ruinam Ieroſolymæ ponit; deinde Babylonis incendium; poſtea mille annorum pacem ante bellum Gogi & Magogi. Aſſerunt namque inuerſum eſſe textus ordinem; priùs enim mille annos pacis præterituros; mox Romæ ſcelus & impietatem, atque eius incendium euentura; demùm Ieroſolymæ vaſtationem. Plagas autem phialarum, quas Ioannes appellat nouiſſimas, plagis tubarum anteceſſuras.

3. Huius opinionis propugnatores mihi fortaſſis opponent, nimis me myſticè textum explicare; quaſi verò id in ænigmatis ſit abſurdum: de hoc tamen infrà latius dicam. Interim nonnulla habeo, quæ illis viciſſim opponam. Ac primò, Dum ſe nimium litterales profitentur in quauis ſeorſum ænigmatis parte (quod Hieronymus ſæpè Apocalypſeos interpretibus vitio vertit:) ad totius tamen ſtaturam accedentes, vehementer peruertunt ordinem; nec probabilem poſſunt rationem reddere, cur Spiritus ſanctus ſtatuerit, vt Apocalypſis ita promiſcuè atque confuſè ſcriberetur: & in ea appellarentur plagæ nouiſſimæ, quæ priùs erant immittendæ. Vide ſup. not. 10. Vbi oſtendimus quanti interſit libros ſymbolicos & ænigmaticos debito ordine, ac rerum ſerie conſtare.

4. Secundò, Hi auctores rem nouam, incertam, & (in ea quidem ſententia) improbabilem in medium adducunt; dum aſſerunt, Romam Catholicam religionem deſerturam, & futuram idololatriæ metropolim, ac ſæuiſſimam Chriſtianæ Eccleſiæ oppugnatricem. Cui enim vnquam venit in mentem, rationi conſentaneum eſſe; vt qui ænigma difficillimum æquè ac grauiſſimum aliter extricare neſciam, nouum quiddam & inauditum excogitem, quod ſublato ipſo ænigmate nullam in ſe probabilitatis ſpeciem habeat? Quòd ſi ea fuit illorum mens, vt aliquam Apocalypſeos interpretationem inuenirent, quæ & omnia quadraret, & bonis ingeniis ſatisfaceret; planè ab eo ſcopo penitus aberrarunt, nec voti compotes euaſerunt. Siquidem nec eorum declaratio Doctorum eſt conſenſu recepta, neque inuento fides habita tum propter magnam ordinis perturbationem, tum etiam propter aliquot ſymbolorum interpretationem non ſatis aptè applicatam.

5. *Refellitur eadem ſententia ab indecoro, quod inde in Apocalypſin redundaret.* Tertiò, Qui hanc ſententiam defendunt debuiſſent animaduertere, ſe illud Apocalypſi tribuere, quod ſummæ imprudentiæ eſſet. Cum enim liber hic Eccleſiæ Chriſtianæ prophetiam complectatur; cúmque ante Romæ conuerſionem fuerit ſcriptus, valdè imprudenter ſe geſſiſſet ſcriptor; ſi magnum illum ac celeberrimum triumphum, quem fuerat Eccleſia de ſuperba Roma atque eius imperio reportatura, prætermitteret; & glorioſum earum perſecutionum finem, quæ tunc Eccleſiam ipſam vehementer conflictabant, & in arctiſſimas redigebant anguſtias: atque iis omiſſis ad aliam perſecutionem tranſiret, quam ipſi ſuſpicantur à Roma aduerſus Chriſti Eccleſiam ſub mundi ſeneſcentis finem, ante aduentum Antichriſti, fore excitandam. Iam, cuius prudentiæ eſt, cùm Eccleſia tantopere à Romano Imperio diuexabatur, nullam facere mentionem de acerbiſſimæ illius perſecutionis fine, triumphum de idololatria inclytum præterire (quo nihil orbis vidit admirabilius:) atque iis omiſſis aliud arripere, quod ad eandem ſimilitudinem fingitur, poſt aliquot annorum millia euenturum?

6. *Item ab ignobiliori argumento.* Quòd ſi nouæ huius opinionis auctores velint aſſerere, perſecutionem illam, quam ipſi excogitant à Roma excitandam aduerſus Chriſti Eccleſiam, multò horribiliorem futuram, quàm eas, quæ in Eccleſiæ exordiis præceſſerunt, A illud tamen pro certo habeant vindictam, quam ipſi in Babylonis exuſtione intelligunt, ignobiliorem multò eſſe illa, quam Deus olim de Romæ perſecutionibus ſumpſit. Quæ enim eſſe poteſt comparatio illius vindictæ, qua vrbs corporeo igne conflagraret; cum illa, quæ ciuitatem vniuerſam Diuini Spiritus igne inflammauit; exuſtis ſceleribus, & in fauillam redactis? Apoſtoli quidem cùm adhuc in Chriſti ſchola rudes eſſent & informes, Samaritanis Chriſtum non recipientibus, non aliam nobiliorem cogitabant vindictam, quàm vt igne abſumerentur eorum corpora. *Vis* (inquiunt) *dicimus, vt ignis deſcendat de cælo, &* Luc. 9. 54. *conſumat illos?* Quibus, *Neſcitis* (ait) *cuius Spiritus eſtis; filius hominis non venit animas perdere, ſed ſaluare.* Quaſi diceret, excellentiorem vindictam, & glorioſiorem meditor. B Hunc verò ſpiritum imbuerat Beatus Ignatius noſtræ Societatis parens, qui aduerſarium vniuerſis Societatis hominibus in Hiſpania degentibus ignem ac flammas minitantem, non alia vindicta optauit vlciſci, quàm vt inimicus ipſe charitate flagraret; & amici eius ac neceſſarij non ſolùm in Hiſpania, ſed in vniuerſo terrarum orbe degentes Spiritus ſancti igne inflammarentur, & arderent. Huiuſmodi ergo vindictam, à Parente optimo inſtitutus, ſacræ Scripturæ ſpiritu digniſſimam eſſe didici. Ad hanc (vt videbimus) pertinent nouiſſimæ plagæ: hanc enim nouiſſimam vlciſcendi rationem, hæc noua bella elegit Dominus, vt multò nobiliora, & Apocalypſeos Spiritu digniora, in quibus non ſolùm magis Dei bonitas & benignitas eluceat; ſed eius etiam virtus atque potentia multò præſtantiùs & excellentiùs emineat.

C 7. Quartò, cùm res adeò ſit incerta, quàm hi auctores ſuſpicantur, miror illos non fuiſſe veritos, ne quam anſam præberent hæreticis Romam, eiúſque in Diuorum imagines religionem deteſtantibus, in nos cauillandi; atque adeò iactandi, doctos etiam homines inter nos ipſos reperiri, qui affirment Romæ peruerſionem, & ad idololatriam reditum fuiſſe in Apocalypſi prædicta.

Item ab obſcuro. Quintò, cùm ſaltem dubium valde ſit Romam iterum ad idolorum cultum reuerſuram (nec enim hæc opinio certum id facere potuit) hoc ipſo conuincitur minimè potuiſſe, vt de ea re ita latè in Apocalypſi ageretur. Quæ enim in hoc libro tractantur, eiuſmodi eſſe debent, vt verè de illis affirmari poſſit, quod textus initio præmittit; nimirum, *Beatum eſſe qui legit, & audit verba prophetiæ huius.* Atqui, vt verum fatear, me latet omnino, quam poſſint D homines adipiſci felicitatem ex eo, quòd Romam à Chriſti fide defecturam ſuſpicentur.

8. Atque hæc eadem ratio non minus habet roboris contra omnes illas declarationes, quæ de rebus incertis, aut minoris momenti Apocalypſi tribuuntur. Quæ enim incerta ſunt, licèt maxima videantur; & quæ parua atque exigua, licèt certiſſima ſint; vtraque indigna ſunt eo libro, qui de iis rebus ſe agere profitetur, quarum ex lectione, aut etiam auditione homines beati efficiantur?

Huic opinioni nihil antiquos Patres, quos pro ſe afferre, fauere, & cur. Præter hæc; horum auctorum interpretatio ex antiquis Patribus illos pro ſe afferre conatur, qui ſibi perſuaſerunt Romanum Imperium eò vſque duraturum, donec Roma ob idololatriæ ſcelus corporeo igne combureretur; idque per decem Reges, (de quo infrà, capit. 17.) Nunc illud dico ſolùm, illam quorundam Patrum E perſuaſionem cum tribus aliis rebus fuiſſe coniunctam; Prima erat, Millenariorum fabula, qui poſt Romæ incendium mille annos confictæ felicitatis expectabant, Chriſto viſibili ſpecie in terris regnante. Secunda erat, formido falsò exiſtimantium Antichriſti aduentum iam iam imminere. Tertia, ipſius temporis circumſtantia, quo illi Patres ſcripſerunt; tunc enim Roma idolorum cultui adhuc dedita, Dæmonum obſequio militabat. Quibus poſitis, aduertendum eſt, Millenarios, licèt in eum errorem inciderint, in eo tamen conſequenter fuiſſe locutos; & quamuis Apocalypſin nimis ad litteram intelligerent, (vt notauit Hieronymus) contextus tamen ordinem ſeruaſſe in beſtiæ de mari ortæ perſecutione, in Babylonis exuſtione per decem Reges, & in mille annorum pace. Aqui dum Romæ idololatria & Eccleſiæ perſecutiones durabant, F nil mirum eos fuiſſe opinatos, vtrumque etiam duraturum; donec Roma pro vtroque ſcelere conflagraret: ac poſtea Eccleſiam mille annorum pace fruituram. Verùm enim verò poſtquam experimento ipſo compertum fuit; cogitationem illam falſitatis fuiſſe conuictam; nec magis eſſe verum, Antichriſtum adeò citò fuiſſe venturum, vt illi ſuſpicabantur; certè qui nunc opinatur ſe illorum Patrum veſtigia ſectari, dum aſſerit, Romam pro nouæ idololatriæ delicto eſſe igne abſumendam, manifeſtam antiquorum deceptionem admittit; ſublato veritatis & conſequentiæ fuco, quam in Apocalypſeos interpretatione ſe obſeruare putabant. Etenim non ita mirum erat, perſuadere ſibi quemquam ea tempeſtate, qua falſa idolorum religio vigebat, illam Roma ſuperſtite finem non habituram. At, poſtquam multis retro ſæculis idololatria penitus interiiſſet, iterum A Romæ ab inferis excitandam, ac toti vrbi dominaturam; id verò antiquorum aliquis non ſolum non ſcripſit, ſed neque ſomniauit: neque illorum cuipiam in mentem venit, Apocalypſeos ordinem peruerſum eſſe atque confuſum. Atque adeò poſt mille annorum pacem, Babylonis idololatriam & incendium ſubſequi.

9. *Opinio de Roma ſub mundi finem ad idololatriam reditura, probabilitate caret.*

Luc. 9. 54.

Quæ cùm ita ſint: exiſtimo nouam hanc opinionem nullam in ſe probabilitatem habere. Nec tamen ſeueriori illam nota dignam cenſeo. Licèt enim nulla mihi ſubeat dubitatio, quin Roma nuſquam ſit ad idololatriam regreſſura: ceterùm quemadmodum ſub Iuliano apoſtata idolorum cultura caput rurſus attollere viſa eſt, nec tamen idcirco Romanæ Eccleſiæ fides defecit: ſic etiam poſſet eadem Eccleſia, & ſummus ipſius Pontifex in grauiſſima quauis perſecutione ſtare: quantumuis Vrbis imperium penes impios Romanos, idolorum cultores, rurſus eſſet: vt ſub Domitiani & Maximiani tempora accidiſſe nouimus. Adde calamitoſa hæc tempora, quæ prædicti auctores cogitarunt, ad Antichriſti tempeſtatem quodammodo referri poſſe, in qua receptum eſt, idolorum cultum ſuſcitandum fore. Itaque nihil eſt, quòd grauioris cenſuræ nota prædictæ opinioni inuratur. Nec mirum, doctiſſimos alioqui viros difficultatis procella abreptos, in eam fuiſſe opinionem delatos.

10. *Cur improbabilitatis præcedens opinio damnetur.*

7.

Quòd ſi aliquis illam etiam nouitatis & improbabilitatis notam mallet a me fuiſſe prætermiſſam; huic ego reſponderim, id me vehementer optaſſe; ne quos tantopere amo ac ſuſpicio, nonnihil perſtringerem, ſed priuatæ rationes communi diuini obſequij curæ cedere debuerunt, & publicæ Romanæ Eccleſiæ auctoritati: cuius honori defertur, qui nullam eſſe probabilitatem nouæ huius opinionis oſtendat. Addo, opinionem iſtam vnius aut alterius fuiſſe, non multorum ex noſtra Societate. Ferè enim communi conſenſu oppoſita ſententia noſtris hominibus recepta eſt. Quam Cardinalis Bellarminus. to. 1. lib. 2 de Romano Pontifice, cap. 2. Salmeron tom. 16. diſput. 8 in primam epiſtolam Petri, Maldonatus Luc. 22. 32. ex Leone Papa, & alij plerique tuentur, eáque ſemper mihi certiſſima viſa eſt. Et ſpero ex ipſius Apocalypſeos verbis atque contextu me perſpicuè oſtenſurum, neutiquam Ioannem nouæ illi opinioni fauere; ſed noſtræ potiùs valde aſtipulari: & Romam abſque dubio vſque ad ipſam ſaltem Antichriſti perſecutionem numquam Catholicam religionem deſerturam. Scio a Maluenda lib. 4. de Antichriſto cap. 5. opinionem hanc tribui Suario, & Bellarmino; ſed immeritò, vt ſuo loco videbimus.

Item ibi inſcript.

8.

11. Nunc illud animaduerto, prædictis ſignis, ſiue columnis minimè duci, qui alterius vrbis ruinam, & incendium alterius, ad nouiſſima mundi tempora referat. Primò enim hoc textus ipſius ordini repugnat; in quo priùs decimæ partis Ieroſolymæ ruina deſcribitur. & aliud eſt, columnas veluti duces, ac viæ indices ſumere; aliud, poſt multas circuitiones & anfractus ad poſteriorem priùs deuenire; deinde regredi ad priorem, & in vtriuſque veluti baſi offendere.

Huic opinioni nihil contigunt Patres, quos ipſe aſſert, fauent, &c

Deinde, quæ Ieroſolyma Antichriſti tempore ædificanda eſſe perhibetur, non ea eſt, quæ in ſacris Literis vocatur *ſpiritualiter Sodoma & Ægyptus, in qua Dominus crucifixus eſt*; Chriſtus enim in antiqua Ieroſolyma fuit crucifixus, non in nouiſſima: at primam illam Prophetæ vocant Sodomam & Ægyptum, non ſecundam. Cùm verò Apocalypſis ait: *Vocatur ſpiritualiter Sodoma, &c.* non dubium, quin de Prophetarum ſermone loquatur.

12. *Diluuntur argumenta ſuperiùs adducta.*

Iam facile eſt oppoſitæ ſententiæ argumenta diluere. Ad primum, vidimus notatione 3. certiſſimum eſſe Apocalypſin modo prophetico elegantiſſimè agere de iis, quæ iam fuerant impleta; atque id verbis de futuro ſignificare. Quod ſi animaduertiſſent iſtius opinionis auctores; non hos anfractus ac diuerticula quærerent.

Ad ſecundum & tertium reſpondeo, mirari me his auctoribus ita nouum & inuſitatum videri, quod eſt in ænigmatis non ſolùm pulcherrimum, ſed etiam antiquiſſimum, & omnibus notum; myſticam ſcilicet locutionem, quæ aliud in aure ſonat, aliud offerat menti. Quæ verò illos loquendi formulæ deterrent, *Decima pars ciuitatis cecidit. Cecidit. Babylon. Igne comburetur.* Hæ, inquam, ſimiles loquendi formulæ eâdem omnino ratione à Ioanne hic vſurpantur, qua ſæpiſſimè fuerant a Prophetis vſurpatæ, & ab omnibus Patribus explicatæ, vt ſuis locis conſtabit.

NOTATIO DECIMAQVARTA.

De præcipuo ſcopo huius libri, & cur obſcuriſſimè fuerit ſcriptus.

1. OSTENDIMVS ſuperiori notatione, Apocalypſin nullam Romæ ruinam atque excidium (vt aliqui exiſtimant) minitari. Reliquum eſt, vt quantopere eam extollat atque amplificet, indicemus. Contingit ſæpe, vt liber integer in lucem proferatur, cuius is ſit ſcopus & intentio, vt præcipua aliqua illius pars ceterarum ornatu compta & conueſtita, & præcedentium ac ſubſequentium ſepta comitatu prodeat & emineat. Reliquæ verò B partes illius gratia ſcribantur, quam potiſſimum reſpiciebat ſcriptor. Hoc dum attentè conſidero, certiſſimum mihi eſt, Apocalypſin vniuerſam Ioanni fuiſſe oſtenſam, at per eum Eccleſiis communicatam; vt ipſe primùm, deinde Eccleſiæ, maximum inde caperent ſolatium; factæ certiores grauiſſimam illam perſecutionem, qua Roma eiuſque Imperium in Chriſti Eccleſiam acerrimè furebant, eum exitum habituram, quem vix homines cogitare potuiſſent, nedum ſuſpicari. Ipſarum enim perſecutionum ope & adminiculo futurum, vt Eccleſia tam de Romana ciuitate, quam de toto glorioſè triumpharet Imperio; & idolorum cultu penitus corruente, Chriſti crucifixi erectum vexillum ſumma omnium religione ac veneratione in vniuerſo orbe coleretur. Neque id ſolùm, ſed Roma idololatriæ caput ac princeps in Catholicæ C religionis Metropolim admiranda viciſſitudine mutaretur. Eccleſiæ porrò imperium adeò firmum, ſtabile & conſtans Romæ futurum, vt expulſa ſemel ac penitus deleta idololatriæ impietate, Cathol. religionis pietas, & publicus eius vſus ac profeſſio in ea vrbe ſemper effloreſceret, ac ſumma Rom. Pontif. auctoritas ſupremo honore culta permaneret.

Scopus, in quem Ioan. videtur intendiſſe, dum Apocalypſin ſcripſit.

2. *Apocalypſis quatuor in partes diuiditur.*

Ad pleniorem huiuſce rei intelligentiam animaduerto Primò, Apocalypſin iuxta meum argumentum 4. in partes diuidi. Prima tribus primis capitibus abſoluitur; quæ veluti prologus toti ſcenę deſeruiunt. Secũda, capita octo ſequẽtia cõplectitur de Eccleſiæ primitiuæ excellentia, & de excidio Iudaiſmi. Tertia ad alia octo, & alterius etiam partem ſe extendit, in quibus de Gentilitatis bello, déque Eccleſiæ victoria agitur. Quarta denique ad totius hiſtoriæ complementum, paci Eccleſiæ ſubiungit breuem D Antichriſti belli, ac diei extremæ deſcriptionem: & in fine annectitur triumphus patriæ cæleſtis.

Prologus igitur (vt in comœdiis fieri ſolet) toti libro præponitur: ideóque etſi præcipuo fini deſeruiat eiuſmodi prologus, aliud tamen eſt, quod ſibi vt ſcopum proponit ſcriptor. Deinde, quamuis in ſecunda parte, Apocalypſis ab exordio Eccleſiæ incipiat, & agat de bello illi a Synagoga illato & de ſeueriſſimo Iudæorum ſupplicio; verùm (vt notatione 3. probauimus) Apocalypſis ſcripta fuit quinque & viginti annis poſt Ieroſolymæ vaſtitatem. Quare totam eam partem iam re ipſa Ioannes completam viderat. Atqui perſpicuum eſt, quæ fuerant peracta, & Ioanni experimento ipſo comperta, non ita neceſſarium fuiſſe, vt eidem iterum nota fierent. Sed ideo enunciata illi ſunt, vt integra totius hiſtoriæ conſtaret ſeries, E & vt conſequentia cum præcedentibus connexa, ea horum euentu ſimiliter euentura crederentur. Atque vt Dei miſericordiæ magnitudo in ſubſequentibus magis innoteſceret, operæpretium fuit Diuinæ iuſtitiæ ſeueritatem in præcedentibus expreſſiſſe. *Oppoſita enim iuxta ſe poſita clariùs eluceſcunt.*

3. Si ergo præterita non propter ſe ipſa ſcripta ſunt, ſed eorum cauſa, quæ nondum præterierant; facile eſt animaduertere, illum fuiſſe præcipuum huius libri ſcopum, de quo tertia pars Apocalypſeos agit; ſcilicet, vt grauiſſimi illius belli, quo Roma ethnica Eccleſiam Chriſtianam afflictabat, feliciſſimus exitus nunciaretur. De quo adeò magnificè & ſplendide, adeò illuminatè & diſtinctè agit Apocalypſis; vt tam in ſacris litteris, quàm in prophanis nihil vnquam fuiſſe ſcriptum exiſtimem tanto ſymbolorum ornatu & maieſtate, tanto myſteriorum F pondere & magnificentia; ac Romæ & ipſius Imperij cum Catholica Eccleſia bellum, feliciſſimus Eccleſiæ de vtroque triumphus; interitus Romæ veteris, & eam lugentium næniæ, ſeu lamentationes. nouæ Romæ gloria & ſplendor; ipſius cum Chriſto nuptiæ, & clariſſimi triumphi perpetuitas.

Quàm ornatè Apocalypſis deſcribat finem à Roma ethnica in Eccleſiam ſuſcepti.

In quarta demum parte ſatis patet Antichriſti bellum, & extremi iudicij diem iuxta meum argumentum non eſſe præcipuam huius libri tractationem: hæc enim breuiter, & per modum appendicis tractata ſuperiorem hiſtoriam claudunt. Quod verò ad extremum additur de cæleſtis Patriæ triumpho; haud dubiè pertinet ad Romanæ Eccleſiæ triumphi æternitatem, vt ſuo loco videbimus. Atque

Antichriſti bellum non eſt præcipua huius libri pars.

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE

Atque eo etiam triumpho ſignificatur, nouæ Romæ magnitudinem, licèt in hac vita ſit admirabilis; non tamen omnino intuentium oculis hic apparere: in æterni verò triumphi die tunc demum claram omnibus atque conſpicuam fore; cùm meritorum præmium aſſequetur, & ipſius gloriæ pleniſſimus cumulus accedet.

4. *Præcipuus libri huius ſcopus, Romæ ad Chriſti fidem conuerſio.*

Ex dictis manifeſtè colligitur, præcipuum huius libri ſcopum, iuxta mei argumenti expoſitionem, non eſſe aliú, quam admirandam Romæ conuerſionem ex idololatriæ principe & capite in Chriſtianæ religionis Metropolim: atque eius conuerſionis mirabiles fructus. Fuit autem maximè expediens, vt hic finis & ſcopus totius libri celaretur; non tantùm quia aptiſſimus erat ad Ioannis atque Eccleſiis ſolatium afferendum, quando Roma ardens furore & inſania in nouum Chriſti nomen ſæuiebat; ſed etiam quia in Eccleſiæ prophetia nihil erat ita magnum atque mirandum, quò præcipuè ſpectaret Scriptoris intentio, & quod adeò optare poſſet, magnificè admodum tractare, vt parem rei ſcriptionem afferret.

Quanta fuerit Romæ veteris amplitudo.

Romæ veteris magnificentia in Chriſtianæ Eccleſiæ ſplēdorē ac maieſtatē ceſſit.

Ipſius autem facinoris magnitudo tanto clarior eniteſcit, quanto maior fuit Romæ antiquæ amplitudo; de qua multi extant libri: & quotquot in hiſtoriis vel mediocriter ſunt verſati, non affirmant ſolum, nihil vnquam vidiſſe mundum ita magnum & excellens, aut tanta admiratione dignum, vt Romam veterem: cùm potentia, imperio, atque triumphis totum terrarum orbem ſibi ſubiectum teneret; ſed etiam ceteras mundi vrbes, ſi cum Roma antiqua comparentur, eſſe veluti exigua quædam oppidola cum potentiſſimi Imperatoris regia comparata. Romam igitur ad tantum magnitudinis faſtigium aſcendiſſe eo Dei conſilio factum eſt, vt eò maior eſſet Chriſti eius triumphus, quo de potentioribus hoſtibus ageretur. Licet enim huc applicare illa ſacræ Scripturæ verba Exod 9.16 & ad Rom 9 17. *Quia in hoc ipſum excitaui te, vt oſtendam in te virtutem meam, & vt annuncietur nomen meum in vniuerſa terra.* Romæ igitur magnitudinem ſemel mente comprehendiſſe, magnopere conducit; vt clariùs intelligatur, nihil potuiſſe maius aut glorioſius excogitari ad Eccleſiæ decus & maieſtatem, quam difficillimum Romam expugnandi facinus aggredi, & feliciſſimè conficere. Illam inquam Romam, quæ idololatriæ olim caput, (quemadmodum & Imperij) omne ſuum robur, vires, ac potentiam ad Chriſti Euangelium ac nomen, ſi poſſet, extinguendum conferebat. Romam ergo idololatriæ arcem occupaſſe, illamque Chriſtianæ religionis arcem conſtituiſſe, non aliud fuit, quam incredibilem rerum commutationem, qualis nunquam viſa erat, facere, victoriam, omniū quotquot reportatæ ſunt, glorioſiſſimam cōparare, miraculorum omnium, quæ ſperari poterant, maximum edere; inclytum de vniuerſo terrarum orbe triumphum agere, ampliſſimum Catholicæ Eccleſiæ imperium ſtabilire, idololatriam ex vniuerſa Romæ ditione atque imperio ablegare; excellentiſſimum ex Chriſti redemptionis effectibus in ſceleratorum conuerſione præſtare: eiuſmodi denique facinus, ita ingens & glorioſum patrare, quod reliquorum omnium ſummum ac præſtantiſſimum inter infinita alia caput iure optimo tollat. Hinc Eccleſiarum coloniæ penè innumeræ: hinc fortiſſimi Religionum exercitus, ac Religioſorum agmina lectiſſima, hinc eximius Diuini cultus ſplendor, ac maieſtas, hinc diuina ad animorum ſalutem oracula atque reſponſa; hinc demum cæleſtis Fidelium omnium doctrina atque inſtitutio, tanquam proprio ex fonte & origine deriuantur.

5. Cùm hoc igitur tam egregium & excellens factum in Eccleſiæ gloria ac maieſtate adeò emineat, cumque ita ſit debitum ceterarum Eccleſiarum in Eccleſiam Romanam obſequium & veneratio; facilè ex attenta omnium horum conſideratione perſpicitur, ſummopere oportuiſſe, librum hunc, qui totius Scripturæ finis eſt atque apex, eum potiſſimùm habere ſcopum; vt de triumpho hoc celeberrimo ageret, qui inter Chriſti redemptionis effectus adeò excellit. Nec enim fas erat rem adeò ingentē atque ſublimem in ſacris literis aut omitti, aut minùs ornatè ac decorè tractari. Quòd ſi pro dignitate magnificè tractandā erat, nullibi aptiùs, quam in vltimo eóque excellentiſſimo ſacræ Scripturæ libro

Hic liber Romanæ vrbi glorioſiſſimus.

Ex quo etiam apparet, nullum librum conſcribi aut edi potuiſſe, ex quo tanta gloria, maieſtas & ſplendor alicui vrbi proueniat, quanta ex hoc libro Romæ, id eſt, Romanæ Eccleſiæ, dimanat.

6. *Cur liber hic adeò obſcurè conſcriptus*

Ex dictis colligitur, cur ita obſcuris ænigmatibus liber hic fuerit ſcriptus. Tunc enim, cùm Roma idolorum cultui eſſet dedita, & bellum grauiſſimum in Eccleſiam concitaſſet, minimè expediebat eodem tempore prophetiam de Eccleſiæ Romanæ victoria aduerſus Romam ita conſcribi, vt ab ipſis hoſtibus poſſet intelligi. Si enim ad eorum notitiam perueniſſet, Chriſtianis hanc eſſe iniectam A ſpem, vt ad Romæ dominatum & imperium aſpirarent; atque ad id opem ſibi & auxilium a Deo ſuo pollicerentur; quis non videat, quam acriter ac vehementer huius rei cognitio eos aduerſus Chriſtianos accenderet & inflammaret? & quibus furiarum machinis eos demoliri atque euertere conarentur? Itaque ex eo quòd præcipuus huius libri finis & ſcopus planè agnoſcatur, facilè etiam negotio intelligitur, non ſolùm prudentis conſilij fuiſſe, ſed etiam neceſſitatis, vt prophetia hæc ſtili obſcuritate, atque adeò ænigmatum inuolucris tegeretur. Hinc etiam fit ſatis dubitationi, quæ mentem poſſet pulſare, conſideratâ huius libri difficultate. Si enim illius argumentum tanti momenti erat ad Eccleſiæ Chriſtianæ inſtitutionem & gloriam; cur non claro & perſpi- B cuo ſtilo fuit conſcriptus, ita vt poſſet communiter a Chriſtianis, Doctoribus præſertim, intelligi? Ceterùm hæc quæſtio facilè ſoluitur, animaduerſâ, quam diximus, occultè ſcribendi neceſſitate in ea re, cuius cognitio tantopere Chriſtiani nominis hoſtes aduerſus Eccleſiam irritaret. De quo optimè Pererius diſp.7. cauſa 4. Cùm verò hoc caput ceterorum præcipuum adeò tectè & occultè ſcribi oporteret; cùmque totius libri ſtilum vnum eundémque eſſe expediret; idcirco ceteræ libri partes ad præcipuæ huius normam prudenter ſatis ac ſapienter redactæ ſunt. Et quoniam grauiſſimam rem, arcanam & occultam ſeruari valdè opus erat; hoc ipſum ſacrum ſcriptorem coegit, vt iis ænigmatis vteretur, quibus nulla nunquam obſcuriora ac difficiliora litteris fuêre mandata.

7. *Apocalypſeos obſcuritas nihil vtilitatis Chriſtiano populo detraxit.*

Vtilitas ex ſacrorum obſcuritate.

C Nec verò tanta obſcuritas Chriſtiani populi inſtructioni quidquam detraxit. Ea rebus enim, quas hic continet liber, quæ ſingulis Fidelibus ſunt ad ſalutem neceſſariæ: ex in aliis Scripturæ partibus expreſſæ ſatis & explicatæ ſunt: quare Fidelibus nequaquam defuit earum rerum cognitio, quas manifeſtè ſcire ſingulis opus erat. Quòd verò eadem nobis clara atque patentia, alibi tecta & occulta in ſacris Litteris habeamus: vtrumque Diuinæ prouidentiæ atque conſilij fuit, vt aliis in libris Fideles rerum ſibi neceſſariarum perſpicuam haberent cognitionem: in aliis ſacrarum Litterarum ſtudioſi laudabiliter æquè atque vtiliter Scripturę difficultate exercerentur: fideique dogmata alibi tecta, detecta alibi, Fideles vna ex parte ſui cognitione illuſtrarent: ex alia ad venerationem ac reuerentiam inducerent. [illegible]s enim ſacrorum velaminum fructus, cùm videamus a Deo tanti habita noſtræ D fidei myſteria, vt ea ænigmatum, & hieroglyphicorum velo occultaris. Certum namque eſt, nullam aliam ad rem aptiùs & congruentius ænigmata adhiberi, quam ad ea, quæ valde diligimus & æſtimamus ornanda & conueſtienda. Præterquam quòd Diuini Spiritus ſapientia duo hæc mirum in modum complexa eſt: ſcilicet, vt vna ex parte huius libri myſteria velata eſſent: ex alia verò in ipſa ænigmatum obſcuritate, velum per tenue velum intextum, quamuis ſingularum partium pulchritudo non clarè dignoſcatur; corpus tamen ipſum ſatis appareat: ita vt multa nobis percipiantur ex iis, quorum cognitione indigemus. Scilicet, quanta ſit eorum, qui Chriſto ſtrenuè deſeruiunt, felicitas: quantumuis aduerſa fortuna iactentur: quantáque è contrario ſit improborum infelicitas, licèt opum copia & rerum proſperitate circum- E fluant.

8. *Cur tanta libri huius obſcuritas.*

Sed pergamus iam ad libri ſcopum, atque ad ea deueniamus, quæ non ita ſunt ad cuiuſque ex Fidelibus ſalutem neceſſaria: quæ tamen ſummopere expediebat, vt Catholicæ Eccleſiæ abditè & occultè traderentur, nempe vaticinium triumphi, quem ipſa fuerat ex Roma reportatura: & ad quod deinde maieſtatis faſtigium Romana Eccleſia in terris erat extollenda. Cæleſtis certè ſponſi charitati, & ipſius ſingulari in ſponſam prouidentiæ non erat conſonum, ipſam de admirabili hac prophetia celare: ſed eam potiùs ipſi tradere, & nonnullis ex ſuis familiariſſimis abſtruſi huius libri myſteria reſerare. Quia tamen permagni intererat, vt liber difficillimus intellectu foret: Diuini conſilij fuit, librum ipſum ænigmatis inuolutum ſuæ Eccleſiæ tradere: & eoſdem, quibus inter- F pretatio impertiebatur, ſeriò admonere: ne quid ex ea euulgarent, præter id, quod ex aliis in aliorum tranſitum ſatis eſſet, vt prophetiæ ipſi lucem & auctoritatem eo tandem tempore afferret, quo Deus prophetiæ huius myſteria Fidelibus pateſacere decreuiſſet.

Licèt autem, quanta ſit in hac re obſcurè loquendi neceſſitas, adeò ſit manifeſtum, vt aliis exemplis minimè indigeat, ceterùm 2. ad Theſſ 2 7 in iis verbis, *Tantum vt qui tenet nunc, teneat*, habemus expreſſum Pauli prudentiæ exemplum. Vbi Hieronymus notat, *Apoſtolum fuiſſe obſcuriſſimè locutum, ne cauſam perſecutionis acciperent Romani, ſi diceret, delendum eſſe imperium.* Et Chryſoſtomus ac Theophylactus ibidē notant magnā eſſe prudētiam, aduerſariū non irritare: quando id potuit obſcurè loquendo vitari,

Præte-

Hæc obſcuritas in Romanæ Eccleſiæ vtilitatem maximè redundat.

A Præterea, tanta hæc libri obſcuritas, & tot retrò ſæculis non ſatis percepta explicatio in maximam Romanæ Eccleſiæ maieſtatem cedunt; cuius magnitudo & excellentia tam abditis & abſtruſis myſteriis fuerat multò antè prædicta. Cedit etiam in ingentem Diuinæ longanimitatis & prouidentiæ admirationem; quæ ſtatuit ita obſcurè & ænigmaticè hunc librum conſcribi, & in media hac caligine & obſcuritate ſumma Fidelium veneratione obſeruari, & tot ſæculorum ſeriem expectauit, donec reconditi huius arcani cognitio congruentiſſimo tempore pateſiat.

9.

Tempus, quo Deus Apocalypſin ſua Eccleſiæ reſeret, appropinquare, piè credi par eſt.

Quoniam verò multis abhinc annis mihi perſuaſi, Apocalypſin ad Romanæ Eccleſiæ dignitatem & ſplendorem pertinere, id mihi liceat ſuſpicari, quod prudentibus probatum iri ſpero: ſcilicet imminere iam tempus, quo B Deus difficilis huius ænigmatis interpretationem ſit hominibus manifeſtaturus. Nam, vt Cardinalis Bellarminus ſapienter notauit in præfatione ad tomum primum controuerſiarum; ab ipſo Eccleſiæ naſcentis exordio hæretici ipſius hoſtes, Apoſtolici ſymboli capita, ſiue articulos diuerſis ſæculis per ordinem impugnarunt. Contrà verò, Diuina prouidentia eodem gradu atque tempore, eo plus ſingulis articulis lucis & roboris contulit, quo hæretici ipſos magis magiſque obſcurare & labefactare conabantur. Itaque prioribus ſæculis priora ſymboli capita; mediis media, his demum poſtremis poſtrema ſunt & impugnata ab hæreticis, & a Deo viciſſim confirmata. His igitur calamitoſis temporibus, eò hæreticorum amentia proceſſit; vt omnes oppugnationes ac machinas ad Romanæ Eccleſiæ, C ac Pontificis ſummi auctoritatem diruendam admoueant. Quod non eſt aliud, quam illum articulum oppugnare; *Credo ſanctam Eccleſiam Catholicam.* Quid ergo opportunius, quam vt antiquæ & obſcuræ prophetiæ nouam & clariſſimam lucem afferendo, Romanæ Eccleſiæ arcem, quam hæretici deiicere ac ſolo adæquare tantopere expetunt, vnus Deus propugnaculis eodem tempore muniat & obuallet? Quid Deo ipſo dignius, quam eodem libro, quo hæretici Romanæ Eccleſiæ bellum indicebant, illos glorioſiſſimè debellare? Quòd ſi ita accideret, non minus in Catholicorum ſolatium, quam in hæreticorum ignominiam redundaret.

10.

Liceat mihi prætereà cogitare & ſperare; Deum ſingulare hoc beneficium in noſtram Societatem collaturum, aliquem nempe ex ea ſelecturum, quo, vt inſtrumento, D ad huius libri optatam ab Eccleſia interpretationem, vtatur. Tum vt hac denuo acceſſione ſua in nos cumulet promerita, quibus ad peculiare Romani Pontificis obſequium & obedientiam noſtræ Societatis homines ſingulari voto addicere, ſuis dignatus. Tum etiam vt ii, quos hæretici tanquam acerrimos Romanæ Eccleſiæ defenſores grauiſſimis odiis inſectantur, hoc ſpeciatim afficiantur honore, vt egregiè hoc officio in Romanam Eccleſiam, ſummique Pontificis auctoritatem præſtito, ſuam in ipſum pietatem & obſeruantiam profiteantur.

Profeſſi Societatis noſtræ peculiari ſe voto ſummo Pontifici adſtringunt.

Licèt autem me ceterorum omnium ex vniuerſa Societate indigniſſimum reputem; & quanta ſim ingenii exiguitate non ignorem; noui tamen Deum ad digniorem & acrioris ingenii virum ſeligendum nequaquam teneri E conſtrictum. Quin imò eò magis conſtare ſolet aliquid à Deo eſſe factum, quò inſtrumentum, per quod factum eſt, minùs erat aptum & idoneum. Et quidem, quemadmodum ab omni arrogantia omnino velim eſſe immunis, ita etiam ad perfectam libri huius intelligentiam debeo aſpirare: præſertim cùm hoc opus non meo conſilio, ſed ſuperiorum iuſſu fuerim aggreſſus; qui id mihi muneris nec optanti, nec opinanti quidem impoſuêre, vt Apocalypſeos interpretationi operam nauarem. Quoniam autem ad arduam hanc prouinciam ſuſcipiendam, meam ſpem in Beati Parentis noſtri Ignatii ſubſidio poſui ac defixi, idcircò vt teſtarer, ſi quam huic libro lucem attuli, eam totam veluti ſcintillam clariſſimæ huius facis a me referri acceptam, quam Deus in Eccleſia ſua accendit; non tantùm ad hominum corda inflammanda, ſed etiam ad illuſtrandas mentes, cùm Ignatium Societatis IESV ducem ac parentem conſtituit. Vt meam, inquam, grati animi F ſignificationem teſtarer, placuit pietatis ergo capteſſis id verbis fateri. Quamobrem in breuiori Apocalypſeos capitum ſumma, quam argumento, & acoluthiæ ſubieci, explicationi meæ hunc titulum per acroſticha præfixi, AB IGNATII FACE SCINTILLA. Non abſimili inuento Alfonſus Hiſpaniæ Rex ſuas ſeptem Partitas ab his ſeptem litteris inchoauit ALFONSO. Quæ tamen in ipſis Partitis adeò diſpertitæ ſunt, vt a paucis ſuiſſe id animaduertatur. Noſtra verò confeſſio magis in promptu eſt; vt facilius ab omnibus legi poſſit.

Alfonſus Hiſpaniæ Rex ſeptem Partitas ex totidem ſui nominis litteris inchoauit.

NOTATIO DECIMAQVINTA.

De ſumma huius libri perfectione ſymbolica.

Symbolorum perfectio in quo ſita ſit.

HACTENVS de auctoritate, de obſcuritate, de argumento, & de veri argumenti ſignis. Nunc ad ſummam perfectionem ſymbolicam, quæ in ſingulis ſeorſum ſymbolis elucet, deueniamus. Quæ res peracris ingenii viros ſumma afficit voluptate. Perfectio namque ſymbolorum ſita eſt in apta proportione, quæ inter ſymbolum ac rem per illud ſignificatam reperitur. Ac vix eſt aliud, quod ita ingenium paſcat & delectet, atque optima rerum inter ſe proportio & conuenientia. Hoc facilè apparet in magno oblectamento, quod ſolent capere ingenioſorum animi ex aptis alluſionibus & concinnis comparationibus, quas in iis deprehendunt, quæ vel ſolutâ, vel ſtrictâ oratione legunt. Iam ſymbola & quæ ex iis conſtant ænigmata non aliud ſunt, quam venuſtæ comparationes & alluſiones peracutæ, in quibus ſuppreſſa applicatione ſola exprimitur comparatio, vt ingenii acies hanc vnam ad rem vehementer intenta, veram applicationem acriori indagine perſcrutetur; atque eâ inuentâ, eò maiori afficiatur voluptate, quò maior eſt venandi leporem, quam edendi voluptas.

2.

Iniuriam nõ Ioãni modò, ſed & Chriſto & Spiritui ſancto irrogat, qui hæc Apocalypſeos ſymbola nõ ſummè eſſe perfecta arbitratur.

Symbolorum igitur ſumma perfectio conſiſtit in ſumma proportione ſymboli cum ea re, ad quam ſignificandam vſurpatur: & in pulcherrima vnius rei ad alteram alluſione. Atqui iniuriam facit non Ioanni ſolùm, ſed Chriſto etiam, & ſancto Spiritui, qui credit huius libri ſymbola non ſummè eſſe perfecta. Chriſtus horum eſt auctor ſymbolorum, ac ſummam ſapientiam latêre non potuit ex rebus hominibus notis, (vnde ſumenda erat ſignificatio ſymbolica) quæ illarum eſſet propoſito myſterio congruentior. Nec conſonum rationi eſt, ipſum cùm aptiora multò ſymbola præuideret, minùs tamen apta elegiſſe.

Interpres quid in ſymbolorum explicatione præſtare debeat.

Ex quo planè intelligitur, interpretem non ſatis ſuo muneri feciſſe, mediocri tantùm applicatione ad ſacræ Scripturæ ſymbolum excogitata. Indignum enim Spiritus ſancti ſapientiâ eſt, ſi exiſtimemus, ſe eo ſymbolo fuiſſe vſum, quod illi ſignificationi non deſeruiebat aptiſſimè. Etenim, ſi Virgilius comparationem, quæ ſatis concinna non eſſet, minimè afferret; quonam credibile eſt Spiritum ſanctum illud vſurpaſſe ſymbolum, quod optimi ingenii vir, vt ſuum, venditare erubeſceret? Animaduertendum porrò eſt, ſymbola eiuſdem ferè conditionis eſſe cum poeſi; in qua mediocritas nullius pretii eſt, vt bene Horatius in arte poetica.

Hoc tibi dictum
Tolle memor. certis medium & tolerabile rebus
Rectè concedi: conſultor iuris & actor
Cauſarum mediocris, abeſt virtute diſerti
Meſſallæ, nec ſcit quantum Caſſelius Aulus;
Sed tamen in pretio eſt. Mediocribus eſſe poetis
Non homines, non Dii, non conceſſere columnæ.
Vt gratas inter menſas ſymphonia diſcors,
Et craſſum vnguentum, & Sardo cum melle papauer
Offendunt, poterat duci quia cœna ſine iſtis.
Sic animis natum inuentumque poema iuuandis,
Si paulùm ſummo diſceſſit, vergit ad imum.

Chriſti ſymbola perfectiſſima eſſe debere.

Quamobrem homo prudens & ingenioſus nullum debet ſymbolum aut ænigma edere, quod excellens non ſit ad ea, quæ velit, ſignificanda. Vnde etiam certò videtur inferri, Chriſti ſymbolorum mentem non fuiſſe illum aſſecutum, qui non animaduertit, vnumquodque ſymbolum eſſe ad ſuam ſignificationem aptiſſimum. Non igitur interpretis explet partes, qui figuram aliquam ſeu ſymbolum, quacumque proportionis vmbra inuenta, ad quamlibet pietatis ſpeciem, quæ primò occurrit, facilè aptat. Hoc ſi ad veram ſymboli ſignificationem ſatis eſſet, quò difficilior eſt Apocalypſis, eò facilior eſſet ipſius expoſitio, parit enim obſcuritas varietatem. Sed præter difficultatem deducendi filum & ſeriem ſymbolorum connectendi; in ſingulis etiam ſymbolis magnum eſt inter vnam & alteram applicationis diſcrimen. nec aliquid ad rem videtur eſſe factum, donec vnumquodque ſymbolorum ita aptetur, vt appareat mirum fuiſſe ſingulorum artificium. E contrario verò, ſi in applicatione, quæ omnia congruenter connectit, maximam cuiuſque ſymboli perfectionem cerneremus: tunc ipſamet ſymbolicæ ſignificationis pulchritudo valdè confirmaret, illam verè fuiſſe Chriſti Aſſertoris noſtri mentem.

Quid in Apocalypſeos ſymbolis requiratur.

3.

Optima ſymboli explicandi ratio quid exigat.

Verùm, vt ſymbolum aliquod in ratione ſua perfectum ſit & abſolutum, & ad eam, quæ affertur ſignificationem, excellens: non ſatis eſt vt aliqua ex parte ſit apta comparatio; ſed oportet, vt omnibus ritè perſpectis, intellectui planum fiat, rem illam, quæ ad ſymbolum eligitur, fuiſſe factam aut creatam ad veritatem illam, cui applicatur, repræſentandam. Vulgate eſt in comparationibus, *eas non in omnibus tenere*. Quod etſi ſuo etiam modo ad ſymbola poſſit extendi, nihilominus tamen multò enucleatior & perfectior debet eſſe proportio illius rei, quæ eo potiſſimùm fine ſunt condita, vt aliquid aliud repræſentaret. Et quidem animaduerſione dignum eſt, eam abſolutam ſymboli rationem non in iis ſolùm rebus reperiri, quas ad aliarum ſignificationem ars excogitauit, ſed in iis etiam, quas ab initio Deus condidit, præter proprium cuiuſque finem, (cui iuxta inditas ſibi à natura vires, quæque deſeruit; vt ignis ad calefaciendum; ſol ad illuminandum. & ſic de aliis) præter eum, inquam, finem, docet arcana philoſophia in rerum creatione, eam fuiſſe opificis & conditoris mentem, vt in rebus creatis, quæ ſub oculorum aſpectum cadunt, haberent homines mirifica ſymbola ac hieroglyphica, quæ hominibus ipſis myſticè indicarent doctrinam illam, quæ illorum maximè intereſt; veram ſcilicet de fide & moribus diſciplinam. Neque verò id fit, qua ratione cauſam effectus indicat, (hæc enim non obſcura eſt, ſed clara: non myſtica, ſed manifeſta ſignificatio) ſed quemadmodum figura ſymbolica repræſentat figuratum. Arcanum hoc illis retegit Deus, quos tenere vult ac recreare admirabilis ſuæ prouidentiæ contemplatione, & magna corporearum rerum cum ſpiritualibus proportione & congruentia: quos hunc ad finem maxima ſpiritualium librorum copia locupletat; quibus campi, montes, mare, vaſtæ & incultæ ſolitudines, tota denique mundi vniuerſitas redundat. Hæc doctrina perdiſcitur, naturalium rerum cognitionem cum attenta fidei myſteriorum conſideratione coniungendo; mutuamque proportionem & ſimilitudinem ſpectando, quam ſingulis creatis rebus indidit Deus alicui ex fidei myſteriis appoſitè reſpondentem. Atque huius facultatis ſtudioſos nunquam aut libri, aut ſtudendi auiditas deficiunt, quia & ex ipſa rerum, quam ediſcunt, notitia, creſcit magis atque viget in eis legendi denuo ac diſcendi ardor. Quo fit, vt tantam elegantiam ac venuſtatem quotidie inueniant in ſignificatione mirabili, qua Deus elementa, plantas, animantia, metalla, ac lapides ipſos ornauit: vt ſibi pro comperto habeant, in harum rerum ſingulis, proprias ac naturales facultates, quas in ſe continent, minimam eſſe partem eorum, quæ in eis ſcitu digna reperiuntur.

Quem ad finem Deus creaturas produxerit.

Origenis mens de ſymbolica rerum creatarum ſignificatione.

Quamobrem Origenes (vtpote in hac arcana diſciplina ſatis verſatus) homil. 3. in Cantica, *Cùm plures*, inquit, *ſint, verbi gratia, in grano ſinapis virtutes, quæ rerum cæleſtium imagines teneant, vltimus & extremus eius vſus eſt iſte, qui habetur apud homines in miniſterio corporali. Et ita etiam in reliquis vel ſeminibus, vel virgultis, vel radicibus, vel animantibus intelligi poteſt; vt vſum quidem & miniſterium hominibus præbeant; habeant autem incorporalium rerum imagines, quibus doceri anima poſſit & inſtrui, ad contemplanda ea, quæ ſunt inuiſibilia & cæleſtia.* Hanc ait Origenes veram eſſe ſcientiam, quam Sapiens, vt donum excellentiſſimum Deo acceptum refert Sap. 7. num. 17. *Ipſe dedit mihi horum, quæ ſunt, ſcientiam veram; vt ſciam naturam animalium, & iram beſtiarum, vim ventorum, & cogitationes hominum, differentias virgultorum, & virtutes radicum, & quæcunque ſunt abſconſa & improuiſa didici. Omnium enim artifex docuit me ſapientia, eſt enim in illa Spiritus intelligentiæ ſanctus, vnicus, multiplex, ſubtilis, ſuauis, acutus, &c.*

4. *Quæ ſit vera de rebus naturalibus ſcientia iuxta ſacræ Scripturæ phraſim.*

In his verbis aduerte, iuxta ſacræ Scripturæ phraſim, veram ac ſolidam rerum naturalium ſcientiam, illam eſſe, quæ & fidei & moribus probis deſeruit. Atque ea propter coniungit hîc ſapiens animantium facultates, ac belluarum ferociam cum arcanis humani cordis cogitationibus; & cum iis myſteriis, quæ abſconſa & improuiſa, appellat. Quam ad rem aſſerit, ſibi opem præſtitam à diuino Spiritu ſubtili, ſuaui & acuto; quem vnicum ac multiplicem nominat propter plurimarum rerum varietatem; quas ea proportione atque concentu coniungit, vt omnia mirificè inter ſe conſonent. Hæc poſtquam Origenes eleganti ratiocinatione prouexit, poſtremò his verbis finem imponit. *Cuncta igitur ex viſibilibus referri poſſunt ad inuiſibilia, & à corporalibus ad incorporea, & à manifeſtis ad occulta; vt ita creatura mundi tali quadam diſpenſatione condita intelligatur per diuinam ſapientiam, quæ rebus ipſis & exemplis inuiſibilia nos de viſibilibus doceat, & à terrenis nos transferat ad cæleſtia.* Hactenus Origenes, qui non dubitat, eam fuiſſe præcipuam Diuini opificis in rerum corporearum creatione mentem, vt myſteriorum noſtræ fidei ſymbola, ac veluti veſtigia præ ſe ferrent. Itaque proprium ſingularum rerum munus, quo vſui corporum deſeruiunt, & in quo Ariſtotelis philoſophia conquieſceret, minimè fecit ſatis infinitæ Dei ſapientiæ, & præcipuæ ipſius de animarum ſalute prouidentiæ, nec admirabili conſilio, quo nos ex viſibilibus ad inuiſibilia, ex corporeis ad incorporea voluit attollere. Quapropter veriſimile eſt, infinitam Dei A omnipotentiam, cùm infinitas animarum, plantarum ac lapidum ſpecies condere poſſet, ex ipſa rerum, quas in poteſtate habebat infinitate, eas re ipſa elegiſſe atque creaſſe, quæ ad ſignificanda ſalutis noſtræ myſteria, & conuenientem morum diſciplinam, aptiores erant. Atque ea ratione factum eſt, vt vniuerſa hæc rerum creatarum machina cum admirando Dei in hominum ſalute conſilio ſuauiſſimum concentum efficeret, & res corporeæ ſpiritualium repræſentationi deſeruirent.

Deus ex infinitis rerum naturalium ſpeciebus, quas condere potuiſſet, cur has potiùs quàm illas elegerit.

Tertullianus Origeni conſonat in rerum à Deo creatarum fine.

Origeni conſonat Tertullianus in libro de reſurrectione. Expendit enim, quòd cùm idem ſit auctor naturæ, qui gratiæ ac ſupernaturalium rerum; quaſdam effecit res naturales, quæ ordinem rerum ſupranaturalium aliquo veluti paradigmate repræſentarent. Nec enim aliter ſapien- B tiſſimus mundi opifex, atque omnium rerum molitor Deus architectatus eſt vniuerſa, quam vt Diuinitatis ſuæ effigiem, atque pulcherrimam Chriſti ſui imaginem vultumque ac digitos in totius mundi tela imprimeret. Conſimilem ferè in modum ex Ariſtotele libro de mundo, cap. 6 proditum accepimus, tanto Phidiæ artificio, tamque fallenti vetulus ſymmetria, imaginem ſui ſimulachro deuinxiſſe Mineruæ, vt eximere inde, ſi quis cuperet, alia via non poſſet, quam vt ipſum ſimulachrum opuſque eiuſmodi compactile confunderet.

5. *Symbolica naturalium rerum ſignificatio quantopere ſapientium mentes capiat.*

Dum hunc igitur rerum ſignificationem attentè mens conſiderat, tantoperè eâ capitur; vt id non immeritò iudicet, in plurimis ex iis rebus, quæ humanis viſui ſunt obiectæ, licèt alioqui ad hominum vſus nullius vtilitatis forent; ſatis tamen ſupérque eſſe, eam ſigni- C ficationem in eis reperiri, quam vt indicarent, conditæ ſunt: vt ex eo ſolùm illarum productio congruentiſſima & Deo valdè digna videatur. Nec verò id propterea dixerim, quòd exiſtimem, creaturam aliquam eſſe, cuius natura aut hominibus, aut aliis animantibus, quibus homo indiget, non vſui & vtilitati ſit. Huius enim rei nulla tenet ſapientes dubitatio. Illud tamen aſſero, eâ etiam ſublata vtilitate, ſufficere adhuc ſignificationem ſymbolicam rebus ipſis innatam, vt eas condidiſſe ſummæ ſapientiæ fuiſſe appareat. Etenim in Diuini conſilij ratione, maioris multò momenti eſt, viſibilem creaturam hominum animis ſpiritualis libri vices gerere, quam eorundem hominum corporibus naturali commoditate ſeruire. Quòd ſi in hac commoditate naturalis philoſophia adeò admiratur Dei conditoris ſapientiam, præter- D miſsâ ſpiritualium rerum repræſentatione, quanta illos occupabit admiratio, qui corpoream hanc rerum molem mentis oculis penetrantes, occultiorem illam Dei ſapientiam in eiſdem rebus abditam intuentur? Licet autem Deus infinita ſua prouidentia atque ſapientia vtriſque hominum commodis tam corporum, quam animarum, in mundi huius creatione conſuluerit, plus tamen animi inſtitutionem, quam corporis alimenta duxiſſe, quis dubitet?

6. *Chriſti miracula reconditâ myſteriorum ſignificatione plena ſuêre.*

Hunc eundem potiſſimùm finem in Iſraelitici populi euentibus, & externa rerum facie Deus intendit, vt docet Paulus 1. Corint. 10. 11. *Omnia in figura contingebant illis.* Et quod maius eſt & excellentius; ipſa Chriſti Saluatoris noſtri miracula, reconditâ myſteriorum ſignificatione plena ſunt, vt conſtans eſt ſanctorum Patrum ſententia. *Habent enim Chriſti miracula, ſi intelligantur, linguam ſuâ,* E vt acutè Auguſtinus tractat. 24 in Ioannem. Vide etiam eundem tractat. 44 & Gregorium homilia 2. in Euangelium. Perſpicuum autem eſt, cùm in veteris Teſtamenti figuris, tum in Chriſti Domini miraculis, ſignificationis elegantiam in eo ſitam eſſe, vt Diuina prouidentia ipſis vtatur ſymbolis, quæ in prima mundi fabrica ediderat. Noua enim repræſentatio coaleſcit ex rerum, quibus ad eam opus eſt, coniunctione, vt ſingulæ propriam exerceant ſignificationem; eam nimirum, quam cuiuſque rei natura, pro inſita ſibi ſimilitudine, repræſentat. Atque hanc ſimilitudinem eo fine tribuit illi architectus Deus, vt eam ad vlteriora deinceps myſteria indicanda vſurparet, vtque ſuis familiaribus ſolatio & oblectamento eſſet. Itaque primigenia ſymbola atque emblemata illa propriè ſunt, quæ Deus in prima mundi F ſtructura & editione, mirabili varietate produxit: atque ab his quidquid eſt boni, concinni, & elegantis in cæteris hominum ſymbolis ſiue antiquis, ſiue recentibus, deriuatur. Neque enim ſatis aptum eſſe poteſt hieroglyphicum id, quod non in naturali aliqua fundetur proportione; cui Deus myſterij ſignificationem addictam & annexam eſſe voluit.

Quænam propria cuiuſque rei ſymbola.

7. Si ſuperiùs dicta attentè conſiderentur, facilè intelligitur ex iis, proprium cuiuſque rei ſymbolum illud eſſe, quod ſuam naturam ad eam rem ſignificandam accepit. Deinde, quis dubitet, totam ſymbolicæ ſignificationis elegantiam conſiſtere in optimo ſymboli cum veritate, cui applicatur, connubio? Hoc eſt, vt ad illud myſterium adumbrandum nullum aliud præterea ſymbolum ita

aptum & congruens excogitari poſſe videatur: & ſymbolum ipſum ad nullam aliam ſignificationem ita congruenter aptari poſſit. Atque ad hoc ſymbolicæ perfectionis faſtigium niti debet, qui Apocalypſeos explicat ſymbola. Exempla ſint. Applicantur nubes, Euangelicæ prædicationi, ſceptrum ferreum, Chriſti regno, leo, virtuti, ac fortitudini; vitulus, beneficentiæ; homo, rationi & iuſtitiæ; aquila, ſapientiæ; equus, ſaluti ſeu ſaluationi; ſol, diuinitati; luna humanitati Chriſti, atque etiam Virgini Mariæ; horribilis grando, obſtinationi cordis; duodecim gemmæ, totidem per ordinem Apoſtolici ſymboli articulis; ingens meſſis, multorum conuerſioni; magna vindemia, martyrio plurimorum; mirabilis terræ motus, admirandæ rerum mutationi, &c. In hiſce omnibus illud interpretis debet eſſe munus, vt oſtendat, eiuſmodi ſymbola nulla alia ratione ita rectè ac cohærenter diſtribui, nec ad alias ſignificationes adeò aptè accommodari potuiſſe; nec in eorum loco alia potuiſſe ſymbola reponi æquè ad eam ſignificationem conducentia. Idem etiam ſtudendum interpreti eſt in iis ſiue ſymbolis, ſiue alluſionibus, quæ ex veteribus hiſtoriis petuntur. *Omnia enim in figura contingebant illis.* Nam ſi ratio nos cogit, vt in iis ſymbolis, quæ ex rebus naturalibus Apocalypſis deſumit, ſymbolicam perfectionem ſummo gradu eſſe credamus; quis neſciat idem omnino eſſe dicendum in iis hieroglyphicis; quæ vel ad veteris inſtrumenti hiſtorias, vel Prophetarum vaticinia alludunt? Quamobrem ſi in Apocalypſi altaris ignem ad religionis & charitatis ignem; ſi viginti quatuor Salomonici templi principes, ad Eccleſiæ Chriſtianæ ſacerdotes; ſi Ægypti plagæ, ad eas, quibus Deus Gentilitatem debellauit, plagas; ſi denique Cyri ac Darij per exhauſti fluminis alueum in Babylonem irruptio, ad nouum & inſperatum Chriſtianorum occupandæ Romæ conſilium & aggreſſionem applicatur; in iis atque aliis id genus ſymbolis, id vnum interpres ſpectare debet, vt planum faciat, non alia æquè apta & elegantia reperiri; neque illa in alia ſignificatione adeò concinnè exponi poſſe.

Varia Apocalypſeos ſymbola.

Quàm aptè debeant ſymbola rebus, quibus deſeruiunt, quadrare.

8. *Nihil in Apocalypſeos figuris eſſe debet, quod non ad ænigmatices ſenſus normam redigatur.*

Quod hactenus dictum eſt de perfectione ſymbolica, cogit, vt in ſingulis Apocalypſeos figuris nulla pars quantumuis exigua relinquatur, quæ non ad ænigmaticum ſenſum explicanda ſit. Sed dicet fortè aliquis, nimiam eſſe moroſitatem, omnia ſingillatim velle applicare: cuius opinioni non deerit patronus, cùm recens quidam ſcriptor prudens ac doctus, dum regulas ad Apocalypſeos intelligentiam præſcribit, hæc verba inter alia protulerit: *In tractandis*, ait, *viſionibus huius libri non ſunt omnia ad viuum reſecanda, nec minutiſſima quæque ſcrutanda, neque nimis moroſè & anxiè inhærendum ſingulis verbis; neque de accommodatione omnium ad id, quod nos intendimus, ac docere volumus, nimio plus laborandum. Hoc etiam ſeruandum eſſe in tractandis parabolis monuit Chryſoſtomus, Matth. 25. Satis igitur fuerit ſcopum, ad quem tota viſio dirigitur, indicare; & oſtendere principales eius viſionis partes ad id, quod nos intendimus, aptè & congruenter accommodari, & bellè quadrare.* Hæc ille. Et præter homiliam illam Chryſoſtomi in Matthæum, quæ eſt 63. Theophylactus Lucæ 16. ait, *Non oportet omnes parabolarum partes curioſius inquirere; ſed quatenus propoſito vtiles. Reliqua enim omittenda ſunt, quaſi parabolam contexentes, & nihil ad propoſitum conducentes.* Præter hæc, Auguſtinus de ciuitate, lib. 16. cap. 2. fin. *Propter ea*, inquit, *quæ aliquid ſignificant, etiam ea, quæ nihil ſignificant, attexuntur. Solo enim vomere terra proſcinditur; ſed vt hoc fieri poſſit, etiam cetera aratri membra ſunt neceſſaria; & ſoli nerui in citharis aptantur ad cantum; ſed vt aptari poſſint, inſunt & cetera in compagibus organorum, quæ non percutiuntur à canentibus; ſed ea, quæ percuſſa reſonant, his connectuntur. Ita in prophetica hiſtoria dicuntur etiam aliqua, quæ nihil ſignificant; ſed quibus adhæreant, quæ ſignificant.*

9. *Inter parabolæ & ænigmatis interpretationem quid interſit.*

In ſacri ænigmatis explicatione, ſatius eſſe noſtram ignorantiam, quàm aliquam eius partem minùs aptam fateri.

Hanc ad rem alia poſſent inſuper afferri: ſed meo iudicio, valdè aberrant qui exiſtimant, quod de parabolis dicitur, ad ænigmaticas viſiones pari ratione poſſe extendi. De parabolis quidem eſt alia ratio, (vt infra dicam.) Ceterùm de viſionibus ænigmaticis, qui arbitratur ſacram Scripturam addere aliqua, quæ nihil ad ſignificationem myſterij deſeruiant; ille profectò Spiritus ſancti ſapientiæ iniuriam irrogat. Quis enim dubitet ænigma multò perfectius fore, ſi nihil contineat omnino, quod myſterio careat? Aut quis ignoret, nonnulla minutiora nihil ad ſignificationem conducentia in ænigma ingerere, nihil eſſe aliud, quam verſum inutilibus & ſuperuacuis dictionibus infarcire? Quis enim ingenioſus homo auderet proferre in lucem aliquod ænigma, cuius nonnullæ partes nulli eſſent vſui & vtilitati ad ſignificandum? Cur igitur illud Spiritui ſancto tribuamus, quod ingenioſi hominis ſapientiâ ac prouidentiâ indignū prorſus exiſtimemus? Quantò prudentius erit, quod explicare aut applicare neſcimus, in eo grande aliquod myſterium abſtruſum eſſe, planè fateri, quod noſtra exilitas ac paruitas conſequi nequeat; quàm temere & audacter proferre, nihil ibi latere myſterij? Multò aliter iudicaret Auguſtinus; cuius ea ſunt verba in proœmio Pſalm. 118. de illius expoſitione agens, *Quanto videtur apertior, tanto mihi profundior videri ſolet; ita vt etiam quàm ſit profundus, demonſtrare non poſſim, &c.* Quare mea quidem ſententia conſultius eſt ad Auguſtini imitationem, credere nos alicuius viſionis ſcopum non collineaſſe; quando reliquæ ſunt partes aliquæ, quæ explicari & applicari adhuc non poſſunt; quam nobis perſuadere, ſatis eſſe, vt præcipuæ applicentur partes; nec oportere vt minutiorum applicatio quæratur. Noſtram certe ignorationem confiteri ſatius eſt, quam eorum, quæ ignoramus, culpam in Scripturam conferre. Etenim ſi in acuti & perſpicacis ingenij ænigmate, illum non immeritò irrideremus, qui ſe ipſius ſenſum probè aſſecutum eſſe iactaret; cùm tamen aliquæ partes a ſe non intellectæ nec applicatæ manerent: illum etiam non iniuria irridere poſſemus, qui ſacræ Scripturæ ænigma aliquod ſe intelligere affirmaret; propterea quòd illud ſolùm applicet, quod ſibi videtur præcipuum, ceteris intactis prætermiſſis.

10. *Obiectio.*

Solutio.

Dices, eandem videri eſſe rationem parabolarum & ænigmatum; & de parabolis id expreſſè docere Chryſoſtomum, Auguſtinum, & Theophylactum, quod ſupra vidimus. Ad hoc dico, Auguſtinum, (vt ea ipſius contextu euidens eſt) non ibi de parabolis agere, ſed de ſacræ Scripturæ hiſtoriis, ibi enim manifeſtè loquitur de Noë & filiorum hiſtoria. Atque in eius enarratione aſſerit, eam fuiſſe Spiritus ſancti mentem, vt myſterium agnoſceremus, quod Deus in ea voluit ſignificari. Quod vbi fuerit animaduerſum, clarè perſpicitur, Auguſtinum ſatis meritò dixiſſe, non opus eſſe, vt vniuerſa hiſtoria ſecundùm omnes ſui partes illi myſterio ſignificando deſeruiat. Ad cuius probationem mirificè conducunt duo illa aratri & citharæ exempla.

11. *Quæ in ſacris parabolæ appellantur, omnes eſſe fictas, non eſt neceſſe.*

Atque vt ad parabolas deueniamus, non eſt neceſſe, vt omnes, quæ parabolæ appellantur, fictæ ſint. Qua enim ratione referri poteſt ficta aliqua narratio, vt per eam ſalutis doctrina explicetur; eâdem recenſeri poteſt vera hiſtoria ad ipſammet doctrinam elucidandam. Exempli gratia. Si hiſtoria de filio prodigo in aliqua orbis parte eodem modo, quo à Chriſto narratur, accidiſſet, ad Chriſti mentem ſeu finem, quem intendebat, non minùs eſſet apta, quam ſi illam omnino finxiſſet. Imò verò non deſunt, qui exiſtiment parabolas omnes, quas narrauit Chriſtus, veras fuiſſe hiſtorias, quæ alicubi acciderant. Nemo enim ficta vtitur narratione, quando veram nouit hiſtoriam, quæ æqualiter poſſit eidem inſtituto conducere. Atque homines aliquos ita inſigni memoria & ingenio præditos videmus, vt quamcumque ad rem, de qua incidat ſermo, veræ alicuius hiſtoriæ meminerint, eamque appoſitè recenſere cum audientium admiratione norint. Si ergo id in homuncionibus ex luto effictis reperitur; Chriſtus, qui hiſtorias omnes, quotquot in toto terrarum orbe euenerant, habebat in promptu, quid neceſſe habebat fictis narrationibus vti, cùm iis, quas nouerat innumeras, vti poſſet?

12. *Damaſcenus de parabolarum veritate.*

Hæc fortè ratio eſt, quæ Damaſcenum impulit, vt diceret, ſermone de iis qui in fide migrarunt; *Nequis dicat, quòd parabola ſit, propterea minus ſatis comprobatum, quod propoſitum fuerat. Sciat dominus Saluatoris noſtri parabolas, rerum eſſe exiſtentium, ſicut in eis contenta ſunt & demonſtrata.* Hæc Damaſcenus. Si verò Chriſti parabolæ, hiſtoriæ veræ ſunt; ad eas extendi poteſt, quod Auguſtinus aſſerit de hiſtoria Noë. Notum enim eſt, prudenter ſatis referri veram aliquam hiſtoriam, quæ alibi accidit; vt quod præcipuum in ea eſt ad rem illam, de qua agitur, applicetur. Quòd ſi Chryſoſtomus, & Theophylactus arbitrantur in Chriſti parabolis eſſe aliquid, quod myſterio vtile non ſit, veriſimile eſt, illos exiſtimare, veras eſſe narrationes. Nam in fictis præſtat fortaſſe, nihil abſque myſterio fingere. Aut forſitan quod dicunt, non de omnibus Chriſti parabolis, ſed de nonnullis ſingillatim intelligendum eſt. Atqui aliquas ex Chriſti parabolis, veras fuiſſe hiſtorias, quis dubitet? Si tamen in parabolis doceat prudentia non ea ſolùm debere confingi, quibus ineſt myſterium, ſed nonnulla etiam, quæ ipſam narrationem ad imitationem veræ hiſtoriæ comitentur; id ſaltem in ænigmaticis ac ſymbolicis viſionibus abs re eſt, quarum lex eſt, vt nihil abſque myſterio contineant: atque adeò addere aliquid in ænigmate, quod myſterio vacet, perinde eſt, ac ineptum ænigma proferre.

15. *Chryſoſt. & Theophylactus explicantur.*

Cæterùm vt regrediar ad Chryſoſtomum, & Theophylactum; veriſimile exiſtimo, illorum mentem eſſe, non vt ſuperuacanea eſſe in parabolis verba aliqua affirment, ſed vt qui omnium ſenſum aſſequi non potuerit, præcipuarum partium intelligentia contentus ſit, & ex iis fructum percipere conetur, nec tam de noua myſteriorum inquiſitione ſollicitus ſit, quam de fructu capiendo ex iis, quæ probè intellexit. In quo tamen non negatur, quamlibet earum particulam, licèt valdè exiguam, reconditis ſenſis carere; ſed prudenter monentur concionatores, vt ad audientium potiùs fructum, quam ad ingenij oſtentationem, mentem intendant.

Et quidquid ſit de mente Chryſoſtomi & Theophylacti; illud certè indubitatum eſt, eum, qui ex viſione ænigmatica nihil non aptè & concinnè applicat, multò magis cunctis ſatisfacere, quam qui ea tantùm applicat, quæ ſibi potiora videbantur. Quamobrem inuenta expoſitione aliqua, quæ omnia etiam minutiſſima egregiè quadret, euidenter demonſtrabitur, interpretationem illam, quæ omnium applicationem aſſequi non potuit, veram & germanam non fuiſſe.

NOTATIO DECIMASEXTA.

De energia perfecti ſymboli, & an claritati deſeruiat.

1.

Diximus de perfecta propoſitione. Nunc de energia, id eſt, de vi, & efficacitate optimi cuiuſq; ſymboli; quod poſtquam ritè eſt applicatum, multò plus vno aut altero verbo complectitur, quam aliter magno verborum anfractu dici poſſet. Solent magna & perſpicacia ingenia breui quadam ſententia multò plus, quam alij ingenti volumine coërcere: quod perinde eſt, ac maris immenſitatem quodammodo in nuce includere. Eiuſmodi ergo energia nulla alia in re ita elucet, atq; in excellentibus ſymbolis, quę ob mentis oculos poſita, integri ſæpe libri materiam vnico verbo complectuntur. Cùm enim totam ſuam naturam ad peculiarem rem ſignificandam acceperint, omnes quas habent vires ac facultates, eidem ſignificationi augendę & perficiendæ deſeruiunt. Etenim cùm, verbi gratia, legimus: *Byſſinum iuſtificationes ſunt Sanctorum.* In hac veluti ſumma, liber integer de byſſi, ſeu lini dotibus & facultatibus continetur. Atque hoc ſpectant, quæ Plinius de lino latè ſcripſit, *& de iniuriis*, ſic enim ille, *quibus ſemper melius, id eſt, candidius & ſplendidius euadit.* Conſideratiſque iis omnibus, quæ lino ſunt propria, & animaduerſa pulcherrima eorum omnium proportione ad iuſtificationes Sanctorum ſignificandas, non eſt maius vero, in ſymbolica lini ſignificatione integri libri materiam recondi. Idem dico de margaritarum ſymbolo ad virginitatem ſignificandam, ac de ſingulis gemmarum ad eum, cui aptantur articulum. Et certè tantáque ſunt, quæ in vnoquoque ſymbolorum eiuſmodi includuntur, tam æqua & apta eorum proportio, vt attentè conſideranti ingentem pariat admirationem.

Exempla de elegant. ſymbolorum Apocalypſeos ſignificatione.

2. *Quantus in ſacris ſymbolis campus ingenijs pateat.*

Iam verò, cùm in ſymbolis aliquæ cæteris litteris hiſtoriæ perſtringuntur; liquet planè, latiſſimum explicatione aperiri campum. Verbi gratia Vbi per nubes aſſignatur Euangelij concionatores indicari: ſi præter naturales nubium qualitates, (in quibus tanta eſt ratiocinandi ſeges) mentis aciem in iis defigimus nubibus, quibus olim Deus ſuam voluit maieſtatem ac præſentiam teſtari; vt per deſertum *in columna nubis*, in monte Sina, quando ad legis promulgationem *operuit nubes montem*: in dedicatione tum tabernaculi, tum templi Salomonis, *cùm operuit nubes tabernaculum: Et, nebula impleuit domum Dei.* Denique in Chriſti transfiguratione & Aſcenſione, *Nubes lucida obumbrauit eos.* Et, *Nubes ſuſcepit eum ab oculis eorum.* Si ad hæc igitur omnia in Apocalypſeos nubibus reſpicitur; quis poſſit verbis complecti, quæ nubium ſymbolum in ſe habet incluſa? Infiniti penè operis ſit, ſi aliud genus ſymbola velimus percurrere, & expendere, quam ſit fœcunda, & quanta rerum vbertate affluens propria vniuſcuiuſque ſymboli ſignificatio.

Exod. 13. 21.
Exod. 24. 15.
Exo. 40. 34.
3 Reg. 8. 10.
Matth. 17. 5.
Act. 1. 9.

3. *Symbolorum fœcunditati & breuitas & perſpicuitas comitantur.*

Sed præter eam fœcunditatem, illud habent ſingulare ſymbola, quòd cùm multa ſumma breuitate complectantur, nihilominùs breuitatem comitetur maxima perſpicuitas. Hoc aliquis fortaſſe primo aſpectu, fieri non poſſe iudicabit, nam vt rectè Horatius,

—— Breuis eſſe laboro,
Obſcurus fio. ——

In Arte Poët.

Qui igitur claritas eſſe poteſt, vbi libri integri doctrina vnico verbo clauditur? cui ego viciſſim non nego, ſymbola, priuſquam applicentur, non ſatis percipi, quin obſcura valdè, & difficilis ænigmatis inſtar eſſe. Quando verò opti- A mè accommodantur, tota illa obſcuritas in magnam deſinit claritatem. Cùm enim iuxta Ariſtotelem, *nihil ſit in intellectu, quod priùs fuerit in ſenſu*, hinc fit, vt ex rerum corporearum comparatione ad cognitionem ſpiritualium aſcendamus. Quò verò comparatio melior eſt, eò plus illis lucis & claritatis affert. Quod ſi ita eſt, nullis verbis rei ſpiritualis veritas clariùs explicari poteſt, quam ſymbolis, quæ inter comparationes aptiſſima & excellentiſſima ſunt. Siquidem ex iis rebus deſumuntur, quarum natura ad illud, cui aptatur, ſignificandum producta fuit.

4. *Fideles in rerum ſupranaturalium cognitione per meliorem veritatis creditæ perceptionem illuſtrantur.*

Noto præterea, rerum ſpiritualium cognitionem, (quod neminem latet) non habere à fide claritatem: fides enim per ſe obſcura eſt. Cùm ea tamen benè ſtat, fideles in rerum ſupernaturalium cognitione proficere, & illuſtrari per me- B liorem veritatis creditæ perceptionem, per apprehenſionem perſpicaciorem, per maiorem eorum quæ fides docet, æſtimationem. Quam cognitionis excellentiam ſuo modo poſſumus claritatem appellare. Ad hanc ergo claritatem notum eſt, ſignificantiores comparationes plurimùm conferre, atque illis cognitæ veritatis conceptionem pleniorem fieri & illuſtriorem, & perfectiùs apprehendi ab intellectu, quæ abſque comparationibus non adeò diſtinctè percipiebantur. Cùm autem ſymbola inter cæteras comparationes valdè emineant; non dubium eſt, quin permagni interſit ad grauius veritatis pondus & æſtimationem. Quanta verò ſit ſymbolorum ſeu comparationum neceſſitas, ad rerum ſpiritualium declarationem, ſpiritualis vitæ magiſtri valdè ponderant, eámque Dionyſij Areopagitæ, ipſiúſque Pauli doctrinâ confirmant. Et remotis com- C parationibus, aiunt Chriſtianæ Philoſophiæ arcana explicari vix poſſe. Conſtat ergo ſpirituali doctrinę & cognitioni magnam claritatis lucem ex optimis ſymbolis accedere; ſcilicet quando interpretatio ſymbolum veritati per illud ſignificatæ perfectè aptat.

5. *Ex Apocalypſeos explicatione magnã accipit lucem ſpiritualis doctrina.*

Hæc omnia ſi ita ſunt, vt reuera ſunt: cùm Apocalypſeos ſymbola tantoperè excellentiâ & elegantiâ præſtent, negari non poteſt, quin vera Apocalypſeos expoſitio, magnam ſit lucem ſpirituali doctrinæ allatura. Id vt exemplo comprobemus, de ſacerdotalis dignitatis præſtantia multa poſſunt acutè & ingenioſè dici, nec tamen iudicio meo, quæcumque humana ratiocinatio in ea re conſequi poteſt & expendere; dignitatis huius celſitatem minùs explicant, quam vnum Apocalypſeos ſymbolum, in quo viginti quatuor Senioribus coram ſupremo Deo, throni. (id eſt ſellæ regiæ cum hypopodio) conceduntur. Etenim ſi ibi ſacerdo- D talis dignitas & excellentia repræſentatur; quid aliud potuit contingi, quod ita ſignificanter exprimat celſiſſimam illam officij maieſtatem, quæ non ſella tantùm, ſed regali etiam throno coram infinito Deo donatur? Apocal. 4. 4. *Et in circuitu throni ſedilia viginti quatuor, & ſuper thronos viginti quatuor ſeniores ſedentes.* Satis nunc ſit, locum quaſi digito oſtendiſſe. Et ſimile eſt in aliis permultis; quibus mirum eſt, quanta cognitionis lux fidei myſteriis effulgeat. In iis quæ ad morum doctrinam ſpectant, non minor eſt claritas, quæ ex ſymbolicis his ſignificationibus accipitur. Nam quod attinet ad humani cordis affectiones, de quibus ſpiritualis vitæ doctores ſapienter ac copioſè agunt; vniuerſæ eorum moralis philoſophiæ magna oboritur lux ex cap. 9. Apocalypſeos, ſi ſub fraudulentis illis E locuſtis, cordis deſideria, ſub furentibus equis, iræ ac furores ſignificentur; quæ ſunt veluti Sirenes ac furiæ huius tantæ támque admirandæ tragœdiæ. Et quæ de his ſymbolis exempli gratia ſubdidi; de cæteris omnibus dici ſimiliter poſſunt. Demum concludo, non magnam ſolùm eſſe ſymbolorum Apocalypſeos elegantiam, non miram ſolùm energiam; ſed, quod mirabilius eſt, clariſſimam quoque eſſe lucem, quam præpotens Deus in his ſymbolis abſtruſit. Et mirum ſanè eſt, ex libro ita obſcuro tantum claritatis elici poſſe: certiſſimum tamen id eſſe debet. Nec verò inuſitatum Deo eſt efficere, vt lux de tenebris ſplendeſcat, de quo vide 2. Cor. 4. 6.

Ad moralem doctrinam magna ex Apocalypſi lux refunditur.

In obſcuris Apocal. ſymbolis magnã lucem deliteſcere.

6. *Ioannes ex huius libri ſymbolis multò magis illuſtratus euaſit.*

Ex iis, quæ ſuperiùs diximus, illud etiam obiter conſtare velim, Ioannem in ipſiſſimis veritatibus, quarum antea cognitionem imbiberat, multò magis ſapientem & illuſtratum ex tot ſymbolorum reuelatione euaſiſſe. Atq; hæc F maior lux in fidei myſteriis atque doctrina, pluris à Dei familiariſſimis æſtimatur, quam aliarum denuo veritatum, quæ ſibi priùs erant ignotæ, reuelatio.

An Ioanni Apocalypſeos reuelationibus fuerint nouæ veritates editæ.

Quòd ſi me aliquis roget; an cenſeam, iuxta meam huius libri interpretationem, Ioanni in hoc libro res aliquas, quas ipſe antea neſciebat, fuiſſe prædictas? Reſpondeo. Non dubitandum eſſe, quin Ioannes probè noſſet Chriſtiano populo apud Danielem promiſſum fuiſſe mundi dominatum, & de Romano Imperio triumphum: nihilominùs tamen certum videtur ex eadem victoria atque triumpho, in Apocalypſeos reuelatione multa fuiſſe illi clarè ac diſtinctè oſtenſa, quæ antea non nouerat, & quorum cognitio ingenti eum affecit voluptate. Scilicet, ma-

gnam

vnam illam victoriam, ex Romæ conuerſione principium ſumpturam, & qua ratione, quibuſque inſtrumentis fuerat ad Chriſti fidem conuertenda; quanta porro erat futura nouæ Romæ ſanctitas atque auctoritas, quanta Chriſtiani populi acceſſio & incrementum; atque alia eiuſdem rationis, quæ latiùs in argumento perſtrinximus, & ſuis inferiùs locis explicabimus. Itaque in hac reuelatione Ioanni oſtenſa, illud ei videtur accidiſſe, quod Angelis in humani generis redemptionis myſterio eueniſſe D. Thomas affirmat; licèt enim conſtet, ipſis ante Chriſti incarnationem hoc myſterium innotuiſſe; poſtea tamen & ex Chriſti doctrina, & ipſius rei ſucceſſu & euidentia, plures denuò circumſtantias cognouerunt, quarum antea cognitionem non habebant. Et quamuis reuelatio Angelis facta non per ſymbola & ænigmata, ſed propria & aperta fuerit; Ioanni autem in ſymbolis & ænigmatis ſit oſtenſa: ceterùm qui ænigmata planè percipit, clariſſimam rei ſibi ſignificatæ notitiam aſſequitur. Atqui compertum eſt Ioanni, fuiſſe omnino explicatum ænigmaticæ huius actionis ſenſum. Præterquam quòd, cùm eſſet cæleſti luce illuſtratus, & ſacræ ſcripturæ myſteriis aſſuetus, licèt ſingillatim non illi huius viſionis interpretatio indicaretur, de eius tamen intelligentia neutiquam dubitaret. Cùm enim ſibi indubitatum eſſet, in Babylone Romam deſignari, & in ſacris literis ignem eſſe Spiritus ſancti ſymbolum: ex eo quòd illi prænunciauerat Babylonem citò igne conflagraturam; qui ita acutè percallebat, non magis dubitaret de ſenſu, quàm ſi ei apertè diceretur, Romam eo igne fore inflammandam, quem Chriſtus venit mittere in terram, & ſic de ceteris.

Nec plura de his, illud tandem pro colophone addidero, non fruſtra nobilia & perſpicacia ingenia naturâ ſuâ ad ſymbola, emblemata & ænigmata ingenti cum voluptate ferri; quin & ſacras ipſas literas eiuſmodi ſymbolis & myſticis ſignificationibus ſcatere.

NOTATIO DECIMASEPTIMA.

Ex clariori eiuſdem doctrinæ perceptione colligi interdum multa, quæ noua primo aſpectu videantur.

2. APOCALYPSEOS ſymbola, vbi cognita perſpicuè fuerint, magnam ſpiritualis doctrinæ lucem & claritatem allatura, ſuperiori notatione oſtenſum eſt; atque illud additum, nouam myſteriorum fidei lucem, quæ clariorem eorundem inſpectionem efficiat, pluris fieri debere, quàm veritatum nouarum reuelationem. His modò id annecto: quod etſi ſpiritualibus viris compertum ſit, omittere tamen in præſenti non debui: Nempe, eos, qui maiorem & clariorem lucem earumdem veritatum, quæ omnibus notæ ſunt, adipiſcuntur; quædam animaduertere, quæ minùs acutè inſpicientibus, noua videri ſolent: cùm tamen noua doctrina non ſit, ſed vnius veritatis cum alia comparatio. Id quod hominum verè ſpiritualium proprium eſt, vt ſapienter Paulus 1. Cor. 2. 13. *Loquimur in doctrina Spiritus, ſpiritualibus ſpiritualia comparantes.* Exemplum eſto, quod frequenter vſu venit. Qui enim Chriſtianæ fidei rudimenta, quæ pueris etiam proponi ſolent, ſatis edoctus, nunquam tamen eorum inter ſe comparationem audierat, hic ſanè abſque noua aliqua doctrina, ex attenta ſolùm myſteriorum, quæ iam didicit meditatione, & acriore adhuc perceptione, id tandem cernit, quod ſibi antea diſtinctè propoſitum non fuerat, videlicet, tria illa Chriſti incarnationis, paſſionis, & Euchariſtiæ beneficia inter cetera omnia in genus hominum collata, clariora longè eſſe & præſtantiora. Hæc beneficiorum quorundam cum aliis comparatio ſibi antea clarè prædicta non erat: ſed ille Dei gratia adiutus, aſſidua doctrinæ ſibi traditæ conſideratione, & ſpiritualibus ſpiritualia comparando, diſcit per ſe, quod non fuerat doctus ab aliis. Nec tamen nouam doctrinam diſcit; quamuis noua ſibi in ea claritas effulgeat. Porrò his comparationibus mirum in modum creſcit ſpiritualis doctrinæ æſtimatio atque diſtinctio. Quod viri pij, & diuinis contemplationibus dediti experimento affatim didicerunt.

Multa non noua, ſed nouè ex hac interpretatione colligi.

Ex noua ſacrorum myſteriorum comparatione, noua ipſorum myſteriorum cognitioni lux oboritur.

His igitur nouis diuinarum rerum comparationibus exiſtimo permagnam in Apocalypſi lucem afferri; cùm ex argumenti filo ac ſerie, tum ex accurata myſteriorum fidei tractatione; non tam ad eorum corpus quàm ad animam & medullam ſpectante. Quod quoniam magni momenti eſſe duxi, in peculiari notatione ſeponere ſtatui, & ad nonnulla ſingillatim deſcendere, valdè digna, quæ a Chriſtianis hominibus ponderentur.

Septem diuinæ prouidentiæ perfectiones in ſeptem primo capitis ſpiritibus adumbratæ.

Primò, vt de ſeptem ſpiritibus loquamur, quos in ipſa capitis primi ſalutatione legimus, ſi vera explicatio ſit, quam ipſe ſequor, de ſeptem Diuinæ prouidentiæ per- A fectionibus; ei qui in attenta diuinæ prouidentiæ conſideratione non fuerit verſatus, nouum fortaſſe videatur eius prouidentiæ perfectionem ad ſeptem ſpiritus ſeu virtutes reduci. Verùm qui in fidei myſteriis meditationis fixerit pedem; magnam proculdubio inueniet lucem, magnáque perfundetur voluptate, vbi aduerterit Diuinæ prouidentiæ perfectiones ſeu virtutes in ſeptem, noſtro modo, partiri. Quem numerum in ſeptem ſigillis obſeruauit Ioannes; perſpexit enim in ſingulis ſigillis, latêre priùs, deinde retegi atque patêre earum perfectionum ſingulas. Cùmque animaduerteret, ſigilla eſſe non ampliùs ſeptem; hinc manifeſtè elicuit, in illo ſeptenario infinitam Dei prouidentiæ perfectionem contineri: atque adeò ſub his ſeptem rationibus eſſe ſpiritualibus hominibus venerandam.

In tota hac interpretatione nihil in doctrina aut nouum, aut minùs certum adſtruitur.

B 3. Non me latet, (quæ eſt in humanis ingeniis diuerſitas) aliquos fortaſsè non defuturos, apud quos mea hæc de ſeptem ſpiritibus expoſitio non bene de nouitate audiat. Ceterùm, aliud eſt diſputare, vtrùm doctrina hæc de ſeptem Diuinæ prouidentiæ perfectionibus ſit noua, aliud, vtrùm hæc fuerit Ioannis mens, quando de ſeptem Dei ſpiritibus meminit. Quod ad primum attinet, non in hoc tantùm loco, ſed generatim loquendo, id apud me firmiter ſtatui, non ſolùm, nequid nouum in doctrina, ſed etiam nequid minùs certum & in quo variis Catholicorum opinionibus diſceptetur, in tota Apocalypſi proferam. Exiſtimo enim imprudentiæ notam mihi poſſe inuri; ſi Apocalypſeos ænigmata ad eius rei explicationem traherem, quæ non ſit certa & com- C munis Catholicorum omnium doctrina, in qua conſentiendum nobis omnibus neceſſariò ſit. In aliis liceat ſanè vnicuique hanc aut illam probabilem opinionem defendere. At ænigmata ad opinionum ſignificationem non ita aptè vſurpantur; aptiſſimè verò ad communem totius Eccleſiæ doctrinam, in quam vt certam atque ab omnibus receptam Catholici omnes pedibus (quod aiũt) ire debent. Atque in hoc ſenſu prudentiſſimum eſt illud ex Dionyſio, *Theologia ſymbolica non eſt argumentatiua.* De quo ſupra notat. 10. Nec enim conſentaneum eſt, ænigmatum interpretatione vti velle ad ſingularem interpretis opinionem ſuadendam. Itaque quocunque in loco aliquam Apocalypſeos interpretationem ſequor, hoc ipſum imprimis ſtatuo, doctrinam ipſam, cui textum applico, D non eſſe alicuius propriam, aut duorum vel trium opinionem, ſed communem Catholicorum omnium ſententiam. In quo, ſi fallor, meam expoſitionem irritam, ac nullam eſſe volo. Huius enim ædificij fundamentum in vera ac ſolida doctrina iacere ſtatuo. Iuxta id, *Principium verborum tuorum veritas.* Pſalm. 118. num. 160. Cum hoc tamen rectè componitur, aliquid interdum in Apocalypſi iuxta meam explicationem reperiri, quod prima ſpecie videatur nouum: propterea quòd a multis illac fuerit obiter prætergreſſo. Nõ tamen ſemper, id eſt, reuera nouũ quod prima ſpecie nouũ videtur. Aduertit hoc M. Tullius lib. de perfecto Oratore, vbi ait, *Quidã reprehẽdent, quòd inuſitatas vias indagemus, tritas relinquamus. Ego autẽ & me ſæpe noua videri dicere intelligo; cùm peruetera dicam, ſed inaudita pleriſque.* Contingit ſanè aliqua propterea noua & inaudita nonnullis videri, quòd ea non antea ſe- E riò conſiderauerint: quæ tamen ita ſint in communi ac certa omnium doctrina ſolidata; vt nihil aliud ſint, quàm noua veteris myſterij ponderatio, noua ipſius veteris doctrinæ animaduerſio; & vnius virtutis cum alia comparatio. Quemadmodum ſi, verbi gratia, aſſeramus Dominicæ incarnationis, paſſionis, & Euchariſtiæ beneficia potiſſima eſſe omnium, quotquot in nos contulit Deus. Hoc enim qui neget (niſi fidem etiam negare velit) quid dicat, planè non intelligit. Similiter ergo diuinæ prouidentiæ perfectiones ſeu virtutes ad ſeptem reuocari, non eſt diſtinctionem aliquam in diuina natura conſtituere; ſed de Dei attributis ac virtutibus pro noſtro captu loqui; atque ex Apocalypſeos viſione colligere, in ſeptem ſigillis totidem diuinæ prouidentiæ perfectiones conſiderari. Nempe, *magni animi Virtutem, Beneficentiam, Æquitatem, ac Sapientiam.* Quorum docu- F menta clariſſima in Iudæis ad Chriſti fidem conuerſis merè edidit. *Patientiam* porrò, *Commiſerationem*, ac *Seueritatem*; quibus in rebelles Iudæos, & Chriſti fidem reſpuentes, vſus fuit. Atque ex penitiſſima huius diſcenſus intelligentia planum fit, totam Dei prouidentiæ perfectionem in ſeptem illis attributis conſiſtere. Atque hæc de primo ſuperioris diuiſionis membro.

Ænigmatũ ſolutio ad opinionum probationem non aptè vſurpata.

Cur nonnulla pleriſque videantur noua, aliaque antiqua iam & recepta.

Iam quod ad alterum ſpectat; vtrùm ſcilicet, ea fuerit Ioannis mens, cùm de ſeptem ſpiritibus mentionem fecit? & vtrum ſeptem ſpirituum nomen, ſeptem illis virtutibus aptè quadret? Quamuis meam ipſe interpretationem ita veram exiſtimem, vt de ea nulla me teneat dubitatio, ſed neque hic probandi locus eſt, nec ceteros ad meam adducere ſententiam contenderim. Vnuſquiſque in ſuo ſenſu abundet. Atqui in hoc non valdè laboro, ne quis meam declarationem nouam eſſe credat: fortaſſis enim hac in re, vt in aliis etiam non paucis, aliquam præ ſe fert nouitatem; non tamen ita magnam, quin in præcipua totius corporis fabrica & ſtructura auctores habeat & architectos, tum ex veteribus, tum ex recentioribus non ignobiles, vt vidimus notat. 12. Illud ergo inprimis ſtatuamus oportet, doctrinam eſſe certam, & extra omnem controuerſiæ aleam inter Catholicos poſitam; poſtea verò ad expoſitionis nouitatem pergemus, & ad nouæ explicationis cenſuram, de quo infra notat. 19. Sed vt hoc etiam obiter dixerim, vbi de doctrinæ firmitate & excellentia conſtet, hoc ipſum ad noſtram declarationem confirmandam conduceret.

3. *Doctrina de ſeptem diuinæ præſidentiæ ſpiritibus veris ſpiritualibus valdè vtilis.*

Vt verò ad eandem de ſeptem ſpiritibus veritatem regrediar; tantum abeſt vt eiuſmodi doctrinam, tanquam nouam reiiciendam eſſe verear, vt licet mea interpretatio nullius præterea vſus & vtilitatis foret, quam vt ſpiritualis vitæ ſectatoribus hoc munuſculum deferrem, ac de ſeptem ſpirituum excellentia agerem: meum tamen hunc laborem non caſſum & inutilem, ſed vtilem fore ac fructuoſum ducerem. Verè enim tractus hic in Apocalypſeos primis, ac potiſſimis debet numerari. Sed de hoc latius ſuo loco. Et breuiter percurro nonnullas alias huiuſmodi conſiderationes, quas nobis Apocalypſis abundè ſuppeditat.

Chriſtianorū hominum conſcientias ad ſeptē diſcrimina reuocari.

Ea his eſt, conſcientiarum diſcrimina in Chriſtianis hominibus eſſe ſeptem, quarum ad ſingulas ſingulæ Chriſti epiſtolæ in ſecundo & tertio capitibus diriguntur. Atque ibi oſtendemus, diuiſionem hanc ſeptem conſcientiarum, nec in plura, nec in pauciora membra fieri debuiſſe, idque dignum valdè eſſe, quod a piis & ſpiritualibus hominibus attentè conſideretur. Alia eſt conſideratio, quatuor inordinatos amores eſſe veluti duces ac principes belli, quod aduerſus virtutem ac pietatem magna animorum ſtrage & internecione geritur, hos eſſe, *Amorem vitæ & voluptatis, Amorem diuitiarum, Amorem pacis mundanæ, Amorem proprij iudicij*, de quibus cap. 6. & 9. Alia eſt, ſeptem eſſe plagas, quibus Dei ſeueritas in has vitæ rebelles & obſtinatos peccatores percutit; quæ eo, quo enumerantur ordine in maiorem grauitatem excreſcunt. Eæ ſunt, *Fames, Bellum, Peſtis, Ignorantia, Concupiſcentia, Ira, Obduratio.*

Septem plagæ, quibus Deus obſtinatos percutit.

Poſſem & alia ſimilia conſiderationum momenta in Apocalypſi ponderare; ſed pro exemplo hæc adnotaſſe ſatis fuerit. Atque hæc ſit huius notationis clauſula, Apocalypſin videlicet permagni ab omnibus ſpiritualis vitæ tum doctoribus, tum diſcipulis, æſtimari debere ob nouam lucem, eámque copioſam, quam doctrinæ ſpirituali affert.

NOTATIO DECIMAOCTAVA.

Apocalypſin obſcurioribus veteris Scripturæ locis ac libris facem præferre.

1. *Ex obſcuriſſimi huius libri interpretatione multa in difficillimos veteris teſtamenti locos refunditur lux.*

ADDERE hîc viſum eſt, quod ſacrarum Litterarum ſtudioſis tanti pretij futurum exiſtimo, vt vix aliquid pluris ab iis æſtimetur. Idque adeò mirum eſt; vt niſi ipſis cernatur oculis, credi vix poſſit: Hunc nempe librum, qui hactenus ceterorum Scripturæ obſcuriſſimus iure optimo eſt habitus, eam in ſe lucem continere, quæ ſi rectè agnoſcatur, multis ac difficillimis veteris teſtamenti locis, maximam ſit claritatem allatura; ſed enim veriſſimum id eſt. Apocalypſis namque ſi rectè intelligatur, ſua luce illuſtrabit permultas ex antiquis prophetiis; Cantici Canticorum contextum; præcipuam libri Iobi partem; ex Pſalmis difficiliores, ac penè quidquid eſt in veteri Teſtamento, pulcherrimum & difficillimum. Hoc ſi ita eſſet, quid aliud obſecro, admirabilius? quid magis Theologis exoptandum poſſet afferri? quid præterea dignius ſumma Chriſti ſapientiâ, quàm Ioanni dilectiſſimo diſcipulo ænigmata hæc adeò obſcura miſiſſe, atque in illis ingentem lucem ad ſacrarum Litterarum intelligentiam incluſiſſe?

2. Hoc vt planum fiat, prænotandum eſt, priùs etiam quam hanc lucem videre contingat, Apocalypſin legenti conſtare, ipſius ſeriem atque contextum variis figuris ac ſymbolis eſſe compoſitum; quibus manifeſtè alluditur ad inſignia quæque & admiranda, quæ tum in Prophetis, tum in ceteris ſacræ Scripturæ libris effulgent. Itaque Ioannes, vt omnes actionis huius partes, & quaſi perſonas elegantiſſimo ornatu conueſtiret; omnes ſacræ Scripturæ apothecas perſcrutatus, quidquid in eis pulchrum, quidquid ſpecioſum, quidquid auro nitens erat, in vnam Apocalypſin tranſtuliſſe videtur, & ſuo quæque loco aptè diſpoſuiſſe. Nec dubium, quin id non leuiter & perfunctoriè, ſed ſapientiſſimè & appoſitiſſimè præſtiterit: atq; adeò A ad veram & perfectam veteris Scripturæ locorum intelligentiam reſpexerit. Quod cùm ita ſit, dubitari non poteſt, quin perfecta Apocalypſeos elegantia comprehendat veram & germanam Prophetarum & aliorum, quos reſpicit, locorum mentem. Si quis humaniorum litterarum apprimè doctus emblema aliquod, ſeu ænigma miro artificio componeret, in quo ad varios Homeri, Virgilij, & aliorum locos per alluſionem reſpiceret; ac præcipua huius operis perfectio poſtularet, vt eiuſmodi alluſio verum ac proprium eorum, quæ tangit, ſenſum contineret. Si igitur hoc ad eruditi hominis perfectum opus exigitur, quid de eorum ænigmatum perfectione credendum eſt, quæ Chriſti ſunt ingenio concinnata? Cùm igitur conſtet Apocalypſeos artificium, eorum locorum, quos reſpicit, intelligentiam in ſe complecti: B eadem etiam ratione conſtare debet, veram Apocalypſeos interpretationem iis omnibus plurimum lucis allaturam. Sicut ergo vera Prophetarum expoſitio, ac ceterarum Scripturæ partium, quas Apocalypſis perſtringit, ipſius Apocalypſeos interpreti maximum adiumentum præſtaret: ita etiam Apocalypſeos intelligentia ad eorum locorum declarationem quam maximum conferret auxilium. Si ſemel igitur vera huius libri acoluthia & cohærentia innotuerit; hæc eadem vaticinia Prophetarum, & multos alios Scripturæ locos mira luce perfundet.

Seu potiùs Chriſtus, à quo hæc prophetia, eiuſmodi ſymbolis conueſtita ad Ioannem miſſa eſt.

Ex Apocalypſeos intelligentia qui aliorum Scripturæ locorū explicatio colligatur.

Atque hac quidem luce cumulatè perfruentur ij, qui me pleniùs, & perfectiùs Apocalypſeos ſenſum perceperint. Ceterùm hæc ipſa intelligentiæ ſcintilla, quam mihi videor aſſecutus, quantulacumque eſt, eiuſmodi me C luce ad aliorum Scripturæ librorum intelligentiam colluſtrat, vt verè affirmare poſſim, pluris a me fieri, quod ex Apocalypſi ad veteris Scripturæ interpretationem edidici, quam quidquid præterea per totos quatuor & triginta annos ex ſacræ Scripturæ ſtudio hauſi. Placet igitur inſigniores aliquot locos præſcribere, vt quemdam veluti indicem conficiam eorum, quæ præcipuè ad Apocalypſeos interpretationem ſum per appendicem additurus. Tum quia illis fuit lux ab Apocalypſi impertita, tum etiam quia ad pleniorem Apocalypſeos ipſius intelligentiam ſpectant.

3. *Quæ Scripturæ loci ab Apocalypſi lucem accipiant. Ac primò Canticum canticorum.*

Ex his primo loco deſigno Canticum Canticorum, qui liber licèt non ſit primus in eorum ordine, quos ſelecturus ſum, eſt tamen, cui maior fortaſſe lux ab Apocalypſi diffunditur. Mihi certè ex Apocalypſi non ſolum vnius aut alterius Canticorum capitis, ſed totius libri ſeriem D ac ſenſum collegiſſe, eò fuit iucundius, quò liber hic ceteris veteris teſtamenti difficilior, non immeritò habeatur. Difficultas verò hæc in totius libri filo deducendo, & connectenda ſerie præcipuè poſita eſt. Ad hunc igitur librum non ſolum bis, aut ter alluditur in Apocalypſi; ſed in totius etiam libri contextu & argumento. Quod vbi primùm animaduerti, & præſertim in Chriſti nuptiis cum Romana Eccleſia (de quibus Apocalyp. 19. num. 7. *Venerunt nuptiæ Agni*) manifeſtè reſpectionem capitis tertij Canticorum, in quo de myſtica Salomonis deſponſatione agitur; agnoui protinus, in eo Canticorum loco ſermonem eſſe penitùs de publici Chriſtianæ religionis exercitij celebritate in vrbe Romana: ac mox Apocalypſeos acoluthia me docuit, quo pacto Canticorum filum E ducerem, & contextum ordinarem. Quare omnium conſequentiam capitum, ac totius libri ſenſum interpretari ſum auſus. Quod totum vni Apocalypſi refero acceptum, mihi ſummo ſolatio eſt.

4. *Secundus Iobi liber.*

Proximo loco Iobi librum conſtituo: licèt enim Apocalypſeos fax quatuor tantùm Iobi ipſius capita videatur illuſtrare; verùm in quatuor his totius libri medulla & ſubſtantia continetur. Iobi enim hiſtoria breui abſoluitur, & quod reliquum eſt totius libri, ad eius hiſtoriæ animam ſpectat, id eſt, ad varias de illa hiſtoria ratiocinationes. Et quamuis in iis, quæ amici cum Iobo ratiocinantur, quæque ipſe ad eorum rationes reſpondet, multa ſint, quæ diſcere poſſimus; hæc tamen omnia longè inferiora ſunt, ſi cum egregia illa concione, quam Deus ad Iobum è nube habuit, conferantur. Atque in hac Dei oratione cognoſcere debes, quæ fuerit in Iobi hiſtoria Diuinæ F prouidentiæ mens atque conſilium; & quæ ſit vera & opportuna conſolatio ad eos ſubleuandos, qui ſimiliter ac Iob, aduerſa fortuna oppreſſi in mœrore & ſqualore iaceant. Illa ergo Dei concio per tota quatuor capita durat, quæ vniuerſi libri medullam comprehendunt. Atque hæc mihi capita Apocalypſis expoſuit, poſtquam animaduerti, conſpirationem illam Draconis, Belluæ marinæ atque terreſtris expreſſam Apoc. 12. & 13. perſpicuè referri ad tres illas belluas, quas Deus debellare & euertere tantopere apud Iobum gloriatur. Eæ verò ſunt, Satan, Behemoth, Leuiathan. De Dracone namque Ioannes, *Vocatur*, inquit, *Draco & Satanas accuſator fratrum noſtrorum.* Quibus verbis, quaſi extento digito, Iobi accuſatorem indicauit. Et mox maris bellua Leuiathan, ſiue

Cetum: & beſtia de terra Behemoth, ſiue Elephantem reſpicere agnoſcuntur. Deinde vbi percepi Apocalypſeos ſenſum in illa trium belluarum coniuratione, & in bello, quod aduerſus ipſas gerit Deus pro Eccleſia; inde clenaile me exiſtimo Dei ad Iobum concionem ex proportione myſterij Apocalypſeos intellectam, excellentiſſimam eſſe; tum ad hiſtoriæ ipſius rationem & animam, tum ad Iobi ipſius vexati atque afflicti ſolatium.

5. *Tertius Pſalmorum liber.* Gradum facio ad nonnullos ex Pſalmis, difficiliores pariter & elegantiores, quibus lucem & claritatem ingentem Apocalypſis impertitur. In decimo namque capite Ioannes ſeptem tonitruorum vocem ſe audiſſe teſtatur: quod non fuit aliud, quam Pſalmum 28. deſignare, vbi ſepties vox Domini repetitur; nec alibi præterea in tota Scriptura ſeptem tonitruorum mentio fit. Et ex Apocalypſeos contextu patuit, quod eſſet ſeptem Dei vocum in Pſalmo myſterium; perinde enim fuit Pſalmum citare, atque dicere, ibi proprium eſſe locum ipſius argumento. Quantum igitur, quamque excellens eſt, Ioannem, vt primùm vnico verbo Pſalmum difficillimum perſtrinxit, ex eo ſolùm ipſius argumentum exponere? Idem omnino contingit in Pſalmo 44. & 47. 67. & 109. & in aliis non paucis.

6. *Quartus Iſaias, Ieremias.* Atque vt ad Prophetas deueniamus; caput Apocalypſeos quartum Iſaiæ thronum, & currum Ezechielis illuſtrat; quæ duo in vtriuſque prophetia ſunt præſtantiſſima. Præterea quidquid Iſaias ac Ieremias nonnullis capitibus de Babylonis excidio vaticinantur, ad Babylonicæ conflagrationis lumen, (de qua Apocalypſis) perſpicuum redditus.

Quintus Ezechiel. Bina etiam Ezechielis capita de Gog & Magog, à vigeſimo Apocalypſeos lucem accipiunt. Nec non magnifici templi & nouæ ciuitatis viſio, de quibus in extremis eiuſdem Prophetæ capitibus.

Sextus Daniel. Viſio præterea quatuor belluarum (de qua Danielis 7.) in 13. & 17. Apocalypſeos explicatur. Et mirabilem illum Angelum, (de quo Daniel c. 10.) prima Apocalypſeos perſona ſuo fulgore colluſtrat. Et ſtantem ſuper aquas (Danielis 12.) ille ſimiliter, qui habet pedem dextrum ſuper mare (Apoc. 10.) Duodecimo etiam Danielis capiti mira lux accedit ex duodecimo Apocalypſeos.

Septimus Habacuc. Octauus Zacharias. Equi inſuper, de quibus Apocalyp. 6. nos ad inſignis Habacuc cantici explicationem ducunt. Atque ad ſecundam Zachariæ viſionem, quæ omnino occupat ſex prophetiæ illius capita. Duodecimū etiam eiuſdem Zachariæ caput ex primo Ioannis optimè intelligitur. Alij denique permulti atque inſignes veteris teſtamenti loci maximam ex eo accipiunt lucem; quòd illi fulgentiſſimis Chriſti Domini oculis in ſua Apocalypſi perluſtrentur. Quæ ſplendidiſſima lux ad penitiora difficilioráq; ſingulorum Prophetarum capita, vnicâ ſolum alluſione extenditur. Sed mirabilius id inde apparet; quòd ſimul atque Apocalypſis obſcuriſſimo alicuius Prophetæ loco lucem attulit, in eandem protinus Apocalypſin, vnde lux effluxit, maximo cum fœnore reflectatur. Id quod quotidianâ aliarum rerum experientiâ non obſcurè comperitur. Ex candela enim aliqua accenſa pluribus aliis lux atque ignis communicatur: earumque viciſſim luce candela prior, quæ ceteras omnes accenderat, multò redditur lucidior & illuſtrior, omnibus vndique luminibus ſibi mutuò ſplendorem ſuggerentibus. Ita quidem licèt Apocalypſis hoc ſolum præſtet, vt locus aliquis ab ea tactus ſtatim illuſtretur & accendatur; ipſa tamen materia, quæ ignem concepit, aptiſſimum illi præſtat alimentum, quo fulgor eius ac lux mirè excreſcit & augetur. Quo fit, vt nouus ignis denuo augeſcens maiori fulgore poſſit facem, quæ ipſum accenderat, illuminare. Atque adeò ex eo quòd Prophetæ alicuius locus quam aptiſſimè conſonare & quadrare conſpicitur ſcopo ab Apocalypſi intento, inde ipſius Apocalypſeos ſenſus & ſignificatio, creſcente adhuc claritate, magis illuſtratur, vtroque loco ſibi inuicem opitulante, & mutua conſenſione validiſſimè auxiliante.

7. *Apocalypſin prius intelligi oportere, vt inde aliorum Scripturæ locorum intelligentia percipiatur.* Verùm vt Apocalypſeos liber ceteris poſſit afferre lucem; omnino eſt neceſſarium, vt luce ipſe ſua in primis eniteſcat ac vigeat; quâ penitus orbus eſſet, ſi eius integra ſeries ſimul explicata conſpectaque non foret. Quoniam *ipſa ſibi obſtat magnitudo*, vt ait Florus, *rerumq; diuerſitas aciem intentionis abrumpit.* Quare operæpretium eſt, totam Apocalypſeos interpretationem ſeorſum contemplari; vt deinde ad eorum locorum explicationem, quibus ab Apocalypſi lux oritur, expeditior via pateſcat. *Spiritum nolite extinguere*, inquit Apoſtolus 1. ad Theſſ. 5. 19. Nec abſimili ratione eos, qui Apocalypſeos face locorum aliorum lucem accendere, atque illuminare parant, commonere poſſis; vt expectent priùs, quouſque Apocalypſeos cohærentiam perceperint; ne ſi plures ſimul candelæ, lucis accipiendæ gratiâ, ad vnam tumultuariò accedant, accenſam vix atque lucentem prorſus extinguant, & omnes luce fruſtrentur. A

Hæc ergo fuit cauſa, quapropter Apocalypſeos interpretatio ſeparata ſit a multis locis, qui ab ipſa illuminantur. Eoſdem tamen omiſiſſe locos illa luce fraudatos, quam ab Apocalypſi mutuantur, fas non erat. Præſertim cùm ipſi viciſſim lucem Apocalypſeos reddant clariorem. Sed quoniam res eſt laboris atque operæ penè infinitæ; ſatis mihi erit inchoaſſe; prouehent alij, vtinam & perficiant.

NOTATIO XIX.

Reſponſio ad ea, quæ noſtro argumento obijci poſſunt. & primò ad nouitatem explicationis.

B HACTENVS noſtrum Apocalypſeos argumentum ſtatuimus, & ipſius confirmationem per aliquot capita tractauimus. Reliquum eſt ad proœmij totius complementum, iis obiectionibus ſatisfacere, quæ nobis poſſint opponi. Quæ autem mihi in præſenti occurrunt, (licèt non omnes fortaſſe præuiderim) ad quatuor capita reuocabo. Primum erit de nouitate expoſitionis noſtræ. Alterum de aliarum expoſitionum iniuria. Tertium de rerum magnarum omiſſione. Et quartum de nimia myſtici ſenſus conſectatione. Ad quorum ſingula ſingulis etiam notationibus reſpondere conabor. 1. *Obiectiones, quæ contra noſtram expoſitionem opponi poſſunt.*

Quod igitur ad primum ſpectat; nouarum expoſitionum licentiam coërceri oportere, perſuadent ea quæ Ribera in proœmio Aggæi adducit, vbi agit de veterum Doctorum explanatione ſequenda. Ac præſertim illud Ruffini, C qui libro 11. hiſtoriæ, cap. 9. aſſerit, *Baſilium atque Gregorium non ex propria præſumptione, ſed ex maiorum ſcriptis, ſacræ Scripturæ voluminibus operam dediſſe, & maiorum intelligentiam fuiſſe ſecutos.* Deinde Dionyſius de cœleſti Hierarchia, c. 1. nos docet, *Ad ſacrarum literarum intelligentiam, prout illas à patribus accepimus, accedendū eſſe.* Præterea Clemens Alexandrinus epiſtola 5. *Oportet*, ait, *ſacræ Scripturæ intelligentiam diſcere ab eo, qui à maioribus eam ſibi traditam ſeruat.* Vincentius item Lirinenſis c. 27. adducit illud Pauli 1. ad Tim. 6. 20. & epiſtola 2. cap. 1. 14. *Depoſitum cuſtodi.* Et addit: *Quid eſt depoſitum? id, quod tibi creditum eſt; non quod à te inuentum; quod accepiſti, non quod excogitaſti; rem non ingenij, ſed doctrinæ, non vſurpationis priuatæ, ſed* D *publicæ traditionis; rem ad te perductam, non à te prolatam; in qua non auctor debes eſſe, ſed cuſtos; non inſtitutor, ſed ſectator; non ducens, ſed ſequens.* Caſſiodorus etiam in præfatione ſuæ inſtitutionis hortatus, vt *ad Scripturas per expoſitiones probabiles Patrum accedamus.* Huc ſpectat id Eccleſiaſtici 8. nu. 11. *Non te prætereat narratio ſeniorum; ipſi enim didicerunt à patribus. Quoniam ab ipſis diſces intellectum.* & iterum nu. 9. *Ne deſpicias narrationem Presbyterorum. Quoniam ab ipſis diſces ſapientiam & doctrinam intellectus.* 2. *I. De nouarū expoſitionum licentia coërcenda.*

His atque aliis ſimilibus deterreri videmur, ne nouas explicationes a nobis inuentas in medium proferamus. Ceterùm notandum eſt, hæc omnia a Patribus contra hæreticos dici: qui ad nouæ doctrinæ confirmationem ſacræ Scripturæ teſtimoniis abutuntur: non contra Catholicos, qui doctrinam ab Eccleſia receptam noua aliquâ Scripturæ expoſitione conantur illuſtrare. Probatur hoc E 1. ex decreto Tridentini ſeſſione 4. vbi ſic explicat, a quibus nouis expoſitionibus cauendum nobis ſit: *Ad coërcenda petulantia ingenia decernit ſancta Synodus, vt nemo ſacram Scripturam ad ſuos ſenſus contorquens, contra eum ſenſum, quem tenuit & tenet ſancta Mater Eccleſia; aut contra vnanimem ſanctorum Patrum conſenſum interpretari audeat in rebus fidei & morum.* Expendantur, obſecro, verba ſanctæ Synodi. 3. *Satisfit obiectioni.*

Secundò, Doctores Scholaſtici cū D. Thoma, 1. p. q. 1. a. 10. & cum D. Auguſtino, definiunt, ſi ſenſus, quem quis affert, cōgruat alioqui cum ſana doctrina, & cum aliis clarioribus ſacræ Scripturæ locis, & poſſit referri ad Dei gloriā, & Eccleſiæ vtilitatem; tunc omnem huiuſmodi ſenſum admittendum eſſe, nec facultatem ſic interpretandi ſacram F Scripturam appellandam eſſe nimiam licentiam: imò potiùs putandum eſſe Spiritum ſanctum eam facultatem hominibus eruditis conceſſiſſe. Ita expreſsè Valentia ex verbis Auguſtini, & ſimiliter ibi Caietanus. *Quæ explicandi nouitas ſit laudabilis.*

Tertiò, videmus ſingulos Patres multas eiuſmodi nouas explicationes attuliſſe. Quod qui ignoret, in eorum lectione ſe minimè fuiſſe verſatum ſatis prodit. Quòd ſi Doctores ſacri nullam ſacræ Scripturæ explicationem nouam antiquioribus addidiſſent, quot & quantis interpretationum opibus ac diuitiis Eccleſiam defraudaſſent? Si ergo in illis tantoperè commendantur, & quidem ſatis meritò, nouæ quas ediderunt declarationes; iam cuius prudentiæ eſt, recentioribus veterum Patrum imitatoribus id vitio vertere, quod illis laudi & honori ductum fuit? Quaſi verò ſola annorum vetuſtas expoſitionem aliquam de me- *Multas etiā à ſanctis Patribus Scripturæ expoſitiones inuentas.*

liori opera poſſet commendare. Scitè ſanè Horatius lib. 2. epiſt. 1. ad Auguſt.

Si meliora dies, vt vina, poemata reddit;
Scire velim, pretium chartis quotus arroget annus?
Scriptor abhinc annis centum, qui decidit, inter
Perfectos veteréſque referri debet, an inter
Viles atque nouos? &c.

Inſignis Gregorij Magni locus pro noua interdum ſacrarum Literarum explicatione aſtruenda.

4. Quartò, ipſi Patres diuerſis verbis id ſe feciſſe docent, ex quibus ſatis ſit Gregorij Magni verba referre; qui in procemio libri Regum, hæc habet: *Quia in diuerſis ſanctorum Patrum operibus diuerſa huius libri teſtimonia inueniuntur expoſita, notare debet lector, quod aliquando eorum ſenſus tractando ſubſequor, aliquando autem enodare hiſtoriam aliter intendo. Vt opus, quod ſpe diuinæ inſpirationis aggredior, & antiquorum Patrum authoritate ſit validum, & lectori nequaquam faſtidioſum; dum inter ea quæ nimis vetera, ea etiam, quæ adinuenit, noua repræſentat, ad quam profectò ſententiarum pronunciationem aliquando ex neceſſitate ducor. Quia Patres venerabiles, ſi ſeriatim cuncta exponerent, quæ ex parte ſcripſerunt, ad ſeriem locutionis, quam tenere viſi ſunt, obſeruare nequaquam potuiſſent. Dum igitur ſanctorum Patrum intellectus prætereo, neceſſitate aliquando, aliquando commoditate vtor. Quia & faſtidium lectori amoueo; & dum totum ſeriatim diſcutio, multa ex medio contra me veniunt, quæ aliorum ſententiæ non permittunt.* Hactenus Gregorius.

Ad nouas indagandas interpretationes nos Patres etiam hortantur.

Egregium pro eadē re Vincentij Lirinenſis teſtimonium.

Quintò, non ſolùm hæc Patres ſe præſtitiſſe teſtantur; ſed & hortantur nos etiam ad nouas eiuſmodi explicationes. Nam Vincentius Lirinenſis, qui fideles à nouitate exponendi tantopere deterrere videbatur, in eodem illo 27. capite ſubdit ſe de conſeruando fidei Catholicæ talento fuiſſe locutum. Et mox: O *Timothee*, (inquit) *o ſacerdos, o tractator, o doctor, ſi te diuinum munus idoneum fecerit ingenio, exercitatione, doctrina, eſto ſpiritualis tabernaculi Beſeleel: pretioſas diuini dogmatis gemmas exſculpe, fideliter coapta, adorna ſapienter, adijce ſplendorem, gratiam, venuſtatem, intelligatur te exponente illuſtriùs, quod antè obſcuriùs credebatur.* PER TE POSTERITAS INTELLECTVM GRATVLETVR, QVOD ANTEA VETVSTAS NON INTELLECTVM VENERABATVR. *Eadem tamen, quæ didiciſti, ita doce, vt* CVM DICAS NOVA, NON DICAS NOVA. Hæc ille. Ac ſi apertiùs diceret. Doctrina non ſit noua, ſed antiqua, illam tamen nouæ expoſitionis illuſtratione exornare non te pigeat. Deinde verò ſubdit: INVIDVM ESSE HOMINIBVS ET EXOSVM DEO, QVI HVNC RELIGIONIS PROFECTVM PROHIBERE CONATVR. *Sed ita tamen, vt verè profectus ille fidei ſit, non permutatio.* Huc uſque Vincentius. Quòd ſi ſacræ Scripturæ expoſitores per Beſeleel (vt ille ait) ſignificantur: expende, quid de eo dicatur Exod. 31 fin. *Impleuit eum Dominus ſpiritu Dei, ſapientia & intelligentia & ſcientia & omni doctrina ad excogitandum & faciendum opus in auro & argento, &c. vt faciat opera polymitarij ac plumarij de hyacintho ac purpura & byſſo* ET TEXAT OMNIA, AC NOVA QVæQVE REPERIAT. Vide Origenem homilia 12. in Numeros.

Beſeleelis exemplo ad idem inducimur.

5. Sextò; Chryſoſtomus optimè in hanc ſententiam loquitur: quem adducit Turrianus in prologo de Euchariſtia; vbi ipſe etiam egregiè. & ſimiliter Rupertus in prologo Apocalypſeos, & Ribera in procemio duodecim Prophetarum.

Chriſtus ipſe Dominus nos ad nouas indagandas expoſitiones hortatur.

Septimò; Chriſtus denique Aſſertor noſter laudat Magiſtros, qui cum veteri doctrina nouam explicationem coniungunt. Ait enim Matth. 13. 52. *Omnis ſcriba doctus in regno cælorum, ſimilis eſt homini patrifamilias, qui profert de theſauro ſuo noua & vetera.* Atque huc fortaſſis ſpectat id Cantic. 7. *Noua & vetera dilecte mi ſeruaui tibi.*

Exemplo comprobatur nouæ interpretationis ratio.

6. His igitur præiactis, vt propiùs ad quæſtionem accedamus; producatur exempli gratia locus aliquis, quem noua expoſitione quis de myſterio Euchariſtiæ intelligat, vt illud Ieremiæ 31. 22. *Fœmina circundabit virum.* Et prodeat aliquis rigidus cenſor, qui dicat non ſibi arridere explicationem; quia nemo Patrum ſic explicauit. Tunc ab eo ipſo inquiram; Num illis verbis exiſtimet Euchariſtiæ myſterium aptè ſignificari potuiſſe? Si neget; orabo hominem, vt intentionem ſaltem explicantis probet; ac meminerit, quod Auguſtinus ait, 1. de Doctrina Chriſtiana cap. 36. nempe: *Quamcunque ſententiam aliquis ex locis ſacræ Scripturæ eliciendam putet, modò fidei conſentanea ſit, & charitatem Dei & proximi promouere poſſit; non fallitur pernicioſè, etiam ſi non aſſequatur id, quod ſcriptor Canonicus intendit.* Deinde conabor oſtendere: quam aptè per verba illa poſſit ſignificari Euchariſtiæ myſterium; & quàm bene cohæreat cum ea explicatione contextus. Addo etiam, Græci & Hebræi textus conuenientiam, & alias huiuſcemodi coniecturas. Quòd ſi iam cenſor fateatur, textum ipſum nequaquam repugnare, ſed videri potiùs ad eam ſignificationem aptum, illam tamen ſi adhuc deſpiciat, quia Patrum auctoritate non confirmatur; & ad prudentis grauitatis opinionem pertinere putet, nihil probare, quod ſit de nouo inuentum, nec redoleat ve- A tuſtatem. Tunc, obſecro, vt expendatur; an ſecundùm rectam rationem atque prudentiam coram Deo approbari non debeat expoſitio, alioqui apta & Catholicæ Fidei deſeruiens, ſi tamen noua ſit? Nunquid non eſt abſque dubio aſſerendum, omnia illa, quæ tum ad contextum ipſum apta, tum Deo digna per verba illa ſignificari potuêre: omnia (inquam) illa à Spiritu Sancto fuiſſe intenta? Qui ergo fatetur, his verbis Catholicam Euchariſtiæ veritatem aptiſſimè intelligi potuiſſe, & contextum ea ratione cohærere; eo ipſo fateri debet, illum ſenſum & eſſe legitimum, & à Spiritu ſancto intentum. Et qui adhuc tergiuerſatur, & expoſitioni detrahit; Spiritui ſancto reſiſtere videtur.

Suſpicor cenſorem hîc argumenti vi coactum, & penè conſtrictum; vt aliqua ratione elabatur, reuocaturum eſſe B in dubium id, quod antea nobis conceſſerat, videlicet contextum eam explicationem ferre: ſi enim eam ferret, non reſeruaſſet nouo interpreti Spiritus ſanctus, ſed eam multis antea Patribus inſpiraſſet. Verùm enim verò, aliud eſt dubitare, an explicatio textui congruat: (in quo ipſe fateor meam explicationem, niſi optimè quadret, eſſe nullam,) aliud verò, eam non recipere, quantumuis quadret. Et quidem nouus interpres conuenientiam debet attendere; & explicare, quam aptè per ea verba poſſit Euchariſtiæ veritas ſignificari. Iniquum autem eſt, eâ explicatione minimè audita, pronunciare de illa, Non quadrat. Quod enim additur; *Si quadraret, iam antea Patribus inſpiraſſet Deus*, hoc multò iniquiùs dicitur. Conſideretur quid Iudith in presbyteris ſuis reprehendat, cap. 8. 13. *Poſuiſtis vos tempus miſerationis Domini, & in arbitrium veſtrum diem conſtituiſtis ei.* Nonne omnes fatemur, ſacram Scripturam pelagus C eſſe inexhauſtum? nónne hoc ad eius dignitatem & excellentiam pertinet, vt maris inſtar immenſi nunquam exhauriatur? Quis ergo eſt, qui Deo terminos audeat circumſcribere; & veluti quibuſdam eum cancellis coercere, ne vllam iam deinceps explicationem nouam inſpiret, quantumuis fidei Catholicæ conducentem? Hoc certè nihil aliud eſt, quàm Religionis profectum prohibere, quod tantopere Vincentius Lirinenſis execratur.

Nouus interpres nouæ explicationis congruentiã debet oſtendere.

7. Sed concedent fortaſſe Deo, vt nouam de antiqua veritate explicationem, cui volet inſpiret: mihi tamen inſpiratam eſſe non credent. Ego ſanè id libenter condono: ſed adhuc prudentis eſt, Diuum Thomam in hac re imitari; de quo legitur à quouis homine ſemper doceri illum voluiſſe. Quia veritas à quocunque dicatur, à Spiritu ſancto eſt. Decet autem Deum ſemper aliquid poſteriori ſæculo reſeruare; vt ſemper non ſolùm ſine faſtidio, ſed maxima etiam cum voluptate ſacræ Scripturæ ſtudio operam nauent fideles. Addo huc id ipſum ſæpe pertine- D re ad maximam fidei confirmationem. Verbi gratia. Poſt mille quingentos annos repertum ſymbolum ipſum Apoſtolorum pretioſiſſimis gemmis affabrè ſculptum; atque ita inuentum, vt nemo quantumuis proteruus criminari poſſit, fictum eſſe ab aliquo paucis abhinc annis hanc gemmarum diſpoſitionem, & Apocalypſi additam. Quomodo enim fingi poſſet ea gemmarum diſpoſitio, cuius myſterium ferè ignorabatur? Certè me non minùs delectat & conſolatur aptiſſima ſymboli huius applicatio in Apocalypſi, quàm ſi meis oculis haurirem in ipſa inſula Pathmos altiſſimo monte complanato pretioſiſſimam tabulam ex duodecim gemmis compoſitam, fuiſſe repertam; & in eis gemmis elegantiſſimè ſymbolum Apoſtolorum diſpoſitum & pulchrè cælatum, vna cum antiquitatis E euidentia ab ipſo Apoſtolorum tempore comprobata. Simile eſt de vniuerſa Eccleſiæ hiſtoria Theologica in ſerie Apocalypſeos inuenta.

Noua Scripturæ interpretatio deſeruit interdum ad fidei confirmationem.

Controuerſia de expoſitionis nouitate admittenda, aut reijcienda, permagni momenti eſt.

Deinde aliud eſt dubitare, vtrùm ipſe in ſcopum collineauerim, (de quo non contenderim:) aliud verò generatim diſputare, an noua explicatio, apta tamen & fidei Catholicæ deſeruiens, propterea refelli debeat, quòd noua ſit? hæc enim eſt non parui momenti controuerſia: & in qua prudentiam eorum deſidero, qui prudentes videri volunt. Etenim, vt iam ſatis probatum eſt, dum nouus expoſitor aliquid explicat ſine Patribus, quod cohæreat aptè, & fidei Catholicæ conueniat, magis obedit ipſorum Patrum nutui & hortationi, quàm ſi cum Patribus ſemper explica- F ſſet. Videat igitur cenſor & antiquitatis admirator, num audacem ac licentioſum debeat appellare eum; qui ad eiuſmodi explicationes non ſolùm accepit à Patribus facultatem, ſed monita etiam & exempla.

In nouitatis cenſura requiritur prudentia.

Præter hæc, in illa cenſura, prudentia etiam deſiderari videtur; dum ibi *trepidatur timore, vbi non erat timor.* Ecquid enim periculi eſt, ex eo, quòd veritates Catholicæ putentur in ſacra Scriptura ad literam fuiſſe ſignificatæ pluribus in locis, quàm hactenus putabatur? Imò verò, quis non videat, ſi proferatur locus aliquis ad amuſſim cum recepta veritate conueniens, in ipſius veritatis honorem, & conſolationem fidelium redundare? atque ea ratione

Scripturam illuſtrari, & Dei gloriam augeri? Certè amanti Euchariſtiam nonnunquam erit difficile credere, id quod in ipſius Euchariſtiæ cedit honorem. Ac ſimiliter amanti Romanam Eccleſiam vix aliquid gratius poteſt accidere, quàm ipſius gloriam & ſplendorem ita ad viuum depictam, & expreſſam in præſtantiſſimo ſacræ Scripturæ libro contemplari.

Denique ab iis omnibus, qui nouitatem explicationis nobis obiiciunt, petere velim; an fateantur, communem eſſe Doctorum omnium conſenſionem, ex receptis expoſitionibus nullam eſſe, quæ non reliquerit clauſum librum ſeptem ſigillorum? Nam ſi hoc ita eſt, vt certè eſt; exigere, vt nulla noua expoſitio prodeat in lucem, non videtur eſſe aliud, quàm contendere, vt ſemper hic liber maneat clauſus; neque vnquam eius obſcuritati lux aliqua afferatur.

Quæ exponendi nouitas damnanda.

Egimus hactenus cum iis cenſoribus, qui noua omnia deſpiciunt. Negari tamen non poteſt, quoſdam eſſe nimium nouitatis ſtudioſos; & quibus tantopere noua placeant, vt nouitas ipſa eos valdè delectet, licèt explicatio ipſa apta non ſit. Fateor ergo in nouis explicationibus diligentiſſimo examine opus eſſe; ne nos nouitatis ſpecies ſine ſolido fundamento decipiat. Addo etiam in antiqua atque recepta loci alicuius intelligentia exactam adeo diligentiam non requiri. Hoc enim veterum auctoritati condonandum eſt; vt ipſa aliquam fundamenti vicem per ſe ſupplere poſſit. At, vbi deeſt robuſtæ alicuius ac receptæ auctoritatis pondus; neceſſa eſt, vt explicatio ipſa ſit ex ſe grauis, ſolida, atque robuſta; & adeò apta atque conueniens, vt ſine alicuius auctoritatis adminiculo placeat, atque cohæreat. Et tunc fidelibus maximo erit ſolatio in iis locis, qui denuò de Chriſtianæ fidei myſteriis exponantur; ſi poſt diligentiſſimum examen, Catholicæ veritati adeò inueniantur congruẽtes, vt nulla dicentis requiratur auctoritas, vbi explicationis pulchritudo, & firmum rationis & conuenientiæ fundamentum ſatis per ſe & gratiæ & auctoritatis concilient.

Duplex nouæ explicationis genus.

Quæ ſuperiùs de noua explicatione dicta ſunt, ad eam referri debent, quæ noua ſit omnino, neque priùs ab vllo inchoata. Atque iſta locum Ieremiæ adduximus, *Fœmina circumdabit virum*; qui à nobis ad veritatem Euchariſtiæ refertur, noua prorſus, (quantùm videre contigit) expoſitione; & quæ neque expreſſa apud antiquos inueniatur, neque adumbrata. Hoc nouæ expoſitionis genus eſt veluti noua domus, quæ à fundamentis denuò educitur, cùm antea non fuerit inchoata. Eſt tamen aliud nouæ explicationis genus; ſicut & domus nouæ, quæ ideò noua appellatur, quia recens eſt reconcinnata, perfecta & abſoluta; non tamen à nouis fundamentis educta, ſed in veteribus, & multò antea poſitis erecta, atque ad faſtigium perducta. Itaque non noua omnino; ſed partim nouitatem præfert, partim vetuſtatem. Nouitatem quidem, propter id quod ſupra vetera fundamenta fuit denuò ædificatum, vetuſtatem verò ob ea, quæ priùs poſita fuerant, fundamenta.

Vt igitur de noſtra expoſitione ſingillatim agamus: vidimus iam ſuperiùs notatione 12. quæ habeat præiacta fundamenta, tum ex veterum auctoritate, tum etiam ex ipſa Ioannis interpretatione. Vidimus præterea ex recentioribus non paucos, eóſque doctiſſimos vehementer optaſſe id quod iam erat inchoatum ædificium abſoluere: nempe explicationem, quæ à capit. 5. ad 19. de excidio Iudaiſmi & Gentiliſmi contextum interpretetur. Quare ſi qua in re, quæ noua ſunt, placere debent; non in alia profectò magis, quàm vbi nouitas antiquis fundamentis nititur; & præſertim vbi ipſa fundamenta abſolutionem ædificij poſtulabant. Hoc enim erat iuxta Saluatoris noſtri dictum *proferre* NOVA ET VETERA.

Noſtra explicatio, etſi aliqua, non tamen omni ex parte, noua.

His, quæ nuper diximus, illud adiungo, quod verè affirmare poſſum; me videlicet in hac Apocalypſeos declaratione, non ſolùm iacta iam ab antiquis fundamenta reperiſſe, ſed illud penè fuiſſe expertum, quod ei contingeret, cui parentes domum ſi minùs abſolutam, at erectis iam in ſublime parietibus confectam ſtructuræ molem reliquerunt, ita vt non aliud perfectioni totius operis deeſſet, quàm ianuas & feneſtras effingere pariter atque compingere, mediantis parietibus cellas & conclauia diuidere, opere tectorio & albario exornare; domum denique habitabilem reddere. Tunc enim filij in parentes pietas & obſeruantia ſuo quaſi iure depoſcit; vt hæc, ſi ſibi facultates ſuppetant, præſtet cumulatè. Quod vbi diligenter perfecerit; quamuis gypſati parietes, ianuæ, feneſtræ, conclauium diuiſio, totaque domus concinnitas & exornatio noua ſint; re tamen vera, nihil eſt de integro ædificatum; nec parietes altiùs, quàm erant, erecti. Idem ferè mihi accidiſſe video; nam (vt notatione duodecima oſtendi) præcipua totius argumenti moles & ſtructura, quam in Apocalypſeos expoſitione abſoluere ſtatuo, ab anti-A quis Patribus fuit multò antè prædicta. Nec defuêre ex iunioribus multi, qui traditum à Patribus argumentum perficere vehementer optarint, addita noua luce & concinnitate. Quod cùm ita ſit, quis non videat, non modò non reprehendi, ſed laudari etiam debere filium; qui ædes à parentibus ædificatas iam, ſed non abſolutas, concinnare ipſe & exornare ſtudet? Ego quidem molem hanc atque ædificium, altiùs quàm antea erat, attollere nec potui, nec debui. Vt enim in notatione illa demonſtraui; antiquorum iam auctoritate ſancitum erat, per Babylonem in Apocalypſi Romam ethnicam antiquam indicari, plagáſque capit. 16. deſcriptas, eſſe illas, quibus Deus Gentilitatem debellauit. Quare mea fabricatio vetus eſt, non noua; nec quidquam aliud faciendum mihi reſtitit, quàm ſeptem B plagarum diuiſiones apponere, atque iis, aliiſque eiuſmodi veluti mediantis parietibus ac feneſtris, ianuiſque additis, huic tanto ædificio diſtinctionem pariter ac lucem afferre.

Noſtra interpretationis fundamenta perantiqua ſunt.

In hoc ergo explicandi genere conſiderari oportet, tantum & antiquitatis & auctoritatis eſſe, quantum optare poſſemus. Eſt enim noſtri argumenti ſubſtantia valido antiquorum Patrum præſidio roborata, atque in eodem explicationis genere, latiſſimus optimis ingeniis patet campus. Cùm enim Patres concinnam ſingularum partium diſtinctionem non expreſſerint: ad eam concinnitatem inueniendam non exigua ſuperfuit difficultas nouo interpreti ſuperanda. Qui ſi omnia iam abſoluta, & ſuis in locis aptè concinnéque diſpoſita reperiſſet; quod ageret, niſi tranſſcribere, nihil eſſet. Magna igitur animad-C uerſione dignum eſt, in vna eademque exponendi ratione, ingenij inuentionem cum auctoritate Patrum, & nouitatem cum antiquitate, mirum in modum conſpirare.

NOTATIO VIGESIMA.

Reſponſio prima ad obiectionem de grauiſſimarum expoſitionum iniuria: & per occaſionem de multiplici ſenſu literali eiuſdem ſacræ Scripturæ loci.

D OBIECTIONI ex nouitatis nota petitæ ita mihi ſeciſſe videor ſatis, vt quoad eam partem repulſam meæ expoſitionis non extimeſcerem; niſi aliunde ſuboriretur timor, ne aliqui noua interpretatione admiſſa, veteres ſeu iam diu receptas, excludendas idcircò, & loco mouendas formarent. Et quidem id vnum eſt, quod in nouis expoſitionibus vel maximè diſplicet: quòd antiquioribus ſeſe opponant; atque iis auctoritatem derogent, quæ antiquitatis calculo fuerant commendatæ. Aliqui enim non adeò fortaſſe curarent de ingeniorum licentia coercenda; ſed gauderent potius, ea in laudabili hac litterarum palæſtra exerceri; & nouis expoſitionibus Eccleſiæ gloriæ & fidei myſteriis deſeruire. 1.

Obiectio ex aliarum expoſitionum iniuria.

Erit ergo forſan, qui meæ interpretationi opponat grauiſſimam illam iniuriam antiquis expoſitionibus irrogari; atque adeò me *contra torrentem*, (quod aiunt) *niti*, & per E nimiam audaciam, rebus communi Eccleſiæ conſenſu receptis, & pro vero Apocalypſeos ſenſu exiſtimatis, robur ac firmitatem auferre videri. Eiuſmodi autem ferè ſunt, quæ ſequuntur. Primò, ſexti ſigilli comminationes de extremi iudicij ſignis ad literam eſſe intelligendas. Secundò, plagas tubarum, ac phialarum eſſe, quas Deus eſt in ſceleratos homines, ſub mundi finem, immiſſurus. Tertiò, duos teſtes, (de quibus capit. 11. *Dabo duobus teſtibus meis*, &c. eſſe Enochum & Eliam; qui Antichriſti tempore ad Iudæorum animos Euangelica prædicatione permouendos, venturi ab Antichriſto occidendi, & reſurrectionis gloria inſignes in totius orbis luce excitandi ſunt. Quartò, Antichriſtum in Ieroſolymis regnaturum, atque eo tempore decimam vrbis partem horribili terræ-motu caſuram. Quintò, maris belluam, (de F qua capit. 13.) fore Antichriſtum: belluam verò terræ, magnum eius ſatellitem & adminiſtrum futurum. Sextò, Romam ſub mundi finem per decem Reges eſſe vaſtandam; & ex his tres ab Antichriſto opprimendos fore; reliquos ſponte ſua illi faſces ſubmiſſuros. In his atque aliis, quæ ad mundi finem ſpectant, exiſtimant nonnulli ſuam expoſitionem ita eſſe communi conſenſu receptam, vt ab ea diſcedere audax & temerarium videatur. Quamobrem nolunt aliam præterea declarationem, vt literalem, admittere, verentur enim; ne, ſi ſemel concedant in iis locis alium præterea ſenſum literalem ſubeſſe ab Spiritu ſancto intentum; id ſolùm factum ſit, vt ipſorum expoſitio non ita certa & conſtans permaneat. Nec enim videtur ab Apocalypſeos contextu firmum argumentum duci poſſe, ad Enochi & Eliæ aduentum comprobandum; ſi concedatur ſemel, locum ipſum alio præterea ſenſu literali exponi poſſe. Atque id eſt, quod magis dolent, qui alij expoſitioni erant addicti: nollent enim eam declarationem recipere, quæ ſuam euerteret.

2. *Occurritur ſuperiori obiectioni, duplici via.*

Auderent fortaſſe nonnulli huic obiectioni reſpondere, aſſerendo eiuſmodi expoſitiones, quas aliqui adeò certas reputant, multis in rebus non ita ab Eccleſia eſſe receptas, vt magnæ audaciæ tribuendum ſit, defendere, in Apocalypſi non illud ſignificari. Certè de illis decem regibus dubitat Auguſtinus, vt ſuo loco videbimus. Et beſtiam de mari plurimi ex Catholicis contendunt, ad Antichriſtum referri non poſſe. Ego verò hac vti defenſione nulla ratione volo. Nam ad meæ expoſitionis propugnationem, alias impugnare non eſt neceſſe, vt mox explicabo. Quare quicumque aliam expoſitionem a mea diuerſam, certam eſſe duxerit; huic ipſe oſtendam, me non vnâ ſolùm ſed duplici poſſe via incedere: vt meam interpretationem abſque aliarum iniuria defendam, ac ceteras omnes eo firmitatis gradu relinquam, in quo a doctis, vel ab Eccleſia collocatur. Quòd ſi aliquo loco oſtendero, plures eſſe interpretes qui recedant ab ea, quæ communis expoſitio putabatur; aut ratione & auctoritate probauero, fundamentum quo aliqua interpretatio nitebatur, non ita eſſe firmum, vt de eo non liceat dubitare: non idcirco ea mihi mens eſt aut animus, vt aliorum expoſitiones oppugnare & euertere contendam; ſed tantum vt de expoſitione, quam ipſe ſequor, congruentem reddam rationem. Relicta igitur omnino via illâ, qua receptas aliorum expoſitiones negem, vt meam aſſeram, duas inſuper alias vias, quas inſequar, inuenio; & in vtraque conabor manifeſtè oſtendere, nihil eſſe, cur aliquis extimeſcat, meam expoſitionem iis declarationibus aduerſari, quæ inter Doctos communi ſunt conſenſione firmatæ.

3. *Prima obiectionis ſolutio.*

Prima via eſt, non opus eſſe, vt literalis vnius loci ſenſus ſit vnicus ſolùm, ſed aliquando eſſe duos, aut plures. Et quoniam permagni mea intereſt, ne quis ſibi perſuadeat, aliorum ſenſus a me propterea negari, quòd proprium affirmare contendam: lectorem obſecro, vt mihi per eum liceat, nonnihil in hac digreſſione immorari.

Primùm ergo noto; iam diu receptum eſſe, vt quod auctor ſignificare voluit per verba ſiue propriè, ſiue figuratè ſumpta, id appelletur literalis ſenſus. Vnde ſæpe ſenſus literalis figuratus eſt; & ſub allegoria, metaphora, aut ænigmate abſconditus. De quo latè expoſitores D. Thomæ 1. p. q. 1. a. 9. & 10.

Eidem Scripturæ loco duplicem ſenſum literalē ineſſe poſſe.

Huiuſmodi verò literalem ſenſum in eodem ſacræ Scripturæ loco non oportere vnicum eſſe ſemper, ſed aliquando eſſe duos aut plures, expreſſè docet D. Thomas a. 10. vbi Caietanus, Molina, Valentia, & ceteri communiter expoſitores. Idem ſæpe docet Auguſtinus, vt 3. de Doctrina Chriſtiana cap. 27. & libro 12. confeſſ. capite 31. Gregorius homilia 10. in Ezechielem ait, *Hunc eſſe fructum difficultatis ſacræ Scripturæ, vt ex ea plures interpretationes bonas habeamus, quò maior fuit explanandi difficultas.* Earum autem varietatem per ſe eſſe vtilem, explicat optimè Auguſtinus epiſtola 59. ſub finem. Idem docet Abulenſis in id Matth. 2. *Ex Ægypto vocaui filium meum.* Lyranus Danielis 8. Driedo de Eccleſiaſt. dogmat. cap. 5. Canus de locis, lib. 2. c. 11. Turrianus in prologo libri de Euchariſtia, Burgenſis, Caſtro, & Catharinus, quos refert Vazquez 1. p. q. 1. a. 1. Ratio verò D. Auguſt. & D. Thomæ irrefragabilis videtur, Deum ſcilicet ſuo intellectu omnia comprehendere.

4. *Probatur exemplo.*

Pro eius rationis explicatione aduertendum eſt, ſæpe contingere, vt in familiari ſermone aliqua proferatur ſententia, quæ dupliciter accipi poterat, & vtroque modo nō ſolum verè & eleganter, ſed etiam ad rem atque prudenter. Fingamus (exempli gratia) Petrum cum Ioanne & Frāciſco ſuis familiaribus colloqui: ſitque Ioannes arcanorū naturæ curioſus inquiſitor: Frāciſcus verò pauper, & amator parſimoniæ; incidentéque ſermone de auro, Petrum reſpicientem ad amicos dicere, *Gallinæ carnes ſunt auri venenum.* Hanc ſententiam Ioannes meritò accipiet, vt ſonat, de miraculo naturæ, quod ſcribit Plinius lib. 28. cap. 4. Franciſcus verò iure putabit, Petrum metaphoricè loqui, & parſimoniæ tradere præceptum, atque illos his verbis notari, qui ſplendidè epulantes patrimonia diſſiparunt. Quis ergo nō videat, Petrum ſapienter ſe gerere, ſi vtrumque ſenſum intendat? Nam ſi ad alterum ſolùm reſpexiſſe dicatur; dicendum etiam eſt, non ei vtrumque occurriſſe: alioqui enim ſermoni ſuo fœcunditatem non inuideret. Cùm igitur ab initio Deus comprehenderit, quidquid poſtea ſingulis in tempore inſpirat; abſque dubio aſſerendum eſt, omnia, quæ aptè per quemuis ſacræ Scripturæ locum ſignificare potuere, ab Spiritu ſancto fuiſſe intenta. Cùm aptè dico, non intelligo ſolùm verè, ad Dei gloriam & proximorum ſalutem; ſed etiam congruenter conſiderato contextu.

5. *Senſū ænigmatis illum eſſe propriè, quicunque eo optimè quadret.*

Quod licèt in aliis adeò verum ſit, multò tamen euidentius probatur in ænigmate, ſenſum eius eſſe quid- A quid optimè quadrat. Nam in ceteris dicet fortè aliquis; ſe habere ius, vt ſua verba in eo ſolùm accipiantur ſenſu, quem ille voluit ſignificare. In ænigmate verò id nulla ratione locum habet. Quemadmodum enim præclarè a Philoſophis ſolet diſtingui finis artis a fine artificis; ita ſimiliter fieri aliquando poteſt, vt ænigmatis ſenſus alius ſit ab auctoris cogitatione. Si enim ipſe per ænigma, quod excogitaui, nihil aliud ſignificare volebam, (verbi gratia) quam ſolem, & poſteaquam ænigma, vt poſui, depictum & ſubditis carminibus auctum produxi, ac præmium cuius interpretanti ſum pollicitus; tunc ſi accedat aliquis, &, me nihil tale ſuſpicante, oſtendat meum ænigma cum anima rationali ad amuſſim congruere; atque ad hanc intelligentiam optimè applicari, quid- B quid vel pictura repræſentat, vel carmina notant: ſi tunc nihil aliud propoſitæ interpretationi, niſi aduerſa auctoris mens, poſſit obiici, quis non videat, æquos iudices debere pro interprete ferre ſententiam? & me ænigmatis auctorem fore ridiculum, ſi ab interprete collineatum eſſe negem, quòd alia mihi fuerit mens? Certè in me tunc non iniuria dicatur, *Non recipit ſtultus verba prudentiæ, niſi dixeris, quæ ſunt in corde eius,* Prouerb. 18. 2. Conſtat igitur per ænigma non minùs ſignificari id, quod auctor neutiquam cogitabat, quam quod ille reſpexerat: ſi vtrique tamen ſenſui quadrat optimè, quidquid & depictum cernitur & deſcriptum. Videant ergo quid dicant, qui nouam aliquam Apocalypſeos explicationem quadrare quidem contextui fateantur; ſed ex Ioannis adhuc mente non eſſe, ſuſpicentur. Hoc enim non eſt de laude C expoſitionis quidquam detrahere, ſed de Spiritus ſancti potiùs ſapientia. Quamobrem, cum conſtet Apocalypſeos auctorem optimè animaduertiſſe id, quod illo ſignificatur ænigmate, alterum è duobus neceſſariò eſt dicendum, aut nouum interpretem veram Apocalypſeos intelligentiam & Ioannis mentem fuiſſe aſſecutum; aut explicationem illam huius libri ænigmatibus non quadrare. Ioanni enim vel etiam Spiritui ſancto irrogatur iniuria; ſi quis dicat explicationem quadrare, ſed non ad eorum eſſe mentem. Atque eò maior iniuria irrogabitur, quo magis conſtet, nullum fingi poſſe argumentum Spiritu ſancto, & eius amanuenſi Ioanne dignius.

Qui nouam expoſitionem & Apocalypſi quadrare, & tamen ex Ioānis mēte non eſſe dicat; is ſanè Spiritui Sancto derogat.

6. *In humanis ænigmatis duplex ſenſus vitioſus: in diuinis non item.*

Quòd ſi quiſpiam dicat, in ænigmatis eſſe nouum, quod diuerſis ſignificatis poſſit congruenter aptari, Reſpondeo. Fœcunditatem hanc & vbertatem, quam humana ænigmata non capiunt, in diuinis fortaſſe eſſe ſummæ perfectionis argumentum, ob infinitam Spiritus ſancti ſapientiam, qui & vtrumque ſenſum præuidit, & ſignificare voluit vtrumque. Aut fortè aptè connecti poſſunt, & in vnum coaleſcere, qui diuerſi ſenſus eſſe videbantur. Si verò aliquis perſiſtat adhuc, ad propriam ænigmatis definitionem ſpectare, vt vnicam habeat ſignificationem, præterea nullam: Cum hoc non nimis digladiabor, nec enim tanti refert Apocalypſeos figuras propriè & ſtrictè ænigmata eſſe appellandas; cùm multa ſint præterea ſymbolorum, emblematum ac hieroglyphicorum genera, & quidem mea multò plus intereſt, ne quis exiſtimet, quòd vnus affectatur ſenſus, ceteros idcirco negari, cuius rei nunquam mihi venit in mentem.

7. *Num literalis ſenſus multiplex in vno non ſolū Scripturæ loco, ſed etiam libro integro eſſe poſſit.*

Non deerit fortè qui dicat, multiplicem ſenſum literalem in vno aut altero loco admitti poſſe; non verò E in integro libro. Quia pleraque ſunt, in quibus fœcunditatem literalis ſenſus inueſtigare, nihil aliud ſit, quam nodum in ſcirpo quærere. Nihilominùs tamen aſſero, allatam ſupra pro ſingulari loco rationem, æquè in integra ſerie, & totius capitis intentione, vel etiam aliquando libri, habere locum. Nam ſi vnum aut alterum verbum citra contextus violentiam dupliciter accipi poteſt; & digna de Diuina ſapientia & comprehenſione exiſtimatio nos cogit neutram reſpuere intelligentiam, ſi vtraque erat apta, & Deo digna; cur ſi in integro Pſalmo, aut alia ſacræ Scripturæ parte duplex occurrat ſeries & intentio, atque vtraque aptè ipſius verbis reſpondeat, cur, inquam, non ſimili ratione dicemus, eam etiam fœcunditatem eſſe ſacrâ Scripturâ digniſſimam? Certè pluribus ſententiis eodem ferè modo acceptis, ſæ- F pe diuerſa ſeries & quaſi fili deductio ad ſacræ Scripturæ maieſtatem, ad Eccleſiæ ædificationem, & ad Dei gloriam multò aptiùs deſeruit. Cuius rei exempla poſſem ex Pſalmis adducere non pauca, & aliqui nobiles Canticorum interpretes libri totum ad literam dupliciter explicare, vt de Eccleſia, & de anima iuſti, conati ſunt.

Si verò mihi obiiciat aliquis, in eiuſmodi explicationibus, ſatis eſſe, ſi vna literalis, altera ſpiritualis dicatur. Reſpondeo huius appellationis libertatem in noſtra poteſtate non eſſe. Nam vt præclarè docet D. Thom. 1. p. q. 1. a. 10. *Literalis ſenſus eſt, qui ſignificatur per verba ipſa ſiue propriè, ſiue figuratè accepta. Spiritualis verò, qui non per ipſa verba ſignificatur, ſed ſolū fundatur in literali, per quod ſignificatur per rē ipſā literaliter ſignificatā.* Quare ſecūda vel tertia explicatio,

tio ſi oſtendatur aptè per ipſa verba vel propriè, vel figuratè ſignificari, non appellabitur ſpiritualis ab iis, qui cum D. Thoma ſemel ſtatuerint, in quo conſiſtat ſpiritualis, vel literalis intelligentiæ ratio. Vel ergo reiiciatur ſi non quadrat bene; vel ſi quadrat, tanquam literalis admittatur.

Expoſitiones aliquot, quæ myſticæ vocātur, eſſe literales.

Ex dictis efficitur, multas explicationes, quæ myſticæ ſolent appellari, vel literales eſſe, vel ſolùm pias accommodationes. Quia ſtrictè loquendo, ſpiritualis ſenſus non eſt, cui ſupradicta D. Thomæ de ſenſu ſpirituali definitio non quadrat.

Diſcrimē inter Doctores Scholaſticos & Scripturæ interpretes de duplici ſenſu literali.

Infertur præterea ex dictis, id eſſe diſcriminis inter Theologos ſcholaſticos, & prudentes ſacræ Scripturæ expoſitores; quòd illi pugnant inter ſe, dum quæſtioni propoſitæ variè reſpondent: hi verò propoſitum locum variè explicantes nulla ratione ſibi aduerſantur: modò vtraque expoſitio ſit fidei conſentanea. Et opinio, quæ ſecundum, vel etiam tertium ſenſum literalem profert, nulla ratione eum ſenſum excludit, qui alioqui literalis certò habendus eſt; neque certus hic excludit alios. Quare qui ſcit expoſitionem aliquam eſſe omnino certam, & propterea ægrè fert, aliam vt literalem induci; fruſtra perturbatur, ac meras vmbras extimeſcit.

In Apocalypſi quot verba, tot Sacramenta, ex Hieronymo.

Quæ hactenus de ſacræ Scripturæ fœcunditate generatim ac verè dicta ſunt, eadem de Apocalypſi ſpeciatim atque veriſſimè dici poſſunt. De qua Hieronymus ad Paulinum, epiſtola 103. c. 7. ad finem: *Apocalypſis, ait, Ioannis tot habet Sacramenta, quot verba. Parum dixi pro merito voluminis laus omnis inferior eſt; in verbis ſingulis multiplices latent intelligentiæ.* Hæc ille. Quod ex ipſa Apocalypſi validè roboratur, cap. 17. 9. vbi Angelus ſeptem belluæ capita duplici ſenſu expoſuit. *Septem capita,* inquiens, *ſeptem montes ſunt, ſuper quos mulier ſedet; & Reges ſeptem ſunt.* Qui locus (meo quidem iudicio) receptam de duplici ſacræ Scripturæ ſenſu ſententiam non parum confirmat. Quod ſi fœcunditas ſenſuum, eſt difficultatis ſacræ Scripturæ fructus, vt ſupra ex Gregorio vidimus, non mirum eſt, nullum eſſe omnino librum adeò fœcundum; cùm conſtet, hunc eſſe omnium difficillimum.

10. *Reſponſio ad obiectiones ſuprà adductas.*

Iam ad ea, quæ initio orationis obiecta ſunt, ex communi quarundam expoſitionum, quas ibi retulimus, ſenſu petita; facilis eſt reſponſio. Omnes enim illæ expoſitiones per me eodem firmitatis robore, quo antea erant ſuffultæ, manebunt. Quare, cùm ego perſpicuis verbis aſſeram, mea declaratione nullam communi Doctorum conſenſione receptam excludi, nihil eſt quòd vereantur, illis a me iniuriam irrogari.

Sed quid ad illud, quod ab aliis replicari poſſe initio diximus? minus ſaltem roboris alicui manere loco ad veritatis alicuius comprobationem, ſi oſtenditur locum eundem aliter poſſe ad literam explicari. Eſſet enim ſolidius ac robuſtius argumentum, ſi vnicum tantùm ſenſum locus habere poſſet. Reſpondeo, Hanc probandi rationem non ſemper eſſe neceſſariam; quam in ſupradictis locis requirere, nil aliud eſt, quam contendere, Apocalypſin non alio literali ſenſu poſſe conſtare præter eum, quo aliqui eam expoſuerunt. Quod nulla ratione dicendum eſt, nec verò id erat ad eorum dogmatum confirmationem neceſſarium: cùm ex aliis ſacræ Scripturæ locis manifeſtè probentur, quæ de nouiſſimis mundi temporibus Eccleſia pro certis habet; vt Antichriſtum eſſe venturum, & eodem tempore duos illos Prophetas ad Iudaici populi conuerſionem a Deo mittendos fore. Alia præterea ſingularia, quæ ex Apocalypſeos verbis nonnulli probare contendunt, nec ex alio Scripturę loco, aut certo fundamento conſtant, ea, ab Eccleſia non habentur tanquam certa, ſed de hoc alibi latiùs.

NOTATIO VIGESIMAPRIMA.

Reſponſio altera ad eandem obiectionem; & noſtri argumenti cum receptis explicationibus conciliatio.

1. ETſi meam ipſe expoſitionem cum aliorum interpretationibus conciliare non curarem: communis tamen Theologorum conſenſio, (vt iam vidimus) mihi concedebat impunitatem, vt abſque aliarum iniuria, quæ certæ iudicantur, meam explicationem litteralem eſſe exiſtimarem. Cùm enim tanta ſit ſacræ Scripturæ fœcunditas, & vbertas; cuique licet probabilem declarationem eligere. Illud optandum eſt, vt ſinguli filum deducant optimè. Cùm verò ipſe fatear, in aliorum declarationibus me id præſtare non poſſe; non ideircò illis notam aliquam inſcientiæ inuſtam volo; ſed meam potiùs ignorationem agnoſco. Aliorum ergo interpretationibus omnino prætermiſſis, eam cuius ſeriem intelligere mihi videor, proferre licebat. Nec erat cur alicuius querelam extimeſcerem. Ceterùm copia & facultate cauſæ fidens, nullo modo hîc conſiſtam: longiùs procedam, & quam mihi ſacræ Scripturæ fœcunditatem manifeſtè fauere probaui, eam liberaliter condono. Eſto: nullus ſacræ Scripturæ locus duplicem poſſet ſenſum admittere: eſto: nulli liceat nouam proferre expoſitionem, quæ receptas a Patribus non ſibi conciliet atque connectat: Non propterea diffidebimus: alia namque mihi reſtat via: quam eo libentiùs capeſſam, quo video illis gratiorem futuram, qui ad eam declarationem, quæ præcipua Apocalypſeos capita ad nouiſſima tempora deuoluit, animum ac mentem penitus adiecerunt.

2. *Reſtringitur ſententia de duplici ſenſu literali admittendo.*

Atque vt verum fatear, ex eo mihi ſubit cupiditas, noua ratione oppoſitam obiectionem diluēdi, quòd videam probabilitate non carere Gabrielis Vazquez ſententiam 1. p. q. 1. a. 10. qui communem de multiplicitate ſenſuum opinionem his limitibus circumſcribit, vt omnes ſenſus eiuſdem loci in vnum poſſint coaleſcere, qui ceteros complectatur. Aliter enim minimè eſſe congruens exiſtimat, vt iiſdem verbis varij ſenſus diſſiti atque diuerſi, & nulla inter ſe ratione cohærentes ſignificentur. Atque hoc fortaſſe ſenſerunt Medina lib. 6. de recta in Deum fide, c. 5. & Ribera Oſeæ 11. num. 5. Et quidem Gabrielis Vaſquez ſententiam nonnullis viris doctis valde probari, mihi compertum eſt. Certè illud dubitari non poteſt, ſæpe multiplicari ſenſus: quia nullus adhuc fuit inuentus, qui omnes comprehenderet. Et negari non debet, quin illa ſit felicior explicatio, quæ ad vnitatem reuocat omnes eas, quæ omnino videntur recipiendæ. Nec tamen huius rationis ſunt illa, quæ ipſe impugno: vt eorum opinio, qui Romam rurſus idololatriæ caput futuram excogitarunt. Verùm Enocho & Eliæ, eorum prædicationi, & aliis id genus rebus, quæ ab Eccleſia receptæ ſunt, in mea explicatione locum dabo. Et vniuerſim loquendo, magni momenti eſſe duco, vt noua interpretatio ex ceteris complectatur ea, quæ ſunt certa ac ſolida; atque his adiiciat, quod ab Spiritu ſancto præcipuè ſignificatum fuiſſe, arbitratur.

3. *Pluribus in locis Scriptura iiſdē verbis duo aſſerit, alterum per modum comparationis, alterum vt præcipuè intentum.*

Hoc plurimis in locis feliciſſimè per modum comparationis præſtatur: animaduertendo, Scripturam iiſdem verbis duo ſignificare ſolere; alterum vt præcipuè à Spiritu ſancto intentum; alterum vt præcipuo ſenſui, comparationis loco, deſeruiat. Sed exemplo res fiet illuſtrior. Prouerb. 11. 1. legimus: *Statera doloſa abominatio eſt apud Dominum.* Hæc ſententia è Ianſenio & aliis explicatur, vt ſonat; a nobis verò ad literam exponitur de iniquo iudice per comparationem ad ſtateram doloſam. Similiter caput vltimum Prouerbiorum a Ianſenio & aliis explicatur de egregiæ matronæ laudibus: nobis autem ſenſus literalis omnino videtur eſſe de eius viri felicitate qui ſapientiam duxit vxorem; per comparationem ad eum, cui optima vxor contigit.

Neque hic explicandi modus pro allegorico habendus, ſed pro literali.

Solet hoc explicationis genus nonnullis valdè allegoricum videri. Quos ego obſecro, vt animaduertant eiuſmodi allegoriis comprehendi totum id, quod potuit optari ab iis, qui literaliſſimi videri volunt: & præter eorum deſiderium addi aliquid, quod ſit multo melius & elegantius. Id quod manifeſtè ratione probatur. Noſtra enim explicatio parabolicum ſenſum cum ſenſu grammatico comparat; & (verbi gratia) cum ſtatera doloſa, omnem iniuriam, quæ ſimulatione iuſtitiæ fit. Quid ergo clarius, quam hac allegoria comparationem vnius cum alio contineri? aut quis neſciat, per comparationem vtrumque aſſeri, & ſenſum grammaticum, & eum ad quem transfertur. Nam qui ait, iudicium iniquum vel ſimulatam iuſtitiam perinde eſſe, ac ſtateram doloſam abominabilem Domino, in hoc ipſo inuoluit manifeſtè, ſtateram doloſam Domino eſſe abominabilem. Ergo acceptis allegoricè verbis nihil prorſus de ſenſu grammatico, aut de eius vi & efficacitate amittitur. Explicatio igitur allegorica ſenſum grammaticum non omittit; ſed admittit potiùs, & vt certum præſtituit; atque eo veluti fundamento nititur, ad ſtatuendam dignioris ſententiæ firmitatem. Negari enim non poteſt, quin illud, quod ſenſu grammatico additur, multo ſit in ſe nobilius & excellentius: non ſolùm propter proportionis elegantiam vnius ſententiæ cum alia, in qua fundatur; ſed etiam propter ipſius obiecti dignitatem. Nam grammaticus ſenſus agit (verbi gratia) de ſtatera doloſa, qua viliſſimæ quæque merces ponderantur: ſeu de laudibus bonæ fœminæ, alter verò de iudicis officio, vel de ſapientiæ præſtantia & dignitate.

Hac explicandi ratio nihil grammatico ſenſui adimit.

4. Denique ſæpe contingit, ſenſum purè grammaticum frigidum per ſe eſſe; nec cohærere vel cum libri titulo & argumento, vel cum auctoris dignitate & ſapientia: allegoricum verò non ſolùm eſſe præſtantiorem, ſed multò etiam aptiùs cum libri argumento, & cum expectatione de illo habita cohærere. Licet hoc in prædictis exemplis manifeſtè cernere; quia iuxta ſenſum grammaticum nihil in iis locis, aut nomine parabolæ, aut magnifica il-

ficâ illâ Salomonis præfatione dignũ reperimus: *Audiens ſapiens ſapientior erit: animaduertet parabolam & interpretationem, verba ſapientum & ænigmata eorum.* In ſenſu tamen allegorico via aliquid excogitari potuit; quod meliùs vel parabolarum titulo, vel auctoris promiſſioni reſponderet. Adde, ad totius libri clauſulam ineptas ac frigidas videri matris Bethſabee prolixas laudes, aut bonæ vxoris encomia, ſi in eis ſiſtas. At parabolica deſcriptio eius felicitatis, quam conſequituris, qui ſapientiam duxit ſponſam; hæc aptiſſimè & elegantiſſimè claudit eum librum, qui ſapientiam ad ſe iuuenes inuitantẽ induxerat.

Noſtra explicatio nouitatem cum antiquitate coniungit.

Hoc ergo nouæ explicationis genus, quod veterem amplectitur, & per quod interpres attollens animum, & ad altiora conſcendens efficit, vt ea, quæ antea diſſoluta, aut minùs cohærentia apparebant, videantur iam aptiſſima, & ſuo loco poſita; hoc inquam explicandi genus & nouitatis & vetuſtatis ſtudioſis debet eſſe pergratum, quia ſic per illud vetera retinentur, vt venuſtati addatur venuſtas, & ſic noua proferuntur, vt antiqua expoſitione nitatur noua. Qua ratione, & antiquitas renouata, & nouitas antiquitate firmata prodeunt. Atque hoc eſt, *proferre* ſimul *noua & vetera.* Vt noua veteribus gratiam, & antiqua nouis auctoritatem concilient.

5. *Peculiare ænigmatum artificium.*

In multis igitur Apocalypſeos locis, huius generis explicationem afferre contendo; vt in duobus illis Prophetis Enocho, & Elia. Quam ad rem aduerte, ſæpè in ænigmatibus contingere, vt multæ eiuſdem ænigmatis partes habeant alioqui verum ſenſum, ſi accipiantur, vt ſonant: nihilominùs tamen artificium ænigmatis poſtulat, vt allegoricè ſumantur; quia ſenſus grammaticus non cohæret cum totius ænigmatis argumento. Imò verò fortaſſe nihil eſt in figuris eiuſmodi gratius, aut elegantius, quam ſub vna veritate aliam abſcondere; & ea ratione negotium interpreti faceſſere; dum ea ipſa, quæ ponuntur ob oculos, tanquam veriſſima & notatu digna, eius ad ſe animum vocant; & ſuſpicari faciunt nihil ibi præterea eſſe quærendum: re tamen vera per eam explicationem nequeat ænigmatis difficultatem vincere, & omnes eius partes ad vnitatem reuocare. Ita fit, vt primus ille ſenſus non delectet ſolùm, ſed & doceat, atque hac ratione lectoris animus, dum fallitur, non fallatur. Licèt enim fallatur quatenus in eo ſenſu ſiſtit, qui ænigmati non ſatisfacit; id tamen in quo ſiſtit, non ſolùm eſt verum, ſed vt verum etiam ad ænigmatis ſenſum præſtituitur.

Exemplo planum fit.

Id vt exemplo planum fiat ex ipſa Apocalypſi deſumpto; Ioannes cap. 15. & 16 alludit ad Ægypti plagas, eáſque aſſumit, vt ſignificet Eccleſiæ Catholicæ in egreſſu ex Gentilitate ſimile quid euenturum fuiſſe, atque Iſraëlitico populo contigit ex Pharaonis ſeruitute egredienti. Si hæc eſt Ioannis mens, (vt ſuo loco videbimus:) negari non poteſt, quin perfecta & literalis vtriuſque capitis intelligentia plagarum Ægypti hiſtoriam præſtituat & complectatur. Ille ergo, qui in ea ſiſteret hiſtoria, nec longiùs progrederetur; falleretur quidem dum ſiſtit, nec ænigma adhuc intelligeret: eius tamen intelligentia non ſolùm eſſet vera, ſed literalis etiam, & a Spiritu ſancto (licèt minùs præcipuè) intenta. Quod facilè ſuadetur; quia ex hypotheſi, ſenſus integer illorum capitum eſt, ſpiritualiter Eccleſiæ contingere in exitu ex Gentilitate, quod hiſtoricè contigit Iſraëli egredienti ex Ægypto; & plagas plagis reſpondere. Quis igitur non videat, in hoc integro ſenſu vtraſque plagas ad literam comprehendi? & eum, qui vtraſvis neget, Apocalypſeos veritati contradicere? ſed quamuis in literali ſenſu vtræque includantur; non tamen ex æquo, ſed primæ quidem vt minùs præcipuæ; ſecundæ verò, vt principales: quia hæ ſunt ænigmatici ſenſus pars; illæ autem ad comparationem in contextu afferuntur.

Apocalypſeos doctrina generalis eſt.

Simile eſt de epiſtolis, quæ cap. 2. & 3. continentur. Qui enim in ſeptem Epiſcopis gradum figeret, nec vltra procederet; hic ſanè non intelligeret, quod potiſſimùm Spiritus ſanctus in ænigmatis contextu reſpicit, quodque in ſingulis epiſtolis iteratâ repetitione animaduertit: *Qui habet aures audiendi audiat, quid Spiritus dicat Eccleſiis.*

6. In ea igitur ænigmatis parte, cuius ſpecies ipſa & imago eſt etiam in ſe vera, id omnino contingit, quod in ſimilitudine ſeu comparatione, quæ ab aliqua veritate deſumitur. In qua res vtraque ſimul aſſeritur; & ea, quæ comparatur; & illa etiam, cui comparatur: altera per modum comparationis; altera vt ipſius finis præcipuè intentus. Aliquando ergo aliorum expoſitio ſiſtit in eo ſenſu, quem ego literalem quidem eſſe verum aſſero, minùs tamen præcipuum. Nam præcipuus ſenſus ille eſt, qui totius contextus filum ducit; nempe de excidio Iudaiſmi & Gentiliſmi. Et quemadmodum miri artificij eſt, quando de perſecutione agitur, qua Romanum Imperium Eccleſiam diuexauit, Imperium ipſum vt horribilem quendam Antichriſtum conſiderare; & cum vltimo illo An- A tichriſto ſub finem mundi futuro conferre; ita etiam, cùm de veteris Ieroſolymæ, vel Romæ veteris excidio agitur; elegantiſſimum eſt, vindictam, quam Deus de hoſtili vrbe ſumit, cum ea comparare, qua in extremi iudicij die vlturus eſt peccatores. Et ſanè decorum valde ſeruatur, dum Ioannes in Apocalypſi conſiderat Deum, quemadmodum terrarum orbem ante extremi iudicij diem præuiis ſignis atque portentis eſt admoniturus, ita etiam Iudaicum populum, priuſquam in eum iuſtiſſimam iram effunderet, eiuſmodi prodigiis perterruiſſe, quibus extremi iudicij diem ſibi quodammodo imminere putaret. Atque hanc extremi iudicij prodigiorum coniunctionem cum Ieroſolymæ vaſtationis tractatu ſimili ratione in Euangelio legimus, Matth. 24. Vbi B licèt aliqui in rerum connexione non parum difficultatis inueniant; ex dictis tamen facilè colligitur aptiſſimè illa duo coniungi.

7. *Qua ratione, noſtra explicatio alias receptas cõplectatur.*

Noſtra itaque explicatio veritatem eorum, quæ de nouiſſimis temporibus Eccleſia recipit, ea ratione complectitur; vt non opus ſit in earum rerum prophetia Apocalypſeos filum continuari, neque confugere ad vnius reuelationis diuiſionem in viſiones plures; neque pro veris & certis admittere nonnulla quæ ſunt, ſi non fabuloſa (vt ait Hieronymus) at dubia, & incerta; & hoc ſaltem honore indigna, vt in excellentiſſimo ſacræ Scripturæ libro, tanquam maximi momenti veritates, & Chriſtianæ Eccleſiæ valdè neceſſariæ reponantur. Ab omnib. hiſce anguſtiis ipſe me facilè expedio; qui præſertim reſpicio ad ſenſus ænigmatici continuationem. Atqui in iis, ex quibus C allegoria deſumitur, & ænigmatis veluti cortex componitur; neque hiſtoriæ requiritur ordo, neque vt veris ficta non miſceantur, aut ea, quæ alioqui magni momenti non ſunt: ſed ſolùm opus eſt, vt omnia ænigmatico ſenſui optimè accommodentur, & ſenſus ille ſit continuatus, Deo dignus, & aptiſſimè cohærens. Inter illa verò, ex quibus ænigmatis ſpecies & imago cõponitur, ſatis eſt, vt ea tanquam vera & certa recipiantur, quæ Eccleſiæ conſenſus recipienda eſſe, vt talia, nobis edicit. Id quod ex Apoſtolica traditione, & ex aliis ſacræ Scripturæ locis manifeſtum eſt. In reliquis facultas nobis eſt ac libertas, ne ea ex Apocalypſi vt certa colligamus, quæ Eccleſia nondum inter certa numerauit. Nam quando de duplici re agitur, quarum altera præcipuus eſt dictionis finis, altera comparationis partes agit; non exigitur neceſſariò, D vt comparatio ad omnia ſeſe extendat. Quod perſpicuum eſt in pluribus ſacræ Scripturæ locis: in quibus per comparationem a Salomone (verbi gratia) petitam, de Chriſto Domino ſermo inſtituitur, cùm tamen multa dicantur, quæ in Salomonem ipſum non quadrant. Quod nullius difficultatis erit attentè conſideranti Pſalmorum aliquot eum eſſe ſcopum; vt oſtendant Chriſtum, etſi nonnullis in rebus cum Salomone comparetur, multis tamen partibus illi præſtare. Quòd ſi id eſt Pſalmi argumentum, vt Chriſtum Salomoni præferat; quid mirum ſi multa de Chriſto prædicet, quæ Salomoni minimè conueniant?

8 *Receptam in aliquibus Apocalypſeos locis intelligentiam in noſtra explicatione minimè reiici.*

Ex his omnibus elicio; non ſolùm non a me reiici receptam multis in locis Apocalypſeos intelligentiam: ſed oſtendi etiam, quomodo illa cohæreat cum ea, quam de nouo ipſe afferre videor: dum ænigmaticum ſenſum cum veritate quam Apocalypſis aſſumit, per modum compara- E tionis coniungo: ita vt integer ſenſus vtramque veritatem comprehendat. Atque hac ratione, quamuis ſacra Scriptura duplicem ſenſum literalem ſub eâdem litera non reciperet: non propterea vllam ego intelligentiam ab Eccleſia receptam reiiciebam, quòd nouam aſſererem. Quia ænigmaticus ſenſus vtrumque comparationis membrum claudit: & eo ipſo aſſerit grammatici ſenſus veritatem, vbi eam Eccleſia recipit: & cum ea coniungit id, quod Spiritus ſanctus præcipuè intendit.

9. *Quo pacto Apocalypſeos artificium in rebus futuris ſæpe fundetur.*

Apocalypſeos ergo artificium in rebus futuris ſæpe fũdatur: ſicut aliquando in præſentibus (vt in epiſtolis) & aliquando in præteritis (vt in Ægypti plagis.) Et quemadmodum in eis locis, vbi præteritas res videtur deſcribere (vt plagas Ægypti) affirmat obiter eiuſmodi plagis percuſſam fuiſſe Ægyptum; ſed aliud eſt, quod ſub ea de- F ſcriptione præcipuè contendit: ſic etiam vbi res futuras deſcribere videtur, (quas Eccleſia in nouiſſimis temporibus verè futuras eſſe credit, vt aduentum Eliæ & Enochi) eâdem ratione dicendum eſt, Ioannem ea quidem aſſerere, quæ apertè videtur deſcribere; ſed ſub ea deſcriptione ſenſum alium ad literam ab Spiritu ſancto magis intendi in ſui pulcherrimi ænigmatis decurſu. Quia ſenſus ille primus non aliter videtur cohærere cum tota libri ſerie, niſi per comparationem: vt iam explicatum eſt.

Commune eſt prophetarũ, Iudaica tangere, Chriſtiana reſpicere.

Et verò veritates alias ſub aliarum velo occultare: & has tangere, illas reſpicere: id non eſt Apocalypſeos proprium, ſed commune Prophetarum: qui, ad Iacobi Patriarchæ imitationem, IVDAICA TANGVNT, CHRISTIA-

NA RESPICIVNT. Vidit hoc acutè ac ſapienter Auguſtinus ſermone 14. de Sanctis, vbi ait, *In præclara illa prophetia, cum Iacob Patriarcha benediceret filios ſuos, præſentes tangens, futura proſpiciens, prædictum erat, quod Paulo contigit; ſcilicet in illis verbis, Beniamin lupus rapax, manè rapiet prædam, & ad veſperam diuidet eſcas.* Hæc Auguſtini animaduerſio ad inſignes alias prophetias applicata, magnam earum intelligentiæ lucem affert. Atque illud præſertim obſeruandum; Prophetarum eſſe morem, hiſtorias antiquas commemorando, vel verbis de futuro: tunc verò legitimum eſſe eorum ſenſum atque pulcherrimum, antiquas hiſtorias myſticè fuiſſe renouandas. Quod vbi animaduertitur, apparet protinus, eos, licèt antiquæ hiſtoriæ ordinem minimè videantur ſeruare; ſeruare tamen rationis ordinem ac ſeriem. Cùm enim eorum mens ſit, hiſtoriarum veterum renouationem prædicere; ratio ipſa poſtulabat, vt renouationis futuræ ordinem, non præteritæ hiſtoriæ, ſeruarent. Hoc videre eſt præſertim in Habacuc Cantico, & in Pſalmo 67. vbi hiſtoriæ antiquæ verbis de futuro tanguntur, *Pluuiam voluntariam ſegregabis Deus hæreditati tuæ. Deus ab auſtro veniet, &c.* (Sunt enim pluſquam viginti futura vtrobique.) Quorum capitum perfectam intelligentiam hæc Auguſtini animaduerſio veluti clauis aperuit.

10. Vt igitur ad propoſitam quæſtionem redeamus; vnico verbo dico. Non omiſi à me receptas expoſitiones; ſed illis eam addi, quæ aptè inter ſe connectantur. Etenim in his locis, de quibus eſt controuerſia, vbi in prodigiis extremum iudicium anteceſſuris, in nouiſſimorum temporum ſuppliciis, in Enochi & Eliæ prædicatione, in futura Ieroſolymæ ruina, & eiuſmodi aliis, ſiſtatur: grauiſſima extemplò occurrit difficultas Apocalypſeos ordine connectendo. Nam hæc omnia cùm poſt mille annorum pacem, (de qua capit. 20.) credantur euentura; multo tamen antea referuntur in Apocalypſi, nempe à capit. 6. vſque ad 11. Phialarum autem plagæ, quas contextus appellat nouiſſimas, & poſteriori loco ponit, priùs quàm tubarum plagæ commemorandæ videbantur. His rebus expoſitores in tantas anguſtias rediguntur, vt ad Apocalypſeos diuiſionem in plures reuelationes minimè cohærentes confugiant. Quare ſi qua inueniatur expoſitio, quæ nullam ex receptis ab Eccleſia rebus omittendo, omnes Apocalypſeos partes continuo filo connectat, ea verò ex hiſce difficultatum ſalebris feliciter emergit.

Quonã Apocalypſin explicãdi ratio exiſtimatur optima.

11. Reſtat, vt, iuxta huius notationis doctrinam, explicationibus illis initio ſuperioris notationis poſitis in noſtra interpretatione ſingulis per ordinem locum demus.

Qua ratione recepta ſingularũ Apocalypſeos partiũ doctrina in noſtra explicatione locum habeat.

Quod attinet ad primam. Sexti ſigilli explicatio erit, ante vaſtitatem Ieroſolymæ à Tito illatam & ante Synagogæ repulſam, horribiles cæli minas atque prodigia præceſſiſſe, eorum inſtar, quæ ſunt vltimi iudicij diem anteceſſura. Atque eodem modo vtramque rem Chriſtus in Euangelio coniungit.

Ad ſecundam ſimiliter dicendũ eſt in ſeptem tubarum plagis; Deum ſcilicet Apoſtolorum tempore, ſeptem aduerſus Iudæos plagas immiſiſſe, ad earum ſimilitudinem, quas contra ſceleratos homines eſt ſub mundi finem immiſſurus.

Ad tertiam pari ratione fit ſatis, in duobus teſtibus. Quẽadmodum enim Antichriſti tempore Deus eſt Enochum & Eliam ad Iudæos conuertendos miſſurus; Apoſtolicæ prædicationis tempore Enochum & Eliam myſticè & ſpiritualiter miſit: de quo ſuo loco.

Ad quartam; non abſimili ratione philoſophandum eſt in ruina ciuitatis (ſi tamen ita certum eſt, ac nonnulli putant.) Sicut decima Ieroſolymæ vrbis pars creditur Antichriſti temporibus ruitura; haud ſecus olim Apoſtolorum tubis partem Ieroſolymæ decimam myſticè corruiſſe.

Ad quintam ſimili modo reſpondeo; in beſtia de mari, cap. 13. deſignari Imperium Romanum Eccleſiam perſequens inſtar Antichriſti, eandem extremis temporibus perſecuturi.

Ad ſextam denique, de illis decem Regibus dubitat Auguſtinus, vt videbimus capit. 17. Quod tamen ſi certum eſſet, rectè de myſtica Romæ veteris ruina agi poſſet; per comparationem ad propriam vaſtationem, quæ futura eſſe perhibetur: & tunc de decem myſticis Regibus, quorum opera Deus myſticè Romam veterem incendit, per comparationem ſimiliter ad Reges illos decem agetur.

A

NOTATIO VIGSIMASECVNDA.

In qua reſpondetur peculiari cuidam obiectioni, eorum nempe qui ſuſpicari poſſunt, noſtra explicatione iniuriam fieri aliis expoſitionibus, quæ quibuſdam Dei familiaribus reuelatæ fuiſſe produntur.

1. *Reuelationes, quæ noſtræ interpretationi oppoſitæ circumferuntur.*

DIXIMVS in genere de grauiſſimarum explicationum iniuria, & dupliciter ad eam obiectionem reſponſum eſt. ſuboritur tamen peculiaris difficultas ex iis, quæ legimus de nonnullis Apocalypſeos figuris, quibuſdam Dei B amicis, cæleſti reuelatione expoſitis. Dicat enim aliquis in Apocalypſi, libro omnium difficillimo, & quem multi cenſuerunt abſque peculiari Dei reuelatione penitus intelligi non poſſe, ſaltem debuiſſe haberi rationem eius fili, quod per aliquas Dei reuelationes (quarum notitia ad nos peruenit,) indicatum eſt.

Ac primò Abbatis Ioachimi.

Inter eas verò nonnulli quaſi cæleſtia oracula venerantur multa ex iis, quæ à Ioachimo Abbate ſcripta ſunt; quæ videlicet ipſe videtur abſque Dei reuelatione præuidere, & prædicere non potuiſſe: conſtátque illa ab eo ſcribi tanquam germanum ac literalem Apocalypſeos ſenſum.

B. Brigitta.

2. Deinde in beatæ Brigittæ reuelationibus, lib. 6. capit. 10. refertur, interrogatam fuiſſe illam, quid ſignificarent ſeptem tonitrua, quæ Ioannes ſe audiſſe aſſerit, c. decimo Ac C reſpondiſſe, diuina reuelatione ſe fuiſſe edoctam, ſeptem illa tonitrua eſſe comminationes perſecutoribus Eccleſiæ de cælo intentas.

S. Vincentij Ferrerij.

3. Præterea, Vincentius Iuſtinianus in vita B. Vincentij Ferrerij, 2. p. cap. 19. aſſerit, mortuum quendam coram populo multo à beato Vincentio vitæ reſtitutum; vt eo prodigio confirmaret, ſe ipſum eſſe illũ Angelum quem Apocalypſis refert, viſum fuiſſe per medium cæli volantem, & magno clamore dicentem, *Timete Dominum, quia venit hora iudicij eius*, Apoc. 14. 6.

S. Michaëlis.

4. Ad hæc: F. Franciſcus Ximenius Patriarcha Ieroſolymitanus, qui ſcripſit anno ſalutis noſtræ 1392. lib. 5. de natura Angelica, cap. 38. citat librum alium de S. Michaelis Archangeli miraculis; in quo aſſeritur, ab ipſo Michaele Archangelo reuelatam fuiſſe particulatim ſiue circunſtantiam temporis, quo implenda eſt prophetia, quæ latet ſub figura D ſexti ſigilli, quod Agnus aperuit, Apoc. 5. 6 Ex quo videtur conſtare, nondum aduenisſe tempus illud, quod Archangelus Michael deſignauit.

B. Hildegardis.

5. Poſtremò Taulerus, in eo opuſculo, quod vaticinij titulo inſigniuit, fol. 671. refert, à beata Hildegarde luce clariùs expoſitum fuiſſe caput nonum Apocalypſeos. Atqui tam illam capitis noni expoſitionem, quam alias, quas in libro B. Hildegardis inſertas inuenimus, non videtur ipſa aliter, quàm per diuinam reuelationem conſecuta fuiſſe. Quæ verò extant in operibus B. Hildegardis huiuſmodi ſunt. Primùm ſeptenarius quidam plagarum in epiſtola ad Abbatiſſam ſanctæ Glodeſindis, fol. 105. & 106. Nempe, *Vana gloria. Delectationis amplexatio. Viuere quaſi Deo mortuum. De prædictis peccatis ſe excuſare. Superbia. Quærere ſo-* E *latium à creatura, & non à Deo. Idololatria ſeruitus, quæ Diabolum adorat.* Subdit verò ſeptem hæc vitia ſubijci per ſeptem dona Spiritus ſancti. Et videtur in eis plagis ad ſeptem plagas Apocalypſeos reſpicere. Præterea, in epiſtola ad Moguntinenſes, folio 115. inſerit Beatæ Hildegardis explicationem Saphiri, Topazij, & nubis; quæ ſunt ex ſymbolis Apocalypſis, & folio 131. docet, quomodo ſit intelligenda viſio illa ciuitatis ſanctæ, quæ deſcribitur Apocalyp. 21. Et tandem in epiſtola ad Abbatem ſancti Martini in Colonia, folio 102. interpretari videtur illam periphraſim Dei, *Qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt.* Ait enim, *Incipe ab eo qui eſt, vt in illo finiatur, qui erat, & qui venturus eſt.*

2. *Reſponſio ad prædictas reuelationes.*

Hi ſunt, quos meminiſſe poſſum, loci Apocalypſis, quorum expoſitio proditur fuiſſe à Deo reuelata: non quidem vni- F uerſæ Eccleſiæ, ſed prædictis perſonis. Et omitto peculiarem aliam reuelationem mihi à graui admodum religioſo narratam, & nuper cuidam ſanctiſſimæ fœminæ, (vt ille aſſerebat) factam, & quam ex ipſius ore ille acceperat. Eam, inquam, conſultò prætereo, ne quis fortaſſe ſuſpicetur, rem eſſe fictam ad auctoritatem aliquam meæ interpretationi conciliandam. In vniuerſum autem fidenter pronuncio, vbi de vero Apocalypſeos argumento agitur, & tantæ molis opus ſuſcipitur, non ſolùm non eſſe reprehenſioni obnoxium eũ, qui ad eiuſmodi peculiares reuelationes non ab Eccleſia approbatas, non adhæret: ſed eum etiam, qui adhæreſceret, argui poſſe imprudentiæ. Quamuis enim nulli reuelationi Diuinæ ſubeſſe poſſit falſum, in eis tamen referendis, quæ dicuntur à Deo peculiariter alicui perſonæ reuelata, ſæpe contingit, eos à quibus ſcriptores bona fide acceperunt, aut fallere, aut falli. Atque ita dum non

alia

alio firmiori teſtimonio roborantur, quàm libri alicuius typis excuſi narratione, abſque iniuria eius perſonæ, cui facta dicitur reuelatio, ſæpiùs euenit, vt quæ reuelationis nomine obducitur, non ſit reuelatio; ſed vel fictio, vel vana perſuaſio eius, a quo emanauit in vulgus. Atque vt omittam nunc fraudes, dolos, atque præſtigias: certè humanum eſt decipi, & quæ Dei aliquis amicus aliquando a ſe ipſo dicit, tanquam oraculum a Deo illi communicatum, accipere ac diuulgare, vel eò flectere, & in eum vſum accipere, quem neutiquam Dei amicus cogitabat. Et poſſem quidem multa huiuſmodi in præſenti recenſere, quæ cùm veræ putarentur reuelationes, erroris poſtea conuictæ ſunt. Sed vnum exempli gratia non prætereo, quod in antiquiori cuiuſdam grauiſſimi Ordinis, ſeu familiæ religioſæ hiſtoria typis excuſa, referebatur: Auditum eſſe ex ore illius Ordinis Patriarchæ, (qui inter magnatum gentium cælites meritiſſimò commemoratur) ſibi reuelatum fuiſſe a Deo, Luſitaniæ regnum, Caſtellæ regnorum coronæ & Imperio nunquam coniungendum fore. Quæ prophetia, vbi rerum euentus eam falſam eſſe oſtendit, coëgit illum Ordinem, vt eandem hiſtoriam emendatam denuo prodire curarent, abſque vlla illius reuelationis mentione.

3.
De Ioachimi reuelationū veritate non conſtare.

Ioachimum in Trinitatis myſterio erraſſe.

Prætereà habeo aliquid, quod ſingulis argumentis ſupra poſitis reſpondeam. Ad primum. Credat, qui volet, Abbatem Ioachimum fuiſſe Dei Prophetam: non ego: qui nouerim illum in arcano Trinitatis myſterio craſſiſſimis tenebris fuiſſe circumfuſum; & quæ oſcitans hallucinatus erat, turpi errore ab antiqua Eccleſiæ doctrina recedendo, ea voluiſſe inuehere in Chriſtianas ſcholas; vt pro vnico Deo, tres deinceps Dei adorarentur. De hoc verò illius errore conſtat, & habetur de ſumma Trinitate, & fide catholica, cap. Damnamus. Quare, ſi qua vnquam Ioachimo illuxit Prophetiæ lux, cùm conſtet etiam ab ea aliquando deſertum, & proprij iudicij præſtigiis deluſum; manifeſtum quoque erit, non irrogari ei iniuriam, ſi dicamus aliqua ab ipſo exiſtimata fuiſſe prophetica enunciata; quæ ſomnia potiùs erant atque deliria. Cuiuſmodi eſt, quod aſſeris de duodecim Spiritus ſancti Apoſtolis in nouiſſimis temporibus a Deo mittendis, qui non ſint Chriſti Apoſtolis futuri inferiores. Atque hoc ille ſomnium perſuadet ſibi in literali Apocalypſeos ſenſu contineri in numero viginti quatuor ſeniorum. Quare tantùm abeſt, vt ipſius veſtigiis inſiſtere debeant prudentes Apocalypſeos expoſitores, vt potiùs mihi erroribus vanis & illuſionibus, ſeu falſis perſuaſionibus obnoxij videantur, qui Ioachimum in Apocalypſi ſequuntur ducem, & ipſius interpretationibus adhærent.

4.
De B. Brigittæ reuelationibus circa Apocalypſin, quid dicendum.

Ad ſecundum. Cùm illa reuelatio, quæ B. Brigittæ tribuitur, non reperiatur ipſius manu ſcripta: nec extet in libro ab ipſa edito, neque edito ab eo, qui ex ipſius ore acceperit, facilè fieri potuit, vt ad eum, qui ſcripſit, nonnihil immutata perueniret. Præterquam quòd in noſtra expoſitione, ſeptem illa tonitrua capitis decimi, verè dici poſſunt minæ perſecutoribus Eccleſiæ intentæ, primis ſcilicet perſecutoribus, id eſt Iudæis, quibus illa tonitrua minabantur, derelictis citò Deum ad Gentes commigraturum.

5.
Quid de B. Vincētij perſuaſione circa iudicij extremi diem.

Ad tertium. Perſuaſionem beati Vincentij, ſeu potiùs formidinem de valde inſtante vniuerſalis iudicij die, ego in præſenti non voco in ius & litem, Doctorum iudicio relinquens, quo gradu certitudinis ea habenda ſit. Si verò huius Euangelici prædicatoris verbis is tribuatur ſenſus, qui multis etiam ſacræ Scripturæ ſententiis (idem propè ſonantibus) tribuitur a doctis: non video, quorſum ad confirmationem eius veritatis de qua nemo fidelium dubitat (in aliquo nempe ſenſu veriſſimè dici, propè eſſe diem Domini; in eo ſenſu videlicet, in quo Apoſtolorum etiam, imò verò Prophetarum temporibus verum erat) non video, inquam, quorſum ad eam veritatem confirmandam aliquis ab inferis foret euocandus, & vitæ mortali reſtituendus. Si verò demus, propter aliquam nobis ignotam cauſam congruentiſſimum fuiſſe, vt adeò ſtupendo prodigio illi veritati adderetur fides & robur; ſaltem id quod additur, nempe eodem miraculo probatum fuiſſe, quod intenditur; videlicet B. Vincentium eſſe illum Angelum per medium cæli volantem, & clamore magno dicentem, *Timete Dominum, quia venit hora iudicij eius*: hoc, inquam, videri mihi additum eſſe ab ſcriptore Iuſtiniano, vt ſcriptioni adderet ornatum & maieſtatem. Neque mirum, ſi quem Apocalypſeos locum cum pleriſque exiſtimabat, non poſſe aliter quam de extremi iudicij die exponi, permittendum ſibi eſſe cenſeret, vt illum prædictæ hiſtoriæ adaptaret. Sed a B. Vincentio creditum, & prædicatum fuiſſe, genuinum ſenſum ab Spiritu ſancto intentum in ea Apocalypſeos parte, non eſſe alium, quam vt ille Angelus Vincentium ipſum repræſentaret; id verò nulla ratione veriſimile eſt. Si autem non agatur de ſenſu literali illius loci, ſed ſolùm aſſeratur B. Vincentium ſibi accommodaſſe figuram illam, vt ſignificaret, ſibi a Deo præceptum eſſe, vt ſimilem legationem obiret, id eſt, vt ſimiliter clamaret, *Timete Dominum, quia venit hora iudicij eius*. Hac ratione miraculum, quod nobis obijcitur, non eò ſpectabit, vt certò conſtet, de vero Apocalypſeos loci ſenſu, ſed ſolùm de legatione, quam a Deo acceperat. De quo ego non contendo, cùm id ad ſenſum atque contextum Apocalypſeos minimè pertineat.

6.
Ad librum de S. Michaële Archangeli reuelationibus.

Ad quartum. Reſpondeo; librum illum de S. Michaëlis Archangeli reuelationibus eſſe apocryphum, vtpote qui certum auctorem non habeat. Cuius verò prudentiæ eſt, fidem habere narrationi, cùm penitus neſcias, cui fidem habeas? Neque refert, quòd in eo libro nonnulla vera & certa reperiantur, ſæpe enim falſa miſcentur veris. Sexti autem ſigilli prophetiam nondum eſſe impletam credent fortaſsè alij, non ego, qui certum habeam ex illo Apocalypſeos contextu conſtare prophetiam illam impletam eſſe priuſquam eam Ioannes ſcriberet. Hoc verò nulla ratione repugnare, oſtenſum eſt ſupra notatione tertia.

7.
Ad S. Hildegardis reuelationes, quid dicendum.

Ad quintum. Dico expoſitionem illam capitis noni Apocalypſeos, quam Taulerus ait, eſſe luce clariorem: non extare in iis S. Hildegardis operibus, quæ ſunt typis mandata: niſi alia forſaſſe ſit editio auctior ea, quam mihi videre contigit. Atque ita ſcire non poſſum, an expoſitio illa a Taulero laudata, ſit illa eadem, quam ego amplector, vel alia, neque an ſit literalis ſenſus, vel pia aliqua accommodatio. Illas autem ſeptem plagas, quas in B. Hildegarde legi, non ait illa ad explicationem Apocalypſeos vllo modo ſpectare. Interpretationem autem Saphiri, Topazij, & nubis, nec non ciuitatis cæleſtis, & aliorum eiuſmodi, quamuis ad Apocalypſin pertineat; reuelatam tamen fuiſſe a Deo non conſtat. Neque enim aſſerit B. Hildegardis id ſe per reuelationē didiciſſe: nec eſt, cur exiſtimemus, illam abſque peculiari Dei reuelatione, ex proprij ingenij ſolertia & perſpicacia, circa illa ſymbola philoſophari non potuiſſe, ſuo (vt aiunt) marte, ſiue per accommodationem, ſiue etiam per germanæ interpretationis opinionem. Hæc tamen ipſius Sanctæ opinio non magis cogit nos, neque conſtringit, vt credamus ipſam ad ſenſum literalem collineaſſe, quam beatum Bernardum atque Rupertum in eis, quæ nobis expoſita reliquêre.

Adde vlteriùs. Etiamſi ſi demus aliquam perſonam in vera reuelatione illi a Deo facta, audiſſe hanc aut illam Apocalypſeos figuram, in hoc vel illo ſucceſſu fuiſſe impletam, vel fore implendam, adhuc ea peculiaris reuelatio non afferret neceſſitatem id accipiendi de literali ſenſu, quem Spiritus ſanctus intendit in Apocalypſeos tela atque contextu delineare. Cur enim non poſſit Spiritus ſanctus in peculiari reuelatione aliqua Apocalypſeos figura vti, eamque ad ſucceſſum aliquem accommodare, quem libri huius contextus non deſignabat? Si verò hoc negandum non eſt, ſatis (opinor) explicatum manet, liberum me & expeditum manere ab omnium reuelationum peculiarium reſpectu, in proferenda libri huius interpretatione. Si quis tamen contendat, forſan eſſe legitimos ſenſus eos, qui mihi meræ accommodationes videntur eſſe, præter illa ſeriem: ſaltem nulli interpretationi facio iniuriam, dum aio, me prorſus non conſequi, qua ratione eam poſſim cum iis, quæ præcedunt, quæque ſubſequuntur, contexere. Neque enim aio, neminem id conſecuturum, ſed ſolùm non conſequi me; qui tamen plures ſenſus literales eidem loco ſubeſſe poſſe, non inficior, vt expoſui ſupra not. 10.

NOTATIO XXIII.

Reſponſio ad obiectionem de rerum magnarum omiſſione.

1.

QVeſtis, de nouitate noſtræ expoſitionis, & de aliarum iniuria, exiſtimo me feciſſe ſatis: oportet modò obiectioni reſpondere, de rerum magnarum omiſſione, quæ imperfectionem argumenti notat. Cùm enim Apocalypſis Eccleſiæ prophetiam ab ipſius exordio ad finem vſque contineat, ipſa prophetiæ integritas & plenitudo poſtulare videbatur, ne duabus aut tribus tantùm punctis pro dignitate deſcriptis, multa alia maximi momenti prætermitteret.

Obiectio de rerum magnarum omiſſione.

In primis Eccleſiæ perſecutiones, quarum meminit noſtrum argumentum, tres omnino ſunt, Iudæorum ſcilicet, Romanorum, & Antichriſti. Quomodo igitur Hæreticorum, Maurorum ac Turcarum, Prouinciarumque infidelium, vt Perſidis, & aliarum perſecutiones ſilentio inuoluuntur? ſi vna ex præcipuis huius libri partibus bellum erat a Dæmone, ipſiuſque ſatellitibus aduerſus

Eccleſiam gerendum; quamobrem tam diuturna bella, tam grauia & periculoſa ſilentur, quibus tantopere Eccleſia fuerat vexanda?

Deinde, inter triumphos ac victorias ab Eccleſia reportatas, cur de nouo Orbe, cur de Orientis India, cur de Iaponia, cur de Sinis, cur denique de vniuerſo terrarum ambitu triumphus glorioſiſſimus reticetur?

Quòd ſi decimæ partis ex Iudæorum impietate ad Chriſti fidem conuerſio, adeò fuit Eccleſiæ magnifica & glorioſa, quantò glorioſior & magnificentior extitit Arianorum, ad rectam Catholicæ religionis viam reductio: quorum ſæuiſſima peſtis ita longè latéque graſſata fuerat, vt meritò Hieronymus dicere potuerit, *Ingemuit totus orbis terrarum, ſe Arianum eſſe miratus eſt.* Sic Hieronymus in vita Damaſi, quæ habetur in lectionibus Breuiarij die vndecima Decembr.

2. Vt verò ad Eccleſiæ decus ac pulchritudinem ſingillatim deueniamus: cur Apocalypſis rem adeò excelſam ac ſublimem reliquit, & quæ tantum Eccleſiæ ipſi contulit ſplendoris ac dignitatis: nempe tot Religioſorum Ordinum exordia atque progreſſus? Etenim ſi pulchra hæc Religionum varietas tanti fuit ab Spiritu ſancto in Cantico Canticorum habita, vt digna fuerit, quæ tria extrema capita illius libri occuparet, (vt ibi explicabimus;) quid de Apocalypſi dicemus rem tantam prætereunte? Omitto alia quamplurima non ita magni momenti, ad quæ ſigillatim deſcendit Aureoli & Lyrani explicatio, de qua ſupra notat. 6. opinione 3. vbi adduximus Salmeronis noſtri verba. Veruntamen in rebus adeò ſublimibus atque præſtantibus, vt eæ ſunt, quas modò perſtringimus, nequaquam tantæ Prophetiæ plenitudini & integritati videtur fieri ſatis, ſi ſilentio penitus obruantur. Nec ſufficit ad hæc dicere, noſtra interpretatione non omnes bonas expoſitiones contineri: atque adeò fieri, vt in aliis peculiares illi Catholicæ Eccleſiæ euentus atque progreſſus locum habeant. Etenim cùm noſtra explicatio prophetiam de Eccleſia Chriſtiana complecti conetur, oportebat, vt illis euentibus, qui adeò ſunt magni atque excellentes, in ea daretur locus.

3. Propter hæc videatur fortaſſe alicui noſtra interpretatio in multis deficere, dum altas ac ſpecioſas ideas conſectatur, inſignes rerum euentus non attendere. Quamobrè nonnullis fortè aliud argumentum magis arridebit, ſi minùs Theologicum, plus tamen de ſingularibus Eccleſiæ ſucceſſibus agens. Atque id placuiſſe dicent, non ſolùm Ioachimo, Lyrano, Aureolo, & Antonino; ſed aliis etiam non paucis. Nam cap. 6 in equo nigro, (qui tertius eſt) cõmunis interpretatio Hæreticos intelligit; vt videre eſt apud Riberam. Et cap. 13. in maris Bellua Mahometicam ſectam, ſeu domum Othomanicam aliqui adumbrari volunt. Præterea, quartum equum nonnulli de Agarenis interpretantur, capite 6. Ex plagis etiam tubarum locuſtas Bellarminus, & alij de Lutheranis & Caluiniſtis exponunt. Item in Gogi & Magogi Prophetia, (quæ capit. 20. ſcribitur) intelligere videtur Hieronymus Hæreticos; vt videre eſt in Ezechielis commentario, capit. 38. & 39. Item de Arianis explicat S. Proſper characterem & nomen & numerum nominis beſtiæ, de quibus cap. 13. Denique Auguſtinus imaginem beſtiæ, (de qua eodem capite) videtur referre ad Pſeudochriſtianos, id eſt, Hæreticos.

Accedit, quòd textus ipſe expreſsè loquitur de Nicolaitis, capit. 2. numero ſexto & 15. & de quadam Pſeudoprophetiſſa capit. 2 numer. 20. Non igitur eſt credibile, alias hæreſes in Apocalypſi omitti, quæ multò grauiùs, ac vehementiùs erant Eccleſiam oppugnaturæ.

4. *Diluitur ſuperior, obiectio.* Nihilominus tamẽ, fruſtra his atque aliis conetur quis ſuadere, Apocalypſeos Prophetiam ad ſingula Eccleſiæ bella cum Arianis, Pelagianis, & Hæreticis aliis, cúmque Agarenis, Turcis, ac Perſis deſcendere, & ad cetera ſuperiùs connumerata. Licèt enim, cùm Deo collibitum eſt, minutiora etiam ſuis fidelibus ſoleat reuelare, ceterùm inutilis prorſus ac vana reuelatio digna Deo non eſt, neque vnquam a Deo fuit facta. Atqui ante ipſa bella, certum omnino eſt Apocalypſin ad illa ſingulariter præcognoſcenda, nullius vtilitatis Eccleſiæ fuiſſe. Quæ verò applicationes poſt exortas iam hæreſes a nonnullis fieri ſolent, ſingulis hæreſium monſtris cum figuris Apocalypſeos comparatis, hæ licèt ingenioſæ fortaſſe ſint, re tamen vera non tam explicationes ſunt, quam applicationes, eæque ita parum ſolidæ, vt nec fide confirmandæ, nec maioris momenti fructui ſint vtiles. Nec mea quidem ſententia) prudenter philoſophatur, qui Diuinæ prouidentiæ diſſonum reputat, res adeò graues non fuiſſe Eccleſiæ priùs diſtinctè reuelatas. Etenim ſi voluiſſet Deus Eccleſiam de his bellis ſingillatim fuiſſe præmonitam; alio certè modo, id eſt, certiùs & clariùs eam præmonuiſſet. Cùm

A verò id non præſtiterit, argumento eſt, huiuſmodi prædictionem Eccleſiæ minimè expedire, quemadmodum nec peculiaria ſchiſmata prænoſcere, aut bella inter Chriſtianos Principes gerenda, nec vrbis Romæ direptiones, aut alias id genus calamitates. Et prætérquam, quòd magnæ prudentiæ eſt, Diuinæ prouidentiæ ſe ſubmittere, ac certiſſimè reputare, illud a nobis nequaquam ſciri oportere quod Deus ignotum eſſe voluit: ſi tet ipſa attentiùs adhuc conſideretur, humana mens ſibi facilè perſuadet, Eccleſiæ communiter non expedire, vt euẽtus deinceps futuri præſciantur: quemadmodum nec peculiari homini congruẽs eſt, futura ſuæ vitæ euenta prænoſcere. Nimia hominum curioſitas ſuapte vi & cupiditate fertur ad rerum futurarum prænotionem. Verùm, ſi res æquâ rationis trutinâ põderetur, earum ignoratio multò plus nobis conducit quã præcox & præmatura cognitio: ne in aliis rebus ignaui

B atque ſocordes, aliarum metu & nimio angore conficiamur. Multò ſatiùs eſt inter ſpem & metum abſque certa futurorum euentuum cognitione in timore, & tremore noſtram ſalutem operari. Ac rerum omnium curam Diuinæ prouidentiæ committentes, iuxta Chriſti conſilium, ſemper orare, & nunquam deficere. Ex eo igitur, quod de ſingularibus hominibus in ſuis cuiuſque rebus ratio perſuadet, eâdem proportione rectè colligitur, Eccleſię etiam valde expedire, ſimilem de futuris euentibus ignorationem.

Eccleſiæ non expedire ſingularium euentuum futurorum reuelationem.

5. *De grauioribus Eccleſiæ euentis ſecus iudicandum.*

De tribus quidem illis grauiſſimis ſucceſſibus in bellis cum Iudaico populo, cum Gentiliſmo, & cum Antichriſto oportuit valdè Eccleſiam ab ipſo ſui exordio fuiſſe præmonitam, vt Diuinæ in eam prouidentiæ maximum haberet pignus; vtque ex harum rerum notitia in Dei

C cognitione, in diuinarum rerum ſcientia, ac ſalutari doctrina prouectior fieret ac robuſtior; nec non vt alacri & erecta ſpe Dei opem atque ſubſidium in aduerſis omnibus ſibi præſentiſſimum fore, non dubitaret. Et licèt Apocalypſeos prophetia obſcuriſſima fuerit, antiquitatis tamen veſtigia, quæ reliqua ſunt, nos certiores omnino reddunt, horum trium bellorum exitus antiquis Doctoribus agnitos fuiſſe atque compertos: quatenus illis innotuiſſe oportuit. Nec enim dubitarunt, Babylonis nomine veterem Romam ethnicam ſignificari; ac de ea Eccleſiam triumphaturam, & longa deinde pace fruituram, victoriâ etiam ex Iudaico populo reportatâ, decimam eorum partem Catholicæ fidei fuiſſe ſubactam: trium-

D phúmque de Imperio Romano integrum fore reportandum, vniuerſâ Gentilitate ad fidem conuerſâ. Ac demum ſub mundi finem de Antichriſto, déque omnibus ſectis & hæreſibus, déque Iudaiſmi & Gentiliſmi reliquiis, Eccleſiam acturam triumphum. Hæc eſt Apocalypſeos prophetiæ ſumma, cuius cognitio Eccleſiæ noua non eſt: ſed illi potiùs ab ipſo initio valdè nota.

6. *Cur Iudæorum, Gentiliſmi & Antichriſti bellum Eccleſiæ reuelari oportuit, aliis hæreticorum & Maurorum non item.*

Hæc certè tria, nempe, ſupplicium Iudaici populi Eccleſiæ de idololatria triumphus, ac victoria de Antichriſto futura, proculdubiò ſunt inter omnes Eccleſię Chriſtianę triumphos præſtantiſſima. Nil ergo mirum, ſi expreſſiùs agatur de iis, quę in ſe ſunt multò maiora & euidentiora. Præterea Iudęi, & idololatrę (ac ſimile erit de

E Antichriſto) eò vires omnes ac neruos contenderunt, vt Chriſti nomen penitus delerent: atque hunc ad finem grauiſſimo bello vniuerſam Chriſti Eccleſiam infeſtarunt: vt Chriſti ipſius fidem ac religionem fideles abnegarent. Hęretici verò, (etſi alioqui acerrimi Eccleſiæ hoſtes bello inteſtino ac domeſtico, quod periculoſiſſimum eſt, ipſam afflixerint) re ipſa tamen eorum bellum, generatim loquẽdo, non adeò internecinum fuit: cùm totum robur ac lacertos non tam ad Catholicam religionem aperta vi extinguendam, quam ad ſuam impietatem dolis ac technis amplificandam, conferre videantur. Turcarum inſuper, & Maurorum bella Chriſtianis illata in Imperij potiùs propagationem, quam in Chriſtiani nominis violentam extinctionem incumbunt. Quamuis enim alicubi tam Hę-

F retici, quam Mauri minis, tormentis ac diriſſima morte, Chriſtianos ad eiurandam Chriſti fidem, impellere conati ſint; nulla tamen harum perſecutionum vniuerſæ Eccleſię fuit communis & generalis: neque eiuſmodi perſecutionem illi communi inſtituto profitentur: illud potiùs præ ſe ferunt, vt dum ſuas ſuperſtitiones defendant, ceteros facilè in ſua quemque religione viuere permittant. Vbi igitur magis fuit grauis & cruenta perſecutio: illic quoque illuſtrior fuit & glorioſior victoria. Atque idem Antichriſti tempore continget. Quare multò fuit congruentius de tribus ſupradictis atrociſſimis bellis expreſsè ac diſtinctè agere. Præſertim cùm in Hæreticorum aut Maurorum bellis non adeò manifeſtè & euidenter triumphet Eccleſia: quinimo illi interdum triumphant, ad finem mundi omnes demum cum Antichriſto ſuperandi. De quo Apoc. 20. 12.

Hæc ergo, quæ præcipua ſunt, oportuit Eccleſiæ reue-

A larij. In ceteris, quæ horum comparatione, multò erant inferiora, exiſtimo Eccleſiæ magis expediens fuiſſe, ne illi diſtinctè prædicerentur. Satis fuit Chriſtum generatim prophetaſſe Ioan. 15. 20. *Si me perſecuti ſunt, & vos perſequentur.* & Matth. 18. 7. *Neceſſe eſt, vt veniant ſcandala.* Et per Apoſtolum 1. Corinth. 11. 19. *Oportet hæreſes eſſe.* Et alia huiuſmodi. Diſtinctior ergo prophetia Eccleſiæ erat inutilis; doctrina tamen ad omnem huiuſmodi euentum ſanè quàm vtilis. atque hanc egregiam ſatis habemus in Apocalypſi. Ex iis enim, quæ in trium bellorum deſcriptione dicuntur, quomodo ſit de reliquorum ſucceſſu philoſophandum, docentur fideles. Videlicet, quæ ſit diuinæ prouidentiæ in illis omnibus ratio, & in occurrentium omnium perſecutionum permiſſione diſpoſitio: quid ſperandum B ſit Eccleſiæ, quid agendum, & quis exitus perſecutores, & perſecutos maneat. Diſtinctioris prophetiæ deſiderium imprudentiæ & vanitatis arguitur: ſublimior autem & excellentior ad omnem euentum doctrina optari non potuit.

8. *Primum ex ſuperioribus argumentis ſoluitur.*

Vt igitur argumenta ſuperiùs poſita diluamus, Ad primum aſſero, non exiguum ſingularis libri argumentum eſſe, ſed maximum potiùs & grauiſſimum, de tribus illis rebus diſtinctè agere; id eſt, de Iudaiſmi & Gentiliſmi & Antichriſti victoria. Qui verò exiſtimet Apocalypſin non de his tantùm bellis tractare debere: ſed ceterorum etiam omnium exitum diſtinctè deſcribere; id aſſumit, quod non ſolùm non probatur, ſed etiam expediens non fuiſſe probatum eſt. Atque vt de hæreticorum perſecutione ſingulatim loquamur; obſeruandum eſt, hæreticorum C primos fuiſſe illos, qui ex Iudæis Chriſti fidem recipere noluerunt. Penes Iudæos enim ad Chriſti vſque aduentum fides erat & Eccleſia. Quare, qui ex iis ſe Euangelio ſubiecerunt, illi perſtiterunt in fide; qui verò Chriſtum reſpuentes, Chriſtianos ſunt perſecuti, hi omnium à vera Chriſti fide deſciuerunt. Et qui animaduerterit, Apocalypſin eſſe veluti mirabilem quandam tragicomœdiam; facilè perſpiciet, in actione de Iudæorum bello, déque eius exitu, contineri pariter eorum omnium bellorum imaginem, quibus hæretici omnes Eccleſiam impugnant; & quis eorum bellorum exitus futurus ſit. Quemadmodum enim Deus aduerſus Iudæos ſeptem plagas immiſiſſe deſcribitur, ita etiam in hæreticos eiſdẽ plagis animaduertit, & priuſquã eos ſeptima plaga percutiat, iiſdem remediis vtitur, quibus ad Iudaici populi D conuerſionem fuiſſe vſum legimus. Ceterum, cùm hæreticorum obſtinatio & peruicacia Iudaicæ perfidiæ ſit ſimilis; ideo plerumque euenit, vt decimæ eorum partis ad fidem conuerſio, pro ingenti lucro atque victoria computetur. Atque id eſt, hoſtilis vrbis decimam partem corruere, & Chriſtiano populo infidelem decimas dare. At ceteri in ſua impietate obſtinati & obdurati perſiſtunt.

9. *Apocalypſeos doctrina de tribus Eccleſiæ bellis ad alia etiã extendi poteſt.*

Hæc animaduerſio eſt iuxta receptum in optimis actionibus ſeu comœdiis morem, vbi in ſingulari aliquo exemplo communis tradi ſolet ad cetera eiuſmodi doctrina. Atqui exempli vis ac robur magna ſunt, præſertim in illuſtri re & omnibus communiter nota: Vt ſi detur in ſcena celebris hiſtoria. Cùm ergo Ioannes Apocalypſin ſcripſit; Chriſtianis omnibus manifeſtum erat bellum, quod Iudæi aduerſus Chriſti Eccleſiam geſſerant, Deique vindicta, E & totius rei exitus. Quare nihil potuit eligi, quod ita ad viuum exprimeret hæreticorum bellum, hæreſum cauſas, ac ſingulare Dei beneficium in eos, quos teterrimo huic bello ſubducit, & in fide vera conſeruat. Diuinæ item prouidentiæ patientiam, comminationem, ac ſeueritatem in hæreticos; charitatem etiam mirabilem, qua per fideles hæreticorum conuerſionem miris modis procurat, & Chriſtianæ Eccleſiæ doctrinam ac ſanctitatem, qua Deo in re tanta, támque glorioſa fideliſſimum præſtat obſequium, & huius obſequij fructum ſingularem. Denique ad hæreticorum mores & immanem furorem, quo Eccleſiam perſequuntur, effingendum, aptior & expreſſior imago depingi non potuit, quam quę cap. 9. Apocalypſeos deſcribitur. Atque ad eorum obſtinationem repræſentandam vndecimi capitis finis aptiſſimus etiam eſt. Clariorem & magis diſtinctam de hæreticorum bellis prophetiam optaſſe, futi- F le prorſus erat & inane. Superioris autem actionis ad perſecutionem hæreticorum applicatio, elegantiſſima eſt omnium, quæ de hac re inſtitui poterant tractationes.

10

Quod de hæreticis hactenus dictum eſt, ad Mauros etiam ac Turcas ſuo modo extendi poteſt, qui inter hæreticos quodammodo annumerandi videntur. Bona enim prouinciarum pars, quæ Mahometicam ſectam profitentur, ſuperiori ætate Chriſti fidei militabant; atque ea priſtina illa Euangelij luce, qua quondam illuſtrati fuêre, aliquæ in eis reliquiæ perſeuerant; dum idololatriam deteſtantur, nec alium agnoſcunt Deum præter cæli ac terræ conditorem. Cùm igitur hæc prioris ignis fauilla apud eos reſideat; cùm Eccleſiæ bellum inferant; cùm à Iudæis mutuam circumciſionem, atque alias nonnullas id genus cæremonias accipiant: hæc omnia idoneam ſatis materiam præbent, vt Iudaici belli actio in Apocalypſi data ad Turcarum etiam & Maurorum bella applicetur. Nec abſimilis eſt eorum obſtinatio. Quare quantumuis crebris cohortationibus, & Euangelij prædicatione alliciantur; vix vnquam decima eorum pars ad Chriſtiana ſacra traducitur.

11.

Ex his omnibus infero, quod de perfida Ieroſolyma in Apocalypſi deſcribitur, poſſe etiam aptiſſimè accõmodari ad hæreticorum, Maurorum atque Turcarum vrbes Eccleſiæ aduerſarias, vt ad Londinum, Geneuam, Conſtantinopolim, Algieriam. Scio à quibuſdam Conſtantinopoli applicari, quod in Apocalypſi de Babylone dicitur: imò B verò Aretæ, Capoſachio, & aliis nonnullis ſenſum literalem videri. Ceterùm contextus procul dubiò de Roma agit, (de quo ſupra, & infra.) Bellum autem, quod Eccleſiæ infert Conſtantinopolis, Iudaicum potiùs bellum, quam Romanum refert, vt iam explicaui.

Quibus addo, in Gogi & Magogi bello (quod idem cum Antichriſti bello eſt; & Turcis ab aliquibus accommodatur) Antichriſti præcurſores poſſe comprehendi; in quorum numerum non aptè adſcribi videntur, qui multis retro ſæculis, nempe ante mille annorum pacem, hæreſiarchæ præceſſerunt. Gogi enim & Magogi bellum poſt hoſce mille annos ſuccedit in Apocalypſi.

Quo pacto Apocalypſeos doctrina ad alia ſimiliter extendi poſſit.

Iam de aliis idololatris extra Romani Imperij terminos poſitis, illud breuiter perſtrinxerim, deſcriptionem feliciſſimi triumphi de bello Romano ſatis fuiſſe, vt inde facilè Chri- C ſtiani colligerent, ſi ſe ipſi ſtrenuè gerant, atque Dei bella viriliter pugnent, Deum illis de quauis hoſtili vrbe, quantumuis potentiſſima, glorioſam victoriam conceſſurum, vt Romæ ethnicæ exemplo fuerat quam mox oſtenſurus. Atque ea propter non opus fuit, vt Perſidis, Meaci, & aliarum prouinciarum perſecutio ſingulariter deſcriberetur. Atque in myſticis his bellis aduerſus quoſuis Gentiles; non ſecùs, ac in Romæ veteris bello ſpes Chriſtianorum eſſe debet, veræ Religionis igne hoſtiles vrbes, *Deo auctore & conſummatore*, prorſus eſſe inflammandas. Et in ſpirituali Meaci, Sinarum, aut cuiuſuis alterius Gentilium prouinciæ expeditione, nos docet Apocalypſis ob oculos ponere bellum illud, quod Babylon aduerſus Eccleſiam Chriſti geſſit, atque illius exitum feliciſſimum.

12. *Pro Romana Eccleſia victoria ab Imperio Romano parta, cetera omnes minoris momenti.*

Ad id verò, quod de ſubiugato nouo orbe, & eiuſmodi D aliis Eccleſiæ victoriis adducitur, Reſpondeo: Præ Romani Imperij victoria, ceteras omnes exiguas eſſe valdè atque minutas. Quæ autẽ armorum vi, ac militum copiis in Eccleſiæ Chriſtianæ decus à Chriſtianis conficiuntur; hæc omnia ſunt inſtar copioſi fructus, qui ex deuicto Romano Imperio, & parta totius mundi diuturna pace, nunc à fidelibus decerpitur.

De triumpho ex Arianis comparato, dum omnes ad Chriſti fidem reducti dicuntur, non facilè crediderim, omnes, qui obſtinata mente ſuos errores propugnabant, Chriſtianæ Eccleſiæ ſe ſponte ſubieciſſe. Multos veriſimile eſt Arianorum doctrinam per imprudentiam abſque vlla pertinacia fuiſſe ſectatos, atque eos fuiſſe ingentem illam multitudinem, quæ facilè ad Eccleſiæ gremium rediit. E Nec contendendum eſt, vt ad ſingularia hæc Apocalypſis deſcendat, cùm præcipuus eius finis fuerit, maiores victorias atque triumphos ab Eccleſia reportandos prædicere. Addo etiam hæreticorum reductionem, conuerſionémque Maurorum, Principum ſæpe Chriſtianorum potentia & auctoritate fieri. Atque hic eſt fructus temporalis Eccleſiæ dominatus, & mille annorum pacis, de qua Apocalypſ. 20.

13. *Cur Religioſorum ordinũ pulchritudo in Apocalypſi prætermittatur.*

Sequitur argumentum de Religioſorum ordinum pulchritudine ac varietate. Ad quod tria breuiter reſpondeo. Primum; quia ea res latè ſatis atque mirificè in Cantico Salomonis fuerat tractata, ideirco opus non fuiſſe Ioannem diſtinctè de eadem in Apocalypſi agere. Quemadmodum & in hiſtoria Euangelica Ioannes ea ferè conſultò prætermittit, quæ fuerant ab aliis Euangeliſtis conſcripta. Prætenquam quod in cap. 19. Apocalypſeos clarè innuit Ioannes, ſuum & Cantici Canticorum argumentum F idem penè eſſe. Quare non ſine cauſa omiſit, quæ fusè in Cantico illo erant tractata. Et quidem decorum fuit partem illam argumenti, nimirum ſpirituales myſtici Salomonis cum ſua Sulamite delicias, in libro amatorio referri: librum verò de Eccleſiæ triumphis, nempe Apocalypſin, totum in præcipuis Eccleſiæ bellis atque victoriis conſumi.

Secundò reſpondeo: Ingentem monaſteriorum ac Religioſorum ordinum multitudinem inter diuturnæ pacis Eccleſiæ fructus computari, atque adeò cap. 20. in illa pacis mentione includi. Præconia tamen Religioſi ſtatus ad Canticorum librum remitti; vbi noſter commentarius illa expendet.

Tertiò reſpondeo: Quemadmodum in Apocalypſi, licet diſtincta non ſit de hæreticorum bellis prophetia, eſt tamen admirabilis doctrina, quæ ad ea bella applicanda ſit; eaque deſumitur ex iis, quæ in Iudæorum bello dicuntur: ita ſimiliter licèt Apocalypſis diſtinctè de Religionũ Mendicantium varietate & pulchritudine non meminerit; iiſdem tamen Religionibus veluti quoddam perfectionis ſpeculum ob oculos propoſuit imitandum, dum de primitiuæ Eccleſiæ excellenti virtute ac vitæ ſanctimonia ſcribit, ac de ardentiſſimo Diuinæ gloriæ zelo, & proximorum ſalutis deſiderio. De qua primitiuorum Chriſtianorum Euangelica perfectione diſtinctiſſimè agit Apocalypſis cap. 6. in quatuor equis, & c. 7 & 8 & 10. & 11. & 14.

14.
Cur Apocalypſis Nicolaitarũ hæreſeos meminerit, non verò aliarũ.

Denique ad obiecta de Nicolaitarum hæreſi in Apocalypſi expreſſa, Reſpondeo, illam Nicolaitarum mentionem non eſſe prophetiam, ſed laudationem potiùs Epheſini Epiſcopi, quòd eos deteſtabatur: & Pergameni obiurgationem, quòd eos in ſua Eccleſia degere permittebat. Septem verò epiſtolæ cap. 2 & tertij, ſunt veluti admonitiones, quibus perſona illa, quæ prologum agit, auditores, ſeu lectores potiùs cohortatur, vt fructum ea actione, ſiue ſpectaculo capiant; quo loco aptè eorum ſeu vitia, ſeu virtutes notari poſſunt.

NOTATIO VIGESIMAQVARTA.

Reſponſio ad obiectionem de nimia myſtici ſenſus conſectatione.

1.
Quid de myſtici ſenſus conſectatione dicendum.

ILLVD poſtremò inuenio, (quod in mea declaratione nonnullis primo aſpectu non parum diſpliceat) nimiam ſcilicet myſtici ſenſus conſectationẽ; præſertim in aliquot locis, in quibus, vtpote inſignioribus, plus fortaſſis offendent. Ex his ſunt, quæ de decimæ partis Ieroſolymæ ruinâ cap 11. & de Babylonis conflagratione cap. 17. & 18. referuntur. Vtrobique enim pleriſque perſuaſum eſt, de ſeueriſſima agi vindicta; qua in Ieroſolymam ac Romam iuſtiſſimè pariter ac grauiſſimè aut ſæuitum eſt, aut ſæuietur.

Obiectio.

Ego verò eiuſmodi ſupplicij ſeueritatem, de decimæ Iudæorum partis ad fidem Chriſti conuerſione, déque myſtica Romæ totius per Spiritus ſancti ignem conflagratione interpretandam eſſe contendo. Deinde cap. 9. 10. opus mihi eſt expreſſam idololatriæ mentionem myſticè accipere; cùm tamen ipſe contextus videatur de propria & ſtricta idololatria loqui. Ait enim, *homines non pœnitentiam egerunt de operibus manuum ſuarum, vt non adorarent dæmonia, & ſimulachra aurea & argentea, & ærea & lapidea & lignea; quæ neque videre poſſunt, neque audire, neque ambulare.* Præterea in duobus teſtibus capitis vndecimi multi aſſeuerabunt, contextum perſpicuè agere de duobus Prophetis; qui tribus annis cum dimidio Chriſti Euangelium prædicaturi ſunt, ac multis miraculis comprobaturi, poſtea occidendi; & corpora iacebunt in plateis ciuitatis magnæ, & poſt tres dies & dimidium reſurgent, & aſcendent in cælum in nube. At duos hos Prophetas, non duos eſſe homines, ſed ſanctitatem atque ſapientiam Eccleſiæ Chriſtianæ ſignificare, violentiſſimum eſſe dicent.

2.

In his atque aliis eiuſmodi, multi non dubitant legitimum contextus ſenſum eſſe illum, quem primo aſpectu verba ſonant, atque adeò myſticos in his ſenſus conſectari, nil eſſe aliud, quàm relicto ſolido pauimento velle per aëra volitare, & quaſi *in auibus cæli ludere.* Certè Hieronymus ſæpe in Origene reprehendit coactas allegorias. Sic enim de illo loquitur Ieremiæ 27. *Allegoricus ſemper interpres, & hiſtoriæ fugiens veritatem. Nos ſimplicem ac veram ſequamur hiſtoriam, ne quibuſdam nubibus atque præſtigiis inuoluamur.* Atque ibidem, & duobus etiam ſequentibus capitibus repetit, *Delirat & in hoc allegoricus interpres, & ſomniat.* Et alibi notat Origenem ex proprio ingenio ſacræ Scripturæ ſenſum facere. Vereor ergo, ne ſimile quid de me aliqui ſuſpicentur. Quamuis autem ipſe coner contextum omnem quadrare, & continuata ſerie exponere, eodẽ quaſi filo deducto; putabunt tamen me in eo conatu non ſolidam explicationem, ſed vmbram & imaginem tenere; atque vt omnia conſonent, hominum cogitationi ac naturæ ipſi vim inferre, dum iram in miſericordiam noua metamorphoſi conuertere ſtudeo. Id enim non eſſe valdè abſimile Nicolai Copernici audaciæ: qui vt omnium Aſtrologiæ phænomenon ſiue apparentium rationem redderet, peregrino & incredibili inuento ſolem in centro mundi fixum atque immobilem collocat; tellurem in quodam epicyclo aſſiduo motu circunducit. Et quamuis miro artificio eclipſes omnes ac ſyderum conuerſiones inter ſe cohærere oſtendat; nemini tamen ſanæ mentis figmentum illud ſuum pro vero perſuaſit, quòd res valdè violentas aſſumat. Non minus violentum cuipiam videbitur, magnam Dei iram illam appellari;

Baruch 3. 17.

Origenem de allegorica nimium interpretatione non bene apud Hieronymum audire.

A quæ inimicos ſibi conciliat, & homines ex impiis & ſceleratis, pios efficit ac ſanctos. Quibus addi poteſt, id vnum vel maximè in Ticonij expoſitione (quam Primaſius, Beda, Anſelmus, Anſbertus, & alij ſequuntur) doctiſſimis viris diſplicere; quòd multa in ea explicentur in ſenſu myſtico, & non literali. Sic enim cenſet Ribera, & alij. Si illa igitur interpretatio nimiùm myſtica iudicatur; quantò magis eadem nota inuretur noſtræ, quæ in ſumma ſeueritate ſummam indulgentiam atque clementiam intelligit?

3.
Tria ante ſolutionẽ præmittenda.

Myſticum ſenſum trifariã accipi.

Huic obiectioni vt ſatisfaciam, quædam mihi ſunt breuiter præmittenda. Primum ſit: ſenſum myſticum tripliciter accipi poſſe. Primò pro eo, qui ſenſui Grammatico opponitur; & ſic ſæpe ſancti Doctores meritò ſenſus myſticos vel ſpirituales, vel allegoricos appellant eos, quos Spiritus ſanctus per verba ipſa voluit ſignifi- B care. Scilicet cùm figuratè loquitur. De quo bene Ribera Malachiæ 1. 6. 11. & latiſſimè Villauicentius de ſenſibus ſacræ Scripturæ. Secundò ſenſus myſticus vel ſpiritualis, vel allegoricus dicitur is, qui non eſt intentus per verba ſiue ſimpliciter, ſiue figuratè accepta; ſed per ipſam rem ſignificatur, & ſic loquuntur Scholaſtici cum D. Thoma 1. p. q. 1. a. 9. & 10. Tertiò impropriè appellatur ſenſus myſticus, qui neque literalis eſt vllo modo, nec ſolidè in literali fundatus; eò quòd ab Spiritu ſancto non ſit per rem ipſam ſignificatus: ſed ſolùm in eius ingenio fundatur, qui de rebus ſacris prout lubet philoſophatur; & eas vtcumque accommodat iis ſacræ Scripturæ locis, cum quibus aliquam videntur habere proportionis vmbram. De his accommodatitiis ſenſibus vide Acoſtam de Chriſto reuelato lib. 2. cap 11. & 12.

Quid inter triplicem myſtici ſenſus acceptionem interſit.

C Inter tria hæc myſtici ſenſus genera multum intereſt. Primus enim ſenſus, licèt myſticus iure appelletur, eſt tamen ipſa Spiritus ſancti mens, & in multis locis genuinus ſacræ Scripturæ ſenſus; præſertim in Parabolis, ænigmatibus, & quibuſuis allegoriis. Secundus verò ſenſus, ſi ſit verus & genuinus, licet non fuerit à Spiritu ſancto per ipſa verba intentus, ſæpe tamen præſtat ſenſui literali, & pluris faciendus eſſe iudicatur à viris ſapientibus, eo quòd fuerit per rem ipſam à Spiritu ſancto repræſentatus. Tertius denique non videtur magni faciendus; quinimò expedit plerumque nimiam aliquorum licentiam cohibere: qui Origenis, ſi minùs ingenium, audaciam tamen imitantes, accommodationes quaſdam fingunt, quæ D ingenij potiùs ſomnia, quam Spiritus ſancti ſenſa, iudicandæ ſunt. Qua de re Acoſta in prologo ad librum de nouiſſimis temporibus.

4.
Hieronymus interpretationem nimiùm literalem in Apocalypſi reprehendit.

Secundo aduerto; Quemadmodum in Apocalypſi expoſitiones nimiùm myſticæ meritò diſplicent; ita etiam doctos ac prudentes offendunt, quæ nimiè ſunt literales. Certè id ſæpe Hieronymus in Millenariis reprehendit, quòd voluerint Apocalypſin nimis literaliter accipere. Atque epiſtola 148. ait, *Omnis ille liber,* (agit autem de Apocalypſi) *aut ſpiritualiter accipiendus eſt, vt nos exiſtimamus, aut fabulis acquieſcendum eſt.* Quòd ſi Hieronymũ roges, quo pacto ſit Ieroſolymæ ruina ſecundùm decimam partem accipienda? Quid, ſi de vniuerſæ Babylonis incendio? Quid, ſi de duobus teſtibus capitis vndecimi E conſulas? Facilè vno & altero verbo vniuerſali propoſitioni reſpondet. OMNIS ILLE LIBER, *aut ſpiritualiter accipiendus eſt; aut fabulis acquieſcendum.* Hæc Hieronymus de præcipuo Apocalypſeos argumento. Eadem eſt Epiphanij ſententia; quæ lib. 2. cap. 51. diſertè docet totam Apocalypſin referri debere ad ſpirituale Dei negotium. Suffragatur Dionyſius Areopagita cap 3. de Eccleſiaſtica hierarchia, qui Apocalypſin appellat *arcanam ac myſticam omnino viſionem.* Haymo idem in præfatione ad Apocalypſin, *In hoc libro,* inquit, *nihil eſt hiſtoricè accipiendum.* Atque eadem fuit Ticonij mens, vt patet ex eius commentario, quem ſequuntur multi & graues, quorum ſupra meminimus.

Apocalypſin iuxta veterũ Patrũ mentem, ſpiritualiter explicatum iri.

5.

Tertiò aduerto; Quando extrema diſplicent, mediam F viam eſſe tutiſſimam, iuxta alterius apud Poëtam (Ouid. 2. Metamorph.) conſilium;

Inter vtrumque tene: medio tutiſſimus ibis.

Ex illis igitur octo explicationum generibus, quæ notat. 6. retulimus; quædam ſunt valdè myſticæ: aliæ nimiùm literales. Etenim duæ primæ diſtinctionem illarum duarum ciuitatum a Ioanne indicatam non admittunt; atque ita ad præcipuas literales ſenſus partes non deſcendunt. Poſteriores, præter ſeptimam, dum eam ſibi argumenti materiam proponunt, quæ ſenſibus percipitur, humi ſerpunt, & de ſublimiori intelligentia, nempe de ſpirituali, non valdè laborant. Inter hæc ergo extrema, expoſitio noſtra media eſt. Nam & duarum illarum vrbium diſtinctionem complectitur, & quæ de ipſarum ruina & incendio dicuntur, ſpiritualiter intelligenda eſſe affirmat; vtrumque ex Hieronymi & antiquorum Patrum ſententia, vt vidimus not. 12.

In ſermone & myſtico & hiſtorico locutionē quidē eandē eſſe, ſignificationis verò modum diuerſum.

Quartò noto, In ſermone myſtico, locutionis formam eſſe eandem, ac in ſermone hiſtorico: in ſignificatione tamen hoc eſſe diſcrimen, quòd in ſermone myſtico ſignificatur per ipſa verba id, quod in hiſtoria ſignificatum eſt per res ipſas. Verbi gratia: In libris Regum ſermo eſt ad literam de Salomonis diuitijs & ſapientia, ibi manifeſtum eſt textum ipſum non agere de Chriſto, quem tamen Salomonis diuitiæ & ſapientia figurabant: ac propterea veriſſimè dicitur ea hiſtoria allegoricè ad Chriſtum ſpectare. Itaque in hiſtoria illa ſenſus de Chriſto myſticus fuit non literalis, quia ſignificatus eſt, non per verba, ſed per rem ipſam. Vbi verò ſcriptoris intentio eſt per ipſa verba de Chriſto loqui, non tamen palàm & apertè, ſed allegoricè; tunc elegantiſſimè inſcribitur Pſalmus, *in Salomonem*: & verba ipſa Salomonem perſonant, eiuſque diuitias & ſapientiam, ſed omnis hebes ac tardus ſit, qui non videat, per ea ipſa verba Chriſtum ſignificari: neque aliter de Salomone mentionem fieri, niſi vt locutio ſit myſtica & allegorica. Certum ergo eſt, in ſermone myſtico per literam ipſam ſignificari id, quod in hiſtoria per ipſam ſignificabatur.

Ex quo manifeſtè colligitur, omnes eos auctores, qui dixerint, in antiquis bellis, & in ſeueritatis atque vindictæ exemplis per res ipſas myſticè ſignificatam fuiſſe peccati, in peccatorum conuerſione, deſtructionem; eoſdem pariter teſtari, in ſermone myſtico ad literam ſignificari optimè eandem peccatorum conuerſionem per verba, quæ ſummam ſeueritatem, (vt Verbi gratia ruinam inimicorum, & vrbium exuſtionem) ſonant. Neque enim iure quiſpiam aſſeret, violentam eſſe allegoriam, ſi eiuſmodi proportionem inter res ipſas eſſe fateatur, vt hiſtoria ſeueritatis, peccati deſtructionem, & conuerſionem ſceleratorum appoſitiſſimè figurarit.

6. *Peccatorum cōuerſionem in antiquis ſummæ ſeueritatis exemplis ſæpe ſignificari. Soluitur obiectio ſuperius facta.*

Supereſt igitur oſtendere, quàm ſit & in ſe certum & ab omnibus receptum, peccatorum conuerſionem in antiquis ſummæ ſeueritatis exemplis fuiſſe figuratam, nec nō eandem conuerſionem, (in qua maximè elucet ſumma Dei miſericordia, & indulgentia) iuxta Scripturæ phraſim ad literam ſignificari in myſtica locutione; quæ nil aliud ſonet, niſi ſummam ſeueritatem atque vindictam. Duo hæc connexa inter ſe ſunt, vt vidimus; atque adeò quod re ipſa fuit in ſeueritatis exemplis figuratum, idem omnino ſignificatur ad literam a Prophetis per phraſim ſeu locutionem, quæ ſeueritatem ſonat. Quare auctores, quos modò referam, alij de veteri figurarum ſignificatione, alij de ſacræ Scripturæ phraſi agunt. Verum quodcunque ea his dicatur, in idem recidit. Præterquam quòd ferè omnes exprimunt, vſitatam eſſe ſacræ Scripturæ phraſim, per verba, quæ vindictam ac ſeueritatem præ ſe ferre videntur, ad literam loqui de ſumma Dei clementia & miſericordia; deq; maximo beneficio, quod in eos confert peccatores, quos a peccati tyrannide liberat. Proferam ergo primò huius obſeruationis auctores; deinde eorum locos vna cum Scripturæ locis indicabo.

7. *Patres huic rei fidem aſtruunt.*

Quod ad auctores ſpectat (ne cui fortaſſe hæc locutio redoleat nouitatem) plurimos habeo atque grauiſſimos: ex quibus ſunt Dionyſius Areopagita, Irenæus cum antiquiore presbytero, Origenes, Athanaſius, Baſilius, Cyrillus, Epiphanius, Chryſoſtomus, necnon Tertullianus, Arnobius, Hieron. Ambroſius, Auguſtinus, Ruffinus Aquileienſis, Gregorius, Heſychius, Beda, Richardus de Sancto Victore, Brunus, Sanctus Thomas, & Diuus Bonauentura. Ex Rabbinis Abenezra, & Kimhi. Ex interpretibus ſacræ Scripturæ recentioribus, iiſque doctiſſimis, Forerius, Ianſenius, Genebrardus, Arias Montanus. Ex noſtris Salmeron, Toletus, Ioan. Fernandez, Viegas.

Communis & quotidiana locutio, peccatorum conuerſionē per militia ac bellici cōgreſſus comparationem denotari.

Facile eſſet multos præterea auctores, ſi opus foret, conglobare; ſatius tamen eſſe exiſtimo, ſi aduertam, hunc eſſe communem & quotidianum loquendi modum in religioſorum hominum familiari ſermone. Cùm enim inter eos incidit ſermo de Euangelico aliquo concionatore, qui multorum hominum animos ex miſera Dæmonis ſeruitute ereptos ad ſingulare Dei obſequium traducit; atque vrbes integras & prouincias ad pietatem & Chriſti amorem conuertit; & doctrinæ virtute & exemplorum vi ex infidelibus ac peccatoribus in veros fideles & amicos Dei commutat. Cùm de eiuſmodi (inquam) concionatore ſermo eſt, nihil frequentius, quam dicere, eum eſſe acerrimum cæleſtis militiæ ducem, qui homines quamplurimos ac gentes ſub Chriſti ſigna compellat; qui in hoſtili acie ingentes edat ſtrages, qui Dæmonis arces & caſtella munitiſſima ſolo adæquet; qui crebris concionum ictibus & oppugnationibus fortiſſima vrbium mœnia expugnet ac diruat, qui denique ardentiſſimo charitatis igne populos accendat & inflammet. Nec tamen aliquis hanc loquendi rationem aut nouam aut inuſitatam reputat. Si igitur hic ſermo in quotidiano vſu minimè durus & inſolens nobis videtur, cur in eiſdem A Apocalypſeos locutionibus noſtræ peregrinantur aures; neque in hoc peruagato ſermone verſantur? cur ve quod vulgari ſermone conceditur, abſtruſis Apocalypſeos ænigmatis denegabitur?

8. *Metaphoræ huius ratio & congruentia.*

Quòd ſi in huius allegoriæ vſu rationem accuratè perſcrutari velimus; inficiabitur nemo, belli ac victoriæ metaphoram, ad ſpiritualem militiam ac triumphum aptiſſimè transferri. Quemadmodum enim Dæmon ſuis oppugnationibus ſignificanter dicitur hominum animis inferre bellum; eóſque deturbare, occidere, & maximas in eis edere ſtrages, ſimili etiam ratione valida Euangelicorum concionatorum phalanx non minùs appoſitè dicetur homines proſternere, perimere, & flammis accenſis cremare, cum hoc tamen diſcrimine; quòd hæc ruina, hic interitus, B hoc incendium in ſummum ruentium, occiſorum & inflammatorum beneficium redundat. Illi enim cadunt, qui ſe Chriſto ſponte ſubmittunt; illi interficiuntur, qui peccato & ſceleri moriuntur, illi inflammantur, qui ardentiſſimo charitatis igne ſe totos, vt holocauſta, Deo dicant & conſecrant.

Eadem locutio humaniorum literarū ſtudiis vſitata.

His adiicio, eum loquendi morem non apud ſpirituales modò homines vſitatum eſſe, ſed etiam ab humaniorum literarum ſtudioſis receptum. Norunt enim vulgare eſſe tum apud veteres Poëtas, tum etiam apud Ethnicos ſapientes, huiuſmodi affectus amori tribuere. Quapropter illi arma ad eam rem apta, nempe ignem & ſagittas effingebant; his enim armis corda ſecare atque vrere dicitur. De quo Aleiatus, & eius interpretes in emblematis 107. & 110. & 113. Quid igitur mirum, ſi aſſeramus C Chriſtiani, Chriſtum ſuorum verborum telis, ac diuini Spiritus igne corda hominum transfigere, gentes proſternere, atque vrbes inflammare?

Nec ſacris literis inſolēs.

Apud ſapientes etiam vulgaris ſermo eſt, beneficiis bellum gerere, beneficiis vincere. Vide Senecam lib 3 de beneficiis in fine, *Ad hoc vnum, ait, contumax ſis, ne beneficiis vincerer. Certè obſecro vos, & feſſi quoque reſtituite aciem: felices qui vicerint, felices qui vincentur.* In Chriſtiana ergo philoſophia, quæ nos docet beneficiis cum hoſtibus pugnare, eóſque charitatis igne accendere, quid aptius dici poteſt, quam eò vſque cum hoſte pugnare; donec victus cadat, aut etiam ardeat? Huc ſpectat id Prouerb. 25 22. *Prunas congregabis ſuper caput eius.* Siue vt Paulus vertit ad Rom. 12. 20. *Carbones ignis congeres ſuper caput eius.* Vbi prunæ, vel carbones videntur incendiariæ bolides, aut aliquid eſſe ſimile. (De quo armorum genere antiquo agit Lipſius D de magnitudine Romana.) Nam per ſimilitudinem belli loqui ibi ſapientem, ſatis docet Pauli contextus: ait enim: *Noli vinci a malo; ſed vince in bono malum.* Sermo ergo eſt de magna beneficiorum ad ſuperandum inimicum efficacitate. In quo ſenſu, *congerere carbones ſuper inimici caput,* idem eſt, ac conijcere carbones in caput eius, ſiue ignitis carbonibus in caput hoſtis immiſſis ipſum oppugnare. Quod eſt efficaciſſimum pugnæ genus, & cui vix vllus poſſit reſiſtere. Pro hac explicatione facit, quòd non ſemel alias in S. Scriptura inter arma miſſilia carbones numerantur, vt Pſal. 119 4. *Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus deſolatoriis;* id eſt, ſagittæ pariter & igniti carbones. Et Pſ. 17. n. 13. & 14. deſcribitur Deus iaciens carbones ignis; id eſt fulmina, quæ velut accenſas bolides iaculatur. Quid E igitur aliud præſtat Deus, cùm peccatores ad ſe allicit, atque conuertit, niſi illos acutis ſagittis, & ignitis beneficiorum carbonibus oppugnare; donec eos his telis deuicat, his carbonibus accendat?

9. *Quæ Dei ira præſtantior.*

Peruincunt ſanè (meo iudicio) hæ rationes, locutiones illas proſternendi, occidendi, atque inflammandi eam ad rem eſſe aptiſſimas. Dicet tamen aliquis, illud ſaltem, quod in noſtra Apocalypſeos expoſitione additur, non parum deſuetudinis & inſolentiæ habere: nimirum ingentem Dei iram atque furorem in peccatorum conuerſione vel maximè oſtendi. Reſpondeo tamen, hoc ita verum ac pulchrum a me reputari, vt vix quidquam in tota Apocalypſi elegantius reperiam. Notandum verò eſt, iram illam quam Deo ex eius effectibus tribuimus; quæque ad peccatorem, tum in hac vita, tum in alia ſeueriſſimè puniendum fertur; non omnino deſtruere illud, quod Deus ſummopere deteſtatur, nempe peccatum: peccatore enim in F inferos detruſo, durat adhuc perſtatque in eo peccatum. Cùm autem Deus peccatores ad ſe per ſcelerum deteſtationem reducit; tunc funditus euertit, quod ſibi præſertim erat infenſum, quódque ipſe cumprimis oderat. Tollit enim penitus de medio peccatum, & peccatorem ipſum, quatenus peccator eſt, non quatenus homo. In hac igitur noua vindictæ ratione, quam Deus de ſuo aduerſario (id eſt de peccato) voluit ſumere; ſi rectè inſpiciatur, non ſolùm infinitæ in homines charitatis & indulgentiæ documenta edidit; ſed infiniti etiam in peccatum odij & deteſtationis: quandoquidem nihilo inferiori ſupplicio contentus, ipſum euertit omnino, ac de medio ſuſtulit. Atque mentis acie non admodum perſpicaci eſt,

qui

admodum perſpicaci eſt, qui hanc locutionem miram in ſe elegantiam continere non viderit.

Hactenus nihil aliud egimus, quam auctores obiter recenſere; & perſtringere breuiter rationem, quamobrem nulli nouum videri debeat, ſi in ſpirituali victoria allegoria petatur à bello, & à verbis ſeu locutionibus, quibus effectus cædis, interitus atque incendij, nec non affectus odij, furoris & iracundiæ ſignificari ſolent. Reliquum eſt vt Scripturæ locos proferamus, non quidem omnes, (ſunt enim hac de re penè innumeri) ſed aliquos, qui ſatis oſtendant hanc eſſe vſitatiſſimam ſacrarum Literarum locutionem. Vbi pariter auctorum, quos ſupra retulimus, locos indicabimus.

NOTATIO XXV.

De nonnullis ſacræ Scripturæ locis ad ſupradictæ phraſis probationem.

PRODEAT primò virga illa ferrea Pſalmi ſecundi; ter in Apocalypſi repetita; quæ ſymbolum eſt egregium Chriſti potentiæ atque virtutis ad inimicos conterendos. Quæ Chriſti virtus & efficacitas cum Chriſtiana Eccleſia, ac ſingulatim cum familiariſſimis Dei ſeruis fuerat communicanda. Sceptrum autem ferreum, (vt ex ſe conſtat) maximã ſeueritatem ſonat, atque vim ad confringendum & conterendum. Vide Danielis 2. 40. *Quomodo ferrum comminuit & domat omnia*, &c. Nec minùs conſtat, illam conterendi virtutem Apoſtolis & viris Euangelicis impertitam, ad mundi conuerſionem referendam eſſe. De quo tamen ſceptro ſuo loco latiùs; nempe capite ſecundo, notat. 4.

2. Pſal. 17. num. 9. *Aſcendit fumus in ira eius; & ignis à facie eius exarſit; carbones ſuccenſi ſunt ab eo.* In quem locum eleganter Ruffinus Aquileienſis, qui eum optimè de hac myſtica vindicta explicat. Sumitur autem comparatio ex eo, quod ſolet euenire, quando aggeſtis in foco lignis ignis admouetur. Primò enim apparet fumus, flamma deinde; tandem ſuccenſæ atque ignitæ prunæ. Et fumus quidem, (qui veluti prima ira eſt) videtur minas intendere; atque id eſt, *Aſcendit fumus in ira eius.* Flamma verò media inter fumum & prunas ardentem iram repræſentat, quæ in eum ſæuit, qui adhuc eſt inimicus: quemadmodum flamma ardeſcit, dum adhuc ei materia ſubiecta repugnat. Prunæ autem ſiue carbones ſuccenſi atque igniti iram extremam indicant, ſiue nouiſſimam, vt loquitur Apocalypſis. Nam vt in candentibus atque ignitis carbonibus ignis nihil inuenit repugnantis & obſiſtentis materiæ, de qua iam veluti triumphat; ita extremæ ſeu nouiſſimæ iræ, quam Deus in peccatorum conuerſione exercet, ipſi non tam repugnantes, ſed faciles & obſequentes ſubiciuntur.

3. Pſal. 28 Perſpicuum eſt Dauidis bella, Gentilitatis conuerſionis vmbram ac figuram fuiſſe. Atque hæc explicatio auctores habet Iacobum fratrem Domini, Ioannem Euangeliſtam, & communem Eccleſiæ conſenſum, vt in Pſalmi ipſius interpretatione oſtendam.

4. Pſalm. 47. 8. *In ſpiritu vehementi conteres naues Tharſis.* Vbi Auguſtinus per naues Tharſis intelligit nationes omnes; quæ ſuperbiæ flatu tumidæ vela aduerſus Eccleſiam Chriſtianam expandunt. Quarum ſuperbiam euertit Chriſtus, cùm eas ad Euangelij fidem traducit. Vide Ruffinum in eundem locum, & Viegam capite 13. ſectione 1. § 1.

5. Pſal. 67. Per alluſionem ad Dauidis bella, agitur de Chriſti victoriis in mundi conuerſione vbi numero 22. dicitur, *Deus confringet capita inimicorum ſuorum, vt intingatur pes tuus in ſanguine.* &c. Vide Genebrardum, verſu 24. eiuſdem Pſalmi; vbi docet in ſacra Scriptura hoſtium clades non tam ſignificare abolitionem, quam conuerſionem: & notat id etiam doceri ab ipſis Rabbinis, præſertim à Kimhi, & Abenezra. Vide etiam Viegam cap. 16. ſectione 3. § 8. vbi ait, hanc ſacræ Scripturæ conſuetudinem ex Pſalmis, Iſaia, & Zacharia conſtare. Hunc etiam locum Ruffinus pro nobis explicat.

6. Pſal. 96. 3. *Ignis ante ipſum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius.* Quod Ambroſius Luc. 12. 49 de charitatis igne exponit; atque ea eſt genuina expoſitio Pſalmi, vt ſuo loco videbimus.

7. Pſal. 103. 35 *Deficiant peccatores à terra, & iniqui, ita vt non ſint.* Quod ſic Baſilius explicat, *Non vt pereant, orat, ſed vt conuertantur.* Vide eundem Baſilium Pſal 6. num. 11.

8. Pſal. 106 16. *Contriuit portas æreas, & vectes ferreos confregit;* ſpiritualiter intelligendum eſſe, docent Ambroſius, & Auguſtinus.

9. Horribilis illa belli, armorum ac ſanguinis facies in Pſalmo 109. *Dominus à dextris tuis confregit in die iræ ſuæ reges; iudicabit in nationibus, implebit ruinas, conquaſſabit capita*, &c. ad literam de conuerſione peccatorum agit, vt eo loci conſtabit.

10. Pſal. 149. 6. *Gladij ancipites in manibus eorum, ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis, ad alligandos reges eorum in compedibus; & nobiles eorum in manicis ferreis; vt faciant in eis iudicium conſcriptum, gloria hæc eſt omnibus ſanctis eius.* Ex contextu ipſo clarè oſtenditur, ſermonem eſſe de vindicta & internecione ſpirituali. Nec enim de alia victoria & excidio diceretur; *Gloria hæc eſt omnibus Sanctis eius.* Nam Pauli gloria non erat Mauros ſternere, ſed Gentes ad Chriſti fidem conuertere. Hinc illud; *increpationes in populis.* Quod non eſt aliud, quam eos peccatores conuincere, & pœnitentiæ ſalutari ſubiicere. Lege Auguſtinum in hunc Pſalmum; & videbis quomodo pugnent Sancti educentes gladios Spiritus; & quas edant in hoſtibus ſtrages. *Paganus*, ait, *occiduntur, cum Chriſtiani fiunt: quomodo ergo paganum, & non inuenio; ergo mortuus eſt paganus. Nam ſi non occiduntur, vnde dictum eſt Petro, Macta & manduca? Sic occiſus eſt Paulus perſecutor, & erectus eſt Paulus prædicator.* Quare ipſe Paulus inquit, *Viuo ego, iam non ego.* Atque hunc eſſe Pſalmi legitimum ſenſum probat Auguſtinus ex contextu ipſo, & illis verbis. *Increpationes in populis.* & cùm dicitur, *Ad alligandos Reges eorum in compedibus*; de compedibus ſapientiæ exponit, de quibus Eccli. 6. 25. *Iniice pedem tuum in compedes eius, & in* [illegible] *in vinculis eius.* Et infra num. 30. *Erunt tibi compedes eius in protectionem.* Quod argumentum fuſè atque eleganter ibidem perſequitur Auguſtinus. Chryſoſtomus etiam (vt ait Genebrardus) hunc Pſalmum ad Euangelij victoriam de Satana, Gentibus, & Iudæis refert. Et ipſe Genebrardus in argumento Pſalmi rectè aſſerit, hunc Pſalmum eſſe propheticum de Eccleſiæ victoria. Et Ianſenius in argumento etiam ait, *Nihil dubium, quin Spiritus ſanctus potiſſimum hic vaticinatus ſit de victoria, quam fideles per Chriſtum conſequuntur, qua ſpiritalibus armis dæmones ſuperant, omneſque reges, ac populos Euangelio ſubiiciunt, in captiuitatem redigentes, vt inquit Paulus, omnem intellectum in obſequium fidei.* Abenezra hunc Pſalmum ſimiliter explicat de victoria & vindicta ſpirituali per conuerſionem: vt refert Genebrardus Pſalm. 67. num. 24 vbi etiam adducit alia ad rem.

11. Vide etiam Pſalmum 82. 14. *Pone eos vt rotam & ſicut ſtipulam: ſicut ignis qui comburit ſyluam*, &c. *& cognoſcent, quia nomen tibi Dominus.* Et Pſalm. 143. 6. *Fulgura coruſcationem, & diſſipabis eos; emitte ſagittas tuas, & conturbabis eos.* Quem locum rectè pro noſtra ſententia explicat D. Bruno Carthuſianus.

12. Iſaiæ 1 num. 24. *Heu conſolabor ſuper hoſtibus meis, & vindicabor de inimicis meis.* Quonam ratione ſtatim explicat: *Et conuertam manum meam ad te; & excoquam ad purum ſcoriam tuam; & auferam omne ſtannum tuum; & reſtituam iudices tuos, vt fuerunt priùs, & conſiliarios tuos ſicut antiquitus. Poſt hæc vocaberis ciuitas iuſti, vrbs fidelis. Sion in iudicio redimetur, & reducent eam in iuſtitia: & conteret ſceleſtos, & peccatores ſimul, & qui dereliquerunt Dominum conſumentur, confundentur enim ab idolis, quibus ſacrificauerunt.*

13. Iſaiæ 34 2. *Indignatio Domini ſuper omnes gentes, & furor ſuper vniuerſam militiam eorum; interfecit eos, & dedit eos in occiſionem*, &c. Vbi ingentem ſtragem & internecionem depingit. Et num. 8. ſubdit, *Quia dies vltionis Domini, annus retributionum iudicij Sion.* Quibus deſcribit Idumææ exuſtionem. Ac ſubdit num. 10. *Nocte & die non extinguetur; in ſempiternum aſcendet fumus eius.* Hoc loco nobiſcum conuenit Arias Montanus, dum explicat; Idumæam pro Romano imperio accipi debere, & vrbem Boſra, pro Roma, & incendium pro igne Euangelij.

14. Iſaiæ 59. 15. *Facta eſt veritas in obliuionem; & qui receſſit à malo, prædæ patuit; vidit Dominus, & apparuit eſt; & ſaluauit ſibi brachium ſuum; & iuſtitia eius ipſa confirmauit eum; indutus eſt iuſtitia, vt lorica, & galea ſalutis in capite eius; indutus eſt veſtimentis vltionis; & opertus eſt quaſi pallio zeli; ſicut ad vindictam, quaſi ad retributionem indignationis hoſtibus ſuis, & viciſſitudinem inimicis ſuis, & veniet Sion redemptor; hoc fœdus meum cum eis*, &c. Vide Foretium ibi.

15. Iſaiæ 63. 3. *Torcular calcaui ſolus: calcaui eos in furore meo, & conculcaui eos in ira mea, & aſperſus eſt ſanguis eorum ſuper veſtimenta mea, & omnia indumenta mea inquinaui, dies enim vltionis in corde meo; annus redemptionis meæ venit.* Vbi Foretius optimè

16. Michææ 5 9. *Omnes inimici tui interibunt*, ſpiritualiter exponit Hieronymus.

17. Nahum 1. totum caput terribilem ſonat vindictam *Vlciſcens Dominus in hoſtes ſuos, indignatio eius effuſa eſt vt ignis*, &c. Video tamen totam hanc vltionem in eam pacem deſinere ad finem capitis, *Ecce pedes euangelizantis pacem*, & num. 7. *Bonus Dominus, & confortans in die tribulationis.* Quod verò dicitur num. 9. *Non conſurget duplex tribulatio.* videtur homines ſecuros reddere, ne poſt perfectam ſpiritualem vindictam, aliam prætereà extimeſcant. Quaſi dicat, Ille, de quo Deus ſpiritualem hanc ſumpſit vindictam, ſeuerum illud ſupplicium, quod meruerat, euaſit

18. Sophoniæ 3. 8. *In die reſurrectionis meæ in futurum congregabo gentes, & colligam regna; & effundam ſuper eos indignationem meam, omnem iram furoris mei. In igne enim zeli mei deuorabitur omnis terra, quia tunc reddam populis labium electum, vt inuocent omnes in nomine Domini, & ſeruiant ei humero vno.* Præclarè hæc Hieronymus exponit. Atque ex hoc loco (meo iudicio) illuſtratur illud Eccleſiaſtici 36. 7. *Innoua ſigna, & immuta mirabilia; glorifica manum, & brachium dextrum; excita furorem, & effunde iram, extolle aduerſarium, & afflige inimicum; feſtina tempus, & memento finis, vt enarrent mirabilia tua, in ira flammæ deuoretur, qui ſaluatur.* Video aliter exponere Ianſenium & Lyranum; ſed Hieronymi expoſitionem præfero, dum in Sophoniæ loco explicat zelum, quo deuoranda erat omnis terra, & ſpirituali explicationi mirificè deſeruiunt illa verba, *Innoua ſigna, & immuta mirabilia.*

6. 19. Zachariæ 12. 6. *Ponam duces Iuda, ſicut caminum ignis in lignis, & ſicut facem ignis in fœno. Et deuorabunt ad dexteram & ſiniſtram omnes populos in circuitu.* Locus eſt manifeſtus, ſi notes de Apoſtolis eſſe ſermonem.

20. Prætereà, aggrauari manum Domini ſuper Azotios, deſignat virtutem Domini ad conuertendos Gentiles per internam inſpirationem, ex Gregorio. Vide Lauretum in Sylua, verbo Grauis. Vltio etiam, quam exercet Deus in deos Ægypti, Numerorum 33. conuerſionem peccatorum ſignificat ex Origene & Auguſtino.

21. Cadere inſuper, eſt ſubiici Chriſto eos, qui ad fidem veniunt, ex Baſilio Pſ. 44. & Tertulliano aduerſus Iudæos, & Hieronymo, Iſai. 13. 17. 26. & Amos 7. & ex Gregorio, 1. Reg. 14. & 2. Moral. 38. Quæ affert Lauretus. Vbi etiã ſubdit, ruinam Damaſci eſſe, cùm Gentiles ad Chriſti fidem veniunt; & habitatores terræ dici non cadere, cùm mali non reſipiſcunt, ſed in peccatis perſiſtunt, Iſaiæ 26. Item, cadere in gladio, qui conuicti verbo Dei deſerunt errores, Iſaiæ 13. Hæc & alia Lauretus ex Patribus, verbo Cadere; vbi affert pro noſtra explicatione Origenem, Hieronymum, Heſychium Leuit. 26. Gregorium, Richardum, Bedam, & Auguſtinum.

22. De igne verò in eadem ſignificatione, inſignis eſt locus Lucæ 12. 49. *Ignem veni mittere in terram.* Quod de igne Euangelij, ſiue de igne Spiritus ſancti, quo illuminantur corda & purgantur, exponunt Ambroſius, D. Thomas in Catena, Bonauentura in commentario, & Cardinalis Toletus; qui pro hac explicatione adducit Origenem, Tertullianum, Athanaſium, Cyrillum, Heſychium, Ambroſium, & Gregorium. Atq; eadem eſt Salmeronis expoſitio.

23. Hæc omnia optimè calluerat Paulus; qui, ne nobis primus harum locutionum aſpectus fucum faceret, nos præmonuiſſe videtur, quo pacto eas accipere debeamus. Sic enim ille 2. Corint 3. 6. *Sufficientia noſtra ex Deo eſt, qui nos fecit idoneos miniſtros noui teſtamenti; non litera, ſed ſpiritu, litera enim occidit, ſpiritus autẽ viuificat.* Quæ verba ſignificanter exprimunt robur atq; virtutem, quæ Deus ſuis adminiſtris ac cæleſtis militiæ ducibus (id eſt viris Apoſtolicis) confert ad vindictam eam, quam Deus in Scriptura dicitur de Babylonis & aliis hoſtibus ſumpturus. Cuius vindictæ rationem, ac modum non explicat Paulus dum ait; *Non litera, ſed ſpiritu.* Litera enim interitum, & occiſionem ſonat atq; hoc eſt, *litera occidit.* Huius autem literæ ſpiritus non eſt alius, quàm peccatori vitam & æternam ſalutem tribuere; *Spiritus autem viuificat.*

7. Præter hos, qui notant in Apocalypſi omnia myſticè eſſe intelligenda, (vt Dionyſius, Epiphanius, Hieronymus, & Haymo ſupra allati; quibus addo S. Ephrem, lib. de pœnit. vbi ait; *Cuncta per parabolam & ænigma locutus eſt Ioannes in Apocalypſi.*) ij etiam, qui plagas capitis XVI. myſticè exponendas eſſe docent de bello à Deo aduerſus Gentilitatem gerendo, (quæ eſt expoſitio Irenæi, & antiqui presbyteri) ij omnes ruinam & incendium duarum vrbium hoſtilium, quas Apocalypſis deſignat, myſticè intelligendas eſſe, manifeſtè ſentiunt.

Apocalypſeos bella myſticè eſſe intelligẽda, & cõtextus & euentus cogunt.

Conſideratis locis, auctoribus, & rationibus ſuprà adductis, nullus erit, opinor, qui non fateatur ad ſignificandam myſticam Eccleſiæ victoriam, de quadam Ieroſolymæ parte, & de Roma vniuerſa; idoneum ſatis eſſe ænigma, quod ſonet, decimam Ieroſolymæ partem corruiſſe, & Romam vniuerſam flammis abſumptam. Verùm non mihi ſatisfacio ex eo ſolùm, quòd probarim eiuſmodi allegoriam cum phraſibus in ſacra Scriptura receptis valdè congruere, atq; adeò nouitatis & inſolentiæ argui non debere. Sed illud prætereà addo, tam contextum, quam rei ipſius euentum cogere; vt hanc explicationem cenſeamus eſſe propriam atque legitimam. Si enim Babylonis nomine Roma vetus, quæ Chriſtianum nomen perſequebatur, intelligenda eſt; quo alio modo Roma combuſta fuit? Si quis ad direptiones a Gothis factas confugiat; næ ille Apocalypſi nimias valde hyperboles tribuet, & minimè cohærentes. Vbi enim inueniet decem illos reges, qui poteſtatem eadem hora A acceperunt; & facta manu vrbem pariter inuaſerunt, atque vaſtarunt? Vbi incendium illud, cuius fumus ducat in ſæcula ſæculorum? Præterquam quòd illæ calamitates non Romæ immiſſæ ſunt, propterea quòd Martyrum cruorem effunderet, & Chriſti Eccleſiam infeſtaret. Atqui Apocalypſis, Romæ incendium ſupplicij loco ſtatuit ob perſecutiones, quibus Babylon Chriſtianam Eccleſiam affligebat.

Vbi verò aduertatur, Romæ incendium myſticè eſſe accipiendum; quid cohærentius, quam aduertere pariter, decimæ partis Ieroſolymæ ruinam myſticè etiam ſumi debere? Quod nobis neceſſariò perſuadet non ſolùm Iſaiæ vaticinium (cap. 6. num 13. *Adhuc in ea decimatio, & conuertetur.* quod conuerſionem decimæ partis ſpectat) ſed euentus etiam ipſe: tam enim non ſolùm decimæ partis, B ſed totius etiam vrbis ruinam omnium oculi miſerando ſpectaculo conſpexerant: & nihilominus Apocalypſis, vbi ad vindictæ, quam Deus de Iudaico populo ſumpſit, prophetiam accedit: non aſſerit totam Ieroſolymam corruiſſe, ſed id tantùm, *Decima pars ciuitatis cecidit.* Perſpicuum igitur eſt, non de propria ruina, ſed de metaphorica & myſtica eſſe ſermonem.

8. *Ex myſtica bellorum interpretatione mirum Apocalypſeos artificium apparet.*

Poſtquam igitur conſtat, hanc eſſe veram intelligentiam; protinus apparet mirum Apocalypſeos artificium. Atque illud in primis licet conſpicere, quantò pluris Deus myſticam vindictam, quàm veram ac propriam de hoſtibus vltionem, faciat. Siquidem ad Apocalypſeos prophetiam, non totius vrbis excidium, ſed decimæ tantùm partis ciuitatis ruinam aſſumpſit. Et ſtatim cernitur, C congruentiſſimum id fuiſſe ad eum librum, qui de ſeptem Dei ſpiritibus, déque Diuinæ prouidentiæ excellentia, ſermonem inſtituit. Vrbis enim quantumuis egregiæ atque ingentis inuaſio, direptio, & exuſtio, res eſt adeò factu facilis, vt a paucis hominibus vna eadémque nocte iniri ac perfici poſſit. Ceterùm tam decimæ partis Ieroſolymæ, quam Romæ totius conuerſio, facinora fuêre adeò præſtantia ac difficilia, vt niſi Dei brachio, robore, ac virtute patrari nequaquam poſſent. Atque adeò digniſſima ſunt, quæ admirabilibus ſymbolis ac hieroglyphicis celebrentur; & in totius Scripturæ meta atque fine, vt præcipua capita, reponantur. Qui verò aliter Ieroſolymæ ruinam, ac Romæ incendium exponunt; næ illi rem Deo ita dignam, & quam ipſius prouidentia D ita magni æſtimet, in ſuis explicationibus non inuenient.

Semel autem admiſſa noſtra explicatione, miram Apocalypſis lucem, non Romæ ſolùm ſplendori ac dignitati, ſed compluribus etiam Scripturæ locis explicandis adducit, in quibus ſimilis vindictæ & ſeueritatis fremitus ac ſtridor ſonat; in Pſalmis præſertim ac Prophetis, & ſigillatim in Babylonis vaſtatione; cuius vaticinium adeò eſt apud Iſaiam & Ieremiam iterata repetitione celebratum.

Et ad primam quidem obiectionis partem, poſitæ initio huius tractationis, ſatis ſupérque dictum eſt.

Myſtica idololatriæ acceptio Paulo etiam vſitata.

Ad ſecundam partẽ de myſtica idololatriæ acceptione ſolùm dico, mirari me, eam quibuſdam videri nimiũ myſticam expoſitionem in ænigmate, quam circa ænigma, apud Paulum expreſſam legimus, ad Epheſ. 5. 5. *Omnis fornicator, aut immundus, aut auarus, quod eſt idolorum ſeruitus.* E Et ad Philip. 3. 19. *Quorum deus venter eſt.* Si igitur Paulus ſic loquitur in literali ſenſu, & expreſſo in epiſtola; quid mirum Ioannem in ænigmate eâdem ratione loqui? Nec opus mihi eſt ad communem loquendi conſuetudinem inter religioſos viros vſitatam confugere; qui res illas, quibus plus nimio hominum corda effrænatâ cupiditate adhærent, ſolent idola nuncupare.

Res inanimas per proſopopœiam quaſi animatas in ænigmatis induci minimè nouum videri.

Ad tertiam denique partem de duobus teſtibus breui etiam reſpondeo (nec enim iam pluribus oportet vti) non eſſe nouum in ænigmatis ac parabolis de virtutibus ſeu vitiis quaſi de perſonis per proſopopœiam loqui. Quare ſi de iuſtitia ac de miſericordia, quaſi de duabus ſororibus, aptiſſimus inſtituitur ſermo; idne mirum in ſanctitate ac ſapientia videatur, vt de illis tanquam de duobus Chriſti teſtibus, aut de duobus Prophetis ad Iudaicum F populum à Deo miſſis, ſermo ſit? Libri extant integri eiuſmodi proſopopœiarum pleni; in quibus nemo vnquam offendit. Quòd ſi offendat fortaſſe quiſpiam in eo, quod de duorum teſtium interitu ac reſurrectione aſſeritur: Id ſanè Daniel expreſſerat cap. 8. 12. *Veritas proſternetur in terra.* & quidem quando Chriſti martyres occiduntur; nihil ſignificantius, quam dicere, veritatem interiiſſe ac ſanctitatem. Simili ratione, quando virtus ac veritas, quæ oppreſſæ antea & abiectæ iacebant, extolluntur deinde, & in ſummo pretio habentur; ſignificantiſſimè dicentur reuixiſſe, atque in cælum euectæ fuiſſe. Hæc eſt ergo reſurrectio, & in cælũ aſcenſio, de qua Apoc. 11. Si verò textus ibi in duorum teſtiũ mentione Moyſem

& Eliam reſpicit (vt ſuo loco videbimus) notum eſt, Moyſis perſonam[a] ad legem ſeu doctrinam ſignificandam conuenienter aptari; vt nos docent Origenes, Arnobius, Tertullianus, Ambroſius, Auguſtinus, Cyrillus, Gregorius & Beda apud Lauretum, verbo Moſes. Vnde per ipſius comitem Eliam ſignificari zelum ac ſanctitatem quiſque facilè eliciet. Sed de his latiùs cap. 18.

NOTATIO XXVI.

De Interpretibus Apocalypſeos.

SECTIO I. *De iis, quorum notitia ad me peruenit, ipſos tamen nanciſci hactenus non potui.*

I. Melito Epiſcopus Sardenſis, floruit anno Chriſti 160. Meminit eius Hieronymus de viris illuſtribus; & quamuis Angelus Rocha ſibi perſuaſerit, huius Melitonis eſſe eum commentarium, qui extat ſub nomine Primaſij; coniecturâ tamen proculdubio aberrauit, vt conſtabit infrà, vbi de Primaſio.

II. Methodius Lyciæ Epiſcopus & martyr ſub Decio & Valeriano anno 225. Scio Hieronymum in catalogo, & ſimiliter Trithemium, vbi de Methodio agunt, peculiarem mentionem non facere alicuius commentarij in Apocalypſin: verùm Hieronymus ait, multa ab eo fuiſſe ſcripta, quæ vulgò lectitantur, & Andreas capit. 53. citat commentarium Methodij, eúmque aliis expoſitoribus præfert. Et Aretas cap. 33. citat commentarios Andreæ atque Methodij.

III. Hippolytus Epiſcopus Portuenſis, qui floruit anno Chriſti 235. cuiúſque meminit Hieronymus in catalogo. Et notandum eſt, Hippolyti commentarium in Apocalypſin fuiſſe opus aliud ab eo, quod idem auctor ſcripſit de Antichriſto & conſummatione ſæculi: atque illud iniuria temporum interiiſſe; quamuis enim Eraſmus aſſerat, ſe vidiſſe Baſileæ commentarios quoſdam in Apocalypſin Hippolyti titulo; ſubdit tamen eos non eſſe Hippolyti Portuenſis, cùm ſint valdè ieiuni; & in eis ipſis citari Hippolytum neſcio quem. Addit in Græcia commentariis citari Hippolytum Epiſcopum Romanum, & dubitari poteſt, an ipſe Hippolytus Portuenſis ſit, qui inibi Romanus appellatur.

IV. Sanctus Hieronymus, quem Caſſiodorus aſſerit ſcripſiſſe commentarios in Apocalypſin. Imò verò ait, Apocalypſin conſpicuam eſſe B. Hieronymi expoſitione. Floruit verò Hieronymus anno Chriſti 422.

V. Gennadius, (anno Chriſti 490.) inter expoſitores Apocalypſeos commemoratur à Trithemio.

VI. Et ſimiliter Caſſiodorus, qui floruit anno 577. & ſcripſiſſe fertur complexionem in Apocalypſin.

VII. Iſidorus Hiſpalenſis, anno 630. Quamuis enim neque Braulius, neque Ildephonſus, neque Sigibertus, (qui ſcripſerunt indicem operum Iſidori) huius libri meminerint: aiunt tamen eum multa alia ſcripſiſſe, præter ea, quæ ipſi deſignant. Et Monachus quidam Benedictinus, nomine Beatus, qui ſcripſit anno Chriſti 970. (vt infrà videbimus) in præfatione aſſerit, ſe ſuam explicationem collegiſſe ex libris Victorini, Iſidori & Apringij. Niſi id fortaſſe ſolùm reſpicit ad proœmium Iſidori in Apocalypſin, in quo proœmio aliquorum locorum expoſitionem indicat.

VIII. Albinus (qui & Alcuinus) anno 770. quem refert Trithemius.

IX. Rabanus Maurus, anno 855. qui ab eodem refertur.

X. Biecus (qui & Beatus) Monachus Benedictinus, cuius quidem commentarium manuſcriptum, quamuis ad meas nondum peruenerit manus, ſcio à multis fuiſſe viſum & lectum; nam in templo oppidi Valcabado, prope Lieuanum atque Sardanam ſepultum iacet ipſius Beati corpus; & ibi etiam ſeruatur commentarium eius in Apocalypſin in chartis pergamenis, Gothicis characteribus exaratum: & ex eius prologo hæc referuntur verba: *Hæc ego ſancte Eteri, te petente ob ædificationem fratrum, tibi dedicaui; vt quem conſortem perfruor Ordinis, coheredem etiam faciam mei laboris.* Et in fine ait, abſolutum à ſe fuiſſe opus, Era 1008. qui eſt annus Chriſti 970. Teſtatúrque ſe ſuam expoſitionem collegiſſe ex Victorino, Iſidoro & Apringio. Sic Yepes in hiſtoria Benedictina 3. p. fol. 182. Sic etiam Ambroſius Morales lib. 13. cap. 26 & 27. vbi aſſerit, alia eiuſdem operis exemplaria per Hiſpaniam eſſe diſperſa. Ex his verò exemplaribus fuit proculdubio illud, quod refert Ioannes Grial in notis ad Iſidorum de viris illuſtribus; verbo Apringius; & quod optimè ille probat, falsò ſibi fuiſſe pro opere Apringij venditatum. Sed quòd exiſtimauit non extare aliud opus, quod Apringio tribuatur; niſi illud quod ipſe deprehendit fuiſſe ad Eterum ſcriptum; in hoc ipſe deceptus videtur. pro quo vide infrà ſect. 3. in principio.

XI. Gaufredus, quem refert Trithemius; anno Chriſti 1160.

XII. Ioannes Valeis Minorita, ex eodem Trithemio, anno 1270.

XIII. Auguſtinus de Ancona, quem Angelus de Rocha refert, ſcripſiſſe in Apocalypſin, triumphum atque Catenam, & refertur etiam à Trithemio, anno 1330.

XIV. Ioannes de Bachone anno 1350. ex eodem Trithemio.

XV. Ioan. Taceſphale Carmelita, ex eodem.

XVI. Auguſtinus de Roma, Auguſtinianus, anno 1410. ex eodem.

XVII. Auguſtinus de Haſſia, Carthuſianus, anno 1418. ex eodem.

XVIII. Bernardinus Senenſis, Minorita, anno 1450. ex eodem.

XIX. Aſcenſius.
XX. Bruno Senenſis.
XXI. Fredericus Venetus.
XXII. Henricus Haſſius.
XXIII. Elias Minorita.
XXIV. Iacobus Stralenſis.
XXV. Ioannes Galenſis.
XXVI. Ambroſius Compſa.
XXVII. Ioannes Haiton.
XXVIII. Ioannes Suſnon.
XXIX. Ioannes Torphe.
XXX. Iordanus.
XXXI. Nicolaus Alſentinus.
XXXII. Simon Toloſanus.
XXXIII. Thomas Suduolcus.
XXXIV. Vitalis Cardinalis.

Hos omnes refert Angelus Rocha, ſcripſiſſe in Apocalypſin.

XXXV. Eduardus Læus.
XXXVI. Ioannes Capgrauius.
XXXVII. Ioannes Lopez.
XXXVIII. Simon Latumpus.

qui ab eodem Rocha referuntur ſcripſiſſe in omnes noui teſtamenti libros.

XXXIX. Alexander de Ales.
XL. Auguſtinus Nebienſis.

quos idem refert ſcripſiſſe in omnes vtriuſque teſtamenti libros.

XLI. Ioannes Annius Viterbienſis ſcripſit quæſtiones in Apocalypſin; quas refert Hentenius in prologo, quem adiecit commentariis Aretæ. Atque eas quæſtiones dicitur reipublicæ Chriſtianæ Principibus dedicaſſe.

XLII. Cyprianus Monachus Ciſtercienſis, cuius manuſcriptum commentarium ſacerdos quidam ex noſtra Societate mihi retulit ſe vidiſſe in quodam illius Ordinis Monaſterio; vbi ſeruatur vnà cum Regis priuilegio, quod iam bonus pater Cyprianus impetrarat, ne ab aliquo abſque ipſius facultate ederetur.

XLIII. Luiſius Legionenſis Auguſtinianæ familiæ decus, & ornamentum ſcripſit in Apocalypſin, eiúſque commentarium confirmauit mihi grauiſſimus quidam eiuſdem Ordinis Prælatus, idémque doctiſſimus, ſe habuiſſe, & extare nunc in Salmanticenſi cœnobio.

XLIV. Baſilius Ponce prædicti Luiſij nepos, & eiuſdem gloriæ hæres, libri à ſe nuper editi quæſtione ſexta expoſitiua, ait ſe quoque habere abſolutos commentarios in Apocalypſin, quos propediem in lucem edet.

XLV. Gregorius Lopez, vir alioqui idiota, ſed ſanctitatis opinione clarus in prouincia Mexicana, creditus eſt diuina reuelatione accepiſſe ea, quæ ſcripſit in Apocalypſin vulgari idiomate; quia Latinam linguam nunquam didicerat. Floruit circa annum Domini 1590. Et obiiſſe fertur in oppido quodam, cui S. Fides nomen dedit, & ſex propè milliaria dicitur diſtare ab vrbe Mexico; vbi & eius commentarius aſſeruatur. Audiui à quodam noſtræ Societatis Sacerdote, viro integerrimo, prædictum Gregorium à ſe aliquoties viſitatum; & poſt mortem etiam quæſitum, & inuentam eius pauperem ſupellectilem miro quodam odore fragrantem; & propterea in magna veneratione habitam. Neque tamen vnquam odorari potui, quibuſnam rebus figuræ Apocalypſeos à prædicto Gregorio applicatæ fuerint.

XLVI. His addere poſſum tres alios ex noſtra Societate ſcriptores; quos ad me allatum eſt, in Apocalypſin ſcripſiſſe. Primus eſt Andreas Eudæmon Ioannes Cydonius, qui deſumpſit ſibi refellendam explicationem Thomæ Brigmani hæretici; vt refert Cardinalis Bellarminus in apologia folio 132. Atque idem Eudæmon (quod huc etiam fortaſſe ſpectat) reſpondiſſe fertur ad librum Roberti Abbatis de Antichriſto, vt idem Cardinalis ibidem ſcribit.

XLVII. Secundus eſt Petrus Layerus; quem noſter Petrus de Ribadeneira, ſcripſiſſe ait de Antichriſto; & audiui etiam ſcripſiſſe eum in Apocalypſin commentaria.

XLVIII. Scio etiam N. de Peralta ex Toletana Prouincia Prouincia ſacerdotem, qui ſe ſacræ Scripturæ interpretationi multis ab hinc annis conſecrauit, in Apocalypſin ſcripſiſſe licèt hactenus eius opus non ſit typis excuſum.

Sectio II. *De nonnullis qui ab aliquibus inter expoſitores Apocalypſeos numerantur; cùm tamen verius videatur, errore eam famam increbuiſſe.*

I. Primus ex his eſt Papias, qui floruit anno Domini 100. & propterea videtur inter interpretes Apocalypſeos numerari; quia fuit auctor fabulæ Millenariorum. quam ſecuti ſunt Iuſtinus, anno Domini 150. Apollinaris, anno 165. Irenæus, anno 175. Tertullianus, an. 200. Nepos, anno 240. & Lactantius, anno 320.

II. Iuſtinus Martyr.

III. Irenæus, quem interpretatum fuiſſe Apocalypſin aſſerit Hieronymus; ſicut de Iuſtino, lib. de Scriptoribus Eccleſiaſticis, in Ioanne Euangeliſta. Sed cùm ad Iuſtini & Irenæi opera accedis, non meminit Apocalypſeos commentarij. Quare ſuſpicor, dici eam interpretatos, eo quòd ſparſim in ſuis operibus nonnulla ex eo libro exponant.

IV. Nepos, quem Angelus Rocha aſſerit ſcripſiſſe in Apocalypſin; ſed non alio (vt puto) quàm ſuperius indicato fundamento.

V. Dionyſius autem Alexandrinus propterea dicitur explicaſſe Apocalypſin, quia ſcripſit duos libros aduerſus Nepotem Epiſcopum, qui mille annorum fabulam aſſeruerat. In quibus de Apocalypſi Ioannis diligentiſſimè diſputat, vt refert Hieronymus de Scriptoribus Eccleſiaſticis. Floruit autem Dionyſius anno Domini 255.

VI. Ambroſius etiam Mediolanenſis connumeratur ab Angelo Rocha inter Apocalypſeos expoſitores; nempe, quia is commentarius, qui Ambroſij nomen præfert, exiſtimatus eſt ab illo, quemadmodum & ab alijs, eſſe Mediolanenſis Ambroſij fœtus germanus; in quo tamen procul dubio deceptus eſt, vt dicemus infrà in Ambroſiaſtro.

VII. Sancto etiam Auguſtino tribuit idem Angelus Rocha eam Apocalypſeos expoſitionem, quæ inter eius opera extat. Sed limatior cenſura id opus Ticonio tribuit. Et quamuis ſuſpicari aliquis fortaſſe poterat, quemadmodum Auguſtinus deſumpſit ex Ticonio regulas eas, quas tantopere probat; ſic etiam fortaſſe deſumpſiſſe ab illo, & emendaſſe expoſitionem illam, præſertim cùm ea ab erroribus Ticonij purgata ſit. Ea tamen ſuſpicio non ſubſiſtit, vt patet, tum ex prologo Primaſij in Apocalypſin, tum ex xx. Apocalypſeos capite ab Auguſtino explicato in libris de ciuitate Dei, (de quo infra) Nec enim illa expoſitio cum Ticonij commentario valde concordat.

VIII. Sanctus item Thomas à nonnullis creditur in Apocalypſin ſcripſiſſe; refert enim Angelus Rocha beatum Thomam inter eos, qui vniuerſos noui teſtamenti libros ſuis commentariis illuſtrarunt; ſed quod ad Apocalypſin attinet, ſuſpicor id non alio niti fundamento, quàm quòd eius nomen præferat quidam commentarius; qui tamen vt alienus, reiectus eſt ab editione Romana Pij V. Pontificis iuſſu edita, & idem Angelus Rocha exiſtimat id opus eſſe Thomæ Anglici Auguſtiniani.

Sectio III. *De quatuor manuſcriptis à me viſis.*

I. Primo loco commentarium commemoro Sancti Apringij Hiſpani, ac Epiſcopi Pacenſis; qui floruit anno Domini 530. Quamuis enim euidenter oſtenderit Ioannes Grial id opus, quod ipſi oſtenſum eſt, non eſſe Apringij, vt notaui ſuprà ſectione 1. in Bieco; aliud tamen extat opus in nonnullis Hiſpaniæ Bibliothecis, quod à doctis & antiquitatis ſtudioſis tribuitur Apringio. Huius operis quatuor exemplaria manuſcripta mihi videre contigit; tria in Regia Sancti Laurentij Bibliotheca, & quartum in noſtro collegio Valliſoletano in Bibliotheca Patris Antonij de Padilla (quem totius noſtræ Societatis gloriam meritò appellare poſſum.) Atque ex his exemplaribus vnum perlegi à principio vſque ad finem, reliqua ſatis habui conferre cum eo, quod legeram, quantum opus fuit; vt dubitare non poſſem, quin omnia eſſent eiuſdem operis exemplaria. Sed vt verum fatear, ex tribus exemplaribus, quæ apud Sanctum Laurentium mihi oſtenſa ſunt, vni eorum, (quod eſt propter ſcripturæ antiquitatem venerandum) deerat principium & finis, & Apringij titulus recens eſt adiectus. Duo reliqua nuper ſunt ex alio deſcripta; & vtrumque quidem præfert Apringij nomen; ſed vnde illa fuerint tranſlata non conſtat. Quod verò reperi in Patris Antonij Bibliotheca, eſt quidem illud multis ab hinc ſæculis ſcriptum in membrana literis Gothicis, neque vllum ei deeſt folium; titulum tamen Apringij non habet neque in principio neque in fine, ſed potiùs aliquid, ex quo ſuſpicatus initio fui, an hoc eſſet illud opus, quod Bieco Monacho tribuunt Ambroſius Morales, & Yepes ſuprà relati. Præfert enim ſcriptum fuiſſe ab Obeco presbytero ad inſtantiam Sempronij Abbatis. Re tamen attentè inſpecta cenſeo, Obecum illum presbyterum non eſſe auctorem, ſed deſcriptorem ſeu antiquarium; qui opus illud deſcripſit atque depinxit. Nam ſe & ſcripſiſſe, & depinxiſſe aſſerit, & habet liber picturas ſatis multas. Atque ex ipſa ſcriptione conſtat, Obecum illum fuiſſe alioqui idiotam: voluit enim Sempronio Abbati gratificari, & in folio integro nihil aliud exarat, quàm eum librum eſſe Sempronij Abbatis ſupellectilem, & triginta nouem lineis ſic diſpoſuit characteres: vt ſurſum, deorſum, dextrorſum, & ſiniſtrorſum hæc verba legerentur. SEMPRONIVS ABBA LIBRVM Quò quid infanius? Atque de hoc exemplari ſatis. Auctorem tamen cenſeo, non eſſe alium, quàm Apringium; tum quia ſic bona fide ſcriptum reperio in exemplaribus, quæ vidi apud S. Laurentium (quorum vnum eò ex Bibliotheca domini Petri Ponce de Leon Epiſcopi Placentini allatum fuerat) tum quia à viris doctiſſimis, & antiquitatis ſtudioſis accepi, eiuſdem operis alia exemplaria antiquiſſima cũ titulo Apringij, fuiſſe ab ipſis perſpecta apud magiſtrum Aluarum Gomezium, & apud quendam Regis Secretarium, cui nomen Valleio fuit, imò verò aliquod etiam in Bibliotheca Vaticana. His accedit, quòd ſæpe in eo opere fit mentio perſecutionis, quam patiebatur Eccleſia in Africa, eo tempore quo liber ſcribebatur; quod cum Apringij tempore cohæret, & cum minùs antiquo ſcriptore non cohæret. Libuit autem hic ſubijcere quid cenſuerit B. Iſidorus de Apringij opere in libello de viris illuſtribus. *Apringius ait Eccleſiæ Pacenſis Hiſpaniarum Epiſcopus, diſertus linguâ, & ſcientiâ eruditus, interpretatus eſt Apocalypſin Sancti Ioannis Apoſtoli ſubtili ſenſu, atque illuſtri ſermone: meliùs pene quàm veteres Eccleſiaſtici viri. Claruit temporibus Theudis Principis Gothorum.*

II. Præterea, Sanctus Martinus patronus Legionenſis ſcripſit commentarium in Apocalypſin, & Autographon ipſius manuſcriptum ſeruatur Legione in cœnobio S. Iſidori, vnà cum ipſius S. Martini reliquiis; inter quas oſtenditur digitus ipſe, quo liber ſcriptus eſt, adhuc integer & incorruptus. Quamuis autem ego Legione non fuerim; partem tamen aliquam eius, ibi ab amico curaui mihi deſcribi, quam & apud me habeo.

III. Vidi præterea, atque perlegi ea Bibliotheca S. Laurentij vnum manuſcriptum, quod appello *Rubricas antiquas*; id eſt commentarium Apocalypſeos rubricâ exaratum in libro venerandæ antiquitatis, eóque valde pulchro, & elegantibus picturis ornato, vbi tamen nulla ſit mentio auctoris, ſeu collectoris earum rubricarum.

IV. Alterum eiuſdem Bibliothecæ commentarium perlegi incerti etiam auctoris, diſtinctionis gratiâ appello, *Membranas minores* Quia in quarto, (vt appellant) ſcriptus liber eſt & compaginatus.

Sectio II. *Syllabus interpretum typis excuſorum, quos nactus ſum.*

I. Victorinus Epiſcopus Pictauienſis, & martyr anno Chriſti 270. De quo Hieronymus in Catalogo. Cùm liber in principio habeat prologum Hieronymi; ſuſpicari licet, ab eodem Hieronymo expurgatum fuiſſe, quia Victorinum conſtat fuiſſe Millenarium. In hoc autem libro nihil eſt, quod eam fabulam redoleat.

II. Ticonius, qui floruit anno 390. Extat inter opera Auguſtini, & hic quoque expurgatus eſt proculdubio. Conſtat enim Ticonium fuiſſe Donatiſtam, & quædam miſcuiſſe quæ ſano intellectui non congruebant.

III. Ambroſiaſter, ſic eum appello, qui inter opera Ambroſij legitur. Conſtat enim id opus non eſſe Ambroſij Mediolanenſis, quia (vt demonſtrat Pererius noſter diſputat. 2.) ex ipſo opere euidenter patet, illud fuiſſe ſcriptum 200. annis poſt Ambroſij obitum.

IV. Sanctus Auguſtinus, quamuis non ſcripſerit in totam Apocalypſin, ſaltem expoſuit cap. 20. lib. 20. de ciuitate Dei. Floruit autem ſanctus Doctor anno 430.

V. Primaſius, anno 440. & quamuis opus, quod Primaſij nomen præfert, tribuatur Melitoni ab Angelo Rocha: conſtat tamen eum deceptum fuiſſe; quia auctor operis in prologo aſſerit, ſe adducere quæ reperit ab Auguſtino expoſita, etſi numero pauca, & ex Ticonio deflorare quæ ſano congruunt intellectui, quod eſt quaſi gemmas ex ſtercore colligere.

VI. Beda anno 730. quem ceteris omnibus præfert Zegerus.

VII. Haymo anno 830.

VIII. Strabus auctor Gloſſæ ordinariæ, anno 840.

IX. Ansbertus, anno 890. qui capit. 17. in ea verba, *Ego oſtendam tibi*, ait fol. 330. ſæpe ſe inſtructum fuiſſe à Chriſto per internam inſpirationem, vt obſcura Apocalypſeos intelligeret. Et eodem ſpectant, quæ ſcribit fol. 362. in id capitis 19 *Hæc verba Dei vera ſunt.*

X. Andreas, quem inſigniter laudat Peltanus.

XI. Aretas, quem laudat Hentenius.

XII. Anſelmus Cantuarienſis, anno 1080.

XIII. Anſelmus Laudunenſis auctor Gloſſæ interlinearis, anno 1110.

XIV. Rupertus, anno 1120.

XV. Richardus de S Victore, anno 1140.

XVI. Ioachimus Abbas, anno 1200. de quo dixi iam ſuprà, notat. 21. Nec muto ſententiam, quamuis ſciam quid dicat Angelus Rocha de illo: nempe, manifeſtum eſſe illum habuiſſe donum intellectus. vide infra L.

XVII Hugo Cardinalis, anno 1240.

XVIII. Albertus Magnus, anno 1260.

XIX. Thomas Anglicus, nempe non Angelicus, vt dixi ſuprà, & eum Angelus Rocha aſſerit fuiſſe Auguſtinianæ familiæ, extàtque excuſus Florentiæ, anno 1549.

XX. Vbertinus de Caſſalis libro de 7. ſtatibus Eccleſiæ qui excuſus eſt Venetiis, an. 1516. Floruit anno 1300.

XXI. Aureolus, anno 1317.

XXII. Nicolaus de Lyra, eiſdem penè veſtigiis, anno 1310.

XXIII. Paulus Burgenſis, anno 1434.

XXIV. S. Antoninus in hiſtoria, expoſitionem Aureoli atque Lyrani ſecutus, anno 1460.

XXV. Dionyſius Carthuſianus, anno 1470.

XXVI. Ciruelus in expoſitione Miſſalis, quæ excuſa eſt Compluti anno 1528. & ferè inſiſtit Aureoli & Lyrani veſtigiis.

XXVII. Eraſmus in notationibus ad nouum Teſtamentum.

XXVIII Seraphinus de Fermo.

XXIX Varablus.

XXX. Zegerus.

XXXI. Anonymus quidam, quem tamen conſtat fuiſſe A Franciſcanæ familiæ, inſcripſit verò opus ſuum, *Sermones in Apocalypſin.*

XXXII. Claudius Carmelita.

XXXIII. Gagneius.

XXXIV. Pannonius.

XXXV. Ederus in Oeconomia, ex Aureolo.

XXXVI. Serranus.

XXXVII. Salmeron in præludiis.

XXXVIII. Caponſachius.

XXXIX. Melo.

XL. Franciſcus Ribera.

XLI. Viegas, ferè ex Ribera, quod attinet ad interpretationem; quamuis nonnulla miſceat ex Aureolo, & Antonino. B

XLII Arias Montanus.

XLIII. Lizarazus ex Aureolo.

XLIV. Bullengerus.

XLV. Pererius, qui deficit in cap 8.

XLVI. Iacobus Suarez, in tria priora capita.

XLVII. Mazerius in cap. 12. & quædam alia loca.

XLVIII. Hentenius in iudicio, quod prologi loco Aretæ appoſuit.

XLIX. Ioannes Benedictus in ſcholiis marginalibus ſacræ Scripturæ.

L. Philippus de Mantua, qui ſolet coniungi cum Abbate Ioachimo; & laudatur ab eo, qui Ioachimo prologum adiecit. His addo nonnullos; qui quamuis non videantur id agere, vt Apocalypſin exponant, eorum tamen opera ſunt valde coniuncta cum Apocalypſeos expoſitione. C

LI. Ex his eſt Hortolanus in commentario Cantici Canticorum Salomonis; vbi multa ex Apocalypſi expoſuit propter argumenti ſimilitudinem.

LII. Cardinalis item Bellarminus in opere de Antichriſto non pauca ex eodem libro interpretatur.

LIII. Leonardus Leſſius in opere de Antichriſto.

LIV. Et multò plura Maluenda in opere de Antichriſto.

LIBRI

A alio firmiori teſtimonio roborantur, quàm libri alicuius typis excuſi narratione, abſque iniuria eius perſonæ, cui facta dicitur reuelatio, ſæpiùs euenit, vt quæ reuelationis nomine obducitur, non ſit reuelatio; ſed vel fictio, vel vana perſuaſio eius, a quo emanauit in vulgus. Atque vt omittam nunc fraudes, dolos, atque præſtigias: certè humanum eſt decipi, & quæ Dei aliquis amicus aliquando a ſeipſo dicit, tanquam oraculum a Deo illi communicatum, accipere ac diuulgare; vel eò flectere, & in eum vſum accipere, quem neutiquam Dei amicus cogitabat. Et poſſem quidem multa huiuſmodi in præſenti recenſere, quæ cùm veræ putarentur reuelationes, erroris poſtea conuictæ ſunt. Sed vnum exempli gratia non prætereo, quod in antiquiori cuiuſdam grauiſſimi Ordinis, ſeu familiæ religioſæ hiſtoria typis excuſa, B referebatur: Auditum eſſe ex ore illius Ordinis Patriarchæ, (qui inter magnarum gentium cælites meritiſſimò commemoratur) ſibi reuelatum fuiſſe a Deo, Luſitaniæ regnum, Caſtellæ regnorum coronæ & Imperio nunquam coniungendum fore. Quæ prophetia, vbi rerum euentus eam falſam eſſe oſtendit, coëgit illum Ordinem, vt eandem hiſtoriam emendatam denuo prodire curarent, abſque vlla illius reuelationis mentione.

3.
De Ioachimi reuelationũ veritate non conſtare.

Præterea habeo aliquid, quod ſingulis argumentis ſupra poſitis reſpondeam. Ad primum. Credat, qui volet, Abbatem Ioachimum fuiſſe Dei Prophetam: non ego: qui nouerim illum in arcano Trinitatis myſterio craſſiſſimis tenebris fuiſſe circumfuſum, & quæ oſcitans hallucinatus erat, turpi errore ab antiqua Eccleſiæ doctrina recedendo, ea voluiſſe inuehere in Chriſtianas ſcholas, vt pro vnico Deo, tres deinceps Dei adorarentur. C De hoc verò illius errore conſtat, & habetur de ſumma Trinitate, & fide Catholica, cap. Damnamus. Quare, ſi qua vnquam Ioachimo illuxit Prophetiæ lux, cùm conſtet etiam ab ea aliquando deſertum, & proprij iudicij præſtigijs deluſum; manifeſtum quoque erit, non irrogari ei iniuriam, ſi dicamus aliqua ab ipſo exiſtimata fuiſſe prophetica enunciata; quæ ſomnia potiùs erant atque deliria. Cuiuſmodi eſt, quod aſſerit de duodecim Spiritus ſancti Apoſtolis in nouiſſimis temporibus a Deo mittendis; qui non ſint Chriſti Apoſtolis futuri inferiores. Atque hoc ille ſomnium perſuadet ſibi in literali Apocalypſeos ſenſu contineri in numero vigintiquatuor ſeniorum. Quare tantùm abeſt, vt ipſius veſtigiis inſiſtere debeant prudentes Apocalypſeos expoſitores, vt potiùs mihi erroribus variis & illuſionibus, ſeu falſis perſuaſionibus obnoxij videantur, qui Ioachimum in Apocalypſi ſequuntur ducem, & ipſius interpretationibus adhærent.

Ioachimum in Trinitatis myſterio erraſſe.

4.
De B. Brigittæ reuelationibus circa Apocalypſim, quid dicendum.

D Ad ſecundum, Cùm illa reuelatio, quæ B. Brigittæ tribuitur, non reperiatur ipſius manu ſcripta; nec extet in libro ab ipſa edito, neque edito ab eo, qui ex ipſius ore accepit; facilè fieri potuit, vt ad eum, qui ſcripſit, nonnihil immutata perueniret. Præterquam quòd in noſtra expoſitione, ſeptem illa tonitrua capitis decimi, verè dici poſſunt minæ perſecutoribus Eccleſiæ intentæ, imprimis ſcilicet perſecutoribus, id eſt Iudæis, quibus illa tonitrua minabantur, derelictis eis Deum ad Gentes commigraturum.

5.
Quid de B. Vincentij perſuaſione circa iudicij extremi diem.

Ad tertium, Perſuaſionem beati Vincentij, ſeu potiùs formidinem de valde inſtante vniuerſalis iudicij die, ego in præſenti non voco in ius & litem, Doctorum iudicio relinquens, quo gradu certitudinis ea habenda E ſit. Si verò huius Euangelici prædicatoris verbis is tribuatur ſenſus, qui multis etiam ſacræ Scripturæ ſententiis (idem propè ſonantibus) tribuitur a doctis: non video, quorſum ad confirmationem eius veritatis de qua nemo fidelium dubitat (in aliquo nempe ſenſu veriſſimè dici, propè eſſe diem Domini; in eo ſenſu videlicet, in quo Apoſtolorum etiam, imò verò Prophetarum temporibus verum erat) non video, inquam, quorſum ad eam veritatem confirmandam aliquis ab inferis foret euocandus, & vitæ mortali reſtituendus. Si verò demus, propter aliquam nobis ignotam cauſam congruentiſſimum fuiſſe, vt adeò ſtupendo prodigio illi veritati adderetur fides & robur; ſaltem id quod additur, F nempe eodem miraculo probatum fuiſſe, quod intenditur; videlicet B. Vincentium eſſe illum Angelum per medium cæli volantem, & clamore magno dicentem, *Timete Dominum, quia venit hora iudicij eius*. hoc, inquam, videri mihi additum eſſe ab ſcriptore Iuſtiniano, vt ſcriptioni adderet ornatum & maieſtatem. Neque mirum, ſi quem Apocalypſeos locum cum pleriſque exiſtimabat, non poſſe aliter quam de extremi iudicij die exponi, permittendum ſibi eſſe cenſeret; vt illum prædictæ hiſtoriæ adaptaret. Sed a B. Vincentio creditum, & prædicatum fuiſſe, genuinum ſenſum ab Spiritu ſancto intentum in ea Apocalypſeos parte, non eſſe alium, quam vt ille Angelus Vincentium ipſum repræſentaret; id verò A nulla ratione veriſimile eſt. Si autem non agatur de ſenſu literali illius loci, ſed ſolum aſſeratur B. Vincentium ſibi accommodaſſe figuram illam; vt ſignificaret, ſibi à Deo præceptum eſſe, vt ſimilem legationem obiret, id eſt, vt ſimiliter clamaret, *Timete Dominum, quia venit hora iudicij eius*. Hac ratione miraculum, quod nobis obiicitur, non eò ſpectabit, vt certò conſtet, de vero Apocalypſeos loci ſenſu, ſed ſolùm de legatione, quam a Deo acceperat. De quo ego non contendo, cùm id ad ſenſum atque contextum Apocalypſeos minimè pertineat.

6.
Ad librum de S. Michaëlis Archangeli reuelationibus.

Ad quartum, Reſpondeo; librum illum de S. Michaëlis Archangeli reuelationibus eſſe apocryphum, vtpote qui certum auctorem non habeat. Cuius verò prudentiæ eſt, fidem habere narrationi, cùm prorſus neſcias, cui fidem B habeas? Neque refert, quòd in eo libro nonnulla vera & certa reperiantur, ſæpe enim falſa miſcentur veris. Sexti autem ſigilli prophetiam nondum eſſe impletam credent fortaſsè alij; non ego, qui certum habeam ex illo Apocalypſeos contextu conſtare prophetiam illam impletam eſſe priuſquam eam Ioannes ſcriberet. Hoc verò nulla ratione repugnare, oſtenſum eſt ſupra notatione tertia.

7.
Ad S. Hildegardis reuelationes, quid dicendum.

Ad quintum, Dico expoſitionem illam capitis noni Apocalypſeos, quam Taulerus ait, eſſe luce clariorem: non extare in iis S. Hildegardis operibus, quæ ſunt typis mandata: niſi alia forte ſit editio auctior ea, quam mihi videre contigit. Atque ita ſcire non poſſum, an expoſitio illa a Taulero laudata, ſit illa eadem, quam ego amplector, vel alia, neque an ſit literalis ſenſus, vel pia aliqua accommodatio. Illas autem ſeptem plagas, quas C in B. Hildegarde lego, non ait illa ad explicationem Apocalypſeos vllo modo ſpectare. Interpretationem autem Saphiri, Topazii, & nubis, nec non ciuitatis cæleſtis, & aliorum eiuſmodi, quamuis ad Apocalypſin pertineat; reuelatam tamen fuiſſe a Deo non conſtat. Neque enim aſſerit B. Hildegardis id ſe per reuelationẽ didiciſſe: nec eſt, cur exiſtimemus, illam abſque peculiari Dei reuelatione, ex proprij ingenij ſolertia & perſpicacia, circa illa ſymbola philoſophari non potuiſſe, ſuo (vt aiunt) marte; ſiue per accommodationem, ſiue etiam per germanæ interpretationis opinionem. Hæc tamen ipſius Sanctæ opinio non magis cogit nos, neque conſtringit, vt credamus ipſam ad ſenſum literalem collineaſſe, quam beatum Bernardum atque Rupertum in iis, quæ nobis expoſita reliquêre.

8.
Addo vlteriùs. Etiamſi ſi demus aliquam perſonam in vera reuelatione illi a Deo facta, audiſſe hanc aut illam Apocalypſeos figuram, in hoc vel illo ſucceſſu fuiſſe im- D pletam, vel fore implendam; adhuc ea peculiaris reuelatio non afferret neceſſitatem id accipiendi de literali ſenſu, quem Spiritus ſanctus intendit in Apocalypſeos tela atque contextu delineare. Cur enim non poſſit Spiritus ſanctus in peculiari reuelatione aliqua Apocalypſeos figuram, eamque ad ſucceſſum aliquem accommodare, quem libri huius contextus non deſignabat? Si verò hoc negandum non eſt, ſatis (opinor) explicatum manet, liberum me & expeditum manere ab omnium reuelationum peculiarium reſpectu, in proferenda libri huius interpretatione. Si quis tamen contendat, forſan eſſe legitimos ſenſus eos, qui mihi meræ accommodationes videntur eſſe, præter fili ſeriem: ſaltem nulli interpretationi facio iniuriam, dum aio, me prorſus non conſequi, qua E ratione eam poſſim cum iis, quæ præcedunt, quæque ſubſequuntur, connectere. Neque enim aio, neminem id conſecutum; ſed ſolùm non conſequi me; qui tamen plures ſenſus literales eidem loco ſubeſſe poſſe, non inficior, vt expoſui ſupra not. 20.

NOTATIO XXIII.

Reſponſio ad obiectionem de rerum magnarum omiſſione.

1.
QVERELIS, de nouitate noſtræ expoſitionis, & de aliarum iniuria, exiſtimo me feciſſe ſatis: oportet modò obiectioni reſpondere, de rerum magnarum omiſſione, F quæ imperfectionem argumenti notat. Cùm enim Apocalypſis Eccleſiæ prophetiam ab ipſius exordio ad finem vſque contineat, ipſa prophetiæ integritas & plenitudo poſtulare videbatur, ne duobus aut tribus tantùm punctis pro dignitate deſcriptis, multa alia maximi momenti prætermitteret.

Obiectio de rerum magnarum omiſſione.

In primis Eccleſiæ perſecutiones, quarum meminit noſtrum argumentum, tres omnino ſunt, Iudæorum ſcilicet, Romanorum, & Antichriſti. Quomodo igitur Hæreticorum, Maurorum ac Turcarum, Prouinciarumque infidelium, vt Perſidis, & aliarum perſecutiones ſilentio inuoluunt? ſi vna ex præcipuis huius libri partibus bellum erat a Dæmone, ipſiuſque ſatellitibus aduerſus

Eccleſiam gerendum; quamobrem tam diuturna bella, tam grauia & periculoſa ſilentur, quibus tantopere Eccleſia fuerat vexanda?

Deinde, inter triumphos ac victorias ab Eccleſia reportatas, cur de nouo Orbe, cur de Orientis India, cur de Iaponia, cur de Sinis, cur denique de vniuerſo terrarum ambitu triumphus glorioſiſſimus reticetur?

Quòd ſi decimæ partis ex Iudæorum impietate ad Chriſti fidem conuerſio, adeò fuit Eccleſiæ magnifica & glorioſa; quantò glorioſior & magnificentior extitit Arianorum, ad rectam Catholicæ religionis viam reductio: quorum ſæuiſſima peſtis ita longè latéque graſſata fuerat, vt meritò Hieronymus dicere potuerit, *Ingemiſcens orbis terrarum, ſe Arianum eſſe miratus eſt.* Sic Hieronymus in vita Damaſi, quæ habetur in lectionibus Breuiarij die vndecima Decembr.

2. Vt verò ad Eccleſiæ decus ac pulchritudinem ſingillatim deueniamus: cur Apocalypſis rem adeò excelſam ac ſublimem reliquit, & quæ tantum Eccleſiæ ipſi contulit ſplendoris ac dignitatis: nempe tot Religioſorum Ordinum exordia atque proceſſus? Etenim ſi pulchra hæc Religionum varietas tanti fuit ab Spiritu ſancto in Cantico Canticorum habita, vt digna fuerit, quæ tria extrema capita illius libri occuparet, (vt ibi explicabimus,) quid de Apocalypſi dicemus rem tantam prætereunte? Omitto alia quamplurima non ita magni momenti, ad quæ ſigillatim deſcendit Aureoli & Lyrani explicatio, de qua ſupra notat. 6. opinione 3. vbi adduximus Salmeronis noſtri verba. Veruntamen in rebus adeò ſublimibus atque præſtantibus, vt eæ ſunt, quas modò perſtringimus, nequaquam tantæ Prophetiæ plenitudini & integritati videtur fieri ſatis, ſi ſilentio penitus obruantur. Nec ſufficit ad hæc dicere, noſtra interpretatione non omnes bonas expoſitiones contineri: atque adeò fieri, vt in aliis peculiares illi Catholicæ Eccleſiæ euentus atque progreſſus locum habeant. Etenim cùm noſtra explicatio prophetiam de Eccleſia Chriſtiana complecti conetur; oportebat, vt illis euentibus, qui adeò ſunt magni atque excellentes, in ea daretur locus.

3. Propter hæc videatur fortaſſe alicui noſtra interpretatio in multis deficere; dum altas ac ſpecioſas ideas conſectatur, inſignes rerum euentus non attendere. Quamobrē nonnullis fortè aliud argumentum magis arridebit, ſi minùs Theologicum, plus tamen de ſingularibus Eccleſiæ ſucceſſibus agens. Atque id placuiſſe dicent, non ſolùm Ioachimo, Lyrano, Aureolo, & Antonino; ſed aliis etiam non paucis. Nam cap. 6 in equo nigro, (qui tertius eſt) cōmunis interpretatio Hæreticos intelligit; vt videre eſt apud Riberam. Et cap. 13. in maris Bellua Mahometicæ ſectam, ſeu domum Othomanicam aliqui adumbrari volunt. Præterea, quartum equum nonnulli de Agarenis interpretantur, capite 6 Ex plagis etiam tubarum locuſtas Bellarminus, & alij de Lutheranis & Caluiniſtis exponunt. Item in Gogi & Magogi Prophetia, (quæ capit. 20. ſcribitur) intelligere videtur Hieronymus Hæreticos, vt videre eſt in Ezechielis commentario, capit. 38. & 39 Item de Arianis explicat S. Proſper characterem & nomen & numerum nominis beſtiæ, de quibus cap. 13. Denique Auguſtinus imaginem beſtiæ, (de qua eodem capite) videtur referre ad Pſeudochriſtianos, id eſt, Hæreticos.

Accedit, quòd textus ipſe expreſsè loquitur de Nicolaitis, capit. 2. numero ſexto & 15. & de quadam Pſeudoprophetiſſa capit. 2. numer. 20. Non igitur eſt credibile, alias hæreſes in Apocalypſi omitti, quæ multò grauiùs, ac vehementiùs erant Eccleſiam oppugnaturæ.

4. *Diluitur ſuperior obiectio.* Nihilominus tamē, fruſtra his atque aliis conetur quis ſuadere, Apocalypſeos Prophetiam ad ſingula Eccleſiæ bella cum Arianis, Pelagianis, & Hæreticis aliis, cùmque Agarenis, Turcis, ac Perſis deſcendere, & ad cetera ſuperiùs connumerata. Licèt enim, cùm Deo collibitum eſt, minutiora etiam ſuis fidelibus ſoleat reuelare, ceterùm inutilis prorſus ac vana reuelatio digna Deo non eſt, neque vnquam a Deo fuit facta. Atqui ante ipſa bella, certum omnino eſt Apocalypſin ad illa ſingulariter præcognoſcenda, nullius vtilitatis Eccleſiæ fuiſſe. Quæ verò applicationes poſt exortas iam hæreſes a nonnullis fieri ſolent, ſingulis hæreſum monſtris cum figuris Apocalypſeos comparatis, hæ licèt ingenioſæ fortaſſe ſint; re tamen vera non tam explicationes ſunt, quam applicationes; eæque ita parum ſolidæ, vt nec fide confirmandæ, nec maioris momenti fructui ſint vtiles. Nec mea quidem ſententia prudenter philoſophatur, qui Diuinæ prouidentiæ diſſonum reputat, res adeò graues non fuiſſe Eccleſiæ priùs diſtinctè reuelatas. Etenim ſi voluiſſet Deus Eccleſiam de his bellis ſingillatim fuiſſe præmonitam, alio certè modo, id eſt, certiùs & clariùs eam præmonuiſſet. Cùm verò id non præſtiterit; argumento eſt, huiuſmodi prædictionem Eccleſiæ minimè expedire; quemadmodum nec peculiaria ſchiſmata prænoſcere, aut bella inter Chriſtianos Principes gerenda, nec vrbis Romæ direptiones, aut alias id genus calamitates. Et præterquam, quòd magnæ prudentiæ eſt, Diuinæ prouidentiæ ſe ſubmittere, ac certiſſimè reputare, illud a nobis nequaquam ſciri oportere quod Deus ignotum eſſe voluit: ſi res ipſa attentiùs adhuc conſideretur, humana mens ſibi facilè perſuadet, Eccleſiæ communiter non expedire, vt coetus deinceps futuri præſciantur: quemadmodum nec peculiari homini congruēs eſt, futura ſuæ vitæ euenta prænoſcere. Nimia hominum curioſitas ſuapte vi & cupiditate fertur ad rerum futurarum prænotionem. Verùm, ſi res æquâ rationis trutinâ pōderetur, earum ignoratio multò plus nobis conducit quā præcox & præmatura cognitio: ne in aliis rebus ignaui atque ſocordes, aliarum metu & nimio angore conficiamur. Multò ſatiùs eſt inter ſpem & metum abſque certa futurorum euentuum cognitione in timore, & tremore noſtram ſalutem operari. Ac rerum omnium curam Diuinæ prouidentiæ committentes, iuxta Chriſti conſilium, ſemper orare, & nunquam deficere. Ex eo igitur, quod de ſingularibus hominibus in ſuis cuiuſque rebus ratio perſuadet, eâdem proportione rectè colligitur, Eccleſię etiam valdè expedire, ſimilem de futuris euentibus ignorationem.

Eccleſia non expedire ſingularium euentuum futurorum reuelationem.

5. *De grauioribus Eccleſia euentis ſecùs iudicandum.*

De tribus quidem illis grauiſſimis ſucceſſibus in bellis cum Iudaico populo, cum Gentiliſmo, & cum Antichriſto oportuit valdè Eccleſiam ab ipſo ſui exordio fuiſſe præmonitam, vt Diuinæ in eam prouidentiæ maximum haberet pignus; vtque ex harum rerum notitia in Dei cognitione, in diuinarum rerum ſcientia, ac ſalutari doctrina prouectior fieret ac robuſtior, nec non vt alacri & erecta ſpe Dei opem atque ſubſidium in aduerſis omnibus ſibi præſentiſſimum fore, non dubitaret. Et licèt Apocalypſeos prophetia obſcuriſſima fuerit; antiquitatis tamen veſtigia, quæ reliqua ſunt, nos certiores omnino reddunt, horum trium bellorum exitus antiquis Doctoribus agnitos fuiſſe atque compertos: quatenus illis innotuiſſe oportuit. Nec enim dubitarunt, Babylonis nomine veterem Romam ethnicam ſignificari; ac de ea Eccleſiam triumphaturam, & longa deinde pace fruituram, victoriâ etiam ex Iudaico populo reportatâ, decimam eorum partem Catholicæ fidei fuiſſe ſubactam: triumphúmque de Imperio Romano integrum fore reportandum, vniuerſâ Gentilitate ad fidem conuerſâ. Ac demum ſub mundi finem de Antichriſto, déque omnibus ſectis & hæreſibus, déque Iudaiſmi & Gentiliſmi reliquiis, Eccleſiam acturam triumphum. Hæc eſt Apocalypſeos prophetiæ ſumma; cuius cognitio Eccleſiæ noua non eſt: ſed illi potiùs ab ipſo initio valdè nota.

6. *Cur Iudæorum, Gentiliſmi & Antichriſti bellum Eccleſia reuelari oportuit: alia hæreticorum & Maurorum non item.*

Hæc certè tria, nempe, ſupplicium Iudaici populi Eccleſiæ de idololatria triumphus, ac victoria de Antichriſto futura, proculdubiò ſunt inter omnes Eccleſię Chriſtianę triumphos pręſtantiſſima. Nil ergo mirum, ſi expreſſiùs agatur de iis, quę in ſe ſunt multò maiora & euidentiora. Pręterea Iudęi, & idololatrę (ac ſimile erit de Antichriſto) eò vires omnes ac neruos contenderunt, vt Chriſti nomen penitus delerent: atque hunc ad finem grauiſſimo bello vniuerſam Chriſti Eccleſiam infeſtarunt: vt Chriſti ipſius fidem ac religionem fideles abnegarent. Hęretici verò, (etſi alioqui acerrimi Eccleſiæ hoſtes bello inteſtino ac domeſtico, quod periculoſiſſimum eſt, ipſam afflixerint) re ipſa tamen eorum bellum, generatim loquēdo, non adeò internecinum fuit: cùm totum robur ac lacertos non tam ad Catholicam religionem aperta vi extinguendam, quam ad ſuam impietatem dolis ac technis amplificandam, conferre videantur. Turcarum inſuper, & Maurorum bella Chriſtianis illata in Imperij potiùs propagationem, quam in Chriſtiani nominis violentam extinctionem incumbunt. Quamuis enim alicubi tam Hęretici, quam Mauri minis, tormentis ac duriſſima morte, Chriſtianos ad eiurandam Chriſti fidem, impellere conati ſint, nulla tamen harum perſecutionum vniuerſæ Eccleſię fuit communis & generalis: neque eiuſmodi perſecutionem illi communi inſtituto profitentur: illud potiùs præ ſe ferunt, vt dum ſuas ſuperſtitiones defendant, ceteros facilè in ſua quemque religione viuere permittant. Vbi igitur magis fuit grauis & crudelis perſecutio: illic quoque illuſtrior fuit & glorioſior victoria. Atque idem Antichriſti tempore continget. Quare multò fuit congruentius de tribus ſupradictis atrociſſimis bellis expreſsè ac diſtinctè agere. Præſertim cùm in Hæreticorum aut Maurorum bellis non adeò manifeſtè & euidenter triumphet Eccleſia: quinimo illi interdum triumphant, ad finem mundi omnes demum cum Antichriſto ſuperandi. De quo Apoc. 20. 12.

Hæc ergo, quæ præcipua ſunt, oportuit Eccleſiæ reuelari;

lari; In ceteris, quæ horum comparatione, multò erant inferiora, exiſtimo Eccleſiæ magis expediens fuiſſe, ne illi diſtinctè prædicerentur. Satis fuit Chriſtum generatim prophetaſſe Ioan. 15.20. *Si me perſecuti ſunt, & vos perſequentur.* & Matth. 18.7. *Neceſſe eſt, vt veniant ſcandala.* Et per Apoſtolum 1. Corinth. 11. 19. *Oportet hæreſes eſſe.* Et alia huiuſmodi. Diſtinctior ergo prophetia Eccleſiæ erat inutilis; doctrina tamen ad omnem huiuſmodi euentum ſanè quàm vtilis, atque hanc egregiam ſatis habemus in Apocalypſi. Ex iis enim, quæ in trium bellorum deſcriptione dicuntur, quomodo ſit de reliquorum ſucceſſu philoſophandum, docentur fideles. Videlicet, quæ ſit diuinæ prouidentiæ in illis omnibus ratio, & in occurrentium omnium perſecutionum permiſſione diſpoſitio: quid ſperandum ſit Eccleſiæ, quid agendum, & quis exitus perſecutores, & perſecutos maneat. Diſtinctioris prophetiæ deſiderium imprudentiæ & vanitatis arguitur: ſublimior autem & excellentior ad omnem euentum doctrina optari non potuit.

8. *Primum ex ſuperioribus argumentis ſoluitur.*

Vt igitur argumenta ſuperiùs poſita diluamus, Ad primum aſſero, non exiguum ſingularis libri argumentum eſſe, ſed maximum potiùs & grauiſſimum, de tribus illis rebus diſtinctè agere; id eſt, de Iudaiſmi & Gentiliſmi & Antichriſti victoria. Qui verò exiſtimet Apocalypſin non de his tantùm bellis tractare debere: ſed ceterorum etiam omnium exitum diſtinctè deſcribere; id aſſumit, quod non ſolùm non probatur, ſed etiam expediens non fuiſſe probatum eſt. Atque vt de hæreticorum perſecutione ſingulatim loquamur; obſeruandum eſt, hæreticorum primos fuiſſe illos, qui ex Iudæis Chriſti fidem recipere noluerunt. Penes Iudæos enim ad Chriſti vſque aduentum fides erat & Eccleſia. Quare, qui ex iis ſe Euangelio ſubiecerunt, illi perſtiterunt in fide; qui verò Chriſtum reſpuentes, Chriſtianos ſunt perſecuti, hi nimirum à vera Chriſti fide deſciuerunt. Et qui animaduerterit, Apocalypſin eſſe veluti mirabilem quandam tragicomœdiam; facilè perſpiciet, in actione de Iudæorum bello, déque eius exitu, contineri pariter eorum omnium bellorum imaginem, quibus hæretici omnes Eccleſiam impugnant; & quis eorum bellorum exitus futurus ſit. Quemadmodum enim Deus aduerſus Iudæos ſeptem plagas immiſiſſe deſcribitur, ita etiam in hæreticos eiſdẽ plagis animaduertit, & priuſquã eos ſeptima plaga percutiat, iiſdem remediis vtitur, quibus ad Iudaici populi conuerſionem fuiſſe vſum legimus. Ceterum, cùm hæreticorum obſtinatio & peruicacia Iudaicæ perfidiæ ſit ſimilis; ideo plerumque euenit, vt decimæ eorum partis ad fidem conuerſio, pro ingenti lucro atque victoria computetur. Atque id eſt, hoſtilis vrbis decimam partem corruere, & Chriſtiano populo infidelem decimas dare. At ceteri in ſua impietate obſtinati & obdurati perſiſtunt.

9. *Apocalypſeos doctrina de tribus Eccleſiæ bellis ad alia etiã extendi poteſt.*

Hæc animaduerſio eſt iuxta receptum in optimis actionibus ſeu comœdiis morem, vbi in ſingulari aliquo exemplo communis tradi ſolet ad cetera eiuſmodi doctrina. Atqui exempli vis ac robur magna ſunt, præſertim in illuſtri & omnibus communiter nota: Vt ſi detur in ſcena celebris hiſtoria. Cùm ergo Ioannes Apocalypſin ſcripſit; Chriſtianis omnibus manifeſtum erat bellum, quod Iudæi aduerſus Chriſti Eccleſiam geſſerant, Deique vindicta, & totius rei exitus. Quare nihil potuit eligi, quod ita ad viuum exprimeret hæreticorum bellum, hæreſum cauſas, ac ſingulare Dei beneficium in eos, quos teterrimo huic bello ſubducit, & in fide vera conſeruat. Diuinæ item prouidentiæ patientiam, comminationem, ac ſeueritatem in hæreticos; charitatem etiam mirabilem, qua per fideles hæreticorum conuerſionem miris modis procurat, & Chriſtianæ Eccleſiæ doctrinam ac ſanctitatem, qua Deo in re tanta, tàmque glorioſa fideliſſimum præſtat obſequium, & huius obſequij fructum ſingularem. Denique ad hæreticorum mores & immanem furorem, quo Eccleſiam perſequuntur, effingendum, aptior & expreſſior imago depingi non potuit, quam quę cap. 9. Apocalypſeos deſcribitur. Atque ad eorum obſtinationem repræſentandam vndecimi capitis finis aptiſſimus etiam eſt. Clariorem & magis diſtinctam de hæreticorum bellis prophetiam optaſſe, futile prorſus erat & inane. Superioris autem actionis ad perſecutionem hæreticorum applicatio, elegantiſſima eſt omnium, quæ de hac re inſtitui poterant tractationes.

10. Quod de hæreticis hactenus dictum eſt, ad Mauros etiam ac Turcas ſuo modo extendi poteſt; qui inter hæreticos quodammodo numerandi videntur. Bona enim prouinciarum pars, quæ Mahometicam ſectam profitentur, ſuperiori ætate Chriſti fidei militabant; atque ea priſtina illa Euangelij luce, qua quondam illuſtrati fuère, aliquæ in eis reliquiæ perſeuerant; dum idololatriam deteſtantur, nec alium agnoſcunt Deum præter cœli ac terræ conditorem. Cùm igitur hæc prioris ignis fauilla apud eos reſideat; cùm Eccleſiæ bellum inferant; cùm à A Iudæis mutuam circumciſionem, atque alias nonnullas id genus cæremonias accipiant: hæc omnia idoneam ſatis materiam præbent, vt Iudaici belli actio in Apocalypſi data ad Turcarum etiam & Maurorum bella applicetur. Nec abſimilis eſt eorum obſtinatio. Quare quantumuis crebris cohortationibus, & Euangelij prædicatione alliciantur, vix vnquam decima eorum pars ad Chriſtiana ſacra traducitur.

11. Ex his omnibus infero, quod de perfida Ieroſolyma in Apocalypſi deſcribitur, poſſe etiam aptiſſime accõmodari ad hæreticorum, Maurorum atque Turcarum vrbes Eccleſiæ aduerſarias; vt ad Londinum, Geneuam, Conſtantinopolim, Argierium. Scio à quibuſdam Conſtantinopoli applicari, quod in Apocalypſi de Babylone dicitur: imò B verò Aretæ, Capunſachio, & aliis nonnullis ſenſum literalem videri. Ceterùm contextus proculdubiò de Roma agit, (de quo ſupra, & infra.) Bellum autem, quod Eccleſiæ infert Conſtantinopolis, Iudaicum potiùs bellum, quam Romanum refert, vt iam explicaui.

Quibus addo, in Gogi & Magogi bello (quod idem cum Antichriſti bello eſt; & Turcis ab aliquibus accommodatur) Antichriſti præcurſores poſſe comprehendi; in quorum numerum non aptè adſcribi videntur, qui multis retro ſæculis, nempe ante mille annorum pacem, hæreſiarchæ præceſſerunt. Gogi enim & Magogi bellum poſt hoſce mille annos ſuccedit in Apocalypſi.

Quo pacto Apocalypſeos doctrina ad alia ſimiliter extendi poſſit.

Iam de aliis idololatris extra Romani Imperij terminos poſitis, illud breui perſtrinxerim, deſcriptionem feliciſſimi triumphi de bello Romano ſatis fuiſſe, vt inde facilè Chri- C ſtiani colligerent, ſi ſe ipſi ſtrenuè gerant, atque Dei bella viriliter pugnent, Deum illis de quauis hoſtili vrbe, quantumuis potentiſſima, glorioſam victoriam conceſſurum, vt Romæ ethnicæ exemplo fuerat quàm mox oſtenſurus. Atque ea propter non opus fuit; vt Perſidis, Mexici, & aliarum prouinciarum perſecutio ſingulatim deſcriberetur. Atque in myſticis his bellis aduerſus quoſuis Gentiles, non ſecùs, ac in Romæ veteris bello ſpes Chriſtianorum eſſe debet, veræ Religionis igne hoſtiles vrbes, *Deo auctore & conſummatore*, prorſus eſſe inflammandas. Et in ſpirituali Mexici, Sinarum, aut cuiuſuis alterius Gentilium prouinciæ expeditione, nos docet Apocalypſis ob oculos ponere bellum illud, quod Babylon aduerſus Eccleſiam Chriſti geſſit, atque illius exitum feliciſſimum.

12. *Præ Romana Eccleſiæ victoria ab Imperio Romano parta, cetera omnes minoris momenti.*

Ad id verò, quod de ſubiugato nouo orbe, & eiuſmodi D aliis Eccleſiæ victoriis additur, Reſpondeo: Præ Romani Imperij victoria, ceteras omnes exiguas eſſe valdè atque minutas. Quæ autẽ armorum vi, ac militum copiis in Eccleſiæ Chriſtianæ decus a Chriſtianis conficiuntur, hæc omnia ſunt inſtar copioſi fructus, qui ex deuicto Romano Imperio, & parta totius mundi diuturna pace, nunc à fidelibus decerpitur.

De triumpho ex Arianis comparato, dum omnes ad Chriſti fidem reducti dicuntur, non facilè crediderim, omnes, qui obſtinata mente ſuos errores propugnabant, Chriſtianæ Eccleſiæ ſe ſponte ſubieciſſe. Multos veriſimile eſt Arianorum doctrinam per imprudentiam abſque vlla pertinacia fuiſſe ſectatos; atque eos fuiſſe ingentem illam multitudinem, quæ facilè ad Eccleſiæ gremium rediit. E Nec requirendum eſt, vt ad ſingularia hæc Apocalypſis deſcendat, cùm præcipuus eius finis fuerit, ingentes victorias atque triumphos ab Eccleſia reportandos prædicere. Addo etiam hæreticorum reductionem, conuerſionémque Maurorum, Principum ſæpe Chriſtianorum potentia & auctoritate fieri. Atque hic eſt fructus temporalis Eccleſiæ dominatus, & mille annorum pacis, de qua Apocalypſ. 20.

13. *Cur Religioſorum ordinũ pulchritudo in Apocalypſi prætermittatur.*

Sequitur argumentum de Religioſorum ordinum pulchritudine ac varietate. Ad quod tria breuiter reſpondeo. Primum; quia ea res latè ſatis atque mirificè in Cantico Salomonis fuerat tractata, idcirco opus non fuiſſe Ioannem diſtinctè de eadem in Apocalypſi agere. Quemadmodum & in hiſtoria Euangelica Ioannes ea ferè conſultò prætermittit, quæ fuerant ab aliis Euangeliſtis conſcripta. Præterquam quod in cap. 19. Apocalypſeos clarè innuit Ioannes, ſuum & Cantici Canticorum argumentum F idem penè eſſe. Quare non ſine cauſa omiſit, quæ fusè in Cantico illo erant tractata. Et quidem decõrum fuit partem illam argumenti, nimirum ſpirituales myſtici Salomonis cum ſua Sulamite delicias, in libro amatorio referri: librum verò de Eccleſiæ triumphis, nempe Apocalypſin, totum in præcipuis Eccleſiæ bellis atque victoriis conſumi.

Secundò reſpondeo: Ingentem monaſteriorum ac Religioſorum ordinum multitudinem inter diuturnæ pacis Eccleſiæ fructus computari, atque adeò cap. 20. in illa pacis mentione includi. Præconia tamen Religioſi ſtatus ad Canticorum librum remitti; vbi noſter commentarius illa expendet.

Tertiò reſpondeo: Quemadmodum in Apocalypſi, licet diſtincta non ſit de hæreticorum bellis prophetia, eſt tamen admirabilis doctrina, quæ ad ea bella applicanda ſit, eaque deſumitur ex iis, quæ in Iudæorum bello dicuntur: ita ſimiliter licèt Apocalypſis diſtinctè de Religionũ Mendicantium varietate & pulchritudine non meminerit; iiſdem tamen Religionibus veluti quoddam perfectionis ſpeculum ob oculos propoſuit imitandum, dum de primitiuæ Eccleſiæ excellenti virtute ac vitæ ſanctimonia ſcribit, ac de ardenti illo Diuinæ gloriæ zelo, & proximorum ſalutis deſiderio. De qua primitiuorum Chriſtianorum Euangelica perfectione diſtinctiſſimè agit Apocalypſis cap. 6. in quatuor equis, & c. 7 & 8. & 10. & 11. & 14.

14.
Cur Apocalypſis Nicolaitarũ hæreſeos meminerit; non verò aliarũ.

Denique ad obiecta de Nicolaitarum hæreſi in Apocalypſi expreſſa, Reſpondeo, illam Nicolaitarum mentionem non eſſe prophetiam, ſed laudationem potius Epheſini Epiſcopi, quòd eos deteſtabatur: & Pergameni obiurgationem, quòd eos in ſua Eccleſia degere permittebat. Septem verò epiſtolæ cap. 2 & tertij, ſunt veluti admonitiones, quibus perſona illa, quæ prologum agit, auditores, ſeu lectores potiùs cohortatur; vt fructum ex actione, ſiue ſpectaculo capiant; quo loco aptè eorum ſeu vitia, ſeu virtutes notari poſſunt.

NOTATIO VIGESIMAQVARTA.

Reſponſio ad obiectionem de nimia myſtici ſenſus conſectatione.

1.
Quid de myſtici ſenſus conſectatione dicendum.

Obiectio.

ILLVD poſtremò inuenio, (quod in mea declaratione nonnullis primo aſpectu non parum diſpliceat) nimiam ſcilicet myſtici ſenſus conſectationẽ; præſertim in aliquot locis, in quibus, vtpote inſignioribus, plus fortaſſis offendent. Ex his ſunt, quæ de decimæ partis Ieroſolymæ ruinâ cap. 11. & de Babylonis conflagratione cap. 17. & 18. referuntur. Vtrobique enim plerisque perſuaſum eſt, de ſeueriſſima agi vindicta; quæ in Ieroſolymam ac Romam iuſtiſſime pariter ac grauiſſimè aut ſæuitum eſt, aut ſæuietur. Ego verò eiuſmodi ſupplicij ſeueritatem, de decimæ Iudæorum partis ad fidem Chriſti conuerſione, déque myſtica Romæ totius per Spiritus ſancti ignem conflagratione interpretandam eſſe contendo. Deinde cap. 9. 20. opus mihi eſt expreſſam idololatriæ mentionem myſticè accipere, cùm tamen ipſe contextus videatur de propria & ſtricta idololatria loqui. Ait enim, *homines non pœnitentiam egerunt de operibus manuum ſuarum; vt non adorarent dæmonia, & ſimulachra aurea & argentea, & ærea & lapidea & lignea, quæ neque videre poſſunt, neque audire, neque ambulare.* Prætereà in duobus teſtibus capitis vndecimi multi aſſeuerabunt, contextum perſpicuè agere de duobus Prophetis, qui tribus annis cum dimidio Chriſti Euangelium prædicaturi ſunt, ac multis miraculis comprobaturi, poſtea occidendi; & corpora iacebunt in plateis ciuitatis magnæ, & poſt tres dies & dimidium reſurgent, & aſcendent in cælum in nube. At duos hos Prophetas, non duos eſſe homines, ſed ſanctitatem atque ſapientiam Eccleſiæ Chriſtianæ ſignificare, violentiſſimum eſſe dicent.

2.

In his atque aliis eiuſmodi, multi non dubitant legitimum contextus ſenſum eſſe illum, quem primo aſpectu verba ſonant, atque adeò myſticos in his ſenſus conſectari, nil eſſe aliud, quam relicto ſolido pauimento velle per aëra volitare, & quaſi *manibus cœli ludere.* Certè Hieronymus ſæpe in Origene reprehendit coactas allegorias. Sic enim de illo loquitur Ieremiæ 27. *Allegoricus ſemper interpres, & hiſtoriæ fugiens veritatem. Nos ſimplicem ac veram ſequamur hiſtoriam, ne quibuſdam nubibus atque præſtigiis inuoluamur.* Atque ibidem, & duobus etiam ſequentibus capitibus repetit, *Delirat & in hoc allegoricus interpres, & ſomniat.* Et alibi notat Origenem ex proprio ingenio ſacræ Scripturæ ſenſum facere. Vereor ergo, ne ſimile quid de me aliqui ſuſpicentur. Quamuis autem ipſe conci contextum omnem quadrare, & continuata ſerie exponere, eodẽ quaſi filo deducto; putabunt tamen me in eo conatu non ſolidam explicationem, ſed vmbram & imaginem tenere; atque vt omnia conſonent, hominum cogitationi ac naturæ ipſi vim inferre, dum iram in miſericordiam noua metamorphoſi conuertere ſtudeo. Id enim non eſſe valdè abſimile Nicolai Copernici audaciæ: qui vt omnium Aſtrologiæ phænomenon ſiue apparentium rationem redderet, peregrino & incredibili inuento ſolem in centro mundi fixum atque immobilem collocat; tellurem in quodam epicyclo aſſiduo motu circumducit. Et quamuis miro artificio eclipſes omnes ac ſyderum conuerſiones inter ſe cohærere oſtendat; nemini tamen ſanæ mentis figmentum illud ſuum pro vero perſuaſit, quòd res valdè violentas aſſumat. Non minùs violentum cuipiam videbitur, magnam Dei iram illam appellari; quæ inimicos ſibi conciliat, & homines ex impiis & ſceleratis, pios efficit ac ſanctos. Quibus addi poteſt, id vnum vel maximè in Ticonij expoſitione (quam Primaſius, Beda, Anſelmus, Anſbertus, & alij ſequuntur) doctiſſimis viris diſplicere; quòd multa in ea explicentur in ſenſu myſtico, & non literali. Sic enim cenſet Ribera, & alij. Si illa igitur interpretatio nimiùm myſtica iudicatur; quantò magis eadem nota inuretur noſtræ; quæ in ſumma ſeueritate ſummam indulgentiam atque clementiam intelligit?

Baruch 3. 17.
Origenem de allegorica nimiùm interpretatione non bene apud Hieronymum audire.

3.
Tria ante ſolutionẽ præmittenda.

Myſticum ſenſum trifariã accipi.

Huic obiectioni vt ſatisfaciam, quædam mihi ſunt breuiter præmittenda. Primum ſit; ſenſum myſticum tripliciter accipi poſſe. Primò pro eo, qui ſenſui Grammatico opponitur; & ſic ſæpe ſancti Doctores meritò ſenſus myſticos vel ſpirituales, vel allegoricos appellant eos, quos Spiritus ſanctus per verba ipſa voluit ſignificare. Scilicet cùm figuratè loquitur. De quo bene Ribera Malachiæ 1. §. 12. & latiſſimè Villauicentius de ſenſibus ſacræ Scripturæ. Secundò ſenſus myſticus vel ſpiritualis, vel allegoricus dicitur is, qui non eſt intentus per verba ſiue ſimpliciter, ſiue figuratè accepta; ſed per ipſam rem ſignificatur, & ſic loquuntur Scholaſtici cum D. Thoma 1. p. q. 1. a. 9. & 10. Tertiò impropriè appellatur ſenſus myſticus, qui neque literalis eſt vllo modo, nec ſolidè in literali fundatus; eò quòd ab Spiritu ſancto non ſit per rem ipſam ſignificatus: ſed ſolùm in eius ingenio fundatur, qui de rebus ſacris prout lubet philoſophatur; & eas vtcumque accommodat iis ſacræ Scripturæ locis, cum quibus aliquam videntur habere proportionis vmbram. De his accommodatitiis ſenſibus vide Acoſtam de Chriſto reuelato lib. 2. cap 11. & 12.

Quid inter triplicem myſtici ſenſus acceptionem interſit.

Inter tria hæc myſtica ſenſus genera multum intereſt. Primus enim ſenſus, licèt myſticus iure appelletur, eſt tamen ipſa Spiritus ſancti mens, & in multis locis genuinus ſacræ Scripturæ ſenſus, præſertim in Parabolis, ænigmatibus, & quibuſuis allegoriis. Secundus verò ſenſus, ſi ſit verus & genuinus, licet non fuerit à Spiritu ſancto per ipſa verba intentus; ſæpe tamen præſtat ſenſui literali, & pluris faciendus eſſe iudicatur à viris ſapientibus, eo quòd fuerit per rem ipſam a Spiritu ſancto repræſentatus. Tertius denique non videtur magni faciendus, quinimò expedit plerumque nimiam aliquorum licentiam cohibere: qui Origenis, ſi minùs ingenium, audaciam tamen imitantes, accommodationes quaſdam fingunt; quæ ingenij potiùs ſomnia, quàm Spiritus ſancti ſenſa, iudicandæ ſunt. Qua de re Acoſta in prologo ad librum de nouiſſimis temporibus.

4.
Hieronymus interpretationem nimium literalem in Apocalypſi reprehendit.

Secundò aduerto, Quemadmodum in Apocalypſi expoſitiones nimiùm myſticæ meritò diſplicent; ita etiam doctos ac prudentes offendunt, quæ nimiè ſunt literales. Certè id ſæpe Hieronymus in Millenariis reprehendit, quòd voluerint Apocalypſin nimis literaliter accipere. Atque epiſtola 148. ait, *Omnis ille liber,* (agit autem de Apocalypſi) *aut ſpiritualiter accipiendus eſt, vt nos exiſtimamus, aut fabulis acquieſcendum eſt.* Quòd ſi Hieronymũ roges, quo pacto ſit Ieroſolymæ ruina ſecundùm decimam partem accipienda? Quid, ſi de vniuerſæ Babylonis incendio? Quid, ſi de duobus teſtibus capitis vndecimi conſulas? Facile vno & altero verbo vniuerſali propoſitioni reſpondet. OMNIS ILLE LIBER, *aut ſpiritualiter accipiendus eſt; aut fabulis acquieſcendum.* Hæc Hieronymus de præcipuo Apocalypſeos argumento. Eadem eſt Epiphanij ſententia, quæ lib. 2 cap. 51. diſertè docet totam Apocalypſin referri debere ad ſpirituale Dei negotium. Suffragatur Dionyſius Areopagita cap 3. de Eccleſiaſtica hierarchia; qui Apocalypſin appellat *arcanam ac myſticam omnino viſionem.* Haymo idem in præfatione ad Apocalypſin, *In hoc libro,* inquit, *nihil eſt hiſtoricè accipiendum.* Atque eadem fuit Ticonij mens; vt patet ex eius commentario, quem ſequuntur multi & graues, quorum ſupra meminimus.

Apocalypſin iuxta veterũ Patrũ mentem, ſpiritualiter explicatum iri.

5.

Tertiò aduerto, Quando extrema diſplicent, mediam viam eſſe tutiſſimam, iuxta alterius apud Poëtam (Ouid. 2. Metamorph.) conſilium,

Inter vtrumque tene: medio tutiſſimus ibis.

Ex illis igitur octo explicationum generibus, quæ notat. 6. retulimus; quædam ſunt valdè myſticæ: aliæ nimiùm literales. Etenim duæ primæ diſtinctionem illarum duarum ciuitatum a Ioanne indicatam non admittunt; atque ita ad præcipuas literalis ſenſus partes non deſcendunt. Poſteriores, præter ſeptimam, dum eam ſibi argumenti materiam proponunt, quæ ſenſibus percipitur, humi ſerpunt, & de ſublimiori intelligentia, nempe de ſpirituali, non valdè laborant. Inter hæc ergo extrema, expoſitio noſtra media eſt. Nam & duarum illarum vrbium diſtinctionem complectitur, & quæ de ipſarum ruina & incendio dicuntur, ſpiritualiter intelligenda eſſe affirmat, vtrumque ex Hieronymi & antiquorum Patrum ſententia, vt vidimus not. 12.

In ſermone & myſtico & hiſtorico locutionē quidē eandē eſſe, ſignificationis verò modum diuerſum.

Quartò noto, In ſermone myſtico, locutionis formam eſſe eandem, ac in ſermone hiſtorico: in ſignificatione tamen hoc eſſe diſcrimen, quòd in ſermone myſtico ſignificatur per ipſa verba id, quod in hiſtoria ſignificatum eſt per res ipſas. Verbi gratia: In libris Regum ſermo eſt ad literam de Salomonis diuitiis & ſapientia, ibi manifeſtum eſt textum ipſum non agere de Chriſto, quem tamen Salomonis diuitiæ & ſapientia figurabant: ac propterea veriſſimè dicitur ea hiſtoria allegoricè ad Chriſtum ſpectare. Itaque in hiſtoria illa ſenſus de Chriſto myſticus fuit non literalis, quia ſignificatus eſt, non per verba, ſed per rem ipſam. Vbi verò Scripturæ intentio eſt per ipſa verba de Chriſto loqui, non tamen palam & apertè, ſed allegoricè; tunc elegantiſſimè inſcribitur Pſalmus, *in Salomonem:* & verba ipſa Salomonem perſonant, eiuſque diuitias & ſapientiam, ſed nimis hebes ac tardus ſit, qui non videat, per ea ipſa verba Chriſtum ſignificari: neque aliter de Salomone mentionem fieri, niſi vt locutio ſit myſtica & allegorica. Certum ergo eſt, in ſermone myſtico per literam ipſam ſignificari id, quod in hiſtoria per ipſam ſignificabatur.

Ex quo manifeſtè colligitur, omnes eos auctores, qui dixerint, in antiquis bellis, & in ſeueritatis atque vindictæ exemplis per res ipſas myſticè ſignificatam fuiſſe peccati, in peccatorum conuerſione, deſtructionem; eoſdem pariter teſtari, in ſermone myſtico ad literam ſignificari optimè eandem peccatorum conuerſionem per verba, quæ ſummam ſeueritatem. (vt Verbi gratia ruinam inimicorum, & vrbium exuſtionem) ſonant. Neque enim iure quiſpiam aſſeret, violentam eſſe allegoriam, ſi eiuſmodi proportionem inter res ipſas eſſe fateatur, vt hiſtoria ſeueritates, peccati deſtructionem, & conuerſionem ſceleratorum appoſitiſſimè figurarit.

6.

Peccatorum cōuerſionem in antiquis ſummæ ſeueritatis exemplis ſæpe ſignificari. Soluitur obiectio ſuperiùs facta.

Supereſt igitur oſtendere, quàm ſit & in ſe certum & ab omnibus receptum, peccatorum conuerſionem in antiquis ſummæ ſeueritatis exemplis fuiſſe figuratam, nec nō eandem conuerſionem, (in qua maximè elucet ſumma Dei miſericordia, & indulgentia) iuxta Scripturæ phraſim ad literam ſignificari in myſtica locutione; quæ nil aliud ſonet, niſi ſummam ſeueritatem atque vindictam. Duo hæc connexa inter ſe ſunt, vt vidimus; atque adeò quod re ipſa fuit in ſeueritatis exemplis figuratum; idem omnino ſignificatur ad literam a Prophetis per phraſim ſeu locutionem, quæ ſeueritatem ſonat. Quare auctores, quos mox referam, alij de veteri figurarum ſignificatione, alij de ſacræ Scripturæ phraſi agunt. Verùm quodcunque ea his dicatur, in idem recidit. Præterquam quòd ferè omnes exprimunt, vſitatam eſſe ſacræ Scripturæ phraſim, per verba, quæ vindictam ac ſeueritatem præ ſe ferre videntur, ad literam loqui de ſumma Dei clementia & miſericordia; déq; maximo beneficio, quod in eos confert peccatores, quos a peccati tyrannide liberat. Proferam ergo primò huius obſeruationis auctores; deinde eorum locos vna cum Scripturæ locis indicabo.

7

Patres huic rei fidem aſtruunt.

Quod ad auctores ſpectat (ne cui fortaſſe hæc locutio redoleat nouitatem) plurimos habeo atque grauiſſimos: ex quibus ſunt Dionyſius Areopagita, Irenæus cum antiquiore presbytero, Origenes, Athanaſius, Baſilius, Cyrillus, Epiphanius, Chryſoſtomus, nec non Tertullianus, Arnobius, Hieron. Ambroſius, Auguſtinus, Ruffinus Aquileienſis, Gregorius, Heſychius, Beda, Richardus de Sancto Victore, Brunus, Sanctus Thomas, & Diuus Bonauentura. Ex Rabbinis Abenezra, & Kimhi. Et interpretibus ſacræ Scripturæ recentioribus, iiſque doctiſſimis, Forerius, Ianſenius, Genebrardus, Arias Montanus. Ex noſtris Salmeron, Toletus, Ioan. Fernandez, Viegas.

Communis & quotidiana locutio, peccatorum conuerſionē per militia ac bellici congreſſus comparationem denotari.

Facile eſſet multos prætereà auctores, ſi opus foret, conglobare; ſatius tamen eſſe exiſtimo, ſi aduertam, hunc eſſe communem & quotidianum loquendi modum in religioſorum hominum familiari ſermone. Cùm enim inter eos incidit ſermo de Euangelico aliquo concionatore, qui multorum hominum animos ex miſera Dæmonis ſeruitute ereptos ad ſingulare Dei obſequium traducit; atque vrbes integras & prouincias ad pietatem & Chriſti amorem conuertit; & doctrinæ virtute & exemplorum vi ex infidelibus ac peccatoribus in veros fideles & amicos Dei commutat. Cùm de eiuſmodi (inquam) concionatore ſermo eſt, nihil frequentius, quàm dicere, eum eſſe acerrimum cæleſtis militiæ ducem, qui homines quamplurimos ac gentes ſub Chriſti ſigna compellat; qui in hoſtili acie ingentes edat ſtrages, qui Dæmonis arces & caſtella munitiſſima ſolo adæquet, qui crebris concionum ictibus & oppugnationibus fortiſſima vrbium mœnia expugnet ac diruat; qui denique ardentiſſimo charitatis igne populos accendat & inflammet. Nec tamen aliquis hanc loquendi rationem aut nouam aut inuſitatam reputat. Si igitur hic ſermo in quotidiano vſu minimè durus & inſolens nobis videtur, cur in eiſdem A Apocalypſeos locutionibus noſtræ peregrinantur aures; neque in hoc peruagato ſermone verſantur? cur ve quod vulgari ſermone conceditur, abſtruſis Apocalypſeos ænigmatis denegabitur?

8

Metaphoræ huius ratio & congruentia.

Quòd ſi in huius allegoriæ vſu rationem attentè perſcrutari velimus; inficiabitur nemo, belli ac victoriæ metaphoram, ad ſpiritualem militiam ac triumphum aptiſſimè transferri. Quemadmodum enim Dæmon ſuis oppugnationibus ſignificanter dicitur hominum animis inferre bellum; eóſque deturbare, occidere, & maximas in eis edere ſtrages, ſimili etiam ratione valida Euangelicorum concionatorum phalanx non minùs appoſitè dicetur homines proſternere, perimere, & flammis accenſis exurere, cum hoc tamen diſcrimine; quòd hæc ruina, hic B interitus, hoc incendium in ſummum ruentium, necatorum & inflammatorum beneficium redundat. Illi enim cadunt, qui ſe Chriſto ſponte ſubmittunt, illi interficiuntur, qui peccato & ſceleri moriuntur; illi inflammantur, qui ardentiſſimo charitatis igne ſe totos, vt holocauſta, Deo dicant & conſecrant.

Eadem locutio humaniorum literarū ſtudiis vſitata.

Hic adiicio, eum loquendi morem non apud ſpirituales modò homines vſitatum eſſe, ſed etiam ab humaniorum literarum ſtudioſis receptum. Norunt enim vulgare eſſe tum apud veteres Poëtas, tum etiam apud Ethnicos ſapientes, huiuſmodi affectus amori tribuere. Quapropter illi arma ad eam rem apta, nempe ignem & ſagittas effingebant; his enim armis corda icere atque vrere dicitur. De quo Alciatus, & eius interpretes in emblematis 107. & 110. & 113. Quid igitur mirum, ſi aſſeramus C Chriſtiani, Chriſtum ſuorum verborum telis, ac diuini Spiritus igne corda hominum transfigere, gentes proſternere, atque vrbes inflammare?

Nec ſacris literis inſolēs.

Apud ſapientes etiam vulgaris ſermo eſt, beneficiis bellum gerere, beneficiis vincere. Vide Senecam lib 3. de beneficiis in fine. *Ad hoc vnum, ait, contumax ſis, ne beneficiis vincaris. Certè obſecro vos, & feſſi quoque reſtituite aciem: felices qui vicerint, felices qui vincentur.* In Chriſtiana ergo philoſophia, quæ nos docet beneficiis cum hoſtibus pugnare, eóſque charitatis igne accendere; quid aptius dici poteſt, quam eò vſque cum hoſte pugnare; donec victus cadat, aut etiam ardeat? Huc ſpectat id Prouerb. 25. 22. *Prunas congregabis ſuper caput eius.* Siue vt Paulus vertit ad Rom. 12. 20. *Carbones ignis congeres ſuper caput eius.* Vbi prunæ, vel carbones videntur incendiariæ bolides, aut aliquid eſſe ſimile. (De quo armorum genere antiquo agit Lipſius de D magnitudine Romana) Nam per ſimilitudinem belli loqui ibi ſapientem, ſatis docet Pauli contextus: ait enim: *Noli vinci à malo; ſed vince in bono malum.* Sermo ergo eſt de magna beneficiorum ad ſuperandum inimicum efficacitate. In quo ſenſu, *congerere carbones ſuper inimici caput;* idem eſt, ac conijcere carbones in caput eius, ſiue ignitis carbonibus in caput hoſtis immiſſis ipſum oppugnare. Quod eſt efficaciſſimum pugnæ genus, & cui vix vllus poſſit reſiſtere. Pro hac explicatione facit, quòd non ſemel alias in S. Scriptura inter arma miſſilia carbones numerantur, vt Pſal. 119. 4. *Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus deſolatoriis;* id eſt, ſagittæ pariter & igniti carbones. Et Pſ. 17. n. 13. & 14. deſcribitur Deus iaciens carbones ignis; id eſt fulmina, quæ velut accenſas bolides iaculatur. Quid E igitur aliud præſtat Deus, cùm peccatores ad ſe allicit, atque conuertit; niſi illos acutis ſagittis, & ignitis beneficiorum carbonibus oppugnare; donec eos his telis deiiciat, his carbonibus accendat?

9.

Qua Dei ira præſtantior.

Pertinent ſanè (meo iudicio) hæ rationes, locutiones illas proſternendi, occidendi, atque inflammandi eam ad rem eſſe aptiſſimas. Dicet tamen aliquis, illud ſaltem, quod in noſtra Apocalypſeos expoſitione additur, non parum deſuetudinis & inſolentiæ habere: nimirum ingentem Dei iram atque furorem in peccatorum conuerſione vel maximè oſtendi. Reſpondeo tamen, hoc ita verum ac pulchrum à me reputari, vt vix quidquam in tota Apocalypſi elegantius reperiam. Notandum verò eſt, iram illam quam Deo ex eius effectibus tribuimus; quæque ad peccatorem, cum in hac vita, tum in alia ſeueriſſimè puniendum fertur; non omnino deſtruere illud, quod Deus ſummopere deteſtatur, nempe peccatum: peccatore enim in F inferos deturbato, durat adhuc perſtátque in eo peccatum. Cùm autem Deus peccatores ad ſe per ſcelerum deteſtationem reducit; tunc fun[illegible]tus euertit, quod ſibi præſertim erat infenſum, quódque ipſe cumprimis oderat. Tollit enim penitus de medio peccatum, & peccatorem ipſum, quatenus peccator eſt, non quatenus homo. In hac igitur noua vindictæ ratione, quam Deus de ſuo aduerſario (id eſt de peccato) voluit ſumere; ſi rectè inſpiciatur, non ſolum infinitæ in homines charitatis & indulgentiæ documenta edidit; ſed infiniti etiam in peccatum odij & deteſtationis: quandoquidem nihilo inferiori ſupplicio contentus, ipſum euertit omnino, ac de medio ſuſtulit. Atque mentis acie non admodum perſpicaci eſt, qui admodum perſpicaci eſt, qui hanc locutionem miram in ſe elegantiam continere non viderit.

Hactenus nihil aliud egimus, quam auctores obiter recenſere; & perſtringere breuiter rationem, quamobrem nulli nouum videri debeat, ſi in ſpirituali victoria allegoria petatur à bello, & à verbis ſeu locutionibus, quibus effectus ruinæ, interitus atque incendij, nec non affectus odij, furoris & iracundiæ ſignificari ſolent. Reliquum eſt vt Scripturæ locos proferamus, non quidem omnes, (ſunt enim hac de re penè innumeri) ſed aliquos, qui ſatis oſtendant hanc eſſe vſitatiſſimam ſacrarum Literarum locutionem. Vbi pariter auctorum, quos ſupra retulimus, locos indicabimus.

NOTATIO XXV.

De nonnullis ſacræ Scripturæ locis ad ſupradictæ phraſis probationem.

PRobat primò virga illa ferrea Pſalmi ſecundi, & in Apocalypſi repetita, quæ ſymbolum eſt egregium Chriſti potentiæ atque virtutis ad inimicos conterendos. Quæ Chriſti virtus & efficacitas cum Chriſtiana Eccleſia, ac ſingulatim cum familiariſſimis Dei ſeruis fuerat communicanda. Sceptrum autem ferreum, (vt ex ſe conſtat) maximā ſeueritatem ſonat, atque vim ad confringendum & conterendum. Vide Danielis 2.40. *Quomodo ferrum comminuit & domat omnia*, &c. Nec minùs conſtat, illam conterendi virtutem Apoſtolis & viris Euangelicis impertitam, ad mundi conuerſionem referendam eſſe. De quo tamen ſceptro ſuo loco latiùs, nempe capite ſecundo, notat. 4.

2. Pſal. 17. num. 9. *Aſcendit fumus in ira eius; & ignis à facie eius exarſit; carbones ſuccenſi ſunt ab eo.* In quem locum eleganter Ruffinus Aquileienſis, qui eum optimè de hac myſtica vindicta explicat. Sumitur autem comparatio ex eo, quod ſolet euenire, quando aggeſtis in foro lignis ignis admouetur. Primò enim apparet fumus, flamma deinde, tandem ſuccenſæ atque ignitæ prunæ. Et fumus quidem, (qui veluti prima ira eſt) videtur minas intendere: atque id eſt, *Aſcendit fumus in ira eius.* Flamma verò media inter fumum & prunas ardentem iram repræſentat, quæ in eum ſæuit, qui adhuc eſt inimicus: quemadmodum flamma ardeſcit, dum adhuc ei materia ſubiecta repugnat. Prunæ autem ſiue carbones ſuccenſi atque igniti iram extremam indicant, ſiue nouiſſimam, vt loquitur Apocalypſis. Nam vt in ardentibus atque ignitis carbonibus ignis nihil inuenit repugnantis & obſiſtentis materiæ, de qua iam veloci triumphat; ita extremæ ſeu nouiſſimæ iræ, quam Deus in peccatorum conuerſione exercet, ipſi non iam repugnantes, ſed faciles & obſequentes ſubiciuntur.

3. Pſal. 28 Perſpicuum eſt Dauidis bella, Gentilitatis conuerſionis vmbram ac figuram fuiſſe. Atque hæc explicatio auctores habet Iacobum fratrem Domini, Ioannem Euangeliſtam, & communem Eccleſiæ conſenſum, vt in Pſalmi ipſius interpretatione oſtendam.

4. Pſalm. 47. 8. *In ſpiritu vehementi conteres naues Tharſis.* Vbi Auguſtinus per naues Tharſis intelligit nationes omnes; quæ ſuperbiæ flatu tumida vela aduerſus Eccleſiam Chriſtianam expandunt. Quarum ſuperbiam euertit Chriſtus, cùm eas ad Euangelij fidem traduxit. Vide Ruffinum in eundem locum, & Viegam capite 13. ſectione 1. §. 2.

5. Pſal. 67. Per alluſionem ad Dauidis bella, agitur de Chriſti victoriis in mundi conuerſione. vbi numero 22. dicitur, *Deus confringet capita inimicorum ſuorum. vt intingatur pes tuus in ſanguine.* &c. Vide Genebrardum, verſu 4. eiuſdem Pſalmi; vbi docet in ſacra Scriptura hoſtium clades non tam ſignificare abolitionem, quam conuerſionem: & notat id etiam doceri ab ipſis Rabbinis, præſertim a Kimhi, & Abenezra. Vide etiam Viegam cap. 16. ſectione 3. §. 8. vbi ait, hanc ſacræ Scripturæ conſuetudinem ex Pſalmis, Iſaia, & Zacharia conſtare. Hunc etiam locum Ruffinus pro nobis explicat.

6. Pſal. 96. 3. *Ignis ante ipſum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius.* Quod Ambroſius Luc. 12. 49 de charitatis igne exponit; atque ea eſt genuina expoſitio Pſalmi, vt ſuo loco videbimus.

7. Pſal. 103. 35. *Deficiant peccatores à terra, & iniqui, ita vt non ſint.* Quod ſic Baſilius explicat, *Non vt pereant, orat, ſed vt conuertantur.* Vide eundem Baſilium Pſal 6. num. 11.

8. Pſal. 106. 16. *Contriuit portas æreas, & vectes ferreos confregit*; ſpiritualiter intelligendum eſſe, docent Ambroſius, & Auguſtinus.

9. Horribilis illa belli, armorum ac ſanguinis facies in Pſalmo 109. *Dominus à dextris tuis confregit in die iræ ſuæ reges; iudicabit in nationibus, implebit ruinas, conquaſſabit capita*, &c. ad literam de conuerſione peccatorum agit; vt eo loci conſtabit.

10. Pſal. 149. 6. *Gladij ancipites in manibus eorum, ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis, ad alligandos reges eorum in compedibus, & nobiles eorum in manicis ferreis; vt faciant in eis iudicium conſcriptum, gloria hæc eſt omnibus ſanctis eius.* Ex contextu ipſo clarè oſtenditur, ſermonem eſſe de vindicta & internecione ſpirituali. Nec enim de alia victoria & excidio diceretur, *Gloria hæc eſt omnibus ſanctis eius.* Nam Pauli gloria non erat Mauros ſternere, ſed Gentes ad Chriſti fidem conuertere. Hinc illud; *increpationes in populis.* Quod non eſt aliud, quam eos peccatores conuincere, & pœnitentiæ ſalutari ſubiicere. Lege Auguſtinum in hunc Pſalmum, & videbis quomodo pugnent Sancti educentes gladios Spiritus; & quas edant in hoſtibus ſtrages. *Pagani*, ait, *occiduntur, cum Chriſtiani fiunt: quæro paganum, & non inuenio; ergo mortuus eſt paganus. Nam ſi non occiduntur, vnde dictum eſt Petro, Macta, & manduca? Sic occiſus eſt Paulus perſecutor, & erectus eſt Paulus prædicator.* Quare ipſe Paulus inquit, *Viuo ego, iam non ego.* Atque hunc eſſe Pſalmi legitimum ſenſum probat Auguſtinus ex contextu ipſo; in illis verbis. *Increpationes in populis.* & cùm dicitur, *Ad alligandos Reges eorum in compedibus*; de compedibus ſapientiæ exponit, de quibus Eccli. 6. 25. *Inijce pedem tuum in compedes eius, & ne acedieris in vinculis eius.* Et infra num. 30 *Erunt tibi compedes eius in protectionem.* Quod argumentum fusè atque eleganter ibidem perſequitur Auguſtinus. Chryſoſtomus etiam (vt ait Genebrardus) hunc Pſalmum ad Euangelij victoriam de Satana, Gentibus, & Iudæis refert. Et ipſe Genebrardus in argumento Pſalmi rectè aſſerit, hunc Pſalmum eſſe propheticum de Eccleſiæ victoria. Et Ianſenius in argumento etiam ait, *Nihil dubium, quin Spiritus ſanctus potiſſimum hic vaticinatus ſit de victoria, quam fideles per Chriſtum conſequuntur, qui ſpiritualibus armis dæmones ſuperant, omnesque reges, ac populos Euangelio ſubiiciunt, in captiuitatem redigentes, vt inquit Paulus, omnem intellectū in obſequium fidei.* Abenezra hunc Pſalmum ſimiliter explicat de victoria & vindicta ſpirituali per conuerſionem: vt refert Genebrardus Pſalm 67. num. 24. vbi etiam adducit alia ad rem.

11. Vide etiam Pſalmum 82. 14. *Pone eos vt rotam, & ſicut ſtipulam. ſicut ignis qui comburit ſyluam*, &c. *& cognoſcant, quia nomen tibi Dominus.* Et Pſalm. 143. 6. *Fulgura coruſcationem, & diſſipabis eos; emitte ſagittas tuas, & conturbabis eos.* Quem locum rectè pro noſtra ſententia explicat D Bruno Carthuſianus.

12. Iſaiæ 1 num. 24. *Heu conſolabor ſuper hoſtibus meis, & vindicabor de inimicis meis.* Quanam ratione iſtum explicat: *Et conuertam manum meam ad te, & excoquam ad purum ſcoriam tuam, & auferam omne ſtannum tuum, & reſtituam iudices tuos, vt fuerunt priùs, & conſiliarios tuos ſicut antiquitus. Poſt hæc vocaberis ciuitas iuſti, vrbs fidelis, Sion in iudicio redimetur, & reducent eam in iuſtitia: & conteret ſceleſtes, & peccatores ſimul, & qui dereliquerunt Dominum conſumentur, confundentur enim ab idolis, quibus ſacrificauerunt.*

13. Iſaiæ 34 2. *Indignatio Domini ſuper omnes gentes, & furor ſuper vniuerſam militiam eorum; interfecit eos, & dedit eos in occiſionem*, &c. Vbi ingentem ſtragem & internecionem depingit. Et num. 8. ſubdit, *Quia dies vltionis Domini, annus retributionum iudicij Sion.* Quibus deſcribit Idumææ exuſtionem. Ac ſubdit num. 10. *Nocte & die non extinguetur; in ſempiternum aſcendet fumus eius.* Hoc loco nobiſcum conuenit Arias Montanus; dum explicat; Idumæam pro Romano imperio accipi debere, & vrbem Boſra, pro Roma, & incendium pro igne Euangelij.

14. Iſaiæ 59. 15. *Facta eſt veritas in obliuionem, & qui receſſit à malo, prædæ patuit; vidit Dominus, & aporiatus eſt; & ſaluauit ſibi brachium ſuum; & iuſtitia eius ipſa confirmauit eū, indutus eſt iuſtitia, vt lorica, & galea ſalutis in capite eius; indutus eſt veſtimentis vltionis; & opertus eſt quaſi pallio zeli; ſicut ad vindictam, quaſi ad retributionem indignationis hoſtibus ſuis, & viciſſitudinem inimicis ſuis, & veniet Sion redemptor, hoc fœdus meum cum eis*, &c. Vide Forerium ibi.

15. Iſaiæ 63. 3. *Torcular calcaui ſolus. calcaui eos in furore meo, & conculcaui eos in ira mea, & aſperſus eſt ſanguis eorum ſuper veſtimenta mea, & omnia indumenta mea inquinaui, dies enim vltionis in corde meo; annus redemptionis meæ venit.* Vbi Forerius optimè.

16. Micheæ 5. 9. *Omnes inimici tui interibunt.* ſpiritualiter exponit Hieronymus.

17. Nahum 1. totum caput terribilem ſonat vindictam *Vlciſcens Dominus in hoſtes ſuos, indignatio eius effuſa eſt vt ignis*, &c. Video tamen totam hanc viſionem in eam pacem deſinere ad finem capitis, *Ecce pedes euangelizantis pacem.* & num. 7. *Bonus Dominus, & confortans in die tribulationis.* Quod verò dicitur num. 9. *Non conſurget duplex tribulatio.* videtur homines ſecuros reddere, ne poſt perfectam ſpiritualem vindictam, aliam prætereà extimeſcant. Quaſi dicat; Ille, de quo Deus ſpiritualem hanc ſumpſit vindictam, ſeuerum illud ſupplicium, quod meruerat, euaſit

18. Sophoniæ 3. 8. *In die reſurrectionis meæ in futurum congregabo gentes, & colligam regna; & effundam ſuper eos indignationem meam, omnem iram furoris mei. In igne enim zeli mei deuorabitur omnis terra, quia tunc reddam populis labium electum, vt inuocent omnes in nomine Domini, & ſeruiant ei humero vno.* Præclarè hæc Hieronymus exponit. Atque ex hoc loci (meo iudicio) illuſtratur illud Eccleſiaſtici 36. 7. *Innoua ſigna, & immuta mirabilia; glorifica manum, & brachium dextrum; excita furorem, & effunde iram, extolle aduerſarium, & afflige inimicum; feſtina tempus, & memento finis, vt enarrent mirabilia tua, in ira flammæ deuoretur, qui ſaluatur.* Video aliter exponere Ianſenium & Lyranum; ſed Hieronymi expoſitionem pręfero, dum in Sophoniæ loco explicat zelum, quo deuoranda erat omnis terra, & ſpirituali explicationi mirificè deſeruiunt illa verba, *Innoua ſigna, & immuta mirabilia.*

6. 19. Zachariæ 12. 6. *Ponam duces Iuda, ſicut caminum ignis in lignis, & ſicut faciem ignis in fœno. Et deuorabunt ad dexteram & ſiniſtram omnes populos in circuitu.* Locus eſt manifeſtus, ſi notes de Apoſtolis eſſe ſermonem.

20. Prætereà, aggrauari manum Domini ſuper Azotios, deſignat virtutem Domini ad conuertendos Gentiles per internam inſpirationem, ex Gregorio. Vide Lauretum in Sylua, verbo Grauis. Vltionem etiam, quam exercet Deus in deos Ægypti, Numerorum 33. conuerſionem peccatorum ſignificat ex Origene & Auguſtino.

21. Cadere inſuper, eſt ſubiici Chriſto eos, qui ad fidem veniunt, ex Baſilio Pſ. 44 & Tertulliano aduerſus Iudæos, & Hieronymo, Iſai. 13. 17. 26. & Amos 7. & ex Gregorio, 1. Reg. 14. & 2. Moral. 38. Quos affert Lauretus. Vbi etiã ſubdit, ruinam Damaſci eſſe, cùm Gentiles ad Chriſti fidem veniunt; & habitatores terræ dici non cadere, cùm mali non reſipiſcunt, ſed in peccatis perſiſtunt, Iſaiæ 26. Item, cadere in gladio, qui conuicti verbo Dei deſerunt errores, Iſaiæ 13. Hæc & alia Lauretus ex Patribus, verbo Cadere; vbi affert pro noſtra explicatione Origenem, Hieronymum, Heſychium Leuit. 26. Gregorium, Richardum, Bedam, & Auguſtinum.

22. De igne verò in eadem ſignificatione, inſignis eſt locus Lucæ 12. 49. *Ignem veni mittere in terram.* Quod de igne Euangelij, ſiue de igne Spiritus ſancti, quo illuminantur corda & purgantur, exponunt Ambroſius, D. Thomas in Catena, Bonauentura in commentario, & Cardinalis Toletus; qui pro hac explicatione adducit Origenem, Tertullianum, Athanaſium, Cyrillum, Heſychium, Ambroſium, & Gregorium. Atq; eadem eſt Salmeronis expoſitio.

23. Hæc omnia optimè calluerat Paulus; qui, ne nobis primus harum locutionum aſpectus fucum faceret, non præmonuiſſe videtur, quo pacto eas accipere debeamus. Sic enim ille 2. Corint. 3. 6. *Sufficientia noſtra ex Deo eſt, qui nos fecit idoneos miniſtros noui teſtamenti; non litera, ſed ſpiritu; litera enim occidit, ſpiritus autẽ viuificat.* Quæ verba ſignificanter exprimunt robor atq; virtutem, quæ Deus ſuis adminiſtris ac cæleſtis militiæ ducibus (id eſt viris Apoſtolicis) confert ad vindictam eam, quam Deus in Scriptura dicitur de Babylonijs & alijs hoſtibus ſumpturus. Cuius vindictæ rationem, ac modum mox explicat Paulus dum ait; *Non litera, ſed ſpiritu.* Litera enim interitum, & occiſionem ſonat: atq; hoc eſt, *litera occidit.* Huius autem literæ ſpiritus non eſt alius, quàm peccatori vitam & æternam ſalutem tribuere; *Spiritus autem viuificat.*

7. Præter hos, qui notant in Apocalypſi omnia myſticè eſſe intelligenda, (vt Dionyſius, Epiphanius, Hieronymus, & Haymo ſupra allati; quibus addo S. Ephrem, lib. de pœnit. vbi ait; *Cuncta per parabolam & ænigma locutus eſt Ioannes in Apocalypſi.*) ij etiam, qui plagas capitis XVI. myſticè exponendas eſſe docent de bello à Deo aduerſus Gentilitatem gerendo, (quæ eſt expoſitio Irenæi, & antiqui presbyteri) ij omnes ruinam & incendium duarum vrbium hoſtilium, quas Apocalypſis deſignat, myſticè intelligendas eſſe, manifeſtè ſentiunt.

Apocalypſeos bella myſticè eſſe intelligẽda, & cõtextus & euentus cogunt.

Conſideratis locis, auctoribus, & rationibus ſuprà adductis, nullus erit, opinor, qui non fateatur ad ſignificandam myſticam Eccleſiæ victoriam, de quadam Ieroſolymæ parte, & de Roma vniuerſa, idoneum ſatis eſſe ænigma, quod ſonet, decimam Ieroſolymæ partem corruiſſe, & Romam vniuerſam flammis abſumptam. Verùm non mihi ſatisfacio ex eo ſolùm, quòd probarim eiuſmodi allegoriam cum phraſibus in ſacra Scriptura receptis valdè congruere, atq; adeò nouitatis & inſolentiæ argui non debere. Sed illud prætereà addo, tam contextum, quam rei ipſius euentum cogere; vt hanc explicationem cenſeamus eſſe propriam atque legitimam. Si enim Babylonis nomine Roma vetus, quæ Chriſtianum nomen perſequebatur, intelligenda eſt; quo alio modo Roma combuſta fuit? Siquis ad direptiones à Gothis factas confugiat; næ ille Apocalypſi nimias valde hyperboles tribuet, & minimè cohærentes. Vbi enim inueniet decem illos reges, qui poteſtatem eadem hora A acceperunt; & facta manu vrbem pariter inuaſerunt, atque vaſtarunt? Vbi incendium illud, cuius fumus durat in ſæcula ſæculorum? Præterquam quòd illæ calamitates non Romæ immiſſæ ſunt, propterea quòd Martyrum cruorem effunderet, & Chriſti Eccleſiam infeſtaret. Atqui Apocalypſis, Romæ incendium ſupplicij loco ſtatuit ob perſecutiones, quibus Babylon Chriſtianam Eccleſiam affligebat.

Vbi verò aduertatur, Romæ incendium myſticè eſſe accipiendum; quid cohærentius, quam aduertere pariter, decimæ partis Ieroſolymæ ruinam myſticã etiam ſumi debere? Quod nobis neceſſariò perſuadet non ſolùm Iſaiæ vaticinium (cap. 6. num 13. *Adhuc in ea decimatio, & conuertetur.* quod conuerſionem decimæ partis ſpectat) ſed euentus etiam ipſe: iam enim non ſolùm decimæ partis, B ſed totius etiam vrbis ruinam omnium oculi miſerando ſpectaculo conſpexerant: & nihilominùs Apocalypſis, vbi ad vindictæ, quam Deus de Iudaico populo ſumpſit, prophetiam accedit, non aſſerit totam Ieroſolymam corruiſſe, ſed id tantùm, *Decima pars ciuitatis cecidit.* Perſpicuum igitur eſt, non de propria ruina, ſed de metaphorica & myſtica eſſe ſermonem.

8. *Ex myſtica bellorum interpretatione mirum Apocalypſeos artificium apparet.*

Poſtquàm igitur conſtat, hanc eſſe veram intelligentiam; protinus apparet mirum Apocalypſeos artificium. Atque illud inprimis licet conſpicere, quantò pluris Deus myſticam vindictam, quàm veram ac propriam de hoſtibus vltionem, faciat. Siquidem ad Apocalypſeos prophetiam, non totius vrbis excidium, ſed decimæ tantùm partis ciuitatis ruinam aſſumpſit. Et ſtatim cernitur, C congruentiſſimum id fuiſſe ad eum librum, qui de ſeptem Dei ſpiritibus, déque Diuinæ prouidentiæ excellentia, ſermonem inſtituit. Vrbis enim quantumuis egregiæ atque ingentis inuaſio, direptio, & exuſtio, res eſt adeò factu facilis, vt a paucis hominibus vna eadémque nocte iniri ac perfici poſſit. Ceterùm tam decimæ partis Ieroſolymæ, quam Romæ totius conuerſio, facinora fuére adeò præſtantia ac difficilia, vt niſi Dei brachio, robore, ac virtute patrari nequaquam poſſent. Atque adeò digniſſima ſunt, quæ admirabilibus ſymbolis ac hieroglyphicis celebrentur, & in totius Scripturæ meta atque fine, vt præcipua capita, reponantur. Qui verò aliter Ieroſolymæ ruinam, ac Romæ incendium exponunt; næ illi rem Deo ita dignam, & quam ipſius prouidentia D ita magni æſtimet, in ſuis explicationibus non inueniunt.

Semel autem admiſſa noſtra explicatione, miram Apocalypſis lucem, non Romæ ſolùm ſplendori ac dignitati, ſed complurimis etiam Scripturæ locis explicandis adducit, in quibus ſimilis vindictæ & ſeueritatis fremitus ac ſtridor ſonat; in Pſalmis præſertim ac Prophetis, & ſigillatim in Babylonis vaſtatione; cuius vaticinium adeò eſt apud Iſaiam & Ieremiam iterata repetitione celebratum.

Et ad primam quidem obiectionis partem, poſitæ initio huius tractationis, ſatis ſupérque dictum eſt.

Myſtica idololatriæ acceptio Paulo etiam vſitata.

Ad ſecundam partẽ de myſtica idololatriæ acceptione ſolùm dico, mirari me, eam quibuſdam videri nimiũ myſticam expoſitionem in ænigmate, quam circa ænigma, apud Paulum expreſſam legimus, ad Epheſ. 5. 5. *Omnis fornicator, aut immundus, aut auarus, quod eſt idolorum ſeruitus.* E Et ad Philip. 3. 19. *Quorum deus venter eſt.* Si igitur Paulus ſic loquitur in literali ſenſu, & expreſſo in epiſtola; quid mirum Ioannem in ænigmate eâdem ratione loqui? Nec opus mihi eſt ad communem loquendi conſuetudinem inter religioſos viros vſitatam confugere; qui res illas, quibus plus nimio hominum corda effrænata cupiditate adhærent, ſolent idola nuncupare.

Res inanimas per proſopopœiam quaſi animatas in ænigmatis induci minimè nouum videri.

Ad tertiam denique partem de duobus teſtibus breui etiam reſpondeo (nec enim iam pluribus oportet vti) non eſſe nouum in ænigmatis ac parabolis de virtutibus ſeu vitiis quaſi de perſonis per proſopopœiam loqui. Quare ſi de iuſtitia ac de miſericordia, quaſi de duabus ſororibus, aptiſſimus inſtituitur ſermo; idne mirum in ſanctitate ac ſapientia videatur, vt de illis tanquam de duobus Chriſti teſtibus, aut de duobus Prophetis ad Iudaicum F populum à Deo miſſis, ſermo ſit? Libri extant integri eiuſmodi proſopopœiarum pleni; in quibus nemo vnquam offendit. Quòd ſi offendat fortaſſe quiſpiam in eo, quod de duorum teſtium interitu ac reſurrectione aſſeritur: Id ſanè Daniel expreſſerat cap. 8. 12. *Veritas proſternetur in terra.* & quidem quando Chriſti martyres occiduntur; nihil ſignificantius, quam dicere, veritatem interiiſſe ac ſanctitatem. Simili ratione, quando virtus ac veritas, quæ oppreſſæ antea & abiectæ iacebant, extolluntur deinde, & in ſummo pretio habentur; ſignificantiſſimè dicentur reuixiſſe, atque in cælum euectæ fuiſſe. Hæc eſt ergo reſurrectio, & in cælũ aſcenſio, de qua Apoc. 11. Si verò textus ibi in duorum teſtiũ mentione Moyſem &

& Eliam reſpicis (vt ſuo loco videbimus) notum eſt, Moyſis perſonam ad legem ſeu doctrinam ſignificandam conuenienter aptari; vt nos docent Origenes, Arnobius, Tertullianus, Ambroſius, Auguſtinus, Cyrillus, Gregorius & Beda apud Lauretum, verbo Moſes. Vnde per ipſius comitem Eliam ſignificari zelum ac ſanctitatem quiſque facilè eliciet. Sed de his latiùs cap. 11.

NOTATIO XXVI.

De Interpretibus Apocalypſeos.

SECTIO I. *De iis, quorum notitia ad me peruenit, ipſos tamen naneiſci hactenus non potui.*

I. Melito Epiſcopus Sardenſis, floruit anno Chriſti 160. Meminit eius Hieronymus de viris illuſtribus; & quamuis Angelus Rocha ſibi perſuaſerit, huius Melitonis eſſe eum commentarium, qui extat ſub nomine Primaſij; coniectura tamen procul dubio aberrauit, vt conſtabit infrà, vbi de Primaſio.

II. Methodius Lyciæ Epiſcopus & martyr ſub Decio & Valeriano anno 225. Scio Hieronymum in catalogo, & ſimiliter Trithemium, vbi de Methodio agant, peculiarem mentionem non facere alicuius commentarij in Apocalypſin: verùm Hieronymus ait, multa ab eo fuiſſe ſcripta, quæ vulgò lectitantur, & Andreas capit. 13. citat commentarium Methodij, eúmque aliis expoſitoribus præfert. Et Aretas cap. 33. citat commentarios Andreæ atque Methodij.

III. Hippolytus Epiſcopus Portuenſis, qui floruit anno Chriſti 235. cuiúſque meminit Hieronymus in catalogo. Et notandum eſt, Hippolyti commentarium in Apocalypſin fuiſſe opus aliud ab eo, quod idem auctor ſcripſit de Antichriſto & conſummatione ſæculi: atque illud iniuria temporum interiſſe; quamuis enim Eraſmus aſſerat, ſe vidiſſe Baſileæ commentarios quoſdam in Apocalypſin Hippolyti titulo; ſubdit tamen eos non eſſe Hippolyti Portuenſis, cùm ſint valdè recentes; & in eis ipſis citari Hippolytum neſcio quem. Addit in Græcis commentariis citari Hippolytum Epiſcopum Romanum, & dubitari poteſt, an ipſe Hippolytus Portuenſis ſit, qui inibi Romanus appellatur.

IV. Sanctus Hieronymus, quem Caſſiodorus aſſerit ſcripſiſſe commentarios in Apocalypſin. Imò verò ait, Apocalypſin conſpicuam eſſe B. Hieronymi expoſitione. Floruit verò Hieronymus anno Chriſti 422.

V. Gennadius, (anno Chriſti 490.) inter expoſitores Apocalypſeos commemoratur à Trithemio.

VI. Et ſimiliter Caſſiodorus, qui floruit anno 577. & ſcripſiſſe fertur complexionem in Apocalypſin.

VII. Iſidorus Hiſpalenſis, anno 630. Quamuis enim neque Braulius, neque Ildephonſus, neque Sigibertus, (qui ſcripſerunt indicem operum Iſidori) huius libri meminerint: aiunt tamen eum multa alia ſcripſiſſe, præter ea, quæ ipſi deſignant. Et Monachus quidam Benedictinus, nomine Beatus, qui ſcripſit anno Chriſti 970. (vt infrà videbimus) in præfatione aſſerit, ſe ſuam explicationem collegiſſe ex libris Victorini, Iſidori & Apringij. Niſi id fortaſſe ſolùm reſpicit ad proœmium Iſidori in Apocalypſin, in quo proœmio aliquorum locorum expoſitionem indicat.

VIII. Albinus (qui & Alcuinus) anno 770. quem refert Trithemius.

IX. Rabanus Maurus, anno 855. qui ab eodem refertur.

X. Biecus (qui & Beatus) Monachus Benedictinus, cuius quidem commentarium manuſcriptum, quamuis ad meas nondum peruenerit manus, ſcio à multis fuiſſe viſum & lectum, nam in templo oppidi Valcabado, prope Lieuanum atque Saldanam ſepultum iacet ipſius Beati corpus; & ibi etiam ſeruatur commentarium eius in Apocalypſin in chartis pergamenis, Gothicis characteribus exaratum: & ex eius prologo hæc referuntur verba: *Hæc ego ſancte Eteri, te petente ob ædificationem fratrum, tibi dedicaui; vt quem conſortem perfruor Ordinis, cohæredem etiam faciam mei laboris.* Et in fine ait, abſolutum à ſe fuiſſe opus, Era 1008. qui eſt annus Chriſti 970. Teſtatúrque ſe ſuam expoſitionem collegiſſe ex Victorino, Iſidoro & Apringio. Sic Yepes in hiſtoria Benedictina 3. p. fol. 282. Sic etiam Ambroſius Morales lib. 13. cap. 26 & 27. vbi aſſerit, alia eiuſdem operis exemplaria per Hiſpaniam eſſe diſperſa. Ex his verò exemplaribus fuit procul dubio illud, quod refert Ioannes Grial in notis ad Iſidorum de viris illuſtribus, verbo Apringius; & quod optimè ille probat, falsò ſibi fuiſſe pro opere Apringij venditatum. Sed quòd exiſtimauit non extare aliud opus, quod Apringio tribuatur; niſi illud quod ipſe deprehendit fuiſſe ad Eterum ſcriptum; in hoc ipſe deceptus videtur. pro quo vide infrà ſect. 3. in principio.

XI. Gaufredus, quem refert Trithemius; anno Chriſti 1160.

XII. Ioannes Valeis Minorita, ex eodem Trithemio, anno 1170.

XIII. Auguſtinus de Ancona, quem Angelus de Rocha refert, ſcripſiſſe in Apocalypſin, triumphum atque Catenam, & refertur etiam à Trithemio, anno 1330.

XIV. Ioannes de Bachone anno 1350. ex eodem Trithemio.

XV. Ioan. Taceſphale Carmelita, ex eodem.

XVI. Auguſtinus de Roma, Auguſtinianus, anno 1410. ex eodem.

XVII. Auguſtinus de Haſſia, Carthuſianus, anno 1428. ex eodem.

XVIII. Bernardinus Senenſis, Minorita, anno 1450. ex eodem.

XIX. Aſcenſius.
XX. Bruno Senenſis.
XXI. Fredericus Venetus.
XXII. Henricus Haſſius.
XXIII. Elias Minorita.
XXIV. Iacobus Stralenſis.
XXV. Ioannes Galenſis.
XXVI. Ambroſius Compſa.
XXVII. Ioannes Haiton.
XXVIII. Ioannes Sulnon.
XXIX. Ioannes Torpbe.
XXX. Iodocus.
XXXI. Nicolaus Alſentinus.
XXXII. Simon Toloſanus.
XXXIII. Thomas Suduolens.
XXXIV. Vitalis Cardinalis.

Hos omnes refert Angelus Rocha, ſcripſiſſe in Apocalypſin.

XXXV. Eduardus Læus.
XXXVI. Ioannes Capgranius.
XXXVII. Ioannes Lopez.
XXXVIII. Simon Latumpus.

qui ab eodem Rocha referuntur ſcripſiſſe in omnes noui teſtamenti libros.

XXXIX. Alexander de Ales.
XL. Auguſtinus Nebienſis.

quos idem refert ſcripſiſſe in omnes vtriuſque teſtamenti libros.

XLI. Ioannes Annius Viterbienſis ſcripſit quæſtiones in Apocalypſin; quas refert Henricus in prologo, quem adiecit commentariis Aretæ. Atque eas quæſtiones dicitur reipublicæ Chriſtianæ Principibus dedicaſſe.

XLII. Cyprianus Monachus Ciſtercienſis, cuius manuſcriptum commentarium ſacerdos quidam ex noſtra Societate mihi retulit ſe vidiſſe in quodam illius Ordinis Monaſterio; vbi ſeruatur vnà cum Regis priuilegio, quod iam bonus pater Cyprianus impetrarat, ne ab aliquo abſque ipſius facultate ederetur.

XLIII. Luiſius Legionenſis Auguſtinianæ familiæ decus & ornamentum ſcripſit in Apocalypſin, eiúſque commentarium confirmauit mihi grauiſſimus quidam eiuſdem Ordinis Prælatus, idémque doctiſſimus, ſe habuiſſe, & extare nunc in Salmanticenſi cœnobio.

XLIV. Baſilius Ponce prædicti Luiſij nepos, & eiuſdem gloriæ hæres, libri à ſe nuper editi quæſtione ſexta expoſitius, ait ſe quoque habere abſolutos commentarios in Apocalypſin, quos propediem in lucem edet.

XLV. Gregorius Lopez, vir alioqui idiota, ſed ſanctitatis opinione clarus in prouincia Mexicana, creditus eſt diuina reuelatione accepiſſe ea, quæ ſcripſit in Apocalypſin vulgari idiomate; quia Latinam linguam nunquam didicerat. Floruit circa annum Domini 1590. Et obiiſſe fertur in oppido quodam, cui S. Fides nomen dedit, & ſex propè milliaria dicitur diſtare ab vrbe Mexico; vbi & eius commentarius aſſeruatur. Audiui à quodam noſtræ Societatis Sacerdote, viro integerrimo, prædictum Gregorium à ſe aliquoties viſitatum; & poſt mortem etiam quæſitum, & inuentam eius pauperem ſupellectilem miro quodam odore fragrantem; & propterea in magna veneratione habitam. Neque tamen vnquam odorari potui, quibuſnam rebus figuræ Apocalypſeos à prædicto Gregorio applicatæ fuerint.

XLVI. His addere poſſum tres alios ex noſtra Societate ſcriptores; quos ad me allatum eſt, in Apocalypſin ſcripſiſſe. Primus eſt Andreas Eudæmon Ioannes Cydonius, qui deſumpſit ſibi refellendam explicationem Thomæ Brigmani hæretici; vt refert Cardinalis Bellarminus in apologia folio 131. Atque idem Eudæmon (quod huc etiam fortaſſe ſpectat) reſpondiſſe fertur ad librum Roberti Abbatis de Antichriſto, vt idem Cardinalis ibidem ſcribit.

XLVII. Secundus eſt Petrus Layerus; quem noſter Petrus de Ribadeneira, ſcripſiſſe ait de Antichriſto; & audio etiam ſcripſiſſe eum in Apocalypſin commentaria.

XLVIII. Scio etiam N. de Peralta ex Toletana Prouincia Prouincia ſacerdotem, qui ſe ſacræ Scripturæ interpretationi multis ab hinc annis conſecrauit, in Apocalypſin ſcripſiſſe à Chriſto per internam inſpirationem, vt obſcura Apocalypſeos intelligeret. Et eodem ſpectant, quæ ſcribit fol. 362. in id capitis 19 *Hæc verba Dei vera ſunt.*

X.Andreas, quem inſigniter laudat Peltanus.

XI.Aretas, quem laudat Hentenius.

XII. Anſelmus Cantuarienſis, anno 1080.

XIII.Anſelmus Laudunenſis auctor Gloſſæ interlinearis, anno 1110.

XIV.Rupertus, anno 1120.

XV Richardus de S Victore, anno 1140.

XVI.Ioachimus Abbas, anno 1200. de quo dixi iam ſupra, notat. 21. Nec muto ſententiam, quamuis ſciam quid dicat Angelus Rocha de illo: nempe, manifeſtum eſſe illum habuiſſe donum intellectus. vide infra L.

XVII Hugo Cardinalis, anno 1240.

XVIII. Albertus Magnus, anno 1260.

XIX.Thomas Anglicus, nempe non Anglicus, vt dixi ſuprà, & cum Angelus Rocha aſſerit fuiſſe Auguſtinianæ familiæ; extátque excuſus Florentiæ, anno 1549.

XX. Vbertinus de Caſſalis libro de 7. ſtatibus Eccleſiæ qui excuſus eſt Venetiis, an. 1516. Floruit anno 1300.

XXI. Aureolus, anno 1317.

XXII. Nicolaus de Lyra, eiſdem penè veſtigiis, anno 1320.

XXIII.Paulus Burgenſis, anno 1434.

XXIV.S.Antoninus in hiſtoria, expoſitionem Aureoli atque Lyrani ſecutus, anno 1460.

XXV. Dionyſius Carthuſianus, anno 1470.

XXVI. Ciſnelos in expoſitione Miſſalis, quæ excuſa eſt Compluti anno 1528. & ferè inſiſtit Aureoli & Lyrani veſtigiis.

XXVII. Eraſmus in notationibus ad nouum Teſtamentum.

XXVIII Seraphinus de Fermo.

XXIX Vatablus.

XXX. Zegerus.

XXXI. Anonymus quidam, quem tamen conſtat fuiſſe A Franciſcanæ familiæ, inſcripſit verò opus ſuum, *Sermones in Apocalypſin.*

XXXII. Claudius Carmelita.

XXXIII. Gagneius.

XXXIV.Pannonius.

XXXV.Ederus in Oeconomia, ex Aureolo.

XXXVI. Serranus.

XXXVII. Salmeron in præludiis.

XXXVIII.Caponſachius.

XXXIX Melo.

XL. Franciſcus Ribera.

XLI. Viegas, ferè ex Ribera, quod attinet ad interpretationem; quamuis nonnulla miſceat ex Aureolo, & Antonino. B

XLII. Arias Montanus.

XLIII. Lizarazus ex Aureolo.

XLIV.Bullengerus.

XLV. Pererius, qui deficit in cap 8.

XLVI. Iacobus Suarez, in tria priora capita.

XLVII. Materius in cap. 12. & quædam alia loca.

XLVIII. Hentenius in iudicio, quod prologi loco Aretæ appoſuit.

XLIX. Ioannes Benedictus in ſcholiis marginalibus ſacræ Scripturæ.

L. Philippus de Mantua, qui ſolet coniungi cum Abbate Ioachimo; & laudatur ab eo, qui Ioachimo prologum adiecit. His addo nonnullos, qui quamuis non videantur id agere, vt Apocalypſin exponant, eorum tamen opera ſunt valde coniuncta cum Apocalypſeos expoſitione. C

LI.Ex his eſt Hortolanus in commentario Cantici Canticorum Salomonis; vbi multa ex Apocalypſi expoſuit propter argumenti ſimilitudinem.

LII. Cardinalis item Bellarminus in opere de Antichriſto non pauca ex eodem libro interpretatur.

LIII.Leonardus Leſſius in opere de Antichriſto.

LIV.Et multò plura Maluenda in opere de Antichriſto.

LIBRI PRIMI

PARS SECVNDA:

QVÆ CONTINET TOTIVS APOCALYPSEOS PARAPHRASIM.

Capitis primi pars prima, quæ eſt totius Apocalypſeos titulus & elogium.

TEXTVS.

1. APOCALYPSIS IESV *Chriſti, quã dedit illi Deus palàm facere ſeruis ſuis, quæ oportet fieri citò: & ſignificauit, mittens per Angelum ſuum ſeruo ſuo Ioanni.*

2. *Qui teſtimonium perhibuit verbo Dei, & teſtimonium Ieſu Chriſti quæcunque vidit.*

3. *Beatus qui legit, & audit verba Prophetiæ huius: & ſeruat ea, quæ in ea ſcripta ſunt: tempus enim propè eſt.*

PARAPHRASIS.

1. ANIMA ænigmatum huius libri eſt Prophetia illa de Eccleſiæ Chriſtianæ euentibus, quam Deus animæ Chriſti apertè reuelauerat; vt aliquam eius partem ipſe etiam apertè doceret, eam ſcilicet partem, quam citò oportet fieri. Viſum eſt autem Chriſto Domino, Prophetiam illam ſibi reuelatam huius libri ænigmatibus conueſtire; vt ſic veſtita per Angelum repræſentaretur Ioanni dilecto diſcipulo in Pathmos inſula degenti.

2. Et Ioannes poſtquam contemplatus eſt vniuerſam hanc repræſentationem & eius myſteria penetrauit; non ſolum ſcripſit ea, quæ vidit, ſed etiam Apoſtolica auctoritate declarauit, nihil in his ænigmatibus contineri, quod non ſit purum putum Dei verbum, & ipſius Chriſti doctrina cæleſtis.

3. Et quamuis nonnulla ſint in hac Prophetia, quæ non videantur ad ſingulos homines ſpectare; neque opere complenda, niſi aliquot poſt ſæcula: nihilominùs fructus Prophetiæ huius & felicitas, quam promittit recipientibus, verè ſunt magna & admiranda; & valdè propè eſt tempus & opportunitas eo fructu fruendi. Atque adeò quicunque recipit huius Prophetię veritates, & eas fideli mente recolit; meritò ſe appellare poterit felicem atque beatum.

Capitis primi pars ſecunda, quæ eſt Epiſtola dedicatoria.

TEXTVS.

4. IOANNES *ſeptem Eccleſiis, quæ ſunt in Aſia. Gratia vobis & pax ab eo, qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt: & à ſeptem Spiritibus, qui in conſpectu throni eius ſunt.*

PARAPHRASIS.

4. IOANNES ſeptem Eccleſiis, quæ ſunt in Aſia. Intentio mea eſt in hac epiſtola ſalutare vos, ad quos hunc Apocalypſeos librum mitto; & operis argumentum vobis indicare. Hæc vt præſtem, inprimis opto vobis gratiam & pacem, deinde precor illam à Deo Patre noſtro, cui nomen יהוה, Iehouah. Huius autem nominis veram interpretationem vobis propono; vt per eam intelligatis totam Apocalypſin ad huius nominis veritatem reuocari. Quia ſumma huius libri eſt idipſum, quod diuiniſſimum Dei nomen importat. Nempe Deum opere præſtare, quod antè promiſerat; Deum ſcilicet incepiſſe opus ſuum; & abſolutiſſimam perfectionem eidem operi daturum. Precor præterea vobis gratiam & pacem à ſeptemplici Diuinæ prouidentiæ Spiritu; id eſt, à ſeptem virtutibus, in quibus Diuinæ prouidentiæ perfectio conſiſtit: nempe, à Fortitudine, Beneficentia, Æquitate, Sapientia, à Potētia, Comminatione, & Seueritate. Quas virtutes in ſeptem lampadibus figuratas in conſpectu throni conſpexi; atque illis totidem libri ſigilla reſpondent, quæ bonam Apocalypſeos partem occupant.

5. Precor

5. *Et à Ieſu Chriſto, qui eſt teſtis fidelis, primogenitus mortuorum, & princeps Regum terræ; qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo.*

5. Precor etiam vobis gratiam & pacem à Chriſto Domino; quem hæc reuelatio oſtendit, fuiſſe teſtem fideliſſimum; & eſſe primogenitum mortuorum, & principem Regum terræ. Oſtendit autem Chriſtum fuiſſe teſtem fidelem; quia repræſentat, quàm fuerit vera Chriſti prædicatio de Iudæorum reprobatione, & de ſpiritu, quem accepturi erant credentes in eum: & de Eccleſiæ Chriſtianæ bellis atque victoriis. Chriſtum autẽ verè eſſe primogenitum mortuorum, ex eo demonſtratur; quia ad Chriſti ſimilitudinem ex perſecutionum abyſſo Chriſtiana Eccleſia glorioſè emerget; ac denique res ipſa oſtendet, Chriſtum eſſe principem Regum terræ. Quia ipſius tandem cruci Reges terræ ſubiicientur, eamque ſupplices adorabunt. Atque ita ei, qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo.

6. *Et fecit nos regnum, & ſacerdotes Deo, & Patri ſuo: ipſi gloria & imperium in ſecula ſeculorum: Amen.*

6. Et qui ſuam in nos benignitatem declarauit, multò meliùs, quàm Pharao in genus ſacerdotale; efficiens nos peculiare Dei regnum; & nos quaſi Dei ſacerdotes diuitiis regalibus & immunitate cumulans, (quemadmodum in Apocalypſi indicatur) Chriſto inquam Chriſtianorum Parenti ſempiterna erit gloria & imperium glorioſum in ipſius Eccleſiæ Chriſtianæ gloria & imperio ſempiterno.

7. *Ecce venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt. Et plangent ſe ſuper eum omnes tribus terræ: Etiam: Amen.*

7. Quamuis enim Eccleſiam Chriſtianam perſequantur nunc Iudæi atque Gentiles; ecce tamẽ Apocalypſis proponit nobis Chriſti aduentum in prędicationis Euangelicæ nubibus; per quam Deus cæleſtem imbrem effundit, id eſt, Spiritum gratiæ & precum; atque ita fiet, vt aperiantur cæcorum oculi, & aſpiciant in Fidei auctorem, & conſummatorem Ieſum. Et qui priùs Chriſtum perſequebantur, ad eum conuerſi planctus ad ſidera tollant; & ſe ſuis peccatis paſſioni Dominicæ cauſam dediſſe, pœnitentiam agentes, lamententur. Atque adeò Iudæis & Gentibus ad Chriſtum conuerſis, maxima erit Chriſtianæ gentis gloria. Fiet, Fiet.

8. *Ego ſum α, & ω, principium, & finis, dicit Dominus Deus, qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt, omnipotens.*

8. Chriſtus enim in hac Apocalypſi docet, ſe inchoaſſe ædificium Eccleſiæ Chriſtianæ; & quod inchoatum eſt, ſe glorioſiſſimè perfecturum. Atque id eſt, Chriſtum eſſe A, & Ω, principium & finem; id eſt auctorem & conſummatorem. Et eadem eſt ſignificatio nominis IEHOVAH, ad quam vniuerſa Apocalypſis reuocatur.

Capitis primi tertia pars, quæ narrationem primæ viſionis continet.

TEXTUS. — PARAPHRASIS.

9. *Ego Ioannes frater veſter, & particeps in tribulatione, & regno, & patientia in Chriſto Ieſu: fui in inſula, quæ appellatur Pathmos, propter verbum Dei, & teſtimonium Ieſu.*

9. Ego Ioannes frater veſter; atque adeò vobiſcum particeps tribulationum Chriſti, particeps regni, & particeps patientiæ nobis elargitæ, cùm eſſem in Pathmos inſula; in quam propter Euangelij prædicationem fueram relegatus.

10. *Fui in ſpiritu in Dominica die, & audiui poſt me vocem magnam tanquam tubæ, dicentis:*

10. Die quadam Dominica in extaſim raptus, diuiniſſimæ reuelationis ſpectator fui. Et initio quidem audiui à tergo magnum tubæ clangorem, ſed is clangor erat vox articulata, quæ mihi diſtinctè dicebat:

11. *Quod vides, ſcribe in libro, & mitte ſeptem Eccleſiis, quæ ſunt in Aſia, Epheſo, & Smyrnæ, & Pergamo, & Thyatiræ, & Sardis, & Philadelphiæ, & Laodiceiæ.*

11. Scribe in libro ea, quæ videris; & mitte ſeptem Eccleſiis, quæ ſunt in Aſia, ſcilicet Epheſo, &c.

12. *Et conuerſus ſum, vt viderem vocem, quæ loquebatur mecum; & conuerſus vidi ſeptem candelabra aurea.*

12. Et cùm ſtatim me conuertiſſem, (nempe in extaſi) vt viderem, quis ad me per tubæ clangorem loqueretur. Ecce conſpicio ſeptem aurea candelabra, ſingula ſeptenis lucernis collucentia; & omnino eius formæ, quæ præcepta eſt Moyſi, Exod. 25.

13. *Et in medio ſeptem candelabrorum aureorum ſimilem filio hominis, veſtitum podère, & præcinctum ad mamillas zona aurea.*

14. *Caput*

13. In medio autem candelabrorum adſtabat Sacerdos quidam tunica byſſina ſacerdotali indutus, & altiſſimè præcinctus aurea zona.

14. Quem

14. *Caput autem eius & capilli erant candidi, tanquam lana alba, & tanquam nix; & oculi eius tanquam flamma ignis.*	14. Quem niuea & veneranda canicies decorabat. Porrò oculorum flammæ indicabant eum ita ardentem.
15. *Et pedes eius ſimiles aurichalco, ſicut in camino ardenti; & vox illius tanquam vox aquarum multarum.*	15. Sed illud mirabile, quòd pauimentum ex pedum contactu valdè fumigabat. Erant enim pedes ei, non carnei, ſed ex chalcolibano ardeore; ſicut altare holocauſti, quod fecit Salomon; quod erat ex chalcolibano, & igne ſacro ſemper ardebat. Qui verò me priùs voce tubæ fuerat allocutus, paulò pòſt voce aquarũ multarum, id eſt voce maris fremitus perſimili, mecũ colloqui cœpit.
16. *Et habebat in dextera ſua ſtellas ſeptem, & de ore eius gladius ex vtraque parte acutus exibat; & facies eius ſicut ſol lucet in virtute ſua.*	16. In dextera autem geſtabat ſeptem annulos, quorum gemmæ videbantur eſſe ſtellæ cæleſtes, ac de ore eius gladius procedebat anceps. Poſt hæc transfigurata eſt illius facies. Cùm enim priùs oculorum flammæ diſtinctè perciperentur; poſteà tota facies ſplendebat, ſicut & ſol cùm maximè lucet.
17. *Et cùm vidiſſem eum, cecidi ad pedes eius tanquam mortuus; & poſuit dexteram ſuam ſuper me, dicens: Noli timere, ego ſum primus & nouiſſimus.*	17. Hæc omnia vbi primùm conſpexi, deſpondi extemplò animum; & ad eius pedes ſemianimis corrui. Sed ille me reſtituit, impoſitâ ſuper me dexterâ, & his verbis me confirmans: Ne timeas; ego ſum primus, & nouiſſimus.
18. *Et viuus, & fui mortuus: & ecce ſum viuens in ſæcula ſæculorum; & habeo claues mortis, & inferni.*	18. Et viuus, & fui mortuus; & ecce ſum viuens in ſæcula; & habeo claues mortis & inferni.
19. *Scribe ergo quæ vidiſti, & quæ ſunt, & quæ oportet fieri poſt hæc.*	19. Hæc ille, non ſolùm vt me conſolaretur; ſed etiam vt totius viſionis ſcopum indicaret; ſubiecit enim, Scribe ergo, & quæ vidiſti, & eorum ſignificationem, atque adeò prophetiam Eccleſiæ Chriſtianæ, & quidem nota illa illationis, *Scribe ergo*, indicabat, ex verbis, quæ audieram, intelligi iam poſſe totius viſionis ſcopum, & prophetiæ ſubſtantiam ſaltem in ſumma.
20. *Sacramentum ſeptem ſtellarum, quas vidiſti in dextera mea, & ſeptem candelabra aurea: Septem ſtellæ, Angeli ſunt ſeptem Eccleſiarum: & candelabra ſeptem, ſeptem Eccleſiæ ſunt.*	20. Vt ergo diſtinctioris explicationis faceret initium; ſubiecit, gemmas annulorum eſſe Epiſcopos, candelabra autem, Eccleſias.

Interpretatio ſuperioris Paraphraſis.

A QVIA ſeptem erant Eccleſiæ, ad quas primùm voluit Chriſtus Apocalypſin mitti; ideò ſeptem Ioanni oſtenſa ſunt candelabra. Idem tamen ſymbolum ad reliquas Eccleſias extendi debet; quemadmodum ſtellarum ſymbolum, quod Aſiæ Epiſcopis tribuitur, ad reliquos ſimiliter Epiſcopos, & Euangelij miniſtros referendum eſt. Porrò ſeptenæ lucernæ in ſingulis candelabris, ſeptem Diuinæ prouidentiæ Spiritus denotant in Chriſti Eccleſiis effulgentes. Elegantiſſimum verò fuit in Eccleſiarum ſymbolo (id eſt in candelabris ſpirituum) B Dei ſplendorem repræſentare; & in Chriſti figura, ipſarum Eccleſiarum perfectionem. Atque ita mirabilis ille ſacerdos, qui inter candelabra apparuit, Chriſtum ſignificat, qui in Eccleſiis ſuis valdè mirabilem ſe oſtendit. Et primùm eius præſentiæ & prouidentiæ oleum, lumen, & gloriam omnem accepta referunt candelabra, id eſt Eccleſiæ. Deinde, quidquid mirabile in ſacerdotis perſona notatur, id omne referendum eſt ad eos Eccleſiæ Chriſtianæ euentus, qui in Apocalypſi continentur. C Totius enim ſpectaculi prologum agit hæc perſona, quæ primò Ioanni apparuit; atque adeò totius Apocalypſeos argumentum ob oculos ponit.

Vox ergo tubæ ſymbolum eſt Iudaicæ perſecutionis, in qua valdè glorioſæ fuêre Chriſto religio, charitas, & ſapientia populi Chriſtiani; qui per ipſam perſecutionem mirificè proficiebat in tribus illis excellentiis. Porrò podèris byſſina immaculatam religionem repræſentat; zona aurea inſignem charitatem; canicies venerandam ſapientiam.

Sed quò magis gratia & ſapientia Chriſtianæ Eccleſiæ vigebat; eò magis perfidi Iudæi iram Chriſti aduerſus ſe irritabant; atque in plagis contra eos immiſſis, & in bello myſtico, quod aduerſus eos gerebatur, oculorum flammæ iram Chriſti denotant.

Huius belli exitus fuit decimæ Iudæorum partis conuerſio; & ceteris obduratis, Euangelij ad Gentes transmigratio; vt Chriſtianæ Religionis ignis Gentilitatem inflammaret. Hunc verò Chriſtianæ Religionis conatum ſignificant pedes ex chalcolibano ardente.

Verùm prædicationem Euangelij ad Gentes excepit perſecutio ab Imperio Romano aduerſus Chriſti Eccleſiam excitata; quam perſecutionem vox aquarum multarum adumbrat.

In ea tamen perſecutione, admiranda prædicatorum Euangelij conſtantia, & efficacitas verbi Dei pollicebantur fidelibus glorioſum de Imperio Romano triumphum, per conuerſionem ſcilicet Vrbis, & orbis. Et prædicatorum quidem con-

triumphi,

ſtantiæ ſymbolum, ſtellæ ſunt; verbi efficacitatis, gladius anceps ex ore procedens; & clariſſimi triumphi, lux ſolis in facie fulgurantiſſimi.

His conſideratis, videlicet perſecutionum magnitudine, & tantæ rei mole ac difficultate, deficiebat per ſe humana infirmitas, quæ triumphum de Imperio Romano incredibilem iudicaret. Ad hoc autem ſignificandum cadit Ioannes tanquam mortuus; ſed illum Chriſti dextera confirmat, & illa verba, ***Ego ſum primus, & nouiſſimus***, id eſt, conſideratio potentiæ Chriſti, qui eſt ſolus Deus po- A tens; & quem valdè decet, ſuum opus conſummare.

Cùm verò ait, *fui mortuus, & ecce ſum viuens in ſæcula*; prototypum proponit ſiue exemplar, in quo cernitur ex magnis perſecutionibus Eccleſiam glorioſè emerſuram.

Concludit denique ſe habere claues mortis & inferni, vt ex eo conſtet perſecutiones, quæ aduerſus Eccleſiam inſurgunt, ab ipſo Chriſto eſſe ordinatas; nec maiores futuras, quàm Chriſtianæ felicitati conueniat.

CAPVT II.

Capitis ſecundi pars prima; quæ eſt epiſtola ad Epheſinum; & ſub eius perſona ad fideles probos, ſed in quibus priſtinus charitatis ardor refrixit.

TEXTVS.

1 ANGELO *Epheſi Eccleſiæ ſcribe. Hæc dicit, qui tenet ſeptem ſtellas in dextera ſua; qui ambulat in medio ſeptem candelabrorum aureorum.*

2. *Scio opera tua, & laborem, & patientiã tuã; & quia nõ potes ſuſtinere malos & tentaſti eos, qui ſe dicunt Apoſtolos eſſe, & non ſunt: & inueniſti eos mendaces.*

3. *Et patientiam habes; & ſuſtinuiſti propter nomen meum, & non defeciſti.*

4. *Sed habeo aduerſum te, quòd charitatem tuam primam reliquiſti.*

5. *Memor eſto itaque vnde excideris; & age pænitentiam, & prima opera fac. Sin autem: venio tibi, & mouebo candelabrum tuum de loco ſuo, niſi pænitentiam egeris.*

6. *Sed hoc habes; quia odiſti facta Nicolaitarũ, quæ & ego odi.*

7. *Qui habet aurem, audiat, quid Spiritus dicat Eccleſiis: Vincenti dabo edere de ligno vitæ, quod eſt in paradiſo Dei mei.*

INTERPRETATIONIS SVMMA.

1. EPISTOLARVM Chriſti, quæ in hoc ſecundo & tertio capite continentur, ea eſt intentio; vt ſingula conſcientiarum genera animaduertant, quem debeant fructum ex hac reuelatione decerpere.

In hac ergo epiſtola genus conſcientiæ ex deſcriptione Epiſcopi intelligitur. Laudantur enim eius virtutes; illud reprehenditur, quòd de antiquo charitatis feruore remiſerat. Quare hortatur hominem Chriſtus, vt inſtauret vota, & prima opera faciat. Scopus itaque huius epiſtolæ eſt, hortari eum, qui de antiquo charitatis feruore remiſerat, vt ad antiquum feruorem ſeriò redire deliberet: ad quem finem ex ipſa Apocalypſi quatuor ei puncta proponuntur; nempe:

Excellentia vocationis Diuinæ,
Feruor deuotionis antiquæ,
Periculum ex remiſſione,
Et fructus renouationis egregius.

Porrò excellentia vocationis ex Chriſti periphraſi colligitur. Magnum enim eſt, electum eſſe in annuli Chriſti gemmam ſiue ſtellam, & in lucernã candelabri Eccleſiæ. Indignũ verò eſt, vt qui ad eiuſmodi dignitatem fuit euectus, à primo ſplendore deficiat.

Deinde antiquus feruor ob oculos ponitur in ipſa Epiſcopi deſcriptione; & admonitione. Ipſa autem antiquorum operum recordatio, poſterioris remiſſionis exprobratio eſt.

5. Ad hæc; remiſſionis periculum eleganter ſignificatur illis verbis, *Mouebo candelabrum tuum de loco ſuo*, quod eſt, ex remiſſione orituram eſſe perturbationem pacis. Et ſanè paci ſe exiſtimabat Epiſcopus conſulere, nonnihil remittendo de primo feruore.

7 Denique renouationis votorum fructus egregius eſt, *Edere de ligno vitæ*, id eſt, à Chriſti virtute confortari ad ſpiritualis iuuenturis vires in ſuo vegeto vigore conſeruandas vt deinceps non ſeneſcant.

Capitis ſecundi pars ſecunda; quæ eſt epiſtola ſecunda ad Smyrnenſem, & ſub eius perſona ad fideles probatæ & perfectæ virtutis.

TEXTVS.

8. *Et Angelo Smyrnæ Eccleſiæ ſcribe: Hæc dicit primus & nouiſſimus, qui fuit mortuus, & viuit.*

9. *Scio tribulationem tuam; & paupertatem tuam; ſed diues es; & blaſphemaris ab his, qui ſe dicunt Iudæos eſſe, & non ſunt; ſed ſunt Synagoga ſatanæ.*

10. *Nihil horum timeas, quæ paſſurus*

SVMMA INTERPRETATIONIS.

8. Ex deſcriptione Epiſcopi intelligitur genus cõſcientiæ, cui hæc epiſtola ſcribitur. Nimirum vir erat perfectæ virtutis, in ſumma paupertate diues, & in magnis ærumnis fidelis. Atque ita exhortatio non eſt alia, quàm vt perſeueret vſque ad mortem. Scopus ergo huius epiſtolæ eſt, viros probatæ & perfectæ virtutis hortari ad perſeuerandum. Quam ad rem ex ipſa Apocalypſi, quatuor eis puncta ponuntur ob oculos. nempe,

Chriſti Domini prouidentia & exemplum.
Perfectæ virtutis excellentia,
Breuitas laborum huius vitæ,
Coronæ æternæ præſtantia.

paſſurus es. ecce miſſurus eſt Diabolus aliquos ex vobis in carcerem, vt tentemini: & habebitis tribulationem diebus decem. Eſto fidelis vſque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ.

11. *Qui habet aurē, audiat, quid Spiritus dicat Eccleſiis: qui vicerit, nō lædetur à morte ſecūda.*

Primùm in periphraſi Chriſti Domini, notatur prouidentiæ ipſius perfectio in illis verbis; *Primus & nouiſſimus.* Vt eius fauorem promittant ſibi Sancti in ſuis aduerſitatibus. Exemplum verò eiuſdem Chriſti in paſſione & in gloria proponitur in altera parte periphraſis, dum dicitur, *Qui fuit mortuus, & viuit.*

Deinde quanta ſit perfectæ virtutis excellentia, illud ſatis indicat, quod huic Epiſcopo dicitur, *Sed diues es.*

Breuitatem laborum huius vitæ denotant illa verba, *Habebitis tribulationem diebus decem.*

11. Excellentia autem præmij indicatur coronæ nomine. Et denique virtutis perſeuerantiæ reſpondet æterna gloriæ permanentia: hoc enim eſt, *Non lædi à morte ſecunda.*

Capitis ſecundi pars tertia; quæ eſt epiſtola ad Pergamenum, & ſub eius perſona ad fideles probos; ſed in eo reprehenſibiles, quòd in aliqua re ſint puſillanimes, & propterea in Dei obſequio non valdè proficiant.

TEXTVS.

12. *Et Angelo Pergami Eccleſiæ ſcribe: Hæc dicit qui habet romphæā vtraque manu acutam.*

13. *Scio vbi habitas, vbi ſedes eſt Satanæ: & tenes nomen meum; & non negaſti fidem meā. Et in diebus illis Antipas teſtis meus fidelis, qui occiſus eſt apud vos, vbi Satanas habitat.*

14. *Sed habeo aduerſus te pauca: quia habes illic tenentes doctrinam Balaam, qui docebat Balac mittere ſcandalum coram filiis Iſrael, edere, & fornicari.*

15. *Ita habes & tu tenentes doctrinam Nicolaitarum.*

16. *Similiter pœnitentiā age; ſi quominùs: veniam tibi citò, & pugnabo cum illis gladio oris mei.*

17. *Qui habet aurem, audiat quid ſpiritus dicat Eccleſiis: Vincenti dabo manna abſconditū; & dabo illi calculum candidū, & in calculo nomen meum ſcriptum; quod nemo ſcit, niſi qui accipit.*

SVMMA INTERPRETATIONIS.

12. Cuiuſmodi conſcientiæ genus ſit, cui hæc epiſtola mittitur, ex deſcriptione Epiſcopi conſtat. Laudantur enim eius virtutes; illud reprehenditur, quòd non audeat bellum gerere cum Nicolaitis. Atque ita exhortatio eſt, vt bellum gerere non reformidet. Scopus ergo huius epiſtolæ eſt, viros probos, ſed in aliqua re ad Dei obſequium puſillanimes, hortari; vt corde magno, & animo valenti ſint ad ea omnia, quæ ad maiorem Dei gloriam ſpectant. Atque ad hanc rem quatuor eis puncta ex ipſa Apocalypſi proponuntur. nempe.

Potentia virtutis Chriſti,
Gloria ipſius Chriſti in eo, quod aggrediendū proponitur,
Pudor puſillanimi ex data alteri prouincia atque corona,
Eximius magnanimitatis fructus.

Primùm in periphraſi Chriſti aptè deſcribitur, maximam eſſe illius virtutem; atque adeò confidendum eſſe in Chriſto; cuius ope nihil eſt adeò difficile, quod non poſſit facilè ſuperari. Quemadmodum ad gerendum bellum cum Hæreticis, Epiſcopus ille animari debebat; ſciens Chriſtum eſſe, qui in ſuis pugnat, & vincit.

15. Deinde id etiam animos addere debet ſeruis Chriſti, quòd glorioſum ſit Chriſto, fauere ſuis ſeruis in iis, quæ propter ipſum aggrediuntur. Quemadmodum Pergameno conſiderandum erat, Nicolaitas eſſe Chriſti inimicos; atque adeò glorioſum eſſe Chriſto, Epiſcopo fideli aduerſus infideles bellum gerenti, præſentiſſimam opem ferre.

Pudor autē, quo puſillanimes ſuffundēdi ſunt, egregiè expēditur in illis verbis, *Veniā tibi, & pugnabo cū illis in gladio oris mei.* Quod eſt, ex terrę puluere aliū ſuſcitare, cui detur prouincia illa & corona egregia, quam illi propter puſillanimitatem non ſunt conſecuti.

17. Magnanimitati verò promittitur primùm, manna abſconditum, id eſt, maxima ſuauitas in ipſa difficultatis aggreſſione abſcondita: deinde calculus candidus, id eſt, in Chriſti imitatione maxima felicitas; quia manus fortium diuitias parat, & in ipſo calculo nomen Chriſti ſcriptum, id eſt, maxima Ieſu Chriſti gloria in perfecta hominis ſanctificatione.

Capitis ſecundi pars quarta, quæ eſt epiſtola ad Thyatirenum; & ſub eius perſona ad fideles probos, & in Chriſti obſequio feruidos; ſed in eo reprehenſibiles, quòd per imprudentiam in rebus inutilioribus occupati, ea prætermittant, ex quibus Dei gloriam maximè prouehere poſſent.

TEXTVS.

18. *Et Angelo Thyatiræ Eccleſiæ ſcribe. Hæc dicit Filius Dei, qui habet oculos tanquam flammam ignis, & pedes eius ſimiles aurichalco.*

19. *Noui opera tua, & fidem, & charitatem tuam, & miniſterium, & patientiam tuā, & opera tua*

INTERPRETATIONIS SVMMA.

18. Thyatirenſis Epiſcopi deſcriptio indicat, cuiuſmodi conſcientiæ, genus ſit, cui hæc epiſtola ſcribitur. Erat ille in Dei obſequio feruidus, & multarum virtutum gloria clarus; in eo tamen reprehenſibilis, quòd Iezabeli, id eſt, Iudæorum Synagogæ conniuêret; non animaduertens, ex eo maximum detrimentum in Eccleſiam Chriſtianam redundare, & fruſtra tunc in eorum conuerſione procuranda conſumi tempus, quod poterat cum ingenti fructu in procuranda Gentium conuerſione collocari. Huiuſmodi erat Thyatirenſis imprudentia, cum ipſius probitate & feruore coniuncta. Ad ſcopum tamen huius epiſtolæ intelligendum, reuocanda

tua nouiſſima plura prioribus.

20. *Sed habeo aduerſus te pauca; quia permittis mulierẽ Iezabel, quæ ſe dicit propheten, docere, & ſeducere ſeruos meos, fornicari, & mãducare de idolothytis.*

21. *Et dedi illi tempus, vt pœnitentiam ageret: & non vult pœnitere à fornicatione ſua.*

22. *Ecce mittam eam in lectũ: & qui mœchantur cum ea, in tribulatione maxima erunt; niſi pœnitentiam ab operib. ſuis egerint.*

23. *Et filios eius interficiam in morte; & ſcient omnes Eccleſiæ, quia ego ſum ſcrutans renes & corda: & dabo vnicuique veſtrum ſecundùm opera ſua. Vobis autem dico:*

24. *Et ceteris, qui Thyatiræ eſtis; quicunque non habent doctrinam hanc, & qui non cognouerunt altitudines Satanæ, quemadmodum dicunt; non mittam ſuper vos aliud pondus.*

25. *Tamen, id quod habetis, tenete; donec veniam.*

26. *Et qui vicerit, & cuſtodierit vſque in finem opera mea; dabo illi poteſtatem ſuper Gentes.*

27. *Et reget eas in virga ferrea; & tanquam vas figuli confringentur.*

28. *Sicut & ego accepi à Patre meo; & dabo illi ſtellam matutinam.*

29. *Qui habet aurem, audiat quid Spiritus dicat Eccleſiis.*

eanda eſt hypotheſis ad theſim (vt aiunt Rhetores,) id eſt, argumentum ſpeciale ad generale: & ij ſunt in genere conſiderandi: qui quãuis ſint probi, & ſpiritu feruẽtes; in eo tamen ſunt reprehenſibiles, quòd in iis cõſumunt tempus, ex quibus parua aut nulla vtilitas ſperari poteſt: cùm poſſent ſe ad eas occupationes transferre, ex quibus magna Diuinæ gloriæ illuſtratio ſperanda eſſet. Quemadmodum de iis dici poſſet, qui vbi multi ſunt concionatores, & animi auditorum obdurati, concionantur; cùm poſſent (verbi gratia) apud Sinas & Iaponios cum ingenti fructu Dei gloriæ deſeruire. Quod verò de Euangelij prædicatione dictum eſt, ſimiliter in multis aliis occupationibus intelligi debet.

Itaque ſcopus huius epiſtolæ eſt; hortari feruidos in Dei obſequio; ſed imprudenter ſuam operam locantes; vt ſe ad ea transferant, in quibus Dei gloriæ multò vtiliùs deſeruire valeant. Quam ad rem ex ipſa Apocalypſi hæc puncta conſideranda proponuntur:

Manifeſta Dei vocationis indicia,
Exigua ſpes colligendi fructus ex præſenti occupatione,
Libertas ſpiritualis, ad quam vocati ſumus,
Eximius alterius occupationis fructus.

Primùm in periphraſi Chriſti proponuntur huic Epiſcopo indicia manifeſta; ex quibus debuiſſet animaduertere, ſe à Deo ad alia vocari. Erat enim nimis addictus Iudæorum familiaritati, (ſcilicet, vt eos ad Chriſtum traduceret.) Iubetur autem conſiderare manifeſta reprobatæ Synagogæ & Gentiliſmi electi ſigna.

Deinde ex re ipſa conſiderare iubetur, non ſolùm ſine fructu ſe operam locare, ſed etiam cum manifeſto damni periculo. Magnum enim imminebat periculum Eccleſiæ ex familiaritate cum Iudæis, fideles in ſeruitutem legis inducere conantibus; de cetero autem in ſua pertinacia obduratis.

Prætereà ex libertate Euangelica ab onere legis Moſaicæ, tacitè monetur Thyatirenſis, vt animaduertat ſe in libertatem vocatum eſſe; atque adeò non eſſe addictum, vt ſuæ propenſioni ſeruiat, & Iudæis conniueat; ſed liberum eſſe per Dei gratiam, poſſeque ſuæ propenſioni dominari, & ad occupationem maioris gloriæ Dei ſe transferre.

Denique ad alliciendum Dei ſeruum, vt nouæ occupationis labores libenter capeſſat; iniicitur illi certiſſima ingentis fructus ſpes in illis verbis, *Dabo illi poteſtatem ſuper Gentes, & reget eas in virga ferrea; & dabo illi ſtellam matutinam.*

CAPVT III.

Capitis tertij pars prima, quæ eſt epiſtola ad Sardenſem: & ſub eius perſona ad fideles improbos, qui peccatum lethale committere audent.

TEXTVS.

1 *ET Angelo Eccleſiæ Sardis ſcribe: Hæc dicit, qui habet ſeptem ſpiritus Dei, & ſeptem ſtellas: Scio opera tua, quia nomen habes, quòd viuas, & mortuus es.*

2 *Eſto vigilans; & confirma cetera, quæ moritura erant. Non enim inuenio opera tua plena coram Deo meo.*

3 *In mente ergo habe, qualiter acceperis, & audieris, & ſerua, & pœnitentiam age. Si ergo non vigilaueris, veniã ad te tanquam*

SVMMA INTERPRETATIONIS.

1. EX Epiſcopi deſcriptione colligitur conſcientiæ genus, cum quo ſermo eſt in præſenti epiſtola. Deſcriptio enim eſt illaudati Epiſcopi; qui Dei timore poſtpoſito, ea præſtare negligebat, ad quæ ex Epiſcopali munere tenebatur; ſcilicet vigilare, & confirmare. Atque ita exhortatio eſt ad pœnitentiam & vitæ emendationem. Quare ſcopus huius epiſtolæ eſt, fidelibus improbis, & proiectæ ad ſcelus audaciæ perſuadere pœnitentiam. Quem ad finem hæc illis puncta ex ipſa Apocalypſi proponuntur:

Deformitas ſceleris in perſona ad magnã ſanctitatẽ obligata,
Repentinæ mortis periculum,
Aliorum innocentiæ exemplum,
Magnitudo clementiæ Chriſti.

Primùm, quanta eſſet obligatio Epiſcopi, ex periphraſi Chriſti intelligitur; atque ex eo ipſo expenditur, quàm ſit turpe, eum iacère in peccato, qui vocatus eſt ad magnam ſanctitatem.

Deinde ad repentinæ mortis periculum, nihil aptius, quàm illa metaphora; *Veniam ad te tanquam fur.* Repentinæ autem mortis nomen latiùs patet, quàm multi cogitant.

quam fur; & neſcies qua hora veniam ad te.

4. *Sed habes pauca nomina in Sardis, qui non inquinauerũt veſtimẽta ſua; & ambulabũt mecum in albis, quia digni ſunt.*

5. *Qui vicerit, ſic veſtietur veſtimentis albis; & non delebo nomen eius de libro vitæ; & confitebor nomen eius coram Patre meo, & coram Angelis eius.*

6. *Qui habet aurem, audiat quid ſpiritus dicat Eccleſiis.*

Exemplum vitæ immaculatæ aliorum ad pudorem inducit eum, qui tacet in peccato; & oſtendit obſeruari poſſe ab illo legem Chriſti, quam alij ſanctiſſimè obſeruant.

Denique quoniam veniæ ſpes proponenda erat peccatori; magnitudo clementiæ Chriſti ſignificantiſſimè deſcribitur in promiſſione veſtimentorum alborum, (id eſt, bonæ conſcientiæ gaudij; ac ſi non decidiſſet vnquam à Dei gratia.) Additúrque Chriſtum non ſolùm deinceps non recordaturum eſſe ſcelerum pœnitentis; ſed etiam coram Deo & Angelis in eius amicitia gloriaturum.

Capitis tertij pars ſecunda; quæ eſt epiſtola ad Philadelphium: & ſub eius perſona ad fideles modicæ virtutis à Deo protectæ, & feliciter in omnibus procedentis.

TEXTVS.

7. *Et Angelo Philadelphiæ Eccleſiæ ſcribe: Hæc dicit ſanctus & verus, qui habet clauem Dauid; qui aperit, & nemo claudit; claudit, & nemo aperit.*

8. *Scio opera tua. Ecce dedi corã te oſtium apertũ; quod nemo poteſt claudere; quia modicã habes virtutem, & ſeruaſti verbũ meũ, & non negaſti nomen meum.*

9. *Ecce dabo de Synagoga ſatanæ, qui dicũt ſe Iudæos eſſe, & non ſunt, ſed mentiuntur. Ecce faciã illos vt veniãt, & adorẽt ante pedes tuos; & ſcient, quia ego dilexi te.*

10. *Quoniam ſeruaſti verbum patientiæ meæ; & ego ſeruabo te ab hora tentationis, quæ ventura eſt in orbem vniuerſum tentare habitantes in terra.*

11. *Ecce venio citò: tene quod habes, vt nemo accipiat coronã tuã.*

12. *Qui vicerit, faciam illum columnam in templo Dei mei; & foras non egredietur ampliùs: & ſcribam ſuper eum nomẽ Dei mei, & nomen ciuitatis Dei mei nouæ Ieruſalem, quæ deſcendit de cælo à Deo meo; & nomen meum nouũ.*

13. *Qui habet aurem, audiat quid ſpiritus dicat Eccleſiis.*

SVMMA INTERPRETATIONIS.

Philadelphij deſcriptio docet nos, hanc epiſtolam ad eos ſcribi, qui ſunt virtutis modicę à Deo ſingulariter protectæ, & pro ſua modica virtute diligenter Chriſto in omnibus deſeruiunt. Scopus autem epiſtolæ eſt, eos hortari, vt in eo vitæ genere perſeuerent, ad robuſtæ virtutis ſtatum aſpirantes. Atque eius rei gratia hæc illis puncta ex ipſa Apocalypſi ponuntur ante oculos:

- Chriſti intentio in paterna prouidẽtia erga virtutẽ modicã,
- Agnitio imbecillitatis propriæ, ad quam Dei beneficia nos inuitant,
- Perſeuerandi neceſſitas, vt quis robuſtam virtutem conſequatur,
- Excellentia virtutis robuſtæ, quam Deus perſeueranti promittit.

Primùm periphraſis Chriſti docet nos, Chriſtum, qui eſt verus ſanctus, (id eſt perfectæ ſanctitatis amator) dum adeò virtuti modicæ fauet, vt omnipotentiæ ſuæ claue, omnia illi commoda promat, & incommoda reprimat, non aliud intendere, quàm vt modicæ virtutis fideles ad robuſtam virtutem proueniant.

Deinde ex duplici illo beneficio in eiuſmodi genus hominum collato, nempe proſperi ſucceſſus in re valde difficili (id eſt, in conuerſione Iudæorum) & miræ euaſionis à maximo periculo, (id eſt, *ab hora tentationis, quæ ventura erat in orbem vniuerſum*;) docetur homo agnoſcere propriam imbecillitatem. Eiuſmodi enim beneficia ſæpe à Chriſto virtuti modicæ conferuntur; vt eam tueatur, & animoſiorem ad Dei obſequium faciat.

Præterea adſpiranti ad virtutem robuſtam præcipitur, ad eam felicitatem conſequendam, opus eſſe perſeuerantia: ſed additur, perſeueranti non diu eſſe expectandum: nam pro rei magnitudine valde citò ad eam felicitatem perducuntur, qui perſeuerant in Dei obſequio. Atque hoc eſt illud, *Ecce venio citò: Tene, quod habes. &c.*

Quanta verò ſit excellentia eius felicitatis, quam in hac vita conſequuntur, qui ad virtutem robuſtam perueniunt; id ex allegoria columnæ in templo Dei, & tituli in illa ſcripti eleganter expenditur.

Capitis tertij pars tertia, quæ eſt epiſtola ad Laodicenum: & ſub eius perſona ad fideles in Dei obſequio tepidos.

TEXTVS.

14. *Et Angelo Laodiciæ Eccleſiæ ſcribe: Hæc dicit: Amen, teſtis fidelis, & verus, qui eſt principium creaturæ Dei.*

15. *Scio opera tua: quia neque frigidus es, neque calidus: vtinã frigidus eſſes, aut calidus.*

16. *Sed*

SVMMA INTERPRETATIONIS.

Manifeſtè eſt ſermo cum tepidis, cuiuſmodi erat Laodicenſis Epiſcopus. Tepidi verò ſunt, qui ſcienter quidem non audent peccatum mortale committere; & ideò ſe reputant iuſtos. Sed quia de cetero ſuis volunt cõcupiſcentiis indulgere, inde facilè non videntes ſe venenũ peccati mortalis obbibere, nihilominùs re ipſa à Dei gratia excidunt. Scopus ergo huius epiſtolæ eſt, hortari tepidos, vt teporis miſeriam agnoſcant, & feruorẽ ſpiritus amplectantur. Atque ad hanc rem hæc illis puncta ex Apocalypſi proponuntur:

Magna

16. *Sed quia tepidus es, & nec frigidus, nec calidus; incipiam te euomere ex ore meo.*

17. *Quia dicis: quòd diues ſum, & locupletatus, & nullius egeo; & neſcis quia tu es miſer, & miſerabilis, & pauper, & cæcus, & nudus.*

18. *Suadeo tibi emere à me aurum ignitum probatum, vt locuples fias; & veſtimentis albis induaris, & non appareat confuſio nuditatis tuæ; & collyrio inunge oculos tuos, vt videas.*

19. *Ego quos amo, arguo, & caſtigo. Æmulare ergo, & pænitētiā age.*

20. *Ecce ſto ad oſtium & pulſo; ſiquis audierit vocē meā, & aperuerit mihi ianuā; intrabo ad illū, & cœnabo cum illo, & ipſe mecū.*

21. *Qui vicerit, dabo ei ſedere mecum in throno meo; ſicut & ego vici, & ſedi cum Patre meo in throno eius.*

22. *Qui habet aurem, audiat quid ſpiritus dicat Eccleſiis.*

Magna tepidorum miſeria,
Proximum indurationis periculum,
Amoris Chriſti cum hominis tepore collatio,
Felicitas eius, qui Chriſto amanti manus dat.

Primùm, periphraſis Chriſti notat, illum eſſe veriſſimum atque ſcientiſſimum: atque adeò non dubitandum, quin certiſſimum ſit, quod de magna tepidorum miſeria aſſerit; dum ait, *Vtinam frigidus, aut calidus eſſes.* Res ergo eſt planè miranda, ſed veriſſima & animaduerſione digniſſima.

Deinde proximum indurationis periculum ſignificant illa verba, *Incipiam te euomere ex ore meo.*

20. Sed res mira, homine tepente in Chriſti amore, Chriſtus adeò feruet in hominis amore, vt ſtare ad oſtium, & pulſare dicatur, ſcilicet quemadmodum deſcribitur Cant. 5. 2.

21. Porrò, quanta ſit felicitas animæ, quæ Chriſto amanti manus dederit, aptiſſimè explicatur ex mutua hoſpitalitate, & ex myſtica animæ ad thronum Chriſti aſcenſione.

CAPVT IV.

In quo agitur de nouo templo Eccleſiæ Primitiuæ, à Chriſto fundato; & de comparatione huius templi cum templo Salomonis.

TEXTVS.

1. POST *hæc vidi: & ecce oſtium apertum in cælo; & vox prima, quam audiui tanquam tubæ loquentis mecum, dicens: Aſcende huc, & oſtendam tibi, quæ oportet fieri poſthæc.*

2. *Et ſtatim fui in ſpiritu: & ecce ſedes poſita erat in cælo, & ſupra ſedem ſedens.*

3. *Et qui ſedebat ſimilis erat aſpectui lapidis iaſpidis, & ſardinis: & iris erat in circuitu ſedis ſimilis viſioni ſmaragdinæ.*

4. *Et in circuitu ſedis ſedilia viginti quatuor; & ſuper thronos vigintiquatuor ſeniores ſedentes, circumamicti veſtimentis albis; & in capitibus corū coronæ aureæ.*

5. *Et de throno procedebant fulgura, & voces, & tonitrua: & ſeptem lampades ardentes ante thronum; qui ſunt ſeptem ſpiritus Dei.*

6. *Et in conſpectu ſedis tan-*

PARAPHRASIS CAPITIS QVARTI.

A. POST hæc vidi denuo Apocalypſin inchoari. Et ecce oſtiū in cælo reſeratum, vt mihi aditus pateret: & prima illa tubæ articulatæ vox, per quam filius hominis ad me fuerat in præcedenti viſione locutus, eadem efficaciter me iuſſit eò conſcendere, & ingredi per illud cæli oſtium; nec non futuros Eccleſiæ Chriſtianæ ſucceſſus, in ea viſione, quæ mihi erat proponenda, contemplari.

B. Raptus igitur fui in extaſi in cælum: & ecce Dei optimi maximi cæleſtem thronum intueor, illius inſtar throni, quem Deus ipſe quondam in templo Salomonis habebat; qui ex Cherubinis alas ſuper propitiatorium extendentibus conſtabat. Supra huiuſmodi thronum aſpexi ſpeciem figurâ humanâ ſedentis.

C. Eadémque ſedentis ſpecies ex duplici conſtare gemma videbatur; nimirum à lumbis deorſum ex Iaſpide; & à lumbis ſurſum ex Sarda. Thronum autem Dei mirabilis quædam iris circundabat, in ſemicirculi figuram ſupra thronum ipſum extenſa; tota ſmaragdina; atque adeò ſine peregrini alterius coloris admiſtione.

D. Hic autem thronus erat in medio quadrati ſpatij (ſicut apud Salomonis templum in ædicula, quæ ſanctum Sanctorum appellatur) cuius ſpatij latera ſingula, ſex thronis, (id eſt regiis ſedibus) conſtabant. Atque adeò in Dei ſedis circuitu quatuor & viginti ſedes erant collocatæ. In eis ſedebant vigintiquatuor principes Dei, & principes ſanctuarij, id eſt, principes Sacerdotum, (quos quatuor & viginti fuiſſe legimus, 1. Paral. 24.) Erant autem omnes lineis veſtibus ſtrictis induti; quas *Roquetes* appellant: & eorum capitibus aureæ impoſitæ erant coronæ.

E. Porrò, ex Dei throno non ſolùm procedebant nubes) vt in templo quondam Salomonis, & in tabernaculo Moſis, ipſo dedicationis die accidit) ſed etiam fulgura ſubinde micabant: quibus tonitrua ſuccedebant humanas comitantia voces. Ardebant etiam ante Dei thronum ſeptem lampades, ad aurei candelabri ſimilitudinem, quod olim in templo collucebat.

F. Ad hæc, loco maris ænei, quod Salomon fabrefieri iuſſit;

quam mare vitreum ſimile cryſtallo; & in medio ſedis, & in circuitu ſedis quatuor animalia plena oculis antè, & retro.

7. *Et animal primum ſimile leoni; & ſecundum animal ſimile vitulo; & tertiũ animal habens faciẽ quaſi hominis; & quartum animal ſimile aquilæ volãti.*

8. *Et quatuor animalia, ſingula eorum habebant alas ſenas: & in circuitu & intus plena ſunt oculis; & requiem non habebant die ac nocte dicentia: Sanctus, ſanctus, ſanctus Dominus Deus omnipotens, qui erat, & qui eſt, & qui venturus eſt.*

9. *Et cùm darent illa animalia gloriam & honorem, & benedictionem ſedenti ſuper thronum viuenti in ſæcula ſæculorum.*

10. *Procidebant vigintiquatuor ſeniores ante ſedem in throno; & adorabant viuentem in ſæcula ſæculorum, & mittebant coronas ſuas ante thronũ dicẽtes.*

11. *Dignus es Domine Deus noſter accipere gloriam, & honorem, & virtutem: quia tu creaſti omnia, & propter voluntatem tuam erant & creata ſunt.*

vas aliud ſimile in conſpectu throni poſitum cernebatur; non tamen ex ære, ſed ex vitro cryſtallino valdè pellucenti; vt aquæ copia, quam ad ſacerdotalis genus ablutionem continebat, eorum etiam oculis ſemper eſſet conſpicua.

Atq; vt par illud ingentium Cherubinorum, quos condidit Salomon, erat in ſacræ ædiculæ medio, nec non in ſacris ipſis parietibus circùm inſculptum; vt & in medio ſitu, & in circuitu, Cherubini conſpicerentur. Sic quatuor mirabiles Cherubini, non iam effecti, ſed veri ac viui in cæleſti hoc templo & medium occupabant locum, & ipſius ambitum; nimirum vnus eorũ quaternio in medio erat, & in quatuor Dei throni lateribus ſimiles alij quaterniones, quaſi per ſingulos parietes, principũ thronos circũuallãtes.

Licèt autem illam oculorum multitudinẽ nõ in ſuis animalib. (ſeu, viuis Cherubinis) viderit Ezechiel, ſed in totis: ipſe tamẽ Cherubinos mihi oſtenſos vidi, ſeu Argos, plenos oculis antè & retro.

G. Adde huc, quòd etſi Ezechielis Cherubini erant ſibi mutuò ſimiles omnino, & ſinguli quatuor habebant facies: hi tamẽ, quos ipſe conſpexi, ſinguli ſingulas ſolùm facies habebant: leoninam primus, alter vitulinam, humanam tertius, & quartus aquilæ ſimillimam. Cetera humani omnes corporis figura conſtabant.

H. Singuli autem Cherubini ſenas habebant alas, ſicut & Iſaias ſuos deſcribit Seraphinos: duas nempe extenſas; totidem inferiora corporum obtegẽtes; & duas præterea alias (quas Ezechielis Cherubini non habebant) vt ſuas verecundè facies cooperirent. Ceterùm tam hi Cherubini, qui erant in circuitu, quàm qui in medio, omnes erant oculis pleni, vti ſuperiùs dicebam; eorum verò officium erat frequentiſſimè triſagion illud, quod audiuit Iſaias, iterare clamando in eius honorem, qui ſedebat in throno; nec die id ſolùm, ſed & nocte præſtabant.

I. Hunc Cherubinorum clamorem excipiebat ſacrificiorum loco incruentum laudis ſacrificium; quo Deus mirificè colitur, à viginti quatuor ſuprà dictis Pontificibus cum ingenti reuerentia ac veneratione oblatum.

L. In quo demum ſacrificio defertur ſedenti in throno honor & gloria; tum propter antiquam, tum vel maximè propter nouam creationem, noui ſcilicet hominis, qui ſecundùm Deum creatus eſt.

Interpretatio ſuperioris Paraphraſis.

A. Oſtium in cælo apertum, & Ioannis illuc aſcenſus, ſymbolum eſt maximæ rerum diuinarum reuelationis; quæ Apoſtolis & viris Apoſtolicis erat promiſſa.

Vox autem tubæ Iudaicam adumbrat perſecutionem; per quam Spiritus Chriſti ad cæleſtis doctrinæ cognitionem, quę in hoc libro deſcribitur, ſuos euexit amicos; præſertim ad eius doctrinæ partem, quę vſque ad XII. caput extenditur: ex quo orditur belli à Gentibus etiam excitati deſcriptio. Quod bellum ſpiritalis ſimiliter doctrinæ cognitione Chriſtianam imbuit gentem. Atque hoc ad reliquam libri partem ſpectat.

B. Thronus cæleſtis Ioanni viſus, ille eſt, quem Deus Pater poſt Chriſti Filij paſſionem habet in Chriſtianæ Eccleſiæ ſapientia & ſanctitate, nobiliſſimo excellentiarum pari; quod Chriſto Domino, tanquam vero Propitiatorio nititur.

C. Duæ gemmæ ad Dei Patris omnipotentiam referuntur, quę in creatione primò, deinde in Chriſti reſurrectione mirum in modum effulget. Creationem Iaſpis, Sarda Chriſti reſurrectionẽ indicat.

A Iris autem Smaragdina ſymbolum eſt noui atque æterni fœderis quod fuit in Chriſti Paſſione ſãcitũ.

D. Vigintiquatuor principes ſacerdotum, chriſtianæ Eccleſiæ presbyteros repræſentant; qui ex regali ſacerdotio vniuerſo, id eſt, ex populo chriſtiano, ad celſiſſimam hanc dignitatem ſunt ſublati; vt verè fiant Principes Dei; apud quem proinde thronos veluti Dij, habent.

E. Fulgura atque tonitrua nouum & admirabile docendi genus innuunt: in quo cæleſtis vitæ fulgorem vſurpant oculi, & Diuinæ potentiæ vocem aures excipiunt. Deinde ſeptem lampades ſymbola ſunt totidem Diuinæ prouidentiæ Spiri-
B tuum excellentiſſimè cum primitiua Eccleſia eminentium. De quibus dictum eſt, cap. I.

F. Mare vitreum perſpicuum atque patentem in chriſtiana Eccleſia remiſſionem peccatorum figurat, ad frequentẽ gentis ſacerdotalis, i. chriſtiani populi conſcientiæ ablutionem, quæ ad peragenda huiuſce populi ſacrificia eſt cumprimis neceſſaria.

Animalium quaternio Apoſtolos, & ſucceſſores eorum Epiſcopos denotat; proptereàque in medio & in circuitu conſpiciuntur; quia ad ipſos incumbit, tum in medio eſſe, vt fideles regant; tum in circuitu, vt eos ab hoſtibus tueantur. Oculorum plenitudo vigilantiam deſignat, vt Eccleſiam Dei ſponſam cuſtodiant.

G. Per quatuor illas facies figurantur quatuor item virtutes; quæ in Chriſtianæ Eccleſiæ Principibus maximoperè enituerunt, id eſt, Fortitudo, Beneficentia, Æquitas, ac Sapientia. De quibus dictum eſt cap. 1. notat. 5.

H. Sex alæ, cæleſtis vitæ curſum denotant. Et illæ quidem, quibus teguntur corpora, ad honorem pariter & decorem pertinent virtutum earum, quæ ſunt Angelis & ſanctis viris communes; ſicuti prompta etiam & expedita ad Dei obſequium celeritas. Quę verò alæ vultum obducunt, Sanctorum ſunt hominum propriæ; quorum pudor, & verecundia de anteactæ vitæ peccatis eò eſt maior, quò A ſanctiores ipſi ſunt, & in altiore dignitatis gradu collocati.

Triſagion, quod Cherubini clamabant, vniuerſam Apoſtolici ſymboli doctrinam comprehendit: à cuius prædicatione nullo rerum aduerſarum turbine viri Apoſtolici deterrentur.

I. Quorum prædicatione factum eſt, vt Chriſtianæ Religionis cultus, (id eſt, Venerandum Euchariſtiæ ſacrificium) anilibus veterum ſacrorum B ſuperſtitionibus reiectis, tanquam Deo gratiſſimus, cum magna diuini Numinis reuerentia exerceatur; per legitimos videlicet miniſtros, quos presbyteros appellamus.

L. Per huiuſmodi ſacrificium vero æternóque Deo, non ſolùm tanquam rerum omnium opifici; ſed etiam tanquam nouæ creaturæ conditori gratiæ aguntur immortales.

CAPVT V.

De difficultate Prophetiarum ſacræ Scripturæ ex aliena Diuini operis ſpecie; eo ipſo tempore, quo perfectiſſimè implebantur; déque Chriſti gloria eas explicantis.

TEXTVS.

1. *ET vidi in dextera ſedentis ſupra thronum, librum ſcriptum intus & foris, ſignatum ſigillis ſeptem.*

2. *Et vidi Angelum fortem prædicantem voce magna: Quis eſt dignus aperire librum, & ſoluere ſignacula eius?*

3. *Et nemo poterat neque in cælo, neque in terra, neque ſubtus terram aperire librum, neque reſpicere illum.*

4. *Et ego flebam multùm; quoniam nemo dignus inuentus eſt aperire librū, nec videre eum.*

5. *Et vnus de ſenioribus dixit mihi: Ne fleueris: ecce vicit leo de tribu Iuda, & radix Dauid, aperire librum, & ſoluere ſeptem ſignacula eius.*

6. *Et vidi; & ecce in medio throni, & quatuor animalium, & in medio ſeniorum, Agnum ſtantem tanquam occiſum, habentem cornua ſeptem, & oculos ſeptem; qui ſunt ſeptem ſpiritus Dei miſſi in omnem terram.*

7. *Et venit, & accepit de dextera ſedentis in throno librum.*

8. *Et cùm aperuiſſet librum, quatuor animalia, & vigintiquatuor ſeniores ceciderunt coram Agno; habētes ſinguli citharas, & phialas aureas plenas odoramentorum, quæ ſunt orationes Sanctorum.*

PARAPHRASIS.

A. ET vidi in dextera ſedentis in throno librum inuolutum; cuius vtraque pagina erat ſcripta. Nihil tamen ex eo legi poterat; quouſque reſignarentur ſeptem ſigilla, quibus erat clauſus. Quamuis enim iam fuiſſet multis Dei amicis reſeratus: clauſus tamen adhuc & obſignatus manebat.

B. Porrò, fortis quidam Angelus voce magna clamauit: Quis eſt dignus librum aperire, & ſeptem eius ſignacula reſignare?

C. Nec tamen vllus eorum, qui aut in cælo ſunt, aut degunt in terris, aut ſubterranea inferorum clauſtra incolunt, inuentus fuit, qui vel librum poſſet aperire, vel illo alteri etiam aperto frui.

D. Quamobrem ingentem ipſe lachrymarum vim profudi; quòd reperiretur nemo, qui librum reſerare poſſet; aut eodem poſtquam alteri fuiſſet reſignatus, frui valeret.

E. Inter hæc vnus è ſenioribus me dolentem ac flentem his dictis fuit conſolatus: Ecce vicit leo de tribu Iuda, ac de progenie Dauidis; atque is fuit ipſius victoriæ fructus vberrimus, vt ipſum ille librum aperiret, ſigilla nempe eius reſerando.

F. Vix ea; cùm ecce tibi, quem leonem eſſe audieram, in Agni ſpecie atque figura apparuit, ſedenti in throno propior, quàm prædicta quatuor animalia, & ſeniores, atque adeò medius inter Deum & homines. Iacebat autem tanquam occiſus, & ſeptem in capite cornua, totidémque oculos habebat.

G. Qui ſurrexit mox; & ad eum qui in throno ſedebat, accedens, librum de ipſius dextera accepit.

H. Quem vt primùm aperuit, quatuor animalia, & vigintiquatuor ſeniores coram ipſo Agno procubuerunt; citharáſque vt eas pulſarent, protulerunt; necnon phialas aureas, vt ſacrum in eis thymiama adolerent, & in Agni honorem ſuffirent.

9. *Et cantabant canticum nouum dicentes: Dignus es Domine accipere librum, & aperire ſignacula eius, quoniam occiſus es, & redemiſti nos Deo in ſanguine tuo, ex omni tribu, & lingua, & populo, & natione.*

I. Dum autem pulſarent citharas, nouum hoc canticum ipſi Agno concinebant, Dignus es Domine, qui librum accipias, & clauſa eius ſigilla reſoluas; quoniam occiſus es, & tuo ſanguine Patri Deo hunc populum comparaſti; nos inquam omnes, quos ex tot mundi nationibus ſelegiſti.

10. *Et feciſti nos Deo noſtro regnum, & ſacerdotes; & regnabimus ſuper terram.*

L. Effeciſtique peculiare Dei regnum; quemadmodum Ægyptiorum ſacerdotes erant lectiſſima regni pars. Ex eo autem, quòd in nobis Deus ſingulari prærogatiua dominetur ac regnet; & libri obſignati ſigilla nobis ipſe reſignâris; felices nos ac fortunatos, & regiam dignitatem aſſecutos iure optimo reputamus. Huiuſmodi erat animalium & ſeniorum cantilena.

11. *Et vidi, & audiui vocem Angelorum multorum in circuitu throni, & animalium, & ſeniorũ; & erat numerus eorum millia millium.*

M. Illis autem Agnum hac ratione adorantibus pariter & celebrantibus; circumſtabat innumerabilis Angelorum multitudo, qui ſignati libri reſignationem celebrantes,

12. *Dicentium voce magna: Dignus eſt Agnus, qui occiſus eſt, accipere virtutem, & diuinitatẽ, & ſapientiam, & fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedictionem.*

N. Voce magna ſeptem Agno tribuebant laudes, prædicantes digniſſimum eum eſſe, cuius Virtus, Diuinitas, Sapientia, Fortitudo, Honor, Gloria & Benedictio ſummis in cælum præconiis ferantur.

13. *Et omnem creaturam, quæ in cælo eſt, & ſuper terram, & ſub terra, & quæ ſunt in mari, & quæ in eo: omnes audiui dicentes: Sedenti in throno, & Agno benedictio, & honor, & gloria, & poteſtas in ſæcula ſæculorum.*

O. Ceteras autem rationales creaturas; non eas modò, quæ in cælo ſunt, verùm etiam, quæ in terra, quæ ſub terra, quæ in mari, eas inquam omnes reſerato libro audiui, ſedenti in throno, & Agno quadruplicem laudem deferre: nempe Benedictionem, Honorem, Gloriam & Poteſtatem.

14. *Et quatuor animalia dicebant: Amen, & vigintiquatuor ſeniores ceciderunt in facies ſuas, & adorauerunt viuentem in ſæcula ſæculorum.*

P. Has verò quatuor laudes animalia quatuor confirmabant dicentia: Amen. Protinus quatuor & viginti ſeniores quadruplici illa creaturarum benedictione ſummopere gaudentes in facies ſuas prociderunt, & ſedentem in thronu ſupplici cultu & adoratione ſunt proſecuti.

Interpretatio ſuperioris Paraphraſis.

A. Inuolutus liber atque ſignatus nihil aliud continebat, quàm ea, quæ reſeratis poſtea ſigillis retecta ſunt, cap. 6. & 8. Nimirum in altera pagina, quàm eſſent fœlices Iudæi, qui Chriſtum, eiúſque doctrinam amplexi ſunt: in altera, qua ſe ratione gereret Deus in Iudæos, qui Chriſtum reiecerunt. Atque hic eſt prorſus antiquæ prophetiæ ſcopus.

Porrò Dei dextera excellentiſſimam eius operationem deſignat. Libri autem ſigilla denotant, quo tempore Prophetiæ perfectiſſimè complebantur. Propter ſummam tamen præſtantiſſimæ operationis diſſimulationem, Prophetias ipſas adeò obſcuras permanſiſſe; vt abſque ſingulari Dei Spiritu intelligi nequaquam poſſet, illas ea ratione compleri. Et quoniam ſeptem ſunt virtutes, in quibus perfectio prouidentiæ conſiſtit; atque illæ omnes in Prophetiarum complemento, quò operabãtur perfectiùs eò magis latebant, ideò liber iſte ſeptem ſigillis obſignatus apparet.

B. Fortis Angelus, qui clamat, *Quis eſt dignus*, &c. poteſt non ineptè intelligi eſſe Oſeas, vel Iſaias, aut Paulus; qui disertè ſcripſerũt, ſine diuino Spiritu agnoſci non poſſe ea, quæ ſunt Spiritus Dei. Ex quo fit, librum illum reſerari ab eo non poſſe, qui Dei Spiritum non valeat communicare.

C. In cælo dicuntur eſſe ij, quorum conuerſatio in cælis eſt, (quod erat primitiuæ Eccleſiæ elogium.)

A Eſſe verò in terra, periphraſis eſt Iudæorum, & eſſe ſub terra, dæmonum. Non autem, aut Chriſtianæ conuerſationis excellentia, aut Scribarum in ſacræ Scripturæ ſtudio aſſiduitas, aut dæmonũ ſapientia poterat, prædictum librum alicui reſerare; aut etiã poſtquam alteri fuiſſet reſignatus, eius doctrinam ac veluti nucleum ſine Dei Spiritu percipere.

D. Fletus Ioannis indicat Apoſtolorum commiſerationem de Iudæorum cæcitate.

B E. Senior ille qui Ioannem cõſolatur, Lucas eſt; in iis ſcilicet quæ in Apoſtolorum actibus ſcripſit.

F. Agnus iacẽs denotat, Chriſti morti debere acceptũ referri, quòd eius libri animã ac nucleo poſſint Chriſtiani potiri. Medius autẽ locus, quem Agnus occupabat, quaſi ob oculos nobis ponit, eum eſſe mediatorẽ Dei, & hominũ. At cornua ſeptẽ, & oculi totidẽ adumbrãt principatus ipſius perfectionẽ, in ſeptẽ illis virtutibus ſitã, quæ Diuinæ prouidentiæ præſtantiã & excellentiã cõplent. Et notandum eſt, hunc eundẽ Agnũ eſſe vnicum nouæ legis

C Sacrificiũ; ad cuius oblationẽ Euchariſticã abluuntur Sacerdotes in mari vitreo, de quo ſuprà, cap. 4.

G. Aperit Agnus librũ in cõuerſione Pauli & aliorum ex iis, qui Euangelio pertinaciter obſiſtebant.

H. Adoratio quatuor animalium & ſeniorum, de Miſſæ Sacrificio intelligenda eſt, in gratiarum actionem pro Pauli & aliorum conuerſione.

Citharæ ad gaudium & iucunditatem ſpectant. A Aureę verò phialæ (ſiue calices) inſignia ſunt ſacerdotij. Ae thymiamata, quæ in phialis adolentur, orationes ſunt ac vota eorum, pro quibus offerebatur ſacrum: qui nimirum ad fidem Chriſtianam traducebantur.

I. L. Nouom canticum eſt noua laus, quæ Chriſto tribuitur ob rebellium conuerſionem.

M. Magnus ille Aogelorum numerus, qui animalium & ſeniorum conſeſſum circunſtipabat; non ſolùm adeſt, vt fideles tueatur ac protegat; ſed B etiam venerationis ergo in Miſſæ Sacrificio, quod quatuor animalia & ſeniores offerebant.

N. Septem item laudes, quas Aogeli Agno decantant, cùm apertionem libri in infidelium conuerſiooe celebrant; reſerendæ ſunt ad ſeptem illas virtutes, in quibus prouidètiæ perfectio conſiſtit.

O. Demum creaturarum omnium laus innuit; reſerato libro conſtare noo fideles tantùm ſapientiſſimi Dei gloriæ io electorum ſalute ac felicitate obſequi: ſed ipſos etiam rebelles Iudæos, imò verò Dæmooes etiam, atque Gentiles, quantumuis Euangelium videantur illudere. oam omnia cooperantur in bonum.

P. Atque hanc veritatem confirmat quatuor animalium prædicatio, pro eadémque ſeniores, ſiue ſacerdotes in Miſſæ ſacrificio immortales Deo agunt laudes.

CAPVT VI.

De perfecta felicitate Iudæis in Chriſtum credentibus allata: ac de patientia, & comminatione Dei erga eos, qui Euangelio aduerſabantur.

TEXTVS.	PARAPHRASIS CAPITIS SEXTI.
1 *ET vidi, quòd aperuiſſet Agnus vnum de ſeptem ſigillis; & audiui vnum de quatuor animalibus, dicens tanquam vocem tonitrui. Veni, & vide.*	A APerit Agnus primum ſigillum, & tunc primum animal ex quatuor vocat Ioannem voce tonitrui.
2. *Et vidi; & ecce equus albus, & qui ſedebat ſuper illum, habebat arcum, & data eſt ei corona, & exiuit vincens, vt vinceret.*	B. Et oſtendit ei equom album; cuius ſeſſor arcum manu tenebat; & data eſt ei victoriæ corona, exiuítque vincens, vt vinceret.
3. *Et cùm aperuiſſet ſigillum ſecundum, audiui ſecundum animal dicens: Veni, & vide.*	C. Aperit Agnus ſigillum ſecundum, & tunc ſecundum animal vocat Ioannem.
4. *Et exiuit alius equus rufus, & qui ſedebat ſuper illum, datum eſt ei, vt ſumeret pacem de terra, & vt inuicem ſe interficiãt, & datus eſt ei gladius magnus.*	D. Eique demonſtrat equum rufum; cuius ſeſſori traditur gladius magnus, vt pacem terræ perturbet.
5. *Et cùm aperuiſſet ſigillum tertium, audiui tertium animal dicens: Veni, & vide. Et ecce equus niger, & qui ſedebat ſuper illum, habebat ſtateram in manu ſua.*	E. Reſignat tertium ſigillum Agnus, móxque tertium animal Ioannem accerſit, & illi equum nigrum indicat, cuius ſeſſor ſtateram in manu ſua tenebat.
6. *Et audiui tanquam vocem in medio quatuor animalium dicentium: Bilibris tritici denario, & tres bilibres hordei denario, & vinum & oleum ne læſeris.*	F. Audiebatur autem vox animalium ad equitem, per quam ſummæ ſe inopiæ libenter ſubiiciebant; ita tamen vt olei & vini copia oon deeſſet. Dicebant enim; Chœnix tritici denario, & tres chœoices hordei deoario: vinum tamen & oleum ne læſeris.
7. *Et cùm aperuiſſet ſigillum quartum, audiui vocem quarti animalis dicentis: Veni, & vide.*	G. Aperto per Agnum quarto ſigillo, quartum animal Ioannem accit.
8. *Et ecce equus pallidus, & qui ſedebat ſuper illum, nomen illi mors, & infernus ſequebatur eum. Et data eſt illi poteſtas ſuper quatuor partes terræ, interficere gladio, fame, & morte, & beſtiis terræ.*	H. Illique monſtrat equum pallidum, cui inſidebat Mors, eámque infernus ſequebatur. Morti autem conceſſa fuit poteſtas, vt in quatuor mundi plagas, nempe Orientalem, Occidentalem, Septemtrionalem, & Meridionalem mirum in modum ſæuiret, idque quadruplici ratione; videlicet gladio, fame, peſte, & beſtiarum crudelium miniſterio.
9. •*Et cùm aperuiſſet ſigillum quintum; vidi ſubtus altare animas interfectorum propter verbum*	I. Quintum ſigillum reſoluit Agnus; & ecce ſubtus altare holocauſti, (quod erat in templo Salomonis) viſę ſunt eorum animæ, qui pro Chriſti fide ac religiooe fuerant trucidati.

L. Quæ

bum Dei,& propter teſtimonium, quod habebant.

10. *Et clamabant voce magna, dicentes: Vſquequò Domine (ſanctus & verus) non iudicas, & non vindicas ſanguinem noſtrum de iis, qui habitant in terra?*

11. *Et data ſunt illis ſingulæ ſtolæ albæ; & dictum eſt illis, vt requieſcerent adhuc tempus modicum, donec compleantur ſerui eorum, & fratres eorum, qui interficiendi ſunt ſicut & illi.*

12. *Et vidi, cùm aperuiſſet ſigillum ſextum: & ecce terra-motus magnus factus eſt, & ſol factus eſt niger, tanquam ſaccus cilicinus; & luna tota facta eſt ſicut ſanguis.*

13. *Et ſtellæ de cælo ceciderunt ſuper terram, ſicut ficus emittit groſſos ſuos, cùm à vento magno mouetur.*

14. *Et cælum receſſit ſicut liber inuolutus, & omnis mons & inſulæ de locis ſuis motæ ſunt.*

15. *Et reges terræ, & principes, & tribuni, & diuites, & fortes, & omnis ſeruus, & liber abſconderunt ſe in ſpeluncis, & in petris montium.*

16. *Et dicunt montibus & petris: Cadite ſuper nos, & abſcondite nos à facie ſedentis ſuper thronum, & ab ira Agni.*

17. *Quoniam veniet dies magnus iræ ipſorum: & quis poterit ſtare?*

L. Quæ omnes animæ clamabant, vindictam à Deo de terræ habitatoribus poſtulantes, & de vindictæ prolatione conquerentes.

M. Verùm Deus, qui animarum gloriam noluit differre; reſpondit, oportere differri vindictam, quam poſtulabant: donec eorum compleretur numerus, qui fuerant in eadem perſecutione occidendi.

Sexti ſigilli reſignatio.

N. Reſignat Agnus ſextum ſigillum; cùm ecce tibi apparet ſubita imago quædam, & effigies prodigiorum Dei, iudicium portendentium; videlicet terræ-motus magnus; maxima ſolis obſcuritas; lunæ color ſanguineus; ſtellarum caſus in terram; cælum ipſum reuolui atque recedere viſum; montium & inſularum, propriis relictis ſedibus, in alia loca tranſmutatio. Tanta deinque formido animos mortalium omnium occupans, vt mortem ipſam vehementer optent, dicentes, ſe Dei & Agni iram perhorreſcere.

Interpretatio ſuperioris Paraphraſis primùm de quatuor ſigillis reſignatis.

A. Vſque ad H. Apertis quatuor primis ſigillis pateſcit, quàm perfectam ſalutem Chriſtus iis attulerit, qui eum receperunt. Apparent enim in quatuor equis Fides, Audacia, Egeſtas, Mors, ſalutem Chriſtianis afferẽtes: propterea enim in equis apparent. Et Fides quidem eorũ corda transfigit; Audacia ad Chriſti prædicationẽ eos ſtimulat & accendit; Egeſtas fortunis ac poſſeſſionibus priuat; Mors demum in eos non minùs, quàm in ceteros ſæuit, per gladium, famem & peſtem. Atrocius verò, quàm in reliquos homines per crudeles beſtias in Chriſtianos immiſſas.

Enimuerò in quatuor hiſce effectibus mirè ſplẽdeſcit, in perfectiſſima fidelium ſalute ſumma Diuinæ Prouidentiæ perfectio. Et in primo quidem immenſa Chriſti Virtus extat atque eminet: in ſecundo largiſſima eius Beneficentia: in tertio ſumma Æquitas: in quarto admirandum Conſilium, ſiue ſapientia. Ad quarum Chriſti virtutum cognitionem cognoſcendam, eodem ordine Apoſtolicę virtutes, ſiue perfectiones inuitant, videlicet, eorum virtus, ad Chriſti ſuſpiciendam Virtutem, in hominibus Chriſtianæ Religioni ſubiiciendis; A-
A poſtolica beneficentia, ad Chriſti Beneficentiam & ſic de ceteris.

Equorum autem colores prædictis quatuor effectibus aptiſſimè congruunt. Nam color equi albus manſuetudinem deuotat, atqui in manſuetudine Fides ſuſcipitur. Color rufus ardorem præ ſe fert, iſque in confeſſione Chriſti relucebat. Niger color ad modeſtiam refertur, quæ in paupertate notatur. Poſtremò color pallidus ad mortificationem, mortémque ipſam pertinet; cui
B ſe fideles ſponte pro Chriſto offerebant.

Præterea in primo ſigillo, vox tonitrui prædicationem Apoſtolicam refert, in qua cæleſtis eorum virtus cum primis apparebat. Equitis arcus virtutem denotat Fidei, quæ veluti transfixis hominum cordibus eos omnino ſubiicit Chriſto. Corona victoriam Fidei adumbrat, iuxta il-
C lud Ioannis: *Hæc eſt victoria, quæ vincit mundum, fides noſtra.* Nimirũ quia *Exiuit vincens, vt vinceret:* primitiuos ſcilicet Chriſtianos ſibi ſubiiciens, vt per eos alij quãplurimi Chriſto ſimiliter ſe ſubmitterẽt.

1. Ioan. 5. 4.
Matth. 10. 43.

In ſecundo ſigillo, gladius ille magnus is eſt, de quo Chriſtus ait, *Non veni pacem mittere, ſed gladiũ.*

Quia nimirum fidei confeſſio mundanam pacem videbatur perturbare. Cuius pacis perturbatio ad Euangelicę pacis pulchritudinem & abundantiam in primis expediebat.

In tertio ſigillo ſtatera, eſt æquitatis trutina; quæ ſingulis diuidebat, prout cuique opus erat, ex earum poſſeſſionum pretio, quibus ſponte ſe fideles abdicabant. Quòd verò quatuor animalia clamabant, *Chœnix tritici denario*: doctrina eſt Apoſtolica per quam edocebantur Chriſtiani *panem arctum*, atque adeò parſimoniam amare; & habentes alimẽta, & quibus tegerentur, his eſſe contenti. Vini autẽ & olei copia in tãta rerũ cæterarũ inopia, de vino lætitię & myſticæ vnctionis oleo accipiẽda eſt.

In quarto ſigillo procedit mors obequitans tãquam ſalutis inſtrumẽtum. Subſequitur ſine equo infernus; quia Chriſtianorum mortem conſequitur quidem corruptio (quæ ad glorioſam pariter reſurrectionem à Deo ordinatur;) ipſa tamen corporum corruptio non affert ſalutem: nã extra omne periculum iam erãt poſiti, qui in Domino mortui fuerant. Tandem in Chriſtianorum cæde, gladius & mors bellum atque peſtem ſignificant. Beſtiarum verò crudelitas, tyrannorum & perſecutorum immanitatem; quæ ex primitiuis Chriſtianis multos nece crudeliſſima ſuſtulit.

De quinti ſigilli reſignatione.

I. L. M. Apertis tribus extremis ſigillis, refertur, quàm ſit lõganima Dei expectatio, quàm ſeria comminatio, quàm ſeuera punitio erga Iudęos, qui Chriſtum admittere noluerunt. Ad quintum ergo ſigillum ſpectat Dei patientia; quæ tanta eſt, vt effuſo Martyrum cruore vindictam clamitante, & quodammodo de dilatione expoſtulante; nihilominùs vindictam ſatis meritam protrahat, A ſcilicet donec numerus Martyrum in ea perſecutione interficiendorum, expleatur.

Ipſi autem Chriſtiani, quos Iudæi religionis ſpecie immaniter contrucidauerant, meritò effinguntur in altari holocauſti occiſi; ac proinde ſub eodẽ altari eorum animæ exiſtere, poſcentes vltionem de terræ habitatoribus, id eſt, de Iudæis.

Patientiſſimus verò Deus, animas quidem Martyrum abſque vlla dilatione glorioſis immortalitatis ſtolis donat, oportere autem reſpondet, vin- B dictam, quam poſtulãt, aliquantò ampliùs differri.

De ſexti ſigilli reſignatione.

N. Ad hoc ſigillum pertinet ſeria comminatio, qua Deus in rebelles & obſtinatos Iudæos vtebatur, miris eos minis atque portentis deterrens. Huiuſmodi autem minæ elegantiſſimè explicantur per comparationem ad ea prodigia, quæ diem C iudicij ſunt anteceſſura.

Ex quibus, terræ motus ſymbolum eſt magnæ illius rerum mutationis, quæ Iudaico populo in Romanos rebellante, ingentem Iudæis ipſis portendebat calamitatem. Solis obſcuratio figurat ſigna Diuinæ iræ aduerſus Iudęos. Sanguineus Lunę color, eoſdem pro Chriſti paſſione pœnas grauiſſimas luituros eſſe, denotat. Stellæ è cælo cadentes, D diſcipulorum Chriſti cædes deſignant, quæ ipſis pariter Iudæis erant piandæ. Cælorum complicatio atque receſſus, ſymbolum eſt Chriſtianorum abſentiæ; quæ maximum etiam Iudęis ipſis malum prænunciabat. Montes & inſulæ ſuis ſedibus motę, ſtupendam Romanorũ celeritatem demõſtrant, & difficultates omnes Diuina virtute in perniciem Iudæorum complanatas. Poſtremò miſeranda Iudæorum omnium formido planè oſtendit, Chriſtum ſuæ necis ab ipſis vindictam repoſcere.

CAPVT VII.

De ſeruorum Chriſti libertate, & ſecuritate à plagis contra rebelles Iudæos immittendis.

TEXTVS.

1 *Poſt hæc vidi quatuor Angelos, ſtantes ſuper quatuor angulos terræ, tenentes quatuor ventos terræ, ne flarent ſuper terram, neque ſuper mare, neque vllam arborem.*

2. *Et vidi alterum Angelum aſcẽdentem ab ortu Solis, habentẽ ſignum Dei viui, & clamauit voce magna quatuor Angelis, quibus datũ eſt nocere terræ & mari.*

3. *Dicens, Nolite nocere terræ & mari, neque arboribus, quoad vſque ſignemus ſeruos Dei noſtri in frontibus eorum.*

4. *Et audiui numerum ſignatorum, centum quadraginta quatuor millia ſignati ex omni tribu filiorum Iſrael.*

5. *Ex tribu Iuda duodecim millia ſignati. Ex tribu Ruben, duodecim millia ſignati. Ex tribu*

Gad

PARAPHRASIS CAPITIS SEPTIMI.

A. Abſolutâ repræſentatione, quæ ad ſextum ſpectabat ſigillum; ante ſeptimi reſignationem, vidi quatuor Angelos in quatuor extremis Iudææ angulis ſingulos ventis ſingulis dominantes, eoſque omnino cohibentes: donec ſignum à Deo daretur, vt ventos ruere permitterent, imperarentque vti Iudæam ingenti excitata tempeſtate ſubuerterent.

B. Deinde alium conſpexi Angelum ab Oriente exurgentem, ac Dei viui ſigillum in manu tenentem; qui quatuor illos Angelos, qui ventos in terræ & maris perniciem erant immiſſuri, ſic clamans fuit allocutus.

C. Cohibete adhuc ventorum impetum; nec permittatis eos vel minimum terrę, mari, atque arboribus detrimentum importare: quoad ſigillo hoc ſerui Dei noſtri notentur, & ſignum *Tau* in eorum frontibus imprimatur; quò oritura tempeſtas ſignatis nulla ratione noceat.

D. Poſteà dictum mihi eſt omnes Dei ſeruos ab illo Angelo fuiſſe ſignatos; eóſque omnes eſſe Iſraelitas, & pari numero ex tribubus ſingulis ſelectos. Nimirum, ex tribu Iuda, Ruben, *Gad duodecim millia ſignati.*

6. *Ex tribu Aſer, duodecim millia ſignati. Ex tribu Nephthali, duodecim millia ſignati. Ex tribu Manaſſe, duodecim millia ſignati.*

7. *Ex tribu Simeon, duodecim millia ſignati. Ex tribu Leui, duodecim millia ſignati. Ex tribu Iſſachar, duodecim millia ſignati.*

8. *Ex tribu Zabulon, duodecim millia ſignati. Ex tribu Ioſeph, duodecim millia ſignati. Ex tribu Beniamin, duodecim millia ſignati.*

9. *Poſthac vidi turbã magnã, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus & tribubus, & populis, & linguis: ſtantes ante thronum, & in conſpectu Agni, amicti ſtolis albis, & palmæ in manibus eorum.*

10. *Et clamabant voce magna dicentes: Salus Deo noſtro, qui ſedet ſuper thronum: & Agno.*

11. *Et omnes Angeli ſtabant in circuitu throni, & ſeniorum, & quatuor animalium; & ceciderunt in conſpectu throni in facies ſuas, & adorauerunt Deum.*

12. *Dicentes, Amen. Benedictio, & Claritas, & Sapientia, & Gratiarum actio, Honor, & Virtus, & Fortitudo Deo noſtro in ſæcula ſæculorum, Amen.*

13. *Et reſpondit vnus de ſenioribus, & dixit mihi: Hi, qui amicti ſunt ſtolis albis, qui ſunt? & vnde venerunt?*

14. *Et dixi illi: Domine mi, tu ſcis. Et dixit mihi: Hi ſunt, qui venerunt de tribulatione magna, & lauerunt ſtolas ſuas, & dealbauerunt eas in ſanguine Agni.*

15. *Ideo ſunt ante thronum Dei, & ſeruiunt ei die ac nocte in templo eius: & qui ſedet in throno, habitabit ſuper illos.*

16. *Non eſurient, neque ſitient amplius, nec cadet ſuper illos ſol, neque vllus æſtus.*

17. *Quoniam Agnus, qui in medio throni eſt, reget illos, & deducet eos ad vitæ fontes aquarum, & abſterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum.*

Gad, Aſer, Nephthali, Manaſſe, Simeon, Leui, Iſſachar, Zabulon, Ioſeph, & Beniamin, duodecies mille ex ſingulis: atque adeò omnes eſſe centum quadraginta quatuor millia. Ex tribu verò Dan, neque vnum fuiſſe ſignatum.

E. Hæc cùm audiſſem, oſtenſi mihi ſunt, qui fuerant ſignati. Licèt autem prius audiuiſſem, omnes illos & Iſraelitas eſſe, & præſcripto illo numero, nempe centum quadraginta quatuor millium conſtare; vbi tamen eos conſpexi, animaduerti, & turbam eſſe ingentem, quam nemo dinumerare poſſet, & non omnes Iſraelitas eſſe, ſed potius ex vniuerſis gentibus, tribubus, ac populis, eos tamen omnes vidi throni atque Agni conſpectu fruentes, ſtolis ſacerdotalibus indutos, & palmas in manibus geſtantes.

F. Qui omnes magna vocum contentione clamabant, aſſerentes; ſe ſuam ſalutem, & incolumitatem Deo Patri ſuper thronum ſedenti, nec non cæleſti Agno, acceptam referre.

G. Omnes verò illi Angeli, qui thronum, ſeniores & animalia circunſtabant, (qui ſuprà dicti ſunt ſeptem laudes Agno tribuiſſe) nunc ſeptem itidem laudes eaſdem ſedenti in throno, ſuppliciter adorantes, detulerunt; Amen in principio & in fine hymni geminantes.

H. Exin è ſenioribus vnus me affatus edocuit, turbam illam maximam, quam proſpectabam, ex magna miſeria atque anguſtia ad eam deueniſſe felicitatem; ſtolaſque ſuas in Agni ſanguine dealbaſſe.

I. Proptereà illos fuiſſe id aſſecutos; vt ante Dei thronum adſtarent, eique iugiter in templo dies noctéſque miniſtrarent; nec non vt Deus in eis habitaret, ac paternam in illos beneuolentiam exerceret.

L. In eis proinde impleri, quod ſcriptum ab Iſaia eſt, nempe, *Non eſurient, neque ſitient amplius, neque cadet ſuper illos ſol, neque vllus æſtus.*

M. Quoniam Agnus, qui huius ouilis eſt paſtor, in loco amœniſſimo, vmbris opacantibus referto, & aurâ ſalutiferâ afflato, vberrimis eos paſcuis reficit; & vitalibus aquis eorum ſitim extinguit. In quibus demum impleatur, quod alibi ſcripſit Iſaias, nimirum, eorundem lachrymas Dei manu abſtergi.

Interpretatio ſuperioris Paraphraſis.

Iure optimo totum hoc caput, poſt ſexti ſigilli repræſentationem, & ante reſignationem ſeptimi A interiicitur. Quia poſt ſigilli ſexti comminationes, & ante plagarum ſeptimi ſeueritatem, conſentaneum era primitiuos deſignari Chriſtianos, qui magna ex parte cum Iudæis infidelibus erant permixti. Vt hoc ſigillo notati atque cogniti reſeruarentur immunes ab iis plagis, quæ fuerant in Iudæos obſtinatos immittendæ. Atque hic eſt huius capitis ſcopus.

A. Quatuor ergo venti ſymbolicè denotant tempeſtatem plagarum, quibus Deus percuſſurus erat Iudæos. Nam irruentes venti, & ſecum colluctantes ingentem ſolent cladem afferre. Cùm autem præcipui venti ſint quatuor, ideo quatuor veluti Æoli effinguntur eiſdem imperantes. Per hos verò quatuor Angelos Angelica adumbratur poteſtas; cuius miniſterio Deus fuerat in Iudæos animaduerſurus.

B C. Iam alius ille Angelus, qui ab ortu Solis aſcendere viſus eſt, ipſam Spiritus ſancti gratiam repræſentat, qua Dei ſerui ac familiares ſignantur, vt nihil eis noceat. Cæterùm quia fieri non poteſt, vt Angeli vel creaturæ aliæ quidquam damni inferant ſignatis; ideò aptiſſimè fingitur imperaſſe quatuor Æolis, ne ventos in Iudæam irruere permitterent, quouſque Dei ſerui forent ſignati.

D. Porrò, ſignati hi, de quibus eſt ſermo, non alij ſunt, quàm primitiui Chriſtiani; in quos Diuini Spiritus gratia largiter eſt effuſa. Horum maxima pars erant Iſraelitæ ſecundùm carnem; ſed non ſolùm illi, verùm etiam, qui ea Gentilitate eis adiecti erant. Omnes veriſſimè, ſed myſticè dicuntur eſſe Iſraelitæ; ex nouo ſcilicet Iſraele, & ex nouis Patriarchis, (id eſt Apoſtolis.) Et ſimiliter numerus ille duodecim milliũ ex tribubus ſingulis collectorum, eſt etiam myſticè ſumendus. Inter Patriarchas, primus refertur Iudas; quia Petrum repræſentat. Beniaminum verò, qui Ioannem refert, ipſiuſmet Ioannis Chriſtiana vrbanitas in vltimum reiecit locum. Leui omnino videtur eſſe Matthias, in Iudæ locum ſuffectus; & propterea omittitur Dan, qui Iudam ſuo nomine præferebat. Atque adeò Tribus Dan falſos Chriſtianos, & Iudæ ſectatores referre videtur.

E. Turba magna, quam dinumerare nemo poterat ex omnibus gentibus coacta, iidem illi ſunt, qui priùs dicti fuerant, centum quadraginta quatuor millia Iſraelitæ; primitiui videlicet Chriſtiani, non ex Iſraelitico ſolùm populo, ſed ex omnibus etiam gentibus ac nationibus conglobati. Qui ideò ſunt ſignati; quia ante thronum & in conſpectu Agni exiſtunt, ac proinde ab omni plaga ſecuri, eò quòd Dei tabernaculo flagellum appropinquare non poſſit. Stolæ albæ eorum gaudium mentis denotant; palmæ, victoriam.

F. Ingens ille clamor indicat affectum ſingularem, ac mentis deuotionem tribuentium Deo & Agno ſalutem propriam, & ab omni plaga immunitatem.

G. Angelorum hymnus Deo ſeptem laudes deferentium, confeſſio eſt pariter & admiratio ſeptem Diuinæ Prouidentiæ Spirituum myſticè elucentium in Chriſtianis eripiendis ab iis plagis, quæ in Iudæos perfidos immittendæ erant.

H. I. L. M. Ea omnia quæ ſenior Ioanni aſſeruerat de magna illius turbæ conuerſione, déque eorum omnium felicitate, oſtendunt, ſic eſſe ſcriptum à D. Luca in Apoſtolorum actibus.

CAPVT VIII.

De tempore, quo immiſſæ ſunt aduerſus Iudæos rebelles ſeptem plagæ: ac peculiariter de fame, peſte, & ignorantia.

TEXTVS.

1. *ET cùm aperuiſſet ſigillum ſeptimum, factum eſt ſilentium in cælo, quaſi media hora.*

2. *Et vidi ſeptem Angelos ſtantes in conſpectu Dei, & data ſunt illis ſeptem tubæ.*

3. *Et alius Angelus venit, & ſtetit ante altare, habens thuribulum aureum, & data ſunt illi incenſa multa, vt daret de orationibus Sanctorũ omniũ ſuper altare aureũ, quod eſt ante thronũ Dei.*

4. *Et aſcendit fumus incenſorum de orationibus Sanctorum de manu Angeli coram Deo.*

5. *Et accepit Angelus thuribulum, & impleuit illud de igne altaris; & miſit in terrã; & facta ſunt tonitrua, & voces, & fulgura, & terræ-motus magnus.*

6. *Et ſeptem Angeli, qui habebant ſeptem tubas, præparauerunt ſe vt tuba canerent.*

7. *Et primus Angelus tuba cecinit, & facta eſt grãdo, & ignis, mista*

PARAPHASIS CAPITIS OCTAVI.

A. RESignat Angelus ſigillum ſeptimum, quo aperto fit ſilentium in cælo per mediam ferè horam.

Septimi ſigilli reſignatio.

B. Videtque Ioannes ſeptem Angelos; quibus tubæ totidem datæ ſunt in manus.

C. Accedit interim diuerſus alius Angelus ad altare aureum, & in acerra, ſiue thuris nauicula accepit magnam thymiamatis copiam, quam in altaris igne adoleat.

D. Cuius odoris fumus afflatus aſcendit ad Deum.

E. Deinde implet Angelus acerram prunis altaris, eaſque mittit in terram. Quo facto tonitrua excitantur, voces, & fulgura; conſequiturq; ingens terræ-motus.

F. Tum demum ſeptem Angeli tubas perſonaturi attollunt. Quorum clangores ſingulos, ſingulæ noua calamitates ſubſequuntur: ſæuæ quidem omnes; pleræque tamen non omnem prorſus iram, ſed tertiam ſolùm illius partem, effundunt.

G. Clangit primus Angelus; & illico pluit in terram grandine, igne & ſanguine; comburiturque tertia pars arborum. Ex

Prima tuba

miſta in ſanguine, & miſſum eſt in terram, & tertia pars terræ cõbuſta eſt, & tertia pars arborum concremata eſt, & omne fœnum viride combuſtum eſt.

8. *Et ſecundus Angelus tuba cecinit, & tanquam mons magnus igne ardens miſſus eſt in mare, & facta eſt tertia pars maris, ſanguis.*

9. *Et mortua eſt tertia pars creaturæ eorum, quæ habebant animas in mari, & tertia pars nauium interiit.*

10. *Et tertius Angelus tuba cecinit, & cecidit de cælo ſtella magna ardens tanquam facula, & cecidit in tertiam partem fluminum, & in fontes aquarum.*

11. *Et nomen ſtellæ dicitur abſynthium, & facta eſt tertia pars aquarum in abſynthium, & multi hominum mortui ſunt de aquis, quia amaræ factæ ſunt.*

12. *Et quartus Angelus tuba cecinit; & percuſſa eſt tertia pars ſolis, & tertia pars lunæ, & tertia pars ſtellarum; ita vt obſcuraretur tertia pars eorũ; & diei nõ luceret pars tertia, & noctis ſimiliter.*

13. *Et vidi; & audiui vocem vnius aquilæ volantis per mediũ cæli, dicentis voce magna: Væ, væ, væ habitantibus in terra de ceteris vocibus trium Angelorum, qui erant tuba canturi.*

fœno autem & ſegetibus ea etiam ſunt exuſta, quæ adhuc in herba erant.

H. Clangit ſecundus Angelus, & tertia maris pars in ſanguinem conuertitur. Id quod prouenit ex igneo monte in ipſum mare deiecto. *Secunda tuba.*

I. Quo facto interiit tertia eorum hominum pars, qui in mari degebant; tertia item pars nauium perit.

K. Clangit tertius Angelus; & tertia fluminum ac fontium pars peſtifero veneno inficitur ab ſtella magna de cælo cadente. *Tertia tuba.*

L. Hinc fit, vt exitialium aquarum virus amariſſimè hominum plurimos enecet.

M. Clangit quartus Angelus: & viſa ſunt aſtra; nempe, ſol, luna, & ſtellæ tertiam ſuæ claritatis partem amiſiſſe. Vnde dies & noctes multò ſunt ſolito obſcuriores redditæ. *Quarta tuba.*

N. Poſthæc, antequam reliqui tres Angeli clangant, apparet aquila per medium volitans cælum; & voce magna ingeminans, Væ, væ, væ habitantibus in terra.

Interpretatio ſuperioris Paraphraſis.

A. Vt primùm ſeptimum aperitur ſigillum; declaratur, quàm ſeuerè punierit Deus Iudæos, qui Chriſtum excipere noluerunt. Ceterùm quoniam ſuam in obſtinatos Iudæos iram non effudit Deus, donec clariſſimũ perfectæ patientiæ exemplum primigenia Eccleſia præberet; ideo vt temporis circumſtantia notetur, fit in cælo ſilentium per dimidiam ferè horam. Quo ſymbolo per alluſionem ad Tobiæ ſuſtinentiam, innuitur perfectiſſima Chriſtianæ Eccleſiæ patientia; cuius maximam in primis geſſit Deus curam, ante Iudaici populi punitionem.

B. Prædictæ autem patientiæ obſeruationem ſubſequitur viſio ſeptem tubarum; quæ totidem ſunt Angelis datæ. Vbi notandum eſt, ſingulos Angelos perſonam gerere eorum Prophetarum, quibus plagæ ſingulæ in Iudæos immittendæ, ſunt præcipuè reuelatæ. In quibus ſeptem Angelis Diuinæ ſeueritatis miniſtris alluditur ad ſeptem Perſarum Regis cubicularios, (de quib Eſth. 1.10.) Quia verò ſeptem plagis erant mulctandi Iudæi; ideò tubæ ſeptem prædictis Angelis traduntur, id eſt, totidem Prophetiæ aduerſus Iudæos prænunciatæ, eò quòd Prophetæ antiqui, quo tempore plagæ erant effundendæ, viſi ſunt ſententiam aduerſus reos Diuina auctoritate pronunciare. Septe-

A narius autem plagarum huiuſmodi eſt Fames, Bellum, Peſtis, Ignorantia, Deſideria cordis, Iræ aduerſus Chriſtianos, Obduratio.

C. D. E. Dein plagarum, quæ inferendæ erant, demonſtrationem conſecuta eſt Chriſtianæ Eccleſiæ oratio feruens pro Iudæis, & diligẽtiſſimæ conuerſionis eorum cum ingenti fructu procuratio.

F. Quibus præmiſſis, Prophetæ deſcribuntur tubas attollere, plagarum ſententiam aduerſus rebelles prolaturi. Ad hæc, quòd plagæ ſingulæ non totam effundant iram; ſed pleræque tertiam ſolùm partem: hoc nihil eſt aliud, quàm Deum in pleriſque calamitatibus ſuæ memorem clementiæ; vt reliquos ad peccatorum deteſtationem, ac veram reſipiſcentiam adducat; multò pluribus pepercîſſe,
B quàm erant ij, in quos ſæuiebatur.

G. Primus Angelus perſonam eorum Prophetarum gerit, qui famis ſupplicium aduerſus Iudæos prædixerunt. Plagæ ergo primæ deſcriptio famem deſignat; quæ Iudæam peruaſit: non ſecùs, ac ſi de cælo dira grãdo, ſanguine & igne permiſta pluiſſet. *Prima plaga.*

H. Secunda eſt plaga belli, cuius incendio mare (id eſt Romanum Imperium) aduerſus Iudæos ſeſe cruentum exhibuit. *Secunda Plaga.*

I. Nec ſolùm plurimos eorum occidit; ſed multas etiam Iudææ vrbes euertit omnino.

Tertia plaga. K. Tertia eſt peſtilentiæ plaga, quæ praſſata in Iudæos eſt; perinde quaſi funeſti alicuius ſideris influxu, fluminum aquæ & fontium exitiali veneno fuiſſent infectæ.

L. Sic enim fiebat, vt plurimorum mors nihilo ſegnior & placidior eſſet, quàm ſi venenum mortiferum obbibiſſent.

Quarta plaga. M. Quarta eſt ignorãtiæ plaga. Quamuis enim Iudæis denegata ſit ea lux; quam ex creatoris operibus, ex Redemptoris, atque etiam ex Apoſtolorum, ex vera item eorum doctrina conſecuti fuêre: defuit tamen illis tertia claritatis pars; hoc eſt Spiritus ſancti illuſtratio; ſine qua præſtabilius aut tolerabilius taltem iis fuiſſet, ſi neque Deum, neque Chriſtum, neque Apoſtolos agnouiſſent.

N. Euangelica ſapientia, (cuius ſymbolum eſt aquila ſublimè volans & acutiſſimè cernens) docet Chriſtianos; tres eas, quæ ſuperſunt plagas, antecedentibus multò eſſe grauiores.

CAPVT IX.

De plaga concupiſcentiæ, ac de plaga iræ in Iudæos rebelles immiſſis.

TEXTVS.

1. *ET quintus Angelus tuba cecinit; & vidi ſtellam de cælo cecidiſſe in terram; & data eſt ei clauis putei abyſſi.*

2. *Et aperuit puteum abyſſi; & aſcendit fumus putei, ſicut fumus fornacis magnæ: & obſcuratus eſt ſol, & aër de fumo putei.*

3. *Et de fumo putei exierunt locuſtæ in terram; & data eſt illis poteſtas, ſicut habent poteſtatem ſcorpiones terræ.*

4. *Et præceptum eſt illis, ne læderent fœnum terræ; neque omne viride, neque omnem arborem; niſi tantùm homines, qui non habent ſignum Dei in frontibus ſuis.*

5. *Et datum eſt illis, ne occiderent eos; ſed vt cruciarẽt menſibus quinque: & cruciatus eorum, vt cruciatus ſcorpij, cùm percutit hominem.*

6. *Et in diebus illis quærent homines mortem, & non inuenient eam: & deſiderabunt mori, & fugiet mors ab eis.*

7. *Et ſimilitudines locuſtarum ſimiles equis paratis in prælium: & ſuper capita earum tanquam coronæ ſimiles auro; & facies earum tanquam facies hominum.*

8. *Et habebant capillos, ſicut capillos mulierum; & dentes earum, ſicut dentes leonum erant.*

9. *Et habebant loricas, ſicut loricas ferreas; & vox alarum earum ſicut vox curruum equorum multorum currentium in bellum.*

10. *Et habebãt caudas ſimiles ſcorpionũ; & aculei erant in caudis earum, & poteſtas earum nocere hominibus mẽſibus quinque.*

11. *Et habebant ſuper ſe regẽ Angelũ abyſſi; cui nomen Hebrai-*

PARAPHRASIS CAPITIS NONI.

Quinta tuba. A. CLangit quintus Angelus, & ſtella de cælo cadit; cui ſtellæ (mirum dictu) tradita eſt clauis, qua aperuit oſtiũ putei abyſſi. ſtatimque fumante puteo ſol penitus oculis ſubtrahitur; & nox ac tenebræ aëri offunduntur.

B. Caligo hæc immittit in terram nubes, ſeu potiùs diluuium locuſtarum aculeum in caudis habentium.

C. Quibus deſuper imperatum eſt; ne meſſes, aut arbores corroderent, ſed in ipſos tantùm homines irruerent, nempe in eos, quorum frontibus Dei ſignaculum non eſſet impreſſum.

D. Eos autem non quidem occiderent; ſed adeò vehementer cruciarent, vt mors ipſis in votis ſit. Durat verò hæc plaga quinque menſes; quemadmodum aqua in communi diluuio terram centum quinquaginta diebus inundauit.

E. Porrò iſtarum locuſtarum figura prodigioſa erat; ſunt enim cataphractis equitib. quodammodo ſimiles, & nihilominùs blandienti vultu & ornatu miſeros decipiunt mortales, nempe coronis fulgorem auri imitantibus; & (ſirenum inſtar) humana facie, comiſque fœmineis. re tamen ipſa ſunt hoſtes infeſtiſſimi; dentes enim habent leoninos; ex quorum impreſſione ater profluit ſanguis.

F. Iam earum loricæ non minùs duræ ſunt, quàm ſi ex ferro, aut chalybe eſſent conflatæ; & ſtridor, quem pennis excitant, fragorem curruum in bella ruentium imitatur.

G. Caudarum verò aculei ſentiuntur eſſe ſimiles ſcorpionum tenui fiſtula perforati, qua venenum effundunt.

H. Et quamuis verè dixerit Salomon, *Regem locuſta non habet*. Hæc tamen portentoſa monſtra Regem habent, cui mili-

cè Abaddon, Græcè autem Apollyon; Latinè habens nomen, Exterminans.

12. *Væ vnum abiit; & ecce veniunt adhuc duo væ poſt hæc.*

13. *Et ſextus Angelus tuba cecinit: & audiui vocem vnam, ex quatuor cornibus altaris aurei, quod eſt ante oculos Dei;*

14. *Dicentem ſexto Angelo, qui habebat tubam: Solue quatuor Angelos, qui alligati ſunt in flumine magno Euphrate.*

15. *Et ſoluti ſunt quatuor Angeli, qui parati erant in horam, & diem, & menſem, & annum: vt occiderent tertiam partem hominum.*

16. *Et numerus equeſtris exercitus vicies millies dena millia; & audiui numerum eorum.*

17. *Et ita vidi equos in viſione; & qui ſedebant ſuper eos, habebant loricas igneas, & hyacinthinas, & ſulphureas; & capita equorum erant tanquam capita leonum; & de ore eorum procedit ignis, & fumus, & ſulphur.*

18. *Et ab his tribus plagis occiſa eſt tertia pars hominum: de igne, & de fumo, & ſulphure, quæ procedebant de ore ipſorum.*

19. *Poteſtas enim equorum in ore eorum eſt, & in caudis eorum; nam caudæ eorum ſimiles ſerpentibus, habentes capita, & in his nocent.*

20. *Et ceteri homines, qui non ſunt occiſi in his plagis: neque pœnitentiam egerunt de operibus manuum ſuarum, vt non adorarent dæmonia, & ſimulacra aurea, & argentea, & ærea, & lapidea, & lignea, quæ neque videre poſſũt, neque audire, neque ambulare.*

21. *Et non egerunt pœnitentiam ab homicidiis ſuis, neque à veneficiis ſuis, neque à fornicatiotione ſua, neque à furtis ſuis.*

tant; nempe, malum quemdam Angelum, qui ex abyſſi puteo vnà cum ipſis locuſtis erupit. Huic Angelo nomen eſt Apollyon, propter ingentem, quam edit, ſtragem.

Sexta tuba.

I. Finito quinti Angeli clangore, protinus ſextus clangit; auditúrque vox altaris aurei, vltionem poſtulantis: vox inquam ex quatuor ipſius altaris angulis prodiens.

L. Sextus ergo Angelus reſoluit ſtatim vincula malorum quatuor Angelorum, qui in magno flumine Euphrate (qui mediã interfluit Babyloniam) ligati; ſemper tamen parati erant, vt cùm primùm dimitterentur, horribili exercitu Iudæam inuaderent, & tertiam Indæorum partem trucidarent.

M. Vt ergo quatuor illi Angeli vinculis expediti ſunt, Iudæam inuaſit equeſtris exercitus; cuius equitatus ducentorum millionum numerum implebat.

N. Erántque omnes loricati; loricæ tamen ex veſte hyacinthina, igne & ſulphure erant inflammatæ. Equorum capita capitibus leonum erant ſimilia; atque ora ignem, fumum & ſulphur ſpirabant, ſeu potiùs euomebant.

O. Quo igne, fumo ac ſulphure occiſa eſt tertia Iudæorum pars.

P. Equis inſuper erant pro caudis ſerpentes; quorum morſibus ſcelerati ſæuiſſimè cruciabantur.

Q. Nihilominùs tamen ſextæ huius plagæ ſeueritas ſatis non fuit, vt ceteri Iudæi, qui à prædicti exercitus vaſtatione ſuperſtites euaſerant, ad Deum ſupplices conuerterentur, & à ſuis flagitiis reſipiſcerent. Sed perſtiterunt adhuc in Dæmonum, ſiue idolorum cultura, adorantes ſimulacra aurea, argentea, & ærea, lapidea item ac lignea.

R. Similiter etiam remanſerunt in homicidiis, veneficiis, fornicatione, & furtis.

Interpretatio ſuperioris Paraphraſis.

Quinta plaga.

A. Quinta eſt concupiſcentiæ plaga, qua Deus obſtinatos perculit Iudæos; permittendo ſcilicet, vt lex ipſa per Moyſen tradita, illos, tanquam ſtella de cælo ruens, opprimeret. Atque ita aduerſus Iudæos manifeſta fieret iuſti iudicij abyſſus. Ex ea enim abyſſo, quaſi ex patenti puteo, per occaſionem legis, fornacis magnæ fumus ſeſe extulit; id eſt, errorum & perturbationum nebula; quæ non ſolùm miſeri ſapientiæ ſolem ex oculis eriperet, ſed tenebras etiam denſiſſimas offunderet.

A

B. Quibus ex tenebris deſideria cordis cateruatim numeroſo agmine prodiêre; atque iſthæc cordis deſideria in locuſtis, ventroſo animali, eleganter figurantur; eo quòd inſaturabilia ſint, & vix vnquam ceſſent intima viſcera erodere; & morſibus animum carpere & vellicare. Sed habent prætereà aculeum in cauda; quia doloris ſtimulum animo infixum relinquunt: id eſt, curas, metus, & acerbos conſcientiæ morſus & cruciamenta.

C. A caudæ tamen ictu atq; à morſu illi omnes ſunt tuti; qui Diuino ſpiritu ſignati, imitationem Chriſti profitentur; in ceteros ſine diſcrimine ſæuiunt locuſtæ.

D. Neque tamen eos interimunt; ſed lento cruciatu, peracri tamen, adeò torquent, vt mortis votum ſit eis frequentiſſimum. Ita fit vt cruciatus huiuſmodi eò ſit vehementior, quò prolixior; neque vllus ſupererit tam grauis ſupplicij finis, quouſque Deus ſuum dignetur Spiritum emittere, qui horrendam hanc plagam à miſeris auertat Iudæis; vt olim communem diluuij calamitatem, qua tellus obruta erat, zephyrus à Deo miſſus leniter ſpirando propulit.

E. Has autem locuſtas nemo putet beſtiolas eſſe, quæ vinci facilè poſſint; valdè enim difficilis eſt de illis victoria. Non ſecùs, ac ſi aduerſus cataphractos equites bellum geratur. Difficultatem augent fallacia atque pellacia: hæc enim monſtra ſirenes ſunt, quæ fucato vultu atque pigmentis oblito, obiectáque oculis titillantis voluptatis ſpecie pleroſque pelliciunt. Deinde primoſculi prætextu leoninos imprimunt dentes; quibus lacerantur animi, & atro inficiuntur veneno.

F. Et tunc quidem ſi locuſtas ſeuire incipientes confodere aggrediatur; experietur miſer animus, earum loricas eſſe chalybeas; & validioribus adhuc viribus ad proſternẽdas beſtiolas opus eſſe. Atque illæ numero & audacia auctæ in hominem inuolant; & importuno ſtridore ita eius aures opplent, nullum vt conſiliis ſalubribus, aut præceptis locum relinquant.

G. Ac demum ſcorpionum aculeis animum ſæuiſſimè cruciant; quia concupiſcentia *in nouiſſimo mordebit vt coluber*, & extrema voluptatis dolor amariſſimus occupat.

H. Deniq; deſideriorum ſeu locuſtarum agmina Dæmoni, (ſiue inordinato ſui ipſius amori) militant: Deo id meritiſſimè permittente in grauius rebellium & obſtinatorum ſupplicium. Quanta verò ſit ſtrages, quam Dæmon, (ſiue inordinatus ſuimet amor) in hominũ animis per cordis deſideria faciant, id ex nomine Exterminatoris, & ex alluſione ad ſepulchra concupiſcentiæ, facile intellectu eſt.

Sexta plaga.

I. Sexta eſt irarum plaga, quam violata religio in vltionem de Iudæis ſumendam implorat. Quia concupiſcentia ſua abſtracti & illecti creaturæ potiùs, quàm ipſi creatori morem turpiter geſſerunt. Et quia ſcelus hoc ſuis deſideriis obſequendi commune ferè fuit vniuerſo Iudæorum populo; ideo religionis altare omni ex parte conclamat, vniuerſalem de iis vindictam poſtulans.

A L. Quam autem vindictam altare poſtulat, ea eſt, vt quatuor mali Angeli ſoluantur; nẽpe Amor vitæ, Amor pecuniæ, Amor honoris, & Amor proprij iudicij; ſcilicet vt iras in Iudæos immittant: erant enim velut impediti hi amores, ſiue ſopiti potiùs, & conniuentes interim; dum res humanæ ad eorum voluntatem fluere videbantur. Sextus tamen Angelus non aliter eos dicitur ſoluere, niſi quatenus ſententiam de illis ſoluendis pronunciat. Deinde, quòd in flumine Euphrate quatuor illi Angeli fuiſſe alligati finguntur, nihil aliud denotat, niſi irarum exercitum, qui erat impetum in Iudæos facturus, eſſe quodammodo Babylonium, id B eſt, valde infenſum & hoſtilem.

Illos autem quatuor Angelos, quamuis ſint cõpedibus irretiti, ſemper tamen eſſe paratos; ſignificat Chriſti inimicos ab eo exercitu nunquam eſſe ſecuros. Tertiam verò hominum partem ab irarum exercitu periiſſe, non exaggeratio eſt, ſed veritas certiſſima.

M. Ducentorum millionum numerus indicat, infinitas eſſe irarum affectiones. Iam quòd iræ tanquam equites inducantur, ad earum prætextum eleganter conducit.

N. Loricæ deſignant rationes eas, quibus ſe ab C ira excuſare, & à culpa eximere conatur, ridiculas omnino, ac meras eſſe nugas; nec aliud continentes, niſi iram ipſiſſimam, arrogantiam, & grauioris indignationis atque furoris fomitem. Mira equorũ figura ad ipſius iræ magnitudinem referenda eſt. Fingitúrque aptiſſimè ab huiuſmodi monſtris leones ferocitate ſuperari: ab iiſdem euomi ignem, (id eſt furorem.) Quin fumus, (id eſt perturbationum nebula) adiungitur, ſulphurque adiicitur; quia dictis ac factis, incredibili celeritate, furoris flamma augetur; ita vt eam extinguere ſit valdè difficile.

O. Ab hoc irarum igne, fumo, ac ſulphure plurimi Iudæorum miſerè interierunt.

P. Ad hæc; equorum caudæ meritò ſerpentibus comparantur, propter conſcientię morſum, deſpe- D rationem, & anxietatem; quæ omnia ira in eorum animis relinquit; quos ipſa in indignationem ac furorem vertit.

Q. Iudæorũ idololatria myſticè hîc accipienda eſt, ſicut ſæpe alibi. Aurea, argentea, & ærea ſimulacra, pecuniam denotant à Iudæis ipſis quodammodo adoratam. At ſimulacra lapidea atq; lignea domos eorum ac poſſeſſiones innuunt.

R. Homicidia ad Chriſti & Chriſtianorum neces referuntur. Veneficia ad doctrinæ peſtiferæ ſuggeſtiones, Fornicatio ad inordinatum creaturarum amorem, Furta denique ad fœnora & vſuras.

CAPVT X.

De arcano Dei conſilio diminutionis Iſraëlis ad diuitias Gentium.

TEXTVS.	PARAPHRASIS CAPITIS DECIMI.
1. *ET vidi alium Angelum fortem deſcendentem de cælo amictum nube; & iris in capite eius; & facies eius erat vt ſol, & pedes eius tanquã colũnæ ignis.*	A. VIDI præterea Angelum grandem & fortem, veluti gigantem, de cælo deſcendere; veſtitum nube, & iride coronatum: cuius facies veluti ſol ex ſe ſplendorem emittebat: & crura illius, (quæ magnitudine & fortitudine columnas quodammodò referebant) erant ex chalcolibano ardente.
2. *Et habebat in manu ſua libellum apertum. Et poſuit pedem ſuum dextrum ſuper mare; ſiniſtrum autem ſuper terram.*	B. Afferebat hic Angelus in manu apertum libellum exiguum; & pedem dextrum in mari poſuit, ſiniſtrum in terra: ſpecie quidem volentis à terra ad mare tranſire, & ignitis pedibus ipſas maris vndas inflammare. Pes autem, quem in mari fixit, non aquis mergebatur: ſed in iis, tanquam in ſolido pauimento, conſiſtebat.

3. Et clamauit voce magna, quemadmodum cùm leo rugit. Et cùm clamaſſet, locuta ſunt ſeptem tonitrua voces ſuas.

4. Et cùm locuta fuiſſent ſeptem tonitrua voces ſuas, ego ſcripturus eram: & audiui vocem de cælo dicentem mihi: Signa quæ locuta ſunt ſeptem tonitrua, & noli ea ſcribere.

5. Et Angelus, quem vidi ſtantem ſuper mare & ſuper terram, leuauit manũ ſuam ad cælũ.

6. Et iurauit per viuentem in ſæcula ſæculorum: qui creauit cælum, & ea quæ in eo ſunt; & terram, & ea quæ in ea ſunt; & mare, & ea quæ in eo ſunt: quia tempus non erit ampliùs.

7. Sed in diebus vocis ſeptimi Angeli, cùm cœperit tuba canere, conſummabitur myſterium Dei; ſicut euangelizauit per ſeruos ſuos prophetas.

8. Et audiui vocem de cælo iterum loquentem mecum, & dicentem: Vade, & accipe librum apertum de manu Angeli ſtantis ſuper mare, & ſuper terram.

9. Et abij ad Angelum, dicens ei; vt daret mihi librum. Et dixit mihi: Accipe librum, & deuora illum; & faciet amaricari ventrem tuum; ſed in ore tuo erit dulce, tanquam mel.

10. Et accepi librum de manu Angeli, & deuoraui illum; & erat in ore meo tanquam mel dulce; & cùm deuoraſſem eum, amaricatus eſt venter meus.

11. Et dixit mihi: Oportet te iterum prophetare gentibus & populis & linguis & regibus multis.

C. Et magnum edidit clamorem leonis inſtar rugientis: cuius vocem ingentem conſecutæ ſunt ſeptem tonitruorum voces, quæ Pſal.28. referuntur.

D. Cùm autem percepiſſem ipſe diſtinctè ſeptem illas tonitruorum voces; volui, quod perceperam, ſcribere; è cælo tamen mihi imperatum eſt, vt rem totam ſigillo obſignatam, ſicuti & antea erat, atque adeò intactam relinquerem.

E. Porrò prædictus Angelus manum alteram in cælum ſuſtulit.

F. Et iurauit per Deum, qui in æternum viuit; quique cælum, terram, mare, & quæ eorum ambitu coërcentur, ſolus condidit; expectationis non ampliùs fore tempus; ſed finiendum tandem eſſe: vbi primùm ſeptimus Angelus tuba caneret; quo etiam tempore Dei fore myſterium conſummandum, ſicut fuerat à Prophetis prædictum.

G. Dehinc mihi de cælo præceptum eſt, vt à prædicto Angelo apertum illum libellum, quem manu geſtabat, acciperem.

H. Acceſſi ergo ad eum, ac petij: tunc ille dextram porrigens, Accipe (inquit) libellum, illúmq; deuora: quod cùm feciſſem, ſenſi libellum in ore quidem mihi tanquam mel dulcuiſſe; eam tamen dulcedinem ſubſecutus eſt amariſſimus viſcerum dolor.

I. Admonitúſque ab Angelo ſum, denuo mihi Gentibus, populis, linguis & regibus multis prophetandum eſſe.

Interpretatio ſuperioris Paraphraſis.

A. Angelus fortis Chriſtum figurat in Apoſtolica prædicatione admirabilem; & Iudæos derelinquere, atque ad Gentes ſe transferre parantem: nubes prædicationem; Iris, pacem: Solis ſplendor, lucem Euangelij, & mundi illuſtrationẽ adſtruunt. At ardentes pedes conſtantiam prædicatorum denotant, & mirabile inflammandi homines ſtudiũ.

B. Exiguus ille libellus Verbum illud abbreuiatum indicat, de quo Iſaias c.10.23. Hoc eſt diminutionem Iudaici populi, quæ futura erat diuitiæ Gentium. Pes ſiniſter ſuper terram poſitus paucorum ex Iudæis conuerſionem deſignat. Pes autem dexter qui in mari nititur, felicem Gentilitatis vniuerſæ fidem & inflammationem.

C. Clamor Angeli, exultationem Chriſti & Apoſtolorum oſtendit, ad capiendam ex Gentibus
A prædam; nec non ipſammet eorundem prædicationem. Septem verò tonitruorum voces effectum ſignificant, qui Apoſtolicam ad Gentes prædicationem fuerat conſecuturus; nempe, victoria de vniuerſis Gentibus parta. Is enim eſt ſenſus Pſ.28. vbi de ſeptem tonitruis agitur.

D. Ioannes autem illius Pſalmi intelligentiâ tantopere delectatus fuit; vt eam protinus litteris mandare voluerit. Sed prohibitus de cælo fuit, propterea quòd expediret, rem illam eo tempore non euulgari.

E. F. Iuramentum Angeli denotat id, quod
B ipſe iurat, fuiſſe olim à Deo teſtificatum; tempus ſcilicet eſſe aliquando venturum; cùm ſuccidenda eſſet ficus, neque ampliùs ex ea fructus expectandus. Nec aliud hîc ſignificatur myſterio Dei,

niſi Iudaici populi reprobatio,& gentilicij electio A quondam à Prophetis prænunciata; nondum tamen ſatis intellecta,quouſque re ipſa Deus id myſterium Eccleſiæ reuelauit.

G. H. Dulcedo libri in ore indicat ſuauiſſimam fuiſſe Apoſtolis ſupradicti myſterij notationem. Viſcerum autem amaritudo innuit dolorem illum continuum atque triſtitiam magnam,de qua Paulus ad Rom.cap.9.1.& 2.

I. Quod Ioanni dicitur,*Oportet te iterum prophetare*,ad ſecundam Apocalypſeos partem referédum eſt. Prima enim eſt veluti prophetia ad Iudæos; ſecunda verò prophetia ad Gentes.

CAPVT XI.

De doctrina & ſanctitate ſeruorum Chriſti; quibus illi de perfida Ieroſolyma triumpharunt, ſubiecta fidei Chriſti decima eorum parte,& reliquis obduratis.

TEXTVS.

1. *ET datus eſt mihi calamus ſimilis virgæ; & dictum eſt mihi; Surge, & metire templum Dei,& altare, & adorantes in eo.*

2. *Atrium autem quod eſt foris templum,eiice foras, & ne metiaris illud: quoniam datum eſt Gentibus, & ciuitatem ſanctã calcabunt menſibus quadraginta duobus.*

3. *Et dabo duobus teſtibus meis;& prophetabũt diebus mille ducentis ſexaginta,amicti ſaccis.*

4. *Hi ſunt duæ oliuæ, & duo candelabra in conſpectu Domini terræ ſtantes.*

5. *Et ſi quis voluerit eos nocere; ignis exiet de ore eorũ,& deuorabit inimicos eorũ:& ſi quis voluerit eos lædere,ſic oportet eũ occidi.*

6. *Hi habent poteſtatem claudendi cælum,ne pluat diebus Prophetiæ ipſorum:& poteſtatem habent ſuper aquas conuertendi eas in ſanguinem; & percutere terrã omni plaga,quotieſcũq; voluerint.*

7. *Et cùm finierint teſtimonium ſuum, beſtia,quæ aſcendit de abyſſo,faciet aduerſum eos bellum,& vincet illos, & occidet eos.*

8. *Et corpora eorum iacebunt in plateis ciuitatis magnæ, quæ vocatur ſpiritualiter Sodoma, & Ægyptus,vbi & Dominus eorum crucifixus eſt.*

9. *Et videbunt de tribubus,& populis, & linguis, & gentibus corpora eorum per tres dies & dimidium:& corpora eorum non ſinent poni in monumentis.*

10. *Et inhabitantes terram gaudebunt ſuper illos; & iucundabuntur;& munera mittent inuicem.*

PARAPHRASIS CAPITIS VNDECIMI.

A. FOrtis ille Angelus, quem paulò antè deſcripſi, menſorium dedit mihi calamum illius menſuræ, quam deſcribit Ezechiel(iuſta ſcilicet antiquæ ſtaturæ humanæ menſura) qui tamen calamus virgæ percuſſoriæ ſpeciem præferebat,dictũmque eſt mihi,vt eo calamo templum Dei, altare holocauſti, atque homines Deum in ipſo templo adorantes metirer.

B. Auditúmque eſt,vt metiri contemnerem atrium illud,quod ſitum erat extra murum,diuidentem ſanctuarium,& vulgi locum: quòd hoc atrium à Gentibus erat conculcandum, menſibus quadraginta duobus;& reliqua ſimiliter ciuitas, excepto Dei templo.

C. Subiicit Angelus ille fortis, daturum ſe os & ſapientiam duobus ſuis teſtibus (quo nomine Eliam & Moſem, Dominicæ transfigurationis teſtes, videbatur adumbrare) atque eos ſaccis amictos,Ieroſolymæ,diebus mille ducentis ſexaginta,hoc eſt, quadraginta duobus illis menſibus,prædicaturos.

D. De quibus ſubinde teſtibus ſic loquitur; Hi ſunt duæ oliuæ à Zacharia deſcriptæ,& duo candelabra.

E. Si quis autem illis obeſſe tentatit, expediens erit, eundem illo flagrare igne atque conſumi,qui de ipſorum ore procedit, & potis eſt inimicos deuorare.

F. His adiunxit: eiſdem teſtibus eſſe poteſtatem claudendi cælum,ne tribus illis annis cum dimidio pluat,(quod ad Eliam videtur ſpectare.) Eſſe inſuper poteſtatem conuertendi aquas in ſanguinem, & terram Ægyptiacis plagis percutiendi: quod Moſem non obſcurè adumbrat.

G. Adhæc:Poſtquam clariſſimum de Chriſto reddiderint teſtimonium,occidendos eos fore à beſtia,quæ de abyſſi puteo aſcendit,id eſt,à locuſtis illis,de quibus cap.9.

H. Occiſorum autem teſtium corpora Ieroſolymæ per dies tres & dimidium humi proſtrata conſpicienda eſſe; non permittentibus aduerſariis ea in monumentis deponi.

I. Sed potiùs de duorum Chriſti teſtium interitu triumphantibus,& iucundiſſimam celebritatem agitantibus,eo quòd hi duo Prophetæ eos,qui terram incolunt,cruciauerint.

uicem. Quoniam hi duo Prophetæ cruciauerunt eos, qui habitabant ſuper terram.

11. *Et poſt dies tres & dimidium, ſpiritus vitæ à Deo intrauit in eos; & ſteterunt ſuper pedes ſuos; & timor magnus cecidit ſuper eos, qui viderunt eos.*

12. *Et audierunt vocem magnam de cælo dicentem eis: Aſcẽdite huc. Et aſcenderunt in cælum in nube; & viderunt illos inimici eorum.*

13. *Et in illa hora factus eſt terra-motus magnus; & decima pars ciuitatis cecidit; & occiſa ſunt in terra-motu nomina hominum ſeptem millia; & reliqui in timorem ſunt miſſi; & dederunt gloriam Deo cæli.*

14. *Væ ſecundum abiit, & ecce væ tertium veniet citò.*

15. *Et ſeptimus Angelus tuba cecinit: & factæ ſunt voces magnæ in cælo dicentes: Factum eſt regnum huius mundi Domini Dei noſtri, & Chriſti eius; & regnabit in ſæcula ſæculorũ, Amen.*

16. *Et vigintiquatuor ſeniores, qui in conſpectu Dei ſedent in ſedibus ſuis, ceciderunt in facies ſuas, & adorauerũt Deũ, dicẽtes.*

17. *Gratias agimus tibi Domine Deus omnipotens; qui es, & qui eras, & qui venturus es; quia accepiſti virtutem tuam magnã, & regnaſti.*

18. *Et iratæ ſunt Gentes; & aduenit ira tua, & tempus mortuorum iudicari, & reddere mercedẽ ſeruis tuis Prophetis, & ſanctis, & timentibus nomen tuum, puſillis, & magnis; & exterminandi eos, qui corruperũt terram.*

19. *Et apertum eſt templum Dei in cælo: & viſa eſt arca teſtamenti eius in templo eius, & facta ſunt fulgura, & voces, & terræ-motus, & grando magna.*

K. Exactis tamen tribus diebus atque dimidio, in aduerſariorum ſuorum oculis ſurrecturos illos eſſe glorioſos; & nube euectos in cælum aſcenſuros.

L. Quo tempore decimam Ieroſolymæ partem ingenti terræmotu eſſe caſuram; & ſeptem nobilium hominum millia occidendos fore. Reliquos verò Ieroſolymæ habitatores timore concuſſos, ſuum ſcelus ac flagitium confeſſuros, Deúmque hac ratione glorificaturos. Atque hactenus de plaga ſexta.

M. Clangit tandem ſeptimus Angelus; & audiuntur voces in cælo dicentes, aduenisſe iam tempus à ſacris quondam Vatibus prænunciatum; in quo Deus optimus maximus, & eius Chriſtus regnum erant in mundo, firmámque ſedem per ſæcula habituri. *Septima tuba.*

N. Hanc ob rem vigintiquatuor ſeniores ſupplicitet atque demiſsè Deo gratias agunt.

O. Subditur, Gentium iram aduerſus Dei regnum nihil omnino profuturam: quin potiùs illam, ab ira Dei nouiſſima, eſſe abſumendam: futurum enim, vt mortui reuocentur ad vitam; Deus ſuũ iudicium conſpicuum ac manifeſtum reddat; omnibus Chriſti ſeruis copioſam referat mercedem; ac terræ demum corruptores deſtruantur.

P. Denique apertum eſt Dei templum in cælo; & viſa teſtamenti arca, quæ in Iudaico quondam fuerat templo, in cæleſte templum tranſlata. Quo tempore eduntur fulgura, voces, terræ-motus & grando magna.

Interpretatio ſuperioris Paraphraſis.

A. Calamus ſimilis virgæ, eſt menſura laborum A & aduerſitatum ad Chriſti imitationem. Qui calamus tunc datus eſt Ioanni; quando experimento magni incrementi ſpiritualis, quod ipſe ex rerum aduerſarum tolerantia percipiebat, edoctus maximè eſt, ad excellentis ſanctitatis perfectionem, quò Chriſtiana accerſebatur Eccleſia, non ſolùm nihil officere perſecutiones, ſed plurimùm etiam conferre. Atque hoc fuit metiri templum, altare, ipſóſque adorantes.

B. Atrium autem, quod extra templum erat, denotat externa bona, quæ fidelibus, & infidelibus communia ſunt; quæ bona tempore perſecutionis ſunt omnino à fidelibus contemnenda. Futurum porrò erat, vt Iudaica perſecutio aduerſus ſpiritalem Ieroſolymam, id eſt aduerſus Chriſti Eccleſiam non minùs inualeſceret, quàm Antiochi quondam perſecutio aduerſus fideles Iudæos fuit roborata. Verùm vt perſecutionem Antiochi, poſt tres annos & dimidiatũ, pax fuit atque lætitia conſecuta;

conſecuta, ſic breui Chriſtianam Eccleſiam fore à Iudæorum rebellium oppreſſione liberandam.

C. Duo illi teſtes, qui in ea perſecutione egregiam Chriſto operam ſtrenuámque nauarunt, ſunt myſticus Elias, ac myſticus Moyſes. hoc eſt, diſcipulorum Chriſti DOCTRINA & SANCTITAS.

D. His enim duobus teſtibus mirificè conueniunt ſymbola duplicis oliuę id eſt, duorum Cherubinorum, & duplicis candelabri

E. Ex quorum teſtium ore ſub illius perſecutionis tempus diuinus exibat ignis; qui potis erat eorum inimicos accendere & inflammare; eodemque igne incendi atque conſumi, inimicis Euangelij maximè expedit.

F. Contrà verò nihil iiſdem inimicis calamitoſius, quàm vt duo illi Prophetæ à Chriſtianæ veritatis prædicatione diſcedant; hoc enim eſſet cælum claudere, ne pluat. Licèt autem Chriſti teſtes prædicatione ſua hoſtes Euangelij plagis Ægyptiacis ſpiritualiter percellant; hæc tamen percuſſio ad animarum conuerſionem ordinatur.

G. H. I. Ex Iudæorum concupiſcentiis ortum eſt peracre bellum in ea perſecutione aduerſus doctrinam & ſanctitatem Euangelicam geſtum. Quo tandem factum eſt; vt, multis Chriſti ſeruis occiſis, proſternerentur in terra doctrina & ſanctitas; & aliquando in Ieroſolymæ perfidæ plateis afflictæ iacêrent; de earumque morte & contumelia Iudæi rebelles, tāquā victores gloriarētur.

K. Breui tamen eorum gloria atque triumphus in luctum & ſtuporem conuerſa ſunt. Viderunt enim Euangelicam doctrinam & ſanctitatem, quæ proſtratæ iacebant, Dei virtute reſurgere glorioſas; & per Euangelicæ prædicationis nubem ad cælum euehi.

L. Terræmotus, commutationem rerum deſignat. Ruina decimæ partis Ieroſolymæ, conuerſionem partis decimæ ab Iſaia prædictam; in qua A etiam conuerſione ſunt occiſa illa ſeptem millia, quorum meminit Paulus. Cæteri verò Iudęi, quantumuis obſtinati, ſaltem timore perculſi confeſſi ſunt, ſe eſſe peccatores; atque ea certè ratione Deo dederunt gloriam.

Plaga ſeptima.

M. Septimus Angelus gerit eorum Prophetarum perſonam, quibus Iudæorum obduratio & reprobatio fuit reuelata. Pronūciata autem Diuinæ ſeueritatis ſententia, agnoſcit cęlum, id eſt Chriſtiana Eccleſia, aduentare iam tempus; cùm, B repulſis ac reprobatis Iudęis, Gentes omnes ad Chriſti Eccleſiam traducantur; atque adeò regna mundi ſubiiciantur Deo.

N. De hac Gentium vocatione Chriſtiani ſacerdotes mirificè exultant, & in gratiarum actionem ſacrificium Euchariſtiæ Deo deuotiſſimè offerunt.

O. Qui licèt rideant, Gentium populos initio aduerſus Euangelium exardeſcere; non dubitant C tamen, quin per nouiſſimam Dei iram & vindictam myſticam ſint Euangelio ſubiiciēdi. Quippe certò ſciunt, appropinquare iam tempus, in quo mortui myſticè reſurgant; id eſt, cùm Gentibus Diuinus effundatur Spiritus liberaliſſimè; nec non appropinquare pariter iudicium mundi, de quo locutus fuit Chriſtus Ioan. 12. Cernunt etiam ob Gentium conuerſionem iis, qui Chriſti gloriam optabant ac procurabant, lætiſſimam ſui deſiderij, & impenſæ operæ mercedem eſſe reddendam. Denique D non procul abeſſe, quin Dij Gentium, qui terram corruperant, omnino exterminentur.

P. Has verò Gentium diuitias cum Iudæorum diminutione eſſe coniunctas & copulatas, indicat tranſlatio arcæ teſtamenti in cælum; id eſt, Iudaici populi reprobatio & miſeranda admodum induratio: quam deſignat grando magna eo ipſo tempore decidens, quo cælum fulgurabat atque tonabat, & tellus tremore concutiebatur.

CAPVT XII.

De tranſitu Eccleſiæ ad Gentilitatem, ac de Eccleſiæ Romanæ fundatione, quæ iram Diaboli ſupra modum inflammauit.

TEXTVS.	PARAPHRASIS.
1 *ET ſignum magnum apparuit in cælo: Mulier amicta ſole, & luna ſub pedibus eius; & in capite eius corona ſtellarum duodecim.*	A. GRandinis ſupradictæ viſionem conſecuta eſt res valde mirabilis: nempe ſignum ſtupendi cuiuſdam myſterij, Mulier videlicet ſole amicta, lunæ claritati innixa, & ſtellis duodecim redimîta.
2. *Et in vtero habens clamabat parturiens: & cruciabatur, vt pariat.*	B. Erat autem non ſolùm prægnans, ſed etiam parturiens; atque adeò clamans, & grauiſſimas patiens anguſtias.
3. *Et viſum eſt aliud ſignum in cælo, & ecce draco magnus rufus, habens capita ſeptem, & cornua decem; & in capitibus eius diademata ſeptem.*	C. E regione huius mulieris (res mira) viſebatur etiam in cælo draco magnus & rufus, ſeptemplici capite horrendus, & decem cornibus armatus; geſtabatque in ſingulis capitibus coronas ſingulas.
4. *Et cauda eius trahebat tertiam partem ſtellarum cæli: & miſit eas in terram, & draco ſtetit ante mulierem, quæ erat paritura: vt cùm peperiſſet, filium eius deuoraret.*	D. Porrò caudæ ictibus ac verberibus tertiam ſtellarum partem è cælo deiecit in terram: & ore hians minabatur mulieris fœtui; ſperans eum à ſe deuorandum, ſimul ac prodiret in lucem.
5. *Et peperit filium maſculū, qui recturus erat omnes Gētes in vir-*	E. Sed mulier maſculum peperit filium; cui totius orbis imperium, nationum omnium ſubiugatio, atque adeò ferrea Chriſti

in virga ferrea,& raptus eſt filius eius ad Deum, & ad thronum eius.

6. *Et mulier fugit in ſolitudinem; vbi habebat locum paratum à Deo,vt ibi paſcant eam diebus mille ducentis ſexaginta.*

7. *Et factum eſt prælium magnum in cælo; Michael & Angeli eius præliabantur cum dracone; & draco pugnabat & Angeli eius.*

8. *Et non valuerunt, neque locus inuentus eſt eorum ampliùs in cælo.*

9. *Et proiectus eſt draco ille magnus,ſerpens antiquus, qui vocatur diabolus, & Satanas;qui ſeducit vniuerſum orbem; & proiectus eſt in terram, & Angeli eius cum illo miſſi ſunt.*

10. *Et audiui vocem magnam in cælo dicentem: Nunc facta eſt ſalus,& virtus, & regnum Dei noſtri,& poteſtas Chriſti eius: quia proiectus eſt accuſator fratrũ noſtrorum,qui accuſabat illos ante conſpectum Dei noſtri die ac nocte.*

11. *Et ipſi vicerunt eum propter ſanguinem Agni, & propter verbum teſtimonij ſui; & non dilexerunt animas ſuas vſque ad mortem.*

12. *Propterea lætamini cæli, & qui habitatis in eis.Væ terræ & mari: quia deſcendit diabolus ad vos, habens iram magnam ſciens, quòd modicum tempus habet.*

13. *Et poſtquàm vidit draco, quòd proiectus eſſet in terram:perſecutus eſt mulierem, quæ peperit maſculum.*

14. *Et datæ ſunt mulieri alæ duæ aquilæ magnæ, vt volaret in deſertum in locum ſuum; vbi alitur per tempus,& tempora, & dimidium temporis à facie ſerpentis.*

15. *Et miſit ſerpens ex ore ſuo poſt mulierem aquam tanquam flumen:vt eam faceret trahi à flumine.*

16. *Et adiuuit terra mulierem: & aperuit terra os ſuum, & abſorbuit flumen,quod miſit draco de ore ſuo.*

17. *Et iratus eſt draco in mulierem: & abiit facere prælium cũ reliquis de ſemine eius:qui cu-*

ſtodiunt

Chriſti virga deſtinata erant. Nec valuit eum draco devorare: quia raptus eſt infans ad eum thronum,quem in ſanctis Sanctorum habet Deus.

F. Mulier verò ſibi fugâ conſulens in deſertum ſe proripuit; vbi tres annos cum dimidio commorata eſt. Quo tempore nunquam illi defuit aut refugij locus,aut cibus à Deo ſibi paratus.

G. Muliere ergo in deſertum commigrante; ecce Michaël & Angeli eius viſi ſunt in cælo cum dracone eiuſque Angelis præliantes. Et quamuis draco, atque ipſius Angeli acriter pugnarent; non tamen reſiſtere valuerunt, neque vllus eis in cælis relictus eſt locus;ſed in terram ſunt deturbati.

H. Deiecto dracone clamor cæli exauditus eſt concelebrantis ſalutem,virtutem,regnum,& poteſtatem Chriſti: qui dum draconi propter ipſius calumnias permittere viſus eſt,vt Dei famulos, (non ſecùs atque olim Iobum) vehementer affligeret ac tentaret; eâ tamen ipſa Sanctorum afflictione fuit conſecutus; vt draco de cælo præceps detruderetur, & ſancti viri glorioſiſſimè de illo triumpharent.

I. Quare propoſita draconis ſæuitia, cælis edicitur, vti lætentur;terræ autem dicitur,& mari; Væ vobis; *quia deſcendit diabolus ad vos,habens iram magnam,ſciens quòd modicum tempus habet.*

K. Poſtquam igitur draco ſe in terram proiectum aſpexit; perſecutus eſt mulierem,quæ filium pepererat maſculum.

L. Sed datæ fuerant mulieri alæ duæ prægrandis aquilæ,quibus ſecurè & celeriter peruenire poſſet ad eum refugij locum, quem illi Deus in deſerto præparauerat;quo in loco mulier alitur procul à ſerpentis conſpectu,per tres annos atque dimidium.

M. Draco verò,vt mulierem ex tutiſſimo illo receptaculo extraheret,emiſit aquę flumen ex ore aduerſus ipſam mulierem.Ceterùm Dei prouidentia factum eſt, vt terra flumen illud abſorberet,& mulier ex eâ inundatione incolumis euaderet.

N. Perſtitit tamen draconis ira in mulierem concepta. Quapropter decreuit, non illam modò & primogenitum eius filiũ inſectari; verùm etiam bellũ gerere cõtra ceteros ipſius mulieris filios;qui Dei præcepta cuſtodiunt,& Chriſti teſtimonium habent.

O. Ad

ſtodiunt mandata Dei, & habent teſtimonium Ieſu Chriſti.

18. *Et ſtetit ſupra arenam maris.*

O. Ad hoc autem bellum commodè gerendum, viſus eſt draco arenam maris, tanquàm locum ſibi aptiſſimum ſeligere.

Interpretatio ſuperioris Paraphraſis.

A. Indurationem Iudaici populi ſubſecutus eſt Eccleſiæ primogenitæ tranſitus ad Gentes qui tranſitus fidelibus ex circumciſione ad Chriſtum traductis fuit valde mirabilis. Et quoniam Eccleſia ad Gentes diuino lumine illuſtrandas proficiſcitur; ideò apparet claritate ſolis amicta, lunæ innitens, & ſtellis coronata. Eſt autem ſol, diuinæ claritatis ſymbolum; luna, humanitatis Chriſti; & ſtellæ duodecim, Apoſtolorum totidem qui fidei ſymbolum condidere.

B. Parturientis ſymbolum ad officium prædicationis referendum eſt. Nam Eccleſia nationes illuminando, multos Chriſto filios enixa eſt. Sicuti ab Iſaia fuerat prædictum cap. *66*. 8. Quare dolores parturientis innuunt ſolicitudinem & labores prædicantium. Clamores autem prædicationem ipſam, vel etiam prædicantium orationes.

C. Quòd in cælo apparuerit draco; Dæmonum confidentiam denotat, de primigeniæ Eccleſiæ conatibus fruſtrandis. Figura draconis magnam eorundem Dæmonum potentiam atque aſtutiam indicat. Septem capita de multiplici tentandi ratione intelliguntur. Quarum tentationum genera ad ſeptem capitalia vitia reuocãtur. In decem cornibus ſignificatur, bellum nobis eſſe *aduerſus plurimos principes, & poteſtates tenebrarum harum.* Coronæ ſeptem indicant, Dæmones non de alia victoria aut dominatu cogitare; quàm de ſubiiciendis ſibi hominibus per ſeptem capitalia vitia.

Ad Epheſ. 6. 12.

D. Stellæ, quas caudâ deieciſſe dicitur draco, ij ſunt prædicatores Euangelici; quibus Dæmonis perſecutio corpoream attulerat necẽ. Spes autem deuorandi fœtum, refertur ad confidentiã ſpiritualiter occidendi eos, quos Eccleſia Chriſto gigneret; & eoſdem deuorandi, antequam in fide & charitate adoleſcerent.

E. Maſculus filius eſt Eccleſia Romana; quam primogenita Eccleſia initio fundauit in iis Iudęis; qui Romam incolebant; quique Chriſti fidem amplexati ſunt. Huic Romanæ Eccleſiæ deſtinatus à Deo erat principatus inter Eccleſias omnes, & myſtica Gentium omnium ſubiugatio per ferreum Chriſti ſceptrum adumbrata. Quòd verò dicitur puer ad thronum Dei raptus; indicat Romanæ Eccleſiæ *propalatam fuiſſe Sanctis Sanctorum viam*; & per admirabilem ſanctitatem atque ſapiẽtiam fuiſſe redditã à Dæmonũ incurſibus ſecurã.

Ad Hebr. 9 8.

F. Deinde mulieris fuga in deſertum, tranſitus eſt Eccleſiæ primogenitæ à Iudæorum obſtinatione ad Gentilitatem: id eſt, ad Euangelium Gentibus promulgandum: ſubditurque in deſerti incõmodis atq; moleſtiis, (quæ paucos annos erat duratura) nunquam defuiſſe Euangelicis cõcionatoribus, aut refugium in Deo; aut eum cibum, de quo Chriſtus dixit, *Meus cibus eſt, vt faciam voluntatem eius, qui miſit me.*

Ioan. 4. 34.

G. Michaëlis bellum cum dracone deſumptum eſt ex Danielis capite 12. vbi in ſenſu proximo de Mathathia agitur; cui Michaelis nomen tribuitur, propter Dei zelum, quo ſe Antiocho oppoſuit, zelum Archangeli imitatus. Myſticus tamen Mathathias & myſticus Michael (de quo Daniel, & Ioannes loquuntur) Chriſtus eſt, à quo Angeli ipſius (id eſt Euangelici prædicatores) erecti & excitati, aduerſus idololatriam conſtanter prædicarunt; & dæmonẽ, eiúſque ſatellites (id eſt Sacerdotes idolorum) è cælo deiecerunt. Quia quantumuis repugnare conati ſint; nihilominùs ab Euangelij miniſtris effectum eſt, vt manifeſtè conſtaret, omnem illam diuinitatis & religionis ſpeciem, quam idololatria præ ſe ferebat, fictam eſſe & ementitã, atque vero Deo inimicam; nec alio fundamento niti, quã terrenis & ſordidis hominum affectibus.

H. Clamor cæli, admirationem Eccleſię repręſentat de admirabili Dei conſilio in Diuinę virtutis efficacitate oſtendenda, & in regno Dei, atque poteſtate Chriſti ſtabiliendis. Dum enim Dæmoni (propter ipſius importunas aduerſus Chriſti famulos calumnias) permiſſum eſt, vt eos validiſſimè tentaret, & eorum prædicationi impediendæ machinas omnes admoueret; hac ipſa via conſecutum fuit; vt & Dæmon ipſe maiori cum probro, & dedecore caderet; & Euangelici prędicatores glorioſiùs de illo triumpharent: nec nõ ſui erga Chriſtum amoris darent documenta clariſſima.

I. Exultare iubentur cæli, (id eſt Chriſti Eccleſia) præuidentes perſecutionem à Dæmone ſuſcitandam. Quippe eâdem perſecutione fuerat Eccleſiæ gloria multiplici incremento prouehenda. Mari autem & terræ (id eſt infidelibus, mundanis atque terrenis) edicitur *Væ*. Quia illis Dæmon erat ad perſecutionem abuſurus; ſciens, quia modicum tẽpus habet; videlicet vſque ad idololatriæ ruinã.

K. Illam draconis perſecutionem de perſecutione Neronis explico: & ante illam meritò dicitur draco in terram deiectus. Ea enim perſecutio propterea eſt orta; quia per Euangelij prædicationem idolorum cultus deſpicatui habebatur. Dæmoni iram ſtimulabat partus mulieris, id eſt, Romanæ Eccleſiæ fundatio; à qua ſibi maximè dęmon ipſe timebat.

L. Aquila magna ſymbolum eſt cæleſtis Sapientiæ. In duplici eius ala adumbrantur duo teſtamenta; quibus valdè adiuta fuit Eccleſia, vt magno cum ſolatio ad perfugij locum euolaret, quem ſibi Deus in deſerto præparauerat; nimirum ad pacem & ſecuritatem in Deo retinendam inter Gentiles ipſos & eorum perſecutiones, myſtico illo tempore duorum & quadraginta menſium, quo perſecutiones erant duraturæ. Interim Dæmon impedire non poterat, quin Eccleſia primogenita cęleſti aleretur cibo. De quo ſuprà, verſu *6*.

M. Flumen, quod draco euomuit ex ore, Neronis perſecutionem figurat. Terra autem, quę flumen abſorbuit, eos deſignat, qui Neronem occiderunt. Eo .n. ſublato, & legibus ipſius derogatis; ceſſauit perſecutio, quã ille contra Eccleſiã excitarat.

N. Bellum, quod draco cum omnibus mulieris filiis gerere decreuit, generales denotat perſecutiones, quæ aduerſus omnes Chriſtianos à Romanis Imperatoribus, Dæmone inſtigante, ſunt excitatæ. Porrò de Chriſtianis Eccleſiis veriſſimè dicitur eo præſertim tẽpore, illas cuſtodire mandata Dei, & Chriſti approbationis habere teſtimonium in manifeſtis ipſius donis; iiſque præclariſſimis.

O. Arena maris, in qua conſtitit draco, deſignat infinitum impiorum numerum, per quos Dęmon cum fidelibus erat dimicaturus. Excitando videlicet, & inſtimulando beſtiam maris, & beſtiam terrę; de quibus ſequenti capite agitur.

CAPVT XIII.

De Imperij Romani ſuperbia Eccleſiam Chriſti perſequente.

TEXTVS.

1. *ET vidi de mari beſtiam aſcendentem, habentem capita ſeptem, & cornua decem; & ſuper cornua eius decem diademata, & ſuper capita eius nomina blaſphemiæ.*

2. *Et beſtia, quam vidi, ſimilis erat pardo, & pedes eius ſicut pedes vrſi, & os eius ſicut os leonis, & dedit illi draco virtutem ſuam, & poteſtatem magnam.*

3. *Et vidi vnum de capitibus ſuis, quaſi occiſum in mortem: & plaga mortis eius curata eſt. & admirata eſt vniuerſa terra poſt beſtiam.*

4. *Et adorauerunt draconem, qui dedit poteſtatem beſtiæ, & adorauerunt beſtiam dicẽtes: Quis ſimilis beſtiæ? & quis poterit pugnare cum ea?*

5. *Et datum eſt ei os loquens magna, & blaſphemias, & data eſt ei poteſtas facere menſes quadraginta duos.*

6. *Et aperuit os ſuum in blaſphemias ad Deum, blaſphemare nomen eius, & tabernaculum eius: & eos, qui in cælo habitant.*

7. *Et eſt datum illi bellum facere cum Sanctis, & vincere eos. Et data eſt illi poteſtas in omnem tribum, & populum, & linguam, & gentem.*

8. *Et adorauerunt eam omnes, qui inhabitant terram, quorum non ſunt ſcripta nomina in libro vitæ Agni, qui occiſus eſt ab origine mundi.*

9 *Si quis habet aurem, audiat.*

10. *Qui in captiuitatem duxerit, in captiuitatem vadet: qui in gladio occiderit, oportet eum gladio occidi. Hîc eſt patientia, & fides Sanctorum.*

11. *Et vidi aliam beſtiam aſcendentem de terra; & habebat cornua duo ſimilia agni, & loquebatur ſicut draco.*

12. *Et*

PARAPHRASIS CAPITIS DECIMITERTII.

TOtius capitis ſumma paucis comprehenſa hæc eſt. Cum dracone coniurant duæ horrendæ beſtiæ; maris altera, altera terræ.

De Beſtia maris.

A. Maris beſtia ſeptem conſtabat capitibus & cornibus decem. In horum ſingulis ſingulæ erant coronæ impoſitæ. In illorum, id eſt capitum, frontibus inſcriptum erat hoc nomen, *Antichriſtus*, quod blaſphemum eſt aduerſus Chriſtum.

B. Hæc beſtia pardo, id eſt pantheræ, erat ſimilis. Quare tota erat ocellis vndique diſtincta, & egregia pulchritudine conſtans ad pantheræ imitationem. Pedes verò habebat vrſinos; & ſonus, quem ore edebat, rugitum referebat leonis. Huic beſtiæ ſuam draco virtutem & poteſtatem magnam contulit, eámque vti inſtrumentum aſſumpſit ad eam exercendam facultatem, quam plurimi æſtimat draco, nempe, Chriſti ſeruos perſequendi.

C. Primum huius beſtiæ caput fuerat occiſum; quare deiectum erat quaſi extinctum. Reuixit tamen; & poſt huiuſmodi reſurrectionem homines generatim marinã beſtiam ſecuti ſunt, & magnâ reuerentiâ ac veneratione proſecuti.

D. Procubuere igitur in genua ante draconem & beſtiam, pro ſumma ſtultitia reputantes, ſi quis beſtię auderet obſiſtere.

E. Beſtia autem Chriſtianam religionem probris ac maledictis ſuperbè proſcidit; & per duorum & quadraginta menſium ſpatium (nempe per tres annos, & dimidium) dixit ac fecit.

F. Dixit quidem; dum petulanti ore in Deum, in eius nomen, in Dei tabernaculum, & in cęlites ipſos contumelias atque blaſphemias euomuit.

G. Fecit autem; nempe bellum cum Sanctis, eos triumphans, & ſuammet ipſius potentiam in prouincias omnes crudeliter exercens.

H. Quamobrem ſeſe illi ſubiiciunt omnes terræ incolæ; quorum nomina non erant ab origine mundi conſcripta in libro eius vitæ, quam ab Agni nece prædeſtinati omnes participant.

I. Audiant hoc quicumque idoneas ad audiendum habent aures: Qui nunc violenter capiunt Chriſtianos, eorumdem poſteà erunt captiui, & qui nunc Chriſtianos immaniter trucidant, ab ipſis poſteà trucidabuntur. Sic enim fieri oportet; ſicque euenturum Sancti ipſi ſperant atque confidunt.

De Beſtia terræ.

K. Terreſtris bellua duo habebat cornua, cornibus agni ſimilia. In ſono autem, quem ore edebat, ſimilis erat draconi.

L. Porrò

12. ***Et poteſtatem prioris be***-*ſtia omnem faciebat in conſpectu eius: & fecit terram, & habitantes in ea adorare beſtiā primam, cuius curata eſt plaga mortis.*

13. *Et fecit ſigna magna, vt etiam ignem faceret de cælo deſcendere in terram in conſpectu hominum.*

14. *Et ſeduxit habitantes in terra, propter ſigna, quæ data sūt illi facere in conſpectu beſtiæ, dicens habitantibus in terra, vt faciant imaginem beſtiæ, quæ habet plagam gladij, & vixit.*

15. *Et datum eſt illi, vt daret ſpiritum imagini beſtiæ, & vt loquatur imago beſtiæ; & faciat, vt quicunque non adorauerint imaginem beſtiæ, occidantur.*

16. *Et faciet omnes, puſillos & magnos, & diuites, & pauperes, & liberos, & ſeruos habere characterem in dextera manu ſua, aut in frontibus ſuis.*

17. *Et ne quis poſſit emere, aut vendere; niſi qui habet characterem, aut nomen beſtiæ, aut numerum nominis eius.*

18. *Hic ſapientia eſt. Qui habet intellectum, computet numerum beſtiæ. Numerus enim hominis eſt: & numerus eius ſexcenti ſexaginta ſex.*

L. Porrò, quam draco marinæ beſtiæ poteſtatem fecerat, eandem exercebat beſtia terræ in marinæ beſtiæ conſpectu, vt te ipſius adminiſtra. Atque ita effecit vt terrigenæ omnes beſtiam maris adorarent; poſtquam primum eius caput quod fuerat occiſum, reuixiſſe viſum eſt.

M. Vt autem homines in fraudem inducat, beſtia terræ duo miracula per ſpeciem ingentia edit. Alterum eſt, vt ignis è cælo deſcendere videatur.

N. Alterum; terræ incolis perſuadere, vt quilibet marinæ beſtiæ effigiem & imaginem ſibi exprimat, poſt primi capitis reſurrectionem. Hiſce imaginibus beſtia terræ ſpiritum tribuit & vitam; eaſque in marinæ beſtiæ conſpectu loqui facit. Qui autem beſtiæ imaginem non adorant, eos omnes iubet occidi.

O. Vt autem adoratores à noo adoratoribus faciliùs dignoſcantur; in adorationis ſignum iubet omnes in fronte & in dextera notam atque iosigne beſtiæ marinæ geſtare: & hac nota non inſignitos commercio atque conuictu humano prohiberi. Signum verò illis impreſſum, alterum eſt è duobus: aut beſtiæ nomeo, aut numerus nominis beſtiæ. Eſt enim character quid commune ad nomen & ad oumerum.

P. Numerus nominis marinæ beſtiæ ad computandi rationem homioibus familiarem ſubductus, conficit *666*.

Interpretatio ſuperioris Paraphraſis.

Quoad totius capitis ſummam; Beſtiæ duæ, quæ in bello aduerſus Chriſtianam Religionem geſto ſuppetias Dæmoni tulêre, ſunt: altera Romani Imperij ethnici *Superbia*; altera *Sapientia carnis*. Harum prima in mundi huius mari enutritur: ſecunda in terra humani cordis eorum, qui terreni ſunt.

De Beſtia maris.

A. Septem capita indicant ſucceſſionem Romanorum Imperatorum, qui poſt Neronem perſecuti ſunt Eccleſiam. Et fortaſſis ſeptenarius capitum numerus, numero præcipuarum ac generalium perſecutionum à Domitiano ad Diocletianum vſque reſpondet. Decem cornua auctoritatem adombrant Romani Senatus, qui quaſi Regum conſeſſus erat.

B. Similitudo pardi (hoc eſt pātheræ) ad mundanam refertur gloriam. Vrſini pedes, ad ſordidas voluptates. Rugitus leonis, ad crudelia contra Religionem Chriſtianam edicta. Iam quòd draco dicitur ſuam poteſtatem magnam dediſſe beſtiæ; eò ſpectat, vt facultatem ſæuiendi in Chriſtianos Dæmoni permiſſam, decreuerit ipſe per Imperium Romanum exequi.

C. Reſurrectio occiſi capitis, perſecutionem Neronis in Domitiano inſtauratam, repræſentat. Reoouatione autem eiuſmodi, ſubſecuta eſt A terrigenarum omnium approbatio, per ingentem Romani Imperij idololatræ æſtimationem.

D. In ea perſecutionis approbatione genu flectebant miſeri ante ipſummet Dæmonem, qui in idolis colitur; & ante Romani Imperij ſuperbiam. Exiſtimabant enim illum fore ſtultum reputandum, qui beſtiæ ſeſe opponere, & cum ea prælium committere auderet.

E. Quod beſtiæ permiſſum eſt dicere & facere; ad verba & ad bellum attinet, quibus Romanom Imperium Chriſtianam infeſtabat Eccleſiam. Spatium autem trium annorum & dimidij, myſticum eſt; B & eandem habet ſignificanonem, quam ſuprà cap. 11.

F. Dei nomine honor ipſius & gloria figurātur; nec non promiſſiones in Diuino nomine incluſæ. Tabernaculum Dei ex alluſione ad antiquum tabernaculū, deootat Chriſtianæ Religionis humilitatem; eo ſcilicet tempore, quo nōdum erat extructum myſticum Salomonis templum, quod poſteà ex deuictarum Gētium ſpoliis ædificatum eſt. Denique primitiui Chriſtiani, & ij præſertim, qui pro Chriſto obierāt, ſunt qui in cælis habitare dicūtur.

G. Vincendi verbum ad Martyrum carnificinam C transferendum eſt.

H. Ij dicuntur io libro vitæ ſcripti, qui ad Chriſtianam religionem efficaciter erant, ex æterna Dei prædeſtinatione, vocandi. In Chriſto autem prædeſtinati erant ad fidem illi, qui reipſa Chriſti fidem amplectuntur.

I. Romanum Imperium, dum idolis ſeruiens, in Chriſtianos furit; verè dicitur Chriſtianos in captiuitatem trahere: ſed ſpes certiſſima Eccleſiæ erat iniecta, fore vt Romanum Imperium Chriſtianæ fidei ſubiiceret: atque hac ratione, qui tunc alios captiuos ducebant, per ipſam Chriſtianorum patientiam atque fidem, aſſeritur eos captum iri: & Dei verbi gladio occiſum eos, qui potentiæ ſuæ armis tunc in Chriſtianos ſæuiebant.

De Beſtia terræ.

K. Duo cornua cornibus Agni ſimilia, intelligenda ſunt de imitatione duorũ ex ſeptem illius agni cornibus, (de quibus cap. 5.) hoc eſt, de minarum terrore, & de ſuppliciorum ſeueritate: quibus ſapientia carnis cum Chriſti Eccleſia dimicabat. Iam, quòd beſtia terræ dicitur in loquendi ratione draconem imitata, alluſio eſt ad illa ſerpentis verba, Gen. 3. 4. *Nequaquam mor. emini &, Eritis ſicut dij.*

L. Sapientia carnis, vt gratum hominibus faceret, & ſe Romano probaret Imperio; ſingulis perſuadebat, vt renouatæ perſecutionis edictis ſe ſubderent, & perſecutionem ipſam aduerſus Chriſtianos vrgerét. Atque hac ratione Romanum Imperium per carnis ſapientiam, tanquam per fidiſſimam adminiſtram exercebat eam tyrannidem, ad quam illud ſibi Dæmon ſubſtituerat.

M. Ignis de cælo deſcendere viſus in hominum conſpectu, explicandus eſt de falſa zeli Eliæ imitatione. Hac enim quodammodo videbatur ignis ille perſecutionis, quo ſapientia carnis Chri-

A ſtianos exurere tentabat, eſſe Religionis ignis de cælo deſcendens.

N. Idolum, quod ethnici ſinguli effinxiſſe dicuntur, eſt magna illa exiſtimatio, quã animo concipiebant de Romani Imperij Eccleſiam perſequentis magnitudine & diuinitate. Huic autem ſimulachro dicitur carnalis ſapientia ſpiritum & ſermonem dediſſe; quia affectus deprauatus idolum illud animabat, atque illi mirabilem perſuadendi vim tribuebat, ita vt ſinguli idolo illi falſitatis à ſeipſis expreſſo, ſeſe ſponte ſubiicerent, nec dubitarent in eos excandeſcere, qui huiuſmodi ſimulachro cultum deferre recuſarent.

B O. Commercij prohibitio denotat, iis omnibus, qui in bello aduerſus Eccleſiam, Romani Imperij partes non ſequebantur, veluti execrandis reipub. hoſtibus, aquâ & igne interdici. Iam, quòd omnes, qui ſe ſubiiciebant Imperio, dicuntur ipſius Imperij characterem accepiſſe; ex antiquæ militiæ conſuetudine petitum eſt. Verùm accipere in fronte characterem, eſt propalàm in ea Chriſtianorum perſecutione gloriari; nec ſolùm opere, ſed aperta etiã profeſſione morem idololatriæ gerere. Deſignatur autem duplex character; alter nominis per literas expreſſi; alter nominis eiuſdem C ad numeros reuocati. Etenim tam ethnicorum gloriatio, quàm operatio, qua Chriſtianos oppugnabant, duplex erat; altera expreſſior, altera nõ ita manifeſta; ſed apud ſapientes viros perinde valens.

P. Nomen illud Romani Imperij Religionem Chriſtianam perſequentis (cuius numerus dicitur eſſe 666.) non aliud eſt, quàm ἡ ἀλαζονεία βίου, hoc eſt, SVPERBIA VITÆ. In quo Ioannes alludit, ad id, quod in ſua Canonica, cap. 2. 16. ſcripſerat.

CAPVT XIV.

De exercitu ſeruorum Chriſti aduerſus Gentiles pugnantium: ac de eorum victoria in plurimorum conuerſione, atque martyrio.

TEXTVS.

1 *ET vidi, & ecce Agnus ſtabat ſupra montem Sion, & cum eo centum quadraginta quatuor millia habentes nomen eius, & nomen Patris eius ſcriptum in frontibus ſuis.*

2. *Et audiui vocem de cælo tanquam vocem aquarum multarum, & tanquam vocem tonitrui magni; & vocem quam audiui, ſicut citharœdorum citharizantium in citharis ſuis.*

3. *Et cantabant quaſi canticum nouũ ante ſedẽ, & ante quatuor animalia, & ſeniores, & nemo poterat dicere canticum, niſi illa centum quadraginta quatuor millia, qui empti ſunt de terra.*

4. *Hi ſunt, qui cum mulieribus non ſunt coinquinati, virgines enim ſunt. Hi ſequuntur Agnum, quocunque ierit. Hi empti ſunt ex hominibus primitiæ Deo, & Agno.*

PARAPHRASIS CAPITIS DECIMIQVARTI.

A. ET vidi Agnum in monte Sion, ducem videlicet & imperatorem illius Gentis; aduerſus quam draco, & beſtia maris, ac beſtia terræ acerrimum bellum gerunt. Aderat cum Agno lectiſſimus exercitus, nempe centum quadraginta quatuor millia fortiſſimorum militum; qui nomen Agni & nomen Patris eius in frontibus inſcripta gerunt.

B. De cælo autem ſupra Agni exercitum reſonabat vox duplex; altera ſimilis fremitus, quem mare procellà conquaſſatum edit; altera ſimilis tonitruo magno. Cæleſtibus hiſce vocibus aſſociabatur vox item prædicti exercitus; quæ ſuo concentu referebat muſicam ſuauiſſimam citharœdorum canentium pariter, & citharas pulſantium.

C. Et cantabant quaſi canticum nouum, quo Deum in throno ſupra nubes ſedentem, & quatuor Dei inſigniferos, ſimulque presbyteros coràm adſtantes mirificè recreabant. Neque illud canticum & harmoniam ſuauiſſimam vlli hominum imitari poterant, niſi prædicti Agni milites centum quadraginta quatuor millia; quos ipſe ſui ſanguinis pretio ſibi comparauerat.

D. Hi adoleſcentibus virginibus comparantur; quæ ab Agno attractæ in ipſius vnguentorum odorem currunt, vt habetur Cantic. 1. 3. Atque has veluti primitias offert humanum genus Deo, & Agno.

5. *Et [illegible]e eorum non eſt inuentum mendacium: ſine macula enim ſunt ante thronum Dei.*

6. *Et vidi alterum Angelum volantem per medium cæli habentem Euangelium æternum, vt euangelizaret ſedentibus ſuper terram, & ſuper omnem gentem, & tribũ, & linguã, & populum.*

7. *Dicens magna voce. Timete Dominum, & date illi honorem, quia venit hora iudicij eius: & adorate eum, qui fecit cælum & terrã, mare & fontes aquarũ.*

8. *Et alius Angelus ſecutus eſt dicens: Cecidit, cecidit Babylon illa magna, quæ à vino iræ fornicationis ſuæ potauit omnes gẽtes.*

9. *Et tertius Angelus ſecutus eſt illos, dicens voce magna: Si quis adorauerit beſtiam, & imaginem eius: & acceperit characterem in fronte ſua, aut in manu ſua.*

10. *Et hic bibet de vino iræ Dei, quod miſtum eſt mero in calice iræ ipſius, & cruciabitur igne & ſulphure in conſpectu Angelorum, Sanctorum, & ante conſpectum Agni.*

11. *Et fumus tormentorum eorum aſcendet in ſæcula ſæculorum: nec habent requiem die ac nocte, qui adorauerunt beſtiam, & imaginem eius: & ſiquis acceperit characterem nominis eius.*

12. *Hîc patientia Sanctorum eſt, qui cuſtodiunt mandata Dei, & fidem Ieſu.*

13. *Et audiui vocem de cælo dicentem mihi: Scribe, Beati mortui, qui in Domino moriuntur. Amodo iam dicit Spiritus, vt requieſcant à laboribus ſuis: opera enim illorum ſequuntur illos.*

14. *Et vidi, & ecce nubẽ candidã, & ſuper nubẽ ſedentẽ ſimilem Filio hominis, habentem in capite ſuo coronam auream, & in manu ſua falcem acutam.*

15. *Et alius Angelus exiuit de tẽplo, clamans voce magna ad ſedentẽ ſuper nubẽ: Mitte falcẽ tuã, & mete: quia venit hora, vt metatur, quoniam aruit meſſis terræ.*

16. *Et miſit qui ſedebat ſuper nubem falcem ſuam in terram, & demeſſa eſt terra.*

17. *Et alius Angelus exiuit de templo, quod eſt in cælo, habẽs*

& ipſe

E. Sunt hi *veri Iſraelitæ, in quibus dolus non eſt*: quia inculpatos ſe, & ſceleris puros in omnibus exhibent coram Deo.

F. Supra hunc autem exercitum vidi tres Angelos; quorum primus per medium cæli volitans, feliciſſimum rei cuiuſdam nouæ, ac perpetuò duraturæ nuncium afferebat, quem populis omnibus nunciaret.

G. Nuncius autem is erat, adueniſſe ſcilicet iam Diuini iudicij horam; atque adeò deinceps Deum verum fore ab vniuerſis gentibus adorandum.

H. Subiecit alter Angelus, non procul abeſſe Babylonis ruinam.

I. Tertius demum adiecit; ſi quis ex Agni exercitu ad aduerſarios transfugeret, & marinam beſtiam, atq; eius imaginem adorans, ipſiuſmet beſtiæ characterem in fronte aut in manu acciperet;

K. Hunc minimè à Dei ira euaſurum; ſed igne ac ſulphure in omnem ſæculorum memoriam diſcruciandum, atque ex eodem igne fumum in ſæculorum ſæcula ad cælum vſque aſcenſurum, in præſenti etiam vita, nulla in re quietem & tranquillitatem adepturum.

L. His tribus vocibus patientia Sanctorum confirmatur.

M. Dein iniunctum mihi eſt è cælo, vt ſcriberem; felices eos eſſe, qui ante mortem ſe morti totos deuouent, vt ad Chriſti Domini normam ſeſe effingant; ſic enim verâ requie in mediis ipſis laboribus & ærumnis fruituros; atque adeò in fide ſtabiles, in opere efficaces inuentum iri.

N. Sub hæc, ſubſecuta eſt copioſa meſſis, & optima vindemia, meſſorem autem vidi ſupra nubem candidam; geſtabatque in capite coronam & falcem acutam in manu.

O. Ad quem cùm alter quidem Angelus è templo procedens, ſic verba feciſſet. *Mitte falcem tuam, & mete; quoniam aruit meſſis terræ.*

Haud mora; falcem ille miſit, & ſubitò demeſſa eſt terra.

P. Porrò vindemiator, Angeli ſpeciem gerebat; & de cæleſti templo progrediebatur, falcem in manu gerens acutam.

Q. Alius

& ipſe falcem acutam.	
18. Et alius Angelus exiuit de altari, qui habebat poteſtatem ſupra ignem, & clamauit voce magna ad eum, qui habebat falcem acutam, dicens: Mitte falcem tuam acutam, & vindemia botros vineæ terræ, quoniam maturæ ſunt vineæ eius.	Q. Alius item Angelus, qui habebat poteſtatem ſuper ignem, ab altari egreſſus, ſic vindemiatorem eſt allocutus; *Mitte falcem tuam acutam, & vindemia botros vineæ terræ, quoniam maturæ ſunt vuæ eius.*
19. Et miſit Angelus falcem ſuam acutam in terram, & vindemiauit vineam terræ, & miſit in lacum iræ Dei magnum.	R. Quod cùm ille præſtitiſſet, vuæ protinus in magnum Diuinæ iræ torcular immiſſæ ſunt.
20. Et calcatus eſt lacus extra ciuitatem, & exiuit ſanguis de lacu vſque ad frænos equorum per ſtadia mille ſexcenta.	S. Calcatum eſt autem torcular extra ciuitatem; & tanta fuit ſanguinis vuæ, ſeu muſti copia; vt eius torrens per ſtadia mille ſexcenta effluxerit, vſque ad equorum frænos pertingens.

Interpretatio ſuperioris Paraphraſis.

A. Agnus in Sione monte viſus Chriſtum denotat; qui cæleſti ſpiritu, exemploque ſuo atque doctrina primitiuos Chriſtianos tanquam agnos inter lupos mittit ad bellum cum Romano Imperio gerendum. Itaque exercitus, qui Agnum conſtipabat, primitiui ſunt Chriſtiani, quos Apoſtoli atque diſcipuli, primùm ex Iudaiſmo, deinde etiã ex Gentibus ad Chriſtum traduxerant. Et per hanc primitiuorum exercitum Chriſtus Romanum ſubiugauit Imperium. Quare exercitus hic ſunt illi ipſimet, de quibus cap. 7. vbi explicatum eſt myſterium numeri centum quadraginta quatuor millium. Nomen Agni, & Patris eius in frontibus inſcriptum, indicat publicam Chriſtianiſmi profeſſionem; quæ illis præſertim temporibus Chriſto valde glorioſa extitit.

B. Per ipſam Romani Imperij perſecutionem Deus ſuos milites ad pugnam, id eſt ad Euangelij prædicationem accendebat. Atque hæc eſt ſignificatio vocis aquarum multarum, quæ de cælo fuit exaudita. Deinde vox tonitrui magni eſt vis illa diuina atque cæleſtis, quam eidem prædicationi ſuggerebat Deus inter mediam perſecutionis procellam. Cùm enim primitiui illi Chriſtiani cernerent incredibilem virtutem & admirabilem efficiẽtiam, qua Deus ſuum verbum roborabat; hoc ipſum illis animum vireſque addebat ad Chriſti nomen conſtanter prædicandum, & pro illo ſtrenuè dimicandum. Atque ex Chriſtianorum parte, tum omnium inter ſeſe concordia, tum verborum & ſanctiſſimorum operum conſociatio prædicationem ipſam maximè prouehebat. Hac enim ratione ipſi veluti diuini quidam Orphei atque Amphiones immanes ad ſe feras, & rigentia ſaxa cæleſtis muſicæ concentu trahebant.

C. Canticum nouum ad nouam concionandi rationem refertur. Quippe viri illi Apoſtolici tanto animorum ſtudio & contentione, tanta etiam in laboribus & ærumnis gloriatione ad hominum ſalutem ac Dei gloriam aſpirabant.

D. E. Virginitatis nomen in præſenti allegoricè accipitur; ſicut à Paulo 2. Corint. 11. 2. atque ita eòdem ſpectat verorum Iſraelitarum gloria & vita immaculata.

F. Tres Angelorum voces exhortationem continent, quę fit ab Agni ducibus ad vniuerſum exercitum prædictum; vt eum ad ſtrenuè belligerandum excitent, accendant, inflamment. Cùm enim A tres eſſent contrarij exercitus duces; nempe draco, beſtia maris, & beſtia terræ: diſtinctionis gratiâ aduerſus eorum ſingulos ſingulæ itidem voces diriguntur ex ſacris Literis depromptæ. Prima ex Ioannis Euangelio; ſecunda ex Paulo; tertia ex ſecunda Petri Epiſtola.

G. Prima ergo vox eſt illa eadem, quæ habetur Ioannis 12. 31. *Nunc iudicium eſt mundi; nunc princeps huius mundi eiicietur foras.* Qui vniuerſis Gentibus feliciſſimus extitit nuncius, atque æternus.

H. Secunda vox prædicit, tollendum eſſe de medio illud Imperium Gentilium Romanorum Chriſto aduerſantium; & ruituram Babylonem, id B eſt; Romam ethnicam illius Imperij caput prout Chriſto inimica erat. Sic enim deſtructa eſt, cùm Roma Chriſtianam Religionem ſuſcepit. Quamuis autẽ hęc prophetia ſit petita ex Iſaia, & Ieremia; hîc tamen proximè ad locũ Pauli reſpicitur, 2. Theſſ. 1.

I. K. Tertia vox ex ſecunda Petri 2. ſeueriſſimam comminationem continet aduerſus eũ, qui carnis pellacia deceptus à Chriſti fide in perſecutione defecerit. Et in punitione æterna fumus aſcẽdens in ſęcula ſęculorum, typus eſt æternę Dei gloriæ, ex æterno impiorum ſupplicio redundantis.

L. M. Vterque hic verſiculus in paraphraſi eſt C explicatus.

N. Meſſis eſt ſymbolum conuerſionis multorum ex Gentiliſmo. Vindemia verò, ſanguinis ab eiſdem pro Chriſtiana fide profuſi. Meſſor ergo eſt Chriſtus Dominus, qui per Gentilium conuerſionem in mundo regnat. Nubes, ſupra quam ſedet, prędicatores ſũt Euangelici. Falx acuta, verbũ Dei.

O. Angelus ille qui clamat, *Mitte falcem tuam, & mete*; Prophetam Ioëlem ſignificat.

P. Q. Vindemiator Angelus, & ille alter, qui ab altari procedit, & poteſtatem habẽt ſuper ignẽ; Moſem & Eliam adumbrant; qui tamen in pręſenti myſticè ſunt accipiendi, ſicut cap. 11. Quare cùm Moſi attribuitur vindemia, ſapientiæ Sanctorum adſcribitur; quòd vitam pro Chriſto contemnant, D & ſe conculcandos, ac perimendos tyrannis obiiciant. Poſtulat autem Elias à ſocio Moſe, vt vindemiet; quia Diuinæ gloriæ zelus ab Euangelica ſapientia exigit, vt Chriſtianus in perſecutione libenter ſe morti offerat.

R. Lacus iræ Dei magnus, pro myſticæ iræ torculari vſurpandus eſt; in quo & Chriſtus Ieſus, & ipſius Martyres preſſi ſunt.

5. *Extra ciuitatem*, quia extra portam Chriſtus A paſſus eſt. Et ea phraſis (vt conſtat ex Paulo ad Hebr.c.13.12.) ad improperium, quod Chriſti Martyres patiuntur, deſeruit optimè. Iam, quòd ſanguineus torrens per mille ſexcenta ſtadia inundare perhibetur; de myſticæ Palæſtinæ gloria accipiendum eſt. Et verò Palæſtina per ſtadia totidem in longitudinem patebat. Demum ſanguis dicitur ad frænos equorum pertingere; quo ſignificatur, equos illos (de quibus cap.6. actum eſt) largiſſimè ex hoc ſanguine bibere; iuxta illud Pſal. 109. fine: *De torrente in via bibet; propterea exaltabit caput.*

CAPVT XV.

De nouo plagarum genere, quibus aduerſus Gentilitatem Deus multò aliter pugnauit, quàm aduerſus Iudaiſmum.

TEXTVS.

1. *ET vidi aliud ſignum in cælo magnum & mirabile; Angelos ſeptem habentes plagas ſeptem nouiſſimas; quoniam in illis conſummata eſt ira Dei.*

2. *Et vidi tanquam mare vitreum miſtum igne; & eos qui vicerunt beſtiam, & imaginem eius, & numerum nominis eius, ſtantes ſuper mare vitreum, habentes citharas Dei.*

3. *Et cantantes canticum Moyſi ſerui Dei, & canticum Agni, dicentes: Magna & admirabilia ſunt opera tua Domine Deus omnipotens: iuſta & vera ſunt viæ tuæ, Rex ſæculorum.*

4. *Quis non timebit te Domine, & magnificabit nomen tuum? quia ſolus pius es: quoniam omnes gentes venient, & adorabunt in conſpectu tuo; quoniam iudicia tua manifeſta ſunt.*

5. *Et poſthac vidi, & ecce apertum eſt templum tabernaculi teſtimonij in cælo.*

6. *Et exierunt ſeptem Angeli, habentes ſeptem plagas de templo, veſtiti lino mundo & candido, & præcincti circa pectora zonis aureis.*

7. *Et vnum de quatuor animalibus dedit ſeptem Angelis ſeptem phialas aureas plenas iracundia Dei viuentis in ſæcula ſæculorum.*

8. *Et impletum eſt templum fumo à maieſtate Dei, & de virtute eius; & nemo poterat introire in templum, donec conſummarentur ſeptem plagæ ſeptem Angelorum.*

PARAPHRASIS CAPITIS DECIMIQVINTI.

A. ET vidi (ait Ioannes) ſignum aliud in cælo magnum atque mirabile, nempe genus quoddam plagarum valdè nouum, per quas expleta eſt ira Dei.

B. Hæ verò plagæ licèt aliquam videantur habere cum plagis Ægyptiacis ſimilitudinem; non tamen immiſſæ ſunt in Ægyptum, nec Iſraelis liberationem anteceſſerunt; ſed conſecutæ ſunt potiùs Iſraelitarum tranſitum per mare rubrum. Priùs enim aſpexi Iſraelitas mare traiicientes: ſed & ipſe tranſitus per mare fuit valde nouus & inuſitatus; nec enim diuiſum fuit mare, vt tranſitum præberet Iſraelitis (iis videlicet, qui beſtiam, eiuſque imaginem, & numerum nominis eius deuicerunt) quin imò in modum glaciei, aut vitri coactum, & quaſi conflatum, victoribus citharas pulcherrimas geſtantibus ſupra ſe ipſum liberam & expeditam viam ſtrauit. Illis autem per mare ſummum tranſeuntibus, vidi mare ipſum ſub gradientium pedibus exardeſcens.

C. Illi verò interim canticum illud Moſeos concinebant, *Cantemus Domino: glorioſè enim magnificatus eſt.* Quod eſt etiam canticum Agni. Continetur autem eo cantico admirabile illud facinus, quod præſtitit Deus, dum Iſraeliticus populus per mare traiecit, & arcanum Dei iudicium atque conſilium ſubmergendi in eodem mari Ægyptios ponè ſequentes; nec non formido ingens, qua inſolitum hoc opus Idumæos, Moabitas, Philiſthæos, & Chananæos perculit.

D. Hunc ergo Iſraelis traiectum ſubſecuta eſt plagarum viſio, quæ fuit huiuſmodi. Apparuit in cælo exemplar tabernaculi teſtimonij, quod Moſes fabricauit; in eóque viſum eſt reſerari oraculum illud, quod ſancta Sanctorum appellatur.

E. Ex oraculo egreſſi ſunt ſeptem Angeli, qui in phialis nouas eas geſtabant plagas, quas erant effuſuri. Angeli autem lineis ſtrictis erant amicti; ſicuti olim ſacerdotes. Zonis verò aureis circa pectora cingebantur; quemadmodum prima illa Apocalypſeos perſona.

F. Hiſce Angelis datæ fuerant plagarum phialæ à primo quatuor animalium, hoc eſt, à leone. At liquor ille, quo phialæ redundabant, erat huiuſmodi vindictam de hominibus ſumpturus, vt meritò dicantur phialæ fuiſſe irâ æterni Dei plenæ.

G. Vix dum Angeli de oraculo proceſſerant, cùm templum impletum eſt fumo; qui ab ipſius Dei gloria exoriebatur. Eratque fumus adeò denſus, vt nemo in templum ſuccedere poſſet, id eſt in eo vllam claritatem cernere, donec plagæ illæ ſeptem effuſæ ſunt omnes.

Interpretatio ſuperioris Paraphraſis.

A. Primus huius capitis verſus complectitur ſummam eorum, quæ deinceps cap. 15. & 16. narrantur. Dicitur autem hæc viſio magna atque mirabilis; quo ſenſu mulier illa amicta ſole, dicta eſt ſignum magnum. Quia mirabile valde eſt, ſic Deū cum Gentilitate ſe geſſiſſe, & nouū plagarum genere cum eis depugnaſſe, iis nimirum plagis, quæ myſticam effundunt iram: per quam & peccatum ipſum prorſus euertitur, & peccatores ab eius tyrannide liberantur.

B. Tubarum plagæ in myſticam Ægyptum ſunt immiſſæ; id eſt, in perfidos ac rebelles Iudæos, qui impedire nitebantur Iſraelis exitum in Euangelicã libertatem. At phialarum plagæ ſucceſſerunt Iſraelis egreſſioni ex Ægyptiaca ſeruitute, & ingreſſioni in Gentilitatis mare. Atque adeò contra eos inferuntur, qui obſtare conabantur, ne myſticus Iſrael nationes alias in fidei obſequium ſubiugaret. Præterea in noui Iſraelis tranſitu per Gentilitatis mare, non ſolùm mare ipſum cedit, ſed etiam conglaciat. Illud enim inprimis admiranda Dei geſta commendat, quòd aquæ multæ nouum Iſraelem non modò non obruerent; verùm etiam in ſeipſis ſuſtinerent; & Chriſti milites per ſummas maris vndas, non ſecus ac per ſolidam planitiem, graderentur. Portò dum mare miſtum igne apparet; innuitur, impletam eſſe illam Iſaię prophetiam; *Aquæ ardebunt igne.* Quippe Gentilitatis mare calefieri, accendi & inflammari cœpit ipſomet Euangelicæ prædicationis igne. Atque hic eſt Chriſti pedum ignis, vt vidimus capite 1. & 10. De ſignificatione beſtiæ, & imaginis eius; & numeri nominis eius diximus capite 13. De citharis ſeruorum Chriſti, capite 14.

C. De ſenſu myſtico Cantici Moſis ſermo eſt. Qua ratione cohæret optimè, vt myſticus Moſes ſit idem, qui & Agnus: dux nempe eorum, qui in Gentilitatem penetrarunt, velut Agni inter lupos. Et in illo quidem Cantico, ſicuti Iſraelis tranſitus per mare denotat felicem primigeniæ Eccleſię ingreſſum in Gentilitatem: ſic etiam Pharaonis exercitus ſubmerſio ad rebellis Ieroſolymę vaſtationem referenda eſt. Tremor verò Idumæorum & Moabitarum in ſenſu myſtico reſpicit ſalutarem timorem, quo erant concutiendi, qui adhuc Eccleſiæ & Euangelio aduerſabantur.

D. Tabernaculum teſtimonij Chriſtianam Religionem in primitiuo illo tẽpore, figurat. Sacellū huius Tabernaculi intimum Chriſtianis primitiuis apertum erat, poſtquam templi velum ſciſſum eſt.

E. Ex illo verò adyto, ſiue oraculo exierunt myſticarum plagarum miniſtri; id eſt, Apoſtolici viri, qui ad faciendam vindictam in nationes profecti ſunt. Ex quibus in hac ſacra actione ſeptem eliguntur, pro numero plagarum; de quibus in ſubſequẽti capite ſermo eſt. Quid autem ſignificet in viris Apoſtolicis poderis byſſina; quid zona aurea circa pectus, cap. 1. explicatum eſt.

F. Primum ex quatuor animalibus, nempe leo, (quo denotatur virorum Apoſtolicorum magnanimitas) dicitur eis dediſſe phialas. Quippe res fuit maximæ fortitudinis atque roboris, adoriri Gentilitati expeditionem; quæ hic ſub vindictæ ſpecie adumbratur. In phialis innuitur prædicationis officium, quod perinde eſt, quaſi myſticum ſacrificium; in quo libatur & effunditur Chriſti ſanguis veluti admirabilis quidam liquor; ex quo mirifici ſequuntur effectus in myſtica illa vindicta, quam Deus de Gentibus ſumpſit.

G. Progreſſis autem ad hoc facinus egregium viris Apoſtolicis, illa gloria, quæ à ſolo Deo eſt, & quam ipſimet Apoſtolici viri quærebant, in eiuſmodi periculum viſa eſt vniuerſam Chriſti Eccleſiam reuocaſſe; vt parum abeſſe videretur ab incẽdio ac deſtructione. Hoc ergo periculum ardendi, & pereundi ſignificatur in denſiſſimo fumo à Dei gloria procedente, & templum ipſum vndique occupante; donec ad plagam ſeptimam ventum eſt. Tunc enim diſparuit fumus, & gloriæ Dei claritas prorſus apparuit.

CAPVT XVI.

De ſeptem plagis aduerſus Gentilitatem immiſſis.

TEXTVS.	PARAPHRASIS CAPITIS DECIMISEXTI.	
1. *ET audiui vocem magnam de templo dicentem ſeptem Angelis: Ite & effundite ſeptem phialas iræ Dei in terram.*	A. VOx magna de cælo exaudita clamat ſeptem Angelis: Ite, & ſeptem phialas aduerſus terrigenas effundite.	
2. *Et abiit primus, & effudit phialam ſuam in terram, & factũ eſt vulnus ſæuum, & peſſimum in homines, qui habebant characterem beſtiæ, & in eos, qui adorauerunt imaginem eius.*	B. Vt primùm ergo fuit in terram effuſa prima phiala; qui inſigniti erant marinæ beſtiæ charactere, & eius imaginem adorabant, moleſtis ac verecundis vlceribus percuſſi ſunt, ſicuti Exod. 9. 10.	*Prima phiala.*
3. *Et ſecundus Angelus effudit phialam ſuam in mare, & factus eſt ſanguis tanquam mortui, & omnis anima viuens mortua eſt in mari.*	C. Deinde ſecunda phiala in mare fuit immiſſa; vnde effectum eſt, vt maris fluctus ſanguineo inficerentur rubore. Quemadmodum immolatæ hoſtiæ ſanguine tingebatur aqua lebetis, in quem ſanguis ipſe ſacrificij influebat per altaris gyrum diffundendus. Maris autem vndâ ſanguine intinctâ, piſces mox in mare inuenti interierunt.	*Secunda phiala.*
4. *Et tertius effudit phialam ſuam ſuper flumina, & ſuper fontes aquarũ, & factus eſt ſanguis.*	D. Tertia phiala ſuper flumina, & ſuper aquarum fontes decidit; ex quo tota aqua potabilis in ſanguinem pariter verſa eſt.	*Tertia phiala.*
5. *Et audiui Angelum aquarum dicentem: Iuſtus es Domine,*	E. Tunc Moſes (qui ab aquis accepit nomen, & propterea aquarum Angelus appellatur) Deum collaudauit, dicens; Domine,	

qui qui

qui es, & qui eras ſanctus, qui hæc iudicaſti.

6. *Quia ſanguinem Sanctorũ, & Prophetarum effuderunt; & ſanguinem eis dediſti bibere: digni enim ſunt.*

7. *Et audiui alterum ab altari dicentem; Etiã Domine Deus omnipotens vera & iuſta iudicia tua.*

8. *Et quartus Angelus effudit phialam ſuam in ſolem; & datum eſt illi æſtu affligere homines, & igne.*

9. *Et æſtuauerũt homines æſtu magno, & blaſphemauerũt nomẽ Dei habẽtis poteſtatem ſuper has plagas, neque egerunt pœnitentiam, vt darent illi gloriam.*

10. *Et quintus Angelus effudit phialam ſuam ſuper ſedẽ beſtiæ; & factum eſt regnum eius tenebroſum, & commanducauerunt linguas ſuas præ dolore.*

11. *Et blaſphemauerunt Deũ cæli præ doloribus, & vulneribus ſuis, & non egerunt pœnitentiam ex operibus ſuis.*

12. *Et ſextus Angelus effudit phialam ſuam in flumen illud magnum Euphraten: & ſiccauit aquam eius, vt præpararetur via regibus ab ortu ſolis.*

13. *Et vidi de ore draconis, & de ore beſtiæ, & de ore pſeudoprophetæ ſpiritus tres immundos in modum ranarum.*

14. *Sunt enim ſpiritus dæmoniorum facientes ſigna, & procedunt ad reges totius terræ congregare illos in prælium ad diem magnum omnipotentis Dei.*

15. *Ecce venio ſicut fur. Beatus qui vigilat, & cuſtodit veſtimẽta ſua, ne nudus ambulet, & videant turpitudinem eius.*

16. *Et congregabit illos in locum, qui vocatur Hebraicè Armagedon.*

17. *Et ſeptimus Angelus effudit phialam ſuam in aërem; & exiuit vox magna de templo à throno, dicens: Factum eſt.*

18. *Et facta ſunt fulgura, & voces, & tonitrua, & terræ-motus factus eſt magnus, qualis nunquã fuit ex quo homines fuerunt ſuper terram: talis terræ-motus, ſic magnus.*

19. *Et*

qui es, & qui eras, iuſtum te in hoc iudicio exhibuiſti.

F. Quia terrigenæ Sanctorum & Prophetarum ſanguinem effuderunt; eiſque ſanguinem bibendum propinaſti: digni enim hac potione ſunt.

G. Moſis ſocius, (id eſt Elias, qui vocatur altaris Angelus propter curatum Dei altare) Deum pariter commendauit propter æquiſſimum eius iudicium, quòd in tertiæ plagæ effuſione enitebat.

Quarta phiala.

H. Quarta phiala in Solem fluxit; qui vehementiſſimo æſtu homines torruit & excruciauit.

I. Ardenti ergo Solis æſtu exurebantur homines; qui pro pœnitentia & ſuperiorum ſcelerum deteſtatione, necnon pro gloria, quam Deo deferre deberent, in eum contumelias ac blaſphemias euomebant.

Quinta phiala.

K. Quinta phiala in ſedem beſtiæ effuſa eſt. Quare in eiuſdem beſtiæ regnum denſa tenebrarum caligo incubuit; & dolor pariter adeò rabidus & efferatus, vt homines proprias linguas morſibus laceratas deuorarent.

L. Quamobrem Deo non tribuerunt gloriam ſuis linguis, nec de præteritis flagitiis reſipuerunt; ſed nimia potiùs doloris impatientia Deum blaſphemiis exprobrarunt.

Sexta phiala.

M. Sextæ phialæ effuſio in flumen Euphraten facta eſt; hinc inſtauratum eſt antiquum illud & admirabile facinus, cùm flumen repentè exaruit, vt Orientis Reges, id eſt, Cyrus, & Darius, per ſiccati fluminis alueum Babylonem adorirentur, eámque occuparent.

N. Protinus in relictis fluminis lacunulis tres apparuêre ranæ, quas ore eiectarunt draco, beſtia maris, & beſtia terræ.

O. Tres huiuſmodi ranæ diabolico ſpiritu inſtinctæ coëgerunt reges terræ, vt aduerſus præpotentem Deum bellum conflarent acerrimum. Hanc tamen aduerſus ſe conſpirationem permiſit Deus; quippe prælium fuerat committendum in die illo magno, quo ipſe ſuæ potentiæ contra illos clariſſima daret documenta.

P. Quoniam verò grauiſſimum hoc bellum, Dæmonis inſtinctu in Eccleſiam repentè concitandum, nihil aliud eſt, quàm horribilis quædam perſecutio; ideò fideles à Deo verbis illis præmonentur: *Ecce venio ſicut fur: Beatus qui vigilat, & cuſtodit veſtimenta ſua; ne nudus ambulet & videant turpitudinem eius.*

Q. Atque adeò eorum, qui vigilant, erigendam ac roborandam ſpem, ſubiungitur, ne de victoria dubitent; prælium enim in campo Armagedon committendum fore, quod idem ſignificat atque inſidias, ſiue inſidiarum locum.

Septima phiala.

R. Septima phiala in aërem collecta eſt; móxque vox de templo exaudita clamauit; *Factum eſt.*

S. Vix ea; cùm in aëre viſa ſunt fulgura, auditæ humanæ voces tonitruis aſſociatæ; & terræ-motus fuit repentè ſubſecutus, omnium quotquot viſi ſunt, maximus.

in virga ferrea, & raptus eſt filius eius ad Deum, & ad thronum eius.

6. *Et mulier fugit in ſolitudinem; vbi habebat locum paratum à Deo, vt ibi paſcant eam diebus mille ducentis ſexaginta.*

7. *Et factum eſt prælium magnum in cælo; Michael & Angeli eius præliabantur cum dracone; & draco pugnabat & Angeli eius.*

8. *Et non valuerunt, neque locus inuentus eſt eorum ampliùs in cælo.*

9. *Et proiectus eſt draco ille magnus, ſerpens antiquus, qui vocatur diabolus, & Satanas; qui ſeducit vniuerſum orbem; & proiectus eſt in terram, & Angeli eius cum illo miſſi ſunt.*

10. *Et audiui vocem magnam in cælo dicentem: Nunc facta eſt ſalus, & virtus, & regnum Dei noſtri, & poteſtas Chriſti eius: quia proiectus eſt accuſator fratrũ noſtrorum, qui accuſabat illos ante conſpectum Dei noſtri die ac nocte.*

11. *Et ipſi vicerunt eum propter ſanguinem Agni, & propter verbum teſtimonij ſui; & non dilexerunt animas ſuas vſque ad mortem.*

12. *Propterea lætamini cæli, & qui habitatis in eis. Væ terræ & mari: quia deſcendit diabolus ad vos, habens iram magnam ſciens, quòd modicum tempus habet.*

13. *Et poſtquàm vidit draco, quòd proiectus eſſet in terram: perſecutus eſt mulierem, quæ peperit maſculum.*

14. *Et datæ ſunt mulieri alæ duæ aquilæ magnæ, vt volaret in deſertum in locum ſuum; vbi alitur per tempus, & tempora, & dimidium temporis à facie ſerpentis.*

15. *Et miſit ſerpens ex ore ſuo poſt mulierem aquam tanquam flumen: vt eam faceret trahi à flumine.*

16. *Et adiuuit terra mulierem: & aperuit terra os ſuum, & abſorbuit flumen, quod miſit draco de ore ſuo.*

17. *Et iratus eſt draco in mulierem: & abiit facere prælium cũ reliquis de ſemine eius: qui cuſtodiunt*

Chriſti virga deſtinata erant. Nec valuit eum draco deuorare: quia raptus eſt infans ad eum thronum, quem in ſanctis Sanctorum habet Deus.

F. Mulier verò ſibi fugâ conſulens in deſertum ſe proripuit; vbi tres annos cum dimidio commorata eſt. Quo tempore nunquam illi defuit aut refugij locus, aut cibus à Deo ſibi paratus.

G. Muliere ergo in deſertum commigrante, ecce Michaël & Angeli eius viſi ſunt in cælo cum dracone eiuſque Angelis præliantes. Et quamuis draco, atque ipſius Angeli acriter pugnarent; non tamen reſiſtere valuerunt, neque vllus eis in cælis relictus eſt locus; ſed in terram ſunt deturbati.

H. Deiecto dracone clamor cæli exauditus eſt concelebrantis ſalutem, virtutem, regnum, & poteſtatem Chriſti: qui dum draconi propter ipſius calumnias permittere viſus eſt, vt Dei famulos, (non ſecùs atque olim Iobum) vehementer affligeret ac tentaret; eâ tamen ipſa Sanctorum afflictione fuit conſecutus; vt draco de cælo præceps detruderetur, & ſancti viri glorioſiſſimè de illo triumpharent.

I. Quare propoſita draconis ſæuitia, cælis edicitur, vti lætentur; terræ autem dicitur, & mari; Væ vobis; *quia deſcendit diabolus ad vos, habens iram magnam, ſciens quòd modicum tempus habet.*

K. Poſtquam igitur draco ſe in terram proiectum aſpexit, perſecutus eſt mulierem, quæ filium pepererat maſculum.

L. Sed datæ fuerant mulieri alæ duæ prægrandis aquilæ; quibus ſecurè & celeriter peruenire poſſet ad eum refugij locum, quem illi Deus in deſerto præparauerat; quo in loco mulier alitur procul à ſerpentis conſpectu, per tres annos atque dimidium.

M. Draco verò, vt mulierem ex tutiſſimo illo receptaculo extraheret, emiſit aquę flumen ex ore aduerſus ipſam mulierem. Ceterùm Dei prouidentia factum eſt, vt terra flumen illud abſorberet, & mulier ex eâ inundatione incolumis euaderet.

N. Perſtitit tamen draconis ira in mulierem concepta. Quapropter decreuit, non illam modò & primogenitum eius filiũ inſectari; verùm etiam bellũ gerere cõtra ceteros ipſius mulieris filios; qui Dei præcepta cuſtodiunt, & Chriſti teſtimonium habent.

O. Ad

ſtodiunt mandata Dei, & habent teſtimonium Ieſu Chriſti.

18. *Et ſtetit ſupra arenam maris.*

O. Ad hoc autem bellum commodè gerendum, viſus eſt draco arenam maris, tanquàm locum ſibi aptiſſimum ſeligere.

Interpretatio ſuperioris Paraphraſis.

A. Indurationem Iudaici populi ſubſecutus eſt Eccleſiæ primogenitæ tranſitus ad Gentes qui tranſitus fidelibus ex circumciſione ad Chriſtum traductis fuit valde mirabilis. Et quoniam Eccleſia ad Gentes diuino lumine illuſtrandas proficiſcitur; ideò apparet claritate ſolis amicta, lunæ innitens, & ſtellis coronata. Eſt autem ſol, diuinæ claritatis ſymbolum; luna, humanitatis Chriſti; & ſtellæ duodecim, Apoſtolorum totidem qui fidei ſymbolum condidere.

B. Parturientis ſymbolum ad officium prædicationis referendum eſt. Nam Eccleſiæ nationes illuminando, multos Chriſto filios enixa eſt. Sicuti ab Iſaia fuerat prædictum cap. *66.* 8. Quare dolores parturientis innuunt ſolicitudinem & labores prædicantium. Clamores autem prædicationem ipſam, vel etiam prædicantium orationes.

C. Quòd in cælo apparuerit draco; Dæmonum confidentiam denotat, de primigeniæ Eccleſiæ conatibus fruſtrandis. Figura draconis magnam eorundem Dæmonum potentiam atque aſtutiam indicat. Septem capita de multiplici tentandi ratione intelliguntur. Quarum tentationum genera ad ſeptem capitalia vitia reuocãtur. In decem cornibus ſignificatur, bellum nobis eſſe *aduerſus plurimos principes, & poteſtates tenebrarum harum.* Coronæ ſeptem indicant, Dæmones non de alia victoria aut dominatu cogitare; quàm de ſubijciendis ſibi hominibus per ſeptem capitalia vitia.

Ad Ephes. 6. 12.

D. Stellæ, quas caudâ deieciſſe dicitur draco, ij ſunt prædicatores Euangelici; quibus Dæmonis perſecutio corpoream attulerat necẽ. Spes autem deuorandi fœtum, refertur ad confidentiã ſpiritualiter occidendi eos, quos Eccleſia Chriſto gigneret; & eoſdem deuorandi, antequam in fide & charitate adoleſcerent.

E. Maſculus filius eſt Eccleſia Romana; quam primogenita Eccleſia initio fundauit in iis Iudęis; qui Romam incolebant; quique Chriſti fidem amplexati ſunt. Huic Romanæ Eccleſiæ deſtinatus à Deo erat principatus inter Eccleſias omnes, & myſtica Gentium omnium ſubiugatio per ferreum Chriſti ſceptrum adumbrata. Quòd vero dicitur puer ad thronum Dei raptus; indicat Romanæ Eccleſiæ *propalatam fuiſſe Sancti Sanctorum viam*; & per admirabilem ſanctitatem atque ſapiẽtiam fuiſſe redditã à Dæmonũ incurſibus ſecurã.

Ad Hebr. 9. 8.

F. Deinde mulieris fuga in deſertum, tranſitus eſt Eccleſiæ primogenitæ à Iudæorum obſtinatione ad Gentilitatem: id eſt, ad Euangelium Gentibus promulgandum: ſubditurque in deſerti incõmodis atq; moleſtiis, (quæ paucos annos erat duratura) nunquam defuiſſe Euangelicis cõcionatoribus, aut refugium in Deo; aut eum cibum; de quo Chriſtus dixit, *Meus cibus eſt, vt faciam voluntatem eius, qui miſit me.*

Ioan. 4. 34.

G. Michaëlis bellum cum dracone deſumptum eſt ex Danielis capite 12. vbi in ſenſu proximo de Mathathia agitur; cui Michaelis nomen tribuitur, propter Dei zelum, quo ſe Antiocho oppoſuit, zelum Archangeli imitatus. Myſticus tamen Mathathias & myſticus Michael (de quo Daniel, & Ioannes loquuntur) Chriſtus eſt, à quo Angeli ipſius (id eſt Euangelici prædicatores) erecti & excitati, aduerſus idololatriam conſtanter prædica- A runt; & dæmonẽ, eiúſque ſatellites (id eſt Sacerdotes idolorum) è cælo deiecerunt. Quia quantumuis repugnare conati ſint; nihilominùs ab Euangelij miniſtris effectum eſt, vt manifeſtè conſtaret, omnem illam diuinitatis & religionis ſpeciem, quam idololatria præ ſe ferebat, fictam eſſe & ementitã, atque vero Deo inimicam; nec alio fundamento niti, quã terrenis & ſordidis hominum affectibus.

H. Clamor cæli, admirationem Eccleſię repræſentat de admirabili Dei conſilio in Diuinę virtutis efficacitate oſtendenda, & in regno Dei, at- B que poteſtate Chriſti ſtabiliendis. Dum enim Dæmoni (propter ipſius importunas aduerſus Chriſti famulos calumnias) permiſſum eſt, vt eos validiſſimè tentaret, & eorum prædicationi impediendæ machinas omnes admoueret; hac ipſa via conſecutum fuit; vt & Dæmon ipſe maiori cum probro, & dedecore caderet; & Euangelici prędicatores glorioſiùs de illo triumpharent: nec nõ ſui erga Chriſtum amoris darent documenta clariſſima.

I. Exultare iubentur cæli, (id eſt Chriſti Ec- C cleſia) præuidentes perſecutionem à Dæmone ſuſcitandam. Quippe eâdem perſecutione fuerat Eccleſiæ gloria multiplici incremento prouehenda. Mari autem & terræ (id eſt infidelibus, mundanis atque terrenis) dicitur *Væ*. Quia illis Dæmon erat ad perſecutionem abuſurus; ſciens, quia modicum tẽpus habet; videlicet vſque ad idololatriæ ruinã.

K. Illam draconis perſecutionem de perſecutione Neronis explico: & ante illam meritò dicitur draco in terram deiectus. Ea enim perſecutio pro- D pterea eſt coorta; quia per Euangelij prædicationem idolorum cultus deſpicatui habebatur. Dæmonis iram ſtimulabat partus mulieris, id eſt, Romanæ Eccleſiæ fundatio; à qua ſibi maximè dęmon ipſe timebat.

L. Aquila magna ſymbolum eſt cæleſtis Sapientiæ. In duplici eius ala adumbrantur duo teſtamenta; quibus valdè adiuta fuit Eccleſia, vt magno cum ſolatio ad perfugij locum euolaret, quem ſibi Deus in deſerto præparauerat; nimirum ad pacem & ſecuritatem in Deo retinendam inter Gentiles ipſos & eorum perſecutiones, myſtico illo tempo- E re duorum & quadraginta menſium, quo perſecutiones erant duraturæ. Interim Dæmon impedire non poterat, quin Eccleſia primogenita cęleſti alèretur cibo. De quo ſuprà, verſu *6.*

M. Flumen, quod draco euomuit ex ore, Neronis perſecutionem figurat. Terra autem, quę flumen abſorbuit, eos deſignat, qui Neronem occiderunt. Eo .n. ſublato, & legibus ipſius derogatis; ceſſauit perſecutio, quã ille cõtra Eccleſiã excitarat.

N. Bellum, quod draco cum omnibus mulie- F ris filiis gerere decreuit, generales denotat perſecutiones, quæ aduerſus omnes Chriſtianos à Romanis Imperatoribus, Dæmone inſtigante, ſunt excitatæ. Porrò de Chriſtianis Eccleſiis veriſſimè dicitur eo præſertim tẽpore, illas cuſtodire mandata Dei, & Chriſti approbationis habere teſtimonium in manifeſtis ipſius donis; iiſque præclariſſimis.

O. Arena maris, in qua conſtitit draco, deſignat infinitum impiorum numerum, per quos Dęmon cum fidelibus erat dimicaturus. Excitando videlicet, & inſtimulando beſtiam maris, & beſtiam terrę; de quibus ſequenti capite agitur.

CAPVT XIII.

De Imperij Romani ſuperbia Eccleſiam Chriſti perſequente.

TEXTVS.

1. *ET vidi de mari beſtiam aſcendentem, habentem capita ſeptem, & cornua decem; & ſuper cornua eius decem diademata, & ſuper capita eius nomina blaſphemiæ.*

2. *Et beſtia, quam vidi, ſimilis erat pardo, & pedes eius ſicut pedes vrſi, & os eius ſicut os leonis, & dedit illi draco virtutem ſuam, & poteſtatem magnam.*

3. *Et vidi vnum de capitibus ſuis, quaſi occiſum in mortem: & plaga mortis eius curata eſt. & admirata eſt vniuerſa terra poſt beſtiam.*

4. *Et adorauerunt draconem, qui dedit poteſtatem beſtiæ, & adorauerunt beſtiam dicẽtes: Quis ſimilis beſtiæ? & quis poterit pugnare cum ea?*

5. *Et datum eſt ei os loquens magna, & blaſphemias, & data eſt ei poteſtas facere menſes quadraginta duos.*

6. *Et aperuit os ſuum in blaſphemias ad Deum, blaſphemare nomen eius, & tabernaculum eius: & eos, qui in cælo habitant.*

7. *Et eſt datum illi bellum facere cum Sanctis, & vincere eos. Et data eſt illi poteſtas in omnem tribum, & populum, & linguam, & gentem.*

8. *Et adorauerunt eam omnes, qui inhabitant terram, quorum non ſunt ſcripta nomina in libro vitæ Agni, qui occiſus eſt ab origine mundi.*

9 *Si quis habet aurem, audiat.*

10. *Qui in captiuitatem duxerit, in captiuitatem vadet: qui in gladio occiderit, oportet eum gladio occidi. Hîc eſt patientia, & fides Sanctorum.*

11. *Et vidi aliam beſtiam aſcendentem de terra; & habebat cornua duo ſimilia agni, & loquebatur ſicut draco.*

12. *Et*

PARAPHRASIS CAPITIS DECIMITERTII.

TOtius capitis ſumma paucis comprehenſa hæc eſt. Cum dracone coniurant duæ horrendæ beſtiæ; maris altera, altera terræ.

De Beſtia maris.

A. Maris beſtia ſeptem conſtabat capitibus & cornibus decem. In horum ſingulis ſingulæ erant coronæ impoſitæ. In illorum, id eſt capitum, frontibus inſcriptum erat hoc nomen, *Antichriſtus*, quod blaſphemum eſt aduerſus Chriſtum.

B. Hæc beſtia pardo, id eſt pantheræ, erat ſimilis. Quare tota erat ocellis vndique diſtincta, & egregia pulchritudine conſtans ad pantheræ imitationem. Pedes verò habebat vrſinos; & ſonus, quem ore edebat, rugitum referebat leonis. Huic beſtiæ ſuam draco virtutem & poteſtatem magnam contulit; eámque vti inſtrumentum aſſumpſit ad eam exercendam facultatem, quam plurimi æſtimat draco, nempe, Chriſti ſeruos perſequendi.

C. Primum huius beſtiæ caput fuerat occiſum; quare deiectum erat quaſi extinctum. Reuixit tamen, & poſt huiuſmodi reſurrectionem homines generatim marinâ beſtiam ſecuti ſunt, & magnâ reuerentiâ ac veneratione proſecuti.

D. Procubuere igitur in genua ante draconem & beſtiam, pro ſumma ſtultitia reputantes, ſi quis beſtię auderet obſiſtere.

E. Beſtia autem Chriſtianam religionem probris ac maledictis ſuperbè proſcidit; & per duorum & quadraginta menſium ſpatium (nempe per tres annos, & dimidium) dixit ac fecit.

F. Dixit quidem; dum petulanti ore in Deum, in eius nomen, in Dei tabernaculum, & in cęlites ipſos contumelias atque blaſphemias euomuit.

G. Fecit autem; nempe bellum cum Sanctis, eos triumphans, & ſuammet ipſius potentiam in prouincias omnes crudeliter exercens.

H. Quamobrem ſeſe illi ſubiiciunt omnes terræ incolæ; quorum nomina non erant ab origine mundi conſcripta in libro eius vitæ, quam ab Agni nece prædeſtinati omnes participant.

I. Audiant hoc quicumque idoneas ad audiendum habent aures: Qui nunc violenter capiunt Chriſtianos, eorundem poſteà erunt captiui, & qui nunc Chriſtianos immaniter trucidant, ab ipſis poſteà trucidabuntur. Sic enim fieri oportet; ſicque euenturum Sancti ipſi ſperant atque confidunt.

De Beſtia terræ.

K. Terreſtris bellua duo habebat cornua, cornibus agni ſimilia. In ſono autem, quem ore edebat, ſimilis erat draconi.

L. Porrò

12. *Et poteſtatem prioris beſtiæ omnem faciebat in conſpectu eius: & fecit terram, & habitantes in ea adorare beſtiã primam, cuius curata eſt plaga mortis.*

13. *Et fecit ſigna magna, vt etiam ignem faceret de cælo deſcendere in terram in conſpectu hominum.*

14. *Et ſeduxit habitantes in terra, propter ſigna, quæ data sũt illi facere in conſpectu beſtiæ, dicens habitantibus in terra, vt faciant imaginem beſtiæ, quæ habet plagam gladij, & vixit.*

15. *Et datum eſt illi, vt daret ſpiritum imagini beſtiæ, & vt loquatur imago beſtiæ; & faciat, vt quicunque non adorauerint imaginem beſtiæ, occidantur.*

16. *Et faciet omnes, puſillos & magnos, & diuites, & pauperes, & liberos, & ſeruos habere characterem in dextera manu ſua, aut in frontibus ſuis.*

17. *Et ne quis poſſit emere, aut vendere; niſi qui habet characterem, aut nomen beſtiæ, aut numerum nominis eius.*

18. *Hic ſapientia eſt. Qui habet intellectum, computet numerum beſtiæ. Numerus enim hominis eſt: & numerus eius ſexcenti ſexaginta ſex.*

L. Porrò, quam draco marinæ beſtiæ poteſtatem fecerat, eandem exercebat beſtia terræ in marinæ beſtiæ conſpectu, vt te ipſius adminiſtra. Atque ita effecit vt terrigenæ omnes beſtiam maris adorarent; poſtquam primum eius caput quod fuerat occiſum, reuixiſſe viſum eſt.

M. Vt autem homines in fraudem inducat, beſtia terræ duo miracula per ſpeciem ingentia edit. Alterum eſt, vt ignis è cælo deſcendere videatur.

N. Alterum; terræ incolis perſuadere, vt quilibet marinæ beſtiæ effigiem & imaginem ſibi exprimat, poſt primi capitis reſurrectionem. Hiſce imaginibus beſtia terræ ſpiritum tribuit & vitam; eaſque in marinæ beſtiæ conſpectu loqui facit. Qui autem beſtiæ imaginem non adorant, eos omnes iubet occidi.

O. Vt autem adoratores à non adoratoribus faciliùs dignoſcantur; in adorationis ſignum iubet omnes in fronte & in dextera notam atque inſigne beſtiæ marinæ geſtare: & hac nota non inſignitos commercio atque conuictu humano prohiberi. Signum verò illis impreſſum, alterum eſt è duobus: aut beſtiæ nomen, aut numerus nominis beſtiæ. Eſt enim character quid commune ad nomen & ad numerum.

P. Numerus nominis marinæ beſtiæ ad computandi rationem hominibus familiarem ſubductus, conficit *666*.

Interpretatio ſuperioris Paraphraſis.

Quoad totius capitis ſummam; Beſtiæ duæ, quæ in bello aduerſus Chriſtianam Religionem geſto ſuppetias Dæmoni tulêre, ſunt: altera Romani Imperij ethnici *Superbia*; altera *Sapientia carnis*. Harum prima in mundi huius mari enutriuit: ſecunda in terra humani cordis eorum, qui terreni ſunt.

De Beſtia maris.

A. Septem capita indicant ſucceſſionem Romanorum Imperatorum, qui poſt Neronem perſecuti ſunt Eccleſiam. Et fortaſſis ſeptenarius capitum numerus, numero præcipuarum ac generalium perſecutionum à Domitiano ad Diocletianum vſque reſpondet. Decem cornua auctoritatem adumbrant Romani Senatus, qui quaſi Regum conſeſſus erat.

B. Similitudo pardi (hoc eſt pãtheræ) ad mundanam refertur gloriam. Vrſini pedes, ad ſordidas voluptates. Rugitus leonis, ad crudelia contra Religionem Chriſtianam edicta. Iam quòd draco dicitur ſuam poteſtatem magnam dediſſe beſtiæ; eò ſpectat, vt facultatem ſæuiendi in Chriſtianos Dæmoni permiſſam, decreuerit ipſe per Imperium Romanum exequi.

C. Reſurrectio occiſi capitis, perſecutionem Neronis in Domitiano inſtauratam, repræſentat. Renouationẽ autem eiuſmodi, ſubſecuta eſt terri-A genarum omnium approbatio, per ingentem Romani Imperij idololatræ æſtimationem.

D. In ea perſecutionis approbatione genu flectebant miſeri ante ipſummet Dæmonem, qui in idolis colitur; & ante Romani Imperij ſuperbiam. Exiſtimabant enim illum fore ſtultum reputandum, qui beſtiæ ſeſe opponere, & cum ea prælium committere auderet.

E. Quod beſtiæ permiſſum eſt dicere & facere; ad verba & ad bellum attinet, quibus Romanum Imperium Chriſtianam infeſtabat Eccleſiam. Spatium autem trium annorum & dimidij, myſti-B cum eſt; & eandem habet ſignificationem, quam ſuprà cap. 11.

F. Dei nomine honor ipſius & gloria figurãtur; nec non promiſſiones in Diuino nomine incluſæ. Tabernaculum Dei ex alluſione ad antiquum tabernaculũ, decorat Chriſtianæ Religionis humilitatem; eo ſcilicet tempore, quo nõdum erat extructum myſticum Salomonis templum, quod poſteà ex deuictarum Gẽnom ſpoliis ædificatum eſt. Denique primitiui Chriſtiani, & ij præſertim, qui pro Chriſto obierãt, ſunt qui in cælis habitare dicũtur.

G. Vincendi verbum ad Martyrum carnifici-C nam transferendum eſt.

H. Ij dicuntur in libro vitæ ſcripti, qui ad Chriſtianam religionem efficaciter erant, ex æterna Dei prædeſtinatione, vocandi. In Chriſto autem prædeſtinati erant ad fidem illi, qui reipſa Chriſti fidem amplectuntur.

I. Romanum Imperium, dum idolis ſeruiens, in Chriſtianos furit; verè dicitur Chriſtianos in captiuitatem trahere: ſed ſpes certiſſima Eccleſiæ erat iniecta, fore vt Romanum Imperium Chriſtianæ fidei ſubiiceret: atque hac ratione, qui tunc alios captiuos ducebant, per ipſam Chriſtianorum patientiam atque fidem, aſſeritur eos captum iri: & Dei verbi gladio occiſum eos, qui potentiæ ſuæ armis tunc in Chriſtianos ſæuiebant.

De Beſtia terræ.

K. Duo cornua cornibus Agni ſimilia, intelligenda ſunt de imitatione duorũ ex ſeptem illius agni cornibus, (de quibus cap. 5.) hoc eſt, de minarum terrore, & de ſuppliciorum ſeueritate: quibus ſapientia carnis cum Chriſti Eccleſia dimicabat. Iam, quòd beſtia terræ dicitur in loquendi ratione draconem imitata, alluſio eſt ad illa ſerpentis verba, Gen. 3. 4. *Nequaquam moriemini &c. Eritis ſicut dij.*

L. Sapientia carnis, vt gratum hominibus faceret, & ſe Romano probaret Imperio; ſingulis perſuadebat, vt renouatæ perſecutionis edictis ſe ſubderent, & perſecutionem ipſam aduerſus Chriſtianos vrgerent. Atque hac ratione Romanum Imperium per carnis ſapientiam, tanquam per fidiſſimam adminiſtram exercebat eam tyrannidem, ad quam illud ſibi Dæmon ſubſtituerat.

M. Ignis de cælo deſcendere viſus in hominum conſpectu, explicandus eſt de falſa zeli Eliæ imitatione. Hac enim quodammodo videbatur ignis ille perſecutionis, quo ſapientia carnis A Chriſtianos exurere reputabat, eſſe Religionis ignis de cælo deſcendens.

N. Idolum, quod ethnici ſinguli effinxiſſe dicuntur, eſt magna illa exiſtimatio, quã animo concipiebant de Romani Imperij Eccleſiam perſequentis magnitudine & diuinitate. Hunc autem ſimulachro dicitur carnalis ſapientia ſpiritum & ſermonem dediſſe; quia affectus deprauatus idolum illud animabat, atque illi mirabilem perſuadendi vim tribuebat, ita vt ſinguli idolo illi falſitatis à ſeipſis expreſſo, ſeſe ſponte ſubiicerent, nec dubitarent in eos excandeſcere, qui huiuſmodi ſimulachro cultum deferre recuſarent.

B O. Commercij prohibitio denotat, iis omnibus, qui in bello aduerſus Eccleſiam, Romani Imperij partes non ſequebantur, veluti execrandis reipub. hoſtibus, aquâ & igne interdici. Iam, quòd omnes, qui ſe ſubiiciebant Imperio, dicuntur ipſius Imperij characterem accepiſſe; ex antiquæ militiæ conſuetudine petitum eſt. Verùm accipere in fronte characterem, eſt propalàm in ea Chriſtianorum perſecutione gloriari; nec ſolùm opere, ſed aperta etiã profeſſione morem idololatriæ gerere. Deſignatur autem duplex character; alter nominis per literas expreſſi; alter nominis eiuſdem C ad numeros reuocati. Etenim tam ethnicorum gloriatio, quàm operatio, qua Chriſtianos oppugnabant, duplex erat; altera expreſſior, altera nõ ita manifeſta; ſed apud ſapientes viros perinde valens.

P. Nomen illud Romani Imperij Religionem Chriſtianam perſequentis (cuius numerus dicitur eſſe 666.) non aliud eſt, quam ἡ ἀλαζονεία βίου, hoc eſt, SVPERBIA VITÆ. In quo Ioannes alludit, ad id, quod in ſua Canonica, cap. 2. 16. ſcripſerat.

CAPVT XIV.

De exercitu ſeruorum Chriſti aduerſus Gentiles pugnantium: ac de eorum victoria in plurimorum conuerſione, atque martyrio.

TEXTVS.	PARAPHRASIS CAPITIS DECIMIQVARTI.
1. *ET vidi, & ecce Agnus ſtabat ſupra montem Sion, & cum eo centum quadraginta quatuor millia habentes nomen eius, & nomen Patris eius ſcriptum in frontibus ſuis.*	A. ET vidi Agnum in monte Sion, ducem videlicet & imperatorem illius Gentis; aduerſus quam draco, & beſtia maris, ac beſtia terræ acerrimum bellum gerunt. Aderat cum Agno lectiſſimus exercitus, nempe centum quadraginta quatuor millia fortiſſimorum militum; qui nomen Agni & nomen Patris eius in frontibus inſcripta gerunt.
2. *Et audiui vocem de cælo tanquam vocem aquarum multarum, & tanquam vocem tonitrui magni; & vocem quam audiui, ſicut citharœdorum citharizantium in citharis ſuis.*	B. De cælo autem ſupra Agni exercitum reſonabat vox duplex; altera ſimilis fremitus, quem mare procellâ conquaſſatum edit; altera ſimilis tonitruo magno. Cæleſtibus hiſce vocibus aſſociabatur vox item prædicti exercitus; quæ ſuo concentu referebat muſicam ſuauiſſimam citharœdorum canentium pariter, & citharas pulſantium.
3. *Et cantabant quaſi canticum nouũ ante ſedẽ, & ante quatuor animalia, & ſeniores, & nemo poterat dicere canticum, niſi illa centum quadraginta quatuor millia, qui empti ſunt de terra.*	C. Et cantabant quaſi canticum nouum, quo Deum in throno ſupra nubes ſedentem, & quatuor Dei inſigniferos, ſimulque presbyteros coràm adſtantes mirificè recreabant. Neque illud canticum & harmoniam ſuauiſſimam vlli hominum imitari poterant, niſi prædicti Agni milites centum quadraginta quatuor millia; quos ipſe ſui ſanguinis pretio ſibi comparauerat.
4. *Hi ſunt, qui cum mulieribus non ſunt coinquinati, virgines enim ſunt. Hi ſequuntur Agnum, quocunque ierit. Hi empti ſunt ex hominibus primitiæ Deo, & Agno.*	D. Hi adoleſcentibus virginibus comparantur; quæ ab Agno attractæ in ipſius vnguentorum odorem currunt, vt habetur Cantic. 1. 3. Atque has veluti primitias offert humanum genus Deo, & Agno.
5. Et	E. Sunt

5. *Et [illegible]e eorum non eſt inuentum mendacium: ſine macula enim ſunt ante thronum Dei.*

6. *Et vidi alterum Angelum volantem per medium cæli habentem Euangelium æternum, vt euangelizaret ſedentibus ſuper terram, & ſuper omnem gentem, & tribũ, & linguã, & populum.*

7. *Dicens magna voce: Timete Dominum, & date illi honorem, quia venit hora iudicij eius: & adorate eum, qui fecit cælum & terrã, mare & fontes aquarũ.*

8. *Et alius Angelus ſecutus eſt dicens: Cecidit, cecidit Babylon illa magna, quæ à vino iræ fornicationis ſuæ potauit omnes gẽtes.*

9. *Et tertius Angelus ſecutus eſt illos, dicens voce magna: Si quis adorauerit beſtiam, & imaginem eius: & acceperit characterem in fronte ſua, aut in manu ſua.*

10. *Et hic bibet de vino iræ Dei, quod miſtum eſt mero in calice iræ ipſius, & cruciabitur igne & ſulphure in conſpectu Angelorum, Sanctorum, & ante conſpectum Agni.*

11. *Et fumus tormentorum eorum aſcendet in ſæcula ſæculorum: nec habent requiem die ac nocte, qui adorauerunt beſtiam, & imaginem eius: & ſiquis acceperit characterem nominis eius.*

12. *Hîc patientia Sanctorum eſt, qui cuſtodiunt mandata Dei, & fidem Ieſu.*

13. *Et audiui vocem de cælo dicentem mihi: Scribe, Beati mortui, qui in Domino moriuntur. Amodò iam dicit Spiritus, vt requieſcant à laboribus ſuis: opera enim illorum ſequuntur illos.*

14. *Et vidi, & ecce nubẽ candidã, & ſuper nubẽ ſedentẽ ſimilem Filio hominis, habentem in capite ſuo coronam auream, & in manu ſua falcem acutam.*

15. *Et alius Angelus exiuit de tẽplo, clamans voce magna ad ſedentẽ ſuper nubẽ: Mitte falcẽ tuã, & mete: quia venit hora, vt metatur, quoniam aruit meſſis terræ.*

16. *Et miſit qui ſedebat ſuper nubem falcem ſuam in terram, & demeſſa eſt terra.*

17. *Et alius Angelus exiuit de templo, quod eſt in cælo, habẽs & ipſe*

E. Sunt hi *veri Iſraelitæ, in quibus dolus non eſt*: quia inculpatos ſe, & ſceleris puros in omnibus exhibent coram Deo.

F. Supra hunc autem exercitum vidi tres Angelos; quorum primus per medium cæli volitans, feliciſſimum rei cuiuſdam nouæ, ac perpetuò duraturæ nuncium afferebat, quem populis omnibus nunciaret.

G. Nuncius autem is erat, aduenisſe ſcilicet iam Diuini iudicij horam; atque adeò deinceps Deum verum fore ab vniuerſis gentibus adorandum.

H. Subiecit alter Angelus, non procul abeſſe Babylonis ruinam.

I. Tertius demum adiecit; ſi quis ex Agni exercitu ad aduerſarios transfugeret, & marinam beſtiam, atq; eius imaginem adorans, ipſiuſmet beſtiæ characterem in fronte aut in manu acciperet;

K. Hunc minimè à Dei ira euaſurum; ſed igne ac ſulphure in omnem ſæculorum memoriam diſcruciandum; atque ex eodem igne fumum in ſæculorum ſæcula ad cælum vſque aſcenſurum, in præſenti etiam vita, nulla in ſe quietem & tranquillitatem adepturum.

L. His tribus vocibus patientia Sanctorum confirmatur.

M. Dein iniunctum mihi eſt è cælo, vt ſcriberem; felices eos eſſe, qui ante mortem ſe morti totos deuouent, vt ad Chriſti Domini normam ſeſe effingant; ſic enim verâ requie in mediis ipſis laboribus & ærumnis fruituros; atque adeò in fide ſtabiles, in opere efficaces inuentum iri.

N. Sub hæc, ſubſecuta eſt copioſa meſſis, & optima vindemia, meſſorem autem vidi ſupra nubem candidam; geſtabatque in capite coronam & falcem acutam in manu.

O. Ad quem cùm alter quidem Angelus è templo procedens, ſic verba feciſſet. *Mitte falcem tuam, & mete; quoniam aruit meſſis terræ.*

Haud mora; falcem ille miſit, & ſubitò demeſſa eſt terra.

P. Porrò vindemiator, Angeli ſpeciem gerebat; & de cæleſti templo progrediebatur, falcem in manu gerens acutam.

& ipſe falcem acutam.	
18. *Et alius Angelus exiuit de altari, qui habebat poteſtatem ſupra ignem, & clamauit voce magna ad eum, qui habebat falcem acutam, dicens: Mitte falcem tuam acutam, & vindemia botros vinea terra, quoniam matura ſunt vinea eius.*	Q. Alius item Angelus, qui habebat poteſtatem ſuper ignem, ab altari egreſſus, ſic vindemiatorem eſt allocutus; *Mitte falcem tuam acutam, & vindemia botros vinea terra, quoniam matura ſunt vua eius.*
19. *Et miſit Angelus falcem ſuam acutam in terram, & vindemiauit vineam terra, & miſit in lacum ira Dei magnum.*	R. Quod cùm ille præſtitiſſet, vuæ protinus in magnum Diuinæ iræ torcular immiſſæ ſunt.
20. *Et calcatus eſt lacus extra ciuitatem, & exiuit ſanguis de lacu vſque ad franos equorum per ſtadia mille ſexcenta.*	S. Calcatum eſt autem torcular extra ciuitatem; & tanta fuit ſanguinis vuæ, ſeu muſti copia; vt eius torrens per ſtadia mille ſexcenta effluxerit, vſque ad equorum frænos pertingens.

Interpretatio ſuperioris Paraphraſis.

A. Agnus in Sione monte viſus Chriſtum denotat; qui cæleſti ſpiritu, exemploque ſuo atque doctrina primitiuos Chriſtianos tanquam agnos inter lupos mittit ad bellum eum Romano Imperio gerendum. Itaque exercitus, qui Agnum conſtipabat, primitiui ſunt Chriſtiani, quos Apoſtoli atque diſcipuli, primùm ex Iudaiſmo, deinde etiá ex Gentibus ad Chriſtum traduxerant. Et per hunc primitiuorum exercitum Chriſtu Romanum ſubiugauit Imperium. Quare exercitus hic ſunt illi ipſimet, de quibus cap. 7. vbi explicatum eſt myſterium numeri centum quadraginta quatuor millium. Nomen Agni, & Patris eius in frontibus inſcriptum, indicat publicam Chriſtianiſmi profeſſionem; quæ illis præſertim temporibus Chriſto valde glorioſa extitit.

B. Per ipſam Romani Imperij perſecutionem Deus ſuos milites ad pugnam, id eſt ad Euangelij prædicationem accendebat. Atque hæc eſt ſignificatio vocis aquarum multarum, quæ de cælo fuit exaudita. Deinde vox tonitrui magni eſt vis illa diuina atque cæleſtis, quam eidem prædicationi ſuggerebat Deus inter mediam perſecutionis procellam. Cùm enim primitiui illi Chriſtiani cernerent incredibilem virtutem & admirabilem efficiētiam, qua Deus ſuum verbum roborabat; hoc ipſum illis animum vireſque addebat ad Chriſti nomen conſtanter prædicandum, & pro illo ſtrenuè dimicandum. Atque ex Chriſtianorum parte, tum omnium inter ſeſe concordia, tum verborum & ſanctiſſimorum operum conſociatio prædicationem ipſam maximè prouehebat. Hac enim ratione ipſi veluti diuini quidam Orphei atque Amphiones immanes ad ſe feras, & rigentia ſaxa cæleſtis muſicæ concentu trahebant.

C. Canticum nouum ad nouam concionandi rationem refertur. Quippe viri illi Apoſtolici tanto animorum ſtudio & contentione, tanta etiam in laboribus & ærumnis gloriatione ad hominum ſalutem ac Dei gloriam aſpirabant.

D. E. Virginitatis nomen in præſenti allegoricè accipitur; ſicut à Paulo 2. Corint. 11. 2. atque ita eôdem ſpectat verorum Iſraelitarum gloria & vita immaculata.

F. Tres Angelorum voces exhortationem continent, quę fit ab Agni ducibus ad vniuerſum exercitum prædictum; vt eum ad ſtrenuè belligerandum excitent, accendant, inflamment. Cùm enim A tres eſſent contrarij exercitus duces; nempe draco, beſtia maris, & beſtia terræ: diſtinctionis gratiá aduerſus eorum ſingulos ſingulæ itidem voces diriguntur ex ſacris Literis depromptæ. Prima ex Ioannis Euangelio; ſecunda ex Paulo; tertia ex ſecunda Petri Epiſtola.

G. Prima ergo vox eſt illa eadem, quæ habetur Ioannis 12. 31. *Nunc iudicium eſt mundi; nunc princeps huius mundi eiicietur foras.* Qui vniuerſis Gentibus feliciſſimus extitit nuncius, atque æternus.

H. Secunda vox prædicit, tollendum eſſe de medio illud Imperium Gentilium Romanorum Chriſto aduerſantium; & ruituram Babylonem, id B eſt; Romam ethnicam illius Imperij caput prout Chriſto inimica erat. Sic enim deſtructa eſt, cùm Roma Chriſtianam Religionem ſuſcepit. Quamuis autē hęc prophetia ſit petita ex Iſaia, & Ieremia; hîc tamen proximè ad locū Pauli reſpicitur, 2. Theſſ. 2.

I. K. Tertia vox ex ſecunda Petri 2. ſeueriſſimam comminationem continet aduerſus eū, qui carnis pellacia deceptus à Chriſti fide in perſecutione defecerit. Et in punitione æterna fumus aſcēdens in ſęcula ſęculorum, typus eſt æternę Dei gloriæ, ex æterno impiorum ſupplicio redundantis.

L. M. Vterque hic verſiculus in paraphraſi eſt C explicatus.

N. Meſſis eſt ſymbolum conuerſionis multorum ex Gentiliſmo. Vindemia verò, ſanguinis ab eiſdem pro Chriſtiana fide profuſi. Meſſor ergo eſt Chriſtus Dominus, qui per Gentilium conuerſionem in mundo regnat. Nubes, ſupra quam ſedet, prędicatores ſūt Euangelici. Falx acuta, verbū Dei.

O. Angelus ille qui clamat, *Mitte falcem tuam, & mete*; Prophetam Ioëlem ſignificat.

P. Q. Vindemiator Angelus, & ille alter, qui ab altari procedit, & poteſtatem habēt ſuper ignē; Moſem & Eliam adumbrant; qui tamen in pręſenti myſticè ſunt accipiendi, ſicut cap. 11. Quare cùm Moſi attribuitur vindemia, ſapientiæ Sanctorum adſcribitur; quòd vitam pro Chriſto contemnant, D & ſe conculcandos, ac perimendos tyrannis obiiciant. Poſtulat autem Elias à ſocio Moſe, vt vindemiet; quia Diuinæ gloriæ zelus ab Euangelica ſapientia exigit, vt Chriſtianus in perſecutione libenter ſe morti offerat.

R. Lacus iræ Dei magnus, pro myſticæ iræ torculari vſurpandus eſt; in quo & Chriſtus Ieſus, & ipſius Martyres preſſi ſunt.

5. *Extra ciuitatem*, quia extra portam Chriſtus A paſſus eſt. Et ea phraſis (vt conſtat ex Paulo ad Hebr.c.13.12.) ad improperium, quod Chriſti Martyres patiuntur, deſeruit optimè. Iam, quòd ſanguineus torrens per mille ſexcenta ſtadia inundare perhibetur; de myſticæ Palæſtinæ gloria accipiendum eſt. Et verò Palæſtina per ſtadia totidem in longitudinem patebat. Demum ſanguis dicitur ad frænos equorum pertingere; quo ſignificatur, equos illos (de quibus cap.6. actum eſt) largiſſimè ex hoc ſanguine bibere; iuxta illud Pſal. 109. fine: *De torrente in via bibet; propterea exaltabit caput.*

CAPVT XV.

Dè nouo plagarum genere, quibus aduerſus Gentilitatem Deus multò aliter pugnauit, quàm aduerſus Iudaiſmum.

TEXTVS.	PARAPHRASIS CAPITIS DECIMIQVINTI.
1. *ET vidi aliud ſignum in cælo magnum & mirabile; Angelos ſeptem habentes plagas ſeptem nouiſſimas; quoniam in illis conſummata eſt ira Dei.*	A. ET vidi (ait Ioannes) ſignum aliud in cælo magnum atque mirabile, nempe genus quoddam plagarum valdè nouum, per quas expleta eſt ira Dei.
2. *Et vidi tanquam mare vitreum miſtum igne; & eos qui vicerunt beſtiam, & imaginem eius, & numerum nominis eius, ſtantes ſuper mare vitreum, habentes citharas Dei.*	B. Hæ verò plagæ licèt aliquam videantur habere cum plagis Ægyptiacis ſimilitudinem; non tamen immiſſæ ſunt in Ægyptum, nec Iſraelis liberationem anteceſſerunt; ſed conſecutę ſunt potiùs Iſraelitarum tranſitum per mare rubrum. Priùs enim aſpexi Iſraelitas mare traiicientes: ſed & ipſe tranſitus per mare fuit valde nouus & inuſitatus; nec enim diuiſum fuit mare, vt tranſitum præberet Iſraelitis (iis videlicet, qui beſtiam, eiuſque imaginem, & numerum nominis eius deuicerunt) quin imò in modum glaciei, aut vitri coactum, & quaſi conflatum, victoribus citharas pulcherrimas geſtantibus ſupra ſe ipſum liberam & expeditam viam ſtrauit. Illis autem per mare ſummum tranſeuntibus, vidi mare ipſum ſub gradientium pedibus exardeſcens.
3. *Et cantantes canticum Moyſi ſerui Dei, & canticum Agni, dicentes: Magna & admirabilia ſunt opera tua Domine Deus omnipotens: iuſta & vera ſunt via tua, Rex ſæculorum.* 4. *Quis non timebit te Domine, & magnificabit nomen tuum? quia ſolus pius es: quoniam omnes gentes venient, & adorabunt in conſpectu tuo; quoniam iudicia tua manifeſta ſunt.*	C. Illi verò interim canticum illud Moſeos concinebant, *Cantemus Domino; glorioſè enim magnificatus eſt.* Quod eſt etiam canticum Agni. Continetur autem eo cantico admirabile illud facinus, quod præſtitit Deus; dum Iſraeliticus populus per mare traiecit, & arcanum Dei iudicium atque conſilium ſubmergendi in eodem mari Ægyptios ponè ſequentes; nec non formido ingens, qua inſolitum hoc opus Idumæos, Moabitas, Philiſthæos, & Chananæos perculit.
5. *Et poſthac vidi, & ecce apertum eſt templum tabernaculi teſtimonij in cælo.*	D. Hunc ergo Iſraelis traiectum ſubſecuta eſt plagarum viſio, quæ fuit huiuſmodi. Apparuit in cælo exemplar tabernaculi teſtimonij, quod Moſes fabricauit; in eóque viſum eſt reſerari oraculum illud, quod ſancta Sanctorum appellatur.
6. *Et exierunt ſeptem Angeli; habentes ſeptem plagas de templo, veſtiti lino mundo & candido, & præcincti circa pectora zonis aureis.*	E. Ex oraculo egreſſi ſunt ſeptem Angeli, qui in phialis nouas eas geſtabant plagas, quas erant effuſuri. Angeli autem lineis ſtrictis erant amicti; ſicuti olim ſacerdotes. Zonis verò aureis circa pectora cingebantur; quemadmodum prima illa Apocalypſeos perſona.
7. *Et vnum de quatuor animalibus dedit ſeptem Angelis ſeptem phialas aureas plenas iracundiæ Dei viuentis in ſæcula ſæculorum.*	F. Hiſce Angelis datæ fuerant plagarum phialæ à primo quatuor animalium, hoc eſt, à leone. At liquor ille, quo phialæ redundabant, erat huiuſmodi vindictam de hominibus ſumpturus, vt meritò dicantur phialæ fuiſſe irâ æterni Dei plenæ.
8. *Et impletum eſt templum fumo à maieſtate Dei, & de virtute eius; & nemo poterat introire in templum, donec conſummarentur ſeptem plagæ ſeptem Angelorum.*	G. Vix dum Angeli de oraculo proceſſerant, cùm templum impletum eſt fumo; qui ab ipſius Dei gloria exoriebatur. Erátque fumus adeò denſus, vt nemo in templum ſuccedere poſſet, id eſt in eo vllam claritatem cernere, donec plagæ illæ ſeptem effuſæ ſunt omnes.

qui es, & qui eras ſanctus, qui hæc iudicaſti.

6. *Quia ſanguinem Sanctorũ, & Prophetarum effuderunt; & ſanguinem eis dediſti bibere: digni enim ſunt.*

7. *Et audiui alterum ab altari dicentem: Etiã Domine Deus omnipotens vera & iuſta iudicia tua.*

8. *Et quartus Angelus effudit phialam ſuam in ſolem; & datum eſt illi æſtu affligere homines, & igne.*

9. *Et æſtuauerũt homines æſtu magno, & blaſphemauerũt nomẽ Dei habẽtis poteſtatem ſuper has plagas, neque egerunt pœnitentiam, vt darent illi gloriam.*

10. *Et quintus Angelus effudit phialam ſuam ſuper ſedẽ beſtiæ; & factum eſt regnum eius tenebroſum, & commanducauerunt linguas ſuas præ dolore.*

11. *Et blaſphemauerunt Deũ cæli præ doloribus, & vulneribus ſuis, & non egerunt pœnitentiam ex operibus ſuis.*

12. *Et ſextus Angelus effudit phialam ſuam in flumen illud magnum Euphraten: & ſiccauit aquam eius, vt præpararetur via regibus ab ortu ſolis.*

13. *Et vidi de ore draconis, & de ore beſtiæ, & de ore pſeudoprophetæ ſpiritus tres immundos in modum ranarum.*

14. *Sunt enim ſpiritus dæmoniorum facientes ſigna, & procedunt ad reges totius terræ congregare illos in prælium ad diem magnum omnipotentis Dei.*

15. *Ecce venio ſicut fur. Beatus qui vigilat, & cuſtodit veſtimẽta ſua; ne nudus ambulet, & videant turpitudinem eius.*

16. *Et congregabit illos in locum, qui vocatur Hebraicè Armagedon.*

17. *Et ſeptimus Angelus effudit phialam ſuam in aërem; & exiuit vox magna de templo à throno, dicens: Factum eſt.*

18. *Et facta ſunt fulgura, & voces, & tonitrua, & terræ-motus factus eſt magnus, qualis nunquã fuit ex quo homines fuerunt ſuper terram: talis terræ-motus, ſic magnus.*

19. *Et*

qui es, & qui eras, iuſtum te in hoc iudicio exhibuiſti.

F. Quia terrigenæ Sanctorum & Prophetarum ſanguinem effuderunt; iiſque ſanguinem bibendum propinaſti; digni enim hac potione ſunt.

G. Moſis ſocius, (id eſt Elias, qui vocatur altaris Angelus propter curatum Dei altare) Deum pariter commendauit propter æquiſſimum eius iudicium, quod in tertiæ plagæ effuſione enitebat.

Quarta phiala.

H. Quarta phiala in Solem fluxit, qui vehementiſſimo æſtu homines torruit & excruciauit.

I. Ardenti ergo Solis æſtu exurebantur homines; qui pro pœnitentia & ſuperiorum ſcelerum deteſtatione, necnon pro gloria, quam Deo deferre deberent, in eum contumelias ac blaſphemias euomebant.

Quinta phiala.

K. Quinta phiala in ſedem beſtiæ effuſa eſt. Quare in eiuſdem beſtiæ regnum denſa tenebrarum caligo incubuit; & dolor pariter adeò rabidus & efferatus, vt homines proprias linguas morſibus laceratas deuorarent.

L. Quamobrem Deo non tribuerunt gloriam ſuis linguis, nec de præteritis flagitiis reſipuerunt; ſed nimia potiùs doloris impatientia Deum blaſphemiis exprobrarunt.

Sexta phiala.

M. Sextæ phialæ effuſio in flumen Euphraten facta eſt; hinc inſtauratum eſt antiquum illud & admirabile facinus, cùm flumen repentè exaruit, vt Orientis Reges, id eſt, Cyrus, & Darius, per ſiccati fluminis alueum Babylonem adorirentur, eamque occuparent.

N. Protinus in relictis fluminis lacunulis tres apparuêre ranæ, quas ore eiectarunt draco, beſtia maris, & beſtia terræ.

O. Tres huiuſmodi ranæ diabolico ſpiritu inſtinctæ coëgeruot reges terræ vt aduerſus præpotentem Deum bellum conflarent acerrimum. Hanc tamen aduerſus ſe conſpirationem permiſit Deus; quippe prælium fuerat committendum in die illo magno, quo ipſe ſuæ potentiæ contra illos clariſſima daret documenta.

P. Quoniam verò grauiſſimum hoc bellum, Dæmonis inſtinctu in Eccleſiam repentè concitandum, nihil aliud eſt, quàm horribilis quædam perſecutio; ideò fideles à Deo verbis illis præmonentur: *Ecce venio ſicut fur: Beatus qui vigilat, & cuſtodit veſtimenta ſua; ne nudus ambulet & videant turpitudinem eius.*

Q. Atque ad eorum, qui vigilant, erigendam ac roborandam ſpem, ſubiungitur, ne de victoria dubitent; prælium enim in campo Armagedon committendum fore, quod idem ſignificat atque inſidias, ſiue inſidiarum locum.

Septima phiala.

R. Septima phiala in aërem coniecta eſt; móxque vox de templo exaudita clamauit; *Factum eſt.*

S. Vix ea; cùm in aëre viſa ſunt fulgura, auditæ humanæ voces tonitruis aſſociatæ; & terræ-motus fuit repentè ſubſecutus, omnium quotquot viſi ſunt, maximus.

19. *Et facta eſt ciuitas magna in tres partes, & ciuitates Gentiũ ceciderunt, & Babylon magna venit in memoriam ante Deum, dare illi calicem vini indignationis iræ eius.*

T. Et magna vrbs Babylon fuit tres in partes diuiſa, & Gentium ciuitates illi ſubiectæ corruerunt. Quibus oſtentis ſignificauit Deus, ſibi in memoria fixam eſſe vindictam de Babylone ſumendam, & ſuæ indignationis calicem illi porrigendum.

20. *Et omnis inſula fugit, & montes non ſunt inuenti.*

V. Inſulæ ac montes ex oculorum conſpectu extemplò ſubtrahi viſi ſunt; ita vt & mare ipſum abſque difficultate ſulcari, & terrarum viæ decurri poſſent.

21. *Et grando magna ſicut talentum deſcendit de cælo in homines: & blaſphemauerunt Deũ homines propter plagam grandinis: quoniam magna facta eſt vehementer.*

X. Sub hæc; è cælo decidit grando adeò magna, vt granum quodlibet appenderet talentum: decidit autem in homines, qui grandinis ictibus percuſſi, conuitia & maledicta in Deum ingeſſerunt.

Interpretatio ſuperioris Paraphraſis.

A. Voce ingenti de cælo exaudita ſignificatur A expreſſum ipſius cæli decretum, & Apoſtolorum conſultum de myſtico bello Gentilitati per Euangelij prædicationem, & Romæ præſertim, inferendo. Hoc bellum in phialis figuratur; nam prædicationis Euangelicæ interuentu oppugnabatur Gentilitas vi & efficacitate Chriſti ſanguinis in Gẽtiles ipſos per prædicationis officium effuſi. Ipſa autem Euangelij promulgatio ad Gentes perinde erat, quaſi admirabile quoddam ſacrificium Deo oblatum; & quaſi excellentiſſima vini libatio, ex qua miri ſequerentur effectus. Et quia bellum hoc ad ſeptem prædicationis veluti prælia redigitur, ex B quibus totidem diuerſi effectus redundarunt; ideò per ſeptem phialas denotantur. Ad quarum ſingulas ſinguli Dei miniſtri ſeliguntur in hac ſacra actione; illi videlicet, qui ad eam dimicationem in eiuſmodi phiala adumbratam videntur aptiores.

Prima phialarũ plaga.

B. Primus ille fuit congreſſus, in quo Gentiles de ſuis ſceleribus, & flagitiis inſimulati ſunt. Hinc effectũ eſt, vt myſticè renouaretur acerba illa vlcerũ Ægypti plaga. Nãque Gentiles ægerrimè id tulerũt, & dolore pariter, rubore atque furore præoccupati ſunt; dum ſua peccata fœda ac deteſtabilia propalàm ſugillari viderunt. Atque hæc prima phiala ad Beatum Paulum ſpectat; propter ea, quæ c. 1. epiſt. C ad Romanos latè deſcribit.

Secunda plaga.

C. Secundæ phialæ effuſio adumbrat, quemadmodum in ipſo Euangelicæ prædicationis decurſu, cùm Romani Imperatores vehementiùs irritarentur, alius fuit effectus ſubſecutus; videlicet horribilis illa perſecutionum procella, quam Romanum Imperium contra Euangelij prædicatores excitauit; id quod in ſanguineo maris colore figuratur.

Tertia plaga

D. E. F. G. Terræ phialæ ſcopus is eſt; procedente adhuc Euangelij prædicatione, & infidelium compluribus ad Chriſti fidem commigrantibus, ipſa Chriſtiani nominis perſecutio in domeſticum bellum & inteſtinum euaſit; atque adeò ipſoſmet D perſecutores grauiter perculit. Hoc denotant fontes & flumina in ſanguinem conuerſa. In ea autem plaga, (ex qua ingens ad Deum gloria redundauit, ob magnum infidelium numerum, qui & traducebantur ad fidem, & pro ipſa mortem oppetebant) Moſes myſticus & myſticus Elias, nempe Euangelij prædicatorum ſapientia & ſanctitas inducuntur; qui gaudio exultant, & propter illius plagæ efficientiam Deo laudes decantant.

Quarta plaga.

H. I. Proſequitur adhuc in quarta phiala Euangelij prædicatio; quæ effecit, vt veri Dei lux Gentilium deceptionem & falſitatem in inanium deorum adoratione reuinceret. Vnde, qui obſtinati erant, grauiter offenſi ſunt perſpicuitate illa, qua prorſus confundebantur; & in eum, quem colere ac ſuſpicere deberent, plurima iecêre maledicta. Huc pertinet myſterium ſolaris ſplendoris & claritatis, quæ illos ita perculit, vt æſtuarint pariter & blaſphemarint.

Quinta plaga.

K. L. Quinta phiala repræſentat maiorem prædicationis Euangelicæ progreſſionem; dum idolorum cultores ad ſuorum ſcelerum & anteactæ vitæ deteſtationem cohortatur. Quod in obſtinatis ac rebellibus nihilo fuit vtilius, quàm vt cæleſti illa doctrina deteriores fierent ac duriores; & denſiſſimis affectuum prauorum tenebris obuoluerẽtur; & præſertim in Chriſtianos, eorumque vitam integerrimam odium atque inuidiam conflarent. Hæ enim ſunt tenebræ, de quibus in hac plaga mentio fit. Iã linguarum morſus & manducatio, denotant inordinatas cupiditates, & deprauatas affectiones fuiſſe cauſã, vt linguis omnino carere viderẽtur ad dilaudandũ Deũ, & ad ſua ipſorũ ſcelera confitẽda.

Sexta plaga.

M. N. O. P. Q. Dum Euangelij prædicatio latiùs ſerpit, ad intima Romæ penetralia, atque adeò ad ipſas nobilium & ſenatorum ædes penetrauit. Atque hæc eſt myſtica Babylonis inuaſio, (quæ fuit ſextæ phialæ effectio) in qua innouatur admirandum illud facinus, cùm flumen Euphrates, (id eſt, amor atque animi propenſio ad delicias, & vitæ huius voluptates) in pluribus ex præcipuis Romanis prorſus exaruit: & Petri ac Pauli victoria ad Romæ interiora peruaſit, quã Euangelij aduerſarij ſibi minùs præcauendũ eſſe putauerant.

Tres ranæ deſignãt Dæmonis, mundi atque carnis ſermonem; qui ſua contentione atque clamore euicerunt, vt perſecutio acerrimè recrudeſceret prę doloris ac furiarum magnitudine, quòd Catholica fides in intimos Romæ receſſus ſe inſinuaſſet. Verũ hæc maior perſecutio expediens erat; vt fides altiores ageret radices; & Chriſtiana religio victrix demum euaderet. Verba illa, *Ecce venio ſicut fur*, admonent eos, qui Chriſti fidem receperãt, vt vigiles ſint ac ſolertes, futurum enim, vti ſæuiſſima in illos perſecutio repentè exoriatur. Nomẽ Armagedõ, (quod inſidias ſignificat) conſolationem affert vigilantibus; dum eos reddit ſecuros de felici illius perſecutionis exitu, qui in maius Eccleſiæ trophæum, & in victoriam glorioſiſſimam fuerat redundaturus.

Septima plaga.

R. S. T. Euangelica prędicatio, repugnantibus licèt perſecutorum furiis, magis magiſque augeſcit; & Diuino aſpirante Numine eò demum conuerſionis efficientia peruadit: vt (ſicuti in ſeptimæ phialæ eff[illegible]ne, eiuſque effectu figuratur) impunitas Chriſtianis concedatur, vt publicè Chriſtianam Religionem Romæ profiteantur. Tunc autem Romæ totius conuerſio quaſi facta iam reputatur. Fulgura, voces & tonitrua in eâdem hic vſurpantur ſignificatione atque in cap. 4. Magnus terræmotus indicat incredibilem illam rerum mutationem, cùm perſecutionis furor in publicam ac manifeſtam Religionis Chriſtianæ profeſſionem fuit Romæ mutatus. Babylonis diuiſio in tres partes adumbrat Romæ totius diuiſionem in tres hominum factiones. Alij enim Chriſtianos ſe propalàm profitebantur: alij idolorum cultum adhuc publicè retinebant; alij denique neutram in partem concedebant. Ruina multarum ciuitatum myſtica eſt, id eſt, conuerſio ad Chriſti fidem. Quibus euentibus myſticè ſe Deus vlciſcebatur de Roma ethnica. Atque id eſt, quod textus ait, videlicet: *Babylon magna venit in memoriam ante Deum, dare illi calicem vini indignationis iræ eius.*

V. Inſularum ac montium fuga, & ex oculis ſubtractio ſymbolicè denotat, omnia fuiſſe impedimenta de medio ſublata; quò liberè & expeditè Euangelica prædicatio poſſet toto terrarum orbe feliciſſimo ſucceſſu diſcurrere.

X. Tunc verò grando magna immiſſa innuit obſtinatiſſimam eorum obdurationem, qui in ſuorum adhuc idolorum ſuperſtitione perſiſtebant. Talenti verò mentio duo inuoluit: alterum eſt, magna cæleſtis ſupplicij grauitas; alterum, æquiſſima Dei iuſtitia in eo ſupplicio mirè elucens.

CAPVT XVII.

De myſtica conflagratione Occidentalis Babylonis, hoc eſt, Romæ veteris.

TEXTVS.	PARAPHRASIS.
1 *ET venit vnus de ſeptem Angelis, qui habebant ſeptem phialas, & locutus eſt mecum, dicens: Veni, oſtendam tibi damnationem meretricis magnæ, quæ ſedet ſuper aquas multas.*	A. PRimus Angelorum, qui ſeptem habebant phialas, ad me accedens, in hæc verba prorupit: Huc ades, vt tibi oſtendam ſupplicij ſeueritatem, quo afficienda eſt meretrix illa magna, quæ ſedet ſuper aquas multas; id eſt Babylon, quæ ad Euphratis fluminis ripas ſita eſt.
2. *Cum qua fornicati ſunt Reges terræ; & inebriati ſunt, qui inhabitant terram, de vino proſtitutionis eius.*	B. Hæc eſt meretrix famoſa, cum qua Reges terræ ſe turpiter commiſcuerunt; & cuius calice inebriati ſunt terreni incolæ, impotentiſſimè ſæuientes aduerſus eos, qui ipſos ab hac impura ſocietate ſeparare contendunt.
3. *Et abſtulit me in ſpiritu in deſertum; & vidi mulierem ſedentem ſuper beſtiam coccineam, plenam nominibus blaſphemiæ, habentem capita ſeptem, & cornua decem.*	C. His dictis, me Angelus ſpiritu in deſertum ſuſtulit; vbi mulierem aſpexi ſedentem ſuper illam maris beſtiam, de qua ſuprà cap. 13. (ſuper illam, inquam, quæ blaſphemiæ nominibus erat plena, & ſeptem capitibus, ac decem cornibus conſtabat.) In hac tamen viſione viſebatur beſtia illa coccineo colore omni ex parte tincta.
4. *Et mulier erat circundata purpura, & coccino, & inaurata auro, & lapide pretioſo, & margaritis; habens poculum aureum in manu ſua plenum abominatione & immunditia fornicationis eius.*	D. Ipſa inſuper meretrix gemmis ac margaritis pretioſiſſimis erat ad amuſſim compoſita; manuque prætendebat inauratum calicem, plenum tamen deteſtabili illo ſuæ fornicationis liquore; quo gentes inebriabat, & in furorem ac rabiem agebat.
5. *Et in fronte eius nomen ſcriptum: Myſterium: Babylon magna, mater fornicationum, & abominationum terræ.*	E. Geſtabat item inſignis meretrix inſcriptionem in fronte myſterij plenam: nempe, *Babylon magna, mater fornicationum, & abominationum terræ.*
6. *Et vidi mulierem ebriam de ſanguine Sanctorum, & de ſanguine Martyrum Ieſu, & miratus ſum, cùm vidiſſem illam, admiratione magna.*	F. Porrò erat valdè ebria. Vinum autem, quo ſe ad ebrietatem ingurgitarat, erat Chriſti Martyrum ſanguis; cuius crapulam & ebrietatem vehementer miratus ſum.
7. *Et dixit mihi Angelus: Quare miraris? Ego dicam tibi ſacramentum mulieris & beſtiæ, quæ portat eam, quæ habet capita ſeptem, & cornua decem.*	G. Tum Angelus ad me. Cur, ait, miraris? Ipſe tibi enodabo myſterium viſionis huius, quæ tibi oſtenſa eſt.
8. *Beſtia, quam vidiſti, fuit, & nō eſt, & aſcenſura eſt de abyſſo, & in interitum ibit: & mirabuntur*	H. Hæc maris beſtia, quam vidiſti, non diu perſiſtet; modò enim eſt, modò non eſt. Et quantumuis ſe rabidam & efferatam exhibeat; paulò pòſt ſeſe in mare demergit, nec apparet. Licèt autem poſt paruum temporis interuallum rurſus emergat, ſeque aliorum

buntur inhabitantes terram (quorum non ſunt ſcripta nomina in libro vitæ à conſtitutione mundi) videntes beſtiam quæ erat, & non eſt.

9. *Et hic eſt ſenſus, qui habet ſapientiam. ſeptem capita, ſeptem montes ſunt, ſuper quos mulier ſedet; & reges ſeptem ſunt.*

10. *Quinque ceciderunt; vnus eſt, & alius nondum venit; & cùm venerit, oportet illum breue tempus manere.*

11. *Et beſtia, quæ erat, & non eſt, & ipſa octaua eſt; & de ſeptem eſt, & in interitum vadit.*

12. *Et decem cornua, quæ vidiſti, decem Reges ſunt, qui regnum nondum acceperunt, ſed poteſtatem tanquam reges vna hora accipient poſt beſtiam.*

13. *Hi vnum conſilium habent: & virtutem & poteſtatem ſuam beſtiæ tradent.*

14. *Hi cum Agno pugnabunt: & Agnus vincet illos: quoniam Dominus dominorum eſt, & Rex regum: & qui cum illo ſunt, vocati, electi, & fideles.*

15. *Et dixit mihi: Aquæ, quas vidiſti, vbi meretrix ſedet, populi ſunt, & gentes, & linguæ.*

16. *Et decem cornua, quæ vidiſti in beſtia, hi odient fornicariam: & deſolatam facient illam, & nudam: & carnes eius manducabunt, & ipſam igni concremabunt.*

17. *Deus enim dedit in corda eorum, vt faciant, quod placitum eſt illi: vt dent regnum ſuum beſtiæ, donec conſummentur verba Dei.*

18. *Et mulier, quam vidiſti, eſt ciuitas magna, quæ habet regnum ſuper reges terræ.*

aliorum oculis ſpectandam præbeat (quaſi poſt magnam aliquam ſubmerſionem ſua rurſus capita, & horribilem illam ſpeciem exerat;) breui nihilominùs corruet, & funditus interibit. Tunc autem terrigenæ a Deo reprobati in maximam rapientur admirationem; quòd beſtia illa, quæ tantam præ ſe immanitatem ferebat, ex oculis penitus euanuerit.

I. Septem beſtiæ capitibus adumbrantur tum montes ſeptem, tum etiam totidem Reges.

K. Nec verò Reges huiuſmodi eodem ſimul tempore, ſed per variam temporum ſucceſſionem ſunt victuri; ita vt poſt quinque Regum interitum, regnet ſextus ante ſeptimum; ſed neque ſeptimus ipſe diu durabit.

L. Adhæc: Beſtia quæ erat, & non eſt, rurſus apparebit; cuius caput Rex alius, ſiue tyrannus erit ordine octauus; qui erit ex ſeptem illis prioribus: ſed exigui temporis ſpatio interibit omnino, neque ampliùs in orbe conſpicietur. Et hactenus de capitibus beſtiæ.

M. Per decem cornua, totidem deſignantur principes; qui Reges etiam vocantur. Quamuis enim reapſe Reges nō ſint; ipſorum tamen poteſtas regiæ inſtar poteſtatis eſt. Horum autem decem principum & Regum aliorum, qui in ſeptem capitibus indicantur, diſcrimen eſt eiuſmodi: quia Reges per beſtiæ capita deſignati non ſimul, ſed vnus poſt alium imperarunt. At principes in cornibus decem figurati eadem horâ, id eſt, ſimul poteſtatem exercent, quæ illis poſt beſtiam, ſiue cum beſtia ipſa conceſſa eſt.

N. His vnum idémque eſt conſilium; & ſuam beſtiæ virtutem ac poteſtatem tradent.

O. Atque hac ratione aduerſus Agnum dimicabunt; qui tamen eos vincet. Quia ipſius potentia eſt omnium ſuprema, eiuſque milites electi atque fideles; quare pro Agno ſtrenuè militantes triumphabunt de decem Regum potentia.

P. His Angelus adiunxit: Quas vidiſti aquas, eæ ſunt populi, gentes, & linguæ.

Q. Quæ verò cornua decem in beſtia conſpexiſti, hi odio perſequentur meretricem beſtiæ inſidentem: ipſam nudabunt prorſus atque vaſtabunt; eius manducabunt carnes, eamq́ue igni concremabunt: Itaque principes per cornua ſignificati, qui antea aduerſus Agnum bella ciebãt; illi ipſi, poſtquam ab Agno fuerint ſuperati, arma aduerſus meretricem, cui priùs famulabantur, conuertent; & eam internecione delebunt. Huius autem vaſtitatis ordo ita diſponetur: vt eam veſtibus ſpolient, morſibus impetant ac deuorent, ac demum igni comburant.

R. Denique hoc erit egregium vnius Dei ſummi ac præpotentis facinus. Ille enim hos animos addet decem cornibus, id eſt, principibus; atque has vires ſuggeret, vt ea in re Dei voluntati obſecundent. Quam ad rem, qui priùs ſuam beſtiæ virtutem ac poteſtatem, non verò regnum, commiſerant; poſteà regnum quidem eidem, non tamen virtutem ac poteſtatem tradent. Omnem enim vim ſuam atque potentiam illi in beſtiæ oppugnationem atque perniciem conferent: & propterea ſuum regnum in beſtiæ manus tradent; donec impleatur tandem, quod Deus hac ratione fieri decreuit.

S. Vt autem dubitari non poſſit, quæ ciuitas per meretricem à te conſpectam ſignificetur; expreſſis tibi verbis ediſſero, eam eſſe ciuitatem illam magnam, quæ terræ Regibus dominatur.

Interpretatio ſuperioris Paraphraſis.

A. Hic Angelus, qui Ioanni oſtendit ſupplicium de Babylone ſumendum, ſignificat B. Paulũ: atq; Babylon, de qua hîc ſermo inſtituitur, ethnicam denotat Romam veterem. Pœna in eam exercenda A myſticam adumbrat vindictam, quam Deus de illa ſumpturus erat, cùm illam Catholicæ Religionis igne ſuccendit. Dicitur autem Roma ſedere ſuper aquas multas; ob imperium ampliſſimum, quo omnibus Imperij prouinciis dominabatur; A quia *aquæ multæ, ſunt populi multi.*

B. Fornicatio, cuius mentio fit, ſpiritualiter accipienda eſt; & inanem idolorum ſuperſtitionem adumbrat: quo in ſenſu veriſſimè aſſeritur, terræ Reges, nempe Imperatores & ſenatores ac reliquos principes cũ Roma ethnica turpiter coire ad fornicationis ſpiritualis actionem. Porrò fornicationis calix, quo inebriata dicitur terra, furorem indicat & immanitatem, qua idolorum cultores abrepti Chriſtianos exagitabant; veluti ab ipſa Roma inebriati, & in furorẽ aduerſus fideles acti. B

C. Deſertum, vbi Ioannes eam meretricem cõſpexit, Gentilitatem innuit; vt in Scriptura ſæpe alias. Aptiſſimè autem fingitur mulier maris beſtię inſidens: quippe erat Romani Imperij domina, cuius imaginem præ ſe ferebat beſtia. Quòd autem hæc beſtia coccineo nunc colore imbuta appareat; id denotat, Imperium ipſum Romanum innocente Martyrum ſanguine vbique profuſo redundare. De blaſphemiæ nominibus, de ſeptem capitibus, & cornibus decem ſuprà iam cap. 13. actum eſt.

D. Meretricis ornatus ſymbolum eſt diuitiarum, opum ac facultatum, nec non mundanæ gloriæ C ac poteſtatis; quibus Roma ethnica circumfluens intumeſcebat. Ad quam etiam ſignificationem confert aureum poculum; nam idololatria & veſana perſecutio in Chriſtianum nomen ſuſcitata ſpectabantur quidem, vt honorificum quid atque glorioſum; cùm tamen incluſus hoc calice liquor immundus ac deteſtabilis prorſus fuerit.

E. Frontis titulus eſt, publica idololatriæ profeſſio; qua non ſolùm Roma ethnica gloriabatur; verùm etiam ſe myſticæ Ieroſolymæ, id eſt, Eccleſiæ inſenſam atque infeſtam iactabat; eamque crudeli bello oppugnabat, vt idololatrię ſuperſtitionem, vt altrix ac princeps foueret atque firmaret. D

F. Ebrietas, de qua hîc Ioannes, nihil aliud eſt, quàm quod perſecutionum tempore accidebat Romę; quando eodem Chriſtianorum cruore ſuffuſo, perſecutionis furor magis gliſcebat; iudicéſque ipſi ita in rabiem efferabantur, vt ebrij prorſus & mente alienati viderentur. Ioannes autem illud vel maximè admirabatur, quòd tanta eſſet hominum cæcitas dementia atque inſania.

G. Beatus Paulus, (cui Deus ſuam admirabilem prouidentiam in hac Romæ ethnicæ ebrietate permittenda reuelarat) eſt hic Angelus, quem Deus ad Ioannem miſit, eidem expoſiturus earum E omnium perſecutionum exitum.

H. Maris beſtia nihil eſt aliud, quàm Romanum Imperium ethnicum, quatenus infeſtabat Eccleſiam. Dicitur autem hæc beſtia modò eſſe, modò non; & aſcenſura de abyſſo, atque in interitum ruitura; quia perſecutiones non diu perdurabant; ſed Deo ſic prouidè diſponente, intermittebantur. Et quanquam rurſus exoriebantur repentè; omnes tamen demum conſumendæ erant, Chriſtiana Religione omnibus idolorum ſuperſtitionibus ſuperante: & tunc quidem ingens fuerat ſubſecutura Gentilium omnium in ſua obſtina- F tione manentium admiratio: quòd Romanum Imperium ethnicum in Chriſti Domini fidem ac veram Religionem conceſſent.

I. Septem montes ij ſunt, quibus Roma extructa eſt. Septem Reges non vniuerſos Imperatores ethnicos repræſentant, ſed eos duntaxat qui à Nerone Eccleſiam ſunt perſecuti. Ad ſeptenarium verò numerum rediguntur; quia perſecutiones ipſæ fuêre ſeptem, ſicut explicatum eſt, cap. 13.

K. Vbi autem ſemel ſtatuatur, perſecutiones ante Eccleſiæ victoriam Conſtantini tẽpore partã futuras, ſeptẽ nõ ampliùs fore; mox facile eſt intellectu, quod textus ait, nimirũ, poſt quinque Regũ interitũ, ſucceſſurum ſextum Regem; deinde ſeptimum; nec eorum aliquem longo tẽpore duraturũ.

L. Poſtquã videbatur beſtia per Eccleſiæ victoriã prorſus interiiſſe; quòd rurſus tũc ſeſe oculis obiiciat, referendũ eſt id ad Iuliani apoſtatæ perſecutionẽ; quæ perinde fuit, quaſi quædã beſtiæ ipſius reſurrectio. Vnde octauũ caput eſt Iulian⁹; qui eleganter ex ſeptẽ illis prioribus eſſe dicitur. Prophetia verò eſt eiuſmodi, in eo nimirum beſtiam fore penitus extinguendam; quia non iam ampliùs Romanum imperium amplexurum fuerat idolorum impietatem, nec Chriſtianã Eccleſiã perſecuturũ.

M. In decem cornibus Romani ſenatores idololatriæ indicantur. Etenim Imperij Romani perſecutiones aduerſus Eccleſiam, non excitabantur ſolùm Imperatorum iuſſu, ſed totius etiam Senatus conſulto; cuius auctoritas maxima erat; & Senatus ipſe veluti Regum conſeſſus. Præter hæc; denarius cornuum ingentem Senatorum denotat multitudinem. Denarium enim multiplicationis eſſe numerum, nemo neſcit. Iam quòd cornuum poteſtas dicatur eſſe magna poſt beſtiam, vel cum beſtia, ſignificat maximam eſſe Senatus auctoritatem, & maximam quidem poſt Imperatoriam, aut ſimul etiam cum ipſa Imperatoria poteſtate.

N. Porrò, vt indicetur in ſenatu omnes ſe ad Imperatorum nutum ac voluntatem effinxiſſe in decretis de Catholica Eccleſia perſequenda; aptiſſimè dicuntur ij vno eodemque conſilio ſuæ virtutis ac poteſtatis copiam beſtiæ feciſſe. Præſertim cùm non decreto ſolum, ſed omni etiam opum vi pro idololatria aduerſus Eccleſiam pugnauerint.

O. Ceterùm quantumuis Senatorum vis atque potentia ingens ſit; multò tamen maior eſt Chriſti virtus, & ipſius militum robur ac fortitudo; quæ potens haud dubiè erit ad glorioſiſſimum de Senatu triumphum agendum, nempe per ipſorum ſenatorum conuerſionem ad verum Chriſti cultum ac fidem.

P. Q. Neque aduerſus Agni potentiam vllius erit momenti, quòd meretrix ſit mundi dominatrix; ſibique mundi populos, gentes ac linguas imperio ac poteſtate ſubegerit. Etenim vbi Agnus Romanos Senatores ad ſuam traduxerit religionẽ, & ipſorum corda cæleſtis Spiritus igne occupauerit; ipſimet Agnum ab infami meretrice vlciſcentur, myſticum nempe bellum aduerſus Romam ethnicam gerentes. Illis enim ad Chriſti Religionẽ conuerſis, ipſorum item familiæ ſuorum principũ exemplum ſecutæ ad Eccleſiam ſimiliter aggregabantur; nec non tanta pariter populi frequentia ac multitudo, vt Roma ethnica, (id eſt ethnicorum factio) nudata prorſus & ſpoliata maneat. Quippe homines, potentia atque fortunæ ad Chriſti partes commigrabunt; & ipſorum ethnicorum conuerſione fiet, vt Senatores iam Chriſtiani meretricem ipſam cõmanducare ac deuorare videantur. Poſtremò per generalem conuerſionẽ Roma ipſa illo exardeſcet igne, quẽ Chriſtus Ieſus venit mittere in terrã; ſicque Romæ conuerſio erit effectio ſubſecuta ex admirabili illo ſtudio ac mentis ardore, quo Romani Senatores Chriſtiana ſacra cõplexi, in Romę ac totius Imperij cõuerſionẽ incũbẽt.

R. Hoc ergo facinus egregium planè & admirandum Dei omnipotentis proprium erit. Ipſe enim tantum roboris ac fortitudinis Romanis Senatoribus Catholica iam Religione initiatis ſubminiſtrabit; vt ipſos Romanæ cõuerſionis zelo ac diuino quodam æſtu inflammet; hacque ratione diuinæ prouidentiæ ſe peridonea exhibeant inſtrumenta. Atque hanc ob rem, qui quondam ethnici ſuam operam & induſtriam beſtiæ locauerant, eiúſque nutui, nec non Imperatorum voluntati in Chriſtianæ Eccleſiæ perſecutione prorſus obſecundauerant; poſteà Chriſtianis ſacris imbuti, non iam ſuam opem, virtutem, ac poteſtatem beſtiæ credent: quinimò ſuam omnem vim atque induſtriam aduerſus beſtiam ipſam, pro Romanæ vrbis, totiúſque orbis conuerſione conferent. Suum tamen regnum, (id eſt ſenatoriam, quam habebant, dignitatem,) & quidquid fortunarum poſſidebant, facilè dimittent, inque beſtiæ manibus ac poteſtate relinquent. Etenim harum omniũ

A rerum pro Chriſto abdicatio magnopere conferet ad Romam triumphandam, & ſub Chriſti iugum ſubmittendam. Itaque fortiter & alacriter ſe omnibus abdicabant; quoad re ipſa perficiatur Dei conſilium in ipſius Romæ conuerſione procuranda. Tunc enim, vbi ipſius Romæ ſaluti fuerit plenè & cumulatè conſultum, non erit neceſſe Romanos Senatores in Dei obſequium ſe fortunis ac dignitate priuare; imò potiùs ipſorum auctoritas & amplitudo Diuinæ gloriæ, & mundi ipſius conuerſioni allaborabit.

B S. Tandẽ in extremis verbis, ne ad ſenſũ aliũ hęc detorqueatur propheria, expreſsè dicitur ea meretrix, quę in hanc inducitur tractationẽ, eſſe Roma; illa nẽpe ethnica, quę Chriſti infeſtabat Eccleſiam.

CAPVT XVIII.

De lamentatione eorum, qui Romam ethnicam interiiſſe, grauiſſimè accepturi erant.

TEXTVS.

1. *ET poſt hæc vidi alium Angelum deſcendentem de cælo, habentem poteſtatem magnam: & terra illuminata eſt à gloria eius.*

2. *Et exclamauit in fortitudine dicens; Cecidit, cecidit Babylon magna: & facta eſt habitatio Dæmoniorum, & cuſtodia omnis ſpiritus immundi, & cuſtodia omnis volucris immundæ & odibilis.*

3. *Quia de vino iræ fornicationis eius biberunt omnes gentes; & Reges terræ cum illa fornicati ſunt; & mercatores terræ de virtute deliciarum eius diuites facti ſunt.*

4. *Et audiui aliam vocem de cælo, dicentem: Exite de illa populus meus, vt ne participes ſitis delictorum eius; & de plagis eius non accipiatis.*

5. *Quoniam peruenerunt peccata eius vſque ad cælum, & recordatus eſt Dominus iniquitatum eius.*

6. *Reddite illi, ſicut & ipſa reddidit vobis: & duplicate duplicia ſecundùm opera eius: in poculo, quo miſcuit, miſcete illi duplum.*

7. *Quantum glorificauit ſe, & in deliciis fuit, tantum date illi tormentum & luctum; quia in corde ſuo dicit: Sedeo regina; & vidua non ſum; & luctum non videbo.*

8. *Ideo in vna die venient plagæ eius; mors, & luctus, & fames; & igne cõburetur; quia for-*

tis

PARAPHRASIS CAPITIS DECIMIOCTAVI.

A. HActenus de iis, quæ à primo ex ſeptem phialarum Angelis de ruina Babylonis accepi. Nunc illud addo, eandem propheriam ab alio mihi Angelo fuiſſe confirmatam; ab eo nimirum, qui magnæ poteſtatis & auctoritatis Angelus veriſſimè nuncupatur. Is enim mihi viſus eſt è cælo deſcendens, ſplendorem ita magnum ex ſe emittens, vt terra omnis illuminata ſit à gloria & claritate ipſius.

B. Et exclamauit contenta voce dicens: Cecidit, cecidit Babylon magna, miſerè corruit, & proſtrata eſt, atque adeò conuerſa in Dæmoniorum domicilium, in immundorum ſpirituum & volucrum impuriſſimarum cuſtodiam.

C. Euerſa autem eſt tribus de cauſis. Primò, quòd ſuæ proſtitutionis vino vniuerſas inebriauerit gentes. Deinde, quia ſuis veneficiis ac lenociniis Reges terræ pellexit, vt ſecum fornicarentur. Tertiò, quia ipſius deliciæ, elegantiæ, atque blanditiæ tantum expenſarum inſumebant; vt terreni principes ſeſe mercaturis & negotiationibus occuparent, quò hiſce nundinis ſe locupletarent.

D. Hactenus magnæ poteſtatis Angelus. Poſt hæc, alia è cælo vox fuit exaudita, quæ fideles hortabatur, vt Babylone egreſſi, aliò concederent; ne in ipſius ſcelerum atque flagitiorum communionem venirent, atque adeò iiſdem inuoluerentur plagis.

E. Pergit adhuc eadem vox cæleſtis, atque ait, *Quoniam peruenerunt peccata eius vſque ad cælum.* In quo fit alluſio ad turrim Babel. Quòd ſi Babylonis flagitia in cælum vſque peruenerunt; tempus etiam peruẽnit, quo Deus Babylonem ipſam exſcindat atque deuaſtet.

F. Addit inſuper: Paria ipſius ſceleribus rependite, ſicut ipſa retulit vobis; Et iuxta ipſius opera illi duplicia duplicate: item, quod vobis propinauit poculum, idem etiam duplum illi impingite.

G. Quantum ſe gloria ac deliciis beauit, tantum illi tormentorum ac luctus date. Et quia in corde ſuo ait: *Sedeo regina, & vidua non ſum, & luctum non videbo;*

H. Idcirco vnâ eademque die omnes ei plagæ huiuſmodi contingent; hoc nimirum ordine. Mors, Luctus, Fames, atque Combuſtio. Et quamuis fieri videatur non poſſe, vti hæc ſeries

ſuppli

tis eſt Deus, qui iudicabit illam.

9. *Et flebunt, & plangent ſe ſuper illam reges terræ, qui cum illa fornicati ſunt, & in delicijs vixerunt; cùm viderint fumum incendij eius.*

10. *Longè ſtantes propter timorem tormentorum eius, dicentes: Væ, væ, ciuitas illa magna Babylon, ciuitas illa fortis: quoniam vna hora venit iudicium tuum.*

11. *Et negotiatores terræ flebunt, & lugebũt ſuper illã; quoniã merces eorum nemo emet ampliùs.*

12. *Merces auri, & argenti, & lapidis pretioſi, & margaritæ, & byſſi, & purpuræ, & ſerici, & cocci, (& omne lignum thyinum, & omnia vaſa eboris, & omnia vaſa de lapide pretioſo, & æramento, & ferro, & marmore.)*

13. *Et cinnamomum, & odoramentorum, & vnguẽti, & thuris, & vini, & olei, & ſimilæ, & tritici, & iumentorum, & ouium, & equorũ, & rhedarum, & mãcipiorum, & animarum hominum.*

14. *Et poma deſiderij animæ tuæ diſceſſerunt à te; & omnia pinguia & præclara perierunt à te; & ampliùs illa iã non inuenient.*

15. *Mercatores horum, qui diuites facti ſunt, ab ea longè ſtabunt propter timorem tormentorum eius flentes, ac lugentes.*

16. *Et dicentes; Væ, væ ciuitas illa magna, quæ amicta erat byſſo, & purpura, & cocco, & deaurata erat auro, & lapide pretioſo, & margaritis.*

17. *Quoniam vnâ horâ deſtitutæ ſunt tantæ diuitiæ; & omnis gubernator, & omnis qui in lacum nauigat, & nautæ, & qui in mari operantur, longè ſteterunt.*

18. *Et clamauerunt videntes locum incendij eius, dicentes: Quæ ſimilis ciuitati huic magnæ?*

19. *Et miſerunt puluerem ſuper capita ſua; & clamauerunt flentes, & lugentes, dicentes: Væ, væ ciuitas illa magna, in qua diuites facti ſunt omnes, qui habebãt naues in mari de pretiis eius, quoniam vnâ horâ deſolata eſt.*

20. *Exulta ſuper eam cælum, & ſancti Apoſtoli, & Prophetæ; quoniam iudicauit Deus iudicium veſtrum de illa.*

ſuppliciorum ſeruetur; id tamen vni Deo facile factu eſt, qui hoc pacto ſupplicium de Babylone ſumet.

I. Hiſce omnibus verſibus pergit adhuc cæleſtis illa vox; applicans ad Babylonis incendium lugubres illas nænias, quas Ezechiel de Tyri vaſtitate cecinit. In quibus inducuntur tria hominum genera, qui præficarum vice Babylonem erant lamentis proſecuturi: nimirum, Reges, negotiatores, & nautæ. Atque hi omnes dicuntur Babylonem eiuſque ruinam deflere; *à longè ſtantes propter timorem tormentorum eius.*

L. Perſtat adhuc vox illa de cælo miſſa; & exultare iubet cælum, Apoſtolos, ac Prophetas in Babylonis exciſione, quòd de illa ſint à Deo egregiè vindicati.

21. *Et ſuſtulit vnus Angelus fortis lapidem quaſi molarē magnum, & miſit in mare, dicens: Hoc impetu mittetur Babylon ciuitas illa magna, & vltrà iam non inuenietur.*

22. *Et vox citharœdorum, & muſicorum, & tibia canentiū, & tuba non audietur in te ampliùs; & omnis artifex omnis artis non inuenietur in te ampliùs; & vox molæ non audietur in te ampliùs.*

23. *Et lux lucernæ non lucebit in te ampliùs; & vox ſponſi, & ſponſæ non audietur adhuc in te: quia mercatores tui erant principes terræ; quia in veneficiis tuis errauerunt omnes gentes.*

24. *Et in ea ſanguis Prophetarum, & Sanctorum inuentus eſt: & omnium, qui interfecti ſunt in terra.*

M. Cæleſtis eadem vox dictis adiungit, quemdam Angelum fortem ſuſtuliſſe lapidem magnum molarem, miſiſſe in mare, atque dixiſſe: *Hoc impetu mittetur Babylon, & vltrà non inuenietur.*

N. Idem verò ille Angelus, qui lapidem ingentem in mare coniecit, dicitur ad ardentem Babylonem conuerſus aſſerere, nullam deinceps in ea muſici concentus vocem, nullum artificis operantis murmur, nullum molæ circunductæ ſtrepitum exauditum iri; nullam inſuper accenſum iri lucernam, nec vocem aliquam nuptiarum fore auribus vnquam excipiendam; & totam hanc vaſtitatem atque internecionem euenturam in ſupplicium meritiſſimum; propterea quòd Babylonis mercatores fuerint antea terræ principes, & gentes omnes Babylonis veneficiis illectæ fuerint in errorem inductæ.

O. Nec non quòd Babylon ipſa deprehenſa ſit, atque conuicta homicidij in cæde Euangelij prædicatorum & aliorum Chriſti Martyrum, quæ per omnes prouincias patrabatur.

Interpretatio ſuperioris Paraphraſis.

A. B. Angelus poteſtatis magnæ Beatum Petrum figurat; qui dum in prioris epiſtolæ fine Romam nomine Babylonis vſurpat, prædicauit, Iſaiæ ac Ieremię vaticinia, quæ de Babylonis ruina agūt, in præcipuo ſenſu de Roma ethnica fore intelligenda. Iam Petrus ipſe meritiſſimè dicitur magnæ poteſtatis Angelus. Cumque ipſius dignitas, qua verum Chriſti vicarium agit, ſit planè cæleſtis, idcircò viſus eſt de cælo deſcendens. Splendor autem ille, quo illuminata eſt tellus ab ipſius gloria, videtur eſſe illuſtriſſima illa Petri confeſſio de Chriſti diuinitate: *Tu es Chriſtus filius Dei viui.* Cuius vicem ei Chriſtus rependens, illum Eccleſiæ ſuæ principem atque caput conſtituit. Quippe & celebris illa confeſſio, & dignitas, quam propterea Petrus fuit à Chriſto adeptus, terram vniuerſam clariſſimo ſplendore colluſtrant.

Quòd verò dicitur Babylonem eſſe Dæmonum habitationem, & omnis volucris immundæ domicilium factam; referendum eſt ad communem Chriſtianorum exiſtimationem, qua poſt Romæ conuerſionem vetus idolorum ſuperſtitio contemnenda, & deſpectui habenda erat. Tunc enim animaduerſuræ erant Gentes; qui antea dij ab eiſdem tantopere ſuſpiciebantur, eos impuriſſimos eſſe Dæmones. Vnde quod antiquæ idololatriæ C reſiduum eſſet Romæ, prioribus illis poſt ipſius vrbis conuerſionem annis, perinde erat ab hominibus reputandum, quaſi deſerta aliqua ac derelicta domus; quam non iam homines incolunt; ſed lemures, laruæ, noctuæ, & aliæ aues immundæ.

C. Triplex ratio, quæ de myſtica Romæ vaſtitate redditur, indicat rationes eas, quæ Deum ad Romæ ipſius, eiuſque infelicitatis commiſerationem adduxerunt; vt ſcilicet cum ea clementer ſe gereret, & myſtico conuerſionis ſupplicio D eam puniret. Quam ad rem glorioſiſſimè patrandam Diuina Pietas perpendit, quòd Romæ ipſius ſcelera fuerint grauiſſima. Vnde prima ratio ſiue A cauſa eſt, quia Roma Gentes vniuerſas ſpiritalis fornicationis calice inebriauerat: dum eas aduerſus Chriſti nomen & Catholicam Religionem efferauit. Secunda cauſa eſt, quia principes ipſos Roma ita illexerat, vt ad myſticam fornicationem, nempe idololatriam, omnes cum illa coirent. Tertia, quia Chriſtiani nominis perſecutio ethnicis ipſis principibus perinde erat, quaſi mercatura quædam, ſiue negotiatio; qua ad ſuam conſeruandam auctoritatem, qua ad opes ac delicias aſſequendas, Chriſtianis renuentibus, atque adeò labores & cruciatus perferentibus, vtebantur.

B D. Cæleſtis vox innuit, Eccleſiæ prædicationem in ea Petri voce innixam, qua Romam nuncupauit Babylonem. Atque hæc Eccleſiæ vox reliquam huius capitis partem occupat. Primùm ergo phraſis illa, *Exite de illa populus meus*, &c. continet vocem eiuſmodi ſiue clamorem, quo incitantur Chriſtiani, (qui inter idololatras tecti ac diſſimulati erant) ne ſe ampliùs celent, ſed ſuam fidem retegant ac prodant; quippe ſi occulti adhuc remaneant, quando Dei inſtinctus eiuſque gloria ad publicam fidei confeſſionem compellunt; in huiuſmodi inquam diſſimulatione latêre periculum, C ne ſimul cum infidelibus in eandem idololatriæ communionem inducantur: ac proinde imminere itidem periculum eaſdem luendi pœnas, quibus ethnici in ſua cæcitate obdurati acerrimè fuerunt puniti.

E. Chriſtiani verò homines erecti & excitati eo nuncio, qui Romæ crimina ac maleficia ad ſummum peruenisſe cumulum renunciabat; ſuam profitentes fidem, non dubitant vitam etiam pro ipſa aſſerenda profundere; vt hoc pacto Diuini conſilij ratio in myſtica Romæ ruina deſtinatum D finem aſſequatur.

F. Quod cæleſtis enunciat vox verbis illis; *Reddite illi, ſicut & ipſa reddidit vobis*, exhortatio eſt ad Chriſti fideles, vt ſpiritualiter præſtent, quod tyranni tanni crudeliter & immaniter præſtabant. Hi enim Chriſtianos ſub perſecutionis tēpus horribili ſtrage contrucidabant. Poſteà autem Euangelio tandem præualente, fideles Chriſti ſerui myſticè de infidelibus ſumpſere vindictam. Quod ſi vehemens fuit atque ardens ethnicæ Romæ zelus in priſtina idolorum cultura retinenda, & in Euangelij prædicatoribus acerrimo odio exagitandis: conſentaneum valdè erat, fidelium ſtudium & contentionē multò eſſe ardentiorē in idololatria ipſa abolenda, inque ethnicis hominibus ſpirituali nece occidendis. Miſcere autem ei duplum in eodem poculo, fortaſſe exhortatio eſt, vt duplo ſit vehementior fidelium virorum indignatio contra idolorum impietatem, & in ea prorſus delenda zelus atque ardor. Etenim ſi inauratus calix, quo ipſa indignationem gentibus propinabat, religionis prætextum indicat; idem quodammodo videtur eſſe calix, quo Romæ indignatio aduerſus idololatriam pro vero Religionis cultu concepta propinetur.

G. Verba illa, *Quantum glorificauit ſe, tantum date illi tormentum*, nos admonent, & prænunciant pariter ex Euangelij prædicatione eiuſmodi fructum decerptum iri; vt non ſolùm Roma ad Chriſtianam religionem commigret, verùm etiam poſt ſuam conuerſionem conuertat veterem illum faſtum ac ſuperbiam in humilitatis ac pœnitentiæ exercitationem. Vt verè conſtet, quàm fuerit inanis ac futilis Romę ethnicæ confidentia, dum gloriabatur ſe viduam gentili Imperatori nec eſſe, nec fore, nec verò ſterilem vnquam futuram, id eſt, abſque numeroſa ciuium ethnicorum multitudine, qui idololatriæ cultum proueherent.

H. Ideò, vt vana ipſius ſecuritas ac fidentia clariùs pateat, eiuſmodi ſententia aduerſus eam fertur; vt idololatriæ & peccato moriatur, ac deinde veterem ſuum deploret errorem; poſteà eſuriat ac ſitiat iuſtitiam, poſtremò Spiritus ſancti igne inflammetur.

I. Vt edoceamur vrbem eandem eſſe myſticam Iſaiæ & Ieremiæ Babylonem, & ſpiritalem Ezechieli Tyrum, (nimirum veterem Romam ethnicam) ideo cæleſtis vox Tyri lamentationes A ad Babylonis applicat incendium. Atque hi omnes, qui inducuntur Babylonem deflentes, iidem ſunt, qui Romæ doluerunt conuerſionem, quòd ipſi in ſua obſtinatione perſtiterint. Vnde illi omnes lamentantur longè ſtantes propter timorem ignis & tormentorum vibus; id eſt, fugientes procul, ne myſtico Romæ igne pariter exardeſcerent; néve Chriſtianæ vitæ rigorē ſubirent in condonandis iniuriis, in contemnendis opibus, in vitæ integritate, caſtimonia ac pœnitentia amplectendis. Diſtinctio Regum, mercatorum atque nautarum, ſuperbos, auaros & voluptuoſos adumbrat. Nam ſuperbia in principibus dominatur potiſſimùm: in B mediocris fortunæ hominibus auaritia: in infimis & abiectis libido. Quicumque autem ex his in ſua impietate permanſerunt, ſuo quiſque affectu permoti, Romæ conuerſionem deplorarunt.

L. Poſtquam expreſſa fuit lamentatio eorum, qui ex Romanæ vrbis idololatria rem ſuam augebant; aptiſſimè additur ratio, quapropter cælum, (id eſt, Chriſtiana Eccleſia,) & ſingulatim Apoſtoli ac Prophetæ, (id eſt, Euangelici prædicatores) collætentur.

M. Fortis Angelus Ieremiam figurat; ob ea, quæ cap. 51. 63. conſcripſit; quibus ſignificatur, vindictam myſticam de ſpiritali Babylone, (id eſt, C de Roma ethnica) ſumptam, fore æternam; nec vnquam Romam ad ſuperſtitioſum idolorum cultum redituram.

N. His ſubiungitur; quod Ieremias de propria Ieroſolymæ vaſtitate prædixit, id myſticè in ſpiritalis Babylonis, id eſt, Romæ ethnicæ, exciſione fore complendum. Quod autem Deum permouit, vt ethnicam euerteret Romam, illud fuit: Primò, quia mercatores, qui quæſtum ſibi ex idololatria faciebant, erant principes ipſi & magiſtratus. Secundò, quia Roma ipſa ſuis illecebris ac lenociniis totum pellexerat orbem; vt & veneraretur idola, & Chriſtianos perſequeretur.

D O. Ac demum, quia quidquid Chriſtiani cruoris in toto terrarum orbe effundebatur, vindictam aduerſus Romam ethnicam denunciabat.

CAPVT XIX.

De gaudio Chriſtianæ Eccleſiæ ex Romæ conuerſione, quam Imperij etiam Romani conuerſio erat ſubſecutura.

TEXTVS.

1. *POſthac audiui quaſi vocē turbarum multarū in cælo dicentium: Alleluia; ſalus, & virtus, & gloria Deo noſtro eſt.*

2. *Quia vera & iuſta iudicia ſunt eius, qui iudicauit de meretrice magna, quæ corrupit terram in proſtitutione ſua; & vindicauit ſanguinem ſeruorum ſuorum de manibus eius.*

3. *Et iterum dixerunt, Alleluia, & fumus eius aſcendit in ſæcula ſæculorum.*

4. *Et ceciderunt ſeniores viginti quatuor, & quatuor animalia; & adorauerunt Deum ſedentem ſuper thronum, dicentes: Amen,*

PARAPHRASIS.

A. POſt hæc audiuit Ioannes quadruplex Alleluia: ex quibus duo prima ſunt prolata à turba magna cæleſti; tertium pronunciauerunt ſeniores, & animalia; quartum verò erat vox turbæ magnæ multarum aquarum, & tonitruorum magnorum. Singula ex his quatuor Alleluia aliquid denuò addebant. Primo enim ex illis adiunctum fuit, *Salus, & gloria, & virtus Deo noſtro, quia iudicauit de meretrice magna.* Secundo additur; *Fumus eius aſcendit in ſæcula.* Tertio; *Amen.* Quarto; *Quoniam regnauit Dominus Deus noſter.*

Amen, Alleluia.

5. *Et vox de throno exiuit, dicens: Laudem dicite Deo noſtro omnes ſerui eius, & qui timetis eum puſilli, & magni.*

6. *Et audiui quaſi vocem turbæ magnæ, & ſicut vocem aquarum multarum, & ſicut vocem tonitruorum magnorum, dicentium; Alleluia, quoniam regnauit Dominus Deus noſter omnipotens.*

7. *Gaudeamus, & exultemus, & demus gloriam ei; quia venerunt nuptiæ Agni: & vxor eius præparauit ſe.*

8. *Et datum eſt illi, vt cooperiat ſe byſſino ſplendenti, & candido. Byſſinum enim iuſtificationes ſunt Sanctorum.*

9. *Et dixit mihi, Scribe: Beati qui ad cœnam nuptiarum Agni vocati ſunt: & dixit mihi; Hæc verba Dei vera ſunt.*

10. *Et cecidi ante pedes eius, vt adorarem eum; & dicit mihi: Vide ne feceris: conſeruus tuus ſum, & fratrum tuorum habentium teſtimonium Ieſu. Deum adora. Teſtimonium enim Ieſu eſt ſpiritus prophetiæ.*

11. *Et vidi cælum apertum; & ecce equus albus; & qui ſedebat ſuper eum, vocabatur Fidelis, & Verax; & cum iuſtitia iudicat, & pugnat.*

12. *Oculi autem eius ſicut flamma ignis, & in capite eius diademata multa, habens nomen ſcriptum, quod nemo nouit niſi ipſe.*

13. *Et veſtitus erat veſte aſperſa ſanguine: & vocatur nomen eius, Verbum Dei.*

14. *Et exercitus, qui ſunt in cælo, ſequebantur eum in equis albis, veſtiti byſſino albo, & mũdo.*

15. *Et de ore eius procedit gladius, ex vtraque parte acutus; vt in ipſo percutiat gentes; & ipſe reget eas in virga ferrea, & ipſe calcat torcular vini furoris iræ Dei omnipotentis.*

16. *Et habet in veſtimento & in femore ſuo ſcriptum: Rex regum, & Dominus dominantium.*

17. *Et vidi vnũ Angelũ ſtantem in ſole: & clamauit voce magna, dicens omnibus auibus, quæ volabant*

B. Quartum Alleluia hiſce verbis prouehitur, *Gaudeamus, & exultemus, & demus gloriam Deo, &c.*

C. His annectitur, Angelum (illum ſcilicet magnæ poteſtatis, de quo initio cap. 18.) Ioanni edixiſſe, *Scribe, Beati qui ad cœnam nuptiarum Agni vocati ſunt.*

D. Ad cuius Angeli pedes cùm Ioannes ſe vellet venerabundus prouoluere, vt eum adoraret, tum ille; Caue (inquit) ne feceris, ſum enim vnà tecum ſeruus, & cum ceteris tuis fratribus, qui Chriſti Domini teſtimonium habent. Sed Deo cultum & adorationem defer: *Teſtimonium enim Ieſu eſt ſpiritus prophetiæ.*

E. Cernit deinde Ioannes ex cælo aperto prodiiſſe imperatorem equo albo inſidentem, cui nomen *Fidelis, & Verax*. Ipſum verò pergere, vindictam de ſuis hoſtibus ſumpturum; quibus vt bellum inferret, rationem pro ſe & æquitatem ferebat.

F. Ipſius oculi flammarum inſtar ardebant. Porrò tegmen capitis multiplicis lintei gyro conſtabat; in quo multæ erant coronæ, (nam ſingula linteati tegminis volumina ſunt veluti coronæ ſingulæ, ſi antiquitatis veſtigia relegantur.) Gerebat item in diademate nomen aliud compendiariis notis ſcriptum; quæ eidem vni innoteſcebant: quare ſolus ipſe norat nomen illud, quod in diademate geſtabat.

G. Priùs autem quàm dux ipſe in prælium concurreret, veſtem inimicorum ſanguine maculoſam ferebat: & præter duo prædicta nomina, tertium aliud habebat eiuſmodi, *Verbum Dei.*

H. Præſtantiſſimum hunc ducem ponè ſequebantur cæleſtes phalanges; omnes verò byſſo candida & munda amicti, equis albis vehebantur.

I. At cædes in hoſtibus edenda erat prorſus gladio ancipiti, qui ex ducis ore prodibat. Et quidem mirum eſt, inimicos priùs eo gladio fore occidendos; deinde ab eodem duce ferreâ virgâ regendos; atque vtrâque de cauſa verè ſatis dicitur hic dux ac Dominus iræ omnipotentis Dei torcular calcare.

K. Enimuerò citra illa nomina ſuperiùs dicta, eſt etiam digniſſimus tanti ducis titulus, & ſtemma; *Rex regum, & dominus dominantium.* Quod inſcriptionis inſigne inſcriptum, (id eſt, acu pictum) in veſte ferebat; nempe in ea veſtimenti parte, quæ femora contegit.

L. Antequàm ad ipſius congreſſus & cædis ſpectaculum perueniatur; apparet quidam Angelus, qui ſolis claritati expoſitus cæleſtes inuitat aues, vt ad lautiſſimum cogantur epulum; quod *volabant per medium cæli: Venite, & congregamini ad cœnam magnam Dei.*

18. *Vt manducetis carnes regum, & carnes tribunorum, & carnes fortium, & carnes equorum, & ſedentium in ipſis, & carnes omnium liberorum, & ſeruorum, & puſillorum, & magnorum.*

19. *Et vidi beſtiam, & reges terræ, & exercitus eorum congregatos ad faciendum prælium cum illo, qui ſedebat in equo, & cum exercitu eius.*

20. *Et apprehenſa eſt beſtia, & cum ea pſeudopropheta, qui fecit ſigna coram ipſo, quibus ſeduxit eos, qui acceperunt characterem beſtiæ, & qui adorauerunt imaginē eius. Viui miſſi sūt hi duo in ſtagnum ignis ardētis ſulphure.*

21. *Et ceteri occiſi ſunt in gladio ſedentis ſuper equum, qui procedit de ore ipſius, & omnes aues ſaturatæ ſunt carnibus eorum.*

quod ſunt habituræ in eorum carnibus, qui prædicti ducis gladio occidendi ſunt. Exprimitur autem in conuiuio apponendam plurimam carnium copiam tam equitum, quàm equorum.

M. Poſtea clades ipſa, & internecio figuratur. Primóque dicitur exercitus, in quem dux iſte impetum erat facturus, eſſe marinæ beſtiæ exercitus; nec non tam beſtia ipſa, quàm terræ Reges, eorúmque exercitus coacti iam atque parati eſſe, vt eum prædicto duce & eius copiis confligerent.

N. Verùm vbi cæleſtis dux in eos irruit, dehiſcens tellus beſtiam marinam, & terræ beſtiam abſorpſit, eáſque in ignitum ſtagnum demerſit.

O. Ceteri autem occiſi ſunt ipſius ducis gladio, qui ex eius ore prodit; & vniuerſæ aues ipſorum carnes depaſtæ ſunt.

Interpretatio ſuperioris Paraphraſis.

A. Per quatuor Alleluia indicatur publica & generalis geſtientis Eccleſiæ lætitia in Gentium ſubiugatione; id eſt, in earum ad Chriſti fidem conuerſione, quæ Romæ conuerſionem ſubſecuta eſt. Itaque quadruplex Alleluia perfectam continet laudem, quam Chriſtiana Eccleſia Deo decantauit ob clariſſimam victoriam de Roma partam. Hæc autem perfecta laus quatuor amplectitur partes, quæ quadruplici reſpondent Alleluia. Prima laus eſt per fidem cognitio præſtantiſſimi illius facinoris. Secunda, Dei glorificatio per Chriſtianæ vitæ opera, quæ laus diuturna ac perpetua eſt. Tertia eſt, quam Deo ipſius miniſtri deferunt, nempe Sacerdotes & Euangelici concionatores, dum ſua munia ſtrenuè obeunt. Quarta denique vniuerſalis de animarum conuerſione zelus, quo Eccleſiæ Chriſtianæ filij in totius mundi conuerſione conſtantiſſimè laborarunt. In quadruplicis huius Alleluia numero fuit habitus reſpectus ad Pſalmos omnino viginti, quibus Alleluia pro inſcriptione eſt. In eo autem, quòd ſingulis Alleluia ſubiungitur, obiter attingitur eorundem Pſalmorum argumentū; quod nō eſt aliud, quam quod in hac Apocalypſeos parte tractatur; atque in eorum omnium argumento directè agitur de Eccleſiæ Chriſtianæ lętitia ob Gentilitatis conuerſionem.

B. Euidenter habetur hîc ſermo de Agni nuptiis, quæ Babylonis conflagrationem conſequuntur. Cùm verò hæc Babylonis exuſtio nihil aliud ſignificet, quàm Romæ ethnicæ ad Chriſtum conuerſionem: perſpicuè hinc elicitur huiuſmodi nuptias ad illud idem tempus referendas, quo Gentilitas ad fidem traducta eſt. Et contextus ſanè ipſe ſatis vrget, vt ſponſæ nomine hoc in loco Romana deſignetur Eccleſia, ceterarum Eccleſiarum caput: nec non nuptialis celebritatis dies ſit lætiſſima illa Chriſtianæ Religionis in Romana Eccleſia publicè promulgatæ lux; quando fides Catholica ex idololatria triumphum reportauit. Eccleſia ergo Romana per comparationem ad Reginam Eſther dicitur in præſenti ſe ad haſce nuptias præparaſſe; eidemq; datum, vt ſe byſſino ſplendenti & candido amiciat.

C. Beatum Petrum adumbrat Angelus ille, qui Ioanni enunciat, *Beati, qui ad cœnam nuptiarum Agni vocati ſunt.* Quorum verborum ſenſus is eſt; publicâ Chriſtianæ Religionis profeſſione Romam ſemel inuectâ, magnificum fore cæleſtis ſapientiæ conuiuium, quo Deus Romanæ Eccleſiæ nuptias celebraturus erat, cùm per Eccleſiam ipſam Romanam ipſe cæleſtis doctrinæ perfectionem & copiam ſuis fidelibus impertiret.

D. Delinitus Ioannes, & mirum in modum recreatus certiſſimâ tantæ proſperitatis ſpe, ad quam Chriſti Eccleſia in terris per Romæ & Gentilitatis conuerſionem extollenda erat; ſeſe abiicit ad Petri pedes, (quem ille indicabat Angelus, à quo certior ipſe Ioannes fiebat de prædicta Eccleſiæ proſperitate) quaſi eos deoſculaturus, ob feliciſſimum illum venturę lætitiæ nuncium. Licèt autem Ioannes hac in re, non malè, ſed rectè ſe geſſerit; Petrus tamen pro ſumma ipſius vrbanitate, paſſus non eſt, Ioannem ſe illi tantopere demittere, ſed vt cum eo ſimpliciùs & faciliùs ageret, eamque reuerentiam vni reſeruaret Chriſto. Ait verò Petrus ſe eſſe conſeruum eorum omnium, qui Ioannis appellantur fratres; nempe Prophetarum, ſiue eorum, qui ſpiritum prophetiæ habent, id eſt, qui Euangelicos prædicatores agunt.

E. Quòd Ioannes hîc cælum reſeratum ſuſpicit; Eccleſia Chriſtiana eſt, vt ſæpe alibi, quòd autem nunc cælum pateſcit, denotat; ante publicam Religionis Chriſtianæ exercitationem, cælum ipſum quaſi occluſum & obſeratum videri, cùm nondum Chriſtianæ Eccleſię gloria & ſplendor terrarum orbi ſeſe explicuerit; ſicuti poſteà cognitus fuit & ſpectatus per Euangelij prædicatorum exercitū; qui equeſtribus huius capitis copiis deſignatur. Præterea cælum ipſum aperiri, myſteriorum reuelationem denotat. Huius militię & expeditionis dux Chriſtus eſt; qui obequitans apparet; quia aduentat ſuis ſalutem & incolumitatem allaturus, vt ex cap.6. colligitur. Albus item equi color facit cum prælij huius ſignificatione. Quippe plus iam in eo triumphi, quàm prælij, videbatur fore. Ducis huius nomen, id eſt, Fidelis & Verax, reuocandum eſt ad fidelitatem & veracitatem, qua Chriſtus ſuis ſterit promiſſis in victoria ſuæ Eccleſiæ de Gentibus glorioſiſſimè comparanda.

F. Oculorum flammæ eiuſdem hic ſignificationis ſunt, atque cap.1. Multiplex corona multiplicem denotat dominationem ac regnum in omnes mundi nationes. Diadematis notæ ſymbolicè innuunt incomprehenſibilem Chriſti victoriæ atque regni magnitudinem: cùm ipſe nouerit ſolus, quot & quàm glorioſæ fuerint ipſius victoriæ.

G. Dux hic ſanguine infectas gerit veſtes, antequàm prælium committat; quia maxima mundi conuerſio præſtituit, atque vt ita dicam, pręſupponit Chriſti Domini paſſionẽ: in qua verè ac ſignificanter dicitur Chriſtus iræ Dei lacum, ſiue torcular calcaſſe, & hoſtium ſanguine immaduiſſe. Iam quòd ipſius nomen eſſe, *Verbum Dei*, perhibetur; ideo fit, vt denotetur huius belli atq; expeditionis efficacitas. Etenim ſi Dei verbũ efficaciſſimum eſt; quid exiſtimamus fore in eo, quod tam accuratè ſuſcepit, vt infectus ſanguine prælium ipſum initet.

H. Exercitus equis albis portatus ſymbolum eſt Euangelij prædicatorum; quorum miniſterio Deus vſus fuit ad glorioſam hanc expeditionem. Hoc autem concionandi munere plures tunc Chriſtianorum, ac ferè omnes fungebantur. Porrò in iis ipſis ſymbolum equitum ad ſaluandi munus refertur; & albus equorum color triumphi ſpeciem habet. Nec verò in hoc prælio milites ipſi ſanguine adſperguntur; non enim iam tunc eis ſanguine hæc expeditio ſtabat; ſed Chriſti ſanguinis merito ac valore ſuffulti vniuerſum orbem triumpharunt, ſanctitatis atque iuſtitiæ amictu induti.

I. Chriſtus ipſe eſt, qui hanc myſticam cædem facit; & ipſius oris gladius eſt cæleſtis illius doctrina, vnde prædicatorum exercitus, per illam militũ prælium committentium ſpeciem, fruitur triumpho: tota tamen victoriæ atque triumphi gloria vni Chriſto debetur. Ad hæc, quos Chriſtus oris ſui gladio myſticè interficit; eoſdem deinceps virga

A ferrea moderatur ac regit. Quare qui peccato ſunt mortui, viui poſtea & incolumes manent, vt Chriſti gubernatione ſeruantur. De virga autem ferrea ſatis multa ſunt dicta cap.2. notat.4. & 5.

K. Præterea, vt ſignificetur, quantam Chriſti victoria felicitatem importet iis, qui myſticè ipſius occiduntur gladio, & ferreo ſceptro reguntur; illud additur, quod ad titulum ſpectat: *Rex regum, & Dominus dominantium.* Quam inſcriptionem dux ipſe in femore geſtabat. Hoc autem innuit, quos ipſe ſibi ſubiicit, eoſdem ab eo fieri Reges; & quod ſublimius eſt, filios. Nam in femore propagatio generis intelligitur. B

L. Angelus aues ad conuiuium inuitans Ezechielem ſignificat. Dicitur verò huiuſmodi Angelus in ſolis claritate viſus, vt inde ad epulum inuitaret aues; quia in doctrinæ Euangelicæ claritate (quando *habitantibus in regione vmbra mortis lux orta eſt eis*) apparet, Ezechielis vaticinio inuitari Angelos, qui per cæli aues figurantur ad opiparum conuiuium, quod eis Chriſtus apponit in tot gentium atque nationum conuerſione; tam ſapientiũ, quàm rudium & inſipientium; quia *homines, & iumenta ſaluat Dominus*: qui omnes poſt Romæ conuerſio- C nem Chriſtiana ſacra ſuſceperunt.

M. Exercitus ille, cum quo prælium cæleſtis Imperator committit, eſt vniuerſum Romanum Imperium idololatriæ deditum. Propterea, quod ad figuram ipſam attinet, inducitur maris beſtia, & Reges etiam ac gentes, quas ſibi ſubiectas & obſequentes habebat. Omnes enim vnà coniurauerant in Chriſti Euangelium ac fidem.

N. Illinc tamen fuit hic effectus conſecutus, vt in inferos detruderentur maris beſtia ac beſtia ter- D ræ; id eſt, illi omnes in quibus pertinaciter reſtitit Imperij Romani ethnici, & carnalis ſapientię contentio aduerſus Eccleſiam: ipſa autem Eccleſia ſalua & incolumis ſupereſſet; & nihil iam ſibi deinceps præcaueret à Romano illo Imperio ethnico, & ab illa carnis ſapientia, quæ pro idololatria contra Euangelium depugnabat.

O. Hinc etiam ſubſecutum eſt, vt Gentes omnes Chriſtianam amplecterentur Religionem. Quarum conuerſio eleganter figuratur in ea cæde & internecione, quam Chriſti gladius in hoſtium exercitu edidit; nec non in eo epulo lautiſſimo, quod Angelis fuit apparatum per generalem illam innumerabilium hominum conuerſionem.

CAPVT XX.

De diuturna pace Eccleſiæ poſt Imperij conuerſionem: ac demum de Antichriſti temporibus, & de vniuerſalis Iudicij die.

TEXTVS.

1. *ET vidi Angelum deſcendentem de cælo habentem clauem abyſſi, & catenam magnam in manu ſua.*

2. *Et apprehendit draconem, ſerpentem antiquum, qui eſt diabolus, & Satanas, & ligauit eum per annos mille.*

3. *Et miſit eum in abyſſum, & clauſit, & ſignauit ſuper illum, vt non ſeducat amplius gẽtes, donec*

PARAPHRASIS CAPITIS VIGESIMI.

A EX tribus illis, dracone, beſtia maris, & beſtia terræ, (quorum coniuratio, cap.12. & 13. depicta eſt) ſuprà iam dictum, quòd de duabus beſtiis actum ſit. Supereſt nunc draconis exitum explicare; id quod Ioanni hoc modo fuit oſtenſum. Videre ſibi viſus eſt Raphaelem Angelum, è cælo deſcendentem, qui clauem putei abyſſi, & catenam ingentem manu geſtabat.

B. Hic Angelus apprehenſum draconem catena conſtrinxit, vt per mille annorum ſpacium religatus maneret.

C. Hanc ad rem illum in abyſſi puteum detruſit, & claui obſerauit, clauſtrúmque ipſum obſignauit ſigillo; vt draco ante mille annos euadere inde non poſſit ad Gentes ſuis lenociniis ſeducendas. Ceterùm Ioanni tunc reuelatum fuit, diuino conſilio eſſe *nec conſummentur mille anni. Et poſt hæc oportet illum ſolui modico tempore.*

4. *Et vidi ſedes,& ſederũt ſuper eas,& iudicium datũ eſt illis, & animas decollatorum propter teſtimonium Ieſu,& propter verbum Dei, & qui non adorauerunt beſtiam, nec imaginem eius, nec acceperunt characterẽ eius in frõtibus aut in manibus ſuis, & vixerunt,& regnauerunt cum Chriſto mille annis.*

5. *Ceteri mortuorum non vixerunt, donec conſummentur mille anni. Hæc eſt reſurrectio prima.*

6. *Beatus & ſanctus, qui habet partem in reſurrectione prima. In his ſecunda mors non habet poteſtatem; ſed erunt ſacerdotes Dei & Chriſti, & regnabunt cum illo mille annis.*

7. *Et cùm conſummati fuerint mille anni, ſoluetur Satanas de carcere ſuo,& exibit, & ſeducet gentes, quæ ſunt ſuper quatuor angulos terræ, Gog,& Magog,& congregabit eos in prælium, quorũ numerus eſt ſicut arena maris.*

8. *Et aſcenderunt ſuper latitudinem terræ;& circuiuerunt caſtra Sanctorum, & ciuitatem dilectam.*

9. *Et deſcendit ignis à Deo de cælo,& deuorauit eos.*

10. *Et diabolus, qui ſeducebat eos, miſſus eſt in ſtagnum ignis,& ſulphuris, vbi & beſtia,& Pſeudopropheta cruciabuntur die ac nocte in ſæcula ſæculorum.*

11. *Et vidi thronum magnum candidum, & ſedentem ſuper eũ, à cuius conſpectu fugit terra & cælum, & locus non eſt inuentus eis.*

12. *Et vidi mortuos magnos, & puſillos ſtantes in conſpectu throni: & libri aperti ſunt: & alius liber apertus eſt, qui eſt vitæ; & iudicati ſunt mortui ex his, quæ ſcripta erant in libris ſecundùm opera ipſorum.*

13. *Et dedit mare mortuos, qui in eo erant, & mors, & infernus dederunt mortuos ſuos, qui in ipſis erant, & iudicatum eſt de ſingulis*

eſſe decretum, vti exactis mille annis draco ſolueretur catenâ, & exiguo temporis interuallo Gentes decipere permitteretur.

D. Interim verò ſimul ac alligatus eſt draco, apparuerunt repentè throni, in quibus conſederunt ij, quibus iudicare conceſſum eſt. Tunc autem è mortuis ſunt excitati, qui ingruente ac ſæuiente perſecutione mortem pro Chriſto fortiter tolerauerunt. Nec ſolùm Martyres reuixere, ſed ij etiam confeſſores, qui perſecutionis tempore firmiter ſe geſſerunt, nec beſtiæ dedere manus, neque ipſius ſtemma atque inſigne, ſiue fronte, ſiue manu acceperunt. Hi inquam omnes reſurrexerunt, vbi primùm ligatus eſt draco, cum Chriſto victuri ac regnaturi mille ipſos annos, quibus draco conſtrictus permanſit.

E. Mortuorum reliqui, (nempe Chriſti Martyrum inimici) qui Martyres ipſos diuexarunt, non tunc excitabuntur ab inferis; ſed quando ſolutus fuerit draco. Subdit Ioannes quod de aliorum reſurrectione poſt draconem alligatum,& de reſurrectione aliorum poſt eundem ſolutum dixit, non fore intelligendum de reſurrectione generali, ſed de alia prima.

F. Nihilominùs ſicut beati, ac verè felices ſunt cum gloria reuictori extremo generalis reſurrectionis die; ceteri verò ſummæ infelicitatis & ignominiæ pleni: ita etiam qui fuerint ad vitam reuocati ſub draconis illigati tempus, ſanctos illos ac beatos verè eſſe, nec ampliùs morituros; ſed Dei fore atque Chriſti ſacerdotes; & cum eo regnaturos mille ipſis annis, quibus religabitur draco.

G. Enimuerò tranſactis mille annis ſoluetur draco, & Gentes ſeducet, quæ in quatuor terræ angulis commorantur, atque innumerabilem conflabit exercitum aduerſus Sanctorum copias & ciuitatem Deo chariſſimam. Huius exercitus à dracone coacti dux nomine Gog; exercitus verò ipſe nomine Magog compellantur.

H. Sed ignis è cælo deſcendet, & Gogi exercitum deuorabit. Quo peracto draco in ſtagnum ignis & ſulphuris deiicietur; vbi cum maris,& terræ beſtiis in æternum cruciabitur.

I. Poſt hæc cernit Ioannes magnum & candidum thronum; è cuius conſpectu cælum ac terram extemplò ſe ſubducere ac penitus euaneſcere aduertit.

K. Deinde mortuos vniuerſos videt ad vitam reuocari, & ante thronum illum ſiſti; reſerati libros;& librum etiam vitæ aperiri; atque mortuos omnes iudicari iuxta ea, quæ in libris erãt, pro vniuſcuiuſque operibus deſcripta.

L. Atque in hoc quidem generali iudicio, nullus ex mortuis poterit deliteſcere, quin iudicis ſententiam excepturus ante ipſius tribunal ſiſtatur. Quare ibi apparebunt quotquot deuorauerat mare, quotquot in terra ſunt extincti, qui inquam vocantur captiui mortis & inferni. Hæ enim tragicæ perſonæ inducuntur quaſi ſimul *ſingulis ſecundùm opera ipſorum.*

14. *Et infernus & mors miſſi ſunt in ſtagnum ignis , hæc eſt mors ſecunda.*

15. *Et qui non inuentus eſt in libro vitæ ſcriptus , miſſus eſt in ſtagnum ignis.*

aſſociatæ;ita vt,quos mors occidit,deuoret infernus.

M. Peracto iudicio infernus & mors mittuntur in ignitum ſtagnum,cui nomen mortis ſecundæ inditur.

N. Et qui in libro vitæ non eſt inuentus ſcriptus,in illud ipſum ſtagnum fuit detruſus.

Interpretatio ſuperioris Paraphraſis.

A. In Angelo,qui de cælo deſcendit Draconem A alligaturus,ad Tobiæ librum alluditur,vbi Raphaël (quod nomen ſonat *medicina Dei*)Dæmonem conſtrinxit,vt Sara tranquillè & pacatè ſuo poſſet matrimonio frui. Quamobrem dæmonis alligatio, cuius mentio in capite hoc fit, eò eſt referenda, vt Romana Eccleſia Agni ſponſa quietè & pacificè fruatur matrimonio,quod ſuperiori capite fuit iudicatum;videlicet per publicum ac pacificum Catholicæ Religionis vſum ac profeſſionem , toto illo dæmonis alligati tempore. Mirificè ergo in huiuſmodi figura exprimitur ſingulare beneficium, quod cælum ipſum nouam Romam tranquillam B ac ſecuram reddit de diuturna atque felici Chriſtianæ Religionis poſſeſſione. Clauis ergo & catena ſunt ſymbola impedimentorum, quibus arcetur dæmon,quominus publicum Chriſtianę fidei vſum poſſit in Romana Eccleſia interpellare.Porrò abyſſus non hîc infernum adumbrat , ſed profundum Diuini iudicij conſilium,ſicuti ſuprà cap. 9.

B Millenarius numerus in præſenti myſticus eſt;& plenitudinem temporis à Deo præfiniti vſque ad Antichriſti aduentum,indicat.

C. Sigillum ſecuritatis eſt ſymbolum , in qua Dei ponitur auctoritas. Quod poſtea ſubiungitur de dracone poſt modicum tempus ſoluendo, ad C Antichriſti perſecutionis tempus referendum eſt.

D. Quæ de thronis déque inibi ſedentibus dicuntur, ſunt accipienda atque explicanda , de publica auctoritate,qua in hoc felici Chriſtianæ profeſſionis tempore Epiſcopi ſuas regunt & moderantur Eccleſias. Cuius verò reſurrectionis hîc mentio fit,ea myſtica eſt;per quam dicuntur reſurgere atque regnare,qui mortem pro Chriſto ſubierant;quando ipſorum virtute ac fortitudine adiuta & roborata Eccleſia pacem,ſecuritatem ac regnum adipiſcitur.

E. Simili loquendi ratione dicuntur contrariæ factionis milites (id eſt antiqui Eccleſiæ perſecutores) D reuicturi,cùm draco ſolutus fuerit,id eſt , Antichriſti tempore.

F. Verùm primi illi, qui religato dracone fuerint ad vitam reuocati,ij ſanè beati erunt atque felices , & à morte ſecunda prorſus immunes. Qui meritò appellantur Reges & Sacerdotes,qua ratione ſacerdotale regnum Sanctis tribuitur.

G. At temporis à Deo præſcripti tranſacta plenitudine , (quæ per mille annorum ſymbolum deſignatur) Antichriſtus ſoluto diabolo conſurget cum innumerabili exercitu , & contra ciuitatem dilectam,id eſt,contra Romanam Eccleſiam , bellum præcipuè ſuſcipiet;& ab ea publicum Chriſtianæ Religionis vſum tollet. In qua Antichriſti perſecutione priſtinum Gogi & Magogi bellum reuiuiſcet.

H. Cuius belli exitus is erit ; vt Deus myſtico Spiritus ſancti igne exercitum Antichriſti inflammet,& Romanæ Eccleſiæ glorioſum dedat ſe ſuis hoſtibus triumphum, omnibus ad veram Religionem conuerſis. Paulò pòſt mundi exitus ſubſequetur,& tunc detrudetur in infernum diabolus , quò beſtia maris,& beſtia terræ prius ; deinde Antichriſtus ſimiliter , & ipſius miniſtri coniecti fuerant.

I. His exactis ſequitur vniuerſale iudicium ; vbi thronus ingens & candidus denotat ampliſſimam iudicis maieſtatem, & celeberrimam illius diei lætitiam.Cælorum & terræ abſtractio ex intuentium oculis , repræſentat rectiſſimam illius iudicij æquitatem ; in quo nec myſticorum cælorum gratia ac fauor , nec terræ myſticæ pietas & commiſeratio aliquem protegere aut defendere valebunt; ſed ſola cuiuſque cauſæ merita patrocinio erunt.

K. Qui libri in eo iudicio dicuntur aperti, ſunt ſacræ Literæ,qua veluti norma,atque regula cuiuſlibet hominis iudicium faciendum eſt.Liber autem vitæ deſignat electorum catalogum.

L. Quod de mortuis maris , mortis , & inferni dicitur,in paraphraſi obiter explicatum eſt. Notandum tamen mortis mortuos , ac mortuos inferni non eſſe diſtinctos.

M. Peracto iudicio eleganter fingitur , duas illas tragicas perſonas , mortem & infernum , (de quibus ſæpe agit Apocalypſis)in ignitum ſtagnum, id eſt , in inferorum ergaſtula , concludi ; vt vterque in damnatos ſæuiant. Scriptum namque eſt, *Mors depaſcet eos.*& ſimiliter infernus depaſcet eos. Pſal.48.15.

N. Damnati autem illi omnes erunt , quorum nomina in vitæ librum relata tunc non inuenientur. Quippe ad æternam damnationem vitandam non ſatis eſt,aliquando in libro vitæ fuiſſe ſcriptũ; niſi in Dei gratia quiſpiam perſeueret. Qui enim non in ea permanent,ex libro vitæ delentur.

CAPVT XXI.

De admirando Eccleſia Romana triumpho in patria cæleſti.

TEXTVS.

1. *ET vidi cælum nouum , & terram nouam. Primum enim cælum,& prima terra abiit; & mare iam non eſt.*

2. Et

PARAPHRASIS CAPITIS VIGESIMIPRIMI.

A. CÆlis ac terræ,quæ à conſpectu ſedentis in throno diſparuerunt,alij ſucceſſêre noui cæli ac terra noua , quæ Deus condidit.In hac tamen noua creatione nullum extitit mare.

B. Atque

2. *Et ego Ioannes vidi ſanctam ciuitatem Ieruſalem nouam deſcendentem de cælo, à Deo paratam, ſicut ſponſam ornatam viro ſuo.*

B. Atque in hac eâdem creatione myſticam Ieroſolymam, (quæ meritò dicitur de cælo à Deo deſcendere, vtpore cæleſtis ac diuina ciuitas) aſpexi cum ea gloria & ſplendore, quem in cælis eſt habitura; id eſt eâ gloriâ, amplitudine, ac maieſtate ornatam, quæ filij Dei ſponſam decent.

3. *Et audiui vocem magnam, de throno dicentem, Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis, & ipſi populus eius erunt, & ipſe Deus cum eis erit eorum Deus.*

C. Ex eo autem throno, quem in glorioſa hac ciuitate Deus habet, ingens proceſſit vox dicens: *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis, &c.*

4. *Et abſterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum; & mors vltrà non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit vltrà, quia prima abierunt.*

D. In ea feliciſſima ſede nullæ erunt lacrymæ, nulla mors, nullus luctus, aut dolor. Nām militiæ atque laboris tempus iam præteriit, & triumphi atque gloriæ tempus ſuccedit.

5. *Et dixit, qui ſedebat in throno: Ecce noua facio omnia; & dixit mihi: Scribe, quia hæc verba fideliſſima ſunt & vera.*

6. *Et dixit mihi: Factum eſt. Ego ſum A, & Ω, initium & finis. Ego ſitienti dabo de fonte aquæ vitæ gratis.*

E. Ibi perfectè implebitur, quod ſcriptum eſt: *Ecce noua facio omnia*, quippe nulla remanebunt vetuſtatis antiquæ veſtigia. Porrò, vt Deus huius certiſſimæ ſpei firmitate ſuos conſolaretur ſeruos, me iuſſit id ipſum ſcribere; & iterum atque iterum eius nomina aſſerere.

F. Cumque Deus in ſuo ipſo opere pulcherrimo gloriaretur, & ſupernæ ciuitatis gloriam mihi demonſtraret; addidit inſuper, in huius operis perfectione ſatis oſtendi, ipſummet Deum, qui hoc inchoauit opus, eſſe ſolum, qui illud abſoluere, atque ad glorioſum illud faſtigium cumulatè perducere potuerit: quin etiam totam hanc felicitatem gratis promitti illi, qui ſeriò ac vehementer illam optarit.

7. *Qui vicerit, poſſidebit hæc; & ero illi Deus, & ille erit mihi filius.*

8. *Timidis autem, & incredulis, & execratis, & homicidis, & fornicatoribus, & veneficis, & idololatris, & omnibus mendacibus pars illorum erit in ſtagno ardenti igne & ſulphure, quod eſt mors ſecunda.*

G. Nihilominùs tamen eam gloriam ac felicitatem non adipiſcentur, niſi victores validi ac fortes; cùm hæc ſit filiorum Dei hæreditas. Nam Dei aduerſarij (ij autem ſunt timidi, infideles, homicidæ, fornicarij, idololatræ, & quicunque ſe vitiis ac flagitiis dederunt) omnes apud inferos æternis ignibus addicentur.

9. *Et venit vnus de ſeptem Angelis habentibus phialas plenas ſeptem plagis nouiſſimis, & locutus eſt mecum, dicens: Veni & oſtendam tibi ſponſam vxorem Agni.*

H. Hactenus promiſcuè & generatim dixi, quemadmodum cæleſtis Ieroſolymæ gloria atque maieſtas mihi fuerit per ſpeciem viſa: nunc verò oſtenſam mihi viſionem diſtinctiùs & explicatiùs proponam. Inprimis ergo ſeptem Angelorum, qui phialas tenebant primus, (ille nimirum, qui meretricis magnæ damnationem mihi oſtenderat) ad me accedens; *Veni* (inquit) *oſtendam tibi ſponſam vxorem Agni.*

10. *Et ſuſtulit me in ſpiritu in montem magnum & altum; & oſtendit mihi ciuitatem ſanctam Ieruſalem deſcendentem de cælo à Deo.*

I. Vt verò cæleſtem mihi vrbem indicaret, me ſpiritu ſuſtulit in montem magnum atque editum, in cuius vertice extructa erat ciuitas; vt eam ingreſſus ſingillatim contemplarer gloriam, quam Deus myſticę Ieroſolymæ præparauit.

11. *Habentem claritatem Dei, & lumen eius ſimile lapidi pretioſo, tanquam lapidi iaſpidis, ſicut cryſtallum.*

V. Vbi ad montis culmen conſcendi, primò diligenter notaui admirabilem prorſus lucem & claritatem, qua cæleſtis hæc ciuitas fruitur. Tota autem ea claritas atque fulgor deriuatur ex luminari quodam ſimili lapidis pretioſi, qui iaſpis pariter & cryſtallus lucidiſſima foret. Nec aliud eſt hoc luminare, quàm ipſemet ciuitatis huius princeps; qui in medio ipſo vrbis ſitu ceteris partibus editiore ſolio inſidet pulcherrimo & ornatiſſimo.

12. *Et habebat murum magnum & altum habentem portas duodecim; & in portis Angelos duodecim, & nomina inſcripta, quæ ſunt nomina duodecim tribuum filiorum Iſraël.*

L. Obſeruaui deinde duodecim in ipſa ciuitate portas; tres nimirum ad Orientem; tres ad Aquilonem; tres ad Auſtrum; & tres ad Occidentem. Hiſce in portis duodecim ſcripta erant duodecim tribuum Iſraelis nomina, (earum ſcilicet tribuum, de quibus ſuprà cap. 7. actum eſt,) ita tamen vt nomina ſingula ſingulis portis eſſent inſculpta. In ſingulis item portarum vnus Angelus erat ianitor conſtitutus.

13. *Ab Oriente portæ tres, & ab Aquilone portæ tres, & ab Auſtro portæ tres, & ab Occaſu portæ tres.*

14. *Et murus ciuitatis habens fundamenta duodecim, & in ipſis duodecim nomina duodecim Apoſtolorum Agni.*

15. *Et qui loquebatur mecum, habebat menſuram arundineam auream, vt metiretur ciuitatem, & portas eius, & murum.*

16. *Et ciuitas in quadro poſita eſt, & longitudo eius tanta eſt, quanta & latitudo: & menſus eſt ciuitatem de arundine aurea per ſtadia duodecim millia: & longitudo, & altitudo, & latitudo eius æqualia ſunt.*

17. *Et menſus eſt murum eius centum quadraginta quatuor cubitorum, menſura hominis, quæ eſt Angeli.*

18. *Et erat ſtructura muri eius ex lapide iaſpide. Ipſa autem ciuitas aurum mundum ſimile vitro mundo.*

19. *Et fundamenta muri ciuitatis omni lapide pretioſo ornata. Fundamentum primum, iaſpis: ſecundum, ſaphirus: tertium, calcedonius: quartum, ſmaragdus.*

20. *Quintum, ſardonix: ſextum, ſardius: ſeptimum, chryſolitus: octauum, berillus: nonum, topazius: decimum, chryſopraſus: vndecimum, hyacinthus: duodecimum, amethyſtus.*

21. *Et duodecim portæ, duodecim margaritæ ſunt per ſingulas; & ſingulæ portæ erant ex ſingulis margaritis; & platea ciuitatis aurum mundum, tanquam vitrum perlucidum.*

22. *Et templum non vidi in ea; Dominus enim Deus omnipotens templum illius eſt, & Agnus.*

23. *Et ciuitas non eget ſole, neque luna, vt luceant in ea; nam claritas Dei illuminauit eam, & lucerna eius eſt Agnus.*

24. *Et ambulabunt Gentes in lumine eius; & reges terræ afferēt gloriam*

M. Prætereà, cùm ipſa ciuitas in editi montis vertice foret conſtituta, fundamenta ipſa murorum foris poterant diſcerni; & ad cuiuſque portæ latera erant duodecim Apoſtolorum nomina in ipſis fundamentis impreſſa: fundamentum enim omni ex parte habebat duodecim veluti lineas & coria, in quorum infimo nomen erat Petri Apoſtolorum principis; deinde cetera Apoſtolorum nomina per ordinem ſequebantur, vſque ad Matthiæ nomen, quod in ſuperiore corio erat. Quo verò ordine eſſent nomina reliquorum ſcripta, id non conſtat.

N. Qui autem mecum loquebatur manu gerebat calamum, qui iuſtam humanæ ſtaturæ menſuram continebat; illam, inquam, quæ in ſacris literis prima menſura appellatur. Vnde calamus iſte eiuſdem erat longitudinis cum Ezechielis calamo: cum eo tamen diſcrimine; quòd hic calamus aureus fuerit, Ezechielis non item. Hunc ergo calamum Angelus manu geſtabat, ad ciuitatem, portas & murum dimetienda.

O. Muri ipſi in quadrum erant perfectiſſimè diſpoſiti; quorum latera ſingula excurrebant in duodecim ſtadiorum millium longitudinem, id eſt, in mille quingenta milliaria, ſi milliaribus ſingulis octo tribuantur ſtadia. Quæ ſingulorum laterum longitudo centuplo maior eſt quàm ea longitudo, quæ vnicuique Babylonis vrbis lateri inerat. Et quamuis tanta eſſet tàmque immenſa cæleſtis ciuitatis magnitudo; pauimentum tamen ipſius & murorum fundamentum ita erat omni ex parte ad perpendiculum exęquatum, vt murorum corona æqualis vndique conſurgeret.

P. Ciuitatis murus calamo, quem Angelus manu tenebat, menſuratus in altitudinem patebat centum quadraginta quatuor cubitis, id eſt humanis ſtaturis viginti quatuor ſecundùm antiquam dimenſionem.

Q. Vrbis ædificia omnia ex auro pellucido erant fabricata.

R. Fundamenta pulcherrimè erant diſpoſita, veluti duodecim ex lapillis pretioſiſſimis lineæ; quarum quælibet totum ciuitatis quadrum circuibat. Harum autem gemmarum profundior erat iaſpis; deinde hoc ordine reliquæ ſubibant; ſapphirus, carbunculus candidus, ſmaragdus, ſardonix, ſardius, chryſolitus, berillus, topazius, chryſopraſus, hyacinthus, amethyſtus.

S. Ad hæc; portæ ipſæ duodecim, quantumuis ſummæ tum maieſtatis fuerint, tum proportionis; ſingulæ tamen ex ſingulis erant margaritis fabricatæ. Iam ipſius vrbis viæ erant latiſſimæ, & omnes ex auro perſpicuo ac pellucente, ſicuti ipſa ædificia.

T. Nullum in hac ciuitate templum peculiare viſebatur. Templum quippe illius erat, Deum & Chriſtum in media ipſa vrbe ſedentem in throno habere: atque hoc templo tota fruebatur ciuitas.

V. Nihilo magis ſole, aut luna indigebat. Dei namque claritas eidem pro ſole eſt, & claritas Chriſti pro luna.

X. Tametſi autem qui ciuitatem cęleſtem verſus iter faciunt, nedum ad eam peruenêre, non poſſunt hęc duo luminaria maxima atque clariſſima cernere, donec intrò ſuccedant; ſplendor *gloriam ſuam & honorem in illam.*

25. *Et portæ eius non claudentur per diem: nox enim non erit illic.*

26. *Et afferent gloriam & honorem Gentium in illam.*

27. *Non intrabit in eam aliquod coinquinatum, aut abominationem faciens, & mendacium; niſi qui ſcripti ſunt in libro vitæ Agni.*

dor tamen, qui ſeſe ſupra muros attollit, eſt ita conſpicuus ac fulgens, vt longiſſimè proſpici poſſit; & eis indicare viam, qui ad cæleſtem vrbem pergunt, quò Reges terræ ſecum conuehunt, quidquid gloriæ atque pretij poſſidebant.

Y. Iſaias de Ieroſolyma prodidit, ipſius portas nec nocte, nec die obſeratum iri: ego verò ſolùm aſſero huius vrbis portas die non claudi. Cùm enim ibi nox minimè ſit: ſi die non clauduntur portæ, nunquam omnino claudantur neceſſe eſt. *Iſaia 60. 11.*

Z. Qui verò hanc ingrediuntur vrbem, eò conferunt quidquid in mundo optimum, quidquid glorioſum, quidquid honorificum eſt.

AA. At ſcelere aliquo inquinatus nemo illuc intrabit; ſed ij ſolùm qui in libro Agni ſunt ſcripti. Quare illuc minimè patebit aditus efferatæ alicui beſtiæ venenatæ aut immundæ.

Interpretatio ſuperioris Paraphraſis.

A. Noui cæli, ac noua tellus abſque mari, repræſentāt nouum beatorum felicitatis ſtatum poſt extremum iudicium. Cælorum autem veterum myſticorum proprium erat, agere de animarum ſalute & incolumitate, deque Sacramentorum adminiſtratione: & terræ myſticæ erat, per patientiā ac voluntariam afflictionem proferre veros animi fructus. At verò noui cæli myſtici, illud ſibi vt proprium ac peculiare officium ducent, Dei conſpectu & gloriæ lumine æternùm frui, abſque vlla deinceps motus conuerſione. Nouæ autem terræ illud erit proprium munus, nempe gloriæ dotes; quibus glorioſa beatorum corpora circumfluent. Porrò in hac noua creatione myſticum mare nō apparebit; id eſt, nulla iam ingruent pericula, nullæ incōſtantiæ viciſſitudines, nullæ procellæ, aut tempeſtates.

B. Per nouam ſeu myſticam Ieroſolymam Romana indicatur Eccleſia; & ea eſt, quæ eleganter dicitur de cælo à Deo deſcendere, vel deſcendiſſe. Hanc verò Romanam Eccleſiam, ait Ioannes ſe nūc vidiſſe in ea gloria, quam poſt iudicij diem poſſidebit; id eſt, eā gloriâ ac maieſtate ſuſpiciendam, quæ Chriſti ſponſam in cœlo decebat.

C. Atque idem ipſe Dominus, qui in glorioſa hac ciuitate ſuum habet thronum, aſſerit atque confirmat; Sanctos omnes ipſius conſpectu in ea vrbe familiariſſimè & amiciſſimè fruituros; nec non mutuâ omnes inter ſe præſentiâ, ſicut ſeſe mutuò cernunt atque fruuntur, qui intra idem commorantur tabernaculum.

H. Angelus, qui Ioanni hanc ſupernæ ciuitatis effigiem demonſtrauit, beatum adumbrat Paulum; id quod egregiam habet conuenientiam.

I. Cur ſuperna ciuitas ſit ſupra montem efficta, facilè intelligitur.

K. Præcipua cæleſtis Ieroſolymæ felicitas eſt gloria, quam eſſentialem vocant; quæ conſiſtit in ipſa Diuinæ eſſentiæ atque naturæ fruitione. Felicitas iſthæc ſumma ſymbolicè figuratur in ea claritudine, quam Ioannes ex iaſpide viridi, ſed cryſtalli ſimilitudinem habente, dimanare conſpexit. Nā iaſpis eſt gloriæ ac Diuinitatis ſymbolum, vt dictū eſt cap. 4. & in primo etiam ciuitatis fundamento tractatur. Quapropter iaſpis cryſtalli inſtar pellucidus, & ſummam emittens claritatem atque ſplēdorem, ſymbolum eſt aptiſſimum, quo ſignificatur, in patria cæleſti Deum ſuam intimam detegere claritatem; atque eâdem beari, & glorioſiſſimam reddi totam illam cælitū beatiſſimorū vrbē.

L. Duodecim ciuitatis portæ, ternę ad ſingulas quatuor mūdi partiū obuerſæ denotant, vniuerſis gentibus atque nationibus (ſi tamen in fide & charitate ſint,) aditum in hanc vrbem ſine vlla exceptione A pateſcere. Et duodecim quidem portarum ſymbolum ad eos propriè ſpectat, qui Gentiū conuerſioni fuêre inſtrumento & adiumēto: quæ Gētes ſunt myſtici Hebræi Chriſtum eiuſque fidem ac religionem amplectentes. Hi cap. 7. in duodecim diuiduntur tribus, quarum Patriarchæ ſunt Apoſtoli. Iam quòd adeò ſit exiguus portarum huius vrbis numerus, ſi ipſius immenſitatem ſpectes, id ſanè honorificentiſſimum eſt iis, qui ſuam operam & induſtriam ad Gentium conuerſionem cōtulerunt. Quòd autem in Apocalypſi porta Dan non numeretur inter ceteras, innuit, nonnullis ſatis B minimè fore, fuiſſe eos in hac vita aliorum ſalutis inſtrumentum, vt portarum gloriam in cæleſti Ieroſolyma adipiſcantur. Angeli huius vrbis ianitores denotant, nihil in hanc ciuitatem ingreſſurum, quod non deceat ipſius dignitatem. Ecquis enim Angelos aut ſupplantare aut ſuperare valeat?

M. Duodecim Apoſtolis fundamentorum ſymbolum, & gloria attribuitur: quòd primi ipſi Apoſtolicum ſymbolum compoſuerint & prædicauerint. Quamobrem parui refert, legitimum ipſorū Apoſtolorum ordinem ignorari; ſatis enim eſt, C ſymboli capitum ordinatam ſeriem cognoſci.

N. Aureus calamus maximas Chriſti meritorum diuitias adumbrat: quorum dimenſione cæleſtis Ieroſolymæ ædificium menſuratur. Nam cui magna fuerit meritorū Chriſti cognitio (cuiuſmodi habebat Paulus) ille poterit rectè dimetiri cæleſtis huius vrbis longitudinem ac latitudinem, murorum altitudinem, & fundamentorum profunditatem. Quin & Angelus ipſas etiam portas haud dubiè dimenſus eſt: non tamen expreſſa fuit ſingularum portarum latitudo; vt anguſtus earum aditus D tacitè innueretur; vt habetur Lucæ 13. 24.

O. Quadrata vrbis area ſymbolū eſt perfectionis, quę huic myſtico ædificio ineſt. In quo mirū in modū elucēt præcipuæ quatuor Diuinę Prouidentiæ perfectiones. Adhęc, inſignis tāti ædificij magnitudo reſpondet ingenti ſaluandorum hominum multitudini, quod Chriſto Domino, eiuſque Apoſtolis glorioſiſſimum accidit: murorum atque ædificiorum æquabilitas nobis exprimit maximam beatorum ciuium pacem ac beneuolentiam.

P. In muro Chriſtiano indicantur ſacerdotes; E qui per viginti quatuor item ſeniores, ſiue principes figurantur; de quibus cap. 4.

Q. Ædificiorum materia ex perſpicuo & pellucido auro, ſymbolicè innuit, Sanctorum gloriam perfectiſſimam eſſe, ac deriuatam à Chriſti gloria, quę per chryſolitum denotatur.

R. Singulis Apoſtolici ſymboli articulis numero duodecim, ſingulę etiā ex totidem gemmis ſunt ſelectæ ac deſtinatæ; quæ illis ipſis articulis, ad quos aptantur, magis appoſitæ & congruentes viſæ ſunt Spiritui ſancto.

S. Portæ ſingulæ ex ſingulis margaritis effictæ ingentem pariter perfectionem & charitatem adumbrant, quæ in primæuis illis Hebraici populi Chriſtianis enituit: in iis, inquam, qui ſe totos in Gentium conuerſionem ſtrenuè impenderunt; quorum veſtigia ſacræ Religioſorum hominum familiæ conſectari ſtudent. Viarum ſymbolum transfertur ad eam gloriam, quæ communis eſt illius vrbis non ſupremis ſolùm (qui per ædificia figurantur) ſed etiam infimis. Aurum tranſlucidum eandem hîc cum ædificiis ſignificationem ſortitur.

T. Singulari aliquo orationis loco opus non eſt, vbi Dei & Chriſti conſpectu clariſſimo Sancti fruuntur. Quæ viſio eorum corda animúſque rapit, & cum Deo perfectiſſimè copulat.

V. Solis ſymbolo. Dei claritas: Lunæ verò, humanitas Chriſti ſignificatur: vt cap. 12. 1 explicatur.

X. Conſpicuus ſplendor, quem viatores illuc A pergentes longè proſpiciunt, antequam duplex illud luminare cernant, indicat illud ipſum, quod Euangelica prædicat doctrina de incredibili felicitate, quam Deus ſuis electis recondidit & aſſeruauit. Hic fulgor procul ſeſe prodens Gentes inuitat, vt ſe viæ committant, & in glorioſam hanc vrbem rectà contendant. Reges qui ſuam ſecum gloriam aſportant, ſunt Eccleſiæ principes, qui ſecum aduehunt virtutum ſuarum ac meritorum theſauros.

Y. Portæ ipſæ non clauduntur die aut nocte; quia qui idoneà meritorum ſupellectile inſtructi, B & debitis (ſi quibus premebantur) ſolutis, ad cæleſtem beatitudinem pergunt, iis nunquam ingreſſus interdicitur.

Z. Gentium gloria atque diuitię, quæ per ciuitatis portas intrò inuehuntur, oſtendunt quidnam in terrarum orbe debeat maximi fieri, & æſtimari; nimirum vera animi ſanctitas ac vitæ puritas & integritas, & quidquid ad veram ſapientiam & virtutem ſpectat.

CAPVT XXII.

De æterna felicitate prædicti triumphi, & quanto in pretio Apocalypſeos liber haberi debeat.

TEXTVS.

1. *ET oſtendit mihi fluuium aquæ vitæ ſplendidum tanquam cryſtallum, procedentem de ſede Dei & Agni.*

2. *In medio plateæ eius, & ex vtraque parte fluminis lignum vitæ, afferens fructus duodecim, per menſes ſingulos reddens fructum ſuum, & folia ligni ad ſanitatem Gentium.*

3. *Et omne maledictum non erit ampliùs: ſed ſedes Dei & Agni in illa erunt, & ſerui eius ſeruient illi.*

4. *Et videbunt faciem eius: & nomen eius in frontibus eorum.*

5. *Et nox vltrà non erit, & non egebunt lumine lucernæ, neque lumine Solis. Quoniam Dominus Deus illuminabit illos, & regnabunt in ſæcula ſæculorum.*

6. *Et dixit mihi: Hæc verba fideliſſima ſunt, & vera. Et Dominus Deus ſpirituum prophetarum miſit Angelum ſuum oſtendere ſeruis ſuis, quæ oportet fieri citò.*

7. *Et ecce venio velociter. Beatus, qui cuſtodit verba prophetiæ libri huius.*

8. *Et ego Ioannes qui audiui, & vidi hæc. Et poſtquàm audiſſem, & vidiſſem, cecidi vt adorarem ante pedes Angeli, qui mihi hæc*

PARAPHRASIS CAPITIS VIGESSIMISECVNDI.

A. ILle item Angelus fluuium mihi monſtrauit aquæ vitæ, à Dei & Agni ſede effluentem, cryſtalli inſtar pellucidum ac ſplendidum; qui fluuius tot in diuortia atque torrentes diuidebatur, quot erant ciuitatis viæ. Per omnes enim aquarum fluenta ferebantur.

Ex vtraque autem fluminis parte erant vbique arbuſta mirifica eiuſmodi arboribus conſtantia, quibus ligni vitæ nomen meritò deberetur. Ferebant autem duodenos ſingulis annis fructus, nimirum ſingulos menſibus ſingulis; & earum quidem arborum folia erant maximè ſalutaria.

B. Hæc omnia vbi mihi indicauit Angelus ſubiecit: qui hanc ingrediuntur vrbem, eos eſſe omnes ab omni maledicto liberos, & Dei atque Agni conſpectu in hac ciuitate regnantium ſemper frui.

Adhæc, hac eâdem in vrbe omnes Dei nomen frontibus impreſſum gerere; ſicuti olim gerebat Aaron, cùm ſancta Sanctorum intrabat.

C. Quibus omnibus tum viſis, tum auditis; ingenti ipſe tantæ ſpei ſolatio delinitus ad ipſius Angeli pedes, qui mihi vrbem demonſtrabat, præ lætitia & alacritate volui procidere: ſicut ſuprà ad Angeli magnæ poteſtatis pedes me abieci. Sed non minùs hic Angelus, *hæc oſtendebat.*

9. *Et dixit mihi: Vide ne feceris, conſeruus enim tuus ſum, & fratrum tuorum prophetarum, & eorum, qui ſeruant verba prophetiæ libri huius: Deum adora.*

10. *Et dicit mihi: Ne ſignaueris verba prophetiæ libri huius; tempus enim propè eſt.*

11. *Qui nocet, noceat adhuc; & qui in ſordibus eſt, ſordeſcat adhuc; & qui iuſtus eſt, iuſtificetur adhuc; & ſanctus, ſanctificetur adhuc.*

12. *Ecce venio citò, & merces mea mecum eſt, reddere vnicuique ſecundùm opera ſua.*

13. *Ego ſum A, & Ω. primus & nouiſſimus, principium & finis.*

14. *Beati, qui lauant ſtolas ſuas in ſanguine Agni: vt ſit poteſtas eorum in ligno vitæ, & per portas intrent in ciuitatem.*

15. *Foris canes, & venefici, & impudici, & homicidæ, & idolis ſeruientes, & omnis, qui amat, & facit mendacium.*

16. *Ego Ieſus miſi Angelum meum teſtificari vobis hæc in Eccleſiis. Ego ſum radix & genus Dauid; ſtella ſplendida & matutina.*

17. *Et ſpiritus, & ſponſa dicunt: Veni. Et qui audiuit, dicat, Veni: & qui ſitit, veniat; & qui vult, accipiat aquam vitæ gratis.*

18. *Conteſtor enim omni audienti verba prophetiæ libri huius: Si quis appoſuerit ad hæc, apponet Deus ſuper illum plagas ſcriptas in libro iſto.*

19. *Et ſi quis diminuerit de verbis libri prophetiæ huius, auferet Deus partem eius de libro vitæ, & de ciuitate ſancta, & de his, quæ ſcripta ſunt in libro iſto.*

20. *Dicit, qui teſtimonium perhibet iſtorum. Etiam venio citò: Amen. Veni Domine Ieſu.*

21. *Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti cum omnibus vobis. Amen.*

Angelus, quàm ille, me ab hac adoratione arcuit.

D. Poſt hæc idem mihi Angelus edixit, ne verba prophetiæ libri huius ſignarem; tempus enim propè eſſe.

E. Quin etiam ipſius Chriſti agens perſonam, ſubiunxit: ſicut is, qui nocet, nocere adhuc pergit; & qui iacet in ſordibus, ſordeſcit adhuc: ſic etiam qui iuſtus, adhuc iuſtificetur oportet; & qui ſanctus, adhuc ſanctificetur. *Ecce venio citò, & merces mea mecum eſt, reddere vnicuique ſecundùm opera ſua.*

F. Porrò tam Chriſti ſpiritus, quàm Eccleſia Chriſti ſponſa fideles omnes docent, vt ſinguli preces effundant obnixè dicentes, *Adueniat Domine regnum tuum.* Itaque qui hanc ſancti Spiritus & Eccleſiæ præceptionem intentè excipiunt, dicant ſimiliter, *Adueniat Domine regnum tuum.* Quam orationem oportet iterari maxima cum ſiti ac deſiderio fruendi cæleſti Beatitudinis æternæ fluuio; nec non ſummâ diligentiâ, atque ſtudio præſtandi ſtrenuè, quidquid ad eius fruitionem opus erit. Etenim quantumuis vehemens ſtudium, atque contentio adhibeatur; tanta eſt tamen felicitas, quæ ſperatur, vt iure optimo aqua vitæ gratis dicatur concedi.

G. Denique aduerſus eos, qui huius libri doctrinæ ſeſe opponere contenderent; addentes, aut detrahentes ex verbis ipſis, aut doctrina, quod addi, aut detrahi minimè poteſt, quin eidem libri huius doctrinæ obſiſtatur: aduerſus hos inquam, (quod idem eſt, atque aduerſus Hæreticos) diræ & execrationes ipſius Dei iactantur: quibus eiuſmodi intenditur comminatio, aduerſus eos ſcilicet Deum ſeptem tubarum plagis belligeraturum. Quòd ſi in vitæ librum priùs erant relati; eorum nomina ex eodem libro delenda, eóſque per finalem impœnitentiam damnandos, niſi maturè reſipuerint.

H. Hæ comminationes ab ipſo intenduntur Chriſto, qui omnia in hoc libro deſcripta teſtificatur. Quin & ipſe ſe citò venturum ad illa ipſa implenda aſſeuerat. Ego verò aio: Etiam Domine, *Veni Domine Ieſu.* Cuius gratia cum vobis omnibus permaneat. Amen.

Interpretatio ſuperioris Paraphraſis.

A. Per flumen ſymbolicè ſignificatur cæleſtis voluptatis magnitudo, qua Beatos Dei & Chriſti viſio perfundit. In vitæ ligno denotatur immortalitas, quæ ex viſione ipſa beata procedit; quæ immortalitas perfectiſſimè ſanat quæcumque vulnera ac cicatrices Beati in hac mortali vita habuerint: & propterea arborum folia dicuntur eſſe ad ſanitatem gentium.

B. Maledictum tam culpas, quàm pœnas comprehendit. Ea enim omnia complectitur, quæ homines ſolent aliis maledicendo imprecari. Quòd omnibus Dei nomen in fronte ſit inſcriptum, indicat, omnes eſſe potentes ad Diuinam maieſtatem pro nobis in hac vita degentibus exorandam.

C. Beatus Paulus eſt ille, ad cuius pedes ſe Ioannes prouoluit, vt ex ſuperiùs dictis videre eſt.

D. Quòd Ioanni præcipiatur, ne libri huius prophetiam deſignet; perinde eſt, quaſi certior reddatur librum hunc, quantumuis obſcurum, ſummo adhuc ſolatio & vtilitati fore in iis omnibus, quibus homines ſingulos ad ſuum ipſorum emolumentum imbui oportet. Atque in hoc ſenſu libri huius prophetia reſpectu ſingulorum citò eſt explenda.

A E. Chriſtus ſuos admonet, & hortatur iuſtos, vt quando Eccleſiæ perſecutores magis magiſque ſæuiant, tunc ipſi eam captantes occaſionem ex perſecutione ſibi fructum decerpere, & in vitæ integritate ac ſanctimonia progreſſus facere ſtudeant. Sic enim vtrique pariter ad deſtinatam ſibi mercedem atque exitum præparabuntur.

F. Chriſtus Ieſus ſemet vocat Dauidis radi-
cem; qua appellatione ſignificatur, quando Daui-
dis regnum abſumptum iam atque extinctum vi-
debatur, tunc quidem radicem abditam latuiſſe,
vbi minùs opinabantur homines; eamque fuiſſe
potentem ad inſtaurandam Dauidici regni felici-
B tatem cum toto illo incremento, quod fuerat à
Prophetis prædictum. Quia verò, vt homines ma-
ximam myſtici Dauidis regni felicitatem aſſeque-
rentur, vtque Catholica Eccleſia in hac vita ad in-
gentem claritatem perueniret, opus erat fortitu-
dine ac tolerantia earum perſecutionum, quas
tunc perpetiebatur Eccleſia; idcirco in mediis ipſis
aduerſitatum procellis ait Chriſtus, ſe luciferum
etiam eſſe, qui in obſcura adhuc nocte ſolatium
hominibus afferat, certiſſima Solis quàm mox
orituri expectatione.

G. Cetera omnia, quæ ad capitis calcem ſubſequuntur, in ipſa paraphraſi explicantur.

Finis libri primi.

LIBER

LIBER SECVNDVS,
CONTINENS
COMMENTARIVM
TRIVM PRIORVM
CAPITVM
APOCALYPSEOS,
QVÆ SVNT SACRÆ
ACTIONIS PROLOGVS.

EXORDIVM.

QVANTVM in egregiè extructis ædibus interius ædificium ſolet arte & elegantiâ externam porticum ac veſtibulum ſuperare: tantum cuperem ipſe ſubſequentes libros priori antecellere. Etenim dum ad libri ipſius, qui explicatur, commentarium peruentum non eſt; vix potuit ex magnitudine & pulchritudine Apocalypſeos illud diſcerni, quod vel externa facies præ ſe fert. Quamobrem ſpero voluptatem multò maiorem perceptum iri ab iis, qui ipſam Apocalypſin per commentaria ingreſſi, intima penetralia admirandæ huius domus, quam ſibi Sapientia conſtruxit, inſpexerint.

Totius operis diuiſio.

Ipſum verò Apocalypſeos opus conſidero ego, veluti regiam aliquam quatuor in partes pulcherrimè diuiſam: atque eapropter, meum ipſe commentarium in quatuor diuido libros, quorum ſinguli ſingulis regij huius ædificij partibus reſpondeant.

Atque in primis, horum commentariorum in plures libros diſtinctio non minus habet commodi & emolumenti, quàm ſublimis alicuius ſcalæ in multas partes, & quaſi diuiſiones partitio; aliquot ſtatiunculis viciſſim interpoſitis. quippe, cùm accliuis ſit via ac proinde aſcenſu difficilis; graue ſatis eſt & oneroſum, ſi nullæ ſint in ſcalis diuiſiones, vbi ſiſtere quiſque, & aliquanto poſſit requieſcere. Quare hominum induſtria modum tandem excogitauit atque inuenit: quo ſcalis in varias veluti ſectiones diuiſis, & facilitas in ipſo conſcenſu, & pulchritudo etiam in aſpectantium oculis adderetur.

Superioris diuiſionis ratio.

Deinde hæc commentarij diſtinctio in quatuor partes aut libros non eſt pro interpretis libito excogitata; ſed congruens valdè cum ipſa Apocalypſeos, quam in ſe continet, diſtinctione. Ex iis enim, quæ diuiduntur, quædam ſunt, in quibus nullum apparebat diuiſionis aut diſtinctionis ſignum, ſiue inchoatio; vt in pomis, pyris, aut hyemalibus peponibus: quæ ſi diuidere, & varias in partes ſecare velis, tam partium numerus, in quas diuidenda ſunt, quàm diuiſionis ipſius locus omnino ſunt ſecantis placito relinquendi. Alia verò ſunt, in quibus natura ipſa diuiſionem atque ſectionem inchoauit: vt verni pepones, & punica mala. In quibus apta & conueniens diuiſio ea eſt, quæ natiuæ ipſi diſtinctioni, in huiuſmodi fructibus à natura inſitæ conformatur. Vſu venit autem, punici mali fragmina non eſſe inter ſeſe æqualia; ſed alterum altero maius; tunc autem non rectè ſecabit, qui illud in partes æquales diuidet.

Non aliter in Apocalypſi philoſophari licet; cuius ſi diuiſio arbitraria foret omnino, conſentaneum minimè eſſet ex quatuor libris ſequentibus, primo ſcilicet, & quarto, terna capita ſingulis tantùm concedi; & tam ſecundo, quàm tertio octona ſingulis attribui. Atque ob huius diſcriminis rationem, qui intimos Apocalypſeos receſſus non inſpexerit, meam fortè diuiſionem aut vt nouam mirabitur, aut damnabit etiam vt diſſentaneam. Qui verò libri ipſius intimam

mam diſtinctionem ſeriò attenderit, facilè cernet, diſtinctionem in partes omnino æquales, inæqualem planè & diſſonam, non ſecùs atque in malo punico, eſſe; atque adeò inęqualitatem ipſam hac in parte veram æquitatis ſpeciem induere. Etenim, vt primùm quis ad Apocalypſeos diuiſionem mentem velit adiicere; facilè animaduertet, nec primum librum potuiſſe à capite tertio progredi: nec fas eſſe in libro ſecundo minùs quàm octo ſequentia capita comprehendi; vt re ipſa penitus conſiderata manifeſtum erit. Sed percommodè accidit, vt tertius etiam liber octo itidem capita complectatur; & quarto demum tria capita poſtrema ſuperſint. Qua ratione inter quatuor hoſce libros aliqua reperitur in ipſa inæqualitate proportio.

Hic ergo liber (qui & primus eſt commentariorum, & in noſtri operis ordine ſecundus) primam Apocalypſeos partem contemplatur; id eſt, prologum ſacrę huius actionis; in qua poſt titulum à Ioanne inſcriptum, & poſt epiſtolam dedicatoriam; prima figura Ioanni viſa vniuerſæ Apocalypſeos ſummam continet; dum ſub Chriſti perſona nobis ob oculos ponit, quàm ſe admirabilem Deus exhibuerit in Chriſtianæ Eccleſiæ exordio, nec non in glorioſiſſima victoria, quam ei præbuit primò ex Iudaico populo; deinde ex Gentilitio. Poſteà verò perſona eadem, quæ capite primo, Apocalypſeos ſummam paucis complexa eſt, in capite mox ſecundo atque tertio, ad prologi conſuetudinem, admonet ſeptem Epiſcopos (atque in ipſis cunctos fideles ad ſeptem conſcientiarum genera redactos) de maximo emolumento, quod omnes ex Apocalypſeos doctrina percipere & poſſunt, & debent. Quæ omnia ad ſacræ huius actionis prologum attinent, vt ſuo loco planum fiet. Atque hæc leuiter attigiſſe ſit ſatis de ſecundi huius libri argumento: vt ea lector conferat cum iis, quæ notatione ſeptima proœmiali, & in priorum trium capitum paraphraſi dicta à nobis ſunt.

Porrò illum in meis commentariis ordinem (ad illuſtriſſimi Cardinalis Toleti imitationem) ſeruare ſtatui; vt hoc opus commentariorum, & notationum ſerie ac diſtinctione contexam. Et ad commentarium quidem ſpectat, quod ad textus declarationem magis erat neceſſarium: quidquid autem his annectitur, reiicitur in notationes. Et primùm hæc diſtinctio conducit ad operis claritatem; præſertim adiunctis notationum titulis; quò faciliùs lector poſſit animaduertere, quis ſit commentarius, quæ notatio, quod ſingulorum annotationum argumentum? Secundò; hac ratione onus commentarij magna ex parte minuitur, efficitúrque, vt ſeorſim inueniatur ab illo, qui contenta in notationibus non quærit.

Tertiò, huiuſmodi diuiſio idonea ſatis eſt, vt abſque commentarij ipſius perturbatione, ex profeſſo alluſiones Apocalypſeos exponantur (quæ & quàm plurimæ ſunt, & cum primis elegantes) & cum iis conferantur locis, ad quos Apocalypſis alludit. Qua in re vehementer cupio, vt locos alios cum aliis componere atque conferre, perinde ſit, ac ſi vitis ad palmam adiungatur (qua vtitur comparatione Spiritus ſanctus Cant. 7. 8.) hoc eſt, vt non ſolùm pulchrè & eleganter, ſed etiam vtiliter & fructuosè fiat; necnon voluptatis etiam ac ſuauitatis ratio habeatur. Sic enim apparebit, Apocalypſeos palmæ firmitudinem & celſitatem maximo eſſe adiumento; vt vitis ad eam adhærentis palmites hoc veluti fulcro & adminiculo erigantur; & niridi ac pingues vuarum racemi gratum oculis ſpectaculum, & guſtui ſuauitatem præbeant. Ex eiſque efficiatur vinum illud in Canticorum libro laudatum.

Quartò; quamuis forſan alicui videri poſſim notationum ſpecie atque prætextu, ad varias digreſſiones liberè excurrere: confido tamen, quemlibet facilè perſpecturum, perpaucas ex illis omitti à me potuiſſe, ſi omnia mihi erant dicenda, quę ad exactam Apocalypſeos intelligentiam conducunt: id quod me valde expetiiſſe, ac mihimet impoſuiſſe non inficior.

Quintò; non omnes notationes de iis agunt locis, ad quos Apocalypſis alludit. Ex illis enim non paucę impenduntur in ſymbolorum Apocalypſeos perfectionem, & in alias etiam res non parui momenti ad noſtræ explicationis complementum.

Sextò; non omnes Apocalypſeos alluſiones in notationibus explicari ex profeſſo potuerunt. Interdum enim alluditur ad integra veteris teſtamenti capita; nec ſemel ad integrum librum. Quamobrem operæ pretium fore viſum eſt, ſi alluſiones illæ, quæ breuiter exponi potuerunt, locum in his notationibus haberent, quæ commentario connectuntur: quæ verò adeò in longum excreſcerent, vt totam aliquorum capitum ſiue libri interpretationem poſcerent, illæ ad quinque poſtremos huius operis libros reiicerentur: quibus in libris, ex Apocalypſeos alluſione, ſeorſum explanantur ea, quæ oportuit ab aliis compluribus ſeparari; quæ in priorum librorum notationibus continentur. Et quidem in vtriſque id exoptaui, vt innoreſceret, ex Apocalypſi clariſſimam ad locos eos, quos reſpicit, lucem refundi: atque alluſione ipſa rectè percepta plurimum etiam lucis ex eiſdem locis Apocalypſi viciſſim afferri: & denique ad perfectam ſacri huius libri explicationem permagni intereſſe eorum, ad quos alludit, locorum attentam conſiderationem.

COMMEN-

COMMENTARII IN APOCALYPSIN BEATI IOANNIS APOSTOLI.

Libri titulus ab Eccleſia appoſitus ſic habet;

APOCALYPSIS B. IOANNIS APOSTOLI,

de quo ſatis ſuprà in Prologo, notatione 2. & 4.

CAPVT PRIMVM.

CAPITIS *primi textu attentè perlecto, facilè apparet, illud in tres diuidi partes; quarum prima totius eſt operis titulus & elogium: ſecunda, epiſtola dedicatoria: tertia narrationis initium; quod nos totius actionis prologum eſſe aſſerimus. Seruatur in hac diſtinctione multorum librorum conſuetudo, quorum in fronte præfigitur titulus, totius operis elogium continens: deinde ſubditur epiſtola, ſeu dedicatio libri: tertiò annectitur prologus. Notandum verò eſt, tres has primi capitis partes triplicem eſſe facem ad obſcuritatem Apocalypſeos aliquo modo illuſtrandam. Quia in horum trium ſingulis argumentum operis indicatur: in titulo breuiter, paulò latiùs in epiſtola, in prologo ſeu prima actionis perſona diſtinctiùs.*

PARS PRIMA,

QVÆ TITVLVS EST, ET ELOGIVM LIBRI.

TEXTVS.

Verſ. 1. APOCALYPSIS *Ieſu Chriſti, quam dedit illi Deus palàm facere ſeruis ſuis, quæ oportet fieri citò: & ſignificauit, mittens per Angelum ſuum ſeruo ſuo Ioanni.*

2. *Qui teſtimonium perhibuit verbo Dei, & teſtimonium Ieſu Chriſti quæcumque vidit.*

3. *Beatus qui legit, & audit verba prophetiæ huius, & ſeruat ea, quæ in ea ſcripta ſunt: tempus enim propè eſt.*

COMMENTARIVS.

A APOCALYPSIS *Ieſu Chriſti.*] Id eſt, Prophetia Chriſto reuelata. Quia res ipſa reuelata fuerat animæ Chriſti; non quidem ænigmaticè, ſed apertè. Palàm enim, & non per ænigmata, loquitur Chriſto Deus.

Cur hæc prophetia, Apocalypſis Ieſu Chriſti appellatur.

Prętereà Prophetia hęc meritò appellatur Apocalypſis, ſeu reuelatio Ieſu Chriſti, quia nemini ante Chriſtum perfectè reuelata fuerat; neque ipſis etiam Angelis. Vide Paulum ad Epheſ. 3. 9. de ſacramẽto abſcondito à ſæculis in Deo; *Qui omnia creauit; vt innoteſcat principatibus & poteſtatibus in cæleſtibus per Eccleſiam multiformis ſapientia Dei, ſecundùm præfinitionẽ ſæculorum, quã fecit in Chriſto Ieſu* Domino *noſtro*, de quo loco diximus in Prologo not. VIII.

Palàm facere.] Id eſt, vt palàm faceret. Conſtructio Græca. Sed quid eſt hoc? Numquid Chriſtus palàm fecit fidelibus omnia, quæ in hoc libro ænigmaticè ſignificantur? vt Romam eſſe prorſus debellandam, & ſubiiciendam Euangelio, & mille annorum pacem, & huiuſmodi alia? imò

Obiectio.

verò propterea hæc obſcuriſſimis ænigmatibus obtexit; quia ſummopere expediebat, ne cunctis fidelibus omnia iſta palàm fierent. Quare neque per hunc librum, neque per manifeſtam aliam reuelationem fidelibus communiter innotuerant ea, quæ velata eſſe oportebat. Quid ergo eſt, Chriſtũ accepiſſe hanc reuelationem à Patre, vt palàm faceret ſeruis ſuis? Reſpondetur, Ioannem non aſſerere Chriſto datam eſſe hanc reuelationem, vt eam palàm faceret ſeruis ſuis; ſed vt palàm faceret ea, quæ oportet fieri citò. Quaſi diceret; In hac reuelatione continentur quædam, quæ citò oportet fieri; & alia, quæ non adeò citò implebuntur: atqui quãuis tota reuelatio videatur ænigmatibus obſcuriſſimis occultata; ea tamen, quæ oportet fieri citò, fidelibus omnibus ſunt adeò manifeſtata, vt veriſſimè dicatur Chriſtus ea palàm feciſſe ſeruis ſuis, id eſt, reipublicæ Chriſtianæ, tum quia obſcuritas ænigmatum huius libri non obſtat, quo minùs ſatis conſtet ex hoc libro manifeſtè colligi, ſingulos homines citò (nempe in die mortis) viſuros, quanta ſit felicitas ſeruorum Chriſti, & quanta inimicorum eius infelicitas ac miſeria; tum etiam, quia illa, quæ oportet fieri citò, non ſolùm hoc in libro continentur, ſed etiam apertè fuerant Eccleſiæ reuelata, & palàm facta. Prudentiſſimè ergo Ioannes initio libri reſpondet tacitæ obiectioni, quam videbat poſſe opponi contra ſummam huius libri obſcuritatem; nempe, cur adeò obſcurè proponantur ea, quæ ſunt ad ſalutem neceſſaria? Huic (inquam) obiectioni reſpondet, ea quæ oportet fieri citò, & quæ ſingulos noſſe oportet, manifeſtiſſimè doceri. Quaſi diceret, Tota obſcuritas ad ea reuocatur, quę ſingulis non ſunt adeò neceſſaria, & quæ non adeò citò oportet fieri; ſcilicet ad ea, in quibus obſcuritas erat maximè conueniens.

Reſponſio.

Quid ſit, Palam facere ſeruis ſuis?

Difficultas circa textũ, eiuſque ſolutio.

Quæ oportet fieri citò.] Diximus, hæc non de omnibus affirmari, quæ in Apocalypſi continentur: quia Romæ conuerſio, diaboli ſolutio poſt ligationem, & Antichriſti perſequutio, non adeò citò erant opere complenda; vt ex ipſo textu manifeſtè colligitur. Sed obiiciet aliquis vltimam Apocalypſeos partem eſſe patriæ cæleſtis triomphum; & poſt illius deſcriptionem ſubdi, c.22.num.10. *Ne ſignaueris verba prophetiæ libri huius; tempus enim propè eſt.* Tota ergo prophetia erat citò implẽda. Reſpondeo, huius prophetiæ finem, id eſt, diem iudicij & patrię cæleſtis triumphum aliqua ratione veriſſimè eſſe valdè propinquũ. Nam ratione ſingulorum nulla eſt longior intercapedo, ſiue duratio temporis, quàm vſq; ad diem mortis; & huius propinquitatis, tanquam rei maximi momenti, oportuit admonitos fuiſſe fideles. Quòd autẽ re ipſa iudicij vniuerſalis dies poſt meam mortem, aliquot annorũ millia differatur, an citò adueniat; id parum aut nihil mea refert: atque ita non eſt veriſimile de propinquitate, quę ad rem non pertinet, toties egere Scripturam. Vtrumque ergo cohæret optimè; nempe & finem huius prophetiæ mihi conſiderandum, tanquam citò implendum; & nihilominùs multa in hac prophetia contineri, quæ non adeò citò oportebat fieri. Ex hoc fortaſſe loco, vt ex aliis ſimilibus, multi ex vetuſtioribus ſuſpicabantur, extremi iudicij diẽ iã imminere. Sed Chriſtus Matth. 24.36. & Paul. 2. Theſſalon. 2.1. & Petrus epiſtola ſecunda, capite tertio, numero octauo, monuerunt nos eam ſuſpicionem à legitima ſacræ Scripturæ ſignificatione alienam eſſe; vt obſeruarunt Auguſtinus 18. de Ciuitate cap.53. & D. Thom. in locum illum Pauli ex 2. ad Theſſalonicenſ. 2. Quare cùm ſæpe ſacra Scriptura videatur aſſerere iudicij diem A propè eſſe; cumq; ex Chriſti Iesv verbis & Petri atque Pauli conſtet non eum eſſe ſenſum, quem nonnulli formidabant; eorum omnium locorum proculdubiò ſenſus eſt, veriſſimè diem iudicij appropinquare reſpectu ſingulorum. Atque hoc iterum atque iterum inculcare, maximæ erat prudentiæ, & nobis valdè neceſſarium eius rei memoriam refricare, quæ noſtra tanti intereſt; & cuius pleroſque tanta tenet obliuio.

Quo ſenſu dies iudicij propè eſſe verè dicatur.

Et ſignificauit.] ἐσήμανεν; quod nos in præſenti de ænigmatica ſignificatione intelligimus. B Sicut etiam Ioannes 12. 32. *Si exaltatus fuero à terra, &c. Hoc autem dicebat ſignificans, qua morte eſſet moriturus.* & cap. 21.18. *Extendes manus tuas, & alius te cinget, &c. Hoc autem dixit ſignificans, qua morte clarificaturus eſſet Deum.* Vtrobique eſt idem verbum σημαίνων. Prophetia ergo huius libri reuelata eſt Chriſto Domino nuda & aperta: ſed eam viſum illi eſt ænigmatibus conueſtire, & ad Ioannem mittere: nimirum quia valdè oportebat non clarè & apertè, ſed tectè & occultè loqui; vt diximus in prologo notatione XIV. Quare optimè explicuit Gloſſa cum Beda, & Ruperto; *ſignificauit*, ſcilicet *ſub* C *ſigillo*; ne locus ſit furibus peruertendi: & vt gratior ſit fidelibus inuentio. Atque ex hoc verbo colligitur perfectionem ſymbolicam horum ænigmatum æſtimandam eſſe ex ingenio & ſapientia Christi Domini. Vide in prologo notationem XV.

Ioannis dignitas ex Angelo, qui ad eum mittitur.

Mittens per Angelum ſuum ſeruo ſuo Ioanni.] Hoc in Ioannis decus & dignitatem cedit. Facilè quidem poſſet Spiritus ſanctus abſque vllo internuncio per ſemetipſum hanc Ioãni prophetiã reuelare. Ceterũ, vt ipſius dignitatis ac meritorũ ſe rationem habere oſtenderet, Angelũ ad eũ legauit. Qua ratione Hieronymus Matthæi 2. D. Ioſephi dignitatẽ colligit, ex eo quòd Magos Deus de redi- D tu in patriã nullius interuentu Angeli admonuerit; Ioſepho verò, quoties illi fuerat aliquid reuelandũ, Angelum legauerit. Verba Hieronymi ſunt: *Qui munera obtulerant Domino, conſequenter reſponſum accipiunt; non per Angelũ ſed per ipſum Dominũ; vt meritorũ Ioſeph priuilegiũ demõſtraretur.* Maiori enim honore à Rege afficitur ille, cui aliquem ex aulicis ſibi familiariſſimis legat, quàm cui meras epiſtolas mittit.

Verſ.2. *Qui teſtimonium perhibuit verbo Dei, & teſtimonium Ieſu Chriſti quæcunque vidit.*] Græcè ſic habetur, ὃς ἐμαρτύρησε τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν μαρτυρίαν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὅσα εἶδε, hoc eſt (vt E verbum verbo reddatur,) Qui teſtatus eſt verbum Dei, & teſtimonium Iesv Chriſti, quæcumque vidit. Vides verbum Dei, & teſtimonium Ieſu Chriſti vtrumque eſſe in accuſatiuo. Et Græcæ lectionis ſenſus facilis eſt, Ioannem teſtari; quæcũq; vidit, (id eſt omnes huius libri figuras) eſſe veriſſimum Dei verbum à Chriſto teſtificatum, hoc eſt, nihil in his figuris contineri, quod non ſit purum putum Dei verbum, & Chriſti doctrina. Hunc etiam ſenſum recipit Latina lectio, (licèt nonnihil obſcurè) quia cùm ait, *Teſtimonium perhibuit verbo Dei, & teſtimonium* Iesv *Chriſti quæcumque vidit.* F Perinde eſt, ac ſi diceret; Ioannes teſtimonium perhibuit iis, quæ vidit, tanquam verbo Dei, id eſt, doctrinæ Diuinæ, & quæcumque vidit, aſſerit non eſſe aliud, quàm teſtimonium Ieſu Chriſti: neque dubium quin hic ſit planus Græcæ lectionis ſenſus. Atque ita verbum Dei in præſenti non pro Dei Filio, ſed pro ipſius doctrina accipiendum eſt. Neque enim aliud patitur Græca phraſis. Qui verò loci à nonnullis adducuntur, vt probent ſermonem hic eſſe de Filio Dei; vt ille Lucæ 4.22. *Omnes teſtimonium*

Verbum Dei quo ſenſu accipiendum in præſenti.

illi dabant, & alij ſimiles, nihil ad rem. In his enim locis Latinæ lectionis Græca eodem caſu reſpondet. Vt in hoc Lucæ, πάντες ἐμαρτύρων αὐτῷ, id eſt, Teſtificabantur ei. Secus eſt in præſenti. Neque obſtat Græcus articulus; quia tam doctrinæ Euangelicæ, quàm Dei filio, & Græcè & Hiſpanicè aptiſſimè additur articulus; & maximè cùm ſermo eſt de vniuerſa Chriſtiana doctrina. Atque id eſt, quod Ioannes ſignificat, nempe vniuerſæ doctrinæ Chriſtianæ ſubſtantiam, atque medullam in his, quæ vidit, contineri. Ex quo etiam intelligitur, Ioannem perfectè intellexiſſe ſignificationem eorum omnium, quæ illi Angelus inſpicienda propoſuit. Vnde obiter conſtat non in ſcopum collineari ab eo, qui applicat figuras Apocalypſeos ad res minoris momenti, aut incertas; de quo ſuprà in prologo notatione VIII.

Totius huius ænigmatis ſenſũ à Ioãne fuiſſe perceptum.

Qui teſtimonium perhibuit verbo Dei, & teſtimonium Ieſu Chriſti quæcunque vidit.] Noſtra explicatio confirmatur ex eo, quod legimus infrà num. 9. *Fui in inſula Pathmos propter verbum Dei, & teſtimonium Ieſu.* Vbi ſenſus planus eſt, ſe in exilium fuiſſe miſſum propter Euangelicam doctrinam, quam prædicabat. Ipſa itaque doctrina Euangelica appellatur verbum Dei, & teſtimonium Ieſu. Vide etiam infrà num. 5. *Et à Ieſu Chriſto qui eſt teſtis fidelis*, vbi de veritate eorum agitur, quæ à Chriſto fuerant prædicta; nempe de reprobatione Iudæorum, & Gentium electione. Eodem igitur ſpectat in præſenti teſtimonium Ieſu Chriſti. Nihil enim cohærentius, quá vt teſtis & teſtimonium, vt coniugata de eadem re accipiantur. Atque cùm hæc in libri titulo præfixa ſint; quid aptius, quàm vt ad libri argumentum reſpiciant? Quo animaduerſo, ſtatim liquet illa verba (*quæcunque vidit*) non eſſe referenda ad opera & miracula Chriſti (ſiue conſcripta in Euangelio, vt Ambroſius, Beda, & Rupertus exponũt, ſiue à Ioanne prædicata; vt Ribera, & Viegas volunt) ſed ad ipſius Apocalypſeos viſiones. In quarum ſingulis ſemper ait Ioannes, *& vidi, & vidi.* Atque ita in præſenti de ipſa viſione loquitur; aliter enim non eſſet ſermo ad rem.

Quid ſit, Quæcũque vidit.

Verſ. 3.
Verba huius prophetiæ ſeruari bifariã poſſe.

Beatus qui legit, & audit verba prophetiæ huius; & ſeruat ea quæ in ea ſcripta ſunt.] Nota, dupliciter poſſe ſeruari verba: primò, ſi executioni mandentur: quod ad ſola præcepta, vel monita referri poteſt. Secundò, ſi deuota eorum memoria conſeruetur. Qua ratione non ſolùm præcepta ſeruantur; ſed quæcũque aliæ res, quas videre, ſiue audire contingat. Vide Lucæ 2. 19. *Maria autem conſeruabat omnia verba hæc.* & num. 51. *Mater eius conſeruabat omnia verba hæc.* Quod ergo in præſenti dicitur; Beatum eſſe, qui ſeruat verba prophetiæ huius, ſecundo modo videtur accipiendum: vt non ſolùm referatur ad monita vel præcepta, ſed etiam ad totius libri diſcurſum atque doctrinam. Hæc enim interpretatio videtur plenior & aptior. Itaque verba hic accipiuntur pro rebus iuxta receptam ſacræ Scripturæ phraſim. Sed ad eam felicitatem, de qua agit Ioannes, non eſt neceſſaria lectio vel auditio horum ænigmatum: ſatis enim eſt, vt res ipſæ, quæ in eis continentur (id eſt, doctrina Euangelica de prouidentia Dei erga Eccleſiam Chriſtianam) quauis alia ratione innoteſcant homini, & debita reuerentia ſuſcipiantur, & fideli memoria conſeruentur. Hæc ergo ſententia eadem eſt cum illa Lucæ 11. 28. *Beati qui audiunt verbum Dei, & cuſtodiunt illud*, Græcè φυλάσσοντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Vbi verbum Dei habet articulum, ſicut in noſtro textu.

Verba hic pro rebus accipi, iuxta Scripturæ phraſim.

Sed obiiciet aliquis; ſi ad felicitatem, quam Ioannes prædicat, non ſunt neceſſaria huius libri ænigmata; quorſum Ioannes in commendationem huius libri ait, *Beatus qui legit, & audit verba prophetiæ huius*? Reſpondeo, ad commendationem ænigmatis valere, quòd eius medulla ſit res maximi momẽti, & cuius notitia poſſit beare hominem. Atque hinc etiam confirmantur, quæ de argumenti dignitate ſuprà dicta ſunt in prologo, notatione VIII.

Qui dicatur beatus, qui audit & ſeruat prophetiæ huius verba?

Tempus enim propè eſt.] Gr. καιρὸς, quæ vox propriè opportunitatem ſignificat; expende ergo nexum orationis. Prædicantur felices, qui doctrinam huius prophetiæ intimo corde ſeruauerint: quia propè aderit opportunitas; ſcilicet vberrimum capiendi fructum ex hac prophetia, videlicet in ſingulorum morte & in vitæ etiam caſibus, præſertim in perſecutionibus, & tentationibus, quia *iuſtus ex fide viuit*, id eſt, in doctrina fidei inuenit remedium, ad ſecuritatem & felicitatem præſentis vitæ, & ad æternæ conſecutionem. Hic eſt, meo iudicio, ſenſus legitimus; in quo etiam inuoluitur, hanc prophetiam reſpectu ſingulorum veriſſimè impleri in morte vniuſcuiuſque.

Habac. 2. 4.

Nota præterea in his verbis alludi ad illud Ezechielis 12. 27. *Ecce domus Iſraël dicentium; viſio, quam hic videt, in dies multos; & in tempora longa iſte prophetat.* Similis enim obiectio videbatur fieri poſſe prophetiæ Ioannis; quia multa continet Apocalypſis, quæ implenda erant poſt longa tempora; vt victoriam de Imperio Romano, mille annorum pacem, ſolutionem Draconis poſt mille annos, &c. Huic ergo obiectioni reſpondet Apoſtolus, licèt verum ſit, nonnulla contineri in Apocalypſi poſt diuturnum tempus implenda; nihilominùs ſummam & ſubſtantiam totius prophetiæ, & finem illius reſpectu ſingulorum citò complenda eſſe; & adeò citò, vt beatus ſit, qui prophetiæ huius memoriam deuota mente recolat; quia propè eſt tempus & opportunitas vberrimum capiendi fructum ex huius prophetiæ fide & veneratione.

Qua ratione tempus propè eſſe dicatur.

Non deſunt, qui contendant in his verbis ſignificari, nihil contineri in Apocalypſi, quod non citò implendum eſſet; atque adeò non ſolùm reſpectu ſingulorum; ſed etiam reſpectu totius mundi citò venturum fuiſſe diem iudicij vniuerſalis; quia ſacra Scriptura loquitur de tempore reſpectu æternitatis: vt videtur docere B. Petrus epiſt. 2. cap. 3. num. 8. *Vnus dies apud Dominum, ſicut mille anni, & mille anni, ſicut dies vnus.* Dico tamen eam interpretationem non videri ad mentem ſacræ Scripturæ. Quia quod ait Apocalypſis, *Beatus qui legit, & audit verba prophetiæ huius, & ſeruat, &c. tempus enim propè eſt*; omnino promittit ante multos annos colligendum eſſe maximum fructum ex huius prophetiæ fide & memoria. Ad locum autem diui Petri, Reſpondeo, ſapientiſſimè fuiſſe loquutum: quia ſupponit ſingulis hominibus breui adeſſe mortem; & quia poſt mortem, Sancti non iam tempore menſurantur, ſed æuo aut æternitate; ideò ait non tardare Deum promiſſiones ſuas. Scilicet, quia vnicuique appropinquat mors: poſt mortem autem ij, qui fruuntur Dei beatitudine, parum aut nihil curant, quòd dies iudicij mille annos differatur: *Quia mille anni apud Dominum, ſicut vnus dies.* Agit ergo Petrus de iis, qui ſunt apud Dominum. Si verò in hac vita, vt promiſſio Dei impleretur, ſinguli mille annos expectarent; non videretur conſolatio humanæ imbecillitati accommodata, dicere citò implendam eſſe Dei promiſſionem. Quia ſi ſufficeret comparatio temporis cum æternitate, illi etiam, qui poſt decem annorum millia viſitandus à Deo eſſet, & interim cruciádus, pari ratione ad eum conſolandum dici poſſet, Expecta pauliſper, quia citò viſitaberis; quæ tamen (prout eſt humana infirmitas) potiùs videretur irriſio, quàm conſolatio.

Vnus dies apud Dominũ ſicut mille anni, &c. quid ſit?

NOTATIO PRIMA.

De titulo, quem Ioannes huic libro præpoſuit.

TITVLVS, quem Ioannes huic libro præfixit, is eſt, *Apocalypſis Ieſu Chriſti, quam dedit illi Deus palam facere ſeruis ſuis, quæ oportet fieri citò, & ſignificauit mittens per Angelum ſuum ſeruo ſuo Ioanni, qui teſtimonium perhibuit verbo Dei, & teſtimonium Ieſu Chriſti quæcunque vidit. Beatus qui legit, & audit verba prophetiæ huius, & ſeruat ea, quæ in ea ſcripta ſunt; tempus enim propè eſt.* Exiſtimo hic Ioannem conſultò nonnulla coniunxiſſe, quæ primo aſpectu paradoxa, hyperbolica, & inter ſe pugnantia viderentur: vt ænigmatici libri titulus ſuo etiam modo ænigmaticus, & plenus elegantiæ eſſet.

Apocalypſis Latinè reuelatio.

Circa libri titulū difficultates.

1.

De nomine quidem Apocalypſeos, & cur Græca vox relicta fuerit in Latina lectione, diximus in prolegomenis notat. IV. Nunc ex ibidem dictis illud aſſumo, nomen Apocalypſeos Latinè reuelationem ſonare: quæ vox magnam claritatem præ ſe ferre videtur. Reuelare enim nihil aliud eſt, quàm ſublato velo rem oculis videndam ſubiicere, quæ velamine obducta latebat. Quare nouum & inſolitum apparet, libro ita difficili & obſcuro titulum Apocalypſeos, qui claritatem promittit, inſcribi. Accedit, quòd promiſſionem claritatis augent illa verba, quæ ſequuntur; ſcilicet *palam facere ſeruis ſuis*, de quibus notatione proxima.

2. Secundò, illud etiam mirum eſt; Ioannem reuelationem ſibi factam narraturum, eam appellare reuelationem à Deo datam animæ Chriſti; & quem librum Eccleſia appellat Apocalypſin Ioannis, appellari ab ipſo Ioanne, *Apocalypſin Ieſu Chriſti, quam dedit illi Deus.* Difficultate inſuper non caret, affirmare librum hunc reuelationem eſſe Chriſto factam. Cùm enim continuato ænigmate totus texatur, veriſimile non eſt Deum cum Chriſto per ænigmata loqui. Nam ſi ad Moſis excellentiam ſpectabat id Num. 12. 8. *Ore ad os loquor ei, & palam, & non per ænigmata, & figuras.* &c. quantò maiore iure de Chriſto Domino id dicendum eſt?

3. Tertiò; duo in hoc titulo coniungit Ioannes, quæ diſiuncta valde inter ſe & oppoſita videntur, nempe hunc librum & prophetiam eſſe, & Euangelium. Quod enim ait (Quæcunque vidit, eſſe ipſum Dei verbum, & Chriſti teſtimoniū) idem eſt, ac ſi diceret, eſſe Ieſu Chriſti Euangelium. Atqui prophetia eſt promiſſio, Euangeliū verò eſt optimus nuntius, quo prophetiæ impletæ eſſe perhibentur: atque hæc eſt Chriſtianæ doctrinæ ſumma. Quomodo ergo ſtare poteſt, vt Euangelium ipſum ſit prophetia?

4. Quartò, deſignare volens Ioannes, quo tempore ſint huius libri prophetiæ implendæ, ſemel atque iterum affirmat, citò eſſe complendas: cum tamen poſtea mille annos pacis interponat, & ea diſertè prophetet, quæ poſt mille quingentos annos nondum effectum fuère ſortita.

5. Quintò; felices prædicat eos, qui ea, quæ hîc ſcripta ſunt, audiunt, vel legunt, eò quòd tempus propè ſit: quaſi magni momenti ſit, hanc prophetiam, antequam impleatur, legiſſe: & quaſi illi, qui Ioannis tempore eam legebant, eouſque futuri eſſent ſuperſtites, donec expleri viderent: cùm tamen poſt tot ſecula nondum ſit omnino impleta; & ſcopus ipſius libri (triumphus ſcilicet de Roma) plus ducentos annos fuerit dilatus.

6. Sextò, in his verbis, *Beatus qui legit, & ſeruat*: ſi modum loquendi attendamus, videtur inniti aliquorum ſuperſtitio exiſtimantium nulla ſibi aduerſa & contraria euentura, ſi aliquam formulam certis verbis conceptam in ſinu geſtent: alioqui enim non facilè occurrit, quid proſit legere, & non intelligere. Quò ſpectat impia illa Lutheri irriſio aſſerentis; ridiculum eſſe prædicare beatum illum, qui ſeruat verba prophetiæ huius, cum tamen nemo ſciat, quid ſibi velit hæc prophetia?

Vniuerſa hæc loquutionum nouitas & inſolentia præterquam quòd ad libri ænigmatici titulum (quod iam dixi) conueniens erat, vt dignum eſſet patellâ operculum: ſui admiratione animum ſollicitat, ad plenam huiuſce tituli intelligentiam inueſtigandam: ex qua lucis non parum ad argumenti cognitionem ſeſe effundet. Quemadmodum Pſalmorum tituli animaduerſi atque percepti, maximopere conferunt ad ipſorum Pſalmorum intelligentiam; vt Hieronymus & Auguſtinus ſapienter adnotarunt; quorum verba referemus in notatione de Pſalmorum titulis.

Soluitur 1. difficultas.

Vt igitur ſuperiorum difficultatum nodos ſoluamus: ad primam, vidimus iam in commentario, licèt liber hic difficillimus ea ſe ſit, eius tamen prophetiam clariſſimè fuiſſe reuelatam Chriſto; qui etiam Eccleſiam ſuam magna perſpicuitate docuit, non quidem totam prophetiam, ſed eam partem, quæ ſingulis erat neceſſaria, atque id eſt, quod citò fieri oportebat. Illa ergo clariſſima reuelatio Chriſto facta, his verbis indicatur, *Apocalypſis Ieſu Chriſti, quam dedit illi Deus.* Quamuis enim per Angelum poſtea ſit Ioanni repræſentata; Chriſto tamen fuerat priuſquam Ioanni, aut alij A cuicunque reuelata. Hoc enim tantum arcanum diuino in pectore fuerat reconditum, neque vlli vnquam ſiue homini, ſiue Angelo reſeratum; vt diximus in prolegomenis notatione VIII. Et fortaſſe reuelationis nomen denotat ea, quæ Chriſto ſunt reuelata, relata priùs ſub veteris inſtrumenti figuris fuiſſe. Reuelare namque eſt detracto velamine aliquid oſtendere. Cæterùm, vtcumque hoc ſit, ſi ad Apocalypſeos argumentum notat. VII. propoſitum, animus intendatur, facilè omni Theologo apparebit, eam eſſe ſummam illius reuelationis, quæ de Chriſtianæ Eccleſiæ euentibus Chriſto fuit facta: atque adeò titulum eius eſſe aptiſſimum, *Apocalypſis Ieſu Chriſti, quam dedit illi Deus.*

Apocalypſeos ſeu reuelationis nomen quid innuat.

Sed obiiciet quiſpiam; hæc tituli verba aliter poſſe conſtrui, nempe ita vt verbum illud *dedit* ad ea, quæ ſequuntur, B referatur: qua ratione non erit ſenſus, Apocalypſin hanc fuiſſe datam ſeu communicatam animæ Chriſti; ſed datum eſſe illi, vt eam reuelationem palàm faceret ſeruis ſuis. Reſpondetur, eiuſmodi conſtructionem ab ipſo textu reſpui: quia verbum illud *palàm facere*, alium præterea habet accuſatiuum: atque adeò neceſſariò ſic eſt locus conſtruendus; reuelationem hanc fuiſſe datam Chriſto, vt ipſe palàm faceret eam partem, quam citò fieri oportebat.

Apocalypſis Ieſu Chriſti, *duplicē ſenſū habere poſſe.*

Fateor hæc verba, *Apocalypſis Ieſu Chriſti*, ſeorſum ſumpta aliter intelligi potuiſſe. Nam Paulus 1. Cor. 1. 7. & Petrus epiſt. 1. cap. 1. n. 7. & 13. Apocalypſin, ſeu reuelationem Ieſu Chriſti vocant, eam, quæ ab ipſo Chriſto in die iudicij facienda eſt. Sed in præſenti contextus non cogit, vt de ea reuelatione interpretemur, quæ Chriſto fuit facta.

Soluitur 2. difficultas.

C Ad ſecundam reſpondetur, huius libri ænigmata nō fuiſſe Chriſto reuelata; ſed prophetiam ipſam, quam ille hiſce ænigmatibus à ſe compoſitis conueſtiuit. Nemini enim reuelari dicuntur ea, quæ ipſe ingenij viribus ſubtiliter excogitauit. Nihilominus tamen ipſorum ænigmatum titulus aptiſſimus eſt, *Reuelatio Ieſu Chriſti, quam dedit illi Deus.* Nam pictura ænigmatica dupliciter inſcribi poteſt: Primò aſpiciendo ad id, quod ob oculos ponitur. Secundò ad reconditum ſenſum attendendo. Exempli cauſa: in Alciati emblematis quædam ſic inſcribuntur, *Veſpertilio, Statua Bacchi, Tumulus meretricis.* Quædam verò ſic; *Deſidia, Ignauia, Garrulitas, Fatuitas.* Si igitur primum ex his modum reſpiciamus, fateor non videri aptam huius libri inſcriptionem, *Apocalypſeos Ieſu Chriſti.* At verò iuxta ſecundum modum, inſcriptio eſt aptiſſima. Reconditus namque ſenſus eadem ipſa doctrina eſt quæ fuit animæ Chriſti reuelata. Illi enim D diſcurſui, quem notatione VII. prolegomenon poſuimus, mirificè quadrat reuelationis Chriſto factæ titulus. Deinde ænigmata diſcurſum illum veſtientia eleganter & idoneè inſcribuntur; *Apocalypſis Ieſu Chriſti, quam dedit illi Deus.* Titulus enim emblematis elegantior, fermè ab ipſa emblematis recondita ſignificatione deſumitur. Tale eſt Gerionis emblema: depingitur enim homo triplici capite, manibus ter binis, titulus eſt *concordia inſuperabilis.* Qua ratione licèt emblema ſit obſcuriſſimum, ſi tamen lucem ſignificet; aptè & verè inſcribetur hoc modo, *Nihil clarius*: quod ſi ſapientiſſimè ſit confictum, ignorantiam tamen repræſentat, *Ignorantia*, erit eius titulus oppoſitus. Cùm ergo hic liber ſit continuatum quoddam ænigma à Chriſto Domino, chariſſimo diſcipulo miſſum; conueniens fuit, titulum à Ioanne excogitari, qui ænigmatis medullam indicaret: E & cùm hæc medulla ſit, eadem illa reuelatio quam Deus animæ Chriſti communicauerat, ad ipſa ænigmatum myſteria propriè refertur huius libri titulus. Alioqui enim liber ipſe, ſi ænigmata reſpicias, potiùs eſt epicalypſis, quàm Apocalypſis; quia ænigmatica propoſitio potiùs obuelatio, quàm reuelatio cenſenda eſt; ænigmata enim non detegunt, ſed potiùs tegunt veritatem. Sapienter tamen Ioannes eiuſmodi titulum libro præpoſuit; qui non ænigmata, ſed eorum ſignificata reſpiceret. Neque offendet in hoc, qui conſideret ſimile quid pleriſque aliorum librorum titulis contingere. Geneſis enim, Exodus, &c. non ſignificant, libros (quibus eiuſmodi tituli præfiguntur) ipſam eſſe rerum generationem, aut exitum populi de Ægypto, ſed iis libris harum rerum tractatum contineri.

Duplex ænigmatis inſcribendi ratio.

Soluitur 3.

Ad tertiam reſpondetur, reuelationem Chriſto oſtenſam F de Chriſtianæ Eccleſiæ præſtantia & eius euentis, continere in ſe Euangelicam omnem doctrinam: (vt explicatum eſt in prolegomenis notatione VIII.) atque eadem doctrina Euāgelica, non ſolùm bonus eſt nuncius eorum, quæ iam impleta fuere; ſed certiſſima etiam eorum prophetia, quæ reſtant implenda, & *ſperandarum ſubſtantia rerum*, vt ait Paulus ad Hebr. 11. 1.

Soluitur 4.

Ad quartam; verba illa, *quæ oportet fieri citò*, non ad vniuerſa, quæ continet Apocalypſis, referenda ſunt, ſed ad ea ſolùm, quæ Chriſtus manifeſtè ſeruis ſuis reuelauit, quæ non totam prophetiam complectuntur, ſed eam partem, quam omnibus palàm fieri oportebat: vt in commentario explicatum. Vide etiam proximam notationem.

Soluitur 5.

Ad quintam, ingens illa felicitas, quæ legentibus, vel audientibus huius libri prophetiam, eamque ſeruantibus promitti

Quo ſenſu ſit dictus beatus, qui audit & ſeruat hæc Apocalypſeos prophetiam

promittitur, non ſecundùm eam partem accipienda eſt, quæ agit de Roma, de Antichriſto, ac de iis rebus, quæ poſt aliquot ſæcula erant implenda; ſed ſecundùm doctrinæ Euangelicæ medullam, quæ in toto hoc libro continetur, quæque ad ſingulos ſpectat, & citò complenda eſt. Hæc enim docet probis ac gnauis Chriſti ſeruis æternam fœlicitatem promitti perſiucundam, eóſque quantumuis in hac vita aduerſæ fortunæ procellis iactentur, fauſtos tamen eſſe ac fortunatos; contra verò crucis Chriſti inimicis æternam miſeriam & infelicitatem eſſe paratam; & in præſenti etiam, quantumuis exultare & triumphare videantur, miſeros tamen verè eſſe & ærumnoſos. Cùm verò hic præcipuus ſit fructus, quem ſinguli ex huius libri prophetia poterant decerpere, idcirco magnæ ſapientiæ & prudentiæ fuit prædicare felicitatem eorum, qui huius libri prophetiam audierint atque conſeruauerint.

Soluitur 6.

Ad ſextum, diuus Ioannes verba facit de iis, qui intra proprij pectoris receſſus hanc ſeruant doctrinam, eam aſſiduè meditantes, atque ad eius ſe normam totos effingẽtes. Quod quidem propriè ſpectat ad commendationem doctrinæ in huius libri ænigmatibus incluſæ, ſed reconditæ etiam doctrinæ laus in ænigmatis laudem, elogiúmque redundat. Lutheri verò calumniam refellit Bellarminus de verbo Dei c. 19. vbi ait, etiamſi multa ſint in hoc libro obſcuriſſima vaticinia; multa tamen eſſe præcepta vitæ clariſſima, & præſertim exhortationes ad perſeuerantiam & patientiam tempore perſequutionum. Hæc ille ea abũdanti. Verùm vt rectè & eleganter dicantur per lectionẽ, ſiue auditionem huius prophetiæ beati homines, qui eam in corde ſeruauerint; ſatis eſt horum ænigmatum medullam eſſe Euangelicæ doctrinæ ſubſtantiam.

NOTATIO SECVNDA.

Ad illa verba, Palàm facere ſeruis ſuis, quæ oportet fieri citò.

Palàm loqui & ænigmaticè loqui, inter ſe oppoſita.

CONSTRVCTIO Græca eſt *palàm facere*, id eſt vt palam faceret. Quare quod Ioannes aſſerit, illud eſt, reuelationem ſcilicet, quæ in hoc libro continetur, ab æterno Patre fuiſſe Chriſto datam, vt ipſe palàm faceret ſeruis ſuis quæ oportet fieri citò. Plerique Interpretes exiſtimãt, palam facere idem eſſe, ac Ioanni hæc ænigmata miſiſſe Chriſtum, & Ioannis interuentu Aſiæ Eccleſiis. Sic enim palam facta ſunt ea, quæ futura erant. Mihi tamen aliter videtur; quia ænigma non facit palam ea, quæ ſignificat, cùm palam loqui, & ænigmaticè loqui, ſint inter ſe oppoſita: & præſertim cùm huius libri ænigmata ſint valdè obſcura. Expende illa verba Num. 12. 8. *Palàm, & non per ænigmata.* Ergo palam, & obſcurè contraria ſunt: vt etiam apud Ciceronem 4. Academic. Atque ita ſemper in Scriptura, palam facere ad claram manifeſtationem refertur, vt Exodi 2. 14. *quomodo palàm factum eſt?* & Deut. 13. 3. Eccleſiaſtici 38. 18. & cap. 39. 11. Similiter ergo accipiendum eſt in præſenti; neque enim licet abuſiuè accipere, cùm verbum Græcum δεῖξαι ad oſtenſionem & manifeſtationem pertineat. Scio quoſdam vertere, *Indicare*; fortaſſe ne de clara manifeſtatione intelligere cogantur; aut quia *palàm facere*, videtur eis æquiuocum; & ad id referri poſſe, quod in multorum conſpectu efficitur. Hoc tamen nihil eſt; quia palàm facere aliquid, non poteſt aliter, quàm de manifeſtatione accipi. Et ea eſt viſitatiſſima phraſis nõ in ſacra Scriptura ſolùm, ſed etiam in Plauto & ceteris Latinitatis auctoribus. Verbi autem Græci propria vis non potuit meliùs exprimi: atque ita Eraſmus etiam in præſenti vertit, *Palàm facere.*

Aſſero igitur primò, ea omnia, *quæ oportet fieri citò*, non fuiſſe palam facta Eccleſiæ per hæc ænigmata, ſed per ea quæ Chriſtus diſcipulos ſuos manifeſtè docuit: & præſertim per Spiritum ſanctum, de quo Chriſtus ipſe dixerat, *Ille vos docebit omnia, & ſuggeret vobis omnia, quæcunque dixero vobis*, Ioan. 14. 26. Et quidem qui ſemel Apocalypſeos argumentum rectè intellexerit, non dubitabit, quin huius doctrinæ pars, quæ Chriſtianorum ſingulos contingit (ea ſcilicet quæ citò erant implenda) palam facta ſit Eccleſiæ per Spiritum ſanctum, quem illi Chriſtus miſit. Vnde Paulus 1. Cor. 2. 10. *Nobis autem reuelauit Deus per Spiritum ſuum.* Et eodem modo intelligendum eſt Chriſtum aperire ſigilla illa, A de quibus Apocal. 5. ſcilicet Spiritu ſuo Eccleſiæ impartito (vt eo loci videbimus) Quia aperire ſigilla, perinde eſt, ac palam facere ea, quæ in libro continentur.

Dubitatio circa textũ

Sed rogabis, quæ fuerit cauſa, cur Chriſtus cùm ab initio ſuæ conceptionis hanc reuelationem accæperit, vt palam faceret ea, quæ oportet fieri citò, nihilominùs communiter loquendo non ea palam fecerit Eccleſiæ, quouſque in cælos conſcendit? Reſpondetur, in diuinæ prouidentiæ conſilio decretum fuiſſe, vt magna hæc ſapientia & claritas Eccleſiæ tribueretur; vt præmium Chriſti paſſioni debitum: atque ita ait Ioannes in Euangelio cap. 7. 39. *Nondum erat Spiritus datus, quia Ieſus nondum erat glorificatus.* Et in Apoc. cap. 5. num. 5. *Ecce vicit leo aperire librum, & ſoluere ſignacula eius.* Palam igitur feciſſe, fuit Chriſti victo- B riæ præmium. Vnde colligitur, quam magnum & præſtans fuerit, palam feciſſe ea, quæ oportebat fieri citò.

Reſponſio.

Secundò aſſero, quemadmodum magni artificij fuit, huius libri ænigmatibus eiuſmodi titulum inſcribi, *Reuelatio Ieſu Chriſti*, non quòd ipſa ænigmata per ſe ſint reuelatio; ſed quòd eorum medulla ſit Ieſu Chriſto reuelata (vt ſupra diximus;) ſic etiam verba illa *palàm facere*, quæ in titulo apponuntur, non congruere ænigmatibus ipſis per ſe: nec enim ænigmatum eſt palam facere, ſed in eis includitur reuelatio, quam accepit Chriſtus, vt Eccleſiæ ſuæ palam faceret eam partem, quam citò oportet fieri. Quare eodem modo continent ænigmata hæc reuelationem Ieſu Chriſti, & eam partem quæ palam facta eſt Eccleſiæ.

Quinam ſeruorum Chriſti nomine comprehendantur.

Seruis ſuis.] Numquid omnibus Chriſtianis? an amicis C ſolùm? Reſpondetur, fidelibus in communi hæc myſteria per doctrinam fidei reuelari: amicos tamen Dei per Spiritus ſancti dona penitus illuſtrari. Et primò intelligenda videtur hæc vox de iis, ſuper quos Spiritus ſanctus viſibili ſpecie deſcendit: deinde de ceteris, qui eiuſdem Spiritus participes facti ſunt. Per eorum autem prædicationem & explicationẽ conſtat, non ſolùm iuſtis eã cæleſtis doctrinæ lucẽ eſſe conceſſã, ſed etiã vniuerſæ Eccleſiæ, & doctis præſertim hominibus. Atque ita ſeruorum Chriſti nomen ad Eccleſiam Chriſtianam videtur pertinere. Perſpicuum verò eſt eos, qui plus ſe in literarum ſtudium, necnon in cæleſtium rerum meditationem impendunt, plus aſſequi lucis, ita vt cùm Propheta veriſſimè canant, *Teſtimonia tua credibilia facta ſunt nimis*, Pſal. 92. 5.

Quæ oportet fieri citò.] Plerique hæc ad vniuerſam Apoca- D lypſeos prophetiam referre videntur. Atque alij quidem aduerbium *citò* ad initium prophetię applicant, nimirum, quia citò futurum erat, vt impleri inciperet prophetia. Alij per comparationem temporis cum æternitate diem etiam iudicij citò futurum eſſe exponunt. In vtraque ipſe declaratione non parum difficultatis reperio. In prima, nam ſi initium tantùm prophetiæ attendunt, iam illud fuerat completum: ſcilicet quod attinet ad ſeptem ſigilla, & Eccleſiæ commigrationem a Iudæis ad Gentes. Præterquam quòd de ipſo etiam prophetiæ fine idem omnino aſſeueratur cap. 22. 6. *Oportet fieri citò. Ecce venio velociter.* & num. 10. *Tempus enim propè eſt.* Secunda etiam expoſitio non eſt ad rem (vt in commentatio vidimus) eò quòd humanæ imbecillitati non ſit accommodata. Vtramque autem expoſitionem pariter redarguit verbum illud, *palàm facere.* Quod enim Apocalypſis aſſerit citò eſſe complen- E dum, aſſerit etiam ſeruis Chriſti palam factum eſſe. Quod ergo non eſt factum palam Eccleſiæ, non affirmatur citò implendum fuiſſe. Iam verò vidimus non fieri palam, quod non clariſſimè manifeſtatur. Quis igitur non videat, noluiſſe Chriſtum Eccleſiæ ſuæ ab initio adeò clarè innoteſcere futuram Romæ totius conuerſionem, & cetera, quæ deinceps euentura erant. Quare verba illa, *quæ oportet fieri citò*, non poſſunt ad vniuerſam prophetiam extendi. Atque adeò ſenſus legitimus eſt, Chriſto totam hanc prophetiam fuiſſe oſtenſam, vt palam ex illa faceret ea, quæ oportet fieri citò. Quod ideo dictum eſt a Ioanne, ne Chriſtiani, quibus perſuaſum eſt huius libri doctrinam eſſe ad ſalutem neceſſariam, de eius obſcuritate conquerantur. Certè hic ſenſus Ioannis prudentiam valdè commendat. Atque ita meritò à nobis hæc verba, *palàm facere, quæ oportet fieri citò*, de manifeſtatione perſpicua intelliguntur communicata Eccleſiæ, antequàm hic liber ſcriberetur; non tamen extenduntur ad vniuerſa, quæ liber complectitur.

CAPITIS I. PARS II.

QVÆ EST EPISTOLA DEDICATORIA.

TEXTVS.

Verſ.4. IOANNES *ſeptem Eccleſiis, quæ ſunt in Aſia. Gratia vobis, & pax ab eo qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt; & à ſeptem ſpiritibus, qui in conſpectu throni eius ſunt.*

5. *Et à Ieſu Chriſto, qui eſt teſtis fidelis, primogenitus mortuorum, & princeps regum terræ, qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo.*

6. *Et fecit nos regnum & ſacerdotes Deo & Patri ſuo, ipſi gloria & imperium in ſæcula ſæculorum, Amen.*

7. *Ecce venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt, & plangent ſe ſuper eum omnes tribus terræ: Etiam, Amen.*

8. *Ego ſum A, & Ω, principium & finis, dicit Dominus Deus, qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt omnipotens.*

COMMENTARIVS.

Gratia & pax, *Apoſtolica ſalutatio.*

LIBRI elogium & titulum elegantem ſequitur epiſtola dedicatoria; cuius munus eſt ſalutare eos, quibus liber dicatur; eiſque operis argumentum indicare. Primum ergo Ioannes ſalutat ſeptem Eccleſias Aſiæ, quibus mittit Apocalypſin. Et cùm ſalutatio Apoſtolica ſit, *gratia & pax*; quaſi explicare volens, à quo poſtulet eis gratiam & pacem, artificioſè totius libri ſummam inſerit. Atque ita, vt huius libri argumentum idem eſſe confirmetur, quod notat. V.I. Prolegomenon iuxta noſtram acoluthiam poſuimus; videbimus nunc Ioannem in dedicatoria epiſtola totum illum diſcurſum ad compendiariam ſummam redigere.

Verſ.4. *Ioannes ſeptem Eccleſiis.*] Rectè docet Ribera, non poſſe negari, quin hoc ſit propriè intelligendum de ſeptem illis Eccleſiis, quæ ſtatim enumerantur: ſicut certò eſt Pauli epiſtolã ad Romanos ad eoſdẽ fuiſſe ſcriptam. Sed conſtat etiam, ex Apoſtolorum intentione non ſcribi ſolùm Corinthiis, quæ ad illos diriguntur epiſtolæ; ſed ceteris etiam quibus eàdem doctrinà opus ſit.

Septenarius numerus an vniuerſitatẽ ſignificet? & quomodo.

Dubitatur tamen, vtrùm hîc lateat myſterium in numero ſeptenario; ita vt non ſcribatur ſolùm vniuerſæ Eccleſiæ, id, quod ad ſeptem illas Eccleſias dirigitur; ſed etiam in ſeptenario numero, Eccleſiæ vniuerſitas deſignetur? Sanè id affirmant Chryſoſtomus homil. 22. ex variis in Matthæum, Auguſtinus 17. de ciuit. cap. 4. Gregorius lib. 23. Moral. cap. 1. Iſidorus lib. 8. etymolog. cap. 1. Aretas, & Beda. Chryſoſtomi verba ſunt; *Septem Eccleſiæ ſunt omnes Eccleſiæ propter ſeptem Spiritus. Omnes ergo in quibus abundantior eſt ſpiritus ſapientiæ, eſt vna Eccleſia; & omnes in quibus abundantior eſt ſpiritus conſilij, eſt altera Eccleſia*: & ſic de ceteris. Eôdem fortaſſe ſpectant Auguſtinus, Iſidorus & Gregorius; aiũt enim, *Ideo ſeptem ſcribi Eccleſias, vt vna catholica ſeptiformi gratia Spiritu plena deſignetur.* Acuta ſanè expoſitio: eiuſmodi tamen, quæ myſticum potiùs ſenſum, quàm literalem redoleat.

Oportet ergo ſtrictiùs examinare, qua ratione ſeptenarius numerus poſſit vniuerſitatem denotare. Quamuis enim id à pleriſque aſſeratur ex Auguſtino 11. de ciuit. cap. 31. adhuc tamen non videtur veriſimile iuxta Hebræã phraſim, ſi audias ſeptem Hiſpanos occubuiſſe; de Hiſpanis omnibus poſſe intelligi. Et nihilominùs in quibuſdam locis, vt ſtatim videbimus, aptiſſimè deſeruit ſeptenarius vniuerſitati. Quæ eſt ergo ratio diſcriminis? Reſpõdeo, tunc aptè per ſeptenarium vniuerſitatem intelligi, cũ vniuerſa aptè ad ſeptem reuocari poſſũt; vt vniuerſi dies ad ſeptem dies hebdomadæ; & ſimile eſt apud Hebræos de ſeptẽ annis. Præterea omnes virtutes aptè reuocantur ad ſeptẽ; dona itẽ omnia Spiritus ſancti, ſimiliter omnia peccata, &c. Quare ſi audias aliquẽ ſeptẽ diebus hebdomadæ ſcribere; iure intelligis, eũ ſemper ſcribere. Quemadmodũ & qui ornatus eſt omnibus virtutibus, vel vitiis omnibus coopertus; ſatis ſignificatur, ſi ſeptẽ virtutibus, aut ſeptem vitiis dicatur inſignitus. Secus tamen eſt in aliis; cùm enim venti, verbi gratia, ad ſeptem non reducantur; ideo qui ſeptem ventos dixerit, non omnes ſignificabit. In Apocalypſi ergo plurimos inuenimus ſeptenarios; in quibus procul dubio vniuerſitas continetur: vt in ſeptem ſigillis, ſeptem tubis, ſeptem phialis, ſeptem capitibus tam draconis, quam beſtiæ, ſeptẽ oculis & cornibus Agni, &c. in quorum explicatione oportet oſtendere, quomodo vniuerſa congruenter ad ſeptem illa reducantur? Ita vt illa ſeptem, quæ recẽſentur, ſint veluti ſeptẽ dies hebdomadæ, qui omne tempus complectuntur, & veluti continua circulatione perſeuerant. Ac fortaſſe interdum poterat extendi numerus, verbi gratia, vſque ad 8. vel reſtringi ad 6. Sed elegantiſſimè & accommodatiſſimè reuocantur ad ſeptem ea omnia, quę aptè poterãt ad eũ numerũ reduci, vt in his ſeptem ſignificetur ordinaria & perſeuerãs operũ diuinæ prouidẽtię ſucceſſio, veluti in ſeptẽ hebdomadæ diebus.

Multi Apocalypſeos ſeptenarij vniuerſitatem ſignificant.

Hoc poſito; aſſero per ſeptem Eccleſias, quæ hic enumerantur, aptiſſimè Eccleſias omnes indicari. Etenim illarum Aſiæ Eccleſiarum differentia in ſeptem epiſtolis deſumitur penes Epiſcoporum diuerſitatem; vt cap. 2. & 3. conſtabit. Id quod iure optimo fuit factum; cùm Epiſcopi ſint Eccleſiarum capita, & ex capitum diſſimilitudine diuerſitas etiam Eccleſiarum appoſitè conſideretur.

Præter

Præterquã quòd Eccleſiarum ſtatus ex ipſo Epiſcoporum ſtatu & qualitate ferè pendet. Quòd ſi ſeptem tantùm Epiſcoporum genera poſſunt reperiri; nec poterunt ſimiliter pluſquam ſeptem Eccleſiarum genera dari.

Dico ergo Epiſcoporum numerum aptiſſimè ad ſeptenarium reuocari. Etenim conſcientiarum genera ſeptem tãtummodò ſunt (vt infra videbimus) atque ita Epiſcoporum vniuerſitas ad totidem genera reuocatur. Quæ tamen genera omnia in ſeptem Aſiæ Epiſcopis, ad quos ſcribit Ioannes inueniuntur. Omnes enim ſunt mirè inter ſe diuerſi atque diſſimiles; nec aliquis præterea reperiri poteſt, qui ad eorum aliquem non referatur. Atqui mirum planè eſt, ad varias Epiſcoporum differentias indicandas, quæ erant in Eccleſia futuræ, Dei prouidentiam in ipſo Eccleſiæ exordio, ad ſeptem illas Aſiæ Eccleſias totidem Epiſcopos elegiſſe; quos præſciuerat conſcientiis ita diſſimilibus fore, vt in his aptè omnium conſcientiarum genera exprimi poſſent. Quòd verò tunc in Aſia non eſſent plures, quàm ſeptem Eccleſiæ; contextus ipſe non obſcurè innuit, *Ioannes ſeptem Eccleſiis.* Præſertim cùm in Græco articulus præfigatur.

Apoſtolica ſalutatione, Gratia & pax, *quid ſignificetur?*

Gratia vobis, & pax.] De hac ſalutatione latè multi in epiſtolis Petri, & Pauli. Ex quibus breui colligo genuinam huius ſalutationis ſignificationem eſſe, precari Chriſtianis à Deo non ſolum gratiam, ſed ſpiritualẽ etiam donorũ abũdantiam; hoc eſt, *Vt vitam habeant: & abundantiùs habeãt,* Io.10.10.

Pacis nomen in ſacris pro abundantia ſumi.

Pro hac explicatione nota, familiarem eſſe ſacræ Scripturæ phraſim, pacis nomen ponere pro abundantia: pax verò Chriſti eſt, *Illa pax Dei, quæ exuperat omnem ſenſum,* Philip.4.7. & cohæret optimè nomen pacis; quia ex ſpiritus abundantia naſcitur, vel in ea ſita eſt pulchritudo illa pacis, de qua Iſaię 32.18. *Sedebit populus meus in pulchritudine pacis.*

Notandum verò eſt in hac epiſtola dedicatoria (in qua includitur totius Apocalypſeos argumentum) ad illa verba, *Gratia vobis & pax.* ſeptem epiſtolarum intentionem reduci videri. Scopus enim earum eſt, Epiſcopos & Eccleſias hortari, vt Chriſti gratia & ipſius beneficentiæ abundantia fruantur, atque eum fructum ex Apocalypſeos doctrina percipiant.

Difficultas in textu Græc.

Ab eo qui eſt, & qui erat & qui venturus eſt.] Græcè, ἀπὸ τοῦ ὢν, καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος, quod eſt ad verbum; gratia vobis, & pax ab ens, erat, & venturus. Sunt qui Græcam locutionem excuſare conentur à ſolœciſmo, ſupplentes neſcio quid. Nihilominùs tamen Grammaticis non ſatisfaciunt: eatenus, vt Eraſmus dicat, his verbis Græcis nullum ineſſe ſenſum, ſed de hoc infrà. Quod verò ad grammaticam attinet; ſi ſuppleretur genitiuus θεοῦ (id eſt Dei) alius remaneret ſcrupulus quia genitiuo ſiue ablatiuo (genitiuus enim Græcus vertitur in ablatiuum) apponeretur nominatiuus: hac ferè ratione, *Gratia vobis à Deo ens. erat & venturus eſt.* Quòd ſi nulla eſſet maior difficultas, quàm in nominatiuo collocari id, quod genitiuo ſiue ablatiuo per appoſitionẽ additur; ea videtur eſſe phraſis Ioannis. Nam ſimiliter infrà vbi legimus, *& à Ieſu Chriſto, qui eſt teſtis fidelis,* Græcè legitur ἀπὸ Ἰησοῦ Χ, καὶ ὁ μάρτυς, ὁ πιστός, id eſt, à Ieſu Chriſto teſtis fidelis. Sed in Græco articulus in ea locutione videtur relatiui officium gerere; ſicut expreſſum eſt à vulgato, *à Ieſu Chriſto qui eſt teſtis fidelis.* Cęterùm maiorem habet difficultatem hic locus Gręcè; *ab eo, qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt.* Nam prępoſitio ἀπὸ, quæ genitiuum regit, non habet poſt ſe alium genitiuum, niſi ſolùm articulum; & cùm dicitur, ὁ ἦν (Latinè, qui erat) articulus ibi cum ſo-

A lo verbo *erat* coniungitur.

Eraſmus textũ Græc. non ſatis intellexit.

Fateor ergo, Græca hæc verba prima facie Grãmaticorũ regulis nõ conformari. Id tamẽ Ioannes de induſtria ita præſtitit; vt latens inibi myſterium meliùs agnoſceretur. Quod ſi Eraſmus probè intelligeret, nõ diceret nullũ eſſe Græcæ lectionis ſẽſum. Nec erat, cur ſe quiſquã defatigaret inueſtigãdo aliquid, quod in textu ſuppleret, vt ſolœciſmus excuſaretur. Ioannes enim id affectauit; ſcilicet vt ex noua hac loquendi ratione intelligeretur, verba illa, *Ens, erat, & venturus*, nomen eſſe proprium.
B Quod vt intelligi poſſet, congruens fuit, vt phraſis ipſa ſolœciſmi ſpeciem præ ſe ferret; neq; aliter poſſet excuſari, niſi vt nomẽ propriũ accepta. Quibus ita acceptis nullus ineſt ſolœciſmus, ſed recta potiùs loquẽdi ratio. Hoc exẽplo fiet manifeſtum: Si quis dicat Auguſtinũ epiſtolã ſcripſiſſe ad Deuſdedit, atque aliam à Deo-gratias accepiſſe; niſi aduertatur illa eſſe nomina propria, videntur ſolœciſmi; verùm vbi quis aduertit nomina eſſe propria, nihil in ea locutione inuenit, in quo offendat. Hoc namque modo ſumenda ſunt nominum inſtar indeclinabilium. Ac præſertim hac ratione ſumi ſo-
C lent ea nomina, quæ ex pluribus dictionibus componuntur; quãdo ipſa complexio non videtur cõmodè flecti poſſe per caſus. Vt nomen pueri apud Iſaiam 8. 3. *Accelera ſpolia detrahere, Feſtina prædari.*

Græcus textus qua ratione intelligendus, ne ſolœciſmi ſpeciem præ ſe ferre videatur.

Dico ergo hanc ipſam ſolœciſmi vmbram optimũ eſſe argumentum ad id, quod fusè notatione III. probabimus; ſcilicet Ioannem non alluſiſſe ſolùm ad nomen Iehoua, ſed Græcè etiam exprimere, ac pronunciare voluiſſe; & quatuor illas literas יהוה non ſimplicem eſſe dictionem, ſed quatuor dictiones; quarum prima tantùm elementa ſcribebantur; atque integrum nomen Hebraicè eſſe יְהִי הוֹ ו ה
D (iehie, hoia, ve, haia) quod Latinè ad verbũ ſonat, ERIT, ENS, ET FVIT. Ioannes verò in eius nominis declaratione prudentiſſimè temporum ordinẽ cõmutauit; & propterea nõ dixit, ERIT, ENS, ET FVIT; ſed ens, erat, & venturus. His de rebus rationẽ reddam ſeorſum in notatione illa tertia. Nunc ſolùm noto, Ioãnem, dum gratiam & pacem expoſcit ab eo qui appellatur Iehoua, quod ſonat, ERIT, EST, ET FVIT; illud nobis indicaſſe myſteriũ, ſcilicet nomen Iehoua, valde eſſe aptum ad Apocalypſeos argumenti ſummam atque compendium. Nã ſi proprium epiſtolæ dedicatoriæ eſt, argumentum paucis complecti, quid elegantius, quàm, poſtquam di-
E xit, *gratia vobis & pax*, cùm additurus eſſet, à quo gratiam & pacem deprecaretur; in diuino nomine, atque in iis, quæ mox ſubiungit, Apocalypſeos argumentũ complecti? Vide illud Zachariæ 12. num. 1. *Dicit Dominus extendens cælos. & fundans terram, & fingens ſpiritum hominis in eo.* Vbi ea omnia, quæ ibi tribuuntur Deo, addita ſunt ad complectẽdum illius viſionis argumentum: aliter enim non eſſet ad rem (vt notauit Arias.) Videtur autem eorum ſenſus huiuſmodi eſſe: eum ſcilicet, qui cælum ac terras (res adeò inter ſe diſtãtes atque diuerſas) & qui carnem & ſpiritum, (quorum naturæ ſunt ita diſſimiles vel potiùs pugnantes) pulchrâ quadam ſo-
F cietate & conſpiratione conciliauit; eum, inquam, re ipſa effecturum; vt terreni atque carnales homines, qui Chriſtum perſequebantur, cæleſtem ſpiritum accipiant, quemadmodum infrà dicitur Zachariæ 12. 10. *Effundam ſuper eos ſpiritum gratiæ & precum; & aſpicient in quem confixerunt, &c.*

Similiter ergo ad argumentum Apocalypſeos ſpectare videntur illa omnia, *ab eo, qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt, & à ſeptem ſpiritibus, &c.* Alioqui non vſurparet Ioannes nouas & inuſitatas locutiones in ſalutatione Apoſtolica. Verũ ſi earũ vſurpatio

patio Apocalypſeos argumento mirificè congruebat; quis non videat, nouam hanc loquendi rationem prudentiſſimam fuiſſe, ac Ioanne digniſſimam? Sanè id nemini dubium erit, qui aduerterit, proprium nominis Iehoua myſterium eſſe, vt ſignificet Deum perfectè & cumulatè ſuis promiſſis ſtaturum, & prouecturū vlteriùs maximum illud Eccleſię opus, quod figurauerat, promiſerat, & inchoauerat; & ad finem demum admirabili magnitudine ac perfectione perducturum. Quòd ſi hæc erat propria diuini huius nominis vis, quid aptius ad Apocalypſeos argumentum complectendum?

Verba illa qui eſt, & qui erat, *&c. ad æternum Patrem referenda.*

Sed dubitabit aliquis, an hæc verba, *qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt,* æterno Patri in præſenti tribuantur, vel Deo trino, & vni? Ribera notat, hîc nullam diſtingui perſonam, ſed ſermonem eſſe de Deo indiſtinctè. Ceterùm conſideratâ ſacræ Scripturæ conſuetudine, dicendum videtur in præſenti referenda hæc eſſe verba ſingillatim ad Deum A Patrem. Licèt enim nihil contineant, quod non conueniat etiam Filio, & Spiritui ſancto, & quamuis eadem verba infrà num. 8. myſterio Trinitatis applicentur, (vt ibi videbimus) ſæpe tamen Dei nomine ſingulariter intelligi ſolet Pater, iuxta id ad Heb. 1. num. 1. *Multifariam, multiſque modis olim Deus loquens Patribus in Prophetis, nouiſſimè locutus eſt nobis in Filio*, & in ſalutatione Apoſtolica ſolet exprimi, *Gratia vobis, & pax à Deo Patre, & à Ieſu Chriſto*, atque ita cùm in præſenti dicitur, *Gratia vobis & pax ab eo qui eſt, &c. & à Ieſu Chriſto*, ſimiliter primam illam periphraſim referre debemus ad B Patrem, quandoquidem ſubſtituitur loco illorum verborum, *à Deo Patre*. Quomodo autem Deus Pater dicatur venturus, vide notat. III. vbi explicabimus, non ſolùm ad diem Iudicij referri debere, quod dicitur de aduentu Dei, ſed etiam ad quamuis inſignem Eccleſiæ liberationem atque victoriam.

NOTATIO TERTIA.

Ad illa verba, Qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt. *Vbi de nomine Iehoua. Et quia longiuſcula erit diſputatio, in aliquot Sectiones diſtribuetur.*

SECTIO I. *Ioannem non ſolùm alluſiſſe ad nomen Iehouæ, ſed etiam illud expreſſiſſe.*

Verbis illis, qui eſt, & qui erat, *&c. nomen Iehouah innui probatur.*

DIXI in commentario Ioannem per hæc verba, *Qui eſt, & qui erat, &c.* nomen Iehouæ exprimere voluiſſe. Qua in re quia plus latet myſterij, quam aliquis fortaſſis opinabitur, idcircò de illa ſenſum agere operæpretium eſſe duxi. Aſſero ergo in primis, Ioannem illis verbis, *Qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt*, ad ſacroſanctum nomen Iehoua reſpexiſſe. Quod probo primò; quia in eis verbis manifeſtè voluit verum Deum deſignare, (vt patet ex contextu:) conſtat autem, nomen Iehoua eſſe Dei veri maximè proprium; vt notat Hieronymus in Pſalmum 8 & omnes, qui de eo nomine ſcribunt, vt Galatinus lib. 2. cap. 10 & 11. Guenara in Habac cap. 1. num. 177. Delrius in Magia. Gabriel Vazquez 1. p. tom. 1. diſp. 59 & Maſius in Ioſue cap. 2 n. 10.

Nominis Iehouah etymologiam deſumi à verbo ſubſtantiuo.

Secundò probatur, quia Ioannes ad Deum verum denotandum verbi ſubſtantiui propria vi & ſignificatione vſus fuit: dum ait, *Qui eſt, &c.* Atqui certum eſt, nominis Iehouah ſignificationē deſumi a verbo ſubſtantiuo. Licet enim non deſint, qui nominis Iehouah etymologiā ignotam eſſe dicant, vel etiam qui alias etymologias fingant: nihilominùs certū eſt, veram eius nominis etymologiā deſumi a verbo ſubſtantiuo; vt ex illo Exodi 3. 14. *Ego ſum, qui ſum*, efficaciter probāt Lipomanus, Theodoretus, Vatablus, & Caietanus, nec non Bellarminus in Grammatica Hebræa, Prado in Ezechielem, Maſius in Ioſue, & Marianus Victorius in ſcholiis ad epiſtolam Hieronymi 136.

Plato quo nomine Deū appellarit.

Vnde multi (vt Marianus Victorius) Iehouah nomen exponunt per illud Platonis in Timæo ὁ ὢν, quo nomine Deum appellabat, cum illud ab Ægyptiis Theologis (Iuſtino Martyre, & Goropio in Hermathena lib. 1. teſtantibus) didiciſſet. Et Maſius in epiſtola ad Ariam Montanum, ipſius Ariæ pſalmis præpoſita, Plutarchum affert libro de figura ει apud Delphos, vbi de ſolo Deo verè dici poſſe, quòd ſit, multa diſputatione conatur adſtruere.

Nomen Iehouah tria tempora complectitur.

Probatur tertiò. Nam Ioannes in ſua periphraſi tribuere voluit Deo, *eſſe, fuiſſe*, & *fore*, atque id ipſum notat de nomine Iehouah Prado, Oleaſter, Vatablus in illud Exod. 3.14 *Ego ſum, qui ſum*, & Galatinus lib. 2. cap. 10. Vide etiam Clementem Alexandrinum lib. 5. Stromatum cap. 2. vbi ſic exponit nomen Iehoua, *Qui eſt, & qui futurus eſt.* Vnde nōnulli ad æternitatis ſignificationem reſpexere; vt Maſius. Facit quod refert Plutarchus lib. de Iſide & Oſiride; nempè in Ægypto ſignum, quod Sai eſt Mineruæ, quam eandem putant Iſin eſſe, inſcriptionem habere huiuſcemodi: *Ego ſum vniuerſum, quod fuit, quod eſt, & quod eſt futurum: flammeúmque meum nullus mortalium aperuit vnquam.* Vide Goropium in Hermathena lib. 5. folio 1:6. Vbi contendit

Iſidis nomen quid etymo, quid ſignificatione importet.

ex Plutarcho, per Iſidem, Diuinam ſapientiam intelligi; Iſidiſque nomen idem ſonare, quod, *eſt, eſt*. Denique cùm conſtet Ioannem hic ad Iehoua nomen alludere, hæc ipſa alluſio efficaciter probat, per nomen Iehouah tribui Deo eſſe, fuiſſe, & fore.

Nomina Hebraicorū alia incomplexa, alia cōplexa.

C Aſſero ſecundò, Ioannem hic non ſolùm ad nomen Iehoua habuiſſe reſpectum, ſed propriam etiam quatuor literarum Hebraicarum vim & ſignificationem expreſſiſſe. Pro quo notandum eſt, quædam eſſe nomina incomplexa, vt Adam, Noe, &c. alia verò complexa, vt nomen montis, *Dominus videbit*, Geneſ. 22. 14. nomen putei *viuentis & videntis*, Gen. 24. 62. nomen pueri *Accelera ſpolia detrahere, feſtina prædari*, Iſaiæ 8. 3. Dico ergo, nomen Iehoua eſſe nomen complexum ex pluribus dictionibus conflatum, quarum prima quæque tantùm elementa ſcribuntur; & propterea cùm nomen integrum ſit יהי הוי ו הי *ihie, hoia, ve, haia*, quattuor ſolùm literas in compendium redactas ſcribi ſolitas. (יהוה) Si autem integras dictiones velis ad verbū Latinis vocibus exprimere, earum propria vis eiuſmodi D eſt, ERIT, EST, ET FVIT. Quod ipſum expreſſit Ioannes, cùm ait, *Gratia vobis & pax ab eo qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt.* Hæc explicatio alicui forſan cabaliſtica & paradoxa videatur, ſententiam tamen cohibeat tantiſper, quæſo, quouſque noſtras rationes expendat. Quarum prima eſt, quia hæc explicatio ab ipſo Apoſtolo Ioanne videtur omnino tradi, quandoquidē ad Iehoua nomē reſpiciens, illud hiſce verbis declarat, *Qui eſt, & Qui erat, & Qui venturus eſt.* Quaſi tria illa tēpora expreſsè dicat in nomine diuino contineri. Quomodo autem tria tempora illa exprimet, niſi nomen ipſum plures in ſe dictiones contineat?

Nomine Iehoua omnes tēporis differentias comprehendi.

Nomē Iehoua nulla ſimplici voce Græca, vel Latina exprimi poſſe.

Secunda; plures auctores ſupra relati, nempe Clemens E Alexandrinus, Galatinus, Maſius, Oleaſter, Vatablus, & Prado id ipſum notant, videlicet nomine illo diuino omnes temporis differentias comprehendi; id autem niſi pluribus dictionibus fieri nequaquam poterat. Tertia; multi ſedulò obſeruatū nomē Iehoua, nulla ſimplici voce Græca vel Latina exprimi poſſe; (vt Arias Mōtanus præfatione in Pſalmos) non igitur eſt vnica dictio ſimplex. Alioqui per nomen Ens, vel per illud Græcorum, ὁ ὢν vel τὸ ὂν exprimebatur ſatis. Ac meo quidem iudicio, qui dictionem eſſe ſimplicem autumant, & eam per Græcum ὁ ὢν interpretantur ea expoſitione contenti, conſequenter loquūtur. (vt Maſius, & Marianus Victorius) ſi enim vnum & ſimplex eſt nomen, quod a verbo ſubſtantiuo deducitur; F quid aliquid, quæſo, fuerit, niſi ens aut eſſentia? Antiquos verò Hebræos nobiſcum facere argumento eſt, quòd nomen hoc vſitato more nomen expoſitum appellabant (vt refert Galatinus) nimirum indicantes, compendiarium eſſe ac proinde explicatione indigere.

Iehoua nomē ænigmaticū ac ſymbolicū.

Quarta; auctoritate Clementis Alexandrini confirmatur, qui nomen Dei tetragrammaton, appellat nomen myſticum, ænigmaticum, atque ſymbolicum, lib. 5. ſtromatū, c. 2. Quòd ſi vna tantū & ſimplex eſſet dictio a verbo ſubſtātiuo deflexa, non erat, quòd myſticum, & ſymbolicum diceretur. Nemo enim τὸ ὂν, myſticum nomen eſſe dixerit. Si verò ſint plures dictiones, quarum prima tantùm elementa ſcribuntur; tunc meritò myſticum appellatur: ac præter præſertim à Clemente Alexandrino, qui eodem libro obſeruat, *Duplicem fuiſſe apud Ægyptios hieroglyphicam ſcribendi rationem in ſacra, quæ inſculpitur, ſcriptura; vnam quidem κυριολογικὴν, id eſt, propriè loquentem, per prima tantùm dictionum elementa; alteram verò ſymbolicam.* Cui ergo rei prima illa hieroglyphica ſcribendi ratio magis conueniat, quàm ſacræ ſculpturæ in lamina aurea, quæ Pontificis Hebræorum caput decorabat? Si in aliis vel rerum ſcribendarum reuerentia, vel abbreuiandi neceſſitas homines notis vtentes ad compendiariam ſcribendi rationem impulit; vt cernere eſt in antiquorum notis; cuius nominis maior dignitas atque maieſtas? quódve auguſtius ad ſculpturam ſpatium grandiorum præſertim literarum, quantas fuiſſe opus erat, vt è procul adſtantibus cerni poſſent?

Iehoua nomē quatuor literarum.

Quintò probatur ex communi appellatione, qua nomen Iehoua quatuor literarum nomen appellatur, vt à Clemente Alexandrino ſuprà, ab Origene homil. 4 in Ezechielem, Theodoreto q. 15. in Exodum, Hieronymo Pſ. 8. Euſebio de præparatione lib. 11. c. 8. & à Philone in libro de vita Moſis; cuius ea ſunt, *Lamina aurea, quæ Pontificem coronabat, inſculpta erat quatuor literis nominis illius; quod ſolis iis, qui aures ac linguam ſapientia purgatas habent, fas eſt audire, nominaréque in ſacris; præterea nemini.* Et verò, meo iudicio, non quatuor literarum nomen appellaretur, niſi de illo, tanquam de abbreuiatione aliqua vel compendio, & ſcripturâ myſticâ ſermo eſſet; in qua ſua cuique literæ peculiaris reſpondet ſignificatio. Alioqui nomen אדני (adonai) eſt etiam quatuor literarum. Expende verba Hieronymi epiſtola 136. ad Marcellam, quæ huic noſtræ rationi valdè fauent: & ab Origene non ſolùm nomen, ſed etiam ſignum quatuor literarum appellari homil. 14. in Numeros; quod noſtram coniecturam pulſculum iuuat.

Idem nomen in aurea Pontificis lamina impreſſum.

Sextò probatur ex Nazianzeni verbis oratione 36. quæ eſt 4. de Theologia. *Hebræorum (inquit) doctiſſimi & antiquiſſimi, quique propriis notis ſummum illud nomen honorandum duxerunt, ac ne iis quidem literis aliud quiddam eorum, quæ poſt Deum ſunt, ſcribi ſuſtinuerunt.* Hoc (vt mea fert opinio) ad compendiariam ſcribendi rationem referendum eſt, qua prima quæque ſingularum dictionum elementa conſcribuntur. Perſpicuum namque eſt, Nazianzenum non id agere, vt huius nominis literas ex communibus Alphabeti Hebraici fuiſſe neget. Conſtat enim ex communi Alphabeto ſemper deſumptas fuiſſe quatuor illas literas. Quid ergo ſibi vult Nazianzenus, cùm ait illas quatuor literas, ita eſſe huius nominis proprias, vt illis nihil prætereà aliud ſcriberetur? Omnino de complexione illa quatuor literarum loquitur. Nam ſingulas diuiſim, certum eſt non fuiſſe proprias illi, ſed aliis vocibus communes. Quòd ſi de ſimplici vel incomplexo nomine ſermo eſſet, quid nouum nobis proferret Nazianzenus? Nónne omnibus vocibus ac nominibus propria eſt literarum complexio? Supereſt ergo neceſſariò (ſi quid tanti viri auctoritati ac teſtimonio tribuendum eſt) vt de compendiaria, ſiue abbreuiata literarum complexione loquatur; in qua notum eſt eas literas, quæ ad peculiarem aliquam ſignificationem reſtringuntur, quod ex ſe eſt, poſſe præterea ad alia ſignificanda vſurpari. Exemplis id planum fiet. Quatuor hæ literæ, I.N.R.I. complexim ſumptæ, apud Chriſtianos ad eum ſolùm vſum deſumuntur, vt ſignificent, *Ieſus Nazarenus Rex Iudæorum*, cùm tamen aliis præterea ſignificatis deſeruire potuiſſent, vt ſiquis per eaſdem literas ſignificare intenderet, *Iulius, nobilis, Romanorum Imperator.* Simile eſt de celeberrimis Romanorum literis, quas in vexillis impreſſas geſtabant, S.P.Q.R. Quibus licèt nihil aliud ipſi voluerint ſignificare, niſi *Senatus, populúſque Romanus:* quis tamen dubitet ad alias ſignificationes vſurpari ab aliis potuiſſe? vt ſi quis diceret, *Sabinis populis quis reſiſtet?* qua ratione dicuntur priùs à Sabinis vſitatæ fuiſſe.

Quatuor huius nominis literis aliud præterea ſcribi, apud Hebræos nefas.

Septimò. Si ſemel admittas nomen Iehoua quatuor dictiones continere; facilè cernes, cur quatuor eius literis nec ſubſcribantur nec ſubſcribi poſſint puncta propria. Propria enim non eſſe, ſed aliena quæ ſubſcribi ſolent; demonſtrat egregiè Bellarminus in Grammatica hebræa.

Cur nominis Iehoua literis nulla propria puncta ſubſcribi poſſint?

Octauò in noſtra ſententia facilis eſt ratio, cur hoc nomen ſit appellatũ ineffabile; quòd ſcilicet ad compendia redactum, vt ferme ſcribitur, nequaquam pronunciari poſſit. Eâdem enim ratione diceretur inſcriptio hæc, S.P.Q.R. eo modo, quo ſcribitur, proferri non poſſe, cùm omnes eius literæ ſint aphonæ. Quòd ſi vocales, ad conſonantes pronunciandas, adſciſcantur, tunc compẽdium diſſoluitur. Id ergo ipſum in Iehoua nomine contingit. Sunt enim omnes quatuor literæ conſonantes: vocales verò, quas ad pronunciationem accerſimus, ſi propriam nominis pronunciationem quæras, abs re ſunt, ac ſi ad proferendum compendium illud, S.P.Q.R. enunciet aliquis *ſepquure*. Adde, quòd cùm dictionum primæ literæ ſcribuntur compendiario more; licèt ſint omnes literæ vocales, rectè dicemus, non eo modo, quo ſcribuntur, eſſe proferendas. Verbi gratia, A.A.C. quod eſt, *ante auditam cauſam*,

Cur dicatur nomen ineffabile.

A non debet proferri, aac.

Nonò confirmatur; quia in publicis ſcriptionibus, & præſertim in rebus ſacris, in ſymbolis, & inſignibus ex vſu antiquiſſimo, compendiosè ſcribi ſolitas primas tantùm dictionum literas, notum eſt, quam vt probationem requirat. Exempli tamen gratiâ ex multis pauca proferamus.

D.O.M. pro *Deo Optimo Maximo*.

F.E.R.T. in Ducis Sabaudienſis inſigni: pro *Fortitudo eius Rhodum tenuit*.

I.N.R.I. pro *Ieſus Nazarenus Rex Iudæorum*.

V.D.M.I.Æ. in hæreticorum vexillis: pro *Verbum Dei manet in æternum*.

Simile eſt illud, S.P.Q.R. & alia innumera.

In publicis ſcriptionibus primas tantum nominum literas compendiosè ſcribi ſæpe ſolitum.

Decimò, accedit quòd aliqua nomina hebræa ex ſimili B alicuius ſententiæ ſcriptura per prima elementa quibuſdam videntur conficta. Huiuſmodi eſt, quod tradit Genebrardus in Chronologia ex Rabbi Iſaac Benshola, nempe ex eo quod Iudas Mathathiæ filius in vexillis tanquam certæ victoriæ omen fecit inſcribi per prima elementa illud Exod. 15. 11. *Quis ſimilis tui in fortibus Domine.* inde populum breuitatis cauſa legiſſe *Machabai*; & paulatim tandem obtinuiſſe, vt huius teſſeræ auctor Iudas, & fratres illius, & poſteri Machabæi dicerentur; verba illa Hebraicè ſic habẽt מי כמך באלים יהוה & primæ literæ מ כ ב י. Similiter latini ſpurios dixere ex eo quòd iis literis S. P. notarentur, id eſt, *ſine patre*, vt docet Plutarchus in quæſtionibus Romanis. Simile quid tradit Hieronymus de traditionibus Hebr. ad finem ſuper illud 3. Reg. 2. 8. *Maledixit Semei Dauid, maledictione peſſima. Pro Peſſima* (ait) *hebraicè legitur, Nimrezeth*, quod quinque literis enunciatur נ.מ.ר.צ.ת. quæ ſunt prima elementa harum vocum, Noeph, Moabita, Raſab, Tſara, Thoaba, id eſt, adulter, Moabita, impie, leproſe, abominande; atque adeò ſenſum eſſe, Semei his conuitiis laceſſiſſe Dauidem; quæ tamen maledicta primis ſolùm literis Scriptura ſignificauerit. Dictionaria verò Nimrezeth, ac ſi eſſet ſimplex dictio, maledictionem roboratam, ſeu vehementem interpretantur. Similiter contractè proferimus illud F E R T. Sabaudienſe, & crucis titulum I N R I. vt ſuprà explicauimus.

Machabæorum nominis origo.

Spurij vnde dicti.

Quas Semei diras Dauidi deuouerit.

Eſt tamen diligenter obſeruandum, multum intereſſe diſcriminis, vtrùm nomen ex pluribus dictionibus per prima elementa ſcriptis effingatur, an in ſcirpo quæratur nodus, id eſt in nomine ſimplici, & (vt aiunt) termino incomplexo, ſingularum literarum, more cabaliſtico, vis & poteſtas, ſomniatâ ſubtilitate diſquiratur. Vt ſiquis dicat hoc D nomen *DEVS*, idem valere quod *Dominus, Excelſus, Vnicus, Summus*. Simile eſt meo iudicio, quod Valuerdius in Alphabeto Salomonis refert, nempe ארגמן (Argaman) quod purpuram ſignificat, ex quatuor primis literis eſſe compoſitum, a quibus quatuor Angelorum nomina initium ſumunt, nẽpe Raphael, Gabriel, Michael, Nuriel, quæ aſſerit eorum animalium eſſe nomina, quæ vidit Ezechiel c. 1. Eo enim ſplendore, veluti regali purpura amiciebatur Deus; iuxta illud, *amictus lumine ſicut veſtimento*. Itaque longè aliud eſt, ex ſimplici dictione conari exprimere, ſeu potiùs extorquere myſteria; quam eorum opinionem refellere, qui ſimplicem eſſe dictionem arbitrabantur; quæ tamen plures eſſent. Galatinus ergo videtur philoſophari in nomine Iehoua (primo modo, id eſt, cabaliſtico) ſicut E Valuerdius in Hebraico purpuræ nomine. Qua ratione nõ difficile fuerit, ex ſingulis cuiuſuis nominis literis argutari, & myſterium Trinitatis, Incarnationis, & quæcunque alia in literarum nominis Iehoua ſerie & in quouis alio comminiſci. Sic philoſophatur Galatinus, literas nominis Iehoua eſſe has tres *Iod, he, vau* & primã applicat Patri, quia ſignificat principium; ſecundã Filio, quia *he* ſignificat eſſe, vel viuere: tertiam Spiritui ſancto, quia eſt coniunctio copulatiua. Aliter etiam cogere conatur, vt eædem literæ myſterio Trinitatis deſeruiant, excogitatis tribus nominibus, quę ab illis tribus literis incipiãt, his nempe, *Iod, hu, ve hu*, quarum ſignificatio eſt, Deus ipſe, & ipſe. Tertiò denique ad illa etiam tria tempora deſcendit, haia, houa, ihie; quæ ſonant fuit, eſt, & erit; vbi omittit literam vau. Sed nunquam illi venit in mentem nomen ipſum Iehoua eſſe cõplexum, & ex quatuor dictionibus cõpoſitũ. Imò verò non putauit, F propriam huius nominis ſignificationem petendam eſſe a verbo ſubſtãtiuo. Ego huiuſmodi philoſophandi rationẽ, quã in termino incõplexo nemo prudens probabit, oſtẽdo non ſolùm eſſe veriſimilem; ſed etiam certam in nomine complexo, & antiquorum notis ſcripto. Sed de iis infra.

Hebræorum purpura nomen quid ſonet Valuerdio.

Pſal. 103. 2.

Nomen Iehoua quomodo explicet Galatinus.

Denique in noſtra explicatione inuenitur id, quod erat optandũ, nempe hoc nomine verbum ſubſtantiuũ cõprehendi; neque vllam fieri literarum radicalium mutationem. Ipſa enim potius radix היה (haia) & rami ab ipſa pullulãtes, ſtabiles & inuariati in hoc nomine reperiũtur.

Nomine Iehoua comprehendi verbum ſubſtantiuum.

SECTIO II. *De huius nominis vi ad ſignificanda Dei attributa, & myſterium Trinitatis.*

STATVE his, quæ iam abundè probauimus; videlicet, hoc nomẽ eſſe complexum, & quatuor literas quatuor dictionum loco poni, atque adeò (יהוה) eſſe idem, quod *ihie, hoia, ve haia*, ſiue (vt latiuè dicam) erit, eſt, & fuit; his, inquam, ita conſtitutis, nota primò, rationi valde conſentaneum fuiſſe, vt hoc nomen ſumma diuinitatis myſteria complectatur; tum quòd ſit maximè Dei propriũ, & ſummæ apud omnes religionis [illegible], quia epitheta & elogia, quæ ei antiqui Patres tribuunt, argumento ſunt, abſtruſa in eo myſteria contineri. A Clemente enim Alexandrino (vt vidimus) appellatur myſticum; ab Euſebio ſymbolicum, lib. 11. de præparatione cap. 8. a Nazianzeno, ſummum nomen, oratione 36

Trinitatis myſterium in nomine Iehoua indicari.

Primum ergo optabile eſt, vt hoc nomen Trinitatem perſonarum, & eſſentiæ vnitatem deſignet. Hoc enim eſt ſummum Diuinitatis arcanum. Atque videtur eſſe decens, vt id myſterium per celſiſſimum Dei nomen indicetur. Adde, nomen hoc Iſaiæ 6. coniungi cum illo triſagio, *Sanctus, Sanctus, Sanctus*. Et triſagion illud ad myſteriũ Trinitatis ſpectare, cõmunis eſt Patrum ſententia. Galatinus etiã lib 2. c. 10. & Gueuara Habac 2. num 307. aiunt, hoc nomine inſinuare Diuinã eſſentiam per ſemet exiſtentem cũ ipſius vnitate, & eius æterna perſonarum diſtinctione, origine & productione H[illegible]illi: & Gueuara quidem nõ eſt aggreſſus ad explicandum, quanam ratione id myſterium hoc nomine ſignificetur. Galatinus, & alij aggreſſi ſunt, ſed cabaliſtice potius, quàm ſolide meo iudicio. Quare aliã nobis viã inſiſtendũ, & reſpiciendum ad verã nominis vim *ERIT, EST, ET FVIT*. Etenim ſi in illo triſagio, Iſaiæ 6. & Apocalypſis 5. certum eſt ex Patribus perſonarum Trinitatem denotari; cur non idem in illa triplici repetitione ſubſiſtentiæ *ERIT, EST, ET FVIT*, ſubodoremur?

Soluitur difficultas.

Sed obijcies, perſonas Trinitatis eſſe tres, literas autem Iehoua eſſe quatuor. Reſpondetur: In pluribus dictionibus coniungendis aptiſſimè poterit ei coniunctioni copulatiuæ ſeu ſeorſum reſpondet etiam ſua litera in notis antiquorum, vt videre eſt in illa communiſſima inſcriptione S.P.Q.R. Senatus, populúſque Romanus. In nomine ergo יהוה illud ו vau, coniunctio copulatiua eſt, atque eius adiectio non ſolùm non eſt otioſa in myſterio Trinitatis, ſed etiam mirificè deſeruit. Explicato enim nomine manifeſtè patet, tres ſolùm ſubſiſtentias in illo contineri, Erit, eſt, & fuit: ſed eas vnitas per coniunctionem copulatiuam *&*, ita vt vnum nomen conſtituant; quod ad vnitatem eſſentiæ ſpectare facilè intelligitur. Tres itaque ſubſiſtentiæ per triplicem verbi ſubſtantiui repetitionem denotantur: vnitas verò eſſentiæ per coniunctionem copulatiuam.

Trinitatis myſterium quomodo nomine Iehoua ſignificetur.

Sed dicat aliquis, ad Trinitatem perſonarum indicandam aptiùs fuiſſe ſine vlla variatione dicere, EST, EST, EST. Sicut Iſaiæ 6 & Apocalypſis 5 dicitur, *Sanctus, Sanctus, Sanctus*: quia illa temporum diſtinctio non ſolùm non deſeruit, ſed etiam obeſt perſonarum proprietatibus indicãdis. Videtur enim illud *ERIT* ad Patrem pertinere; *EST* ad Filium, & *FVIT*, ad Spiritum ſanctum, quæ diſtinctio potiùs eſt diſſentanea, quàm conſentanea veritati. Nam videntur ita concipi tres perſonæ, quaſi non ſimul exiſtant, ſed quaſi Spiritus ſanctus fuerit, Filius nunc ſit; & Pater aliquando futurus. Reſpõdetur tamen, vt intelligeretur non eſſe eiuſdem veritatis repetitionẽ, ſed ſubſiſtentium diſtinctionem, elegantiæ fuiſſe aliquã verbi ſubſtantiui diſtinctionẽ proponi. Et verò manifeſtum eſt, diſtinctionem illam temporum, non ita diſtribui Diuinis perſonis, vt vni earum negetur, quod alteri tribuitur, ſed ita vt ſolùm innuat, aliquam eſſe aptã conuenientiam, vt Patri aptetur Fore; Filio Eſſe, & Spiritui ſancto Fuiſſe. Et ratio quidem illa eadẽ videtur eſſe, propter quam Theologi potentiam Patri tribuunt, Sapientiam Filio, & Spiritui ſancto Bonitatem. Illud enim futurum ERIT, ad Potentiæ manifeſtandæ promiſſionem referri debet. vt expreſſit Ioannes cap. 1. num. 8 dum ait, *Qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt Omnipotens*. De quo infra. Simili modo illud *fuit* ad æternam Dei bonitatem referri poteſt, quæ prima omnium fuit ratio, quæ Deum induxit, vt ſe creaturis communicaret. Denique ex tribus temporum differentiis, nulla eſt æternæ ſapientiæ accommodatior, quàm temporis præſentis, quia & futuris, & præteritis Dei ſapientia præſens adeſt, & omnia in ſua æternitate intuetur præſentia.

Dicet rurſus aliquis, Ad perſonarum diſtinctionẽ ſignificãdã, ſi verbi ſubſtantiui variatione ſignificãda erat, aptiorem fuiſſe diſtinctionem, Ero, eris, & erit: ſiue Eram, eras, & erat, quàm Erit, eſt, & fuit, quia diſtinctio perſonarum meliùs exprimitur tres diſtinguendo perſonas, ego, tu, & ille, quàm tria tempora. Reſpondetur, diſtinctionẽ illam, ego, tu, & ille, nõ habere locum, niſi cùm duo ex illis tribus loquuntur inter ſe; nomen autẽ, quo Deũ appellamus, nõ deſeruit vt Pater cum Filio colloquatur, ſed vt nos de ipſo loquamur. Vnde abs re erat, vt diſtinctio illa, Ego & tu, in nomine Diuino includeretur. Omnibus enim tribus perſonis appellandis conuenit pronomẽ *ille*. Verũ quidem eſt, Deũ vt huius nominis vim indicaret, dixiſſe per primam perſonam, *Ego ſum, qui ſum* Exod. 3. vel (vt ex hebræo ad verbum A redditur) *Ero, qui ero*) illa tamen ſunt Dei ipſius verba: atque ita per primam perſonam protulit, Sum, vel Ero. Nec verò ſolùm loquebatur prima Trinitatis perſona, ſed Deus trinus & vnus. Et tunc quidem ad propriã Diuini nominis vim exprimendam, decuit vt Deus qui de ſe loquebatur, per primam perſonam (vt grammatici aiunt) loqueretur. In alijs verò locis, quamuis dicat, *Ego Dominus*: non opus fuit formam nominis Iehoua immutare. Quia ſenſus eſt, Ego ſum ille, qui meritò à vobis appellor Iehoua, quod ſonat Erit, eſt, & fuit.

Cur nomen Iehoua perſonas Diuinas in tertia perſona explicet.

Nomen Iehoua vt plures dictiones & vt vnicam legi poſſe, inuariata eſſentiali ſignificatione.

Nota præterea, in nomine Iehoua mirabile quid contingere, quod ad myſterium Trinitatis referri poteſt, nempe idem nomen legi poſſe, vt plures dictiones, & vt vnicam dictionẽ, non variatã ſignificatione eſſentiali. In alijs dictio- B nibus quæ ex primis plurũ dictionum elemẽtis cõponuntur, ſi id quod ex primis illis literis coaleſcit, ſpectemus, inueniemus aut nihil prorſus ſignificare, vt I N R I. in titulo crucis, aut ſignificare aliquid longè diuerſum, vt F E R T. in Sabaudienſi ſymbolo. At in nomine Iehouã, ſi conſideremus hanc ipſam dictionẽ Iehoua, quæ ex primis plurũ elementis componitur, (nimirũ ex illis Iehie, hoia, ve haia,) mirabile hoc reperitur, nempe non variari ſignificationem eſſentialẽ: quia ſignificatio eſſentialis nominis extenſi, non eſt alia, quàm verbi ſubſtantiui, Erit, Eſt, & Fuit. Ipſa autem dictio Iehoua, conſiderata vt vnica dictio, eſt nomen verbale, quod eandem verbi ſubſtantiui ſignificationem retinet. Et probatur, quia cùm Vatablus, Caietanus, Marianus, Bellarminus, Prado & alij nulla ratione animaduerterint, hanc eſſe plurium dictionum abbreuiationem, ſed omni- C no nomen hoc vt ſimplicem dictionem cõſiderauerint, nihilominùs illud deriuant a verbo ſubſtantiuo היה vel הוה (haia, vel haua) atque ea eſt receptiſſima opinio. Quamuis deriuationis forma non eodẽ modo ab omnibus explicetur. Vatablus ergo deriuat a verbo הוה haua, addito, iod, formatiuo, quod ſæpe nominibus addi ſolet. Caietanus, Bellarminus, & Prado deriuãt a verbo היה haia, permutato iod, in vau, quia hæ literæ ſunt permutabiles. Goropius in Hermathena pro eadem radice reputat haua, & haia, vt apud Græcos eadem verba terminantur in [illegible] & in [illegible]: ſed vtcumque hoc ſit, ſignificatio tandẽ eſt eadem. Atque adeò mirabile eſt, tres illas ſubſiſtentias diſtinctas, & inter ſe vnitas, ERIT, EST, ET FVIT, & vnicum nomen ſimplex Iehoua, eandem habere ſignificationem eſſentialem, ita vt nomen etiam ipſum ſit quodammodo trinum & vnum, ad Trinitatis diuinæ ſignificationem.

Nominis Iehoua duplex etymo, iuxta diuerſos.

D

SECTIO III. *De eiuſdem nominis vi ad diuinæ Prouidentiæ perfectionem indicandam. Et cur Ioannes commutato ordine dixerit, Qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt.*

DIXIMVS de ſummo diuinitatis myſterio ad intra (vt Theologi loquuntur) videamus iam an eodem nomine deſignetur Perfectio operum Dei ad extra. Prado in Ezechielem ait, nomẽ Iehoua potiſſimùm referri ad incarnationis myſteriũ, ſiue ad opus noſtræ redemptionis, & a futuro, ait, facinore deriuari. Credit enim, huius nominis ſignificationem eſſe per modũ futuri: eo quòd Exod. 3. ſic in E Hebræo explicetur, *Ero, qui ero*, id eſt, ego ero is, quẽ me eſſe decet, ſcilicet in humani generis redẽptione. Et facit quod nonnulli ſuſpicãtur, non debuiſſe ſcribi יהוה Iehouah, ſed יהיה [illegible], quæ eſt tertia perſona futuri, *erit*, atq. id fuiſſe propriũ Dei nomen. Ita Lipomanus Exodi 3. Genebrardus libro 1 de Trinitate, & in chronologia, nec diſplicet cõiectura Bellarmino in grãmatica hebræa fol. 165. ſed etiam ſupra vidimus integrũ fuiſſe Dei nomen, *Erit, eſt, & fuit*. Et communem ſcriptionem diſertè probat Hieronymus epiſtola 8. & epiſt 136. & nihilominùs dico hoc ipſum nomen elegantiſſimè referri ad præclara Dei opera, hac ratione, vt *fuiſſe* dicatur Deus, quòd illis initium dederit, & *eſſe*, quòd det progreſſum, & *fore*, quòd daturus ſit perfectionem.

Quo pacto nomen Iehoua ad Diuinæ prouidentiæ opera referatur.

Pro maiori explicatione nota verbum ſubſtantiuum referri ſæpe in ſacra Scriptura ad opus, & quidem nõ ſine elegantia: atque ita Ioãnis 1. cùm dicitur, *In principio erat Ver-* F *bum*, non ſolùm fuiſſe ipſum ſignificatur, ſed & fuiſſe opificem rerum omnium. Alluditur enim ad illud Geneſeos 1. *In principio creauit Deus cælum & terram*, nempe dicendo *fiat*, vt ſtatim ſæpiùs exprimitur. Ecce in *principio*, id eſt, in mundo inchoando inuenimus Verbum, nempe rerũ omnium opificẽ; *quia dixit Deus fiat, & factum eſt*. Quòd ſi tũc erat Verbum, vtique APVD DEVM proferentem, atq; adeò DEVS ERAT VERBVM: quia nihil poteſt eſſe apud Deum, quod nõ ſit Deus. Hac ergo ratione, cùm Deus dicitur fuiſſe, eſſe, & fore, elegantiſſimè ſignificatur a Deo fuiſſe principiũ Eccleſiæ, a Deo eſſe progreſſionẽ, & ab eodem perfectionis cumulũ eſſe futurũ. Et hanc eſſe genuinã nominis Iehoua ſignificationẽ, conſtabit in expoſitione illorũ verborum, *Ego ſum A & Ω, principiũ & finis, dicit Dominus omnipotens*

potens, qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt. Hunc eundem ſenſum expreſſit Auguſtinus ſermone 3 de Aſcenſione, *Fidelis quiſque, ait, cum iam tanta perceperit; per ea quæ cognoſcit, tranſacta, diſcat ſperare promiſſa; ac Dei ſui præteritam, præſentémque bonitatem, quaſi futurorum teneat cautionem.* Hæc Auguſtinus. Et licèt ille eo loci, non agat de nomine Iehoua, eius tamen conſideratio aptiſſimè deſeruit ad nominis Iehoua vim & energiam exprimendam. Atque eadem eſt ratio, propter quam in Pſalmis adeò celebratur diuini nominis gloria, vt dicemus Pſal. 28. num. 2. in ea verba, *Afferte Domino gloriam nominis eius.*

Cur Ioannes in nomine Iehoua temporum ordinem inuerterit.

Nunc reddenda nobis ratio eſt, cur Ioannes temporum ordinem inuerterit? Explico clariùs: Ioannes Iehoua nomen voluit exprimere, quod idem ſonat, atque Erit, eſt, & fuit: cur ergo ordine immutato, ſic exponit *Qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt?* Reſpondeo id fuiſſe ſapientiæ & elegantiæ ſingularis. Etenim antiqui Patres nomẽ adiicere præcipuè debebãt ad futura Domini opera, videlicet ad generis humani, quam ſperabant, redemptionem. Atque ideò in Dei nomine, quod ad diuina opera refertur, à verbo ERIT, initium ſumebant, in ea potiſſimùm oculos cõiicientes, quæ Meſſiæ aduentum erant conſequutura. Ioãnes verò cùm eo tempore ſcribat, quo iam Deus humanã naturam induerat, & Eccleſia effuſo Chriſti ſanguine fruebatur; eo ipſo quòd ab excellentiori & digniori parte ſignificari incepturus erat, ab eadem ſcilicet, quam primo loco antiqui collocabant, idcirco non à verbo ERIT, ſed ab EST ſumit initium, & propterea ait *ab eo qui eſt, &c.* q.d. Iam Chriſtiani hoc tempore iis fruimur, quæ antiqui Patres futura ſperabant, atque ita vnum & idem ſunt antiquorum ERIT, & noſtrũ EST: & quod ipſis erat EST, (nempè figuræ, & antiquæ legis cæremoniæ) id ipſum nobis eſt FVIT: & quia nondum hactenus omnia, quæ ipſi ſperabant, ſunt opere completa (reſtat enim ſecundus Chriſti aduentus, & diuini operis perfectio & conſummatio) ideò non ſolùm dicimus *ab eo qui eſt, & qui erat;* ſed etiam *ab eo, qui venturus eſt omnipotens.* Itaque rerum ipſarum mutatio effecit, vt etiam ordo in deſignanda temporum diſtinctione mutaretur; ſicut etiam poſt ſecundum Chriſti aduentum, non dicemus Chriſtum venturum, ſed iam veniſſe?

Cùm ergo Ioannes ait, *Gratia vobis, & pax ab eo qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt,* præcipit vt animaduertamus, à quo poſtulet gratiam, & pacem: ab eo ſcilicet, cui nomen erat Iehoua, idem valens, quod Erit, eſt, & fuit, ſed commutat ordinem Ioannes dicens, *ab eo qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt,* quaſi dicat, Iam Deus re ipſa eſt Saluator omnium, qui olim erat promiſſus per figuras; & nihilominus poſt Meſſiæ aduentũ adhuc à nobis Venturus expectatur Dominus; atque vt regnũ eius adueniat, ſubinde precamur. Itaque verbum EST, ad præſentem veritatẽ, verbum ERAT, ad antiquas promiſſiones, & figuras; ac VENTVRI nomen ad ea, quæ ſperamus, refertur. Et acutiſſimè hæc coniunxit Ioannes in epiſtola dedicatoria; in qua erat ei totius operis argumentum indicandũ, vt ſignificaret ea, quæ complectitur Apocalypſis, nempe Euangelij veritatẽ, antiquas figuras ei deſeruientes, & futuri regni propheciã. Ex hac nominis Iehoua explicatione aptè intelligitur locus ille Exodi 6. 3. (qui multos torſit) *nomen meum Adonai* (hebraicè Iehoua) *non indicaui eis.* vbi non eſt ſermo de vocis ſono, ſed de re per nomen ipſum ſignificata. q.d. Nõ me oſtendi re ipſa Iehoua, non mei nominis expreſſam eis re ipſa veritatem pateſeci, cuius præcipua vis eſt, in his magnis promiſſis, quæ præſtiti, implendis. Licèt autem integrum eorum complemẽtum ſit Meſſiæ tempore futurum; nunc tamen populo meo ingentem mei nominis manifeſtationem exhibere volo, dum eos ex Pharaonis ſeruitute eduxero, & in terram induxero promiſſam. Qua in re admirabile meæ fortitudinis, beneficentiæ, iuſtitiæ ac ſapientiæ documentum edam. Eodem ſpectat illud Exodi 3. 14. *Sum qui ſum,* (Hebraicè) *ero, qui ero,* id eſt, Sum is, qui eſſe debeo, & quem me fore promiſi. Quibus primam partem ſui nominis explicat: in qua potiſſimùm gloriabatur.

Cur Ioannes nominis Iehoua meminerit in dedicatoria epiſtola?

Sed rogabit, cur Ioannes non ſolum temporum ordinem inuerterit; ſed etiam verbum *erit,* mutauerit in illam periphraſim, *qui venturus eſt?* Reſpondetur, id ſapienter & eleganter eſſe factum, cùm ad erigendam ſpem, tum ad maiorem catholicæ veritatis expreſſionem. Nam Deum futurũ eſſe, poterat ad eius æternitatem referri; vel, ſi ad prouidentiam, ſignificare poſſet, Deum ſemper futurum, eum qui eſt, atque adeò ſicut illa, quæ modò ſunt, ab illo dependẽt, ita ab illo eſſe oriturum & ſuſtentandum, quidquid deinceps fuerit. Qua ratione nõ melior nobis ſtatus proponebatur, quam is, in quo ſumus. Cùm verò dicitur Deus eſſe venturus; tunc eius ſeruis regnum illud feliciſſimum, quod ſperant, manifeſtè promittitur; & Deum ipſum venturum, vt eos ſaluet. Quam aptè verò per Dei aduentum, oſtenſio Diuinæ maieſtatis & potentiæ in ſuorum redemptione & felicitate indicetur, id facilè ex multis ſacræ Scripturæ locis intelligetur: ex quibus certum quoque eſt, Chriſtianos certò expectare redemptionem: vt cõſtat in ſecundo Chri-

Cur in nomine Iehoua futurum tẽpus per periphraſim enunciarit Ioannes?

A ſti aduentu, non ſolùm verè intelligi Chriſtum eſſe venturum, quà homo, ſed etiam quà Deus eſt, modo ſupra explicato. Atque hæc promiſſio non in iudicij ſolùm die intelligitur implenda; ſed etiam in quauis inſigni Eccleſiæ & Sanctorum liberatione & gloria.

Num in eo ordine à Ioanne ſeruato locũ habeat myſterij Trinitatis ſignificatio?

Reliquum eſt expẽdere, an in ordine, quo Ioannes dixit, *Gratia vobis & pax, ab eo qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt,* locum habeat myſterij Trinitatis ſignificatio? Ad hoc dico, nõnullos in illa ſalutatione Deo trino & vni applicare illa verba *qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt* eam tamẽ explicationẽ à me nõ probari. Primò, quia ſtatim ſequitur, *& à Ieſu Chriſto,* atque ita aptius eſt, vt in ſalutatione, cùm dicitur *ab eo qui eſt, & qui erat, &c.* intelligamus ſermonem eſſe de Patre. Et facit quòd forma ſalutationis Apoſtolicæ B eſt, *Gratia vobis & pax à Deo Patre, & à Ieſu Chriſto.* Secũdò, quia in alluſione ad nomen Iehoua, voluit Ioannes argumentum Apocalypſeos complecti (vt iam explicauimus) & ad eam argumenti complexionẽ nihil aptius, quam ſignificatio perfectionis Diuinæ prouidẽtiæ. Hæc enim coercet in ſe vniuerſam Apocalypſeos ſeriẽ. Trinitatis verò myſteriũ non ſpectabat directè ad argumẽtum Apocalypſeos. Tertiò, quia quamuis in hac ſalutatione per illa verba *qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt,* nõ deſignetur Chriſtus, oportet tamen, vt quod ea verba tribuunt Patri in ſalutatione, cùm dicitur, *Gratia vobis, & pax ab eo qui eſt, & qui erat, &c.* id ipſũ veriſſimè tribui poſſit Filio: quia paulo infra (nẽpe nu. 8.) cùm dicitur, *Ego ſum A & Ω, principiũ, & finis, dicit Dominus qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt omnipotens;* omnino loquitur Chriſtus, vt cenſet Nazianzenus oratione 35. C (qui ait, *Hæc perſpicuè de Filio Dei dicuntur*) Athanaſius, Cyprianus, Bernardus, Idacius Clarius, & Phœbadius, ſiue Sebadius, vt eo loci videbimus. Notandum ergo eſt, ſignificationem myſterij Trinitatis, licèt pia valde ſit, & ingenioſa videatur in nomine Iehoua, non tamen eſſe adeò certam, ſicut perfectionis prouidentiæ ſignificationem. Hanc enim omnino vſurpat Ioannes, & iuxta eam docet Patrem eſſe Iehoua, & Filium ſimiliter eſſe Iehoua. In altera verò ſignificatione, neque Pater eſt Iehoua, neque Filius, ſed tres perſonæ coniunctim. Quartò, licèt myſterij Trinitatis ſignificatio habeat locum in illis verbis ERIT, EST, ET FVIT, ſed cõmutato ordine, quemadmodũ Ioannes commutauit, hæc verba, *qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt,* eidem myſterio ſignificando non quadrant. Quia non manet idem ordo in ſignificatione potẽtiæ, ſapientiæ & bonitatis.

D SECTIO IV. *Quibus literis tam hebraicè, quàm græcè ſcriberetur nomen tetragrammatum, & de vera nominis radice.*

Nomen tetragrammaton qua ratione ſcriberetur.

LIPOMANVS Exodi 3. putat ſic ſcribendum eſſe יהיה quæ literæ ſunt tertiæ perſonæ futuri verbi ſubſtantiui, vt ſit eius ſignificatio, *Erit.* Similiter Genebrardus, & Bellarminus, quos retulimus initio Sectionis præced. Facit, quòd Hieronymus affirmat, fuiſſe nonnullos, qui hebræorum characterum ſimilitudine decepti proferebãt, *πιπι*, id eſt, pipi. Nimirum quia græcas eſſe literas exiſtimabant. Nihilominus communis ſcriptio certiſſima eſt. Quia nõ eſt vllo modo veriſimile in diuino nomine, quod erat aureis literis inſcriptum, & in quo tanta erat Iudæorum E obſeruantia atque religio, eiuſmodi commutationem irrepſiſſe. Accedit, quòd communem ſcriptionem diſertè confirmat auctoritas Hieronymi epiſt. 8. & epiſt. 136. cui etiam eorum omnium innititur opinio, qui à nomine Iehoua detortum eſſe arbitrantur nomen Iouis, è quibus eſt Marinus in dictionario, Maſius in epiſtola ad Ariam Montanum, ipſius Ariæ pſalmis præfixa. & Marianus Victorius in ſcholiis ad Hieronymi epiſtolam 136. Quamuis ab ea coniectura abhorreant Auguſtinus 1. de conſenſu Euangeliſtarum cap. 22. & l. 6. de Ciuit. cap 6. & lib. 7. cap 5. & Galatinus lib. 2. cap 10.

Nominis tetragrãmaton originẽ Hebræi ſe neſcire fatentur.

Quòd ad nominis radicẽ ſpectat; Hebræi ipſi non erubuerunt fateri, ignorare ſe, à quo fonte deriuetur hoc nomẽ; & ſuſpicari eſſe alicuius peregrinæ linguæ. Vide Gueuaram in Habac. c. 2. n. 136. & Goropiũ in Hermathena, fol. 15. qui hoc referũt ex Rabbi Moſe Ægyptio, & aiũt, neminem F Rabbinorũ ab eo diſſẽtire. Facit, quòd Hieronymus de locis hebraicis nullam huius nominis interpretationem poſuit, nec vllo alio loco. Oleaſter Exodi 6. deriuat à nomine *houa*, quod calamitatem ſeu vaſtitatem ſignificat. Sed huic etymologiæ obſtat locus Exodi 3. 14. qui ad huius nominis explicationem referendus eſt, vt cæteri omnes interpretes conueniunt; & notat Theodoretus. Vide, quæ ſupra adduximus ſectione 2. Quare receptiſſima ſententia eſt, hoc nomen deriuari à verbo hebraico ſubſtantiuo. Ait ergo Maſius hanc eſſe nominis Iehoua ſignificationem. *Qui ab æterno exiſtit, ipſéque ſibi eſſentia eſt, & à quo pendet rerum omnium eſſentia.* Vide Goropium in Hermathena, fol. 12. qui probare contendit, hoc quod eſt, eſſe fonte omnis creaturæ, id eſſe ſummũ in Deo, & affert Platonem. Alij dicunt, ſignificationem huius nominis eſſe eandem cum

Oleaſtri opinio de eiuſdẽ nominis etymo.

Quæ ſit nominis Iehoua ſignificatio, iuxta Maſiũ.

Aliorũ placitum eadẽ de re

ſignificatione futuri ERIT. Et facit locus Exodi 3.14 iuxta hebræa. Goropius tamen ait, ibi in hebræo poni futurum pro præſenti. Fortaſſe, quia ſæpe in lingua hebraica futurū abſoluitur à tēpore, & deſeruit propoſitionibus perpetuæ veritatis, quas Latini per tēpus præſens enunciant. Atque ita optime Vulgatus tranſtulit, *Ego ſum, qui ſum.* Noſtra tamen ſententia eſt, Iehoua non deriuari ab vllo verbo; ſed eſſe ipſum verbum ſubſtantiuum in triplici tempore; quod ſatis ſupérque a me probatū eſt. Nunc ſolùm addo, tacitè mihi valde fauere Hieron. qui cùm ceterorū Dei nominū etymologiā ſeriò examinet, & explicet; huius ſolùm, quod erat inter cetera Dei nomina præſtantiſſimū, etymologiā prorſus omittit: nō vtiq; omiſſurus, ſi eſſet vnicū nomē deriuatum ab aliqua radice. Sed ſi noſtra ſent. vera eſt, ridiculū eſſet à Hieronymo huius cōplexi *Erit, eſt, & fuit*, etymologiam requirere: præſertim, cùm apud Hebræos prima origo ſiue radix, ſit tertia perſona præteriti. Atqui radicis ipſius radix requiri qui poteſt?

Nomen Iehoua à nullo alio deriuari, ſed eſſe ipſum verbū ſubſtantiuū.

Iam de punctis propriis nomini יהוה ſubſcribendis in noſtra ſententia quæſtio eſt inanis, ſi enim ſunt prima quatuor dictionum elementa, perinde eſt quærere de propriis cuiuſq; literæ punctis, ac de propriis vocabulis harū notarū S.P.Q.R. qui verò non animaduerterūt nomen יהוה eſſe plurium dictionum complexionem, in quærendis propriis punctis fruſtra laborant. Bellarminus in Grāmatica Hebræa probare contendit hanc prolationē quatuor literarum Iehouah eſſe nouam, & antiquis inauditā. Similiter Genebrard l.1. de Trinitate, & pſ.85. fi. & Collectanea Clementis Alexandrini fol. 814. Hi aiunt, eius prolationis primū inuentorem eſſe Pagninū. Ego eandem reperio in Hieronymo, pſ.8. niſi locus ſit fortè corruptus: nec tamen affirmat Hieronymus ea eſſe nominis huius propria puncta; ſed ſolùm eo modo legi poſſe, mutatis ſcilicet vocalibus aut punctis à nomine Adonai. Ea enim puncta in Biblius hebraicis huic nomini ſubſcribuntur, vt animaduertant lectores ibi legendū eſſe Adonai. De quo latè Bellarmin. in Grammatica vbi etiam notat, cur alia puncta ſubſcribātur, cùm ſequitur Adonai; nēpe vt legatur Elohim. Genebrardus exiſtimat propriam prolationem eſſe Iehueh, pſ.17. nu.35. & pſ.82. fin. in Chronologia verò ſcribit Iahube.

De punctis nomini Hebraico Iehoua ſubſcribendis, quid ſentiendum.

Quid ſenſerit Bellarminus.

Quid Genebrardus.

Si eſſet vnicum & ſimplex nomen deriuatum à verbo *haia*, vel *haua*, præfixo *iod*, formatiuo; ſicut Iacob a verbo, acab; proferendum videbatur Iehauoh. Nemo tamen huiuſmodi prolationem ſequitur.

Supereſt de græcanica huius nominis ſcriptione nonnihil dicere. Origenes religionis ergo nunquā illud ſcripſit, ſed in eius locū ſuffecit ἀδωναι, (Adonai) in exaplis. Clemens Alexandrinus l.5. ſtromatū, in græcis exemplaribus ſcribit, Ἰαυ vel Ἰάου. Manifeſtè verò falluntur, qui exiſtimant Clementem Alexandr. ſcripſiſſe Iaho, quia id græcè ſcribi non potuit, cùm in medio dictionis nullus ſit apud eos aſpiratæ vocali locus. Iao, poterat ſcribi græcè, & ſic ſcribitur apud Macrobiū l.1. Saturnal c.18. vbi refert oraculum Apollinis, Φράζεο τὸν πάντων ὕπατον θεὸν ἔμμεν Ἰάω. i. Statue omniū ſupremum Deum eſſe Iao. Vide collectaneam in Clementē Alexand. fol. 814 vbi afferuntur verba græca Clementis, Theodoreti, & Diodori Siculi l.2. Bibliothecæ. Græcos autem cōmuniter ſcripſiſſe, Ἰάω, patet ex Euſebio de præparat. Euāgelica l.11. c.6. vbi ait, nomen hoc quatuor vocalibus conſtare. Nec obſtat, quòd hebraicè per quatuor conſonantes ſcribatur. Tū quia omnes illæ conſonātes priſco hebræorū more, vocaliū etiam munus ſæpe exercebant; tum etiam quia pro conſonantibus acceptæ nullo modo ad id nomē græcè ſcribendū poterant conuerti, cùm ſecundū & quartum locum hebraicè occupet aſpiratio, in quibus locis à Græcis minimè admittitur. Bellarminus ait, Theodoretū q.15. in Exod. ſcripſiſſe *Iane*, vel *Iah*: ſuſpicor eſſe typographi mendum, quia ſaltem *Iah* græcè ſcribi non potuit.

Græca huius nominis ſcribendi ratio.

Varia huius nominis apud Græcos ſcribendi ratio.

SECTIO V. *Cur dicatur nomen ineffabile?*

PRIMÒ manifeſtum videtur prioribus ſæculis vſque ad Eſdræ tempora communiter proferri ſolitū; nec vnquā eius nominis pronunciationē fuiſſe religioni, vel ſcrupulo. Patet hoc ex multis S. Scripturæ locis, Geneſ. 14.22. & c.15.2. & 8 & c.22.14 & c.26.22. & c.28.16 & c.29.33 & cap.30.6. Exod.5.2. & c.8.8. & c.17.15 Iudic. 6.24. & 1. Eſdræ 8.28.29. & ſæpe alibi.

Primis ſæculis vſque ad Eſdra tēpora nomen Iehoua proferri ſolitum.

Secundò, conſuetudo huius nominis non proferendi, à tempore 70 interpretū f. recipi cœpta eſt. Ipſi certè primi omniū nomen hoc occultare ſtuduerunt, eius loco reponētes hoc nomen κύριος, quod eſt Dominus; nimirum pio illo pronunciato ducti; *Non vulganda ſacra*; nec, vt apparet, abſque peculiari Dei inſtinctu. Deinceps eandem conſuetudinem certum eſt ab Hebræis acceptam, & ad poſteros per manus deriuatam; vt videlicet eo nomine nuſquā prolato, *Adonai*, i. *Dominus*, nomen in eius locum vſurpatum ſubſtituerent. Atq; ita in Vulgata ſcriptū reperitur Exod. 6.3. *Nomen meum Adonai non indicaui eis*. hebraicè, יהוה & 70. ibi etiam legunt Adonai. Scriptores quoque noui teſtamēti, vbi proferunt teſtimonia ex veteri, non aliter hoc nomen, quam per Domini nomen exponunt, quæ eſt manifeſta expoſitio nominis Adonai.

Quo ex tēpore nominis Iehoua proferendi religio increbuerit.

Nomen Adonai pro Iehoua ſubſtitutum.

Ex dictis infertur, non ſuperſtitioni Iudaicæ tribuendū fuiſſe a Forerio in prologo ad Iſaiam, quòd nomē Iehoua efferre non auderent: cùm potiùs tribuendum ſit religioſæ & laudabili obſeruantiæ, quā laudat Nazian. orat.36. & Euſebius de præpar. l.11. c.8. Genebrard. pſ.82. ſi licèt Malius in præfat. in pſ. Ariæ, dubitare videatur ait enim, *Græci, & Latini inde vſque à noſtra Eccleſiæ initio, ſiue iudaica ſuperſtitione non repudiata, ſiue cum iudicio, & cū aliquo myſterio ſemper pro nomine Iehoua ſubſtituerunt Adonai, vel Dominus.*

Hoc non ſuperſtitioſè factum, vt putauit Forerius.

Qui ſuperſtitionem fuiſſe credunt, dicent fortaſſe maioris eſſe reuerentiæ Dei nomen adhibere in iuſiurandum, & in laudibus Diuinæ maieſtatis. Reſpondetur, conſonū eſſe veritati, principio aliqua excepta fuiſſe tempora, quibus proferri deberet; proferri enim ſolitum certis quibuſdam feſtis a Pontifice Iudæorū, vt in die ieiunij ſanctificationis, cùm populo benediceret, &c. ſcribunt Rabini, & refert Galatinus lib.2. cap.10. Fateor tamen religioſam reuerentiam deſciuiſſe poſtea ad eam ſuperſtitionem, vt quouis tempore proferre nefas eſſe arbitrarentur; & conſtat Iudæos de hoc nomine opiniones alias magis ſuperſtitioſas habuiſſe. Vide Goropium in Hermathena fol. 11. & ſequentibus.

Probabilis coniectura de nominis Iehoua prolatione.

Dictū eſt ergo nomen ineffabile, eò quòd prohibitum erat ne efferretur. Ita expreſſè Nazianzenus oratione 36. & Theodoretus q.15. in Exodum. Aliorum opinio eſt, dictum eſſe ineffabile; non quòd proferri non liceret, ſed quia ſatis explicari non poſſint myſteria, quæ continet. Ita ferè Gueuara in Habac. Noſtra autem ſent. eſt, potuiſſe quidē nomē ſoluto compendio proferri; hac nimirum ratione Iehi, hoia, ve haia, & nihilominùs dictum eſſe ineffabile, ſi quatuor ſolæ literæ conſiderentur; ſicut cetera compendia; verbi gratia, S.P.Q.R. Huic explicationi deſeruire poteſt, quod ait Goropius in Hermathena fol. 14. nempe hoc nomen dici ineffabile, quia ſunt quatuor conſonantes ſine vocali. Et fortaſſe hoc eſt, quod ait Euſebius de præparatione lib.11. c.6. *proferre non poſſunt*: & Hieronymus epiſt.36. *ineffabile putauerunt*. Primum ergo dictum eſt ineffabile, quia efferri niſi ſoluto compendio non poterat. Deinde aut breuitatis cauſa, aut obſeruantiæ aut myſterij, præceptum aut receptum fuit, vt ne diſſolueretur compendium, ſed eius loco legeretur Adonai. Ita nuſquam prolato nomine, inualeſcens proceſſu temporis deſuetudo veræ tandē pronunciationis obliuionē & ignorantiā induxit. Atq; eò deducta res eſt, vt Hebræi ipſi fateri non erubuerint, ignorare ſe, a quo fonte deriuetur hoc nomen; & ſuſpicari eſſe alicuius peregrinæ linguæ, vt ſupra notauimus.

Cur dictum ſit nomen ineffabile.

Aliorum opiniones.

Auctoris ſententia.

COMMENTARIVS.

ET *à ſeptē ſpiritibus qui in conſpectu throni eius ſunt.*] Locus difficilis, ex quo tamē, ſi bene intelligatur, maxima lux Apoc. expoſitioni accedet. Difficultas verò in eo ſita eſt, quemadmodū ſ. ſpirituum nomen, & verbū illud *ſeptem* in præſenti accipienda ſint. Circa primū tres videntur eſſe opiniones. Prima per ſeptē ſpiritus intelligit ſeptē Spiritus ſācti dona. Tenent Victorinus, Eucherius, & Anſelmus. Secunda de Angelis explicat. Ita Aretas, Lyra, Hugo, Dionyſius, Ribera, Viegas, & Serarius. Tertia ſpirituū nomen accipit pro Spiritu Dei, qui eſt in Deo. Ita Ambroſius. Primaſius Haymo, Beda, Ansbertus, Rupertus, Thomas. & Idacius Clarus in Bibliotheca Sāctorum, lib.3. contra Varimandum.

Variæ opiniones de ſeptem ſpirituum ſignificatione.

Ex his opinionib. prima fundatur in eo Iſaiæ 11.2. vbi ſeptē Domini ſiue Iehoua ſpiritus cōmemorantur; ſpiritus ſapiētiæ, & intellectus, ſpiritus cōſilij & fortitudinis, ſpiritus ſciētiæ, & pietatis, & ſpiritus timoris Domini. Hæc tamē opinio, niſi explicetur, & ad tertiā reuocetur; parū probabilis videtur. Quia abhorrēs eſt ab omni loquēdi cōſuetudine, precari gratiā & pacē à Deo, & ab ipſis Spiritus ſancti donis, & à Chriſto. Quæ n. eſt iſta coniūctio tā inepta, precari gratiā à largitore, & ab effectibus gratiæ; vel ab ipſa gratia, quam opto, & à Chriſto? Numquid dona ipſa ſunt aliud, quàm gratia & effectus illius? quid ergo ſibi vult hæc coniunctio & confuſa ordinis perturbatio? exiſtimo itaque huius opinionis auctores eſſe explicandos, non de ipſis donis; ſed de Spiritu ſancto, quatenus illorum ſpirituum auctor eſt. Atque hac ratione ſe videtur explicare Anſelmus. Ad locum autem Iſaiæ reſpondetur, familiare eſſe ſacræ Scripturæ,

Reiicitur ſeptem ſpirituū expoſitio de ſeptē Spiritus ſancti donis.

ipſam Spiritus ſancti participationẽ appellare Spiritum ſanctum. Ab hac tamen participatione non poteſt poſtulari gratia & pax. Adde huc, ipſum etiã Iſaiæ locum fortaſſe intelligi poſſe de ipſo Spiritu Dei, qui in Deo eſt, prout eſt auctor illorum donorum. Atque hoc modo locus ille Iſaiæ fauebit potiùs tertiæ expoſitioni.

Prima igitur explicatione ad tertiam reuocatâ; ſupereſt controuerſia inter ſecundam & tertiam opinionem. Secunda enim contendit, per nomen ſpirituum angelos hic eſſe intelligendos. Tertia verò pro Dei Spiritu, qui Deo ipſi intimus eſt, ſumendum putat.

Sed priuſquam ad diſputationem veniamus, notandum eſt; harum opinionum ſingulas in binas alias ſubdiuidi. Qui enim de angelis interpretãtur, alij per ſeptem ſpiritus, intelligunt ſeptem angelorum principes, cæleſtis hierarchiæ magnates; alij ſeptenarium explicant de omnium angelorum vniuerſitate. Ex iis autem, qui ſpirituum nomen de Spiritu, qui in Deo eſt, exponunt; alij quidem ſtrictè accipiunt pro ipſa Spiritus ſancti perſona: alij non ita ſtrictè de Spiritu ſancto interpretantur; ſatis eſſe exiſtimantes, vt Spiritus Dei nomen ſignificet, quod Deo ipſi intimum eſt. Sed de iis differentiis infrà dicemus. Nunc de eo ſolùm diſceptamus; vtrùm ſpirituum nomen ad angelos, an ad Spiritum, qui in Deo eſt, referendum ſit.

Secunda ſententia de angelis explicans.

Quòd autem ad angelos referri oporteat, probatur primò; Quia in Deo ſeptenarius non habet locum: de ſeptenario verò angelorũ ſæpe meminit ſacra Scriptura. Et frequentiſſimè Apocalypſis. Secundò, eſſe in conſpectu throni, idẽ eſt quod ante Dominum adſtare; quod de Spiritu Dei, qui eſt in Deo, videtur dici non poſſe. Cùm tamen id Angelorum ſit proprium; vt conſtat ex illo Tobiæ 12.15. *Ego ſum Raphael Angelus, vnus ex ſeptem, qui adſtamus ante Dominum.* Tertiò, hi ſeptẽ ſpiritus dicũtur mitti à Deo in omnem terram Apocal. 5.6. Conſtat autẽ Angelos eſſe, qui à Deo mittuntur. Quartò, cap. 3. ſeptem ſpiritus coniunguntur cum ſeptem ſtellis; hac ratione; *Hæc dicit, qui habet ſeptem ſpiritus Dei, & ſeptem ſtellas.* vbi videtur loqui Chriſtus, quà homo eſt tanquam caput angelorum ſuperiorum & inferiorum; i. cæleſtium ſpirituum & Epiſcoporum: nam Epiſcopi etiam appellantur angeli in Apocalypſi, & eis ſtellarum ſymbolum tribuitur.

Refellitur & eius argumentis ſit ſatis.

Nihilominus certum mihi eſt, alteram expoſitionem ſequi; ſed antequam ad eam explicandam & confirmandam venio; ab argumentis propoſitis me expediam. Ad primum reſpondeo, in Deo non eſſe propriè ſeptenarium; ſed noſtro modo intelligendi aptè reuocari ad aliquem numerum virtutes & attributa Dei. Si quis enim dixerit, præcipua Dei attributa eſſe tria; nempe Potentiam, Sapientiam ac Bonitatem; à nemine reprehendi poterit de ternarij mentione. Quare, ſi Scriptura & ratio perſuadeant ſeptem eſſe attributa, in quibus Diuinæ prouidentiæ perfectio conſiſtat; non erit cur ſpirituum, ſiue virtutum ſeptenarius à vera & recepta doctrina exiſtimetur abhorrere. Accedit, quòd multi grauiſſimi interpretes ſatis eſſe putant donorum Spiritus ſancti diſtinctionem; vt ipſe Spiritus ſanctus ſeptemplex dicatur; ſicut ab effectis Spiritus Dei dicitur multiplex, Sapientię 7.22. *Sanctus, vnicus, multiplex.* Et Eccleſia de ipſo canit; *Tu ſeptiformis munere.* Ad angelorum verò ſeptenarium reſpondetur, frequenter quidem in ſacra Scriptura fieri de ſeptem Angelis mentionem, eos tamen eſſe ſeptem illos ſpiritus, à quibus hîc gratia & pax poſtulatur: hoc A non ſolùm non probatur efficaciter, ſed validiſſimè potius redarguitur, vt mox videbimus.

Frequens ſeptem angelorum mentio in ſacris quid ſignificet.

Ad ſecundum reſpondetur, verè dici Angelos, qui Deo miniſtrant, eſſe in conſpectu Dei: non tamen verum eſt ea omnia, quæ in conſpectu Dei eſſe dicuntur, Deo ipſi miniſtrare. Nam Pſal. 95.7. dicitur, *Confeſſio & pulchritudo in cõſpectu eius.* Quod idem eſt, ac in Deo effulgere, quidquid laudabile & pulchrum eſt. At nemo dixerit, pulchritudinem & perfectionem; quæ in Deo eniteſcit, ipſi miniſtrare Deo. Pręterea, Ioannes loquitur de ſpiritibus Dei appoſitè ad Apocalypſeos viſionem, in qua B vidit ſeptem ſpiritus figuratos in ſeptem lãpadibus, quæ erant in conſpectu throni, c. 4.5. Fingamus ergo iuſtitiam ac miſericordiam, quaſi ſorores duas vtrumque Dei latus circumſtantes à Ioanne fuiſſe viſas (quemadmodum aptè pingi poſſunt:) nonne rectè poſſet dicere Ioannes, ſe gratiã ſedẽtis in throno, & vtriuſque ſororis ad eius latera adſtantis valde optare? Quid ergo mirum, cùm ſeptem Dei ſpiritus figuratos viderit in ſeptem lampadibus, quæ erant in conſpectu throni; ſi dicat ab iis ſpiritibus, quos vidit in conſpectu throni, ſe gratiam ac pacẽ expoſcere? Præterea, cùm Ioannes in illa capitis C quarti viſione ante Dei thronum ſeptem lãpades, viginti quatuor Seniores, mare vitreum, iridem, atque alia multa conſpexerit; ſapienter quidem ex his omnibus ſelegit ſedentem in throno, ſeptem lampadas, atque Agnum, à quibus poſtularet gratiam ac pacem. Quaſi dicat, ex omnibus quæ vidit, tantùm in Principe, in lampadibus, & in Agno diuinitatem ſe recognoſcere. Porrò, de ſeptem virtutibus, in quibus Diuinæ prouidẽtiæ perfectio conſiſtit, agitur in Apoc. tãquã de ſupremo prouidẽtiæ Dei Senatu atq; concilio. Licèt autẽ Deus ſuũ conſiliũ in ſemetipſo cõtineat; ceterùm de ſũmo ipſius D concilio agit Scriptura per alluſionem ad concilium Aſſueri ſupremum; de quo Eſther 1.13. *Sapientes ex more regio ſemper ei aderant; & illorum faciebat cuncta conſilio. Erant autẽ ſeptẽ Duces Perſarum atq; Medorũ, qui videbant faciẽ regis, & poſt eũ* (ſiue cũ eo) *reſidere ſoliti erãt.* Et fortaſſe Danielis 7.n.9. (vbi dicitur, *throni poſiti ſunt,*) & n. 10. (*iudiciũ ſedit*) & n. 16. *iudiciũ ſedebit*) ſermo eſt de ſeptẽ ſpiritib. diuinis per alluſionem ad ſeptem regis Perſarum conſiliarios.

Septenarius angelorum numerus in Scriptura quò reſpiciat.

Ad tertiũ reſpondetur. In ſacra etiã Scriptura dicitur Deus mittere Spiritũ ſanctũ, & ſuam etiã E ſapientiam, miſericordiam, & veritatẽ, *Mitte illam de ſede magnitudinis tuæ,* Sap. 9.10. *Miſit Deus miſericordiam ſuam, & veritatem ſuam,* Pſ. 46.4. Eodem igitur modo verè dicetur Deus mittere ſuam virtutẽ, beneficentiam, iuſtitiam, &c. Præter hæc, ſuo loco videbimus, an ſeptem illi ſpiritus, qui in omnẽ terrã mitti dicuntur, iidem ſint cum iis, à quibus gratia & pax poſtulatur; & qua ratione mitti dicantur.

Ad quartum reſpondetur, longè aliam eſſe legitimam illius loci expoſitionẽ; vt ibidem conſtabit.

Septem Dei ſpiritus quinam ſint.

Dilutis igitur oppoſitæ ſententiæ argumentis; ſtatuendum eſt, ſpirituum nomine in præſenti F nulla ratione angelos denotari, ſed aliquid diuinum & æquale Deo. Et inprimis hæc eſt plurium, & grauiſſimorum interpretum ſententia, quos ſuprà enumerauimus. Deinde argumentis egregiè confirmatur. Primò, quia bona Theologia non fert vt gratia & pax euangelica ab Angelis poſtuletur. Secundò, quia licèt poſſet ab Angelis expoſci gratia & pax, adhibendo eos, vt deprecatores; valdè tamen inurbanum eſſet, & ab omni comitate abhorrens, hoc ordine poſtulare; à Deo; ab angelis, & à Chriſto. Nec eſt vlla ſufficiens tam craſſæ ruſticitatis excuſatio. Tertiò, quia ſi in gratiæ & pacis petitione nominandi fuerunt præcipui deprecatores & aduocati; non leuis inconſiderantiæ fuit, omiſiſſe Virginem matrem & fortaſſe etiam alios Sanctos, qui non minùs valent apud Deum gratia, quàm angelorum principes. Quartò, ſi propterea per ſeptem ſpiritus intelliguntur angeli, quia frequens mentio eſt in Apocalypſi de ſeptem angelis, illius ſententiæ auctores minimè cōſequuntur, quod intendunt; vt ſcilicet Apocalypſeos initium, veluti propylæum, ſeu veſtibulum ædificij ipſi penetrali reſpondeat. Etenim in Apocalypſi plures ſunt Angelorum ſeptenarij; ac meo quidem iudicio euidens eſt, ſeptem angelos tubarum, ab angelis phialarum eſſe diuerſos. Quamobrem ſi in his verbis, *& à ſeptem ſpiritibus, &c.* haberetur ad eos angelos reſpectus, de quibus poſteà in ipſo decurſu agitur: neutiquā eſſe dicendū, à ſeptē ſpiritibus; ſed potiùs à quatuordecim. Quandoquidem duo poſteà occurrunt diuerſi ſeptenarij: nec maior eſt ratio, cur ab angelis tubarū, quàm à phialarū angelis gratia & pax petantur; ſiue ab aliis quibuslibet, quorum meminit Apocalypſis; quos millia millium, atq; adeò innumerabiles eſſe dicit.

Ioannes in Apocalypſi ſpiritus ab Angelis diſtinguit.

Quintò; licet nonnunquam angelis nomen ſpirituum tribuatur; ceterùm in Apocalypſi, ſpiritus ab angelis manifeſtè diſtinguit Ioannes. Septē enim ſpiritus figuratos ſe vidiſſe aſſerit in ſeptem lampadibus; angelos verò ſub humana ſpecie conſpexit. Quod ſi vellet gratiam ac pacem ab angelis expoſcere; nequaquā hîc eis nomen immutaret, quod poſteà pluſquam ſeptuagies attribuit. Quin & in eâdem capitis quarti & quinti viſione, ſeptem ſpiritus per ſeptem lampades indicati, ante Dei thronum viſi ſunt; angelorum autem multitudo in ipſius throni circuitu.

Angelos licèt Scriptura ſpiritus appellet, non tamen ſolet appellare Spiritus Dei.

Sextò; ſeptem ſpiritus, de quibus hîc agitur, nominat Ioannes Spiritus Dei cap. 5. 6. angelos autem licèt Scriptura *adminiſtratorios ſpiritus* appellet, ad Heb. 1. 14. nunquam tamen ſpiritus Dei appellat; niſi fortaſſe Danielis 3. 65. vbi legimus, *Benedicite omnes Spiritus Dei Domino.* Quod de angelis nonnulli accipiunt; ſed fortaſſe literalis ſenſus eſt de vento vehementi; iuxta hebraicam phraſim, quæ per genitiuum *Dei* ſolet magnitudinem ſignificare; vt cum ait, *Cedros Dei, montes Dei*, &c. præterquàm quòd genitiuus ille *Dei*, in eo Danielis loco non legitur in ſeptē MS. vt notant Louanienſes; neq; reperitur in græcis codicibus. Itaque ſacræ Scripturæ phraſis nō eſt, angelos ſpiritus Dei nuncupare. Imò verò expreſſè Scriptura docet, quod Spiritus Dei nomine appellatur, eſſe intimum Deo. 1. Corinth. 2. 11. *Quis hominum ſcit, quæ ſunt hominis, niſi ſpiritus hominis, qui in ipſo eſt? ita & quæ ſunt Dei, nemo cognoſcit, niſi Spiritus Dei.* Quē locū infrà latiùs explicabimus.

In ſeptem ſpirituum mentione Ioannes Apocalypſeos argumentum reſpexit.

Septimò; in his verbis, *& à ſeptem ſpiritibus, qui ſunt in conſpectu throni,* neceſſariò dicendum eſt, Ioānem ad libri huius argumentum reſpexiſſe, vt diximus ſuprà. Alioquin non commutaret Ioannes formulam ſalutationis Apoſtolicæ, quæ erat hæc, *Gratia vobis & pax à Deo Patre, & à Ieſu Chriſto*; neq; noua ratione vſus inter nomen Dei, & nomen Ieſu Chriſti, mentionem ſeptem ſpirituum interponeret. Neceſſe ergo eſt, vt hi ſeptem ſpiritus, quorum hîc meminit, ſint maxima argumēti Apocalypſeos pars. Quis igitur in Apocalypſi non videat, ipſius ſcopum non eſſe de Angelis cæleſtis hierarchiæ diſputare; ſed de Chriſtianæ Eccleſiæ celſitate atque victoriis? Non igitur cohæret, vt in his verbis, in quibus Apocalypſeos argumētū Ioannes cōplecti volebat, de angelorū agat dignitate; ſed de Diuinæ prouidentiæ perfectione, quā in Eccleſię bellis ac A felicib. euētis Deus ipſe mirū in modū manifeſtat.

Octauò; ſi per ſeptem ſpiritus eſſent intelligendi angeli, aut ſequenda erat opinio Lyræ, Hugonis, & Dionyſij qui de vniuerſitate angelorum exponunt; aut opinio Aretæ, Riberæ, Viegæ, atque Serarij (in Tobiam cap. 12.) qui de ſeptem principibus intelligunt, quos aiunt eſſe magnates curiæ cęleſtis. Sed neutra harum expoſitionum eſt amplectenda; nulla igitur ratione Ioannes in præſenti angelos deſignat. Huius argumentationis maior propoſitio eſt nota. Nec enim alius videtur eſſe modus exponendi de angelis. Minor verò probatur: B quia Lyrani expoſitio manifeſtè ab ipſo Ioanne refellitur: narrat enim c. 4. & 5. ſe vidiſſe antè thronū Dei ſeptem ſpiritus per ſeptem illas lampadas figuratos: angelorum verò multitudinem in circuitu throni, animalia ſcilicet ac ſeniores circundantem. Quare, cùm ſeptem ſpiritus appellat, perſpicuè eos diſtinguit ab angelorum vniuerſitate ac multitudine. Et hæc de Lyrani opinione. Opinio autem Aretæ quamuis adeò certa videatur alicui, vt ſcripſerit, impiū eſſe, qui neget in ſacris literis aſſeri proprium quendam ſeptenarium magnatum aulæ cæleſtis; longè tamen aliter de illo ſeptenario iudi- C candum eſt: vt ſeorſim oſtendam not. 4. vbi de loco Tobiæ 12. *Ego ſum Raphael vnus ex ſeptem, qui adſtamus ante Dominum.* Si ergo explicatio illa de ſeptenario principum non ſolida eſt: neque illa altera de vniuerſitate angelorum: vtrâque opinione excluſa, nullus relinquitur locus, vt ſeptem ſpiritus de angelis exponi valeant.

Septem ſpirituum expoſitio de peculiari aliquo angelorum ſeptenario nequaquam ſolida.

Denique, ſi apta explicatio inueniatur, quæ oſtendat hæc verba (iuxta ſacræ Scripturæ phraſim) de Dei ſpiritu, qui in ipſo eſt, poſſe conuenienter accipi: atque hunc ſenſum complecti bo- D nam Apocalypſeos argumenti partem; ſi eiuſmodi (inquā) explicatio reperiatur, illa haud dubiè erit, quam obuiis vlnis accipere & amplecti debeamus.

Opinio exponentium ſeptem ſpiritus de ipſa Spiritus ſancti perſona valdè refutatur.

Sed meo iudicio, huic intentioni non faciunt ſatis, qui exiſtimant, ſermonem hîc eſſe de ipſamet Spiritus ſancti perſona, propter ſeptiformem gratiam, i. ſeptem ipſius dona. Contra hanc enim expoſitionem occurrunt protinus aliqua argumenta, quibus non ita facilem & expeditam inuenio reſponſionem. Primò enim dura nimis loquutio eſt, ipſiſſimam Spiritus ſancti perſonam propterea ſeptem ſpiritus abſolutè nominare, quia ſeptem E fidelibus dona tribuit. Cuinam, obſecro, hoc non valde violentum videatur? Nónne inaudita eſſet omnino loquutio, atque adeò meritò explodenda; ſi Patrem propter multa in nos collata beneficia, multos patres appellaremus? Nonne duriſſimum planè & minimè admittendum, ſi Chriſtum ſeptem eſſe Chriſtos diceremus, propter ſeptem, quæ in Eccleſia inſtituit Sacramenta? Cur non igitur ęquè dura erit loquutio, Spiritus ſancti perſonam propter ſeptem dona, ſeptem ſpiritus compellare? Pręſertim cùm nullum ſimilis loquutionis exemplum in tota ſacra Scriptura reperiamus?

F Secūdò, ſi per ſeptē ſpiritus intelligēda eſſet Spiritus ſancti perſona, in tribus perſonis Trinitatis, Patre, Filio ac Spiritu ſancto deſignandis, ordo ab Scriptura & bona Theologia ſeruatus peruerteretur. Quis. n. ordo eſt dicere, Patrē, Spiritū ſanctū, & Filiū? atqui textus ait, *Gratia vobis & pax ab eo, qui eſt, & qui erat, &c. & à ſeptē ſpiritibus, & à Ieſu Chriſto.*

Tertiò; ſeptem ſpirituū Dei mentio in hac dedicatoria epiſtola argumentum certè Apocalypſeos reſpexit (vt iam diximus.) Atqui de Spiritus ſancti perſona, déque ſeptem ipſius donis, contextus poſteà non agit ex profeſſo. Declaratio verò, quæ in quæ in hac ſalutatione ad libri argumentum non attendit, non omnino ſatisfacit.

His argumentis cogimur, vt ſeriò diſquiramus, an aliquæ in Deo virtutes, ſiue attributa ſint, quæ iuxta ſacræ Scripturæ loquutionem, Spiritus Dei poſſint ac debeant nominari? Etenim, ſi inueniremus Diuinæ prouidentiæ perfectionem in ſeptem virtutibus omnino conſiſtere, quibus ſeptem ſpirituum nomina ad amuſſim quadrarent, ac de iis fusè in Apocalypſi agi; inficiabitur nemo, hos eſſe ſeptē Dei ſpiritus, à quibus Ioannes gratiam ac pacem orat. Nam ſi in his virtutibus (ſeu attributis) Prouidentiæ perfectio ſita eſt, qua Deus Eccleſiam moderatur, cùm dictum iam fuerit, *Gratia vobis & pax à Iehoua*; nihil aptius, quàm nomini diuino mentionem ſeptem illarum virtutum adiungere. Nomen enim Iehoua (vt latè explicauimus) nobis proponit ob oculos, Eccleſiæ Chriſtianæ opus à Deo inſtitutum, ab illo prouehi, & ab eodem ad ſummam perfectionem eſſe perducendum. Qua verò ratione hoc Deus efficiat, & perfecturus ſit; id Ioannes ſapienter indicat, facta ſeptem ſpirituum mentione. Per hæc enim attributa ſe Deus oſtendit fortiſſimum, beneficentiſſimum, æquiſſimum, ac ſapientiſſimum in Euangelico ſpiritu, quem Chriſtianæ genti largitur; necnon patientiſſimum, minaciſſimum, & ſeueriſſimum erga Chriſtianæ Eccleſiæ hoſtes.

In Apocalypſi longam de ſeptē ſpiritibus inſtitui tractationem.

In his verò virtutibus vniuerſam prouidentiæ perfectionem conſiſtere, ſeorſum notatione 5. oſtēdam. Sed quædam hîc præterire non debeo. Primū de his ſeptem virtutibus agi per ordinem in ſeptem ſigillis, à cap. 5. vſque ad 11. quæ nobilis valdè eſt Apocalypſeos pars. Atque adeò decorum mirificè ſeruatur, dum in epiſtola dedicatoria, pars adeò digna, atque notanda ex imis Apocalypſeos viſceribus ſingillatim tangitur.

Secundò aduerto, me non eſſe primum, qui ſeptem ſigillorum myſterium cum myſterio ſeptem ſpirituum idem eſſe affirmem. Sic enim diſertè docent nonnulli auctores ex iis, qui ſeptem ſpiritus ſumunt pro Spiritu, qui in ipſo Deo eſt, & ſingillatim Rupertus.

Spiritū ſumi interdū pro ea virtute, qua in alicuius gubernatione eminet

Tertiò noto, phraſim eſſe valdè vſitatam, ſpiritum poni pro ea virtute, qua præſertim gubernator aliquis ſuos ſubditos regit, ac moderatur. Sic dicimus, hunc lenitatis ſpiritu; illum ſeueritatis gubernare. Conſonat illud Pauli ad Galat. 6. num. 1. *In ſpiritu lenitatis*. Vide illud Eſther 13. 2. *Volui clementia & lenitate gubernare ſubiectos*. Si ergo ſpiritus aptè, gubernatoris virtutem ſignificat; tot erunt perfectiſſimæ gubernationis ſpiritus, quot virtutes neceſſe eſt in gubernatione perfectiſſima eluceant. Eiuſmodi verò perfectionem in ſeptem virtutibus ſitam eſſe, nos docet Apocalypſis, & explicabimus notat. 5. & c. 6.

Illuſtris Pauli locus ad ſeptem ſpirituū doctrinā intelligēdā.

Quartò, ſpiritus nomine præcipuè appellari ſolet, quod occultum atque intimū eſt in ipſa gubernandi ratione: vt Paulus clarè ſignificat 1. Cor. 2. Quod caput illuſtriſſimum eſt, & ad Apocalypſeos mentem de ſeptem ſpiritibus intelligendam, egregium. *Sapientiam*, ait, *loquimur inter perfectos; ſapientiam verò non huius ſæculi, neque principum huius ſæculi, qui deſtruuntur: ſed loquimur Dei ſapientiam in myſterio, quæ abſcondita eſt; quam prædeſtinauit Deus ante ſæcula in gloriam noſtram. Quam nemo Principum huius ſæculi cognouit; ſi enim cognouiſſent, nunquam Dominum gloriæ crucifixiſſent. Sed ſicut ſcriptum eſt, Quod oculus non vidit, nec auris audiuit, neque in cor hominis aſcendit, quæ præparauit Deus iis, qui diligunt illum. Nobis autem reuelauit Deus per ſpiritum ſuum. Spiritus enim omnia ſcrutatur, etiam profunda Dei. Quis enim* A *hominum ſcit quæ ſunt hominis, niſi ſpiritus hominis, qui in ipſo eſt, ita & quæ ſunt Dei, nemo cognouit, niſi ſpiritus Dei. Nos autem non ſpiritum huius mundi accepimus, ſed Spiritum qui ex Deo eſt, vt ſciamus quæ à Deo donata ſunt nobis. Quæ & loquimur non in doctis humanæ ſapientiæ verbis, ſed in doctrina ſpiritus, ſpiritualibus ſpiritualia comparantes. Animalis autem homo non percipit ea, quæ ſunt Spiritus Dei. Stultitia enim eſt illi, & non poteſt intelligere; quia ſpiritualiter examinatur.* Hactenus Paulus: qui proculdubiò agit de nobiliſſima quadā doctrinæ Euangelicæ parte, quæ docet, ne in exter- B na illa facie Chriſti atque ſuorum, humilitatis, debilitatis, & inopiæ offendamus; neque in oppugnatione, quam à mundo contemnente, & perſequente patiuntur: ſed potiùs agnoſcamus in viua in Chriſtū humilem atque inopem fide, in mundanæ pacis & opum ac diuitiarum, vitæque ipſius contemptione, in his (inquam) veram illam felicitatem, quam mundo fuerat verus Redemptor allaturus; in his ſapientiam, in his libertatem ac dominatum, in his pacis abundantiam, in his diuitias, in his denique veram vitam, atque animi voluptatem eſſe ſita. Atque hoc C ait Paulus ignotum fuiſſe omnibus huius ſæculi principibus; alioqui enim non Chriſtum crucifixiſſent. Vbi principum nomine dæmones intelligendi videntur. Verùm quod dæmones latuit, quid mirū carnales homines latuiſſe? Et ſanè felicitas, qua Deus in hac vita familiares ſuos beare ſtatuerat, longè ſublimior erat, quàm vt externis ſenſibus, aut etiam humano captu percipi poſſet; quinimò dæmonum etiam cognitionem prætereuolabat. Neque ſatis erat, eam ex ſe eſſe magnam & admirandam, vt facilè in hominum, aut ſaltem dæmonum cognitio- D nem veniret. Imò verò, quò illa erat maior & mirabilior; eò erat magis abſcondita; & neque eam capere homines ſenſibus ad terrena atque infima depreſſis, nec diuini conſilij ſublimitatem dæmones poterant attingere, *Quia neque oculus vidit, neque auris audiuit, neque in cor hominis aſcendit, &c.* Verba ſūt Iſaiæ c. 64. 4. quæ Paulus in ſenſu literali affert, eâdem enim de re agit Iſaias; nempe de felicitate, quā Meſſias in hac vita ſuis amicis erat largiturus. Atque hanc ingentem felicitatem affirmat Paulus à Spiritu Dei ſolùm poſſe reuelari: erat enim arcanū in diuino pectore penitus abſtruſum; nec vlli præterea, quàm ipſius Dei Spiritui notum; atque ideò E illi ſolùm reſeratur, qui Dei Spiritum participat. Hæc expoſitio eo vel maximè confirmatur, quod mox additur; Spiritum nempe, quem Deus viris Apoſtolicis tribuit, non eſſe mundanum, ſed diuinum, *vt ſciamus quæ à Deo donata ſunt nobis*. Non ait, *quæ donabuntur*, ſed *quæ donata iam ſunt*. Atque ita non dubium eſt, quin de ingenti felicitate agat, qua in hac mortali vita ſpirituales viri perfruuntur; eo vel maximè tempore, quo eos mundus inſectatur, & cùm inopes, viles & abiecti, atque ipſa totius mundi fæx omnium oculis videntur. Cōgruit optimè, quod ſtatim ſubdit Apoſtolus; *Animalis homo* F *non percipit ea, quæ ſunt Spiritus Dei*. Quòd verò ait, *Spiritualibus ſpiritualia comparantes*, ſignificat ſe ſpiritualibus viris interpretari doctrinam ſpiritualem, quæ eſt res valdè abſcondita, & veluti quædam Apocalypſis. Itaque *comparare*, hoc loco eſt *interpretari*. Sic Theophylactus, qui Græcè nouerat meliùs, quàm Eraſmus: & pro verbo Græco *συγκρίνειν*, ſæpe vertit vulgatus *interpretari*: vbi manifeſtè eſt ſermo de ænigmatum, vel etiam difficilium ſomniorum interpretatione. Vide Geneſ. 40. & 41. & Daniel. 5. Quibus locis hæc phraſis ſæpiùs vſurpatur. Si quis verò malit, vt datiuus ille *Spiritualibus*, non ad homines, ſed ad res referatur; ſenſus erit,

Eraſmus taxatur.

Apoſtolum ad ſpiritualem doctrinam explicandam, ſpirituali etiam ac myſtico ſacræ Scripturæ ſenſu vti. Et hactenus de loco Pauli; qui meo iudicio, eſt quaſi vita & anima illius tractatus, qui de libri ſigillis c. 6. Apocalypſeos inſtituitur, in quibus Deus ſuos ſeptem ſpiritus retegit, qui carneis oculis tantopere erant obtecti: atque ab his ſeptem ſpiritibus petit Ioannes gratiam & pacem Euangelicam. Eſt autem magna animaduerſione dignum, quemadmodum in Deo ſeptem horum ſpirituum perfectio cum eorum cognitione coniuncta eſt, ſic etiam ſuo modo illi veram Dei ſpirituum cognitionem conferri; qui diuini illius Spiritus ſit particeps, id eſt, fortitudinis, beneficentiæ, æquitatis, ac ſapientiæ Apoſtolicæ. Sed de his latiùs, c. 6.

Qui demum ſint ſeptem Spiritus Dei.

Supereſt, vt obiectioni cuidam reſpondeamus, priuſquam progrediamur vlteriùs. Illa autem eſt huiuſmodi: In noſtra expoſitione ſeptem Dei ſpiritus ſunt, Virtus, Beneficentia, Iuſtitia, Sapientia, Patientia, Comminatio, Seueritas; & ab his ſeptem poſtulat Ioannes gratiam & pacem. Hoc verò difficultate non caret. Nam ſi ſtrictè loquamur, non videtur ad ſeptem hos omnes ſpiritus ſpectare, quòd gratiam & pacem conferant. Nam ſpiritus ſeueræ vltionis non gratiam & pacem, ſed vltionẽ & vindictam effundit: & ſpiritus ſeriæ comminationis terrores inicit ac minas: ſpiritus autem patientiæ non tam largitur gratiam, quàm cohibet vindictam. Imò verò largiri gratiam & pacem videtur propriè ad ſolam beneficentiam pertinere. Quomodo ergo poſtulatur gratia & pax à ſeptem ſpiritibus, ſi nomine ſeptem ſpirituum intelliguntur ſpiritus ſapientiæ, ſpiritus patientiæ, ſpiritus terroris ac vindictæ?

Reſpondetur gratiam & pacem tribuere, eſſe quidem proprium beneficentiæ munus, ſed non ſolius: quia beneficentia ad ſuum benemerendi de hominibus officium aliorum ſpirituũ exigit comitatum, & diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum; atque ad eorum gratiam & pacem prodeſt, quòd Deus patiẽter peccatores expectet, quòd eos terreat, quòd ſeueram de eis vindictam ſumat. Et verò de patientia Dei expreſſit Paulus. ad Rom. 9.22. dum ait, *Deum ſuſtinuiſſe in multa patientia vaſa iræ apta in interitum, vt oſtenderet diuitias gloriæ ſuæ in vaſa miſericordiæ, quæ præparauit in gloriam.* Ecce longanima expectatio Dei electorum ſuorum gratiam & pacem mirabiliter auget. Imò verò non ſineret creſcere paleam, niſi id tritici incremento prodeſſet. Similiter dico, terrores de cælo prodeſſe electis ad gratiam & pacem; necnon etiam vindictam, quam Deus de peccatoribus ſumit: non ſolùm quòd earum rerum animaduerſio & conſideratio ſpirituali iuſtorum incremento ſit vtiliſſima; ſed etiam quòd Deo omnia ſuauiter diſponente, cuncta ad electorum ſalutem referuntur: & vnius lapſus in alterius felicitatem cedit, atque huius obduratio, qui minis atque terroribus indureſcit, initium eſt beneficiorum, quæ in alium conferuntur. Vnde ad Rom. 11. 15. *Amiſſio eorum, reconciliatio eſt mundi.* Et nota, hanc explicationem cum argumento Apocalypſeos valdè cohærere. Etenim vna ex præcipuis rebus, quæ in ea aguntur, eſt, Patientiam, Comminationem, atque Seueritatem, quas Deus in Iudæos rebelles exercuit, in Gentilium felicitatem redundaſſe. Præterea, expectatione, comminatione atque ſupplicio, quibus Deus vſus fuit aduerſus Gentes ac Romanum Imperium, iiſdem fuit ad Catholicæ Eccleſiæ proſperitatem vſus: atque in ſuorum electorum gratiam, & pro illorum pacis pulchritudine augenda, Deus cum ſuis hoſtibus A bella geſſit, vt in multis ſacræ Scripturæ locis videre eſt. In quibus Deus pro ſuorum ſalute aduerſus hoſtes deſcribitur apprehendere arma & ſcutum. Præter hæc gratia atque pax Eccleſiarum ex eo etiã non parum pendet, quòd Deus eaſdem Eccleſias expectet, comminationibus terreat, ac puniat etiã interdum. In multis enim offendimus omnes, & indigemus Dei patientia, comminatione ac ſeueritate.

NOTATIO IV.

B *An Tobiæ 12. num. 15. ſermo ſit de proprio ſeptenario quorundam Angelorum, per quos Deus mundum gubernat.*

REFELLIMVS in Commentario expoſitionem illam, quæ verba Ioannis, *à ſeptem ſpiritibus*, ad ſeptem Angelorum principes referebat. Id quod tum aliis rationibus, tum hac refutauimus, quòd res eſſet incerta, nec ſolido aliquo fundamento poſſet ſtabiliri. Nunc quoniam locus ille Tobiæ 12. *Ego ſum Raphael vnus ex ſeptem, qui adſtamus ante Dominum*, nobis obiicitur ab iis, qui contendunt ſeptenarium illum non poſſe negari: ideò viſum eſt, eã quæſtionem ſingillatim diſputare, ſcilicet, An negari poſſit ille ſeptenarius, & quomodo intelligendus ſit Tobiæ locus?

Peculiarem Angelorũ ſeptenariũ qui negent.

C Prima opinio negat ſeptenarium illum proprium præcipuorum Dei miniſtrorum, ac proinde contendit, locum illum figuratè eſſe accipiendum. Hanc opinionem manifeſtè ſequuntur ii interpretes, qui ſacræ Scripturæ locos, in quibus de ſeptem angelis, vel ſeptem ſpiritibus ſermo eſt, recuſant exponere de proprio angelorum ſeptenario. In his ſunt Lyra, Carthuſianus, & Hugo. Qui eos locos de angelis quidem exponunt; ſed aiunt, per ſeptenarium deſignari vniuerſitatem & maximam eorum multitudinem. Deinde de præfinito angelorum ſeptenario manifeſtè recuſant exponere, quia per ſeptẽ ſpiritus aiunt ſignificari ipſum Spiritum ſanctum propter ſeptem gratiarum dona. Quamuis enim videatur violenta expoſitio, in eam tamen abeunt, fugientes ab angelorum ſeptenario. Ii ſunt Primaſius, D Ambroſius, Anſbertus, Anſelmus, Beda, Rupertus, Haymo, Thomas, necnon Idacius Clarus, vt vidimus in Commentario. Præterea ſimiliter reſpuunt proprium angelorum ſeptenarium, qui ſeptem ſpiritus exponunt de ipſis Spiritus ſancti donis: vt Victorinus Martyr, & plures alii Eccleſiaſtici & Hebræi apud Hieronymum Zachariæ 4. Idem etiam tacitè videtur negare Hieronymus Iſaiæ 3. laudat enim Hebræos, qui ſentiant alio atque alio tempore modò hos, modò illos angelos Deo miniſtrare. Eidẽ opinioni valdè fauent ferè omnes Doctores ſcholaſtici, dum de angelis ex profeſſo tractantes, omnino prætereũt eum ſeptenarium. Atque illi præſertim, qui ea expreſsè dicunt, quæ cum eo ſeptenario nulla ratione poſſunt congruere: vt D. Thomas, qui ait, Michaëlem eſſe ex ordine principum, Gabrielem ex Archangelorũ ordine, Raphaelem verò ex infimo ordine Angelorum. Atqui ſi Michael, Gabriel, & Raphael ſunt tres ex illo ſeptenario principum E [vt omnes aſſertores ſeptenarii præſtituunt] opus erat ſeptem omnes eſſe ex eodem ordine, ſcilicet ex ſupremo. Si verò ex diuerſis eſſent ordinibus; non quidem eſſent ſeptem, ſed nouem, cùm conſtet totidem eſſe angelorum choros. Huic etiam ſententiæ accedunt, qui Raphaelem aiunt fuiſſe Angelum cuſtodem Tobiæ, vel Saræ.

Rationes autem, quæ contra illum ſeptenarium militant, huiuſmodi ſunt. Prima; quia proprius ille præcipuorum angelorum ſeptenarius non eſt aſſerẽdus, niſi à ſacra Scriptura doceatur: neque facilè credi debet id in Scriptura aſſeri, quod plerique interpretes catholici aliter exponunt. Secũda; quia iſte ſeptenarius paucos habet ex Patribus patronos. Nam præter Clementem Alexandrinum & Aretam, a nullo alio antiquorum videtur aſſeri. Quãuis enim Aretas pro ſe citet Irenæum, eius tamen locus non F inuenitur. Et forſaſſe exponi poſſet eodem modo, quo a pleriſque exponitur locus Tobiæ. Tertia; loci ſacræ Scripturæ qui pro angelorum ſeptenario facere videntur, multò aptiùs aliter explicantur, vt videbimus infra. Quarta deniq; multò magis Diuinam decet maieſtatem, vt millia millium aſſiſtant ei ex præcipuis etiã miniſtris, præſertim ſi eorum miniſterio conueniat vt mittantur eo modo, quo miſſus eſt Raphael: nam poſſent ſimul occurrere plurimæ ſimiles occaſiones, quibus ſimili miniſtro opus eſſet.

Id quod ex eo ſumpſimus confirmatur, quia Doctores illi, qui exiſtimant in ſacra Scriptura aſſeri proprium præcipuorum angelorum ſeptenarium, conſequenter dicunt, eos angelos mitti à Deo in terras, & nihilominùs eos eſſe curiæ cæleſtis magnates, à quibus meritò poſtuletur gratia & pax, ſecũdùm Deum. Atqui doctrina hæc pugnat cũ recepta Theologia. Doctores enim ſcholaſtici Dionyſii

Areop.

Areopagitæ veſtigiis inſiſtentes, aiunt Cherubinos & Seraphinos non mitti ad homines. Quare illi ſeptem, qui mittuntur, non poſſunt eſſe ceterorum omnium Angelorum anteſignani. Atque adeò à Seraphinis potiùs, quam ab illis poſtulanda erat gratia & pax, vtpote cõiunctioribus Deo.

Angelorũ ſeptenariũ qui aſtruant.

Secunda opinio eſt, in loco Tobiæ ſermonem eſſe de proprio ſeptenario Angelorum, & eos eſſe præcipuos diuinæ prouidentiæ miniſtros. Huius opinionis auctores ſunt Clemens Alexandrinus lib. 5. ſtromatum, Aretas Apoc. 5. vbi pro ſe adducit Irenæum; & ex iunioribus Ribera ac Viegas Apoc. 1. & Serarius Tobiæ 12.

Pro eadem opinione citari poſſunt ij, qui ſeptem planetis ſeptem Angelos præficiunt, (inter quos numerant Michaelem, Gabrielem, & Raphaelem) & ſingulis eorum certam periodum annorum tribuunt. Qua de re latè ſcripſerunt Trithemius lib. de Secundæis, Cornelius Agrippa lib. 3. de occulta philoſophia, Ioannes Baſilius Heroldus, Theodorus Gramineus Colonienſis; & Michael Aitſingerus Auſtriacus in ſuo Pentaplo, & aiunt eſſe veterum Hebræorum traditionem. Et citant Abrahamum quendam Abenezra. Quòd ſi abſtrahamus ab annorum periodis, & à nominibus Michaelis, Gabrielis, &c. huic eidem opinioni multi peripatetici ſubſcribunt, qui ſingulis cælis ſingulas præficiunt intelligentias; atque adeo ſeptem planetis ſeptem angelos præcipuos. Præterea extat libellus Neapoli editus anno 1594. de ſeptem principibus angelorũ Deo adſtantibus cum orationibus ſingulorum: & conſtat in Sicilia in diœceſi Panormitana eſſe antiquum templum ſeptem principibus angelorum dicatum.

[illegible]

Rationes verò ad prædictum angelorum ſeptenarium affirmandum hæ ſunt. Prima; quia ſæpiùs repetitus numerus ſeptenarius, in re præſertim hiſtorica, omnino videtur propriè accipiendus. Atqui legimus Angelos ſeptem Tobiæ 12. 15. & Apoc. 8. 2. vbi ſeptem Angelis in conſpectu Dei ſtantibus, dantur ſeptem tubæ, & c. 15. 7. Angelis ſeptẽ dantur ſeptem phialæ, & c. 17. 1. & c. 21. 9. Legimus etiã ſeptẽ ſpiritus Dei in cõſpectu throni, Apoc. 1. 4. & c. 3. 1. & c. 4. 5. & c. 5. 6. & Zachariæ 4. 10. Quòd verò in his locis per Spiritus intelligantur ſeptem angeli, videtur efficaciter probari, ex eo quòd iidem ſpiritus appellentur ſeptem Angeli in locis ſupra dictis, nempe c. 8. & c. 15. Apoc.

Ratione probatur eadem opinio.

Secunda ratio eſt; quia virtutes principales, ad quas ceteræ omnes reuocantur, ſunt ſeptem; nempe tres Theologales, Fides, Spes, Charitas; & quatuor Cardinales, Prudẽtia, Iuſtitia, Fortitudo, Temperantia. Ergo ex iis Angelis, qui diuinæ prouidentiæ in hominum ſalute procuranda miniſtrant, ſeptem debent eſſe principes; vt ſinguli ſingularum virtutum præcipuam curam gerant. Et confirmatur à ſimili: nam & Dæmon humani generis hoſtis præcipuos ſeptem Dæmones capitalibus vitiis præfeciſſe creditur; vt ex Antonio apud Athanaſium, & ex Sereno apud Caſſianũ probat Serarius Tobiæ 3. q. 6. Similis ratio afferri poteſt ex ſeptem donis Spiritus ſancti; vel ex ſeptem virtutibus, quæ ſeptem vitiis capitalibus opponuntur; vel ex præcipuis diuinæ prouidentiæ attributis, quibus Angeli præſertim ſeruiunt: nam & attributa ſunt ſeptem (vt videbimus notat. proxima. Et veroſimile eſt, quamlibet diuinã virtutem ſuum habere exercitum Angelorum; atque adeò vniuerſam militiam cæli in ſeptem exercitus diſtribui, & ſingulos ſingulis exercitibus duces.

Denique ſecunda hæc opinio adeò placet nonnullis, vt dicant eam non poſſe niſi impiè negari. Nihilominùs tamen prima opinio non ſolùm eſt tuta, ſed etiam multò cõmunior atque receptior. Et quidem, ſi auctores & rationes reſpicias, vtrinque ſatis munita. Addo etiam Serarium, cui oppoſita placebat, poſtea dubitare; ait enim forſan ſeptem Angelos coram Deo adſtantes non eſſe eoſdem ſemper; ſed alios atque alios. Ita ille quæſtione 7.

Expenditur Tobiæ locus de ſeptẽ Angelis.

Sed veniamus ad locum Tobiæ 12. & expendamus, quã vim habeat pro ſecunda opinione. Verba Raphaelis ſunt, *Ego ſum vnus ex ſeptem, qui adſtamus ante Dominum*, nõ ait ſe eſſe ex principibus Angelorum; ſed ex Angelis ſeptem, qui adſtant ante Dominum. Adſtare autem ante Dominũ commune eſt omnibus Angelis: iuxta id Danielis 7. 10 *Decies centena millia aſſiſtebant ei.* Et confirmatur ex omnibus, quæ adducit Serarius q. 9. vt explicet, quid ſit adſtare ante Dominum. Adde, quòd ex ipſa legatione apparet Raphaelem non eſſe ex ſummis principibus, vt ſapienter expendit D. Thom. 2. ſen. diſt. 10. Locus ergo nõ ſpectabat ad præcipuos quoſdã miniſtros; ſed ad omnes Angelos Deo aſſiſtẽtes & miniſtrantes. Angeli enim ſuperiores nulla ratione ſibi ſolis arrogabunt dignitatem & munus adſtandi Deo. Quare nõ eſt ad rẽ examinare, an principes Angelorũ ſint ſeptẽ; ſed potiùs explicare, quomodo omnes Angeli aptè appellentur ſeptẽ. Si enim huius appellationis conueniẽs ratio reddatur; haud dubiè is erit legitimus loci ſenſus.

Per ſeptenariũ quãdo & quomodo vniuerſitas ſignificatur.

Prima ergo explicatio eſt Lyrani, Hugonis & Carthuſiani, qui aiunt ſeptenario numero ſolere denotari vniuerſitatẽ. Verũ huic explicationi obiicitur; ineptè id fieri, niſi peculiari aliqua ratione vniuerſitas tota ad ſeptenarium reuocetur; vt oſtendimus in commentario huius capitis, verſu 4.

Cur angelorum ſeptenarius toties in Scriptura vſurpetur.

Sit igitur ſecunda explicatio, regis conſiliarios, & ſimiliter etiam regis miniſtros, in Scriptura appellari ſeptem, per alluſionem ad conſiliarios, & ad intimos miniſtros regum Perſarum. Vide 1. Eſdræ 7. num. 14. & Eſther 1. num. 13. ex quibus locis conſtat ſupremos regni Perſici conſiliarios fuiſſe ſeptem, *qui ex more regio, regi ſemper aderant, & illorum faciebat cuncta conſilio.* Et appellantur ſeptẽ duces Perſarũ atque Medorum, *qui videbant faciem regis*, & primi poſt eũ ſedere ſoliti erant. Ex capite etiam 1. Eſther num. 10. ſimiliter conſtat, intimos regis miniſtros, qui in conſpectu eius miniſtrabant, fuiſſe ſeptem, eoſque omnes eunuchos iuxta antiquam cõſuetudinem. Quibus poſitis nota ex Serario Tobiæ 12. quæſt. 8. non fieri in ſacra Scriptura mentionẽ ſeptẽ angelorum, niſi poſtquam Iſraelitæ viderunt in aula regũ Perſicorum ſeptem conſiliarios & totidem cubicularios. Cùm verò conſtet, regios cubicularios regni Perſici fuiſſe ſeptem; facilè intelligitur illos fuiſſe appellatos ſeptem viros: (Hiſpani eos appellaremus, *los ſietes.*) Cũ enim ad dignitatẽ aliquam certus aliquis virorũ numerus ſtatutus eſt; ſæpè vſu venit vt numerus ipſe pro dignitate ſumatur, huiuſmodi apud Latinos triumuiri, decemuiri, quindecimuiri. Et apud Hiſpanos, *los ſeiſes, los treces, los veintiquatros.* Et contingit etiam, vt augeatur poſtea numerus; & nihilominus primi numeri nomen apud ipſos remaneat: Senatores enim apud Hiſpanos appellantur 24. *los veintiquatros*, quamuis centenarium numerum conficiant: & pueri cantores in primariis templis ſex appellantur, *los ſeiſes.* Quia ſex primò deſignati ſunt. Et manet ſenarij nomen, quamuis creſcat poſtea numerus, adeò vt ſi quis apud Hiſpanos dicat, *los Cherubines ſon los ſeiſes de la capilla del Cielo*; quamuis verba ſonent in muſica cæleſti Cherubinos eſſe ſex vel ſenos, nemo tamẽ, qui phraſim intelligat, ſuſpicaturus ſit Cherubinorũ numerum ad ſenarium coarctari; ſed eorum ſolùm ſignificari officium, & in diuinis laudibus ſuauitatem. Si ergo quãuis Cherubini ſint millia millium, per alluſionẽ ad pueros cantores appellantur ſex, vel ſeni, quid mirum, Angelos omnes, qui adſtant ante Dominum, appellari ſeptem, ſi ad cubicularios regni Perſici alluditur? Porrò alluſionẽ apertè confitetur Serarius: quin & Ariſtot. lib. de mũdo ad Alexandrum poſt medium, tradit maieſtatem & prouidentiam regum Perſarum fuiſſe imaginem quandam Diuinæ maieſtatis & prouidentiæ: atq; idem affirmat Apuleius, quod ab Ariſtotele fuit mutuatus, quamuis eum non referat. De quo videri poteſt libellus de regio Perſarum principatu, ex aduerſariis Barnabæ Briſſonij folio 64. & 65. vbi affert verba Ariſtotelis & Apuleij.

Quo ex tempore angelorum ſeptenarius in Scriptura vſurpari cœptus.

Cur Apoc. 4. Seniores viginti quatuor eſſe dicantur.

Eadem omnino ratione Apocalypſeos 4. & ſæpe alibi Chriſtiani ſacerdotes nũcupantur viginti quatuor ſeniores; & in viſione vigintiquatuor ſeniorũ figurati ſunt, per alluſionem ad vigintiquatuor principes Salomonici tẽpli, de quibus 1. Paralip. 24. vbi appellantur Principes Dei, & Principes Sanctuarij. Et manifeſtum eſt ex ipſa figura, eos præfiniti numeri nomen accipere, quantumuis eorum numerus in multa millia extendatur. Quemadmodum igitur quiuis Chriſtianus ſacerdos poteſt iure optimo dicere ſe eſſe vnum ex viginti quatuor ſenioribus, de quibus Apocalypſis, (nimirũ, quia in ipſis ſacerdotalis dignitas figuratur, vt eo loci videbimus,) ſic Raphael verè ait, ſe eſſe vnũ ex ſeptem cubiculariis regis ſupremi, accepto numero pro dignitate, ſcilicet quia ſeptem illi regis Perſarum cubicularij *in conſpectu regis miniſtrabant, videntes faciem eius*: vt habetur Eſther 1. 10. ex quo aptè deſumpta fuit alluſio ad Angelos ſignificandos, qui *ſemper vident* (ait Chriſtus Matth. 18. 10) *faciem patris mei, qui in cælis eſt.* Quod quia non eſt peculiare ſeptem principum priuilegium, ſed communis omnium Angelorum dignitas; ideo de omnibus Angelis (ſine dubio) loquitur Raphael.

Altera ſeptenarij Angelorum numeri explicatio.

Prædictam explicationem huius loci veram ac germanam reputo. Ceterùm ad maiorem rei copiam & abundantiam, alteram ſubiiciam, quæ alicui fortaſſis nõ diſplicebit, Raphaelem ſcilicet loqui de ſeptem Dei ſpiritibus, de quibus diximus agere Ioannem in illis verbis *à ſeptem ſpiritibus, qui in conſpectu throni eius ſunt*, Apocal. 1. 4. Quãuis enim Angeli non ſint ipſi ſpiritus Dei, ſed ſpirituũ Dei miniſtri: nihilominùs ſæpiſſimè in ſacra Scriptura loquũtur ex perſona Dei: vt cùm aiunt, *Ego Dominus* (vt Geneſ. 16. 9. 10. & Iudicum 13. n. 22. 14. 16. & ſæpe alibi.) Dicere ergo ſe eſſe Gabrielem (loquendo ex perſona Dei) perinde eſt, ac dicere ſe eſſe Deum fortem, ſeu Dei fortitudinẽ. Similiter dicere ſe eſſe Raphaelem, perinde eſt ac dicere ſe eſſe Deũ benignũ & ſalutarem. Quare, ſi Dei ſpiritus ſunt ſeptem; atque ex eis vnus eſt Virtus ſeu Fortitudo, alter Beneficentia: qui beneficentiam vt ipſius miniſter repræſentat, rectè poteſt dicere ſe eſſe vnum de ſeptem Dei ſpiritibus. Hæc expoſitio ſatis erat conſentanea, ſi diceret Raphael, *Ego ſum vnus ex ſeptem Dei ſpiritibus*: verùm non ita dicit: ſed *ego ſum Raphael Angelus, vnus ex ſeptem, qui adſtamus ante* Domi-

Angelos in Scriptura ſæpe ex perſona Dei loqui.

Dominum. Quòd ſi Angelus Diuinæ beneficentiæ perſonã ageret, videtur non potuiſſe dicere, ſe eſſe Angelum qui adſtat ante Deum: quia Dei beneficentia neque eſt Angelus, neque ante Dominum adſtat.

Angeli nomine quæ voces in Hebræo reſpondeant.

Huic tamen obiectioni dici poſſet, vocem *Angelus* non ſemper in Hebræo reſpondere מלאך (malac) quod propriè ſignificat nuntium, ſiue legatum: interdum enim, vbi nos legimus *Angelus*, in Hebræo legitur אלוה (eloha) & in plurali (elohim, vt Pſal. 8. num. 8. *Minuiſti eum paulò minùs ab Angelis.* (Quod citat Paulus ad Heb. 2.7. & 9.) & Pſal. 96. 8. *Adorent eum omnes Angeli eius*, & Pſal. 137. 1. *In conſpectu Angelorum pſallam tibi.* Et Oſeæ 12.3. *Directus eſt cum Angelo.* Si ergo accipiatur Angeli nomen, vt reſpondet huic voci *eloha*, ſiue *elohim*, apprimè decet vt ſpiritus Dei, qui ſunt Virtus, Beneficentia, Iuſtitia Dei, &c. appellentur elohim. Hæc enim vox propriè ſignificat iudices. Vnde Deo vero, & omnibus, qui præſunt, ſæpiſſimè tribuitur id nomen. Et præterquam quòd hoc eſt frequens Dei nomen in Scriptura, ineſt inſuper eidem nomini peculiaris elegantia ad Diuinæ prouidentiæ attributa ſignificanda; dum conſiderantur quaſi ſeptem regij conſiliarij, ex quibus ſupremum Prouidentiæ conſilium, atque tribunal conſtat. In hac cõſideratione, nihil eſt aptius, quam eos Dei ſpiritus appellare *Elohim*: hoc enim nomen propriè ſonat iudicem ſeu gubernatorem. Quamobrem hoc nomen videtur Angelis tribui, non tam ob ſuam celſitatem, quam ob Dei figuram ſiue perſonam, quam ſæpe agere deſcribuntur; dum dicunt, *Ego Dominus*. Et nomina Michaelis, Gabrielis ac Raphaelis ex ſe videntur expoſcere; vt quando cum Angeli nomine coniunguntur, tunc nomen Angeli accipiatur, non vt ſignificat nuntium, ſed vt eſt idem quod *Eloha*. Qui enim dicit, *Ego ſum Raphael*, (quod idem ſonat, ac Deum ſalutarem;) ſiue *Ego ſum Gabriel* (id eſt Deus fortis,) perſpicuum eſt illum non ſolùm ſe Dei nuntium appellare; ſed loqui etiam Dei nomine, perſonam illius agendo: atque ideo aptiſſimè appellat ſe *Elohim*.

Elohim quid propriè Hebræis ſonet.

Raphaelis & Gabrielis etymon.

Huc accedit, quod licèt hic *Malac* in hebræo ſcriptum eſſet (quod propriè ſignificat nuntium ſiue legatum) poterat nihilominus qui ſe appellat Raphaelem, id eſt, Deum ſalutarem, dicere, *Ego ſum Angelus Raphael*, id eſt, *legatione Raphael*, quod idem eſt, ac ſua legatione Deum ſalutarẽ repræſentare. Sic apud Paulum *Vocatus Apoſtolus*, idem eſt *ac vocatione Apoſtolus*, & fortaſſe etiã ipſi ſpiritus Dei, (id eſt, Virtus, Beneficentia, &c.) quemadmodum à Deo mitti dicuntur, dici etiã poſſunt Angeli ſeu legati. Quia & Chriſtus appellatur in ſacra Scriptura Angelus, & ſecunda ac tertia perſona Trinitatis dicuntur mitti. Quare dum diuini ſpiritus nomine loquitur, potuit eius legatus dicere, *Ego ſum Angelus Raphael*. Neque obſtat, quod ait, ſe eſſe ex iis, qui adſtant ante Dominum, quia ſpiritus etiã Dei, qui verè ſunt in Deo, figurata loquutione rectè dicũtur adſtare, ſiue eſſe in conſpectu throni: vt vidimus in cõmentario v. 4.

Addo huc, in ſacrarum literarum fœcunditate vtramq; expoſitionem habere locum; atque in prima quidem fieri alluſionem ad ſeptem Aſſueri regis cubicularios; in ſecunda verò ad ſeptem conſiliarios eiuſdem, ſiue ſapientes. Et hactenus de loco Tobiæ.

Ad argumenta verò initio propoſita facilis eſt reſponſio. Ad primum reſpondetur non minùs frequenter reperiri vigintiquatuor ſeniores, quam ſeptenarium Angelorũ: atque adeò non eſſe inconueniens, vt figurata loquutio ſæpiùs iteretur. Et ex locis quidem Apocalypſeos, vbi de ſeptem ſpiritibus, non aptè deſumitur argumentum ad probandum Angelorũ ſeptenarium: quia Theologia ſymbolica non eſt argumentatiua. Et in commẽtario explicui, eos locos de ſeptem prouidentiæ attributis, atque idẽ dico de loco Zacharię. Quod verò obijcitur, eoſdem ſpiritus in Apocalypſi Angelos appellari, ad id reſpondeo, non eſſe eoſdem qui Angeli nominantur, & qui nominantur ſpiritus. addo etiam alios eſſe Angelos tubarum, & alios Angelos phialarum. & neutros eſſe eos, qui propriè appellantur Angeli, vt ſuis locis videbimus.

Ad ſecundam rationem reſpondetur, virtutes eſſe in ſe connexas, ac propterea non videri conueniens, vt cura vnius virtutis ad vnũ Angelũ pertineat. & cura alterius ad alterũ: ſed de omnibus ſinguli curã gerant. Et cõfirmatur; quia ſingulis hominibus peculiaris Angelus cuſtos aſſignatur. Si igitur qui proximè de omnibus vnius hominis virtutibus curam ſuſcipit, eſt vnus; generalis etiam cura nõ eſt diſtribuenda per ſeptẽ, ſed omnibus pariter incũbit. Alioqui oporteret ſeptẽ Angelos cuſtodes ſingulis hominib⁹ aſſignari, ſingulos ſingulis principibus ſubordinatos. Ad ſimile verò, quod ex Dæmonib. adducitur, Reſpõdetur: diuiſionẽ illã Dęmoniorũ in ſeptẽ ſpirit⁹ vitiis ſeptẽ capitalibus prępoſitos, nõ eſſe diſtinctionẽ realẽ (vt Philoſophi loquũtur) ſed formalẽ. Nec.n. neceſſe eſt, ſingulos ad ſingula vitia ſigillatim deſtinari: cũ quilibet ſit homines omniũ vitiorũ ſuggeſtionibus oppugnãdi peritiſſimus: ſed in eodẽ Dæmone ſeptẽ hi ſpiritus denotãt ſeptẽplicẽ tẽtãdi rationẽ. Multò.n. veriſimilius eſt, eoſdẽ eſſe Dæmones, qui A ad omnia vitia nos pellicere conantur. vt dicã Apoc. 12. vbi de ſeptẽ capitibus Draconis. Ad aliud verò, quod additur de ſeptẽ Spiritus ſancti donis, & de ſeptem ſpiritibus, quæ ſeptem capitalibus vitiis opponuntur; Reſpondetur, ex his ſeptenariis non bene colligi vnum Angelorum principum ſeptenarium; ſed aut plures ſeptenarios diuerſos, aut nullum. Quare argumentum nihil probat, quia plures eſſe ſeptenarios, nemo contendit.

Ad diſtinctionem autem illam, quæ fingi poteſt ſeptem exercituum Angelorum, vt ſinguli ſingulis Dei ſpiritibus miniſtrent, Reſpondetur; ſi Angeli in ſeptem claſſes eſſent diſtributi, tunc quidẽ in qualibet ſeorſum claſſe eſſet vnus Angelus cęterorum princeps & anteſignanus, præſertim ſi omnes inter ſe ſpecie diſtinguuntur. Ceterùm diuiſio hæc B Angelorũ in ſeptem illas claſſes non eſt veriſimilis, primò, quia licèt in aliquot Dei operibus vnus ſpiritus plus aliis eluceat; in aliis tamen multis plures ſpiritus æquè ſplendent: atque adeò qui Angelus in illo opere miniſtrat, non plus huic ſpiritui, quam illi famulatur. Deinde quia quilibet Angelus ſuapte natura ęqualiter eſt idoneus ad omnib. ſpiritibus miniſtrandũ, nec eſt, cur aliqui ſigillatim deſtinentur ad vni tantùm ſpiritui famulandum, cùm omnes ſint ad cuiuſq; ſpiritus Dei iuſſa exequenda promptiſſimi. Quare, ſicut in dæmonibus nuper diximus, eundem ſæpè eſſe, qui homines per luxuriæ blandimenta, & per ſuperbię faſtum, aut alterius vitij incitamenta oppugnat, ita è cõtrario de Angelis in Dei famulatu philoſophãdum eſt. Nec contra hoc facit, quòd Angelorũ quidam appelletur Gabriel, alter Raphael, &c. hæc enim nomina non iis indita C ſunt, quòd proprium eorũ munus ſit huic potiùs ſpiritui, quam alij famulari (verbi gratia, Fortitudini Dei, potiùs quam Beneficentiæ,) ſed quòd in ea apparitione, quę de illo in Scriptura ſigillatim recenſetur, eluxit maximè virtus illa diuina, quam ipſius Angeli nomen præfert.

Accedit demũ nõ omnes fortaſſe ſpiritus, ſiue Dei prouidentiæ virtutes, ſi propriè & ſtrictè loquamur, Angelorum famulatu vti: quia ad differẽdã punitionem (quod propriũ eſt patientiæ ſeu longanimæ expectationis) ſuperuacuum omnino videtur eſſe Angelorum miniſterium.

Ad auctoritatẽ Clementis Alexandrini, Aretæ, & aliorũ, qui proprium Angelorum ſeptenarium affirmabant. Reſpõdetur plures eſſe, qui eũ negent. Libri verò & imagines, quę pro ſeptenario Angelorũ adſtruendo afferuntur, nõ nituntur D cõmuni aliqua Eccleſiæ Catholicæ doctrina, ſed peculiari alicuius, vel aliquorũ opinione. Licet autem opinio illa in communi conſiderata probabilitate nõ careat, cùm pro ſe habeat Clementẽ Alexandrinũ, Aretã, & aliquos ex doctis recentioribus, multò tamen probabilior eſt oppoſita ſententia. Et ſaltem in nominibus aliquot ex ſeptẽ illorum Angelorum cautè procedendum eſt: nam in Concilio quodam Romano, cui præfuit Zacharias Papa, aſſeritur Romanam Eccleſiam repudiare peculiaria omnia nomina Angelorum, exceptis tribus illis, *Michael, Gabriel, Raphael*, quæ in ſacra Scriptura habemus expreſſa.

In Concilio Romano, præter tria Angelorum nomina, cetera excindi.

Huius Cõcilij meminerunt Martinus del Rio de Magia lib. 1. c. 4. q. 4. Serarius Tobiæ 12. f. 177. Surius in vita S. Bonifacij menſe Iunio folio 598. & Baronius to. 9. Annalium, fol. 153 C & anno Chriſti 745 fol. 179. vbi etiã refert, eãdẽ E doctrinam de tribus tantùmodo Angelorũ nominibus recipiẽdis, haberi in capitularibus Caroli Magni lib. 1. c. 16. Verũ eſt tamen, hoc quod ex Concilio illo Romano adducitur, adhibita aliqua moderatione videri intelligendum eſſe; ſc. ne recipiantur Angelorũ nomina, quæ certa aliqua ſacræ Scripturæ hiſtoria non nituntur. Neque enim diſſonum eſt Vrielem appellare eum, qui in igne Moyſi apparuit, Exod. 3. 2. Vriel enim ſonat idem, quod ignis Dei: & Vrielis nomen recipiunt Ambroſius 3 de fide ad Gratianũ, c. 1. Iſidorus lib. 7 Etymol. c. 5 Miſſa Æthiopica (quæ habetur tom. 4. Bibliothecæ ſanctorũ Patrum) necnon Albertus Magnus, & ſanctus Bonauentura. Et confirmari poteſt ex precibus Græcolatinis, aliiſq; nõnullis, quæ refert Serarius Tobiæ 12. q. 14 quibus adde Durantium de ritibus Eccleſiæ li. 2 n. 12. Andream c. 22 commentariorũ, quos in Apocalypſin ſcripſit, Pradũ in Ezechielem c. 1 ſectione 10. Valuer- F dium in Alphabeto Salomonis fol. 64 Siarũ Senenſem li. 2. verbo Ioſeph. Vide etiam hiſtoriam Surij, an. 1544 menſe Februario, vbi de ſepulchro Mariæ filiæ Stiliconis.

Concilij Romani verba quo ſenſu accipienda.

Vriel, Angeli nomen, quid ſonet: quodve auctoritatis pondus habeat.

Propter hæc, videtur non eſſe reſpuendũ Vrielis nomẽ; ita tamen vt ei Angelo tribuatur, quem in igne apparuiſſe certum ſit ex libris Canonicis. Vriel enim ille, de quo 4. Eſdræ 4. 1. & c. 5. 20. & cap. 10. 28. apocryphus eſt, ſicut & Ieremiel, de quo 4. Eſdræ 4. 37.

Angelorum nomina, quæ Hebræorum fabulis nituntur, reijcienda.

Quòd ſi hæc nomina reſpuenda ſunt, quanto magis ea, quæ nõ alio nitũtur fundamento, niſi Hebræorũ fabulis; cuiuſmodi ſunt nomina, quæ intelligentiis cælorũ motricibus tribuunt Trithemius, Cornelius Agrippa, Theodorus Graminæus, & Ariſingetus? Quis porrò non videat ridiculũ eſſe Gabrielis, Raphaelis, & Michaelis nomina inter earũ intelligentiarũ nomina cõnumerare? Quaſi verò Gabriel ille, ac Raphael, qui Danieli & Tobię apparuerũt, cęlos mouendos aliis commiſerint, dum legatione fungebantur. Si verò quis reſpondeat eadem nomina tribui poſſe aliis, atque aliis Angelis, ſaltem negari non poteſt, quin mutatio illa nominum vana ſit.

NOTATIO V.

De ſeptem virtutibus ſiue attributis, in quibus conſiſtit integra Prouidentiæ perfectio.

SEPTEM ſpiritus Dei, de quibus agit Apocalypſis, expoſuimus in commentario de ſeptem perfectionibus; in quibus perfectiſſimam Dei prouidentiam conſiſtere diximus. Non quòd in Diuina natura partitionem aliquam ſeu diuiſioné ponamus: ſed quòd de rebus diuinis loquamur iuxta imperfectum noſtrum intelligendi modum; qui quod ſimpliciſſimum in ſe eſt, quaſi diuiſum ac partitum ſignificamus, vt ipſius effectuum diuerſitatem explicemus. Hanc ob rem, vt ad præfinitum numerum diuinæ prouidentiæ perfectiones reducamus, oportet generatim agere de virtutibus iis, in quibus perfectiſſimi moderatoris & gubernatoris ratio conſiſtit; eædem enim ſuo modo diuinæ prouidentiæ tribuendæ ſunt. Prouidentia namque Dei nil aliud eſt, quàm ſuprema illius gubernatio.

Quæ gubernatoris virtutes appellentur.

Virtutes igitur gubernatoris propriè & ſtrictè loquendo eas appellamus, in quibus ſita eſt gubernatoris ipſius perfectio, quatenus gubernator eſt. Aliæ quidem virtutes ſunt, vt conſtat, quibus homo inſtructus & munitus eſſe debet, vt qua homo eſt, ſit optimus & integerrimus. Eiuſmodi ſunt abſtinentia in cibo & potu, effrænatarum cupiditatum moderatio, aſſidua precandi conſuetudo, atque aliæ id genus. Quæ tamen licèt ad gubernatorem ſpectent; non verò qua parte gubernator, ſed qua homo eſt. Neque idem ſunt, ſed valdè diuerſa inter ſe; eſſe aliquem probum hominé, ſanctimoniæque ſtudioſum, ac eſſe optimum gubernatorem. Quare homines erunt nec pauci, qui ieiuniis, precationibus, & corporis macerationi ſtrenuam nauent operam, atque adeò in ſuis ipſi penetralibus probi ac ſancti ſint: quos tamen non ideo idoneos eſſe gubernatores dicemus.

Quot, & quæ ſint optimi gubernatoris virtutes.

Quæ primaria gubernandi partes in principe, quæ ſecundaria.

Vt igitur ad Principis virtutes, quatenus Princeps & moderator eſt, veniamus; aſſero illas eſſe quatuor præcipuas, & per ſe primò requiſitas, nempe præclaram ſapientiam, ingentem fortitudinem, magnam æquitatem, & liberalem beneficentiam. Quibus tres alias per occaſionem neceſſariò debere adiungi propter improborum duritiem ac peruicaciam. Eæ ſunt, longanima expectatio, ſeria comminatio, ſeuera punitio. Itaque virtutes omnes, ad quas perfectiſſima gubernatio reducitur, ſunt omnino ſeptem; Sapientia, Fortitudo, Beneficentia, Iuſtitia, Patientia, Comminatio, Seueritas.

Diximus autem quatuor priores eſſe præcipuas, in quibus gubernandi perfectio per ſe primò poſita eſt; quia Patientia, Comminatio, & Seueritas, non in eos neceſſariæ ſunt, qui ſe Principi ſponte ſubiiciunt, eumque diligunt, & obſeruant; ſed in eos, qui ſe duros & obſtinatos exhibent. Atqui huiuſmodi ex ſubditis eſſe multos, qui Principis iuſſa renuant, licèt certò futurum eſſe conſtet (quæ hominum eſt ad malum procliuis natura) id tamen nec per ſe erat neceſſarium, nec ex Principis intentione ac voluntate accidit. Quamobrem, quod attinet ad eam gubernationis partem, quam in improbos & ſceleratos exercere debet; illud non primò & directè eſt neceſſarium ad optimam gubernationem, ſed ſecundarium & per occaſionem adiunctum ad improbos inhibendos vel puniendos. Fiet hoc ſubiecto exemplo illuſtrius. Promiſit Deus ſuo populo, ſe illi perfectum regem Chriſtum, ſcilicet ſaluatorem miſſurum. Primum ac præcipuum in hac promiſſione, vt conſtat, eſt, Meſſiæ dotes & admirandas facultates depingere, quibus eos omnes beatet, qui ſe illi ſubiicerent, & obſequentes præſtarent. De his igitur ſolùm facultatibus ſermo eſt, quãdo Meſſiam recipientibus promittitur maxima felicitas. Ceterùm quando agitur de eorum pertinacia & obſtinatione, qui ſe illi ſubmittere noluerint; oportet, vt de aliis Meſſiæ partibus agatur. Primas igitur gubernationis partes quatuor eſſe oſtendo, ſecundarias verò tres, atque adeò integram perfectionem ſeptenario contineri, vt ſequenti ratiocinatione explicabitur.

Virtutes in Principe neceſſariæ ratiocinatione indicantur.

Primas illas eſſe quatuor ſic doceo. Gubernatoris virtutes omnes, ſuorum ſubditorum felicitatem ſpectant. Omnia autem, quæ ſubditi a Principe ſibi optare poſſunt, in his continentur, nempe vt princeps ſe illis Æquum, vt etiã Beneficũ oſtendat. Ad quæ duo omnia reuocantur, quæ ab illo ſibi poſſunt expetere. Hæc ſunt, quæ toties ſacra Scriptura repetit ſub nomine Miſericordiæ, & Veritatis. Miſericordia enim eſt Beneficentia; Veritas autem idẽ quod Iuſtitia. Atq; idẽ ſenſus iuſtitię & pacis, quę ſolent aliquando coniungi. Nã pacis nomen in ſacris literis omnẽ felicitatẽ ſignificat. Itaq; qui Principi ſubiecti eſſe volunt, nihil aliud ab illo ſibi ipſis exoptare poſſunt, niſi vt in eos & A æquitatẽ ſeruet & beneficia conferat. Enim verò nõ ſufficit vt illis vtrumq; præſtare velit, ſi tamen non poſſit, aut neſciat. Poſſe autẽ dico, non ſolũ phyſicâ (vt aiunt) potentia, ſed etiã parti animi magnitudine, quod eſt virtutis: ſcire quoque dico, non ſolũ theoricè (quod aiunt) ſed etiam practicè, id eſt, mirabili valere conſilio & ſapientiâ ad ea dirigenda, quæ reipublicæ conueniant; quod eſt ſummæ prudentiæ. Quòd ſi Principi & poteſtas ſit, & ſapientia; nihil planè deeſt ad ſubditorũ felicitatẽ. Poſſe igitur fortitudinis eſt: ſapere verò Sapiẽtiæ. Atq; adeò in quatuor hiſce virtutibus Sapientia, Fortitudine, Beneficẽtia, & Æquitate includitur quidquid requiritur ad primam illam atque potiſſimam gubernationis partem, quæ fidelium ſubditorum felicitatem ſpectat.

B Dicet aliquis, has quatuor virtutes ad tres reduci potuiſſe, ſcilicet ad Potẽtiã, Sapientiã, & Sanctitatẽ ſeu Bonitatẽ. Reſpondeo, licèt Beneficẽtia & Iuſtitia poſſent ſub Bonitatis nomine includi, illas tamen eſſe inter ſe diuerſas, & præſertim in gubernatione diſtinguendas. Sunt enim in reipublicæ rectoribus valde diuerſi ſpiritus (vt aiunt) dum alius adeò propendet ad beneficentiã, vt in ea ſitã eſſe putet ſuæ gubernationis excellentiã; alius omnino ad rigidã æquitatẽ inclinat, & in ea præſertim excellere geſtit. Atque adeò cũ de gubernatoris virtutibus agitur, oportuit has duas inter ſe diſtingui. Quamobrẽ ſtemmata inſignium optimi principis egregium, erit clypeus quadam veluti cruce in quatuor partes diſtinctus, in quarum ſingulis ſingula eluceant ſymbola; in alia, Fortitudinis; in alia, Sapientiæ, C in alia, Beneficentiæ, in alia, Æquitatis.

Optimi principis inſigne ſiue ſtemma.

Primaria gubernatoris virtutes ab Iſaia expreſſa.

Porrò euidens eſt, ſacras Literas ſæpe ad quatuor harũ virtutũ diſtinctionẽ habuiſſe reſpectũ. Atq; imprimis illuſtriſſimum eſt Iſaiæ locus c. 9. n. 6. & 7. *Paruulus natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis. Et factus eſt principatus ſuper humerũ eius: & vocabitur nomẽ eius admirabilis cõſiliarius, Deus fortis, Pater futuri ſæculi, Princeps pacis. Super ſoliũ Dauid ſedebit, vt confirmet illud in iudicio & iuſtitia vſque in ſempiternum.* Manifeſtè agit Propheta de abſolutiſſima gubernandi ratione, quam erga ſuos Meſſias oſtenſurus erat, ad verã eorũ, qui ipſũ reciperent, felicitatem. Vbi rectè notat Foretius *admirabilis* eſſe adiectiuũ nominis *Conſiliarius*, atq; adeò coniungenda eſſe hæc duo: ſicut & iſta, *Deus fortis*. Quæ igitur aptiora verba ac ſignificantiora apponi potuiſſent ad ſummã in gubernatione ſapientiã, quam illa, *admirabilis conſiliarius*. D Quid verò maioris momenti in reipublicæ moderatione, quã Principẽ excellenti prudentia ac ſapientia eſſe præditũ, & congruentiſſimã rationẽ atq; admirabile conſiliũ inuenire, ad ſuę intentionis finẽ in optima reipublicæ adminiſtratione, efficaciter aſſequendum? nẽpe vt ſubditi re ipſa iucundiſſimos beneficẽtiæ & æquitatis fructus percipiant? Poteſtne quidquam felicius aut fortunatius reipublicæ contingere, quam eximia hæc & ſingularis Principis ſapientia? nihil ſanè.

Nullo alio tantam regi auctoritatẽ, quàm optima ſapientia exiſtimatione, comparari.

Atque in illa phraſi, *admirabilis conſiliarius*, videtur fieri alluſio ad mirabile Salomonis conſiliũ, de quo 3. Reg. 3. 24. *Afferte mihi gladium*, effectus autem conſequutus inde ſunt is quẽ textus mox ſubiicit n. 28. *Audiuit itaq; omnis Iſrael, & timuerunt regẽ, videntes ſapientiã Dei eſſe in illo.* Vnde intelligitur nihil eſſe, quod tantam Regi auctoritatẽ conciliet, aut quo ille plus a ſubditis colatur & obſeruetur: quã E optimam de ipſius conſilio ac ſapientia exiſtimationem.

Dei nomen Hebraicè quid ſonet.

Deinde ad fortitudinẽ indicandã, quid magis ſolidũ & expreſſũ, quã *Deus fortis*: adiectiuũ n & ſubſtantiuũ mirificè cohærent. Nã ipſũ Dei nomẽ Hebraicè Virtutẽ & Fortitudinem denotat: *gabor* autem (quod eſt adiectiuum) gigãtẽ, qui ceteros antecellit, ſignificat: vt bene ibi Foretius.

Iã Beneficentia quo alio modo poſſet elegantiùs explicari, quã illis verbis, *futuri ſæculi* (ſiue Chriſtiani populi) *pater*? Quo alio nomine, quã patris, mirifica benefaciẽdi voluntas appellari cõgruentiùs potuiſſet? & quid eſt eſſe Chriſtiani populi patrem, niſi erga ſuos omnes & erga ſingulos paternã eſſe beneficẽtiã? Addit verò deinde Propheta, *princeps pacis*: quod idẽ eſt, ac ſummopere beneficus: atque idẽ ſtatim repetitur, ac magis põderatur. *Multiplicabitur eius imperiũ: & pacis nõ erit finis.* F Eſt autẽ ſacræ Scripturæ familiare, pacis nomine proſperitatẽ omnẽ denotare: atq; adeò auctor pacis idẽ eſt, ac omnis proſperitatis reipub. auctor.

Pacis nomine in ſacris proſperitatem denotari.

Denique ad magnam æquitatem ſiue iuſtitiam, qua Chriſtus ſuos erat fideles recturus, manifeſtè ſpectant illa verba, *Super ſolium Dauid ſedebit: vt confirmet illud & corroboret in iudicio & iuſtitia vſque in ſempiternum.*

Has eaſdem quatuor Meſſiæ virtutes regias celebrat Pſaltes Pſal. 71. & Pſalm. 144. & vtrobique nomen illud *Mirabilia* ad eandem eſt ſignificationem referendum, qua dixit Iſaias, *Admirabilis Conſiliarius*.

Primæ quatuor gubernatoris virtutes in quatuor

Præterea in nominibus quatuor maiorum Prophetarum voluit Deus, vt harum quatuor virtutum myſterium includeretur. Nam Iſaias idem ſonat ac *Domini ſalus*: Ecce Dei Beneficentiam. Ieremias, *Celſitudo Domini*: Ecce Cõſiliũ mirabile, iuxta illud Iſaiæ 55. 9. *Sicut exaltantur cæli à terra, ſic exaltatæ ſunt viæ meæ à viis veſtris, & cogitationes*

meæ

maiorum Prophetarū nominibus adumbrata. Iſaiæ nominis etymon; item Ieremiæ, & Ezechielis, Danielis, & Baruch. Leo, Vitulus, Homo, & Aquila quarū virtutū ſint ſymbola.

mea, &c. Ezechiel, *Fortitudo Dei:* Ecce virtutem. Et Daniel, *Iudicium Dei.* Ecce Æquitatem. Sic enim explicantur quatuor hæc nomina a Hieronymo in prologo commentarij in Ioelem prophetam. Notādū vero eſt, inter hos quatuor prophetas mediū eſſe interiectū Baruch, quod nomen ſonat, *Benedictū:* nimirum vt intelligatur benedictus Dei bis quatuor Dei prouidentiæ ſpiritibus circummuniti.

Huc ſpectat, quod c.4. videbimus; quatuor ſcilicet animalia Leonē, Vitulū, Hominē, & Aquilam eſſe veluti inſigniferos Diuinæ prouidentiæ. Leo namque proprium eſt Fortitudinis ſymbolum, Vitulus, ſummæ Beneficentiæ, Homo, rationis & Æquitatis, Aquila, altiſſimæ Sapiētiæ. Cùm igitur in quatuor primis ſigillis (vt quod poſteà videbimus) quatuor hæc præcipua diuinæ prouidētiæ attributa, ſingula ſingulis contineantur, quæ in primitiuæ Eccleſiæ ſubſidium & adiumentum excelluere, nihil potuit conuenientius excogitari; quam id quod expreſsè narrat textus; ſ. Ioannem fuiſſe a leone vocatum, vt primi ſigilli equum conſideraret, à vitulo deinde, vt ſigilli ſecundi equū cerneret: à tertio verò animali hominis faciem habente, ad tertium equum; vt ab aquila, ad quartum.

Nec nouum eſt ac nuper excogitatum, quatuor illa animalia Dei prouidentiam referre. Hoc enim temporis antiqui auctor Polychronius animaduerterat, quē refert Pradus Ezechielis 1. quin & Pradus ipſa & Valuerdius in Alphabeto Salomonis aiunt nomina illorum animalium eſſe *Michael, Gabriel, Raphael, Vriel,* ſiue *Nuriel:* de quibus nominibus, diximus notatione præcedenti. Neque diſplicet eorum cogitatio, ſi hæc nomina prędictis quatuor virtutibus ſignificandis accommodentur. Prætereà Pierius lib.32. vbi de capite; affert quandam antiquiſſimam Diuinæ prouidentiæ picturam, quæ in quatuor angulis quatuor hæc nomina habet conſcripta; *Virtus, Auctoritas, Scientia, Felicitas.* Vbi virtus idem eſt, quod Fortitudo; Auctoritas verò referenda videtur ad facultatem rectè iudicandi, quæ plurimū in ſe continet auctoritatis. Alioqui deeſſet in illa tabula, Iuſtitia, facultas tā illi propria, quam quæ maximè. Sciētia ea eſt, quam nos ſapientiam appellamus. Felicitatis autem nomen Beneficentiam indicat; iuxta illud Chriſti ab Apoſtolo relatum Actuū 20.35. *Beatius eſt magis dare, quàm accipere.* Alioqui abs re eſſet felicitatis nomen in Dei prouidentia, niſi ad beneficentiam referretur.

Primarias gubernatoris virtutes quatuor non ampliùs eſſe.

Quatuor virtutibus prædictis contendet aliquis fortaſſe debuiſſe addi duas alias in gubernatore maximè neceſſarias, Religionem ſcilicet, & Maieſtatem; quibus principi valde opus eſſe notant ij, qui de gubernandi ratione ſcribunt. Ceterùm quod attinet ad Religionem, licèt magni momenti ſit, non tamen virtus eſt gubernatoris, quatenus eſt gubernator; & ſaltem dum de diuinæ prouidentiæ virtutibus agitur, certum Religioni locum non eſſe, cùm Religio virtus ſit, non Dei propria, ſed hominum erga Deum: ſubditos verò ad rectam Religionem informare, id eſt beneficentiæ atque iuſtitiæ munus. Quod autem ad Maieſtatem ſpectat, fateor propriæ auctoritati ac maieſtati cōſulere, ſummi eſſe ponderis in reipublicæ adminiſtratione. Verùm non id ab alia virtute prouenit, quam a ſapientia, à iuſtitia, beneficentia, & ſeueritate. De ſapientia inſigne eſt illud 3. Regum 3.28. quod paulò antè retulimus; *Timuerunt regem videntes ſapientiam Dei eſſe in eo.* Iuſtitiâ etiam & beneficentiâ auctoritatem regiam corroborari & confirmari, & Scriptura ſæpe teſtatur & experientia manifeſtè docet. Iam quòd ſeueritas ſoleat maieſtatem Principis augere, diſertè ſcribunt Cicero, Seneca, Tacitus atque Vegetius apud Lipſium in Politicis partim lib. 4. cap.9. & partim lib 5.cap.15.

Quatuor virtutes enumerandi ordo alius apud Iſaiam, atque apud Ioannem; & quare.

Quatuor virtutes prædictas Iſaias cap.9. vt vidimus, hoc ordine enumerat. *Sapientia, Fortitudo, Beneficentia, Iuſtitia.* In Apocalypſi, ordine immutato, ſic recenſētur; *Fortitudo, Beneficentia, Iuſtitia, & Sapientia.* Cuius diuerſitatis dum cauſas inquiro, ea ſe mihi offert; quòd Iſaias de noſtræ redemptionis myſterio ſermonem inſtituat; in quo primùm occurrit mirabile Dei conſilium homines per Chriſti crucem è Dæmonis ſeruitute eripiendi; deinde mira fortitudo, qua tantum opus ſuſcepit atque perfecit, quando nimirum *exultauit vt gigas,* &c. Tertiò beneficentia ſumma, qua ſibi Chriſtianos cooptauit in filios, & ſpiritualis felicitatis fecit participes. Ac denique perfectiſſima iuſtitiæ proportio, quæ ſuum hominibus ius tribuit, & meritis præmiis cumulatiſſimè remunerat. Apocalypſis autem in quatuor primis ſigillis directè agit de ſpiritu, & ſanctitatis excellentia in Eccleſiam primitiuam collata: in quo primùm elucet Chriſti fortitudo in ſceleratorum conuerſione, atque adeò in animis etiam inimicorum perfectè ſibi ſubijciendis: mox incredibilis beneficentia illis præſtita per magnum charitatis Chriſtianæ incrementum: pòſt magna in eorum gubernatione æquitas ac iuſtitia: & tandem mirum Dei conſilium in eorum exaltatione per cædes & ignominias. Sed de hoc latius cap. 6.

Secundaria Principis virtutes quot, & quæ ſint.

Diximus de quatuor præcipuis virtutibus, in quibus potiſſimùm prouidentia conſiſtit; ſupereſt vt de eius perfectionis complemento dicamus; id eſt, qua ratione erga repugnātes & contumaces ſe gerat. Nota ergo hanc diuinæ prouidentiæ in huiuſmodi homines rationem ad tria capita reduci; videlicet ad lōganimam expectationem, ſeriam comminationem, ac ſeueram punitionem. Quicunque id paulò attentiùs conſiderare velit, animaduertet; tribus his facultatibus, ſeu attributis comprehendi quidquid in hac materia dici poteſt, atque hunc eūdem eſſe illarum virtutum ordinem. Primùm enim eſt ſceleratos ad pœnitentiam expectare: deinde eoſdem minis deterrere; tertiò in perfidos & obſtinatos ſupplicij ſeueritate animaduertere. De harum virtutum ſingulis, nempe de patiētia Dei, de minarum terrore, & ſuppliciorū grauitate frequens eſt in ſacris Literis mentio. Veruntamen in tribus poſtremis ex ſeptem Apocalypſeos ſigillis tres huiuſmodi B virtutes per ordinem adeò aptis & elegantibus ſymbolis, ita clarè ac diſtinctè ſignificantur; vt nihil aliud expreſſius & congruentius optari potuerit. Etenim ad ſummam Dei patientiam quaſi ſub oculos ponendam, quid conuenientius potuit depingi, quam id, quod aperto quinto ſigillo notatur; cùm martyrum animæ inducuntur, a Deo vindictam poſtulantes; ac Deus viciſſim reſpondens. *Expectate modicum tempus, donec impleatur numerus fratrum veſtrorū.*

Dei patientiæ ſymbolum.

Ad ingentes item comminationes, quibus Deus Iudaicū populum commonuit ac terruit, & quibus ſolet ſceleratis hominibus comminari, quid plenius & illuſtrius, quam id quod reſignato ſexto ſigillo apparuit; omnium ſcilicet comminationum & prodigiorum imago, quæ ſunt extremum iudicij diem anteceſſura? Quam etiam imaginem protulit Chriſtus, & Iudæorum oculis quaſi ſpectandam dedit, cùm eis Ieroſolymæ excidium minitatus, vltimi iudicij ſigna coniungit, Matth. 24. Marci 13. Lucæ 21. Deniq; C ad ſeueram punitionem quid apertius, quam ſeptem ſeptimi ſigilli tubæ, quæ ſeptem illas plagas comitantur prædictas in Scriptura contra rebelles Iudæos, qui euangelio erant repugnaturi? Certè Leuit. 26.28. expreſsè dicitur, *corripiam vos ſeptem plagis.*

Diuinæ comminationis ſymbolum.

Seueræ punitionis ſymbolum.

Conſtat igitur ex dictis, virtutes in quibus diuinæ prouidentiæ perfectio ſita eſt, eſſe ſeptem; nimirū *Fortitudinē, Beneficentiam, Æquitatem, Sapientiam;* necnon *Patiētiam, Comminationem, & Seueritatem.* Et quanuis Fortitudo ac Sapientia non ſolùm ad Beneficentiam & Æquitatem requirantur, ſed etiam ad Patientiam, Comminationē, & Seueritatem, & ſimiliter Æquitas in ipſa etiam Seueritate mirificè eluceat, ceterùm ſeptem illæ omnes virtutes & ratione inter ſe diſtinguuntur, vt dictum eſt, & priores præcipuè ad fidelium ſubditorum felicitatem referuntur, at poſteriores complectuntur, quemadmodum ſe Deus gerat D erga impios, & tranſgreſſores ſibi repugnantes.

Poſtquam animaduertatur gubernatoris virtutes eſſe ſeptem; atque has ipſas in diuina prouidentia licèt perfectiſſimæ ſint, nobis tamen in hac vita eſſe valde occultas (vt c.5. explicabitur.) Virtutem item occultam nomine ſpiritus congruenter appellari; atque hoc ipſum ſpiritus nomen præcipuis gubernatoris virtutibus a ſacra Scriptura tribui ſolere. His (inquam) omnibus animaduerſis, facilè cernitur conuenientiſſimā fuiſſe loquutionē, qua ſeptem virtutes (ad quas perfectiſſima Dei prouidentia reducitur) ſeptem ſpiritus nominantur; de quibus ſermo eſt in ſeptem Apocalypſeos ſigillis. Certè Forerius Iſaiæ 11.2. vbi ſeptem ſpiritus videntur annumerari, ait nō eſſe cur de diſtinctione illorum donorum ſubtilius agatur; præſertim cùm eas tantùm Spiritus ſancti operationes ibi recenſeri exiſtimandum ſit, quæ ſupremum iudicem ac magiſtratum decent.

Cur Angeli in Apocalypſi ſeptē Deo laudes tribuant.

E Prætereà in confirmationem ſuperioris doctrinæ, aduertendum eſt, Angelos in Apocalypſi dum inducuntur Dei prouidentiam admirantes, & proptereà illum debitis laudibus & gloriæ præconiis celebrantes; ea laudandi formula vti, quæ ſeptem omnino laudes contineat cap. 7. 12. *Benedictio, & claritas, & ſapientia, & gratiarum actio, honor, virtus, & fortitudo Deo noſtro.* Et quia in Apocalypſi etiam aſſeritur ſeptem Dei ſpiritus in Chriſto eſſe; ideò, vt indicetur Chriſtum ipſum ab Angelis adorari, ingenuè fatētibus illum, vt ſupremum cælorum atque terrarum moderatorē ſuſpici, & ab omnibus coli debere, ideo (inquam) Apoc. 5. num. 12. Angeli ſimiliter, ſeptem Agno tribuunt honores, *Dignus eſt agnus, qui occiſus eſt, accipere virtutem, & diuini- F tatem, & ſapientiam, & fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedictionem.* Hæ ſeptem laudes planè reſpondent ſeptem attributis ac ſeptem ſigillis; quemadmodum Iſaiæ triſagium cap.6. & Apoc.4. *Sanctus, Sanctus, Sanctus,* perſonarum Trinitati reſpondet. Numerus enim laudum non ab eorum deſumitur numero, qui eas decantant; ſed à numero earum rerum, quæ commendantur. Quare fruſtra ſpirituum ſeptenarius in Angelis requiritur, cùm non ſit ibi quærendus, ſed in diuinæ prouidentiæ attributis: vt iam explicauimus.

Cur itidem Chriſto laudes totidem decantent.

Septem ſpiritus ſancti donorū cōgrua ratio unde ſumi poſſit.

Atque ea his ipſis ſeptem Prouidentiæ attributis forſan optima deſumitur ratio ſeptem donorū Spiritus ſancti. Nā ſeptenarij ratio, quā reddunt aliqui Scholaſtici Doctores,

ſtabiliunt

ſubtilior eſt, quàm vt à me hactenus percipi potuerit. Si tamen ſumatur ratio ſeptenarij ex ſeptem prædictis attributis, ea tunc videtur plana & expedita, & reſpondent (meo quidem iudicio) per ordinem ſingula dona ſingulis attributis. Nam quòd quatuor priora dona appellentur, ſapientia, intellectus, conſilium, & ſcientia, optimè habet. Hæc enim quatuor nomina quadruplicem illuminationem intellectuæ potentiæ ſignificant, nempe ad conſiderandos illos tres altiſſimos Dei ſpiritus Sapientiam, Virtutem Beneficentiam, & Æquitatem, in ſuorum amicorum gubernatione. Donum namque Spiritus ſancti conſiſtit in Dei ſpiritus cognitione, & humili eorundem ſubiectione. Atque de illis quatuor ſpiritibus præcipua difficultas eſt in iis ipſis agnoſcendis: ſunt enim quatuor illi ſpiritus tribus poſterioribus multò occultiores; atque ideò conueniens fuit per nomina donorum ipſorum ſignificari intellectus illuſtrationem ad Dei ſpiritum dignoſcendum. Atque ita expreſsè loquitur Paulus agens de donis Spiritus ſancti ad Epheſ. 1. 17. 18. *Deus Domini noſtri Ieſu Chriſti pater, det vobis ſpiritum ſapientiæ & reuelationis in agnitione eius, illuminatos oculos cordis veſtri; vt ſciatis quæ ſit ſupereminens magnitudo virtutis eius in nos, qui credimus,* &c. Alia autem tria donorum nomina oſtendunt effectus, quos in ſpiritualibus viris præſtat trium poſteriorum ſpirituum conſideratio. Effectus enim conſideratæ Dei patientiæ eſt, vt ipſam imitemur; quod proprium eſt fortitudinis, vt conueniunt Theologi cum Philoſophis. Ex comminationis conſideratione oritur reuerentia erga Deum, quæ propriè appellatur pietas. Et ex ſeueræ punitionis cogitatione creſcit & augetur eadem reuerentia ſiue timor Dei. Quare in illo Iſaiæ loco idem nomen Hebræum reſpondet pietati ac timori.

Trium poſteriorum diuinæ prouidentiæ ſpirituū conſideratio.

Animaduerſo ſpirituum Diuinæ prouidentiæ numero, occurrit ſtatim conuenientiſſimum fuiſſe, errantes ſtellas ſiue Planetas (qui ſunt maiora cæli luminaria, quæ nobis Dei prouidentiam repræſentant) eſſe ſeptem. Et mox facilè perſpicitur, per ſolem ſignificari Dei Virtutem ac Fortitudinem, per Iouem, Æquitatem; Beneficentiam, per Venerem; per Mercurium, Sapientiam, Patientiam per Saturnum; Comminationem, per Lunam, & per Martem, Seueritatem. Multa de ſingulis dici poſſent ad rem, vniuſcuiuſque propriâ vi atque naturâ conſideratâ. verùm indicare ſatis ſit. In primis Solis maxima virtus conſpicua eſt & manifeſta. Iupiter dicitur ſuaptè vi homines ad iuſtitiam inclinare, vnde eſt illud Poetæ, Virg. Æneid. 10. *Rex Iuppiter omnibus idem.* Venus ad amicitiam & beneficentiā inclinat. Mercurius ad Sapientiam. Saturnus propter mirandam curſus tarditatem, aptiſſimum eſt patientiæ ſymbolum. In Luna multa ſunt ad comminationem denotandam, vt coloris mutatio, lucis imminutio & crebri defectus. Denique nota eſt cauſa, propter quam Mars appellatur ſanguineus atque horribilis. Hæc de ſeptem Planetis. Ad eóſque proculdubiò alluditur in ſeptem lampadibus, quibus ſeptem Dei ſpiritus figurantur cap. 4. & quidem ſatis congruenter, cùm conditi fuerint, vt ſeptem Dei ſpirituum prouidentiam indicarent. Vbi ergo attentè perpendatur ſeptem Dei ſpiritus in ſeptem planetis fuiſſe repræſentatos; mox apparet, quàm fuerit conueniens antiquiſſimum illud inſtitutum, dies omnes per hebdomadas ſiue ſeptenarios numerare, vt ipſamet temporis ſucceſſio nobis frequentes in mentē Dei prouidentiam reducat. Atque eadem eſt ratio, propter quam ſacra Scriptura toties ſeptenarium, tum alibi, tum præſertim in Apocalypſi vſurpat.

Septem planetarum applicatio ad ſeptem diuinæ prouidentiæ ſpiritus.

Forſan etiam in ſeptem capitalium vitiorum enumeratione, & in ſeptem Draconis capitibus conſideratum eſt, id fuiſſe Dæmonis in oppugnandis hominibus conſilium, vt ſcilicet, ſe Dei prouidentiæ opponeret; & contra ſeptem ipſius ſpiritus, ſeptem item oppugnationū machinas, id eſt, ſeptem tentationum genera inſtitueret. Ego quidem ſic exiſtimo, Dei ſapientiæ ſuperbiam opponi, Fortitudini, acediam; Beneficentiæ, inuidiā; Æquitati, auaritiam, Patientiæ, iram. Comminationi, gulam, ac Seueritati luxuriam Superborum enim eſt velle ſibi ſapere: neque Dei ſapientiæ ſubiici. Pigritiam ſiue acediam Fortitudini opponit ſæpe Sapiens, vt Prouerb. 10. 4. *Egeſtatem operata eſt manus remiſſa, manus autem fortium diuitias parat.* De auaritiæ iniquitate videbimus c. 6. in tertio ſigillo. Porrò Dei comminationes flocci faciunt, qui ſe ad helluationem & crapulam inuitant. Seueritati denique diuinæ ſingulariter aduerſantur, qui quam placare corporis caſtigatione debebant, illecebris potiùs & voluptatibus irritant. Cetera conſultò omitto, quia clara per ſe ſunt & manifeſta. Atque his ſeptem vitiis contrariæ ſunt ſeptem illæ virtutes, quæ homines Dei prouidentiæ ſubmittunt, id eſt, demiſſio animi ſiue modeſtia, Sapientiæ diuinæ: diligentia, Fortitudini; charitas, Beneficentiæ: largitas, Æquitati; patientia, ipſius Dei Patientiæ; temperantia, Comminationi; & caſtitas ac voluntaria carnis maceratio, Dei Seueritati.

Septem capitalia vitia totidem diuinæ prouidentiæ ſpiritibus è regione opponi.

Verùm his atque aliis cōſiderationibus omiſſis, quæ aliunde videntur acerſitæ, ad ipſam Dei ſpirituum perfectionem oculos parumper conuertamus; quæ ſcitu digniſſima eſt, & ad agnitionem pulcherrima, & ad Dei venerationem A conuenientiſſima. Perfectio ergo Diuinæ prouidentiæ, in abſolutiſſima ſingulorum ſpirituum perfectione conſiſtit, id eſt, in Fortitudine infinita, Beneficentia immenſa, Æquitate ſumma, Conſiliorum admirabilitate incredibili, Patientia interminata, Comminatione horribili, & ſeueriſſima Punitione. Et mirandum planè eſt atque diuinum, in Dei prouidentiæ operibus, horum omnium attributorum ſummā perfectionē eniteſcere: nec alia aliis impediri, aut imminui. Conſideratâ ergo ſingulatim harum virtutum perfectione, nulla nō eſt admirabilis, multò tamē mirabilius eſt ſic Deum vniuerſis vti, vt quantumuis cum infinita perfectione vtatur ſingulis, nulla tamen ex eis aliarum vſum impediat.

Diuinæ prouidētiæ perfectio in quo conſiſtat.

Dicam clarius: Infinita Dei beneficentia nullis limitibus circumſcribitur; non beneficiorum magnitudine, non dulcedine munerum, non humanitate officij, non peccatorum remiſſione, nec enim eſſet infinita, ſi quo poſſet fine terminari. B Igitur ſi finis beneficentiæ nullus eſt, qua ratione virtus hæc cum infinitâ Seueritatis, Æquitatis, ac Sapientiæ oſtenſione cohærebit? Hæc enim omnia, vt ſuperiùs adnotauimus, poſtulant, vt ſummus honor & veneratio infinitæ Dei Maieſtati deferatur: vt ſummi momenti eſt in gubernatione, vt Princeps ſuo conſulat honori. Immenſa verò maieſtas poſtulat, vt in retinenda auctoritate & tuenda ſua reuerentia, nullis præfiniatur terminis. Humana induſtria maieſtatem comitate & humanitate attemperat; & vt alteri partem addat, alteri adimit. nec enim rationem vllam nouit, vt quantò ſublimior ſit maieſtas, tantò ſe gerat facilius & humanius, ſed quò propiùs ad alteram inclinat, eò longiùs ab altera declinat. Vna Dei prouidentia aquilam cum boue nouit coniungere, & efficere, vt quæ ſumma eſt oſtenſio maieſtatis, eadem ſit ſumma beneficentiæ: vt ab altera amorem conciliet, ab altera reuerentiam tueatur.

C Ita etiam pugnare inter ſe videntur Virtus & Æquitas. Virtus enim perardua quæque perrumpit, difficultates temnit, obſtacula ſuperat, vt quæ ſequitur proſequatur, & ſemel ſuſcepta cōſequatur. Summa autem Æquitas omnia circumſpicit; nil perturbatè aggreditur, nullo quantumuis ſpecioſo prætextu, vel minimæ ſubditorum iniquitati conniuet. Hinc fit, vt in fortiſſimis principibus vel ducibus præclarum aliquod facinus aggredientibus æquitas fere virtutem non æquet, nec valde curent tenuiorum querimonias, qui interim iniuriam ac detrimentum accipiunt. Contrà fit, vt qui præ æquitatis ſtudio cauent diligentiſſimè, ne alios vel minimùm perſtringant, ij plerumque nil magnum aggrediantur, vel certè ad finem non perducant. Homines itaque cum ſummum & abſolutiſſimum principem arbitrantur; qui ſi fortiſſimus, non valdè ſit iniquus; vel, ſi æquiſſimus, puſillo animo non ſit. Diuina autem prouidentia eò plus ſummæ D æquitatis laude præcellit, quòd ſit ſummæ virtutis, ſine vllo vel leuiſſimo aut æquitatis à virtute, aut virtutis ab æquitate detrimento. Apertum eſt enim infinitam virtutem præclariſſima & maxima quæque aſſequi debere & multò eſſe glorioſius atque præſtantius cum ſuauitate, quàm cum violentia facilem in re difficili effectum obtinere. Hinc illud Sap. 8. 1. *Attingit à fine vſque ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter*; quod eſt fortitudini æquitatem adiungere; vt ne cuipiam iniuria violenter inferatur, hominis & leonis coniugatione glorioſe oſtentatâ.

Cùm generatim contemplati fuerimus perfectionē, quam in ſe continent ſeptem hæc diuinæ prouidentiæ attributa, & quatuor priorum à tribus poſterioribus diſtinctionem: facile erit vnicuique animaduertere in inſignioribus Dei prouidentiæ operibus, quàm perfecta ſingulorum attributorum documenta in iis eluceant. Etenim in Chriſti crucis myſterium, quod fuit omnium quæ Deus patrauit E glorioſiſſimum, ſi mentis aciem diuino fidei lumine illuſtratam attente quis intendat, inueniet profectò nihil dignius, præſtantius aut excellentius a Deo fuiſſe præſtitum, & in quo tantopere ſeptem hæc attributa excelluerint; cum nihil vnquam effecerit Deus, quod adeò admirabile ipſius conſilium, ingentem fortitudinem, incredibilem beneficentiam, ſummam æquitatem, inexhauſtam patientiam, grauiſſimam in peccatores comminationem, & ſeueriſſimam de peccato vindictam oſtentarit.

Septem ſpirituum doctrina ad varia Chriſti Domini myſteria ſeſe extendit.

Applicatur ad Chriſti crucem.

Eadem ferè ratione licet in Euchariſtiæ ſacramento philoſophari. Quod ſi æqua animi trutina ponderemus, nullum aliud excogitari poteſt epulū, in quo adeò eluceſcat non ſolum Dei beneficentia, ſed ipſius etiā mirabile conſiliū, F necnon æquitas & virtus, & cetera etiam quæ diximus attributa. Elucet enim mira Dei patientia in eos qui indignè cōmunicant; mira etiam cōminatio; ac mira in eos, quos indurat, ſeueritas. Eâdē ratiocinatione vti facilè poſſumus in gubernatione, qua Deus prædeſtinatos à ſuæ conuerſionis exordio ad extremum vſque æternæ felicitatis finem moderatur ac regit. Iucundiſſimum namque eſt, & omni pariter admiratione digniſſimum, contemplari immenſam ipſius Virtutem, Beneficentiam, Æquitatem, Sapientiam, quorum Deus mira edit documenta in ſuos; & ſimiliter Patientiam, Comminationem & Seueritatem in eorum aduerſarios.

Item ad Euchariſtiam.

A Horum autem eò magis cognoſcitur admiranda perfectio, quò Dei prouidentia magis eſt tecta atque recondita. Quinimò idcircò tegitur ac celatur, vt eò illuſtrior & excellentior virtus exiſtat, quò magis externa facies imbecillitatem præ ſe ferebat, & eò ſublimior emineat ſapientia, quò maior ſtultitiæ erat ſpecies: & ſic de reliquis, vt cap. 5. & 6. explicabimus.

COMMENTARIVS.

Verſ. 5.

Chriſtus cur à Ioanne teſtis fidelis vocatus.
Ioan. 12. 32.
Ioan. 16. 33.
Ioan. 15. 20.

ET *à Ieſu Chriſto, qui eſt teſtis fidelis.*] Videtur ſolœciſmus in Græco, de quo tamen iam ſuprà diximus verſu 4. alluditur autem in his verbis ad id Pſal. 88. 38. *Teſtis in cælo fidelis.* Appellat verò Ioannes Chriſtum teſtem fidelem, vt ſignificet, in Apocalypſi repræſentari, quàm fuerit vera Chriſti prædicatio; nempe de regno cælorum, quod in terris erat inſtituendum; de ſpiritu quem accepturi erant credentes in eum; de Iudæorum excæcatione & ſupplicio; & de tranſitu Eccleſiæ ad Gentes. Item ad illa; *Omnia traham ad me ipſum.* Et; *Confidite, ego vici mundum.* Et, *Si me perſequuti ſunt, & vos perſequentur.* Quæ omnia cum argumento Apocalypſeos concordant; & eò reſpiciebat Ioannes in hac epiſtola dedicatoria, vt diximus ſuprà verſu 4.

Chriſti reſurrectionem ſpiritualis Eccleſiæ reſurrectionis eſſe exemplar.

Primogenitus mortuorum.] Nota hìc certiſſimam eſſe veritatem, Chriſtum eſſe primum eorum, qui ad vitam immortalem ſurrexerunt; vt obſeruant omnes Doctores ex 1. Cor. 15. 21. & Coloſ. 1. 18. ſed non id ſolùm ſignificat Ioannes in præſenti; quia id per ſe ad argumentum Apocalypſeos non pertinebat. Potiſſimùm ergo ſignificat reſurrectionem Chriſti Domini eſſe exemplar ſpiritualis reſurrectionis Eccleſiæ ex abyſſo perſequutionum glorioſè emergentis. Vide infrà num. 18. vbi in eodem ſenſu dicitur; *Fui mortuus, & ecce ſum viuens in ſæcula ſæculorum.* quia, vt ait Paulus ad Romanos 8. 29. *Deus prædeſtinauit ſeruos ſuos conformes fieri imaginis filij ſui: vt ipſe primogenitus in multis fratribus.*

Eccleſiæ miniſtrorum dignitas.

Et princeps regum terræ.] Hoc etiam ad felicitatem Chriſtianæ Eccleſiæ referendum eſt. nimirum quòd ſerui Chriſti Domini per Spiritum Dei efficiantur reges, ſpirituali quadam & mirabili ratione; de quo in nonnullis capitibus Apocalypſeos ſermo erit, vt cap. 6. & 14. Prætereà hoc epitheto indicatur præcipua miniſtrorum Eccleſiæ dignitas; qui conſtituti ſunt *principes ſuper omnem terram*; id eſt, ſacerdotes & Epiſcopi, de quo cap. 4. Significatur inſuper, mundi imperia Chriſtianæ Eccleſiæ ſubiicienda fuiſſe, & præcipuè imperium Romanum. Quod erat præcipuus Apocalypſeos ſcopus; vt ſcripſimus in prolegomenis notat. XIV.

Qui dilexit nos & lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo.] Græcè in datiuo τῷ ἀγαπήσαντι καὶ λούσαντι, id eſt, ei qui dilexit nos, & lauit. Nec eſt, quòd ſuſpicemur Græcos codices eſſe vitiatos: quia vulgata lectio Latina facilè admittit conſtructionem Græcæ loquutionis: vt patet ex ſimili loco cap. 6. num. 4. *Qui ſedebat ſuper equum rufum, datum eſt ei, vt ſumeret pacem de terra.* Similiter ergo in præſenti verba hæc, *qui dilexit nos*, non ſunt conſtruenda cum præcedentibus; ſed cum his, quæ infrà habentur, *ipſi gloria.* Hæc de conſtructione. De ſenſu verò notandum eſt in iis verbis, *lauit nos in ſanguine ſuo*, alludi ad antiquæ legis purificationes; *cùm omnia penè in ſanguine mundabantur*, vt docet Paulus ad Hebr. 9. 22. Quamuis autem carnei oculi Chriſtum in crucē ſuffixum, & cruore vndique manantem perhorreſcant, ille tamē cruor eſt veriſſimum animarum ſmegma ſiue ſapo; qui ſordes omnes & peccatorum maculas abſtergit.

Verſ. 6.

Et fecit nos regnum & ſacerdotes Deo, & patri ſuo.] Aptior erit conſtructio in Græco; ſi hæc verba legantur per parentheſim. Alioqui enim ſcrupulus occurrit, cur non legatur in Græcō ποιήσαντι, ſed ἐποίησεν. Res tamen eſt parui momenti; & vtcunque hoc ſit, ſenſus grammaticus optimè; percipitur.

Regnum.] Plerique Græci codices habent βασιλεῖς, id eſt, reges. Et ſic legit Tertullianus; & exponit diuus Thomas ad Hebr. 1. Atque hunc ſenſum in præſenti plerique interpretes ſequuntur. Et pro confirmatione adduci poteſt, quod capite 5. num. 10. repetitur hæc ſententia, *Feciſti nos Deo noſtro regnum & ſacerdotes*: & ſubditur: B *& regnabimus ſuper terram.* Ergo nomine regni intelliguntur reges.

Cur Ioannes dixerit, Fecit nos regnum; non verò reges.

Nihilominùs omnino videtur à Ioanne ſcriptum eſſe βασιλείαν, id eſt, regnum, (vt habent etiam quædam Græca.) Quia præter auctoritatem vulgatæ lectionis, multò veriſimilius eſt mutatum fuiſſe regnum in reges; eo quòd ſequeretur, *ſacerdotes*; &, *regnabimus*; quàm ſcriptum fuiſſe initio *reges*, & mutatum in *regnum*, ſine vlla mutandæ lectionis ſpecie probabili. Quòd autem re vera meliùs habeat *regnum*, quàm *reges*, ſatis confirmauero; ſi probem, non ſignificari in præſenti directè, Chriſtianos factos eſſe reges, ſed factos eſſe regnum Dei. C Aduerte igitur in hoc loco proculdubio reſpici ad illud Exodi 19. 6. *Vos eritis mihi in regnum ſacerdotale*, vbi LXX. legunt, *ſacerdotium regale*; vt expreſſit etiam D. Petrus epiſt. 1. cap. 2. 9.

Terra Sacerdotalis in Ægypto libera olim & immunis.

Omiſſis ergo iis, quæ vtroque in loco multi notant, (& præcipuè Heſſelius 1. Pet. 2.) non videtur dubitandum, quin Moyſes reſpexerit ad eam hiſtoriam, quæ habetur Geneſis 47. 22. vbi redditur ratio, cur ſoli ſacerdotes in Ægypto non fuerint compulſi vendere poſſeſſiones ſuas; nimirum quia terra ſacerdotalis tradita fuerat à Rege ſacerdotibus; quibus & ſtatuta cibaria ex horreis publicis præbebantur. Itaque ingens erat honos & D gratia, quam rex Ægypti ſacerdotibus deferebat: magnaque priuilegia, immunitates & exemptiones, quibus ſacerdotes Ægypti fruebantur. Porrò fames, labores & ærumnæ, quæ ceteros diuexabāt, ſacerdotes ne minimum quidem perſtringebant, ſingulari Regis in ipſos beneuolentia & beneficio. Atque cùm hæc eſſent notiſſima populo Iſraelis ex Ægypto egredienti; dubitari non poteſt, quin ad hæc reſpiciatur Exodi 19. 6. cùm populo dicitur, *Eritis mihi in peculium de cunctis populis: mea eſt enim omnis terra; & vos eritis mihi in regnum ſacerdotale, & gens ſancta.*

E In hac alluſione quis non videat filios Iſraël non appellari debuiſſe reges, ſed Dei regnum: & nihilominùs debuiſſe appellari ſacerdotes? Sumitur namque comparatio ab Ægyptiis ſacerdotibus, qui erant peculium ſiue peculiare regnum Pharaonis, ſpeciali prouidentia regnantis inter eos: non tamen erant reges, ſed lectiſſima regni pars. Quemadmodum in Hiſpania militares ordines, vt diui Iacobi, atque alij, ſpeciale ſunt Regis peculium. Ex quo patet dici rectè potuiſſe, *regnum ſacerdotale, & regale ſacerdotium*, non tamen *reges & ſacerdotes*; neque *ſacerdotium, & reges*; ſed F *regnum & ſacerdotes.*

Deinde eadem comparatio multò congruentiùs ad Chriſtianam Eccleſiam tranſlata eſt à diuo Petro epiſtola 1. cap. 2. 9. *Vos autem genus electum, regale ſacerdotium, gens ſancta*, &c. Vides ſapientiſſimè Ioannem dixiſſe, non *reges, & ſacerdotes*; ſed *regnum & ſacerdotes.* Præterquàm quòd Chriſtiani non aptè dicūtur reges reſpectu Dei; licèt dicātur ſpiritualiter ſacerdotes reſpectu Dei, cui offerūt vitulos

labiorum

ſacerdotium, & reges : ſed *regnum & ſacerdotes.*

Deinde eadem comparatio multò congruentiùs ad Chriſtianam Eccleſiam tranſlata eſt à diuo Petro epiſtola 1. cap. 2. 9. *Vos autem genus electum, regale ſacerdotium, gens ſancta*, &c. Vides ſapientiſſimè Ioannem dixiſſe, non *reges, & ſacerdotes*; ſed *regnum & ſacerdotes*. Præterquàm quòd Chriſtiani non aptè dicuntur reges reſpectu Dei; licèt dicantur ſpiritualiter ſacerdotes reſpectu Dei cui offerunt vitulos labiorum ſuorum. & textus ſubiungit, *Fecit nos regnum & ſacerdotes Deo, & patri ſuo.*

Hæreticorum inſania refellitur.

Colligere tamen ex hoc loco, non debere diſtingui laicos à propriis ſacerdotibus; ſtultiſſima eſt inſania hæreticorum; vt ex loco Exodi manifeſtè conſtat. Quia negari non poteſt, quin in populo Iſraëlitico eſſet diſtinctio ſacerdotum à non ſacerdotibus; & nihilominùs vniuerſo Iſraël in loquutione illa figurata dictum eſt, *Vos eritis mihi in regnum ſacerdotale.*

Sacerdotes olim in Ægypto fuiſſe populi iudices.

Supereſt reſpondere argumento adducto ex Apocalypſi 5. 10. *Feciſti nos Deo noſtro regnum, & regnabimus ſuper terram*, vbi videtur regnum poni pro regibus. Reſpondeo tamen non poni; ſed ex eo, quòd ſint regnum peculiare Dei, optimè inferri, quòd ſint reges & principes : quia *ſeruire Deo regnare eſt*. Vel potiùs in hoc etiam alluditur ad Ægypti ſacerdotes, de quibus verè dicebatur, eos regnare in terra Ægypti : non ſolùm quia amici regis dicuntur regnare; ſed etiam quia olim in Ægypto ſacerdotes erant indices populi, & ſummus ſacerdos erat ſupremus iudex; vt tradit Ælianus lib. 14. de varia hiſtoria, cap. 34. vbi de iudicibus Ægyptiorum. Et cohæret optimè, quod Ioannes in iis verbis ſignificare etiam volebat, ſcilicet populo Chriſtiano tribuendum eſſe Imperij Romani principatum, ex prophetia Danielis cap. 7. 27. *Regnum autem, & poteſtas, & magnitudo regni, quæ eſt ſubter omne cælum, detur populo ſanctorum altiſſimi.* Porrò ex dictis intelligitur quàm aptè fiat mentio regni ſacerdotalis in epiſtola dedicatoria: nimirum quia ad argumentum Apocalypſeos pertinent gratiæ & priuilegia populi Chriſtiani; de quibus cap. 6. & 7. & principatus huic populo deſtinatus à Deo;. de quo latè cap. 12. & 17. & 18. &c.

Ipſi gloria & imperium in ſecula ſeculorum, Amen.] Dupliciter exponi poſſunt hæc verba. Primò per modum optantis gloriam & imperium ei, *qui dilexit nos, & lauit nos*, &c. Secundò per modum affirmantis, & indicantis argumentum Apocalypſeos. Atque hic ſecundus ſenſus videtur aptior, & dedicatoriæ epiſtolæ conuenientior. Senſus ergo eſt, ex Apocalypſeos reuelatione conſtare gloriam & imperium tradita eſſe Chriſto; quia gloria & imperium ſempiternum Eccleſiæ Chriſtianæ ad Chriſti gloriam & imperium ſpectant; & ex Chriſti gloria & imperio deriuatur, quòd Chriſtiana Eccleſia de ſuis hoſtibus triumphauerit; & in cæleſti patria ſit in æternum triumphatura.

Verſ. 7. *Ecce venit cum nubibus; & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt.*] Prophetiam vltimi iudicij tangi manifeſtum eſt : neque aliud hîc cogitat communis interpretatio. Atque vt hac explicatione contenti nullam prætereà inueſtigemus, nos contextus ipſe videtur cogere. Coniungit enim Chriſti in nubibus aduentum cum eorum planctu, qui eum in crucem egerunt: ſicut Matth. 24. 30. *Tunc plangent omnes tribus terræ,* A *& videbunt filium hominis venientem in nubibus cæli.* Præterquàm quòd ſi hæc epiſtola continere debet Apocalypſeos argumentum; ad argumentum ipſum ſpectat extremi iudicij dies, de quo cap. 20. cuius mentionis proprius locus videtur eſſe hîc, id eſt, in fine argumenti.

In ænigmate aliud verbis perſtringi, aliud ſenſu innui.

Nihilominùs non eſt, cur nouum & inſolitum alicui appareat, ſi ænigma iiſdem verbis, quibus aliquid perſtringit, aliud diuerſum potiſſimùm ſignificare contendat. Atque vt id communi interpretationi demus, quod ſtudet, ſcilicet in his verbis aduentum Chriſti ad extremum iudicium affirmari; ſatis eſt, vt veritas hîc attingatur. Nam eo ipſo, quòd eius fiat mentio, & in eo veluti in baſi myſticus alius ſenſus innixus exurgat: B id (inquam) ſufficit, vt veriſſimè aſſeueremus Chriſti ſecundum aduentum à Ioanne hiſce verbis confirmari. Quare non eſt cur aliquis exiſtimet in præſenti me à communi expoſitione diſcedere, cùm eam potiùs amplectar, & quaſi ſupponã. Sic enim nouam cum veteri expoſitione aptiſſimè conciliari, explicaui iam in prolegomenis notatione XXI. Itaque non eſt cur peregrinum videri debeat in ænigmate, quòd primo aſpectu ſecundum Chriſti aduentum ad iudicium ſonet; cùm tamen reconditus ſenſus, quo tendit potiſſimùm, diuerſus ſit. Vt igitur ad rem deueniam; quæ præcedunt, & quæ conſequuntur, in eam me ſuſpicionem trahunt, vt exiſtimem ſub figura aduentus Chriſti ad iudicium, alium hîc latêre ſenſum. Nam in antecedentibus, C verba illa, *primogenitus mortuorum*, alium habent abſtruſum ſenſum, præter eum quem prima fonte gerunt; vt ſuprà vidimus. Similiter quæ ſequuntur infrà; *Fui mortuus, & ecce ſum viuens in ſecula ſeculorum*, (de quo poſteà) ſub mortis & reſurrectionis veritate aliam abſcondunt. Si ergo in his ænigmatis filum poſtulat, vt ſenſui grammatico alius etiam magis reconditus adiiciatur; quid mirum, præſentem locum ſimili ratione eſſe interpretandum?

Arbitror igitur in hoc loco contextum agere de Chriſti & Eccleſiæ victoria in ea Iudæorum & Gentium conuerſione, de qua fusè in Apocalypſi D ſermo eſt. Itaque Chriſti aduentus, qui hoc loco innuitur, eſt ad triumphandum de peccatoribus Chriſti fidei ſubiectis. Et nubibus Euangelicæ prædicationis officium repræſentatur: hæ enim ſunt myſticæ nubes, quibus veluti curru triumphans Chriſtus glorioſiſſimè inuehitur. Quod verò ſubditur, *Et videbit eum omnis oculus*; idem eſt, atque aperiendos cæterorum, (id eſt, peccatorum) oculos, *vt aſpiciant in auctorem fidei & conſummatorem Ieſum* : & eum verum eſſe Deum agnoſcant, quem antea cæci & amentes acerrimè perſequebantur. Illud autem; *qui eum pupugerunt*, exprimit eoſdem, qui ſuis flagitiis ac ſceleribus, veluti lanceis Chriſtum pro ipſis paſſum E vulnerauerunt; eoſdem (inquam) id eſt, Eccleſiæ perſequutores in Longino figuratos; atque adeò non ſolùm Iudæos, ſed omnes etiam gentes in Chriſtum fuiſſe credituras. *Et plangent ſe ſuper eum.* Hoc ad eorum pœnitentiam ſpectat peccatorum deteſtationem, quæ veriſſima eſt paſſionis Chriſti veneratio.

Heb. 12. 2.

Hanc ipſe intepretationem germanam, & ipſi textui cohærentem exiſtimo. Quia manifeſtum eſt, & omnium conſenſu receptum, Ioannem hic reſpexiſſe ad Zachariæ locum capitis 12. 10. *In illa* *die effundam ſuper domum Dauid, & ſuper habitatores Ieruſalem ſpiritum gratiæ & precum, & aſpicient ad me, quem confixerunt: & plangent eum planctu quaſi ſuper vnigenitum*, &c. Huc, inquam, ſine dubio Ioannes ſpectauit in hoc loco. At licèt interdũ contingat alluſionem fieri ad aliquem Prophetæ locum, conſiderato illius ſenſus myſtico, non literali: ceterùm hoc in loco, interpretum nemo poteſt dubitare, eundem eſſe ſenſum à Ioanne & à Zacharia intentum. Hoc enim exigit Apocalypſeos perfectio; vt proprium Prophetarum ſeorſum attendat Ioannes, & in eodem ipſorum verba citet. quod vſque adeò verum eſt, vt multi ac graues B Theologi contendant Zachariam in ſenſu proprio de extremi iudicij die agere: eo vel maximè nitentes, quòd Ioannes hîc Zachariæ verba afferat ad damnatorum in iudicij die planctum indicandum. Ex quo infero, ſi efficaciter probaretur Zachariam non de hoc planctu loqui; ſed de eo, quo Chriſti amici ac fideles, ipſius Chriſti paſſioné proſequuntur, ac dolent ſe ipſos ſuis ſceleribus ad id cauſam præbuiſſe; ſi hoc (inquam) efficaciter probaretur; fatendũ quoque eſſe, Ioanné in præſenti de eodem amicorũ luctu loqui. Atque adeò C præcipuam contextus intentionem eſſe agere de Chriſti triumpho in peccatorum conuerſione. Huc accedit, alluſionem quidem ad myſticum Prophetæ ſenſum, licèt literalis non eſſet, nihil abſurdi continere, verùm ſi Propheta nullo modo agit de inimicorum, ſed de amicorum planctu; tunc ſanè ipſius verba adducere ad luctum inimicorum ſignificandum, hoc non eſſet ipſius verba ad ſenſum myſticum vſurpare; ſed contorquere potiùs & violenter pertrahere. Quod autem legitimus verborum Zachariæ ſenſus ſit de amicorum planctu Chriſti paſſionem lugentium, explicabimus ſeorſum notatione VI. D

Præcipuam argumenti Apocalyptici partem eſſe peccatorum conuerſionem.

Confirmatur noſtra explicatio; quia in dedicatoria hac epiſtola illud potiſſimùm ſpectatur, vt ipſa in ſe Apocalypſeos argumentum paucis coërceat; cuius argumenti præcipua pars eſt, perſequutorum conuerſio, quam elegantiſſimè comprehendunt (vt diximus) illa verba, *Ecce venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt*: & illud etiam *Amen*, quod Ioannes ſubdit, aptiſſimum eſt ad prædictam explicationem, nec non ad Ioannis ſolatium deſignandum ex certiſſima prophetia de mundi conuerſione, & Eccleſiæ E Chriſtianæ triumpho.

Supereſt reſpondere ad argumenta, quibus omnis alia expoſitio excludebatur, præter illam de die iudicij: ad locum Matthæi 24. 30. reſpondetur, nihil obſtare, quòd iiſdem penè verbis Chriſtus in Euangelio ſolùm agat de die iudicij, & Ioannes in Apocalypſi ad myſticum ſenſum præcipuè reſpiciat. Quid enim mirum, quòd Apocalypſis ænigmaticè loquatur? vtrùm verò locus ille Matthæi vigeſimo quarto, præter ſenſum de die iudicij admittat etiam alium de triumpho Eccleſiæ in Euangelij prædicatione ad Gen- F tes poſt Iudaici populi repulſam; id alterius negotij eſt.

Ad confirmationem ex argumento Apocalypſeos reſpondetur, non opus eſſe, vt epiſtola dedicatoria ad ea omnia minutatim deſcendat, de quo- A rum ſingulis eſt agendum in libro: ſatis enim eſt, vt totius argumenti ſubſtantiam attingat. Quam ob rem neceſſarium minimè erat agere hîc ſeparatim de Chriſti aduentu in nubibus ad extremum iudicium. Neque tamen omnino prætermittitur dies iudicij in præſenti; ſatis enim perſtringitur, dum de triumpho Eccleſiæ agitur per alluſionem & comparationem ad illius diei gloriam.

Antitheſis inter nubes & verbum videndi.

Et videbit eum omnis oculus.] Præter ea, quæ ſuprà diximus, nota fortaſſe hîc antitheſim eſſe inter nubes & verbum videndi. Nubes enim ocu- B lorum aciem ſolent impedire, & res ipſas, quæ præſentes ſunt, abſcondere. ſic Euangelici concionatores, dum Chriſtum prædicant, & hunc crucifixum (vt ait Apoſtolus) quaſi nubem, ſeu magnam nebulam audientium oculis offundunt, quæ eis viſum quodammodo eripiat. Quæ enim maior nebula, quàm Chriſti infirmitatem & ignominiam adorandam proponere? In hac tamen nebula, in his nubibus ingens Dei gloria & infinita maieſtas apparet. Iuxta illud, *apparebit maieſtas Domini, & nubes erit*. 2. Mach. 2.8. de quo infrà, notatione VII. Quemadmodum nun- C quam filij Iſraël manifeſtiùs viderunt Dei gloriam, quàm vbi domus Dei impleta eſt gloria atque caligine, 2. Paral. 5. 5. & 3. Reg. 8. 10. & ſicut illi tunc maximè videbant, cùm minimè videbant; ſic Chriſti gloria in ignominiæ & infirmitatis prædicatione maximè elucet. Quod ergò dicitur, *videbit eum omnis oculus*, idem eſt, ac aperientur oculi eorum, & maxima perfundentur luce. Eo ferè ſenſu, quo dicitur Iob. 42. 5. *Auditu auris audiui te; nunc autem oculus meus videt te*, ſimiliter ergo in præſenti, *videbit eum omnis oculus*, id eſt, *replebitur terra ſcientia Domini*, D Iſaiæ 11. 9.

Verba autem illa, *omnis oculus*, non opus eſt, vt in noſtra expoſitione ſe extendant ad ſingulos homines; ſed ſufficit in eodem ſenſu ſumi, quo dicitur Lucæ 3. 6. *Videbit omnis caro ſalutare Dei*, ſcilicet, Iudæi, Gentiles, & totius orbis nationes. Latiùs tamen illa verba paterent, ſi ad vltimam Eccleſiæ victoriam referrentur, quando omnes Iudæi, & reliquiæ Gentiliſmi, & ſectarum omnium conuertentur.

Et plangent ſe ſuper eum omnes tribus terræ.] Reciprocum illud *ſe* videtur à vulgato interprete addi- E tum. Nam Græcè ſolùm eſt, *κόψονται*, id eſt, plangent; vel planctus ad ſidera tollent, ex gloſſario. Fortè tamen in codicibus Græcis emendatioribus non deeſt reciprocum illud. Valdè enim ſuſpicor hîc non redundare, ſed habere optimam energiam: quia ſermo eſt de luctu pœnitentiæ tam apud Zachariam, quàm in præſenti loco. Atqui optima Chriſti paſſionem deflendi ratio eſt per imitationem ad id Ieremiæ Threnorum 4. num. 20. *Spiritus oris noſtri Chriſtus Dominus captus eſt in peccatis noſtris*; & cap. 5. num. 16. F *Cecidit corona capitis noſtri, væ nobis, quia peccauimus: etiam, Amen* hæc repetitio & affirmationi & gaudio Ioannis de Eccleſiæ victoria ſignificando appoſitiſſima eſt.

NOTATIO SEXTA.

Ad illa verba Apoc. 1.7. Ecce venit cum nubibus, & plangent ſe ſuper eum. Vbi locus Zachariæ 12. n. 10. explicatur.

Explicatur Zachariæ locus c. 12. à n. 10. vſque ad 14.

ZACHARIÆ verba ſic habent n. 10. *Effundam ſuper domum Dauid & ſuper habitatores Ieruſalem ſpiritum gratiæ & precum: & aſpicient ad me, quem confixerunt; & plangent eum planctu, quaſi ſuper vnigenitum, & dolebunt ſuper eum, vt doleri ſolet in morte primogeniti. 11. In die illa magnus erit planctus in Ieruſalem, ſicut planctus Adadremon in campo Mageddon. 12. Et planget terra: familiæ, & familiæ ſeorſum: familiæ domus Dauid ſeorſum, & mulieres eorum ſeorſum. 13. Familiæ domus Nathan ſeorſum, & mulieres eorum ſeorſum: familiæ domus Leui ſeorſum, & mulieres eorum ſeorſum: familiæ Semei ſeorſum, & mulieres eorum ſeorſum. 14. Omnes familiæ reliquæ, familiæ & familiæ ſeorſum, & mulieres eorum ſeorſum.*

In primis circa voces ipſas quædam nobis notanda ſunt. Primò, vbi Vulgatus habet *Spiritum gratiæ & precum:* Septuaginta legunt, *gratiæ & miſericordiæ.* Hebraica ſonant, *gratiæ & miſerationum. Hhen vethahhanunim,* חן ותחנונים, & notat Arias Montanus, vtrumque ab eadem radice deriuari: & *hhen*, eſſe miſericordiam ſeu miſerationem; *thahhanunim* verò eſſe vindictæ poſtulationem. Ita vt alterum ſit de Chriſti paſſione dolere; alterum vindictam à Deo poſtulare. Ribera aſſerit *thahhanunim* duo ſignificare, ſcilicet miſereri, & orare.

Secundò, vbi Vulgatus legit *confixerunt:* Septuaginta, *inſultauerunt*; ſed eorum lectionem emendauit Euangeliſta ex Hebræo. Cur autem Septuaginta verterint *Inſultauerunt*, vel *ſaltauerunt*, optime explicant Ribera hic, & Toletus Ioannis 19.37. vterque ex Hieronymo: & ſimiliter Ianſenius in concordia Euangelica cap. 144. Vſus eſt autem Ioannes hic verbo Græco ἐξεκέντησαν, quod Latinus interpres reddit *tranſfixerunt*, Ioannis 19.37. & idem verbum reddidit, *pupugerunt* hic, id eſt, Apoc. 1.7. atque in Euangelio id refert Ioannes ſingillatim ad vulnus Chriſti lateri inflictum; licet poſſit etiam ad clauos & ad ſpineam coronam extendi.

Tertiò; *ſicut planctus Adadremon in campo Mageddon.* Chaldæus (quem Arias aſſerit paulò poſt Zachariæ tempora ſcripſiſſe) hæc verba in duas hiſtorias diuidit: certum tamen eſt, hic non amplius vnâ iuxta vulgatam tangi poſſe. Coniungit enim planctum Adadremon in campo Mageddon. Quare idem erit Mageddon, quod Mageddo 2. Paral. 35.22. atque in eodem campo ſita eſt vrbs Adadremon, vt notat Hieronymus hic. Itaque planctus de quo agit Zacharias, comparatur cum eo, quo Ioſiæ regis mortem Iudæorum populus fuit proſequutus. Porrò nomen Adadremon ſignificat locum malogranatis conſitum. Nam LXX. tranſtulerunt, planctus ῥοῶνος, id eſt, malorum granatorum: vbi Hieronymus notat, Græcum nomen non ſonare malum granatum, ſed locum his arboribus conſitum. Si verò expendatur vis nominis Hebraici; *Remon* idem eſt, quod *malum punicum*, & fortaſſe nomen Adadremon coaleſcit ex his duabus dictionibus *hadar remon*, quod eſt decor ſeu pulchritudo malorum punicorum. Vtcunque hoc ſit, nomen erat illius campi, in quo mortuus eſt Ioſias.

Ioſias Rex vbi fuerit occiſus.

Quænam familiæ Nathan, Leui, & Semei apud Zachar.

Quartò, nomina *Nathan, Leui, & Semei* exiſtimat Arias Montanus eſſe nomina præcipuarum familiarum eorum, qui à Dauide genus ducentes Ioſiam proximè cognatione attingebant, quos veriſimile eſt in lamentatione ſeu luctu de morte Ioſiæ acerbiùs doluiſſe. Certè Lucæ 3 Semei, Leui, & Nathan inter progenitores Chriſti poſt Dauidem collocantur. Ribera tamen Hieronymum ſequutus, per Nathan intelligit Prophetam, per Leui, Patriarcham Iacobi filium (ex quo Leuitæ) & per Semei, eum, ex quo ſcribæ & Phariſæi. Vtcunque hoc ſit; Semei ſonat *obedientem*; Leui *copulatum*; & Nathan *donatum*.

De quo planctu agat Zacharias cap. 12.

1 Opinio communis.

His præiactis, vt ad præcipuam quæſtionem veniamus; prima difficultas eſt, quem planctum ſpeciatim ſignificare voluerit Propheta, cùm ait; *plangent eum, quaſi ſuper vnigenitum; & dolebunt ſuper eum, vt doleri ſolet in morte primogeniti.* Communior explicatio eſt, Zachariam loqui de planctu Iudæorum damnatorum in die Iudicij, cùm viderint Chriſtum ſua vulnera in maieſtate oſtentantem. Hanc expoſitionem ſequitur Ribera; & pro ea citat Auguſtinum, Theodoretum, Rupertum, Theophylactum, D. Thomam, Euthymium & Lyranum. Eandem ait ſignificari à Hieronymo. atque eam ſequuntur Suarez 3. p. t. 2. diſp. 57. ſect. 9. Ianſenius in concordia, cap. 144. & Toletus Ioannis 19. num. 37. Stapletonus, & plerique omnes. Probant primò ex Apoc. 1.7. *Ecce venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt, & plangent ſe ſuper eum omnes tribus terræ.* Ex quo loco videtur is ſenſus eſſe adeò certus, vt de eo dubitari non poſſit. Probant 2. ex verbo *aſpicient*: quia impij Iudæi Chriſtum, niſi in die Iudicij, non videbunt. Quare Suarez aſſerit Patres, vt probet ex hoc loco inſignia crucifixionis ab impijs eſſe in die Iudicij aſpicienda.

Tertiò. Quoniam Iudæi increduli, in nulla huius vitæ calamitate crediderunt eam illis euenire ob Chriſti cædem: itaque ita neceſſe eſt, vt referatur ad diem Iudicij, quod dicitur, *dolebunt ſuper eum.*

2. tamen præfertur.

Nihilominus tamen exiſtimo multò veriſimilius eſſe Zachariam loqui de planctu fidelium & amicorum, ſcilicet eorum, ſuper quos Deus ſpiritum gratiæ & precum effundit. Et probatur primò ex antecedentibus (quod validiſſimum eſt argumentum.) Sic enim continuata ſerie textus; *effundam ſuper domum Dauid, & ſuper habitatores Ieruſalem ſpiritum gratiæ & precum, & aſpicient, & plangent.* Vbi euidens eſt meo iudicio, aſpectum illum & planctum (*& aſpicient, & plangent*) referri quaſi effectus, quos excitauit ſpiritus gratiæ & precum à Deo ſuper homines effuſus, id eſt, ſpiritus commiſerationis & pietatis, quo Chriſti mortem deflerent. Et confirmatur ex ſimilibus locis; in quibus manifeſtum eſt agi de ſpiritu à Deo miſſo, & ea, quæ ſtatim adijciuntur, eſſe illius ſpiritus effectus, Iſaiæ 44. 3. *Effundam ſpiritum meum ſuper ſemen tuum, & ſuper ſtirpem tuam: & germinabunt inter herbas, quaſi ſalices.* Ezechielis 36.27. *Spiritum meum ponam in medio veſtri, & faciam, vt in præceptis meis ambuletis.* Danielis 13.45. *Suſcitauit Dominus ſpiritum pueri Danielis, & exclamauit.* Ioelis 2. 28. *Effundam ſpiritum meum ſuper omnem carnem, & prophetabunt filij veſtri.* Aggæi 1.14. *Suſcitauit Dominus ſpiritum Zorobabelis, & reliquorum, & ingreſſi ſunt, & faciebant opus.* In his locis atque alijs ſimilibus idem eſt loquendi modus (vt conſtat) atque in Zacharia: vnde quemadmodum in his poſt mentionem ſpiritus à Deo miſſi, mox ſubijciuntur effectus illiuſmet ſpiritus; ſic etiam de loco Zachariæ ſentiendum eſt.

Probatur ſecundò ex ſequenti contextu, ſe enim ipſe declarat Propheta, cùm ait, *Plangent eum planctu, quaſi ſuper vnigenitum, vt doleri ſolet in morte primogeniti ſicut planctus in campo Mageddon.* Atqui eiuſmodi comparationes manifeſtum eſt ab amicorum planctu & lamentis eſſe petitas; qui intimo cordis ſenſu amici mortem lamentantur. Vide 2. Paralip. 35. ad finem; vbi, *Vniuerſus Iuda & Ieruſalem luxerunt Ioſiam, & vſque in præſentem diem lamentationes Ieremiæ ſuper Ioſiam replicant, & quaſi lex obtinuit in Iſrael.* Quis ergo non videat, hanc comparationem ad damnatorum in die iudicij rabiem & dolorem eſſe ineptiſſimam; aptiſſimam verò ad Chriſtianorum ſuper Chriſti morte commiſerationem & luctum, præcipue in hebdomada ſancta?

Tranſitio in ſimiliari ſermone quæ probanda, quæ verò non.

Probatur tertiò; quia res eſt valde violenta à gratia fidelibus elargita & pijs eorum precibus, ex templo ad efferatam damnatorum rabiem in eadem periodo tranſire: cùm nullum aliud ſuppoſitum (vt grammatici loquuntur) verbis illis, *aſpicient, & plangent* addatur. Ex vulgari aliquo ſermone ad pia & ſpiritualia colloquia gradum facere, res eſt apud pios & ſpirituales viros vſitata, qui in hoc Chriſti & prophetarum morem ſectantur. Ceterum ex ſermone valde ſpirituali, ad alium longe diuerſum, nec magis pium, ita derepentè tranſilire, nullo in ipſis verbis tranſitionis ſigno dato, nullo alio noui verbi ſuppoſito adiecto; hoc ſanè nec prudentem decet ſermocinationem, nec ſimili alio Scripturæ exemplo confirmari poterit.

Hieronymi mens de Zacharia loci explicatione.

Verum ne nobis expoſitionis nouitas obijciatur, proferamus auctores, quos in hac explicatione de planctu pietatis & amoris ſubſequimur. Hieronymus in hoc loco manifeſtè eſt pro nobis. ait enim: *Crucifixo Domino Saluatore, renouabitur planctus in Ieruſalem, ſeparatis viris à fœminis, eo quòd tempore luctus, non debeamus ſeruire coniugio & operi nuptiarum.* Deinde adducit illud Ioelis 2. 16. *Egrediatur ſponſus de cubili ſuo, & ſponſa de thalamo ſuo.* & ſubdit; *Hoc non ſolum in tempore anguſtiæ fieri, ſed etiam in tempore orationis, quando volumus deprecari. Igitur & nunc tribus domus Dauid, & tribus domus Nathan, & tribus domus Semei à ſuis vxoribus ſeparantur, vt plangant Dominum.* Hæc Hieronymus.

Deinde Euſebius lib. 8. demonſtr. Euangel. cap. 4. & Cyrillus, qui ad tempus excidij Ieroſolymitani referunt hanc prophetiam, fortaſſe intelligendi ſunt de planctu eorum Iudæorum, qui per occaſionem illius calamitatis conuerſi ſunt ad Chriſtum. Nam ceteri Iudæi, qui in ſua perfidia perſtiterunt, nullo modo aſpexerunt in Chriſtum, neque illum planxerunt eo tempore, vt optime probat Ribera ex Ioſepho.

Præterea Arias Montanus in Zachariam apertè explicat de luctu amicorum. Et ſimiliter Salmeron de Paſſione Domini tom. 10. tractatu 48. in fine: ait enim ibi videri Zachariam loqui de iis, qui reuertebantur percutientes pectora ſua. Et Ribera fatetur, quoſdam de luctu fidelium in die Chriſti paſſionis explicare. Sed de hoc infrà.

Soluuntur primæ opinionis argumenta.

Denique optima confirmatio noſtræ explicationis, erit ſolutio argumentorum oppoſitæ ſententiæ. Nam ſi bene ſoluantur; dubitabit nemo, noſtram explicationem eſſe amplectendam. Ad primum ergo dico, Apocalypſin eſſe librum valde obſcurum, & ænigmaticum. Quæ ergo prudentia eſt ex alluſione Apocalypſeos ad locum Zachariæ, fortaſſe non ſatis intellecta, ſeriò ſtatuere eum locum, ad quem alludit, neceſſariò eſſe intelligendum de planctu damnatorum in die iudicij? Quid, ſi locus Apocalypſeos præcipuè agat de planctu eorum, qui conuertuntur ad Chriſtum? dicent, hoc fieri non poſſe propter illa verba, *Ecce venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus.* Verùm de ænigmatis recondito ſenſu, ex ſono verborum decerni non debet; & in explicatione illius loci, niſi fallor, oſtendi, Ioannem quidem alludere ad diem iudicij; ſed conuerſionem multorum ad Chriſtum præcipuè ſignificare; & ad hanc præcipuam ſignificationem vſurpare Zachariæ verba. Et ſanè, cùm locus Zachariæ per ſe conſideratus ſit multò clarior, quàm Apocalypſeos: rationi conſentaneum eſt, vt Zachariæ contextum non relinquamus propter difficultatem loci Apocalypſeos: ſed potiùs ſtudeamus ex claro Zachariæ contextu difficili Apocalypſeos loco lucem afferre. Atque id nos in commentario curauimus.

Verbū aſpicere apud Zachar. quo ſenſu accipiendum.

Ad ſecundum reſpondetur, verbum *aſpicient* congruenter referri ad fidei & pietatis aſpectum. Vide Michææ 7. 7. *Ego autem ad Dominum aſpiciam.* Et ad Hebr. 12. 2. *Aſpicientes in auctoritatem fidei, & conſummatorem Ieſum.* Vbi alluditur ad locum Zachariæ.

Ad tertium reſpondetur, non benè applicari locum impiis Iudæis in ſua impietate permanentibus; nec ante diem iudicij, nec in die iudicij: ſed conuerſis ad Chriſtum optimè aptari: quando de ſuis peccatis agunt pœnitentiam, vt infrà clariùs patebit.

Num de amicorum planctu ſit ſermo apud Zachar. 12.

Altera quæſtio eſt, an Zacharias potiſſimùm agat de eorum planctu, qui Chriſti mortem lamentati ſunt ipſa die, qua Chriſtus fuit mortuus; vt ij, qui percutiebant pectora ſua; & mulieres de quibus Euangeliſtæ loquuntur. Arias Montanus & Salmeron hanc interpretationem ſequuntur. Et addit Arias, hunc locum antiquis fuiſſe difficillimè obſcurum; ſibi autem eſſe apertum ex Euangelij interpretatione. Nimirum, quia exiſtimat, Ioannem in Euangelio cap. 19. 37. ſignificare eam prophetiam fuiſſe impletam in ipſa Dominicæ paſſionis die. Verùm ibi Ioannes non meminit planctus, ſed ſolùm vulneris lanceæ. Et quamuis nemo plangeret, cum Chriſtus paſſus eſt: nihilominus, vt probaret Euangeliſta vulnus lanceæ fuiſſe præuiſum à Zacharia, aptiſſimè potuit dicere, quod dixit: nempe, *Et alia ſcriptura dicit, Aſpicient in quem transfixerunt*, neque enim hoc eſt dicere, Iudæos illo die aſpexiſſe, & planxiſſe: ſed tantùm Prophetam meminiſſe illius transfixionis. Atque ita ex Euangeliſtæ loco non probatur planctū, de quo loquitur Zacharias, eſſe planctum mulierum illarū, de quibus Matthæus cap. 27. 55. Marcus cap. 15. 40. Lucas cap. 23. 49. 55. Quare ab hoc argumēto, quod in loco ex Euangelio Ioannis deſumpto nititur, ad probandum agi ibi de amicorum planctu, facilè ſe expediunt Toletus notatione 55. in Ioan. c. 19. & Ribera, Zachariæ 12.

Quo ſenſu explicetur hic planctus à Hieronymo de amicorum ploratu.

Vidimus explicationem Montani & Salmeronis: ſed conſiderato Zachariæ contextu, veriſimilior multò eſt Hieronymi expoſitio, qui (vt ſuprà vidimus) locum exponit de fidelium planctu, qui poſt Spiritus ſancti effuſionem conuerſi ſunt ad Dominum. Quod probatur: quia præcedens contextus loquitur de perſequutione, qua Chriſti Eccleſia afflicta fuit à Iudæis & Gentibus. Et mox, vt ſignificaret Propheta nihil obſtare perſequutionem, quo minus Chriſti crucifixi fides caput attollat; ſubdit, Deum effuſurum ſuum ſpiritum in eos, qui illo antea carebant, & effecturum, vt ex perſequutionibus Eccleſiæ multorum oculi aperirentur, & ad Chriſtum conuerſi planctus ad ſidera tollerent.

Hanc Hieronymi expoſitionem confirmat res ipſa. Nam qui Chriſti mortem luxerunt eadem die, qua ipſe paſſus eſt, proculdubiò non tot fuere: nec tanto omnes affectu, vt textus ſignificat. Primò, propter id quod ait, *effundam ſpiritum meum.* Atqui *nondum erat ſpiritus effuſus, quia Ieſus nondum fuerat glorificatus.* Ioan. 7. 39. Deinde, quia textus aſſerit, magnam fore familiarum multitudinem, quæ ſe hiſce lamentis darent, *viri ſeorſum, & mulieres ſeorſum:* & planctum quidem eiuſmodi futurum, qui fuerat in Ioſiæ lamentationibus figuratus. Quod licet quodammodò inter fideles cœptum videatur fuiſſe, quo die Chriſtus in cruce mortuus fuit: non tamen eſt tunc omnino impletum; ſed poſteà multis ad fidem Chriſti conuerſis: vt infrà explicabimus.

Zachariæ contextus per ordinem explicatur.

Supereſt noſtram explicationem textui per ordinem applicare. *Effundam ſuper domum Dauid, & ſuper habitantes Ieruſalem ſpiritum*, ſcilicet, vt illi Chriſtum agnoſcant, & alios ad eius cognitionem adducant. *Spiritum gratiæ & precum.* Iuxta id, quod Arias notat, fortè ſpiritus gratiæ non eſt hic eius gratiæ, quam iuſtificantem appellant Theologi: ſed ſpiritus commiſerationis ac doloris: nempe vt proptereà de peccatis doleant, & Chriſti paſſionem piis lachrymis proſequantur; quod Chriſtus eis præ rebus omnibus placeat. Vocis autem *precum* ſignificationem Arias reſtringit ad vindictæ poſtulationem de iis, qui Chriſtum crucifixerunt. Sed

A precum nomen latiùs patet, & aptiùs poteſt exponi. Licèt non abs re ſit, vt peccator, qui ſe ſuis ſceleribus CHRISTVM crucifixiſſe agnoſcit, à Deo de illis vindictam expoſcat: id eſt, vt deſtruantur peccata ipſa: quæ eſt phraſis ſacræ Scripturæ. Atque hic videtur genuinus eſſe ſenſus.

Et aſpicient ad me.] Huc ſpectat Paulus ad Hebr. 12. 2. *Aſpicientes in auctorem fidei, & conſummatorem Ieſum.* Suſpicor etiam in præſenti *aſpicere* idem eſſe, quod aperire oculos, & Chriſtum agnoſcere: Ioannes enim Apocalyp. 1. 7. huc loci reſpiciens dixit, *Et videbit eum oculus*: eo ferè ſenſu, quo dicitur Iob 42. num. 5. *Nunc autem oculus meus videt te*, qua phraſi, noua & ſingularis lux in Dei cognitione ſignificatur.

Cur Zacharias cap. 12. eadem de re loquens primò de æterni Patris perſona, mox de Chriſto loquatur.

Ad me.] Hinc Theologi colligunt Chriſtum eſſe Deum: nam in Zachariæ contextu loquitur Deus, & ait, *aſpicient ad me, quem confixerunt.* Et verbum *confixerunt*, exponit Ioannes B de vulnere lanceæ, Ioannis 19. 37. Sed occurrit in conſtructione ſcrupulus. Priùs enim dicit, *Aſpicient ad me.* Et mox ſubdit: *plangent eum*, vbi dicendum videbatur *plangent me.* Aliqui cogitabunt, eum ipſum, qui loquebatur de ſe in prima perſona, loqui iam de ſe ipſo in tertia perſona. Verùm quia hoc fortaſſe conſiderato contextu, valdè durum eſt, ideò adiiciam aliam eius dubij ſolutionem. Ea verò eſt accuſatiuum *me* referri ad Patrem, & *eum* ad Filium, qui eſt Chriſtus Dominus. Nam in Prophetis, cùm Deus loquitur, frequenter loquutio tribui ſolet Patri. Vt colligitur ex primis verbis epiſtolæ ad Hebræos, *Multifariam olim Deus loquens Patribus in Prophetis, nouiſſimè loquutus eſt nobis in Filio.* Et quamuis prima facie videatur loquutio illa ad Patrem referri non poſſe; cum non ille, ſed Filius vulnus acceperit: re tamen attentiùs inſpecta, ſignificanter ſatis hæc verba in Patris perſona C referuntur, quaſi dicat, Mihi inflictum fuit vulnus, quod Chriſti corpus accepit, (iuxta illud eiuſdem Zachariæ capit. 2. 8. *Qui vos tangit, tangit pupillam oculi mei.*) Ipſe tamen in eos meum ſpiritum immittam: quo eorum oculi illuſtrentur, & agnoſcant in me haſtam fuiſſe adactam, quæ in Ieſu Chriſti corpus adacta fuit, & tunc Saluatoris mortem lachrymis atque eiulatu proſequentur. Hac ratione videntur omnia aptè cohærere. Et quamuis in conſtructione, ille accuſatiuus *me* referatur ad Patrem; nihilominùs ſermo eſt de vulneratione Filij, atque adeò optimè fecit Euangeliſta, qui de lanceæ vulnere interpretatus eſt.

In Prophetis, cùm Deus loquens inducitur, familiare eſt tribui locutionem Patri.

Quem confixerunt.] Verbum Hebraicum ſignificat perfodere ad interiora vſque: vnde vulnerationi lanceæ optimè quadrat.

Licet autem prophetia poſteà fuerit integrè completa, D quando Eccleſiæ perſequutores ad fidem conuerſi ſunt: verùm eorundem perſequutorum fuit imago ac figura miles ille de quo Ioann. 19. 34. *Vnus militum lancea latus eius aperuit.* Illud enim vulnus non ideò infixit miles, vt Chriſtum occideret, qui iam vltimum ſpiritum exhalârat: ſed vt haſtâ illum confoderet, qui pro hominum ſalute fuerat mortuus. Quid enim aliud agebant perſequutores Eccleſiæ, quàm veluti lanceis in Chriſtum pro ipſis mortuum ſæuire? Gregorius Nazianzenus (in poemate, quod inſcribitur *Chriſtus patiens*) auctor eſt, militem illum qui lanceam in Chriſti latus adegit, oculorum altero fuiſſe captum, & Chriſti ſanguine & aqua ad oculos admotis viſum recuperaſſe, & Chriſti virtute agnitâ pectus ſuum percuſſiſſe, & ipſum vt verum Dei filium agnouiſſe.

Longinum, qui Chriſti latus perfodit, viſum ſanguine & aqua ex Chriſti vulnere manantibus recuperaſſe.

Scio non defuiſſe aliquem, qui huic hiſtoriæ fidem abroget, E & apocrypham eſſe affirmet. Fortaſſe tamen non negaret, ſi locum Nazianzeni obſeruaſſet, cuius auctoritas grauiſſima eſt. Salmeron tomo decimo, folio 496. non ſolum citat Nazianzenum, ſed etiam Iſidorum huius tamen locum non reperio. Romanum quidem Martyrologium die decimoquinto Martij refert Longinum martyrem fuiſſe eum militem, qui Chriſti latus lanceâ aperuiſſe perhibetur. Atque illud ſaltem nemini dubium eſſe debet: eum militem Chriſti fidei nomen dediſſe, atque illum ſuppliciter adoraſſe, quem haſta perfoderat. Conſtitutâ igitur vt verâ hiſtoriâ illâ à Nazianzeno affirmatâ, valde veriſimile eſt Ioannem cap. 19. 37. Zachariæ locum retuliſſe, non ſolum, vt oſtenderet, Prophetam vulnerationis lanceæ feciſſe mentionem; ſed etiam vt Diuinæ prouidentiæ conſilium indicaret, quæ illi oculos reſerauit, qui Chriſtum iam mortuum haſta percuſ- F ſit: neque hoc ſolum, ſed ipſâ etiam vulnerantis culpâ atque ſæuitie vſus eſt Deus ad illius conuerſionem. Nempe vt ea ratione Longinus figuraret, per ipſam Eccleſiæ perſequutionem, & præſertim per eam quæ à Romano Imperio excitanda erat, perſequutorum tandem oculos aperiendos fore, & Chriſti paſſionem piis lachrymis, & pœnitentiæ dolore veneraturos. Atque huc ſpectant verba illa Apocalyp. 1. 7. *Et videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt.*

Longinum ad Chriſti fidem conuerſum, & martyrem fuiſſe.

De quo planctu & dolore Zacharias loquatur.

Et plangent eum planctu, quaſi ſuper vnigenitum.] Omnino eſt ſermo de amicorum dolore. Verùm non expono ſolùm de dolore, quem propriè fideles concipiunt de ipſa Chriſti paſſione, eam lugentes: ſed etiam vniuersè de iis, qui ad Chriſtum conuerſi pœnitentiam de ſuis peccatis agunt; &

præſertim de rigida & aſpera Religioſorum vita; déque eorum omnium, qui ob Chriſti amorem appetitiones ſuas comprimunt, & religioſæ mortificationi ſtudent. Etenim hi omnes compatiuntur Chriſto, vt Paulus loquitur: atque in eorum auſtera viuendi & cupiditates coërcendi ratione, explicitè, aut ſaltem implicitè includitur de Chriſti morte commiſeratio. Itaque ſua peccata deteſtari atque deflere, & pro Chriſto ſponte dolores & ærumnas perpeti; hæc omnia implicitè ſaltem ad Chriſti paſſionis recordationem & venerationem referuntur. Lugent enim ſua ſcelera conſiderantes ea cauſam Chriſti paſſioni dediſſe. Quod dum præſtant, Chriſti mortem ſpiritualibus næniis, ſeu lugubri cantu celebrantes, iuſta illi egregiè perſoluunt: atque in Religioſorum hominum pœnitentia re ipſa comprobatur, quod Propheta ait, *plangent eum planctu, quaſi ſuper vnigenitum.* Fit autem in his verbis manifeſtè alluſio ad planctum ſuper Ioſiæ morte excitatum: quem his verbis deſcribit Ieremias Threnorum capite 4. 20 & cap. 5. 18. *Spiritus oris noſtri Chriſtus Dominus captus eſt in peccatis noſtris, cecidit corona capitis noſtri, væ nobis quia peccauimus.* Vnde verba illa, *plangent eum, quaſi ſuper vnigenitum:* verè implentur, quando noſtra peccata deflemus.

Sicut planctus Adadremon.] Id eſt, complebitur in Chriſtianâ Eccleſia, quod fuerat præſignificatum in lamentatione pro morte Ioſiæ edita in Adadremon: ſiue in luco, cui malorum granatorum copia nomen fecit. Sunt verò peculiares Eccleſiæ, & præſertim Religiones ac monaſteria veluti malorum granatorum loca. Quorum cura ad ſponſam Chriſti attinet, vt videbimus Cant 6. 10. & cap. 7. 12.

Peculiares Eccleſiæ, & præſertim religiones per locum malogranatis conſita figurari.

Familia domus Dauid, & mulieres eorum ſeorſum.] Alluditur ad Iudæorum lamenta: in quibus viri ſeorſum, & ſeorſum mulieres lugebant: ac prædicitur ſimul pœnitentia vitæ religioſæ, quæ à Monachis ſeparatim in monaſteriis, & ſeparatim à fœminis monialibus agitur.

In Iudæorũ lamentis viros ſeorſum, fœminas ſeorſum plãgere conſueuiſſe.

Domus Dauid, domus Nathan, domus Leui, familia Semei.] Placet Ariæ Montani obſeruatio, exiſtimantis mentionem hîc fieri inſigniorum familiarum à Dauide genus ducentium: quas dolor de morte Ioſiæ propiùs tangebat. Quod aptum eſt ad ſignificandum, in ea pœnitentia ac pio planctu pro Chriſti IESV paſſione, (de quibus ſuprà dictum eſt) eos in primis excellere, qui pietate & charitate ad Chriſtum ipſum propiùs accedunt. Nec abs re ſunt horum nominum ſignificata ad Religioſorum Ordines indicandos. Dauid enim exponitur, Dilectus: Nathan, Donatus: Leui, Copulatus: & Semei, Obediens.

Nominum Dauid, Nathan, Leui & Semei etymologia.

NOTATIO SEPTIMA.

De ſymbolo nubium: ad illa verba, Ecce venit cum nubibus, *Apocal.* 1. 7.

NOTATIONE XV. prolegomenon generatim diſputauimus de magna perfectione ſymbolorum, quæ in Apocalypſi vſurpantur: & licèt de ſingulis ex profeſſo agere, infiniti eſſet operis ac laboris: ſunt tamen nonnulla quæ præteriri non debent, vt ſint veluti argumentum ceterorum perfectionis. Inter hæc primò occurrit ſymbolum nubium; quod ſua pulchritudine nos allicit, vt in ea contemplanda pauliſper immoremur.

Myſtica nubis ſignificatio.

Primùm ſymbolicæ perfectionis fundamentum eſt rei ipſius, quæ in ſymbolum eligitur, naturalis hiſtoria ſeu philoſophia. Hæc verò docet nos, nubes eſſe admirabile vniuerſalis Dei prouidentiæ argumentum. E nubibus emittit Deus rorem, pluuiam & ingentes imbres, niuem, grandinem, lapides, tonitrua, fulgura ac fulmina. In nubibus etiam pulchra Iridis facies apparet. Nubes itaque terrorem interdum, interdum hilaritatem afferunt. Nam & ſummæ beneficentiæ, & ſummæ ſeueritatis ſunt adminiſtræ. Prætereà nubibus Sol obducitur, ac tegitur cælum; nubibus Solis ardor remittitur, nubibus hyemis frigus temperatur, & frangitur calor æſtatis: licèt interdum etiam iiſdem augeatur æſtus, *calore ſub nube torrente*, vt dicitur Iſaiæ 25. 5. Hæc omnia nobis quaſi ob oculos variis in locis ſacra Scriptura proponit. De rore, Iſai. 18. 4. *Sicut nubes roris in die meſſis.* De pluuia, Iudicum 5. 4. *Nubes diſtillauerunt aquis* & 2. Reg. 22. 12. *Cribrans aquas de nubibus cæli.* Iob 26. 8. *Qui ligat aquas in nubibus, vt non erumpant pariter deorſum.* Pſal. 146. 8. *Operit cælum nubibus, & parat terræ pluuiam.* Vide Eccleſ. 11. 3. Prætereà de tempeſtatibus, Iob 36. 27. *Effundit imbres ad inſtar gurgitum, qui de nubibus fluunt.* 3. Reg. 18. 45. *Ecce cæli contenebrati ſunt, & nubes & ventus, & facta eſt pluuia grandis.* Ezechielis 30. 3. *Dies nubis.* Et numero decimooctauo. *Ipſam nubes operiet.* Ioel. 2. 2. *Dies nubis, & turbinis.* De tonitruis, Pſal. 76. 18. *Vocem dederunt nubes.* & Pſal. 67. 35. *Virtus eius in nubibus: ecce dabit voci ſuæ vocem virtutis.* De Iride, Geneſ. 9. 13. *Arcum meum ponam in nubibus: cúmque obduxero nubibus cælum, apparebit arcus meus in nubibus.*

Nubium natura ac proprietates.

Multiplex nubiũ vſurpatio in ſacris literis.

Præter hæc, magna eſt in nubibus varietas. Aliæ enim pulcherrimæ ſunt, aliæ è contrario nigerrimæ. Ineſt etiam nubibus magna celeritas ac velocitas, Ieremiæ 4. 13. *Ecce quaſi nubes aſcendet, & quaſi tempeſtas currus eius,* & Baruch. 6. 61. *Nubes, cùm imperatum eis fuerit perambulare vniuerſum orbem, perficiunt, quod imperatum eſt.* Illud etiam obſeruatione dignum eſt, nubes ab humo conſurgere, & ad locum adeò excelſum attolli, vt nulla eò vis humana poſſit pertingere, quæ illas impediat, Pſal. 134. 7. *Educens nubes ab extremo terræ,* & Ieremiæ 51. 16. *Qui leuat nubes ab extremo terræ.*

Nubium velocitas.

Quin, & hoc nubibus peculiare eſt: quæ non ſicut Sol, Luna & ſtellæ, certa ſemper & ſtabili vice ſuos curſus & exitus conficiunt: fixâ illa ac perpetuâ ratione, quaſi naturæ neceſſitatem indicantes: ſed iam apparent, iam euaneſcunt, nunc ab ortu feruntur in occaſum: nunc à meridie in ſeptentrionem, vel etiam è contrario: modò copioſos imbres effundunt: modò aridæ ac ſitientes ſteriléſcunt. Ex quibus liquidò cernitur, Deum non ex neceſſitate naturæ, (quod aiunt) operari; ſed vt potentiſſimum gubernatorem: penes quem libera rerum omnium poteſtas eſt: qui pro ſuo libito nubes huc illuc trahit, & quouis facillimè circunducit. Hoc certè mirum eſt arcanum, & infinitæ Dei ſcientiæ veſtigium, iuxta id Iob 37. 16. *Nunquid noſti ſemitas nubium, magnas & perfectas ſcientias?*

Nubium varietas ac viceſſitudo.

Ex dictis intelligitur, nihil eſſe in rebus naturalibus, in quo tanquam in naturæ inſtrumento, adeò Dei prouidentia effulgeat, vt in nubibus: atque adeò acutum fuiſſe inuentum & ingenioſam excogitationem, ex nubibus Dei prouidentiæ currum, ex ventis equos effingere. Id quod innuit Pſalmus 98. 7. *Ponis nubem aſcenſum tuum, qui ambulas ſuper pennas ventorum.* Varios olim ac multiplices currus Poëtæ ſuis commentariis Diis finxerunt, & à variis tractos animalibus: ſed nihil eſt in iis omnibus, tantæ aut elegantiæ, aut proportionis, vt cum hoc nubium & ventorum curru poſſit vlla ex parte conferri. Et ſanè is eſt Deo in primis glorioſus: quod & ſacra Scriptura non ſemel expendit, vt Deuteronomij 36. 26. *Magnificentiâ eius diſcurrunt nubes.* Eccli. 43. 16. *In magnitudine ſua poſuit nubes.* Pſal. 67. 35. *Magnificentia eius in nubibus.*

Nubes Dei currus.

Quod hactenus diximus, ad naturalium nubium hiſtoriam pertinet. Verùm ad ſymbolicam earum ſignificationem, non ſolum nubium natura, ſed ſacræ etiam Scripturæ hiſtoriæ attendendæ ſunt: in quibus illæ ſunt illuſtriſſimæ: primò nubes ea, qua Deus Iſraeliticum populum ex Ægypto ad terram promiſſionis duxit. Secundò, quæ montem Sina operuerunt, quo tempore Deus legem populo ferebat. Tertiò, quæ Moyſis tabernaculum impleuit, quo die abſolutum eſt. Quartò, quæ Salomonis templum in die dedicationis ſimiliter occupauit. Quintò, quæ in Chriſti transfiguratione viſa eſt: & ſextò, quæ in ipſius aſcenſione.

Præcipuæ ſacrarum Literarum hiſtoriæ, in quibus nubium fit mentio.

In prima ergo harum nubium oſtendit Deus ſuam ſingularem in populum illum prouidentiam; cùm enim nubeâ columnâ duxit atque protexit, quæ die ſolis æſtum eis arcebat, & nocte ſuo lumine illos illuſtrabat, & modò conſiſtens, modò progrediens, vbi eſſet ſiſtendum quâ progrediendum, indicabat. In ea nube Deus pro ſuo populo pugnabat, inter ipſum & eius hoſtes interiectus: Exodi 14. 20. In ea nube propè ad illos accedebat, & faciebat illis ſuæ præſentiæ copiam: cùm inclinata nube tabernaculum operiebat. Denique in nube illa præſente Dei præſentiam agnoſcebant. Et de his ſæpè ſacra Scriptura loquitur.

De nubis columna, quæ populũ præcedebat.

Simili ratione cùm legem Deus in monte Sina promulgare voluit: vt cæleſtem eſſe legiſlatorem aduerterent, ad eos ait Exodi 19. 9. *Veniam ad te in caligine nubis*, atque ita factum eſt, num. 16. *Cœpit nubes denſiſſima operire montem, & habitauit gloria Domini ſuper Sina operiens illum ſex diebus.* Deuteronom. 4. 11. *Acceſſiſtis ad radicem montis, erántque in eo tenebræ & nubes, & caligo.* vide Deuteronom. 22. Eccleſiaſtici 45. 5.

Nubes in monte Sina ad legis promulgationem viſa.

Deinde, cùm Moyſes erectum tabernaculum, & Salomon templum conſecraret, vtrobique Deus ſuæ præſentiæ & prouidentiæ atque fauoris inſigne edidit argumentum in nube, qua & tabernaculum primò, & poſteà templum impleuit, Exodi 40. 32. *Poſtquàm omnia perfecta ſunt, operuit nubes tabernaculum & gloria Domini impleuit illud, nec poterat Moyſes ingredi, nube operiente omnia, & maieſtate Dei coruſcante: quia cuncta nubes operuerat.* & 2. Paralip. 5. 13. *Ita vt impleretur domus Dei nube: nec poſſent Sacerdotes ſtare, & miniſtrare propter caliginem.* & 3. Reg. 8. 10. *Nebula impleuit domum.* & n. 12. ait Salomon; *Dominus dixit, vt habitaret in nebula.* & 2. Paralip. 6. 1. *Dominus pollicitus eſt, vt habitaret in caligine.*

Nubes in Moſis tabernaculo & in Salomonis templo apparens.

De transfigurationis nube, vide Matth. 17. 5. Marci 6. 7. Lucæ 9. 34. 35. *Nubes lucida obumbrauit eos*, & olim, *Nubes tenebroſa illuminauit noctem,* quando inter Hebræos & Ægyptios ſe interpoſuit, Exodi 14. 19. 20. & Deus de nube fuit loquutus, *& ecce vox de nube.*

Nubes in Chriſti trãſfiguratione.

De nube aſcenſionis, Actor. 1. 9. *Nubes ſuſcepit eum ab* *oculis eorum.* Et locus Danielis 7. 13. videtur intelligendus de aſcenſione & non de die Iudicij.

Præter has nubes, duo ſunt in ſacra Scriptura nubium vaticinia, alterum Ieremiæ, 2. Machab. 2. 8. vbi agens de die, quo manifeſtanda erat arca Dei, *Apparebit* (inquit) *maieſtas Domini, & nubes erit, ſicut & Moyſi manifeſtabatur, & ſicut cum Salomon petiit*, &c. Alterum verò de nubibus in die iudicij, de quibus ſæpe ſacra Scriptura loquitur, Actor. 1. 11. *Sic veniet, quemadmodum vidiſtis eum euntem in cœlum.* Matthæi 24. 30. *Venientem in nubibus cœli.* & cap. 26. 24 Marci 13. 26. *Venientem in nubibus.* cap. 14. 61. *Venientem cum nubibus.* Lucæ 21. 27. *Venientem in nube.* 1. Theſſal. 4. 17. *Rapiemur cum illis in nubibus.*

Hactenus de nubium natura, & ſacris earum hiſtoriis atque propheticis. Nunc ad ſignificationem veniamus. Ac primo, quod ad eas nubes ſpectat, quibus Deus in veteri hiſtoria ſuam præſentiam teſtari voluit, illis indicauit, Deum, qui Iſraeliticum populum ducebat, qui legem eis promulgabat, qui in Moyſis tabernaculo, & poſtea in Salomonis templo celebratur, verum eſſe ac ſupremum totius rerum vniuerſitatis gubernatorem: qui ſuam in nubibus prouidentiam oſtentat. Ac facilè perſpicitur, congruentiſſime nubium miniſterio fuiſſe vſum, vt ſe hominibus cognoſcendum proponeret. Neque enim aliud ſignum aptius & conuenientius videtur eligi potuiſſe. Nam nubes ſunt in rerum natura præcipuum Diuinæ prouidentiæ inſtrumentum, vt ſuperius vidimus. Quod ſi omnes Dei ſpiritus (de quibus notatione 5.) velimus percurrere, cunctos ferè in nubibus mirè expreſſos inueniemus. Ibi namque infinita potentia apprimè figuratur, quæ in nubibus & earum effectibus ſplendet: ibi maxima illa beneficentia, quæ per nubes ſuos effundit theſauros, quibus terram fœcundat, & orbem vniuerſum alit. Ibi admirabile conſilium ac ſapientia, quæ viam & rationem inuenit, qua nubes ab humo eductas in ſublime attolleret, & inde iacentem terram multiplici fonte irrigaret. Ibi ingens patientia eius, qui manibus tenet fulmina: & tamen non diſſimulat ſolùm, ſed pluit etiam ſuper eos, qui eum ad iracundiam prouocant. Ibi horribiles minæ, quas nubes crebro tonitru atque fulgetro nobis intendunt. Ibi denique grauiſſima ſuppliciorum ſeueritas, quæ cum ſæpè aliàs, tum præſertim in generali illa mundi eluuione ſeſe oſtendit. Solam æquitatem tegere videntur nubes. Ceterum id ipſum congruentiſſimum erat, oportebat enim Dei prouidentiæ æquitatem in hac vita occultari, vt cap. 5 explicabimus.

Nubes præcipuum Diuinæ prouidentiæ inſtrumentū. Septem Diuinæ prouidentiæ ſpiritus in nubibus mirè effulgere.

Cùm igitur valde expediret Dei prouidentiam fuiſſe abditam, eo ipſo elegantiſſimum fuit nubium ſymbolum ad eam prouidentiam ſignificandam eligere: quæ vna ex parte Dei præſentiam indicant: ex alia verò cœlum obtegunt & lucem oculis eripiunt. Et ad hoc arcanum indicandum magnæ ſapientiæ fuit, vt nubes in qua Deus ad tabernaculi & templi dedicationem, ſuam præſentiam exhibuit, templum vſque adeò impleret, vt ſacerdotes nihil omnino dignoſcerent. Ex quo colligitur Dei conſilium fuiſſe, vt ſuam prouidentiam præſentiſſimam pariter & occultiſſimam eſſe monſtraret.

Nubes partim tegendo, partim detegendo diuinam deſignant prouidentiam.

Duplex nubium conſideratio.

Nubes itaque Dei prouidentiam partim tegendo, & partim detegendo appoſitè figurant. Pro quo aduertendum eſt, nubes ipſas dupliciter cogitari poſſe. Primò, vt currum aut ſedem, quæ eius conſpectum qui venit in nubibus, non prohibet. Secundò, vt operimentum, quo aliquid tegitur, ne cernatur. Cum priori cogitatione facit, quod habetur Apocal. 14. 4. *Sedentem ſuper nubem candidam*, & Pſal. 103. 3. *Ponis nubem aſcenſum tuum.* Cum poſteriori verò illud Pſalmi 17. 12. *Poſuit tenebras latibulum ſuum.* 96. 2. *Nubes & caligo in circuitu eius.* Ezechielis 32. num. 7. *Solem nube tegam.* Exodi 40. 34. *Operuit nubes tabernaculum eius.* & alia huiuſmodi.

Nubes in Chriſti trāſfiguratione, aſcenſione & iudicio quomodo accipienda.

In Chriſti transfiguratione & aſcenſione, & in die ſupremi iudicij congruentior de nubibus philoſophandi modus eſt, vt accipiantur tanquam perſpicua ſigna, quæ oſtendant Chriſtum eſſe ſupremum mundi Dominum ac moderatorem. Propria enim nubium ſignificatio eſt diuinitatis oſtenſio in eo, qui tanquam nubium Dominus, earum vtitur obſequio ad ſuam prouidentiam indicandam, & eam vel tegendam, vel detegendam: prout magis ad ipſius gloriam conducat. Atque ideo toties Scriptura repetit nubes extremi iudicij. Quæ ſignificatio tantam in ſe habet energiam: vt licet Chriſtus non eſſet in iudicium in nube corporea venturus; verè tamen & eleganter dici poſſet, ipſum in nubibus venturum, iuxta ſacræ Scripturæ loquutionem. Nec ideo negamus veras & corporeas nubes in die iudicij futuras. Non enim mihi animus eſt, innouare aliquid, quod ad doctrinam attinet ſed illud aſſerere, ſymbolicam nubium ſignificationem eſſe adeò pulchram & aptam, vt licèt tunc propriæ nubes futuræ non eſſent, veriſſimè tamen & ſignificantiſſimè diceretur Chriſtus in cæli nubibus venturus. Quod idcirco dictum velim: vt animaduertatur, multò maius & excellentius in nubibus latere myſterium, quam exiſtimabit quiſpiam, qui grammaticum ſolum textum conſiderauerit. Cui nonnullos plus nimio addictos eſſe video. Etenim quod dicitur 2. Machab. 2. 8. quòd ſcilicet in arcæ manifeſtatione, *Apparebit maieſtas Domini, & nubes erit ſicut & Moyſi manifeſtabatur.* Hoc (inquam) vt opinor, non debet intelligi, vt externa verba ſonant, & aliqui interpretantur: videlicet ad Iudaici populi conuerſionem Deum ſub mundi finem veterem illam teſtamenti arcam manifeſtaturum. Non enim aut veriſimile eſſe, aut legis Euangelicæ tempori congruere arbitror, vt Deus arcam illam aſſeruet nouiſſimis mundi temporibus propalam Iudæis oſtendendam: ſed Ieremiam prophetam ibi loqui de arca myſtica (vt Ambroſius, & Rupertus intellexere, quos adducit Serarius.) Quare verba illa, *ſicut & Moyſi manifeſtabatur*, myſterij ſimilitudinem reſpiciunt, non eandem nubium formam. Vide Matth. 26. 29 Marc. 14. 25. Lucæ 22. 18. *Non bibam de hoc genimine vitis, vſque in diem illum, quo illud bibam nouum.*

Locus ergo ille 2. Machab. 2. 8. in vero ac germano ſenſu agit de myſtica arca, ſcilicet Chriſto: aut de Euangelica doctrina, & de myſticis nubibus, id eſt, de magna diuinitatis oſtenſione, qua ab hominibus cognoſcēdus erat. Atque idem videtur eſſe myſterium nubis Ezechielis 10. 3. *Nubes impleuit atrium*, & n. 4. *repleta eſt domus nube.*

His conſtitutis nubium ſymbolum iure optimo applicatur ad ea omnia, quæ ſunt præſtantiſſima ſupernaturalis prouidentiæ inſtrumenta, qua Deus Eccleſiam ſuam moderatur. Quare in primis hoc ſymbolum Chriſti humanitati meritò tribuitur, quæ expoſitio eſt Hieronymi, Cyrilli, Heſychij, Auguſtini, Gregorij & Ruperti apud Lauretum. Et hæc ſignificatio in eo potiſſimum fulcitur, quòd Chriſti humanitas eſt præcipuum Diuinitatis inſtrumentum in prouidentia, qua ſuæ conſulit Eccleſiæ. Atque ipſe Chriſtus eſt, qui ſuo populo præit, illum igneâ columna illuminans pariter ac protegens. Cui ſignificationi apprimè deſeruit, quod de naturali ac ſupernaturali nubium differentia dixi.

Nubes prouidētia præſertim ſuper naturalis ſymbolum.

Deinde, Angelis applicat diuus Dionyſius nubium ſymbolum de cæleſti Hierarch. cap. 15. ſunt enim nobilia inſtrumenta, quibus Dei prouidentia in hominum ſalute vtitur. Et paulò infrà peculiarem rationem huius ſignificationis perſtringemus. Quare hic ſolum addo, in cap. 1. Ezechielis, (vt ibi videbimus) nubium ſymbolum ad vnum ex nouem Angelorum choris ſigillatim accommodari.

Nubes Angelorū ſymbolum.

Ceterum frequentior ſignificatio ſymbolica nubium eſt, vt per illas Eccleſiaſticæ Hierarchiæ Angeli, id eſt, Euangelij concionatores ſignificentur, nec non ipſa Euangelij prædicatio. Obſeruandum enim hic eſt, in ſymbolis ferè non eſſe diſtinctionem inter abſtracta nomina, atque concreta. Nam leo, verbi gratia, fortitudinis pariter ac viri fortis ſymbolum gerit. Promiſcuè ergo agemus de Euangelicis prædicatoribus, & de ipſa Euangelij prædicatione.

Nubes Euāgelici concionatoris ſymbolum.

In primis ad hoc munus viri ſanctiſſimi à Deo euocantur, qui ex terrenæ humilitatis humo, & ex huius ſæculi mari, cæleſti quadam vi tolluntur à Deo ad cæleſtem vitam, vbi *ſpiritu Dei aguntur*, quemadmodum nubes è terra ac mari in aëra ſublatæ à ventis impelluntur. Quæ conſideratio eſt Arnobij, Hieronymi, Auguſtini, & Gregorij apud Lauretum. Nota id ad Rom. 8. 14. *Quicunque ſpiritu Dei aguntur, hi ſunt filij Dei.* vbi alludit Paulus ad id Pſalmi 88. 7. *Quis in nubibus æquabitur Domino, ſimilis erit Deo in filiis Dei?* vbi pro eodem videntur poni *nubes* ac *filij Dei*. Facit quod idem nomen Hebraicum נשיא *Naſi*, & in plurali נשיאים *Neſiim* ſignificat nubes & principes, à radice נשא *Naſa*, id eſt, *attollere*, eo quòd ſupra ceteros attollantur.

Secundò, illud ipſum, quod eſt agi à ſpiritu Dei, Euangelicos prædicatores efficit nubes myſticas, nam in prædicationis officio Spiritus ſancti vis eos idoneos facit miniſtros Euangelij: atque hæc ratio eſſe videtur, quare Origenes, Arnobius, Hieronymus, Auguſtinus, & Gregorius apud Lauretum Euāgelicis prædicatoribus ſymbolum nubium accommodent.

Tertiò, hæc eſt nubis atque ignis columna, quæ Dei populum præuia ducit, atque ei in noctis caligine lucem præfert: hæc etiam columna inter Iſraeliticum populum, & Ægyptios ipſius perſecutores ſe mediam interponit, vt Dei populum defendat, & pro ipſo cum aduerſariis bellum gerat.

Quartò, hæ nubes in populum emittunt doctrinæ cæleſtis rorem, ac pluuiam illam fœcundam ac pinguem, de qua Dionyſius de cæleſti Hierarch. cap. 15. Nec conſtrictæ ſunt ad peculiarem aliquem locum, vt ibi ſolùm pluant, ſed quocumque eas Spiritus cæleſtis impulerit, ibi ſuam pluuiam largè effundunt. Nota inſuper nubes in orbis obſequium ſe impendere, & ſuperimpendere, quemadmodum Paulus loquitur 2. Cor. 12. 15.

Quinto, harum nubium gloria eſt Iris cæleſtis, id eſt, Chriſti paſſio, 1. Cor. 2. 2.

Sextò, hæ myſticæ nubes, ſunt glorioſiſſimus Dei currus, (iuxta ea quæ ſuprà diximus) qui Chriſti nomen quoquò gentium portat.

Septimo, hæ nubes ſunt Dei prouidentiæ teſtimonium, & concionatores ſunt teſtes. Vnde Paulus ad Hebræos 12. 1. *Ideo nos tantam habentes impoſitam* (Græcè circumiacentem) *nubem teſtium*:tam magnum ſcilicet teſtimonium, quod nos circundat, illius inſtar nubis, quæ in transfiguratione Petrum, Iacobum, & Ioannem circumſtetit, & alterius etiam, quæ in Moyſis tabernaculo, atque in Salomonis templo ſacerdotes circunſtipabat.

Octauò, in his nubibus aduentat Chriſtus, vt ſe hominibus cognoſcendum exhibeat. Apoc. 1. 7. *Ecce venit cum nubibus*, vbi ſermonem eſſe ad literam de mundi conuerſione, in commentario explicauimus. Et confirmatur, quia ſimiliter de Euangelicæ prædicationis gloria ſermo eſt in ceteris omnibus locis Apocalypſeos, in quibus fit mentio nubium, vt cap. 10. n. 1. *Amictum nube*. cap. 11. 12. *Aſcenderunt in nube*. & cap. 14. 14. *Sedentem ſuper nubem candidam*.

Nonò, de his nubibus ait Iſaias cap. 19. 1. *Ecce Dominus aſcendet ſuper nubem leuem, & ingredietur in Ægyptum*, id eſt, in gentilitatem, ad idololatriam deſtruendam. Et de eiſdem nubibus loquitur Iſaias ipſe cap. 45. 8. *Rorate cæli deſuper, & nubes pluant iuſtum*, quod eſt, Chriſtum prædicare.

Nubes [illegible] ſymbolum.

Decimò, Earundem nubium vox eſt tonitrus: atque hæc eſt potens Dei vox (de qua Pſalm. 28. vide etiam Pſal. 67. 35. & Pſal. 76. 18.) humanæ voci ſuggerente Deo diuinam virtutem, quam cæleſtis lucis fulgor comitatur. Ignis autem nubium fulmen eſt, quod ad diuini ſpiritus ignem, quem viri Apoſtolici ore fulminabant, mirificè aptatur, Apoc. 11. 5. *Ignis exiet de ore eorum*, & nota fulminis ignem ad interiora mirificè penetrantem. Vide Plinium lib. 2. cap. 51.

Fulminis ignis ad interiora penetrans.

Vndecimò, Hæc videtur eſſe myſtica ſignificatio nubis in transfiguratione, & aſcenſione Chriſti. vtriuſque hiſtoriæ myſterium eſt Chriſti gloriæ manifeſtatio & exaltatio; cui nubes euangelicæ deſeruiunt.

Nubes de[illegible]

Duodecimò, Euangelij doctrina nubes eſt, quæ Dei gloriam ac præſentiam manifeſtat in ipſa caligine, quam humanæ rationis oculis offundit, dum ea ipſa tegit, quæ veriſſima eſſe confirmat. Vt in tabernaculi ac templi dedicatione figuratum eſt. Etenim prædicatio myſteriorum Trinitatis, incarnationis, Euchariſtiæ & Chriſti mortis, eſt quidem ipſi Deo nubes glorioſiſſima: eiuſmodi tamen, quæ nobis ſummè occultet idem, quod teſtificatur, & captiuet intellectum in obſequium fidei. Atque ita re ipſa comprobatur Ieremiæ prophetia 2. Machab. 2. 8. & Ezechielis 10. 3. de quibus ſupra. Quòd ſi obſcuriſſima fuit nubes, in qua Deus præſentem ſe eſſe oſtendit, quando ad montem Sina deſcendit, vt legem promulgaret, multò obſcurior & glorioſior eſt nubes Euangelicæ prædicationis. Et in ea veriſſime impletur illud Salomonis, *Dominus dixit, vt habitaret in nebula* in ea (inquam) nebula, quæ vna ex parte nos conuincit, vt certiſſima eſſe ac plane diuina noſtræ fidei myſteria eſſe credamus, ex alia verò, obſcuritate ſua ac maieſtate. Dei magnam à nobis reuerentiam & venerationem requirit, oculis tantorum myſteriorum fide velatis.

Nubes Euangelicæ [illegible]

Decimotertiò, Hæc ipſa obſcuritas maximum eſt Dei prouidentiæ ac maieſtatis ſignum: iuxta id Pſal. 17. 12. *Poſuit tenebras latibulum ſuum*, & Pſal. 96. 2. *Nubes & caligo in circuitu eius.*

Decimoquartò, Nubes in ſe ſolis claritatem accipiunt, & deſuper valde illuſtrantur: ſed eam claritatem noſtro viſui accommodant, & temperatam ad nos tranſmittunt. Hoc ſignificat Dionyſius de cæleſti Hierarchia cap. 15. quamuis ipſe de Angelis loquatur: ſed in Angelis etiam Eccleſiaſticæ Hierarchiæ verum eſſe comprobatur.

Decimoquinto, Harum denique nubium comitatu ſeptus Chriſtus ad extremum iudicium veniet, *in ſanctis millibus ſuis*. Deut. 32. 2. *Et in nubibus, & cum nubibus*. vtráque enim phraſi vtitur ſacra Scriptura.

Hæc indicaſſe ſit ſatis. Et quamuis multæ aliæ comparationes ex nubibus deſumantur, non ſolùm in bonam, ſed etiam in malam partem: eas tamen omnes omitto, quia mei inſtituti ſolùm fuit explicare, cui potiſſimum ſignificationi, ſymbolum nubium deſeruiat.

COMMENTARIVS.

Verſ. 8.

Patriſne, an Filij verba ſint, Ego ſū A. & Ω.

E*Go ſum* A, *& Ω, principium & finis; dicit Dominus Deus qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt omnipotens.*] Duo ſunt in his verbis exponenda. Primum quis loquatur; alterum, quid ſignificet. Circa primum, dicet fortaſſe aliquis loqui hîc Patrem æternum. Nam Ioannes ad finem dedicatoriæ epiſtolæ, manifeſtè videtur repetere voluiſſe, quod initio illius per explicationem nominis Iehoua ſignificauerat; nempe Deum hoc Chriſtianæ Eccleſiæ opus exorſum fuiſſe, & idem deinceps prouecturum, ac glorioſiſſimè perfecturum. Hoc autem principio patri æterno attribuit, in ea ſalutatione; A *Gratia vobis, & pax ab eo, qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt*: addit enim mox; *& à ſeptem ſpiritibus*, &c. *& à Ieſu Chriſto*, ergo ſimiliter in præſenti, cùm repetit, *qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt*, Patrem item æternum indicat. Nam & nomen *venturus* eidem ſuprà tribuerat.

In Chriſti perſona hæc dici.

Aſſero tamen, in hoc verſu ſermonem eſſe de Chriſto. Quod primò probatur; quia ſic cenſet explicandum eſſe hunc locum Nazianzenus oratione 35. vbi ait, *Hæc perſpicuè de Filio Dei dicuntur*. Eadem eſt explicatio Athanaſ. tractat. in id Matth. 11. 27. *Omnia mihi tradita ſunt à Patre meo*. Et Ruffini B Aquileienſis in expoſitione ſymboli Apoſt. & Idacij Clari lib. 3. contra Varimand. & Phœbadij, ſiue Sebadij, Aggenni Galliarum Epiſcopi lib. 3. contra Arrianos. Accedit, quòd dum vigebat hæreſis Arriana, in Catholicorum ſepulchris incidi ſolebant hæ duæ literæ A, & Ω, quibus notabatur; eum, qui ibi iacebat, in diuinitatis Chriſti confeſſione obiiſſe; vt aduertunt antiquarij, Ambroſius Morales in hiſtoria lib. 11. cap. 41.

In Catholicorum olim ſepulchris incidi ſolita A. *& Ω, & cur.*

Probatur ſecundò; quia verbum illud *dicit*, neceſſariò debet deſignare eum, qui Ioanni Apocalypſin miſit; hunc verò fuiſſe Chriſtum expreſſerat C ille ſuprà. Tertiò ex collatione huius loci cum illo Apoc. 22. 2. *Ecce venio citò, ego ſum* A, *& Ω, principium & finis*, & ſtatim ſubdit; *Ego Ieſus, ego radix Dauid*. Ergo in præſenti etiam loquitur Chriſtus. Confirmatur, quia eſſe primum & nouiſſimum, idem omnino eſt, quod eſſe A, & Ω, (vt mox explicabimus) & cap. 2. num. 8. manifeſtum eſt loqui Chriſtum & dicere; *Ego ſum primus & nouiſſimus.*

Vnde ad priorem difficultatem reſpõdeo, optimè cohærere inter ſe, vt quod Patri initio epiſtolæ tribuitur, idem in fine tribuatur Chriſto; cùm Pa- D ter & Filius ſint idem Deus. Argumentum autem Apocalypſeos, quod hiſce verbis indicatur, non peculiariter exigit, vt de Patre potius, quàm de Filio ſermo ſit. Quin imò ipſi argumento congruentius eſt, vt Iehoua nomen & Eccleſiæ Chriſtianæ fundatio, atque perfectio, quæ primò tributa ſunt Patri, tanquam totius Diuinitatis, ac proinde bonorum omnium fonti & origini; eadem nunc æqualiter tribuantur Filio, *per quem omnia facta ſunt*, & cui Pater Chriſtianæ Eccleſiæ fundatæ, erectæ, atque perfectæ honorem ſingulariter vult deferri. Arrianis non placeret noſtra expoſitio; quia per E eam nomen Iehoua expreſsè tribuitur Chriſto; ſed Ioannes Arrianus non erat.

Quorſum ſe vocet Chriſtus, A. *& Ω.*

Diximus, cuius hæc ſint verba. Supereſt vt dicamus, quid illis ſignificetur. In quo adnotatio D. Iſidori lib. 7. Etymol. cap. 1 veriſſima eſt, aſſerentis pro ſynonymis accipi tria illa A, *& Ω, principium & finis; primus & nouiſſimus*. Nam cap. 22. 13. coniunguntur omnia, *Ego ſum* A, *& Ω, primus & nouiſſimus, principium & finis*. Deinde horum verborum finis eſt, animos addere illis, qui rei difficultatem humano iudicio metientes poſſent animum deſpondêre. Videre eſt hoc cap. 1. 17. vbi dicitur; *Noli time-* F *re; ego ſum primus & nouiſſimus*, & cap. 2. num. 8. ſimiliter dicitur; *Hæc dicit primus & nouiſſimus; nihil horum timeas*. Huc etiam ſpectat mentio omnipotentiæ, quæ nomini Diuino adiungitur in præſenti, & cap. 4. 8. ſcilicet ad erigendam ſpem. His præiactis dico, hæc verba A, *& Ω, primus & nouiſſimus; principium & finis*, coniungi cum nomine Iehoua; vt in re tanti momenti idem ſenſus variis nominibus magis magiſque explicetur, & repetatur. Nominis autem Iehoua expreſſio (id eſt, illa verba, *qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt*,) vt ſuprà iam vidimus, eò propriè ſpectat, vt indicetur Deum eſſe auctorem & conſummatorem felicitatis Eccleſiæ Chriſtianæ. Eadem ergo eſt ſignificatio, cùm dicitur A, *& Ω, principium & finis*. Cùm enim illæ duæ ſint prima & vltima Græci alphabeti literæ, in Græco ſermone pro principio, & fine ponuntur; atque ita maioris expreſſionis gratia additur *principium & finis*; quod nihil aliud eſt, quàm dicere Deum eſſe auctorem & conſummatorem; id eſt, qui incepit, & qui perficiet.

In ſacris ſæpe abſtracta pro concretis poni.

Quid ſibi velit Christus, cùm ſe principium & finem appellat.

Hoc vt planum fiat; notandum eſt, vſitatam eſſe in ſacra Scriptura loquutionem, vt abſtracta ponantur pro concretis. Sic Chriſtus à Paulo appellatur *ſapientia, iuſtitia, & ſanctificatio, & redemptio* 1. Cor. 1. 30. id eſt, ſapientiam, iuſtitiam, ſanctificationem, & redemptionem tribuens. Quid ergo planius, quàm vt *principium, & finis* denotent incipientem opus, & perficientem? Clarè hoc expreſſit Paulus, dum Chriſtum appellat *auctorem, & conſummatorem*, ad Hebr. 12. 2. Vtitur enim iis concretis, quorum abſtractis hîc vſus fuit Ioãnes. Nam quod nos legimus Principium & finis, Græcè legitur ἀρχὴ καὶ τέλος; & pro auctore, & conſummatore, Paulus Græcè ait, ἀρχηγὸν, καὶ τελειωτὴν. Eôdem ſpectat illa phraſis Zachariæ 4. 9. *Manus Zorobabel fundauerunt domum iſtam, & manus eius perficient eam.* Denique nota, in nomine finis, quod Apocalypſis tribuit Deo, omnino alludi ad illum multorũ Pſalmorum titulũ *in finem*, de quo dicemus notat. VIII.

Varia Doctorum expoſitiones de A, & Ω, principio & fine.

Scio multas alias horum verborum circumferri explicationes. Hieronym. lib. 1. contra Iouinian. explicat hæc verba iuxta id ad Epheſ. 1. 10. *Inſtaurare omnia in Chriſto.* Tertullianus de monogam eò ſpectat, vt omnis diſputatio deſinat in Chriſtum, & per Chriſtum omnia ad initium reuocentur; & homo reuertatur ad paradiſum, vbi priùs erat. Petrus Damianus Chriſti ſummam ſapientiam arbitratur his verbis ſignificari. Auguſtinus & Epiphanius, (licèt non eodem modo) exponunt de duplici Chriſti natura diuina & humana. Quò fortaſſe ſpectabat vetus illa in Chriſtianorum ſepulchris conſuetudo, cuius paulò ante meminimus. Sixtus Senenſis lib. 2. initio, & Cardinalis Bellarminus lib. 1. de Chriſto. cap. 4. exponunt de primo principio & vltimo fine rerum omnium. Prado in Ezechielem, initium & finis ſermonum, quos vel Prophetæ vel Apoſtoli fecerunt; finis legis, conſummatio ſumma, ſcopus, initium viarum Dei, ſumma omnium legalium, caput Eccleſiæ, conſummatio ſermonum, &c. Arias Zachariæ 4. exiſtimat per A, & Ω, ſignificari ſummum Eccleſiæ ornamentum. Alij ad æternitatis ſignificationem reſpiciunt. Prætereo delirium eorum, quos refert Tertullianus, qui ad nomen Græcum columbæ referebant, A, & Ω, computatione arithmetica. Cetera ſuam habent probabilitatem. Germana tamen interpretatio eſt, quam initio poſui. Et fortaſſe eodem ſenſu ab Ethnicis appellatur Iupiter terminalis, Græcè τερμιὸν, ὡς δὲ τὸ πάντων ἀρχὴ καὶ τέρμα εἶναι. Quòd verò *primus & nouiſſimus* idem ſit, quod principium & finis, dicam infrà 0.17.

NOTATIO OCTAVA.

De illo titulo Pſalmorum, In finem; *ad illa verba Apocalypſeos* 1. 8. Principium, & finis.

Vox in finem multorum Pſalmorum titulis præfixa quid ſignificat.

VIDEMVS iam in commentatio, quid ſit Deum eſſe principium & finem. Sed vt maior lux eis verbis afferatur, oportet explicare, quæ ſit propria ſignificatio tituli illius in multis Pſalmis vulgatiſſimi, *in finem*, ad quem mihi perſuadeo Ioannem in his verbis alluſiſſe.

Quadruplex eius vocis expoſitio.

Atque vt priùs breuiter varias referamus expoſitiones, quò faciliùs deinceps potiorem eligamus, hæc loquutio *in finem* in Pſalmorum titulis quadrupliciter videtur exponi poſſe. Primò enim refertur ad durationem diuinæ laudis: ita vt *In finem* ſit idem, quod in perpetuum. Secundò ad perfectionem & excellentiam Pſalmi, vt perfectum & conſummatum opus denotetur. Tertiò, ad vltimam mundi ætatem, id eſt, ad tempus legis gratiæ, vt eò reſpiciat Pſalmus. Quartò ad Dei victoriam: vt *in finem* ſit idem, quod *Deo victori*.

1. Expoſitio

Lamnaſeah, & Laneſah, quid Hebraicè.

Primam expoſitionem ſequitur Rabbi Abraham exponendo dictionem Hebraicam *Lamnaſeah*, quaſi ſynonymam dictionis *Laneſah*, vt videre eſt in theſauro. Facit, quòd vtranque dictionem videntur eo modo exponere L X X. & Vulgatus. Pro vtrâque enim indifferenter reddunt *in finem*, & pro *Laneſah* ſępe etiam vertunt *in ſæculum* vel *in perpetuum*. In 56. Pſalmis titulus eſt *Lamnaſeah*, & in omnibus vertunt *in finem*. Et pro *Laneſah*, vertunt ſimiliter *In finem*, Pſal. 9. 5. & 19. Pſal. 12. 1. Pſal. 15. 11. Pſal. 43. 23. Pſal. 48. 10. Pſal. 51. 7. Pſal. 67. 17. Pſal. 73. 3. & 10. Pſal. 88. 47. Iſaiæ 13. 20. & Amos 1. 11. Et quòd *in finem* ſit idem, quod *in perpetuum* vel *ſempiternum*, probatur tum ex contextu, tum etiam, quia pro eâdem dictione *Laneſah*, vertunt *in æternũ*, Pſal. 48. 20. & Iſaiæ 57. 16. & *in ſempiternum*, Iſaiæ 25. 8. & *in perpetuum*, Pſal. 102. 9. Iſaiæ 28. 27. Vide etiam Iſaiæ 34. 10. *à generatione in generationem*: Heb. *Laneſah naſahim*, & Ieremiæ 15. 18. *dolor perpetuus*: *Neſah*. Quòd autem in principio multorum Pſalmorum inſcribitur *in finem*, vel *in ſempiternum*, non minùs cohærere videtur, quàm quod in Pſalmorum ſingulorum fine canit Eccleſia, nempe *Gloria Patri*, &c. *nunc & ſemper*, *& in ſæcula*. Hoc ipſum tenet Ianſenius, qui tamen credit Septuaginta non legiſſe *Lamnaſeah*, ſed, *Laneſah*.

2. Expoſitio.

Secundam expoſitionem amplectitur D. Chryſoſtomus (vt refertur in notationibus ad Biblia Vaticana L X X. interpretum, Iob. 23. litera K. fol. 720.) ait enim *in finem* eſſe idem, quod rationem efficacem (ſeu conuincentem) atque perfectam. Huius tamen phraſis reddit rationem Chryſoſtomus, nimirum quia apud Hebræos finis, atque victoria, ſiue excellentia eâdem dictione ſignificantur. Certè abſolutionis & conſummationis nomina finem denotant, & ſæpe ad rei perfectionem referuntur, atque abſolutum aliquod opus magnopere perfectum eſt. Sic fortaſſe Threnorum 3. 18. *Periit finis meus*, id eſt, omnis mea perfectio & excellentia Hebr. *niſchi*, atque eadem ſanè eſt dictio Iſaiæ 63. 6. pro qua virtutem legimus, id eſt, maieſtatem & gloriam. Heb. *niſcham*, & in aliis locis Vulgatus reddit *victoriã*, vt dicemus infra. Sed quòd in Pſalmorum titulis, ad Pſalmi ſit excellentiam, victoriæ nomen referendum, cõfirmari poteſt ex lectione Septuaginta interpretum Habac. 3. fine. Nam vbi nos legimus, *Victor in pſalmis canentem*: legunt ipſi, *Vt vincam in cantico eius*: ergo de pſalmi victoria eſt ſermo, & eo loco reſpondet in Hebræo *lamnaſeah*, & manifeſtè reſpicitur ad Pſalmorum titulos, in quibus eadem dictio legitur.

Ad eandem victoriæ ſignificationem ſeu analogiam reuocari poteſt quædam alia Merceri expoſitio, qui *Lamnaſeah*, interpretatur *ad prævalendum*, ſcilicet vocis contentione, aut muſicæ perfectione. Nam hæc etiam victoria ſe tenet ex parte Pſalmi ſeu cantici, atque adeò, ſi *in finem* ad victoriã Pſalmi referatur, eo nomine poterit denotari vocis contentio. Quò etiam referri poteſt lectio L X X. Habac. 3. fin. *Vt vincam in cantico eius*, & facit locus Ieremiæ 8. 5. *auerſione contentioſa*, Heb. *Niſahhat*.

3. Explicatio.

Tertiam explicationem docet Theodoretus, quem ſequitur Genebrardus, referens eandem ſignificationem de Meſſiæ temporibus tradi à Kimhi in dictione *Lamnaſeah*. Facit locus Pauli ad Rom. 10. 4. *Finis legis eſt Chriſtus.* Facit etiam quòd hac explicatione propheticus Pſalmorum ſenſus commendetur. Adde huc, nihil aptius eſſe, quàm vt nomen finis denotet nouiſſima tempora. Paulus quidem ſic loquitur 1. Cor. 10. 11. *in quos fines ſæculorum deuenerunt.* Et ſic etiam loquitur Irenæus lib. 4. cap. 50. vbi vtitur pſalmorum phraſi *in finem*, ad eam reſpiciens, & eam exponens.

4. Explicatio, quæ & reliquis præfertur.

Quartam explicationem omnino ſequitur Vulgatus interpres, & Eccleſiæ conſenſus Habac. 3. fine. Legimus enim, *deducet me victor in pſalmis canentem*. Et quamuis nonnulli contendant legendum eſſe *victori*, vtrouis modo victoria defertur Deo. Et fortaſſe conſtructio legitima eſt, *deducet me* (Deus) *canentem in pſalmis, Victor, victor*, quod eſt Deum victorem prædicare. Et ſic quãuis in Hebræo *lamnaſeah* ſit in datiuo, aptiſſimè tamẽ reddidit noſter interpres in nominatiuo, *Canentẽ victor*. Verùm vtcumque hoc ſit, euidens eſt victoriã deferri Deo, & manifeſtè reſpicitur ad pſalmorum titulos, in quibus legitur Lamnaſeah: atque adeò certum eſt, in titulis pſalmorum per vocem illam, quam LXX. atque Vulgatus tranſtulêre *in finem*, deferri victoriam Deo. Sed prima facie difficile apparet, quonã modo phraſis illa *in finem* eidem ſignificationi poſſit deſeruire. Ad hoc dico phraſim eſſe Hebraicã, vt notauit Chryſoſtomus, nomine finis ſignificari victoriam: & ſicut Hiſpana phraſi, & fortaſſe etiam Hebraicâ, *feſtinare* ponitur pro pudefieri, Hiſpanè, *Correrſe*, ſic in ſacræ

Scripturæ lectione (vbi certū eſt multos eſſe Hebraiſmos) non debet videri coactum, quòd finis ponatur pro victoria, præſertim docente id expreſsè Chryſoſtomo, & conteſtantibus omnibus dictionariis. Multa huiuſmodi deuoranda ſunt in ſingularum linguarū phraſi. Et ne ab hac dictione Mnaſeah abeamus, Latinis auribus nō videretur minùs coactum, eadem dictione ſignificare finem, atque præpoſitum ſiue præfectum. In Hebræa autem & Hiſpana phraſi non eſt coactum, ſed aptum. Atque ita, eſſe Mnaſeah eſt ſer cabo, quod nomen militare eſt Hiſpanis pro plurium cohortium ſiue triremium præfectu. *Præpoſitos* vertit Vulgata 1. Par. 23. 4. & 2. Par. cap. 2. 2. & nu. 18. & eadē analogia, qui vincit, appellatur *Mnaſeah*; manet enim ſuperior effectus.

Nomen finis, Hebraicâ phraſi, & victoria, & vincenti tribui.

Ex dictis colligo, Hebraicâ phraſi, nomen *finis* non ſolū victoriæ tribui, ſed ipſi etiam vincenti, ſiue victori. Atq; ita debet accipi in titulis pſalmorū, *in finem*, id eſt, in victorē, ſiue ad victorem. Et periode eſt Pſalmum dedicare victori (in datiuo) ac referre illum ad victorē. Aut ſi finis ponatur pro victoria; *in finem*, erit idē quod *ad victoriam*, nēpe ad canendam ſeu celebrandam Dei victoriam. Similiter Pſal. 71. inſcriptio eſt *in Salomonem*. Hebraicè in datiuo *Leſelomoh*.

Eandem explicationem confirmat locus 1. Paral. 15. 21. *Pro octaua canebant epinicion*, id eſt, *victoriale*, ſcilicet carmen: vbi etiam manifeſtè reſpicitur ad Pſalmorum titulus, quamuis in Hebræo ibi non legatur *Lamnaſeah*, ſed *Lenaſeah*, minimo diſcrimine: quia ea Grammatica hebræa conſtat *Lamnaſeah* ſonare *vincenti*, & *Lenaſeah*, *ad vincere* (in infinitiuo) ſiue *ad victoriam*.

Cōfirmatur eadem explicatio ex verſione Aquilæ, Symmachi & Theodotionis; & ex verſionē Hieronymi; quæ omnes ad victoriam referuntur. Nihilque aptiùs potuit optari, quam inuenire concordiam inter verſionem LXX. quam ſequitur Vulgatus, & inter antiquas aliorum verſiones. Accedit, quòd euidens eſt dictionem Hebraicam *Lamnaſeah* habere formam participij præſentis in datiuo. Nam *Lamed*, eſt articulus datiui, ac participia in coniugatione *Piel* incipiunt per מ. Conſtat autem *Naſah* eſſe idem, quod vincere, non ſolùm quia id aſſerunt dictionaria, ſed etiam ex ipſa vulgata lectione in locis ſupra adductis, & nonnullis aliis, vt Prou. 21. 28. *Vir obediens loquetur victoriam.* & 1. Par. 29. 11. *Tua eſt victoria.* & 1. Reg. 15. 29. *Triumphator in Iſrael non parcet.* Atque ita negari non poteſt, quin genuina verſio pro *Lamnaſeah*, ſit, *vincenti* ſiue *victori*. Cùm igitur eum ſenſum non ſolùm recipiat vulgata lectio, ſed etiam ſuadeat, non erit fas ab eo recedere.

Cur Deus appelletur principium & finis.

In noſtræ explicationis confirmationem obſerua, Deū appellari principium & finem Apoc. 1. 8. atq; eodem modo ſe appellare Chriſtum, cap. 22. 13. Et proprius illius locutionis ſenſus eſt, Deū ſiue Chriſtum eſſe, qui Eccleſiā incepit, quique eā eſt perfecturus: quaſi dicat, Deus hoc ædificiū inchoauit, atque ipſe ad finem vſque perducet, nec aliquis potens erit ad ipſius operis perfectionem impediendam. Itaq. abſtractum ponitur pro concreto, *τέλος*, pro *τελειώτης*, id eſt, finis ſeu conſummatio pro cōſummatore, vt notauimus in commentario, Apoc. 1. 8. Habemus igitur, Deum in ſacra Scriptura appellari finem propter efficacitatē, qua ſuū opus perficit. Quid ergo aliud eſt eſſe victorem, niſi potentem eſſe ad quamlibet ſuperandam difficultatem, vt rem ſemel inchoatam abſoluat? Quare ſi nomen *finis* eam ſignificationem in vſu ſacræ Scripturæ admittit; idem prorſus erit, *in finem*. & *in victorem*, ſeu *vincentem*. Vidimus autem idem eſſe *vincenti*, ac, *in vincentem*; ſicut idem eſt *Salomoni*, & *in Salomonem*, Pſal. 71. 1. Et mea quidē ſententiā, in nomine *finis*, quem Ioannes Chriſto tribuit, habuit reſpectum ad titulum Pſalmorum, qui Dei victoriam celebrāt illa phraſi, *in finem*. Et fortè maiorem habet energiam nomen *finis*, quàm nomen *victor*: quia qui ſemel vincit, meritò appellatur vincens; cùm verò dicitur Deus principium & finis; non ſolùm ſignificatur Deum vnam aut alteram difficultatem ſuperare, ſed omnes etiam quātumuis graues ſuperaturum, & tandem victorem euaſurum, atque adeò adepturum victoris & operum ſuorum conſummatoris gloriam. Noſtra ergo ſententia eſt, LXX. voluiſſe, vt in titulo non ſolum vincentis ſignificatio ineſſet, ſed etiam analogiæ lux, qua Hebraica vox vincentem ſignificat, nempe analogia perficiendi & conſummādi ſua conſilia, & ſuperandi omnes difficultates. Quod egregiè ſignificat Latina vox *in finem* iuxta ſacræ Scripturæ phraſim, vt iam vidimus.

Si verò LXX. in Pſalmorum titulo phraſi illa *in finem* vellent ſignificare idem, quod *in perpetuum*, vel *in æternum*, dicerent Græcè abſq; articulo, *εἰς τέλος*; quemadmodum ſæpè loquuntur in locis iis, quos ſuperiùs adduximus; in quibus idem eſt *in finem*, quòd *in perpetuum*. Verùm in Pſalmorum titulis non ita loquuntur; ſed appoſito articulo, *εἰς τὸ τέλος*; illum ſcilicet indicantes, qui per excellentiam Hebraica phraſi *finis* appellatur, id eſt, eum, qui ſemper victorem euadit in ſuo opere perficiendo, & appoſitis difficultatum molibus diiiciendis.

Præterea, ſi ſignificatio huius dictionis *in finem*, reſpiceret A Pſalmi ipſius perfectionem, nullum erat fundamentum, vt hæc inſcriptio in 56. Pſalmis præponeretur, ceteris aliis omiſſis, præterquam quòd hic titulus *in finem*, deeſt Pſalmo 18. (qui omnium eſt meâ ſententiâ præſtantiſſimus) & Pſalmo etiam 71.

Quicunque Pſalmus titulum habet, In finem, aptè ſupremo Victori Chriſto dicatur.

Ad hæc, ſi *in finem* tempus legis gratiæ deſignaret; valde coactum eſſet, Dauidem, cùm Deum obſecrat, vt ſe a morbo eripiat, Pſalmo huic titulum *in finem* in ea ſignificatione præfixiſſe. Accedit, quòd ad myſteriorum, quibus Pſalmi ſcatent, profunditatem, & ad eorum de Chriſto ſignificationem, non eſt minùs aptum Victoris nomen. Chriſtus enim eſt magnus ille Victor: atque in eodem ſenſu ſe ipſe appellat principium & finem, in Apoc. 1. Verùm enim verò non opus eſt, vt in Pſalmis omnibus illius tituli *in finem* ſignificatio, Chriſti myſterium reſpiciat; ſufficit, vt ad Deum ſicut victorem referatur: atque ad eandem Dei tanquam victoris conſiderationem fuit habitus reſpectus B in Salomonici templi conſtructione; & eadem eſt ſignificatio palmarum & Cherubinorum in templi parietibus diſpoſitorum, vt dicemus ſuo loco. Quare nullus eſt Pſalmus, cui hæc ſit inſcriptio *in finem*, qui non appoſitiſſimè ſupremo victori dictus & conſecratus ſit. Etenim, cùm Dauid ſuppliciter a Deo expoſcit, vt ſe ſiue a Saule, ſiue ab ægritudine, ſiue a peccatorum pondere liberet; aut ei propter aliquam eiuſmodi liberationem, gratias agit; in his omnibus argumentis Deum reſpicit, vt victorem cuiuſcunque difficultatis omnipotentē: atque hoc eſt *τὸ τέλος*, quod aiunt LXX. hebraica phraſi. Quin imò in Græca loquutione, *τέλος* propriè etiam ſignificat magnorum magiſtratuum dignitatem; vt videre eſt in dictionariis: quod aliquantulum ad phraſim hebraicam accedit.

τέλος, quid ſignificet.

Cur pluribus Pſalmis deſit inſcriptio, In finem.

Ex iis, quæ dicta ſunt, aptiſſima redditur ratio, quæ his C omnibus Pſalmis quadret, quibus inſcriptum eſt, *in finem*, & pluribus etiam Pſalmis ſatisfit, qui eiuſmodi titulum non habent; quòd eorum argumento idoneus non ſit. Exempli gratia; primus Pſalmus agit de hominis iuſti felicitate. quod argumentum propriè & directè, non Deum reſpicit, vt victorem, & ſimile eſt in multis aliis. Negari tamen non poteſt, nonnullos eſſe Pſalmos, quibus titulus *in finem*, ſeu *victori* mirificè congruebat; cùm tamen non habeant. Sed in eis etiam non eſt difficile rationem aptam reddere, cur illis hic titulus deſit. Ac primùm in aliquot Pſalmis, qui omni titulo carent, vt Pſal. 2. perſpicuum eſt, cùm nullum omnino habeant, non eſſe peculiarem difficultatem cur hic deſit. Quòd verò aliis præponatur titulus, aliis non item, aut occultius habet myſterium, aut nihil aliud eſt, quam ſi quem olim habuit, interiiſſe. Et tam in iis, quàm aliis Pſalmis ideo fortè non inſcribitur, *victori*, ſiue *in finem*, quòd Pſalmus adeò manifeſtò Dei victoriam D canit, vt indice titulo opus non ſit. In quibuſdam Pſalmis hæc ipſa Dei victoriæ ſignificatio includitur in titulis aliis, qui ipſis peculiari ratione præfiguntur, vt Pſal. 28 *in conſummatione tabernaculi*, quia ea conſummatio fuit initium ingentis illius fauoris, quo Deus Dauidem fuit dignatus, pro illo aduerſus vicinas omnes gētes pugnādo. Et Pſal. 71. *in Salomonem*, quia illius comparatione itur ad agendum de Chriſto. Deníque quādo alicui Pſalmo peculiaris titulus congruit; hæc ipſa ſatis conueniens eſt ratio, cur illi communis titulus, *in finem*, non apponatur?

Vulgatus cum LXX. conciliatur.

Excidetur pænè LXX. interpretes cum Vulgata conciliare Habac. 3. 19. Nam LXX. non videntur agere de Dei victoria, ſed de Pſalmorum excellentia legunt enim, *vt vincam in cantico eius*. Reſpondeo, ideò Vulgatum LXX. interpretibus correctionem adhibuiſſe in eo loco. Nam in originali manifeſtè Deo victoria defertur. Atque hoc ipſum ſignificare voluerunt LXX. licèt obſcurius explicauerint. E Vt igitur cum Vulgata concilientur, videntur illa verba, *vt vincam*, ſiue *triumphem*, de Dei victoria atque triumpho eſſe intelligenda. Etenim qui canit, aut celebrat triumphum, rectè dicitur exultare, ac triumphare.

Demum authoritas Vulgati atque Eccleſiæ nos cogit, vt credamus, *Lamnaſeah*, ſiue, *in finem* idem eſſe, quod *victori*; agnoſcendo ſcilicet Dei omnipotentiam in quibuſlibet vincendis difficultatibus. Quæ verò expoſitiones ab hac diſcedunt, congruentes eſſe non poſſunt. Atque ex iis, quæ aliquam probabilitatem habere videbantur, initio relatæ ſunt. Aliam conſultò omiſi, quòd verbo *in finem* aptari non poſſit. Hoc verò diſſerim propter nonnullorum expoſitionem; qui *Lamnaſeah* idem eſſe volunt, ac *præfecto muſicæ*. Ridiculè ſane meo iudicio. Nam in loco Habac. 3. ineptum eſſet opinari, cum contextu cohærere F poſſe, ſi legeretur *Deducet me, præfecto muſicæ in Pſalmis canentem.* & iam vidimus Habacuci locum legitimo ſenſui vocis *Lamnaſeah*, lucem præferre.

Ad id autem argumentum, in aliis ſcilicet locis *Mnaſcehim* eſſe præfectos, ſeu præpoſitos, vnde id inferebatur, *Mnaſeah* in Pſalmis eſſe cātorū præfectū, reſpondetur, non ſatis eſſe, ſi attendatur quid poſſit ſignificare hoc nomen *Mnaſeah* in re muſica, & in Pſalmis: ſed in quo ſenſu accipiendum ſit in titulo, qui myſterij plenus eſſe debet. Atqui ſenſum optimè Habac. expoſuit in fine ſuæ prophetiæ. Licèt autem ipſe non exponeret; qui rem attentè perpenderet, videret facile nomen, quod ſignificat *vincenti*, in Pſalmi titulo propriè admodum vſurpari, vt Pſalmus ipſe Deo tanquam *victori* canatur: & humile valde eſſe, nec parum violentum, nomen illud ad muſicæ præfectum referre. Miror eiuſmodi auctores non hoc nomen *Menaſſeah* ad aliquem fabricarum, aut cohortium præfectum referre voluiſſe; qui etiam hebraicè appellantur, *Mnaſchhim*. Quòd ſi attendatur ſolùm quid ſingulæ voces ſeorſum ſumptæ poſſent ſignificare; meræ nugæ ſæpenumero dicentur: nam εἰς τέλος, (quod eſt *in finem*) poſſet græcè ſignificare idem, quod *tandem*. Vox etiam *Naſah*, ſiue *Neſah*, has omnes admittit ſignificationes, *roborare*, *fortificare*, *vrgere*, *inſtare*, *vincere*, *victoria*, *virtus*, *excellentia*, *perfectio*, *finis*, *præpoſitus*, *ſuccentio*, *ſanguis*, *&c.* Nihilominus tamen ad Pſalmi titulum dubitari non poteſt propriam eſſe ſignificationem, *Vincenti*.

Cur in eodem titulo variè ſumatur hebraica eadem præpoſitio.

Si cui fortè occurrat dubitatio, cur in eodem titulo adeò variè ac multiplicites ſumatur præpoſitio, ſiue articulus ל, ita vt ad Pſalmi ſcriptorem, ſiue auctorem deſignandum dicatur *Ledauid*; & ad ipſum Pſalmum victori dicandum, *Lamnaſeah*. Reſpondeo rationem ac prudentiam tunc docere, quomodo accipienda ſit præpoſitio, quando cum hoc nomine, vel cum illo coniungitur. In Pſalmo 71. *Leſalomoh* non ſignificat Salomonem eſſe auctorem, ſed ibi de Salomone agi (ſcilicet myſticè) & *Ledauid* indicat, Dauidem eſſe auctorem. Atque in eodem titulo, *Euripidis tragœdia Hecuba*, Genitiuus *Euripidis*, auctorem; *Hecuba* verò denotat argumentum. Hiſpanico idiomate diceremus, *Tragœdia de Euripides de Hecuba*, vbi particula *de* in altero nomine ad auctorem, in altero ad hiſtoriam refertur.

CAPITIS I.

PARS III.

De prima viſione, quæ eſt veluti prologus totius ſpectaculi.

TEXTVS.

Verſ. 9. *EGo Ioannes frater veſter, & particeps in tribulatione, & regno & patientia in Chriſto Ieſu, fui in inſula, quæ appellatur Pathmos, propter verbum Dei, & teſtimonium Ieſu.*

10 *Fui in ſpiritu in Dominica die, & audiui poſt me vocem magnam tanquam tubæ.*

11 *Dicentis, quod vides, ſcribe in libro, & mitte ſeptem Eccleſiis, quæ ſunt in Aſia; Epheſo, & Smyrnæ, & Pergamo, & Thyatyræ, & Sardis, & Philadelphiæ, & Laodiciæ.*

12 *Et conuerſus ſum, vt viderem vocem, quæ loquebatur mecum, & conuerſus vidi ſeptem candelabra aurea.*

13 *Et in medio ſeptem candelabrorum aureorum ſimilem filio hominis, veſtitum podêre, & præcinctum ad mamillas zonâ aureâ.*

14 *Caput autem eius & capilli erant candidi tanquam lana alba, & tanquam nix, & oculi eius tanquam flamma ignis.*

15 *Et pedes eius ſimiles aurichalco, ſicut in camino ardenti: & vox illius tanquam vox aquarum multarum.*

16 *Et habebat in dextera ſua ſtellas ſeptem: & de ore eius gladius vtrâque parte acutus exibat: & facies eius ſicut ſol lucet in virtute ſua.*

17 *Et cum vidiſſem eum, cecidi ad pedes eius tanquam mortuus. Et poſuit dexteram ſuam ſuper me dicens; Noli timere, ego ſum primus & nouiſſimus;*

18 *Et viuus, & fui mortuus; & ecce ſum viuus in ſæcula ſæculorum, & habeo claues mortis & inferni.*

19 *Scribe ergo quæ vidiſti, & quæ ſunt, & quæ oportet fieri poſt hæc.*

20 *Sacramentum ſeptem ſtellarum, quas vidiſti in dextera mea, & ſeptem candelabra aurea. Septem ſtellæ, angeli ſunt ſeptem Eccleſiarum. & candelabra ſeptem, ſeptem Eccleſiæ ſunt.*

COMMENTARIVS.

Verſ. 10. Vox Ioanni audita num voci tubæ fuerit perſimilis, & quomodo?

AVdiui poſt me vocem magnam, tanquam tubæ.] Dubitatur primò, vtrùm vox, quam audiuit Ioãnes, fuerit omnino ſimilis ſono tubæ? Negabit aliquis; ſed ideo dicet appellari tanquam tubæ, quòd grandis vox fuerit. Primò, quia ſimiliter Iſaiæ 58 1. dicitur, *Quaſi tuba exalta vocem tuam.* vbi nemo ſuſpicatur ſermonem eſſe de proprio tubæ ſono. Vide etiam Oſeæ 8. 1. & 1. Machab. 5. 31. Secundò, nam contextus ipſe non ait, *audiui vocem tubæ*; ſed, *magnam tanquam tubæ*; id eſt, magnam ſicut eſt magna vox tubæ. Tertiò; quia erat vox articulata, cuiuſmodi non eſt vox tubæ. Quartò, quia eadem vox videtur eſſe, quæ primò voci tubæ comparatur; & deinde voci aquarum multarum, infrà n. 15.

Aſſero tamen nihilominùs, vocem hanc quam audiuit Ioannes, non ſolùm cum ſono tubæ comparari, quòd magna fuerit; ſed etiam, quòd tubæ ſono fuerit perſimilis; qua ratione vox articulata eum poteſt imitari. Hoc vt ita intelligam, in primis adducor Ioannis ipſius loquendi ratione: eodem enim modo hic dicit *tanquam tubæ*, & n. 15. *tanquam vox aquarum multarum.* Quare quemadmodum intelligendum erit ſecundum; ſic etiam primum debet intelligi Niſi enim Ioannes aliquid aliud vellet ſignificare præter vocis contentionem & magnitudinem; non diceret *tanquam vox aquarum multarum*: cùm ergo dixerit vocem qua Chriſtus eum fuit allocutus primò fuiſſe tanquam tubæ, & poſteà tanquã vocem aquarum multarum;

neceſſe eſt eum non ſignificare ſolùm vocem illam fuiſſe magnam; ſed etiam illis duobus ſonis fuiſſe perſimilem. Probatur ſecundò, quia cap.4. num.1. rurſus agit Ioannes de hoc eodẽ tubæ ſonitu, dum ait, *Vox prima, quam audiui, tanquam tuba loquentis mecum.* Vbi videtur perſpicuè ſe referre ad hanc tubæ vocem capitis primi. Ideo enim dicit, *Vox prima quam audiui, tanquam tubæ*: ac proinde certum etiam videtur in hoc capite primo non tantùm innuere voluiſſe, Chriſti vocem fuiſſe ingentem; ſed etiam in ea tubæ ſimilitudinem exprimere: ſiquidem ait, vocem illam quam capite quarto exaudiit, eſſe vt primam vocem huius capitis primi. Ac diſtinctè explicat primam hanc vocem eſſe tanquam tubæ. q.d. vocem illam capitis quarti non aſſimilari voci aquarum multarum, ſed priori voce ſono tubæ perſimili. Denique conſiderato vtriuſque vocis myſterio, palàm fiet primam vocem fuiſſe tubæ omnino ſimilem.

Argumentis primò poſitis fit ſatis.

Ad argumenta igitur antea poſita reſpondetur; ad primum, in eo Iſaiæ loco euidenter patêre ex contextu, ſolùm agi de vocis contentione. Dicitur enim *quaſi tuba exalta vocem tuam.* In præſenti verò contextus ipſe cogit, vt pari ratione accipiantur *vox tuba, & vox aquarum multarum.* Ad ſecundum reſpondetur, particulam illam *tanquam*, interdũ comparationem importare; interdum verò rei proprietatem aut perfectam repræſentationem; ſic enim ſæpe ponitur in Apocalypſi. Quod ergo nunc dicitur *tanquam tuba*, non ſignificat vocem, quæ magnitudine comparetur tubæ; ſed vocem magnam, eámque omnino ſimilem voci tubæ, id eſt, quæ illam valde repræſentaret. Ad tertium reſpondetur, ideò, vt rem nouam ac miram ponderari vocem illam, & eſſe tanquam ſonum tubæ, & nihilominus eſſe articulatam. Quod myſterio non caret (vt infrà videbimus.) Ad quartum reſpondetur, non eſſe vnam eandémque vocem, quæ priùs cum tubæ ſono, deinde cum ſonitu aquarum multarum comparatur: ſed Chriſtum primò cum Ioanne fuiſſe loquutum voce tubam referente, & mox voce maris ſonitum imitante.

Cui tubæ fuerit ſimilis vox Ioãni audita.

Duplex in Sacris literis tubæ genus viſitatum.

Dubitatur ſecundò, cuius tubæ ſono intelligenda ſit fuiſſe ſimilis prima vox, quam audiuit Ioannes? Duplex enim tubæ genus reperimus in ſacra Scriptura, alterum, quod hebraicè appellatur *Haſoſera*, alterum, quod *Sophar.* & quidem pro *haſoſera*, ſemper Vulgatus tranſtulit *tubam*, & reperitur in triginta ferè ſacræ Scripturæ locis. Pro *Sophar* verò ſæpiùs ponit *buccinam*, nempe quadraginta ferè locis: quamuis in aliis viginti quinque locis reddiderit tubam; ſed addita aliquando diſtinctione, vt videre eſt Pſal.97.6. vbi legimus *in tubis ductilibus, & voce tubæ corneæ*, quod eſt in originali, *in haſoſeroth & voce Sophar.* Ex quo loco, & ex multis aliis certum eſt, *Sopharoth* eſſe tubas bellicas; quas Latini appellant lituos & cornua; *Haſoſeroth* autem eſſe alias tubas feſtiuas, vel ad euocãdum populum. Quamuis Iubilæi promulgatio tubis bellicis fieri ſoleret, vt conſtat ex Leuitico, cap.25. 6. quod tamen myſterio non vacabat. Quibus poſitis reſpondeo, certum mihi eſſe, Ioannem, cùm de hac prima voce *tanquam tuba* loquitur, agere de tuba bellica; cuius ſtrepitus raucus eſt & horribilis; vt conſtat, non ſolùm ex Scriptura, ſed etiam ex libris humaniorum literarum. Vide Tiraquellum in commentario ad Alexandrum ab Alexandro, lib. 4. cap.2. vbi adducit multa ex Virgilio, Horatio, Cæſare, Liuio, Vegetio. Hoc idem mihi perſuadeo; quia Ioannes hanc vocem tubæ ſimilem componit cum altera ſonitum aquarum multarum referente; A quæ etiam in ſacra Scriptura bellicum indicat tumultum, (vt mox videbimus.) Id quod multò clariùs conſtabit ex vtriuſque vocis myſterio paulò pòſt explicando.

Quis ſonitus Ioãni ſit auditus, ſimilis aquarum multarum

Dubitatur tertiò, quis ſonitus ſit, qui appellatur aquarum multarum, infrà n.15. cùm dicitur, *vox illius tanquam vox aquarum multarum?* Vt enim vocis, quæ tubæ ſonitum refert, myſterium rectè intelligatur; neceſſarium eſt, duas haſce voces, quibus Chriſtus cum Ioanne fuit colloquutus, inter ſe conferre. Atque ideo oportet, priuſquàm longiùs progrediamur, explicare quis ſonitus ſit, qui poſtea B appellatur vox aquarum multarum?

Alluſio Ioãnis ad Ezechielem

Ad hoc obſeruandum eſt primò, hîc manifeſtam alluſionem contineri ad viſionem, quam refert Ezechiel cap.43. initio, vbi ait: *Ecce gloria Dei Iſrael ingrediebatur per viam Orientalem: & vox erat ei, quaſi vox aquarum multarum: & terra ſplendebat à maieſtate eius.* Hic autem ait Ioannes, *Vox illius tanquam vox aquarum multarum.* Et verſu ſequenti, *Facies eius ſicut Sol lucet in virtute ſua.*

Sonitum aquarũ multarum multipliciter accipi poſſe.

Vt ego myſticum huius comparationis ſenſum percipere poſſimus; oportet prius intelligere rem ipſam, vnde ſumitur comparatio. Sonitum quidem aquarum multarum non omnes eodem modo C accipiunt. Nam fluminum ſtrepitus, præſertim vbi ingens aquarum vis ex edito loco præcipitat; ſonitus etiam pluuiæ magnæ, & ſimiliter ſonitus maris; hæ omnes ſunt voces aquarum multarum. Quin & tonitrua, quæ ingruenti aliqua tempeſtate perſtrepunt, videbuntur alicui voces aquarum multarum dici poſſe, ex Pſal. 28.3. *Vox Domini ſuper aquas, Deus maieſtatis intonuit*, & facit illud Ezechielis 1. n. 24. *Audiebam ſonum alarum, quaſi ſonum aquarum multarum, quaſi ſonum ſublimis Dei, quaſi ſonus erat multitudinis.* & Pſal.76.18. *Multitudo ſonitus* D *aquarum, vocem dederunt nubes.* & Apoc.14.2. & cap. 19.6. coniungitur vox aquarum multarum cum voce tonitrui. De ſonitu certè magnæ pluuiæ videtur loqui Iſaias 28. 2. *Sicut impetus grandinis, turbo confringens, ſicut impetus aquarum multarum inundantium ſuper terram.* De fluminum autem murmure & ſtrepitu, Pſal. 92. 4. *Eleuauerunt flumina fluctus ſuos à vocibus aquarum multarum.* Et fortaſſe Ieremias cap. 51.55. vbi de Babylonis, *Sonabunt fluctus eorum, ſicut aqua multa.*

Vox aquarũ multarum quomodo hic accipienda.

Certum tamen eſt, vocem aquarum multarum E debere hîc intelligi de voce, ſeu ſtridore maris. Id enim expreſſius habemus ex ſacra Scriptura, maris ſcilicet vocem appellari vocem aquarum multarum, vt patet Iſaiæ 17.12. *Væ multitudini populorum, vt multitudo maris ſonantis, & tumultus turbarum, ſicut ſonitus aquarum multarum. Sonabunt populi, quaſi ſonitus aquarum inundantium.* Et Ieremiæ 50.42. *Ecce populus venit ab Aquilone, & gens magna & reges multi: vox eorum quaſi mare ſonabit.* Præterea in ſacra Scriptura, aquæ multæ & mare videntur eſſe ſynonyma. Geneſ. 1.10. *Congregationes aquarum appellauit maria.* מים enim ſunt aquæ, ימים verò maria. Quod autem alicubi coniungantur voces aquarum multarum & F voces tonitruorum, non probat vocem aquarum multarum accipi debere de tonitruis: id enim violentum eſt, & quamuis coniungantur, ad res diuerſas referuntur, vt Apoc. 14.2. *Audiui vocem de cælo tanquam vocem tonitrui magni, & tanquam vocem citharœdorum*: ex quo loco non debet inferri, vocem tonitrui magni, & vocem citharœdorum eſſe vnam & eandem in illa viſione. Illud autem Pſal. 28.3. *Vox Domini ſuper aquas multas*, aliam habet loquendi formulam, atque alium ſenſum, de quo ſuo loco dicemus.

Aqua multa & mare ſæpe in ſacris ſynonyma.

Denique mihi videtur certum in præſenti, per vocem aquarum multarum deſignari vocem maris, quia id ad ſenſum præcipuum eſt multò aptius, vt infrà conſtabit. Et confirmatur, quia Ioannes erat in inſula Pathmo, vbi ſemper audiebat maris ſonitum; vnde veriſimile eſt deſumpſiſſe comparationem. Cùm enim ſtrepitum illum maris aſſiduè auribus acciperet (quem ſacra Scriptura vocem aquarum multarum appellat) dubitari non poteſt, inde comparationem fuiſſe petitam.

Quibus ita conſtitutis huius viſionis declaratio maiori ex parte pendet ex idonea ratione reddenda de re adeò noua atque mira, quòd ſcilicet priùs Chriſtus Ioannē alloqueretur voce ſimili ſonitus tubæ, deinde voce aquarum multarum ſeu maris.

Tubas olim eiuſdē fuiſſe vſus in bellis, atque hodie tympana.

Ad hoc obſeruandum primò eſt, ex ſacræ Scripturæ vſu vtrumque eſſe ſonitum belli. Ac primò frequentiſſimus vſus tubæ *Sophar* erat in bello, & in hoc ſenſu ponitur in Scripturæ quinquaginta locis (de quo infrà notatione 9.) Olim enim tubæ eiuſdem erant vſus in bellis, ac noſtra tempeſtate ſunt tympana. Quare tubæ ſonitus pro ipſo bello ſæpiſſimè ponitur, vt Ieremiæ 42. 14. *Non videbimus bellum, & clangorem tubæ non audiemus.* Deinde, ſonitum maris ſiue ſonitum aquarum multarum ad bellum referri euidentiſſimum eſt, Iſaiæ 17. 12. & Ieremiæ 50. 41. Atque ipſe huius capitis cōtextus efficaciter perſuadet vtrumque eſſe ſonitū belli: alioqui enim non poſſet reddi apta ratio, cur à ſono tubæ transeatur ad ſonitum maris. Si tamen vterque tanquam ſonitus belli accipiatur, miram habet congruentiam & aptiſſimā explicationem.

Inter tubæ & aquarum multarū ſonitus ad belli ſignificationem quid interſit.

Secundò obſeruandum eſt licèt vterque ſonitus bellum repræſentet, hoc tamen inter illos intereſſe, quòd ſonitus tubæ indicat bellum, quod ab vno populo fit: ſonitus verò aquarum multarum, bellum quod multi ſimul populi ac nationes inferunt. Non dubitabit hoc, qui rationem perpenderit, & verba Scripturæ. Primum enim tubæ ſonitus, etſi vehemens ſit, & claſſico canendo aptus, cùm tamen non ſit ita magnus, ad vnicum tantùm populum extendi poſſe videtur. Quare clangor tubæ non eſt aptus ad bellum ſignificādum, quod multæ ſimul nationes inferunt. Atque ita clangor tubæ ad vnius populi bellum manifeſtè refertur, Oſeæ 5. 8. *Clangite tuba in Rama* & Amos 2. 1. *In ſonitu Moab, in clangore tubæ,* & cap. 3. 6. *Si clanget tuba in ciuitate, & populus non expaueſcet.* Verùm maris ſonitus ſignificantiſſimè exprimit multorum populorum ſiue nationum tumultum ad bellum vnà coniurantium. Nam *aquæ multæ ſunt populi multi. Sedet enim Babylon ſuper aquas multas.* Apoc. 17. 2. & ait Angelus num. 15. *Aquæ, quas vidiſti, populi ſunt, & gentes, & linguæ.* Scilicet propter confuſionem linguarum, diſſonum murmur, & imitationem confuſionis maris & fluctuum. Et Iſaiæ 17. 12. & Ieremiæ 50. 42. (quæ ſuprà adduximus) manifeſtè ſermo eſt de multorum populorum bello.

Tubæ clangorem ad vnius populi bellum aptè referri: aquarū verò multarum ſonū ad multarū nationū bellum.

Apocalypſeos argumentum duo bella complecti.

Obſeruandum eſt tertiò (id quòd latè in prolegomenis diſputauimus, præſertim notatione 12.) Apocalypſeos argumentum ad duo potiſſimùm capita reuocari, nempe ad bellum Synagogæ, & ad bellum Gentilitatis, vtrumque aduerſus Eccleſiam geſtum: & ſimul ad Eccleſiæ victoriam ex vtriſque reportatam. Quæ cùm ita ſint, facilè quiſque animaduertet, Synagogæ bellum, id eſt, vnius Iudæorum populi, congruentiſſimè tubæ ſono ſignificari, Gentium autem bellum (id eſt, vniuerſi Imperij Romani, atque adeò totius orbis) ſonitu aquarum multarum.

Synagogæ bellum, ſono tubæ: bellum Gentilitatis voce aquarum multarum aptè exprimi.

Quartò, obſeruo in hac prima viſione, quæ (vt A deinceps videbimus) veluti prologum Apocalypſeos agit, totum ipſius argumentum includi debere. Atque ad indicandam horum bellorum diſtinctionem, omnino neſcio quid aptius potuerit excogitari, quàm duo illi ſonitus & tubæ, & aquarum multarum.

Sed dices, hanc non eſſe aptam duplicis illius ſonitus ſignificationem. Textus enim ipſe oſtendit eandem Chriſti vocem fuiſſe, quæ priùs tubæ ſonitus ſimilitudinem, deinde multarum aquarum retulit; atqui violentum valde eſt, Chriſti vocis ſonum ad Synagogæ & Gentilitatis bella figuranda B detorquere. Nam huiuſmodi bella non inferebat Chriſtus, ſed ipſi potiùs inferebantur. Huius obiectionis dilutio elucidabit primæ huius viſionis elegantiam; in qua totius libri argumentum compendiariâ ſummâ continetur. Oportet igitur animaduertere, duo illa bella aduerſus Chriſti Eccleſiam ab eius hoſtibus geri; iiſdem tamen bellis Eccleſiam ipſam à Chriſto fuiſſe edoctam, (ac præſertim Apoſtolicos viros) euangelicæ doctrinæ medullam atque ſubſtantiam, quæ in his Apocalypſeos ænigmatis includitur. Quare elegantiſſimum fuit, Chriſti vocem ſono tubæ priùs, deinde C ſonitus maris ſimilem figurari. Quod perinde eſt, ac dicere, per ea ipſa bella Ioannem & Eccleſiam à Chriſto didiciſſe doctrinam ferè omnem, quæ hoc libro comprehenditur. Per illa ſcilicet bella, doctrina & ſpiritus Chriſti erudiebat fideles; & agnoſcendam proponebat Diuinæ prouidentiæ ſublimitatem, & Chriſtianæ vocationis excellentiam; & vera ac ſolida bona, quæ nobis attulit Chriſtus multò præſtantiora & excellentiora iis, quæ ſibi ex venturo Meſſia carnales Iudæi expectabant. Siquidem Eccleſiæ felicitas non ſolùm diminutionem, ſed magnum potiùs incremētum, D Synagogæ & Gētilitatis bellis experta eſt. His item bellis Chriſtus Eccleſiam docuit curam, quam de illa gerit: quandoquidem eorum bellorum exitus fuit myſtica decimæ partis Ieroſolymæ ruina; & myſticum pariter Romæ, atque ipſius imperij incendium; ac demum vniuerſalis Eccleſiæ pax.

Cur Chriſti vox primò voci tubæ, deinde ſono aquarū multarum ſimilis figuretur.

Cur vox Chriſti, licèt ſimilis tubæ & aquarū multarum voci, articulata tamen ſit.

Hinc colligitur primò, quàm concinnè & eleganter excogitatum fuerit, vt voces tubæ ac ſonitus maris, quæ ex ſe cōfuſa ſunt ac diſſona, in Chriſti ore, id eſt, per ſpiritum oris Chriſti, enaſcerent voces articulatæ atque diſtinctæ; quibus familiares ſuos cæleſtem doctrinam diſtinctè doceret. Inter E tibicines ſiue cornicines ſumma artis peritia eſt, ſi quis tubam corneam ita apprimè inflet, vt humanam penè vocē imitetur. Hæc igitur mira ſapientia atque peritia in Chriſto Domino perfectiſſimè reperitur, qui raucum militiæ atque perſecutionis ſonitum & horribile pelagi murmur, ori ſuo admouens, id eſt, doctrinæ ſuæ applicans, & diuino ſpiritu animans; vt præpotens vtriuſque inſtrumenti dominus, ea non cogit ſolùm humanas imitari voces, ſed etiam cæleſtem ac diuinam ſapientiam diſtinctè modulari.

Secundò, ex dictis infertur, quàm ſit mira proportio huius primi introitus & quaſi veſtibuli F Apocalypſeos, cum totius ſacri ſpectaculi, mox dādi, imagine atque pictura. Quemadmodum enim hîc tubæ ſonitus à ſonitu maris diſtinguitur; & primus Synagogæ bellum, alter bellū Gentiliſmi figurat: ita etiam poſt cap. 4. vbi prima prioris belli tractatio inchoatur, rurſus primæ tubæ ſonus auditur; & in altera parte, quæ ſumit exordiū à c. 12. & ad cap. 19 protenditur, non ſemel fit aquarum multarum mentio; & exponitur, per aquas multas, multos populos, gētes ac linguas ſignificari. Quinimò

imò in capite ipſo 11. vbi dicitur Draco ingẽs flumen ex ore euomuiſſe, in flumine illo fortitan, prima Romani imperij perſecutio, quã Nero excitauit, indicatur; quæ multarum etiam aquarum fuit. Nec nouum eſt ſacrã Scripturam, aquarum multarum ſonum interdum in flumine, interdũ in mari repræſentare; cùm in ipſius Scripturæ loquutione, maris nomen ad magna etiã flumina applicetur; & fluminum appellatione mare ſignificari ſoleat: vt Pſal. 92. 4. *Eleuauerunt flumina Domine, eleuauerunt flumina vocem ſuam: eleuauerunt flumina fluctus ſuos a vocibus aquarum multarum; mirabiles elationes maris, mirabilis in altis Dominus*, vbi ad literam agitur de perſecutione à Gentilitate in Chriſti Euangelium concitanda. Et dicuntur aquæ multæ fluctus ſuos ad cælum vſque ſublaturæ, id eſt, horribilem tempeſtatem commoturæ in Eccleſiam. Ceterùm quantumuis criſpantes fluctus cælum ferire videantur, non ſolùm Eccleſiæ nauis non eſt illis abſorbenda, ſed ipsà potius perſecutione & fluctuum ſæuientiũ impetu glorioſè exaltãda, & ad felicitatis portũ conuehenda. Licèt enim mirus ſit tẽpeſtatis & perſecutionis furor; multò tamẽ in ſuis conſilijs admirabilior eſt Deus, atq; hoc eſt, *Mirabiles elationes maris, mirabilis in altis Dominus.* Ad hæc nõ vacat myſterio, quòd prima Neronis perſecutio flumini ingẽti aſſimiletur; & poſteà in Romani Imperij perſecutionibus, fluminis nomen in nomẽ maris & aquarũ multarũ immutetur; vt ſuo loco expẽdemus.

In Scriptura ſonũ aquarum multarum interdũ in flumine, interdum in mari ſignificari.

Quæ ſint mirabiles elationes maris.

Præterea, quemadmodum initio per tubæ ſonitum, Synagogæ bellum; & per ſonitũ aquarũ multarum, bellum Gẽtiliſmi innuitur: ſic etiam poſteà in plagis, quas Deus & in Synagogam & in Gentilitatem immiſit, admirabilis proportio reperitur. Primæ enim Iudæorũ plagæ per tubas ſignificantur: ſecundæ verò (id eſt, Gentiliũ) per phialas. Ita fit, vt Iudæorum tubæ, id eſt, bello, ſeptem item tubæ ipſos debellaturæ reſpondeãt; & contra multas maris aquas, ſeptem phialarum effuſione pugnetur. Atque ipſe textus exprimit, phialarũ aquã potentem eſſe ad fluminis Euphratis (quod Babylonem alluit) aquas abſorbendas, & exſiccandas. Ac pulcher ſanè eſt tubarum ad tubam, & phialarum ad aquas reſpectus; vt eodem armorum genere vtrinque bellũ geratur. Præterquam quòd hac ratione oſtenditur Diuina prouidentia bellũ mundi, deſpectui atque ludibrio habere: iuxta id Pſ. 2. num. 4. *Qui habitat in cælis irridebit eos, & ſubſannabit.* Nam contra Iudaici belli tubam nõ alia immittit arma, quàm ſeptem tubas, vt olim contra Iericho: & contra aquarum multarum impetum ſatis eſt vt cælum ſeptem aquæ phialas effundat, quaſi aquæ tantùm guttis contra maris furorem pugnetur.

Iudæorũ plagis, tubæ: plagis Gentium, phialas a, ei reſpondere.

Sed illud etiam peculiari conſideratione dignũ eſt; quòd bellicis tubis, Iubilæi ſiue redemptionis annus promulgabatur. In quo veluti in figura primitiui Chriſtiani admonebantur, ne animum demitterent, cùm aduerſus Eccleſiam Iudæos furere ac ſæuire cernerent, ſed potiùs intelligerent bellicam illam tubam illorũ reſpectu nihil eſſe aliud, quàm Iubilæi ſiue redemptionis promulgationem. Iuxta illud Chriſti, Lucæ 21. 28. *His autem fieri incipientibus, reſpicite & leuate capita veſtra, quoniã appropinquat redemptio veſtra.* Ea ſanè Deus Iudæorũ bello (aduerſus primos illos Chriſtianos excitato) vſus fuit; vt re ipſa fideles magnum illum Iubilæum conſequerẽtur, id eſt, egregium redemptionis fructum, atque eam libertatem, quæ in pacis mundanæ, diuitiarum, ac vitæ deſpiciẽtia conſiſtit. Quam nobis felicitatem veram ac ſolidam Chriſtus ſui ſanguinis effuſione comparauit.

Bellicis tubis annum olim Iubilæi promulgari ſolitum apud Hebræos, & huius rei myſterium.

A

NOTATIO NONA.

De tubæ ſymbolo ad illa verba Apoc. 1. 10. Audiui poſt me vocem magnam, tanquam tubæ.

IN quibus locis Vulgatus vertit nomine tubæ, non ſemper eſt idem nomen hebraice: ſæpe enim hebræa vox eſt, חצוצרה *haſoſera*, nempe in triginta fere locis, id eſt, Numerorum 10. num. 2. 8. 9. & 10. & cap. 31. 6. & 4. Reg. 11. 14. & cap. 12. 13. & 1. Paralip. 13. 8. & cap. 15. 24. & 28. & cap. 16. 6. & 24. & 2. Paralip. 5. 12. & 13. & cap. 7. 6. & cap. 13. 12. & 14. & cap. 20. 28. cap. 23. 13. cap. 29. 26 27 28. & 1. Eſdræ 3. 10. & 2. Eſdræ 12. 34. & Pſalm. 97. 6. Oſeæ B 5. 8.

Tubæ quibus nominibus in Scriptura vocetur, & quibus locis.

Sæpe etiam tubæ reſpondet in hebræo, *Sophar*, nempe in 25. locis. Vt Ioſue 6. 5. & num. 20. Iudicum 7. 8. 16. 18. 20. & 2. Reg. 20 22. 3. Reg. 1. 41. & 4. Reg. 9. 13. & 2. Eſdræ 4. 20. Iob 39. 27. Pſalm. 46. 6. Pſal. 80. 40. Pſal. 97. 6. Pſal. 150. 3. Iſaiæ 18. 3. & cap. 27. 13. cap. 58. 1. Ieremiæ 6. 17. cap. 42. 14. Oſeæ 5. 8. cap. 8. 1. Ioelis 2. 1. 15. Amos 2. 2. cap. 3. 6. Sophon. 1. 16. Zachariæ 9. 14.

שפר

Bis quoque in hebræo pro tuba legitur *Carna*, ſcilicet Danielis 3. n. 5. & 15. vbi fortè idem, quod cornu. Præterea ſemel in hebræo legitur *Thacoagh*, ſcilicet Ezech. 7. 14. Semel item inuenitur *Halighi*, quod ſonat Iubilationem aut vociferationem, Leuit. 23. 24. vbi de feſto tubarum. Aliquando ſolum legitur *Theragbah*, quod vociferationem ſonat, aut ouationem, vt Num. 29. 1.

Vbi vero Vulgatus poſuit *buccinam*, eſt ferè ſemper in hebræo C *Sophar*, nempe penè quadrageſ; his ſcilicet locis, Exodi 19 16. & 18. & cap. 20. 18. Leuit. 25. 9. Ioſue 6. 4. 6. 8. 9. 13. cap. 6. 16. Iudicum 3 27 & cap. 6. 34. cap. 7. 19. 22. & 1. Reg. 13. 3. & 2. Reg. 2. 28. & cap. 6. 15. & cap. 15. 10. cap. 18. 16. c. 20. 1. & 3. Reg. 1. 34. & 39 & 1. Paral. 15. 28. & 2. Paralip. 15. 14. & 2. Eſdræ 4. 18. Iob 39. 18. Ieremiæ 4. 19. 21. cap. 6. 1. cap. 51. 27. Ezechielis 33 3. 4. 5. 6. Oſeæ 5. 8. Pſal. 80. 4. ſed Exodi 19. 13. vbi Vulgatus poſuit buccinam, hebraicè legitur היבל quod Arias vertit, *Arietem cornu*, & ſermo eſt de tuba ſeu buccina, quæ in monte Sina exaudiebatur, quam conſtat eſſe eandem, quæ infrà in eodem num. 16 & 18. appellatur *Sophar*. Atque hinc colligitur harum buccinarum ſeu tubarum ſonitũ horribilem potius fuiſſe, quam feſtiuum. In alijs tamen locis vtrumque nomen coniungitur *Sopharot Iobelim*, vt Ioſue 6. 4. D & cap. 6. 6. vbi Vulgatus tranſtulit, *Iubilæorum buccinas*. Arias tamen vertit, *Tubas Arietum*, vel *Arietinas*.

Quòd autem *Haſoſera*, & *Sophar* fuerint inſtrumenta diuerſa, ex eo certò cõuincitur, quòd nunquam pro *Haſoſera* redditur latinè buccina, quod nomen frequenter ponitur pro *Sophar*. Præterea aliquando ſacra Scriptura vtrumque inſtrumentum coniungit, vt 1. Paral. 15. 28. & 2. Paral. 15. 14. & Oſeæ 5. 8. & Pſal. 97. 6. ex quo patet, ea eſſe diuerſa, atque id ex ſequentibus ampliùs confirmabitur.

Haſoſera tubam deſcribit Ioſephus 3. Antiquit. c. 15. his verbis. *Ductilis erat tibia paulò craſſior, longitudine paulò minùs cubitali, cuius os tantùm patebat, quantùm ad inflandum ſufficeret, deſinebátq; in extremitatẽ campanulæ ſimilẽ, quemadmodum tuba.* Duæ, quas deſcribit Ioſephus, erant argenteæ: non tamen dubium, quin multæ aliæ fuerint æreæ. Et tam E argenteæ, quàm æreæ appellantur tubæ ductiles, ſic enim appellat eas Vulgatus Pſ. 97. 6. Arias ibi vertit tubam claſſicam, fortaſſe quia Ioſephus vbi ſuprà, videtur dicere eam claſſico ſono vicinam eſſe, ſic enim vertit Ruffinus. Verùm id, neque eſt in Græco, nec in verſione Gelenij: atque vt infrà videbimus, nomen tubæ bellicæ meliùs conuenit illi, quæ appellatur *Sophar*. Duæ illæ argenteæ, quas Moyſes fieri iuſſit, Num. 10. 2. (vt eo loci conſtat) factæ ſunt ad ſignum mouendi caſtra, ad conuocandum vel populum, vel principes, ad celebranda feſta publica, epulas, holocauſta, atque pacifica, & ad inuocandum Dei fauorem, cùm populus exibat in bellum: & in ipſo etiam bello inuenimus *Haſoſeroth* aliquando, vt Numer 31. 6. Oſeæ 5. 8. & 2. Paral. 13. 12. 14. At ex ceteris locis conſtat, eiuſmodi tubas ceteris vſibus ſuprà dictis potiſſimum deſeruiſſe. Quod autem earum ſonus non eſſet horrificus, conſtat, quia in pluribus locis adhibentur in Dei laudibus, in pompis F ſolemnibus, & in regum coronatione: vt 4. Reg. 11. 14. & 1. Paral. 13. 8 cap. 15. 24. cap. 16. 42. & 2. Paral. 20. 28. cap. 23. 13. cap. 29. num. 26. 27. 28 & 1. Eſdræ 3. 10. & 2. Eſdræ 12. 34. Pſal. 97. 6. Et quia ad celebranda feſta publica factæ ſunt, vt conſtat ex loco illo Num. 10. ſuprà citato. Quod tamen etiam in bello interdum deſeruiant, ideo fit, quia in bello etiam opus eſt ſono feſtiuo, & alacri, vel ad Dei fauorem inuocandum, vt ſuprà.

Deſcriptio tubæ haſoſeræ ex Ioſepho.

Tubam, quæ appellatur *Sophar*, aſſerunt dictionaria fuiſſe corneam. Quod probatur primò, quia Vulgatus pro *Sophar* poſuit *Tubam corneam*, Pſal. 97. 6. & ſimiliter ibi LXX. & omnes Græci interpretes. Atque Arias Montanus ibi tranſtulit *cornu*. Adde huc neceſſe eſſe, vt eadem ſit tuba, quæ appellatur *Sophar*, & *Iobel* Nam Exodi 19. vbi de eadem tuba

Tuba Sophar olim cuiuſmodi fuerit.

A ſermo eſt, quæ in monte Sina perſonabat, prius vocatur *Iobel*, num. 13. & poſtea *Sophar*, num. 16. & 18 & cap. 20. 18. & Ioſue 6. num. 4. & 6. Legimus *Sopharoth Iobelim*, & Arias Montanus ſemper explicat cornua arietis, vel tubas arietum, vel arietinas. Maſius autem Ioſue 6. ait ſatis apparere ex ſacris verbis eas buccinas fuiſſe cornua, negat tamē fuiſſe arietina. Quia cornua arietum ſunt ſolida: & oportet buccinam eſſe cauam, vt inflari poſſit. Quare de forma ſeu figura cornu arietis videtur loqui Arias: ſed neque eſt id certum, vt mox videbimus.

Aſſero igitur in primis in ſignificatione *Iobel* non videri veriſimilem Ariæ Montani & Rabbinorum opinionem, aſſerentium propriè ſignificari idem, quod buccinam arietinam. Ratio illorum eſt, quia Arabicè Aries appellatur *Iobel*. Sed B contra hanc opinionem facit primo, quod ſupra notauimus ex Maſio. Deinde quia manifeſtè Arias diſcedit à Vulgato Ioſue 6.4. vbi legimus, *ſacerdotes tollent ſeptem buccinas, quarum vſus eſt in Iubilæo*. ergo *Sopharoth Iobelim* iuxta Vulgatum, non ſunt idem, quod buccinæ arietinæ, vt putauit Arias: ſed tubæ ex iis, quæ anno Iubilæi inflandæ erant, iuxta præceptum quod habetur Leuit. 15. 9. nimirum, vt promulgaretur annus Iubilæi *buccinā Sophar*, id eſt, *buccinis Sopharoth*, poſito ſingulari pro plurali. Nec iubet lex, vt promulgetur Iubilæus buccinis arietinis, ſed ſolum præcipit, vt buccinis *Sophar* publicetur. Ac propterea annus remiſſionis appellatus eſt iubilæus. Quia eiuſmodi clangoribus longè lateque perſtrepentibus indici debebat: vt benè conijcit Maſius Ioſue 6.4.

Annus Iubilæus vnde dictus.

C Sed obiicies in ſignificatione vocis Hebraicæ, multò magis Ioſepho, quàm Maſio eſſe credendum, & Ioſephum quidem lib. 3. Antiquit. cap. 14. aſſerere annum remiſſionis appellari Iubilæum, & *Iobel* Hebræis ſignificare libertatem. Reſpondetur, euidens eſſe ex ſacra Scriptura *Iobel* ſignificare buccinā, vt patet Exodi 19. 13. quod eſt ante Iubilæi præceptū. Quare, quod Ioſephus ait, non debet eſſe primaria ſignificatio, ſed ſecundaria. Nam quia Iobel ſignificat buccinam: inde etiā annus libertatis dictus eſt *Iobel*, eo quòd buccinarū ſono indicebatur, & conſequenter nomen *Iobel* ad libertatem ſignificandam traductum eſt. Etymologiam huius vocis fundat Maſius in primo muſices inuentore, qui appellabatur Iubal, Geneſ. 4. 21. *Pater canentium cithara, & organo.*

Iobel *quid in Sacris ſignificat.*

Iobel, *id eſt, buccina etymon, ex Maſio.*

Secundo aſſero, certum videri tubam ſeu buccinam *Sophar* appellandam eſſe corneam. Nam vt ſupra vidimus, ab omnibus ſacræ Scripturæ interpretibus cornea appellatur. Non tamen ſatis conſtat, an appelletur cornea propter materiam, D vel ſolum propter formā. Fortè in hoc nomine accidit, quod in vulgari *cornetta*, quæ a forma ſic appellatur, vel fortaſſe à prima materia eiuſmodi inſtrumenti. Præterea inſtrumētum muſicum, quod à Latinis appellatur cornu, à nemine putatur fuiſſe cornu naturale, niſi fortaſſe in rudioribus ſæculis. Ergo ſimiliter exiſtimandum eſt de buccina *Sophar*. Alioqui etiam non ſatis aptè appellaretur tuba & buccina. Conſtat namque hæc eſſe apud Latinos inſtrumenta muſica, nempe cornua, lituos, tubas, & buccinas: & fortaſſe *Haſoſera* in eo differt à *Sophar*, quòd hæc ſit incurua, non verò illa. Atque ita *Sophar* complectitur lituos, & cornua, vel ſi ex materia ſumendum eſt diſcrimen, omnes tubæ ex ære vel argento dicentur *Haſoſeroth*: his enim conuenit nomen tubæ ductilis, quo Vulgatus & omnes Græci interpretes vocem Hebraicam *haſoſera* exponunt. Et *Sophar* comprehendet omnes tubas ex E cornea vel lignea vel oſſea materia, quæ omnes appellari poſſunt cornua à prima materia.

Tertiò aſſero, frequentiſſimum vſum tubæ *Sophar* in ſacra Scriptura eſſe in bello: ſiquidem ponitur in Scriptura quinquaginta fere locis. Et facit, quòd ſimiliter apud Latinos ea inſtrumenta, quæ litui & cornua appellantur, fere non vſurpantur niſi in bellis, & litui quidem edebant ſtridorem & ſonum acutum cornua verò raucum, vt ex Latinitatis auctoribus ſatis conſtat. Accedit, quòd *Haſoſera* vix eſt vlla mentio in bello, niſi fortè ad victoriæ ſonum edendum: quia Numer. 31. 6. vbi fit mentio *Haſoſeroth* in bello, additur epithetum *therughan*, quod ouationem reddit Arias, & ſimiliter 2. Paral. 13. 12.

Tuba Sophar vſus in bello frequens.

Quartò, vbi aduertatur, frequentem vſum tubæ *Sophar* eſſe in bellis, facile eſt intelligere, eius ſonum fuiſſe terrificum. Quare aptiſſimus fuit ad legem in monte Sina promulgan- F dam, Exodi 19. & 20.

Sonum tubæ Sophar fuiſſe terrificum.

Quintò, licèt aſper eſſet ſonus & raucus, potuit tamen in celebritatibus & acclamationibus habere locum; vt grauioris ſoni inſtrumenta in muſica, quæ acutos & excitatos aliorum inſtrumentorum ſonos comitentur. Quamobrem in vndecim ſacræ Scripturæ locis reperimus *Sopharoth* in diebus feſtis, in pompis & diuinis laudibus: ſed in horum locorum nonnullis coniunguntur *Sopharoth* cum *Haſoſeroth*, vt Pſal. 97. 6. & 1. Paral. 15. 28. & 2. Paral. 15. 14. Aduerte tamen aliquando, peculiaris elegantiæ eſſe, lætum ac feſtiuum inſtrumentum cum terrifico copulare: vt in ſolenni iuramento, 2. Paral. 15. 14. Ad illud enim etiam ſpectabat caput diris & imprecationibus deuouere, niſi iureiurando ſtarent.

A Illud magis videtur mirum, quòd Iubilæi annus promulgaretur tubis *Sopharoth* Leuit. 25. 6. ſed de huius rei myſterio nonnihil in commentario diximus.

His obſeruatis; veniamus ad ſignificationem ſymbolicam eius tubæ, quam Ioannes ſe audiſſe ait Apoc. cap. 1. Cenſebit aliquis noſtram expoſitionem non eſſe ſatis aptam: quia plurimæ aliæ alluſiones & ſignificationes occurrunt, quæ aptiores fortaſſe multis videbuntur. Primò exiſtimari poteſt in Apocalypſeos tuba alludi ad tubam illam, quæ exaudita eſt in monte Sinai, Exodi 19. & 20. cuius fortaſſe ſignificatio erat, legem eſſe ſpiritualem (vt ait Paulus ad Rom. 7. 14.) Facit, quod tuba vehementi ſpiritu inflatur. Qua ratione tuba Chriſti ad ſpiritum Chriſti referri poſſet. B Vel ſi Chriſtus in præſenti, vt perfectus legiſlator depingitur (quod nonnulli ſuſpicati ſunt) bene habet, vt tuba Chriſti comitetur ipſius legem. Aut fortaſſe vox tubæ inuitat Ioannem ad ſcribendum; ait enim tuba, *Quod vides, ſcribe in libro*: vt ea ratione Spiritus ſancti inſpiratio ſignificetur; *Nam Spiritu ſancto inſpirante locuti ſunt ſancti Dei homines*, 2. Pet. 1. 20. & congruit, quòd Ioannes à tergo eam vocem audierit. Quia Spiritus ſanctus dum non videtur ab hominibus, & ſe monitorem ac magiſtrum exhibet; efficit, vt aures noſtræ *audiant verba poſt tergum monentis*, vt habetur Iſaiæ 30. 21. Sed conuerſus eſt Ioannes, & vidit ſacram repræſentationem, quia voluit Chriſtus Ioannem non ſolùm audire verba poſt tergum monentis: ſed etiam totius prophetiæ ſpectatorem eſſe, & ſpectaculi ipſius contemplatorem.

Symbolica ſignificatio tubæ Ioanni auditæ.

C Secundò, dici poſſet per tubam in Apocalypſi, Euangelij promulgationem indicari (per alluſionem ad tubas, quibus Iubilæi annus promulgabatur) atque adeò Euangelij miniſtros, eſſe quaſi tubicines, ſeu cornicines, qui cæleſtes tubas inflent: ipſam porrò tubam eſſe Chriſti Euangelium, quod humano generi redemptionem promulget, nuncium ſanè toti terrarum orbi feliciſſimum. Atque ita feſtiuo tubæ ſonitu ritè ſignificatur. Fieri autem debet Euangelij promulgatio ingenti vi atque ſpiritu, optimis etiam exemplis atque operibus, doctrinæ prædicationem adiuuantibus. Quod etiam innuitur in modo ac ratione, qua tubæ applicatis ad foramina manibus ac digitis, & vocis ſimul ſpiritu connitente modulatos emittunt ſonos.

Quod verò hoc tubicinum munus ſit propriè ſacerdotum, figuratur in eo, quod apud Hebræos in vſu erat, ſcilicet tubas ſacras à ſacerdotibus inflari, & tubicinum officium non D eſſe aliorum, quàm ſacerdotum. Vide 1. Paral. 16. 6. & num. 41. & 4. Reg. 12. 13. & 1. Machab. 16. 8. *Exclamauerunt ſacris tubis* & Numer. 10. 8. & 2. Paral. 7. 6. & cap. 13. 12. 14. & capit. 29. 26.

Sacerdotes per tubicines figurati.

Tertiò expendendum occurrit, an aliqua hic lateat alluſio ad feſtum tubarum, de quo Leuit. 23. 24. & Numer. 29. 1. incidebat autem feſtum illud in Kalendas Septembris, vnde etiam incipiebant annum Iudæi, vt noui anni myſtici nos admoneat Chriſti tuba.

Quartò, qui Apocalypſim opinantur ad nouiſſima tempora præcipuè pertinere, exiſtimabant in Apocalypſeos tuba fieri alluſionem ad tubam illam Chriſti, de qua Matthæi 24. 31. & 1. ad Cor. 15. 52. & 1. ad Theſſal. 4. 16. Huc ſpectat opinio Cypriani Monachi, qui exiſtimat vocem, de qua hic agimus, ad graues comminationes ſpectare.

E Quintò, ſi vox tubæ referatur (vt ſæpè aliàs in ſacra Scriptura) ad conuocandam multitudinem, fortaſſe non erit abs re, ſi intelligamus, in præſenti per vocem tubæ conuocari populum Chriſtianum ad contemplationem myſteriorum Apocalypſeos, vel etiam ad cultum diuinum, vt Iſaiæ 27. 13.

Sextò, putabit aliquis vocem tubæ in præſenti ſpectare ad celebrandam Eccleſiæ Chriſtianæ fundationem: & ad offerendum ſacrificium laudis, vel ad Chriſti coronationem. Quia ſæpe vox tubæ edicit lætitiam ac celebritatem, & Dei laudem. Vide 1. Eſdræ 3. n. 10. vbi tubæ ſonitus auditur in templi fundatione, & 3. Reg. 1. 41. in coronatione Salomonis, & 4. Reg. 9. 13. in coronatione Iehu, & 4. Reg. 11. 14. & 2. Paral. 23. 13. in coronatione Ioas regis, & 2. Paral. 7. 6. in dedicatione templi, & 2. Paral. 29. n. 26. in ſacrificio ſolemni: & Eccli. 50. 18. in libatione, & Pſal. 97. 6. & 150. 3. in diuinis laudibus. Huc ſpectant pompæ feſtiuæ, in quibus ſonus tubæ F reſonabat, vt videre eſt 2. Regum 6. 15. & cap. 18. 16. & 1. Paral. 13. 8. & in ipſa etiam Apocalypſi feſtiuus eſt tubæ ſonitus cap. 18. 22.

Septimò, cùm in Apoc. ſermo ſit de victoriis Eccleſiæ, & de Diuinæ prouidentiæ triumphis, ad hæc etiam referri poteſt tubæ ſonitus, iuxta illud Pſal. 46. 6. *Aſcendit Deus in iubilo, & Dominus in voce tubæ*. vide etiā 2. Paral. 20. 28. Accedit, quòd in ſolemni pompa ac celebritate, qua Dei arca ad modum triumphi referebatur, centum ac viginti ſacerdotes tubis canentes incedebant, 2. Paral. 20. 28. & ad lætiſſimæ victoriæ nuncium promulgandum deſeruit tuba, 1. Reg. 13. 3.

Octauo, ſi adeò placet, vt clangor tubæ omnino ſit bellicus in præſenti, ſatius eſſe videtur, vt, quoniā Chriſtus clangere deſcribitur, explicetur de bello, quod Chriſtus Dæmoni, mundo, & carni, æternis animarum hoſtibus, indicit: de quo etiam bello apertè agit Apocalypſis.

Chriſto ipſi tubā tribuere, non eſt decorū: ſonus tamen ipſius concionatoribus.

Nihilominus certum mihi eſt, has omnes explicationes non eſſe ad mentem Apocalypſeos. Etenim quantumuis plurima afferantur ad alicuius ex his probabilitatem adſtruendam, manet adhuc violentum, quòd humili ratione, ipſi Chriſto tubæ ſonitus tribuatur. Pro quo aduertendum eſt, quando munus de quo agitur, non adeo dignum & decorum eſt, vt propriè ad principem pertineat; inconſideratè eſſe illud principi arrogare, quod ipſius miniſtrorum proprium eſt. Quemadmodum in legis promulgatione in monte Sina, quamuis tubæ vox exaudita fuit, non ideò aptè dicitur Deus ipſe hunc tubæ ſonum edidiſſe per ſe, ſed angelus. Atque ita non rectè excogitatum erit: ſi, vt ſignificetur Chriſtum legiſlatorem eſſe, ipſi Chriſto detur ſonus tubæ. Similiter in Euangelij prædicatione, quam per ſuos miniſtros exercet, neutiquam decorum ſeruabitur, ſi repræſentetur Chriſtum eſſe, qui tuba canat; ſed qui ſuos tubicines mittat. Porrò extremi iudicij tubam Scriptura non Chriſto, ſed ſuis miniſtris attribuit, vt patet Matthæi 24. 31. *Mittet angelos ſuos cum tuba.* & 1. Theſſal. 4. 16. *Ipſe Dominus in iuſſu, & in voce archangeli, & in tuba Dei.* vbi euidens ex contextu eſt, appellari tubam Dei, non quòd Deus per ſe eum tubæ ſonum moduletur, ſed quòd vel ipſius Dei miniſter hunc ſonitum edat, vel quòd ſonus ipſe ingens ſit, (vſitatâ Scripturæ phraſi, vt *Cedri Dei, &c.*) Aliud eſt de poteſtate mortuos excitandi. Nam cùm illa ſit propria Chriſti virtus, ideo dicitur Ioan. 5. 25. *Mortui audient vocem filij Dei.* Denique quod principe minus dignum non eſt, eidem non rectè accommodatur. Licet autem Dei ſit proprium *operari omnia in omnibus*, 1 Cor. 12. 6. ſed cùm ſermo eſt de Chriſto, tanquam de cauſa particulari, nihil illi tribuendum eſt, quod principem dedeceat. Inflare verò tubam nō ſpectat ad principem, neque in diei feſti celebratione, neque in congregāda multitudine, neque in triumpho, neque in bello indicendo, &c. In his omnibus non ſolùm eſt ineptum tubæ clāgorem principi, vt cauſæ peculiari tribuere, ſed etiam tubæ vocem: quia nihil illi tribuendum eſt, quod ipſius perſonam non deceat. Sunt tamen nonnulla officia adeò excelſa & digna, quæ ad alios directè ſpectare non poſſunt, niſi ad Principem ipſum: atque hæc quidem ſi ad principem referantur, illi glorioſum valde erit. Eiuſmodi eſt vis & efficacitas, quam Chriſti verba habent; quod ipſius Chriſti opus proprium eſt. Et propterea Chriſto apponitur gladius ab ore procedens. Quod amplius explicatur cap. 19. 21. vbi dicitur, *Cæteri occiſi ſunt in gladio ſedentis ſuper equum, qui procedit de ore ipſius.* Licèt enim in ſuo exercitu cæleſtem equitatum ducat, præclarum tamen facinus myſticæ occiſionis (hoc eſt, conuerſionis animorum) adeò proprium Chriſti eſt, vt ab alio præſtari non poſſit.

Sed dices: in præſenti capite conſiderari Chriſtum non in ſe ipſo tantùm, ſed in mirabilibus etiam, quæ operatur in Eccleſia, atque adeò ea omnia, quæ per ſuos efficit, ipſi Chriſto poſſe in hac viſione tribui. Reſpondeo, ſeruandum adhuc eſſe decorum: quod non fit, ſi tubæ vox Chriſto adſcribatur, quòd glorioſum illi munus in prædictis ſenſibus non eſt. Quamobrem quæ hîc Chriſto tribuuntur egregia facinora, quæ per ſuos præſtat, ea ſunt, quæ propriè ipſius dignitatem decent.

Prioribꝰ aliorū explicationibus de tuba, noſtra ſtatuitur.

Quærenda ergo eſt aliqua explicatio vocis tubæ, quæ Chriſtum maximè deceat. Atque eiuſmodi ſine dubio eſt, quàm nos in commentario ſequuti ſumus. Quod enim proprium Chriſti Spiritus eſt, Chriſti ipſius voci ac doctrinæ meritò tribuitur. Atqui Iudæorum bellum, quod ipſi Eccleſiæ Chriſti acerrimum inferebant, ad Eccleſiæ eiuſdem diſciplinam & inſtitutionem admirabiliter conuertere, hoc verò proprium Spiritus ſancti munus eſt, qui eſt Spiritus Chriſti. Quare ſi vox tubæ Iudæorum bellum aduerſus Eccleſiam appoſitè ſignificat, nihil poteſt elegantius excogitari, quàm tubæ illius vocē Chriſto dare, & repræſentare Chriſtum per eam tubam cum familiarium ſuorum animabus loqui. Atque hic diuinæ inſtitutionis modus non minus Chriſto eſt glorioſus, quàm ſeptem libri ſigilla (de quibus cap. 5.) reſerare. Quia tam hoc, quàm illud directè eſt Spiritus Chriſti officium: iuxta id 1 ad Cor. 2. 10. *Nobis reuelauit Deus per Spiritum ſuum. Spiritus enim omnia ſcrutatur, etiam profunda Dei.*

Confirmatur hæc noſtra explicatio. Quia nihil congruentius eſt, quàm vt eadem omnino ratione vox tubæ tribuatur Chriſto, ac vox aquarum multarum. Hanc autem vocem poſtremam ad multarum gentium bellum eſſe referendam, & ſacræ Scripturæ phraſis, & contextus ipſe Apocalypſeos efficacibus modo iudiciis perſuadent. Vnde perſpicitur proprium etiam eſſe Chriſti factum, Eccleſiam docere arcanam & altiſſimam Theologiam, quæ in huius libri ænigmatis abdita eſt per bellum ipſum, quo Gentes illam premebant. Quia in re illud impletum fuit, quod Chriſtus (Ioannis 14. 26.) ſuis Apoſtolis fuerat pollicitus, *ille vos docebit omnia, & ſuggeret vobis omnia.* Atqui quod Chriſti Spiritus docet ſuos, id iure ipſi Chriſto tribuitur. Et interna Spiritus ſancti & Chriſti doctrina & inſtitutio; Iudæorum & Gentium bello A viſa fuit, tanquam voce, qua ſuos amicos erudiret, & ſeſe in eorum mentem inſinuans cæleſtem multiplicando doctrinam.

Voce aquarū multarum confuſionem denotari.

Confirmatur ſecundò, quia vox aquarum multarum denotat confuſionem, iuxta illud Lucæ 21. 25. *Præ confuſione ſonitus maris & fluctuum*: docere autem eiuſmodi doctrinam, quæ ingentem pacem, & ſolatium ſecum afferat, atque id per belli confuſionem, hoc Chriſti Spiritus proprium eſſe facile cernitur.

Præterea negari non poteſt, tubæ vocem in ſacræ Scripturæ phraſi eſſe belli ſymbolum. Nam tuba claſſicum canitur, 3. Eſdræ 4. 20. & Amos 2. 2. & cap. 3. 6. & Sophoniæ 1. 16. Ioelis 2. 1. Perſonuit etiam tuba, vt populus pro Abſalone contra Dauidem conſiſteret, 2. Reg. 15. 10. & ſimili modo 2. Reg. 20. 1. In ipſo etiam belli conflictu ſonat vox tubæ, 1. Macha. B 3. 35 & c. 4. 13. & cap. 16. 8. Iob 39. 25. Notæ inſuper ſunt Gedeonis tubæ. Iudic. 7. 8. 16. 18. 20. Itaque tubæ id olim præſtabant quod nunc tympana in bellis. Vide Ieremiæ 6. 17. & cap. 4. 19. Iudith. 15. 3. & 1. Machabæorum 7. 35. Denique Apocalypſeos tubæ bellicæ ſunt, & quidem apertè, quàm vt eodem modo tubæ nomen accipiatur in prologo?

In commentario ad eam propendi ſententiam, vt tubæ vox in præſenti acciperetur, non vt tubæ *Haſoſera*, ſed vt tubæ *Sophar*. Fundamentum eſt, quia tubam *Sophar* certum eſt à Scriptura appellari tubam corneam: eiuſmodi autem ſunt propriæ tubæ bellicæ.

Tubæ, litui, cornua in bellis vſitata.

Quin in aliis etiam auctoribus, vbi ſermo eſt de bello & tuba bellica, litui & cornua frequentiſſimè apponuntur, vt Virgil. 3 Georgic.

Primus equi labor eſt animos atque arma videre
Bellantum, lituóſque pati. ——

C Et Æneidos 6 agens de Miſeno Æneæ tubicine,

Et lituo pugnas inſignis obibat & haſta.

Idem lib. 8. initio.

Vt belli ſignum Laurenti Turnus ab arce
Extulit & rauco ſtrepuerunt cornua cantu.

Item Horatius lib. 2. carminum, oda 1.

Iam nunc minaci murmure cornuum
Perſtringis aures, iam litui ſtrepunt, &c.

Et lib. 1. ode 1.

Multos caſtra iuuant, & lituo tubæ
Permiſtus ſonitus ——

Ouidius 3. Faſtorum.

Iam lituus pugnæ ſigna daturus erat.

Si quis tamen adhuc contendat, *Haſoſera* etiam eſſe tubam D bellicam, non propterea noſtra corruet explicatio, dummodo de tubæ bellicæ voce ſermonem eſſe conueniamus. Hæc enim eſt præcipua meæ expoſitionis baſis. Et negari non poteſt, quia vox tubæ in frequentiſſimo ſacræ Scripturæ vſu bellum repræſentet. Denique omnia hac ratione mirificè cohærent, ſcilicet vocem aquarum multarum eo modo eſſe accipiendam, & in noſtra explicatione vtramque vocem Chriſto eſſe digniſſimam, & congruentiſſimam Apocalypſeos argumento, vt duo illa bella in prologo indicentur, ad quæ tota ferè libri ſeries reuocatur.

COMMENTARIVS.

E

Varia ſententia de prima Apocalypſeos figuræ ſcopo & fine.

HÆc præmiſiſſe viſum eſt ante diſputationem de primæ huius viſionis ſcopo, id eſt, de ſignificatione primæ perſonæ, quæ Ioanni apparuit. Permagni enim refert ſemel percipere, quo hæc figura potiſſimùm ſpectet, ac de ſingulis ipſius partibus per ordinem poſteà dicemus. Nunc totius figuræ finem exponere eſt animus, & quid per eam ſignificetur. Qua in re primùm mihi aliorum opiniones breuiter ſunt referendæ. Nonnulli igitur hac expoſitione contenti, ſolùm notant, hâc primâ figurâ Chriſtum Saluatorem noſtrum deſignari, atque ipſius admirandam virtutum perfectionem, F quam Chriſtiani debeant imitari. Nec defuit, qui cogitaret, cùm Apocalypſis ſit Chriſti prophetia, oportuiſſe vt initio imago aliqua ſiue effigies ipſius Chriſti collocaretur, cuius loco repoſitam fuiſſe ænigmaticam Chriſti figuram, vt libri principium toti prophetiæ reſponderet, id eſt, vt totus liber ſymbolicus eſſet & ænigmaticus.

Irenæus ait, hanc figuram ad ſacerdotalem & glorioſum regni Chriſti aduentum pertinere. Hæc ille, forſan vt millenarius. Luiſius Legionenſis de nominibus Chriſti, aſſerit totum hoc ænigma ad

Sunt qui circa harum vrbium nomina, & eorum ſignificationes argutè nimis velint philoſophari. Sed hæc conſideratio nullo ſolido fundamento nititur. Nam Laodicia ſonat idem, quod populus iuſtus, atque epiſtola ad Laodicenum Epiſcopum ſcripta, ipſius potius tepiditatis reprehenſionem continet; tepidumque frigido deteriorem eſſe textus affirmat.

Verſ. 12.

Quid hic ſit, videre vocem.

Et conuerſus ſum vt viderem vocem, quæ loquebatur mecum.] Sunt qui notent, in præſenti videre eſſe idem, quod audire; (vt Exod. 20. 18. *Populus videbat voces.*) ſolet enim hoc verbum ad omnes ſenſus extendi. Ceterùm licèt aliis in locis hæc expoſitio locum habeat; hîc tamen nihil ad rem. Nec enim conuerſus eſt Ioannes, vt audiret ſonum, quem antea auerſus audiebat; ſed vt videret eum, qui ſecum colloquebatur. Atque ita *Vt viderem vocem* idem eſt, atque vt viderem quis eſſet, qui ea me voce compellabat. Qua loquendi ratione, ipſe qui clamat appellari ſolet vox, vt Ioannis 1. *Ego vox clamantis in deſerto*: abſtractum pro concreto.

Candelabra ſeptem Ioãni viſa, cuiuſmodi forma ſint excogitanda.

Et conuerſus vidi ſeptem candelabra aurea.] Certum videtur, hæc candelabra conſideranda eſſe eiuſdem omnino formæ ac figuræ, atque illa quæ in templo Salomonis erant; ſingula ſcilicet ſeptenis lucernis collucentia; quorum forma deſcribitur Exodi 25. 31. vſque ad finem capitis. Quod licèt aliqui forſan nouum videant; ego tamen veriſſimum eſſe mihi perſuadeo. Primò propter id, quod ſequitur; illum ſcilicet, qui in medio horũ candelabrorum apparuit, quaſi illorum curam gerens, veſtitum fuiſſe podere, id eſt, linea ſtricta: quæ illum ſacerdotem eſſe facilè indicat, cùm hæc eſſet proprius veterum ſacerdotum veſtitus. Cùm igitur ſacerdotem audimus medium inter candelabra, protinus mentem ſubit manifeſta ad templi Salomonici candelabra atque ad ſacerdotes alluſio. Atque ita illam veterum candelabrorum formam referre debent hæc, de quibus in præſenti.

Confirmatur; quia tota Apocalypſis plena eſt alluſionibus ad varios veteris inſtrumenti locos. Quare cùm hic apponantur candelabra aurea: alluditur procul dubiò ad aurea illa candelabra, quæ erant in templo; cùm nullibi præterea aurea candelabra reperiantur. Accedit quòd peculiariter etiam reſpicere videtur hic locus Zachariæ viſionem; cùm cap. 3. 4. conſpexit ſacerdotem Ieſu mutatoriis veſtitum, id eſt, *podere*, vt vertunt LXX. & mox cap. 4. 2. *vidi candelabrum aureum, & ſeptem lucernas ſuper illud.* Candelabra igitur aurea, inter quæ adſtat ſacerdos podere indutus, omnino cenſenda ſunt eſſe heptalychni, id eſt, ſeptem lucernas habentia; atque ita appellantur ſeptiformia à Bachiario. Facit candelabri Zachariæ ſignificatio, quæ eadem eſt cum horum candelabrorum ſignificationibus. Apud Zachariam enim candelabrum illud Eccleſiam ſignificat, vt docent ibi Hieronymus & Cyrillus.

Cur cùm in Salomonis templo decẽ fuerint candelabra, Zachariæ autẽ vnum, Ioanni verò ſeptẽ ſint viſa?

Cùm igitur hæc candelabra illorum veterum ſimilitudinem exprimant, & eorum omnium ſignificatio ſit eadem; dubitatio occurrit, cur cùm in Moyſis tabernaculo, & in viſione Zachariæ vnum eſſet candelabrum, in templo verò Salomonis decem (3. Reg. 7. 49. & 2. Paral. 4. 7.) in præſenti ſint ſeptem? Reſpondetur, rationem diſcriminis eſſe, quia Eccleſia vna eſt & multiplex. Quamuis enim ſit vnica Eccleſia Catholica, includit tamen ſub ſe multas peculiares pro numero Epiſcoporum. Numerus ergo ſeptenarius electus eſt in præſenti A propter ſeptem Eccleſias Aſiæ (vt ſuprà vidimus.) Denarius autem congruentiſſimus fuit in templo Salomonis, quia hic eſt proprius multiplicationis numerus: atque in ſymbolis idem valent decem, quod multi, in rebus præſertim permanentibus, vt videbimus cap. 12. & 13. & 17. vbi de decem cornibus.

Supereſt conſiderare, quàm idonea fuerit excogitatio aurei candelabri cum ſeptem lucernis & reliquo ornatu, ad Eccleſiæ perfectionem exprimendam, ſed de hoc dicemus notatione ſequenti.

B

NOTATIO DECIMA.

Ad ſeptem candelabra capitis primi Apocalypſeos. Conſideratio candelabri aurei, quod olim Deus fieri iuſſit.

Candelabri aurei, quod in tẽplo erat, conſideratio.

QVONIAM candelabra aurea eâdem ſpecie viſa ſunt Ioanni, atque illud quod à Moyſe factum eſt (vt vidimus in Commentariis,) ideo operæ pretium erit, contemplari & formã & ſignificationẽ illius antiqui candelabri, de quo Exodi 25. 31. vſque ad finem capitis, & cap. 37. à num. 17. vſque ad 25. De eodem etiam Ioſephus lib. 3. antiquit. cap. 10. Philo in libello qui inſcribitur, *Quis rerum diuinarum hæres*, longè poſt medium; & lib. de vita Moyſis, paulò poſt initium. Vide etiam Choul de Religione folio 16. vbi deſcribit candelabrum, quod expreſſum eſt Romæ in arcu Titi. Nota tamen Ioſephum, cùm de cãdelabro illo loquitur, quod Titus in triumpho portauit, hæc dicere. C *Candelabrum auro factum, ſed opere commutat à noſtri vſus conſuetudine.* Et videtur quidem candelabrum, quod marmore in eo arcu Titi expreſſum eſt, ad illius ſimilitudinem factum, quod in triumpho geſtauit Imperator. Quamobrem deſcriptio illa, quæ in arcu ſuprà dicto conſpicitur, non facit omnino ſatis fidem ad veram antiqui candelabri formam exactè cognoſcendam. Neque plus ad eam cognitionem afferunt adiumenti picturæ, quas Arias & alii euulgarunt: quæ variæ ſunt atque diuerſæ, & textus verba alius hoc, alius illo modo explicat.

De ſeptem lucernis textus ſic ait; *Lucernæ luceant ex aduerſo.* LXX. verò transferunt *ab vna facie.* Vnde certum videtur eſſe, ellychnia non media fuiſſe in lucernis, ſed ad latus vnum deflexa, & omnia ad Propoſitionis menſam conuerſa, vt expreſſe præcipitur Num. 8. 2. *Lucernæ è regione reſpiciant ad menſam panum Propoſitionis.* Hoc non fuit animaduerſum in vulgaribus picturis; quarum aliæ ellychnia in mediis lucernis collocant, aliæ verò nõ omnes ad eam partem, ſed ad diuerſas reſpicientes conſtituunt. Præterea in illo ipſo loco Numerorum 8. 2. diſertè præcipitur, vt lucernæ D contra Boream reſpiciant. Atque ita opus erat, vt ad menſam Propoſitionis eſſent conuerſæ. Quare, quod ait Ioſephus candelabrum in templo fuiſſe obliquè poſitũ, vt lucernæ reſpicerent ad Orientem & meridiem, manifeſtus videtur error. Quia eſt contra ſacræ Scripturæ præceptum, & contra rectam rationem. Candelabrum enim erat ad meridianam partem templi; atque adeò ad oppoſitam partem conuerſæ erant lucernæ.

In tẽplo candelabro, quæ fuerint ſphærulæ.

Quas textus ſphærulas appellat, cogitandæ ſunt fuiſſe pomorum ſimilitudine. Quia vox Hebræa poma ſignificat. Atque ita in hoc candelabro eſt aliqua arboris ſimilitudo, quod brachia & ramos vtrinque expandit, & floribus ac pomis eſt onuſtum. Quamuis flores, ob peculiare myſterium, non omnes ex eadem arbore fuerint deſumpti, vt deinceps videbimus.

Quæ item florũ formæ.

Quod ad lilia attinet, falluntur, qui ea depingunt ad ſimilitudinem eorum florum, qui propriè appellantur irides, & ſunt coloris ianthini vel cærulei. Conſtat enim lilia eſſe flores candidos, Hebraicè, *Suſanim* appellatos, vnde Hiſpana vox defluxit E *Açucenas*, atque eadem eſt ſignificatio nominis Græci quo LXX. atque Ioſephus vſi ſunt, *κρίνα*, atque ita Vulgatus ſequutus LXX. *lilia* dixit. Quamuis Hebræa vox, quæ in candelabri deſcriptione ponitur, non lilia, ſed flores generali vocabulo ſignificet. Et ſimiliter 3. Regum 7. 49. vbi legimus, *quaſi lilii flores & lucernæ deſuper.* Verùm LXX & Ioſephus, vt oculati teſtes expreſſerũt, flores illos fuiſſe lilia.

Licèt autem LXX. & Vulgatus ſolum meminerint liliorum, quia illa fortaſſe inter alios flores eminebant: ceterum dubitari non debet, candelabri aurei flores non ſolùm fuiſſe lilia, ſed etiam flores malorum granatorum, qui cytini appellantur. Nam præter ſphærulas & lilia; cytinorum etiam expreſſe meminit Ioſephus lib. 3. antiquitatum, cap. 7. quod licèt Ruffinus ipſius interpres prætermiſerit; Græcè tamen perſpicuum eſt, ita enim legimus, [illegible] ϗ σφαιρία ϗ κρίνα σὺν ῥοΐσκοις ϗ κρατηριδίοις, id eſt, (ad verbum)

verbum) *Facta ſunt autem ſphærulæ & lilia cum cytinis & craterculis.* Gelenius vertit: *Eratq; diſtinctum globulis, liliis, malis punicis, craterculis.* Sed quæ Gelenius mala punica appellat, cytini ſunt, id eſt, primi mali punici partus cum flore. Sic enim accipienda eſt Græca vox ῥοΐσκος, ſicut etiam in granatulis, quæ pendebant ex tunica hyacinthina Aaronis, quæ a LXX. interpretibus ſic deſcribuntur Exodi 28. 33. ὡσεὶ ἐξανθούσης ῥοᾶς ῥοΐσκους, id eſt, quaſi florentia mali punici mala punica; quæ eſt manifeſta cytinorum deſcriptio. Roiſci igitur, quorum meminit Ioſephus in candelabro, cytini ſunt, id eſt, flores malorum punicorum. Neque eos Ioſephus de ſuo adderet, niſi in candelabro vidiſſet. Et præter Ioſephi oculati teſtis auctoritatem, in candelabro, quod eſt in arcu Titi, licèt aliqua ex parte ſit ipſius figura immutata (vt Ioſephus aduertit) diſtinctè tamen in eo reperiuntur ſuprà dicti cytini. Et quidem hæc coniunctio liliorum & cytinorum myſterio non vacat. Hi enim ſunt præcipui flores, qui in Canticorum libro celebrantur. Vt in eius libri commentario videbimus. Nota prætereà, Lipomanum in deſcriptione candelabri, liliis addere roſas & germina: hæc tamen, vnde ille deſumpſerit, ignoro.

Quæ fuerit ſcyphorum figura in candelabro.

Quos textus appellat ſcyphos in nucis modum, numero erant viginti duo, vt colligitur ex textu. Hos alij huius figuræ, alij alterius fuiſſe conſiderant. Omnes tamen vt vaſa ſeu pateras vacuas illas depingunt. Septuaginta *craterculos* eos appellāt, Arias Montanus *calices*. Ego quidē in eā partē inclino, vt hæc vaſa non vacua, ſed plena fuiſſe exiſtimem ſphærulis & liliis; quæ (vt iam adnotauimus) poma ſunt & flores. Id mihi perſuadet primò, quòd textus ipſe ait, *tres ſcyphi per ſingulos calamos, ſphærulaq; ſimul & lilia.* Vbi aptior conſtructio eſt, vt hoc modo intelligatur: Sphærulāque ſimul & lilium per ſingulos ſcyphos. Hoc enim eſt *ſimul*, id eſt, ſingulæ ſphærulæ ac lilia cum ſingulis ſcyphis. Sicut expreſſit textus ipſe in quatuor aliis ſcyphis, qui ſunt in haſtili. Et iuxta hanc explicationem aberrant picturæ vulgares, quæ cum quolibet ſcypho non ſphærulam & lilium coniungunt, ſed prius tres ſcyphos ponunt, deinde ſphærulam, & poſteà lilium. Huius errati auctor fuit Rabbi Salomon, vt Lyra animaduertit. Verum Exodi interpretes omnes notant cum ſingulis ſcyphis ſphærulas ſingulas & lilia eſſe debere. Ita expreſsè Beda, Lyra, & Caietanus.

Secundò id mihi probatur, quia ſcyphi pleni pomis ac liliis pulchriores erunt; & hoc modo aptiorem habebunt rationem in candelabri ſtructura: alioqui congruens ratio non facilè occurrit, cur ſcyphi vacui relicti ſint. Et forſan cùm dicitur ſphærula & lilium, accipiendus ſingularis numerus pro plurali; ita vt in quolibet ſcypho plures ſint ſphærulæ ac lilia (nec non cytini.) Quemadmodum cornu copia fingi ſolet. Aut forſan quæ ſphærula nominatur, in ſcyphum impacta debet eſſe; ſicut glandes in natiuo illo calice incluſæ ſunt ſiue inſidentes. Atque hoc fortaſſis ſignificant illa verba *in nucis modum.* Multi enim ex iis fructibus, qui nuces appellantur, præter proprium corticem, habent prætereà vel folliculum, vel calicem, in quo recipiuntur. Denique alterutra ex his conſiderationibus facilè defenit, vt calix continere videatur, atque protegere ſphærulas & lilia atque etiam cytinos. Nam & flores ſuos calices habent natiuos.

Candelabrū ipſū an ductile vel tornatile fuerit.

Prætereà candelabrum appellat Vulgatus *ductile*, LXX & Philo vertunt *tornatile*, Ioſephus *fuſile*. Relinquo aliis expendendum, an hæc tria conciliari poſſint. Ego quidem LXX. lectionem cum Vulgata facilè conciliarem. Ex opere enim ductili nonnullæ partes (verbi gratia nodi aliqui) perfici ſolent opere tornatili. Aut fortaſſe tornatile ad pulchritudinem & venuſtatem refertur, vt nonnulli accipiunt id Canticorum 5. 14. *Manus eius tornatiles.*

Cum candelabro emunctoria etiam coniungēda.

Cum candelabro coniungenda ſunt emunctoria, de quibus Exodi 25. 38. & ſeptem infuſoria, de quibus Zachariæ 4. 2. ſiue lecythi ſint, vt putat Ribera, ſiue fiſtulæ, vt vult Arias.

Quot auri põdo habuerit candelabrum.

Totum verò candelabrum ex auro puriſſimo factum eſſe expreſsè habet textus, atque aureum talentum appendiſſe, id eſt, ſeſquimille vncias; quæ faciunt libras Romanas 125. quæ ad noſtras libras redactæ, ſunt ferè 94. Animaduertit tamen Ioſephus, candelabrum non fuiſſe ſolidum, ſed cauum.

Cauum fuiſſe, non ſolidū, Ioſephus tradit.

Notandum eſt etiam hic, Plinium lib. 34. cap. 3. meminiſſe candelabrorum æreorum magni pretij, præſertim quæ erant ex ære Corinthio, in Ægina elaborata. Verum illa alterius erant figuræ & vſus; & ſanè Latinum nomen à candelis deriuatur, & ea, de quibus Plinius agit candelas ſuſtinebant, non lucernas.

Myſtica cādelabri aurei ſignificatio.

Hactenus de templi candelabro, & eius partibus. Quod ad myſticam eius ſignificationem ſpectat, hæc præcipue deſumenda eſt ex ſeptem lucernis. Philo, Ioſephus, Clemens Alexandrinus, & Hieronymus epiſtola 128. in ſeptem his lucernis ſeptem planetas contemplantur, & ſanè ad planetas habitum fuiſſe reſpectum, non inficior. Hæc tamen non poteſt eſſe præcipuè intenta ſignificatio. Nam candelabrum eſt ſymbolum Eccleſiæ (vt exprimit Apocalypſis, & in illo A etiam Zachariæ candelabro cap. 4. notant Hieronymus & Cyrillus. Quare ea lucernarum ſignificatio quærenda eſt, quæ Eccleſiæ conueniat. Nec dubium eſt, quin optima fuerit ſeptem lucernarum excogitatio in candelabro, quod fiebat ad ſignificandam Eccleſiam; cuius planetæ multò ſublimiores ac nobiliores ſunt. Illud ergo primò aduertendum eſt, in ea templi parte, quæ dicebatur Sanctum, ad dextrum arcæ latus, fuiſſe candelabrum & ad ſiniſtrum Propoſitionis menſam. Quorum ratio eſt, nam menſa Eccleſiæ doctrinā repræſentabat (id eſt, ſacram Scripturam) candelabrum autem vitæ ſanctitatem. Et quidem, quòd menſa ſit doctrinæ ſacræ Scripturæ ſymbolum, perſpicue docent Origenes, Hieronymus, Heſychius, Gregorius, & Beda apud Laurentum. Facit, quod Chriſti doctrina & ſacra Scriptura appellatur panis, vt docent Origenes, Arnobius, Hieronymus, Ambroſius, Auguſtinus, Gregorius, Heſychius, & Philo apud eundem Laurentum: & ſigillatim 12. Propoſitionis panes de Apoſtolorum doctrina explicant Cyrillus, Ambroſius, Heſychius, & Richardus. Porrò in illa menſa non modò erant panes, ſed calices & pateræ ad vina libanda; vt conſtat Exodi B 27. 29. & cap. 37. 16. & Num. 4. 7. id quod in arcu etiam Titi diſtinctè cernitur. Hæc igitur eſt menſa, hoc epulum illud Diuinæ ſapientiæ, de quo Prouerb. 9. 2. & num. 4. *Comedite panem meum, & bibite vinum, quod miſcui vobis*, quæ declaratio & per ſe eſt manifeſta, & auctorem etiam habet magnum Dionyſium epiſtola 9. quæ eſt ad Titum.

Menſa templi & candelabrum quid ſignificauerint.

Cum igitur per menſam Eccleſiæ doctrina ſignificetur, congruenter etiam per candelabrum, eiuſdem Eccleſiæ ſanctitas indicatur. Quare ad Ioannis conſolationem, illi ob oculos ponitur ſuarum ſeptem Eccleſiarum ſanctitas, quarum ſymbola in ſeptem illis aureis candelabris aſpiciebat. Atque hæc candelabri ſignificatio ex eo comprobatur, quòd iuſtus ſæpè ſolet cum ardente lucerna conferri. Vide Ioan. 5. 35. *Ille erat lucerna ardens & lucens.* & Matth. 5. 16. *Sic luceat lux veſtra corā hominibus, vt videāt opera veſtra bona.* Quapropter in multis eiuſdem candelabri lucernis, rectè vnius Eccleſiæ ſanctitas figuratur. Concinunt Origenes, Ambroſius, & Auguſtinus apud Lauretum, qui docent in candelabro deſignari omnes bene operantes propter vir- C tutum claritatem.

Candelabrū templi reſpiciebat Propoſitionis menſam: & cur?

Obſeruandum tamen eſt, in candelabri ac menſæ conſociatione rectè quidem doctrinæ menſam, & candelabrum ſanctitati applicari. (ideò enim præcipiebatur, vt candelabrum reſpiceret Propoſitionis menſam: quia vera ſanctitas illa eſt, quæ ad ſacræ Scripturæ doctrinam conformatur.) Ceterum ſi candelabrū ſeparatim ſumatur, appoſitū eſt ſymbolū ad optimi exēpli lucem, & lucē pariter ſapientiæ ſignificandam. Quamobrem, vt mirus ſplendor ſanctitatis & ſapientiæ Eccleſiarum Chriſti apprimè deſignaretur, non neceſſe fuit in hac viſione, præter ſeptem candelabra, totidem menſas apponi. Nam candelabra ipſa cæleſtis etiam ſapientiæ excellentiam egregiè ſignificant. Atque ita cap. 11. vbi ſub nomine duorum Chriſti teſtium, de Eccleſiæ ſapientia & ſanctitate agitur, de illis dicitur; *hi ſunt duo candelabra.* Duplex namque eſt modus effulgendi, ac mundum lumine illuſtrandi: alter excellentia ſapientiæ, virtu- D tum exemplo alter. Et ad ſanctitatis & ſapientiæ diſtinctionem indicandam, idoneum fuit duorum candelabrorum ſymbolum. Hic verò, vt intelligatur, quàm recta alios illuſtrandi ratio ſit ſanctæ ſimul vitæ atque ſapientiæ radios effundere, eleganter etiam ſingulis Eccleſiis ſingula candelabra accommodantur; vel in menſa epulum ſapientiæ ſignificabatur, ad quod inuitantur fideles; in candelabro autem & ſapientia & ſanctitas, quæ in eis elucet. Sed vt ad ſeptem lucernarum numerū veniamus, vidimus iam ſuperiùs ex Origene, Ambroſio, & Auguſtino, ad virtutum claritatem & fulgorem referri. Quibus addo Heſychium, qui Leuitici 24. aſſerit lucernas candelabri eſſe virtutes. In hac ſignificatione lucernarum numerus ſeptenarius quadrat cum numero virtutum: aptè enim illæ ad ſeptem reduci ſolent, nempe ad tres Theologales, & quatuor Cardinales: vel ad ſeptem illas; quæ ſeptem vitiis capitalibus opponuntur, vel ad ſeptem Spiritus ſancti dona. Atque hac ratione congruè videtur reddi ratio numeri ſeptenarij lucernarum. Veruntamen Zachariæ locus cap. 4. 10. vbi agens de ſeptem lu- E cernis cādelabri ait, *ſeptem iſti oculi ſunt Domini, qui diſcurrunt in vniuerſam terram.* Hic (inquam) locus poſtulat vt eum præcipuè attendamus in harum ſeptem lucernarum explicatione. Sapienter enim ait Idacius lib. 3. contra Varimandum, ſeptem lucernas in capite candelabrorum, eſſe ſeptem ſpiritus Dei, qui in omnem terram mittuntur. Et quidem poſtquam Deus ſuum ſpiritum omnibus mundi nationibus elargitur, veriſſimè dicitur ſeptem ſuos ſpiritus in omnem terram mittere. Nam in excellenti fidelium ſanctitate effulgent in primis Dei virtus, Beneficentia, Æquitas & mirabile Conſilium: neque ſolum hæc, ſed etiam Dei patientia. Nam vt iuſtus perſecutione probetur ac perficiatur, neceſſarium eſt Deum perſequutorum improbitatem ac malitiam patienter ſuſtinere. Comminatio etiam oſtenditur. Nam ea, quæ iuſtus perpetitur, magnum ſupplicium peccatori

Myſtica ſeptem lucernarum ſignificatio.

A eò propriè ſpectat, vt iodicetur Deum eſſe auctorem & conſummatorem felicitatis Eccleſiæ Chriſtianæ. Eadem ergo eſt ſignificatio, cùm dicitur A, *& Ω, principium & finis*. Cùm enim illæ duæ ſint prima & vltima Græci alphabeti literæ, in Græco ſermone pro principio, & fine ponuntur; atque ita maioris expreſſionis gratia additur *principium & finis*; quod nihil aliud eſt, quàm dicere Deum eſſe auctorem & conſummatorem; id eſt, qui incepit, & qui perficiet.

In ſacris ſæpe abſtracta pro concretis poni.

Quid ſibi volit Chriſtus, cùm ſe principium & finẽ appellat.

Hoc vt planum fiat, notandum eſt, vſitatam eſſe in ſacra Scriptura B loquutiooem, vt abſtracta ponantur pro concretis. Sic Chriſtus à Paulo appellatur *ſapientia*, *iuſtitia*, *& ſanctificatio*, *& redemptio* 1. Cor. 1. 30. id eſt, ſapientiam, iuſtitiam, ſanctificationem, & redemptionem tribuens. Quid ergo planius, quàm vt *principium*, *& finis* denotent incipientem opus, & perficieorem? Clarè hoc expreſſit Paulus, dum Chriſtum appellat *auctorem, & conſummatorem*, ad Hebr. 12. 2. Vtitur enim iis concretis, quorum abſtractis hîc vſus fuit Ioãnes. Nam quod nos legimus Principium & finis, Græcè legitur ἀρχὴ καὶ τέλος; & pro auctore, & coofummatore, Paulus Græcè ait, ἀρχηγὸν, καὶ τελειωτὴν. Eódem C ſpectat illa phraſis Zachariæ 4. 9. *Manus Zorobabel fundauerunt domum iſtam, & manus eius perficient eam.* Denique oota, in nomine finis, quod Apocalypſis tribuit Deo, omnino alludi ad illum multorũ Pſalmorum titulũ *in finem*, de quo dicemus ootat. VIII.

Variæ Doctorum expoſitiones de A, & Ω, principio & fine.

Scio multas alias horum verborum circumferri explicationes. Hieronym. lib. 1. contra Iouinian. explicat hæc verba iuxta id ad Epheſ. 1. 10. *Inſtaurare omnia in Chriſto.* Tertullianus de moaogam. eò ſpectat, vt omnis diſputatio delinat in Chriſtum, & per Chriſtum omnia ad initium reuocentur; & homo reuertatur ad paradiſum, vbi priùs erat. D Petrus Damianus Chriſti ſummam ſapientiam arbitratur his verbis ſignificari. Auguſtinus & Epiphanius, (licèt non eodem modo) exponunt de duplici Chriſti natura diuina & humana. Quò fortaſſe ſpectabat vetus illa in Chriſtianorum ſepulchris conſuetudo, cuius paulò ante meminimus. Sixtus Senenſis lib. 2. initio, & Cardinalis Bellarminus lib. 1. de Chriſto. cap. 4. exponunt de primo principio & vltimo fine rerum omnium. Prado in Ezechielem, initium & finis ſermonum, quos vel Prophetæ vel Apoſtoli fecerunt; finis legis, conſummatio ſumma, ſcopus, initium viarum Dei, ſumma omnium E legalium, caput Eccleſiæ, conſummatio ſermonum, &c. Arias Zachariæ 4. exiſtimat per A, & Ω, ſignificari ſummum Eccleſiæ ornamentum. Alij ad æternitatis ſignificationem reſpiciunt. Prætereo delirium eorum, quos refert Tertullianus, qui ad nomen Græcum columbæ referebant, A, & Ω, computatione arithmetica. Cetera ſuam habent probabilitatem. Germana tamen interpretatio eſt, quam initio poſui. Et fortaſſe eodem ſenſu ab Ethnicis appellatur Iupiter terminalis, Græcè τερμινὸς, ὡσεὶ τὸ πάντων ἀρχὴ καὶ τέρμα εἶναι. Quòd verò *primus & nouiſſimus* idem ſit, quod principium & F finis, dicam infrà n. 17.

NOTATIO OCTAVA.

De illo titulo Pſalmorum, In finem; *ad illa verba Apocalypſeos* 1. 8. Principium, & finis.

Vox in finẽ multorum Pſalmorum titulis præfixa quid ſignificat.

VIdimus iam in commentario, quid ſit Deum eſſe principium & finem. Sed vt maior lux eis verbis afferatur, oportet explicare, quæ ſit propria ſignificatio tituli illius in multis Pſalmis vulgatiſſimi, *in finem*, ad quem mihi perſuadeo Ioannem in his verbis alluſiſſe.

Quadruplex eius vocis expoſitio.

A Atque vt priùs breuiter varias referamus expoſitiones, quò faciliùs deinceps potiorem eligamus, hæc loquutio *in finem* in Pſalmorum titulis quadrupliciter videtur exponi poſſe. Primò enim refertur ad durationem diuinæ laudis: ita vt *In finem* ſit idem, quod in perpetuum. Secundò ad perfectionem & excellentiam Pſalmi, vt perfectum & conſummatum opus denotetur. Tertiò, ad vltimam mundi ætatem, id eſt, ad tempus legis gratiæ, vt eò reſpiciat Pſalmus. Quartò ad Dei victoriam: vt *in finem* ſit idem, quod *Deo victori*.

1. Expoſitio

Primam expoſitionem ſequitur Rabbi Abraham exponendo dictionem Hebraicam *Lamnaſeah*, quaſi ſynonymam dictioni *Laneſah*, vt videre eſt in theſauro. Facit, quòd vtranque dictionem videntur eo modo exponere LXX. & Vulgatus. Pro vtráque enim indifferentes reddunt *in finem*, & pro *Laneſah* ſæpe etiam vertunt *in ſæculum* vel *in perpetuum*.

Lamnaſeah, & Laneſah, quid Hebraicè.

B In 56. Pſalmi titulus eſt *Lamnaſeah*, & in omnibus vertunt *in finem*. Et pro *Laneſah*, vertunt ſimiliter *In finem*, Pſal. 9. 1. & 19. Pſal. 12. 1. Pſal. 15. 11. Pſal. 43. 23. Pſal. 48. 10. Pſal. 51. 7. Pſal. 67. 17. Pſal. 73. 3. & 10. Pſal. 88. 47. Iſaiæ 13. 20. & Amos 1. 11. Et quòd *in finem* ſit idem, quod *in perpetuum* vel *ſempiternum*, probatur tum ex contextu, tum etiam, quia pro eãdem dictione *Laneſah*, vertunt *in æternũ*, Pſal. 48. 20. & Iſaiæ 57. 16. & *in ſempiternum*, Iſaiæ 25. 8. & *in perpetuum*, Pſal. 102. 9. Iſaiæ 28. 27. Vide etiam Iſaiæ 34. 10. *à generatione in generationem*: Heb. *Laneſah naſahim*, & Ieremiæ 15. 18. *dolor perpetuus*: *Neſah*. Quòd autem in principio multorum Pſalmorum inſcribitur *in finem*, vel *in ſempiternum*, non minùs cohærere videtur, quàm quod in Pſalmorum ſingulorum fine canit Eccleſia, nempe *Gloria Patri*, &c. *nunc & ſemper*, *& in* C *ſæcula*. Hoc ipſum tenet Ianſenius, qui tamen credit Septuaginta non legiſſe *Lamnaſeah*, ſed, *Laneſah*.

2. Expoſitio.

Secundam expoſitionem amplectitur D. Chryſoſtomus (vt refertur in notationibus ad Biblia Vaticana LXX. interpretum, Iob. 23. litera K. fol. 720.) ait enim *in finem* eſſe idem, quod rationem efficacem (ſeu conuincentem) atque perfectam. Huius tamen phraſis reddit rationem Chryſoſtomus, nimirum quia apud Hebræos finis, atque victoria, ſiue excellentia eãdem dictione ſignificantur. Certè abſolutionis & conſummationis nomina finem denotant, & ſæpe ad rei perfectionem referuntur, atque abſolutum aliquod opus magnopere perfectum eſt. Sic fortaſſe Threnorum 3. 18. *Periit finis meus*, id eſt, omnis mea perfectio & excellentia. Heb. *niſchi*, atque eadem ſanè eſt dictio Iſaiæ 63. 6. pro qua virtutem legimus, id eſt, maieſtatem & gloriam. Heb. *niſcham*, & D in aliis locis Vulgatus reddit *victoriã*, vt dicemus infra. Sed quòd in Pſalmorum titulis, ad Pſalmi ſit excellentiam, victoriæ nomen referendum, cõfirmari poteſt ex lectione Septuaginta interpretum Habac. 3 fine. Nam vbi nos legimus, *Victor in pſalmis canentem*: legunt ipſi, *Vt vincam in cantico eius*: ergo de pſalmi victoria eſt ſermo; & eo loco reſpondet in Hebræo *lamnaſeah*, & manifeſtè reſpicitur ad Pſalmorum titulos, in quibus eadem dictio legitur.

Ad eandem victoriæ ſignificationem ſeu analogiam reuocari poteſt quædam alia Merceri expoſitio, qui *Lamnaſeah*, interpretatur *ad præualendum*, ſcilicet vocis contentione, aut muſicæ perfectione. Nam hæc etiam victoria ſe tenet ex parte Pſalmi ſeu cantici, atque adeo, ſi *in finem* ad victoriã Pſalmi referatur, eo nomine poterit denotari vocis contentio. Quò etiam referri poteſt lectio LXX. Habac. 3. fin. *Vt vincam in cantico eius*, & facit locus Ieremiæ 8. 5. *auerſione con-* E *tentioſa*, Heb. *Niſahhat*.

3. Explicatio.

Tertiam explicationem docet Theodoretus, quam ſequitur Genebrardus, referens eandem ſignificationem de Meſſiæ temporibus tradi à Kimhi in dictione *Lamnaſeah*. Facit locus Pauli ad Rom. 10. 4. *Finis legis eſt Chriſtus*. Facit etiam quòd hac explicatione propheticus Pſalmorum ſenſus commendetur. Adde huc, nihil aptius eſſe, quàm vt nomen finis denotet nouiſſima tempora. Paulus quidem ſic loquitur 1. Cor. 10. 11. *in quos fines ſæculorum deuenerunt*. Et ſic etiam loquitur Irenæus lib. 4. cap. 50. vbi vtitur pſalmorum phraſi *in finem*, ad eam reſpiciens, & eam exponens.

4. Explicatio, quæ & reliquis præfertur.

Quartam explicationem omnino ſequitur Vulgatus interpres, & Eccleſiæ conſenſus Habac. 3. fine. Legimus enim, *deducet me victor in pſalmis canentem*. Et quamuis nonnulli contendant legendum eſſe *victori*, vtrouis modo victoria defertur Deo. Et fortaſſe conſtructio legitima eſt, *deducet* F *me* (Deus) *canentem in pſalmis*, *Victor, victor*, quod eſt Deum victorem prædicare. Et ſic quãuis in Hebræo *lamnaſeah* ſit in datiuo, aptiſſimè tamẽ reddidit noſter interpres in nominatiuo, *Canentẽ victor*. Verùm vtcumque hoc ſit, euidens eſt victoriã deferri Deo, & manifeſtè reſpicitur ad pſalmorum titulos, in quibus legitur Lamnaſeah: atque adeò certum eſt, in titulis pſalmorum per vocem illam, quàm LXX. atque Vulgatus tranſtulère *in finem*, deferri victoriam Deo. Sed prima facie difficile apparet, quonã modo phraſis illa *in finem* eidem ſignificationi poſſit deſeruire. Ad hoc dico phraſim eſſe Hebraicã, vt notauit Chryſoſtomus, nomine finis ſignificari victoriam: & ſicut Hiſpana phraſi, & fortaſſe etiam Hebraicã, *feſtinare* ponitur pro pudefieri, Hiſpanè, *Correrſe*, ſic in ſacræ

Scripturæ

Quadruplex tituli expoſitio.

Scripturæ lectione (vbi certũ eſt multos eſſe Hebraiſmos) non debet videri coactum, quòd finis ponatur pro victoria, præſertim docente id expreſsè Chryſoſtomo, & conteſtantibus omnibus dictionariis. Multa huiuſmodi deuorantur in ſingularum linguarũ phraſi. Et ne ab hac dictione *Manaſeah* abeamus, Latinis auribus nõ videretur minùs coactum, eadem dictione ſignificare finem, atque præpoſitum ſiue præfectum. In Hebræa autem & Hiſpana phraſi non eſt coactum, ſed aptum. Atque ita, eſſe *Manſeah* eſt *ſer cabo*, quod nomen militare eſt Hiſpanis pro plurium cohortium ſiue triremium præfecto. *Præpoſitos* vertit Vulgata 1. Par. 23. 4. & l. 2. cap. 2. 2. & nu. 18. & eadẽ analogia, qui vincit, appellatur *Mnaſeah*, manet enim ſuperior effectus.

1. Expoſitio

Lamnaſeah & Lenaſeah, quid Hebraicè.

Nomen finis, Hebraicâ phraſi, & victoriæ, & vincenti tribuitur.

Ex dictis colligo, Hebraicâ phraſi, nomen *finis* non ſolũ victoriæ tribui, ſed ipſi etiam vincenti, ſiue victori. Atq; ita debet accipi in titulis pſalmorũ, *in finem*, id eſt, in victorẽ, ſiue ad victorem. Et perinde eſt Pſalmum dedicare victori (in datiuo) ac referre illum ad vincentẽ. Aut ſi finis ponatur pro victoria, *in finem*, erit idẽ quod *ad victoriam*, nẽpe ad canendam ſeu celebrandam Dei victoriam. Similiter Pſal. 71. inſcriptio eſt *in Salomonem*. Hebraicè in datiuo *Leſlomoh*.

Eandem explicationem confirmat locus 1. Paral. 15. 21. *Pro octaua canebant epinicion*, id eſt, *victoriale*, ſcilicet carmen: vbi etiam manifeſtè reſpicitur ad Pſalmorum titulos, quamuis in Hebræo ibi non legatur *Lamnaſeah*, ſed *Lenaſeah*, minimo diſcrimine: quia ex Grammatica hebræa conſtat *Lamnaſeah* ſonare *vincenti*, & *Lenaſeah*, *ad vincere* (in infinitiuo) ſiue *ad victoriam*.

2. Expoſitio

Cõfirmatur eadem explicatio ex verſione Aquilæ, Symmachi & Theodotionis; & ex verſionẽ Hieronymi; quæ omnes ad victoriam referuntur. Nihilque aptiùs potuit optari, quam inuenire concordiam inter verſionem LXX. quam ſequitur Vulgatus, & inter antiquas aliorum verſiones. Accedit, quòd euidens eſt dictionem Hebraicam *Lamnaſeah* habere formam participij præſentis in datiuo. Nam *Lamed*, eſt articulus datiui, & participia in coniugatione *Piel* incipiunt per מ. Conſtat autem *Naſah* eſſe idem, quod vincere; non ſolùm quia id aſſerunt dictionaria, ſed etiam ex ipſa vulgata lectione in locis ſupra adductis, & nonnullis aliis, vt Prou. 21. 28. *Vir obediens loquetur victoriam*. & 1. Par. 29. 11. *Tua eſt victoria*. & 1. Reg. 15. 29. *Triumphator in Iſrael non parcet*. Atque ita negari non poteſt, quin genuina verſio pro *Lamnaſeah*, ſit, *vincenti* ſiue *victori*. Cùm igitur eum ſenſum non ſolùm recipiat vulgata lectio, ſed etiam ſuadeat, non erit fas ab ea recedere.

Cur Deus appelletur principium & finis.

In noſtræ explicationis confirmationem obſerua, Deũ appellari principium & finem Apoc. 1. 8. atq; eodem modo ſe appellare Chriſtum, cap. 22. 13. Et proprius illius loquutionis ſenſus eſt, Deũ ſiue Chriſtum eſſe, qui Eccleſiã incepit, quique eã eſt perfecturus: quaſi dicat, Deus hoc ædificiũ inchoauit, atque ipſe ad finem vſque perducet, nec aliquis potens erit ad ipſius operis perfectionem impediendam. Itaq; abſtractum ponitur pro concreto, τέλος, pro τελειωτής, id eſt, finis ſeu conſummatio pro cõſummatore, vt notauimus in commentario, Apoc. 1. 8. Habemus igitur, Deum in ſacra Scriptura appellari finem propter efficacitatẽ, qua ſuũ opus perficit. Quid ergo aliud eſt eſſe victorem, niſi potentem eſſe ad quamlibet ſuperandam difficultatem, vt rem ſemel inchoatam abſoluat? Quare ſi nomen *finis* eam ſignificationem in vſu ſacræ Scripturæ admittit, idem prorſus erit, *in finem*, & *in victorem*, ſeu *vincentem*. Vidimus autem idem eſſe *vincenti*, ac, *in vincentem*: ſicut idem eſt *Salomoni*, & *in Salomonem*, Pſal. 71. 1. Et meâ quidẽ ſententiâ, in nomine *finis*, quem Ioannes Chriſto tribuit, habuit reſpectum ad titulum Pſalmorum, qui Dei victoriam celebrãt illa phraſi, *in finem*. Et fortè maiorem habet energiam nomen *finis*, quam nomen *victor*: quia qui ſemel vincit, meritò appellatur vincens; cùm verò dicitur Deus principium & finis; non ſolùm ſignificatur Deum vnam aut alteram difficultatem ſuperare, ſed omnes etiam quãtumuis graues ſuperaturum, & tandem voti compotem euaſurum; atque adeò adepturum victoris & operum ſuorum conſummatoris gloriam. Noſtra ergo ſententia eſt, LXX. voluiſſe, vt in titulo non ſolùm vincentis ſignificatio ineſſet, ſed etiam analogiæ ſua, qua Hebraica vox vincentem ſignificat, nempe analogia perficiendi & conſummãdi ſua conſilia, & ſuperandi omnes difficultates. Quod egregiè ſignificat Latina vox *in finem* iuxta ſacræ Scripturæ phraſim, vt iam vidimus.

3. Expoſitio

4. Expoſitio, quæ & reliquis præfertur.

Si verò LXX. in Pſalmorum titulo phraſi illa *in finem* vellent ſignificare idem, quod *in perpetuum*, vel *in æternum*; dicerent Græcè abſq; articulo, εἰς τέλος, quemadmodum ſæpè loquuntur in locis iis, quos ſuperiùs adduximus; in quibus idem eſt *in finem*, quòd *in perpetuum*. Verùm in Pſalmorum titulis non ita loquuntur, ſed appoſito articulo, εἰς τὸ τέλος, illum ſcilicet indicantes, qui per excellentiam Hebraica phraſi *finis* appellatur, id eſt, eum, qui ſemper voti compos euadit in ſuo opere perficiendo, & oppoſitis difficultatum molibus diiiciendis.

Præterea, ſi ſignificatio huius dictionis *in finem*, reſpiceret Pſalmi ipſius perfectionem, nullum erat fundamentum, vt hæc inſcriptio 56. Pſalmis præponeretur, ceteris aliis omiſſis, præterquam quòd hic titulus *in finem*, deeſt Pſalmo 18. (qui omnium eſt meâ ſententiâ præſtantiſſimus) & Pſalmo etiam 71.

Quicunque Pſalmus titulũ habet, In finem, aptè ſupremo Victori Chriſto dicatur.

Ad hæc, ſi *in finem* tempus legis gratiæ deſignaret; valde coactum eſſet, Dauidem, cùm Deum obſecrat, vt ſe a morbo eripiat, Pſalmo hunc titulum *in finem* in ea ſignificatione præfixiſſe. Accedit, quòd ad myſteriorum, quibus Pſalmi ſcatent, profunditatem, & ad eorum de Chriſto ſignificationem, non eſt minùs aptum Victoris nomen. Chriſtus enim eſt magnus ille Victor: atque in eodem ſenſu ſe ipſe appellat principium & finem, in Apoc. 1. Verùm enim verò non opus eſt, vt in Pſalmis omnibus illius tituli *in finem* ſignificatio, Chriſti myſterium reſpiciat; ſufficit, vt ad Deum ſicut victorem referatur: atque ad eandem Dei tanquam victoris conſiderationem fuit habitus reſpectus in Salomonici templi conſtructione; & eadem eſt ſignificatio palmarum & Cherubinorum in templi parietibus diſpoſitorum, vt dicemus ſuo loco. Quare nullus eſt Pſalmus, cui hæc ſit inſcriptio *in finem*, qui non appoſitiſſimè ſupremo victori dictus & conſecratus ſit. Etenim, cùm Dauid ſuppliciter a Deo expoſcit, vt ſe ſiue a Saule, ſiue ab ægritudine, ſiue a peccatorum pondere liberet; aut ei propter aliquam eiuſmodi liberationem, gratias agit; in his omnibus argumentis Deum reſpicit, vt victorem cuiuſcunque difficultatis omnipotente: atque hoc eſt εἰς τέλος, quod aiunt LXX. hebraica phraſi. Quin imò in Græca loquutione, τέλος propriè etiam ſignificat magnorum magiſtratuum dignitatem; vt videre eſt in dictionariis: quod aliquantulum ad phraſim hebraicam accedit.

τέλος, quid ſignificet.

Cur pluribus Pſalmis deſit inſcriptio, In finem.

Ex iis, quæ dicta ſunt, aptiſſima redditur ratio, quæ his omnibus Pſalmis quadret, quibus inſcriptio eſt, *in finem*, & pluribus etiam Pſalmis ſatisfit, qui eiuſmodi titulum non habent; quòd eorum argumento idoneus non ſit. Exempli gratia; primus Pſalmus agit de hominis iuſti felicitate. quod argumentum propriè & directè, non Deum reſpicere, vt victorem, & ſimile eſt in multis aliis. Negari tamen non poteſt, nonnullos eſſe Pſalmos, quibus titulus *in finem*, ſeu *victori* mirificè congruebat; cùm tamen non habeant. Sed in eis etiam non eſt difficile rationem aptam reddere, cur illis hic titulus deſit. Ac primùm in aliquot Pſalmis, qui omni titulo carent, vt Pſal. 2. perſpicuum eſt, cùm nullum omnino habeant, non eſſe peculiarem difficultatem cur hic deſit. Quòd verò aliis præponatur titulus, aliis non item; aut occultius habet myſterium, aut nihil aliud eſt, quam ſi quem olim habuit, interiiſſe. Et tamen in iis, quàm aliis Pſalmis ideo forſè non inſcribitur, *victori*, hoc *in finem*; quòd Pſalmus adeò manifeſtè Dei victoriam canit, vt indice titulo opus non ſit. In quibuſdam Pſalmis hæc ipſa Dei victoriæ ſignificatio includitur in titulis aliis, qui ipſis peculiari ratione præfiguntur, vt Pſal. 28 *in conſummatione tabernaculi*, quia ea conſummatio fuit initium ingentis illius fauoris, quo Deus Dauidem fuit dignatus, pro illo aduerſus vicinas omnes gẽtes pugnãdo. Et Pſal. 71. *in Salomonem*, quia illius comparatione venitur ad agendum de Chriſto. Denique quãdo alicui Pſalmo peculiaris titulus congruit, hæc ipſa ſatis conueniens eſt ratio, cur illi communis titulus, *in finem*, non apponatur?

Vulgatus cum LXX. conciliatur.

Exciderat pænè LXX. interpretes cum Vulgato conciliare Habac. 3. 19. Nam LXX. non videntur agere de Dei victoria, ſed de Pſalmorum excellentia legunt enim, *vt vincam in cantico eius*. Reſpondeo, ideò Vulgatum LXX. interpretibus correctionem adhibuiſſe in eo loco. Nam in originali manifeſtè Deo victoria defertur. Atque hoc ipſum ſignificare voluerunt LXX. licèt obſcurius explicauerint. Vt igitur cum Vulgato conſentiant, videntur illa verba, *vt vincam*, ſiue *triumphem*, de Dei victoria atque triumpho eſſe intelligenda. Etenim qui canit, aut celebrat triumphum, rectè dicitur exultare, ac triumphare.

Demum auctoritas Vulgati atque Eccleſiæ nos cogit, vt credamus, *Lamnaſeah*, ſiue, *in finem* idem eſſe, quod *victori*, agnoſcendo ſcilicet Dei omnipotentiam in quibuſlibet vincendis difficultatibus. Quæ verò expoſitiones ab hac diſcedunt, congruentes eſſe non poſſunt. Atque ex iis, quæ aliquam probabilitatem habere videbantur, initio relatæ ſunt. Aliam conſultò omiſi, quòd verbo *in finem* aptari non poſſit. Hoc verò dixerim propter nonnullorum expoſitionem; qui *Lamnaſeah* idem eſſe volunt, ac *præfecto muſicæ*. Ridiculè ſane meo iudicio. Nam in loco Habac. 3. ineptum eſſet opinari, cum contextu cohærere poſſe, ſi legeretur *Deducet me præfecto muſicæ in Pſalmis canentem*. & iam vidimus Habacuci locum legitimo ſenſu vocis *Lamnaſeah*, lucem præferre.

Ad id autem argumentum, in aliis ſcilicet locis *Mnaſchim* eſſe præfectos, ſeu præpoſitos, vnde id inferebatur, *Mnaſeah* in Pſalmis eſſe chororũ præfectũ, reſpondetur, non ſatis eſſe, ſi attendatur quid poſſit ſignificare hoc nomen *Mnaſeah* in re muſica, & in Pſalmis: ſed in quo ſenſu accipiendum ſit in titulo, qui myſterij plenus eſſe debet. Atqui ſenſum optimè Habac. expoſuit in fine ſuæ prophetiæ. Licèt autem ipſe non exponeret; qui rem attentè perpenderet, videret facile nomen, quod ſignificat *vincentis*, in Pſalmi titulo propriè admodum vſurpari, vt Pſalmos ipſe Deo tanquam *victori* canatur: & humile valde eſſe, nec parum violentum, nomen illud ad muſicæ præfectum referre. Miror eiuſmodi auctores non hoc nomen *Mnaſſeah* ad aliquem fabricarum, aut cohortium præfectum referre voluiſſe; qui etiam hebraicè appellantur, *Mnaſchhim*. Quod ſi attendatur ſolum quid ſingulæ voces ſeorſum ſumptæ poſſent ſignificare; meræ nugæ ſæpenumero dicentur: nam εἰς τέλος, (quod eſt *in finem*) poſſet græce ſignificare idem, quod *tandem*. Vox etiam *Naſah*, ſiue *Neſah*, has omnes admittit ſignificationes, *roborare*, *fortificare*, *vrgere*, *inſtare*, *vincere*, *victoria*, *virtus*, *excellentia*, *perfectio*, *finis*, *præpoſitus*, *ſuccreſcio*, *ſanguis*, *&c.* Nihilominus tamen ad Pſalmi titulum dubitari non poteſt propriam eſſe ſignificationem *Vincentis*.

Cur in eodem titulo variè ſumatur hebræa eadem præpoſitio.

Si cui fortè occurrat dubitatio, cur in eodem titulo adeò variè ac multipliciter ſumatur præpoſitio, ſiue articulus ל, ita vt ad Pſalmi ſcriptorem, ſiue auctorem deſignandum dicatur *Ledauid*; & ad ipſum Pſalmum victori dicandum, *Lamnaſeah*. Reſpondeo rationem ac prudentiam tunc docere, quomodo accipienda ſit præpoſitio, quando cum hoc nomine, vel cum illo coniungitur. In Pſalmo 71. *Leſalomoh* non ſignificat Salomonem eſſe auctorem, ſed ibi de Salomone agi (ſcilicet myſticè) & *Ledauid* indicat Dauidem eſſe auctorem. Atque in eodem titulo, *Euripidis tragœdia Hecuba*, Genitiuus *Euripidis*, auctorem, *Hecuba* verò denotat argumentum. Hiſpanico idiomate diceremus, *Tragœdia de Euripides de Hecuba*, vbi particula *de* in altero nomine ad auctorem, in altero ad hiſtoriam refertur.

CAPITIS I.

PARS III.

De prima viſione, quæ eſt veluti prologus totius ſpectaculi.

TEXTVS.

Verſ. 9. *EGo Ioannes frater veſter, & particeps in tribulatione, & regno & patientia in Chriſto Ieſu, fui in inſula, quæ appellatur Pathmos, propter verbum Dei, & teſtimonium Ieſu.*

10 *Fui in ſpiritu in Dominica die, & audiui poſt me vocem magnam tanquam tubæ.*

11 *Dicentis, quod vides, ſcribe in libro, & mitte ſeptem Eccleſiis, quæ ſunt in Aſia; Epheſo, & Smyrnæ, & Pergamo, & Thyatyræ, & Sardis, & Philadelphiæ, & Laodiciæ.*

12 *Et conuerſus ſum, vt viderem vocem, quæ loquebatur mecum, & conuerſus vidi ſeptem candelabra aurea.*

13 *Et in medio ſeptem candelabrorum aureorum ſimilem filio hominis, veſtitum podère, & præcinctum ad mamillas zonâ aureâ.*

14 *Caput autem eius & capilli erant candidi tanquam lana alba, & tanquam nix, & oculi eius tanquam flamma ignis.*

15 *Et pedes eius ſimiles aurichalco, ſicut in camino ardenti: & vox illius tanquam vox aquarum multarum.*

16 *Et habebat in dextera ſua ſtellas ſeptem: & de ore eius gladius vtrâque parte acutus exibat; & facies eius ſicut ſol lucet in virtute ſua.*

17 *Et cum vidiſſem eum, cecidi ad pedes eius tanquam mortuus. Et poſuit dexteram ſuam ſuper me dicens; Noli timere, ego ſum primus & nouiſſimus;*

18 *Et viuus, & fui mortuus; & ecce ſum viuus in ſæcula ſæculorum, & habeo claues mortis & inferni.*

19 *Scribe ergo quæ vidiſti, & quæ ſunt, & quæ oportet fieri poſt hæc.*

20 *Sacramentum ſeptem ſtellarum, quas vidiſti in dextera mea, & ſeptem candelabra aurea. Septem ſtellæ, angeli ſunt ſeptem Eccleſiarum. & candelabra ſeptem, ſeptem Eccleſiæ ſunt.*

COMMENTARIVS.

Verſ. 10. *Vox Ioanni audita num voci tubæ fuerit perſimilis, & quomodo?*

AVdiui poſt me vocem magnam, tanquam tubæ.] Dubitatur primò, vtrùm vox, quam audiuit Ioãnes, fuerit omnino ſimilis ſono tubæ? Negabit aliquis; ſed ideo dicet appellari tanquam tubæ, quòd grandis vox fuerit. Primò, quia ſimiliter Iſaiæ 58. 1. dicitur, *Quaſi tuba exalta vocem tuam*. vbi nemo ſuſpicatur ſermonem eſſe de proprio tubæ ſono. Vide etiam Oſeæ 8. 1. & 1. Machab. 5. 31. Secundò, nam contextus ipſe non ait, *audiui vocem tubæ*; ſed, *magnam tanquam tubæ*; id eſt, magnam ſicut eſt magna vox tubæ. Tertiò; quia erat vox articulata, cuiuſmodi non eſt vox tubæ. Quartò, quia eadem vox videtur eſſe, quæ primò voci tubæ comparatur; & deinde voci aquarum multarum, infrà n. 15.

Aſſero tamen nihilominùs, vocem hanc quam audiuit Ioannes, non ſolùm cum ſono tubæ comparari, quòd magna fuerit; ſed etiam, quòd tubæ ſono fuerit perſimilis; qua ratione vox articulata eum poteſt imitari. Hoc vt ita intelligam, in primis adducor Ioannis ipſius loquendi ratione: eodem enim modo hic dicit *tanquam tubæ*, & n. 15. *tanquam vox aquarum multarum*. Quare quemadmodum intelligendum erit ſecundum; ſic etiam primum debet intelligi. Niſi enim Ioannes aliquid aliud vellet ſignificare præter vocis contentionem & magnitudinem; non diceret *tanquam vox aquarum multarum*: cùm ergo dixerit vocem quâ Chriſtus eum fuit allocutus primò fuiſſe tanquam tubæ, & poſteà tanquã vocem aquarum multarum;

neceſſe eſt eum nun ſignificare ſolùm vocem illam fuiſſe magnam; ſed etiam illis duobus ſunis fuiſſe perſimilem. Probatur ſecundò, quia cap. 4. num. 1. rurſus agit Ioannes de hoc eodẽ tubæ ſonitu, dum ait, *Vox prima, quam audiui, tanquam tubæ loquentis mecum.* Vbi videtur perſpicuè ſe referre ad hanc tubæ vocem capitis primi. Ideo enim dicit, *Vox prima quam audiui, tanquam tubæ:* ac proinde certum etiam videtur in hoc capite primo non tantùm innuere voluiſſe, Chriſti vocem fuiſſe ingentem; ſed etiam in ea tubæ ſimilitudinem exprimere: ſiquidem ait, vocem illam quam capite quarto exaudiit, eſſe vt primam vocem huius capitis primi. Ac diſtinctè explicat primam hanc vocem eſſe tanquam tubæ. q.d. vocem illam capitis quarti non aſſimilari voci aquarum multarum, ſed priori voce ſono tubæ perſimili. Denique conſiderato vtriuſque vocis myſterio, palàm fiet primam vocem fuiſſe tubæ omnino ſimilem.

Argumentis primò poſitis ſit ſatis.

Ad argumenta igitur antea poſita reſpondetur; ad primum, in eo Iſaiæ loco euidenter patère ex contextu, ſolùm agi de vocis contentione. Dicitur enim *quaſi tuba exalta vocem tuam.* In præſenti verò contextus ipſe cogit, vt pari ratione accipiantur *vox tubæ, & vox aquarum multarum.* Ad ſecundum reſpondetur, particulam illam *tanquam,* interdũ comparationem importare; interdum verò rei proprietatem aut perfectam repræſentationem; ſic enim ſæpe ponitur in Apocalypſi. Quod ergo nunc dicitur *tanquam tuba,* non ſignificat vocem, quæ magnitudine comparetur tubæ; ſed vocem magnam, eámque omnino ſimilem voci tubæ, id eſt, quæ illam valde repræſentaret. Ad tertium reſpondetur, ideò, vt rem nouam ac miram ponderari vocem illam, & eſſe tanquam ſonum tubæ, & nihilominus eſſe articulatam. Quod myſterio non caret (vt infrà videbimus.) Ad quartum reſpondetur, non eſſe vnam eandémque vocem, quæ priùs cum tubæ ſono, deinde cum ſonitu aquarum multarum comparatur: ſed Chriſtum primò cum Ioanne fuiſſe loquutum voce tubam referente, & mox voce maris ſonitum imitante.

Cui tuba fuerit ſimilis vox Ioãni audita. Duplex in Sacris literis tuba genus viſitatum.

Dubitatur ſecundò, cuius tubæ ſono intelligenda ſit fuiſſe ſimilis prima vox, quam audiuit Ioannes? Duplex enim tubæ genus reperimus in ſacra Scriptura, alterum, quod hebraicè appellatur *Haſoſera,* alterum, quod *Sophar.* & quidem pro *haſoſera,* ſemper Vulgatus tranſtulit *tubam,* & reperitur in triginta ferè ſacræ Scripturæ locis. Pro *Sophar* verò ſæpiùs poſuit *buccinam,* nempe quadraginta ferè locis: quamuis in aliis viginti quinque locis reddiderit tubam; ſed addita aliquando diſtinctione, vt videre eſt Pſal. 97. 6. vbi legimus *in tubis ductilibus, & voce tubæ corneæ,* quod eſt in originali, *in haſoſeroth, & voce Sophar.* Ex quo loco, & ex multis aliis certum eſt, *Sopharoth* eſſe tubas bellicas; quas Latini appellant lituos & cornua; *Haſoſeroth* autem eſſe alias tubas feſtiuas, vel ad euocãdum populum. Quamuis Iubilæi promulgatio tubis bellicis fieri ſoleret, vt conſtat ex Leuitico, cap. 25. 6. quod tamen myſterio non vacabat. Quibus poſitis reſpondeo, certum mihi eſſe, Ioannem, cùm de hac prima voce *tanquam tubæ* loquitur, agere de tuba bellica; cuius ſtrepitus raucus eſt & horribilis; vt conſtat, non ſolùm ex Scriptura, ſed etiam ex libris humaniorum literarum. Vide Tiraquellum in commentario ad Alexandrum ab Alexandro, lib. 4. cap. 2. vbi adducit multa ex Virgilio, Horatio, Cæſare, Liuio, Vegetio. Hoc idem mihi perſuadeo; quia Ioannes hanc vocem tubæ ſimilem componit cum altera ſonitum aquarum multarum referente; A quæ etiam in ſacra Scriptura bellicum indicat tumultum, (vt mox videbimus.) Id quod multò clariùs conſtabit ex vtriuſque vocis myſterio paulò pòſt explicando.

Quis ſonitus Ioãni ſit auditus ſimilis aquarum multarum

Dubitatur tertiò, quis ſonitus ſit, qui appellatur aquarum multarum, infrà n. 15. cùm dicitur, *vox illius tanquam vox aquarum multarum?* Vt enim vocis, quæ tubæ ſonitum refert, myſterium rectè intelligatur; neceſſarium eſt, duas haſce voces, quibus Chriſtus cum Ioanne fuit colloquutus, inter ſe conferre. Atque ideo oportet, priuſquàm longiùs progrediamur, explicare quis ſonitus ſit, qui poſtea B appellatur vox aquarum multarum?

Alluſio Ioãnis ad Ezechielem.

Ad hoc obſeruandum eſt primò, hîc manifeſtam alluſionem contineri ad viſionem, quam refert Ezechiel cap. 43. initio, vbi ait: *Ecce gloria Dei Iſrael ingrediebatur per viam Orientalem: & vox erat ei, quaſi vox aquarum multarum: & terra ſplendebat à maieſtate eius.* Hic autem ait Ioannes, *Vox illius tanquam vox aquarum multarum.* Et verſu ſequenti, *Facies eius ſicut Sol lucet in virtute ſua.*

Sonitum aquarũ multarum multipliciter accipi poſſe.

Vt ergo myſticum huius comparationis ſenſum percipere poſſimus; oportet priùs intelligere rem ipſam, vnde ſumitur comparatio. Sonitum quidem C aquarum multarum non omnes eodem modo accipiunt. Nam fluminum ſtrepitus, præſertim vbi ingens aquarum vis ex edito loco præcipitat; ſonitus etiam pluuiæ magnæ, & ſimiliter ſonitus maris; hæ omnes ſunt voces aquarum multarum. Quin & tonitrua, quæ ingruenti aliqua tempeſtate perſtrepunt, videbuntur alicui voces aquarum multarum dici poſſe, ex Pſal. 28. 3. *Vox Domini ſuper aquas, Deus maieſtatis intonuit,* & facit illud Exechielis 1. n. 24. *Audiebam ſonum alarum, quaſi ſonum aquarum multarum, quaſi ſonum ſublimis Dei, quaſi ſonus erat multitudinis.* & Pſal. 76. 18. *Multitudo ſonitus D aquarum, vocem dederunt nubes.* & Apoc. 14. 2. & cap. 19. 6. coniungitur vox aquarum multarum cum voce tonitrui. De ſonitu certè magnæ pluuiæ videtur loqui Iſaias 28. 2. *Sicut impetus grandinis, turbo confringens, ſicut impetus aquarum multarum inundantium ſuper terram.* De fluminum autem murmure & ſtrepitu, Pſal. 92. 4. *Eleuauerunt flumina fluctus ſuos à vocibus aquarum multarum.* Et fortaſſe Ieremias cap. 51. 55. vbi de Babyloniis, *Sonabunt fluctus eorum, ſicut aquæ multæ.*

Vox aquarũ multarum quomodo hic accipienda.

Certum tamen eſt, vocem aquarum multarum E debere hîc intelligi de voce, ſeu ſtridore maris. Id enim expreſſius habemus ex ſacra Scriptura, maris ſcilicet vocem appellari vocem aquarum multarum, vt patet Iſaiæ 17. 12. *Væ multitudini populorum, vt multitudo maris ſonantis, & tumultus turbarum, ſicut ſonitus aquarum multarum. Sonabunt populi, quaſi ſonitus aquarum inundantium.* Et Ieremiæ 50. 42. *Ecce populus venit ab Aquilone, & gens magna & reges multi: vox eorum quaſi mare ſonabit.* Prætereà in ſacra Scriptura, aquæ multæ & mare videntur eſſe ſynonyma, Geneſ. 1. 10. *Congregationes aquarum appellauit maria.* מים enim ſunt aquæ, ימים verò mana. Quòd autem alicubi coniungantur voces aquarum multarum & F voces tonitruorum, non probat vocem aquarum multarum accipi debere de tonitruis: id enim violentum eſt, & quamuis coniungantur, ad res diuerſas referuntur, vt Apoc. 14. 2. *Audiui vocem de cælo tanquam vocem tonitrui magni, & tanquam vocem citharœdorum:* ex quo loco non debet inferri, vocem tonitrui magni, & vocem citharœdorum eſſe vnam & eandem in illa viſione. Illud autem Pſal. 28. 4. *Vox Domini ſuper aquas multas,* aliam habet loquendi formulam, atque alium ſenſum, de quo ſuo loco dicemus.

Aqua multa & mare ſæpe in ſacris ſynonyma.

Denique mihi videtur certum in præſenti, per A vocem aquarum multarum deſignari vocem maris, quia id ad ſenſum præcipuum eſt multò aptius, vt infrà conſtabit. Et confirmatur, quia Ioannes erat in inſula Pathmo, vbi ſemper audiebat maris ſonitum; vnde veriſimile eſt deſumpſiſſe comparationem. Cùm enim ſtrepitum illum maris aſſiduè auribus acciperet (quem ſacra Scriptura vocem aquarum multarum appellat) dubitari non poteſt, inde comparationem fuiſſe petitam.

Quibus ita conſtitutis huius viſionis declaratio maiori ex parte pendet ex idonea ratione reddenda de re adeò noua atque mira, quòd ſcilicet priùs B Chriſtus Ioannẽ alloqueretur voce ſimili ſonitus tubæ, deinde voce aquarum multarum ſeu maris.

Ad hoc obſeruandum primò eſt, ex ſacræ Scripturæ vſu vtrumque eſſe ſonitum belli. Ac primò frequentiſſimus vſu tubæ *Sophar* erat in bello, & in hoc ſenſu ponitur in Scripturæ quinquaginta locis (de quo infrà notatione 9.) Olim enim tubæ eiuſdem erant vſus in bellis, ac noſtra tempeſtate ſunt tympana. Quare tubæ ſonitus pro ipſo bello ſæpiſſimè ponitur, vt Ieremiæ 42. 14. *Non videbimus bellum, & clangorem tubæ non audiemus.* Deinde, ſonitum maris ſiue ſonitum aquarum multarum C ad bellum referri euidentiſſimum eſt, Iſaiæ 17. 12. & Ieremiæ 50. 42. Atque ipſe huius capitis cõtextus efficaciter perſuadet vtrumque eſſe ſonitũ belli: alioqui enim non poſſet reddi apta ratio, cur à ſono tubæ tranſeatur ad ſonitum maris. Si tamen vterque tanquam ſonitus belli accipiatur, miram habet congruentiam & aptiſſimã explicationem.

Tubas olim eiuſdẽ fuiſſe vſus in bello, atque hodie tympana.

Secundò obſeruandum eſt licèt vterque ſonitus bellum repræſentet, hoc tamen inter illos intereſſe, quòd ſonitus tubæ indicat bellum, quod ab vno populo fit: ſonitus verò aquarum multarum, bellum quod multi ſimul populi ac nationes D inferunt. Non dubitabit hoc, qui rationem perpenderit, & verba Scripturæ. Primum enim tubæ ſonitus, etſi vehemens ſit, & claſſico canendo aptus, cùm tamen non ſit ita magnus, ad vnicum tantùm populum extendi poſſe videtur. Quare clangor tubæ non eſt aptus ad bellum ſignificãdum, quod multæ ſimul nationes inferunt. Atque ita clangor tubæ ad vnius populi bellum manifeſtè refertur, Oſeæ 5. 8. *Clangite tuba in Rama* & Amos 2. 2. *In ſonitu Moab, in clangore tubæ,* & cap. 3. 6. *Si clanget tuba in ciuitate, & populus non expaueſcet.* Verùm maris ſonitus ſignificantiſſimè exprimit multorum E populorum ſiue nationum tumultum ad bellum vnà coniurantium. Nam *aquæ multæ ſunt populi multi. Sedet enim Babylon ſuper aquas multas.* Apoc. 17. 2. & ait Angelus num. 15. *Aquæ, quas vidiſti, populi ſunt, & gentes, & linguæ.* Scilicet propter confuſionem linguarum, diſſonum murmur, & imitationem confuſionis maris & fluctuum. Et Iſaiæ 17. 12. & Ieremiæ 50. 42. (quæ ſuprà adduximus) manifeſtè ſermo eſt de multorum populorum bello.

Inter tubæ & aquarum multarũ ſonitus ad belli ſignificationem quid interſit.

Tubæ clangorem ad vnius populi bellum aptè referri: aquarũ verò multarum ſonitũ ad multarũ nationũ bellum.

Obſeruandum eſt tertiò (id quòd latè in prolegomenis diſputauimus, præſertim notatione 12.) Apocalypſeos argumentum ad duo potiſſimùm F capita reuocari, nempe ad bellum Synagogæ, & ad bellum Gentilitatis, vtrumque aduerſus Eccleſiam geſtum: & ſimul ad Eccleſiæ victoriam ex vtriſque reportatam. Quæ cùm ita ſint, facilè quiſque animaduertet, Synagogæ bellum, id eſt, vnius Iudæorum populi, congruentiſſimè tubæ ſono ſignificari, Gentium autem bellum (id eſt, vniuerſi Imperij Romani, atque adeò totius orbis) ſonitu aquarum multarum.

Apocalypſeos argumentum duo bella cõplecti.

Quartò, obſeruo in hac prima viſione, quæ (vt deinceps videbimus) veluti prologum Apocalypſeos agit, totum ipſius argumentum includi debere. Atque ad indicandam horum bellorum diſtinctionem, omnino neſcio quid aptius potuerit excogitari, quàm duo illi ſonitus & tubæ, & aquarum multarum.

Synagogæ bellum, ſono tubæ, bellum Gentilitatis voce aquarum multarum aptè exprimi.

Sed dices, hanc non eſſe aptam duplicis illius ſonitus ſignificationem. Textus enim ipſe oſtendit eandem Chriſti vocem fuiſſe, quæ priùs tubæ ſonitus ſimilitudinem, deinde multarum aquarum retulit; atqui violentum valde eſt, Chriſti vocis ſonum ad Synagogæ & Gentilitatis bella figuranda detorquere. Nam huiuſmodi bella non inferebat Chriſtus, ſed ipſi potiùs inferebantur. Huius obiectionis dilutio elucidabit primæ huius viſionis elegantiam; in qua totius libri argumentum compendiariã ſummã continetur. Oportet igitur animaduertere, duo illa bella aduerſus Chriſti Eccleſiam ab eius hoſtibus geri: iiſdem tamen bellis Eccleſiam ipſam à Chriſto fuiſſe edoctam, (ac præſertim Apoſtolicos viros) euangelicæ doctrinæ medullam atque ſubſtantiam, quæ in his Apocalypſeos ænigmatis includitur. Quare elegantiſſimum fuit, Chriſti vocem ſono tubæ priùs, deinde ſonitus maris ſimilem figurari. Quod perinde eſt, ac dicere, per ea ipſa bella Ioannem & Eccleſiam à Chriſto didiciſſe doctrinam ferè omnem, quæ hoc libro comprehenditur. Per illa ſcilicet bella, doctrina & ſpiritus Chriſti erudiebat fideles; & agnoſcendam proponebat Diuinæ prouidentiæ ſublimitatem, & Chriſtianæ vocationis excellentiam; & vera ac ſolida bona, quæ nobis attulit Chriſtus multò præſtantiora & excellentiora iis, quæ ſibi ex venturo Meſſia carnales Iudæi expectabant. Siquidem Eccleſiæ felicitas non ſolùm diminutionem, ſed magnum potiùs incremẽtum, Synagogæ & Gẽtilitatis bellis experta eſt. His item bellis Chriſtus Eccleſiam docuit curam, quam de illa gerit: quandoquidem eorum bellorum exitus fuit myſtica decimæ partis Ieroſolymæ ruina; & myſticum pariter Romæ, atque ipſius imperij incendium; ac demum vniuerſalis Eccleſiæ pax.

Cur Chriſti vox primò voci tubæ, deinde ſono aquarũ multarum ſimilis figuretur.

Hinc colligitur primò, quàm concinnè & eleganter excogitatum fuerit, vt voces tubæ ac ſonitus maris, quæ ex ſe cõfuſa ſunt ac diſſona, in Chriſti ore, id eſt, per ſpiritum oris Chriſti, euaſerint voces articulatæ atque diſtinctæ; quibus familiares ſuos cæleſtem doctrinam diſtinctè docet. Inter tibicines ſiue cornicines ſumma artis peritia eſt, ſi quis tubam corneam ita apprimè inflet, vt humanam penè vocẽ imitetur. Hæc igitur mira ſapientia atque peritia in Chriſto Domino perfectiſſimè reperitur, qui raucum militiæ atque perſecutionis ſonitum & horribile pelagi murmur, ori ſuo admouens, id eſt, doctrinæ ſuæ applicans, & diuino ſpiritu animans; vt præpotens vtriuſque inſtrumenti dominus, ea non cogit ſolùm humanas imitari voces, ſed etiam cæleſtem ac diuinam ſapientiam diſtinctè modulari.

Cur vox Chriſti, licèt ſimilis tubæ & aquarũ multarum voci, articulata tamen ſit.

Secundò, ex dictis infertur, quàm ſit mira proportio huius primi introitus & quaſi veſtibuli Apocalypſeos, cum totius ſacri ſpectaculi, mox dãdi, imagine atque pictura. Quemadmodum enim hîc tubæ ſonitus à ſonitu maris diſtinguitur; & primus Synagogæ bellum, alter bellũ Gentiliſmi figurat: ita etiam poſt cap. 4. vbi prima prioris belli tractatio inchoatur, rurſus primæ tubæ ſonus auditur; & in altera parte, quæ ſumit exordiũ à c. 12. & ad cap. 19 protenditur, non ſemel fit aquarum multarum mentio; & exponitur, per aquas multas, multos populos, gẽtes ac linguas ſignificari. Quinimò in capite ipſo 12. vbi dicitur Draco ingẽs flumen ex ore euomuiſſe, in flumine illo fortitan, prima Romani imperij perſecutio, quã Nero excitauit, indicatur; quæ multarum etiam aquarum fuit. Nec nouum eſt ſacrã Scripturam, aquarum multarum ſonum interdum in flumine, interdũ in mari repræſentare; cùm in ipſius Scripturæ loquutione, maris nomen ad magna etiã flumina applicetur; & fluminum appellatione mare ſignificari ſoleat: vt Pſal. 92. 4. *Eleuauerunt flumina Domine, eleuauerunt flumina vocem ſuam: eleuauerunt flumina fluctus ſuos a vocibus aquarum multarum; mirabiles elationes maris, mirabilis in altis Dominus*, vbi ad literam agitur de perſecutione à Gentilitate in Chriſti Euangelium concitanda. Et dicuntur aquæ multæ fluctus ſuos ad cælum vſque ſublaturæ, id eſt, horribilem tempeſtatem commoturæ in Eccleſiam. Ceterùm quantumuis criſpantes fluctus cælum ferire videantur, non ſolùm Eccleſiæ nauis non eſt illis abſorbenda, ſed ipsà potiùs perſecutione & fluctuum ſæuientiũ impetu glorioſè exaltãda, & ad felicitatis portũ conuehenda. Licèt enim mirus ſit tẽpeſtatis & perſecutionis furor; multò tamẽ in ſuis conſiliis admirabilior eſt Deus, atq; hoc eſt, *Mirabiles elationes maris, mirabilis in altis Dominus.* Ad hæc nõ vacat myſterio, quòd prima Neronis perſecutio flumini ingẽti aſſimiletur; & poſteà in Romani Imperij perſecutionibus, fluminis nomen in nomẽ maris & aquarũ multarũ immutetur; vt ſuo loco expẽdemus.

In Scripturis ſonũ aquarum multarum interdũ in flumine, interdum in mari ſignificari.

Quæ ſint mirabiles elationes maris.

Præterea, quemadmodum initio per tubæ ſonitum, Synagogæ bellum; & per ſonitũ aquarũ multarum, bellum Gẽtiliſmi innuitur: ſic etiam poſteà in plagis, quas Deus & in Synagogam & in Gentilitatem immiſit, admirabilis proportio reperitur. Primæ enim Iudæorũ plagæ per tubas ſignificantur: ſecundæ verò (id eſt, Gentiliũ) per phialas. Ita fit, vt Iudæorum tubæ, id eſt, bello, ſeptem item tubæ ipſos debellaturæ reſpondeãt; & contra multas maris aquas, ſeptem phialarum effuſione pugnetur. Atque ipſe textus exprimit, phialarũ aquã potentem eſſe ad fluminis Euphratis (quod Babylonem alluit) aquas abſorbendas, & exſiccandas. Ac pulcher ſanè eſt tubarum ad tubam, & phialarum ad aquas reſpectus; vt eodem armorum genere vtrinque bellũ geratur. Præterquàm quòd hac ratione oſtenditur Diuina prouidentia bellũ mundi, deſpectui atque ludibrio habere: iuxta id Pſ. 2. num. 4. *Qui habitat in cælis irridebit eos, & ſubſannabit.* Nam contra Iudaici belli tubam nõ alia immittit arma, quàm ſeptem tubas, vt olim contra Iericho: & contra aquarum multarum impetum ſatis eſt vt cælum ſeptem aquæ phialas effundat, quaſi aquæ tantùm guttis contra maris furorem pugnetur.

Iudæorũ plagis, tubas: plagis Gentium, phialas aptè reſpondere.

Sed illud etiam peculiari conſideratione dignũ eſt; quòd bellicis tubis, Iubilæi ſiue redemptionis annus promulgabatur. In quo veluti in figura primitiui Chriſtiani admonebantur, ne animum demitterent, cùm aduerſus Eccleſiam Iudæos furere ac ſæuire cernerent, ſed potiùs intelligerent bellicam illam tubam illorũ reſpectu nihil eſſe aliud, quàm Iubilæi ſiue redemptionis promulgationem. Iuxta illud Chriſti, Lucæ 21. 28. *His autem fieri incipientibus, reſpicite & leuate capita veſtra, quoniã appropinquat redemptio veſtra.* Et ſanè Deus Iudæorũ bello (aduerſus primos illos Chriſtianos excitato) vſus fuit; vt re ipſa fideles magnum illum Iubilæum conſequerẽtur, id eſt, egregium redemptionis fructum, atque eam libertatem, quæ in pacis mundanæ, diuitiarum, ac vitæ deſpicientia conſiſtit. Quam nobis felicitatem veram ac ſolidam Chriſtus ſui ſanguinis effuſione comparauit.

Bellicis tubis annum olim Iubilæi promulgare ſolitum apud Hebræos, & huius rei myſterium.

NOTATIO NONA.

De tuba ſymbolo ad illa verba Apoc. 1. 10. Audiui poſt me vocem magnam, tanquam tubæ.

IN quibus locis Vulgatus vtitur nomine tubæ, non ſemper eſt idem nomen hebraicè: ſæpe enim hebræa vox eſt, חצוצרה *haſoſera*, nempe in triginta ferè locis, id eſt, Numerorum 10. num. 2. 8. 9. & 10. & cap. 31. 6. & 4. Reg. 11. 14. & cap. 12. 13. & 1. Paralip. 13. 8. & cap. 15. 24. & 28. & cap. 16. 6. & 24. & 2. Paralip. 5. 12. & 13. & cap. 7. 6. & cap. 13. 12. & 14. & cap. 20. 28. cap. 23. 13. cap. 29. 26. 27. 28. & 1. Eſdræ 3. 10. & 2. Eſdræ 12. 34. & Pſalm. 97. 6. Oſeæ 5. 8.

Tuba quibus nominibus in Scriptura vocetur, & quibus locis.

Sæpe etiam tubæ reſpondet in hebræo, *Sophar*, nempe in 25. locis. Vt Ioſue 6. 5. & num. 20. Iudicum 7. 8. 16. 18. 20. & 2. Reg. 20. 22. 3. Reg. 1. 41. & 4. Reg. 9. 13. & 2. Eſdræ 4. 20. Iob 39. 27. Pſalm. 46. 6. Pſal. 80. 40. Pſal. 97. 6. Pſal. 150. 3. Iſaiæ 18. 3. & cap. 27. 13. cap. 58. 1. Ieremiæ 6. 17. cap. 42. 14. Oſeæ 5. 8. cap. 8. 1. Ioelis 2. 1. 15. Amos 2. 2. cap. 3. 6. Sophon. 1. 16. Zachariæ 9. 14.

שפר

Bis quoque in hebræo pro tuba legitur *Carnu*, ſcilicet Danielis 3. n. 5. & 15. vbi forte idem, quod cornu. Prætereà ſemel in hebræo legitur *Thacoagh*, ſcilicet Ezech. 7. 14. Semel item inuenitur *Hahighe*, quod ſonat Iubilationem aut vociferationem, Leuit. 23. 24. vbi de feſto tubarum. Aliquando ſolùm legitur *Therughah*, quod vociferationem ſonat, aut ouationem, vt Num. 29. 1.

Vbi verò Vulgatus poſuit *buccinam*, eſt ferè ſemper in hebræo *Sophar*, nempe penè quadragies; his ſcilicet locis, Exodi 19. 16. & 18. & cap. 20. 18. Leuit. 25. 9. Ioſue 6. 4. 6. 8. 9. 13. cap. 6. 16. Iudicum 3. 27. & cap. 6. 34. cap. 7. 19. 22. & 1. Reg. 13. 3. & 2. Reg. 2. 28. & cap. 6. 15. & cap. 15. 10. cap. 18. 16. c. 20. 1. & 3. Reg. 1. 34. & 39. & 1. Paral. 15. 28. & 2. Paralip. 15. 14. & 2. Eſdræ 4. 18. Iob 39. 28. Ieremiæ 4. 19. 21. cap. 6. 1. cap. 51. 27. Ezechielis 33. 3. 4. 5. 6. Oſeæ 5. 8. Pſal. 80. 4. ſed Exodi 19. 13. vbi Vulgatus poſuit buccinam, hebraicè legitur היבל quod Arias vertit, *Arietis cornu*, & ſermo eſt de tuba ſeu buccina, quæ in monte Sina exaudiebatur, quam conſtat eſſe eandem, quæ infrà in eodem num. 16. & 18. appellatur *Sophar*. Atque hinc colligitur harum buccinarum ſeu tubarum ſonitũ horribilem potius fuiſſe, quam feſtiuum. In aliis tamen locis vtrumque nomen coniungitur *Sopharot Iobelim*, vt Ioſue 6. 4. & cap. 6. 6. vbi Vulgatus tranſtulit, *Iubilæorum buccinas*. Arias tamen vertit, *Tubas Arietum*, vel *Arietinas*.

Quòd autem *Haſoſera*, & *Sophar* fuerint inſtrumenta diuerſa, ex eo certò colligitur, quòd nunquam pro *Haſoſera* redditur latinè buccina, quod nomen frequenter ponitur pro *Sophar*. Prætereà aliquando ſacra Scriptura vtrumque inſtrumentum coniungit, vt 1. Paral. 15. 28. & 2. Paral. 15. 14. & Oſeæ 5. 8. & Pſal. 97. 6. ex quo patet, ea eſſe diuerſa, atque id ex ſequentibus ampliùs confirmabitur.

Haſoſera tubam deſcribit Ioſephus 3. Antiquit. c. 55. his verbis. *Carna erat tibiis paulò craſſior, longitudine paulo minùs cubitali, cuius os tantùm patebat, quantùm ad inflandum ſufficerat, deſinebatq; in extremitatẽ campanulæ ſimilẽ, quemadmodum tuba.* Duæ, quas deſcribit Ioſephus, erant argenteæ: non tamen dubium, quin multæ aliæ fuerint æreæ. Et tam argenteæ, quàm æreæ appellantur tubæ ductiles, ſic enim appellat eas Vulgatus Pſ. 97. 6. Arias ibi vertit tubam claſſicam, fortaſſe quia Ioſephus vbi ſuprà, videtur dicere eam claſſico ſono vicinam eſſe, ſic enim vertit Ruffinus. Verùm id, neque eſt in Græco, nec in verſione Gelenij: atque vt infrà videbimus, nomen tubæ bellicæ meliùs conuenit illi, quæ appellatur *Sophar*. Duæ illæ argenteæ, quas Moyſes fieri iuſſit, Num. 10. 2. (vt eo loci conſtat) factæ ſunt ad ſignum mouendi caſtra, ad conuocandum vel populum, vel principes, ad celebranda feſta publica, epulas, holocauſta, atque pacifica, & ad inuocandum Dei fauorem, cum populus exibat in bellum: & in ipſo etiam bello inuenimus *Haſoſeroth* aliquando, vt Numer. 31. 6. Oſeæ 5. 8. & 2. Paral. 13. 12. 14. At ex ceteris locis conſtat, eiuſmodi tubas ceteris vſibus ſuprà dictis potiſſimùm deſeruiſſe. Quòd autem earum ſonus non eſſet horrificus, conſtat, quia in pluribus locis adhibentur in Dei laudibus, in pompis ſolemnibus, & in regum coronatione: vt 4. Reg. 11. 14. & 1. Paral. 13. 8. cap. 15. 24. cap. 16. 42. & 2. Paral. 20. 28. cap. 23. 13. cap. 29. num. 26. 27. 28. & 1. Eſdræ 3. 10. & 2. Eſdræ 12. 41. Pſal. 97. 6. Et quia ad celebranda feſta publica factæ ſunt, vt conſtat ex loco illo Num. 10. ſuprà citato. Quòd tamen etiam in bello interdum deſeruiant, ideo fit, quia in bello etiam opus eſt ſono feſtiuo, & alacri, vel ad Dei fauorem inuocandum, vt ſuprà.

Deſcriptio tubæ haſoſeræ ex Ioſepho.

Tubam, quæ appellatur *Sophar*, aſſerunt dictionaria fuiſſe corneam. Quod probatur primò, quia Vulgatus pro *Sophar* poſuit *Tubam corneam*, Pſal. 97. 6. & ſimiliter ibi LXX. & omnes Græci interpretes. Atque Arias Montanus ibi tranſfert *cornu*. Adde huc neceſſe eſſe, vt eadem ſit tuba, quæ appellatur *Sophar*, & *Iobel*. Nam Exodi 19. vbi de eadem tuba

Tuba Sophar olim cuiuſmodi fuerit.

ſermo eſt, quæ in monte Sina perſonabat, prius vocatur *Iobel*, num. 13. & poſtea *Sophar*, num. 16. & 18 & cap. 20. 18. & Ioſue 6. num. 4. & 6. Legimus *Sopharoth Iobelim*, & Arias Montanus ſemper explicat cornua arietis, vel tubas arietum, vel arietinas. Maſius autem Ioſue 6. ait ſatis apparere ex ſacris verbis eas buccinas fuiſſe cornua, negat tamẽ fuiſſe arietina. Quia cornua arietum ſunt ſolida: & oportet buccinam eſſe cauam, vt inflari poſſit. Quare de forma ſeu figura cornu arietis videtur loqui Arias: ſed neque eſt id certum, vt mox videbimus.

Aſſero igitur in primis in ſignificatione *Iobel* non videri veriſimilem Ariæ Montani & Rabbinorum opinionem, aſſerentium propriè ſignificari idem, quod buccinam arietinam. Ratio illorum eſt, quia Arabicè Aries appellatur *Iobel*. Sed contra hanc opinionem facit primò, quod ſupra notauimus ex Maſio. Deinde quia manifeſtè Arias diſcedit à Vulgato Ioſue 6. 4. vbi legimus, *Sacerdotes tollant ſeptem buccinas, quarum vſus eſt in iubilæo.* ergo *Sopharoth Iobelim* iuxta Vulgatum, non ſunt idem, quod buccinæ arietinæ, vt putauit Arias: ſed tubæ ex iis, quæ anno Iubilæi inflandæ erant, iuxta præceptum quod habetur Leuit. 25. 9. nimirum, vt promulgaretur annus Iubilæi *buccinâ Sophar*, id eſt, *buccinis Sopharoth*, poſito ſingulari pro plurali. Nec iubet lex, vt promulgetur Iubilæus buccinis arietinis, ſed ſolum præcipit, vt buccinis *Sophar* publicetur. Ac proptereà annus remiſſionis appellatus eſt iubilæus. Quia eiuſmodi clangoribus longè latéque perſtrepentibus indici debebat: vt benè coniicit Maſius Ioſue 6. 4.

Annus Iubilæus vnde dictus.

Sed obiicies in ſignificatione vocis Hebraicæ, multò magis Ioſepho, quam Maſio eſſe credendum, & Ioſephum quidem lib. 3. Antiquit. cap. 14 aſſerere annum remiſſionis appellari Iubilæum, & *Iobel* Hebræis ſignificare libertatem. Reſponderim, euidens eſſe ex ſacra Scriptura *Iobel* ſignificare buccinã, vt patet Exodi 19. 13. quod eſt ante Iubilæi præceptũ. Quare, quod Ioſephus ait, non debet eſſe primaria ſignificatio, ſed ſecundaria. Nam quia Iobel ſignificat buccinam: inde etiã annus libertatis dictus eſt *Iobel*, eo quòd buccinarũ ſono indicebatur, & conſequenter nomen *Iobel* ad libertatem ſignificandam traductum eſt. Etymologiam huius vocis fundat Maſius in primo muſices inuentore, qui appellabatur Iubal, Geneſ. 4. 21. *Pater canentium cithara, & organo.*

Iobel *quid in Sacris ſignificet.*

Iobel, *id eſt, buccina etymon ex Maſio.*

Secundò aſſero, certum videri tubam ſeu buccinam *Sophar* appellandam eſſe corneam. Nam vt ſuprà vidimus, ab omnibus ſacræ Scripturæ interpretibus cornea appellatur. Non tamen ſatis conſtat, an appelletur cornea propter materiam, vel ſolùm propter formã. Fortè in hoc nomine accidit, quod in vulgari *corneta*, quæ à forma ſic appellatur, vel fortaſſe à prima materia eiuſmodi inſtrumenti. Prætereà inſtrumentum muſicum, quod à Latinis appellatur cornu, à nemine putatur fuiſſe cornu naturale, niſi fortaſſe in rudioribus ſæculis. Ergo ſimiliter exiſtimandum eſt de buccina *Sophar*. Alioqui enim non ſatis aptè appellaretur tuba & buccina. Conſtat namque hæc eſſe apud latinos inſtrumenta muſica, nempe cornua, lituos, tubas, & buccinas: & fortaſſe *Haſoſera* in eo differt à *Sophar*, quòd hæc ſit incurua, non vero illa. Atque ita *Sophar* complectitur lituos, & cornua, vel ſi ex materia ſumendum eſt diſcrimen, omnes tubæ ex ære vel argento dicentur *Haſoſeroth*: eis enim conuenit nomen tubæ ductilis, quo Vulgatus & omnes Græci interpretes vocem Hebraicam *haſoſera* exponunt. Et *Sophar* comprehendet omnes tubas ex cornea vel lignea vel oſſea materia, quæ omnes appellari poſſunt cornua à prima materia.

Tuba Sophar vſus in bello frequens.

Tertiò aſſero, frequentiſſimum vſum tubæ *Sophar*, in ſacra Scriptura eſſe in bello: ſic enim ponitur in Scriptura quinquaginta ferè locis. Et facit, quod ſimiliter apud latinos ea inſtrumenta, quæ litui & cornua appellantur, ferè non vſurpantur niſi in bellis, & litui quidem edebant ſtridorem & ſonum acutum cornua verò raucum, vt ex latinitatis auctoribus ſatis conſtat. Accedit, quod *Haſoſera* vix eſt vlla mentio in bello, niſi fortè ad victoriæ ſonum edendum: quia Numer. 31. 6 vbi ſit mentio *Haſoſeroth* in bello, additur epithetum *therughah*, quod ouationem reddit Arias, & ſimiliter 2. Paral. 13. 12.

Sonum tubæ Sophar fuiſſe terrificum.

Quarto, vbi aduertatur, frequentem vſum tubæ *Sophar* eſſe in bellis, facile eſt intelligere, eius ſonum fuiſſe terrificum. Quare aptiſſimus fuit ad legem in monte Sina promulgandam, Exodi 19. & 20.

Quintò, licèt aſper eſſet ſonus & raucus, potuit tamen in celebritatibus & acclamationibus habere locum; vt grauioris ſoni inſtrumenta in muſica, quæ acutos & excitatos aliorum inſtrumentorum ſonos comitentur. Quamobrem in vndecim ſacræ Scripturæ locis reperimus *Sopharoth* in diebus feſtis, in pompis & diuinis laudibus: ſed in horum locorum nonnullis coniunguntur *Sopharoth* cum *Haſoſeroth*, vt Pſal. 97. 6. & 1. Paral. 15. 28. & 2. Paral. 15. 14. Aduerte tamen aliquando, peculiaris elegantiæ eſſe, lætum ac feſtiuum inſtrumentum cum terrifico copulare: vt in ſolenni iuramento, 2. Paral. 15. 14. Ad illud enim etiam ſpectabat caput diris & imprecationibus deuouere, niſi iureiurando ſtarent.

A Illud magis videtur mirum, quòd Iubilæi annus promulgaretur tubis *Sopharoth*, Leuit. 25. 6. ſed de huius rei myſterio nonnihil in commentario diximus.

Symbolica ſignificatio tubæ Ioannis audita.

His obſeruatis; veniamus ad ſignificationem ſymbolicam eius tubæ, quam Ioannes ſe audiſſe ait Apoc. cap. 1. Cenſebit aliquis noſtram expoſitionem non eſſe ſatis aptam: quia plurimæ aliæ alluſiones & ſignificationes occurrunt, quæ aptiores fortaſſe multis videbuntur. Primò exiſtimari poteſt in Apocalypſeos tuba alludi ad tubam illam, quæ exaudita eſt in monte Sinai, Exodi 19. & 20. cuius fortaſſe ſignificatio erat, legem eſſe ſpiritualem (vt ait Paulus ad Rom. 7. 14.) Facit, quòd tuba vehementi ſpiritu inflatur. Qua ratione tuba Chriſti ad ſpiritum Chriſti referri poſſet. Vel ſi Chriſtus in præſenti, vt perfectus legiſla- B tor depingitur (quod nonnulli ſuſpicati ſunt) bene habet, vt tuba Chriſti contineat ipſius legem. Aut fortaſſe vox tubæ inuitat Ioannem ad ſcribendum (ait enim tuba, *Quod vides, ſcribe in libro*) vt ea ratione Spiritus ſancti inſpiratio ſignificetur; *Nam Spiritu ſancto inſpirante loquuti ſunt ſancti Dei homines*, 2. Pet. 1. 28. & congruit, quòd Ioannes à tergo eam vocem audierit. Quia Spiritus ſanctus dum non videtur ab hominibus, & ſe monitorem ac magiſtrum exhibet; efficit, vt aures noſtræ *audiant verba poſt tergum monentis*, vt habetur Iſaiæ 30. 21. Sed conuerſus eſt Ioannes, & vidit ſacram repræſentationem; quia voluit Chriſtus Ioannem non ſolùm audire verba poſt tergum monentis: ſed etiam totius propheticæ ſpectatorem eſſe, & ſpectaculi ipſius contemplatorem.

C Secundò, dici poſſet per tubam in Apocalypſi, Euangelij promulgationem indicari (per alluſionem ad tubas, quibus Iubilæi annus promulgabatur) atque adeò Euangelij miniſtros, eſſe quaſi tubicines, ſeu cornicines, qui cæleſtes tubas inflent: ipſam porrò tubam eſſe Chriſti Euangelium, quod humano generi redemptionem promulget, nuncium ſanè toti terrarum orbi feliciſſimum. Atque ita feſtiuo tubæ ſonitu ritè ſignificatur. Fieri autem debet Euangelij promulgatio ingenti vi atque ſpiritu, optimis etiam exemplis atque operibus, doctrinæ prædicationem adiuuantibus. Quod etiam innuitur in modo ac ratione, qua tubæ applicatis ad foramina manibus ac digitis, & vocis ſimul ſpiritu conniuente modulatos emittunt ſonos.

Sacerdotes per tubicines figurati.

Quod verò hoc tubicinum munus ſit propriè ſacerdotum, figuratur in eo, quod apud Hebræos in vſu erat, ſcilicet tubas ſacras à ſacerdotibus inflari, & tubicinum officium non D eſſe aliorum, quàm ſacerdotum. Vide 1. Paral. 16. 6. & num. 42. & 4. Reg. 12. 13. & 1. Machab. 16. 8. *Exclamauerunt ſacris tubis.* & Numer. 10. 8. & 2. Paral. 7. 6. & cap. 13. 12. 14 & capit. 29. 26.

Tertiò expendendum occurrit, an aliqua hic lateat alluſio ad feſtum tubarum, de quo Leuit. 23. 24. & Numer. 29. 1. incidebat autem feſtum illud in Kalendas Septembris, vnde etiam incipiebant annum Iudæi, vt noui anni myſtici nos admoneat Chriſti tuba.

Quartò, qui Apocalypſin opinantur ad nouiſſima tempora præcipuè pertinere, exiſtimabant in Apocalypſeos tuba fieri alluſionem ad tubam illam Chriſti, de qua Matthæi 24. 31. & 1. ad Cor. 15. 52. & 1. ad Theſſal. 4. 16. Huc ſpectat opinio Cypriani Monachi, qui exiſtimat vocem, de qua hic agimus, ad graues comminationes ſpectare.

E Quintò, ſi vox tubæ referatur (vt ſæpè aliàs in ſacra Scriptura) ad conuocandam multitudinem, fortaſſe non erit abs re, ſi intelligamus, in præſenti per vocem tubæ conuocari populum Chriſtianum ad contemplationem myſteriorum Apocalypſeos: vel etiam ad cultum diuinum, vt Iſaiæ 27. 13.

Sextò, putabit aliquis vocem tubæ in præſenti ſpectare ad celebrandam Eccleſiæ Chriſtianæ fundationem: & ad offerendum ſacrificium laudis, vel ad Chriſti coronationem. Quia ſæpe vox tubæ edicit lætitiam ac celebritatem, & Dei laudem. Vide 1. Eſdræ 3. n. 10. vbi tubæ ſonitus auditur in templi fundatione, & 3. Reg. 1. 41. in coronatione Salomonis, & 4. Reg. 9. 13. in coronatione Iehu, & 4. Reg. 11. 14. & 2. Paral. 23. 13. in coronatione Ioas regis, & 2. Paral. 7. 6. in dedicatione templi, & 2. Paral. 29. n. 26. in ſacrificio ſolemni: & Eccli. 50. 18. in libatione, & Pſal. 97. 6. & 150. 3. in diuinis laudibus. Huc ſpectant pompæ feſtiuæ, in quibus ſonus tubæ F reſonabat, vt videre eſt 2. Regum 6. 15 & cap. 18. 16. & 1. Paral. 13. 8. & in ipſa etiam Apocalypſi feſtiuus eſt tubæ ſonitus cap. 18. 22.

Septimò, cùm in Apoc. ſermo ſit de victoriis Eccleſiæ, & de Diuinæ prouidentiæ triumphis, ad hæc etiam referri poteſt tubæ ſonitus, iuxta illud Pſal. 46. 6. *Aſcendit Deus in iubilo, & Dominus in voce tubæ.* vide etiã 2. Paral. 20. 28. Accedit, quòd in ſolemni pompa ac celebritate, qua Dei arca ad modum triumphi referebatur, centum ac viginti ſacerdotes tubis canentes incedebant, 2. Paral. 20. 28. & ad lætiſſimæ victoriæ nuncium promulgandum deſeruit tuba, 1. Reg. 13. 3.

Octauò, ſi adeò placet, vt clangor tubæ omnino ſit bellicus in præſenti, ſatius eſſe videtur, vt, quoniã Chriſtus clangere deſcribitur, explicetur de bello, quod Chriſtus Dæmoni, mundo, & carni, æternis animarum hoſtibus, indicit: de quo etiam bello apertè agit Apocalypſis.

Chriſto ipſi quid tribuere, non ita decorū. ſecus tamen ipſius concionatoribus.

Nihilominus certum mihi eſt, has omnes explicationes non eſſe ad mentem Apocalypſeos. Etenim quamuis plurima afferantur ad alicuius ex his probabilitatem adſtruendam, manet adhuc violentum, quòd humili ratione, ipſi Chriſto tubæ ſonitus tribuatur. Pro quo aduertendum eſt, quando munus de quo agitur, non adeo dignum & decorum eſt, vt propriè ad principem pertineat; inconſiderantiæ eſſe illud principi arrogare, quod ipſius miniſtrorum proprium eſt. Quemadmodum in legis promulgatione in monte Sina, quamuis tubæ vox exaudita fuit, non ideo aptè dicitur Deus ipſe hunc tubæ ſonum edidiſſe per ſe, ſed angelus. Atque ita non rectè excogitatum erit, ſi, vt ſignificetur Chriſtum legiſlatorem eſſe, ipſi Chriſto detur ſonus tubæ. Similiter in Euangelij prædicatione quam per ſuos miniſtros exercet, neutiquam decorum ſeruabitur, ſi repræſentetur Chriſtum eſſe, qui tuba canat; ſed qui ſuos tubicines mittat. Porrò extremi iudicij tubam Scriptura non Chriſto, ſed ſuis miniſtris attribuit, vt patet Matthæi 24. 31. *Mittet angelos ſuos cum tuba.* & 1. Theſſal. 4. 16. *Ipſe Dominus in iuſſu, & in voce archangeli, & in tuba Dei.* vbi euidens ex contextu eſt, appellari tubam Dei, non quòd Deus per ſe eum tubæ ſonum moduletur, ſed quòd vel ipſius Dei miniſter hunc ſonum edat, vel quòd ſonus ipſe ingens ſit, (vſitatâ Scripturæ phraſi, vt *Cedri Dei*, &c.) Aliud eſt de poteſtate mortuos excitandi. Nam cùm illa ſit propria Chriſti virtus, ideo dicitur Ioan. 5. 25. *Mortui audient vocem filij Dei.* Denique quod principe munus dignum non eſt, eidem non rectè accommodatur. Licèt autem Dei ſit proprium *operari omnia in omnibus*, 1 Cor. 12. 6. ſed cùm ſermo eſt de Chriſto, tanquam de cauſa particulari, nihil illi tribuendum eſt, quod principem dedeceat. Inflare verò tubam nō ſpectat ad principem, neque in diei feſti celebratione, neque in congregāda multitudine, neque in triumpho, neque in bello indicendo, &c. In his omnibus non ſolùm eſt ineptum tubæ clangorem principi, vt cauſæ peculiari tribuere, ſed etiam tubæ vocem: quia nihil illi tribuendum eſt, quod ipſius perſonam non deceat. Sunt tamen nonnulla officia adeo ea ſe digna, quæ ad alios directè ſpectare non poſſunt, niſi ad Principem ipſum: atque hæc quidem ſi ad principem referantur, illi glorioſum valde erit. Eiuſmodi eſt vis & efficacitas, quam Chriſti verba habent; quod ipſius Chriſti opus proprium eſt. Et ea propter Chriſto apponitur gladius ab ore procedens. Quod amplius explicatur cap. 19. 21. vbi dicitur, *Cæteri occiſi ſunt in gladio ſedentis ſuper equum, qui procedit de ore ipſius.* Licèt enim in ſuo exercitu cæleſtem equitatum ducat, præclarum tamen facinus myſticæ occiſionis (hoc eſt, conuerſionis animorum) adeò proprium Chriſti eſt, vt ab alio præſtari non poſſit.

Sed dices: in præſenti capite conſiderari Chriſtum non in ſe ipſo tantùm, ſed in mirabilibus etiam, quæ operatur in Eccleſia, atque adeò ea omnia, quæ per ſuos efficit, ipſi Chriſto poſſe in hac viſione tribui. Reſpondeo, ſeruandum adhuc eſſe decorem: quod non ſit, ſi tubæ vox Chriſto adſcribatur, quod glorioſum illi munus in prædictis ſenſibus non eſt. Quamobrem quæ hic Chriſto tribuuntur egregia facinora, quæ per ſuos præſtat, ea ſunt, quæ propriè ipſius dignitatem decent.

Reiectis aliorū explicationibus de tuba, noſtra ſtatuitur.

Quærenda ergo eſt aliqua explicatio vocis tubæ, quæ Chriſtum maximè deceat. Atque eiuſmodi ſine dubio eſt, quam nos in commentario ſequuti ſumus. Quod enim proprium Chriſti Spiritus eſt, Chriſti, ipſius voci ac doctrinæ meritò tribuitur. Atqui Iudæorum bellum, quod ipſi Eccleſiæ Chriſtianæ acerrimum inferebant, ad Eccleſiæ eiuſdem diſciplinam & inſtitutionem admirabiliter conuertere, hoc verò proprium Spiritus ſancti munus eſt, qui eſt Spiritus Chriſti. Quare & vox tubæ Iudæorum bellum aduerſus Eccleſiam appoſitè ſignificat, nihil potuit elegantius excogitari, quàm tubæ illius vocē Chriſto dare, & repræſentare Chriſtum per eam tubam cum familiarium ſuorum animabus loqui. Atque hic diuinæ inſtitutionis modus non minùs Chriſti eſt glorioſus, quàm ſeptem libri ſigilla (de quibus cap. 5.) reſerare. Quia tam hoc, quàm illud directè eſt Spiritus Chriſti officium: iuxta id 1. ad Cor. 2. 10. *Nobis reuelauit Deus per Spiritum ſuum. Spiritus enim omnia ſcrutatur, etiam profunda Dei.*

Confirmatur hæc noſtra explicatio. Quia nihil congruentius eſt, quàm vt eâdem omnino ratione vox tubæ tribuatur Chriſto, ac vox aquarum multarum. Hanc autem vocem poſtremam ad multarum gentium bellum eſſe referendam, & ſacræ Scripturæ phraſis, & contextus ipſe Apocalypſeos efficienter meo iudicio perſuadent. Vnde perſpicimus proprium etiam eſſe Chriſti facinus, Eccleſiam docere arcanam & altiſſimam Theologiam, quæ in huius libri ænigmatis abdita eſt per bellum ipſum, quo Gentes illam premebant. Quare in eo illud impletum fuit, quod Chriſtus (Ioannis 14. 26.) ſuis Apoſtolis fuerat pollicitus, *ille vos docebit omnia, & ſuggeret vobis omnia.* Atqui quod Chriſti Spiritus docet ſuos, id iure ipſi Chriſti tribuitur. Et interna Spiritus ſancti & Chriſti doctrina & inſtitutio; Iudæorum & Gentium bello [illegible]

A vſa fuit, tanquam voce, qua ſuos amicos erudiret, & ſeſe in eorum mentem inſinuaret, cæleſtem inſtillando doctrinam.

Voce aquarū multarum confuſionem denotari.

Confirmatur ſecundò, quia vox aquarum multarum denotat confuſionem, iuxta illud Lucæ 21. 25. *Præ confuſione ſonitus maris & fluctuum*: docere autem eiuſmodi doctrinam, quæ ingentem pacem & ſolatium ſecum afferat, atque id per belli confuſionem, hoc Chriſti Spiritum proprium eſſe facilè cernitur.

Prætereà negari non poteſt, tubæ vocem in ſacræ Scripturæ phraſi eſſe belli ſymbolum. Nam tuba bella olim ciebantur, 2. Eſdræ 4. 20. & Amos 2. 2. & cap. 3. 6. & Sophoniæ 1. 16. Ioëlis 2. 1. Perſonuit etiam tuba, vt populus pro Abſalone contra Dauidem conſpiraret, 2. Reg. 15. 10. & ſimili modo 2. Reg. 20. 1. In ipſo etiam belli conflictu ſonat vox tubæ, 1. Machab. B 3. 54. & c. 4. 13. & cap. 16. 8. Iob. 39. 25. Notæ inſuper ſunt Gedeonis tubæ. Iudic. 7. 8. 16. 18. 20. Itaque tubæ id olim præſtabant quod nunc tympana in bellis. Vide Ieremiæ 6. 17. & cap. 4. 14. Iudith. 15. 3. & 1. Machabæorum 7. 35. Denique Apocalypſeos tubæ bellicæ ſunt, & quid aptius, quàm vt eodem modo tubæ agmen accipiatur in prologo?

In commentario ad eam propendi ſententiam, vt tubæ vox in præſenti acciperetur, non vt tubæ *Haſoſera*, ſed vt tubæ *Sophar*. Fundamentum eſt, quia tubam *Sophar* certum eſt ab Scriptura appellari tubam corneam; eiuſmodi autem ſunt propriæ tubæ bellicæ.

Tuba, litui, cornua in bellis vſitata.

Quin in aliis etiam auctoribus, vbi ſermo eſt de bello & tuba bellica, litui & cornua frequentiſſimè apponuntur, vt Virgil. 3. Georgic.

Primus equi labor eſt animos atque arma videre
Bellantum, lituóſque pati. ———

C Et Æneidos 6 agens de Miſeno Æneæ tubicine,
Et lituo pugnas inſignis obibat & haſta.
Idem lib. 8. initio.
Vt belli ſignum Laurenti Turnus ab arce
Extulit & rauco ſtrepuerunt cornua cantu.
Item Horatius lib. 2. carminum, ode 1.
Iam nunc minaci murmure cornuum
Perſtringis aures, iam litui ſtrepunt, &c.
Et lib. 1. ode 1.
Multos caſtra iuuant, & lituo tubæ
Permiſtus ſonitus ———
Ouidius 3. Faſtorum.
Iam lituus pugnæ ſigna daturus erat.

Si quis tamen adhuc contendat, *Haſoſera* etiam eſſe tubam D bellicam, non propterea noſtra corruet explicatio dummodo de tubæ bellicæ voce ſermonem eſſe conueniamus. Hæc enim eſt præcipua meæ expoſitionis baſis. Et negari non poteſt, quin vox tubæ in frequentiſſimo ſacræ Scripturæ vſu bellum repræſentet. Denique omnia hac ratione mirificè cohærent; ſcilicet vocem aquarum multarum eo modo eſſe accipiendam, & in noſtra explicatione vtramque vocem Chriſto eſſe digniſſimam, & congruentiſſimam Apocalypſeos argumento, ſi duo illa bella in prologo indicentur, ad quæ tota ferè libri ſeries reuocatur.

COMMENTARIVS.

Varia ſententia de prima Apocalypſeos figuræ ſcopo & fine.

E HÆc præmiſiſſe viſum eſt ante diſputationem de primæ huius viſionis ſcopo, id eſt, de ſignificatione primæ perſonæ; quæ Ioanni apparuit. Permagni enim refert ſemel percipere, quò hæc figura potiſſimùm ſpectet, ac de ſingulis ipſius partibus per ordinem poſteà dicemus. Nunc totius figuræ finem exponere eſt animus, & quid per eam ſignificetur. Qua in re primùm mihi aliorum opiniones breuiter ſunt referendæ. Nonnulli igitur hac expoſitione contenti, ſolùm notant, hâc primâ figurâ Chriſtum Saluatorem noſtrum deſignari; atque ipſius admirandam virtutum perfectionem, F quam Chriſtiani debeant imitari. Nec defuit, qui cogitaret, cùm Apocalypſis ſit Chriſti prophetia, oportuiſſe vt initio imago aliqua ſiue effigies ipſius Chriſti collocaretur, cuius loco repoſitam fuiſſe ænigmaticam Chriſti figuram, vt libri principium toti prophetiæ reſponderet, id eſt, vt totus liber ſymbolicus eſſet & ænigmaticus.

Irenæus ait, hanc figuram ad ſacerdotalem & glorioſum regni Chriſti aduentum pertinere. Hæc ille, forſan vt millenarius. Luiſius Legionenſis de nominibus Chriſti, aſſerit totum hoc ænigma ad

Google

A Chriſti ardentem charitatem referri debere. Stunica in Zachariam ſentit hanc eſſe Chriſti figuram, quatenus ſupremus iudex eſt. Ribera exiſtimat hoc primum ænigma ad iuſtorum conſolationem & terrorem impiorum ſpectare. Peretius affirmat in hac figura depingi prouidentiam, quam Chriſtus erga ſuam Eccleſiam exercet, & in hoc ipſo proponi exemplum gubernationis Eccleſiaſticæ, quod Eccleſiæ rectores debeant imitari. Pannonius arbitratur, hanc imaginem cuilibet iuſto conuenire; quia Chriſtus & Eccleſia ſunt vnum. Aliis videtur hîc depingi Chriſtus, qua ratione B eſt perfectiſſimus legiſlator. Multi denique opinantur, hîc ſingulariter exprimi Chriſti prouidentiam erga Eccleſias illas Aſiæ, quæ per ſeptem candelabra deſignantur. Hæ ſunt variæ ſententiæ, quas inuenio: & vix eſt vllus dicendi modus, ex quo non poſſit aliquid ad veram explicationem deſumi. Veriſſima tamen ſententia eſt, hanc primam Apocalypſeos perſonam prologum agere, & ſummam totius ſpectaculi perſtringere. Nec verò ipſe primus huic expoſitioni auctor ſum: in aliis enim nonnullis eam adumbratam ſaltem, ſi minùs expreſſam, reperi.

In comœdiis qui prologũ agit, totius argumenti ſummam paucis debere complecti, præcipit Ariſtoteles.

Ad cuius explicationem aduerto, rationi eſſe C valde conſentaneum, atque adeò iuxta ipſius artis præcepta; vt in quauis actione ſiue comica, ſiue tragica ſit, perſona quæ in ſcenam prodit prima, totius actionis argumentum paucis explicet. Certè id in comœdiis, in tragœdiis præſtari debere præcipit Ariſtoteles 3. Rhetoricorum cap. 17. Quod licèt hac noſtra tempeſtate (vt aiunt) ferè non obſeruetur; id tamen ab Ariſtotele fuiſſe traditum, argumento eſt multò rationi eſſe congruentius. Quin & apud Iſaiam credit Forerius concionem capitis primi eſſe ceterarum omnium illius prophetiæ ſummam. Facit, quòd in orationum D exordiis videmus ab optimis quibuſque auctoribus ſeruari; vt breuem ipſius orationis propoſitionem præmittant, quæ præcipua eorum, quæ dicenda ſunt, capita complectatur.

Prima Apocalypſeos figura quo pacto totius argumenti ſũmam complectatur.

Ad hæc, cùm iam ſtatuerimus huius libri argumẽtum ad duplex potiſſimùm Iudæorum ac Gentium bellum reuocari; dubitare non poſſum, veram vocis tubæ & vocis aquarum multarum expoſitionem (quas voces textus in prima hac viſione Chriſto attribuit) eam eſſe, quæ ſuperiùs manet explicata de vtriuſque belli diſtinctione. Quòd ſi hic eſt earum vocum ſenſus: quis non videat E præcipuam huius figuræ intentionem eſſe totius Apocalypſeos argumentum ſummatim complecti? Et mea quidem ſententiâ, quemadmodum argumenti Apocalypſeos perſuaſio plurimum confert ad ſcopum huius figuræ intelligendum; ita etiam harum duarum vocum (id eſt, tubæ & maris) intelligentia non parum confirmat illud eſſe verum Apocalypſeos argumentum, nempe de duplici illo bello. Duæ enim hæ voces, ſi rectè inſpiciantur reſpondent duabus illis columnis, de quibus notatione 12. prolegomenon diximus.

Collatio primæ huius figuræ & eius partium cũ præcipuis totius Apocalypſeos partibus.

Præterea in ſingulis huius primæ viſionis partibus F cernitur manifeſtus reſpectus ad multa ex iis, quæ poſteà in totius libri proceſſu tractantur. Nam veſtitus podêris reſpondet veſtimentis albis, quibus Seniores ſunt amicti, cap. 4. & byſſino, quo ſe induit Agni ſponſa, cap. 19. Deinde poderis byſſina & zona aurea reſpiciunt angelorum veſtitum, qui phialas effundunt, cap. 16. Canities huiuſce perſonæ videatur fortaſſe alicui referre Seniorum canos, de quibus cap. 4.

Oculorum flammæ, eædem ſunt cum illis cap. 19. 12. *Oculi eius ſicut flamma ignis.* Pedes ex chalcolibano ardenti ſunt illi ipſi, qui angelo forti tribuuntur, cap. 10. n. 1. *Pedes eius tãquam columna ignis.* Atque ipſe ignis eſt, qui poſteà Babylonem incendit & exurit. Septem ſtellæ, quas in manu geſtat Chriſtus, reſpondent ſtellis, quibus mulier illa coronatur, de qua cap. 12. Gladium oris vtrâque parte acutum inuenimus poſtea cap. 19. 15. ſplendor ſolis in facie, de quo hîc, legitur pòſt cap. 10. numer. 1. *Facies eius vt ſol*, atque eodem ſolis ſplendore mulier vndique amicitur cap. 12. De morte, inferno, & clauibus agitur deinceps non ſemel. Denique nihil eſt in toto hoc capite, cui non aliquid ex hoc ſpectaculo poſteà reſpondeat. Nec in verbis ſolùm, ſed multò magis in præcipuo ſenſu atque myſterio, vt ſuis locis videbimus. Itaque ſi primam hanc viſionem cum tota Apocalypſi conferre velimus; nulla poteſt remanere dubitatio, quin hæc figura totius libri ſummam coërceat, atque adeò hic ſit perfectus prologus; in quo iuxta rationis atque artis præcepta, tota reliqua actio paucis indicatur.

Difficultas aduerſus dicta.

Solutio.

Obiiciet tamen aliquis hanc figuram manifeſtè Chriſtum referre, vt ex ipſius patet verbis; *Fui mortuus, & ecce ſum viuens in ſecula.* ac proinde coactum eſſe, in ea Apocalypſeos ſummam proponi. Apocalypſis enim propriè ac directè agit de Chriſtiana Eccleſia. Quare diſtinctio, quæ inter ſponſum & ſponſam eſt, aut inter caput & reliqua corporis membra, hæc eadem futura videtur inter huius figuræ & reliquarum Apocalypſeos myſterium. Reſpondeo tamen. Quicunque hãc figuram attentè conſiderauerit, facilè animaduertet, non id fuiſſe Spiritui ſancto conſilium; vt in eâ Chriſti perſona, prout eſt in ſe, exprimeretur; ſed miranda opera, quæ in ſuis effecit. Quamobrem magno cum decoro depicta hîc fuit hæc Chriſti effigies admirabili totius corporis cultu atque habitu; ſcilicet niueis canis atque cæſarie, candidâ veſte, zonâ aureâ, pedibus æreis & ardentibus, oculis flammeis, gladio ex ore prodeunte, &c. Atque magna hæc nouitas & inſolentia eſt appoſitiſſima; vt indicetur, Chriſtum in ſuis Sanctis admirabilem eſſe; iuxta id, quod tanquam epiphonema claudit Pſalmum 67. *Mirabilis Deus in Sanctis ſuis, ipſe dabit virtutem & fortitudinem plebi ſuæ.* Et notandum eſt huius Pſalmi argumentum eſſe haud dubiè (vt ſuo loco explicabitur) idem cum argumento Apocalypſeos; nimirum de victoriis, quas Eccleſia Chriſtiana de ſuis hoſtibus fuerat conſequutura. Atque vt in eo Pſalmo epiphonema, quod totius Pſalmi ſummam continet, Deum in ſuis Sanctis admirabilem repræſẽtat; ita ſimiliter totius Apocalypſeos argumentum in alia eiuſdem rationis ſententia venuſtè & eleganter comprehenditur; ſcilicet in hac, *Mirabilis Chriſtus in Sanctis ſuis: ipſe dabit virtutem & fortitudinem Eccleſiæ ſuæ.* Atque hic eſt præcipuus primæ figuræ ſcopus.

Pſalmi 67. argumẽtum idem cum argumento Apocalypſeos.

Hoc amplius roboratur, ſi conſideretur illam Chriſti imaginem, de qua capite 5. Canticorum à numero 10. ad finem vſque capitis agitur, non ſolùm Chriſtum, prout in ſe eſt, exprimere; ſed etiam prout in ſuis præclara & excellentia operatur. Hæc enim eſt vera effigies Chriſti, qua vult Paulus ad Rom. 13. 14. noſmetipſos indui. Atque hoc modo interpretantur illam Chriſti imaginem ſeptem grauiſſimi doctores, Nyſſenus, Paulinus, Ambroſius, Gregorius Magnus, Philo Carpathius, Guillelmus, & Honorius. Et ea eſt illius loci germana expoſitio; vt in eius libri interpretatione conſtabit. Itaque non eſt nouum, in ſacra Scripturâ agi ſub

Chriſti figura de ipſius Eccleſia.

Scripturam aliquando de Chriſto & Eccleſia, vt de vna perſona loqui.

Præterea, prima Tirocij regula quam refert & laudat Auguſtinus lib. 3. de doctrina Chriſtiana cap. 30. eſt, *Aliquando ſacram ſcripturam de Chriſto & Eccleſia loqui, quaſi de vnica perſona; in eis tamen locis diſtinguendum eſſe, quid Chriſto, quid Eccleſiæ conueniat.* In hac igitur figura ſermo quidem videtur eſſe de Chriſto, & ad eum ſpectat gloria, tanquam ad auctorem & conſummatorem, ac noſtræ ſalutis exemplar, contextus tamen propriè agit de corpore Chriſti myſtico, atque adeò de admirandis operibus, quæ ab ipſo Chriſto in ſuis fidelibus & in eorum hoſtibus patrantur. Et horum omnium in Chriſti imagine expreſſio mirificã habet cõgruentiam, tum ad Chriſti cum Eccleſia vnionem ſignificandam, tum ad denotandum, omnem Eccleſiæ gloriam in Chriſti tandem ipſius gloriam cedere. Ac propter vtramque rationem familiare ſacræ Scripturæ eſt, Deum ſua ipſius Eccleſia veſtire, atque ipſam vt Chriſti gloriam conſiderare.

Licèt autem textus videatur de Chriſto loqui, & certa ipſius ſigna præſcribere, aſſerens ipſum fuiſſe mortuum, & ad immortalem vitam reſurrexiſſe, & claues mortis atque inferni habere, nullus tamen mirari debet, in Chriſti perſona ac ſimilitudine de Eccleſia ipſius ſponſa ſermonem inſtitui. Primò, quia Eccleſiæ excellentiæ in Chriſti (vt dixi) decus ac gloriam, & in clariſſimum ſuæ virtutis argumentum referuntur: atque ita qua ratione Paulus ait, *Viuo ego, iam non ego; viuit verò in me Chriſtus*, eãdem etiam dici iure poſſet Chriſtiana Eccleſia nihil eſſe aliud, quàm Chriſtus in illa res miras operans. Deinde, quia Eccleſiæ excellẽtiæ illam Chriſto Domino ſimilem reddunt, ita vt verè ac rectè dicatur Eccleſia in Chriſtum transfigurari, cum illo ſimul mori atque reſurgere, atque eum in diuini verbi vi & ſpiritu, ac in fluxarum rerũ contemptu imitari. Denique Eccleſia cum Chriſto tam indiſſolubili eſt vnionis vinculo colligata; vt ad Chriſtianam ipſam Eccleſiam depingendam, myſticam Chriſti figuram depingere elegantiſſimum fuerit. Qua verò ratione ſingula quæ Ioannes refert de mira illa perſona ſibi oſtenſa, Apocalypſeos ſummæ deſeruiant, & in paraphraſi indicaui, & deinceps explicabo.

Quàm aptè ſermo inſtituatur de Chriſto & de Eccleſia, vt de vna perſona.

Verſ. 10.

Audiui poſt me vocem magnam tanquam tubæ.] Quid tuba ſignificet nuper vidimus. Sed cur Ioannes eam poſt tergum audiuit? Putabit aliquis, hanc Ioannis poſt tergum auditionem eodem eſſe modo intelligendam, atque illud Ezechielis 3. 12. *audiui poſt me vocem commotionis magnæ.* Sed valde diuerſa eſt ratio, Ezechieli enim non à tergo, ſed à fronte currus cum toto illo ſtrepitu prius apparuerat. Et poſteà capite 3. miſſus à Deo propheta ad populum, viſionem reliquit à tergo, atque ita dum pergit, ſtrepitum, quem ante ſe prius audierat, à tergo poſteà exaudit; vt præſentis adhuc currus ac rotarum ſtridore, quaſi ſtimulis quibuſdam agitatus, ad iuſſa diligentiùs properaret. At Ioannes è contrario, cùm vocem prius à tergo accepiſſet auribus, conuerſus fuit protinus, vt loquentem videret: cuius rei rationem modò inueſtigamus.

Cur Ioannes vocem tubæ à tergo audierit?

Aliorum opiniones.

Prima ergo expoſitio eſt, Chriſti prouidentiam, quæ in hac viſione Ioanni oſtenſa fuit, ideo apparere à tergo, vt ſignificetur ſingulare Dei præſidiũ, quo Ioannes ipſe inter ingruentia huius vitæ pericula tutus erat. Et Chriſti quidem prouidentia rectè poſt nos eſſe fingitur; quia cùm ipſam non videamus, ab ipſa videmur atque protegimur. Huc ſpectat explicatio Origen. atque Hieronymi Ezech. 3. 12.

A Secunda explicatio eſt, ideo vocem à tergo fuiſſe auditam, quia reuelata ſunt Ioanni, quæ erant ignota Eccleſiæ. Quod enim poſt nos eſt, neſcimus, cùm illud non videamus. Ita Ambroſius, Thomas Anglicus, Pannonius, & Ribera.

Tertia eſt, Ioannem, qui contemplationi rerum cæleſtium vacabat, reuocari ad aliorum correctionem. Hanc ſequuntur Anſelmus, Richardus, Rupertus, Albertus, & vtraque Gloſſa.

Quarta è contrario exiſtimat homines admoneri, vt à terrenis auertantur, & conuertantur ad cæleſtia. Serui enim ſumus fugitiui; atque vt nos reuocet, clamat Chriſtus. Ita Ambroſius & Lyra.

B Quinta eſt Gloſſæ & Alberti, qui à tergo apparuiſſe aiunt viſionem, vt Ioannes intelligeret eadem myſteria contineri in lege & Prophetis.

Sexta eſt, vt Ioannes reuelationem eſſe Spiritus ſancti agnoſceret; quia Spiritus ſanctus dum non videtur ab hominibus, & ſe monitorem & magiſtrum exhibet, videtur facere, *vt aures noſtræ audiant verba poſt tergum monentis*, vt habetur Iſaiæ 30. 21.

Hæ omnes explicationes (vt eis nihil aliud obiiciam) non cohærent cum germana vocis tubæ C ſignificatione; quæ eſt de bello à Iudaico populo aduerſus Eccleſiam geſto, (vt ſuprà vidimus.) Quare, quòd Ioannes tubæ vocem à tergo audiuit, & mox conuerſus fuit, vt ſe alloquentem videret; ratio fuit, vt intelligeret ſe vocari ad bellum, quod iam præterierat conſiderandum. Ac primùm ita res ſe habet, vt vidimus notatione 3. prolegom. bellum ſcilicet Iudaicum iam tunc fuiſſe peractum. Nam quinque & viginti annis ante hanc viſionem Ioanni oſtenſam Ieroſolyma fuerat euerſa. Deinde ad hoc repræſentandum, concinnum valde & elegans fuit, tubæ vocem poſt tergum ſonuiſſe: D Quod enim iam præteriit, id verè & aptè dicimur retrò reliquiſſe, ſicut & id quod nondum euenit, dicitur ante nos eſſe; iuxta id ad Philipp. 3. 13. *Quæ retrò ſunt obliuiſcens; ad ea verò, quæ ſunt priora, extendens me ipſum.* Præterita ſunt, τὰ ὀπίσω, ſiue quæ retrò; futura verò ſeu priora, τὰ ἔμπροσθεν, id eſt, quæ à fronte. Si ergo Ioanni ſolùm reuelaretur, quod erat futurum; neutiquam vocem Chriſti à tergo, ſed ante audiret. Ceterùm cùm reuelatio exordium caperet ab eo, quod iam præterierat; elegantiſſimè fuit excogitatum, vt principio tubæ vox à tergo reſonaret, vt poſteaquam ipſe conuer-E ſus fuit, vocem aquarum multarum (quæ perſequutionis Gentium ſymbolum erat) à fronte audiret. Atque hanc prorſus exiſtimo propriam eſſe locutionis huius ſignificationem.

Cur Ioannes tuba vocem primò à tergo. deinde vocẽ aquarum multarum à fronte audierit?

Verſ. 11.

Quem ordinem ſeruarit Ioannes in ſeptẽ vrbium enumeratione.

Epheſo & Smyrnæ, & Pergamo, & Thyatiræ, & Sardis & Philadelphiæ, & Laodiciæ.] Eodem ordine textus has ſeptem vrbes enumerat; quo poſſet eas percommodè peragrare, qui à Ioanne Apocalypſis ad illas deferret. Pathmo enim inſulæ ceteris omnibus vicinior eſt Epheſus; inde ad Septentrionem vergenti occurrunt primò Smyrna; deinde Pergamus. Hinc deuexa linea inter orientem ſolem, F atque meridiem tres alias Thyatiram, Sardin, ac Philadelphiam hoc eodem ordine percurrit. Et progredienti verſus meridiem vltima eſt Laodicia. Conſideranda verò hîc maximè eſt ſingularis Dei prouidentia, quæ ſuauiter & efficaciter diſpoſuit, vt Ioannes ab vrbe Roma (in qua longiſſimè ab iis vrbibus diſſitus erat) in Pathmon inſulam relegaretur; quæ Aſiæ contermina atque ipſius vrbibus vicina erat; quò faciliùs inde per literas cum ſuis Eccleſiis agere, eaſdemque ſalutaribus inſtitutis inſtruere & informare poſſet.

Sunt qui circa harum vrbium nomina, & eorum ſignificationes argutè nimis velint philoſophari. Sed hæc conſideratio nullo ſolido fundamento nititur. Nam Laodicia ſonat idem, quod populus iuſtus, atque epiſtola ad Laodicenum Epiſcopum ſcripta, ipſius potiùs tepiditatis reprehenſionem continet; tepidumque frigido deteriorem eſſe textus affirmat.

Verſ. 12.

Quod hic ſit, videre vocem.

Et conuerſus ſum vt viderem vocem, quæ loquebatur mecum.] Sunt qui notent, in præſenti videre eſſe idem, quod audire, (vt Exod. 20. 18. *Populus videbat voces.*) ſolet enim hoc verbum ad omnes ſenſus extendi. Ceterùm licèt aliis in locis hæc expoſitio locum habeat; hîc tamen nihil ad rem. Nec enim conuerſus eſt Ioannes, vt audiret ſonum, quem antea auerſus audiebat, ſed vt videret eum, qui ſecum colloquebatur. Atque ita *Vt viderem vocem* idem eſt, atque vt viderem quis eſſet, qui ea me voce compellabat. Qua loquendi ratione, ipſe qui clamat appellari ſolet vox, vt Ioannis 1. *Ego vox clamantis in deſerto* abſtractum pro concreto.

Candelabra ſeptem Ioãni viſa, cuiuſmodi forma ſint excogitanda.

Et conuerſus vidi ſeptem candelabra aurea.] Certum videtur, hæc candelabra conſideranda eſſe eiuſdem omninò formæ ac figuræ, atque illa quæ in templo Salomonis erant; ſingula ſcilicet ſeptenis lucernis collucentia; quorum forma deſcribitur Exodi 25. 31. vſque ad finem capitis. Quod licèt alicui forſan nouum videatur; ego tamen veriſſimum eſſe mihi perſuadeo. Primò propter id, quod ſequitur; illum ſcilicet, qui in medio horũ candelabrorum apparuit, quaſi illorum curam gerens, veſtitum fuiſſe podere, id eſt, lineâ ſtrictâ: quæ illum ſacerdotem eſſe facilè indicat, cùm hic eſſet proprius veterum ſacerdotum veſtitus. Cùm igitur ſacerdotem audimus medium inter candelabra, protinus mentem ſubit manifeſta ad templi Salomonici candelabra atque ad ſacerdotes alluſio. Atque ita ad illam veterum candelabrorum formam referre debent hæc, de quibus in præſenti.

Confirmatur; quia tota Apocalypſis plena eſt alluſionibus ad varios veteris inſtrumenti locos. Quare cùm hic apponantur candelabra aurea; alluditur procul dubiò ad aurea illa candelabra, quæ erant in templo; cùm nuſquam præterea aurea candelabra reperiantur. Accedit quòd peculiariter etiam reſpicere videtur hic locus Zachariæ viſionem; cùm cap. 3. 4. conſpexit ſacerdotem Ieſu mutatoriis veſtitum, id eſt, *podere*, vt vertunt LXX. & mox cap. 4. 2. *vidit candelabrum aureum, & ſeptem lucernas ſuper illud.* Candelabra igitur aurea, inter quæ adſtat ſacerdos podere indutus, omninò cenſenda ſunt eſſe heptalychni, id eſt, ſeptem lucernas habentia; atque ita appellantur ſeptiformia à Bachiario. Facit candelabri Zachariæ ſignificatio, quæ eadem eſt cum horum candelabrorum ſignificationibus. Apud Zachariam enim candelabrum illud Eccleſiam ſignificat; vt docent ibi Hieronymus & Cyrillus.

Cur cùm in Salomonis templo decẽ fuerint candelabra, Zachariæ autẽ vnum, Ioanni verò ſeptẽ ſint viſa?

Cùm igitur hæc candelabra illorum veterum ſimilitudinem exprimant, & eorum omnium ſignificatio ſit eadem; dubitatio occurrit, cur cùm in Moyſis tabernaculo, & in viſione Zachariæ vnum eſſet candelabrum, in templo verò Salomonis decem (3. Reg. 7. 49. & 2. Paral. 4. 7.) in præſenti ſint ſeptem? Reſpondetur, rationem diſcriminis eſſe, quia Eccleſia vna eſt & multiplex. Quamuis enim ſit vnica Eccleſia Catholica, includit tamen ſub ſe multas peculiares pro numero Epiſcoporum. Numerus ergo ſeptenarius electus eſt in præſenti propter ſeptem Eccleſias Aſiæ (vt ſuprà vidimus.) Denarius autem congruentiſſimus fuit in templo Salomonis, quia hic eſt proprius multiplicationis numerus: atque in ſymbolis idem valent decem, quod multi, in rebus præſertim permanentibus, vt videbimus cap. 12. & 13. & 17. vbi de decem cornibus.

Supereſt conſiderare, quàm idonea fuerit excogitatio aurei candelabri cum ſeptem lucernis & reliquo ornatu, ad Eccleſiæ perfectionem exprimendam, ſed de hoc dicemus notatione ſequenti.

NOTATIO DECIMA.

Ad ſeptem candelabra capitis primi Apocalypſeos. Conſideratio candelabri aurei, quod olim Deus fieri iuſſit.

Candelabri aurei, quod in tẽplo erat, conſideratio.

QVONIAM candelabra aurea eiſdem ſpecie viſa ſunt Ioanni, atque illud quod à Moyſe factum eſt (vt vidimus in Commentariis;) ideo operæ pretium erit, contemplari & formã & ſignificationẽ illius antiqui candelabri, de quo Exodi 25. 31. vſque ad finem capitis, & cap. 37. à num. 17. vſque ad 25. De eodem etiam Ioſephus lib. 3. antiquit. cap. 10. Philo in libello qui inſcribitur, *Quis rerum diuinarum hæres*, longè poſt medium; & lib. de vita Moyſis, paulò poſt initium. Vide etiam Choul de Religione folio 16. vbi deſcribit candelabrum, quod expreſſum eſt Romæ in arcu Titi. Nota tamen Ioſephum, cùm de cãdelabro illo loquitur, quod Titus in triumpho portauit, hæc dicere: *Candelabrum aureo factum, ſed opere commutato à noſtri vſus conſuetudine.* Et videtur quidem candelabrum, quod marmore in eo arcu Titi expreſſum eſt, ad illius ſimilitudinem factum, quod in triumpho geſtauit Imperator. Quamobrem deſcriptio illa, quæ in arcu ſuprà dicto conſpicitur, non facit omninò fidem ad veram antiqui candelabri formam exactè cognoſcendam. Neque plus ad eam cognitionem afferunt adiumenti picturæ, quas Arias & alij euulgarunt: quæ variæ ſunt atque diuerſæ, & textus verba aliùs hoc, aliùs illo modo explicat.

De ſeptem lucernis textus ſic ait; *Lucernæ luceant ex aduerſo*, LXX. verò transferunt *ab vna facie.* Vnde certum videtur eſſe, ellychnia non media fuiſſe in lucernis, ſed ad latus vnum deflexa, & omnia ad Propoſitionis menſam conuerſa, vt expreſſe præcipitur Num. 8. 2. *Lucernæ è regione reſpiciant ad menſam panum Propoſitionis.* Hoc non fuit animaduerſum in vulgaribus picturis; quarum aliæ ellychnia in mediis lucernis collocãt, aliæ verò nõ omnes ad eam partem, ſed ad diuerſas reſpicientes conſtituunt. Præterea in illo ipſo loco Numerorum 8. 2. diſertè præcipitur, vt lucernæ contra Boream reſpiciant. Atque ità opus erat, vt ad menſam Propoſitionis eſſent conuerſæ. Quare, quod ait Ioſephus candelabrum in templo fuiſſe obliquè poſitũ, vt lucernæ reſpicerent ad Orientem & meridiem, manifeſtus videtur error. Quia eſt contra ſacræ Scripturæ præceptum, & contra rectam rationem. Candelabrum enim erat ad meridianam partem templi; atque adeò ad oppoſitam partem conuerſæ erant lucernæ.

In tẽpli candelabro, quæ fuerint ſphærulæ.

Quas textus ſphærulas appellat, cogitandæ ſunt fuiſſe pomorum ſimilitudines. Quia vox Hebræa poma ſignificat. Atque ita in hoc candelabro erat aliqua arboris ſimilitudo, quod brachia & ramos vtrinque expanderet, & floribus & pomis eſſet onuſtum. Quamuis flores, ob peculiare myſterium, non omnes ex eadem arbore fuerint deſumpti, vt deinceps videbimus.

Quæ item liliorũ forma.

Quod ad lilia attinet, falluntur, qui ea depingunt ad ſimilitudinem eorum florum, qui propriè appellantur irides, & ſunt coloris ianthini vel cærulei. Conſtat enim lilia eſſe flores candidos, Hebraicè, *Suſanim* appellatos, vnde Hiſpana vox deſluxit *Açucenas*, atque eadem eſt ſignificatio nominis Græci quo LXX. atque Ioſephus vſi ſunt, κρίνα; atque ita Vulgatus ſequutus LXX. *lilia* dixit. Quamuis Hebræa vox, quæ in candelabri deſcriptione ponitur, non lilia, ſed flores generali vocabulo ſignificet. Et ſimiliter 3. Regum 7. 49. vbi legimus, *quaſi lilij flores & lucernæ deſuper.* Verùm LXX & Ioſephus, vt oculati teſtes expreſſerũt, flores illos fuiſſe lilia.

Licèt autem LXX. & Vulgatus ſolùm meminerint liliorum; quia illa fortaſſe inter alios flores eminebant: ceterùm dubitari non debet, candelabri aurei flores non ſolùm fuiſſe lilia, ſed etiam flores malorum granatorum, qui cytini appellantur. Nam præter ſphærulas & lilia, cytinorum etiam expreſſe meminit Ioſephus lib. 3. antiquitatum, cap. 7. quod licet Ruffinus ipſius interpres prætermiſerit; Græcè tamen perſpicuum eſt, ita enim legimus, [illegible] ᾗ σφαιρία καὶ κρίνα σὺν ῥοΐσκοις καὶ κρατηριδίοις, id eſt, (ad verbum)

verbum) *Facta ſunt autem ſphærulæ & lilia cum cytinis & craterculis.* Gelenius vertit *Eratq; diſtinctum globulis, liliis, malis punicis, craterculis.* Sed quæ Gelenius mala punica appellat, cytini ſunt; id eſt, primi mali punici partus cum flore. Sic enim accipienda eſt Græca vox ῥοΐσκος, ſicut etiam in granatulis, quæ pendebant ex tunica hyacinthina Aaronis, quæ à LXX. interpretibus ſic deſcribuntur Exodi 28. 33. ὡσεὶ ἐξανθούσης ῥόας ῥοΐσκους, id eſt, quaſi florentis mali punici mala punica; quæ eſt manifeſta cytinorum deſcriptio. Roiſci igitur, quorum meminit Ioſephus in candelabro, cytini ſunt, id eſt, flores malorum punicorum. Neque eos Ioſephus de ſuo adderet, niſi in candelabro vidiſſet. Et præter Ioſephi oculati teſtis auctoritatem, in candelabro, quod eſt in arcu Titi, licèt aliqua ex parte ſit ipſius figura immutata (vt Ioſephus aduertit) diſtinctè tamen in eo reperiuntur ſuprà dicti cytini. Et quidem hæc coniunctio liliorum & cytinorum myſterio non vacat. Hi enim ſunt præcipui flores, qui in Canticorum libro celebrantur. Vt in eius libri commentario videbimus. Nota præterea, Lipomanum in deſcriptione candelabri, liliis addere roſas & germina: hæc tamen, vnde ille deſumpſerit, ignoro.

Qua fuerit ſcyphorum figura in cãdelabro.

Quos textus appellat ſcyphos in nucis modum, numero erant viginta duo; vt colligitur ex textu. Hos alij huius figuræ, alij alterius fuiſſe conſiderant. Omnes tamen vt vaſa ſeu pateras vacuas illas depingunt. Septuaginta *craterculos* eos appellãt; Arias Montanus *calices*. Ego quidẽ in eã partẽ inclino, vt hæc vaſa non vacua, ſed plena fuiſſe exiſtimem ſphærulis & liliis; quæ (vt iam adnotauimus) poma ſunt & flores. Id mihi perſuadet primò, quod textus ipſe ait, *tres ſcyphi per ſingulos calamos; ſphærulaq; ſimul & lilia.* Vbi aptior conſtructio eſt, vt hoc modo intelligatur: Sphærulàque ſimul & lilium per ſingulos ſcyphos. Hoc enim eſt *ſimul*, id eſt, ſingulæ ſphærulæ ac lilia cum ſingulis ſcyphis. Sicut expreſſit textus ipſe in quatuor aliis ſcyphis, qui ſunt in haſtili. Et iuxta hanc explicationem aberrant picturæ vulgares; quæ cum quolibet ſcypho non ſphærulam & lilium coniungunt; ſed priùs tres ſcyphos ponunt, deinde ſphærulam, & poſteà lilium. Huius erroris auctor fuit Rabbi Salomon, vt Lyra animaduertit. Verùm Exodi interpretes omnes notant cum ſingulis ſcyphis ſphærulas ſingulas & lilia eſſe debere. Ita expreſsè Beda, Lyra, & Caietanus.

Secundò id mihi probatur, quia ſcyphi pleni pomis ac liliis pulchriores erunt; & hoc modo aptiorem habebunt rationem in candelabri ſtructura: alioqui congruens ratio non facilè occurrit, cur ſcyphi vacui relicti ſint. Et forſan cùm dicitur ſphærula & lilium, accipiendus ſingularis numerus pro plurali; ita vt in quolibet ſcypho plures ſint ſphærulæ ac lilia (nec non cytini.) Quemadmodum cornu copia fingi ſolet. Aut forſan quæ ſphærula nominatur, in ſcyphum impacta debet eſſe, ſicut glandes in natiuo illo calice incluſæ ſunt ſiue inſidentes. Atque hoc fortaſſis ſignificant illa verba *in nucis modum*. Multi enim ex iis fructibus, qui nuces appellantur, præter proprium corticem, habent præterea vel folliculum, vel calicem, in quo recipiuntur. Denique alterutra ex his conſiderationibus facilè deteruit, vt calix continere videatur, atque protegere ſphærulas & lilia atque etiam cytinos. Nam & flores ſuos calices habent natiuos.

Candelabrũ ipſũ an ductile vel tornatile fuerit.

Præterea candelabrum appellat Vulgatus *ductile*, LXX. & Philo vertunt *tornatile*, Ioſephus *fuſile*. Relinquo alijs expendendum, an hæc tria conciliari poſſint. Ego quidem LXX. lectionem cum Vulgata facilè conciliarim. Ex opere enim ductili nonnullæ partes (verbi gratia nodi aliqui) perfici ſolent opere tornatili. Aut fortaſſe tornatile ad pulchritudinem & venuſtatem refertur, vt nonnulli accipiunt id Canticorum 5. 14. *Manus eius tornatiles.*

Cum candelabro emunctoria etiam coniungẽda.

Cùm candelabro coniungenda ſunt emunctoria, de quibus Exodi 25. 38. & ſeptem infuſoria, de quibus Zachariæ 4. 2. ſiue lecythi ſint, vt putat Ribera, ſiue fiſtulæ, vt vult Arias.

Quot auri põdo habuerit candelabrum.

Totum verò candelabrum ex auro puriſſimo factum eſſe expreſsè habet textus, atque aureum talentum appendiſſe, id eſt, ſeſquimille vncias, quæ faciunt libras Romanas 125. quæ ad noſtras libras redactæ, ſunt ferè 94. Animaduertit tamen Ioſephus, candelabrum non fuiſſe ſolidum, ſed cauum.

Cauum fuiſſe, non ſolidũ, Ioſephus tradit.

Notandum eſt etiam hîc, Plinium lib. 34. cap. 3. meminiſſe candelabrorum æneorum magni pretij, præſertim quæ erant ex ære Corinthio, in Ægina elaborata. Verùm illa alterius erant figuræ & vſus; & ſanè Latinum nomen à candelis deriuatur, & ea, de quibus Plinius agit candelas ſuſtinebant, non lucernas.

Myſtica candelabri aurei ſignificatio.

Hactenus de templi candelabro, & eius partibus. Quod ad myſticam eius ſignificationem ſpectat, hæc præcipuè deſumenda eſt ex ſeptem lucernis. Philo, Ioſephus, Clemens Alexandrinus, & Hieronymus epiſtola 128. in ſeptem his lucernis ſeptem planetas contemplantur, & ſane ad planetas habitum fuiſſe reſpectum, non inficior. Hæc tamen non poteſt eſſe præcipuè intenta ſignificatio. Nam candelabrum eſt ſymbolum Eccleſiæ, vt exprimit Apocalypſis, & in illo A etiam Zachariæ candelabro cap. 4. notant Hieronymus & Cyrillus. Quare ea lucernarum ſignificatio quærenda eſt, quæ Eccleſiæ conueniat. Nec dubium eſt, quin optima fuerit ſeptem lucernarum excogitatio in candelabro, quod fiebat ad ſignificandam Eccleſiam; cuius planetæ multò ſublimiores ac nobiliores ſunt. Illud ergo primò aduertendum eſt, in ea templi parte, quæ dicebatur Sanctum, ad dextrum arcæ latus, fuiſſe candelabrum & ad ſiniſtrum Propoſitionis menſam. Quorum ratio eſt, nam menſa Eccleſiæ doctrinã repræſentabat (id eſt, ſacram Scripturam) candelabrum autem vitæ ſanctitatem. Et quidem, quòd menſa ſit doctrinæ ſacræ Scripturæ ſymbolum, perſpicuè docent Origenes, Hieronymus, Heſychius, Gregorius, & Beda apud Lauretum. Facit, quòd Chriſti doctrina & ſacra Scriptura appellatur panis, vt docent Origenes, Arnobius, Hieronymus, Ambroſius, Auguſtinus, Gregorius, Heſychius, & Philo apud eundem Lauretum: & ſigillatim 12. Propoſitionis panes de Apoſtolorum doctrina explicant Cyrillus, Ambroſius, Heſychius, & Richardus. Porrò in illa menſa non modò erant panes; ſed calices & pateræ ad vina libanda; vt conſtat Exo- B di 27. 29. & cap. 37. 16. & Num. 4. 7. id quod in arcu etiam Titi diſtinctè cernitur. Hæc igitur eſt menſa, hoc epulum illud Diuinæ ſapientiæ, de quo Prouerb. 9. 2. & num. 4. *Comedite panem meum, & bibite vinum, quod miſcui vobis*, quæ declaratio & per ſe eſt manifeſta, & auctorem etiam habet magnum Dionyſium epiſtola 9. quæ eſt ad Titum.

Menſa templi, & cãdelabrum quid ſignificauerint.

Cum igitur per menſam, Eccleſiæ doctrina ſignificetur, congruenter etiam per candelabrum, eiuſdem Eccleſiæ ſanctitas indicatur. Quare ad Ioannis conſolationem, illi ob oculos ponitur ſuarum ſeptem Eccleſiarum ſanctitas, quarum ſymbola in ſeptem illis aureis candelabris aſpiciebat. Atque hæc candelabri ſignificatio ex eo comprobatur, quòd iuſtus ſæpe ſolet cum ardente lucerna conferri. Vide Ioan. 5. 35. *Ille erat lucerna ardens & lucens.* & Matth. 5. 16. *Sic luceat lux veſtra corã hominibus, vt videãt opera veſtra bona.* Quapropter in multis eiuſdem candelabri lucernis, rectè vnius Eccleſiæ ſanctitas figuratur. Concinunt Origenes, Ambroſius, & Auguſtinus apud Lauretum, qui docent in candelabro deſignari omnes bene operantes propter vir- C tutum claritatem.

Candelabrũ templi reſpiciebat Propoſitionis menſam: & cur?

Obſeruandum tamen eſt, in candelabri ac menſæ conſociatione rectè quidem doctrinæ menſam, & candelabrum ſanctitati applicari. (ideò enim præcipiebatur, vt candelabrum reſpiceret Propoſitionis menſam: quia vera ſanctitas illa eſt, quæ ad ſacræ Scripturæ doctrinam conformatur.) Cęterum ſi candelabrũ ſeparatim ſumatur, appoſitũ eſt ſymbolũ ad optimi exẽpli lucem, & lucẽ pariter ſapientiæ ſignificandam. Quamobrem, vt mirus ſplendor ſanctitatis & ſapientiæ Eccleſiarum Chriſti apprimè deſignaretur, non neceſſe fuit in hac viſione, præter ſeptem candelabra, totidem menſas apponi. Nam candelabra ipſa cæleſtis etiam ſapientiæ excellentiam egregiè ſignificant. Atque ita cap. 11. vbi ſub nomine duorum Chriſti teſtium, de Eccleſiæ ſapientia & ſanctitate agitur, de illis dicitur, *hi ſunt duo candelabra.* Duplex namque eſt modus effulgendi, ac mundum lumine illuſtrandi: alter excellentia ſapientiæ, virtutum exemplo alter. Et ad ſanctitatis & ſapientiæ diſtinctio- D nem indicandam, idoneum fuit duorum candelabrorum ſymbolum. Hic verò, vt intelligatur, quàm recta alios illuſtrandi ratio ſit ſanctæ ſimul vitæ atque ſapientiæ radios effundere, eleganter etiam ſingulis Eccleſiis ſingula candelabra accommodãtur, vel in menſa epulum ſapientiæ ſignificabatur, ad quod inuitantur fideles; in candelabro autem & ſapientia & ſanctitas, quæ in eis elucet. Sed vt ad ſeptem lucernarum numerũ veniamus, vidimus iam ſuperius ex Origene, Ambroſio, & Auguſtino, ad virtutum claritatem & fulgorem referri. Quibus addo Heſychium, qui Leuitici 24. aſſerit lucernas candelabri eſſe virtutes. In hac ſignificatione lucernarum numerus ſeptenarius quadrat cum numero virtutum: aptè enim illæ ad ſeptem reduci ſolent, nempe ad tres Theologales, & quatuor Cardinales: vel ad ſeptem illas; quæ ſeptem vitiis capitalibus opponuntur, vel ad ſeptem Spiritus ſancti dona. Atque hac ratione congruẽs videtur reddi ratio numeri ſeptenarij lucernarum. Veruntamen Zachariæ locus cap. 4. 10. vbi agens de ſeptem lu- E cernis cãdelabri ait, *ſeptem iſti oculi ſunt Domini, qui diſcurrunt in vniuerſam terram.* Hic (inquam) locus poſtulat vt eum præcipuè attendamus in harum ſeptem lucernarum explicatione. Sapienter enim ait Idacius lib. 3. contra Varimandum, ſeptem lucernas in capite candelabrorum, eſſe ſeptem ſpiritus Dei, qui in omnem terram mittuntur. Et quidem poſtquam Deus ſuum ſpiritum omnibus mundi nationibus elargitur, veriſſimè dicitur ſeptem ſuos ſpiritus in omnem terram mittere. Nam in excellenti fidelium ſanctitate effulgent in primis Dei virtus, Beneficentia, Æquitas & mirabile Conſilium: neque ſolum hæc, ſed etiam Dei patientia. Nam vt iuſtus perſequutione probetur ac perficiatur, neceſſarium eſt Deum perſequutorum improbitatem ac malitiam patienter ſuſtinere. Comminatio etiam oſtenditur. Nam ea, quæ iuſtus perpetitur, magnum ſupplicium

Myſtica ſeptem lucernarum ſignificatio.

peccatori minatur; iuxta illud Lucæ 23. 31. *Si in viridi ligno hæc faciunt,* &c. Denique Dei ſeueritas maximè elucet in ſceleratorum obduratione, quod maximum eſt in hac vita ſupplicium; atque id quoque erat ad magnam Sanctorum patientiam neceſſarium.

Septem oculi Domini, apud Zachariã, quid ſignificent.

Ex illo Zachariæ loco, meo iudicio, manifeſtè colligitur, abs re eſſe per ſeptem oculos Domini intelligere Angelos ſeptem, ſiue Angelorum multitudinem. Quia ſermo eſt de candelabro Eccleſiæ, de cuius ſplendore & ornatu ſolicitam curam gerebant Ieſus & Zorobabel. Atqui in Eccleſiæ candelabro (ſiue ſermo ſit de antiqua Eccleſia Iſraelitica, ſiue de Eccleſia Chriſtiana) lucernæ ſplendentes non ſunt Angeli, neque ideo negatur nos à Deo per Angelos illuſtrari. At propria Eccleſiæ lux, qua ipſa effulget, ipſius eſt proculdubiò ſanctitas ac ſapientia. Quare, ſicut non eſt ad rem interpretatio de Angelis in ſeptem illis candelabri lucernis, ita neque in ſeptem illis oculis vel ſpiritibus Dei. Quia Zacharias ait, ſeptem lucernas candelabri eſſe ſeptem illos oculos & ſpiritus Dei. In lucernis autem candelabri quis non videat, ineptum eſſe de Angelis interpretari? Quemadmodum cùm de Ioanne Baptiſta dicitur, *ille erat lucerna ardens & lucens*, nullus diceret lucernæ illius lucem eſſe Angelum Ioannis cuſtodem.

D. Iſidori de eiſdem explicatio.

D. Iſidorus has ſeptem lucernas accommodat ad ſeptem Diaconos, quos aſſerit ex ordine Apoſtolorum in qualibet Eccleſia futuros (iuxta locum Actorum 6. 5.) qui ſunt in gradu ſublimiori, quàm ceteri; & poſſunt etiam appellari Pontificis oculi. Sed non poteſt ea eſſe propria expoſitio. Nam ſeptem Diaconi non ſunt ſeptem Dei ſpiritus qui mittuntur in omnem terram.

Ego quidem certam eſſe exiſtimo Benedicti Ariæ Montani declarationem, qui ſeptem oculos Domini de ipſius prouidentia interpretatur. Et oculorum etiam ſymbolum ad prouidentiam aptiſſimum eſt; vt conſtabit cap. 5. Apoc. nu. 6. vbi de ſeptem oculis agni dicitur, eos eſſe ſeptem ſpiritus Dei miſſos in omnem terram. Illud in ſua explicatione intactum prætermiſit Arias; cur Diuinæ prouidentiæ oculi ſeptem eſſe dicantur? id eſt, cur Dei prouidentia ad ſeptem reducatur perfectiones? de quibus nos latè diximus ſuprà notat. V.

Obiectio.

Sed obiicies; quemadmodum Angeli non ſunt ipſa Eccleſiæ Chriſtianæ lux atque perfectio, ita etiam quod in Eccleſiæ candelabro effulget, non videri eſſe eandem perfectionem ſeptem ſpirituum Dei. Hi enim ſpiritus ſunt in Deo ipſo: atque adeò effectiuè (quod aiunt) non formaliter perficiunt & illuſtrant Eccleſiam.

Soluitur.

Reſpondetur, eſſe maximè appoſitam loquutionem, & ſæpè in ſacra Scriptura vſurpatam, agere de Sanctorum virtutibus, vt de effectibus ſpiritus Dei, qui in ipſis habitat, valde propriis. Atque hac ratione dicitur Deus ſuum ſpiritum hominibus immittere, atque ipſe ſpiritus in illis habitare dicitur. Quòd ſi excellentia ſanctitatis & ſapientiæ, quæ in Eccleſia ſunt, eſt euidens argumentum præſtantiæ & excellentiæ ſeptem ſpiritum Dei; quid aliud conſiderari potuit in Eccleſiæ dignitate illuſtrius, & quod in ſymbolo præcipuè eſſet repræſentandum, quàm hæc ſeptem Dei ſpirituum gloria? Certè nihil aut ipſi Eccleſiæ glorioſius, aut Deo honorificentius.

His animaduerſis, facili negotio perſpicitur, quàm congruenter facta fuerit ad ſeptem planetas alluſio, qui ad ſeptem ſpirituum Dei ſymbola creati ſunt, vt explicuimus notatione illa V. Et ſeptem etiam Spiritus ſancti dona (quæ in ſeptem lucernis intelligit Beda & plerique alij) conſiſtunt in horum Dei ſpirituum cognitione & communione. In capitis autem ſexti Apocalypſeos declaratione oſtendemus, vnam ex præcipuis rebus Apocalypſeos eſſe tractationem, qua demonſtretur in excellenti primitiuæ Eccleſiæ ſanctitate inter Iudaici populi perſequutiones, maxime ſeptem Dei ſpiritus effulgere. Atque in hac prima viſione (quæ totius libri prologus eſt, & argumentum indicare debebat) id fuit potiſſimum ſpectandum. Perſequutio autem Iudæorum ſe etiam extendit ad Chriſtianos in ſeptem illis Aſiæ Eccleſiis degentes, vt conſtat ex cap. 2. n. 9. & cap. 3. n. 9.

Myſtica malorũ granatorũ, quæ in templi cãdelabro erat, ſignificatio.

Diximus de ſeptem lucernis. Percurramus reliqua. Flores malorum granatorum indicant glorioſum Chriſtianarum Eccleſiarum exordium. In quo enituit purpureus ille Martyrum rubor, qui eas maxime decorauit. Atque hoc felix initium ingentem deinde fœcunditatem pollicebatur.

Liliorum ſignificatio.

Lilia propriè ſunt ſymbola glorioſæ earundem Eccleſiarum exaltationis. Scio multos in liliis reperire virginitatis ſignificationem, atque in eorum cum erythris coniunctione, Martyrum ac Virginum decus contemplantur; quod tantopere Eccleſiam exornauit. Ceterùm ſignificatio felicis reipublicæ exordij & admirabilis exaltationis, eſt propria atque germana; vt videbimus in notatione ad Canticorum caput 2. Atque dum Eccleſiæ Chriſtianæ prophetia ob oculos ponitur; ſæpè gloriatur Deus illã ſe incepiſſe, atque eandem ad abſolutam perfectionem prouecturum: & hoc propriè eſt Deum eſſe A, & Ω, principium, & finem. Quare valde decuit in Eccleſiarum ſymbolo duos illos flores inter- A poni quos Diuinus ſpiritus ſapientiſſimè elegit ad Eccleſiæ principium ac ſublimitatem repræſentanda.

Sphærulæ, cùm aurea poma ſint, apprimè denotant virtutum fructum, quem Eccleſiæ arbor producit pretioſiſſimum. Et hæc eadem eſt pomorum ſignificatio in libro Canticorum. Poma etiam aurea, ſunt multarum animarum ad Chriſti fidem, & ad vitæ ſanctitatem conuerſio per efficaces conciones, & per ſacramenta egregiè adminiſtrata. Hæc enim animarum lucrandi cura, Chriſtianæ Eccleſiæ ſpiritus propria eſt, & vix antea audita erat. Florum autem & ſphærularum, ſiue pomorum copulatio eandem hic habet ſignificationem, quàm in Canticorum cap. 4. 13. *Emiſſiones tuæ paradiſus malorum punicorum cum pomorum fructibus*. & in eo etiam libro diſtinctè de prædictis fructibus agitur.

Scyphorum ſignificatio.

Iam ſcyphi (qui conſiderandi ſunt, vt calices, qui B fructus & flores continent & protegunt, atque horrentes echinorum oculos imitantur) idoneè videntur ad ſacras ceremonias externas, ad modeſtiam, & ad corporis caſtigationẽ, & alia eiuſmodi applicari. Hæc enim præſidio ſunt & defenſioni ſolidis virtutum fructibus. Et eam ob cauſam Sancti inediis, vigiliis, atque aliis macerationibus ſuam carnem affligunt; iuxta illud Pauli, *Caſtigo corpus meum, & in ſeruitutem redigo, ne fortè, cùm aliis prædicauerim, ipſe reprobus efficiar.*

Myſtica totius candelabri ſignificatio.

Hæc de ſingulis candelabri partibus. Quòd ſi totum ſpectare velimus, auri puriſſimi, qua conſtat materies indicat, quanti ſit pretij atque æſtimationis apud Deum Eccleſiæ Chriſtianæ ſanctitas, & quanta in ſanctiſſimis viris conſcientiæ puritas atque integritas. Significat præterea, aurum Chriſtianæ perfectionis perſequutionum igne probari. Quod vero C fuerit ductile denotat (vt rectè Gregorius homil. 6. in Ezechielem) Eccleſiam ferendo quotidie progredi, proficere ac perfici; quod primæuis illis temporibus potiſſimum quadrat. Huc ſpectat auri firmitas atque tenacitas; quod malleorum ictibus ad ſummam vſque tenuitatem productum, integrum tamen perſiſtit & minime fractum.

Deinde apta omnium candelabri partium coagmentatio, Eccleſiæ vnionem repræſentat. Quod autem cauum ſit, fortè innuit internum Dei ſpiritum, quo intimi Eccleſiæ ſinus pleni ſunt.

Quod per candelabri infuſoria deſignetur.

Præterea infuſoria fortaſſis ſunt, Eccleſiæ Sacramenta. Denique quemadmodum templi candelabrum in veri Dei honorem ac venerationem ardebat: ita ſimiliter hæc myſtica candelabra in mediis tenebris effulgentia ſummum Deo honorem ac gloriã deferunt. Ceterũ licet hęc omnia elegantem D habeant applicationem, illuſtriſſima tamen eſt in candelabro, ſeptem lucernarũ ſignificatio; ex quibus, vt ait Philo, quæ mediũ tenebat locũ, ceteris altius eminebat. Atque ita etiam Dei ſapientia, & mirabiliũ conſiliorum ſpiritus, qui in Apocalypſeos ordine inter reliquos medius eſt ſublimiùs & eminentiùs caput videtur attollere, & maiorem Deo venerationẽ conciliare. Quemadmodum Salomonis ſapientia ſingulariter effecit, vt eum omnes timerent ac venerarentur, 3. Reg. 3. 28. Atque eadem forſitan eſt ratio, quapropter Ezechielis 1. 10 dicitur, *Facies aquilæ deſuper ipſorum quatuor.*

Quod per iuſtum talenti pondus, quo candelabrũ conſtabat.

Oblitus interim fueram, quid ſignificet in candelabro iuſtum talenti pondus. Cuius myſterium omnino magnitudinem cum æquitate coniungit. Et reuera ita accidit, vt gloriæ & excellentiæ pondus, quod in Chriſtiana Eccleſia reperitur, licèt maximum ſit, ſit pariter iuſtiſſimum. Etenim, etſi E totum id in Dei gratia ac ſingulari beneficio oritur: hæc tamen gratia, ſi Chriſti merita reſpiciamus, iuſtiſſima eſt. Cuius argumentum, & præmij quod illi reſpondet, magnitudo, adeò iuſta & æqua ſunt, adeo Sanctorum meritis debita, vt Paulus maximus Dei gratiæ concionator dixerit. 2. Tim. 4. 8. *Repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ, quam reddet mihi Dominus iuſtus iudex, &c.*

COMMENTARIVS.

Verſ. 13. Similis filio hominis num immotus, an deambulans Ioanni apparuerit?

E*T in medio ſeptem candelabrorum aureorum ſimilem filio hominis.*] Non exiſtimandum eſt, hanc F figuram conſiſtentem & immotam apparuiſſe, ſed potiùs in medio candelabrorum ambulantem; vt explicatur cap. 2. 1. *Qui ambulat in medio candelabrorum.* Ambulat autem in medio illorum; vt foueret oleo, accenderet, & emungeret. Hic enim eſt aperta alluſio ad munus de candelabris curandis, quo hebdomadarius in templo Salomonis vtebatur. Quare perſona, quam vidit Ioannes, veſtita erat podere, id eſt, veſte illâ lineâ, quam induebant ſacerdotes.

Quid ſit, ſimilem filio hominis.

Similem filio hominis.] Similẽ ait. Primò, quia viſio erat imaginaria; atque ideo quamuis apparuiſſet perfecta hominis figura, rectius erat dicere, ſe hominis ſimilitudinem vidiſſe, quàm ſe vidiſſe hominem. Hieronymus Danielis 10. nu. 5. *Ecce vir:* Symmachus; *Quaſi vir. Non enim erat vir, ſed viri habebat ſimilitudinem.* Hæc Hieronymus. Vide etiam Danielis 8. nu. 5. *Quaſi ſpecies viri.* Deinde quia non erat quoad omnia hominis ſimilitudo; vt patet ex pedum deſcriptione, de qua infrà. Quapropter in candelabris dixit ſe vidiſſe candelabra: & in hominis figura non dixit ſe vidiſſe hominem, ſed hominis ſimilitudinem, A

Similem filio hominis.] Communis expoſitio erat, B *ſimilem filio hominis*, id eſt, ſimilem Chriſto; ac ſi dicatur figura ea, quam Ioannes conſpicit, Chriſto Domino eſſe valde ſimilis, & illis verbis *filio hominis*, deſignetur ipſe Chriſtus: atque adeò ex horũ ſimilitudine agnouerit Ioannes, eâ figurâ Chriſtum referri. Ribera tamen optimè probat non dici angelum ſimilem homini, id eſt, Chriſto; ſed ſimilem homini, eò quòd humana ſpecie apparuerit; ſicut Danielis 10.16. dicitur, *Ecce quaſi ſimilitudo hominis tetigit labia mea.* Licèt autem Chriſtus in Euangelio ſæpius ſe filiũ hominis appellet; non ideo filius hominis ſignificat Chriſtum. Sic enim Ezechiel etiã appellatur. C Et nomen hoc *filius hominis* deſignare ſolet eum hominem, de quo eſt ſermo; alioqui nomen commune eſt. Vide Numer. 23.19. *Neque vt filius hominis, vt mutetur.* Iob. 25 *Quantò magis putredo, & filius hominis?* Pſal. 8. *Quid eſt homo, quòd memor es eius: aut filius hominis.* Ex phraſi ergo hebraica idẽ eſt homo & filius hominis; quia omnes ſumus Adæ filij.

Quiſnam in ſimili filio hominis figuretur.

Verum eſt hac figurâ, quæ Ioanni apparuit, ſignificari Chriſtum, vt ex contextu manifeſtè conſtat. Ceterùm, quia non illud potiſſimùm intendebatur, vt Chriſtus in ſe ipſo ſignificaretur: ſed quatenus in ſuis fidelibus admirabilis eſt: idcirco oportuit figuram, quam aſpexit Ioannes, non fuiſſe Chriſto ſimilem; ſed potiùs aliam, atque eam D valde mirabilem.

Quòd autem in medio candelabrorum apparuerit, ratio eſt, quia candelabra, Chriſtianæ Eccleſiæ excellentiam & ſplendorem repræſentant. Atque in medio eorum Chriſtum incedere, hoc eſt, ibi ſuam vim ac virtutem oſtendere, iuxta illud Matth. 18.10. *Ibi ego ſum in medio eorum.* Atque ideò Iſaias cap. 12.6. Eccleſiam hortatur, vt exultet atque triumphet, Deúmque collaudet, *Quia magnus in medio illius ſanctus Iſrael.*

Cur Chriſtus in figura humana apparuerit.

Similem filio hominis.] Meritò Chriſtus in figura E humana conſpicitur. Nam Deus etiam olim ante incarnationem, cùm ſuis prophetis & amicis apparebat (angelo ſcilicet miſſo, qui Deum ipſum repræſentaret, humana induebatur figura. Primò, quia homo eſt imago Dei; & quamuis ratio imaginis non conſiſtat in corporis figura, aſſumpta tamen corporeâ figurâ eius naturæ, quæ eſt imago Dei, aſſumitur ſimilitudo hominis, ac proinde imaginis Dei repræſentatio. Atque adeò nulla figura magis decebat Dei apparitionem.

Secundò, ad agendum cum hominibus, humana figura erat maximè conueniens, & ſingillatim ad F magnam erga eos oſtendendam amicitiam: amicitia enim amantem in amatum tranſmutat.

Tertiò, ſi finis erat Deum in hac figura repræſentare mirabilia in hominibus operantem, quid congruentius eſſe potuit, quàm Deo humanam figuram, admirabilem tamen, tribuere? Quo ſignificaretur, Deum eſſe, qui in ipſiſmet hominibus latet, & per illos admiranda facinora edit. Etenim, ſi Chriſtus eſt, qui in Paulo operatur (vt ipſe Paulus ait; *Viuo ego, iam non ego, viuit verò in me Chriſtus*) rectè ergo conſideratur eum, qui videtur, Paulum nõ eſſe. Quòd ſi Paulus non eſt, & Paulus apparet; ergo Pauli habet figuram; & qui operatur in Paulo, ipſius Pauli figuram induit. Sic ergo Deus, dum per homines res efficit admirabiles, eleganter in humana forma depingitur. Quare aptiſſimum fuit (etiam ſi mentem ab incarnatione abſtrahamus) Chriſto in præſenti humanam figuram dediſſe. Et idcircò non in propria figura Chriſtus apparuit, ſed in alia diſtincta. Nam in ſuis fidelibus, qui verè ab ipſo diſtinguuntur, Chriſtus ipſe delitеſcit, eorum indutus figurâ. Atque figuræ ipſi peculiares ac miras addere conditiones canorum, zonæ aureæ, pedum ardentium, &c. elegantiſſimum fuit; vt res admirandæ ſignificarentur, quas in ſuis operatur: iuxta illud Pſalm. 67. *Mirabilis Deus in ſanctis ſuis.* Omitto alias conſiderationes, quæ in Chriſti incarnatione nituntur, & ab aliis ſapienter explicantur. Sed quòd Chriſtus non in ſua figura, ſed in aliena viſus ſit Ioanni, meo iudicio aptiſſimum fuit, vt intelligamus hîc apparuiſſe Chriſtum, qua ratione gerit Eccleſiæ (id eſt, aliorum hominum) perſonam.

Veſtis podê ris, quæ fuerit.

Veſtitum podêre.] Podêris, ſi etymologiam reſpicias, ſignificat veſtem talarem; ex vſu tamen ſacræ Scripturæ, pro veſte ſacerdotali accipi ſolet. Et nonnumquam id nomen tribuitur tunicæ Pontificis hyacinthinæ, aliquando verò tunicæ lineæ, quæ erat omnibus Sacerdotibus communis. Dubitatur ergo an in præſenti ſermo ſit de veſte podêre hyacinthina, vel linea: Reſpondetur, proculdubiò ſermonem eſſe de veſte linea. Et in primis ea eſt, quam podêrem abſolutè vocat Ioſephus lib. 3. Antiquit. cap. 8. & Hieronymus epiſtola 128. & licèt tunicæ lineæ non tribuatur podêris nomen apud LXX. in Exodo. cap. 28.39. neque ibi exprimatur fuiſſe talarem; ceterùm Ezechielis 9.2. vbi legimus, *Vir veſtitus lineis*, vertunt L X X. *veſtitus podêre.* Vbi Hieronymus notat, podêrem quod LXX. tranſtulere, vnã eſſe ex veſtibus Pontificis, quæ latinè talaris dicitur; ex eo quòd ad pedes vſque deſcẽdat. Et manifeſtum eſt, ibi Hieronymum non loqui de veſte hyacinthina; ſed de linea: quia vox hebraica *Badim*, ſignificat linũ. Atque eadẽ per lini nomen vertitur vbi legimus, *Balteus lini, ephod lini, veſtimẽtũ lini, femoralia lini*, &c. Atque iidem etiã LXX. eodem nomine ſæpenumerò vertunt, & Danielis 10. 5. vbi Vulgata legit, *vir veſtitus lineis*, transferunt LXX. *veſtitus byſſina.* & alij vertunt *podêre*. Zachariæ etiam 3. 4. vbi nos legimus *mutatoria*, LXX. legunt *podêrem.* vbi etiam videtur eſſe ſermo de veſte byſſina. Ergo nomẽ podêris abſolutè poſitum apud Hieronymũ, & apud LXX. deſignat tunicã lineam ſacerdotalẽ.

Diluuntur difficultates, quæ contra opponi poſſunt.

Sed his opponi poteſt, Primò, quia Exodi 28. Septuaginta appellant podêrem tunicam hyacinthinam, non verò byſſinã; & ſimiliter ibi Auguſtinus. Et ſic etiam loquitur Philo. Et in præſenti Hugo de tunica hyacinthina exponit. Secundò, quia Eccleſiaſtici 45. 10. vbi nos legimus *circum pedes*, eſt in græco, *podêris*, & manifeſtè eſt ſermo de hyacinthina. Tertiò, Sap. 18.24 podêris deſignat hyacinthinã; vbi dicitur, *poderis totus erat orbis terrarum.* Quartò, Hieronymus epiſt. 128. ſingillatim indicat quouſque linea illa tunica demiſſa eſſet: & ait; *vſque ad crura deſcendit.* Non igitur ad pedes erat demiſſa; atque adeò dici non poteſt talaris ſiue podêris.

Ad primum reſpondetur; per ſolum nomen podêris nunquam intelligunt Septuaginta hyacinthinam, niſi quando ab illis additur, *podêris hyacinthina.* Et tamen licèt non addant byſſina, ſolo nomine podêris intelligunt byſſinam, Ezechielis 9.2.

Ad

Qua fuerit veſtis hyacinthina.

Ad ſecundũ, non conſtat an eo nomine deſignetur veſtis hyacinthina, Eccleſiaſtici 45. 12. Ad tertium in eo loco podèris nomine ſignificatur hyacinthina, (quamuis aliter alij exponant) ſed ex adiunctis intelligitur, de quo podêre ſit ſermo, ac propterea non opus fuit ibi adiicere hyacinthinæ epitheton. Ad quartum Hieronymus etiam Ezechielis 9. vbi de byſſina veſte agit, explicat eam eſſe talarem, & ad pedes vſque deſcendere. Quare, quod alibi ait, *vſque ad crura deſcendit*; ne ſibi contradicat ſanctus doctor, incluſiuè (vt aiunt) exponendum eſt, id eſt, deſcendit vſque ad crurum opertionem, ſicut feminalia Exodi 28. 42. dicuntur deſcendere *vſque ad femora*, & Hieronymus exponit, *vſque ad genua & poplites*.

Denique in præſenti per *podêrem* ſermonem eſſe de veſte linea manifeſtum eſt ex Danielis 10. 5. vbi legimus, *Ecce vir vnus veſtitus lineis*; ad quem locum proculdubiò reſpexit Ioannes, vt explicabimus notatione XI. Accedit, quòd perſona hæc apparuit inter candelabra & quaſi de illis curam gerens; quod non erat ſummi ſacerdotis munus; atque ita nulla ratione cohæret, vt ſacerdos inter candelabra, tunicâ hyacinthinâ veſtitus apparuerit

Nota prætereà, tunicam hanc lineam, quæ appellatur podêris, eſſe illam eandem, quæ appellari ſolet Ephod lineum. Vide 2. Reg. 22. 18. vbi Doëg dicitur trucidaſſe 85. ſacerdotes veſtitos Ephod lineo: & Iudicum 17. 5. explicatur Ephod eſſe veſtem ſacerdotalem. Vbi ex contextu conſtat, non eſſe ſermonem de ſuperhumerali pretioſiſſimo & Pontificali; ſed de Ephop lineo. Eandem veſtem LXX. appellant *ſtolam ſanctam*, Ezech. 10. 2. Hæ autem veſtes ſacerdotales non fiebant ex quouis lino, ſed ſolùm ex byſſo; vt videre eſt Exodi 39. 25. byſſum autem eſſe ligni genus pretioſiſſimum, ſplendens & candidum, expreſsè habetur Apocalypſeos 19. 8. & de hoc lini genere, & eius ingenti pretio latè Plinus lib. 19. cap. 1.

Quod ad ſignificationem attinet; podêris byſſina, miniſtrorum templi erat veſtitus & ornatus; qui religionis immaculatæ eſt egregium ſymbulum; vt videbimus notatione ſequenti.

NOTATIO VNDECIMA.

Ad illa verba capitis primi, veſtitum podêre. *De ſymbolo lini, & de tunica byſſina ſacerdotali.*

Quid per podêrem & zonam figuretur.

PODEREM & zonam Chriſti figuratè accipi debere, nemo dubitat: ſed quo ſenſu ſint accipienda, in eo variant interpres. Primò enim quidam intelligunt ſermonem eſſe de qualitatibus, quæ verè & propriè ſunt in Chriſto; vt de ſacerdotio, quod Chriſtus per ſe exercet: vel de ſanctitate, & charitate, quæ in Chriſto ſunt. Secundò, alij exponunt de iis, quos ſecum Chriſtus per amicitiam coniungit: qua ratione fideles ipſi conuenienter dicuntur eſſe veſtis & zona Chriſti. Notum eſt illud Ieremiæ 13. 11. *Sicut lumbare*, &c. Nota eſt ſignificatio tunicæ inconſutilis; & viſio illa qua Chriſtus Petro Alexandrino veſte diſciſſa ſe conſpiciendum præbuit. Tertia explicatio eſt de perfectione ipſorum fidelium: nempe de ſanctitate & charitate, quibus ſuos fideles Chriſtus exornat. Nam quia ad conditoris gloriam ſpectat perfectio creaturæ; ideò appoſitè perhibetur Deus *amictus* ſolis *lumine ſicut veſtimento*, Pſalm. 103. 2. Similiter ergo Chriſtus rectè depingitur ſuorum fidelium veſtitus ſanctitate, charitate præcinctus. Atque hanc tertiam explicationem nos genuinam arbitramur. Quia Apocalypſeos argumentum, quod in hac viſione proponitur, non eſt aliud, quam Chriſtum eſſe mirabilem in Sanctis ſuis.

Podêrē byſſinā eſſe ſanctitatis ſymbolum.

Iuxta hæc diximus breuiter in commentario, podêrem byſſinam eſſe egregium ſanctitatis & immaculatæ religionis ſymbolum. Id quo ampliùs explicetur, obſeruandum eſt A Chriſtianum populum eſſe populũ ſacerdotalem, qui Deum vera ſanctitate colit & veneratur, id eſt, magno conſcientiæ candore, & affectuum puritate. Hoc Chriſtus ſignificauit Ioan. 4. 23. *Venit hora quando veri adoratores adorabunt Patrem in ſpiritu & veritate*. Et Iacobus in ſua epiſtola cap. 1. 27. *Religio vera hæc eſt, immaculatum ſe cuſtodire ab hoc ſæculo.* Itaque vera Dei veneratio ac religio in hoc præcipuè conſiſtit, vt animus ab omni peccatorum labe deterſus & à terrenis affectibus abſtractus, per veram iuſtitiam ac morum ſanctimoniam in Dei vnius obſequium penitus incumbat. Iuxta argumentum igitur Apocalypſeos, ad maximam puriſſimæ huius religionis perfectionem ac Dei venerationem ſummopere conduxit perſequutio aduerſus Eccleſiam concitata. Per eam enim ſuorum familiarium animos ab omni Deus ſcelerum fæce eluit, & ad rerum huius vitæ fluxarum contemptionem informauit; & animi candoris, & diuini obſequij curam eduxit. Ad hoc ergo ſignificandum B nullum aliud ſymbolum potuit eligi aptius atque elegantius, quàm podêris byſſina; vt conſtabit ex iis, quæ ſubiiciam.

Byſſus quid propriè ſit.

Licet byſſi nomen æquiuocum ſit, vt conſtat ex iis, quæ affert Rhodiginus lib. 23. cap. 8. receptiſſima tamen huius vocis vſurpatio eſt pro quadam lini ſpecie valdè pretioſa. Sic loquitur Plinius de byſſo libro 19. cap. 1. & eodem modo loquitur ſacra Scriptura. Nam veſtes illæ, quæ Exodi 28. 40. 42. appellantur lineæ (nempe linea ſtricta & femoralia ſacerdotum) proculdubiò factæ ſunt ex byſſo, quam Dominus offerri à populo iuſſerat Exodi 25. 4. Atque ita eædem appellãtur *byſſina*. Exod. 39. 35. Et ab Hyeronymo epiſt. 128. & Ioſepho 3. Antiquit. cap. 8. & ſimiliter eadem veſtis appellatur *Ephod lineum*, 2. Reg. 6. 14. & ſtola byſſina, 1. Paral. 15. 27. Porrò linum byſſinum fuiſſe valde pretioſum, ſatis patet ex omnibus iis locis, in quibus fit mentio illius in ſacra Scriptura; vt Geneſ. 41. 42. Eſther. 1. 6. Ezechielis 16. 13. & 1. Machab. 14. 43. Non tamen opus eſt, vt in ſacris byſſi nomẽ ſingulariter referatur ad illud genus lini ex Achaia, quod auri pondere vendebatur; & cui ſolùm tribuit Plinius byſſi C appellationem. Sed per ſimilitudinem tribuitur byſſi nomen cuicumque optimo lino vndecumque aducto. Optimum autem appello illud, in quo reperiantur conditiones eæ, quibus lini pretium augetur apud Plinium; nempe *eximius candor & ſplendor, mirâque tenuitas, vnà cum denſitate & æqualis fili neruoſitate atque conſtantia.* Huiuſmodi linum quacũque ex prouincia ſit, byſſus erit. Atque ita Ægyptiam byſſum variam legimus Ezechielis 27. 7. Vbi varietas ad texturæ artificium videtur referenda. Quia quod ad colorem attinet, ſimplex eſt color byſſi, atque ita candor & ſplendor commendantur in ea Apocal. 19. 8. & num. 14. Candoris autem nomine albus omnino color videtur in byſſo & lino denotari. Quamuis enim Rondeletius de piſcibus part. 2. lib. 1. cap. 5. refert ex Pauſania, byſſum Iudaicam referre colorem & ſplendorem auri (cuiuſmodi fortaſſe eſt linum nuper ex Indicis regionibus aduectum, quod *Pattam* vulgò appellant,) de hoc tamen aurei coloris lino videtur non agere ſacra Scriptura. Quia eius byſſum Ioannes non ſolùm candidam appellat, ſed etiam albam, Apocal. 19. 14. vbi D Græcè habetur λευκὸν pro albo. Quod ſæpè in ſacra ſcriptura requiritur vt byſſus retorta ſit, ad maiorem firmitatem videtur pertinere, vt optimè neatur, & torqueatur, vt cernere eſt in eo linteo, quod domeſticum Hiſpani appellamus.

Sacerdotum veſtis olim ex lino.

Quòd autem veſtis byſſina vel linea ſit religionis ſymbolum, in eo nititur, quòd ſcilicet ea erat veſtis ſacerdotum. Apuleius in Apologia de lineo textu, *Sacerdotalis* (inquit) *eſt veſtitus & amictus.* Et Herodotus lib. 2. num. 46. *Sacerdotes Ægypti veſtem tantummodò lineam gerunt, nec aliam eis induere fas eſt.* Verum eſt tamen Plinij tempore (vt ipſe tradit lib. 19. cap. 1. & lib. 4. cap. 29.) Ægypti ſacerdotes goſſipina veſte indui ſolitos. Sed antiquus mos erat, vt linea vterentur. Et Iſiacos ſacerdotes lino velatos, notat Hadrianus Iunius. Vtcumque hoc ſit, illud eſt certum, in populo Iſrael veſtes ſacras ſacerdotum fuiſſe lineas; atque eas adeò fuiſſe templi proprias, vt nec ipſi ſacerdotes aut Leuitæ alibi ferè, niſi in templo illis vterentur. Quamuis enim 1. Reg. 22. 18. in Saulis domum cõuenerint 85. ſacerdotes veſtiti Ephod lineo: illi tamen haud dubiè Ephod lineo ſe induerunt, ne ita facilè E contemni aut violari poſſent. Hoc tamen eis nihil profuit, nec obſtitit, quominus veſtiti Ephod lineo trucidarentur vniuerſi. Rarò itaque extra templum Ephod lineo induti apparebant. Vide Ezechielis 44. 17. *Cùm ingredientur portas atrij interioris, veſtibus lineis induentur. neque aſcendet ſuper eos quidquam laneum, quando miniſtrant. Vittæ lineæ erunt in capitibus eorum, & feminalia linea erunt in lumbis eorum.* Et numer. 19. *Cumque egredientur exterius ad populum, exuent ſe veſtimentis ſuis, in quibus miniſtrauerant, & reponent ea in gazophylacio.* Ex hac animaduerſione conſtat eam veſtem vt religioſam fuiſſe habitam: quamuis ea non ad ſacerdotes ſolùm pertineret, ſed etiam ad cantores & cæteros Leuitas, quando in templo miniſtrabant. Quia 2. Paral. 5. 12. legimus Leuitas & cantores veſtitos byſſinis, & filios eorum & fratres. Atque ita Samuel puer gerebat Ephod lineum, 1. Reg. 2. 18. quia Leuita erat, & in tẽplo miniſtrabat; ſiue ob peculiarem deuotionem, quemadmodum nunc puerum monachali habitu veſtimus. Et hac ratione Dauid tandem veſtem indutus, vt in pompa coram arca Dei ſaltaret *accinctus Ephod lineo*. 2. Reg. 6. 24. id eſt, *ſtola byſſina*, vt explicatur, 1. Paral. 15. 27.

a Cur byſſina veſtis fuerit ſacerdotum propria.

Ratio verò, cur veſtis byſſina ad ſacerdotalis officij inſigne fuerit electa, deſumi poteſt ex iis, quas ſubiiciemus conſiderationes. Ceterùm, cùm conſtet lineam veſtem fuiſſe propriam ſacerdotum, & Dei miniſtrorum & ad ipſorum indumenta deſtinatam, loquar autem de veſte extima; ex hoc, inquam, ſolum aptiſſimum eſt religionis & diuini cultus ſymbolum. Et in hac ſignificatione apparet, Eccleſiam byſſo veſtitam à Ioanne fuiſſe conſpectam, id eſt, diuino cultui penitus conſecratam. Et quaſi aliquis rogaret, quænam eſſet ſacerdotalis veſtis eius populi, qui regale ſacerdotium appellatur, Reſpondet Ioannes, *byſſinum iuſtificationes ſunt ſanctorum*. Quaſi dicat, propriam horum Dei ſacerdotum veſtem, qua à profanis diſtinguantur, eſſe veram ſanctimoniam. iuxta id Pſalm. 92. 5. *Domum tuam decet ſanctitudo Domine in longitudinem dierum*. Et Pſal. 131. 9. *Sacerdotes tui induantur iuſtitiam*. Byſſina ergo veſtis, quæ Dei domus ſiue miniſtrorum Dei propria erat, aptiſſimum eſt ſanctitatis ſymbolum. Vide Apocal. 15. 6. *Angelos veſtitos lino mundo & candido*. Et cap. 4. 4. *Seniores in veſtimentis albis*.

Lini proprietates & myſtica earum ſignificatio.

Prima lini proprietas.

Rationes, propter quas meritò ſacerdotibus & templi miniſtris linea veſtis fuit deſtinata, ex ipſius lini conditionibus petendæ ſunt. Prima eſt *mundities*, tum quia multò melius detergat ſordes, quàm lana, tum quia lauari frequentiſſimè poteſt. Quare rectè Apuleius in Apologia de lineo textu, *mundiſſima lini ſeges*. Vide Herodotum lib. 2. num. 45. vbi ait, Ægyptios afferre veſtimenta linea ſemper recès abluta, huic rei præcipuè vacantes. Optimè ergo accommodatur linum munditiæ cordis ſignificandæ, vt fideles (qui myſtici ſacerdotes ſunt) animaduertant curam ac diligentiam, quam in ſuis peccatorum maculis eluendis debent frequentiſſimè adhibere. Eandem ſignificationem reſpiciebat mare illud æneum, in quo ſacerdotes lauabantur ſæpiſſimè. Et linum poſtulat frequenter lauari, eo quòd quæuis macula in eo propter ipſius candorem maximè offendat.

Secunda.

Linum albi coloris nimiùm tenax.

Secunda conditio *ſimplicitas*. Nam vt ait Plinius, *tentatum eſt tingi, & inſaniam veſtium accipere: ceterùm manſit candori pertinax gratia*. Lanea ac ſerica fucum & adulterinum colorem facilè admittunt. At linum ſimplicitatis amans, illum omnino reſpuit. Eſt ergo elegans Hieroglyphicum animi candidi, & ab omni fuco abhorrentis. Atque ita veræ religionis ſimplicitas fictionem omnem & hypocriſim auerſatur.

Tertia. Lini robur ac fortitudo.

Tertia conditio virturem ſpectat. Linum enim præſtat robore & neruoſitate fili, vt eleganter expendit Plinius. Goſſipium ac lana ſegnia ſunt & remiſſa: linum verò illis multò durius atque fortius eſt, & ad retia atque alia eiuſmodi, in quibus vi & robore opus eſt, maximè idoneum. In quo illud obſeruatione dignum eſt, quod Plinius animaduertit, eſſe linum, quod cùm tenue admodum ſit, ita tamen ſit neruoſum ac conſultum, vt apros in eius retia ſe induentes, concidat.

Quarta.

Lini tolerantia.

Quarta, *linum* (ait Plinius) *ſemper iniuria melius*. Quod optimè exprimit, quantopere vera ſanctitas rebus aduerſis, ærumnis ac perſecutionibus augeatur. iniuriæ, quas tolerat linum, donec ad optatum candorem & ſplendorem perueniat, plurimæ ſunt, ſcilicet *Euelli, ſiccari, macerari fluuio, iterum ſiccari, tundi malleo ſtaparto, decorticari, ſcindi ſpathâ lignea, pecti ferreis hamis, neri, in filo poliri, illido crebrò in ſilice ex aqua, texi, & tundi clauis*. Hinc eſt vt Betanus lib. 3. Hermathenæ contendat, eſſe optimum patientiæ ſymbolū: aptius tamen eſt, vt ſanctitatis ſymbolum gerat, quæ afflictione & rerum aduerſarum tolerantia ſemper euadit melior.

Quinta.

Quinta, linum in eo differt à lana, quòd hæc eſt propria brutarum animantium veſtis, linum verò eſt nobilis plantæ medulla, quæ hominum induſtriæ abdita aſſeruatur. Vnde Apuleius in illa Apologia. *Lana*, inquit, *ſegniſſimi corporis excrementum, pecori detracta iam inde Orphei & Pythagoræ ſcitu profanus veſtitus eſt*. ita lanea veſtis videtur deſidiam atque ſegnitiem indicare: & in lino ſaltem maior multò diligentia ſignificatur.

Sexta.

Mira lini tenuitas.

Sexta, Mira eſt lini tenuitas atque ſubtilitas, quod valde perpendit Plinius in thorace illo, qui in Rhodiorum inſula in templo Mineruæ oſtendebatur, cuius ſingula fila 365. filis conſtabant. Hieronymus etiam in id Ezechielis 16. *Cinxi te byſſo*. ait, *Tenuiſſima ex byſſo fila texuntur in veſte Pontificis*. Hoc aptum in primis eſt, vt denotetur hanc myſticam veræ ſanctitatis veſtem non craſſo (quod aiunt) filo, ſed tenui atque ſubtili eſſe texendam.

Septima.

Lini vtilitas in nauigatione.

Septima, linum ingentem vtilitatem hominibus affert, *Orbem terrarum* (ait Plinius) *vltro citroque portat*. Quibus verbis ponderat magna commoda, quæ ex lino ad nauigationem ſequuntur. Vela enim, quibus naues vti ſolent, ex lino generatim conficiuntur. Vnde linum ipſum eſt præcipuum inſtrumentum, cuius ope ac ſubſidio maxima nauigia, tot ac tantis oneribus ſtipata ſe mari committant, & in remotiſſima litora nauigent. Et ſemine paruo naſcitur gracilis & humilis auena, vt ingentes opes ac merces vtiliſſimæ ex aliis prouinciis in alias aducherentur. Quod mirificè repræſentat, quàm vtilis ſit toti terrarum orbi Chriſti fidelium ſanctitas, quæ ſecundo diuini ſpiritus flamine aſpirante, cæleſtes opes ac merces planè diuinas ad barbaras etiam Gentes & longiſſimè diſſitas nationes comportat. Summa etiam vtilitas lini eſt, quòd ex eo tentoria fiant, & vela etiam in atriis, aut locis aliis patentibus intendi ſolita, quæ ſolis ardorem arceant. Non ſecus iuſtorum ſanctitas Reipublicæ vmbraculum eſt ab æſtu, & vitæ humanæ forum ſpiritualiter inumbrat, vt ſalutarius homines viuant.

Ingēs Achaici lini æſtimatio.

Iudaica byſſi pretium ac valor.

Magnus erat ſine dubio optimæ byſſi ſplendor, ſiquidem Achaica byſſus auri pondere vendebatur, ita vt vncia byſſi centum argenteis nummis appenderetur, aut, ſecundùm noſtrum monetæ valorem, centum decem, & libra duodecim vnciis conſtans, mille ac ducentos argenteos valeret, ſeu (noua ratione) 1320. quo pretio ſericum in triginta libras vendi ſolet. Quin addit Pauſanias, Iudææ byſſum Achaica fuiſſe præſtantiorem. Si igitur magnum ipſius ſplendorem cum ingenti pretio & magnis eius deliciis conſideremus, facile intelligimus, byſſum aptè deſeruire ad opes, gloriam atque delitias denotandas. quippe quæ res erat Principum valde propria. Vide Geneſis 41. 42. vbi de byſſina Ioſephi ſtola in ipſius triumpho. Et Lucæ 16. 19. in diuite auaro. In eâdem verò veſte, prout eſt ſanctitatis & religionis ſymbolum, hæc omnia optimam habent ſignificationem. Nihil enim honorificentius, nihil præſtantius atque glorioſius ſpiritu principali quo Deus ſuos amicos confirmat. Nullæ ſunt deliciæ, quæ veræ ſanctitatis delicias vlla ex parte æquare poſſint, nullæ opes, quæ cum ipſius opibus valeant comparari.

Linea ſtricta quænam fuerit.

Huc vſque de byſſo, ex qua fiebat poderis ſacerdotalis. Sed in ipſa etiam veſtis illius textura atque figura nonnulla ſunt ad eandem ſanctitatis ſignificationem notanda. Primùm veſtis illa appellatur linea ſtricta, Exodi 28. 4. & iuxta ea, quæ Hieronymus tradit epiſt. 128. ex Ioſepho lib. 3. cap. 11. conſideranda eſt, vt tunica clauſa, quæ ad talos vſque defluat, & cum venuſtate ſtrictè corpori aptetur, hoc eſt, abſque plicaturis & ſinubus, quantum commodè fieri poſſet: non tamen exiſtimanda eſt nimis arcta, cum ſupra ceteras veſtes induceretur, & ea induti ſacerdotes, nudorum celeritate diſcurrerent, vt ait Hieronymus. Habebat autem circa collum (inquit Ioſephus) amplam aperturam, cuius oræ vncinis à pectore & à tergo committebantur. Verùm pro vncinis Græcè eſt ἀρτήμασι, quaſi dicat ligatis, ſeu ligaturis, à verbo ἀρτάω, quod eſt ligare. Atque ita videntur ἀρτήματα eſſe veluti ligulæ, quas Hiſpani appellant *cintas* ſiue *alamares*. Atque hoc eſt, quod dicitur Exodi 28. 39. *Stringes tunicam byſſo*, quod ſic exponunt LXX. *Coſymbi tunicarum ex byſſo*. Et Latina verſio pro *Coſymbi*, transfert, *nodi*: alij vertunt conſtrictiones. Forſan erant ocelli & orbiculi, *Oſales y botones*. Hæ aperturæ & colligaturæ ad pectus & ad terga nonnihil erant demiſſæ, atque ita opus fuit, quò faciliùs veſtis byſſina indui poſſet.

Cur linea ſacerdotum veſtis vocaretur ſtricta.

Ex his infertur, quare hæc tunica dicatur ſtricta, videlicet non tam quòd eſſet arcta, quàm propter conſtrictiones illas vel nodos. Atque ita dictio, תשבץ *thaſbegh*, quam Vulgatus vertit *ſtricta*, LXX. tranſtulerunt *Coſymbota*, & ex Hebræo redditur *ocellata*. Arias Montanus exiſtimauit eſſe textorum ocellorum figuram, cuiuſmodi in mappis belgicis ſiue gallicis reperiuntur. Et facit, quod byſſus Ægyptia appellatur varia. Ezechielis 27. 7. & Ammonius pro *badim* (quod eſt byſſina vel linea) transfert *tunicam variam*, Ezechielis 9. 2. & Danielis 10. 5. vt habetur in editione Sixtina LXX. interpretum. Nihilominùs certum eſt, alium eſſe ſenſum dictionis *thesbegh*. Quia LXX. teſtes oculati vertère (vt diximus) *Coſymbota* Atque ſi vulgatam lectionem cum græca, hebraica cum LXX. coniungamus, omnes rectè conciliantur. Nam Coſymbi, nodi, conſtrictiones & ocelli in idem recidunt in ligulis ſiue ocellis ſupradictis.

Pro dictione Græca *coſymbota* ait Auguſtin. q. 114. viſum eſſe interpretibus Latinis honeſtius exponi *cum cornibus*, quàm *cum cirris*. Exiſtimo eam verſionem, quam refert Auguſtinus, non eſſe optimam, ſed neque omnino aberrare. Quia cirri ſunt criſpati capilli, vel nodi ex illis facti, & forſan nodi, quibus adſtringebatur hæc veſtis, erant aliquo modo cirris ſimiles: præſertim ſi in conſtrictionibus illis erant aliquæ ligulæ cum floccis, capillorum inſtar, quales hodie fiunt. Forſan etiam cornua ſunt flexus in ipſis ligulis adſtrictis, (ſicut curuitates & flexus fluminum appellantur cornua) aut aliqua erat cornuum ſimilitudo in figura ligularum & conſtrictionum. Vtcunque id ſit, materia coſymborum erat byſſina, vt requirit textus.

Hæc omnia referenda ſunt ad ſignificandam promptam & agilem in diuino obſequio celeritatem. Atque ita D. Hieronymus notat, ſacerdotes hac tunicâ byſſinâ indutos nudorum celeritate poſſe diſcurrere. Indutum enim eſſe veſte minimè ſinuoſa, eâque nodis ſeu laqueis conſtricta, habitus eſt prompti atque parati.

Deinde obſeruant Ioſephus & D. Hieronymus, tunicas has byſſinas fuiſſe ex duplici ſindone, vel è duplicata tela, quod fortaſſe ad multiplicis fili ſtructuram ſpectat: quemadmodum ſericum duplex dicimus, quod duplici filo contexitur. Quo ſignificari videtur ſolida ac robuſta virtus, quæ nullis aduerſis frangatur.

Talaris veſtis perſeuerantiæ ſymbolum.

Tandem, quod fuerit veſtis talaris, à multis aptè applicatur ad virtutis perſeuerantiæ ſignificationem. Quia à capite vſque ad pedes extendi, ſymbolum eſt perſeuerantiæ, à principio vſque ad finem vitæ; vt notauit Nyſſenus de vita Moſis, & Gregorius Magnus 1. Reg. 2.

COMMENTARIVS.

E*T præcinctum ad mamillas Zona aurea.*] Primùm circa viſionem dubitatur, vtrum hic modus nimis altè ſe accingendi, fuerit apud antiquæ legis ſacerdotes in vſu poſitus? D. Hieronymus agens de veterum ſacerdotum veſte, epiſt. 128. ait, *Balteo ſtringebatur linea tunica inter vmbilicum & pectus.* Ioſephus verò lib. 3. Antiquit. cap. 8. aſſerit, lineam veſtem accingi ſolitam circa pectus paulò axillis inferiùs. Ad hanc altitudinem cinguli dubio procul alluditur in præſenti. Ceterùm videtur intendiſſe Spiritus ſanctus hoc cingulum altiùs adhuc, quàm priſci ſacerdotes ſolebant, attollere; ait enim textus πρὸς τοῖς μαστοῖς, id eſt, ad mamillas; quod eſt quàm maximè attolli poteſt zona. Notandum verò eſt, Angelum Danielis 10. 5. non fuiſſe adeò altè accinctum, cùm Propheta dicat, *Renes eius accincti auro obryzo.* At circa renes accingi, communis & eſt & erat ſe accingẽdi ratio, vt patet ex Iob 12. 18. & Iſaiæ 11. 15. Porrò zona aurea alludit ad Angelum auro obryzo cinctum, Danielis 10. & obſeruandum eſt, communium ſacerdotum balteum fuiſſe ex byſſo, purpura, cocco, & hyacintho intertextis, abſque vllo auro. Balteus autem ſummi Pontificis, quo adſtringebatur ſuperhumerale & tunica hyacinthina, ex eâdem erat materia, quo balteus ſacerdotum; ſed erat auro intertextus. Itaque communium ſacerdotum zona ex byſſo & variis coloribus conſtabat: zona autem Pontificis ſummi ex byſſo, coloribus, & auro; quam verò Daniel zonam in Angelo, & quam Ioannes in hac prima figura conſpexere, erat vtraque ex auro. Sed non opus eſt, eas conſiderare ex auri lamina; non enim inconueniens eſt, vt ex auro textili cogitentur. Quòd ſi opus eſt, vt non miſceatur alia materia; merum aurum ſine alia materia, neri ac texi poteſt; vt notat Plinius lib. 33. 3.

Myſtica zonæ ſignificatio.

Varia aliorum explicationes.

Deinde circa ſignificationem zonæ vide notat. XI. in principio de triplici explicandi ratione. Primò ergo nonnulli in Chriſto ipſo conſiderant, vel clementiam, qua cohibet iram; vt Andreas & Aretas: vel dignitatem regiam, vt Rupertus, Zegerus, Serranus, Pererius: vel charitatem, vt Legionenſis, Ribera, & Thomas Anglicus: vel ſapientiam, vt Albertus. Et erit fortaſſe, qui de Chriſti iuſtitia exponat, iuxta id Iſaiæ 11. 5. *Iuſtitia cingulum lumborum eius.* Secundo, aliqui Eccleſiam faciunt Chriſti ipſius zonam; vt Victorinus, Ticonius, Primaſius, Beda. Vel aliquam Eccleſiæ partem; nam de choro Patriarcharum exponit Ambroſius. Tertia explicatio ſtatuit id, quod eſt certiſſimum, nempe ſermonem eſſe de Chriſto in Sanctis; atque adeò non eſſe quærendã hîc aliam zonam, niſi eam, qua Sancti ſunt præcincti. Zonam ergo in præſenti de caſtitate Euangelica exponunt Chryſoſtomus, Gregorius, Haymo, Anſelmus, Richardus, Gloſſa, Albertus, Lyra, Pannonius, & plerique alij. Eòdem ſpectat communis ferè expoſitio eorum verborum Lucæ 12. 35. *Sint lumbi veſtri præcincti.* Prætereà zonam hîc de pietate Chriſtiana, vel de timore & reuerentia interpretantur Abbas Ioachimus atque Dionyſius. Hæ ſunt explicationes aliorum, quas referre viſum eſt: vt omittam alias de incarnatione, & de zodiaco. Vt autem meam ſententiam aperiam, eam quatuor ad puncta reducam.

Auctoris ſententia.

Primò igitur aſſero, hoc ſymbolum zonæ propriè ſpectare ad præparationem animi & promptitudinem in Dei obſequium. Probatur primò, quia zona veſtem podêrem comitatur: & vtraque ſpectat ad Sacerdotis habitum. Sacerdotes verò ad id accingebantur, vt expediti eſſent, atque parati ad templi miniſteria. Secũdò probatur, quia illa etiam phraſis Lucæ 12. 35. propriè ſpectat ad præparationem; vt egregiè ibi probat noſter Maldonatus ex Cypriano, & ex variis ſacræ Scripturæ locis. Tertiò, quia hæc erat Oriẽtalium regionum conſuetudo, longis ſcilicet vti veſtibus: ideóque qui miniſtraturi erant, aut iter acturi, collectam veſtem cingulo ſtringebant ad lumbos; ne ſibi impedimento eſſet. Iuxta hanc igitur conſuetudinem, præcingere ſe, aut lumbos accingere, idem erit, quod ſe ad iter vel ad miniſterium comparare. Nam in modo apud Orientales vſitato induendi ſe, extimam veſtem accingere alioqui non ſolebant: atque id colligitur tum ex ſacra Scriptura, tum ex antiquis picturis, ſiue numiſmatis.

Altè ſe præcingere, quid myſticè.

Secundò aſſero, altè ſe præcingere, maiorem præparationem & promptiorem diligentiam ſignificare. Hoc conſtat ex Horatio Satyra 5. lib. 1. *Hoc iter ignaui diuiſimus; altiùs ac nos Præcinctis vnum.* Et ex Plauto in Amphytr. *Cingitur; certè expedit ſe.* Et ea eſt ſine dubio cauſa, quòd Sacerdotes ſoliti eſſent altè ſe præcingere, quod Ioſephus affirmat. Turnebus etiam lib. 5. Aduerſariorum cap. vlt. vbi agit de altè cincto, & Sigonius lib. 2. de iudiciis, c. 19 aduertunt, morem altè ſe cingendi proprium fuiſſe Sacerdotum. Quod apertè ſignificabat eos promptos, atque paratos eſſe ad Dei obſequium. Ex his conſtat, rationem, cur in hac viſione adeò altè cingulum fuerit ſublatum, eam fuiſſe, vt indicaretur Chriſti ſeruorum ac familiarium ad ipſius Chriſti miniſterium præparationem ac deuotionem eſſe multo maiorem, quàm illam, quæ in antiquis cernebatur.

Zona aurea quid.

Tertiò, quòd zona ſit aurea, meo iudicio, ſignificat charitatis aurum eſſe, quod magnam in primis affert diligentiam ad res Dei miniſterio conuenientes. Ideò enim vetus illud cingulum in zonam auream commutatum fuit; cùm alioqui ad ſignificandam præparationem ſatis fuiſſet altiſſimè præcingi (id eſt, ad mamillas) vt animaduerteretur charitatem Dei & proximorum eſſe, quæ hanc magnã diligentiam & celeritatem ſecum afferat; dum pectus corroborat atque conſtringit. Ad robur ſpectare poteſt id Iſaiæ 22. 21. *Cingulo tuo confortabo eum.* Et ad conſtrictionem, inſignis eſt ille Pauli locus 2. Corinth. 5. 14. *Charitas Chriſti vrget nos* & Coloſſen. 3. 14. *Vinculum perfectionis*, id eſt, perfectũ, quod aureæ zonæ egregiè conuenit. His adiungitur leges optimè dici conſtringere & obligare; & ad auream charitatis legem ſiue zonam Chriſtum ſuas omnes leges reuocaſſe. Hoc verò eſt cingulũ, quod pectus ſtringit, & conſtringendo locupletat & exornat. Ex ea conſtrictione, mira diligentia in Diuini obſequij operibus intelligitur. Atque huic zonæ egregiè conuenit eſſe *zonam gloriæ*, vt loquitur Eccleſiaſticus capite quadrageſimoquinto, num. 8. & *balteum regum* Iob 12. 18.

Quartò aſſero, non ideo expoſitionem de Euãgelica caſtitate eſſe reiiciendã, cùm eam multi auctores, illique grauiſſimi amplectantur. Atque eam

rece

recepiſſe videtur Eccleſiæ conſuetudo in oratione, quam ſacerdos recitat, cùm ſe ſacro cingulo adſtringit, *Præcinge me, Domine, cingulo puritatis: & extingue in lumbis meis humorem libidinis.*&c. Hæc tamen explicatio debet ad noſtram de charitate reduci. Proprium enim cinguli eſt efficere, ne veſtis hac illac diffluat: & vbi primùm in ſuperuacuas cogitationes ac præſertim impuras diſtrahimur, quaſi diffluit veſtis, quod nobis magno eſt impedimento, ne celeres & expediti res ad diuinũ obſequium ſpectantes exequutioni mãdemus. Zona autem, quam Ioannes vidit, non lũbos, ſe pectus ſtringebat. Cui optima ſignificatio ineſt, ſcilicet Chriſtianâ charitate non ſolùm turpes actiones & affectus cohiberi, ſed etiam cordis cogitationes. Quamobrem rectè notauit Chryſoſtomus, per zonam in lumbis legem antiquam ſignificari, Euangelium verò per zonã ad mamillas. Et Gregorius ait aureâ zonâ ad mamillas refrænari non ſolùm operis, ſed etiam cordis luxuriam.

Illud inſuper addo, conſentaneum valde fuiſſe, vt in hoc Apocalypſeos prologo (qui totum argumentum debet complecti) aliquid de Chriſtianæ charitatis perfectione diceretur, quæ Euãgelicæ perfectionis (de qua adeò fusè in Apocalypſi agitur) eſt ſumma: & ſingillatim agitur etiam in Apocalypſi de charitate & de magno incremento, quod illa in perſequutionibus accepit, nempe in ſigillo 2.c.6.& in thuribulo c.8.& in libello c.10.

NOTATIO XII.

Ad illa verba capitis I. Præcinctum zona aurea; *de ſymbolo auri, ad charitatis ſignificationem.*

Aurũ charitatis ſymbolum.

Nouem in auri ſymbolo conſiderãda.

INTER ſymbolicas auri ſignificationes, nullam inuenio, quæ illi aptiùs conueniat, quàm ſanctitatis perfectio, quæ in charitate perfecta conſiſtit. Atque hoc modo auri ſymbolum accipiunt Auguſtinus, Hilarius, Gregorius, & Richardus de S. Victore apud Laurerum. Et eodem fortaſſe ſpectãt, qui ad opera perfecta id applicãt; vt Arnobius, Ambroſius, Hieronymus. Et qui de perfectione obedientiæ exponunt; vt Origenes, Gregorius, & Beda apud eundem. Nos directè de charitatis perfectione interpretamur. Ad quod nouem ſunt per ordinem in auro conſideranda, ſcilicet *Generatio, ſplendor, pondus, facilitas materiæ, conſtantia, munditia, medicina, miracula, pretium.*

Ac primò, Generatio.

Aurum argẽto mixtum inueniri.

Primò in auri generatione, ſeu productione notandum eſt, quod ait Plinius lib. 33. cap. 3. *Cetera metalla igni perficiuntur. Hoc ſtatim aurum eſt, cum capitur. Inuenitur autem tribus modis, ſcilicet fluminum ramentis, puteorum ſcrobibus, & ruina montium.* Deinde obſeruandum eſt ex eodem Plinio, aurum naſci ſemper cum aliqua argenti mixtione. *Omni auro,* inquit, *ineſt argentum vario pondere. quòd ſi quinta pars fuerit argenti, appellatur electrum.* Hæc Plinius. Sunt tamen qui pro certo aſſerant, alicubi naſci cum aliquo æris pondere admixto.

Quid in auri generatione ſymbolicè figuretur.

Argentò ſapientiam ſignificari.

Auri in hac parte ſignificatio facilis eſt. Nam licèt vera charitas in ipſo conuerſionis exordio producatur; ferè tamen affectus alios bonos quidem, non tamen ita perfectos tunc habet admixtos. Quòd verò ſemper aurum cum argento mixtum reperiatur, ſignificare poteſt mutuam conſpirationem, quam charitatis aurum cum ſapientiæ argento habet. Argento enim ſapientiam deſignari, ex aliis ſacræ Scripturæ locis notum eſt. Et propterea videtur Deus coniunctione auri cum argento delectatus, tum in naturali productione; tum in ſacræ Scripturæ ſymbolis. Vide Cant. 1.11. *Murenulas aureas faciemus tibi vermiculatas argento.* Et Zachariæ 6. 11. *Sumes aurum, & argentum, & facies coronas.* Huc ſpectat illud 1.Cor.13.6. *Charitas congaudet veritati.*

Item aurum reperiri in fluminum ramentis, denotat in ſapientiæ fluminibus naſci veræ charitatis aurum; in contemplationis etiam puteis altè defoſſis ſimiliter inueniri: necnon in ruinis montium, id eſt, in maximis laboribus atque ærumnis, in quibus perfecta Dei charitas apparere ſolet.

Secundò, Splendor.

Secundò, quod ad auri ſplendorem attinet, illud obſcurare affectat Plinius; fortaſſe vt auri contemptor videatur. *In argento,* ait, *clarior eſt color, magiſque diei ſimilis: & ideo militaribus ſignis familiarior: quoniam is longiùs fulget: manifeſto errore eorum, qui colorem ſiderum placuiſſe in auro arbitrantur.* Hæc ille. Communis tamen æſtimatio eſt, ſolis radios aureos videri & appellari, atque aurum ipſum ceteris metallis ſplendidius eſſe. Gregorius explicans id Apoc. 21. *Ipſa vero ciuitas aurum mundum,* ait, *Auri metallum nouimus potiori metallis omnibus claritate fulgere.* Nonnihil facit illud 1.Machab.6. 39. *Refulſit ſol in clypeos aureos, & reſplenduerunt montes ab eis, & reſplenduerunt ſicut lampades ignis.* Præterea illud aurum melius reputatur, quod colorem ignis magis refert, *vt ſimili colore* (ait Plinius) *rubeat, quo ignis, ipſumque obryzum vocant.*

Quid per auri ſplendorem.

Splendor eximius auri ad miram charitatis gratiam & ſplendorem referri poteſt, vel potius ad regium charitatis ornamentum. Charitate enim veſtiri, eſt quaſi auro textili apprimè elaborato ornari. Vide Pſal. 44. 10. *Aſtitit regina à dextris tuis in veſtitu deaurato.*

Tertiò, Pondus. Aurum ceteris metallis ponderoſius.

Auri proportio in pondere ad cetera metalla.

Pretioſæ margaritæ vnde æſtimentur.

Quid per auri pondus.

Tertiò, in auri pondere manifeſtè hallucinatus Plinius, ait enim, *aurum non prælatum eſſe pondere omnibus metallis, cum cedat plumbo.* Contrarium tamen poſt alios exactiſſimè noſter Villalpandus experimento ipſo demonſtrauit, vt ipſe ait tom. 3. in Ezechielem f. 302. & iuxta ipſius examẽ, proportio auri ad plumbum in pondere maior eſt, quàm 3. ad 2. ad argentum maior, quàm 9. ad 5. ad æs cyprium ſiue cupreum maior, quàm 2. ad 1. ad ferreum maior, quàm 7. ad 3. ad argentum viuum eadem eſt proportio, quæ 5. ad 4. ad ſtannum denique, vt 5. ad 2. Verum eſt tamen non adeo mihi eſſe compertum, vt Villalpandus ſtatuere videtur, æquale ſcilicet eſſe pondus in eadem cuiuſque metalli ſpecie; id eſt, in magnitudine æquali nullum eſſe aurum purum alio puro auro ponderoſius. Ego non valde mirarer, aliquod aurum reperiri, quod plus ponderis alio haberet, & aliquod plumbum leuius alio. Nam inter margaritas notum eſt, Orientales Occidentalibus eſſe multo leuiores. Et inter præcipuas margaritarũ dotes pondus iure numeratur, ſic enim Plinius, *Omnis dos in candore, magnitudine, orbe, leuore, pondere.* Nihilominus tamen certiſſimum eſt, aurum rem eſſe ceteris omnibus grauiorẽ. Quare, ſi Plinius fieri iuſſit duos globos eiuſdem magnitudinis; alterum aureũ, alterum plumbeum, vt vtriuſque põdus examinaret; fortaſſe ei aurifex impoſuit, & pro auro ſuppoſuit argentũ inauratum. Neque enim probabile eſt Plinij tempore, aut plumbum tanto fuiſſe grauius, quam noſtrum; aut aurum tanto leuius. Hæc de pondere. Ipſius autẽ ſignificatio, cum pretij ſignificatione videtur coniungenda. Illud tamen ex Auguſtino addi poteſt, *Pondus meum amor meus;* amor enim amantem propter amicum ad quamlibet rem quantumuis abiectam ſuo pondere demittit. Quin & Deum ipſum ad infima terrarum ſola deduxit.

Quartò materiæ facilitas.

Quanta ſit auri facilitas præ plumbo & ceteris metallis.

Veſte omnino aurea Tarquinius olim Priſcus & Agrippina vſi.

Quid per auri facilitatem figuretur.

Quartò, in materiæ facilitate Plinius plumbum auro anteponit. Et quidem mollius eſſe plumbum, non inficior. Sed ſi omnia perpendamus, multo maior eſt materiæ facilitas in auro. Primò enim plumbum minimè poteſt in tantam tenuitatem reduci, atque aurum. Ex auro verò videntur quodammodo mathematicæ ſuperficies, lineæ atque puncta fieri poſſe. Quod licet hyperbolem contineat; mirum tamen valde eſt, quantopere poſſit attenuari aurum. Notat Plinius, auri vnciam in ſeptingenas & quinquagenas bracteas, quaternum vtrinque digitorum dilatari: & iuxta hanc diuiſionẽ, ex vno nummo aureo noſtrorũ (ex quibus octo cum dimidio conficiunt vnciam) efficiendi erant 88. panes aurei (quos vocant) quaternorum vtrinque digitorum. Hoc tamen tempore fieri videntur pluſquam ducenti. Singuli enim æſtimantur tribus marauedinis: atque adeo ducenti panes, ſexcentis. Quòd ſi tertia huius valoris pars, manuum ſtructuræ ac labori aſſignetur; auro ipſi ducentorum panum ſolum manent 400. marauedini; qui æquus eſt noſtri nummi aurei valor. Itaque hodie ad tenuitatem duplo maiorem redigitur aurum, quàm Plinius exiſtimauit; cùm tamen ipſe dicat, *Nihil laxiùs dilatatur.* Præterea filum, quod ex auro integrum ducitur, adeò eſt ſubtile; vt lineam Mathematicam quodammodo referat; id quod Plinij etiam tempeſtate ita fiebat. Ipſe enim ait, *ſuper omnia netur ac texitur lanæ modo, & ſine lana. Tunicâ aureâ triumphaſſe Tarquinium Priſcum: & Agrippina Claudij vxor induta eſt paludamento auro textili, ſine vlla alterâ materiâ.* Præter hæc, facillimè aurum redigitur in puluerem tenuiſſimum; idque vel eo liquore, quem *aquam fortem* appellamus: vel etiam fumo ex plumbo: vt tradit Gulielmus Gilbertus in ſuo libro de magnete. Nec ſolum fit aurum puluis tenuiſſimus, ſed etiam potio; ita vt non edi tantum poſſit, ſed etiam ſalutariter bibi. Porro ex hac materiæ facilitate prouenit, vt in auro poſſit ſcribi, & res aliæ quælibet paruo impendio inaurari. *Marmori & iis, quæ candefieri non poſſunt, ouis candido illinitur, ligno, glutini quadam ratione: æs inauratur argento viuo, & hydrargyro.* Ad eandem facilitatem ſpectat, quod *palea citiſſimè aurum ardeſcat; cum alioqui pruna ligni violentiſſima indomitum ſit,* vt notat Plinius. Hæc in auro facilitas materiæ, ſignificat charitatem omnibus ſeſe facilè accommodare, vnde Paulus *Omnibus omnia factus ſum,* 1.Cor.9.22. Quòd verò aurum ſubtiliter ad inaurandum dilatetur, mirè charitatem exprimit. *Quia vniuerſa delicta operit charitas.* Prouerb.10. 12. &

Iacobi 5.20. & 1. Pet.4.8. & quid eſt adeò vile & ſqualidum, quod inauratum non ſplendidè & ornatè tegatur?

Quintò, auri conſtantia.

Quinto, auri conſtantia admiranda planè eſt. Commune eſt omnibus metallis fuſilia eſſe atque ductilia: auro verò peculiaris ineſt firmitas & conſtantia. In primis, *Auro, rerum vni, nihil igne deperit: tutò etiam in incendiis rogiſq; durante materia. Quinimò quò ſæpiùs arſit, proficit ad bonitatem,* Plinius; &, *in igne probatur aurum,* Eccleſiaſt.2.5. Quàm igitur mirabile eſt aurum vel toto anno in ignem iniectum nulla ex parte conſumi, & perfectius ſemper euadere? Deinde non minùs eadem apparet conſtantia auri *contra ſalis & aceti ſuccos domitores rerum*: & contra eum etiam ſuccum, quem aquam fortem appellant. Tertiò, quod adeò poſſit attenuari, vt iam vidimus, nec frangatur; id etiam ad conſtantiam eximiam ſpectat. Quartò, *quàm minimum vſu deteritur, cùm argento, ære, plumbo, lineæ producantur, manúſque ſordeſcant decidua materia.* Quintò, huc ſpectat prunæ ligni violentiſſimæ indomitum eſſe aurum: cùm alioqui paleâ citiſſimè ardeſcat, vt iam diximus.

Auri quàm minimũ vſu deteri.

Quid per auri cõſtantiã.

Hæc conſtantia valde eſt charitatis propria, *Charitas enim nunquam excidit,* 1.Cor.13.8. *Et tanquam aurum in fornace probantur iuſti,* Sapient.3.6. vera namque ſanctitas aduerſitatum ac tribulationum igne non decreſcit, ſed perficitur; non minuitur, ſed augetur. Nec horribilis ignis violentiam extimeſcit; nec ipſius vi liqueſcit, aut mollitur. *Charitas patiens eſt, omnia ſuffert, omnia ſuſtinet,* 1.Cor.13.num.4.

Sextò, auri munditia.

Sextò, nullum eſt metallum adeò mundum. Ceterorum contrectatione manus commaculantur. *Manus ſordeſcunt decidua materia.* Auro verò nequaquam. Deinde; *Non rubigo vlla, non ærugo, non aliud ex ipſo, quod conſumat bonitatem, minuátve pondus.* Charitas item limpidiſſima eſt; ab auaritiæ & ambitionis ſordibus valde aliena, *non eſt ambitioſa, non quærit quæ ſua ſunt.* 1.Cor.13.5 abhorret à peccatorum maculis, *non gaudet ſuper iniquitate.*

Quid per auri munditiẽ.

Septimò, auri remedia.

Septimò, *aurum plurimis modis pollet in remediis, vulneratiſq; & infantibus ſalutariter applicatur.* Quod non maleficorum veneficio, ſed naturæ potiùs beneficio præſtari veriſimile eſt. Deinde ignis cauterium auro impreſſum nihil carnem lædit, & neque ſentitur ferè, neque inuſtæ notæ veſtigium vllum relinquit. Prætereà de auro potabili multa, eáque miranda chymici prædicant: & Martinus del Rio lib. 1. de Magia cap.5. aſſerit, tam rem non eſſe minus vtilem ad ſanandum, quàm ad alendum, & quoad fieri poſſit, vitam propagandam. Ceterùm difficillimum eſt aurum potabile conficere, in quo permulti in caſſum laborarunt. Hæc de medicinis aptè poſſunt deſeruire ad illud, quod Paulus de charitate affirmat, cùm agit, *Charitas benigna eſt,* id eſt, benefica. Et hoc eſt verum aurum potabile, quod tribuit immortalitatem, iuxta id Eccleſiaſt.6.16. *Amicus fidelis medicamentum vitæ & immortalitatis.*

Quid per auri remedia & medicinas.

Octauò, auri miracula.

Octauo, inter auri miracula recenſeri poſſunt multa ex iis, quæ diximus de facilitate materiæ, eiúſque conſtantia: necnon illud quod tradit Plinius, ſcilicet prunæ violentiſſimi ligni indomitum eſſe, paleâ verò citiſſimè ardeſcere. Huc etiam ſpectat, quæ de electro tradit Plinius lib.33 cap. 4. *ad lucernarum lumina, clarius argento ſplendeſcere.* Et illud præſertim, *Electrum, quod natiuum eſt, venena deprehendit: nam diſcurrunt in calicibus arcus cæleſtibus ſimiles cum igneo ſtridore, & geminâ ratione prædicunt.* Hanc fortaſſis ob cauſam natiuum electrum pluris fuit, quàm purum aurum: nec immeritò. De factitio enim id non eſt veriſimile, cùm perfacile factu ſit, quatuor auri partibus vnicam argenti admiſcere. Aliud prætereà non minus mirum recenſet his verbis Plinius: *Nec præteribo miraculum. Si auro liqueſcenti gallinarum membra miſceantur, conſumunt illud in ſe. Ita hoc auri venenum eſt.* Huc etiam fortaſſe ſpectat, quod addit ipſe Plinius, *Auro ſuperlato eſſe vim maleficam gallinarum, & pecorum fœturis.* Itaque aurum & gallina neſcio quid inter ſeſe oppoſitionis & antipathiæ habent.

Mira natiui electri proprietas.

Liqueſcens aurũ iniectis gallinæ membris conſumit.

Auri & gallinæ antipathia.

Prædicta auri, præſertim cum argento coniuncti (id eſt, electri) miracula elegantiſſimè exprimit magna illa & admiranda, quæ charitas (ſiue ſanctitas) cum ſapientia coniuncta edit. Qua de re latè Apocalypſeos 11. agitur ſub nomine duorum illorum teſtium. Quod verò clariſſimè ſplendeſcat, & à veneno liberet, iridis cæleſtis ſpecie oſtensâ cum igneo ſtridore: hæc (inquam) omnia mirificam habent applicationem, de qua cap.4. Oppoſitio autem & repugnantia quam aurum habet cum gallinæ carnibus, fortaſſis innuit, timiditatem (quæ per gallinam animal imbelle ac timidum denotatur,) charitati eſſe contrariam, aut corporis potiùs delicias & blandimenta.

Quid per auri miracula figuretur.

Nonò, auri æſtimatio.

Nonò, Dignum valde obſeruatione eſt, aurum argento tantopere æſtimatione præferri, vt auri vncia eodem pretio ac duodecim vnciæ argenti æſtimetur. Atque id etiam receptum eſt in auro & argento, cum legitima æris admixtione conflatis. ſic enim auri vncia centum valet argenteos, nec plus valoris habent vndecim argenti vnciæ, ſed aliquanto minùs. Et maius eſt pretij diſcrimen inter aurum purum & purum argentum. Nec verò hoc eſt nouum inuentum, ſed antiquiſſima potiùs æſtimatio; vt conſtat ex Platone. Quòd ſi attendatur non auri pondus, ſed æqualis auri atque argenti magnitudo, globus ex auro puro, pluſquàm viginti argentei globi eiuſdem molis, (ſi cetera ſint paria) æſtimatur. Deníque licèt gemmæ ſint ac margaritæ, quibus homines plus valoris ac pretij, quàm auro detulere: ceterùm ad numiſmata, quæ ad hominum commercia ſunt recepta, nihil eſt quod non ſit auri pretio multo inferius.

Quid per auri æſtimationem.

Iam ingens auri pretium ad maximam charitatis æſtimationem aptè refertur, quæ eſt veluti vſitatum numiſma, pro cuius valore ac pretio hominum merita æſtimantur ac rependuntur. Nec aliquod eſt promeritum, quod poſſit cum charitatis valore conferri. Quin imò ſine illa nihil eſt, quod in Dei æſtimatione alicuius pretij ſit. Vide 1 Cor. 13. 1. *Si linguis hominum loquar & Angelorum, charitatem autem non habeam,* &c. Vbi multa in hanc ſententiam præclarè tractat Apoſtolus. Et tandem concludit, *Maior autem horum eſt charitas.* Vide etiam Apocalypſ. 3. 18. *Suadeo tibi emere aurum ignitum probatum, vt locuples fias.* Hac enim diues eſt & locuples homo, & abſque illa inops ac pauper.

COMMENTARIVS.

Verſ.14. Capillorum nomen quò ſe hic extendat.

CApùt autem eius, & capilli erant candidi, tanquam lana alba, & tanquam nix.] Quod ad viſionem attinet; ſunt qui notent, Ioannem nihil dicere de barbæ canicie, ſed tantùm de canicie capitis. Aptius tamen videtur, vt capillorum nomen ad barbam etiam extendatur: quia vox Græca τρίχες, pro qua noſter vertit *capillos,* ad barbam quoque refertur. Atque ita non eſt inanis repetitio, *caput autem eius & capilli.*

Tanquam lana alba, & tanquam nix.] Niuis comparatio applicari poteſt, vel proximè ad lanam; ita vt dicatur canos fuiſſe inſtar lanæ candidiſſimæ. Vel proximè etiam poteſt ad canos referri: ita vt duplex ſit comparatio, altera lanæ candidæ, altera niuis. Et vtrouismodo eòdem recidit ſenſus. In niuis autem comparatione videtur non ſolùm haberi reſpectus ad candorem; ſed etiam ad pulchritudinem & ſplendorem. Nonnulli de propriis lanæ ac niuis qualitatibus, nempe de calore & frigore hîc philoſophantur: ſed omnino extra rem. Quorſum enim hæc ad canos, de quibus agitur?

Quid canities ſignificet.

Sed gradum iam ad caniciei myſterium faciamus. Multi de Chriſti æternitate, vel de ipſius ſapientia interpretantur. Suprà tamen vidimus, in hac viſione non agi de Chriſto in ſe ipſo, ſed in ſuis fidelibus. Quare omnino exiſtimo, ſermonem eſſe de mira Eccleſiæ Chriſtianæ ſapientia. Hic enim ſenſus valde cohæret cum præcedentibus. Etenim podêris & zona ſignificant (vt diximus) fidelium ſanctitatem, & charitatem. Atqui congruentiſſimè fit, vt ſanctitati & charitati ſapientia adiungatur. Ordo prætereà inter tria hæc mirificè ſeruatur; quia prius eſt mundari à peccato & ſanctificari; mox virtutum perfectionem in feruore charitatis amplecti; & poſteà alios docere & inſtruere per ſapientiam.

Canities ſapientiæ ſymbolum.

Deinde canicies eſt optimum ſapientiæ ſymbolum. Vide Prouerb. 20.29. *Dignitas ſenum canicies,* ſcilicet propter ſapientiam quam cani præ ſe ferunt, & Eccleſiaſtici 28.8. *Corona ſenum multa peritia.* Iob 12.12. *In antiquis eſt ſapientia, & in multo tempore prudentia.* Sapientiæ 4.9. *Cani ſunt ſenſus hominis.* Ex meo quidem iudicio ad Dei ſapientiam ſpectat id Danielis cap.7.9.13.22. *Antiquus dierum ſedit,* &c. Agitur enim de Deo ibi, tanquam de ſummo rerum omniũ moderatore per infinitam ſapientiam.

Prætereà in hac prima viſione, quæ ſummam Apocalypſeos claudit, non decebat inuolui ſilẽtio magnam Chriſtiani populi ſapientiam; quæ mirũ in modum excreuit iis perſecutionibus, de quibus in hoc libro agitur. Per illas enim Chriſtus ſuâ docuit Eccleſiam Chriſtianæ Philoſophiæ faſtigium.

ſtigium. Et ad hæc Chriſtianæ Eccleſiæ ſapientiam ſpectat apertio ſigillorum; quæ Iudaico populo denegata, Eccleſiæ Chriſtianæ cõceſſa fuit. Et ſanè Iudaici populi ſapientia ſi cum Chriſtiana comparetur, nondũ erat caniciẽ & maturitatẽ aſſequuta.

Quorſum lanæ ac niuis comparationes hic coniunctæ?

Lanæ autem ac niuis comparationes ideò hîc coniunctæ ſunt; vt vna ex parte magna ſenectus in laneis capillis repræſentetur; ex alia verò ingens gloria in natiuo candore niuis atque nitore. Quo ſignificatur, ſapientiæ celſitatem, qua Eccleſia Chriſtiana ſplendeſcit, illi eſſe glorioſiſſimam.

Chriſtianæ religionis antiquitas.

Ad hæc exiſtimabit aliquis, huius figuræ canicie indicari Chriſtianæ religionis antiquitatem; de qua latè & eleganter Euſebius lib. 1. hiſtoriæ cap. 4. Auguſt. to. 1. lib. 10. Confeſſ. c. 43. & to. 2. epiſt. 49. ad Deo gratias, in ſolutione q. 2. & epiſt. 105. ad Innocentium Pap. & epiſt. 157. ad Optatum; & tom. 4. lib de catechizãdis rudibus, cap. 19. & lib. de Patient. cap. 21. & tom. 7. lib. 3. contra duas epiſt. Pelagianorum c. 4. Ambroſius lib 10. in Luc. c. 22. Tertull. in Apologet. aduerſus Gentes, Clemens Alexandrinus in oratione adhortat. ad Gent. in fine, & ibidem Heruetus, ac D. Thom. 1. 2. q. 107. a. 1. Et dici poſſet, huius figuræ caniciem eleganter reſpondere illi obiectioni, quam Eccleſiæ hoſtes initio illi opponebant de religionis nouitate. Hi enim cani ſignificare videntur Chriſtianam Religionem fuiſſe Iudaicis ritibus ac cæremoniis multò antiquiorẽ; non ſolùm quòd in ipſius fundamentis ac figuris admirabilis huius templi ſtructura à mundi naſcentis exordiis fieri cœpta fuerit; ſed etiam quia reuera antiqui Patriarchæ & Prophetæ Chriſtiani fuiſſe cenſendi ſunt; vt docet D. Thomas ſuprà citatus.

Atque hæc explicatio de antiquitate Chriſtianę religionis fortaſſe non erat abs re: ceterùm altera illa interpretatio de Eccleſiæ Chriſtianæ ſapientia eſt multò aptior & conuenientior.

Canticorum 5. 11. legimus, comas ſponſi eſſe nigras: ſed ſicut in præſenti cani habent ſenſum elegantem; ita etiam ibi comæ nigræ (vt ſuo loco dicemus;) neque alia concordia opus eſt, quàm vtriſque loci intelligentia.

Oculi vt flamma ignis quid innuant.

Et oculi eius tanquam flamma ignis.] Dubitandum non eſt, quin hoc ſit proprium iræ ſymbulum. Vide cap. 11. 19. vbi deſcribuntur beſtiæ quædam terribiles, *ira plena, vaporem igneum ſpirantes, horrendas ab oculis ſcintillas emittentes.* Iob etiam 29. 6. de flamma oculorum ſermo eſt, ſub illis verbis, *terribilibus oculis*; vt explicat Mercerus verbo, לטש *latas.* In præſenti verò ſermonem eſſe de ira Chriſti, patet euidenter Apoc. 19. 12. & cap. 2. 18. Cur autem iratis oculi maximè rubeſcant, diſputat Ariſtoteles in problem. ſect. 31 problem. 3. & reſpondet, præſidium caloris in eam partem tanquam violatam tranſmitti; quæ & ſenſu & motu facilior eſt. Vtcunque hoc ſit, hic modus exprimendi hominem iratum vſitatiſſimus eſt apud prophanos etiam authores. Homerus enim Iliados 19. v. 16. vbi agit de Achille, ait; *oculi eius tanquam flamma.* ὄσσε σέλας. Et iterum ad finem eiuſdem libri: *dentes quidem eius ſtridebant; oculi verò ſplendebant vt flamma ignis, & cor illius ſubibat intolerabilis ira.* Virgilius etiam 3. Georg. *Flammantia lumina torquens.* (Sermo eſt de angue.) Et Georg. 4. Proteo tribuit ardentes oculos præ ira, & lib. 6. Æneid agens de Charonte, *ſtant lumina flamma.* Et lib. 7 de Alecto, *Flammea torquens lumina.* Seneca lib. 1. de Ira cap. 1. iratum hominem deſcribit *micantibus oculis.* Et lib. 2. cap. 35. ſic ait; *flamma lumina ardentia.* Vbi Lipſius ſimilia ex Homero & Lucretio affert. Cicero etiam in Verrem ſic loquitur. *Ardebant oculi, toto ex ore crudelitas eminebat.*

Duplex Dei ira in Apocal.

Ad hæc obſeruandum eſt, duplicem Dei iram in Apocalypſi depingi; alteram antiquam, alteram nouiſſimam; illam in plagis tubarum, in quibus ſe aduerſus Iudaicum populum oſtendit iratum; hãc verò in phialarum plagis, quibus ſuæ aduerſus idololatriam indignationis ingens prębet argumentum, per ipſius euerſionem & conuerſionem peccatorum. De hac ira nouiſſima diximus in prolegomenis notat. 24. & 25. Perſpicuum autem eſt, in oculorum ardẽtium ſymbolo vtramque iram, tàm primam quàm nouiſſimã indicari: vt patet Apoc. 19. 12. vbi ſermo eſt de Romani Imperij conuerſione, & Chriſtus flammeis oculis depingitur. Atque hac ira nouiſſima non ſolùm fuit vſus Chriſtus aduerſus idololatras, ſed etiam erga decimam Ieroſolymæ partem, quam Euangelio ſubiecit.

Hæc cùm ita ſint; aliquis fortè opinabitur, cùm duo ſint huius figuræ oculi, in læui oculi flammis iram priorem denotari; in flammis verò dextri, poſteriorem ſeu nouiſſimam, quæ gratioſa hominibus eſt. Sed vereor hanc ſignificationis diſtinctionem oculi ſiniſtri à dextro, ſubtiliorem eſſe, quàm ſolidiorem. Nam in nouiſſima ira rectè conſideratur Chriſtus flammas oculis euomens, abſque vlla dextri aut læui oculi diſtinctione. Quare planiùs ac veriùs iudico ſine aliquo diſcrimine, Chriſti oculorum flammas de ipſius ira intelligere; quæ interdum aduerſus ſola peccata fertur, interdum etiam aduerſus ipſos peccatores. Atque vtrumque in ſuæ Eccleſiæ beneficium redundat. Nam dum ſceleratos debito ſupplicio afficit, iuſtos de ſuis hoſtibus vlciſcitur.

Sed obiicies, hanc Chriſti iram, ſiue primam ſiue nouiſſimam, eſſe virtutem ac perfectionem Chriſti in ſe ipſo, quod minimè videtur eſſe ad rem in huius viſionis declaratione: ſiquidem in ea, vt ſuprà oſtendimus, non agitur de Chriſto in ſe ipſo, ſed quatenus per ſuos res mirandas operatur. Reſpondetur, in Chriſto quidem propriè non eſſe iram. Quare non agitur de propria ira, ſed de ipſius effectu in peccati deſtructione, ſiue in peccatoris ſupplicio. Ad argumentum verò Apocalypſeos non ſpectant ſolùm admirabilia, quæ Chriſtus in ſuis fidelibus operatur; ſed ſupplicium etiam, quo in Eccleſiæ hoſtes animaduertit: hoc enim etiam facit ad Chriſtianæ Eccleſiæ gloriam. Præterquàm quòd præcipuus Chriſti iræ effectus eſt, peccatorum conuerſio. Et licèt hæc ira in iis exerceatur, qui hoſtes priùs fuerant; non tamen eos in eodem hoſtium ſtatu relinquit, ſed ad ſuam amicitiam traducit, & Eccleſiæ filios efficit. Atque hæc eſt maxima Eccleſiæ victoria, vt ex hoſtibus amicos atque filios reddat.

Cur Chriſti ira in ipſius oculis exprimatur.

Prætereà, iram Chriſti in ipſius oculis depingere, elegantiæ fuit; iuxta id quod Ariſtoteles ait loco ſuprà citato, oculos ſcilicet inflammari; quia ad partem violatam aſcendit calor. Quòd ſi hoc ita eſt; aptè depinguntur oculi Dei ira inflammati; eo quòd peccator Diuinę maieſtatis oculos offenderit, rem ſceleratam coram ipſis patrando, & oculos maieſtatis eius prouocando, vt loquitur Iſaias cap. 1. 8. Et fortaſſe etiam oculorum Chriſti flammæ ſignificant irę Dei nullum peccatum abſcondi poſſe. Quæ enim tenebræ impediant perſpicientiam, cui oculi iaculantur claram lucem? facit illud Ieremiæ 32. 19. *Oculi eius aperti ſunt, vt reddat filiis Adam ſecundùm fructum adinuentionum eorum.*

Verſ. 15. *Quid hic per pedes.*

Et pedes eius ſimiles aurichalco, ſicut in camino ardenti.] Per pedes non defuit qui non pedes ipſos intelligeret; ſed hypopodion, ſiue ſcabellum pedum, in quo inſiſtere ſomniatur perſona illa, quæ primò Ioanni apparuit. Sed hoc ridiculum eſt, & ex eo loco Danielis 10.6. ad quem hîc alluditur, conuincitur falſitatis. Præterquàm quòd figura hæc non inſiſtebat ſcabello; quia ambulabat in medio candelabrorum, vt ſuprà vidimus.

De aurichalco variæ aliorum opiniones.

Pro aurichalco contendit Nebriſſenſis legendum fuiſſe *Chalcolibano*, & ſermonem eſſe de thure maſculo. Sed hoc eſt improbabile, vt videbimus notat. XIV. De ſuccino accenſo quidam. Sed hoc etiam eſt improbabile. Alij explicant de ære, cui admiſtum ſit pſeudargyrum; ſic enim æs cogitur imitari auri colorem, de quo Strabo lib.13. Huiuſmodi eſt factitium aurichalcum, quod Hiſpani appellant, *açofar*, ſiue *laton*. Sed conſtat in ſacra Scriptura, & præſertim in hoc loco, non eſſe ſermonem de eiuſmodi aurichalco. Vide Rhodiginum lib.19.cap.9. Alij exiſtimabunt chalci aut æris nomen hîc poſſe accipi pro ea ferri ſpecie, ex qua gladij acies conflatur. Sic enim nonnulli exponũt nomen hebraicum *nehhoſeth*; vt videre eſt in Theſauro hebraico. Et facit primò vicinitas hebraicarum vocum. Quia *nahhas* eſt acies ferri: & *nehhoſeth* æs candens. Et Prado Ezechielis 1. in expoſitione non videtur hęc diſtinguere, n.7. ait enim. *Quaſi æs vel chalybs candeſcens*. Facit ſecundò, quòd etiam apud Græcos & Latinos chalcus & æs aliquando pro chalybe vſurpatur. Nihiluminus conſtat, illud æs mõtis Libani, ex quo factę ſunt columnę æneę, & mare ęneum, & cetera vaſa, non fuiſſe ferreum; ſed proprium æs, idque valde pretioſum, vt in notat. XIV. conſtabit.

Prado in Ezechielem fol.34. ſignificat, non ſolùm pedes huius figurę concipiendos eſſe ſimiles aurichalco, ſed totum etiam corpus; cum hoc tamen diſcrimine, quòd ſuperiore compleret ſplendor maior, inferiora verò calor vehementior, Ioannem autem de pedibus peculiariter loquutum, quia in ſimulacro ſtante meliùs deprehenditur pedum materia. Pro hac opinione prima facie ſtare videtur, quòd Ioannes in hac figura certiſſimè alludit ad ſimilem viſionem, quæ Danieli eſt oſtenſa cap. 10.num.6 vbi dicitur, *corpus eius quaſi chryſolitus*. Et infrà: *Brachia eius, & quæ deorſum ſunt, vſque ad pedes, quaſi ſpecies æris candentis*. Exiſtimo tamen hoc à Ioanne conſpectum ſimulacrum non ita fore accipiendum, vt totum eſſet ſimile aurichalco; ſed ſolùm ſecundùm pedes ac tibias. Ioannes enim manus etiam conſpexit, quemadmodum Daniel. Cùm ergo ſimilitudinem ad æs candens ſiue aurichalcum Ioannes in pedibus conſtituat, & Daniel in brachiis, & in iis, quæ deorſum ſunt vſque ad pedes; nihil eſt cur confundamus quæ ſacri Scriptores diſtinguunt. ſed conſtituatur oportet differentia à Ioanne & Daniele deſignata; deinde idonea differentiæ ratio quæratur; & in ratione diſcriminis animus acquieſcet. Quòd ſi tota figura ex aurichalco ardenti fuiſſet, non video cur exiſtimandum foret, ſuperiorem eius partem maiore ſplendore compleri, & inferiorem calore vehementiore æſtuare. Imò verò proprium caloris eſt, ſurſum aſcendere; ſplendoris autem, æqualiter ſeſe, ſurſum ac deorſum extendere.

Pedes cur ſimiles aurichalco.

His ita poſitis, dubitatur cur non dicat Ioannes; Pedes erant ex aurichalco; ſed, *ſimiles aurichalco*: Et ſimiliter Daniel cap.10.6. *quaſi ſpecies æris candentis*. Reſpondebit quiſpiam, pedes quos Ioannes aſpexit, & brachia quæ vidit Daniel, cogitanda eſſe carnea; ſiquidem vtraque erat hominis viuentis figura: ſimilitudinem autem aurichalci in eo forſitan conſiſtere, quòd inflammabant & vrebant, ac ſi reuera eſſent ex ære ardenti, ceterùm hoc non cohæret. Nam ſi in ea ſolùm ſita eſſet ſimilitudo, quòd exurerent; non erat cur comparatio ab aurichalco ſeu chalcolibano ſingillatim, ſed à metallo in genere peteretur. Deinde verba illa Danielis, *quaſi ſpecies æris*, omnino poſtulant, vt veram æris ſimilitudinem viderent, non modò in calore, ſed etiam in calore, duritie & ceteris. Ad dubitationem igitur reſpondeo, veram ac propriam loquendi rationem in viſione imaginaria eſſe; cùm quis videt hominem, dicere, Vidi ſimilem homini vel filio hominis, vt Ioannes dixit initio huius viſionis: quia non erat verus homo, ſed veri hominis imago, ſiue ſpectrum; atque ita quamuis veram aurichalci ſpeciem viderit, aptè tamen dicit, ſe vidiſſe pedes ſimiles aurichalco.

Sicut in camino ardenti.] Ex græco videbatur vertendum, *ardentes*, in nominatiuo plurali. Videtur tamen noſter interpres legiſſe πεπυρωμένῳ, quæ lectio (ait Pererius) multò congruentiorem atque commodiorem habet ſententiam. Sed quod ad noſtram explicationẽ attinet; vtrouis modo idem eſt ſenſus. Dubitatur tamen, vtrùm comparatio ex ære iam liquefacto, an ex ære ſuccenſo quidem, ſed nondum liqueſcente, deſumatur? Ratio dubitandi eſt; quia æs in fornace liqueſit: & æs illud montanum ſiue ex monte Libano, effoſſum, liquefactum eſt à Salomone ad efficiendum mare æneum, &c. Sed cùm æs priuſquàm liqueſiat, accendatur; ab ære candente quidem ſiue ſuccenſo, non tamen liquefacto, videtur omnino ſumpta comparatio; vt hac ratione pedes in Ioannis figura, brachia verò atq; crura in viſione Danielis aptam membrorum figuram & firmitatem haberent. Effingere enim eiuſmodi partes ex ære liquefacto, id ad rem minimè eſt. Accedit, quòd in ære candente (vt infrà videbimus) alluſio ſit ad altare æneum, quod lignis ad ſacrificia aggeſtis certè aliquantulũ accẽdebatur, atque cãdebat; nec tamẽ liqueſiebat. Atqui pedum æs non alio modo eſt concipiendũ, quã altare æneum holocauſtorum igne apparebat.

Num pedes ex ære liquefacto, an ſolido apparuerint?

Sed dices non cohærere, quòd Ioannes viderit pedes veluti ex ære candenti; & ſimul potuerit notare illud eſſe chalcolibanum, ſiue pretioſum æs; quale ex monte Libano effodiebatur. Si enim coràm apponantur æs Libani candẽs, & aliud quoduis æs vel metallum ſimiliter candens; non poterit oculus inter illa diſcrimen inuenire. Reſpondeo; forſan illud æs dignoſci poterat propter maiorem ſplendorem. Quemadmodũ Plinius ait, Electrum ad lucernarum lumina clariùs argento ſplendeſcere. Sed quidquid de hoc ſit; Ioanni haud dubiè fuit reuelatum, id etiam, quod oculis diſtinguere non poſſet, ſi coràm apponeretur; nempe illud quod ardere videbat, eſſe æs Libani aut æris Libani ſimile. Ac demum, cùm Ioannes ipſe aſſerat pedes, quos vidit, æri ex Libano in camino ardenti ſimiles ſibi fuiſſe viſos; textus ipſe cogit, Ioannem agnouiſſe metalli ſpeciem, quamuis non frigidum, ſed candens atque coruſcans aſpexerit. Hæc de vocum acceptione hîc annotaſſe ſit ſatis. Cetera, quæ hac de re diſputare viſũ eſt, ad notationẽ XIV. reiecimus.

De pedum ſignificatione.

Pedum in camino ardentis ſignificatio.

PER Chriſti pedes, ipſius humanam naturam intelligunt Nazianzenus apud Andream, & Damaſcenus apud Riberam, nec non Rupertus, Pannonius, & Zegerus. Alij, pedes referunt ad poſteriorem vitę Chriſti partẽ, peculiariter paſſionibus obnoxiam, vt Dionyſius Carthuſ. Sed neutra harum expoſitionum cohæret cum huius viſionis ſcopo, qui eſt agere nõ de Chriſto in ſe ipſo, ſed in ſuis fidelibus mirabilia patrante vt ſuprà vidimus.

Variæ ſententiæ de pedum ſignificatione.

Alij igitur ad myſticum Chriſti corpus reſpicientes, per Chriſti pedes intelligunt, vel fideles in communi, vt Lyra, vel aliquam fideliũ partem. Et quidam de præcipua Eccleſiæ parte exponunt, id eſt, de Apoſtolis; ſic Victorinus, Ticonius, Ambroſius, Andreas, Areras, & Peterius in Danielem. Alij de prædicatoribus in communi, vt Haymo cap. 2 n. 18. vel de Eccleſiæ defenſoribus, vt Iacobus Suarez ex Nyſſeno & Theodoreto, vt ipſe putat. Alij de nouiſſimi temporis fidelibus, id eſt, B de illis qui ab Antichriſto affligentur, exponunt. In his ſunt Ticonius, Primaſius, Ambroſius, Haymo, Beda, Anſelmus, Gloſſa, Albertus, Thomas. Alij, imperfectionem aurichalci cõſiderantes reſpectu auri exponunt de infirmis atque imperfectis fidelibus; vt Richardus de S. Victore, & Ioachimus. Nec defuit qui ad falſos prophetas expoſitionem accommodaret, vt Caponſachius.

Aliud expoſitionis genus eſt, pedes huius figuræ referendos eſſe ad ipſius Chriſti affectus. Sic Pannonius, & Iacobus Suarez, vel ad aliquam Chriſti actionem. Et verò de actione conculcandi inimicos, C id eſt, ſeueriſſimè iudicandi ac vindicandi, exponunt Seraphinus de Fermo, & Ribera. Et præter ea quæ ipſi adducunt, illud etiam conſiderari poſſet, ad ſupplicij ſeueriſſimi ſymbolum inter cetera metalla congruentiſſimè æs ardens fuiſſe vſurpatũ. Ferrum enim non ita facilè liquatur, aurum verò & argentum, etſi liqueſiant, non ita noxia & exitialia ſunt, plumbum autem & ſtannum non tantũ pollent robore ac viribus, neque ſunt carni valde inimica. Quare ſolùm remanet æs, quod violentiſſimum & valde exitioſum eſt, præſertim ſi liqueſiat. Atqui hi pedes videntur aptè ſignificare poſſe, D *Lento quidem gradu ad vindictam ſui, diuinam iram procedere, ſed tarditatem ſupplicij grauitate compenſare.* Valer. Max. lib. 1. c. 1.

Vera ſententia de pedũ ſignificatione.

Hæ ſunt aliorum expoſitiones quas referre viſum eſt. Noſtra tamen expoſitio ad ſeptem puncta reducitur. Primum eſt, huius figuræ pedes reſpõdere pedibus angeli fortis, de quo cap. 10. 1. *Et pedes eius tanquam columnæ ignis.* Atque, vt ibi videbimus, certiſſimũ eſt per illum Angelum ſignificari firmũ & ſtabile Dei decretum transferendi Eccleſiã & Euangelium ad Gentes. Ex quo facilè intelligitur ad profectionem prædicatorum Euangelij denotandam E conuenientiſſimum fuiſſe, eam per huius figuræ pedes indicari. In eodem enim ſenſu, vt explicetur eadem fidelium profectio ad prædicandũ Euangelium, dicitur Iſaiæ 51. 7. *Quàm pulchri ſuper montes pedes annunciantis, & prædicantis pacem!* Et Nahum 1. 15. *Ecce ſuper montes pedes annunciantis, & euangelizantis pacem.* Et ad Rom. 10. 15. *Quàm ſpecioſi pedes, &c.* atque iuxta eundem ſenſum dicitur, Cant. 7. 1. *Quàm pulchri ſunt egreſſus tui in calceamentis, filia principis!* Eòdem ſpectant crura ſponſi, quæ comparantur columnis marmoreis, Cant. 5. 15.

Cur figuræ huius pedes ex ære ſint effecti.

Secundò, cùm igitur per huiuſmodi pedes fuerit F prædicatorum perfectio ad Euangelium Gentibus promulgandum ſignificanda; ſummopere cõueniens fuit, huic figuræ pedes æreos effingere, ad indicandum robur & firmitatem, qua ad tantam expeditionem opus erat; & ad pericula ſuperanda, quæ ſeſe in ea offerrent: vt hac ratione tam ad itineris longitudinem, quàm ad tribulos, ſpinas, ac ſerpentes conculcandos minimè deficerent. Simili ratione dicitur Ieremiæ 1. 18. *Ego dedi te hodie in columnam ferream, & in murum æneum: & bellabunt* A *aduerſum te, & non præualebunt.* Et cap. 15. 20. *Dabo te populo huic in murum æneum fortem.* Eàdem ratione de Behemoth dicitur Iob 10. 43. *Oſſa eius veluti fiſtula æris*, vbi de tibiis eſt ſermo. Vide etiam Ezechielis 40. 3.

Cur item ex ære montis Libani.

Tertiò, huius perfectionis & Euangelicæ prædicationis finis erat terrarum orbem illo igne accendere, de quo Chriſtus dixit Lucæ 12. 49. *Ignem veni mittere in terram, & quid volo, niſi vt ardeat?* Ad quod congruentiſſimum fuit, vt huius ſimulacri pedes, qui ærei fingebantur, eſſent ex ære montis Libani & ardentes aſpicerentur. Vbi obſeruandum eſt, quidquid Salomon ex ære ad templum B & eius miniſteria fecit, ex pretioſo illo ære fuiſſe fabrefactum, quod eius parens Dauid ex Adarezeris victoria atque vrbibus aduexerat. Quare certũ eſt, totũ illud æs fuiſſe ex monte Libano. Atque inter alia, quæ Salomon ex illo ære conflauit, nihil aliud erat quod ſemper arderet, niſi altare holocauſti, iuxta illud Leuit. 6. 12. *Ignis in altari meo ſemper ardebit.* Et quidem lignorum ſtrues, quæ in ipſum continẽter abſumenda iniiciebantur, ingens valde erat. Vnde illi nomen *Ariel*, id eſt, *leo Dei*. Atque ita certum eſt, vbi agitur de ardenti ære mõtis C Libani, alludi ad holocauſti altare. Ad ſignificationem igitur ignis cæleſtis & Deo ſacri, nihil aliud potuit magis idoneum afferri, quàm ille ignis altaris. Si ergo Apocalypſis tota ex veteris teſtamenti alluſionibus conſtat; nec alibi prætereà æs montis Libani ardens, niſi in altari holocauſti reperitur; iam facile eſt videre, figuræ huius pedes ex ære Libani ardenti, ad ignem illum holocauſti reſpicere; atque adeò egregium eſſe ſymbolum, quo repræſentetur, pedes illos, qui Deo tantopere placent, intendere vt veræ religionis ignem in orbe vniuerſo accendant; quod & fecerunt. Hic eſt enim D ignis ille, quo Babylon exuſta eſt.

Quartò, noſtra hæc expoſitio non noua eſt. Hanc enim eandem videntur admittere ij auctores, qui in his pedibus Apoſtolos & Euangelicos concionatores denotari exiſtimant; quod qui aſſerant, multi ſunt, vt vidimus, nec ignobiles. Nec ab hac expoſitione diſcedũt, qui in chalcolibano, (de quo hic eſt ſermo) fortitudinem ſignificari autumant. Inter quos eſt Irenæus qui refert chalcolibanum ad fortitudinem fidei & perſeuerãtiam; & Rupertus c. 2. num. 18. explicat de fortitudine in itineribus. Item Serranus de fortitudine ad toleranda omnia.

Inimicorum conculcatio quo pacto hic accipienda.

E Quintò, actio alia conculcandi inimicos, de qua nonnulli interpretantur; ſi ad myſticam conculcationem referatur, mirificè noſtræ expoſitioni deſeruit. Nam Euangelici concionatores quidquid conculcabant, id totum cæleſti illo igne ſuccenſum Deo in ſuauiſſimum holocauſtum offerebant: atque hac ratione, Eccleſiæ Chriſtianæ ſubijciebant vrbes, ſcilicet conculcando. Iuxta illud Ioſue 1. 3. *Omnem locum quem calcauerit veſtigium pedis veſtri, vobis tradam.* Et Deut. 11. 24. *Omnis locus, quem calcauerit pes veſter, veſter erit.* Huc ſpectat illud Pſal. 59. 10. *In Idumæam extendam calceamentum meũ.* & ſimiliter Pſal. 107. 10. Nec alius eſt ſenſus eorum F verborum Pſal. 109. 1. *Donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum.* Scilicet per ſanctificationem; ſic enim explicauit Paulus; vt in expoſitione eius Pſalmi videbimus. Iſaiæ 63. 3. *Calcaui eos in furore meo:* ſimiliter agitur de myſtica & ſanctificante conculcatione. Quod verò Chriſti hoſtes igne adurantur, quo ad veram religionem inflammantur; phraſis eſt vſitatiſſima ſacræ Scripturæ; vt vidimus in prolegomenis notat. 14 & 25.

Sextò, noſtra expoſitio valide confirmatur ex antecedenti & ſubſequenti contextu. Præcedunt enim oculi inflammati. Et ex Chriſti indignatione aduerſus Iudaicum populum duxit originem ingens illud beneficium, quo mundum vniuerſum cumulauit: vt Paulus docet ad Rom. 11. 12. id quod mirè etiam repræſentatur in cap. 10. Apoc. quò hîc reſpicitur. Hoc de præcedenti contextu. Quod verò ad ſubſequentem attinet, mox ſequitur *vox aquarum multarum*; quæ indicat Gentium perſecutionem aduerſus populum Chriſtianum concitatam. Atqui perſpicuum eſt, poſt Euangelij promulgationem, protinus perſecutionem Imperij Romani ſubſequutam fuiſſe.

Caminus ignis quid per alluſionem reſpiciat.

Septimò, caminus ignis propriè reſpicit ignem altaris: quem manifeſtum eſt in ſacra Scriptura caminum appellari. Iſaiæ 31. 9. Præter hæc tamen poteſt etiam hic caminus aptè ſignificare ærumnas & calamitates, quas Euangelici concionatores in Euangelij promulgatione tolerarunt. Et omnia ſatis quadrant; per hos enim dolores atque martyria ipſi Chriſti amore ſuccenſi terram vniuerſam eodem igne inflammarunt.

Reſtabat hunc locum conciliare cum illo Danielis 10. 6. *Brachia eius, & quæ deorſum vſque ad pedes quaſi ſpecies æris candentis.* Sed hoc dicemus ſeorſum notat. 8.

Conſiderata pedum ex chalcolibano ſignificatione, facilè cernitur congruentiſſimum fuiſſe, vt huius figuræ pedes eſſent ex chalcolibano, non verò ex auro; nam altare holocauſti non fuit ex auro, ſed ex chalcolibano. Præterquàm quòd ad ſummæ fortitudinis ſignificationem conuenientius fuit æneos pedes, quàm aureos effingi.

NOTATIO DECIMATERTIA.

Ad ea verba, Pedes eius ſimiles aurichalco: *vbi examinatur, quid ſit hoc in loco aurichalcum.*

Aurichalci nomine quid Ioannes intellexerit.

Antonij Nebriſſenſis de aurichalco opinio.

IN præſenti examinandum eſt, quid nomine aurichalci intelligendum ſit? Græcè quidem legitur *Chalcolibanon*: qua voce Antonius Nebriſſenſis in ſua quinquagena cap. 4. contendit ſignificari thus maſculum; & addit, ſic exponi à græcis omnibus commentarijs in præſenti loco, & apud Orpheum in hymnis frequentem eſſe titulum, *Chalcolibanon in Apollinem, in Latonam, alioſque Deos*, id eſt, maſculum thus, ſeu maſculi thuris ſacrificium. Quemadmodum apud Virgilium in 8. Eclog. legimus,

Verbenáſque adole pingues, & maſcula thura.

De noſtra verò lectione tandem cenſet Nebriſſenſis, eam eſſe corruptam, & noſtrum interpretem ſic ſcripſiſſe, *Pedes eius ſimiles chalcolibano*, græca voce relicta; deinceps tamen librariorum ignorantia, pro *chalco*, irrepſiſſe *aurichalcum*; & vocem Libani fuiſſe detractam. Nebriſſenſis coniectura in eo nititur; quòd in veteri manuſcripto Palentino ſcriptum reperit, *pedes eius ſimiles aurichalco Libani.* Præterea, quia Libani vox duas habet ſignificationes, alteram montis Libani, & alteram thuris, & in præſenti (ait) *ſignificatio thuris certiſſima eſt, adeò vt ſi interpres aliter expoſuiſſet, ignorantia arguendus eſſet. Quin ſi ita verteret* (ait Antonius) *veriſimile non eſſet, interpretem poſuiſſe aurichalcum, ſed orichalcum. Nam orichalci vox à Latinis eſt recepta, aurichalcum verò dici non poſſe teſtatur Feſtus, & perſuadet ratio, quia non ſit compoſitio ex voce Græca & Latina.* Hæc Antonius.

Reijcitur Nebriſſenſis opinio.

Nihilominus tamen aſſero in primis, ſi generatim loquamur, & ab hoc loco mentem abſtrahamus; non ita eſſe certum, vt ſtatuit Antonius, Chalcolibanon apud antiquos Græcos ſignificare thus maſculum. Primò, quia licet Libanos habeat thuris ſignificationem; chalcos tamen propriè ſignificat æs: atqui æreum thus pro maſculo thure duriſſimum eſt. Quamuis enim dici ſoleat turris ahenea, & murus aheneus pro forti, verùm non dicitur maſculum thus à ſumma fortitudine, ſed à puritate & candore. Vt notat Plinius lib. 12. cap. 16. Nec verò aptum eſt epithetum *thus forte*; neque hæc eſt analogia, qua nonnulli fructus & gemmæ appellantur mares, ſed propter præſtantiam, vt videre eſt apud Plinium l. 37 cap. 7. vbi ſæpe vtitur in gemmis diſtinctione marium à fœmininis. Quòd ſi Chalcolibanon accipi poſſet pro thure,

Thus maſculum quod propriè vocetur.

A fortaſſis dici poſſet æris adiectionem ad pretium ſpectare. Quemadmodum Plinius l. 21. cap. 7. agens de ſaliuncula ait, eam herbam eſſe tantæ ſuauitatis, vt metallum eſſe cœperit, id eſt, eam tanti æſtimari, ac ſi eſſet nummus. Adhuc tamen violentum eſt, thus ea ratione æreum appellari. Deinde Dictionaria græca Henrici, Stephani, Scapulæ atque aliorum nullam eiuſmodi ſignificationem Chalcolibano apponunt; ſed aſſerunt potiùs eſſe ſpeciem metalli.

Ad id verò, quod Nebriſſenſis affert ex Orphei inſcriptionibus, reſpondeo, me Orpheum non vidiſſe, ſuſpicari tamen ex illis titulis colligi non poſſe, Chalcolibanon ſignificare thus maſculum; non enim ineptus erat titulus, *Statua Apollini ex orichalco, vel Oblatio orichalci, Latonæ*, &c. præſertim ſi orichalcum res ſit pretioſiſſima, de quo infrà.

Chalcolibanum hic non pro ſpecie thuris, ſed pro æris ſpecie accipiendum.

Secundò, affirmo in hoc ſaltem loco Apocalypſeos, euidens B meo iudicio eſſe, Chalcolibanon non accipi pro ſpecie thuris, ſed pro ſpecie æris. Pro quo in primis eſt auctoritas Vulgatæ & Latinorum omnium cum bona Nebriſſenſis venia. Deinde, vt videbimus notat. XVIII. in tota hac figura manifeſtiſſima eſt alluſio ad figuram illam Danielis 10. vnde ad id quod ibi dicitur num. 6. *Brachia eius, & quæ deorſum ſunt vſque ad pedes, quaſi ſpecies æris candentis*, hæc in Apoc. reſpondent, *Pedes eius ſimiles aurichalco, ſicut in camino ardenti.* Et neque in Hebræo, neque in Græco vllus eſt odor thuris in loco Danielis: quia hebraicè legitur, כעין נחשת קלל *Keghena nehhoſeth calal*: vbi Pagninus vertit, *Sicut color æris candentis.* Arias & Theſaurus, *ſicut oculus æris politi.* Græci omnes, *ſicut ſpecies æris candentis.* Quibus adde, in Hebræo, eodem prorſus modo legi Ezechielis 1. n. 7. vbi noſter interpres, *Scintillæ ſicut aſpectus æris candentis.* LXX. *Quaſi fulgurans æs.* & Prado ibi, *Scintillæ, ait, quas ſcilicet vibrabat* C *fornax accenſa, in animalibus ipſis repercuſſæ coruſcabant, quaſi æs, vel chalybs candeſcens.* pag. 22.

Quis ergo non videat Ioannem in hoc loco reſpexiſſe & expreſſiſſe Danielis, & Ezechielis verba, præſertim cum maioris explicationis gratia addiderit, *ſicut in camino ardenti*? Vnde etiam confirmari poteſt nullam hic eſſe thuris mentionem. Thus enim ſuper prunas adoleri ſolet; ſed in fornacem ſiue in caminum immitti neutiquam. His expenſis, exiſtimo nullam Nebriſſenſis opinioni probabilitatem manere. Quare miror nonnullos ipſam quaſi probabilem referre, nullâ interim impugnatione ſeu refutatione adhibitâ.

Præter hæc pro vulgatæ lectionis ſenſu optima ſumitur confirmatio ex pulchritudine myſtici ſenſus, de quo in huius loci commentario. Ad id verò, quod nobis opponit Antonius ex Græcis commentarijs, fateor Andream & Aretam vtramque expoſitionem referre, nempe de thure & de ære, cùm D tamen non decernant, vtram vt veriorem amplectantur. Quin potiùs Aretas in eam magis propendet opinionem, quã primo loco apponit, & latius perſequitur, de ære, quod auri ſpeciem habet. Aliorum Græcorum commentarij non extãt. Quod ideò dixerim, ne quis prima ſpecie in Nebriſſenſis verbis offendat, cùm videat omnes Græcorum commentarios. Quid autem mirum, in loci valde difficilis expoſitione Andream non colliniaſſe, nec ad Danielis locum attendiſſe?

Quæ æris ſpecies per chalcolibanum denotetur.

Aliorũ ſententia.

Supereſt expendere, quæ æris ſpecies per chalcolibani nomen denotetur? Dicet fortaſſe aliquis, *Chalcolibanon* idẽ eſſe, quod *æs candens*. Quia ſi Ioannes voluit exprimere Danielis & Ezechielis locos ſuperius allatos; *nehhoſeth calal*, idem ſonat quod *æs candens*. Et enim licèt Arias transferat, æs politum, & hebraicus Theſaurus (verbo קלל *calal*) non illi tribuat ſignificationem candentis, ſed terſi, mundi, politi ac E læuis: ex contextu tamen euidens eſt, ſermonem eſſe de ære cãdente, ſiue ardente, vt expoſuit Vulgatus; & eodẽ ferè modo LXX. Quia Ezechielis 1. 7. legunt ἐξαστράπτων χαλκὸς, id eſt, *fulgurans æs.* & Danielis 10. 6. ὡς ὅρασις χαλκοῦ στίλβοντος, id eſt, *vt ſpecies æris coruſcantis.* Verùm qui idem eſſe poteſt Libanus, atque candens? dicet fortaſſe aliquis, *Libanon* hebraicè idem eſſe, quod album, aut candidum; atque adeò propter vicinitatem, metallum ardeſcens poſſe dici candidũ. Quia candere eſt fieri quodammodo candidum: ſed de hoc infrà.

Dicat alius, chalcolibanon appellari quandam ſpeciem æris candidi, id eſt, illius æris, quod per ſe erat candidum, antequàm in fornacem mitteretur. Ad cuius probationem adduci poteſt Virgilianum illud 12. Æneidos.

Ipſe deinde auro ſqualentem albóque orichalco,
F *Circumdat loricam humeris.*——

Facit, quod apud Q. Curtium lib. 9. inuenimus, ferri candidi talenta centum. Deinde probari poterit: quia non mirum eſt cum voce græca χαλκὸς iungi à Ioanne hebraicum epitheton; atque adeò ipſum vt Hebræum Hebræorum vti conſuetudine, qui res omnes candidas appellant Libanum. Etenim thus appellare Libanũ, hoc Græci ex Hebræis accepiſſe videntur: Hebræi verò ita appellant, quia thus optimum eſt candidum. Vide Plinium lib. 12. cap. 14. Mons autem Libanus, quidquid Pagninus dicat, non potuit deſumere appellationem à thure. Certũ nãque eſt, illud non naſci in monte Libano, ex Plinio & omnibus. Thus enim regionẽ

Thus vbi naſcatur.

calidam

Mons Libanus vnde dictus.

calidam expoſcit, & ſoli illud Sabæi colligebant. Notum eſt A
id Georg. 1. *Solis eſt thurea virga Sabeis.* Quare videtur mons Libanus traxiſſe nomen à candore niuis. Eſt enim mons niuibus coopertus. Et forſan vinum Libani Oſeæ 14. 8 idem eſt, quod vinum album: & domus ſaltus Libani 3 Reg. 7. 2. forta dicta fuit propter alborem parietum.

Græca dictionaria affirmant, thus nominari *libanon* à verbo Græco λείβω quod eſt *ſtillo*. Forſan ergo Chalcolibanos eſt veluti ſtillatio æris, & quinta (vt aiunt) eſſentia illius; id eſt, puriſſima æris ſubſtantia.

His addi poteſt id, quod multi opinantur, orichalcum ſcilicet vocari etiam electrum, Quamuis enim alioqui electrum ſit ex auro & quinta argenti parte conflatum, iuxta Plinium lib. 33. cap. 4. in alia tamen ſignificatione ponitur electrum pro quadam æris ſpecie valde pretioſa; quæ ferè B appellatur *orichalcum*: atque id fuiſſe album argumento eſt quod ait Martialis,

Pallida ſic niueo radiant electra metallo.

Aulloris ſenſus.

Et orichalcum appellari album, ſuprà iam vidimus ex Virgilio. Conſonat aurichalci nomen, quod et nonnulli tribuūt, quod oſtendit id proximè ad colorem auri acceſſiſſe: aurum verò, ſi cum ære comparetur poteſt aliqua ratione album appellari. Ego tamen veriſimilius eſſe puto, Chalcolibani nomine pretioſum illud æs deſignari quod Libanus mons gignebat. vide 2. Reg. 8. 8. *De bethe & beroth ciuitatibus Adazerer tulit Rex Dauid æs multum nimis.* & 1. Paral. 18. 8. *de Thebath, & Chum vrbibus Adazerer æris plurimum, de quo fecit Salomon mare æneum, & columnas, & vaſa ænea.*

Nomen vaſis in Scriptura aliquando ad altare, eiuſque vaſa extendi.

Scilicet altare holocauſti, & multa alia vaſa: quia ad altare C eiuſque vaſa extenditur nomen vaſis, vt videre eſt Num. 7. 1. Quare in voce aurichalci pro chalcolibano notandus eſt reſpectus ad illud æs mundiſſimum, de quo 2. Paral. 4. 16. quod ipſum vocatur aurichalcum 3. Reg. 7. 45. vbi dicitur ea omnia quæ fecit Hiram ex ære, fuiſſe facta ex aurichalco. Conſtat autem altare holocauſti factum fuiſſe ab Hiram. Id enim expreſſè aſſeritur 3. Reg 13. 14. Vide etiam Ioſephum lib. 7. cap. 5. vbi notat illud æs pretioſius auro reputatum. Et facit, quod ait Plinius lib. 34. cap. 1. *Celebritas æris in Aſia.* Cùm anteà dixiſſet, *æris in vſu proximum eſt pretium argento, imò etiam ante argentum, ac penè etiam ante aurum Corinthio.* Agit autem de materia, non de opere. Aliquod igitur extitit æs pretioſiſſimum. Quis ergo dubitet æs illud, ex quo mare æneum, & altare æneum, & columnæ Booz & Iachin in templo Salomonis extructa fuère, optimum fuiſſe & perfectiſſimum? Quòd autem æs illud fuerit ex monte Libano, D conſtat, quia vrbes illæ Adarezeria ad Libani montis radices ſitæ erant inter Hemath, & Damaſcum; vt notat Prado in Ezechielem fol. 33. & regnum Adarezeris (quod appellatur *Soba*) eſſe terminum Aquilonarem terræ promiſſionis, & occupare montem Libanum, dubitari non poteſt ab iis, qui ſacræ Scripturæ Geographiam edocti fuerint.

Orichalcum quid ſit.

Præterea certum eſt, illud ipſum æs, quod appellatur chalcolibanon, appellari etiam orichalcum, id eſt, æs montanum; videlicet à monte Libano. orichalci autem pretium & bonitas adeò à nonnullis exaggerantur, vt ab aliis recenſeatur inter fabuloſa. Et quidem Scaliger in Feſtum negat eiuſmodi orichalcum in rerum natura inueniri. Et probat ex Ariſtotele, & Heſychio apud interpretem Apollonij id ipſum negantibus. Seruius in 12. Virgilij ait; *Apud maiores orichalcum pretioſius omnibus metallis fuit.* Plinius lib. 34. cap. 2. *Orichalcum*, inquit, *præcipuam bonitatem, admirationémque diu obtinuit, nec reperitur, longo iam tempore effœta tellure.* Suidas E aſſerit chalcolibanum pretioſius eſſe auro: atque idem ait Hieronymus de electro, vbi electri nomine ſuſpicantur quidam Hieronymū non intelligere id, quod ex auro & argento conflatur. Vide etiam de orichalco Rhodiginum lib. 9. c. 9. vbi ex interprete Aſpidis Heſiodicæ notat orichalcum eſſe æneum metallum, quod in montibus enaſcatur: & ex Philopono aduertit, *Orichalcum eſſe materiam metallicam quidem, ſed ære pretioſiorē, quæ* (inquiunt) *modò non reperitur.* Vide etiā Brodæum lib. 8. cap. 23. & Scaligeri notas ad Feſtum verbo *aurichalcum.* Plautus etiam in Pſeudolo; *Dij immortales, orichalco contrà non charum fuit mendacium.* Idem in Milite; *ego iſtos mores orichalco comparem.* Hinc Seruius colligit, orichalcum fuiſſe omnibus metallis pretioſius. Præterea dictionarium Scapulæ refert Ariſtotelem ἐν θαυμ. abnuere F ſpeciem metalli huius competiri vſquam: pleroſque enim ſuſpicatos nominari orichalcum quidem, cæterum haud quaquam eſſe; & hoc de iis vnum eſſe, quæ prodita temere ſint. Refert etiam ex Scholiis Heſiodi orichalcum eſſe æs candidum, quod in montibus inueniatur; aut materiam quandam metallicam ære pretioſiorem. Nititur Heſiodo in Aſpide, & Platone in Crit. Hæc Scapula verbo *Orichalcum*. Et verbo *Chalcolibanon*, ait eſſe ſpeciem electri auro pretioſiorem, quæ orichalchum appellatur.

Orichalci pretium.

Nota ergo, hoc orichalcum tantopere commendatum, quod nonnulli commentitium duxère, metallum abſque dubio fuiſſe pretioſiſſimum. Et vero eſt ſimile, auri admiſtionem habuiſſe: & Scaliger quidem fatetur ex auro & ære fieri præſtantiſſimum æs. Eiuſmodi igitur æs videtur pro-A ductum olim naturaliter ex monte Libano: vt bene coniectat Prado fol 33. Huc ſpectat, quod refert Feſtus; *Aurichalcum* (ait) *quidam veterum putauerunt compoſitum ab ære, & auro.* Hodie ſanè in America argentum cum aliqua miſtione auri ſæpe reperitur. Quid ergo mirum, aliquando æs cum aliqua auri admiſtione fuiſſe inuentum.

De aurichalci nomine quid dicendum.

Quibus conſtitutis non eſt cur aſſereret Antonius Nebriſſenſis corruptam eſſe noſtram lectionem, eo quòd pro chalcolibano legamus aurichalcum. Nam Feſtus refert quoſdam ex antiquis ſic enunciaſſe. Licet autem non ſit elegans compoſitio ex græca & latina voce, ſatis eſt eſſe ſignificantem ad auri, quam habet miſtionem indicandam, vel etiam ad pretium atque colorem. Præterquàm quòd non deſunt qui eam compoſitionem ex græca & latina voce probent, de quo B Rhodiginus lib. 29. cap. 9. Rondeletius etiam lib. 5. de piſcibus cap. 2. eundem piſcem appellari docet *auratam* vel *oratam*: nam pro *aurum orum* ruſtici dicebant; vt *orichalcum* & *oriculam*, pro *aurichalcum*, & *auriculam*. Itaque non deeſt qui exiſtimat, orichalcum eſſe corruptionem ex aurichalco. Et ſaltem ad pretioſum æs ſignificandum prudentiſſimè noſter interpres aurichalcum dixit, ſciens eam etiam vocem à nonnullis fuiſſe vſurpatam, vt notat Feſtus Pompeius. Neque ſolùm Vulgatus in hoc loco Apocalypſeos vtitur ea voce; ſed etiam 3. Reg. 7. 45 vbi ſermo eſt de illo ipſo ære montis Libani, ex quo factum eſt mare æneum, & altare holocauſti.

Ad ea verò, quæ ſuperiùs allata ſunt ad probandum chalcholibanum eſſe idem quod æs candens; Reſpondeo, in C illa ipſa phraſi, *æs candens*, duo poſſe conſiderari, & metalli ſpeciem albam, & candorem ex igne: & ad candorem ex igne contractum deſeruit quod mox Ioannes ſubiicit, ſcilicet *velut in camino ardenti*: ſpeciem autem metalli ſignificare illa vnica dictione *chalcolibani*; quam noſter interpres prudentiſſimè tranſtulit *aurichalcum*.

NOTATIO DECIMAQVARTA.

Ad illa verba, ſicut in camino ardenti. *De ſignificatione ſymbolica ignis, & de alluſione ad ignem altaris holocauſti.*

Ignis proprietates, & ſymbolica ſignificatio.

D NOTATIONE XXIV. & XXV. prolegomenon oſtendimus phraſim eſſe in Sacris literis valde vſitatam igne accendere & inflammare, ad ſignificandam peccatorum conuerſionem, & eorum veræ religionis igne inflammationem. Licèt autem hic loquendi modus ita ſit notus, vt alia præterea declaratione non indigeret; verum quia in hoc loco ex reliqua Apocalypſi primò vſurpatur ea phraſis ad indicandum veræ religionis ignem, operæ pretium fore duxi multas ac varias proportiones perſtringere, quæ in hoc ſymbolo reperiuntur ad eam ſignificationem, quæ illi in ſacris Literis tribuitur.

1. Eſt ignis efficacitas.

In primis autequam ad eum ignem, qui in altari holocauſti ardebat, deueniamus, in ipſa ignis generatim ſumpti natura mira eſt conuenientia ad ignem Spiritus ſancti ſignificandum; propter multas ignis facultates, ei ſignificationi deſeruientes. Hæ autem huiuſmodi ſunt. Primò ignis videtur eſſe quodammodo omnipotens, ſi quidem metalla E omnia liquefacit, ac ferri duritiem emollit. Secundò, quia ſi

2. Ignis & hoſtis terribilis, & amicus beneficus.

hoſtis, terribilis eſt ac formidandus: ſin verò amicus; ſummè beneficus eſt. Quantam edat ſtragem, cùm iraſcitur, omnibus planum fit in fulminibus, in incendiis & exuſtionibus terrarum. Et ideo appellatur conſumptor & depopulator. Beneficia verò, quæ illi largitur, cui ſe amicum oſtendit, immenſa penè ſunt. Abſque eius enim adiumēto nullum ex metallis ad noſtram vtilitatem aptare poſſemus. Sublato autem ferri vſu, quid nobis ſolidi cōmodi, aut emolumenti conſtaret? Cibus certè abſque igne agreſtis planè eſſet ac belluinus.

3. Ignis lux, & eius vtilitas.

Tertiò, quemadmodum Deus verum eſt ac tutum miſerorum perfugium, & in laboribus ſolatium; atque ad eum omnes confugimus, & nos ipſe à periculis eripit; ſic etiam quodammodo ſe habet ignis, quo nocte indigemus, ne tenebris inuoluti iaceamus. Abſque eius luce metus & horror inhorreſcunt: ac ſine Deo, *ibi trepidauerunt timore, vbi non* F *erat timor*, Pſalm. 13. 5. Ita in tenebris homo ſolus & quaſi omni præſidio deſtitutus eſt, ignis verò lumine, licèt ſolus ſit, comitatus tamen eſſe videtur.

4. Ignis & in demiſſos humanitas, & in elatos vltio.

Quartò, quantâ reuerentiâ ac veneratione ſit nobis cum Deo agendum, appoſitè in igne indicatur; quem tangere aut manibus contrectare nemo impunè audebit. Quòd ſi quis ipſum cum modo ac mediocritate accedat; hunc ignis fouet & calefacit: temerarium autem & inconſultè properantem adurit. Vide Nyſſenum de carbonibus ardentibus in vita Moyſis.

5. Ignis actiuitas.

Quintò, ad hæc ignis nunquam eſt otioſus ac languens; ſed viuidus ſemper & aliquid agens. Suum nimirum calorem ac lumen, quod ex ſe eſt, ſemper aliis liberaliter impertitur. Id quod propriè eſt Dei ſymbolum, qui ſemper ſuæ libe-

rali

ralitatis ac beneficentiæ rebus creatis copiam facit. Vehemens etiam ignis calor ingentem Dei denotat charitatem, qui ſe ipſum communicare vult, cum ait, *Ignem veni mittere in terram, & quid volo niſi vt ardeat?* Luc. 12. 49.

6. Ignis virtus in venis ſilicis deliteſcens.

Sextò, quòd ignis virtus in abſtruſis ſilicis venis deliteſcat; innuit, quam ſit Deus in rebus creatis internus & abditus. Quare Auguſtinus exclamat, *O ſecretiſſime, ô præſentiſſime!*

7. Ignis in tenebris præcipuè fulgens.

Septimò, micat ignis in tenebris, quod indicat Deum nullis noſtris peccatis vinci, de quo optimè Ioannes in Euangelio cap. 1. *Lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt.* Et Sapientiæ 7. 30.

8. Claritas ignis.

Octauò, Dei inſuper ingens claritas, inuiſibilis ſplendor & immenſa gloria percommodè in igne repræſentantur.

9. Ignis cetera metalla purificans.

Nonò, quòd metalla, verbi gratia, aurum & argentum, ignis expurget ac purificet; indicat quantopere Deus animorum puritate delectetur. Et è contrario quam auerſetur ſordes & immunditiem, ſcoriam, ſpurcitias, &c. Ignis etiam ipſe purus in ſe eſt, & ab omni externa rei concretione ſeiunctus, nec in eo quidquam eſt, quod ignis non ſit. Longè aliter quam cetera elementa.

10. Et cum aliis communicatio, & integritas.

10. Ignis & cum aliis ſe communicat, & integer in ſe perſiſtit, quod diuinitatis veſtigium non obſcurum eſt.

11. Lucis & caloris vis in eo coniunctio.

11. Summæ Dei ſapientiæ, bonitatis & potentiæ coniunctio in ignis luce, calore & efficacitate mirificè exprimitur.

12. Contrarius eius effectus.

12. Alia ignis conſtringit & obdurat; alia laxat & mollit. Sic Deus *cui vult, miſeretur; & quem vult indurat*, Rom. 9. 18.

13. Plura liquefaciendo vnit.

13. Ignis dum plura inter ſe diuiſa liquefaciendo vnit & coagmentat, aptè denotat proprium ſolius Dei eſſe opus, homines aduerſos, atque adeo diuiſos, diuini Spiritus vinculo & vnione copulare.

14. Aquam ſibi aduerſariam calefacit.

14. Aquam etiam ſibi aduerſariam calefacit ignis: quemadmodum Deus inimicos ipſos & aduerſarios non ceſſat beneficiis proſequi.

15. Præcipua eius efficacitas ſurſum.

15. Igni maior ineſt efficacitas ſurſum, quàm deorſum. Itaque ad ipſum accedenti, demiſſione opus eſt, vt frigidus ſi ſit, calefiat: elatum enim & arrogantem vehementi calore arcet. Ita diuina maieſtas ad ſui venerationem cogit. Et alioqui hominum neceſſitati morem gerit, dum viam inuenit atque hominibus tradidit, qua abſque detrimento, quin magno potius cum emolumento ad eum poſſint accedere, & eius beneficiis frui. Hoc inſuper indicatur, quàm ſit excelſus Deus; ſiquidem ignis, ipſius ſymbolum, ſemper ſurſum aſcendit. Quaſi dicat, Cæleſtis ſum, & omni humano captu ſublimior: quod verò in terris verſor, id eſt, vt hominum imbecillitati ac paruitati me accommodem.

16. Multiplex in effectibus.

16. Ignis alia in cineres, alia in fauillam redigit, ex aliis partem abſumit, & in fumum exhalat, & partem mundat ac purificat: alia liquefacit, non tamen conſumit, vt aurum; alia non calefacit, vt adamantem & carbunculum: alia in calcem conuertit: ex aliis ſordes & ſcoriam relinquit. In quibus rebus omnibus conſiderari poſſunt varij ac diuerſi effectus, quos Dei prouidentia in hominum animis præſtat.

17. Veſtigium de myſterio Trinitatis.

17. Denique in igne veſtigium neſcio quod myſterij ſanctiſſimæ Trinitatis reperitur, (vt notat Damaſcenus lib. 1. fid. orthod. cap. 9.) in qua ſemper gignitur ſapientia, & ſpiratur amor. Quemadmodum ignis ſemper ex ſe & lucem, & calorem producit. Atqui lux ſymbolum eſt ſapientiæ; calor verò amoris. Quinimò id internè, ſiue (vt aiunt) ad intra, in igne contingit, quia ab ipſo emanat ipſius lux interna & calor internus.

Ignis altaris holocauſti myſtica ſignificatio.

Præter has omnes rationes, in igne altaris holocauſti peculiaris inuenitur ratio, cur ſit aptum ſymbolum illius ignis, quo Deus animas ſanctificat. Ille enim ignis fuit peculiari miraculo à Deo conceſſus in ſummæ gratiæ atque fauoris ſignificationem, vt illo & Deus ipſe coleretur, & ſacrificia illi offerrentur. Vide Leuit. 9. 24. *Apparuitq; gloria Domini omni multitudini, & ecce egreſſus ignis à Domino deuorauit holocauſtum & adipes, qui erant ſuper altari.* Atque ille ignis ſemper in altari aſſeruatus fuit; & ideirco Deus in Nadab & Abiud ſeueriſſimè animaduertit; quia ignem alienum impoſuerunt thuribulis; vt habetur Leuit. 10. in principio, de quo agit Ribera lib. 4. de ſacrificiis, cap. 2. num. 6 & 7.

Hic verò ignis fuit in profundo & ſicco abſconditus, cùm populus ductus fuit captiuus, vt habetur Machab. c. 1. 19. & iterum ingenti miraculo eſt accenſus poſt reditum è captiuitate. Quod anniuerſaria gratulatione celebratum eſt; atque hæc celebritas dies ignis appellatur. Ex quibus apparet altaris ignem eſſe idoneum valde ſymbolum ad religionis ſiue Spiritus ſancti ignem ſignificandū. Atque ita dubitandū non eſt, quin prunas ignis altaris in terram ſpargere; ſit terram accendere illo igne, quem Chriſtus venit mittere in terram. Atque hic eſt proprius ſenſus prunarum ignis, quæ in terram immiſſæ ſunt, Apoc. 8. 5. Nec diſſimilis, opinor, eſt ſenſus illius viſionis, quam refert Ezechiel cap. 10. 2. vt videbimus Apocal. 8.

A

COMMENTARIVS.

Varia expoſitiones de voce aquarum multarum.

ET vox illius tanquam vox aquarum multarum.] Variæ ſunt huius loci expoſitiones. Prima interpretatur de prædicatione Euangelij in toto orbe terrarum. Ita Ticonius, Gregorius Ezechielis 1. Haymo, Ioachimus, Seraphinus, Zegerus, Iacobus Suarez atque Pererius. Atque in hac declaratione animaduertunt optimè cohærere, vt qui priùs loquebatur voce tubæ cum Iudaico populo, poſteà voce aquarum multarum cum toto orbe B loqueretur: quia *aquæ multæ ſunt populi multi.* Ad hanc etiam primam expoſitionem reduci poteſt Andreæ & Aretæ explicatio; qui hac voce Chriſti effectum eſſe aiunt, vt torrentes aquæ viuæ per terrarum orbem perſonarent.

Secunda expoſitio eſt, hac voce indicari omnes orbis nationes Chriſti fidem eſſe profeſſuras. Ita exponit Hieronymus Ezechielis 43. 2. Atque aſſerit, ſic explicaſſe Ioannem in Apocalypſi, dum docet aquas multas eſſe populos multos; atque adeò ſenſus videtur eſſe voce Chriſti loquuturas fuiſſe omnes gentes. Idem ſequuntur Primaſius, Ambroſius, Beda, Gloſſa, Anſelmus, Richardus, Rupertus, C Dionyſius, Pannonius, Albertus.

Tertia expoſitio eſt de Baptiſmo. Ita exponunt Victorinus & Primaſius.

Quarta de concordia Scripturarum, quæ ſunt veluti flumina multa. Tenēt Rupertus, Ioachimus, Pererius. Qui etiam philoſophantur in myſticis effectibus aquæ: qui ſunt, à vitiis eluere animas, fæcundare, &c. quod etiam perſequitur Thomas Anglicus.

Quinta explicat de magna auctoritate & virtute Chriſti loquentis. Ita Lyra, cui conſonat Serranus explicans de efficacia doctrinæ.

D Sexta de voce terribili Chriſti in die iudicij. Hanc tenet Ribera.

Septima de cæleſtis virtutis curſu variis modis in naturā humanā influente. Sic Arias Montanus.

Vera interpretatio.

Noſtra tamen expoſitio eſt de perſecutione Romani Imperij, vt ſuprà vidimus, comparantes vocē tubæ cum voce aquarum multarum. Et negari nō poteſt, quin vocem aquarum multarum pro conſpiratione multarum gētium ad bellum Dei populo inferendum, vſurpauerint Iſaias & Ieremias. Valde autem cohæret, vt Ioannes in Apocalypſi eodem modo vſurpet vocem aquarum multarum, E ſicut à Prophetis vſurpatur. Atque hic sēſus aptiſſimus eſt huic loco. Hæc enim figura, quæ primò Ioanni apparuit, prologum Apocalyſeos agit, cuius argumentum reducitur ad illa duo bella populo Chriſtiano illata, alterum à Iudæis, alterum à Gentibus. Quòd verò hæ voces Chriſto tribuantur, ſignificanter ſatis factum fuit; vt indicetur per duo illa verba Chriſtianam Eccleſiam à Chriſto & ab ipſius Spiritu, veram Apocalypſeos philoſophiam edoctam fuiſſe; ſed de hoc diximus latiùs ſuprà, vbi de voce tubæ.

Obſeruandum prætereà eſt id, quod Ioannes F poſteà cap. 17. 15. ait, *Aquæ multæ populi ſunt & gentes & linguæ*, non tam in eo niti, quòd multæ aquæ aptè ex ſe ſignificent populorum ac nationū multitudinem; quàm quòd maris procelloſi fremitus, idoneum ſit ſymbolum maximi ſtrepitus, & confuſi murmuris ediri ab eo exercitu, in quo multæ ac variæ gentes ad idem bellum confluunt. Atque hoc modo congruenter dicitur, *Aquæ multæ ſunt populi multi*; id eſt, aquæ multæ frementes & fluctus ſuos eleuantes, repræſentant fremitum & concuſſionem exercitus ex multis gentibus & linguis conflati, quæ ſimul in eundem populum deſæuiant. Sed de hoc dicemus latius cap. 17.

Quid ſit apud Ezechielem ſonus aquarũ multarum.

Ezechielis currus ſignificatio.

Hîc ſolùm addo hanc eandem ſignificationem exercitus ex confuſa populorũ multitudine coaliti, & aduerſus Dei populum frementis (quæ expreſſa eſt in Iſaia cap. 17. 12. & in Ieremia cap. 50. 42.) hanc, inquam, eſſe eandem ſignificationem vocis aquarum multarum, Ezech 1. 24. *Audiebam ſonum alarum, quaſi ſonum aquarum multarum*, & cap. 43. 2. *Vox erat ei, quaſi vox aquarum multarum.* (LXX. *quaſi vox caſtrorum.*) Propria enim ſignificatio illius currus, quem vidit Ezechiel, erat Deum ad vaſtandam Ieroſolymam pergere, & Babyloniorum exercitũ ad vrbis excidium ducere. Quare currus ille bellicus erat, fit enim in eo alluſio ad veterum principum morem in populi alicuius vaſtationem proficiſcentium, moris enim erat, principes falcatis curribus ad bellum prodire. Quòd autem ea ſit genuina ſignificatio currus Ezechielis, apertè cõſtat ex eiuſdem Ezechielis cap. 43. 3. *Et vidi viſionem ſecundùm ſpeciem, quam videram iuxta fluuium Chobar, quando veni, vt diſperderet ciuitatem.* Hoc ſuppoſito, apprimè conuenit, vt audierit Ezechiel ſonum alarum, quaſi ſonum aquarum multarum. Vaſtitas enim Ieroſolymæ inferenda erat per Babyloniorũ exercitum, qui ex multis gentibus & linguis erat conflatus, atque hic eſt ſonus ille aquarum multarum. Quod verò additur, ſtrepitum illum animalium alis eſſe editum, indicat totum illum belli apparatum, quem Nabuchodonoſor conuectabat, eſſe quaſi inſtrumentum, quo Diuinæ prouidentiæ currus vtebatur ad Ieroſolymæ vaſtationem. Deus enim erat præcipuus illius belli dux.

Verſ. 16.

Varia de ſeptem ſtellis ſententiæ.

ET *habebat in dextera ſua ſtellas ſeptem.*] Mira eſt in hominibus ingeniorum diuerſitas. Hic enim textus ipſe expreſsè diſtinguit candelabra ab ſtellis; atque ait candelabra ſeptem, eſſe ſeptem Aſiæ Eccleſias, ſtellas verò ſeptem, eſſe angelos illarum ſeptem Eccleſiarum. Ac ne in angelorum nomine error nobis obreperet, ſingulos illos ſeptem ſeorſum deſcribit: atque eorum & virtutes commendat, & vitia reprehendit, & peccantes ad pœnitentiam hortatur. Ex quo euidentiſſimum eſt, ſermonem eſſe cum Epiſcopis illarum Eccleſiarum. Neque nouum eſt in ſacra Scriptura miniſtros Dei appellari angelos. Nihilominùs tamen ex auctoribus multi ſeriò affirmarunt candelabra atque ſtellas idem eſſe in præſenti, & per hos ſeptem angelos Eccleſias ipſas ſignificari. Ita Victorinus, Ticonius, Ambroſius, Haymo, Beda & quod magis miror, Auguſtinus in regulis Ticonij lib. 3. de doctr. Chriſt. cap. 30. videtur dicere, obſcuriſſimum eſſe an ſeptem Angeli ſint Eccleſiæ ipſæ. Alij conceſsâ inter Angelos & Eccleſias diſtinctione, hos ſeptem angelos de ſpiritibus cæleſtibus exponunt. Quæ interpretatio grauiſſimos habet auctores, Origenem homil. 20. in Num. Ambroſium lib. 2. in Luc. cap. 1. & epiſt. 21. Hieron. Matth. 18. & Micheæ 6. Hilarium Pſ. 124. Pro eâdem citat Aretas Nazianzenum & meritò. Quia id expreſsè aſſerit Nazianzenus orat. 32. coram CL. Epiſcopis, & ait, ſe id à Ioanne doceri: & Andreas videtur citare Epiphanium & Irenæum. Neque ſolùm hæc opinio antiquos habet patronos; ſed eam etiam noſtris temporibus ſequuti ſunt Maldonatus Matth. 18. num. 10. & Arias Montanus Zachariæ 4. 2. vbi de ſeptem lucernis; *Stellæ* (inquit) *in dextera Chriſti conſtitutæ ſignificant cæleſtes ſpiritus certis ordinibus diſtinctos, in miniſterium Eccleſiæ deputatos.*

Alij in his ſeptem ſtellis & angelis putant denotari ſeptiformem Dei Spiritum, & videntur intelligere de ſeptem Spiritus ſancti donis: quam explicationem amplectuntur Victorinus, Seraphinus, Caponſachius, & Arias Montanus in præſenti, & cap. 2. in principio; vbi ait has ſeptem ſtellas eſſe ſeptem ſpiritus in Diuina eſſentia conſtantes. Appellat autem ipſe Diuinam eſſentiam, illam, quam Paulus vocat *nouam creaturam.*

His annumerari poſſunt duæ aliæ ſingulares expoſitiones: quarum altera eſt Andreæ, qui ſeptem ſtellas in dextera Chriſti exponit de totius vniuerſi gubernatione, quæ in Chriſti manu eſt, altera Ioachini, qui ſomniat in his ſeptem ſtellis reſpici ad ſeptem viros ſingulos ex ſingulis mundi ætatibus ſelectos, nempe ad Adamum, Noachum, Abrahamum, Moſem, Dauidem, Ioannem Baptiſtam, & in tempore Antichriſti Eliam.

Aliorum opinionibus reiectis, vera ſententia ſtatuitur.

Per ſtellas ſeptem, totidem Aſiæ Epiſcopos figurari.

Verùm enim verò textus ipſe meo iudicio ita clarè atque diſtinctè exprimit per has ſeptem ſtellas ſignificari ſeptem Eccleſiarum Aſiæ Epiſcopos; vt minimè aſſequar, quæ poſſit probabilitas alicui ex cæteris expoſitionibus remanere. Si interpretũ ſolùm auctoritatis ratio haberetur; licèt pro nobis Ambroſium, Richardum, Gloſſam, Albertum, Lyranum, Thomam, Riberam, & communem ſententiam habeamus, fateor tamen grauiores auctores Origenis expoſitioni adſtipulari. Ceterùm textus ipſe nos cogit, vt tam eam, quàm reliquas à textu diſcedentes relinquamus. Neque video quid non ſolùm in doctrina, ſed etiam in phraſi & modo loquendi, occurrerit difficile in plana & communi expoſitione, vt propterea oportuerit aliam interpretationem excogitare. Etenim Dei miniſtros angelorum nomine appellari, notum eſt eſſe receptam ſacræ Scripturæ phraſim. Nam Ioanni Baptiſtæ angeli nomen tribuitur Malachiæ 3. 1. nec dubitare licet; an ibi ſit ſermo de Ioanne Baptiſta, cùm expreſsè Chriſtus dixerit, *Ipſe eſt enim de quo ſcriptum eſt.* Matth. 11. 10. & Luc. 7. 27. Quin etiam ipſi Chriſto angeli nomen tribuitur in eodẽ Malachiæ loco, paulò infrà. Neque ſolùm hominibus, ſed rebus etiam rationis expertibus, quæ Deo miniſtrant; tribuit ſacra Scriptura angelorum nomen; videbimus cap. 8. Apoc. Stellarum verò ſymbolum aptiſſimè iis congruere, ad quos ex proprio munere ſpectat multos ad iuſtitiam erudire, expreſſum erat Danielis 12. 3. Quare mirari ſatis non poſſum, quæ fuerit ratio, cur ab expreſſa in ipſo textu expoſitione tot auctores receſſerint.

Septem ſtellas rectiùs vt annulorum gemmas conſiderari.

Sed iis omiſſis, in ipſa communi & certa interpretatione, quædam nobis obſeruãda ſunt. Atque in primis, ſeptem ſtellas, quas nonnulli vola manus conſiderant, aut in modum coronæ ſuper extremos digitos, multò conuenientius exiſtimo veluti gemmas in annulis infixas conſiderare; atque adeò in ipſius manus digitis. Et quidem, eſto earum figuræ ſtellas fulgentiſſimas referant; quid tamen prohibet ſeptem ſtellas in annulis aptatas, vt gemmas conſiderare? Imò verò non ſolùm ſic concipi poſſunt, ſed id etiam contextus exigit. Ratio enim ipſa cogit, vt cogitatio accommodetur rei, de qua eſt ſermo. Verbi gratia, in cap. 4. vbi ad templum Salomonis alluditur, cùm mare vitreum legimus, omnino cogitandum eſt mare illud vitreum ſimile mari æneo, ſed ex vitro. Cap. verò 15. vbi ad egreſſum filiorum Iſraël ex Ægypto per mare rubrum reſpicitur, quamuis ſimiliter legamus mare vitreum, videtur neceſſariò cogitandum ipſum mare rubrum congelatum, vt vitri ſpeciem referat. Cùm ergo in præſenti legamus ſtellas

in

Google

A in dextera; quid aptiùs, quàm eas gemmarum inſtar in annulis fixas conſiderare? Confirmatur hoc, ſi obſeruetur gemmas ipſas, quæ in annulis collocari ſolent, vt denotetur eas eſſe optimas atque fulgentes, congruenter ſtellas appellari. Sic loquitur Virgilius Æneidos 4.

——*Stellatus iaſpide fuluo*
Enſis erat. ——Quod Iuuenalis Satyra 5. explicat de gemmis.

Nam vitro, vt multi, gemmas ad pocula transfert
A digitis, quas in vagina fronte ſolebat
Ponere Zelotypo iuuenis prælatus Hiarba, id eſt, Æneas.

Septem annuli morè ab Iarcha principe cõplecti.

B Neque abs te eſt, quod refert Rhodiginus, lib. 6. c. 12. *Scribit Damis, ſapientum Indorum principem Iarcham tam ſcitè támque doctè annulos ſeptem compegiſſe, qui & ſtellarum ſeptẽ nominibus eſſent præſignes; vt Apollonium Tyaneum dono acceptos ſingulis diebus ſingulos iuxta dierum nomina eis diſtinguentem, geſtaſſe proditum ſit.* Quæ etiam narrat Philaſtrius lib. 3. cap. 13.

Ad picturam porrò; ſi pingitur Chriſtus dexteram ſuper Ioannem porrigens, optimè conſpicientur ſeptem annuli cum totidem gemmis ſiue ſtellis. Vbi verò ſemel ſtatuamus, ſermonẽ eſſe de gemmis in Chriſti annulis infixis; conſiderari etiam poteſt in ſingulis gemmis ſtẽma aliquod ſiue inſigne C inſculptũ; verbi gratia crux (quæ ſignum eſt Dei viui, vt videbimus cap. 7.) aut etiam quatuor animalia, quæ ſunt Diuinæ prouidẽtiæ quaſi ſigillum. Nec verò hoc eſſet perperam, & ſine fundamento fingere; ſed potiùs antiquitatis vſum ſectari: veteres enim, vt cõſtat, annulorum gemmis pro ſigillis vtebantur: neque illa erat gemma, quæ figurâ aliquâ, ſeu charactere non eſſet inſignita; aliter enim in annulis non collocabantur.

Veteres annulorum gemmis pro ſigillis fuiſſe vſos.

Quòd ſi ſermo eſt de maximo honore, quo Chriſtus Epiſcopos dignatur; optimum eſt ſummæ dignitatis ſymbolum, Chriſti eſſe annulum, aut ip- D ſius annuli gemmam; vt multis ex locis facilè intelligitur, Ieremiæ 22.24. *Si fuerit Iechonias annulus in dextera mea.* Eccleſiaſtici 43. 13. *Zorobabel quaſi ſignũ in dextera manu; ſic & Ieſus filius Ioſedec.* Aggæi 2. 24. *Ponam te quaſi ſignaculum.* Quibus ſi addatur, gemmam eſſe adeò cõſpicuam & collucentem, vt ſtellarum ſplendorem referat; manifeſtum eſt comparationi eidem addi ſplendorem & energiam.

Quid ſit ſeptem ſtellas in manu Chriſti eſſe poſitas.

His præmiſſis, cùm vox aquarum multarum repræſentet (vt iam vidimus) perſequutionem quam Romanum Imperium aduerſus Eccleſiam excitauit, obſeruandum eſt id, quod poſt vocem aqua- E rum multarum ſequitur, ſignificare debere quod ſubſequutum fuit poſt Imperij Romani perſecutionẽ. Quare in hac Epiſcoporum, cũ ſtellis cõparatione denotatur grauiſſimâ Romani Imperij perſecutione, fidelium Epiſcoporum, qui Euangelium promulgabant, dignitatem ac celſitudinem mundo probatam & ſpectatam fuiſſe. Facilè enim agnoſcebatur, inter ingentis perſecutionis procellas Epiſcopos ſtrenuè ſuo munere fungi & cæleſtis doctrinæ lucem terris impertiri; neque Gentilitatis tenebras poſſe doctrinæ Euangelicæ impedimẽto eſſe. Quemadmodum ſtellis noctis obſcuritas F non obſtat, quo minùs ſuum lumen diffundant: ſed potius in ipſa caligine ſtellæ magis effulgent. ſtellarum etiam cõparatio idonea eſt ad ſignificandum quantum effulſit in Euangelij prædicatoribus vitæ atque doctrinæ celſitas. Quã ne minimũ quidem lædere aut perſtringere videbantur aduerſariorum machinæ; ſi quidem non ideò vel minimũ latebat. Nam vt rectè Auguſtinus lib. 1. de ſermone Domini in monte cap. 6. tom. 4. *Calcari non poteſt niſi inferior: ſed inferior non eſt, qui quamuis corpore multa & interra ſuſtineat, corde tamen fixus in cælo eſt.*

Stellarum ſymbolum ad quos [illegible] poſſit extendi.

Quod autem de ſeptem illis Epiſcopis dicitur, ad quos Apocalypſis primùm erat mittenda; perſpicuũ eſt, eâdem ratione poſſe etiam de ceteris Euangelicis concionatoribus intelligi; ex quorum prædicatione ad Gentes, rectè conſideratur Chriſtianã Eccleſiam fuiſſe veluti cælum ſtellis ornatũ, quod vniuerſum terrarum orbem illuminabat. Id quod Paulus ſignificat, Philip. 2.15. *In medio nationis prauæ & peruerſæ lucetis, ſicut luminaria in mundo.* Dum autem Euangelium Iudaico ſolùm populo promulgabatur; prædicatores non ita aptè videbantur ſtellarum vicem gerere; quandoquidem non vniuerſum orbem illuminabant. Verùm poſtquam Euangelij lux in Gentes, atque adeò in totum terrarum orbem penetrauit, veriſſime illis hoc ſtellarũ ſymbolum quadrauit; & in iis fuit omnino impletum, quod Danielis verbis exprimitur cap. 12. 3. *Qui ad iuſtitiam erudiunt multos*, (id eſt, omnes Gentes) *tanquam ſtellæ in perpetuas æternitates.*

Atque (vt hîc nonnulli ex Ruperto adnotarunt) non obſtat aliquem ob ſua ſcelera, ſtellæ ſymbolo & appellatione eſſe indignum, eidem tamen propter excellens munus, quo fungitur, alios ſuis concionibus illuſtrando, ſtellæ ſymbolũ deberi. Quare nonnullos ex illis ſeptem Epiſcopis acriter obiurgat Chriſtus ob eorum peccata; ob ſui tamen muneris dignitatem, rectè illos ſtellarum nomine repræſentat. Quod nos omnes debet impellere, vt ipſos veneremur ac ſuſpiciamus; & Deum per homines nos illuminantem admiremur.

Cur ſeptem ſtellæ in Chriſti dextera.

Collocantur autem hæ ſtellæ in Chriſti dextera, vt indicetur in Epiſcoporum & Euangelij prædicatorum munere, Chriſti dexteram, id eſt, eius virtutem ac ſapientiam excellere & eminere; eoſque à Chriſto in pretio & honore haberi, vt dexteræ annulos ſeu gemmas. Si verò concedatur gemmas has & ſtellas, Chriſti charactere eſſe inſignitas, hoc etiam deſignabit, Chriſtianorum Epiſcoporũ poteſtatem in toto orbe excellere; atque ipſis vt Eccleſiæ principibus in hominum animas virtutẽ & imperium à Deo concedi, ſuæ item dignitatis characterem ad dimittenda peccata & Chriſti corpus rite conſecrandum, & demum ad opera excellentia ac planè diuina, quemadmodum regis ſigillum ad rem quantumuis difficillimam præſtandam potens eſt veluti regis inſtrumentum.

Applicatio ſeptem ſtellarum ad ſeptem planetas.

Iuxta hæc, quæ diximus, non opus eſt, vt in his ſeptem ſtellis peculiariter ſeptem planetæ conſiderentur. Sed fortè in hac ipſa ad planetas alluſione peculiaris eſt ſignificationis elegantia: non quidem vt denotetur ſeptem planetas in Chriſti manu eſſe (hoc enim exiguum eſt, & ab huius loci ſenſu alienum) ſed vt ſignificetur diſcrimen, quod inter Epiſcopos Aſiæ erat. Smyrnenſis enim ſe habebat veluti Sol, qui omnia ſua virtute ſuperat: Philadelphienſis, vt Iupiter ob proſperam valde & felicem fortunam: Sardenſis, vt Mars propter audaciam; Laodicenſis, vt Saturnus, ratione ignauiæ atque pigritiæ; Epheſinus, vt Mercurius, quia licet prudens erat, tamen remiſſi ardoris: Pergamenus, vt Luna propter morum inæqualitatem: Thyatirenſis denique vt Venus, ob impudentem ſeruorẽ. Hæc accommodatio atque diſtinctio pleniùs intelligetur, poſtquam de ſeptem conſcientiarum differentiis ſingillatim loquemur; quæ omnes in iis ſeptem Epiſcopis exprimuntur. Atque idem etiam diſcrimen inter alios Eccleſiarum Epiſcopos fere reperitur; licèt Chriſti ſit intentio, vt omnes ſolis inſtar effulgeant.

Quamuis

Stellarum ſymbolum ad omnes etiam Euangelicos concionatores poſſe accommodari.

Quamuis autem ſtellarum ſymbolum ſpeciatim Epiſcopis deſtinetur; quia ad ipſos potiſſimùm ſpectat Euangelij promulgandi munus: non tamen dubium eſt, quin hic ſplendor & gloria myſticarum ſtellarum ceteros etiam Euangelij prædicatores contingat, licèt Epiſcopali dignitate non fungantur, vt B. Dominicum, B. Franciſcum Xauerium, atque alios id genus. Quare Eccleſiæ ſtellarum numerus, inſignium Epiſcoporum numero minimè circumſcribitur. Nam vt rectè notauit Haymo, huiuſmodi ſtellæ non Epiſcopos modò ſignificant, ſed etiam generatim quoſcunque inſignes Euangelij prædicatores.

Quando ſtellarum ſymbolum Apoſtolis tribuat Apocalypſis.

Hanc inſuper gloriam & dignitatem Epiſcopi & ceteri concionatores Euangelij ab Apoſtolis hæreditario iure acceperunt; ad quos ſcilicet Apoſtolos potiori iure attinet, myſtici cæli ſtellas fuiſſe. Quamobrem Eccleſiæ corona ex duodecim ſtellis conſtat (Apoc. 12.) illi enim ſunt præcipuum Eccleſiæ decus & ornamentum. Enim verò ipſis Apoſtolis non priùs ſtellarum nomen tribuit Apocalypſis, quàm Euangelij lucem in Gentes inueherent. Atque ita cap. 12. depingitur mulier, quæ Euangelium ad Gentilitatem aſportat poſt Iudaici populi reprobationem, quæ præcedenti cap. 11. fuerat repræſentata. Atque id ipſum, quod in ea duodecim ſtellarum corona ſignificatur (id eſt, Euangelij prædicatio ad omnes Gentes;) indicatur poſtea cap. 14. ſub ſpecie muſicæ ſuauiſſimæ. Et prædicatorum numerus, qui antea ad XII. Apoſtolos fuerat contractus, laxatur deinceps & extenditur ad 144. millia. ſinguli nempe ex Apoſtolis, validiſſimi exercitus ex duodecim militum millibus coacti, duces conſtituuntur; vt ſic omnes acerrimum idololatriæ bellum indicerēt. Qui 144000. ſtellæ ſunt: Apoſtoli tamen (quibus maiori iure hæc ratio conuenit) meritò ſtellæ primæ magnitudinis poſſunt appellari. In cælo hoc corporeo, quod ſub oculorum cadit aſpectum, aſtrologi præter mille & viginti tres ſtellas, inueniunt omnino nullas, quæ dignoſci ac diſtingui poſſint: at in myſticis cælis, in iis (inquā) qui enarrāt gloriā Dei, Pſ. 18. 1. multò maior, abſq; vlla cōparatione ſtellarū numerus ineſt. Neq; ſolū eſt magnę excellentię promiſſio, quę Abrahamo fuit facta. ipſius nempe genus vt cæli ſtellas fore; ſed etiā promiſſio fuit ingētis multitudinis filiorum præſtantiſſimorū, quæ Chriſti fidem & Euangelium prædicantes, excellentes fuerant, per fidem, Abrahami filij futuri.

Abrahamo duplicem à Deo promiſſionem de poſteritate eſſe factam.

Obſeruandum porrò eſt, pollicitationem illam, qua Abrahamo aſſeueratum fuit ipſius prolem vt cæli ſtellas futuram, eſſe diuerſam ab ea, qua certior fuerat factus de innumerabili ſuorum poſteritate. Nam Geneſeos 13. 16. dictum illi fuerat à Deo, *Faciam ſemen tuum ſicut puluerem terræ.* Et poſteà cap. 15. num. 5. rurſus ad illum Deus, (*Aſpice* inquit) *cælum, & numera ſtellas, ſi potes, ſic erit ſemen tuum.* Si de numero ſolùm filiorum vtrobique ſermo eſſet; multo maior erat prima promiſſio. Etenim quantumuis ſtellæ cæli ſint plurimæ, perſpicuum eſt puluerem terræ eſſe multò numeroſiorem. Quare manifeſtè apparet, priorem promiſſionem agere de Abrahami poſterorum numero; ſecundā de numero eorum, qui inſignes & excellentes fuerant extituri. Quod ſi vtrūq; in ſenſu ſpirituali intelligatur; in Abrahami gloriam multò maiorem, & Deo digniorem promiſſionem redundat.

De gladio ex ore prodeunte, aliorum placita.

ET *de ore eius gladius vtraque parte acutus exibat.*] Hunc gladium ex Chriſti ore prodeuntem de ſeueritate in proferenda ſententia, vel etiam de ipſo improborum ſupplicio A interpretantur Andreas, Aretas, Rupertus, Beda, Albertus Magnus, Ioachimus, Abbas, Antonius, Lyranus, Seraphinus, Caponſachius, Serranus, & Ribera; qui putat ſe probare hanc expoſitionem ex capite 2. & 19. & forſan facit pro hac interpretatione quod refert Ioannes Bohemus de Gentili ritu, vbi de Aſia; principem ſcilicet cùm primum regni diadema accipiebat, dicere ſolitum, *Oris mei ſermo de cetero gladius meus erit.*

Alij gladium ex ore prodeuntem de doctrina exponunt; vt Tertullianus, Victorinus, Ticonius, B Primaſius, Haymo, Anſelmus, Albertus, Thomas. Et plerique eorum, quòd anceps ſit gladius, exponunt propter duo teſtamenta.

Nonnulli ſatius eſſe putant vtrumque ſenſum amplecti, vt Pannonius, Zegerus, Iacobus Suarez. Imò vero Andreas etiam vtrunque ſenſum ponit. Nec non Aretas partim in præſenti, & partim epiſtola 3. vbi de rhomphæa, & ſimiliter Arias Montanus.

Singularis eſt Ambroſij explicatio, qui exponit de electis in fine mundi contra Antichriſtum C pugnaturis.

Gladium eſſe gladium ſpiritus, quod eſt verbum Dei, verior ſententia.

Mihi tamen certiſſimum eſt, ſermonem eſſe *de gladio ſpiritus, quod eſt verbum Dei.* de quo Paulus ad Ephes. 6. 17. & ad Heb. 4. 12. *Viuus eſt ſermo Dei & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens vſque ad diuiſionem animæ ac ſpiritus, compagum quoque ac medullarum*, &c. Hoc mihi perſuadeo, primò quia contextus nullum alium ſenſum admittit. Antecedit enim ſtellarum ſplendor, qui ſignificat doctrinæ Euangelicę lucem, quam Epiſcopi & Euangelij promulgatores Gentibus impertiebantur. Huic verò prędicationi omnino adiungenda erat ſermonis vis & efficacitas in ani- D marum conuerſione. Ad quam eandem efficacitatem docet nos Paulus aptiſſimum eſſe ſymbolum gladium ſpiritus. Atque hic ipſe eſt gladius, de quo Pſal. 149. 6. *Gladij ancipites in manibus eorum. Ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis, &c. Gloria hæc eſt omnibus Sanctis eius.* Manifeſtum autem eſt, Sanctorum gloriam non in eo ſitam eſſe, vt ferreis gladiis in ſuos hoſtes ſtrages edant, vel vt ſeueritate ſupplicij in eos animaduertant: eſſe tamen illis glorioſiſſimam mundi conuerſionem, quæ gladio & efficacitate Diuini verbi facta fuit.

E Deinde in prima hac viſione (totius Apoc. prologo) illud potiſſimū attēditur, quod poſteà in reliquo libro repręſentandum eſt. Quare dubium nō eſt, quin gladius anceps eundē ſit ſenſum hîc habiturus, atq; c. 19. 15. *De ore eius procedit gladius acutus.* Vbi Chriſtus apparuit in equo albo ſedens, ingēti equitum exercitu ſtipatus, vt prælium cōmitteret cum hoſtibus. Exitus verò fuit, aduerſarios omnes Chriſti gladio fuiſſe occiſos, *Apprehenſa eſt beſtia & pſeudopropheta: viui hi duo miſſi ſunt in ſtagnum ignis: & ceteri occiſi ſunt in gladio ſedentis ſuper equum, qui procedit de ore ipſius.* Quo in loco (vt ibidem videbimus) certum eſt ſermonem eſſe F de totius Romani Imperij ad Chriſti fidem conuerſione: in quâ homines peccato & idololatrię mortui ſunt; atque huius mortis ſiue occiſionis proprium fuit inſtrumentum diuini verbi gladius, qui procedit ex ore Chriſti. Hunc nobis ſenſum veriorem reddit filum & conſequentia Apocalypſeos: & (vt notat. XXIV. & XXV. prolegomenon vidimus) licèt huiuſmodi ſenſus valde myſticus videatur; elegantiſſimus tamen eſt, & ſacrâ Scripturâ digniſſimus. Quamobrem (vt mea fert opinio) dubitari non poteſt, propriam ſignificationem huius gladij ex Chriſti ore procedentis eſſe diuini verbi virtutem & efficacitatem in mundi conuerſione.

Cur gladius anceps eſſe fingatur.

Quibus animaduerſis facile intellectu eſt, cur gladius anceps eſſe fingatur; videlicet vt ea ratione ſignificetur gladiũ ita faciliùs & efficaciùs ad intima penetrare. Pro cuius intelligentia aduertendum eſt diſcrimen, quod Liuius lib 22. inter Gallos & Hiſpanos aſſignat, qui locus eſt ex Polybio exſcriptus. Vterque igitur aſſerit Hiſpanorum eſſe in prælijs conſuetudinem, punctim petere hoſtem; Gallorum verò cæſim ferire. Et eandem differentiam Polybius ipſe conſtituit inter Romanos & Gallos. Hinc eſt vt Hiſpanis opus ſit gladio ancipiti; Gallis autem ad eam pugnandi, quam olim habebant, conſuetudinem, non item. Vt ergo denotetur diuini verbi gladium corda transfigere, nihil potuit ſignificantius excogitari, quàm gladius anceps; quia qui punctim non feriunt, non illis opus eſt gladio ancipiti: ſed eiuſmodi quo Turcæ vtuntur (*Cimitarra* vocant.) At ad punctim petendum hoſtem, & cor penetrandum, gladius anceps neceſſarius eſt. Quod & Diuus Paulus ponderauit, agens de Dei verbo, *Penetrabilior* (ait) *omni gladio ancipiti.*

Qualis debeat eſſe gladij ex Chriſti ore prodeuntis pictura.

Hic eſt haud dubiè legitimus ſenſus. Pictura autem erit exigui pugionis aut ſicæ ex ore prodeuntis, quæ ſatis ſit ad ſymbolum. Manifeſtum eſt autem, cuſpidem aduerſam eſſe debere, non auerſam, vt denotetur, Chriſtum oris ſui gladio aduerſus hoſtes bellum gerere. Quòd autem in ore Chriſti gladius apponatur, magnam habet energiã; Spiritus enim Chriſti eſt, qui huic gladio vim & robur addit. Atque ita c.19. ponderatur, licèt multi ſint in Chriſti exercitu milites, myſticam tamen animorum occiſionem, quæ ipſis veram afferat vitam, rem eſſe quæ propriè ipſius Chriſti gladio conficienda ſit. Quo illud vel maximè nobis ſignificatur, hominum induſtriam, & prædicatorum quantumuis ſtrenuorum ſolertiam, efficaces ex ſe non eſſe ad hoc egregium facinus, quod in peccatorum conuerſione elucet; atque adeò tanti operis decus & gloriam in ipſum Chriſtum cedere, à quo myſtica illa cædes fit. Veruntamen licèt hæc ita ſint; vt tamen Chriſtus ſuis militibus honorem tribuat, & ſuæ gloriæ efficiat participes; aſſeritur aliis in locis, ſe illis oris ſui gladium in manus tradere, atque illos eſſe qui animas ad Chriſtum conuertunt. Chriſtus enim illis vt inſtrumẽtis vtitur, atque eos vult honore ornare, & mundi conuerſionis gloriam cum ipſis communicare.

De vultus claritate, quid alij ſenſerint.

Et facies eius ſicut ſol lucet in virtute ſua.] In huius claritatis explicatione varij ſunt interpretes. Ac primò Ticonius, Primaſius, & Albertus Chriſtum, qua homo eſt, hîc comparant ſoli; quia natus eſt, & paſſus & reſurrexit; ſicut ſol oritur, occidit, & rurſus oritur. Secundò, Andreas, Aretas, Lyranus, & Zegerus aiunt Chriſtum cum ſole conferri; quia ipſe eſt ſpiritualis hominum lux. Tertiò, Beda, Richardus, & Ribera exponunt de ipſa corporea claritate, qua fulget nunc Chriſtus in cælo, & qua amictus in iudicio apparebit. Verùm hæ explicationes abs re videntur eſſe. Quia hæc prima viſio (vt ſuprà oſtendimus) non deſcribit qualis ſit Chriſtus in ſe ipſo, ſed quàm mirabilis in ſanctis ſuis. Quartò ergo, Anſelmus, Interlinearis, Thomas & Arias, de claritate gratiæ interpretantur, qua iuſti omnes in hac vita fruuntur. Quintò, Ioachimus ſingulariter exponit de magna claritate, qua in ſexta ætate fruitura eſt Eccleſia. Et contendit etiam faciem Moſis, quæ cornuta apparuit, ſi- A milem fuiſſe Lunæ; ac faciem Chriſti ſimilem ſoli. Quo in diſcrimine philoſophatur vt ſolet. Sextò, Antonius exponit de myſteriorum noſtræ fidei fulgore. Septimò, Seraphinus de miro ipſius Apocalypſeos ſplendore explicat, in quo mentes humanæ caligant. Octauò denique Ticonius, Ambroſius, Haymo, Rupertus, Albertus, Pannonius, Suarez, Pererius, & communis exponunt de claritate beatorum poſt reſurrectionem.

Vera vultus claritatis ſignificatio ex ipſo contextu probatur.

Ceterùm pro noſtra explicatione aduertendum eſt primò, in voce aquarum multarum, in B ſtellarum ſplendore, & in oris gladio per ordinem fuiſſe ſignificatas Imperij Romani perſequutionem, Euangelij prædicatorum conſtantiam, & diuini verbi in mundi conuerſione efficacitatem, & congruens ordo expoſcere videbatur, vt tribus his rebus conſequenter annecteretur admirabilis Romanæ Eccleſiæ ſplendor & gloria poſt Imperij conuerſionem. Hæc igitur gloria Rom. Eccleſiæ eſt, meâ ſententia, proprius & legitimus ſenſus huius claritatis atque fulgoris, qui ex Chriſti vultu prodit.

Cur Chriſti vultus fulgere dicatur.

Secundò aduertendum eſt, ad hanc ſignifica- C tionem valde conueniens ſymbolum eſſe claritatem vultus Chriſti. Idem enim eſt fulgere ipſius vultum, ac caput fulgere. In hoc autem myſtico Chriſti corpore, Romana Eccleſia, reſpectu aliarum Eccleſiarum, caput eſt. Et quidem facilè cernitur, ingentem gloriam & maieſtatem aptiſſimè magnæ claritatis ſymbolo denotari.

Tertiò aduertendum, multa in Romanæ Eccleſiæ gloria comprehendi; atque ea omnia huius claritatis ſymbolo conuenienter exprimi. Scilicet religionis decus, imperij maieſtatem, Doctorum ſapientiæ claritatem, Religionum regularium inſtitutionem; & quidquid denique ad Eccleſiæ Romanæ magnitudinem atque præſtantiam attinet: D qua de re multi extant libri ſapienter ſcripti.

Num totum Chriſti corpus, an ſola facies effulſerit.

Quartò aduertendum, in hoc ſymbolo manifeſtè alludi ad Chriſti transfigurationem, de qua Matthæi 17.2. *Reſplenduit facies eius ſicut Sol.* Et Lucæ 9.29. *Species vultus eius altera.* Et tam in hoc ſymbolo, quàm in transfigurationis hiſtoria occurrit quæſtio, vtrùm totum Chriſti corpus effulſerit ſicut ſol, aut ſolùm vultus? In qua difficultate alij dicent vniuerſum Chriſti corpus æqualiter reſplenduiſſe: ſed vultum ideò ab Euangeliſtis præſertim fuiſſe expreſſum, quia patens erat & apertus, ac ceteris corporis partibus ſuperior; vt E quod de illo dicebatur, de reliquis corporis partibus dicendum eſſe putaretur. Alij dicent narrationi Euangelicæ conformius eſſe affirmare, faciem eſſe, quæ potiſſimùm ſplenduit; atque inde ad totum corpus ſplendorem non quidem ita magnum dimanaſſe. Sed quidquid de hac quæſtione ſit, transfigurationis ſplendor ingenti non caruit myſterio: atque in eo Chriſtus indicare voluit, crucis dedecus & cõfuſionem in maximum fuiſſe decus ac gloriam commutanda. Quocirca congruenter fuit factum, vt fulgor ille præſertim in capite & vultu emineret; qui locus pudoris ac verecundiæ F eſſe ſolet. Iuxta illud Pſ.68.8. *Operuit confuſio faciem meam.* Et quemadmodum ignominia Eccleſiæ illata, tot ex ipſius filiis ſuppliciis, tormentis, ac morte acerbiſſimè propter Chriſti fidem mulctatis, Romæ magis, quàm in alia orbis parte viſa eſt; ita etiam ſtatuit Deus, vt Chriſtianæ Eccleſiæ decus, maieſtas ac gloria, Romæ præſertim, vt in myſtici huius corporis capite, eminerent: atque inde ad reliquum Eccleſiæ corpus deriuarentur.

Quintò notandum, perſpicuum videri, Ioannem non vbi primùm caput ac vultum conuertit ad videndum eum, qui per vocem tubæ eum compellabat, protinus Chriſti vultum ſolis inſtar fulgentem aſpexiſſe. Priùs enim ipſius oculos vidit, vt flammas ignis. Quòd ſi tunc facies Chriſti vt ſol effulgeret, oculorum flammæ conſpici ac diſtingui præ ingenti totius vultus claritate non poſſent. Etenim ſi ſolem oculis conſtare fingeremus, in eo certè neutiquam poſſemus dignoſcere, an vt flammæ ignis ſplendeſcerent: quia nimio ſolis ipſius ſplendore noſtri perſtringerentur oculi, quo minùs id diſtinguere & dignoſcere poſſemus. Quamobrem multò conuenientius eſt intelligere, Ioannem vidiſſe primùm oculos Chriſti flammantes, deinde vultum in ſolis ſplendorem commutari. Quod ad magnam mutationem & viciſſitudinem, quæ in mundo ſubſequutura erat per Romæ & ipſius Imperij conuerſionem, mirè deſeruit; dum Ioannes in Chriſto aliam commutationem aſpexit illi ſimilem, quam olim in monte Thabor viderat.

Qua ratione ſit conſiderandus hic vultus ſplendor.

Sextò, huic Chriſti vultus transfigurationi reſpondet poſteà in Apocal. cap. 18. 1. terræ illuminatio, & quidquid cap. 19. & 20. dicitur de Chriſtianæ Eccleſiæ gloria poſt idolulatriam ſuperatam. Vide etiam Ezechielis 43. 2. *Et terra ſplendebat à maieſtate eius.*

Septimò, Eccleſiæ gloriam in Chriſti vultu & ſplendore exprimi, cohæret cum modo loquendi ſacræ Scripturæ; in qua Deum ſui vultus claritatem & fulgorem oſtendere, idem eſt, quod valde fauere hominibus. Expende id Pſal. 79. 4. 8. 20. *Oſtende faciem tuam, & ſalui erimus.* & Pſal. 62. 1. *Illuminet vultum ſuum ſuper nos, & miſereatur noſtri.* Et Pſal. 118. nu. 135. *Faciem tuam illumina ſuper ſeruum tuum.* & Pſal. 4. 7. *Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine.*

Deum ſui vultus claritatem oſtendere, quid ſit in Scriptura phraſi.

Octauò, in hac Eccleſiæ claritate comprehenditur etiam gloria, quæ ex idololatriæ expulſione in ipſam Eccleſiam refuſa eſt. Hoc enim fuit ex orbe tenebras depellere: quemadmodum Sol exoriens noctis caliginem diſſicit, & omnia ſua luce complet. *Habitantibus in regione umbræ mortis lux orta eſt eis,* Iſaiæ 9. 2.

Nonò, hæc expoſitio de Eccleſiæ Romanæ ſplendore & gloria non excludit communem illum ſenſum de beatitudinis gloriâ & claritate. De vtràque enim gloriâ ſermo eſt in Apoc. atque hæc, quam Deus Romanę Eccleſiæ in terra largitus eſt, gloriam illam repræſentat, & quodammodo inchoat, quam in cæleſti patria conſequetur.

Denique ſi in Apocalypſi adeò ex profeſſo agitur, vt poſteà videbimus, de Romanæ Eccleſiæ gloria; negari non poteſt, quin hæc eadem gloria attingenda fuerit in hac prima viſione; quæ cùm futura eſſet libri prologus, totius argumentum debebat comprehendere. Et ad aliquam huius Eccleſiæ gloriæ mentionem faciendam in hac prima viſione, aptior locus ſeligi nõ potuit, quàm facies Chriſti, ſolis inſtar fulgentiſſimè ſplendens.

Verſ. 17. *Ioannem ad Chriſti pedes proſtratum, non tam ad reuerentiam quam ad trepidationẽ referendum.*

ET cùm vidiſſem eum, cecidi ad pedes eius tanquam mortuus.]Hunc Ioannis caſum ad pedes filij hominis ad reuerentiam ac venerationem erga Chriſtum referunt Andreas & Aretas; illum comparantes Ioſue caſui cap. 5. 14. vbi dicitur, *Cecidit Ioſue pronus in terram adorans.* Similiter explicant Ambroſius, Gloſſa, Ioachimus, & Pannonius. Ceterùm aliud eſt ſponte ad alicuius pedes venerationis ergô procidere; vt cecidit Ioſue, & Ioannes coram Angelo cap. 19. 10 & c. 22. 8. aliud verò eſt timore ac trepidatione corruere exanimatum. Atque hoc modo cecidit ſine dubio Ioannes in hac viſione; ſicut Daniel cap. 10. 9. & diſcipuli in trans- A figuratione, Matth. 17. 6. Metus autem ac pauor fuêre, qui Ioannem exanimarunt; ſicut expreſſit Matthæus in transfiguratione, *Ceciderunt in faciem ſuam, & timuerunt valde.* Atque hac ratione eſſe intelligendum in præſenti, notant Rupertus & Albertus; imò verò etiam Andreas & Aretas. Afferunt enim exemplum Danielis. Hæc eſt ergo literalis huius loci explicatio, vt conſtat ex ipſo contextu, & pręſertim ex illis verbis, *Noli timere.*

Nonnulli tamen minimè adhuc contenti literali hoc ſenſu ad myſticos alios deflectunt. Atque alij dicunt in Ioanne Eccleſiam repræſentari, quæ coram Chriſti maieſtate myſticè moritur per veteris Adami mortificationem. Ita Primaſius, B Haymo, Pannonius & Suarez. Alij contemplantur hunc Ioannis ad pedes Chriſti caſum ſignificare promptam & expeditam voluntatem veſtigiis Chriſti inſiſtendi, quamuis pro illo vitam profundere opus ſit, quemadmodum & Chriſti pedes erant in camino. Ita Albertus & Thomas.

Quid ſignificet, Ioannem ad Chriſti pedes procidere.

Cenſeo tamen proprium ſenſum myſticum cũ literali cohærere, & in eo fundari debere. Quare cùm in literali ſenſu ingens metus & pauor Ioannem ad caſum impulerint exanimatum; illud ad myſticum ſenſum congruentiùs aptatur, vt perſe- C quutionum & ærumnarum magnitudine & atrocitate perpenſis, quæ per vocem aquarum multarum indicãtur; humana fragilitas metuat, atq; animum deſpondeat, quaſi tantum de Romano Imperio triumphum, & tam excellẽtẽ Eccleſiæ futuram gloriam vix credere ſufficiat. Et cũ hoc ſenſu illud etiam cohæret optimè, quod ſequitur. Chriſtus enim Ioannem erigit, fulcit ac roborat; atq; illi ob oculos ponit ſuæ dexteræ vim ac potentiam, ſuæ reſurrectionis exemplar, imperiúmque ac dominatum, quem in mortem & infernum habet.

Prętereà metus Ioannis & ipſius in terram lapſus D poſſunt etiam congruenter denotare humanam imbecillitatẽ; quæ in medio perſequutionum impetu ac furore periclitabatur. Et quidẽ multi vehementi illius procellæ vi compulſi lapſuri erant; alij vacillantes iam & titubantes non procul erant à ruina futuri: Chriſtus tamen Eccleſiam ſuam ſua ope ac virtute roboraturus erat, & in nutanti humanæ naturæ infirmitate ſuum robur ac vires oſtenſurus; vt hac ratione, ipſius virtus & efficacitas magis emineret. Etenim niſi homines infirmi E eſſent & imbecilli, & ruinis ac lapſibus obnoxij; nõ adeò mirũ eſſet, in tanta perſequutione Eccleſiam ſtabilem & inconcuſſam manere. At tantum opus tamq; arduũ prouehere, atque ad id præſtandum debilibus inſtrumentis vti, hominibus ſcilicet, qui ad caſus & ruinas procliues ſunt; hoc verò ſummæ virtutis eſt, & Dei gloria valde dignum.

Chriſti dextera vis ac potentia.

ET poſuit dexteram ſuam ſuper me.]Chriſtus manu ſuper Ioannem impoſitâ, ipſum exanimatum protinùs miraculoſè reſtituit, & mirificè confirmauit; vt patet ex contextu. Quia ille ipſe, qui tanquam mortuus ceciderat, ſtatim iubetur ſe- F ptem epiſtolas ſcribere ad ſeptem Eccleſias Aſiæ; eáſq; Chriſto dictante mox excipit. Atque ita non ſolùm verbis, ſed etiã re ipſa, & amiſſi vigoris atq; animi reſtitutione oſtenſum eſt Ioanni; non eſſe cur conſiderata perſequutionũ atrocitate & ſuſtinentiũ imbecillitate deficeret aut vacillaret. Dextera enim Chriſti Eccleſiam roboratura erat. Ac Ioannes quidem ipſe ſatis nouerat Chriſti dexteram eſſe potentiſſimam ad debiles confirmandos, & ingens iis robur ac vires addendas. Etenim ſi ipſius ſerui ac famuli ea fuerant virtute ab eo inſigniti, vt ægrotos impoſita ſolùm manu ſanarent

A (iuxta illud, *ſuper ægros manus imponent, & bene habebunt.* Marci 16. 18.) quantò magis Chriſti ipſius dextera efficax erit ad debiles fulciendos & vigorem eis impertiendum, vt perſequutionum impetum poſſint ſuſtinere? Præterea Chriſtum ſuam dexteram extendere, idem eſt atque aduerſitatibus ipſis & ærumnis ſeſe opponere, & ſuos ſecutos reddere. Docet hoc Eccleſia in quadam oratione, his verbis Deum alloquens, *Contra cuncta nobis aduerſantia dexteram tuæ maieſtatis extende.*

Eſſe primum & nouiſſimum, quid ſit.

Dicens, Noli timere; ego ſum primus & nouiſſimus.] B Aliqui exiſtimant idem eſſe *Primum & nouiſſimum*, atque *Deum & hominem*; ac proinde Chriſtum ſe hîc appellare nouiſſimum; quia factus eſt nouiſſimus virorum. Ita Aretas, Rupertus, Pannonius, & alicubi D. Ambroſius. Alij appellationem nouiſſimi referunt ad iudicandi & retribuendi poteſtatem. Sic Richardus, Thomas, Serranus, & Ribera. Hæ tamen expoſitiones non videntur eſſe ad rem. Manifeſtè enim hæc verba deſumpta ſunt ex Iſaia, qui eis vtitur in tribus locis, id eſt, cap. 41. 4. & cap. 44. 6. & cap. 48. 12. & in tribus his locis loquitur ipſe Deus. Senſus autem in Iſaia eſt, C Deum Iſraëlis eſſe primum & nouiſſimum; id eſt, præter illum, nullum alium Deum eſſe. In capite quidem 41. agit de admirando facinore, quo ſuam Eccleſiam amplificauit, & Gentes ad eam adduxit; atq; ait, *Ego primus & ego nouiſſimus. Viderunt inſulæ, & timuerunt; & vnuſquiſque dicet fratri ſuo, Confortare,* &c. in capite verò 44. hæc eadem loquutio magis adhuc ſic explicatur, *Ego primus, & ego nouiſſimus, & abſque me non eſt Deus.* Vbi contextus etiam eſt de ingenti Chriſtianæ Eccleſiæ proſperitate, vt apparet ex iis quæ ſequũtur, *Noli timere Iacob ſerue meus; effundam enim aquas ſuper ſitientem, & fluenta ſuper aridam: effundam Spiritum meum; & germinabunt inter herbas, quaſi ſalices,* &c. Demum in c. 48. eſt etiam D ſermo de præſtantiſſimo opere, quod Deus erat acturus, non permittendo, vt Eccleſiæ perſecutio vehementior eſſet, quàm ipſa ferre poſſet. ait enim: *Ecce ego excoxi te, ſed non quaſi argentum: elegi te in camino paupertatis, propter me faciam, vt non blaſphemer, & gloriam meam alteri non dabo. Audi me Iacob. ego ipſe primus, & ego nouiſſimus, manus quoque mea fundauit terram, & dextera mea menſa eſt cælos: ego vocabo eos, & ſtabunt ſimul.*

Ex Iſaia hæc Apocalypſi data.

Chriſti diuinitatem ex hoc loco colligi.

Ex his locis conſtat, cùm in præſenti dicitur, *Ego primus & nouiſſimus*, ſenſum eſſe huiuſmodi, Chriſtum ſcilicet vnicum eſſe Deum, nec alium E præterea eſſe. Atque ita exponit Athanaſius. Quare ex hoc loco coniuncto cum tribus illis Iſaiæ clarè colligitur Chriſti diuinitas, vt benè Valentia 1. p. diſp. 2. q. 1. punct. 1. §. 12. in 7. teſtim.

Notandum tamen eſt, non ſolùm his verbis ſignificari Chriſtum vnicum eſſe Deum; ſed etiam ipſum Eccleſiæ opus incepiſſe, illúdque prouecturum; nec ſuorum ærumnas ac calamitates obſtituras, quo minùs ſuum ipſe opus perficiat. Probatur hoc primò, quia hæc verba *primus & nouiſſimus* ſynonyma debent eſſe eorum, A, & Ω, *principium & finis*; vt docet Iſidorus lib. 7. Etymolog. cap. 1. & F apertè colligitur ex Apocalypſi c. 22. 13. vbi tanquam ſynonyma coniunguntur A, & Ω, *primus & nouiſſimus, principium & finis.* De quibus verbis diximus ſuprà n. 8. atque hæc explicatio appoſita valde eſt ad eum ſolandum, qui fracto ac debilitato animo erat. Et proptereà c. 2. n. 8. adiungitur Dei omnipotentia & promiſſio.

Primum & nouiſſimum idem eſſe, quod A, & Ω, principium & finem.

Secundò probatur ex ipſo Iſaiæ contextu tribus illis locis prædictis. Vt enim fideles confidant Gentium Deos minimè fore potentes ad Dei populum delendum; ideo eis dicit, ſe eſſe primum & nouiſſimum, qui & Eccleſiæ ſuæ ſtructuram exorſus fuit, & eſt cumulatè perfecturus. Atque hoc ipſum fundatur in eo, quòd Deus ſit vnicus: ad quem proinde ſpectat templum, quod incepit, abſoluere: nec pati ab hoſtibus illud deiici. Nec enim ab alio Deo expectanda eſt ſalus populi, quàm ab ipſius populi conditore.

Probatur tertiò, quia hic ſenſus optimè cohæret cum eo, quod ſequitur, *ſum mortuus, & ecce ſum viuens* q. d. Nónne vides, me ſubiiſſe mortem, vt reſurgerem glorioſus; atque vt ex ſepulchro victor & in æternum victurus prodirem? ſic ergo Eccleſia mea, quantumuis prematur, opprimetur nunquam; & ex maximarum perſecutionum barathro, cùm iam immerſa videbitur, quaſi ex tartari faucibus glorioſè emerget; & in ſæculorum æternitatem regnabit.

Quartò huic explicationi adſtipulatur D. Ambroſius; qui hæc verba ait eſſe myſticè intelligenda de Chriſti diuinitate: *Qui proptereà dicitur primus, quia eſt auctor omnium; & proptereà nouiſſimus, quòd omnia concludat,* id eſt, perficiat. Et alibi ait; *Primus, quia per ipſum omnia; nouiſſimus, quia per ipſum reſurrectio.* Conſonat interpretatio Primaſij, Bedæ, & Ruperti; qui ſic exponunt, *Primus & nouiſſimus, id eſt, per quem omnia facta, & inſtaurata.* Conſentit Lyra, qui explicat, *Primus & nouiſſimus, id eſt, potens te ſaluare.*

Et viuus, & fui mortuus, & ecce ſum viuens in ſæcula ſæculorum.] Græcè, καὶ ὁ ζῶν, καὶ ἐγενόμην νεκρὸς, καὶ ἰδοὺ ζῶν εἰμί. conſtructio ergo eſt; Is qui viuens ſum: atque ita etſi mortuus fui, ſed ecce me viuũ & glorioſum & in æternum victurum. Itaque mortuus fui; vt per mortem, meæ vitæ efficacitatem & mortis victoriam euidentiùs oſtenderem: ſic ergo eueniet Chriſtianæ Eccleſiæ ad ſimilitudinem meæ mortis & reſurrectionis. Hæc verba eò reſpiciunt, quod poſteà latè in Apocalypſi tractatur de magna gloria ac maieſtate, quam Eccleſia per ipſas ærumnas & calamitates adeptura erat. De qua admirabili Eccleſiæ præſtantia vide Pererium Exodi 3. §. 16. de ſignificatione rubi ardentis, qui non comburebatur. Quia ſcilicet ibi erat verus Deus, ex Philone & Theodoreto, & §. 17 ex Hiero. epiſt. 127. Deinde mira Eccleſiæ multiplicatio, quò magis affligebatur, innuitur ſub populi Iſraelitici figura in Ægypto; de quo ibi Pererius c. 1. §. 5. Chriſtianiſmum etiam perſequutionibus fuiſſe auctum, tractat Nazianz. orat. 3. aduerſus Iulianum, & orat. 23. in laudem Heronis, & in carmine de præceptis ad virgines.

Verſ. 18.

Et habeo claues mortis & inferni.] Horum verborum quinque inuenio expoſitiones. Prima eſt de poteſtate, quam Chriſtus habet liberandi homines à peccatis, & conſequenter à Dæmone & inferno per peccatorum remiſſionem; quam etiam poteſtatem cum Eccleſia communicauit. Sic exponunt Ticonius, Primaſius, Beda, Rupertus, Ioachimus, & Sixtus Senenſis in ſua Bibliotheca, lib. 6. annot. 45.

Claues mortis & inferni, quæ dicãtur, diſſentiunt auctores.

Secunda explicatio eſt de poteſtate Chriſti ad Catholicæ Eccleſiæ hoſtes morte & damnatione puniendos. Ita Andreas, Richardus, Serranus, & Arias Montanus.

Tertia interpretatur de poteſtate, quam habet Chriſtus ad mortuos ab inferis excitandos. Tenent Lyra, Pannonius & Ribera.

Quarta vniuerſalior eſt de poteſtate vitæ & mortis, id eſt, viuificãdi & occidendi. Habent Aretas, & Maldonatus, Matth. 16. 19. & Pererius hîc.

Quinta ſententia, vt verior, præfertur.

Quinta eſt de Chriſti poteſtate ad cohibendũ

dia

diabolum & eius miniſtros, vt tentatio non ſit maior, quàm fideles poſſint ſuſtinere. Hanc tenent Haymo, Anſelmus, Gloſſa, Albertus, & Thomas. Mihi quidem quinta hæc expoſitio videtur propiùs ad ſenſum germanum accedere; quam ſequentibus obſeruationibus ſic ampliùs explico. Primò ergo obſeruo, hæc eſſe poſtrema ex iis, quæ Ioannes tradit de illa perſona, quæ ipſi primùm apparuit. Licèt enim poſteà perſona illa Ioanni præcipiat ſcribere, & deinde aliquid ei de ipſa viſione explicet: hoc tamen non eſt aliquid addere de ea perſona, quæ Ioanni viſa eſt. Quare hæ claues poſtremum eſt omnium, quæ de illa hîc narrantur. Et quamuis omnia, quæ de ipſa dicantur, debeant ad rem eſſe, & ſcopo huius viſionis congruentia; decorum tamen exigit, vt vltima hęc verba valdè cohæreant cum omnibus, quæ anteceſſerāt, & cū totius viſionis ſcopo. Sit ergo primæ huius viſionis ſcopus ſummā totius Apocalypſeos complecti, & eam ad duo illa valla reducere, quæ contra Chriſtianam Eccleſiam ſunt à Iudæis & Gentibus excitata; ad hoc ipſum ſpectare debet, quod de his mortis & inferni clauibus additur.

Secundò noto, nomina mortis & inferni hîc accipi debere eodem modo, quo poſtea in Apocalypſeos decurſu accipiuntur. Atq; c. 6. in 4. ſigillo conſtabit, mortem & infernum duas quaſi perſonas eſſe, quæ Chriſtianæ Eccleſiæ excidium & internecionem minitari videbantur. Atqui ex eo loco clarè infertur mortis & inferni diſtinctio. Mors enim inducitur quaſi præuia incedens, infernus verò ſubſequens. Quo innuitur, mortem occidere, & infernum deuorare: & in ſtrage, quæ aduerſus Chriſtianos in Eccleſiæ perſequutionibus edebatur; videbatur quidem mors multos ex Chriſtianis variis tormentorum generibus perimere, infernus autem ipſorum animas & corpora deglutire. Eſt enim infernus perſona tragica, cuius officium eſt deuorare eos, quos mors occidit, & eorum corpora in ſepulchris retinere, atque corrumpere; aſt animas, quaſi vinculis conſtrictas in terræ viſceribus tenere. Dicemus de hoc latiùs c. 6. Nunc tantùm dico, morti congruenter tribui ſagittas, & alia ad occidendum inſtrumenta; & inferno fauces ſolùm ad deuorandum. Atque has omnino eſſe exiſtimo inferni portas, de quibus Chriſtus Matth. 16. 19. vt videbimus notatione XV.

Ingens laborum & calamitatum ſolatium.

Tertiò noto, vt Chriſtiani pro certo haberent Eccleſiam perſequutionibus non eſſe conſumendam & conficiendam, ſed augendam potiùs & illuſtrandam; ad hoc (inquam) magno eſſe ſolatio; perpendere, eiuſmodi aduerſitates & ærumnas non caſu, ſed peculiari Dei prouidentia accidere, qui Eccleſiam ipſam magno proſequitur amore. Et cum perſequutiones grauiores aut minores eſſe non poſſint, quàm Deus ſtatuit (ſiquidem folium in arbore abſque eius nutu minimè nutat) quando ipſe permittit mortem & infernum in Chriſtianos ſæuire, non eſt cur timeatur, hoc in Chriſtiani populi à Deo dilecti detrimentum, nedum excidium caſurum; cùm in ipſius potiùs gloriam & exaltationem tandem redundet.

Quartò his additur ad maiorem fidelium conſolationem, Chriſtum non modò quatenus Deus eſt, Dominum eſſe mortis & inferni; ſed etiam quatenus eſt homo, vtriuſque claues tenere; id eſt, ſupremam in illos poteſtatem. Quo innuitur, morti & inferno non plus licere, quàm quod per Chriſtum licet. Chriſtum verò, qui noſter frater eſt, & vitam pro nobis libentiſſimè profudit, qui Eccleſiam ſuam vt chariſſimam ſponſam vnicè diligit; A quis dubitet, non plus poteſtatis morti & inferno contra Eccleſiam conceſſurum, quàm ad ipſius Eccleſiæ vtilitatem & emolumentum opus ſit. Hic certè ſenſus eſt eorum verborum, *habeo claues mortis & inferni*. In quibus (vt conſtabit notat. XVI.) non eſt ſermo de Chriſto, quatenus Deus, ſed quatenus homo eſt: id quod valde cōmodu fuit ad maius Eccleſiæ Chriſtianę ſolatiū.

Eccleſiam medius perſecutionibus ad maiorem gloriam euehi.

Ex dictis facilè intelligitur, non ſolùm Eccleſiæ perſequutiones non fore maiores, quàm ipſa poſſit tolerare, vt Paulus ait 1. Cor. 10. 13. *Non patietur vos tentari ſupra id, quod poteſtis*. Sed etiam eſſe medium ad maiorem Eccleſiæ gloriam & ſublimitatem. Atque hoc eſt, quod mox ſubdit Apoſtolus, B *ſed faciet etiam cum tentatione prouentum*. Nec enim aliter pateretur, qui Eccleſiam ſuam ſponſam tanto proſequitur amore.

Quintò noto, claues mortis & inferni non eſſe directè claues ad vinctos è carcere ſeu cuſtodia eruendos vbi à morte & inferno in vinculis detinentur. Plenius enim eſt, ſi dicamus, Chriſtum habere dominatum & ſummam poteſtatem in ipſam mortem & infernum; nec illos quidquam exequi præter id, quod ſibi à Chriſto imperatur. Quemadmodum enim, qui aliquid conditum & claue obſeratum habet, proprius ipſius dominus eſt, ita C Chriſtus morti & inferno dominatur, qui illi vt ſupremo Domino omnino obſequuntur. De ſymbolo autem clauis nonnihil dicemus notatione XVI.

Sextò noto, in hoc dominatu, quem Chriſtus in mortem & infernum exercet, non ſolùm includi, ipſos Chriſto perfectè obedire, quod attinet ad eorum numerum, qui occidendi & deuorandi ab illis ſunt, & ad corporis dumtaxat deuorationem, animâ intacta (vel aliquo tempore in igne Purgatorij detentâ, ſi indigeat) ſed etiam includi poteſtatem ad mortuos excitandos. Nam mortis D & inferni Dominus eis poteſt præcipere, vt captos reddant atqui captos reddere idem eſt, ac ad vitam reſtituere, quod ita repræſentatur Apocalypſeos 20. 13. *Mors & infernus dederunt mortuos ſuos.*

Septimò, licèt in hoc loco directè de morte & inferno non agatur, niſi quatenus illis datur facultas, vt Chriſtianos occidant & abſumant; verùm obiter etiam, & quaſi indirectè innuitur maxima ſtrages, quam mors & infernus edent in Eccleſiæ aduerſariis & ſceleratis. Nam cùm mors & infer- E nus miniſtri Chriſti ſint, qui ad eius nutum præſtò ſunt; manifeſtum eſt, illos multo maiorem & grauiorem cædem in Chriſti hoſtibus, quàm in ipſius famulis ac ſeruis facturos. Huc ſpectat quod ait Hieronymus epiſt. 29. ad Theodorum paulo poſt initium; *Chriſtianorum mors potiùs eſt ſimilitudo mortis, quàm mors.* Quaſi dicat, Damnum quod mors & infernus Chriſti amicis inferunt, eſſe quaſi per ſpeciem ſolùm, & quod ſatis eſt ad nobiliorem ipſorum gloriam: at in improbos verè ſæuiunt mors & infernus, & damnum eis verum, horribile & æternum inferunt.

F

NOTATIO DECIMAQVINTA.

Ad illa verba cap. 1. num. 18. Habeo claues mortis & inferni: *vbi per occaſionem explicatur locus Matthæi 16. num. 18. de portis inferni.*

Portæ inferi quæ dicantur.

INTELLIGENTIAE eorum verborum (*habeo claues mortis & inferni*) quàm bene conueniat explicatio huius loci Matth. 16. vidimus in commentario. Super eſt nunc, vt antecedenti & ſubſequenti contextu. Præcedunt A enim oculi inflammati. Et ex Chriſti indignatione aduerſus Iudaicum populum duxit originem ingens illud beneficium, quo mundum vniuerſum cumulauit: vt Paulus docet ad Rom. 11. 12. id quod mirè etiam repræſentatur in cap. 10. Apoc. quò hic reſpicitur. Hoc de præcedenti contextu. Quòd verò ad ſubſequentem attinet, mox ſequitur *vox aquarum multarum*; quæ indicat Gentium perſecutionem aduerſus populum Chriſtianum concitatam. Atqui perſpicuum eſt, poſt Euangelij promulgationem, protinus perſecutionem Imperij Romani ſubſequutam fuiſſe. B

Caminus ignis quid per alluſionem reſpiciat.

Septimò, caminus ignis propriè reſpicit ignem altaris: quem manifeſtum eſt in ſacra Scriptura caminum appellari. Iſaiæ 31. 9. Præter hæc tamen poteſt etiam hic caminus aptè ſignificare ærumnas & calamitates, quas Euangelici concionatores in Euangelij promulgatione tolerarunt. Et omnia ſatis quadrant; per hos enim dolores atque martyria ipſi Chriſti amore ſuccenſi terram vniuerſam eodem igne inflammarunt.

Reſtabat hunc locum conciliare cum illo Danielis 10. 6. *Brachia eius, & quæ deorſum vſque ad pedes quaſi ſpecies æris candentis.* Sed hoc dicemus ſeorſum notat. 8. C

Conſiderata pedum ex chalcolibano ſignificatione, facilè cernitur congruentiſſimum fuiſſe, vt huius figuræ pedes eſſent ex chalcolibano, non verò ex auro; nam altare holocauſti non fuit ex auro, ſed ex chalcolibano. Præterquàm quòd ad ſummæ fortitudinis ſignificationem conuenientius fuit æneos pedes, quàm aureos effingi.

NOTATIO DECIMATERTIA.

Ad ea verba, Pedes eius ſimiles aurichalco: *vbi examinatur, quid ſit hoc in loco aurichalcum.* D

Aurichalci nomine quid Ioannes intellexerit.

Antonij Nebriſſenſis de aurichalco opinio.

IN præſenti examinandum eſt, quid nomine aurichalci intelligendum ſit? Græcè quidem legitur *Chalcolibanon*; qua voce Antonius Nebriſſenſis in ſua quinquagena cap. 4. contendit ſignificari thus maſculum; & addit, ſic exponi à græcis omnibus commentarijs in præſenti loco, & apud Orpheum in hymnis frequentem eſſe titulum, *Chalcolibanos in Apollinem, in Latonam, alióſque Deos*, id eſt, maſculum thus, ſeu maſculi thuris ſacrificium. Quemadmodum apud Virgilium in 8. Eclog. legimus,

Verbenáſque adole pingues, & maſcula thura.

De noſtra verò lectione tandem cenſet Nebriſſenſis, eam eſſe corruptam, & noſtrum interpretem ſic ſcripſiſſe, *Pedes eius ſimiles chalcolibano*, græca voce relicta; deinceps tamen librariorum ignorantia, pro *chalco*, irrepſiſſe *aurichalcum*, E & vocem Libani fuiſſe detractam. Nebriſſenſis coniectura in eo nititur; quòd in veteri manuſcripto Palentino ſcriptum repererit, *pedes eius ſimiles aurichalco Libani*. Præterea, quia Libani vox duas habet ſignificationes; alteram montis Libani, & alteram thuris, & in præſenti (ait) *ſignificatio thuris certiſſima eſt, adeò vt ſi interpres aliter expoſuiſſet, ignorantiæ arguendus eſſet. Quin ſi ita verteret* (ait Antonius) *veriſimile non eſſet, interpretem poſuiſſe aurichalcum, ſed orichalcum. Nam orichalci vox à Latinis eſt recepta. aurichalcum verò dici non poſſe teſtatur Feſtus, & perſuadet ratio, quia non ſit compoſitio ex voce Græca & Latina.* Hæc Antonius.

Reijcitur Nebriſſenſis opinio.

Nihilominus tamen aſſero in primis, ſi generatim loquamur, & ab hoc loco mentem abſtrahamus; non ita eſſe certum, vt ſtatuit Antonius, Chalcolibanon apud antiquos F Græcos ſignificare thus maſculum. Primò, quia licet Libanos habeat thuris ſignificationem; chalcos tamen propriè ſignificat æs: atqui æreum thus pro maſculo thure duriſſimum eſt.

Thus maſculum quod propriè vocetur.

Quamuis enim dici ſoleat turris ahenea, & murus aheneus pro forti; verùm non dicitur maſculum thus à ſumma fortitudine, ſed à puritate & candore. Vt notat Plinius lib. 12. cap. 16. Nec verò aptum eſt epithetum *thus forte*; neque hæc eſt analogia, quia nonnulli fructus & gemmæ appellantur mares, ſed propter præſtantiam, vt videre eſt apud Plinium l. 37. cap. 7. vbi ſæpe vtitur in gemmis diſtinctione marium à fœmininis. Quòd ſi Chalcolibanos accipi poſſet pro thure, A fortaſſis dici poſſet æris adiectionem ad pretium ſpectare. Quemadmodū Plinius l. 21. cap. 7. agens de ſaliuncula ait, eam herbam eſſe tantæ ſuauitatis, vt metallum eſſe cœperit, id eſt, eam tanti æſtimari, ac ſi eſſet nummus. Adhuc tamen violentum eſt, thus ea ratione æreum appellari. Deinde Dictionaria græca Henrici, Stephani, Scapulæ atque aliorum nullam eiuſmodi ſignificationem Chalcolibano apponunt; ſed aſſerunt potiùs eſſe ſpeciem metalli.

Ad id verò, quod Nebriſſenſis affert ex Orphei inſcriptionibus, reſpondeo, me Orpheum non vidiſſe, ſuſpicari tamen ex illis titulis colligi non poſſe, Chalcolibanon ſignificare thus maſculum; non enim ineptus erat titulus, *Statua Apollinis ex orichalco, vel Oblatio orichalci, Latonæ*, &c. præſertim ſi orichalcum res ſit pretioſiſſima, de quo infrà.

Chalcolibanum hic non pro ſpecie thuris, ſed pro æris ſpecie accipiendum.

Secundò, affirmo in hoc ſaltem loco Apocalypſeos, euidens meo iudicio eſſe, Chalcolibanon non accipi pro ſpe- B cie thuris, ſed pro ſpecie æris. Pro quo in primis eſt auctoritas Vulgatæ & Latinorum omnium cum bona Nebriſſenſis venia. Deinde, vt videbimus notat. XVIII. in tota hac figura manifeſtiſſima eſt alluſio ad figuram illam Danielis 10. vnde ad id quod ibi dicitur num. 6. *Brachia eius, & quæ deorſum ſunt vſque ad pedes, quaſi ſpecies æris candentis*, hæc in Apoc. reſpondent, *Pedes eius ſimiles aurichalco, ſicut in camino ardenti.* Et neque in Hebræo, neque in Græco vllus eſt odor thuris in loco Danielis: quia hebraicè legitur, כעין נחשת קלל *Keghein nehhoſeth calal*: vbi Pagninus vertit, *Sicut color æris candentis.* Arias & Theſaurus, *ſicut oculus æris politi.* Græci omnes, *ſicut ſpecies æris candentis.* Quibus adde, in Hebræo, eodem prorſus modo legi Ezechielis 1. n. 7. vbi noſter interpres, *Scintillæ ſicut aſpectus æris candentis.* LXX. *Quaſi fulgurans æs.* & Prado ibi, *Scintillæ*, ait, *quas ſtelbant vibrabat fornax accenſa, in animalibus ipſis repercuſſa coruſca-* C *bant, quaſi æs, vel chalybs candeſcens.* pag. 22.

Quis ergo non videat Ioannem in hoc loco reſpexiſſe & expreſſiſſe Danielis, & Ezechielis verba, præſertim cum maioris explicationis gratia addiderit, *ſicut in camino ardenti*? Vnde etiam confirmari poteſt nullam hic eſſe thuris mentionem. Thus enim ſuper prunas adoleri ſolet, ſed in fornacem ſiue in caminum immitti neutiquam. His expenſis, exiſtimo nullam Nebriſſenſis opinioni probabilitatem manere. Quare miror nonnullos ipſam quaſi probabilem referre, nullâ interim impugnatione ſeu refutatione adhibitâ.

Præter hæc pro vulgatæ lectionis ſenſu optima ſumitur confirmatio ex pulchritudine myſtici ſenſus, de quo in huius loci commentario. Ad id verò, quod nobis opponit Antonius ex Græcis commentarijs, fateor Andream & Aretam vtramque expoſitionem referre, nempe de thure & de ære; cùm D tamen non decernant, vtram vt veriorem amplectantur. Quin potius Aretas in eam magis propendet opinionem, quā primo loco apponit, & latius perſequitur, de ære, quod auri ſpeciem habet. Aliorum Græcorum commentarij non extāt. Quod ideò dixerim, ne quis prima ſpecie in Nebriſſenſis verbis offendat, cùm videat omnes Græcorum commentarios. Quid autem mirum, in loco valde difficili a expoſitione Andream non collineaſſe, nec ad Danielis locum attendiſſe?

Quæ æris ſpecies per chalcolibanum denotetur.

Supereſt expendere, quæ æris ſpecies per chalcolibani nomen denotetur? Dicet fortaſſe aliquis, *Chalcolibanon* idē eſſe, quod *æs candens*. Quia ſi Ioannes voluit exprimere Danielis & Ezechielis locos ſuperius allatos; *nehhoſeth calal*, idem ſonat quod *æs candens*. Et enim licèt Arias transferat, æs politum, & hebraicus Theſaurus (verbo קלל *calal*) non illi tribuat ſignificationem candentis, ſed terſi, mundi, politi ac

Aliorū ſententia.

læuia: ex contextu tamen euidens eſt, ſermonem eſſe de ære E cādente, ſiue ardente, vt expoſuit Vulgatus; & eodē ferè modo LXX. Quia Ezechielis 1. 7. legunt ἐξαστράπτων χαλκὸς, id eſt, *fulgurans æs.* & Danielis 10. 6. ὡς ὅρασις χαλκοῦ στίλβοντος, id eſt, *vt ſpecies æris coruſcantis.* Verùm qui idem eſſe poteſt Libanus, atque candens? dicet fortaſſe aliquis, *Libanon* hebraicè idem eſſe, quod album, aut candidum; atque adeò propter vicinitatem, metallum ardeſcens poſſe dici candidū. Quia candēre eſt fieri quodammodo candidum: ſed de hoc infrà.

Dicat alius, chalcolibanon appellari quandam ſpeciem æris candidi, id eſt, illius æris, quod per ſe erat candidum, antequàm in fornacem mitteretur. Ad cuius probationem adduci poteſt Virgilianum illud 12. Æneidos.

Ipſe deinde in auro ſquallentem albóque orichalco,
Circumdat loricam humeris. ———

F Facit, quod apud Q. Curtium lib. 9. inuenimus, ferri candidi talenta centum. Deinde probari poterit: quia non mirum eſt cum voce græca χαλκὸς iungi à Ioanne hebraicum epitheton; atque adeò ipſum vt Hebræum Hebræorum vti conſuetudine, qui res omnes candidas appellant Libanum. Etenim thus appellare Libanū, hoc Græci ex Hebræis accepiſſe videntur: Hebræi verò ita appellant, quia thus optimum eſt candidum. Vide Plinium lib. 12. cap. 14. Mons autem Libanus, quidquid Pagninus dicat, non potuit deſumere appellationem à thure. Certū nāque eſt, illud non naſci in monte Libano, ex Plinio & omnibus. Thus enim regionē

Thus vbi naſcatur.

calidam

Mons Libanus vnde dictus.

calidam expoſcit, & ſoli illud Sabæi colligebant. Notum eſt id Georg. 1. *Solis eſt thurea virga Sabeis.* Quare videtur mons Libanus traxiſſe nomen à candore niuis. Eſt enim mons niuibus coopertus. Et forſan vinum Libani Oſeæ 14.8 idem eſt, quod vinum album: & domus ſaltus Libani 3 Reg. 7.2. forte dicta fuit propter alborem parietum.

Græca dictionaria affirmant, thus nominari *libanon* à verbo Græco λείβω quod eſt *ſtillo*. Forſan ergo Chalcolibanos eſt veluti ſtillatio æris, & quinta (vt aiunt) eſſentia illius; id eſt, potiſſima æris ſubſtantia.

His addi poteſt id, quod multi opinantur, orichalcum ſcilicet vocari etiam electrum, Quamuis enim alioqui electrum ſit ex auro & quinta argenti parte conflatum, iuxta Plinium lib. 33. cap. 4. in alia tamen ſignificatione ponitur electrum pro quadam æris ſpecie valde pretioſa; quæ ferè appellatur *orichalcum*: atque id fuiſſe album argumento eſt quod ait Martialis,

Pallida ſic niueo radiant electra metallo.

Auctoris ſenſus.

Nomen vaſis in Scriptura aliquando ad altare, eiúſque vaſa extendi.

Et orichalcum appellari album, ſuprà iam vidimus ex Virgilio. Conſonat aurichalci nomen, quod ei nonnulli tribuūt, quod oſtendit id proximè ad colorem auri acceſſiſſe: aurum verò, ſi cum ære comparetur poteſt aliqua ratione album appellari. Ego tamen veriſimilius eſſe puto, Chalcolibani nomine pretioſum illud æs deſignari quod Libanus mons gignebat. vide 2. Reg. 8.8. *De Bethe & Beroth ciuitatibus Adarezer tulit Rex Dauid æs multum nimis.* & 1. Paral. 18. 8. *de Thebath & Chun vrbibus Adarezer æris plurimum, de quo fecit Salomon mare æneum, & columnas, & vaſa ænea.* Scilicet altare holocauſti, & multa alia vaſa: quia ad altare eiúſque vaſa extenditur nomen vaſis, vt videre eſt Num. 7.1. Quare in voce aurichalci pro chalcolibano notandus eſt reſpectus ad illud æs mundiſſimum, de quo 2. Paral. 4. 16. quod ipſum vocatur aurichalcum 3. Reg. 7.45. vbi dicitur ea omnia quæ fecit Hiram ex ære, fuiſſe facta ex aurichalco. Conſtat autem altare holocauſti factum fuiſſe ab Hiram. Id enim expreſsè aſſeritur 3. Reg 13.14. Vide etiam Ioſephum lib. 7. cap. 5. vbi notat illud æs pretioſius auro reputatum. Et facit, quod ait Plinius lib. 34. cap. 1. *Celebritas æris in Aſia.* Cùm anteà dixiſſet, *æris in vſu proximum eſt pretium argento, imò etiam ante argentum, ac penè etiam ante aurum Corinthio.* Agit autem de materia, non de opere. Aliquod igitur extitit æs pretioſiſſimum. Quis ergo dubitet æs illud, ex quo mare æneum, & altare æneum, & columnæ Booz & Iachin in templo Salomonis extructa fuére, optimum fuiſſe & perfectiſſimum? Quòd autem æs illud fuerit ex monte Libano, conſtat, quia vrbes illæ Adarezeris ad Libani montis radices ſitæ erant inter Hemath, & Damaſcum; vt notat Prado in Ezechielem fol. 33. & regnum Adarezeris (quod appellatur *Soba*) eſſe terminum Aquilonarem terræ promiſſionis, & occupare montem Libanum, dubitari non poteſt ab iis, qui ſacræ Scripturæ Geographiam edocti fuerint.

Orichalcum quid ſit.

Orichalci pretium.

Præterea certum eſt, illud ipſum æs, quod appellatur chalcolibanon, appellari etiam orichalcum, id eſt, æs montanum; videlicet à monte Libano. orichalci autem pretium & bonitas adeò à nonnullis exaggerantur, vt ab aliis recenſeatur inter fabuloſa. Et quidem Scaliger in Feſtum negat eiuſmodi orichalcum in rerum natura inueniri. Et probat ex Ariſtotele, & Heſychio apud interpretem Apollonij id ipſum negantibus. Seruius in 12. Virgilij ait; *Apud maiores orichalcum pretioſius omnibus metallis fuit.* Plinius lib. 34 cap. 2. *Orichalcum*, inquit, *præcipuam bonitatem, admirationémque diu obtinuit, nec reperitur, longo iam tempore effœta tellure.* Suidas aſſerit chalcolibanum pretioſius eſſe auro: atque idem ait Hieronymus de electro, vbi electri nomine ſuſpicantur quidam Hieronymū non intelligere id, quod ex auro & argento conflatur. Vide etiam de orichalco Rhodiginum lib. 9. c. 9. vbi ex interprete Aſpidis Heſiodicę notat orichalcum eſſe æneum metallum, quod in montibus naſcatur: & ex Philopono adducit, *Orichalcum eſſe materiam metallicam quidem, ſed ære pretioſiori, quæ* (inquit) *nunc modò non reperitur.* Vide etiā Budæum lib. 8. cap. 23. & Scaligeri notas ad Feſtum verbo *aurichalcum.* Plautus etiam in Pſeudolo; *Dij immortales, orichalco contrà non charum fuit mendacium.* Idem in Milite; *ego iſtos mores orichalco comparem.* Hinc Seruius colligit, orichalcum fuiſſe omnibus metallis pretioſius. Prætereà dictionarium Scapulæ refert Ariſtotelem ἐν πέπλῳ, abnuere ſpeciem metalli huius comperiri vſquam: pleroſque enim ſuſpicatos nominari orichalcum quidem, cæterum haud quaquam eſſe; & hoc de iis vnum cenſeri, quæ prodita temerè ſint. Refert etiam ex Scholiis Heſiodi orichalcum eſſe æs candidum, quod in montibus inueniatur; aut materiam quandam metallicam ære pretioſiorem. Nititur Heſiodo in Aſpide, & Platone in Crit. Hæc Scapula verbo *Orichalcum.* Et verbo *Chalcolibanon*, ait eſſe ſpeciem electri auro pretioſiorem, quæ orichalchum appellatur.

Nota ergo, hoc orichalcum tantopere commendatum, quod nonnulli commentitium ducere, metallum abſque dubio fuiſſe pretioſiſſimum. Et verò eſt ſimile, auri admiſtionem habuiſſe: & Scaliger quidem fatetur ex auro & ære fieri præſtantiſſimum æs. Eiuſmodi igitur æs videtur productum olim naturaliter ex monte Libano: vt bene coniectat Prado fol 33. Huc ſpectat, quod refert Feſtus; *Aurichalcum*, ait, *quidam veterum putauerunt compoſitum ab ære, & auro.* Hodie ſanè in America argentum cum aliqua miſtione auri ſæpe reperitur. Quid ergo mirum, aliquando æs cum aliqua auri admiſtione fuiſſe inuentum.

De aurichalci nomine quid dicendum.

Quibus conſtitutis non eſt cur aſſereret Antonius Nebriſſenſis corruptam eſſe noſtram lectionem, eo quòd pro chalcolibano legamus aurichalcum. Nam Feſtus refert quoſdam ex antiquis ſic enunciaſſe. Licèt autem non ſit elegans compoſitio ex græca & latina voce, ſatis eſt eſſe ſignificantem ad auri, quam habet miſtionem indicandam, vel etiam ad pretium atque colorem. Prætereà quòd non deſunt qui eam compoſitionem ex græca & latina voce probent, de quo Rhodiginus lib. 19. cap. 9. Rondeletius etiam lib. 5. de piſcibus cap. 2. eundem piſcem appellari docet *auratam* vel *oratam*: nam pro *aurum orum* ruſtici dicebant, vt *orichalcum* & *oriculam*, pro *aurichalcum*, & *auriculam.* Itaque non deeſt qui exiſtimat, orichalcum eſſe corruptionem ex aurichalco. Et ſaltem ad pretioſum æs ſignificandum prudentiſſimè noſter interpres aurichalcum dixit, ſciens eam etiam vocem à nonnullis fuiſſe vſurpatam, vt notat Feſtus Pompeius. Neque ſolùm Vulgatus in hoc loco Apocalypſeos vtitur ea voce; ſed etiam 3. Reg. 7.45 vbi ſermo eſt de illo ipſo ære montis Libani, ex quo factum eſt mare æneum, & altare holocauſti.

Ad ea verò, quæ ſuperiùs allata ſunt ad probandum chalcholibanum eſſe idem quod æs candens; Reſpondeo, in illa ipſa phraſi, *in candens*, duo poſſe conſiderari, & metalli ſpeciem albam, & candorem ex igne: & ad candorem ex igne contractum deſeruit quòd mox Ioannes ſubiicit, ſcilicet *velut in camino ardenti*: ſpeciem autem metalli ſignificauit illa vnica dictione *chalcolibani*; quam noſter interpres prudentiſſime tranſtulit *aurichalcum.*

NOTATIO DECIMAQVARTA.

Ad illa verba, ſicut in camino ardenti. *De ſignificatione ſymbolica ignis, & de alluſione ad ignem altaris holocauſti.*

Ignis proprietates, & ſymbolica ſignificatio.

NOTATIONE XXIV. & XXV. prolegomenon oſtendimus phraſim eſſe in Sacris literis valde vſitatam igne accendere & inflammare, ad ſignificandam peccatorum conuerſionem, & eorum veræ religionis igne inflammationem. Licèt autem hic loquendi modus ita ſit notus, vt alia prætereà declaratione non indigeret; verùm quia in hoc libro reliqua Apocalypſi primo vſurpatur ea phraſis ad indicandum veræ religionis ignem, operæ pretium fore duxi multas ac varias proportiones perſtringere, quæ in hoc ſymbolo reperiuntur ad eam ſignificationem, quæ illi in ſacris Literis tribuitur.

1. Eſt ignis efficacitas.

2. Ignis & hoſtis terribilis, & amicus beneficus.

In primis antequam ad eum ignem, qui in altari holocauſti ardebat, deueniamus, in ipſa ignis generatim ſumpti natura mira eſt conuenientia ad ignem Spiritus ſancti ſignificandum, propter multas ignis facultates, ei ſignificationi deſeruientes. Hæ autem huiuſmodi ſunt. Primò ignis videtur eſſe quodammodo omnipotens, ſi quidem metalla omnia liquefacit, ac ferri duritiem emollit. Secundò, quia ſi hoſtis ſit, terribilis eſt ac formidandus: ſin verò amicus; ſummè beneficus eſt. Quantam edat ſtragem, cùm iraſcitur, omnibus planum fit in fulminibus, in incendiis & exuſtionibus terrarum. Et ideò appellatur conſumptor & depopulator. Beneficia verò, quæ illi largitur, cui ſe amicum oſtendit, immenſa penè ſunt. Abſque eius enim adiumēto nullum ex metallis ad noſtram vtilitatem aptare poſſemus. Sublato autem ferri vſu, quid nobis ſolidi cōmodi, aut emolumenti conſtaret? Cibus certè abſque igne agreſtis planè eſſet ac belluinus.

3. Ignis lux, & eius vtilitas.

Tertiò, quemadmodum Deus verum eſt ac tutum miſerorum perfugium, & in laboribus ſolatium; atque ad eum omnes confugimus, & nos ipſe à periculis eripit; ſic etiam quodammodo ſe habet ignis, quo nocte indigemus, ne tenebris inuoluti iaceamus. Abſque eius luce metus & horror increbreſcunt: ac ſine Deo, *ibi trepidauerunt timore, vbi non erat timor*, Pſalm. 13.5. Ita in tenebris homo ſolus & quaſi omni præſidio deſtitutus eſt, ignis verò lumine, licèt ſolus ſit, comitatus tamen eſſe videtur.

4. Ignis & in demiſſos humanitas, & in elatos vltio.

Quartò, quantâ reuerentiâ ac veneratione ſit nobis cum Deo agendum, appoſitè in igne indicatur; quem tangere aut manibus contrectare nemo impunè audebit. Quòd ſi quis ipſum eum modo ac mediocritate accedat; hunc ignis fouet & calefacit: temerarium autem & inconſultè properantem adurit. Vide Nyſſenum de carbonibus ardentibus in vita Moyſis.

5. Ignis actiuitas.

Quintò, ad hæc ignis nunquam eſt otioſus ac languens; ſed viuidus ſemper & aliquid agens. Suum nimirum calorem ac lumen, quod ex ſe eſt, ſemper aliis liberaliter impertitur. Id quod propriè eſt Dei ſymbolum, qui ſemper ſuæ libe-

rali

Qua fuerit veſtis hyacinthina.

A Ad ſecundū, non conſtat an eo nomine deſignetur veſtis hyacinthina, Eccleſiaſtici 45. 12. Ad tertium in eo loco podèris nomine ſignificatur hyacinthina, (quamuis aliter alij exponant) ſed ex adiunctis intelligitur, de quo podère ſit ſermo, ac propterea non opus fuit ibi adiicere hyacinthinæ epitheton. Ad quartum Hieronymus etiam Ezechielis 9. vbi de byſſina veſte agit, explicat eam eſſe talarem, & ad pedes vſque deſcendere. Quare, quod alibi ait, *vſque ad crura deſcendit*; ne ſibi contradicat ſanctus doctor, incluſiuè (vt aiunt) exponendum eſt, id eſt, deſcendit vſque ad crurum opertionem, ſicut B feminalia Exodi 18. 42. dicuntur deſcendere *vſque ad femora*, & Hieronymus exponit, *vſque ad genua & poplites.*

Denique in præſenti per *podèrem* ſermonem eſſe de veſte linea manifeſtum eſt ex Danielis 10. 5. vbi legimus, *Ecce vir vnus veſtitus lineis*; ad quem locum proculdubiò reſpexit Ioannes, vt explicabimus notatione XI. Accedit, quòd perſona hæc apparuit inter candelabra & quaſi de illis curam gerens; quod non erat ſummi ſacerdotis munus; atque ita nulla ratione cohæret, vt ſacerdos inter candelabra, tunicâ hyacinthinâ veſtitus apparuerit.

Nota prætereà, tunicam hanc lineam, quæ appellatur podèris, eſſe illam eandem, quæ appellari C ſolet Ephod lineum. Vide 1. Reg. 22. 18. vbi Doëg dicitur trucidaſſe 85. ſacerdotes veſtitos Ephod lineo: & Iudicum 17. 5. explicatur Ephod eſſe veſtem ſacerdotalem. Vbi ex contextu conſtat, non eſſe ſermonem de ſuperhumerali pretioſiſſimo & Pontificali; ſed de Ephod lineo. Eandem veſtem L X X. appellant *ſtolam ſanctam*, Ezech. 10. 2. Hæ autem veſtes ſacerdotales non fiebant ex quouis lino, ſed ſolùm ex byſſo; vt videre eſt Exodi 39. 25. byſſum autem eſſe ligni genus pretioſiſſimum, ſplendens & candidum, expreſſè habetur Apocalypſeos 19. 8. & de hoc lini genere, & eius ingenti pretio latè Plinus lib. 19. cap. 1.

Quod ad ſignificationem attinet; podèris byſſina, miniſtrorum templi erat veſtitus & ornatus; qui religionis immaculatæ eſt egregium ſymbo- D lum; vt videbimus notatione ſequenti.

NOTATIO VNDECIMA.

Ad illa verba capitis primi, veſtitum podère. *De ſymbolo lini, & de tunica byſſina ſacerdotali.*

Quid per podèrem & zonam figuretur.

PODEREM & zonam Chriſti figuratè recipi debere, nemo dubitat: ſed quo ſenſu ſint accipienda, in eo variant interpretes. Primò enim quidam intelligunt ſermonem eſſe de qualitatibus, quæ verè & propriè ſunt in Chriſto, vt de ſacerdotio, quod Chriſtus per ſe exercet; vel de ſanctitate, & charitate, quæ in Chriſto ſunt. Secundò, alij exponunt de iis, quos ſecum Chriſtus per amicitiam coniungit: qua ratione fideles ipſi conuenienter dicuntur eſſe veſtis & zona Chriſti. Notum eſt illud Ieremiæ 13. 11. *Sicut lumbare,* E &c. Nota eſt ſignificatio tunicæ inconſutilis; & viſio illa qua Chriſtus Petro Alexandrino veſte diſciſſa ſe conſpiciendum præbuit. Tertia explicatio eſt de perfectione ipſorum fidelium: nempe de ſanctitate & charitate, quibus ſuos fideles Chriſtus exornat. Nam quia ad conditoris gloriam ſpectat perfectio creaturæ; ideò appoſitè perhibetur Deus *amictus ſolis lumine ſicut veſtimento*, Pſalm. 103. 2. Similiter ergo Chriſtus rectè depingitur ſuorum fidelium veſtitus ſanctitate, charitate præcinctus. Atque hanc tertiam explicationem nos genuinam arbitramur. Quia Apocalypſeos argumentum, quod in hac viſione proponitur, non eſt aliud, quam Chriſtum eſſe mirabilem in Sanctis ſuis.

Podèrē byſſinā eſſe ſanctitatis ſymbolum.

Iuxta hæc diximus breuiter in commentario, podèrem byſſinam eſſe egregium ſanctitatis & immaculatæ religionis ſymbolum. Id quo ampliùs explicetur, obſeruandum eſt A Chriſtianum populum eſſe populū ſacerdotalem, qui Deum vera ſanctitate colit & veneratur; id eſt, magno conſcientiæ candore, & affectuum puritate. Hoc Chriſtus ſignificauit Ioan. 4. 23. *Venit hora quando veri adoratores adorabunt Patrem in ſpiritu & veritate,* Et Iacobus in ſua epiſtola cap. 1. 27. *Religio vera hæc eſt, immaculatum ſe cuſtodire ab hoc ſeculo.* Itaque vera Dei veneratio ac religio in hoc præcipuè conſiſtit, vt animus ab omni peccatorum labe deterſus & à terrenis affectibus abſtractus, per veram iuſtitiam ac morum ſanctimoniam in Dei varius obſequium penitus incumbat. Iuxta argumentum igitur Apocalypſeos, ad maximam puriſſimæ huius religionis perfectionem ac Dei venerationem ſummopere conduxit perſequutio aduerſus Eccleſiam concitata. Per eam enim ſuorum familiarium animos ab omni Deus ſcelerum fæce eluit, & ad rerum huius vitæ fluxarum contemptionem informauit; & animi candoris, & diuini obſequij curam edocuit. Ad hoc ergo ſignificandum B nullum aliud ſymbolum potuit eligi aptius atque elegantius, quàm podèris byſſina; vt conſtabit ex iis, quæ ſubiiciam.

Byſſus quid propriè ſit.

Licet byſſi nomen æquiuocum ſit, vt conſtat ex iis, quæ affert Rhodiginus lib. 23. cap. 8. receptiſſima tamen huius vocis vſurpatio eſt pro quadam lini ſpecie valdè pretioſa. Sic loquitur Plinus de byſſo libro 19. cap. 1. & eodem modo loquitur ſacra Scriptura. Nam veſtes illæ, quæ Exodi 28. 40. 42. appellantur lineæ (nempe linea ſtricta & femoralia ſacerdotum) proculdubiò factæ ſunt ex byſſo, quam Dominus offerri à populo iuſſerat Exodi 25. 4. Atque ita eædem appellātur *byſſina*. Exod. 39. 35. Et ab Hyeronymo epiſt. 128. & Ioſepho 3. Antiquit. cap. 8. & ſimiliter eadem veſtis appellatur *Ephod lineum*, 2. Reg. 6. 14 & ſtola byſſina, 1. Paral. 15. 27. Porrò linum byſſinum fuiſſe valdè pretioſum, ſatis patet ex omnibus iis locis, in quibus ſit mentio illius in ſacra Scriptura; vt Geneſ. 41. 42. Eſther. 1. 6. Ezechielis 16. 13. & 2. Machab. 14. 43. Non tamen opus eſt, vt in ſacris byſſi nomē ſingulariter referatur ad illud genus lini ex Achaia, quod C auri pondere vendebatur; & cui ſolùm tribuit Plinius byſſi appellationem. Sed per ſimilitudinem tribuitur byſſi nomen cuicumque optimo lino vndecumque aduecto. Optimum autem appello illud, in quo reperiantur conditiones eæ, quibus lini pretium augetur apud Plinium; nempe *eximius candor & ſplendor, miráque tenuitas, vnà cum denſitate & æqualis fili neruoſitate atque conſtantia.* Huiuſmodi linum quacūque ex prouincia ſit, byſſus erit. Atque ita Ægyptiam byſſum variam legimus Ezechielis 27. 7. Vbi varietas ad texturæ artificium videtur referenda. Quia quod ad colorem attinet, ſimplex eſt color byſſi, atque ita candor & ſplendor commendantur in ea Apocal. 19. 8. & num. 14. Candoris autem nomine albus omnino color videtur in byſſo & lino denotari. Quamuis enim Rondeletius de piſcibus part. 2. lib. 1. cap. 5. referat ex Pauſania, byſſum Iudaicam referre colorem & ſplendorem auri (cuiuſmodi fortaſſe eſt linum nuper ex Indicis regionibus aduectum, quod *Pittam* vulgò appellant;) de hoc tamen aurei coloris lino videtur non agere ſacra Scriptura. Quia eius byſſum Ioannes non ſolùm candidam appellat, ſed etiam albam, Apocal. 19. 14. vbi Græ- D cè habetur λευκοῖς pro albo. Quod ſæpè in ſacra ſcriptura requiritur vt byſſus retorta ſit, ad maiorem firmitatem videtur pertinere, vt optimè neatur, & torqueatur, vt cernere eſt in eo linteo, quod domeſticum Hiſpani appellamus.

Sacerdotum veſtes olim ex lino.

Quòd autem veſtis byſſina vel linea ſit religionis ſymbolum, in eo nititur, quòd ſcilicet ea erat veſtis ſacerdotum. Apuleius in Apologia de lineo textu, *Sacerdotalis* (inquit) *eſt veſtitus & amictus.* Et Herodotus lib. 2. num. 46. *Sacerdotes Ægypti veſtem tantummodò lineam gerunt, nec aliam eis induere fas eſt.* Verum eſt tamen Plinij tempore (vt ipſe tradit lib 19. cap. 1. & lib. 4. cap. 29.) Ægypti ſacerdotes goſſipina veſte indui ſolitos. Sed antiquus mors erat, vt lineis vterentur. Et Iſiacos ſacerdotes lino velatos, notat Hadrianus Iunius. Vtcumque hoc ſit, illud eſt certum, in populo Iſrael veſtes ſacras ſacerdotum fuiſſe lineas; atque eas adeò fuiſſe templi proprias, vt nec ipſi ſacerdotes aut Leuitæ alibi ferè, niſi in templo illis vterentur. Quamuis enim 1. Reg. 22. 18. in Saulis domum cōuenerint 85. ſacerdotes veſtiti Ephod lineo: illi tamen haud dubiè Ephod lineo ſe induerunt, ne ita faci- E lè contemni aut violari poſſent. Hoc tamen eis nihil profuit, nec obſtitit, quominus veſtiti Ephod lineo trucidarentur vniuerſi. Raro itaque extra templum Ephod lineo induti apparebant. Vide Ezechielis 44. 17. *Cùm ingredientur portas atrij interioris, veſtibus lineis induentur, neque aſcendet ſuper eos quidquam laneum, quando miniſtrant. Vittæ lineæ erunt in capitibus eorum, & feminalia linea erunt in lumbis eorum.* Et numer. 19. *Cumque egredientur exterius ad populum, exuent ſe veſtimentis ſuis, in quibus miniſtrauerant, & reponent ea in gazophylacio.* Ex hac animaduerſione conſtat eam veſtem vt religioſam fuiſſe habitam: quamuis ea non ad ſacerdotes ſolùm pertineret, ſed etiam ad cantores & cæteros Leuitas, quando in templo miniſtrabant. Quia 2. Paral. 5. 12. legimus Leuitas & cantores veſtitos byſſinis, & filios eorum & fratres. Atque ita Samuel puer gerebat Ephod lineum, 1. Reg. 2. 18. quia Leuita erat, & in tēplo miniſtrabat, hinc ob peculiarem deuotionem, quemadmodum nunc puerum monachali habitu veſtimus. Et hac ratione Dauid eandem veſtem induit, vt in pompa coram arca Dei ſaltaret *accinctus Ephod lineo*, 2. Reg. 6. 14. id eſt, *ſtola byſſina*, vt explicatur, 1. Paral. 15. 27.

Cur byſſina veſtis fuerit ſacerdotum propria.

Ratio verò, cur veſtis byſſina ad ſacerdotalis officij inſigne fuerit electa, deſumi poteſt ex iis, quas ſubiiciemus conſiderationes. Ceterùm, cùm conſtet lineam veſtem fuiſſe propriam ſacerdotum, & Dei miniſtrorum & ad ipſorum indumenta deſtinatam, loquar autem de veſte extima; ex hoc, inquam, ſolùm aptiſſimum eſt religionis & diuini cultus ſymbolum. Et in hac ſignificatione apparet, Eccleſiam byſſo veſtitam à Ioanne fuiſſe conſpectam, id eſt, diuino cultui penitus conſecratam. Et quaſi aliquis rogaret, quænam eſſet ſacerdotalis veſtis eius populi, qui regale ſacerdotium appellatur, Reſpondet Ioannes, *byſſinum iuſtificationes ſunt ſanctorum*. Quaſi dicat, propriam horum Dei ſacerdotum veſtem, qua à profanis diſtinguantur, eſſe veram ſanctimoniam: iuxta id Pſalm. 92. 5. *Domum tuam decet ſanctitudo Domine in longitudinem dierum*. Et Pſal. 131. 9. *Sacerdotes tui induantur iuſtitiam*. Byſſina ergo veſtis, quæ Dei domus ſiue miniſtrorum Dei propria erat, aptiſſimum eſt ſanctitatis ſymbolum. Vide Apocal. 15. 6. *Angelos veſtitos lino mundo & candido*. Et cap. 4. 4. *Seniores in veſtimentis albis*.

Lini proprietates & myſtica earum ſignificatio.
Prima lini proprietas.

Rationes, propter quas meritò ſacerdotibus & templi miniſtris linea veſtis fuit deſtinata, ex ipſius lini conditionibus petendæ ſunt. Prima eſt *mundities*, tum quia multò meliùs detergat ſordes, quàm lana, tum quia lauari frequentiſſimè poteſt. Quare rectè Apuleius in Apologia de lineo textu, *mundiſſima lini ſeges*. Vide Herodotum lib. 2. num. 45. vbi ait, Ægyptios afferre veſtimenta linea ſemper recens abluta, huic rei præcipuè vacantes. Optimè ergo accommodatur linum mundiciæ cordis ſignificandæ, vt fideles (qui myſtici ſacerdotes ſunt) animaduertant eam ac diligentiam, quam in ſuis peccatorum maculis eluendis debent frequentiſſimè adhibere. Eandem ſignificationem reſpiciebat mare illud æneum, à quo ſacerdotes lauabantur ſæpiſſimè. Et linum poſtulat frequenter lauari, eo quòd quæuis macula in eo propter ipſius candorem maximè offendat.

Secunda.
Linum albi coloris nimiùm tenax.

Secunda conditio *ſimplicitas*. Nam vt ait Plinius, *tentatum eſt tingi, & inſaniam veſtium accipere: ceterùm manſit candori pertinax gratia*. Lanea ac ſerica fucum & adulterinum colorem facilè admittunt. At linum ſimplicitatis amans, illum omnino reſpuit. Eſt ergo elegans Hieroglyphicum animi candidi, & ab omni fuco abhorrentis. Atque ita veræ religionis ſimplicitas fictionem omnem & hypocriſim auerſatus.

Tertia.
Lini robur ac fortitudo.

Tertia conditio virtutem ſpectat. Linum enim præſtat robore & neruoſitate fili, vt eleganter expendit Plinius. Goſſipium ac lana ſegnia ſunt & remiſſa: linum verò illis multò durius atque fortius eſt, & ad retia atque alia eiuſmodi, in quibus vi & robore opus eſt, maximè idoneum. In quo illud obſeruatione dignum eſt, quod Plinius animaduertit, eſſe linum, quod cùm tenue admodum ſit, ita tamen ſit neruoſum ac robuſtum, vt apros in eius retia ſe induentes, concidat.

Quarta.
Lini tolerantia.

Quarta, *linum* (ait Plinius) *ſemper iniuria melius*. Quod optimè exprimit, quantopere vera ſanctitas rebus aduerſis, ærumnis ac perſecutionibus augeatur. iniuriæ, quas tolerat linum, donec ad optatum candorem & ſplendorem perueniat, plurimæ ſunt, ſcilicet *Euelli, ſiccari, macerari fluuio, iterum ſiccari, tundi malleo ſtupario, decorticari, ſcindi ſpathâ ligneâ, pecti ferreis hamis, neri, in filo poliri, illidi crebrò in ſilice ex aqua, texi, & tundi clauis*. Hinc eſt vt Becanus lib. 3. Hermathenæ contendat, eſſe optimum patientiæ ſymbolũ: aptius tamen eſt, vt ſanctitatis ſymbolum gerat, quæ afflictione & rerum aduerſarum tolerantia ſemper euadit melior.

Quinta.

Quinta, linum in eo differt à lana, quòd hæc eſt propria brutorum animantium veſtis, linum verò eſt nobilis plantæ medulla, quæ hominum induſtriæ abdita aſſequatur. Vnde Apuleius in illa Apologia. *Lana*, inquit, *ſegniſſimi corporis excrementum, pecori detractum iam inde Orphei & Pythagoræ ſcitis profanus veſtitus eſt*. ita lanea veſtis videtur deſidiam atque ſegnitiem indicare: & in lino ſaltem maior multò diligentia ſignificatur.

Sexta.
Mira lini tenuitas.

Sexta, Mira eſt lini tenuitas atque ſubtilitas, quod valde perpendit Plinius in thorace illo, qui in Rhodiorum inſula in templo Mineruæ oſtendebatur, cuius ſingula fila 365. filis conſtabant. Hieronymus etiam in id Ezechielis 16. *Cinxi te byſſo*. ait, *Tenuiſſima ex byſſo fila texantur in veſte Pontificis*. Hoc aptum in primis eſt, vt denotetur hanc myſticam veræ ſanctitatis veſtem non craſſo (quod aiunt) filo, ſed tenui atque ſubtili eſſe texendam.

Septima.
Lini vtilitas in nauigatione.

Septima, linum ingentem vtilitatem hominibus affert, *Orbem terrarum* (ait Plinius) *vltro citroque portat*. Quibus verbis ponderat magna commoda, quæ ex lino ad nauigationem ſequuntur. Vela enim, quibus naues vti ſolent, ex lino generatim conficiuntur. Vnde linum ipſum eſt præcipuum inſtrumentum, cuius ope ac ſubſidio maxima nauigia, tot ac tantis oneribus ſtipata ſe mari committant, & in remotiſſima litora nauigent. Et ſemine paruo naſcitur gracilis & humilis auena, vt ingentes opes ac merces vtiliſſimæ ex aliis prouinciis in alias aduehantur. Quod mirificè repræſentat, quàm vtilis ſit toti terrarum orbi Chriſti fidelium ſanctitas, quæ ſecundo diuini ſpiritus flamine aſpirante, cæleſtes opes ac merces plane diuinas ad barbaras etiam Gentes & longiſſimè diſſitas nationes comportat. Summa etiam vtilitas lini eſt, quòd ex eo tentoria fiant, & vela etiam in atriis, aut locis aliis patentibus intendi ſolita, quæ ſolis ardorem arceant. Non ſecus iuſtorum ſanctitas Reipublicæ vmbraculum eſt ab æſtu, & vitæ humanæ forum ſpiritualiter inumbrat, vt ſalutariùs homines viuant.

Ingẽs Achaici lini æſtimatio.

Magnus erat ſine dubio optimæ byſſi ſplendor, ſiquidem Achaica byſſus auri pondere vendebatur, ita vt vncia byſſi centum argenteis nummis appenderetur, aut, ſecundùm nouum monetæ valorem, centum decem, & libra duodecim vnciis conſtans, mille ac ducentos argenteos valeret, ſeu (noua ratione) 1320. quo pretio ſericum in triginta libras vendi ſolet. Quin addit Pauſanias, Iudææ byſſum Achaica fuiſſe præſtantiorem.

Iudaicæ byſſi pretium ac valor.

Si igitur magnum ipſius ſplendorem cum ingenti pretio & magnis eius deliciis conſideremus, facilè intelligimus, byſſum aptè deſeruire ad opes, gloriam atque delitias denotandas: quippe quæ res erat Principum valde propria. Vide Geneſis 41. 42. vbi de byſſina Ioſephi ſtola in ipſius triumpho. Et Lucæ 16. 19. in diuite auaro. In eâdem verò veſte, prout eſt ſanctitatis & religionis ſymbolum, hæc omnia optimam habent ſignificationem. Nihil enim honorificentius, nihil præſtantius atque glorioſius ſpiritu principali quo Deus ſuos amicos confirmat. Nullæ ſunt deliciæ, quæ veræ ſanctitatis delicias vlla ex parte æquare poſſint, nullæ opes, quæ cum ipſius opibus valeant comparari.

Linea ſtricta, quænam fuerit.

Huc vſque de byſſo, ex qua fiebat podêris ſacerdotalis. Sed in ipſâ etiam veſtis illius texturâ atque figurâ nonnulla ſunt ad eandem ſanctitatis ſignificationem notanda. Primùm veſtis illa appellatur linea ſtricta, Exodi 28. 4. & iuxta ea, quæ Hieronymus tradit epiſt. 128. ex Ioſepho lib. 3. cap. 11. conſideranda eſt, vt tunica clauſa, quæ ad talos vſque defluat, & cum venuſtate ſtrictè corpori aptetur, hoc eſt, abſque plicaturis & ſinubus, quantum commodè fieri poſſet: non tamen exiſtimanda eſt nimis arcta, cum ſupra ceteras veſtes indueretur, & ea induti ſacerdotes, nudorum celeritate diſcurrerent, vt ait Hieronymus. Habebat autem circa collum (inquit Ioſephus) amplam aperturam cuius oræ vncinis à pectore & à tergo committebantur. Verùm pro vncinis Græcè eſt ἀρτημάτων, quaſi dicat ligatis, ſeu ligaturis, à verbo ἀρτάω, quod eſt ligare. Atque ita videntur ἀρτημάτων eſſe veluti ligulæ, quas Hiſpani appellant *cinctas* ſiue *alamares*. Atque hoc eſt, quod dicitur Exodi 28. 39. *Stringes tunicam byſſo*, quod ſic exponunt LXX. *Coſymbi tunicarum ex byſſo*. Et Latina verſio pro *Coſymbi*, transfert, *nodi*: alij vertunt conſtrictiones. Fortaſſe erant ocelli & orbiculi, *Ojales y botones*. Hæ aperturæ & colligaturæ ad pectus & ad terga nonnihil erant demiſſæ, atque ita opus fuit, quò faciliùs veſtis byſſina indui poſſet.

Cur linea ſacerdotum veſtis vocaretur ſtricta.

Ex his infertur, quare hæc tunica dicatur ſtricta, videlicet non tam quòd eſſet arcta, quàm propter conſtrictiones illas vel nodos. Atque ita dictio, תשבץ *thashbegh*, quam Vulgatus vertit *ſtricta*, LXX. tranſtulerunt *Coſymbota*, & ex Hebræo redditur *ocellata*. Arias Montanus exiſtimauit eſſe textorum ocellorum figuram, cuiuſmodi in mappis belgicis ſiue gallicis reperiuntur. Et facit, quòd byſſus Ægyptia appellatur varia, Ezechielis 27. 7. & Ammonius pro *Badim* (quod eſt byſſina vel linea) transfert *tunicam variam*, Ezechielis 9. 2. & Danielis 10. 5. vt habetur in editione Sixtina LXX. interpretum. Nihilominùs certum eſt, alium eſſe ſenſum dictionis *thashbegh*. Quia LXX. teſtes oculati vertere (vt diximus) *Coſymbeta*. Atque ſi vulgatam lectionem cum græca, hebraica cum LXX. coniungamus, omnes rectè conciliantur. Nam Coſymbi, nodi, conſtrictiones & ocelli in idem recidunt in ligulis ſiue ocellis ſupradictis.

Pro dictione Græca *coſymbota* ait Auguſtin. q. 114. viſum eſſe interpretibus Latinis honeſtius exponi *cum cornibus*, quàm *cum cirris*. Exiſtimo eam verſionem, quam refert Auguſtinus, non eſſe optimam, ſed neque omnino aberrare. Quia cirri ſunt criſpati capilli, vel nodi ex illis facti, & forſan nodi, quibus adſtringebatur hæc veſtis, erant aliquo modo cirris ſimiles: præſertim ſi in conſtrictionibus illis erant aliquæ ligulæ cum floccis, capillorum inſtar, quales hodie fiunt. Forſan etiam cornua ſunt flexus in ipſis ligulis adſtrictis, (ſicut curuitates & flexus fluminum appellantur cornua) aut aliqua erat cornuum ſimilitudo in figura ligularum & conſtrictionum. Vtcunque id ſit, materia coſymbotum erat byſſina, vt requirit textus.

Hæc omnia referenda ſunt ad ſignificandam promptam & agilem in diuino obſequio celeritatem. Atque ita D. Hieronymus notat, ſacerdotes hac tunicâ byſſinâ indutos nudorum celeritate poſſe diſcurrere. Indutum enim eſſe veſte minimè ſinuoſa, eâque nodis ſeu laqueis conſtricta, habitus eſt prompti atque parati.

Deinde obſeruant Ioſephus & D. Hieronymus, tunicas has byſſinas fuiſſe ex duplici ſindone, vel è duplicata tela, quod fortaſſe ad multiplicis fili ſtructuram ſpectat: quemadmodum ſericum duplex dicimus, quod duplici filo contexitur. Quo ſignificari videtur ſolida ac robuſta virtus, quæ nullis aduerſis frangatur.

Talaris veſtis perſeuerantiæ ſymbolum.

Tandem, quod fuerit veſtis talaris, à multis aptè applicatur ad virtutis perſeuerantis ſignificationem. Quia à capite vſque ad pedes extendi, ſymbolum eſt perſeuerantiæ, à principio vſque ad finem vitæ; vt notauit Nyſſenus de vita Moſis, & Gregorius Magnus 1. Reg. 2.

COMMENTARIVS.

ET *præcinctum ad mamillas zona aurea.*] Primùm circa viſionem dubitatur, vtrum hic modus nimis altè ſe accingendi, fuerit apud antiquæ legis ſacerdotes in vſu poſitus? D. Hieronymus agens de veterum ſacerdotum veſte, epiſt. 128. ait, *Balteo ſtringebatur linea tunica inter vmbilicum & pectus.* Ioſephus verò lib. 3. Antiquit. cap. 8. aſſerit, lineam veſtem accingi ſolitam circa pectus paulò axillis inferiùs. Ad hanc altitudinem cinguli dubio procul alluditur in præſenti. Ceterùm videtur intendiſſe Spiritus ſanctus hoc cingulum altiùs adhuc, quàm priſci ſacerdotes ſolebant, attollere; ait enim textus πρὸς τοῖς μαστοῖς, id eſt, ad mamillas; quod eſt quàm maximè attolli poteſt zona. Notandum C verò eſt, Angelum Danielis 10. 5. non fuiſſe adeò altè accinctum, cùm Propheta dicat, *Renes eius accincti auro obryzo.* At circa renes accingi, communis & eſt & erat ſe accingẽdi ratio, vt patet ex Iob 12. 18. & Iſaiæ 11. 15. Porrò zona aurea alludit ad Angelum auro obryzo cinctum, Danielis 10. & obſeruandum eſt, communium ſacerdotum balteum fuiſſe ex byſſo, purpura, cocco, & hyacintho intertextis, abſque vllo auro. Balteus autem ſummi Pontificis, quo adſtringebatur ſuperhumerale & tunica hyacinthina, ex eadem erat materia, quo balteus ſacerdotum; ſed erat auro intertextus. Ita- D que communium ſacerdotum zona ex byſſo & variis coloribus conſtabat: zona autem Pontificis ſummi ex byſſo, coloribus, & auro; quam verò Daniel zonam in Angelo, & quam Ioannes in hac prima figura conſpexère, erat vtraque ex auro. Sed non opus eſt, eas conſiderare ex auri lamina; non enim inconueniens eſt, vt ex auro textili cogitentur. Quòd ſi opus eſt, vt non miſceatur alia materia; merum aurum ſine alia materia, neri ac texi poteſt; vt notat Plinius lib. 33. c. 3.

Myſtica zonæ ſignificatio.

Variæ aliorum explicationes.

Deinde circa ſignificationem zonæ vide notat. XI. in principio de triplici explicandi ratione. E Primò ergo nonnulli in Chriſto ipſo conſiderant, vel clementiam, qua cohibet iram; vt Andreas & Aretas: vel dignitatem regiam, vt Rupertus. Zegerus, Serranus, Pererius: vel charitatem, vt Legionenſis, Ribera, & Thomas Anglicus: vel ſapientiam, vt Albertus. Et erit fortaſſè, qui de Chriſti iuſtitia exponat, iuxta id Iſaiæ 11. 5. *Iuſtitia cingulum lumborum eius.* Secundò, aliqui Eccleſiam faciunt Chriſti ipſius zonam; vt Victorinus, Ticonius, Primaſios, Beda. Vel aliquam Eccleſiæ partem; nam de choro Patriarcharum exponit Ambroſius. Tertia explicatio ſtatuit id, quod eſt cer- F tiſſimum, nempe ſermonem eſſe de Chriſto in Sanctis; atque adeò non eſſe quærendã hîc aliam zonam, niſi eam, qua Sancti ſunt præcincti. Zonam ergo in præſenti de caſtitate Euangelica exponunt Chryſoſtomus, Gregorius, Haymo, Anſelmus, Richardus, Gloſſa, Albertus, Lyra, Pannonius, & plerique alij. Eôdem ſpectat communis ferè expoſitio eorum verborum Lucæ 12. 35. *Sint lumbi veſtri præcincti.* Præterea zonam hîc de pietate Chriſtiana, vel de timore & reuerentia in- A terpretantur Abbas Ioachimus atque Dionyſius. Hæ ſunt explicationes aliorum, quas referre viſum eſt: vt omittam alias de incarnatione, & de zodiaco. Vt autem meam ſententiam aperiam, eam quatuor ad puncta reducam.

Auctoris ſententia.

Primò igitur aſſero, hoc ſymbolum zonæ propriè ſpectare ad præparationem animi & promptitudinem in Dei obſequium. Probatur primò, quia zona veſtem podêrem comitatur: & vtraque ſpectat ad Sacerdotis habitum. Sacerdotes verò ad id accingebantur, vt expediti eſſent, atque parati ad templi miniſteria. Secũdò probatur, quia illa etiam B phraſis Lucæ 12. 35. propriè ſpectat ad præparationem; vt egregiè ibi probat noſter Maldonatus ex Cypriano, & ex variis ſacræ Scripturæ locis. Tertiò, quia hæc erat Oriẽtalium regionum conſuetudo, longis ſcilicet vti veſtibus: ideóque qui miniſtraturi erant, aut iter acturi, collectam veſtem cingulo ſtringebant ad lumbos; ne ſibi impedimento eſſet. Iuxta hanc igitur conſuetudinem, præcingere ſe, aut lumbos accingere, idem erit, quod ſe ad iter vel ad miniſterium comparare. Nam in modo apud Orientales vſitato induendi ſe, extimam veſtem accingere alioqui non ſolebant: atque id C colligitur tum ex ſacra Scriptura, tum ex antiquis picturis, ſiue numiſmatis.

Altè ſe præcingere, quid myſticè.

Secundò aſſero, altè ſe præcingere, maiorem præparationem & promptiorem diligentiam ſignificare. Hoc conſtat ex Horatio Satyra 5. lib. 1. *Hoc iter ignaui diuiſimus; altiùs ac nos Præcinctis vnum.* Et ex Plauto in Amphytr. *Cingitur; certè expedit ſe.* Et ea eſt ſine dubio cauſa, quòd Sacerdotes ſoliti eſſent altè ſe præcingere, quod Ioſephus affirmat. Turnebus etiam lib. 5. Aduerſariorum cap. vlt. vbi agit de altè cincto, & Sigonius lib. 2. de iudiciis, c. 19 aduertunt, morem altè ſe cingendi proprium D fuiſſe Sacerdotum. Quod apertè ſignificabat eos promptos, atque paratos eſſe ad Dei obſequium. Ex his conſtat, rationem, cur in hac viſione adeò altè cingulum fuerit ſublatum, eam fuiſſe, vt indicaretur Chriſti ſeruorum ac familiarium ad ipſius Chriſti miniſterium præparationem ac deuotionem eſſe multo maiorem, quàm illam, quæ in antiquis cernebatur.

Zona aurea quid.

Tertiò, quòd zona ſit aurea, meo iudicio, ſignificat charitatis aurum eſſe, quod magnam in primis affert diligentiam ad res Dei miniſterio conuenientes. Ideò enim verus illud cingulum in zonam au- E ream commutatum fuit; cùm alioqui ad ſignificandam præparationem ſatis fuiſſet altiſſimè præcingi (id eſt, ad mamillas) vt animaduerteretur charitatem Dei & proximorum eſſe, quæ hanc magnã diligentiam & celeritatem ſecum afferat; dum pectus corroborat atque conſtringit. Ad robur ſpectare poteſt id Iſaiæ 22. 21. *Cingulo tuo confortabo eum.* Et ad conſtrictionem, inſignis eſt ille Pauli locus 2. Corinth. 5. 14. *Charitas Chriſti vrget nos* & Coloſſen. 3. 14. *Vinculum perfectionis*, id eſt, perfectũ, quod aureæ zonæ egregiè conuenit. His adiungitur leges optimè dici conſtringere & obligare; & ad auream charitatis legem ſiue zonam Chriſtum ſuas F omnes leges reuocaſſe. Hoc verò eſt cingulũ, quod pectus ſtringit, & conſtringendo locupletat & exornat. Ex ea conſtrictione, mira diligentia in Diuini obſequij operibus intelligitur. Atque huic zonæ egregiè conuenit eſſe *zonam gloriæ*, vt loquitur Eccleſiaſticus capite quadrageſimoquinto, num. 8. & *balteum regum* Iob 12. 18.

Quartò aſſero, non ideo expoſitionem de Euãgelica caſtitate eſſe reiiciendã, cùm eam multi auctores, illique grauiſſimi amplectantur. Atque eam

recte

receptiſſe videtur Eccleſiæ conſuetudo in oratione, quam ſacerdos recitat, cùm ſe ſacro cingulo adſtringit, *Præcinge me, Domine, cingulo puritatis: & extingue in lumbis meis humorem libidinis*, &c. Hæc tamen explicatio debet ad noſtram de charitate reduci. Proprium enim cinguli eſt efficere, ne veſtis hac illac diffluat: & vbi primùm in ſuperuacuas cogitationes ac præſertim impuras diſtrahimur; quaſi diffluit veſtis, quod nobis magno eſt impedimento, ne celeres & expediti res ad diuinū obſequium ſpectantes exequutioni mādemus. Zona autem, quam Ioannes vidit, non lūbos, ſe pectus ſtringebat. Cui optima ſignificatio ineſt, ſcilicet Chriſtianâ charitate non ſolùm turpes actiones & affectus cohiberi, ſed etiam cordis cogitationes. Quamobrem rectè notauit Chryſoſtomus, per zonam in lumbis legem antiquam ſignificari, Euangelium verò per zonā ad mamillas. Et Gregorius ait aureâ zonâ ad mamillas refrænari non ſolùm operis, ſed etiam cordis luxuriam.

Illud inſuper addo, conſentaneum valde fuiſſe, vt in hoc Apocalypſeos prologo (qui totum argumentum debet complecti) aliquid de Chriſtianæ charitatis perfectione diceretur, quæ Euāgelicæ perfectionis (de qua adeò fusè in Apocalypſi agitur) eſt ſumma: & ſingillatim agitur etiam in Apocalypſi de charitate & de magno incremento, quod illa in perſequutionibus accepit, nempe in ſigillo 2. c. 6. & in thuribulo c. 8. & in libello c. 10.

NOTATIO XII.

Ad illa verba capitis I. Præcinctum zona aurea; *de ſymbolo auri, ad charitatis ſignificationem.*

Aurū charitatis ſymbolum.

Nouem in auri ſymbolo conſiderāda.

INTER ſymbolicas auri ſignificationes, nullam inuenio, quæ illi aptiùs conueniat, quàm ſanctitatis perfectio, quæ in charitate perfecta conſiſtit. Atque hoc modo auri ſymbolum accipiunt Auguſtinus, Hilarius, Gregorius, & Richardus de S. Victore apud Lauretum. Et eodem fortaſſe ſpectāt, qui ad opera perfecta id applicāt; vt Arnobius, Ambroſius, Hieronymus. Et qui de perfectione obedientiæ exponunt; vt Origenes, Gregorius, & Beda apud eundem. Nos directè de charitatis perfectione interpretamur. Ad quod nouem ſunt per ordinem in auro conſideranda, ſcilicet *Generatio, ſplendor, pondus, facilitas materiæ, conſtantia, munditia, medicina, miracula, pretium.*

Ac primò, Generatio.

Primò in auri generatione, ſeu productione notandum eſt, quod ait Plinius lib. 33. cap. 3. *Cætera metalla igni perficiuntur. Hoc ſtatim aurum eſt, cùm capitur. Inuenitur autem tribus modis, ſcilicet fluminum ramentis, puteorum ſcrobibus, & ruina montium.* Deinde obſeruandum eſt ex eodem Plinio, aurum naſci ſemper cum aliqua argenti miſtione. *Omni auro*, inquit, *ineſt argentum vario pondere, quòd ſi quinta pars fuerit argenti, appellatur electrum.* Hæc Plinius. Sunt tamen qui pro certo aſſerant, alicubi naſci cum aliquo æris pondere admixto.

Aurum argēto miſtum inueniri.

Quid in auri generatione ſymbolicè figuretur.

Argento ſapientiam ſignificari.

Auri in hac parte ſignificatio facilis eſt. Nam licèt vera charitas in ipſo conuerſionis exordio producatur, fere tamen affectus alios bonos quidem, non tamen ita perfectos tunc habet admixtos. Quòd verò ſemper aurum cum argento mixtum reperiatur; ſignificare poteſt mutuam conſpirationem, quam charitatis aurum cum ſapientiæ argento habet. Argento enim ſapientiam deſignari, ex aliis ſacræ Scripturæ locis notum eſt. Et propterea videtur Deus coniunctione auri cum argento delectatus, tum in naturali productione, tum in ſacræ Scripturæ ſymbolis. Vide Cant. 1. 11. *Murenulas aureas faciemus tibi vermiculatas argento.* Et Zachariæ 6. 11. *Sumes aurum, & argentum, & facies coronam.* Huc ſpectat illud 1. Cor. 13. 6. *Charitas congaudet veritati.*

Item aurum reperiri in fluminum ramentis, denotat in ſapientiæ fluminibus naſci veræ charitatis aurum; in contemplationis etiam puteis altè defoſſis ſimiliter inuenitur: necnon in ruinis montium: id eſt, in maximis laboribus atque ærumnis, in quibus perfecta Dei charitas apparere ſolet.

Secundò, Splendor.

Secundò, quod ad auri ſplendorem attinet, illud obſcurare affectat Plinius, fortaſſe vt auri contemptor videatur: *In argento, ait, clarior eſt color, magiſque diei ſimilis: & ideo militaribus ſignis familiarior: quoniam à longiùs fulget: manifeſto errore eorum, qui colorem ſiderum placuiſſe in auro arbitrantur.* Hæc ille. Communis tamen æſtimatio eſt, ſolis radios aureos videri & appellari: atque aurum igitur cæteris metallis ſplendidius eſſe. Gregorius explicans id Apoc. 21. *Ipſa vero ciuitas aurum mundum*, ait, *Auri metallum nouimus potiori metallis omnibus claritate fulgere.* Nec minus facit illud 1. Machab. 6. 39. *Refulſit ſol in clypeos aureos, & reſplenduerunt montes ab eis, & reſplenduerunt ſicut lampades ignis.* Præterea illud aurum melius reputatur, quod colorem ignis magis refert, *vt ſimili colore* (ait Plinius) *rubeat, quo ignis, ipſumque obryzum vocant.*

Quid per auri ſplendorem.

Splendor eximius auri ad miram charitatis gratiam & ſplendorem referri poteſt, vel potius ad regium charitatis ornamentum. Charitate enim veſtiri, eſt quaſi auro textili apprimè elaborato ornari. Vide Pſal. 44. 10. *Aſtitit regina à dextris tuis in veſtitu deaurato.*

Tertiò, Pondus.

Aurum cæteris metallis ponderoſius.

Tertiò, in auri pondere manifeſtè hallucinatur Plinius, ait enim, *aurum non prælatum eſſe pondere omnibus metallis, cum cedat plumbo.* Contrarium tamen poſt alios exactiſſimè noſter Villalpandus experimento ipſo demonſtrauit, vt ipſe ait tom. 3. in Ezechielem f. 302. & iuxta ipſius examē, proportio auri ad plumbum in pondere maior eſt, quàm 3. ad 2. ad argentum maior, quàm 9. ad 5. ad æs cyprium ſiue cupreum maior, quàm 2. ad 1. ad ferreum maior, quàm 7. ad 3. ad argentum viuum eadem eſt proportio, quæ 5. ad 4. ad ſtannum denique, vt 5. ad 2. Verum eſt tamen non adeò mihi eſſe compertum, vt Villalpandus ſtatuere videtur, æquale ſcilicet eſſe pondus in eādem cuiuſque metalli ſpecie, id eſt, in magnitudine æquali nullum eſſe aurum purum alio puro auro ponderoſius. Ego non valde mirarer, aliquod aurum reperiri, quod plus ponderis alio haberet, & aliquod plumbum leuius alio. Nam inter margaritas notum eſt, Orientales Occidentalibus eſſe multo leuiores. Et inter præcipuas margaritarū dotes pondus iure numeratur, ſic enim Plinius, *Omnis dos in candore, magnitudine, orbe, leuore, pondere.* Nihilominus tamen certiſſimum eſt, aurum rem eſſe cæteris omnibus grauiorē. Quare, ſi Plinius fieri iuſſit duos globos eiuſdem magnitudinis; alterum aureū, alterum plumbeum, vt vtriuſque pōdus examinaret: fortaſſe ei aurifex impoſuit, & pro auro ſuppoſuit argentū inauratum. Neque enim probabile eſt Plinij tempore, aut plumbum tanto fuiſſe grauius, quam noſtrum, aut aurum tanto leuius. Hæc de pondere. Ipſius autē ſignificatio, cum pretij ſignificatione videtur coniungenda. Illud tamen ex Auguſtino addi poteſt, *Pondus meum amor meus*; amor enim amantem propter amicum ad quamlibet rem quantumuis abiectam ſuo pondere demittit. Quin & Deum ipſum ad infima terrarum ſola deduxit.

Auri proportio in pondere ad cætera metalla.

Pretioſa margarita vnde æſtimentur.

Quid per auri pondus.

Quartò materiæ facilitas.

Quanta ſit auri facilitas præ plumbo & cæteris metallis.

Quartò, in materiæ facilitate Plinius plumbum auro anteponit. Et quidem mollius eſſe plumbum, non inficior. Sed ſi omnia perpendamus, multò maior eſt materiæ facilitas in auro. Primò enim plumbum minimè poteſt in tantam tenuitatem reduci, atque aurum. Ex auro verò videntur quodammodo mathematicæ ſuperficies, lineæ atque puncta fieri poſſe. Quod licet hyperbolem contineat; mirum tamen valde eſt, quantopere poſſit attenuari aurum. Notat Plinius, auri vnciam in ſeptingenas & quinquagenas bracteas, quaternūm vtrinque digitorum dilatari: & iuxta hanc diuiſionē, ex vno nummo aureo noſtrorū (ex quibus octo cum dimidio conficiunt vnciam) efficiendi erant 88. panes aurei (quos vocant) quaternorum vtrinque digitorum. Hoc tamen tempore fieri videntur pluſquam ducenti. Singuli enim æſtimantur tribus marauedinis: atque adeò ducenti panes, ſexcentis. Quòd ſi tertia huius valoris pars, manuum ſtructuræ ac labori aſſignetur; auro ipſi ducentorum panum ſolùm manent 400. marauedinis; qui æquus eſt noſtri nummi aurei valor. Itaque hodie ad tenuitatem duplo maiorem redigitur aurum, quàm Plinius exiſtimauit; cùm tamen ipſe dicat, *Nihil laxius dilatatur.* Præterea filum, quod ex auro integrum ducitur, adeò eſt ſubtile; vt lineam Mathematicam quodammodo referat; id quod Plinij etiam tempeſtate ita fiebat. Ipſe enim ait, *Nec non & neritur ac texitur lanæ modo, & ſine lana. Tunicā aureā triumphaſſe Tarquinium Priſcum: & Agrippina Claudij vxor induta eſt paludamento auro textili, ſine vlla alia materiâ.* Præter hæc, facillimè aurum redigitur in puluerem tenuiſſimum; idque vel eo liquore, quem *aquam fortem* appellamus: vel etiam fumo ex plumbo: vt tradit Gulielmus Gilbertus in ſuo libro de magnete. Nec ſolùm fit aurum puluis tenuiſſimus, ſed etiam potio; ita vt non edi tantùm poſſit, ſed etiam ſalutariter bibi. Porro ex hac materiæ facilitate prouenit, vt in auro poſſit ſcribi, & res aliæ quælibet paruo impendio inaurari. *Marmori & iis, quæ candeſieri non poſſunt, oui candido illinitur: ligno, glutini quadam ratione: æs inauratur argento viuo, & hydrargyro.* Ad eandem facilitatem ſpectat, quòd *palea citiſſimè aurum ardeſcat; cum alioqui pruna ligni violentiſſimè indomitum ſit*, vt notat Plinius. Hæc in auro facilitas materiæ, ſignificat charitatem omnibus ſeſe facilè accommodare; vnde Paulus *Omnibus omnia factus ſum*, 1. Cor. 9. 22. Quòd verò aurum ſubtiliter ad inaurandum dilatetur, mirè charitatem exprimit. *Quia vniuerſa delicta operit charitas.* Prouerb. 10. 12 &

Veſte omnino aurea Tarquinium olim Priſcum & Agrippina vſi.

Quid per auri facilitatem figuretur.

Iacobi 5.20. & 1. Pet. 4.8. & quid eſt adeò vile & ſqualidum, quod inauratum non ſplendidè & ornatè tegatur?

Quintò, auri conſtantia.

Quinto, auri conſtantia admiranda planè eſt. Commune eſt omnibus metallis fuſilia eſſe atque ductilia: auro verò peculiaris ineſt firmitas & conſtantia. In primis, *Auro, rerum vni, nihil igne deperit: tutò etiam in incendiis rogiſq; durante materia. Quinimò quò ſæpius arſit, proficit ad bonitatem*, Plinius, & *in igne probatur aurum*, Eccleſiaſt. 2.5. Quàm igitur mirabile eſt aurum vel toto anno in ignem iniectum nulla ex parte conſumi, & perfectius ſemper euadere? Deinde non minùs eadem apparet conſtantia auri *contra ſalis & aceti ſuccos domitores rerum*: & contra eum etiam ſuccum, quem aquam fortem appellant. Tertiò, quod adeò poſſit attenuari, vt iam vidimus, nec frangatur; id etiam ad conſtantiam eximiam ſpectat. Quartò, *quàm minimum vſu deteritur, cùm argento, ære, plumbo, lineæ producantur, manúſque ſordeſcant decidua materia.* Quintò, huc ſpectat prunæ ligni violentiſſimæ indomitum eſſe aurum: cùm alioqui paleâ citiſſimè ardeſcat, vt iam diximus.

Auri quàm minimũ vſu deteri.

Quid per auri conſtantiã.

Hæc conſtantia valde eſt charitatis propria, *Charitas enim nunquam excidit*, 1. Cor. 13. 8. *Et tanquam aurum in fornace probantur iuſti*, Sapient. 3.6. vera namque ſanctitas aduerſitatum ac tribulationum igne non decreſcit, ſed perficitur; non minuitur, ſed augetur. Nec horribilis ignis violentiam extimeſcit; nec ipſius vi liqueſit, aut mollitur. *Charitas patiens eſt, omnia ſuffert, omnia ſuſtinet*, 1. Cor. 13. num. 4.

Sextò, auri munditia.

Sextò, nullum eſt metallum adeò mundum. Ceterorum contrectatione manus commaculantur. *Manus ſordeſcunt decidua materia.* Auro verò nequaquam. Deinde; *Non rubigo vlla, non ærugo, non aliud ex ipſo, quod conſumat bonitatem, minuátue pondus.* Charitas item limpidiſſima eſt; ab auaritiæ & ambitionis ſordibus valde aliena, *non eſt ambitioſa, non quærit quæ ſua ſunt.* 1. Cor. 13. 5 abhorret à peccatorum maculis, *non gaudet ſuper iniquitate.*

Quid per auri munditiã.

Septimò, auri remedia.

Septimò, *aurum plurimis modis pollet in remediis, vulneratiſq; & infantibus ſalutariter applicatur.* Quod non maleficorum veneficio, ſed naturæ potiùs beneficio præſtari veriſimile eſt. Deinde ignis cauterium auro impreſſum nihil carnem lædit, & neque ſentitur ferè, neque iuſtæ notæ veſtigium vllum relinquit. Præterea de auro potabili multa, eáque miranda chymici prædicant: & Martinus del Rio lib. 2. de Magia cap. 5. aſſerit, eam rem non eſſe minus vtilem ad ſanandum, quàm ad alendum, & quoad fieri poſſit, vitam propagandam. Ceterùm difficillimum eſt aurum potabile conficere, in quo permulti in caſſum laborarunt. Hæc de medicinis aptè poſſunt deſeruire ad illud, quod Paulus de charitate affirmat, cùm ait, *Charitas benigna eſt*, id eſt, benefica. Et hoc eſt verum aurum potabile, quod tribuit immortalitatem, iuxta id Eccleſiaſt. 6. 16. *Amicus fidelis medicamentum vitæ & immortalitatis.*

Quid per auri remedia & medicinas.

Octauò, auri miracula.

Octauo, inter auri miracula recenſeri poſſunt multa ex iis, quæ diximus de facilitate materiæ, eiuſque conſtantia: necnon illud quod tradit Plinius, ſcilicet prunæ violentiſſimi ligni indomitum eſſe, paleâ vero citiſſimè ardeſcere. Huc etiam ſpectat, quæ de electro tradit Plinius lib. 33 cap. 4. *ad lucernarum lumina, clarius argento ſplendeſcere.* Et illud præſertim, *Electrum, quod natiuum eſt, venena deprehendit: nam diſcurrunt in calicibus arcus cæleſtibus ſimiles cum igneo ſtridore, & geminâ ratione prædicunt.* Hanc fortaſſis ob cauſam natiuum electrum pluris fuit, quàm purum aurum: nec immeritò. De factitio enim id non eſt veriſimile, cùm perfacile factu ſit, quatuor auri partibus vnicam argenti admiſcere. Aliud præterea non minus mirum recenſet his verbis Plinius: *Non præteribo miraculum. Si auro liqueſcenti gallinarum membra miſceantur, conſumunt illud in ſe. Ita hoc auri venenum eſt.* Huc etiam fortaſſe ſpectat, quod addit ipſe Plinius, *Auro ſuperlato eſſe vim maleficam gallinarum, & pecorum fæturis.* Itaque aurum & gallina neſcio quid inter ſeſe oppoſitionis & antipathiæ habent.

Mira natiui electri proprietas.

Liqueſcens aurũ iniectis gallina membris conſumi.

Auri & gallina antipathia.

Quid per auri miracula figuretur.

Prædicta auri, præſertim cum argento coniuncti (id eſt, electri) miracula elegantiſſimè exprimit magna illa & admiranda, quæ charitas (ſiue ſanctitas) cum ſapientia coniuncta edit. Qua de re late Apocalypſeos 11. agitur ſub nomine duorum illorum teſtium. Quòd verò clariſſimè ſplendeſcat, & à veneno liberet, iridis cæleſtis ſpecie oſtensâ cum igneo ſtridore: hæc (inquam) omnia mirificam habent applicationem, de qua cap. 4. Oppoſitio autem & repugnantia quam aurum habet cum gallinæ carnibus, fortaſſis innuit, timiditatem (quæ per gallinam animal imbelle ac timidum denotatur,) charitati eſſe contrariam, aut corporis potius delicias & blandimenta.

Nonò, auri æſtimatio.

Nonò, Dignum valde obſeruatione eſt, aurum argento tantopere æſtimatione præferri, vt auri vncia eodem pretio ac duodecim vnciæ argenti æſtimetur. Atque id etiam receptum eſt in auro & argento, cum legitima æris admixtione conflatis. ſic enim auri vncia centum valet argenteos, nec plus valoris habent vndecim argenti vnciæ, ſed aliquanto minùs. Et maius eſt pretij diſcrimen inter aurum purum & purum argentum. Nec verò hoc eſt nouum inuentum, ſed antiquiſſima potiùs æſtimatio: vt conſtat ex Platone.

A Quòd ſi attendatur non auri pondus, ſed æqualis auri atque argenti magnitudo, globus ex auro puro, pluſquàm viginti argentei globi eiuſdem molis, (ſi cetera ſint paria) æſtimatur. Denique licèt gemmæ ſint ac margaritæ, quibus homines plus valoris ac pretij, quàm auro detulere: ceterùm ad numiſmata, quæ ad hominum commercia ſint recepta, nihil eſt quod non ſit auri pretio multò inferius.

Quid per auri æſtimationem.

Iam ingens auri pretium ad maximam charitatis æſtimationem aptè refertur, quæ eſt veluti ſignatum numiſma, pro cuius valore ac pretio hominum merita æſtimantur ac rependuntur. Nec aliquod eſt promeritum, quod poſſit cum charitatis valore conferri. Quin imò ſine illa nihil eſt, quod in Dei æſtimatione alicuius pretij ſit. Vide 1. Cor. 13. 1. *Si linguis hominum loquar & Angelorum, charitatem autem non habeam*, &c. Vbi multa in hanc ſententiam præclarè tractat Apoſtolus. Et tandem concludit, *Maior autem horum eſt charitas.* B Vide etiam Apocalypus 3. 18. *Suadeo tibi emere aurum ignitum probatum, vt locuples fias.* Hac enim diues eſt & locuples homo, & abſque illa inops ac pauper.

COMMENTARIVS.

Verſ. 14.

Capillorum nomen quò ſe hic extendat.

Caput autem eius, & capilli erant candidi, tanquam lana alba, & tanquam nix.] Quod ad viſionem attinet; ſunt qui notent, Ioannem nihil dicere de barbæ canicie, ſed tantùm de canicie capitis. Aptius tamen videtur, vt capillorum nomen ad barbam etiam extendatur: quia vox Græca C τρίχες, pro qua noſter vertit *capillos*, ad barbam quoque refertur. Atque ita non eſt inanis repetitio, *caput autem eius & capilli.*

Tanquam lana alba, & tanquam nix.] Niuis comparatio applicari poteſt, vel proximè ad lanam; ita vt dicatur canos fuiſſe inſtar lanæ candidiſſimæ. Vel proximè etiam poteſt ad canos referri: ita vt duplex ſit comparatio, altera lanæ candidæ, altera niuis. Et vtrouiſmodo eòdem recidit ſenſus. In niuis autem comparatione videtur non ſolùm haberi reſpectus ad candorem; ſed etiam ad pulchritudinem & ſplendorem. Nonnulli de D propriis lanæ ac niuis qualitatibus, nempe de calore & frigore hîc philoſophantur: ſed omnino extra rem. Quorſum enim hæc ad canos, de quibus agitur?

Quid canicies ſignificat.

Sed gradum iam ad caniciei myſterium faciamus. Multi de Chriſti æternitate, vel de ipſius ſapientia interpretantur. Suprà tamen vidimus, in hac viſione non agi de Chriſto in ſe ipſo, ſed in ſuis fidelibus. Quare omnino exiſtimo, ſermonem eſſe de mira Eccleſiæ Chriſtianæ ſapientia. Hic enim ſenſus valde cohæret cum præcedentibus. Etenim podêris & zona ſignificant (vt diximus) fi- E delium ſanctitatem, & charitatem. Atqui congruentiſſimè fit, vt ſanctitati & charitati ſapientia adiungatur. Ordo præterea inter tria hæc mirificè ſeruatur; quia prius eſt mundari à peccato & ſanctificari; mox virtutum perfectionem in feruore charitatis amplecti; & poſteà alios docere & inſtruere per ſapientiam.

Canities ſapientiæ ſymbolum.

Deinde canicies eſt optimum ſapientiæ ſymbolum. Vide Prouerb. 20. 29. *Dignitas ſenum canicies*, ſcilicet propter ſapientiam quam cani præ ſe ferunt, & Eccleſiaſtici 28. 8. *Corona ſenum multa peritia.* Iob 11. 12. *In antiquis eſt ſapientia, & in multo tempore prudentia.* Sapientiæ 4. 9. *Cani ſunt ſenſus hominis.* Et F meo quidem iudicio ad Dei ſapientiam ſpectat id Danielis cap. 7. 9. 13. 22. *Antiquus dierum ſedit*, &c. Agitur enim de Deo ibi, tanquam de ſummo rerum omniũ moderatore per infinitam ſapientiam.

Præterea in hac prima viſione, quæ ſummam Apocalypſeos claudit, non decebat inuolui ſilẽtio magnam Chriſtiani populi ſapientiam; quæ mirũ in modum exercuit iis perſequutionibus, de quibus in hoc libro agitur. Per illas enim Chriſtus ſuâ docuit Eccleſiam Chriſtianæ Philoſophiæ faſtigium.

A ſtigium. Et ad hãc Chriſtianæ Eccleſiæ ſapientiam ſpectat apertio ſigillorum; quæ Iudaico populo denegata, Eccleſiæ Chriſtianæ cõceſſa fuit. Et ſanè Iudaici populi ſapientia ſi cum Chriſtiana compararetur, nondũ erat caniciẽ & maturitatẽ aſſequuta.

Quorſum lanæ ac niuis comparationes hic coniunctæ?

Lanæ autem ac niuis comparationes ideò hic coniunctæ ſunt; vt vna ex parte magna ſenectus in laneis capillis repræſentetur; ex alia verò ingens gloria in natiuo candore niuis atque nitore. Quo ſignificatur, ſapientiæ celſitatem, qua Eccleſia Chriſtiana ſplendeſcit, illi eſſe glorioſiſſimam.

Chriſtianæ religionis antiquitas.

Ad hæc exiſtimabit aliquis, huius figuræ canicie indicari Chriſtianæ religionis antiquitatem; de qua latè & eleganter Euſebius lib.1. hiſtoriæ cap.4. B Auguſt. to.1. lib.10. Confeſſ. c.43. & to.2. epiſt.49. ad Deo gratias, in ſolutione q.2. & epiſt. 105. ad Innocentium Pap. & epiſt.157. ad Optatum; & tom.4. lib de catechizãdis rudibus, cap.19. & lib. de Patient. cap.21. & tom.7. lib.3. contra duas epiſt. Pelagianorum c.4. Ambroſius lib 10. in Luc. c.22. Tertull. in Apologet. aduerſus Gentes, Clemens Alexandrinus in oratione adhortat. ad Gent. in fine, & ibidem Heruetus, ac D. Thom. 1.2. q.107. a.1. Et dici poſſet, huius figuræ caniciem eleganter reſpondere illi obiectioni, quam Eccleſiæ hoſtes initio illi opponebant de religionis nouitate. Hi enim cani ſignificare videntur Chriſtianam Religionem fuiſſe Iudaicis ritibus ac cæremoniis multò antiquiorẽ; C non ſolùm quòd in ipſius fundamentis ac figuris admirabilis huius templi ſtructura à mundi naſcentis exordiis fieri cœpta fuerit; ſed etiam quia reuera antiqui Patriarchæ & Prophetæ Chriſtiani fuiſſe cenſendi ſunt; vt docet D. Thomas ſuprà citatus.

Atque hæc explicatio de antiquitate Chriſtianę religionis fortaſſe non erat abs re: ceterùm altera illa interpretatio de Eccleſiæ Chriſtianæ ſapientia eſt multò aptior & conuenientior.

Canticorum 5.11. legimus, comas ſponſi eſſe nigras: ſed ſicut in præſenti cani habent ſenſum elegantem; ita etiam ibi comæ nigræ (vt ſuo loco dicemus;) neque alia concordia opus eſt, quàm vtriſque loci intelligentia.

Oculi vt flamma ignis quid innuant.

D *Et oculi eius tanquam flamma ignis.*] Dubitandum non eſt, quin hoc ſit proprium iræ ſymbolum. Vide cap.11.19. vbi deſcribuntur beſtiæ quædam terribiles, *ira plena, vaporem ignium ſpirantes, horrendas ab oculis ſcintillas emittentes.* Iob etiam 29.6. de flamma oculorum ſermo eſt, ſub illis verbis, *terribilibus oculis*; vt explicat Mercerus verbo, לטש *latus.* In præſenti verò ſermonem eſſe de ira Chriſti, patet euidenter Apoc.19.12. & cap.2.18. Cur autem iratis oculi maximè rubeſcant, diſputat Ariſtoteles in problem. ſect.31. problem.3. & reſpondet, præſidium caloris in eam partem tanquam violatam tranſmitti; quæ & ſenſu & motu facilior eſt. Vtcunque hoc ſit, hic modus exprimendi hominem iratum vſitatiſſimus eſt apud prophanos etiam authores. Homerus enim Iliados 19. v.16. vbi agit de Achille, ait; *oculi eius tanquam flamma.* ὡσεὶ σέλας. E Et iterum ad finem eiuſdem libri: *dentes quidem eius ſtridebant; oculi verò ſplendebant vt flamma ignis. & cor illius ſubibat intolerabilis ira.* Virgilius etiam 3. Georg. *Flammantia lumina torquens.* (Sermo eſt de angue.) Et Georg.4. Proteo tribuit ardentes oculos præ ira, & lib.6. Æneid agens de Charonte, *ſtant lumina flamma.* Et lib.7. de Alecto, *Flammea torquens lumina.* Seneca lib.1. de Ira cap.1. iratum hominem deſcribit *micantibus oculis.* Et lib.2. cap.35. ſic ait; *flamma lumina ardentia.* Vbi Lipſius ſimilia ex Homero & Lucretio affert. Cicero etiam in Verrem ſic loquitur. *Ardebant oculi, toto ex ore crudelitas eminebat.*

Duplex Dei ira in Apocal.

Ad hæc obſeruandum eſt, duplicem Dei iram in Apocalypſi depingi; alteram antiquam, alteram nouiſſimam; illam in plagis tubarum, in quibus ſe aduerſus Iudaicum populum oſtendit iratum; hãc verò in phialarum plagis, quibus ſuæ aduerſus idololatriam indignationis ingens præbet argumentum, per ipſius euerſionem & conuerſionem peccatorum. De hac ira nouiſſima diximus in prolegomenis notat. 24. & 25. Perſpicuum autem eſt, in oculorum ardẽtium ſymbolo vtramque iram, tàm primam quàm nouiſſimã indicari: vt patet Apoc. 19.12. vbi ſermo eſt de Romani Imperij conuerſione, & Chriſtus flammeis oculis depingitur. Atque hac ira nouiſſima non ſolùm fuit vſus Chriſtus aduerſus idololatras, ſed etiam erga decimam Ieroſolymæ partem, quam Euangelio ſubiecit.

Hæc cùm ita ſint; aliquis fortè opinabitur, cùm duo ſint huius figuræ oculi, in læui oculi flammis iram priorem denotari; in flammis verò dextri, poſteriorem ſeu nouiſſimam, quæ gratioſa hominibus eſt. Sed vereor hanc ſignificationis diſtinctionem oculi ſiniſtri à dextro, ſubtiliorem eſſe, quàm ſolidiorem. Nam in nouiſſima ira rectè conſideratur Chriſtus flammas oculis euomens, abſque vlla dextri aut læui oculi diſtinctione. Quare planiùs ac veriùs iudico ſine aliquo diſcrimine, Chriſti oculorum flammas de ipſius ira intelligere; quæ interdum aduerſus ſola peccata feratur, interdum etiam aduerſus ipſos peccatores. Atque vtrumque in ſuæ Eccleſiæ beneficium redundat. Nam dum ſceleratos debito ſupplicio afficit, iuſtos de ſuis hoſtibus vlciſcitur.

Sed obiicies, hanc Chriſti iram, ſiue primam ſiue nouiſſimam, eſſe virtutem ac perfectionem Chriſti in ſe ipſo, quod minimè videtur eſſe ad rem in huius viſionis declaratione: ſiquidem in ea, vt ſuprà oſtendimus, non agitur de Chriſto in ſe ipſo, ſed quatenus per ſuos res mirandas operatur. Reſpondetur, in Chriſto quidem propriè non eſſe iram. Quare non agitur de propria ira, ſed de ipſius effectu in peccati deſtructione, ſiue in peccatoris ſupplicio. Ad argumentum verò Apocalypſeos non ſpectant ſolùm admirabilia, quæ Chriſtus in ſuis fidelibus operatur; ſed ſupplicium etiam, quo in Eccleſiæ hoſtes animaduertit: hoc enim etiam facit ad Chriſtianæ Eccleſiæ gloriam. Præterquàm quòd præcipuus Chriſti iræ effectus eſt, peccatorum conuerſio. Et licèt hæc ira in iis exerceatur, qui hoſtes priùs fuerant; non tamen eos in eodem hoſtium ſtatu relinquit, ſed ad ſuam amicitiam traducit, & Eccleſiæ filios efficit. Atque hæc eſt maxima Eccleſiæ victoria, vt ex hoſtibus amicos atque filios reddat.

Cur Chriſti ira in ipſius oculis exprimatur.

Prætereà, iram Chriſti in ipſius oculis depingere, elegantiæ fuit; iuxta id quod Ariſtoteles ait loco ſuprà citato, oculos ſcilicet inflammari; quia ad partem violatam aſcendit calor. Quòd ſi hoc ira eſt; aptè depinguntur oculi Dei ira inflammati; eo quòd peccator Diuinę maieſtatis oculos offenderit, rem ſceleratam coram ipſis patrando, & oculos maieſtatis eius prouocando, vt loquitur Iſaias cap.3.8. Et fortaſſe etiam oculorum Chriſti flammæ ſignificant irę Dei nullum peccatum abſcondi poſſe. Quæ enim tenebræ impediant perſpicientiam, cui oculi iaculantur claram lucem? facit illud Ieremiæ 32.19. *Oculi eius aperti ſunt, vt reddat filiis Adam ſecundùm fructum adinuentionum eorum.*

Verſ.15. *Quid hic per pedes.*

Et pedes eius ſimiles aurichalco, ſicut in camino ardenti.] Per pedes non defuit qui non pedes ipſos intelligeret; ſed hypopodion, ſiue ſcabellum pedum, in quo inſiſtere ſomniatur perſona illa, quæ primò Ioanni apparuit. Sed hoc ridiculum eſt, & ex eo loco Danielis 10.6. ad quem hîc alluditur, conuincitur falſitatis. Præterquàm quòd figura hæc non inſiſtebat ſcabello; quia ambulabat in medio candelabrorum, vt ſuprà vidimus.

De aurichalco variæ aliorum opiniones.

Pro aurichalco contendit Nebriſſenſis legendum fuiſſe *chalcolibano*, & ſermonem eſſe de thure maſculo. Sed hoc eſt improbabile, vt videbimus notat. XIV. De ſuccino accenſo quidam. Sed hoc etiam eſt improbabile. Alij explicant de ære, cui admiſtum ſit pſeudargyrum; ſic enim æs cogitur imitari auri colorem, de quo Strabo lib. 13. Huiuſmodi eſt factitium aurichalcum, quod Hiſpani appellant, *azofar*, ſiue *laton*. Sed conſtat in ſacra Scriptura, & pręſertim in hoc loco, non eſſe ſermonem de eiuſmodi aurichalco. Vide Rhodiginum lib. 19. cap. 9. Alij exiſtimabunt chalci aut ęris nomen hîc poſſe accipi pro ea ferri ſpecie, ex qua gladij acies conflatur. Sic enim nonnulli exponũt nomen hebraicum *nehhoſeth*; vt videre eſt in Theſauro hebraico. Et facit primò vicinitas hebraicarum vocum. Quia *nahhum* eſt acies ferri: & *nehhoſeth* æs candens. Et Prado Ezechielis 1. in expoſitione non videtur hęc diſtinguere, n. 7. ait enim. *Quaſi æs vel chalybs candeſcens.* Facit ſecundò, quòd etiam apud Gręcos & Latinos chalcos & æs aliquando pro chalybe vſurpatur. Nihilominus conſtat, illud æs mõtis Libani, ex quo factę ſunt columnę ænę, & mare ęneum, & cetera vaſa, non fuiſſe ferreum; ſed proprium æs, idque valde pretioſum, vt in notat. XIV. conſtabit.

Pradoin Ezechielem fol. 34. ſignificat, non ſolùm pedes huius figurę concipiendos eſſe ſimiles aurichalco; ſed totum etiam corpus; cum hoc tamen diſcrimine, quòd ſuperiorē complet ſplendor maior, inferiora verò calor vehementior; Ioannem autem de pedibus peculiariter loquutum, quia in ſimulacro ſtante meliùs deprehenditur pedum materia. Pro hac opinione prima facie ſtare videtur, quòd Ioannes in hac figura certiſſimè alludit ad ſimilem viſionem, quæ Danieli eſt oſtenſa cap. 10. num. 6 vbi dicitur, *corpus eius quaſi chryſolitus.* Et infrà: *Brachia eius, & quæ deorſum ſunt, vſque ad pedes, quaſi ſpecies æris candentis.* Exiſtimo tamen hoc à Ioanne conſpectum ſimulacrum non ita fore accipiendum, vt totum eſſet ſimile aurichalco; ſed ſolùm ſecundùm pedes ac tibias. Ioannes enim manus etiam conſpexit, quemadmodum Daniel. Cùm ergo ſimilitudinem ad æs candens ſiue aurichalcum Ioannes in pedibus conſtituat; & Daniel in brachiis, & in iis, quæ deorſum ſunt vſque ad pedes; nihil eſt cur confundamus quæ ſacri Scriptores diſtinguunt. ſed conſtituatur oportet differentia à Ioanne & Daniele deſignata; deinde idonea differentiæ ratio quæratur; & in ratione diſcriminis animus acquieſcet. Quòd ſi tota figura ex aurichalco ardenti fuiſſet, non video cur exiſtimandum foret, ſuperiorem eius partem maiore ſplendore compleri, & inferiorem calore vehementiore æſtuare. Imò verò proprium caloris eſt, ſurſum aſcendere; ſplendoris autem, æqualiter ſeſe, ſurſum ac deorſum extendere.

Pedes cur ſimiles aurichalco.

His ita poſitis, dubitatur cur non dicat Ioannes; Pedes erant ex aurichalco; ſed, *ſimiles aurichalco*: Et ſimiliter Daniel cap. 10. 6. *quaſi ſpecies æris candentis.* Reſpondebit quiſpiam, pedes quos Ioannes aſpexit, & brachia quæ vidit Daniel, cogitanda eſſe carnea; ſiquidem vtraque erat hominis viuentis figura: ſimilitudinem autem aurichalci in eo fortaſſe conſiſtere, quòd inflammabant & vrebant, ac A ſi reuera eſſent ex ære ardenti, ceterùm hoc non cohæret. Nam ſi in ea ſolùm ſita eſſet ſimilitudo, quòd exurerent; non erat cur comparatio ab aurichalco ſeu chalcolibano ſingillatim, ſed à metallo in genere peteretur. Deinde verba illa Danielis, *quaſi ſpecies æris*, omnino poſtulant, vt veram æris ſimilitudinem viderit, non modò in calore, ſed etiam in calore, duritie & ceteris. Ad dubitationem igitur reſpondeo, veram ac propriam loquendi rationem in viſione imaginaria eſſe; cùm quis videt hominem, dicere, Vidi ſimilem homini vel filio hominis, vt Ioannes dixit initio huius viſionis: quia non erat verus homo, ſed veri hominis imago, B ſiue ſpectrum; atque ita quamuis veram aurichalci ſpeciem viderit, aptè tamen dicit, ſe vidiſſe pedes ſimiles aurichalco.

Sicut in camino ardenti.] Ex græco videbatur vertendum, *ardentes*, in nominatiuo plurali. Videtur tamen noſter interpres legiſſe *πεπυρωμένῳ*, quæ lectio (ait Pererius) multò congruentiorem atque commodiorem habet ſententiam. Sed quod ad noſtram explicationẽ attinet, vtrouis modo idem eſt ſenſus. Dubitatur tamen, vtrùm comparatio ex ære iam liqueſacto, an ex ære ſuccenſo quidem, ſed nondum liqueſcente, deſumatur? Ratio dubi- C tandi eſt; quia æs in fornace liquefit: & æs illud montanum ſiue ex monte Libano, effoſſum, liquefactum eſt à Salomone ad efficiendum mare æneum, &c. Sed cùm æs priuſquàm liquefiat, accendatur; ab ære candente quidem ſiue ſuccenſo, non tamen liquefacto, videtur omnino ſumpta comparatio; vt hac ratione pedes in Ioannis figura, brachia verò atq; crura in viſione Danielis aptam membrorum figuram & firmitatem haberent. Effingere enim eiuſmodi partes ex ære liquefacto, id ad rem minimè eſt. Accedit, quòd in ære candente (vt infrà videbimus) alluſio fit ad altare æneum, D quod lignis ad ſacrificia aggeſtis certè aliquantulũ accẽdebatur, atque cãdebat; nec tamẽ liquefiebat. Atqui pedum æs non alio modo eſt concipiendũ, quã altare æneum holocauſtorum igne apparebat.

Num pedes ex ære liquefacto, an ſolido apparuerint?

Sed dices non cohærere, quòd Ioannes viderit pedes veluti ex ære candenti; & ſimul potuerit notare illud eſſe chalcolibanum, ſiue pretioſum æs; quale ex monte Libano effodiebatur. Si enim coràm apponantur æs Libani candẽs, & aliud quoduis æs vel metallum ſimiliter candens; non poterit E oculus inter illa diſcrimen inuenire. Reſpondeo; forſan illud æs dignoſci poterat propter maiorem ſplendorem Quemadmodũ Plinius ait, Electrum ad lucernarum lumina clariùs argento ſplendeſcere. Sed quidquid de hoc ſit; Ioanni haud dubiè fuit reuelatum, id etiam, quod oculis diſtinguere non poſſet, ſi coràm apponeretur; nempe illud quod ardere videbat, eſſe æs Libani aut æris Libani ſimile. Ac demum, cùm Ioannes ipſe aſſerat pedes, quos vidit, æri ex Libano in camino ardenti ſimiles ſibi fuiſſe viſos; textus ipſe cogit, Ioannem agnouiſſe metalli ſpeciem, quamuis non frigidum, ſed can- F dens atque coruſcans aſpexerit. Hæc de vocum acceptione hîc annotaſſe ſit ſatis. Cetera, quæ hac de re diſputare viſũ eſt, ad notationẽ XIV. reiecimus.

De pedum ſignificatione.

Pedum in camino ardentis ſignificatio.

PER Chriſti pedes, ipſius humanam naturam intelligunt Nazianzenus apud Andream, & Damaſcenus apud Riberam, nec non Rupertus, Pannonius. & Zegerus. Alij, pedes referunt ad poſteriorem vitę Chriſti partẽ, peculiariter paſſionibus obnoxiam, vt Dionyſius Carthuſ. Sed neutra harum expoſitionum cohæret cum huius viſionis ſcopo, qui eſt agere nō de Chriſto in ſe ipſo, ſed in ſuis fidelibus mirabilia patrante vt ſuprà vidimus.

Variæ ſententiæ de pedum ſignificatione.

Alij igitur ad myſticum Chriſti corpus reſpicientes, per Chriſti pedes intelligunt, vel fideles in communi, vt Lyra, vel aliquam fideliū partem. Et quidam de præcipua Eccleſiæ parte exponunt, id eſt, de Apoſtolis; ſic Victorinus, Ticonius, Ambroſius, Andreas, Aretas, & Pererius in Danielem. Alij de prædicatoribus in communi, vt Haymo cap. 2 n. 18. vel de Eccleſiæ defenſoribus, vt Iacobus Suarez ex Nyſſeno & Theodoreto, vt ipſe putat. Alij de nouiſſimi temporis fidelibus, id eſt, de illis qui ab Antichriſto affligentur, exponunt. In his ſunt Ticonius, Primaſius, Ambroſius, Haymo, Beda, Anſelmus, Gloſſa, Albertus, Thomas. Alij, imperfectionem aurichalci cōſiderantes reſpectu auri exponunt de infirmis atque imperfectis fidelibus; vt Richardus de S. Victore, & Ioachimus. Nec defuit qui ad falſos prophetas expoſitionem accommodaret, vt Caponſachius.

Aliud expoſitionis genus eſt, pedes huius figuræ referendos eſſe ad ipſius Chriſti affectus. Sic Pannonius, & Iacobus Suarez, vel ad aliquam Chriſti actionem. Et verò de actione conculcandi inimicos, id eſt, ſeueriſſimè iudicandi ac vindicandi, exponunt Seraphinus de Fermo, & Ribera. Et præter ea quæ ipſi adducunt, illud etiam conſiderari poſſet, ad ſupplicij ſeueriſſimi ſymbolum inter cetera metalla congruentiſſimè æs ardens fuiſſe vſurpatū. Ferrum enim non ita facilè liquatur, aurum verò & argentum, etſi liqueſiant, non ita noxia & exitialia ſunt, plumbum autem & ſtannum non tantū pollent robore ac viribus, neque ſunt carni valde inimica. Quare ſolùm remanet æs, quod violentiſſimum & valde exitioſum eſt, præſertim ſi liqueſiat. Atqui hi pedes videntur aptè ſignificare poſſe, *Lento quidem gradu ad vindictam ſui, diuinam iram procedere, ſed tarditatem ſupplicij grauitate compenſare.* Valer. Max. lib. 1. c. 1.

Vera ſententia de pedū ſignificatione.

Hæ ſunt aliorum expoſitiones quas referre viſum eſt. Noſtra tamen expoſitio ad ſeptem puncta reducitur. Primum eſt, huius figuræ pedes reſpōdere pedibus angeli fortis, de quo cap. 10. 1. *Et pedes eius tanquam columnæ ignis.* Atque, vt ibi videbimus, certiſſimū eſt per illum Angelum ſignificari firmū & ſtabile Dei decretum transferendi Eccleſiā & Euangelium ad Gentes. Ex quo facilè intelligitur ad profectionem prædicatorum Euangelij denotandam conuenientiſſimum fuiſſe, eam per huius figuræ pedes indicari. In eodem enim ſenſu, vt explicetur eadem fidelium profectio ad prædicandū Euangelium, dicitur Iſaiæ 52. 7. *Quam pulchri ſuper montes pedes annunciantis, & prædicantis pacem!* Et Nahum 1. 15. *Ecce ſuper montes pedes annunciantis, & euangelizantis pacem.* Et ad Rom. 10. 15. *Quàm ſpecioſi pedes, &c.* atque iuxta eundem ſenſum dicitur, Cant. 7. 1. *Quam pulchri ſunt greſſus tui in calceamentis, filia principis!* Eōdem ſpectant crura ſponſi, quæ comparantur columnis marmoreis, Cant. 5. 15.

Cur figura huius pedes ex ære ſint effecti.

Secundò, cùm igitur per huiuſmodi pedes fuerit prædicatorum profectio ad Euangelium Gentibus promulgandum ſignificanda; ſummopere cōueniens fuit, huic figuræ pedes æreos effingere, ad indicandum robur & firmitatem, qua ad tantam expeditionem opus erat; & ad pericula ſuperanda, quæ ſeſe in ea offerrent: vt hac ratione tam ad itineris longitudinem, quàm ad tribulos, ſpinas, ac ſerpentes conculcandos minimè deficerent. Simili ratione dicitur Ieremiæ 1. 18. *Ego dedi te hodie in columnam ferream, & in murum æneum: & bellabunt aduerſum te, & non præualebunt.* Et cap. 15. 20. *Dabo te populo huic in murum æneum fortem.* Eādem ratione de Behemoth dicitur Iob 40. 13. *Oſſa eius velut fiſtulæ æris,* vbi de tibiis eſt ſermo. Vide etiam Ezechielis 40. 3.

Cur item ex ære montis Libani.

Tertiò, huius perfectionis & Euangelicæ prædicationis finis erat terrarum orbem illo igne accendere, de quo Chriſtus dixit Lucæ 12. 49. *Ignem veni mittere in terram, & quid volo, niſi vt ardeat?* Ad quod congruentiſſimum fuit, vt huius ſimulacri pedes, qui ærei fingebantur, eſſent ex ære montis Libani & ardentes aſpicerentur. Vbi obſeruandum eſt, quidquid Salomon ex ære ad templum & eius miniſteria fecit, ex pretioſo illo ære fuiſſe fabrefactum, quod eius parens Dauid ex Adarezeris victoria atque vrbibus aduexerat. Quare certū eſt, totū illud æs fuiſſe ex monte Libano. Atque inter alia, quæ Salomon ex illo ære conflauit, nihil aliud erat quod ſemper arderet, niſi altare holocauſti, iuxta illud Leuit. 6. 12. *Ignis in altari meo ſemper ardebit.* Et quidem lignorum ſtrues, quæ in ipſum continēter abſumenda iniiciebantur, ingens valde erat. Vnde illi nomen *Ariel*, id eſt, *leo Dei.* Atque ita certum eſt, vbi agitur de ardenti ære mōtis Libani, alludi ad holocauſti altare. Ad ſignificationem igitur ignis cæleſtis & Deo ſacri, nihil aliud potuit magis idoneum afferri, quàm ille ignis altaris. Si ergo Apocalypſis tota ex veteris teſtamenti alluſionibus conſtat; nec alibi præterea æs montis Libani ardens, niſi in altari holocauſti reperitur; iam facile eſt videre, figuræ huius pedes ex ære Libani ardenti, ad ignem illum holocauſti reſpicere; atque adeò egregium eſſe ſymbolum, quo repræſentetur, pedes illos, qui Deo tantopere placent, intendere vt veræ religionis ignem in orbe vniuerſo accendant; quod & fecerunt. Hic eſt enim ignis ille, quo Babylon exuſta eſt.

Quartò, noſtra hæc expoſitio non noua eſt. Hanc enim eandem videntur admittere ij auctores, qui in his pedibus Apoſtolos & Euangelicos concionatores denotari exiſtimant; quod qui aſſerant, multi ſunt, vt vidimus, nec ignobiles. Nec ab hac expoſitione diſcedūt, qui in chalcolibano, (de quo hîc eſt ſermo) fortitudinem ſignificari autumant. Inter quos eſt Irenæus qui refert chalcolibanum ad fortitudinem fidei & perſeuerātiam; & Rupertus c. 2. num. 18. explicat de fortitudine in itineribus. Item Serranus de fortitudine ad toleranda omnia.

Inimicorum conculcatio quo pacto hic accipienda.

Quintò, actio alia conculcandi inimicos, de qua nonnulli interpretantur; ſi ad myſticam conculcationem referatur, mirificè noſtræ expoſitioni deſeruit. Nam Euangelici concionatores quidquid conculcabant, id totum cæleſti illo igne ſuccenſum Deo in ſuauiſſimum holocauſtum offerebant: atque hac ratione, Eccleſiæ Chriſtianæ ſubiiciebant orbem, ſcilicet conculcando. Iuxta illud Ioſue 1. 3. *Omnem locum quem calcauerit veſtigium pedis veſtri, vobis tradam.* Et Deut. 11. 24. *Omnis locus, quem calcauerit pes veſter, veſter erit.* Huc ſpectat illud Pſal. 59. 10. *In Idumæam extendam calceamentum meū.* & ſimiliter Pſal. 107. 10. Nec alius eſt ſenſus eorum verborum Pſal. 109. 1. *Donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum.* Scilicet per ſanctificationem; ſic enim explicauit Paulus; vt in expoſitione eius Pſalmi videbimus. Iſaiæ 63. 3. *Calcaui eos in furore meo:* ſimiliter agitur de myſtica & ſanctificante conculcatione. Quod verò Chriſti hoſtes igne adurantur, quo ad veram religionem inflammantur; phraſis eſt vſitatiſſima ſacræ Scripturæ; vt vidimus in prolegomenis notat. 24 & 25.

Sextò, noſtra expoſitio validè confirmatur ex

Mons Libanus vnde dictus.

calidam expoſcit, & ſoli illud Sabæi colligebant. Notum eſt id Georg. 1. *Solis eſt thurea virga Sabæis.* Quare videtur mons Libanus traxiſſe nomen à candore niuis. Eſt enim mons niuibus coopertus. Et forſan vinum Libani Oſeæ 14. 8 idem eſt, quod vinum album: & domus ſaltus Libani 3 Reg. 7. 2. forte dicta fuit propter alborem parietum.

Græca dictionaria affirmant, thus nominari *libanon* à verbo Græco λείβω quod eſt *ſtillo*. Forſan ergo Chalcolibanon eſt veluti ſtillatio æris, & quinta (vt aiunt) eſſentia illius, id eſt, puriſſima æris ſubſtantia.

His addi poteſt id, quod multi opinantur, orichalcum ſcilicet vocari etiam electrum. Quamuis enim alioqui electrum ſit ex auro & quinta argenti parte conflatum, iuxta Plinium lib. 33. cap. 4. in alia tamen ſignificatione ponitur electrum pro quadam æris ſpecie valde pretioſa; quæ ferè appellatur *orichalcum*: atque id fuiſſe album argumento eſt quod ait Martialis,

Pallida ſic niueo radiant electra metallo.

Auctoris ſenſus.

Et orichalcum appellari album, ſuprà iam vidimus ex Virgilio. Conſonat aurichalci nomen, quod ei nonnulli tribuũt, quod oſtendit id proximè ad colorem auri acceſſiſſe: aurum verò, ſi cum ære comparetur poteſt aliqua ratione album appellari. Ego tamen veriſimilius eſſe puto, Chalcolibani nomine pretioſum illud æs deſignari quod Libanus mons gignebat. vide 2. Reg. 8. 8. *De bethe & beroth ciuitatibus Adarezer tulit Rex Dauid æs multum nimis.* & 1. Paral. 18. 8. *de Thebath, & Chun vrbibus Adarezer æris plurimum, de quo fecit Salomon mare æneum, & columnas, & vaſa ænea.* Scilicet altare holocauſti, & multa alia vaſa: quia ad altare eiuſque vaſa extenditur nomen vaſis, vt videre eſt Num. 7. 1. Quare in voce aurichalci pro chalcolibano notandus eſt reſpectus ad illud æs mundiſſimum, de quo 2. Paral. 4. 16. quod ipſum vocatur aurichalcum 3. Reg. 7. 45. vbi dicitur ea omnia quæ fecit Hiram ex ære, fuiſſe facta ex aurichalco. Conſtat autem altare holocauſti factum fuiſſe ab Hiram. Id enim expreſsè aſſeritur 3. Reg 13. 14. Vide etiam Ioſephum lib. 7. cap. 5. vbi notat illud æs pretioſius auro reputatum. Et facit, quod ait Plinius lib. 34. cap. 1. *Celebritas æris in Aſia.* Cùm anteà dixiſſet, *æris in vſu proximum eſt pretium argento, imò etiam ante argentum, ac penè etiam ante aurum Corinthio.* Agit autem de materia, non de opere. Aliquod igitur extitit æs pretioſiſſimum. Quis ergo dubitet æs illud, ex quo mare æneum, & altare æneum, & columnæ Booz & Iachin in templo Salomonis extructa fuēre, optimum fuiſſe & perfectiſſimum? Quòd autem æs illud fuerit ex monte Libano, conſtat, quia vrbes illæ Adarezeris ad Libani montis radices ſitæ erant inter Hemath, & Damaſcum; vt notat Prado in Ezechielem fol. 33. & regnum Adarezeris (quod appellatur *Soba*) eſſe terminum Aquilonarem terræ promiſſionis, & occupare montem Libanum, dubitari non poteſt ab iis, qui ſacræ Scripturæ Geographiam edocti fuerint.

Nomen vaſis in Scriptura aliquando ad altare, eiuſque vaſa extendi.

Orichalcum quid ſit.

Orichalci pretium.

Præterea certum eſt, illud ipſum æs, quod appellatur chalcolibanon, appellari etiam orichalcum, id eſt, æs montanum, videlicet à monte Libano. orichalci autem pretium & bonitas adeò à nonnullis exaggerantur, vt ab aliis recenſeatur inter fabuloſa. Et quidem Scaliger in Feſtum negat eiuſmodi orichalcum in rerum natura inueniri. Et probat ex Ariſtotele, & Heſychio apud interpretem Apollonij id ipſum negantibus. Seruius in 12. Virgilij ait, *Apud maiores orichalcum pretioſius omnibus metallis fuit.* Plinius lib. 34. cap. 2. *Orichalcum,* inquit, *præcipuam bonitatem, admirationémque diu obtinuit, nec reperitur, longo iam tempore effœta tellure.* Suidas aſſerit chalcolibanum pretioſius eſſe auro: atque idem ait Hieronymus de electro, vbi electri nomine ſuſpicantur quidam Hieronymũ non intelligere id, quod ex auro & argento conflatur. Vide etiam de orichalco Rhodiginum lib. 9. c. 9. vbi ex interprete Aſpidis Heſiodicę notat orichalcum eſſe æneum metallum, quod in montibus enaſcatur: & ex Philopono aduertit, *Orichalcum eſſe materiam metallicam quidem, ſed ære pretioſiorē, quæ* (inquiunt) *modò non reperitur.* Vide etiã Brodæum lib. 8. cap. 23. & Scaligeri notas ad Feſtum verbo *aurichalcum.* Plautus etiam in Pſeudolo; *Dij immortales, orichalco contra non charum fuit mendacium.* Idem in Milites *ego iſtos mores orichalco comparem.* Hinc Seruius coniectat, orichalcum fuiſſe omnibus metallis pretioſius. Præterea dictionarium Scapulæ refert Ariſtotelem ἐν πέπλοις, abnuere ſpeciem metalli huius comperiri vſquam: pleroſque enim ſuſpicatos nominari orichalcum quidem, cæterum haud quaquàm eſſe; & hoc de iis vnum cenſeri, quæ prodita temerè ſint. Refert etiam ex Scholiis Heſiodi orichalcum eſſe æs candidum, quod in montibus inueniatur; aut materiam quandam metallicam ære pretioſiorem. Nititur Heſiodo in Aſpide, & Platone in Crit. Hæc Scapula verbo *Orichalcum.* Et verbo *Chalcolibanon*, ait eſſe ſpeciem electri auro pretioſiorem, quæ orichalchum appellatur.

Nota ergo, hoc orichalcum tantopere commendatum, quod nonnulli commentitium duxēre, metallum abſque dubio fuiſſe pretioſiſſimum. Et vero eſt ſimile, auri admiſtionem habuiſſe: & Scaliger quidem fatetur ex auro & ære fieri præſtantiſſimum æs. Eiuſmodi igitur æs videtur pro- A ductum olim naturaliter ex monte Libano: vt bene coniectat Prado fol. 33. Huc ſpectat, quod refert Feſtus; *Aurichalcum,* ait, *quidam veterum putauerunt compoſitum ab ære, & auro.* Hodie ſanè in America argentum cum aliqua miſtione auri ſæpe reperitur. Quid ergo mirum, aliquando æs cum aliqua auri admiſtione fuiſſe inuentum.

De aurichalci nomine quid dicendum.

Quibus conſtitutis non eſt cur aſſereret Antonius Nebriſſenſis corruptam eſſe noſtram lectionem, eo quòd pro chalcolibano legamus aurichalcum. Nam Feſtus refert quoſdam ex antiquis ſic enunciaſſe. Licèt autem non ſit elegans compoſitio ex græca & latina voce, ſatis eſt eſſe ſignificantem ad auri, quam habet miſtionem indicandam, vel etiam ad pretium atque colorem. Præterquàm quòd non deſunt qui eam compoſitionem ex græca & latina voce probent, de quo B Rhodiginus lib. 19. cap. 9. Rondeletius etiam lib. 5. de piſcibus cap. 2. eundem piſcem appellari docet *auratam* vel *oratam*: nam pro *aurum orum* ruſtici dicebant; vt *orichalcum* & *oriculam*, pro *aurichalcum*, & *auriculam*. Itaque non deeſt qui exiſtimat, orichalcum eſſe corruptionem ex aurichalco. Et ſaltem ad pretioſum æs ſignificandum prudentiſſimè noſter interpres aurichalcum dixit, ſciens eam etiam vocem à nonnullis fuiſſe vſurpatam, vt notat Feſtus Pompeius. Neque ſolum Vulgata in hoc loco Apocalypſeos vtitur ea voce, ſed etiam 3. Reg. 7. 45. vbi ſermo eſt de illo ipſo ære montis Libani, ex quo factum eſt mare æneum, & altare holocauſti.

Ad ea verò, quæ ſuperiùs allata ſunt ad probandum chalcholibanum eſſe idem quod æs candens; Reſpondeo, in C illa ipſa phraſi, *æs candens,* duo poſſe conſiderari, & metalli ſpeciem albam, & candorem ex igne: & ad candorem ex igne contractum deſeruit quod mox Ioannes ſubiicit, ſcilicet *velut in camino ardenti*: ſpeciem autem metalli ſignificauit illa vnica dictione *chalcolibani*; quam noſter interpres prudentiſſimè tranſtulit *aurichalcum*.

NOTATIO DECIMAQVARTA.

Ad illa verba, ſicut in camino ardenti. *De ſignificatione ſymbolica ignis, & de alluſione ad ignem altaris holocauſti.*

Ignis proprietates, & ſymbolica ſignificatio.

D NOTATIONE XXIV. & XXV. prolegomenon oſtendimus phraſim eſſe in Sacris literis valde vſitatam igne accendere & inflammare, ad ſignificandam peccatorum conuerſionem, & eorum veræ religionis igne inflammationem. Licèt autem hic loquendi modus ita ſit notus, vt alia præterea declaratione non indigeret; verum quia in hoc loco ex reliqua Apocalypſi primò vſurpatus ea phraſis ad indicandum veræ religionis ignem, operæ pretium fore duxi multas ac varias proportiones perſtringere, quæ in hoc ſymbolo reperiuntur ad eam ſignificationem, quæ illi in ſacris Literis tribuitur.

1. Eſt ignis efficacitas.

2. Ignis & hoſtis terribilis, & amicus beneficus.

In primis antequam ad eum ignem, qui in altari holocauſti ardebat, deueniamus, in ipſa ignis generatim ſumpti natura mira eſt conuenientia ad ignem Spiritus ſancti ſignificandum, propter multas ignis facultates, et ſignificationi deſeruientes. Hæ autem huiuſmodi ſunt. Primò ignis videtur eſſe quodammodo omnipotens, ſi quidem metalla E omnia liquefacit, ac ferri duritiem emollit. Secundò, quia ſi hoſtis, terribilis eſt ac formidandus: ſin verò amicus, ſummè beneficus eſt. Quantam edax ſtragem, cùm infeſtus, omnibus planum fit in fulminibus, in incendiis & exuſtionibus ædium. Et ideo appellatur conſumptor & depopulator. Beneficia verò, quæ illi largitur, cui ſe amicum oſtendit, immenſa penè ſunt. Abſque eius enim adiumēto nullum ex metallis ad noſtram vtilitatem aptare poſſemus. Sublato autem ferri vſu, quid nobis ſolidi cōmodi, aut emolumenti conſtaret? Cibus certè abſque igne agreſtis planè eſſet ac belluinus.

3. Ignis lux, & eius vtilitas.

Tertiò, quemadmodum Deus verum eſt ac tutum miſerorum perfugium, & in laboribus ſolatium; atque ad eum omnes confugimus; & nos ipſe à periculis eripit; ſic etiam quodammodo ſe habet ignis, quo nocte indigemus, ne tenebris inuoluti iaceamus. Abſque eius luce metus & horror increbreſcunt: ac ſine Deo, *ibi trepidauerunt timore, vbi non* F *erat timor.* Pſalm. 13. 5. Ita in tenebris homo ſolus & quaſi omni præſidio deſtitutus eſt, ignis verò lumine, licèt ſolus ſit, comitatus tamen eſſe videtur.

4. Ignis & in demiſſos humanitas, & in elatos vltio.

Quartò, quanta reuerentiâ ac veneratione ſit nobis cum Deo agendum, appoſitè in igne indicatur; quem tangere aut manibus contrectare nemo impunè audebit. Quòd ſi quis ipſum cum modo ac mediocritate accedat; hunc ignis fouet & calefacit: temerarium autem & inconſultè properantem adurit. Vide Nyſſenum de carbonibus ardentibus in vita Moyſis.

5. Ignis actiuitas.

Quintò, ad hæc ignis nunquam eſt otioſus ac languens, ſed viuidus ſemper & aliquid agens. Suum nimirum calorem ac lumen, quod ex ſe eſt, ſemper aliis liberaliter impertitur. Id quod propriè eſt Dei ſymbolum, qui ſemper ſuæ libera-

rali

ralitatis ac beneficentiæ rebus creatis copiam facit. Vehemens etiam ignis calor ingentem Dei denotat charitatem, qui ſe ipſum communicare vult, cum ait, *Ignem veni mittere in terram, & quid volo niſi vt ardeat?* Luc. 12. 49.

6. Ignis virtus in venis ſilicis deliteſcens.

Sextò, quòd ignis virtus in abſtruſis ſilicis venis deliteſcat; innuit, quàm ſit Deus in rebus creatis internus & abditus. Quare Auguſtinus exclamat, *O ſecretiſſime, ò præſentiſſime!*

7. Ignis in tenebris præcipuè fulgens.

Septimò, micat ignis in tenebris, quod indicat Deum nullis noſtris peccatis vinci, de quo optimè Ioannes in Euangelio cap. 5. *Lux in tenebris lucet, & tenebræ eam comprehenderunt.* Et Sapientiæ 7. 30.

8. Claritas ignis.

Octauò, Dei inſuper ingens claritas, inuiſibilis ſplendor & immenſa gloria percommodè in igne repræſentantur.

9. Ignis cætera metalla purificans.

Nonò, quòd metalla, verbi gratia, aurum & argentum, ignis expurget ac purificet; indicat quantopere Deus animorum puritate delectetur. Et è contrario quam auerſetur ſordes & immunditiem, ſcoriam, ſpurcitias, &c. Ignis etiam ipſe purus in ſe eſt, & ab omni externa rei concretione ſeiunctus, nec in eo quidquam eſt, quod ignis non ſit. Longè aliter quàm cætera elementa.

10. Et cum aliis communicatio, & integritas.

10. Ignis & cum aliis ſe communicat, & integer in ſe perſiſtit, quod diuinitatis veſtigium non obſcurum eſt.

11. Summæ Dei ſapientiæ, bonitatis & potentiæ coniunctio in ignis luce, calore & efficacitate mirificè exprimitur.

11. Lucis & caloris vis in eo coniunctio.

12. Alia ignis conſtringit & obdurat; alia laxat & mollit. Sic Deus *cui vult, miſeretur; & quem vult indurat*, Rom. 9. 18.

12. Contrariis eius effectus.

13. Ignis dum plura inter ſe diuiſa liquefaciendo vnit & coagmentat, aptè denotat proprium ſolius Dei eſſe opus, homines aduerſos, atque adeo diuiſos, diuini Spiritus vinculo & vnione copulare.

13. Plura liquefaciendo vnit.

14. Aquam etiam ſibi aduerſariam calefacit ignis: quemadmodum Deus inimicos ipſos & aduerſarios non ceſſat beneficiis proſequi.

14. Aquam ſibi aduerſariam calefacit.

15. Præcipua eius efficacitas ſurſum.

15. Igni maior ineſt efficacitas ſurſum, quàm deorſum. Itaque ad ipſum accedenti, demiſſione opus eſt, vt frigidus ſi ſit, calefiat: elatum enim & arrogantem vehementi calore arcet. Ita diuina maieſtas ad ſui venerationem cogit. Et alioqui hominum neceſſitati morem gerit, dum vitam inuenit atque hominibus tradidit, quia abſque detrimento, quin magno potius cum emolumento ad eum poſſint accedere, & eius beneficiis frui. Hoc inſuper indicatur, quàm ſit excelſus Deus; ſiquidem ignis, ipſius ſymbolum, ſemper ſurſum aſcendit. Quaſi dicat, Cæleſtis ſum, & omni humano captu ſublimior: quòd verò in terris verſor, id eſt, vt hominum imbecillitati ac paruitati me accommodem.

16. Multiplex in effectibus.

16. Ignis alia in cineres, alia in fauillam redigit, ex aliis partem abſumit, & in fumum exhalat, & partem mundat ac purificat: alia liquefacit, non tamen conſumit, vt aurum: alia non calefacit, vt adamantem & carbunculum: alia in calcem conuertit: ex aliis ſordes & ſcoriam relinquit. In quibus rebus omnibus conſiderari poſſunt varij ac diuerſi effectus, quos Dei prouidentia in hominum animis præſtat.

17. Veſtigiũ in eo myſterij Trinitatis.

17. Denique in igne veſtigium neſcio quod myſterij ſanctiſſimæ Trinitatis reperitur, (vt notat Damaſcenus lib. 1. fid. orthod. cap. 9.) in qua ſemper gignitur ſapientia, & ſpiratur amor. Quemadmodum ignis ſemper ex ſe & lucem, & calorem producit. Atqui lux ſymbolum eſt ſapientiæ; calor verò amoris. Quinimò id internè, ſiue (vt aiunt) ad intra, in igne contingit, quia ab ipſo emanat ipſius lux interna & calor internus.

Ignis altaris holocauſti myſtica ſignificatio.

Præter has omnes rationes, in igne altaris holocauſti peculiaris inuenitur ratio, cur ſit aptum ſymbolum illius ignis, quo Deus animas ſanctificat. Ille enim ignis fuit peculiari miraculo à Deo conceſſus in ſummæ gratiæ atque fauoris ſignificationem, vt illo & Deus ipſe coleretur, & ſacrificia illi offerrentur. Vide Leuit. 9. 24. *Apparuitq; gloria Domini omni multitudini, & ecce egreſſus ignis à Domino deuorauit holocauſtum & adipes, qui erant ſuper altare.* Atque ille ignis ſemper in altari aſſeruatus fuit; & ideirco Deus in Nadab & Abiud ſeueriſſimè animaduertit; quia ignem alienum impoſuerunt thuribulis; vt habetur Leuit. 10. in principio, de quo agit Ribera lib. 4. de ſacrificiis, cap. 2. num. 6. & 7.

Hic verò ignis fuit in profundo & ſicco abſconditus, cùm populus ductus fuit captiuus, vt habetur Machab. c. 1. 19. & iterum ingenti miraculo eſt accenſus poſt reditum è captiuitate. Quod anniuerſaria gratulatione celebratum eſt; atque hæc celebritas dies ignis appellatur. Ex quibus apparet altaris ignem eſſe idoneum valde ſymbolum ad religionis ſiue Spiritus ſancti ignem ſignificandũ. Atque ita dubitandũ non eſt, quin prunas ignis altaris in terram ſpargere; ſit terram accendere illo igne, quem Chriſtus venit mittere in terram. Atque hic eſt proprius ſenſus prunarum ignis, quæ in terram immiſſæ ſunt, Apoc. 8. 5. Nec diſſimilis, opinor, eſt ſenſus illius viſionis, quam refert Ezechiel cap. 10. 2. vt videbimus Apocal. 8.

A

COMMENTARIVS.

Variæ expoſitiones de voce aquarum multarum.

ET *vox illius tanquam vox aquarum multarum.*] Variæ ſunt huius loci expoſitiones. Prima interpretatur de prædicatione Euangelij in toto orbe terrarum. Ita Ticonius, Gregorius Ezechielis 1. Haymo, Ioachimus, Seraphinus, Zegerus, Iacobus Suarez atque Pererius. Atque in hac declaratione animaduertunt optimè cohærere, vt qui priùs loquebatur voce tubæ cum Iudaico populo, poſteà voce aquarum multarum cum toto orbe
B loqueretur: quia *aquæ multæ ſunt populi multi.* Ad hanc etiam primam expoſitionem reduci poteſt Andreæ & Aretæ explicatio; qui hac voce Chriſti effectum eſſe aiunt, vt torrentes aquæ viuæ per terrarum orbem perſonarent.

Secunda expoſitio eſt, hac voce indicati omnes orbis nationes Chriſti fidem eſſe profeſſuras. Ita exponit Hieronymus Ezechielis 43. 2. Atque aſſerit, ſic explicaſſe Ioannem in Apocalypſi, dum docet aquas multas eſſe populos multos; atque adeò ſenſus videtur eſſe voce Chriſti loquuturas fuiſſe omnes gentes. Idem ſequuntur Primaſius, Ambroſius, Beda, Gloſſa, Anſelmus, Richardus, Rupertus,
C Dionyſius, Pannonius, Albertus.

Tertia expoſitio eſt de Baptiſmo. Ita exponunt Victorinus & Primaſius.

Quarta de concordia Scripturarum, quæ ſunt veluti flumina multa. Tenet Rupertus, Ioachimus, Pererius. Qui etiam philoſophantur in myſticis effectibus aquæ: qui ſunt, à vitiis eluere animas, fæcundare, &c. quod etiam perſequitur Thomas Anglicus.

Quinta explicat de magna auctoritate & virtute Chriſti loquentis. Ita Lyra, cui conſonat Serranus explicans de efficacia doctrinæ.

D Sexta de voce terribili Chriſti in die iudicij. Hanc tenet Ribera.

Septima de cæleſtis virtutis curſu variis modis in naturã humanã influente. Sic Arias Montanus.

Vera interpretatio.

Noſtra tamen expoſitio eſt de perſecutione Romani Imperij, vt ſuprà vidimus, comparantes vocẽ tubæ cum voce aquarum multarum. Et negari nõ poteſt, quin vocem aquarum multarum pro conſpiratione multarum gẽtium ad bellum Dei populo inferendum, vſurpauerint Iſaias & Ieremias. Valde autem cohæret, vt Ioannes in Apocalypſi eodem modo vſurpet vocem aquarum multarum,
E ſicut à Prophetis vſurpatur. Atque hic sẽſus aptiſſimus eſt huic loco. Hæc enim figura, quæ primò Ioanni apparuit, prologum Apocalypſeos agit, cuius argumentum reducitur ad illa duo bella populo Chriſtiano illata, alterum à Iudæis, alterum à Gentibus. Quòd verò hæ voces Chriſto tribuantur, ſignificanter ſatis factum fuit; vt indicetur per duo illa verba Chriſtianam Eccleſiam à Chriſto & ab ipſius Spiritu, veram Apocalypſeos philoſophiam edoctam fuiſſe; ſed de hoc diximus latiùs ſuprà, vbi de voce tubæ.

Obſeruandum præterea eſt id, quod Ioannes
F poſteà cap. 17. 15. ait, *Aquæ multæ populi ſunt & gentes & linguæ*; non tam in eo niti, quòd multæ aquæ aptè ex ſe ſignificent populorum ac nationũ multitudinem; quàm quòd maris procelloſi fremitus, idoneum ſit ſymbolum maximi ſtrepitus, & confuſi murmuris editi ab eo exercitu, in quo multæ ac variæ gentes ad idem bellum confluunt. Atque hoc modo congruenter dicitur, *Aquæ multæ ſunt populi multi*; id eſt, aquæ multæ frementes & fluctus

ſuos eleuantes, repræſentant fremitum & concurſionem exercitus ex multis gentibus & linguis conflati, quæ ſimul in eundem populum deſæuiant. Sed de hoc dicemus latiùs cap. 17.

Quid ſit apud Ezechielem ſonus aquarũ multarum.

Ezechielis currus ſignificatio.

Hîc ſolùm addo hanc eandem ſignificationem exercitus ex confuſa populorũ multitudine coaliti, & aduerſus Dei populum frementis (quæ expreſſa eſt in Iſaia cap. 17. 12. & in Ieremia cap. 50. 42.) hanc, inquam, eſſe eandem ſignificationem vocis aquarum multarum, Ezech 1. 24. *Audiebam ſonum alarum, quaſi ſonum aquarum multarum*, & cap. 43. 2. *Vox erat ei, quaſi vox aquarum multarum.* (LXX. *quaſi vox caſtrorum.*) Propria enim ſignificatio illius currus, quem vidit Ezechiel, erat Deum ad vaſtandam Ieroſolymam pergere, & Babyloniorum exercitũ ad vrbis excidium ducere. Quare currus ille bellicus erat, fit enim in eo alluſio ad veterum principum morem in populi alicuius vaſtationem proficiſcentium, moris enim erat, principes falcatis curribus ad bellum prodire. Quòd autem ea ſit genuina ſignificatio currus Exechielis, apertè cõſtat ex eiuſdem Ezechielis cap. 43. 3. *Et vidi viſionem ſecundùm ſpeciem, quam videram iuxta fluuium Chobar, quando veni, vt diſperderet ciuitatem.* Hoc ſuppoſito, apprimè conuenit, vt audierit Exechiel ſonum alarum, quaſi ſonum aquarum multarum. Vaſtitas enim Ieroſolymæ inferenda erat per Babyloniorũ exercitum, qui ex multis gentibus & linguis erat conflatus, atque hic eſt ſonus ille aquarum multarum. Quod verò additur, ſtrepitum illum animalium alis eſſe editum, indicat totum illum belli apparatum, quem Nabuchodonoſor conuectabat, eſſe quaſi inſtrumentum, quo Diuinæ prouidentiæ currus vtebatur ad Ieroſolymæ vaſtationem. Deus enim erat præcipuus illius belli dux.

Verſ. 16.

Varia de ſeptem ſtellis ſententia.

ET *habebat in dextera ſua ſtellas ſeptem.*] Mira eſt in hominibus ingeniorum diuerſitas. Hic enim textus ipſe expreſsè diſtinguit candelabra ab ſtellis; atque ait candelabra ſeptem, eſſe ſeptem Aſiæ Eccleſias, ſtellas verò ſeptem, eſſe angelos illarum ſeptem Eccleſiarum. Ac ne in angelorum nomine error nobis obreperet, ſingulos illos ſeptem ſeorſum deſcribit: atque eorum & virtutes commendat, & vitia reprehendit, & peccantes ad pœnitentiam hortatur. Ex quo euidentiſſimum eſt, ſermonem eſſe cum Epiſcopis illarum Eccleſiarum. Neque nouum eſt in ſacra Scriptura miniſtros Dei appellari angelus. Nihilominus tamen ex auctoribus multi ſerio affirmarunt candelabra atque ſtellas idem eſſe in præſenti. & per hos ſeptem angelos Eccleſias ipſas ſignificari. Ita Victorinus, Ticonius, Ambroſius, Haymo, Beda & quod magis miror, Auguſtinus in regulis Ticonij lib. 3. de doctr. Chriſt. cap. 30. videtur dicere, obſcuriſſimum eſſe an ſeptem Angeli ſint Eccleſiæ ipſæ. Alij conceſſâ inter Angelos & Eccleſias diſtinctione, hos ſeptem angelos de ſpiritibus cæleſtibus exponunt. Quæ interpretatio grauiſſimos habet auctores, Origenem homil. 20. in Num. Ambroſium lib. 2. in Luc. cap. 1. & epiſt. 11. Hieron. Matth. 18. & Micheæ 6. Hilarium Pſ. 124. Pro eâdem citat Aretas Nazianzenum & meritò Quia id expreſsè aſſerit Nazianzenus orat. 32. coram CL. Epiſcopis, & ait, ſe id à Ioanne doceri; & Andreas videtur citare Epiphanium & Irenæum. Neque ſolùm hæc opinio antiquos habet patronos; ſed eam etiam noſtris temporibus ſequuti ſunt Maldonatus Matth. 18. num. 10. & Arias Montanus Zachariæ 4. 2. vbi de ſeptem lucernis; *Stellæ* (inquit) *in dextera Chriſti conſtitutæ ſignificant cæleſtes ſpiritus certis ordinibus diſtinctos, in miniſterium Eccleſiæ deputatos.*

A Alij in his ſeptem ſtellis & angelis putant denotari ſeptiformem Dei Spiritum, & videntur intelligere de ſeptem Spiritus ſancti donis: quam explicationem amplectuntur Victorinus, Seraphinus, Caponſachius, & Arias Montanus in præſenti, & cap. 2. in principio; vbi ait has ſeptem ſtellas eſſe ſeptem ſpiritus in Diuina eſſentia conſtantes. Appellat autem ipſe Diuinam eſſentiam, illam, quam Paulus vocat *nouam creaturam.*

His annumerari poſſunt duæ aliæ ſingulares expoſitiones: quarum altera eſt Andreæ, qui ſeptem ſtellas in dextera Chriſti exponit de totius vniuerſi gubernatione, quæ in Chriſti manu eſt, altera Ioachini, B qui ſomniat in his ſeptem ſtellis reſpici ad ſeptem viros ſingulos ex ſingulis mundi ætatibus ſelectos, nempe ad Adamum, Noachum, Abrahamum, Moſem, Dauidem, Ioannem Baptiſtam, & in tempore Antichriſti Eliam.

Aliorum opinionibus reiectis, vera ſententia ſtatuitur.

Per ſtellas ſeptem, totidem Aſiæ Epiſcopos ſignari.

Verùm enim verò textus ipſe meo iudicio ita clarè atque diſtinctè exprimit per has ſeptem ſtellas ſignificari ſeptem Eccleſiarum Aſiæ Epiſcopos; vt minimè aſſequar, quæ poſſit probabilitas alicui ex cæteris expoſitionibus remanere. Si interpretũ ſolùm auctoritatis ratio haberetur, licèt pro nobis Ambroſium, Richardum, Gloſſam, Albertum, Lyranum, Thomam, Riberam, & communem ſentẽtiam habeamus, fateor tamen grauiores auctores Origenis expoſitioni adſtipulari. Ceterùm textus C ipſe nos cogit, vt tam eam, quàm reliquas à textu diſcedentes relinquamus. Neque video quid non ſolùm in doctrina, ſed etiam in phraſi & modo loquendi, occurrerit difficile in plana & communi expoſitione, vt proptereà oportuerit aliam interpretationem excogitare. Etenim Dei miniſtros angelorum nomine appellari, notum eſt eſſe receptam ſacræ Scripturæ phraſim. Nam Ioanni Baptiſtæ angeli nomen tribuitur Malachiæ 3. 1. nec dubitare licet; an ibi ſit ſermo de Ioanne Baptiſta, cùm expreſsè Chriſtus dixerit, *Ipſe eſt enim de quo ſcriptum eſt.* Matth. 11. 10. & Luc. 7. 27. Quin etiam ipſi Chriſto angeli nomen tribuitur in eodẽ Machiæ loco, paulò infrà. Neque ſolùm hominibus, ſed rebus etiam rationis expertibus, quæ Deo D miniſtrant; tribuit ſacra Scriptura angelorum nomen; videbimus cap. 8. Apoc. Stellarum verò ſymbolum aptiſſimè iis congruere, ad quos ex proprio munere ſpectat multos ad iuſtitiam erudire, expreſſum erat Danielis 12. 3. Quare mirari ſatis non poſſum, quæ fuerit ratio, cur ab expreſſa in ipſo textu expoſitione tot auctores receſſerint.

Septem ſtellas rectius vt annulorum gemmas conſiderari.

Sed iis omiſſis, in ipſa communi & certa interpretatione, quædam nobis obſeruãda ſunt. Atque in primis, ſeptem ſtellas, quas nonnulli vola manus conſiderant, aut in modum coronæ ſuper extremos digitos, multò conuenientius exiſtimo veluti gemmas in annulis infixas conſiderare, atque adeò in ipſius manus digitis. Et quidem, eſto earum figuræ ſtellas fulgentiſſimas referant; quid tamen prohibet ſeptem ſtellas in annulis aptatas, vt gemmas E conſiderare? Imò verò non ſolùm ſic concipi poſſunt, ſed id etiam contextus exigit. Ratio enim ipſa cogit, vt cogitatio accommodetur rei, de qua eſt ſermo. Verbi gratia, in cap. 4. vbi ad templum Salomonis alluditur, cùm mare vitreum legimus, omnino cogitandum eſt mare illud vitreum ſimile mari æneo, ſed ex vitro. Cap. verò 15. vbi ad egreſſum filiorum Iſraël ex Ægypto per mare rubrum reſpicitur, quamuis ſimiliter legamus mare vitreum, videtur neceſſariò cogitandum ipſum mare rubrum congelatum, vt vitri ſpeciem referat. Cùm ergo in præſenti legamus ſtellas in dextera; quid aptiùs, quàm eas gemmarum inſtar in annulis fixas conſiderare? Confirmatur hoc, ſi obſeruetur gemmas ipſas, quæ in annulis collocari ſolent, vt denotetur eas eſſe optimas atque fulgentes, congruenter ſtellas appellari. Sic loquitur Virgilius Æneidos 4.

——*Stellatus iaſpide fuluo*
Enſis erat. ——Quod Iuuenalis Satyra 5. explicat de gemmis.
Nam vitro, vt multi, gemmas ad pocula transfert
A digitis, quas in vagina fronte ſolebas
Ponere Zelotypo iuuenis prælatus Hiarba, id eſt, Æneas.

Septem annuli mirè ab Iarcha principe cōpleti.

Neque abs re eſt, quod refert Rhodiginus, lib. 6. c. 12. *Scribit Damis, ſapientum Indorum principem Iarcham tam ſcitè támque doctè annulos ſeptem compegiſſe, qui & ſtellarum ſeptē nominibus eſſent præſignes; vt Apollonium Tyanaeum dono acceptos ſingulis diebus ſingulos iuxta dierum nomina eis diſtinguentem, geſtaſſe proditum ſit.* Quæ etiam narrat Philaſtrius lib. 3. cap. 13.

Ad picturam porrò; ſi pingitur Chriſtus dexteram ſuper Ioannem porrigens, optimè conſpicientur ſeptem annuli cum totidem gemmis ſiue ſtellis. Vbi verò ſemel ſtatuamus, ſermonē eſſe de gemmis in Chriſti annulis infixis; conſiderari etiam poteſt in ſingulis gemmis ſtēma aliquod ſiue inſigne C inſculptū; verbi gratia crux (quæ ſignum eſt Dei viui, vt videbimus cap. 7.) aut etiam quatuor animalia, quæ ſunt Diuinæ prouidētiæ quaſi ſigillum. Nec verò hoc eſſet perperam, & ſine fundamento fingere; ſed potiùs antiquitatis vſum ſectari: veteres enim, vt cōſtat, annulorum gemmis pro ſigillis vtebantur: neque illa erat gemma, quæ figurâ aliquâ, ſeu charactere non eſſet inſignita; aliter enim in annulis non collocabantur.

Veteres annulorum gemmis pro ſigillis fuiſſe vſos.

Quòd ſi ſermo eſt de maximo honore, quo Chriſtus Epiſcopos dignatur; optimum eſt ſummæ dignitatis ſymbolum, Chriſti eſſe annulum, aut ip- D ſius annuli gemmam; vt multis ex locis facilè intelligitur, Ieremiæ 22.24. *Si fuerit Iechonias annulus in dextera mea.* Eccleſiaſtici 43. 13. *Zorobabel quaſi ſignū in dextera manu; ſic & Ieſus filius Ioſedec.* Aggæi 2.24. *Ponam te quaſi ſignaculum.* Quibus ſi addatur, gemmam eſſe adeò cōſpicuam & collucentem, vt ſtellarum ſplendorem referat; manifeſtum eſt comparationi eidem addi ſplendorem & energiam.

His præmiſſis, cùm vox aquarum multarum repræſentet (vt iam vidimus) perſequutionem quam Romanum Imperium aduerſus Eccleſiam excitauit, obſeruandum eſt id, quod poſt vocem aqua- E rum multarum ſequitur, ſignificare debere quod ſubſequutum fuit poſt Imperij Romani perſecutionē.

Quid ſit ſeptem ſtellas in manu Chriſti eſſe poſitas.

Quare in hac Epiſcoporum, cū ſtellis cōparatione denotatur grauiſſimâ Romani Imperij perſecutione, fidelium Epiſcoporum, qui Euangelium promulgabant, dignitatem ac celſitudinem mundo probatam & ſpectatam fuiſſe. Facilè enim agnoſcebatur, inter ingentis perſecutionis procellas Epiſcopos ſtrenuè ſuo munere fungi & cæleſtis doctrinæ lucem terris impertiri; neque Gentilitatis tenebras poſſe doctrinæ Euangelicæ impedimē- F to eſſe. Quemadmodum ſtellis noctis obſcuritas non obſtat, quo minùs ſuum lumen diffundant: ſed potius in ipſa caligine ſtellæ magis effulgent. ſtellarum etiam cōparatio idonea eſt ad ſignificandum quantum effulſit in Euangelij prædicatoribus vitæ atque doctrinæ celſitas. Quā ne minimū quidem lædere aut perſtringere videbantur aduerſariorum machinæ; ſi quidem non ideò vel minimū latebat. Nam vt rectè Auguſtinus lib. 1. de ſermone Domini in monte cap. 6. tom. 4. *Calcari non* A *poteſt niſi inferior: ſed inferior non eſt, qui quamuis corpore multa & in terra ſuſtineat, corde tamen fixus in cælo eſt.*

Stellarum ſymbolum ad quos itē poſſit extendi.

Quod autem de ſeptem illis Epiſcopis dicitur, ad quos Apocalypſis primò erat mittenda; perſpicuū eſt, eâdem ratione poſſe etiam de cæteris Euangelicis concionatoribus intelligi; ex quorum prædicatione ad Gentes, rectè conſideratur Chriſtianā Eccleſiam fuiſſe veluti cælum ſtellis ornatū, quod vniuerſum terrarum orbem illuminabat. Id quod Paulus ſignificat, Philip. 2.15. *In medio nationis prauæ & peruerſæ lucetis, ſicut luminaria in mundo.* Dum autem Euangelium Iudaico ſolùm populo pro- B mulgabatur; prædicatores non ita aptè videbantur ſtellarum vicem gerere; quandoquidem non vniuerſum orbem illuminabant. Verùm poſtquam Euangelij lux in Gentes, atque adeò in totum terrarum orbem penetrauit, veriſſime illis hoc ſtellarū ſymbolum quadrauit; & in iis fuit omnino impletum, quod Danielis verbis exprimitur cap. 12. 3. *Qui ad iuſtitiam erudiunt multos*, (id eſt, omnes Gentes) *tanquam ſtellæ in perpetuas æternitates.*

Atque (vt hîc nonnulli ex Ruperto adnotarunt) non obſtat aliquem ob ſua ſcelera, ſtellæ ſymbolo & appellatione eſſe indignum, eidem tamen propter excellens munus, quo fungitur, alios ſuis con- C cionibus illuſtrando, ſtellæ ſymbolū deberi. Quare nonnullos ex illis ſeptem Epiſcopis acriter obiurgat Chriſtus ob eorum peccata; ob ſui tamen muneris dignitatem, rectè illos ſtellarum nomine repræſentat. Quod nos omnes debet impellere, vt ipſos veneremur ac ſuſpiciamus; & Deum per homines nos illuminantem admiremur.

Cur ſeptem ſtellæ in Chriſti dextera.

Collocantur autem hæ ſtellæ in Chriſti dextera, vt indicetur in Epiſcoporum & Euangelij prædicatorum munere, Chriſti dexteram, id eſt, eius virtutem ac ſapientiam excellere & eminere; eoſque à Chriſto in pretio & honore haberi, vt dexteræ D annulos ſeu gemmas. Si verò concedatur gemmas has & ſtellas, Chriſti charactere eſſe inſignitas, hoc etiam deſignabit, Chriſtianorum Epiſcoporū poteſtatem in toto orbe excellere; atque ipſis vt Eccleſiæ principibus in hominum animas virtutē & imperium à Deo concedi, ſuæ item dignitatis characterem ad dimittenda peccata & Chriſti corpus rite conſecrandum, & demum ad opera excellentia ac planè diuina, quemadmodum regis ſigillum ad rem quantumuis difficillimam præſtandam potens eſt veluti regis inſtrumentum.

Applicatio ſeptem ſtellarum ad ſeptem planetas.

Iuxta hæc, quæ diximus, non opus eſt, vt in his E ſeptem ſtellis peculiariter ſeptem planetæ conſiderentur. Sed fortè in hac ipſa ad planetas alluſione peculiaris eſt ſignificationis elegantia: non quidem vt denotetur ſeptem planetas in Chriſti manu eſſe (hoc enim exiguum eſt, & ab huius loci ſenſu alienum) ſed vt ſignificetur diſcrimen, quod inter Epiſcopos Aſiæ erat. Smyrnenſis enim ſe habebat veluti Sol, qui omnia ſua virtute ſuperat: Philadelphienſis, vt Iupiter ob proſperam valde & felicem fortunam: Sardenſis, vt Mars propter audaciam; Laodicenſis, vt Saturnus, ratione ignauiæ atque pigritiæ; Epheſinus, vt Mercurius, quia licet pru- F dens erat, tamen remiſſi ardoris: Pergamenus, vt Luna propter morum inæqualitatem: Thyatirenſis denique vt Venus, ob imprudentem feruorē. Hæc accommodatio atque diſtinctio pleniùs intelligetur, poſtquam de ſeptem conſcientiarum differentiis ſingillarim loquemur; quæ omnes in iis ſeptem Epiſcopis exprimuntur. Atque idem etiam diſcrimen inter alios Eccleſiarum Epiſcopos ferè reperitur; licèt Chriſti ſit intentio, vt omnes ſolis inſtar effulgeant.

Quamuis

Stellarum ſymbolum ad omnes etiam Euangelicos concionatores poſſe accommodari.

Quamuis autem ſtellarum ſymbolum ſpeciatim Epiſcopis deſtinetur; quia ad ipſos potiſſimùm ſpectat Euangelij promulgandi munus: non tamen dubium eſt, quin hic ſplendor & gloria myſticarum ſtellarum ceteros etiam Euangelij prædicatores contingat, licèt Epiſcopali dignitate non fungantur, vt B. Dominicum, B. Franciſcum Xauerium, atque alios id genus. Quare Eccleſiæ ſtellarum numerus, inſignium Epiſcoporum numero minimè circumſcribitur. Nam vt rectè notauit Haymo, huiuſmodi ſtellæ non Epiſcopos modò ſignificant, ſed etiam generatim quoſcunque inſignes Euangelij prædicatores.

Quando ſtellarum ſymbolum Apoſtolis tribuat Apocalypſis.

Hanc inſuper gloriam & dignitatem Epiſcopi & ceteri concionatores Euangelij ab Apoſtolis hæreditario iure acceperunt; ad quos ſcilicet Apoſtolos potiori iure attinet, myſtici cæli ſtellas fuiſſe. Quamobrem Eccleſiæ corona ex duodecim ſtellis conſtat (Apoc. 12.) illi enim ſunt præcipuum Eccleſiæ decus & ornamentum. Enim verò ipſis Apoſtolis non prius ſtellarum nomen tribuit Apocalypſis, quàm Euangelij lucem in Gentes inueherent. Atque ita cap. 12. depingitur mulier, quæ Euangelium ad Gentilitatem aſportat poſt Iudaici populi reprobationem, quæ præcedenti cap. 11. fuerat repræſentata. Atque id ipſum, quod in ea duodecim ſtellarum corona ſignificatur (id eſt, Euangelij prædicatio ad omnes Gentes;) indicatur poſtea cap. 14. ſub ſpecie muſicæ ſuauiſſimæ. Et prædicatorum numerus, qui antea ad XII. Apoſtolos fuerat contractus, laxatur deinceps & extenditur ad 144. millia. ſinguli nempe ex Apoſtolis, validiſſimi exercitus ex duodecim militum millibus coacti, duces conſtituuntur; vt ſic omnes acerrimum idololatriæ bellum indicerēt. Qui 144000. ſtellæ ſunt. Apoſtoli tamen (quibus maiori iure hæc ratio conuenit) meritò ſtellæ primæ magnitudinis poſſunt appellari. In cælo hoc corporeo, quod ſub oculorum cadit aſpectum, aſtrologi præter mille & viginti tres ſtellas, inueniunt omnino nullas, quæ dignoſci ac diſtingui poſſint: at in myſticis cælis, in iis (inquā) qui enarrāt gloriā Dei, Pſ. 18. 1. multò maior, abſq; vlla cōparatione ſtellarū numerus ineſt. Neq; ſolū eſt magnę excellentię promiſſio, quę Abrahamo fuit facta ipſius nempe genus vt cæli ſtellas fore; ſed etiā promiſſio fuit ingētis multitudinis filiorum præſtantiſſimorū, quæ Chriſti fidem & Euangelium prædicantes, excellentes fuerant, per fidem, Abrahami filij futuri.

Abrahamo duplicem à Deo promiſſionem de poſteritate eſſe factam.

Obſeruandum porrò eſt, pollicitationem illam, qua Abrahamo aſſeueratum fuit ipſius prolem vt cæli ſtellas futuram, eſſe diuerſam ab ea, qua certior fuerat factus de innumerabili ſuorum poſteritate. Nam Geneſeos 13. 16. dictum illi fuerat à Deo, *Faciam ſemen tuum ſicut puluerem terræ.* Et poſteà cap. 15. num. 5. rurſus ad illum Deus, (*Suſpice* inquit) *cælum, & numera ſtellas, ſi potes, ſic erit ſemen tuum.* Si de numero ſolùm filiorum vtrobique ſermo eſſet, multo maior erat prima promiſſio. Etenim quantumuis ſtellæ cæli ſint plurimæ, perſpicuum eſt puluerem terræ eſſe multò numeroſiorem. Quare manifeſtè apparet, priorem promiſſionem agere de Abrahami poſterorum numero; ſecundā de numero eorum, qui inſignes & excellentes fuerant extituri. Quod ſi vtrūq; in ſenſu ſpirituali intelligatur; in Abrahami gloriam multò maiorem, & Deo digniorem promiſſionem redundat.

De gladio ex ore prodeunte, aliorum placita.

ET *de ore eius gladius vtraque parte acutus exibat.*] Hunc gladium ex Chriſti ore prodeuntem de ſeueritate in proferenda ſententia, vel etiam de ipſo improborum ſupplicio A interpretantur Andreas, Aretas, Rupertus, Beda, Albertus Magnus, Ioachimus, Abbas, Antonius, Lyranus, Seraphinus, Caponſachius, Serranus, & Ribera; qui putat ſe probare hanc expoſitionem ex capite 2. & 19. & forſan facit pro hac interpretatione quod refert Ioannes Bohemus de Gentili ritu, vbi de Aſia; principem ſcilicet cùm primum regni diadema accipiebat, dicere ſolitum, *Oris mei ſermo de cetero gladius meus erit.*

Alij gladium ex ore prodeuntem de doctrina exponunt; vt Tertullianus, Victorinus, Ticonius, B Primaſius, Haymo, Anſelmus, Albertus, Thomas. Et plerique eorum, quòd anceps ſit gladius, exponunt propter duo teſtamenta.

Nonnulli ſatius eſſe putant vtrumque ſenſum amplecti, vt Pannonius, Zegerus, Iacobus Suarez. Imò vero Andreas etiam vtrunque ſenſum ponit. Nec non Aretas partim in præſenti, & partim epiſtola 3. vbi de rhomphæa, & ſimiliter Arias Montanus.

Singularis eſt Ambroſij explicatio, qui exponit de electis in fine mundi contra Antichriſtum C pugnaturis.

Gladium eſſe gladium ſpiritus, quod eſt verbum Dei, verior ſententia.

Mihi tamen certiſſimum eſt, ſermonem eſſe *de gladio ſpiritus, quod eſt verbum Dei.* de quo Paulus ad Epheſ. 6. 17. & ad Heb. 4. 12. *Viuus eſt ſermo Dei & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens vſque ad diuiſionem animæ ac ſpiritus, compagum quoque ac medullarum*, &c. Hoc mihi perſuadeo, primò quia contextus nullum alium ſenſum admittit. Antecedit enim ſtellarum ſplendor, qui ſignificat doctrinæ Euangelicę lucem, quam Epiſcopi & Euangelij promulgatores Gentibus impertiebantur. Huic verò prędicationi omnino adiungenda erat ſermonis vis & efficacitas in D animarum conuerſione. Ad quam eandem efficacitatem docet nos Paulus aptiſſimum eſſe ſymbolum gladium ſpiritus. Atque hic ipſe eſt gladius, de quo Pſal. 149. 6. *Gladij ancipites in manibus eorum. Ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis, &c. Gloria hæc eſt omnibus Sanctis eius.* Manifeſtum autem eſt, Sanctorum gloriam non in eo ſitam eſſe, vt ferreis gladiis in ſuos hoſtes ſtrages edant, vel vt ſeueritate ſupplicij in eos animaduertant: eſſe tamen illis glorioſiſſimam mundi conuerſionem, quæ gladio & efficacitate Diuini verbi facta fuit.

E Deinde in prima hac viſione (totius Apoc. prologo) illud potiſſimū attēditur, quod poſteà in reliquo libro repręſentandum eſt. Quare dubium nō eſt, quin gladius anceps eundē ſit ſenſum hic habiturus, atq; c. 19. 15. *De ore eius procedit gladius acutus.* Vbi Chriſtus apparuit in equo albo ſedens, ingēti equitum exercitu ſtipatus, vt prælium cōmitteret cum hoſtibus. Exitus verò fuit, aduerſarios omnes Chriſti gladio fuiſſe occiſos, *Apprehenſa eſt beſtia & pſeudopropheta: viui hi duo miſſi ſunt in ſtagnum ignis: & ceteri occiſi ſunt in gladio ſedentis ſuper equum, qui procedit de ore ipſius.* Quo in loco (vt ibidem videbimus) certum eſt ſermonem eſſe F de totius Romani Imperij ad Chriſti fidem conuerſione: in qua homines peccato & idololatrię mortui ſunt; atque huius mortis ſiue occiſionis proprium fuit inſtrumentum diuini verbi gladius, qui procedit ex ore Chriſti Hunc nobis ſenſum veriorem reddit filum & conſequentia Apocalypſeos: & (vt notat. XXIV. & XXV. prolegomenon vidimus) licèt huiuſmodi ſenſus valde myſticus videatur; elegantiſſimus tamen eſt, & ſacrâ Scripturâ digniſſimus. Quamobrem (vt mea fert opinio) dubitari non poteſt, propriam

A ſignificationem huius gladij ex Chriſti ore procedentis eſſe diuini verbi virtutem & efficacitatem in mundi conuerſione.

Cur gladius anceps eſſe fingatur.

Quibus animaduerſis facile intellectu eſt, cur gladius anceps eſſe fingatur; videlicet vt ea ratione ſignificetur gladiũ ita faciliùs & efficaciùs ad intima penetrare. Pro cuius intelligentiá aduertendum eſt diſcrimen, quod Liuius lib. 22. inter Gallos & Hiſpanos aſſignat, qui locus eſt ex Polybio exſcriptus. Vterque igitur aſſerit Hiſpanorum eſſe in prælijs conſuetudinem, punctim petere hoſtem; Gallorum verò cæſim ferire. Et eandem differentiam Polybius ipſe conſtituit inter Romanos & Gallos. Hinc eſt vt Hiſpanis opus ſit gladio ancipiti; Gallis autem ad eam pugnandi, quam olim habebant, conſuetudinem, non item. Vt ergo denotetur diuini verbi gladium corda transfigere, nihil potuit ſignificantius excogitari, quàm gladius anceps; quia qui punctim non feriunt, non illis opus eſt gladio ancipiti: ſed eiuſmodi quo Turcæ vtuntur (*Cimitarra* vocant.) At ad punctim petendum hoſtem, & cor penetrandum, gladius anceps neceſſarius eſt. Quod & Diuus Paulus ponderauit, agens de Dei verbo, *Penetrabilior* (ait) *omni gladio ancipiti.*

Qualis debeat eſſe gladij ex Chriſti ore prodeuntis pictura.

Hæc eſt haud dubiè legitimus ſenſus. Pictura autem erit exigui pugionis aut ſicæ ex ore prodeuntis, quæ ſatis ſit ad ſymbolum. Manifeſtum eſt autem, cuſpidem aduerſam eſſe debere, non auerſam, vt denotetur, Chriſtum oris ſui gladio aduerſus hoſtes bellum gerere. Quòd autem in ore Chriſti gladius apponatur, magnam habet energiã; Spiritus enim Chriſti eſt, qui huic gladio vim & robur addit. Atque ita c. 19. ponderatur, licèt multi ſint in Chriſti exercitu milites, myſticam tamen animorum occiſionem, quæ ipſis veram afferat vitam, rem eſſe quæ propriè ipſius Chriſti gladio conficienda ſit. Quo illud vel maximè nobis ſignificatur, hominum induſtriam, & prædicatorum quantumuis ſtrenuorum ſolertiam, efficaces ex ſe non eſſe ad hoc egregium facinus, quod in peccatorum conuerſione elucet; atque adeò tanti operis decus & gloriam in ipſum Chriſtum cedere, à quo myſtica illa cædes fit. Veruntamen licèt hæc ita ſint; vt tamen Chriſtus ſuis militibus honorem tribuat, & ſuæ gloriæ efficiat participes; aſſeritur aliis in locis, ſe illis oris ſui gladium in manus tradere, atque illos eſſe qui animos ad Chriſtum conuertunt. Chriſtus enim illis vt inſtrumẽtis vtitur, atque eos vult honore ornare, & mundi conuerſionis gloriam cum ipſis communicare.

De vultus claritate, quid alij ſenſerint.

Et facies eius ſicut ſol lucet in virtute ſua.] In huius claritatis explicatione varij ſunt interpretes. Ac primò Ticonius, Primaſius, & Albertus Chriſtum, qua homo eſt, hîc comparant ſoli; quia natus eſt, & paſſus & reſurrexit; ſicut ſol oritur, occidit, & rurſus oritur. Secundò, Andreas, Aretas, Lyranus, & Zegerus aiunt Chriſtum cum ſole conferri; quia ipſe eſt ſpiritualis hominum lux. Tertiò, Beda, Richardus, & Ribera exponunt de ipſa corporea claritate, qua fulget nunc Chriſtus in cælo, & qua amictus in iudicio apparebit. Verùm hæ explicationes abs re videntur eſſe. Quia hæc prima viſio (vt ſuprà oſtendimus) non deſcribit qualis ſit Chriſtus in ſe ipſo, ſed quàm mirabilis in ſanctis ſuis. Quartò ergo, Anſelmus, Interlinearis, Thomas & Arias, de claritate gratiæ interpretantur, qua iuſti omnes in hac vita fruuntur. Quintò, Ioachimus ſingulariter exponit de magna claritate, qua in ſexta ætate fruitura eſt Eccleſia. Et contendit etiam faciem Moiſis, quæ cornuta apparuit, ſimilem fuiſſe Lunæ; ac faciem Chriſti ſimilem ſoli. Quo in diſcrimine philoſophatur vt ſolet. Sextò, Antonius exponit de myſteriorum noſtræ fidei fulgore. Septimò, Seraphinus de miro ipſius Apocalypſeos ſplendore explicat, in quo mentes humanæ caligant. Octauò denique Ticonius, Ambroſius, Haymo, Rupertus, Albertus, Pannonius, Suarez, Pererius, & communis exponunt de claritate beatorum poſt reſurrectionem.

Vera vultus claritatis ſignificatio ex ipſo contextu probatur.

Ceterùm pro noſtra explicatione aduertendum eſt primò, in voce aquarum multarum, in B ſtellarum ſplendore, & in oris gladio per ordinem fuiſſe ſignificatas Imperij Romani perſequutionem, Euangelij prædicatorum conſtantiam, & diuini verbi in mundi conuerſione efficacitatem, & congruens ordo expoſcere videbatur, vt tribus his rebus conſequenter annecteretur admirabilis Romanæ Eccleſiæ ſplendor & gloria poſt Imperij conuerſionem. Hæc igitur gloria Rom. Eccleſiæ eſt, meâ ſententiâ, proprius & legitimus ſenſus huius claritatis atque fulgoris, qui ex Chriſti vultu prodit.

Cur Chriſti vultus fulgere dicatur.

Secundò aduertendum eſt, ad hanc ſignifica- C tionem valde conueniens ſymbolum eſſe claritatem vultus Chriſti. Idem enim eſt fulgere ipſius vultum, ac caput fulgere. In hoc autem myſtico Chriſti corpore, Romana Eccleſia, reſpectu aliarum Eccleſiarum, caput eſt. Et quidem facilè cernitur, ingentem gloriam & maieſtatem aptiſſimè magnæ claritatis ſymbolo denotari.

Tertiò aduertendum, multa in Romanæ Eccleſiæ gloria comprehendi; atque ea omnia huius claritatis ſymbolo conuenienter exprimi. Scilicet religionis decus, imperij maieſtatem, Doctorum ſapientiæ claritatem, Religionum regularium inſtitutionem; & quidquid denique ad Eccleſiæ Romanæ magnitudinem atque præſtantiam attinet: D qua de re multi extant libri ſapienter ſcripti.

Num totum Chriſti corpus, an ſola facies effulſerit.

Quartò aduertendum, in hoc ſymbolo manifeſtè alludi ad Chriſti transfigurationem, de qua Matthæi 17. 2. *Reſplenduit facies eius ſicut Sol.* Et Lucæ 9. 29. *Species vultus eius altera.* Et tam in hoc ſymbolo, quàm in transfigurationis hiſtoria recurrit quæſtio, vtrùm totum Chriſti corpus effulſerit ſicut ſol, aut ſolùm vultus? In qua difficultate alij dicent vniuerſum Chriſti corpus æqualiter reſplenduiſſe: ſed vultum ideò ab Euangeliſtis præſertim fuiſſe expreſſum, quia patens erat & apertus, ac ceteris corporis partibus ſuperior; vt E quod de illo dicebatur, de reliquis corporis partibus dicendum eſſe putaretur. Alij dicent narrationi Euangelicæ conformius eſſe affirmare, faciem eſſe, quæ potiſſimùm ſplenduit; atque inde ad totum corpus ſplendorem non quidem ita magnum dimanaſſe. Sed quidquid de hac quæſtione ſit, transfigurationis ſplendor ingenti non caruit myſterio: atque in eo Chriſtus indicare voluit, crucis dedecus & cõfuſionem in maximum fuiſſe decus ac gloriam commutanda. Quocirca congruenter fuit factum, vt fulgor ille præſertim in capite & vultu emineret; qui locus pudoris ac verecundiæ F eſſe ſolet. Iuxta illud Pſ. 68. 8. *Operuit confuſio faciem meam.* Et quemadmodum ignominia Eccleſiæ illata, tot ex ipſius filiis ſuppliciis, tormentis, ac morte acerbiſſimè propter Chriſti fidem mulctatis, Romæ magis, quàm in alia orbis parte viſa eſt; ita etiam ſtatuit Deus, vt Chriſtianæ Eccleſiæ decus, maieſtas ac gloria, Romæ præſertim, vt in myſtici huius corporis capite, eminerent: atque inde ad reliquum Eccleſiæ corpus deriuarentur.

Quintò notandum, perſpicuum videri, Ioannem non vbi primùm caput ac vultum conuertit ad videndum eum, qui per vocem tubæ eum compellabat, protinus Christi vultum solis instar fulgorem aspexisse. Priùs enim ipsius oculos vidit, vt flammas ignis. Quòd si tunc facies Christi vt sol effulgeret, oculorum flammæ conspici ac distingui præ ingenti totius vultus claritate non possent. Etenim si solem oculis constare fingeremus, in eo certè neutiquam possemus dignoscere, an vt flammæ ignis splendescerent: quia nimio solis ipsius splendore nostri perstringerentur oculi, quo minùs id distinguere & dignoscere possemus. Quamobrem multò conuenientius est intelligere, Ioannem vidisse primùm oculos Christi flammantes, deinde vultum in solis splendorem commutari. Quod ad magnam mutationem & vicissitudinem, quæ in mundo subsequutura erat per Romæ & ipsius Imperij conuersionem, mirè deseruit; dum Ioannes in Christo aliam commutationem aspexit illi similem, quam olim in monte Thabor viderat.

Qua ratione sit considerandus hic vultus splendor.

Sextò, huic Christi vultus transfigurationi respondet posteà in Apocal. cap. 18. 1. terræ illuminatio, & quidquid cap. 19. & 20. dicitur de Christianæ Ecclesiæ gloria post idololatriam superatam. Vide etiam Ezechielis 43. 2. *Et terra splendebat à maiestate eius.*

Septimo, Ecclesiæ gloriam in Christi vultu & splendore exprimi, cohæret cum modo loquendi sacræ Scripturæ; in qua Deum sui vultus claritatem & fulgorem ostendere, idem est, quod valde fauere hominibus. Expende id Psal. 79. 4. 8. 20. *Ostende faciem tuam, & salui erimus.* & Psal. 62. 1. *Illuminet vultum suum super nos, & misereatur nostri.* Et Psal. 118. nu. 135. *Faciem tuam illumina super seruum tuum.* & Psal. 4. 7. *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine.*

Deum sui vultus claritatem ostendere, quid sit in Scriptura phrasi.

Octauò, in hac Ecclesiæ claritate comprehenditur etiam gloria, quæ ex idololatriæ expulsione in ipsam Ecclesiam refusa est. Hoc enim fuit ex orbe tenebras depellere: quemadmodum Sol exoriens noctis caliginem diluit, & omnia sua luce complet. *Habitantibus in regione vmbræ mortis lux orta est eis,* Isaiæ 9. 2.

Nonò, hæc expositio de Ecclesiæ Romanæ splendore & gloria non excludit communem illum sensum de beatitudinis gloriâ & claritate. De vtrâque enim gloriâ sermo est in Apoc. atque hæc, quam Deus Romanæ Ecclesiæ in terra largitus est, gloriam illam repræsentat, & quodammodo inchoat, quam in cælesti patria consequetur.

Denique si in Apocalypsi adeò ex professo agitur, vt posteà videbimus, de Romanæ Ecclesiæ gloria; negari non potest, quin hæc eadem gloria attingenda fuerit in hac prima visione; quæ cùm futura esset libri prologus, totius argumentum debebat comprehendere. Et ad aliquam huius Ecclesiæ gloriæ mentionem faciendam in hac prima visione, aptior locus seligi non potuit, quàm facies Christi, solis instar fulgentissimè splendens.

Vers. 17. Ioannem ad Christi pedes prosternis, non tam ad venerationem quam ad trepidationem referendum.

ET cùm vidissem eum, cecidi ad pedes eius tanquam mortuus.] Hunc Ioannis casum ad pedes filij hominis ad reuerentiam ac venerationem erga Christum referunt Andreas & Aretas; illum comparantes Iosue casui cap. 5. 14. vbi dicitur, *Cecidit Iosue pronus in terram adorans.* Similiter explicant Ambrosius, Glossa, Ioachimus, & Pannonius. Ceterùm aliud est sponte ad alicuius pedes venerationis ergò procidere; vt cecidit Iosue, & Ioannes coram Angelo cap. 19. 10 & c. 22. 8. aliud verò est timore ac trepidatione corruere exanimatum. Atque hoc modo cecidit sine dubio Ioannes in hac visione; sicut Daniel cap. 10. 9. & discipuli in trans- A figuratione, Matth. 17. 6. Metus autem ac pauor fuere, qui Ioannem exanimarunt; sicut expressit Matthæus in transfiguratione, *Ceciderunt in faciem suam, & timuerunt valde.* Atque hac ratione esse intelligendum in præsenti, notant Rupertus & Albertus: imò verò etiam Andreas & Aretas. Affertur enim exemplum Danielis. Hæc est ergo literalis huius loci explicatio, vt constat ex ipso contextu, & præsertim ex illis verbis, *Noli timere.*

Nonnulli tamen minimè adhuc contenti literali hoc sensu ad mysticos alios deflectunt. Atque alij dicunt in Ioanne Ecclesiam repræsentari, quæ coram Christi maiestate mysticè moritur per veteris Adami mortificationem. Ita Primasius, Hay- B mo, Pannonius & Suarez. Alij contemplantur hunc Ioannis ad pedes Christi casum significare promptam & expeditam voluntatem vestigiis Christi insistendi, quamuis pro illo vitam profundere opus sit. quemadmodum & Christi pedes erant in camino. Ita Albertus & Thomas.

Quid significet, Ioannem ad Christi pedes procidere.

Censeo tamen proprium sensum mysticum cũ literali cohærere, & in eo fundari debere. Quare cùm in literali sensu ingens metus & pauor Ioannem ad casum impulerint exanimatum; illud ad mysticum sensum congruentiùs aptatur, vt persequutionum & ærumnarum magnitudine & atro- C citate perpensis, quæ per vocem aquarum multarum indicãtur; humana fragilitas metuat, atq; animum despondeat, quasi tantum de Romano Imperio triumphum, & tam excellẽtẽ Ecclesiæ futuram gloriam vix credere sufficiat. Et cũ hoc sensu illud etiam cohæret optimè, quod sequitur. Christus enim Ioannem erigit, fulcit ac roborat; atq; illi ob oculos ponit suæ dexteræ vim ac potentiam, suæ resurrectionis exemplar, imperiúmque ac dominatum, quem in mortem & infernum habet.

Præterea metus Ioannis & ipsius in terram lapsus D possunt etiam congruenter denotare humanam imbecillitatẽ, quæ in medio persequutionum impetu ac furore periclitabatur. Et quidẽ multi vehementi illius procellæ vi compulsi lapsuri erant; alij vacillantes iam & titubantes non procul erant à ruina futuri: Christus tamen Ecclesiam suam sua ope ac virtute roboratúrus erat, & in nutanti humanæ naturæ infirmitate suum robur ac vires ostensurus, vt hac ratione, ipsius virtus & efficacitas magis emineret. Etenim nisi homines infirmi essent & imbecilli, & ruinis ac lapsibus obnoxij; E nõ adeò mirũ esset, in tanta persequutione Ecclesiam stabilem & inconcussam manere. At tantum opus tamq; arduũ prouehere, atque ad id præstandum debilibus instrumentis vti, hominibus scilicet, qui ad casus & ruinas procliues sunt, hoc verò summæ virtutis est, & Dei gloria valde dignum.

Christi dextera vis ac potentia.

ET posuit dexteram suam super me.] Christus manu super Ioannem impositâ, ipsum exanimatum protinùs miraculosè restituit, & mirificè confirmauit; vt patet ex contextu. Quia ille ipse, qui tanquam mortuus ceciderat, statim iubetur se- F ptem epistolas scribere ad septem Ecclesias Asiæ; easq; Christo dictante mox excipit. Atque ita non solùm verbis, sed etiã re ipsa, & amissi vigoris atq; animi restitutione ostensum est Ioanni; non esse cur considerata persequutionũ atrocitate & sustinentiũ imbecillitate deficeret aut vacillaret. Dextera enim Christi Ecclesiam roboratura erat. Ac Ioannes quidem ipse satis nouerat Christi dexteram esse potentissimam ad debiles confirmandos, & ingens iis robur ac vires addendas. Etenim si ipsius serui ac famuli ea fuerant virtute ab eo insigniti, vt ægrotos imposita solùm manu sanarent diabolum & eius ministros, vt tentatio non sit maior, quàm fideles possint sustinere. Hanc tenent Haymo. Anselmus, Glossa, Albertus, & Thomas. Mihi quidem quinta hæc expositio videtur propiùs ad sensum germanum accedere; quam sequentibus obseruationibus sic ampliùs explico. Primò ergo obseruo, hæc esse postrema ex iis, quæ Ioannes tradit de illa persona, quæ ipsi primùm apparuit. Licèt enim posteà persona illa Ioanni præcipiat scribere, & deinde aliquid ei de ipsa visione explicet: hoc tamen non est aliquid addere de ea persona, quæ Ioanni visa est. Quare hæ claues postremum est omnium, quæ de illa hîc narrantur. Et quamuis omnia, quæ de ipsa dicantur, debeant ad rem esse, & scopo huius visionis congruentia; decorum tamen exigit, vt vltima hęc verba valdè cohæreant cum omnibus, quæ antecesserāt, & cū totius visionis scopo. Sit ergo primæ huius visionis scopus summā totius Apocalypseos complecti, & eam ad duo illa valla reducere, quæ contra Christianam Ecclesiam sunt à Iudæis & Gentibus excitata; ad hoc ipsum spectare debet, quod de his mortis & inferni clauibus additur.

Secundò noto, nomina mortis & inferni hîc accipi debere eodem modo, quo postea in Apocalypseos decursu accipiuntur. Atq; c. 6. in 4. sigillo constabit, mortem & infernum duas quasi personas esse, quæ Christianæ Ecclesiæ excidium & internecionem minitari videbantur. Atqui ex eo loco clarè infertur mortis & inferni distinctio. Mors enim inducitur quasi præuia incedens, infernus verò subsequens. Quo innuitur, mortem occidere, & infernum deuorare: & in strage, quæ aduersus Christianos in Ecclesiæ persequutionibus edebatur; videbatur quidem mors multos ex Christianis variis tormentorum generibus perimere, infernus autem ipsorum animas & corpora deglutire. Est enim infernus persona tragica, cuius officium est deuorare eos, quos mors occidit, & eorum corpora in sepulchris retinere, atque corrumpere; ast animas, quasi vinculis constrictas in terræ visceribus tenere. Dicemus de hoc latiùs c. 6. Nunc tantùm dico, morti congruenter tribui sagittas, & alia ad occidendum instrumenta; & inferno fauces solùm ad deuorandum. Atque has omnino esse existimo inferni portas, de quibus Christus Matth. 16. 19. vt videbimus notatione XV.

Ingens laborum & calamitatum solatium.

Tertiò noto, vt Christiani pro certo haberent Ecclesiam persequutionibus non esse consumendam & conficiendam, sed augendam potiùs & illustrandam; ad hoc (inquam) magno esse solatio; perpendere, eiusmodi aduersitates & ærumnas non casu, sed peculiari Dei prouidentia accidere, qui Ecclesiam ipsam magno prosequitur amore. Et cum persequutiones grauiores aut minores esse non possint, quàm Deus statuit (siquidem folium in arbore absque eius nutu minimè nutat) quando ipse permittit mortem & infernum in Christianos sæuire; non est cur timeator, hoc in Christiani populi à Deo dilecti detrimentum, nedum excidium casurum; cùm in ipsius potiùs gloriam & exaltationem tandem redundet.

Quartò his additur ad maiorem fidelium consolationem, Christum non modò quatenus Deus est, Dominum esse mortis & inferni; sed etiam quatenus est homo, vtriusque claues tenere; id est, supremam in illos potestatem. Quo innuitur, morti & inferno non plus licere, quàm quod per Christum licet. Christum verò, qui noster frater est, & vitam pro nobis libentissimè profudit, qui Ecclesiam suam vt charissimam sponsam vnicè di-A ligit; quis dubitet, non plus potestatis morti & inferno contra Ecclesiam concessorum, quàm ad ipsius Ecclesiæ vtilitatem & emolumentum opus sit: Hic certè sensus est eorum verborum, *habeo claues mortis & inferni.* In quibus (vt constabit notat. XVI.) non est sermo de Christo, quatenus Deus, sed quatenus homo est: id quod valde cōmodu fuit ad maius Ecclesiæ Christianę solatiū.

Ecclesiam medius persecutionibus ad maiorem gloriam euehi.

Ex dictis facilè intelligitur, non solùm Ecclesiæ persequutiones non fore maiores, quàm ipsa possit tolerare, vt Paulus ait 1. Cor. 10. 13. *Non patietur vos tentari supra id, quod potestis.* Sed etiam esse medium ad maiorem Ecclesiæ gloriam & sublimitatem. Atque hoc est, quod mox subdit Apostolus, B *sed faciet etiam cum tentatione prouentum.* Nec enim aliter pateretur, qui Ecclesiam suam sponsam tanto prosequitur amore.

Quintò noto, claues mortis & inferni non esse directè claues ad vinctos è carcere seu custodia eruendos vbi à morte & inferno in vinculis detineotur. Plenius enim est, si dicamus, Christum habere dominatum & summam potestatem in ipsam mortem & infernum; nec illos quidquam exequi præter id, quod sibi à Christo imperatur. Quemadmodum enim, qui aliquid conditum & claue obseratum habet, proprius ipsius dominus est, ita C Christus morti & inferno dominatur, qui illi vt supremo Domino omnino obsequuntur. De symbolo autem clauis nonnihil dicemus notatione XVI.

Sextò noto, in hoc dominatu, quem Christus in mortem & infernum exercet, non solùm includi, ipsos Christo perfectè obedire, quod attinet ad eorum numerum, qui occidendi & deuorandi ab illis sunt, & ad corporis dumtaxat deuorationem, animâ intacta (vel aliquo tempore in igne Purgatorij detentâ, si indigeat) sed etiam includi potestatem ad mortuos excitandos. Nam mortis D & inferni Dominus eis potest præcipere, vt captos reddant atqui captos reddere idem est, ac ad vitam restituere, quod ita repræsentatur Apocalypseos 20. 13. *Mors & infernus dederunt mortuos suos.*

Septimò, licèt in hoc loco directè de morte & inferno non agatur, nisi quatenus illis datur facultas, vt Christianos occidant & absumant; verùm obiter etiam, & quasi indirectè innuitur maxima strages, quam mors & infernus edent in Ecclesiæ aduersariis & sceleratis. Nam cùm mors & infernus E ministri Christi sint, qui ad eius nutum præstò sunt; manifestum est, illos multo maiorem & grauiorem cædem in Christi hostibus, quàm in ipsius famulis ac seruis facturos. Hinc spectat quod ait Hieronymus epist. 29. ad Theodorum paulo post initium; *Christianorum mors potiùs est similitudo mortis, quàm mors.* Quasi dicat, Damnum quod mors & infernus Christi amicis inferunt, esse quasi per speciem solùm, & quod satis est ad nobiliorem ipsorum gloriam: at in improbos verè sæuiunt mors & infernus, & damnum eis verum, horribile & æternum inferunt.

F

NOTATIO DECIMAQVINTA.

Ad illa verba cap. 1. num. 18. Habeo claues mortis & inferni: *vbi per occasionem explicatur locus Matthæi 16. num. 18. de portis inferni.*

Porta inferi qua dicantur.

INTELLIGENTIAE eorum verborum, (*habeo claues mortis & inferni*) quàm bene conueniat explicatio huius loci Matth. 16. vidimus in commentario. Super est nunc, vt Matthęi verba attentè inſpiciamus. Ea verò ſunt; *Portæ inferi non præualebunt aduerſus eam*: id eſt, aduerſus Eccleſiam (de qua ibi ſermo eſt.) Græca ſic habent, *Καὶ πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς*, vbi aduertendum eſt, nomen ᾅδης, id eſt, *infernus*, accipi ſolere, vt nomen tragicum, pro perſona ficta, quæ homines mortuos deuorat, cadauera corrumpit, atque animas quaſi vinculis quibuſdam, ſiue carcere habet conſtrictos; itaque vim atque potentiam, quam aduerſus homines habet, deuorando maximè exercet. Et hac ratione illam ſignificauit Sapiens Prouerb. 1. 12. *Deglutiamus eum, ſicut infernus*. Ad deglutiendum igitur manifeſtum eſt, neceſſariò requiri, vt oris hiatum pandat: id eſt, ſepulchra, & quaſi fauces, ſiue voragines. Vide Prouerb. 30. 16. *Infernus & os vulua*. Quorum alter ad vorandum reſerat ora, alter ad producendum. Facit illud Iſaiæ 5. 14. *Dilatauit infernus animam ſuam*, quia dilatantur fauces, quà ſpiritus emittitur (qui appellatur anima) quando multa deuorantur. Si igitur damnum, quod inferre poteſt, eſt homines deglutire; perſpicuum eſt, vt quamplurimos voret, opus eſſe, multas aperire fauces, id eſt, ſepulchra. Hæc ergo ora, quæ ad gentes deuorandas infernus aperit, propriè & eleganter appellari ſolent portæ inferi.

Infernus in Scriptura quo pacto accipi ſoleat.

Vnde ſenſus illorum verborum (Matthæi 16. 18.) eſt, quantumuis multa guttura infernus pandat ad Eccleſiam Chriſtianam abſumendam, nullatenus futurum, vt aduerſus eam poſſit præualere. Licèt enim permulti Martyres trucidentur; multò tamen plures erunt, qui Chriſto & eius fidei naſcentur, Martyrum ipſorum exemplo permoti. Et qui fuerint ex Martyribus occiſi, glorioſi ac triumphantes reſurgent. Atque ita nec militans Eccleſia minuetur, ſed potiùs augebitur; & quos infernus deglutiſſe viſus eſt, non eos deuoraſſe gloriabitur; quia potiſſima pars (id eſt animæ) euadent liberæ; nec quæ deuorauerat corpora, ſemper apud ſe retinebit, ſed ex ipſius potiùs faucibus glorioſè emergent.

Confirmatur hic ſenſus ex Iſaia 38. 10. vbi Ezechias de ſe loquens, *vadam* (inquit) *ad portas inferi*. Et quidem qui adeò in extremis eſt, vt illi ſepulchrum reſeretur, hic aptè dicitur ad portas inferi perueniſſe. Ecce alius locus, in quo fit mentio portarum inferi, & tamen non eſt ſermo de aliis portis, niſi de ſepulchro. Et hanc Iſaiæ phraſim exponit Eccleſiaſticus cap. 51. 9. his verbis; *Vita mea appropinquans erat in inferno deorſum*.

Alia expoſitio, quæ ita explicat, vt aſſerat in portis ciuitatis ſolere eſſe conſilium ac potentiam, vereor ne plus ſatis ſubtilis ſit. Primò, quia infernus, qui (vt vidimus,) appellatur ᾅδης, non inducitur quaſi magno conſilio vim inferens, ſed quaſi ingenti deuoratione. Deinde, quia licet conſideretur ipſe habere vrbem munitiſſimam; erit quidem munita, ne ex ea vincti extrahantur; ſed non video, quàm aptum inuentum ſit, in regni Plutonis portis conſilium aduerſus Eccleſiam conſiderare; nec ex illis portis tormenta in Eccleſiæ Chriſtianæ arcem diſplodi.

Præterea aduerto, in ſacra Scriptura dæmonem & infernum, quaſi diuerſas perſonas ſolere induci. Dæmon enim eſt viuorum tentator, ſiue accuſator; infernus verò mortuorum deuorator. Atque ita Scripturæ phraſis eſt, mortuos deſcendere ad inferos, vt patet Geneſ 37. 35. Num. 16. 30. 33. Iob. 17. 16. Pſal. 54. 16. Pſal. 113. 17. Pſal. 8. Iſaiæ 14. 15. Baruch 3. 11. Ezech. 31. 16. & 17. & cap. 32. 27. Matthæi 11. 23. Lucæ 10. 15.

Ex prædictis colligo, illorum verborum Matth, 16. 18. *Portæ inferi non præualebunt aduerſus eam*, ſenſum eſſe; Eccleſiam, licèt grauiſſimæ aduerſus eam excitentur perſequutiones ad Chriſtianum nomen delendum; licèt mors in Chriſtianorum corpora acerbiſſimis cruciatibus graſſetur; licèt infernus maximos oris rictus expandat, ex hiſce tamen omnibus victricem atque adeò triumphatricem prodituram: tum quia mortui glorioſi & incorrupti reſurgent; tum etiam quia gens Chriſtiana per martyria & perſecutiones creſcit, & multiplicatur.

Pro noſtra explicatione ſtat Theophylactus, qui de omnibus Eccleſiæ perſequutionibus interpretatur.

Maldonatus hic conſiderat, Eccleſiam eſſe veluti exercitum, qui inferorum vrbem expugnare contendat: & verba illa *non præualebunt*, idem eſſe ac Inferorum portæ ac potentia illi obſiſtere non valebunt. Adducit autem Maldonatus pro ſe Hilarium. Verum, ni fallor, multò aptius eſt, vt portæ inferi appellentur ora, quæ infernus reſerat, vt Iſaiæ 38. 10.

Mors & infernus in ſacris aliquando vt diuerſa perſona; aliquando, vt eadem, inducuntur.

Quamuis autem aliquando hæ duæ perſonæ mors & infernus diſtinguantur, vt in Apocalypſi; aliàs tamen concipi ſolent, quaſi eadem perſona ſit quæ occidat & deuoret. Quando autem agitur de mortis & inferni portis, videntur inter ſe non diſtingui. Eædem enim portæ ſunt, quæ alibi portæ mortis, alibi portæ inferi nominantur.

A

NOTATIO DECINA SEXTA.

Ad claues mortis & inferni. De claue Dauidis, de qua Apocal. 3. 7. & de claue domus Dauid, de qua Iſaia 22. 22.

APOCAL. 1. 18. dicitur, *Habeo claues mortis & inferni*. Ad has verò claues manifeſtè reſpicitur cap. 3. n. 7. vbi dicitur, *Hæc dicit qui habet clauem Dauidis, qui aperit, & nemo claudit, claudit, & nemo aperit*. Manifeſtum enim eſt nomina ſiue appoſita, quæ ſibi attribuit Chriſtus in VII. epiſtolis cap. 2. & 3. concilianda eſſe, quoad eius fieri poſſit, cum 1. hac figura Apocalypſeos. Et primo aſpectu nouum apparet, claues mortis & inferni, quaſi idem eſſent cum claue

Quid ſit, habere claues mortis & inferni.

B Dauidis, in eam commutari.

Deinde, in claue domus Dauid manifeſtè reſpicitur ad id, quod Deus affirmat de Eliacim Iſaiæ 22. 22. *Dabo clauem domus Dauid ſuper humerum eius: & aperiet, & non erit qui claudat; & claudet, & non erit qui aperiat*. Quare neceſſarium videtur, vt horum Iſaiæ verborum ſenſus quadret cum iis, quæ in his locis de Chriſto dicuntur. Nec obſtat, apud Iſaiam non legi *clauem Dauid*, ſed *clauem domus Dauid*. Idem enim eſt vtriuſque loquutionis ſenſus; & fortaſſe non caret myſterio, quæ apud Iſaiam dicitur clauis domus Dauid, in Apocalypſi dici clauem Dauid.

Vt ergo ad explicationem accedam, notandum eſt in Iſaia idem eſſe Deum promittere Eliacimo clauem domus Dauidis, ac ſummam illi poteſtatem polliceri in adminiſtratione eius regni, quod à Dauide ipſius poſteri iure hæreditario acceperant. Hanc tamen poteſtatem Deus Eliacimo promittit,

Clauis domus Dauid, quæ dicatur apud Iſaiam

C non vt regi, ſed vt ſupremo inter regis miniſtros. Atque hæc explicatio eſt iuxta peritiorum huius loci interpretum mentem; vt Forerij, Adami & Ariæ Montani. Non ignoro Riberam contendere, clauem Dauidis eſſe ſupremam ſummi Pontificis dignitatem. Verùm ſiue Eliacimus ſummus fuerit Pontifex, ſiue non; iſte tamen ſenſus non illis verbis rectè quadrat, vt verba ipſa expendenti conſtabit; ſed quem ſuprà diximus. Ex quo intelligitur reges à Dauide genus ducentes, & ipſius regnum hereditate poſſidentes, appellari domum Dauid; vt apud ipſum Iſaiam c. 7. 13. *Audite ergo domus Dauid*. Et quidem vſitatus eſt apud nos ſimilis loquendi modus, *domus Auſtriæ, domus Sabaudiæ*.

Quanam in ſacris appelletur domus Dauid.

Hæc explicatio confirmatur conſideratâ ipſâ clauis analogiâ, & ſupremi miniſtri officio. Etenim magnati illi, apud quem rex potiſſimùm regni gubernationem collocat, & cui præcipua regni negotia gerenda ac decernenda committit; videtur rex ipſe quaſi clauem ſuam ac poteſtatem tradidiſſe.

D Quod verò dicitur, *ſuper humerum eius*; ideò eſt, quia tunc gubernationis totius pondus ſupremus ille regis miniſter ſuis humeris ſuſtinet; id eſt, ſua induſtria, cura ac ſollicitudine quaſi ſuper humeros geſtat.

Cur dicatur Deus Eliacimo dare clauem domus Dauid ſuper humerum eius.

Facit etiam clauis analogia in prædicto ſenſu ad ſignificandam miniſtri induſtriam, dexteritatem, & ſapientiam; qua illi opus eſt vnà cum regiæ poteſtatis auctoritate. Nam ad obſerandum & reſerandum neceſſarium eſt, clauem ad ferrea portæ clauſtra aptare; in quo non viribus ſolùm, ſed etiam dexteritate opus eſt.

His præiactis aſſero primò, in hoc loco Chriſtum non comparari Dauidi, ſed Eliacimo. Hoc probatur tum ex Hieco ymo Iſaiæ 22. tum etiam ex manifeſta loci ad locum alluſione. Nam hæc verba, *qui aperit, & nemo claudit*, manifeſtè reſpondent verbis Iſaiæ; *aperiet, & non erit qui claudat*; ſed ibi eſt ſermo de Eliacimo: igitur Chriſtus in Apocalypſi

Eliacimum Chriſti figuram fuiſſe.

E Eliacimo ſe comparat.

Secundò aſſero, Eliacimum fuiſſe ſupremum regis miniſtrum; atque adeò Chriſtum in præſenti ſupremum Dei miniſtrum ſe appellare, & in hoc loco Dauidem gerere perſonam Dei Patris, ſicut & alibi. Conſtat enim Dauidem fuiſſe figuram Dei Patris: vt videre eſt in ſylua allegoriarum ex Ruperto. Et ipſa dignitas regis populi Dei aptum ſatis præbet huic analogiæ fundamentum.

Quòd ſi opponat aliquis, non videri veritati conſonum, quòd Chriſtus ſe Dei miniſtrum appellet, cùm ſit verè filius ac rex, & multò minus, quòd ſe Chriſtus miniſtrum dicat Dauidis, cùm ipſe ſit verus Dauid, & antiqui Dauidis dominus. Reſpondetur, verum non eſſe vero contrarium; oportere tamen, vt metaphoræ non ita miſceantur, vt confundatur ſenſus. Fateor ergo Chriſtum eſſe veriſſimum Dei Patris

F Filium, regni Dei legitimum hęredem, regni ipſius poſſeſſorem & verum Dauidem. Hęc tamen non impediunt quo minùs alioqui etiam reſpectu Dei Patris, Chriſtus quà homo eſt, in Scriptura ſupremus Dei miniſter nuncupetur. Vide Iſaię 49. 5. 6. Tunc verò neceſſe eſt, vt Deus Pater conſideretur tanquam rex vtens Chriſti miniſterio; ſicut Ezechias miniſterio Eliacimi vtebatur: atque adeò vt Chriſtus diſtinguatur à rege Dauide, vel Dauidis ſucceſſore, & Ezechias vel Dauid perſonam Dei Patris gerat. Atque ad hunc ſenſū ſpectat quòd in aliis Scripturæ locis Deꝰ Pater dicitur

ſede

ſedere in ſolio regio Eccleſiæ. Vt videbimus Apoc. 4. & Iſaiæ 6 & Chriſtus dicitur tradere regnum Deo Patri.

Cur apud Iſaiam dicatur clauis domus Dauid, *in Apocalypſi verò*, clauis Dauid.

Tertiò aſſero, facilè reddi aptam rationem, cur clauis domus Dauid, quæ eſt apud Iſaiam, commutata ſit in clauem Dauidis, Apoc. 3. Nimirum quia aptior erat Dauid, quàm Ezechias, ad gerendam Dei Patris perſonam. Non ſolùm quia primus in illa familia regia; ſed etiam quia totius Iſraelis fuit rex potentiſſimus. De Deo autem Patre ſermo erat, vt de rege Iſraelitici populi, & regni Eccleſiæ monarcha: atqui Ezechias ſolùm erat rex Iuda. Cohæret autē comparatio hac ratione. Quemadmodum Eliacimus præcipuus fuit miniſter Ezechiæ hæredis Dauidis; ita Chriſtus Redēptor noſter, quatenus homo, potiſſimus eſt ſupremi regis miniſter. Et quemadmodū Ezechias gubernationis pōdus Eliacimo impoſuit; ita ſimiliter ſupremus cæli rex, Chriſto vt homini, gubernandi poteſtatem conceſſit, & *omne iudicium* (id eſt, gubernandi munus) *dedit filio, quia filius hominis eſt*; id eſt, quatenus filius hominis eſt.

Ioan. 5. 27.

Claues mortis & inferni eaſdem eſſe cum claue cæleſtis Dauidis.

Quartò ex dictis conſtat, quomodo claues mortis & inferni eædem ſint cum claue cæleſtis Dauidis. Quia ſi clauis eſt ſuprema poteſtas ad regni Eccleſiæ gubernationē, eadem poteſtas ſuprema verè dicitur clauis regis tanquam Domini, & clauis Chriſti hominis tanquam præcipui miniſtri; & claues mortis, & inferni tanquam earum rerum, quæ ſupremæ poteſtati ſubiectæ ſunt. Perſpicuum enim eſt, ſummum regni Eccleſiæ regem, ſupremum fore Dominum mortis & inferni. Conſtat autem ex cōtextu epiſtolæ ad Epiſcopum Philadelphiæ, ideo Chriſtum in ea affirmare ſe clauem Dauidis habere, vt Epiſcopus noſſet; quòd ipſe ab hora tentationis ſeruaretur, quæ ventura erat in vniuerſum orbem, cum mors & infernus in Chriſtianos ſæuituri erant, id eſt Chriſti prouidentia proficiſci, qui non patitur ſuos tētari ſupra id quod poſſunt. Cùmque Epiſcopus Philadelphiæ, modicæ adhuc virtutis eſſet, nondū idoneus erat, vt in tam apertum diſcrimen vocaretur. Quare, vt ſperaret ſe per Chriſtum ab ea perſequutione ſeruandum, ei dicitur, Chriſtum ipſum rerum omnium claues & poteſtatem tenere.

Quintò, in hoc obiter ſignificatur, Chriſtū non ſolùm ſuprema poteſtate ſibi à Patre tradita fungi ad morti & inferno dominandum: ſed admirabili, qua pollet ſapientia, qua omnia ſuauiter diſponit, clauem clauſtris ferreis aptare eā dexteritate, vt facilè circunducatur, ſiue aperiendum ſit, ſiue claudendum. Atque ita ſine vlla difficultate tandē fiat, quod ad Dei Patris gloriam Chriſtus ſtatuit atque decernit. Hoc eſt illud Sapientiæ 8. 1. *Attingit à fine vſque ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter.*

Sextò in illis verbis, *Aperit, & nemo claudit: claudit, & nemo aperit*; indicatur proprium clauis vſum poſtulare, vt vna ſolùm ſit. Vbi enim plures ſunt, iam claues eſſe deſinūt: ſiquidem non certus eſt qui clauſit, neminem mox reſeraturum. Vnde etiā conſtat Matthæi 16. 19. quod Chriſtus Petro promiſit; *Tibi dabo claues regni cælorum* (ſcilicet ad ſpiritualē Eccleſiæ adminiſtrationē) idem eſſe, ac ſi diceret; tibi & ſucceſſoribus tuis dabo claues; non verò ceteris. Vbi agitur de clauibus ſupremæ gubernationis ad imperandū, prohibendum, concedendum, aut negandum. Vnde Petro obligante, nemo poterat à præcepti obligatione abſoluere; Petro indulgente, nemo prohibere.

Claues regni cælorum Petro à Chriſto tradita qua fuerint.

Ceterùm, licèt contra ſupremā poteſtatem nulla reperiri poſſit clauis: cum hoc tamen ſtat, vt qui ſummi imperij clauem habet, miniſtro aliquo vtatur ad aliquid opere præſtandum. Tunc autem videtur clauem miniſtro tradere, vt ianuam aliquam aperiat. Atque ita Apoc. 9. *data eſt* (ſcilicet de Chriſto) *clauis putei abyſſi cuidam ſtellæ.* Vbi nota Chriſtū ex eo quòd clauem Dauidis habeat, habere etiam claues nō ſolùm mortis & inferni, ſed ceterarū etiam rerū, quæ in ſuprema monarchiæ Eccleſiæ poteſtate includitur: id eſt, clauem vitæ æternæ, & cæleſtium præmiorum, clauem ſuppliciorū, clauem abyſſi, & clauem cæli; & demum rerū omnium creatarum ſiue naturalium, ſiue ſupernaturalium.

NOTATIO XVII.

Comparatio eius figuræ, quæ oſtenſa eſt Ioanni cap. 1. cum ea, quæ oſtenſa eſt Danieli cap. 10.

SI Ioannis & Danielis viſiones ſimul inter ſe collatæ reponantur, nullus erit, opinor, qui manifeſtè non videat capitis 1. Apocalypſeos picturam, fuiſſe alluſionem & comparationē ad eam, quam Daniel narrat ſe vidiſſe cap. 10. Quod vt ipſis oculis perſpicuè cernatur, vtramque ſimul apponere viſum eſt.

Ex Daniele.

Leuat oculos Daniel, & ecce vir vnus,

Veſtitus lineis, ſeu byſſinis,
Renes eius accincti auro obryzo;
Oculi ei vt lampas ardens,
Brachia eius & quæ deorſum vſque ad pedes quaſi ſpecies æris candentis.
Vox ſermonum eius, vt vox multitudinis,
A Facies eius velut ſpecies fulguris.
Conſternatur Daniel, & vultus eius hæret in terra:
Tangitur manu, & erigitur ſuper genus, & ſuper articulos manuum.

Ex Apocalypſi.

Conuertitur Ioannes & videt ſimilem filio hominis, veſtitum podére,

Præcinctum ad mamillas zona aurea;
Oculi eius tanquam flamma ignis,
Pedes eius ſimiles aurichalco, ſicut in camino ardenti,

Vox illi tanquam vox aquarum multarum,
Facies eius ſicut ſol lucet in virtute ſua.
Cadit Ioannes tanquam mortuus.

Imponitur ſuper eum dextera, & mirificè confirmatur.

Comparatio figuræ Ioanni viſæ cum Danielis angelo.

Conſideratā alluſione hac adeò manifeſtā, non poſſum, non mirari interpretum diligentiam, quam clariſſima hæc comparatio penitus prætervolarit. Certè, vbi Virgilius in B illuſtri aliqua comparatione Homerum imitatur, interpres qui eiuſmodi collationem non depræhenderet ac notaret, negligentiæ meritò & oſcitantiæ argueretur. Atque hæc Ioannis ad Danielem alluſio non ſolùm imitatio eſt, ſed etiam comparatio. Sicut autem quæ per comparationem ad aliud efferuntur, non ſatis percipi poſſunt; niſi duo illa extrema inter quæ eſt comparatio, mutuò conferantur: ita etiam quod per alluſionem ad rem aliam dicitur, non probè intelligitur; niſi alluſio ipſa tractetur & explicetur. Quāobrem non ſolùm eſt operæ pretium, ſed etiam ad explicationem neceſſarium, figuram Ioanni oſtenſam cum figura Danielis conferre. Cùmque ambæ in multis conueniant; & in iis tamen conuenientiæ partibus nonnihil diſcriminis appareat; tam conuenientiæ, quàm differentiæ reddenda ratio eſt; nimirum conuenientiæ, ex ſimilitudine ſignificationis; differentiæ, ex aliquo rei ſignificatæ diſcrimine.

Hanc notationem huc vſque diſtuli; quia cùm Danielis locus (vt opinor) non fuerit hactenus ſatis ab interpreti- C bus explicatus; congruens eſſe duxi, vt tota capitis primi Apocalypſeos figura priùs explicaretur, ex qua deinceps facilius lux in illam Danielis refunderetur; atque adeò ipſius explicationi quaſi facem præferret. Quare multa ex iis, quæ in Ioannis explicanda figura dicta ſunt, ex æquo ferè ad Danielis explicationem deſeruient. Atque ita exponemus iam breuiter Danielis figuram; & ſimul eam cum figura Apocalypſeos conferemus.

Eandem continuari viſionē in Danielis c. 10. & 11. & initio 12.

Ad eius ergo explicationem notandum primò eſt; apud Danielem vnam eandemque viſionem continuari in capit. X. & XI. & in principio duodecimi. Summa autem trium horum capitum huiuſmodi eſt. In X. videt Daniel angelum illum admirabilem, cum quo manifeſtam hábet comparationem viſio capitis primi Apocalypſeos. In XI. ille ipſe Angelus Danieli prædicit afflictionem ſui populi orituram ex bellis Regum Aquilonis & Auſtri; eam nempe hiſtoriam, quæ in Machabæorum libris continetur. Initio autem capi- D tis duodecimi (n. 1. 2. 3. & 4.) depingitur ſtrenua virtus ac robur animi, quod Deus Mathathiæ & filiis eius erat additurus; vt pro Dei honore ac reipublicæ incolumitate acerrimè dimicarent, & glorioſas ex hoſtibus reportarent victorias. ac demum populi Iſraelitici deſcribitur ſplendor ſub Principibus & Pontificibus Machabæis.

Prophetis familiare eſſe, Iudaica tāgere, Chriſtiana reſpicere.

Scio hanc interpretationem nonnullis fortaſſe humilem & abiectam viſum iri: ſpero tamen à doctioribus non fore reiiciendam; ſi ea, quæ iam ſubiiciam, aduertantur. Hæc ſunt, me non inficiari, ſub illā eādem Machabæorum hiſtoriæ comparatione, in Danielis prophetia aliud ſublimius & excellentius deliteſcere. Noui enim morem eſſe Prophetarum, vt docet Auguſtinus, Iudaica tangere, Chriſtiana reſpicere. Ceterùm vt præcipui ſenſus maieſtas intelligatur; oportet priùs hiſtoriam, ſub cuius cortice occultatur, perfectè cognoſcere. Conſtabit id manifeſtè in Pſalm. 18. cuius licet præcipuus ſenſus ſit de Chriſtianæ Eccleſiæ victoriis; at ipſarum figura ſine dubio eſt de victoriis ac triumphis Da- E uidis. Si autem priùs Pſalmus ad Dauidis victorias non idoneè applicetur; intelligi non poterit ſenſus potiſſimi elegantia ac maieſtas. Meā igitur ſententiā, certum eſt in tribus illis Danielis capitibus propheticè tangi hiſtoriam, quæ in Machabæorum libris latiùs deſcribitur. Perlegatur, obſecro, textus ipſe, atque ex eo planum fiet, in capite XI. ſermonem primò inſtitui de vltimis regibus, qui Perſarum Monarchiam erant poſſeſſuri: deinde gradum fieri ad Monarchiam Alexandri, & ipſius in quatuor regna diuiſionem: hinc ad bella exorta inter Antiochum & Ptolomæum (qui reſpectu Ieroſolymæ ſunt reges Aquilonis & Auſtri) & afflictionē atque anguſtias grauiſſimas, in quas Ieroſolyma inter vtrumque regnū interiecta, his bellis redacta fuit. Denique textus ipſe amentè legi non poteſt, quin protinus inſpiciatur, caput XI. continere

Contextus ſeries & explicatio apud Danielem c. 10. 11. & 12.

nere in ſe Machabæorum hiſtoriæ prophetiam. Deinde caput XII. perſpicuè connectitur cum iis, quæ in XI. fuerant prædicta. Sic enim exorditur: *In tempore illo conſurget Michael.* Vbi agitur haud dubiè de Mathathiæ ac filiorum incredibili robore, ac fortitudine animi. Neque hunc ſenſum dirimit, quod poſteà additur de reſurrectione multorum. Quin imo hæc phraſis aptiſſima eſt, & valdè ſacræ Scripturæ familiaris ad denotandam in poſterorum virtute ſiue improbitate, antiquorum imitationem: vt videbimus Apoc. c. 13.

Machabæorũ bella præ cæteris veteris teſtamenti, fuiſſe Chriſtianæ Eccleſiæ perſecutionum figuram, & cur?

Secundo obſeruandum eſt inter omnia veteris Teſtamenti bella, nulla eſſe, quæ adeò clarè repræſentent Chriſtianæ Eccleſiæ perſequutiones atque victorias, vt illa, quæ in Machabæorum libris recenſentur. Etenim ea ſolùm perſequutio videtur ex antiquis propriè aduerſus veram religionem pugnare. In aliis bellis de imperio & libertate decernebatur: in illis Machabæorum de vera ſuorum maiorum religione. Atque eò deducta res eſt, vt meritò ſacra Scriptura aſſerat Danielis 12. 1. *Veniet tempus, quale non fuit, ex quo Gentes eſſe cœperunt vſque ad illud.* Quin & illuſtriſſimi fuere Martyres, qui eo tempore fortiter occumbendo, veri Dei religionem effuſo cruore teſtati ſunt. Hiſce grauiſſimis anguſtiis & calamitatibus, Machabæorum virtus & clariſſimæ ipſorum victoriæ ſucceſſerunt: quæ quod pro tuenda religione reportatæ ſint, meritò poſſunt cum Chriſtianæ Eccleſiæ victoriis conferri.

Angelus Danieli viſus cur mirabili adeò ſpecie apparuerit?

Tertiò aduerto, ex dictis non obſcurè colligi, quãobrem hæc figura Danieli viſa cæteris omnibus angelorum viſionibus, qui olim apparuerunt, noua illã & inſolitã ſpecie, præſtaret. Etenim ſi ſolùm ad naturæ angelicæ perfectionẽ innuendam deſeruiret, hæc eadem ratio de cæteris angelorum viſionibus erat. Quòd autẽ angelus Danieli adeò miro corporis cultu atque habitu fuerit viſus, argumento eſt peculiarem rationem extitiſſe, quare angelus Dei gerens perſonam, nouam illam figuram in ea viſione indueret. Vbi verò huius figuræ ratio ex illius viſionis fine & ſcopo deſumatur; nimirum ex Machabæorum victoriis, quæ in ea prophetia prædicebantur, & ex gloria ac maieſtate, quam per ea bella fuerat Dei populus adepturus, illico apparet, congruentiſſimè ad illam repræſentãdam victoriam angelum in cultu ac veſtitu adeò glorioſo apparuiſſe. Sicut enim victoriæ illæ erãt omnium ſimillimæ iis, quas Deus Chriſtianæ Eccleſiæ fuerat conceſſurus; ita conueniẽs fuit, vt Deus in illis pluſquam in aliis gloriaretur: quòd eſſent victoriæ ex perſequutione illa, quæ fuerat aduerſus religionem concitanda.

Quartò obſeruo, quemadmodum viſio capitis primi Apocalypſeos totam ipſius libri hiſtoriam reſpicit, & Chriſto eiuſmodi cultum ac figuram tribuit, quæ ad ſignificandas Chriſtianæ Eccleſiæ victorias ex Iudæis & Gentibus reportandas, idonea eſſet; non aliter commodum fuiſſe, vt Angelus ille, qui Danieli ſui populi tam afflictionẽ & anguſtias, quàm glorioſam victoriam prædicebat, illo etiam veſtitu, cultuque vteretur, qui aptus eſſet ad maximum Dei beneficium indicandũ, quod ſuo populo per Machabæos erat præſtiturus. Atque vt in Apocalypſeos viſione depingitur, quàm fuerat Deus mirabilis in Eccleſia Chriſtiana futurus, ita in Danielis figura exprimi oportebat, quàm ſe mirabilem fuerat Deus, Machabæorum tempore, in Iudaicum populum oſtenſurus. Et ſanè nobiliſſima illa hiſtoria meruit, vt eam ſacra Scriptura admirãdã illã angeli viſione exornaret. Licèt autem prophetia capitis XI. & initij XII. alium præterea ſenſum ſublimiorem habeat; hoc non impedit, quo minus angeli figura ad Machabæorum victorias repræſentãdas debeat accommodari. Quandoquidem hæc ſaltem comparatio erat vſurpanda ad introductum illum ſenſum nobiliorem, qui illi ſuberat. Quòd ſi huius hiſtoriæ prophetia figuræ vices geſtura erat, vt in ea quiuis alius ſenſus ſublimior includeretur; quis non videat appoſitè angelum ornatu ad ipſam figuram accommodato apparuiſſe?

Quis fuerit potiſſimus ſcopus tam figuræ, quæ Ioanni apparuit, quàm quæ Danieli.

His omnibus conſtitutis, in vtraque figura tam Danielis, quàm Ioannis, exprimitur epiphonema illud Pſalmi 67. mirabilem ſcilicet Deum eſſe in ſanctis ſuis, & ipſum daturum fortitudinem plebi ſuæ; cum hoc tamen diſcrimine, quod Danielis viſio victorias antiqui populi ſub Machabæis reſpicit; viſio autem Ioannis ad Chriſtiani populi victorias de Iudæis & Gentibus partas reſpicit. Vtriuſque tamen viſionis ſcopus fuit, repræſentare Deum in ſuis futurum mirabilem. Quamuis autem verum ſit eum, qui Danieli apparuit, angelum fuiſſe, in pleriſque tamen antiqui temporis apparitionibus, Dei perſonam Angelus gerebat; & ideò legimus ſic eos ſæpiùs fuiſſe loquutos, *Ego Dominus.*

Quòd ergo angeli illius habitus conſtat ex ſymbolis beneficiorum Dei erga ſuos; eleganter ſignificat ea ipſa beneficia fuiſſe Deo valdè glorioſa, angelo Dei vices gerente. Sicut in Ioannis viſione habitus Chriſti ex conſtat ſymbolis, quæ beneficia ab ipſo Chriſto Chriſtianæ Eccleſiæ data in victoriis de Iudæis & Gentibus indicant; quia eiuſmodi beneficia ſunt Chriſto valdè glorioſa.

Supereſt nunc vtramque Danielis & Ioannis viſionem iuxta ſingula, quæ in textu de illis exprimuntur, breuiter inter ſe comparare.

A

Cur Ioannes conuertat oculos, Daniel verò leuet?

Cur Daniel oculos leuet, Ioannes conuertat?

Ioannes initio ſuæ viſionis audit tubæ vocem quæ Iudaici populi bellum repræſentabat; vt ſuo loco diximus. Idcirco percommodum fuit, vt Ioannes caput conuerteret, ad ea ſcilicet contemplanda, quæ retro erant, id eſt, quæ iam fuerant peracta. At quæ Daniel vidit, omnia erant futura atque ita attollit oculos, vt videat ea, quæ nondũ euenerãt. Iam ſuprà vidimus ex Pauli verbis, ea quæ anteceſſerant retro relinqui, & quæ futura ſunt, anteriora eſſe. Quod ergo multis poſt annis erat futurum, videbatur longè diſtare. Quare oportuit Danielem oculos leuare, præſertim cùm viſio è cælo adueniret.

B

De vtriuſque viſionis podere.

De podére ſeu byſſina vtriuſque viſionis.

In vtraque viſione expediens fuit linea veſtis, quæ veram & illibatam religionem repræſentat, ac laborum tolerãtiã probatam. Et certè Mathathias atque eius filij (& eorum cohortatione & exemplo, Iudaicus illius temporis populus) acerrimos ſe Dei cultus ac religionis æmulatores præſtiterunt, grauiſſimos pro ea labores, & ærumnas fortiter tolerando. Præterquàm quòd in iis ſacerdotij enituit gloria: ideóque valde decuit angelum, vt eorum religionẽ calamitatibus & ærumnis ſpectatam, & ſacerdotij decore ornatam ſignaret, lineis veſtibus indutum apparere. Vide ſuprà notationem XI. de ſymbolo lini atque podéris.

Cur Ioannes viderit zonam auream ad mamillas; Daniel verò renes accinctos auro?

C

Diuerſa in vtroque angelo ſe cingendi ratio: & diſcriminis cauſa.

Machabæos & Iſraëliticum populum ſub eorũ ſignis militantem Dei charitas cinxit, & ſtrenuos atque expeditos reddidit, ad Dei iuſſa accuratiſſimè exequenda. Cuius diligentiæ ac celeritatis decus & ſplendor rectè in aureo cingulo notatur; vt vidimus in aureæ zonæ explicatione. At nobilior & ſublimior diligẽtia ex perfectiori charitate profecta, quæ pectus conſtringit, ornat ac locupletat; hæc appoſitè, vt ſuprà vidimus, per zonam auream altius præcinctam indicatur. Iam verò cui dubiũ eſt, primitiuæ Eccleſiæ Chriſtianos altiùs fuiſſe accinctos, atque adeo maiore charitate ac deuotione & diligentia animatos?

Quid per podéris & balteos coniunctionem denotetur.

D

In coniunctione præterea podéris linei & baltei aurei, veroſimile exiſtimo ſacerdotalis dignitatis ac regiæ coniunctionem in Machabæis ſignificari. Nam & poderis eſt habitus ſacerdotũ, & balteus aureus regum videtur fuiſſe inſigne. Vide Iob 12. 18. de balteo regum. Concinit, quòd fibula aurea Ionathæ (de qua 1. Machab. 10. 89. & cap. 11. 58. & cap. 14. 44.) erat etiam veluti regium inſigne. Et ſimiliter in Apocalypſi podéris, & zona aurea ad regale ſacerdotium ſpectare poſſunt.

E

Aut fortaſſe zona aurea ſignificat glorioſi belli balteum. Nam balteus ad militiam quoque ſpectat; vt colligitur ex aliquibus ſacræ Scripturæ locis & ex prophanis auctoribus palam fit. Atqui ſocietas religionis ac belli propter religionem ſuſcepti, in Machabæis extitit glorioſiſſima: ſed multò adhuc glorioſior atque ſublimior in bellis, quæ Chriſtiana Eccleſia geſſit cũ Iudæis & Gẽtibus; de quib' etiã triũphauit. Nec abs re eſt, quod Apoc. 15. 6. legimus in bello contra Babylonẽ, Angelos ſcilicet, qui effundunt phialas, indutos eſſe podére & zona aureã. Hæ autem expoſitiones de balteo Regio, & de balteo militari conciliari debent cum explicatione de charitate, quam in commentario, & in notatione de auri ſymbolo ſequuti ſumus. Charitas enim eſt ſpiritus ille principalis, quo ſe confirmari optabat Dauid Pſalmo 50. 14. & quæ homines efficit Dei filios, atque adeò reges. Et eadem eſt, quæ ad militiam cæleſtem Dei milites accingit, vt fortiter, alacriter & glorioſè pro Deo pugnent.

Ad perfectionẽ quoque charitatis fortaſſe ſpectat, quod in Danielis loco ex hebræo ad verbum redditur, *lumbi eius accincti maſſa auri obryzi.*

Cur Daniel viderit corpus Angel. quaſi chryſolitum?

F

Angeli Danieli viſi corpus cur quaſi chryſolitum? Quid per chryſolitum figuretur. Cur prima figura Ioanni viſa non item chryſolito ſimilis apparuerit?

Chryſolitus ſymbolicè ſignificat ſummæ gloriæ manifeſtationem; vt videbimus Apoc. 21. 20. in 7. fundamento ciuitatis, quod ſpectat articulum de Chriſti Aſcenſione; in qua ipſius gloriæ magnitudo præſertim effulſit. Et quidem ad denotandam ingentem gloriam, ad quam Hebræorũ reſpublica Machabæorum tempore fuit erecta; nihil potuit ſeligi magis ad rem, quàm effigies corporis ex chryſolitho. Vide illud 1. Machab. 2. 64. *Vos ergo filij confortamini & viriliter agite in lege: quia in ipſa* GLORIOSI ERITIS. Et illud 1. Machab. 5. 63. *Viri Iuda* MAGNIFICATI *ſunt valdè in conſpectu omnis Iſrael & Gentium omnium, vbi audiebatur nomen eorum.* Huic chryſolito nihil in capitis primi Apocalypſeos viſione reſpondet. Quod non per obliuionem accidit, ſed per ſummam prudentiam prætermiſſum fuit. Nam initio Chriſtiana Eccleſia ſuum decus & ſplendorem abditum omnino, & occultum habebat, iuxta illud Pſalm. 44. 14. *Omnis gloria eius ab intus.* Ac tantò maior erat ſuæ felicitatis magnitudo, quantò occultior, vt elegantiſſime deſcribitur Apoc. 6. in quatuor primis ſigillis. Sed propter eandē rationē nō erat ad rem ſymbolum, quod ſummam gloriæ manifeſtationem indicaret; vbi externa facies ignominiam potiùs ac dedecus præ ſe ferebat. Atque ad hāc ſignificationē multò fuit congruentius, vt figura, quæ repræſentabat Eccleſiā, eam Chriſti perſona indutam repræſentaret. Nam hæc fuit maxima Chriſti gloria in terris, abſcondere ſcilicet ſummā beatitudinē ſub humilitatis & abiectionis ſpecie. Quò ſpectat illud Pauli, *Vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo*, Coloſſen. 3. 3. hoc autem intelligitur, ſi prima Eccleſiæ Chriſtianæ tempora reſpiciamus. Poſteà tamen multò maior & illuſtrior illam manebat gloria externa, quàm quæ Iudaico populo Machabæorum tempore fuit. Cuius rei ſignificationi deſeruit ſolis ſplendor; vt mox dicemus.

Cur Daniel viderit in angeli facie fulguris ſpeciem, Ioannes verò lucem ſolis?

Cur Danielis angelus facie fulgur, at Angelus Ioannis ſolem referat?

Daniel de angelo à ſe conſpecto ait; *facies eius, velut ſpecies fulguris:* Ioannes tamen de figura quam vidit, *facies eius ſicut ſol lucet in virtute ſua.* Vbi præter magnū diſcrimen, quod inter lucem ſolis & fulguris ſpeciem intercedit, in ordine etiam aliam inuenio differentiam, non minori animaduerſione dignam. Hæc autem eſt, Danielem cum zonâ aureâ chryſoliti gloriam & fulguris ſplendorem continenter coniunxiſſe: at Ioannē ſolis ſplendorem, vt totius viſionis clauſulam, extremo loco collocaſſe. Imò, vt ſuo loco diximus, hanc ſolis lucem non Ioannes initio aſpexit, ſed poſt viſionem pedum ex aurichalco ardenti, vocis aquarum multarum, ſtellarum ſeptem & gladij ex ore procedentis; poſt hæc (inquam) omnia vidit nouam Chriſti transfigurationem. Et verò cum ſolis ſplendor aptiſſimum ſit ſymbolum ad præſtantiſſimam Eccleſiæ Chriſtianæ gloriam, quæ idololatriæ tenebris depulſis totum orbem compleuit; facile eſt animaduertere, congruenter fuiſſe factum, vt Danielis angeli vultus ſolùm inſtar fulguris radiaret. Nam magna illa Iſraelitici populi gloria & notitia veri Dei, quæ ex illa populi Iudaici gloria Machabæorum tēpore ad Gentes diminauit, non expulit ex mundo idololatriam, neque orbem compleuit; ſed in mediis idololatriæ tenebris, fulguris inſtar emicuit; & breui aliquo tempore ſuſpicari fecit Gentiles, verum eſſe Deum, qui à Iudaico populo colebatur.

Ordo item deſcribendi faciei fulgorem cur in Ioanne & Daniele diuerſus?

De oculorum flammis in vtrâque figurâ?

Quid per oculorum flammas in vtrâque figurâ?

Hæ oculorum flammæ in vtrâque viſione denotant maximam indignationē, quam Deus in Eccleſiæ hoſtes oſtendit; necnon zelum, qui priùs Machabæos, deinde Chriſtianos accendit & inflammauit ad inferendum Dei hoſtibus bellum. Nam & primitiui Chriſtiani myſtico bello, ſiue ſpirituali contra Gentes pugnarunt.

Cur Ioannes viderit pedes ex chalcolibano; Daniel autem brachia, & quæ deorſum vſque ad pedes, quaſi ſpeciem æris candentis?

Pedum diſſimilitudo in vtrâque viſione, & eius ratio.

Pro voce Hebraica *Marghelota*, pro qua noſter vertit, *quæ deorſum vſque ad pedes*, Hebraicæ linguæ periti contendunt ſignificari non ſolùm tibias, ſed etiam pedes: cui ſententiæ cum olim peculiari ductus ratione reclamarim; nunc re attentius conſideratâ, facilè ſubſcribo. Quare quod LXX. exponunt *σκέλη*, id eſt, crura; ſicut in Ioannis viſione nomen pedum, tibias etiam ſiue crura comprehendit. Vulgatus tamen vſus eſt illa periphraſi, *quæ deorſum vſque ad pedes*, vt excluderet ſuperiorem corporis partem, quæ erat ex chryſolito: & non ſolùm pedes & tibias, ſed etiam femora complecteretur. His ita conſtitutis, differentia inter Ioannis ac Danielis viſiones in eo ſita eſt, quòd Daniel viderit non pedes modò, ſed etiā brachia ex ære candente; Ioannes brachia videatur aſpexiſſe carnea, & pedes ex ære candenti. Ratio autem huius diſcriminis petita ex ſignificatione eſt aptiſſima: nam Dei virtus & gratia mirum robur ac vires Machabæis ſubminiſtrauit, vt Dei bella acriter ſuſcipere, & feliciter peragere valerent. Quamobrē conuenienter ſatis figuræ illi brachia ac pedes ex ære candente affecta ſunt; quæ vna ex parte ſtrenuam & indefeſſam fortitudinē ad pugnandū ſignificarent; ex altera oſtenderent quantopere ipſi hoſtibus præſtarent, & quantam in eis cædem eſſent facturi. Et quaſi brachia ac pedes ex candenti ære haberent, æris vi atque ignis efficacitate in hoſtes impetum faciebant Machabæi, & acerrimo bello eos fundebant ac diſſipabant. Arias Montanus in hoc Danielis loco non legit, *quaſi ſpecies æris candentis*; ſed, *quaſi ſpecies æris politi, vel terſi*; quod poteſt ad armorum ſplendorem referri. Sed prudentis eſſe duco, potiùs credere LXX. interpretibus

Num Danielis angelus pedes etiam ex ære candenti habuerit?

Quid per brachia ac pedes ex ære in Danielis figura adūbretur.

A

atque Vulgato; quorum lectio idoneam ſatis habet ſignificationem, vt iam vidimus.

Veriſimile etiam eſt, in æris igne ſignificari religionis ardorem ac zeli, quo Machabæi ſuccenſi in bella pro Dei religione ruebant. Verum cùm in Apocalypſeos figura non ea fuerit mens, vt proprium bellum in ea repræſentaretur; ſed myſticum, quod Euangelij prædicatione cum Gentibus gerebatur; idcirco ad proprij belli ſignificationem vitandam, brachiorum ex ære ſymbolum prætermiſſum fuit, quo robur ad vulnera infligenda, & cædem edendam innuitur; & illud ſymbolum fuit ſelectum, quod denotaret Apoſtolorum & Euangelij concionatorum virtutem, qua per totum orbem diſcurrerunt, Euangelium prædicantes. Hoc autem ſignificant pedes myſtici Chriſti (ſiue quod idem eſt, Eccleſiæ) atque id fuit aptiſſimum ſymbolum ad virorum Euangelicorum perfectionem, idque in Canticorum libro, in Iſaia, & Nahum, in eâdem ſignificatione vſurpatum. Pedibus autem ex ære ardenti, & ſingillatim ex chalcolibano ſiue ære montis Libani, ſignificata fuit virtus, atque conſtantia profectionis;

B

in quo facta eſt manifeſtè alluſio ad altare holocauſti: atque hac ratione eleganter indicatum fuit, bellum, quod ab Euangelij prædicatoribus in gentes ſuſcipiendum erat, nequaquam iuxta Machabæorum morem, fore brachiorum vi & corporis atque armorum fortitudine; ſed ſolùm conſtantia ac perſeuerantia in prædicatione Euangelica. Quare ex vna parte brachia carnea & inermia tribuuntur eis, quæ pacificos illos oſtendant, & paratos ad hoſtes etiam complectendos; ex alia tamen ærei pedes, id eſt, conſtantia in Euangelij promulgatione. Ac denique ignis chalcolibani deſignat, eos proficiſci vt terrarum orbem accendant illo igne, quem Chriſtus venit mittere in terram; & mundum tandem eorum prædicatione inflammandum, & in holocauſtum gratiſſimum Deo conſecrandum.

Cur Ioannis angelus non brachia ærea habuerit?

Cur Daniel audierit vocem multitudinis: ac Ioannes priùs vocem tubæ, deinde vocem aquarum multarum?

C

Quod vtriuſq; vocum diſcrimē quæ diſcriminis ratio?

Si per vocem aquarum multarum denotaretur, vt nonnulli volunt, Gentilium populos, Chriſti doctrinam ſuſcepturos, facile erat rationem reddere, cur Daniel vocem multitudinis exaudit, & non aquarum multarum; nimirum quia Iudaicus populus Machabæorum tempore multus fuit, non tamen multitudo populorum. Sed hæc ratio non ſatisfacit, nam, vt vidimus, vox tubæ & vox aquarum multarum, Iudæorum & Gentiū perſequutiones indicant; quibus Chriſtus ſuos amicos docuit altiſſimam Apocalypſeos doctrinam. Quæ tamen docendi ratio in legis gratiæ tempora ſeruabatur: quare exigendum non eſt, vt in Danielis figura, (quæ Iudaici populi futurum ſtatum Machabæorum tempore repræſentat) ſignificatio vocis multitudinis ſimilis ſit ſignificationi vocis aquarum multarum. Præter hæc, in Danielis figura non eſt vox tubæ; nec idem ſeruatur narrationis ordo,

D

qui in figura Apocalypſeos. Nam apud Danielem, poſtremum omnium eſt vox multitudinis; in Apocalypſi autem priùs eſt tubæ vox; deinde in vocem aquarum multarum commutatur. Cui ſubiiciuntur ſtellæ in dexteram, gladius in ore, & in facie ſplendor ſolis fulgentiſſimi. Itaque ſymbolum maximi fulgoris ſolis conſequens eſt ad vocem aquarum multarum. Exiſtimo ergo in Daniele, vbi illius viſionis finis eſt vox multitudinis, ſignificationem eſſe, victoriâ ac pace per Machabæos partâ fidelium numerum augendum fore. Atque ita in Daniele, multitudinis vox non innuit perſequutionem, ſed proſperitatem. Quare non rectè Arias Montanus tranſtulit, *vox tumultus*; nam Hebræum vocabulum *Hamon* (à radice *haman*) non ſignificat, niſi multitudinem; & ſolet vſurpari in ſignificatione multiplicationis & augmenti; vt videre eſt in Theſauro linguæ ſanctæ. Magnum igitur eſt diſcrimen inter vocem multitudinis & vocem aquarum multarum. Et quamuis Ioannes ad Danielis locum alludat; multiplicationis tamen populi ſymbolum, in ſymbolum multiplicationis hoſtium

E

commutauit: vt eo maior eſſet gloria claritatis ſolis, quo maior fuerit procella atque tempeſtas contra Chriſtianam Eccleſiam concitata.

Quid per vocem multitudinis apud Danielem.

Cur Angelus, qui apparuit Danieli, neque canos habuerit in capite, neque ſtellas in manu, neque gladium in ore?

Danielis angelus cur nec canos, nec ſtellas, nec gladium habuerit?

Ex horum ſymbolorum ſignificatione (de qua ſuo loco diſputauimus) planè perſpicitur, ea non eſſe apta ad figuram Danieli viſam. Nam canities ſummæ prudentiæ terrena deſpicientis, & cæleſtis ſplendor orbem vniuerſum illuminans, nec non prædicationis efficacitas; hæc (inquam) omnia Chriſtiani populi fuerunt excellentiæ ac prærogatiuæ,

tiuæ, & quæ nullo modo illi communes erant cum Iudaico populo; ſiue Machabæorum tempore, ſiue alio quouis. Licèt enim in eo populo, prophetæ diuina luce valde illuſtrati extiterint, & Deo maximè familiares; aſt generatim loquendo, rerum temporalium contemptio, vis atque animus vniuerſo orbe prædicandi, & prædicationis ipſius efficacitas, non erant illius temporis virtutes. *Nondum enim erat ſpiritus datus, quia* IESVS *nondum fuerat glorificatus*: nec Iudaico ipſi populo rerum humanarum deſpicientia prædicabatur.

Sed obiicies, Danielis cap. duodecimo, numero tertio, vbi ſermo eſt de Iudæorum populo, dici: *Qui docti fuerint, fulgebunt quaſi ſplendor firmamenti: & qui ad iuſtitiam erudiunt multos, tanquam ſtella in perpetuas æternitates.* Reſpondeo, verum eſſe aliquo modo elogium illud doctoribus Iudaici populi olim congruiſſe propter egregiam ac ſalutarem doctrinam, qua populum imbuebant. Hoc tamen laudis præconium adeò illis parcè conueniebat, ſi cum populi Chriſtiani doctoribus conferantur, vt antiquis potiùs aptari videatur, tanquam figuris Chriſtianæ Eccleſiæ Doctorum; quàm quòd ſibimetipſis perfectè quadret. In quo ferè accidit, quod in iis Pſalmis qui in cortice ipſo literæ Salomonem ac Dauidem ſonant: in quibus Pſalmis interdum ita aſſurgit ſtilus, vt fateri nos cogat, reſpectu ad Chriſtum in iis aſſeri ea, quæ ratione Dauidis, aut Salomonis nimis exaggerata videbantur.

Daniel cur ſuper genua & manuum articulos ſteterit?

Cur Daniel ſteterit ſuper genua, & ſuper articulos manuum?

Danielis pauor non adeò ingens fuit, atque Ioannis. Nam etſi Daniel corruerit, & vultus eius hæſerit terræ: ex contextu tamen apparet, ipſum non fuiſſe ita exanimatum, vt vſu ſenſuum priuatus ſit. Sic enim ait; *audiens iacebam, & vultus meus hærebat terra.* Ioannes verò *cecidit tanquam mortuus.* Itaque perſpicuum fit Danielis metum non adeò fuiſſe magnum, vt pauorem Ioannis: & quidem ſatis meritò. Quæ enim figura apparuit Ioanni, multò erat horribilior. Sed mirabile eſt etiam Danielem Angeli attactu non ita fuiſſe roboratum, vt Ioannem. Nam Daniel, poſtquàm eum Angelus tetigit, vix tandem potuit toto corporis nixu quaſi reptare ſuper genua, & ſuper articulos (ſiue palmas) manuum. At Ioannes mirabili Chriſti dexteræ virtute contactus tantum animi ac roboris recepit; vt calamum protinus iubeatur arripere, & ſeptem epiſtolas Chriſto dictante conſcribere. Ratio huius diſcriminis eſt; nam licèt Chriſtianæ Eccleſiæ procellæ ac tempeſtates multò vehementiores fuerint, quàm eæ, quibus ſuis Iudæorum populus iactatus; & ex ſe efficaciſſimæ forent ad maximum horrorem incutiendum, vis tamen ac robur Chriſti dexteræ, tempore legis gratiæ, multò maiora & præſtantiora miracula patrauit, & in maiori timendi & pauendi occaſione ſuam virtutem magis oſtendit; dum plus animi ac fortitudinis ſuis addit. Quia *lex ad perfectum non adducebat*, ad Hebr. ſeptimo, num. nono. Poſteà autem *virtus in infirmitate perficitur*, ſecunda ad Corinth. 12. 9.

Quis fuerit Angelus Danieli viſus?

Quis fuerit Angelus, qui apparuit Danieli?

Theodoretus, Carthuſianus, & Pererius exiſtimant Angelum, qui in hac viſione Danieli apparuit, fuiſſe Gabrielem. Gregorius autem 17. Moral. cap. 8 & Caſſianus collat. 8. ſuſpicantur eum Angelum habuiſſe peculiarem curam illius populi Hebraici, qui Babylone captiuus tenebatur. Sed quidquid ſit de huius Angeli perſona & officio, optabilius eſt, meo iudicio, intelligere, quorſum ſpectet mirabilis illa figura, in qua Angelus apparuit. Quòd ſi ſignificatio, quam ei tribuimus, ſatisfaciat, per illam optima redditur ratio, quapropter Angelus qui apparuit Danieli, appellatur Gabriel, id eſt, *virtus Dei*, vel *Deus fortis.* Nam eius viſio eò ſpectabat, vt Daniel agnoſceret Dei virtutem ac robur, cuius eximia documenta Deus ipſe fuerat editurus in ſui populi liberatione per Machabæos; iuxta illud Pſalm. 67. fine, *Mirabilis Deus in ſanctis ſuis: ipſe dabit virtutem & fortitudinem plebi ſuæ.* Niſi autem fallor, ex comparatione harum duarum viſionum Danielis & Ioannis, egregie confirmatur, collocatum eſſe in ea expoſitione; quæ vtramque viſionem comparando, cuiuſuis conuenientiæ, aut diſcriminis aptam & cohærentem inuenit rationem.

COMMENTARIVS.

SCribe ergo quæ vidiſti, & quæ ſunt, & quæ oportet fieri poſt hæc.] Particula illa *ergo* in præſenti eſt nota illationis. Nam Chriſtus ex eo, quod A Ioanni dixerat, *Ego ſum primus & nouiſſimus, & fui mortuus, & ecce ſum viuens; & habeo claues mortis & inferni*; inde infert æquum eſſe, vt Ioannes viſionem ſcribat ſibi oſtenſam. Hæc itaque illatio nos docet verbis illis, quæ myſticus Chriſtus Ioanni dixit, ſcilicet, *Primus & nouiſſimus*, &c viſionem ipſam declarari. Alioqui enim, quomodo ex illis verbis poſſit inferri, Ioannem debere ſcribere, quæ viderat?

Quæ vidiſti.] Viſionem ipſam capitis primi per hæc verba denotari, meo iudicio, perſpicuum eſt ex ipſo contextu. Suprà enim dictum Ioanni B fuerat, *quod vides ſcribe in libro*, & poſt viſionem ei dicitur, *Scribe ergo quæ vidiſti*, & particula illa *ergo*, non permittit, vt ſermo ſit de alia re, quàm de ipſa capitis primi viſione.

Quænam Ioannes ſcribere iubeatur.

Et quæ ſunt, & quæ oportet fieri poſt hæc.] Ambroſius, Rupertus, Anſelmus, Albertus, Ribera, & Pererius in prolegomenis diſput. 9. & 11. intelligunt, his verbis Ioanni præcipi, vt præter viſionem capitis primi, ſcribat etiam præſertim, qui tunc erat, Eccleſiarum ſtatum; necnon ea, quæ poſteà futura erant. Hanc tamen explicationem, vt exiſtimo, reſpuit contextus. Illa enim C particula *ergo* poſtulat, vt quæ Ioannes iubetur ſcribere, includantur in præcedentis capitis 1. viſione. Quia non iubetur modò ſcribere, ſed per illationem dicitur illi, *Scribe ergo quæ vidiſti, & quæ ſunt, & quæ oportet fieri poſt hæc.* Atqui ex præcedenti viſione non bene colligitur, æquum eſſe, vt ſcribat ea, quæ in illa viſione non includuntur. Huic argumento aliud addo, quod apud me vim habet non exiguam; nempe verbum ſubſtantiuum, vbi ſermo eſt de ænigmatibus, non aliter intelligi ſolere, quàm de ipſorũ ænigmatum ſignificatione. Nam ſi de ſignato ænigmate dixeris Quid eſt hoc? D perinde eſt, ac ſi roges; Quid ſignificat hoc ænigma? ſermo autem erat de viſione ænigmatica: quia illa verba, *quæ vidiſti*, non aliud deſignabant, quàm viſionem illam primi capitis. Cùm ergo ſubditur, *& quæ ſunt*; illud propriè præcipitur, vt ſcilicet non ſolùm ſcribat viſionem, ſed etiam illius ſignificationem. Confirmatur, quia in ſequenti verſu bis ponitur idem verbum ſubſtantiuum in eodem ſenſu: dicitur enim, *Candelabra ſunt, Eccleſiæ: ſtellæ ſunt, Angeli Eccleſiarum.* Neque in hoc tantùm loco, ſed in aliis etiam, vbi ſermo eſt de ænigmatis, E eodem modo ſolet loqui Scriptura; vt videbimus notat. XVIII. Quæ obſeruatio lucem præfert aliquibus locis; qui aliàs non ſatis intellecti; hac obſeruatione optimè intelliguntur.

Et quæ oportet fieri poſt hæc.] Vidimus opus eſſe, vt hæc quoque verba ad primi capitis viſionem referantur. Alioqui ex viſione præcedenti non colligeretur, *Scribe ergo, quæ vidiſti, & quæ ſunt, & quæ oportet fieri poſt hæc.* Diſtinctio autem illa de præſentibus ac futuris, non eſt ad rem. Hîc enim, vt vidimus, idem eſt *eſſe* ac *ſignificare.* Sicut autem in eâdem viſione ad ſymbola ipſa referuntur illa verba *quæ vidiſti*, & ad ſymbolorum F ſignificationem referuntur illa, *& quæ ſunt*; ſic etiam ad rei totius ſummam atque ſubſtantiam ſpectant illa, *& quæ oportet fieri poſt hæc.* Nam ſcopus huius viſionis non erat alius, quàm deſcribere, quem exitum habituræ eſſent Eccleſiæ perſequutiones; *& oportet fieri* in ſacræ Scripturæ phraſi non aliud ſignificat, quàm certiſſimè futurum eſſe. Itaque tria illa *quæ vidiſti, & quæ ſunt, & quæ oportet fieri poſt hæc*, ad eandem viſionem ſpectant: eâdem prorſus ratione, ac ſi Ioanni dictum eſſet; ſcribe viſionem, & eius ſignificationem;

atque adeò quem exitum certiſſimè habitura ſit perſequutio, quam Eccleſia Chriſtiana patitur.

Sed dicat aliquis, hunc ſenſum, quamuis alioqui videatur aptus, propterea tamen diſplicere, quia Ioannes non ſcripſit ſignificationem viſionis ſibi oſtenſæ: imò verò ex iis, quæ viderat, non aptè inferebatur ipſum iam poſſe ſignificationem ſcribere; atque adeò alium eſſe quærendum ſenſum, cùm ei per illationem dicitur, *Scribe ergo quæ vidiſti, & quæ ſunt*. Ad hoc reſpondeo, Ioanni non fuiſſe præceptum, vt nimis diſtinctè ſcriberet ſignificationem viſionis ſibi oſtenſæ; ſed vt eam ſcriberet, id eſt, vt aliquo modo in ipſo textu indicaret: quod & fecit non modò in hoc capite, ſed in aliis etiam nónullis. Nam quod explicauit, vrbem illam, cuius decima pars cadere viſa eſt, eſſe Hieroſolymam; & Babylonem, quæ ardere conſpecta eſt, eſſe Romam; hæc (inquam) bene intelligenti deſeruiunt ad explicationem viſionis cap. primi. Certè mihi illæ Ioannis explicationes facem prætulerunt ad intelligendam cap. primi viſionem. Et quamuis plurimis non ſatis fuerit hæc Ioannis expoſitio, vt viſionis ſignificationem intelligerent: non tamen propterea negandum eſt Ioannem ſcripſiſſe ſignificationem. Quòd verò nimis breuiter & obſcurè eam ſcripſit, ſapienter fecit; quia id ſummopere expediebat, vt vidimus in prolegomenis notat. XIV.

Ad id, quod opponebatur, ex iis nempe, quæ Ioannes viderat, non rectè colligi ipſum poſſe ſcribere ſignificationem, Reſpondeo Ioannem, præterquàm quòd figuram capitis primi viderat, ab ea audiſſe illa verba, *Ego primus & nouiſſimus, & fui mortuus, & ecce ſum viuens: & habeo claues mortis & inferni*. Et cùm Ioannes tanta ſapientia polleret, nec non ſacræ Scripturæ atque eius phraſium intelligentiâ; illud ſatis fuit, vt perfectè intelligeret omnium, quæ viderat ſignificationem. Quia *ſapienti*, vt dicitur, *dictum ſat*. Quod autem ei dictum fuit, *Scribe ergo quæ vidiſti*, &c. non tantùm infertur ex eo, quod Ioannes viderat; ſed ex eo etiam, quod audierat.

Verſ. 20. *Sacramentum ſeptem ſtellarum.*] Pro Sacramento Græcè legitur *myſterium*; & vtrumque nomen tam Græcum, quàm Latinum analogum eſt. Nam aliquando accipitur pro recondita ſignificatione, vt in præſenti; & aliquando pro ſymbolo ipſo, ſiue ſigno occultam ſignificationem includente. Et ſic Euchariſtiæ ſpecies appellatæ ſunt à Chriſto *myſterium fidei*. Atque eâdem ratione Baptiſmus & ceteræ ſacræ ceremoniæ ad animarum ſanctificationem à Chriſto inſtitutæ appellantur ſacramenta; quia eam ipſam ſanctificationem ſignificãt, quam Chriſtus per illa ipſa operatur. De quo vide notationem ſequentem.

NOTATIO XVIII.

Ad illa verba, Scribe quæ vidiſti, & quæ ſunt; *de phraſi ſacræ ſcripturæ, in qua verbum ſubſtantiuum ad ſignificationem refertur, cùm de ænigmatis agitur. Et per occaſionem explicatur locus Eccleſ.* 12. 13.

Cùm de ænigmate eſt ſermo, ipſorum ſignificationem per verbum ſubſtantiuum denotari.

DIXIMVS in commentario verbum ſubſtantiuum, cùm de ænigmatis agitur, ipſorum ſignificationem frequenter denotare. Hoc ſi generatim ſolum præcipiatur, notiſſimum eſt, nec ab vllo in dubium vertitur. Sunt enim multa ſacræ Scripturæ exempla, in quibus nemo eſt, qui non videat, eam eſſe phraſim verbi ſubſtantiui, vt Ezechielis 5. 1. *Iſta eſt Ieruſalem*, Danielis 4. 19. & cap. 7. 17. & 23. & cap. 8. 20. 21. & Lucæ 8. 12. *Eſt autem hæc parabola*; vbi optimè Ianſenius.

A Nihilominùs tamen aliqui ſunt loci, in quibus, quia non aduertitur proprium eorum eſſe ſenſum, vt verbum ſubſtantiuum iuxta illam phraſim ſumatur; propterea varia ſenſuum diuerticula quæruntur; nec verus interim attingitur. Quamobrem id hic animaduertere viſum eſt; atque eius rei ſingulare proferre exemplum, quodam in loco, qui hactenus multos torſit, neque eius intelligentiam ſatis aſſequuti videntur. Vbi autem ſemel aduertatur, ibi de ænigmatis illius ſignificatione ſermonem eſſe; verus aperitur ſenſus; nec germanus ſolùm, ſed etiam perutilis & ſacrâ Scripturâ digniſſimus. Locus autem eſt clauſula illa libri Eccleſiaſtæ, *Deum time, & mandata eius obſerua: hoc eſt enim omnis homo*. Vbi valde laborant interpretes, dum exponere contendunt, qua ratione timor Dei, & ipſius mandatorum obſeruatio ſit omnis homo. In quo dum variè philoſophantur, concionantur potiùs, quàm explicant. Nam vera loci interpretatio ex eo pendet, vt animaduertatur, quod in illo capite ea verba antecedit, eſſe quoddam ænigma ſiue parabolam, quæ hominis mortalitatem eleganter depingit, & innuit fore tandem vt tempus adueniat, in quo ſenſus proprio munere fungi non poſſint; atque adeò neque aures B audire, neque videre oculi, nec pedes incedere, nec molere dentes; & multa alia eiuſmodi, quæ ſapienter ab interpretibus exponuntur. Hæc tamen omnia ſub ænigmatica & parabolica loquutione dicuntur: atque ad finem longioris allegoriæ ſubditur; *finem loquendi pariter omnes audiamus*: id eſt, hanc de hominis mortalitate tractationem abſoluamus & imponamus pariter finem libro Eccleſiaſtæ, *Deum time, & mandata eius obſerua; hoc eſt enim omnis homo*. In quibus verbis notandum eſt, illa *Deum time & mandata eius obſerua*, reſpondere iis, quæ initio ænigmatis propoſita ſunt, ſcilicet *Memento creatoris tui, antequam veniat tempus afflictionis*; atque hac eâdem phraſi totum ænigma ſeu parabola continuatur, *antequam tenebreſcat Sol & Luna*. Et infrà; *Antequam rumpatur funiculus argenteus*, &c. Idem verò eſt, *Memento creatoris tui*, ac *Deum time & mandata eius obſerua*. Cùm autem poſtremò, additur, *hoc eſt enim omnis homo*, demonſtratiuum *hoc*, totum ænigma ſiue allegoriam, quam antea propoſuerat, proculdubiò deſignat. C Atque ita dicere, *hoc eſt enim omnis homo*, idem eſt ac dicere; hoc, quod ſuprà depinxi, omnes ſumus; id eſt, eò ſumus omnes deuenturi, cuncti enim mortales ſumus. Quare, cùm morituri tandem ſimus, & Deo rationem ſtrictiſſimè reddituri; æquum eſt, vt tandè aliquando animaduertamus, mortalem hanc vitam meram eſſe vanitatem, ac proinde timeamus Deum, & ipſius præcepta ſeruemus.

Hoc eſt omnis homo, *quid ſit apud Eccleſiaſten.*

Ad huius ſenſus confirmationem nota 1. cùm ænigma adeò longum & mirabile fuerit antea ob oculos poſitum, vbi extremò ſubiungitur *finem loquendi audiamus*, ſiue inceptum ſermonem abſoluamus; adiectiuo illo, *hoc*, aptiſſimè propoſitum ænigma deſignari. Id ſanè mihi nihilo eſt obſcurius, quàm ſi extento digito ipſum mihi ænigma Eccleſiaſtes indicaret.

Quòd ſi aliquis in eo fortaſſe hæreat, quòd iuxta noſtram explicationem, illud pronomen *hoc* non deſignat id, quod proximè præcedit, ſed ſuperius ænigma. Ad hoc facilis eſt reſponſio, nempe ſæpe ita contingere, vt pronomen *hoc* D omnino ſit referendum ad id, quod paulò ſuperiùs remanebat. Pro quo vide inſignem locum 1. Cor. 7. 6. *Hoc autem dico ſecundum indulgentiam.*

Nota ſecundò, eiuſmodi ſenſum & prudentiſſimum eſſe, & ſacrâ Scripturâ digniſſimum. Cùm enim noſtro aſpectui ſubiecerit humanæ mortalitatis ac fragilitatis imaginem ad viuum expreſſam; quid potuit congruentius ſubdi, quàm vt admoneremur effigiem illam eſſe propriam noſtræ naturæ; atque adeò finis picturam, quæ nobis vitæ exitum in mentem reducat? Quòd ſi hic Eccleſiaſticæ liber, eſt concionatoria ſermo; quid, quæſo, potuit aptius eligere, & in medium proferre?

Fingamus concionatorem aliquem ante principis viri cadauer tumulo honorificentiſſimè impoſitum, ad numeroſam audientium multitudinem concionẽ habiturum. Quid prudentius præſtare potuiſſet, quàm pro ſuæ concionis themate digitũ in cadauer intendere, & ſimul addere, *Deum time, & mandata eius obſerua, hoc eſt enim omnis homo*? E Idem dixerim de eo concionatore, qui ſub finem concionis hominis cranium produceret, & eo deſignato ſubiungeret, *hoc eſt enim omnis homo*. Atque ita homines ad pœnitentiam & præteritorum reſipiſcentiam hortaretur. Hoc ergo ipſum præſtat ſapientiſſimus Salomon; qui tamen pro cadauere, aut cranio, demonſtratiuo illo *hoc*, deſignat viuam noſtræ mortalitatis imaginem, quam Spiritus ſanctus expreſſit.

Nota tertiò, ex ſubſequenti contextu noſtram hanc declarationem ſatis confirmari. Sequitur enim; *& cuncta, quæ fiunt adducet Deus in iudicium*. Quis autem neſciat poſt mortem ſtatim iudicium ſubſequi, atque adeò ſtrenuos concionatores recordationi mortis iudicij memoriam congruentiſſimè annectere, vt hac ratione homines ad Dei timorem impellant? Id ergo ipſum Eccleſiaſtes, vt concionator egregius, præſtitit.

Totius libri Eccleſiaſtæ epilogus.

Nota quartò, ſententiam illam, *Hic eſt enim omnis homo*, iuxta noſtram explicationem, eſſe ſatis idoneam concluſionem, epilogum & epiphonema totius libri Eccleſiaſtæ. Quidquid enim in eo late agitur de rerum humanarum vanitate, ad id tandem reducitur, nos ſcilicet eſſe mortales: proinde nihil eſſe in hac vita, quod firmum & ſtabile diu ſit. Quid verò magis ad rem, quàm vt breui & eleganti ſententia Eccleſiaſtes, quaſi quodam epilogo totam concionem coerceat? id quod ſe facturum ipſe admonuit; atque ad id auditorum attentionem captauit, cum dixit; *finem loquendi pariter omnes audiamus.*

Quintò confirmatur, quia alij ſenſus, qui à multis afferuntur, violenti ſane ſunt. In quibus tamen impugnandis immorari non eſt animus: quia nonnullis fortaſſe placebunt, & ex iis vtilitatem percipient.

Pro Euchariſtiæ veritate aduerſus huius temporis hæreticos aſſerenda.

Hæreticorũ argumentũ refellitur.

Duplex ſacrorum ſymbolorum modus.

Ex meo ipſe ſenſu ſatis velim, ne quis ſibi detrimentum pariat, noſtra explicatione abutendo. Et venit in mentem quempiam forte hæreticum, ſanctiſſimæ Euchariſtiæ aduerſarium, in hoc loco diligenter quæſiturum exemplum aliquod ſenſus illius metonymici, quem teterrimus dæmon ab inferis excitauit ad eneruandam vim illorum verborum, *Hoc eſt enim corpus meum.* Primá enim facie videtur illius metonymicæ intelligentiæ ſplendidum exemplum deſumi poſſe ex noſtra horum verborum explicatione, *Hoc eſt enim omnis homo.* Et addet præterea hæreticus Euchariſtiã à Chriſto appellari myſterium ſeu Sacramentũ, & ſacramenti nomen eſſe referendum ad ſignificationem; vt refertur in vltimo verſu capitis primi Apocalypſeos. *Sacramentum ſtellarum, quas vidiſti in dextera mea.* Vbi ſtellæ Ioanni oſtenſæ dicuntur eſſe Angeli. Non quod eſſent verè Angeli Eccleſiarum; ſed quòd eos ſolùm ſignificarent, tanquam illorum ſymbola. Hoc eſt nouatorum argumentum. In quo, vt ſolent, araneorum inſtar, ex odoratis floribus ſibi virus exugunt. Catholici verò, quibus in religione ſiue doctrina aliquid nouare ſemper piaculum fuit, veritatem Euchariſtiæ non à noſtro cerebro fingimus, ſed à Chriſto Domino traditam, & ab Eccleſia perpetua veneratione conſeruatam, fideliter retinemus. Argumentum autem hæreticorum facile euaneſcit, animaduertendo, non negari à nobis Euchariſtiæ ſpecies eſſe ſigna à Chriſto inſtituta, quibus corpus ipſius & ſanguis ſignificantur, ſignificatione ab ipſo Chriſto ordinata, ſed ab Eccleſia edocti nouimus, quædam eſſe ſymbola non ad aliud, quàm ad doctrinam & ſignificationem inſtituta, vt ſunt ænigmata atque parabolæ. Alia verò A ad animarum ſanctificationem eſſe facta; in quibus ex ipſa ſignificatione efficaciſſimum ſumitur argumentum ad probandum, verè in ipſis includi id, quod ſignificant. Verbi gratia: Baptiſmus ſiue ſacra ablutio ſignum eſt ablutionis animæ à peccatorum ſordibus. Hoc ergo ipſum, quod externa illa abluendi actio ſignificat, in eo ſacramento verè ac propriè continetur. Per id enim verè abluitur anima & ſanctificatur. Et quidem Chriſti excellentiam ſummopere decuit, vt in ſacris ritibus ac ceremoniis, quas Chriſtianæ Eccleſiæ inſtitutas reliquit, earum ſignificatio non eſſet, vt ſignificatio ænigmatum; quæ ad id ipſum, quod ſignificatur, operandum minime extenditur; ſed vt in ipſis Chriſti miraculis accidit: in quibus externum illud opus, erat latentis miraculi veſtigium. Verbi gratia; dum Chriſtus cæcum illuminabat, animæ pariter oculos, id eſt, mentem vera fide illuſtrabat, dum ſanabat ægrotum, vnà animæ morbum B depellebat. Atqui hanc operandi rationem Chriſti excellentiâ eſſe digniſſimam, velle negare id verò eſt cæci & ægroti proprium in ſua cæcitate & ægritudine perſtare cupientis. At in Eccleſiæ filiis nihil id difficultatis; ſed ſummã potius credibilitatem habet, iuxta illud *Teſtimonia tua credibilia facta ſunt nimis*, Pſalm. 92. 5. Quia ſigna merè ſigna inſtituere quiuis facile poterat. ſigna tamen eiuſmodi efficacitatis plena Eccleſiæ relinquere, hoc ſolius erat Chriſti poteſtatis. Inter hæc igitur ſigna & ſacramenta ſupremum ac præſtantiſſimum eſt ſine dubio Euchariſtia Atque ita ex ipſa metonymia (liceat mihi ſic loqui) in qua hæretici tantopere debacchantur; id eſt, ex eo quòd ſpecies Euchariſtiæ Chriſti corpus & ſanguinem ſignificent; Catholici in veritate fidei confirmamur, quòd ſcilicet in eis Chriſti corpus & ſanguis verè ac reipſa contineantur. Etenim ſi Baptiſmus C operatur, quòd exterior ablutio ſignificat; non minor debet eſſe, ſed multò maior, Euchariſtiæ excellentia. Quare minime dubitamus, verè etiam & propriè ipſius Chriſti corpus & ſanguinem in admirabili hoc ſacramento includi. Quod qui negant à Deo plane ſunt derelicti; atque adeò indigni, qui fruantur immenſo hoc beneficio, quod Chriſtus in ſuam Eccleſiam contulit, cum nobiſcum in ſacroſancta Euchariſtia manere voluit, & pectora fidelium ſuccedere, atque ſua præſentia ſuccendere, & admirando hoc opere infinitam ſuam beneficentiam oſtentare, quæ Angelos ipſos admiratione & ſtupore tenere deſinit, vt ſuis tandem beneficiis, hominum & Angelorum captum omnino ſuperaret.

* * *

PROOEMIVM
IN
CAPVT II. ET III.
APOCALYPSEOS
IN TRES NOTATIONES
DIVISVM.

NOTATIO I.

In qua explicatur, qui ſint Angeli, ad quos Ioannes ſcribere iubetur.

Qui fuerint ſeptem Angeli, ad quos Ioannes ſcribere iubetur.

Sacerdotes in Scriptura Angelos vocari.

Angeli nominis etymologia.

DVo hæc capita nihil aliud continent, quàm ſeptem epiſtolas, quas Chriſtus Ioanni dictauit ad ſeptem Eccleſiarum Aſiæ Angelos mittendas. Et in commentario quidem c. 1. v. 20. propoſuimus varias opiniones de ſeptem ſtellis ſiue Angelis, ad quos ſeptem hæ epiſtolæ diriguntur. Vbi oſtendimus in plano illius loci ſenſu, per illos Angelos, ſeptem homines illarum Eccleſiarum Epiſcopos deſignari. Quod ipſum ex epiſtolarum contextu valide confirmatur. Nam ſi cæleſtes Angeli eſſent, non erat ad rem epiſtolas illis per Ioannem ſcribi, & mitti. Et alioqui conſtat homines Dei miniſtros, præſertim ſacerdotes, appellari Angelos. De quo vide Dionyſium de cæleſti D Hierarc. c. 12. Accedit, quòd Angeli nomen nil aliud ſonat, quàm nuntium: atque ita eadem analogia, qua nunciorum nomen præcipuis ſummi Pontificis miniſtris in regum curiis degentibus ſolet attribui; præcipuis etiã Dei miniſtris, quos ipſe in terris habet, tribui cenſendum eſt. Imò vero Seraphinorum etiam appellatio tribuitur Epiſcopis in ſacra Scriptura, vt videbimus in explicatione cap. 6. Iſaiæ.

Num Angeli ſeptẽ, quibus Ioannes iubetur ſcribere, ſint ſeptẽ Eccleſiæ?

Alia expoſitio erat. Angelorum & ſtellarum nomine deſignari Eccleſias ipſas. Quo ſpectare exiſtimo illorum ſententiam, qui ea, quæ Chriſtus in Angelis Eccleſiarum Aſiæ reprehendit, notant non eſſe ipſorum peccata; ſed Eccleſiarũ. Quã expoſitionẽ ab Andrea, Areta, Ansberto, & Anſelmo, accipit Pererius, cap. 2. diſp. 2. Et confirmat, quia Epheſinus

Epiſcopus erat tunc Timotheus, magnus Dei amicus. Quòd ſi de ipſo Timotheo ſermo eſſet, nequaquam ei diceretur, *habeo aduerſum te, quòd charitatem tuam primam reliquiſti.*

Reiicitur præcedens expoſitio.

Quòd verò Epiſcopus de ſubditorum peccatis, nullâ ipſius culpa admiſſis reprehendatur, non iudicat diſſonum Pererius; ſed id fieri ait, *quo excuſatior ipſe ſit apud ſubditos, ſi eos reprehendat, tanquam ipſi peccata eorum imputanda ſint, niſi eos reprehenderet, & quantum in ipſo eſt, correxerit.* Verùm hæc expoſitio violenta eſt. Textus enim expreſſè candelabra ab ſtellis diſtinguendo, & affirmando per candelabra Eccleſias, & Epiſcopos ſiue Angelos per ſtellas indicari; manifeſtè innuit, culpas ſeu defectus illos, quos Chriſtus in Epiſcopis reprehendit, ad ipſos Epiſcopos propriè ſpectare. Quando populi culpa Epiſcopo poteſt adſcribi propter ipſius negligentiam, quam in ſuorum emendatione procuranda adhibuit; tunc ſanè Epiſcopus poteſt meritò obiurgari propter ſuæ Eccleſiæ peccata. Quando autem Epiſcopi culpa nulla fuit, quid poteſt violentius eſſe, quam ipſum de illis defectibus accuſari, quorū culpa minimè in ipſum refunditur? Deinde inter has ſeptem epiſtolas ſunt aliquæ, in quibus nulla Epiſcopi obiurgatio continetur: aliæ, in quibus nulla Epiſcopi laus.

Atqui mirum non eſt, primitiuæ Eccleſiæ temporibus peculiares fuiſſe perſonas tanta morum probitate ac ſanctimonia, vt nihil in iis reprehenſione dignum appareret: alias adeò perditis ac profligatis moribus, vt nihil in iis laudem mereretur. Exiſtimare autem primitiuæ Eccleſiæ tēpore integras Eccleſias reperiri in Aſia, in quibus nihil eſſet, quod poſſet iure laudari; & alias, in quibus nihil, quod poſſet vituperari, hoc nulla ratione veritatis ſpeciem habet. Igitur tam laudatio, quam vituperatio ſeptem illorum Epiſcoporum, Eccleſiarum ſtatum minimè deſcribūt directè, ſed ſingularium Epiſcoporum viuendi rationem. Quòd autem vnuſquiſque ex illis Epiſcopis diſſimilis eſſet conſcientiæ reliquorum, mirandum non eſt. Nam inter homines diuerſitas & inæqualitas frequens eſſe ſolet. At ſeptem illas Eccleſias tantopere inter ſe moribus ac vita diſſidere, vt ſeptem Epiſcopi depinguntur; hoc mihi probabile neutiquam fit. Etenim generatim loquendo, in qualibet fidelium republica omnes illæ diuerſitates cōſcientiarum reperiuntur: nec veriſimile eſt, ſeptem illas Eccleſias Aſiæ, quod attinet ad conſcientiarum ſtatus, fuiſſe inter ſe adeò diuerſas. Præterea textus ipſe aliquando diſtinguit Epiſcopi ſtatum ab ſtatu Eccleſiæ. Nam in epiſtola ad Thyatirenſem, peccatum Epiſcopi eſt, permittere mulierem Iezabel. Subditorum verò alij mœchabantur cum Iezabele; alij eius doctrinam non recipiebant. Et in Eccleſia Sardenſi Epiſcopus ipſe de morte animæ reprehenditur, & ſubditur nihilominùs, aliquos eſſe in ea Eccleſia, qui non inquinauerunt veſtimenta ſua.

Peccata, de quibus ſæpè Epiſcopi arguuntur, ipſorum eſſe propria, non ſubditorum.

Denique explicatio illa Pererij probari poteſt Victorino, Ticonio, Ambroſio, Haymoni, & Bedæ, qui non diſtinguunt Angelos ab Eccleſiis: vel ut forſaſſe, qui illarum Eccleſiarum Angelos de Angelis cæleſtibus interpretantur, in quos culpa non cadit: in communi tamen & certa ſententia, quæ non dubitat Angelos illos eſſe Epiſcopos, certum mihi quoque eſt, peccata de quibus Angeli arguuntur, eſſe ipſorum Epiſcoporum peccata. Neque obſtat, Chriſtum in epiſtolis ſingulis repetere. *Qui habet aures audiendi, audiat, quid Spiritus dicat Eccleſiis*: ſimili enim ratione dicitur; *Quod vobis dico, omnibus dico, Vigilate.* Marci 13. 37. & tamen ipſis primùm Apoſtolis verè & propriè dicebatur. Simili etiā modo epiſtola ad Corinthios ſcripta, ad omnes etiam Eccleſias ſpectat: quòd enim ad doctrinam attinet, generalis eſt, & omnibus Eccleſiis vtiliſſima: cùm tamē aliquid in ea Eccleſia reprehendatur (vt epiſtola 1. c. 5. quòd vxorem patris aliquis habet concubinam) quod non in omnibus Eccleſiis reperiretur. Adde, Chriſtum non dicere in epiſtola ad Epheſinum, *Qui habet aures audiendi, audiat, quid Spiritus dicat Eccleſia Epheſina*; ſed, *quid dicat Eccleſiis.* Ex quo manifeſtè conſtat non rectè inferri, Epiſcopum non diſtingui ab Eccleſia; id enim ſaltem nemo dicet, Angelum Epheſi ab omnibus Eccleſiis non diſtingui. Illud certè veriſſimum eſt; quod Epheſino Epiſcopo ſcribitur, doctrinam eſſe Eccleſiis omnibus vtiliſſimam. Nam in omnibus Eccleſiis Chriſtiani aliqui deprehendi ſolēt, Epiſcopo Epheſi in eo ſimiles, quòd charitatem primam reliquerint. Et quia in ſingulis Eccleſiis fideles reperiuntur, qui, quod attinet ad conſcientiæ rationē, ſimiles ſunt, alij Epheſino Epiſcopo, alij Smyrnenſi, alij Laodiceno, & ſic de reliquis; idcirco in epiſtolis ſingulis repetitur, doctrinam illam ad omnes Eccleſias tradi, & ad communem vtilitatem conſcribi.

Vtrùm Timotheus fuerit Eccleſiæ

Epheſinæ Epiſcopus, ad quem Ioannes ſcripſit?

Ad id, quod obiiciebatur, veriſimile non eſſe, vt de Timotheo inſignis ſanctitatis viro, & qui fuit martyr Chriſti glorioſus; verè dici poſſit ipſum primam charitatem reliquiſſe; Reſpondeo, verum quidem eſſe Timotheum illum eſſe Eccleſiæ Epheſinæ Epiſcopum, quicum Chriſtus loquitur in epiſt. 1. cap. 2. vt probat optimè Pererius c. 2. diſ- A put. 2. nihil tamen eſſe, cur tantopere Lyra, Ribera, & Pererius concedere reformident, Chriſti martyri glorioſo eam inuri notam. Illis enim verbis non continetur lethalis culpæ macula, vt in explicatione videbimus. Nec Lyra & Ribera ab hac ſe expediunt difficultate, aſſerentes Timotheum ſuperſtitem non fuiſſe. Nam præterquam quòd hoc falſum eſt, illud ſaltem negari non poteſt, poſt Ioannem & Timotheum, in Epiſcopatu Epheſino Oneſimum ſucceſſiſſe; qui fuit vir etiam ſanctiſſimus, & ſub Traiano martyrio coronatus, vt probat Baronius. Quare neceſſe eſt reprehenſionem illam ad glorioſum aliquem Chriſti martyrem pertinere. Verùm enimverò cùm ſemel ſtatuatur, Epheſini Epiſcopi obiurgationem non eſſe de lethali culpa; non adeò mirum eſt, virum alioqui ſanctum aliquantulum remiſiſſe de priſtino animi ardore & feruore charitatis, B ac propterea a Chriſto admoneri, & obiurgari, vt non ſolùm ad priſtinum redeat feruorem; ſed etiam vt nouus ardor priori antecellat.

Timotheo Oneſimum in Epiſcopatu Epheſino ſucceſſiſſe.

Supereſt modò examinare, vtrùm ſint propriis nominibus noti ſeptem illi Epiſcopi, ad quos Ioannes ſeptem epiſtolas ſcribit?

Quam rem primò exiſtimo valdè coactum eſſe, quod Aureolus excogitauit; videlicet non opus eſſe illos omnes, ad quos Ioannes has ſcripſit epiſtolas, ea tempeſtate fuiſſe illarum Eccleſiarum Epiſcopos: ſed potuiſſe Ioannem per ſpiritum propheticum cum iis loqui, qui nondum fuerant nati.

Num Irenæus fuerit Thyatiræ Epiſcopus, cui Ioannes ſcribere iubetur?

Hæc conſideratio ideo fuit ab eo excogitata, vt affirmare poſſet Thyatiræ Epiſcopum, cui Ioannes ſcripſit, fuiſſe C Irenæum. Fruſtra tamen hac in re laborat Aureolus. Improbabile enim eſt, epiſtolam ad Thyatirenſem Epiſcopum ſcribi, nec tamen illam dirigi ad eum, qui nunc epiſcopali eius vrbis officio fungitur, ſed ad illum, qui poſt 100. annos Epiſcopus creabitur. Si admitteretur quod Epiphanius aſſerit, Ioannis ſcilicet tempore nec Eccleſiam Thyatiræ, nec Epiſcopum fuiſſe; tunc ſatis eſſet Ioannem cum eo Epiſcopo loqui, qui primus erat futurus. Ceterum quod Epiphanius affirmat, tunc Thyatiræ Eccleſiam non fuiſſe, viris doctis non placet, vt bene Pererius cap. 2. diſp. 15. Quare certius eſt, Ioannem tunc ſcripſiſſe ad eos, qui eodem tempore Epiſcopi illarum Eccleſiarum erant.

Vtrū Ioannis tēpore Thyatirenſis Eccleſia erecta fuerit, necne.

Timotheus tunc Epheſi Epiſcopus.

Epheſi Epiſcopus erat Timotheus. Licèt enim Ribera ex Metaphraſte voluerit elicere Timotheum iam fuiſſe D mortuum, cùm Ioannes Apocalypſin conſcripſit, verùm hoc nec Metaphraſtes aſſerit, nec dubium eſt Timotheum Ioanni Apoſtolo fuiſſe ſuperſtitem, vt probat hic Pererius capite ſecundo, diſputat. 2.

Smyrnæ tunc Polycarpum fuiſſe Epiſcopum, probabile eſt.

Smyrnenſem Epiſcopum fuiſſe tunc Polycarpum non eſt omnino certum. Nam etſi pro comperto ſit, illum a Ioanne Smyrnæ Epiſcopum fuiſſe creatum, & Ioanne ipſo vita functo plures annos vixiſſe: non tamen conſtat Polycarpum Smyrnenſi Eccleſiæ fuiſſe præfectum ante Apocalypſin Ioanni reuelatam. Verùntamen licet certum omnino non ſit; veriſimile nec immeritò reputatur. Atque huic probabilitati fauet ipſa epiſtola, quæ ad Smyrnenſem Epiſcopum ſcribitur, vt hinc colligit Pererius, cap. 2. diſp. 8.

De Pergami Epiſcopo, non conſtat.

Pergami Epiſcopus quis fuerit, non conſtat. Aureolus enim & Lyranus deſignant Carpum martyrem ſanctiſſimum; ſed illi abſque dubio falſi ſunt, vt rectè Pererius E cap. 2. diſp. 11.

Thyatiræ Epiſcopum, ad quem ſcribitur, eſſe Irenæum, commentitium planè eſt, & Aureoli ſomnium: non ſolùm, quia Ioanni coæuus non fuit, ſed etiam, quia nullo vnquam tempore fuit Epiſcopus Thyatiræ; vt bene Pererius cap. 2. diſp. 15. de Carpo martyre; cuius meminit Euſebius lib. 4. cap. 14. in fine (in quo agit de Polycarpi martyrio) de hoc, inquam, Carpo certò affirmari videtur, fuiſſe Thyatiræ Epiſcopum. Id enim aſſerit Martyrologium Roman. 13. die Aprilis; quamuis ipſius martyrium Pergami fuerit, vt tradit Euſebius. Non tamen certum eſt, Carpum fuiſſe Epiſcopum, cùm Ioanni oſtenſa fuit Apocalypſis. Atque ita non ſatis conuenit de Thyatiræ Epiſcopo, quicum Ioannes loquatur.

Carpū fuiſſe Thyatiræ Epiſcopum, quo tempore Ioānes ſcripſit, non ſatis conſtat.

De Sardenſi, quis tunc fuerit, non conuenit.

Sardenſis etiam non conſtat quis fuerit; conſtat tamen Melitonem nec Sardis, nec alibi fuiſſe Epiſcopum, vt notat F Pererius, capite 3. diſputatione 1. Quare deceptus eſt Aureolus.

Quadratum num fuerit tunc Philadelphiæ epiſc.

Philadelphiæ Epiſcopus non potuit eſſe eo tempore Quadratus cum bona Aureoli ac Lyrani venia. Nam Quadratus fuit Athenarū Epiſcopus, de quo Pererius cap. 3. diſp. 10.

Nihilo plus conſtat de Laodiceno.

Denique Laodicenum Epiſcopum veriſimile non eſt tūc fuiſſe ſanctum Epiſcopū Sagarem; vt idē Pererius c. 3. diſp. 17. Quare ex his omnibus ſeptem Epiſcopis, Epheſinum certum eſt eſſe Timotheum, Smyrnæum eſt veriſimile eſſe Polycarpum, & Carpum fuiſſe Thyatirenſem non caret probabilitate. De ceteris certum eſt, nulla veriſimilitudine affirmari poſſe, qui fuerint ij, ad quos Ioannes ſcribit

NOTATIO II.

In qua expenditur, quorſum in Apocalypſi inſerantur epiſtolæ ad ſeptem illos Aſiæ Epiſcopos?

Cur hic ſeptẽ epiſtolæ ad Aſiæ Epiſcopos inſerãtur.

QVi ſibi perſuadent Apocalypſin non eſſe vnicam reuelationem eâdem ſerie continuatam, ſed in varias diuidi; facilè dicent primam viſionem continere in ſe Eccleſiarum Aſiæ inſtructionem. Atque ita nullam inueniũt difficultatem in eo, quòd hîc ſeptem epiſtolæ inſerantur. Verùm cùm iam viderimus viſionem primi capitis eſſe totius Apocalypſeos argumentum, & quaſi totius actionis prologum; & in vniuerſo libro à primo capite agi de duobus illis bellis à Iudæis & Gentibus aduerſus Eccleſiam ſuſceptis, illos, qui hoc ſibi in animum induxerint, non poteſt non hæc ſtimulare cura, qua ſcilicet, ratione ſeptem hæ epiſtolæ hîc interponantur. Statuendum enim in primis eſt, illum ipſum qui prologum agit, & vtriuſque belli argumentum proponit, poſt ipſius argumenti propoſitionem has ſeptem epiſtolas Ioanni dictare, quas ipſe ad ſeptem Aſiæ Epiſcopos mittat. At qui nouum & inſolitum videtur, illum, qui prologi partes agit, poſtea ſeptem addere epiſtolas, quæ diuerſum argumentum à reliquo actionis corpore contineant.

Qui Apocalypſeos agit prologum, ab eodem has ſeptem epiſtolas Ioanni dictari.

Re tamen attentiùs inſpectâ apparet, hunc ſeptem epiſtolarum interiectum, mirificam cum Apocalypſeos argumento habere connexionem. Ad cuius explicationem liceat mihi perfectæ alicuius comœdiæ iuxta præcepta Platonis & Horatij, (qui comœdias moribus informandis deſeruire volunt) à ſapienti comico compoſitæ exemplo vti. Licèt enim humilis ſit cõparatio, conferet tamen non parum ad horũ duorũ capitũ cum 1. & cum ceteris cohærentiam intelligendam. Sapiens igitur comœdiæ ſcriptor, in ipſo prologo, poſtquam fabulæ argumentum propoſuit, ſapienter ſe gereret, ſi auditores commoneret fructus & vtilitatis, quam poſſent ex ea fabula decerpere. Vt ſi diceret, Iuuenes ibi poſſe animaduertere quàm ſit illis cauendum à muliercularum fraudibus ac præſtigiis, diuitiarum cupidos ibi poſſe diſcere, *non confidere in incerto diuitiarum*; afflictos ibi doceri, non eſſe deſperandum in huius vitæ ærumnis; & alia huiuſmodi.

Quæ ſit harũ epiſtolarum cum cetera Apocalypſi connexio.

Rectè in actione prologo auditores de fructu ex ipſa actione percipiendo admoneri.

Apud Athenæum lib. 6. cap 1. quædam Timoclis carmina referuntur ex comœdia, quam ipſe Dionyſiazuſi vocauit (id eſt ſacra Dionyſij celebrantes) quæ aliquam ſimilitudinem habent cum eo, quod modò dicebamus. Ea verò carmina ſic habent,

Primùm, tragœdi quanta commoda adferant,
Perpende ſodes. Si quis eſt pauperculus,
Maiore preſſum ſi videbit Telephum
Mendicitate, leuius ſuam feret
Mendicitatem. Inſanus eſt ne quiſpiam?
Furentem is Alcmæona proponit ſibi.
Captus oculis? aſpicit cæcum Oedipum.
Gnatus obiit? Niobe dabit ſolatium.
Claudus aliquis ne eſt? is Philoctetem aſpicit.
Miſer aliquis ſenex? intuetur Oeneum.
Alterius etenim quiſquis ærumnas viri
Eſſe grauiores videbit, quàm ſint ſuæ,
Animo æquiore miſerias feret ſuas.

Conſtat ergo in prologo, poſt argumentum propoſitum, aptiſſimè admoneri auditores de fructu ex illa actione percipiẽdo. In hoc ergo ſacro Apocalypſeos ſpectaculo prologum agit perſona filij hominis. Et cùm in 1. cap. totius operis argumentum poſuerit ob oculos; nunc auribus & notis iubet accipere, quemadmodum ſinguli fideles fructum poſſint capere vberrimum. Atque is eſt prorſus ſcopus ſeptem earum, quæ dictantur deinceps, epiſtolarum. Quamuis enim ad ſeptem illos Aſiæ Epiſcopos mittantur epiſtolæ; eaſdem tamen ſibi ipſis ſcriptas debere Chriſtianos reliquos reputare, non ſolùm rationis paritas ſuadet; ſed perſuadet etiam rationis perſpicuitas. Quia in ſingulis exprimitur, *qui habet aures audiendi audiat, quid Spiritus dicat Eccleſiis.*

In ſeptẽ hiſce epiſtolis ad quemlibet fidelium peculiarem epiſtolam contineri.

Præterea notandum eſt; tantam eſſe ſacrarum Literarum perfectionem, vt in hiſce epiſtolis ad quemlibet ex fidelibus peculiaris epiſtola contineatur. Nã, vt mox videbimus, inter Chriſtianos omnes, ſeptem nõ ampliùs cõſcientiarum genera reperiuntur: atque hæc ſeptem genera inter ſeptẽ Aſiæ Epiſcopos partita ſunt. Quod verò ſeorſum ſingulis edicitur, ceteris etiam ſui ſimilibus ſcribitur: atque adeò ſingulis fidelium Chriſtus peculiarem deſtinat epiſtolam, ipſos admonens de emolumento, quod ex Apocalypſeos Theologia capere debeant.

In hiſce epiſtolis, ſeptem hominum claſſes conſiderari.

Quibus animaduerſis manifeſtè perſpicitur veriſſimum eſſe, quod Victorinus martyr in ſuo cõmentario affirmat; in his ſcilicet ſeptem epiſtolis conſiderari ſeptem fidelium claſſes: & primam epiſtolam cum vna claſſe loqui: ſecundam cum altera, tertiam cum alia claſſe, & ſic de reliquis A His tamen non negatur propriè hîc ſermonẽ inſtitui cum illis Aſiæ Epiſcopis, ſed affirmatur in illis Epiſcopis eſſe ſermonem cum ceteris ſui ſimilibus, ſeptem inſuper eſſe claſſes fidelium, & vniuerſas in ſeptem Aſiæ Epiſcopis diſtinctè repræſentari.

Ex his elicio, auctores illos, qui affirmare videntur ſtellas, candelabra, angelos, & Eccleſias idem eſſe, non ea eſſe mente, vt affirment nullam eſſe diſtinctionem inter angelos Eccleſiarum & Eccleſias: ſed vt indicent, ſcribere ad Laodicenum Epiſcopum, & ad tepidorum claſſem ſcribere, ſi præcipuus attendatur finis, idem eſſe. Quod enim Laodicenſi tepido dicitur, id omnibus tepidis dicitur.

Reſtat, vt plenam conſcientiarum diuiſionem in ſeptem has differentias videamus. Nam ſi diuiſio exacta ſit & perfecta, & cum iis, quæ textus ipſe de ſeptem Epiſcopis B affirmat, appoſitè congruat; nulla cuipiam ſupererit dubitatio, quin ſublimem hunc finem Spiritus ſanctus in hoc libro intenderit. Quò enim præſtantior & excellentior ſapientia in ſacris Literis inuenitur, eò propiùs ad Chriſti, (qui Patris Sapientia eſt) intentionem acceditur. Nihil autem in præſenti optandum magis erat, quàm idoneam inuenire rationem, quæ omnino ſatisfaceret; cur hîc ſeptem huiuſmodi epiſtolæ, ſimul cum Apocalypſeos argumento, ſint conſcriptæ.

NOTATIO III.

De ſeptem conſcientiarum generibus, quæ inter fideles reperiuntur: & quàm aptè conſentiat hæc diuiſio cum C *iis, quæ de ſeptem Eccleſiæ Epiſcopis in Apocalypſi referuntur.*

Omnia conſcientiarum genera inter fideles ad ſeptem capita reuocari.

CVm res magni momenti ſit, cognoſcere conſcientiarum genera, quæ in hominibus fidelibus reperiri poſſunt, vt id clariùs eluceat, operæ pretium erit diuiſionem ipſam priùs conſiderare; & deinde ad ſeptem Epiſcopos applicabitur. Fideles ergo omnes in gratiam Dei recepti ſunt. Sed ab ea gratia dupliciter excidere contingit. Primò per manifeſtam alicuius præcepti tranſgreſſionem, ex qua qui peccat, nouit ſe Dei gratiam amiſiſſe. Secundò per occultum peccatum, per quod ſimiliter amittitur gratia, ſed neſcit miſer homo, ſe illam amiſiſſe. Atque hæc ſunt duo peſſima conſciẽtiarum genera; Primum improborum, qui D proiecerunt ſe ad ſcelus audacter, Secundum tepidorum. Tepidos autem appello eos, qui non audent ſcienter lethale ſeu capitale ſcelus admittere, de cetero autem perfectioris vitæ ſtudium amplecti nolunt. His frequenter contingit, vt dum ſuis concupiſcentiis non ſe putant adeò indulgere, vitam gratiæ amittant, nihilominùs re ipſa lethaliter peccent, & ſint æternæ damnationis rei, quamuis ſe ipſi iuſtos reputent.

Primum conſcientiarum genus improborum.

Secundum, tepidorum.

Ex iis, qui in gratia Dei permanent (licèt nemo ſit, quis ab omni peccato veniali ſit immunis per longum tempus; exceptis tamen iis defectibus, qui humanæ conditioni ſũt quodammodo ineuitabiles, & in quibus non hæret homo iuſtus, ſed potiùs ab eis ſe frequenter abluit.) nõnulli ſunt, quorum vita meritò appellatur irreprehenſibilis; eo quòd non ſolùm à peccatis caueant diligenter; ſed etiam in omnibus diuinæ vocationi pro virili reſpondeant. Horũ autem E duo quoque ſunt genera: alterum probatæ virtutis, & alterum profectæ. Priores ſunt, quorum virtus eſt magna, & magnis laboribus ac difficultatibus ſuperandis idonea, & per ipſas tẽtationes indurata & roborata eſt. Poſteriores verò ij, quorum vires adhuc modicæ & nondum aptæ magnis incurſibus, ſingulari tamen Dei prouidentiæ præſidio muniti ac ſepti à periculis liberantur. Atque ita feliciter in Dei obſequio procedunt: & nihil eſt in quo Diuinæ vocationi pro ſua modica virtute non obſecundent.

Tertium genus eorum, qui ſunt probatæ virtutis.

Quartum eorũ, qui ſunt profecti.

Superſunt ij, qui Dei quidem gratiam diligenti cura cuſtodiunt; aliquid tamen eſt, in quo hæreant, & in quo diuinæ vocationi non gerant morem, ex iis ſcilicet, quæ non ad gratiæ conſeruationem, ſed ad vitæ ſpiritualis perfectionem ſpectant. Quare, licèt mereantur laudem propter perſeuerantiã in gratia, & propter actiones ſtudioſas; eorum tamen laudi meritò adiungitur reprehenſio ob defectũ il- F lum, in quo hærent. Tria ergo ſunt eiuſmodi defectus genera. Quòd enim homo Deo ad perfectionem vocanti nõ pareat, aut in eo ſitũ eſt, quòd nonnihil de priſtino ardore remittat, quod eſt in perfectionis via aliquantulùm retrocedere, ſcilicet propter laſſitudinẽ: aut in eo conſiſtit quòd occaſionem oblatam maioris Dei obſequij & inſignioris perfectionis prætermittat, quod eſt minus progredi, quàm deberet. Hoc verò dupliciter contingit. Nam vel occaſio inſignis prætermittitur ab eo, qui eã animaduertit, ſed eam accipere non audet (quod eſt puſillanimitatis ſiue timoris) aut ab eo, qui aliis occupationibus imprudenti zelo impeditus, non animaduertit, quantò magis poſſit proficere in vita ſpirituali, & Dei gloriæ deſeruire, ſi occupationes illas in alias commutaret, atque hoc eſt imprudentiæ.

Quintum eorum, qui ob laſſitudinem aliquantùm retrocedunt.

Sextum, timidorum, ſeu puſillanimorum.

Septimum imprudentium.

Ex dictis colligo, ſeptem eſſe conſcientiarum genera inter fideles, non plura neque pauciora. Duo eorum, qui exciderunt a gratia Dei, qui ſunt improbi & tepidi. Duo illorum, qui pro ſua virtute egregiè Dei vocationi in omnibus reſpondent; qui ſunt probati & perfecti. Tria verò in gratia quidem perſeuerantium, ſed in aliquo hærentium, quominùs Deo ſe perfectè ſubiiciant, qui ſunt ſublaſſi, puſillanimes, & imprudentes.

Declaratur eadē doctrina ſimilitudine trapezitæ.

Hæc autem ſeptem conſcientiarū genera explicari poſſunt per comparationem ad trapezitas ſiue argentarios, quorum officium eſt pecuniæ augendæ intēdere. Primùm enim peſſimi trapezitæ ſunt, qui capitalem (vt aiunt) ſummam amiſerunt, ſiue ludi & luxuriæ cauſa, ſiue etiam negligentiæ. Optimi autem trapezitæ cenſentur, qui in augenda pecunia nullam iuſti lucri occaſionē amiſerunt; ſiue ij ſint magni negotiatores, ſiue mediocres; *vnuſquiſque ſecundùm propriam virtutem*, vt Chriſtus loquitur. Alij demum ſunt, qui capitalem quidem pecuniæ ſummam non ſolùm non imminuerunt, ſed etiam auxerunt. Nihilominùs tamen optimi trapezitæ gloriam non ſunt aſſecuti; eo quòd non adeò pecuniam auxerint, vt par erat. Quod variis de cauſis contingere poteſt. Primùm ſi nonnihil fuerint laſſati, & minorem, quam ſoliti erant, in negotiando diligentiam adhibeant. Deinde ſi optimas augendæ rei occaſiones elabi prætermittant; aut ſcienter propter puſillanimitatem; aut imprudenter, dum minoribus lucris ſoliciti intendebant.

Vidimus in ſuperiùs dictis ſeptiformem diuiſionem: & metaphyſicè quidem fortaſſis in plura vel pauciora membra fieri poſſet. Si tamen res moraliter expendatur; omnes viri ſapientes facilè intelligent, diuiſionem aptiorem fieri non potuiſſe, quam in ſeptem illa membra enumerata; & nec plura, nec pauciora potuiſſe excogitari. Quia illa procul dubio ſunt, quæ conſtituunt diuerſos animorum ſtatus, & quæ valde ſunt animaduerſione digna, vt vnuſquiſque expendat in ſe & in iis, qui ipſius curæ commiſſi ſunt, ad quem ſtatum ſiue ipſe, ſiue illi pertineant.

Quem Ioannes ordinem his in epiſtolis ſeruauerit.

Supradicta ergo diuiſio fuit mirificè à Spiritu ſancto expreſſa in ſeptem Epiſcopis Aſiæ, & in ſeptem ad illos epiſtolis c. 2. & 3. Apocal. In eis tamen non is ſeruatur ordo, quem nos expreſſimus. Quia cùm prima facie videri vellet Spiritus ſanctus non ad alios ſcribere, quam ad ſeptem illos Aſiæ Epiſcopos; omnino debuit incipere à Metropolitano, id eſt, ab Epheſino, & ſuum iter ad ceteras ciuitates per ordinem proſequi. Præterea Ioannes epiſtolas in inſula Pathmo ſcripſit, & conſiderato inſulæ ſitu, ſeptem vrbes eodem ordine ſunt diſpoſitæ, quo Ioannes illas recenſet; vt patet ex Geographica earū deſcriptione.

Pars Aſiæ veteris, in qua cernuntur ſeptem illæ vrbes quas Ioannes commemorat Apocalypſeos cap. 1. 2. & 3. ex veteri Græcia Abrahami Ortelij.

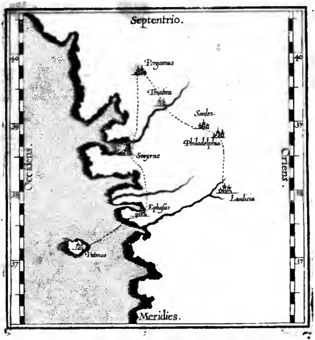

Vides, optime Lector, Pathmo inſulæ proximam eſſe Epheſum: ac deinde ei qui peragraturus ſit eas ciuitates, quarum meminit Apocalypſis, commodum eſſe vt primùm accedat Smyrnen, deinde Pergamum: ac inde deſcendat eodem ordine quo à Ioanne reliquæ vrbes commemorantur.

Applicatio ſeptē conſcientiarū generū ad ſeptē Aſiæ Epiſcopos.

Nec magni intererat, ante extremum iudicium bonos ab improbis & tepidis ſeparare; ſed potiùs aptius erat eoſdem in narratione miſcere, vt ferè ſemper eſſe ſolent.

Quid in Epheſino notetur.

Ac primùm Epheſinus Epiſcopus (qui proximus inſulæ Pathmo erat) ille quidem multis virtutum præſidiis erat munitus: de priſtina tamen animi intentione ac vigore nonnihil remiſerat: atque ita ad eum ſcribitur, *Scio opera tua, & laborem, & patientiam, & quia non potes ſuſtinere malos: & tentaſti eos, qui ſe dicunt Apoſtolos eſſe, & non ſunt, & patientiam habes, & non defeciſti. Sed habeo aduerſus te, quòd charitatem tuam primam reliquiſti.*

Quid in Smyrnenſi.

Smyrnenſis ad altiſſimum venerat perfectionis gradum; & ad eas virtutis opes, vt ſummis difficultatibus & periculis, illius robur & conſtantia maximè enteſcerent, quo nihil eſt in hac vita præſtantius. Idcircò audit, *Scio tribulationem tuam & paupertatem tuam, ſed diues es.* (q.d. virtutis opes ſatis magnas ad omnia habes) *nihil horum timeas, quæ perpeſſurus es*, &c.

Quid in Pergameno.

Pergamenus virtutis erat ſtudioſus; ſed puſillanimitas illi vitio vertitur. Vnde illi dicitur, magnum quidem eſſe quòd in perſecutione non celet fidem; eſſe tamen indignum, quòd Nicolaitis ſe opponere non audeat. *Tenes nomen meum, & non negaſti fidem meam: ſed habeo aduerſus te pauca, quia habes illic tenentes doctrinam Nicolaitarum.*

Quid in Thyatirenſi.

In Thyatirenſi ardor animi ad omnem virtutem vigebat; ſed erat nihilominùs reprehenſibilis, quòd nimiùm Iudæis conniueret: nec animaduerteret, ſe in Gentium ſalute procuranda poſſe Deo multo magis deſeruire. Quare ei dicitur: *Noui opera tua, & miniſterium, & patientiam, & opera tua nouiſſima plura prioribus. Sed habeo aduerſum te, quòd permittis mulierem Iezabel, quæ ſe dicit propheten ſeducere*, &c. Porrò Iezabelis nomen in ea epiſtola ſynagogæ tribuitur.

Quid in Sardenſi.

Sardenſis erat omnino improbus & proiectæ ad ſcelera audaciæ: atque ita meritò audit, *Nomen habes, quod viuas, & mortuus es.* quod ad mortem animæ & ad vitam delicioſam referendum eſt.

Quid in Philadelphio.

Philadelphius erat virtutum exercitationi valde deditus, neque iure poterat in aliquo deprehendi. Nondum tamen eos fecerat in virtute progreſſus, vt vir ſpectatæ virtutis dici poſſet; ſed propter integritatis ſtudiū amabatur a Deo, & tenera adhuc virtus, Diuinæ protectionis ope munita, ab omni periculo defendebatur; ne ſupra id, quod poterat, tentaretur. Huic ergo dicitur, *Scio, quia modicam habes virtutem, & ſeruaſti verbum meum: Ego dilexi te, & ſeruabo te ab hora tentationis, quæ ventura eſt in vniuerſum orbē.*

Quid in Laodiceno.

Laodicenus denique erat prorſus reprehenſibilis, non quia improbus, ſed quia tepidus. Quamuis enim non in ſcelera præceps ferretur, non tamen ſeriò apud ſe ſtatuerat virtutem colere, neq; bonum ſic volebat, vt nouerat, a propria concupiſcentia abſtractus & illectus, cui propterea dicitur, *Tepidus es, & neque frigidus, neque calidus.*

Eorundem Epiſcoporum ad ſeptem planetas accommodatio.

In ſeptem ergo Epiſcopis, mores omnium Epiſcoporum ob oculos ponuntur. Si quis verò per ſeptem ſtellas ad ſeptem planetas reſpiciat; poſſunt etiam ſinguli Epiſcopi cū ſingulis planetis comparari. Epheſinus enim erat, veluti Mercurius, bonus & prudens, ſed remiſſi ardoris. Smyrnēſis, veluti Sol, virtutis eximiæ omnia nubila ſuperantis. Pergamenus, vt Luna, timidior (nam luna timorem creditur indere iis, quibus dominatur. Thyatirenſis, ſicut Venus, imprudenter fœcundus. Sardenſis, vt Mars, audax & præceps ad malum. Philadelphius proſperioris fortunæ, vt Iupiter. Et Laodicenus, vt Saturnus, piger ac ſegnis.

His in epiſtolis ſalutarem omnibus conſcientiarum generibus doctrinā contineri.

Quòd ſi hæ ſeptem conſcientiarum claſſes in ſeptem Epiſcopis figuratæ ſunt; veriſimile eſt has epiſtolas eſſe veluti propriam normam ac regulam doctrinæ & inſtitutionis, quæ ſingulis harum conſcientiarum tradi debent: ac proinde in his ſeptem epiſtolis Chriſtum Saluatorem noſtrum admirabili ſapientia comprehendiſſe totam mirabilis doctrinæ ſubſtantiam, quam Euangelici concionatores, & ſpiritualis vitæ magiſtri ſuos auditores aut diſcipulos docere debent. Propterea enim Chriſtus has epiſtolas dictauit Ioanni, qui eas ſcriberet, & ad Epiſcopos mitteret; vt intelligamus has epiſtolas concionatoribus ac viris ſpiritualibus a Chriſto tradi, vt ipſi eas ſingulis, pro cuiuſque neceſſitate diſtribuant.

Quàm ſit harum epiſtolarum doctrina ſpiritualibus viris vtilis.

Et certè magnam affert lucem, ſolatium & vtilitatem hæc conſcientiarum diſtinctio ſpiritualibus hominibus; & præſertim vitæ religioſæ magiſtris: & illis omnibus perutilis hæc diſtributio laudis, reprehenſionis, cohortationis & comminationis. In quibus Chriſti ſapientia maximè apparet, & rerum omnium cuiuſque hominis conſcientiæ neceſſariarum admirabilis comprehenſio. Quare in optima harum ſeptem epiſtolarum interpretatione ſpiritualis vitæ ſectatoribus tractatus integer proponitur. qui moralis doctrinæ continet ſummam, & veluti ideam ſeptem generum conſcientiarum, & eorum omnium. quibus earum quælibet imbui debeat. Hæ porrò epiſtolæ ſunt veluti ſeptem Chriſti Pontificis ſummi Decretales; quibus totum hoc cæleſte ius canonicum, doctrinæ ſcilicet ad mores ſpectantis, comprehenditur, & miro exemplo oſtenditur, quomodo conſiderationis theoricæ (per quam altiſſima Apocalypſeos Theologia cognoſcitur) ad eam praxim applicari debeat, per quam hominum conſcientiæ informentur, & in vera ſanctitate proficiant.

Ex dictis ſequitur, inter hos ſeptem Epiſc. duos inculpatæ vitæ fuiſſe; alterum virtutis eximiæ, alterum virtutis modicæ. Atq; hi ſunt Smyrnenſis, & Philadelphius. Præterea duos fuiſſe illaudatos; in quos ſcilicet nulla cadit laudis particula; vnum perditum, tepidum alterū. Et hi ſunt Sardenſis, & Laodicenus. Tres denique eſſe, quorū laudi adiungitur reprehenſio; primo propter laſſitudinem; alteri propter puſillanimitatem, & tertio propter imprudentiam. Et hi per ordinem numerantur Epheſinus, Pergamenus, & Thyatirenſis. Cùmque non ſint plura conſcientiarum genera; non erit vllus ex fidelibus, ad quem ex his epiſtolis aliqua ſcripta non ſit.

Cur in harū epiſtolarum aliis ſola laus, aliis ſola reprehenſio, aliis obiurgatio laude admiſta contineatur.

Sequitur deinde in duabus ex his epiſtolis nullam Epiſcoporum laudem contineri debere, ſed ſolam reprehenſionem: in aliis item duabus à contrario, nullam reprehenſionem, ſed ſolam laudem: in tribus autem reliquis laudi reprehenſionem debere adiungi. Præterea, vbi nulla eſt reprehenſio, nulla etiam erit comminatio. Quare in binis literis nulla comminationis eſt mentio; quæ tamen eſt in quinque reliquis contra illos, ad quos ſcribuntur, niſi mores correxerint. Atque ita non eſt omnino verum, quod fortaſſe per obliuionem dixit Hieronymus epiſt. 50. nempe in his omnibus epiſtolis contineri comminationes aduerſus eos, qui non egerint pœnitentiam. Porrò vniuerſis epiſtolis inter ſe collatis, mirabiles exiſtunt tum diſſimilitudines Chriſti appellationum in ſingularum inſcriptionibus; tum etiam varietates ſiue præmiorum ad inuitandum, ſiue minarum ad deterrendum. Et cùm ratio ex ſe poſtulet, vt hæc omnis diuerſitas ad conſcientiarum genera referatur; diligenter inueſtigāda eſt idonea ratio; in qua acquieſcat animus, qui antea anceps dubitabat, cur in hac epiſtola aliter ſe Chriſtus appellet, quàm in illa; cur aliud præmium proponat; alias intendat minas? Ad ipſam ergo Epiſcoporum diſſimilitudinem omnis alia variandi ratio referenda eſt. Atq; in ſingulis epiſtolis ſapientiæ eſt conſiderare, qualis ſit aptior doctrina ad quodlibet ex illis ſeptem conſcientiæ generibus. Applicatio tamen ipſa oſtendet, epiſtolas a Chriſto Ioanni dictatas, eſſe perfectam imaginem eorum, quæ mens optare poterat. Aduerte autem ex vnius epiſtolæ cum altera comparatione, aliquid etiam deprehendi dignum, quod ad morum doctrinam perpendatur. Verbi gratia, ſi ſexta epiſtola cum ſecunda coniungatur, apparet eoſdem, qui perfecto & optimo Epiſcopo ſiue Prælato ſe ſubiicere nolunt, mediocri faciliùs acquieſcere. Nam ſynagoga Satanæ blaſphemat Smyrnenſem, & prouoluitur ad pedes Philadelphij.

Ad fructum ex his epiſtolis percipiendum poſtulare à Deo cæleſte lumen debemus; vt dignoſcamus ſinguli, quænam ex conſcientiarum differentiis noſtra ſit, & videamus ex illis epiſtolis, quænam ad nos ſingulariter ſpectet. Obſeruandum autem eſt, Chriſtianos aliquos fortaſſis non ad vnam ſolùm ex prædictis claſſibus ſpectare; ſed ad duas, vel etiam tres: vt qui vna ex parte eſſet aliquantulum tepidus, ex altera timidior, & ex alia imprudens, cum hoc tres epiſtolæ loquentur. Nec ideò eſt minùs perfecta diuiſio, quòd duæ vel tres differentiæ ſimul in eundem confluant. Quemadmodum diuiſio boni in vtile, honeſtum, & delectabile, optima eſt; licèt aliquando in eâdem re tria hæc membra ſimul coniungantur.

Diuina prouidentiæ ratio in ſeptem hiſce Epiſcopis potiſſimùm eligendis.

Notanda præterea eſt Diuinæ prouidentiæ ratio atque conſilium, quæ illarum Eccleſiarum eiuſmodi Epiſcopos eadem tempeſtate ſelegit, in quibus ſeptem conſcientiarum diſcrimina ſupradicta inſigniter eminerent. Hos ergo ſeptem Epiſcopos Deus, quaſi ſeptem ſpecula, fidelibus conſtituit, in quibus quiſque conſcientiarum & vitæ rationem poſſet contemplari. Et cuiuſque diſcriminis præclarum eſt exemplum, quod nobis proponitur non tantùm, quia illi in excelſo dignitatis gradu (id eſt dignitate Epiſcopali) erant collocati; ſed etiam quia vnuſquiſque in ſua vitæ ratione inſignis eſt; tepidus (inquam) eſt valdè tepidus; imprudens valdè imprudens: & idem de ceteris iudicium eſto. Quamuis autem id ita eſſe congruerit ad illam conſcientiarum diuiſionem meliùs exprimendam, facilè tamen perſpicitur, ſingulas differentias intra ſuæ rationis limites latiùs ſe poſſe extendere; atque adeò augeri, vel minui. In aliquibus enim (exempli gratia) tepiditas peccati lethalis labem contrahet: in aliis venialis rationem non excedet. Et præmia ſimiliter atque comminationes eâdem proportione accipienda ſunt. Denique huius diuiſionis conſideratio minimè fit per violentam accommodationem, ſed aptiſſima potiùs eſt ipſius contextus declaratio; vt illi manifeſtum erit, qui ſeriò Spiritus ſancti intentionem in his epiſtolis aſſequi ſtudeat. Inueniet enim, longè aliter applicari ſeptem epiſtolas, ſeptem prædictis conſcientiarum generibus, quàm ſingulas ſingulis ex ſeptem virtutibus; nimirum tres priores charitati, fidei, & ſpei (quas Theologicas appellamus) & quatuor poſtremas quatuor virtutibus cardinalibus. Nonnulli enim hoc modo ſeptem epiſtolas applicare conati ſunt: ſed quàm aptè, aliorum ſit iudicium.

CAPVT SECVNDVM.

PARS PRIMA.

Quæ eſt de epiſtola ad Epheſinum Epiſcopum: & ſub eius perſona ad quoſcunque fideles, in quibus priſtinus charitatis ardor aliquantulum refrixit.

TEXTVS.

Verſ.1. A*Ngelo Epheſi Eccleſiæ ſcribe; Hæc dicit, qui tenet ſeptem ſtellas in dextera ſua, qui ambulat in medio ſeptem candelabrorum aureorum.*

2. *Scio opera tua, & laborem, & patientiam tuam, & quia non potes ſuſtinere: & tentaſti eos, qui ſe dicunt Apoſtolos eſſe, & non ſunt, & inueniſti eos mendaces.*

3. *Et patientiam habes, & ſuſtinuiſti propter nomen meum, & non defeciſti.*

4. *Sed habeo aduerſum te, quòd charitatem tuam primam reliquiſti.*

5. *Memor eſto itaque, vnde excideris: & age pœnitentiam, & prima opera fac. Sin autem, venio tibi, & mouebo candelabrum tuum de loco ſuo, niſi pœnitentiam egeris.*

6. *Sed hoc habes, quia odiſti facta Nicolaitarum, quæ & ego odi.*

7. *Qui habet aurem, audiat, quid Spiritus dicat* Eccleſiis*: Vincenti dabo edere de ligno vitæ, quod eſt in paradiſo Dei mei.*

COMMENTARIVS.

Cur Epiſcoporũ nomina ſubticeãtur?

ANGELO *Epheſi Eccleſiæ ſcribe.*] Similis eſt inſcriptio in omnibus epiſtolis. Vbi notandum eſt ſilentio inuolui proprium Epiſcopi nomen. Quia poſtquàm ad Epiſcopi dignitatem fuit euectus, debet in virum alterum mutari, & antiqui nominis obliuiſci. Vide illud 1.Reg.10.6. *Mutaberis in virum alium.*

Initiũ epiſtolæ cuiuſque vnde, & cur ſumatur?

Hæc dicit, qui tenet ſeptem ſtellas in dextera ſua, & ambulat in medio ſeptem candelabrorum.] A nomine ſcribentis videbantur epiſtolæ incipiendæ. Et pro Chriſti nomine (qui epiſtolas illas dictabat) in ſingulis epiſtolis eligitur aliquid eorum, quibus Chriſtus in primi capitis viſione mirabiliter inſignitus atque ornatus apparuit: vel aliquid ex iis, quæ de ſe ipſe in eadem viſione dixerat. Ex quo perſpicitur, harum epiſtolarum illum eſſe finem ac ſcopũ, vt Apocalypſeos repræſentatione ad noſtrarum animarum vtilitatem vtamur. Inter periphraſes verò, quas Chriſtus in his epiſtolis pro ſuo nomine ſubſtituit, in ſingulis illa ſeligitur, quæ ad eam epiſtolam aptior eſt, conſiderato illius Epiſcopi ſtatu, ad quem ea epiſtola dirigitur.

Cur hic titulus huic præfigatur epiſtolæ.

Cùm igitur hæc prima ad Epheſinum ſcribatur, qui in charitatis feruore ſegnius quàm olim ſe gerebat; A percommodè Chriſtus in ea hunc ſibi titulum aſſumit, *Qui tenet ſeptem ſtellas in dextera ſua, qui ambulat in medio ſeptem candelabrorum.* Quod vt penitus intelligatur, meminiſſe oportet, in prima illa viſione per candelabra ſplendentia ſignificari, quãtùm Chriſtianæ olim Eccleſiæ, Iudaicæ perſequutionis tempore, omni virtutum ſplendore effulſerint; ſeu potiùs quantùm in eis enituerint ſeptem diuinę prouidentiæ ſpiritus. Per ſtellas autẽ Chriſti dexteræ indicari, Chriſtianæ Eccleſiæ Epiſcopos à Deo fuiſſe electos; vt cæleſtium inſtar ſtellarum, Gentes ſua doctrina & ſanctitatis luce colluſtrarẽt; & in ſuo illo fulgore Chriſti dexteræ potentiam B manifeſtarent. Vtraque ergo conſideratio aptiſſima eſt; vt Epiſcopus, qui in antiqua charitate deferbuerat, animaduertat, quàm indignum ſit priſtinum feruorem remiſiſſe. Hac enim re; (quod ad ipſum attinet,) candelabri, id eſt, Chriſti Eccleſiæ ſplendor imminuitur; & obſcuratur etiam fulgor, quem ex ſe debet effundere, qui vocatus eſt, vt eſſet ſtella ſiue gemma in Chriſti annulo. Atque hoc eſt illi ante oculos ponere ſuæ vocationis celſitatẽ, priſtinum ſplendorem & obligationem qua teneatur, nequid eidem vocationi deſit, quo minùs ſplendor ille, quem Deus optat à ſuis ſeruis & familiaribus in toto orbe emitti, vel mi- C nimum decreſcat. Verbi gratia, eligit Religioſos homines, qui in mundo eluceant veluti Eccleſiæ candelabra aurea, aut Chriſti dexteræ ſtellæ, conſpicuo doctrinæ & ſanctitatis fulgore. Quòd ſi illi in primæ charitatis feruore refrigeſcant, neceſſariò deſiderandum eſt, quod Chriſtus ex religioſis viris maximè expetit, videlicet vt ſint mundi lux. Quãobrem ad eos excitandos, qui tepeſcere ex primo ardore videbantur, nihil accommodatius eſt, quàm illis in mentem reuocare celſum dignitatis gradũ, quò Deus ipſos extulit, & priorem illum ſplendorem, quem quondam effundebant.

Cur hic Chriſtus dicatur in medio candelabrorum ambularet

Deinde ideò dicitur Chriſtus in medio candelabrorum deambulare; vt meminerint fideles, ex D parte Chriſti copioſum eis auxilium offerri. atque adeò Chriſtum ipſum valdè cupere, ne illi obſiſtant, quoties ipſos veluti candelabra emungere, & oleo augere conatur: conſiderent item, cùm tantum in Chriſto habeant præſidij, pudendum planè eſſe, vt per ipſos ſtet, quo minùs orbem ſuo illuſtrent fulgore; vt proximi *glorificent patrem eorum, qui in cælis eſt,* & luce, quam per illos ſibi Deus impertit, ad ſuam ipſi vtilitatem fruantur.

Quid ſit, Chriſtum ſeptem ſtellas in manu geſtare.

Præterea aſſerere Chriſtum in medio candelabrorum incedere, & ſeptem ſtellas in annulis geſtare; hoc (inquam) vna ex parte illis Chriſti opem & præſidium pollicetur, quo effulgeant, vt par eſt, & in diuino obſequio ſtrenui atque conſtantes fiant; ex alia verò illis Chriſti ſupplicium comminatur, qui ſuâ ignauiâ ac deſidiâ ſe ferri ſinunt. Quòd enim in medio candelabrorum ambulare dicitur, planè oſtendit, nihil ipſum latêre, & grauiter ſplendoris remiſſione offendi. Annulos porrò præſentes intuetur, qui multò antea per Ieremiam dixerat, *Si fuerit Iechonias annulus in dextera mea, inde euellam eum,* Ierem. 22. 24. atque idem comminatur illi, qui cùm annulus illius ſit, ſuæ tamen vocationi non reſpondet.

B Hanc explicationem tituli, quo Chriſtus in hac epiſtola vtitur, legitimam reputo. Sed dicet aliquis, capitis primi contextum diſtinguere ab ſtellis candelabra; & candelabra quidem pro Eccleſiis ſumere, pro Epiſcopis verò ſtellas; cùm tamen nos in præſenti videamur vtrumque ſymbolum Epiſcopo tribuiſſe. Reſpondeo, quod aſſeritur ſeptem Diuinæ prouidentiæ ſpiritus in primitiuis Eccleſiis olim ſplenduiſſe, ſicut lucernas in aureis candelabris, licèt non ſolùm de Epiſcopis, ſed etiam de tota Eccleſia affirmetur; illum tamen ſplendorem atque illud candelabri ſymbolum non minùs ad Epiſcopos, quàm ad ceteros ſpectare; quin imò ad eos C peculiari ratione applicari, vt ad magiſtros ceterorum. Atque ita Chriſtus dixit, *Nemo accendit lucernam, & ponit eam ſub modio, ſed ſuper candelabrum.* Matth. 5. 15.

Verſ. 2. 3.

Quid in Epheſino cōmendetur.

Scio opera tua, & laborem, &c.) Commendantur Epiſcopi Epheſini opera & virtutes, defectus tamē in eo notatur. Egregia opera, quæ laudantur in eo, Ribera cum Ambroſio exponit de his operibus, quæ efficiebat ipſe antequàm primam charitatem relinqueret. Veriſimilius tamen eſt, de iis etiam eſſe intelligendum, quæ præſtabat Epiſcopus, cùm hæc ad illum ſcribebantur. Nam in præſenti ſubditur; D *Non potes ſuſtinere malos.*

Porrò ea omnia, quę ad Epheſini laudem in hac epiſtola pertinent, optimè Pererius explicat diſputatione 3. & 4. Illud tamen noto, in verbis illis, *Non potes ſuſtinere malos,* non opus eſſe, vt malorum nomen ad hæreticos ſolùm coarctetur. Nam in feruenti zelo aduerſus alia etiam vitia ac ſcelera; in peracri item dolore, quo Dei ſerui ſtimulantur, ob aliorum hominum flagitia; (eorum præſertim qui ſuę fidei commiſſi ſunt) verè locum habent ea verba, *Non potes ſuſtinere malos.* Vt & illud Pauli, *Quis ſcandalizatur, & ego non vror?* 2. ad Corinth. 11. 29.

Epheſini Epiſcopi prudentia indicatur.

E Præter hæc, in iis, *Tentaſti eos, qui ſe dicunt Apoſtolos eſſe, & non ſunt:*] indicatur Epiſcopi prudentia. Neq; mirum eſt eius, qui prudentia pollebat, remiſſionem reprehendi. Sępe enim vſu venit, vt remiſſio in eis notetur, quorum alioqui prudentia ſpectatur. Eorum autem remiſſio plerumque oritur ex eo, quòd plus æquo humanarum rationum momenta ponderant; atque ita iudicant non expedire, vt omnia ad viuum ex feruore ſpiritus reſecentur; ſed propter pacis bonum, conniuendum eſſe interdū, & aliquatenus carni acquieſcendum; ne ſi omnia ad amuſſim ſpiritualis perfectionis exigantur, F fremant ſubditi; & in maiores difficultates deuoluatur gubernatio. Et quidem negari non poteſt, quin optima prudentia omnia attentè examinet, & nimium zelum debeat cauere. Sed *medium tenuēre beati.* Et fortaſſe plus peccant Pręlati per remiſſionem, quæ ſub ſpecie prudētiæ obrepit, quàm per imprudentiā quæ ſub ſpecie zeli. Vtrumq; tamen peccatum reprehendunt epiſtolæ Chriſti; alterū in Epheſino, in Thyatirenſi alterum. Cùm ergo Epheſinus humanis rationibus plus æquo tribueret, & remittendi occaſionem ex vano timore turbulentæ ciuium ſeditionis deſumeret, ſapientiſſimè ſcripta eſt

Adhuc carni remiſſionis inſidulatur.

A ad illum comminatio, de qua infrà.

Verſ. 4.

Verùm Epheſinus de charitate amiſſa obiurgetur.

Sed habeo aduerſum te, quod charitatem tuam primam reliquiſti.] Ambroſius & Haymo exiſtimant hunc Epiſcopum charitatem amiſiſſe. Multò tamen veriſimilior eſt explicatio Riberæ, & Pererij, qui aſſerunt illum non quidem amiſiſſe charitatem, ſed aliquantulum ex priſtino ardore remiſiſſe. Quòd ſi aduertimus hunc Epiſcopum (vt ſuprà diximus) fuiſſe ſanctum Timotheum; pro certo videtur habendum, obiurgatum non fuiſſe propter lethale aliquod peccatū. Præterquàm quòd ipſius B patientia, zelus & egregia opera collaudantur; neque ſolùm opera quæ olim fecerat, ſed etiam, quæ tunc faciebat, cùm hæc epiſtola ad eum ſcripta eſt, (vt ſuprà vidimus.) Cum quo tamen ſtare poteſt, ipſum aliquantulum deferbuiſſe, cùm adeò ſit humanæ naturæ imbecillitati procliue; vt expendit optimè Pererius diſp. 5. Quamobrem B. P. N. Ignatius, ſapientiſſimè in noſtra Societate bis quotannis Votorum inſtaurationem inſtituit. Nouerat enim, quantùm expediret, homines ex infirmitate naturæ labantes ac ſeneſcentes inſtaurari frequenter ac renouari. Ad eiuſmodi autem renouationem C ſuadendam, neſcio quid aptius hac epiſtola poſſit afferri?

Votorum inſtauratio bis quotannis in Soc. Ieſu inſtituta.

Cùm ergo agatur hîc de perſona, quæ pluribus erat virtutibus, uſque laude dignis prædita; reprehenſionem tamen merebatur propter antiqui feruoris remiſſionem; quînam, obſecro, meliùs laſſa virtus deſcribi potuiſſet, quàm illis verbis, *Charitatem tuam primam reliquiſti?* Quid enim aliud eſt à priſtino charitatis feruore nonnihil decreſcere, quā charitatem illam primam reliquiſſe? Porrò hæc remiſſio intelligenda eſt de minori ſtudio & contentione in iis omnibus operibus, quæ ad feruentem charitatem ſpectant. Quare emendatio in eo con- D ſiſtit, vt opera iuxta antiquum illum ardorem fiāt; atque hoc eſt, *prima opera fac.* Quemadmodū enim dicitur, *Charitatem tuam primam reliquiſti,* nō quòd ei charitas defuerit; ſed quòd non erat adeò feruens diuini obſequij æmulator, ac fuerat olim: ſic etiam cùm additur, *prima opera fac,* in eo ſenſu accipiendum eſt, vt antiquum feruorem ac zelum in bonis operibus & eorum perfectione renouare contendat.

Remiſſio, de qua obiurgatur Epheſinus, cuiuſmodi ſit intelligenda.

Verſ. 5.

Quo ſenſu Deus venire dicatur.

Mouere candelabrū de loco ſuo quid ſit.

Aliorum placita.

Sin autem, venio tibi, & mouebo candelabrum tuum de loco ſuo.] Venire dicitur Deus phraſi hebraica, E cùm ſuam prouidentiam in aliquo peculiari opere manifeſtat. Quid autem ſit mouere candelabrum de loco ſuo, quadrupliciter video à variis auctoribus explicari. Primò Andreas intelligit de tranſlatione ſedis Pontificis, quæ quondam erat Epheſi, in regiam ciuitatem, ſcilicet Conſtantinopolim. Secundò Ambroſius & Beda interpretantur de priuatione mercedis, quæ paſtori pro labore & cura debebatur. Tertiò Haymo, Rupertus, Richardus, Thomas, Carthuſianus, & Ribera affirmant in hoc loco candelabrum deſignare epiſcopale munus ac dignitatem; comminationem autem eſſe, Deum ab Epiſcopo munus ablaturum, F niſi ad antiquā charitatē rediret. Hæ tamen explicationes meâ ſententiâ parū conſentaneæ ſunt; & in tertia illud mihi minimè probatur, quòd aiunt, hîc ſcilicet aliter accipi candelabri nomen, quā in prima viſione; vbi pro Eccleſia ſumitur. Contra hoc enim illud validum eſt argumentum, quòd in his ſeptem epiſtolis, ſemper ad viſionem primi capitis habeatur reſpectus. Quare coactum eſt aliter accipere in præſenti nomen candelabri, quàm in primo capite. Præſertim cùm in hac ipſa epiſtola expreſſa mentio fiat ſeptem candelabrorum primi capit. Ad hæc non oſtenditur ex ratione, quàm apta ſit eiuſmodi comminatio reſpectu ſuperioris querelæ; in qua Epiſcopus obiurgatur, quòd charitatem ſuã primam reliquerit. Præterea Deus Epiſcopos ſua dignitate & Epiſcopatu priuare non ſolet, niſi illam ſimul cum vita auferat. Quòd ſi ſenſus ſit illum vita ſpoliandum; cur hæc comminatio in hac epiſtola potiùs, quàm in ceteris adhibetur? Denique hæc explicatio meo iudicio violenter textui accommodatur; neque ſenſum continet magni faciendum.

Auctoris mens.

Quarta igitur explicatio eſt, Chriſtum huic Epiſcopo minitari, niſi ad charitatem primam redeat, fore vt ipſius Eccleſia commoueatur ac perturbetur. Ac primò hæc eſt explicatio Victorini, qui quod dicitur *mouebo candelabrum tuum*, ſic exponit; *diſpergam plebem tuam*. Hoc ipſum aptiùs fortaſſe explicauit Andreas; cuius ea ſunt; *Mouebo candelabrum tuum, id eſt, Eccleſiam in fluctus atque tempeſtates conijciam*. Eodem ſpectat Lyra ſic explicans, *Obediẽtia tua ſubtraham ſubditos tuos*. Quod etiam ad pacis Eccleſiaſticæ perturbationem pertinet. Hanc igitur Victorini, Andreæ atque Lyrani expoſitionem veriſſimam iudico. Nam ſi rem ipſam inſpiciamus; propria remiſſionis pœna eſt, vt qua ratione exiſtimabat aliquis ſe quiete & tranquillitate fruiturum, remittendo ſcilicet aliquid de feruore & zelo, eadem tandem res deuoluatur in maiorem ciuium ſeditionem, & Eccleſiaſticæ pacis perturbationem. Tum quia æquum eſt, vt diuina prouidentia ea ratione puniat eos, qui ab ipſius conſilio diſcedunt, & proprio conſilio fidunt, nempe; deducendo eos ad eas ipſas difficultates, propter quas Dei conſilium reliquerunt. Tum etiam quia ita eſt hominum naturæ conſentaneum, vt ex remiſſione ducis oriatur perturbatio militum; & diſciplina ac ſeueritate multò meliùs conſeruetur & augeatur pax & obedientia. Optimè ergo habet textus, qui ad eum qui remiſit de antiquo feruore ait, *Age pœnitentiam, & prima opera fac*; id eſt inflammare iterum priſtino zelo: *ſin autem, mouebo cãdelabrum tuum*, id eſt; inducam te in eam ipſam tentationem, à qua per humanam prudentiam cauere tibi putabas; & puniam tuam negligentiam ſeditione & commotione ciuium tuorum; à qua certiſſimè fugeres, ſi meis conſiliis perfectè acquieſceres per zelum & ſpiritus feruorem.

Quid ſit prima opera facere.

Hic ſenſus aptiſſimè ad textum applicatur. Nam ſi candelabrum eſt Eccleſia; quid aliud deſignare poteſt commotio candelabri, quàm commotionem atque perturbationem reipublicæ? Ita fit, vt Prælatus, dum parat quietem, inquietem pariat; & diſpergatur plebs, & ſubditi à Prælati obedientia ſeſe ſubtrahant.

Eadem commotionis cãdelabri doctrina ad ſingularem cuiuſque vtilitatem applicatur.

Præterea cum eadem proportione loquendo, hoc ipſum ſolet homini contingere, in ſuarum cupiditatum moderatione. Qui enim in priori ſpiritus ardore refrigeſcunt, exiſtimantes hoc modo ſe minus laboris ac difficultatis habituros; ij in grauiores perturbationes ſolent incidere. Quare, dum laborem ſubterfugiunt, quem illi in ſuis cupiditatibus cohibendis exhorrent; in maiores difficultates deueniunt. Atque ita iuſtiſſimum eſt diuinæ prouidentiæ ſupplicium, vt qui priſtinum charitatis feruorem relinquit, in ſeipſo commotionem candelabri experiatur.

Verſ. 6. *Nicolaitarũ hæreſis quæ fuerit.*

Odiſti facta Nicolaitarum.] Quæ ſint hæc Nicolaitarum facta, vel opera, infrà n. 14. explicatur illis verbis, *Edere & fornicari*; id eſt, edere de idolothytis, & carnis voluptatibus ſe tradere: atque ad vtramque rem Nicolaitæ turpi ſua doctrina licentiam permittebant, vt ex eodem loco videtur colligi. A Ait enim textus infrà, num. 14. *Balaam docebat Balac mittere ſcandalum coram filiis Iſraël, edere & fornicari: ita habes & tu tenentes doctrinam Nicolaitarum.* Victorinus in præſenti hæc ait, *Nicolaitarum hæreſis erat, vt delibatum exorcizaretur & manducari poſſet; & vt quicunque fornicarius eſſet, octauo die pacem acciperet.* Plerique Nicolaitis doctrinam tribuunt multò adhuc peſtilentiorem. Aiunt enim illos non ſolùm omnigenæ luxuriæ ſordibus fuiſſe inquinatos, ſed eas etiam affirmaſſe ad ſalutem neceſſarias. Ceterùm vtcunque hoc ſit; flagitioſæ vitæ & B doctrinâ & peſſimo exemplo fauebant. An verò Nicolaus ipſe huius ſectæ auctor extiterit, vel abſq; illius culpa appellati ſint Nicolaitæ; in vtramque partem per varios & graues auctores diſceptatur. Et quidem Nicolaum ipſum accuſant Irenæus, Tertullianus, Hilarius, Epiphanius, Hieronymus, & plerique. Eundem excuſant Clemens Romanus, Clemens Alex. Hippolytus, Euſebius, Theodoretus, Dorotheus, quos refert & ſequitur Baronius tom. 1. anno Chriſti 68. vbi etiam affert S. Ignatium. Verùm quod Ignatius ait, id vnum eſt, eos falsò Nicolaitas fuiſſe nuncupatos. Licèt autem Nicolaus C illius hæreſeos auctor extiterit, potuit Ignatius verè & eleganter dicere, illos falsò Nicolaitas appellari. Quia nomen hoc ſonat victoriam omnem. Qui verò carnis illecebris ſeſe totos dedunt, illi quidem non victores ſunt; ſed victi, atque ſerui peccati. Et fortaſsè excuſatio Nicolai orta eſt, ex eo quòd verba Ignatij non intelligerentur.

Nũ Nicolaus huius ſectæ auctor extiterit?

Verſ. 7. *Num in præmiis & admonitionib. ad epiſtolarũ calcẽ additis ſermo ſit cũ ſingulis epiſcopis?*

Qui habet aurem, audiat, quid ſpiritus dicat Eccleſiis.] Hæc ſententia in ceteris omnibus epiſtolis iteratur. Et ſemper adiungitur his verbis, quibus præmium vincenti ſpondetur. Vnde duo infert Ribera. Primum eſt, in præmio illo non eſſe ſermonem D cum Epiſcopo, cui epiſtola ſcribitur, ſed generatim cum omnibus Eccleſiis. Alterum verba illa, *Qui habet aurem, audiat*, non eſſe referenda ad ea, quæ Epiſcopo ſcripta ſunt, ſed ſolùm ad præmium, cui adnectuntur. Ego contrà ſentio; primò tam præmia, quàm cetera omnia in epiſtolis aptiſſima proportione diſtribui iuxta cuiuſque Epiſcoporum conſcientiæ neceſſitatem. Exiſtimare enim has eſſe communes ſententias, nec ad hanc epiſtolam potiùs, quàm ad illam attinere; hoc certè eſt, magnam ipſis epiſtolis venuſtatem ac decorem detrahere, & difficultatem ſubterfugere; ne teneamur ad reddendam E rationem, cur hoc ſingillatim præmium in hac epiſtola; illud in alia, non tamen è contrario deſignentur. Secundò, ſi præmia in ſeptem epiſtolis iuxta ſeptem conſcientiarum differentias magna conuenientia diſtribuuntur; manifeſtum eſt in ſingulis epiſtolis, præmium priùs Epiſcopo, deinde ſui ſimilibus proponi (ſi ea præſtiterint, quæ Chriſtus hortatur.) Tertiò, in præmio, comminatione, conſiliis & exhortatione; quod Epiſcopis dicitur, dicitur etiam Eccleſiis, iuxta illud, *Quod vobis dico, omnibus dico*. Et propterea ſententia illa in omnibus epiſtolis repetitur, *Qui habet aurem audiat, quid ſpiritus* F *dicat Eccleſiis*; quæ rectiùs intelligetur, opinor, ſi ad omnia referatur, quandoquidẽ eadem eſt omniũ ratio. Quartò, quòd hęc verba coniungantur, *qui habet aurem audiat*, cum præmio quod mox proponitur; non ideò fit, vt ad præmium ſolùm referantur, ſed quia vtramque rem (ſcilicet admonere, doctrinam illius epiſtolæ ad Eccleſias ſpectare, & victori præmium proponere) oportebat ad finem epiſtolæ apponi. Quare interdum antecedit præmium; interdum admonitio illa *qui habet aures*, &c. ſubſequitur. Nec aliquid referre puto, quòd præmium vel præcedat, vel ſubſequatur, vel etiam interponatur.

Vincẽtis nomine quem hic Rupertus intelligat.

Vincenti dabo edere de ligno vitæ quod eſt in paradiſo Dei mei.] Vincentis nomine Rupertus hic intelligit eum, qui pœnitentiam agit de peccato, quod Chriſtus in Epheſi Epiſcopo reprehenderat, quòd ſcilicet primam charitatem liquerit: cuius peccati pœnitentiam conſequuntur ipſius pœnitentiæ fructus: ij ſunt, ad priſtinum charitatis vigorem redire, & prima opera facere. Itaque iuxta Rupertum, ille ſub vincentis nomine eſt intelligendus, qui ſuam vincit remiſſionem vera pœnitentia ac ſeria deliberatione Deo iuxta priſtinam charitatem ſeruiendi. Hæc Ruperti explicatio non videtur probabilis Pererio. Quia verbum illud, *vincentis*, præciſè & abſolutè ponitur, atque adeò omnes victores ſanctos, quocunque modo vincant, amplectitur. Quòd ſi ad epiſtolæ contextum reſpiciatur; paulò antè Dominus non ſolùm de agenda pœnitentia fuit locutus; verùm etiam de patientia in aduerſitatibus ac tribulationibus, de non tolerandis pſeudoapoſtolis, & de proſequendis odio Nicolaitis. Propter hæc Pererius verius reputat, vt de omnibus Sanctorum victoriis ſermo ſit, ſiue Martyrum, ſiue Paſtorum, ſiue Doctorum, ſiue Religioſorum de mundo, carne, diabolo; ſiue denique eorum, qui de ſuis peccatis per pœnitentiam triumphant.

quem Pererius.

Ruperti ſententia præfertur.

Mihi hæc Pererij expoſitio minimè probatur. Si enim hæ præmij promiſſiones adeò generatim ſumantur, magna concinnitate & artificio epiſtolas priuabimus, in quibus præmia ſapientiſſimè ſingulis deſignantur. Quòd ſi in his ſeptem epiſtolis de omni victorum genere ſermo eſſet; elegans illa præmiorum partitio gratis omnino fuiſſet propoſita, & nulla habita ratione Epiſcopi, ad quem vnumquodque ſingillatim deſtinatur. Quod qui dixerit, mea opinione, difficultatem conatur effugere, & generali expoſitione contentus eſt, quòd aptam rationem minimè inueniat, cur Epheſino potiùs, quàm aliis dicatur; *Vincenti dabo edere de ligno vitæ.* Atqui *ſermo opportunus eſt optimus*, vt ait Sapiens Prouerb. 15. 23. Ac proinde non vidit optimam horum pręmiorum partitionem, qui non animaduertit, quàm opportunè præmia ſingula proponantur, id eſt, quàm appoſitè ad ſingularum epiſtolarum argumentum.

Ad Pererij verò obiectionem reſpondetur, Vincentis quidem nomen abſolutè & abſtractè poſitum latius patere; cohortationi tamen ſubiunctum referri omnino debere ad eum, qui difficultatem ſuperat, quæ in ea re præſtanda, quam Chriſtus hortatur, poteſt occurrere. Quamobrem, vt ſeptem epiſtolarum hortationes diuerſæ ſunt, ita etiam diuerſa præmia illis mirificè reſpondent. Quod autem additur, in hac epiſtola non tantùm fieri mentionem de agenda pœnitentia, verùm etiam de patientia, de odio Nicolaitarum, & aliis. Ad hoc reſpondeo, harum quidem rerum factam fuiſſe mentionem in Epheſini Epiſcopi commendatione: præmium tamen directè ad hortationem reſpicere. Hortatio autem continebat, vt ignauiam in diuino obſequio deponeret; & ad antiquum charitatis feruorem rediret. Et cùm in hac ſuperanda eſſet non leuis difficultas, idcircò illi additur, *Vincenti dabo edere de ligno vitæ.*

Qua ſit cohortatio Epheſino Epiſcopo adhibita & quorſum.

Eapropter mihi maximè arridet Ruperti explicatio; quam non probabilem ſolùm, ſed etiam certam exiſtimo. Cuius præcipua confirmatio ex eo petitur; ſi in illa appareat huius præmij proportionem cum exhortatione, quæ mox additur, egregiè congruere. Obſeruandum igitur eſt, eiuſmodi hortationem ad Epheſinum Epiſcopum eò potiſſimũ A ſpectare, vt antiquum inſtauret vigorem, nec in via Dei ſe langueſcere patiatur. Atqui ad hoc nihil potuit afferri congruentius, quàm lignum vitæ. Quis enim neſciat, vitæ lignum appellari illud, de quo Geneſ. 2. 9. & cap. 3. 22. quod ab inſita virtute, & vires renouare poterat, & ſenium prohibere? In quo apparet aptiſſima conuenientia cum ſpirituali renouatione, de qua hîc ſermo erat. Cur igitur omittenda prorſus eſt hæc congruentiſſima proportio; nec conſiderandum in hoc præmio haberi reſpectum ad virium recuperationem, ne vetuſtas ac B laſſitudo obrepat; ſed ſolùm fieri ſermonem de communi ſanctorum Martyrum, Virginum, & Confeſſorum vita?

Sed obiicier quiſpiam; ad eius quidem virtutem, qui quotidie vires renouat, nec ſeneſcere patitur, aptum eſſe ſymbolum, edere de ligno vitæ: in hac tamen epiſtola non afferri ligni vitæ ſymbolum ad virtutem ac meritum; ſed ad eius pręmium indicandum; præmium autem, quod virtutibus promittitur, idem eſſe ſcilicet immortalitatem, quam vitæ lignum apptimè repræſentat; atque adeò non videri hîc ſermonem eſſe de vnius ſolùm virtutis, ſed de C omnium præmio.

Lignum vitæ quo pacto hîc ſumatur.

Vt huic reſpondeam obiectioni, aſſero primò lignum vitæ, licèt hîc propriè pro immortalitatis ac beatitudinis præmio ſumeretur; concinnè tamen & eleganter conſiderari, vt ſpiritualis renouationis præmium; qua anima inſtauratur, nec ſuas vires patitur veteraſcere; eſſéque cæleſtem beatitudinem; quatenus eundem cumulatiſſimè præſtat effectum. Valdè enim aptum & congruens eſt, vt eum qui vota ſua renouare ſtudet, nec patitur vnquam virtuti ſenium obrepere; remuneret Deus compenſando gloria immarceſcibili virtutem D ſenectutis expertem. Congruenter enim virtuti perſeueranti & non deficienti reſpondet gloria nunquã deficiens, ſeu vita vetuſtatis expers; quam eleganter ſignificat eſus ligni vitæ. Atque hanc immortalis gloriæ ſignificationem ferè hujus loci interpretes ſequuntur.

Ligni vitæ de ſacra etiã Euchariſtia exponitur.

Enim verò huic explicationi addit Rupertus aliam, quæ mihi etiam perplacet: ea autem eſt, in hoc loco non modò de æternæ Beatitudinis præmio ſermonem inſtitui, ſed etiam de fructu ex ſacra Euchariſtia percipiendo in hac vita ab eo, qui fortiter apud ſe ſtatuerit ſua vota ac deſideria E inſtaurare, & antiquum ſtudium & contentionem repetere; nec in virtutum exercitatione langueſcere. Hæc expoſitio vt rectè percipiatur, notandum eſt primò, in re adeò difficili (cuiuſmodi eſt non pati animi virtutem ſeneſcere, nec à priſtino ardore deſciſcere) non ſatis eſſe hortationem; ſed oportere eiuſmodi homini, qui hæc in mente firmiter deliberauerit, non modò in cæleſti vita præmium promitti, ſed etiam præſentem opem atque ſubſidium; cùm humana imbecillitas ex natura ſua quotidie deſciſcat atque deficiat. Ad hoc ergo F nihil potuit Chriſtiano homini opportunius & congruentius proponi, quàm vires ſibi ex ſacra communione addendæ. Etenim diuinus hic vitæ cibus illum propriè effectum ſortitur, vt animi vires vegetet ac roboret: ita vt nec retrocedant, nec deficiant. Quare Chriſtus aſſertor noſter, Ioan 6. 48. dixit, *Ego ſum panis vitæ. Patres veſtri mãducauerunt manna, & mortui ſunt. Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum*, q. d. Manna non eam virtutem, quam lignum vitæ, habebat; atque ita qui manna ederunt mortui ſunt: hic verò cæleſtis cibus panis eſt vitæ, & inſtar ligni vitæ ea virtute eſt præditus, vt animi vires roboret atque confirmet, nec

Quorſũ fructus ex Euchariſtia percipiendus Epheſino promittatur.

nec priſtinum vigorem hebeſcere patiatur. Atque adeò, qui ritè, vt par eſt, hunc cibum ederit, ſpiritualiter fit immortalis. Nam ab hoc cibo virium inſtaurationem accipit, & viuidam virtutem, nec vetuſtati vnquam obnoxiam.

Quàm ſit opportunus hic de Euchariſtia ſermo.

Quòd autem in hoc pane vitæ, ad vitæ lignum fiat alluſio, meâ ſententiâ euidens eſt; & genitiuus ille, *vitæ*, qui adiectiui vicem ſupplet, alluſionem in ſe ad vitæ arborem ferè ſemper includit. Opponet tamen aliquis, non cohærere vt in præſenti ſermo ſit de Euchariſtia. Nam Euchariſtię cibus communiter omnibus fidelibus proponitur. Quòd ſi Chriſtus in Euchariſtia lignum vitæ appellatur, non ſolùm edit de ligno vitæ, qui ſeriò ſtatuit antiquum charitatis feruorem renouare, ſed etiam quicunq; ad ſacram ſynaxim accedit. Reſpondeo, Euchariſtiæ in ſpirituali ſenſu congruere, quod de antiquo manna dicitur, Sap. 16.21. *Subſtantia enim tua dulcedinem tuam, quam in filios habes, oſtendebat; & deſeruiens vniuſcuiuſque voluntati, ad quod quiſque volebat, cõuertebatur.* Fingamus ergo cibum aliquem in cuiuſpiã hominis ore, eius rei induere ſaporem, quem homo ipſe pro libito elegerit. Quãdo homo ille eiuſmodi cibo veſcens, diceretur aut caponem, aut phaſianum edere? Tunc, opinor, quando ipſi libuit, vt cibus ille caponem aut phaſianum ſaperet: non verò quando noluit. Si ergo ſacra Euchariſtia eſt, quę admirabilem illam ac planè diuinam virtutẽ continet, qua in hominum animis egregios ac miros effectus operetur, prout fuerit ipſe animatus, qui eam ſuſcipit; ſi ſtrictè loquamur, non in quouis cæleſtem hunc cibum communicante præſtat munus arboris vitæ, corroborando vires, & ſenium prohibendo: ſed in his, qui miros hos effectus auidè expetentes vera deliberatione vota ſua renouandi, Chriſti corpus ſuſcipiunt. Atque ita formaliter loquendo (quod aiunt) non omnes, qui ad hanc mẽſam accedunt, edunt de ligno vitæ, id eſt, non omnes illam perfectam renouatæ virtutis ſpiritualem immortalitatem participant; niſi qui ad illam adueniunt ita comparati atque diſpoſiti; quemadmodum Chriſtus ab Epheſi Epiſcopo expetit.

Militantem Eccleſiam eſſe terrenum Dei paradiſum.

Cohærent cum hac explicatione vltima illa verba. *quod eſt in paradiſo Dei mei.* Etenim licèt cæleſtis patriæ beatitudo iure optimo Dei paradiſus appelletur, ac licèt in æterna patriæ gloria Ioannes vitæ arborem viderit, Apocalyp. 22 nihilominùs Eccleſia etiam militans eſt terrenus Dei paradiſus; in cuius medio Chriſtus ſub Euchariſtiæ ſpeciebus habitat. Prætereà in hac epiſtola peculiaris extitit ratio, vt vberes fructus ex Euchariſtiæ communione percipiendi promitterentur. Hic enim cibus ex prima ſui inſtitutione ad id nobis ſingillatim ſubminiſtratur, vt ſpirituales animæ vires inſtauret; ne priſtina virtus ac vigor debilitentur. Atque item lignum vitæ de Euchariſtia interpretantur Anaſtaſius Sinaita, lib. 9. Hexaëmeron poſt initium, tom. 1. Bibliothecæ, & Paſchaſius Abbas Corbeienſis lib. 1. de corpore & ſanguine Domini cap. 8. & habetur tom. 6. Biblioth. Et quidem ſatis meritò; nam in Euchariſtia verè Chriſtus exiſtit, qui eſt Patris Sapientia, & antonomaſticè iuſtus, & ob vtramque rationem illi ſymbolum vitalis ligni debetur. De ſapientia enim ſcriptum eſt, Prouerb. 3. 18. *Lignum vitæ eſt iis, qui apprehenderint eam.* Et de iuſto cap. 11. 30. *Fructus iuſti lignum vitæ.*

Symbola quæ triumphantis Eccleſiæ præmia figurant, ſuo etiã modo præmiis militantis applicari.

Et quanquam c. 22. 14. Apocal. ligni vitæ ſymbolum vſurpetur ad immortalitatis præmiũ, quo beati fruuntur in cælo, ſignificandum, ſymbola tamen c. 21. & 22. Apocalyp. dum gloriam triumphãtis Eccleſiæ repræſentant, indicant etiam Eccleſiæ militantis pignora ac merita: vt in duodecim gemmeis fundamentis conſtabit; quibus denotatur gloria, quę XII. fidei articulis reſpondet. Sunt enim minſica ſymbola earũdem veritatum, quæ in XII. articulis à fidelium cœtu creditis continentur. Hoc ſuo loco ſpeciatim explicabimus: hîc verò obiter perſtrinxiſſe ſit ſatis, vt aduertatur, fortaſſis per vitæ arborem ideò cæleſtis patriæ immortalitatem ſignificari, quia ſymbolum erat immortalitatis ſpiritualis, quam in hac vita per Euchariſtiam homines conſequuntur. Quare ſignificatio arboris vitæ in hoc cap. & c. 22. eadem erit, videlicet in hac vita eſſe in Eccleſia arborem vitæ, quæ reparet ac reſtituat priſtinas vires atque vigorem: & eorum præmium, qui in hac vita arborem vitæ in Eccleſia plantatam deguſtant, eſſe fructum arboris vitæ, quæ in patria cæleſti eſt. Quæ autem de communione ſacramentali diximus, ad ſpiritualem etiam communionem extendi ſuo modo poſſent.

CAPITIS II. PARS II.

Epiſtola ad Smyrnenſ. Epiſc. & ſub eius
perſona ad fideles probatæ &
perfectæ virtutis.

TEXTVS.

Verſ. 8. E*T Angelo Smyrnæ Eccleſiæ ſcribe: Hæc dicit primus & nouiſſimus, qui fuit mortuus, & viuit.*

9. *Scio tribulationem tuam & paupertatem tuam, ſed diues es: & blaſphemaris ab his qui ſe dicunt Iudæos eſſe, & non ſunt, ſed ſunt ſynagoga Satanæ.*

10. *Nihil horum timeas quæ paſſurus es. Ecce miſſurus eſt diabolus aliquos ex vobis in carcerem, vt tentemini: & habebitis tribulationem diebus decem. Eſto fidelis vſque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ.*

11. *Qui habet aurem, audiat quid Spiritus dicat Eccleſiis: Qui vicerit, non lædetur à morte ſecunda.*

COMMENTARIVS.

QVàm ſit veriſimile, Smyrnenſem ad quem Epiſtola ſcribitur, eſſe Polycarpum, diximus in procemio huius capitis notatione 3.

Verſ. 8. *Primus & nouiſſimus, qui fuit mortuus, & viuit.*] Cohortatio ad Smyrnenſem eſt, vt in mediis laboribus atque ærumnis non timeat; cùm à ſe Chriſtum habeat; & vt ipſius ope ſuffultus vſque ad mortem firmus ac fidelis perſiſtat.

Chriſti exemplum ad pellendam ex animo formidinem efficaciſſimum.

Nihil horum timeas quæ paſſurus es.] Et infrà, *eſto fidelis vſque ad mortem.*] Ad depellendum igitur timorem & corroborandam ſpem, nihil opportunius, quàm animaduertere Chriſtum eſſe primum & nouiſſimum, vidimus in commentario cap. primi, in illis verbis, *Noli timere, ego ſum primus & nouiſſimus.* Ad ingentes verò dolores & calamitates, quibus Deus familiarem ſuum Polycarpũ exercebat ac probabat, quid conſultius eſſe potuit, quàm illi ſtatuere ante oculos, quemadmodũ hâc eâdem via Deus chariſſimum ſibi filiũ Ieſum Chriſtum deduxerit; vt in eo veluti in exemplari quodã eniteſcat, tribulationum ac dolorũ magnituditudinem eſſe magnæ Dei amicitiæ pignus, & viam ad maximum decus & gloriam. Propterea ergo in Chriſti periphraſi dicitur, *qui fuit mortuus & viuit*, eâdem ſignificatione & elegantia, qua dictum eſt cap. 1. 18. *Fui mortuus, & ecce ſum viuens in ſæcula ſæculorum.*

Verſ. 9. *Diuitias hic pro ſpiritualibus eſſe accipiendas.*

Scio tribulationem tuam & paupertatem tuam, ſed diues es.] Hæc eſt deſcriptio magnæ ſanctitatis, in media aduerſitate, tribulatione, atque egeſtate, felicitatem ſummam, ſummáſque diuitias potiri, & aduerſis omnibus opes virtutis ſupereſſe. Itaque verba illa *diues es*, ſpirituales diuitias deſignant; eas potiſſimùm, quas ſanctiſſimi quique viri in Chriſto habent, qui immenſas Chriſti diuitias pro ſuis poſſidẽt. Vide Iacobi 2. 5. *Diuites in fide.* Eccli. 44. 6. *Homines diuites in virtute.* 1. Timoth. 6. 18. *Diuites in bonis operibus.* Vide etiam 2. Machab. 7. 24. Quòd ſi iuxta receptam definitionem, diues eſt cui nihil deſit; quid felicius, quam in mediis tribulationibus ac paupertate gloriari iure poſſe; ſicut & Paulus gloriabatur, Rom. 5. 3. *Gloriamur in tribulationibus.* & 2. Cor. 7. 4. *Superabundo gaudio in omni tribulatione.*

Blaſphemaris ab his qui ſe dicunt Iudæos eſſe, & non ſunt, ſed ſunt ſynagoga ſatanæ.] Eadẽ eſt hæc loquutio cum ea, qua Diuus Ignatius aſſerit Nicolaitas falsò ita appellari, vt ſuprà diximus. Similiter ergo ait Chriſtus, Iudæos Euangelij aduerſarios indignos eſſe Iudæorum nomine, quod confeſſionẽ & Dei laudem ſignificat, cùm iam Dei populus non ſint, ſed ſynagoga Satanæ. Quapropter acerrimo odio proſequebantur Polycarpum, vt conſtat ex epiſtola, quam Smyrnenſis Eccleſia ad Ponti Eccleſias ſcripſit, & refert Euſebius l. 4. cap. 14. Chriſtus igitur ſuum Epiſc. conſolatur aſſerens eos, qui illum odio habent, quique cum maledictis proſcindunt, à Satanæ partibus eſſe.

Verſ. 10.

Nihil horum timeas, quæ paſſurus es.] q. d. Etſi grãdis ſit tribulatio futura; nihil tamen eſt cur paueas, quia ego tecum ſum. *Ecce miſſurus eſt diabolus aliquos ex vobis in carcerem vt tentemini.*] His verbis prædicitur ingens perſequutio, qua Smyrnæ fideles fuerant cõflictandi. *Et habebitis tribulationem diebus decem.*] Pererius diſp. 9. refert horum verborũ explicationes octo.

Tribulationem habere diebus decẽ, *quid ſit.*

Quædam ex illis eſt Andreæ & Aretæ exiſtimantiũ his verbis idẽ ſignificari, ac ſi Chriſtus propoſitâ tribulationũ huius vitæ breuitate, Smyrnenſes conſolaretur. Nec enim breuis vitæ tribulationes diuturnæ eſſe poſſunt; nec patitur Deus Eccleſiæ tribulationes diutiùs durare; iuxta illud Matth. 24. 22. *Propter electos breuiabuntur dies illi.* Verùm hæc explicatio non placet Riberæ & Pererio. Quia decem dies (inquiunt) pro paucis phraſis eſt in ſacris literis minimè vſitata; & frequentiſſimum eſt denarium numerum ſumi pro multis, & decies pro ſæpè.

Denarius numerus pro multitudine in Scriptura ſumitur.

Cuius loquutionis multa ſunt & obuia in ſacris literis exempla. Geneſ. 31. n. 41. Iacob queribundus dixit ſocero ſuo Laban, *Immutaſti mercedem meam decem vicibus*, id eſt, ſæpenumerò. Num. 14. 22. *Tentauerunt me iam per decem vices*, id eſt, ſæpius. 1. Reg. 1. 8. Annæ Samuelis matri dixit vir eius. *Numquid non ego melior tibi ſum, quàm decem filij?* id eſt multi. Iob 19. 3. *En decies confunditis me*, id eſt, ſæpè, variiſque in rebus vultis me confundere. Eccleſ. 7. 20. *Sapientia confortauit ſapientem ſuper decem principes ciuitatis.* Propter hæc Ribera & Pererius, nec non Cantipratenſis lib. 6. hypotypoſ. cap. 4. tribulationem dierum 10. opinantur in præſenti poni pro longa perſecutione, & multò tempore duratura. Nihilominùs mihi maximè arridet explicatio Andreæ & Aretæ. Ac primò ea ratione optimè cohæret contextus: ſic enim ſolemus ad perſeuerantiam hortari; quomodo dixit Paulus, *Tempus breue eſt*, 1. Corinth. 7. 29. Et alibi, *momentaneum & leue tribulationis noſtræ*, 2. Corinth. 4. 17.

Decem dies pro exiguo temporis ſpatio ſumi.

Deinde, quod attinet ad phraſim, Reſpondeo ſimile quid in noſtro idiomate, & in quouis alio cerni, nempe eundem numerum aliquando poni ſimpliciter, vt ſonat; aliquando verò amplificandi gratia, & aliquando etiam extenuandi: res tamen ipſa manifeſtat, quomodo numerus accipi debeat. Nã ſi nimius exceſſus ſit, eſſe decies maiorẽ, vel decies mutatã eſſe mercedem, tunc ratio poſtulat vt hyperbolicè accipiatur; ſed tribulationem durare decem dies non ſolùm non eſt nimium, ſed potiùs valde breue: ergo extenuandi cauſa dictum eſt *decem dies*. Quibus addo, ſæpe nos eâdem phraſi vitæ huius breuitatem extenuare, dicendo eã vix durare decem dies. Vide Num. 11. 19. *Nõ vna die vel duobus, vel quinque aut decem, ſed donec exeat per nares veſtras.* Similiter ergo in hoc loco, decem dierũ mentio ad temporis extenuationem & breuitatem ſpectat. Et quòd alibi numerus denarius ſymbolũ ſit multitudinis, (vt in decem cornibus draconis & beſtiæ marinæ,) non probat decem dierum mentionem debere eſſe ſymbolicam; ſicut neque in ſupradicto loco Num. 11. 19. Itaque quamuis verum ſit, maiores adhuc difficultates & anguſtias Smyrnenſi Epiſc. prædici; hæc tamen non eſt comminatio, ſed Diuinæ potiùs prouidentiæ declaratio, in maiorem familiarium ſuorum gratiam ac beneficium. Et cum hoc ſenſu rectè conſentit, quod ſubditur; eas ſcilicet perſecutiones nõ duraturas pluſquàm decem dies, hoc eſt, breuiſſimas fore: vt breuitatis conſideratio iuſtos in ſuis ærumnis conſoletur.

Dabo tibi coronam vitæ. & qui vicerit, non lædetur à morte ſecunda.] Vtraq; hæc propoſitio ad huius epiſtolæ præmium pertinet, & vtraque directè loquitur de illo pręmio, quod Smyrnenſi Epiſcopo promittitur; vt in præmio ſuperioris epiſtolæ oſtendimus. Connexio verò harum partium eiuſmodi eſt: *Et, qui in magnis perſecutionibus ad mortem vſque fidelis extiterit, dabo coronam vitæ. Neque eam vitam vſquam amittet: quia qui vicerit, non lædetur à morte ſecunda.*

Corona vitæ promiſſa Smyrnenſi quæ ſit.

Pro huius promiſſionis explicatione, oportet ſingulas voces expendere. *Dare coronam vitæ*, videtur eſſe beatitudinis præmium tribuere. Sunt autẽ, qui coronam vitæ pro corona, quæ ſemper viuat, accipiant; id eſt, pro corona *immarceſcibili*; vt loquitur Petrus epiſt. 1. cap. 6. 4. vel *incorrupta*, vt loquitur Paulus, 1. Cor. 9. 25. & ſic etiam aiunt dici ſuperbiam vitæ; id eſt, nunquam deficientẽ. Planius eſt ac verius, vt corona vitæ pro beatitudinis corona ponatur. Aptiſſimè autem reſpondet morti pro Chriſto toleratæ, veræ vitæ præmium.

Plus energiæ in coronæ nomine, quàm in præmij contineri.

Nomen autem coronæ maiorem ex ſe energiam, quàm præmij nomen habet. Nec enim quoduis præmiũ appellabitur corona, ſi de humanis loquamur. Nam cunctis quidem militibus ſtipendium ac pręmium reddebatur; corona tamen iis ſolùm qui inſigne aliquod facinus patrabant. Quare corona aptiſſimum eſt præmij excellentiſſimi ſymbolum. Cùm ergo agatur hîc de patientia in maximis laboribus ad vitam vſque pro Chriſto profundendam; congruens ſatis fuit coronæ nomen vſurpare, vt ſignificetur, beatitudinem, quæ illos omnes manet, qui Smyrnenſi Epiſcopo fuerint perſimiles, clariſſimam eſſe ac præſtantiſſimam; iuxta illud Matth. 5. 12. *Gaudete & exultate, quoniam merces veſtra copioſa eſt in cælis.* Vt enim inter milites hi erant inſignes, & ceteris multò honorificentiùs habiti, qui coronam fuerant adepti; ſic inter beatos, qui pro Chriſti nomine plura & grauiora A fuerint perpeſſi, illi meritò cæteris adeò eminent, vt coronam in cælis habere dicantur. Quare, etſi beatitudinis præmium, generatim loquendo, adeò magnum eſt & excellens, vt corona poſſit meritò appellari, quę cuilibet beato conceditur; nihilominùs ſi aliorum præmia cum præmiis aliorum conferantur; illi propriè corona decorati dicẽtur, qui plurima aduerſa pro Chriſto fortiter tolerarunt. Atque ita D. Iacobus etiam fuit loquutus cap. 1. 12. *Beatus vir qui ſuffert tentationem, quoniam cùm probatus fuerit, accipiet coronam vitæ.* Fit hîc præterea B alluſio ad luctatorum coronas, qui in palæſtra victoriam reportabant: quæ tanti ab omnibus æſtimabantur, quanti Horatius põderat lib. 1. Ode 1.

Martyres eſſe glorioſos Chriſti athletas.

Perſpicuum autem eſt, Martyres eſſe glorioſos Chriſti athletas, qui huius vitæ rerum cupiditate nudi, & diuini Spiritus gratia veluti oleo delibuti, acerrimè dimicarunt, & præmium fuêre clariſſimum adepti. Atque in martyrij laureola celebri apud Theologos, manifeſtè alluditur ad illam, quæ appellabatur ſacri certaminis corona.

Quæ ſit mors ſecunda.

C Altera præmij pars eſt, *Qui vicerit, non lædetur à morte ſecunda.* Mors autem ſecunda reſpõdet morti primæ. Et ſunt qui cum Haymone putent in Apocalypſi peccatum ipſum appellari mortem primã. Vnde philoſophantur alij, ſeparationem animæ à corpore dici mortem ſecundam; & propterea adiungi, eos qui vicerint, non lædi à morte ſecunda; quia iis, qui de peccato triumphant, nihil damni affert mors, ſiue ſeparatio animæ à corpore. Qui ſic D exponunt, concionantur, non explicant. Conſtat enim in Apocalypſi, mortem ſecundam eſſe gehẽnam. Vide Matth. 10.28. & Apoc. 20.14. & cap. 21. 8. Scio aliquos putaſſe gehennam appellari mortẽ ſecundam, eò quòd illam antecedat peccatũ, quod eſt mors prima; ita Haymo. Alij peccatum ipſum appellant mortem ſecundam; eo quòd mortis no- A men primò inditum ſit ſeparationi animæ à corpore; & ſecundò extenſum ſit ad peccatum. Ita Rupertus & Albertus. Certum tamen eſt, animæ à corpore ſeparationem appellatam fuiſſe mortem in præſenti: nam de ea dictum eſt, *eſto fidelis vſque ad mortem.* Quare quod ſubditur, eum, qui vicerit, non læſum iri à morte ſecunda; eodem ſenſu intelligendum eſt, atque illud ad Rom. 6. 9. *Chriſtus reſurgens ex mortuis, iam non moritur. Quòd enim mortuus eſt, peccato mortuus eſt ſemel.* Atque ita ſecunda mors eſt quam dixit Chriſtus Matth. 10. 28. *Nolite* B *timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non poſſunt occidere: ſed potius timete eum, qui poteſt & animam & corpus perdere in gehennam.*

Præmium huius epiſtolæ quã aptè cũ ipſius doctrina cõſentiat.

His ita conſtitutis expende, quàm aptè hoc præmium in ſecunda epiſtola collocetur; vbi hortatio eſt ad dolores & tormenta æquanimiter ad mortem vſque pro Chriſto toleranda. Magnis ergo tribulationibus proponitur corona, id eſt maximum præmium; morti proponitur vita; & perſeuerantiæ in laboribus magni præmij perſeuerantia, quod fi- C ne omnino carebit. Qui enim pro Chriſto moriuntur, liberi iam ſunt, & à qualibet alia morte ſecuri. Atque hoc eſt, *qui vicerit, non lædetur à morte ſecunda.*

Liberationẽ à morte ſecũda eſſe Euchariſtiæ effectum.

Atque vt priori epiſtolæ, vitæ vigor ac vegetæ vires ſenium neſcientes ſunt appoſitæ, vt ſanctiſſimi Euchariſtię effectus; ita ſimiliter in hac epiſtola ſecuritas à morte ſecunda ponitur etiam vt ipſius Euchariſtiæ effectus. Chriſtus enim eſt, qui in medio candelabrorum poſitus (id eſt in ſua Eccleſia) D in his epiſtolis loquitur; & ex collatione huius præmij cum præmiis aliarum epiſtolarum, videntur præmia, quæ in his omnibus epiſtolis proponuntur, conſiderari veluti effectus à Chriſto in ſacra communione manantes. Sed de communione etiam ſpirituali id intelligo, vt dixi epiſtolà primà.

CAPITIS II. PARS III.

Quæ eſt epiſtola ad Epiſcopum Pergamenum, & ſub eius perſona ad fideles alioqui laudabiles, ſed in eo reprehenſibiles, quòd ſpiritualem pugnam reformident.

TEXTVS.

Verſ. 12. *ET Angelo Pergami Eccleſiæ ſcribe; Hæc dicit, qui habet rhomphæam vtraque parte acutam.*

13. *Scio vbi habitas, vbi ſedes eſt Satanæ: & tenes nomen meum, & non negaſti fidem meã. Et in diebus illis Antipas teſtis meus fidelis, qui occiſus eſt apud vos, vbi Satanas habitat.*

14. *Sed habeo aduerſus te pauca: quia habes illic tenentes doctrinam Balaam, qui docebat Balac mittere ſcandalum coram filiis Iſrael, edere & fornicari.*

15. *Ita habes & tu tenentes doctrinam Nicolaitarum.*

16. *Similiter pœnitentiam age: ſi quo minùs, veniam tibi citò; & pugnabo cum illis in gladio oris mei.*

17. *Qui habet aurem audiat, quid Spiritus dicat Eccleſiis; Vincenti dabo manna abſconditum, & dabo illi calculum candidum, & in calculo nomen nouum ſcriptum, quod nemo ſcit, niſi qui accipit.*

COMMENTARIVS.

Verſ. 12. De qua rhõphæa hic ſermo ſit.

A *HÆc dicit qui habet rhomphæã vtraque parte acutã.* Hęc rhóphęa proculdubiò eſt ille gladius anceps, de quo c. 1. 16. Atq; ita genuinus ſenſus eſt de verbi Dei vi & efficacitate; vt eo loco explicuimus. Sed quorſũ iſtud elogiũ Chriſti ad Epiſc. Pergamenũ? Reſpondetur, ex illa viſione capitis primi nihil aliud potuiſſe aptius ad Chriſti periphraſim pro hac epiſtola aſſumi.

Quorſum hic rhomphæa bis acuta mẽtio?

Nã Chriſti ad Pergamenũ exhortatio eſt, ne bellũ hæreticis Nicolaitis inferre reformidet. Hancq; ad rẽ quid concinnius, quã illi proponere diuini verbi virtutẽ ac robur? Pudendũ enim eſſe, cũ Pergameno Epiſcopo hic gladius fuerit traditus, ipſũ tergiuerſari adhuc & hæreticorũ B congreſſũ ſubterfugere. Atq; ad animos illi faciẽdos nihil potuit cõgruẽtius afferri; cũ tanta ſit Diuini verbi vis atq; potentia, quã ei ſpiritus Chriſti impertitur. Quare cũ hãc verbi Diuini virtutem Paulus agnoſcat, ad Epheſ. 6.19. poſtulat ab Epheſiis, vt pro ſe ipſo preces ad Deũ fundant; *Vt detur mihi* (inquit) *ſermo in apertione oris mei cũ fiducia, notũ facere myſterium Euangelij; vt in ipſo audeam, prout oportet me loqui.* Et ad Coloſſenſ. 4.3. ab eis etiam expoſcit, vt pro ipſo orent; *Vt Deus* (inquit) *aperiat nobis oſtium ſermonis ad loquendum myſterium Chriſti; vt manifeſtem illud, ita vt oportet me loqui.* Quòd ergo bis

A bis repetit Apoſtolus, *vt oportet me loqui*, propterea dicit, quia datus ei fuerat gladius, qui ex ore Chriſti procedit: atqui hoc gladio inſtructum decet bellum aduerſus Euangelij hoſtes formidare. Aduerti etiam ex Pannonio in hac epiſtola alludi ad hiſtoriam Balaami, atque in gladio ſiue in rhomphæa Chriſti haberi reſpectum ad angelum, qui diſtricto gladio contra Balaamum ſtetit.

Verſ. 13. *Antipæ martyrium, quod.*

Scio vbi habitas, &c.] Hæc eſt Epiſcopi deſcriptio; in qua manifeſta eſt puſillanimitas veræ virtuti adiuncta. Eius enim fidei conſtantia laudatur in ea perſecutione, in qua Antipas in æneo boue combuſtus eſt. B Reprehenditur autem, quòd ſe hæreticis opponere non audebat. Hanc inæqualitatem imitantur non pauci, qui aduerſus ſemetipſos, aut vanas mundi leges arma capere non audent, alioqui virtutis ſtudio & exercitationi valde dediti. Nota inſuper grauiſſimam fuiſſe Pergami perſecutionem; vt apparet ex Antipæ martyrio (de quo bene hîc multi) & ex verbis Aretæ: *Pergamus* (inquit) *idololatriæ dedita erat ſupra ceteram Aſiam.*

Verſ. 14. *In quo Nicolaitæ Balaami doctrinã fuerint ſecuti.*

Habes tenentes doctrinam Balaam.] q. d. Nicolaitas eſſe imitatores conſilij Balaam, in eo quòd fornicationem conſulentes magnam Eccleſiæ Dei perniciẽ importabant. Quemadmodũ ille in populum Iſraeliticum eandẽ inuexit per conſiliũ, quod Re- C gi Balac dedit, vt Iſraelitas per fœminas pulchras ſeduceret. Id enim, quod Num. 25. narratur, ad ſuggeſtionem Balaam factum eſt, vt bene colligit Ribera ex Ioſephi 4. Antiqu. cap. 6. & ex illis verbis Num. 24. n. 14. *Veruntamen pergens ad populum meum dabo conſilium, quod populus meus populo huic faciet extremo tempore.* Et ex Michææ 6. n. 5. *Memento quid cogitauerit Balac, & quid reſponderit ei Balaam.* Hæc Ribera. Ceterùm non neceſſe eſt ad Hebræorum traditionem neque ad coniecturas confugere; cùm eadem veritas apertè tradatur Num. 31. 16. *Cur fœminas reſeruaſtis? nonne iſtæ ſunt, quæ deceperunt filios Iſrael ad ſuggeſtionem Balaam & præuaricari vos fecerũt*

Edere & fornicari.] Edere, ſcilicet, de idolothytis, D quod erat peccatum Nicolaitarum; vt tradit Victorinus. Licèt Beda in epiſtola ad Thyatirenſem hoc exponat de ſpirituali idololatria; forſan quia Nicolaitæ non erant idololatræ, ſed hæretici. Lyra etiam ait, veriſimile non eſſe in Pergamena Eccleſia rem adeò nefandam fuiſſe, ſcilicet inducere in fornicationem. Forſan ergo Nicolaitæ non id directè ſuadebant; ſed teterrimo ſuo exemplo ceteris offendiculo erant; nec non manifeſta contentione, qua ſuadebant, aduerſus fornicarios & aduerſus edentes de idolothytis non adeò rigidè, vt E tunc fieri ſolebat, agendum eſſe.

NOTATIO IV.

Ad illa verba, Edere & fornicari, *& ad facta Nicolaitarum.*

De Nicolaitarum erroribus quæſtio.

IN conſilio, quod Balaam Madianitis dedit, inter ſe valde connexa erant, manducare de idolothytis & fornicari. Mulieres enim Madianitæ cum Iſraelitis ſe commiſcere nolebant, niſi illi de idolothytis ederent. At in Nicolaitis duo hæc videntur diſſoluta; atque adeo nouum apparet vtrumque in illis coniungi, cùm idololatræ non F eſſent. Quorſum ergo ſuaſuri erant idolothytorum eſum? Hoc Aretæ fortaſſis & Bedæ difficultatem incuſſit; aiunt enim, quæ de ſuaſione Iezabelis dicuntur ad manducandũ de idolothytis, ſpiritualiter eſſe accipienda. Et nec Beda, nec Aretas affirmant fornicationem, de qua ibi ſermo eſt, ſpiritualem eſſe (quod Ambroſius & alij exiſtimarunt) ſed idolothytorum manducationem. Et meo iudicio, ſi, quæ de fornicatione dicuntur, accipiantur, vt ſonant; conſideratè adhuc Beda & Aretas ſuſpicati ſunt, quod dicitur de idolothytorum manducatione, eſſe ſpiritualiter ſumendum. Nec enim Nicolaitæ & Iezabel idololatræ erant. Quare, cùm in illis fornicatio nullam habeat cohærentiam cum idolothytorum manducatione, ſi verba vt ſonant, accipiantur; cùmque Apocalypſis manifeſtè ad Madianitarum hiſtoriam alludat, indicio eſt, hanc coniunctionem myſterio non vacare. Quod ad Iezabelem ſpectat, dicam infra, nunc de Nicolaitis.

Num quæ de fornicatione & idolothytorum eſu tribuuntur Nicolaitis, ſint ſpiritualiter accipienda.

Exiſtimo ergo per alluſionem ad Madianitarum hiſtoriam, nimiam edendi & bibendi licentiam & quaſuis epularum delicias, quæ Nicolaitarum luxurias comitabantur, idolothytorum eſus nomine aptiſſimè ſignificari. Nec enim eſt huius libri ſapientiæ conſentaneum, vt res inter ſe diſparatas abſque vlla elegantia coniungat. Quòd ſi gulæ cum luxuria copulationẽ hic velit indicare, id optimam in ſe continet doctrinam. Nam *ſine Cerere & Baccho friget Venus.* Et vix laſciuia aliqua aut libido eſt, quæ non gulæ fomite alatur. Quare, vbi primùm luxuriæ laxantur habenæ, ad nimias etiam epularum lautitias atque crapulam ſeſe intemperantia effundit: deinde alluſio ad Madianitarum hiſtoriam, quæ Iſraelis filios in fraudem ſuâ pellacia induxerunt, hunc loquendi modum elegantiſſimum reddit: vt ſcilicet effrænata gulæ licentia, quæ ad luxuriam tendit, appelletur manducatio idolothytorum. Eſt autem aptiſſima allegoria, tum ob ea Pauli verba, ad Philip. 3. 19. *quorum Deus venter eſt*, tum etiam, quia conuiuia, quæ ad effrænatam libidinem diriguntur, eo ipſo Veneri & Cupidini conſecrantur, atque ita iure appellantur idolothyta. Huc accedit, vt idololatria appellatur fornicatio, ita etiã fornicationem nominari ſpiritualem idololatriam, ac proinde gulæ intemperantiam, quæ ad laſciuiam & luxuriam vergit, eleganter dici manducationem de idolothytis. Quod qui accuratè conſideret, iudicabit, hanc loquendi rationem eſſe Apocalypſeos elegantiâ & ſapientiâ digniſſimam.

Terentius.

Crapula & ebrietas libidinem ferè comitari ſolet.

Hæc ipſa explicatio ampliùs ſtabilitur. Nam qui de hæreſibus ſcribunt, quique de Nicolaitis extra Apocalypſin agunt, omnes expreſsè meminerunt licentiæ & impunitatis, quam ipſi luxuriæ concedebant; manducationem verò idolothytorum non eis aſſignant, niſi qui de illis agunt in expoſitione Apocalypſeos. Quin etiam ex interpretibus Apocalypſeos, Aretas & Beda, vt iam diximus, hunc idolothytorum eſum figuratè accipiunt. Ex quibus conijcitur Apocalypſeos verba occaſionem præbuiſſe, vt Nicolaitis adſcribatur, quod aliunde ignoratur omnino. Hoc autem ſi attentè inſpiciatur, ſolidum minimè eſt: nec enim eſt æquum, vt ex Apocalypſi argumentum ſumatur ad illud aſſerendum, quod alias ignorabatur. Nam ex ænigmaticis libris firma argumenta capi nõ poſſunt ad doctrinam alioqui incertam, propterea quòd verba ipſa primâ ſpecie videantur ſonare: præſertim cùm graues ſint interpretes, qui ea ipſa verba myſticè exponant, & quod caput eſt, cùm prædictus ſenſus ſit Apocalypſi valde dignus. Quia & iuncta eſt doctrinæ grauitas, & elegans loquendi ratio.

Nicolaitarũ libido ac luxuria.

Nec tamen hoc obſtat, quo minùs verum fortè ſit, Nicolaitas, qui adeò carnis libertati fauebant, contendiſſe etiam, ne adeò ſeuerè & ſtrictè, vt primitiuæ Eccleſiæ tempore fiebat, ab idolothytorum eſu abſtineretur. Veruntamen in Apocalypſi arbitror nõ ad hunc errorẽ præcipuè reſpici: hoc enim non magnam habet cum fornicatione cohærentiam. Nec ipſum Apoſtolorum præceptum abſtinendi ab idolothytorum eſu generale fuit, ſed ad præſcriptũ tẽpus Eccleſiis aliquot initio fuit impoſitum, vt aliorũ offenſio tolleretur, de quo Bellarminus lib. 4. de Rom. Pontif. cap. 16. & interpretes Pauli 1. ad Corinth. 8. 9.

Hæc de idolothytorum manducatione, quæ Nicolaitis in Apocalypſi videtur tribui. De Iezabelis verò fornicatione & manducatione, alia eſt ratio longè diuerſa, vt in explicatione epiſtolæ ad Thyatirenſem videbimus. Nam ipſius fornicatio myſtica eſt: ſed eâdem proportione appellatur manducatio de idolothytis illud, quod myſticã eam fornicationem præcedit, vt præcedit gula luxuriam.

COMMENTARIVS.

Verſ. 16.

Similiter hic, in quo ſenſu accipiendum.

SImiliter pœnitentiam age. Non defuit, qui huic loco ſubeſſe mendum putaret: & Græcè quidem facile erat errorem ſubrepere, vt bene Ribera; nam, *ὃ μισῶ*, eſt *quod odi*, & *ὁμοίως*, *ſimiliter*. Hanc tamen ſecũdam lectionem noſter interpres legitimam reputauit; quod licèt nonnihil difficultatis habeat, quia in ſuperiore epiſtola nulla eſt ad pœnitentiam cohortatio; id tamen non abs re eſt. Primò, quia ſenſus eiuſmodi reddi poteſt, ſimiliter ſicut Epheſino præcepi, vt exponunt Primaſius & Ambroſius. Secundò, quia fortè ſenſus eſt, quẽadmodum Nicolaitis pœnitentia opus erat, ſic etiam Pergameno eâdem opus eſſe; quod non ita ſeriò de eorum ad fidem reductione egeat. Aliter

etiam

A etiam nonnulli exponunt. Vide Thomam Anglicum & Gloſſam.

Quid ſibi velit, Chriſtum ſui oris gladio pugnare.

Si quò minùs, id eſt, ſin minùs, vt Ioan. 14.2. *veniam tibi citò, & pugnabo cum illis in gladio oris mei.*] Hæc verba nonnulli exponunt de ſupplicij ſeueritate, qua Deus Nicolaitis & Pergameno Epiſcopo comminatur. Nobis tamen multò aliter explicandus eſt locus; quia gladium oris Chriſti omnino intelligimus de verbi Dei efficacitate. Illud, *veniam tibi*, difficultatem non habet, vt vidimus in epiſtola prima; & ſenſus eſt Chriſtum ſuam prouidentiam oſtenſurum cum ipſius Pergameni Epiſcopi pudore atque rubore. Illud autem *pugnabo cum illis in gladio oris mei*, eiuſmodi habet ſenſum. Accuſauerat Chriſtus Epiſcopum de ignauia, quòd armatus diuini verbi gladio, cum Nicolaitis tamen confligere non auderet. Ad quod nulla valuit opportunior addi comminatio, quàm futurum eſſe, vt ex infima plebe aliquos Deus ſuſcitaret, qui cum Nicolaitis confligerent, & eos vincerent, & veritati ſubiugarent; quaſi expeditionem & coronam ad alios Deus transferat, & Epiſcopum pudore ſuffuſum atque confuſum relinquat. Quàm ſit hæc comminatio ad ignauiæ ſupplicium idonea, facilè quiuis cernet; nempe prouinciam illam alteri committendam, qui eam optimè gerat, & rei feliciter geſtæ gloriam conſequatur. Atque hunc eſſe morem Diuinæ prouidentiæ, notiſſimum eſt, & c. etiam 3. explicatur, *Tene quod habes vt nemo accipiat coronam tuam.* Vbi nonnulla colligit Ribera §.25. ex Gregorio, Hieron. & ex variis S. Scripturæ locis.

Quo ſenſu dicatur pugnare Chriſtus cùm ſui pugnant.

Sed obijcies, non dici in præſenti, Ego mittam alium meo gladio inſtructum, qui pugnet contra Nicolaitas; ſed *veniam ego & pugnabo.* Reſpondetur: licèt Deus ſit, qui in ſuis ſemper pugnat, & omnia in omnibus operatur; ſpeciatim tamen Chriſti opus eſſe dicitur, cùm quemuis infimæ ſortis hominem cæleſti afflat ſpiritu, ac per eum præclara & inſignia edit facinora. De quo 2. Paral. 20. num. 16. & 17. &c. *Non eritis vos, qui pugnabitis.* atque eadem ſententia repetitur Exodi 14.14. & n.25. Deut. 1.30. & cap. 3.22. Ioſue 10.14 & num. 42. & cap. 23. 3. & num. 10. Iudith 5.16. vide etiam Apocalypſ. 19. 21. *Ceteri occiſi ſunt in gladio ſedentis ſuper equum.*

Verſ. 17.

Quis vincentis nomine intelligatur.

Vincenti dabo manna abſconditum.] Vincentis nomine non ſignificatur in præſenti quilibet vincens generatim (vt vidimus epiſtola 1.) ſed is ſolùm, qui ſuam vincit puſillanimitatẽ, & ſeriò apud ſe ſtatuit defectum in Pergameno Epiſcopo reprehenſum à Chriſto, per veram pœnitentiam & emendationem, corrigere. Etenim in his omnibus epiſtolis vincẽs appellatur Epiſcopus, qui Chriſti hortationem, quam illa epiſtola deſcribit, opere præſtat, atque difficultatem in ea re occurrentem ſuperat.

Manna abſcõditum, quid ſit.

In manna abſcondito ſignificatur magna aliqua ſuauitas occulta; & licèt Victorinus, Andreas, Haymo, Gloſſa, Thomas & Pererius id exponant de æternæ beatitudinis felicitate; Ambroſius verò, Richardus, & Bernardus lib. 1. de conuerſione ad cleros c.21. explicent de ſuauitate contemplationis, hæ tamen interpretationes non deueniunt ſingillatim ad præmium aliquod, quod proprium videatur eſſe huius epiſtolæ. Ribera ait, meritò cæleſtem dulcedinem promitti ſpernentibus impuras carnis voluptates; & meliorem cibum, idolothyta comedere nolentibus. Verùm iam ſuprà vidimus opus eſſe, vt ſingula præmia ſingulis Epiſcopis congruentia proponantur, iuxta ea, quæ ad illos propriè ſcripta ſunt. Epiſcopo ergo Pergameno fuerat ſcriptum, non vt à carnis voluptatibus abſtineret; ſed vt ignauiã depelleret, & gladio ſpiritus aduerſus hæreticos vteretur. Huius facinoris difficultates imbecillus animus perhorreſcit, neq; poteſt ſuſpicari ſub ea periculorum & anxietatum ſpecie voluptatẽ aliquam poſſe latêre. Vt ſi, exempli gratia, cogitemus ſtatum eorum Catholicorũ, qui nũc in Anglia aduerſus hæreticos gerunt ſpirituale bellum. Verùm Chriſtus in hac epiſtola confirmat, maxima eſſe in eo vitæ genere gaudia abſcondita; & quò magis per ſpeciem apparet Chriſti milites eſſe omni ſolatio deſtitutos, eò magis illos in tribulationibus gaudio abũdare & ſuperabundare: vt 2. Cor. 1.5. *Sicut abundant paſſiones Chriſti in nobis.* &c. & cap. 4.8. *Aporiamur, ſed non deſtituimur.*

Deus ſuorum pericula cæleſtis ſuauitatis copia eleuat.

B Res quidem eſt valdè mira, ſed omni fide digniſſima: & ſcimus, eos qui à periculis euasêre, & iam nunc inter Catholicos tranquillè viuunt, fateri ſibi deeſſe illius conſolationis abundantiam, & cæleſtium gaudiorum incredibilem voluptatem, qua in mediis difficultatibus Anglicanis Diuina prouidentia illos copioſiſſimè recreabat. Docet hoc in primis ipſam Dei prouidentiam. Deinde periculorum contemptio, & ſingularis Dei curæ frequens experimentum in multis, quæ occurrunt, tanto gaudio replent fidelium corda, vt externæ omnes difficultates facilè ſuperentur. Hoc eſt ergo C manna abſconditum, quod vincenti promittitur.

Manna abſconditum ad Euchariſtiã applicatur.

Atque hæc maxima dulcedo iure optimo peculiariter refertur ad eam, quam ea ſacra Chriſti Euchariſtia participant ij, qui fortiter deliberant belli difficultatem non perhorreſcere, ſiue contra hæreticos, ſiue etiam contra proprias cupiditates. Quare de Euchariſtiæ ſuauitate exponunt hic Primaſius, Andreas, Rupertus, Serranus. Et notat inſuper Aretas, hoc manna abſconditum opponi iis cibis prohibitis, quibus Nicolaitæ veſcebantur. D Connexio verò eſt eiuſmodi: Nicolaitæ pro delectabili ſenſuum guſtu mea præcepta contemnunt. Qui verò ſe Nicolaitis conſtanter opponet, & bellum cum eis ſpirituale ſuſcipiet; hic veram ſuauitatem abſconditam tamen guſtabit.

Verum manna abſconditi nomine de cæleſti beatitudine agatur?

Illud autem *abſcondi* nomen meo iudicio cogit, ne hic directè agatur de præmio æternæ beatitudinis, ſed de præmio, quod in hac vita confertur. Propriè enim abſconditum appellatur, quod præſens eſt, ita tamen abditum, vt reuelatione opus ſit: neque aliter agnoſcatur. Atque in hoc ſenſu loquitur ſacra Scriptura. Vide Iſaiæ 45. 15. *Verè tu es Deus abſconditus.* Habac. 3.4. *Ibi abſcondita eſt fortitudo eius.* E Matth. 11.25. *Abſcondiſti hæc à ſapientibus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis.* Matth. 13.44. *Simile eſt regnũ cælorũ theſauro abſcondito in agro.* Rom. 2. 29. *Sed qui in abſcondito Iudæus eſt.* Coloſſ. 3. 3. *Vita veſtra abſcondita eſt.* 1. Pet. 3.4. *Abſconditus eſt cordis homo.* Imò verò illa etiam verba Iſaiæ 64. 4. *Oculus non vidit Deus abſque te, quæ præparaſti expectantibus te*; directè non agunt de æternæ vitæ beatitudine, ſed de abſcondita felicitate primitiuæ Eccleſiæ; vt explicauit Paulus. Ex his ergo colligitur, manna abſconditum non eſſe præmium cæleſtis beatitudinis; ſed F ingens quoddã beneficium, quod in hac vita Deus illis tribuit, qui ſe conſtanter parant ad prælium pro Deo committendum, vt ſuprà explicatum eſt. Quòd ſi manna præmium eſt huius vitæ; idem etiam de calculo dicendum eſt. Contextus enim poſtulat, vt duo hæc eodem modo accipiantur. Et tam calculus quàm quod in eo ſcriptum eſt, abdita etiam ſunt & occulta, vt infrà videbimus.

Quis ſit calculus candidus vincenti promiſſus à Chriſto.

Et dabo illi calculum candidum, & in calculo nomen nouum ſcriptum, quod nemo ſcit, niſi qui accipit.] Calculus hic multos torſit, atq; vt ab eo nos expediamus, priùs examinandum eſt, quid calculi nomine

Ac primò de ſenſu Grammatico.

A intelligatur in ſenſu grammatico. De gemma pretioſa exponunt Victorinus, Primaſius, Haymo, Ansbertus Anſelmus, Sertanus: quibus manifeſtè fauet Hieron. epiſt. 143. quæ eſt ad Damaſum; vbi hunc locum adducit, & confert cum calculo illo, de quo Iſaiæ 6. quem ipſe exiſtimat fuiſſe carbunculum. Contra hanc calculi acceptionem opponunt Ribera, Pererius, & alij nomen græcū ψῆφος, quod aſſerunt non poſſe ſignificare gemmam, ſed vulgarem lapillum. Verùm multò maior eſt Hieronymi auctoritas etiam in græca vocum ſignificatione. Et notū inſuper eſt, Dioſcoridem per nomē ψῆφος intelligere gemmam. B Et quemadmodum appellari ſolent lapides vel lapilli, ita etiam his quadrat nomen calculi vel ψῆφον, nec enim calculus aliud eſt, quàm lapillus. Accedit, quòd in Martiali legimus, *Calculos gemmeos.* Quare nouum videri non debet, lapides pretioſos in ſacris Literis calculos appellari. Quin imò Iſaiæ 6. vbi nos legimus, *In manu eius calculus,* apud LXX. eſt *carbunculus*; & D. Hieron. ibi ſic ait, *Calculus iſte, qui à ſolis LXX. carbunculus eſt interpretatus, poteſt non carbonem ſignificare, vt plerique exiſtimant, ſed carbunculum lapidem.* C Putabit aliquis, non poſſe in Iſaia calculum pro gemma accipi: Textus enim ait, *quem forcipe tulerat de altari.* Sed hoc Hieronymus nō ignorabat; & tamen aſſeruit eſſe carbunculum gemmam: & in notatione ſequenti videbimus D. Hieronymi ſententiam, vtpote elegantis ſenſus & grauiſſimæ auctoritatis, eſſe ſequendam

ψῆφος, quid græcè.

Pretioſos lapillos interdū calculos in Scriptura appellari.

Cùm igitur ſemel ſtatuamus, per nomen calculi aptè ſignificari poſſe gemmam, ea ſignificatio vulgaris lapilli, huius loci eſt indigna. Primò, quia licet humaniorum literatum ſtudioſi ſæpiùs calculorum nomine vtantur ad vulgares illos ſignificandos, D quorum vſus eſt ſiue erat in ludendo, in ſupputando, in ferendis ſuffragiis, & in dierum diſtinctione notanda: huiuſmodi tamen vſus non reperiuntur in veteris Teſtamenti libris. Cùm igitur tota Apocalypſis ſit alluſio ad inſignes ſacræ Scripturæ locos, minimè ſatisfacit illa calculi expoſitio, quæ ad aliquem ex locis non reſpiciat. Deinde, quia declarationes, quæ in hoc loco ad vulgaris calculi ſignificationem referuntur, nullam oſtendunt elegantiam Apocalypſi dignam in connnectione manna abſconditi cum vulgari calculo. Tertiò, quia ad eum finem ſcribendi in calculo pretioſum nomen, multò congruentius eſt, E vt ſit gemma quàm lapillus vulgaris; præſertim ſi nomen in eo ſcribendum, ſit nomen Ieſu, vt videbimus infrà.

Cum hac gemmæ ſignificatione conſonat epithetum *candidi*, ſed de hoc epitheto dicemus ſeorſum, notatione 6.

Secundò, de calculi ſignificatione.

Tranſeamus iam ad ſecundam quæſtionem de præcipuo ſenſu, qui per hunc calculum hîc intenditur: ex quo etiam magis confirmabitur ſermonem eſſe de gemma. Qui cenſent hunc calculum eſſe gemmam, aſſerunt hîc per illum ſignificari adoptionem filiorum Dei. F Ceterùm vt aliquid huic loco aptum & plenum affirmetur, oportet oſtendere ſymbolicam ſignificationem elegantem eſſe, & ſenſum congruere cum hortatione, quę à Chriſto fit Epiſcopo Pergameno.

Obſeruādum ergo eſt, hortationem eſſe, vt animum ac vires caperet, nec prælium cum Euangelij aduerſariis recuſaret. In ſymbolo autem manna dictum ei fuit, ſi conſtanter ſe ſpirituali prælio committeret, in eo ipſo quod ſibi inſipidum & amarum videbatur, magnam ſe dulcedinem ac ſuauitatem abſconditam inuēturum. Ad hæc mox A additur calculi ſymbolum, cui ego eiuſmodi ſignificationem tribuo, Pergamenum ſcilicet Epiſcopum, ſi pro Euangelio acriter cum hoſtibus dimicauerit, ad gradum quemdam perfectiſſimum ac ſummi apud Deum pretij hac ratione venturum; id eſt, ad altiſſimam Ieſu Chriſti imitationem, & maximam apud eum gratiam, qua facilè poſſit quamlibet ſuperare difficultatem. Et quidem, quod ad huius ſenſus ſubſtantiam ſpectat, negari non poteſt eum eſſe valdè ad rem, & Apocalypſeos Theologia digniſſimum. Dum enim homo aliquis ſpirituale bellum refugit, minimè ad præclaram illius rei imi- B tationem perueniet, quæ maximè in Chriſti vita effulget, nimirum ad virtutem & animi robur, quo ſe pro æterni Patris gloria & obſequio Scribis & Phariſæis palàm oppoſuit; eoſq; acriter obiurgauit; & vitam demum amiſit, vt in ea re Patris iuſſis obtemperaret. Eadem etiam ratione, qui ſibi ac ſuis effrænatis cupiditatibus & affectibus vim afferre recuſat; hic quidem longiſſimè diſtat à Chriſti imitatione; quæ in eo conſiſtit, vt ſe ad maiorem Dei gloriā totum dicet & conſecret; nec difficile quidpiā, vt ei gratiam faciat, ſubterfugiat. Ad hunc verò C ſtatum peruenire, res eſt, vt conſtat, in ſpirituali vita maximi pretij: quò vbi aliquis accedit, adeò ſe diuina ope munitum & obuallatum ſentit, vt dicere poſſit cum Paulo, *Omnia poſſum in eo, qui me confortat,* Philipp. 4. 13. Negari ergo non poteſt, quin ſi calculi ſymbolum huic ſignificationi aptè deſeruiret, nihil eſſet, quod ampliùs in huius loci explicatione deſiderari poſſet.

Quanta ſit in calculi ſymbolo elegantia.

In hoc Apocalypſeos calculo ad calculum Iſaia fieri alluſionem.

Illud igitur ſupereſt, vt videamus ſymbolicæ huius ſignificationis elegantiam. Pro quo aduerte primò calculum, de quo fit mentio Iſaiæ 6. procul- D dubiò fuiſſe carbunculum; atque ipſius propriam ſignificationem eſſe de perfecta Chriſti imitatione, vt videbimus in ſequenti notatione. Quid ergo elegantius & Apocalypſeus ſublimitate dignius, quàm in calculi mentione alludi ad calculum Iſaiæ; & illum ſimiliter in eadem ſignificatione vſurpari? Præſertim quia, vt in notatione videbimus, Ioannes hac calculi alluſione Iſaiæ loco lumen attulit, cùm antea fortaſſis non ſatis intelligeretur. Alluſio etiam ad calculum Iſaiæ coëgit, vt hîc pro carbunculo calculus poneretur; vt intelligeretur obiter, quàm aptè vterque locus ſibi mutuò reſponderet; & ſimul appareret cur apud Iſaiam non fuerit vſurpatum in E hebræo nomen carbunculi vſitatum; ſed aliud, quod calculum ſignificat, & carbonis ardentis habet etymologiam. Auctores porrò, qui aſſerunt in Apocalypſi nomen calculi ſignificare gemmam, omnes eò videntur ſpectare, vt Apocalypſeos locus Iſaiæ reſpondeat: atque ita expreſſit Hieronymus epiſtola 143. Alioqui non video, cur nonnulli notent calculum hîc eſſe carbunculum; vt Haymo, Anſbertus, & alij.

Quis ſit ſenſus promiſſionis à Chriſto factæ de calculo cādido.

Secundò aduerto, quod Chriſtus in hac epiſtola ait, *dabo illi calculum*, ſi locus attentè inſpiciatur, hoc modo conſtruendum eſſe. Quemadmodum Iſaiæ 6. altare pro pruna Seraphino tradidit car- F bunculum pretioſiſſimum; cumque Seraphinus ad ipſum cum formidine accederet, reputans eſſe prunam, & illâ ſibi manum exurendam; inuenit quam putabat eſſe prunam, pretioſum eſſe carbunculum: ſic etiam qui cum hæreticis confligere, aut propriis cupiditatibus bellum inferre recuſabat, veritus eò ſe detrudere, quod ſibi magno dolori & anxietati fore exiſtimabat; ipſe (qui verum altare ſum) omnem ipſius formidinem ac metum in rem ſummi pretij atque valoris conuertam; cùmque ditabo pretioſo meæ imitationis carbunculo,

culo, quo maximopere diues ac lætus remanebit. Pro hoc facit, quòd ij etiam, qui non exponunt de gemma, vt certum ſtatuunt, calculi ſignificationem futuram eſſe, vt rei maximæ æſtimationis; vt Pererius diſput. 12. ad finem, qui ait, *Calculus candidus incomparabilem diuitiarum, id eſt, rerum pretioſarum copiam denotat.*

Carbunculus Incarnationis ſymbolum.

Tertiò noto, carbunculum eſſe tertium numero inter eos pretioſos lapides, de quibus Apoc. 21. qui etſi appelletur ibi Chalcedonius, eo tamẽ nomine de carbunculo ſermo eſt, vt ſuo loco conſtabit. Ille autem carbunculus Incarnationis myſterium ſignificat, ad cuius rei ſymbolum ſapienter fuit inter ceteras gemmas electus. Proprius enim ac natiuus carbũculi color eſt, veluti accenſæ prunæ; atque idcirco appellatur latinè carbunculus, & græcè ἄνθραξ. Atqui prunæ comparatio eximia eſt ad Incarnationis myſterium denotandum; qua vtuntur Iuſtinus q. 44. ad Orthodoxos, Cyrillus lib. de Incarnatione Vnigeniti, c. 8. & Damaſcenus lib. 4. de fide orthod. c. 14. nec immeritò, quia pruna ſiue ferrum candens mirificè repræſentat vnionem duplicis naturæ in eodem ſuppoſito. Videmus enim in pruna lignum eſſe ignem, & ignem eſſe lignum ſiue ferrum. Atque eodem modo in carbunculo videtur lapis eſſe ignis, & ignis lapis. Cùm igitur ignis diuinitatis ſit appoſitum ſymbolum; optima eſt comparatio ad coniunctionem alterius naturæ cum diuina ſignificandam; & carbunculus quidem aptiorem habet ad hoc congruentiam, quàm pruna; quia cùm ardere videatur, non tamen comburitur aut conſumitur. Quod myſterium, Moſis rubum reddidit conuenientem Incarnationis figuram. Hoc conſtituto, ad Chriſti imaginem ſiue imitationem denotandam nihil afferri poteſt accommodatius, quàm pretioſam hanc gemmam alicui in manus tradi, quaſi illi in ipſius operibus, quædam tribuatur imitatio virtutis Chriſti veri Dei atque hominis: atque ad hanc imitationem ignis figura ſiue ſymbolum admirabile eſt; illo enim homo accenſus atque ignitus Seraphini inſtar efficitur; id quod in carbunculo eleganter repræſentatur. Atque hic eſt proprius Seraphinorum ſenſus apud Iſaiam, vt parebit in eius capitis commentario.

Quid ſit, calculum candidum ſiue pretioſam gemmam in manus alicui tradere.

Quartò, ſi calculus eſt gemma; nullius difficultatis eſt, quod mox additur de nomine nouo in calculo ſcripto. Nam proprius gemmarum vſus eſt in annulis; & idcircò nomen aliquod ſiue inſignia in eis cælari ſolebant. Vnde & in duodecim illis gemmis Rationalis, duodecim Patriarcharum nomina erant inſculpta, Exodi 28. 11. Vide etiam Sap. 18. 24. vbi parentum magnalia dicuntur fuiſſe in lapidibus illis inſculpta. Et quamuis interpretum multi opinentur, nomen in calculo inſcriptum (de quo Ioannes) eſſe nouum nomen, quod Chriſti imitatori tribuitur, cùm in filium cooptatur; mea tamen ſententia Ambroſij & Gloſſæ expoſitio verior eſt, qui in hac gemma exiſtimant inſcriptum promitti Ieſu Chriſti nomen. Et valde eſt ad rem, vt ſermo ſit de ipſo nomine IESVS. Quin & Gloſſa ſingillatim deſcendit ad quinque literarum conſiderationem, ſiue ad quinque Chriſti vulnerum ſculpturam. Quòd ſi hæc gemma Chriſti immitatori datur, vt Chriſti virtute reddatur fortis ac potens, & omnia poſſit in eo, qui ipſum confortat per ſui imitationem, quis non videat, multò eſſe aptius illi in ſigillo ſculptum Ieſu nomen tribuere; quàm nomen, quo appellandus ſit is, cui gemma tribuitur? Sic enim aptiſſimè ſignificatur, Chriſti Ieſu virtùte ac nomine poſſe eum egregia quæque facinora aggredi atque perficere; vt ea præſtet regis annulo ac ſigillo qui regi ſit valde charus, & multùm apud eum gratia valeat, & quem rex velit regia auctoritate ad ea, quæ velit vti. Imitatio ergo Chriſti hominem quodammodo omnipotentem efficit. Nam & Paulus ait; *Omnia poſſum in eo qui me confortat.* De hac autem Ieſu nominis virtute licèt multi, qui ad veram Chriſti imitationem non acceſſere, ſpeculatiuè loquantur; multi tamen excellentiùs id ſentiunt & experiuntur, qui gemmam hanc pretioſiſſimam acceperunt; quæ eos inflammat, locupletat, & omnipotentes reddit. Et verò hoc eſt, quod textus ait, *quod nemo nouit, niſi qui accipit.* Quanquam id extendi poteſt non ſolùm ad nomen, ſed etiam ad lapidem; quorum pretium atque ſolatium nemo ſatis nouerit niſi qui poſſidet.

Nomen ſiue inſignia in annulis gẽma cælari ſolita.

Quod ſit nomen calculo inſculptum.

Calculo nomen inſcriptũ quomodo nemo norit niſi qui accipiat.

Eorum expoſitio, qui in calculi nomine filiorum adoptionem intelligunt, poteſt ad prædictum ſenſum reuocari. *Hi enim ſunt filij Dei, qui ſpiritu Dei aguntur.* Et illi etiam ſunt, qui Chriſtum imitantur; quorum adoptio in eo ſita eſt vt Ieſu Chriſti ſimiles efficiantur. Quare hanc eis adoptionem communicare, eſt ipſius Chriſti nominis dedere virtutem, qua diuites ac potentes permaneant.

Aretæ declaratio de calculo candido, quem in ſacris, quæ appellabantur, certaminibus, victori tradi ſolitum affirmat; fortaſſis accipienda eſt non de vulgari calculo, ſed de gemma. Nam ad victoris præmium multò magis idonea eſt; & hac ratione explicatio non erat abs re; ſi tamen verum eſt, calculum candidum olim victoribus tribui ſolere.

Quin etiam calculi gemmei Martialis, quos ipſe inter apophoreta enumerat lib. 14. diſtich. 20. fortè hîc poſſent deſeruire. Præcedit enim mãna, quod eſt ſplendidi inſtar epuli. epulum autem mox ſequitur calculus candidus, veluti quoddam illius conuiuij apophoretum; id eſt, vt effectus quem ſacra Chriſti corporis ſuſceptio in eius anima operatur, qui ad has ſacras epulas ita accedit diſpoſitus ac paratus vt Chriſtus à Pergameno Epiſcopo exigit. Ceterùm quod magis hîc facit ad rem, eſt alluſio ad Iſaiæ locum; in qua Chriſtus ſiue in Euchariſtia, ſiue in ſpirituali communione ritè concipitur quaſi altare, quod ſuis Seraphinis pro ignitis prunis carbunculos pretioſiſſimos donat. De quo dicemus not. ſequenti.

Calculus candidus ad ſacrã Euchariſtiam accõmodatur.

NOTATIO V.

Ad calculum candidum, Apoc. 2. 17. in qua explicatur calculus ille Iſaiæ 6. num. 6. ad quem Ioannes in præſenti alludit.

VERBA Iſaiæ ſunt, *Volauit ad me vnus de Seraphim, & in manu eius calculus, quem forcipe tulerat de altari.* Antequam ad prophetici ſenſus myſterium accedo, ſtatuendum primò eſt, num in ſenſu grammatico calculus in præſenti ſit gemma vel pruna? De pruna ſiue carbone ignito plerique accipiunt, vt notat Hieronymus Iſaiæ 6. & ſimiliter exponunt recentiores. Atque hunc ſenſum videtur contextus ipſe ſuadere. Figura enim eſt eiuſmodi, vt calculum Angelus ab altari forcipibus capiat. Atqui in altari ſemper erant prunæ, gemmæ verò nuſquã in eo viſæ. Adde, quòd ad gemmam in manu ſumendam, forcipibus opus non erat. Præterea conſtat hoc calculo fuiſſe mundata Iſaiæ labia: & ignis cauterio id factum eſſe, videtur valde conueniens, gemmæ autem contactum non conuenire. Confirmatur denique hic ſenſus ex huius viſionis ſimilitudine cum alijs. Quia Ezechielis 10. 2. qui indutus erat lineis iubetur ingredi in medium rotarum, & implere manum ſuam prunis ignis, quæ erant inter Cherubim, & effundere ſuper ciuitatem: *Et extendit Cherub manum ad ignem, qui erat inter Cherubim, & ſumpſit, & dedit in manus eius, qui indutus erat lineis.* Similiter etiam Apocal. 8. 5. *accepit Angelus thuribulum, & impleuit illud de igne altaris, & miſit in terram.*

Cuiuſmodi ſit calculus ille Iſaiæ 6.

Prunam ſiue carbon[illegible] ignitũ plerique putãt.

Gēmã tamen fuiſſe cum Hieronymo ſtatuitur.

Ceterùm, vt credamus, calculum Iſaiæ eſſe gemmam, non parum vrgent nomen ipſum calculi, D. Hieronymi auctoritas, hebræa vox, LXX. interpretum cum noſtro Vulgato concordia, & calculus Apocalyp. cap. 2. 17. Expendamus igitur per ordinem ſingula. Primò ſi in viſione Iſaiæ ſermo eſt de pruna & non de lapillo, quæ poterit excuſatio afferri pro Vulgato vſurpante nomen calculi, qui idem eſt atque lapillus? Eſſe quidem calculos gemmeos, & Latinum nomen calculi gemmis tribui poſſe, nomen item græcum quod ei reſpondet, nempe ψῆφος, hæc omnia demonſtrauimus in commentario. Veruntamen vt calculi appellatio tribuatur prunæ, omnino neſcio quod aptum exemplum, aut ratio poſſit afferri. Nihil enim durius, quam prunas eo nomine nuncupare; cuius ſignificatio non eſt alia, quam nominis, *Lapillus*. Ad hæc, D. Hieron. qui calculum tranſtulit, ſe ipſe explicat, Iſaiæ 6. & epiſtola 143. ad Damaſum, aſſeritque ſe pro calculi nomine lapidem intelligere. In commentario Iſaiæ ſic ait, *Calculus iſte, qui à ſolis LXX. carbunculus eſt interpretatus, poteſt non carbonem ſignificare, vel prunam, vt plerique exiſtimant, ſed carbunculum lapidem.* Non ait Hieronymus non poſſe nomine Hebraico ſignificari prunam, ne communem interpretationem damnet: veruntamen exiſtimaſſe illũ non eſſe prunã, ſed lapidem, manifeſto eſt argumento, quòd calculum tranſtulerit; & ſimul aduertit hebræam vocem poſſe lapidem carbunculũ ſignificare. Deinde epiſt. 143. quæ eſt ad Damaſum, ſic ait

Hieronymi ſenſus de calculo Iſaiæ.

Hieronymus: *In hebræo pro carbone, quem poſuerunt* LXX. *legitur calculus, ceteris quoque interpretibus ſuper hoc conſonantibus. Videtur autem mihi ſermo Diuinus calculi appellatione ſignari. Sicut enim calculus genus eſt lapidis duriſſimi & leuiſſimi, ita ſermo* Dei. *Et in Apocalypſi* Dominus *vincentibus pollicetur lapidem candidum, & in eo ſcriptum nomen. Videntur autem* LXX. *transferentes hoc loco ἄνθρακα, idem ſenſiſſe quod ceteri: ἄνθραξ, quippe, quem nos carbunculum interpretamur, genus eſt lapidis fulgentis atque rutantis: quem etiam in duodecim lapidibus inuenimus. Siue igitur calculum vertamus, ſiue carbunculum; in calculo, diuini ſermonis veritas & rigor: in carbunculo, lucens doctrina manifeſtè oſtenditur, iuxta id Pſalmi 18. Mandatum* Domini *lucidum illuminans oculos.* Hæc Hieronymus: ex quibus conſtat eum manifeſtè recuſare de pruna locum intelligere.

Calculi nominis tam Græca, quàm Hebraica etymologia.

Præterea vox hebræa eſt רצפה, *riſpha*, quæ etſi deriuetur à רצף, *reſep*, quod ſignificat prunam, (vnde dicitur panis ſubcinericius, hebraicè *panis prunarum.*) *riſpha* tamen non ſignificat prunam, ſed lapillum, ſiquidem interpretes omnes, vt notat Hieronymus, tranſtulerunt calculum, præter LXX. qui verterunt ἄνθρακα, quæ vox etſi carbonem denotare videatur, hoc tamen proprium eſt nomen pretioſi lapidis, quem Latini carbunculum nominant. Atque ita conciliat Hieronymus LXX. cum ceteris interpretibus, & clarè aſſerit hebræam vocem non ſonare carbonem aut prunam, ſed calculum. Et certè ea ipſa, quę aſſerunt ad probandum ſermonem hic eſſe de pruna, nimirum loci contextum, altare, in quo erat calculus, & forcipes quibus traditur, hæc (inquam) mihi confirmant non agi de pruna, ſed de lapide, ſiquidem tot indicia non ſatis fuiſſe, vt interpretes relicto lapilli nomine, prunæ nomen ſubſtituerent. Quod mihi euidens argumentum eſt hebrææ vocis ſignificatione illos fuiſſe coactos, vt de lapide ſermonem inſtitui crederent, etſi primo aſpectu videretur contextus prunam expoſcere.

Quid ſit, charitate conſternere, Cant. 3.

Ex hac eadem radice deriuatur hebraicum participium, quod Cantic. 3. 10. ponitur, vbi nos legimus *charitate conſtrauit*, hebr. רצוף, *raſuph*: atque eadem eſt vox, quæ 4 Reg. c. 16. 17. poſita eſt, vbi nos legimus *ſtratum lapidibus*, & Eſther c. 1. 6. vbi legimus *ſtratum lapide*. Atque ita LXX. Cantic. 3. 10. verterunt *lithoſtroton*, & 5. editio, *medium eius calculis compoſuit*. Et de calculis, (id eſt de carbunculis) intelligunt Ambroſius, Theodoretus, & Nyſſenus; quos refert & ſequitur Delrius. Nec facit contra hoc Vulgati lectio. Vulgatus enim ibi (vt & aliis in locis) ſapienter reſpexit ad præcipuũ ſenſum. Senſus autem charitatis exprimitur carbunculis, quibus Salomonis lectica ſtrata erat, vt dicemus in eius loci commentario. Hebræa itaque vox, qua vtitur Iſaias cap. 6. 6. non ſolet in ſacra Scriptura accipi pro prunis, ſed propria ipſius ſignificatio eſt lapilli, & præſertim eius, qui a Latinis appellatur carbunculus, à Græcis ἄνθραξ. Quare etſi deriuatio eius ſit a pruna, in hoc tamen nomine hebraico accidit quod in latino *Carbunculus*, quod non ſumitur pro qualibet pruna, ſed ſingillatim pro lapide illo pretioſo, qui ſuo colore prunæ ſpeciem refert.

Præter hæc, vbi ſemel aduertatur hebræa voce ſignificari carbunculum pretioſum, & LXX. carbunculum etiam tranſtuliſſe, & reliquos interpretes calculum, quis non videat valdè eſſe veriſimile, Ioannem Apoc. 2. 17. ad Iſaię calculum reſpexiſſe? De hoc diximus in commentario. Quòd ſi ſenſus ille adeò eſt ſacræ Scripturæ dignus, vt mea fert opinio, ille ipſe Apocalypſeos locus egregiè confirmat in Iſaiæ loco ſermonem eſſe non de pruna, ſed de gemmeo A calculo (vt loquitur Martialis libro 14. diſticho 20.) neque ſolùm id confirmat, ſed etiam miram affert lucem eidem Iſaiæ loco. Nec abſque Dei prouidentia fuit factum, vt lectio vulgata, quam Eccleſia ſequitur, cum ceteris interpretibus conſentiens, in Iſaia legeret calculum, quò faciliùs cerneretur alluſio atque proportio loci Apocalypſeos ad Iſaiam, vt vidit & notauit D. Hieron. epiſt. illa 143. ad Damaſum. Quamobrem ſi concedatur in Iſaia ſermonem eſſe de lapide, & non de pruna, nullum dubitare poſſe exiſtimo, quin Apocalypſeos locus ad illum Iſaiæ referatur. Et licèt alioqui id certum non eſſet; vbi ſenſus grauitas & maieſtas in Apocalypſeos loco aduerteretur, ſimul cum veterum interpretum concordia, cum Canticorum loco, & cum Hieronymi notatione; hæc omnia euidenter oſtendunt Iſaiæ locum de lapide, non de B pruna agere.

Quo ſenſu dicat Eccleſia, Deum labia Iſaiæ mũdaſſe calculo ignito.

Dicet aliquis, rectè concipi poſſe ignitum lapidem ſicut ferrum candeſcit, & de calculo ignito videtur intelligere Eccleſia, quæ ſic præcipit orare ſacerdotes, *Deus qui labia Iſaiæ calculo mundaſti ignito.* &c. Reſpondeo Eccleſiæ phraſim intelligendam eſſe, vt phraſim S. Scripturæ ab Eccleſia vſurpatã. Dicere autẽ *calculum ignitum*, idẽ eſt ac dicere, *lapillum ignitum*. igniti verò lapides pro carbũculis, id eſt, pro gemmis quæ prunarũ colorem & fulgorẽ mirificè referunt, leguntur apud Ezech. 28. 14. 16. Quare, ſi ſemel admittamus calculum ab Iſaia viſum, fuiſſe lapillum, videtur certum, ideo ignitum appellari, quia colorem & ſplendorem ignis habet. Nam qui prunam eſſe arbitrantur, non aſſerunt eſſe lapillum; ſed ex iis prunis accenſis quæ ſemper in altari ardebant. Et Eccleſia in ſua oratione videtur cogere, vt in viſione Iſaiæ non prunam ſed lapillum fuiſſe C exiſtimemus. Nam ad ſignificandam prunam, inſolita eſſet loquutio, dicere calculum ignitum, id eſt, ignitũ lapillũ.

Quanta ſit ſacris Literis reuerentia deferenda.

Supereſt, vt reſpondeamus ad id, quod obiectum eſt ex contextu & ex ſimilitudine loci Ezechielis, & c. 8 Apoc. Ad primum dico, in propheticis viſionibus multa eſſe admiranda, & valdè diuerſa ab eo, quod prima ſpecie videbantur dicendum. Reuerentia autem ac veneratio ſacrarum Literarum exigit, ne ideo viſiones diuerſo modo conſiderare audeamus, ac in ipſo earũ figurantur. Sed ſacram Scripturam ſuſpicientes, & mẽte apprehendentes quod Propheta ait, vt ab eo ipſo depingitur, ac lucem a Deo poſcentes; cernemus miram fuiſſe concinnitatem in eo, quod priùs apparebat violentum. Fateor ergo prima facie non videri aptum, vt de gemma carbunculo dicatur, eam fuiſſe à Seraphino forcipibus apprehenſam ex altari. Ceterùm S. Scripturæ veneratio nos obligat, vt eiuſmodi fuiſſe rationem exiſtimemus. Et niſi me fallo, myſterium eius viſionis adeò eſt S. Scriptura dignum, vt ipſa ſignificationis maieſtas & D elegantia valdè confirmet, calculum illum, quo Seraphinus prophetæ labia contigit, carbunculum ac gemmam pretioſiſſimam fuiſſe.

Dei thronum Iſaia viſum eſſe illum, quem Deus in Eccleſia Chriſtiana habet.

Diuina gratia vri ad apoſtolicos viros in Euangelij prædicatione roborandos.

In explicatione autem myſterij quædam mihi ſtatuenda ſunt ex iis, quæ in commentario c. 6. Iſaiæ certiſſima eſſe oſtendam; nempe thronum illum, quem vidit Iſaias, eſſe eum thronum, quem Deus in Eccleſia Chriſtiana habet, & adſtantes Seraphinos eſſe Apoſtolos & viros Apoſtolicos, qui Euangelium erant prædicaturi. His ita conſtitutis, aduertendum eſt, deliberationem imitandi perfectè Chriſtũ, & prædicandi Euangelium Apoſtolis ſeſe in mentem obieciſſe, vt rem ſummæ difficultatis; opinantibus ſcilicet priuſquam in terra ignem, quem Chriſtus venit mittere, accenderent, ſibi ipſis manus conflagraturas; atque id coE nari non aliud eſſe, quàm medium complecti ignem. Veruntamẽ poſtquam diuina gratia ſuffulti firmiter apud ſe decreuerunt, Chriſtum imitari, hac ipſa imitatione ſe ſummopere diuites ac potentes inuenerunt, & tandem perſpexerunt, licèt externa facies erat laborum ac perſecutionum, nihil tamẽ ſibi eſſe timendũ ab huiuſmodi aduerſitatibus, ſed potiùs oportere illas a ſe amari atq; æſtimari; cùm non in ſui ipſorum detrimentũ, ſed in magnũ potiùs ſolatium, magnaſque diuitias eſſent tandem redundaturæ. Ad huius ergo myſterij ſignificationem aptiſſimum fuit, vt Iſaiæ in ea viſione oſtenderetur Seraphinum prunam ex altari ſumere iuſſum, pauidè ac pedetentim acceſſiſſe, & forcipibus accepiſſe: poſtea tamen, quam ipſam exF traxit, aduertiſſe illam pretioſam prunam, id eſt, carbunculum eſſe; atque adeò non modò abſque timore, ſed etiã cum ingenti ſolatio eam in manus ſumpſiſſe.

Per altare Iſaiæ viſum figurari Chriſtum.

In hac viſione exiſtimo per altare ſignificari Chriſtum, qui Dei atque hominum amore ardeſcit ac in ſe ipſo Deo offert gratiſſimum holocauſtum, vel odorem ſuauitatis. Seraphinus verò accedens ad prunam accipiendam ex myſtico illo altari, denotat ſtudium ac voluntatem, quam habet Chriſtum imitandi, & ſumendi ex eo partem aliquam ardentiſſimæ illius charitatis, qua ob Dei gloriam nullum ſubterfugere laborem decreuit. Hæc igitur Chriſti maximę virtutis participatio, hæc imitatio tantæ charitatis eleganter conſideratur, vt pruna quædã illius altaris, quam ſibi Seraphinus

A ex ea vult deſumere. Ad metum autem exprimendum, quo priùs detinebantur Apoſtoli, horrentes rei ipſius difficultatem, aptiſſimum fuit depingere Seraphinum forcipibus ad capiendam prunam accedere. Vt autem ſignificarent, quemadmodū depoſito metu, deprehenderunt illud quod ſibi formidandum videbatur, ſummam potiùs felicitatem atque diuitias allaturum: nihil congruentius, quam repræſentare eas, quæ videbantur eſſe prunæ, propiùs accedenti pretioſiſſimas prunas, i. carbunculos gemmas apparuiſſe, atq; adeò vnde ſibi dānum timebant, magnā ibi proſperitatem ac diuitias reperiſſe. Ad huius ſignificationis energiam expendendam, nota perfectum carbunculum vnius drachmæ pondere ſexagies mille nūmis aureis hodie æſtimari. i. pluris quam adamantes quatuor eiuſdē ponderis.

Carbunculi pretium.

B Iam, quòd Iſaiæ labia admoto carbunculo mundentur, indicat Iſaiam in ſpiritu vidiſſe maximos Apoſtolorum animos ac vires, qui Chriſti imitationum ac laborum tolerantiam atque contemptum apprehendentes pro accēſit prunis carbūculos pretioſiſſimos eſſent capturi. Iſaiam verò exoſculantem prunas illas (id eſt, Chriſti imitationē, quam in Apoſtolis ſibi oſtenſis præuidebat) cepiſſe vires ad eoſdem Apoſtolos (ſiue ad illum Apoſtolum, qui ad ſe in ſpiritu accedebat) imitandos, & ad libertatem liberè enunciandam, licèt propriæ vitæ diſpendio.

Quid ſit, Iſaiæ labia admoto carbunculo mundari.

Si hac ratione viſio Iſaiæ intelligatur, dubitabit nemo, congruentiſſimum fuiſſe, vt prophetæ oſtenſum ſit, prunas illas altaris eſſe carbunculos gemmeos, & patet etiam ſignificationem fuiſſe mirificam; tum vt Iſaias corroboraret animū, & erigeret ad liberè Dei verba enuncianda (qui fuit C illius viſionis effectus, vt patet ex contextu,) tum etiam ad id, quod Chriſtus Pergami Epiſcopo ſuadere intendit, Apoc. 2. vt ſcilicet erecto animo ſit ad bellū ſpirituale cum Nicolaitis gerendum, licèt vitam ipſam profundere opus ſit: atque vt intelligat eiuſmodi Chriſti imitatione, ſe ditiſſimum ac potentiſſimum fore.

Ac, ne quis id ex meo cerebro cōfictum arbitretur, quod firmius fundamentum afferri poteſt, quam prunam illam calculum appellari? Et quamuis contextus de igne altaris agere videatur, omnes tamen veteres interpretes in eo firmiter perſiſtere, vt calculum pro carbone ſupponant; & LXX. carbunculum ſcripſiſſe; & expreſsè aſſeri, Seraphinū (qui priùs forcipibus calculum tulerat de altari) poſtea illum manu apprehendiſſe, & Iſaiæ oſculandum exhibuiſſe? Quæ omnia manifeſtum præbent ſignum, illam fuiſſe gemmam: id quod Apocal. alluſio multò etiam magis confirmat: D vbi nemini venit in mentem, ſermonem eſſe de pruna, & videtur certiſſimum alludi ad Iſaiæ locum.

Confirmatur prædicta explicatio, quia carbunculus colorem & ſplendorem prunæ apprimè repræſentat, & quicunq; optimum carbunculum manu tenuerit, ſi atterè illum inſpiciat, penè exiſtimabit ſe in manu prunam habere: quamobrem prunæ nomen Hebræi, Græci, ac Latini illi tribuerunt. Vt ergo ſignificetur celebre illud ſpiritualium virorum dictum, nimirum, labores pro Chriſto ſuſceptos, licet externam laborū faciē habeant, viris tamen ſanctis nō labores, ſed lapides pretioſos apparere, quid aptius effingi poteſt, quam carbones in carbunculos fuiſſe conuerſos? atque adeò licèt videantur exurere, re tamen vera, neq; vrere, neque aliud detrimenti afferre, ſed plurimum E potiùs felicitatis atque diuitiarum? Accedit, quòd non ſolùm non vrit carbunculus, ſed certum eſt & admiratione dignum, ignem ab ipſo contemni, cùm ipſum ignis calefacere non poſſit. Quod non ſolùm a Plinio & aliis multis, ſed etiam ab Ariſtotele affirmatur lib. 4. Meteor. cap. 48. Nihil ergo adduci poteſt magis appoſitum, vt oſtendatur Chriſti imitationem, & laborum pro ipſo tolerantiā, eiuſmodi eſſe virtutem, quæ miram continet impoſſibilitatē; quaſi fieri non poſſit, vt tribulationis ignis lædat eum, qui ardet igne charitatis; vel, vt alius ſit vrendi effectus, quam carbunculi victoriæ gloria, quæ in eo ſita eſt, vt in ſuo igne ſemper ardeat, nec tamen conſumatur, aut exuratur, externum verò ignem penitùs deſpiciat.

Carbunculi ad ignitam prunam ſimilitudo, ex qua & nomē traxit.

Carbunculū igne non incaleſcere.

Ad illud de labiis igne mundatis, Reſpondetur, cauterij conſiderationem ortam fuiſſe ex imaginatione prunæ. Si enim calculus non eſt pruna, fruſtra fingitur cauterium. Et F quidē, ſi daretur optio, nō video cur cauterium eligēdum eſſet. Quia pruna ori appoſita impedimentum afferre ſolet, non expeditionē, vt notauit Foretius, atq; ita coactum eſt, labiorum cauterio factum eſſe vt propheta auderet loqui. Oſculo verò ſacri carbunculi animatū fuiſſe prophetam, id intellectā illius carbunculi ſignificatione apprimè decet. Aut ſi omnino opus erat, vt aliqua fieret repræſentatio purificationis labiorum per ignem, ad repræſentādam purificationem per ignem, ſatis fuit carbunculus lapis, eo quòd ſit lapis ignitus, & veluti pruna pretioſa.

Num Iſaiæ calculus fuerit ignis cauterium.

Supereſt modò reſpondere ad ea, quę ex Ezech. & ex c. 8. Apoc. obiiciuntur. Nota ergo mira eſſe diſcrimina, mirāſque cōuenientias, quæ in viſionib. propheticis reperiūtur, vt vidimus c. 1. Apoc. not. XVII. Quare verā declarationem non attinget, qui differentias commiſcere & conturbare voluerit, & inter diuerſas viſiones nihil diſcriminis eſſe cōtenderit. Nā in differentiis magna ſolet elegantia atq; doctrina contineri. Aſſero igitur in Iſaiæ viſione ſermonē eſſe de effectu, quē in Euangelij prædicatoribus Chriſti imitatio operatur. Et ad eiuſmodi conſiderationē concinnè ſatis prunæ in carbunculos conuerſæ ſunt. In illa autē Ezec. viſione c. 10. & Apoc. 8. voluit Spiritus S. ſignificare mirandum effectum, quem per ignem altaris Dei miniſtri in terra operari conantur, accendendo ſcilicet in ea veræ religionis ignem, iuxta id Lucæ 12. 49. *Ignē veni mittere in terram, & quid volo niſi vt ardeat?* Ad hoc verò minimè erat ad rem prunas in carbunculos commutare, ſed potiùs conſiderare oportet ſucceſas prunas maximæ vis & efficacitatis ad terram inflammandam. Ex ipſo ergo rei ſignificatæ diſcrimine conuincitur mens, in Iſaia prunas eleganter fuiſſe in carbunculos conuerſas; in Ezechiele autem & Apoc. 8. veras prunas congruenter effingi efficaciſſimas ad inflammandum & comburendum.

Quæ conuenientiæ, quæ diſcrimina in ſimilibus prophetarum viſionibus ſoleant reperiri.

Cur Iſaiæ & Ioanni ſit viſus carbūculus: Ezechieli verò ignita pruna.

Poſtremò nota, expediens fuiſſe, vt Iſaias nomine רצפה, *riſpa*, vteretur, quod calculum ignitum ſignificat: non verò נפך, *nopec*, quod videtur eſſe vſitatius carbunculi nomen, id nempe, quod deſignat carbunculum inter gemmas Rationalis. Ratio ergo eſt, quia nomen רצפה, *riſpa*, manifeſtam habet prunæ etymologiam, nec tamen ſignificat prunā, ſed lapillum. Patet hoc ex ipſa etymologia, & ex locis ſuprà adductis. Si igitur Iſaiæ intentio conſideretur, quòd ſcilicet ſermo fuerit de prunis altaris, in lapides pretioſos cōuerſis, vt hoc clariùs ſignificetur, conuenientiſſimum fuit vti nomine רצפה, *riſpa*, quo exprimitur, illud quod pruna videbatur, eſſe lapillum. Deinde Ioannes, vt pateret ſe ad Iſaiæ locum habuiſſe reſpectum, vſus fuit nomine calculi. Nam licèt LXX. tranſtulerint, ἄνθρακα, id eſt, carbunculum, hoc tamen nomen græcè poterat ambiguè ſumi, cùm aliquando pro carbone ſeu pruna accipiatur. Cùm autem vox hebręa propriè ſonet idē, quod calculus (vt notat Hieron.) Ioannes fuit vſus græca voce, ψῆφος, quæ directè reſpondet calculo, & hebræo ſimiliter nomini. Et certè Spiritus S. vulgatū interpretem duxit, vt transferret calculum Iſaiæ 6. 6. (ſicut Aquila, Symmachus & Theodotio verterāt,) vt Ioānis alluſio ad Iſaiæ locum clariùs innoteſceret.

Cur Iſaias calculi nomine, non carbunculi vtatur?

Cur Ioannes item calculi nomine ſit vſus?

NOTATIO VI.

In qua diſputatur, an poſſit calculus candidus accipi de adamante, & an adamas poſſit inter carbunculos computari?

VBi ſemel admittatur ſent. D. Hieron. ſcilicet calculum Iſaiæ 6. & Apoc. 2. eſſe gemmā, ſubit protinus quæſtio, an Apoc. 2. 17. calculus candidus ſit carbunculus, vel adamas? Licèt enim certum ſit, in Apoc. loco alludi ad locum Iſaiæ, & apud Iſaiā, c. 6. ſermonē eſſe de carbunculo, nihilominus tamen alluſio fieri potuit in Apocalypſi ad Iſaiam commutato carbunculo in adamantem ob peculiarem aliquam rationem. Et quidem ſiue Apoc. Iſaiæ locū reſpiciat, ſiue non, illud pro comperto eſt, in Apocal. de calculo candido ſermonem inſtitui. Quòd ſi calculus eſt gemma, neceſſariò videtur dicendum, calculum candidum non eſſe gemmam rubram, ſed adamantem, qui eſt gemma cādida. Præſertim cùm græcè legamus ψῆφον λευκὴν, id eſt, calculum albū. Nomen verò gemmæ albæ appoſitè quadrat adamanti, quemadmodum appellari ſolet vinum album, quod rubrum non eſt. Rubinus autem gemma candida eſſe non poteſt. Quin imò apparet ideo fuiſſe dictum calculum candidum, vt a carbunculo diſtingueretur, veluti dici ſolet vinum album ad diſtinctionem nigri vel ſanguinei.

Nū gemma, de qua Ioannes loquitur, ſit carbunculus, vel adamas?

Hæc opinio duplici ratione videtur roborari. Prima eſt, quia ad myſticam ſignificationē, quæ hic intenditur, adamas congruens ſatis eſt: ille enim aptiùs, quam carbunculus impoſſibilitatem repræſentat: quippe adamantis inuicta vis neque ferrum timet, neque ab igne incaleſcit. Eius porrò potentia tanta eſt, vt nihil ſit adeò durū quod ille non facilè perrumpat. Quamobrem ad ſignificandam ingentē vim atque potentiam, quam Deus ſuis familiaribus tribuit contra hæreticorum duritiem & obſtinatorum hominum peruicaciam, valde apta eſt adamantis firmitas ac robur: atqui de hiſce rebus videtur eſſe ſermo in epiſtola ad Pergamenum.

Adamantis inuicta vis.

Secunda ratio eſt, quia ſi ſemel admittatur, hoc in loco adamantem per calculum candidum indicari, hoc ipſum alia nos difficultate expediet, cui alioqui non congruēter fit ſatis. Ea verò eſt huiuſmodi, cur ſcilicet, in S. Literis nūquam adamas inter gemmas aut lapides pretioſos numeratur, neque in gemmis Rationalis, neque in fundamentis nouæ Ieroſolymæ, nec in regis Tyri corona, nec alio præterea in loco? Miratur quidē Hieronymus, cur hyacinthus

Adamantem in Scriptura nunquam inter gemmas numerari.

pretioſiſſimus lapis non annumeraretur inter gemmas Rationalis: & in eam deuenit ſuſpicionem, per Lygurium fortè intelligendum eſſe hyacinthum. Nec abſimili ratione, vt carbunculus in nouæ Ieruſolymæ fundamentis ne deſit, omnes ferè ſibi perſuadent, qui appellatur chalcedonius, eum eſſe carbunculum. Si igitur curioſè diſquiritur, vt in S. Literis quoties plures numerantur gemmæ, carbunculus & hyacinthus ſilentio non inuoluantur, quantò maior eſt ratio, ne credamus adamantem lapidem adeò pretioſum ſemper fuiſſe prætermiſſum.

Eadem res ad variarũ rerum ſymbola ſolet vſurpari.

Quòd ſi aliquis reſpondeat in S. Scriptura adamantem inter pretioſas gemmas vel ob id maximè de induſtria non deſcribi, quòd proprium ſit ſymbolum iniquæ rei, vt tyrãnidis aut terrenæ ſapiẽtię, hęc ratio minimè facit ſatis etenim licèt acuta ingenia, multa poſſint conglobare vt adamanti ſignificationem tyrannidis aut mundanæ ſapientiæ tribuant; in hoc tamen idem accidit, quod in aliis rerum naturalium compluribus: quæ, ſi earum ſymbolica ſignificatio attendatur, poſſunt & in bonam & in malam partem accipi. Verbi gratia, leo optime vſurpatur ad fortitudinem ſignificandam, atq; etiã ad ſuperbiã & elationẽ: nec altera ſignificatio ex his alteram excludit; quin imò vtramque ſacra Scriptura complectitur. Similiter ergo adamas, quamuis poſſit in malam accipi partem eleganter, procul dubiò tamen poteſt etiam non minori elegantia ad bonã ſignificationem applicari. Nec credibile eſt, Spiritum ſanctum optimâ ſignificatione eius gemmæ non vti, quæ inter ceteras gemmas obtinet principatum. Si verò dixerit aliquis ſatis eſſe, vt ſacra Scriptura adamantem ad duritiẽ indicandam vſurpet Ieremiæ 17.1. Zachariæ 7. 12. & Amos 7. iuxta lectionem LXX interpretum. Contra hoc tamen eſt, quia ex eorum locorum contextu conſtat, adamantem in illis accipi non quatenus gemmam pretioſam, ſed quatenus duriſſimum lapidem: quare non immeritò ad peccatoris duritiem innuendam aptatur. Quod autem in primis eſſet optandum, illud eſt, vt inter ingentis pretij res; vt Smaragdus ac Topaſius exprimuntur à ſacra Scriptura, ita etiam aliquando adamas apponatur; quippe qui lapidum pretioſorum præſtantiſſimus eſt; vt omnes affirmant cum Plinio l. 37. cap. 4. *Maximum in rebus humanis, non ſolùm inter gemmas, pretium habet adamas.* Iam ſi ſolùm omitteretur inter Rationalis gemmas, fortè illa reddi poſſet ratio; adamantem videlicet fuiſſe prætermiſſum, ſiue quòd inter filios Iſraelis non inueniretur (nam *adamas*, vt ait Plinius, *diu non niſi regibus, & iis admodum paucis cognitus.*) ſiue quia XII. lapides Rationalis totidem Patriarcharum nominibus cælandi erant, cùm tamen adamas optimus cælum omnino reſpuat. Ceterùm in comparationibus ſaltem ſacræ Scripturæ, in prophetarum viſionibus, & præſertim 10 Apoc. nulla videtur ratio reddi potuiſſe, cur adamas vt gemma pretioſiſſima nunquam vſurparetur.

Adamas olim perpaucis cognitus.

Vtrùm Adamantis gemmæ ſit aliqua mentio in ſacris Literis.

Huiuſmodi difficultatem nonnulli ſatis ſe commodè ſubterfugere putarunt, aſſerentes in nominibus gemmarũ interdum commutationem reperiri, & lapidem, qui appellatur Iaſpis, adamantem eſſe. Hoc tamen validè a me impugnabitur Apocal. 21. Quamobrem eò tandem videmur deuolui, vt in ſacra Scriptura, nullus alius ſit locus, in quo de adamante vt de lapide pretioſo mentio fiat, niſi hic, vbi de calculo candido. Vidimus autem in commentario, eos omnino falli, qui exiſtimant per calculum non poſſe gemmam intelligi. Oppoſitum enim conſtat ex Dioſcoride, Martiale, D. Hieron. & ex antiquis interpretibus, vt Aquila, Symmacho, & Theodotione.

In hac controuerſia optabile ſanè eſt, vt in ſacris Literis fiat mentio adamantis, vt rei pretioſiſſimæ. Nam etſi aliquando animi contentionem eò admoui, vt aptas omnes cõſiderationes coniungerem, quas reperire poſſem, vt adamas tyrannidis ſignificationi ſiue terrenæ ſapientiæ deſeruiret, fateor tamen me non ſatis in eo conquieſcere. Quãuis autem adamas elegantiſſimum eſſet ad eam ſignificationem ſymbolum; ſine dubio poteſt etiam non minùs appoſitè ad conſtantiam ac virtutem vſurpari. Nec eſt, cur S. Literæ reſpuant huiuſmodi ſymbolum huic ſignificationi adeò aptum; cùm Deus naturalem perfectionem ita ingentem ei gemmæ tribuerit.

Enim verò ſi concedatur, oportuiſſe adamantem veluti pretioſiſſimum lapidem in ſacra Scriptura habere locum; meo quidem iudicio non ſatisfit ex eo ſolùm, quòd in cap. 2. Apocal. ei locus detur. Adhuc enim ea ratio militat, nimirum cur adamas inter XII gemmas fundamentorum & in Regis Tyri corona atque in aliis Scripturæ locis, vbi variæ gemmæ copulantur, non habeat ſedem. Præterquam quòd Apocal. 2. manifeſta eſt alluſio ad c. 6. Iſaiæ. Quare, ſi apud Iſaiam certum eſt agi de carbunculo, nequaquam alluſioni ſit ſatis, ſi in alterum lapidem carbunculus mutetur. Neque enim aptè poteſt alludi ad altaris prunam; ſi lapis ille, in quo conſiſtit alluſio, diuerſus ſit a carbunculo prunæ colorem referente.

A Dicam igitur quid mihi veniat in mentem in hac difficultate haud exigua: quod quamuis primo aſpectu videatur paradoxum, ſpero tamen doctis probatum iri, conſideratis iis, quę in meę opinionis confirmationem adducam. Aſſero igitur valdè mihi eſſe veriſimile, in S. Literis nomine carbunculi adamantem comprehendi, imò verò inter carbunculos iuxta ſacræ Scripturæ phraſim, adamantem vt perfectum carbunculum reputari, quod vt ſignificaret, dixiſſe Ioannem, *dare illi calculum candidum*; per alluſionem ſcilicet in nomine carbunculi ad Iſaiæ locum, addito mox adiectiuo, *candidum*, vt illum innueret, qui in ſacræ Scripturæ loquutione perfectus carbunculus eſt.

Nomine carbũculi adamantem etiã in Scriptura cõprehendi, probabile videtur.

Carbunculũ & in animalis fronte naſci & facis inſtar effulgere, vulgi errore increbuit.

Hanc ad rem primò aduerto, peruagatum eſſe vulgi nimis creduli errorem, exiſtimantis gemmam illam, quæ B appellatur carbunculus, magnum ex ſe fulgorem facis inſtar collucentis, emittere; eámque in animalis cuiuſdam fronte innaſci. Quod ſanè merũ eſt figmentum: peritiores enim rectè norunt eos, quos vulgò rubinos appellant, alióſq; id genus rubeos lapillos, a latinis dici carbunculos; ob ſimilitudinem, qua prunæ colorẽ referunt. Id quod cõpertum eſt apud Pliniũ, & apud alios auctores tam græcos, quàm latinos, qui de pretioſis lapidibus accuratè ſcripſerunt.

Secundò aduerto, ex gemmis alias aliarum eſſe affines & cognatas, atque adeò mirum non eſſe eas, quæ ab aliquibus auctoribus ad diuerſa genera referuntur, ab aliis idẽ ad genus reduci. v. g. inter carbunculos annumerat Plinius quoſdam, quos ipſe amethyſtizontas nominat: eo quòd extremus igniculus in amethyſti violam exeat. Quid igitur C mirum, huiuſmodi carbunculos inter amethyſtos ab aliis adſcribi? Idem etiam Plinius alios aſſignat carbunculos, nempe Arabicos, quos ipſe ſimiles cuidam chryſolitorum ſpeciei eſſe affirmat. Et ſanè inter chryſolitos valdè accenſos (qui vulgò hyacinthi appellantur) & inter chalcedonios (quos vulgus granates appellat) tanta eſt affinitas, vt non videam, quare ad idem genus reduci non poſſint. Atque multa eiuſmodi notari poſſunt ab iis qui gemmarum inter ſe cognationem paulò attentiùs obſeruauerint.

Varia carbũculorum ſpecies.

Carbunculi candidi ſpeciem ab aliquibus tradi.

Tertiò aduerto, me non eſſe primum, qui candidum eſſe carbunculum, eumque inter ceteros carbunculos optimũ, adnotauerim. Plinius enim lib. 37. c. 7. ait, *Calliſtratus fulgorem carbunculi debere candidum eſſe poſuit; ob idq; hunc carbunculum candidum appellari.* Exiſtimabit aliquis colorem candidum quidquam prunæ colori detrahere. Secus tamen eſt; aliter enim non vt præcipua carbunculi virtus D deſignaretur illum eſſe candidum. Hoc vt apertius fiat, notandum eſt, prunas, quò magis accenſæ ſunt, eò minus rubri coloris habere, quod etiam in ferro ſuccenſo apparet; quod, cùm ſummopere ignitum eſt, argentum appellare ſolent ferrariæ artis periti, ob coloris ſcilicet cum argento ſimilitudinem: tunc autem nihil aut ferè nihil habet coloris rubri, ſed proprius ipſius color eſt candidus; vnde & ferrum candens dici ſolet. Quãdo verò rubeſcit dici ſolet aurum: & tunc non ita eſt accenſum; coloremq; roſeum vel rubeum refert. Quòd ſi nonnihil adhuc ignis & color remittant, colorem habet violaceum ac cæruleum; cùm tamen ignitum adhuc ſit ferrum. De quo videndus eſt Ioan. Baptiſta Porta lib. 13. Magiæ naturalis c. 3. Itaque nõ idem ſunt color prunæ, & color rubeus. Ac licèt ij, quos vulgò E rubinos nominant, propriè ſint carbunculi; non tamen minùs propriè eſſet lapis ille, cuius color ferrum maximopere candens, & argenteum colorem ac nomen habens referret, licèt tunc ferrum ipſum ignitum nihil, aut ferè nihil habeat coloris rubei.

Ferrum quò magis eſt accenſum, hoc minus rubeſcere.

Si igitur hæc attentè perpendantur, ecquis eſt lapis, qui ferri valdè accenſi (cùm ſcilicet appellatur argentum) colorem magis imitetur, quam eximius quiſque adamas? qui inter pretioſos lapides maximè effulget atque ſcintillat, & in hoc liquidiſſimus quidam ignis apparet, ignis (inquam) non in rubro colore, ſed in candido ac liquido. Quin & propria optimi carbunculi analogia, eſt ignis liquidus: vt rectè notat Plinius l. 37. c. 6. vbi de Opalo; in quo ait lucere carbunculi ignem tenuiorem. Hanc ſuſpicionem non parum cõfirmat, opinor, certa ad Iſaiæ carbunculum alluſio. F Atque ex alia parte epitheton *candidum*, debet certò magnam in ſe perfectionem indicare. Quare ſi adamantem S. Literæ adſcribunt inter carbunculos, in eo valde conſpirant imitatio ignis & prunæ vehementer ſuccenſæ, atque color candidus, qui ad magnæ perfectionis ſignificationem maximè conducit.

Carbunculi optimi analogia.

Quotidiana iam conſuetudo, qua in lapidibus rubri coloris imitationem ignis contemplamur, efficit, ne aduertamus ignis imitationem, quam huiuſmodi lapilli referunt, non in rubro colore, ſed in luce potiſſimùm conſiſtere. Si verò illud ita eſſet, quod vulgò iactari ſolet, gemmam videlicet carbunculũ dictam reperiri, quæ tantam ex ſe lucẽ emittat, vt facis inſtar accenſæ radiet; quis non videat, licèt rubra eiuſmodi gemma non eſſet, ſed colorem adamantinũ referret omninò, aptè tamẽ carbunculum nun-

cuparit

cupari? Reiecto ergo hoc figmento de eiuſmodi lapide adeò conſpicuo atque fulgente, vt in tenebris ad eius lucem legi poſſit & ſcribi; manifeſtè conſtat nullū eſſe lapidē pretioſū, qui conceptæ cupiditati adeò fulgentis lapidis magis ſit affinis, quā lectiſſimus eſt adamas. Vnde ſi lux eſt, quæ per igniti imitationē carbunculi nomen hoc tribuit; nihil eſt mirandum, eos qui hodie adamantes reputantur, iuxta S. Scripturæ vſum carbunculos debere nuncupari.

Adamantis duritiaes.

Accedit, quòd ea quæ Plinius & alij de ſuis tradunt adamantibus, non iis conueniunt, quos hodie adamantes dicimus. Noſtri enim adamantes in mortario ferreo chalybeo piſtillo contuſi facillimè confringuntur & atteruntur. De ſuis tamen Plinius hæc habet; *Incudibus hi deprehendūtur ita reſpuentes ictū, vt ferrum vtrinque diſſultet, incudeſq; etiā ipſæ diſſiliant.* Deinde noſtrates adamātes magnetē ſua virtute nequaquam priuāt. Iā, quod aiunt, eū hircino ſanguine molliri, in noſtris adamantibus nugatorium planè eſt. Dicet tamen aliquis, etſi hoc ita eſſet, nempe hac tempeſtate inſignes illos antiquorum adamantas non reperiri; Verùm ſacræ Literæ cùm adamantis meminiſſent, eū debebant conſiderare, vt à carbūculis omnino diuerſum. Reſpondeo tamen non opus eſſe, nec oportere Scripturā de aliquorum fabulis, qui de adamantibus ſcripſerunt, ducere rationem. Præſertim cùm eiuſmodi fabellæ ad Iſraelitici populi notitiam nondum fortaſſe perueniſſent.

Cōiectura de veterū, deq; noſtrorū adamantū qualitatibus.

Ex iis quidem, quæ Plinius & alij de huiuſmodi lapillis pretioſis, literarum monumentis conſignarunt, alia veriſimile eſt ab ipſis auctoribus fuiſſe conſpecta, quæ poſſunt inter certa computari; alia verò, quæ ipſi fama tantū & auditione acceperunt; quæ ſi oculis ipſi vſurpaſſent, id nobis explicuiſſent. Illud certum eſt, illos vidiſſe adamantes, qui ictibus frangebantur, & alio perforabantur adamante: ita enim Plinius memorat. Quare quod de aliis aſſeritur, ſimile vero eſt cōmunem fuiſſe & peruagatā vulgi deceptionem, atque adeò extirpatu difficilem. Nam adamātes, qui inter optimos ac ſelectiſſimos habebātur, nullus, opinor, incudis ac mallei experimento ſubiiceret, ne tantę iacturę periculū ſubiret. Quòd ſi aliquis adamas huiuſmodi ictibus expoſitus, fractus diſſiluit, in promptu erat reſponſio, illum ex iis fuiſſe deprehendi quos Plinius nominat Siderites, qui teruntur, & perforantur. Atque in gēmis, margaritis, vnionibus, aliiſque rebus eiuſmodi pretioſiſſimis, veris falſa addere, ac nimias hyperboles & exaggerationes vſurpare perfacile eſt. Vt ſi quis dicat Galliarum Regi eſſe carbunculum, cuius luce ingens conclaue media nocte conſpicuum appareat.

Iam, quod de hyrcino ſanguine aſſeritur, vel fingitur potiùs; quis vnquam vidit, aut periculum fecit? Eſto tamē, ab aliquo id fuerit conſpectum; qua ratione probabit reliquis, id niſi ſanguine hirci fieri aliter nequaquā potuiſſe? Quis autem non videat, facilè hoc figmentum a nugatore aliquo potuiſſe confingi, atque alios per imprudentiam ficta contriti adamantis ſpecie per hircinum ſanguinem fuiſſe deceptos? Præterquam quòd certū eſt, niſi inter duo ferrea inſtrumenta frangi adamantem non poſſe: in quocū que enim alio metallo, vt in ligno, penitus adigitur. Atque ita aut difficile fuit aliquos decipi, falsò exiſtimantes hunc lapidem crebris ictibus quantumuis validiſſimis non conteri; poſtea verò hirci ſanguine delibutum, ictibus in incude contuſum molliri ac frangi.

Adamantum figura eiuſmodi apud Plinium.

Sed quidquid ſit de hoc, Reſpondeo antiquos adamātes valdè eſſe fulgentes, & natiuo illo candore & ſplendore ignitum lapidem repræſentare; quamobrem ſacrā Scripturam annumerare eos inter carbunculos, illiſque primū inter eos locum concedere; nec obſtare quòd Plinius eos ſeorſum apponat. Hoc ideò dixerim; quia qui hodie appellantur adamantes, eos Plinius haud dubiè inter ſuos adamantas adſcriberet, eò quòd ſint *laterum ſexangulo læuore turbinati in mucronem.* Quam ille figuram adamantibus aſſignat. Notum tamen eſt, aliis præterea lapillis eandem natura ſua ineſſe figuram, nec ſolùm gemmis, ſed etiā aliis vulgaribus calculis: ex quibus ipſe ſat multos in tumulo quodam legi. Quamobrem mirum non eſt inter carbunculos reperiri, alios quidem latos & rubeos, qui vulgò rubini nuncupantur, alios verò turbinatos in mucronem ſexangulo laterum læuore.

Varia carbū- culorum nomina vulgaria.

Adhuc tamen aliquis obiiciet. Si in ſacris Literis nomē carbunculi noſtris adamantibus tribuitur, eadem perſtat difficultas: etenim illa ipſa interrogatio, quę antea de adamantibus fiebat, fiet etiam eodem modo de carbūculis, qui inter gemmas optimi ſunt: atque ita ſi adamantibus carbunculorum nomen in ſacra Scriptura conceditur, nihil loci rubinis in eadem Scriptura reliquum erit. Ad hæc tamen duo reſpondeo: Primū eſt, ex eodem genere nō opus eſſe, vt S. Scriptura ad Rationale, ſiue ad ciuitatis Dei fundamenta pluſquam vnam ſpeciem ſeligat. Nam in Plinij vſu illæ omnes ſpecies ſub genere ac nomine carbunculi comprehenduntur, quæ vulgaribus nominibus appellari ſolent, *rubi, balax, ſpinella, granate, rubaza*, &c. Et ſatis eſt
A aliquam ex hiſce ſpeciebus ſeligi ad Rationale. Quare, ſi carbunculus & adamas in ſacrarum Literarum vſu, ſub eodem genere ſunt; ſufficit vt ex iis adamas eligatur, qui prunam magis ignitam (vt vidimus) ſuo colore imitatur. Secundò reſpondeo, quemadmodum nos ſub eodem genere cōplectimur vulgares illas ſpecies, quas nuper dixi, ita etiā mirum non eſſe ab Scriptura numerari ſub vno genere, quæ ignitam prunam candidam imitantur, ſub alio autem genere gemmas omnes rubras, vt ſardum (qui carnis conſpicuæ refert colorem) rubinum, ſpinelam, &c. Atque ita in ſacræ Scripturæ vſu fortè non eſt diſtinctio inter ſardum & carbunculum; quorum vterque rubeus eſt: in Rationali autem poteſt contingere, vt nomen ſardæ, deſignet rubinum; nomen verò carbunculi, adamantem.

B Denique opus non eſt, vt Scriptura nominibus gēmarum adeò ſtrictè & preſsè vtatur, vt Plinius. In hoc enim rectè ſentiunt, qui Scripturam ab ſtrictiſſima hac nominū obligatione liberant. Verùm non pro cuiuſque libito hæc nomina immutanda ſunt, nec dicendum, iaſpidem in Scriptura eſſe adamantem. Hoc enim violentum valdè eſt, nec id patitur Græci nominis analogia. At igniti lapidis nomen indere adamanti, id (vt vidimus) carbunculi nominis analogia non reſpuit; quandoquidem Calliſtratus & Plinius adocent, carbunculos eſſe candidos, eóſque perfectiſſimos reputari. Præſertim cùm nos doceat experientia, prunas magis accenſas & ignitas eſſe illas, quæ non rubrū, ſed candidum potiùs colorem præ ſe ferunt.

Gēma chalcedonij nomē cum aſpiratione ſcribēdum.

Præterea cum hac mea opinione optimè quadrat, Ioā-
C nem in XII. gemmis fundamentorum nouæ Ieroſolymæ (de quibus cap. 21. in tertio fundamento) nomen Chalcedonij vſurpaſſe pro nomine carbunculi. Vbi (vt id obiter adnotem) non lego *Calcedonium* ſine aſpiratione, vt aliqui Librariorum errore decepti legunt, ſed *Chalcedonium*, vt Biblia Regia & alij habent. Et qui id attentè aduertit, facilè videbit calcedonij nomen nullam peculiarem vim aut congruentem etymologiam habere, chalcedonium verò habere magnam energiam.

Chalcedonij gemma etymon.

Deinde probabile eſt adamantem appellatum fuiſſe chalcedonium ab iis, qui iuxta Cyprum inſulam incolebant. Nam Chalcedon idem eſt, quod æreum: Plinius autem aſſeuerat adamantem Cyprium vergere in æreum colorem; atque addit eum eſſe in medicina efficaciſſimum. Nil igitur mirum, inde ortum duxiſſe, vt carbunculus me-
D dicinæ vtilis chalcedonius diceretur. Rubinus quidem ærei coloris nec dari vnquam poteſt, nec, ſi daretur, in magno pretio eſſet: at adamas coloris ærei repertus quidem, vt notum eſt; & magni apud omnes haberi merebatur, quòd ad medicinam ſit aptiſſimus. Æreus præterea color nonnihil ad ignitæ prunæ colorem conferet. Et licèt Plinius fabuloſos adamantes iis anteponat, quos nominat Cyprios, hos tamen præfert etiam illis, quos dicit Siderites, id eſt, ferreos; ex quorum genere ſunt, qui hodie agnoſcuntur. Illis enim conueniunt proprietates, quas Plinius adamanti Sideriti aſcribit, nimirum ictibus frangi, & alio adamante ſcalpi poſſe.

Præterea Chalcedonis nomen in adamante fortaſſis indicat illum eſſe, qui omnia metalla vincit ac domat. Etenim nomine *Chalcos* vti, ita vt ferrum atque aciem chaly-
E beam comprehendat; hoc quidem Græcorum proprium eſt, vt conſtat ex Græco theſauro. Aut fortè *Chalcedon* idē eſt, quod duriſſimum & conſtantiſſimum, eadem phraſi, qua Horatius dixit, lib. 1. epiſt. 1.

—— hic murus aheneus eſto,
Nil conſcire ſibi. ——

Aheneus idē, quod duriſſimus.

vbi *aheneus*, idem eſt, quod firmiſſimus; atque idem etiam eſſet chalybeus, ſiue ſidereus, id eſt ferreus. Itaque in nomine Chalcedonis optimam reperimus energiam ad adamantis ſignificationem. Sin de carbunculo rubeo, ſeu rubino, aut de alia diuerſa gemma ſermo eſſet; non redditur ratio apta eidem nomini Chalcedonis.

Hactenus de colore carbunculi, & chalcedonij & calculi candidi in ſacræ Scripturæ locis. Quòd ſi ſymbolum ac myſterium attendere velimus; aptiſſimum mea ſententia
F reperitur in eo, quòd adamas fuerit præſertim delectus ad idem, quod iuxta aliorum opinionem per rubinum aptè indicaretur. Etenim quod attinet ad prunæ pretioſæ ſignificationem; illa quidem rubino non meliùs quadrat, quam adamanti. Quin imò adamas eſt pruna candida, ſiue calculus candidus, id eſt, pruna nimis accenſa atque ignita. Quod ideò non eſt ab aliquibus animaduerſum, quòd vulgari conſuetudine ab ipſa veritate abſtracti non conſiderant in adamante candentis prunæ ſimilitudinem ac ſignificationem. Ceterùm vbi ad hanc cogitationem animū ſeriò adiecerimus, ſicut ſacros Scriptores fortaſſe exiſtimo; non modò non difficultas inuenitur vlla, ſed etiam deprehenditur in adamante prunam pretioſam referri multò magis ignitam, quam carbunculum.

Carbūculus, & adamas

Iam, ad id quod de carbunculo aſſeritur, ſcilicet igne non calefieri, hoc maiorem adhuc habet locum in adatudinem eſſe magnæ Dei amicitiæ pignus, & viam ad maximum decus & gloriam. Propterea ergo in Chriſti periphraſi dicitur, *qui fuit mortuus & viuit*, eâdem ſignificatione & elegantia, qua dictum eſt cap.1.18. *Fui mortuus, & ecce ſum viuens in ſæcula ſæculorum.*

Verſ.9. *Diuitias hic pro ſpiritualibus eſſe accipiendas.*

Scio tribulationem tuam & paupertatem tuam, ſed diues es.] Hæc eſt deſcriptio magnæ ſanctitatis, in media aduerſitate, tribulatione, atque egeſtate, felicitatem ſummam, ſummáſque diuitias potiri, & aduerſis omnibus opes virtutis ſupereſſe. Itaque verba illa *diues es*, ſpirituales diuitias deſignant; eas potiſſimùm, quas ſanctiſſimi quique viri in Chriſto habent, qui immenſas Chriſti diuitias pro ſuis poſſidēt. Vide Iacobi 2.5. *Diuites in fide.* Eccli.44.6. *Homines diuites in virtute.* 1. Timoth.6.18. *Diuites in bonis operibus.* Vide etiam 2. Machab.7.24. Quòd ſi iuxta receptam definitionem, diues eſt cui nihil deeſt; quid felicius, quam in mediis tribulationibus ac paupertate gloriari iure poſſe; ſicut & Paulus gloriabatur, Rom.5.3. *Gloriamur in tribulationibus.* & 2. Cor.7.4. *Superabundo gaudio in omni tribulatione.*

Blaſphemaris ab his qui ſe dicunt Iudæos eſſe, & non ſunt, ſed ſunt ſynagoga ſatanæ.] Eadē eſt hæc loquutio cum ea, qua Diuus Ignatius aſſeruit Nicolaitas falsò ita appellari, vt ſuprà diximus. Similiter ergo ait Chriſtus, Iudæos Euangelij aduerſarios indignos eſſe Iudæorum nomine, quod confeſſionē & Dei laudem ſignificat, cùm iam Dei populus non ſint, ſed ſynagoga Satanæ. Quapropter acerrimo odio proſequebantur Polycarpum, vt conſtat ex epiſtola, quam Smyrnenſis Eccleſia ad Ponti Eccleſias ſcripſit, & refert Euſebius l.4. cap.14. Chriſtus igitur ſuum Epiſc. conſolatur aſſerens eos, qui illum odio habent, quíque eum maledictis proſcindunt, à Satanæ partibus eſſe.

Verſ.10.

Nihil horum timeas, quæ paſſurus es.] q.d. Etſi grādis ſit tribulatio futura; nihil tamen eſt cur paueas, quia ego tecum ſum. *Ecce miſſurus eſt diabolus aliquos ex vobis in carcerem vt tentemini.*] His verbis prædicitur ingens perſequutio, qua Smyrnæ fideles fuerant cōflictandi. *Et habebitis tribulationem diebus decem.*] Pererius diſp 9 refert horum verborū explicationes octo. Quædam ex illis eſt Andreæ & Aretæ exiſtimantiū his verbis idē ſignificari, ac ſi Chriſtus propoſitâ tribulationū huius vitæ breuitate, Smyrnenſes conſolaretur. Nec enim breuis vitæ tribulationes diuturnæ eſſe poſſunt; nec patitur Deus Eccleſiæ tribulationes diutiùs durare; iuxta illud Matth.24.22. *Propter electos breuiabuntur dies illi.* Verùm hæc explicatio non placet Riberæ & Pererio. Quia decem dies (inquiunt) pro paucis phraſis eſt in ſacris literis minimè vſitata; & frequentiſſimum eſt denarium numerum ſumi pro multis. & decies pro ſæpè. Cuius loquutionis multa ſunt & obuia in ſacris literis exempla. Geneſ.31. n.41. Iacob queribundus dixit ſocero ſuo Laban, *Immutaſti mercedem meam decem vicibus*, id eſt, ſæpenumerò. Num.14.22. *Tentauerunt me iam per decem vices*, id eſt, ſæpius. 1. Reg.1.8. Annæ Samuelis matri dixit vir eius. *Numquid non ego melior tibi ſum, quàm decem filij?* id eſt multi. Iob 19.3. *En decies confunditis me*, id eſt, ſæpè, variiſque in rebus vultis me confundere. Eccleſ.7.20. *Sapientia confortauit ſapientem ſuper decem principes ciuitatis.* Propter hæc Ribera & Pererius, nec non Cantipratenſis lib.6. hypotypoſ. cap.4. tribulationem dierum 10. opinantur in præſenti poni pro longa perſecutione, & multo tempore duratura. Nihilominùs mihi maximè arridet explicatio Andreæ & Aretæ. Ac primò ea ratione optimè cohæret contextus: ſic enim ſolemus ad A perſeuerantiam hortari; quomodo dixit Paulus, *Tempus breue eſt*, 1. Corinth.7.29. Et alibi, *momentaneum & leue tribulationis noſtræ*, 1. Corinth.4.17. Deinde quod attinet ad phraſim, Reſpondeo ſimile quid in noſtro idiomate, & in quouis alio cerni, nempe eundem numerum aliquando poni ſimpliciter, vt ſonat; aliquando verò amplificandi gratia, & aliquando etiam extenuandi: res tamen ipſa manifeſtat, quomodo numerus accipi debeat. Nā ſi nimius exceſſus ſit, eſſe decies maiorē, vel decies mutatā eſſe mercedem, tunc ratio poſtulat vt B hyperbolicè accipiatur; ſed tribulationem durare decem dies non ſolùm non eſt nimium, ſed potiùs valde breue: ergo extenuandi cauſa dictum eſt *decem dies*. Quibus addo, ſæpe nos eâdem phraſi vitæ huius breuitatem extenuare, dicendo eā vix durare decem dies. Vide Num.11.19. *Nō vna die vel duobus, vel quinque aut decem, ſed donec exeat per nares veſtras.* Similiter ergo in hoc loco, decem dierū mentio ad temporis extenuationem & breuitatem ſpectat. Et quòd alibi numerus denarius ſymbolū ſit multitudinis, (vt in decem cornibus draconis & beſtiæ marinæ.) non probat decem dierum men- C tionem debere eſſe ſymbolicam; ſicut neque in ſupradicto loco Num.11.19. Itaque quamuis verum ſit, maiores adhuc difficultates & anguſtias Smyrnenſi Epiſc. prædici; hæc tamen non eſt comminatio, ſed Diuinæ potiùs prouidentiæ declaratio, in maiorem familiarium ſuorum gratiam ac beneficium. Et cum hoc ſenſu rectè conſentit, quod ſubditur; eas ſcilicet perſecutiones nō duraturas pluſquàm decem dies, hoc eſt, breuiſſimas fore: vt breuitatis conſideratio iuſtos in ſuis ærumnis conſoletur.

Tribulationem habere diebus decē, quid ſit.

Denarius numerus pro multitudine in Scriptura ſumitur.

Decem dies pro exiguo temporis ſpatio ſumi.

Dabo tibi coronam vitæ. & qui vicerit, non lædetur à D *morte ſecunda.*] Vtraq; hæc propoſitio ad huius epiſtolæ præmium pertinet, & vtraque directè loquitur de illo pręmio, quod Smyrnenſi Epiſcopo promittitur; vt in præmio ſuperioris epiſtolæ oſtendimus. Connexio verò harum partium eiuſmodi eſt: *Et, qui in magnis perſecutionibus ad mortem vſque fidelis extiterit, dabo coronam vitæ. Neque eam vitam vſquam omittet: quia qui vicerit, non lædetur à morte ſecunda.*

Corona vitæ promiſſa Smyrnenſi quæ ſit.

Pro huius promiſſionis explicatione, oportet ſingulas voces expendere. *Dare coronam vitæ*, videtur eſſe beatitudinis præmium tribuere. Sunt autē, qui coronam vitæ pro corona, quæ ſemper viuat, accipiant, id eſt, pro corona *immarceſcibili*; vt loqui- E tur Petrus epiſt.1. cap.6.4. vel *incorrupta*, vt loquitur Paulus, 1. Cor.9.25. & ſic etiam aiunt dici ſuperbiam vitæ; id eſt, nunquam deficientē. Planius eſt ac verius, vt corona vitæ pro beatitudinis corona ponatur. Aptiſſimè autem reſpondet morti pro Chriſto toleratæ, veræ vitæ præmium. Nomen autem coronæ maiorem ex ſe energiam, quàm præmij nomen habet. Nec enim quoduis præmiū appellabitur corona, ſi de humanis loquamur. Nam cunctis quidem militibus ſtipendium ac pręmium reddebatur; corona tamen iis ſolùm qui inſigne aliquod facinus patrabant. Quare corona aptiſſi- F mum eſt præmij excellentiſſimi ſymbolum. Cùm ergo agatur hîc de patientia in maximis laboribus ad vitam vſque pro Chriſto profundendam; congruens ſatis fuit coronæ nomen vſurpare, vt ſignificetur, beatitudinem, quæ illos omnes manet, qui Smyrnenſi Epiſcopo fuerint perſimiles, clariſſimam eſſe ac præſtantiſſimam; iuxta illud Matth.5.12. *Gaudete & exultate, quoniam merces veſtra copioſa eſt in cælis.* Vt enim inter milites hi erant inſignes, & ceteris multò honorificentiùs habiti, qui coronam fuerant adepti; ſic inter

Plus energiæ in coronæ nomine, quàm in præmij contineri.

beatos, qui pro Chriſti nomine plura & grauiora fuerint perpeſſi, illi meritò cæteris adeò eminent, vt coronam in cælis habere dicantur. Quare, etſi beatitudinis præmium, generatim loquendo, adeò magnum eſt & excellens, vt corona poſſit meritò appellari, quę cuilibet beato conceditur; nihilominùs ſi aliorum præmia cum præmiis aliorum conferantur; illi propriè corona decorati dicẽtur, qui plurima aduerſa pro Chriſto fortiter tolerarint. Atque ita D. Iacobus etiam fuit loquutus cap. 1. 12. *Beatus vir qui ſuffert tentationem, quoniam cùm probatus fuerit, accipiet coronam vitæ.* Fit hîc prætereà alluſio ad luctatorum coronas, qui in palæſtra victoriam reportabant: quæ tanti ab omnibus æſtimabantur, quanti Horatius põderat lib. 1. Ode 1.

Martyres eſſe glorioſos Chriſti athletas.

Perſpicuum autem eſt, Martyres eſſe glorioſos Chriſti athletas, qui huius vitæ rerum cupiditate nudi, & diuini Spiritus gratia veluti oleo delibuti, acerrimè dimicarunt, & præmium fuêre clariſſimum adepti. Atque in martyrij laureola celebri apud Theologos, manifeſtè alluditur ad illam, quæ appellabatur ſacri certaminis corona.

Quæ ſit mors ſecunda.

Altera præmij pars eſt, *Qui vicerit, non lædetur à morte ſecunda.* Mors autem ſecunda reſpõdet morti primæ. Et ſunt qui cum Haymone putent in Apocalypſi peccatum ipſum appellari mortem primã. Vnde philoſophantur alij, ſeparationem animæ à corpore dici mortem ſecundam; & propterea adiungi, eos qui vicerint, non lædi à morte ſecunda; quia iis, qui de peccato triumphant, nihil damni affert mors, ſiue ſeparatio animæ à corpore. Qui ſic exponunt, concionantur, non explicant. Conſtat enim in Apocalypſi, mortem ſecundam eſſe gehẽnam. Vide Matth. 10. 28. & Apoc. 20. 14. & cap. 21. 8. Scio aliquos putaſſe gehennam appellari mortẽ ſecundam, eò quòd illam antecedat peccatũ, quod eſt mors prima; ita Haymo. Alij peccatum ipſum appellant mortem ſecundam; eo quòd mortis nomen primò inditum ſit ſeparationi animæ à corpore; & ſecundò ꝗ̃ extenſum ſit ad peccatum. Ita Rupertus & Albertus. Certum tamen eſt, animæ à corpore ſeparationem appellatam fuiſſe mortem in præſenti: nam de ea dictum eſt, *eſto fidelis vſque ad mortem.* Quare quod ſubditur, eum, qui vicerit, non læſum iri a morte ſecunda; eodem ſenſu intelligendum eſt, atque illud ad Rom. 6. 9. *Chriſtus reſurgens ex mortuis, iam non moritur. Quòd enim mortuus eſt, peccato mortuus eſt ſemel.* Atque ita ſecunda mors eſt quam dixit Chriſtus Matth. 10. 28. *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non poſſunt occidere: ſed potius timete eum, qui poteſt & animam & corpus perdere in gehennam.*

Præmium huius epiſtolæ quã aptè cũ ipſius doctrina cõſentiat.

His ita conſtitutis expende, quàm aptè hoc præmium in ſecunda epiſtola collocetur; vbi hortatio eſt ad dolores & tormenta æquanimiter ad mortem vſque pro Chriſto toleranda. Magnis ergo tribulationibus proponitur corona, id eſt maximum præmium; morti proponitur vita; & perſeuerantiæ in laboribus magni præmij perſeuerantia, quod fine omnino carebit. Qui enim pro Chriſto moriuntur, libertiam ſunt, & à qualibet alia morte ſecuri. Atque hoc eſt, *qui vicerit, non lædetur à morte ſecunda.*

Liberationẽ à morte ſecũda eſſe Eucharistiæ effectum.

Atque vt priori epiſtolæ, vitæ vigor ac vegetæ vires ſenium neſcientes ſunt appoſitæ, vt ſanctiſſimi Euchariſtię effectus; ita ſimiliter in hac epiſtola ſecuritas à morte ſecunda ponitur etiam vt ipſius Euchariſtiæ effectus. Chriſtus enim eſt, qui in medio candelabrorum poſitus (id eſt in ſua Eccleſia) in his epiſtolis loquitur; & ex collatione huius præmij cum præmiis aliarum epiſtolarum, videtur præmia, quæ in his omnibus epiſtolis proponuntur, conſiderari veluti effectus à Chriſto in ſacra communione manantes. Sed de communione etiam ſpirituali id intelligo, vt dixi epiſtolà primà.

CAPITIS II. PARS III.

Quæ eſt epiſtola ad Epiſcopum Pergamenum, & ſub eius perſona ad fideles alioqui laudabiles, ſed in eo reprehenſibiles, quòd ſpiritualem pugnam reformident.

TEXTVS.

Verſ. 12. *ET Angelo Pergami Eccleſiæ ſcribe; Hæc dicit, qui habet rhompheam vtraque parte acutam.*

13. *Scio vbi habitas, vbi ſedes eſt Satanæ: & tenes nomen meum, & non negaſti fidem meã. Et in diebus illis Antipas teſtis meus fidelis, qui occiſus eſt apud vos, vbi Satanas habitat.*

14. *Sed habeo aduerſus te pauca: quia habes illic tenentes doctrinam Balaam, qui docebat Balac mittere ſcandalum coram filiis Iſrael, edere & fornicari.*

15. *Ita habes & tu tenentes doctrinam Nicolaitarum.*

16. *Similiter pœnitentiam age: ſi quo minùs, veniam tibi citò; & pugnabo cum illis in gladio oris mei.*

17. *Qui habet aurem audiat, quid Spiritus dicat Eccleſiis; Vincenti dabo manna abſconditum, & dabo illi calculum candidum, & in calculo nomen nouum ſcriptum, quod nemo ſcit, niſi qui accipit.*

COMMENTARIVS.

Verſ. 12. De qua rhomphæa hic ſermo ſit.

H*Æc dicit qui habet rhomphæã vtraque parte acutã.* Hęc rhõphęa procul dubiò eſt ille gladius anceps, de quo c. 1. 16. Atq; ita genuinus ſenſus eſt de verbi Dei vi & efficacitate; vt eo loco explicuimus. Sed quorſũ iſtud elogiũ Chriſti ad Epiſc. Pergamenũ? Reſpondetur, ex illa viſione capitis primi nihil aliud potuiſſe aptius ad Chriſti periphraſim pro hac epiſtola aſſumi. Nã Chriſti ad Pergamenũ exhortatio eſt, ne bellũ hæreticis Nicolaitis inferre reformidet.

Quorſum hic rhomphæa bis acuta mẽtio?

Hancq; ad rẽ quid concinnius, quã illi proponere diuini verbi virtutẽ ac robur? Pudendũ enim eſſe, cũ Pergameno Epiſcopo hic gladius fuerit traditus, ipſũ tergiuerſari adhuc & hæreticorũ congreſſũ ſubterfugere. Atq; ad animos illi faciẽdos nihil potuit cõgruẽtius afferri; cũ tanta ſit Diuini verbi vis atq; potentia, quã ei ſpiritus Chriſti impertitur. Quare cũ hãc verbi Diuini virtutem Paulus agnoſcat, ad Epheſ. 6. 19. poſtulat ab Epheſiis, vt pro ſe ipſo preces ad Deũ fundant; *Vt detur mihi* (inquit) *ſermo in apertione oris mei cũ fiducia, notũ facere myſterium Euangelij; vt in ipſo audeam, prout oportet me loqui.* Et ad Coloſſenſ. 4. 3. ab eis etiam expoſcit, vt pro ipſo orent; *Vt Deus* (inquit) *aperiat nobis oſtium ſermonis ad loquendum myſterium Chriſti, vt manifeſtem illud, ita vt oportet me loqui.* Quòd ergo bis repetit Apoſtolus, *vt apparet me loqui*, propterea A dicit, quia datus ei fuerat gladius, qui ex ore Chriſti procedit: atqui hoc gladio inſtructum dedecet bellum aduerſus Euangelij hoſtes formidare. Aduerti etiam ex Pannonio in hac epiſtola alludi ad hiſtoriam Balaami, atque in gladio ſiue in rhomphęa Chriſti haberi reſpectum ad angelum, qui diſtricto gladio contra Balaamum ſtetit.

Verſ. 13. *Antipæ martyrium, quod.*

Scio vbi habitas, &c.] Hæc eſt Epiſcopi deſcriptio; in qua manifeſta eſt puſillanimitas veræ virtuti adiuncta. Eius enim fidei conſtantia laudatur in ea perſecutione, in qua Antipas in æneo boue combuſtus eſt. B Reprehenditur autem, quòd ſe hæreticis opponere non audebat. Hanc inæqualitatem imitantur non pauci, qui aduerſus ſemetipſos, aut vanas mundi leges arma capere non audent, alioqui virtutis ſtudio & exercitationi valde dediti. Nota inſuper grauiſſimam fuiſſe Pergami perſecutionem; vt apparet ex Antipæ martyrio (de quo bene hîc multi) & ex verbis Aretæ: *Pergamus* (inquit) *idololatriæ dedita erat ſupra ceteram Aſiam.*

Verſ. 14. *In quo Nicolaitæ Balaami doctrinã fuerint ſecuti.*

Habes tenentes doctrinam Balaam.] q. d. Nicolaitas eſſe imitatores conſilij Balaam, in eo quòd fornicationem conſulentes magnam Eccleſię Dei perniciẽ importabant. Quemadmodũ ille in populum Iſraeliticum eandẽ inuexit per conſiliũ, quod Re- C gi Balac dedit, vt Iſraelitas per fœminas pulchras ſeduceret. Id enim, quod Num. 25. narratur, ad ſuggeſtionem Balaam factum eſt, vt bene colligit Ribera ex Ioſephi 4. Antiqu. cap. 6. & ex illis verbis Num. 24. n. 14. *Veruntamen pergens ad populum meum dabo conſilium, quod populus meus populo huic faciet extremo tempore.* Et ex Micheæ 6. n. 5. *Memento quid cogitauerit Balac, & quid reſponderit ei Balaam.* Hæc Ribera. Ceterùm non neceſſe eſt ad Hebræorum traditionem neque ad coniecturas confugere; cùm eadem veritas apertè tradatur Num. 31. 16. *Cur fœminas reſeruaſtis? nonne iſtæ ſunt, quæ deceperunt filios Iſrael ad ſuggeſtionem Balaam & præuaricari vos fecerũt?*

Edere & fornicari.] Edere, ſcilicet, de idolothytis, D quod erat peccatum Nicolaitarum; vt tradit Victorinus. Licèt Beda in epiſtola ad Thyatirenſem hoc exprimat de ſpirituali idololatria; forſan quia Nicolaitæ non erant idololatræ, ſed hæretici. Lyra etiam ait, veriſimile non eſſe in Pergamena Eccleſia rem adeò nefandam fuiſſe, ſcilicet inducere in fornicationem. Forſan ergo Nicolaitæ non id directè ſuadebant; ſed teterrimo ſuo exemplo ceteris offendiculo erant; nec non manifeſta contentione, qua ſuadebant, aduerſus fornicarios & aduerſus edentes de idolothytis non adeò rigidè, vt E tunc fieri ſolebat, agendum eſſe.

NOTATIO IV.

Ad illa verba, Edere & fornicari, *& ad facta Nicolaitarum.*

De Nicolaitarum erroribus quæſtio.

IN conſilio, quod Balaam Madianitis dedit, inter ſe valde connexa erant, manducare de idolothytis & fornicari. Mulieres enim Madianitæ cum Iſraelitis ſe commiſcere nolebant, niſi illi de idolothytis ederent. At in Nicolaitis duo hæc videntur diſſoluta, atque adeo nouum apparet vtrumque in illis coniungi, cùm idololatræ non F eſſent. Quorſum ergo ſuaſuri erant idolothytorum eſum? Hoc Aretæ fortaſſis & Bedæ difficultatem incuſſit; aiunt enim, quæ de ſuaſione Iezabelis dicuntur ad manducandũ de idolothytis, ſpiritualiter eſſe accipienda. Et nec Beda, nec Aretas affirmant fornicationem, de qua ibi ſermo eſt, ſpiritualem eſſe (quod Ambroſius & alij exiſtimarunt) ſed idolothytorum manducationem. Et meo iudicio, ſi, quæ de fornicatione dicuntur, accipiantur, vt ſonant, conſideratè adhuc Beda & Aretas ſuſpicati ſunt, quod dicitur de idolothytorum manducatione, eſſe ſpiritualiter ſumendum. Nec enim Nicolaitæ & Iezabel idololatræ erant.

Num quæ de fornicatione & idolothytorum eſu tribuuntur Nicolaitis, ſint ſpiritualiter accipienda.

Quare, cùm in illis fornicatio nullam habeat cohærentiam cum idolothytorum manducatione, ſi verba vt ſonant, accipiantur; cùmque Apocalypſis manifeſtè ad Madianitarum hiſtoriam alludat, indicio eſt, hanc coniunctionem myſterio non vacare. Quod ad Iezabelem ſpectat, dicam infra, nunc de Nicolaitis.

Exiſtimo ergo per alluſionem ad Madianitarum hiſtoriam, nimiam edendi & bibendi licentiam & quaſuis epularum delicias, quę Nicolaitarum luxurias comitabantur, idolothytorum eſus nomine aptiſſimè ſignificari. Nec enim eſt huius libri ſapientiæ conſentaneum, vt res inter ſe diſparatas abſque vlla elegantia coniungat. Quòd ſi gulæ cum luxuria copulationẽ hic velit indicare, id optimam in ſe continet doctrinam. Nam *ſine Cerere & Baccho friget Venus.* Et vix laſcinia aliqua aut libido eſt, quæ non gulæ fomite alatur. Quare, vbi primùm luxuriæ laxantur habenæ, ad nimias etiam epularum lautitias atque crapulam ſeſe intemperantia effundit: deinde alluſio ad Madianitarum hiſtoriam, quæ Iſraelis filios in fraudem ſuâ pellaciâ induxerunt, hunc loquendi modum elegantiſſimum reddit; vt ſcilicet effrænata gulæ licentia, quæ ad luxuriam tendit, appelletur manducatio idolothytorum. Eſt autem aptiſſima allegoria, tum ob ea Pauli verba, ad Philip. 3. 19. *quorum Deus venter eſt*, tum etiam, quia conuiuia, quæ ad effrænatam libidinem diriguntur, eo ipſo Veneri & Cupidini conſecrantur, atque ita iure appellantur idolothyta. Huc accedit, vt idololatria appellatur fornicatio, ita etiã fornicationem nominari ſpiritualem idololatriam, ac proinde gulæ intemperantiam, quæ ad laſciuiam & luxuriam vergit, eleganter dici manducationem de idolothytis. Quod qui accuratè conſideret, iudicabit, hanc loquendi rationem eſſe Apocalypſeos elegantiâ & ſapientiâ digniſſimam.

Terentius.

Crapula & ebrietas libidinem ferè comitari ſolet.

Hæc ipſa explicatio ampliùs ſtabilitur. Nam qui de hæreſibus ſcribunt, quique de Nicolaitis extra Apocalypſin agunt, omnes expreſsè meminerunt licentiæ & impunitatis, quam ipſi luxuriæ concedebant; manducationem verò idolothytorum non eis aſſignant, niſi qui de illis agunt in expoſitione Apocalypſeos. Quin etiam ex interpretibus Apocalypſeos, Aretas & Beda, vt iam diximus, hunc idolothytorum eſum figuratè accipiunt. Ex quibus conijcitur Apocalypſeos verba occaſionem præbuiſſe, vt Nicolaitis adſcribatur, quod aliunde ignoratur omnino. Hoc autem ſi attentè inſpiciatur, ſolidum minimè eſt: nec enim eſt æquum, vt ex Apocalypſi argumentum ſumatur ad illud aſſerendum, quod alias ignorabatur. Nam ex ænigmaticis libris firma argumenta capi nõ poſſunt ad doctrinam alioqui incertam, propterea quòd verba ipſa primâ ſpecie videantur ſonare: præſertim cùm graues ſint interpretes, qui ea ipſa verba myſticè exponant, & quod caput eſt, cùm prædictus ſenſus ſit Apocalypſi valde dignus. Quia & nota eſt doctrinæ grauitas, & elegans loquendi ratio.

Nicolaitarũ libido ac luxuria.

Nec tamen hoc obſtat, quo minùs verum fortè ſit, Nicolaitas, qui adeò carnis libertati fauebant, contendiſſe etiam, ne adeò ſeuerè & ſtrictè, vt primitiuæ Eccleſiæ tempore fiebat, ab idolothytorum eſu abſtineretur. Verumtamen in Apocalypſi arbitror nõ ad hunc errorẽ præcipuè reſpici: hoc enim non magnam habet cum fornicatione cohærentiam. Nec ipſum Apoſtolorum præceptum abſtinendi ab idolothytorum eſu generale fuit, ſed ad præſcriptũ tẽpus Eccleſiæ aliquot initio fuit impoſitum, vt aliorũ offenſio tolleretur, de quo Bellarminus lib. 4. de Rom. Pontif. cap. 16. & interpretes Pauli 1. ad Corinth. 8. 9.

Hæc de idolothytorum manducatione, quæ Nicolaitis in Apocalypſi videtur tribui. De Iezabelis verò fornicatione & manducatione, alia eſt ratio longè diuerſa; vt in explicatione epiſtolæ ad Thyatirenſem videbimus. Nam ipſius fornicatio myſtica eſt: ſed eâdem proportione appellatur manducatio de idolothytis illud, quod myſticã eam fornicationem præcedit, vt præcedit gula luxuriam.

COMMENTARIVS.

Verſ. 16.

Similiter *hic, in quo ſenſu accipiendum.*

S*Imiliter pœnitentiam age.* Non defuit, qui huic loco ſubeſſe mendum putaret: & Græcè quidem facile erat errorem ſubrepere, vt bene Ribera; nam, ὃ μισῶ, eſt *quod odi*, & ὁμοίως, *ſimiliter*. Hanc tamen ſecũdam lectionem noſter interpres legitimam reputauit; quod licèt nonnihil difficultatis habeat, quia in ſuperiore epiſtola nulla eſt ad pœnitentiam cohortatio; id tamen non abs re eſt. Primò, quia ſenſus eiuſmodi reddi poteſt, ſimiliter ſicut Epheſino præcepi, vt exponunt Primaſius & Ambroſius. Secundò, quia fortè ſenſus eſt, quẽadmodum Nicolaitis pœnitentia opus erat, ſic etiam Pergameno eâdem opus eſſe; quod non ita ſeriò de eorum ad fidem reductione egerat. Aliter

etiam

A etiam nonnulli exponunt. Vide Thomam Anglicum & Gloſſam.

Quid ſibi velit, Chriſtum ſui oris gladio pugnare.

Si quò minùs, id eſt, ſin minùs, vt Ioan.14.2. *veniam tibi citò, & pugnabo cum illis in gladio oris mei.*] Hæc verba nonnulli exponunt de ſupplicij ſeueritate, qua Deus Nicolaitis & Pergameno Epiſcopo comminatur. Nobis tamen multò aliter explicandus eſt locus; quia gladium oris Chriſti omnino intelligimus de verbi Dei efficacitate. Illud, *veniam tibi,* difficultatem non habet, vt vidimus in epiſtola prima; & ſenſus eſt Chriſtum ſuam prouidentiam oſtenſurum cum ipſius Pergameni Epiſcopi pudore atque rubore. Illud autem *pugnabo cum illis in gladio oris mei,* eiuſmodi habet ſenſum. Accuſauerat Chriſtus Epiſcopum de ignauia, quòd armatus diuini verbi gladio, cum Nicolaitis tamen confligere non auderet. Ad quod nulla valuit opportunior addi comminatio, quàm futurum eſſe, vt ex infima plebe aliquos Deus ſuſcitaret, qui cum Nicolaitis confligerent, & eos vincerent, & veritati ſubiugarent; quaſi expeditionem & coronam ad alios Deus transferat, & Epiſcopum pudore ſuffuſum atque confuſum relinquat. Quàm ſit hæc comminatio ad ignauiæ ſupplicium idonea, facilè quiuis cernet; nempe prouinciam illam alteri committendam, qui eam optimè gerat, & rei feliciter geſtæ gloriam conſequatur. Atque hunc eſſe morem Diuinæ prouidentiæ, notiſſimum eſt, &c. etiam 3. explicatur, *Tene quod habes vt nemo accipiat coronam tuam.* Vbi nonnulla colligit Ribera §.25. ex Gregorio, Hieron. & ex variis S. Scripturæ locis.

Quo ſenſu dicatur pugnare Chriſtus cùm ſui pugnant.

Sed obiicies, non dici in præſenti, Ego mittam alium meo gladio inſtructum, qui pugnet contra Nicolaitas; ſed *veniam ego & pugnabo.* Reſpondetur: licèt Deus ſit, qui in ſuis ſemper pugnat, & omnia in omnibus operatur; ſpeciatim tamen Chriſti opus eſſe dicitur, cùm quemuis infimæ ſortis hominem cæleſti afflat ſpiritu, ac per eum præclara & inſignia edit facinora. De quo 2. Paral.20. num. 16.& 17.&c. *Non eritis vos, qui pugnabitis.* atque eadem ſententia reperitur Exodi 14.14.& n.25. Deut. 1.30.& cap.3.22. Ioſue 10.14 & num. 42. & cap. 23. 3.& num.10. Iudith 5.16. vide etiam Apocalypſ.19. 21. *Cæteri occiſi ſunt in gladio ſedentis ſuper equum.*

Verſ. 17.
Quis vincentis nomine intelligatur.

Vincenti dabo manna abſconditum.] Vincentis nomine non ſignificatur in præſenti quilibet vincens generatim (vt vidimus epiſtola 1.) ſed is ſolùm, qui ſuam vincit puſillanimitaté, & ſeriò apud ſe ſtatuit defectum in Pergameno Epiſcopo reprehenſum à Chriſto, per veram pœnitentiam & emendationem, corrigere. Etenim in his omnibus epiſtolis vincés appellatur Epiſcopus, qui Chriſti hortationem, quam illa epiſtola deſcribit, opere præſtat, atque difficultatem in ea ſe occurrentem ſuperat.

Manna abſconditum, quid ſit.

In manna abſcondito ſignificatur magna aliqua ſuauitas occulta; & licèt Victorinus, Andreas, Haymo, Gloſſa, Thomas & Pererius id exponant de æternæ beatitudinis felicitate; Ambroſius verò, Richardus, & Bernardus lib. 1. de conuerſione ad cleros c.21. explicent de ſuauitate contemplationis, hæ tamen interpretationes non deueniunt ſingillatim ad præmium aliquod, quod proprium videatur eſſe huius epiſtolæ. Ribera ait, meritò cæleſtem dulcedinem promitti ſpernentibus impuras carnis voluptates; & meliorem cibum, idolothyta comedere nolentibus. Verùm iam ſuprà vidimus opus eſſe, vt ſingula præmia ſingulis Epiſcopis congruentia proponantur, iuxta ea, quæ ad illos propriè ſcripta ſunt. Epiſcopo ergo Pergameno fuerat ſcriptum, non vt à carnis voluptatibus abſtineret; ſed vt ignauiā depelleret, & gladio ſpiritus aduerſus hæreticos vteretur. Huius facinoris difficultates imbecillus animus perhorreſcit, neq; poteſt ſuſpicari ſub ea periculorum & anxietatum ſpecie voluptatē aliquam poſſe latêre. Vt ſi, exempli gratia, cogitemus ſtatum eorum Catholicorū, qui nūc in Anglia aduerſus hæreticos gerunt ſpirituale bellum. Verùm Chriſtus in hac epiſtola confirmat, maxima eſſe in eo vitæ genere gaudia abſcondita; & quò magis per ſpeciem apparet Chriſti milites eſſe omni ſolatio deſtitutos, eò magis illos in tribulationibus gaudio abūdare & ſuperabundare: vt 2.Cor.1.5. *Sicut abundant paſſiones Chriſti in nobis,* &c.& cap.4.8. *Aporiamur, ſed non deſtituimur.*

Deus ſuorum pericula cæleſtis ſuauitatis copia eleuat.

B Res quidem eſt valdè mira, ſed omni fide digniſſima: & ſcimus, eos qui à periculis euaſêre, & iam nunc inter Catholicos tranquillè viuunt, fateri ſibi deeſſe illius conſolationis abundantiam, & cæleſtium gaudiorum incredibilem voluptatem, qua in mediis difficultatibus Anglicanis Diuina prouidentia illos copioſiſſimè recreabat. Decet hoc in primis ipſam Dei prouidentiam. Deinde periculorum contemptio, & ſingularis Dei curæ frequens experimentum in multis, quæ occurrunt, tanto gaudio replent fidelium corda, vt externæ omnes difficultates facilè ſuperentur. C Hoc eſt ergo manna abſconditum, quod vincenti promittitur. Atque hæc maxima dulcedo iure optimo peculiariter refertur ad eam, quam ex ſacra Chriſti Euchariſtia participant ij, qui fortiter deliberant belli difficultatem non perhorreſcere, ſiue contra hæreticos, ſiue etiam contra proprias cupiditates. Quare de Euchariſtiæ ſuauitate exponunt hîc Primaſius, Andreas, Rupertus, Serranus. Et notat inſuper Aretas, hoc manna abſconditum opponi iis cibis prohibitis, quibus Nicolaitæ veſcebantur. D Connexio verò eſt eiuſmodi: Nicolaitæ pro delectabili ſenſuum guſtu mea præcepta contemnunt. Qui verò ſe Nicolaitis conſtanter opponet, & bellum cum eis ſpirituale ſuſcipiet; hic veram ſuauitatem abſconditam tamen guſtabit.

Manna abſconditum ad Euchariſtiā applicatur.

Verum manna abſconditi nomine de cæleſti beatitudine agatur?

Illud autem *abſcondi* nomen meo iudicio cogit, ne hîc directè agatur de præmio æternæ beatitudinis, ſed de præmio, quod in hac vita confertur. Propriè enim abſconditum appellatur, quod præſens eſt, ita tamen abditum, vt reuelatione opus ſit: neque aliter agnoſcatur. Atque in hoc ſenſu loquitur ſacra Scriptura. Vide Iſaiæ 45.15. *Verè tu es Deus abſconditus.* Habac.3.4. *Ibi abſcondita eſt fortitu-* E *do eius.* Matth.11.23. *Abſcondiſti hæc à ſapientibus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis.* Matth.13.44. *Simile eſt regnū cælorū theſauro abſcondito in agro.* Rom.2. 29. *Sed qui in abſcondito Iudæus eſt.* Coloſſ.3.3. *Vita veſtra abſcondita eſt.* 1.Pet.3.4. *Abſconditus eſt cordis homo.* Imò verò illa etiam verba Iſaiæ 64.4. *Oculus non vidit Deus abſque te, quæ præparaſti expectantibus te;* directè non agunt de æternæ vitæ beatitudine, ſed de abſcondita felicitate primitiuæ Eccleſiæ; vt explicauit Paulus. Ex his ergo colligitur, manna abſconditum non eſſe præmium cæleſtis beatitudinis; F ſed ingens quoddā beneficium, quod in hac vita Deus illis tribuit, qui ſe conſtanter parant ad prælium pro Deo committendum, vt ſuprà explicatum eſt. Quòd ſi manna præmium eſt huius vitæ; idem etiam de calculo dicendum eſt. Contextus enim poſtulat, vt duo hæc eodem modo accipiantur. Et tam calculus quàm quod in eo ſcriptum eſt, abdita etiam ſunt & occulta, vt infrà videbimus.

Quis ſit calculus candidus vincenti promiſſus à Chriſto.

Et dabo illi calculum candidum, & in calculo nomen nouum ſcriptum, quod nemo ſcit, niſi qui accipit.] Calculus hic multos torſit, atq; vt ab eo nos expediamus, priùs examinandum eſt, quid calculi nomine

Ac primò de ſenſu Grammatico.

intelligatur in ſenſu grammatico. De gemma pretioſa exponunt Victorinus, Primaſius, Haymo, Ansbertus Anſelmus, Serranus: quibus manifeſtè fauet Hieron. epiſt. 143. quæ eſt ad Damaſum; vbi hunc locum adducit, & confert cum calculo illo, de quo Iſaiæ 6. quem ipſe exiſtimat fuiſſe carbunculum. Contra hanc calculi acceptionem opponunt Ribera, Pererius, & alij nomen græcū ψῆφος, quod aſſerunt non poſſe ſignificare gemmam, ſed vulgarem lapillum. Verùm multò maior eſt Hieronymi auctoritas etiam in græca vocum ſignificatione. Et notū inſuper eſt, Dioſcoridem per nomē ψῆφος intelligere gemmam. Et quemadmodum appellari ſolent lapides vel lapilli, ita etiam ijs quadrat nomen calculi vel ψῆφος, nec enim calculus aliud eſt, quàm lapillus. Accedit, quòd in Martiali legimus, *Calculos gemmeos.* Quare nouum videri non debet, lapides pretioſos in ſacris Literis calculos appellari. Quin imò Iſaiæ 6. vbi nos legimus, *In manu eius calculus,* apud LXX. eſt *carbunculus*; & D. Hieron. ibi ſic ait, *Calculus iſte, qui à ſolis LXX. carbunculus eſt interpretatus, poteſt non carbonem ſignificare, vt plerique exiſtimant, ſed carbunculum lapidem.* Putabit aliquis, non poſſe in Iſaia calculum pro gemma accipi: Textus enim ait, *quem forcipe tulerat de altari.* Sed hoc Hieronymus nō ignorabat; & tamen aſſeruit eſſe carbunculum gemmam: & in notatione ſequenti videbimus D. Hieronymi ſententiam, vtpote elegantis ſenſus & grauiſſimæ auctoritatis, eſſe ſequendam

ψῆφος, quid græcè.

Pretioſos lapillos interdū calculos in Scriptura appellari.

Cùm igitur ſemel ſtatuamus, per nomen calculi aptè ſignificari poſſe gemmam, næ ſignificatio vulgaris lapilli, huius loci eſt indigna. Primò, quia licet humaniorum literarum ſtudioſi ſæpiùs calculorum nomine vtantur ad vulgares illos ſignificandos, quorum vſus eſt ſiue erat in ludendo, in ſupputando, in ferendis ſuffragiis, & in dierum diſtinctione notanda: huiuſmodi tamen vſus non reperiuntur in veteris Teſtamenti libris. Cùm igitur tota Apocalypſis ſit alluſio ad inſignes ſacræ Scripturæ locos, minimè ſatisfacit illa calculi expoſitio, quæ ad aliquem ex locis non reſpiciat. Deinde, quia declarationes, quæ in hoc loco ad vulgaris calculi ſignificationem referuntur, nullam oſtendunt elegantiam Apocalypſi dignam in coniunctione manna abſconditi cum vulgari calculo. Tertiò, quia ad eum finem ſcribendi in calculo pretioſum nomen, multò congruentius eſt, vt ſit gemma quàm lapillus vulgaris; præſertim ſi nomen in eo ſcribendum, ſit nomen Ieſu, vt videbimus infrà.

Cum hac gemmæ ſignificatione conſonat epithetum *candidi*, ſed de hoc epitheto dicemus ſeorſum, notatione 6.

Secundò, de calculi ſignificatione.

Tranſeamus iam ad ſecundam quæſtionem de præcipuo ſenſu, qui per hunc calculum hîc intenditur: ex quo etiam magis confirmabitur ſermonem eſſe de gemma. Qui cenſent hunc calculum eſſe gemmam, aſſerunt hîc per illum ſignificari adoptionem filiorum Dei. Ceterùm vt aliquid huic loco aptum & plenum affirmetur, oportet oſtendere ſymbolicam ſignificationem elegantem eſſe, & ſenſum congruere cum hortatione, quę à Chriſto fit Epiſcopo Pergameno.

Obſeruādum ergo eſt, hortationem eſſe, vt animum ac vires caperet, nec prælium cum Euangelij aduerſariis recuſaret. In ſymbolo autem manna dictum ei fuit, ſi conſtanter ſe ſpirituali prælio committeret, in eo ipſo quod ſibi inſipidum & amarum videbatur, magnam ſe dulcedinem ac ſuauitatem abſconditam inuēturum. Ad hæc mox additur calculi ſymbolum, cui ego eiuſmodi ſignificationem tribuo, Pergamenum ſcilicet Epiſcopum, ſi pro Euangelio acriter cum hoſtibus dimicauerit, ad gradum quemdam perfectiſſimum ac ſummi apud Deum pretij hac ratione venturum; id eſt, ad altiſſimam Ieſu Chriſti imitationem, & maximam apud eum gratiam, qua facilè poſſit quamlibet ſuperare difficultatem. Et quidem, quod ad huius ſenſus ſubſtantiam ſpectat, negari non poteſt eum eſſe valdè ad rem, & Apocalypſeos Theologia digniſſimum. Dum enim homo aliquis ſpirituale bellum refugit, minimè ad præclaram illius rei imitationem perueniet, quæ maximè in Chriſti vita effulget, nimirum ad virtutem & animi robur, quo ſe pro æterni Patris gloria & obſequio Scribis & Phariſæis palàm oppoſuit, eoſq; acriter obiurgauit; & vitam demum amiſit, vt in ea re Patris iuſſis obtemperaret. Eadem etiam ratione, qui ſibi ac ſuis effrænatis cupiditatibus & affectibus vim afferre recuſat; hic quidem longiſſimè diſtat à Chriſti imitatione; quæ in eo conſiſtit, vt ſe ad maiorem Dei gloriā totum dicet & conſecret, nec difficile quidpiā, vt ei gratiam faciat, ſubterfugiat. Ad hunc verò ſtatum peruenire, res eſt, vt conſtat, in ſpirituali vita maximi pretij: quò vbi aliquis accedit, adeò ſe diuina ope munitum & obuallatum ſentit, vt dicere poſſit cum Paulo, *Omnia poſſum in eo, qui me confortat,* Philipp. 4. 13. Negari ergo non poteſt, quin ſi calculi ſymbolum huic ſignificationi aptè deſeruiret, nihil eſſet, quod ampliùs in huius loci explicatione deſiderari poſſet.

Quanta ſit in calculi ſymbolo elegantia.

In hoc Apocalypſeos calculo ad calculum Iſaiæ fieri alluſionem.

Illud igitur ſupereſt, vt videamus ſymbolicæ huius ſignificationis elegantiam. Pro quo aduerte primò calculum, de quo fit mentio Iſaiæ 6. proculdubiò fuiſſe carbunculum; atque ipſius propriam ſignificationem eſſe de perfecta Chriſti imitatione, vt videbimus in ſequenti notatione. Quid ergo elegantius & Apocalypſeos ſublimitate dignius, quàm in calculi mentione alludi ad calculum Iſaiæ; & illum ſimiliter in eadem ſignificatione vſurpari? Præſertim quia, vt in notatione videbimus, Ioannes hac calculi alluſione Iſaiæ loco lumen attulit, cùm antea fortaſſis non ſatis intelligeretur. Alluſio etiam ad calculum Iſaiæ coëgit, vt hîc pro carbunculo calculus poneretur; vt intelligeretur obiter, quàm aptè vterque locus ſibi mutuò reſponderet; & ſimul appareret cur apud Iſaiam non fuerit vſurpatum in hebræo nomen carbunculi vſitatum; ſed aliud, quod calculum ſignificat, & carbonis ardentis habet etymologiam. Auctores porrò, qui aſſerunt in Apocalypſi nomen calculi ſignificare gemmam, omnes eò videntur ſpectare, vt Apocalypſeos locus Iſaiæ reſpondeat: atque ita expreſſit Hieronymus epiſtola 143. Alioqui non video, cur nonnulli notent calculum hîc eſſe carbunculum; vt Haymo, Anſbertus, & alij.

Quis ſit ſenſus promiſſionis à Chriſto factæ de calculo cādido.

Secundò aduerto, quod Chriſtus in hac epiſtola ait, *dabo illi calculum*, ſi locus attentè inſpiciatur, hoc modo conſtruendum eſſe. Quemadmodum Iſaiæ 6. altare pro pruna Seraphino tradidit carbunculum pretioſiſſimum; cumque Seraphinus ad ipſum cum formidine accederet, reputans eſſe prunam, & illâ ſibi manum exurendam; inuenit quam putabat eſſe prunam, pretioſum eſſe carbunculum: ſic etiam qui cum hæreticis confligere, aut propriis cupiditatibus bellum inferre recuſabat, veritus eò ſe detrudere, quod ſibi magno dolori & anxietati fore exiſtimabat; ipſe (qui verum altare ſum) omnem ipſius formidinem ac metum in rem ſummi pretij atque valoris conuertam; cùmque ditabo pretioſo meæ imitationis carbunculo,

culo, quo maximopere diues ac lætus remanebit. Pro hoc facit, quòd ij etiam, qui non exponunt de gemma, vt certum ſtatuunt, calculi ſignificationem futuram eſſe, vt rei maximæ æſtimationis; vt Perenius diſput. 12. ad finem, qui ait, *Calculus candidus incomparabilem diuitiarum, id eſt, rerum pretioſarum copiam denotat.*

Carbunculus Incarnationis ſymbolum.

Tertiò noto, carbunculum eſſe tertium numero inter eos pretioſos lapides, de quibus Apoc. 21. qui etſi appelletur ibi Chalcedonius, eo tamẽ nomine de carbunculo ſermo eſt, vt ſuo loco conſtabit. Ille autem carbunculus Incarnationis myſterium ſignificat, ad cuius rei ſymbolum ſapienter fuit inter ceteras gemmas electus. Proprius enim ac natiuus carbũculi color eſt, veluti accenſæ prunæ; atque idcirco appellatur latinè carbunculus, & græcè ἄνθραξ. Atqui prunæ comparatio eximia eſt ad Incarnationis myſterium denotandum; qua vtuntur Iuſtinus q. 44. ad Orthodoxos, Cyrillus lib. de Incarnatione Vnigeniti, c. 8. & Damaſcenus lib. 4. de fide orthod. c. 14. nec immeritò, quia pruna ſiue ferrum candens mirificè repræſentat vnionem duplicis naturæ in eodem ſuppoſito. Videmus enim in pruna lignum eſſe ignem, & ignem eſſe lignum ſiue ferrum. Atque eodem modo in carbunculo videtur lapis eſſe ignis, & ignis lapis. Cùm igitur ignis diuinitatis ſit appoſitum ſymbolum; optima eſt comparatio ad coniunctionem alterius naturæ cum diuina ſignificandam; & carbunculus quidem aptiorem habet ad hoc congruentiam, quàm pruna; quia cùm ardere videatur, non tamen comburitur aut conſumitur. Quod myſterium, Moſis rubum reddidit conuenientem Incarnationis figuram.

Quid ſit, calculum candidum ſiue pretioſam gemmam in manus alicui tradere.

Hoc conſtituto, ad Chriſti imaginem ſiue imitationem denotandam nihil afferri poteſt accommodatius, quàm pretioſam hanc gemmam alicui in manus tradi, quaſi illi in ipſius operibus, quædam tribuatur imitatio virtutis Chriſti veri Dei atque hominis: atque ad hanc imitationem ignis figura ſiue ſymbolum admirabile eſt; illo enim homo accenſus atque ignitus Seraphini inſtar efficitur; id quod in carbunculo eleganter repræſentatur. Atque hic eſt proprius Seraphinorum ſenſus apud Iſaiam, vt patebit in eius capitis commentario.

Nomen ſiue inſignia in annulis gẽma cælari ſolita.

Quartò, ſi calculus eſt gemma; nullius difficultatis eſt, quod mox additur de nomine nouo in calculo ſcripto. Nam proprius gemmarum vſus eſt in annulis; & ideò nomen aliquod ſiue inſignia in eis cælari ſolebant. Vnde & in duodecim illis gemmis Rationalis, duodecim Patriarcharum nomina erant inſculpta, Exodi 28. 11. Vide etiam Sap. 18. 24. vbi parentum magnalia dicuntur fuiſſe in lapidibus illis inſculpta. Et quamuis interpretum multi opinentur, nomen in calculo inſcriptum (de quo Ioannes) eſſe nouum nomen, quod Chriſti imitatori tribuitur, cùm in filium cooptatur; mea tamen ſententia Ambroſij & Gloſſæ expoſitio verior eſt, qui in hac gemma exiſtimant inſcriptum promitti Ieſu Chriſti nomen.

Quod ſit nomen calculo inſculptum.

Et valde eſt ad rem, vt ſermo ſit de ipſo nomine IESVS. Quin & Gloſſa ſingillatim deſcendit ad quinque literarum conſiderationem, ſiue ad quinque Chriſti vulnerum ſculpturam. Quòd ſi hæc gemma Chriſti immitatori datur, vt Chriſti virtute reddatur fortis ac potens, & omnia poſſit in eo, qui ipſum confortat per ſui imitationem, quis non videat, multò eſſe aptius illi in ſigillo ſculptum Ieſu nomen tribuere; quàm nomen, quo appellandus ſit is, cui gemma tribuitur? Sic enim aptiſſimè ſignificatur, Chriſti Ieſu virtute ac nomine poſſe eum egregia quæque facinora aggredi atque perficere; vt ea præſter regis annulo ac ſigillo qui regi ſit valde charus, & multùm apud eum gratia valeat, & quem rex velit regia auctoritate ad ea, quæ velit vti. Imitatio ergo Chriſti hominem quodammodo omnipotentem efficit. Nam & Paulus ait; *Omnia poſſum in eo qui me confortat.*

Calculo nomen inſcriptũ quem nemo nouit niſi qui accipiat.

De hac autem Ieſu nominis virtute licèt multi, qui ad veram Chriſti imitationem non acceſſere, ſpeculatiuè loquantur; multi tamen excellentiùs id ſentiunt & experiuntur, qui gemmam hanc pretioſiſſimam acceperunt; quæ eos inflammat, locupletat, & omnipotentes reddit. Et verò hoc eſt, quod textus ait, *quod nemo nouit, niſi qui accipit.* Quanquam id extendi poteſt non ſolùm ad nomen, ſed etiam ad lapidem; quorum pretium atque ſolatium nemo ſatis nouerit niſi qui poſſidet.

Eorum expoſitio, qui in calculi nomine filiorum adoptionem intelligunt, poteſt ad prædictum ſenſum reuocari. *Hi enim ſunt filij Dei, qui ſpiritu Dei aguntur.* Et illi etiam ſunt, qui Chriſtum imitantur; quorum adoptio in eo ſita eſt vt Ieſu Chriſti ſimiles efficiantur. Quare hanc eis adoptionem communicare, eſt ipſius Chriſti nominis dedere virtutem, qua diuites ac potentes permaneant.

Aretæ declaratio de calculo candido, quem in ſacris, quæ appellabantur, certaminibus, victori tradi ſolitum affirmat; fortaſſis accipienda eſt non de vulgari calculo, ſed de gemma. Nam ad victoris præmium multò magis idonea eſt; & hac ratione explicatio non erat abs re; ſi tamen verum eſt, calculum candidum olim victoribus tribui ſolere.

Calculus cãdidus ad ſacrã Euchariſtiam accõmodatur.

Quin etiam calculi gemmei Martialis, quos ipſe inter apophoreta enumerat lib. 14. diſtich. 20. fortè hîc poſſent deſeruire. Pręcedit enim mãna, quod eſt ſplendidi inſtar epuli. epulum autem mox ſequitur calculus candidus, veluti quoddam illius conuiuij apophoretum; id eſt, vt effectus quem ſacra Chriſti corporis ſuſceptio in eius anima operatur, qui ad has ſacras epulas ita accedit diſpoſitus ac paratus vt Chriſtus à Pergameno Epiſcopo exigit. Ceterùm quod magis hîc facit ad rem, eſt alluſio ad Iſaiæ locum; in qua Chriſtus ſiue in Euchariſtia, ſiue in ſpirituali communione ritè concipitur quaſi altare, quod ſuis Seraphinis pro ignitis prunis carbunculos pretioſiſſimos donat. De quo dicemus not. ſequenti.

NOTATIO V.

Ad calculum candidum, Apoc. 2. 17. in qua explicatur calculus ille Iſaia 6. num. 6. ad quem Ioannes in præſenti alludit.

Cuiuſmodi ſit calculus ille Iſaia 6.

Prunam ſiue carbonẽ ignitũ plerique putãt.

VERBA Iſaiæ ſunt; *Volauit ad me vnus de Seraphim, & in manu eius calculus, quem forcipe tulerat de altari.* Antequam ad prophetici ſenſus myſterium accedam, ſtatuendum primò eſt, num in ſenſu grammatico calculus in præſenti ſit gemma vel pruna? De pruna ſiue carbone ignito plerique accipiunt, vt notat Hieronymus Iſaiæ 6. & ſimiliter exponunt recentiores. Atque hunc ſenſum videtur contextus ipſe ſuadere. Figura enim eſt eiuſmodi, vt calculum Angelus ab altari forcipibus capiat. Atqui in altari ſemper erant prunæ, gemmæ verò nuſquã in eo viſæ. Adde, quòd ad gemmam in manu ſumendam, forcipibus opus non erat. Prætereà conſtat hoc calculo fuiſſe mundata Iſaiæ labia: & ignis cauterio id factum eſſe, videtur valdè conueniens, gemmæ autem contactum non conuenire. Confirmatur denique hic ſenſus ex huius viſionis ſimilitudine cum aliis. Quia Ezechielis 10. 2. qui indutus erat lineis iubetur ingredi in medium rotarum, & implere manum ſuam prunis ignis, quæ erant inter Cherubim, & effundere ſuper ciuitatem: *Et extendit Cherub manum ad ignem, qui erat inter Cherubim, & ſumpſit, & dedit in manus eius, qui indutus erat lineis.* Similiter etiam Apocal. 8. 5. *accepit Angelus thuribulum, & impleuit illud de igne altaris, & miſit in terram.*

Gemmã tamen fuiſſe cum Hieronymo ſtatuitur.

Ceterùm, vt credamus, calculum Iſaiæ eſſe gemmam, non parum vrgent nomen ipſum calculi, D. Hieronymi auctoritas, hebræa vox, LXX. interpretum cum noſtro Vulgato concordia, & calculus Apocalyp. cap. 2. 17. Expendamus igitur per ordinem ſingula. Primò ſi in viſione Iſaiæ ſermo eſt de pruna & non de lapillo, quæ poterit excuſatio afferri pro Vulgato vſurpante nomen calculi, qui idem eſt atque lapillus? Eſſe quidem calculos gemmeos, & Latinum nomen calculi gemmis tribui poſſe, nomen item græcum quod ei reſpondet, nempe ψῆφος, hæc omnia demonſtrauimus in commentario. Veruntamen vt calculi appellatio tribuatur prunæ, omninò neſcio quod aptum exemplum, aut ratio poſſit afferri. Nihil enim durius, quam prunam eo nomine nuncupare; cuius ſignificatio non eſt alia, quam nominis, *Lapillus*. Ad hæc, D. Hieron. qui calculum tranſtulit, ſe ipſe explicat, Iſaiæ 6. & epiſtola 143. ad Damaſum, aſſeritque ſe pro calculi nomine lapidem intelligere. In commentario Iſaiæ ſic ait, *Calculus iſte, qui à ſolis LXX. carbunculus eſt interpretatus, poteſt non carbonem ſignificare, vel prunam, vt plerique exiſtimant, ſed carbunculum lapidem.* Non ait Hieronymus non poſſe nomine Hebraico ſignificari prunam, nec communem interpretationem damnet: veruntamen exiſtimaſſe illũ non eſſe prunã, ſed lapidem, manifeſto eſt argumento, quòd calculum tranſtulerit; & ſimul aduertit hebræam vocem poſſe lapidem carbunculũ ſignificare. Deinde epiſt. 143. quæ eſt ad Damaſum, ſic ait Hieronymus: *In hebræo pro carbone, quem poſuerunt LXX. legitur calculus, ceteris quoque interpretibus ſuper hoc conſonantibus. Videtur autem mihi ſermo Diuinus calculi appellatione ſignari. Sicut enim calculus genus eſt lapidis duriſſimi & leuiſſimi, ita ſermo Dei. Et in Apocalypſi Dominus vincentibus pollicetur lapidem candidum, & in eo ſcriptum nomen. Videntur autem LXX. transferentes hoc loco ἄνθρακα, idem ſenſiſſe quod ceteri ψῆφον, quippe, quem nos carbunculum interpretamur, genus eſt lapidis fulgentis atque nitentis: quem etiam in duodecim lapidibus inuenimus. Siue igitur calculum vertamus, ſiue carbunculum; in calculo, diuini ſermonis veritas & rigor: in carbunculo, lucens doctrina manifeſtè oſtenditur, iuxta id Pſalmi 18. Mandatum Domini lucidum illuminans oculos.* Hæc Hieronymus: ex quibus conſtat eum manifeſtè recuſare de pruna locum intelligere.

Hieronymi ſenſus de calculo Iſaiæ.

Calculi nominis tum Græci, quàm Hebraici etymologia.

Præterea vox hebræa eſt רצפה, *riſpha*, quæ etſi deriuetur à רצף, *reſep*, quod ſignificat prunam, (vnde dicitur panis ſubcinericius, hebraicè *panis prunarum*,) *riſpha* tamen non ſignificat prunam, ſed lapillum, ſiquidem interpretes omnes, vt notat Hieronymus, tranſtulerunt calculum; præter LXX. qui verterunt ἄνθρακα, quæ vox etſi carbonem denotare videatur, hoc tamen proprium eſt nomen pretioſi lapidis, quem Latini carbunculum nominant. Atque ita conciliat Hieronymus LXX. cum ceteris interpretibus, & clarè aſſerit hebræam vocem non ſonare carbonem aut prunam, ſed calculum. Et certè ea ipſa, quę afferuntur ad probandum ſermonem hic eſſe de pruna; nimirum loci contextum, altare, in quo erat calculus, & forcipes quibus traditur, hæc (inquam) mihi confirmant non agi de pruna, ſed de lapide, ſiquidem tot indicia non ſatis fuêre, vt interpretes relicto lapilli nomine, prunæ nomen ſubſtituerent. Quod mihi euidens argumentum eſt hebrææ vocis ſignificatione illos fuiſſe coactos, vt de lapide ſermonem inſtitui crederent; etſi primo aſpectu videretur contextus prunam expoſcere.

Quid ſit, charitate conſternere, Cant. 3.

Ex hac eadem radice deriuatur hebraicum participium, quod Cantic. 3. 10. ponitur, vbi nos legimus *charitate conſtrauit*, hebr. רצוף, *raſuph*: atque eadem eſt vox, quæ 2 Reg. 16. 17. poſita eſt, vbi nos legimus *ſtratum lapidibus*, & Eſther 1. 6. vbi legimus *ſtratam lapide*. Atque ita LXX. Cantic. 3. 10. verterunt *lithoſtroton*, & 5. editio, *medium eius calculis compoſuit*. Et de calculis, (id eſt de carbunculis) intelligunt Ambroſius, Theodoretus, & Nyſſenus, quos refert & ſequitur Delrius. Nec facit contra hoc Vulgati lectio. Vulgatus enim ibi (vt & aliis in locis) ſapienter reſpexit ad præcipuũ ſenſum. Senſus autem charitatis exprimitur carbunculis, quibus Salomonis lectica ſtrata erat, vt dicemus in eius loci commentario. Hebræa itaque vox, qua vtitur Iſaias cap. 6. 6. non ſolet in ſacra Scriptura accipi pro pruna, ſed propria ipſius ſignificatio eſt lapilli, & præſertim eius, qui a Latinis appellatur carbunculus, à Græcis ἄνθραξ. Quare etſi deriuatio eius ſit à pruna, in hoc tamen nomine hebraico accidit quod in latino *Carbunculus*; quod non ſumitur pro qualibet pruna, ſed ſingillatim pro lapide illo pretioſo, qui ſuo colore prunæ ſpeciem refert.

Præter hæc, vbi ſemel aduertatur hebræa voce ſignificari carbunculum pretioſum, & LXX. carbunculum etiam tranſtuliſſe, & reliquos interpretes calculum, quis non videat valdè eſſe veriſimile, Ioannem Apoc. 2. 17. ad Iſaię calculum reſpexiſſe? De hoc diximus in commentario. Quòd ſi ſenſus ille adeò eſt ſacræ Scripturæ dignus, vt mea fert opinio, ille ipſe Apocalypſeos locus egregiè confirmat in Iſaiæ loco ſermonem eſſe non de pruna, ſed de gemmeo A calculo (vt loquitur Martialis libro 14. diſticho 20.) neque ſolùm id confirmat, ſed etiam miram affert lucem eidem Iſaiæ loco. Nec abſque Dei prouidentia fuit factum, vt lectio vulgata, quam Eccleſia ſequitur, cum ceteris interpretibus conſentiens, in Iſaia legeret calculum, quò facilius cerneretur alluſio atque proportio loci Apocalypſeos ad Iſaiam, vt vidit & notauit D. Hieron. epiſt. illa 143. ad Damaſum. Quamobrem ſi concedatur in Iſaia ſermonem eſſe de lapide, & non de pruna, nullum dubitare poſſe exiſtimo, quin Apocalypſeos locus ad illum Iſaiæ referatur. Et licet alioqui id certum non eſſet; vbi ſenſus grauitas & maieſtas in Apocalypſeos loco aduerteretur, ſimul cum veterum interpretum concordia, cum Canticorum loco, & cum Hieronymi notatione; hæc omnia euidenter oſtendunt Iſaiæ locum de lapide, non de B pruna agere.

Quo ſenſu dicat Eccleſia, Deum labia Iſaiæ mũdaſſe calculo ignito.

Dicet aliquis, rectè concipi poſſe ignitum lapidem ſicut ferrum candeſcit; & de calculo ignito videtur intelligere Eccleſia, quæ ſic præcipit orare ſacerdotes, *Deus qui labia Iſaiæ calculo mundaſti ignito*, &c. Reſpondeo Eccleſiæ phraſim intelligendam eſſe, vt phraſim S. Scripturæ ab Eccleſia vſurpatã. Dicere autẽ *calculum ignitum*, idẽ eſt ac dicere, *lapillum ignitum*. igniti verò lapides pro carbũculis, id eſt, pro gemmis quæ prunarũ colorem & fulgorẽ mirificè referunt, leguntur apud Ezech. 28. 14. 16. Quare, ſi ſemel admittamus calculum ab Iſaia viſum, fuiſſe lapillum, videtur certum, ideo ignitum appellari, quia colorem & ſplendorem ignis habet. Nam qui prunam eſſe arbitrantur, non aſſerunt eſſe lapillum, ſed ex iis prunis accenſis quæ ſemper in altari ardebant. Et Eccleſia in ſua oratione videtur cogere, vt in viſione Iſaiæ non prunam ſed lapillum fuiſſe C exiſtimemus. Nam ad ſignificandam prunam, inſolita eſſet loquutio, dicere calculum ignitum, id eſt, ignitũ lapillũ.

Quanta ſit ſacris Literis reuerentia deferenda.

Supereſt, vt reſpondeamus ad id, quod obiectum eſt ex contextu & ex ſimilitudine loci Ezechielis, & c. 8 Apoc. Ad primum dico, in propheticis viſionibus multa eſſe admiranda, & valde diuerſa ab eo, quod prima ſpecie videbatur dicendum. Reuerentia autem ac veneratio ſacrarum Literarum exigit, ne ideo viſiones diuerſo modo conſiderare audeamus, ac in ipſo textu figurantur. Sed ſacram Scripturam ſuſpicientes, & merè apprehendentes quod Propheta ait, vt ab eo ipſo depingitur, ac lucem a Deo poſcentes; cernemus miram fuiſſe concinnitatem in eo, quod prius apparebat violentum. Fateor ergo prima facie non videri aptum, vt de gemma carbunculo dicatur, eam fuiſſe à Seraphino forcipibus apprehenſam ex altari. Ceterùm S. Scripturæ veneratio nos obligat, vt eiuſmodi fuiſſe rationem exiſtimemus. Et niſi me fallo, myſterium eius viſionis adeò eſt S. Scripturâ dignum; vt ipſa ſignificationis maieſtas & D elegantia valdè confirmet, calculum illum, quo Seraphinus prophetæ labia contigit, carbunculum ac gemmam pretioſiſſimam fuiſſe.

Dei thronum Iſaia viſum eſſe illum, quem Deus in Eccleſia Chriſtiana habet.

Diuina gratia vis ad apoſtolicos viros in Euãgelij prædicatione roborandos.

In explicatione autem myſterij quædam mihi ſtatuenda ſunt ex iis, quæ in commentario c. 6. Iſaiæ certiſſima eſſe oſtendam; nempe thronum illum, quem vidit Iſaias, eſſe eum thronum, quem Deus in Eccleſia Chriſtiana habet; & adſtantes Seraphinos eſſe Apoſtolos & viros Apoſtolicos, qui Euangelium erant prædicaturi. His ita conſtitutis, aduertendum eſt, deliberationem imitandi perfectè Chriſtũ, & prædicandi Euangelium Apoſtolis ſeſe in mentem obieciſſe, vt rem ſummæ difficultatis; opinantibus ſcilicet priuſquam in terra ignem, quem Chriſtus venit mittere, accenderent, ſibi ipſis manus conflagraturas, atque id co- E nari non aliud eſſe, quàm medium complecti ignem. Veruntamẽ poſtquam diuina gratia ſuffulti firmiter apud ſe decreuerunt, Chriſtum imitari, hac ipſa imitatione ſe ſummopere diuites ac potentes inuenerunt, & tandem perſpexerunt, licèt externa facies erat laborum ac perſequutionum, nihil tamẽ ſibi eſſe timendũ ab huiuſmodi aduerſitatibus, ſed potiùs oportere illas a ſe amari atq; æſtimari; cùm non in ſui ipſorum detrimentũ, ſed in magnũ potiùs ſolatium, magnáſque diuitias eſſent tandem redundaturæ. Ad huius ergo myſterij ſignificationem aptiſſimum fuit, vt Iſaiæ in ea viſione oſtenderetur Seraphinum prunam ex altari ſumere iuſſum, pauidè ac pedetentim acceſſiſſe, & forcipibus accepiſſe: poſtea tamen, quam ipſum ex- F traxit, aduertiſſe illam pretioſam prunam, id eſt, carbunculum eſſe; atque adeò non modò abſque timore, ſed etiã cum ingenti ſolatio eam in manus ſumpſiſſe. In hac viſione exiſtimo per altare ſignificari Chriſtum, qui Dei atque hominum amore ardeſcit ac in ſe ipſo Deo offert gratiſſimum holocauſtum, vel odorem ſuauitatis. Seraphinus verò accedens ad prunam accipiendam ex myſtico illo altari, denotat ſtudium ac voluntatem, quam habet Chriſtum imitandi, & ſumendi ex eo partem aliquam ardentiſſimæ illius charitatis, qua ob Dei gloriam nullum ſubterfugere laborem decreuit. Hæc igitur Chriſti maximę virtutis participatio, hæc imitatio tantæ charitatis eleganter cõſideratur, vt pruna quædã illius altaris, quam ſibi Seraphinus

Per altare Iſaiæ viſum figurari Chriſtum.

ex ea vult deſumere. Ad metum autem exprimendum, quo prius detinebantur Apoſtoli, horrentes rei ipſius difficultatem, aptiſſimum fuit depingere Seraphinum forcipibus ad capiendam prunam accedere. Vt autem ſignificetur, quemadmodũ depoſito metu, deprehenderunt illud quod ſibi formidandum videbatur, ſummam potiùs felicitatem atque diuitias illaturum; nihil congruẽtius, quam repræſentare eas, quæ videbantur eſſe prunæ, propiùs accedenti pretioſiſſimas prunas, i. carbunculos gemmas apparuiſſe, atq; adeò vnde ſibi dãnum timebant, magnã ibi proſperitatem ac diuitias reperiſſe. Ad huius ſignificationis energiam expendendam, nota perfectum carbunculum vnius drachmæ pondere ſexagies mille nũmis aureis hodie æſtimari: i. pluris quam adamantes quatuor eiuſdẽ ponderis.

Carbunculi pretium.

Iam, quòd Iſaiæ labia admoto carbunculo mundentur, indicat Iſaiam in ſpiritu vidiſſe maximos Apoſtolorum animos ac vires, qui Chriſti imitationem ac laborum tolerantiam atque contemptum apprehendentes pro accẽſis prunis carbũculos pretioſiſſimos eſſent capturi. Iſaiam verò exoſculantem prunas illas (id eſt, Chriſti imitationẽ, quam in Apoſtolis ſibi oſtenſis prævidebat) cepiſſe vires ad eoſdem Apoſtolos (ſiue ad illum Apoſtolum, qui ad ſe in ſpiritu accedebat) imitandos, & ad libertatem liberè enunciandam, licet propriæ vitæ diſpendio.

Quid ſit, Iſaia labia admoto carbunculo mundari.

Si hac ratione viſio Iſaiæ intelligatur, dubitabit nemo, congruentiſſimum fuiſſe, vt prophetæ oſtenſum ſit, prunas illas altaris eſſe carbunculos gemmeos, & patet etiam ſignificationem fuiſſe mirificam, tum vt Iſaias corroboraret animũ, & erigeret ad liberè Dei verba enuncianda (qui fuit illius viſionis effectus, vt patet ex contextu) tum etiam ad id, quod Chriſtus Pergami Epiſcopo ſuadere intendit, Apoc. 2. vt ſcilicet erecto animo ſit ad bellũ ſpirituale cum Nicolaitis gerendum, licèt vitam ipſam profundere opus ſit atque vt intelligat eiuſmodi Chriſti imitatione, ſe ditiſſimum ac potentiſſimum fore.

Ac, ne quis id ex meo cerebro cõfictum arbitretur, quod firmius fundamentum afferri poteſt, quam prunam illam calculum appellari? Et quamuis contextus de igne altaris agere videatur; omnes tamen veteres interpretes in eo firmiter perſiſtere, vt calculum pro carbone ſupponant; & LXX. carbunculum ſcripſiſſe; & expreſsè aſſeri, Seraphinũ (qui priùs forcipibus calculum tulerat de altari) poſtea illum manu apprehendiſſe, & Iſaiæ oſculandum exhibuiſſe? Quæ omnia manifeſtum præbent ſignum, illam fuiſſe gemmam; id quod Apocal. alluſio multò etiam magis confirmat: vbi nemini venit in mentem, ſermonem eſſe de pruna, & videtur certiſſimum alludi ad Iſaiæ locum.

Confirmatur prædicta explicatio, quia carbunculus colorem & ſplendorem prunæ apprimè repræſentat, & quicunq; optimum carbunculum manu tenuerit, ſi attentè illum inſpiciat, penè exiſtimabit ſe in manu prunam habere: quamobrem prunæ nomen Hebræi, Græci, ac Latini illi tribuerunt. Vt ergo ſignificetur celebre illud ſpiritualium virorum dictum, nimirum, labores pro Chriſto ſuſceptos, licet externam laborũ faciẽ habeant, viris tamen ſanctis nõ labores, ſed lapides pretioſos apparere, quid aptius effingi poteſt, quam carbones in carbunculos fuiſſe conuerſos? atque adeò licèt videantur exurere, re tamen vera, neq; vrere, neque aliud detrimenti afferre, ſed plurimum potiùs felicitatis atque diuitiarum? Accedit, quòd non ſolùm non vrit carbunculus, ſed certum eſt & admiratione dignum, ignem ab ipſo contemni, cùm ipſum ignis calefacere non poſſit. Quod non ſolùm à Plinio & aliis multis, ſed etiam ab Ariſtotele affirmatur lib. 4 Meteor cap 48. Nihil ergo adduci poteſt magis appoſitum, vt oſtendatur Chriſti imitationem, & laborum pro ipſo tolerantiã, eiuſmodi eſſe virtutem, quæ miram continet impoſſibilitatẽ; quaſi fieri non poſſit, vt tribulationis ignis lædat eum, qui ardet igne charitatis; vel, vt alius ſit vrendi effectus, quam carbunculi victoriæ gloria, quæ in eo ſita eſt, vt in ſuo igne ſemper ardeat, nec tamen conſumatur, aut exuratur, cæterum verò ignem penitùs deſpiciat.

Carbunculi ad ignitam prunam ſimilitudo, ex qua & nomẽ traxit.

Carbunculũ igne non incaleſcere.

Ad illud de labiis igne mundatis, Reſpondetur, cauterij conſiderationem ortam fuiſſe ex imaginatione prunæ. Si enim calculus non eſt pruna, fruſtra fingitur cauterium. Et quidẽ, ſi daretur optio, nõ video cur cauterium eligẽdum eſſet. Quia pruna ori appoſita impedimentum afferre ſolet, non expeditionẽ, vt notauit Forerius, atq; ita coactum eſt, labiorum cauterio factum eſſe vt propheta auderet loqui. Oſculo verò ſacri carbunculi animatũ fuiſſe prophetam, ex intellectã illius carbunculi ſignificatione apprimè docet. Aut ſi omnino opus erat, vt aliqua fieret repræſentatio purificationis labiorum per ignem, ad repræſentãdam purificationem per ignem, ſatis fuit carbunculus lapis, eo quòd ſit lapis ignitus, & veluti pruna pretioſa.

Num Iſaia calculus fuerit ignis cauterium.

Supereſt modò reſpondere ad ea, quę ex Ezech. & ex c. 8. Apoc. obiiciuntur. Nota ergo mira eſſe diſcrimina, mirãſque cõuenientias, quæ in viſionib. propheticis reperiũtur, vt vidimus c. 1. Apoc. not. XVII. Quare verã declarationem non attinget, qui differentias commiſcere & conturbare voluerit, & inter diuerſas viſiones nihil diſcriminis eſſe cõtenderit. Nã in differentiis magna ſolet elegantia atq; doctrina contineri. Aſſero igitur in Iſaiæ viſione ſermonẽ eſſe de effectu, quẽ in Euangelij prædicatoribus Chriſti imitatio operatur. Et ad eiuſmodi conſiderationẽ concionẽ ſatis prunæ in carbunculos conuerſæ ſunt. In illa autẽ Ezec. viſione c. 10. & Apoc. 8. voluit Spiritus S. ſignificare mirandum effectum, quem per ignem altaris Dei miniſtri in terra operari conantur, accendendo ſcilicet in ea veræ religionis ignem, iuxta id Lucæ 12. 49. *Ignẽ veni mittere in terram, & quid volo niſi vt ardeat?* Ad hunc verò minimè erat ad rem prunas in carbunculos commutare; ſed potiùs conſiderare oportet ſuccenſas prunas maximæ vis & efficacitatis ad terram inflammandam. Ex ipſo ergo rei ſignificatæ diſcrimine conuincitur mens, in Iſaia prunas eleganter fuiſſe in carbunculos conuerſas; In Ezechiele autem & Apoc. 8. veras prunas congruenter effingi efficaciſſimas ad inflammandum & comburendum.

Quæ conuenientia, quæ diſcrimina in ſimilibus prophetarum viſionibus ſoleant reperiri.

Cur Iſaia & Ioannis ſit viſus carbũculus: Ezechieli verò ignita pruna.

Poſtremò nota, expediens fuiſſe, vt Iſaias nomine רצפה, *riſpa*, vteretur, quod calculum ignitum ſignificat: non verò נפך, *nopec*, quod videtur eſſe vſitatius carbunculi nomen, id nempe, quod deſignat carbunculum inter gemmas Rationalis. Ratio ergo eſt, quia nomen רצפה, *riſpa*, manifeſtam habet prunæ etymologiam, nec tamen ſignificat prunã, ſed lapillum. Patet hoc ex ipſa etymologia, & ex locis ſuprà adductis. Si igitur Iſaiæ intentio conſideretur, quòd ſcilicet ſermo fuerit de prunis altaris, in lapides pretioſos cõuerſis, vt hoc clariùs ſignificetur, conuenientiſſimum fuit vti nomine רצפה, *riſpa*, quo exprimitur, illud quod pruna videbatur, eſſe lapillum. Deinde Ioannes, vt pateret ſe ad Iſaiæ locum habuiſſe reſpectum, vſus fuit nomine calculi. Nam licèt LXX. tranſtulerint, ἄνθρακα, id eſt, carbunculum, hoc tamen nomen græcè poterat ambiguè ſumi, cùm aliquando pro carbone ſeu pruna accipiatur. Cùm autem vox hebræa propriè ſonet idẽ, quod calculus (vt notat Hieron.) Ioannes fuit vſus græca voce, ψῆφος, quæ directè reſpondet calculo, & hebræo ſimiliter nomini. Et certè Spiritus S. vulgatũ interpretem duxit, vt transferret calculum Iſaiæ 6. 6. (ſicut Aquila, Symmachus & Theodotio verterãt,) vt Ioãnis alluſio ad Iſaiæ locum clariùs innoteſceret.

Cur Iſaias calculi nomine, non carbunculi vtatur?

Cur Ioannes item calculi nomine ſit vſus?

NOTATIO VI.

In qua diſputatur, an poſſit calculus candidus accipi de adamante, & an adamas poſſit inter carbunculos computari?

VBi ſemel admittatur ſent. D. Hieron. ſcilicet calculum Iſaiæ 6. & Apoc 2. eſſe gemmã, ſubit protinus quæſtio, an Apoc. 2. 17. calculus candidus ſit carbunculus, vel adamas? Licèt enim certum ſit, in Apoc loco alludi ad locum Iſaiæ, & apud Iſaiã, c. 6. ſermonẽ eſſe de carbunculo, nihilominus tamen alluſio fieri potuit in Apocalypſi ad Iſaiam commutato carbunculo in adamantem ob peculiarem aliquam rationem. Et quidem ſiue Apoc Iſaiæ locũ reſpiciat, ſiue non, illud pro comperto eſt, in Apocal de calculo candido ſermonem inſtitui. Quòd ſi calculus eſt gemma, neceſſario videtur dicendum, calculum candidum non eſſe gemmam rubram, ſed adamantem, qui eſt gemma cãdida. Præſertim cùm græcè legamus ψῆφον λευκὴν, id eſt, calculum albũ. Nomen verò gemmæ albæ appoſitè quadrat adamanti, quemadmodum appellari ſolet vinum album, quod rubrum non eſt. Rubinus autem gemma candida eſſe non poteſt. Quin imò apparet ideo fuiſſe dictum calculum candidum, vt a carbunculo diſtingueretur, veluti dici ſolet vinum album ad diſtinctionem nigri vel ſanguinei.

Nũ gemma, de qua Ioannes loquitur, ſit carbunculus, vel adamas?

Hæc opinio duplici ratione videtur roborari. Prima eſt, quia ad myſticam ſignificationẽ, quæ hic intenditur, adamas congruens ſatis eſt: ille enim aptiùs, quàm carbunculus impoſſibilitatem repræſentat: quippe adamantis inuicta vis neque ferrum timet, neque ab igne incaleſcit. Eius porrò potentia tanta eſt, vt nihil ſit adeò durũ quod ille non facilè perrumpat. Quamobrem ad ſignificandam ingentẽ vim atque potentiam, quam Deus ſuis familiaribus tribuit contra hæreticorum duritiem & obſtinatorum hominum peruicaciam, valdè apta eſt adamantis firmitas ac robur: atqui de hiſce rebus videtur eſſe ſermo in epiſtola ad Pergamenum.

Adamantis inuicta vis.

Secunda ratio eſt, quia ſi ſemel admittatur, hoc in loco adamantem per calculum candidum indicari, hoc ipſum alia nos difficultate expediet, cui alioqui non congruẽter fit ſatis. Ea verò eſt huiuſmodi, cur ſcilicet, in S. Literis nũquam adamas inter gemmas aut lapides pretioſos numeratur, neque in gemmis Rationalis, neque in fundamentis nouæ Ieroſolymæ, nec in regis Tyri corona, nec alio præterea in loco? Miratur quidẽ Hieronymus, cur hyacinthus pretio-

Adamantem in Scriptura nunquam inter gemmas numerari.

pretioſiſſimos lapis non annumeretur inter gemmas Rationalis: & in eam deuenit ſuſpicionem, per Lygurium fortè intelligendum eſſe hyacinthum. Nec abſimili ratione, vt carbunculus in nouæ Ieroſolymæ fundamentis ne deſit, omnes ferè ſibi perſuadent, qui appellatur chalcedonius, eum eſſe carbunculum. Si igitur curioſè diſquiritur, vt in S. Literis quoties plures numerantur gemmæ, carbunculus & hyacinthus ſilentio non inuoluantur; quantò maior eſt ratio, ne credamus adamantem lapidem adeò pretioſum ſemper fuiſſe prætermiſſum.

Eadem res ad variarũ rerum ſymbola ſolet vſurpari.

Quòd ſi aliquis reſpondeat in S. Scriptura adamantem inter pretioſas gemmas vel ob id maximè de induſtria non deſcribi, quòd proprium ſit ſymbolum iniquæ rei, vt tyrãnidis aut terrenæ ſapiẽtię, hęc ratio minimè facit ſatis: etenim licèt acute ingenia, multa poſſint conglobare vt adamanti ſignificationem tyrannidis aut mundanæ ſapientiæ tribuant; in hoc tamen idem accidit, quod in aliis rerum naturalium compluribus: quæ, ſi earum ſymbolica ſignificatio attendatur, poſſunt & in bonam & in malam partem accipi. Verbi gratia, leo optimè vſurpatur ad fortitudinem ſignificandam, et q; etiã ad ſuperbiẽ & elationẽ: nec altera ſignificatio ex his alteram excludit; quin imò vtramque ſacra Scriptura complectitur. Similiter ergo adamas, quamuis poſſit in malam accipi partem eleganter; proculdubiò tamen poterit etiam non minori elegantia ad bonã ſignificationem applicari. Nec credibile eſt, Spiritum ſanctum optimâ ſignificatione eius gemmæ non vti, quæ inter ceteras gemmas obtinet principatum. Si verò dixerit aliquis ſatis eſſe, vt ſacra Scriptura adamantem ad duriciẽ indicandam vſurpet Ieremiæ 17. 1. Zachariæ 7. 12. & Amos 7. iuxta lectionem LXX interpretum. Contra hoc tamen eſt, quia ex eorum locorum contextu conſtat, adamantem in illis accipi non quatenus gemmam pretioſam, ſed quatenus duriſſimum lapidem: quare non immeritò ad peccatoris duriciem innuendam aptatur. Quod autem in primis eſſet optandum, illud eſt, vt inter ingentis pretij res, vt Smaragdus ac Topaſius exprimuntur à ſacra Scriptura, ita etiam aliquando adamas apponatur; quippe qui lapidum pretioſorum præſtantiſſimus eſt; vt omnes affirmant cum Plinio l. 37. cap. 4. *Maximum in rebus humanis, non ſolùm inter gemmas, pretium habet adamas.* Iam ſi ſolùm omitteretur inter Rationalis gemmas, fortè illa reddi poſſet ratio; adamantem videlicet fuiſſe prætermiſſum; ſiue quòd inter filios Iſraëlis non inueniretur (nam *adamas*, vt ait Plinius, *diu non niſi regibus, & iis admodum paucis cognitus.*) ſiue quia XII. lapides Rationalis totidem Patriarcharum nominibus cælandi erant; cùm tamen adamas optimus cælum omnino reſpuat. Ceterùm in comparationibus ſaltem ſacræ Scripturæ, in prophetarum viſionibus, & præſertim in Apoc. nulla videtur ratio reddi potuiſſe, cur adamas vt gemma pretioſiſſima nunquam vſurparetur.

Adamas olim perpaucis cognitus.

Vtrùm Adamantis gemmæ ſit aliqua mentio in ſacris Literis.

Huiuſmodi difficultatem nonnulli ſatis ſe commodè ſubterfugere putarunt, aſſerentes in nominibus gemmarũ interdum commutationem reperiri, & lapidem, qui appellatur Iaſpis, adamantem eſſe. Hoc tamen validè à me impugnatur Apocal. c. 1. Quamobrem eò tandem videmur deuolui, vt in ſacra Scriptura, nullus alius ſit locus, in quo de adamante vt de lapide pretioſo mentio fiet, niſi hic, vbi de calculo candido. Vidimus autem in commentario, eos omnino falli, qui exiſtiment per calculum non poſſe gemmam intelligi. Oppoſitum enim conſtat ex Dioſcoride, Martiale, D. Hieron. & ex antiquis interpretibus, vt Aquila, Symmacho, & Theodotione.

In hac controuerſia optabile ſanè eſt, vt in ſacris Literis fiat mentio adamantis, vt rei pretioſiſſimæ. Nam etſi aliquando etiam contentionem eò adduxi, vt aptes omnes cõſiderationes coniungerem, quas reperire poſſem, vt adamas tyrannidis ſignificationi ſiue terrenæ ſapientiæ deſeruiret, fateor tamen me non ſatis in eo conquieſcere. Quãuis autem adamas elegantiſſimum eſſet ad eam ſignificationem ſymbolum, ſine dubio poteſt etiam non minùs appoſitè ad conſtantiam ac virtutem vſurpari. Nec eſt, cur S. Literæ reſpuant huiuſmodi ſymbolum huic ſignificationi adeò aptum; cùm Deus actualem perfectionem ita ingentem ei gemmæ tribuerit.

Enim verò ſi concedatur, oportuiſſe adamantem velut pretioſiſſimum lapidem in ſacra Scriptura habere locum; meo quidem iudicio non ſatisfit ex eo ſolùm, quòd in cap. 2. Apocal. ei locus detur. Adhuc enim ea ratio militat, nimirum cur adamas inter XII. gemmas fundamentorum & in Regis Tyri corona atque in aliis Scripturæ locis, vbi variæ gemmæ copulantur, non habeat ſedem. Præterquam quòd Apocal. 2. manifeſta eſt alluſio ad c. 6. Iſaiæ. Quare, ſi apud Iſaiam certum eſt agi de carbunculo, neutiquam alluſioni fit ſatis, ſi in alterum lapidem carbunculus mutetur. Neque enim aptè poteſt alludi ad alterius prunam, ſi lapis ille, in quo conſiſtit alluſio, diuerſus ſit à carbunculo prunæ colorem referente.

Nomine carbũculi adamantem etiã in Scriptura cõprehendi, probabile videtur.

A Dicam igitur quid mihi veniat in mentem in hac difficultate haud exigua: quod quamuis primo aſpectu videatur paradoxum, ſpero tamen doctis probatum iri, conſideratis iis, quę in meę opinionis confirmationem adducam. Aſſero igitur valdè mihi eſſe veriſimile, in S. Literis nomine carbunculi adamantem comprehendi; imò verò inter carbunculos iuxta ſacræ Scripturæ phraſim, adamantem vt perfectum carbunculum reputari, quod vt ſignificaret, dixiſſe Ioannem, *dabo illi calculum candidum*, per alluſionem ſcilicet in nomine carbunculi ad Iſaiæ locum, addito mox adiectiuo, *candidum*, vt illum innueret, qui in ſacræ Scripturæ loquutione perfectus carbunculus eſt.

Carbunculũ in animalis fronte naſci & facis inſtar effulgere, vulgi errore increbuit.

Hanc ad rem primò aduerto, peruagatum eſſe vulgi nimis creduli errorem, exiſtimantis gemmam illam, quæ appellatur B carbunculus, magnum ex ſe fulgorem facis inſtar collucentis, emittere; eámque in animalis cuiuſdem fronte innaſci. Quod ſanè merũ eſt figmentum: peritiores enim rectè norunt eos, quos vulgò rubinos appellant, aliósq; id genus rubeos lapillos, à latinis dici carbunculos; ob ſimilitudinem, qua prunæ colorẽ referunt. Id quod cõpertum eſt apud Pliniũ, & apud alios auctores tam græcos, quam latinos, qui de pretioſis lapidibus accuratè ſcripſerunt.

Varia carbũculorum ſpecies.

Secundò aduerto, ex gemmis alias aliarum eſſe affines & cognatas, atque adeò mirum non eſſe eas, quæ ab aliquibus auctoribus ad diuerſa genera referuntur, ab aliis idẽ ad genus reduci, v. g. inter carbunculos annumerat Plinius quoſdam, quos ipſe amethyſtizontes nominat: eo quòd extremus igniculus in amethyſti violam exeat. Quid igitur C mirum, huiuſmodi carbunculos inter amethyſtos ab aliis deſcribi: idem etiam Plinius alios aſſignat carbunculos, nempe Arabicos, quos ipſe ſimiles cuidam chryſolitorum ſpeciei eſſe affirmat. Et ſanè inter chryſolitos valdè accenſos (qui vulgò hyacinthi appellantur) & inter chalcedonios (quos vulgus granates appellat) tanta eſt affinitas, vt non videam, quare ad idem genus reduci non poſſint. Atque multa eiuſmodi notari poſſunt ab iis qui gemmarum inter ſe cognationem paulò attentiùs obſeruauerint.

Carbunculi candidi ſpeciem ab aliquibus tradi.

Ferrum quò magis eſt accenſum, hoc minùs rubeſcere.

Tertiò aduerto, me non eſſe primum, qui candidum eſſe carbunculum, eumque inter ceteros carbunculos optimũ, adnotauerim. Plinius enim lib. 37. c. 7. ait, *Calliſtratus fulgorem carbunculi debere candidum eſſe putat; & idq; hunc carbunculum candidum appellari.* Exiſtimabit aliquis colorem candidum quidquam prunæ colori detrahere. Secus tamen eſt; aliter enim non vt præcipua carbunculi virtus D deſignaretur illum eſſe candidum. Hoc vt apertius fiat, notandum eſt, prunas quò magis accenſæ ſunt, eò minus rubri coloris habere, quod etiam in ferro ſuccenſo apparet; quod, cùm ſummopere ignitum eſt, argenteum appellare ſolent ferrariæ artis periti, ob coloris ſcilicet cum argento ſimilitudinem: tunc autem nihil aut ferè nihil habet coloris rubri; ſed proprius ipſius color eſt candidus, vnde & ferrum candens dici ſolet. Quãdo verò rubeſcit dici ſolet aureum: & tunc non ita eſt accenſum; coloremq; roſeum vel rubeum refert. Quòd ſi nonnihil adhuc ignis & color remittatur, colorem habet violaceum ac cæruleum; cùm tamen ignitum adhuc ſit ferrum. De quo videndus eſt Ioan. Baptiſta Porta lib. 13. Magiæ naturalis c. 3. Itaque nõ idem ſunt color prunæ, & color rubeus. Ac licèt ij, quos vulgò rubinos nominant, propriè ſint carbunculi; non tamen E minùs propriè eſſet lapis ille, cuius color ferrum maximopere candens, & argenteum colorem ac nomen habens referret, licèt tunc ferrum ipſum ignitum nihil, aut ferè nihil habeat coloris rubei.

Carbunculi optimi analogia.

Si igitur hæc attentè perpendantur, ecquis eſt lapis, qui ferri valdè accenſi (cùm ſcilicet appellatur argenteum) colorem magis imitetur, quam eximius quiſque adamas? qui inter pretioſos lapides maximè effulget atque ſcintillat, & in hoc liquidiſſimus quidam ignis apparet, ignis (inquam) non in rubro colore, ſed in candido ac liquido. Quia & propriè optimi carbunculi analogia, eſt ignis liquidus: vt rectè notet Plinius l. 37. c. 6. vbi de Opalo; in quo eſt lucere carbunculi ignem tenuiorem. Hanc ſuſpicionem non parum cõfirmat, opinor, certa ad Iſaiæ carbunculum alluſio. F Atque ex alia parte epitheton *candidum*, debet certò magnam in ſe perfectionem indicare. Quare ſi adamantem S. Literæ adſcribunt inter carbunculos, in eo valdè conſpirant imitatio ignis & prunæ vehementer ſuccenſæ, atque color candidus, qui ad magnæ perfectionis ſignificationem maximè conducit.

Quotidiana item conſuetudo, qua in lapidibus rubri coloris imitationem ignis contemplamur, efficit, ne aduertamus ignis imitationem, quam huiuſmodi lapilli referunt, non in rubro colore, ſed in luce potiſſimùm conſiſtere. Si verò illud ita eſſet, quod vulgò iactari ſolet, gemmam videlicet carbunculũ dictam reperiri, quæ tantam ex ſe lucẽ emittat, vt facis inſtar accenſæ radiet; quis non videat, licèt rubra eiuſmodi gemma non eſſet, ſed colorem adamantinũ referret omnino, aptè tamẽ carbunculum nuncupari? Reiecto ergo hoc figmento de eiuſmodi lapide adeò conſpicuo atque fulgente, vt in tenebris ad eius lucem legi poſſit & ſcribi, manifeſtè conſtat nullū eſſe lapidē pretioſū, qui conceptæ cupiditati adeò fulgentis lapidis magis ſit affinis, quā lectiſſimus eſt adamas. Vnde ſi lux eſt, quæ per ignis imitationē carbunculo nomen hoc tribuit, nihil eſt mirandum, eos qui hodie adamantes reputantur, iuxta S. Scripturæ vſum carbunculos debere nuncupari.

Adamantis durities.

Accedit, quòd ea quæ Plinius & alij de ſuis tradunt adamantibus, non iis conueniunt, quos hodie adamantes dicimus. Noſtri enim adamantes in mortario ferreo chalybeo piſtillo contuſi facillimè confringuntur & atterūtur. De ſuis tamen Plinius hæc habet; *Incudibus hi deprehendūtur ita reſpuentes ictū, vt ferrum vtrinque diſſultet, incudeſq́; etiā ipſæ diſſiliant.* Deinde noſtrates adamātes magnetē ſua virtute nequaquam priuāt. Iā, quod aiunt, eū hircino ſanguine molliri, in noſtris adamantibus nugatorium planè eſt. Dicet tamen aliquis; etſi hoc ita eſſet, nempe hac tēpeſtate inſignes illos antiquorum adamantas non reperiri; Verùm ſacræ Literæ cùm adamantis meminiſſent, eū debebant conſiderare, vt à carbūculis omnino diuerſum. Reſpondeo tamen non opus eſſe, nec oportere Scripturā de aliquorum fabulis, qui de adamantibus ſcripſerunt, ducere rationem. Præſertim cùm eiuſmodi fabellæ ad Iſraelitici populi notitiam nondum fortaſſe peruenisſent.

Coniectura de veterū, deq́; noſtrorū adamantū qualitatibus.

Ex iis quidem, quæ Plinius & alij de huiuſmodi lapillis pretioſis, literarum monumentis conſignarunt, alia veriſimile eſt ab ipſis auctoribus fuiſſe conſpecta, quæ poſſunt inter certa computari, alia verò, quæ ipſi fama tantū & auditione acceperunt, quæ ſi oculis ipſi vſurpaſſent, id nobis explicuiſſent. Illud certum eſt, illos vidiſſe adamantes, qui ictibus frangebantur, & alio perforabantur adamante: ita enim Plinius memorat. Quare quod de aliis aſſeritur, ſimile vero eſt cōmunem fuiſſe & peruagatā vulgi deceptionem, atque adeò extirpatu difficilem. Nam adamātes, qui inter optimos ac ſelectiſſimos habebātur, nullus, opinor, incudis ac mallei experimento ſubiiceret, ne tam graui iacturæ periculū ſubirent. Quòd ſi aliquis adamas huiuſmodi ictibus expoſitus, fractus diſſiluit, in promptu erat reſponſio, illum ex iis fuiſſe deprehendi, quos Plinius nominat Siderites, qui teruntur, & perforantur. Atque in gēmis, margaritis, vnionibus, aliiſque rebus eiuſmodi pretioſiſſimis, veteris falſa addere, ac nimias hyperboles & exaggerationes vſurpare perfacile eſt. Vt ſi quis dicat Galliarum Regi eſſe carbunculum, cuius luce ingens conclaue media nocte conſpicuum appareat.

Iam, quod de hircino ſanguine aſſeritur, vel fingitur potiùs, quis vnquam vidit, aut periculum fecit? Eſto tamē, ab aliquo id fuerit conſpectum, qua ratione probabit reliquis, id niſi ſanguine hirci fieri aliter nequaquā potuiſſe? Quis autem non videat, facilè hoc figmentum a nugatore aliquo potuiſſe confingi, atque alios per imprudentiam ficta contriti adamantis ſpecie per hircinum ſanguinem fuiſſe deceptos? Præterquam quòd certū eſt, niſi inter duo ferrea inſtrumenta frangi adamantem non poſſe: in quodcū que enim alio metallo, vt in ligno, penitus adigitur. Atque ita aut difficile fuit aliquos decipi, falsò exiſtimantes hunc lapidem crebris ictibus quantumuis validiſſimis non conteri; poſtea verò hirci ſanguine delibutum, ictibus in incude contuſum molliri ac frangi.

Sed quidquid ſit de hoc, Reſpondeo 2. eximios adamātes valdè eſſe fulgentes, & natiuo illo candore & ſplendore ignitum lapidem repræſentare; quamobrem ſacrā Scripturam annumerare eos inter carbunculos, illiſque primū inter eos locum concedere; nec obſtare quòd Plinius eos ſeorſum apponat. Hoc ideò dixerim; quia qui hodie appellantur adamantes, eos Plinius haud dubiè inter ſuos adamantas adſcriberet, eò quòd ſint *laterum ſexangulo læuore turbinati in mucronem.* Quam ille figuram adamantibus aſſignat. Notum tamen eſt, aliis præterea lapillis eandem natura ſua ineſſe figuram; nec ſolum gemmis, ſed etiā aliis vulgaribus calculis: ex quibus ipſe ſat multos in riuulo quodam legi. Quamobrem mirum non eſt inter carbunculos reperiri, alios quidem latos & rubeos, qui vulgò rubini nuncupantur; alios verò turbinatos in mucronem ſexangulo laterum læuore.

Adamantum figura eiuſmodi apud Plinium.

Adhuc tamen aliquis obiiciet. Si in ſacris Literis nomē carbunculi noſtris adamantibus tribuitur, eadem perſtat difficultas: etenim illa ipſa interrogatio, quæ antea de adamantibus fiebat; fiet etiam eodem modo de carbūculis, qui inter gemmas optimi ſunt: atque ita ſi adamantibus carbunculorum nomen in ſacra Scriptura conceditur, nihil loci rubinis in eadem Scriptura reliquum erit. Ad hæc tamen duo reſpondeo: Primū eſt, ex eodem genere nō opus eſſe, vt S. Scriptura ad Rationale, ſiue ad ciuitatis Dei fundamenta pluſquam vnam ſpeciem ſeligat. Nam in Plinij vſu illæ omnes ſpecies ſub genere ac nomine carbunculi comprehenduntur, quæ vulgaribus nominibus appellari ſolent, *rubi, balax, ſpinella, granate, rubaza*, &c. Et ſatis eſt aliquam ex hiſce ſpeciebus ſeligi ad Rationale. Quare, ſi carbunculus & adamas in ſacrarum Literarum vſu, ſub eodem genere ſunt, ſufficit vt ex iis adamas eligatur, qui prunam magis ignitam (vt vidimus) ſuo colore imitatur. Secundò reſpondeo, quemadmodum nos ſub eodem genere cōplectimur vulgares illas ſpecies, quas nuper dixi, ita etiā mirum non eſſe ab Scriptura numerari ſub vno genere, quæ ignitam prunam candidam imitantur, ſub alio autem genere gemmas omnes rubras, vt ſardum (qui carnis conſpicuæ refert colorem) rubinum, ſpinelam, &c. Atque ita in ſacræ Scripturæ vſu fortè non eſt diſtinctio inter ſardum & carbunculum; quantum vterque rubeus eſt: in Rationali autem poteſt contingere, vt nomen ſardæ, deſignet rubinum; nomen verò carbunculi, adamantem.

Varia carbū.

Colorum nomina vulgaria.

Denique opus non eſt, vt Scriptura nominibus gēmarum adeò ſtrictè & preſsè vtatur, vt Plinius. In hoc enim rectè ſentiunt, qui Scripturam ab ſtrictiſſima hac nominū obligatione liberant. Verùm non pro cuiuſque libitu hæc nomina immutanda ſunt, nec dicendum, iaſpidem in Scriptura eſſe adamantem. Hoc enim violentum valdè eſt, nec id patitur Græci nominis analogia. At igniti lapidis nomen indere adamanti, id (vt vidimus) carbunculi nominis analogia non reſpuit; quandoquidem Calliſtratus & Plinius aduertunt, carbunculos eſſe candidos, eóſque perfectiſſimos reputari. Præſertim cùm nos doceat experientia, prunas magis accenſas & ignitas eſſe illas, quæ non rubeū, ſed candidum potiùs colorem præ ſe ferunt.

Præterea cum hac mea opinione optimè quadrat, Ioānem in XII. gemmis fundamentorum nouæ Ieroſolymæ (de quibus cap. 21. in tertio fundamento) nomen Chalcedonij vſurpare pro nomine carbunculi. Vbi (vt id obiter adnotem) non legō *Calcedonium* ſine aſpiratione, vt aliqui Librariorum errore decepti legunt, ſed *Chalcedonium*, vt Biblia Regia & alij habent. Et qui id attentè aduertit, facilè videbit calcedonij nomen nullam peculiarem vim aut congruentem etymologiam habere; chalcedonium verò habere magnam energiam.

Gēma chalcedonij nomē cum aſpiratione ſcribēdum.

Deinde probabile eſt adamantem appellatum fuiſſe chalcedonium ab iis, qui iuxta Cyprum inſulam incolebant. Nam Chalcedon idem eſt, quod æreum: Plinius autem aſſeuerat adamantem Cyprium vergere in æreum colorem; atque addit eum eſſe in medicina efficaciſſimum. Nil igitur mirum, inde ortum duxiſſe, vt carbunculus medicinæ vtilis chalcedonius diceretur. Rubinus quidem ærei coloris nec dari vnquam poteſt, nec, ſi daretur, in magno pretio eſſet: at adamas coloris ærei reperiuntur quidem, vt notum eſt; & magni apud omnes haberi merebatur, quòd ad medicinam ſit aptiſſimus. Æreus præterea color nonnihil ad ignitæ prunæ colorem conferet. Et licèt Plinius fabuloſos adamantes iis anteponat, quos nominat Cyprios, hos tamen præfert etiam illis, quos dicit Siderites, id eſt, ferreos; ex quorum genere ſunt, qui hodie agnoſcuntur. Illis enim conueniunt proprietates, quas Plinius adamanti Sideriti aſcribit; nimirum ictibus frangi, & alio adamante ſcalpi poſſe.

Chalcedonij gemmæ etymon.

Præterea Chalcedonis nomen in adamante fortaſſis indicat illum eſſe, qui omnia metalla vincit ac domat. Etenim nomine *Chalcos* vti, ita vt ferrum atque aciem chalybeam comprehendat; hoc quidem Græcorum proprium eſt, vt conſtat ex Græco theſauro. Aut ſaltè *Chalcedon* idē eſt, quod duriſſimum & conſtantiſſimum, eadem phraſi, qua Horatius dixit, lib. 1. epiſt. 1.

———*hic murus aheneus eſto,*
Nil conſcire ſibi.———

vbi *aheneus*, idem eſt, quod firmiſſimus; atque idem etiam eſſet chalybeus, ſiue ſidereus, id eſt ferreus. Itaque in nomine Chalcedonis optimam reperimus energiam ad adamantis ſignificationem. Sin de carbunculo rubeo, ſeu rubino, aut de alia diuerſa gemma ſermo eſſet, non redditur ratio apta eidem nomini Chalcedonis.

Aheneus idē, quod duriſſimus.

Hactenus de colore carbunculi, & chalcedonij & calculi candidi in ſacræ Scripturæ locis. Quòd ſi ſymbolum ac myſterium attendere velimus, aptiſſimum mea ſententia reperitur in eo, quòd adamas fuerit præſertim delectus ad idem, quod iuxta aliorum opinionem per rubinum aptè indicaretur. Etenim quod attinet ad prunæ pretioſæ ſignificationem; illa quidem rubino non meliùs quadrat, quam adamanti. Quin imò adamas eſt pruna candida, ſiue calculus candidus; id eſt, pruna nimis accenſa atque ignita. Quod ideò non eſt ab aliquibus animaduerſum, quòd vulgari conſuetudine ab ipſa veritate abſtracti non conſiderant in adamante candentis prunæ ſimilitudinem ac ſignificationem. Ceterùm vbi ad hanc cogitationem animū ſeriò adiecerint, ſicut ſacros Scriptores fortaſſe exiſtimo; non modò non difficultas inuenitur vlla, ſed etiam deprehendunt in adamante prunam pretioſam referri multò magis ignitam, quam carbunculum.

Iam, ad id quod de carbunculo aſſeritur, ſcilicet igne non calefieri, hoc maiorem adhuc habet locum in ada-

Carbūculus, & adamas

fœmina, quæ tantam perniciē in Eccleſiam Thyatirenſem inueheret, vt Iezabelis nomine ab Spiritu ſancto nuncupari mereretur; non poterat non ipſius tam nomen, quàm hiſtoria omnibus eſſe cognita & manifeſta. Quod tamen contrà accidit: nam qui eam veram eſſe fœminam arbitrantur, & inter ſe valdè diſſentiunt, & quid pro certo aſſerant, non habent: quòd ſi quid affirmant, id coniectando potius eſt, aut fingendo. Nonnulli opinantur, quod veri nullam ſimilitudinem habet illam videlicet vxorem fortaſſe fuiſſe Epiſcopi ipſius. Ita Haymo, Albertus, Anſelmus & Thomas Anglicus. Sed res eſt prorſus incredibilis. Si autem Epiſcopus permitteret propriam vxorem tantopere eſſe Eccleſiæ exitialem, multò grauiùs ac ſeueriùs à Chriſto obiurgaretur & terreretur minis.

Secundum. Si hæc Iezabel cum Babylone capitis 17. Apocalypſeos comparetur; videbimus vtramque appellari fœminam, vtramque fornicariam, & vtrique nomen affictum imponi; & Apocalypſeos conſequentia poſtulat, vt quemadmodum Babylon non eſt mulier peculiaris, ſic etiam Iezabel accipiatur pro gente aliqua vel ſecta.

Apocalypſi eſſe indignū vt ſingularis fœminæ mentio adeò peculiaris fiat.

Tertium. Videtur res minimè digna Apocalypſeos magnitudine & artificio, atque harum epiſtolarum ſublimitate; vt in illis ad rem adeò exiguam ac minutam deriuetur ſermo, vt ad ſingularem quandā fornicariam, quæ ſe propheriſſam fingebat. Quòd ſi ad ſingulare deueniretur, vt res alia ſic perpendi poſſet, non adeò mirarer; nam & ad Antypæ martyrium ſingillatim deuenitur, vt perſecutionis magnitudo expendatur; præcipua tamen huius epiſtolæ intentio eſt, Epiſcopum reprehendere, quia Iezabelē permittebat: id quod Apocalypſeos præſtantiæ (vt dixi) minimè reſpondet.

Cur de Nicolaitis ſimpliciter fiat ſermo, de ſynagoga verò ſymbolicè.

Quartum. Chriſti periphraſis in hac epiſtola, & alia ex eâdem verba poſtulant, vt Iezabelem non pro vnica perſona, ſed pro gente vel ſecta accipiamus. Dicet tamen aliquis, non eſſe ad harum epiſtolarum conſuetudinem aptum, ſi de aliqua ſecta ſermo ſit, illi figuram fœminæ adſcribere. Nam de Nicolaitis iterum atque iterum ſimpliciter agitur. Nec ſecus eſt de ſynagoga Iudæorum. Reſpondeo; vbi ſermo tantùm erat de bello cum Nicolaitis per publicas diſputationes gerendo; déque odio, quo Iudæi Smyrnenſem Epiſcopum proſequebantur; & de iis, qui ſe Epiſcopo Philadelphiæ ſubiecturi erant; tunc (inquam) non opus fuit de vtriſque per ænigmata & perſonarum fictionem agere: cùm verò in hac epiſtola inſtituendus eſſet ſermo de magno Dei myſterio, id eſt, Iudaici populi reprobatione, & Gentilici electione; non mirum eſt, hic ad maiorem diſſimulationem induci meretricis figuram; vt in præcipua deinceps Apocalypſeos actione, idem myſterium tegitur duarum ciuitatum ſpecie; ex quibus altera quoad decimam ipſius partem concidit, cap. 11. altera penitus conflagrat, cap. 18. & in cap. etiam decimoſeptimo fingitur meretrix quædam Romam repræſentans.

Iezabelis nomine Iudæorum ſynagogā indicari.

Obiectio ſecundò, per hanc fœminam, quæ appellatur Iezabel, ſignificari Iudæorum ſynagogam; eam præſertim, quam illi Thyatiræ habebant. Huiuſmodi aſſertionem à nemine exprimi video: qui enim putant Iezabelem hîc non eſſe fœminam aliquam, ſed gentem vel ſectam; alij dicunt eſſe Nicolaitarum hæreſim; alij Priſcillianiſtarum, alij hęreſim generatim ſumptam; id eſt, omnes hæreticos; & alij Mahometicam ſectam. Ego tamen arbitror, Iezabelem hîc non eſſe aliam, quàm Iudæorum ſynagogam, qui omni ſtudio & arte contendebant, vt Thyatiræ fideles cum ipſis in Moſaicæ legis obſeruatione conſentirent. Hoc mihi multis argumentis perſuadeo.

Primum, quia periphraſis Chriſti eſt, *qui habet oculos tanquam flammam ignis, & pedes eius ſimiles aurichalco.* Quæ duo ſymbola (vt cap. 1. vidimus) propriè indicant indignationem Chriſti aduerſus Iudæorum ſynagogam, & Eccleſiæ tranſitum ad Gētilitatem. In hac ergo epiſtola ſatis apparet, Chriſti indignationem eſſe contra Iezabelem, & epiſtolæ ſcopum eſſe fructum, qui ex Euangelij ad Gentes prædicatione per Thyatiræ fideles fuerat percipiendus. Quod ſi ita eſt, quiuis facilè cernat, argumentum Apocalypſeos poſtulare, vt per Iezabelem Iudæorum ſynagoga figuretur.

Quo ſenſu Chriſtus dicat, ſe aliud pondus non miſſurum.

Secundum, hanc eandem perſuaſionem adiuuat illorum verborum declaratio, *non mittam ſuper vos aliud pondus.* Quorum ſenſus eſt; nolle Chriſtum vt ſui fideles cæremoniarum veteris legis onere grauentur. Atque eadem verba ſunt magnopere congruentia cum Apoſtolorum decreto Actorum 15. 28. *Viſum eſt Spiritui ſancto & nobis, nihil vltrà imponere vobis oneris,* &c. Illa ergo, *non mittam ſuper vos aliud pondus.* ita exponunt Victorinus, Ambroſius, Primaſius, Beda, Haymo, Ioachimus, Rupertus & Lyranus. Quæ expoſitio adeò probabilis & communis ſi ſuſcipiatur; optabile valdè eſt, vt epiſtolæ contextus omnino cum ea ſententia conueniat. Si autem per Iezabelem Iudæorum ſynagogam intelligamus, omnia aptè cohærent; cùm aliter epiſtolæ partes inter ſe non conſentiant.

Quæ dicantur altitudines Satanæ.

Tertium, ex Pauli epiſtolis manifeſtum eſt primitiuæ Eccleſiæ tempore, Iudæos præſertim pſeudoapoſtolos vehementer contendiſſe, vt fideles in Moſaicæ legis cuſtodia cum ipſis cōuenirent. Quæ tamen diabolicæ fraudes, ac technæ erant ad grauiſſimum Chriſtianæ Eccleſiæ detrimentum. Atq; id in hac epiſtola ſignificatur verbis illis *altitudines Satanæ;* Græcum enim nomen profunditates ſonat; & ad aſtutias, callidáque conſilia diaboli, & occultas ipſius artes ea vox referenda; vt doctè probat Pererius diſput. 18. Quantum verò damni Chriſtianis Iudæi non ſolùm bello & aperta vi, ſed perſuaſione etiam ac fallaci doctrina conarentur inuehere, id multis locis docet Paulus, vt ad Titum 1. 10. & infrà, & 1. Cor. 11. 26. & ad Galat. 2. 4.

Thyatiræ Epiſcopus cur imprudentiæ arguatur.

Quartum, Thyatiræ Epiſcopus imprudentiæ arguitur, vt conſtabit infrà: quod eò debet ſpectare, vt Iudæos fugiat, & fideles ex eorum commercio ſecernat; & tam Epiſcopus, quàm ipſius diſcipuli ad Gentium conuerſionem traducantur. Huc enim huius epiſtolæ argumentum tendit. Quam ad rem congruentiſſimum eſt, vt Iezabel Iudaicum populum repræſentet.

Quintum, ad ſingularem fœminam, quantumuis improbiſſimam ac deteſtandam, nimis hyperbolicè videtur Iezabelis nomen aptari: ad ſectam item Nicolaitarum & ad reliquas ab aliis deſignatas, non video quàm aptè Iezabelis nomen conueniat. Quem enim Apoſtolum occidere conati ſunt Nicolaitæ; vt Iezabel prophetas Domini nō conatu ſolùm, ſed etiā re ipſa occidebat? Vide 3. Reg. 18. 4. 13. Ad Iudæorū autem ſynagogam nullum ſignificantius nomen potuit applicari. Nam vt Iezabel Dei Prophetas inexpiabili odio proſequebatur; ita ſynagoga (Achabi, id eſt, dęmonis vxor) Apoſtolos & Chriſtianos Epiſcopos bello internecino inſectabatur; eoſque vel de medio tollere, vel in fraudes ac fallacias inducere ſummopere contēdebat; vt ſaltem Chriſtiani legem Moſis obſeruarent, quod Eccleſiæ maximam perniciem importaret.

Sextum, hoc ſi ſtatuamus, Iezabelē eſſe ſynagogam;

gam;optimè habet,vt Chriſtus Epiſcopum obiurget, quòd à Iezabele damnum Eccleſiæ illatũ permittat. Et quamuis culpa Epiſcopi non alia fuerit, niſi aliqua imprudentia,dum vererur ne Iudæos irritet, & ſperat ſine magno Eccleſiæ damno fieri poſſe, vt per fidelium amicitiam ad Chriſtum traducantur;nihilominus Chriſtus, qui hac in re ludi operam videbat, & fruſtra Iudæis morẽ geri quòd nullus ex iis fructus eſſet percipiendus, & in Chriſtianos maximum damnum redundaret; iure optimo Epiſcopum arguit: & aſſerit in illum conferri culpam, quòd Iezabelem permittit docere & ſeducere fideles,&c. Ad veritatem autem verbi illius *permittis*, non opus eſt, exiſtimetur Epiſcopi culpã fuiſſe grauiſſimam. Nam D.Petri defectus aut nullus omnino fuit, aut leuiſſimus, & tamen Paulus prudenter dixit, *Cùm vidiſſem quòd non rectè ambularent ad veritatem Euangelij, dixi Cephæ coram omnibus; Si tu cùm Iudæus ſis, gentiliter viuis & non Iudaicè, quomodo cogis gentes iudaizare?* ad Galat.2.14.

Septimum, ſi totius epiſtolæ contextus idoneè ad noſtram ſententiam applicetur; argumento erit, nos collineaſſe in Iezabelis explicatione. In aliorum enim explicationibus non video; quomodo huius epiſtolæ partes aptè congruant inter ſe. Ad id autem, quod optari poterat ab iis, qui Iezabelis perſonam ad hæreſes applicant, nempe vt huius epiſtolæ auctoritate contra hæreſes vterentur, noſtra etiam expoſitio locum præbet. Nam vt diximus in prolegomenis; notat. 23. quod in Apocalypſi dicitur contra Iudæorum ſynagogam, vtile etiam valde eſt, vt cognoſcatur, qua ratione Dei prouidentia aduerſus hæreticos ſe gerat.

Quod hic contra ſynagogã dicitur, poſſe etiam aduerſus hæreſes aptari.

Si quis tamen optabat in hac epiſtola repræſentari prælati imprudentiam, qui ſe decipi facilè ſinat à præſtigiatrice fœmina, vel ab impoſtore aliquo, qui reuelationes fingant, & commentitię ſanctitatis ſpecie multa ſcelera atque flagitia celent; ad hoc etiam noſtra expoſitio commodè vſurpari poteſt. Figura enim ſumitur à muliercula præſtigiatrice, quę ſãctitatẽ ementita multis clàm libidinibus eſſet dedita: & hac comparatione facilè quis ad ſimiles euẽtus vti poteſt ex ipſius epiſtolæ tenore. His præiactis ad epiſtolæ contextũ accedamus.

Verſ. 18. *Quorſum hic Chriſtus dicatur filius Dei?*

Quorſum habere flammeos oculos?

Hæc dicit filius Dei, qui habet oculos tanquam flammam ignis, & pedes eius ſimiles aurichalco.] Non potuit quidquam congruentius pro hac epiſtola ad Chriſti periphraſim aſſumi. Vbi enim per imprudentiam errabat Epiſcopus, nihil opportunius, quàm filium Dei eſſe eum, à quo ſuæ imprudentiæ arguitur. Et quis neſciat, nomen filij Dei ſummam ſapientiam importare? Etenim ſi ſapientia magna angeli nomine denotatur (vt videre eſt 2. Reg. 14. 20.) quantò magis nomine filij Dei; qui eſt ipſa Dei Patris Sapientia? Iam, ad Chriſti indignationem contra Iudaicum populum ſignificandam, quid aptius, quàm oculi flammantes? Certè is ipſe fuit ſenſus flammeorum oculorum cap. 1. Deinde, ſi Chriſti intentio eſt præcipere Epiſcopo, vt relictis Iudæis ad Gentium conuerſionem procurandam conuertatur; proprium huius rei ſymbolum ſunt pedes ex chalcolibano ardenti, vt cap. 1. explicatum eſt. Et quoniam pedes ex chalcolibano ſingulatim denotant perfectionem ad Euangelium Gentibus prædicandum, & ad ipſas Chriſtianæ fidei religione inflammandas; ideò exiſtimo non ſolum Epiſcopo imperari, vt Thyatiræ Euangelium Gentibus diuulget; ſed etiam vt Iudæorum perſequutionem fugiens tam ipſe, quàm fideles Thyatirà egrediantur; ac per vicina oppida diſperſi quocumque acceſſerint, ibi Ieſu Chriſti fidem Gentibus prædicent; & ignem illum accendant, quem A Chriſtus venit mittere in terram. Cùm verò grauiſſimum eſſet damnum, quod Iudęi fidelib. Thyatiræ importabant, & multò adhuc grauius periculum immineret; Epiſcopum arguere, quòd illud permittebat, idem videtur eſſe, ac ipſum reprehendere, quòd non Thyatira diſcederet cum omnibus fidelibus, vt eminens diſcrimen vitarent. Hanc autem fugam Chriſtus ad Gentilitatis bonum ac ſalutem dirigebat, nam eadem ratione accidit in ea perſequutione, quam Iudæi Ieroſolymis aduerſus Chriſtianos concitarunt; vt ex Apoſtolorum Actibus conſtat. B Atque ita optimè fit ſatis obiectioni, quam aliqui Apocalypſi oppoſuerunt, Epiphanius enim videtur concedere Thyatirenſem Eccleſiam annis quàm pluribus poſt Apocalypſin conſcriptam, fuiſſe erectam atque fundatam. Sed quid mirum, ſi Chriſti iuſſu fideles Thyatiræ immo degentes vna cum Epiſcopo ciuitatem illam dereliquerunt; vt periculum declinarent, quod ſibi ipſis, ſi ibidem perſiſterent, impendebat; & ad diſſeminandum Euangelium varias in partes diuiſi ſunt? Videatur quid hîc Pererius & Ribera dicant ad illam obiectionem ex Epiphanij auctoritate.

Quorſum pedum ex chalcolibano ardenti fiat mentio.

Nam Thyatirenſis Eccleſia poſt ſcriptam Apocalypſin potuerit fuiſſe fundata?

C *Amo opera tua, &c.*] In huius Epiſcopi deſcriptione manifeſtè patet illum fuiſſe in Dei obſequio valde feruidum; quandoquidem tot eius virtutes commendantur à Chriſto, & in earum ſtudio quotidianum incrementum. *Opera tua plura prioribus.* His annectitur, hunc Epiſcopum à Chriſto increpari, quòd Iezabelem permitteret; non tamen addi, vt pœnitentiam agat; nec minas illi intendi, ſi ſecus faxit. Cernimus autem in ceteris epiſtolis quando Chriſtus Epiſcopum arguit, mox comminationem adiungere; niſi reſipuerit. Vnde infero, huius Epiſcopi culpam imprudentiæ tantùm fuiſſe; D quòd deciperetur, exiſtimans ſe, ſi Iudæis conniueret; eos hac viâ ad Chriſtum traducturum. Quòd ſi ipſius defectus per imprudentiam fuit, cum alioqui eſſet diuini obſequij æmulator, & in eo diligentiſſimus; perſpicuum eſt non opus fuiſſe hortatione ad pœnitentiam nec comminatione; ſed ſuæ tantùm imprudentiæ admonitione, ac detrimenti, cuius periculum ſua Eccleſia ſubibat, & exiguæ vel nullius potiùs vtilitatis, quæ à Iudęis eſſet percipienda.

Verſ. 19. *Cur Thyatirenſi Epiſcopo non intendatur mina, ſi ſecus faxit.*

Verſ. 20.

Permittis mulierem Iezabel, quæ ſe dicit propheten, docere, & ſeducere ſeruos meos, fornicari, & manducare de idolothytis.] Iezabel eſt ficta perſona, quæ Iudæo-E rum ſynagogam repræſẽtat, vt ſuprà explicauimus. Illa igitur verba, *quæ ſe dicit propheten*, aptiſſimè intelliguntur de pſeudoapoſtolorum fraudibus qui ſe confingebant Apoſtolos, vt fideles deciperent. Atqui manifeſtum eſt pſeudoapoſtolos non fuiſſe ex Gentibus, ſed ex Iudæis; Conſtat verò prophetiæ nomen ad prædicatorum officium referri (ſicut & nomen Apoſtolorum) & ad ſacræ Scripturæ intelligentiam. His cohæret quod ſequitur, *docere & ſeducere ſeruos meos*; quod ad doctrinam de coniungendis legalibus cum Chriſti fide referendum eſt; de quo latè Paulus in epiſtola ad Galat. & ad Tit. 1. 11. *Docentes quæ non oportet turpis lucri gratiâ.* Eorum F verò doctrinâ multi ex ſimplicioribus ſeducebantur; vt ex Pauli epiſtolis colligitur.

Quo ſenſu myſtica Iezabel Dei ſeruos ſeducere dicatur.

Fornicari & manducare de idolothytis.] Ex his verbis colligere volunt Andreas & Aretas, Iezabelis nomine ſectam Nicolaitarum denotari. Nam quod hîc traditur de Iezabele, idem eſt, quod de Nicolaitis fuerat prædictum in epiſtola ad Pergamenum, *edere & fornicari.* Ceterùm, vt vidimus, multa ſunt argumẽta, quæ nos cogũt vt credamus, per Iezabelis nomen Iudæorum ſynagogam hîc ſignificari. Nec mirum eſt, quod in vno ſenſu de

Nicolaitis

Idolothytorũ eſus, & fornicatio quomodo accipiẽda.

Nicolaitis dicitur, in alio magis recondito de Iudæis aſſimari; cùm Iudæi deſignantur ſub ficta Iezabelis perſona. Synagoga ergo Iudæorum dicitur inuitaſſe ad fornicationem Chriſtianos, quòd eos ſibi coniungere curauerit in illicita legalium obſeruatione, quę erat ſpiritualis quædam fornicatio; quippe conſociatio erat illicita cũ meretrice. Synagoga enim in legalium obſeruatione poſt eorum prohibitionẽ meritò dicitur fornicari à Deo; iuxta ſacræ Scripturæ phraſin; atque ita Chriſtianos inuitare, vt ſe cum illa coniungant in illa legalium rerum iam prohibitarum obſeruatione, erat quaſi ipſos ad fornicationem quandam inuitare.

Quòd ſi illa obſeruatio legalium meritò dicitur fornicatio cum infideli meretrice: manducatio de idolothytis illud appellabitur, quod ipſam fornicationem antecedebat; ſicut præcedit gula luxuriam. Nam in hoc alluditur ad id, quod filiis Iſraël accidit cum Madianitis fœminis; quæ Balaami conſilio Iſraëlitas ante fornicationem illiciebant ad manducandum de idolothytis; vt habetur Num. 25.2. Si autem idolothytorum eſus ante fornicationem promittebatur; Iudæorum amicitia & cum iis ſocietas atque cõmerciũ iure optimo dicetur manducatio de idolothytis. Hoc enim ſpiritualem fornicationem prædictam antecedebat. Licèt autem potuerit contingere, vt ex fidelibus aliquos ignorantia excuſauerit, ita vt eorum peccatum nõ adeò eſſet graue; res tamen ipſa erat ſuo ex genere grauiſſima; & quæ, per ſummam diaboli aſtutiam, in maximum Eccleſiæ damnum vergebat. Quamobrem eam Spiritus ſanctus verbis adeò grauibus increpat, alludens ad fornicationem filiorũ Iſrael cum Madianitis. Hæc autem alluſio multum habuit decori; quia in ea de ſynagoga ſub meretricis infidelis figura ſermo eſt. Cuiuſmodi erant Madianitæ mulieres, quæ Iſraëlitas deceperunt.

Verſ. 21.

Et dedi illi tempus, vt pœnitentiam agat; & non vult pœnitere à fornicatione ſua.] Id eſt, ſatis diu ſynagogã expectaui, & ad ipſius conuerſionem nullum non moui lapidem, priuſquam illam penitus derelinquerem; quare nimia ipſorum pertinacia factum eſt, vt eos tandem reprobarim, qui mea patientia abuſi ſunt, nec ad me conuerti voluerunt.

Qua ratione Iezabel in lectum dicatur mittenda.

Ecce mittam eam in lectum.] Cùm ſemel ſtatuerimus Iezabelem eſſe populum Iudaicum; morbus illius intelligendus eſt eo ferè modo quo dicitur in Pſalmo 67.10. *& infirmata eſt.* Cùm enim gens aliqua vehementer laboribus & ærumnis opprimitur; ſi de illa ſub fœminæ alicuius figura ſermo ſit, omnes illi labores & calamitates grauiſſimi morbi nomine aptè ſignificantur. Hæc igitur comminatio denotat grauiſſimas tempeſtates ac procellas, quæ erant contra Iudæorum gẽtem per Romanos excitandæ: quæ omnia fuêre meritiſſimum à Deo ſupplicium propter Iudęorum ipſorum obſtinationem, quòd Euangelium recipere noluerint.

Verſ. 22.

Et qui mœchantur cum ea, in tribulatione maxima erunt, niſi pœnitentiam ab operibus ſuis egerint.] Senſus eſt, quo tempore ingens calamitas Iudæos concuſſerit, & ipſi ad internecionem fuerint diligentiſſimè conquiſiti; qui adhuc ex Chriſtianis cum ipſis communionem in ceremoniarum obſeruatione habuerint, magnopere afflictabuntur, quòd Iudęorũ nomine, non Chriſtianorũ, calamitatẽ illã perpetiantur. Nam ſi ob Chriſtianum nomen vexarentur, id non iis dedecori ac probro, ſed laudi potiùs ac gloriæ dandum eſſet. Sed illos quaſi Iudæos (cùm tamen Iudæi non ſint) fore cruciandos, ob id ſolùm quòd externa facie cum Iudæis conſentire voluerint, neque id ſine conſcientiæ morſu; id verò A grandem ipſis tribulationem importaret.

Verſ. 23.

Et filios eius interficiã in morte.] Digniſſimũ eſt Apocalypſeos Theologiâ, vt phraſis hæc denotet ſuppliciũ ſummæ ſeueritatis contra Iudæos in hac vita à Deo ſumptũ; nẽpe in obduratione eorũ. Chriſtianos autẽ, qui per imprudentiã cũ ipſis conſenſerãt, non dicitur idcirco morituros, ſed in maximã tribulationem deuenturos, niſi reſipiſcant. Verùm ſynagogę filiis nominis Chriſtiani hoſtibus grauiores multò intenduntur minæ; illos ſcilicet ex vitæ libro delendos fore, & obdurationis morti dãdos.

Quæ ſit hæc comminatio Iezabelis filiis intentata.

B *Et ſcient omnes Eccleſiæ, quia ego ſum ſcrutans renes & corda.*] Si ſimplex eſſet de meretricis ſupplicio tractatio, hęc ſentẽtia minimè erat ad rẽ. Nã meretricis ſcelera non affectuũ ſolũ & cogitationũ ſunt (quæ ſignificãtur in renibus & cordibus) ſed re ipſa etiã, cũ prauo exẽplo & multorũ offenſione, perpetrata. Quare ex huius ſentẽtiæ contextu clarè elicitur, nõ eſſe ſermonẽ de ſingulari aliqua meretrice. Sed dicet aliquis eandẽ obiectionẽ cõtra noſtram etiã declarationẽ habere locũ. Peccata.n. ſynagogę nõ fuerãt tantũ affectu & cogitatione cõmiſſa, ſed etiã opere in Chriſtiani nominis perſequutione. C Reſpõdetur; Quãdo externa in Chriſtianã Eccleſiam perſequutio punitur; ſi ſolũ externi operis pœna attendatur, in hoc nõ apparet Chriſtũ eſſe renum & cordiũ ſcrutatorẽ. Sed priuſquã ad id deueniatur, illud in Iudæis præcedit, multos ſcilicet ex his, qui in ſpeciẽ viri erant probi, & zelũ Dei habere videbãtur; re ipſa tamẽ Euãgeliũ nõ ſuſcepiſſe, ſed perſtitiſſe adhuc duros & obſtinatos. Quòd ſi rogetur; cur Deus, qui aliis immerentibus ſuã lucẽ & gratiã impertiit, auxilio ſcilicet efficaci eis pręſtito, Iudęos illos, qui probi ac religioſi homines videbãtur, cæcos & illo efficaci auxilio deſtitutos reliquerit: vera D huic interrogationi reſpõſio illa eſt. Deũ videlicet in aliis ſuæ gratiæ vires oſtendiſſe; in aliis ſuæ iuſtitiæ ediſſe documenta. In his igitur, in quibus ſuã ſeueritatẽ oſtẽdit; cũ ipſorũ ſcelera externa nõ fuerint, fateamur neceſſe, Deũ ſię Eccleſiæ declaraſſe, ſe eſſe qui renes & corda ſcrutatur. Atq; in hoc eodem ſenſu dicitur Lucæ 2.35. *Vt reuelentur ex multis cordibus cogitationes.* Atq; ita per Iudaici populi reprobationẽ Chriſtus ſuas Eccleſias admonuit, ne ſibi ſatis eſſe putẽt Chriſtianos ritus exteriùs tantũ & per ſpeciẽ obſeruare; ſed mẽtis potiſſimũ puritatẽ & integritatẽ colãt, & occultã animi ſuperbiã à ſe ablegẽt, omnia.n. perſcrutari Deũ, & omnia diiudi- E care. Id quod verbis ſubſequentibus declaratur, *Et dabo vnicuique veſtrũm ſecundùm opera ſua.* Quia verò ſcrutari renes & corda, eſt proprium Dei, vt habetur Pſal. 7.10. ideo valet etiam hic locus ad probandam Chriſti diuinitatem.

Quomodo Deus renum & cordium ſcrutator dicatur.

Verſ. 24. *Quænam vera loci huius lectio.*

Vobis autẽ dico, & ceteris, qui Thyatiræ eſtis.] Vera huius loci lectio nõ eſt abſq; illa coniunctione, *&*, vt nonnulli ſuſpicantur. Nã in bibliis correctis, & præſertim in Vaticanis, ita legitur *vobis & ceteris.* Illud tamen manifeſtus præli error videtur, quod in nonnullis vidi, ſcilicet, *& ceteris quia.* Ex græco enim conſtat non eſſe verã lectionem *quia,* ſed *qui.* Nam græca ſic habent, τοῖς ἐν Θυατείροις. Sed quid eſt *Vobis & ceteris qui Thyatiræ eſtis?* Nonne illud *vobis* F Thyatirenſes deſignat? Ita ſanè. Qui ergo ſunt ceteri? Valdè ſuſpicor ad ceteros omnes Chriſtianos Chriſtũ ſuã admonitionẽ extẽdere. Thyatira enim idẽ eſt atq; illuminata; vt docet Hieronymus de nominibus hebraicis in Actibus Apoſtolorũ. Omnes autẽ, qui in Catholicæ Eccleſię gremio ſũt, ſũt etiã in myſtica Thyatira.i. in ciuitate à Deo illuminata. Porrò nõ eſt à ſacræ Scripturæ grauitate abhorrẽs, nominis ſignificationẽ reſpicere, & myſticã intelligentiã in ſẽſu literali requirere. Hic verò peculiaris-

Thyatira quid ſonet.

fuit ratio; vt indicaret Iudæos, de quibus ſermo erat, eſſe cæcos; at fideles cæleſti lumine illuſtratos. Cùm autem Thyatirenſibus epiſtola ſcribatur; pulchrè extenſa fuit ad omnes fideles loquutio, ea verba adiiciendo, *vobis & ceteris qui Thyatiræ eſtis.* Si alicui magis placeat alia Thyatiræ etymologia, in ea etiam poterit ſuo modo philoſophari.

Chriſtianorũ Thyatirenſium tã prudẽtes, quàm imprudentes Chriſtus deſignat & admonet.

Quicunque non habens doctrinam hanc, & qui non cognouerunt altitudines Satanæ.] Ex fidelibus alij imprudenter pſeudoapoſtolorum doctrinam ſuſceperant, coniungentes Moſaicæ legis cæremonias B cum fide Chriſtiana; alij verò prudentiùs ſe gerentes doctrinam illam omnino reſpuerant. Hic igitur locus videtur vtroſque ſignare atque diſtinguere; prudentes quidem iis verbis, *qui non habent doctrinam hanc* (quod de doctrina Iezabelis, ſeu pſeudoapoſtolorum omnino intelligendum eſt; atque ita ferè omnes accipiunt:) imprudentes autem verbis illis, *qui non cognouerunt altitudines Satanæ, quemadmodum ipſi dicunt*. Nihil enim congruentius, quàm vt verba illa *non cognouerunt*, *& quemadmodum dicunt*, ad eoſdem referantur. Senſus autem eſt, illos aut molliter accuſari, aut etiam nonnihil excuſari; C relatis his verbis, quæ ipſi poſteà ſuæ imprudentiæ conſcij proferebant. Scilicet ſe antea non animaduertiſſe, quàm fallax & fraudulentus eſſet dæmon; neque fuiſſe ſuſpicatos tantum detrimenti afferri poſſe ex eo, quòd ipſi cum Iudæis in legis cæremoniis conformarentur. In hoc ſenſu ſumitur vox illa *altitudines*, vt neceſſariò accipienda eſt vox græca, pro profunditate & calliditate; qua etiam ratione explicant Andreas & Aretas. Et conſtructio eiuſmodi eſt, vt hæc pars aptiſſimè cohæreat cum ſubſequente. Quod ſi aliqua in re Dæmon transfigurauit ſe in angelum lucis & in pacis ſuaſorem, vt maximo detrimento Chriſtianam rem afficeret; nó D in alia magis, quàm in ficta illa pacis perſona quæ tanti damni atque exitij erat; vt Paulus ſenſit, & in hac Chriſti epiſtola confirmatur. Vbi aduertẽdum eſt, in hoc eodẽ ſenſu dici à Paulo dæmonẽ ſe tráſfigurare in angelũ lucis, 2. Cor. 11. 13. *Eiuſmodi pſeudo apoſtoli ſunt operarij ſubdoli, transfigurantes ſe in apoſtolos Chriſti: & non mirum; ipſe enim Satanas transfigurat ſe in angelum lucis.*

Altitudines Satanæ pro profunditate & calliditate.

Non mittere aliud põdus, quid ſit.

Non mittam ſuper vos aliud pondus.] His verbis exponit ſuam mentem Chriſtus, & fideles de ſua voluntate certiores facit; ne ſcilicet ſuis humeris E grauiſſimum cęremoniarum veteris legis pondus imponant. Confirmat inſuper ſe id minimè permiſſurum. Hæc eſt, vt diximus, communis horum verborum expoſitio, quam ſequitur Victorinus, Ambroſius, Primaſius, Beda, Haymo, Ioachimus, Rupertus, Albertus, Lyranus, Interlinearis, Dionyſius, & Iacobus Suarez. Atque hanc expoſitionem eſſe veriſſimam, perſuadet locus ille Actuum 15. & eâdem ſententiâ validè comprobatur germanam Iezabelis & totius epiſtolæ explicationem eam eſſe, quam ſuperiùs tradidimus.

Verſ. 25. *Tamen id, quod habetis, tenete, donec veniam.*] Hoc eſt, quod Paulus ait, ad Galat. 5. 13. *Vos enim in libertatem vocati eſtis fratres; tantùm ne libertatem in* F *occaſionem detis carnis.* Onus enim ſiue obligatio, quam Chriſtus Chriſtianis impoſuit, non alia eſt, quàm vt naturalem legem obſeruent, & in ipſum credãt, in ipſo ſperent, & ipſum ament, & ipſius ſacramẽtis fruantur. Naturales autem leges Chriſtus ad vnam redigit proximi charitatem; idque eſt præcipuè onus, quod fidelibus Deus præcipit, vt ſuſtineant. Atque ita Paulus in eodem loco poſtquam dixerat, *Tantùm ne libertatem in occaſionem detis carnis*, ſubdit *Sed per charitatem ſpiritus ſeruite inuicem*: Et alibi, *Qui diligit proximum, legem impleuit.*

Verſ. 26. *Qui hic propriè vincere dicatur.*

A *Et qui vicerit, & cuſtodierit vſque in finem opera mea, dabo illi poteſtatem ſuper gentes.*] Verba illa, *qui vicerit*, vt in ſuperioribus epiſtolis, ſic etiam in præſenti non debent generaliter accipi de iis omnibus, qui in Dei gratia deceſſerint; ſed veluti promiſſio Thyatirenſi Epiſcopo ſingillatim facta, ſi accuratè perfecerit, quod Chriſtus illi in hac epiſtola ſignificat, & difficultatem quamlibet occurrentem ſuperauerit. Atq; hæc eadem promiſſio iis proponitur, qui Epiſcopum in nobiliſſima hac expeditione imitati fuerint. Ea verò eſt expeditio, ad quã B Epiſcopus inuitatur, nempe vt cognitâ ſuâ imprudentiâ, qui Iudæis plus æquo morem geſſerit; ipſos fugiat, & ad Euangelij prædicationem ad Gentes proficiſcatur. Viri etiam ſpiritnales ſimili ratione excitantur, vt ſuis commodis omiſſis totũ illud tẽpus ſe amiſiſſe reputent, quod expenderint, humanis rationibus nimis indulgendo, & hominibus politicè morem gerendo; & vt agnoſcant magnam eſſe imprudentiam, quæ carneis oculis prudentiæ ſpeciem exhibet; pacem item mundi contemnant, ac ſe cæleſtium armorum præſidio communiant ad bellum dæmoni inferendum, & animarum C cõuerſionem procurandam. Hic ipſe eſt non minima ex parte libri Canticorum ſcopus, vt in eius commentario videbimus. Quòd ſi ſemel rectè percipiatur, quid Chriſtus in hac epiſtola ab Epiſcopo Thyatirenſi poſtulet; & quare ab iis verbis exordiatur, *Hæc dicit filius Dei, qui habet oculos tanquam flammam ignis, & pedes ſimiles aurichalco*; minimè dubium erit, hoc præmium nobili illi expeditioni deſignari. Atque ipſa etiam verba, quibus præmium indicatur, magnopere cõfirmant illud iis promitti, qui cetera omnia relinquunt, & ſe totos ad Euangelij prædicationẽ & proximorũ ſalutẽ cõſecrant.

Num huius epiſtolæ præmium ſit de præſentis vitæ præmiis, an de futura intelligendũ.

Sed dubitatur, an in huius epiſtolæ præmio D ſermo ſit de copioſa mercede, quæ in cæleſti patria Euangelicis viris proponitur; vel de præmio, quod in hac vita conſequuntur? Verba illa *qui vicerit, & qui cuſtodierit vſque in finem opera mea*, videntur non permittere; vt de præmio quod in hac vita conceditur, ſermo ſit. Præmium enim meritis ſuccedit: merita verò, quæ poſtulantur, ſunt cuſtodire vſq; in finem opera Chriſti. Horum autem verborum ſignificatio expleri nequit ad extremum vſque vitæ ſpiritum. Priùs enim non ſunt cuſtodita vſque in finem opera Chriſti. Confirmatur, quia præmiũ E ad duo potiſſimùm reducitur; primũ eſt virga ferrea ſicut Chriſto tradita fuerat: alterum ſtella matutina. Atqui virgam ferream videtur accepiſſe Chriſtus in die reſurrectionis: ſtellam autem matutinam referunt ad reſurrectionem Victorinus & Primaſius: & ſingulariter ad corporis gloriam in ipſo generalis reſurrectionis die, Haymo atque Lyranus. Quamuis Richardus exponat de animæ gloria ante corporis reſurrectionem.

De præſenti præmio ſermonem eſſe probatur.

Nihilominus valdè optabile eſt, vt referatur hoc præmium ad beneficium, quo Deus in hac vita afficit eos, qui ſe in Euangelij prædicationem totos impendunt; atque ad hoc præſtandum, cetera F omnia relinquunt, vt ſe Chriſti fidei promulgandæ conſecrent. Quemadmodum fecerunt Apoſtoli, & poſt illos omnibus ſæculis viri Apoſtolici. Nam licèt Chriſto præmium virgæ ferreæ in reſurrectionis ſuæ diem aſſeruatum ſit;) *priùs enim nõ fuerat ſpiritus datus, quia Ieſus nondum fuerat glorificatus.*) Ceterùm quando mundus iam fruitur affectibus virgæ ferreæ Chriſti, id eſt, ingenti ipſius efficacitate & potentiâ ad Gentes ſibi ſubiiciendas, & ſuæ ditioni ſubiugandas, per earum ſanctificationem: ij, qui vt illius miniſtri, atque adeò vt ipſius inſtrumenta portionem aliquam eius gloriæ participant;

pant, in hac vita exercent illam Chriſti patientiam, A tanquam eius miniſtri, Gentes in ipſius obſequium ſubiiciendo Chriſti virgæ potentiâ; quæ idcirco illis in hac vita tribuitur. Confirmatur inſuper, nam vt cap. 12. videbimus, puer ille maſculus, quem peperit fœmina, Romanam Eccleſiam repræſentat, quæ fuit matris Sionis filius primogenitus. De illo autem puero textus ait, *qui recturus erat omnes gentes in virga ferrea.* hac autem potentia manifeſtum eſt, Romanam Eccleſiam in hac vita potiri. Vide Apoc. 12. 5. & cap. 19. 15.

Cuſtodire opera Chriſti, quid ſit.

Res ergo ipſa poſtulat, vt virgam hanc ferream viris Euangelicis in hac vita dari credamus. Quod, B intellecto virgæ ferreæ ſymbolo, dubium non erit: de eo autem ſymbolo agemus notat. VII. Si verò virga ferrea in hac vita miniſtris Euangelicis datur; idem quoque dicendum erit de ſtella matutina, de qua infrà. Itaque ratio cogit, vt illa verba; *qui cuſtodierit vſque in finem opera mea*, ita explicentur, vt non ſolùm ſit ſermo de cæleſtis beatitudinis præmio, ſed de illo etiam, quod in hac vita conſequũtur ſtrenui Euangelicæ prædicationis miniſtri. Pro quo aduertendum eſt, *cuſtodire mandata Dei*, eſſe phraſim in ſacra Scriptura vſitatam: cuſtodire verò opera Chriſti non alibi in ſacra Scriptura reperiri, C quantum meminiſſe poſſum. Et quamuis communis expoſitio pro eodẽ reputet cuſtodire opera Chriſti, & opera à Chriſto præcepta exercere; mihi tamen magis arridet, vt τηρεῖν ſit obſeruare, vt ſæpe alibi; & obſeruare opera Chriſti vſque in finem, ſit oculos ac mentem intendere in opera à Chriſto patrata, & in ipſius perſeuerantiam; vt eum vtraque in re imitemur. Per hanc autem eius loci conſtructionem licet, vt præmium non ſolùm de cæleſti beatitudine exponatur, ſed etiam de beneficiis à Chriſto in hac vita collatis in eum, qui D Chriſti perſeuerantiam in Euangelij prædicatione diligenter obſeruat; vt eam imitetur, & obſtanſtantia quæque facilè ſuperet. Quamuis autem hoc modo conſtruamus, *qui cuſtodierit vſque in finem opera mea*, id eſt, qui opera à me præcepta vſque in finem exercuerit; illud, *vſque in finem*, poteſt accipi, non ſolùm de vitæ fine, ſed de fine etiam & perfectione ſingulorũ operũ; vt eſſet difficilem quãque rem ſemel ſuſceptã ad finem perducere. Huic enim perſeuerantiæ rectè promittitur ferrea virga in hac vita, & ſtella matutina; vt ſtatim explicabimus.

Verſ. 27. *Dabo illi poteſtatem ſuper Gentes.*] Id eſt, magnam vim & efficacitatem in Gentium conuerſione & E ſanctificatione.

Quæ ſit hæc poteſtas ſuper Gentes à Chriſto promiſſa.

Et reget eas in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringentur.] Eòdem ſpectant virga ferrea & poteſtas ſuper Gentes. Eſt enim virga ferrea elegantiſſimum ſymbolum imperij & ſceptri Chriſti Domini, id eſt ſummæ poteſtatis ad ſubiiciendas ſibi Gentes per earum conuerſionem & ſanctificationem, ex Pſal. 2. Etſi autem hæc virga, Chriſti eſt propria, miniſtro tamen, quo Chriſtus vt inſtrumento vtitur ad Gentium conuerſionem, verè dicitur potentiæ virga ab eodem Chriſto tradi, vt illius vi in hominum conuerſione mirabilẽ ſe oſtendat. F Quod mox ſubditur de confractione ſiue de contritione Gentium, myſticè eſt accipiendum, ſicut vindicta myſtica; de qua ſæpe agitur in Apocalypſi, vt latè diximus in prolegomenis notat. 24. & 25. & ſigillatim de Chriſti virga ferrea, & de Gentium per eam virgam confractione dicemus notat. VII. Hîc ſolùm addo, præmium eiuſmodi, ſicut ea, quæ in tribus prioribus epiſtolis poſita ſunt, conſiderari tanquam effectus, quos Chriſtus in Euchariſtia (ſiue ſacramentaliter, ſiue etiam ſpiritualiter A ſuſceptus) illi communicat, qui ad eandem accedit Euchariſtiam, eo animo affectus, quem Chriſtus ab Epiſcopo Thyatirenſi exigit.

NOTATIO VII.

De virga ferrea, quæ ter in Apocalypſi reperitur ex Pſ. 2.

Virga ferrea ſymbolum, & eius ſignificatio.

SYMBOLVM virgæ ferreæ ter in Apocalypſi reperitur. Ex quo facile intelligitur id eſſe pulcherrimum; quia *bis aut ter quod pulchrum*; vt eſt in prouerbio. Loci verò ſunt cap. 2. 27. *Dabo illi poteſtatem ſuper Gentes; & reget eas in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringet eas.* & cap. 12. 5. *Mulier peperit filium maſculum, qui recturus erat omnes Gentes in virga ferrea, &* cap. 19. 15. *De ore eius procedit gladius; vt B in ipſo percutiat Gentes; & ipſe reget eas in virga ferrea; & ipſe calcat torcular vini furoris Dei.* In his omnibus locis manifeſtum eſt alludi ad Pſal. 2. num. 9. *Dabo tibi Gentes hæreditatem tuã, & poſſeſſionẽ tuam terminos terræ. reges eos in virga ferrea, & tãquã vas figuli confringes eos.* Et ſenſus quidẽ virgæ ferreæ idem proculdubiò eſt in Pſalmo & in Apocalypſi.

Quo ſenſu ſit accipienda virga ferrea, variant auctores.

Sed quæ ſit germana huius virgæ ſignificatio, in eo diſſentiunt interpretes. Primò enim non pauci eam referunt ad ſeueritatem in die iudicij contra inimicos Chriſti exercendam. Vnde cùm ea virga promittitur ſanctis, explicant promitti ſanctis poteſtatem in die iudicij, quam ipſi ſimul cum Chriſto aduerſus ipſius hoſtes exercebunt: ſcilicet, quia ſancti vna cum Chriſto erunt iudices in illa die. Ita Victorinus, Andreas, Aretas, Lyranus, Ribera, & in explicatione Pſalmi Eugubinus, Ianſenius, & plerique. C Hoc primò probatur ex ſimilibus ſacræ Scripturæ locis, vt eſt illud Sap. 3. 8. *Iudicabunt nationes.* & Pſalm. 109. 6. *Iudicabit in nationibus, implebit ruinas.* Malachiæ 4. n. 3. *Calcabitis impios.* Pſal. 149. 6. *Gladij ancipites in manibus eorum ad faciendam vindictam in nationibus.* Matth. 19. 28. & Lucæ 22. 30. *In regeneratione, cùm ſederit filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ, ſedebitis ſuper ſedes duodecim iudicantes duodecim tribus Iſrael.* Secundò probant, quia hoc adiectiuũ, *ferreus*, in ſacra Scriptura ſæpiſſimè ad pœnæ ſeueritatem refertur. Tertiò addunt contextũ, qui expreſsè meminit validæ contritionis, exemplo vaſis figuli confracti. Quæ ſimilitudo manifeſtè ſpectat ad ſupplicij grauitatem, vt patet Iſaiæ 30. 14. & Ieremiæ 19. 11. Quibus locis comparatio videtur deſumpta D e Pſalmo 2. Quartò denique notant, vbi nos legimus, *reges eos*, verbum ipſum Hebraicum contritionem ſonare: atque ita ex Hebræo ad verbum fuiſſe reddendum, *Conteres eos in virga ferrea.*

1. Sententia de ſeueritate in die iudicij explicat.

2. Sententia de potentia ad peccati euerſionem, & hominum ſanctificationem.

Secunda explicatio vniuerſam illam rigoris & ſeueritatis faciem quam præ ſe fert virga ferrea atque vaſis figuli confractio, accipit de mira potentia ad euerſionem peccati & prauarum cupiditatum, & denique ad hominũ ſanctificationem. Atque hæc in primis eſt expoſitio Hilarij, & Auguſtini Pſal. 2. & ex recentioribus Vallenij & aliorũ. Deinde in Apocalypſi eodem prorſus modo capiunt virgã ferream Ambroſius, Rupertus, Dionyſius Carthuſ. Zegerus, atq; Pannonius. Quorũ pleriq; exemplum illud confracti vaſis figuli aiunt eſſe intelligendum de vaſe molli ac tenero (ſcilicet antequam igne decoquatur & induretur) quod frangitur à figulo vt in meliorem formam commutetur.

3. De gubernationis ſeueritate.

E Tertia explicatio eſt de rigore ac ſeueritate gubernationis; non ſolùm in vltimo ſupplicio, quod de damnatis ſumendum eſt, ſed etiam in ſeueritate legum & in earũ obſeruatione ab omnibus in hac vita exigenda; & in puniendis iis, qui delinquunt. Ea quo fit, vt alij caſtigati coërceãtur & conuertantur; alij vltimo ſupplicio damnentur. Sic Richardus, Anſelmus, Albertus, Interlinearis & Thomas. Atque hanc declarationem afferunt ex Hieronymo (Ieremiæ c. 18. & 19.) *Vas figuli, dũ maſſa tenera eſt & mollis, iterũ poſſe reformari & inſtaurari; imo ideo frangi ſolere, vt refingatur in meliorem formam: ſecus eſſe, ſi induratum conteratur, & comminuatur, tunc enim nequaquã refici & reparari poſſe.* Vnde philoſophatur Hieronymus, Iudæos ante Chriſti aduentum ſæpè grauiſſimis calamitatibus fuiſſe fractos; iterum tamen F a Deo refectos & inſtauratos: at cùm indurati & obfirmati in malitia Filium Dei occiderunt; ita eſſe a Deo fractos & contritos, vt eorum potentia & regnum ampliùs inſtaurari non poſſit.

4. De perfecta prouidentia ratione.

Quarta explicatio virgam ferream exponit eſſe optimũ perfectæ prouidentiæ ſymbolum, atque adeò non ſolùm ad ſeueritatem ſpectare, ſed etiam ad omnem gubernationem: id eſt ad iuſtitiam, ad beneficentiam, ad ſapientiam, ad potentiam, & ad omnes denique optimæ gubernationis virtutes. Ita videntur intellexiſſe virgam ferream Andreas, Albertus, Thomas, Serranus, & alij, qui promiſſionẽ virgæ ferreæ, quæ facta erat Eccleſiæ, exponunt de potentia, quæ ipſi Eccleſiæ data eſt in hoc ſæculo, vt præſit Gẽtibus & eas regat; idque optimâ gubernandi ratione ad imitationẽ gubernationis Chriſti, cuius virga ferrea eſt *virga æquitatis* *aut directionis* (Pſal.44.7. ad Heb.1.8.) & virga totius conſolationis, iuxta id Pſ.21.4. *Virga tua & baculus tuus ipſa me conſolata ſunt.*

Auctoris mens.

Ex quatuor harū opinionū ſingulis vellē aliquid ad meā explicationē aſſumere; id eſt, ex prima & tertia ſeueritatis ſpeciem, ſiue figuram: ex ſecunda myſticæ vindictæ interpretationem: & ex quarta, non ad vindictam ſolùm ſpectare, ſed etiam ad omnes perfectæ prouidentiæ virtutes.

Virga ferrea locutione ſummam ſeueritatem importari.

In primis igitur in virga ferrea & in vaſis figuli confractione, loquutionis figurā nihil aliud ſonare, quam ſeueriſſimam vindictam atque ſupplicium, fit planum ex ſacra Scriptura. Iſa.30.14. *Comminuentur ſicut lagena figuli, contritione perualida: & non inuenietur de fragmentis eius teſta, in qua portetur igniculus, aut hauriatur parum aquæ de fouea.* & Ieremiæ 19.11. *Conteres lagunculam, & dices: ſic conteram populum iſtum, ſicut conteritur vas figuli, quod nō poteſt vltrà inſtaurari.* Ex ipſa etiam Apocalypſi c.19.15. manifeſtū eſt, per hanc phraſim ſummā vindictā ſignificari; coniungitur enim virga ferrea cū gladio percutiēte & cum furore Dei: *De ore eius gladius procedit, vt in ipſo percutiat Gētes; & ipſe reget eas in virga ferrea; & ipſe calcat torcular vini furoris* Dei. Ex his patet, conſiderationem illam de vaſe figuli molli ac recèns effecto, quod frangitur vt in meliorem formam reficiatur, acutam quidem eſſe illam & elegantem; non tamen ad ſummæ vindictæ ſignificationem. Phraſis autē ſacræ Scripturæ vindictam ſeueriſſimam ſonat omnino. Nec eſt cur hanc loquendi rationem refugiamus; quia ſermo eſt de ira nouiſſima, de qua diximus in prolegomenis notat. 24 & 25. Atqui in vindictā nouiſſimā, figura quæ repræſentatur, eſt ſummæ ſeueritatis; quamuis ſecundarius ſenſus ſit de ſumma beneficentia atque clementia.

At enim, dicet aliquis, in Pſal.2. non videtur textui congruere vindictæ & iracundiæ figura, non enim inter ſe cohærent, *dabo tibi Gentes poſſeſſionem tuam; &. reges eas tāto rigore, vt in gubernatione appareat iracundia, quā aduerſus illos habes; & acerrima vindicta, quam de illis ſumes.* Et ſimiliter in præſenti non videntur conſonare, *dabo illi poteſtatem ſuper Gentes. &, reget eas duriſſimo imperio.* Quia antequam ad reconditum ſenſum accedamus, nō parum nouitatis habet, vt loquutionis forma repræſentet in Gentibus viro Apoſtolico ſubiiciendis, tūquam Chriſti poſſeſſione & hæreditate, ſe iracundiam, furorem atque vindictam oſtenſurum. Reſpondetur in eo modo loquendi indicari Gentes, quas Deus Chriſto & viris Apoſtolicis ſubigit, bellum illi antea intuliſſe, & grauiſſimis iniuriis illius iram prouocaſſe. Atq; ita allegoria eſt huiuſmodi, Ego illos tuo imperio ſubiiciam; & tunc poteris te ab illis vlciſci, & eos rigidiſſimo imperio flectere, vt meritas pœnas luant iniuriarum, quas tibi irrogauerunt. Certè hæc loquutionis forma optimè cohærens eſt: ita enim ſolet accidere, vt ſi quam prouinciam hoſtilem ſibi & contumacem Rex aliquis, ſuæ ditioni ſubdat; in veterum iniuriarum ſupplicium grauiſſima illi imperet vectigalia, & cum eis rigidiſſimè ſe gerat. Atq; ita videtur Dauid inimicas ſibi nationes, quas domuit, vectigalibus & ſeruitute oppreſſiſſe atque grauaſſe; ad quam hiſtoriam in his locis fit alluſio. Sed in hac loquendi ratione latet infinita diuinæ ſuauitatis & beneficentiæ magnitudo, vt dicemus infra. Itaque non eſt, cur in loquutionis figura, duriſſimæ vindictæ repræſentationem vitemus, quantò enim ſeueritas fuerit maior, tantò ſacræ Scripturæ intentioni congruentior erit. Quis autem non videat, virgæ ferreæ phraſi aptè ſignificari duriſſimum imperium? Certè in ea ſignificatione accipitur in ſacra Scriptura adiectiuum *ferreum*; vt *iugum ferreum.* Deut.28 n.48. *Fornax ferrea.* Deut.4.n.20. *Manica ferrea.* Pſal.149.8.

Quis lateat ſenſus ſub virgæ ferreæ allegoria.

Duriſſimi Imperij ſpeciē in virga ferrea denotari.

Myſticam vindictam ad obſtinatos non extendi.

Secundò, in hac acceptione nō debet vindicta reſtringi ad eos, qui in ſua pertinacia perſeuerauerint. Nam ſacra Scriptura vniuerſaliter ait, Chriſto omnium gentium poſſeſſionem eſſe dandam, & omnes gentes ab ipſo in virga ferrea regendas. Atque in figura loquutionis nō eſt ſermo de damnatis, neque de extremi iudicij ſeueritate; ſed de duriſſimo imperio in hac vita, & de ſumma vindicta, quam Chriſtus ſumit de gentibus in earum gubernatione.

Sub myſtica vindicta nomine maximam miſericordiam deliteſcere.

Tertiò, licet phraſis ſonet vindictam, ſignificatio tamen, quam Spiritus ſanctus intendit, eſt quam Hilarius & Auguſtinus nos docent, ſcilicet de myſtica vindicta. Atque ad eum ſenſum fuit elegātiſſimum vti phraſi ſummam vindictam atque duriſſimum imperium ſonante; vt vidimus in prolegomenis notat. 24 & 25. Ad cuius phraſis probationem, licèt nullum aliud eſſet argumentum præter hoſce locos, qui de ferrea Chriſti virga loquuntur; ij profectò ſatis erant, vt euincerent, hanc eſſe propriam nouiſſimæ iræ ſignificationem in Apocalypſi. Aliter enim Chriſtus non tantopere virgam ſuam ferream iactaret in eos, qui ſibi tanquam poſſeſſio & hæreditas dati ſunt; nec eam vt magnum præmium viris Apoſtolicis polliceretur; nec tantæ eſſet gloriæ puero, quem peperit mulier, Apocal.12. illum recturum fuiſſe omnes gentes in virga ferrea.

Euangelicæ perfectionem ſub duriſſimi imperij ſpecie adumbrari.

Quartò, ipſa Euangelicæ vitæ perfectio magna cum A energia repræſentatur, vt duriſſimum imperium, quo Chriſtus gentes ſibi ſubiectas moderatur. Quid enim in ſpeciē durius, quam ſubditis diuitias ac libertatem auferre, eos acriter verberare, & omnibus nudare veſtibus, aut cilicina veſte induere, & cogere ad cetera omnia, quibus ſpirituales viri ſe ſponte ſubiiciunt, & præſertim ij, qui martyrio pro Chriſto ſubeundo, aut religioſæ vitæ inſtituto, (quod eſt alterum martyrij genus) ſe penitus deuouent? Quis verò in eos duriſſimum hoc exercet imperium, niſi gratia Chriſti, & diuina ipſius virtutis efficacia? Non dubitamus Chriſtiani, quin id quod ſeruitutem, aſperitatem, egeſtatem, laborem & carnificinam etiam præfert; ſumma ſit potiùs libertas, ingentes diuitiæ ac maxima felicitas. In eo tamē, quod ſub externum oculorum cadit aſpectum, quis non videat aptiſſimam eſſe proportionem; vt duriſſimi imperij B inſtar ſignificetur? Etenim ſi Turca aut crudeliſſimus alius tyrannus homines ſibi ſubditos ita ſeuerè tractaret, vt ij qui ſe Chriſti imitationi conſecrant, ſemetipſos voluntaria abnegatione affligunt, & cruciant; nemo non diceret ipſius virgam eſſe ferream, & imperium lōgè duriſſimum. Quid ergo elegantius, quam Chriſtum iactare ſe virgā ferreā gentibus quæ ſibi erant infenſæ, dominari? Nam ſi Chriſto adeò glorioſum eſt, quòd Chriſtiani pro illo ſe abdicent libertate, fortunas abiiciant, honores contemnant, aſpernentur voluptates, & grauiſſima denique tormenta ac mortem ipſam ſubeant conſtantiſſimè; eo præſertim animi ardore & contentione, qua feruidi Chriſti cultores, primitiuæ Eccleſiæ tempore, id præſtare ſolebant; congruentiſſimè quidem repræſentatur tanquam res ad Chri- C ſti gloriam maximè ſpectans, ipſius imperium eſſe virgam ferream; quæ oſſa omnia conterat, atque comminuat.

Nihil præterea Apoſtolicis viris illuſtrius aut magnificentius eſt, quam vt virgæ ferreæ Chriſti participes fiant; & videant per ſuam prædicationem, nationes, quæ antea vanæ idolorum ſuperſtitioni deditæ erant, ſub Euangelij ditione poſitas, ſe ſponte ſubmittere; vt opibus ac honore priuentur, & patienter tolerent non rigidam ſolùm vitæ ac morum diſciplinam, ſed etiam crudeliſſima tormenta, quibus ſi tyranni alicuius iuſſu cruciarentur, ipſius imperium valde appellarent durum.

Cur virga ferrea imperium viris quidem Apoſtolicis concedatur ſuper gentes: at verò Romana Eccleſia ſuper omnes gentes?

Virgam ferreā in Chriſtiana obedientia & ſubiectione habere locū.

Et in religioſa potiſſimū vita perfectione.

Aduerte inſuper cap. . Apocal. gloriam virgæ ferreæ promitti viris Apoſtolicis; & tunc quidem non dici ſingulis, *[illegible] poteſtatem [illegible] omnes gentes*; ſed *ſuper gen-* D *tes*: cùm tamen cap.12. vbi de Romana Eccleſia ſermo eſt, clarè aſſeratur ipſam in omnibus gētibus virga ferreâ dominaturam (*[illegible] erat omnes gentes in virga ferrea*) in quo, vt ego exiſtimo attēditur primò ad Eccleſiæ Romanæ poteſtatē, ad quam ſpectauit ab ipſo ſuæ fundationis exordio Prædicatores Euangelicos in totū orbē dimittere, qui gentes omnes non modò Chriſti fidei ſubiicerent; ſed etiam ipſius Chriſti imitationi, & propriæ voluntatis abnegationi, atque adeò morti pro fide tolerandæ; ſicut innumerabiles Martyres per totum orbem effecerunt. Secūdò, locum habet hæc virga ferrea in obedientia & ſubmiſſione, qua vniuerſæ gentes ſeſe erant ſubiecturæ peccatorū cōfeſſioni, amori inimicorum, carnis caſtigationi, ieiuniis ac pœnitentiis, quæ ſummus Pontifex imperaret, ac demum in omnibus, quæ duriſſimi imperij ſpeciem haberent; licèt vera hæc ſit via, qua libertate Euāgelica, & pacis pul- E chritudine ac vera voluptate fruantur animæ. Ad hæc ferrea Eccleſiæ Romanæ virga, qua gentes omnes moderatur ſingularem ſplendet in religioſorum ordinū inſtitutione; quod eſt ſingulare Eccleſiæ Romanæ decus, (de quo etiam late agitur in Canticorum libro, vt in eius commentario videbimus.) Et certè in religioſa vita obedientiam, paupertatem, & caſtitatem perfectè amplectente, eſt quædā imago imperij prima ſpecie duriſſimi, atque adeò glorioſiſſimi tam Chriſto, quam Romanæ Eccleſiæ ipſius ſponſæ, quæ ſacras Religioſorum familias inſtituit, eaſque per ſuos miniſtros moderatur atque conſeruat.

Quintò, in hac rigidi imperij figura includitur, quidquid tertia expoſitio contendebat. Quidquid enim Euāgelica lex habet ſeueritatis in præceptis, & caſtigationis in defectis ad homines coercendos, idoneè cogitatur, vt duriſſimum imperium, quo Chriſtus gentes ſibi antea aduer- F ſas vlciſcitur, ea ratione, quam iam explicauimus. Quod verò ad rem magis facit, illud eſt, quod tam Chriſto, quam viris Apoſtolicis eſt multò glorioſius; ſcilicet voluntaria ſubmiſſio eorum, qui illorum prædicatione permoti ſpōte ſe ſubdunt Pœnitentiæ, Paupertati, Caſtitati, Obedientiæ & laborum pro Chriſto tolerantiæ.

Cur Chriſti virga fingatur eſſe ferrea?

Sextò, licèt virga ferrea electa fuit, vt ſymbolum ſceptri Chriſti, ob eam, quam habet proportionem, ad rigidum imperium indicandum, præter hæc tamen, ſi ferri proprietates conſiderentur, perſpicietur Chriſti ſceptrum non ex auro, nec argento; ſed ex ferro elegantèr fingi. Ad cuius rei declarationem nota, ſceptrum eſſe gubernationis ſymbolūm: perfecta verò gubernatio conſiſtit in ſeptem illis ſpiritibus, de quibus cap.1. notat. V.

Igitur

Google

Igitur ſi ferrum quaconque alia ſe congruentius eſſet ad ſeptem ſpirituum ſignificationem; mirificè accideret, vt ſymbolum Chriſti Imperij, eſſet virga ferrea. Nam ſeptem illos perfectiſſimæ prouidentiæ ſpiritus diſtinctè docet Apocalypſis in Chriſto, etiam quatenus homine, reperiri; atque eis Chriſtum mirum in modum vti in eo, quod prima facie duriſſimum imperium videtur, quo Chriſtianam Eccleſiam moderatur. Atque hæc eſt, vt videbimus, intentio & arcanum ſeptem ſigillorum.

Septē diuinæ prouidentiæ ſpiritus in ferri proprietatibus figurati.

Ac primò per ferrum fortitudo ſeu potentia figurata.

Septem igitur ſpiritus (vt ſupra oſtendimus) ſunt Potētia, Beneficentia, Æquitas, Sapientia, Patientia, Cōminatio & Seueritas. Ac primò aptiſſimè ſignificatur Potentia in ferro: quia nullum metallum adeò forte. Atque ita ferrum eſt fortitudinis ſymbolum, vt tradūt Hieron. & Greg. in ſylua; qui addunt ferro optimè ſignificari ſummam vim & efficaciam prædicationis Euangelicæ. Et Hieron. Micheæ 4. ait, nil aliud eſſe ferreū cornu Eccleſiæ, niſi ipſius potentiam.

Quamobrem Daniel in ferro repræſentat Romanorum potentiam; quia *quomodo ferrum comminuit & domat omnia,* &c. Dan. 2. 40. & magna etiam potentia, quæ Romanæ Eccleſiæ erat concedenda, explicatur virga ferrea Apoc. 11. *2. Beneficentia.* Secundò ad gubernationis Beneficentiam rectè aptatur ferrum: quia ferrū eſt inter omnia metalla vtiliſſimū; adeò vt ſine ceteris parum aut ferè nihil videatur humanæ vitæ cōmodis deeſſe: at ferro ſublato omnia ferè artiū inſtrumenta tolluntur, & maxima incommoda generi humano ſubeunda inuehuntur. Quare neceſſarium eſt, vt quò ferri vtilitas non peruaſit, ibi gentes belluarum inſtar degant. Adde huc, ſceptrum Chriſti Regis noſtri ferreum indicare, noluiſſe Chriſtum ſceptrum aureum ſibi effingi ex ſuorum ſubditorum diuitiis; ſed elegiſſe ſibi paupertatem, & vt ſuos ditaret, ſemetipſum exinaniſſe. Sibi itaque duritiem ferri elegit, vt nos ſuæ charitatis auro locupletaret. *3. Æquitas.* Tertiò, ad Æquitatem indicandam deſeruit optimè ferrum; iuxta illud Pſal 44. 7. ad Hebræos 1. 8. *Virga æquitatis, virga regni tui.* *4. Sapientia.* Quartò ad Sapientiam accōmodatur aptè virga ferrea: ferrum enim eſt inter omnia metalla, quod imaginem quandam cæleſtis ſapientiæ participat; quæ in magnete figuratur, vt dicemus notatione ſequenti. Adhæc, ſi Regis ſceptrum, ferreū conſideremus, tali arte elaboratum concipiendum eſt, vt propter mirandum operis artificium, Regis manu dignum cenſeatur: atque ita in ferreo ſceptro ſapientia ſplendeſcet. *5. Patientia.* Quintò, ad Patientiæ ſignificationem nullum eſt metallum, quod cum ferro poſſit comparari. Apparet hoc in incudibus, quæ ita patiēter atque cōſtanter impactos malleorum ictus ſuſtinent, ac reſpuunt. *6. Comminatio.* Sextò, ſplendor auri vel alterius metalli non eſt aptus ad Comminationem; ferrum verò micans minatur & terret: vide Deut 32. 41. *Si acuero, vt fulgur gladium meum.* Et Pſal. 7 13. *7. Punitio.* *Niſi conuerſi fueritis, gladium ſuum vibrabit.* Septimò denique, ad ſeueriſſimam inimicorū Punitionem nō aliud potuit excogitari ſceptrum, niſi ferreum, vt per ſe patet.

Alia præterea mira proprietas ineſt virgæ ferreæ, ſi cōſideretur ferri cum magnete cognatio: ſed de hoc dicā notatione ſequenti; res enim digna eſt, quæ ſeorſum perpendatur. Quare in hac notatione nil aliud reliquum eſt, niſi vt argumentis primæ expoſitionis faciamus ſatis.

Satisfit argumentis ſuprà adductis.

Ad primum Reſpondeo loci ibidem allati, ferè omnes, licèt primo intuitu vindictam ſonent, procul dubio tamē agunt de myſtica vindicta, de qua latè egimus in prolegomenis notatione 24 & 25. Illa verò Chriſti promiſſio, *in regeneratione, cùm ſederit filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ, ſedebitis & vos ſuper ſedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Iſraël,* quāuis a pleriſque ad diē iudicij referatur: mihi tamen valdè probatur ea explicatio, quam Hilarius & auctor operis imperfecti in Matthæum tradūt; qui nō de cōdemnatione impiorum in die iudicij; ſed de poteſtate, quā Apoſtoli in Eccleſiæ gubernatione erant habituri, exponunt. Quod enim plerique Apoſtolos in die Iudicij iudicaturos explicant; ſi per comparationem intelligas, Niniuitæ etiam ſic iudicabunt. Sin de accuſatione exponas, non multum tribues Apoſtolis, qui vt iudicaturi dicantur, & in thronis tanquam iudices conſeſſuri, non ſatis videtur eos eſſe accuſatores, vel Chriſti aſſeſſores, aut etiam ſententiæ promulgatores.

Matth. 19. 28. *Promiſſio Apoſtolis à Chriſto facta de conſeſſione & iudicandi poteſtate, quo ſenſu intelligenda.*

Quare difficile eſt intelligere, qua ratione tāquam magnus honor tribuatur Apoſtolis, quòd ſint in die iudicij iudicaturi duodecim tribus Iſrael. Si tamē de Eccleſię gubernatione capiantur Chriſti verba, magnū continēt honorē, nēpe ſupremā in Eccleſię adminiſtratione dignitatē. Et omnia ſic maximè cohærēt. nā regeneratio pro hominum renouatione, quæ per Euāgelij prædicationē facta eſt, certiſſima eſt ſacrę Scripturę phraſis, iuxta id Ioā 3. 5. *Niſi quis renatus fuerit denuo,* &c & ad Titū 3 5. *Per lauacrū regenerationis.* Quę regeneratio perfecta eſt, poſtquā Chriſtus ſedet ad dexterā Patris in ſede maieſtatis ſuę. Prius. n. *nondum erat ſpiritus datus, quia Ieſus nōdū fuerat glorificatus.* Iā, *iudicare* in ſacra Scriptura ſępiſſimè ponitur pro gubernare; & tribuū

Regenerationem pro ſpirituali hominum renouatione in ſacris vſurpari.

A Iſraëlis nomē ad Chriſtianā Eccleſiā in Apocalypſi manifeſtè trāſlatum c. 7. Ad hæc, Apoc. 20 4 de Epiſcopis Eccleſiæ poſt ligatum Satanam dicitur, *Vidi ſedes, & ſederunt ſuper eas, & iudicium datum eſt illis.* quem locum non ſpectare ad diem Iudicij, ſed ad gubernationem Eccleſiæ, ibidem conſtabit. Licet autem in Eccleſiæ pace maior ſit externa harum ſedium auctoritas; Apoſtolorum tamen dignitas multò ſanè fuit excellentior: quare ipſi dicuntur ſediſſe in duodecim thronis iudicantes nouas veri Iſraelitici populi tribus. Harum verò ſedium maieſtas Apoſtolorum morte non fuit terminata, ſed creuit potiùs poſt eorum mortem. Nam magna, qua apud Chriſtum pollent in cælo auctoritate & gratia, ſuis ad Deum aſſiduis precibus militantem Eccleſiam inde gubernant; atque ita Eccleſia ipſos veneratur, vt ſupremos principes, a quibus proſperum ac B felicem euentum in rebus omnibus ſperat.

Ad ſecundum, fateor virgā ferreā duriſſimum imperium denotari, ſed ſub eo loquutionis cortice nucleus latet ſuauiſſimus, vt iam explicuimus. Vnde etiam conſtat ad tertium, in quo nobis contextus obiiciebatur. Neque enim nego contextum poſtulare, vt vaſis confractio peruualidam contritionem ſonet; ſed eiuſdem contritionis, ſeu confractionis allegoriā, aſſero ſummum beneficium ſæpiſſimè in ſacra Scriptura indicari. Alioqui non adeo placeret Deo cor contritum & humiliatum.

Ad quartum Reſpondeo, hebraicæ linguæ peritis eſſe manifeſtum, eoſdem characteres hebraicos, quibuſdam affixis punctis, ſignificare *conteres eos*; aliis vero pūctis appoſitis eſſe idem, quod *paſces*, vel *reges eos*. Et quidē Doctores C aliqui, vt Eugubinus & Ianſenius contendunt hebraicam vocem iis punctis eſſe ſcribendam, quibus ſignificat *conteres*, vt legunt Maſoretæ. Quis tamen non videat, quantò æquius ſit, vt credamus non ſolum Septuaginta interpretibus; ſed etiam Ioanni, qui in Apocal. ter repetit, *reges eos in virga ferrea*, & græcè vtitur verbo ποιμανεῖς, quod ſignificat *paſcere* aut *regere*? Quod non ideò dixerim, quòd ad reſpondendū argumento, neceſſe ſit ſignificationem verbi *contero*, ſubterfugere, reſtat enim eadem difficultas in eo, quod mox ſubditur, *tanquam vas figuli confringes.* Videmus autem ſupra eleganter vſurpari allegoriam validæ contritionis & duriſſimi imperij ad ſignificationē ſummi beneficij, quod Chriſtus celat ſub ſeueritatis prætextu, qua ſuos familiares tractat. Nihilominùs tamen Ioānes nos docet, D huius loci lectionē non eſſe *Conteres eos in virga ferrea*, ſed, *reges eos in virga ferrea*; quod miram in ſe continet elegantiam. ſic enim ſignificatur gubernationem fore paſtoris & ſummopere hominibus benignam atque beneficā, quamuis virga aut ſceptrum ferreum corporeis auribus ſonet duriſſimum imperium & contritionem peruualidam, & vt ſignificetur etiam proprium ſenſum ab Spiritu ſancto ſub eo cortice intentum eſſe ſummi beneficij, quo Chriſtus ſuos amicos afficit, dum eos eiuſmodi gubernationi ſubiicit, cuius externa facies magnam præ ſe fert ſeueritatem & duriſſimū imperium. Ad hoc igitur prudentiſſimè fuit appoſitum verbum *paſces*, quod paſtoris officiū ac gubernationē in ſummum ouium beneficium ſignificat; nec minùs eleganter cum verbo *paſces* coniungitur *virga ferrea*, quæ rigorem ſonet. Idcirco Ioanni verbum *reges* ſiue *paſces* tantoperè placuit, vt illud cum virga ferrea cōiunctum ter repetierit. E Atq. vbi animaduertatur, virgam idem eſſe, quod ſceptrum; ſimul etiam perſpicietur appoſitè aſſumi verbū, quod gubernationē ſignificat, & cum nomine ſceptri copulari. Cuius conſideratio eſt, licèt aliis regibus ſceptrum aureum in manu depingatur (vt Aſſuero, Eſther. 5. 2.) regi tamen cæleſti & ipſius miniſtris congruentiſſimè virgam ferream attribui, vt ſignificetur ingens Chriſti gloria, qui imperio in ſpeciem duriſſimo ſuos gubernat; cùm tamē ſic in ſummum beneficium eorum, qui tanquam vas figuli confringuntur. Atque ideo ter Ioannes repetit (opinor) verbum *paſces*, vt nobis planum faceret, nō eſſe ad rē ſignificationē ſeueriſſimæ ſententiæ, quā Chriſtus in extremo Iudicio contra ſuos aduerſarios eſt laturus: illa. n. nō iā erit ſententia paſcentis eos, ſed potiùs igni paſcēdos tradētis.

Conterere *in Pſ. 2. quo ſenſu accipiendum.*

F

NOTATIO VIII.

In qua iterum agitur de virga ferrea; conſideratis iis, quæ ferro à magnete communicantur.

SECTIO I, *Subſequentis doctrinæ redditur ratio.*

VIDIMVS ſuperiori notatione, Spiritum ſanctum peculiares ferri proprietates attendiſſe, vt virgam ferream eligeret ad Chriſti imperij ſymbolum. Eos verò effectus, quos magnes in ferro mirum in modum operatur, conſultò omiſimus; viſi enim ſunt digniſſimi, qui ſeparatim in alia notatione conſiderentur. Illi igitur hic breuiter proponentur a me; vtinam adeò dilucidè, vt res bene intelligatur. Nam ſi ita fiat, ſpero viſurum lectorem, naturalem vim, & facultatem, quam naturæ conditor tribuit magneti, vt ferrum ad ſe traheret, & nautici ſideris cognitionem illi daret: eò præſertim ſpectaſſe, vt virgæ Chriſti ferreæ ſymbolo nihil deeſſet ex his, quæ ad ſymbolicam perfectionem optari poterant, iuxta ea, quæ diximus in prolegomenis notatione 15.

Duo in Chriſti imperio ferreo in primis conſideranda.

Vt igitur meum ſenſum exponam, aduerto, in duriſſimo Chriſti imperio per virgam ferream ipſi Chriſto adeò glorioſam repræſentato, duo in primis conſideratione digna eſſe: alterum eſt efficacitas ſuauiſſima, qua homines ad ſe trahit; ita vt quod ipſos a Chriſto alienaturum fore videbatur, (nempe durum valdè ipſius imperium) id ipſum occultâ quadam virtute ad Chriſtum alliciat, ac trahat tanta vi ac ſuauitate, vt ipſemet Chriſtus de ſe aſſerat Ioannis 12. 32. *Si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipſum.* Alterum eſt magna ſapientia, quam manifeſtat Deus in hac duriſſimi imperij ratione; quæ ſcilicet, eſt abdita illa ſapientia, de qua Paul. 1. ad Corinth. 2. atque illud ingens myſterium, quod Deus ſuo in pectore clauſum tenebat, nec angelis reuelauerat, ſcilicet myſterium multiformis ſapientiæ (de quo ad Epheſ. 3. 10.) quæ diuitias in paupertate abſconderet, vitam in morte, in iniquitate æquitatem, & fortitudinem in imbecillitate, vt ſupra latiùs explicauimus ex Nyſſeno. Hæc igitur duo, quæ tantopere in duriſſimo Chriſti imperio fulgent, nimirùm efficacitas ſuauiſſima, qua Deus homines ad ſe attrahit, & diuina ſapientia quam retegit, dum eos per ſpeciem duriſſimi imperij beat; hæc (inquam) duo voluit diuina prouidentia ad viuum exprimere in duplici facultate mirandà, quarum vtramq; magnes virgæ ferreæ communicat. Significatio autem adeò eſt elegans, vt hoc ſymbolum cenſeam nobiliſſimum inter omnia, quæ ex naturalibus rerū creatarum facultatibus ſumi poſſint. Atq; vt hæc ſignificatio iucundiùs percipiatur, opus eſt priùs animaduertere vtramq; magnetis proprietatem; & quemadmodum eas ferro impertiatur. Deinde quantò magis emineant ambæ in ferro poſt magnetis contactum, quam in magnete ipſo. In hoc enim fundamento ſolidanda eſt ſymbolica ſignificatio.

SECTIO II. *De duabus magnetis facultatibus ſeu viribus.*

Duplex in primis magnetis facultas.

Prima magnetis vis nauticum ſidus indicare.

DVARVM magnetis proprietatum altera eſt nauticum ſidus indicare, altera ferrum attrahere. Vt ergo exordiamur a prima; arbitror in ea cæleſtis ac diuinæ ſapientiæ figuram ac ſymbolum contineri. Pro cuius intelligentia notandum eſt, in nautico indice ſiue acu, miram apparere ſapientiæ imaginem. Nam quocumque ſiue loco, ſeu tempore, etſi cęlum vndique nubibus obducatur; & ſol, luna atque ſidera omnia abſcondantur in nebula nobis hic index deſignat non ſolùm mundi polos, ſed etiam Orientis & Occidentis ſolis plagas, & omnium ventorum vias. Hác verò admirandam ſapientiam, ferrea acus mutuâ accipit a magnete ex ipſius attactu. Ipſi tamen magneti innata eſt atque inſita a natura mira illa ſapientia, quam cum ferro communicat. Quare, ſi magnes aliquis in ſubereo cortice (qui inſtar ſit lintris exiguæ) ſuper vndas imponatur, protinus conuertit corticem, prout opus eſt; vt cæli polos & omnium ventorum plagas deſignet.

Nauticum indicem ſiue acum eſſe ſapientiæ ſymbolum.

Magnes natura ſua cæli polos & ventorum plagas deſignat.

Ingenti hac & arcana vtilitate, plurima ante ſęcula, caruit orbis noſter; donec acceſſit tandem tēpus, quod Deus æterna mente deſtinarat, vt ſuaui Euangelij iugo ſubijceret inſulas, prouincias, ac regna noui orbis cum alijs regionib. a nobis disiunctis. Tunc enim diuina prouidentia, vt ad remotas inſulas & priùs ignotas aditus pateret; vtque claſſes concionatorum & Euangelij miniſtrorum ad eas poſſent ſuum iter dirigere; occultam hanc magnetis proprietatem hominibus detexit; quod ſummi momenti fuit, ad longinquas Oceani nauigationes; id eſt, vt naues pelago ſe committere, & in altum inuehi auderent; & a terræ conſpectu valdè disiunctæ recta curſum tenere ad eam inſulam ſeu portum, qui multis leucarum millibus diſtet; idque per dies multos ac noctes, ſine ſolis, ſine lunæ, ſine ſiderum conſpectu.

Hanc magnetis proprietatem priſcis olim fuiſſe ignotā.

Et vt clariùs conſtaret, reconditam hanc magnetis vim ideo fuiſſe a Deo retectam, vt maria omnia nauigari poſſent; congruentiſſimè fuit ab ipſo Deo prouiſum, vt arcanum hoc in magnete ipſo non experimento perciperetur, niſi cùm magnes in exigua veluti nauicula ſuper aquam collocatur, vt ſupra diximus. Atque hac ratione hominum induſtria mox addidicit, quod ſibi ad nauigationem opus erat, nempe acum ferream nauticam in aliqua veluti patina lintre collocare; ne frequens nauis iactatio, ipſius acus liberam conuerſionem impediat.

Quando hæc magnetis natura in ipſo deprehendi ſoleat.

Deinde notandum eſt, quemadmodum in eiuſmodi acu ratio deſignandi varias ventorum regiones in eo ſita eſt, vt ex duabus acus partibus extremis altera ſeptentrionem reſpiciat, altera meridiem; ita etiam in quolibet magnete, eſſe quoddam punctum, ſiue ipſius magnetis particulam, quæ ad ſeptentrionalem plagam ſe directè conuertat; alteram, quæ meridionalem è regione reſpiciat. Et quacumq; ratione magnes diuidatur, in quolibet fruſto duo hæc pūcta ſeptentrionale & meridianum ſemper eſt reperire. Et quocumque modo ac ſitu conſtituatur magnes; vbi poteſt, protinus conuertitur ad ſuum naturalem ſitum; ita vt altero puncto ſeptentrionem, altero meridiem proſpectet. Qui autem huius artis apprimè peritus fuerit, facilè in quocumque magnete vtrumque punctum deſignabit; & oſtendet, vtrùm ad ſeptentrionem, vtrùm ad meridiem reſpicere natum ſit.

Magnetis partem alteram directè ad ſeptentrionem, alteram ad meridiem reſpicere.

Notatu etiā dignū eſt, ſeptentrionali parte magnetis illud ferri extremum contingi, quod meridiem ſpectare debet. Ratio verò eſt; quia ferrū iā contactum eodem manet nutu atq; pondere, quod illi magnes communicauit. Atqui certum eſt (ſi magnetis ſeptentrio ſeptentrionem mūdi aſpiciat, atque ex ea parte illum cuſpis acus contingat) cuſpidem illam lapidis ſeptentrioni obuerſam, ad mundi meridiem aſpicere. Sit enim magnes lapis quadratus, cuius punctum, A ſit ipſius lapidis ſeptentrio mundi ſeptentrionem reſpiciens, & punctum, B meridiem ſpectet; tunc cuſpis acus, quæ punctum, A contingit, eo ipſo meridiē mundi neceſſariò ſpectat. Et hæc de prima virtute magnetis, quæ conſiſtit in polorum mundi certiſſima deſignatione.

Quomodo magnes hanc polos reſpiciendi qualitatem nauticæ acui imprimat.

Altera magnetis virtus eſt ferrum ad ſe trahere: in qua mirè elucet infinita Dei charitas. Proprius enim diuinæ charitatis effectus eſt, homines ad ſe attrahere & ſibi vnire; nec propriè charitas reperitur, niſi erga perſonas rationis participes. Si igitur magnes eſt inter omnes lapides ſapiens (vt iam vidimus) atque eam ſapientiam impertit ferro, quod ad magnetis naturam propiùs accedit; quid potuit ad Dei bonitatem & charitatem indicandam magis appoſitum effingi, quam ſingularis ea virtus, quæ a Deo magneti inſita fuit; vt ferrum ad ſe traheret, ſecū vniret, & quolibet ferret? Nullum aliud metallum præter ferrū trahit magnes: ferrum enim eſt illi quaſi cognatum, & ſolùm capax illius ſapientiæ, quæ in magnete reperitur; quod eſt eſſe veluti aptum ad diſciplinam & ad cæleſtem doctrinam perdiſcendam.

Altera magnetis virtus ferrum ad ſe trahere.

Deinde quantò ferrum terſius ac læuius eſt, tantò eſt magis diſpoſitum, vt cum magnete vniatur. Quo innuitur, animum, quantò magis fuerit ab omni ſcelere purus & immunis, & virtutum ſplendore conſpicuus; tantò eſſe aptiorem, vt illum Deus ſecum arctiſſimo charitatis vinculo copulet.

Quò ferrum læuius, eò magis aptū, vt a magnete trahatur.

Veteres exiſtimabāt, magnetem præſente adamante dimittere ferrum, nec illud ad ſe attrahere. Verùm adamantes, quos hodie nouimus, hac potentia carent. Commentitium eſt etiam, quod nonnulli aſſerunt de allio. Vnus ignis virtutem hanc magneti detrahere poteſt. Licèt enim ferrū per mediam flammam, magnetis vnionem appetens, ad eā aduolet: ſi tamen ferrum ſit candens; non trahitur a magnete, donec refrigeretur. Si magnes etiam accendatur & igneſcat omnis illi virtus penitus deperit, ita vt deinceps ferrum attrahere non valeat. Nam magnetis virtus conſiſtit in ſubtiliori quadam ſubſtantiæ parte, quę igne omnino exhalatur & in fumum abit. Horum autem ſignificatio huiuſmodi eſt. In primis ſi quondam tyrannis (quæ per adamantem denotari poteſt) aut etiam ruſticitas per allia denotata gloriabatur, ſe abſtrahere homines a vera fide & religione, qua cum Deo coniunguntur; poſtea per Chriſti paſſionem ac mortem homines verè iam dicunt, Rom 8. 35. *Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti?*

Magnetem præſente adamante, ferrum dimittere, nec ad ſe trahere, putarunt veteres; ad allium etiam vim ſuam amittere. Vtrūque falſò.

Vnum ignem hac virtute magnetem priuare poſſe & quomodo.

Symbolica prædictorum ſignificatio.

Secundò innuitur diuinam charitatem eſſe amorem ſpiritualem, illum verò, qui ſpiritualis non ſit, non charitatē eſſe, ſed ſordes potiùs ac fœditatē. Atq; ita conſumptá ſubtiliori illa magnetis ſubſtantiâ, quæ eſt quodammodò ſpiritualis, nulla illi remanet virtus, nec ferrum ampliùs trahit, neque deinceps magnes dici meretur: atque adeò Dei charitatem non repræſentat. Ignis autem figurat id, quod ſpirituali ſubſtantiæ contrarium eſt, vtpote quam in magnete conſumpſit. Et quemadmodum ferrum, dum eſt ignitum, a magnete non trahitur: ita homo, dum in animo affectus ſpiritui contrarios admittit, a Diuina charitate non trahitur. Vbi tamē aduerſus ille affectus refriguit, mox redditur aptus, vt a Deo alliciatur atque trahatur.

Tertiò, quòd ferrū per medias flāmas ad magnetis vnionem properet (priuſquam igneſcat) oſtendit, quod ex ſe cōtrarium ſpiritui videtur, dum animam non occupat, minimè illi inhibere ſpiritualem cum Deo coniunctionem; at cùm contrarius ille affectus in animæ conſenſum irrepſit, protinus vnionem cum Deo diſſoluit.

Denique placuit hic adducere Platonis locum in Ione ſiue Iliade, vbi Socrates ad Ionem ſic ait: *Diuina vis te mouet, quemadmodum in lapide magnete. Nam & hic lapis non ſolùm ipſos annulos ferreos trahit, ſed etiam vim annulis indit, vt idē hoc facere poſſint, quod lapis, alios ſcilicet annulos trahere. Vnde aliquādo lōga admodū ferri annulorū catena efficitur,* dum

Platonis locus de magnete.

dū alij ex aliis pendent. Omnibus autē hic ex illo lapide vis explicatur. Sic vero etiam Muſa (hanc ille ſpiritum quemdam diuinum eſſe ſupponit) *numine quidem afflatos ipſa facit: dū autem per hoc numine afflatos alij afflantur, catena dependens connectitur.* Hæc Plato, quorum applicationem ſpiritualibus viris expendendam relinquo.

SECTIO III. *Virtutes magnetis in ferro magneti cōiuncto multò magis apparere, quàm in magnete ipſo.*

Vtranque magnetis virtutē in ferro illi adiuncto multò maiorem eſſe.

IN duabus magnetis facultatibus ſuprà dictis manifeſtè cernitur, magnetem eſſe ſymbolum ſapientiæ cum bonitate in Dei natura coniunctæ. Illa enim cæleſtis ſapientiæ & ingentis bonitatis atque charitatis repræſentatio magneti naturalis eſt, atque adeò optimè indicat ſapientiam & bonitatem propriè in fonte exiſtentes, id eſt in diuinitate cui ſumma ſapientia ac bonitas naturales ſunt. Mirum tamen eſt, has eaſdem virtutes tam ſideris nautici indicandi, quam ferrum attrahendi, in ipſo magnete, ſi ab inſtrumento omni ſeparatus ſumatur, non valdè apparere: in ferro tamen quod ipſi magneti fuerit applicatum & ipſius inſtrumētum effectum, maximopere eaſdem virtutes eminere. Quod ampliùs adhuc declaretur oportet. Vt conuertendi ſe ad ſeptentrionem, quamuis magneti inſita ſit a natura, multò clariùs & euidentiùs in ferro magnete contacto aſpicitur. Vt enim ſolus magnes abſque ferro nobis ſeptentrionem deſignet, multo labore opus eſt; & difficile valdè erit ſolo magnete abſque ferro rectum nauigationis tenere curſum; & dignoſcere quam in partem iter dirigendum ſit. In ferrea tamen virgula, quæ magnetis virtutem participauerit (ſiue ſit acus nautica, ſiue acus vulgarium horologiorum) adeò eſt patens & clara hæc virtus, adeò facilis ipſius vſus; vt conſpecta acu, nullo negotio quilibet, qua ſit nauigaturus, deprehēdat. Et in obſcuriſſima nocte, quantumuis denſiſſimis nubibus cælum ſit obductum, diſtinctè perſpicietur, quæ ſit meridionalis mundi pars, quæ ſeptentrionalis, quæ orientalis, & quæ occidentalis; quæ demum ſit propria cuiuſque venti plaga. Quanta igitur eſt, quam magna & admirabilis hæc ſapientiæ cæleſtis imago, quæ mihi deſignet in ſumma obſcuritate omnem cæli ſitum; & quâ ſol oriatur, vbi occidat, veluti digito certiſſimè demonſtret?

Quantò maius pondus ferrum magnete coniunctum quàm magnes ipſe attollat.

Quod ad alteram ſpectat proprietatem trahendi ferrū, licèt ea etiam magneti naturalis ſit, nec ferrum illam ex ſe habeat, ſed a magnete mutuatam; vbi tamen ferrum cum magnete coniungitur, mirum valdè eſt, quantò maior inde ſequatur effectus, & quantò ponderoſior ferri vis trahatur ac tollatur. Quidam exiſtimauit magnum ſatis eſſe, ſi magnes ferro armatus atque adiutus, ferri pondus triplo maius ad ſe traheret, quam magnes inermis, id eſt, ſine ferri adiumento poterat. Id quod vt rem nouam & animaduerſione valde dignam litteris conſignatum reliquit. Ego tamen experientia edoctus didici, a magnete ferreâ virgâ bene applicatâ munito, non tantùm triplo maius pondus, ſed etiam centuplo eleuari. Eſt apud me magnes, qui abſq; vllo ferri adiumento, vix quinq; vncias ferri attollit: ſi tamen virgâ ferreâ applicatâ adiuuatur, pluſquam ducentas ferri vncias eleuat. Et exiguo alicui magneti, qui inermis vix duas ferri drachmas poteſt attollere, exigua etiam virgula ferrea adiuncta, pluſquam ducentas drachmas ad ſe trahit. Hoc diſcrimen inter exiguam ferri vim, quæ ab inermi magnete attollitur, & aliam multò maiorem quam ferrū magneti admotum eleuat, multò maius & mirabilius eſt, ſi ferrea virgula, quæ illius tractionis eſt inſtrumentum futura, in magnete includatur, perforato ſcilicet lapide a ſeptentrionali parte ad meridionalem (quæ duo ſunt pūcta in quibus magnetis vis efficacior exiſtit) & ferrea virgula, veluti clauo, per foramen penitus adacta. Sic enim tantopere vis magnetis augetur, vt maximam videntibus pariat admirationem. Id quod eodem ferè modo accidit, ſi magnes in duas partes diſcindatur, & inter vtramque ferrea velut tabella vtrique parti æqualiter admota collocetur. Magnetem hac ratione diſpoſitum memini me apud excellentiſſimum Caſtellæ Comitem (vulgò Stabilem) vidiſſe; qui magnes, cùm abſque ferri adminiculo, vix [illegible] aut quatuor vncias attolleret; applicatâ tamē & interiectâ ferreâ tabella, tantum attollebat ponderis, vt ad talentum Hiſpanum (vulgò *arroba*,) parum illi deeſſe videretur. Atq; eo ſtudio, quod in magnetis natura curioſè indagāda collocaui, (in huius ſymbolicæ ſignificationis obſequiū) certā auderem præſcribere rationē, vt magnes, qui ſine ferri adiumento vix libræ pondus attollebat, adiuncto ferro facilè centū pondo ſiue centū libras tollat. Et vt aliis naturæ arcanis, diligenter a me in magnete obſeruatis ſuperſedeā; quiddam tertium aduertiſſe contentus ero, vt clarè perſpiciatur ferrum magneti applicatum, ferreum ad ſe pondus trahere multò maiore vi, quam trahit magnes. Ferro enim, quod ſibi magnes attraxit & coniunctum tenet, ſi ferrum alterum propè admoueatur; primum illud A magnetem, cui adhærebat deſerit; & applicito ferro adhæreſcens, illud ſequitur: quaſi dicere quodammodo videatur, ſibi magnetem præcipere, vt quamuis eum derelinquat, admotum denuo ferrum comitetur. Quod ſi attentè id cōſideremus; etſi ferrum a magnete per ſpeciem ſeparetur, non tamen omnino remouetur ab illo. Nam remanet intra ſphæram virtutis magnetis, atque idem ferrum aliud quæritat. Lapidis enim virtus, cui ſubiacet ferrum, illud impellit & cogit, vt ferrum alterum ſequatur.

Ferrum magneti adiunctum, ſi aliud ei ferrum admoueatur, magnetem deſerit, ac ferro applicito adhæreſcit.

SECTIO IV. *Applicatio prædictæ philoſophiæ ad ſignificationem myſterij cui deſeruit.*

Myſtica magnetis, eiuſq; proprietatum ſignificatio.

SI magneti naturale eſt ſapientiam ac bonitatem repræſentare; nemo neſciat quam congruens ſymbolum diui- B nitatis ſit, cui infinita ſapientia naturalis eſt; & ſimiliter bonitas, qua creaturas ſuas ad ſe allicere, ac trahere contendit. Manifeſtum eſt autem ferrum naturâ ſua eſſe magneti quodammodo cognatum. Quare lapidis huius virtus, qua ferrum ad ſe trahit, ſecum copulat, & nautici ſideris ſcientiam ac vim attrahendi aliud ferrum illi impertit; appoſitiſſimè deſeruit ad ſignificandum, quemadmodum Deus eos, qui ſunt rationis participes, atque adeò diuinæ naturæ cognati, trahat ad ſeſe, coniungere ſecum conetur, & ſuæ ſapientiæ ac bonitatis eos participes efficiat. Et verò rationales animas ex Dei eſſe genere affirmat Paulus Actorum 17. 28. *Ipſius enim & genus ſumus.* Atque ex hac hominum cognatione cum diuina natura, ſequitur eos eſſe habiles & aptos ad diſciplinam, & cæleſtis ſapientiæ capaces. Et vt oſtenderet Deus, nihil ſe de rebus aliis creatis, præ rationali natura C curare; voluit vt magnes nihil aliud ad ſe traheret præter ferrum, quod eſt illi cognatum, & ipſius diſciplinæ capax.

Si hoc igitur ſtatuatur, per magnetem ſcilicet diuinam naturam figurari, & humanam per ferrum; quis non videat incarnationis myſterium mirificè indicari in ferro, quod ſit magneti intimè coniunctum, & illi vt inſtrumentum deſeruiat ad ſuam virtutem manifeſtis argumentis declarandam. Licèt enim diuina natura ſit bonitatis & ſapientiæ fons; verùm infinita hæc eius virtus ante altiſſimum incarnationis myſterium ſua opera quaſi quibuſdam limitibus circumſcribebat. Poſtquam autem humanam naturam ſibi vnionis vinculo copulauit; per illam quaſi inſtrumentum coniunctum immenſam ſuam virtutem ſummopere oſtendit; dum hominibus affatim communicauit cæleſtem illam ſapientiam, charitatem ac ſanctimoniam, qua ipſi cum Deo & inter ſeſe conſocientur. Hæc certè ſapientiæ & bonitatis com- D munio, qua Deus per Chriſtum homines diuinis hiſce opibus locupletauit, haud dubiè eſt centuplo & millecuplo maior; atque adeò infinitum habet exceſſum, ſi cum eo, quod ante incarnationem generi humano communicauerat, comparetur. Nec fieri vſquam potuit, vt tantum hoc, tamque infinitum diſcrimen integrè magnes ac ferrum figurarent. Enim verò vt hoc per ſymbolum indicaretur, nihil potuit eſſe congruentius, quam exceſſus, qua ferrum magneti vnitum ſuperat ipſum magnetem in alio ferro trahendo, & in cæleſtis virtutis ſapientia oſtentanda.

Diuinæ ſapientiæ theſauros aſſerit Paulus in Chriſto eſſe abſconditos ac depoſitos, vt ipſe hominibus atque angelis eos impertiatur, & ſimul patefaciat ea, quæ E Deus antea reſerare noluerat. Quam ad rem elegantiſſimè videmus in ferro cæleſtis ſapientiæ repræſentationem multò magis, quam in ipſo magnete manifeſtam. Quòd ſi acus nautica eo eſſet artificio elaborata, vt ferro magnes eſſet incluſus quaſi anima: næ multò euidentior & efficacior eſſet vis, qua ſideris notitiam & cæleſtem illam ſapientiam nautis indicaret. Chriſti ergo humanitas eſt veluti ferrum, quod intimè eſt cum diuinitatis magnete vnitum, atque ipſius ſapientiam integrè participat; eamque admirabili virtute retegit, & oſtendit.

Homines autem ad ſe trahere & ſanctificare, licèt proprium diuinæ naturæ ſit; conſtat tamen ex ſacra Scriptura, ante incarnationis myſterium, id parcè admodum ac F modicè fuiſſe a Deo in hominibus præſtitum. Poſtea verò tantus fuit, tam copioſus & abundans effectus eiuſmodi ſubſequutus, vt Chriſtus Dominus meritiſſimè dixerit, *Omnia traham ad me ipſum.*

Integram tamen Chriſti ſententiam repetamus oportet, *Ego, ſi exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipſum,* Ioan. 12. 32. Hoc enim fuit reſeruaſſe Chriſtum clariſſimā ſuæ virtutis demonſtrationem, vt eſſet ſuæ paſſionis effectus. Et quidem, quod videmus in magnete tollente ad ſe ferrum attrahente, id nobis quaſi quibuſdā vocibus videtur dicere, hunc lapidem fuiſſe productum, vt miram illam Chriſti ſententiam ſymbolicè exprimeret. Magnam porrò Chriſti virtutis demonſtrationem, vt ſuæ mortis effectum fuiſſe reſeruatam, id etiam figuratur in ferro cum magnete vnito, vt ipſius virtutis inſtrumento. Vt enim præſtantior ſit effectus, opus eſt vt ferrum virgæ figuram habeat, alioquin multò minor effectus erit. Sin ferrum in virgæ figuram ſit extentum, & optimè magneti adiunctum: admirabilis eſt virtutis magneticæ oſtenſio & demonſtratio, idque non ſolùm in magna ferri vi ad ſe trahenda, ſed etiam in nautici ſideris ſcientia illi communicanda. Quòd enim ferrum ad ſe magnes trahit, eidem etiam hanc ſcientiam impertit. Quid ergo eſt ad magnum ferri pondus trahendum, oportere, vt inſtrumentum coniunctum, virgæ ferreæ formam habeat, quæ ſit magneti optimè applicata & valdè ſubiecta? Reſpondeo, huius ſignificationem eſſe illã ipſam, quam Chriſtus illis verbis explicuit, *Ego, ſi exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipſum.* Nam, vt ſuperiori notatione vidimus, virga ferrea duriſſimum indicat imperium. In Chriſti autem paſſione ac morte cùm fuit exaltatus a terra, oſtendit Deus vt in exemplari, quali ratione cũ ſuis amicis geſturus eſſet, ſcilicet per ſpeciem duriſſimi imperij. Quem enim vnquam Deus tanta ſeueritate tractauit, atque Chriſtum? In ipſo igitur Chriſto mirandum in modum demonſtrauit, ſuum imperium (in quo ſingulariter gloriatur) eſſe virgam ferream. Et ſtatim hac eadem virga ſuæ virtutis efficaciam mirificè oſtendit in ſapientiæ ac ſanctitatis cum hominibus communione; dum eos diuino ſuo ſpiritu docuit, ac ſanctos effecit. Et quoniã Chriſti humanitatis ferrum adeò ſe diuinitatis magneti ſubiecit, & in virgæ ferreæ formam extendit, ac ſe formam & exemplar maximæ ſeueritatis conſtituit, quam Dei amicos ſubire oportet; propterea gentes omnes traditæ ſunt illi in poſſeſſionem, atque conceſſum vt eas virga ferrea gubernaret, id eſt imperio duriſſimo & Chriſto ipſi glorioſiſſimo.

Et verò admiratione dignum eſt, Deum per Chriſti tormenta ac mortem ad ſe attraxiſſe homines. In quo edocemur, ſi Deo placere velimus, neceſſe eſſe, vt Chriſtum imitemur; & nos in cruce extendamus, vt ferrum ad virgæ ſimilitudinem extenditur. Ecquis animalis homo non diceret, propoſita Chriſti cruce homines a Deo eſſe deterrendos; ne ab eo tractarentur, vt Chriſtus fuit tractatus? Id tamen maximè eſt mirandum, non ſolùm homines a virga ferrea trahi, ſed etiam id efficaciſſimè & ſuauiſſimè effici: vtrumque enim explicatur eo verbo, *Omnia traham ad me*, vt rectè Auguſtinus expendit.

Magna huius ſuauitatis pars oſtenditur in ea efficacia, quam adhibet Chriſtus, vt homines ſe mutuò ament. In hac enim magna proximi charitate apparet ingens ſuauitas, qua Deus ad ſe homines trahit. Quod vt ſignificetur, aptiſſimum eſt quod in ferro accidit, cui veluti præcipit magnes, vt illum relinquat, & coniungi cum alio ferro contendat. Nec tamẽ id eſt a magnetis virtute ſeparari, ſed cum ea magis vniri (vt ſupra explicauimus.) Quod idẽ eſt,

Matt. 5. 24.

atque illud quod Chriſtus ait; *Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quod frater tuus habet aliquid aduerſum te, relinque ibi munus tuum ad altare, & vade prius reconciliari fratri tuo*, &c. Suauitas inſuper Chriſti legis, apparet in eo, quòd ſuam legem vniuerſam ad proximi charitatem reduxerit. Nam hoc eſt præceptum Chriſti, vt diligamus inuicem, &

Rom. 13. 8.

qui diligit proximum, legem impleuit. Qua charitatis demonſtratione Chriſtus magna vi homines ad ſe corripit, ac trahit; quemadmodum ferrum magneti adiunctum, quodlibet aliud ferrum trahit.

Quod autem de Chriſto hactenus diximus, de viris etiã apoſtolicis ſuo modo intelligendum eſt; quibus dat Deus virgam, quod eſt animarum imperium illis tradere. Licèt autem non adeò ſint cum diuinitatis magnete coniuncti, vt Chriſtus; ad Chriſtum tamen accedentes, duas illas virtutes admirabiles ab eo accipiunt, quas aliis per illos ipſi communicẽt, vt in magnete lapide repræſentari videmus: qui non ſolùm virtutem, quam habet ſibi intimam trahendi ferrum, communicat illi, quod ipſi vt præcipuum inſtrumentum, coniunctiſſimum eſt, ſed cuiuis etiam alij ferro quod ad illud, quod erat coniunctius, proximè accedat: & eò magis, quò magis ad coniunctum inſtrumentum adhæſerit.

Ex dictis cernitur, ad virgæ ferreæ ſymbolicam perfectionem, repræſentantis regiam Chriſti poteſtatem, valdè eſſe conſiderandas duas illas vires ſeu proprietates, quas ferrum a magnete participat: nec minores Deo deberi gratias ob ingens beneficium, quo Philoſophiam ſymbolicam affecit, & ob ſpirituale ſolatium quod animis affert magnetis conſideratio, quam ob maximam vtilitatem nauigationi & hominum commercio magnetis proprietatibus allatam.

His addo, eundem vſum virgæ ferreæ magnete contactæ; qui tanti eſt ad nauigationem momenti, eſſe etiam ingentis emolumenti iis, qui miram huius lapidis naturam attentè perpenderint; vt ſpiritualem inde inſtitutionem, & virgæ Chriſti ferreæ exaltationem eliciant. Primò enim, vt in tumentis maris vndis, præſertim in media obſcuritate A & ſæuientibus procellis permagni refert ad id iter rectè proſequendum, ferreæ virgæ (id eſt, nauticæ acus) gubernationi ſe ſubiicere: ita qui ſe virgæ ferreæ Chriſti ſubiecerit, agnoſcens id ipſum, quod duriſſimi imperij ſpeciem habet, eſſe veluti acum nauticam, quæ rectà ad feliciſſimum gloriæ portum dirigat, næ ille ſapit: ſecus verò deſipit. Atq; hoc durum Chriſti imperium, hæc virga ferrea, hæc nautica acus eſt, quæ Petri nauem, id eſt Catholicam Eccleſiam, ad eam felicitatem adduxit, quam per ipſas tribulationes conſequuta eſt.

Denique quemadmodum poſt cognitam ingentem illã virtutem acus nauticæ, quam ex magnetis contactu accepit; nulla iam eſt inſula, quantumuis diſtans atque longinqua, quò nauigationis curſus feliciter dirigi non poſſit: ſic etiam Petri nauis, id eſt Romana Eccleſia, & B concionatores Euangelici, qui ipſius ſunt miniſtri, cum ſpirituali acu nautica, id eſt, cum virga ferrea, quam eis Chriſtus concedit, ad quaſcunq; nationes remotiſſimas, ad Antipodas ac nouum orbem feliciſſimè nauigant, Chriſti Euangeliũ promulgaturi, & quibuslibet procellis ſuperatis gentes vniuerſas ſubiiciunt ipſius Chriſti ditioni, cui cum Patre & Spiritu ſancto ſit ſempiterna gloria.

COMMENTARIVS.

Verſ. 28
Quæ ſit ſtella matutina.

ET *dabo illi ſtellam matutinam.*] In virga ferrea nemo eſt, qui non videat, manifeſtè alludi ad C pſalmum ſecundum. Stellam autem matutinam, ad quam hic alluditur, abſcondiſſe videtur nebula: ſcribitur enim Eccleſiaſtici 50. 6. *Quaſi ſtella matutina in medio nebulæ.* Et cùm, meo iudicio, ad eum locum fiat alluſio in præſenti; nemo tamen eſt interpretum (quos ego quidem viderim) qui eò reſpectum eſſe notauerit, neque eius loci in huius explicatione meminerit. Quòd verò hic non fiat ſtellæ matutinæ mentio, ſine reſpectu ad aliquem veteris teſtamenti locum, negauerit nemo; qui animaduerterat vix eſſe aliquod ſymbolum in Apocalypſi, aut ne vix quidem, in quo non alludatur ad aliquem veteris inſtrumenti locum. Verùm non ſemper conſtat de loco eiuſmodi, ad quem allu- D datur; vt in ſeptem tonitruis capitis decimi; in quibus nemo hactenus aduerterat, alludi ad pſalmum vigeſimum octauum, vbi ſepties vox Domini repetitur. In præſenti ergo alij putabant reſpici ad illud Iſaiæ 14. 12. *Quomodo cecidiſti de cælo Lucifer?* atque ita explicabant, *dabo illi ſtellam matutinam*, id eſt, Dabo ſub eius poteſtate dæmonem. Ita Andreas, & Aretas. Alij credebant perſtringi hic locum Iobi 38. 32. *Numquid producis Luciferum in tempore ſuo?* Sic Gregorius ibi. Alij ad Balaami prophetiam referebant Numerorum vigeſimo quarto 17. *Orietur ſtella ex Iacob* ita Ambroſius hîc.

De huius loci alluſione, aliorum placita.

Authoris ſententia.

E Huiuſmodi tamen alluſiones non ſatisfaciunt. Andreæ quidem & Aretæ alluſio violenta eſt. Hic enim locus reſpondere debet iis, quæ Chriſtus de ſemetipſo ait, Apocalypſ. 22. 16. *Ego ſtella ſplendens & matutina.* Eſt enim phraſis violenta, *dabo illi ſtellam*, id eſt, *ſubiiciam illi ſtellam.* Alluſio ad Iobi locũ non ſubſiſtit. Quia Iobi trigeſimo octauo, hebræa non deſignat Luciferum, ſed in communi ſigna cæleſtia: ſtellę verò prophetiæ Balaami deficit appoſitum *matutina.* Itaque alluſiones hactenus no- F tatæ non ſunt veriſimiles. Quare videtur certa eſſe alluſio huius loci ad id Eccleſiaſtici 50. 6. vbi expreſsè legimus, *Quaſi ſtella matutina.*

Stella matutina nomine de quo ſit ſermo apud Eccleſiaſticum.

Duo tamen contra hoc obiici poſſunt. Primum, in Eccleſiaſtico ſermo eſt de Simone Oniæ filio; non de Chriſto, nec de beneficiis ab eo in viros Apoſtolicos collatis. Secundum, pro ſtella matutina in Eccleſiaſtico, legitur ἑωθινὸς ab ἕως, quod propriè ſignificat aurorã: in præſenti verò legitur πρωϊνὸς, à πρωΐ, i. *manè*. Ad primum tamen reſpondeo, quòd locus ille Eccleſiaſt. loquatur de Simone

Oniæ filio, minimè obſtat alluſioni. Nam ſimiliter de Eliacim Regis Ezechiæ miniſtro ſermo erat Iſaiæ 22.22. cùm dicitur, *Dabo clauem domus Dauid ſuper humerum eius*; & tamen haud dubiè alluditur ad eum locum, Apoc. 3.7. vbi de Chriſto dicitur, *Qui habet clauem Dauid*. Quin elegãtiæ plenum eſt, quòd Apocalypſis Chriſto tribuat elogia, quæ in veteri Teſtamento aliis fuerant priùs attributa. Quo nobis planum fit, ſacros vates, & veteris Teſtamenti ſcriptores, dum præterita tangunt; ad futura reſpicere, id eſt, ad Chriſtum & Chriſtianam Eccleſiam, vt docet Auguſtinus. Ad ſecundum reſpondeo; ſi ſumatur comparatio (vt conuenit inter omnes) à Veneris ſtella; idem eſt, ſiue appelletur ἑωθινὸς, ſiue πρωϊνὸς; nam nomen *manè* ad auroram ſe extendit eo modo, quo Ioannes in Euangelio loquitur, c. 21. 1. *Manè cùm adhuc tenebræ eſſent*. Et fortè vt vox πρωϊνὸς, vſurparetur, quæ ponitur in Apocalypſi, reſpectum fuit ad propriam ſignificationem Hebraicæ vocis, quæ in Eccleſiaſtico erat. Conſtat enim eum librum priùs Hebraicè fuiſſe ſcriptũ. Verùm quidquid de hoc ſit; vt clarior appareret alluſio, non ſine diuino conſilio vtrobique Vulgatus poſuit ſtellam matutinam. Et certè illud Simonis Oniæ filij elogium omnino Spiritui ſancto placuit ad Chriſtum transferre. Ibi enim coniunguntur tres comparationes, *ſtella matutina, luna, ac ſolis*: quæ omnes Chriſto in Apocalypſi tribuuntur; vt ex aliis locis conſtabit. Hæc de alluſione. Et vbi ad locum aliquem alluditur, vix poteſt verus ſenſus cognoſci, niſi ſciatur ad quem locum fiat alluſio.

Eapropter, varij ſunt in hoc loco explicando Interpretes. Quidam enim exponunt de dæmone; vt Andreas & Aretas. Alij de Chriſto; vt Primaſius, Ambroſius, Beda, Pannonius, & Anſelmus, & Ribera. Alij de Angelo cuſtode; vt Dion. Carthuſianus. Alij de gloria animæ ante corporis reſurrectionem; vt Richardus & Rupertus. Alij de ipſa reſurrectione corporum; vt Haymo & Lyranus. Alij de luce in corde fidelium; vt Aretas & Gloſſa. Alij de participatione gloriæ Ioannis Baptiſtæ & Eliæ; vt Aretas. Alij de dono præſcientiæ; vt Ioachimus. Alij de clara rerum diuinarum intelligentia, & ſacræ Scripturæ intellectu; vt Gagneius, & Serranus. Alij denique de inuiſibili (ſiue aliquando viſibili) Chriſti apparitione, qua Sanctos viros animam agentes conſolatur; ita Ribera.

Quid in ſtella matutina præmio promittat Chriſtus.

Veram tamen expoſitionem eſſe exiſtimo, vt viro Apoſtolico in hac vita ſpondeatur in mediis calamitatibus ac perſequutionibus maximum à Deo ſolatium ſpe certiſſima Eccleſiæ proſperitatis & ingentis fructus, quem Deus ex illius prædicatione percepturus eſt. Et in primis iuxta hunc ſenſum veriſſimè dicitur Chriſtus eſſe ſtella matutina; ſcilicet quia in ipſis perſequutionibus ſuos conſolatur certiſſima ſpe ſolis quàm mox orituri, id eſt, proſperitatis breui ſubſecuturæ. Atque in hoc ſenſu conueniens valdè fuit, vt Chriſtus in fine Apocalypſeos veluti breui totius libri epilogo de ſe ipſo aſſereret, *Ego ſtella ſplendida & matutina*. Nam totus hic liber A eò tendit, vt Chriſtianæ Eccleſiæ tunc vehementer afflictæ promittatur, illam non multò pòſt, Romani Imperij victoria glorioſiſſimè fruituram: atque ad hoc Chriſtus ſuam interponit fidem; affirmans, ſe per libri huius reuelationem eſſe ſuæ Eccleſiæ veluti ſtellam Veneris, quæ ſolis claritatem non procul diſtare nuntiat.

Deinde, quod Chriſtus generatim de ſe ait, propter huius libri prophetiam; hoc ipſo affirmatur hîc viros Apoſtolicos maximè frui. Cùm enim Dei opem in animarum conuerſione experiantur; & B videant per ipſas oppugnationes, fideles longè latéque propagari; ipſamet Diuinæ opis experientia eos maximoperè ſolatur, & ſecuros de futuro ſucceſſu facit. Et quidem hac in re aliud multò eſt per ſpeculationem tantùm loqui, aliud re ipſa experiri, & quaſi manibus contrectare. Ad Dei autem prouidentiam ſpectat, vt ſolatium hoc ac voluptatem illi abundantiùs capiant, qui in vinea Domini intenſiùs laborant. Chriſtus itaque, vt ſtella matutina, qui in laboribus, felicitatis ſpe ſuos ſolatur, hoc munere præcipuè fungitur cum viris Apoſtolicis prædicationis muneri deſtinatis; qui cùm ardentiùs C Eccleſiam ament, ideò plus ceteris de ipſius felicitatis ſpe lætantur. Apparet hoc maximè in Ioanne, qui ſe ad Angeli pedes iterum atque iterum vt eos oſcularetur, abiecit, præ gaudio quo fuit cumulatus certiſſima illa ſpe, quæ de Chriſtianæ Eccleſiæ feliciſſimo progreſſu fuit ſibi ab ipſo Angelo iniecta.

Tertiò, hunc ſenſum comprobat contextus illius loci Eccleſiaſtici cap. 50.6. vbi dicitur, *Tanquam ſtella matutina in medio nebula* (vel *in medio nubis*) & verba illa, *in medio nebula*, oſtendunt, opinor, in diebus nubis atque caliginis, id eſt, cùm populus magna aliqua calamitate erat afflictus, ingenti tamen D fuiſſe ſolatio, quòd Simonem filium Oniæ Pontificem haberent, cuius virtute atque præſidio ſecuri reddebantur de felici rerum euentu, quo erant citò fruituri. Quemadmodum Veneris ſtella, etſi nox ſit obſcuriſſima, cùm apparet, certam inijcit ſpem, ſolis ortum non procul abeſſe.

Stella matutina ad Euchariſtiã applicatur.

Atque vt hunc effectum, quemadmodum & reliquos in præmiis harum epiſtolarum propoſitos, ad ſacram communionem in Euchariſtia; vel ad communionem, quam vocant, ſpiritualem, referamus; cùm Chriſtus ait, *Victori dabo ſtellam matutinam*, idẽ E eſt ac dicere; ſi ad me acceſſerit, efficiam vt in ipſius corde Lucifer oriatur, id eſt, vt mente ipſe perſentiat incredibile ſolatium certior redditus de magnę vineæ, in qua laborat felicitate futura. Non ago nunc de ſpe, quæ iuſto ineſt potiendi in cœlo diuina claritate: in his namque ſymbolis reſpicitur ad capitis primi viſionem; in qua ſolis claritas fuit ſymbolum eius felicitatis, qua fruitura erat Eccleſia Chriſtiana in hac vita. Vnde Veneris ſtella, quæ ſolis aduentum prænunciat, debet eſſe certiſſima ſpes illius magnæ proſperitatis. Atque hæc erat promiſſio ad Thyatirenſem Epiſcopum maximè idonea, vtpotè cui præcipiebat Chriſtus, vt ſe totum Gentium prædicationi conſecraret.

CAPVT III. PARS I.

Quæ eſt epiſtola ad Epiſcopum Sardenſem, & ſub eius perſona ad fideles improbos, id eſt, protectæ ad ſcelera audaciæ.

TEXTVS.

Verſ. 1. *ET Angelo Eccleſiæ Sardis ſcribe; Hac dicit, qui habet ſeptem ſpiritus Dei & ſeptem ſtellas; ſcio opera tua, quia nomen habes quod viuas, & mortuus es.*

2. *Eſto vigilans & confirma cetera, quæ moritura erant. Non enim inuenio opera tua plena coram Deo meo.*

3. *In mente ergo habe, qualiter acceperis, & audieris: & ſerua, & pœnitentiam age. Si ergo non vigilaueris, veniam ad te tanquam fur; & neſcies qua hora veniam ad te.*

4. *Sed habes pauca nomina in Sardis, qui non inquinauerunt veſtimenta ſua: & ambulabunt mecum in albis, quia digni ſunt.*

5. *Qui vicerit, ſic veſtietur veſtimentis albis; & non delebo nomen eius de libro vitæ; & confitebor nomen eius coram Patre meo, & coram Angelis eius.*

6. *Qui habet aurem audiat, quid Spiritus dicat Eccleſiis.*

COMMENTARIVS.

Verſ. 1. *Quorſũ huius epiſtolæ initium à ſeptẽ Dei ſpiritibus & à ſeptem ſtellis ducatur?*

HÆc dicit, qui habet ſeptem ſpiritus Dei & ſeptem ſtellas.*] Quid ſignificent ſeptem ſpiritus Dei & ſeptem ſtellæ, vidimus cap. 1. Hîc enim explicandum eſt quorſum vtatur Chriſtus hac periphraſi in epiſtola ad Sardenſem? Ad quod reſpondeo, Sardenſem Epiſcopum, vt poſtea dicemus, eſſe in lethali peccato; quia debitum officium minimè præſtabat. Nec enim vigilabat in ſui gregis cuſtodia, ſed eius curam abieciſſe prorſus videbatur. Quod ergo Chriſtus illi perſuadere conatur (vt ex ipſa conſtabit epiſtola) eſt, vt oculos aperiat, & attentè conſideret ſui muneris obligationes, & ad eas implendas enitatur. Atque ad hanc intentionem illi explicandam optimè aſſerit Chriſtus ſe habere ſeptem ſpiritus & ſeptem ſtellas. Primùm enim ſeptem ſpiritus Chriſti proponunt ob oculos Sardenſi Epiſcopo, quonam modo deberet ſuam Eccleſiam regere, ad imitationem Chriſti, cuius ſeptem ſpiritus ſunt, Virtus, Beneficentia, Æquitas, Sapientia, Patientia, Comminatio, & Seueritas. Et quemadmodum in his ſeptem ſpiritibus optimæ gubernationis perfectio ſita eſt; ita in illis, vt in limpidiſſimo ſpeculo omnes ſuos defectus Epiſcopus conſpicere poterat: qui non ſolùm non ſe conſtantem & ſapientem exhibebat; ſed etiam ouium curam omnino depoſuiſſe videbatur: & nec ſe illis beneficum neque æquum præſtabat; non earum inſcitiam patienter (prout opus erat) tolerabat; non iis minas à Deo intentas ponebat ob oculos; non cum iis vnquam debita ſeueritate vtebatur. Iam ſi in his omnibus aut ex toto, aut magna ex parte Epiſcopus negligenter ſe gerebat; neque officium, vt par erat, præſtabat; atque adeò ſi ab eo expetebatur, vt ſe totum ad Chriſti veri paſtoris exemplum conformaret; quid aliud congruentius illi potuit proponi quã ſeptem ſpiritus Chriſti? Quòd verò ſeptem ſtellæ A ſeptem ſpiritibus addantur, idem eſt ac ſi illi Chriſtus diceret; idcirco te Epiſcopum conſtitui, vt in ſeptem gubernationis ſpiritibus me imitarere: ideò te tantæ dignitati præfeci; ideò te honore, auctoritate, ac poteſtate auxi. Hæc enim omnia nomine ſtellæ ſeu gẽmæ annulorum Chriſti ſignificantur, vt ſuo loco vidimus. Itaque & ſtellæ & ſpiritus Dei Epiſcopo proponuntur; ſtellæ quidem, vt agnoſcat quid ſit quo ipſe obligetur; ſpiritus autem, vt nouerit ad quid obligetur. Vides ergo aptiſſimè cohærere, vt ſeptem ſpiritibus adiungantur in hac Chriſti periphraſi ſeptem ſtellæ. Epiſcopus autẽ propterea de ſuæ vocationis ſublimitate admonetur; vt erubeſcat, B ſe officio omnino deeſſe. Et ſimiliter facta eſt mentio ſeptem ſtellarum in epiſtola ad Epheſinum, vt animaduerteret indignum eſſe, Chriſti gemmam minùs ſplendere, quàm debebat.

Huiuſmodi expoſitio germana eſt (vt opinor) in periphraſi, qua Chriſtus in hac epiſtola vtitur. Cui tamẽ poſſet fortaſsè annecti, Chriſtũ ideò Sardenſi dicere illũ eſſe vnũ ex ſeptẽ ſtellis; vt cõſideret ſe inter ſeptẽ illos Epiſcopos, eo nomine eſſe indigniſſimũ; ac proinde vehementer erubeſcat, ſe non ſolùm procul eſſe ab imitatione Smyrnẽſis Epiſcopi Philadelphij, Pergameni, Epheſini, & Thyatirenſis; ſed etiam improbitate Laodiceno Epiſcopo anteire.

C Præter hæc, diceret alius Chriſtum hac periphraſi reſpondere cuidam obiectioni, quæ poſſet occurrere hanc epiſtolam legenti, & pariter conſideranti Epiſcoporum aliquot in ſuo munere negligentiam. Obiectio autem ſiue admiratio ea eſt; cur ſcilicet Chriſtus permittat hominem adeò deprauatæ cõſcientiæ, & ſui officij negligentem Epiſcopalem ſedem occupare? Huic ergo admirationi dicat aliquis Chriſtum in huius epiſtolæ periphraſi reſpondere, dum ait ſeptem eſſe ſuæ prouidentiæ ſpiritus, & huius prouidentiæ perfectionem compleri patientia, comminatione atque vindicta, ac propterea ſe D permittere, vt homo nequam inter Chriſti ſtellas numeretur & Epiſcopalem ſedem occupet. Tantò autem magis timere debet Epiſcopus improbus Dei vindictam, quantò maior eſt patientia Dei cernentis & ſuſtinentis eius improbitatem.

Quæ fuerint Sardẽſis Epiſcopi peccata

Scio opera tua, &c.] In huius Epiſcopi deſcriptione non omnes Interpretes conſentiunt. Aliqui enim cum Ruperto opinantur eum fuiſſe impuris libidinibus inquinatum. Alij cum Lyrano hypocritam fuiſſe credũt, & ſanctitatis ſpecie occulta peccata tegentem. Ipſe tamen mihi perſuadeo, huius Epiſcopi peccata, quæ Chriſtus in eo reprehendit, non fuiſſe occulta; nec optimam de illo fuiſſe E ſanctitatis exiſtimationem; nec luxuriæ eum fuiſſe deditum; nec commiſſionis peccata in eo reprehendi; ſed magnam ſolùm negligentiam in paſtorali munere obeundo, in commiſſo ſibi grege curando, in debilibus confirmandis, in docendo & exhortando, in his denique omnibus accuratè præſtandis, ad quæ Epiſcopus ex officio Epiſcopi tenetur: multò enim maius obligationum pondus ei incumbit, quàm aliqui exiſtimant. Ac primò in hoc explicandi modo graues Interpretes ſequor, vt Primaſium, & Bedam. Deinde valdè fauet nobis Chriſti periphraſis *qui habet ſeptem ſpiritus*. Hæc enim verba ſunt apprimè apta ad eum

Neglecti officij ſcelere fuiſſe cõſtrictum verior ſententia eſt.

obiur

obiurgandum, qui ab iniuncto ſibi officio declinat. Tertiò ſi huius Epiſcopi peccatum eſſet, quòd turpi voluptatum cœno aut alijs ſceleribus commiſſionis, peſſimi exempli, & aliorum offenſionis eſſet immerſus; Chriſti obiurgatio maiore adhuc acrimonia conſtaret. Licèt enim grauiſſima ſit; nō tamen aliquam præ ſe fert querelam niſi paſtoralis officij deſerti. Quartò, vt hic Epiſcopus graue aliquod ſcelus ſingillatim admiſiſſe credatur; vt fictæ ſanctimoniæ & optimæ exiſtimationis apud omnes per ſimulationem affectatæ; aut concubinatus, ſiue alterius ſingularis ſceleris; ad hoc (inquam) opus erat vt clarè ex ipſo contextu, aut magna ſaltem veriſimilitudine eliceretur: atqui (vt infrà expendemus) nulla poteſt fieri ex contextu firma eiuſmodi ſcelerum coniectura. Quòd enim peculiariter perſtringitur, nihil aliud eſt, quã Epiſcopum ab officio diſcedere. Et quidem generalia verba, qualia ſunt ipſum eſſe mortuum, id eſt lethali ſcelere conſtrictum; & niſi ſe ad meliorem frugem recipiat, repentina opprimendum calamitate; verba iſthæc non indicant quibus ſingillatim peccatis eſſet deditus ille Epiſcopus. Quamobrem nulla ratio ſolida eſt, vt exiſtimemus pluribus illũ ſceleribus fuiſſe conſtrictum, quàm iis, quæ textus exprimit. Certè qui apud ſe rectè perpenderit, quã graue ſit crimen in Epiſcopo, ipſum ſui muneris obligationes prætermittere, non alia deſiderabit peccata, vt verè Epiſcopo dicatur eum eſſe mortuum, & Chriſtum ad eum tanquam furem aduenturum. Præter hæc argumenta, illud apud me plurimùm valet; hanc ſcilicet epiſtolam ad primitiuæ Eccleſiæ Epiſcopum D. Ioannis diſcipulum conſcribi. Nec ita facilè credendum eſt eo ipſo tempore Epiſcopum reperiri tantæ aliorum offenſioni obnoxium, ſiue ob luxuriam, ſiue ob auaritiam. Atque vt exempli gratia Epiſcopus aliquis deſignetur in peccato mortali exiſtens, nullum aliud exemplum afferre potuit congruentius, quàm illius Epiſcopi; qui creditum ſibi munus per ſummam negligentiam deſereret, & grauiter proptereà obiurgaretur. Vt cognoſcatur grauiſſimam eſſe culpam illam; & propter eam Epiſcopum, niſi reſipiſcat, fore damnandum; ſicut alij ob latrocinia & adulteria.

Ex dictis infero, verba illa *ſcio opera tua*, non eſſe referenda ad mala opera Epiſcopi: nec enim illi imputatur aliud præter grauiſſimam omiſſionis culpam; in quam inciderat; non ob facta opera, ſed ob eorum defectum. Quare illud *ſcio opera tua*, intelligendum eſt de bonis operibus, quæ nonnulla præſtabat Epiſcopus; ita enim textus innuit. Verùm quia in peccato lethali fuerãt facta, (eo quòd Epiſcopus officio ſuo deerat) ideo hæc verba nō ſunt loco laudis accipienda; ſed quaſi diceret Chriſtus, Noui à te bona aliqua opera fieri, ea tamen nihili facio, quia à te ſunt in lethalis ſceleris ſtatu patrata. Quòd verò non ſit ſermo de flagitioſis operibus; ex eo probatur, quia non bene contextus cohæreret ea ratione, ſcilicet ſcio te praua opera facere, quia ſcio te eſſe mortuum. Hoc (inquam) non cohæret; quia mortui non eſt operari. In bonis autem operibus contextus optimè quadrat; nihil de tuis bonis operibus curo, quia ſunt in peccato lethali facta. Itaque huius Epiſcopi culpa non erat ex hypocriſi, non ex libidine, aut ex alio id genus ſcelere: ſed ex eo quòd non illa præſtaret, ad quæ ex paſtorali officio tenebatur.

Quanā Sardenſis Epiſcopi opera Chriſtus ſe ſcire dicat?

Sed obiiciat aliquis ex hac expoſitione ſequi, in his epiſtolis exempla non eſſe ad omnes conſcientiarum differentias ſpectantia; cùm aliæ prætereà in A Chriſtianis eſſe poſſint. Nec enim hîc eſt exemplũ hypocritis, nec lethalium ſcelerũ, quæ ſint per cōmiſſionem patrata. Reſpondeo, diuiſionem in ſeptem conſcientiarum genera eſſe plenam ac perfectam, vt vidimus in procœmio capitis ſecundi; non tamen eſſe materialem, vt ita dicam, ſed formalē. Nec enim ſingillatim deſcendit ad ſingulas vitiorum aut virtutum ſpecies, quod infiniti operis eſſet; ſed ad ſeptem comunes illas differentias. Sub illius ergo differentia, qui eſt in mortali peccato, atque adeò nihil in ſe habet vera laude dignum, B comprehenduntur diuturno concubinatui dediti, ficti, auari, & reliqui omnes ſcelerati. Quòd verò peccata commiſſionis ſint aut omiſſionis, nō ideo diuerſum conſcientiarum genus conſtituunt. Atque ita ſatis fuit exemplum proponere in ſingulari aliquo, cuius peccata omiſſionis erant. Id quod ſummopere ita fieri oportuit; vt Epiſcopi ac Prælati ſibi perſuadeant, illos, licèt nullis alijs ſceleribus cooperti ſint; ſi tamen ea, quæ ſui officij ſunt, omittant, grauiſſimè peccare; atque id eſſe ſatis, vt in æternam damnationem ruãt. Vt enim ſcitè C Magiſter Ioannes Dauila, Euangelicus noſtri ſæculi concionator (quem honoris cauſa nomino) aiebat; tot tantæque ſunt paſtoralis muneris obligationes, vt qui tertiam tantùm earum partem opere impleret, ſanctus ab hominibus reputaretur. Cùm tamen æternam condemnationem, eo ſolo contentus, neutiquam eſſet euaſurus.

Num diuiſio conſcientiarum ſuprà tradita in ſeptē genera ſit adæquata.

Scio opera tua; Quia nomen habes quòd viuas, & mortuus es.] Horum verborum connexio nonnihil difficultatis habet. Quod enim Chriſtus initio ait, *ſcio opera tua*, videtur, vt certum ſtatuere opera aliqua D bona fieri ab Epiſcopo Sardenſi, vt bene coniiciunt Ambroſius & Andreas. Atqui ille qui mortuus eſt, nihil operatur. Quæ eſt ergo illa coniunctio, *Scio opera tua, quia nomē habes quòd viuas, & mortuus es*? Si illa particula *quia* reddit rationem; non videtur apta ratio. Si autem ſolùm explicat, quæ ſint illa opera huius Epiſcopi, quæ Chriſtus nouerat; habere nomen viui, & eſſe mortuum, nullum eſt opus. Ad hæc dico, horum verborum ſenſum eſſe; licèt Epiſcopus nonnulla opera bona faceret, Chriſtum tamen ea pro nihilo ducere; quia videbat ea eſſe facta in peccato lethali.

Agnoſcebat igitur Chriſtus opera Sardenſis E Epiſcopi; & agnoſcebat ea eſſe inania, quia ſciebat illum eſſe mortuũ, quãuis nomē haberet viuentis.

Quid ſit nomen habere viuentis.

Sed quid eſt *nomen habere viuentis*? An vera eſt eorum coniectura, qui ſuſpicantur huius Epiſcopi nomen fuiſſe eiuſmodi vt eius etymologia ſonaret vitam? vt ſi vocaretur Zozimus? Facit pro hac ſuſpicione, quod ſimili phraſi dicit Noëmi, Ruth cap. 1. 20. ſe nomine eſſe formoſam; re tamen ipſa deformem propter triſtitiam. Ceterùm non opus eſt in re prorſus incerta niti; cùm ex nomine ſtellæ, cuius proximè facta eſt mentio, ſolidior ſenſus deſumi poſſit. ſi enim ad ſtellæ appellationem re- F ſpiciatur; aptè diceretur Sardenſi, *nomen habes quòd viuas*. Nam ſtellæ munus eſt eſſe veluti lucem viuam & ſemper fulgentem: & eiuſmodi eſſe oportebat eum, quem Chriſtus in ſtellã delegerat. Extinctus tamen erat, & remanſerat vt ſtella mortua, quæ nullam optimi exēpli ac doctrinæ lucē emittebat.

In viuentis nomine reſpici quodammodo ad Epiſcopi etymologiam.

Eôdē recidet ſenſus, ſi in eo quod huic Epiſcopo dicitur, *nomen habes quòd viuas*, reſpiciatur ad ipſum Epiſcopi nomen; quod græcè ſignificat *inſpectorem ſiue ſpeculatorem*: ad quod attentione & vigilantia opus eſt. Atque id eſt, quod mox ab eo exigitur, *Eſto vigilans*. Etenim qui adeò ſe negligenter gerebat, vt ſopore videretur oppreſſus; iure mortuus appellatur, cum ſomnus imago mortis meritò appelletur.

A Sardēſis Epiſcopus occulto aliquo peccato mortali fuerit infeſtus.

Rupertus coniicit, hunc Epiſcopum dici mortuum propter occultum peccatum; & ſibi perſuadet fuiſſe peccatum luxuriæ. Et aliquis fortè exiſtimabit, eam explicationem reprobari poſſe illis Pauli verbis 1. Tim. 5. 6. *Quæ in deliciis eſt, viuens mortua eſt*; potuiſſe etiam Paulum dicere, eam quæ in deliciis eſt, nomẽ habere, quòd viuat. Nam delicioſam vitam, mundani homines abſolutè vitam nominare ſolent. Vnde Horatius; *Dum licet, in rebus iucundis viue beatus.* Et fortaſſis ſapientia carnis huc illud Eccleſiaſtici 30. 23. detorqueat, *Iucunditas cordis, hæc eſt vita hominis.* Quæ phraſis ſi admittatur; non video, cur ſimiliter ad diuitias referri non poſſint illa verba, *nomen habes quòd viuas.* Nam mundani eos mortuos iudicant, qui anguſtè & exiliter viuunt: iuxta illud ex antiqua comœdia:

Argentum, ſanguis atque anima eſt mortalibus:
Hoc qui caret, nec ſibi parauit ſedulò,
Hic viuos inter mortuus circumambulat.

Meo tamen iudicio hæc non ſunt in præſenti ad rem. Nec enim eſt apta ratio, cur credamus Sardenſem Epiſcopum luxuriæ aut auaritiæ ſtuduiſſe. Quod verò Paulus ait, *quæ in deliciis eſt, viuens mortua eſt*; idem etiam poſſet dicere de quolibet, qui ſe ignauiæ ac ſocordiæ permittat. Itaque eſſe mortuum eſt commune epitheton improborum; & ex communi nomine non poteſt inferri, in quo peculiariter delinqueret Sardenſis.

Vnde coniici poſſit, quæ fuerint Sardenſis peccata.

Optima coniectura eſt animaduertere, qua de re ipſum Chriſtus ſingillatim arguat; & credere eã eſſe rationem, quare mortuum illum appellet. Illud autem, quod in eo Chriſtus reprehendit, ad hæc capita, vt videbimus, reducitur; ſcilicet quia non vigilabat, neque confirmabat eos, qui ipſius curæ commiſſi erant: & quòd ipſius opera plena non erant. Quæ omnia non luxuriam aut auaritiã in Epiſcopo arguunt. Sed grauem ſolùm omiſſionis culpã; quòd Epiſcopalis officij curã abiiciat.

Multò aliter exponit Lyranus; *Nomen habes. qui viuas*, id eſt, ſanctitatis famam. Sed nõ cohæret explicatio cum contextu epiſtolæ. Nam qui ita ſe negligentiæ ac ſocordiæ tradebat, non eſt veriſimile ſanctitatis forma floruiſſe; & præſertim Eccleſiæ primitiuæ tempore.

Verſ. 2. *Quid ſit eſſe vigilantem hoc in loco.*

Eſto vigilans & confirma.] Optimè coniiciunt Primaſius, Beda & Pererius, idem eſſe hunc Epiſc. non vigilare, atque nullam habere rationem ſui gregis: quia vigilare, & confirmare, vtrumque ad Epiſcopi officium ſpectat. 2. Timoth. 4. 5. *Tu verò vigila.* & Lucæ 22. 32. *Confirma fratres tuos.* Porrò in vtroque verbo videtur hic continuari metaphora ſtellæ. Quia ſtellę lucentes vigilare videntur in nocte. Vide illud Iob 38. 37. *Concentum cæli dormire quis faciat?* Et ſiderum etiam virtus cęleſtis vitam atque vigorem rerum inferiorum confirmat & vegetat. Monetur ergo Epiſcopus, vt à ſomno ſuæ negligentiæ & incuriæ expergiſcatur: & meminerit, valde indignum eſſe, vt is, cui vigilare pro grege incumbit ex munere, & moribus atque doctrina confirmare cæteros fideles; negligentiæ ſomno ſe opprimi permittat.

Quid ſit cetera genere neutro.

Cetera, quæ moritura erant.] Simplicius erat; confirma ceteros fideles, qui propter tuam negligentiam ſpiritualis mortis periculo ſunt propinqui. Sed quia ad Epiſcopum in metaphora ſtellæ (vt diximus) ſermo erat; ideo aptius fuit in genere neutro dicere *confirma cetera, quæ moritura erant.* Eſt enim proprium ſiderum cæleſtium; cetera omnia viſibilia, id eſt inferiora cæleſti virtute confirmare, & abſque hoc ſiderum influxu & confirmatione non ſubſiſteret inferiorum vita, neque virtus. Quibus adde, phraſim eſſe ſacræ Scripturę, cùm agitur vniuersè de perſonis, loqui de illis in genere neutro; vt *Omnia traham ad me ipſum.* Vide Riberam in expoſitione epiſtolæ ad Hebræos in phraſi vigeſima; vbi ait, *Genere neutro, tanquam ad id aptiſſimo, vtitur ſacra Scriptura ad vniuerſitatem ſignificandam.* Præterea in præſenti eſt ſermo ad paſtorem reſpectu ouium; & oues græcè appellantur, *πρόβατα*, genere neutro. Quòd verò hic ſermo ſit de paſcendis regendiſque ouibus, non mea ſolùm explicatio eſt; ſed etiam Primaſij & Bedæ. Qui exponunt, Chriſtũ dicere Sardenſi, niſi vigilanter in grege paſcendo perſiſtat: vt multi iam perierant, ita reliquos eſſe perituros.

Cùm de perſonis generatim agitur, neutrum pro maſculino poni, vſitata Scripturæ phraſi.

Multò aliter Andreas & Ambroſius, qui *Cetera quæ moritura erant*, ad opera Epiſcopi referunt. Sed quia vigilare & confirmare ſpectant ad Epiſcopi officium; ideo aptius eſt, vt ceterorum nomine eos fideles deſignari intelligamus, qui Epiſcopi ipſius curæ erant commiſſi. Conſonat optimè quemadmodum paſtores & canes, oues excitant atque erigunt; & eas à luporum incurſionibus tuentur ac protegunt, ſcilicet vigilando, clamando, circumeundo, & lupos perſequendo. Nam accurrentes eis ſuccurrunt, & lupos clamoribus perterrefaciunt. Addo etiam, confirmationis nomen ad exhortationem, quæ fit verbo & opere, eſſe referendũ. Hoc enim modo intelligendũ eſt, quod Chriſtus dixit Petro, *Confirma fratres tuos.* Huc etiam ſpectat id Ezechielis 34. 16. vbi bonus paſtor ait, *Quod infirmũ fuerat, conſolidabo.* & cõqueſtus fuerat de improbis paſtorib⁹. n. 4. *Quod infirmũ fuit, nõ cõſolidaſtis.*

Vigilare & confirmare, propria Epiſcopi munia.

Nota præterea Paulum Timotheo ſcribere, vt vigilet. Non quòd ipſe non vigilaret: ſed eum hortatur vt ſuam curam ac vigilantiam augeat ac promoueat. Sardenſem tamen Epiſcopum, dum ei dicitur, *eſto vigilans*, manifeſtum eſt obiurgari quòd non vigilabat: vt patet ex contextu.

Quæ moritura erant.] Gręcè *μέλλει ἀποθανεῖν*, id eſt *quæ moritura ſunt*, vel, *quæ futurum eſt, vt moriantur.* Sed ſapienter noſter interpres explicauit ea phraſi, *quæ moritura erant.* Propterea enim Epiſcopus à Chriſto vocibus & clamorib. excitatur; quia paſtoris ſomnus gregi perículoſiſſimus eſt. Verùm vt indicet ſperare ſe, hac correctione Epiſcopum experrectum eſſe, & ſuas oues confirmaturum, ac defenſurum non ait, *quæ moritura ſunt*, ſed *quæ moritura erant.* q. d. Si non te ego excitarem, illæ morerentur. Hac tamen admonitione ſpero te excitatum iri; atque adeò ipſas mortis periculum euaſuras. Vide infrà num. 16. vbi legimus, *Incipiam te emouere.* Vbi idem eſt verbum *μέλλω* in græco.

Quæ dicātur opera plena coram Deo.

Non enim inuenio opera tua plena coram Deo meo.] Decem horum verborum interpretationes refert Pererius diſp. 5. Quam ipſe ſequor hæc eſt. Redditur hîc ratio, cur Chriſtus dixerit *Cetera moritura erant*, id eſt, ceteri fideles ſpiritualis mortis periculo ſunt proximi: quia Epiſcopi opera non erant plena coram Deo, id eſt quia Epiſcopus ſui officij partes non implebat; non præſtabat id, quod in Dei conſpectu debebat; non vigilabat, non ſua exhortatione roborabat fideles. Atque inde periculum mortis imminebat gregi. Etenim paſtoris non curantia & canis ſomnus gregem manifeſto mortis periculo exponunt. Hæc eſt Bedæ explicatio; iuxta Pauli 2. Tim. cap 4. & 5. *miniſterium tuum imple.* Atque ad hanc eandem explicationem reuocari poteſt, quod hic aiunt Victorinus, Primaſius, & alij.

In meu-

Verſ. 3.

In mente ergo habe, qualiter acceperis & audieris, & ſerua.] A Cùm Sardenſis hic Epiſcopus fuit in epiſcopali ſede conſtitutus; videntur ei eadem fuiſſe dicta quæ Paulus ad Timotheum ſcribit, *Tu verò vigila, in omnibus labora, opus fac Euangeliſtæ, miniſterium tuum imple:* ſiue enim Sardenſis fuerit electus à Paulo primo Eccleſiarum Aſiæ inſtitutore; ſiue à Ioanne, qui Paulo in hac cura ſucceſſit; Apoſtolorum doctrina eadē erat. Quare, dum Sardenſi dicitur, vt habeat in mēte, quæ acceperat & audierat, illi probro datur, quòd ea obliuioni tradidiſſe videatur.

Si non vigilaueris, veniam ad te tanquam fur, & neſcies qua hora veniam ad te.] B Aptiſſima comminatio ad eum, qui notabilis negligentiæ ſomnum dormiebat. Et generatim loquendo, fideles, qui lethalis ſceleris tenentur, hoc ſe ſolatio decipere ſolent, quòd ſibi perſuadent, pœnitentię ſpatium ſibi ante mortem à Deo concedendum. Contra hanc verò inanem confidentiam opportuna comminatio eſt, edicere ſceleratis, incautos & inopinatos à Diuina vindicta opprimendos eſſe. Eadem comparatio ab aduentu furis eſt Matth. 24. 43. & 1. Theſſal. 5. 2. & Apoc. 16. 15.

Verſ. 4.

Quo ſenſu dicantur hic pauca nomina.

Sed habes pauca nomina in Sardis.] Multi notant C phraſim eſſe hebraicam, vt nomen pro re ipſa, cuius nomen eſt, ponatur. Quemadmodum nomē Dei pro Deo, nomina hominum pro hominibus, ſicut ſæpe aliàs abſtracta pro concretis. Huic tamen phraſi opus eſt grano ſalis: alioqui inſulſa eſt. Nec enim licet pro libito ea phraſi vti quouis in loco: verbi gratia, loquutus ſum cum nomine Petri; Reſpondit mihi illius nomen, &c. nemo prorſus ſic loquetur. In quibus autem loquutionibus locum habeat illa phraſis, in quibus non; nō ſolùm pendet ab vſu, ſed etiam à ratione, quæ ſi attendatur, S. Scripturæ energia intelligetur. Tunc ergo D nomen aptè ponitur pro re cuius eſt nomen, cum ad nomen ipſum reſpicere ſapientiæ fuit. Id quod variis de cauſis contingit. Primò enim quando nomen ipſū exprimit id, de quo eſt ſermo, vel ad laudem vel vituperationem; tunc nomen ipſum vſurpare elegantiæ & energiæ plenum eſt. Hoc enim eſt agere de illius nominis virtute. Ideo in ſacra Scriptura ſæpenumero in Dei laudibus ipſum Domini nomē laudatur: vt ſignificetur, quàm verè nominetur Deus Iehoua; & quàm illi ſit glorioſum quod hoc nomen ſignificat, id eſt, *eſſe, fuiſſe & fore*; vt explicauimus cap. 1. notat. III. Simile eſt de nomine Ieſu, quòd ſaluatorem ſiue ſalutem ſonat. E Deinde, etiam ſi ad nominis veritatem non reſpiciatur, vbicunque tamen aptè ad nominis ipſius vel prolationem, vel ſcriptionem, vel notitiam attenditur, aptè ponitur nomen pro re, cuius nomen eſt. Quia in re idem contingit, quod in nonnullis latinæ linguæ phraſibus. Nam pro eo quod eſt accuſare aliquem, latinè dicitur deferre nomen alicuius. Quia in accuſatione nominatur & ſcribitur nomen eius, qui accuſatur. Similiter ergo loquutione hebraica, vt ſignificetur in aliquo hominum conſeſſu omnes, qui eò conueniunt fuiſſe ſuis nominibus accerſitos, rectè dicitur *Turba nominum* 120. Actor. 1. 15. ſic enim græca; licèt apud Vulgatā F correctum ſit, *turba hominum*. Quod non per errorē, ſed per prudentiam factum eſt. Sæpe enim Vulgatus hebraiſmum in latinam loquutionem commutat. Nec abſimili loquutione in præſenti loco, *pauca nomina*. id eſt pauci, quorum nomina Deo ſunt nota; id eſt quorum ſingulos nouit & amat. ſic Beda, Ambroſius, Haymo, & plerique. Quod qui contemnat, & ad hebraicā phraſim cōfugiat, aſſerens hebræorum loquutione poni nomen pro re, cuius eſt nomen; næ ille hebraicæ phraſis tollet energiam, atque adeò granum ſalis. Vbi nomina ſcribuntur (vt in militia) facilè cernitur, violentum non eſſe, ſi dicantur centum eſſe nomina in quadam militum cohorte, id eſt centum homines, atque ita fortaſſe Chriſtiani poſſent appellari nomina, vel quòd in libro Epiſcopi conſcribi ſolerēt primis illis Eccleſiæ temporibus vel quòd eleganter concipiantur veluti in libro vitæ conſcripti de quo infrà. Aliquis adderet, proptereà etiam rectè Chriſtianos appellari nomina, quia in Baptiſmo dederunt ſuum nomen, & teſtati ſunt ſe debitores eſſe imitationis Chriſti. Nomina enim pro debitoribus ſumi, vſitata loquutio eſt apud Latinitatis auctores, & apud Græcos etiam.

Nomē pro re, cuius eſt nomen, quando poſſit eleganter poni.

Qui non inquinauerunt veſtimenta ſua.] De luxuriæ ſordibus exponit Aretas, quibus inquinantur corpora, quæ ſunt animarum veſtimenta. Sed non eſt, cur in hac epiſtola coarctemus ſermonem ad luxuriam, neque conuenit cum phraſi Apocalypſeos, vt corpus ipſum appelletur veſtimentum. Aliter enim accipitur ſtola, quæ ſanguine agni lauari dicitur, cap. 7. 14. & cap. 22. 14. Ambroſius, Haymo, Beda, & Anſelmus hunc locum explicant de conſeruata innocentia baptiſmali. Ribera de conſeruata etiam gratia poſt pœnitentiam. Verùm in vtrâque opinione, ſi propriè loquendum ſit, nō debet concipi innocentia vel gratia, tanquam veſtimentum, quod inquinari poteſt. Quia gratia amittitur, non polluitur, per peccatum lethale: & textus in præſenti agit de veſtimento quod pollutum manet, nō verò exuitur. Sumi quidem alioqui veſtem pro charitate & reliquis virtutibus, nō inficior; vt in epiſtola ad Laodicenum Epiſcopum; in qua ei dicitur, vt induatur veſtibus albis, ne appareat confuſio nuditatis eius. Hìc verò diuerſa eſt metaphora: nam peccata veluti maculæ veſtimentorum cōcipiuntur. Et in hac differentia multum elegantiæ eſt. Nam in epiſtola ad Laodicenū agitur de virtutis defectu, qui eſt veluti nuditas: at in hac non ſolùm ſermo eſt de virtutis defectu, ſed etiam de peccatorum maculis. Nam agitur hîc contra improbos & ſceleratos; ibi contra tepidos, qui neque ſceleribus contaminare ſe volunt, neque veræ virtutis gloriā induere.

Veſtimentum myſticè pro conſcientia capi.

In præſenti ergo, conſcientia videtur eſſe veſtimentum. Sicut enim eadem veſtis poteſt priùs mūda, poſteà ſordida apparere; ſic vnius hominis cōſcientia aliquo modo eadem eſt ante peccatum & poſt peccatum. Nec enim mutatur dictamen rationis; ſed in eo eſt diſcrimen, quòd admiſſo ſcelere polluitur conſcientia, quæ prius erat munda. Eōdē ſenſus recidet, ſi dicas veſtē eſſe perfectionis Chriſtianæ gloriam, quæ per Sacramentorum Chriſti participationem dealbatur, & à peccatis cauendo conſeruatur immaculata. Inquinatur autem peccatorum ſordibus, & velut infertur crimen gloriæ; quemadmodum dicitur improbus religioſus ſuum habitum & profeſſionem inquinare. Aliud tamen eſt, monachalē veſtem omnino deponere.

Quid ſit inquinare veſtimenta.

Mihi certè hîc valde placet, vt de conſeruata innocentia baptiſmali ſit ſermo; quæ expoſitio eſt plurium & grauiorum Doctorum. Ad id autem, quod opponitur, admodum eſſe paucorum gratiam illam & innocentiam in ſacro baptiſmate acceptam non amittere; Reſpondeo, textum de paucis loqui. Ait enim, *Habes pauca nomina in Sardis*, &c. & ſermo eſt in tempore primitiuæ Eccleſię; cuius ſanctitas non minor erat, quàm nunc viget in aliquo religioſorum ordine, quantumuis perfectioni ſpirituali dedito. In quo tamen aliquibus religiogroſis, nec paucis, tam ſingulare beneficium tribuit Deus, vt poſt religionis ingreſſũ nullo lethali ſcelere ſe contaminent. Congruit hic ſenſus cum verbis illis, *Qui vicerit, ſic veſtietur veſtimentis albis*; de quo dicemus inferiùs.

Quorſum hic mentio fiat Sardenſium non inquinantium veſtimenta ſua.

Sed quorſum in præſenti mentio eſt de iis Sardenſibus, *qui non inquinauerunt veſtimenta ſua*? Ribera exiſtimat, hanc eſſe veluti conſolationem adiectam Sardenſi Epiſcopo, vt meliori animo ſit, nec prorſus opera ſua Deo diſplicere exiſtimet. Hoc tamen meo iudicio eſt omnino alienum ab huius epiſtolæ contextu. Sardenſis enim depingitur, vt quidam Epiſcopus in peccato mortali exiſtens, & non minùs diſplicet Deo prælatus improbus, quáuis habeat aliquos ſubditos Dei amicos. Aptius ergo eſt, & præcedenti comminationi cohærentius, vt propter eos paucos Sardenſes, qui erant Deo valdè chari, à comminatione conuertat Chriſtus ſermonem ad exhortationem Epiſcopi: quaſi dicat, ſe propter paucorum illorum orationes Epiſcopi conuerſionem valdè curare; eumque proinde exhortari vt pœnitentiam agat. Proponit præterea Chriſtus Epiſcopo, bonorum ſubditorum exemplum, vt erubeſcat ſe ab illis ſanctitate ſuperari, & prauos mores emendare ſtudeat.

Ambulare in albis, quid ſit.

Et ambulabunt mecum in albis, quia digni ſunt.] Multi notant beatorum gloriam albis veſtibus in præſenti ſignificari. Ex quibus eſt Maldonatus noſter Matthæi 17.2. Ego tamen has veſtes albas in hoc loco non ſolùm intelligo de gaudio ac lætitia ſempiterna, qua fruuntur beatorum animæ, ſed etiam de maxima bonæ conſcientiæ iucunditate, quæ iuſtis eſt in hac vita. Cui explicationi fauet non modò rei veritas & congruentia ſermonis, ſed etiam quia hac omnino phraſi ſermo eſt de veſtimentis albis cap. 7.9. *Amicti ſtolis albis, & palmæ in manibus eorum.* & n. 14. *Qui amicti ſunt ſtolis albis venerunt de tribulatione magna, & lauerunt ſtolas ſuas in ſanguine Agni.* Ibi enim non eſt ſermo de cæleſtis patriæ felicitate, ſed de gaudio & felicitate bonæ conſcientiæ in hac vita; vt in eius capitis commentariò manifeſtum erit. Simile eſt de illis verbis, *Beati qui lauant ſtolas ſuas in ſanguine Agni*, c. 22.14.

Verſ. 5.

Qui vicerit ſic veſtietur veſtimentis albis.] Ex præmiis, quæ in aliis epiſtolis proponuntur, conſtat in his epiſtolis præmium directè promitti Epiſcopo, ſi id præſtiterit, ad quod eum Chriſtus hortatur, & pro ea re adipiſcenda quamcunque difficultatem ſuperarit. Quod tamen Epiſcopo ſingillatim dicitur, ad eos etiam extenditur, qui eadem doctrinâ indiguerint. Cùm autẽ Epiſcopus hic lethale ſcelus commiſiſſet, & Chriſtus eum ad pœnitentiam & ad ſui muneris debita præſtanda hortaretur; neceſſe eſt vt vincentis nomine in præſenti intelligatur, qui reſipiſcit à peccato per pœnitentiã & vitæ emendationem. Et ita explicant Ambroſius, Haymo, Beda, & Anſelmus. Neque eam interpretationem relinquent niſi ij, qui nihil curant, vt harum epiſtolarum præmia impertiantur Epiſcopis cum proportione ad genus conſcientiæ vniuſcuiuſque.

Vincentis nomine quis intelligatur in hac epiſtola ad Sardenſem.

Veſtimenta alba pro Euchariſtia etiã Sacramento.

Sic veſtietur veſtimentis albis.] Suprà diximus, veſtem albam eſſe lætitiam ac iucunditatem bonæ conſcientiæ in hac vita. Cùm ergo dicitur, *Sic veſtietur*; peccatori promittitur, ſi pœnitentiam egerit, ſe bonæ conſcientiæ lætitiâ fruiturum; quemadmodum & illi, qui primam Baptiſmi innocentiam conſeruarunt: *Sic veſtietur veſtimentis albis*, ſicut illi. Quare nihil opportunius potuit proponi peccatori quem mortalis peccati conſcientia mordet, quàm ſi ad Deum per pœnitentiam conuertatur, poſſe ipſum bonæ conſcientiæ iucunditatem A capere; quemadmodũ ſi primã baptiſmatis gratiã conſeruaſſet. Hoc autem præmium, vt & cetera, proponitur etiã vt effectus ſacræ cõmunionis ſiue ſacramentalis, ſiue ſpiritualis. A Chriſto enim magna hæc bonæ conſcientiæ lætitia deriuatur ad peccatorem, qui ad ipſum, cũ vera ſcelerum deteſtatione accedit; & Chriſti corporis communione magnopere huc gaudium confirmatur; æternæ beatitudinis pignore acceptum.

Deleri de libro vitæ, quid ſit.

Et non delebo nomen eius de libro vitæ.] Diuus Thomas 1 p. q. 24. & Anſelmus ac Lyranus hîc exiſti- B mant in iis locis, vbi ſacra Scriptura ſignificare videtur, aliquos poſſe deleri de libro vitæ, non agi de catalogo eorum qui abſolutè & ſimpliciter electi ſunt ad vitam æternam; ſed de eorum catalogo, qui iuxta præſentem iuſtitiam habent ius ad æternam vitam. Ribera tamen probabilius eſſe reputat in ſacra Scriptura nomen libri vitę non aliter vſurpari, quam pro catalogo eorum, qui ſunt prædeſtinati; dici tamen aliquos deleri, vel non deleri; non re ipſa, ſed ſpe, vel opinione, aut agnitione humana: quòd ſe ipſi putent ſcriptos in eo libro, vel C quòd homines ſic de illis iudicent. Sæpe enim Scriptura loquitur de rebus, prout ab hominibus iudicantur. Atque hanc cenſet Ribera eſſe explicationem Auguſtini, Ambroſij & Ruperti; licèt tacito auctorum nomine à Diuo Thoma hæc explicatio impugnetur. Diſputauit eandem quæſtionem Pererius diſput. 7. 8. & 9. & Diui Thomæ expoſitionem amplexus eſt. Et, niſi ego valdè fallor, meritò Pererius Diuum Thomam fuit ſectatus. Atque iis relictis quæ ipſe affert, illud addam quod me ſatis vrget: ſcilicet minimè eſſe aptum, ſi hortari velis aliquem vt pœnitentiam de ſuis peccatis D agat, illi in memoriam adducere tractatum de prędeſtinatione & de libro vitæ, in quo illi tantùm ſint ſcripti, qui reipſa ad æternam beatitudinem deſtinati ſint; in quo nemo aut addi denuo, aut deleri poſſit. Multò congruentius eſt illum admonere, quemadmodum priuſquam deliquiſſet, ius ad beatorum præmium habebat; quod per peccatum amiſſum poſſit, ſi reſipuerit, verè recuperare. Quamuis autem certum ſit verum vero conſonare; veritatum tamen aliquot conſideratio nihil eſt accommodata ad pœnitentiæ hortationem; cui rei veritates aliæ magnopere conducunt. Cùm ergo E ſacra Scriptura peccatorem ad pœnitentiam hortatur, eas proculdubio proponit veritates, quæ ad eam cohortationem congruentiores ſunt.

D. Thomæ ſententia præfertur.

Obſeruandum eſt, nomine libri vitæ ſemper Dei gratiam nobis ob oculos poni. Ex eorum enim eſſe numero, qui ius ad beatitudinem habent, nemo poteſt, propter ea opera, quæ dum eſſet in peccato mortali ante conuerſionem fecerat: iis autem omnibus, qui ſunt iuſtificati, eam iuſtificationis gratiam Deus omnino gratis conceſſit. Vt verò Chriſtianus homo ad pœnitentiam excitetur; valdè eſt ad rem, illi in mentem reuocare ius, quod per baptiſmum ad beatitudinem acquiſierat; ac ſimul F commonere, vt peccata quæ poſtea fecit, per pœnitentiam deleat. Sic enim reapſe ius illud ſe conſecuturum, quod ei Dei gratia conceſſerat. Quamobrem loci, quos ex ſacra Scriptura affert Ribera, qui antiquo Dei beneplacito tribuunt, quòd aliquis in libro vitæ ſcriptus ſit; non video cur non poſſint etiam intelligi de illo iure, quod iuxta præſentem iuſtitiam iis omnibus generatim conceditur, qui ſacro baptiſmate abluuntur. Hoc enim iis etiam tribuitur per Dei decretum ab æterno; & per eam gratiam, quam iis conferre decreuit, quos ipſe ad Eccleſiam re ipſa vocare voluit, & beatitudinis iure imper-

impertire, quantumuis præſcierit, eorum aliquos hoc ius ob ſua ſcelera amiſſuros.

Dele. horru quiſ.

Demum non ſolùm mihi placet D. Thomæ ſententia multò magis, quàm ſententia Riberæ; ſed etiam D. Thomæ explicationi addo id, quod (vt exiſtimo) ab hoc loco & aliis exigitur: illud autem eſt libri vitæ catalogo, de quo his locis ſermo eſt, non ſolùm comprehendi eos, qui ſecundùm præſentem iuſtitiam ius habent ad gloriam, ſed eos etiam, qui ius per baptiſma acquiſierunt; dum ipſorum peccata non eò peruenerint, vt re ipſa excludantur. Quæ tamen excluſio propriè pertinet ad damnationis ſententiam, aut ad excæcationem & obdurationem; B per quam homo in hac vita à Deo derelictus & in peccato obduratus permaneat. Et antequam ad eiuſmodi ſtatum perueniat, quantumuis licèt plurima peccata mortalia homo aliquis Chriſtianus patrauerit, ob quæ ſæpiùs è libro vitæ deleri meruerit, meritò tamen concipitur, vt homo, qui ſemel fuit in eorum deſcriptus catalogo, quibus ad æternam vitam ius conceſſum eſt, & nondum eſt ex ipſo albo deletus: quia etſi grauia peccata commiſerit, ſed nondum eſt omnino excluſus.

D. Tho. ſententia probatur.

Huic conſiderationi congruenter aptatur contextus: affirmare enim peccatori, licèt mortuus ſit, ſi tamen egerit pœnitentiam, ipſius nomen non eſſe delendum de libro vitæ; C id ſanè eſt, quaſi eidem dicere, ſibi, etſi deleri meruerat, reſipiſcendi tamē ſpatium à Dei miſericordia concedi; atque adeò re ipſa non deletum iri, ſi opportunè per pœnitētiam ſuæ ſaluti conſulat. Præter hæc, eiuſmodi conſideratio veteri illi conſuetudini reſpondet, ad quam in metaphora libri vitæ alluditur. Licèt autem communem eam apud omnes ciuitates conſuetudinem viguiſſe, generatim probare non poſſim: quod tamen de aliqua ſingulari prohauero, exemplo eſſe poteſt & argumento, id in aliis etiam fortaſſe vſitatum fuiſſe: atque id conſentaneum eſt ad ea, quæ hodie D in multis cœtibus ac ſodalitiis vſu recepta ſunt.

Athenienſiū conſuetudo de ciuibus recenſendis.

Nota ergo Sigonium de rep. Athenienſi l. 2. c. 2. aſſerere apud Athenienſes ciuium omnium album ſiue catalogum A fuiſſe, in quem qui relati non eſſent, ciues non habebantur; quique erant relati, poterant ob ſua demerita deleri. In hac igitur conſuetudine perſpicuum ſit, ciuem aliquem grauia ſcelera committere potuiſſe, ob quæ ex eo catalogo deleri mereretur, ceterùm dum ſententia in eum lata non erat, nec ipſius nomen re fuerat deletum; ciuis adhuc habebatur. Atq; hac ratione generatim loquitur Paulus de Chriſtianis ad Epheſ. 2. 19. *Eſtis ciues Sanctorū, & domeſtici Dei*; ob ius ſcilicet, quod eis ad æternam vitam fuit per baptiſma conceſſum. Ex hoc igitur catalogo rectè concipitur Chriſtianus nondum eſſe deletus, quandiu illi cælorum porta eſt aperta, B neque eius lis à Chriſto deciſa eſt, vt ſtatim exequutioni mandetur. Hanc exiſtimo eſſe verè huius loci loqutionē, *Nō delebo nomē eius de libro vitæ*. Et vt peccator aliquis ad pœnitentiam excitetur & erigatur, atque illi proponatur ob oculos periculum, quod ſibi imminet; ne ſi emendationē comperendinet & in longum protrahat, de libro vitæ deleatur; ad hoc (inquam) nihil potuit congruentius dici.

Et confitebor nomen eius coram Patre meo, & coram angelis eius.] Facile eſt videre, quàm idonea etiam ſint hæc verba, vt peccator ad pœnitentiam alliciatur. Praua enim conſcientia peccatori obiicit, fore vt Chriſtus erubeſcat vt probum Chriſti C ipſius cultorem illum agnoſcere & profiteri, qui ſua mandata contempſit: vide id Lucæ 9. 16. *Hunc filius hominis erubeſcet, cùm venerit in maieſtate ſua, & Patris & ſanctorum angelorum*, &c. 12. numer. 9. *Qui negauerit me coram hominibus, negabitur coram angelis Dei.* Satis ergo appoſitè peccator ad ſcelerum ſuorum reſipiſcentiam inducitur; dum illi pro præmio ſuæ pœnitentiæ proponitur, Chriſtum illius ſcelera quantumuis grauia fuerint, non ampliùs recordaturum; nec futurum vt erubeſcat eum coram Patre & angelis eius ſeruum ſuum confiteri. Hoc rectè de die extremi iudicij intelligitur; D ſed poteſt etiam non incongruè eo modo explicari, vt ea hoc tempore Chriſtus eum eſſe ſuum ſeruum glorietur, qui veram egerit pœnitentiam.

CAPITIS III. PARS II.

Quæ eſt epiſtola ad Philadelphium, & ſub eius perſona ad fideles modicæ adhuc virtutis, ſed à Deo protecta, & felicibus euentibus aucta.

TEXTVS.

Verſ. 7. *ET angelo Philadelphiæ Eccleſiæ ſcribe, Hæc dicit Sanctus & Verus, qui habet clauem Dauid, qui aperit, & nemo claudit; claudit, & nemo aperit.*

8. *Scio opera tua. Ecce dedi coram te oſtium apertum, quod nemo poteſt claudere: quia modicam habes virtutem, & ſeruaſti verbum meum, & non negaſti nomen meum.*

9. *Ecce dabo de ſynagoga Satanæ, qui dicunt ſe Iudæos eſſe & non ſunt, ſed mentiuntur: ecce faciam illos, vt veniant, & adorent ante pedes tuos, & ſcient quia ego dilexi te.*

10. *Quoniā ſeruaſti verbū patientiæ meæ, & ego ſeruabo te ab hora tentationis, quæ ventura eſt in orbē vniuerſū, tentare habitantes in terra.*

11. *Ecce venio citò: tene quod habes, vt nemo accipiat coronam tuam.*

12. *Qui vicerit, faciam illum columnam in templo Dei mei, & foras non egredietur ampliùs: & ſcribam ſuper eum nomen Dei mei, &* A *nomen ciuitatis Dei mei, nouæ Ieruſalem, quæ deſcendit de cælo à Deo meo, & nomē meū nouū.*

13. *Qui habet aurem, audiat, quid Spiritus dicat Eccleſiis.*

COMMENTARIVS.

Verſ. 7.

ANgelo Philadelphiæ Eccleſiæ ſcribe.] Vt intelligatur, quàm ſapienter in hac epiſtola Chriſtus in titulo ſe appellet *Sanctū verū, qui habet clauē Dauid*, &c. & vincenti promittat, *Faciā illū columnā in tēplo*, noſſe priùs oportet, quod cōſcientiæ genus Philadel- B phiæ Epiſcopū cōtingat. Animaduertendū ergo eſt, inter illa ſeptē Chriſtianorū diſcrimina (de quibus egimus in prooemio c. 2. n. 3.) Philadelphiū eſſe eū, in quo diuini fauoris & cuſtodiæ protectio ſingulariter elucet. Is enī erat pietatis quidē & diuini obſequij ſtudioſus, & vitę irreprehēſibilis; nondū tamē eos fecerat in virtute progreſſus vt vir ſpectatæ virtutis dici poſſet: ſed propter ſanctitatis ſtudiū amabatur à Deo; & tenera adhuc virtus Diuinę cuſtodiæ protectione defendebatur ab omni periculo, ne ſu-

Quod conſcientiæ genus Philadelpho Epiſcopo fuerit.

pra vires tentaretur. Itaque magna ipſius felicitas non oriebatur ex ingenii virtutis ſuæ perfectione; ſed ex peculiari Dei cura ac patrocinio, quo ipſum à tentationibus eripiebat, & felicibus euentibus prouehebat. Conſtat enim ex duplici cauſa oriri poſſe, vt vas aliquod non frangatur; altera, quòd vas ipſum ſit per ſe valde durum, atq; adeò quibuſcunque ictibus facilè reſiſtens; altera, quòd magna diligentia ſeruetur & protegatur propter ipſius fragilitatem. Sic ergo aliquando contingit vita inculpabilis & integra diuinorum præceptorum cuſtodia, vbi ſpirituales vires nō ſunt adeò robuſtæ, eò quòd infirmæ virtuti fauere velit Chriſtus, & ſancta deſideria proſperis euentibus fouere; & hominem ab iis protegere incurſibus, ex quibus periculum aliquod videbatur imminere; & virtutis viam ſpirituali ſolatio non ſolùm facilem, ſed etiam ſuauiſſimam illi reddere. Sic in religioſorum familiis ſæpe contingit tirones aliquos valdè elucere in ſuarum regularum obſeruantia, & nihil in eis reperiri, quod meritò reprehendi poſſit: & nihilominus prudentes magiſtri norunt, opus eſſe omni cuſtodia; quouſque virtus adhuc tenera altiores agat radices, & aduerſus pericula induretur. Interim monent, nihil eſſe, quòd glorietur virtus noua, quòd non experiatur tentationes, ſed potiùs magnam in Chriſto ſectando ſuauitatem. Quamuis enim hæc maximum Dei beneficium præ ſe ferant, non tamen id conceditur propter virtutis iam adultæ incrementum, ſed propter virium potius imbecillitatem. Scio ab aliis huius Epiſcopi ſanctitati multum tribui: ipſe tamen opus mihi eſſe duxi, initio huius epiſtolę quid ſentiā explicare; cuius tamē probationem ſuum in locum relinquo; cùm ſcilicet Chriſtus et dicit, *Scio opera tua, quia modicam habes virtutem.*

Modica virtus ſed à Deo protecta deſcriptio.

Hæc dicit Sanctus & Verus.] Ribera ait, his epithetis vti Chriſtum, quia huius Epiſcopi ſanctitas in ſequentibus laudatur, & eius cauſâ illi magna promittuntur. Atque ita exponit; *Sanctus*, id eſt, auctor & amator ſanctitatis; & *Verus*, id eſt, verax in promiſſis. Et adducit illud Pſalmi 144. *Fidelis Dominus in omnibus verbis ſuis, & ſanctus in omnibus operibus ſuis.* Exiſtimo tamen congruentius eſſe, vt in præſenti ſe Chriſtus appellet ſanctum & verum (id eſt perfectum) vt Epiſcopus Philadelphius, qui nondum erat perfectæ virtutis, animaduertat ſe nondū eſſe ſanctum & verum, vt ſtatim explicabimus; quia nondum erat probatæ & ſpectatæ virtutis, quantumuis diuini fauoris experiretur erga ſe plurima ſigna. Hæc explicatio in primis ſtabilitur textu græco; in quo deeſt coniunctio illa copulatiua, quā noſter adiecit: vnde græca non ſonant. *Sanctus & verus,* ſed *Sanctus verus.* Quare coniungi debent in ſenſu duo hæc nomina, ac ſi alterum eſſet alterius epitheton; id eſt, veritas ſanctitatis: *Sanctus verus,* id eſt, qui habet veram ſanctitatem. Notanda eſt deinde græcorum articulorum energia. Nam ſicut in illa Petri confeſſione, *Tu es Chriſtus filius Dei viui,* ſingula nomina habent in græco ſingulos articulos, (*el Chriſto, el hijo de el Dios, el biuo;*) ſic in præſenti duplicatur articulus, qua loquendi ratione ceteris videtur negari id, quod tribuitur illi. Quare cùm Chriſtus ſcribens ad Philadelphium ait, *hæc dicit Sanctus verus,* tacitè innuit Epiſcopum nondum eſſe Sanctum verum, quia modicam adhuc habebat virtutem, vt poſteà dicitur. Tertiò notandum eſt, ſæpe in ſacra Scriptura verum non opponi falſo, ſed imperfecto, vt Eccli. 25. 12. *Beatus qui inuenit amicum verum.* Ieremiæ 2.21. *Omne ſemen verum,* id eſt optimarum vitium propagines. Ioannis 1. 9. *Erat lux vera.* & cap. 4. 23. *Veri adoratores.* cap. 6. 32. *Panem de cælo verum.* cap. 15. 1. *Ego ſum vitis vera.* 1. Timoth. 6. 19. *Vt apprehendas veram vitam.* 1. Pet. 5. 12. *Hanc eſſe veram gratiam Dei.* 1. Ioannis 2. 8. *Verum lumen iam lucet.* Sic verum religioſum dicimus eum, qui perfectus eſt, quemadmodum Chriſtus dixit, *Ecce verè Iſraelita.* Atque eodem modo ſæpe loquuntur Patres, vt Clemēs Alexand. 3. ſtromatum, cùm ait, *Vera cognitio eſt lumen in anima ortum ex obedientia mandatorum Dei.* Similiter ergo in præſenti, *verus ſanctus* perfectam dicit ſanctitatem; vt eam ſibi proponat imitandam Epiſcopus Philadelphius; & putet ſe longè abeſſe a perfectione, dum eius virtus non eſt tentata & explorata. Confirmatur hic ſenſus: nam ſi *verus* in præſenti idem eſſet, quod verax in promiſſis, non erat cur Chriſtus appellaretur in hac epiſtola verus potiùs, quàm in præteritis.

Cur ſe Chriſtus ſanctum & verum hic vocet?

Verum ſæpe in ſacris non tam opponi falſo, quàm imperfecto.

Qui habet clauem Dauid.] Miror tot eſſe interpretes, qui de claue ſcientiæ interpretentur. in his ſunt Primaſius, Ambroſius, Andreas, Aretas, Rupertus, Anſelmus, Richardus, Lyranus, Thomas, Pannonius. Atque huc ſpectat etiam Ioachimus; qui interpretatur Chriſtum eſſe, qui aperit Pſalmos Dauidis, & concedit, cui vult, arcanam & liberam Pſalmorum iubilationem. Alij (quod magis miror) clauem hanc aiunt eſſe humanam Chriſti naturam: atque adeò in his verbis myſterium incarnationis tangi. Ex his ſunt Ambroſius, Haymo, Albertus, Thomas. Nec deſunt qui clauis Dauidicæ nomine crucem Chriſti intelligant. Sic ſanè Albertus, & eandem explicationem videtur amplecti Pererius diſput. 3. Affert enim illud Iſaiæ, *Cuius imperium ſuper humerum eius,* c. 9. 6. quod ait à Patribus, & Eccleſiæ DD. dē cruce exponi; & ſigillatim à Tertulliano & Auguſtino.

Certiſſima explicatio eſt de ſumma Chriſti poteſtate ad Eccleſiæ Chriſtianæ gubernationem. Atque ea eſt explicatio Ticonij, Primaſij, Ambroſij, Andreæ, Aretæ, Bedæ, Anſelmi, Riberæ, Pererij & Iacobi Suarez. Et in hac ſumma Chriſti poteſtate includuntur ea omnia, ad quæ ſpeciatim nonnulli applicant clauem hanc potentiæ Chriſti; vt poteſtas abſoluendi à peccatis, de qua Pannonius; & poteſtas claudendi limbum, & aperiendi Paradiſum, de qua Diuus Thomas à Pererio relatus. Imò verò in hac vniuerſali Chriſti poteſtate includitur poteſtas illa reſerandi ſacræ Scripturæ myſteria; quam ſcientiæ clauem appellant, iuxta Chriſti phraſim, Lucæ 9. Et quoniam Chriſtus paſſione ſua promeritus eſt, vt hæc vniuerſalis imperij Eccleſiæ poteſtas ipſi daretur; ideo aptè etiam concipitur crux ipſa Chriſti veluti clauis, qua ille cælum aperuit; & veluti inſtrumentum omnipotentiæ Chriſti, quod eſt clauis regia, qua res omnes claudi & aperiri poſſunt. In quo alludi ſolet ad claues optimas ferreas, quæ in crucis figuram ſerratæ conſpiciuntur.

Clauis Dauid, quæ ſit.

Crux veluti Chriſti clauis.

Verùm alluſione iſtâ concionatoribus omiſſa; vt ad perfectam periphraſis Chriſti intelligentiam attendamus, ſtatuendum eſt in hoc loco manifeſtè alludi ad id Iſaiæ 22. 22. *Dabo clauem domus Dauid ſuper humerum eius.* quem locum latè explicauimus c. 1. n. 16. Quoniam verò periphraſes Chriſti in his Epiſtolis ſparſæ, omnino deſumptæ ſunt ex illa viſione, quæ deſcribitur Apoc. 1. ideo etiam certum eſt ad clauem hanc Dauidis, de qua in præſenti ſermo eſt, ſpectare claues mortis & inferni; de quibus diximus in commentario cap. primi.

Ex his ergo tria licet inferre. Primum eſt, clauem illam domus Dauid (de qua Iſaiæ 22.) nulla ratione eſſe templi Salomonis clauem, neque dignitatis Pontificiæ inſigne: quia reſpiciens Chriſtus Dominus ad illam ipſam, quam Iſaias clauem domus Dauid appellat, ait in præſenti, ſe eſſe qui

Iudæorum fabella de aurea tépli claue à Pontifice geſtari ſolita.

qui habet clauem Dauid. Atqui nemo erit, qui A non videat nimis coactum eſſe, vt clauis Dauidis ſignificet clauem templi, aut ſummi Pontificis dignitatem. Scio non deeſſe, qui aſſerant Eliacimũ illum (de quo Iſaiæ 22.) fuiſſe ſummum ſacerdotem. Et video etiam, quæ hîc notat Albertus, ſcilicet clauem domus Dauid a Iudæis exponi de claui quadam aurea, quam dicunt fuiſſe in templo, & in feſtis geſtari ſolitam à Pontifice ſuper humerum. Fabella eſt hæc ab aliquo Rabbino ſomniata: & ſiue Eliacimus fuerit, ſiue non fuerit ſummus Iudæorum ſacerdos, ſaltem locus ille Iſaiæ de dignitate Pontificia non agit; ſed de ſumma poteſtate, B quam Eliacimus tanquam miniſter regis Ezechiæ habiturus erat in regni adminiſtratione. Ex quo factum eſt, vt Eliacimus vniuerſum regiæ gubernationis onus ſuis humeris ſuſtinere viſus ſit: atque ea ratione fuit figura Chriſti Domini, qui crucis onere ſuis humeris aſſumpto, aſſumpſit etiam ſummam in regno Eccleſiæ poteſtatem, quam ei Pater impoſuit.

Eliacimus qua ratione Chriſti fuerit typus.

Secundò ex dictis colligitur, Chriſtum in præſenti non agere de ſe, qua ratione Deus eſt, ſed qua homo; atque adeò in huius periphraſis allegoria Chriſtum Dominum non tam conſiderari vt re- C gem Eccleſiæ, quàm vt ſupremum regis æterni miniſtrum. Atque ita quamuis Ticonius, Beda, & plerique ex ſuprà deſignatis auctoribus notent per clauem Dauidis ſignificari regiam Chriſti poteſtatem: nihilominus ſi ſtrictè loquamur, potiùs eſt in præſenti ſermo de ſumma poteſtate, quã Chriſtus habet, vt ſupremus Dei miniſter. Nihil tamen prohibet, quin hæc eadẽ miniſtri Dei poteſtas appellari poſſit regia: quãuis enim Eliacimus (qui figuram Chriſti geſſit) non fuerit rex, ſed miniſter tantum regis; Chriſtus tamen, quatenus ſupremus Dei D miniſter, non ſolùm rex appellari poteſt, ſed etiam Rex regũ, & ſupremus mũdi princeps atq; monarcha: aptiſſimè enim vniuerſi reges conſiderantur tanquã Dei miniſtri; vnde oportet vt ſummus miniſter Rex regum ſit, & Dominus dominantium.

Tertiò infero, licèt clauis (id eſt poteſtas) gubernationis regni Dauidici (id eſt regni Dei) latiſſimè pateat, neque vllis terminis cohibeatur; atque adeò & peccatorum venia, & myſteriorum ſacræ Scripturæ apertio in manu Chriſti ſit; & licèt clauis hæc vniuerſam Chriſti omnipotentiam contineat; nihilominùs opus eſſe, vt in præſenti ſingillatim agatur de huius omnipotentiæ domi- E natu in mortem & infernũ, & in eas perſequutiones, quæ aduerſus Eccleſiã erãt concitandæ. Manifeſtè enim alluditur ad claues mortis & inferni; in quibus ſingulariter agitur de Eccleſiæ perſequutionibus, vt vidimus in commentario capitis primi.

Quorſum in Philadelphiꝗ epiſtola clauis Dauidicæ mentio fiat.

His ſuppoſitis facilè cernitur, aptiſſimum & elegantiſſimũ fuiſſe vt in epiſtola ad Philadelphium, in Chriſti periphraſi fiat mentio clauis, ſeu clauium & ſummæ poteſtatis, quam ille habet ſupra mortem & infernum. In ea enim epiſtola agitur de beneficio in modicæ virtutis Epiſcopum confe- F rendo. Chriſto ſcilicet eius animi ſinceritatem intuente, & propterea virium eius debilitatẽ tuente, & eum ſeruante ab hora tentationis, quæ ventura erat in orbem vniuerſum. Ad quam rem omnino opus erat vti ſuprema illa poteſtate, quam Chriſtus habet ſupra mortem & infernum. Præcipere enim illis, vt dum grauiſſimè orbem vniuerſum infeſtãt, Philadelphium tamen Epiſc. nõ attingant, eo quòd Chriſtus eum à communi velit calamitate ſeruare: id verò non alius certè potuit, niſi ille qui habet in manu clauem imperij, & ſpeciatim claues mortis & inferni, & ſupremam in eos dominationem.

Cur hic Dauidica potiùs clauis, quàm clauiũ mortis & inferni Chriſtus meminerit.

Nihilominus nota ſapientiſſimè factum eſſe, vt A Chriſtus in huius epiſtolæ periphraſi non diceret ſe eſſe eum, qui habet claues mortis & inferni; ſed, *qui habet clauem Dauid.* Latiùs enim patet clauis Dauid, quàm claues mortis & inferni (vt ex dictis patet.) Et quamuis ex alluſione ad claues capitis primi conſtare deberet in claue Dauidis conſiderari dominatum quem habet Chriſtus in mortem & infernum; prudentiæ tamen fuit vti nomine clauis Dauid, quæ vniuerſam Chriſti potentiam comprehendit: nimirum quia in hac epiſtola non ſolùm elucet potentia Chriſti in ſeruando Philadelphio à tentatione, quæ ventura erat in orbem B vniuerſum; ſed etiam in aperiendo illi oſtio ad conuerſionem animarum, & ad ſubiiciendos Iudæos in obſequium Chriſti. Conſtabit hoc apertè ex ipſius epiſtolæ contextu: atque ita patet, ſapientiſſimo cõſilio & eleganti energia vſurpatam fuiſſe in hac epiſtola clauem Dauidis, hoc eſt ſupremam & abſolutam poteſtatem regni Dei. Id enim ſignificat clauis Dauid, vt vidimus c. 1. not. 16. & admonito lectore, vt illam, ſi placuerit, orationem legat; non opus erit hic repetere, quæ ibi dixi. Illud addo; licèt ſuprema Chriſti poteſtas egregiè eni- C teat in ſeruandis iis, quos ille vult à morte & inferno, dum graſſatur perſecutio; fortaſſe tamen magis elucere eandem Chriſti poteſtatem in aperiendo, cui vult, oſtio ad conuerſionem animarum, & claudẽdo cui vult, præſertim cùm ſanctiori clauditur, & minùs ſancto aperitur. Huius enim diſcriminis veriſſima ratio deſumitur ex ſupremo Chriſti dominatu, *vt ſublimitas ſit virtutis eius, & nõ ex nobis.*

Quid ſibi velit, Claudit & nemo aperit, &c.

Qui aperit, & nemo claudit; claudit, & nemo aperit.] Ex his verbis euidentiſſimum eſt alludi ad locum Iſaiæ 22. 22. vbi de Eliacimo dicitur, *Aperiet, & non* D *erit qui claudat; & claudet, & non erit qui aperiat.* Atque hoc eſt explicare, qua ratione Chriſtus habet clauem, nempe tanquam ſupremus Dominus: quia vt c. 1. diximus, ea eſt vera clauis, quæ vnica eſt, & per quam ea, quæ ſub claui continentur, omnino ſub eius poteſtate ſunt, qui habet clauem. Huiuſmodi verò verba aptiſſima erant huic epiſtolæ ob ea, quæ in illa continentur; videlicet huic Epiſc. aperiendum eſſe oſtium ad Iudæorum conuerſionem; & quod ad eum attinet, claudendum eſſe oſtium mortis & inferni, vt eum attingere nõ valeãt; & quod oſtiũ Chriſtus aperuit non poſſe ab vllo alio claudi; neque apertũ, quod ille clauſit.

Verſ. 8.

E *Scio opera tua.*] Ribera explicat de ſtrenuis laboribus huius Epiſcopi. Verùm ex eo, quod Chriſtus ait *Scio opera tua*, nihil eiuſmodi colligitur: quia eadem verba dicuntur ad Epiſcopum Sardenſem; qui tamen erat peccato lethali obnoxius propter negligentiam in officio Epiſcopi exercẽdo. Quantam verò ſanctitatem tribuat Chriſtus Epiſcopo Philadelphio, ſtatim videbimus.

Oſtium apertum quid ſit.

Ecce dedi coram te oſtium apertum, quod nemo poteſt claudere.] Ex varia modicæ virtutis acceptione oritur, vt hæc etiam verba variis modis accipiantur; F nimirum ab aliis cum Ambroſio de aperta ſacræ Scripturæ intelligentia: ab aliis cũ Andrea de oſtio aperto ad prædicandum & docendum cum magno animarum fructu. Nobis hæc ſecunda explicatio videtur in præſenti germana: & conſonat id Pauli 1. Cor. 16. 9. *Oſtium mihi apertum eſt magnum & euidens.* & 1. Cor. 2. 21. *Cùm oſtium mihi apertum eſſet in Domino.* Et quamuis aperto oſtio, vt Epiſcopus efficaciter prædicare poſſet, cõſequatur eorum qui conuertũtur ad Dominum, ingreſſus in Eccleſiam; neque eum ingreſſum à Dæmone poſſe impediri: nihilominus directè neq; Paulus in locis adductis, neq; Ioãnes in præſenti agũt de oſtio Eccleſiæ;

quia Paulus ait, ſibi denuo apertum eſſe magnum oſtium ad prædicationem Euangelij; id eſt, facilem aditum. Quare de ſe loquitur Apoſtolus, tanquàm de volente ingredi per oſtium, & ſe inuenire ait facilem aditum, & animos ad recipiendam Euangelij prædicationem optimè comparatos. Similiter ergo intelligendum eſt, quod Epiſcopo Philadelphio dicitur: & ſpeciatim agitur hîc de oſtio, quod Deus aperiebat huic Epiſcopo, vt Iudæis cum fructu poſſet prædicare, & non paruum eorum numerum Chriſti fidei ſubiicere. Neque hoc diuinare eſt; ſed textum ex iis, quæ mox ſubiiciuntur, interpretari: ſubiungit enim contextus, *Ecce dabo de ſynagoga Satanæ, qui ſe dicunt Iudæos & non ſunt; ecce faciam illos, vt veniant & adorent ante pedes tuos, & ſcient, quia ego dilexi te.* Huic ergo promiſſioni aptiſſimè conuenit oſtij aperti phraſis; & eius oſtij, quod clauſum videbatur. Atque ita non eſt, quòd aliam illius oſtij explicationem quæramus.

Quo ſenſu Philadelphius modica virtutis eſſe dicatur.

Quia modicam habes virtutem.] Ex proprio & genuino huius virtutis modicæ ſenſu pendet ferè totius huius epiſtolæ apta intelligentia. Sed referamus priùs varias expoſitiones. Nonnulli exponunt ideo virtutem Philadelphij modicam dici; quia donum patrandi miracula non acceperat. Ita Ioachimus, Lyranus, Dionyſius, & Seraphinus. Alij ad defectum ſcientiæ & Scripturarum intelligentiæ referunt, quòd eius virtus dicatur modica. Sic Ambroſius & Victorinus. Alij cum Richardo de exiguis corporis viribus & de imbecillitate interpretantur. Alij ad potentiæ ſæcularis exiguitatem ſpectant, eo quòd eſſet humilis in ſæculo, nec auxiliũ haberet potentium amicorum; qui eum tuerẽtur, & iniurias aduerſariorum ab eo arcerent. Sic Victorinus & Ribera. Et facit quod notat Andreas, ſcilicet ex veterum monumentis conſtare Philadelphiam vrbem ambitu, ciuiúmque numero paruam fuiſſe. Ticonius exponit de modica fide, iuxta illud Euangelij, *Si habueritis fidem ſicut granum ſinapis.* Primaſius, Haymo, Beda & Albertus accipiunt de modeſtia eius, qui agnoſcit ſuas vires eſſe modicas; & non confidit in eis, ſed in Deo. Atq; eòdem ſpectant Thomas & Interlinearis: qui aiunt virtutem modicam eſſe idem, quod non ſuperbam. Pannonius etiam ait, huic Epiſcopo propter humilitatem promitti oſtium apertum in ſacræ Scripturæ intelligentia. Alia explicatio eſt, virtutem modicam non eſſe aliud, quàm vires humanas per ſe ipſas non poſſe aperire id oſtium, quod Deus Philadelphio reſerare volebat. Atque hæc videtur eſſe expoſitio Gloſſæ, Alberti, atque Zegeri. Denique non deſunt qui dicant Philadelphij virtutem appellari modicam vel paruam reſpectu eius, quam habiturus erat in patria. Sic Thom. Anglicus & Interlinearis.

Auctorum hac in re diſſenſio.

Sententia Auctoris.

Difficultas huius loci varietatem interpretationum multiplicauit. Sed vt in ea varietate id eligamus, quod magis contextui cõueniat: notãdum eſt modicam virtutem omnino eſſe idem, quod vires exiguas: contextum verò poſtulare, vt vires exiguæ, de quibus eſt ſermo, intelligantur eſſe exiguæ ad ſubiiciendos Euangelio Iudæos. De hoc enim effectu ſermo eſt, cùm dicitur, *Ecce dedi coram te oſtium apertum, ecce dabo de ſynagoga Satanæ: ecce faciam, vt veniant & adorent ante pedes tuos.* Nihil ſanè cohærentius, quàm vt modica virtus, de qua agitur, ad præclarum illum effectum modica eſſe dicatur; & propterea Chriſtum ſupplere, quod deeſt Epiſcopo, quia volebat, vt conuerſio illa Iudæorum, huius Epiſcopi interuentu ſortiretur effectum. Hoc eſt procul dubio fundamentum, cui niti debemus in explicatione virtutis modicæ, quam in hac epiſtola A legimus. Atque ita cardo diſputationis vertitur in eo examinando, quod huic Epiſcopo præcipuè deerat ad eam rem patrandam, quam per eum Dominus patrare volebat. Quibuſdam id præcipuè huic Epiſcopo defuiſſe videtur, quòd miracula nõ ederet. Hæc enim peculiariter requirebant Iudæi, iuxta id 1. Corint. 1.22. *Iudæi ſigna petunt.* Alij defectum ſcientiæ cogitant; quia ad Iudæos redarguendos exiſtimant, opus fuiſſe multâ ſacræ Scripturæ peritia & intelligentia, iuxta id 2. Timoth. 3.16. *Omnis Scriptura diuinitus inſpirata, vtilis eſt ad docendum & arguendum.* Et cap. 4.2. *Argue in omni patientia &* B *doctrina.* Et ad Titum 1.9. *Oportet Epiſcopum eſſe amplectentem eum, qui ſecundum doctrinam eſt, ſermonem; vt potens ſit exhortari in doctrina; & eos, qui contradicunt, arguere.* Et quidem ex variis explicationibus ſuprà relatis, iſtæ ſunt quæ videntur magis ad rem. Et fortaſſe in Philadelphio vtrumque deſiderabatur, ſcilicet & plenitudo doctrinæ & donum miraculorum.

Cuius rei defectus in Philadelphio notatur.

Re tamen attentè conſideratâ, neque certum eſt Philadelphio defuiſſe vel doctrinam vel eloquentiam, vel miracula; neque iſtæ ſunt potiſſimæ partes, quibus ad Iudæorum conuerſionem opus erat. Nam quòd ad miracula ſiue ſigna attinet; C quamuis ea à Iudæis peterentur, eorum tamen calumniis & malitioſis interpretationibus erant expoſita; neque vllum eſt ad hominum conuerſionẽ efficacius miraculum, quàm concionatoris ſanctitas admiranda. Quòd autem ad ſacræ Scripturę intelligentiam ſpectat; credibile non eſt, à Paulo vel Ioanne fuiſſe ad Epiſcopatũ Philadelphiæ aſſumptum eum, qui non eſſet ſatis in ſacræ Scripturę intelligentia inſtructus; vt potens eſſet eos, qui contradicerent, arguere. Et quamuis ſcientia atque doctrina ad officium prædicationis ſint neceſſariæ, quia *ſibi ſolùm prodeſt* (vt ait Hieronymus) *ſancta ruſticitas*, ſed præter neceſſariam doctrinæ ſufficientiam, vberrima illa ſcientiæ abundantia quę paucis D contingit, non ſolet eſſe multò efficacior ad animarum conuerſionem: eloquentia verò admirationẽ potiùs parit, quàm morum aut fidei mutationem. Quare quod potiſſimum eſt & ſemper fuit ad ſubiiciendos Euangelij inimicos, non ſunt miracula, non admiratio ſcientiæ vel eloquentiæ, ſed maximæ vires ſpiritus & robuſtæ ſanctitatis efficacia vnà cum doctrinæ ſufficientia. Quæ cùm ita ſint, neque à prudentibus rerum æſtimatoribus negari poſſint; hæc ipſa conſideratio oſtendit, valdè eſſe veriſimile, ad Iudæorum conuerſionem E potiſſimùm deeſſe Philadelphio robuſtæ ſanctitatis virtutem; & propterea virtutem illius appellari modicam.

Sancta ruſticitas ſibi ſolùm prodeſt, ex Hieronymo.

Huic opinioni manifeſtè fauet contextus. Primùm enim ſi conſideretur hic Epiſcopus eſſe quidem Deo gratus & ſanctitatis amator, ſed nondum adeò robuſtus, vt magnæ aduerſitatis impetum ſuſtinere & ſuperare facilè poſſet; huic ſanctitatis menſuræ apprimè conuenit modicæ virtutis nomen. Neque enim negari poteſt, quin modica & maxima virtus habeant inter ſe oppoſitionem F relatiuam: ſed maxima virtus non dicitur, niſi ea quæ eſt valdè robuſta: ergo modica ſeu parua, non eſt alia, niſi quæ adhuc imbecilla eſt: ac proinde ſicut coactum eſſet, vt in S. Scriptura diceretur Epiſcopus maximæ virtutis ille, qui eſt potens in ſæculo, vel qui ſuperbus eſt: ita etiam non cohæret, vt per modicam virtutem intelligamus vel modeſtiam, vel defectum potentiæ. Quòd ſi aliquis obiiciat græcum nomen, quod hîc reſpondet virtuti, non eſſe, ἀρετὴν, quæ opponitur vitio, ſed δύναμιν, quod propriè ſignificat potentiam; Reſpondeo in ſacra

Scriptura ſanctitati rarò tribui nomen ἀρετῆς, & frequentiſſimè nomen δύναμις.

Secundò valdè nobis fauet contextus epiſtolæ: in eo enim dicitur, *Seruabo te ab hora tentationis, quæ ventura eſt in orbem vniuerſum.* Quis ergo non videat, hanc promiſſionem non debuiſſe fieri, niſi ei, qui nondum erat validæ virtutis? Nam protegere & ſeruare aliquem, vt tentationis impetum non ſentiat, non eſſet alioqui magnum beneficiũ, cum aliter potiùs ſe gerat Deus cum iis, qui magnam ſanctitatem ſunt conſecuti, maximis illos obiiciens periculis & tentationib. vt eorum virtus magis eniteat. Si enim paruum lucernæ lumẽ oppoſita manu ab aura defendimus; cùm maior ignis opponi ſoleat auræ vehementi, vt ſuas vires magis exerat & ipſe confirmetur & magis effulgeat. Tertiò cum eádem modica virtute (quod ad formam loquutionis ſpectat) cohæret bene, quod in textu dicitur, *Ecce dedi coram te oſtiũ apertũ, quod nemo poſſit claudere.* Quia puero imbecillo ingreſſuro & egreſſuro per aliquam ianuam, opus eſt, vt non ſolùm oſtium aperiatur vtcũque; ſed etiam prouideatur, ne aura fortè valuas impellat, & puero difficultatem afferat, & cogat eum lachrymari; ſed de huius loci ſenſu dicemus infrà.

Quartò ex illis verbis, *Qui vicerit, faciam illum columnam in templo Dei mei*: manifeſtè perſpicitur, hunc Epiſcopum nondum eſſe firmam columnam; & proptereà à Chriſto inuitari, vt ad procurandam virtutem ſolidam ac robuſtam animetur; vt ea ratione gloriam columnę conſequatur. Hoc verò argumentum maiori explicatione columnæ illius, maiores accipiet vires: & res eſt infrà explicanda.

Quintò denique noſtra expoſitio valdè confirmatur ex illa ſuperiori partitione ſeptem conſcientiarum, ad quam omnia genera Chriſtianorum reuocantur, (de qua in prœmio c. 2. not. 3.) Negari enim non poteſt, quin digniſſima illa ſit, quæ in his ſeptem epiſtolis contineatur; atque adeò cum ceteræ epiſtolæ manifeſtè deſeruiant ceteris generibus. & hæc ſine vlla textus violenta detorſione applicari poſſit Epiſcopo imbecillæ & protectę à Deo virtutis; non video, cur hæc explicatio non ſit admittenda tanquam propria & genuina. Et ne quis putet hanc interpretationem ex meo cerebro confictam; primùm, illi auctores, qui modicam virtutẽ applicant eius modeſtiæ, qui agnoſcit ſuas vires eſſe exiguas, & non eſſe in eis confidendum, ſed in Deo; hi (inquam) auctores propè accedunt ad noſtram explicationem. Nã modicã virtutẽ pro exiguis viribus accipiũt. Deinde manifeſtè ſunt auctores noſtræ expoſitionis Andreas, Aretas, Richardus atq; Rupertus. Andreas enim modicã virtutem de exigua virtute exponit: & ſubdit, Deum à Philadelphio non exigere, quod vires illius exiguas excedat: Aretas quoq; ait, Deũ habere rationẽ difficultatis laborũ, & menſurare labores iis, qui parua virtute ſunt. Rupertus exponit de virtute, quæ adhuc erat modica & augeri debebat. Richardus interpretatur de imbecillitate ſiue in corpore, ſiue in corde.

Obiectiones aduerſus prædictam expoſitionem: & earum ſolutio.

Sed contra hanc modicam ſeu paruam & imbecillem virtutem, quam Epiſcopo Philadelphio tribuimus, obiiciet fortaſſe aliquis, ea quæ in ipſo laudat Chriſtus, multò maiorem oſtendere ſanctitatem. Ait enim; *Seruaſti verbum meum, & non negaſti nomen meum.* Et infrà, *Seruaſti verbum patientiæ meæ.* Cùm ergo *patientia opus perfectum habeat* (Iacobi 1. 4.) ipſe textus videtur tribuere huic Epiſcopo ſanctitatis perfectionem. Et confirmatur, quia ſtatus ipſe Epiſcopalis requirit maximam ſanctitatem; A atq; adeò Epiſcopus imbecillæ virtutis, eo ipſo eſt reprehẽſibilis. Cùm ergo ſtatuatur, eum irreprehẽſibilem deſcribi; conſequenter videtur dicendum, virtutem eius non fuiſſe paruam & imbecillam, ſed potiùs valdè perfectam.

Ad primum Reſpondetur, nõ poſſe negari, quin ſeruare Chriſti verbum, & patientẽ eſſe & irreprehenſibilem, dupliciter contingat, vt ſuprà explicauimus. Quia verè laudatur de his omnibus nouitius in religione monaſtica, ſi talem ſe gerat ſub diſciplina magiſtri; quamuis dubitetur, an eum virtu- B tis gradum ſit conſecutus, vt relictus in iis occaſionibus & periculis, quibus expoſiti ſunt procuratores, eandem integritatem & vitæ irreprehenſibilis laudem ſit conſeruaturus. Cùm ergo ea, de quibus iſte Epiſcopus laudatur, eiuſmodi ſint, vt modicæ ſeu paruæ adhuc virtutis proprietas retineri poſſit; quis non videat aptius eſſe ſic interpretari, vt vtrumque ſimul accipiatur, vt ſonat? Ad locum verò ex epiſtola Iacobi dico, ex contextu manifeſtum eſſe Apoſtolum ibi loqui de eiuſmodi patientia, quæ multis magniſque tentationibus probata eſt: quare potiùs diſtinguit patientiam prote- C ctam à patientia probata. Epiſcopi ergo Philadelphiæ patientiam proptereà dicimus non fuiſſe perfectam, quia nondum erat ſatis probata.

Ad confirmationem reſpondetur, exempla ſeptem eorum generum, in quæ conſcientiæ Chriſtianorum diuiduntur, poſita fuiſſe in Epiſcopis, vt clariùs elucerent: doctrina tamen ſingulis Chriſtianis applicari debet, iuxta vniuſcuiuſq; ſtatum: atq; ita nõ nego, quin multò maior ſanctitas requiratur in Epiſcopo, quàm in homine priuato, vt irreprehenſibilis cenſendus ſit. Sed adhuc inter Epiſcopos irreprehenſibiles manifeſtum eſt, alium eſſe alio perfectiorem; & alium, cuius virtus propterea D non deficit, quia non adeò probatur variis tentationibus. Huiuſmodi ergo exiſtimandus eſt fuiſſe Philadelphius, non ille quidem viribus gigantis, ſed mediocribus & à Deo protectis.

Alia obiectio, eiuſque reſponſio.

Rurſus tamen obiiciat alius, non bene cohęrere contextum: agnoſco tuam virtutem eſſe modicam; & proptereà ego tibi aperiam oſtium ad prædicandum Iudæis, & illos conuertendos. Reſpondetur, in Diuino conſilio hanc viſam fuiſſe egregiam rationem; nempe ad pręclarũ admodũ facinus patrãdum, nolle vti miniſterio alicuius Epiſcopi admi- E randæ ſanctitatis laude excellentis; ſed miniſterio alterius, cuius virtus erat modica; *Vt ſublimitas ſit virtutis Dei, & non ex nobis*, hoc eſt, manifeſtũ cõſtet, mirandas animorũ conuerſiones, non concionatoris ipſius viribus, ſed Dei ope & virtute fieri. Atque ita viſum eſt Chriſto Domino, valdè expedire, vt res adeò præclara (ſcilicet conuerſio non paucorum Iudæorũ ex iis, qui obſtinatiſſimi, & religionis Chriſtianæ acerrimi hoſtes videbantur) non fieret interuentu Epiſcopi Smyrnenſis, qui erat diues in virtute, & robuſtarũ virũ athleta; ſed interuentu Philadelphij, cuius vires erant modicæ vel exiguæ. Non me latet, ex hac Chriſti promiſſione, *Ecce da-* F *bo de ſynagoga Satanæ*, &c. nonnullos illaturos, eximiã fuiſſe huius Epiſcopi ſanctitatẽ; quandoquidẽ propter eã videtur Chriſtus ei promittere, ſe facturum, vt Iudæi ad ipſius pedes procidant, parati ad exequendum quidquid ille iuſſerit. Ab iis tamen obſecro, vt animaduertant non ſemper inter concionatores eum eſſe magis Deo gratum, cuius prædicationi ſtatim reſpondet maior fructus in conuerſione animarum. Patet hoc in prædicatione beati Iacobi Apoſtoli patroni Hiſpaniæ, qui tam paucos diſcipulos vidit ante ſuum obitum ex

1. Cor. 4. 7.

Concionatorum meritis non ſemper fructum reſpondere.

tota Hiſpania (quam peragrauit) ſuæ prædicationis efficacia ad fidem Chriſti conuerſos. Proſper igitur ſucceſſus non ſemper commenſuratur Epiſcopi meritis; ſed potiùs ſæpe Deus mediocri ſanctitati concedit id, quod maiori negat, ad maiorem ipſius probationem. Non mirum ergo eſt, Epiſcopo Philadelphio datum eſſe, quamuis etiam modicæ virtutis, vt alienorum laborum fructus ipſe colligeret. Poſſunt ad hanc rem expendi illa Chriſti verba, Ioan. 4.38. *Alij laborauerunt, & vos in labores eorũ introiſtis.* Et notari debet haud dubiè inter hos ſeptem Epiſcopos, ad quos hæ ſeptem epiſtolæ diriguntur, maximè omnium commendari Smyrnenſem; qui tamen non modò non obtinuit, vt ante eius pedes prociderent Iudæi ſupplices; ſed potiùs nullus ab illis maiorem perſequutionem ſuſtinuit, vt ea ratione propiùs ad Chriſti imitationem accederet. Smyrnenſi ergo dicitur, *Scio tribulationem tuam. Blaſphemaris ab iis, qui ſe dicunt Iudæos eſſe, & non ſunt, ſed ſunt ſynagoga Satanæ. Eſto fidelis vſque ad mortem,* &c. Philadelphio verò, *Ecce dabo de Synagoga Satanæ qui ſe dicunt Iudæos eſſe; ecce faciam vt veniant, & adorent ante pedes tuos,* &c. Alij fortaſſe dicent hęc verba, *Ecce dabo de Synagoga Satanæ,* &c. accipi poſſe velut præmium, quod promittitur Philadelphio, ſi ad virtutem robuſtam peruenerit. Verùm non ea ratione proponitur hoc in textu; neq; opus eſt ad has anguſtias redigi: Smyrnenſi enim Epiſcopo (qui ad perfectam ſanctitatem peruenerat) non eſt apertum oſtium ad Iudæorum conuerſionem. Et ſuprema Chriſti poteſtas in eo maximè cernitur, quòd ad rem adeò magnam poſſit vti miniſterio eius, qui per ſe non videbatur maximè idoneus: & propterea Chriſtus in hac epiſtola vſurpat illam periphraſim, *qui habet clauem Dauid.*

Diſcrimen inter Smyrnaeum & Philadelphium Epiſcopos.

Et ſeruaſti verbum meum.] Nempe pro tua modica virtute, *& non negaſti nomen meum,* id eſt, quãuis non ſis adhuc robuſtæ ſanctitatis, nihilominùs per gratiã & protectionẽ meam hactenus te irreprehẽſibilẽ ſeruaſti; & nunquã te Chriſtianum eſſe erubuiſti. Sunt qui ex his verbis, *Non negaſti nomẽ meũ,* colligant conſtantiam huius Epiſcopi, dũ magnis perſequutionibus vrgeretur. Verùm, vt quis meritò laudetur, quòd Chriſti nomen nunquã erubuerit; ſatis eſt, vt palàm confiteatur nomen Chriſti, interim dum alij confiteri erubeſcunt, quamuis per Dei prouidentiam liberetur ab iis tentationibus, in quibus modica virtus fortaſſe vacillaret.

Verſ.9.

Ecce dabo de ſynagoga Satanæ, &c.] Iam hoc ſuprà explicatum eſt.

Cauſalis particula quibus cum cohæreat.

Quoniam ſeruaſti verbum patientiæ meæ.] Illud *quoniam,* videntur aliqui in conſtructione referre ad ſuperiora. Et facit, quòd in aliquibus emendatis codicibus nulla interponitur diſtinctio. In pleriſq; tamen tam græcis, quàm latinis cogit diſtinctio, vt illud *quoniam* referatur ad ſubſequentia. Et ſic optimè cohæret contextus; *quia ſeruaſti verbum patiẽtiæ meæ, ideo & ego ſeruabo te.* Deinde circa phraſim nota, apud Ioannem idem *ſeruare verbum,* quod apud latinos *obſeruare legem, ſiue præceptum.* Exempla ſunt obuia; vt in Euangelio Ioannis cap.8. 51. & 52. Et cap.14.23.24. & cap.15.20. cap.17.6. & 1. Ioannis 2.4. & in Apocalypſi non ſolùm hoc loco, ſed etiã cap.22.9. Itaque ſæpe Ioannes vtitur hac phraſi; neq; ea reperitur apud alium ſacrum Scriptorem. Quod enim dicitur Eccle.22.13. *Serua verbum tempori,* aliò ſpectat. Ex quo obiter noto ex ipſa phraſium ſimilitudine confirmari poſſe ſcriptorẽ Apocalypſeos & Euãgelij eſſe eundẽ. Certè ſi de huius libri ſcriptore non conſtaret, ex hac phraſi deſumi poſſet non leuis coniectura. Quod verò ad ſigni-

Quid ſit apud Ioannẽ ſeruare verbum.

A ficationem ſpectat, omnino accipiẽda eſt hęc phraſis in præſenti in eo ſenſu, in quo eam vſurpare ſolet Ioannes. Quare quod Chriſtus ait, *ſeruaſti verbum patientiæ meæ,* omnino ſignificat, ab hoc Epiſcopo obſeruatum fuiſſe præceptum, ſiue conſilium patientiæ Chriſti; ne quis cum Beda & Haymone *verbum patientiæ,* pro exemplo patientiæ accipiat.

Quodnam ſit conſilium ſiue præceptũ patientiæ Chriſti.

Sed quod eſt præceptum ſiue conſilium patientiæ Chriſti? Quidam hîc patientiam Chriſti accipiunt pro expectatione ſiue ſpe in Chriſtum, per quam quis patienter expectat auxilium & pręmiũ B ab ipſo Chriſto, & afferunt id Pſal.70. 4.5. *Eripe me Domine,* &c. *quoniam tu es patientia mea.* Simplicius eſt, vt verbum patientiæ Chriſti ſit præceptum de patientia ab ipſo Chriſto ſingulariter commendata; vt non de quacunque patientia ſermo ſit, ſed de ea, quam Chriſtus ſingulariter docuit; quæ nimirum reddit bonum pro malo. Vide 2. ad Theſſal.3.5. *In charitate Dei, & patientia Chriſti,* aut fortaſſe patientia in pręſenti pro perſeuerantia accipitur: ſic enim verbum patientiæ Chriſti, erit verbum illud de fructu afferendo in patientia, Lucæ 8.15.

Verſ.10.

Chriſtus quo ſenſu dicatur Philadelphium ab hora tentationis liberaturus.

Et ego ſeruabo te ab hora tentationis.] Thomas Anglicus, C & alij ſic exponunt. *Seruabo te,* id eſt, efficiam non vt non tenteris, ſed vt non vincaris. Mihi tamẽ ea expoſitio coacta videtur. Quia ſeruare eſt idem, quod cuſtodire, defendere, protegere. Quis ergo non videat, aliud eſſe cuſtodire hominem à lapſu; & aliud, cuſtodire ab hora tentationis? Sicut ergo ille dicitur ſeruatus à lapſu, qui per Dei gratiã non cadit; ſic ſeruatus à tẽtatione eſt, qui non tentatur. Sed obiicies, non videri hanc promiſſionem dignã Deo, neq; ſic Deum ſolitum eſſe amicos ſuos à tẽtatione liberare. Quinimò Tobiæ dixit Angelus c. 12.13. *Quia acceptus eras coram Deo, neceſſe fuit, vt tentatio probaret te.* Vide Eccli.2.5. *Quoniã in igne probatur* D *aurum & argentum, homines verò receptibiles in camino humiliationis.* Reſpondetur, tentationem tunc eſſe maximum beneficium, cùm homo eam ſperatur ſuperaturus, & perfectior ex illa euaſurus. Cùm verò eiuſmodi eſt, vt veriſimile ſit, hominem ab ea opprimendum; tunc potiùs eſt ſingulare Dei beneficium ab ea liberari. Quid enim aliud obſecramus in oratione Dominica, cùm dicimus *Ne nos inducas in tentationem:* Et quid aliud promittit Paulus, cùm ait 1.Cor.10.13. *Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari ſupra id quod poteſtis.* Decet ergo Dei bonitatem E ex electis ſuis valida tentatione probare illos, qui eam ferre poſſunt; & ab illa ſeruare eos, qui ferre non poſſunt. Quare cùm Philadelphius deſcriptus ſit Deo quidem gratus, ſed nondum robuſtæ virtutis, conuenientiſſimè promittitur ei, *Ego ſeruabo te ab hora tentationis, quæ ventura eſt in orbem vniuerſum.* Hoc eſt enim quod dicitur 2.Pet.2. *Nouit Dominus pios de tentatione eripere.*

Quando tentatio ſit maximũ à Deo beneficium.

Pro noſtra explicatione manifeſtè ſunt Aretas & Lyranus. Vterque enim exponit, *Seruabo te ab hora tentationis,* i. præripiam te per mortem; ne plus affligaris, quàm ferre poteras. Et afferunt id Sap.4. *Raptus eſt, ne malitia mutaret intellectum eius; aut ne fi-* F *ctio deciperet animam illius.* Sed non neceſſe eſt coarctare explicationem ad beneficium mortis præuenientis. Quia multis modis ſeruare poteſt Deus eum, quem ipſe eximere vult à tentatione irruente ſuper ceteros. Qua verò ratione ſeruatus ſit Epiſcopus Philadelphius, id nulla ratione conſtat.

Duplex apud Ioannẽ vſus verbi ſeruare.

Nota præterea, quàm aptè coniunctæ ſint duæ phraſes, in quibus vtitur Ioannes Seruandi verbo. Nam *ſeruare verbum,* idem eſt quod *ſeruare* ſiue *exequi mãdata: Seruare* autẽ *hominẽ a malo,* idẽ eſt, quod *protegere,* ſiue *defendere.* Cùm ergo modicæ virtutis

Epiſcopo exequenti mandata Dei pro viribus ſuis, conuenientiſſima eſſet promiſſio, Deum non permiſſurum, vt ſupra vires ſuas tentetur ſeruus Dei, atque adeò effecturum, vt à magna quadam aduentura tentatione eximatur, aptiſſimè vtrumque expreſſum eſt, eiuſdem verbi repetitione, *Quoniam ſeruaſti verbum Dei, ego ſeruabo te.* Ego, inquam, qui ſum Verbum Dei: atque adeò verbum Dei ſeruabit te fideli protectione, quia tu ſeruaſti verbum Dei fideli executione.

Quæ appelletur hora tentationis.

Ab hora tentationis quæ ventura eſt in orbem vniuerſum.]Conueniunt Interpretes, his verbis deſignari B proximam perſequutionem generalem, quæ excitanda erat aduerſus Chriſtianos. Sed occurrit dubium, cur ſcilicet tempus perſecutionis appelletur hora? Sunt qui notent, nomen horæ accipiendum eſſe pro breui tempore. Notandum tamen eſt, Græca phraſi horæ nomen multò latiùs patere, quàm apud Latinos. Quod enim Latini dicunt, tempus vernum, tempus autumnale, tẽpus hyemis; id Græca phraſi paſſim dicitur, hora verna, hora autumni, &c. & quatuor horæ anni dicuntur à Græcis, quas Latini tempeſtates appellant, id eſt, Ver, æſtas, autumnus, & hyems. C Imò verò hora etiam à Græcis vſurpatur frequenter pro ætate (verbi gratia) iuuenili, vel quauis alia. Non eſt ergo, quòd in præſenti ſuſpicemur, horæ nomine deſignari breuitatẽ perſecutionis, quaſi hyperbolicè ad vnius horæ ſpatiũ redigatur. Horæ enim nomen in Græca locutione non habet aliam vim, quàm ſi *tempus tentationis* poneretur. Sed adhuc inquiret aliquis; cur non ſatis fuerit dicere, *ſeruabo te à tentatione*; & additum ſit, *ſeruabo te ab hora*, vel *à tempore tentationis*? Reſpondetur, Forſan horæ nomine deſignari tempus id, quo perſecutio erat maximè arſura & afflictura fideles; D quaſi dicat, eo ipſo tempore tu eris immunis & exemptus. Omnino autem videtur eſſe ſermo de perſecutione, quam paſſa eſt Eccleſia ſub Traiano (vt optimè conijcit Ribera noſter.) Atque ea dicitur ventura in orbem vniuerſum, ſcilicet in orbem Romanum, ſiue aduerſus fideles in omnibus orbis Romani prouincijs.

Nomẽ horæ apud Græcos latiùs patere quàm apud Latinos.

De qua tentatione, ſiue perſecutione hic ſermo ſit.

Tentare habitantes in terra.]Id eſt, ex iuſtis eos, qui ſunt adhuc viatores; quod eſt dicere, eos qui ſunt in patria, ſecuros eſſe ab omni tentatione.

Verſ. 11.

Ecce venio citò.] Quamuis Philadelphius ſecurus reddatur ab illius grauiſſimæ tentationis hora; abſque dubio tamen non eſt exemptus à multis alijs E tentationibus, quæ frequenter in vitam humanam incurrunt. *Tentatio enim eſt vita hominis ſuper terram,* vt Hebræa ſonant, Iob 7. 1. & præſertim primis Eccleſiæ Chriſtianæ temporibus multis incommodis atque moleſtijs afficiebantur fideles. Atque ita aptiſſimè hortatur Chriſtus Philadelphium, ne ab incepta ſanctitatis via deſiſtat; duabus ei propoſitis rebus valdè ad conſolationem idoneis; nempe vitæ breuitate, & protectionis diuinæ ſecuritate.

Tene quod habes, vt nemo accipiat coronam tuam.]Nota hîc primò, his verbis nonnihil confirmari noſtrã F expoſitionem de modica huius Epiſcopi virtute. Illa enim exhortatio, *Tene quod habes, vt nemo, &c.* innuit meritò timeri poſſe lapſum eius, qui nondum erat robuſtæ virtutis. Et ſaltem in veriſimili labendi periculo aptior eſt huiuſmodi commonefactio. Et illa verba, *Tene quod habes,* omnino hortantur, vt ab incepto non deſiſtat. Porrò in ea metaphora reſpici videtur ad eum, qui pondus aliquod ſuſtinet, vt vires ſuas probet; atque ita admonetur opus eſſe perſeuerantia, vt propoſitum præmium non amittat. Vide illud Eccli. 6. 22. *Quàm aſpera eſt nimium ſapientia in doctis hominibus, & non permanebit* A *in ea excors. Quaſi lapidis virtus probatio erit in illis, & non demorabuntur proijcere illam*: quo loco virtus lapidis videtur poni pro grauitate lapidis, qua vires iuuenum probantur. Ex Græco enim ſic redditur ad verbum, *quaſi lapis probationis validus.* Et deſumpta eſt comparatio à conſuetudine illius regionis, de qua videndus eſt Hieronymus in id Zachariæ 12. 3. *Ponam Ieruſalem lapidem oneris cunctis populis: omnes qui leuabunt eam conciſione lacerabuntur.*

Deũ non permittere vt iuſtus aliquis cadat, & dãnetur, quin alium eius loco ſubſtituat.

Deinde in illis verbis, *Vt nemo accipiat coronam tuam,* ſignificatur nũquam permitti à Deo, vt iuſtus B aliquis cadat & condemnetur, quin alium ipſius loco ſubſtituat. Quæ doctrina expreſsè docetur à D. Gregorio 25 Moral. c. 9. & 10. & à D. Thom. 1. p. q. 23. a. 6. ad 1 vbi hunc Apocalypſeos locum adducit. Idem obſeruant in præſenti Primaſius, Rupertus, Haymo, Beda, Lyranus; & ex noſtris Ribera atque Pererius diſput. 14. & pro maiore eiuſdem doctrinæ explicatione notandum eſt, in Dei prouidentia certum & definitum prædeſtinatorum numerum eſſe priùs ratione; quòd verò hic vel ille ad eum numerum pertineant, id eſſe poſterius ratione. Supponit hæc Theologia aptiſſimè conſiderari C in diuinis actibus per ordinẽ ad obiecta, quoſdam eſſe priores ratione, & alios poſteriores: & aliud in obiectis appellari prius, quod eſt ab alio independens; poſterius verò, quod dependet ab illo. Si tamen res attentè perſpiciatur, valdè eſt rationi conſentaneum, vt numerus certus & definitus beatorum in Dei intentione ſit prior, quàm huius aut illius hominis ſalus; quia bonum quò cõmunius, eò diuinius; & in ipſo numero ciuium per ſe ſumpto; id eſt, in decreto numeri à Deo definiti & ſtatuti, vt non ſint plures neque pauciores, in eo cernitur D exactiſſima ſapientiſſimi architecti diſpoſitio, & apta rei deſtinatæ proportio. Et quemadmodum in ædificio materiali prior eſt numerus lapidum in mente architecti, quàm huius vel illius lapidis electio; reprobatio autem huius aut illius lapidis coniuncta eſt cum alterius ſubſtitutione in locum eius, qui dum incideretur aut expoliretur, inuentus eſt inutilis: ita etiam in ſpirituali cæleſtis ciuitatis ædificio numerus electorum eſt prior in intentione, quàm huius aut illius hominis ſalus; & reprobatio eius, qui iam erat vocatus & iuſtificatus, ſemper eſt cum alterius ſubſtitutione coniuncta. Ex quo intel- E ligitur eos, qui cadunt ab amicitia Dei, & condemnantur; eo ipſo impedire, quod ex ſe eſt, ne mundus tam citò intereat. Conſtat enim impleto numero electorum non eſſe ampliùs diem iudicij prorogandum. Quare ſub finem mundi vltimus hominis lapſus à gratia, non erit re ipſa poſterior vltima peccatoris conuerſione.

Ordo ac prioritas in diuinis actibus.

Verſ. 12. *Quid ſit eſſe colũnam in templo Dei.*

Qui vicerit, faciam illum columnam in templo Dei mei.]Sunt, qui exiſtiment, hæc non magis dici ad Epiſcopum Philadelphium, quàm ad quoſcunque alios fideles. Verùm in ſuperioribus epiſtolis iam annotauimus opus eſſe, vt ſingula præmia ſingulis F Epiſcopis aptiſſimè proponantur; nec ſatisfacere Interpretem, qui non reddat rationem conuenientem, cur in hac epiſtola potiùs, quàm in ceteris hoc vel illud præmium victori promittatur. Id quod eſſe neceſſarium, conſtat in hac epiſtola fortaſsè clariùs, quàm in ceteris. Non enim eſt credibile, omnibus, quos hora mortis Dei amicos inuenerit, promitti illos futuros eſſe columnas in templo Dei. Atque ita Ribera §. 32. fatetur non de omnibus electis eſſe ſermonem. Si ergo non eſt ſermo de omnibus in præſenti, quis non videat, quàm ſit veriſimile ſingillatim fieri promiſſionem Epiſcopo Philadelphio, & iis qui ſimiles eius fuerint? id eſt iis, qui cùm nondum ſint ſpectatæ ſeu probatæ virtutis, ſed adhuc paruæ & protectæ a Deo, ad robuſtam tamen virtutem aſpirant; & pro ea conſequenda pro virili laborant, legitimè certando pro ſibi data gratia. Dico ergo, iis ſub metaphora columnæ promitti virtutem robuſtam, quam in votis habebant. Id enim, quod eſt inchoatum & imperfectum, in via eſt ad perfectionem: atque ita virtus adhuc modica optare videtur incrementum, & ad ſtatum robuſtæ virtutis peruenire. Quid ergo aptius excogitari potuit, quod modicæ virtutis hominibus ob oculos poneretur, quàm vt eò ſua vota dirigant, & omni conatu accedere concupiſcant, in Dei promiſſione & gratia confidentes.

Num colũna officiũ Deus Philadelphio promittat in militãte Eccleſia, vel in triumphãte.

Oportet tamen attentè inſpicere, an in præſenti ſit ſermo de officio columnæ in Eccleſia militante, vel de præmio æternæ retributionis? Ribera proſpondet in ſententiam Ambroſij, qui de mercede æternæ vitæ hæc verba exponit. Argumenta huius opinionis ſunt; Primum, quòd ſequatur, *Et foras non egredietur ampliùs.* quod non eſt in vniuerſum verum in iis, qui in hac vita fuerunt aliquando columnæ Eccleſiæ. Alterum eſt, quòd ſtatim adiiciatur, *Scribam ſuper eum nomen ciuitatis nouæ Ieruſalem quæ deſcendit de cælo*, & conſtet ex capite vigeſimo primo, numero ſecundo, hanc nouam ciuitatem, quæ dicitur è cælo deſcendere, eſſe illam ipſam, quæ triumphat in cælo.

Verior & cõmunior expoſitio.

Nihilominùs Gregorius 17. Moralium capite decimoquarto (vbi hunc locum exponit) nomen columnæ accipit de iis, qui in Eccleſia militante officium columnarum egregiè præſtant: atque eam expoſitionem ſequuntur hoc loco Ticonius, Primaſius, Haymo, Beda, Andreas, Aretas, Anſelmus, Richardus, Ioachimus, Albertus, Lyra, Thomas, Zegerus, Suarez & ceteri ferè omnes. Perſuadetur hæc expoſitio primò, quia quamuis in patria vnicuique detur pręmiũ pro meritis; in cælo tamen non fit homo columna Eccleſiæ. Fieri enim columnam, eſt accipere vires robuſtas, quibus onus Eccleſiæ vel Eccleſiarum ſuſtinere poſſit; quod munus in hac vita præſtant inſignes ſanctitate viri. Quare Sacra Scriptura magnis viris tribuit in hac vita columnarum nomen; quod eis aptiore proportione conuenire videtur, quàm beatis. Secundò Epiſcopus Philadelphiæ, quando hæc epiſtola ad eum ſcripta eſt, erat adhuc virtutis modicæ; & opus habebat, vt eum Chriſtus ſeruaret ab hora tentationis, quæ ventura erat in orbem vniuerſum: atque ita nondum merebatur nomen, & ſymbolum columnæ. Vt autem in cælo præmium columnæ conſequeretur; opus erat, vt priùs in hac vita eſſet Eccleſiæ columna. Ergo multò aptius eſt, vt ipſi facienti quod in ſe eſt, per Dei gratiam, promittatur virtus columnæ. Nam, quod ad præmium cæleſte attinet, certum eſt præmium atque mercedem fore cum proportione ad merita. Tertiò, ſi nomen columnæ accipiatur de firmitate & virtute ſanctitatis robuſtæ, quam tribuit Deus in hac vita iis, qui ſe ipſos vincunt, & vocationi diuinæ reſpondent; ſtatim facilè apparet, quàm aptè proponatur hoc præmium in hac epiſtola. Aliter conuenientius erat, vt præmium columnæ proponeretur Smyrnenſi potiùs, quàm Philadelphio. Propter hæc omnino mihi videtur ſequenda expoſitio D. Gregorij.

Colũna promiſſionis applicatio ad ſacram Euchariſtiam.

Quod verò in ſuperioribus epiſtolis annotaui, vt præmia proponantur tanquam effectus ab Euchariſtiæ communione manantes in eos, qui ad illam ea animi præparatione accedunt, quam Chriſtus in illis Epiſcopis optabat; id ſimiliter in huius epiſtolæ præmio aduerto; nimirum eum, qui ad Chriſtum in Euchariſtia, vel etiam in communione ſpirituali accedit, eo *corde magno, & animo volenti*, id eſt, hilari ac prompto, quo Chriſtus Philadelphium eſſe volebat, ad virtutem ſcilicet robuſtam pro virili aſpirando; eum ab ipſo Chriſto (qui eſt ſanctus verus & veræ ſanctitatis fons) efficiendum eſſe columnam Eccleſiæ, id eſt, participaturum robuſtam virtutem, & vires ingentes; quibus Eccleſiæ ſit maximo ornamento pariter & adiumento, & Eccleſiarum onus cum magno honore ſuſtineat.

Ad argumenta Riberæ. Ad primum reſpondetur, illa verba, *Et foras non egredietur amplius*, apponi tanquam aliquid conſequens ad rationem ſiue analogiam columnæ. Ipſum enim pondus ſeu grauitas columnæ & onus, quod ſuſtinet ſupra ſe, immobilem eam reddunt. Quod non contingit in multis aliis, ex quibus potuit allegoria deſumi. Quamuis enim iuſtis meritò tribuatur ſymbolum, (verbi gratia) candelabri, candelabro tamen non apponetur aptè illud elogium, *& foras non egredietur ampliùs.* Ex hoc ergo ipſo, meo iudicio colligitur ſymbolum columnæ in præſenti epiſtola non referri ad gloriam beatorum. Quia in cælo commune eſt omnibus beatis, foras non eſſe egreſſuros; & tamen non omnes beati ſunt columnæ, vt fatetur Ribera. Cùm igitur, non eſſe foras egreſſurum, adiiciatur tanquam id quod eſt proprium columnis; nulla ratione cohæret, vt id ſingulariter tribuatur cæleſtibus columnis, quod ceteris etiam commune eſt in cælo. Qua verò ratione in Eccleſia militante ſit ſingularis columnarum gloria, ampliùs non eſſe egreſſuras ex templo, dicemus infrà.

Militantem Eccleſiã dici è cælo deſcẽdere, & cur.

Ad ſecundum reſpondetur, Eccleſiam militantem eſſe, quæ propter admirandam ſanctitatis excellentiam magna cum energia dicitur de cælo deſcendere, ſiue de cælo delapſa. Triumphantis enim Eccleſiæ gloria non eſt de cælo deſcendere; ſed potiùs in cælo permanere. Neque huic veritati aduerſatur id, quod legimus Apoc. 21. 10. *Oſtendit mihi ciuitatem ſanctam deſcendentem de cælo.* Licèt enim certum ſit Ioanni in ea viſione oſtenſam fuiſſe Eccleſiæ triumphantis gloriam; loquutionis tamen illius forma non alia fuit, quàm ſi Ioanni diceretur: Viſne videre quanta ſit Eccleſiæ militantis excellentia? Veni ergo, & intuere eandem Eccleſiam in cælo triumphantem. Nec enim illa, quæ triũphat, eſt alia ab ea, quæ militauit; & vniuerſa illa triumphi gloria abſcondita erat in Eccleſiæ militantis virtute & ſanctitate. Quare quamuis in fine Apocalypſeos deſcribatur triumphus patriæ cæleſtis, & gloria eorum, qui de cælo non deſcendent; iure optimo aſſeritur illa cæleſtis ciuitas eſſe eadem illa, quæ de cælo deſcenderat, & quæ in terris militabat. Quòd ſi alicui neceſſarium omnino videatur, vt nomen Ieroſolymæ de cælo deſcendentis directè tribuatur Eccleſiæ triumphanti; cur ſaltem dici non poterit, eum qui in hac vita ſanctitatem robuſtam conſequutus eſt, & officium columnæ egregiè præſtat in Eccleſia; eum (inquam) in hac vita geſtare inſcriptum nomen cæleſtis Ieroſolymæ; eo quòd facilè ab omnibus cernatur, huiuſmodi hominem eſſe cæleſtis Ieroſolymę ciuem, cuius conuerſatio in cęlis eſt, & quem in cælo manet locus valdè ſublimis?

Quid ſit non ampliùs egredi foras.

Et foras non egredietur ampliùs.] Hic tenor loquutionis omnino innuit, eum qui efficitur columna, ſolitum fuiſſe egredi ex templo, antequam fieret columna. Vide Geneſ. 24. 23. *Niſi venerit*

frater

A *frater veſter minimus vobiſcum; non videbitis amplius faciem meam.* & 4. Reg. 2.12. *Non videt eum amplius.* Hinc ergo cõſtat illa verba, *foras non egredietur amplius*, non eſſe referenda ad egreſſum è templo Eccleſiæ per infidelitatem. Licet enim perſeuerantia in fide catholica ſit maximum Dei beneficium; plurimi tamen ſunt, qui quamuis non ſint Eccleſiæ columnæ, nunquam tamen abiurarunt fidem, neque ea ratione egreſſi ſunt à templo Dei: & non erat cur Epiſcopo Philadelphio vincenti ſpeciatim promitteretur perſeuerantia in fide catholica. Quid ergo eſt, non egredi amplius ex templo? B Reſpondetur hanc eſſe ſignificantiſſimam metaphoram ad eum ſtatum indicandum, ad quem in hac vita perueniunt ij, qui virtutis robuſtæ cõſtantiam, & deuotionis firmitatem conſequuntur. Sic enim illi ſe totos Deo dicant & conſecrant; ſic omnes ſuas actiones diuino obſequio mancipant, vt non ſolùm tempus vllum, & actionem aliquam in alia re collocare, ſed neque cogitationem à Deo & à rebus diuinis diuertere vnquam velint. Vide id Lucæ 2.37. vbi de Anna, *quæ non diſcedebat de templo ieiuniis & obſecrationibus ſeruiens nocte ac die.* Antequã homo ad huius deuotionis ſtatum pertingat, officio hominis Chriſtiani aut etiam religioſi ſe ſatiſ- C feciſſe putat, ſi tertiam diei partem in rebus ad Dei obſequium ſpectantibus collocauerit: reliquas diei horas, licere ſibi putat egredi ex templo, & ſine crimine otiari, aut pro libito negotiari. Ille verò, quem Chriſti virtus & deuotionis ardor columnam fecit, non ſolùm deinceps egredi ex templo non vult (id eſt, pro libito vlli rei vacare niſi Deo, vel propter Deum) ſed neque poſſe videtur vlli vnquam rei intentus eſſe, aut etiam de alia cogitare, quàm de Dei & proximorum obſequio.

Columnam onere ipſo quo premitur, firmiorē reddi.

D Atque vt ex ipſa columnæ aſtrologia hoc amplius explicetur; notandum eſt in ædificio materiali firmitatem ipſam columnæ, & onus quod ſuſtinet, eſſe id quod eam facit immobilem. Interim ergo, dum quis non eſt conſequutus virtutis robur & firmam deuotionis conſtantiam, nõ videtur eſſe columna. Et licèt candelabrum templi ſit, aut quiduis aliud ad ſacram ſupellectilem ſpectans, abſque vllo religionis metu poteſt aliquando è templo efferri, & circunduci: ita tamen vt ſuo tempore in templo deſeruiat. Poſtquàm autem factus eſt columna Eccleſiæ per virtutem robuſtam & deuotionis conſtantiam; firmitas ipſa columnæ, & E cura ſuſtinendi onus ſibi impoſitum, reddunt eum quodammodo immobilem ita vt deinceps neque libeat, neque poſſe videatur egredi è templo, & foris vagari. Certè in hoc ſenſu illa verba, *Et foras non egredietur amplius*, promiſſionem aptiſſimam continet; eius nempe rei, quam maximè optare poterat is, qui ad ſanctitatis perfectionem aſpirat. Patet ergo quàm aptè in metaphora columnæ dictũ ſit, *& foras non egredietur amplius.* Atque vt clarius appareat, hæc verba ad eandem columnæ metaphoram ſpectare; nota græca (ſi ad verbum red- F dantur) non ſonare, *foras non egredietur amplius*, ſed, *non egredietur*. quod eſt dicere, ego faciam illum columnam immobilem, quæ deinceps foras nõ egrediatur. Nemo autem inficiabit, quin aptiſſimè per templi nomen deſignetur Dei cultus & obſequium, ſicut per exteriorem plateam aptè ſignificantur exterioris hominis occupationes, vt loquuntur ſpiritualis vitæ magiſtri.

Quid in promittatur verbis, **Foras non egredietur amplius.**

Neque verò ſupradicta columnæ immobilitas eiuſmodi eſt in hac vita; vt nulla ratione fieri poſſit, eum, qui erat columna, officio ſuo deeſſe, vel etiam aliquãdo confringi, & foras proiici in fruſta diſciſſam; id quippe fieri poſſe non negamus. Nihilominùs tamen veriſſimè dicitur magna eſſe conſtantia eorum, qui per Dei gratiam adeò robuſtam virtutem conſequuti ſunt, vt mereantur columnæ Eccleſiæ appellari. Quòd ſi ij confirmati eſſe in gratia dicuntur, qui Spiritu ſancto repleti ſunt, & ſingulari Dei prouidentia adeò conſtantes efficiuntur, vt nulla ratione ab ſtatu gratiæ deturbentur; non video, cur non ſit cenſendum ad eam felicitatem perueniſſe eos, qui propter eximiam ſanctitatem columnæ Eccleſiæ appellantur. Fortaſſe tamen contextus non poſtulat, vt tantùm appellentur columnæ ij, qui nunquam re ipſa ab ea conſtantia cadent; quam ſymbolum columnæ repræſentat: illa enim verba, *Et foras non egredietur amplius*, quamuis copioſum Dei auxilium promittant ad conſeruandam columnę conſtantiam, fieri tamen poteſt, vt libertatis naturalis conditione abutatur homo, & deſinat eſſe columna. Vnde quod textus aſſerit, dum ait, *foras non egredietur*, ſub ea conditione intelligendum eſt.

De alluſione ad columnas Booz & Iachin, dicam ſeorſum in notatione ſequenti.

Et ſcribam ſuper eum.] Adhuc perſtat in metaphora columnæ, cui ſit inſcriptus glorioſus titulus: & verti poterat *ſuper eam*, ſcilicet columnam; ſed quia columna nomen græcum eſt maſculinum (nempe ϛύλ☉, & quia ſermo eſt de homine, quem Chriſtus facit columnam; ideo Vulgatus ſcripſit *ſuper eum.*

Qui ſit hic titulus myſtica columnæ à Chriſto inſcribendus.

Nomen Dei mei, & nomen nouæ Ieruſalem, & nomen meum] In notatione ſequenti oſtendam valdè eſſe veriſimile in columnis illis Booz, & Iachin (id eſt in ſtylobatis, in quibus columnæ inſiſtebant) ſcriptum fuiſſe, trophæa in Dei victoris gloriam, ad templi Ieroſolymitani decorem à Salomone erecta fuiſſe. Per alluſionem igitur ad antiquarum columnarum titulum; ait Chriſtus ſe columnæ myſticæ (de qua ſermo eſt) ſimilem titulum additurum; videlicet trophæum hoc in Dei victoris gloriam & in nouæ Ieroſolymæ decorem à Chriſto animarum ſanctificatore erectum fuiſſe. Titulus autem columnæ ſiue trophæi aptiſſimè ſignificat id, quod robuſta alicuius ſanctiſſimi viri virtus prę ſe fert. Sicut enim, cũ de ſeruis Dei, quaſi de hominibus, ſermo eſt, illi qui publicè profitẽtur, & re ipſa oſtendunt ſe Chriſti ſeruos eſſe, eleganter dicuntur in frõtibus geſtare ſcriptum Chriſti nomen; & quemadmodum Babylonis etiam aut beſtiæ nomen dicuntur in frontibus gerere, qui in mundi famulatu gloriantur; ita, cùm de aliquo ſeruo Chriſti ſub metaphora columnæ ſermo eſt, titulus & inſcriptio non eſt aliud, quàm ſi diceretur, in eius admiranda virtute id elucere, & facilè agnoſci ab eo, qui eam columnam contempletur; ſi tamen non ſit omnino rudis & legendi ignarus. Hic eſt totius inſcriptionis ſenſus. Verùm de ſingulis partibus nonnihil etiam dicendum eſt.

Quater in hac promiſſione Chriſtus repetit Deum meũ, *& quod ſit repetitionis huius myſterium.*

Nomen Dei mei.] Quater in hac promiſſione, Deum ſuum appellat Chriſtus. *In templo Dei mei; Nomen Dei mei; Ciuitatis Dei mei; & Quæ deſcendit à Deo meo.* Hæc pronominis repetitio, in qua Chriſtus, quà homo eſt, Patrem ſæpius appellat Deum ſuum, non ſolùm ſpectat ad reuerentiam Diuinæ maieſtatis, & ardentiſſimum amorem erga Deum; ſed etiam ad exultationem & gratiarum actionem de ſumma beneficentia Dei erga homines, & de ſpiritu collato fidelibus propter ipſius Chriſti amorem. Quòd enim Deus cæleſtis gratiæ theſauros adeò liberaliter hominibus diſtribuat, id omnino in gratiam Chriſti facit, & in eo maximè oſtendit Deus, quàm ſit totus Chriſti Domini. Quare repetitio illa pronominis *meus* ad ſummam

mam Chriſtianæ Eccleſiæ excellentiam, & ad columnæ (de qua ſermo eſt in præſenti) admirandam virtutem referenda eſt, quaſi diceret, tantam eſſe Chriſtianæ Eccleſiæ excellentiam, & adeò mirabilem columnarum ipſius gloriam, vt in iis mirum in modum eluceat, Deum optimum maximum eſſe totum Chriſti Domini; & nihil excogitari poſſe adeò magnum atque mirabile, quod Chriſti ſeruis non concedat libentiſſimè Deus, vt ſuo Chriſto gratificetur.

Quòd verò Chriſtus ipſe dicatur ſcribere nomen Dei ſui in columnis Eccleſiæ; indicat Chriſtũ eſſe animarum ſanctificatorem, & in columnarum virtute, & pulchritudine mirificè exultare; eo quòd in eis omnipotẽtis Dei virtus, atque victoria clariſſimè effulgeat; quemadmodum ex trophæis & monumentis conſtare ſolet magnitudo victoriæ.

Et nomen ciuitatis nouæ Ieruſalem, quæ deſcendit de cælo.] Iam ſuprà expreſſum erat, hanc eſſe columnã templi Dei (*Faciam illum columnam in templo Dei mei.*) Sed quoniam templi Dei nomen videbatur accipi poſſe de templo Salomonis: ideò, vt intelligeretur in præſenti de multò excellentiore templo, additum eſt in titulo nomen nouæ Ieroſolymæ; quod eſt dicere, in excellentia huius columnæ manifeſtè cerni, eam non eſſe ornamentum illius templi, quod in antiqua Ieroſolyma ædificatum erat; ſed illius potiùs templi, quod ædificauit Chriſtus in noua Ieroſolyma, id eſt, in Eccleſia Chriſtiana.

Quæ ſit hic noua Ieruſalem deſcendens è cælo.

Porrò nouæ Ieroſolymæ nomen ad Eccleſiam in cælis triumphantem, vel ad gloriam beatorum plerique referunt. Ego de Eccleſia Chriſtiana in terris militante, & de eius templo ſermonem eſſe intelligo. Hæc enim eſt Ieroſolyma, quæ dicitur de cælo deſcendere (vt ſuprà explicaui) & in hac exercent propriè officium columnarum ij, quos Chriſtus facit columnas; atque de eo officio quod in hac vita exercent viri ſanctiſſimi, ſermo eſt in hac epiſtola ad Philadelphium. Fauet noſtræ explicationi, quòd in præſenti manifeſtè agitur de columna templi, cùm tamen de patria cęleſti expreſsè dicatur cap.21.22. *Templum non vidi in ea.* Neque nouum eſt, vt Eccleſia Chriſtiana, quæ in terris verſatur, appelletur noua Ieroſolyma ad veteris diſtinctionem iuxta illud, *Ecce noua facio omnia*, Apoc. 21.5. Et ſic accipiunt Ieroſolymę nomen Origenes, Hieronymus, Auguſtinus, & Gregorius apud Lauretum. Quomodo autem rectè intelligatur ſpiritualis Ieroſolyma (quæ in terris eſt) habere templum columnis ornatum, licèt in viſione Ezechielis templum diſtet à ciuitate quindecim millia calamorum, dicemus notatione ſecunda.

Chriſti nominis virtutem non in characteribus ipſis, ſed in rei veritate conſiſtere

Et nomen meum nouum.] Vanum eſt, quod nonnulli cogitarunt, neminem ante Chriſtum Dominum fuiſſe appellatum Ieſum iis litteris & ea prolatione, qua Chriſtus Dominus Ieſus appellabatur. Quaſi verò virtus & excellentia nominis proprij, quod Chriſto datum eſt, ad ipſos characteres reuocandæ ſint, & non potiùs ad rei veritatem. Nota ergo, ſi in præſenti ſermo ſit de nomine Ieſu, non dici nouum conſideratâ prolatione & literis, ſed conſideratâ virtute & veritate. Si literas ipſas reſpicias; ex varia eiuſdem nominis prolatione oritur, quòd vnius & eiuſdẽ hominis nomen nunc ſcribatur *Ieſuach*, nunc *Iehoſuagh*. Videmus enim Ieſum filium Ioſedec appellari *Ieoſuagh*, in libris Aggæi & Zachariæ, & eundem videmus appellari *Ieſuagh*, 1. Eſdræ 2. Sic nos Hiſpani ſine diſcrimine nunc dicimus *Ioan*, nunc, *Iuan*, *Fernando*, & *Hernando*. Et ſiue nomen Ieſu ita ſcribatur, vt ſignificet veram ſalutem, ſiue ſalutẽ Domini aut ſaluatorẽ, pro eodẽ reputo. Neque eſt in appellatione nouitas, ſed in virtute & veritate. Et quidem ſi de literis atramento ſcriptis ſermo eſſet, diſtingui non poſſet nomẽ Chriſti nouum ab aliis, qui eodẽ nomine priùs erant appellati. Sed quia ſermo eſt de ea ſcriptione, quæ digito Chriſti fit, ideo eleganter dicitur in titulo huius columnæ, de qua eſt ſermo, nomẽ Chriſti nouum ſcriptum eſſe: nimirum quia in admiranda columnæ excellentia effulget eam eſſe erectam ab eo, qui noua ratione & planè diuina ſaluator appellatur. His addo, non eſſe ſermonẽ ſolùm de noua ratione, qua Chriſtus etiã ante paſſionẽ ſaluator appellabatur; ſed de noua ratione qua poſt reſurrectionem ſaluatoris nomen habet. Priùs enim *nondum erat Spiritus datus, quia Ieſus nondum erat glorificatus*. Cùm verò Chriſtus reſurrexit, prodiit ex ſepulcro *Filius Dei in virtute ſecundum ſpiritum ſanctificationis*, ad Rom. 1.4. id eſt, cum pleniſſima & efficaciſſima ſanctificandi homines virtute & excellentia. His ita conſtitutis, non valdè refert, ſiue nomen Chriſti nouum interpreteris de nomine ipſo Ieſu, vel de nomine efficaciſſimi ſanctificatoris.

Variatio in nomine Ieſu characteribus.

Quoniam verò nouitatem nominis Chriſti à reſurrectionis myſterio inchoamus; putabit fortaſſe aliquis huc ſpectare Pauli verba ad Epheſ. 2. 9. *Propter quod Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen.* Qua ratione, cùm dicitur, *ſcribam ſuper eum nomen meum nouum*; ſenſus erit, in huius columnæ excellentia gloriam Chriſti nominis elucere. Certè hic ſenſus parum differt à ſuperiori explicatione: verùm Paulus ad Philip. 2. non videtur ſolum agere de virtute ſanctificandi: ſed etiam de vniuerſi monarchia, & de ſupremi imperatoris dignitate.

NOTATIO I.

De alluſione columnæ in templo Dei ad columnas æreas, de quibus 3. Reg. 7. 15. & 2. Paral. 3. fin.

NON erit inanis labor, attentè inſpicere ad quas columnas templi Salomonici alludat Chriſtus, cùm ait, *Faciam illum columnam in templo Dei mei.* Neque enim dubitandum eſt, quin in his verbis reſpiciat Dominus ad templum Salomonis. Porrò in templo Salomonis erant plurimæ atriorum columnæ, de quibus fit mentio Ezechielis 42.6 Conſtat autem templi nomine comprehendi atria duo, id eſt, atrium ſacerdotum, & atrium Iſraelis; vt videbimus cap.11 1. Nihilominus tamen, cùm columnæ ſymbolum in præſenti vſurpetur ad magnæ ſanctitatis ſignificationem, non videtur adeò conueniens, vt ex atriorum columnis deſumatur comparatio.

Ad quas templi Salomonici columnas reſpiciat Chriſtus in hoc columnæ ſymbolo.

Porrò intra portas ſancti ædificij (id eſt in aula ſancta, vel in adyto ſanctiſſimo) nullæ erant columnæ, niſi quis fortaſſe hoc nomen extendere velit ad palmas illas, quibus templi ipſius parietes intrinſecus erant diſtincti. Veriſimile enim eſt, quod nonnulli cõtemplantur, illas fuiſſe ſemicolumnas Corinthias ad palmarum ſimilitudinem factas. Vide 3 Reg.6.27. *Omnes parietes templi per circuitum ſculpſit variis cælaturis, & fecit in eis palmas prominentes de pariete.* Verùm quoniam ſacra Scriptura palmis illis non tribuit columnarum nomen; ideò veriſimilius eſt quod Beda, & poſt eum alij cogitarunt, ſcilicet in hoc columnæ ſymbolo reſpici ad duas columnas illas æreas Booz & Iachin, quæ erant in porticu pro foribus templi, de quibus 3. Reg. 7.15. & 2. Paral. 3. fin. & conſiderata illarum columnarum magnitudine & firmitate, & inſigni etiam loco, in quo erant erectæ, & quaſi obiectæ oculis vniuerſi Iſraelis; facilè cernitur conuenientiſſimum fuiſſe vt ex eis deſumeretur comparatio: ſermo enim eſt de columna valdè notabili, cuius titulus & inſcriptio conſpicua ſit & vniuerſæ Eccleſiæ ad legendum & obſeruandum propoſita. Et valdè veriſimile eſt nomina illa Booz & Iachin in colũnis illis Salomonis fuiſſe ſculpta; & fortaſſe cum ipſo Salomonis

Ad columnas Booz & Iachin alluſiſſe veriſimilius eſt.

Inſcriptiones, quæ probabili coniectura videntur in columnis Booz, & Iachin poſitæ.

monis nomine, & cum templi mentione; in hunc ferè modum: *Booz, in Dei victoris gloriam & templi Ieroſolymitani decorem à Salomone erecta.* Et in altera ſimiliter: *Iachin in Dei victoris gloriam*, &c. Neque iſtud eſt ſomniare, ſed ex ipſa huius loci alluſione, ex nominib. Booz, & Iachin, ex Ioſephi narratione, & ex aliis inſignibus columnis cõiectare; vt ex iis, quæ Romæ, altera Traiani, & altera Antonini nomen præferunt. Erit autem noſtra coniectura probabilior; ſi columnæ illæ à Salomone pro foribus templi poſitæ non ad ſuſtinendum ædificium, ſed veluti trophæa Deo victori erectæ ſunt ad magnificentiam & ornatum, de quo infra. In trophæis enim nemo negauerit, ſemper titulos fuiſſe ſculptos.

Quæ fuerit duarum templi columnarum figura.

B His conſtitutis; vt alluſionis elegantia pleniùs intelligatur, oportet nonnihil agere de columnis illis à Salomone factis, & de earum ſignificatione ſiue myſterio. Et quidem, quod ad formam earum attinet, noua cuiuſdam docti & amici explicatio eſt, eam fuiſſe Corinthiam; & partem ædificij ab eis ſuſtentatam fuiſſe. Mihi multò veriſimilior videtur communis ſententia, quæ ſcapo ſingularum columnarum tribuit altitudinis 18. cubitos, circumferentiæ verò 12. cubitos; ac proinde circumferentiæ diametro, ſiue craſſitudini columnæ quatuor ferè cubitos. Itaque proportionem longitudinis ad craſſitudinem vix eſſe niſi 5. ad 1. In his inſuper columnis nullam ædificij partem niti; ſed duplex ſolùm capitellum. Et ſanè quod ad craſſitudinem ſingularum attinet, Ieremias enim diſertè explicat cap. 52. 21. *Decem & octo cubiti altitudinis erant in columna vna, & funiculus 12. cubitorum circuibat eam.* Similiter loquitur Ioſephus, l. 8. Antiq. c. 3. & C valdè coactum eſt, vt de altitudine ſingularum, & de craſſitudine vtriuſque ſimul ſumptæ verba Ieremiæ accipiamus.

Num Booz & Iachin columnæ aliquam templi ſiue ædificij partem ſuſtinuerint.

Sed obiicient nobis illi; quibus noua placet opinio, valdè deformem eſſe columnam, cuius longitudo non ſit pluſquam quincupla ad craſſitudinem, & nihil eiuſmodi cogitandum eſſe de Salomonis ſapientia. Addent etiam, eam proportionem nulla ratione cohærere cum pulcherrima illius ædificij ſtructura. Reſpondeo nouam eſſe opinionem, & fortaſſe ante hos dies inauditam, duas illas columnas æreas Booz & Iachin, ad ſuſtinendum ædificiũ factas eſſe: vbi verò non cogitentur tanquam ædificij partes, ſed tanquam trophæa quædam ab ædificio omni ſeparata, nulla erit obligatio, vt in eis ſeruetur proportio altitudinis ædificij. Et quidem ipſa S. Scrip. verba, (meo iudicio) cogunt, vt Booz & Iachin non exiſtimentur eſſe co- D lumnæ ædificij & partes illius; ſed ſupellex ſiue vaſa templi (vt loquitur de illis Ieremias c. 27. fin.) tum quia nõ ſeruant columnarum ædificij proportionem, tum etiã quia ſingulæ habent duo capitella, quod fortaſſe non eſt ſatis aptum ad ædificiorum columnas, præſertim cùm opus ſit capitella, baſes, & ſtylobatas eſſe tantæ altitudinis, vt omnibus computatis ſingulæ columnæ ſint 35. cubitos altæ. Sic enim videtur interpretandum, quod habetur 2. Paral. 3. 15. *Triginta & quinque cubitos habebant altitudinis.* Vtcunque hoc ſit, ſingularum ſcapi erant alti 18. cubitos; craſſi autem ferè quatuor; quia *funiculus duodecim cubitorum circuibat eam.* Atque hæc non eſt proportio columnæ ad ædificium ſuſtinendum factæ. Ad trophæa verò aptiſſimũ fuit, vt non ſeruaretur in eis integræ columnæ proportio, ſed multò maior craſſitudo; ita vt partis potiùs columnæ E vel arboris craſſiſſimæ trunci inſtar eſſet. Trophæum enim nihil aliud eſt, quam monimentum erectum in victoriæ ſignum. & cùm trophæa per ſe erigerentur ab omni ædificio diſtincta, ratio poſtulabat, vt quam maximè craſſa fierent: & fortaſſe ipſa trophæi craſſitudo ad robuſtas victoris exercitus vires ſignificandas nonnihil conducebat.

Duarum templi columnarum longitudo & craſſitudo.

Booz & Iachin ad trophæa erigenda videri extructas.

Sed dices, quorſum trophæa in templo? Si enim trophęa monimenta ſunt à victore erecta in loco, vbi hoſtes in fugam conuertit, nulli hoſtes fuerant eo loco fugati. Reſpondeo, ad rationem trophæi ſatis eſſe, vt eminenti loco erigatur in ſignum victoriæ; etiam ſi hoſtes non fuerint eo ipſo loco in fugam conuerſi. Nam Salluſtius de Pompeio ait, de victis Hiſpanis trophæa in iugis Pyrenæi montis poſuiſſe, & Romę quoque in arcubus ex marmore ędificatis fingebantur. Quam verò conueniens fuerit, vt in templo Salomonis Deo victori erigerentur trophęa, facilè cernet, qui animaduertat, illud templum Deo vi- F ctori fuiſſe ædificatum. Quemadmodum enim Philippus ſecundus Rex Hiſpaniæ D. Laurentio ædificauit auguſtiſſimum templum propter victoriam, quam ipſius die feſto & ipſius patrocinio conſequutus erat: ſic etiam templum Salomonis ædificatum eſt Deo propter victorias eximias, quas illius ope atque virtute reportauerat Dauid Salomonis pater. Conſtat hoc ex multis ſacræ Scripturæ locis. Vide 1. Paral. 26. 27. vbi legimus, Dauidem, & principes familiarum, tribunos, & centuriones, & duces exercitus ſanctificaſſe theſauros *de bellis & manubiis præliorum ad inſtaurationem*, (id eſt erectionem) *& ſupellectilem templi Domini.* Et 1. Paral. 29. 11. legimus tribunos

Trophæa olim in loco etiam à pugna ipſa diſtincto erigi ſolita.

Quare in Salomonis templo trophæa fuerint erecta.

A & centuriones in Dei templum ædificandum obtuliſſe plurima auri & argenti talenta; & Dauidem benedixiſſe Domino coram omni multitudine, atque dixiſſe, *Tua eſt Domine magnificentia, & potentia, & gloria, atque victoria; & tibi laus.* Ergo manifeſtum eſt illud templum propriè fuiſſe ædificatum Deo victori propter victorias Dauidi conceſſas.

Quorſum templi Salomonici parietes & valuæ palmis & Cherubinis fuerint ornata.

Hinc eſt, vt eius templi parietes, & valuæ omni ex parte Cherubinis & palmis ornata fuerint atque diſtincta. Cherubini enim (hoc eſt, iuuenes alati) victoriarum imagines ſunt. Vt facilè concedet, qui nouerit eiuſmodi figuram ſemper à Græcis atque Romanis victoriæ eſſe tributam, id quod ex innumeris, qui extãt hodie, antiquis ſculpturis & numiſmatibus, euidentiſſimum eſt. Ethnicos au- B tem eiuſmodi ſimulacra ad imitationem Salomonici templi effinxiſſe, expreſſè affirmatur 1. Machab. 3. 48. *Expanderunt libros legis, de quibus ſcrutabantur Gentes ſimilitudinem ſimulacrorum ſuorum.* Vide ibi Serarium, & quæ adducit ex Clemente Alexandrino, atque Hieronymo. Quòd autem ſimulacrum Victoriæ effingeretur, altera manu palmæ, altera oleæ ramum præferens: id etiam ex eodem templo videtur deriuatum, quia in eo erat frequẽs palmarum & oliuæ frondium imitatio. Et palmarum præſertim ſymbolum ad victoriam ex eodem templo omnino videtur deſumptum. Nam Cherubini ipſi (ſiue victoriæ) inter palmas in parietibus & portis cernebantur. Et in ſacra Scriptura palmam ad victoriæ ſignificationem referri, expreſſè docent Origenes, Ambroſius, Hieronymus, Auguſtinus, Gregorius, Heſychius & Rupertus. Cùm au- C tem conſtet, palmam oriundam eſſe ex Iudæa atque Phœnicia (& propterea in antiquis numiſmatis, vbi Iudæa effingitur, palmam veluti notam, & inſigne addi) dubitari non debet, quin ex templo Salomonis deſumptum ſit, vt palma pro victoriæ ſymbolo ponatur ab Ethnicis; atque vt in certaminibus palma eſſet victoriæ ſignum. Et deinde frequentiſſimus vſus eſt palmæ pro victoria: vt conſtat ex Gellio, Plinio, Plutarcho, Cicerone, Virgilio, Terentio, Horatio, Ouidio, Tibullo, & denique ex omni antiquitate. Vide Pierium lib. 50. vbi de palma. Cuius rei, quia lippis etiam & tonſoribus (quod aiunt) nota eſt, exemplis ſuperſedeo.

Ethnicos victoriæ ſimulacrũ ac figurã ex Salomonici templi Cherubinis fuiſſe mutuatos.

Palma victoriæ ſymbolũ.

Iudæam palmis abũdaſſe præ cæteris regionibus.

Cùm ergo conſtet, Salomonicum templum Deo, quatenus victori, ædificatum eſſe, vt parietes ipſi clamant, quid aptius, quam vt in templo Dei victoris, eiuſdem trophæa D viſerentur? & ad trophæa quid congruentius, quam miranda illa craſſitudo columnarum ex ære; quæ non ad ſuſtinendum ædificium, ſed ad deſignandas victorias Dauidi conceſſas erectæ ſunt? Sed dices; ſi columnæ illæ trophæa erãt, vbi exuuiæ hoſtium, vbi tela, tunicæ, vbi clypei perfoſſi? eiuſmodi enim ſpolia in trophæis figi ſolita didicimus ex Virgilio lib. 11. Reſpondeo, multò elegantiùs & ſignificantiùs fuiſſe ſculptam ſpecioſam illam malorum punicorum multitudinem, quæ in capitelli formam ſupra columnas æreas poſita fuit. De numero malorum punicorum videntur prima facie diſcrepare ſacræ Scripturæ loci; quia Ieremiæ 52. 23. legimus *malogranata 98. dependentia, & omnia malogranata centum.* Et ſic etiam 2. Paral. 3. 16. At 3. Reg. 7. 18. legimus, *ducenta ordines malogranatorum*, & 3. Reg. 4. 42. & 2. Paral. 13. expreſſa ſunt *malogranata quadringenta.* De concordia horum locorum videndus no- E ſter Villalpandus, qui omnia egregiè conciliauit. Sed pergamus vlteriùs, & explicemus, quorſum tot mala punica ſuper trophæa victoriarum Dauidis? Ad hoc ergo aduertendum eſt, earum omnium victoriarũ fructum fuiſſe maximam Imperij Dauidis dilatationem, innumeris populis (qui priùs erant Iſraelis inimici) ipſius ditioni ſubiectis, & potentiam veri Dei agnoſcere coactis. Cùm verò malum punicum ſit egregium vnius vrbis, ſiue etiam regni ſymbolum (vt videbimus in notatione ad commentarium libri Canticorum) nihil potuit magnificentius & glorioſius in trophæis ſupradictis collocari, quam miranda illa malorum granatorum ſpecies, quæ elegantiſſimè ſignificaret triumphum de quampluribus vrbibus, atque etiam regnis Dauidi à Deo ſubiectis: Dauidis item gratum animum, qui vt Deo victoriam acceptam referret, Deo ipſi trophæa erigi iuſſit, & ingentis earum vrbium multitudinis ſymbola capitellorum loco in trophæis collocari.

Quomodo trophæa in templi columnis fuerint expreſſa.

Cur mala granata in columnarũ capitellis efficta.

F Supra dicta malogranata conſtituit Villalpandus in capitello 3. (tria enim ille capitella ſingulis tribuit columnis,) ego tamen malogranata in circuitu capitelli 2. fuiſſe non dubito; quia hæc ſunt ſacræ Scripturæ verba, 3. Reg. 7. 20. *Malogranatorum ducenti ordines in circuitu capitelli ſecundi.* Neque vnquam meminit ſacra Scriptura capitelli tertij.

In qua capitelli parte fuerint malogranata expreſſa.

Præterea formam lilij Villalpandus conſiderat in capitello primo, mihi vtrumque capitellum ad imitationem lilij factum fuiſſe videtur. Quia 3. Reg. 7. 19. legitur, *capitella, quæ erãt ſuper capita columnarum, quaſi opere lilij fabricata erant.* Vbi manifeſtè eſt ſermo de capitello primo,

Lilia quomodo in capitellis figurata.

mo; quia ſequitur, *Et rurſum alia capitella in ſummitate columnarum*, &c. Quòd autem capitellum etiam vltimum (in quo erant mala punica) in formam lilij deſierit, probatur, quia poſt deſcriptionem capitelli ſecundi, in fine adijcitur; *Et ſuper capita columnarum opus in modum lilij poſuit: perfectúmque eſt opus columnarum.*

Malogranatum vrbis ſymbolum.

Lilia exaltationis ſymbolum.

Cur lilia cũ malogranatis in templi columnis fuerint coniuncta.

In coniunctione malogranatorum & lilij, non deſunt, qui exiſtiment reſpici ad ſignificationem Martyrum & Virginum. Verùm etſi flores malorum granatorum rectè appellentur flores Martyrum (vt dicemus in notat. ad c. 8. Canticorum) ipſa tamen malogranata vrbium potiùs ſymbola ſunt; neque aliter vnquam accipiuntur, vt notat Hieronymus. Lilia verò licèt a pleriſque exiſtimentur eſſe virginitatis ſymbolum; conſtat tamen in ſacra Scriptura omnino referri ad glorioſæ exaltationis ſignificationem, vt copioſè diſputabimus in notatione ad lib. Canticorum. His ita conſtitutis, apparet formam lilij & malorum punicorum imagines elegantiſſimè fuiſſe coniuncta in trophæis erectis Deo victori ob victorias Dauidi conceſſas, & dilatatum eius imperium. Quia multis vrbibus glorioſè deuictis & ſuo imperio ſubiectis, mirificè exaltata eſt Iſraelis gloria. Et cùm ad hanc ſignificationẽ erecta fuerint Deo victori trophæa; facile cernitur aptiſſimè id excogitatum fuiſſe ad illarum columnarum decus & ornamentum.

Columnas in Machabæorum ſepulchro erectas trophæa fuiſſe.

De trophæis conſultò omitto ea, quæ humaniorũ literarum ſtudioſi congerunt. Ex ſacris noto, columnas illas, quæ in ſepulcro Machabæorum erectæ ſunt, & ſuper eas arma, omnino fuiſſe trophæa. Vide 1 Machab. 13. 29. ex quo loco intelligitur non alienum a Dei populo, vt ad trophæa columnæ erigerentur. Intellectâ verò ſignificatione liliorum & malorum punicorum; nemo negauerit, duas illas columnas æreas appoſitè ad eam cogitationem erectas fuiſſe. Atque vbi ſemel animaduertaris illas eſſe trophæa, ſtatim apparet, quàm ſit violentum eas velle ad Corinthiam proportionem reuocare, & aliud onus ædificij eis imponere; præter capitella, quæ liliorum & malogranatorum ſpeciem repræſentant.

Herculis columnas multò ante Salomonis ætatẽ fuiſſe erectas.

Plus vltra in Hiſpanorũ Regum ſtemmatis ab Herculis columnis vſurpatum.

Concedatur etiam Hiſpalenſi, vt ſuſpicari liceat, Herculis columnas trophæa fuiſſe. Cùm verò Herculis fama pluſquam 200. annos Salomonis ætatem anteceſſerit (iuxta Euſebij Chronicõ) & illius columnarũ (i. trophæorum) fama mundum cõpleuerit; veriſimile eſt Herculis columnas non fuiſſe magis ignotas Salomonis tempore Hebræis, quã modò ſunt Hiſpanis. Si ergo noſtra ætate in ſymbolo columnarum, quod Hiſpani Reges vſurpant cum eo titulo (*Plus vltra*) reſpectum eſt, ſine dubio ad Herculis columnas; quid mirum ſimili alluſione erexiſſe Salomonẽ excellentiores columnas Deo propter victorias Dauidi conceſſas? Certè hanc coniecturam nonnihil iuuat binarius ipſe columnarum, qui binario reſpondere videtur.

Victorias Dauidis fuiſſe figuram victoriarum Chriſti & Eccleſiæ.

Vtcunque hoc ſit, prædicta victoriarum Dauidis ſignificatio in templo Salomonis, conſiderari debet veluti cortex, ſub quo nucleus ſuauiſſimus latet, id eſt, ſignificatio victoriarum Chriſti & Eccleſiæ Chriſtianæ. Quia *omnia in figura contingebant illis*. Et quemadmodum prophetæ, dum Iudaica tangunt, Chriſtiana reſpiciunt; ita etiam templum illud, & omnia ipſius ornamenta, dũ Dauidica repræſentare videbantur, ad Chriſtiana potiſſimùm reſpiciebãt. Quòd ſi in duabus illis columnis reſpectũ fortaſſe eſt ad famam de Herculis columnis toto terrarum orbe celebratis; id quoque ipſum Chriſti myſterijs deſeruit optimè. Chriſtus enim eſt verus Alexicacos, & Anexicacos, id eſt, malorum tolerator atque depulſor, & Chriſtus eſt, qui in templo Dei, id eſt, in Eccleſia Chriſtiana, Deo victori columnas ſiue trophæa glorioſiſſima erexit. Et multitudo illa malorum punicorum aptiſſimè deſignat innumeras vrbes, & quàm plurima regna, Chriſti virtute fidei Chriſtianæ ſubiecta.

Quid per duas templi columnas figuretur.

In hac verò arcana ſignificatione, quam Spiritus ſanctus præcipuè ſpectabat, elegantiſſima eſt duarũ colũnarum diſtinctio. In Chriſti enim & Eccleſiæ Chriſtianæ victoriis, excellentia ſanctitatis vna cum ſapientię excellentia mirum in modum effulgent; neque ad has duas excellentias vniuerſæ Chriſtianæ Eccleſiæ gloria reuocatur; quarum altera locupletat intellectum; altera beat voluntatem. Ad hanc eandem ſapientiæ cum ſanctitate coniunctionem ſæpè alias in ſacra Scriptura duplicantur ſymbola; vt in libro Canticorum *Vinum & amplexus, palma & vitis, hortus & fons*; in Zacharia, *corona aurea & argentea*; *Zorobabel & Ieſus*; in transfiguratione *Moyſes & Elias*; de quibus etiam dicemus in duobus teſtibus Apoc. 11. Sed ne tam citò ex templo Salomonis egrediamur; ad eandem omnino rationẽ referendum eſt, quòd menſa & candelabrum ſibi mutuò reſpondeant: & quòd Cherubini ſemper bini effingantur. Ex quo non defuit, qui ſuſpicaretur, in illo veluti coniugio, alterum Cherubinum maſculâ ſpecie, & alterum fœmineâ fuiſſe efformatos. Et quidem ſi commentum hoc probabili aliqua poſſet coniectura ſtabiliri, non malè cohærebat cum ſanctitatis & ſapientiæ coniugio; &

Varia ſanctitatis & ſapientiæ ſymbola.

Vtrùm templi Cherubini mas & fœmina fuerint.

A facile erat ſtatuere, vtri aptiùs virilis forma eſſet tribuenda; & qua ratione intelligi debeat mas fœminam fœcũdare, & quæ ſit huius myſtici coniugij procreatio. Vanum tamen eſt allegoriam cogitare, vbi fundamentum non extat. Et verò ad perfectionem victoriæ Chriſti, i. ad perfectionẽ ſanctitatis & ſapientiæ, quæ in Eccleſia Chriſtiana effulgent, multò aptius fuit vtrique Cherubino virilem tribuere figuram, (ſicut Romana Eccleſia in filio maſculo matris Sion repræſentatur Apoc. 12.) Et facit, quòd ſicut in vero Dei cultu duo Cherubini maſculi denotant excellentiam ſapientiæ & ſanctitatis; ita in vano idolorum cultu duæ mulieres alatæ (quæ cum duobus Cherubinis procul dubio comparantur) impietatis amphoram attollunt; & eam B in Babylonem deferunt, vt ibi in templo colatur. Iſtę verò mulieres vanam ſanctitatis ſpeciem, & falſam ſapientiæ vmbram aptiſſimè denotant. Sicut enim perfectio in ſpecie virili, ita imperfectio in fœmina deſignatur. Sed de hoc dicemus pleniùs Zachariæ cap. 5. Interim ſatis ſit in maſculorum Cherubinorum iugo ſiue binario deſignari perfectionem veræ ſapientiæ & ſanctitatis. In illis autem mulieribus imperfectionem adumbratæ ſanctitatis & ſapientiæ.

Duæ mulieres amphorã portantes apud Zachar. quid ſignificent.

Quòd autem perfectioni ſanctitatis & ſapientiæ egregiè deſeruiat duarum columnarum ſymbolum, facilè oſtẽditur ex verbis Pauli, 1. Timoth. 3. 15. vbi Eccleſiam appellat *columnam & firmamentum veritatis*, id eſt, veræ doctrinę & veræ ſanctitatis: vtraque enim appellatur veritas in ſacræ Scripturæ phraſi. Præterea ad Galat. 2. 9. de Petro, Iacobo, C & Ioanne agens Paulus ait; *Qui videbantur columnæ eſſe*, ſcilicet propter excellentiam ſanctitatis atque doctrinæ. Quid ergo aptius in duarum columnarum ærearum diſtinctione, quam vt altera ad ſapientiam, altera ad ſanctitatem referantur.

Cur tot fuerint ſanctitatis & ſapientiæ ſymbola in Salomonis téplo.

Sed dicat aliquis; ſi hæ duæ excellentiæ figuratæ ſunt in duobus Cherubinis & in coniunctione candelabri cum menſa, coactum videtur, vt ad eandem ſignificationem aliud etiam ſymbolum adijciatur. Reſpondeo aptiſſimum fuiſſe, vt par illud nobile virtutum & in porticu, & in templo, & in adyto ſanctiſſimo, varijs ſymbolis effulgeret; nimirum quia ſanctitatem & ſapientiam Eccleſiæ Chriſtianæ & catechumeni quaſi in porticu admirantur; & fideles veluti in templo vtiliſſimè obſeruant, & viri ſpirituales, qui ad interiora velaminis penetraſſe videntur, in gi- D gantæis Cherubinis omni ex parte perfectis ſummæ cum voluptate contemplantur. Sed de candelabro ac menſa, & de ingentibus Cherubinis alias. Nunc ad columnas reuertamur.

Duarum columnarum eximia firmitas ac robur.

Atque in eis primùm firmitatem & robur egregiè repræſentat mirãda craſſitudo 4. ferè, vt diximus, cubitorum hebraicorum. Licet enim menſura hæc non excedat menſuram quinque Romanorum pedum (vt probabimus in dimenſione calami hebraici ad cap. 11. Apoc.) ea tamen menſura ſatis eſt ad ſtupendam columnæ præſertim æreæ craſſitudinem. Accedit, quòd *groſſitudo eius quatuor digitorum erat*, Ieremiæ 52. 21. Et quòd intus eſſent cauæ, fortaſſe ad ſpiritum ſanctitatis & ſapientiæ Chriſtianæ referendum eſt, ſicut aurum, quo erant inauratæ.

Cur duæ columnæ ad templi valuas poſitæ.

Deinde non eſt nouum, illas duas columnas de ſancti- E tate & ſapientia interpretari; quia communis explicatio, (Bedæ de templo c. 16. Angelomi 3 Reg 7.) eas de prædicatoribus Euangelij exponit; atque vt cohæreat binarius, nihil aptius, quam alteram doctrinæ, alteram ſanctitati miniſtrorum Euangelij tribuere. Quadrat verò optimè, vt hæ duæ comitentur templi valuas: ſic enim denotant eos, qui Euangelij prædicatione audita in templum Dei, id eſt, in Eccleſiam ingrediuntur, ante ingreſſum fuiſſe admiratos prædicatorum ſanctitatem, atque doctrinam. Certè ſi quis in eis columnis aſſereret deſignari Petrum & Paulum Eccleſiæ Romanæ columnas, nemini poſſet ea expoſitio diſplicere. Quantò ergo plenior eſt, vt ſignificatio ſit generalis, & ad omnes Apoſtolicos concionatores extendatur; imò verò ad doctrinam & ſanctitatem Eccleſiæ & prædicatorum eius? Sic ſanè quadrabat optimè iis co- F lumnis id Pſ. 74. 4. *Ego confirmaui columnas eius.* Et qui ſapientiam, id eſt, religionem Chriſtianam ducit vxorem; ad has columnas ſecurè recumbit, iuxta id Eccleſiaſtici 36. 26. *Mulier bona columna, vt requies.*

Etymon nominum Booz & Iachin.

Nomina harum columnarum erant *Booz*, id eſt, *in fortitudine*, & *Iachin*, quod eſt, *præparabit*. Erat autem Iachin ad dexteram, & Booz ad ſiniſtram reſpectu portæ templi. At præterquam quòd nemo dexteram negabit ſanctitati; ſi altera erat ſanctitatis; & altera ſapientiæ ſymbolum; ipſa etiam nominum diſtinctio eò nos ducit. Quia nomen illud *Booz* (id eſt, *in fortitudine*, quadrat optimè inſtrumento: quemadmodum etiam *Iachin* efficaciam affirmat in effectu. In prædicatione autem Euangelij, quis non videat ſapientiam eſſe veluti inſtrumentum; ſanctitatem verò eſſe eam quæ verbo tribuit efficaciam?

Ad vtram

Ex dictis colligo in Apocalypſi cùm dicitur, *faciam*

illum

harum columnarum ſit potiſſimùm alluſio in Apocalypſi.

illum columnam in templo Dei mei, ſingillatim reſpici ad columnam Iachin. Quamuis columnæ nomen & allegoria poſſit & ad ſanctitatem & ad ſapientiam referri, cùm tamen per alluſionem ad illas columnas in ſingulari dicitur, *faciam illum columnam*, commodè accipitur de vna illarum; cumque virtuti modicæ propriè aſpirandum eſſet ad virtutem & ſanctitatem robuſtam; (cuius ſymbolum ſingillatim erat Iachin) nihil conuenientius, quam vt ad eam ſingulariter reſpectum eſſe intelligamus. Habet autē procul dubio energiam alluſio ad columnas illas, quæ erant in portico; vt cogitemus virtutem, quæ vincenti promittitur in hac epiſtola, eiuſmodi eſſe, vt admirationi futura ſit non ſolùm fidelibus, qui in Eccleſiam ingreſſi ſunt; ſed infidelibus etiam, qui propiùs accedunt, & ad ſanctitatem gentis Chriſtianæ conſiderandam aduertunt animos.

Cur columnæ in portico templi fuerint.

Continet etiam hæc alluſio reſpectum ad mala punica & ad lilij formam in capitellis: ex quibus innuitur, in hac epiſtola vincenti promitti eiuſmodi ſanctitatem, quæ cum magna Chriſtiani nominis exaltatione, non vnam aut alteram vrbem ſolùm ad Chriſtum conuertit; ſed plurimas vrbes & regna aliquot Euangelicæ prædicationis efficaciâ Chriſtianæ religioni ſubiecerit. Et meritò mala punica (id eſt Gentes ad Chriſtum conuerſæ) columnam ipſam coronare videntur. Quia *corona ſenum filij filiorum*; & ſpirituales filij prædicatoris Euangelici, qui eos conuertit, meritò dicuntur eſſe gaudium atque corona, vt loquitur Paulus.

NOTATIO II.

Ad illa verba, Scribam ſuper eum nomen ciuitatis nouæ: *vbi explicatur, cur Ezechiel viderit templum multis paſſuum milliaribus diſtare à ciuitate noua.*

IN contextu videtur opus eſſe, vt templum, de quo eſt ſermo, ſit intra ciuitatem. Dicitur enim; *Faciam illum columnam in templo* Dei mei; *& ſcribam ſuper eum nomen ciuitatis.* Ex quibus conſtat columnam, de qua agitur, eſſe ornamentum templi & ciuitatis. Si verò templum longè diſtet a ciuitate, videtur fieri non poſſe, vt columna, quæ in templo eſt, ſit etiam ciuitatis ornamentum. Certè quamuis in materiali Ieroſolyma templum, quod ædificauit Salomon, vrbis illius fuerit ſummum decus & ornamentum; ſed in templo myſtico & ciuitate myſtica, de quibus eſt ſermo, videtur longè aliter res habere. Quia in Ezechielis prophetia, poſtquam cap. 40. & ſequentibus deſcriptum eſt templum cum ſuis atriis, tandem capite 45. & 48. ad deſcriptionem ciuitatis deuenitur. Et ex ea deſcriptione manifeſtè conſtat templum à ciuitate diſtare quindecim calamorum millia, (quod eſt pluſquam 22. millia paſſuum Romanorum:) Quia illa portio terræ, quæ ſeparatur & ſanctificatur in primitias domini, habet a Septentrione ad Auſtrum latitudinem viginti quinque millium calamorum; diuiditurque in tres partes: quarum prima ad Septentrionem habet latitudinem decies mille calamorum, & hæc eſt pars ſacerdotum; ſecunda ſimiliter decem millium calamorum aſſignatur Leuitis, & tertia ad Auſtrum (cui remanent quinque millia calamorum latitudinis) eſt locus ciuitatis. Templum autem expreſsè aſſeritur eſſe in medio partis ſacerdotalis, atque adeò inter ciuitatē & templū interiicitur tota altitudo partis Leuiticæ, (quæ eſt decem millium calamorum) & dimidiū latitudinis partis Sacerdotalis, id eſt, quinq; calamorū millia. Et quoniā ex his quinque calamorum millibus detrahenda eſt dimidia pars latitudinis Sanctuarij, id eſt, calami ducenti quinquaginta; hæc eadem calamorum menſura adiicitur diſtantiæ ex quinque calamorum millibus, quæ ciuitati dicata erant; quia latitudini ciuitatis tribuuntur non ampliùs quatuor millia & quingenti calami, atque ita remanent ex vtrâque parte 250. calami. Ex quo facile eſt animaduertere, ciuitatem ab ædificio templi diſtare integra quindecim millia calamorum. Quæ diſtantia iuxta meam calami hebraici dimenſionem, eadem ferè eſt cum ea, quæ reperitur inter cœnobium ſancti Laurentij ad Scuriale, & vrbem regiam Madritum, quæ ſunt pluſquam viginti duo paſſuum milliaria.

Templum apud Ezechielē quàm longè à ciuitate diſtet.

Vtrùm Ezechiel in ea vrbis deſcriptione, quam tradit, agat de Ieroſolyma?

Dicat tamen aliquis, Ezechielem in ea deſcriptione vrbis, quam vidit a templo adeò diſtantem, non agere de Ieroſolyma. Et facit, quòd nomē illius vrbis eſt longè aliud, nempe *Dominus ibide*, vt habetur Ezechielis 48. 35. Verùm hoc non ſatisfacit. Nec enim dubium, quin viſio Ezechielis non conformetur materiatæ Ieroſolymæ, & materiati templi diſtantiæ, quam vnquam habuerant vel habitura erant. Viſio enim illa ad myſticam omnino ciuitatis & templi reædificationem, quæ tempore legis Euangelicæ futura erat, referenda eſt, atque id nonnihil faceſſit, cur

A ſcilicet in viſione myſtica adeò diſtinguuntur ea, quæ in materiatis ædificiis neque fuerant, neque futura erant diſiuncta. Et quamuis meritò dixerint ciuitatis nomen futurum deinceps, *Dominus ibidem*; ſed ad aliam materiatam ciuitatem a Ieroſolyma diuerſam, reſpectum fuiſſe a Propheta dici non poteſt. Quia nunquam templum Iudaicum fuit, neque futurum erat ab omni vrbe ſeparatum: quemadmodum ab Ezechiele deſcribitur; neque vnquam in ea diſtantia a templo ædificanda erat vlla vrbs materiata, qualem propheta videtur deſcribere, cum illis duodecim portis a duodecim tribubus Iſrael ædificatis. Quare, ſi ad aliquam vrbem reſpexit, manifeſtum eſt, eām eſſe Ieroſolymam; ſicut in templi deſcriptione reſpexit ad Salomonicum. Addidit tamen & in templo & in vrbe iis, quæ ad perfectam ea omni parte ædificationem & archi- B tecturæ complementum conuenire viſa ſunt; & ſeparatis inter ſe templo & vrbe, alicuius myſterij cauſâ.

Ezechielem in ſua vrbis ac templi deſcriptione ad Ieroſolymam ac templum reſpexiſſe.

Num Ezechielis ædificium cum antiquo Salomonis omnino conformetur?

His animaduerſis, meo iudicio facilè perſuadetur animus, nulla ratione opus eſſe, vt ædificium illud, quod deſcribit Ezechiel cap. 40. & ſequentibus, omnino conformetur cum antiquo Salomonis ædificio. Etenim licèt deſcriptio ipſa & reſpectus ad Salomonis ædificiū manifeſtè poſtulent, vt intelligamus Ezechielis viſionem in multis conuenire cum antiquo Salomonis templo, & cum atriis vel antiquis, vel ſaltem iis, quæ poſtea ædificata, & tandem à Tito diruta ſunt; nihilominùs tamen cùm manifeſtè conſtet prophetam, licèt Iudaica tangat, Chriſtiana reſpicere; fruſtra laborat omnino, qui contendit Ezechielis viſionem cum materiato ædificio debere prorſus C conformari. Quemadmodum enim in ſeparatione templi à ciuitate id deſcribit Propheta, quod niſi ad ſpiritale ædificium referatur, fabuloſum eſſet omnino; ita nullum eſt inconueniens, vt in atriorum perfectione & maieſtate, in æquabili totius ædificij architectura, plurima addantur in myſtico ædificio, quæ in corporato prorſus deerant. Sicut etiā in vrbis æquabilitate, magnitudine, & portarum numero, & proportione valdè coactum eſt & minimè neceſſarium, velle viſionem in omnibus, vrbi antiquæ Ieroſolymæ conformari.

Imò verò non ſolùm id non eſt neceſſarium, ſed potiùs fuiſſet inconueniens. Quemadmodum enim, vt conſtaret Iudaica tangi, & ad figuras antiquas alludi, neceſſarium fuit, vt in multis prophetica viſio manifeſtè deſcriberet D ea ipſa, quæ Iudæis nota erant; ita etiam maximè oportuit diſcrepantia adiicere, & cum hiſtoria minimè cohærentia, tum vt liquidò conſtaret prophetiam longè aliò reſpicere, quam primo aſpectu videbatur; tum vt ipſa rerum differentia aptiſſimè deſeruiret ſignificandæ rerum Chriſtianarum præſtantiæ, ſi cum Iudaicis conferantur. Quare qui anxiè diſquirunt rationem aliquam, per quam poſſint oſtendere deſcriptionem propheticam a veritate Iudaica nulla ratione diſcrepare; id eſt, nihil adiici a propheta, quod in antiquo ædificio defuerit: næ illi dum ſe ſacræ Scripturæ illuſtrandæ operam nauare putant: id omittunt, in quo elegantia Chriſtianorum ingenia exerceri multò magis eſſet optandum, & ſacræ Scripturæ intelligentiæ multò etiam vtilius; nempe in oſtendenda differentia inter Iudaicam hiſtoriam & viſionem propheticam, & in reddenda ſapienti differentiarum ratione ex E præſtantia eorum, quæ prophetæ reſpiciebant, id eſt, rerum Chriſtianarum.

Ezechielis & Salomonis ædificia non omnino inter ſe congruere, idq; myſterij cauſa.

Impugnātur qui Ezechielis templum cum templo Salomonis prorſus æquiparare contendunt.

Et certè miror, eos alioqui prudentes & valdè doctos, non animaduertere in nonnullis adeò eſſe apertam differentiam, & adeò magnam; vt neque obſcurari, neque ad concordiam vlla ratione reuocari poſſit. Huiuſmodi eſt diſtantia inter vrbem & templum, & commutatio ſortium Iudæ & Beniamin. Erat enim Beniamin ad Septentrionem reſpectu templi, Iudas verò ad Auſtrum. At in viſione Ezechielis cap. 48. Beniamin locus eſt ad Auſtrum, Iudæ ad Septentrionem. Addo etiam, ibidem ad Auſtrum collocari Zabulon, & longè alium eſſe ordinem ſortium, quàm ſecundùm hiſtoriam vnquam fuerit. Omitto duodenarium portarum vrbis, & ſingularum nomina, & omitto etiam ea, quæ in templi ædificio demonſtrare poſſum multò ampliora deſcribi ab Ezechiele, quàm fuerint a Salomone F ædificata. Equidem doceri velim ab iis, qui adeò ſtudent concordiæ inter viſionem & hiſtoriam, quo fundamento nitantur, vt ſibi perſuadeant eam concordiam eſſe magni momenti ad ſacræ Scripturæ intelligentiam? Pleraque enim diſcrimina ex iis, quæ commemoraui, adeò ſunt manifeſta, vt de iis dubitare non poſſint. Quippe vel vnicum diſcrimen ſatis erat vt Theologi animaduerterēt, voluiſſe Spiritum ſanctum, vt ex diſcrimine propheticæ viſionis ad hiſtoriam, conſtaret prophetiam dum Iudaica videtur tangere, Chriſtiana reſpicere; atque in ea differentia conſiſtere prudentiſſimam propheticæ viſionis elegantiam. Quid eſt ergo, quòd hanc differentiam prætereant, & adeò conſectentur concordiam? Dicent fortaſſe, vbi de diſcrimine non conſtat euidenter; ex euidenti conuenientia multorum, quæ narrat propheta cum hiſtoria, rectè colligi in ceteris quoque ſimiliter eſſe intelligendum, prophetiam cum hiſtoria conformari; atque adeò, cùm plurimæ ex menſuris templi, quas notat Ezechiel, ſint eædem cum iis, quas legimus lib. 3. Regum, de ceteris quoque ſimiliter eſſe ſentiendum. Verùm hæc coniectura vana eſt. Conſtat enim elegantiſſimum fuiſſe, vt comparatâ viſione propheticâ cum hiſtoria, multæ eſſent conuenientiæ, multæ etiã differentiæ: ergo vbi de cõuenientia non conſtat, non eſt cur magis ſuſpicemur conuenientiam, quam differentiam. Quemadmodum ergo illi, neſcio qua ducti ratione, ad conuenientiam inclinant; ſic ego propendeo ad obſeruandas differentias inter prophetiam & hiſtoriam. Quia in his maximè elucet rerum Chriſtianarum præſtantia, & elegantiſſima ſacræ Scripturæ prudentia atque maieſtas. Ac licèt in hac obſeruatione videar nonnihil a quibuſdam doctis & amicis diſſentire, cenſeo tamen, debuiſſe me in hac re meam explicare ſententiam, vt ſacræ Scripturæ ſtudioſis proponerem conſiderandum & expendendum id, quod magni momenti eſſe iudico ad Prophetarum intelligentiam.

Vrbis Ezechieli viſa ſanctitas maior, quàm Ieroſolymæ.

His in vniuerſum dictis, ad diſtantiam illam templi a noua ciuitate redeo. Quæ ſanè diſtantia & ſeparatio eò eſt magis admiranda, quò maior eſt nouæ ciuitatis ſanctitas; quam vel ex nomine, quod ei propheta tribuit, obſeruare licet. Sic enim concludit. *Nomen ciuitatis ex illa die, Dominus ibidem.* Adhæc, ſi noua illa ciuitas eſt Eccleſia Chriſtiana; & templum Dei, ipſius cultum & venerationem repræſentat; valdè mirum eſt, quod templum ab vrbe ſeparetur itinere diei vnius, cùm non poſſit eſſe verus Dei cultus extra Chriſtianam Eccleſiam. Id quod confirmatur ex Apocalypſi, vbi procul dubio templum Dei eſt in ipſa noua ciuitate. Quia columna, quæ eſt in templo, dicitur eſſe ornamentum ciuitatis, ſic enim habet textus c. 3. 12. *Faciam illum columnã in templo, & ſcribam ſuper eũ nomen ciuitatis nouæ.*

Reſpondeo tamen aliquando templum accipi pro ipſis fidelibus, & ſic accipit manifeſtè Paulus 1. Cor. 3. 17. & c. 6. 19. & 2. Cor. 6. 16. in eo autem ſenſu omnino videbatur templum intra ciuitatem collocandum. imò verò eadem eſt ſignificatio templi & ciuitatis. Sed non accipitur in eo ſenſu apud Ezechielem. Quamuis enim non ſit diſſentaneum, vt in figura & repræſentatione foris ſit, quod re ipſa intus eſt (vt ſi duæ ſorores depingantur adſtantes diuinæ prouidentiæ, nempe iuſtitia & miſericordia; quæ re vera inſunt, non adſtant, Deo: ſicut è conuerſo diuerſa Eccleſiæ ſymbola erant candelabrum, templum & vrbs Ieroſolyma: primum incluſum in ſecundo, & ſecundum in tertio; neq; tamen hæc diſtinctio, ſiue incluſio in re ſignificata reperitur;) non tamen eſt veriſimile ſine myſterio in viſione Ezechielis fuiſſe templum ſeparatum a ciuitate itinere diei vnius, cùm materiatum templum eſſet intra vrbem ipſam. Neque video qua ratione deſeruire poſſit illa ſeparatio alicui myſterio, ſi eadem ſit templi & vrbis ſignificatio in illa viſione.

Templũ apud Ezechielem à ciuitate ſeiunctum; nec ſine myſterio.

Terra ſancta in tribus diuiſa apud Ezechielem quid adumbret.

Quæ ſit illa Ezechielis ciuitas.

Quid ſignificet templum Ezechieli viſum.

Dicam ergo, quid mihi in mentem veniat conſideranti viſionem illam Ezechielis. Vniuerſa terra ſancta in ſuas tribus diſtributa, Eccleſiam Chriſtianam adumbrat, & omnes illius filios comprehendit. Noua illa vrbs Roma eſt totius Eccleſiæ caput, fideliúmque metropolis, & quam matrem agnoſcunt tribus omnes: at propterea ad tribus omnes ſpectat portarum illius ædificatio. Templum verò illud, quod viſum eſt a ciuitate ſeparatum, religioſæ vitæ profeſſionem eleganter adumbrat. Primùm enim quamuis meritò fidelibus omnibus templi ſymbolum conueniat, propter communem veri Dei cultum, meritò tamen ſpeciali ratione religioſæ vitæ & profeſſioni a Spiritu ſancto accommodatur templi figura; eâdem ratione, qua religionis nomen prius generatim Chriſtianæ religioni, atque adeò fidelibus omnibus commune eſt, & deinde ſingillatim Religioſis ordinibus accommodatur, qui ſe totos Dei cultui & venerationi ſpecialiter deuouent. Adhæc; ſeparatio illa templi a ciuitate aptiſſimè deſeruit ſeparationi, quam religioſa vita profitetur, a fidelibus ceteris, & ab ipſa etiam Romana vrbe, cuius veriſſimum nomen eſt *Dominus ibidem*, ſcilicet in ſuo vicario, quem vt Chriſti vices gerentem in terris fideles omnes veneramur. Licèt enim nulli magis ſe promptos & obedientes Romano Pontifici præſtent, quam ordines religioſi, ad eam ipſam tamen obedientiæ excellentiam, & diuini cultus præſtantiam mirificè conducit ſeparatio illa, quam vita religioſa profitetur. Accedit, quòd ſeparationis nomen pro deuotione & conſecratione in Dei cultum & obſequium, phraſis eſt, ſæpe in ſacra Scriptura repetita. Neque verò in vniuerſum opus eſt, vt re ipſa ſeparatio fiat longinquitate loci; quamuis nonnulli ſint ordines religioſi, qui aliquam eiuſmodi ſeparationis formam ſanctiſſimè obſeruant; ſed in religioſæ vitæ profeſſione, & votis monaſticis, Paupertatis, Caſtitatis & Obedientiæ: & denique in affectibus a ſæculari vita ſeparatis, & Deo conſecratis conſiſtit religioſa ſeparatio; ad quam ſignificandam aptiſſima fuit diſtantia illa, & longinquitas loci, quæ in viſione prophetica repræſẽtata eſt.

Separatio templi à ciuitate apud Ezech. quid ſignificat.

Separationis nomen interdum pro deuotione & conſecratione diuino cultui in ſacris accipi.

Hac ratione vniuerſa illa tẽpli architectura, quam adeò diſtinctè narrat Ezechiel (cap. 40. & ſequentibus) ad vitæ religioſæ laudem ſpectat: nouæ autem vrbis deſcriptio ad Romanæ Eccleſiæ principatum. Noſtram hanc explicationem valdè confirmat, quòd hæc duo digniſſima ſint, quæ in ſacræ Scripturæ prophetiis non ſolùm non prætermittantur, ſed etiam veluti præcipuæ Chriſtianiſmi partes (cuiuſmodi in corpore humano ſunt cor & caput) attentiori cura a vatibus ſacris conſiderentur. Certè qui admirandam Eccleſiæ Romanę magnitudinem a Deo præuiſam & præordinatam digna æſtimatione perpendunt; & qui non dubitant religioſorum ordinum pulchritudinẽ ſplendidiſſimã eſſe Chriſtianæ gloriæ partem, & magnas Chriſti delicias, facilè ſibi perſuadebunt non eſſe veriſimile, quin duæ illæ tam nobiles Chriſtianæ hiſtoriæ partes pluribus in locis a ſacris vatibus deſcriptæ ſint. Neque dubito, quin viris doctis & Chriſtiana pietate imbutis futurus ſit gratiſſimus eorum labor, qui diligenti ſtudio in antiquis prophetiis inquirant graue & ſolidum de duabus illis rebus teſtimonium. Nonnullos id vehementer optaſſe certò ſcio: quorum votis ſpero me aliqua ex parte ſatisfacturum in explicatione Apocalypſeos, & eorum locorum, ad quos in ſacro hoc libro alluditur, & præcipuè in cantici Canticorum commentario.

In hoc autem genere exiſtimo, non eſſe contemnendũ quod hic obiter perſtrinxi ex libro Ezechielis. Illam enim templi & vrbis viſionem ad Eccleſiam Chriſtianam ſpectare, cæcus ſit qui non videat. Hoc verò ſtabilito, quis poterit ire inficias, quin vrbs illa, quam deſcribit Ezechiel, deſignata ſit tanquam nouæ Iſraelis metropolis? Et quantumuis fremant ſine etiam rumpantur hæretici; ſi neceſſariò fatendum eſt, certam quandam vrbem ab Ezechiele deſignari, quæ futura erat totius noui populi Iſraelis metropolis, id eſt, Chriſtianæ gentis caput; quam aliam niſi Romam vel ipſi hæretici notare poterunt, ad quam ea gloria poſſit veriſimili aliqua ſpecie pertinere? Si verò templum & ædificium ſeparatum neceſſe eſt vt gentem aliquam adumbret, religionis ergò ſeparatam, & Dei obſequio penitus conſecratam; quis erit, qui aliqua aptiore applicatione religioſos ordines valeat ab eo templo excludere; cuius poſſeſſionem illis tribuit ipſa ſeparationis veritas, & viſionis cum veritate proportio?

Quòd igitur pluſquam viginti milliaria paſſuum viſum ſit templum illud ab vrbe ſeparatum, valdè congruit; vt religioſi cum alicuius negotij cauſa vrbem adire, id eſt, à religioſis domibus egredi, & cum ſæcularibus conuerſari cogantur; animaduertant opus eſſe, quam breuiſſimè ſe expedire, & diligenter ad clauſtra reuerti, vt eos tenebræ non comprehendant. Sanè vbi domus vrbi propinqua eſt, facili de cauſa ire & redire contingit, neque vllum periculum imminere videtur, quòd quis non anxiè curet quam primum ſe expedire, antequam inclinetur dies: vbi autem multa paſſuum milliaria abeſt ab vrbe domus, non eſt prudentis, leui ex cauſa de vrbe adeunda cogitare, neque cùm ire coactus eſt, plus immorari, quam erat neceſſe.

His indicatis, ſuſpicor iam facile fore ſacræ Scripturæ ſtudioſo, aptam explicando rationem reddere aliorum diſcriminum, quæ in illa Ezechielis viſione notari poſſunt; ſi cum Iudaica hiſtoria conferatur. Illud ſolùm attingam, quod ſupra notaui de Beniamin ſorte commutata. Quis neſciat tribum Beniamini fuiſſe minimam? & quis non videat minimæ tribus nomen aptiſſimum eſſe ad humiles deſignandos? Iam verò Auſtralem partem, reſpectu templi, dexteram fuiſſe compertum eſt; quia templum ad orientem ſolem reſpiciebat. Quid ergo aliud erit Beniamino, qui erat ad ſiniſtram, concedi dexteram, niſi illud ipſum, quod diſertè Chriſtus aſſerit, *Qui ſe humiliat exaltabitur?* Ille enim verè Beniaminus eſt (quod eſt dicere *filius dextra*) qui propterea dexteram meretur, quòd in ſuis oculis minimus eſt, & meliorem fratri concedebat locum.

Quare in Ezechielis deſcriptione ſors Beniamini commutatur.

Matt. 23. 12.

Videbor fortaſſe alieni a propoſito diuertiſſe. Redeo igitur ad conciliandum Apocalypſeos locum cum viſione Ezechielis; & dico, Ioannem aptiſſimè conſideraſſe templum iuxta ipſam ciuitatem nouam, id eſt, verum Dei cultum in Eccleſia Chriſtiana: & propterea in Apocalypſi columna templi aptiſſimè concipitur, tanquam decus & ornamentum vrbis. Hoc verò non impedit quin appoſitè etiam Ezechieli oſtenſum ſit templum quoddam pulcherrimum pluſquam viginti paſſuũ milliaribus ab vrbe disiunctum; vt religioſæ vitæ ſeparationem repræſentaret ab ipſa etiam Romana curia & vrbe; non quòd Pontifici Romano minùs ſubiecti ſint atque deuoti, ſed quòd ſeparatio illa religioſæ vitæ ſanctitatem aptiſſimè adumbret, per quam tamen Religioſi Romanæ ipſi Eccleſiæ maiori ſunt decori & ornamento, & ipſius obſequio ſupra ceteros omnes fideles deuoti & conſecrati.

Ezechielis viſio cum Apocalypſeos loco conciliatur.

CAPITIS III. PARS III.

Quæ eſt epiſtola ad Laodicenum, & ſub eius perſona ad Chriſtianos tepidos.

TEXTVS.

Verſ. 14. E*T Angelo Laodiciæ Eccleſiæ ſcribe: Hæc dicit Amen, teſtis fidelis, & verus, qui eſt principium creaturæ Dei.*

15. *Scio opera tua, quia neque frigidus es, neque calidus. Vtinam frigidus eſſes aut calidus!*

16. *Sed quia tepidus es, & nec frigidus nec calidus; incipiam te euomere ex ore meo.*

B 17\. *Quia dicis; quòd diues ſum & locupletatus, & nullius egeo: & neſcis, quia tu es miſer, & miſerabilis, & pauper, & cæcus, & nudus.*

18. *Suadeo tibi emere à me aurum ignitum probatum, vt locuples fias; & veſtimentis albis induaris, & non appareat confuſio nuditatis tuæ, & collyrio inunge oculos tuos, vt videas.*

19. *Ego, quos amo, arguo & caſtigo. Æmulare ergo & pœnitentiam age.*

20. *Ecce ſto ad oſtium, & pulſo; Si quis audierit vocem meam, & aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illum, & cœnabo cum illo, &* C *ipſe mecum.*

21. *Qui vicerit, dabo ei ſedere mecum in throno meo: ſicut & ego vici, & ſedi cum Patre meo in throno eius.*

22. *Qui habet aurem, audiat, quid Spiritus dicat Eccleſiis.*

COMMENTARIVS.

Verſ. 14. **Amen quid ſignificet.**

D H*Æc dicit Amen.*] Græcè, ὁ ἀμὴν, ex quo patet in præſenti *Amen* eſſe Epitheton, quod Chriſto tribuitur. Neque nouum eſt hanc dictionem ſubſtantiui loco poni; vt patet Iſaiæ 65. 16. vbi ſic legimus, *in quo* (ſcilicet Chriſto) *qui benedictus eſt, benedicetur in Deo Amen.* vbi ex hebræo manifeſtum eſt, *Deum Amen*, conſtruendum eſſe eodem modo, quo conſtrueretur, ſi legeremus *Deum veritatis*: quia nomẽ Dei eſt in regimine, vt neceſſe ſit, *Amen*, nominaliter accipi. Et notat ibi Forerius, eum Iſaiæ locum eſſe inſignem ex veteri teſtamento pro vera Chriſti Domini diuinitate. Similiter hic accipiunt Primaſius, Andreas, Beda, & multi. Notant enim ad D diuinitatis eſſentiam referendum eſſe adiectiuum *Amen*. Mihi aptius videtur, vt referatur ad veritatem eorum, quæ affirmat. Explicationis enim gratia ſtatim adiicitur *teſtis fidelis & verus*, vt notat Ambroſius; teſtis autem is dicitur, qui aliquid teſtificatur, atque confirmat: & veritas doctrinæ Chriſto, etiam quà homo eſt, veriſſimè conuenit.

Cur Chriſtus ſe Laodiceno potiſſimum teſtẽ fidelem aſſeueret?

Sed cur Chriſtus in hac epiſtola potiùs, quàm in ceteris adeò aſſeuerat ſe eſſe fideliſſimum, id eſt, veriſſimum teſtem? Quidam ſuſpicantur cœpiſſe A Laodicenum de Chriſti promiſſionibus dubitare. Sed non video, cur liceat aliud crimen ei affingere, præter tepôrem, de quo Chriſtus eum reprehendit. Et ſæpè tepor contingit ſine vlla, non dico, dubitatione eorum, quæ fides docet; ſed neque minima Diaboli tentatione circa fidem. Aliter ergo Reſpondeo; aptiſſimum eſſe maiori aſſeuerationi locum in iis, quæ minùs veriſimilia per ſe videntur; cùm tamen ſint veriſſima & animaduerſione digniſſima. Negari autem non poteſt, quin ea, quæ in hac epiſtola continentur, primâ facie minùs veriſimilia videantur, quàm doctrina aliarum epiſtolarum. Primùm enim in hac dici- B tur optabilius eſſe, vt is qui in Dei obſequio tepidus eſt, eſſet prorſus frigidus. Deinde aſſeritur eum eſſe pauperem, cæcum, nudum, & miſerabilem. Denique præmium, quod in hac epiſtola vincenti promittitur, admirabilius exiſtit, quàm quæ in ceteris legimus: cæleſtem enim regem adeò fauere pauperi & miſero homuncioni, vt eius domum ingredi velit, & cum eo cœnare, eumque poſtea ſecum deferre in thronum regium, ac illum ſecum in eo pariter collocare; hæc verò maiorem afferunt admirationem, quàm ea beneficia, quæ in cæteris epiſtolis promittuntur.

Cur ſe Chriſtus principium creaturæ Dei vocet?

Principium creaturæ Dei.] Multi in his verbis ad rerum creationem, vel etiam ad Sanctorum præde- C ſtinationem reſpiciunt. Duo tamen hîc ſunt obſeruanda; alterum, vt hæc Chriſti periphraſis (ſicut & ceteræ) ex viſione capitis primi deſumatur, & cohæreat cum ſenſu illorum verborum, *Principium & finis*: alterum; vt poſſit reddi apta ratio, cur in hac epiſtola potiùs, quàm in alia Chriſtus ſe appellet *principium*; & cur ex illo ſuperiori elogio *principium & finis*, primam ſolùm partem hîc vſurpauerit. Propter hæc Ruperti explicationem, qui creaturæ nomen ad nouam creaturam refert, aptiſſimam iudico. Quam etiam ſequuntur, Ribera, & Pererius. Et primùm multi ſunt D noui teſtamenti loci, in quibus nomen creaturæ eo modo accipiatur pro ſpirituali atque diuino ſanctitatis opere in animabus hominum, virtute Chriſti facto, 2. Cor. 5. 17. *Si qua ergo in Chriſto noua creatura*, Galat. 6. 15. Epheſ. 6. 10. Coloſ. 3. 10. Iacobi 1. 18 Deinde genitiuus ille *Dei*, cùm dicitur, *principium creaturæ Dei*, eleganter adiungitur in ſacræ Scripturæ phraſi, vt denotet opus excellens, quod ad Dei gloriam ſingulariter ſpectat. Aut fortaſſe idem eſt *creatura Dei*, quod diuina creatura: propter nouum eſſe diuinum, quod homini tribuitur. Adhæc; Chriſtus dicitur, *principium & finis*, (vt explicauimus cap. 1.) quoniam Eccleſiæ Chri- D ſtianæ opus ipſe inchoauit, & ipſe glorioſè perficiet. Similiter ergo principium & finis creaturæ Dei ideò dicetur, quia ab ipſo eſt nouæ creaturæ principium; & ab ipſo eſt eiuſdem creaturæ finis, ſiue perfectio. Cùm ergo in hac epiſtola ſermo ſit cum tepido, qui adeò longè abeſt à perfectionis deſiderio; eleganter omiſit Chriſtus ſecundam partem illius elogij, *principium & finis*, quaſi dicat, cum Laodiceno, & cum eiuſdẽ generis hominibus, id eſt, cum tepidis de initio ſanctitatis opus eſſe

Creaturæ nomen ſæpe in Scrip. pro ſpirituali ſanctitatis opere in hominum animis per Dei effecto ſum.

Quare hic Chriſtus ſolum ſe

T 2 agere

nominet principium, non verò finem.

agere, non de perfectione. Quamuis enim illi longè aliter de ſeipſis ſentiant, & ſe non ſolùm incepiſſe, ſed etiam profeciſſe exiſtiment: à Chriſto tamen iudicantur nondum ſolidæ ſanctitatis fundamenta ieciſſe, & ab ipſo nouæ creaturæ initio longè abeſſe. Ex his patet ſapientiſſimè vſurpaſſe Chriſtum in hac epiſtola periphraſim illam, *principium creaturæ Dei*. Cùm enim epiſtolæ ſcopus ſit ignorãtiam Laodiceni refellere; & admonere tepidos initium id nouæ creaturæ, quod videntur habere, vmbram potiùs eſſe initij, quàm veritatem; nulla potuit cogitari Chriſti periphraſis argumento huius epiſtolæ concinnior, quàm *principium creaturæ Dei*. Eum enim, à quo omne verum ſanctitatis initium, latêre non poteſt, an tepidus verè inceperit, vel ab ipſo etiam initiò longè abſit.

Verſ. 15. Quæ tepiditas in Laodiceno reprehendatur.

Scio opera tua, quia neque frigidus es, neque calidus, &c.] Ex intelligentia tepôris, de quo Dominus Laodicenſem reprehendit, pendet totius epiſtolæ intelligentia. Sunt autem vndecim, quas inuenio, expoſitiones.

Variæ Doctorum expoſitiones.

Prima docet, tẽporem eſſe fidem ſine operibus vel ſcientiam ſine operibus. Sic exponunt diuus Ambroſius Pſal. 118. ſermone ſecundo. Saluianus libro quarto de Prouidentia, Bernardus ſermone tertio de aſcenſione, qui inſcribitur *de intellectu & affectu*. Gregorius in paſtorali lib. 3. c. 35. fin. Diuus Thomas de malo q. 3. ar. 13. ad 1. Ex interpretibus huius libri Victorinus, Primaſius, Ambroſius, Aretas, Beda, Richardus Gloſſa, Albertus, Carthuſianus, Suarez. Et præter hos tribuitur Ticonio, Haymoni & Anſberto.

Secunda expoſitio ait, diuitẽ auarũ eſſe eũ, qui appellatur tepidus. Sic Ticonius, Primaſius, & Serranus; quib. fauet Tertullianus de pœnitẽtia c. 8. vbi ait, in hac epiſtola reprehendi Laodicenſes fidentes in ſuis diuitiis. Andreas etiam & Aretas ad tẽporales diuitias referunt illa verba, *Dicis quòd diues ſum* &c. Atq; ita Andreas ait, hunc Epiſcopum fuiſſe ſpinarũ diuitiis obſitum. Hanc expoſitionem ſequitur Baronius tom. 1. annalium; vbi notat ex Plinio Laodicenſes lanas fuiſſe olim in ſummo precio, & ex illis magnum quæſtum fieri ſolitum.

Tertia expoſitio eſt Ambroſij, & Ioachimi de eo, qui tepet in fide. Si tamen hoc non eſt aliud, quàm aliquantulum remiſiſſe de feruore fidei; conuenit hæc expoſitio cum 5.

Quarta Andreæ de eo, qui fidem, quam acceperat, repudiauit.

Quinta exiſtimat hypocritam & ſimulatorem religionis vel ſanctitatis appellari tepidum. Sic Hieronymus Iſaiæ 51. fin. & ſimiliter Victorinus, Seraphinus Zegerus, Pãnonius, Serranus & Arias.

Sexta (quæ parum diſtat à quinta) de iis exponit, qui cùm ſint monachi vel religioſi, longè abſunt à vitæ religioſæ amore & ſtudio. Ita Cæſarius homil. 28. Caſſianus collatione 4. c. 19. Haymo, Anſbertus, & Ioachimus. Concinit Origenes Homil. 1. in Pſalm. 38. qui tepidos eſſe ait eos, qui patiuntur ſe mundanis ſordibus pollui, & multiplicata iniquitate refrigeſcere charitatem.

Septima tepidum appellat eum, qui non conſummat, quæ inchoauit; ſic Gregorius 3. Paſtoralis c. 35. & Thomas Anglicus. Fauet Origenes proximè citatus, & Haymonis expoſitio de eo, qui torpuit poſt bonum initium.

Octaua exponit de eo, qui inter virtutes & vitia fluctuat; ac vitã quidẽ à crimine cuſtodire vellet, ſed ad virtutis laborẽ non aſſurgit. Sic Hieronymus ſuprà, nec non Caſſianus collatione 4. c. 12. & 19. & ſimiliter Haymo, Anſelmus, atque Lyranus.

Nona tepidum intelligit eum, qui de quibuſdã virtutibus, aut bonis operibus ſuperbit: vt verbi gratia, de virginitate. Sic Rupertus; atque hæc etiam eſt expoſitio Gregorij 34. Moral. cap. 3.

Decima tepidum dicit eſſe eum quem neq; Dei amor, neq; timor deterret à peccando. Sic Bernardus ſermone tertio de aſſomptione beatæ Mariæ, quem ſequuntur Ioachimus, Lyranus, & Zegerus. Exiſtimant enim hi auctores frigidum eſſe eum, qui formidine pœnæ peccare non audet; vel eum, qui de ſuis peccatis triſtatur ac dolet; calidum, qui amore Dei feruet, & in Deo lætatur: tepidum verò, qui neque amat, neque timet Deum. Et fortaſſe hæc eſt expoſitio, quam Andreas tribuit Nazianzeno, ſic exponenti; oportere hominem accuratè viuere: atque ad hoc opus eſſe vel inſigniter feruere, vel inſigniter frigere. Et facit, quòd antiqui in conuiuiis non ſolùm frigidam conuiuis apponebant, ſed etiam calidam; vt docet Lipſius lib. 1. Electorum, c. 4. tepida verò ad vomitum prouocat.

In conuiuiis olim & frigidam & calidam apponi ſolitam

Vndecima denique expoſitio eum appellari tepidum exiſtimat, qui, cùm ſit in peccato, putat ſe eſſe iuſtum. Sic exponit Gregorius 30. Moral. cap. 2. Ait enim, *Nudus, quia ſtolam gratiæ perdidit: & illud peius quòd nec ſe perdidiſſe cognoſcit.* Sic etiam Albertus, Ribera & Pererius; & pro ſe citat Ribera Ambroſium atque Hieronymum, §. 48.

Iudicium de his vndecim interpretationibus.

PRIMVM aduerto, licèt teporis culpa non ſit ſẽper crimen lethale; atque adeò aliquando reperiri poſſit in homine iuſto: in hac tamen epiſtola haud dubiè tepidum appellari eum, qui per teporẽ à gratia Dei exciderat. Alioqui enim non ei diceretur, *Tu es miſer & miſerabilis, pauper, cæcus, & nudus*. Et quamuis alicui viſi ſint Gregorius, Caſſianus, Ticonius, Primaſius, & Anſbertus de veniali culpa interpretari Laodicenſis Epiſcopi teporem; non tamen videtur rectè illorum verba expendenti. Licèt enim aliqua eorum verba generalia ſint, quæ teporem deſcribant in communi, vt doctrina per analogiam vtrique tepori applicari valeat; id eſt non ſolùm lethali, ſed etiam veniali; non tamen propterea excuſant Laodicenſem à crimine. De Haymone non adeò aſſererem; expreſsè enim interpretatur de eo, qui vitam vult à crimine cuſtodire. Verùm neque hoc ſatis eſt, vt Laodicenſem excuſare intelligendus ſit. Contingit enim deditâ operâ non velle crimen admittere, & nihilominus excidere à gratia Dei. Et ſic intelligendæ ſunt octaua, nona, & vndecima interpretationes. Imò verò ſic loquitur Chriſtus in huius epiſtolæ textu. Agit enim cum Laodicenſi, qui putabat ſe eſſe non ſolùm iuſtum, ſed etiam diuitem in fide & virtute; & nihilominus pronunciat eum eſſe pauperem, cæcum, & nudum.

Pro tepore hic ſtatum peccati lethalis intelligendum.

Secundò aduerto, in analogia teporis ſignificari medium quoddam particeps caloris & frigoris. Aliter cenſet Pererius noſter, ea ductus ratione, quòd tepidum eſſet imperfectè malum, atq; adeò non peius frigido. Quare ille ait, in tepidi metaphora non conſiderari, quòd ſit particeps caloris & frigoris: ſed ſolùm quòd ſit contrarium ſtomacho, concitans ipſum ad nauſeam & vomitum. Textus tamen meo iudicio cogit, vt tepidi metaphora ad calorem inchoatum & non conſummatum referatur. Huc enim ſpectant illa verba, *tepidus es, & neque frigidus, neque calidus*. Quibus verbis non ſolùm ſignificatur teporem eſſe contrarium ſtomacho:

Teporis ratio in quo conſiſtat.

cho; ſed etiam propterea eſſe contrarium, quòd neque ſit frigidus, neque calidus, ſed vtriuſque extremi particeps: & in hoc conſiſtit illius metaphoræ energia. Adde, quòd cogitatio hæc pleriſque interpretationibus aptiſſima eſt; neque tantùm prioribus, ſed etiam vltimæ, quam ſequitur Pererius. Tepor enim in eo conſiſtit, quòd voluntas tepidi amplectatur id, quod per ſe erat veluti initium & inchoatio ad charitatis feruorem; neque tamen velit ipſum charitatis feruorem amplecti. Sic enim in prima expoſitione, velle eſſe fidelem, eſt velle initiū vitæ Chriſtianæ. Sic in ſexta velle eſſe monachum, eſt velle profeſſionem vitæ religioſæ, i. initium vitæ perfectæ. Sic in ſeptima velle inchoationem. Sic in nona, velle eas virtutes, in quibus gloriatur tepidus. Sic in octaua & vndecima, velle non excidere à gratia Dei. Atq; in his omnibus expoſitionib. caloris initio adiungitur frigoris imperfectio: id eſt nolle perfectionē & conſummationem. Quare nō erat, cur Pererius recuſaret in tepidi metaphora ſignificati mediū, quod ſit particeps caloris & frigoris. Ad argumentum autem Pererij Reſpondeo, tepidū eſſe imperfectè calidum; ſed eo ipſo eſſe peius quàm ſi non cœpiſſet calefieri, vt infrà explicabimus. Si verò hæc conſideratio eſt in præſenti neceſſaria; per illā omnino excluditur expoſitio decima: quia timoris & amoris coniunctio, laudem potiùs meretur, quàm reprehenſionē: atque ita auctores & probatores expoſitionis decimæ opus habēt, vt tepidus non ſit particeps caloris & frigoris, ſed vtriuſque omnino expers: in quo etiam violentum ſatis erat, vt frigidum poneretur in laude.

Qua teporis metaphora huic epiſtolæ conueniat.

Tertiò aduerto, non omnem teporis aptā alioqui metaphoram, huic epiſtolæ eſſe conuenientē. Oportet enim, vt hæc epiſtola conferatur cum ceteris, & reddi poſſit conueniens ratio; cur in hac epiſtola aliter ſe appellet Chriſtus, quàm in aliis; cur aliud præmium proponat, & aliam comminationem intendat? Quare ipſa periphraſeōn Chriſti diuerſitas, ipſa præmiorum atque comminationū diſtinctio poſtulat, vt conſcientiarum genera ſint diuerſa. Hinc eſt, vt prima expoſitio non videatur recipienda: quia fides ſine operibus, vel ſcientia ſine operibus non minùs conuenit Sardenſi, quàm Laodicenſi: ergo tepidi nomen non accipitur in præſenti pro quouis fideli, qui opere non præſtat ea, ad quæ tenetur, vel ea, quæ nouit ſe debere operari. Accedit, quòd manifeſtum eſt ex huius epiſtolæ contextu, ſermonem eſſe cum eo, qui ſe iuſtum reputabat. Ergo non cohæret, vt tepidi nomen repræſentet quemuis fidelem, qui in peccato ſit. Sunt enim ex his multi, qui non dubitant ſe flagitiis eſſe coopertos. Hoc argumentum valet etiam contra expoſitionem quintam; ſi illa in vniuerſum accipienda eſt de quouis hypocrita. Sunt enim ex his multi, qui nôrunt ſe eſſe fictos & ſceleratos. Fortaſſe tamen Hieronymus non de quouis ſimulatore accipiendus eſt; ſed de illo ſolùm, qui ſe ipſum decipit, & ſibi in aliqua ſanctitatis ſpecie blanditur. Qua ratione hæc interpretatio concurrit cum vndecima, quam nos exiſtimamus ſcopum attigiſſe.

Reiicitur 1. expoſitio ex ſuprà allatis.

Sexta expoſitio, quæ ad monachos ſeu religioſos refertur, qui perfectionis ſtudium abiecerunt, non tam intelligenda eſt eſſe huius epiſtolæ interpretatio, quàm optima accommodatio ex ſimilitudine conſcientiæ. Non enim conſtat Laodicenſem fuiſſe monachum. Ex monachis verò illi propriè dicuntur tepidi; qui, cùm perfectionis ſtudium abiecerint, nihilominùs ſe iuſtos arbitrantur. Et ſic etiam iſta expoſitio ad vndecimam ſpectat, vt A infrà videbimus.

Reiicitur ſexta.

Septima expoſitio, ſi agat de iis, quorum reprehenſio non eſt alia, quàm aliquantulum de feruore charitatis remiſiſſe; ſatis refellitur ex diſcrimine huius epiſtolæ à prima, quæ ad Epheſinum ſcripta eſt. Ad hæc, reprehenſio Chriſti oſtendit Laodicenſis culpam fuiſſe multò grauiorem.

Reiicitur ſeptima.

Octaua expoſitio egregiè depingit tepidum; ita tamen vt ſermo ſit de eo, qui ſe iuſtum exiſtimat vt infrà conſtabit. Atque ita vndecima expoſitio non erit alia ab octaua.

Reiicitur octaua.

B Quartò aduerto, vbi teporis metaphora nō aptè cohæret, hoc ſatis eſſe, vt expoſitio exiſtimetur non eſſe germana. Hac de cauſa, ſecunda interpretatio meo iudicio coacta eſt. Cur enim magis diuiti auaro, quàm cuiuis alij ſcelerato nomen tepidi tribuatur? Quin etiam nulla ratione veriſimile eſt, primitiuæ Eccleſiæ temporibus fuiſſe Epiſcopum nummis coaceruandis attentum. Neq; Tertullianus huiuſmodi aliquid de Epiſcopo ipſo ſomniauit. Præterea, vbi non ſolùm veriſimile, ſed etiam certum eſſet, Laodicenſem Epiſcopum fuiſſe diui- C tem auarum; vt tamen ei tepidi nomen aptè conueniret, dicendum eſſet, eum propterea appellari tepidum; quia ſibi perſuadebat diuitias à ſe ſine crimine congregari, neque de perfectione Chriſtianæ vitæ admodum curabat. Atque hac ratione hæc expoſitio in vndecimam incideret.

Reiicitur ſecunda.

Quarta etiam expoſitio violenta eſt. Quia fidem repudiaſſe longè aliud eſt, quàm tepere. Præterquam quòd qui receſſit a fide, iam eſt infidelis: epiſtolæ autem iſtæ ad fideles diriguntur, id eſt, ad ſeptem genera fidelium.

Reiicitur quarta.

De nona expoſitione ſimiliter dico, eam non vi- D deri ad rem. Cur enim nomen teporis occultæ ſuperbiæ tribuatur; niſi quis dicat ſe agere de huiuſmodi ſuperbo, qui ſe putet non grauiter Deum offendere in ea iactantia atque ſuperbia; neque maiorem humilitatis ſiue modeſtiæ Chriſtianæ perfectionem velit amplecti. Sic enim fieri poteſt, vt nomen tepidi iuxta vndecimam expoſitionem optimè conueniat eiuſmodi ſuperbo.

Reiicitur nona.

Cuiuſmodi conſcientiæ genus ſit, quæ de tepore reprehenditur à Chriſto in hac epiſtola.

E

PRIVS mihi explicandum eſt, quid teporis nomine intelligam. Deinde ad diſputationem accedam. Tepidus ergo, meâ ſententiâ, in præſenti epiſtola is dicitur, qui Deum quidem non audet lethali crimine offendere ſciens & volens; à perfectioris autem vitæ & purioris conſcientiæ ſtudio alienus eſt; quare facilè ſe propriis concupiſcentiis permittit; & quæuis peccata deuorat, quæ ſibi tantùm venialia videantur. Ac propterea ſe reputat F iuſtum, quòd ſciens & volens peccatum mortale non admittat. De hoc genere hominum in vniuerſum affirmari non poteſt, eos omnes excidiſſe à gratia Dei. Quamuis enim ſæpè contingat, in peccatum mortale incidere eum, qui exiſtimabat ſe non adeò grauiter peccare, vt Laodiceno contigerat: fieri tamen poteſt, vt eiuſmodi occaſiones vni aut alteri per aliquot dies, aut menſes non occurrant. Quoniam verò maximum eſt eiuſmodi teporis periculum, & valdè opus erat, vt de eo admonerentur tepidi: ideò epiſtola hæc ad Laodicenſem ſcripta eſt, qui ſe reputabat iuſtum, eo quòd peccati lethalis, quod ſciens & volens admiſiſſet, ſibi

Teporis nomine quid propriè intelligendum. Qualis ſit tepidorum ſtatus quàmque periculoſus.

conſcius non eſſet. Nihilominùs tamen Chriſtus illum aſſerit eſſe miſerum, pauperem, cæcum ac nudum: neque ſolùm in peccato lethali iacentem; ſed etiam miſeriorem, quam ſi datâ operâ à Dei gratia excidiſſet.

Huius expoſitionis auctores non eos tantùm eſſe exiſtimo, quos in vndecima expoſitione nominaui, ſ. Gregorium, Albertum, Riberam, & Pererium; ſed etiam eos omnes, quos retuli in expoſitione quinta, ſexta, ſeptima, octaua, & nona. Eos enim omnes video cum noſtra expoſitione conciliari poſſe, & cogit (meo iudicio) textus epiſtolæ, vt exiſtimem eos loqui de tepido, qui ſe iuſtum reputet, & tamen in peccato ſit.

Statuitur & probatur vera ſententia.

Atque hæc de auctoritate. Quod ad rationem attinet; ſi tepor animi (vt dicebamus) particeps debet eſſe imperfecti caloris & frigoris; & animus ſeu voluntas tunc feruet cùm valdè amat, tunc friget, cùm amare non vult: quid quæſo aptius, quàm vt tepida dicatur voluntas, cùm homo amicitiam Dei videtur aliquo modo expetere, ſcilicet quia non audet ſciens & volens eius mandata violare: hæc tamen amandi voluntas adeò eſt tepida, vt de cetero gratificari Deo parum aut nihil curet? Certè qui ſcienter peccatum lethale committit, eo ipſo expreſsè vult à Dei amicitia recedere: atque adeò non tepet, ſed omnino friget, & manifeſtè improbus eſt; qualem deſcribit Chriſtus in epiſtola ad Sardenſem. In qua Epiſcopus ille non de alio flagitio vel ſcelere arguitur, niſi de omiſſione eorum, ad quæ nouerat ſe ex officio teneri. Cùm ergo contextus & ratio perſpicuè doceant, non eſſe idem genus conſcientiæ Sardenſis, & Laodicenſis; & vterq; à Chriſto aſſeratur lethalis criminis culpa inquinatus: eò prorſus deuoluitur diſcrimen, vt ille per improbitatem ſciens & volens peccauerit; iſte verò à propria concupiſcentia abſtractus & illectus per teporem non animaduerterit ſe Deum offendere, & tamen ab ipſius gratia exciderit. Hinc eſt, vt cum Sardenſi non id agatur, vt agnoſcat ſe eſſe in peccato; ſed potiùs tanquam ad eum, qui ſibi ſuæ improbitatis conſcius eſt, dicatur illi; *Veniam ad te tanquam fur, & neſcies qua hora veniam ad te; ſi tamen pœnitentiam egeris, non delebo nomen tuum de libro vitæ; nec erubeſcam te confiteri coram Patre meo.* Cum Laodicẽſi autem id in primis agatur, vt ſuam miſeriam agnoſcat; & ſe eſſe pauperem, cæcum, ac nudum.

Tepidum ſeſe ſui teporis non ignarum eſſe.

Vbi aduertendum eſt, tepidum quidem non ignorare ſe eſſe tepidum: nouit enim ſe nolle datâ operâ peccare mortaliter: & nouit ſe non eſſe feruidum in charitate Dei, neque efficaci & prompta voluntate ea amplecti, quæ maioris perfectionis ſunt & maioris obſequij Dei. Non igitur ignorat teporem ſuum; magnitudinem tamen ſui periculi, aut ſuæ etiam conditionis miſeriam non agnoſcit. Et propterea in perſona Laodicẽſis tanta aſſeueratione docetur à Chriſto, quàm magnum ſit eiuſmodi teporis non modò periculum, ſed etiam miſeria atque calamitas.

Duplex nodus contra prædictam interpretationem.

Contra hanc tamen explicationem duo obiici poſſe video. Alterum eſt, teporem eius, qui de perfectionis ſtudio non admodùm curat, ſæpe vacare à culpa lethali: quare ſi in his ſeptem epiſtolis, quicunq; fidelis habere debet aliquã ad ſe ſcriptam; nõ ſolùm eſſet agẽdũ de tepido, qui eſt in peccato mortali, ſed etiam de eo, qui nondum excidit à gratia Dei. Alterum eſt, non videri ad rem ignorantiam illã tepidi, qui non putabat ſe peccatum lethale admittere: quia hæc ignorantia nõ aggrauat peccatũ, ſed potiùs eleuat: in præſenti autẽ nõ agitur de peccato tepidi eleuando. Imò verò plurimi doctores, iiq; grauiſſimi, hoc diſcrimen reperiũt inter tepidũ & frigidũ; quòd tepidũ valdè accuſat ſcientia, frigidũ nonnihil excuſat ignorãtia: & propterea dicũt, tolerabilius eſſe peccatũ frigidorũ, iuxta id 2. Pet. 2. 21. *Melius erat illis non cognoſcere viam iuſtitiæ, quàm poſt agnitionem retrorſum conuerti.* Sic ſanè Saluianus li. 4. de prouidentia, ſic D. Ambroſius, ſic D. Thomas, ſic ceteri in prima expoſitione relati. Accedit, quòd ſicut lux corporea ſolet eſſe principium caloris corporei, ſic etiã lux ſpiritualis, caloris ſpiritualis principium eſt: per eã enim accenditur affectus. Atq; ita ille propriè eſt omnino frigidus, qui caret cognitione, per quã inchoatur bonũ deſideriũ: ille autẽ tepidus, qui caleſieri cœperat. Cæleſtem enim lucẽ ſtatim cõſequitur inchoatio boni deſiderij. Ea verò eſt tepidi culpa, quòd nolit vlteriùs progredi ad eius deſiderij perfectionem & exequutionem.

Diſcrimen inter tepidũ & frigidum.

Soluitur primus. *Tepidi periculum.*

Ad primum Reſpondetur, in his ſeptem epiſtolis agendum fuiſſe de ſeptem conſcientiarum generibus non tamẽ de ſingulis in vnoquoq; genere differentiis, quod eſſet infinitum. Vt ergo omnes tepidi animaduerterent, quantum ſit in ſpirituali tepore periculum, prudentiſſimè propoſitum fuit exemplum eius tepidi, qui ad eam miſeriam deuolutus erat, in quam frequentiſſimè incurrunt tepidi. Cùm enim tepor permittat hominem propriis indulgere concupiſcentiis, eáſque fouere & alere; atque illæ fumum & caliginem excitent, quibus animarum oculi excæcantur; facilè fallitur miſer animus, & per illuſionem lethalia accipit vulnera, vbi ſe leuiter ſolùm tangi exiſtimabat. Neque de eo periculo ſermonem inſtituo, a quo non longè etiam aliquando abeſt tepidus, ſcilicet vt à concupiſcentiæ pellacia eò adducatur, vt ſcienter à gratia Dei diſcedat. Omitto iſtud nunc: quia hoc eſt tranſire ab ſtatu tepidi ad improbitatem manifeſtam. Sed durante etiam tepore (id eſt tepida illa voluntate non admittendi peccatum lethale, neq; tamen maiorem perfectionem amplectendi) maximum ſubeſt periculum ſæpe deuorandi per imprudentiam peccati lethalis venenum. Atque hæc eſt doctrina, quam ex huius epiſtolæ ſapientia, & animarum tractandarum experientia certiſſimam eſſe norunt vitæ ſpiritualis magiſtri.

Soluitur ſecundus.

Ad ſecundum fateor plurimos Doctores ſapiẽtiſſimè decernere peccata fidelium ceteris paribus eſſe grauiora quàm peccata infidelium: quia ignorantium crimina leuiora ſunt. Verùm ſapientia hęc & fidei lux, quæ peccata fidelium atque ſapientum conuincit eſſe grauiora, communis eſt fidelibus ſiue improbis, ſiue tepidis. Quare, vbi inter ipſos fideles agitur de diſcrimine tepidorũ ab improbis; non cohæret vt diſcrimen tepidi ab improbo deſumatur ex tepidi fide & ſcientia, & improbi infidelitate & ignorantia. Doctrina ergo illa D. Ambroſij, Saluiani, & D. Thomæ veriſſima eſt, & metaphora etiam tepidi non erat alioqui inepta ad Chriſtianos cum infidelibus comparandos. Nos tamen ex aliorum doctorum ſententia, & ex huius epiſtolæ contextu contendimus, in præſenti propriè non agi de fidelibus iis; qui, quoniam proiecerunt ſe ad ſceleris audaciam, improborum nomen merentur, ſed de iis tantùm, quos tepor imprudẽtes, & nihil tale cogitantes in peccati lethalis miſeriam adduxit. Atque ex iis etiam non negamus, (ſi ſint cetera paria) grauius eſſe peccatum eorum, qui doctrinâ fidei & ſapientis diſciplinæ inſtitutis pleniùs erant inſtructi. Sed quod attinet ad diſcrimen tepidi ab improbo (ſiue Laodicenſis à Sardenſi) ſine dubio tepidus non peccabat de induſtria, ſed per imprudentiam & illuſionem deceptus.

Alioqui non diceretur ei; *Neſcis, quia tu es miſer & miſerabilis, pauper, cæcus, & nudus.* Et fateor quidem ex hoc capite, id eſt, ex hac imprudentia & incogitantia nonnihil eleuari peccatum tepidi. Nihilominùs tamen Chriſtus prudentiſſimè ait, *Vtinam frigidus aut calidus eſſes!* de quo infrà.

Quid ſit tepidi propriũ, prout ab improbo diſtinguitur.

Ad illam lucis ſimilitudinem, reſpondeo, aptè conſiderari in tepido fideli, eum priùs fuiſſe illuminatum à Deo. Verùm hæc fidei & bonarum inſpirationum illuminatio communis fuerat fideli tepido & fideli improbo: illud autem eſt proprium tepidi, quòd mediocrem (vt ita dixerim) amicitiam cum Deo velit; veram & perfectam non velit.

Superiores alia expoſitiones aliqua ex parte cũ noſtra conciliantur.

Præterea ex noſtra expoſitione, niſi me fallo, facilè intelligitur eas, quæ videbantur variæ eſſe expoſitiones de ſtatu tepidi; nempe quintam, ſextam, ſeptimam, octauam & nonam; eodem omnes ſpectare, & egregiè conciliari. Primùm enim quinta expoſitio (quæ videtur loqui de hypocritis & religionis ſimulatoribus) nobiſcum facit; ſi notes, duplicem eſſe hypocriſim; alteram eorum, qui ſanctitatis ſimulatione alios fallere volunt, ſe ipſos tamen non fallunt; norunt enim ſe eſſe ſceleratos: alteram eorum, qui ſeipſos primùm fallunt, dum ſe iuſtos reputant; deinde tales ceteris videri volunt, quales ſibi videntur.

Duplex hypocriſeos genus.

Quæ hypocriſis ſit periculoſior.

Primum ergo genus hypocriſis, quantumuis ſubtile videatur, craſſum eſt; neque eius contagio valdè peruagatur. Secundum verò eſt multò ſubtilius & vſitatius. Quæ enim callidior Dæmonis fraus, quàm ipſum decipere deceptorem; & in animum illi inducere, eam non eſſe fraudem, ſed veram iuſtitiam? Porrò hoc malum adeò commune eſt, vt vix aliud ſit peruagatius inter eos, qui non ſunt palàm ſcelerati, & proiectæ ad ſcelus audaciæ. Veram enim perfectamque ſanctitatem amplecti paucorum eſt; ſpecie tamen aliqua iuſtitiæ decipi, & illico ſe iuſtum reputare & reputari velle; næ hoc familiare eſt, & in ipſis etiam monaſteriis valdè timẽdum; & ſanè dubitabit nemo, quin genus hoc, ad eum teporem ſpectet de quo nos hanc epiſtolam interpretamur. Illud cuipiam nouũ fortaſsè videatur, quòd hypocritæ ſint, qui ſe ipſi fallunt. Ego autem contrà ſentio, ſcilicet hanc eſſe hypocriſim, de qua frequentiùs Chriſtus loquitur in Euãgelio. Quò enim latiùs peruagatur hoc malum, eò ſæpius admonendi erant fideles, vt ab eo ſibi cauerent. Conſtat autem à Chriſto appellari hypocritas eos, qui ſe ipſi, falſa iuſtitiæ ſpecie, iuſtos reputant. Expende illa verba Matthæi ſeptimo, 5. *Hypocrita, eiice primùm trabem de oculo tuo; & tunc videbis eiicere feſtucam de de oculo fratris tui.* Ex quibus verbis Hieronymus, Matthæi ſexto, in principio, colligit eum, qui ſibi iuſtus videtur, cùm non ſit, hypocritam eſſe. Et 2. aduerſus Pelagian. c. quinto, ait, *Quamuis aliis vitiis carere poſſimus; hypocriſeos maculam non habere, aut paucorum eſt, aut nullorum.* Quare, cùm Hieronymus tepidi nomen de hypocrita & ſimulatore Religionis exponit; de eiuſmodi hypocriſi omnino intelligendus eſt, vt patet ex contextu. Quia Laodicenſis de eo reprehenditur, quòd cùm eſſet pauper, cæcus, & nudus, &c. neſciret ſe eſſe cæcum. Certè non aliter ac ille, cui dicitur, *eiice primùm trabem de oculo tuo.* Ex quo patet, eiuſmodi hypocritam non videre; ſuam tamen cæcitatem ignorare.

Ex dictis facilè cernitur, ſextam etiam & ſeptimam tepidi expoſitionem, & ſimiliter octauam in noſtra excludi, & cum ea optimè cohærere. Tranſeo ad nonam, quæ tepidum explicat eſſe illum, qui de virtute aliqua aut bonis operibus ſuperbit, & vanè gloriatur; vt (verbi gratia) de virginitate.

Duplex inanis gloriæ genus.

Nota ergo duplicem eſſe vanam gloriam; alteram nimirum, A qua homo quiſpiam ſibi tribuit perfectiſſimam ſanctitatem. Alteram, qua ſpecie aliqua iuſtitiæ deceptus, iuſtum ſe ipſe reputat, & reputari à ceteris vult: quamuis perfectioris vitæ ſtudium manifeſtè reſpuat. Primum ergo genus ſuperbiæ paucorum eſt; alterum verò frequentiſſimum, vt dicebamus. Et de eiuſmodi vana gloria ſine dubio intelligenda eſt nona explicatio tepidi; vnde hanc etiam explicationem comprehendit noſtra.

Frigidũ eſſe aut calidum Laodicenum cur malit Chriſtus, quã tepidũ? Referuntur alterum explicationes.

Vtinam frigidus eſſes, aut calidus.] Qui exiſtimant frigidum eſſe eum, quem excuſat ignorantia (vt in- B fidelem) & tepidum; quem accuſat fides atque conſcientia; facilè ſe expediunt à difficultate horum verborum. Aiunt enim peccata fidelium ceteris paribus eſſe grauiora. Vnde diuus Ambroſius ait, *Tolerabilius illis fuerat, fidem non accepiſſe*; & eiſdem verbis vtitur diuus Gregorius 3. Paſtoralis c. 35. Præterea decima etiam expoſitio difficultatem declinat, accepto frigidi nomine pro eo, qui de peccatis ſuis dolet, vel pro eo ſaltem, qui formidine pœnæ à peccatis deterretur. Et facit, quòd in potionibus & frigida & valdè calida placent; tepida autem diſplicent. In noſtra tamen explicatione, cùm frigidus ſit, C qui dedita opera peccat, & videt ſe eſſe peccatorem; tepidus autem, qui peccati illecebra deceptus, excidit à gratia Dei, non tamen putauit ſe peccatum lethale committere; maior eſt difficultas, qua ratione Chriſtus dicat, *Vtinam frigidus, aut calidus eſſes.* Conſtat enim grauiùs peccare eum, qui ſciens & volens peccatum lethale commiſit; quàm eum, qui verè venenum peccati lethalis ebibit; ſed non putauit ſe adeò grauiter delinquere. Quid ergo eſt, *vtinam frigidus, aut calidus eſſes!*

Thomas Anglicus notat, hæc verba ad exaggera- D tionem pertinere: ſed non cohæret, vt quod Chriſtus adeò aſſeuerat (huc enim ſpectant illa verba, *hæc dicit Amen, teſtis fidelis & verus*) accipiatur, vt hyperbolicè dictum.

Zegerus notat frigidi nomen in præſenti accipi debere pro eo, qui ſuam agnoſcit frigiditatem. Et probatur; quia Laodicenſis, qui de tepore reprehenditur, verè exciderat à gratia Dei, atque adeò verè frigebat. Quare illa verba, *Vtinam frigidus eſſes*, ad cognitionem ſuæ miſeriæ referenda eſſe videntur. Verùm hæc quoque reſponſio non ſatisfacit: quia ſimul ait Chriſtus, *Vtinam frigidus eſſes aut calidus!* E Sed calidi nomen non referendum eſt ad agnitionem, ſed ad veritatem: ergo ſimiliter etiam nomen frigidi. Neque ſatis eſt, quòd Laodicenſis verè exciderat à gratia Dei, vt aptè dicatur frigere. Tepere enim & frigere transferuntur ad animum conſiderato affectu, quem in ſe ipſe experitur; quare, qui ſciens & volens non vult recedere à gratia Dei, non dicitur aptè frigere, ſed tepere.

Quidam alius iuxta ſextam tepidi explicationem (quæ frigidi nomine intelligit ſæculares; religioſos autem, qui longè abſunt à vitæ religioſæ ſtudio & amore, appellat tepidos) notabat, non aliter hęc eſſe accipienda, quàm ſi de eiuſmodi Monachis dicere- F tur; Vtinam aut eſſent ſæculares, aut vitæ religioſę, quam profeſſi ſunt, amatores! Verùm in ea loquẽdi ratione eò reſpici videtur, vt illa vitia, quæ in religioſo grauiora ſunt, in ſęculari eſſent minùs grauia: quemadmodum etiam eadem peccata in ethnico ſunt tolerabiliora, quàm in homine Chriſtiano. At, frigidum eſſe, eſt peccare ſcientem atque volentem; quod omnino videtur eſſe grauius, quã tepere. Neque ſolùm hoc verum eſt, ſi cum tepidi vita comparentur grauiſſima frigidorum ſcelera atque flagitia; ſed etiam quamuis in ſtatu frigidi nihil aliud conſideretur, quàm id quod per ſe includitur in ratione frigidi, id eſt, peccare ſcienter, & Dei amicitiam contemnere. Nam ceteris paribus omnino grauius eſt frigere, quàm tepere.

Superbia, præſertim occulta, periculum.

Aliqui ad peccatum ſuperbiæ reſpiciunt, quod exiſtimant eſſe grauiſſimũ in iis, qui falsò exiſtimãtes ſe eſſe iuſtos, & de ſua iuſtitia gloriantur, & ceteros præ ſe ipſis deſpiciunt. Et huc ſpectare videtur, quod in præſenti ait Rupertus de virgine tepida atque ſuperba, *Vtinam potius eſſes corrupta, & humilis*. Huc ſpectat quod ait Auguſtinus 14. de ciuit. c. 2. *Deus permiſit à barbaris virgines violari, vt ſuperbiam deponerent*. Et ſerm. 53. de verbis Domini, *Audeo*, inquit, *dicere, ſuperbis continentibus expedit cadere*. Vide multa ſimilia in Gregorio lib. 32. Moral. c. 12. & lib 25. c. 12. & 13. in Caſſiano de ſpiritu fornicationis, lib. 6. c. 18. & 22. & collat. 12. & c. 4. 6. & 16. in Baſilio homil. 22 in Auguſt. lib. 1. de ciuit. 28. & 10. 9. in Ioan. epiſt. tract. 7. in D. Thom. 2. 2. q. 153. art. 4. ad 2. & q. 162. ar. 6. ad 3.

Explicatur vera ſententia, cur frigidum aut calidũ eſſe præſtet quã tepidum.

Hæc tamen dupliciter accipi poſſunt. Primò propter grauitatem peccati ſuperbiæ: & certum eſt occultam ſuperbiã eò vſque peruenire poſſe, vt ſit peccatum multò grauius, quàm luxuria manifeſta. Nõ tamen video, quid cogat Laodicenſem exiſtimemus fuiſſe adeò ſuperbum. Illa enim verba, *Dicis, quia diues ſum & locupletatus, & nullius egeo; & neſcis, quia tu es miſer & miſerabilis*, &c. omnino videntur adiecta ad explicationem teporis. Tepidorum enim eſt ſe iuſtos reputare; & ſine magno alio ſuperbiæ peccato, ex eo ſolum, quòd non animaduertant ſe excidiſſe à gratia Dei, falſa iuſtitiæ præſumptione credunt ſe diuites, & neſciunt ſe eſſe pauperes, cęcos, & nudos. Et quamuis eorũ ſuperbia non ſit ſẽper adeò grauis, vt manifeſtę luxurię grauitatẽ excedat; nihilominùs prudentiſſimè & veriſſimè dicitur id, quod auſus eſt Auguſtinus dicere; videlicet expedire eis ad ſalutẽ, vt permittantur cadere in peccatum manifeſtum: vt ſic ſuam agnoſcentes miſeriam, ſupplices à Deo veniam precentur, & per veram pœnitentiã ſalui fiant. Atque hæc eſt ſecunda illorum verborum explicatio, nimirum expedire eis, vt cadant. Non quòd ſuperbia eorum grauior ſit, quàm luxuria manifeſta; ſed quòd tepor atque ſuperbia, quæ illum comitatur, non ſinant eos ſe peccatores reputare: atque ita fit; vt peccatum quod erat ex ſe leuius, ſit multò periculoſius. Hæc verò videtur eſſe legitima explicatio illorum verborum, *Vtinam frigidus, aut calidus eſſes*. Sic ſanè Ribera noſter; cui apertè fauent Gloſſa & Thomas Anglicus. Gloſſa ait, *Non optat eum frigidũ ſimpliciter; ſed talem, de quo maior ſpes habeatur*. Thomas verò ait, *Sermo eſt de frigido non quantum ad frigiditatem & culpam; ſed quantum ad diſpoſitionis maiorem facilitatem*. Expende etiam verba Caſſiani collatione 4. c. 19. vbi explicat hũc locũ, & ait; *Frequenter vidimus de frigidis atque carnalibus, id eſt, de ſecularibus ac paganis ad ſpiritualem peruenire feruorem, de tepidis atque animalibus omnino non vidimus*. Atque ex his intelligitur valdè conueniens fuiſſe, vt Chriſtus Dominus in hac epiſtola adeò aſſeueraret, optare ſe vt Laodicenſis potiùs eſſet frigidus, quàm tepidus; vt teporis ſtatum fideles perhorreſcant: & vt Eccleſiaſtici præſertim & Religioſi animaduertã, ſe eſſe in valdè periculoſo ſtatu interim, dũ non ſeriò ſtatuunt atque decernunt, non ſolùm non committere id, quod peccatum eſſe lethale exiſtimauerint; ſed etiam perfectioris vitæ ſtudium omnino amplecti.

Religioſorũ periculũ, qui ad perfectionem niti non ſtudent.

Neque frigidus, neque calidus.] Zegerus notat hoc fuiſſe prouerbium; ſicut aliud, *Neque intus, neque foris*, apud Irenæum lib. 1. c. 9. Simile eſt noſtrum, *Neque caro neque piſcis*. Id quod Hiſpanè venuſtiùs adhuc ſonat, *Ni es carne, ni peſcado*.

Euomere ex ore, quo ſenſu hic ſumendum.

A *Incipiam te euomere ex ore meo.*] In hac allegoria ſiue metaphora oportet interpretem ſobrietatis memorem non anxiè diſquirere, qua ratione tepidus intelligendus ſit fuiſſe in Chriſti ore ſeu ventriculo. Coactum eſt hoc, & minimè neceſſariũ. Sicut enim apud Liuium reſpublica dicitur vix potuiſſe cõcoquere aliquem ſenatorem; id eſt, vix potuiſſe ferre illum; neque vllus in explicatione quærit ventriculum reipublicæ. Sic euomere dicitur Chriſtus eum, quem iam quodammodo ferre non potuit, & deinceps deteſtatur. Quod verò non dicatur ex ſtomacho, ſed ex ore; forſan ad phraſim referendum eſt. B Eodem enim ſpectat non poſſe deuorare, & non poſſe concoquere. Et fortaſsè oris nomen ad Chriſti ſententiam reſpicit; quæ videtur ore proferri, & per eam proiicitur a Chriſto, quem Chriſtus reſpuit. Qui plura volet, legat Ansbertum, & Viegam hîc.

Ratio philoſophica, cur tepida aqua ſtomacho nõ retineatur.

Si verò à Medicis ſeu Philoſophis quæras, cur calida & frigida bene retineantur, tepida autem nõ? Dicent, ventriculi partes ad moderatum calorem blandum ac ſuauem laxari & extendi; atque id primo occurſu cum quadam voluptate accidere; ſed mox eam verti in triſtitiam & anxietatem; ob quam accidit nauſea & vomitus. Sic Valleſius de ſacra C Philoſophia, cap. 20. vbi adducit exemplum animalium cruſta tectorum; quæ videmus, quæcunque cauſa doloris accedat, ſiue mordens, ſiue pungens, ſeſe contrahere: perfuſa tamen tepida, ſeu ad ſolis moderatum calorem diſtendi. Quòd verò laxatus ventriculus ſtatim ſubuertatur è cibo, explicat ille exemplo manus laxatæ; quæ euertitur ab eodem pondere, quod firmiter conſtricta facilè ſuſtentaret. Atque hæc quidem, quod ad Philoſophiam attinet, ita ſe habent. Singula tamen velle in præſenti metaphora applicare, meo iudicio non eſt prudentis interpretis. Cogitare enim frigidum à Chriſto retineri, non cohæret. Neque aliò ſpectat hæc metaphora, quàm vt intelligamus, tepidi mores adeò D diſplicere Chriſto, vt valdè timendum ſit, Chriſti patientiam erga illum commutandam eſſe in eiuſdem deteſtationem.

Quando aliquis à Chriſto dicatur euomi.

Sed omiſſa metaphora, & rem ipſam conſiderando, ait Ribera tunc dici aliquem à Chriſto euomi, cùm à corpore myſtico Chriſti, id eſt, ab Eccleſia expellitur: atque id quidem in hac vita contingere per infidelitatem, ſed magis propriè id contingere poſt mortem per æternam damnationem. Quia tunc homo ita redditur deteſtabilis Chriſto, vt nũquam ampliùs reconciliari valeat. De hac igitur eiectione E exiſtimat Ribera Chriſtum in præſenti loqui; *Quia ſine dubio*, ait, *ſermo eſt de tepido, qui excidit à gratia Dei*: ſubdit tamen hæc Domini verba poſſe etiam transferri ad iuſtum nonnihil tepentem: & eum etiam poſſe dici euomi, cùm in peccatum lethale incidere permittitur.

Ad hæc aſſero primò, opus eſſe, vt iſta comminatio ea ratione explicetur, vt non contineat communem ſolùm ſeueritatem aduerſus peccatores; ſed ſpecialem & propriam contra tepidos, & quæ aptiſſima ſit, vt eis ſingulariter proponatur. Quare nõ videtur explicanda de condemnatione extrema: quia in ęternum perire commune eſt omnibus peccatoribus, niſi egerint pœnitentiam.

2. Aſſero, vomitus metaphora repræſentari irreconciliabilem deteſtationem.

Venialia parui ducere quãti ſit periculi.

3. Aſſero, tepidum tunc aptiſſimè dici à Chriſto euomi, cùm induratur in peccato, & quodammodo proiicitur extra curam diuinæ prouidentiæ. Huius autem comminationis particula, (quæ propter venialem etiam teporem meritò timeri debet) eſt pri

eſt priuari iis auxiliis, quæ non conceduntur omnibus iuſtis; ſed iis ſolùm, quos Deus maiori fauore proſequitur. Quãtum verò periculum inde immineat labendi in peccata lethalia, & tandem in veram obdurationem; id ſpiritualium virorum conſiderationi relinquo.

4. Aſſero, comminationẽ hãc ſic explicatã aptiſſimã eſſe reſpectu teporis: & per illam doceri fideles, teporem eſſe ipſiſſimam viam ad obdurationem in peccato. Quâ ſententiâ nihil aptius videtur proponi potuiſſe tepidis; vtpote qui exiſtiment ſe valdè alienos eſſe ab obduretione in peccato, & valdè eam deteſtari.

Quid ſit, incipiam te euomere.

Incipiam te euomere.] Obiiciat aliquis, verbum Græcum μέλλω, non ſignificare inceptionem: ſed ſolùm quod futurum ſit. Huic obiectioni reſpondeo, negari non poſſe, quin eo verbo non ſemper ſignificetur, quid proximè fieri debeat; ex contextu tamen id ſæpe intelligi, & tunc optimè explicari ſenſum per verbum Incipio. Vt Ioannis 4. 47. dicitur de filio reguli, *incipiebat enim mori*, vel egebat animam. Actorum 3. num. 3. *Is cùm vidiſſet Petrum & Ioannem incipientes introire in templum.* & c. 27. 30. *Cùm miſiſſent ſcapham in mare ſub obtentu, quaſi inciperent à prora anchoras extendere.* Et paulò pòſt, *Cùm lux inciperet fieri.* Vbi etiam *incipere* vertit Eraſmus. Similiter ergo in præſenti, licèt verbum Græcum μέλλω, per ſe non requireret, vt proximè futurum eſſe intelligeremus: ex contextu tamen optimè id collegit interpres; quia tepida ſi bibetur, proximè ſequitur vomitus. Et ſimiliter etiam vertit Eraſmus.

Ad ſenſum autẽ præcipuũ non parũ conferebat, vt intelligeremus non ſolùm futurum eſſe, vt tepidus euometur; ſed etiam Chriſtũ cõminari futurũ eſſe, vt citò euomatur, niſi deſinat eſſe tepidus. Id quod ad incutiendum tepido timorẽ aptiſſimũ eſt. Ea enim ratione ſignificatur, ſæpe Deum non permittere, vt tepidus diutiùs in eo ſtatu permeneat: quare timeri debere, eum eſſe citò proiiciendum, niſi citò incaleſcat & ferueat. Huc videtur ſpectare noſtri interpretis verſio. Ex qua etiam confirmetur, vomitus metaphoram in præſenti non eſſe referendam ad æternam damnationem; ſed ad id, quod eam præcedit, id eſt, ad derelictionem Dei.

Quorſum hic vomitionis metaphora.

Nota denique, vomitus quidem metaphoram videri ſordidam & fœtidam: ſed propterea fuiſſe ſelectam, vt denotetur, quàm deteſtabiles fient, qui à Chriſto ſunt derelicti atque proiecti. Simile eſt illud Threnorum 4. 5. *Qui nutriebantur in croceis, amplexati ſunt ſtercora.*

Verſ. 17.

Quia dicis, quod diues ſum, &c.] Si quis Grammaticam primo aſpectu conſideret; iudicabit fortaſſe hunc eſſe ſenſum; Tu dicis me eſſe diuitem: ego autem dico te eſſe pauperem. Imò verò ad ſententiam non malè cohærebat. Tepidi enim, vt ſuũ teporem excuſent, aiunt Chriſtum eſſe valdè diuitem, nec opus illi eſſe vt in eius obſequium fideles admodum ſe diuexent. Nemo tamen videtur huiuſmodi conſtructionem ſequutus: ſic enim omnes interpretantur, *dicis quia diues ſum*, id eſt, dicis te eſſe diuitem; à qua interpretatione non videtur recedendum.

Explicatio tamen Andreæ, Aretæ & aliorum, qui de huius mundi diuitiis exponunt, iam ſuprà à nobis impugnata eſt.

Quomodo Laodicenus ſe diuitem eſſe iactaret.

His ergo omiſſis: illud *quia*, reddit rationem, cur Laodicenſis appellatus ſit tepidus, & cur euomendus eſſe à Chriſto dictus ſit. Conſtructio autem videtur eſſe huiuſmodi. *Quia dicis, quòd diues ſum*; id eſt, Quamuis enim tu tibi videaris diues, re vera A tamen longè abes à veris diuitiis; quin etiã valdè es *miſer & miſerabilis*, &c. Diuitiarum autem nomen, vel ad gloriationem in Chriſti diuitiis referendum eſt; ſcilicet quia Laodicenus ex eo ſe diuitem aut locupletẽ reputaret, quòd Chriſtianus eſſet, & poſſet diuitiis Chriſti frui; vel fortaſſe ad ſapientiæ poſſeſſionẽ, quòd ſe ſapientem crederet, nec aliena indigentẽ doctrina; vel etiẽ ad virtutis opes. Eſt enim proprium tepidorũ valdè gloriari, quòd nullius ſibi peccati lethalis conſcij ſint; & præſertim ſi annos aliquot, eam conſcientiæ puritatẽ ſe B obſeruaſſe credant. Accedit, quòd plerunque conferunt ſe cũ iis, quos ſuſpicantur ſceleribus eſſe coopertos; & illorum ſcelera cũ ſuis bonis operibus comparantes, non dubitant ſe felices prædicare, & nullius ope indigentes. Verùm in ſuis virtutis opibus valdè falluntur miſeri: & in Chriſti etiam diuitiis & in fidei atque ſapientiæ Chriſtianæ felicitate cõtingit eis, ſicut illi de quo loquitur Salomon Eccle. 6. 1. *Eſt & aliud malum, quod vidi ſub ſole, & quidem frequens apud homines; vir cui dedit Deus diuitias, & ſubſtantiam & honorem; & nihil deeſt animæ ſuæ ex* C *omnibus, quæ deſiderat: nec tribuit Deus poteſtatem, vt comedat ex eo, ſed homo extraneus vorabit illud. Hoc vanitas & miſeria magna eſt.* Sicut ergo huiuſmodi homo in eo, quòd ſe beatum ac felicem prædicaret, omnino eſſet irridendus; quia ſi animæ eius nõ vtetur bonis ſuis, initium illud felicitatis, quod habet in arca, potiùs oſtẽdit quãta ſit eius miſeria: ſic tepidus, dũ propter lucem cæleſtẽ ac bona deſideria ſe felicẽ iactat, valdè errat. Ille.n. dona Dei, ſi ex eis nõ comedit miſer homo, nõ ſolũ nõ faciunt illum beatum; ſed eo etiam magis eius miſeriã probant, D quo ipſa ſunt in ſe ipſis maiora & præſtantiora.

Tepidi qua ratione ſe ipſi decipiant, & obcæcent.

Miſer & miſerabilis, pauper, cæcus, & nudus.] Ex his quinque epithetis, duo primæ generalia ſunt, quibus indicatur tepidum eſſe ita ærũnoſum, vt omnibus commiſerationem commouere debeat. Reliqua verò tria continent explicationem, ſiue enumerationem miſeriarũ tepidi. Quaſi diceret Chriſtus, meritò tepidũ appellari miſerum; eo quòd ſit pauper, cæcus, & nudus. Atque ita his tribus ſtatim reſpondent tres exhortationes: videlicet paupertati, *ſuadeo tibi emere à me aurum probatum, vt locuples fias*. Nuditati; *veſtimentis albis induaris*, vel *induere, vt non appareat confuſio nuditatis tuæ*. Et cæcitati. E *collyrio inunge oculos tuos, vt videas.* Vt autem elegantia iſtius diſtributionis intelligatur, nota valdè videri inter homines felicem eum, qui triplici bono inſtructus ſit, diuitiis, honore, & ſapientia. Suppoſita enim corporis integritate & ſalute (quæ nõ tã ad felicitatẽ pertinet, quã ad felicitatis vel miſeriæ ſubiectum, vt patet in damnatis) illis tribus videtur contineri humana felicitas. Quare è conuerſo omnibus numeris abſoluta miſeria erit eius; in quo paupertas, ignominia, & ſtultitia coniungantur. Hæc ergo tria ſignificantur illis tribus vocibus *pauper, cæcus, & nudus*. Nuditas enim ad ignominiẽ F pertinet, vt ipſe textus exprimit; cæcitas ad ſtultitiã vt ſtatim videbimus. Quòd ſi quis velit vt *miſeri* & *miſerabilis* nomen ad ægritudinẽ animi referetur; eius expoſitionis auctorem habebit Ambroſium.

Antitheta elegantia in Chriſti verbis.

Verſ. 18.

Quid per aurum ignitum denotetur.

Suadeo tibi emere à me aurum ignitum probatum, vt locuples fias.] Quàm aptè per aurum ſignificetur charitas, diximus cap. 1. atque ea expoſitio in præſenti aptiſſima eſt, licèt nonnulli de auro ſapientiæ exponant (vt Gregorius, Primaſius, Ambroſius, Andreas.) Quod verò nos legimus ignitum probatum, Græcè legitur πεπυρωμένον ἐκ πυρός, quod ad verbum redditur *ignitum ex igne*. Qui autem Græcè norunt, aiunt ea phraſi nihil aliud ſigni-

Græcè ignitũ ex igne, & quo ſenſu.

gnificari, niſi aurum igne exploratum & purificatum. Quare in noſtra verſione participium illud *probatum* explicat, quomodo dicatur ignitum, non quia ardeat, ſicut ferrum candens; ſed quia igne fuerit purificatum. Hac ratione idem eſt aurum ignitum probatum, quod aurum purum putum. Vellem tamen doceri locos alios, vbi eiuſmodi reperiatur phraſis *ignitum ex igne*, fortaſſe enim hæc phraſis inſolens eſt, & quæ alibi non facilè reperiatur. Satis enim fuerat dixiſſe in Græco *aurum ignitum*, ad ſignificandum aurum igne examinatū. Quare quod adiicitur *ex igne*, poſtulare videtur, vt interpretationi etiam adiiciatur aliquid. Fortaſſe ergo illud *ex igne*, quod in Græco legitur, referendum eſt ad verbum, *eme*; vt conſtructio huiuſmodi ſit; Accede ad fornacem, in qua ardet aurum; & ex ea ipſa fornace eme aurum purum putum. Vide illud Plinij lib. 33. cap. 3. *Auro experimento ignis eſt, vt ſimili colore rubeat, quo ignis; atque ipſum obryzū vocant.* Emere igitur ex igne, erit accedere ad inflammatā Dei charitatem per deuotam meditationē; & oblato pretio poſtulare, vt illius auri igniti aliqua particula mihi concedatur. Neque enim hoc aurum aliter poſſidetur, niſi homo accedat ad ipſū Dei ignem, & eius flammas ſentiat. Emptionis verò metaphora poſtulat, vt ad huius auri comparationem omnino velit homo iis carere, quibus ad maiorem Dei gloriam priuari neceſſe eſt. Sed quia vilia valdè ſunt, quæ homo relinquit, ſi comparentur cum diuitiis, quas lucratur; ideò dicitur Iſaiæ 55.1 *Emite abſque argento & abſque vlla commutatione.* Notandum autem eſt, quàm aptè dicatur tepido, qui ſe diuitem putabat, cùm eſſet pauper; ſi velit eſſe diues, opus eſſe, vt Dei charitate inflammetur, & aurum charitatis cum rerum terrenarum diſpendio poſſideat. Is enim verè diues eſt, qui propter charitatem Dei relinquit omnia, quæ cum perfectione charitatis pugnant.

Aurum obryzum, quod ſit, ex Plin.

Per aurum ignitum doctrinā Euangelicam figurari

Fortaſſe etiā doctrina ipſa Euangelica & myſteria, quæ nobis in ea proponuntur, appellantur *aurum ignitum* in præſenti. Vide Pſalm. 17.31. *Eloquia Domini igne examinata* Pſal. 18.11. *Deſiderabilia ſuper aurum & lapidem pretioſum* & Prouerb. 30.5. *Omnis ſermo Dei ignitus.* Cùm ergo tepidus ex cognitione doctrinæ Euangelicæ ſe diuitem reputaret, congruè admonetur, vt ſi verè diues eſſe velit, accedat ad eum ignem, vbi eius doctrinæ dignitas & pretium cernitur; (id eſt, ad Chriſti paſſionem & charitatem) & inde emat ſibi ardentem illam cognitionem, quę inflammat hominem, & inflammando diuitem facit. Per ſolam enim cognitionem frigidam vel tepidam nemo euadit diues.

Et veſtimentis albis induaris.] Ex Græco ad verbū redditur; *& veſtimenta alba, vt induaris.* Quare verbum illud *emere*, non ſolùm refertur ad aurum, ſed ad veſtimenta etiam alba. Noſtra ergo litera, vt eā conſtructionem admittat, ſic videtur ordinanda; eme à me aurum vt locuples fias; & veſtimentis albis emptis, induere illis. Porrò his veſtimentis verum bonæ conſcientiæ gaudium ſignificari diximus ſuprà in epiſtola ad Sardenſem. Pendet autem hoc gaudium ex vera ſanctitate, quam etiam conſiderauit Paulus veluti veſtem, ad Coloſſ. 3.12. *Induite vos, ſicut electi Dei ſancti & dilecti, viſcera miſericordiæ, benignitatē, humilitatē, modeſtiam, patientiā,* &c.

Veſtimenta alba quæ dicantur

Et non appareat confuſio nuditatis tuæ.] Sordidis veſtibus & ignominioſis indutus videtur eſſe is, qui ſceleribus eſt coopertus. Tepidus verò, qui neque ſceleratus eſt neque probus, videtur potius eſſe nudus, quàm ſordidè veſtitus. Iam, ea nuditas ignominioſa eſt. Iubet ergo Chriſtus, vt tepidus, ſi velit A non apparere coram Deo nudus, cooperiat ſe veſtibus iis, quas ille in ſuis ſeruis requirit: alioqui enim ſicut odio proſequitur Deus eos, qui veſtibus ſordidis ſe cooperire non erubeſcunt; ſic etiam auerſatur eos, qui nudi ſunt.

Quod ſit ſpiritale oculorum collyriū.

Et collyrio inunge oculos tuos, vt videas.] Collyrium eſt medicamentum oculorum. Cuius virtus in eo ſita eſt, quòd reprimit noxiū humorē, qui ad oculos fluebat, & impediebat viſū. Hoc ſymbolo autē aptè ſignificari attentā rerū diuinarū meditationē, quæ oculos animæ aperit; vt cernant ea, quæ opus B ſunt; arcetque impedimentū illud, quod ex perturbationibus & affectionibus inordinatis contingere ſolet, quibus animæ viſus offuſcatur, & impeditur. Ita ferè Primaſius, qui affert id Pſalm. 18.9. *Præceptum Domini lucidum, illuminans oculos*, & ſimiliter Beda, Haymo, Richardus, Gloſſa, Anſelmus, Hugo, Serranus. Paulò aliter Ambroſius, & Albertus, qui collyriū ad cordis cōpunctionem referunt; quæ lachrymas elicit, atque ea ratione oculos deterget. Andreas applicat ad munerum deſpicientiā; quia dona excæcant. Aretas vtroque modo exponit, Rupertus de humilitate, Lyranus de gratia Spi- C ritus ſancti. Hugo & Dionyſius de memoria paſſionis Chriſti, Serranus de Sacramentis. Mihi valdè arridet, vt collyrium hoc ad mortificationem affectuum referatur. Hæc enim eſt, quæ noxium humorem reprimit, quo animi oculi excæcabantur. Atque hæc eſt Haymonis expoſitio.

Ex dictis colligitur, remedium tepidi conſiſtere in feruenti Dei amore, & affectuum mortificatione, vnà cum perfectæ ſanctitatis ſtudio; ex quo verum bonæ conſcientiæ gaudium exiſtit.

Verſ. 19

Cur Chriſtus ſuos arguere & caſtigare dicatur.

Ego quos amo, arguo & caſtigo.] Nonnulli ſuſpicantur hæc propterea dici, quòd Laodicenus perſe- D quutiones Eccleſiarum videns, dubitare cœpiſſet de Chriſti promiſſis. Non tamen video, vnde id colligant. Multò aptior explicatio deſumitur ex contextu. Cùm enim adeò ſeuerè reprehenſus eſſet à Chriſto huius Epiſcopi tepor, conuenientiſſimè ſubditur, obiurgationem illam & increpationem, quæ indignationis plena eſſe videbatur, ortā eſſe ex magno amore & charitate. Sic exponit Rupertus. Vide 2. Cor. 2. n. 4. *Si enim ego contriſto vos,* &c. *non vt contriſtemini; ſed vt ſciatis, quam charitatem habeam abundantiùs in vobis.* & ad Galat. 6.11. poſt vehementem reprehenſionem, ſubdit magna cum beneuolentiæ oſtenſione, *videte qualibus literis ſcri-* E *pſi vobis mea manu.* Adde, quòd in exhortatione ad tepidum ſic omnino agendum erat. Quemadmodum enim valdè conueniens fuit vehemens obiurgatio, vt ſuam miſeriam agnoſceret; ſic etiam magna charitatis diuinæ oſtenſione opus eſt, vt eius amoris flamma incendatur.

Æmulari quid hic ſit

Æmulare ergo, & pœnitentiam age.] Æmulari eſt imitandi ſtudio duci. Et eandem ſignificationem habet verbum Græcum ζήλευε in hac autem ſignificatione ex præcedenti contextu ſuppletur accuſatiuus, hac ratione; *Ego te amo; æmulare tu meū amorem.* Sic Rupertus. Si autem zelus (vt ſæpe alibi) in præſenti ſit impetus mentis ad meritum diuinum, & F perfectionis amplectendæ vegeta cupido; hic erit ſenſus, *æmulare*, id eſt, *agnoſce tuam miſeriam, & agnoſce meum amorem: & concepta mei amoris flammā induere zelo vindictæ contra teporē tuū; & age pœnitentiā.*

Verſ. 20

Ecce ſto ad oſtium & pulſo.] His verbis omnino alluditur ad illud Canticorum 5.2. *Vox dilecti mei pulſantis; aperi mihi ſoror mea, amica mea; quia caput meum plenum eſt rore, & cincinni mei guttis noctium.* Atque ita in commentatio illius loci videbimus collineaſſe eos interpretes, qui verba ſponſi ex huius epiius epiſtolæ verbis explicarunt; ac proinde ibi Chriſtum id agere, vt ſponſa teporem abiiciat; & ſciſſa humanæ mentis duritiâ, ad eius dilectionis amplexus cordis penetralia aperiat, vt hic ait Ioachimus. Pergit ergo Chriſtus in ſui amoris oſtenſione, vt inflammet tepidum.

Quid ſit, Chriſtum cœnare cum aliquo.

Intrabo ad illum, & cœnabo cum illo.] Hac phraſi eleganter ſignificatur, quantùm delectetur Chriſtus ſolidarum virtutum fructu, quo animæ ipſum inuitant. Vide Canticorum 5.1. *Veniat dilectus meus in hortum ſuum, & comedat fructum pomorum ſuorum.* Vbi abſque dubio ſponſa inuitat ſponſum, & cap. 8.2. *Dabo tibi poculum ex vino condito, & muſtum malorum granatorum meorum.* Sed quia ſummum eſt beneficium amici valdè potentioris amicitiæ causâ velle eſſe hoſpitem in domo eius, cui fauet, & cum illo cœnare; ideo vt tepidum in ſui amorem inflammet, promittit ei Chriſtus; ſi teporem expellat, & ſeriò velit ſolidarum virtutum ſtudium amplecti, futurum vt Chriſtum domi ſuæ & ad menſam ſuam hoſpitem habeat. Ex quo intelligitur, quamuis Chriſtus verè ingrediatur in domum eorum omnium, qui ad ſacram communionem accedunt; ſingulariter tamen apud eos dici cœnare, qui ſolidarum virtutum fructu (quæ ſunt Chriſto epulæ ſuauiſſimæ) ipſum inuitant. Quare in hac promiſſione tepido; ſi ſeriò decernat, teporem à ſe expellere, & feruorem ſpiritus amplecti; promittitur gratia ex ipſa ſacra ſynaxi ad virtutum ſolidarum fructum, quibus eundem Chriſtum paſcere ac recreare poſſit. Hanc verò aptiſſimam eſſe promiſſionem ad tepidum in amore Chriſti inflammandum, quis non videat?

Cœna hæc de Euchariſtia epulo explicatur.

An duplex hic cœna à Chriſto promittatur, vel vna ſolùm.

Et ipſe mecum.] Quidam hæc verba de eâdem illa cœna exponunt, de qua dictum erat, *cœnabo cum illo.* Aptior tamen eſt Ruperti expoſitio, qui de alia cœna exponit. Quemadmodum enim verba illa, *cœnabo cum illo,* non ſolùm ſignificant Chriſtum & ipſius amicum, ſimul eſſe cœnaturos; ſed etiā Chriſtum futurum eſſe hoſpitem amici ſui: ſic etiam cùm additur, *& ipſe mecum* omnino ſermo eſt de repotiis, vt aiunt; id eſt de altera cœna in domo Chriſti, in qua Chriſtus conuiuio excipiet eum, a quo fuerat inuitatus. Et confirmatur primò, ex libro Canticorum, in quo ſponſa inuitat ſponſum, vt ſuprà vidimus; & ab illo etiam inuitatur ipſa. Vide c. 1. 4. *Introduxit me rex in cellam vinariam.* Confirmatur ſecundò, quia veriſimilius eſt & ſacrâ Scripturâ dignius; vt verba, quæ adduntur, addant etiam doctrinam, atque myſterium.

Quæ ſit ſecunda cœna, ad quam Chriſtus animam inuitat.

Sed quæ eſt hæc cœna; in qua inuitatur anima ad epulas Chriſti? Rupertus de epulo æternæ beatitudinis exponit. Probabilius tamen eſt, ſermonem eſſe de cœna in hac vita. Primùm enim ſic erit aptior allegoria; quia cœnare cum Chriſto in patria cæleſti, commune eſt omnibus beatis, oportet autem vt harum epiſtolarum promiſſiones ſint ſpeciales in ſingulis, & cum exhortationibus ſingulariter cohærentes. Deinde hac etiam ratione ſignificantior erit promiſſio; ſi non ſolùm agat de præmio cæleſti, quod ceteris promiſſionibus annexum eſt, ſed etiam de ſingulari in hac vita beneficio, cui etiam in cælo reſpondebit præmium. Accedit, quòd cœna illa, ad quam inuitata eſt ſpōſa, Cant. 2. (& ad quam in præſenti alluditur) intelligi nō poteſt de æternæ felicitatis epulo, vt ſuo loco videbimus: ſed de epulo ſapientiæ in hac vita. Quare ſimiliter intelligendam cenſeo cœnam, de qua agit Chriſtus, cùm ait, *& ipſe mecum.* Epulū autem, quo ſapientia diuina mirum in modū inebriat ſanctorum animas in hac vita, eſt delectatio A magna ex maiori rerū cæleſtiū cognitione, non illâ quidē arida & ieiunâ, ſed vberrimâ, & vires animæ mirificè reficiente. Hæc verò ſingulariter contingit iis, qui ſpiritu feruētes ſolidis virtutibus, & maiori Dei obſequio ſe totos deuouent. Sicut enim veriſſimū eſt illud Ioannis 7.17. *Si quis voluerit voluntatem eius facere, cognoſcet de doctrina, vtrū ex Deo ſit;* ſic etiā qui perfectè Deo ſeruire ardēter deſiderat, frequēter in cellā illā vinariā inducitur, de qua eſt ſermo, Cant. 2. Atque hic etiam eſt ſingularis fructus, quē ex ſacra cōmunione participant, qui teporem B abiiciunt, & feruorem ſpiritus ſeriò amplectūtur.

Cœna hæc ſecunda de Euchariſtia explicatur.

Verſ. 21. *Quid ſit ſedere cū Chriſto in eius throno.*

Qui vicerit, dabo ei ſedere mecum in throno meo.] Optimè probat Ribera hæc non eſſe intelligenda de ſeſſione ad iudicādum. Ego addo, quamuis aptè explicentur de poſſeſſione regni cæleſtis, qua beati fruuntur in patria cæleſti; aptiùs tamen intelligi de ſpirituali quodam throno cæleſti, quo in hac vita fruuntur, qui perfectè Deo ſeruiunt. Sic enim aptior erit promiſſio pro hac epiſtola, in qua agitur de expellendo tepore, & perfectioris vitæ ſtudio amplectendo. Et negari non poteſt, quin in hoc C etiam ſenſu loquatur ſacra Scriptura de throno, in quo ſedent cum Chriſto viri ſancti. Vide Gregorium 26. Moral. ca. 26. *Bene,* inquit, *ſancti viri diuinæ Scripturæ teſtimonio reges appellantur; quia dominantes cunctis motibus carnis, modò luxuriæ appetitum frænant, modò æſtum auaritiæ temperant, modò gloriam elationis deprimunt, modò ſuggeſtionem liuoris obruunt, modò ignē furoris extinguunt. Reges ergo ſunt, quia tentationū ſuarum motibus non conſentiendo ſuccumbere, ſed dominando & regendo præeſſe nouerunt.* Hæc Gregorius in id Iob 36.7. *Non aufert à iuſto oculos ſuos, & reges in ſo-* D *lio collocat in perpetuum.* Et mea quidem ſententia de hoc eodem ſpirituali throno loquitur Paulus per præteritum, ad Epheſ. 2.6. *Conuiuificauit nos cū Chriſto, & conreſuſcitauit, & conſedere fecit in cæleſtibus.* Sicut enim ibi reſurrectio, de qua agit Paulus, myſtica eſt: ita etiam aſcenſio in cælum myſtica eſſe debet. Et ſicut aptè iuſti dicuntur in hac vita reſurrexiſſe cū Chriſto, & in eo ſenſu agitur de Chriſti reſurrectione, Apocal. 1. Sic etiam aptiſſimè dicuntur viri ſpirituales aſcendiſſe cum Chriſto in cælum, & in throno cæleſti ſedere. Certè hic ſenſus Apocalypſeos ſublimitate digniſſimus eſt, & huius epiſtolæ ſcopo conuenientiſſimus. Quod au- E tem in præſenti ſequitur, *Sicut & ego vici, & ſedi cum patre meo in throno eius,* mirificè cohæret cum ſenſu prædicto. Alluditur enim ad Pſalm. 109. in quo dicitur, *Sede a dextris meis; donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum.* Et ad eius throni participationem myſticè exaltantur viri perfecti; dum in altiſſimæ pacis ſede collocantur, & ipſis ſedentibus, & ea pace fruentibus Deus illis tentationum motus ſubiicit; quemadmodum Chriſto ſedenti atque regnanti Deus ſubiicit inimicos. Intelligetur hæc alluſio meliùs ex illius pſalmi commentario, de quo ſuo loco. Nunc ſolùm ad- F do, ex ipſo contextu fieri valdè veriſimile, ſermonem eſſe in præſenti de myſtico throno. Neque enim dicitur, Qui vicerit, ſedebit in quodam throno in cælo, ſicut & ego, &c. Sed, *qui vicerit, ſedebit mecum in throno meo;* quod myſticam & ſpiritualem intelligentiam omnino inuitat, per quam intelligitur myſticè ſedere homo in eodem illo Chriſti throno. Nihil autem potuit aptius promitti expellenti teporem, & ſuam infirmitatem agnoſcenti, quàm pax illa ſpiritualis, quam à Chriſto participant, qui ei perfectè ſeruire decernunt; & thronus ille, quo fruuntur, & affectuum propriorum dominatio.

Iuſti verè reges dicti.

Viri ſpirituales quo ſenſu dicantur cū Chriſto in cælum aſcendiſſe.

LIBER TERTIVS.

In quo explicantur octo Capita Apocalypſeos. Nempe ab initio quarti vſque ad finem vndecimi: id eſt vſque ad Iudæorum diminutionem.

EXORDIVM.

Quàm ſit excellens libri huius tertij doctrina.

QVAMVIS tria prima Apocalypſeos capita excellentem doctrinam & elegantiam admirabilem contineant: ſi tamen cum reliqua Apocalypſi comparantur, valdè ſunt illi inferiora: quemadmodum prologus in aliqua grauiſſima ſcena, ſi cum reliquo totius operis artificio, & rerum elegantiſſimarum ſerie conferatur. Etenim ad prologum ſpectat, paucis proponere, quod in tota deinceps ſerie atque decurſu agendum eſt; nec non auditores hortari, vt diligenter attendant; & vtilem inde ſibi hauriant doctrinam ac rectè viuendi præcepta. Deinde verò in toto opere omne ſui ingenij acumen & artificium auctor confert ad ipſius diſcurſus concinnitatem & elegantiam; prout argumenti exigit magnitudo: quod verborum & ſententiarum luminibus ita exornat, vt auditores ſumma afficiat admiratione pariter ac voluptate.

Magnitudo igitur atque præſtantia argumenti Apocalypſeos eſt eiuſmodi, vt nulla maior aut ſublimior potuerit reperiri: præſertim ſi octo capita conſideremus, quæ hoc tertio libro coërcentur (nimirum à capite quarto ad calcem vſque vndecimi) tanta enim eſt huius Apocalypſeos partis excellentia atque maieſtas, vt is ſit proprius ſcopus Pauli, ad Rom. 11. 13. exclamantis; *O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei; quàm incomprehenſibilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius!* Hæc enim verba agunt certè de magno illo Dei myſterio, quòd ſuum Iudæorum populum ad paucos admodum coarctauerit ceteris reiectis atque repulſis: & ſuæ beneficentiæ ac pietatis immenſitatem oſtenderit erga illos paucos; erga reliquos autem, vindicem ſcelerum animaduerſionem, & iuſtiſſimæ indignationis ſeueritatem. *Argumentū octo ſequentiū capitum.* Hoc ipſum voluit diuinus Spiritus in his octo Apocalypſeos capitibus nobis proponere. Neque enim aliud eſt eorum argumentum, quàm Chriſtianæ Eccleſiæ primigenię excellentia & perfecta felicitas, quam in hac vita mortali, primitiui Chriſtiani per Chriſtum ſunt conſequuti. Ad hęc extrema Iudęorum, Chriſtum reſpuentium miſeria atque infelicitas; & quonam modo ſe Deus cum illis geſſerit; ac denique quàm præclaram ſuæ Eccleſiæ victoriam ex ſynagoga conceſſerit, decimâ rebellium Iudæorum parte Euangelij prædicationi ſubactâ; & ceteris induratis ac reprobatis; ac proinde ſeueriſſimè punitis per 7. illas plagas, quas veteres Prophetæ prædixerant; nempe Famem, Bellum, Peſtem, Ignorantiam, Concupiſcentias, Iras, Obdurationem.

Hoc eſt octo horum capitum argumentum. Porrò tanta magnificentia in iis de ſapientia hac arcana atque recondita ſermo inſtituitur; vt quamuis auctores ex grauibus plus viginti ſint, qui hanc eſſe veluti animam, ac medullam huius Apocalypſeos partis confirment; *Septem ſigillorum reſeratio quā ſit difficilis.* adhuc tamen in argumenti magnitudine, & myſteriorum atque ænigmatum profunditate ita ſublimia quæque ingenia ſubmerguntur; vt fateantur ingenuè deſiderari adhuc ab Eccleſia explicationem, quæ ſeptem ſigillorum, & libri clauſi ænigmati plenè ſatisfaciat. Exiſtimo autem hanc eſſe communem doctiſſimorum hominum conſenſionem, hoc ſcilicet ſeptem ſigillorum libri clauſi arcanum eſſe pelagus omnium, quotquot Scriptura continet, profundiſſimum. Hinc exordium ſumpſerunt tot, tam variæ, tamque multiplices explanandi viæ atque rationes, quas multi rei difficultate coacti excogitarũt. Quorum non pauci, ne eandem rerum ſeriem & tractationem continuato filo ad finem vſque perducere compellerentur (quippe quod fieri neutiquam poſſe putarent) pro virili parte contenderunt, ſeptem ſigillorum myſterium in capitis octaui initio finem facere. Ceterùm dubium non eſt (vt ſuo loco conſtabit) ad finem vſque vndecimi idem omnino ſeptem ſigillorum filum duci; & ante hanc metam velle conſiſtere, perinde eſſe, quaſi in media pelagi profunditate longiſſimè à terra portum inuenire atque inuehi velle.

Vt verò nonnihil in hoc prologo diſtinctiùs adumbrem: aduerto ex ſigillis ſeptem admirandi illius libri, prima quatuor in ſe complecti perfectiſſimam ſalutis rationem, quam Chriſtus erga Iudæos, qui illum receperunt, exhibuit. Quare quatuor equi ſunt illi ipſi, de quibus loquitur Habacuc, cùm ait ca. 3. 8. *Aſcendes ſuper equos tuos, & quadrigæ tuæ ſaluatio.* Deinde in tribus poſtremis ſigillis includi patientiam, comminationem, & horribilem ſeueritatem, quam Deus exercuit aduerſus Iudæos, qui ipſum excipere noluerunt.

Dicet tamen aliquis, iuxta hanc diſtinctionem minimè videri neceſſarium, vt liber hic tertius tantæ longitudinis eſſet. Nam ad integrum argumentum vnius libri, ſatis erant 4. ſigilla; in quibus delitеſcit perfecta ſalus eorum, qui in Chriſtum crediderunt: poſſetque alius liber ſeorſum tractare de modo ac ratione, qua ſe geſſit Deus aduerſus eos, qui Chriſtum non receperunt, quod non eſſet aliud, quàm altero libro contineri perfectum earum promiſſionum complementum, quibus Deus ſuo populo fuerat pollicitus, ſe eis ſaluatorem miſſurum: altero verò, comminationum aduerſus rebelles Iudæos intentarum magnitudinem & veritatem.

Ad hoc reſpondeo primò; quemadmodum in inſigni aliqua ſcena, continuatur actio, neque actus cenſetur abſolutus, dum auctores aliqui in theatri contabulatione (quæ etiam ſcena appellatur) permanent: ita ſimiliter vbi tractatio de ſeptem ſigillis cœpta fuerit, non poteſt apta librorum diſtinctio deſignari, donec ad ſigilli ſeptimi myſterium ac finem deueniatur. Quapropter nemo eſt interpretum, qui non eâdem viſione vel tractatu complectatur, quidquid ipſe reputat ad ſeptem ſigillorum reſignationem atque myſteria pertinere.

Secundò reſpondeo; quamuis verum ſit prima quatuor ſigilla directè ad eos ſpectare, qui Chriſtum amplexi ſunt, & tria poſtrema ad eos, qui eidem præfracta mente reſtiterunt: ceterùm ita ſunt inter ſeſe colligata atque connexa aliorum perfecta ſalus, & grauiſſimum aliorum ſupplicium, vt hæc duo miſceri inter ſe atque coniungi ſit neceſſe. Etenim non ſolùm eodem tempore, & in eadem regione alij perfectâ donati ſalute, alij maxima ſecuritate puniti fuerunt: ſed ipſamet ſupplicij vis & acrimonia, quæ in duros & obſtinatos exercebatur, erat veluti inſtrumentum, quo Deus ad perfectam aliorum ſanctificationem, & incolumitatem vſus fuit. Nam fidei perfectio in eo potiſſimùm ſita erat, vt Iudæi in Chriſtum etiam opprobriis & illuſionibus affectum crederẽt: & perfecta primorum Chriſtianorum charitas eò tendebat, vt accuratiſſimè conſulerent eorum, qui illos perſequebantur, ſaluti. Ac demum quòd alij acriter oppugnarentur, alij perſecutores, & oppugnatores eſſent; hic verò erat præcipuus cardo, in quo perfecta aliorum ſalus, aliorum obfirmata pertinacia vertebatur.

Ex quo elicitur, in ea Chriſti Domini parabola Matth. 13. 30. *Sinite vtraque creſcere vſque ad meſſem*; non ſignificari ſolùm, quòd Deus improbos in viuis degere permittat; ſed etiam ad maximum ſanctitatis incrementum, eſſe ſuis fidelibus neceſſarium, vt Deus malos terribili obduratione plectat: nec enim eſſet martyrij gloria, niſi in tyranno cæcitas & animi durities ineſſent. Atque hoc eſt in Apocalypſi cap. 22. 11. *Qui iuſtus eſt, iuſtificetur adhuc; & qui in ſordibus eſt, ſordeſcat adhuc.* Nam vt iuſtus magis magiſq; perficiatur, oportet improbum in illo perſequendo magis magiſq; ſæuire. Et quemadmodum in ſigillis primis felicitatem electorum comitatur crudelitas & perfidia incredulorum: ſic etiam in poſtremis ſigillis ſanctitas electorum atque ſapientia præclariſſimum in modum elucet; vt apparet initio capitis octaui, & in capitibus 10. & 11. Atque hæc ipſa proborum exceptio ab iis plagis, quas Deus in improbos immittit, magno cum decoro miſcetur in ſigillorum trium poſtremorum tractatione; ſicuti in cap. 7. perſpicitur. Manifeſtum autem eſt in toto illo capite agi, quemadmodum Deus impunitos prætereat iuſtos, quando in iniuſtos animaduertit. Patet ergo ex dictis, quàm conueniens reipſa extiterit, ſinere ſimul vtraque creſcere vſque ad meſſem: non aliter expedire, vt tractatus de aliorum felicitate ab aliorum miſeria ſeorſum ne ponatur; ac proinde conſentaneum eſſe, ne hæc actio vtramque partem complectens in duos diuidatur libros, ſed vno eodémque contineatur.

Tyrannorum crudelitas quàm ſit martyribus vtilis.

V CAPVT

CAPVT IV.

Verſ. 1. *Poſt hæc vidi, & ecce oſtium apertum in cælo: & vox prima, quam audiui, tanquam tubæ loquentis mecum dicens; Aſcende huc, & oſtendam tibi, quæ oportet fieri poſt hæc.*

COMMENTARIVS.

Cælum hîc in quo ſenſu ſumatur.

HIc denuo inchoatur Apocalypſeos actio. Tria enim capita ſuperiora (vt iam diximus) prologum totius actionis agunt. Illud tamen in ipſo limine mirabile primò occurrit, cur ſcilicet ad prologum Chriſtus in terra inſolitã ſpecie viſendus appareat; nunc verò ad actionis ipſius exordiũ, Ioannes ad cælum euocetur ac tollatur: ibiq; thronum, ſeniores, & animalia conſpiciat: Nõnulli hîc cæli nomine intelligunt æternæ beatitudinis gloriam & ſeniores, atque animalia viſa eſſe exiſtimãt à Ioanne in ipſa cælorũ gloria, qua beati perfruuntur; nec aliter ſeniores in thronis cõſeſſuros. Mihi tamen certum eſt, nõ agi hîc de triumphantis Eccleſiæ gloria, ſed de militantis. Et ſanè præter Apocalypſeos argumentum, quod ex ſe poſcit, vt caput quartum à militantis Eccleſiæ ſplendore ac maieſtate ducat exordium; aduerſus quam Iudæorum & Gentium bella concitantur (hoc enim eſt, vt adnotauimus, totius Apocalypſeos argumentum) præter hoc, inquam, ex ipſomet huius capitis & ſequentis contextu manifeſtò conſtat, in illis de æterna patriæ felicitate non agi. Etenim tonitruorum, fulgurum, maris vitrei, ac libri ſignati ſymbola & ſignificationes cælorum beatitudini minimè congruunt. Quare id certum in primis ſtatuo, huius capitis pictura exprimi noui regni Dei excellentiam, id eſt, militantis Eccleſiæ & primitiuæ præſertim dignitatem: quam Eccleſiam Spiritus ſanctus a Chriſto Domino die Pentecoſtes immiſſus in terris fundauit.

Cur Ioannes in cælũ euocetur ac tollatur.

Hoc ita conſtituto habet locum dubitatio illa quam nuper præmiſimus; cur videlicet, cùm Chriſtus, qui iam in cælis regnabat, apparuerit in terra prologum agens? Ioannes nunc in cælum actionẽ ſpectaturus ſit raptus, & militantem ibi Eccleſiam intueatur? Quæ difficultas magis etiam augetur ex eo, quòd poſteà c. 21. triumphantem Eccleſiam Ioannes in terra contemplatur (eſſe namque de Eccleſia triumphante ſermonem cap. 21, & 22. ibi planum fiet.) Quæ igitur erit nouæ huius commutationis, & mirandæ viciſſitudinis ratio, vt Chriſtus, qui in cælo glorioſiſſimè triumphat, & beati cum ipſo feliciſſimè degentes, aſpiciantur in terris; Eccleſia autem viatorum, quæ in terris adhuc militat, videatur in cælo? Præſertim cùm in hac cõmutatione id ferè in præſenti contingat. quod aliquando in ſplendidioris apparatus tragœdiis fieri ſolet; vt verſatilis ſcena ſubitò machinis quibuſdã vertatur, & aliam picturæ faciem oſtendat. v.g. quę vmbroſi nemoris ſpeciem referebat priùs, in regiam exemplò domum conuertatur. Quòd ſi hæc mutatio fit, vt ſcena conueniens rebus ipſis exiſtat, cæleſtis regiæ ſpecies eligenda potiùs videbatur, Eccleſiæ triumphantis repræſentationi, militãti verò, terreſtris campi figura: quàm è conuerſo.

Cur militãs Eccleſia in cælo appareat.

Vt ergo huic dubitationi faciam ſatis, Reſpondeo vtrumque ſapientiſſimè fuiſſe excogitatum; vt & militans Eccleſia in cælo, & triumphans in terra figurentur. Atque vt à prima illa figura, quã Ioannes primo capite aſpexit, auſpicemur; præcipuus illius ſcopus erat, ſignificare egregia & admiranda facinora, quæ Chriſtus in terra operatur è cælo. A Quam ad rem congruẽs fuit vt in terris appareret; ibi enim aptè effingitur eſſe, vbi operatur. Capitis verò quarti ſcopus eſt præclaram illam excellentiam & celſitatem repræſentare, ad quam homines per Chriſti ſpiritũ euecti fuère. Atqui ad hoc concinnè ſatis & eleganter Eccleſia militans in cælo depingitur; qua ratione regnum cælorum eadem appellatur. Reuoca in mentem illud Iſaiæ 58. 14. *Suſtollã te ſuper altitudinem terræ.* Et nota huiuſmodi viſionem ingens in ſe myſterium continere; & in ſenſu myſtico magna cum energia poſſe dici, homines a Deo per ſpiritũ Chriſti in cęlũ fuiſſe ſublatos, &, vt per gratiæ vitam homines myſticè cum B Chriſto, (iuxta Paulũ) conſurgũt; ita etiã per cæleſtem ſpiritũ ſimul cũ Chriſto ad cælũ conſcẽdere.

Et quamuis, ſi argumentũ attendatur diuerſa materia non ſit, quæ in prologo capitis primi agitur, ab ea, quæ in c. 4. Prologũ tamen ibi egit Chriſtus, at c. 4. Eccleſiæ primigeniæ apparet imago. Vnde, vt idẽ ſit argumentum, rectè & Chriſtus in terra, & primitiua Eccleſia videtur in cælo. Ac demũ Chriſtum in terra apparere mirabilem, Eccleſiam ſuo auxilio promouendo, idem eſt atque eam ad cælũ vſque diuino ſpiritu euehere. Et quò ſe Chriſtus in Eccleſia mirabiliorem præſtat, eò magis illam extollit & effert: eamque ad tantum dignitatis faſtigium euehit, vt iure poſſit regnum cælorum nun- C cupari. Denique quia Chriſtus in terram deſcendit, idcirco homines in cælum conſcendunt, neq; id ex illo ſolùm capite intelligendum eſt, quòd Chriſtus hominum induẽs naturam, illis ad cælorum regiones aſcenſum parauit; ſed etiam myſticè poteſt magna cum elegantia accipi; videlicet quia Chriſtus per rerum admirabilium operationem deſcendat in terras, & in ſuis fidelibus præclara & excellentia præſtet; propterea eos myſticè ad cælum aſcendere: tum propter ſublimitatem, ad D quam Chriſtiana Eccleſia tollitur; tum etiam propter excellentiam, qua tam excellit populo Iſraelitico, quàm ab humili terra ſublime diſtat cælum. Cur verò Beatorum Eccleſia ſit in terris conſpecta, ſuo loco explicabitur, nempe in cap. 21.

Chriſtus in terrã deſcendit, vt homines aſcendãt in cælum.

Cælũ Ioanni pateſcere, quid denotat.

Nec ſolùm primitiua Eccleſia apparet in cælo; ſed etiam Ioannes illuc vocatur ac fertur; vt eam comminus intueatur, atq; conſideret. Quòd autem cælum Ioanni pateſcat & eò ipſe tollatur, indicat altiſſimam fuiſſe ac perfectiſſimam cognitionem illi de cæleſtibus hiſce myſteriis conceſſam. Licèt enim antiquis Vatibus cælum aliquando fuerit patefactum, vt è terris aliquas ex rebus cæleſtibus E aſpicerent; nunquam tamen illuc ſublati eſſe dicuntur. Sed id Ioanni conceditur, cui ceteris elatiùs atque ſublimiùs rerum cæleſtium cognitio impertitur: de quo infrà notatione 1.

Quæ ſit illa tubæ vox Ioanni audita.

Et vox prima, quam audiui, tanquam tubæ loquentis mecum.] Non id tantùm agit Ioãnes, vt primam quam audiuit vocem poſt reſeratum cælum, tubæ eſſe aſſerat; ſed illud etiam, hanc ſcilicet vocem à ſe modò auditam eſſe eamdem cum prima illa capitis 1. 10. *Audiui poſt me vocem magnam tanquã tubæ.* Ibi autem vidimus, per tubæ vocem non aliud exprimi, quàm bellum à Iudaico populo Chriſtianæ

Eccleſiæ illatum; nec ſignificari aliud ſonitu illo per Chriſti os emiſſo, quàm Chriſtianam Eccleſiam à Chriſti ipſius ſpiritu per bellum illud edoceri ſuæ vocationis excellentiam, & cæleſtem eam Theologiam, de qua in Apocal. ſermo eſt ab hoc c. 4. ad 11. Appoſitè ergo in ipſo actionis initio auditur vox illa tubæ; atque eadem dicitur Ioannem inuitaſſe, vt cælum conſcenderet, noui cælorum regni excellentiam conſpecturus. Quo oſtenditur Ioanni fuiſſe monſtratum bellum illud, in quo Chriſti Eccleſiæ ſublimitas vel maximè enituit; atque adeò ipſum Ioannem hac ratione certiorem fuiſſe factum de futura Eccleſiæ celſitate, deque ſeptem diuinæ Prouidentiæ ſpiritibus, qui in eo bello pro Eccleſia tantopere excelluerunt.

Quomodo Ioannes in cælum euocetur, & aſcendat.

Dicens, Aſcende huc.] Chriſtus tubæ voce præcipit Ioanni, vt eò conſcendat, ſed cùm Chriſti locutio adeò efficax ſit, ſatis ea ſuperque fuit; vt nullo alio alarum aut ſcalarum adminiculo eum in ſublime efferret. Quippe conſcendit Ioannes cælum in extaſi: hic enim fuit Chriſti vocis effectus. Cũ igitur hæc tubæ vox Eccleſiæ perſecutionem repræſentet; admirabilis illa vocis efficacitas, quæ Ioannẽ ad cæleſtem eam cõtemplationẽ euexit, nos docet hunc Chriſti eſſe morẽ, vt ſc. laboribus ac perſecutionibus ſuos fideles à terrenis rebus ad ſuorũ cõſiliorũ admirabilẽ cognitionem efficaciter attollat.

Quænã Ioãni promittãtur oſtendenda.

Et oſtendam tibi, quæ oportet fieri poſt hæc.] Verba hæc videntur primâ ſpecie fauere opinioni Hentenij & Salmeronis; qui ſibi perſuaſerunt Apocalypſin ſcriptam fuiſſe ante Ieroſolymæ excidium, & nihil in Apocalypſi contineri ex iis, quæ iam præterierant. Hæc tamen opinio ſuprà iam à nobis impugnata eſt notatione 2. prolegom. Et ex hoc ipſo cap. efficaciſſimè impugnatur. Etenim etſi Ioanni dicatur initio, fore illi oſtendenda, quæ oportebat fieri poſt hæc; certum tamen eſt, quæ illi toto hoc capite monſtrantur, non eſſe euenta deinceps in Eccleſiæ progreſſu ſucceſſura, ſed Eccleſiæ ipſius primordia. Hoc ergo ſtabilito; explicare oportet, quid ſit quod Ioanni in præſenti dicitur; *Oſtendam tibi quæ oportet fieri poſt hæc.*

Varia hac de re expoſitiones.

Erit fortaſſe, qui declinandæ difficultatis cauſâ exiſtimet, verba illa, *Quæ oportet fieri poſt hæc*, non ad veritates Ioanni reuelatas; ſed ad ipſam actionem ſeu repræſentationem eſſe referenda; quaſi ei dicatur, Prologum in terra ſpectaſti; aſcende modò in cælum, & reliquam actionis partem intuebere. Verùm hic ſenſus humilior eſt, quàm deceat, nec cum Græca phraſi congruens: non enim agi comœdiam, γενέσθαι dicitur; omnino ergo ſermo eſt de rebus ipſis, quæ Ioanni reuelandæ erant.

Dicet alius, ad ea præuidenda, quæ poſt hanc vitam futura ſunt, aptiſſimum eſſe, vt in cælum, animorum conſideratione, ad contemplandam Chriſtianæ Eccleſiæ altitudinem aſcendamus. Eodem ferè modo, quo de principe, vel de quouis alio loquens dicere poſſet aliquis ad amicum; Viſne tibi oſtendam, quem noſter Antonius habiturus ſit exitum? Audi ergo, & expende eius mores & ingenium: præſentia narro; tu hinc futura coniice. Atque hic ſenſus cohærere videtur cum iis, quæ ſuprà diximus ad ea verba c. 1. n. 1. *quæ oportet fieri citò*. Hæc tamen explicatio non placet; quia huius reuelationis fuit intentio, reuelari Ioanni eos Eccleſiæ ſucceſſus, quos ipſa fuerat habitura: atq; adeò coactum eſt, ad alterius vitæ ſucceſſus referre explicationem. Nec verò opus eſt, vt hæc verba eodẽ modo explicentur, quo illa capitis primi, *quæ oportet fieri citò*. tum quia in præſenti deeſt aduerbiũ illud *citò* (licèt typographorũ errore in codicibus aliquot A perperam legatur *citò*, & in aliis *ſtatim*) tũ etiã quia c. 1. ſermo eſt de iis, quæ Chriſtus palàm facit omnium ferè fidelibus: at in præſenti agitur de iis, quæ Ioanni ſingulariter oſtendenda erant; neque tamen oportebat ea palàm fieri vniuerſæ Eccleſiæ.

Vera auctoris interpretatio.

Diceret fortè alius, de ipſis rebus, quæ in hoc capite recenſentur, affirmari verè & eleganter potuiſſe, *Aſcende huc, & oſtendam tibi, quæ oportet fieri.* Licèt enim res illæ iam eſſent præteritæ, nondum tamen earũ magnitudo, & præſtantia fuerant mundo reſerata: & tunc aliquid fieri dicitur, cũ manifeſtatur. Et quoniam Ioanni reuelatum fuit, Chriſti eãdem B Eccleſiã de Iudæis & Gentibus triumphaturã, atq; tunc eius gloriã manifeſtandã eſſe; ideò aptè dictũ eſſe ei, *Aſcende huc, & oſtendam tibi, quæ oportet fieri.* Hæc explicatio alicui fortaſſis arrideat; nec in re ipſa ab eadem explicatione recedemus. Sed quod ad phraſim attinet, aptius ac ſimplicius eſſe exiſtimo, vt ſermo ſit non de vniuerſis, quæ reuelanda erant Ioanni, ſed de totius reuelationis ſcopo, quaſi ei diceretur; *Aſcende huc*, & oſtendetur tibi admiranda victoria quam ex Iudæis & Gentibus Chriſtiana reportabit Eccleſia. Ceterũ, vt id tibi monſtretur, C oportet paulò altiùs repetere totius viſionis ſeriẽ; & ab ipſo initio exordiri Eccleſiæ celſitatẽ, recenſitis Iudaiſmi & Gentiliſmi aduerſus illã bellis. Viſionis tamen ſcopus eſt, vt dixi, tibi ob oculos ponere futurã Eccleſiæ felicitatem: atq; id ſignificant verba illa, *poſt hæc*, Græcè μετὰ ταῦτα, id eſt, *poſteà*.

NOTATIO I.

De viſione, quæ oſtenſa eſt Iacobo Patriarchæ, ad quam in præſenti alludit Ioannes.

D GENES. 28. 12. dicitur de Iacobo, *Vidit in ſomnis, ſcalam ſtantem ſuper terram, & cacumen illius tangens cælum; Angelos quoque Dei aſcendentes, & deſcendentes ſuper eam. cumq; euigilaſſet Iacob de ſomno, ait; Non eſt hic aliud niſi domus Dei, & porta cæli.* Eandem viſionem deſcribit Ioſephus lib. 1. Antiquit. c. 19. & de eadem agitur Sapientiæ 10. 10. vbi dicitur; *Sapientia profugum iræ fratris iuſtum* (ſcilicet Iacobum) *deduxit per vias rectas & oſtendit illi regnum Dei.* Ad eandem etiam viſionem reſpexit Dominus Ioann. 1. 51. vbi ait, *Videbitis cælum apertum, & angelos Dei aſcendentes, & deſcendentes ſupra filium hominis.* Nec dubito, quin Apocalypſis etiam in hoc eodem loco cap 4. n. 1. eòdem reſpexerit. Etenim portæ cæli, quam vidit Iacobus, reſpondet in Apocalypſi *oſtium apertum in cælo.* Quòd ſi ibi angeli aſcendebant; hìc Ioanni dicitur, vt aſcendat ipſe. Itaque locus E hic Apocalypſeos efflagitat, vt Iacobi ſcalam, eiuſque myſterium attentè perpendamus, quod magnum procul dubio eſt. Nam inter miras ſacrarum Literarum viſiones & myſteriis arcanis refertas fortè hæc Iacobi viſio eſt, quæ ſeſe primò offert. Quare vt clariùs in ea progrediamur, duas in partes illam ſecabimus, in quarum altera de ipſa viſionis idea, in altera de eiuſdem explicatione, & ſignificatione agemus.

SECTIO I. *De idea viſionis ſcalæ.*

Num Deum Iacobus in ſuperiori ſcalæ parte, an in inferiori viderit?

VIDIT ergo Iacobus Geneſ. 28. 13. *Dominum innixum ſcalæ.* Vbi interpretes vulgò exiſtimare videntur, Deum in ſublimi ſcalæ parte eſſe. Ita expreſſe Caietanus ibi, & Ioſephus etiam lib. 1. Antiquit. c. 19. Mihi veriſimile valdè eſt, Deum non in ſumma, ſed in ima ſcalæ parte eſſe innixum, quaſi ſcalam teneret atque firmaret, quò Angeli aſcendere & deſcendere poſſent ſecuriùs. Hoc elicio in primis ex F textu. Nam Vulgatus legit, *innixum ſcalæ*: LXX. vertunt, *incumbentem ſcalæ*: & Hebræa ſonant, *iuxta ſcalam.* Atqui hæc omnia id obſcurè innuunt, Deum ad ſcalam applicitum adhærere: quod propriè ſonat, ipſum eſſe in infima ſcalæ parte, atque ipſam veluti tenere, & firmam reddere. Deinde hoc pacto confirmari ſolet ſcala, ſi quis ad imam eius partem firmiter adhæreat. Et verò quamuis poſſit ex ſuperiore parte ipſam ſuſtinere & ſolidare, dum tamen textus aliud non explicet, ſed Deum nobis proponat ſcalæ inhærentem, & loquentem cum Iacobo, ſimplicius eſt eum ad ſcalæ extremitatem infimam conſiderare.

Difficultates contra prædictã doctrinã; earumq; ſolutio.

Obiicies tamen, Ariam Montanum ex Hebræo vertiſſe, *ſuper ſcalam.* Reſpondeo Hebræam vocem æquè vtrumque ſignificare, ſcilicet tam *iuxta*, quam *ſupra.* Quin &

ſupra, ſiue *ſuper*, interdum ſumitur pro *iuxta*, vt Pſ.136. *Super flumina Babylonis.*

2. Obiicies, ſi Deus in ima ſcalæ ſede erat, nihil eſt cur angeli aſcenderint, ideò enim aſcendiſſe videntur, vt Deum intuerentur, ſiue ad eum Iacobi preces deferrent. Reſpondetur, Textus ipſe exprimit Iacobum, etſi non aſcendebat, Deum tamen ſecum colloquentem aſpexiſſe; non igitur angeli idcirco ſcandebant, vt Deum viderent, ſiue Iacobi orationes deferrent.

3. Obiicies; vt ſcala firma & immota eſſe credatur, non eſt neceſſe Deum illi inhærentem, eamq; ſuſtinentem contemplari. Rectè enim excogitari poteſt ingens ex lapide ædificium pyramidis inſtar, quod gradibus vndique conſtet à ſumma parte ad imam vſque. Atque hæc eſt Ariæ Montani conſideratio. Reſpondeo, huiuſmodi conſiderationem in ſacra Scriptura non ita, ac meam, fulciri. Cùm tamen ad ſignificationem mea explicatio valdè ſit apta, vt poſtea ſubiiciam.

Angelos Iacobo viſos per ſcalā aſcendere, ſine alis eſſe conſiderandos.

Porrò angelos ipſos abſq; alis fuiſſe conſidero, ſiquidem appoſita fuit ſcala, cui Deus adhærebat, vt angeli aſcenderent, atq; deſcenderent. Nec alios eſſe exiſtimo, qui deſcēdunt, ab iis qui aſcendunt, ſed eoſdem & aſcendere primò, & deinde deſcendere. Hoc enim ordine id explicat Gen. 28.12. & Ioan.1.51. *Aſcendentes & deſcendentes.*

Angelos non ſummitatem modò ſcalæ conſcendere, ſed cælum etiam ingredi.

Aſcendere in cælum atque deſcēdere, quid ſit.

Non conſiderandum modò eſt, angelos ad ſcalæ ſummitatem accedere, ſed etiam in cælum ingredi. Sic enim videtur Iacob ipſe ſtatuere, dum ait, *domus Dei, & porta cæli*. Id quod Chriſtus clariùs adhuc exprimit Ioan.1. vbi nulla mentio eſt ſcalæ, ſed tantū aſſeritur cælum fore apertū, & angelos aſcenſuros illuc, & inde deſcenſuros. Atque eadē phraſis, *aſcendere in cælum atque deſcendere*, idem ſonat, quod aſcendere ad cæleſtia myſteria cernenda, & contemplāda, atque deſcendere ad ea hominibus euulganda. Vide Deuter. 30.12. *Mandatum hoc non eſt in cælo ſitum, vt poſſis dicere, Quis noſtrûm valet ad cælum aſcendere, vt deferat illud ad nos, vt audiamus*, &c. & Prouer. 30.4. *Non noui ſcientiā ſanctorū, quis enim aſcendit in cælū, atq; deſcēdit?* & Ioan.3.13. *Nemo aſcendit in cælū* (ἀναβέβηκεν in præterito) *niſi qui deſcendit de cælo*, i. nemo illuc aſcendit, præter me. Item ad Romanos 10.6 Paulus alludit ad locum Deuteronomii, & ait, *Ne dixeris in corde tuo, Quis aſcendit in cælum?* Et ſubdit, *i. Chriſtum deducere.* Quaſi dicat, id, quod optare poteras, quando dicebas, Vtinam quis aſcenderet in cælum, atque deſcenderet, idipſum cumulatiſſimè tibi Deus conceſſit, efficiendo vt Chriſtus deſcenderet de cælo.

Dices, non conuenit inter ſe conſiderare Deum in infima ſcalæ parte, atq; adeò in terris exiſtentem, Angelos verò aſcendentes in cælum, & diuina in eo myſteria cernentes: tum quia Deus ipſe poterat eadem myſteria, quæ Angeli, Iacobo multò clariùs & perfectiùs enūciare, quare nihil erat cur ideo Angeli eò conſcenderent, vt dein redeuntes Iacobo viſa narrarent: tum etiam, quia quidquid in cęlo cernitur, in Deo ipſo cernitur. Si igitur Deus ad ſcalæ radices erat, non rectè Angeli ad cæleſtia intuenda cogitantur aſcendere.

Ad primum tamen reſponderem, maioris fortè eſſe gratiæ Angelos ſcandere, vt mox videbimus, & certè nolle Deum per ſemet ea retegere, quæ per Angelos hoſce enunciare decerent.

Ad ſecundum reſpondetur, Deus ipſe qui infra, ſcalam, ne collabatur, fulcit, ſupra, etiam myſteria reuelat; iuxta illud Danielis; *Eſt Deus in cælo reuelans myſteria*. Quare illuc conſcendere oportet, ad cæleſtia arcana ſpectanda. Necdū exploratum eſt, vtrùm huiuſmodi Angeli aſcendant, vt in diuina eſſentia, videant myſteria illa, quæ Deus illis retegit. Verùm vtcumque hoc ſit, aptiſſima conſideratio eſt, cælum eſſe veluti regiam domum ingenti gaza refertam, & regem in inferiori parte ſcalæ gradus fulcire, vt Angeli in cælum aſcendant, & tota ibi regia cum ſuis opibus & theſauris illis propalam referetur, vt in terram reuerſi viſa hominibus referre poſſint.

SECTIO II. *De propria ſcala & Angelorum ſignificatione.*

Viſionis Iacobo per ſcalam oſtenſæ finis ac ſignificatio.

PRÆCIPVA huius viſionis intentio fuit, Iacobo ſpeciem quandam, ſiue imaginem proponere; quæ illi optimè indicaret, quanta fuerat diuinorum myſteriorum lux atq; notitia Catholicæ Eccleſiæ ſub feliciſſima legis gratię tempora per Apoſtolos & eorum imitatores conferenda. Hoc vt ritè percipiatur, expendere oportet viſionem Iacobo oſtenſam congruere debere cum iis, quæ illi Deus ad finē viſionis promiſit; ſcilicet, *Benedicentur in te & in ſemine tuo cunctæ tribus terræ.* Voluit namque Deus Iacobum à fratris ira fugientem conſolari, prędicens illum ab ipſo Deo fuiſſe electum, vt per ipſius genus totum terrarum orbem veris Euangelicæ prædicationis diuitiis, & regni cælorum gazâ locupletaret. hoc autem vt efficaciùs præſtaretur, cælorum theſauri, & Chriſti regni arcana erant Apoſtolis A reſeranda, vt ipſi hominibus ceteris toto orbe diſperſis annunciarent. Quod (vt poſtea explicabo) mirè in eo exprimitur, vt noui angeli cælum ipſum aſcendant, ibique myſteria altiſſima ſcrutentur, quæ poſtea mortalibus diuulgēt. Hæc conſideratio verbis illis Sapientiæ haud parùm roboratur cap.10. nu.10. *Hæc* (ſcilicet ſapientia, ſeu diuina Prouidētia) *profugum iræ fratris* (nempe Iacobum) *deduxit per vias rectas, & oſtendit illi regnum Dei, & dedit illi ſcientiam ſanctorum.* Vbi dubitandum non eſt, quin Iacobo Dei regnum monſtrare, & ſanctorum ſcientiam tribuere, ſiue ſanctorum cognitionem tradere, ſit ad ſcalæ viſionem referendum, vt omnes fatentur interpretes. Scopus ergo viſionis illius erit ſignificare, Apoſtolos ab humo attollendos, & cælorum conſcenſione, id eſt, rerum cæleſtium cognitione beandos, B vt Euangelium ipſi, ſiue bonum de Chriſto nuncium hominibus afferrent. Iuxta id, quod Chriſtus ipſe dixit Marci 4.11. & Lucæ 8.10. *Vobis datum eſt noſſe myſterium regni Dei.* Atque hac ratione Iacobo ſanctorum ſcientia, id eſt, populi ſancti & electi notitia fuit conceſſa, quem Deus & in ipſo Iacobo figurauit, & fore ex eiuſdem genere erecturus. Quo illud potiſſimum effecit Deus, vt Iacobus ſuę prolis excellentiam intueretur, vel in ea potiùs altiſſimam Chriſtiani populi dignitatem.

Quod ſit regnum Dei Iacobo oſtenſum: quæ ſanctorum ſcientia illi data.

Qui ſint angeli Iacobo viſi per ſcalā aſcendere.

Porrò is, quem nuper attuli, Sapientiæ locus (ni fallor) exigit, vt angelorum nomen non ad beatos illos cæleſtis hierarchiæ ſpiritus, ſed ad hoſce militantis Eccleſiæ viros Apoſtolicos referamus. Regnū enim Dei, de quo ſacra Scriptura, non eſt aliud, quam Chriſtianę Eccleſiæ regnum: iuxta illud Lucæ 17.21. *Regnum Dei intra vos eſt.* Et Lucæ 11. 20. & Matth 12.28. *Peruenit in vos regnū* C *Dei.* Atqui idem eſt *regnum Dei*, ac *domus Dei*. Iacobus verò experrectus è ſomno dixit: *Vere non eſt hic aliud, niſi domus Dei*, &c.

Præter hæc, cuſtodes angelos aſcendere, atque deſcēdere reſurrectionis aut aſcenſionis die; ſiue etiam in extremo iudicio, vel ad Deo offerendas ſanctorum, qui in terris degunt, orationes, & referenda inde Dei ipſius reſponſa; hæc (inquam) minimè ſunt è re ac mente extremæ illius partis viſionis, *Benedicentur in te, & in ſemine tuo cuncta tribus terræ.*

Sacerdotes ac Dei miniſtros ſæpe in Scriptura angelos vocari.

Cur angeli Iacobo viſi abſque alis ſint conſiderandi.

Conſiderandum eſt inſuper, vſitatam eſſe ſacræ Scripturæ phraſim, qua ſacerdotes, ac Dei miniſtri angelorum nomine appellentur, vt pluribus ea locis planum ſit. Præterquam quòd in hac viſione non obſcurè innuitur, ſermonem eſſe de nouo angelorū ordine: ſiquidem non alati volitant per aëra, ſed per ſcalas gradatim aſcendunt, & priùs D iidem aſcendere, poſtea deſcendere dicuntur. Homines quidē ratiocinationis vſu a natura ipſa inſtructi, cùm ad rerum cæleſtium cognitionem aſcendunt, appoſitè conſiderantur non alis, ſed rationis ac diſcurſus ſcala, quaſi quibuſdam gradibus innitentes aſcendere, dum mentis & ingenii ratiocinatione ſeſe paulatim attollunt. Angeli verò cæleſtes non item, ſed vel minimo momento, quaſi vnico, & rapidiſſimo volatu eò ſimul vt mentis perſpicaciſſimæ feruntur, quò ingenii aciem deſtinant. Cùmque cælum ſit proprium eorum domicilium: vt homines conueniant, non priùs aſcendunt, ac deſcendunt deinde, ſed deſcendunt primò, dein cælum propriam domum repetunt. Homines autem ſunt, qui vt regni Dei myſteria prædicent, cęlum debent priùs conſcendere, atque inde concionator E quiſque (ſi ſui officii partes cumulatè præſtare velit) eſt ad ſuggeſtum deſcenſurus. Scitè enim Diogenes Cynicus, diſputanti cuidam de cæleſtibus dixit; *Quando de cælo veniſti?* Sacræ igitur Scripturæ locutio aſcendēdi cælum, & deſcendendi, cùm de diuinorum arcanorum cognitione & manifeſtatione ſermo eſt, nunquam ad cæleſtes angelos ſpectat, ſed ad terrenos, nēpe homines. vt in illis locis ſupra allatis Deuter.30.12. Prouerb.30.4. facile eſt videre.

Concionator optimus cuiuſmodi eſſe debeat.

Quòd ſi obiicias, de Chriſto etiam in hoc eodem ſenſu dici, ipſum ad cælum aſcendiſſe. Reſpondeo tunc agi de Chriſto quatenus homine: ille autē fuit primus homo, qui myſticè cælum conſcendit: quē deinceps Apoſtoli, vt mox dicemus, ſunt ſecuti. Phraſis ergo aſcendendi tam in Chriſto, quam in Apoſtolis, ſupponit eos in terris eſſe.

Quid per ipſā Iacobi ſcalā figuretur.

Illud etiam 3. notari oportet, ſacrarum Literarum ſcalā eſſe, qua Deus ſui Euangelii miniſtros ad rerum diuinarū notitiam effert. F Hæc eſt nimirum ſcala, quam Deus ipſe ſuo teſtimonio firmat ac fulcit, necnon inconcuſsâ auctoritate. Atq; id eſt, Deum ad ſcalam adhærere; vt noui angeli ſcandant ſecuri, è cælo ipſo allecti & erecti, vt Deus tanto eos cumulet beneficio, myſteria illis oſtendendo, quæ in ſacris literis abſtruſa deliteſcunt. Quæ aſcendendi ratio affatim ſecura eſt, longèque alia ab ea, quæ humano tātùm nititur ingenio; cui proinde ſuam Deus auctoritatem non applicat. Quare & lubrica ſatis via eſt, & in ea homines frequenter dilapſi corruerent, ſi nullo alio ſuffulti adminiculo vellent ad rerum altiſſimarum cognitionem peruenire. Quin & horum Angelorum deſcenſio ad concionandum debet hac eadem ſcala niti.

Cur Deus

Addo inſuper Deum ad imam ſcalam eſſe, vt ſignificetur *ad imã ſcalæ partem ſit.*

ſicetur Chriſtianam Eccleſiam hîc etiam apud ſe habere Deum, qui ſacratum Literarum ſcalæ robur ac firmitatem addat. Quia habemus Pontificis ſummi, & Conciliorum decreta; quibus nos quoque ſatis ſuperque efficimur certiores de vera Dei Scriptura, déque ſecura ipſius doctrina. Vide Ezechiel.48.ſiue, vbi nomen Romæ eſt, *Dominus ibidem.*

Notandum quartò eſt, certum videri ſcalæ viſionem eſſe prophetiam rei, quæ non fuerat, niſi in Euangelij prædicatione, complenda. Nam vt de re, quæ nondum erat impleta, breui tamen implenda, dixit Chriſtus Ioan 1.51. *Amẽ dico vobis, videbitis cælum apertum, & angelos Dei aſcendentes & deſcendentes.* Expende contextum, qui manifeſtè poſtulat, vt hæc verba ad magnam cæleſtium myſteriorum reuelationem referantur. Præcedit enim ibidem, Chriſtum Nathanaëli reuelaſſe; quod humanitus ſciri non poterat, nempe Nathanaëlem fuiſſe ſub ficu, antequam a Philippo vocaretur, ibique a Chriſto viſum eſſe. Quod Nathanael valdè miratus, Chriſtum Dei eſſe filium credidit. Tũ Chriſtus: Si me (inquit) ex eo æſtimas, quòd tibi terrenum quidpiam nunciarim, quod naturali ſcientia cognoſci non poterat; quid erit tibi admirationis & ſtuporis, cùm ſeruos meos videas cælũ conſcendere, atque ibi rerum cæleſtium altiſſimã ſcientiã imbui, quas poſtea deſcendentes hominibus narrent? Quis non videat, aptiſſimum eſſe cõtextum de reuelatione & communione myſteriorum regni Dei? id eſt, de prædicatione Euangelica, vt ſatis indicatur Sapientiæ 10.10. Huc ſpectat Cyrillus libr.2. in Ioan. cap. 21. (cui ſubſcribit Toletus) qui ait, verba illa Chriſti, *Videbitis cælos apertos, & angelos Dei aſcendentes & deſcendentes*; non ad aliquem diem ſingularem, ſed ad totam Chriſti diſpenſationem pertinere; id eſt, ad legis Euangelicæ tempus. Et Auguſtinus ac Beda expreſsè angelorum nomine exponunt prædicatores Euangelicos tum Ioan. 1. 51. tum etiam in ſcala Iacobi.

Quid ſit angelos aſcendere & deſcendere ſupra filium hominis.

Quintò aduerto, in mea declaratione, optimum ineſſe ſenſum verbis illis Chriſti, *ſupra filium hominis.* quod erat alioqui difficile, illud autem mihi idem eſt, ac in Chriſto fuiſſe completum, quod erat in Iacobo adumbratum. Etenim in ſcala Iacobi rectè perſpicitur angelorum tam aſcẽſionem, quam deſcenſionem fuiſſe ſupra ipſum Iacobum; i. per ſcalam, quæ ſuper ipſum erigebatur, ſiue iuxta ipſum. Igitur *ſupra filium hominis*, ſignificabit Chriſtum eſſe verum Iacobum; qui mortis ſomnum cepit, & ſupra ſe vidit angelorum aſcendentium & deſcendentium ſcalam. Chriſtus enim mortuus, ſiue Chriſti mors eſt præcipuum fundamẽtum; quo nixi huiuſmodi angeli aſcendunt, & deſcendunt. Et ex ea terra, in qua Chriſtus requieſcit, id eſt, Eccleſia, conſurgunt angeli aſcenſuri, & eòdem deſcendendo remeant. Sed cùm aſcenſus, tum deſcẽſus ſupra Chriſtũ fiunt. Nam Euangelij & reuelatio, & promulgatio ſupra Chriſtũ ſolidatur. Non modò quia ipſe eſt potiſſimum fundamentum, vt homines poſt ipſius deſcenſionem aſcendere poſſint & deſcendere, ſed etiam quia totius euangelicæ reuelationis & prædicationis ſumma, eſt ipſemet Chriſtus. Vnde Chriſtus Dominus quaſi textus eſt; cæteráque omnia commentationum inſtar ſunt, quæ ſuper ipſum diuini verbi textum conſcribuntur.

Oſtium apertum in cælo, quid ſit.

Sextò noſtra expoſitio roboratur, vbi expendatur attentè, in ſacris Literis oſtium apertum in cælo ad cæleſtium myſteriorum reuelationẽ procul dubio ſpectare. Vide Ezechiel.1.n.1. *Aperti ſunt cæli, & vidi viſiones Dei.* Et Apoc.4.1. *Ecce oſtium apertum in cælo.* Idem ergo erit ſenſus in ſcala Iacobi. Nec enim dubitari poteſt, quin portam in cælo apertam viderit, ſiquidem ait, *Domus Dei, & porta cæli.* Id quod Chriſtus magis expoſuit, Ioan. 1. 51. *Videbitis cælum apertum.*

Diſcrimen inter veteris teſtamenti Patres, nouiq. Sanctos. Cur veteres prophetæ in terra viſiones habuerint: Ioannes verò in cælũ tollatur?

Septimò ad noſtræ ſententiæ confirmationem, perpendendum ſerio eſt diſcrimen, quod inter veteris teſtamenti Patres, nouiq. Sanctos reperitur; licèt enim vtriq. portam in cælo apertam aſpexerint; cæterùm quemadmodum ante Chriſti aduentum in ſuprema cælorum penetrauit, ita etiam ante ipſum nemo dicitur in ſpiritu conſcendiſſe cælum. Certè Ezechiel non aſcendit, ſed ad eum potiùs deſcendit cæleſtis currus; ait enim c.1. n.5. *Apparuit rota ſuper terram iuxta animalia.* De Iacobo verò ſatis conſtat, cũ neque per ſomnium aſcendiſſe; quamuis in viſione prophetica angelos aſcendentes & deſcendentes conſpexerit. Poſt Chriſti in terras deſcenſionem, ſicut ſanctis poſt mortem aditus in ſuperas empyrei cæli regiones patefecit, vt reipſa conſcendant, & intrent in gaudium Domini ſui (cùm plenè iam ſit Iſaiæ votis ſatisfactum, *Vtinam dirumperes cælos & deſcenderes*); ſic etiam viris Apoſtolicis ante mortem cõceſſum eſt, non ſolùm vt cæli oſtium viderent apertum; ſed etiam vt per illud ſpiritualiter ad ſuperiora cæli penetrarent. Nam & Ioanni Apoc.4. dicitur, *Aſcende huc*; & Paulus raptus eſt vſque ad tertium cælum; & vniuerſè dixit Chriſtus Ioan.1.51. *Videbitis cælum apertum, & angelos Dei, &c.* Quaſi diceret, Nunc reuera implebitur, quod olim fuit figuratum atque promiſſum; & quos Iacobus in cælum A ſcandere aſpexit, illi non ex eius ætatis hominibus, ſed ex noſtris erant.

Elias num fuerit in cælum æthereũ ſublatus?

Si verò obiicias, Eliam etiam dici aſcendiſſe in cælum. 4. Reg.2.11. Reſpondeo ibi non eſſe ſermonem de Elia inter mortales manente, neque de cælo ſuperiore, nec de aſcenſu ſpirituali; ſed de propria per aërem eleuatione, & ſeparatione ab hominum conſortio mortalium. Inueſtiganda eſt ergo ratio diſcriminis, cur Prophetę ante Chriſti deſcenſum, licèt viderint cælum apertum, nunquam tamen eò aſcendiſſe, & ingreſſi fuiſſe per illud oſtium dicantur; Apoſtoli verò & viri Apoſtolici aſcendiſſe, & in cæli ſuperiora dicantur penetraſſe? vnde & meritò dicunt, *Conuerſatio noſtra in cælis eſt*, Philip. 3. nu. 20. Reſpondeo, eo diſcrimine ſignificari, multò maiorem rerum cæleſtium cognitionem B fuiſſe hominibus poſt Chriſti aduentum, quàm ante illum elargitam.

Pro cuius maiori explicatione, concipiamus mente in editiſſimo montis vertice regiam domum magnificè extructam, omni ingentium diuitiarum & pretioſæ ſupellectilis genere redundantem; ex vico inſuper ſiue oppidulo ad montis ipſius radices ſito nullum eò conſcendiſſe; nec aliquid cognitionis de tanta illa gaza habere quempiam ex eis, præter eam, quę confuſè poteſt acquiri ex eo ſolùm, quòd portas aliquando patentes procul aſpexerint, aut currum viderint, ſiue equitem ephippiis aureis inſidentem, inde fortè exeuntem. Hęc certè illarum diuitiarum cognitio quam ſit parua & exigua, nemo non viderit; quantò prętereà maior ac plenior eſſet ſi princeps regię illuſtris liberam faceret nonnullis ex illo oppidulo poteſtatem, vt C illuc aſcenderent, & magnificentiſſimam domus ſtructurã, aurum, gemmas, regios theſauros, ac demum pretioſiſſima quæque attentis, auidiſque oculis aſpicerent; ac poſtea ad ſuos regreſſi omnia per ordinem narrarent. Cæleſtis igitur domus eſt nouum cælorum regnum, quod magna cum energia appellarunt domus Dei. Sic enim eam Iacobus appellat. Iam, quod in ampliſſima hac regia antiquis licuit Prophetis, id vnum fuit, vt currum aliquem inde prodeuntem, ſiue regis nuncium fortè prætereuntem viderent, aut ſaltem quod longiſſimè diſſiti conſpicere aliquando potuerunt, cùm valua cæleſtis patuit. At viris Apoſtolicis non valuæ ſolùm patuere, ſed aditus fuit liberè permiſſus; vt omnes ſupernæ aulæ diuitias ſingillatim cernerent, & ad terras redeuntes viſa hominibus recenſerent. Idcirco Salomon Prouerbiorum loco ſupra citato, cæleſtia penitus referre non audet; cauſatus, ſibi non clarè & manifeſtè eſſe D oſtenſa, quæ fuerant deinceps Chriſtiano populo magnã perſpicuitate monſtranda: *Non noui, ait, ſcientiam ſanctorũ. Quis enim aſcendit in cælum, atque deſcendit?* Prou.30.4. & ea propter Ioannes dixit cap. 3.13. *Nemo* (hactenus) *aſcendit in cælum.* Agit verò de cæleſtium myſteriorum reuelatione. Ex quibus omnibus non parum noſtra explicatio cõfirmatur.

Ioannem & Paulum abſque ſcala cælum conſcendiſſe, quid ſit.

Apoſtolos ergo quaſi per ſcalam aſcendiſſe conſtat, quia *aperuit illis Deus ſenſum, vt intelligerent ſcripturas.* Quod ſuo etiam modo in Ioanne, & Paulo verum eſt, licèt peculiaris ſit ratio, cur vterque aliqua ratione aſſeratur non per ſcalas aſcendiſſe. Ioannes enim & Paulus veluti angeli ſine ſcala, ſed rapido ac repentino volatu ad altiſſimam fidei myſteriorum cognitionem, ſingulari Dei beneficio cõſcenderunt. Perſpicuum autem eſt, eos inde deſcendiſſe ad E cæleſtem illam doctrinam hominibus promulgandam. Quia Ioannes Apoc. 10.8 iubetur accipere librum de manu angeli ſtantis ſuper mare & ſuper terram. Paulus verò ipſemet ait, ſe in terra fuiſſe non inuẽtum; nec planè ſcire, vtrùm corpore, vel extra corpus in cælum ſcanderit.

Denique in cælum aſcendere eſt eleuari ad myſteriorum Dei cognitionem, Luc.8.10. Et deſcendere eſt tanquam ſcribam doctum in regno cælorum proferre de theſauro ſuo noua & vetera. Matth.13.52.

TEXTVS.

Verſ.2. *Et ſtatim fui in ſpiritu; & ecce ſedes poſita erat in cælo, & ſupra ſedem ſedens.*

COMMENTARIVS.

Patrem eſſe æternum, qui Ioãni fuit in throno viſus.

F IPſa vocis tubæ efficacitas Ioannem in cęlum ſuſtulit, vt diximus verſu 1. atque id verbis illis innuitur, *& ſtatim fui in ſpiritu.* Ioannes ergo in cælos euectus aſſerit, ſe ibi aſpexiſſe Principem in throno ſedentem. Hic Princeps haud dubiè eſt cælorum Rex id eſt, cæli terræque cõditor; ſed cùm Regis cælorum nomine deſignari poſſit Deus trinus & vnus; & poſſit etiam peculiariter deſignari Pater, aut Chriſtus Dominus; in præſenti Dei Patris perſonam refert ſimulacrum illud, quod viſum in throno eſt. vt explicabimus infrà. Priùs enim conſiderandus eſt thronus ipſe; ſiue ſedes, quæ poſita erat in cælo.

Cuiuſmodi fuerit forma throni; in quo Ioannes Deum vidit.

Duo ſunt in hoc throno expendenda: primum, illius forma ſiue ſpecies: alterũ ſignificatio. Quod ad primum attinet; in hac ſede reſpicitur per alluſionem ad ſedem illam, quam Deus in Moſis priùs tabernaculo, deinde in Salomonico templo habere exiſtimabatur. Illius autem throni ſpecies hæc erat: aurea tabula (quæ Propitiatorium appellatur) pro pedum ſcabello; duo Cherubini parui pro ſella; qui è regione poſiti extentas alas, & inter ſe viciſſim collatas habebãt; vt ſi duo homines brachia in crucis modum vterque extenderent, quò alius conſideret. Itaque Cherubinorum capita erant veluti ſellæ brachia; alæ verò extenſæ, ſedes. Hinc eſt, ſæpe Deũ in ſacra Scriptura dici ſedere ſuper Cherubim; nempe Exod.25.22. Num.7.89. 1.Reg.4.4. 2.Reg.6.2. & cap.22.11 & 4.Reg.19.15. & 1.Paral.13.6. Pſal.17.10. Pſal.79.1. Pſal.98.1. Iſai.37.16. Ezech.9.3. & c.19.4. & Daniel.3.55.

Thronum fuiſſe veluti effigiem Propitiatorij.

Quæ cùm ita ſint, mihi facilè perſuadeo, Dei thronum, quem hîc Ioannes conſpexit, eſſe quandam veluti effigiem Propitiatorij, & duorum Cherubinorum, qui ſuper ipſum erant. Quod inde mihi fit veriſimile, quia toto hoc c.4 fit alluſio ad Salomonis templum. Nam viginti quatuor ſeniores ſunt principes ſacerdotum, qui etiã vigintiquatuor erant. Ex 1.Paral.c.24. Porrò ſeptem lampades reſpondent ſeptem lucernis candelabri; mare vitreũ, mari æneo; animalia, magnis Cherubinis à Salomone factis: & caput ipſum, Dei laudibus & adoratione terminatur; quod propriè ad templum ſpectat. De hac tamen vniuerſi huius capitis ad Salomonicum templum alluſione; leniùs infra dicemus. Si igitur in huius capitis viſione fiebat comparatio Chriſtianæ Eccleſiæ cum templo Salomonis; in throno etiã Dei, quẽ vidit Ioannes, fuit etiã cõparatio ad thronũ quẽ habebat Deus in tẽplo. Quarè, cùm ex tot Scripturæ locis cõſtet, thronum Dei in templo cõſtare ex Propitiatorio & Cherubinis; congruentiſſimè huius capitis thronus ad eundem modũ effingitur, quo ſolet eũ ſacra Scriptura figurare. Huiuſmodi.n. pictura ingẽs continet myſteriũ, & huius capitis fini valdè eſt apta, de quo infrà.

Dei thronus ſæpè à Prophetis viſus qua forma fuerit.

Nec in hoc ſolùm loco; ſed vniuersè in viſionibus propheticis, quæ Dei thronum nobis ob oculos ponunt, videtur certum eâdem ratione eſſe concipiendum; vt Exod.14.10. Iſai.6.1. Ezech.1.22.&c. Cum hoc tamen diſcrimine; quòd pro aurea tabula, Exod.24.10. erat ſapphirina, ſiue hyacinthina. Et Ezech.1.22. erat cryſtallina. Et quidem quoad hãc partem licet nobis per hos Scripturæ locos tabulã illam, ſiue pedum ſcabellum in hoc loco ſapphirinum, aut cryſtallinum conſiderare: ſiquidem thronum vidit Ioannes in cælo. forma tamen throni non videtur aptè poſſe mutari ab ea, quam nobis tot Scripturæ loci teſtantur.

Dicet quiſpiam, ſimplicius eſſe vt thronus in cælo ex nubibus fingatur. Et facit, quod dicitur infrà verſ.5. *De throno procedebant fulgura, & voces & tonitrua.* Fulgura enim atque tonitrua ex nubibus procedunt. Adhæc, certum eſt, Chriſtum in die Iudicij appariturum in ſede maieſtatis ex nubibus Reſpõdeo tamen me non negare, thronum à Ioanne viſum, nubibus etiam circundari; quemadmodũ Dei ſedes in Moſis tabernaculo, interdum nubibus obtecta fuit viſa, Exod.40.32. & thronus etiam templi Salomonici, 3.Reg.8.10. Sed ſuper has nubes conſiderandum eſt Propitiatorium & Cherubini; nam id poſtulat manifeſta ad templum alluſio, & A crebra illa ſacræ Scripturæ de Cherubinis in Dei throno repetitio. Accedit, quòd pro ſede Græcè legitur *thronus*, quæ vox ſedem auguſtam ſignificat, ſiue ſolium cum hypopodio ſeu pedum ſcabello: quod optimè cohæret cum tabula illa aurea, quæ Propitiario reſpondet vt ſuprà diximus.

Propitiatorium quid ſignificet.

Hactenus de throni figura; nunc de ſignificatione. Propitiatorium indicat animi dimiſſionem, ac ſanctitatem eorum, qui Deo ſe penitus ſubiiciunt, eique in ſemetipſis ſedem conſtituunt. Vide id Pſ. 98.5. *Adorate ſcabellum pedum eius, quoniam ſanctũ eſt.* B Vnde ponere inimicos ſcabellum pedum Chriſti, eſt ipſos efficere ſanctos, vt docet Paulus ad Hebr. 10.12.13. & nos explicabimus in cõmentario Pſal. 109. Cum quo rectè quadrat nomen Propitiatorij, quod Dei propitiationem ſonat. Congruit item templi Propitiatorium fuiſſe ex auro metallorum pretioſiſſimo, quod charitatem & puritatem animi notat. Nec abs re eſt, quòd aliquando Propitiatorium ex ſapphiro apparuerit. Hoc enim ad vitæ cæleſtis ſignificationem ſpectat, iuxta id Pauli, *Conuerſatio noſtra in cælis eſt.* Philip.3.20.

Quid per Cherubinos Propitiatorij figuretur.

C Iam duo Cherubini ſignificant ſapientiã & ſanctitatẽ, i. mentem cæleſti lumine illuſtratã, & volũtatem in diuino obſequio accenſam ac feruidam. Harum enim potẽtiarum perfectio ſanctas animas & ſupremos ſpiritus efficit præclariſſimam diuinæ maieſtatis ſedem. De hac tamẽ ſignificatione latiùs infrà capit.11. vbi de duobus teſtibus. Nunc ſolùm addo, alas eſſe ſymbolum prompti & erecti animi, atque in Dei iuſſis exequendis paratiſſimi.

De quo Dei throno hic ſit ſermo.

Quibus poſitis, nota non eſſe ſermonem de antiquo throno, quem Deus in cælis habebat; ſed de throno noui regni cælorum; id eſt de nouo & excelſo D admodùm Dei throno, quem ipſe poſt Chriſti redemptionem in Eccleſia habet; iuxta id Pſal. 92.2. *Parata ſedes tua ex tũc, à ſæculo tu es.* Quaſi dicat; Licèt ab æterno tu ſis Deus: de nouo tamen paratus eſt tibi thronus, ex quo Chriſtus pro nobis mortuus eſt. Hic nãque eſt literalis huius loci ſenſus; vt in illius Pſalmi commentario explicabimus. Quin & de hoc ipſo noui regni cælorum throno loquitur Iſaias c.6.1 cùm ait, *Vidi Dominũ ſedentem ſuper ſolium excelſum & eleuatum:* vt ſequẽti notatione planum fiet. In præſenti ergo, cùm de throno Dei agitur, ad locum vtrumque reſpicitur; id eſt, ad E Pſal.92. & ad cap. Iſaiæ 6. Et genuinus ſenſus eſt, glorioſiſſimum eſſe Deo nouum regnum, quod habet in Eccleſia Chriſtiana, id eſt, in cordibus fideliũ, vt exponit Ambroſius: ex eo vel maximè, quòd per Spiritum ſanctum, qui Eccleſiæ datus eſt, multorum fidelium corda ei perfectè ſubiiciuntur per excellentem ſanctitatem, & vitam perfectiſſimam, ac rerum terrenarum contemptum. In alluſione verò ad thronum Dei olim in Salomonico templo conſtitutum indicatur, Deum ipſum, qui ſuum quondam ſolium in Salomonis templo erexerat, veriùs nunc & excellentiùs in Eccleſia Chriſtiana F ſedem ac domicilium magnificentiſſimum figere.

Cuiuſmodi ſit forma ſedentis ſuper thronum.

Et ſupra ſedem ſedens.] Quod ad ideam attinet, in ſupradicto throno videt Ioannes ſimulacrũ quoddam corporeum ſedentis ſpecie. Et de materia quidem huius figuræ dicemus verſu ſequente. Nũc de ipſius forma, quam humanam fuiſſe non dubito; tum quia aptiſſima eſt ad ſedendum in throno, tum etiam quia cap. 5. 1. videt Ioannes librum in dextra ſedentis ſupra thronum.

Quod ad ſignificationem ſpectat: Ambroſius & Andreas exiſtimant per ſimulacrum illud in throno ſedens, Chriſtum denotari. Quæ tamen expoſitio meritò ab alijs reiicitur: quia Chriſti typũ gerit agnus ille qui c.5. accedit, & accipit librũ de manu ſedentis in throno. Dicendum eſt ergo illum, qui ſedet ſupra ſedem, Dei Patris figurã referre. Id quod ex conuenientiſſima iaſpidis, & ſardij ad Deum Patrem applicatione egregiè confirmabitur verſu ſequenti. Et licèt de viſione illa Iſaiæ 6 aliter nonnulli exiſtimarint; noſtra tamen ſententia eſt, Patrem etiam æternum eſſe illum, quem ibi vidit Iſaias ſedentem in throno excelſo & eleuato; vt notat. 3. conſtabit.

NOTATIO SECVNDA.

De nouo Dei throno, quem vidit Iſaias cap.6.

Quis ſit Dei thronus ab Iſaia viſus.

THRONVM, quem Iſaias vidit, multi generatim explicant de throno diuinæ Prouidentiæ; de eo videlicet, quem habebat Deus, ex quo mundum condidit, eúmque gubernat. Ego verò explico de nouo throno, quem erat Deus habiturus in Chriſtiana Eccleſia poſt Chriſti mortem. Cui explicationi fauet 1. locus Ioannis 12.41. Vbi agẽs Ioannes de hac Iſaiæ viſione, ait; *Hæc dixit Iſaias, quando vidit gloriam eius* (ſcilicet Chriſti Domini) *& locutus eſt de eo.* Quod meo iudicio ſatis vrget, vt de Chriſti Ieſu gloria, quatenus Deus & homo eſt, ſermonem ibi eſſe concedamus. Propria autem Chriſti gloria eſt thronus, quem in Eccleſia poſt Chriſti ipſius mortem habet Deus. Iuxta id Pſal.92.2. *Parata ſedes tua ex tunc.*

2. Pro noſtra expoſitione eſt, quòd viſio throni capitis huius coniungitur cum prophetia de Iudaici populi reprobatione, atque de vtraque re agitur, vt de rebus connexionem inter ſe habentibus. Facilè autem cuilibet Theologo eſt videre Iudæorum repulſam habere connexionem in ſacris Literis cum nouo Dei regno, nempe Chriſtianæ Eccleſiæ fundatione; non verò cum antiquo Dei regno. Nec enim Iudæi ex regno Dei antiquo ſcandalum paſſi ſunt, ſed ex eo quòd in Chriſti cruce Deus ſuam ſedem, ſoliúmque conſtitueret. Hoc ergo nouum regnum fuit, quod Iſaias cap 6 vidit.

3. Meã interpretationẽ roborat, quòd ſimiliter in Apocalypſi, noui regni Dei figuram, de qua c.4. ſubſequitur Iudaici populi reprobatio, à c.V. vſque ad XI. & quemadmodum apud Iſaiam, vbi de hac reprobatione, decimæ partis conuerſionem legimus (ait enim n. 13. *& adhuc in ea decimatio, & conuertetur,*) ſic etiam Apocal. 11.n. 13. *decima pars ciuitatis cecidit.* Quæ ruina ſeu caſus, vt ibi videbimus, nil aliud eſt, quam Chriſti fidem amplecti.

Iſaiæ triſagion quid ſignificet.

4. Illud Iſaiæ triſagion, *Sanctus Sanctus, Sanctus*, omnes ad vnum Patres exponunt de Sanctiſſimæ Trinitatis prædicatione toto terrarum orbe perſonatura ſub legis gratiæ tempora feliciſſima; thronus igitur, cui triſagion adiungitur, erit noui cælorum regni thronus.

5. Mirificè cohæret temporis circunſtantia; videlicet, *in anno quo mortuus eſt Ozias*; id eſt, vbi primùm mortuus eſt Ozias, vt exponit Chryſoſt. t.t. in hunc locum Iſaiæ, & probat Arias Montanus in hunc locum. Atqui valdè fuit ad rem, vt per occaſionem mortis Oziæ, & noui regni ad filium tranſlati, Deus Prophetæ prænunciaret nouum thronum, quem ſibi erat in terra poſt Chriſti mortem erecturus, qui licèt ſupremus omnium, verúſque Rex, reputatus tamen eſt quaſi leproſus, Iſai.53.4 Vbi obiter nota, Oziam ſonare idem, quod Dei fortitudinem; qui appellatur etiã Azarias, id eſt, auxilium Domini, ſiue adiutor Dominus; & vtrumque nomen mirificè congruit Chriſto: qua ratione appellatur brachium Domini Iſai 53.num.1.

Ozias quid ſonet.

Cuiuſmodi thronũ Deus in Chriſtiana Eccleſia habeat.

6. Facit ipſa throni deſcriptio; primò, quòd appelletur thronus excelſus, & eleuatus: thronus enim altiſſimus ille eſt, quem Deus in Eccleſia Chriſtiana poſſidet; quæ proinde regnum cælorum appellatur, & pingitur Apoc.4.2. *Ecce ſedes poſita erat in cælo* Quia nimirum per Chriſtum gloria in excelſis Deo decantatur; id eſt, in altiſſimis ac planè diuinis operibus. Quòd autem non ſolùm dicatur ſolium excelſum, ſed etiam eleuatum; fortaſsè indicat (vt notat Ber. ſerm.14. ex XVI. paruis) ex humili quidem conditione fuiſſe homines ad ſummam erectos dignitatem in Chriſtianæ Eccleſiæ inſtitutione, & erectione. Deinde iuuat throni deſcriptio propter ea, quæ mox adduntur, *& ea quæ ſub ipſo erant, replebant templum.* Vbi vox Hebraica ſonat *fimbrias*, & de ipſius ſolij fimbriis accipi poſſe fatentur Hebræorum aliquot Rabbini apud theſaurum Pagnini: quem ſenſum videtur ſequutus Vulgatus. Nam alioqui ad ſignificandas veſtiũ fimbrias, vel ad purpurei paludamenti ſplẽdorem, non erat apta phraſis, *ea quæ ſub ipſo erant.* Ceterũ ad explicandum ſolij ipſius, ſiue pretioſiſſimi tapetis fimbrias vtrumque templi parietem pertingere, rectè ea phraſi dicitur; *ea quæ ſub ipſo erant, replebant templum.* Quod idẽ A eſt, ac dicere, oras ſiue fimbrias periſtromatis Dei pedibus ſuppoſiti, vel ſolium potiùs magnificum ac regale ab vno ad alterum templi parietem ſeſe extendere. Et certè ad ſummam throni maieſtatem & ſplendorem duo ſpectant; alterum, vt editus valdè ſit; alterum vt magni pauimenti interuallum occupet. Nec latiùs ſe potuit extendere, quã vt totum ſpatium inter vtrumque templi parietem interiectum compleret. Quorum ſignificatio elegantiſſima eſt. Etenim nouus Dei thronus non altiſſimus ſolùm, ſed latiſſimus etiam eſt, & totum Chriſtianę Eccleſiæ ſpatium occupat pariter, & honore quam maximo decorat; vt infra à Seraphinis additur, cùm aiunt, *plena eſt omnis terra gloriâ eius.* Quod tamen olim legis antiquæ tempore ſecus erat, *cùm notus in Iudæa Deus*, quaſi thronus medium ſolum tem- B pli locum occuparet; eſt enim Iudæa in medio terræ.

Dei throni ab Iſaia viſi dignitas & amplitudo.

Hæc throni Dei amplitudo quid ſignificet.

Nota inſuper, quod hic aſſerit Arias, verbo ſcilicet *templi* vocem Hebræam reſpondere, quæ ſignificat nõ ſancta Sãctorum, ſed ſancta; quæ erat exterior templi pars. Quod etiam nobis è re eſt; vetus enim quondam Dei thronus valdè abditus latebat; at in nouo Dei throno videtur Deus ex ſuo penetrali prodiiſſe, & ad nos propiùs acceſſiſſe, quò ſacerdotalis populus liberè poſſit ipſius præſentia frui. Aduerte tamen verbum Hebræum, quod eſt *Hecal*, non ſemper accipi pro aula exteriori, vt notat Villalpandus t. 2. in Ezech. fol. 157. aliquando enim ponitur pro templo in communi.

Vox templũ hic quid propriè in Hebræo.

Et quamuis Iſaias thronum non in cælo, ſed in templo viderit, templo tamen cælum figurabatur, vt colligitur ex Pſal.10.4. *Dominus in templo ſancto ſuo; Dominus in cælo ſedes* C *eius.* Deinde erigi thronum in templo indicat in cælo myſtico erigi & attolli, *Gloria in altiſſimis* Deo, ſiue in *excelſis.*

Apud Iſaiã cælum in templo figuratũ.

NOTATIO TERTIA.

De ſedente in throno, & de Seraphinorum triſagio.

Quis ſit ille, quẽ Iſaias in throno ſedẽtem videt.

Opinio Toleti & Maldonati.

QVÆRI ſolet an ſpecies illa Dei ſedentis in throno, quã vidit Iſaias, fuerit ſpecies Patris, vel Filij, vel Spiritus ſancti, vel Dei prout eſt trinus & vnus. Varias Patrum opiniones referunt Toletus & Maldonatus in c.12. Ioan. n. 41 & vtrique videtur multò probabilius ab Iſaia fuiſſe viſam ſpeciem Dei, prout eſt trinus & vnus, quia Seraphini clamabant, eum, qui ſedebat in throno eſſe trinum & vnum. D Hæc tamen ratio non valdè vrget. fingamus enim Iſaiæ propoſitam fuiſſe ſpeciem Chriſti Domini regnantis in Eccleſia Chriſtiana, & Seraphinos adſtantes atque clamantes, ſanctum eſſe Patrem, qui miſit Filium ſuum; ſanctum eſſe Filium qui homines redemit; ſanctum eſſe Spiritum ſanctum, qui eoſdem donis ſuis cumulauit. Quid hæc viſio abſoni, aut inepti habebit? Imò verò quid aptius? In Chriſti enim regno manifeſtè elucet ſanctitas Patris, ſanctitas Filij, & ſanctitas Spiritus ſancti. Præſertim cùm regnante Filio Chriſto, in eo etiam intelligatur regnare Pater, & Spiritus ſanctus. Quamuis enim Pater dicatur omne iudicium tradidiſſe Filio, *quia homo eſt*; ex eo tamen non ſolùm non colligitur Patrem abdicaſſe à ſe iudicium, ſed potiùs infertur Patrem iudicare ac regnare perfectiore ratione, quàm antea iudicabat, ſiue regnabat.

E Addunt Toletus & Maldonatus aliam pro ſua opinione rationem; quia aliter non poſſent conciliari duo loci in ſpeciem pugnantes, alter Ioan.12.41. vbi ait, Iſaiam vidiſſe gloriam Chriſti, alter Pauli Actuum 28.25. vbi ait, Spiritum ſanctum ibi locutum eſſe ad Iſaiam. Sed hæc quoque ratio facilè eleuatur, ex c.2 & 3. Apocalypſeos; vbi manifeſtum eſt loqui Chriſtum, qui ſeptem illas epiſtolas dictabat; & tamen in ſingulis dicitur; *Qui habet aures, audiat, quid Spiritus dicat Eccleſiis*, nimirum, quia omnes viſiones propheticæ tribuuntur Spiritui ſancto, atque ita licèt verè dicatur Chriſtus apparuiſſe Prophetæ; nihilominus verè aſſeritur, illa, quæ à Chriſto audiuntur, à Spiritu ſancto dici.

Quid ergo? dicemúſne ab Iſaia viſam fuiſſe ſpeciem nõ Patris, nec Spiritus ſancti, ſed Chriſti Dei & hominis in Ec- F cleſia regnantis? Certè id ſonare videntur Ioannis verba, c.12.41. & ea eſt ſententia Dionyſij Areopag. de Eccleſiaſtica Hierarchia cap.4. parte 3. vbi ait, *Circa Ieſum Seraphins firmiter ſtare deſcribuntur.* Idémque aſſerunt Hilarius, Tertullianus, Clemens Rom. Cyrillus, & Ambroſ. apud Tolet. annot.24. in c.12. Ioan. Quin & Marcellinus Papa in 1 epiſt. Decretali, quæ habetur to. 1. Concil. f. 435. videtur decernere eum, qui cum tribus pueris in Babylonis fornace apparuit, Daniel.3.92. *Species quarti ſimilis filio Dei*, eſſe Verbum æternum Dei filium. Id quod multi Patres ad antiquas Dei viſiones extenderunt.

Dionyſij Areopagitæ ſententia.

Nihilominus tamen ſimilis locus cogit me aliter accipere. Is eſt Apoc 4.2. vbi dicitur; *Ecce ſedes poſita erat in cælo, & ſupra ſedem ſedens.* Nec dubium eſt, quin ſermo ſit de eodem throno, & de eodem ſedente; & non poteſt eſſe Chriſtus ille, qui ſedebat in throno: Chriſtum enim in illa

Nõ eſſe Chriſtũ, qui in Iſaia throno ſedebat.

viſione repræſentabat Agnus, de quo dicitur c.5.7. *Et venit, & accepit de dextera ſedentis in throno librum.* Cum ergo certum ſit, eundem eſſe, qui viſus eſt Iſaiæ, & Ioanni ſedens in throno, & conſtet eum qui viſus eſt a Ioanne in throno, non eſſe Chriſtum; conſtabit etiam non fuiſſe Chriſtum, qui viſus eſt ab Iſaia ſupra ſolium excelſum, & eleuatum.

Contendet fortaſsè aliquis, in Apocalypſi Chriſtum, qua homo eſt, figurari in Agno, & ipſummet Chriſtum, qua eſt Deus, repræſentari in ſedente ſuper thronum. Similiter Iſaiæ 6. Dei Sapientiam ſeu Prouidentiam (quæ tribuitur Filio Dei) apparuiſſe ſedentem ſuper thronum excelſum; atque ita cohærere, quod ait Ioannes c.12.41. Iſaiã videlicet vidiſſe gloriam Chriſti. Præſertim cùm ſedere & gubernare videantur propriè ſpectare ad prouidentiam. Verùm quamuis hæc diſtinctio naturæ Diuinæ & humanæ in eadem Chriſti perſona ſufficiat, vt verè & ſubtiliter intelligant Theologi Chriſtum, qua homo eſt, adorare etiã ſeipſum, qua Deus eſt, negari tamen non poteſt, quin aptius ſit, vt cùm Agnus proponitur accedens ad ſedentem in throno, inter Agnum ipſum ac ſedentem detur diſtinctio perſonalis. Quemadmodum in frequentiſſimo ſacrarum Literarum vſu non ſolet dici Chriſtus orare & adorare filium Dei, ſed Patrem. Atque idem in Eccleſiæ Patribus obſeruare licet, præſertim in Magno Gregorio homil. 38. in Euangel. Propterea etiam non placet, vt per ſedentem in throno intelligamus Deum trinum & vnum. Quia ſequeretur proponi in ſacra Scriptura Chriſtum hominem accedentem ſupplicem ad Filium Dei, dum Agnus, qui Chriſtum figurat, ſupplex ad ſedentem accedit. Quòd ſi ſedens eſt Pater, Filius, & Spiritus ſanctus, ad Filium etiam accedit Agnus. Quod quamuis veritati ſubtilioris Theologiæ non repugnet; conſuetudo tamen ſacræ Scripturæ huiuſmodi locutiones non vſurpat, ne videatur perſonaliter diſtinguere Chriſtum hominem a Filio Dei, & aptius certè eſt, vt propheticæ viſiones per vſurpatas a ſacra Scriptura locutiones exponantur; in qua non legimus Chriſtũ ad alium ſiue accedere ſupplicem, ſiue orare; niſi ad Patrem. Itaque quamuis ſedere in throno & gubernare ſit cõmune toti Trinitati, nihilominùs tamen poteſt eſſe ſermo de vna perſona & non de alia formaliter. Id igitur, quod potuit dici, potuit etiam repræſentari: nempe Patrem ſedere in throno, ſicut 1.Cor.15. 24. dicitur tradendum eſſe regnum Deo Patri.

Nec eſſe Deũ, prout eſt trinus & vnus, qui ab Iſaia fuit viſus in throno: ſed Deũ Patrem.

Ex dictis colligo, eum qui ſedere in throno viſus eſt, nõ eſſe Deum trinum & vnum, ſed ſolùm Deum Patrem. Hæc eſt ſententia Irenæi, Athanaſij, & Baſilij apud Toletum annot.24 in c.12. Ioannis, tenet etiam Origenes Homil. 4. in Iſaiam.

Sed dices; ſi Iſaias non vidit Filium ſedentem in ſolio, ſed ſolùm Patrem, quomodo verum erit quod ait Ioannes c.12.41 Iſaiam ſcilicet in ea viſione gloriam Chriſti vidiſſe? Reſpondeo, gloriam Chriſti conſiſtere in nouo throno, quem Patri præparauit; vt colligitur ex illo Pſal. 92. 2. *Parata ſedes tua ex tunc.* Atque hæc gloria Chriſti habebit ſuum finem, id eſt, abſolutam perfectionem, cùm omnia fuerint Patri perfectè ſubiecta, iuxta id 1. ad Cor.15.24. *Deinde finis, cùm tradiderit regnum Deo Patri.* Vbi vides, thronum regni tribui Deo Patri; atque id eſſe maximè glorioſum Chriſto. Adhæc; Iſaias vidit in ſpecie Seraphinorum, Eccleſiæ Apoſtolos, qui ſunt etiam gloria Chriſti: vt expreſſit Paulus 2.Corinth. 8. 23.

Iſaiæ Seraphins quid innuant in triſagio.

Iam verò, quòd Seraphini ante Dei Patris thronum adſtantes, clament, *Sanctus, Sanctus, Sanctus*; non ſolùm non eſt diſſentaneum, ſed maximè etiam conſentaneum. Nec enim id eſt prædicare trinum & vnum eum, qui ſedet in throno; ſed potiùs ex nouo throno colligere trium perſonarum diſtinctionem, & ſanctitatem, id eſt, non ſolùm eſſe ſanctum eum, qui ſedet in throno, ſed æqualiter etiam Chriſtum, qui præparauit ei thronum; nec non Spiritum ſanctum, cuius effuſio facit, vt in Eccleſia Chriſtiana Deus adeò excellenter regnet, vt in ea dicatur habere ſolium excelſum & eleuatum. Et protinus diſtinctioni perſonarum adiungitur vnitas eſſentiæ; quia triſagio adiungitur nomen Iehoua. Dicitur enim *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus exercituum.*

Quæ myſteria in triſagio includantur.

Porrò in prædicto ſenſu non ſolùm prædicatur in triſagio ſanctiſſimæ Triados myſterium, ſed humani generis redemptio, & Eccleſiæ ſanctificatio. Hæc enim includuntur in ſanctitate eorum operum, quæ ad Filium ſpectant; & in eorum etiam, quæ ad Spiritum ſanctum. Quare Triſagion in ſe continet ſanctitatem Chriſti paſſionis, & ipſius glorificationis, & demùm totum Apoſtolorum ſymbolum, vt explicabitur infra in Commentario.

A

TEXTVS.

Verſ. 3. *Et qui ſedebat, ſimilis erat aſpectui lapidis iaſpidis, & ſardinis, & iris erat in circuitu ſedis ſimilis viſioni ſmaragdinæ.*

COMMENTARIVS.

Iaſpidis & ſardij colores ad ſedentem in throno: colorẽ ſmaragdi ad iridem ſpectare.

PRÆMITTENDVM imprimis eſt duos primos gemmarum colores (id eſt, iaſpidis & ſardij,) referendos ad ſedentis in throno figuram; & tertium B (id eſt, ſmaragdi) ad iridem. Licèt enim hoc aliqui in controuerſiam adducere conati ſint, exiſtimantes aptius eſſe, vt omnes tres colores tribuantur ſedenti in throno; eos tamen planè refellit contextus, vt benè expendit Pererius diſp. 6. in c. 4. optarem tamen, vt illam omitteret rationem, qua maximè nititur; ſcilicet fieri non poſſe, vt ſedentis in throno ſpecies ſimilis fuerit iaſpidi & ſmaragdo, quia ſmaragdi viriditas eſt multò plenior, atque viridior. Optarem, inquam, vt hoc prætermitteret: quia ſicut euiſdem figuræ ſpecies potuit eſſe ſimilis iaſpidi, & ſardio ſecundùm diuerſas partes (alioqui enim repugnabat) ſic etiam poſſet ſimulacrum illud C ex tribus conſtare gemmis; ſed ex duobus ſolùm conſtitiſſe, & textus ipſe perſpicuè docet, & myſterij explicatione egregiè confirmabitur.

Duos ſedẽtis in throno colores nõ promiſcuos, ſed diſtinctos eſſe ſecundũ diuerſas partes.

Quod ergo ad figuram attinet, valdè coactum eſt, velle duos illos colores iaſpidis & ſardij commiſcere inter ſe: rectè autem & appoſitè fit, ſi ſimulacrum illud ex duabus gemmis effingatur, id eſt, à lumbis ad pedes vſque ex iaſpide; ſuperior verò corporis pars ex ſardio. Neque hoc meo ex cerebro fingo; ſed primùm, vi rationis impulſus, vt diuerſos colores ad diuerſas partes referam, ex ſimili alia apparitione colligo primum colorẽ ad inferiorem partem referendum, & ſecundum ad ſuperiorem. Deinde ex aptiſſima eius rei conuenientia ad myſterij D ſignificationem ita confirmor, vt me ſingulis gemmis ſuum locum tribuiſſe non dubitem.

Ioannem hoc loco ad Ezechielis thronũ alluſiſſe.

Notandum ergo 1. eſt, Ioannem, dum agit de cõloribus ſedentis ſuper thronum, omnino reſpexiſſe ad alteram in throno item ſedentis figuram, de qua Ezechielis 1.27. & cap. 8. 2. quibus in locis deſcribitur ſpecies figuræ illius, partim ex igne, & partim ex electro, id eſt, *ab aſpectu lumborum eius & deorſum ignis; & à lumbis eius & ſurſum, vt viſio electri.* Quid igitur congruentius, quàm vt in præſenti, quemadmodum reſpiciendo ad illam Ezechielis figuram dicitur, *Qui ſedebat in throno, ſimilis erat aſpe-* E *ctus lapidis iaſpidis & ſardinis*, vel ſardij; ita ſimiliter intelligamus concipiendam eſſe ſedentis imaginem ab aſpectu lumborum eius & deorſum ex iaſpide, & à lumbis eius & ſurſum ex ſardio.

Eandem hic iaſpidis & ſardij ſignificationem eſſe cum ea quã in duodecim fundamentis habent.

2. Notandum eſt in ſignificatione myſterij, cui deſeruiunt in præſenti iaſpis, & ſardius, valdè eſſe conueniens, vt hi duo lapides non habeant hîc ſignificationem diuerſam ab ea, quam inter duodecim ciuitatis fundamenta ſortiuntur, cap. 21. num. 19. & 20. Et miror ſanè nemini interpretum hoc lo- F co veniſſe in mentem, horum lapidum ſignificationem cum ea eſſe conformandam, quæ illis capit. 21. tribuitur. Vbi per ordinem diſponuntur duodecim lapides: quod ſine magno myſterio fuiſſe factum non eſt veriſimile. Vide Perer. diſput. tertia, quarta, & quinta, vbi decem refert iaſpidis & ſardij coniunctorum expoſitiones. Sed in iis omnibus id requiro, vt Apocalypſis in gemmarum myſterio vnius rationis, ſuiſque ſimilis eſſe deprehendatur: id eſt, vt ſignificatio illarum

gemma

Google

gemmarum in præſenti conformetur cum earundem ſignificatione in capit. vigeſimoprimo. Quod ad elegantiam & ſymbolicam perfectionem conuenientiſſimum eſſe, nullus negabit, opinor.

Præterea, cùm imago illa, quæ viſa eſt ſedere in throno, omnino ſit Patris æterni imago (vt ſuprà definitum eſt) ad exactam Apocalypſeos elegantiam ſpectat, vt colores gemmarum illius ſimulacri ſymbola ſint eorum operum, quæ ſingillatim attribuuntur Deo Patri: ſicut enim res corporeæ per colores videri, & dignoſci poſſunt; ſic inuiſibilis Deus per ea, quæ ab ipſo ſunt facta, cognoſcitur, & per opera, quæ propriè tribuuntur Patri, agnoſcitur à nobis Deus Pater, atque diſtinguitur.

Quid per Iaſpidem, quid per Sardium figuretur.

Quibus præiactis, aduerto primò duodecim fundamenta ciuitatis Ieroſolymæ, quæ capit. 21. commemorantur, non eſſe aliud, quàm duodecim fidei articulos, vt in illius capitis commentario cōſtabit. Sunt autem ex iis fundamentis primum iaſpis, & ſardius quintum. Ex quo neceſſe eſt, vt iaſpis ad creationis articulum referatur, & Sardius ad Chriſti reſurrectionem. Hi namque ſunt ex fidei articulis primus, & quintus. Ex commentario autem capitis 21. planum fiet ſingulas gemmas elegantiſſimè cum ſuis articulis conuenire, & nullam aliam ad rerum creationem ita congruenter aptari, vt iaſpidem; neque ad Chriſti reſurrectionem, vt ſardium.

Inter opera Deo Patri attributa, creationem & Chriſti reſurrectionē eminere.

Deinde aduerto, certiſſimum eſſe ex ſacra Scriptura inter opera quæ Deo Patri per attributionē ſingillatim aſſignantur, duo hæc inprimis eminere; rerum ſcilicet creationem, & glorioſam Chriſti reſurrectionem. In his enim duobus ſingulariter Dei elucet potentia, quæ eſt proprium Patris æterni attributum. Et quemadmodum creaturæ per creationem eſſe cœperunt; ita per Chriſti reſurrectionem datum eſt initium nouæ creaturæ. Priùs enim nondum erat ſpiritus datus, quia Ieſus nondū erat glorificatus. Quare meritò Chriſti reſurrectio conſideratur in ſacra Scriptura, quaſi noui mūdi creatio. Atque vt 1. creatio propter potentiam tribuitur Deo Patri; ſic etiam Chriſti reſurrectio Patri ipſi eodem modo attribuitur tanquam opus glorioſiſſimum, & ipſius potentiæ proprium. Quod, quia res erat valdè notanda, ideo ſæpiſſimè in Scriptura reperitur; id nempe fuiſſe opus Dei Patris. Loci ſunt non minùs viginti quatuor, videlicet, Actorū 2.24.& 32.& cap.3.15.& 26.cap 4.10.cap.5.30.cap.7.37.cap.10.40.cap.13.30.& 33.& 34.& 37.cap.17.31.ad Rom.4.24.& cap.8.11.cap.10.9.& 1.ad Corint.6 14.& cap.15.15.2.ad Corint.c.14.ad Galat.1.1.ad Epheſ.1.40.ad Coloſſ.2.12.1.ad Theſſal.1.10.& 1.Petr.1.21. Accedit, quòd articulus reſurrectionis Chriſti meritò aſſeritur eſſe fundamentum fidei Chriſtianæ. De quo vide Actor.17.n.31.& 1. ad Cor.15.14.

Cur pars ſuperior ſimulacri ſit ex ſardio, inferior ex iaſpide.

Superest ergo reddere rationem, cur ſuperior pars ſimulacri ex Sardio, inferior verò ex Iaſpide conſtet? Hoc autem aptiſſimum fuiſſe facilè intelligitur. Quia ſimulacrum illud repræſentat Deum Patrem, qua ratione eſt obiectum notitiæ, quam de illo habet Eccleſia, per opera quæ illi ſingillatim tribuuntur. Atqui conſentaneum valdè eſt, vt creationis ſymbolum tanquam inferius quid ſupponatur reſurrectionis ſymbolo; vt ea ratione denotetur ſecundum hoc opus eſſe excellentius atque glorioſius. Præterquàm quòd ſicut natura gratiæ ſupponitur; ſic opus creationis, nouæ creaturæ initio, & quaſi nouæ creationi ſupponendum fuit; atque (vt ita dicam) antiquæ potentiæ, id eſt, antiquis potentiæ operibus, nouę creationis gloria addita eſt. Sed his rationibus magna accedit vis ex collatione huius ſimulacri cum eo, quod vidit Ezechiel c.1.27.& c.8.2. & ex ratione etiam, propter quam pars illius figuræ inferior ex igni fuerit, & ſuperior ex electro. De quo dicemus ſeorſum notatione 4. Aliorum porrò explicationes de Iaſpide & Sardio vide apud Viegam & Pererium.

Qui ſoleant in iride colores, & quo ordine apparere.

Iris Ioanni viſa in circuitu ſedis an pluribus coloribus, vel vno ſolum conſtaret.

Et iris erat in circuitu ſedis ſimilis viſioni Smaragdinæ.] Nota communem iridem variis eſſe coloribus diſtinctam; hoc ordine, vt infimū abſidis ſeu curuaturæ locū violaceus color, mediū viridis, ſummum luteus occupet. E contrario tamen in ſecundo arcu maiore, cùm duo apparent. Deinde plerique interpretum omnes hos in iride colores in præſenti contemplantur. Quòd autē Ioannes viſioni Smaragdinæ, id eſt, viridi colori ſimilem dicit; ideo dictum arbitrantur, quòd iris, quam vidit Ioannes viriditate magis, quàm ceteris coloribus eſſet inſignis. Hoc tamen mihi coactum videtur; & textus omnino declarat hanc iridem non alium habuiſſe colorem præter viridem, tantamque illi ineſſe viriditatem, vt Smaragdo ſimilis appareret.

At enim iris, quæ colorum varietate non diſtinguitur, iris non eſt. Reſpondeo tamen, ſi quando contingeret vt iris in cælo, qualē Ioannes deſcribit, viridis appareret; indē etiā tunc, non mutato, ſed retento nomine iridis, appellaremus. Fortaſſe etiā abs re non eſt intra viridem colorem varietatem aliquam deſignare; ita vt in medio purior ſit viriditas, & magis Smaragdi æmula; in ſumma parte dilutior, & in luteū colorem nōnihil vergens, in ima verò obſcurior, & propiùs ad cæruleum accedens.

Quid per iridem figuretur.

Iam de ſignificatione intrà cap. 21 oſtendemus Smaragdum Chriſti paſſioni reſpondere. At iridem quis non ex Gen. 9.12. apertè norit ſymbolum eſſe pignoris à Deo dati, quo ſuā hominibus placationē ac fauorem teſtaretur? Sic enim habetur Gen. 9.12. *Hoc eſt ſignum fœderis, quod do inter me & vos in generationes ſempiternas: arcum meū ponam in nubibus, cùmque obduxero nubibus cælum, videbo illum, & recordabor fœderis ſempiterni.* Quòd ſi hæc propria eſt iridis ſignificatio, quis non viderit Chriſti Domini paſſionem, veriſſimum cæli arcum eſſe? Quid porrò elegantius, quàm arcum ex Smaragdo fuiſſe formatū, ſi Chriſti paſſioni hæc ſingulariter gemma reſpōdet? Deinde cùm dicitur arcus hic in Eccleſiæ adminiſtratione perpetuò Patris æterni conſpectui adeſſe; ſignificatur non obſcurè Deum pignore illo ſuis oculis obuerſante, quaſi conſtrictum eſſe, vt & ſibi ipſe temperet irato, & Eccleſiam omni benignitatis officio proſequatur; præintellectā videlicet ipſius fide, & obligatione per Chriſti mortem inducta; nec non incredibili voluptate, quam ex obiecti ſibi gratiſſimi aſpectu percipit. Atque ita beneficia, quæ in nos confert aſſidua, & dato pignori, & noſtræ expectationi ſatisfaciunt.

Cur iris Ioanni viſa ex ſolo viridi colore conſtare.

Elicitur ex dictis, quo ſenſu veriſſimè dicatur pignus hoc & obiectum ex viridi Smaragdo totū eſſe, ſine vlla rubræ vindictæ vel pallidi metus admiſtione (qui tamen colores viridem in communi iride vtrinque ambiunt, supernè pallidus, infernè ruber) quia Dominicæ paſſionis arcus ſuapte natura totus eſt viridis, id eſt, totus ſpei noſtræ obiectū, totus benignitatis, & miſericordiæ promiſſio. Vide id Iſai. 54.8. *In momento indignationis abſcondi faciem meam parumper à te* (videbatur indignationis ſpeciē dare velle) *& in miſericordia ſempiterna miſertus ſum tui, dixit Redēptor tuus: Sicut in diebus Noe iſtud mihi eſt; cui iuraui, ne inducerem aquas Noe vltra ſuper terram; ſic iuraui, vt non iraſcar tibi. Montes commouebuntur, & colles contremiſcent; miſericordia autem mea non recedet à te, & fœdus pacis mea non mouebitur, dixi miſerator tuus Dominus.*

Præter,

Cæleſtis arcus noui & æterni fœderis ſymbolum.

Præter hæc, in cæleſti hoc arcu alluditur ad arcum illum Ezechielis 1.28. *Velut aſpectum arcus, cùm fuerit in nube in die pluuiæ: ſic erat aſpectus ſplendoris per gyrum.* Et vtroque in loco, ni fallit me animus, fit alluſio in arcu cæleſti ad arcam teſtamenti. Ridebit fortaſſe aliquis noſtram cogitationem; & exiſtimabit non aliunde dari eiuſmodi alluſionem, quàm ex latini nominis vicinitate, ſiue ſimilis vocis ſono, arcus & arcæ; quæ tamen paronomaſia ſeu annominatio non eſt in græco nec in hebræo. Verùm longè alia mihi mens eſt; inde enim alluſionem elicio, quòd arca pignus erat fœderis à Deo cum hominibus initi; & Scriptura, quæ erat in arca, continet fœderis ſanctiones, & pacta. Huic igitur vetuſto fœderi reſpondit pax noua, nouúmque fœdus, quod in Chriſti aſſertoris noſtri paſſione ictum eſt. atque vt ſignificaretur noui fœderis excellentia, id eſt, quantò fuit & Deo glorioſius, & hominibus vtilius, honorificentiuſque; ideo cæleſtis arcus vt noui, & æterni fœderis ſymbolum fuit electus; qui etiã eſt fœderis atque pacis arcus. Sic enim in Scriptura appellatur. Et quemadmodum arca dicitur, arca teſtamenti: ita etiam Chriſtus paſſionem ſuam vocat nouum & æternum teſtamentum. Arcus itẽ nominatur arcus teſtamenti; & de cæleſti arcu exponunt nonnulli id Pſal. 88.38. *Et teſtis in cælo fidelis.* Licèt autem arca, vt quæ ex lignis compacta, æterna eſſe non poterat; nouum tamen fœdus, vtpote res planè cæleſtis, æternum eſt.

Teſtamenti arca nec ab Ezechiele, nec à Ioanne ſub Dei throno fuiſſe viſam, & quare.

Ex his infero, licèt in viſione capitis quarti Apocalypſeos, & capitis primi Ezechielis fiat alluſio ad ſedẽ, quã Deus in tẽplo habebat; nihilominus nec Ezechielẽ, nec Ioannẽ vidiſſe ſub Dei throno arcã (vt Pradus depinxit) cõmutata enim fuit arca in cęleſtẽ arcũ; vt noui fœderis excellentia indicaretur. Quemadmodũ mare æneũ in vitreũ mare conuerſum fuit, vt infrà videbimus. Atq; ad noui Teſtamenti pacem ſignificandam idoneus valdè eſt cæleſtis arcus. Quare hæc arcus paciferi viſio reſpondet iis, quæ Iſaias ait c. 9. 7. vbi de myſtico Dauidis ſolio, deque pace per Chriſtum allata, *Vocabitur nomen eius Princeps pacis; & pacis non erit finis.*

Iris & tempeſtatis, & tranquillitatis prænuntia.

Denique etſi Poëtæ veteres (vt Virgilius) irim vt Iunonis adminiſtram & illius nuntiã, ac diſcordiæ ſymbolũ contemplantur: Scriptura tamen ſacra maiori iure eandem irim vſurpat, vt pacis ſymbolum ac fœderis inter Deum hominéſque ſanciti. Quod myſterio fortaſſe non vacat: ſic enim res habet, vt quod homines paci fore contrariũ exiſtimabant, id fuerit veræ pacis, diuturnę, ac planè diuinæ mediũ efficaciſſimum. Et ſanè in arcu cæleſti ſatis aptum ad vtramque rem extitit fundamentũ. Nam, vt Philoſophi aſſerunt, iris tempeſtatem interdum, interdum tranquillitatẽ prænũtiat. Aptius tamen eſſe ad pacis ſignificationem, non ſacrarum modò Literarum, ſed humaniorum etiam ſtudioſis notum eſt. Pro quo iuuat hîc obiter referre, quod in Ducum Brabantię Chronico legitur, Alberto & Iſabellæ Principibus Louanij ante portam Bruxellenſem ſcriptum in hanc ſpeciem.

OCTAVIANI AVGVSTI IN VRBEM ADVENTV, CORONA
IRIDIS SPECIE, CIRCA SOLEM APPARVIT, NOVAS POTENTIAS / NOVAS PACIS } AVSPICIVM. HANC VOBIS, O PRINCIPES NOSTRI,
SENATVS, POPVLVSQVE LOVANIENSIS IN IPSO
INGRESSV DEDICAT, NOVAS POTENTIAS / NOVAS PACIS } AVSPICIVM.

NOTATIO IV.

De electro & igne ſedentis ſuper thronum, Ezechielis 1.27.

Vera Ezechielis loci interpunctio cuiuſmodi eſſe debeat.

VERA textus interpunctio eſt, quæ ſequitur, vt conſtabit infra. *Vidi quaſi ſpeciem electri, velut aſpectum ignis intrinſecus eius per circuitum à lumbis eius & deſuper: & à lumbis eius vſque deorſum vidi quaſi ſpeciem ignis ſplendentis in circuitu.*

Inprimis hoc proculdubiò diſcrimen textus aſſignat, vt dimidia corporis pars a lumbis ad pedes extrinſecus illa figura arderet; pars verò ſuperior non arderet extrinſecus. Ita expreſsè omnes interpretes in hunc locum, vt Origenes, Hieronymus, Gregorius, Theodoretus, Rupertus, Hugo Cardinalis, Lyranus, Iſidorus Clarius, Arias Montanus, & Pradus. Verum eſt in Vaticanis, & Plantinianis Bibliis, Typographorum incuriã, hæc verba perperam eſſe interpuncta, ita vt prædicto diſcrimini ac diſtinctioni non ſeruiant. Ceterùm dubium non eſt, quin eo modo ſit verborũ interductus apponendus, vt externa inflammatio ad inferiorem partem, non ad ſuperiorem pertineat. Ita enim exigit contextus ipſe, nec alium ſiue ſeorſum, ſiue interpungendi rationem admittit. Quod ex lectione Septuaginta interpretum extra omnem eſt controuerſiam; atque etiam ex eâdem Vulgata, cap. 8. 2. vbi ſic legimus; *Ab aſpectu lumborum eius, & deorſum ignis: & à lumbis eius & ſurſum, quaſi aſpectus ſplendoris, vt viſio electri.*

Vtrùm tota Ezechielis figura fuerit ex electro?

Deinde rectè poteſt exiſtimari, totam figuram ex electro fuiſſe, ſed illud tantùm eſt certum, ſuperiorem partem referre electri ſimilitudinem. Et quidem totam fuiſſe figuram ex electro, opinantur Gregorius, Rupertus, Lyranus, Hugo, & Pradus. Ac textus ipſe vulgatæ, cap. 1 facilè poteſt ita interpunctis diſtingui, vt idipſum ſignificet. Poſſet etiã aliquis dicere, licèt id textus ipſe non exprimat; vbi verò de ſuperiore parte corporis conſtet, eſſe idem de parte inferiore aſſerendum. Verumtamen manifeſtè patet non diſpexiſſe Prophetam, vtrùm inferior pars fuerit ex electro. Vidit enim eam ardentem: atque ideo, licèt ex electro eſſet, affirmare non poterat ſe vidiſſe ſpeciem electri in inferiori parte. Conſequutio autem ex parte ſuperiori ad inferiorem, in rebus præſertim per ſpeciem ſolùm menti obiectis, nullius omnino roboris eſt. Cùm ibi non verum ſit electrum, ſed veri tantùm electri externa facies. Vnde vbi nulla eſt electri ſpecies, electrum eſt etiam nullum. Præſertim cùm Hieronymus, & Theodoretus perſpicuè affirment, ſuperiorem partem, non verò inferiorem fuiſſe ex electro. Et rectus ſermonis interductus, ſiue interpungendi ratio in vulgata debet eſſe eiuſmodi, vt electri viſio ad ſuperiorem tantùm partem referatur; vt tam ex LXX. lectione, quam ex Vulgata in cap. 8. 2. liquidò conſtat.

Electrum an hîc pro metallo, an verò pro ſuccino ſumatur.

Duplex difficultatis nodus.

Tertiò, electri nomen non hîc ſumitur pro ſuccino, ſed pro æris ſpecie. Hoc docent expreſsè in hoc loco Origenes, Hieronymus, Gregorius, Theodoretus, & reliqui omnes interpretes tam Græci, quam Latini, præter Lyranum, ſequentes D. Dionyſium Areopagitam lib. de cæleſti Hierarchia cap. 15. Contra hoc tamen duo poſſunt opponi. Primum eſt, ignorari ab Hebræis, quid ſignificet Hebræa vox *Chaſmal*, & ideo ait Lyra, neſcire ſe, cur Hieronymus verterit *electrum*. Reſpondeo, quia Septuaginta Hebraicæ linguæ recentioribus Rabbinis peritiores reddiderunt etiam *electrum*. Quos imitati ſunt Aquila, Theodorion, & reliqui Græci interpretes. Alterum eſt, ſi Vulgatus ſecutus Septuaginta poſuit electrum, nulla videtur eſſe ratio, cur electrum pro ſpecie quadam metalli ſumatur; cùm prima ac potiſſima electri ſignificatio ſit, vt ſumatur pro ſuccino. Quod ex eo probatur; quia Græca Dictionaria hanc ſuccini ſignificationem, vt veram ac germanam recipiunt, nullâ alterius factâ mentione. Dictionaria item Latina affirmant metallum illud fuiſſe appellatum electrum, quia ſuccinum colore ipſo referebat. Si ergo analogum per ſe ſumptum ad præcipuam ſignificationem transferendum eſt, electrum hîc non pro ære, ſed pro ſuccino ſumatur oportet.

Deinde tam Vulgata, quàm Hebraicus textus manifeſtè hîc tribuunt electro internam claritatem, & ſplendorem; id enim eſt, *Speciem electri velut aſpectum ignis intrin-*

trinſecus erat: non igitur de ære, ſed de ſuccino ſermo erit: interna enim metalli claritas, ſeu ſplendor diſpici non valet, niſi metallum ipſum ignitum ſit. Atqui electrum non erat ſuccenſum, ſiquidem extrinſecus (vt vidimus) non ardebat. Ad hæc, de ſuccino ait Plinius lib. 37. cap. 3. *Fuluo maior auctoritas & ſumma laus eſt Falernis à vini colore dictis, molli fulgore perſpicuis.* Quare Luciani prouerbium, *electro lucidior*, explicatur à Calepino de re magnopere dilucida, eò quòd ſuccinum mirum in modum pelluceat.

Succinum quod nobilius, ex Plinio.

Electro lucidior, *Prouerb.*

Præterea ad ſignificationis myſterium aptius videtur ſuccinum, quàm æs. Totus namque ille currus denotat Deum ad Ieroſolymam deuaſtandam impetu ferri (vt cap. 43. initio explicatur) Atqui ad iræ ſignificationem neque aurum, neque argentum ita ſunt accommodata, ac ſuccinum: quod cùm antea molle ſit & facile, eius poſtea lentitudo ac mollities, vndâ pariter atque aere gelante, lapidis duritiem induit. Poteſt etiam ſuccino indicari parū abeſſe, quin Deus ita & indignatione æſtuaret, cùm ſuccinum prope ignem fuerit, imò ignem intra ſe habuerit, ſuccinum autem materia eſt inflammatu facilis. Et Plinius ſingillatim de quadam ſuccini ſpecie colorem auri referente aſſerit eam celerrimè ardeſcere.

Ezechielis electrū fuiſſe metallū probatur. Ac 1. difficultati fit ſatis.

Nihilominus certò affirmo Prophetam ſpeciem electri vidiſſe, non ſuccini, ſed metalli, vt ex argumentorum ſolutione manifeſtiùs conſtabit. Ad obiectionem ergo reſpondeo, euidens eſſe, electrum Græcè non ſignificare modò ſuccinum, ſed etiam æs. Dionyſius enim Areopagita, nec non Theodoretus Græci erant; & tamen electrum pro metallo ſumpſere. Nec prophani deſunt auctores: Homerum namque citat Plinius libro 33. cap. 4. & Dalecampius ibi Pauſaniam affert lib. 5. Dico ergo, non ſemper eſſe credendum Dictionariis, quin etiam veriſimile eſſe (ſi quæ aſſerunt errorè legantur) aliquot ex iis auctoribus, qui Lexica conſcripſerunt, electrum metallum cum ſuccino cōfundere, nec aduertere ea eſſe inter ſe diuerſa. Ceterùm diſcrimine deprehenſo, qui, obſecro, poteſt negari electrum Græcè ſignificare ſpeciem metalli; cùm Dionyſius, cùm Homerus, cùm Plinius id affirment? Imò verò probabile valdè eſt electrum in primo & germano ſignificato eſſe ſpeciem æris, quidquid Calepinus dixerit, & coloris imitatione ſuccinum nomine electri fuiſſe appellatum. Probatur hoc primū, nam electri ſignificatio pro æris ſpecie antiquiſſima eſt, ſi quidem in Homero reperitur. Et facit, quod Plinius ait, reperiri aliquod ſuccinum aureo colore; ſecundò, quia veriſimilius eſt, electri æris vſum antiquiorem eſſe ſuccino; & rationi magis conſentaneum eſt, ſuccinum colore eſſe ſimile metallo, atque ita fuiſſe ab antiquis animaduerſum, quam è contrario. 3. Dionyſius Areopagita, & qui eum Græci ac Latini ſunt ſecuti, cùm apud Ezechielem legerunt electrum, non dubitarunt Prophetam de metalli ſpecie loqui. Hæc ergo ſine dubio erat receptior electri ſignificatio, & alterā celebrior. Niſi dicere velimus, id eos ex contextu collegiſſe, qui nobis etiā apertè fauet. Succinū enim in igne durare nō poteſt: quare, apta ratio non eſt; cur cogitemus ex ſuccino eſſe ſignatam illam, cuius inferior pars erat ignita, & ſuperior intra ſe ignem habebat. Iuuat hoc aliarum figurarum ſimilitudo. Cherubini enim igneas ex ſe ſcintillas emittebant, & ex ære ardenti videbantur conflati. Et Daniel vidit etiam figuram aliam ex ignito metallo. Ioannes item primæ illius figuræ capitis primi pedes ex Chalcolibano ardenti conſpexit.

Electri ſignificatio pro metallo quā ſit antiqua.

Ad ſecundum reſpondeo, ſi ſigna eſſet ex ære, non quidem ſolido, ſed cauo, & varia haberet foramina, tunc facilè appareret intus eſſe ignem. Hæc igitur eſt vera loci huius excogitatio, vt infra dicetur.

Soluitur ſecunda difficultas.

Ad tertium reſpondeo; non ſignificatur hac ſpecie, Deum fore iraſciturum, ſed ipſum potiùs iam eſſe iratum; vt cap. 8. euidenter cernitur: vbi electri reperitur ſimilitudo; & dicitur perſona illa Prophetam detuliſſe Ieroſolymam, vt ſtragem aſpiceret, quæ in ea fiebat. Vt igitur maxima denotetur ira, minimè eſt ad rē ſuccinū prope ignē, & adhuc minimè ardens. Præterea ſuccinum, quando molle erat, non minùs erat aptum vt arderet; nec maximo frigore opus eſt, vt obdureſcat; ſed ipſum ſuapte vi protinus induratur, quare aptum non erat iræ ſymbolum. Secus tamen metallum, vt ſuo loco dicetur.

Soluitur tertia.

Quartò aſſero, electrum metallum, eſſe cinnum ſiue concretionem ex quatuor auri partibus & vnâ argenti. Hoc dubitabit nemo, qui Plinium atque alios graues auctores perlegerit. Atque ita non debuit Pradus electrum cum antiquo chalcolibano ſiue aurichalco promiſcuè cōfundere. Rogabis tamen, cur Spiritus ſanctus electrum hîc potiùs elegerit, quam merum aurum, aut etiam argentum? Reſpondeo; Propheta cùm intra electrum, ignem viderit ac lucem, eam fortaſſe vidit prodeuntem foras ex ore, oculis, naribus, aut aliis eius figuræ foraminibus. Nam cùm ille aſſeueret, ſuperiorem illius ſimulacri partem eſſe ex electro, & intus ſe ignem inſpexiſſe: lucem certè A per aliquot foramina cernebat, & fortaſſe figura illa erat laternarum inſtar, quæ parua habent foramina vndique diſpoſita, vt lucem incluſam emittant. Certè quando interna lux apparebat, apparebat itidem ſplendor, qui ex ipſius foraminibus reflectebatur; & vna dignoſcebatur metalli color: aut ſaltem ex nimio ſplendore prodebatur eſſe electrum. Propter id quod Plinius ait lib. 33. cap. 4. *Electri natura eſt, ad lucernarum lumina clariùs argento ſplendeſcere*, & alibi Plinius idem affirmat, argentum plus auro ſplendere. Si igitur inter metalla electrum eſt, quod ad ignis lucem magis effulget: facilè cernitur, oportuiſſe vt ſimulacrum potiùs ex electro, quam ex alio metallo effingeretur; ſi lucem intus, laternæ inſtar, habere debebat: atque id in hac figura intendebatur (quemadmodum infra B videbimus) vt interna lux maximum ſplendorem in metallo, in quo includebatur, excitaret. Quid ſi huc etiam aptè applicetur alia ſatis mira electri proprietas, quam Plinius ſuprà citatus affert? Eius quidem verba ita habent. *Quod eſt natiuum* (electrum, ſcilicet) *venena deprehendit. Namque diſcurrunt in calicibus arcus cæleſtibus ſimiles cum igneo ſtridore; & gemina ratione prædicunt.* Certè in Ezechielis curru vtrumque reperitur, nempe & arcus cæleſtis, & igneus ſtridor, & Serenus etiam Poeta cecinit.

Electri metalli natura qua ſit.

Cur hæc Ezechielis figura, ex electro potiùs, quàm ex mero auro, aut ex alio metallo viſa ſit.

Electrum ad lucernarum lumina clarius argento ſplendeſcere.

Electri vis ad deprehendenda venena.

Produnt electri variantia pocula virus.

Hæc fortè admiranda electri vis cauſam præbuit, vt natiuum auro æſtimatione anteponeretur. Nam de factitio electro atque arte conſtato veriſimile id non eſt: ſiquidem auro vilius conſtaret quintâ argenti parte ad aurum admixtâ. Quamobrem quod Hieronymus ait (Ezechielis C 1.) & Origenes homil. 1. in Ezechielem, electrum ſcilicet eſſe pretioſius auro, non dubito, quin de natiuo electro ſit intelligendum. Nec mirum eſt, illud tantæ æſtimationis fuiſſe, cùm exiſtimaretur eam habere proprietatem, quam ex Plinio retuli. Quod ſi ad myſterium & veluti animam eius ſimulacri, expediens erat metallum auro pretioſius ſeligi, & ad lucem ignis ſplendidius, ac admirandæ contra venenum efficacitatis, & occultæ cuiuſdam ſapientiæ bonum à malo diſtinguentis: ſi huiuſmodi (inquam) metallum ad ſymbolicam ſignificationem deligi oportebat; nullum omnino potuit electro aptius reperiri.

Natiuum electrum quanti pretij fuerit.

Addo inſuper dictis, inferiorem huius ſimulacri partem, inſtar fuiſſe ignis ſuccenſi. Nec verò laborandum valdè eſt, aut nimis anxiè quærendum, an hæc quoque pars ex metallo fuerit. Nam, vt ſuprà explicuimus, in viſione, quę D ſolùm per ſpeciem apparet, & non per veram rei exiſtentis naturam, nullum aliud eſt metallum præter externam (vt ita dicam) metalli faciem. Atque ita cùm ſpecies ipſa exterior ad ignitæ prunæ ſimilitudinem appareret; diſcernere Ezechiel non poterat, nū eſſet ex ære, an non. Etenim ignitū æs, & quæuis alia materia, ſiue latericia, ſiue lignea, modò ignita etiam ſit, eiuſdem omnino coloris ignei apparent. Itaque cùm propheta id viſu dignoſcere non potuerit, nec conſtet aliunde ſibi à Deo fuiſſe reuelatum, fruſtra hoc & incaſſum diſquiritur. Eſto tamen, ſi quis vult, ſic etiam inferior pars ex ære. Nec enim ſenſui myſtico id diſſentaneum eſt.

Inferior pars ſimulacri ab Ezechiele viſi cuiuſmodi fuerit.

De myſterio electri & ignis in ſedente ſupra thronum.

CVm principis in throno ſedentis figura, à lumbis ſurE ſum fuerit ex electro concauo, diſtincta variis foraminibus, lucem intus incluſam prodentibus; & à lumbis deorſum ignea extiterit: inceſſit animum cupido, huius adeò inuſitati ſymboli ſignificationem cognoſcendi. Fateor ergo in primis, non mihi vſquequaque ſatisfacere nonnullas, quas legi, declarationes. Non enim in eis inuenio quadrantem omnino proportionem. Dionyſius quidē Areopagita, in auro & argento electri, conſiderat admirabilium perfectionum in naturâ angelicâ coniunctionem, quam ipſâ auri & argenti coagmentatione indicari arbitratur. Sed contra eſt, quòd perſona illa ab Ezechiele viſa, omnino Deum repręſentabat. Hieronymus hæc ibi habet; *In medio ignis ſpecies electri: quia poſt tormenta fulgor electri apparet.* Gregorius & Rupertus in auro & argento, quibus conſtat electrum, Chriſti diuinam humanamque naturam contemplantur. Theodoretus per ignem ſuppoſitum, diuinitatem accipit, quæ humanitatem in F electro ſignificatam ſuſtinet.

Mihi ſignificatio electri atque ignis huius figuræ, debet eſſe congruens iis quæ Ezechiel ipſe ait cap. 43. 4. ſcilicet Deum in curru illo capitis primi ad vaſtandam Ieroſolymam tendere. Quod qui prorſus oblitus, incarnationis myſterium in Ieroſolymæ excidio curioſè diſquirit; næ ille deuiâ ſatis viâ ad verum ſenſum progredi conatur.

Quid per electrum figuretur.

Deinde, ignis inferioris partis huius debet eſſe appoſitum quid & conducens ad Ieroſolymæ deſtructionem. De hoc enim ibi eſt ſermo: atque ignem in eo, qui iratus deſcribitur, ſatis conſtat denotare iram ac potentiā ad ſuum aduerſarium deſtruendum. Nam ideo dicitur Deus

Quid per ignem inferiori huius figuræ parti ſubiectum.

ignis eſſe conſument. Reſtat tamen reddere rationem, cur ignis in parte inferiori fuit conſtitutus: in ſuperiori verò electrum, intúſque clariſſima lux incluſa?

Quid per lucem in electro clauſā.

Ad hoc dico, lucem in electro clauſam appoſitum eſſe ſymbolum maximi alicuius myſterij ſub aliqua figura abditi, non tamen ita latentis, vt perſpicuus inde ſplendor & pellucidi radij non prodeant. Et verò hoc eſſe valdè ad rem, conſideratis iis quæ in Ieroſolymæ vaſtitate acciderunt, non negabit, opinor, qui aduerterit, omnia illis in figura contigiſſe. Facilè deinde conſtat Ieroſolymitanum excidium fuiſſe figuram Iudæorum reprobationis. inſtauratio autem templi ac ciuitatis Ieroſolymæ (quæ poſtea euenit, quæque Prophetæ fuit etiam præmonſtrata) fuit ſymbolum, (vt facilè conſideranti patebit,) nouæ ciuitatis ſpiritualis, nouique templi, quæ Deus fuerat pro veteri templo & Iudaico populo erecturus. Quare latentem lucem per foramina prodi & apparere, & electrum ipſum magnopere collucere; vtrumque aptiſſimè deſeruit, vt inde argumenta eliciamus, quæ nobis facili negotio perſuadeant, Deum, præter viſibilem illam deſtructionem, & templi atque vrbis inſtaurationem, aliud multò nobilius & excellentius inibi occultare voluiſſe, cuius lux ſeſe nobis per foramina refunderet. Quò ſpectant illa, *Magna erit gloria domus iſtius*, & alia ſexcenta, quæ Ezechiel cap. 40. & ſequentibus deſcribit. Ex quibus, ingentem ibi latere myſteriorum lucem, cordatus quiſque non obſcurè coniiciet. Quin in hoc ipſo curru multa ſingillatim inſunt, ex quibus longè altiorem & excellentiorem Dei eſſe mentem, quam externa illa ſpecies præ ſe fert, perſpicuè deprehenditur. Ea his ſunt, quatuor Cherubinorum facies, arcus pacis, cryſtallinum propitiatorium, Sapphirina ſedes, atque alia id genus. Ea propter, cùm magnus eſſet horum ſymbolorum ſplendor, diuinus ſpiritus electrum præſertim ſelegit, in quo eximiam illam lucem reconderet; nobiſque tacitè innueret, id ipſum, quod in priſcis figuris latebat, earum ſplendorem efficere: ob quem pluris fieri debebant, quam aurum & argentum. Atque hic fulgor non ex luce ſolùm dimanabat, ſed ex ipſius etiam electri proportione, hoc eſt, ex mira diſpoſitione earum figurarum ac ſymbolorum. Ex qua etiam proportione neſcio quid ſanctitatis figuris ipſis oriebatur, quæ culpæ veneno infectæ atque infuſæ, eum, qui illarum ope vti vellet, ſecurum præſtabant; vt veneni deprehenſi perniciem vitare, & cæleſtis arcus, id eſt, diuini pacti ſpeciem cernere; atque adeò humanæ redemptionis velut vmbram aſpicere valeret. Vt hac ratione (addito etiam ignis ſtridore, qui Dei indignationem indicat) inter ſpem ac metum, culpæ veneno deprehenſo, exitium eius euaderet.

Myſtica electri proprietatum ſignificatio.

Verum eſt tamen, antiquas figuras & antiquam legem, ex ſe non fuiſſe ſatis, vt ſceleris veneno mederentur: ſed tantùm vt peccatum indicarent, & ipſius etiam deſignarēt remedium: *Per legem enim cognitio peccati*, & id tamen per electrum quoque ſignificabatur; dum ipſum peccatum noſtris oculis cognoſcendum obiicit, & ipſius remedium in arcu cæleſti mirificè figurauit.

Cur in Ezechielis figura ignis infrà, electrū ſuprà appareant?

Sed cur in admirādā illâ figurâ, ignis infrà, electrum ſuprà erant? Quia cùm ſimulacrum illud Deum & ipſius prouidentiam repræſentaret: oportebat vt eòdem modo illū referret, quo ſe ipſe cognoſcendum tunc præbebat: vt figura illa cum notitiâ, quam tunc de Deo habebant fideles, ſe penitus conformaret. Cognitio enim eſt etiam illius rei imago, quæ per illam cognoſcitur. Huiuſmodi ergo figuram proponere, cuius ſuperior pars ex electro, inferior ignita ſit; ideo fit, quia cognitio, quam de Deo tunc habebant fideles, bifariam erat; alia inferior & communis, alia ſuperior & ſublimior: vna clara atque patens, altera occulta & quaſi in ſymbolorum laterna deliteſcens. Communi quidem notione, & omnibus manifeſtâ nouerant fideles, Deum eſſe ignem, id eſt, acerrimum peccatorum vindicem, & hoſtium exterminatorem. Ceterùm recondita atque ſublimis cæleſtium myſteriorum Theologia non tunc vulgabatur hominibus, ſed ſub figurarum inuolucris deliteſcens proponebatur; quæ licet ex ſe ſplendorem emittebant, non tamen lucem abditam retegebant omnino, quæ poſtea fuit penitùs Chriſtiano populo patefacta; poſtquam *egreſſus eſt, vt ſplendor iuſtus*, & lux è media laterna prodiens, ſe hominum oculis liberè intuendā obiecit.

Præterea aduerte, in ſuperiori corporis parte eos ſedem habere, quo animi affectiones denotantur; cerebrum etiā ac ſenſus, vbi cogitationes & conſilia præſertim videntur eſſe ſita. Quondam ergo ignis Dei pedum, id eſt, ipſius ſuppliciorum horror clarè cernebatur: at mira Dei conſilia, & immenſi illius amoris abdita & occulta penetralia, nō ita facilè clariſſimæ ſuæ lucis copiam hominibus faciebant, ſed eam potiùs ſub figurarum occulebant inuolucris. Vnde licèt mirum emitterent ſplendorem, non tamen adeò ſe hominibus communicabant, ac poſtea ſub feliciſſima legis gratiæ tempora.

A

NOTATIO V.

De iride quam vidit Ezechiel cap. 1. 28.

VERBA Prophetæ ſunt; *Velut aſpectum arcus, cùm fuerit in nube in die pluuiæ, ſic erat aſpectus ſplendoris per gyrum*. Similia habet textus Hebraicus. LXX. verò ſic, *Et ſplendor eius in circuitu, velut viſio arcus, cùm fuerit in nube in diebus pluuiæ, ſic ſtatio ſplendoris per gyrum*. Pro ſtatione, Aquila & Symmachus legunt, *viſio*.

Nota ad Ideam.

Iris Ezechieli viſa quo pacto ſit concipienda.

B IREM hanc nonnulli ita ferè concipiunt, vt ſit veluti ſplēdor ignis, quo ardebat figura illa a lumbis deorſum. Ita Theodor. Gregor. Rupertus, & Hugo. Card. Fauet Hieron. imò ipſe etiam contextus. Continuata enim ſerie ait, *Vidi quaſi ſpeciem ignis ſplendentis in circuitu, velut aſpectum arcus in die pluuiæ: ſic erat aſpectus ſplendoris per gyrum*. Huc ſpectat, quòd hæc conſideratio ſenſui myſtico apprimè quadrat, ſcilicet indignationem Dei, & horrorem diuinorum ſuppliciorum ſæpiùs in indulgentiam & commiſerationem ſolere deſinere: &, quæ putatur pœna, frequenter eſſe miſericordiam. Quem ſeorſum ſequitur Hieronymus.

Aſſero ergo primò, arcum non ita eſſe concipiendum, vt ſuperiorem ſolum figuræ partem circumeat; ſed vt totam figuram quaſi hemicyclo ſeu ſemicirculo ambiat, ſu-
C periori parte in gyrum ducto. ita perſpicuè Hieronymus. Nam illa verba, *ſic erat aſpectus ſplendoris per gyrum*, ſic exponit, *per gyrum Dei vel throni, vel omnium, quæ perſpecta ſunt*. Vide ſimile quid Apocal. 4. 3 *Iris erat in circuitu ſedis*. & ſimiliter Pradus noſter in præſenti ait, *Iris in circuitu ſolij magnifici*.

Num Ezechielis iris ex igne prodiret, ab ipſo propheta non explicari.

Secundò aſſero, Ezechielem non exprimere, an iris ex igne prodiret, ſed ipſā figuram circumdari. Quare non eſt, cur eò rem deducamus, vt irim ex igne oriri, exiſtimare conſtringamur. Tum quia ſplēdor ignis non ſolet iridem efficere: tum ne oſtium aliis optimis explicandi rationibus præcludamus: iis præſertim, quæ in mirabili illā electri vi & facultate fundari poſſunt, quam ſupra ex Plinio, lib. 33. cap. 4. retulimus; electrum (ſcilicet) cùm venenum ſentit, duobus id ſignis indicare, nempe ſtridore igneo, & arcus cæleſtis ſimilitudine. Neq; enim caſu, ſed miro con-
D ſilio, hanc naturæ auctor electro proprietatem indidit: atque idem in eo & ſtridorem ignis & cæleſtis arcus ſimilitudinem coniūxit, quæ in hac etiā figura coniuncta viſuntur.

Argumenta pro oppoſita opinione diluuntur.

Iam, ad id quod dicitur, ex contextu poſſe probari, irim ex igne, qui erat a lumbis deorſum, oriri. Reſpondeo, inter ſplendorem ignis & inter iridem, aſſignatum eſſe punctum: & facilè poſſe ſubintelligi verbum, *Vidi*, ex antecedentibus: vt ſenſus ſit, vidi ignem ſplendentem: & vidi aſpectum arcus, & in lectione LXX. vbi aiunt, *Splendor eius velut arcus*, τò *eius*, referri poteſt ad principis ſimulacrum, quod ex electro & igne conſtabat.

Ad aliud argumentum ſiue confirmationem ex ſenſu myſtico, cui optimè deſeruit iris ex igne orta, Reſpondeo ſatis eſſe, vt iris ignem comitetur, ad illam ſignificationem
E adſtruendam, & licèt arcus non prodeat ab igne, illum tamen comitatur.

Ex ignis ſplēdore iridē nō oriri ſolere.

Iam quòd aliquis iridem conatur ab igne producere, iuxta communem & naturalem philoſophiam: quia ex reflexione radiorum in nube opacā, conſequens erat, vt iris in circuitu ſolij conflaretur: concionantis eſt hoc potiùs, quam ſolidè philoſophantis. Nam ex ignis ſplendore non ſolet iris formari; nec in qualibet nube opaca, ſed in rorida, adiunctis adhuc aliis conditionibus, quæ ſolent ad hoc deſignari. Quare aptum non video fundamentum, vt iris ex igne naſci credatur.

De ſenſu myſtico.

Iris & pacis & indignationis ſymbolum.

CVM iris ſit pacis & ſecuritatis ſymbolum, (vt ſuprà vidimus) cumque ignis & eius ſtridor ſint iræ & indignationis hieroglyphica, & conſtet electrum, ſi veneno læda-
F tur, & ſtridere vt ignem, & arcus cæleſtis imaginem ſpectandam offerre; elucet profectò in hac figura, aptiſſima ſignificatio pacis & indignationis, cumque vtroque electri ſigno, manifeſtetur venenum; huius copulationis artificiū eò ſpectat, vt vnâ ex parte illi, quem præmonet, clementiā & pietatem exhibeat, ex aliā verò in reum, iram & indignationem. Pari quoque ratione Deus, cum indignatione, quam in ſcelera oſtendit, Ieroſolymam euerſurus flammis atque igneo curru ſtridentibus, pacis quoque ſymbolum coniungit; illis clementiam & commiſerationem ſponte offerens, qui hanc admonitionem libenti animo ſuſceperint, ſimulque declarans, ſe cogitare cogitationes pacis atque clementiæ: ac ſibi, cùm homines puniat, maximè cordi eſſe, vt ſcelerati reſipiſcant, & miſericordiam ac veniam

Quomodo in Ieroſolymæ excidio clementiam Deus cum indignatione coniunxerit.

veniam hoc pacto aſſequantur. Sed illud potiſſimùm innuit Deus, totum eum furorem atque iram, qua ad Ieroſolymæ excidium, & poſtea ad Iudæorum reprobationem per illud ſignificatam, ferebatur; cum incredibili benignitate & commiſeratione eſſe coniunctam. Nam Ieroſolymæ ſupplicium ac vaſtitas illa antiqua, in Iudaici populi conuerſionem & veram vtilitatem cedebat: & poſtea Iudæorum repulſa in veram mundi pacem ac ſalutem redundauit, vt docet Paulus ad Rom. 11. 12.

Aliorum interpretationes de iride.

Hanc ego expoſitionem legitimam reputo. Subiiciam tamen breuiter aliorum explicationes. Rupertus ſic philoſophatur: *A lumbis deſuper tantùm ignis, à lumbis deorſum ignis & iris*: quia ante incarnationem tantùm erat ignis conſumens: poſt incarnationem verò ignem iuſtitiæ placida propitiationis aurâ compenſat.

Gregorius hom. 8. arcum aſſerit fuiſſe ipſum ſplendorem ignis à lumbis deorſum: *Quia ignis Spiritus ſancti, quaſi arcus cæleſtis apparuit, veniam hominibus proponens per aquam & ignem.*

Theodoretus affirmat arcum fuiſſe ipſum ſplendorem ignis, qui erat à lumbis deorſum: & quia ipſe ignem illum exiſtimat eſſe diuinitatis Chriſti ſymbolū, ideo ſplendorē A illum ſiue arcum ait eſſe beneficia inde emanantia in homines, cæleſtemque pluuiam indicantia, & ſecum illam afferentia.

Hieronymus ad ea verba, *Hic erat aſpectus ſplendoris per gyrum*; ſubdit, *per gyrum Dei vel throni, vel omnium, quæ perſpecta ſunt.* Hæc ille; quamuis paulò ſuperiùs indicauerit, ſimilitudinem arcus eſſe ſplendorem illum, qui ab igne a lumbis deorſum conſpiciebatur, ad ſignificandam clementiam poſt ſupplicia, vel ex ipſis ſuppliciis ortam.

Hugo Card. *Super thronum*, inquit, *erat quidam homo de electro: & à lumbis & infrà videbatur ignis: à lumbis autem & ſuprà videbatur electrum, non circumferens ſplendorem vel flammam, ſed ignis intrinſecus vim.* & ſubdit, ex inferiori parte ingentem prodire flammam; & ex ſplendore B rutilare aërem & nubem in circuitu cum iridis coloribus.

Lyra, *velut aſpectum*, ait, *id eſt, vt iris, qui eſt ſplendidus.* Nec quidquam aliud addit. Interlinearis adiungit, *Poſt terrorem, miſericordiæ ſignum.* Pradus denique ad naturalem iridis philoſophiam refert hunc arcum cæleſtem, & ſenſum eſſe ait, Dei gloriam quæ ſe oſtendit in ſupplicio, ac citat (neſcio vnde) Theodoretum.

TEXTVS.

Verſ. 4. *Et in circuitu ſedis ſedilia viginti quatuor: & ſuper thronos, viginti quatuor ſeniores ſedentes, circumamicti veſtimentis albis, & in capitibus eorum, coronæ aureæ.*

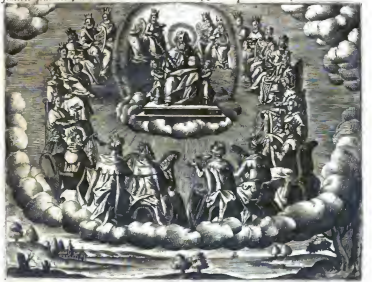

COMMENTARIVS I.

De figura ipſa ſiue idea.

In viginti quatuor ſenioribus alludi ad totidem principes Sanctuarij.

IN viginti quatuor ſenioribus manifeſta eſt alluſio ad principes viginti quatuor familiarū ſacerdotaliū, de quibus 1. Paral. 24. vbi appellātur *Principes Dei & principes Sanctuarij.* Agit etiā de illis Ioſephus lib. 7. Antiq. c. 11. Quare certū exiſtimo ſeniorū nomē non exigere, vt omnes illos longæua iam ætate ac prolixa canicie conſideremus. Sæpe enim contingit, vt familiæ alicuius princeps ſit iuuenis; quia ipſe primogenitus eſt, & hæreditarium familiæ totius obtinet ius. Id quod in Ducibus, Marchionibus, aliiſque principibus viriſq; primariis ſæpe experimento comperimus. Conſtat etiam ex Euangelio Lucæ 15. 25. iuuenem appellari ſeniorem, quia ex duobus fratribus ille erat natu maior. Quoniam ergo illam principis familiæ Sacerdotalis dignitatem primogenituræ iure adibant; inde factum eſt, vt principes illi appellarentur ſeniores, Græcè *presbyteri.*

Seniores hic nomen dignitatis, non ætatis.

A Hebræi quidem comparatiuo carent: quare apud illos idem eſt ſeniores ac ſenes: verbum autem Hebraicum eſt זקנים (xechenim.) Itaque ſeniorum nomen in hac phraſi dignitatis eſt, non ætatis ſenilis, ſicut ſæpe alibi. Et presbyteri apud Lacedæmonios appellabantur ſupremi magiſtratus, qui diuinas res procurabant, phraſi fortaſſe ab Hebræis deriuata. Nec mirum, nam & ſenatus nomen inter Romanos, quod ſenectutem ſonare videtur, principum populi conſeſſum ſignificat.

Hiſpanum nomen Señor vnde deriuetur.

Ac vt de Hiſpanâ quoq; phraſi aliquid adiiciam, quanuis probabile ſit, Hiſpanum nomen *Señor*, deriuari à Gothico *Sior*, quod Dominum ſignificat, vt docet B. B Auguſtinus; veroſimilius fortaſſe eſt, à ſeniore deriuatum; & ea ratione appellari à nobis *los ſeñores de la igleſia*, canonicos ac dignitates. qua in ſacræ Scripturæ phraſi vſurpatur ſeniorum nomen: ſicut etiam phraſi

Sedilia 24. qua ratione conſideranda ſint.

Num ſeniorũ conſeſſus ſit in circuli figurâ neceſſario concipiendus.

Hebraicohiſpanâ ſeruos, quanuis ſint ſenes, appellamus *moços* ſiue pueros. Sedilia, vt patet ex Græco & ex contextu, ſunt throni, id eſt, ſedes auguſtæ cum hypopodiis. Nam & in Hebraicâ lingua notum eſt diſcrimen inter כסא, (id eſt thronũ,) & מושב, quod quamliber generaliter ſedem ſignificat, cùm prior vox dicatur non ſignificare, niſi ſedem opertam tapetiis, qualis eſt regum & iudicum; vt ex pluſquam centum viginti veteris Scripturæ locis nonnulli obſeruarunt. Veriſimile autem eſt, principes ſacerdotum in templo Salomonis, in aulâ aliquâ habuiſſe ſellas auguſtas (quemadmodum in Eccleſiis cathedralibus hodie habent canonici & dignitates) & forſan eò reſpicitur Pſ. 106.32. (*& in cathedra ſeniorum laudent eum.*) Verùm in hac Ioannis viſione ſedes illæ 24. ſeniorum, Dei Patris ſolium ſeu thronũ ambiebant, hoc enim eſt, *in circuitu throni*, eius nempe throni, in quo ſedebat princeps. Neque tamen opus eſt vt cõſeſſus ſeniorum, circularem in gyrum concipiatur rotundâ figurâ (quemadmodum ab aliquo depictus cernitur:) aptius enim videtur, vt ſedes 24. quadratum conſeſſum efficiant; ſenæ videlicet per latera ſingula, ac ſi eſſent collocatæ intra oraculum illud, quod ſanctum Sanctorum appellatur. Sicut enim parietes eius ædiculæ & Cherubini, qui in eis erant exſculpti, ambiebant thronum Dei (qui erat ſuper arcam) ſic ſatis eſt, vt ſedilia 24. circundent eum thronum, qui Ioanni oſtenſus eſt: nec circuitus nomen circularem figuram requirit ſemper. Quòd verò hîc ad ſanctum Sãctorum per aliquam imitationẽ alludatur; manifeſtum eſt, & infrà conſtabit clariùs. Id autem eſt mirabile, quòd 24. ſeniorum throni introducti appareant in oraculum illud, in quod olim ſummus ſolùm Pontifex, atque id ſemel tantùm in anno ingrediebatur: & quòd ſeniores in ſuis thronis coram Dei throno conſideant. Verumtamen Dei thronus ſublimior concipiendus eſt, & digniori cum maieſtate viſendus, nempe ſupra Cherubinorum alas, vt ſupra explicuimus.

Circumamicti veſtimentis albis.] Sacerdotum hoc erat inſigne in templo, vt canonici in ſuo conſeſſu ſiue capitulo ſuperpelliceis induti eſſe ſolent. Vide quæ diximus cap. 1. agentes de podère byſſino.

Sacerdotum principes in veteri lege fortè coronã geſtare ſoliti, coniectura elicitur.

Et in capitibus eorum coronæ aureæ.] Valdè ſuſpicor quatuor & viginti ſacerdotum principes (de quibus ſupra) in ſuo conſeſſu coronam aliquam in capite geſtare ſolitos. Corona enim non erat ſolùm inſigne regum, ſed principum etiam & magiſtratuum. Sigonius certè de rep. Athenienſium c. 1. & 3 notat Archontes ſeu magiſtratus in iudicio coronatos ſediſſe; pro quo affert Demoſthenem. Aurea verò corona concipi poteſt, vt ſacerdotalis quondam mitra, ſiue vt aurea lamina, qua ſummus vtebatur ſacerdos. Fortaſſe etiam Eccleſiaſticus c. 25. 8. alludit ad ſeniorum coronas, cùm ait, *Corona ſenum multa peritia.* Quaſi dicat, optimam eorum coronam eſſe magnam ſapientiam. Atq; vt apud noſtræ ætatis homines, lautitiæ & elegantiæ ergò, aurea cingula ſiue zonæ in galeris in vſu ſunt: ſic etiã aurea lamina videtur olim apud Hebræos maximum religionis fuiſſe inſigne. Nec deſunt qui ſimilem coronam geſtaſſe dicant ſanctum Ioannem Euangeliſtam. Ceterùm quidquid de hoc ſit, ſiue Sacerdotum principes auream geſtarint coronam, ſiue non; hos certè ſeniores vidit Ioannes cum aureis coronis, & in conſpectu Altiſſimi ſedentes in thronis.

COMMENTARIVS II.

De ſignificatione 24. ſeniorum.

De ſeniorum ſignificatione plures Doctorũ ſententiæ.

MVlti putant numerum 24. ſeniorũ poſtulare, vt fiat applicatio ad totidem inſignes perſonas, nec plures nec pauciores. Et alij quidem valde deſudant, dum quatuor & viginti ſcriptores in veteri inſtrumẽto præcipuos anxiè diſquirunt. Alij hunc numerum quò facilius expleant, eum ex 12. Apoſtolis, & totidem ſanctiſſimis viris veteris teſtamenti componunt. Alij 12. Patriarchis ac 12. Apoſtolis deſignandis contenti ſunt. Ita Andreas & Aretas. Alij cum 12. Apoſtolis, 12. item Iudices ab Othniele vſque ad Samuelem coniungũt. Sic Rupertus. Alij ad 12. Chriſti Apoſtolos, totidẽ alios Apoſtolos adiungunt, quos ex Gentilitate ab Spiritu A ſancto fore eligendos cõfingunt. Atque hoc eſt Ioachimi figmentum. Alij hunc numerum reſtringunt ad 24. viros inſignes ſanctimonia ex iis, qui Chriſti aduentum anteceſſerunt. Cui opinioni ſubſcribit Pererius. Alij, licèt eatenus Andreæ & Aretæ ſẽſum amplectantur, quatenus 24. ſeniorum numerum ad 12. Patriarchas, ac 12. Apoſtolos referunt; addunt tamen ſignificationem eſſe de præſtãtiſſimis quibuſq; Sanctis, ac præcipuè de Prælatis & Doctoribus vtriuſque teſtamenti. Hac explicandi via incedunt Richardus, Haymo, Gloſſa, Ribera & Viegas. Alij denique nihil videntur curare de numero 24. & ſignificationem ad vniuerſam Eccleſiam extendunt. Ex his ſunt Ticonius, Beda, Primaſius, & Arias B Montanus in id Zachariæ 4. *Lampas eius ſuper eum*, vbi ait ſeniores hos eſſe Eccleſiam coronatam, diadematiſque gloriam Chriſto acceptam referentem. Sed S. Gregorius ſignificationem hanc ad prædicatores Euangelicos contrahere videtur, 1. Reg. 9.

Auctoris ſententia.

Eccleſiæ ſacerdotes in 24. ſenioribus figurari.

Mihi certum eſt, eam planè eſſe huius loci ſignificationem genuinam, vt ſub horum 24. Seniorum perſona, Chriſtianorum ſacerdotum dignitas figuretur. Ac primò illis egregiè conuenit Presbyterorum ſiue ſeniorum nomen: quippe quos Eccleſia Chriſtiana Presbyteros vulgatiſſimo ſemper nomine vocarit. Licèt autẽ hoc nomẽ, vt & nomen ſacerdotũ, ad Epiſcopos alicubi referatur; frequentior tamen vſus eſt, vt Presbyteri C nomen omnibus ſit ſacerdotibus commune. Et certum eſt Presbyteros ſuccedere 72. diſcipulis; Epiſcopos verò Apoſtolis; de quo latè noſter Lorinus Actorum 1. 20. & c. 4. & c. 20. 17. vbi affert Anacletum epiſtola 2. Hieronymum ad Marcellam, Bedam Lucæ 15. Quos etiam afferunt Salmeron tomo 4. parte 3. tract. 13. & Maldonatus Lucæ 10. num. 1. fine.

Chriſtianam Eccleſiam dici regnum ſacerdotale.

Notandum autem eſt, vniuerſam Eccleſiam Chriſtianam eſſe regnum ſacerdotale, vt explicuimus in ea verba capitis primi, *regnum & ſacerdotes*. In hoc tamen ſacerdotali regno ij ſunt ſacerdotes principes, quos propriè Presbyteros vocamus. Quemadmodum multi olim erant ſacerdotes ex genere Aaronis, ſed inter eos D erant 24. qui dicebantur *principes Dei, & principes Sanctuarij*. Non ſecus in Eccleſia Chriſtiana, quæ populus ſacerdotalis eſt, ſunt ſacerdotes proprij, qui propriè & ſtrictè ſacerdotes nominantur: atque ij per illos 24. ſacerdotum principes figurabantur, quò videlicet fit alluſio, cùm Chriſtianæ Eccleſiæ ſacerdotes appellantur Presbyteri. Sic enim innuitur, eorum dignitatem eſſe tantam, tamque excellentem; vt per illos propriè, qui Principes Dei & principes Sanctuarij dicebantur, fuerint meritiſſimè adumbrati.

Sacerdotum dignitas.

2. De Chriſtianis ſacerdotibus verè affirmatur, quod in Ioannis viſione exprimitur: eos, ſcilicet, coram Altiſſimo in thronis cõſidere. Eſt enim iis poteſtas, ſanctiſſimum Chriſti corpus conſecrandi, & homines à E peccatis abſoluendi: atque hoc eſt in cælo thronũ habere, ſcilicet diuinam authoritatem multò ſublimiorẽ, quàm ipſi Seraphini habent, & Dei maximè propriam. Quare ad eos veriſſimè verba illa Pſalmi applicantur, *Ego dixi, Dij eſtis, & filij Excelſi omnes.* Pſal. 81. 6.

Epiſcopalis dignitas ſacerdotali maior.

3 Quamuis tanta ſit ſacerdotum dignitas ac maieſtas; eſt tamen certum, in Eccleſia celſiorem adhuc eſſe gradum ac Deo coniunctiorem; dignitatem videlicet Apoſtolorum & Epiſcoporum, qui verè & propriè ab officio tenentur conſtricti ad Euangelium promulgandum. Hæc igitur Apoſtolorum, Epiſcoporumque dignitas 4. animalibus figuratur, (vt ſuo loco videbimus,) & 4. iſthæc animalia inter Deum & inter ſeniores ſita ſunt: ac proinde Deo magis coniuncta, quàm ipſi F ſeniores. Quin & in diuinis laudibus, quæ Deo decantantur, animalia præcedunt, quaſi choros ducentia, & ſeniores ſubſequuntur: vt infrà exprimitur, num. 9. *Cùm darent illa animalia gloriam & honorem & benedictionem ſedenti ſuper thronum, procidebant 24. ſeniores*, &c. Vnde infero, per 24. ſeniores minorem dignitatem adumbrari debere, quàm eſt dignitas Apoſtolorum atque Epiſcoporum, nec non Euangelij concionatorum.

4. Ad maiorem expreſſionem datæ ſunt 24 ſenioribus phialæ aureæ, id eſt, calices magni, in quibus Sanctorum orationes offerent: quod proprium eſt ſacerdotum legis gratiæ inſigne.

5. Quod

A 5.Quod Apocal. 5.5.dicitur, *Vnus de ſenioribus dixit mihi, ne fleueris.*) ſingillatim aſſeritur de S.Luca qui Spiritus ſancti aduentũ conſcripſit: vt ſuo loco videbimus. Atqui Lucas ſacerdos erat, & vnus ex 72. diſcipulis; non tamen Apoſtolus.

Cur ſeniores ſint 24. nec plures nec pauciores.

Denique negari nõ poteſt, quin ſeniorũ forma, throni ſacerdotalis veſtis, phialæ aureæ, aureæ itẽ coronæ, hæc inquam omnia appoſitè Chriſtianæ Eccleſiæ ſacerdotibus conueniant. Quare illud reliquum eſt, vt aliquorũ ſcrupulum euellamus, quibus numerus ille 24 negotiũ faceſſit. Aduerto ergo in figuris ſiue ſymbolis, numerũ ex eadem figura deſumi ſolere: nec opus eſſe, vt peculiaris ſit proportionis ratio in rei figuratæ numero. Sic ſuprà ca. 1. explicuimus illud Tobiæ 12.15. vbi angelus dixit. *Ego ſum Raphael, vnus ex ſeptem, qui adſtamus ante Dominum*: per alluſionem videlicet ad ſeptenarium eorum principum numerum, qui in regis Perſidis curia atque conſpectu erant. Nec huic alluſioni obſtat, eos qui ante Dominum adſtant, eſſe millia milliũ. Quod qui nouitatis & inſolentiæ damnet; næ ille parum animaduertit communem ſatis & vulgatam loquendi rationem eorum, qui diſertè & eleganter loqui ſolent. Ecquis enim non concinnè & argutè illum fuiſſe loquutum putet, qui dixerit Cherubinos eſſe cæleſtis muſicæ [illegible] & Hiſpanicè. *Que ſon los ſeyſes de la capilla del cielo*? item magiſtros Theologiæ ex familia S. Dominici, eſſe illius reip. viginti quatuor viros, hoc eſt veluti ſenatores, hiſpanicè *los veintiquatros de aquella republiqua*? & ſexcenta alia huiuſmodi quotidie terimus; in quibus nullus hactenus vel minimum difficultatis deprehendit: nec quiſquam in eis inter rei figurantis & figuratæ numerum vllam quæſiuit proportionem. Id igitur, quod in communi loquendi modo ab omnibus placidè accipitur, nec reiicitur ab aliquo; cur in picturæ ac ſignificationis ratione non admittetur? Conſtat ergo, ad ſacerdotalem noſtrorum presbyterorum dignitatem exprimendam egregium eſſe ſymbolũ 24. ſeniorum, licèt noſtrorum ſacerdotum numerus multis millibus maior exiſtat. Accedit, quòd Epiſcopi ac prædicatores Euangelici ſunt innumeri: & tamen in 4. animalibus exprimuntur. Vanum itaque eſt in rebus ſignificatis eum inueſtigare numerum, qui ex figura deſumitur; cùm ſatis ſuperq; ſit, principes familiarum ab Aarone ducentium originem fuiſſe quatuor & viginti; vt idem numerus ad Chriſtianos Presbyteros denotandos aptiſſimè vſurpetur.

Aliorũ ſententia de 24. ſenioribus refutantur.

Ex hiſce omnibus deducitur, eos à vera huius loci interpretatione aberrare; qui in explicando hoc numero, pro 24 ſenioribus, totidem veteris teſtamenti Sanctos ſubſtituunt: nec plus illos collineare, qui neceſſarium eſſe putant, vt hi 24 quos intuitus eſt Ioannes in thronis coram præpotenti Deo conſidentes, cum Chriſto iam tunc regnaſſe credantur. Vtrumque enim eſt à Ioannis mente valdè alienum. Nã huius capitis pictura, militantis Eccleſiæ gloriam & ſplendorem exprimit, vt ſuprà vidimus. Quare minimè eſt ad rem, aut de legis antiquæ Patriarchis, aut de æterna Sanctorum in cælis felicitate agere: ſed de noui cælorum regni celſitudine, deque ingenti Eccleſiæ miniſtrorum dignitate.

Atque vt nonnihil obiter de ſuperiorum explicationum aliquibus perſtringam; illa, quæ 24. veteris inſtrumenti ſcriptores deſignat, violenta ſanè eſt. Nam illi re verà plures fuerunt: nec peculiaris eſt Chriſtianæ Eccleſiæ excellentia, veteris teſtamenti ſcriptorum numerus. Iam, ex antiquis Sanctis 24 deligere, qui inter ceteros emineãt; præterquam quòd non valdè facit ad rem, affert ſecum neſcio quid iactantiæ, qua quis plus æquo ſibi aſſumit, dum vult audacter deſignare, qui fuerint ſanctitate excellentiores. Porrò 12. alios Apoſtolos ex Gentilitate ſeligendos affirmare, qui Chriſti Apoſtolis ex Iudaiſmo aſſumptis reſpondeant, id, meo iudicio, nimiam audaciam ac temeritatem redolet. Quo enim fundamento in re grauiſſima nouum quid & inauditum confingitur? Quamobrem quidquid pro huius numeri expoſitione affertur, quod ad 24. perſonas tantummodò extendatur, conſtat extortum omnino eſſe ac violentũ. Si verò numerus ad figurã referatur ſolùm, vt expoſui, res eſt plana & ab omni diſceptatione immunis.

Cur 24. ſeniores ſedentes appareãt.

Præter hæc, ſi ad ſeniorum thronos & ad veſtes candidas atque coronas, oculos conuertamus, omnia mirifice congruunt noſtris ſacerdotibus. Etenim, quas Chriſtus ſedes Apoſtolis Matthæi 19.28. promiſit, (*ſedebitis ſuper ſedes* 12. &c.) veriſſimum eæ ſortiuntur effectum in ampliſſima poteſtate, quæ illis in hac vitâ fuit conceſſa. Pro qua explicatione obſeruandum eſt ex Sigonio, ſæculares principes, qui Iſraeliticum populum iudicabant, duodecim fuiſſe, ſingulos ex ſingulis tribubus; penes quos erat veluti ſupremi conſilij poteſtas. Quem ad numerum habetur reſpectus in 12. Apoſtolorum ſedibus. At verò in 24. ſeniorum thronis alluditur (vt iam dixi) ad quatuor & viginti principes familiarũ Aaronis. & in vtriſque ſedibus ſeu thronis, ſummæ poteſtatis eſt & ſpiritualis gubernationis ſignificatio. Nã B Apoſtoli atque eorum ſucceſſores ſunt Eccleſiæ Chriſtianæ duces ac principes. & omnes etiam presbyteri ſunt ſuo modo *principes Dei & principes ſanctuarij.*

Quid per albas ſeniorum veſtes figuretur.

Per veſtes albas manifeſtum eſt ſignificari egregiam ſanctitatem, vt c. 1. n. 13. explicatum eſt. Atqui ſacerdotalis dignitas quantã ex ſe poſtulet ſanctitatẽ & caſtimoniã, nemo neſcit. Sed de hoc latè c. 1. vbi de podère.

Quid per coronas aureas.

Coronæ aureæ capitibus impoſitæ honorem maximum indicant & ſplendorem, qui dignitati ſacerdotum proprius eſt. Vide Pſal. 8.6. *Gloria & honore coronaſti eum, & conſtituiſti ſuper opera manuum tuarum: omnia ſubieciſti ſub pedibus eius.* Vbi notanda ſunt verba illa, *gloria & honore*: quia infrà n. 11. cùm ſeniores coronas C ſedenti in throno ſubmittunt, *Dignus es*, aiunt, *Domine accipere gloriam & honorem.* Quod verò addunt, *& virtutem*; id reſpondet illis Pſalmi verbis, *Conſtituiſti eum ſuper opera manuum tuarum.* Eccleſiaſtici etiam 45.14. de Aaronis coronâ dicitur, *Corona aurea ſuper mitram eius, expreſſa ſigno ſanctitatis & gloria honoris, opus virtutis.* Quamuis ergo non omnes Eccleſiæ presbyteri ſint ſacerdotes ſummi; omnes tamen habent coronas: quia iudicandi poteſtate funguntur, ſiue abſoluendo ſiue conſtringendo. Et Iudices, antiquo more, coronatos ad iudicandum ſediſſe, ſuprà ex Demoſthene retulimus. Quod ſi veteri fuit receptum conſuetudine, vt iudices ornarentur coronâ, facilè quiſque animaduertet, D Chriſtianos ſacerdotes meritò coronis tempora redimitos in hac figurâ depingi.

In aureis coronis alluſio ad auream ſummi ſacerdotis laminam.

Fortè etiam hic fit alluſio ad auream illam ſummi ſacerdotis laminam, quam olim geſtabat in capite. Quo vel maximè innuitur, dignitatem eam ac poteſtatem ingrediendi ſancta ſãctorum, Chriſtianis omnibus presbyteris per ſummam excellentiam eſſe communem: nec non veram ſignificationem, in frontibus Dei nomen geſtandi; atq; adeò ipſos diuino cultui potiſſimùm eſſe addictos. Coronas autẽ eſſe aureas, denotat ſacerdotes eſſe veros principes, dignitate non futili & adũbratâ, ſed ſolida & expreſſa inſignitos. Quamobrem coronæ non ex leui ſunt papyro conſtructæ, ſed ſolido ex auro conflatæ.

E Denique expende; nullam reperiri dignitatem, quæ cum ſacerdotali Chriſtianæ Eccleſiæ poſſit conferri. quin etiam, quod ſummum eſt ac præcipuum in Epiſcoporum & ſummi Põtificis dignitate, eſſe ſacerdotalem poteſtatem. Atque ad hanc ſignificationem congruentiſſimum accidit, vt in Dei cõſpectu eis tribuerẽtur ſedes ac throni. Præcipuè cùm in hac ſacerdotum excellentiâ ac celſitate mirum in modum Dei ipſius gloria ac maieſtas emineat. Pro quo expende verba illa Iſaiæ 24.23. *Erubeſcet Sol & Luna, cùm regnauerit Dominus exercituum ſuper montem Sion, & in Ieruſalem in conſpectu ſenum ſuorum fuerit glorificatus.* Vbi idem eſt *ſenum* ac *ſeniorum*. Hebræa enim lingua comparatiuis caret. Solem autem ac Lunam erubeſcere, eſt ipſorum F gloriam & ſplendorem, egregio hoc facinore & præcellenti Dei gloria penitus vinci & obſcurari, quòd ſcilicet admirandam hanc ſplendoris & excellentiæ ſummam Deus apud homines liberaliſſimè collocarit.

Aureoli ac Lyrani opinio de ſenioribus & animalibus refutatur.

Exciderat penè Aureoli ac Lyrani expoſitio, quæ nõnullis valde ſpecioſa viſa eſt. Hi igitur pro Dei ſede Romanam Eccleſiam intelligunt; pro 24. ſenioribus, ſedium epiſcopalium, quæ in Eccleſia ſunt vniuerſitatem: pro 4. animalibus 4 patriarchales ſedes. Sed quod ad Romanam attinet Eccleſiam, ſolidiora nos ex Apocalypſi Deo auſpice eruemus ad eius auctoritatem confirmandam. Hic autem locus non ſatis eſt aptus, opinor, vt Dei thronus pro Romana accipiatur

Eccleſia. Etenim in hoc quarto capite, Eccleſiæ dignitas ac maieſtas repræſentatur, antequàm Euangelium Gentibus enunciaretur: imò etiam ante ſæuiſſimam perſequutionem, quam aduerſus ipſam Eccleſiam Iudaicus populus concitauit; vt ex continuata totius Apocalypſeos ſerie, facilè eſt videre. Quare non aptus in præſenti locus eſt Romanę Eccleſiæ ſignificationi. Prætereà quatuor animaliũ explicationem velle ad quatuor tantùm Patriarcharum ſedes coarctare; nimia reſtrictio eſt, vt deinceps videbimus. Quòd verò non ſit opus, vt Dei thronus præſtantiorem Eccleſiæ Chriſtianæ partem ſignificet, quàm eſt ea, quæ in ſenioribus & animalibus indicatur; id ſequenti notatione demonſtrabitur.

NOTATIO VI.

De alluſione ad ſupremam hierarchiam cæleſtem, quæ conſtat ex Thronis, Cherubinis & Seraphinis.

Nomina, quæ nouem angelorum choris deſignantur, non eadem diſtinctione & ordine in Scriptura vſurpari.

LIcet angelorum in hierarchias tres diuiſio, & harum in nouem angelorum choros ſubdiuiſio certæ ſint: certum tamen etiam eſt, in S. Literis non eadem diſtinctione vſurpari ea nomina; quæ Theologi, S. Dionyſium ſequentes, ſingulis angelorum choris attribuunt. Atque imprimis ipſemet Dionyſius notat, ea nomina quę ipſe nouem choris aſſignat, accipi poſſe vt ſingulis choris propria, & vt nouem omnibus communia. Deinde, qui S. Scripturæ loci ad diſtinctionem illam in nouem choros conſtituendam afferri ſolent; ij ſunt, c. 6. Iſaiæ, vbi de Seraphinis; & c. 1. Ezechielis, vbi de Cherubinis, & ad Ephe. 1. 21. vbi nominantur Principatus, Poteſtates, Virtutes & Dominationes: & ad Coloſſ. 1. 16. vbi adiiciuntur Throni, & 1. Theſſal. 4. 15. & Iudæ 9. ponitur nomen archangeli. In his autem locis, patet ea certò non tribui ſingulis choris ſuum proprium nomen. Nam Ezechielis Cherubinos, ac Iſaiæ Seraphinos eſſe eoſdem, exiſtimarunt multi. Verior autem ſententia eſt, agere Iſaiam de viris Apoſtolicis, Ezechielem autem de archangelis, vt ſuis locis dicemus. Prætereà ad Epheſ. 1. 21. & ad Coloſſ. 1. 16. vtrobique opus eſt, vt quatuor nomina, quæ coniungit Apoſtolus, omnes angelorum choros comprehendant. Nam, vt doceat ſubſtantias omnes ſpirituales conditas eſſe a Chriſto, ait, *Siue Throni, ſiue Dominationes, ſiue Principatus, ſiue Poteſtates.* His ergo nominibus comprehendit etiam Apoſtolus Cherubinos & Seraphinos. Simili etiam ratione, vt oſtendat Chriſtum eſſe ſuper omnes angelorum choros erectum, ait ad Epheſ. 1. 21. *Super omnem Principatum & Poteſtatem, & Virtutem & Dominationem.* Atqui ſi quis diceret Petrum fuiſſe prælatum omnibus diaconibus, noménque illud *diaconibus* ſtrictè acciperet; non ſignificabat fuiſſe prælatum omnibus Epiſcopis aut ſacerdotibus. Demum ex ſacra Scriptura probari non poteſt, angelorum nomen aliquando eſſe proprium cuiuſdã infimi chori. Quamobrem ex hiſce locis non ſolidè videtur colligi angelorum in nouem choros diſtinctio.

Patres item non eadem diſtinctione nouẽ choros aſſignare.

Atque vt ad Patres gradum faciamus, nonnulli etiam ex iis ſolent afferri, quos conſtat non nouem choros aſſerere: vt Nazianzenus oratione 34. fine, qui ſex ſolùm nomina coniungit: Chryſoſtomus homilia 4. in Geneſ. circa medium, cuius ſententia multò magis ambigua eſt. Nam tom. 5. homilia 3. de incomprehenſibili Dei natura, Cherubinos & Thronos facit eoſdem: atque hoc nititur fundamẽto, vt affirmet Cherubinos ſuperiores eſſe Seraphinis, quia Cherubini ſunt Dei throni. Denique tota auctoritas ad angelorum nouem choros aſſerendos videtur ad vnum Dionyſium Areopagitam deuolui, nec non ad id, quod ipſe cap. 6. de cæleſti hierarchia aſſeuerat, eam ſcilicet clariſſimi ſui magiſtri eſſe doctrinam. Vbi Paulum nomine magiſtri tacitè intelligere videtur, (licèt Valentia 1. p. diſp. 4. q. 1. puncto 3. hoc de Hierotheo interpretetur.) Quare, cùm hæc ſit Pauli doctrina; iure illam vt certam ſequuntur Gregorius Magnus homilia 34. in Euangelia, Damaſcenus 2. de fide cap. 3. Sophronius Ieroſolymitanus oratione 6. (in 2. tomo Bibliothecæ) Bernardus ſermone 19. in Cantica, & libro quinto de conſideratione ad Eugenium: & Scholaſtici cum Sancto Thoma 1. p. q. 108. Idémque ſequeretur Auguſtinus, ſi Dionyſium vidiſſet. Conſtat tamen ab eo Dionyſium non fuiſſe viſum (ideóque dixit nihil eſſe certum de ordinibus, ſeu choris angelorum:) ſicut nec Gregorius Dionyſium viderat, ſed id aliorum relatione acceperat.

Seraphinos Cherubinis hos Thronis dignitate antecellere, ex Dionyſij Areopagitæ doctrina non conſtare.

Tres primæ hierarchiæ choros non eodem ſemper ordine à Dionyſio Areop. numerari.

A Porrò in nouem angelicorum ordinum diſtinctione, ea quæ Dionyſius non affirmat, non ſunt adeò certa ac ea, quæ ipſe affirmat. Hoc propterea dixerim, quòd videam nonnulla ab aliis firmo conſenſu recepta, quaſi veram Dionyſij doctrinam, quæ tamen ſeriò ac diligenter examinata, deprehenduntur non eſſe Dionyſij. Huiuſmodi fortaſſe eſt, Seraphinos Cherubinis, hos Thronis dignitate antecellere. Si enim hoc accuratè inſpiciatur, minimè id à Dionyſio aſſeri reperietur. Etenim licèt ille capite ſexto de cæleſti hierarchia, hoc ordine eos enumeret, Thronos, Cherubinos, Seraphinos, (vbi aſcenſu videtur vti) & poſtea capite ſeptimo (quaſi per deſcenſum) illos contrario ordine recenſeat; nunquam tamen ait, Thronos inferiores eſſe. Quinimò ex ipſius verbis poſſet aliquis ſuſpicari, eos à Dionyſio æquari. Primò, quia capite ſexto ait, hierarchiam primam eſſe vnam & eiuſdem generis, & de Eccle- B ſiaſtica hierarchia capite primo paulò poſt initium, ait, Cherubinos & Seraphinos eiuſdem eſſe poteſtatis cum Thronis. Deinde a paritate rationis. Nam cùm ſecundam hierarchiam capite illo ſexto (aſcendendo, vt prima ſpecie apparet,) hoc ordine numeraſſet, *Poteſtates, Dominationes, Virtutes*, poſtea capite octauo declarationis ordo (qui fuerat per deſcenſum futurus) non eſt, *Virtutes, Dominationes, Poteſtates*, vt titulus præ ſe fert, ſed hic, *Dominationes, Virtutes, & Poteſtates.* Vnde fuit diuerſitas opinionum exorta, quas refert Molina 1. p. q. 108. (præter Gregorij & Bernardi opiniones, qui Virtutes ad tertiam hierarchiam remittunt.) Sed vt ad Dionyſium regrediamur: ſi ipſe in ſecunda hierarchia minimè diſſentaneum reputauit, Virtutes modò in medio, modò in primo loco conſtituere: Dionyſius ergo ipſe nihil certò definit de ordine, quem inter C ſe ſeruant tres primæ hierarchiæ chori, ac proinde non eſt videndus Dionyſio refragari, qui dicat hunc eſſe dignitatis ordinem, Seraphinos, Thronos ac Cherubinos: atque adeò Cherubinis Thronos eſſe digniores.

Nomen Thronus an actiuè vel paſſiuè angelis tribuatur?

Pręter hęc, quanquam vulgaris opinio eſt, nomen *Thronus* in nouem chororum diſtinctione paſſiuè ſumi pro illis, qui Dei throni ac ſedes ſunt. Verùm, ſi rectè conſideretur, Scriptura non videtur illis paſſiuè, ſed actiuè hoc nomen tribuere, ita vt hoc nomine ſignificentur illi, qui tanquam principes in thronis ſiue ſolijs conſident. Non me latet, receptam vulgò opinionem in ſancto Dionyſio fundamentum habere, qui cap. 7. de cæleſti hierarchia exponens nomen Throni, ait, ipſius eſſe munus portare Deum: D & Sophronius ſupra citatus, eos appellat ſedes Dei, quam interpretationem ſequitur Sanctus Thomas 1. p. q. 108. a. 5. & alij cum eo non pauci. Hæc tamen etymologia fortè eſt peculiaris ſancti Dionyſij opinio, & non Pauli doctrina. Quin & ipſe Dionyſius fortaſſe non minùs ſummæ poteſtatis & principatus ſignificationi fauet. Quia de Eccleſiaſtica hierarchia capite 1. ait Cherubinos ac Seraphinos eiuſdem eſſe cum Thronis poteſtatis. Ad hæc, ſi Græcorum ſpectetur vſus, conſtat ex Græcæ linguæ theſauro, Throni nomen dignitatis eſſe, cui honorarior thronus tribuitur, & conſtat ex contextu ſic accipere Paulum, cùm ait, *Siue Throni, ſiue Dominationes, ſiue Poteſtates, ſiue Principatus*, ad Coloſſ. 1. 16. Omnia enim hæc ſunt nomina, quæ imperiũ ac dominatum repræſentant. Vnde Cyrillus Ieroſolymitanus (vt videbimus paulò infra) docet difficile eſſe explicare, qui Thronus differat à Dominatione.

Deum ſedere ſuper Cherubim, locutio Scripturæ familiaris.

E Adde huc, ſi nomen Throni pro Dei ſede ſumatur, in qua Deus ipſe ſedet, ſic in Scripturæ phraſi non diſtingui Thronos a Cherubinis; loquutio enim eſt tredecies in S. Literis reperta, Deum ſedere ſuper Cherubim. Et licèt hęc phraſis apta ſit, vt per eam ſignificetur Deum habere pro ſolio ac ſede duorum Cherubim paruulorũ alas, qui ſupra Propitiatoriũ erant: illa tamen cælatura fuit Dei ipſius iuſſu effecta, vt ſignificaretur, Dei thronum in quo ille ſedet, eſſe myſticas Cherubinorum alas. Quapropter certum apparet, congruentius S. Scripturæ loquutioni eſſe, Cherubinos appellari Dei ſedem ſiue ſolium; ac Thronorum choro ſellas ſiue thronos ingentis maieſtatis tribuere. Quæ conſideratio valdè confirmatur viſione c. 4. Apoc. vbi Deus ſedet in ſolio, quod (vt poſteà ſubiiciam) ex Cherubinis eſt, F & in ſolij ipſius circuitu 24. ſeniores ſunt ſedentes in thronis. Quamuis autem in Apocalypſi de Eccleſiaſtica hierarchia ſermo ſit; ſit tamen haud dubiè alluſio ad cæleſtem hierarchiam, & 24. ſeniores, quibus Apocalypſis thronos ac coronas aſſignat, appellantur *Principes Dei & Principes Sanctuarij*, 1. Paral. 24. 5.

Diſtinctionẽ inter angelorum & hierarchias & choros non adeò clarè in Scriptura contineri.

Iam, quæ de nouẽ angelorũ choris, déque cuiuſque chori proprietatibus, cognoſcuntur; ea quidem non admodum clarè ac diſtinctè nobis nota ſunt. Quare etſi Caluinus lib. 1. inſtit. c. 14. ſect. 4. impudẽter ſatis ea irridet, quæ à Theologis de Angelorum natura diſſeruntur: prudentiæ tamen ac ſapientiæ eſt in hac materia parſimoniam tenere. Nam & Sancto Auguſtino viſum fuit, in S. Literis non multam de angelicorum ordinum diſtinctione & proprietatibus eſſe lucem: & Cyrillus Ieroſolymitanus Catecheſi 11. Dic

mihi

Google

mihi (inquit) *audacule, quid Thronus differat à Dominatione, Quid Poteſtas, quid Virtus, quid Angelus, &c?* Atque ego ſanè nullum audacius videri. Quin etiam longiſſime à me abeſt ea mens, vt aliquid in hac materia vel in alia quauis innouare aut immutare velim. Perſtet ſanè quidquid Theologi de hac re prudenter & grauiter ſtatuere, eodem ſolidę veritatis gradu, quem in ſe quælibet res habet. Mihi interim liceat exponere, quod in Apocalypſi de Eccleſiaſtica hierarchia per alluſionem ad cæleſtem affirmari exiſtimo. Non inficior, me in eam partem propendere, vt de cæleſti hierarchia ex analogia ad Eccleſiaſticam, vtpote notiorē, philoſopher. Sed mitto iſthæc: rectè enim hæc duo inter ſe poſſunt componi: vt ſcilicet, & de hierarchia Eccleſiaſtica eo in ordine ad cæleſtem inſtituatur ſermo; & chororum ordo ſit in cæleſtibus illis ſpiritibus diuerſus. Itaque licèt nonnihil perſtrinxerim, quod tractationi de angelis lucem fortaſſis aliquam poſſet afferre; ea tamen lege dictum eſto, vt ſiquid communi Theologorum doctrinæ minùs videatur ſuffragari, indictum irritumq; ſit. Is enim mihi eſt animus, vt Apocalypſin de Eccleſiaſtica hierarchia directè agentem exponam. Atque in hac ſaltem Eccleſiæ hierarchia (eſto in cæleſti ſecus accidat) Throni Cherubinis, Seraphini Thronis ſuperiores ſunt, opinor.

In Eccleſiaſtica ſaltem hierarchia Thronos Cherubinis eſſe ſuperiores.

Ordo diſtinctionis in tribus angelorũ hierarchiis.

Atq; vt me priùs à diſputatione de angelis expediã; triũ hierarchiarum diſtinctio parum difficultatis habet, ſtatuta ſemel S. Dionyſij & S. Thomæ doctrina de vnius hierarchiæ ad aliã ſubordinatione. Hac enim ratione illa eſt prima hierarchia, quæ non ab alia, ſed proximè à Deo illuminatur: illa ſecunda, quæ illuminata à prima illuminat tertiam: illa 3. quæ aliam non illuminans à ſecunda illuminatur: licèt intra eandem hierarchiam, vt bene S. Thomas, inferiores angeli à ſuperioribus illuminentur.

Quid de chororum diſtinctione in ſingulis hierarchiis dicẽdũ.

Illud aliquanto difficilius, quod attinet ad trium chororum in qualibet hierarchia diſtinctionem. Qua in re Theologi plus variè ac minùs perſpicuè videntur ſcripſiſſe. Nec ex iis, quæ S. Dionyſius tradit, ſatis clarè vniuſcuiuſq; chori diſtinctio ac propria poteſtas colliguntur. Et ſanè hæc attentiùs perpendenti, ea aliquãdo mihi ſubiit cogitatio, poſſe ſ. hanc ternorum ordinum in ſingulis hierarchiis diſtinctionem fortaſſe explicari per trium attributorum diſtinctionem quæ Theologi tribus diuinis perſonis accommodant, Potentiam, Sapientiam, Bonitatem. Nam, vt primæ hierarchiæ vtamur exemplo, vidimus iã Dionyſium ac Cyrillum Thronis poteſtatem tribuere ſeu potentiam: & ex Cherubinorum ac Seraphinorum nominibus manifeſtum eſt, aliis ſapientiam, bonitatem aliis attribui. Atq; iuxta hunc modum, quo ordine Patri potentiam concedimus, ſapientiam Filio, Spiritui ſancto bonitatem, eodem videbantur eſſe recenſendi Throni, Cherubini, ac Seraphini, vt communi conſenſu receptum eſt. Sed in hac attributorum ſeu proprietatum partitione non idem in angelis fundamentum, quod in diuinis perſonis reperitur. Sublato autem attributionis fundamento non ſupereſt apta ratio, cur aliis potentia, bonitas aliis, aliis ſapientia tribuatur. Nemo enim dubitat in angelis, qui ſanctitate excellerent, eoſdem ſapientia etiam præſtare. Atque idem videtur de potentia dicendum.

Propter hæc facilè adducerer, vt in angelis, eorũq; choris diſtinguendis, eodem modo philoſopharer, quo in Eccleſiaſtica hierarchia tres veluti chori, tãta diſtinctione & perſpicuitate partiuntur, vt in eo mẽtis auditor conquieſcat. Huiuſmodi diuerſitatem ex c. 4. Apocal. elicio: in quo capite, licèt multa alia ſint ſymbola, qualia ſunt vox tubæ, iaſpis & ſardius, iris, ſeptẽ lãpades, fulgura, tonitrua & mare vitreum: quæ verò propriè & directè fideles ipſos figurant, ſunt Dei thronus, ſeniores, & animalia. Horum enim trium ſymbolorum ſignificationem cõuenit inter omnes, aut ad totam Eccleſiam, aut ad aliquam ſaltem eius partem ſpectare. Aliorũ verò ſymbolorum ſignificatio diuerſa eſt. Nã aut Dei potentiam exprimunt, aut miſericordiam, aut Chriſti paſſionẽ, aut ſeptẽ Diuinæ prouidentiæ ſpiritus, aut prædicationem, miracula & Eccleſiæ Sacramenta. Quæ omnia, licèt ad Eccleſiæ etiam gloriam decuſq; pertineant, ipſi tamẽ fideles non ſunt Chriſti paſſio aut Sacramenta, ſed Dei ſedes, ſeniores & animalia. Atq; hic ipſe eſt ordo in textu expreſſus, priùs Dei ſolium, deinde ſeniores in thronis ſedentes, poſtea animalia. Et quãuis iuxta Chryſoſtomi mentem aliquis fortaſſe putaret, nobiliores fore, qui per Dei ſedem ſignificantur: ceterùm ordo ille (Dei ſedis, ſeniorum & animalium) poſtulat, vt ſeniores anteponantur iis, qui per Dei ſedem denotantur; quemadmodum animalia deſignant eos, qui ſunt ſenioribus ſuperiores. Id quod explicatione fiet manifeſtum.

Ex Eccleſiaſtica hierarchia, chororum non poſſe ſuo modo in choris cæleſtibus philoſophari.

Inter angelos excellentiam inferioris chori in ſuperioris excellentia includi.

Nunc ex S. Thoma 1. p. q. 108. a. 5. ad 6. aduerto, in angelorum choris, excellentiã inferioris in ſuperioris excellentiã includi, non verò è contrario: ita vt inferior chorus à ſuperiore non diſtinguatur propter peculiarem aliquã excellentiam, quæ ipſi inferiori inſit, & deſit ſuperiori: ſed vt in numeris binarius à ternario diſtinguitur, quia defectu A vnitatis ipſum ternarium non adæquat. Quod ergo S. Thomas de angelorum choris aſſerit, applicatur optimè atque intelligitur ea graduum ſiue ordinum diſtinctione in hierarchia Eccleſiaſtica. Nã cùm tres ſint gradus, (ſcilicet ſedes Dei, ſeniores & animalia) quidquid Dei ſedes eis attribuit, qui per eam ſignificantur, ſenioribus eſt animalibúſq; commune. Et quidquid ſeniorum nomen presbyteris concedit, eſt etiam commune animalibus: & non cõtra. Porrò eſſe Dei ſedem, eſt eſſe ſanctimoniã præditum, & magna Eccleſiæ ſanctitas optimè Dei ſedis ſymbolo exprimitur. Aliqui tamen longiùs adhuc progrediuntur, & eligũtur à Deo ad ſacerdotale munus, atque adeò ad maiorem ſanctitatem: & huiuſmodi ſunt ſeniores ſeu presbyteri. Ex B quibus nonnulli ad ſublimiorem adhuc ſanctitatis & dignitatis gradum, & ad Apoſtolicorum hominum atque Euangelij concinnatorum munus euehuntur; quod eſt proprium Epiſcoporum, qui proinde myſtica animalia ſunt, & in quatuor illis Apocalypſeos figurata. Itaque ſanctitas, quæ neceſſaria eſt, vt quis egregius ſit Chriſtianæ legis cultor, & Deo perfectè placeat, Dei ſolij ſymbolo indicatur: ſymbolo verò ſeniorum, ſacerdotale munus & ſanctitas illi conueniens: Apoſtolica autem dignitas, eiuſque ſanctitas, Epiſcoporum propria, in animalibus quatuor figuratur. Atque in primo horum graduum ad Cherubinos alluditur; in ſecundo ad Thronos; in tertio ad Seraphinos. Ex quo poſſet aliquis conijcere, ſimiliter in cæleſti hierarchia accidere, vt ij, quibus non incumbit illuminare alios, ſed Dei ſolùm cognitione frui, ipſumq; contemplari, ſint C Cherubini: & qui electi ſunt, vt ſint præfecti & quaſi mediam dignitatem teneant, ſint Throni: qui verò ad ſuperiorem gubernandi rationem & ad alios ardendi charitatis igne inflammandos euecti ſunt, ij Seraphini appellentur: atque ita ad Cherubinos ſpectet contemplatio; poteſtas ad Thronos; & ingens inflammatio ad Seraphinos. Quod eſt diſtribuere illis tria illa attributa (potentiam, ſapientiã & ſanctitatem) quamuis non eodem ordine, quo ſingulis diuinis perſonis tribuuntur. Ceterùm hierarchiam cæleſtem doctioribus relinquens, de tribus illis Eccleſiaſticæ gradibus, déque textus ipſius applicatione deinceps agam.

Eodem modo in Eccleſiaſtica hierarchia philoſophandum.

Quid per Dei ſedem figuretur.

Quid per ſeniores.

Quid per quatuor animalia.

Symbolum Dei ſedis (vt diximus) perfectam cognitionẽ, perfectámque ſanctitatem innuit, quæ primitiuæ Eccleſiæ tempore non ſolùm in Apoſtolis & ſacerdotibus, ſed in D priuatis etiam hominibus ferè ſplendebat. Ad quam ſignificationem appoſitum valde eſt throni Dei ſymbolum. Quod enim auguſtius diuinæ maieſtati ſolium, quàm perfecta cognitio atque charitas eorum, qui ipſum & attenta cognitione contemplantur, & ardenti proſequuntur amore? Hic certè thronus ita eſt Deo glorioſus, vt exiſtimarit Chryſoſtomus Dei thronum eſſe ſymbolum, quod omniũ maximè eximiam cognitionem & ſanctitatem repræſentat. Ideo enim ſibi ſanctus doctor perſuaſit, Thronorum chorum (hos namque ille pro Dei ſede intelligebat) Seraphinis excellentiorem eſſe: cùm Deo nil videatur eſſe propius, quàm Dei ipſius ſedes. Enimuerò à veritate non recedentes, Chryſoſtomi votis faciemus ſatis, ſi aduertamus rationem throni Dei, Cherubinis, Thronis & Seraphinis Eccleſiaſticæ hierarchiæ eſſe communem. Nam inferioris E excellentia in ſuperioris excellentia clauditur, vt iam dixi. Seraphinis autem non ideo diuerſum aptatur ſymbolum, quòd illis Dei eſſe thronum non optimè quadret: ſed quia præter id, quod eſt Dei eſſe ſedem, (id eſt, eum perfectè cognoſcere atque amare) maxima etiam vi & contentione, animarum ſaluti & ſanctitati ſtudent. Quam ad rem in eis agnoſcamus oportet ſignificationem, quam Dei ſedes in ſe continet, id eſt, Dei ipſius cognitionem perfectiſſimam & inflammatum amorem. Cùm autem Deum & contemplandi & amandi excellentia ſit, quæ in eis maximè elucet, quaque ipſi propiùs ad infinitam illam maieſtatem accedunt; ideo ſummo artificio fuit excogitatum, vt egregia hæc facultas cognoſcendi & amandi Deum, ſedis ſymbolo notaretur, quod ceteris ſymbolis plus eſt cum Deo copulatum: quod aliqua ratione deſiderio Chryſoſtomi ſatiſ-F facit.

In Dei ſede perfectam cognitionem & ſanctitatẽ figurari probatur.

Chryſoſtomi opinio de Thronis.

Hæc inſuper conſideratione obiter ſacerdotes & Epiſcopi admonentur, vt pro aliorum ſalute ita excubias agant, ne interim in propriæ ſalutis cura per incuriam & oſcitãtiam conniueant. Hoc enim pacto præcipuum Deo obſequium impendent. Siquidem licèt ex ſenioribus aut ex animalibus aliquis non ſit, poteſt tamen ſupra Epiſcopos multos ac ſacerdotes gratior diuinæ exiſtere voluntati, ſi veræ ſanctimoniæ ac virtutum omnium perfectioni per Dei ſolium ſignificatæ, accuratiùs quàm illi, ſtrenuam nauarit operam.

Sacerdotes ac Epiſcopi quanta cura ſuum munus debeant præſtare.

Supereſt breuiter Dei ſellę rationem expendere, quò faciliùs & clariùs alluſio ad Cherubinorũ chorũ percipiatur. Aduerto igitur inprimis manifeſtam eſſe in toto hoc capite 4. ad templum Salomonis alluſionem, vt ſeorſum oſtendemus not. XIV. Quare, vt conſequenti ordine

Dei ſella ex Cherubinis quomodo concipiatur.

A procedatur, Dei ſedes concipienda eſt, illius inſtar, quam Deus in Salomonico templo habebat. Atqui ex tredecim Scripturæ locis conſtat, illam, quæ in templo erat ſedem, non eſſe aliam, quam Cherubinos ipſos, qui ſupra Propitiatorium ſiti ſeſe mutuò aſpiciebant; & alas in eam ferè rationem habebant extenſas, ac ſi duo homines è regione brachia contenderent atque coniungerent, vt alius deſuper impoſitus conſideret. Itaque Cherubinorum capita erant veluti brachia ſellæ: Cherubinorum verò alæ & brachia pro ſede erant.

An quatuor Apocalypſeos animalia reſpondeãt duplici Cherubinorũ pari, qui in templo erant.

Scio non deeſſe, qui in Apocalypſi & in Ezechiele, quatuor animalia reſpondere putet duplici Cherubinorũ pari, videlicet paruis duobus, quos Moyſes extruxit, & duobus aliis ingentibus a Salomone fabrefactis: ita vt ex vtroque pari quadriga componatur. Hæc tamen excogitatio valdè eſt violenta: nec enim proportione aliqua copulantur inter ſe exigui Cherubini (qui vix cubiti longitudinem habent) & duo alij bene magni, qui decem cubitos longi ſunt. Præterquam quòd vtrorumque ſignificatio nonnihil diuerſa eſt, vt ſuo loco palam fiet. Quare non eſt cur fruſtra laboremus in eiuſmodi quadriga ex quatuor Cherubinis confingẽda. Aliam enim ob cauſam duo Salomonis Cherubini in quatuor commutantur, Dei ſella interim abſque vlla mutatione manente, ex duobus ſcilicet Cherubinis paruulis compacta: eam verò velle alio modo effingere, fingere potiùs eſt.

Quid per paruos Moſis Cherubinos denotetur.

His poſitis, propria duorum Cherubinorum, quos Moyſes effecit, ſignificatio (atque eadem eſt aliorum ingẽtiũ Salomonis) eſt Dei ſeruorum ſanctitas ac ſapientia, de qua ſanè infra Apoc. 11. vbi de duobus teſtibus. Quod autẽ parui Cherubini ex auro ſint, & ex eis Dei ſella componatur, vtrumq; fuit aptiſſimum, vt ſignificaretur, quantæ Deo voluptati ſit ſuorum fidelium obſequium, quo ipſum agnoſcunt ac diligunt, & ſymbolum quidem paruulorum Cherubinorum ad angelos translatum, commune eſt omnibus hierarchiis, propter ea quæ diximus de vltimi chori perfectione ceteris choris communi. Atque hæc excellentia eſt, quam angeli omnes maximi faciunt. quæ tamen ſi in ordine ad primam hierarchiam conſideretur, Cherubinorum chori propria eſt, iuxta ea quæ ſuperiùs diximus. In Eccleſiaſtica ergo hierarchia cõgruẽs valdè fuit, vt per alluſionẽ ad primam cæleſtem, Cherubinorum ſiue Dei ſedis ſymbolum tribueretur iis, qui in Dei ipſius cognitionem & amorem ſe totos darent, eique ſedem ſuo in pectore defigerent, alio præterea Eccleſiæ gradu immunes.

In Eccleſiaſtica hierarchia, quibus Cherubinorũ ſymbolũ tribuitur.

Seniorum coram Deo ſedentium dignitas & excellentia.

Quibuſnam Dei throni ſymbolum quadret.

Transeamus iam ad quatuor & viginti ſeniorum thronos. Ac primò inficiari nemo poterit, quin ad exprimẽdam præcellentem dignitatem, quam Chriſtus Dominus Eccleſiæ ſacerdotibus fuit impertitus; nec non ad poteſtatem explicandam homines à peccatis abſoluendi, & Chriſti corpus, ſanguinémque ſanctiſſimum conſecrandi, mirificum extitit ſymbolum, quo eis throni coram infinito Deo conceduntur. Vnde patet mox perſpicua alluſio ad illum primæ hierarchiæ chorum, qui Thronorum appellatur; propter excelſam, quam in cęlo obtinent, dignitatem. Manifeſta eſt inſuper alluſio ad 24. ſeniores, id eſt, ad primogenitos familiarum ex Aarona deſcendentium, qui principes Dei & principes Sanctuarij dicuntur, 1. Paral. 24. 5. vt in commentario dictum eſt.

Seraphinorũ ſymbolum quibus conueniat.

Reliquum eſt vt de ſymbolo quatuor animalium aliquid dicamus. Et primùm ex alluſione ad caput Iſaię ſextũ conſtat, myſtica illa animalia, quæ Iſaias vidit, ad diſtinctionem paruorum Cherubinorum appellari Seraphinos. In Ioanne etiam clara eſt alluſio tum in alis ſenis, tum in iterata illa acclamatione, *Sanctus, ſanctus, ſanctus.* Quare optimè cohæret, vt apud Ioannem habeatur reſpectus ad primam angelorum hierarchiam, Cherubinis, Thronis & Seraphinis conſtantem. Nã Cherubinis, Dei ſedes: Thronis, ſeniores: Seraphinis, myſtica animalia reſpondent. Vbi animalium ſymbolica ſignificatio (vt in commentario videbimus) ad Apoſtolos & viros Apoſtolicos haud dubiè ſpectat: qui Seraphinos, in cæleſti curia præſtantiſſimos, muneris ſui dignitate reſpiciunt. Atque hos ipſos Apoſtolicos viros Iſaias ipſe Seraphinos vocat, ad quos incumbit terram ardenti Dei charitate inflammare.

Cur in Salomonis tẽplo, præter duos paruos Cherubinos, duo alij fuerint ingentes.

Ex his quæ hactenus diximus, facilè cernitur, quantopere expedierit, vt in Salomonis templo præter duos illos exiguos Cherubinos, qui Deo pro ſella ſubſtabant, duo alij fuerint prægrandes, qui ſua magnitudine & proceritate repræſentarent ingentem Dei cognitionem pariter & amorem in viris Apoſtolicis exiſtentia atq; vigentia. Quòd ſi eadem eſſet omnino vtrorumque ſignificatio, ſufficeret vt alteri in templo eſſent: quemadmodum & Moſis candelabrum, propoſitionis menſa, labrum æneum & altare holocauſti, commutata ſunt in nouum candelabrum & menſam, in mare æneum & nouum altare. Enim verò cùm Salomonis templum fuerit Chriſtianæ Eccleſiæ figura; ad clariorem virorum ſanctiſſimorum diſtinctionem, qui fuerant in ea extituri, percommodè accidit, vt permanen- A tibus adhuc exiguis illis Cherubinis, duo inſuper aurei & oleagini coloſſi denuo adderentur. In quibus licèt ad principes ac Seraphinos hierarchiæ cæleſtis reſpicitur, propria tamen & germana eorum ſignificatio viros Apoſtolicos denotat. Quam ad rem diuino planè conſilio excogitatum fuit, vt interinſecus ex oliuo conſtarent, ad viſcera miſericordiæ ſignificanda. Notum enim eſt oleã ſignificare miſericordiam. Vnde non ſemel Paulus ad angelos illos oleagina viſcera habentes alludit. vbi de viſceribus miſericordiæ agit, vt ad Philippenſ. 2. 1. & ad Coloſſenſ. 3. 12. Atque de hac virorum Apoſtolicorum miſericordiâ Chriſtus agit Matth. 5. 7. cùm ait, *Beati miſericordes.* ac de eiſdem eſt ſermo Zachariæ 4. fin. vbi LXX legunt, *Hi ſunt viri miſericordiæ.* Nam interna erga hominum ſcelera commiſeratio atque ingens charitas ſanctiſſimos homines impulit ad maximos in euangelica prædicatione la- B bores fortiter & alacriter ſubeundos. Atque adeò in paruulis Cherubinis, ad quos ex ipſa ſignificatione, prædicatio euangelica non incumbebat, viſcera ex oliuo opus non erãt: ſecus verò in magnis, cùm ad eos hoc munus ſpectat. Ad hoſce igitur duos magnos Cherubinos ſingillatim ſpectauit viſio illa Iſaiæ 6. vbi duos Seraphinos ſolùm vidit Iſaias, vt poſtea planum fiet. Atque binarius hic numerus, præter alia recondita ſenſa, eandem habet doctrinæ & ſanctitatis rationem, quam duo parui Cherubini. In hac autem ſignificatione perſpicuum eſt, vtrumque Seraphinum cuiuſcunque Apoſtoli eſſe ſymbolum, cùm in quolibet eorum & ſanctitas & doctrina mirum in modum enituerint.

Cur magni Cherubini viſcera oleagina habuerint?

Per oleam ſignificari miſericordiam.

In Iſaia Seraphinis reſpectum habere ad magnos templi Cherubines.

Quatuor item admiranda animalia, quæ Ioannes conſpexit, licèt ſeorſum ſingula non ineptè applicentur, re- C ctiùs tamen omnia coniunctim ſumpta cuique Apoſtolorum aptantur. Quòd verò duo, quos vidit Iſaias, in quatuor illos a Ioanne conſpectos fuerint commutati; non ideo fuit, quòd duo illi Moyſis ſeſe adiunxerint ad grandiores alios a Salomone factos, ſed vt Apocalypſeos viſio non ſolùm reſponderet viſioni Iſaiæ, ſed etiam Ezechielis. Etenim licèt Ezechielis animalia viros Apoſtolicos non directè ſignificabant, ſed Archangelos potiùs & cæleſtis hierarchiæ principes (vt alio loco explicabitur,) ceterùm hierarchia Eccleſiaſtica cæleſti reſpondet. Et quemadmodum expediens fuit, vt in cæleſtis hierarchiæ ſymbolo, pręter duos illos paruos Dei ſellæ Cherubinos, Ezechieli oſtẽderentur pro duobus grãdioribus, quatuor mirabilia ani- D malia, quæ currum diuinæ Prouidentiæ antecedentia, cæleſtium Dei miniſtrorum (quorum miniſterio in antiqua Ieroſolymæ deuaſtatione vſus eſt, quam ipſi ad motũ populi reformationem dirigebant) Virtutem, Sapientiam, Æquitatem, & Beneficentiam indicarent; ita etiam congruẽtiſſima extitit ratio, vt in glorioſa Eccleſiæ Chriſtianæ primitiuæ pictura (quæ Ioanni fuit c. 4 Apocalypſ. ob oculos poſita) per alluſionem ad eadem 4. Ezechielis animalia Ioanni monſtrarentur Eccleſiæ ipſius principes ac velut anteſignani ſub quatuor admirandis animalibus figurati; in quibus nihilo ſegniùs eminerent Virtutis, Sapientiæ, Æquitatis ac Beneficentię ſymbola, quorum clariſſima documenta in re multò difficiliori Chriſtianæ Eccleſiæ principes ederent, nimirum in grauiſſimo bello, quod cum Synagoga & Gentiliſmo gerebant, quod exitum feliciſſimum habuit.

Cur animalia Ioanni viſa in conſpectu ſedis fuerint quatuor.

Quid per 4. animalium ſymbolum figuretur.

Quatuor Ezechielis animalium myſterium.

E Præterea quemadmodum in duobus Cherubinis paruis, itemque in maioribus, binarius numerus, ſanctitatis ac doctrinæ ſocietati reſpondet; & vtraque in eadem perſona reperitur: ita etiam myſticorum animaliũ quaternarius apud Ezechielem ad quadrigæ figuram aptatur, & in Apocalypſi viſioni Ezechielis reſpondet: eâ tamen ratione, vt quatuor ſimul animalia cuilibet ex Eccleſiæ principibus, aut etiam ex cæleſtibus congruant. Quod qui nouum & inſolitum reputet, is non ſe ſatis in ænigmatum enodatione verſatum oſtendit; nec planè aduertit, de vno eodẽque propheta dici interdum, *Currus Iſrael & auriga eius;* interdum de alio.

Ac licèt non defuerit, qui nouem angelorum ordinum ſiue chororum nomina, Eccleſiaſticis miniſteriis diſtribue- F rit, (vt ſanctus Photo presbyter libro quarto de ſtatu domus Dei c. 26. & habetur tom. 6 Bibliothecæ,) illud tamen fortè violentum eſt. Nam trium hierarchiarum diſtinctio non rectè Eccleſiaſticæ hierarchiæ videtur accommodari. Atque ad primitiuæ Eccleſiæ perfectionem & ſanctitatem exprimendam ſummopere oportuit, ad ſupremã ſolùm cælorum hierarchiam per alluſionem attendi. Atq; hæc eadem Apocalypſeos alluſio nonnihil fortaſſe lucis tractationi de cæleſti hierarchia attulit. Oſtendit enim ex comparatione alterius, de altera (nempe de cæleſti) philoſophari nos poſſe. Deinde facile eſt, diſtinctionem trium cæleſtium hierarchiarum notare: & affirmare probabiliter, thronos, qui ex prima hierarchia ſunt, auctoritatem & potentiam a Deo proximè acceptam Poteſtatibus, qui ex ſecunda ſunt hierarchia, communicare: hos

Ex Apocalypſeos doctrina nõ parum lucis in tractationem de angelis deriuar.

Principatibus, qui ex tertia sunt. Et qua ratione de potentia initur ratiocinatio, eâdem potest de sapientia, ac de amore seu voluntatum inflammatione iniri. Certè hac inductione probabiliter satis nouem chororum cælestium numerus videtur percipi posse. Et fortè cap. 1. Ezechielis, aliqua est horum nouem ordinum effigies, nedum vmbra. Finis enim capitis illius est, Dominum exercituum proponere ob oculos, falcato in curru ad Ierosolymæ exitium properantem. Ad hoc autem congruens fuit, Deum sanctũ ordinum ac militum satellitio septum ac stipatum depingere. De quo fortassè nonnihil dicemus in eius capitis commentario.

Episcopale munus quò plus habet dignitatis, eò plus laboris ac solicitudinis habere.

Illud mihi per obliuionem penè abierat; quòd scilicet, vt senioribus & animalibus, maximæ præ rebus ceteris æstimationis est, Dei esse sellam: ita similiter, licèt mystica animalia senioribus superiora sint, si tamen comparentur inter se & seniorum dignitas, & id, quod supra ipsam addit, mysticorum animalium, (id est, Episcoporum & Euangelicorum concionatorum) ratio, maior est sacerdotalis dignitatis excellentia, quam totum id, quod præterea Episcopi etiam summi gradus addit. Idcircò, vt sacerdotalis dignitatis magnitudo constaret, iurè coram excelso Deo seniores in thronis sedentes apparent. Vt autem innuatur Episcopi munus, etsi maximum & admirabile sit, ceterum quod supra sacerdotem addit, laboris potiùs quàm honoris esse nomen; animalia, etsi Deo propiora, stantia tamen apponuntur, & plena vndique luminibus, in laboris assidui & prouidæ vigilantiæ significationem.

Cur 4. animalia coram Dei throno non sedeant vt seniores, sed stent.

Nihilominùs tamen 4. animalium symbolum egregium est ad Apostolici muneris præstantiam & amplitudinẽ demonstrandam, cui muneri Episcopalis cura operis vicaria succedit: quemadmodum 72. discipulis, presbyteri similiter subeunt. Atque de vtraque tam Episcoporum, quam Sacerdotum successione agunt, (præter Maldonatum & Salmeronem & Lorinum, quos supra citauimus in Commentario) Bellarminus lib. 1. de cleric. c. 14. & 15. Stapletonius in Acta c. 20. versu 28. & Enriquez 3. de pœnitentia, cap. 5. num. 5. litera Z.

TEXTVS.

Vers. 5. pars 1. *Et de throno procedebant fulgura, & voces, & tonitrua.*

COMMENTARIVS I.

De specie ipsa visionis.

De Dei solũ throno, nõ de seniorũ, fulgura & tonitrua processisse.

QVOD textus ait, de throno fulgura & tonitrua processisse; intelligendum est de throno Dei, non de thronis seniorum. In coniunctione autem tonitruorum & vocum congruentius fore existimo, si voces à tonitruis distinguantur, ac voces ad humanas referantur tonitruis cælestibus admixtas. Etenim licèt in Apocalypsi tonitrua interdum ipsa, sint articulatæ voces; vt videre est cap. 10. 3. vbi legimus, *Loquuta sunt tonitrua voces suas*, & cap. 19. 6. vbi auditur vox tonitruorum magnorum dicentiũ Alleluia: & licèt interdum nomen vocum pro tonitruis accipi posse prima specie videatur, vt cap. 11. 19. *facta sunt fulgura & voces*: ceterùm in vocum & tonitruorum coniunctione distinctio vtrorumque facilè deprehenditur. Quare illud multò & probabilius, & textui explicando aptius iudico; vt scilicet humanas voces cum cælestibus tonitruis consociemus. Atque huic explicationi robur accedet ex loco illo cap. 11. 19. *facta sunt fulgura & voces*: vt ibi videbimus.

Tonitrua simul cũ humanis vocibus fuisse audita

COMMENTARIVS II.

De significatione symbolica fulgurum, vocum & tonitruorum.

De fulgurũ ac tonitruorũ mysterio, aliorum opiniones.

IAM, si interpretationem spectes, communis est, fulgura referenda esse ad miracula: tonitrua verò & voces ad prædicationem; cùm Diuinæ prouidentiæ sit gloriosissimum, Euangelij prædicationẽ cum cælesti vi, & miris inauditísque prodigijs copulare.

A Atque hanc prædicandi rationem, vbi promulgatio ipsa efficax satis ac potens ingenti miraculorum multitudine roboratur, propriam esse legis gratiæ perhibent. Huiusmodi interpretationem illud non parum fouet, quòd certum omnino sit, tonitrua Psal. 28. significare vim prædicationis Euangelicæ, qua Deus Gentilitati bellum indixit. In ipsis etiam fulguribus lucem inter densa nubila radiare, indicat inter nebulam ipsam, attámque caliginem, qua diuina Prouidentia sæpe sua opera inuoluit, miraculis ac prodigiis, quasi mysticis quibusdam B fulgetris, effici, vt veritatis interniteat lux; & repugnantium tenebræ clarissimis radiis dissipatæ funditus euanescant.

Huic expositioni addunt nonnulli, quemadmodum in monte Sina (Exod. 19. 16.) *Cœperunt audiri ac micare fulgura*, & exitus fuit is, *vt timor Dei esset in vobis*. (Exodi 20. 20.) ita etiam in præsenti tonitrua hæc atque fulgura spectare ad Dei maiestatem ostẽdendam ac terrorem hominibus iniiciendum; præsertímque ad æterni supplicij comminationem. Ita Ambrosius hîc & alij.

Difficultates aduersus prædictam expositionem.

C Verùm in prædicta explicatione nonnulla mihi occurrunt, quæ difficultatis habent haud parum. In primis significatio terroris minimè videtur ad rem. Huius enim capitis scopus est Christianæ Ecclesiæ excellentiam nobis proponere; & demonstrare pariter, quantopere illa templo Salomonis præstantia & amplitudine antecedat. Atqui Ecclesiæ Christianæ non ita videtur proprium, inferorum metu deterrere. Nec magni refert, tonitrua ac fulgura in libro Exodi significationem habere terroris. Tormenta enim ænea displodunt nonnunquam ad hostes prosternendos, aut à muris procul arcendos; D interdum verò in festiuæ celebritatis ac lætitiæ significationem, vt quotidiano docemur experimento. Est igitur quærenda interpretatio huius cap. fini & scopo consentanea. Deinde difficultate non caret, quòd tonitrua isthæc Euangelij promulgationem, eiúsque efficacitatem denotent. Nam Euangelici concionatores, vt infrà planum fiet, quatuor animalibus figurantur; tonitrua autem à throno ipso procedere, textus exprimit; cùm tamen thronus eos significet, qui nec concionatores sunt, nec sacerdotes; & nihilominùs in eorum cordibus Deus requiescit, tanquam in proprio throno. Quare non E hîc videtur esse sermo de prædicationis Euangelicæ tonitruis. Isthæc enim tonitrua ad animalia pertinent quatuor: at de illis hîc agitur tonitruis, quæ procedunt de throno Dei. Adde huc, in symbolis cõcreta ab abstractis non solere distingui. Leo enim (exempli gratia) & fortem & fortitudinem sine discrimine significat. Vnde in hoc capite idoneum non est, vt aliud symbolum (nempe quatuor animalia) Euangelij prædicatoribus; aliud (id est, tonitrua) ipsi prædicationi assignetur. Difficile insuper est, miracula prædicationem comitantia per fulgura denotari. Primò, quia mira à Prophetis seu concionatoribus F patrari, non est nouum quid, & legis solùm gratiæ proprium. Nouimus enim multa & admiranda prodigia à Mose, ab Elia, ab Elisæo, atque ab aliis legis antiquæ prophetis fuisse edita. Quamobrem cùm in hoc capite potissimùm agatur de propriis Christianæ Ecclesiæ excellentiis, quibus illa Iudæorum synagogæ præstat; non erant ad hoc proferenda miracula. Secundò, quia tonitruorum, fulgurúmque coniunctio, ita est à natura necessaria, vt tonitrus absque fulgure esse non possit. Constat autẽ efficacissimam Euangelij prædicationem; absque miraculorũ gratia sæpe cõtingere. Ideóque optabile valdè est, vt fulguri ea significatio præscri-

In symbolis concreta ab abstractis nõ solere distingui.

batur, quæ eū prędicationis vi & efficacitate ita cōiuncta ſit, vt nūquam tonitrus à fulgure diſiūgatur.

Tacitam hic contineri cōparationem throni huius cū eo, quem in Salomonis templo habuit Deus.

His argumentis adducor, ſeu trahor potius, vt aliam excogitem explicationem, quam nunc lectori expendendam ſubiiciam. Obſeruandum ergo eſt primò, fulgura & tonitrua nuſquam ſine nubibus accidere. Quare, cùm ad Salomonis templum manifeſtè in hoc capite fiat alluſio (vt diximus ſuprà, & infrà ampliùs explicabimus) dicente Ioanne, ex Dei throno fulgura & tonitrua proceſſiſſe, tacita quædam delitеſcit hic comparatio throni huius cum eo, quem in Salomonis templo habebat Deus. Ea autem eſt, ibi in tēpli dedicatione verè ex Dei throno nubes prodiiſſe, & compleuiſſe templum, vt appareret cęlorum Dominum, nubium tempeſtatúmque potentem in eo templo ſolium poſuiſſe: in iis tamen nubibus ſuam quidem Deum oſtendiſſe gloriam; efficacitatem, non item. At in nouo throno, (id eſt, in eo, quem habet in Eccleſia) multò maiorem & glorioſiorem diuinæ virtutis manifeſtationem fuiſſe oſtenſam. Nec enim ſolùm Deus ſuum thronum in nubibus demonſtrat; ſed ſuam efficacitatem in tonitruis ac fulguribus, quæ ex noui throni nubibus continenter prodeunt. Quòd ſi nubes (vt cap. 1. vidimus) eximios ſanctitate viros indicant, qui filij Dei appellantur; ſancti quidem veteris legis viri glorioſiſſimæ Deo extitêre nubes, non tamen in iis ingens illa emicuit vis ad animarum conuerſionem. At noui throni nubes ſuis tonitruis atque fulgetris efficaciſſimæ ſunt.

Secundò obſeruandum eſt, in Eccleſia primitiua non modo Apoſtolos, Epiſcopos, Concionatores Euangelij ac ſacerdotes; ſed generatim totum Eccleſiæ corpus, & ſingulos etiam Chriſtianos: nec eos ſolùm, qui cæleſtium rerum contemplationi ex inſtituto vacabant, ſed etiam qui coniugalem vitam traducebant; magna diuinæ virtutis documenta ſolitos edere; & optimo exemplo, ſanctiſſimæ vitæ communione, ac priuatis de vera animorum ſalute colloquiis plurimos ad Chriſtianam religionem conuertiſſe.

Quantus in primitiua Eccleſia fidelib. feruor pietatis & aliorū ſalutis procuranda.

Quæ ſanè ingens virtus, & in aliorum conuerſione efficax gratia (qui verè eſt ſanctificationis ſpiritus) cum ipſis Eccleſiæ naſcētis exordiis habuit communem ortum. Nec in concionatoribus ſolùm Euangelicis; ſed in quibuſuis etiam Chriſtianis hominibus, atque adeò in vniuerſo Chriſtiano populo cœpit vigere. Quemadmodum nunc in florenti aliquo religioſæ familiæ inſtituto, vbi omnes generatim virtutis & ſanctitatis ſtudio certatim feruеant, non concionatores ſolùm ad veram pietatem traducunt homines, ſed ij etiam qui domeſticis miniſteriis ex peculiari vitæ ratione addicti ſunt, vt ianitor, æadituus atque alij generis eiuſdem. Id quod ab eiuſmodi interdum viris eò efficaciùs præſtatur, quò ſingularia exempla ſolent eſſe potentiora. Vnde rectiſſimè S. Petrus de fœminis Chriſtianis ait epiſtola 1. cap. 3. 1. *Si qui non credunt verbo* (ſcilicet prædicationis Apoſtolicæ) *per mulierum conuerſationem ſine verbo lucrifiant.* Conuerſationis autem nomine & probum exemplum & ſancta colloquia comprehenduntur. Ad hoc ergo repræſentandum aptiſſimè deſeruiunt tonitrua & fulgura de Dei throno procedentia. Etenim ſi ſermo ſolùm eſſet de concionatoribus ipſis, non dicerentur fulgura & tonitrua de throno procedere. Nam quatuor animalia ſunt concionatorum ſymbolum: thronus autem eos omnes ſignificat, qui excellenti Dei cognitione & amore, ſuo in corde ſedem Deo fabricant, vt ſuperiùs oſtenſum eſt.

Quid per fulgura denotetur.

Quapropter vt ſignificetur hoſce omnes in animorum conuerſione acriter & ſtrenuè laborare, nihil con- A gruentius, quàm fulgetra atque tonitrua, vt à Dei ſede exilientia, depingere. Atque hæc eadem eſt fulgurum ſignificatio Pſ. 96. 4. *Illuxerunt fulgura eius orbi terræ, vidit & commota eſt terra.*

Cur hic humana voces cum fulguribus ſociatæ fingantur.

Tertiò, vt ad diuerſitatem vocum, tonitruorum & fulgurum progrediamur; humana vox cum cæleſti tonitruo ſociata, ſatis indicat præpotentem diuinæ vocis virtutem ſeſe humanis vocibus ducem & comitem præbuiſſe. Ideò enim in ſacris Literis tonitrus appellatur vox Domini. Atqui vox Domini efficax ex ſe eſt ad ſopitum excitandum, mortuū ad vitam reuocandum, atque animos facili negotio B commutandos. Huiuſmodi autem efficaciam habēt eorum verba, qui thronus Dei ſunt; id eſt, qui in Dei cognitione & amore primas ferunt: quorum ſermones ſunt quidem humanę voces, ſed cum cęleſtibus tonitruis coniunctæ, admirabilis ad hominum conuerſionem efficacitatis.

Quid denotet tonitrui, fulguriſq; coniunctio.

Tonitrui verò, fulguriſque coniunctio indicat in tonitru cæleſtem virtutem, in fulgure illuſtrationem, & cum ferè oculis priùs fulgur, quàm auribus tonitru accipiatur; ideò in textu ſeruatur ordo, *fulgura & voces & tonitrua.* Debet igitur optimi exempli lux verborum virtutem & robur antecedere. Et quidem in mediis Gentilium ſuperſtitionum tene- C bris, hæc vitæ ſanctiſſimæ fulgura, hæc tonitrua potentium & efficacium verborum, toti orbi oſtenderunt veri Dei thronum in Eccleſia Chriſtiana reperiri. Quin & ipſamet tonitrua atque fulgura, lętiſſima ex vna parte ac feſtiuiſſima ſunt, ex altera verò Eccleſiæ hoſtibus horribilia ac formidanda. Illis enim, quaſi diſploſis quibuſdam bombardis, Chriſtus Saluator noſter bellum cum Gentibus geſſit; eáſque ſuæ ſubdidit ditioni.

Quod autem de exemplo & colloquiis fidelium primitiuæ Eccleſiæ dicitur, idem multò excellētius de Euangelij miniſtris, id eſt, de Apoſtolis & cōcionatoribus poſſe dici, perſpicuum eſt. Ceterùm duplicē præſertim ob cauſam aſſeueratū prudēter eſt, D fulgura & tonitrua de Dei ſolio procedere. Primò, vt omnes norint, proximū ad pietatē quà verbis, quà exēplo promouere, nō ad prædicatores ſolū ſpectare, ſed ad omnes generatim fideles, ſpeciatímq; fuiſſe eam primitiuæ Eccleſiæ excellētiam, vt vulgi ad pietatem accenſi conuictu atque commercio, multi ad fidem Chriſti traducerētur. Deinde vt Epiſcopi ipſi & concionatores intelligant, ſuarum concionum vim & efficacitatem, in Dei potiſſimùm notione atque amore niti debere. Tonitrua enim ac fulgura, quibus bellum Gentilibus inferebatur, ex E Dei procedebant throno, qui (vt iam diximus) excellentiam diuini amoris & cognitionis ſignificat. Vnde futilis inaniſque ferè eſt concionatoris labor, qui in vera ſapientia & ſanctitate non fundatur.

In antiquis quidem tragœdiis tonitruorum ac fulgurum imitatio extitit interdum. Hinc Scaliger in Poëtica lib. 1. cap. 21. *In theatris*, ait, *erat quædam machina circumductilis valdè excelſa, in qua vtres calculorum pleni cum æneis vaſis: vnde fulgura exibant, tonitrua exaudiebantur, fulmina mittebantur; vt in Aiace.* F At in Apocalypſi ex ipſo Dei throno prodeūt. Poſſet hoc diſcrimen eò accommodari, vt ridicula ſit planè & nugatoria eorum in concionando vis, qui in actione & pronunciatione mimos potiùs & hiſtriones, quàm veros diuini verbi concionatores agunt. Sincera namque & germana fulgurum tonitruorúmque vis ea eſt, quam quis ſibi comparauit ex eo, quòd ſe Dei thronum in eius cognitione atque ardenti charitate præſtiterit. Quo ex throno deinceps abſque vlla fictione aut machinatione, prædicta fulgetra atque tonitrua erumpunt.

A Hoc eodem fulgurum tonitruorumque ſymbolo multò plus delectabitur, qui naturalem tonitruorum ac fulgurum philoſophiam apprimè calluerit: de qua optimè Conimbricēſes noſtri. Summa autem hæc eſt. Intra nubis ſinum accenditur in exhalatione ignis. Deinde accidit, quod in æneâ bōbarda ſeu ferreo ſclopo ſolet contingere. Cū enim accenſa materia ſummâ celeritate dilatetur, neceſſe eſt nubem extemplò magnâ cū vehementiâ diſrumpi, & latentis ignis lucem oculis, auribus diſciſſæ nubis ſtrepitum obiici. Quis ergo neget, Spiritum B ſanctum (qui & mentes illuminat & voluntates inflammat) cæleſtem eſſe ignem intra myſticæ nubis præcordia ſuccenſum? Huius igitur ignis vis atque impetus quaſcunque difficultates ſibi obluctantes ſuperat, foras prodire geſtiens. Atque eius virtutis effectus is eſt, vt ſcilicet oculi externam illam internæ ſanctitatis manifeſtationem, aures doctrinę ſonitum & efficacitatem excipiant. In hac certè philoſophia facilè apparet, quantopere ſint inter ſe tonitrus & fulgur vnita, necnon clarè perſpicitur, fulgur eſſe ſanctitatis exemplum, C quod hauriunt oculi; tonitrum autem efficacem atque potentem ſermonem, aures penetrantem. Notandumque eſt, quanto maior eſt ignis repugnantia, dum è nube erumpit, eò vehementius edi tonitruum, & intermicantius fulgetrum, ſi ingens fuerit ignis in nube accenſus. Ita in primitiua Eccleſiâ, cùm adeò magnus eſſet Spiritus ſancti ignis, quem Deus in cordibus fidelium accenderat, cùmque tanta eſſet infidelium repugnantia, oppoſitis molibus & machinis obſiſtentium; hinc eſt, eò magis magiſque diuini ignis virtutem ſeſe extuliſſe, D quò plures illi obices & grauiora impedimenta obdebantur. Atque hoc pacto, *in omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.*

Tonitruorum ac fulgurum philoſophia myſterium.

Tonitrui ſonitus, ac fulgetri lux vnde incrementa accipiant.

Satis ex dictis percipitur, quàm fuerit fulgurū & tonitruum ſymbolum egregium ad oſtendendam Chriſtianæ Eccleſiæ doctrinam & ſanctitatē, & miras cæleſtis virtutis in tanta rerum obſtantiū pugna effectiones. Et quamuis, ſi naturæ ordinem ſpectes, priùs ſit illuminari mentem, quam voluntatem accendi; re tamen ipſa priùs cernitur fulgur, mox tonitrus auditur. Dicam clariùs. Congruens ordo eſt, vt priùs concionatoris integritas & ſan- E ctitudo ſeſe oculis conſpicuam præbeat; deinde quò ſanctitatis fulgor magis fuerit illuſtris, eò doctrinæ tonitrus vehementior efficaciórque euadet. Iam quod de concionatoribus diximus, idem ſuo modo ad pia ceterorum fidelium colloquia debere extendi, ſuperiùs animaduertimus.

Cur humana etiam voces de Dei throno procedant.

Diximus affatim de fulguribus, déque tonitruis. Reſtat nonnihil obiter de vocibus perſtringere, nimirum explicare paucis, in quo ſenſu dicantur voces de Dei throno procedere. Nam cùm humanæ ſint voces, (vt diximus ſuprà) non aptè dicentur de F throno exire, licèt id de tonitruis & fulguribus dici poſſit. Reſpondeo tamen, magna cum energia id affirmari. Sancta enim verba & pia loquendi ratio in optimo quoque fideli debet eſſe eiuſmodi, vt perſpicuè agnoſcatur, verba illa ab ingenti luce cognitionis Dei, & ab ardenti pariter ipſius amore originem ducere.

TEXTVS.

Verſ. 5. pars 2. *Et ſeptem lampades ardentès ante thronum, qui ſunt ſeptem ſpiritus Dei.*

COMMENTARIVS.

IN ſeptem hiſce lampadibus alluditur proculdubio ad lucernas ſeptem cādelabri aurei, quod erat in Salomonis templo. In quibus ſeptem lucernis totidem planetæ figurantur, & hîc quidem candelabri lucernæ rectè concipiuntur, ante Dei thronum exiſtentes. Erant enim pro foribus abditi illius receſſus, qui ſancta Sanctorum appellatur, (in quo credebatur Deus ſedere ſuper Cherubim) eo fere modo, quo ante Sanctiſſimæ Euchariſtiæ ſacrarium accenſæ lampades pendêre ſolent. Et in Ioannis viſione, cū nulla eſſet diuiſio inter ſanctū & ſancta Sanctorum, (in quo ſignificabatur *propalatā iam eſſe Sanctorum viam*) magis propriè dicuntur ſeptem lampades eſſe ante thronum Dei. Nam cū inter ipſas & thronum nihil diuiſionis interſit; ardentes lampades, Dei thronum illuſtrant, eiuſque gloriam aliis conſpiciendam præbent. Cohæret cū hoc, quod in Iſaiæ viſione cap. 6. (vt ſuo loco explicabitur) non videtur thronus in ſancto Sanctorum apparuiſſe prophetæ, ſed in ſancto.

Septem lampades quomodo ſint concipiendæ.

Quod ad viſionem attinet, aliquis in eam fortè coniecturam deueniret, lampades quas Ioannes ſe vidiſſe teſtatur, cùm eſſent lampades in cælo, conſiderandas eſſe vt cæleſtes lampades, id eſt vt ſtellas, & planetas. Ceterùm propter alluſionem ad ſeptem candelabri lucernas, congruentius videtur, ſi Salomonici templi lucernis ſimiles concipiantur. Porrò earum ſignificationem expreſsè ponit textus, dicens; *Qui ſunt ſeptem ſpiritus Dei*, id quod iam ſatis à nobis explicatum eſt cap. 1. ad ea verba, *& à ſeptem ſpiritibus, qui in conſpectu throni eius ſunt.*

Septem lampadum ſignificatio.

TEXTVS.

Verſ. 6. pars 1. *Et in conſpectu ſedis tanquam mare vitreum ſimile cryſtallo.*

COMMENTARIVS I.

De viſionis ſpecie.

CIRCA viſionis formam ſtatuendum primò eſt, cuiuſmodi mare Ioannes aſpexerit. Nomen enim maris dupliciter in ſacris Literis accipitur. Primùm pro vero mari, qualis eſt Oceanus, aut mare mediterraneum, ſiue etiam mare Tiberiadis, aut aliud eiuſmodi. Deinde pro vaſe illo valdè capaci, quod erat in templo, & appellatur mare æneum, de quo 3. Reg. 7.23. & 2. Paral. 4. 8. Plerique ergo interpretes exiſtimare videntur veri maris ſpeciem à Ioanne hîc fuiſſe viſam. Cui opinioni fauere videtur, quòd iiſdem verbis legimus infrà c. 15.2 *Et vidi tanquam mare vitreum.* vbi figura eſt maris rubri, qua filij Iſraelis tranſierunt. Ait enim Ioannes de iis, qui vicerant; *ſtabant ſuper mare vitreum habentes citharas Dei*: vbi manifeſtè alludit ad Iſraelitarum tranſitum per mare rubrum, quando de Pharaone triumpharunt, quem Scriptura maris cerum appellat. Quare mare vitreum, in quo nouos Iſraelitas Ioannes ſe vidiſſe affirmat, non poteſt eſſe aliqua maris ænei ſimilitudo; ſed potius maris rubri. Quod dubitabit nemo, qui aduertat, ridiculum planè eſſe numeroſam militum phalangem ſuper mare æneum conſtituere. Ex hoc ergo loco elici videtur, in præſenti etiam vitrei maris nomen eâdem ratione ſumendum. Nec enim apparet probabile, in ipſa Apoca-

Mare dupliciter in Sacris accipi.

Mare ante Dei ſedem viſum veri maris referre ſimilitudinē, pleriſque placet.

Apocalypſi vitrei maris nomen diuerſè accipi, priùs pro maris ænei, deinde pro maris rubri ſimilitudine.

Fuiſſe tamen maris ænei ſimile, vt verius affirmatur.

Certum tamen mihi eſt, mare vitreum, quod Ioannes hoc capite conſpexit, fuiſſe maris ænei ſimilitudinem. Ac primò id ſentiunt Ambroſius & alij interpretes; qui aduertũt, mare hîc vitreũ cum æneo cõparari. Secundò non parum vrget contextus. Toto namque hoc capite continetur manifeſta ad templum Salomonis alluſio; ſcilicet noui throni ad antiquum thronum; 24. ſeniorum ad totidem principes familiarum ſacerdotalium; ſeptem lampadum ad ſeptem candelabri lucernas; quatuor animalium ſeu Cherubinorum ad templi Cherubinos. Quid ergo cohærentius, quàm vt maris nomẽ in hac eâdem templi alluſione, de ſimilitudine maris ænei intelligatur? Vnde facilè mox apparet, quemadmodum illud mare æneum dicebatur, quia ex ære fuſili erat; ita hoc ex vitrea materiâ, vitreum dici.

Nihil obſtare, quòd in eodem libro ænigmatico variè nomen maris accipiatur.

Ad id verò, quod ex cap. 15. obiiciebatur de maris vitrei nomine ſumpto pro veri maris ſimilitudine; Reſpondeo, mirum non eſſe, vt in eodem libro nomen maris variè accipitur, nunc pro mari mediterraneo, nunc pro ingenti illo vaſe æneo, ita ſimiliter mare vitreum, cùm à templo ſumitur comparatio, pro vaſis ænei ſimilitudine accipi; cùm autem deſumitur ab Iſraëlitarum traiectione per mare rubrum, pro ſpecie maris Erythræi vel rubri nomen idem vſurpari. Imò verò non ſolùm non eſt diſſentaneum, ſed valdè etiam conſentaneum, vt in ænigmatico libro ad eruditorum exercenda ingenia, eiuſmodi acceptionis diuerſitas reperiatur. At vbi aduertatur, quid cap. 4. quid 15. agatur, nullius difficultatis erit obſeruare, in hoc quarto mare vitreum pro vaſe; in 15. pro veri maris ſpecie ſumendum. Ex dictis infero, nihil eſſe cur noſter Ribera adiectiuum (*vitreum*) de veri vitrei ſpecie refugeret explicare; nec confugeret ad metaphoram ſeu tranſlationem aſſerens vitreum pro tranquillo poni. Nam ſi mare hîc pro vaſe accipitur (vt probaui) vitreum ad eius materiam ſpectare debere, facilè cernitur. Itaque comparatio fit quidem cum mari æneo propter ſimilitudinem figuræ & propter æqualitatem capacitatis, cum eo tamen diſcrimine, quòd templi vas æneum erat, vas verò hoc viſum à Ioanne, vitreum. Præterea, ſi ſemel ſtatuamus ſermonem eſſe de vaſe, liquidò ſtatim cõſtat nequicquam excogitari, eius aquam appellari vitream, ſiue quòd frigore conſtricta ſit, ſiue aliam ob cauſam: ſed quia vas vitreum erat, & quam in ſe continet aquam, aquæ liquidæ ſpeciem referebat.

Mare hoc ob veri vitri ſimilitudinem vitreũ dici.

Nam vt mare templi æneum aquâ erat plenum; ita etiam vitreum hoc mare, id eſt ingens vas, quod vidit Ioannes, aqua plenum eſſe conſiderandum eſt. Quod confirmatur ex ipſo textu, qui ait, *mare vitreum tanquam cryſtallum.* Etenim ſi aqua foret coagulata, nõ diceretur *mare vitreum tanquam cryſtallum.* Nam in eo mira elegantia eſt, vt cryſtallum ne ſit, ſed vitrum cryſtallinum. Atqui vnda glacie concreta, plus in ſe cryſtalli, quàm vitri cryſtallini participat. Quare mare vitreum in præſenti eſt ſtagnulum ſiue ingens crater, aut fons magnus aqua plenus, iſque ex nitidiſſimo vitro pellucido & fragili.

Qua ratione hoc mare cõſiderandũ ſit.

Iam, ſi de ingenti vaſe vitreo ſermo eſt, ſimili quoad figuram & capacitatem mari æneo templi; occurrit protinus conſiderandum illud eſſe, duodecim bobus impoſitum, ad eum modum, quo mare æneum boues duodecim ſuppoſiti ſuſtinebant. Sed non opus eſt boues ipſos etiam vitreos exiſtimare. Nam vt mare illud diceretur æneum, ſi ex ære eſſet vas, licèt boues eſſent argentei; ſic etiam vas illud ex vitro, quamuis bobus æneis ſuſtineatur, propriè & verè mare vitreum appellabitur. Vbi autem textus nihil aſſignat diſcriminis; congruentius eſt, hoc mare vitreum ſimile omnino putare mari æneo; atque adeò boues vtriuſque æneos.

Vtrùm ſit perfectè hemiſphærium.

Cùm autem eiuſdem atque illud figuræ ſit; vt perfectum hemiſphærium conſiderandum eſt. Ea enim erat maris ænei figura, vt probat optimè Villalpandus noſter, tom. 3. in Ezech. tum ex ſacris Literis, tum ex Ioſepho, Theodoreto, Beda, Hugone, Abulenſi & Dionyſio. Ac licèt Pererius lib. 10. in Geneſ. diſput. 4. contendat, non fuiſſe perfectè hemiſpherium: illius tamen argumentis fit cumulatè ſatis, abſque nimio cubiti ſacri incremento. Neque enim mare æneum tantam capiebat aquæ vim, quantam Villalpandus opinatur, de quo dicemus ſeorſum in opuſculo de ſacris menſuris. Nam noſtra etiam intererat in capacitate maris vitrei non admodum aberrare à vero.

Denique aduerto, ad maris ænei ſimilitudinem tribuendum etiam eſſe huic mari vitreo, labium lilij repandi, & trium vnciarum craſſitudinem: id eſt tres partes duodecimas vnius cubiti, nec enim fit alterius menſuræ mentio, vide 3. Reg. 7. 26. & nota tres duodecimas, efficere quartam cubiti partem de quo & de mẽſura cubiti dicemus opuſculo illo.

COMMENTARIVS II.

De maris vitrei ſignificatione.

De maris vitrei myſterio diuerſæ auctorum ſententiæ.

DIVERSÆ maris vitrei interpretationes videri poſſunt apud Viegam & Pererium. Ex quibus attentè perlectis conſtabit, earum nonnullas illo fundamento niti, quòd exiſtiment Ioãnem veri maris ſpeciem vidiſſe. Id enim neceſſariò præſtituunt, qui mare vitreum de vniuerſitate hominum interpretantur, vt Ribera: quia *aquæ multæ ſunt populi multi.* & ſimiliter Andreas & Pererius, qui exponunt de cæleſtium ciuium multitudine: nec non ij, qui ad aquas, quæ ſuper cælos ſunt, vel ad cryſtallinam cæli naturam, ſuam expoſitionem referunt. Sed has omnes expoſitiones eſſe à Ioannis mente alienas eſt neceſſe, ſi Ioannes non agit in præſenti de veri maris ſimilitudine; ſed de vitreo vaſe ingenti, eiuſdemq́; figuræ & capacitatis cum mari æneo. Quod ſi præcipuus ſpectetur finis, cuius gratia fuit mare æneum compactum, vt ſcilicet ſacerdotes lauarentur; facilè ſibi quiſque perſuadebit, illam fore veram & germanam declarationem, quæ cum illa intentione magis magiſq́; conformetur; & congruentem reddiderit rationem diſcriminis inter æneam & vitream vtriuſque materiam; hoc eſt; cur mare æneum fuerit in vitreum commutatum.

Ioachimus de ſacra Scriptura exponit.
Ioan. 15. 3.

Ioachimi interpretatio accipientis mare vitreum pro ſacra Scriptura, illud pro ſe poteſt afferre, quòd ſcilicet homines à peccatis eluere, Dei verbo attribuatur; iuxta id, *iam vos mundi eſtis propter ſermonem, quem loquutus ſum vobis.* Sed nihilominus, meo iudicio, violenta eſt. At explicatio Ambroſij ſumentis mare æneum pro veteri teſtamento, & mare vitreum pro nouo; vt aptum habeat locum, exiſtimo non de vtriuſque teſtamenti libris, ſed de vtriuſque ſanctificatione eſſe fortè intelligendam, quã ratione infrà explicabimus. Reſtant duæ aliæ opiniones; altera Ticonij, quam multi amplectuntur referentis mare vitreum ad Sacramentum Bapti-

A Baptiſmi:altera Dionyſij Carthuſiani, qui illud ad Pœnitentiæ Sacramentum applicat. Et de ſingulis breuiter dicendum eſt.

Ticonij expoſitio declarãtu de baptiſmo.

Ticonij quidem declaratio, licèt multos, eóſque graues pro ſe habeat auctores, nõ tamen apta eſt, opinor, vitrei maris figuræ. Mare namque vitreũ, vt ſuprà vidimus, æneo reſpondet. Vnde vtriuſque debet eſſe eadem ſignificatio; ita tamen vt differentiæ ratio inter diuerſam vtriuſque materiam reddatur. Atqui mare æneum ad Baptiſmi Sacramentum detorquere, violentum planè eſt. Hoc enim Sacramentum iterari non poteſt; cùm tamen B in æneo mari non ſemel, ſed frequenter lauarentur Sacerdotes, vide 2.Paral.4.6. *In mari æneo ſacerdotes lauabantur.* Imò ex his verbis aliquis fortaſſe eliciet, ſignificationem nõ debere extendi ad ſpiritualem ablutionem omnibus Chriſtianis communem, cũ in æneo mari non promiſcuum vulgus, ſed ſacerdotes ſoli ſeſe abluerent. Ad hoc tamen appoſitè reſpondetur, vniuerſum populum Chriſtianum eſſe regale ſacerdotium, (vt cap.1. explicuimus,) hoc eſt, fideles omnes ſpiritualiter eſſe ſacerdotes. Quare ij, qui propriè appellantur presbyteri, non C in communibus legis antiquæ ſacerdotibus, ſed ſolùm in ſacerdotum principibus figurabantur, qui erant quatuor & viginti. Conſtat autem in mari æneo non principes modò ſacerdotum ablui ſolitos, ſed reliquos etiam omnes ſacerdotes. Omnino ergo debet referri mare vitreum ad vniuerſi regalis Sacerdotij, id eſt, Chriſtiani populi purificationem. Nihilominus ad Baptiſmum non aptatur congruenter applicatio; tum propter ea, quæ diximus de frequenti abluendi vſu, qui Baptiſmo non quadrat; tum quia Baptiſmus non ea eluit ſcelera, quæ quis poſt Chriſtiana ſacra ſuſcepta patrauit. D Atqui in mari æneo illæ abluebantur ſordes, quas contrahebant ij, qui iam erant ſacerdotes. Cũ itaque vniuerſus Chriſtianorum cœtus ſint myſtici ſacerdotes; maris tam ænei, quam vitrei ſignificatio non debet referri ad earum ſordium ablutionem, quibus fideles ante Baptiſmum ſe inquinarunt; ſed ad crebram eorum delictorum purgationem, quæ poſt baptiſmum admiſerunt.

Carthuſiani expoſitio de pœnitentia vt verior ſeligitur & probatur.

Ticonij expoſitionis impugnatio probabilem valdè reddit Carthuſiani explicationem. Licèt cuipiam minùs fortaſſe arrideat, quòd ad ſolum Sacramentum Pœnitentiæ mare vitreum referatur. Etenim ſi in hoc capite de Chriſtiani populi gloriâ E & excellentiis agitur ex populi Iudaici comparatione; quantò maior excellentia eſt Euchariſtię Sacramento, quàm Pœnitentiæ frui? Si ergo vitreum mare ad ſolam Pœnitentiam contrahatur; inter Eccleſiæ prærogatiuas, videtur omitti Euchariſtia; cũ tamen tanta habeatur ratio Pœnitentiæ, vt ad eam ſignificandam mare vitreum cum æneo comparetur. Huic tamen obiectioni reſpondetur, ex eo quod æneum mare ad confeſſionem ſacramentalem applicetur, non ideo Euchariſtiæ myſterium inuolui ſilentio: quin potiùs hinc vel maximè eius celſitatem ponderari, quòd eiuſmodi ablutionem F conſcientiæ & purificationem prærequirat, qualem mare æneum repræſentat. Omnis enim illa puritas ac munditia ad ſacram Euchariſtiæ communionem dirigitur. Quemadmodum ſacerdotum antiquorum ablutio in æneo mari, ad ſacrificium mundis manibus atque corporibus offerendum ſpectabat. Aliquis fortaſſe volet, vt maris vitrei declaratio ad omnia legis gratiæ Sacramenta dilatetur. Ea enim omnia aquam gratiæ viuam in ſe continent, vt definit Tridentinum ſeſſ.7.can.6. Gratiæ autẽ vnda peccatorũ maculas abſterget. Et quãuis non omnia Sacramẽta fuerint directè & per ſe inſtituta ad animorum ſordes eluendas; communis tamẽn opinio eſt ſacramenta omnia poſſe ex attrito facere contritũ. Illud ſaltem certum omnia poſſe à venialibus peccatis abluere. Quòd ſi Sacramẽti Pœnitentiæ excellentia res digna æſtimata fuit, quæ inter eximias Eccleſiæ prærogatiuas recenſeretur; magnæ etiam excellentiæ eſt, Confirmatione, Extrema Sacri olei vnctione, & ceteris Sacramentis frui: atque adeò plenius videretur eſſe, ſi in mari æneo omnia Chriſtianæ Eccleſiæ Sacramenta figurata manerent.

In mari æneo non rectè omnia Sacramenta figurari.

Nihilominus exiſtimo huiuſmodi figuram non rectè ad omnia Sacramenta referri; cùm quia nonnulla (vt de Baptiſmo diximus) repeti non poſſunt; tum quia Confirmatio, Extrema vnctio, Matrimonium & ſacerdotalis Ordo non ex ſe ordinãtur ad crebram & frequentem conſcientiæ ablutionem. Quare illis non quadrat maris ænei figura, quod extructum fuit, vt quilibet in eo ſacerdos frequentiſſimè ſe poſſet abluere. Ad id verò, quod additur, omnia legis gratiæ ſacramenta ad Chriſtiani pop. excellẽtias pertinere. Reſp. Nõ hîc Spiritus S. fuiſſe mentem, vt cunctas Chriſtiani populi excellentias coniungeret; ſed quæ aptiores erant ad populi ipſius puritatem ac ſanctitatem dignıùs æſtimãdam. Ad quod opus non fuit agere ſingillatim de peccatorum venia & abſolutione, quæ per Baptiſmum datur; nec de aliis Sacramentis, quæ non aſſiduè frequentantur; ſed de iis, quæ Eccleſiam in magna virtutis ac ſanctimoniæ obſeruantiâ continẽt. Sed dicet quiſpiam; Pœnitentiæ & Euchariſtiæ frequẽtatione vtitur Eccleſia, vt remedio præſentiſſimo, quo fideles animi puritatem atque candorem aſſequuntur: ac proinde congruere, vt hoc remedium ſit in mari æneo adumbratũ. Negari enim non poteſt, quin mare æneum fuerit inſtitutum ad frequentem ſacerdotum ablutionem. Quare cùm omnes fideles ſint ſacerdotes myſtici; & ad eorum frequentẽ atque perfectam animorũ ablutionem ordinata ſint Confeſſionis & Euchariſtiæ Sacramenta; appoſitè ſatis videtur magnũ hoc vtriuſque Sacramenti pręſidium in mari æneo, & multò magis in vitreo adumbrari. Reſpondeo tamen ablutionem olim ſacrificio anteceſſiſſe. Atqui Euchariſtiæ ſuſceptio, in iis etiam, qui ſacerdotes non ſunt, veteri ſacrificio reſpondet. Quare præcedens illa ablutio, Pœnitentiæ Sacramentum directè reſpicit; quod ſacram communionem ſolet præcedere.

Mare æneum quem ad finẽ fuerit inſtitutum.

Notandum præterea eſt, mare æneũ fuiſſe maximum aquæ craterem; non vt biberent ſacerdotes, ſed vt abluerentur. Quam etiam conſiderationẽ Diuinus ſpiritus expreſſit, Ezechielis 36.25. *Effundam* (aduerte affluentiam) *aquam mundã, & mũdabimini ab omnibus inquinamentis veſtris.* Effundere verò eò loci non eſt in terram emittere; ſed ingens illud vas, quod appellatur mare; quod eſt, eam in Pœnitentię Sacramento deponere, vt quilibet poſſit accedere crebrò & lauari, vt olim in æneo mari fiebat à ſacerdotibus.

In duodecim bobus mare æneum ſuſtinentibus qui figurentur.

Porrò in duodecim bobus figurantur illi, qui graue adminiſtrationis Sacramentorũ pondus ſuſtinent. Sunt enim veluti boues aut vituli communi aliorũ beneficio addicti; vt latiùs infrà in vituli ſignificatione. Numeri autẽ duodenarij eadem eſt ratio, quæ 12. portarum ciuitatis, c.21. aut 12. tribuũ Eccleſiaſticæ & religioſæ multitudinis, c.7. & 14. habito videlicet ad 12. Apoſtolos reſpectu, qui primi Chriſtianæ Eccleſiæ fuêre miniſtri, & numeroſam eorum multitudinem repræſentant; quos tam ipſi, quàm ipſorum ſucceſſores inſtituerunt.

Cur templi Salomonici

Ad hæc, mutatio æneę materię in vitream pellucidam, diſcrimen indicat inter noſtra & antiquę legis *mare æneum, Ioanni verò viſum fuerit vitreum.*

legis ſacramenta. Noſtra enim tranſlucent illa non item. Noſtra eiuſdem ſunt coloris, cuius eſt gratia quam continent, & ad abſtruſa ipſorum myſteria tranſpectum præbent. Meis enim auribus abſolutoriam meorum peccatorum ſententiam excipio; & Sacramentum ipſum extrinſecus exhibet, quæ intrinſecus includit; & penitiſſima quæque foras dat; ita vt facilè myſterium ingens latere inſpiciatur. Accedit quòd in ipſa Chriſtianorum fide certiſſima, qua diſtinctè credunt & diſertè norunt Eccleſiæ Sacramenta fuiſſe à Chriſto Domino inſtituta, & ipſius infinitis meritis inniti, facilè tranſlucet, quæ in Sacramentorum vaſis copia aquæ viuæ (id eſt gratiæ) continetur. Quod ergo certiſſima ratio oſtendit, id quaſi per vitrum pellucidum apparet. Antiquorum verò ſacramenta non fuêre pellucida, ſed potiùs ænea; ita vt lynceo perſpicaciorem eum eſſe oporteret, qui in contemplanda Sacramentorum ſignificatione non hallucinaretur. Nobis tamen in cryſtallinum vitrum mutata eſt ænea materia. Euangelij enim luce nobis nota patuerunt, quæ illis ignota latuerant; & ad gratię aquam clariſſimè inuitamur. Atque ita qui alueus vel fons æneus fuit, nunc meritò ex cryſtallino vitro effingitur, eodem ſenſu, quo ſcriptum erat Zachariæ 13. 1. *Erit fons patens domus Dauid in ablutionem peccatoris & menſtruatæ.* Nulla enim exiſtit iam figurarum obſcuritas; ſed verborum claritudo, & rei (vt ita loquamur) euidentia.

Quid per vitrum, ex quo mare conſtabat.

Præterea, maris vitrei ſignificatio reſtringenda non eſt ad realem ſolùm (quam vocant) & expreſſam confeſſionem ſacramentalem. Extendi enim debet ad veram pœnitentiam & peccatorum deteſtationem, quæ confeſſionis votum & viuam in Chriſtum fidem claudit in ſe. Quæ fides licèt ex ſe ſit obſcura; ſi tamen cum veteris populi Iudaici fide conferatur, poteſt quodammodo clara dici.

Pœnitentia per mare vitreū figurata non ad ſacramentalem tantùm, ſed ad pœnitentiam in voto etiam extendenda eſt.

Quorſum tamen (inquies) ex cryſtallino vitro, non ex vero cryſtallo conflatum erat mare illud Ioanni viſum? Respondeo, primò, quia ſic non obſcurè confirmatur, per maris nomen hoc in loco non veram maris ſpeciem, ſed vas illud ingens deſignari. Si enim aqua glacie concreta obduruiſſet, non vtique mare vitreum ſimile cryſtallo diceretur. Aqua enim conglaciata, cryſtalli quàm vitri cryſtallini plus habet. Vas autem ex vitro potiùs cryſtallino quàm ex mero eſſe cryſtallo, myſterio nequaquam carebit. Secundò, quia cryſtallum frigoris rigore conſtrictum gelaſcit; non tamen, vt vitrum igne concoquitur atque concreſcit. Vitrū verò eſt nobile ſanè & pulchrum ex vili materia inuentum. Plinius certè lib. 36. cap. 2 ait, ex nitro (quæ eſt ſalis ſpecies) & arenâ permixtâ, tranſlucentes fluxiſſe riuos; & hanc fuiſſe vitri originem. Quamuis non ſal quilibet, aut quæuis arena ſit apta, vt vitrum ex ipſis conflari queat. Atque hæc olim fuit vitri fingendi ratio. Sed mox, quæ eſt hominum prouida & ingenioſa ſolertia, nouam adinuenit rationem vitri. Noſtra enim ætate ſalſæ cuiuſdam herbę cineres cum argilla aut arena permixti conglutinantur, & dureſcunt. Quæ quidem vitri conficiendi ratio poſt S. Ioannis & Plinij tempora nouitio inuento excogitata eſt. Tertiò, elegantiſſimum fuit effingere hoc mare ex vitro, per ignem videlicet conflato; vt ſignificaretur, ardentiſſimâ Dei charitate Sacramenta Chriſtianæ Eccleſiæ conflata fuiſſe, atque confecta. Quartò, quēadmodū illud eſt in vitro mirabile, quòd ex adeò vili, vulgari & abiectâ materiâ (ex ſale ſcilicet & arenâ) tam grata & lauta vaſorum ſupellex cōfingi poſſit; ſic in Sacramentis ex humili materiâ vel actione, & ex hominis mortalis ac fragilis verbis tā A pretioſum coaleſcit vas; quod gratię aquam contineat, eamq́; manifeſtet. Et quemadmodū arena videbatur aquam abſumptura cùm infuſam imbibat naturaliter, atque adeò perdat aquam is, qui illam in arenam infundit: ita nec actionū noſtrarum terreſtris arena, (ſiue arenoſa terra) vas aptū eſſe poſſet ad ſacram gratiæ aquam continendam & hominibus exhibendam, niſi huic ſalis vel nitri vis admiſceretur: ſalis ſcilicet ſapientiæ, id eſt, verborum Chriſti ſapientiâ inuentorum: & niſi ipſemet Chriſtus omnia hæc in accenſa ignitæ ſuæ charitatis B fornace ferruminaſſet.

Cur mare nō abſolutè cryſtallinum, ſed vitreum ſimile cryſtallo.

Vitri natura ac proprietates, earúmque myſtica explicatio.

Quintò, quo tempore Apocal. ſcripta eſt; cœptus eſt etiam magnes nouo vſu vitreæ maſſæ admiſceri. Ait enim Plin. lib. 36. c. 26. *Cœptus addi & magnes lapis.* Quod, ſi propterea fiebat (vt ſuſpicor) quo vitrum perfectius ac lucidius euaderet: dignū planè conſideratione eſt, ingens vas illud à Ioanne conſpectum ex vitro cryſtallino effectum dici, in quo fortè innuitur, ex eo pretioſo vitro conflatum, quod magnetem habet admixtū. Cùm autem (vt c. 2. not. 8. diximus) magnes binis illis, quas habet C miris proprietatibus, Dei charitatem ac ſapientiā denotet; nihil potuit congruentius ad noſtrorum Sacramentorum excellentiam indicandā proferri, quàm Dei ſapientiā æquè & amorē in eis maximè elucere. Id quod mirificè exprimitur in eo, quòd vitrum cryſtallinū ſit & perfectiſſimū; atque adeò cum magnetis admiſtione factum. Addit ibi Plinius vitrum abſolutum & perfectum aliorum lapidum pellucentium habere miſturam; quæ ſymbola eſſe poſſunt diuinarum virtutum quæ in Sacramentis effulgent.

Magnetem vitro conficiendo admiſtum, eiúſque rei ſymbolum.

Eſt præterea animaduerſione dignum, in cap. 15. D vbi maris vitrei mentio fit, non addi tanquam cryſtallum. Ibi enim mare vitreum ad vas Sacramentorum non refertur; ad ſed laborum & ærumnarū mare ſolidum & calcabile, vt ſupra ipſum fideles gradi poſſint. Atq; vt aqua ſolida conſideretur, nō opus fuit epitherō pellucētis ſeu cryſtallini addere.

Cur cap. 15. vbi maris etiam vitrei fit mentio, non addatur ſimile cryſtallo.

1. Cor. 4. 7.

Sed vt ad vitreum vas regrediamur; aliquis fortè referret naturalem vitri fragilitatem ad ſolertem curam, vigilantiam atque cautionem, qua nos oporteat ad Sacramentorum ſuſceptionem accedere; quia *habemus theſaurum iſtum in vaſis fictilibus*, & facilè mihi vas vitreum frangi poteſt, id eſt, faE cilè meâ ignauiâ atque ſocordiâ poſſum abſque aqua gratiæ remanere vacuus; ſi temere & inconſideratè accedā. Hoc tamen non ſatis videtur aptum in præſenti. Nam ad vitri fragilitatem ſignificandam non eſt apta trium vnciarum (hoc eſt vnius palmi) craſſitudo. Quinimò admirationis plus, quàm fragilitatis habet vas vitreum adeò capax craſſitudine vnius palmi.

Ingens porrò capacitas refertur, vt patet, ad gratiæ copiam & affluentiam, quæ nobis eſt in Sacramento Pœnitentiæ ad noſtrarū conſcientiarū puritatē. In labio autem lilij repādi videtur innui voF luntas aquam effundēdi vt eâ lauemur: quia eiuſmodi figura in vaſe denotat facilitatem, qua aptum aquam communicare eis qui ad ipſum accedant.

Quid per maris vitrei capacitatem adūbretur.

Notandum demum eſt, æneum mare in locum labri ænei fuiſſe ſuffectum, quod fecerat Moyſes *ex ſpeculis mulierum, quæ excubabant in oſtio tabernaculi* (vide Exodi 38. 8.) Quòd ſi illa ſpecula fuiſſent vitrea, in Sacramenti Pœnitentiæ figura, quæ mare æneum anteceſſit, inueniremus vitream noſtri maris materiam adumbratam ſaltem, ſi minùs expreſſam fuiſſe. Non tamen videntur vitrea ſpecula eo tempore in vſu fuiſſe. Nec fortaſſe æneum labrum ex ipſis ſpeculis, ſed ex illorum pretio factum eſt; ſed vtut res ſe habeat, mirum ſanè eſt, ex ſpeculis

Mare an̄eū ex mulierū ſpeculis factum quid figuret.

ſiue ex eorum pretio fuiſſe conditum vas, in quo abluendi eſſent ſacerdotes. Suſpicor ergo, in ſpeculis, propriorum defectuum & culparum cognitionem repræſentari; quæ cognitio gentem religioſam (id eſt, excubantem in oſtio tabernaculi) impulit ad ſalubre diuinæ gratiæ remedium procurandum. Legatur Gregorius Magnus homil. 17. in Euang vbi de labro æneo loquens & in eo cognitionē propriā ſignificari contendens, ait; *Videntes autem maculas in Pœnitentiæ dolore cōpungimur; cōpuncti verò quaſi in labro de ſpeculis mulierum lauamur,* &c. Vide ibi plura: nec non apud Philonem lib. 3. de vita Moyſis paulò ante medium. Facit huc fortaſſe locus ille Iacobi cap. 1. 23. *conſiderantis vultum natiuitatis ſuæ in ſpeculo:* vbi nonnemo obſeruat in ſacræ Scripturæ vſu legem pro ſpeculo deſeruire. Et certè lex eò peruenit, vt homines ad ſcelerum cognitionem & ad eorum remedium quærendum impelleret. Non tamen eò proceſſit, vt Sacramenta quaſi pellucida eſſent, & Dei gratia in eis appareret, quæ velut aqua ſcelerum colluuionem eluit. Hoc ergo, quod lex non eſt aſſequuta, Chriſti Euangelium effecit. Lex itaque, peccatorum nobis cognitionem dedit; vt remedium inueſtigaremus; ſed Euangelium veram diuinæ gratiæ notionem nobis attulit, quæ gratia ipſum affatim remedium largitur. Denique lex, illud tantùm aſſequi potuit, vt ſpeculis vterentur homines, & remedij figuram ſub obſcuris cerimoniarum inuolucris occultaret. Euangelium autem, vitreum nobis craterem cæleſti aqua exundantem præbuit; id eſt remedium ipſum patens ac manifeſtum. Atque id exiſtimo Ambroſium ſignificare voluiſſe, cùm ait, per mare æneum teſtamentum vetus, nouum verò per vitreum figurari.

TEXTVS.

Verſ. 6. pars 2. *Et in medio ſedis, & in circuitu ſedis quatuor animalia plena oculis antè & retro.*

7. *Et animal primum ſimile leoni: & ſecundum animal ſimile vitulo; & tertium animal habens faciem quaſi hominis: & quartum animal ſimile aquilæ volanti.*

8. *Et quatuor animalia ſingula eorum habebant alas ſenas; & in circuitu, & intus plena ſunt oculis.*

COMMENTARIVS I.

De ipſa viſionis ſpecie.

SECTIO I. *De concordia illorum verborum*, in medio ſedis, & in circuitu ſedis.

In medio ſedis *&* in circuitu ſedis *quo pacto concilianda.*

VErba illa *in medio ſedis*, non leguntur à Ticonia, Andrea & Areta, & certè difficultate nō carent: tum propter illa quæ ſequuntur, *& in circuitu ſedis*; tum etiam quia princeps ipſe in ſolio ſedebat. Quapropter concipi non poſſe videtur, quo pacto aliquod ex animalibus, (nedum omnia,) in medio ſolio eſſe poſſint. Huic tamen difficultati videtur fieri ſatis aſſerendo, *in medio ſedis*, fortaſſe idem eſſe, quod in medio illius conſeſſus: hoc eſt, inter principem & ſeniores. Vel, ſi ſedis nomen ſingulariter ſit ad principis ſedem ſiue thronum referendum; quidquid eſt intra hypopodium ſiue ſcabellum, principis ſellæ ſuppoſitum, in medio ſedis eſſe dicetur. Sicut in medio maris iuxta A Scripturæ phraſim dicūtur ea eſſe, quæ intra mare ſunt. Itaque hypopodium ſiue tapes throno ſubiectus conſiderari debet ita extenſus, vt intra ipſum eſſe valeant animalia; bina ad dexteram, & ad læuam bina. Aut fortè in medio ſedis, idem eſt, quod in medio illo ſpatio, vbi ſedes erat.

Locus difficilis.

In hac excogitandi ratione videtur primo aſpectu eſſe idem, *in medio ſedis & in circuitu ſedis*. Nam ſi animalia ſint ſupra ipſum hypopodium, vel in medio ſpatio, & iuxta throni vtrumq; latus; ſunt in medio pariter & in circuitu. Quòd ſi *in medio ſedis*, foret, in medio illius coronæ ſeu conſeſſus; videntur etiam facilè inter principem & ſeniores B concipi poſſe animalia; ita tamē vt principis thronum circundent: ſicut ſeniores etiam eum circundant poſt animalia.

Varia aliorū explicationes.

Hæc vtriuſque partis conciliatio, licèt facilis primâ ſpecie appareat; nō tamen eſt ſolida. Quippe interpretes ferè omnes ſupponunt inter duas illas particulas, *in medio & in circuitu* aliquid oppoſitionis debere intercedere. Atque idcirco prætermiſerunt, opinor, Ticonius, Andreas & Aretas priorem partem legentes tantùm, *in circuitu ſedis*. Videtur enim repugnare, vt animalia ſint ſimul in medio & in circuitu. & Ambroſius quidem perſpicuè ait; *Hoc, ſecundum hiſtoriam ſtare non poteſt: quia* C *quatuor animalia non poterant ambitum ſedis & medietatem obtinere.* Ex quo infert omittendum eſſe ſenſum hiſtoricum, & ſpiritualem ſolùm intelligentiam requirendam. Quaſi verò negari poſſit hiſtoricus ſenſus in eo, quod Ioannes ſe vidiſſe teſtatur. Pererius ita exponit, quòd fuerint in medio & in circuitu non eodem tempore, ſed per interualla; nunc ambiendo ſedem, nunc in medium ſedis ambitum procedendo. Ribera opinatur tria animalia fuiſſe in circuitu throni; quartum verò (id eſt, aquilam) in medio, intra ambitum ſedis, quaſi volando ante faciem ſedentis in throno; atque ob id Ioannē dicere, quartū animal ſimile aquilæ volāti.

Pererij expoſitio.

Riberæ expoſitio.

D Minùs eſſet violentū cōſiderare, ex quatuor animalibus duo in medio eſſe throni, & duo alia ad vtrumque throni latus ſtare. Id quod templi Cherubinis reſpōdet: ex quibus duo parui, quos Moſes effinxit, erant ſuper Propitiatorium (quod eſt in medio throni) & alij duo à Salomone fabricati, erāt ad vtrumque latus: atque hoc videtur ſatis, vt dicantur eſſe in circuitu throni. Etenim Seraphini, quos Iſaias conſpexit, ſtabant in circuitu, vt legunt LXX. & nihilominùs videtur eſſe Patrum ſententia, Seraphinos illos, duos fuiſſe, non plures.

Multò tamen congruentius eſt, vt de omnibus E quatuor animalibus verè aſſeratur, illa in medio eſſe throni ac ſimul in circuitu. Ita enim innuit textus. Præterquam quòd quatuor animalia, quæ Ioannes vidit, duobus illis reſpondent Cherubinis, quos Salomon fecit, mutato tamen binario in quaternarium propter eam, quam infrà ſubiiciam rationem. Itaque in animalibus non alluditur ad Cherubinos à Moſe factos: his enim reſpondet thronus à Ioanne conſpectus. Vide aliam expoſitionem ſeu concordiam huius loci apud Pradum Exechielis 1. ſect. 7.

Auctoris expoſitio, & vtriuſque loci conciliatio.

Ceterùm ipſamet alluſio quaternarij animaliū F ad binarium Cherubinorum, quos Salomon fecit, perſuadet mihi aliquam eſſe oppoſitionem inter duo illa, quæ de ipſis aſſerit textus; ſcilicet illa & in medio ſedis & in circuitu apparuiſſe; & concordiam, ex iis quę de illo binario docet Scriptura, petendam eſſe. Notādum ergo eſt binarium illum Cherubinorum, quos Salomon fecit, ſæpiùs fuiſſe in templo repetitum: atque ita fieri potuit, vt alij viſerentur in medio ſancti Sanctorum (vbi Deus ſuum habebat thronum) & alij eſſent per circuitũ nimirum bini in ſingulis parietibus, quaſi prominentes de pariete, illi verò, qui in parietibus erant, veriſimilè dicuntur fuiſſe in circuitu, vt conſtat ex 3. Reg. 6. n. 5. & n. 29. Videat autem (quæſo) lector deſcriptionem noſtri Villalpandi tom. 2. poſt fol. 88. imag. 9. & aduertat, licèt in vtroque pariete palma inter binos Cherubinos ſit interiecta; ſingulorum tamen parietum binarium reſpondere Cherubinorum binario, qui alas ſuper árcam extendebant, atque adeò ſemper in templo Cherubinos eſſe binos. Et in templi quidem Cherubinis euidens eſt non eſſe eoſdem, qui ſunt in medio, & qui ſunt in circuitu. Hæc enim inter ſe opponũtur, & certè qui erant in medio, ſolidam rotunditatem habebant; qui verò erant in circuitu, non erant omnino rotundi, ſed ex parte prominentes de pariete. In hoc ergo capite, in quo euidens eſt ad Salomonis templum alluſio, id nobis ſignificat Spiritus ſanctus; quemadmodum Cherubinorum templi binarius erat in medio & in circuitu, ita etiam quaternarium animalium, quæ Ioannes vidit, apparuiſſe & in medio & in circuitu: & quemadmodum binarius in templo erat repetitus; ita ſimiliter in viſione Ioannis quaternarium eſſe multiplicandum. Non me latet hanc quaternarij multiplicationem in Apocalypſeos animalibus nouam & inſolitam nõnullis viſum iri. Sed ſimiliter nouum nonnulli reputauerant binarium Cherubinorum, qui in medio ſancti Sanctorum erat, per templi quoque parietes fuiſſe multiplicatum. At, ſi ſemel aduertatur hoc eſſe certiſſimum; alterius etiam dubitatio vel omni, vel magna ſaltem ex parte tollitur. Sacræ namque Literæ eodem loquũtur modo de Cherubinis & de animalibus, à Ioanne viſis; ac per alluſionem ad templi Cherubinos dicuntur quatuor animalia apparuiſſe in medio & in circuitu, & ſicut in vno Cherubinorũ binario id verum tenere nõ poterat; ita etiam de eôdem animalium quaternario nec debet, nec poteſt aptè intelligi. Nec verò eſt, quòd formidemus, multiplicatis animalibus, ſignificationem eſſe mutandam. Etenim Cherubinorum binarij ſignificatio, vna eademque ſemper manet, quantumuis licèt binarius multiplicetur. Quemadmodum quod ſæpius in regijs ædibus varijs in locis regis inſignia ſimul reponantur, non ideo inſignium ipſorum mutatur ſignificatio, ſed eadem omnino ſtemmata vel inſignia eſſe dicimus, quæ in valuis & quæ in atrijs per circuitum affixa ſeu depicta ſunt: non quòd idem numero ſit ſcutum; ſed quòd ſimilia ſint, & eiuſdem omnino ſignificationis. Neque video, cur horum quatuor animalium repetitio, quam ipſe conſtituo, maiorem ſit difficultatẽ habitura, quàm ea, quam Villalpandus ponit in imagine eorundem animalium; dum Salomonis templum deſcribit. In cuius deſcriptione conſpiciũtur quatuor illa animalia ſexcentis locis; ſcilicet in templi parietibus, in Zophoris (vt aiunt) in altari holocauſti, in altari thymiamatis, in lateribus, in valuis, &c. Quemadmodum igitur quatuor animalium imagines cælatæ in templo ſæpe repetuntur; ita neceſſarium videtur, vt in Apocalypſi viuæ eorum figuræ multiplicentur; vt verba illa, *in medio throni*, *& in circuitu throni*, verè & propriè affirmentur; & vt reſpectus ſit ad eam figuram, ad quam manifeſtè alluditur.

Animalium quaternariũ ſæpius in Ioannis viſione, repetitũ apparuiſſe, verius videri.

In Scriptura quatuor interdum eſſe idem, quod quaterna.

Confirmatur, quia in Scripturâ nihil difficultatis eſt in eo, quòd *quatuor animalia* ſint idem quod *quaterna*. Sicut Prou. 9. columnas ſeptem aſſerunt idem eſſe quod ſeptenas. Nam hebræa lingua eodem nomine dicit quatuor & quaterna, & conſtat ſacros ſcriptores in nouo teſtamento ſæpius hebraicis phraſibus vti.

Præterea, quod Ioannes ait n. 8. *In circuitu & intus plena ſunt oculis*, fortaſſe ſignificat, animalia quæ erant in circuitu; & quæ in interiore parte conſeſſus, (hoc eſt in medio) omnia eſſe plena oculis.

Qua ratione ſit conſiderandum ſpatiũ illud, in quo Ioanni thronus & in eo ſedens viſus eſt.

Porrò Cherubini templi Salomonis ſtantes in circuitu Sanctuarij, quatuor ſanctuarij parietibus adhærebant. At in hac Ioannis viſione, cùm templum ſit in cælum commutatum, nulli ſunt parietes: verùm vt alluſio ad ſanctum Sanctorum, quoad eius fieri poſſit, ſeruetur; contemplor ipſe quadratum illud ſpatium ſancti Sanctorum, ſellis 24. ſeniorum, ad 4. partes diſpoſitis figurari. Non quòd ſacerdotum principes, eiuſmodi ſint dignitatem conſequuti (ſcio enim illis nec ingredi in ſancta Sanctorum licuiſſe) ſed quòd nouis principibus (id eſt, presbyteris) maximum hoc beneficium tribuit Deus; dum eis ſedes intra ſancta Sanctorum conſtituit. Atque huiuſmodi ſedium ordo ac diſpoſitio, (vt locus in quadrum aptè componatur) ita videtur fuiſſe, vt ex qualibet facie ſeu latere ſint ſenæ: medium autem locum occupet Dei thronus; qua ratione thronus etiam Dei in medio ſancti Sanctorum erat. Nec obſtat, ea ſenioribus aliquos ad tergum ſedentis eſſe; alios verò è regione ſedere; ita enim exiſtimantur fuiſſe Cherubini, qui erant in circuitu in templo Salomonis. Idemque accidit in hominum conſeſſu, & corona, qui regem ſiue ſummum Pontificem ambiunt.

Cùm igitur ſeniores in throni circuitu conſiderentur, quaque ex parte ſeni: animalia in medio exiſtentia contemplor ipſe ad quatuor angulos ſellæ diſpoſita, & animalia, quæ erant in circuitu throni, concipio vndique ponè ſeniorum ſellas, ita vt quaternarius vnus animalium ſit trans ſenas ſellas. Non quòd phraſis, *in circuitu throni*, exigat, vt ponè ſeniores animalia ſint: ſed quia proportio & reſpectus ad Salomonici templi Cherubinos in circuitu throni exiſtentes, id poſtulat. Nam conſideratio eſt eiuſmodi: viginti quatuor nempe ſenioribus in ſancto Sanctorum ſedes fuiſſe propoſitas in circuitu throni: & ſtatim perſpicuum eſt Cherubinos parietis adhærentes, trans ſeniorum ſellas remanſiſſe.

In huiuſmodi figurâ ſiue picturâ, licèt non omnes ſeniores è regione ſedentis in throno conſiderandi ſint, omnes tamen ita concipi debent; vt oculos atque ora ad principem habeãt conuerſa. Quòd verò animalia & in medio, & in circuitu ſint ea ratione, qua diximus, magnam in ſe habet congruentiam ad eum ſenſum denotandum, qui potiſſimùm intendebatur ex alluſione ad Cherubinos templi in medio & in circuitu ſtantes.

SECTIO II.

De quatuor animalium ſpecie, quod ad totius corporis figuram attinet.

Qua forma ſoleant vulgò depingi Ioannis animalia.

VVLGARIS pingendi ratio tribuit horum animalium vni perfectam leonis figúram, alij vituli, alij hominis, & alij aquilæ. Fauetque prima ſpeciei textus aſſerens, *primum animal ſimile leoni, ſecundum ſimile vitulo*, &c. Contra hanc vulgarem picturam referam primò, quid nonnulli valdè docti & valdè mihi venerandi obiiciant: deindè quid ipſe dicendum cenſeam. Noſter ergo Pradus, Ezechielis 1. ſectione 7. (quem ſequitur Villalpandus tom. 2. lib. 4. cap. 41. nec non Viegas hic ſectione 12. & Pererius diſput. 18.) duo potiſſimum contra vulgarem

Obiectiones aliorum contra vulgarem hãc picturã.

rem obiicit picturam. Primum illud eſt, Deum non ſolere per viſum proponere id, quod iuxta rerum naturam eſſe non poteſt, & quod repugnat eſſe, vel oſtendi citra mendacium, vel magicum commentum. Quare cùm leo, vitulus, & aquila naturaliter loqui non poſſint; & animalia Ioanni oſtenſa in hac viſione audita ſint articularis vocibus Dei laudes cecinisse; non eſt veriſimile, habuiſſe veram leonis aut vituli aut aquilæ figuram: ſed omnia humanâ figurâ (additis tamen leonis iubis, vngulis vituli, & pennis aquilæ) fuiſſe induta.

Ezechielis & Ioannis animalia eſſe eadem, multorum opinionem videri.

Secundò obiicit Pradus in 6. ſect. neminem fuiſſe auſum negare, hæc Ioannis & Ezechielis animalia eſſe eadem; cùm ergo conſtet animalia, quæ vidit Ezechiel, fuiſſe ſingula quadriformia, idem etiam de Ioannis animalibus dicendum eſt. Hoc ſecundum argumentum roborare conatur Villalpandus c. 4. eorum auctoritate, quos adducit Viegas, & præſertim Hieronymi, Patherij, Ruperti, Richardi & Abulenſis; qui manifeſtè ſignificãt, eadẽ eſſe animalia, quæ vidit Ioannes & Ezechiel. Affert prætereà Villalpandus Ambroſium l. 1. de Salomone c. 2. vbi, cum notaſſet rotas & animalia ab Ezech. fuiſſe viſa, ſubdit eadem in Apocalypſi à Ioanne fuiſſe conſpecta. Quòd verò hæc ſit conſtans DD. ſententia, poteſt inde confirmari: quia licèt Ezechiel ſuis animalibus expreſsè multos oculos non tribuat; verùm quia multitudinem oculorum Ioannes tribuit animalibus, non dubitant graues Doctores aſſerere, ab Ezechiele etiam fuiſſe viſa animalia plena oculis. Id enim ait Dionyſius de cæleſti hierarchia ca. 6 vbi Cherubinos & Seraphinos dicit plurimis oculis eſſe inſignitos. Et Hieronymus Ezechielis 1. de animalibus Ezechielis verba faciens, ait illa eſſe oculis plena. Et Sophronius oratione de excellentia angelorũ (in tomo 2. Bibliothecæ) perſpicuè tribuit Cherubinis multos oculos, ſimiliter miſſa ſancti Baſilij: & Cyrillus Ieroſolym. catecheſi 9. Anaſtaſius Sinaita lib. 1. Hexameron, & Iuſtinus q. 44.

Argumentis contra communem picturã obiectis occurritur.

Duobus his Pradi argumentis reſpondendum mihi eſt in primis. Nec enim ſolùm vulgarem impugnãt picturam, quam ipſe non ſequor; ſed etiam quæ mihi videtur vera. Ad primum ergo valde miror, id Prado diſſentaneum videri, vt ſcilicet in viſione, quam Deus oſtendit prophetæ, eiuſmodi repræſentetur res, cui tanta in ſe inſit repugnantia, vt leonem loqui, aut vitulum, aut etiam aquilam. Vtrùm enim minùs eſt repugnans naturæ, alas boui ac leoni innaſci? è mari prodire belluam cum ſeptem leonis capitibus, tigrino corpore, pedibus vrſinis, viuas currus apparere rotas, oculis vndique præditas? Nonne expreſſum in Apocalypſi eſt, aquilam à Ioanne fuiſſe viſam per medium cæli volantem ac vociferantem, *Væ, væ, væ habitantibus in terra*? Quid igitur nobis opponitur, quaſi repugnans omnino, & quod fieri nequaquam poſſit, vt prophetæ oſtendatur per viſum leo loquens? Si contendat, id ſignificationi congruens non eſſe; modus ſaltem loquendi, quo Pradus vtitur, nimiam continet exaggerationem. Nec ſufficit dicere id non eſſe conueniens; niſi probetur. Nam, vt infrà conſtabit liquidò, leo eſt mirificum fortitudinis ſymbolum; vitulus beneficentiæ, aquila ſapientiæ. Quare vt ſignificaretur, haſce animi dotes ac virtutes præclaras, Apoſtolis vires ac robur ſuggeſſiſſe ad Chriſti Euangelium promulgandum; nihil certè inepti aut diſſoni fuit, ſed contentanei multum atque aptiſſimi habuit eiuſmodi actio ſeu figura, qua Ioanni fuêre oſtenſi leo, vitulus & aquila clamantes, *Sanctus, ſanctus, ſanctus.*

Multifariam dici poſſe vnum idem eſſe cũ alio.

A Ad 2. argumentum reſpondeo, multifariam dici poſſe vnum eſſe idem cum alio. Et quidem in aliquo ſenſu dici verè poteſt, Ezechielis & Ioannis animalia eſſe eadem; nimirum propter horum ad illa alluſionem, proportionem atque alias cohærendi rationes. Præſertim in eorum opinione, qui in Ezechiele & Apocalypſi quatuor animaliũ ſignificationem eandem eſſe volunt; licèt animalium figuræ nonnihil diuerſæ ſint, dici iure poſſunt eædem eſſe. Sed quod Pradus videtur contendere, abſque vllo ſcilicet diſcrimine, eſſe idem id quod Ioannes & Ezechiel vidit, id verò mihi minùs probatur, quam diſcrimine admiſſo, illius B rationem reddere. Exemplo ſit collatio à me poſita, cap. 1. notat. 17. inter capitis illius figuram, & eam quæ à Daniele deſcribitur cap. 10. In qua qui vtriuſque conuenientias plurimas ſanè & mirabiles intueatur, nec differentiarum meminerit; aſſeret fortaſſis idem fuiſſe omnino à Ioanne quod à Daniele viſum: non tamen plenè & integrè figuræ vtriuſque elegantiam & artificium perfruetur, qui non earum diſcrimen attentè notauerit & elegantiam, qua vtraque inter ſe partim eædem, partim diuerſæ comparantur.

Prætereà aſſerere auctorem reperiri nullum, qui Ezechielis & Ioannis animalia eadem prorſus eſſe auſit negare; id ſanè nimis exaggerare eſt. Ita etiam C Pradus ipſe ſectione 4. ait, ſpeciem primæ viſionis Ezechielis eſſe penitus eandem cum ſpecie ſolij, quod erat in oraculo templi: & ſectione 6. affirmat Iſaiæ Seraphinos eſſe eiuſdem figuræ atque Ezechielis animalia: & ſectione 8. eandem eſſe Danielis viſionem capite ſeptimo, & ſect. 9. & 10. Moſem etiam aſpexiſſe Dei quadrigam & eandem animalium figuram. Ceterùm ſi res attentiùs inſpiciatur, ad eam vnitatis ſiue identitatis (vt ita dicam) rationem, quam Pradus perſuadere conatur, proportione aliqua ſeu conuenientia contentus eſt: Nam ex ſphærulis quibuſdam, quas arca D pro pedibus habebat, rotas ipſe currui effingit. Et quia Moſi duorum Cherubinorum paruulorum exemplar fuit oſtenſum (quos ipſe cum magnis Salomonis Cherubinis coniunctos quadrigam conficere autumat) ideo ait quadrigam à Moſe fuiſſe viſam. Item quia opinatur, firmamentum Ezechieli viſum reſpondere Propitiatorio, ac mari vitreo, quod Ioannes aſpexit; idcirco omnia hæc in vnum coaleſcere exiſtimat. Conſtat autem manifeſtè plures ex iis conuenientiis ab eo non reputari certas; vt eſt illud, Salomonem, Dei currui fabricaſſe rotas, eiuſdem prorſus figuræ, quas vidit E Ezechiel; nec non à Ioanne in hac viſione & currum & rotas fuiſſe viſas.

Auctores pro Pradi opinione adducti explicantur

Ad hæc; auctores, quos affert Villalpandus, vt eadem prorſus eſſe probet Ioannis & Ezechielis animalia, non tantum aſſerunt, quantum ipſe contendit. Hieronymus namque id vnum affirmat in vtráque viſione per 4. animalia, virtutes 4. quas cardinales vocant, figurari. Quod autem ait loquens de Ioannis animalibus, ea eſſe in vno quatuor, & in quatuor ſingula, philoſophia eſt fundata in Ezechielis viſione quatuor Euãgeliis applicatâ. Iam, quod de Ezechielis animalibus, verba fa- F ciens dicit, *Iſta ſunt iuxta Apocalypſin animalia plena oculis*, non ideo ait illa ab Ezechiele fuiſſe viſa oculis plena, ſed à Ioanne: vt patet ex contextu. Atque eadem ratione explico Dionyſium, Sophronium, Baſilium ac Cyrillum. Patherius ſolùm ait Ioannem ab Ezechiele non diſſentire, ſcilicet quia verum vero conſonat. Rupertus non video quibus verbis ſignificet, animalia Ioannis eſſe eadem omnino cum Ezechielis animalibus. Richardus

& Ambroſius, meo iudicio, explicandi ſunt de aliquali vnitate ſine identitate, cum qua rectè poſſunt nōnullæ differētiæ reperiri. Atq; vt ego exiſtimo, non modò certum non eſt interpretem dari nullum, qui differentiam aliquam cogitet; ſed potiùs vix inueniri quiſquam poterit, qui viſionem Ioannis ab Ezechielis viſione in aliqua re non diſcriminet. Quin ipſimet, qui Pradum ſectātur, cum dubitatione loquuntur, dicentes, fortaſſe animalia fuiſſe viſa Ezechielis plena. Ita enim Pererius.

Opinio Pradi de Ezechielis & Ioannis animalium idētitate impugnatur.

Sed vt rationibus agamus, licèt eadē eſſet vtriuſque viſionis ſignificatio, & ambæ eiuſdem eſſent prophetæ; non video quantæ difficultatis ſit affirmare, ab Spiritu ſancto rem aliquam ſiue figuram ob peculiarem aliquam rationem modò hoc veſtitu, modò illo fuiſſe prophetæ oſtenſam. Primò quia idemmet homo nunc his veſtibus, nunc illis induitur: & viſiones quidem, vt picturæ, maiorem adhuc diuerſitatem facilè capiunt. Quod videre eſt in pluribus variiſque picturis, quibus Villalpandus 4. animalia multimodis depinxit. Modò enim leonem integrum cum alis apponit, vt in altari holocauſti; modò vultum ſolùm leonis cū alis; modò hominis ſpeciem cū leonis iuba: nūc ſolidū vitulū; nunc ſolos vituli pedes. Si igitur propter picturæ commoditatē aut venuſtatē artis licuit Villalpādo ipſiſſimas animaliū figuras biſce differentiis variare, cur idē Spiritui ſancto propter myſterij diuerſitatem non liceat? Non ita Hieronymus & Theodoretus exiſtimarūt, (qui vt infrà cōſtabit) ſibi perſuadent viſionem animalium Ezechielis c. 10. eſſe aliquantulum diuerſam à viſione capitis primi.

2. Licèt Ezech. animaliū ſignificatio aliquam habeat proportionem cum Apoc. animaliū ſignificatione: ſi tamen eſſet adhuc fortaſſe diuerſa: quis nō videat, ad hoc maximè oportuiſſe, vt viſiones omnino ſimiles nō eſſent? Non ergo debuit principio ſtatui, à diuino Spiritu non potuiſſe intēdi diuerſā ſignificationē in viſionib. illis, quę prima facie vidētur ſimiles. Imò verò cùm ad ſignificationē ventū erit, cōſtabit fortaſſe, propriū Iſaię Seraphinorū & Ioannis animaliū myſteriū ad Apoſtolos, eorúmq; poſteros ſignificandos ſpectare; i. ad Eccleſiaſticæ hierarchiæ principes, per Ezech. autē animalia, non hierarchiæ Eccleſiaſticæ, ſed cæleſtis principes indicari. Quare nemo mihi deinceps vt certum præſtituat, nullā fore in viſionibus differentiam, ſi Spiritus ſanctus diuerſa intēdebat ſignificare myſteria.

Duas Scripturæ viſiones in nonnullis ſimiles, in aliis diuerſas eſſe ſæpe contingit.

3. Negare nemo poteſt, frequēter contingere, vt duę S. Scripturę viſiones in nonnullis rebus ſimiles, in aliis diuerſæ ſint. Quare nō debet interpres conuenientiis ſolùm aſſūptis decernere, nullū idcirco diſcrimē futurū. Multò n. ſecurius eſt, attendere diligenter quid textus dicat; nec prophetę eam viſionis partē imponere, quam ipſe ſe vidiſſe non ait. v. g. Ezechiel affirmat ſe numeroſam oculorum multitudinē in rotis aſpexiſſe; eamq; in animalibus ſe vidiſſe non ait. Ioan. verò nulla rotarū facta mētione, throni ſolùm meminit & ſedium in throni circuitu poſitarū: oculos autē plurimos in animalib. 4. ſe intuitū fuiſſe aſſeuerat. Quomodo ergo collineabit interpres, qui ſupponat Ezechieli etiam multos oculos in animalib. fuiſſe viſos? aut vnde ſe vidiſſe, illo tacente, ſcire poſſumus? Quæ n. potuit Deū lex vel ratio cogere, vt multos oculos Ezech. in animalib. oſtenderet, ſicuti erat poſteà Ioanni oſtenſurus? Quātò, obſecro, maior prudētia eſt, diſcrimē aduertere, quod in textu inuenitur, & eius myſterium ſeriò inueſtigare? Certè ex huiuſmodi attentione & modeſtiâ lux poteſt haud mediocris ad ſacræ Scripturæ intelligentiam ſperari.

Nomen animalium non cogere, vt ea volunt animalia irrationalia conſideremus.

His prædictis, illud precipuè cōſtat, quæ Ezech. A affirmat ſe vidiſſe, nō debere ſumi pro regula eorū quę vidit Ioā. ſed ea potiùs, quę ipſe Ioan. à ſe aſpecta fuiſſe ait, habito tamē reſpectu ad ea ad quę alludit, & ad ſignificationē quā iuxta Scri. vſū, ipſius verba habere poſſūt. Aſſero ergo 1. nomē 4. animaliū minimè cogere (vt nōnulli volūt) vt ōia ea irrationaliū animaliū inſignib. induta eſſe credamus. Licèt. n. daremus id, animalis nēpe nomē in latina phraſi, niſi adiectione rationalis temperetur, aliquod irrationale repræſentare; at in græca (in qua Ioan. ſcripſit) & in hebraica, (in qua Ezec.) animal B non deriuatur ab anima, ſed à vita: & gręca locutione Deus beatum animal appellatur. Simili itē phraſi de angelis dicitur Pſ. 67. 11. *Animalia tua habitabunt in ea; paraſti in dulcedine tua pauperi Deus.* Quod ad angelorū cuſtodiam pertinere exiſtimo.

Cur ſuos Cherubinos Ezechiel animalia vocet?

Vbi igitur aduertamus; animalis nomine vitā ſignificari; mox apparet cur Ezechiel animaliū nomine vtatur ad Cherubinos ſignificandos. Quod pręſtitit ob manifeſtā ad Dei thronū alluſionē; nec nō ad Cherubinos, quos Salomō in ſācto Sāctorū (vbi Dei erat thronus) in medio & in circuitu cōſtituerat. In qua alluſione vt oſtēderet Ezech. diſcrimen, C ꝙ intererat inter Cherubinos eos, quos ipſe viderat, & illos quos in tēplo poſuerat Salomō, appoſitè ſatis animaliū vſurpauit nomen, quod hebraicè viuentis ſignificationē habet. Quaſi diceret, Salomonis Cherubinos fuiſſe aureos & oleaginos atq; adeò vitæ expertes; eos verò, qui à ſe fuerant iuxta Dei thronū viſi, eſſe viuentes. Deinde Ioannes ad hunc ipſum Ezechielis locū reſpiciens, & eâdem conſideratione vtēs, eandem ſimiliter loquutionē vſurpauit: ideóque animalia vocauit ea, quæ erant in medio throni & in circuitu, vt iam explicatum eſt.

Ezechielis & Ioannis animalia Cherubinis templi ſimilia eſſe debere, præter illa, quæ ipſi aliter exprimunt.

2. Aſſero manifeſtā ad tēpli Cherubinos alluſionē petere, vt in Ezech. & Ioan. viſionib. figurā ac ſi- D militudinē Cherubinorū tēpli ipſis animalib. tribuamus, iis exceptis, quæ aliter ſunt ab Ezech. vel à Ioan. expreſſa. Etenim appellare animalia illa, quæ throno Dei aſſiſtūt; idē eſt ac dicere, ea eſſe Cherubinos viuos. Quare Ezec. Cherubinos eorū inſtar eſſe oportet, qui erāt in tēplo; demptis iis, quæ ab Ezech. ipſo notātur diuerſa ſibi apparuiſſe. Ioannis itē animalia eiuſdē debēt eſſe figuræ cū iis Cherubinis, qui erāt in tēplo, iis exceptis, quę à Ioāne diſſimilia exprimūtur. Atq; hęc ratio nos vrget, ne bouis aut leonis ſimilitudine (quā textus ſonat) addu- E camur, vt ſingulis quaternos affingamus pedes; quemadmodū veris bobus aut leonibus ineſſe videmus. Nam eos eſſe Cherubinos viuos, ſuo quaſi iure depoſcit, ne tanta ſit inter animalia & templi Cherubinos diuerſitas.

Ezechielis & Ioannis animalia conſtare humana figura.

Præſertim cū cōſtet, hominē dici poſſe leoni ſimilē, aut propter vultus ſpeciē, ſi quo modo leonis faciē imitatur, aut quòd piloſū valde pectus habeat, aut quòd animo ſit forti magnóq; præditus, ſiue aliā ob cauſā, quamuis totius corporis figura humana ſit. Id quod dilucidè expreſſit Ezechiel, qui etſi 4. facies eius Cherubinis attribuat, nihilominus ait, *ſimilitudo hominis in eis.* Quapropter S. Diō. Cherubinis tēpli adoleſcētū formā iuuenilē & pubeſcētē dat, c. 15. de cęl. hier. Atque ea F videtur eſſe communis DD. ſent. Hebræorūq; traditio. Exprimitur certè à Theod. & Apollinari Ezech. 1.

Argumenta contra prædictam animalium figuram.

Cōtra hāc tamen corporis humani figurā militāt nonnulla arg. 1. quia Dion. ipſe Areop. de cæl. hier. c. 13. Seraphinis multos cōcedit pedes. Idē ergo erit de Cherubinis dicendū. Nā ſi in vtrâque Ioan. & Ezech. viſione ad tēpli Cherubinos alluditur, eadē eſt apud Iſai. alluſio eadēq; ratio, cùm ſit eadē Cherubinorū & Seraphinorū figura, vt multis probat Villalpā. noſter to. 2. l. 4. c. 36. & 37. Igitur Cherubinorū figura iuxta Dion. quadrupes erat; ad eū ferè modum, quo Ægyptij ſuas depingebant ſphynges. Quas Clem. Alex. l. 5. ſtrom. ſignificat è Salomonis tẽplo fuiſſe deſomptas. Videndus eſt prætereà Dion. c. 2. de cæl. hier. vbi de multis pedibus ſacratiſſimè fictis in cæleſtib. ſpiritibus. 2. Cherubinorũ nomen ſonat idẽ, quod *currulis*, vel *currum agens*, vt contendit Pradus Ezec. 1. ſect. 4. fi. & cõfirmatur ex 1. Paral. 28. 18. vbi legimus, *vt fieret ſimilitudo quadrigæ Cherubim*. Erãt igitur quadrupedes. Eiuſmodi. n. ſunt animalia, quæ ad currum iunguntur. Et confirmatur 2. quia nomẽ *Cherub* accipitur pro boue, Ezec. 10. 14.

3. arg. eſt, quod ipſe Ioannis textus humanę figuræ obſtare videatur. Ait. n. *Tertium animal habens faciem quaſi hominis*. Quare ſimilitudo hominis non illi in toto corpore, ſed in ſolo vultu videtur tribuenda.

Quartũ, ſi animalium, quæ Ioannes vidit, figura cum templi Cherubinis debet congruere; non ſolùm certum non eſt, eos humana conſtitiſſe ſpecie, ſed oppoſitũ potiùs conſtare videtur. Nã Ioſephus 3. Antiquit. c. 6. aſſerit Moſis Cherubinos eſſe animalia noua ſpecie, neq; vnquã viſa. Ac de Cherubinis Salomonis ait li. 8. c. 2. neminẽ coniicere poſſe, qua ſpecie fuerint. Non erant igitur alati iuuenes. Hæc enim figura nouum aliquid aut inſolens, præter alas, habebat nihil. Atqui alatam etiã Victoriam & pennatum Cupidinem veteres pingebant.

Soluuntur argumenta, & humanã Ezechielis ac Ioannis animalibus fuiſſe ſpeciem ſtatuitur.

Nihilominùs tamen certum exiſtimo, Cherubinos templi humana ſpecie & iuuenili fuiſſe; vt latè probant Pradus & Villalpandus. Ex quo ſequitur (vt iam vidimus) eandem humani corporis figuram Iſaiæ Seraphinis & animalibus Ezechielis ac Ioannis eſſe tribuendã. Quare ad primum argumẽtum reſpondeo, ſatis eſſe, angelis humanam figurã dari; vt verè dicantur eis dari multi pedes. Duos enim eſſe multos vel pueri norunt. Spectata ergo ſimplici angelorũ natura, in qua pedum & brachiorũ diſtinctio locũ non habet, volens Dionyſius rationẽ reddere, cur angeli in humana ſpecie cũ pedum diſtinctione apparuerint, quo rem magis põderaret, phraſi illa multorum pedum fuit vſus. Aut fortè ad alias angelorum reſpexit viſiones; in quibus angeli ſub curruum equis tractorum ſpecie, aut etiam equitum equis inſidentium fuêre conſpecti: tunc verò multis eos pedibus apparere neceſſe eſt. At Cherubinis templi pluſquàm binos pedes attribuere, id ſanè nullius probabilitatis eſſe opinor.

Duos Cherubinos à Moſe factos, abuſiuè appellari Dei quadrigam.

Ad ſecundum reſpondeo, illã nominis Cherub etymologiam veram non eſſe, (vt dicemus notatione 7.) Ad confirmationem ex 1. Paral. 28. 18. Reſpondetur, duos illos Cherubinos, quos Moſes fecit, appellari Dei quadrigam. Accipitur enim quadrigæ nomen abuſiuè pro ſede & throno Dei: quia in ſimili throno tanquam in curru regio Deus in ſacris fictionibus aſcendere & volare deſcribitur. Hebræum autem nomen non plus ſignificat quadrigam, quàm bigam ſeu quoduis vehiculum. Et quidem aptè poterant duo illi Cherubini, quos fecit Moſes, appellari vehiculum Dei, ſeu biga Dei. Quod verò textus ait, Dauidem ſingillatim Salomoni certum auri põdus tradidiſſe, vt fieret ſimilitudo quadrigæ Cherubinorum; idem eſt, atque vt faceret duos illos Cherubinos, multò quidem maiores; ſed ſimiles duobus illis, qui biga Cherubinorum ſiue thronus Dei appellabantur. Non me latet, Pradum & Villalpandum aliter locum illum cõſtruere, Dauidem ſcilicet eam auri vim reliquiſſe, vt duo fierent Cherubini, qui cum duobus aliis, quos fecerat Moſes, coniuncti, quadrigam quatuor Cherubinorum conficerent. Hanc tamen expoſitionem valde coactam exiſtimo. Violentum namque eſt concipere quadrigam compoſitam ex duplici A Cherubinorũ pari; quorũ alterũ vix erat vnius cubiti in altitudinem, alterum decẽ omnino cubitorum. Prætereà quod duo parui Cherubini ſupra arcam erant, & alij duo magni humi ſtabant. Id quod cũ quadrigæ figura nulla ratione cohæret. Ad hæc Dauid duobus tantùm conflandis aurum dedit, atq; adeò non ad quadrigã propriè ſumptã. Prætereà in Ezechielis viſione verũ eſt, à quatuor animalibus currum trahi; ſed in templo inanis eſt totarũ currus conſideratio: & duo parui Cherubini currum non trahunt; ſed trahuntur potiùs, cùm ſint Dei thronus: vt ex multis Scripturę locis cõſtat. Cherubini autem, quos fecit Salomon, nec deſti- B nati erant ad trahendum currum (qui nullus ibi erat,) nec ad Dei thronum, (cùm huic rei parui Cherubini deſeruire intelligantur) ſed ad præclaros & excellentes Dei miniſtros ſignificandos qui ante illum aſſiſtunt. Et tamen ſapientiſſimo conſilio fuêre ad paruorum ſimilitudinem conditi, vt in ſignificatione ſingillatim dicemus.

Ex duplici Cherubinorũ pari, Moſis ſcilicet & Salomonis, quadrigam non poſſe componi.

Ad confirmationẽ alteram deſumptam ex acceptione nominis *Cherub* pro boue, cùm dicitur Ezechielis 10. 14. *facies vna facies Cherub*, Reſpondetur, ex eo loco ad ſummum colligi, facies Cherubino- C rũ templi fuiſſe vitulinas (quæ eſt Hieronymi ſententia eo loci) ſed de figura corporis nihil colligitur. An verò nomine faciei intelligatur ibi, quam propriè appellamus faciem, dicetur infrà.

Ad tertium argumentũ reſpondeo, Ioannem nõ ideo dicere, tertium animal habere faciem quaſi hominis, quia corporis figura non eſſet humana; ſed quia præter iſtam figuram (in qua tertium animal cum ceteris ſimile erat) habebat etiam humanam faciem: atque in hoc tertium differebat à reliquis, de quo infrà. Ioannes itaque non ſatis habuit D ſi de tertio diceret, illud eſſe homini ſimile. Nam vt aliquo modo ſimile foret, ſufficiebat corporis forma: hanc autem omnia quatuor animalia habebant humanam: ſed tertium habebat etiam faciem humanæ ſimilem; quod in aliis ſecùs erat.

Cherubinorum templi forma qualis fuerit, ſecundùm Ioſephum omnino ignorari.

Ad 4. reſpondeo; vt verum ſit, quod Ioſephus ait 3. Antiquit. c. 6. (Cherubinos ſcilicet, eſſe animalia, nouâ ſpecie neque vnquam viſa) ſatis eſſe, vt iuuenum alatorum forma illis ſit. Hæc enim ſpecies nunquam fuit in vero animali viſa. Quod verò ait lib. 8. cap. 2. neminem poſſe coniicere, qua ſpecie fuerint, valde ſuſpicor eum, vtpote Rabbinum, conſultò & deditâ operâ tenebras ſuis rebus E velle offundere; vt Græci ac Romani (quibus eos ſcribebat libros) ſibi perſuaderent, nullam iam Cherubinorum notitiam apud poſteros remanere: vt ex communi exiſtimatione credentium eos fuiſſe admirabiles, & ex eorum figuræ memoria in poſteris decurſu temporis oblitteratâ, opinio de adyti templi myſteriis peruagata magis magiſque creſceret. Hoc vt credam facilè ex eo adducor, quòd non hic locus ſit apud Ioſephum eximius, in quo exaggerationes bene magnæ reperiantur. Quin imò ipſoſmet, de quibus ſermo F eſt, Cherubinos magnos à Salomone factos (quos Scriptura aſſerit ex oliuo fuiſſe fabricatos, & aurea lamina coopertos, ipſe ex ſolido auro factos eſſe affirmat. Deinde ſi fidem Ioſepho habemus, quatenus ait, neminem poſſe diuinare, cuiuſmodi eſſent figuræ Cherubini, hæc verba æquè militant aduerſus Villalpandi opinionem; nec non eorum qui Cherubinos quadrupedes fuiſſe autumant. Demum contra quaſcunq; opinandi rationes facit, & vni fauet ignorantiæ & vera coniectandi deſperationi. Quare vnius Ioſephi dictum communi omnium ſenſui & traditioni anteponendum non eſt. Sed præterhæc, non videtur veriſimile, Ioſephum & Rabbinos ignoraſſe id, quod toti Iudæorum populo fuerat notiſſimum; præſertim in re adeò inſigni, & digna quæ apud omnes æternâ retineretur memoriâ, & à maioribus ad poſteros emanaret: cùm paucis retrò ſæculis Cherubini aliquot in templi parietibus integri viſerentur, atque adeò in ipſo fortaſſe Sanctuario ad priſcorum illorùm imitationem elaborati.

SECTIO III.

De multitudine oculorum, qui in ſingulis animalibus conſpiciebantur.

B NOTAVIMVS iam ſuprà, Ezechielem non in animalibus, ſed in rotis oculorũ multitudinẽ conſpexiſſe: Ioannem verò, non rotas (quas nullas vidit,) ſed animalia conſpexiſſe plena oculis. Noſter ergo Pradus, qui Ioannis & Ezechielis viſa omnino ſimilia eſſe contendit, ſibi perſuadet, multos illos oculos non fuiſſe eorum inſtar, quos Poëtę ſuo Argo confingunt: ſed vt ij, qui in pauonis cauda viſuntur. Et huiuſmodi oculos tribuit quatuor ſacris C animalibus, non in alis ſolùm, ſed etiam toto corpore. Hæc fuerat Lyrani opinio, quam perſpicuè ſequitur Pradus Ezech 1. ver.18. & c.10. fol.137. col. 2. huiuſq; opinionis laudat auctorẽ Rabbi Moyſem Ægyptium l.3. directionum. Verùm hæc oculorũ ratio, aſpectui fortaſſe iucunda, inepta eſt vt ipſis quis videre poſſit. Et fortè in eo oritur hęc opinio, quòd oculi animalium, quæ Ioannes vidit, reſpondent oculis rotarum Ezech. Rotarum autem oculi non videntur illis dati, vt per eos aſpiciant: nec enim cohæret, vt oculi ad intuendum illis dati, per terram aſſiduo rotatu ferrentur. Atqui de ſuis rotis D ait Ezechiel c.1.18. *Totum corpus oculis plenum in circuitu ipſarum.* & c.10.12. *Corpus earum & circuli plena erant oculis in circuitu ipſarum rotarum.*

Animalium oculos fuiſſe veros, non pictos, probatur.

Dico tamen, hunc oculorum modum, pauonis caudam imitantium nulla ratione, aut Ioannis animalibus aut Ezechielis rotis eſſe tribuendum. Atq; vt illa reiiceretur opinio, ſatis erat, inuentam fuiſſe à quodã Rabbino; omnes autem, tã Græcos, quàm Latinos veteres, has viſiones, non de oculis caudæ pauonis, ſed de veris oculis ad videndum & vigilãdum datis interpretatos eſſe. Quam interpretationem veriſſimam eſſe non ſolùm in animalibus ſed E etiam in rotis, ſuo loco explicabitur. Interim nota Ioannem eadem phraſi dicere infrà, Agnum ſeptẽ habere oculos. Vbi nemo dubitat, quin de veris oculis ad intuendum idoneis ſermo ſit: ergo ſimiliter eſt intelligendum, quod de plurimis animalium oculis legimus.

Rotarum Ezechielis oculi qua ratione poſſint concipi ita vt terram non contingant.

Ad id verò, quod obiicitur, nempe non cõgruere, vt oculi veri per terram rotantes ferantur; reſpondeo, facilè poſſe conſiderari oculos in rotis ea ratione diſpoſitos, vt ipſi terram non contingant: aut quòd ſint ad circulorum latera deflexi, aut quia quoſdam veluti canales habeant circuli, in quibus oculi tuti eſſe videantur.

Animalia Ioanni nuda fuiſſe viſa.

F Quatuor itaque animalia, quæ Ioannes vidit, erant toto corpore *plena oculis ante & retrò*, ſic enim ait textus. Ex quo obiter infero, animalia iſthæc concipienda eſſe nuda, qualem Poëtæ ſuum Argũ fabulantur. Sed quid illud eſt, quod ſubditur mox; *& in circuitu & intus plena ſunt oculis?* Aduerto primùm in multis codicibus hunc locum malè fuiſſe diſtinctum hoc modo; *habebant alas ſenas in circuitu: & intus plena ſunt oculis.* Ex editione tamen Vaticana conſtat (quod erat etiam per ſe multò aptius) legendum eſſe, *habebant alas ſenas*; & deinde diſtinA ctione interpoſita & coniunctione copulatiuà adiecta, *& in circuitu & intus plena ſunt oculis.* Cuius lectionis expoſitionem, (quam valde probabilem reputo) poſui ſuprà ſect. 1. Nec conducit parum ad illam declarationem eadem oculorum repetitio. Ideo enim repeti videntur; vt aduertatur non tantùm Cherubinos, qui erant in medio, ſed eos etiã qui erant in circuitu, oculis eſſe plenos. Si cui tamẽ expoſitio illa non arrideat, poterit ita explicare; vt *in circuitu* ſit in externa alarum facie, quę foras ſpectat: & *intus*, in interna parte quæ reſpicit intrò, B quaſi dicat, in vtraque facie externa ſimul & interna. Niſi fortè dixerit quiſpiam, Ioanni fuiſſe reuelatum, animalia præter oculorum multiplicitatẽ, quibus totum vndique corpus antè & retro erat aſperſum, intus etiam oculis eſſe plena: qui, ſi intima nudarentur viſcera, facilè pateſcerent. His verò oculis interna omnia peruideri, quæ externis oculis ſubiici non poſſunt. ſed hoc fortaſſe plus eſt, quàm id quod verba ipſa ſignificant.

Animalia Ioannis quo modo potuerint eſſe plena oculis in circuitu & intus.

SECTIO IV.

C *An ſingula animalia Ioannis habuerint quatuor facies, ſicut animalia Ezechielis?*

CERTVM id reputant Pradus & Villalpandus: quia exiſtimant Ioannis & Ezechielis animalia eſſe omnino ſimilia, aut prorſus eadem. Atque idem ſequitur Pererius. Sed iam ſuprà oſtendi, minimè eſſe neceſſarium vt vtraq; animalia omnino ſimilia ſint: quin potiùs valde oportere, vt ſint aliqua ex parte diuerſa. Qui autem ideò reputat nullam huius differentiæ rationem congruentem reperiri, quòd ipſe eam non aſſequatur; is ſanè plus D æquo ſibi arrogat. Expendamus ergo Ioannis verba, & examinemus vtrùm illa cogant credere, animalia, quæ ipſe vidit, non habuiſſe ſimiles vultus, ſed potiùs valdè diſſimiles. *Animal*, ait, *primum ſimile leoni & ſecundum animal ſimile vitulo, & tertium animal habens faciem quaſi hominis, & quartum animal ſimile aquilæ volanti.* Pradus & Villalpandus contendunt, Ioannẽ in primo, ſecundo & quarto animali, nõ loqui de facie propriè dicta, dũ ait, *ſimile leoni, ſimile vitulo*: & probãt, quia Ioãnes manifeſtè diſcernit faciẽ & ſimilitudinẽ: ſiquidẽ ait, *ſimile leoni, ſimile vitulo*: & in tertio non ait, *ſimile homini*, ſed *habens faE ciem quaſi hominis.* In quarto verò nõ ait abſolutè *ſimile aquilæ*; ſed *ſimile aquilæ volanti*, quaſi diceret, in alis, non in facie.

Vtrùm Ioannis animalia quatuor facies ſtrictè ſumptas habuerint.

Nihilominùs certum videtur, Ioannem in primo, ſecundo & quarto animalibus loqui de facie propriè ſumpta, & tamen in tertio animali, iure optimo, modum loquendi variaſſe. Etenim, cùm omnia quatuor animalia humanam corporis figuram haberent (vt vidimus ſectione 2.) cùm de tertio ait, *habens faciem quaſi hominis*, idem eſt ac dicere, non eſſe vtcumque homini ſimile. Nam vt aliquo modo eſſet ſimile, ſatis erat corporis forma, F (propter quam dictum eſt ab Ezechiele, *ſimilitudo hominis in eis*) hanc autem corporis formam omnia quatuor habebant humanam: ſed tertium habebat inſuper faciem, quaſi faciem hominis: quod aliis tribus cõmune nõ erat. Quare cùm in tertio exprimitur, illi faciem hominis ineſſe; idipſum nos cogit; vt ceterorum ſimilitudinem, quam eis Ioannes attribuit, ad faciem propriè dictam referamus. Nam ſi tertium in eo differt à ceteris, quia facie conſtat humana; ad faciem igitur referri debet ſimilitudo leonis in 1. vituli in 2. & aquilæ in 4. Neque obeſt epitheton *volantis*: vt enim aquilæ

De facie ſtrictè ſumpta loqui Ioannem, verior ſententia.

id adderetur,idonea extitit ratio,de qua ſuo loco.

At enim,inquies,ad prędictum ſenſum congruẽtius foret de omnibus eadem phraſi loqui, & dicere;primum habere faciem leonis,ſecundum vituli, tertium hominis,& quartum aquilæ.Reſpondetur, vt intelligeretur inſtitui ſermonem de facie, ſatis fuit id in tertio exprimere:mox enim oppoſitio obligat,vt in omnibus ſermonem eſſe de facie intelligatur, & fortè de induſtria Ioannes non dixit,primum animal habens faciem leonis, vel quaſi leonis.

Facies hæc animaliũ dupliciter accipi poſſe.

Tribus enim primo leonis faciem, ſecundo vituli,& quarto aquilæ, bifariam accipi poteſt; primùm de perfecta facie leonis,vituli & aquilæ, eãdem omnino figura,quæ in ipſis animalibus cernitur.Deinde non de perfecta leonis, vituli & aquilæ facie;ſed de eiuſmodi ſimilitudine, quam contemplari ſolent,qui phyſiognomiæ dant operam; & aſſerunt,hunc vultu referre arietes,illum canes, &c. quia intra humanæ faciei circumſcriptionem, arietis aut canis faciem valdè imitantur. Atque hac ratione alius dicitur faciem habere leoninam, vitulinam alius,alius aquilinam. Quemadmodum ergo in hominum figura,hæc animantium brutorum ſimilitudo minùs eſt violenta;fortè in Ioannis viſione exiſtimandum eſt, primum animal non perfecta leonis facie conſtare;ſed facie quidem humana,quę tamen referat leoninam: & ſic de ſecundo & quarto.Hoc verò ſi admittatur, facili mox negotio cernitur, conuenientiùs dixiſſe Ioannem, primum ſimile leoni, quàm ſi diceret, habens faciem quaſi leonis.Illa enim particula *quaſi*, in ſacræ Scripturæ phraſi ſolet ſæpe perfectam imitationem ſignificare.Ideóque ad ſimilitudinem aliquam, & non perfectam exprimendam,congruentius fuit dicere, *primum animal ſimile leoni*;idémque de ſecundo.In tertio verò cùm aſſeritur, *habens faciem quaſi faciem hominis*,non aliud erit,quàm dicere, faciem omnino humanam,& quæ nulla ratione ad alterius animalis ſpeciem referatur.

Cur in quarto animali Ioãnes addat epitheton volantis.

In quarto autem animali, quoniam aquilina facies ad naſum aquilinum referri poterat,(in quo eſt valdè parua faciei aquilinæ ſimilitudo;vt intra humani vultus limites maior adhuc ſimilitudo notaretur, quàm in ſolo aquilino naſo, nempe in totius vultus conformatione.) oportuit illud epitheton addi à Ioanne,& dici, *Quartum animal ſimile aquilæ volanti*.Aut hoc appoſitum fortè additur; vt innuatur ex vultus & alarum ſimilitudine quartum animal magis eſſe aquilæ aſſimile,quàm primum leoni, & ſecundum vitulo. Addo etiam, fortè Spiritui ſancto illud placuiſſe epitheton; quia nonnihil habet myſterij ad propriam ſignificationem aquilini ſymboli in quarto animali figurati.

Aquilæ ſimilitudinẽ ad alas ſolũ referre, quàm ſit violentũ.

Quomodocunque hoc ſit,aquilæ ſimilitudinem ad alas ſolùm referre, violentum planè eſt.Sic enim nullum eſſet inter quartum animal & reliqua diſcrimen;cùm eorum ſingulis ſex fuerint alæ.Et Ioãnes quidem quatuor animalia manifeſtè inter ſe diſcriminat: cùmque Ezechiel antè dixiſſet, quæ ipſe vidit animalia,quaternis faciebus conſtare ſingula; Ioannes ait, quatuor ſe animalia vidiſſe, primum leoni ſimile,ſecundum vitulo, tertium faciem hominis habens ,& quartum aquilæ ſimile.

Huic argumento Pererius reſpondet,ad diuerſitatem illam à Ioanne poſitam ſupereſſe, vt primo animali expreſſior ſit leonis ſimilitudo, & ſecundo expreſſior ſimilitudo vituli:& in tertio hominis, & aquilæ in quarto:licèt in vnoquoque animalium ſit leonis,vituli & aquilæ ſimilitudo. Sed primò, quo pacto id ſit intelligendum non ſatis teneo. Nam ſi quatuor animalia perfecta hominis facie conſtabant, A loquendo de facie propriè ſumpta; & ſingula habebant alas ſenas;non video iuxta Pererij expóſitionem, qua ratione poſſit dignoſci differentia tertij animalis & quarti à reliquis. Deinde Ioannes non ait, animalium, quæ ipſe vidit,ſingula quaternis eſſe faciebus; neque rectè aſſumitur argumentum in Ioannis viſione ex iis, quæ Ezechiel de ſua recenſet. Nam, vt vidimus ſuprà, immeritò ſtatuitur,vtramque viſionem fuiſſe prorſus ſimilem. Tertiò difficile valdè eſt,Ezechielis animalia,iuxta Pradi & Villalpandi expoſitionem intelligere, vt ſuo loco planum fiet. Neque negari poteſt illam opinionem B eſſe nouam;non quòd nouum ſit,faciei nomine non ſemper deſignari eam, quæ ſtrictè appellatur facies:ſed quia contextus cogit,vt Ezechielem de facie ſtrictè ſumpta intelligamus. Atque in eo ſenſu accepit Vulgatus,qui vertit Ezechielis 10.21. *Quatuor vultus vni*,ſiue vnicuique.Eſſet autem valdè violentum nomen vultus pro bouis vngula ſumere. In eodem etiam ſenſu proprio accepit Dionyſius Areopagita capite 15.de cœleſti Hierarchia; vbi agens de tribus faciebus leonis, vituli & aquilæ (nec enim de humana facie ibi loquitur) appellat C eas beſtiarum effigies, & in bouis imagine cornuum expreſſè meminit. Atqui perſpicuum eſt, Dionyſium non cogitare cornua bouis in vngula; & in aquilina effigie notare vim illam ſingularem ſpeculandi & intendendi directè in ſolis lucem, nullam in partem inclinando aciem luminum;quod ad oculos aquilæ manifeſtè ſpectat, & cap. 2. vbi agit de effigie aquilæ, quam Ezechiel Angelis tribuit, perſpicuè aſſerit, *ad aquilarum recuruis roſtris effigiem*.Quamobrem euidens eſt,Dionyſium intellexiſſe quatuor facies in ſẽſu proprio & ſtricto.Eodémque modo intellexerunt Græci omnes & Latini. D Quod autem Pradus ait,Græcos de humana forma explicare aliorum animalium inſignibus veſtitâ; id ſuam opinionem minimè fulcit, vt deinceps explicabitur.

Vtrũ ſua animalia Ioannes inter ſe omnino ſimilia effingat?

Ceterùm accedamus ad vim verborum Ioannis; & expendamus eorum robur ad probandum, quatuor animalia non eſſe ita concipienda, vt ſimilia inter ſe ſint.Pradus,vt ſuam tueatur opinionem aſſerit,verba illa textus, *in circuitu ſedis quatuor animalia*,propriè eſſe intelligenda de quatuor animalibus. Quod verò ſubditur , *& animal primum ſimile leoni, & ſecundum ſimile vitulo, &c.* non de ipſis animalibus, E ſed de eorum faciebus accipiendum eſſe;vt ſenſus ſit, *Prima facies ſimilis leoni, ſecunda ſimilis vitulo, &c.* Sic ille.Verùm hæc explicatio coacta eſt,vt manifeſtè apparet in tertio animali. Nam ſi tertium animal eſt tertia facies,qualis erit loquendi modus; Tertia facies habens quaſi faciem hominis? Deinde,ſi facies leonis eſt in pectore; vituli,in pede; hominis in vultu & facie propriè dicta: quænam, obſecro,enumerandi ratio eſt,primò leonem apponere,ſecundò vitulum,tertiò hominem.Hoc enim eſt à pectore incipere; inde ad pedes deiici,& inde ad caput conuolare. Quòd ſi nulla conſtrictiua obligatione F tenemur, vt viſionem Ezechielis credamus eſſe omnino ſimilem Ioannis viſioni;quid opus eſt adeò conſtanter atque violenter aſſerere, Ioannis animalia eſſe inter ſe penitus ſimilia?

Nũ Ezechiel & Ioãnes eodem modo de quatuor animalibus loquantur.

Exiſtimant tamen Pradus & Villalpandus ſe euidenter oſtendere , Ioannis contextum non cogere, ne ſingulis ſuorum animalium quaternę tribuantur facies.Qua enim ratione Ioannes ait, *Animal primũ ſimile leoni; & ſecundum animal ſimile vitulo; & tertium habens faciem quaſi hominis; & quartum ſimile aquilæ*; eadem dicit Ezechiel cap. 10. 14. *Quatuor facies habebat vnum;facies vna facies Cherub* (id eſt vituli) *&*

facies ſecunda facies hominis: & in tertio facies leonis; & in quarto facies aquilæ. In his verbis aiunt perſpicuũ eſſe, Ezechielem loqui eodem modo, quo Ioannes de quatuor animalibus. Si ergo neceſſe eſt, vt iuxta Ezechielis contextum quatuor facies vtcuique animalium concedamus; ſequitur manifeſtè Ioannis contextui non repugnare, vt ſuorum etiam animalium ſingulis, totidem tribuantur facies. Huic argumento reſpondeo, auiditatem copulandi Ioannis & Ezechielis viſiones fuiſſe in cauſa, vt ſibi hi auctores perſuaſerint, Ezechielem cap. 10. agere de quatuor animalibus eadem ratione, qua Ioannes agit cap. 4. Apoc. Qua in re, vt Ioannem cum Ezechiele concilient; opinantur Ezechielem, & vnicuique animalium dare quatuor facies, leonis, vituli, hominis & aquilæ: & aſſerere inſuper, primo animali faciem eſſe bouis; ſecundo, vituli; tertio, leonis; quarto, aquilæ. Ego certè, ſi vtramque hanc loquutionem apud Ezechielem expreſſam reperirem; crederem, quemadmodum de Trinitatis arcano loquentes, Patri potentiam attribuimus, ſapientiam Filio, Spiritui ſancto bonitatem; ita ſimiliter ob occultam aliquam rationem tribuiſſe Ezechielem primo animali faciem vituli, alteri leonis, tertio hominis, quarto aquilæ; atque eo modo componerem, quæ inter ſe pugnare videntur. Non tamen inde elicerem Ioannem quaternas ſimiliter facies in ſingulis contemplatum. Nec enim (vt ſæpe dixi) quidquã cogit, vt vtramque viſionem eadem omnino ſimilitudinis regula metiamur: nec Ioãnes tale quidquam de ſuis animalibus affirmat; nec id in templi Cherubinis (vt poſteà dicemus) reperitur.

Ezechiel de animalium faciebus loquẽs quo pacto intelligẽdus.

Sed filum Ezechielis verborum attexamus; examinemúſque vtrùm ille animalium primo faciem vituli, ſecundo hominis, tertio leonis, quarto aquilæ tribuat? Verba Prophetæ ita habent; *Quatuor facies habebat vnum: facies vna, facies Cherub* (id eſt vituli) *facies ſecunda, facies hominis; & in tertio facies leonis; & in quarto facies aquilæ.* Si textus hic loquatur de animalibus, *quatuor facies habebat vnum*, ſignificat ſingulis eſſe quatuor facies. Quare quod mox ſequitur de quatuor faciebus, non ſic intelligendum eſt, vt ſingulis ſingulæ ſint; ſed vt omnibus ſint omnes facies. Nam ſi *vnum* eſt, vnumquodque, *facies vna* erit idem ac dicere, prima facies vniuſcuiuſque erat facies vituli; & ſecunda facies vniuſcuiuſque erat facies hominis. Quare quod ſubdit, *& in tertio facies leonis*; idem eſt ac ſi diceret, tertio loco facies leonis. Ita enim exigit contextus; & ex Hebræo ad verbum ſic redditur, *Facies prima* (in plurali) *facies vituli; facies ſecunda, facies hominis; facies tertia, facies leonis; facies quarta, facies aquilæ.* Ex quo euidens eſt, Vulgatum vbi tranſtulit, *in tertio facies leonis*, plus cum originali conſenſurum, ſi diceret; *facies tertia facies leonis*, & hac ratione nulli præberetur anſa, vt exiſtimaret Ezechielem tertio animali tribuere faciem leonis, & faciem aquilæ quarto. LXX. nullam huic loco lucem afferre poſſunt: cum enim verſiculum prætermiſerunt, vt notat Hieronymus, quæ verò in Græcis aliquot codicibus leguntur, ex Hebræo ſunt ad verbum expreſſa, nempe, *Quatuor facies habebat vnumquodque animalium, facies prima facies Cherub, facies ſecunda hominis, facies tertia leonis, & facies quarta aquilæ.* Quod autem Hieronymus notat, hoc ſcilicet primo aſpectu videri diſcrepare ab eo, quod Ezechiel c. 1. dixerat, non ideò dicit, quòd ſingulis animalibus in præſenti ſingulas præſcribat facies, ſed quòd ordinem inuertat. Ordo enim facierum cap. 1. hic videtur eſſe, *homo, leo, bos, aquila*: capitis verò decimi ſeries eſt, *bos, homo, leo, aquila*. Atque hanc ſolùm ob rem Hieronymus & A Theodoretus in eam propendent ſententiam; vt capitis decimi viſionem aliqua ex parte à viſione capitis primi diuerſam eſſe credant. Ex quo vel illud eliciatur velim; ſi Hieronymus & Theodoretus crederent in cap. 10. ſingulas tantùm facies animalibus ſingulis concedi, non dubitaturos, quin viſio vtraque eſſet diuerſa. Cùm igitur Ioannes vnicuique animalium vnam tribuat faciem; in caſſum laborant, qui ipſius viſionem eandem eſſe cum viſione Ezechielis contendunt.

Subſtantiuo cuiuſque generis adiectiuum interdum neutrũ reddi, Græca locutio.

His omnibus illud addo; quandoquidem Græca loquutio eſt, & interdum Latinis vſitata; vt ſubſtan- B tiuo, cuiuſcunque generis ſit, adiectiuum neutrum reddatur; non admodum violenter Vulgatam lectionem acciperet, qui, quod dicitur Ezechielis 10. 14. *Quatuor facies habebat vnum*, ita explicaret; vt non de animalibus, ſed de rotis (de quibus in antecedenti contextu ſermo erat) intelligeret. De ipſis enim rotis fortaſsè omnes interpretarentur, ſi Vulgatus ad verbum ex Hebræo tranſtuliſſet, ſicut Pagninus & Arias tranſtulerunt, *Quatuor facies vnicuique.* Nam licèt verſu 15. dicatur, *hoc eſt animal, quod videram iuxta fluuium Chobar.* Id tamen additur poſt verba illa, *& eleuata ſunt Cherubim.* Vnde nihil in Hebræo ſupereſt difficultatis, vt de rotis intelligantur qua- C tuor facies, quæ c. 10. 14. enumerantur; & mox verſu 15. agatur de Cherubinis. Quòd ſi verſu 14. ſermo eſt de rotis, earúmque ſingulis quatuor facies appinguntur; rectè poſſunt ita conſiderari, vt quatuor facies primæ rotæ, vitulinæ ſint omnes; quatuor ſecunda, humanæ; quatuor tertiæ, leoninæ, & aquilinæ, quatuor quartæ. Nec enim locus extat, in quo Ezechiel rotarum ſingulis tribuat quatuor animalium facies. Si tamen alicui inhæreat ſcrupulus, quî poſſint ſingulæ Ezechielis rotæ quatuor habere facies ſtrictè ſumptas; ſatis ſit modò dixiſſe, Pradum in ſua deſcriptione facies propriè dictas tribuere rotis Ezechielis, ſed ſingulis binas tantùm. Rotâ tamen vna in aliam inſerta (ſic enim D Ezechielis rotæ concipiendæ ſunt) congruentius eſt pro duplici facie, quas eis tribuit Pradus, quadruplicem tribuere; vt facilè intelliget, qui concipiat totam rotæ inſertam ad angulos rectos in crucis modum; & animaduertat, quo loco ſingulæ facies apponi debeant. Cùm autem Ioannis animalia, Ezechielis rotis reſpondeant in oculorum multitudine (quos Ezechiel in animalibus non vidit) fortaſsè etiam in eo reſpondent, quòd vnum habet faciem leonis, non verò vituli, neque hominis, neque aquilæ: alterum habet faciem vituli, non leonis, &c. E Sic enim manifeſtè loquitur de ſuis animalibus Ioannes: & eodem modo intelligi poteſt Ezechiel de ſuis rotis.

Rotarũ Ezechielis facies qua ratione ſint conſiderandæ.

SECTIO V.

De ſenis alis ſingulorum animalium, & de manibus eorum.

IOANNES verſu 8. de ſuis animalibus ait; *ſingula eorum habebant alas ſenas.* Iam autem ſuprà ani- F maduerti, mendoſos eſſe codices qui legunt, *alas ſenas in circuitu.* Hunc alarum ſenarium vidit quoque in ſuis Seraphinis Iſaias capite 6. 2. ait enim; *ſex alæ vni, & ſex alæ alteri.* Ex eo igitur, quòd Ioannes ſuis animalibus ſex alas affinxerit; facilè conſiderata alluſione ad locum Iſaiæ colligitur, ſitum atque diſpoſitionem ſex alarum fore eandem, quam Iſaias deſcribit; ſcilicet vt duabus alis caput obtegant, duabus inferiorem corporis partem, & duas reliquas habeant extentas; ad eum modum, quo aues per aëra volantes pennas expandunt. Ita enim Iſaiam eſſe intelligendum, ſeorſum demonſtrabimus. Ac licèt nec Iſaiæ Seraphini, nec Ioannis animalia per cælum volitantia diſcurrere viſa ſint (præter eum, qui ad Iſaiæ labia calculo purganda acceſſit:) vt vtrique dicantur apparuiſſe volantes, ſatis eſt eos ſeſe expanſis alis in æthere ſuſtinere; quemadmodum aues extenſis pennis ſuſpenſæ frequenter ſe in medio aëre librant.

Num Ioannis animaliũ alæ ſint ſex, abſque brachiis, numerandæ?

Ezechiel in ſuis animalibus non meminit ſex, ſed quatuor alarum. Ait enim cap. 1. 6. *Quatuor pennæ vni*, & numer. 11. *Pennæ eorum extentæ deſuper: duæ pennæ ſingulorum iungebantur, & tegebant corpora eorum*, & cap. decimo, num. 21. *Quatuor alæ vni.* Vbi tamen ſeptuaginta legunt, Octo alæ vni. Ex quo mihi ſubeſt ſuſpicio, quatuor alas debere accipi pro quadruplici alarum pari. Sed relictâ nunc eâ quæſtione (de qua aliàs;) Pradus, Villalpandus & Pererius, exiſtimantes has Iſaiæ, Ezechielis & Ioannis viſiones ſimiles prorſus eſſe debere, affirmat, quas Iſaias & Ioannes vocant alas ſenas, eſſe quaternas cum binis brachiis. Nec enim veriſimile reputant, Ioannem & Iſaiam in ſingulis ſiue Seraphinis, ſiue animalibus ſex alas præter brachia aſpexiſſe. Et quidem negari non poteſt, quin Iſaias brachia in ſuis viderit Seraphinis; cùm eis perſpicuè manus tribuat. Ait enim verſu 6. *Volauit ad me vnus de Seraphim: & in manu eius calculus, quem forcipe tulerat de altari.* Ioannes etiam in ſuis animalibus brachia fuit contemplatus; quia ſingula habebant citharas & phialas, vt habetur cap. 5. verſu. 8. Quamobrem ſibi hi auctores perſuadent, ſex illas alas eſſe quatuor tantùm, & duo brachia: atque hoc etiam modo templi Cherubinos depingunt.

Opinio Pradi & Villalpandi.

Equidem, ſi certum eſſet, Iſaiæ, Ezechielis & Ioannis viſiones eſſe ſimiles omnino; non admodum violenter ex brachiis alæ fingerentur. Et aliquis fortaſſe dicat LXX. in hoc ſenſu tranſtuliſſe (Ezechielis 10. numero vigeſimoprimo,) *octo alæ vni*; quatuor ſcilicet alæ & totidem brachia. Nam animalia Ezechielis ſingula habebãt quatuor manus, vt infrà notabimus. Sed cùm nulla ratio credere cogat, tres has viſiones fuiſſe eaſdem; facilius eſt & congruentius, quod Iſaias & Ioannes aiunt, de ſingulorum alis ſenis in ſenſu proprio intelligere. Confirmatur hoc, quia coactum valde eſt, ſingulis animalium Ezechielis binas tantùm manus tribuere, cùm ipſe manifeſtè dicat cap. 1. num. 8. *Manus hominis ſub pennis eorum in quatuor partibus, & facies & pennas per quatuor partes habebant.* Vbi textus ſingulis clarè deſignat quatuor manus; quemadmodum & quatuor facies, & totidẽ alas.

Ezechielem & Ioannem de ſenis animalium alis in ſenſu proprio eſſe intelligendos.

Sed relictis manibus, ad alas reuertamur. Tam in Iſaiæ Seraphinis, quàm in animalibus Ioannis, ſingulis ex ſuperiore humerorũ parte, innaſci debent quatuor alæ, ex vnoquoque latere duæ. Et ex quatuor hiſce alis duæ ad volandum extenſæ eſſe debent, & duæ aliæ in crucis modum inſertæ atque coniunctæ inter ſe ad vultus partem aliquam operiendam. Quemadmodum depingi ſolet Seraphinus, qui ſancto Franciſco apparuit. Præter has quatuor alas, ex femorum ſuperiore parte, duæ aliæ naſcantur oportet, quibus verenda tegantur. Modus autem ſe obuelandi, quem Pradus depingit, eſt alis in crucis figuram collatis. Quòd ſi Ezechielis animalibus, quatuor alarum paria tribuamus; duo habebunt paria in femorum ſuperiorum parte, vnum ad dextrum latus, alterum ad ſiniſtrum. Atque ita pari altero aduerſam tegunt partẽ, auerſam altero. At Iſaiæ Seraphini & Ioannis animalia in edita femorum parte ſingulas tantùm habent in

Animalium alæ quibus corporis partibus affixæ ſint conſiderandæ.

A quolibet latere alas; quibus vt ſe obnubant, conuenientius apparet, vt ſe aduerſos altera, altera auerſos operiant.

Non deerit fortaſſe, qui præter eas, quas enumerauimus alas; pedibus etiam quatuor animalium, atque etiam Seraphinorum Iſaiæ, talaria velit affingi. Nam LXX. Ezechielis 1.7. legunt *pedes eorum pẽnati.* Quam loquendi rationem veteres ſequuntur Patres, ex quibus Dionyſius de cæleſti hierarchia c. 15. generatim loquendo ait, *Sanctorum ſpirituum pennatos Theologia pedes effinxit.* Vnde ad eorum imitatio- B nem, quæ ex ſacris Literis audierunt Gentes, videntur ſuum Mercurium atq; alias figuras alatis pedibus finxiſſe. Nam ex ſacris Literis *ſcrutabantur Gentes ſimilitudines ſimulacrorum ſuorum*, 1. Machab. 3. 48.

Pedes animalium fuiſſe pennatos quo ſenſu accipiẽdum ſit.

Certum tamen eſſe debet, Iſaiæ Seraphinos ſenas tantùm alas habuiſſe, quas Propheta exprimit; & duabus quidem faciem velaſſe, duabus pedes, & duabus volaſſe. Nec minùs certum eſt, ſiue quatuor alæ animalibus Ezechielis, ſiue octo tribuantur, omnes alas huiuſmodi debere reduci ad eas, quas habent in humeris; & ad eas quibus corpus obdu- C cunt; de quibus poſtremis dicitur, *duæ tegebant corpora eorum.* Atque vt corpus aut pedes obtegant, abs re eſt, talis alas apponere. Quare neceſſarium videtur, vt verba illa Septuaginta interpretum, *pedes eorum pennati*, referantur ad alas, quas illis in ſuperiori femorum parte eſſe diximus. Non tamen ideò aſſero pedes pennatos dici, eo quòd pennis ſint cooperti (hæc enim durior eſſet loquutio) ſed quia alę ipſæ naſcantur ex pedibus; hoc eſt, ex ſumma parte femorum. Pedum enim nomen interdum in ſacra Scriptura, non tibiam ſolùm comprehẽdit, ſed etiã D femur, vt ſecundo Paralip. tertio, num. 13. *Erectis pedibus.* & Eccleſiaſtici 26. 23. *Pedes firmi ſuper plantas.* & Ezechielis 1. 7. *Pedes eorum recti.* & cap. 16. 25. *Diuiſiſti pedes tuos.* & eadem analogia ſermo eſt de pedibus menſæ, Exod. 37. 17. Si ergo nomen pedum comprehendit femora & tibias, pedes & brachia ſunt, quæ corpori adiiciuntur. Et quemadmodum dici poterant pennata brachia ob alas, quæ humeris naſcuntur: ſic etiam pennati pedes appellantur propter eas, quæ ex ſuperiori parte femorum oriuntur. Certè Dionyſius ſuprà allatus, pennatis pedibus tribuit ſignificationem celeritatis alta conſcendentis. At ſacræ Literæ alas eas clarè deſtinant E ad obtegendum corpus, id eſt, inferiores corporis partes. Dici fortè poſſet ad celeritatem non conferre ſolùm extenſas pennas, ſed etiam illas quibus corpus contegitur; & propterea Dionyſium his quoque alis celeritatis ſignificationem largiri.

Pedum nomẽ in Scriptura interdum ad tibias & femora extendi.

SECTIO VI.

De forma pedum in quatuor animalibus à Ioanne viſis.

Vtrùm Ioannis animalia vitulinos pedes habuerint.

F QVi propriè dicitur pes, prout à tibia diſtinguitur, maioris diſtinctionis gratia appellatur in ſacris Literis *planta pedis.* Ezechiel igitur de ſuis animalibus ait cap. 1. 7. *Planta pedis eorum, quaſi plãta pedis vituli.* Quæ verba licèt omiſerint LXX. & eorum loco ſubſtituerint, *Pedes eorum pennati*; Vulgata tamen lectio eſt ad verbum ex Hebręo expreſſa. Quare dubium eſſe non poteſt, quin Ezechielis animalia vitulinos pedes habuerint. Cũ verò Pradus contendat, eiuſdem eſſe figuræ Ezechielis & Ioannis animalia, Iſaiæ Seraphinos, & Cherubinos templi, omnibus tribuit vituli pedes. Probabilius tamen videtur, ſolis Ezechielis animalibus fuiſſe plantas vitulinas. Templi verò Cherubinos, Seraphinos Iſaiæ, ac Ioannis animalia tam pedibus, quàm toto corpore humanam ſpeciem retuliſſe. Nam & Iſaiæ & Ezechielis & Ioannis viſiones reſpectum habent omnes ad templi Cherubinos. Sed nec ſunt omnino inter ſe ſimiles, nec templi Cherubinos quoad omnia referunt. Illud commune omnibus eſt, hominis ſcilicet figurã alis ornatã proponere. De ceteris, ſinguli exprimũt, quid ſigillatim viderint. Porrò expẽdimus ſuprà, ex eo quòd Ezechielis animalia quaternas alas habent ſingula, perperam inferri, Cherubinis tẽpli & Iſaię Seraphinis totidem etiam alas affingi debere. Idem ergo videtur dicendum de plantis vitulinis. Nam ex peculiari mentione, quam de illis facit Ezechiel in ſuorum animalium deſcriptione, potiùs colligitur, non eiuſdem fuiſſe figuræ, templi Cherubinorum plantas. Licèt enim repugnantiam non inuoluat, quòd Ezechiel deſcribat etiam ea, quæ templi Cherubinis & ſuis animalibus communia erant: dum tamen aliunde nõ conſtat, idem quod in ſuis animalibus vidit Ezechiel, ad Cherubinorum templi figuram conformari, veriſimilius eſt, illud ab Ezechiele exprimi, vt peculiare diſcrimen inter ipſius animalia & Cherubinos templi. Cùm verò neque Ioannes neque Iſaias meminerint pedum vitulorum, non eſt vnde ſuſpicari poſſimus illos ab eis viſos fuiſſe vel in quatuor animalibus, vel in Seraphinis.

Videor iam ſpeciem ſiue ideam quatuor Ioannis animalium depinxiſſe. Reſtat vt ad myſticam eorum ſignificationem faciamus gradum.

COMMENTARIVS II.

De quatuor animalibus: in quo agitur de illorum ſignificatione.

SECTIO I. *De genuina interpretatione quatuor animalium.*

De quatuor animaliũ interpretatione multiplices auctorum ſententia.

TOT ſunt ab expoſitoribus traditæ horum Ioannis animaliũ applicationes; vt ex iis, quas ipſe perlegerim, triginta ferè poſſim enumerare. Quarum aliquæ ad quaternarium ſe numerum nimis religioſè conſtringunt: & prout cuique collibitum eſt, varios eligũt quaterniones. Alij ad quatuor Euangeliſtas applicant; alij ad quatuor præcipuos Eccleſiæ Doctores; alij ad quatuor cæleſtis hierarchiæ Principes, quaſi inter ceteros Angelos cæleſtis curiæ magnates. Quatuor ſedes alij Patriarchales hîc reſpici volunt; quatuor Monarchias alij; alij quatuor Iſraëlitici exercitus angulos ſiue partes: alij 4. mundi plagas; quatuor anni tempora alij; alij 4. creaturarum genera. Sunt qui 4. elementa hîc ſignificari autument: ſunt qui 4. animæ vires, aut 4. eiuſdem præcipuas affectiones, ſunt qui 4. Cardinales virtutes, aut 4. cognitionum genera reſpiciant. Alij 4. ſingularia beneficia in Eccleſiam Chriſtianam collata; aut 4. redemptionis noſtræ myſteria præcipua. Alij 4. Sanctorum genera, aut Eccleſiæ miniſtrorum 4. ordines; vt alia interim ſexcenta miſſa faciam. Porrò alij, qui de quaternario numero non laborant, magis adhuc varij & diuerſi feruntur. Ex his quidam repræſentari putant victoriam, quam de Nabuchodonoſor Deus reportauit: alij triumphum, quem Chriſtus de vniuerſis Gentibus. Alij Iſraëlitici populi dignitatem & beneficia à Deo illi collata, alij eiuſdem populi ex Pharaonis imperio liberationem, & ſimul redemptionem humani generis per Chriſtum. Alij A Angelorum perfectiones in his ſymbolis contemplantur; alij Diuinæ prouidentiæ excellentiam ac dignitatem. Atque hiſce opinionibus aliæ inſuper quàm plurimæ accedunt, quæ ingeniorum varietate, & diuerſà explicandi ratione auctæ, mirum eſt in quam multiplicia diſſidentia ſententiarum diuortia diuidantur. Legat qui volet Pradum, Viegam, Pererium & alios, qui ſingularum opinionum auctores recenſent. Mihi ſatis fuerit capita explicationum percurriſſe & indicaſſe. Ex quibus pleraſque applicationes exiſtimo ab auctoribus non B vt germanas ac ſolidas interpretationes ſacri ænigmatis tradi; ſed vt res ad varia ſenſa, concionandi gratiã, accommodatas. Nõ inficior earum aliquas, ingenij vim & acrimoniam redolere; alias pietatẽ; & iis præcipuè deberi venerationem quæ à grauiſſimis & ſapientiſſimis doctoribus prolatæ ſunt. Sed illud nihilominus valde optabile eſt; vt eiuſmodi reperiatur expoſitio, quæ omnia quadret, & ſatis difficultati ac ſtudioſorum votis faciat.

Auctoris ſententia, per 4. animalia Apoſtolos, eorúmque ſucceſſores Epiſcopos adumbrari.

Noſtra igitur expoſitio eſt, quatuor myſtica animalia à Ioanne perſpecta eſſe ſymbolum Apoſto- C lorum, ac eorum qui ipſis ſucceſſere, hoc eſt Eccleſiæ Chriſtianæ Epiſcoporum; ad quos Euangelij prædicatio ex proprio munere incumbit. Et quanuis huius capitis viſio in cælo apparuerit, eius tamẽ ſignificatio, non triumphãtem in cælis Eccleſiam, ſed militantem in terra figurat; quæ ob excellentiam & celſitatem ad quam fuit à Deo euecta, ſublimis apparet in cælo; vt huius capitis initio notauimus. Vnde infero, ad probandum, in quatuor animalibus nõ repræſentari Euangeliſtas quatuor, nullũ eſſe argumentum, quòd Ioannes tunc adhuc D degebat in terris, necdũ in cælis triũphabat. Quin imò Apoſtolis, qui iã æterna tunc beatitudine fruebantur, nõ pro illo beatorũ ſtatu, ſed pro tranſacto munere, quod apud homines in terris degentes exercuerant huiuſmodi ſymbolũ congruere; cũ huius quarti capitis myſteriũ ad militãtis Eccleſiæ decus & amplitudinẽ ſpectet. Nihilominus quatuor animaliũ ſignificatio non eſt ad quatuor Euangeliſtas coarctanda, ſed ad Epiſcoporum in Eccleſia ſtatũ extendenda. Agitur autẽ directè de primitiuæ Eccleſiæ ſtatu. Depingitur enim in hac Apocalypſeos parte ingens dignitas ad quam Deus Chriſtianum populum primæuo illo Eccleſiæ tempore ante E Euangelij ad Gentes promulgationem ſuſtulit.

Quatuor animaliũ ſymbolum non eſſe ad 4. Euangeliſtas reſtringendum.

Diſcrimen inter Ioannis & Ezechielis animalia, quod attinet ad ſignificationem.

Propoſitã noſtræ explicationis ſummã, ſupereſt illius rationem reddere. Primò ergo aduerto, inter Ezechiẽlis & Ioannis animalia hoc intereſſe diſcrimen; quòd animalia Ezechielis homines eſſe non poſſunt, ſed cæleſtes Angeli in ſenſu directo: Ioannis verò animalia, Angeli non ſunt, ſed homines Chriſti ſanguine redempti. Diſcrimen hoc nullus reuocabit in dubium, qui Ezechielis & Ioannis verba attenderit. Sic enim ait Ezechiel cap. 43. 3. (vbi rurſus videt currum & animalia) *vidi* (ait) *viſionem ſecundùm ſpeciem, quam videram quan-* F *do veni vt diſperderet ciuitatem: & ſpecies ſecundũ aſpectum quem videram iuxta fluuium Chobar.* Euidẽs ergo eſt illũ Dei currũ fuiſſe bellicum; & in eo figurari Deum militari apparatu ad Ieroſolymitanæ vrbis excidium proficiſcentem. Quis igitur non videat tam animalia, quàm currũ eſſe eos Dei miniſtros, quos ipſe ducebat ad bellum? Neceſſe autem eſt, eos eſſe ſanctiſſimos atque clariſſimos Dei ſatellites & adminiſtros; vt manifeſtè deducitur ex proportione viſionis huius ad Iſaiæ & Apocalypſeos viſiones. Quæ cùm ita ſint; quibus obſecro præcipuis ac ſãctis miniſtris vſus fuit Deus ad Ieroſolymæ vaſtitatẽ niſi cæleſtibus Angelis? Neceſſa-

In Ezechielis animali-

rium

bus Angelos: in Ioanni, homines ſanctiſſimos figurari.

rium igitur eſt cæleſtes Angelos in Ezechielis animalibus repræſentari. Nec minùs certum eſt, per Ioannis animalia ſanctiſſimos item homines indicari. Nam (c.5.verſ.9.) quatuor animalia ſimul cum ſenioribus dicunt Agno, *Redemiſti nos Domine Deus in ſanguine tuo, ex omni tribu & populo & natione: & feciſti nos Deo noſtro regnum & ſacerdotes, & regnabimus ſuper terram.*

Per Ioannis animalia viros maioris perfectionis ac dignitatis, quàm per ſeniores, deſignari.

Secundò noto, in Ioannis viſione citra dubitationem, quatuor animalia eſſe gẽtem Deo propinquiorem & maioris dignitatis, quàm ſeniores: quia quatuor animalia ſunt in medio throni, atq; adeò viciniora throno Dei, quàm ſeniores ipſi. In gloriâ etiam Deo reddendâ antecedunt quatuor animalia concinentia, *Sanctus, ſanctus, ſanctus, Dominus Deus, omnipotens, qui erat, & qui eſt, & qui venturus eſt:* poſt quæ ſeniores ſubſequuntur. Vnde textus ait; *Et cùm darent illa animalia gloriam & honorem & benedictionem ſedenti ſuper thronum; procidebant 24. ſeniores dicentes, Dignus es Domine,* &c. Quare, ſi per ſeniores figurantur ſacerdotes; nihil conuenientius, quã vt 4. animalia Apoſtolos, & Epiſcopos repræſentent. Quòd inde roboratur; quia in hac viſione poſt Dominum in throno ſedentem & poſt Agnũ haud dubiè indicatur, quatuor animaliũ dignitatẽ eſſe inter Eccleſiæ miniſtros ſupremã. Ac proinde, cùm compertum ſit, in Eccleſiaſtica hierarchia Apoſtolos principem tenêre locum; non ab iis auferri fas eſt quatuor animalium ſymbolum, vt ad Euangeliſtas accõmodetur. Hos enim à Deo fuiſſe electos ſacri Euangelij ſcriptores non tanti eſt, vt poſſit cum Apoſtolica dignitate conferri: nec Euangeliſtarum cognomen minùs merentur Apoſtoli, qui Euangelium toto terrarum orbe promulgarunt; quàm ſanctus Lucas & S. Marcus, qui literis & monumentis mandarunt. Prætérquàm quòd Epiſcopali etiam munere Lucas & Marcus fuêre perfuncti. Atque ita etſi Apoſtolorum collatione, inter ſeniores illi veniãt numerandi, quòd fuerint ex duorum & Septuaginta diſcipulorum numero, aut ex illo ordine; habent tamen etiam inter quatuor animalia locum: quatenus Epiſcopalem dignitatem geſſerunt, & Apoſtolorum fuêre ſucceſſores, & Euangelij concionatores ſtrenui.

Animalium ſignificationẽ non rectè ad 4. perſonas coarctari.

Tertiò noto, veram quatuor animalium ſignificationem non rectè ad quatuor ſolùm perſonas contrahi. Nam vt in ſymbolo 24. ſeniorum vidimus, numerus ſæpè ad figuram accommodatur. Deinde in hoc quatuor animalium ſymbolo plana eſt ad templi Cherubinos alluſio: in quibus perſpicuum eſt, ſignificationem non ad duas vel quatuor perſonas debere reſtringi; ſed ad eos omnes, qui Dei thronus ſunt; & ad omnes cæleſtis aulæ principes, qui ante Deũ adſtant. Pari ergo ratione quatuor animalium figura non ad 4. tantùm perſonas eſt comprimenda: ſed, vt in ſymbolo Cherubinorum, inueſtiganda eſt idonea ratio, cur in duplici Cherubino oportuerit cæleſtiũ Angelorum multitudinem denotari; haud ſecus in quatuor animalium ſymbolo, appoſitam reddere rationem oportet, quæ oſtendat Apoſtolos, eorúmque ſucceſſores in hoc quaternario congruentiſſimè deſignari.

Quartò noto, Angelorum multitudinem propterea aptiſſimè ſignificari in Cherubinorum binario; quia Angelorum excellentia ad duo capita reuocatur, videlicet ad eximiam ſapientiam & mirabilem ſanctitatem; quæ duo, Angelos, Dei thronum efficiũt. Quapropter ſi Apoſtolorum & Apoſtolicorum hominũ dignitas congruenter ad quatuor reuocaretur perfectiones, in quatuor animalibus eleganter adumbratas; conquieſceret ſanè A mens, ſecura iam de Apoſtolorum & Epiſcoporum ſignificatione in animalium ſymbolo apprimè excogitatâ.

Quintò noto, Apoſtolos, eorumque ſucceſſores eſſe principes Eccleſiæ. Atqui optimi principis dotes & facultates vidimus iam capite primo, ſeptem omnino eſſe: illas ſcilicet, quæ in Diuina prouidentiâ & in Chriſto, ſeptem Dei ſpiritus appellantur; nempe Virtus, Beneficentia, Æquitas, Sapientia, Patientia Comminatio, Seueritas. Quare Apoſtolici muneris ſublimitas exigit ingentem horum ſpiri- B tuum participationem. Ex his tamen ſeptem ſpiritibus, quatuor primi (vt vidimus cap. 1.) directè ordinantur ad eorum felicitatem, qui ſe Euangelij prædicationi ſubiiciunt. Tres verò reliqui continent admirabilem gubernandi rationem aduerſus eos, qui Deo & Euangelio reſiſtunt. Ad executionẽ ergo ſuæ patientiæ, cõminationis & ſeueritatis erga improbos, nõ vtitur ferè Deus Apoſtolicorũ virorũ miniſterio. Vnde fit quatuor primos ſpiritus, (in quibus potiſſimum Dei prouidentia gloriatur,) in hoc capite ad Apoſtolicos viros ſignifican- C dos, deſcribi debere. Nam cùm viſionis huius ſcopus ſit, ingentem Chriſtianæ Eccleſiæ felicitatem deſignare, id eſt, eorum, qui Euangelij ſuaue iugũ ſubiêre; cumque huc ſpectent omnia huiuſce capitis ſymbola: idcirco ex ſeptem ſpiritibus illi in primis ſelecti ſunt, qui ad egregiorum Chriſti cultorum gubernationem attinent; videlicet ingens Virtus, magna Beneficentia, Æquitas ſumma, & admirabilis Sapientia; de quibus cap. 1. dictum eſt: ac ad harum quatuor perfectionum ſignificationem, (vt ſectione ſequenti planum fiet) aptiora & D elegantiora ſymbola ſeligi non potuêre, quàm animalia quatuor, quæ Ioanni oſtenſa ſunt.

Cur in Ioannis viſione animalia in medio throni & in circuitu throni ſint?

Priùs tamen breuiter explicemus oportet, quæ in textu ipſis animalium formis antecedunt. Ex quibus primũ occurrunt verba illa, *In medio throni & in circuitu throni.* Cumq; in Ioannis viſione, quatuor animalia non in medio ſolùm fuerint, ſed etiã in circuitu pone ſeniorum ſellas (de quo ſuprà in commentario primo, ſectione prima,) cõgruentior interpretatio eſt illa (opinor) quæ duplicem locum Eccleſiæ principibus præſcribat; in medio alterum, alterum in circuitu. In medio quidem, vt ſubditis & inferioribus præſto ſint, & ſuam illis prouiden- E tiam liberaliter impertiant: in circuitu verò, vt rẽpub. veluti murus fortiſſimus obuallent; & Eccleſiam ab occurſantibus hoſtium phalangibus tueãtur. Eamq; ob rem in ſancto Sanctorum Cherubini medium locum, & obiacentem in circuitu occupabant: medium ſcilicet, vt fidelibus cũctis præſtò eſſe viderentur, vtpote in medio exiſtentes (iuxta id Pſalmi 67.11. *Animalia tua habitabunt in ea:*) & circuitum, propter eandem cauſam, qua Eccleſia depicta fuit Angelorum exercitu ſtipata, qui eam ab hoſtium incurſibus defenderent, de quo Apoc. 5.11.

In Ezechiele rotas animalib. fuiſſe ſuppoſitas.

Sequitur in textu; *Quatuor animalia plena oculis antè & retrò.* Vidimus iam in præcedenti commentario ſectione 2. multò eſſe probabilius, oculorum multitudinem non fuiſſe Ezechieli viſam in animalibus, ſed in rotis. Cuius rei vt reddam rationẽ; præmitto primò, rotas, ab Ezechiele poni animalibus ſubiectas. Nam cap. 10.2. rotas conſtituit *ſubtus Cherubim.* Et quamquam viuæ erant rotæ, nec ab animalibus trahebantur: textus tamen clarè ait, *& rotæ ſequebantur animalia*: & quaſi ab illis traherentur; non aliter ipſis ſubſiſtentibus, ſubſiſtebant; & ipſis gradientibus gradiebantur. Vide cap. 1.19.20.21. & cap. 10. verſu 16.17.

Ezechielis currum fuiſſe bellicum.

Secundò præmitto, hũc Ezechielis currum fuiſſe bellicum; ſicut & illos, qui Eliſæum circumſtipabant, quarto Regum ſexto, num. 17. Notum autem eſt, Angelos eſſe Dei currus; in quibus ipſe cùm hoſtibus bellum gerit, Pſalm. 67. 18. *Currus Dei decem millibus multiplex, millia lætantium, Dominus in eis in Sina.* Quare Dionyſius de cæleſti hierarchia cap. 15. grauiter & copioſè declarat de Angelis quatuor Ezechielis animalia; rotas item & currum Angelos eſſe ait: totius demum apparatus figura Angelorum militiam indicari. Idcirco autem ſymbolum currus vſurpatur; quia olim Reges ac principes è curribus dimicabant; vt ex ſacris Literis manifeſtum eſt.

Reges olim ac principes è curribus dimicare ſolitos.

Vide etiam Theodoretum, Ezechielis primo, qui explicat etiam animalia & rotas eſſe Angelos. Cùm igitur animalia antecedant, & ſubſequantur rotæ, liquet, per animalia ſuperiores Angelos deſignari, qui ſunt præuij ceterorum duces: per rotas verò, Angelos inferiores; qui ſuperiorum rectionem ſequuntur.

Inferiorum ad ſuperiores ſubiectionem figura rotæ exprimi eleganter.

Tertiò præmitto, inferiorum ad ſuperiores ſubiectionem atq; (vt ita dicam) ſubordinationem, figura rotæ eleganter exprimi. Et notum etiam inter Theologos eſt, ex Angelorum choris infimum eſſe eorũ, qui hominum cuſtodiæ deſtinantur: quorum incũbit curæ, pro cõmiſſæ ſibi animæ cuſtodia ſingulos agere excubias. Ad hoc ergo officium indicandum congruentiſſima fuit oculorum, (quos Ezechiel in animalibus nõ vidit, ſed in rotis,) multitudo; eadem ſignificatione, qua Poëtæ quàm plurimos oculos ſuo Argo tribuerunt; quibus Io, delicias Iouis, cuſtodiret. Cùm igitur hominum animæ Dei deliciæ ſint; quia *delicia Dei eſſe cum filiis hominum*: nihil potuit elegantius effingi, quàm Angelorum cuſtodum ſymbolo multos oculos apponere: quo ſignificetur, eos animorum ſalutem vigilanter attendere. Vbi illud obiter velim aduerti; in ſacræ Scripturæ ſymbolis conſentaneum valde eſſe, vt nos ad eam ſignificationem conformemus, in qua ſapientes ethnici eadem vſurpauerunt ſymbola: ſiue ipſi eiuſmodi ſignificationem à Iudaico populo hauſerint, (iuxta id primo Machab. 3. 48. *De quibus ſcrutabantur Gentes*, &c.) ſiue quia Spiritus ſanctus voluit iis vti ſymbolis, quæ apud ſapientes ethnicos in vſu erant, quo tempore ſacri libri ſcribebantur.

Prou. 8. 31.

Cur in Ezechiele oculi rotis, nõ animalibus, aſſignantur?

His ita conſtitutis cùm Ezechiel (vt iam diximus) de cæleſti agat hierarchia, Ioannes de Eccleſiaſtica; concinnum fuit, vt in Ezechielis viſione, oculorum ſymbolum ad rotas (quę infimum denotant chorum) non ad animalia pertineret. Quia cuſtodum officium non Archãgelos, aut ſuperiores alias hierarchias cõtingit. At in Eccleſiaſtica hierarchia, ad ipſoſmet Epiſcopos, qui angelorum ſuperiorum vices gerunt, animarum ſibi à Deo creditarum cuſtodia maximè incumbit. Quamobrem cõgruens valdè fuit, vt in Eccleſiaſtica hierarchia ſymbolum ſuperiorum angelorum, id eſt quatuor animalium plenum oculis appareret. Quòd ſi præter externos oculos, interna etiam lumina animalibus tribuamus; id indicabit eos, qui aliorum ſaluti ex officio incumbunt, non ideo in propriæ ſalutis curâ conniuere, ſed ſua vel minima defecta intento mentis obtutu perſcrutari.

De perfectione ſymboli rotarum dicere, ad interpretationem Apocalypſeos non ſpectat: dicemus de hac, diuino annuente numine, Ezechielis 1. Illud interim obſeruo; ex eo quòd Deus ad vrbis Ieroſolymæ vaſtationem, non archangelos ſolùm, alioſque ſuperiores choros, ſed angelorum etiã infimũ chorum, (hoc eſt angelos cuſtodes) ducat; ex A eo (inquam) haud obſcurè innui, illud Ieroſolymæ excidium in animarum bonum ac felicitatem ordinari; vt docet Eccleſiaſticus cap. 49. 10. *Ezechiel qui vidit conſpectum gloriæ, quam oſtendit illi Deus in curru Cherubim. Nam commemoratus eſt inimicorum in imbre* (id eſt recordatus eſt vltionem de eis ſumere) *benefacere illis, qui oſtenderunt vias rectas.* Attendat, quęſo, lector ad contextum: ex quo conſtat Deum in curru Ezechieli oſtenſo, ſuam oſtentaſſe gloriam: quia recordatus eſt ſæuientes turbines & ingentes aquarum imbres in hoſtes immittere; vt optimè de illis mereretur, qui per reſipiſcentiam & prætentorum deteſtationem commiſſa ſcelera eluerent, B & puriorem viuendi rationem deinceps inirent.

Ieroſolymæ excidium in Ezechielis curru adumbratum ad veram animarum ſalutem ordinari.

Hic omnino videtur eſſe illius loci contextus; qui cum præcipuo ſcopo primæ illius Ezechielis viſionis mirificè conſentit. Itaque *benefacere*, græca phraſi idẽ eſt quod, ad benefaciendũ. Atq; hæc fuit Ieroſolymitanæ vaſtationis intẽtio; ſcilicet vt magno Deus beneficio cumularet eos, qui ſua agnoſcentes flagitia, volũtariâ pœnitentiâ delerent. Id enim eſt oſtendere vias rectas; reapſe oſtẽdere ſeà via praua diſceſſiſſe, & iter via recta ſuſcipere. Vide eandem phraſim, Iob 26. 3. *Prudentiam tuã oſtendiſti plurimã.* C Et Eccleſiaſtici 9. 1. *Oſtendere malitiã doctrina nequã.*

SECTIO II.

De mira perfectione ſymboli quatuor animalium ad Apoſtolorum excellentiam.

In quatuor Ioannis animalibus totidẽ optimæ gubernationis virtutes præcipuas figurari.

EX antecedenti ſectione, & latiùs ex primi c. notatione 5. ſupponimus, miram virorum Apoſtolicorum perfectionem, (quatenus Eccleſiæ principes ſunt, & diuinæ prouidentiæ in animarum ſa- D lute adminiſtri) in quatuor illis virtutibus excellentiſſimis eſſe ſitam, Magnanimitate, Beneficentia, Æquitate, Sapientia: atque hunc virtutũ quaternarium non ad libitum & gratis confictum, ſed ſeria ratiocinatione neceſſariò deſignatũ. Supereſt igitur, vt probemus, ad harum quatuor virtutum ſymbola nihil potuiſſe magis aut proprium, aut elegãs quàm quatuor horum animaliũ figuras excogitari.

De leone.

Leo magnanimitatis ſymbolum.

AC primò, ad magnanimitatem atque animi fortitudinem exprimendam, ecquod potuit E ſymbolum leone aptius reperiri? Expendantur, quæ de ipſius natura & proprietatibus, acerrimi naturalium rerum indagatores perſcribunt; & Plinius præſertim lib. 8. cap. 18 notetúrque imprimis; in omnibus veterum numiſmatis, & ſtemmatum inſignibus, vbicumque leonem videmus expreſſum, hunc ei ſemper ſenſum attribui. De quo vide Antonium Auguſtinum dialogo 2. num. 31. & Choul de religione fol. 45. Eapropter Herculem frequenter (interdum etiam Cupidinem) & Magni Alexãdri imaginem leonis exuuiis veſtiuit antiquitas. F Huc confert id Prouerb. 30. 30. *Leo fortiſſimus beſtiarum ad nullius pauebit occurſum.* His adde ex Foreirio Iſaiæ 5. 29. leonem ab Hebræis vocari לביא (lebi) quod nomen deriuatur à לבב (labab) quod ſignificat cor, propter ingens cor, robur atque animum, quæ leoni inſunt; iuxta id 2. Reg. 17. vbi de viro magnanimo dicitur, *cuius cor eſt ſicut cor leonis.*

De boue.

Bos ſeu vitulus beneficẽtiæ ſymbolũ.

DEINDE ſi leo, quòd inter cetera animalia robore ac fortitudine pręſtet, magnanimitatis ſymbolum,

bolum iure gerit, perſpicuum ſit, animal illud, A quod humanæ vitæ fuerit præ cæteris vtiliſſimum fore ſimiliter optimum Beneficentiæ ſymbolum; ac proinde illius, qui ſuas omnes vires in hominũ commoda & vtilitates confert. Ad hoc ergo ſignificandum nullum potuit animal magis idoneum inueniri, quàm bos ſeu vitulus, ex eoque genere congruentiſſimè electus eſt potiſſimùm vitulus; quippe qui in ea eſt ætate, quæ magno deinceps vſui & emolumento ſe fore pollicetur. Nemo autẽ neſcit hanc animalium ſpeciem, dum viuit, eſſe ad arandum & ad onera comportanda vtiliſſimam. Vide illud Prouerb. 14.4. *Vbi non ſunt boues, præſepe vacuum eſt; vbi autem plurimæ ſegetes, ibi manifeſta eſt* B *fortitudo bouis.* Ad hæc, lactis & butyri bubuli cui ſunt ignotæ deliciæ? Iam poſt occiſionem, quæ carnes bouinis aut vitulis ſolidius & communius ſuppeditant humano corpori alimentum? Quin etiam vel corium eſt hominum vſibus vtiliſſimum. His accedit huiuſmodi animal non ſolùm viuum & occiſum, ſed tabidum etiam ac putridum ſummæ eſſe hominibus vtilitati. Vermes enim, quibus aliorum animaliũ putrefacta cadauera ſcatere ſolẽt, humano generi nullum afferunt emolumentum: qui verò ex vitulo ſeu boue putreſcente generantur, quibus nos beneficiis cumulent norunt omnes. Hinc enim apes, hinc bombyces oriuntur, quorũ cõparatione reliqui omnes vermes inutiles C valent appellari. Hi verò non vtiles vtcumque, ſed vtiliſſimi ſunt, & hominum commodis mirum in modum deſeruientes. Apibus enim ceræ ac mellis beneficia; bombycibus omnia ſericorum genera, quibus totus orbis redundat, ſecundùm Deum, debemus accepta. Quanta igitur conſideratione, atque adeò admiratione dignum eſt, vtrumque hoc animantium genus ex vitulo corrupto iam & putrefacto procreari? De apibus id expreſsè docet Virgilius 4. Georgic. fin. & Plinius libr. 11. cap. 20. Vnde Græci apes appellant βούπαιδες & βουγόνοι. De bombycibus autem idem cecinit Hieronymus Vida lib. 2. ad finem his verſibus.

Bos non viuus modò, ſed & occiſus & corruptus humano generi vtiliſſimus.

Ex bobus putrefactis apes & bombyces procreari.

Sicut apes teneri reparantur cæde iuuenci:
Hîc ſuper accedit tantùm labor. Antè iuuencus
D *Bis denóſque dies, bis denáſque ordine noctes*
Graminis arcendus paſtu, prohibendus ab vndis.
Intereà in ſtabulis tantùm illi pinguia mori
Sufficiunt folia & lactentis cortice ramos.
Viſcera vbi caſi fuerint liquefacta, videbis
Bombycem fractis condenſam erumpere coſtis,
Atque globos toto mearum efferuere tergo.

Vterque poëta ad poëtici carminis concinnitatẽ, nonnihil fictionis addunt. Illud tamen nos docẽt, vermes ex iuuenci tabidi carnibus productos, eſſe aut apes aut bombyces; prout fuerit paſtio, qua antea alebatur bos; & iuxta locorum etiam, temporum atque ventorum naturas. Quæ ſi vera ſunt, vt multi hodie experimento edocti confirmant) quid quæſo magis mirum, magiſue ſummæ beneficentiæ depingendæ aptum? E Adde huc, non ſolùm ex hoc animantium genere bombyces & apes progigni; ſed etiam nullam aliam eis originem eſſe videri. Docent enim Auguſtinus de Geneſi ad litteram cap. 14. & S. Thomas 1. p. q. 72. abſurdum eſſe dicere, creata fuiſſe ab initio à Deo animalia quæ ex mortuis animalibus generantur. Confirmat hoc Peterius libr. 11. in Geneſim à ſimili; quia huiuſmodi animalia non ſunt ingreſſa in arcam Noë. Pro quo affert Abulenſem, deſcendítque ad apes ſingillatim. Si igitur vitulo apes ac bombices, & vtiliſſimum vtrorumque fructũ debemus; potuítne quiquam vtilius ac beneficentius fingi?

Iam, ſi ad myſticam philoſophiam oculos conuertamus, quàm ſe hîc latus aperit campus ad perpendendum & aſſiduâ meditatione ponderandum, quantũ homines cæleſti illi vitulo debeamus, qui ſe pro nobis in cruce obtulit immolandũ? In quanto inſuper illorum ære ſumus, qui Chriſti amore ſuccenſi ſe conſecrarunt, vt in generis humani beneficium, myſtici vituli fierent per Chriſti imitationem? Symbolica autem iſthæc bouis ſeu vituli ſignificatio in antiquis numiſmatibus vſitata fuiſſe reperitur. Hæc enim eſt ſignificatio iuuenci in multis Auguſti nummis: & Antonius Auguſtinus dialogo 1. nu. 31. numiſma quoddam adducit, vbi leo atque bos coniuncti cernuntur, Magnanimitatis proculdubiò & beneficentiæ copulatio.

Huius philoſophiæ de boue ad beneficen. cum applicatio.

De homine.

SEQVITVR tertium animal, id eſt homo; in cuius ſignificatione nihil eſt, quod laboremus. Quẽ enim latet, in facie humanâ rationem & æquitatem indicari? Nec aliud præterea eſſe animal rationis & æquitatis particeps? Quare, cùm in animali aliquo ratio ac iuſtitia eſſent ſignificãdæ; neceſſariò debuit illi hominis facies concedi. Ac in veterum quidem numiſmatis ſemper Aequitati humana tribuitur figura. Quòd ſi quiſquam obijciat, Aequitati ſemper ſtateram in manu appingi, (vt notat Antonius Auguſtinus, dialogo 2. nu. 18. nonnullis ad eam rem allatis numiſmatibus antiquis.) Reſpondeo primum, vbi ſimul leo, vitulus, aquila & homo apponuntur; neutiquam opus eſſe ſtaterâ. Nã ex collatione euidens eſt humanã faciẽ rationis & æquitatis eſſe ſymbolum, ſicut leonem fortitudinis. Secundò dico, non deeſſe nobis in Apocalypſi ſtateram, quæ tertium comitetur animal, nóſque illud dignoſcere doceat. Hoc namque animal tertium, reſpondet ſigillo tertio, eíque aperiendo adeſt, Ioannémque accerſit, vt contempletur eam figuram, quæ tunc ob oculos ponitur (capite 6.) vtpote rem ad ipſum animal ſpectantẽ; tertio autem ſigillo reſignato, prodit eques ſtateram manu tenens, vt inſigne illud Beneficentiæ non poſſit in 3. animali deſiderari.

Homo rationis & æquitatis ſymbolum.

De aquila.

QVARTVM denique animal, aquilæ faciem habet. ac licèt aquila ſoleat alioqui eſſe imperij & excellẽtiæ ſymbolũ; propterea quod ſuper aues ceteras ſeſe ſublimi volatu attollat, nidúmq; ſuum in ſublimi ponat: ceterùm huius ſymboli perfectio exigit, vt quemadmodum in leone Fortitudu, in vitulo Beneficentia, Ratio & æquitas in homine conſiderata ſunt, tanquam præcipua quæ in illis eminent; ita etiam in aquila illud in primis inſpiciamus, quod in ea eminet potiſſimùm. Id autem eſſe perſpicaciſſimam oculorum aciem, expẽdit Plinius lib. 10. c. 3. *Clariſſima* (ait) *oculorum acies.* Et infrà; *Implumes etiamnum pullos ſubinde cogunt aduerſos intueri ſolem: & quos conniuentes animaduertunt, præcipitant è nido, velut adulterinos atque degeneres: illos autem, quorum acies firma contrà ſteterit, educant.* Ad magnam igitur ſapientiam & prudentiam admirabilem ſignificandam, quæ, quod aliorum obtutum præterit, facilè cernit, nemo non videat, quã aptum ſit aquilæ ſymbolum. Hinc vulgatiſſima illa loquutio ortum habuit; qua, vt aliquem acri ingenio & perſpicaci præditum ſignificemus, eum aquilam appellamus. Hiſpanâ certè phraſi id frequentiſſimum eſt. Sed ad id vel maximè congruit aquilæ ſymbolum, vt cæleſtis ſapientia denotetur. Nã aquilæ viſus eſt acutiſſimus, & cũcta è

Aquila ſapientiæ ac prudentiæ ſymbolum.

Perſpicax aquilæ viſus.

A ſublimi loco deſpicit, ſolemque lucis fontem intuetur aduerſum. Proprium autem eſt cæleſtis ſapientiæ, ſapientiam terrenam quaſi ex alto deſpicere, & ſuper eam nimis editè volare. Hinc illud 1. Corinth. 3. 19. *Comprehendam ſapientes in aſtutia eorum.* In cuius rei figuram, cùm virga Aaronis verſa eſſet, in colubrum, *Vocauit Pharao ſapientes & maleficos* (Exodi 7. 10.) *& fecerunt etiam ipſi per incantationes Ægyptiacas & arcana quædam ſimiliter: proieceruntq; ſinguli virgas ſuas, & verſa ſunt in dracones. Sed deuorauit virga Aaron virgas eorum.* Quod ergo
B voluit Deus in admirandâ illâ virgâ figurare; id etiam ſuo modo figuratur in eo, quod refert Plinius lib. 10. cap. 3. *Aquilarum* (inquit) *pennæ, miſtas reliquarum alitum pennas deuorant.* Ad id verò, quod ſapientium eſt proprium; ſilere ſcilicet & operari; mirificè aptatur, quod de aquila nigra, quæ præcipua eſt inter aquilas) refert ibidem Plinius, *Sola ſine clangore ſine murmuratione.*

Aliarum auium pēnas ab aquila pennis admiſtis deuorari.

Prætereà Apocalypſ. 8. 13. dubium non eſt, quin aquila ſymbolum ſit cæleſtis ſapientiæ. Ea enim eſt, quæ videt famem, bellum, ac peſtem, eſſe minoris momenti ſupplicia; ſi cum ſpiritualibus
C ſuppliciis comparentur. In quo ſenſu accipiēda ſunt verba illa Chriſti (Matth. 24. 8.) *hæc autem omnia initia ſunt dolorum.* Ideóque, cùm cap. 8. Apocalypſ. tēporalia ſupplicia ſint expreſſa, quæ Deus fuerat Iudaico populo minitatus: vt expendatur deinde, quātò ſint horribiliora ſpiritualia ſupplicia, quæ deinceps erant enumeranda: ait textus; *& vidi, & audiui vocem vnius aquilæ, volantis per mediū cælum, dicentis voce magna, væ væ væ habitātibus in terra.* Addit verò Ioannes tria illa væ tribus externis plagis reſpondere, nimirum *cordis deſiderio, iræ furori, & obſtinationi in peccatis.*

D Aptiſſimum igitur eſt aquila ſapientiæ cæleſtis ſymbolum. Altera autem imperij & excellentiæ ſignificatio, cum ſapientiæ ſignificatione facilè componitur. Nam vt rectè Horatius lib. 1. epiſt. 1. ad Mæcenatem:

Ad ſummum ſapiens vno minor eſt Ioue, diues,
Liber, honoratus, pulcher, rex denique regum.

De applicatione quatuor animalium ad ſingulos Apoſtolos.

Quatuor iſthæc animaliū ſymbola ſingulis Apoſtolis aptari.

Vidimus hactenus, quam ſint oppoſita quatuor animalium ſymbola, leonis videlicet, vituli, hominis & aquilæ, ad quatuor illas virtutes adumbrandas; in quibus ſumma principis perfectio ſita
E eſt. Vnde ad nouorum principum abſolutam perfectionem innuendam, id eſt, Apoſtolorum & eorum ſucceſſorum, quos Deus Eccleſiæ Chriſtianæ præfecerat; congruentius ſymbolū reperiri nequaquam potuit. Et quamuis per accōmodationem non ineptè quatuor hæc animalia Euangeliſtis diſpertiantur; ita vt vni leo, vitulus alteri, alij homo, aquila alij attribuantur: propria tamen eorum ſignificatio eſt de omnium Apoſtolorum, nec non ſingulorum perfectione. Nec eſt, cur hoc alicui nouitatem & inſolētiam redoleat. De Elia enim, déque Eliſæo,
F de vnoquoque ſeorſum ait ſcriptura, *Currus Iſrael & auriga eius.* Si ergo vni eidemq; Prophetæ apprimè conuenit currus & aurigæ ſymbolū; quid mirū eidem Apoſtolo quatuor animalium ſymbola congruere propter quatuor illas (de quibus ſuprà dictū eſt) optimæ gubernationis virtutes. Deinde; cur erit mirandum in hac repræſentandi ratione accidere, quod in ſtemmatum inſignibus ſiue ſcutis frequentiſſimè fieri videmus? in vno nempe ſcuto diuerſa apponi animalia, non vt perſonas diuerſas indicent; ſed vt varias eiuſdē perſonæ, cuius eſt illud inſigne, perfectiones. Nec primus ego ſum, qui quatuor animalium ſymbola omnia ſingulis Apoſtolorum applicem. Ambroſius enim cap. 6. in expoſitione primi ſigilli ſic habet, *Quatuor animalia ſunt Eccleſiæ Doctores; & eandem ſignificationem habet primum animal, quam & ſecundum, tertium & quartum.* Eccleſiæ autem Doctorum nomen Apoſtolis & viris Apoſtolicis per excellentiam congruere perſpicuum eſt. Quod autem Ambroſius ait eandem eſſe ſignificationem leonis, vituli, aquilæ & hominis, diſtinctionem perſonarum negat, non peculiarium in eiſdem perſonis rationum ſiue virtutum.

Dionyſij Areopagitæ mēs de quatuor animalium ſymbolis.

Noſtræ quoque expoſitioni manifeſtè fauet Dionyſius de cæleſti hierarchia cap. 15. vbi grauiter & ſapienter docet, quatuor Ezechielis animalia, principum hierarchiæ cæleſtis eſſe ſymbola; & quatuor facies (leonis, vituli, aquilæ & hominis) non deſeruire ad perſonarum diſtinctionem innuendam, ſed ad denotandas cæleſtium principum perfectiones & excellentias. Hac ergo Dionyſij inſtitutione ita præmiſſa (quæ certa planè eſt, & à beato Paulo ipſius inſtitutore accepta) cùm euidens ſit Apocalypſin ad hierarchiæ cæleſtis imitationem de Eccleſiaſtica agere; neceſſarium eſt, vt animalium quaternarius, cuius Apoſtolorum tribuatur, & ſingulorum perfectiones prædicto modo deſignet. Ac licèt Dionyſius fæcundiſſimo illo, quo pollebat ingenio, quatuor facierum ſingulis, plurium virtutum ſignificationem accommodet: anteponet tamen (quis dubitet?) in animali quolibet eam ſignificationem, quæ magis aptè cum ipſius naturâ cohæret. Nec dubium eſſe poteſt, quin in leone, Fortitudinis ſymbolum emineat; Beneficentiæ, in vitulo; in homine, Aequitatis ac rationis; in aquila, verò Sapientiæ. Quamobrem Dionyſius ipſe loco ſuperiùs notato, inter alia perſpicuè ait, in leone figurari *vim robuſtam & indomabilem*; in boue, *vim ſalutarem, qua ſpirituales ſulcos ſcindit cæleſtibus imbribus accipiendis*; in aquila, *vim illam ſingularem ſpeculandi atque intendendi liberè & directè, in nullam partem aciē luminum flectendo.* & paulo antè dixerat, *humanâ formâ ſignificari rationis vim.* Hęc Dionyſius; cuius verbis quid aptius ad noſtram confirmandam explicationem optare poſſem, omnino non video. Præſertim, cùm iuxta eiuſdem Dionyſij philoſophiam ſeu potiùs Theologiam, Eccleſiaſtica hierarchia cæleſti reſpondeat; & Epiſcopi ac ſacerdotes ſint etiā angeli. Sic enim ille philoſophatur c. 12. de cæleſti hierarchia: cui conſonant Auguſtinus tomo 6. libro 12 contra Fauſtum, & Manichæum, cap. 26. & tomo 8. Pſalm. 44. in illo verſu, *Propterea vnxit te Deus.* & Beda in explicatione Geneſis ca. 28. qui in Iacobi ſcala, angelos illos aſcendentes & deſcendentes, de Euangelij concionatoribus intelligunt, quod eſt proprium Apoſtolorum & eorum ſucceſſorum munus.

Sophronij & aliorum ſententia de eorundem animalium ſymbolis.

Facit etiam nobiſcum Sophronius; qui ait per quatuor animalia denotari noui teſtamenti patres. Qui autem ſunt noui teſtamenti patres, niſi Apoſtoli & viri Apoſtolici? Conſentit etiam Galfridus (cuius expoſitionem referunt Viegas & Pererius) qui in animalium quaternario contendit omnes Eccleſiæ Prælatos repræſentari. Atqui præcipuos Eccleſiæ Prælatos eſſe Apoſtolos & Epiſcopos, manifeſtum: ceteris autem idem ſymbolum conuenit per analogiam, quatenus Apoſtolorum participant principatum. Prætereà proximè ad noſtram expoſitionem accedunt, qui virtutes eas, quæ in viris Apoſtolicis effulgent, hiſce quatuor animalibus diſpartiunt; licèt diſtributio, quam afferunt, non ſit fortaſſe ita ad amuſſim excogitata. In his eſt Philaſtrius libr. de hæreſibus 5. de quatuor animalibus; qui per hominem ait ſignificari cæleſtem ſcientiam; per vitulum laborem fortem & pertinacem concertationem; per aquilam volatum ſublimem, &c. Similia ferè Sophronius oratione de excellentiâ angelorum (tom. 1. Bibliothecæ fol. 1032.) qui quatuor facies exponit de vi ratiocinante & iraſcente, de fortitudine & cæleſti celſitudine. Concordāt Origenes & Nazianzenus qui ad quatuor animæ vires referunt quatuor animalia; & leoni tribuunt iraſcibilem, homini rationem. Adſtipulatur Andreas in primi ſigilli apertione; vbi ait, per leonem ſignificari imperterritam Apoſtolorum fortitudinem, quamuis in ceteris animalibus ipſius expoſitio non videatur adeò cohærere.

Quid Hieronymus & Ambroſius eâdem de re ſenſerint.

Fauent etiam nobis Hieronymus & Ambroſius; qui quatuor his animalibus exiſtimant quatuor virtutes cardinales exprimi; leonique fortitudinem adſcribunt. In eô enim, quòd quendam virtutum quaternarium per quatuor animalia deſignari putant, noſtræ interpretationi viam aperuerunt. Cúmque de principum virtutibus ſermo ſit, facile eſt aduertere, explicationem non fuiſſe referendam ad virtutes eas, quās cardinales vocant, prout vniuerſis hominibus probis cōmunes ſunt; ſed ad eas, quæ ſunt principum maximè propriæ. Illi itē, qui per hæc quatuor animalia plagas mundi quatuor denotari aiunt, ne in diuerſa nimis ac diſparata videantur ferri; ita ſunt, opinor, explicandi, vt in Ezechiele per quatuor animalia denotentur angeli quatuor, quibus quatuor mundi plagarum cura incumbat; ac proinde in Apocalypſi per quatuor animalia indicentur Apoſtoli; qui in quatuor orbis partibus, hoc eſt, in toto terrarum orbe, Chriſti Euangelium diſſeminarunt.

Communis quoque multorum Patrum expoſitio, quæ quatuor animalia Euangeliſtis quatuor diſtribuit, congruenti quadam accommodatione nititur; ſi illud eſſe certiſſimū præſtituamus, Euangeliſtas nempe omnes, viros Apoſtolicos fuiſſe. Sic enim eorum cuiuis leonis iuxta, vituli, hominis & aquilæ ſymbola iure debentur; quæ omnibus Apoſtolis ac viris Apoſtolicis communia ſunt. Ac deinde peculiaris ratio præterea non deeſt, vt ſingulis hoc ſymbolum potius, quàm illud applicetur, ſiue propter Euangelij ſui exordium; ſiue quia magis ex profeſſo ad aliquod Chriſti myſterium deſcendit; ſiue ob ſpecialem aliquam prærogatiuam ad virtutem aliquam ex illis quatuor ſpectātem. Hæ tamen accommodationes non à primaria Apocalypſeos expetuntur intentione, quæ vnicuique Euangeliſtæ, ſeu viro Apoſtolico omnia illa quatuor animalium ſymbola tribuit. Et ſanè omnibus Apoſtolis ac viris Apoſtolicis congruit eſſe Euangeliſtas, id eſt Euangelij promulgatores: nec minùs Euangeliſtæ nomen promeretur Paulus quàm aut Lucas aut Marcus. Speciales autem accommodationes non adeò firmo fundamento ſolidantur: vt facilè commutari non valeant; vt ſatis apparet in opinionum, quæ circumferuntur, varietate de ſingulis animalibus non eodem modo inter 4. Euangeliſtas diſtribuendis. Nec enim leo ab omnibus eidem accommodatur. Et idem de ceteris dico. In quo, vt verum fatear, non multum momenti eſt.

Præcipuas quatuor Prouidentiæ partes in quatuor animalibus, ſymbolicè figurari probatur.

Atque vt aliis ſuperſedeam opinionibus, quæ cum noſtra facilè conciliari poſſent; illud tantum aſſumo: quod Pradus ex Polychronio refert, videlicet quatuor animalia eſſe Prouidētiæ ſymbolum. Veriſſimilè ille quidem. Non quod animalia eas directè virtutes repræſentent, quas diuina in ſe A continet Prouidentia: ſed quòd eorum virtutes deſignent, qui ſunt Eccleſiæ principes, & diuinæ ipſius Prouidentiæ adminiſtri. Hæ itaque Dei miniſtrorum virtutes, vtpote quæ à diuina ſupremi principis prouidentia deriuātur, iure optimo concipiuntur, veluti quædam ipſius Dei inſignia ſiue ſtemmata: propterea quòd admirabilis in eis effulgeat imitatio præcipuarum virtutum, in quibus diuinæ Prouidentiæ perfectio ſita eſt. Atque hac ratione, viri Apoſtolici rectè conſiderātur vt Cherubini, Dei Prouidentiæ currum trahentes, noménque Dei ipſius portantes, (vt de Paulo dictum B eſt Actuum 9.15.) & in ſemetipſis, veluti in expreſſa imagine, Altiſſimi Prouidentiæ perfectionē toti orbi proponentes: quod eſt eſſe regios Dei Prouidentiæ inſigniferos. Et verò, ſi præſtantem animi fortitudinem perpendamus, quam Spiritus ſanctus viro Apoſtolico ſuggerit, vt in vaſtiſſimas Ethnicorum prouincias ac regna ſolus penetret, quò eas ſuaui iugo Chriſti ſubiiciat; manifeſtè perſpicitur pectus illud indomitum, robur illud animi, inuictámque conſtantiā, nihil terreſtre aut humanum, ſed merum Chriſti præſidium opémque redolere. Si autem effuſam beneficentiam conſideremus, C qua quiſpiam ex viris hiſce ſanctiſſimis communi ſeſe hominum vtilitati dicat, & conſecrat; nullum vt laborem ſubterfugiat, nulla vt pericula non ſubeat, quò ſe totum in animorum ſalutem impendat: hunc certè miſticum vituli vigorem, hanc animi humana deſpicientis fortitudinem, Chriſto Ieſu referri debere acceptam, quis non videat? Porrò ſi ſumma ponderetur æquitas, qua Apoſtolicus vir officia, magiſtratus & quidquid ſuæ curæ incumbit, non impotenti animi affectione & impulſu abreptus, ſed vna ratione & conſilio ductus merentibus, nec optantibus diſtribuit; D huiuſmodi æquitatem & incredibilem in ſumma poteſtate rerum omnium modum à perenni etiam & inexhauſto Chriſti redemptoris noſtri fonte dimanare ſatis conſtat. Si denique ſeriò examinemus admirabilem ac planè diuinam gubernandi rationem & cæleſte conſilium, quæ Deus viris Apoſtolicis communicat, vt quod diuini obſequij eſt, aggrediantur ſtrenuè, conſtanter proueuehant, & feliciter aſſequantur; hæc cæleſtis aquilæ facies, hoc admirabilis ſapientiæ decus & ornamentum nonne ab ipſo Chriſto ducunt originem? E Hæc igitur clauſula eſto, Ieſu Chriſti ſpiritum (qui leo, vitulus, homo & aquila per excellentiam eſt) præcipuum atque adeo vnicum eſſe auctorem, qui viros Apoſtolicos leonino robore, vitulina beneficentia, æquitate humana, aquilina perſpicacitate penitus implet.

Ex aliorum Apocalypſeos locorum collatione idem aſſumptum roboratur.

Quamobrem magna noſtræ interpretationis confirmatio petitur ex eo, quod c. 6. narratur in quatuor primis reſignandis ſigillis accidiſſe (in quibus quatuor præcipui diuini Prouidentiæ ſpiritus, qui latebāt, reſerantur. (Ad primi enim ſigilli reſignationem, Ioannem appellat leo, eíque dicit, *Veni & vide*: ad ſecundum vocatur à vitulo: ad tertium F ab animali tertio faciem humanam habente: ad quartum denique accerſitur ab aquila. In quo liquidò apparet, quantā inter ſeſe proportione quatuor animalia, primorū 4. ſigillorum myſteriis reſpondeant: & quàm rectè animi magnitudo, quę in viris Apoſtolicis innitеſcit, nos inuitet ad Dei fortitudinem & magnanimitatem contemplandam: & ſimiliter eorum beneficentia ad ſummam nos diuinæ Prouidentiæ beneficentiam cognoſcendam alliciat. idémque de ceteris dictum eſto. Quare & leonis ſignificatio reſpondeat neceſſe eſt ſignificationi arcus & ſagittarum primi ſigilli: quibus innuitur (vt ibi videbimus) ingens illius fortitudo, qui corda hominum tráſfigit, & fidei Chriſtianæ ſubiicit. Similiter etiam neceſſarium eſt, tertij animalis ſignificationẽ cum ſignificatione ſtateræ, quæ in tertio apparet ſigillo (id eſt rationis & æquitatis) conſentire. Atqui idem eſt de reliquis aſſerendum. A

Concludo igitur, & lectori expendendum relinquo, quàm ſit veriſimile quatuor animalium ſignificationem non eſſe aliam, quàm virtutes prædictas in viris Apoſtolicis prælucentes. In ſymbolis porrò (vt aliàs diximus) nullum eſt abſtractorum à B concretis diſcrimen. Itaque eo ipſo, quòd leo, vitulus, homo & aquila, Apoſtolorum Fortitudinẽ, Beneficentiam, Æquitatem & Sapientiam denotent; planum fit, animalia ipſa eorum Apoſtolorum eſſe ſymbola. Quemadmodum duo parui Cherubini, qui ad Dei thronum facti ſunt, angelos & homines ſanctos adumbrant; quorum in animis Deus ſedem habet. Sunt enim ſapientiæ & ſanctitatis ſymbola: quæ duo & angelos & hominum ſanctiſſimorum mentes Dei thronum cõſtituunt. C Atque hæc collatio à duorum Cherubinorum ſignificatione petita maximopere animalium ſignificationi percipiendæ conducit. In iis enim alluſio eſt proculdubio ad templi Cherubinos & ad Ezechielis animalia.

Ex ipſis autem Ezechielis animalibus validum etiam deſumitur argumentum ad probandum quatuor animalia eſſe ſymbolum non diſcriminis, quod inter viros ſanctos eſt, ſed quatuor diuerſarum virtutum, quæ viris Apoſtolicis ſunt communes. Ezechiel enim in animalium ſingulis quatuor illas facies leonis, vituli, hominis & aquilæ con- D ſpexit. Non igitur propria ſignificatio eſſe poteſt de miniſtrorum Dei diſcrimine, ſed de diuerſis virtutibus, quæ in eorum ſplendent ſingulis. Cur verò Ioanni ſingula ſint monſtrata animalia ſingulas facies habentia, Ezechieli verò ſingula cũ quaternis faciebus, infrà Deo fauente explicabimus.

Vtrùm ſapientia in paruis Cherubinis ſignificata, ſit eadem, quæ per aquilam adumbratur.

Sed prius quàm hac me ſectione expedio, velim ſcrupulum tollere, qui lectorem fortaſſe punget. Diximus in ſuperioribus ſignificationem duorum paruorum Cherubinorum, qui Dei thronum componunt, eſſe ſapientiam & ſanctitatem eorum, in quibus Deus ſedem habet: adhæc, per qua- E tuor animalia indicari Fortitudinem, Beneficentiam, Æquitatem & Sapientiam hominum Apoſtolicorum. Vtrùm eadem eſt ſapientia, quæ in altero Cherubinorum & in quarto animali figuratur, an non? Reſpondeo, non eandem ſapientiam, ſed diuerſam ſignificari. Etenim ſapientia, quę ſanctitatis eſt comes, intellectus perfectionem in vera Dei cognitione reſpicit. Sunt enim veluti duæ ſorores, perfectio mentis, quæ in vera Dei cognitione ſita eſt; & perfectio voluntatis, quæ ad Dei ipſius amorem reducitur. Atqui binæ huiuſmodi F perfectiones, dubium non eſt, quin homini cuilibet ſancto inſint; licèt electus à Deo non ſit ad aliorum ſalutem procurandam, ſed ſolùm ad incumbendum propriæ. Sapientia autem, quæ inter perfectiones principis quâ princeps eſt, annumeratur, illa profectò eſt, quam Iſaias illis verbis expreſſit, *Admirabilis conſiliarius*, de quo diximus c. 1. notatione 5.

SECTIO III.

In qua noſtra de quatuor animalibus explicatio confirmatur à duobus antiquis Romanorum ſignis & ab inſigni Arij Lacedæmoniorum regis; cui comparatur inſigne Sanctiſſimi Domini Noſtri Pauli Quinti.

1. Duo antiquorum inſignia ad noſtra ſententia confirmationem.

VIdimus, quàm apta ſymbola ſint, Fortitudinis, leo; Beneficentiæ, vitulus; Rationis & æquitatis, homo; Sapientiæ & conſilij aquila. Hoc ergo ipſum placuit confirmare productis duobus Romanorum ſignis antiquiſſimis; in quibus eadem quatuor animalia ad ſimilem ſignificationem vſurpata fuiſſe apparet bina & bina. Affert duo hæc antiqua ſigna ſiue inſignia Stephanus Pighius in ſuis Reip. Romanorum annalibus; eſtque alterum illorum gryphus; quem tametſi non defuerint antiqui Scriptores (quos refert Plinius) tantæ ſimplicitatis, vt ſibi perſuaſerint, eâ figurâ, qua ſolet depingi, veri eſſe animalis genus, aurum eruens & ab Arimaſpis ſeruans; certum tamen eſt, eam figuram & narrationem excogitatam fuiſſe (vt & alias pleraſque fabulas) alicuius reconditæ ſignificationis gratiâ. Quid verò aptius, quàm vt coniunctio illa leonis & aquilæ inuenta ſit ad ſignificandam coniunctionem ſapientiæ & fortitudinis. Huic cogitationi congruit, quòd anterior corporis pars ſit aquilina, poſterior leonina. Neq; enim pręire debet fortitudo & ſubſequi ſapientia: ſed contrà potiùs. Cohærent etiam cum ſapientiæ ſignificatione inſignes illæ aures, quæ aquilino gryphi capiti affictæ ſunt. Tũ quia auditus eſt ſenſus diſciplinæ: tum etiam quia decet ſapientem Principem ſuis conſiliariis attentas præbere aures. Fabula autem de auro eruto & cuſtodito facilem habet & conuenientem explicatum: nimirum veriſſimam felicitatis ac ſecuritatis reip. cauſam eſſe coniunctionem ſapientiæ & virtutis.

Alterum inſigne gryphus.

2. Alterum, faciei humana in vituli corpor. Romanorum olim coloniarum inſigne.

Tranſeo ad alterum Romanorum ſignum, quod eo libro refert idem auctor: ac fuiſſe ait, humanas facies in corporib. vitulorũ; datúmq; hoc inſigne, Romanorũ coloniis; eiuſmodi boum ſeu vitulorũ vel picto, vel ficto iugo; in quo vtrique animali eſſet facies humana; alteri virilis, alteri fæminea. Aptiſſimum ſanè ſymbolum ad eam ſignificationem, cui accommodatum fuiſſe apparet: nempe colonias non aliter bene fundari atque conſtitui, non aliter creſcere & augeri, quàm æquitati; & beneficentiæ cõiunctione; hoc eſt, mutuis ciuium inter ſe tum iuſtitię, tum charitatis officiis; nulliúſque laboris tergiuerſatione, quẽ iuris pręſcriptio, atque communis reipub. vtilitas exigat. Affictæ quoque ſunt caudæ eiuſmodi vitulorum in ſpicas deſinentes: vt intelligeretur cuiuſmodi ſint fines & fructus eius laboris, qui pro reip. bono ſuſcipitur; atque eius induſtriæ, quæ rationi & æquitati deſeruit. Ex his enim magnam reip. felicitatem & quaſi vbertatem prouenire, ſpicarum ſymbolo denotatur. His addo, ex apta coloniarum ſymboli ſignificatione colligi poſſe, Minotauri figuram, (quem Ouidius appellat,

Semibouemq́; virum, ſemiuirumq́; bouem;

& qui inter Romanorum inſignia numeratur à Plinio libr. 10. c. 14.) initio fuiſſe ad eandem ſignificationem excogitatam; licèt poſteà anili fabulâ veritas obſcurata, aut etiam fœdata fuerit. Et vtcumque id ſit, ſaltem in prioribus illis duobus Romanorum ſignis, habemus coniuncta quatuor Apocalypſeos animalia, ſignificatione nõ abſimili. Et fortaſſe à vero non longè aberrauerit, qui ſuſpicatus fuerit, Ethnicos aut à Salomonis tẽplo, aut ab Ezechielis prophetia deſumpſiſſe huiuſmodi ſymbolorum vſum, quem poſteà variè commutarunt. Scimus enim à libris ſacris ſcrutatas fuiſſe Gentes ſimilitudines ſimulacrorum ſuorum; vt habetur 1. Machab. 3. 48.

Duplex aliud veterū inſigne pro ſapientia per aquilam figuranda.

3. Quoniam verò inter quatuor animalia, nobiliſſimam habet aquila non ſolùm ſignificationē, ſed etiam locū (neque enim vacat myſterio quòd facies aquilæ viſa ſit ab Ezechiele ſupra ceteras facies liceat mihi, (interpreti eius, cui inter Euangeliſtas inſigne aquilæ accommodari ſolet) duo etiam alia priſca ſigna ſiue ſigilla prædictis addere; in quibus excellentior aquilæ locus ad ſapientiæ atque conſilij præſtātiam, referendus videtur. Horum alterum excepi ex Dactylotheca Abrahami Gorlæi, annulo 111. vbi videre eſt, in antiquiſſimo quodam ſigillo, figuram aquilæ ſupra vituli faciem inſiſtentis cum ſequenti inſcriptione,

IOVI OPTIMO MAXIMO, SACRA.

Ac iam facile eſt diuinare, quid tribuere Ioui voluerit illius ſymboli inuentor; videlicet, beneficia illius eſſe maxima ſed ſapientiam omnia moderantem longè maiorem. Propterea enim aquila, quaſi longè præſtantior, poſita eſt ſuperior vituli facie.

Arij Lacedæmoniū regis inſigne: eiuſq; ad S. D. N. Pauli V. ſtemmata accommodatio.

4. Expreſſior tamen erat aquilinæ præſtantiæ ſignificatio in altero ſigillo, cuius meminit Ioſephus 12. Antiquit. cap. 5. Vbi, cùm mentionem feciſſet illius epiſtolæ, quam Arius Lacedæmonum rex ad ſummum Iudaici populi Pontificem Oniam ſcripſit (eam nempe, quæ habetur 1. Machab. 12.) ſubdit, ex ipſius epiſtolæ autographo conſtare, *eam fuiſſe obſignatam aquila ſigillo draconē tenentis vnguibus.* De quo ſymbolo nihil veriſimilius occurrit, quàm eo ſigillo voluiſſe Arium gloriari in vera filiorum lucis, ſeu filiorū Dei ſapientia, quæ de diaboli ac filiorum huius ſeculi aſtutia triūphat. Nam prætérquam quod hæc eſt aptiſſima illius ſymboli ſignificatio; ex illa eadem epiſtola conſtat, quàm glorioſum ſibi duceret Arius, agnatum eſſe populi Hebræorum, vt pote ab Abrahami quoque ſtirpe generatum. Ex quo coniectare licet, illum inſignia ſua, ad Iudæorum conſuetudinem accommodaſſe: hoc eſt ad ſacræ Scripturæ vſum in ſymbolis aquilæ atque draconis. & forſan hac ipſa de cauſa, ad Pontificem Iudæorum ſcribens, non contentus epiſtolam eo obſignaſſe ſigillo, id ipſum diſertis verbis expreſſit, vt tradit Ioſephus.

Inſigne S. D. N. Pauli Quinti.

5. Sed ſiue hac, ſiue alia de cauſa id fecerit Spartanus rex Arius; per occaſionem ſigilli illius libet nunc mihi obiter ac reuerenter cum illius ſigillo conferre inſigne Domini Noſtri Pauli Quinti, qui in principis Apoſtolorū throno ſedet, quo tēpore hæc à me ſcribūtur; cui meū ipſe opus ſupplex offerre, iam animo deſtinaui. Neq; verò in hac interpretatione ſymbolorū, quæ in eius inſigni viſuntur, longè admodū à meo inſtituto digrediar: quia tam aquila, quā draco, quibus Pontificis noſtri cōſtat inſigne, inter Apocalypſeos ſymbola ſemel & iterum locū habet. Atque vt non aliter in Domini noſtri Pauli ſtemmate ſiue inſigni à me illa accipiātur, quàm in Ioannis Apocalypſi, non leui fortaſſe ducor coniecturâ. Rationi enim conſentaneum videtur, vt Chriſti Domini Vicarius in ſymbolorum ſuorum ſignificatione credatur ſacræ Scripturæ conſuetudini ſe conformare; & Apocalypſeos præſertim, quæ eſt Romanæ Eccleſiæ adeò glorioſa.

Primùm ergo in Domini Noſtri Pauli inſigni facilè agnoſcitur imitatio eius ſigilli, quo ſe vſum fuiſſe teſtatur apud Ioſephum Arius Lacedæmonum rex. Quòd enim aquila ſuprà depingitur, A draco ſubter; manifeſta eſt triumphi, quem aquila agit de dracone, repræſentatio. Atque eòdem ſine dubio ſpectabat ſigillum Arij. Porrò inimicitiæ inter aquilam & draconem ex naturalis hiſtoriæ ſcriptoribus notæ ſunt ſatis. *Acrior eſt cum dracone aquilarum pugna,* (ait Plinius libr. 10. cap. 4.) *multoq; magis anceps, etiamſi in aëre. Oua hic conſectatur aquilæ auiditate malefica. At illa ob hoc, rapit vbicumque viſum. Ille multiplici nexu alas ligat: ita ſe implicat, vt ſimul decidat.* Hac igitur de cauſa ab Ario cælata eſt aquila draconem diſcerpens vnguibus. Verùm in ea B pugnæ imagine aliquid eſt, quod videri poſſit ipſi aquilæ incommodum. Illa enim quaſi luctæ repræſentatio & vnguium impreſſio, quamuis aquilā ſuperiorem atque triumphantem ponat ob oculos; nonnihil tamen illā implicat & quaſi conſerit cum dracone. Ex quo efficitur, vt videri ipſa poſſit, vel aliquid ſubiiſſe periculi; vel ab impuro draconis ſanguine fuiſſe nonnihil ſordidata, vel peſtilenti halitu, quem ille efflare intelligitur, nōnihil affecta & offenſa. Quare vbi aquila nō regis alicuius bellatoris futura erat inſigne, ſed ſymbolum egregiæ ſapientiæ cæleſtiſque conſilij, quo Chriſti Vicariū C maximè decet ornari, vt eiuſmodi ſapientiæ victoria de inimica draconis aſtutia non ſolùm iuſta eſſe adumbretur, ſed ipſi etiam aquilæ adeò glorioſa, vt ſe illi draco ante congreſſum videatur omnino ſubieciſſe; & neque illa aut contagione aliquā cōtaminata, aut inquinata ſordibus, aut periculi timore perculſa fuerit; ad perfectam huius puritatis & immunitatis cum abſolutiſſima victoria cōiunctionem ſignificandam, ſingularis conſilij fuit, id intereſſe inter Arij regis ſigillum & Sanctiſſimi Domini noſtri Pauli inſigne, vt in hoc non ſolùm aquila ſuperior eſſe cernatur, ſed etiam adeò ſublimis; vt draco ei neque ſe vllo pacto implicare poſſit, D neque impedire, vt victoriæ honor ſit omnino incontaminatus, abſque vlla cæleſtis ſerenitatis perturbatione: quaſi aquilæ iſtius vmbra ſatis fuerit ad deterrendum draconem atque triumphandum.

Aquilæ & draconis pugna.

Hæreticorū amentia figuris Apocalypſeos abutentium.

Ad hæc; quamuis draconis ſymbolum, dæmonis aſtutiam malitiámque deſignet primùm; hæc ipſa tamen ſignificatio facilè ad hæreticos extenditur ipſius filios atque miniſtros; de quibus egregiè triumphat aquila magnarum alarum. Quòd ſi iam hæreticorum aſtutia atque nequitia fraudibus inſtructa eò proceſſerat, vt inflato collo, tumidiſque ceruicibus, hoc magis ſæculo, quàm vnquam alio, aduerſus Petri ſucceſſores ſe impudenter E attollere auderet: atque acerbitatis ſuæ virus apud ſtultos euomens, eo veneno Apocalypſeos figuras inficere expeteret, illiſque per eam inſaniam ad blaſphemias accommodatis ſiue detortis, Romanæ Eccleſiæ confideret ſe valde nocere poſſe, ſacri libri obſcuritate abutendo, ac eius verba in Romanorum Pontificum dignitatem contorquendo; dum perſuadere conatur ſeptenorum capitum belluam, Gogique & Magogi figuram non aliud eſſe, quàm gryphos & ænigmata Papatum deſignantia: ſi hoc (inquam) ſæculo ad eam inſaniam F hæreticorum effrænatus & præceps furor progreſſus erat; liceat ei, qui demonſtrare contendit nullum eſſe ſacræ Scripturæ librum, qui Eccleſiæ Romanæ ac ſedi Apoſtolicæ tantùm faueat, quantùm Apocalypſis; nullum, qui aduerſus inſanas illas hæreticorum blaſphemias acrius bellum gerat: liceat (inquam) ei, lætari & exultare; quòd, cùm diuina Prouidentia videatur hanc Apocalypſeos interpretationem Pauli Quinti Pontificatui reſeruaſſe; ipſius quoque Pontificis inſigne triumphatæ hæreſeos ſignificationi apprime quadret. Vidimus enim, quàm aptè adumbretur eo inſigni nobilis aquilæ de hæreticorum aſtutia triumphus. Cui rei mirificè concinit fœliciſſimum illud augurium de aquila ſerpentis vltrice atque adeò victrice, quod M. Tullius lib. 1. de diuinatione in ciuis ſui Marij commendationem, his verſibus eleganter tradit;

Hic Iouis altiſoni ſubitò pinnata ſatelles,
Arboris è trunco ſerpentis ſaucia morſu,
Ipſa feris ſubigit transfigens vnguibus anguem
Semianimum, & varia grauiter ceruice micantem.
Quem ſe intorquentem lanians, roſtróque cruentans,
Iam ſatiata animos, iam ſauos vlta dolores,
Abijcit efflantem, & laceratum affligit in vnda;
Séque obitu à ſolis nitidos conuertit ad ortus.
Hanc vbi præpetibus pennis, lapſúque volantem
Conſpexit Marius, diuini numinis augur,
Fauſtáque ſigna ſuæ laudis, reditúſque notauit;
Partibus intonuit cæli Pater ipſe ſiniſtris.
Sic aquilæ clarum firmauit Iuppiter omen.

Adhæc; ſi Apocalypſis de nouo ita exponatur, vt hæreticorum furori frangendo nihil aptius excogitari, aut optari etiam potuiſſet; cùm hæc ſacra reuelatio eleganter comparetur ouo aquilino, cui exſorbendo vehementer inhiabat draco; ac genuina interpretatio ſit veluti quædam excluſio & animatio eius vitæ, quæ ſub oui putamine latebat abſcondita; mirificè conuenit, vt triumphus & exultatio aquilæ, draconiſque depreſſio atque confuſio, ambæ res ad eiuſmodi interpretationem Apocalypſeos, qualem ego afferre opto, pertineant. Quid enim aptius, quàm exultare atque triumphare aquilam, eo quòd excluſo iam & roborato pullo, qui latebat in pulcherrimo ouo (de quo erat illi dimicatio cum dracone) non ſolùm fruſtrata ſit draconis ſpes; ſed aquilæ etiam potentia nouo cum fœtu, parentis inimicitias acerrimè perſequuturo, robuſtior effecta ſit? Hæc & reuerentiæ causâ erga Chriſti Vicarium; & vt meæ quoque ſpei fauorem, tum cogitare, tum ſcribere viſum eſt. Atque hoc ipſum cogitabam, cùm figurâ ſermonis ad beatum Ioannem conuerſa carmine illam affari auſus ſum initio huius operis, accommodato illi Sanctiſſimi Domini Noſtri Pauli inſigni.

SECTIO IV.

De ratione conuenientiæ & differentiæ inter animalia Ezechielis & Ioannis; in iis præſertim, quæ ad facies ſpectant.

Sex diſcrimina inter Ioannis & Ezechielis animalia.

SECTIONE 2. prioris commentarij probatum eſt, Ioannis & Ezechielis animalia aliquot in rebus inter ſe conuenire, in aliis verò differre. Oportet ergo in præſenti tam conuenientiæ, quàm diſcriminis rationem reddere. Duo verò ſunt potiſſimùm, in quibus cōſentiunt. Primum, quòd vtriſque ſit humanum corpus & alatum, ad Cherubinorum templi imitationem. Alterum, quòd Ezechielis animalia habeant facies leonis, facies vituli, facies hominis, & facies aquilæ: atque eædem facies in Ioannis animalibus reperiantur. Differentiæ autem ſunt non minùs ſex. Prima; quatuor facies omnes vidit Ezechiel in animalibus ſingulis; Ioannes verò in ſingulis tantùm ſingulas; præterquam quòd Ezechielis ordo enumerandi nonnihil à Ioannis ordine diuerſus eſt. Quin apud eundem Ezechielem alius eſt capite primo, & alius capite decimo. Secunda; Ezechielis animalia vitulinis plantis, at animalia Ioannis humanis conſtant pedibus. Tertia; Ioannis animalia, quemadmodum & Iſaiæ Seraphini, habent alas, quibus tegant vultus; Ezechielis, non item. Quarta; Quatuor ſunt manus ſingulis Ezechielis animalibus, cùm Ioannes in ſuorum ſingulis binas tātùm viderit. Quinta; Illa, id eſt, Ezechielis animalia ſcabellum pedum Dei ſuper capita habent; hæc verò Ioannis ſunt in ipſo Dei throno, & in circuitu throni. Sexta denique; Ioannis animalia oculis ſunt vndique obuallata; non tamen viſa ab Ezechiele, de quo tamen diſcrimine ſuprà diximus.

Conuenientia inter eadem Ioannis & Ezechielis animalia.

Venio in primis ad conuenientias. Et quidem circa primam, ſi per quatuor animalia (vt dictum eſt) ſignificantur quatuor illæ perfectiſſimæ gubernationis virtutes; videbatur fore congruentius, vt omnibus hiſce animalibus humanum corpus inesſet. Fortitudo namque in integro leone meliùs, quàm in ſola leonis facie videtur exprimi. Atque idem de cæteris dici poteſt. Et confirmatur, quia in ſymbolis aliis ac hieroglyphicis, ad fortitudinis ſignificationem non ſola leonis facies, ſed integra eius effigies vſurpatur. Quin & in ſacris Literis ad animi indicandam fortitudinem ſæpè tota leonis figura ponitur; vt in throno Salomonis, 3. Regum 10. 19. & ad beneficentiæ ſymbolum ſolida bouis imago, vt in bobus duodecim, ſub mari æneo. Item ad vtriuſque virtutis hieroglyphica in decem baſium ornatu, 3. Regum 7. 19. *leones & boues*, qui diſtincti ſunt à Cherubinis, vt manifeſtum eſt in textu. His adde, quòd leoni non in facie ineſt fortitudo, ſed in corde, (quod medium corporis locum occupat) vt notatur, 2. Regum 17. num. 10. *Cuius cor eſt quaſi cor leonis.*

Cur quatuor Prouidentiæ partes præcipua in animalium faciebus ſolū non item à toto corpore figurentur.

Reſpondeo tamen ad obiecta; licèt integra leonis aut bouis effigies ſatis ex ſe ſit apta, vt fortitudinem & beneficentiam denotent: at ratione alluſionis ad Cherubinos templi, congruentiſſimum fuit, vtriſque Ioannis & Ezechielis animalibus humanam adſcribere figuram. Deinde, quatuor facies egregiè conducunt ad ſignificandum id, ad quod poſſent integræ leonis, vituli, hominis & aquilæ figuræ deſeruire. Neq; enim virium corporearū ſignificatio quæritur, aut etiam corporei laboris; ſed animi virtutum & ſpiritualis fortitudinis. Atqui quod latet in pectore, ferè ſolet foras erumpere, & in vultu apparere; iuxta id Eccli. 13. 31. *Cor hominis immutat faciem illius*, & Prouerb. 17. 24. *in facie prudentis lucet ſapientia.* Quare, cùm oris vultus ſoleat reſpondere cordi, quod dicitur 1. Paralip. 12. 8. *facies eius quaſi facies leonis*; idem eſt quod 2. Regum 17. 10. *Cuius cor eſt, quaſi cor leonis.* Quare, qui Phyſiognomiæ nauāt operam, ex vultu atque oculis ſolent animi propenſiones & inclinationes voluntatis cōiectare. Quapropter præcipiunt, hominem, qui leonē vultu referat, leoninam quodammodo indolem & propenſionem imitari: & qui faciem aquilinæ habeat ſimilem, ſolere eſſe viſus perſpicaciſſimi. Ex quo intelligitur, ad quatuor illarum animi virtutum ſignificationem multò fuiſſe elegantius facies illas leonis, vituli, hominis & aquilæ in corporibus humanis, quàm integra leonis, vituli & aquilæ corpora figurare. Præſertim, cùm ipſa humani corporis ſpecies ſublimitatem ac cæleſtes cogitationes denotare videatur, iuxta Ouidianum illud, 1. Metamorphoſeos,

Os homini ſublime dedit, cælumq; videre
Iuſſit, & erectos ad ſydera tollere vultus.

Quare, vt excelſa fortitudo, ſublimis beneficentia, admirabilis æquitas, ac diuina ſapientia figurentur, appoſitum valdè eſt facies leonis, vituli, hominis & aquilæ humanis in corporibus collocare; iuxta id Ezechielis 1. 5. *Similitudo hominis in eis.*

Cur Ezechieli & Ioanni animalia in quadruplici facie conueniant.

Quòd autem in quadruplici hac facie ſpecies A Ioanni & Ezechieli viſæ conueniant (hoc enim erat alterum conuenientiæ caput) ideo fuit; quia licèt alteri cæleſtis hierarchia, alteri Eccleſiaſtica monſtratæ ſunt; in vtrâque tamen viſione animalia indicant principes, & præcipuos diuinæ Prouidentiæ miniſtros in ſpirituali rationalis creaturæ adminiſtratione. Quare vtriſque oſtendendæ fuere quatuor animalium facies, quibus virtutes illæ huic muneri neceſſariæ denotantur. Et hactenus de conuenientiis.

B Quod autem ad differentias attinet; circa primam notandum eſt, quamobrem Ezechielis animalia apparuerint numero quatuor. Pradus & Villalpandus ſibi perſuadent, eius rei rationem eſſe, quòd templi Cherubini quatuor erant; duo ſcilicet parui, quos fecerat Moyſes; & totidem ingentes, quos Salomon: qui omnes quadrigam iuncti formabant. Hoc tamen iam ſuprà refutatum eſt. Nam ſi Pradus & Villalpandus arcam currui impoſitam conſiderant; ſi duo item Moſis Cherubini ſupra arcam erant; quàm apta (rogo) atque concinna quadrigæ forma componetur ex duplici ingenti animali currum trahente, & ex duplici alio, quæ C currui impoſita ſimul cum ipſo curru trahuntur? Adhæc, duo illi Moſis Cherubinuli, Dei thronum conſtituunt. Atqui tam Ezechieli quàm Ioanni Dei thronus apparuit præter quatuor animalia. Ergo quatuor animalia minimè reſpondent duplici Moſis & Salomonis Cherubinorum binario, ſed binario ſolùm Salomonis.

Magnorum Cherubinorum, quos fecit Salomon, ſignificatio.

Hoc non parum fulcitur ſi germana ſignificatio attendatur. Duo enim magni Cherubini tam magnitudine ſua, quàm oleaginis præcordiis ac viſceribus, denotant maximos ac præcipuos Dei miniſtros, qui in ſpirituali Eccleſiæ gubernatione illius vices & auctoritatem gerunt. Duorum autem D Moſis Cherubinorum diuerſa erat ſignificatio, vt aliàs dictum eſt. Quare, cùm quatuor animalia ipſorummet Dei miniſtrorum excellentium ſint ſymbolum (qui ſunt cæleſtis vel Eccleſiaſticæ hierarchiæ principes,) conſonum minimè eſt, vt quatuor animalia paruulis Moſis Cherubinis reſpondeant, ſed grādioribus ſolùm, quos fecit Salomō.

Salomonis Cherubini cur ad Moſaicorum ſimilitudinem facti?

Verum eſt, Salomonis Cherubinorum figuram Moſaicis Cherubinis fuiſſe ſimilem; vt ſignificaretur miram illam ſapientiæ & ſanctimoniæ conſpirationem (quæ angelos, atque hominum mentes efficit Dei thronos) multiplici auctam incremento requiri neceſſariò in iis, quos Deus Eccleſię E principes conſtituit. Hæc tamen Dei miniſtrorum figura ſymbolica, quam Salomon extruxit, non quadruplici Cherubino, ſed duplici conſtabat. Itaque perſtat adhuc integra difficultas, cur præter duos diuini throni Cherubinos, Ezechieli ſint oſtenſa quatuor animalia pro duobus magnis Salomonis Cherubinis? Si Pererij excogitatio de Ioannis animalibus vera eſſet (videlicet eorum ſingulis quaternas ineſſe facies, ſed in alio expreſſiorem fuiſſe faciem leonis, in alio vituli, & ſic de reliquis:) ſi Ezechielis item animalia Ioannis aniF malibus omnino ſimilia eſſent; dici tunc poſſet, animalium quaternarium fuiſſe ad quatuor virtutes figurandas neceſſarium; ita vt vnicuique referendæ deſeruiret facies animalis expreſſior, quæ ad eam ſignificandam pertineret, licèt in ceterarum eſſet comitatu. Sic enim vera Fortitudo cum Beneficentia, Aequitate & Sapientia coniuncta eſt. Verùm illud Pererij inuentum nullo ſolido fundamento nititur, vt ſuprà eſt expenſum. Atque in ſingulis Ezechielis animalibus præcipua facies A erat humana; de quo infrà. Cùm ergo in quouis animalium Ezechielis vniuerſæ quatuor facies extiterint, eæque in omnibus æquè expreſſæ; alia eſt quaternarij ratio inueſtiganda.

Quatuor animalium expoſitio de quatuor præcipuis curiæ cæleſtis principibus refellitur.

Alicui fortaſſe non diſplicebit expoſitio de quatuor præcipuis curiæ cæleſtis magnatibus, Michaele, Gabriele, Raphaele, & Vriele: (de quibus nonnihil diximus capite primo,) hæc enim expoſitio manifeſtam reddit rationem de animalium quaternario. Verùm cùm in duobus Moſis Cherubinis non petatur ratio ab aliquo maB gnatum binario; ſic etiam in animalium Ezechielis quaternario inaniter exiſtimatur, ideo fuiſſe quatuor animalia, quia principes quatuor ſunt. Oſtendimus autem ſuprà in quolibet animalium, omnes vel cæleſtis vel Eccleſiaſticæ hierarchiæ principes denotari; cùm quadruplicis faciei ſymbola omnibus æqualiter congruant. Quare aliam oportet huius quaternionis rationem diſquirere.

Quatuor Ezechielis animalium ſignificatio.

Quæ ergo videtur idonea huiuſmodi eſt, pro quaternario Ezechielis: cùm Deus ad Ieroſolymam delendam tunc pergeret (hic enim eſt C directus illius viſionis ſcopus, vt clarè docemur Ezechielis capite 43.3.) decebat cæli militiam, id eſt hierarchiam cæleſtem, figurari in modum bellici currus. Nam reges olim, præſertim apud Orientales populos, in curribus ſublimes dimicare ſolitos, ſuprà iam à nobis probatum eſt. Et quia principum currus quadrigâ vehi ſolebant; ideo in eâ Ezechielis viſione animalia, quæ rotas antecedebant, & curulibus equis reſpondent, congruenter ſatis quatuor figurata ſunt, totidemque rotæ: non quòd quatuor in quatuor animalibus perſonæ ſignificentur; ſed quia falcati bellicique figura currus, quatuor rotas & animalia quatuor trahentia, iuxta vulgarem ea tempeſtate D conſuetudinem depoſcebat. Itaque vt appoſita eſſet figura currus, haud neceſſe erat præcipuos Dei ſatellites & adminiſtros eſſe multos; vnus enim miniſter in quatuor animalium ſymbolo idoneè figuratur; ſicut de Elia (& ſimiliter poſteà de Eliſæo ſolo) dictum eſt, *currus Iſrael & auriga eius*, qua ratione poterat idem angelus repræſentari in totis omnibus atque integro curru. Sed cùm cæleſtis militiæ principes reapſe complures ſint, & inferiores angeli ſint etiam innumeri; idcirco dicimos, per animalia quatuor, cæleſtis hierarchiæ principes; & per 4 rotas, inferiorum angelorum multitudinem denotari. E

Hæc ratio quaternario Ezechielis ſatis congruit. Quòd verò in animalium ſingulis quaternas facies oſtenderit Prophetæ Deus (quas tamen templi Cherubini nequaquam habebant) proptereà factum eſt, vt Ezechieli ipſi pateſaceret ſuæ Prouidentiæ perfectionem in antiquo illo Ieroſolymæ excidio. In quo ſi externa ſolùm facies conſideretur, præter Iudæorum ſcelerum ſupplicium, nihil aliud videbatur eſſe. Atque ideo cæleſtis hierarchiæ principes, (quorum miniſterio Deus in admirandu illo facinore vtebatur, quiF que Dei mentem ea in expeditione probè norant,) prophetæ viſi ſunt ſub animalium figurâ quaternas facies habentium; quibus adumbrarent, ſe in eo bello, quod Dei iuſſu gerebant, fortitudinis, beneficentiæ, æquitatis atque ſapientiæ exercere perfectionem, & præclara edere documenta. In qua ſignificatione fortaſſe non habitus fuit ſolùm reſpectus ad fructum & emolumentum ex antiquo illo Ieroſolymæ vrbis excidio percipiendum; ſed multò magis ad vtilitatem eximiā, quam ex Iudaici populi repulſa in eo excidio figurata Deus decerpturus erat: nimirū ex diminutione eorū, diuitias Gentiū. Valdè enim veriſimile eſt, Ezechielem (vt & reliquos prophetas) dum Iudaica tangit, Chriſtiana reſpicere, præſertim in ea viſione, quæ inter ceteras caput effert.

Cur Ioannis animalia quatuor ità fuerint, non tamen ſingula quaternis faciebus prædita?

At enim, licèt quaternarij animalium Ezechielis idonea reddita ſit ratio, necnon quaternarum in ſingulis facierum, ex hoc tamen noua oritur difficultas; cur ſcilicet Ioanni quatuor item animalia apparuerint, nec quaternis faciebus ſingula conſtent? Primò enim, ſi apud Ezechielem quaternarij ratio ex currus conſuetudine petitur; Ioanni nullus fuit currus viſus, nec curulia erant animalia ipſi oſtenſa. Quare non quatuor, ſed duo potiùs futura videbantur animalia, quæ Cherubinorum Salomonis binario reſponderent. Deinde, quæ ratio extitit, vt ſingulis Ezechielis animalibus quaternæ facies tribuerent; eadem poſcebat, vt Ioannis animalia ſimilia eſſent. Nam ſi quatuor illæ optimæ gubernationis virtutes ſunt in cæleſtis curiæ principibus ſociali fœdere copulatæ; eædem etiam in Eccleſiæ militantis principibus coniunctæ viſuntur. Quare vt omnes in eâdem perſona coniunctim ſignificarentur, aptius videbatur eſſe quaternas facies ſingulis animalium dari.

Ad vtramque tamen difficultatem reſpondeo, Ioannis animalia conuenienter fuiſſe quatuor; vt eorum proportio atque alluſio ad animalia Ezechielis pateficeret. Cum verò Apocalypſeos viſio non currum bellicum, ſed templi potiùs thronum referret; deerat iam ratio, cur animalia inter ſe eſſent ſimilia. Nam omnimoda ſimilitudo inter animantia, quæ principis currum vehunt, maximè intereſt ad decorum & proportionem; ſed in templo & diuinæ Prouidentiæ inſigniferis, aptum habebat locum varietas, ſi ad myſterij ſignificationem conducebat. Quam ob rem, cùm earum virtutum vnio ſatis iam fuiſſet indicata in Ezechielis animalibus quadruplici facie præditis: ad vniuſcuiuſque virtutis perfectionem ſignificandam, oportuit eas ſeparatim ſumptas apponi. Atque hoc pacto Ioannis & Ezechielis viſiones ſibi mutuò reſpondent: & ex vtraque elicitur, quatuor illas virtutes in quolibet Dei miniſtrorum (ſiue cæleſtis ſit hierarchiæ, ſiue Eccleſiaſticæ) reperiri coniunctas, ſimulque infertur, ſingularum virtutum ex his quatuor perfectionem abſolutam eſſe atque integram. Magnopere autem decuit, vt perfectio hæc (quæ indicatur in eo, quòd ſingula animalia ſingulis tantùm faciebus appareant) in Apocalypſeos potiſſimùm animalibus reperiretur. Nam principum cæleſtis hierarchiæ virtutes, certum erat, nullius imperfectionis concretione maculari: quare licèt in quatuor facierum copulatione, quæ ſingulis ineſt animalibus, cuiuſque faciei perfectio non ita extet & emineat, (præſertim ſi vera facies animalis ſit vna, tribus aliis deſuper & ex vtroque latere diſpoſitis perſonata, vt explicabitur infrà) cùm tamen de cæleſtis curiæ principibus ſermo ſit, non erat verendum, ne quis virtutes eorum ſingulas, imperfectas eſſe exiſtimaret. At in Apocalypſi, cùm de Eccleſiaſticæ hierarchiæ principibus ſub animalium ſymbolis agatur, cumque illorum perfectio non eſſet adeo comperta; conueniens fuit, vt cuiuſque perfectio in iis figuraretur animalibus, quorum ſingula vnicâ facie verè ſolidéque expreſſa conſtarent.

Peculiaris ratio ex Apocalypſi deprompta, cur vnica facies ſingulis Ioannis animalibus fuerit.

Præter hæc, in Apocalypſi peculiaris extitit ratio, vt quodlibet animal vnicâ tantum facie pingeretur. A Quia capite 6. ſignificandum fuerat, nos virorum Apoſtolicorum fortitudine inuitari ad contemplandam diuinæ Prouidentiæ fortitudinem in primo ſigillo latentem; & eorundem beneficentiâ excitari ſimiliter ad Dei beneficentiam intuendam ſub ſecundo ſigillo; æquitate, ad æquitatem in tertio; & ſapientiâ, ad ſapientiam in quarto. Atqui ad eiuſmodi diſtinctionem minimè idoneum erat, ſingulis animalibus quaternas appingi facies Sic enim quodlibet animal, quatuor omnes repræſentaret virtutes: cùm tamen expediret B Ioannem à ſingulis ſeparatim acceſſiri. Rationem hanc, ſi rectè aduertatur, tanti momenti eſſe cenſeo; vt ea ſufficiat ad probandum, ſingulis Ioannis animalibus vultus ſingulos ineſſe debere; vt Ioannes ipſe teſtatur.

Cur ordo quatuor animalia numerandi in Ioanne & Ezechiele diuerſus ſit. Expenditur animalium ordo, quem Ioannes obſeruat.

Iam, quod attinet ad diuerſum ordinem ac ſeriem numerandi quatuor facies in Ezechiele & Apocalypſi; obſeruandum eſt, Ieroſolymæ vaſtationem apud Ezechielem proximè attendi; in qua Deus cæleſtium ſpirituum miniſterio fuit vſus. In Apocalypſi non item, ſed Eccleſiæ reſpici ædificationem; C ad quam Deus Apoſtolos viróſque Apoſtolicos adhibuit. Vtrobique ergo facierum ordo ex argumento deſumitur. Et quidem facies aquilæ vltimo loco vtrobique ponitur: tam enim in extructione, quàm in deſtructione, poſtremum in quod oculos mentis tandem intendimus, eſt intimum Dei conſilium atque ſapientia, quæ in aquilæ vultu (vt dictum eſt) figuratur. Ex tribus aliis faciebus, in Eccleſiæ ſtructura, eminet in primis ac fulget ingens illa animi fortitudo ac robur ad fidem Chriſti perſuadendam, & intellectus hominum illi ſubiiciendos. Deinde admirabilis beneficentia eorum, qui vt beneficium tantum in homines cōferant, D quibuſque ſe difficultatibus ac laboribus obiiciunt. Et tandem maxima apparet æquitas in rectiſſima Eccleſiæ gubernatione.

Ezechielis animalium ordo, eiuſque ratio traditur.

Vnde facierum ordo huic conſiderationi in Apocalypſi reſpondens huiuſmodi eſt; facies leonis, facies vituli, facies hominis, & facies aquilæ. Id quod in quatuor primis ſigillis c. 6. amplius elucidabitur. In Ieroſolymæ autem deſtructione, vna ex parte ſeſe obiicit primò, æquitas & iuſta Dei ratio in vindicta de ſceleratis hominibus ſumenda; potentia item in exequutione, & ingens ſimul charitas in ſupplicio huiuſmodi ad Iſraelitici populi ſalutem dirigendo. E Atque hæc eſt capitis primi Ezechielis ſeries. Ex alia verò parte decorū maximè ſeruatur in eo, quòd prius maxima penderetur charitas in bello illo, quod totum ad peccatorum reſipiſcentiam, atque adeo ad ſummum illorum beneficium dirigebatur: & hæc eſt facies vituli. Mox ingens ſupplicij æquitas aduertatur: poſtremò fortitudo maxima in operis exequutione. Quem ordinem Ezechiel c. 10 ſeruat. Nec verò opus eſt capitis decimi viſionem à viſione capitis primi eſſe diuerſam, vt diſtinctus vtriuſque ſit ordo. Nam ſi quatuor mihi capita coràm proponantur hunc in modum,

(aquila.)
(leo.) (homo.) (vitulus.)

F rectè poſſum ſemel ita enumerare, vt aſſeram me vidiſſe hominis faciem; & ad alterum eius latus faciem leonis; ad alterum faciem vituli; deſuper autem aquilæ faciem. Eandémque diſpoſitionem capitum poſſum aliàs diuerſo hoc modo recenſere; aſſerēs, aſpexiſſe me tria capita in eodē (vt ita dicā) verſu; vituli ſcilicet, hominis & leonis; & ſupra illa caput aquilę. Vbi aduerte, hūc legendi modū, priùs vitulū, deinde hominē, & poſtea leonē; à dextrâ ſcilicet ad læuam, eſſe proprium Hebræorum.

Pedum diſcrimen in Ioannis & Ezechielis animalibus.

A Huic facierum diſcrimini, pedum diſcrimen annectamus. Ioannis enim animalia (bonâ cum noſtri Pradi veniâ) vituli plantas non habebant, vt animalia Ezechielis. Et quidem, ſi ad plantæ vituli ſignificationem reſpiciamus, conſentaneum alicui videretur, vt Ioannis etiam animalia illis conſtarent. Pedis namque vitulini planta ſignificat, omnes ipſius greſſus ad reipublicæ commodũ, hominumque ſalutem referri. Dico tamen hoc ipſum ſatis ſupérque indicari facie vituli: eâ (inquam) quæ propriè facies & vultus appellatur. B Porro in Apocalyſi non erat cur vituli ſignificatio duplicaretur. At in animalibus Ezechielis, cũ ageretur directè de excidio Ieroſolymæ, cúmque idcirco bellicus figuraretur currus; oportuit maximè vt ſignificatio de emolumento & vtilitate in populum ipſum redundatura ſemel atque iterum poneretur ob oculos; vt ſibi certò perſuaderent homines, grauiſſimum illud bellum flammâ ferróque gerendum, in populi ipſius beneficium & incolumitatem ceſſurum.

C

SECTIO V.

De ſenarum alarum ſignificatione: & cur animalia Ezechielis non habeant alas, quibus facies ſuas tegant?

Ioannis animalia quot alis conſtarent: déque earum ſignificatione.

QVATVOR Ioannis animalia, ſingula habẽt alas ſenas; ita vt omnes alæ ſint numero viginti quatuor. Has aſſerit Victorinus Afer eſſe 24. veteris inſtrumenti libros. Ambroſius verò eas applicat ad ſpiritalem eorundem librorum intelligentiam. Sed contrà eſt, quòd ſex alæ ex Iſaiæ Seraphinis deſumptæ ſunt: & duabus caput D operiunt, duabus pedes, duabus reliquis volant. Non autem deſignari poſſunt, qui veteris teſtamẽti libri caput, qui verò pedes obtegant, &c. Adde, Iſaiæ Seraphinos non fuiſſe quatuor, ſed duos: atque adeò ipſorum alas non fuiſſe viginti quatuor, ſed duodecim tantùm.

Varia Doctorum ſententia.

Alij exponunt de perfecta virtutum doctrina, quæ in Euangeliis continetur; per quas virtutes ſancti viri ad alta conſcendunt. Ceterùm hæc explicatio præſtituit quatuor animalia eſſe quatuor Euangeliſtas. Ioachimus Abbas contendit alas, quibus velatur corpus, eſſe pœnitentiam ac E miſericordiam: quibus turpitudini peccatorum occurritur. alas autẽ quibus tegitur facies, eſſe humilitatem & patientiam; quibus vana vitatur gloria: alas denique, quibus volant, eſſe fidem & ſpẽ. Sed hoc concionari fortaſſe eſt, nõ explicare. Nec ſubſiſtere poteſt applicatio, quia Ezechielis animalia ſunt angeli, quibus non deſunt alæ ad volandũ; cùm tamen nec fidem habeant, nec ſpem. Pererius ſex alas interpretatur de perfecta angelorum agilitate ad motum localem, déque admirabili celſitate ad diuina contemplanda, nec non obedientiâ promptiſſima. Sed huiuſmodi interpretatio F ſupponit Ioannis animalia de angelis eſſe exponenda; nec videtur reddere poſſe rationem diſcriminis inter Ioannem & Ezechielem, quod attinet ad alas animalium.

Aretas ſex alas explicat de velocitate miniſterij. quia alarum ſymbolum in ſacris Literis ſæpe ad velocitatem refertur infatigabilem. Videtúrque hæc explicatio Apoſtolis, eorúmque imitatoribus congruere; qui per totum terrarum orbem, aquilarum inſtar, diſcurrerunt. Facit, quòd geminæ alæ, quæ Apocalypſ. 12. tribuuntur Eccleſiæ, inſtrumenta haud dubiè ſunt ad vulandum. Nec deſit fortaſſe, qui putet multitudinem alarum & oculorum, vna ex parte indicare celeritatem ingentem, ex alia multam attentionem & ſeriam conſiderationem; quod vtrumque breui ac veteri parœmia iactatur, *Feſtina lentè*. Hæc tamen explicatio non videtur aptè deſeruire poſſe quaternarum alarum atque ſenarum diſcrimini; neque applicari ad eas differentiam, qua aliis vultus tegitur, aliis pedes.

Quid ſignificent alæ ingentes duarum Ezechielis aquilarum, de quibus c. 17. agit.

In duabus quidem aquilis, quas depingit Ezechiel capite decimo ſeptimo, alas ingentes, quarum ibi ſit mentio, aſſerit Hieronymus ſignificare mundanam potentiam, & regum Babylonici atque Aegyptij exercitus. Ex quo videtur ſimilis potentiæ & exercituum ſignificatio, Ezechielis animalium alis tribui potuiſſe. Ait enim textus c. 1. 24. *Audiebam ſonum alarum, quaſi ſonum aquarum multarum, quaſi ſonum ſublimis Dei, quaſi ſonus erat multitudinis, vt ſonus caſtrorum.* Vbi comparationem deſumi conſtat ab ingenti exercitu, qui in campum eductus ad modum alarum extenditur, magna virium ac potentiæ oſtenſione, magnóque militum & armorum ſtrepitu. Fauet Latinæ vocis vſus. Latini enim auctores in exercitu turmas equitum appellare ſolent alas; quia ſeſe alarum inſtar extendunt. Ex his colligi videtur, in Ezechielis Cherubinis alas indicare eos eſſe potentiſſimos, & magnâ vis ac poteſtatis excellentiâ exercitibus totius orbis fortiſſimis antecellere: ideóque ipſorum alas validiſſimæ inſtar phalangis horribilem edere ſtrepitum. Quòd ſi per alas volatum ſimul ac velocitatem explicari opus eſt; dici poſſet eorum animalium alas eſſe ſymbolum celeritatis maximæ, qua vrbem quamlibet, licèt munitiſſimam, Deo iubente, oppugnant, atque expugnant. Si verò huiuſmodi interpretationi opponatur, non rectè cohærere, vt quibus alis tegunt corpus, hoſtes profligent: poſſet reſponderi, illa animalia, aut indignationis alas extendere, & alas protectionis contrahere; aut non omnes alas expandere; cùm ſibi opus non ſit, totam potentiam atque impetum ad eiuſmodi machinas adhibere.

Reyciuntur ſuperiores alarum ſignificationes.

Enimuerò iſthæc omnia per accommodationem potiùs, quàm per veram expoſitionem dicta ſunt. Omnino enim, tegere corpus alis, ad virtutum ornatum referendum eſt. Quemadmodum cum amicti pinguntur Cherubini, amictus ſignificatio ad virtutes & Angelorum excellentias applicatur. Ad hæc, alarum interpretatio de potentia & militum acie, non rectè congruit cum ſenis alis Seraphinorum Iſaiæ, & animalium Ioannis. Etenim licèt aſſeri poſſet, Apoſtolos etiam, Dei potentiâ armatos, & cæleſtium exercituum præſidio munitos, cum paratiſſimis mundi phalangibus ac viribus conflixiſſe: hæc tamen ſignificatio non cohæret cum binis alis quibus tegunt vultus; & binis, quibus tegunt pedes. Omitto ſignificationes alias, quæ minimè hîc eſſent ad rem, licèt aliis fortaſſe locis minùs ineptè congruerent. Cuiuſmodi eſt protectio ac patrocinium, quæ expanſis alis ſignificari ſolent, ad gallinæ imitationem; quæ ſuos pullos pennis explicatis protegit ac tuetur.

Vera alarum interpretatio ex Dionyſio Areopagita deſumpta.

Relictis ergo hiſce expoſitionibus illa in primis amplectenda eſt, quæ alas ad cæleſtem vitam ac conuerſationem refert. Quæ interpretatio eſt Dionyſij Areopagitæ de cæleſti hierarchia capite decimoquinto, vbi ait; *Alis ſignificatur & cæleſtis vitæ curſus, & quòd ad ſuperiora ferantur, mortalibus atque infimis omnibus excepti, & terreni corporis ſarcinâ liberi.*

liberi. Licèt autem Dionyſius hîc de cæleſti hierarchiâ agat: in locis tamen, vbi ſacræ Literæ de Eccleſiaſtica hierarchia loquuntur, perſpicuum eſt, alas eâdem ratione explicari debere: eâ ratione, qua ſpiritualium virorum vita cæleſtem Angelorum conuerſationem imitatur. Iuxta id Pauli ad Philippenſ. 3. num. 20. *Noſtra autem conuerſatio in cælis eſt*, quaſi dicat, corporis pondus iis impedimento non eſſe, quominus ipſorum mentes altiſſimâ diuinarum rerum contemplatione ſublatæ per æthera volitent. Huiuſmodi autem alæ, leoni, vitulo, homini & aquilæ propterea apponuntur; vt innuatur, virorum Apoſtolicorum fortitudinem, beneficentiam, æquitatem ac ſapientiam eſſe virtutes admirabiles ac planè diuinas.

Cur Ezechielis animalia alis quatuor, Ioannis verò animalia ſenis conſtant?

Supereſt inueſtigare, verùm in hac declaratione idonea inueniatur ratio, quæ ſenis Ioannis animalium alis apprimè quadret; ſimúlque poſſit reddere cauſam diſcriminis, cur animalia Ezechielis quatuor tantùm alas habeant. Ad hoc primò eſt obſeruandum, collatis inter ſe & Iſaiæ Seraphinis, & Ezechielis ac Ioannis animalibus; certum planè eſſe, Ezechielis animalia alis deſtitui ad tegendum vultum, & quaternas tantùm habere; binas, quibus corpus (id eſt inferiora corporis) aduelent; & binas, quibus volent. At Iſaiæ Seraphinis & Ioannis animalibus, præter quatuor haſce alas, duas alias eſſe, quibus faciem obtegant: non quidem omnino (ſecùs dignoſcere non potuiſſet Ioannes in alio faciem vituli, leonis in alio, &c.) ſed qua ratione ſuprà declaratum eſt, & ampliùs conſtabit infrà notatione decima, vbi de Seraphinis Iſaiæ.

Cur Iſaiæ Seraphini & Ioannis animalia alis vultum obtegant, animalia Ezechielis non item?

Obſeruandum eſt ſecundò, tam Iſaiæ Seraphinos, quàm animalia Ioannis ad Eccleſiaſticam hierarchiam pertinere, vt ſuprà probatum eſt. Tertiò obſeruandum, operiri vultum ſæpè ad pudoris & confuſionis ſignum referri, iuxta id Pſalmi 68.8. *Operuit confuſio faciem meam.* Vnde vulgari ſermone iactatur, eum poſſe vultum omnino retegere, qui nihil habeat, cur erubeſcat. Vita igitur cæleſtis licèt Angelos ad cælum attollat, & gratiæ ſplendore ac decôre circumueſtiat, nullo tamen eos præteritarum culparum (quæ nullæ fuerunt) rubore ſuffundit. At viri Apoſtolici, etſi ſanctitate ſint elati, & Dei amore pariter, cognitionéque præſtantes; eò tamen plus pudore ac verecundiâ præoccupantur, quò ſe ad altiorem ſanctitatis & dignitatis gradum euectos vident. Ad hoc igitur vtrorumque diſcrimen exprimendum eleganter ſatis & Seraphini Iſaiæ, & Ioannis animalia pennis vultus obnubunt: Ezechielis verò animalia eiuſmodi alas non habent.

Aliquis fortaſſe putabit confuſionem huiuſmodi & erubeſcentiam aptiùs per inferiores alas, quibus corporis inferiora teguntur, ſignificari. Ea enim videntur præ verecundiâ operiri. Ceterùm ad hunc pudorem innuendum rectiùs faciem velare effinguntur. Animalia namque Ezechielis corporis etiam inferiores partes tegunt. Is enim ſenſus eſt, cùm duabus alis ſuum corpus tegere dicuntur. Atqui vultum obtegere ſupponit culpam: inferiora verò corporis velare, non item: ſed potiùs, dum tegitur corpus *abundantiorem ei honorem circumdamus*, vt ait Paulus prima ad Corinth. capite duodecimo, num. vigeſimooctauo. Ornatus ergo virtutum cæleſtis vitæ, quæ Angelos myſticè euehit ad cælum, adumbratur rectè alarum ſymbolo, quæ myſtici animalis corpus operiunt, ornántque. Pennæ itaque, quibus ij volant, manifeſtè ſignificant cæleſtes ſpiritus, puróſq; animos A eleuari ad diuinæ cognitionis atque amoris celſitudinem: alæ autem, quibus occulunt corpus, virtutum repræſentant ornatum; quibus eos ipſa vita ſpiritualis condecorat. Vtrumque hoc Ezechielis & Ioannis animalibus commune eſt. Illud Ioannis animalibus & Iſaiæ Seraphinis proprium, quòd alas habeant, quibus cooperiant vultus in ſignum verecundiæ atque pudoris de propriis defectibus contracti. Atque hæc ſenarum alarum coniunctio Deo eſt valde glorioſa. In ea enim ſuæ gratiæ B vis & efficacitas facilè agnoſcitur: quæ ex ſceleratis hominibus probos ſanctóſque efficit; humiles tamen, & qui ſuorum flagitiorum magnitudinem ad ſui ipſorum demiſſionem & propriæ vilitatis cognitionem conuertant: id quod Deo gratiſſimum eſt. Huc fortè ſpectat Apollinaris & Seueri expoſitio Ezechielis primo, qui vultum alis contegere humilitati adſcribunt.

Quid ſignetur per duas animalium alas quibus volant.

Et mirum ſanè eſt, præterita perfectorum virorum flagitia non obſtare, quo minùs eos Deus miris beneficiis proſequatur. Imò potiùs ſi rem attentiùs inſpiciamus, Deus ipſe huiuſmodi homines extollere & euehere tantopere expetit; vt huius C diuini beneplaciti non obſcura extent ſigna atque veſtigia in Iſaiæ, Ioannis & Ezechielis viſionibus, ſi eas attentè conferre velimus. Etenim animalia Ezechielis (per quæ cæleſtes Angelos denotari ſæpè dictum eſt) ante Deum minus editum habent locum, quàm Apoſtoli. Siquidem illa ſub firmamento ſunt, id eſt, ſub Diuini throni ſcabello: at Seraphini Iſaiæ ad throni latus adſtabant (*Seraphim ſtabant ſuper illud*, capite ſexto, num. ſecundo,) & Ioannis animalia in medio throni eâdem ratione eſſe dicuntur. Nec verò animus eſt, agere in præſenti de gloriæ cæleſtis gradu ac dignitate, quam vtrique obtinent in patria (de hoc enim D non eſt ſermo in eo capite) ſed de præſtantia illa & excellentia, quam in Eccleſiæ poſſident principatu. Eſt namque Angelorum Eccleſiaſticæ hierarchiæ dignitas multò maior. Ipſa tamen dignitatis magnitudo eos hortatur, allicit ac trahit, vt propriæ humilitatis & anteactæ vitæ conſcij, vultus ſuos coram altiſſimo Deo præ verecundia contegant.

Videor mihi iam explicuiſſe germanam alarum ſignificationem, quibus & Iſaiæ Seraphini & Ioannis animalia facies obducunt ſuas. Aliquid tamen ſupereſt dicendum in alis animalium Ezechielis, quod ipſis eſt peculiare. Imprimis vehementi E illo ſtrepitu & ſtridore, quem alis edebant, ſignificari videtur vaſtitas illa Ieroſolymæ cæleſti bello eſſe diuinitus illata. Quia ſi alæ indicant (vt explicatum eſt) vitæ cæleſtis in Angelis celſitatem; maximus earundem alarum fragor appoſitum erit ſymbolum, quo denotetur è cælo contra perfidam Ieroſolymam dimicari. Cui rei illud reſpondet (opinor in Apocalypſi:) quòd ſcilicet, in bello aduerſus Ieroſolymam ſeptem Angeli tubis canunt.

In Ezechielis animalibus, quid per alarum ſtridorem adumbretur.

Quòd ſi Ezechielis animalia ſingula, alarum paria quatuor habebant (id eſt par vnum ſupra F humeros ſingulos, alterum ſupra ſuperiorem ſingulorum femorum partem) humerorum alas videntur comitari manus: nam quaternæ manus ſingulis animalibus erant, textus autem ait, manus ſubter alas fuiſſe. Rectè verò quatuor tribuuntur manus ad obſtinatorum excidium properantibus: quia appoſitum eſt, ad bellatorum fortiſſimorum ſignificationem; & ad celeritatem incredibilem, qua fulmina in ſceleratos deſuper contorquebunt. Eandem ſignificationem terribilium

bellato-

Cur quatuor manus ſingulis Ezechielis animalibus aſſidat.

bellatorum Gerioni & Briareo brachiorum multitudine armaris, tribuunt literarum humaniorum ſtudioſi. Et quidem, ſi ſuperiorum alarum bina erant paria; recta exigit proportio, vt totidem ſint inferiorum. Earúmque effectus, quod ad figuram pertinet, is eſt, vt altero inferiorum alarum binario ſemet aduerſos, altero auerſos operiant.

Enim verò quia hæc Ioannis de animalibus tractatio alludit manifeſtè ad templi Cherubinos, ad Seraphinos Iſaiæ, & ad Ezechielis animalia, (vt ex antecedentibus perſpicuè patet,) præter ea, quæ hactenus dicta ſunt, viſum eſt nonnullas addere notationes; in quibus ſpeciatim & directè de ipſis templi Cherubinis, ac de Iſaiæ & Ezechielis viſionibus agatur.

NOTATIO VII.

De Cherubinorum nomine, hoc eſt, de eius etymologia & ſignificatione.

De Cherubinorum nomine & etymo, quæſtio.

THEOLOGI, Dionyſij Areopagitæ veſtigia perſequentes, Cherubinorum nomine deſignant quendam ex tribus ſupremæ hierarchiæ choris Angelorum. In ſacris quidē Literis non videtur expreſſus eſſe locus; qui nomen hoc ſigillatim illi choro præſcribat. Credibile tamen eſt hanc nominis attributionem in ſacra Scriptura fundari. Forſitan ea ratio, propter quam Moſis & Salomonis Cherubini, nec non animalia Ezechielis hoc nomine compellantur, choro illi magis propriè conuenit, quàm aliis. Hoc ergo eſt, quod ſpeciatim in præſenti quæritur; Cur ſcilicet huiuſmodi nomē Cherubinis Moſis, & Salomonis, & Ezechielis tribuat Scriptura? Atque illud pariter diſcutiamus oportet, vtrùm ſub eâdem ſignificatione id nomen ad eos etiam ſeſe extendat, qui in tabernaculi cortinis & in templi velo erant opere plumario elaborati. Licèt Vulgatus in iis locis (nimirum Exodi 26.1. & 31.) Cherubinorum nomē non expreſſerit; exprimunt tamen Hebraicus textus & Septuaginta, & Auguſtinus etiam quæſtione vltimâ in Exodum. Angelos etiam, quos ad paradiſi cuſtodiam collocauit Deus Geneſ. tertio, nu. vigeſimoquarto, Cherubinos nominat Scriptura. Ezechielis item capite decimo, nu. decimoquarto, nouâ, vt apparet, & inſolitâ loquutione legitur nomen *Cherub*. Nam pro eo quod eſt, *facies prima, facies vituli*, ait textus, *facies prima, facies Cherub*. Regem item Tyri appellat Ezechiel Cherub capite vigeſimooctauo, nu. 14 & 16.

In tabernaculi cortinis, & in templi velo fuiſſe Cherubinos acu pictos.

Sit ergo prima difficultas, an in hiſce omnibus Scripturæ locis eadem ſit, ſaltem per analogiam, ſignificatio nominis *Cherub*, an verò ſint plures ac diuerſæ? Hieronymus epiſtolâ ad Marcellam, in eam videtur propendēre ſententiam, veli & cortinarum Cherubinos figuram Cherubinorum nō habuiſſe. Et tractatu de nominibus Hebraicis ait, nomen Cherubim aliquando non ſignificare aliud, quàm vermiculatam picturam, licèt Angelorum aut animalium figuras non exprimat, ſed cuiuſque alterius rei, vt floſculorum, vel variæ ac multiplicis cælaturæ. In quo Hieronymus conſentit cum Ioſepho libro tertio Antiquit. capite ſeptimo, vbi de decē cortinis agit. Addit etiam Hieronymus, cùm nomen Cherubim pro qualibet pictura ſumitur, tunc ſcribi ſine *vau*. Sed tanti Doctoris veniâ, diſcrimen hoc non ſatis apparet ſolidum. Nam, cùm de templi Cherubinis agitur, nomē Cherub pluſquam decies, aut etiam duodecies ponitur ſine *vau*, vt videre eſt in locis, quos congerit theſaurus Hebraicus. Præterquam quod, nomen aliquod cum *vau* vel ſine illo conſcribi, nullius momenti diſcrimen eſſe videtur.

Hieronymi & Ioſephi opinio de cortinarum & veli Cherubinis.

Quamobrem probabilius eſſe exiſtimo, opus illud plumarium, quo & cortinæ & velum diſtinguebantur, ſpecies habuiſſe Cherubinorum, eorum inſtar, qui ſuper teſtamenti arcam erant. Nec enim licet in nomine ambiguitatem ſiue æquiuocationem abſque vlla neceſſitate confingere. Et facilius multò eſt atque aptius, vt eadem Cherubinorum ſit figura, qui in velo & cortinis erant expreſſi, & qui ſuper arcam conſtati: ſiquidem Hebraicus textus & Septuaginta, eodem eos nomine vocant. Neque obſtat Vulgata lectio, quæ ibi legit, *opere plumario*: fieri enim poteſt, vt ſit opus plumarium vel Phrygionicum, & tamen pictura, Cherubinorum imitetur effigies exiſtentium in Propitiatorio. Facit, quòd velo & cortinis tabernaculi, ſolidi poſteà parietes in Salomonico templo reſponderunt. In quo conſtat parietes fuiſſe Cherubinis conueſtitos, ad eorum imitationem ſcalptos, qui ad arcæ vtrumque latus erant. Firma ergo coniectura eſt, cortinarum & veli Cherubinos eorum inſtar fuiſſe, qui ſuper arcam erant. De ceteris autem ad quæ nomen Cherub ſeſe extendit, infrà videbimus, illa omnia eâdem interpretationis analogia nomine Cherubinorum appellari.

Qui in velo & cortinis Cherubini erāt expreſſi, eiuſdē fuiſſe figura cum arcæ Cherubinis.

§. 3. *De opinione Abenhezra.*

Opinio Abenhezra, nomē Cherub eſſe genericum.

SEd dicet aliquis, duo hæc rectè poſſe inter ſe componi; vt & arcæ Cherubini Angelicâ ſint effigie, & veli atque cortinarum opus figuras contineat, non Angelorum aut animalium, ſed tantùm florum, cùm tamen vtrique in eodem ſenſu Cherubini dicantur. Quia Abenhezra (vt tradit Pagninus) affirmat Cherub eſſe nomen genericū & vniuerſale ad omnē figurā. Quam ſententiā ſequitur etiā Ribera lib. 2. de tēplo, c. 6. eamq; Hieronymi eſſe contendit. Atq; adeò nomē Cherub etiā cū ponitur pro Cherubinis, qui erant ſuper arcā, nil aliud ſonare putat, quàm figuratum ſiue pictum: & cùm transfertur ad cæleſtes ſpiritus, eos etiam metaphoricè dici figuratos ad eorum ſignificandam ſapientiam, eo quòd multarum rerum formis ſint per ſapientiam inſigniti. Ceterùm eiuſmodi explicatio duriſſima eſt, nec videtur poſſe cohærere cum ſacræ Scripturæ phraſi. Nam in templi parietibus diſtinguit Scriptura palmas & picturas varias à Cherubinis, ait enim 3. Regum 6.29. *Et fecit in eis Cherubim & palmas & picturas varias*. Palmæ igitur, picturæque variæ manifeſtò diſtinguuntur à Cherubinis. Et in diſtinctione ornatus decem baſium diſtinguit Scriptura leones & boues à Cherubinis, 3. Reg. 7.29. *Et inter coronulas & plectras, leones & boues & Cherubim*. Et infrà, num. 36. *In angulis Cherubim, & leones & palmas.*

§. 3. *De opinione Merceri.*

Nominis Cherub etymon, iuxta Mercerum.

MErcerus ſentit nomen *Cherub* habere affinitatem cum verbo *rachab*, quod eſt vehi: ac proinde hoc nomine ſignificari rem corpoream ſiue ſpiritualem, quæ extēſis alis volare videatur & vehi. Verum per iſthæc Merceri verba, aues omnes Cherubinos appellemus licet: quod nulla ratione probabile eſt. Quare Pradus noſter in alio ſenſu eandem explicat opinionem: ait enim Cherub deriuari à *rachab* per tranſpoſitionem literarum; & ad ea animalia peculiariter accommodari, quæ currum vehunt; ita vt Cherub ſit idem, quod animal curule. Nititur eo vel maximè, quia Ezechiel. 10.14. *Facies Cherub*, eſt idem quod, *facies vituli*. Nam inter quatuor illas facies, ſola vitulina curulis animalis propria erat. Vnde Cherubinorum nomen ideo ad eos fuiſſe delatum, qui in Sanctuario erant; quia conſiderantur eſſe veluti animalia, quæ Dei currum ſiue quadrigam vehunt. Dauid enim dicitur Salomoni certum auri pondus dediſſe, *vt fieret ſimilitudo quadrigæ Cherubim*, 1. Paralip. 28.18. & Ezechieli dicitur Deus *oſtendiſſe conſpectum gloriæ in curru Cherubim*. Eccleſiaſtici 49.10.

Cherub idē ſonare, quod animal curule, opinio Pradi.

Refellitur ſuperior explicatio

Veruntamen interpretatio hæc non videtur magis probanda, quàm antecedens. Primò, quia vbi de nominis alicuius etymo ſermo eſt, generatim reiici debent nouæ argutiæ, quæ ex recentibus ortæ principiis toti ſe antiquitati opponunt. Quòd ſi literarum tranſmutationi pateat aditus, & nouis etymologiarum figmentis; facile eſt mutare (vt ille ait) *quadrata rotundis*. Hanc etymologiarum rationem vni Goropio relinquamus; eiq; fidem habeat, qui volet. Mihi enim veriſimile neutiquam eſt, veteres, qui ita accuratè de nominis Cherub etymologia ſcripſere, verum etymon omnino prætervolaſſe, & à Mercero demum per tranſpoſitionem literarum fuiſſe inuentum.

Secundò, nihilo recentior eſt equorum vſus in curribus, quàm boum. Velle autem equos currum trahentes Cherubinorum nomine appellare, inauditum eſt paradoxon. Tertiò, quos primos in Scripturâ reperimus Cherubinos, ij ſunt, quos Deus in paradiſi aditu, ad eum cuſtodiendum collocauit. Hos autem curules ſiue aurigas appellare, ridiculum eſſet. Quartò, in ſancto Sāctorum primi Cherubini ſunt, quos fecit Moſes: licet autem ij poſſint Dei currus & vehiculum appellari, & abuſiuè quadrigas (quia Dei ſedē ſiue thronum repræſentabant) ibi tamen nullus præterea erat currus, nullum vehiculum: niſi ipſum Cherubinorum par. Nec certum eſt ab ipſis ſuſtineri Propitiatorium, ſed potiùs videntur ſuper Propitiatorium illi ſtetiſſe: atque adeò ipſi pro Dei ſella, Propitiatorium pro pedum ſcabello fuiſſe. Quapropter dici non poſſunt Cherubini quia Dei trahunt currum: ſed quia ſunt Dei ſedes & vehiculum.

Cherubinorum templi facies fuiſſe vitulinas.

Quintò, Cherubini Moſis exigui, & grandes alij Salomonis quàm coactè & violenter fingantur eandem componere quadrigam, expendimus ſuprà. Etenim licet arca in currum impoſita conciperetur (quod paradoxon ſatis eſt) at duo Cherubinuli ſupra arcam ſtantes, qui poſſunt currum, in quo arca eſt, trahere; & non ab eo potiùs trahi? Sextò, licet verum ſit, Ezechielis 10, 14. ſcribi, *Facies prima, facies Cherub*, id eſt vituli: hoc tamen non ideo eſt, quia aut vitulis aut bobus curulibus nomen Cherubinorum quadret: ſed quia templi Cherubini facies vitulorum ſimiles habebant: vt inde rectè colligit Hieronymus. Quòd autem boues aut vituli alioqui non ſoleant Cherubini vocari, res eſt manifeſta, cùm textus ipſe 3. Reg. 7.29. boum figuram à figura Cherubinorum diſtinguat.

§.4.

Google

§. 4. De opinione Theodoreti.

Theodoreti & Philonis ſententia de nominis Cherub ſignificatione.

THeodoretus in quæſt. in Geneſ. q. 40. aſſerit nomine Cherub ſemper ſignificari horribilem potentiam. Cui aſtipulatur Philo, quæ ſæpiùs ait, duos Cherubinos non eſſe aliud, quàm duas Dei potentias, tomo primo, folio 695. Pro qua opinione videri poteſt Sixtus Senenſis libro 5. notatione 8. & Pererius tomo 1. in Geneſim libro 6. quæſt. 5. vbi eandem opinionem nonnullis auctoribus aſcribit. Huius opinionis fundamentum ſi inueſtigare & eruere ex etymologia velimus, illud ſeſe offert; vt idem ferè ſit *Cherub*, & *Cherab*: hoc autem poſtremum ſignificare poteſt idem, quod duæ iſtæ dictiones, *Quaſi fortis*. Nam *che* idem eſt quod quaſi, & *rab* Hebræis ſignificat fortem. Quò aliorum etymologia forſitan ſpectat, quibus Cherub eſt idem quod *quaſi pugnans*. Sic enim in Bibliis regiis inuenio, & apud Lauretũ. Ad potentiæ etiam ſignificationem fortè reuocari valet alia huius nominis interpretatio, quam ponit Hieronymus de nominibus Hebraicis in Geneſi & in Numeris. Ait enim Cherub idem eſſe, quod *quaſi plures*, ſiue *quaſi multitudinem*: quia *rob* Hebræis eſt multitudo. Atque ad vis ac roboris ſignificationem inepta ſuperlatio non eſt, ſi dicatur vnus inſtar eſſe multorũ. Iuxta hanc igitur acceptionem *Cherubinorum Deus*, idem ferè erit quod *Deus exercituum*. Eòdem etiam referre poſſumus aliorum explicationem aſſerentium *Cherub* idem eſſe, quod *quaſi multiplicans*; quam adducunt etiam Lauretus & Biblia regia. Enim verò hiſce omnibus potentiæ & fortitudinis ſignificationibus (licèt veriſimilitudine aliqua & auctoritate non careant) deeſt peculiare quiddam in huius nominis interpretatione neceſſarium; videlicet vt explicatio eius, cognitionis & ſapientiæ in ſe ſignificationem includat. Nam ſi id deficiat, interpretatio nominis Cherub recta eſſe & vera non poteſt, vt mox patebit. Quod argumentum opiniones etiam Abenhezra, & Merceri pari ratione refellit.

Præterea, ſi auctorum, qui interpretationem de potentia tradunt, verba attentè ponderemus. Hieronymus quidem non eam vt primariam ponit, ſed vt ſecundariam. Philo autem & Theodoretus, licèt per duos Cherubinos, Dei potentiam ſignificari opinentur; ſed non idcirco aſſerunt ipſum nomen Cherub ſonare potentiam. Ipſi enim clarius aliis in locis loquuntur; expreſſeque aſſerunt, Cherub ſignificare plenum ſcientiâ.

§. 5. De communi Patrum explicatione.

In Cherub etymo ſcientiæ plenitudinẽ includi, cõmunis Patrum ſententia eſt.

VVlgatiſſima & grauiſſima pariter nominis *Cherub* declaratio affirmat illud in ſe includere plenitudinẽ ſiue multitudinẽ ſcientiæ. Ita dilucidè Philo lib. 3. de vita Moſis; Dionyſius Areopagita de cœleſti hierarchia cap. 7. vbi idem non ſemel repetit; Origenes homilia quinta, & vndecima, in Numeros; Athanaſius ſermone de Deipara, & ſermone in ea Chriſti verba, *Omnia mihi tradita ſunt à Patre meo*; Hieronymus Ezechielis 28. & Pſalm. 17 & Pſal. 67. ac de nominibus Hebraicis in Geneſi, Exodo, Numeris, & in 1. Reg. Chryſoſtom. tom. 1. & duobus locis, quos citat Sixtus Senenſis Auguſtinus Pſal. 17. & Pſal. 98. Gregorius Magnus quinque locis; qui notatur in eius indice verbo Cherub Anaſtaſius Sinaita lib. 1. Hexameron in primo tomo Biblioth. Philaſtrius tom. 4. hæreſi vna. Sophronius, in encomio Angelorum, tom. 2. Bibliothecæ ſanctorum Patrum, Theodoretus in Ezechielem, cap. 10. verſ. 20. in illa verba, *Intellexi quòd Cherubim eſſent*. Iſidorus Hiſpalenſis tribus in locis, qui notantur in eius indice verbo *Cherub*. Atque hos auctores ſequuntur Beda, Gloſſa, aliique ferè innumeri. Fauetque huic expoſitioni ſacra Scriptura Ezechielis 28. 17. vbi alloquẽs regem Tyri, eumque appellans Cherub, ait, *perdidiſti ſapientiam tuam*. Corroborat hãc interpretationẽ cõmunis Theologorum ſententia, quæ cherubinorũ choro excellentiam in ſapientia tribuit; innitens potiſſimum eorum Cherubinorum nomine, quod ingentem Dei cognitionem & ſcientiæ plenitudinem ſonare, pro comperto habeat.

Probatur cõmunis hæc doctrina.

His accedit, in etymologiarũ ratione notum eſſe, quoduis nomen, licèt à ſua origine valde ſit immutatum, longeque remotum, ſi tamen in eius etymo omnes conueniant, rem extra dubitationẽ manere. Vt in nomine *Didacus* ſiue *Diegus*, quod certum eſt deriuari à Iacobi nomine, etiamſi multo aliter videatur: nomen etiam Hiſpalis vulgari ſermone vſurpatum, nempe *Seuilla* dubium non eſt, quin à Latino nomine per corruptã flexionem fuerit deriuatum. Id quod de aliis ſexcentis dici poſſet. Quemadmodum è contrario nihil futilius, quàm ex aliqua ſoni ſimilitudine argutando, veram inde nominis etymologiam elicere velle. Vt ſiquis dicat nomen *Dominus* deduci ex duplici dictione, *do minus*.

Cùm ergo Hebræi, Græci & Latini conueniant hac in re, quòd ſcilicet nomen Cherub ſignificationem ſcientiæ plenitudinis in ſe includat, hoc in primis vt firmum omnino & indubitatum tenendum eſt, tametſi nominis deriuatio difficilis appareat. Adhæc, ſi huiuſmodi interpretationem, vt certam admittimus, liquidò perſpicitur, picturas ſeu A varias cælaturas artificij plenas (licèt veras Cherubinorum effigies non exprimãt,) appellari poſſe Cherubinos, vt Hieronymus ſentit: quia ſcilicet ſcientiâ atque arte ſint viſendæ; hoc eſt quia multæ ſcientiæ fuit opus ad huiuſmodi poliſſima opera perficienda, fortè quòd picturæ illæ arcanis myſteriis plenæ erãt; ſicut myſtica etiam Ezechielis animalia. Ceterùm de hoc vidimus iam ſuprà, veriſimilius videri, picturas quæ appellantur Cherubini, ad expreſſam fuiſſe ſimilitudinem Cherubinorum ſanctuarij depictas.

Pictura templi artificio plena quomodo Cherubini potuerint iure appellari.

Quid adhuc in Cherubinorum etymo deſideretur.

Cùm igitur vt certum conſtituamus, cortinarum & veli picturas eiuſdem fuiſſe figuræ cum Cherubinis ſancti Sanctorum; verumque omnino eſſe, quod pro communi interpretatione aſſeritur: pulſat adhuc animũ cupido, vt recepta hæc expoſitio ita nomini aptetur, vt illius reddere B rationem Hebraicæ linguæ peritis valeamus: nec non communem explicationem ſi fieri poſſit, cum aliqua etymologiarum, quæ Hebræorum doctoribus magis placent, conciliare. Præſertim quia etſi tanta grauiſſimorum doctorum auctoritate compellimur ad aſſerendum in nomine *Cherub* includi cognitionis & ſapientiæ ſignificationem; nullus tamen auctorum, quos retulimus, explicat vnde hoc nomen deriuetur. Itaque, vt iis habeamus fidem, reſtat tamen examinare, quæ ſit nominis Cherub origo; curve ſcientiæ plenitudinẽ importet. Et fortaſſe ex accurato huius partis examine plus adhuc lucis cõmuni interpretationi aperietur, ſimulque conſtabit, locis omnibus, vbi nomen Cherub legimus, etymologiam mirificè quadrare. Nec enim negari poteſt, quin licèt Cherubini nomen ſcientiæ plenitudinem denotare aſſeramus, perſtet adhuc nonnulla alicui loco C difficultas, in explicando cur ibi vſurpatum fuerit nomen Cherub, verbi gratia in iis Angelis, quibus Deus paradiſi cuſtodiam commiſit: cùm tamen ad paradiſi cuſtodiam viribus potiùs ac potentiâ, quàm ſcientiâ & cognitione opus fuiſſe videatur. Quapropter aliqui arbitrati ſint Cherubinorum nomen ſonare idem, quod Diuinæ potentiæ miniſtros. Nobis tamen ad alias Hebræorum interpretationes recurrendum eſt, vt excutiamus, quænam ſit ad ſcientiæ plenitudinem ſignificandam congruentior.

§. 6. De duabus Hebræorum interpretationibus.

Duplex nominis Cherub etymon iuxta Hebræos.

SVperant adhuc duæ aliæ nominis *Cherub* interpretationes. Prima eſt, *quaſi magiſter*; & ſecunda, *quaſi puer*, & quidem D primo intuitu videtur ſecunda reſpuenda, veluti nihil ad ſcientiæ ſignificationem referens. prima autem è contrario maximè amplectẽda, cùm magiſtri ſcientiâ imbuti, pueri autem eius expertes ſint. Præterquam quòd prima interpretatio, nempe *quaſi magiſter*, in Vaticanis & Plantinianis Bibliis eſt impreſſa, altera non item. Verùm enimuerò ipſa Cherubinorum figura me valde vrget: nec dubito, quin nomen fuerit figuræ ipſi congruens, & Moſaicis Cherubinis ſancti Sanctorum, non video quàm aptè figura magiſtri cõueniat, quos tamen aptiſſimum eſt nominari quaſi pueros, vt mox videbitur. Sed expoſitionem hanc nonnulli deludunt; quia, licèt templi Cherubinis ſit tribuenda iuuenilis facies, non tamen puerilis; cùm textus potiùs Hebraicus iis virorum nomen imponat. Nam 3. Reg. 7. 36. vbi nos legimus, *quaſi in ſimilitudinem hominis ſtantis*, Hebræa ſonant, *ſecundum nuditatem viri*, id eſt, ſecundum ſpeciem nudi E adoleſcentia.

Cherub, quaſi magiſter.

Cherub, quaſi puer.

Nomen pueri in ſacris etiã pro valido iuuene ſumi.

Huic tamen reſpondeo, primò in Hebraica phraſi, quamuis aliquis validus ſit iuuenis, pueri adhuc nomine vocari ſolere, vt videre eſt Geneſ. 18. 7. *Tulit tenerum vitulum, deditque puero, qui feſtinauit & coxit illum*, & Ioan. 21. 5. *Pueri habetis pulmentarium?* Secundò reſpondeo, tam Hebraica phraſi, quàm Latina loquutione, ſeruis puerorum nomen attribui, vt Act. 4. 25. *Per os Dauid pueri tui*. & Ruth 2. 9 *Mãdaui enim pueris meis*. 4. Reg. 4. 24. *Ad Giezi puerum ſuum*. Eſther 1. 3. *Cunctis principibus & pueris ſuis*. Ex quibus locis, aliiſque compluribus liquet pueri nomen miniſtris ſæpe concedi, iuxta ſacræ Scripturę phraſim. Quis autem non videat, Cherubinos tanquam Dei miniſtros fuiſſe figuratos? Si ergo nomen Cherub huiuſmodi ſignificationem non reſpuit, (*quaſi puer*) & pueri nomen pro miniſtro ſumitur: quid accommodatiùs, quã vt eo ſenſu appellati ſint Cherubini, iuuenes illi F alati, qui tanquam Dei miniſtri figurati ſunt in Sanctuario? Quòd verò Hebraica phraſi nomen Cherub eam poſſit interpretationem admittere, magno argumento eſt, à doctoribus Hebræis ita ferè exponi, *Cherub*, quaſi puer: vt affirmat Rabbi Dauid à Pagnino relatus Eius fundamentum eſt: Quia prima ſyllaba *che* eſt idem quod *quaſi*, & *rub* deriuari poteſt à nomine *rabia*, quod Chaldæum eſt, & pueri nomini reſpondet. Citra controuerſiam verò eſt, Hebraicæ linguę multa nomina Chaldæa admiſceri.

Puer pro ſeruo, familiaris Hebræis & Latinis locutio.

Cherub, quaſi puer, quomodo etymologia deducatur.

Illud inſuper me valde ad hanc opinionem probandam mouet, quòd nullam aliam videam huic nomini deſignari originem, quæ & doctis probetur, & Cherubinorum figuræ quadret, nec non ſcientiæ ſignificationi: quæ tamen omnia complectitur figura miniſtrorum Dei, quæ ipſis adſcribitur.

Pagnini opinio de Cherubini etymologia.

Non me latet Pagninum in nominum Hebraicorum interpretatione contendere, nomen Cherub deriuari à *nachar*, quod eſt *cognouit*. hoc tamen nemini perſuadet. Et, meâ quidem ſententiâ, figura miniſtrorum aut famulorum Dei, qui in eius conſpectu adſtant, non obſcurè ſignificat eos plurimâ ſcientia & rerum cognitione eſſe præditos. Pro cuius declaratione aduerto, Cherubinorũ nomen in ſacra Scriptura non ita ſtrictè ſumi pro Choro illo, qui à Seraphinis & Thronis proximè diſtinguitur: ſed generali acceptione pro cæleſtibus ſpiritibus, qui ante Deum aſſiſtunt, & ad eius iuſſa præſto ſunt. Id quod cunctis militiæ cæleſtis ſpiritibus, commune eſt; omnes enim coram Deo adſtant, omnes faciẽ eius vident, omnes eius ſapientia fruuntur. Quibus in omnibus clara Dei cognitio & excellens ſapientia includuntur. Nam ſi regina Saba, 3. Reg. 10. 8. ait ad Salomonem, *Beati ſerui tui hi, qui ſtant coram te ſemper, & audiunt ſapientiã tuã* (in quo innuit neceſſarium eſſe eos plurimum Salomonis ſapientiæ participare) quanto præclarior & excellentior cognitio in iis indicatur, qui Dei æternæ Sapientiæ fontis ſunt pueri ac miniſtri, & coram ipſo ſemper aſtant?

Cherubini nomen in Scriptura nõ ita ſtrictè ſumi pro vno ex primæ hierarchiæ choro.

Pueri ſeu miniſtri nomen in Cherubini etymologia quo ſenſu ſumẽdum.

Sed dicet aliquis, rectè per conſecutionẽ elici, miniſtros, qui Deo aſſiſtunt, debere eſſe ſapientes: id tamen nomine ipſo nequaquam exprimi. Reſpondeo, miniſtrorũ nomen non vtcumque eſſe ſumendum, ſed vt ipſa Cherubinorum figura indicat; nimirum vt ſint Dei miniſtri, qui ſemper in eius adſtant conſpectu: quod manifeſtè ſecum affert claram Dei cognitionem, in qua præſtantiſſima ſapientia ſita eſt. Itaque cùm dicitur Cherubinorum nomen ſonare, *quaſi pueri*, intelligendum eſt, quaſi pueri Dei, id eſt, quaſi miniſtri, qui ante eius conſpectum ſemper ſunt, atque adeo plenam eius notitiam aſſequuntur, ſeu (quod idem eſt) perfectam ſcientiæ plenitudinem. Confirmatur, quia Angelorum etiam nomen videtur magnam importare ſapientiam, iuxta id 2. Regum 14. 20. *Sicut habet ſapientiam Angelus Dei*. nempe quia *Angeli eorũ ſemper vident faciem Patris*. vt habetur Matth. 18. 10. Si ergo nomen Angeli Dei, ſecum affert ſapientiam, quantò magis nomen Cherub? Angelus enim iuxta ſuum etymon ſonat miſſum, nempè à Deo: at Cherub ſonat eum, qui in Dei conſpectu aſſiſtit. Vera autem Dei cognitio, perfectáque ſapientia multò clarius alicui ſignificatur ineſſe, cùm dicitur coram Deo ſemper aſtare, quam cum ab eo dicitur miſſus.

In nomine Cherub potentiam etiam includi.

Deinde aduerto, nomen Cherub, ſi in prædicta acceptione ſumatur, non includere ſolum ſapientiam, ſed etiam potentiã (quæ eſt Philonis & Theodoreti opinio.) Nomen enim famuli & miniſtri Dei, qui ante Deum ipſum aſſiſtit, innuit etiam eius potentiam eſſe magnam. Hoc enim munus eum præpotentem efficit. Quare, quod Geneſ. 3. 25. dicitur, poſuiſſe Deum ad cuſtodiendum paradiſum Cherubinos, idem eſt ac dicere, conſtituiſſe ibi miniſtros ex iis, qui eius conſpectu ac præſentiâ fruuntur; quibus nec ſapientia deeſſe poteſt, nec potentia. Vtraque enim facultate, vt Dei miniſtri, maximè pollent.

Vox quaſi in ſacris æqualitatem interdum importare.

Demum aduerto, in Scripturæ phraſi, dictionem illam *quaſi*, ſæpe integram ſignificare proportionem. Vt cùm Ioan. 1. dicitur, *Vidimus gloriam eius, quaſi vnigeniti à Patre*. Eãdem ergo phraſi, accipiendum eſt Cherubinorum nomen. Eſt enim Cherub quaſi puer domini: ac proinde ſapientia, potentia, & gloria eorum, eſt quaſi puerorum Domini aſtantium coram illo. Et hactenus de nomine pueri pro ſeruo atque miniſtro.

Puer pro filio interdum in ſacris.

Ceterum poteſt etiam accipi pueri nomen pro filio. Sic enim videtur ſæpe accipi in ſacra Scriptura, vt Iſaiæ 8. 18. *Ecce ego & pueri mei, quos dedit mihi Dominus*. Vbi euidens eſt ex contextu, puerorum nomen poni pro filiis. Quare cùm Cherubinos interpretemur, quaſi pueros, puerorum nomẽ poteſt pro filiis vſurpari. Et verò cæleſtibus ſpiritibus, licèt natura filij Dei non ſint, ſacræ tamen Literæ filiorum Dei tribuũt nomen. Quemadmodum igitur Filij Dei nomen in Verbo vnigenito, propriam Dei Sapientiam importat; ita etiam ſuo modo in cæleſtibus ſpiritibus magnã Diuinæ ſapiẽtiæ communionem denotat. Addo inſuper verba illa Iſaiæ prædicta, *Ecce ego & pueri mei, quos dedit mihi Dominus* ad Chriſtum & Apoſtolos applicari à Paulo ad Heb. 2. 13. ex quo dicitur puerorum nomen capi etiam poſſe pro diſcipulis. Sub qua ratione nihil eſſe poteſt expreſſius ad denotandam in Cherubinis Diuinæ ſapientiæ participationem.

Vtraq; pueri & magiſtri etymologia quomodo templi Cherubinis poſſit congruenter aptari.

Aliquis, vt primæ illi interpretationi, (*quaſi Magiſter*) in hac etiam ſecunda locum daret; eamque ad templi Cherubinos applicare poſſet; notabat ex duplici illo Cherubinorum pari in ſancto Sanctorum exiſtenti, alteri quod Moſes fecit, poſſe diſcipulorum nomen tribui; magiſtri vero nomen alteri, quod fecit Salomon. Notabat etiam in Moſis Cherubinis figurari eos, qui à Deo docentur, eúmque agnoſcunt & amant: (hi enim ſunt thronus Dei) quamuis aliorum magiſtri nõ ſint. In Cherubinis autem Salomonis, qui gigãteo corpore ſunt, adumbrari viros Apoſtolicos, qui ſunt Eccleſiæ Chriſtianæ magiſtri; quorum ſapientia eſt quaſi magiſtrorum Eccleſiæ. Huiuſmodi conſideratio aliquibus fortè non diſplicebit. Planius tamen eſt, vtriſque in eodem ſenſu Cherubinorum nomen tribui. Exiſtimo autem ſenſum magis A proprium eſſe, vt conſiderentur veluti Dei ſerui, in eius præſentia aſtantes. Cum hoc tamen rectè conſentit diuerſos inter ipſos miniſtros gradus; & per Cherubinorum ingentium par, præſtantes Dei ſeruos ac miniſtros, id eſt Apoſtolos, eorumque ſucceſſores denotari.

NOTATIO OCTAVA.

De Cherubinorum templi figura.

Moſis Cherubinos & Salomonicos eiuſdẽ fuiſſe figura.

CERTVM in primis eſt, tam Moſis Cherubinos, quàm Salomonis, fuiſſe eiuſdem figuræ. Hoc ipſe colligo ex 1. Paral. 28. 18. quod iam ſuprà expoſui paulò aliter, quàm B ab aliquibus explicatur. Ac licèt Scriptura non id perſpicuè affirmaret, facile eſt videre, quemadmodum Salomon in candelabri figura, Moſis candelabrum fuit imitatus, ſic etiam in Cherubinis antiquos illos Moſis æmulatum fuiſſe. Nec ſubit aliquem hac de re dubitatio. Verumtamen diuerſa videtur fuiſſe vtrorumque poſitio. Moſaici enim Cherubim erant aduerſi ſemet à regione aſpicientes, vt habetur Exodi 25. 20. & cap. 37. 9. At Salomonici *ſtabant erecti pedibus, & facies eorum erant verſæ ad exteriorem domum*, 2. Paralip. 3. 13.

Vtroſq; Moſis & Salomonis Cherubinos figurâ humanâ fuiſſe præditos.

Secundò, vtriſque figura erat humana. Nam in ſculptura, quæ in laterum baſibus erat, Cherubini ſimiles erant eorum figuræ, qui erant in ſancto Sanctorum; illos autem ait textus fuiſſe *in ſimilitudinem hominis ſtantes*. 3. Reg. 7. 36. hæc C enim verba ad Cherubinos referenda ſunt. Nec dubitat quiſpiã tẽpli Cherubinos figurã humanã fuiſſe. Ad id verò quod contra ex Ioſepho afferri poſſet, iam ſuprà reſponſum eſt.

Cherubinos Moſis brachia habuiſſe.

Tertiò licèt Arias montanus in ſuo apparatu, Cherubinos Moſis, ſine brachiis depingat, contentus alis, quas eis tribuit: communis tamen pictura eis alas & brachia apponit, quemadmodum Angeli ſolent depingi, quod certè ex templi Cherubinorum ſimilitudine ortum duxit. Idque congruentius eſt humanæ figuræ, quam eis concedit ſacra Scriptura.

Cherubinos templi & Ezechielis animalia nõ fuiſſe omnino ſimilia.

Quartò, etſi Pradus & Villalpandus conantur templi Cherubinos, Ezechielis animalibus perſimiles conſiderare; & ea propter Villalpandus lib. 4 cap. 36. (tom. 2. citat Clementem Alexandrinum lib. 5. Stromatum, & ſanctum Thomam 1. 2. q. 102. ar. 4. ad 6. nec non Cyrilli liturgiam, Miſſam Baſi- D lij, nonam Catecheſim Cyrilli, & Tertullianum; ſed iam ſuprà ſectione II. commentarij diſputauimus de hac re; diximúſque varios eſſe ſimilitudinis & identitatis gradus. Etenim quamuis propter proportiones aliquas & cõuenientias, iidem eſſe templi Cherubini & Ezechielis animalia dicãtur; nihilominus certum eſt, eos in multis rebus differre; nec bonum eſſe ad templi Cherubinos, argumentum ex animalibus Ezechielis petitum, & mihi quidem ipſa Ezechielis verba, in quib. hi auctores ſuam opinionem fulciunt (ſcilicet *intellexi, quod Cherubim eſſent*, cap. 10. 20.) haud parum probant, animalia illa non fuiſſe Cherubinis templi omnino ſimilia. Nec, ſi forent prorſus ſimilia, opus eſſet adeò minutatim illa deſcribere; ac vt rem notatu dignam ad finẽ addere intellexiſſe ſe, animalia illa ſibi oſtenſa, Cherubinos eſſe, hoc eſt, templi Cherubinis reſpõdere, atque idem, quod E eos, ſignificare; videlicet cæleſtes Angelos ſiue ſpiritus ante Dei præſentiam aſſiſtentes. Certè manifeſtæ vtrorumque differentiæ dubitationem afferre poſſent, num iidem eſſent templi Cherubini cum animalibus Ezechielis? Atque ideo Ezechiel mirum in modum fuit lætatus; quia intellexit eadem eſſe, etſi externæ facies aliquas differentias præ ſe ferebant. Vnde conuenientiæ & proportionis cognitio initium attulit differentiarum myſterium cognoſcendi. Longè enim progreſſus eſt in vera philoſophandi ratione circa diſcrimen ac differentias, qui templi Cherubinorum ſignificationem nouit: & admonetur Ezechielis animalia eſſe etiam Cherubinos ante Dei thronum aſtantes, quamuis diuerſa corporis ſpecie appareant. Mox enim difficile non erit, de diſcriminis cauſã, ſeu potiùs de myſterio indagando ratiocinari; & in- F quirere, Cur Cherubini in ea viſione, nouâ & inſolitâ formâ conſpiciantur; videlicet, vultu leonino, vitulino, humano & aquilino: vitulinis item pedibus, & quaternis alis, totidémque brachiis. Quibus præmiſſis, in Cherubinorum templi figurã examinanda, textu nobis pro duce vtendum eſt, tam Exodi cap. 25. & 37. quàm 3. Reg. cap. 6. & 2. Paralip. 3. nec ſumus Ezechielis animalium deſcriptionem ſectaturi. Ille enim adeò diſſimili cultu ornatos vidit, vt ægrè potuerit intelligere, eos adhuc eſſe Cherubinos, qui ſibi apparuerunt; & tẽpli Cherubinis reſpondere, eandémque cum illis ſignificationem habere, quod attinet ad ſubſtantiam.

Singulis templi Cherubinis non quaternas, ſed ſingulas tãtùm fuiſſe facies.

Quintò, ex dictis infero, operam ludi ab iis, qui in templi Cherubinis quaternas etiam facies omnibus veſtigiis indagant, cum has illis facies textus non aſſignet. Quinimò ex verbis Ezechielis colligitur potiùs non obſcurè, ſingulis templi Cherubinis ſingulas tantùm facies eaſque vitulinæ ſimiles fuiſſe. Ait enim cap. 10. num. 14. loquens de quatuor *pinum, quæ nominantur Cherubim.* Opinio verò, quæ Propitiatorium altius, quàm arcæ regimen conſtituit, non bene cohæret cum Cherubinorum ſitu ſuper arcæ operculum. Id namque eſt ſaltem expreſſum Exodi 25. 10. & 17. Propitiatorium ſcilicet eiuſdem eſſe menſuræ atque arcam. Quare oporteret Cherubinos omninò infrà Propitiatorium eſſe, atque adeo ipſum nec fulcire manibus, nec tegere alis poſſent. Quin & ipſa ſacræ Scripturæ verba manifeſtè indicant idem, quod Ioſephus & Philo tradunt. Ait enim textus arcam Propitiatorio obtegi, (*quo operienda eſt arca.*) Exodi 25. 10. & Cherubinos ſuper arcam eſſe; alterum in ſummitate Propitiatorij ex vnâ parte, & alterum ex altera. Commentum autem Cherubinorum, manibus Propitiatorium ſuſtinentium, nullum habet in ſacris Literis fundamentum.

Cherubinos ſe mutuò reſpicere, verſis vultibus in Propitiatorium, quo pacto conciliandum ſit.

Præterea quod textus ait, Cherubinos ſe mutuò reſpicere verſis vultibus in Propitiatorium; ita eſt intelligendum; non vt alter alterum reſpiciat, ſed vt alter è regione alterius ſint, ambóque aſpiciant Propitiatorium, id eſt, oculos habeant deiectos, reuerentiæ ac venerationis ergo, quæ oculos ſolet ad humum demittere.

Quomodo parui Cherubini Propitiatorium alis tegere potuerint.

Quòd verò duo parui Cherubini expanſis alis vtrumque Propitiatorij latus operiant, concipiendum eſt ad eum modum, quo cælum contegit terram: reſtat enim ſpatium, interuallúmque inter terram & cælum; ita vt terra conſpici poſſit. Ita Arias pingit, & rectè. Extendebant ergo pennas Cherubini ſuper arcam, eiſque collatis aut conſertis quaſi vmbraculum efficiebant, in quo Deus conſidere credebatur, & pro pedum ſcabello habere Propitiatorium.

Magni Salomonis Cherubini qua poſitione in templo fuerint.

Ingentes verò Cherubini, quos Salomon conflauit, quique alarum extremitatibus vtrumque ſancti Sanctorum parietem contingebant, in pauimento ipſo pedibus nitebantur, opinor ad arcæ latera collocati: non ita tamen, vt mediam eam ſubter alas continerent, ſed nonnihilo remotiores; quippe & ante arcam aſtantes, & ad Orientalem plagam obuerſi. Itaque ſi Cherubinis & arcæ, qua poſitione erant, pergendum ſiue gradiendum foret, magni Cherubini antecederent, parui ſuper arcam irent. Atque hoc pacto rite conſiderantur duo magni faciem Domini anteire; & parui, Dei thronus eſſe, in quo ſedens ipſe vehatur. Qui autem per templi parietes erant bini eleganti cælatura depoſiti, figurabant ſemper (meâ ſententiâ) duos ingentes Cherubinos ante arcam ſtantes. Qui verò in cortinis ac velo, quæ effecit Moſes, erant Cherubini acu picti (ſi tamen Cherubinorum ſpecie erant) paruos Dei throni Cherubinos abſque dubio referebant.

De quibus Cherubinis ſit in Scriptura mẽtio cùm dicitur Deus ſedere ſuper Cherubim.

Quotieſcumque in ſacris Literis legimus, Deum ſedere ſuper Cherubim, omnino habetur reſpectus ad duos paruos Moſis Cherubinos. Alij enim duo (quos fecit Salomon) non Deo pro throno ſeruire, ſed ipſum præire conſiderantur. Et quamuis non defuerit, qui dixerit nubes ipſas appellari Cherubinos, cùm dicitur Deus aſcendiſſe ſuper Cherubim & volaſſe: verius tamen multò eſt, ſemper ad Moſis Cherubinos fieri alluſionem. Ita vt cùm nubes ſeſe Deo pro curru ſubſternere cogitantur, Angeli ſint veluti thronus illius vehiculi; quemadmodum in Moſis Cherubinis figuratur. Grandibus autem Cherubinis Salomonis non aptè conſideratur Deus ſedens, quia parui Cherubini ſunt, qui Dei thronum repræſentant: magni verò non alas in ſellæ formam componunt, ſed extendunt potiùs, quaſi ante Dei faciem volantes. Et confirmatur, quia duobus magnis Cherubinis reſpondent Seraphini Iſaiæ c. 6. & vt rectè animaduertit Hieronymus, dicendum non eſt Deum ſedere ſuper Cherubim & Seraphim, ſed ſolum ſuper Cherubim.

NOTATIO NONA.

De ſignificatione Cherubinorum templi.

Vtrùm in Cherubinorum ſignificatione aſſignanda, binarij an quaternarij ratio habenda ſit.

QVs de ſignificatione Cherubinorum templi agunt; ſatis ſibi eſſe ferè putant, ſi totum eorum myſterium ad vnum Cherubinorum binarium reuocent; exiſtimantes fortaſſe, ſignificationem, quæ binario Cherubinorum Moſis aſſignetur, eandem Salomonicis Cherubinis aſſignandam. Etenim licèt multiplicetur binarius; replicationẽ illam perinde eſſe arbitrantur, ac aliquod regiorum ſtemmatum ſiue inſignium ſcutum; cui, non ex eo quòd pluribus in locis reponatur, aliud denuo myſterium exquiritur, quàm quod ſemel poſitum haberet. Hoc vt ſit ita intelligendum, argumento eſſe poteſt, quòd alij inſuper Cherubinorum binarij erant per templi parietes diſperſi; in quorum tamen computando numero, & ſingulis aſſignanda ſignificatione, nullus nimiùm laborauit: nec fuit hactenus quiſpiam, qui in omnium binariorum numero philoſopharetur.

Illi ſolùm videtur ad quaternarij myſterium inueſtigandum teneri; qui Ioannis & Ezechielis viſiones idem omnino & inter ſe & cum Salomonici templi figurâ eſſe contendunt: & trium horum ſignificationem ad quatuor cæleſtis aulæ principes, ſiue ad quatuor Euangeliſtas, aut aliam quemuis quaternarium referunt. Quos ego lubenti animo rogarem,
A Meminerintne in Moſis tabernaculo vnum tantum Cherubinorum binarium extitiſſe? Nam ſi quatuor horum Cherubinorum ſignificatio ad quatuor præcipuos Angelos applicatur; neceſſe eſt, duos ex quatuor principibus per duos illos Cherubinos indicari, aliis interim ignominiâ affectis, quos Moſes intactos in ſuis figuris ſymbolicis per obliuionem aut contemptum prætermiſerit.

Hæc nos ſaxa & cautes incolumes prætereuehimur: qui tẽpli Cherubinorũ ſymbolũ non ad quatuor ſolùm perſonas contrahimus: nec opus eſſe arbitramur, vt Iſaiæ, Ezechielis, & Ioannis viſiones ſint eædem omnino inter ſe, aut earũ aliqua ad tabernaculi vel templi figuram penitùs conformetur. Quapropter ſtatutis iis, quæ de templi Cherubinis, deque eorum figurâ dicta ſunt, de ipſorum modò ſignificatione agemus, exordium à Moſis Cherubinis ducentes. Philo ergo
B Iudæus, variis in locis contendit per duos Cherubinos duplicem Dei potentiam, creatoris ſcilicet ac gubernatoris adumbrari, vel vt alicubi ait, potentiam beneficiuam & potentiam punitiuam. Alij agnoſcunt hic duo teſtamenta. Nec deeſt, qui ad duas Chriſti naturas, humanam & diuinam, aut ad duos ſingulares inſigni ſanctitate viros, vel ad duas rationales naturas, angelicam ſcilicet & humanã, ſingulas in ſingulis depictas; ſeu denique ad duo mundi hemiſphæria hoc ſymbolum referat. Verius tamen multò eſt ac receptius, duobus Moſis Cherubinis totam Angelorum militiam nouem choris conſtantem comprehendi. Vniuerſi enim Deo miniſtrant, & illi pro throno ſunt. Ac primò hanc interpretationem ex ſancto Dionyſio hauſerunt Beda, Angelomus & alij. Deinde in dubium vocari non poteſt, quin Moſes in duob. Cherubinis ſignificare voluerit, quod in monte Sina cóſpexit. Conſtat autem multa eũ ibi Angelorum millia vi-
C diſſe, ex Deuter. 33. 2. & Pſalmo 67. 18. Duæ ergo illæ figuræ debent Angelorum omnium complecti ſignificationem. Tertiò, collatio horum Cherubinorum cum viſionibus Ezechielis & Apocalypſeos clarè indicant eorum ſignificationem, nec ad duas ſingulares perſonas, nec ad duas peculiares naturas eſſe coarctandam, ſingulas in ſingulis denotatas: ſed dilatandam eſſe ad cæleſtes miniſtros generatim, quibus vtebatur Deus in Iſraelitici populi adminiſtratione, & in beneficiis compluribus, quibus eum affecit. Atqui *omnes ſunt adminiſtratorij ſpiritus*, ad Hebræos, 1. num. 14. Quartò denique, illa diuini throni & Cherubinorum pictura congruentiſſima erat; vt Iſraeliticus populus animum erigeret, conſiderans ſibi Deum ipſum exercituum & cæleſtem hierarchiam præſtò eſſe.

Quæ ſit Moſis Cherubinorum ſignificatio, Philonis Iudæi opinio.

Per Moſis Cherubinos vniuerſam Angelorum militiam figurari, verior ſententia.

Throni & Cherubinorum pictura quorſum ſpectaret.

Quomodo id in Cherubinorum binario tota Angelorũ militia poſſit figurari.

Sed age iam, quid ſibi vult binarius ad totam cæleſtem
D hierarchiam indicandam? Reſponderi ſolet, binarium deſeruire ad vnionis ſignificationem. Nam & diſcipulos fuiſſe miſſos à Chriſto binos, tanquam iuga boum, (vt ſanctus Macarius ait,) & vnum tantum binarium huic myſterio ſatis eſſe: propterea quòd in Cherub natura angelica; in binario, vnio omnium & conſociatio ad res diuini obſequij denotetur. Quæ expoſitio haud eſt contemnenda. Ceterùm huius viſionis collatio cum quatuor animalibus Apocalypſeos exigit, vt aliquid præterea aliud inueſtigetur, quod binario aptiùs adhuc congruat: vt in quaternario Apocalypſeos ad quatuor excellentias Eccleſiaſticæ hierarchiæ Angelorum rectè applicato, animaduertimus. Hac coniectura ducor, vt Cherubinorum binario credam ſignificari binarium aliquẽ perfectionum, quæ in hierarchiæ cæleſtis Angelis reperiuntur. Neque aliæ digniores ſunt, aut ad rem aptiores, quàm ſapientia & ſanctitas, ſiue illuſtratio intellectus & inflamma-
E tio voluntatis. Hiſce enim duabus virtutibus coërcetur quicquid Deo in ſuis miniſtris gratiſſimum eſt, quódque eos efficit Dei thronum, vbi Deus ipſe libentiſſimè requieſcit. Quæ declaratio lucem accipit maximam, validúmque robur ex capitis vndecimi commentatio, in ea verba, *& dabo duobus teſtibus meis.* Quomodo verò ad ipſos Dei miniſtros repræſentandos congruenter deſeruiat ſymbolum illud duarum perfectionum in iis elucentium, id in quatuor animalium ſymbolo ſatis expoſitum eſſe videtur.

In Cherubinorum binario binarium denotari perfectionum, quæ Angelis ſunt communes.

Sapientiam & ſanctitatem in duobus Cherubinis adumbrari.

In duobus templi Cherubinis duas rationales naturas, angelicam & humanam, denotari.

Atque vt confirmetur, duobus Moſis Cherubinis adumbrari cæleſtium ſpirituum ſapientiam & ſanctitatem, obſeruandum eſt, licèt per ipſos directè cæleſtis hierarchia denotetur; verùm propter mutuum reſpectum hierarchiæ cæleſtis ad Eccleſiaſticam, valde oportuiſſe, vt quæ illis tribuitur ſi-
F gnificatio, ſanctis etiam hominibus ſuo modo quadret. Quo in ſenſu verum eſt, per duos illos Cherubinos, duas rationales naturas, angelicam & humanam indicari (quæ eſt beati Bernardi declaratio de verbis Iſaiæ ſerm. 3.) non quidem ita vt vnus hanc, alter illam; ſed vnuſquiſque vtramque deſignet; perfectiones repræſentans, quæ vtramque naturam, dignum Deo thronum efficiunt. Manifeſtum autem eſt ſapientiam & ſanctitatem, duas eſſe res, quæ naturas has ad faſtigium illud ſublime extollunt.

Licèt autem cæleſtis hierarchiæ ſignificatio nouem totos Angelorum choros comprehendat, expedit tamen præterea vt quod de omnibus generaliter dicitur, ad Cherubinorum chorum poſſit peculiariter attribui. Nam & Theologi quò tutiùs poſſint de Cherubinorum choro loqui, ea ſibi acceerſunt, quæ Scriptura ſub Cherubinorum nomine de Angelis affirmat. Scitum eſt ergo, præcipuam excellentiã, quæ Cherubinis tribuitur, deſumi à ſapientiâ, cui ſanctitas reſpondet. Quare conſentaneum fuit, vt duo Cherubini ſapientiam & ſanctitatem ſignificarent, quæ cæleſtibus ſpiritibus inſit.

Quod de angelica perfectione in Scriptura dicitur, idem per analogiã ad inſignes ſanctitate viros debere extendi.

Iam, quòd de angelica perfectione ſymbola Scripturæ figurant, opus eſt per analogiam ad eos homines extendi, quos eadem Scriptura Angelos appellat; id eſt, ad Euangelij miniſtros, in quibus hæc duo (ſanctitatem dico & ſapientiam) vel maximè eſſe oportet. Has ergo eaſdem perfectiones in cæleſtibus Angelis denotabant duo Moſis Cherubini.

Salomonis templum fuiſſe Chriſtianæ Eccleſiæ figuram.

Per ingentes Salomonis Cherubinos qui figurentur.

Id ampliùs percipietur ex Salomonis Cherubinorum conſideratione. Quam ad rem præmittendum eſt, quod facilè mihi docti concedent; Salomonico videlicet templo Chriſtianæ Eccleſiæ templum ſignificari, & maieſtatem præſertim ac ſplendorem, quò peruenit poſt myſticas Dauidis victorias: id eſt poſtquam Chriſti virtus & efficacitas Gentes ſuaui Euangelij iugo ſubiecit. De quo, diuino aſpirante numine, agam latiùs in commentario Pſalm. 28. Nunc ſatis ſit hanc templi Salomonici ſignificationem propoſuiſſe, vt vera eſſe credatur. Quo ſemel ſtatuto, facilè intelligitur, magnos Salomonis Cherubinos (qui proprij ſunt magnifici illius templi) eorum eſſe ſymbola, qui verè ſunt Chriſtianæ Eccleſiæ Cherubini, id eſt, præſtantiſſimi Euangelicæ prædicationis miniſtri: qui Chriſti nomen in vltimas terrarum regiones inuexerunt; & quorũ prædicationi admiranda Gentiũ conuerſio, & glorioſa Eccleſiæ victoria ſecundùm Deum referri debent accepta. Si ergo duo Salomonis Cherubini excellentias ac miras virtutes horum Eccleſiæ miniſtrorum adumbrant, quid congruentius eſſe poteſt, quàm vt alter eximiam eorum ſapientiam, alter egregiam ſanctitatem repræſentent?

Cur in Salomonis templo & Moſaici Cherubini & Salomonici pariter viſantur.

Quòd autem in templo Salomonis, Moſaici Cherubini & Salomonici viſantur ſimul; haud obſcurè indicat, ad Chriſtianæ Eccleſiæ decus & gloriam, vtrorúmque Angelorũ miniſterium tam cæleſtis quàm Eccleſiaſticæ hierarchiæ confluxiſſe. Nec propterea nego, ipſis Salomonis Cherubinis ſignificari opem ac præſidium, quod principes cæleſtis hierarchiæ in Dauidis victoriis populo Iſraelitico præſtiterunt. Hæc tamẽ ſignificatio eam in partẽ accipienda eſt, (vt quemadmodũ aliàs ex Auguſtini doctrina docuimus) Iudaica tangat, Chriſtiana reſpiciat: atque ita beneficia præſtringatur à Deo in Iudaicum populum collata; vt his quaſi gradibus ad Chriſtianæ Eccleſiæ myſteria contemplanda aſcendatur.

Magnitudinis diſcrimẽ inter Moſis & Salomonis Cherubinos non arguit ſanctitatis differentiam in rebus ipſis ſignificatis.

Cùm ergo ſtatuerimus, per Moſis Cherubinos cæleſtẽ denotari hierarchiã; Eccleſiaſticam autem, per ingentes à Salomone factos, differentia in ſtaturæ magnitudine, non indicat ſapientiam & ſanctitatem Apoſtolorum, tantundem Angelorum ſapientiæ & ſanctitati præſtare, ſed in huiuſmodi Apoſtolorum virtutibus, vtpote egregiis & excellentibus, opem atque ſubſidium cæleſtium principum excelluiſſe. Etenim in præclaris Eccleſiæ victoriis eminent ſimul & Apoſtolorũ gloria, & Angelorum cæleſtium protectio atque auxilium. Salomonis autẽ coloſſi iſti magni Cherubini ſimul vtrumque ſignificant. Quòd ſi, vt ingentium Cherubinorũ ſymbolum ad cæleſtis etiam hierarchiæ principes ſeſe extendit, ſic in Salomonis templo, Cherubinorum Moſis ſignificatio hominibus quoque ſanctis communicatur; facilè eſt (iuxta ea quæ diximus) diſcrimen aſſignare inter Dei thronũ, quem Ioannes vidit; & inter animalia, quæ tum in throno, tum in circuitu throni conſpexit. Videlicet vt thronus Cherubinorum denotet ſanctitatem, ſapientiámque eorum, qui Deum agnoſcunt ac diligunt, licèt aliis cognoſcendum non proponant: animalia verò, atque etiam magni Cherubini) ſapientiam ac ſanctimoniam illorum, qui nõ modò ſapientes ſunt ac ſancti, ſed etiam ſapientiæ cæleſtis magiſtri, & de hominum ſalute ac ſanctitate optimè meriti.

Magni Cherubini Salomonis quo ſenſu Deum præcedere exiſtimẽtur.

Rectè autem Cherubini ingentes Deum ipſum antecedere exiſtimantur, (vt ſuperiore notatione dictum eſt.) Id enim eſt *præire ante Dominum in ſpiritu & virtute; & iter facere ei, qui aſcendit ſuper occaſum, & parare viam Domino:* atque adeò ſuperare difficultates, & hominum corda diſponere, vt Dei gratiam excipiant. Id quod viri ſanctiſſimi præſtant, proprij ſanguinis vitæque diſpendio. Nec minus decorum eſt, vt duo parui Cherubini, (qui munus in animarum ſalutem incumbendi non habent,) ſint inter ſe concordes atque ſociati. Id namque eſt alterum è regione alterius eſſe; oculos tamen ſolo habeant defixos, vt ſuam erga Deum obſeruantiam ac reuerentiam profiteantur: Cherubini autem magni effingantur verſis vultibus ad exteriorem domum, cùm eorum munus ſit, proximorum ſaluti prouidere, eóſque ad veram Dei cognitionem adducere. Ponuntur autem Orientali plagæ aduerſi, vt ſpectent eos omnes, qui templum ingrediuntur.

Quid ſit, alterũ ex paruis Cherubinis è regione alterius eſſe.

De oleaginę materię ſignificatione ad viſcera miſericordiæ aptiſſimè applicatã, iam alibi diximus; deque applicatione alarum ad cæleſtem conuerſationem, ſiue cæleſtis vitæ curſum, vt loquitur ſanctus Dionyſius. Cur verò in Ezechielis viſione additæ ſint plures facies & alæ & plura brachia, id ſuo loco expendetur: & ſimiliter de ſex alis Seraphinorum Iſaiæ.

In Cherubinis alis nuditas, alis veſtitus quid innuat.

Nuditas in iis, qui nudi effecti ſunt, candorem & puritatem denotat, vt docet Dionyſius: amictus in veſtitis glorioſam virtutem veſtem. Conſentaneumque fuit, vt ſingulatim notaretur nudos eſſe illos Cherubinos, qui lutérum baſes ornabant; quo deſignaretur, ſacrificiorum, quæ Deo offeruntur, munditiam ac puritatem debere eſſe maximam. Significatur autẽ in aliis puritas, in aliis virtutũ ornatus; non quod alij ſint nudi ac puri, alij glorioſo virtutũ amictu cõſpicui; ſed, vt quod ſemel exprimi non potuit diuerſis ſymbolis explicetur: ideoque multiplicantur ſymbola, vt aliorum defectus ſuppleatur aliorum copiâ. Atque illud inprimis expedit, vt poſteriores viſiones aliquid prioribus addant; ſemperque Scripturæ ſacræ elegantia ac dignitas augeatur; nec non ipſius ſymbolorum grauitas & energia. Atque ideirco Iſaiæ Seraphinis plures apponuntur alæ, licet eandem habeant cum Salomonis Cherubinis ſignificationem.

Vitulinæ facies in tẽpli Cherubinis quid ſignificet.

Iam verò, quòd omnes templi Cherubini vitulinis conſtant faciebus (vt notatione præcedenti dictum eſt) indicat, tam cæleſtis hierarchiæ Angelos, quàm Eccleſiaſticæ, in ſummum omnes beneficium, ſummamque vtilitatem Eccleſiæ ſeſe impendere. De cæleſtibus enim veriſſimè dictum eſt à Paulo ad Hebræos c. 14. *omnes ſunt adminiſtratorij ſpiritus*, &c. & viri etiã Apoſtolici aptiſſimè vitulinas facies habere dicuntur, vt vidimus in ſymbolo vituli. Notandum eſt præterea, ex eo quod Angelis vituli facies tribuantur, facilè inferri, non ideo in templo collocari, vt eorum innuatur gloria; ſed vt auxilium ipſorum & beneficia in militantem Eccleſiam collata denotentur.

Cherubini parui quorſum ſupra Propitiatoriũ collocati.

Cæterum quorſum Cherubini ſuper Propitiatorium collocantur? (neque enim probabile exiſtimo illorum mentem, qui Propitiatoriũ autumãt à Cherubinis ſuſtineri.) Hoc vt explicem obſeruo, certiſſimum eſſe, vt optimè expendit Ribera, in Propitiatorio Chriſtum redemptorem noſtrum ſignificari, ex Paulo ad Romanos 3. 25. vnde, quod Propitiatorium ſit baſis, qua Cherubini nituntur (vt loquitur Philo) non dubiè indicat Chriſtum eſſe baſim ac firmamentum, quo Angelorum hominumque ſapientia ac ſanctitas ſolidãtur, quoque nititur Dei thronus, quem habet in Eccleſiâ Chriſtianâ. Scio aliter à Ribera explicari; quatenus ſcilicet Chriſtũ, quà homo eſt, Angelis inferiorem eſſe ſignificetur. Enimuero illi, quod inferiori loco eſt, ſemper ſubiectionis ac ſubmiſſionis rationem adſcribere, minimè eſſe congruens aut conſentaneum exiſtimo. Nam in ſpiritali fabricâ & ſtructurâ, fundamentum eſt ſummi honoris ac dignitatis ſedes, & qua ratione Chriſtus Eccleſiæ fundamentum vocatur (non quòd natura ſit inferior; ſed quia totum in eo Eccleſiæ ædificium fulcitur ac nititur) ita etiam Cherubinorum baſis ac ſtabilimentum ſupponitur; quia in eo illorum gloria innixa recumbit.

Præterea in Apocalypſi euidens eſt, quatuor animalia non eſſe Angelos cæleſtis hierarchiæ, ſed homines, quos tamen ponit etiam ſacer textus in medio throni, quod fortaſſe aliquo modo eſt idem, quod ſuper Propitiatorium. Et Apocalypſeos c. 12. *Luna* Eccleſiæ *pedibus ſubiicitur*, cùm tamen id quod per Lunam ſignificatur, Eccleſiæ ipſi inferius nequaquam ſit, vt eo loci patebit. Neque obſtat, quòd aliis in locis, ſupponi aliquid pedibus, ſubiectionem aut etiam conculcationem ſignificat.

NOTATIO X.

De idea Seraphinorum, quos refert Iſaias cap. 6.

Num Iſaias plures, quàm duos Seraphinos, conſpexerit? Duos tantũ ab eo viſos cum cõmuni Patrum probatur.

PRIMA quæſtio ſit, verùm Iſaias plures, quàm duos Seraphinos viderit? Arias Montanus, Forerius & Pradus probare contendunt non binarium, ſed ingentem Seraphinorum multitudinem fuiſſe ab Iſaia viſam. Primò quia Seraphini innumerabiles penè ſunt. Secundo, quia Iſaias plurali numero vtitur, non duali. Sed de binario planè exponunt Dionyſius de Eccleſiaſtica hierarchiâ cap. 4. parte tertiâ, bis faciens mentionem duodecim alarum: & Origenes lib. 1. Periarchon cap. 3. (vbi etiam citat Hebræum Magiſtrum,) Hieronymus Iſaiæ ſexto, in præfatione, & in commentario & aliis in locis; Philaſtrius hæreſi 101. Bernard. ſer. 1. tractatu de verbis Iſaiæ, ſerm. 3. Nituntur hi patres manifeſtâ alluſione ad duos templi Cherubinos. Præterquàm quod textus ipſe ait, *Sex alæ vni, & ſex alæ alteri*, quod & ſequi videtur Eccleſia, dum canit, *Duo Seraphim clamabant alter ad alterum*, in feſto Trinitatis in 8 reſponſorio.

Si plures forſè duobus vidit Iſaias, eos ſaltẽ vidiſſe binos.

Illud ergo ex hiſce argumentis colligo, in primis ſi complures vidit Seraphinos Iſaias, eos certè binos intuitus fuit vt de Cherubinis ad tẽpli parietes exſculptis dictum eſt ſupra qui etſi erant permulti, bini tamẽ per ordinem erant diſpoſiti Quemadmodum Ioannis animalia quaterna viſa ſunt ab eo, ita tamen, vt præter quaternionem, qui erat in medio throni, eſſent etiam alij quaterniones in circuitu throni, A vel ſaltem alius quaternio. Sic enim accipi debent verba illa, *in medio throni & in circuitu throni*. Secundò noto, in templo & in viſione Apocal. textum apertè aſſerere, Cherubinorum alios in medio throni, alios in circuitu eſſe: apud Iſaiam verò & Ezechielem id nec de Seraphinis illis, nec de huius animalibus reperiri. Ex quo mihi eſſe certum, vt Ezechiel quatuor ſolùm animalia conſpexit, ita Iſaiam vnicum tantum Seraphinorum vidiſſe binarium, reſpondentem duobus magnis Cherubinis, quos fecit Salomon. Ait enim Iſaias, Seraphinos ſtetiſſe ſuper ſolium, nimirum quia adeò erant ingentes, vt ſuper ſolium ipſum, (quamuis valde eleuatum) alas haberent paſſas, vt dictum eſt notatione octaua.

Quomodo Iſaiæ Seraphini ſupra ſolium ſteterint.

Prado & Villalpando placuit, Iſaiæ viſionem reſpondere prorſus ſolio, quod in templo habebat Deus. Quare aſſerent fortaſſe Seraphinos Iſaiæ eſſe quatuor; vt Cherubinis totidem Moſis & Salomonis reſpondeant. Verùm, eſto; Iſaiæ viſio ſecundum omnes ſui partes ſolio templi reſpondeat: duo certè Cherubini qui Moſaicis reſpondet, efficiunt thronum, quē vidiſſe ſe teſtatur Iſaias. Hi autem in Scriptura nō vocantur Seraphini, ſed Cherubini. B Alioqui diceretur Deus ſuper Seraphinos ſedere; quod Hieronymus errorem appellat. Seraphinorū ergo nomine eos ſolùm Iſaias intelligit, qui Cherubinis ingentibus à Salomone facti reſpondent: eos autem ſacer vates Seraphinos appellat, quia igne ſuccenſos, atque adeò ignitos aſpexit.

Argumentis pro oppoſita ſententia adductis occurritur.

In ſymbolis non ſemper numerum veritati ſignificatæ reſpondere.

Ad prioris autem opinionis argumenta facilis eſt reſponſio. Pari enim gradu militant aduerſus templi Cherubinos, qui Angelos repræſentant. Et tamen nec Angeli Seraphinis pauciores ſunt, nec de duobus inquàm Cherubinis vtitur duali numero ſacer textus, ſed plurali. Vide Exodi 25.18. *Facies quoque duos Cherubim*: vbi in Hebræo eſt nomē plurale. Ad primum ergo reſpondeo, in ſymbolis non ſemper numerum veritati reſpondere. Præſertim cum peculiaris ſit ratio, vt Iſaiæ Seraphini, quemadmodum & Moſis Cherubini, & Salomonis quoque ad binarium redacti ſint. Ad ſecundum, dualis in Hebræo ferè non vſurpatur niſi ad res naturâ ſuâ geminas ſignificandas, cuiuſmodi ſunt oculi & aures.

Seraphini num intra templum, vel ſupra, ſint ab Iſaia viſi?

Intra templū fuiſſe ſtatuitur.

Secunda quæſtio ſit, an in viſione Iſaiæ, Seraphini ſupra templum, vel intra illud ſint cōſpecti? Hieronymus ait G Hebraicam veritatē ſonare, Seraphinos ſtetiſſe ſupra templum: & loco præpoſitionis *ſupra* poni hic in Hebræo *mimaghal*, quod ſemper eſt, *deſuper*. Ceterùm vox *ſuper*, aut *deſuper* nō eſt ita intelligenda, vt ſenſui non bene congruat. Cùmque thronus intra templum conſpectus fuerit, (ait enim textus, *Et quæ ſub ipſo erant, replebant templum*) non rectè Seraphini ſupra tectū templi conſiderantur: debent enim comitari thronū, ſicut ij Cherubini, qui erāt in tēplo Salomonis: Atq; ita præſinire videntur LXX. qui paraphraſticè exponentes dicunt, Seraphinos eſſe circa ſedentem in throno, id eſt, ad vtrunque latus comitantes. Eodem modo ſentiunt Patres, vt Dionyſius Areopagita de Eccleſiaſticâ hierarch. cap. 4. parte 3. vbi ait, *Ordo Seraphicus iuxta Ieſum firmiter ſtare deſcribitur*, & ſimiliter Chryſoſt. tom. 1. in cap. Iſaiæ 6.

Quo ſenſu dicendi ſint Iſaiæ Seraphini ſtetiſſe ſupra templum.

Senſus ergo originalis, qui ſonat Seraphinos ſtare ſuper tēplum, ita eſt accipiendus, vt Seraphini ante Deum adſtiterint in ſuperiori templi parte. Cum enim ſolium adeò eſſet D ſublime, vt verbis iis aſſeueratur, *ſolium excelſum & eleuatum*, oportebat Seraphinos etiam, qui ipſum comitabantur, editiores à terra eſſe, ſiue quia gigantū ſtatura erant, ſiue quia ab humo ſublati ſuis ſeſe alis librabant. Et quamuis Hebræa dictio ſonet *ſuper* (vt dictum eſt) non eſt tamen ita intelligenda, vt ſit ſenſus, *ſuper tectum*, ſed in parte ſuperiore templi: vt 3. Reg. 8. 23. *Non eſt ſicut Deus in cælo deſuper*, id eſt, in ſuperna cæli parte. Aliter exponit Arias Hebræam vocem, nempe vt *deſuper*, ſit idem, quod virtute deſuper acceptâ. Hic tamē nō ſolet eſſe ſenſus Hebraicæ vocis *mimaghal*, vt patet Geneſ. 22. 9. *Super ſtruem lignorum*. & 3. Reg. 8. 23. *In cælo deſuper*. Et Ezechielis 1. 26. *Super firmamentum*.

Verùm Iſaiæ Seraphini, præter brachia, ſex habuerint alas?

Tertia quæſtio: Verùm ſex alæ, quas ineſſe ſingulis textus ait, explicandæ ſint de quatuor alis & de duobus brachiis, vt volunt Pradus & Villalpandus? Reſpondeo, ſingulos præter brachia ſenis alis cōſtare, vt dixi de animalibus Ioannis. Quę eſt aperta S. Dionyſij ſententia de Eccleſiaſtica hierarch. cap. 4. p. 3. vbi manifeſte meminit pennarum circa facies & circa media & circa pedes, & explicat Seraphinos in totum penna- E tos. Dionyſium porrò ſequuntur veteres omnes: nec oppoſitum aſſeret quiſpiam, qui ſibi ſemel perſuadeat, opus non eſſe, vt eadem ſit Iſaiæ & Ezechielis viſio: de quo ſuprà latè diſputatum eſt.

Num ſingulis Seraphinis facies tantùm vna, binique pedes ſint aſſignandi.

Quarta quæſtio: Nùmne Serephinis ſingulis plus quàm facies vna & duo pedes aſſignandi ſint? Ad hoc aſſero Seraphinos in hac parte Cherubinis templi ſimiles eſſe concipiendos, vt probatum eſt ſuprà. Quare ſingulis vnica tantum facies tribuenda eſt, eáque vitulina. Nec mouere lectorem debet, ſi quando antiquus aliquis ſcriptor & grauis videatur Iſaiæ Seraphinis plures facies adſcribere, vt Dionyſius de cæleſti hierarchia cap. 13. fortè enim per obliuionē & non curantiam de Iſaiæ Seraphinis dicuntur, quæ de Ezechielis animalibus dicenda erant. Aut fortè Dionyſius non loquitur de pluribus ſingulorū faciebus, ſed de multis, id eſt, de duabus vtriuſque Seraphini faciebus. Nam cùm duos videret Iſaias Seraphinos, duas item facies aſpexit. Id quod peculiariter potuit obſeruare Dionyſius, quippe qui nouerat illam duarum facierum diſtinctionem, nullum perſonarū denotare diſcrimen, ſed perfectionem, quæ ſingulis inſunt perſonis. Illud namque Seraphinorum par, ſummæ perfectionis eſt ſymbolum, quæ in vnoquoque ex viris Apoſtolicis emicuit. Atque ita ſunt fortaſſis accipienda (quæ de pluribus Seraphinorum pedibus videntur tradere Dionyſius ibidem & Chryſoſtomus lib. de incomprehenſibili Dei natura. tom. 5. niſi fortaſſis duos ſingulorum pedes appellare multos, ſignificantes non propterea in ipſis cæleſtis hierarchiæ Angelis exiſtimandam eſſe aliquam pedum diſtinctionem.

Seraphinine ſuas ipſorum facies, an Dei vultum alis obtexerint?

Suas ipſorum facies adulaſſe ſtatuitur.

Relatiuum reciprocum à non reciproco in Hebræo & in Græco non diſtingui.

Quinta quæſtio eſt, an Seraphini, Dei faciem & pedes velauerint? an verò ſuam ipſorum faciem & pedes? Ratio dubitandi eſt: quia in Vulgata legimus, *Duabus velabant faciem eius, & duabus velabant pedes eius*. & Hieronymus apertè explicat de facie, pedibuſque Dei, (vt patet ex eius commentario) & ſimiliter Bernardus tom. 1. de verbis Iſaiæ ſerm. 4. Deinde quamuis in lectione LXX. interpretum nullum adſeratur relatiuum (ſic enim legunt, *duabus operiebant faciem, & duabus operiebant pedes*) nihilominus de facie & pedibus Dei exponunt Origenes 1. Periarchon cap. 3. Philaſtrius hæreſi de ſex alis, & Cyrillus Iſaiæ 6. Nihilominus certū videtur, Seraphinos ſuas ipſorū facies, ſuóſque pedes texiſſe. Ita ſentiunt Dionyſius Areopagita de cæleſti hierarchia cap. 13. (ait enim alis arcere pedum & vultuum aſpectum) & Athanaſius ſermone in id Matth. 11. *Omnia mihi tradita ſunt*, &c. in fine, Chryſoſtomus tom. 1. homil. 8. in cap. 15. Geneſis, & de verbis Iſaiæ homil. 1. & alicubi Bernardus: atque idem ſequuntur recentiores, vt Vatablus, Forerius, Arias, & noſter Pradus. Ad lectionem ergo Vulgatā reſpondetur: Cùm in Hebræo, & in Græco relatiuum reciprocum à non reciproco diuerſum nō ſit, inde eſt, aliquando in Vulgata lectione relatiuum *eius* poni pro reciproco *ſuus*, vt Eccleſiaſtici 1. 8. *Sedens ſuper thronum illius*, id eſt, ſuper thronum ſuum, vt euidēter patet ex Græco. Atque in hoc loco maior licentia permittitur propter Patrem in explicando diuerſitatē, quorū alij hoc modo, alij alio exponūt. Quòd verò Hieronymus in commentario acceperit iuxta eum ſenſum, non probat illius fuiſſe mentem, aliter textum explicari non poſſe. Sin obiicias, opus fuiſſe ad noſtram conſtructionem dicere, *velabant facies eorum & pedes eorum*: Reſpōdeo, de Seraphinis proximè factam fuiſſe mentionē in ſingulari, nempe, *ſex alæ vni, & ſex alæ alteri*. Quare illud *eius*, conſtruitur cum *vni* & *alteri*. Si igitur auctoritatē aſpiciamus, vterque ſenſus videtur æquè probabilis: ſed ſi rationes expendātur, multò veriſimilius eſſe apparet, Prophetam loqui de faciebus & pedibus Seraphinorum. Primò, quia in textu multò ante præceſſerat Deus. Secundò, nam ad myſticā ſignificationē congruentius eſt, vt ſuas facies aduelent Seraphini, de quo infra. Tertiò, hac ratione alæ illæ, quibus ſuos tegebant pedes Seraphini, eundem habebunt ſenſum, ac pennæ, quibus Ezechielis animalia ſua tegebant corpora, vt ſuprà explicatum eſt. Quartò, quia conſideratio ipſa, qua Seraphini ante Deum concipiuntur aſtare, & duabus alis Dei ipſius vultum, ac totidem, pedes obtegere, huiuſmodi (inquam) conſideratio violenta eſt. Nec affirmare auſim, pictorem reperiri aliquē poſſe, qui viſionē hanc ad eū ſenſum pingere cum decoro valeat. Pictura verò alia, quæ alis duabus vultū Seraphini aliqua ex parte tegat, aliis pedes, & alias ad volandum explicet; facilis valde eſt: & vulgaris quiſque pictor eam exprimit in Seraphino, qui beato Franciſco per viſum apparuit. Quintò dum propriam faciem velant, facili negotio intelligitur, eos ob reuerentiam ac venerationem vel ob pudorem, oculos in Deum directè non intendere. Atque ita fortaſſis intelligendi ſunt Origin. Hieron. & Cyrill.

Rationibus idem roboratur.

Non tamen Seraphinorū faciem omnino tectam eſſe debere.

Animaduerte tamen faciem non eſſe omnino tegendam; ita vt diſtinctè cerni non poſſit, an ſit facies vituli, vel leonis: an hominis vultus, aut aquilæ. Ioannes enim ſimiliter vidit ſenas in animalibus alas, ac proinde duabus velabant facies ſuas (cum enim dicat ſuis animalibus ſenas alas ineſſe, innuit obiter, illas ad eum eſſe modū, quo expreſſit Iſaias.) Porrò planum eſt eorum facies non fuiſſe coopertas omnino: ſiquidem Ioannes quatuor animalium vultus potuit dignoſcere. Velare ergo faciem, non eſt eam penitus obducere. Etſi autem Dionyſius ait, alis aſpectus vultuum arcere: hoc tamen eum modo eſt accipiendum, tecta aliqua vultus parte, aliâ retectâ. Alioqui non Ioannes diſtinxiſſet, cuiuſmodi eſſent animalium vultus ſingulorum. Ex picturâ verò Seraphini à S. Franciſco viſi, nullo negotio intelligitur, vt alis in crucis modum ſuper faciem conſertis, pars in pudoris ac verecūdiæ ſignificationē tegatur, cùm tamē aliquid vultus abſq; tegumēto permaneat, nec oculi prorſus obnubantur.

ET DVABVS VOLABANT. Forerius interpretatur illos immoto corpore reliquo, alas excutere. Fauet Chryſoſtomus Iſaiæ 6. vbi complosionem alarum tribuit Seraphinis. Sed hoc fortaſſe eſt ex animalibus Ezechielis deſumptum, & in Iſaiæ Seraphinis non neceſſarium.

NOTATIO XI.

De vera ſignificatione Seraphinorum Iſaiæ.

De Iſaiæ Seraphinorum ſignificatione variæ Doctorum opiniones.

ALIQVI neceſſe eſſe putabunt, vt in Iſaiæ Seraphinis ſermonem eſſe de cæleſtis hierarchiæ Seraphinis credamus. Hac nàque expoſitione videtur tolli, quidquid de nouem Angelorum choris, præſertim de ſupremo Seraphinorum, communis Theologia docet: cùm nullus ſit præterea locus, vbi Seraphini nominentur. Non tamen deſunt, qui Seraphinorum nomē latius ſumentes, ad infimi chori angelos extendant. Nam Dionyſius de cæleſti hierarchia c. 13. ait, Seraphinum miſſum ad Iſaiam ex infimo choro fuiſſe; omneſq; angelos quodāmodo Seraphinos eſſe; ſed hoc nomē potuiſſe ſpeciatim dari ei, qui ad Iſaiæ labia purganda aduenit. Bern. ſerm. 3. de verbis Iſaiæ multò adhuc latius nomen Seraphini ſumit. Aſſerit enim ſignificari per Seraphinos duplicē naturā rationalem, quarum obſequio vtitur Deus, angelicā ſcilicet & humanā. Pradus & Villalpandus, qui ex Iſaiæ & Ezechielis viſione vnam conflare nituntur, aſſerunt in Seraphinis præcipuos quatuor principes Deo adſtantes denotari. Alias inſuper pias explicationes omitto, ſimulque Origenis impiam aſſerentis in duobus Seraphinis, Patrem æternum & Spiritum Sanctum indicari.

Auctoris ſententia, per illos ſignari viros Apoſtolicos.

Nobis Rupertus ſequendus eſt, qui apud Iſaiam Seraphinorum nomine Apoſtolos intelligit. Addo tamen, in hunc numerū non ſolùm Apoſtolos eſſe referendos, ſed viros etiā Apoſtolicos, primæuæ illius perfectionis ac ſanctimoniæ æmulatores: vt & de Salomonis Cherubinis, & de Ioannis animalibus dictum eſt. Hanc verò ipſe expoſitionē in Iſaia literalem omnino reputo, cui nonnihil adſtipulatur Dionyſius de Eccleſiaſtica hierarchiā c. 4. p. 3. vbi ait, Seraphinos eſſe ſacerdotes qui Pontificem circumſtant: licèt id ille non per literalem declarationem, ſed per applicationem dixiſſe videatur. Perſonam namque ſedentem in throno ad Pontificem applicat, atque illam duodecim alis Seraphinorum (id eſt, ſacerdotum adſtantium) eſſe circumtectam. Cæterùm his omiſſis, illa me adducunt, vt per huiuſmodi Seraphinos credam Apoſtolos & viros Apoſtolicos ſignificari; Primò, quia Iſaiæ Seraphinis reſpondent manifeſtè Ioannis animalia in alarum ſenario & in triſagio, *ſanctus, ſanctus, ſanctus*; eadem ergo eſt vtrorumq; ſignificatio, illa nimirum, quam in Salomonis Cherubinis Spiritus S. potiſſimùm reſpexit.

Quid per thronum Iſaiæ oſtenſum denotetur.

Secundò, Thronus, qui oſtenſus eſt Iſaiæ, eſt ille, quē Deus nouum in Eccleſia Chriſtianā poſſidet, vt ſuprà vidimus; nō igitur abs re eſt, vt Eccleſiaſticæ hierarchiæ Seraphini nouum thronum circumſtent. Ad hæc, quemadmodū Eccleſiæ miniſtri propterea appellati ſūt angeli, quòd in myſtico militantis Eccleſiæ cælo Deus nouos erat angelos habiturus (ideo enim Apoc. 2. & 3. Epiſcopis angelorum nomen datur) ita ſimiliter nonnullis hominibus inſigni ſanctitate præditis, Seraphinorum nomen debuit eadem ratione deferri. Nec defuit, qui nouem angelicorum ordinum nomina Eccleſiaſticis miniſtris per ſua munia diſpartierit, vt ſanctus Photo preſbyter l. 4. de ſtatu domus Dei c. 16. (vt habetur tom. 9. Bibliothecæ.) Si ergo aliquibus hominibus Seraphinorum nomen impartiēdum fuit, quibus potiùs quàm Apoſtolis, viriſque Apoſtolicis conferendū erat? Illos enim Deus ſibi delegit miniſtros, per quos ſuæ charitatis ignem in terris accenderet. Et eapropter Spiritum ſanctum in Apoſtolos ſub ignearum linguarum ſpecie immiſit; vt cæleſti hoc igne inflammati terram mox poſſent exurere. Id quod nomē Seraphim præ ſe fert. Sonat enim *incendentes*; vel *ignitos*, vt Hieronymus docet, & quemadmodum in hierarchia cæleſti ſupremum Seraphini tenent locum; ita etiam in Eccleſiaſtica principes Apoſtoli ſunt, eorumque ſtrenui imitatores, propter eximiam diuini Spiritus prærogatiuam illis datam: vt homines charitatis igne inflammēt.

Iſaiæ triſagium quid ſignificet.

Tertiò, valde fauet nobis triſagium illud, *Sanctus, ſanctus, ſanctus* à Seraphinis repetitum; quod Patres omnes ad vnum de Trinitatis myſterij prædicatione exponunt; quæ in nouo cælorum regno ab omnibus erat audienda. Neceſſe ergo eſt, per Seraphinos, huiuſce myſterij præcones ſeu concionatores indicari. Quare, cum conſtet in Chriſtiana Eccleſia non à cæleſtibus Seraphinis, ſed ab Apoſtolicis viris & Euāgelicis cōcionatoribus huiuſmodi myſterium prædicari; certum etiam debet eſſe, in Seraphinorum figura oſtenſam Iſaiæ fuiſſe excellentiam Apoſtolorum.

Cur apud Iſaiam triſagium præcedit commotionē ſuperliminarium?

Quartò, noſtra interpretatio confirmatur. Nam vt in Apocalypſi offenſionem Iudaici populi, & eiuſdem repulſam antecedit Euāgelij prædicatio per triſagium ſignificata, ita in cap. 6. Iſaiæ, triſagium præcedit commotionē ſuperliminarium templi, & magnā illam venturæ ruinæ ſpeciem: & mox ſequitur Iudaici populi reprobatio. Ergo in triſagio illo prædicatio Euangelij indicatur, atque adeò in Seraphinis Apoſtoli.

Cur Iſaiæ Seraphini vultus alis obnubant, nō verò Ezechielis animalia?

Quintò, illud etiam noſtræ haud parum fauet expoſitioni, quod Iſaiæ Seraphini alas habent, quibus contegant faciem, his autem Ezechielis animalia carent. Quo non obſcurè adumbratus verecundia ac pudor de proprijs flagitijs ſiue peccatis cōceptus: id quod ad Eccleſiaſticæ hierarchiæ Angelos propriè ſpectat, nō verò ad Angelos cæleſtis, vt ſuprà expendimus. Quòd ſi velare faciem, accipiatur de facie ita operta, vt principē intueri non poſſint; tunc hoc erit inter Seraphinos Iſaiæ & Ezechielis animalia diſcrimē, quòd illi homines ſunt in viuis adhuc degentes, & quæ à corporeis ſunt oculis abſtracta per fidem contemplantur. Quod per adorationem velatā facie indicatus egregie. Vbi obſerua veterum cōſuetudinem adorandi obtecto capite ac facie: vnde amictus vſus in ſacris indumentis dimanauit. At Ezechieli animalia retectā facie appoſitiſſimē oſtenſa ſunt: quia cæleſtis hierarchiæ Angeli in ipſis figurati, nō per ſpeculum & in ænigmate, ſed reuelatā facie Deum contemplantur.

Veterum conſuetudo capite obtecto adorandi.

Cur Iſaiæ Seraphinus prunam forcipe: at Cherubinus Ezechielis manu apprehenderit?

Sextò denique, hinc conſurgit diſcrimen aliud, quod inter Iſaiæ Seraphinos, & Cherubinos Ezechielis licet deprehendere. Seraphinus enim apud Iſaiam, ignitum calculum forcipe ſuſtulit (*in manu eius calculus, quem forcipe tulerat de altari*, Iſa. 6. 6.) Aſt Ezechielis Cherubinus prunam non forcipe, ſed manu apprehendit, c. 10. 7. *Extendit Cherub manum ad ignē, & ſumpſit, & dedit, &c.* Hoc autē nihil eſt aliud (opinor) quàm de Seraphinis, vt hominibus loqui, quibus ad prunam capiendā forcipes neceſſariæ ſunt. De Cherubinis verò tanquam de cæleſtibus Angelis, quibus ad tractandas ignitas prunas, nec forcipes ſunt, nec inſtrumenta alia neceſſaria. Idque intelligo, vel ante myſticam prunæ ſignificationem, quā Seraphinus forcipibus ſumpſit, de quo dixi ſuprà c. 2. nota. 5.

Noſtra de Iſaiæ Seraphinis expoſitione minimè Theologorum fundamentum labefactari.

Nunc eorum querimoniæ reſpondeamus oportet, qui de noſtra fortaſſis explicatione expoſtulabunt, quod Theologorū doctrinæ fundamentum diruat, quod attinet ad nouē Angelorum choros, præſertim ad ſupremū Seraphinorū. Neque enim ſupereſt alius Scripturæ locus, in quo de illis mentio fiat. Aſſero ergo viſionis Iſaiæ ſenſum eſſe, in Eccleſia militante admirabilem cæleſtis curiæ imitationē inueniri, & in terris etiā habere Deum Seraphinos ad cæleſtiū imitationē, aliquibus tamē in rebus diſſimiles. Certè, ſi ſenſus eſt huiuſmodi (vt ego exiſtimo) facilè videre quiſque poteſt, Theologorū fundamētū ad doctrinā de Seraphinis, integrū adhuc & intactum perſiſtere. Præter hæc, diſtinctio inter nouē Angelorū choros ſubtilior fortaſſe Theologia erat, quàm vt Iſraelitico populo explicari par eſſet. Quamobrem in veteri inſtrumento nullus forſan eſt locus, qui IX. Chororum diſtinctioni directè faueat. Quin & Cherubinorū nomē nunquā ſumitur in ſacris Literis propriè pro illo Angelorū choro, cui ſtrictè acceptū Cherubinorū nomē Theologi tribuūt.

Cur in Scriptura minùs ſit perſpicua inter nouem Angelorum choros diſtinctio?

Cherubini nomen nunquam in ſacris ſtrictè capi pro ſecundi primæ hierarchiæ choro.

Addo denique iis, quæ dicta ſunt, maximā Seraphinorum Iſaiæ celſitatē, qua ab humo altè ſublati, excelſum Dei thronū comitabātur, mirificū eſſe ſymbolum ad indicandā cæleſtem atque adeò celſiſſimam vitam, ad quam nouos ſuos Seraphinos Deus extollere dignatus eſt. Atque idē eſt ſenſus aſcenſionis Angelorū per Iacobi ſcalā, de quo ſuprà notat. 1.

Seraphinorū Iſaiæ celſitas quid innuat.

NOTATIO XII.

De figura ſiue idea animalium Ezechielis.

§. 1. *De opinione Theodoreti & Lyrani.*

VIDIMVS iam non ſolùm non eſſe inconueniens, ſed etiam maximè congruere, vt pluribus in rebus animalia Ezechielis à Ioannis animalibus & ab Iſaiæ Seraphinis & à Cherubinis templi differant. Nec nobis incumbit conciliare inter ſe, quæ in hac viſione differentia ab aliis apparent, ſed potiùs differentiarum idoneam rationem reddere. Ad hoc ergo ſtatuendum in primis eſt, quæ ſit animalium Ezechielis figura, obſeruatis iis, quæ in textu legimus; & eā inter cæteras expoſitiones ſelectā, quæ probabilior videatur.

Ezechieli nō vnum duntaxat animal quadriforme, ſed quatuor fuiſſe viſa.

Ac primò interpretationem eam prætermitto, quam Lyranus ex aliquibus refert; qui ſibi perſuadent Ezechieli non quatuor animalia, ſed vnum tantùm fuiſſe viſum quadruplici facie conſtans; & vnicam ſolùm rotam, non quatuor. Hanc (inquam) opinionem, vt textui manifeſtè repugnantem, omitto: & gradum facio ad eos, qui quatuor animalia in viſione Ezechielis agnoſcunt.

Quæ ratione ſint conſideranda quatuor Ezechielis animalium facies.

Opinio Theodoreti & Lyræ.

Præcipua ergo in hoc difficultas eſt, quo ſint intelligendæ hæ quatuor animalium facies. Theodoretus & Lyra exiſtimant, facies huiuſmodi ſic eſſe concipiendas, vt earum ſingulæ ſingulas ex quatuor mundi plagis reſpiciant: alia nimirum ſolis Ortum, alia Occaſum, alia Meridiem, alia Septentrionem. Hanc ſententiam ait Lyra, apud Latinos eſſe communem. Cuius fundamenta ſunt; primum, quia textus ait, *facies & pennas per quatuor partes habebant*. Item, *manus hominis ſub pennis eorum in quatuor partibus*. Atque ita vnicuique tribuenda videntur quatuor brachia, quæ ad quatuor ſint plagas mundi extenta. Præſertim quia vbi nos legimus; *in quatuor partibus*, hebræa ſonant, *in quatuor quadrilateris eorum.*

Secundum

Fundamenta ſuperioris opinionis.

Secundum argumentum eſt: quia alioquin intelligi non poſſe videtur, quod textus ait nu. 9. *Non revertebantur, cùm incederent, ſed vnumquodque eorum ante faciem ſuam gradiebatur.* Quod repetitur verſ. 12. Idemque de rotis dicitur verſ. 17. *Per quatuor partes earum euntes ibant, & non revertebantur cùm ambularent.* vbi Græca ſonant, *In quatuor partes earum ambulabant.* Hebraica verò, *Ad quatuor quadrilatera ſua, in eundo ipſa ibant, non revertebantur in eundo.* Qui nodus facilè extricatur opinione Theodoreti. Etenim cum animalia quaternis conſtent faciebus, ad quatuor orbis plagas ſpectantibus, capite nullam in partem deflexo; Orientem verſus, Occidentem, Septentrionem aut Meridiem facili negotio poſſunt pergere: atque pari etiam ratione rotæ ſine vllis circuitionibus, ſi concipiamus ſingulas ex duabus componi, vna in alteram inſertâ & adactâ in colurorum normam. His additur quod c. 10. 11. ſimiliter de rotis dicitur, *In quatuor partes gradiebãtur, & nõ revertebãtur ambulãtes.*

Impugnatur pluribus prædicta opinio.

Hæc tamen opinio reiicienda eſt, primò quia iuxta hunc explicandi modum, ita conſiderantur quatuor hæ facies, vt leoninæ ſemper ad eaſdem vrbes ſpectent, & vitulinæ ſemper ad alias, & ſic de reliquis. Non autem rectè excogitatur, eas ita eſſe alicui parti è regione aduerſas, vt eædem ad aliam nuſquam flectantur. Nam ſi eiuſmodi facies diuerſas virtutes repræſentant, omnino expedit, vt aduerſus eandem vrbem, pro diuerſis ſaltem temporibus modò facies vituli, modò leonis, modò plures ſimul obuertantur. Quòd ſi animalia nunquam ſunt vultum conuerſura, non poterunt ſe leones obiicere iis, quibus antea ſe vitulos oſtenderant. Nec video, quo pacto Ezechiel varias animalium facies valuerit diſpicere, niſi fortè currus firmus & immobilis hærere, & Ezechiel ad videndos animalium vultus ipſum vndique ambire fingatur.

Num in aquilina Ezechielis facie vox deſuper abolenda in textu, an retinenda ſit?

Secundò, faciem aquilæ ait textus fuiſſe *deſuper.* Et quanuis non deſit, qui vocem illam *deſuper* abolendam cenſeat, quòd in nonnullis manuſcriptis, & in Hebraicis ferè, Græciſque codicibus deſideretur, in Vaticanis tamen Bibliis correctis legitur *deſuper.* Atque ea eſt proculdubio vera lectio. Si ergo humana facies verſa eſt ad Orientem, aquilina in Theodoreti opinione deſuper eſſe non poteſt, ſed ad Occidentem conuerſa. Quare Theodoreti & Lyræ explicatio cum vera Vulgati lectione ſtare videtur non poſſe.

Tertiò, nemo tribuit quatuor facies principi, quem vidit Ezechiel in curru. Si autem animalia gyrare non debent (abſque vllo namque gyro poſſunt progredi verſus quamcumq; plagam) conſideremus primò principem facie aduerſâ Ieroſolymam tendere; deinde regreſſum Ieroſolymâ ad Orientalem plagã procedere (vt ipſa Prophetæ viſione notatur:) tunc ſanè oportebit principem ipſum aut in throno ſe ad alteram partem conuertere, aut Orienti auerſum ferri. Nam nec animalia nec currus gyrum ſunt ducturi. Quis ergo non videat in ea excogitatione decorum minimè ſeruari?

Quartò, textus apertè ait, rotas poſt animalia incedere, *ſequentes ea*, verſ. 21. Si currus igitur priùs à Septẽtrione ad Auſtrum ferebatur, mox è contrario ab Auſtro ad Septentrionem rediturus, neceſſe eſt animalia, rotis conſiſtere iuſſis, ad aliam partem aduerſam tranſgredi, ne ipſa ſubſequantur rotas. Non ergo conducet illa ita immobilia defigere, ſi currus demum conſtituturus eſt, & animalium immutanda poſitio, quando regredi opus erit.

Quintò, ſi Ezechielis animalia binos tantùm habent pedes, quantumuis rotundos, eſto, ad Ortum & Occaſum liberè poſſint & directè facere iter: ad Auſtrum certè & Septentrionem, niſi gyro circumuecta, obliqua incedant ac deflexa neceſſe eſt. Licèt autẽ, vt hoc vitetur incommodum, quaternos illis pedes Carthoſianus affingat; hæc tamen opinio, quę animalia Ezechielis facit quadrupedia, nulla ratione conſentit cum humana forma quam iis tribuit Ezechiel.

Sextò, ſi tanti refert, ne vllo modo animalia Ezechielis gyrent, quid illis fiet, quando expediat illa iter ſuſcipere, non iam ad Ortum & Occaſum, non ad Auſtralem plagam aut Arctoam; ſed via inter Occaſum & Auſtrum mediâ? Tũc verò non erit neceſſarium ab iis hemicyclum fieri? Quid ergo incommodi eſt, integrum confici circulum, ne immotis ſemper capitibus fixa cogantur ſtare?

Septimò, niſi in hiſce animalibus quidam vultus inter ceteros præcipuus concedatur, ratione cuius ſit in iis antè & retro, dextrorſum & ſiniſtrorſum; verũ non erit, quod textus ait, *Facies leonis à dextris ipſorum quatuor, & facies bouis à ſiniſtris ipſorum quatuor.* Neque quod c. 10. 22. dicitur, *Intuitus eorum & impetus eorum ante faciem ſuã ingredi.* Quòd ſi faciem peculiarẽ inter ceteras præcipuã habent, iter ante faciẽ illã faciendũ erit, ſi recto ordine ac debito procedant. Vnde vt eâdem viâ regrediantur, caput cõuertere opus erit. Quod autem Clarius reſpondet, idem eſſe quod dicitur, *facies leonis à dextris ipſorum quatuor*, ac ſi diceretur, ad dexteram Ezechielis, & non ad dexteram animalium, minimè id cum contextu cohæret, dicente, *Facies leonis à dextris ipſorum.* De Pradi verò explicatione dicemus poſteà.

Argumentis Theodoreti & Lyrani ſit ſatis.

Nunc ad argumenta pro Theodoreti & Lyrani opinione A initio adducta reſpondeo. Ad primũ, vbi nos legimus, *Facies & pẽnas per quatuor partes habebãt*, ex Hebręo ad verbũ redditur, *facies eorum & alæ eorum in quatuor ipſis.* Quare ſenſus non eſt, quatuor facies ad quatuor orbis plagas ſpectare, ſed animalibus quatuor facies ineſſe, vnãquãque in ſua ſede, ſc. faciẽ humanã in medio, leoninã ad dexterũ latus, ad ſiniſtrũ vitulinã; & aquilinã in ſuperiori parte. Iã, quod de brachiis, ſeu de manibus dicitur, *Manus hominis ſub pennis eorũ in quatuor partibus*, fateor id ex ſe poſcere videri, vt aliquo modo in quadro ſint brachia diſpoſita: ſic nãque ex Hebræo vertitur, *in quatuor lateribus.* Ad hoc tamẽ aptius eſt, quaterna brachia ita aſſignari ſingulis, vt in dextro latere bina, & bina in ſiniſtro ſint, & alterum ſit altero altius. Idque ſatis B erit, vt primæ brachiorum partes, ſiue humeri, quodammodo ſint in quadrum redacti.

Duplicis apud Ezechielem loci in ſpeciem pugnantis conciliatio.

Ad ſecundum; argumenti difficultas in eo vertitur, quo ſcilicet ſenſu verè dicatur de animalibus & curru, *Non revertebantur, cùm ambularent?* & qua ratione hæc conſentiant cum verbis illis eiuſdem capitis n. 14. *Animalia ibant & revertebantur in ſimilitudinem fulguris coruſcantis?* Vbi obſerua, quod Hieronymus ait; Septuaginta ne ſcandalum legenti facerent, omiſiſſe verba illa; *Animalia ibant & revertebantur*; ne propheta non ſibi videretur conſtare. Subdit tamen Hieronymus, *Melius eſt in diuinis libris transferre, quod ſonat litera, licèt non intelligas; quàm auferre quod neſcias.* Deinde ſubdit ſuam declarationem ſanctus doctor: ea autem eſt, animalia Ezechielis nunquam retrorſum verti, ſed ſemper ad priora feſtinare: nihilominus propterea dici reuerti, quia regrediebantur ad communicandam lucem, C quam parumper abſconderant. Idque ait ſignificari per fulguris ſimilitudinem. Hæc tamen declaratio (pace tanti doctoris dixerim) non facit omnino ſatis. Planum namque eſt, currum priùs à Propheta fuiſſe viſum Ieroſolymam verſus tendentem. Primò enim cum aſpexit iuxta fluuium Chobar, & c. 8. 4. Spiritus duxit prophetam Ieroſolymam; *Et ecce ibi gloria Domini, iuxta oſtium, quod reſpiciebat Aquilonem.* & c. 9. 3. *Gloria Domini aſſumpta eſt ad limen domus.* & c. 43. 2. *ingreditur gloria Domini per viam Orientalem*; priùs ad atrium, deinde ad templum, quod appellatur domus Dei. Et c. 11. 22. *Eleuauerunt Cherubim alas ſuas, & aſcendit gloria Domini de medio ciuitatis; ſtetitq; ſuper montem, qui eſt ad Orientem.* Vnde c. 43. 3. regreſſa eſt in vrbem. His ex locis euidentiſſimum eſt, currum ab ortu ad occaſum perrexiſſe; deinde rediiſſe ad ortum, poſteà ad occaſum ſecundò tetendiſſe. Atque adeò dubitari non poteſt, locum eſſe accipiendum, vt ſonat; hoc eſt, animalia & currum iſſe ac rediiſſe. D Quamobrem difficultas in eo non eſt, quòd ire ac redire dicantur; ſed in explicando, quo ſenſu aſſeratur, *non revertebantur, cùm ambularent.*

Quo ſenſu animalia Ezechielis dicantur non reuerti, cùm ambularent. Pradi opinio.

Pradus exiſtimat propterea dici, non reuerti: quia nunquam retrocedebant: itaque currum ire ac redire celeriter, ſed non retrocedere. In hac tamen expoſitione non acquieſcit animus. Currus enim, nec aduerſus venti perflantis impetum nec accliui & ſalebroſà viâ gradiebatur. Quare non video quorſum expendatur, animalia non retrocedere. Adde huc rotas non trahi funibus ab animalibus, ſed illas poſt ipſa animalia ſponte incedere, *quia ſpiritus vitæ erat in rotis.* Quorſum igitur dicuntur non retrocedere? niſi fortè aſſeri dicatur, vt de equis curulibus indomitis dici ſolet, eos etiam cũ fuerit opus, retrocedere neſcire. Sed hoc non erat ad rem.

Vera difficultatis enodatio.

Mihi ſolutio nodi pendère videtur ex vocum Hebraicarum conſideratione. Nam qui eas attentè perpenderit, animaduertet, E cùm animalia dicuntur reuerti, eſſe in Hebræo verbum שוב (*Scub* cum ש) cuius verbi propria ſignificatio eſt, *redire*: cùm verò dicitur, *non revertebantur*, in Hebręo eſſe verbum סבב (*Sabab* cum ס) quod propriè ſignificat, *circuire.* Senſus ergo legitimus eſt, animalia velociſſimè progredi, aut regredi rectâ viâ; neque vllis circuitionibus vti. Cùm enim tam rotæ, quàm animalia eſſent alata, ac ſe poſſent ab humo facile tollere; non opus erat ad progrediendum difficultateſque vitandas, eos ambitus & anfractus conficere, quibus alij currus vtuntur neceſſario, vbi occurrunt viæ impeditæ aut ſalebroſæ. Hunc ipſe ſenſum iudico germanum; & ſatis accommodatum, vt ſignificetur, Angelos, Dei iuſſis obſequentes, rectà properare, quorumque diuina Prouidentia eos deſtinat, nullâ vel modicâ flexione ad dexteram vel ad ſiniſtram. Quo aptiſſimè ponderatur ipſorum F agilitas & prompta alacritas ad res diuino obſequio congruentes. Porrò hæc explicatio cõfirmatur ex illo Exodi 13. 18. *Circumduxit* (populum *Deus*) *per viam deſerti.* Vbi Hebraicè eſt verbum סבב (*Sabab*). Quod & ex aliis etiam ſacræ Scripturæ locis conſtat prædictam habere ſignificationem. Atque hæc omnino videtur fuiſſe mens ſancti Dionyſij de cæleſti hierarchia c. 15. vbi agens de rotis ait, *In anteriora ſemper abſque vlla conuerſione*, id eſt, abſque vlla circuitione; per quam ad dexteram ſiue ad ſiniſtram deflecterent aut declinarent.

Conſtat igitur ex dictis facilem eſſe eorum locorum cõcordiam, qui ſibi mutuò repugnantes eſſe videbantur, nimirum, *Non revertebantur cùm ambularent.* Et mox, *ibant &*

reuertebantur. Et fortaſſe LXX. hac de cauſa omiſerunt illa verba, *ibant & reuertebantur*, non quòd illis difficultatem id afferret, ſed ne quiſpiam difficile eſſe exiſtimaret id, quod in phraſi hebræa non maiorem habet difficultatem, quàm ſi in Hiſpana diceretur de aliquo, *que vay y viene como vn rayo donde le mandan, ſin rodear ni torcer a vn cabo ni a otro.*

Quomodo Ezechielis animalia in quatuor partes gradi dicantur.

Sed reſtat adhuc difficultas in eo, quod de rotis aſſeueratur, *In quatuor partes gradiebantur.* Aſſero igitur vtrumque verum eſſe, rotas ſcilicet (quippe quæ ex duabus erant ſingulæ compactæ) poſſe facilè ad Auſtrum, verbi gratiâ, & ad Orientem rotari: neque ad hoc opus eſſe, vt prius conuoluantur aliquantulum: & poſſe etiam, cùm eſſent alatæ, rectà tendere abſque vllis ambagibus, idque ſignificari, cum dicitur, *Non reuertebantur, cum ambularent.*

§. 2. *De opinione Vatabli & Hebræorum, circa quatuor animalium facies.*

Vatabli & Hebræorum opinio de quatuor animalium faciebus.

CONfutatâ iam Lyrani opinione de quatuor vultibus ad totidem mundi plagas ſpectantibus; examinemus oportet, num Hebræorum opinio ſit probanda, qui animalibus ſingulis quatuor integra capita, eaq; in aduerſâ fronte poſita tribuunt. Quemadmodum igitur Draconi ſeptem tribuuntur capita Apoc. 12. & totidem marinæ belluæ c. 13. & quatuor capita tertiæ beſtiæ Danielis c. 7. 6. ſimili ratione opinantur Hebræi, quatuor facies cuiuſque ex animalibus Ezechielis eſſe quatuor capita integra, atq; omnia iſthæc capita ad directũ Prophetæ aſpectum hoc ordine in eadẽ linea apparuiſſe.

Aquila, Bos, Homo, Leo.

Huic verò opinioni primo aſpectu fauere videntur LXX. Ezechielis 1. Ponunt enim faciem hominis & faciem leonis à dextris, faciem autem vituli & faciem aquilæ à ſiniſtris. Atque ita etiam expreſsè ponit Chaldaica paraphraſis.

Refellitur præcedens explicatio.

Verùm hæc etiam opinio videtur refellenda. Primò, quia textus non ait, quatuor capita vni, ſed *quatuor facies vni*. Atque ad plura capita ſignificanda non ſolet Scriptura facierũ nomine ſed capitum vti. Secundò, huic opinioni manifeſtè refragatur lectio Vulgatæ correcta quæ ſic habet: *Facies autẽ aquilæ deſuper ipſorum quatuor.* Tertiò, ſi eadem eſt viſio hæc cum ea, quæ capite 10. 14. narratur (vt eſt maximè optandũ) ex illo loco clarè elicitur, non eos rectè opinari, qui hominis & vituli facies inter facies leonis & aquilæ interponũt. Nec enim huiuſmodi excogitatio cohæret cum eo, quòd prima facies ſit vitulina. Quartò, licèt ad ſignificationem imperij aduerſus Dei populum ſæuientis, bellua multiceps idonea ſit: at, vt ſpiritus cæleſtes maximâ perfectione præditi denotentur, minimè apposita eſt bellua multorum capitum; neque hæc figura conſentit cum figura hominis, quæ animalibus quatuor perſpicuè à Propheta aſſignatur.

§. 3. *De opinione Hieronymi Pradi circa quatuor facies animalium Ezechielis.*

Pradi explicatio.

PRadus, vt vtramque opinionem prædictam ſubterfugeret, perſuaſit ſibi non agere Ezechielem de quatuor faciebus propriè dictis, ſed de iuuenum figuris, quibus etſi nullæ alia erat facies propriè dicta præter humanam; inerant tamen in pectore iubæ leonis, plantæ vituli & pennæ aquilæ: ac proptereà dici ſingula quatuor eſſe facies leonis, aquilæ, vituli & hominis. Et hanc quoque opinionem ſequuti ſunt Villalpandus atque Pererius. Eorum autem fundamenta ſunt; primũ, quia faciei nomen nõ opus eſt de facie propriè dicta intelligi. conſtat enim ab Scriptura vſurpari pro qualibet ſimilitudine, vt & Salluſtius ait l. 2. Hiſt. *Sardinia in Africo mari, facie veſtigij humani in Occidentem, quàm Orientem latior.* In qua acceptione abſonum non eſt animalibus ſingulis quaternas facies concedi. Secus tamen videtur ſi facies preſsè & ſtrictè ſumantur. Sic enim aptæ non ſunt ad angelorum coram Deo adſtantium virtutes ſignificandas.

Nomen faciei non ſemper ſtrictè pro vultu ſumi.

Secundum fundamentum eſt, quia huiuſmodi inuento expedita ſeſe aperit via ad templi Cherubinos, nec nõ ad Iſaiæ, Ezechielis & Ioannis viſa concilianda. id quod Pradus & Villalpandus neceſſarium eſſe putant.

Tertium, hac ratione Ezechielis animalibus figura humana, decor & venuſtas accedit, & ferarum horribiliũ aſpectus tollitur. Quartum, ait Pradus ſe in hac explicatione, Græcorum Patrum veſtigiis inſiſtere. Nam Græci interpretes Ezechielis animalia conſtituunt corpore humano, aliorum animalium ſimilitudinibus induto. Quin etiam cenſet Pradus, animalium figuras à ſe depictas, eſſe iuuenes alatos, leoninis thoracibus veſtitos, & vitulorum vngulis calceatos. quod tamen ipſe explicat, cap. 10. verſu 21. aſſerens, ſe non loqui de thorace propriè ſumpto, nec de calceis ſtrictè; ſed de leonis iuba & vngulâ bipartitâ vituli. Atque hæc eſt eius mens, cùm ait hæc animalia eſſe iuuenes alatos facie humanâ & corpore humano; exuuiis tamen & inſignibus aliorum animalium veſtitos.

Denique adducit pro ſe Pradus beatum Hieronymum: quia in c. 6. quod prophetæ ait, *à dextris & à ſiniſtris*, aſſerit ſanctus doctor non eſſe intelligendum propriè de dextra &
A ſiniſtra parte; ſed eſſe Hebraicam loquutionem pro eo, quod eſt, hac & illac.

Pradi opinio refutatur.

Verùm hæc interpretatio nihilo eſt, quã ſuperiores, probabilior. Etenim licet nomen *facies* non ſemper pro facie propriè dicta ſumatur, at cùm Ezechiel ait ſingula ex ſuis animalibus habere quaternas facies, neceſſario debet intelligi de facie propriè dicta, vt à cæteris corporis partibus diſtinguitur. Quod ſane certum mihi eſt. Primò, nam textus ait, *quatuor facies vni & quatuor pennæ vni, & planta pedis eorum, quaſi planta pedis vituli.* In hac ergo loquutione quis non videat, quatuor facies, quatuor pennas, & vituli plãtam, vt res inter ſe diſtinctas enumerari? Qui ergo fieri poteſt, vt quatuor pennæ ſint alia ex quatuor faciebus, alia vero planta pedis vituli? Secundò, euidens eſt, Vulgatum in ſenſu proprio ſumpſiſſe quatuor facies; ipſe enim c. 10. 21. tranſtulit, *Quatuor vultus vni.* Nullus autẽ exemplis probare valebit, vultum aliquando pro alis, pro iuba pro planta pedis ſumi.
B Quod adhuc confirmatur: quia verba illa Ezechielis c. 10. *Similitudo autem vultus eorum facies hominis*, cogũt vt præcipua facies ſit humana. Nomen igitur facies non accipitur ab Ezechiele pro planta pedis. Tertiò, quamuis facies alioquin ſumi poſſit pro quauis ſimilitudine; cum verò additur facies leonis, facies vituli, &c. violentũ valdè eſt à leonis iubis, vitulique plantis verba hæc intelligi. Nec eiuſmodi loquutionis apud probatos auctores exemplum aliquod reperietur. Quartò, gratis omnino fingitur, leonis ſimilitudinem animalibus hiſce in pectore ineſſe. Nam textus ait, *à dextris*, quod ſi eſſet in pectore, nequaquam id Ezechiel prætermitteret; vt non prætermiſit, plantas eſſe vitulinas. Quintò, Ex ipſo narrationis ordine planè conſtat faciem vituli ineptè accipi pro vituli plãta. Quia c. 10. verſ. 14. quatuor omnes facies hoc ordine propheta enumerat, *facies prima facies vituli,*
C *facies ſecunda hominis, tertia leonis, quarta aquilæ*, quanta ergo confuſio, quanta perturbatio eſt, primo loco pedis plantam, ſecundo vultum, tertio iubas, quarto alas recenſere!

Quatuor facies, quatuor pennas & vituli plantam, vt res diuerſas ab Ezechiele enumerari.

Præterea Pradi opinio non explicat, quod textus ait, *facies aquilæ deſuper ipſorum quatuor*, imò vero Pradus, vtpotè qui ante Vaticanam editionem correctã ſcripſit, nititur ad abolendam vocem *deſuper*, contendens nõ eſſe legendam. Nunc tamen, quando vocem illam poſt correctam Vulgatam, non licet prætermittere; non video, quid pro defenſione Pradi poſſit afferri. Dicere enim alas, Cherubini capite elatiores eſſe, deuium planè eſt, licet Cherubinus volans conſideretur. Et quidem quòd in Vulgata correcta legatur *deſuper*, valido eſt argumento veterem intelligentiam fuiſſe, vt facies aquilæ reliquis ſublimior conciperetur.

Vulgata correcta auctoritate confutatur eadem opinio.

Quamuis autem contendat Pradus, Hebraica phraſi dici,
D *à dextris, & à ſiniſtris*, pro *hac & illac*: coactum tamen eſt valdè, aſſerere faciem à ſiniſtris, in pedibus eſſe, & faciem à dextris, in pectore: nec quiſquam hoc pacto loqueretur. Scio afferri teſtimonia ex Scripturâ, in quibus dextrum & ſiniſtrum non ſtrictè accipiantur, & adduci etiam Hieronymum explicantem ſemet in cap. 10. Ezechielis, & innuentem, *à dextris & à ſiniſtris* apud Ezechielem non eſſe aliud, quàm *hac & illac*. Cæterum in locis Scripturæ, quæ ad id confirmandum adducuntur, licet neceſſarium non ſit, vt dextrum & ſiniſtrum nimis ſtrictè ſumantur; potuerũt tamen pro exemplo adduci. Verbi gratiâ, Gen. 13. 9. *Si ad ſiniſtram ieris, ego dexteram tenebo*, facilè apparet, exemplum à dextera & ſiniſtra potuiſſe deſumi. At animalis pectus pedeſque nominibus
E dextri atque ſiniſtri diſtinguere, violentum omnino eſt, & pro quo exemplum afferri nullum queat. Quod adhuc amplius vrget: Nam ſi facies leonis & facies vituli, ſunt vituli & leonis inſignia; cum textus, leonis faciem à dextris, & vituli, à ſiniſtris collocet, quis non videat planam & expeditam eſſe viam, vt ita accipiantur ac ſonat?

Hieronymus explicatur.

Iam ad Hieronymi auctoritatem, quem prò ſe refert Pradus; poſtquam locum attentè perlegi, dubium mihi non eſt, quin Hieronymus non neget verba illa, vt ſonant, eſſe accipienda. Sed, qua pollet ingenij ſubtilitate, in acuto verborum Prophetæ examine pedẽ figit, dum accuratè expendit, in c. 1. fuiſſe poſitam à dextris faciem leonis, & faciem vituli à ſiniſtris: poſteà verò c. 10. ordinem inuerti: nam à facie vituli initium ſumi, deinde addi, *facies ſecunda hominis, facies tertia leonis, & quarta aquilæ*. Atque in hoc diuerſo narrationis genere ſubſiſtit ſanctus doctor (vt aſſolet) cùm nullus in Scriptura apex myſterio vacet. Non tamen ideo negat Hie-
D ronymus, leoninam faciem à dextris, & vitulinam à ſiniſtris fuiſſe Ezechieli viſas; ſed id potius æſtimat. Et pro hoc aſſerendo fuerat cap. 1. philoſophatus. Hancque arbitror genuinam Hieronymi eſſe explicationem. Quamuis non deſit qui exiſtimet Hieronymi mentem eſſe, variatum fuiſſe à Propheta, eo quod viſio capitis decimi fuerit nonnihil diuerſa à viſione capitis primi, quemadmodum apertè docet Theodoretus. Et in notis ad Biblia Vaticana LXX. interpretum attingitur, Hieronymi opinionem eandem eſſe cum opinione Theodoreti: quæ tamen opinio nulla ratione fauet Pradi explicationi.

Pradi fundamenta diruuntur.

Demum euerſis fundamentis, quibus ea explicatio nititur, facilè corruit quod alioqui nemini probaretur. Ad primum ergo reſpondeo, in textu non legi ſolùm *quatuor facies*, ſed etiam *quatuor vultus*: & Vulgatum interpretem ab ipſo contextu fuiſſe coactum, vt ita hunc locum intelligeret, ſicut antiqui intellexerant. Ex quibus Dionyſius Areopagita, vt ſuprà vidimus, diſtincte meminit cornuum vituli, & oculorum aquilæ ac roſtri adunci. Ad id verò, quod Pradus ait, facies aquilæ, leonis & vituli, congruentes non eſſe ad cæleſtium ſpirituum virtutes denotandas: Reſpondeo, non ita viſum Dionyſio. Quod ſi Pradus leonis iubas, vitulique plantas ad illam virtutum cæleſtium ſignificationem aptas eſſe cenſet, cur non eorundem animalium facies iudicabit aptiores?

Dionyſium Areopagitã ex noſtra eſſe ſententia.

Ad ſecundum reſpondeo, conſilium illud æquiparandi omnino atque prorſus aſſimilandi Cherubinos templi, & Ioannis atque Ezechielis animalia, non ſolùm neceſſarium non eſſe; ſed congruentiſſimè etiam varia in iis diſcrimina deſignari, vt ſuprà latè diſputatum eſt.

Ob picturæ venuſtatem non eſſe à veritate recedendum.

Ad tertium, non licet picturæ venuſtatem quærentibus, ab ipſa veritate diſcedere. Et aliâ fortaſſis ratione poſſunt Ezechielis animalia explicari, quin deformiora & horribiliora appareant, quàm ad viſionis ſcopum conducit.

Ad quartum illa veterum Græcorum verba nobis lumen præferent ad interpretationem aliam, quæ textui conuenientior ſit, & cum ipſa Græcorum phraſi melius cohæreat. Pradus enim, etſi vertit phraſi illa iuuenum exuuiis leonis, vituli & aquilæ indutorum; vere tamen eos non veſtiuit, ſed animal ipſum ex leonino pectore, pedibus vitulinis, humanâ facie & aquilinis pennis componit. Conformior autem eſſet explicatio loquutioni Græcorum interpretum, ſi conciperetur iuuenis verè indutus aliorum animalium exuuiis, de quo infrà.

Ad quintum denique iam ſuprà ſatis reſponſum eſt.

§. 4. *De interpretatione Græcorum antiquorum, quos laudat Pradus.*

Veterum Græcorum interpretatio de Ezechielis animalibus, eorumq; faciebus.

PRadus, (qui Romæ in Bibliotheca Vaticana, Græcorum catenam in Ezechielem vidit) vbi de quatuor faciebus dicturus accedit, refert, vt Græcorum interpretum ſententiam, quatuor Ezechielis animalia concipienda eſſe ceu quatuor iuuenes pulchros, leonis, vituli & aquilæ exuuiis veſtitos. Ego autem poſtquam hanc Græcorum ſententiã attentè perpendi nec non Ezechielis textum, & opinionũ, quas ſuprà refutauimus, difficultates; perſuaſi mihi, hæc animalia à Græcis conſiderari armata: & quidem iure optimo, Ezechiel enim bellicum aſpexit currum ad Ieroſolymæ excidium properantem. Quæ conſideratio poſtulat, ne quatuor Cherubinos nudos exiſtimemus, ſed indutos. Atque ex Prophetæ deſcriptione eliciuerunt Græci interpretes amictum fore eiuſmodi, vt Cherubinorum capita exuuiis capitum leonis, vituli & aquilæ appareant ornata.

Præcipuas ac proprias Cherubinorum Ezechielis facies fuiſſe humanas.

Animalium Ezechielis facies quâ formâ ac diſpoſitione ſint concipiendæ.

Ezechielis animalia in ſpeciem militum armatorum fuiſſe viſa.

Hoc vt ampliùs explicem, aduerto, præcipuas ac proprias horum Cherubinorum facies eſſe humanas: nec enim textus ſolùm ait, *ſimilitudo hominis in eis*, ſed etiam pauló infrà, *ſimilitudo autem vultus eorum facies hominis*. Deinde hanc faciem humanam nouâ quadam galeâ textus induit: in cuius ſuperiore parte exuuiæ aquilini vultus extent, & ad vtrumque faciei humanæ latus, ſuper aures, duplex ſit animalium larua: ex dextro ſcilicet larua leonina, vitulina ex ſiniſtro. Atque id planè textus ait, *Similitudo vultus eorum facies hominis; & facies leonis à dextris, facies autem bouis à ſiniſtris, & facies aquilæ deſuper.*

Vbi verò ſemel aduertatur, huiuſmodi figuram eſſe militum armatorum magna ex parte eleuatur difficultas. Etenim ſi de inſigni aliquo duce narraretur, eũ iuiſſe prælium armis inſtructum, & ſupra caput vultum aquilinum geſtaſſe, propriamq; faciem duplici alia comitatam, leonina à dextris, à ſiniſtris vitulina, nullus (opinor) hoc audiret, quin de leonis, vituli & aquilæ laruis intelligeret. Cum igitur ſimili ratione Propheta loquatur; & conſtet ab eo deſcribi cæleſtis militiæ duces, qui ad deuaſtandam Ieroſolymam pergebant (vt ipſe propheta expreſſit c. 43. 3.) quo alio poterit modo aptius & congruentius explicari? Præſertim cum à Græcis interpretibus ſit obſeruatum, ſermonem hic eſſe de humana facie exuuiis leonis, vituli & aquilæ ornatâ. Certè in hac cogitatione adeo acquieſcit animus, vt propter eam ſæpius recordetur meritò Horatium cecinisse, *Gratum ingenium*, &c.

In Arte poet.

Accedit id, quod eorum ſententiã valdè confirmat: nam ſi leoninæ, vitulinæ & aquilæ facierum ſignificatio fortitudinem, beneficentiam ac ſapientiam denotat; ad huiuſmodi ſignificationes, antiquitatis conſuetudo nos docet, appoſitum valde eſſe, vt homo quiſpiam exuuiis eorum animalium amiciatur, quæ ad eas figurãdas virtutes idonea ſint ſymbola. Quē enim latet, multa veterũ Imperatorũ numiſmata reperiri, in quibus Imperatoris vultus cũ vultu leonino in fortitudinis inſigne ſociatus ſit? Et quis nõ vidit aut audiuit caſſides & galeas, quarũ conus aquilina facie ſit inſigniens? Equidem de horum vultuũ ſingulis dubitaret nemo, quin de leonini vultus, aut aquilini vel vitulini exuuiis deberet intelligi. Cui ergo non liqueat, earum coniunctionem A mirificum eſſe ſymbolum ad fortitudinis, beneficentiæ & ſapientiæ ſignificationem, quæ æquitatem humano in vultu adumbratam comitentur?

Similes id genus picturas in veterum numiſmatis ſæpè reperiri.

Si cuipiam difficultas inde oboriatur, quòd difficile admodum appareat galeam fabricari, aut etiam concipi, in cuius faſtigio vultus aquilæ inſit, & vno ex latere ad aures operiendas facies leonis, ex altero vituli ſit; id certe homines huius artis periti apertiſſimè fieri poſſe cenſent. Nec eſt, cur in horribili figuræ ſpecie hæreamus. Ita enim expedit ad id, quod præ ſe ferre debet bellicæ caſſidis figura. Idemque intenditur in numiſmatibus, vbi Imperator aliquis huiuſmodi inſignibus amicitur, quod pulchritudinem picturæ addit, nõ tollit: pulchritudo namque ex partium inter ſe debita proportione coaleſcit. Atqui ad virium roborisque ſigna exhibenda, horroremque hoſtibus iniiciendum, accommodata B ſatis ſunt huiuſmodi inuenta, quæ ita poſſunt aptè diſponi, ne quid ex figuræ decore ac pulchritudine detrahatur. Imò verò faciei humanæ pulchritudo pluſculum eminet inter aquilæ, leonis & bouis exuuias. Quòd ſi proportio ratione præcipuæ ſignificationis reſpiciatur, nihil potuit elegantius quatuor facierum coniunctione excogitari.

Horribilis figuræ ſpeciem nõ in ſtra picturæ obſtare.

Hæc inſuper explicatio difficultatibus non paucis, quæ in aliis occurrunt, neruos incidit. Ita enim apponuntur facies, vt humana ſit inter ceteras præcipua atque germana; & ratione illius dicuntur animalia ante faciem ſuam ambulare, & habere dextrum & ſiniſtrum, ante ac retro. Hac etiam Græcorum explicatione probè percipitur, quid ſibi velit, *facies eorum extenta deſuper*; quod alioqui vix poſſe intelligi videbatur. At in expoſitione Græcorum non difficultate modò caret, ſed apertè etiam perſpicitur, ita debuiſſe animaduerti. Cùm enim perſona aut larua induitur, ſolet ferè vul- C tum obtegere, cùmque tres eſſent laruæ, exiſtimaret fortaſſe aliquis, vnam extare, & reliquas manere coopertas. Vt ergo intelligeremus, & præcipuam faciem & reliquas ita eſſe inter ſe diſpoſitas, nulla vt obduceretur alterius oppoſitu aut interiectu, explicari oportuit, facies eorum extentas eſſe deſuper. ita enim ad ſpiritalem intelligentiam conducebat.

In noſtra facierum explicatione facilè alias difficultates ſolui.

Eâdem Græcorum interpretatione facilis & expedita redditur alterius difficultatis ratio, quam nulla alia ex ſuperioribus explicationibus idoneè reddere poteſt. Ea autem eſt huiuſmodi. Ezechielis 41. 18. dum deſcribit Propheta parietum ſculpturam templi illius admirandi, quod ſibi per viſum apparuit; aſſerit, templi inſtar Salomonici, fuiſſe in circuitu per omnes parietes intrinſecus & extrinſecus Cherubinos nõ integrâ ſed dimidiatâ cælaturâ inter palmas ſculptos: D *duáſq; facies habebat Cherub: faciem hominis iuxta palmam ex hac parte, & faciem leonis iuxta palmam ex alia parte.* Hæc enim eſt vera lectio, non ſolum apud Vulgatum & Hebræum ſed etiam apud LXX. vt patet ex editione Sixti. textus enim Græcus in Regia hoc loco mendoſus eſt. In qualibet ergo alia opinione hæc verba non mediocrem habent difficultatem. Nam recta exigit ratio, vt Cherubini à Prophete viſi in parietibus, viuos referant Cherubinos, qui ad Dei thronum adſtabant. Atqui viui Cherubini quaternis conſtabant faciebus, qui ergo in parietibus exculpti binas tantum habebant? Quod præſertim difficultatem affert in Pradi opinione & Villalpandi, qui leonis faciem in pectore Cherubini ſtatuunt. Quo igitur pacto erit ex vna parte facies hominis, & facies leonis ex alia? Villalpandus tom. 2. fol. 324. & infrà, reſpondet, leonis iubas eſſe etiam in tergo: E Vnde ſinguli Cherubini habent leonis faciem vni palmæ aduerſam, & faciem hominis alteri. Sed contra eſt, quòd iubæ non ſunt magis in dorſo, quàm in pectore. Atque iidemmet authores in quatuor animalium deſcriptione iubas in pectore collocarant. Præterquam quod minime reſpondet Villalpandus ad aquilinæ ac vitulinæ facierum occultationem. At in Græcorum explicatione facit planè ſatis reſponſio, & ad præcipuum ſenſum mirificè deſeruit. Sed de hoc infrà: nunc de ipſa ſolum idea ſermo ſit.

Peculiaris difficultas in ſculptura Cherubinorum templi, quorum meminit Ezechiel.

Dico ergo in dimidiatâ (vt ita dicam) ſculpturâ (Hiſpanis appellatur *media talla*) neceſſarium eſſe, vt multæ partes occultentur, nec appareant: quia figuræ non ſolidæ omnino & eminentes ſunt. Primò ergo cum aquilæ facies in editiori parte capitis extaret; difficile nequaquam fuit, illam in eiuſmodi cælatura abditam remanere: eam enim ſolum vultus partem ars eminentè reliquit, quæ ſatis erat vt impleri poſſet, F ſuperiore capitis parte imperfectâ ſeu abſconditâ relicta. Secundò, vt leonis facies cerneretur, neceſſe fuit Cherubinũ ex latere ſiue obliquum figurari. Quare eo ipſo, quod humanam faciem & leonis laruam monſtraret, neceſſariò erat vituli ſpecies obtegenda. Nec verò abſque myſterio Cherubini omnes in circuitu, eâdem omnino poſitione collocantur, retecto dextro latere, ſiniſtro autem & ſub eo capitis parte abſconditis, id quod in myſterij explicatione conſtabit. Illud hic obiter dixerim, decorum apprime in belli figura ſeruari, ex eo, quod leonis faciem dextro in latere expreſſam exerent omnes.

Expeditur facilè in noſtra interpretatione iſta, etiam difficultas.

Dixi hactenus id, quod ſatis eſſe exiſtimo, vt qualis eſſe debeat quadruplicis faciei animalium figura, informari animo poſſit. Cùm igitur ſtatuerimus, ſingulis animalibus vnam

eſſe

Cur Ezechielis Cherubinis facies fuerit humana, templi verò Cherubinis vitulina.

eſſe faciem inter reliquas præcipuam ac propriam, tribus alijs perſonatis comitatam; apparet mox ratio, quare etſi tēpli Cherubini vitulinas haberent facies, Ezechielis tamen animalibus humanas eſſe facies oportuerit. Nam inter quatuor illos vultus, facilè cernitur, humanum leoninâ, vitulinâ & aquilinâ laruis indutum, nō vitulinū, aut leoninū humanâ eſſe debere. Quin etiam Cherubini templi quodammodo dici poſſunt ſuper humanam faciem habere vituli vultum quaſi laruam. Nam quòd hominis conſtent figurâ & vituli facie, videtur indicare homines vitulorum laruis perſonatos. In Ezechielis viſione ſtatuit ſapientiſſimè Deus, vt quatuor facies eſſent extentæ deſuper, quò diſpici omnes dignoſcique poſſent. Ideóque humana facies retecta permanſit, & faciei non vitulinæ ſolùm, ſed etiam aquilinæ & leoninæ comitatu ſepta.

Ratio diſcriminis, cur Ioannis animalibus ſimplex: at Ezechielis animalibus, quadruplex facies fuerit

Ex iis, quæ diximus, elicitur congruens & apta diſcriminis ratio, cur Ezechielis animalibus quadruplices ſint facies, Ioannis autem animalibus ſimplices? Ea verò eſt (quod ad figuram attinet) quia cum animalia Ezechielis eſſent armata, quippe ad bellum pergentia) facile fuit, tres eis facies, præter naturalem ac propriam, in galeis idoneè diſpoſitas addere. At animalia Ioannis, cùm armatos Cherubinos non deſignarent, non potuerunt commodè pluribus ornari faciebus. Quapropter vt quatuor illas virtutes ſignificarent (quæ in quaternis animalium Ezechielis vultibus figurantur) prudentiſſimè excogitatum fuit, vt quatuor eæ facies in ſingula animalia ſingulæ diſtribuerentur.

Contentus explicuiſſe quod ad quatuor facies pertinet, (erat enim reliquis difficilius) ſuperſedeo libens alarum, brachiorum, vituli plantarum, & humani corporis explicatione: quæ & faciliora ſunt, & à nobis ſatis ſuprà explicata, dum de Ioannis animalibus ageremus. Illud tamen hic poſtremò addam; quod textus ait, *Pedes eorum recti* (vt aliorum omittam expoſitiones) pes commodè intelligi, ſi aduertatur, nomen *ſaſar*, quod ſignificat *rectum*, hebraica phraſi extendi ad pulchritudinis & optimæ proportionis ſignificationem. Idcirco autem hoc textus expreſſit, ne quis exiſtimaret, illis quia pedes vitulini erant, proportionem aut pulchritudinem deeſſe. Itaque addidit textus, *Pedes eorum recti*, vel, vt legunt LXX. *crura eorum recta.* Quam ad rem non mihi diſplicet modus, quo noſter Pradus Cherubinorum pedes depinxit. Nec nouum eſt, ſacram Scripturam pulchrorum pedum ſymbolo vti, vt Iſaiæ 57. 7. vbi de aliis Dei miniſtris dicitur, *quàm pulchri pedes*, &c.

Quid ſit apud Ezechielem, Pedes eorū recti.

NOTATIO DECIMATERTIA.

De ſignificatione animalium Ezechielis.

Breuis eorū, quæ ſuperius dicta ſunt, recapitulatio.

MVLTA ex iis, quæ ad animalium Ezechielis ſignificationem ſpectant, ſuprà iam ſunt explicata & probata in commentariis de animalibus à Ioanne viſis. Expedit tamen præcipua pūcta hic breuiter colligere. Primò ergo etſi Iſaiæ Seraphini & animalia Ioannis ex hierarchia Eccleſiaſtica ſint, Ezechielis tamen animalia certum eſt ad hierarchiam pertinere cæleſtem. Sanè in vtriſque ad templi Cherubinos alluditur, ſed hoc non cogit, vt propterea animalia vtraque eandem habere ſignificationem credamus. Præſertim cum certum ſit, Cherubinos templi vtrique ſignificationi deſeruiſſe. Nam denotabant maximam Chriſtianæ Eccleſiæ ſapientiam ac ſanctitatem, præſertim Apoſtolicorum virorum, idque per comparationē ad cæleſtē hierarchiam. Vnde ea ſignificatio vtramque partem complectēs, locū dedit, vt Iſaiæ & Ioannis viſiones ad Chriſtianæ Eccleſiæ excellentiam directè referrētur, Ezechielis verò viſio ad cæleſtis hierarchiæ miniſterium. Eam verò diſtinctionem certiſſimam eſſe patet, quia tam Seraphini Iſaiæ, quàm Ioannis animalia ſenas habent alas, & doctrinam euangelicam in triſagio denotatam per orbē terrarū prædicant. & Ioannis inſuper animalia clamāt & dicūt Agno, *Redemiſti nos Deo in ſanguine tuo*, &c. At Ezechielis viſionē conſtat ex c. 43. 3. fuiſſe bellicū currum, quo Deus ad diruendā Ieroſolymā tēdebat. Ad cuius excidiū ſatellites & adminiſtri, qui eū comitabātur, minimè fuerūt homines facti in terris degētes, ſed militię cęleſtis exercitus.

Secundò in hac cæleſtis militiæ ad bellicum currum redactæ imagine, ſignificatio inferiorum angelorum pertinet haud dubiè ad rotas, quas animalia ducunt. Superiorum autē angelorum, atque eius militiæ principum ſymbolum proculdubio gerunt ipſa animalia currum ducentia. Ceterū nomen principum non hic ſtrictè ſumo pro peculiari angelorum choro, quos Theologi principes ſeu principatus vocant, ſed generatim pro præcipuis diuinæ Prouidētię miniſtris. Cùmque oculi plurimi, angelorum cuſtodum ſymbolum ſint, qui pro animarum ſalute vigilias agunt, expediens fuit, ne oculorum multitudo animalibus, ſed rotis tribueretur.

Tertiò, ſi aduertatur Ezechielis animalia ad bellū pergere, apparet mox leoninas & aquilinas facies in galeis appoſitas eſſe ad bellicum robur, vireſque oſtendendas, nec non ad ſtragem mox in Dei hoſtibus edendam. Ita enim ad eiuſmodi

A vis ac terroris ſignificationem vti ſolebant in ſuis legionibus Romani figuris luporum, Minotaurorum, aprorum & aquilarum, vt notat Plinius l. 10. c. 4. & Alexander ab Alexandro l. Genialium c. 22. vbi multa alia eiuſmodi congerit. Quamuis autem & Iſaiæ Seraphini, & Cherubini templi, quâ viros Apoſtolicos adumbrabant, poſſent eâdem ſpecie ac figurâ inſigniri ratione ſpiritalis ſtragis, quā in Gentibus erāt facturi, cùm eas ſuaui Euangelij iugo ſubiicerent: hæc tamen ſignificatio ſubtilior erat, quā vt ab ea tantæ molis & actionis initium duceretur. Nec in Iſaiæ viſione id erat neceſſarium. Quare ſapienter hæc ſignificationis pars in poſteriorem locum reiecta eſt. Verū in Ezechielis viſione viri Apoſtolici non figurabantur per animalia, ſed ſolùm principes cæleſtis militiæ: atque ideo congruens fuit ipſos galeis horrificis inſignita, vt in eiſdem galeis appareret, ipſos exuuiis aquilarum & leonum eſſe ornatos; qui duo inter aues & animalia quadrupedia aptiores ſunt ad virtutis inuictæ, & fortitudinis
B ſignificationem. Nec enim alia erat illius expeditionis inſcriptio, quā profectio ad diſperdēdam Ieroſolymā.

Quartò, cùm ſit Dei bonitate atque ſapientia valde dignū, quæ ſeueritatis & rigoris ſpeciem præ ſe ferūt, ad maximum ſui populi beneficium transferre; ita etiam expediens fuit, vt eundem ad finem vtatur Deus ingenti angelorum ſapientia ac bonitate. Et certè dubium non eſt, quin illa Ieroſolymę vaſtitas ad Iudaici populi maximam vtilitatem imprimis conduxerit. Etenim in poſterum videtur populus ille generatim loquendo ad idololatriæ ſuperſtitionem non rediiſſe: atque in legis obſeruantiâ multo illis fuit diligentior cura, & martyres prætereà non pauci in Iudaico populo glorioſiſſimè excelluerunt, vt alia interim diuini cultus clariſſima ſigna prætermittam. Præterquàm quòd excidium illud figura extitit Iudæorum reprobationis, quæ in vniuerſam totius mundi ſalutem redundauit. Hoc ita conſtituto, facilè perſpicitur, quantopere decuerit, vt ad leonis laruam larua vituli adiūgeretur. Deinde in quatuor facierum coniunctione cō-
C ſiderari potuit, aquilæ vultum, qui ſuper tres alios vultus ponebatur, aptum valde eſſe ad ſapientiæ altiſſimæ ſignificationem. Licèt enim prima ſpecies ſit roſtri adunci, ac proinde belli atque tumultus, ſed quod in aquila imprimis elucescit, eſt viſus perſpicacitas, quæ ſummæ ſapientiæ eſt ſymbolum. Et quemadmodum in aquila, ſapientiæ ſymbolum cum rapacibus vnguibus & adunco roſtro copulatur, nō aliter in magnis ac reconditis conſiliis (vt in celebri illo Salomonis iudicio, de quo 3. Reg. 3. 16. & infrà) ſæpè mira cōſilij ſapientia ſub rigoris ac ſeueritatis prætextu ſolet deliteſcere. Quamobrem iuxta ſapientiſſimi Dei conſilium, ſuæ militiæ principes ſub furoris ac minarum integumentis admirabile atque ſapientiſſimum artificium abſcondebant; quod re ipſa ſatis erat diuerſum ab eo, quod homines poterant opinari.

Ieroſolymæ excidium figura Iudæorum reprobationis.

Quintò, in Ezechielis Cherubinis adumbratur, in illa Ieroſolymæ deſtructione, multò facilius cognoſci potuiſſe, quanto iure, quantáque virtutis oſtenſione Deus de Ieroſolyma ſupplicium ſumebat; quam beneficentiam admirandam & mirabile conſilium, quo opus illud ad ſui populi ſa-
D lutem & incolumitatem dirigebat. Quatuor enim Cherubinorum vultus deſeruiunt perfectiſſimæ Prouidentiæ ſignificationi, & duo quidem primi ſunt, quos priùs enumerat propheta cap. 1. 10. (*facies hominis & facies leonis.*) Ceterùm in illo admirando facinore id pluris faciebat Deus, quod magis erat abſconditum, atque adeò minùs apparebat. Idcirco vt oſtenderet, altiſſimum illius operis conſiliū eſſe id, quod maximè erat præ ceteris admiratione dignum; faciem aquilæ ſuper alias animalium facies impoſuit. Licèt autem Propheta cap. 1. enumerauerat priùs faciem leonis, quàm vituli, poſteà tamen c. 10. quando ipſemet propheta in diuinæ intētionis cognitione erat prouectior, primo loco vituli faciem conſtituit, quæ ad ſiniſtram erat: vt prior ſe conſiderationi obiiceret. Quippe ordo legendi Hebræorum à legentis dextera ad ſiniſtram progreditur. Perſpicuum verò eſt Cherubini læuam, Prophetæ è regione aſtantis dexteræ reſpondere.

Cur facies aquilæ fuerit ſupra ceteras poſita in Ezechielis animalibus?

Quod autem ſpectat ad Dei ſapientiam ac beneficentiam in diuinæ Prouidentiæ operibus occultas, conueniens id eſt
E cum eo, quod c. 6. Apocal. textus ipſe repręſentat. Vbi in quatuor primis ſigillis indicatur perfectio quatuor virtutum, in quibus perfectiſſima Prouidentia conſiſtit: id eſt, Fortitudinis, Beneficentiæ, Æquitatis, ac Sapiētiæ. Ex quibus quatuor, Beneficentia atque Sapientia magis ſunt abditæ & reconditæ, vt patet. Nam Fortitudinem quidem arcus & ſagittæ manifeſtant, inſignia potentiæ atque virtutis nō obſcura. Æquitatem ſtatera prodit. At Beneficentiam atque Sapientiam nihil eſt quod detegat in illa viſione. Dei namque Prouidentia haſce duas virtutes multò magis celat, vt ſuo loco videbimus. Quin ob eam rem, licèt Ezechiel tanquam Dei Propheta fuerit ingreſſus ſanctuarium, & quatuor animalium facies extentas viderit, vidit tamen ſimul in Cherubinis, qui in templi illius prophetici parietibus intrinſecus & extrinſecus erant cælati (id eſt in ea parte quæ omnibus ferè ſacerdotibus patēs ac manifeſta erat) duas facies, nempe hominis & leonis

Quatuor animalium facies (quod ad ſignificationem attinet) primis quatuor ſigillis Apocalypſeos reſpondere.

leonis pateſcere, & duas alias, vituli atque aquilæ, omnino deliteſcere. Quia ſumma Dei ſapientia, ſummaque beneficentia in admirandis ipſius Prouidentiæ facinoribus ſunt penitus occultæ. donec Deus tandem dignetur aliquem in ſuum ſanctuarium introducere, eique retegere quatuor ſuas Cherubinorum facies; iuxta id Pſ.72. 16. *Labor eſt ante me, donec intrem in ſanctuarium Dei,*&c.

Cur in templo Cherubinis Ezechiel hominis & leonis facies viderit. vituli & aquila non viderit.

Sextò, obſeruo faciē aquilæ, quæ vltimo in loco collocatur, eſſe, quæ ob ſuam celſitudinē magis hominum mentibus occulitur, & ſerius agnoſcitur. Et quidem notandum eſt, in Salomonis templo Cherubinos figurâ humanâ & facie vitulina conſtare, (vt vidimus ſuprà:) leones item ac boues eſſe ſcalptos, vt manifeſtè cernitur in laterum baſibus, nec non in aliis templi partibus. Verùm facies aquilæ nuſquam in templo erat cælata. Deus enim ſuorum conſiliorum arcanam ſapientiam reſeruabat ſuis deinceps Prophetis explicandam. Inter quos ſane Prophetas Ezechiel valde admodum cæleſti reuelatione honoratus eſt. Et ille quidem faciem aquilæ appellauit aquilinum vultum, in quo oculi inſunt perſpicacis ſapientiæ ſymbolum. Etenim per alas non indicatur ſapientia, ſed cæleſtis vitæ curſus; vt in commentario animalium Ioannis explicatum eſt.

Ex quatuor Cherubinorum faciebus cur facies aquila nuſquam in templo fuerit cælata?

Septimò, in Ezechielis viſione quatuor illis admirandis animalibus propterea vitulinæ plantæ tribuuntur, vt pro cōperto haberet Propheta, omnes eorum animalium greſſus atque Dei miniſtrorum gradus, ad electorum vtilitatem & fidelium emolumentum tendere. Eiuſmodi autem plantæ non fuerunt neceſſariæ in animalibus Apocalypſeos; quippe quæ non erant armis munita, neque adeo horridum ac terribilem habebant aſpectum. Cùm verò Ezechielis animalia adeò bellicoſa & ferocia ſeſe exhiberent, congruentiſſimum fuit, vt præter peculiarem vituli faciem, ad maius Prophetæ ſolatium, animalium quoque plantæ vitulinæ eſſent.

Ezechielis animalibus cur vitulorum planta affictæ?

Octauò, alæ præter cæleſtis conuerſationis ſublimitatem, aptę erant imprimis ad id, quod textus exprimit, (vt præcedenti notatione obſeruauimus) nimirum vt rectà ſemper incederent & ſumma velocitate, ita vt nulla difficultas, nullúſque obex impedimento eſſet, quo minùs rectà via progrederentur, non deflectendo ad dexteram neque ad ſiniſtram. Atque id eſt, *in ſimilitudinem fulguris.* Facile autem intelligitur, hoc ſymbolo denotari, cæleſtes ſpiritus, vt qui ab omni terrenorum affectuum concretione ſunt remoti, nulla re quantumuis difficili à rectà diuini obſequij atque gloriæ via deflecti poſſe. Idemque ipſum imitemur oportet, Eccleſiaſticæ hierarchię angeli, quos etiam Scriptura ideo alatos effingit, vt nullâ inordinatâ affectione ab obſequij diuini ſemitâ reuocentur, ſed abſque vlla deflectione rectum diuinæ gloriæ iter capeſſant.

Quem ad finem alæ animalibus Ezechielis additæ.

Nonò, vidimus iam cæleſtes ſpiritus tectis omnino vultibus apparuiſſe, ad angelorum hierarchiæ Eccleſiaſticæ diſcrimen; qui duplici ala faciem contegunt. Propterea quòd illi diuinum numen nuſquam vllo peccato offenderint; hi verò ſceleribus fuerint aliquando cooperti. Quamobrem ſuorum ſcelerum pudore præpediti, quantumuis à Deo multis beneficiis ornentur, propriæ tamen miſeriæ ac vilitatis conſcientiam ſemper ob oculos habent.

Cur Ezechielis Cherubini tectas habuerint facies?

Denique quod textus ait, *Pedes eorum recti*, (id eſt, pulchri, vt ſuprà explicauimus) indicat, quam pulchri ſint eorū greſſus, & quantopere placeant Deo: eodem ſenſu quo laudantur pedes euangelizantium pacem, & greſſus ſponſæ.

Pedes eorū *recti, quo ſenſu de Ezechielis animalibus dictum.*

T E X T V S.

Verſ.8. pars.2. E*Trequiem nō habebant die ac nocte dicentia, Sanctus, ſanctus, ſanctus Dominus Deus omnipotens, qui erat, & qui venturus eſt.*

COMMENTARIVS.

IDEM eſt in præſenti requiem non habere, quod non ceſſare, vt benè multi. Sed non accipiendū eſt de continuatione (vt vocant) mathematicâ, ita vt nulla ſit vel minima intermiſſio; ſed de morali continuatione; quod idem eſt ac frequenter & perſeueranter notatæ actioni vacare. Atque ita explicat Ambroſius, qui pro exemplo affert, illam Chriſti ſententiam, *Oportet ſemper orare & non deficere,* Lucæ 18.1. Eadémque phraſi de aliquo literis valdè addicto & ſtudiis immerſo, ſolemus dicere ipſum ſemper dies noctéſque ſtudere. Quòd ſi viſionem Ioanni oſtenſam inſpiciamus; manifeſtum A apparet, quatuor illa animalia non continenter & ſine intermiſſione ſemper dicere, *Sanctus, ſanctus, ſanctus.* Nam ſeniores erant in thronis ſedentes; *& cùm darent illa animalia gloriam & honorem ſedenti ſuper thronum, 24. ſeniores procidebant, & adorabant eundem, qui in throno ſedebat.* Non igitur omnimoda continuatione triſagium ab animalibus repetebatur. Nam ſi ita eſſet, nequaquam dicerentur ſeniores procidere; ſed ſemper in genua procumbentes eſſent, principem in throno ſedentem adorantes.

Animalium Ioannis continuatio in triſagio repetendo quomodo intelligenda.

Accedit, quòd cap. 6. explicatur, in quatuor priorum ſigillorum reſignatione Ioannem ab animalibus per ordinem fuiſſe accerſitum, atque his verB bis compellatum, *Veni & vide.* Non ergo repetitio illa triſagij erat mathematicè continua. Iam ſi ad præcipuum reſpiciatur ſenſum, id eſt, ad Euangelicæ prædicationis continuationem, eam eſſe mathematicam non oportebat. Neque enim dari poteſt in Euangelij miniſtris eiuſmodi non intermiſſa perpetuitas. Nec ſatis eſt dicere, conſiderato totius orbis terræ circuitu, nullam eſſe horam, neque horæ partem, qua non aut diuini verbi prædicatio diſſeminetur, aut ſacrificium Miſſæ alicubi non offeratur. Etenim quamuis id verum ſit hac noſtra tempeſtate; non ita ſaltem erat primitiuæ Eccleſiæ tempore, cuius exordia in hoc Apocalypſeos capite adumbrantur. Præſertim, quia quod de animalibus dicitur, expedit vt verum ſit non in omniC bus ſolùm coniunctim ſumptis, ſed etiam in Apoſtolorum ſingulis. Quare rectius ac ſolidius eſt perpendere hîc infatigabile ſtudium & indefeſſam contentionem; qua Apoſtoli eorúmque æmulatores, Euangelium promulgandi & Dei gloriam prouehendi tenebantur, de quibus ideo dicitur, *requiem non habebant,* id eſt non ceſſabant.

Infatigabile virorum Apoſtolicorū ſtudium in Chriſtiana fidei prædicatione.

Die ac nocte.] Pererius exiſtimat non eſſe hæc diuiſim accipienda, neque vllam quærendam in præſenti ſignificationem noctis; ſed phraſi hebraicâ poni *die ac nocte* pro omni tempore. Pererij fundamentum eſt, quòd ipſe ſibi perſuadet, ſermonem hîc inſtitui de gloria ac laudum præconiis, quibus angeli in cæleſti beatitudine Deum proſequuntur. Cuius declarationis videtur auctor ſanctus D Dionyſius de cæleſti hierarchia, vbi agit de triſagio Seraphinorum Iſaiæ. Enimuero, etſi verum eſt, alludere ibi Iſaiam ad gloriam, quam Deo concinunt cæleſtis hierarchiæ angeli (& propterea potuit Dionyſius illis applicare triſagij repetitionem) directè tamen tam Iſaias, quàm Ioannes agunt de Eccleſiaſticâ hierarchiâ, déque Euangelij prædicatione, vt ſuo loco diſputauimus. Quapropter non dubito, quin Abbas Ioachimus collinearit ſcopum in noctis atque diei ſignificatione; dum proſperitatem per diem, per noctem aduerſitatem intellexit. Aliter enim nihil erat, quòd in triſagio fieret mentio noctis: præcipuè in ſacro ænigmate, vbi ſuperuacua eſſe verba non decet. Si ergo præcipui ſenſus ratio habeatur; nihil congruentius eſt vel ad quatuor animalium encomium, vel ad Dei optiE mi maximi gloriam, quàm tenebricoſam perſequationis & aduerſitatis noctem minimè obſtare; quo minùs clamorem illum, *Sanctus, ſanctus, ſanctus* continenter perſonent; & Euangelium liberè vbique terrarum prædicent.

Ioannis animalia die ac nocte clamaſſe, quo ſenſu ſit accipiendum.

Sanctus, ſanctus, ſanctus Dominus Deus omnipotens.] Aptiſſimè hæc verba ad prædicationem myſterij Trinitatis referuntur. Atque ita fuerat prænunciatum Iſaiæ ſexto, in aduentu Chriſti, myſterium ſacroſanctæ Trinitatis diuulgandum eſſe in mundo, & prædicandum. Vide ibi Leonem de Caſtro; vbi adducit Baſilium, Epiphanium & alios; & concludit,

In Ioannis animalium triſagio myſterium Trinitatis adumbrari.

A concludit, veteres Patres ad vnum, Seraphinorum Iſaiæ triſagium de Trinitatis prædicatione declaraſſe. Vbi obiter nota, quod Iſaiæ textus ait; *Clamabant, Sanctus, ſanctus, ſanctus*: clamorem autem quis non videat ad prædicationem eſſe referendum? Vide etiam Pererium diſputatione 28. vbi affert Damaſcenum, Felicem Papam, & duo Concilia generalia (nempe Chalcedonenſe & Cōſtantinopolitanum) à quibus triſagion hoc de myſterio Trinitatis intelligitur. Et ſanè cùm Ioannis animalia repræſentent Apoſtolos, viróſque Apoſtolicos, quibus Chriſtus id muneris commiſit, vt altiſſimum Trinitatis myſterium terrarum orbi prædicarent; dubium eſſe nequit, triſagium hoc admirabile includere in ſe diſtinctionis diuinarum B perſonarum, & vnitatis eſſentiæ prædicationem.

Sed obiiciet fortaſſe aliquis, in textu mox ſubdi, *& cùm darent illa animalia gloriam & honorem ſedenti ſuper thronum*; igitur illis verbis, *Sanctus, ſanctus, ſanctus* continetur elogium ſedentis in throno: ac proinde referenda non ſunt ad myſterium Trinitatis; ſed ſolum ad magnam æterni Patris ſanctitatem: cùm ille, qui in throno ſedet, non Trinitatem ſanctiſſimam repræſentet, ſed ſolum Patrem; vt probatum eſt ſuprà notatione 3. huius capitis. Huic argumento reſpondeo, nihil aliud eſſe, iterare, *Sanctus, ſanctus, ſanctus*, quàm prædicare myſterium Trinitatis: ſed id ipſum eſſe æterno Patri gloriam tribuere quàm maximam. Sic enim prædicatur, Filium à Patre generari: & ab vtroque procedere Spiritum ſanctum; quo nihil excogi- C tari poteſt æterno Patri glorioſius.

Aſſiduitas in Trinitatis myſterij prædicatione.

Præter hæc; cuius myſterij celſitas adeò eſt ſublimis & excellens, vt creatarum mentium perſpicacitatem omnino ſuperet; nec comprehendi ſe, aut penetrari patiatur; ſed coli tantùm & credi. Cùm verò ſemper myſterium ipſum adeò nobis obſcurum adeóque difficile permaneat: mirum non eſt ſi noſtræ ruſticitati illud interdū occurrat, nimirum ſi Deo collibuiſſet, vt tantum hoc arcanū nos omnino lateret, futurū vt Eccleſia multis tumultibus, bellis & oppugnationibus ſe ſubduxiſſet; homines autē ipſos de ea re celauiſſet Deus, cuius cognitionē in hac vita haberi nō admodùm referre videretur. Siquidē tot anteà ſecula, priuſ- D quàm Dei Filius noſtrā indueret carnē, prætererunt; in quibus expreſſa huius myſterij notio non erat fidelibus cōmuniter tradita neque percepta. Quòd ſi reſpondeatur, abſque myſterij Trinitatis cognitione notitiam de verbi Dei incarnatione haberi non potuiſſe. Huic poſſet opponi, abſque myſterij Trinitatis reuelatione nobis reuelari potuiſſe Deum humanā naturā indutum: id quod ſufficere videbatur ad dominicæ incarnationis beneficium, eiúſque magnitudinē expendēdam. Nihilominus tamen reſpondetur, minimè latuiſſe Deum, quantum difficultatis Chriſtianæ fidei ex huius myſterij reuelatione oborietur, & quot eſſent damnandi, eo quòd tantum myſterium cre- E dituri nō eſſent: quot inſuper & quantæ perſequutionum procellæ aduerſus Eccleſiam eſſent, præſertim à Iudæis & Arrianis, huius articuli ratione concitandæ. Hæc (inquam) omnia ſatis præuidit Deus, & Iſaiæ Prophetæ præmonſtrauit c.6. ſub ea figura, cùm à Seraphinorum clamore dicentium, *Sanctus, ſanctus, ſanctus*, templū ipſum contremiſcere, & deſuper ruere viſum fuit, *& commota ſunt ſuperliminaria à voce clamantium*. Veruntamē hiſce nihil obſtantibus, in Dei conſilio tanti momenti eſt ad ipſius gloriam, & ad Chriſtianæ Eccleſiæ felicitatem; & tantam illi attulit ſalutē myſterij Trinitatis prædicatio; vt ſapientiſſimè fuerit à Deo decretum, vt nō diuulgaretur ſolum hoc myſterium, ſed etiā vt prædicaretur omni creaturæ, & omnes ad diſtinctam vnius Dei ac trini cognitionem tenerentur.

Quanti ſit momenti prædicatio myſterij Trinitatis.

Vt verò meliùs huius prædicationis pondus ac momentum percipiatur; aduertendum eſt, cetera omnia, quæ de Deo nouimus, vt puta infinitam eius bonitatem, ſapientiam ac poteſtatem, à nobis percipi poſſe, & quodammodo mēte comprehendi. Concipimus enim huiuſmodi attributa; & ad eorum deinde infinitatem cognoſcendam per termini, aut limitis negationem accedimus: neque id nobis difficile valdè eſt. Ceterùm illud noſtrarum mentium acumen & perſpicacitatē omnino præteruolat, tres ſcilicet perſonæ inter ſe diſtinctæ, atque vnus idémque naturâ Deus: & quidē adeò vnus, vt nihil tam vnum & ſimplex poſſit vſquam reperiri; & nihilominus tres perſonæ ita diſtinctæ; vt vna ex iis carnem aſſumere, ceteris non aſſumentibus, potuerit. Hoc ergo ipſum, quod creatis mentibus adeò eſt incōprehenſibile, nobis oſtendit immenſam diuinitatis celſitudinem: ac proinde quanti interfuerit huiuſmodi reuelatio; vt & Dei gloria quàm maximè celebretur, & à cūctis hominibus ſummopere ipſe colatur. Eadem etiam huius myſterij difficultas fidei meritum valde auget, & maximæ æſtimationibus efficit humilem reuerentiam ac venerationem, qua adoratur & creditur id, quod eſt omnino incomprehenſibile.

Myſterij Trinitatis prædicatione & Dei maieſtatem; & in nos paternam ipſius charitatem explicari.

Ad hæc; valdè eſt admiratione dignum, vt id ipſum, quod Dei nobis maieſtatem ac celſitatem patefacit, nobis etiam declaret eximiam ac ſingularē charitatem, qua Deus Eccleſiam Chriſtianam proſequitur. Siquidem hæc illum charitas coegit, vt penitiſſimum & abſtruſiſſimum arcanum, quod Deus proprio in pectore recōdiderat, omnibus id Chriſtianis reuelaret hominibus. Si enim magnā ſuam erga Abrahamum charitatē retexit, cū Geneſ. 18.17. *Num celare potero Abraham, quæ geſturus ſum?* quantò illuſtriora edidit huius charitatis documenta quando non potuit (vt ita dicam) non ingens hoc arcanum Eccleſiæ Chriſtianæ euoluere; nec paſſus fuit illud Chriſtianorum cuilibet ignotum eſſe? Vide Ioannis 15.15. *Iam non dicam vos ſeruos: quia ſeruus neſcit, quid faciat dominus eius. Vos autē dixi amicos, quia omnia, quæcunque audiui à Patre meo, nota feci vobis.* Expoſuerat iam illis Chriſtus myſteriū Trinitatis: & eodē illo capite illis dixerat, *Sicut dilexit me Pater, & ego dilexi vos.* Atq; ideo ait, ſe illis enūciaſſe quidquid à Patre audiuerat: nimirū quia illis explicuerat maximū Dei arcanū, quodq; tantopere aliis arcanis ſeu myſteriis præſtat; vt cùm ad eius communicationē ſiue reuelationem perueniatur, dicatur meritò, nihil eſſe quantumuis magnum, quod præ magnitudine lateat eum cui quod ſummè eſt ingens enunciatur.

In Ioannis animalium triſagio non myſterium modo Trinitatis, ſed totum etiam Apoſtolorum ſymbolum includi.

Porrò verba illa, *Sanctus, ſanctus, ſanctus*, non ſolùm continent ſanctiſſimū Trinitatis myſterium; ſed etiam totum Apoſtolorum ſymbolum, quod Chriſtianæ fidei articulorū ſumma comprehenditur. Quamobrem cùm dicitur, animalia clamare, *Sanctus, ſanctus ſanctus*, idem ferè eſt ac ſi diceretur, totam Euangelicam doctrinam ab iis prædicari. Nam quod in Apoſtolorum ſymbolo continetur, non eſt aliud, quàm Deum eſſe trinum & vnum; & ex tribus perſonis Patri creationem attribui (ideo enim dicimus, *Credo in Deum Patrem omnipotentem, creatorem cæli & terræ;*) Filio redemptionē humani generis (*& in Ieſum Chriſtum Filium eius vnicū, qui conceptus eſt*, &c.) ſancto verò Spiritui, animarū

ſan

ſanctificationem, & ſanctorum beatitudinem (*credo in Spiritum ſanctum; ſanctam Eccleſiam Catholicam, ſanctorum communionem, remiſſionem peccatorum,* &c.) Cùm ergo ſacra animalia ter clament Deum eſſe ſanctum, non ſolùm aiunt, tres eſſe perſonas diuinas, & vnicum verum Deum; ſed etiam non obſcurè innuunt, ſanctitatem ſuam oſtendi à Patre in mundi creatione; à Filio in humani generis redemptione; ab Spiritu ſancto in hominum ſanctificatione & beatificatione. Quoniam autem in hiſce tribus creationis, redemptionis & ſanctificationis operibus apparet Deus omnipotens & vniuerſalis omnium Dominus; ideò ad triſagium additur ab animalibus, *Dominus Deus omnipotens.* Hanc exiſtimo veram atque germanam Triſagij declarationẽ. Et certè cùm quatuor Ioannis animalia, nec non Iſaiæ Seraphini Apoſtolos & Euangelij concionatores ſignificent; facilè eſt videre, quàm ſit appoſitum, vt eorum clamor ſummam prædicationis Euangelicæ complectatur.

Cur triſagio addatur, Dominus Deus omnipotẽs.

Qui erat, & qui eſt, & qui venturus eſt.] Iam cap. 1. verſ. 4. tum in commentario, tum etiam in tertiâ notatione, latè explicuimus, in huiuſmodi verbis exprimi nomen Iehouah. Atque vt Iſaię Seraphini cum triſagio coniunxerunt nomen Iehouah, ad eſſentiæ vnitatem explicandam: ſic Ioannis animalia ad maiorem ſimiliter explicationem copulant cum eodem triſagio expreſſam nominis Iehouah declarationem. Qua de re lectorem refero ad ea, quæ cap. 1. dicta ſunt. Illud autem in hoc loco nouum eſt; ordo ſcilicet ac ſeries. Nam cap. 1. dixerat Ioannes, *ab eo qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt:* nunc verò dicit, *Qui erat, & qui eſt, & qui venturus eſt.* Nec veriſimile eſt hanc mutationem in re tanti momenti caſu & gratis factam eſſe. Dicam ergo, quid mihi in præſenti occurrat. Nomen Iehouah (vt c. 1. notatione 3. notauimus) duo in ſe mirum in modum includit, videlicet in Trinitatis myſterium, & diuinæ prouidentiæ perfectionem. Quod verò cap. 1. è re Ioannis erat, fuit perfectionem diuinæ Prouidentiæ attendere, & firmiſſimã ſpem, fore vt Chriſtianæ Eccleſiæ ædificium Deus ipſe eſſet prouecturus. Ibi enim ſermo erat de Apocalypſeos argumẽti ſummã; quæ reducitur ad excellentem perfectionem Prouidentiæ, quã Deus in Chriſtianam Eccleſiam oſtendit. At in præſenti loco (vbi coniungitur expreſſio nominis Iehouah cum triſagio) fortaſſe fuit expediens, vt in nomine Iehouah reſpiceretur ad myſterium Trinitatis, quod in ſe includit. Dico ergo capite primo, ordinem illum, *qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt,* congruentiſſimum fuiſſe; vt indicaretur, quemadmodum ſe Deus cum Chriſtiana Eccleſia gereret, hoc ferè ſenſu; iam reuera *eſt* redemptor, qui olim *erat* promiſſor & figurator; & tandem *venturus eſt,* vt opus ſuum cumulatiſſimè perficiat. In præſenti autem, cùm de myſterio Trinitatis ſermo ſit, oportuit exordiri ab illo *erat*; quia ordo illorum trium operum, quæ tribus diuinis perſonis attribuuntur, hic eſt; Creatio, Redemptio, & perfecta Sanctificatio. Porrò *qui erat* refertur ad creationem; *qui eſt,* ad redemptionem; *& qui venturus eſt,* ad Eccleſiæ ſanctificationem & perfectionem.

Cur in iis verbis, Qui erat, & qui eſt, &c. *immutetur ordo, in 1. cap. poſitus.*

. T E X T V S,

Verſ. 9. *Et cùm darent illa animalia gloriam & honorem & benedictionem ſedenti ſuper thronum viuenti in ſæcula ſæculorum.*

COMMENTARIVS.

Quorſum hic Deo gloria, honor & benedictio ab animalibus deferatur?

DARE gloriam & honorem & benedictionẽ, in præſenti refertur ad myſterij Trinitatis prædicationem: & ideò cùm repetitum fuerit ter nomen *ſanctus,* ita nunc tria nomina ponuntur quę laudem ſignificant, videlicet, gloria, honor & benedictio. Deinde vidimus iam ſuprà licèt triſagium ſit ſanctiſſimæ, Trinitatis prædicatio, nihilominus tamen rectè dici, gloriam honorem, & benedictionem huiuſmodi prædicatione ſedenti in throno, id eſt, Patri æterno deferri. Etenim illa eſt maxima gloria atque honor ex iis, quæ æterno Patri tribui poſſunt, cùm de illo prædicatur & Filium gignere, & Spiritum ſanctum ſpirare. Præterquam quòd in triſagio, vt iam perſtrinximus, ſymboli Apoſtolorum ſumma continetur; quæ tota eſt æterno Patri, diuinitatis fonti, glorioſiſſima.

Scripturam de Dei vita loqui ſolere, vt de creaturarum vitæ fonte.

Viuenti in ſæcula ſæculorum.] Licèt hæc verba videantur non ampliùs continere, quàm Dei immortalitatem. Ceterùm de Dei vita ſolet Scriptura loqui, tãquam de fonte & origine vitæ creaturarum; vt in illis verbis Ioannis 1. *In principio erat Verbum,* quæ ſuprà explicauimus c. 1. notatione 3. Et in illis etiam, *in ipſo vita erat*; quæ idem ſignificant, atq; illa Pſ. 35. 10. *Apud te eſt fons vitæ.* Quod ergo dicitur, *Viuenti in ſæcula ſæculorum,* non ſolùm ſignificat, Deum viuere & perpetuò eſſe victurum; ſed etiam vitam & felicitatem Chriſtianæ Eccleſiæ prouecturum, ac proinde bonorum Chriſtianorum felicitatem fore æternam.

T E X T V S.

Verſ. 10. *Procidebant viginti quatuor ſeniores ante ſedentem in throno, & adorabant viuentem in ſæcula ſæculorum, & mittebant coronas ſuas ante thronum.*

COMMENTARIVS.

In ſeniorum adoratione ſacrificium Miſſæ adumbrari.

INTER Eccleſiæ Chriſtianę excellẽtias, (de quibus in hoc capite ſermo eſt) haud æquum erat ſilentio prætermitti admirabile nouæ legis ſacrificium, quod ſacerdotes quotidie in Miſſis Deo offerunt. Conſiderãdum autem eſt, ſacrificia ſemper præcipuam diuini cultus extitiſſe portionem. Atqui planum eſt, diuinũ cultum eſſe Dei adorationem. Cùm ergo ſeniores 24. ſint Eccleſiæ ſacerdotes (de quo ſatis ſuprà dictũ eſt;) nihil congruentius, quàm vt hæc adeò inſignis ſeniorum adoratio, nempe (*procidebant, & adorabant viuentem in ſæcula ſæculorum; & mittebant coronas ſuas ante thronum*) diuinum cultum repræſentet, quem Chriſtiani ſacerdotes in Miſſarum celebratione Deo deferunt. Celebrationem autem Miſſarum in Eccleſiæ naſcentis exordijs comitabatur ferè Sacra Chriſti corporis ab aſtantibus ſuſceptio. Quare, vbi mentio fit Miſſarum Eccleſiæ primitiuæ; eo ipſo innuitur circumſtantium deuotio atque communio. Quẽadmodum, cùm ſermo nunc eſt de Miſſarum frequentia, quæ in aliquo oppido aut loco eſt; tacitè etiam agitur de totius populi ad audiẽda ſacra cõcurſu, déque cura vt frequenter fiant. Obſerua inſuper, cùm mentio fuerit facta maris vitrei (quod reſpondet mari æneo, in quo ſacerdotes ſacrificium oblaturi, lauabantur) rectã ordinis conſequẽtiam exigere, vt mentio ſimiliter fieret ſacrificiorũ nouæ legis. Cùm verò in hoc capite alterius ſacrificij mẽtio non fiat; niſi illius, quod in hiſce verbis figuratur (*ſeniores procidebant 24. ante ſedentẽ in throno & adorabant*, &c. non dubito, quin hic ſignificetur, in Chriſtianâ Eccleſia omnibus antiquæ legis ſacrificiis ſucceſſiſſe incruentum ſacrificium; quod noſtræ Eccleſiæ præſbiteri (id eſt, ſeniores) offerũt. Quod ſacrificium; præſtantiſſimam Dei adorationem continet, & ipſi Deo gratiorem reliquis omnibus, quæ ipſi fieri poſſent. Facit, quòd in canone ipſa Miſſa appellatur ſacrificium laudis. Et collata hac adoratione cum mari vitreo, quod in hoc eodem capite poſitum eſt ob oculos, tacitè indicatur mare illud vitreum fuiſſe inſtitutum vt hoc ſacrificium Deo puris manibus offerretur; & vt lauarentur, non ſeniores ſolùm, ſed totus etiam populus Chriſtianus (qui eſt regale ſacerdotium) vt debita animi puritate & reuerentia diuino huic ſacrificio interſint, & illius fiant per ſacram communionem participes.

Cur quatuor animalium clamor præcedat ſeniorum adorationem.

Aduerte præterea, ex huius verſiculi contextu & connexione cum præcedenti, planè intelligi, quatuor animalium clamorem præire, & mox ſubſequi ſeniorum adorationẽ. Suppoſita autem vtriuſque rei ſignificatione, quam ſuprà explicuimus; hac connexione indicatur, ex Euangelij prædicatione quaſi ex proprio fonte deriuari, vt antiqua ſacrificia cum noua hac & admirabili adoratione ſint commutata; ita vt Deus Chriſtiano ritu ac cærimoniis colatur, hoc eſt Miſſis; in quibus offertur Deo magnum hoc & venerandum ſacrificium in illis antiquis figuratum.

Quid ex hac ſeniorũ adoratione ad Miſſæ ſacrificium ſpectans colligatur.

In hoc inſuper nouo ſacrificij & adorationis modo denotatur, Chriſtianos ſacerdotes in eodẽ ſacrificio myſterium Trinitatis ſanctiſſimæ recognoſcere, & directè cum Patre æterno loqui. Procidunt enim ante thronum dicentes, *Dignus es, Domine Deus noſter*, &c. Atqui, (vt ſuo loco vidimus,) qui ſedet in throno, eſt Pater æternus. Veruntamẽ perſpicuum eſt, illos Trinitatis myſterium venerari. Procidunt enim & adorant viuentem in ſæcula; iuxta triſagij prædicationem expreſſis tribus laudis nominibus, gloria, honore & virtute; dum dicunt, *Dignus es Domine Deus noſter, accipere gloriam & honorem & virtutem*. Hæc ergo omnia mirificè conſentiunt cum Miſſæ celebratione in Catholica Eccleſia. In Miſſa tum namque orationibus, adorationibus, & canone ſacerdos ferè cum Patre æterno loquitur. Atque ideo Eccleſiæ orationes his frequenter verbis terminantur, *Per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum Filium tuum, qui tecum viuit & regnat in vnitate Spiritus ſancti.*

TEXTVS.

Verſ.11. *Dicentes; Dignus es, Domine Deus noſter, accipere gloriam & honorem & virtutem: quia tu creaſti omnia, & propter voluntatem tuam erant & creata ſunt.*

COMMENTARIVS.

Accipere Deum virtutem, quid hic ſunt.

NONNIHIL ad huius verſus declarationem in expoſitione ſuperioris dictũ eſt. Nonnulla tamen hîc ſunt adiicienda. Primò manifeſtum eſt, verba illa, *accipere virtutem* non eſſe hîc aliud, quã accipere laudem, propter eam virtutem, quam ipſe A continet in ſe; & propter ipſius virtutis oſtenſionem, quam in ſuis operibus exhibet. Simili phraſi dicitur Agno. c. 5. 12. *Digus eſt Agnus accipere virtutem & diuinitatem*, &c. ea ſcilicet ratione, qua dicimur tribuere & deferre ſanctitatem ei, cui nihil aliud tribuimus, quàm venerationẽ ob ſanctitatẽ.

Secundò, cùm dicitur, *quia tu creaſti omnia*, particula illa (*quia*) reddit rationem, cur æterno Patri, Miſſæ ſacrificium offeratur (nam ſeniorum adoratio indicat ſacrificiũ Miſſæ; & adoratio exhibetur ei, qui ſedet in throno, id eſt, æterno Patri; vt ſuprà declaratum eſt.) Ratio autem eſt, *quia tu crea-* B *ſti omnia*, hoc eſt, quia Pater æternus eſt prima Trinitatis perſona, (cui tribuitur creatio) atque adeò totius diuinitatis fons.

Tã de creatione, quàm de iuſtificatione his in verbis mentionem contineri.

Tertiò, verba illa, *propter voluntatem tuam erant & creata ſunt*, denotant æterno Patri, vt diuinitatis fonti, non deberi ſolùm illud eſſe, quod creaturæ per productionem antiquam acceperunt; ſed etiã nouum eſſe gratiæ, quod illis impertitum fuit, cùm factæ ſunt nouæ creaturæ, iuxta Pauli loquutionẽ. Ac primum omnis creaturæ nomine de hominibus ſolùm eſſe ſermonem; non eſt in ſacra Scri- C ptura nouum. Vide Marci vltimo, *Prædicate Euangelium omni creaturæ*. Deinde in vltimis verbis ſermonem eſſe de noua creatione & de nouo eſſe ſupra naturali; id contextus ipſe palam oſtendit. Ait enim, *Propter voluntatem tuam erant & creata ſunt*. Quaſi dicat, Poſt antiquum illud eſſe, iam erant creata, aliud eſſe nouum eis dediſti; quapropter iure dicuntur denuo per omnipotentiã Dei eſſe creata. Atque ita loquitur Paulus de nouo homine, *qui ſecundũ Deum creatus eſt*, ad Epheſ. 4. 24. Eodẽq; modo huius loci contextus intelligatur neceſſe eſt. D Quia de antiqua ac priore creatione iam fuerat facta expreſſa mentio, in iis verbis, *Tu creaſti omnia & propter voluntatem tuam erant*. Neque id amplius explicatur per ſubſequẽtia verba. Adde huc, cùm de ſacerdotum adoratione & noui ſacrificij oblatione ſermo ſit, omnino expedire, vt non ſolùm in ea adoratione fiat creationis antiquæ mentio, ſed etiã redẽptionis & ſanctificationis nouæ. In Miſſis enim, licèt ad æternũ Patrẽ tanquã ad creatorẽ dirigatur ſermo, præcipuè tamen reſpicitur ad venerationem, quæ ei debetur propter nouum eſſe, quo humanum genus per Chriſti redemptionem & E Spiritus ſancti ſanctificationem euexit.

NOTATIO XIV.

De alluſione huius capitis ad templum Salomonis.

Quibus in rebus hoc caput ad Salomonis templum alludat.

ALLVSIONEM capitis huius ad templum Salomonis vt agnoſcamus, nos cogunt thronus Dei, viginti quatuor ſacerdotes principes, ſeptem lampades, mentio maris, Cherubinorum ſpecies, & diuinæ maieſtatis adoratio à ſacer- F dotibus facta. In quibus facilè animaduertetur, habitum fuiſſe reſpectũ ad antiquum Dei thronum Propitiatorio impoſitum, ad viginti quatuor familiarum principes ducentium genus ab Aarone, ad ſeptem aurei candelabri lucernas, ad mare æneum, ad templi Cherubinos, & ad antiquum Dei cultum in Salomonis templo frequentatũ. Eâdem etiam facilitate intelligitur, cælum, in quo Dei thronus erat, reſpondere ipſi templo. Cælum enim appellatur quoque Dei templum. Ex quibus conſtat, non eſſe valde intellectu difficile, huius capitis ſcopum eò ſpectare, vt primitiuam Chriſti Eccleſiam cum templo Salomonis conferat, & pariter obſeruet, quantopere nouum hoc Eccleſiæ Chriſtianæ templum antiquo illi antecellat. Et quidem ſuppoſitis iis, quæ de harum rerum ſingulis in commentatio notauimus, nullus erit (opinor) qui in dubium reuocet, admirabilem in hoc capite alluſionem ad templum Salomonis contineri.

Cælum in hoc capite reſpondere Salomonis templo.

Enim verò protinus animum pulſat difficultas, quæ hîc ſeſe offert. Etenim ſi in hoc capite ſit comparatio Chriſtianæ Eccleſiæ cum inſignioribus rebus quæ in templo Salomonico erant, non ſatis eſt, congruentem reddi rationem eorum, quæ textus tangit; niſi eorum etiam ratio reddatur, quæ videntur prætermitti; & explicetur vtrum ea ſilentio inuoluantur, & quare? Verbi gratia, Diximus in ſeptem lampadibus alludi ad templi candelabrum. Si ergo è regione ipſius candelabri, menſa propoſitionis erat in templo Salomonis (vt re vera erat) cur nulla illius fuit facta commemoratio? Deinde exprimitur Dei thronus: & tamen arca teſtamenti ſupprimitur, quæ in templo illo ceteris omnibus pluris æſtimabatur. Prætereà, vbi duo illa altaria; nempe alterum holocauſti & alterum thymiamatis? Etenim quando mare vitreum expreſſe fuit loco maris ænei poſitum; altaria etiam videantur non fuiſſe prætereunda, quæ magis erant propria templi. De his ergo diſputandum eſt in præſenti notatione.

Num Ioannes in hac viſione viderit arcam, vel quidpiã aliud ei reſpondens? Arcam Ioãni viſum ſentit Pradus. Contrarium tamen videri probabilius. Gloria Dei nomine aliquando arca fœderis in ſcriptura ſignificari.

Prima ergo dubitatio ſit, An fœderis arcam viderit Ioannes in hac viſione; aut aliquid ei reſpõdens? Pradus, Ezechielis primo, cum ſibi perſuadeat, Iſaiæ, Ezechielis & Ioannis viſiones eſſe omnino ſimiles, & in iis omnibus Deum oſtendiſſe ſuum ſolium, illius inſtar, quod in templo habebat; non dubitat quin thronus, quem Ioannes in hoc capite vidit, ſuper arcam fuerit; atque adeo Ioannes arcam in præſenti capite aſpexerit. Quod probat Pradus; quia Ezechiel ait ſe Dei gloriam vidiſſe. Atqui vſitata eſt ſacræ Scripturæ phraſis arcam appellare Dei gloriam. Verùm, cum tam ſuprà oſtenderim, viſiones illas non fuiſſe penitus ſimiles: quin imò magnam ipſarum artificij & elegantiæ partem eſſe ſitam in eo, quod aliqua in eis diuerſa reperiantur: nihil nobis probat Pradi fundamentum; nec ſufficiens argumentum eſt, vt ideo aſſeramus arcam à Ioãne in huius capitis viſione fuiſſe viſam. Et nihilo firmius probatur eam ab Ezechiele in ſuo primo capite fuiſſe conſpectam ex eo, quod dicat ſe gloriam Dei vidiſſe. Etenim licèt certum ſit aliquando gloriæ Dei nomen tribui arcæ fœderis; ſed ratio, cur ei tribuatur, eſt thronus, quem Deus ſuper ipſam habebat. Quemadmodum Mantuam Carpetanorũ ſiue Matritum appellare ſolemus regis Hiſpaniæ curiam, quod rex atque ipſius conſiliarij ibi ſedem fixerint. Nec tamen inde ſequitur, eos omnes, qui curiam aliquando aſpexerunt, in ea vrbe fuiſſe. Potuit enim contingere ab aliquibus eandem curiam viſam fuiſſe Pinciæ. Si ergo nomen gloriæ Domini, proptè Dei præſentiæ inter Cherubinos exiſtenti tribuitur, id certum eſt ab Ezechiele fuiſſe viſum. Vtrum autem arcam fœderis iuxta fluuium Chobar aſpexerit: id ex eius narratione minimè cõſtat. Nihil autem de ipſius viſione præter id, quod ipſe exprimit, nobis innoteſcit.

Quod ad Ioannis viſionem attinet; conſtat (meo iudicio) ipſum in hac prima Apocalypſeos parte non vidiſſe arcam teſtamenti. Nam capit. 11. n. 19 aſſerit, vt rem nouam, *Apertum eſt templum Dei in cælo, & viſa eſt arca teſtamenti eius in templo eius*. Vnde non obſcurè infertur, in hac de qua modò loquimur viſione non illi arcam fuiſſe oſtenſam, donec ad eam viſionis partem capitis 11. peruenit. Nec myſterio vacabit, tunc illi apparuiſſe arcam, vt eo loci patebit.

Iridem loco arcæ Ioanni fuiſſe viſam.

Altera dubitatio eſt. Num Ioannes quando arcam hîc non vidit, aliquid ſaltem viderit ipſi arcæ reſpondens? Ad hoc dico, iridem quam Ioannes in circuitu ſedis conſpexit, videri arcæ reſpondere. Nam arcæ myſterium erat Dei fœdus cum populo ſuo (nempe vt ſeruaret populus legem, & Deus illi eſſet propitius & fautor) & ideò appellabatur arca fœderis. Si ergo hoc erat arcæ myſterium, arcus etiam cæleſtis erat fœderis arcus: legimus enim Geneſ. 9. numero duodecimo: *Hoc ſignum fœderis inter me & vos in generationes ſempiternas*. Imò verò fœdus illud cum Iudaico populo quod arca repræſentabat, erat aliquãdo reſcindendum, abolenda enim erat antiqua lex. Fœdus verò, quod arcus cæleſtis repræſentat, eſt æternũ, & in generationes ſempiternas. Fuit itaque maximè congruens, vt in hac Chriſtianæ Eccleſiæ cum Salomonico templo comparatione, arca fœderis in fœderis arcum conuerteretur. Tum quia cælum erat templũ nouũ, & iris eſt ſignum fœderis in cælo: tum quia Dei pactio cum Chriſtiano populo æterna eſt, *& in generationes ſempiternas*. Quare per expreſſam alluſionem ad cæleſtem arcum, ait Iſaias capit. 54 numero 10. *Sicut in diebus Noe iſtud mihi eſt. Montes commouebuntur, & colles contremiſcent: miſericordia autem mea non recedet à te, & fœdus pacis meæ non commouebitur.* Quòd ſi arca appellabatur gloria Dei, fortè etiam Eccleſiaſticus idem nomen tribuit arcui cæleſti cap. 43. 18. *Gyrauit cælum in circuitu gloriæ ſuæ.* Illud certè manifeſtum eſt, myſticum arcum (id eſt Chriſti redemptoris noſtri paſſionem, vt in commentario explicuimus) multò ſublimius & excellentius, nomen Dei gloriæ mereri, quàm antiquam fœderis arcam: & ad figurandam propitiationem, quam in Chriſto habemus, aptiorem in hac viſione fuiſſe arcum, quàm arcam. Si autem in Ioannis viſione, arcus ſupplet vices arcæ, argumento eſt Ezechieli capite primo non fuiſſe viſam arcam fœderis; quia ipſe teſtatur ſe vidiſſe arcum ſiue iridem.

Cur in hac Ioannis viſione arca fœderis ſit in arcum cæleſtem conuerſa?

Aptiorẽ huic viſioni arcũ fuiſſe, quàm arcam.

A

Licèt non arcam, Propitiatorium tamen fuiſſe hîc viſum à Ioanne.

Ex eo tamen, quod Ioanni in hoc capite arcam fœderis fuiſſe conſpectam negem, non nego Propitiatorium illi fuiſſe monſtratum, quod præcipua erat ac ſuperior arcæ pars. Scio non deeſſe, qui contendant Propitiatorium non fuiſſe cum arca coniunctum, ſed arcæ aliud fuiſſe prætereà propriũ operculum: Propitiatorium autem fuiſſe nonnihil altius arca, & ſeparatum ab illa, ac Cherubinorum, quos fecit Moſes, manibus ſuſtentatum. Cui cogitationi fauere videtur primâ ſpecie illud Numerorum ſeptimo, num. octageſimonono, *Moſes audiebat vocem loquentis ad ſe de Propitiatorio, quod erat ſuper arcam, inter duos Cherubim.* Huius tamen loci conſtructio germana non eſt Propitiatoriũ eſſe inter duos Cherubinos, ſed Dei vocem exauditam fuiſſe inter duos Cherubinos, vt explicatur Exodi 25. num. 22. *Loquar ad te ſupra Propitiatorium, ac de medio duorum Cherubim.* Propitiatoriũ
B enim conſtat fuiſſe Cherubinorum baſim; ipſoſque ſuper illud vtroque ex latere pedibus niti (vt perſpicuè docent Ioſephus & Philo, quorum verba ſuprà retulimus. Et conſtat etiã Propitiatoriũ cardinibus aureis fuiſſe arcæ compactũ. Itaque certum eſt, arcæ non aliud fuiſſe operculum præter ipſum Propitiatorium. Vnde Vulgatus & Septuaginta, nec non Ioſephus & Philo diſertè appellant illud operculum arcæ. Quòd ſi aduertatur, Cherubinos neceſſariò ſuper Propitiatorium eſſe debere; planum fit, non aliud arcæ operculum fuiſſe. Nam Scriptura expreſsè affirmat Cherubinos ſuper arcam fuiſſe. Illi autem aliud operimentum addidere, qui Cherubinos exiſtimarunt non fuiſſe ſuper Propitiatorium.

Propitiatorium fuiſſe Cherubinorũ baſim, nec aliud ab arca diſtinctum, ſed ipſius operculum.

Quòd ſi ſemel admittatur, nullum aliud arcæ operimentum fuiſſe præter Propitiatorium; non videtur negari poſſe, quin Ioannes in hac viſione præcipuam arcæ partem aſpexerit.
C Nam etſi non exprimat ſe auream tabulam vidiſſe, aſſerit tamen ſe vidiſſe Dei thronum, qui (vt ſuprà probatum eſt) pro baſi ſeu fundamento conſtabat Propitiatorio; in quo Cherubini adſtabãt, qui collatis atque conſertis alis quandam ſellæ ſiue ſedis normam componebant; vbi Deus conſidere dicebatur; & ſub eius pedibus pro ſcabello ſiue ſuppedaneo eſſe Propitiatorium. Sublatâ autem arca, non eſt cur vncinos aureos in aurea tabula conſideremus. Nec Ioannes fortaſſe in aureæ tabulæ figurâ, ſed in ſapphirinæ Propitiatorium aſpexit. Nam ſuppedaneum Dei pedibus ſuppoſitum (quod deſcribitur Exodi vigeſimoquarto, num. decimo) ſapphirinum erat. Legimus enim, *Sub pedibus eius quaſi opus lapidis ſapphirini; & quaſi cælum, cum ſerenum eſt.* Et ſimiliter Ezechielis primo, num. vigeſimo ſexto, *Quaſi aſpectus lapidis ſapphiri ſimilitudo throni.* Et capit. decimo, numer. primo, *Quaſi lapis ſaphirus ſpecies ſimilitudinis ſolij.* Cum autem Ioannes Dei ſolium viderit in
D cælo; in hoc videtur ipſius viſio ad Moſis & Ezechielis viſiones conformanda. Quòd ſi admittamus baſim throni à Ioanne viſi fuiſſe ſapphirinam, & Chriſtum figurare; cum hoc mirificè cohæret, ſecundum cæleſtis ciuitatis fundamentum eſſe Saphirum, Apocalyp. vigeſimo primo, num. decimonono, quo ſignificatur (vt eo loci planum fiet) ſecundus articulus ſymboli Apoſtolorum; cuius verba ſunt, *& in Ieſum Chriſtum Filium eius vnicum Dominum noſtrũ.* Verùm enim verò, vtcumque hoc ſit, ſacra Scriptura nos docet, Propitiatorium fuiſſe Dei pedibus pro hypopodio ſuppoſitum: & Ioannes affirmat ſe vidiſſe Deum in throno. Thronus autem eſt regia ſella cum ſcabello hypopodio ſiue ſuppedaneo. Atque ita negandum non eſt Ioanni in hac viſione Propitiatorium viſum fuiſſe.

Vnde colligatur Propitiatoriũ hîc à Ioãne fuiſſe conſpectũ.

Qua ratione ſit conſiderandus thronus, quem in templo habebat Deus.

Confirmatur hoc ex certiſſima Propitiatorij ſignificatione, quod Chriſtum Dominum haud dubiè indicabat; vt docet Paulus ad Roman. tertio, num. vigeſimo quinto, vbi
E legimus, *Quem propoſuit Deus propitiationem*, vbi Græcè eſt, *ἱλαστήριον*, quo nomine vocant Propitiatorium Septuaginta, & ipſemet Paulus ad Hebræos nono, num. quinto. Obſeruatione autem dignum eſt, eodem verbo Hebraico (nempe כפר *kapar*) duo ſignificari, nempe Operire atque Placare: & inde deriuari nomen (כפרת *kapareth*) quod duplicem quoque habet ſignificationem, ſcilicet operculi & Propitiatorij; & cùm Septuaginta, in vtraque ſignificatione myſterium reperirent, pluſquam ſemel appellaſſe illam tabulam *ἱλαστήριον ἐπίθεμα*, (vt Exodi vigeſimo quinto, num. decimo ſeptimo, & capit. trigeſimo ſeptimo, num. ſexto,)
F quod ſonat Propitiatorium operculum. Huic verò tranſlationi vt lux aliqua accedat, conſiderandum eſt, quanam ratione arcæ operculum aptè deſeruiat ad Chriſti Domini, veri Propitiatorij ſignificationem? Dico ergo, illâ arcâ denotari fœdus, quod Deus cum Iſraelitico populo ſanciuerat: cuius fœderis præcipua pars eò ſpectabat, fore vt Deus illis Meſſiam promiſſum mitteret, ſimulque veram cum illo propitiationem. Quemadmodum autem arca ſine operculo inutilis eſſet; ita etiam totum pactum beneficiorum, quæ erant in legis obſeruatores conferenda, ſine Chriſto inane eſſet ac vanũ. Ecquis enim eſt, qui non ſæpius peccet, ac proinde

Propitiatorium quid ſignificet.

Eodem verbo Hebraico ſignificari operire & placare.

Propitiatorium à LXX. fuiſſe appellatum pariter Propitiatorium & operculum.

Propitiatorij ſymbolum quàm aptè Chriſto congruat.

indigeat, vt Deus ei ſcelera remittat ac tegat? Cùm igitur in Chriſto efficaciſſimum eſſet remedium ad omnia hominum ſcelera condonanda, & ad Dei promiſſa cunctis legis obſeruatoribus propoſita confirmanda; nihil potuit ad hæc ſignificanda congruentius excogitari, quàm arcam fœderis aureo operculo contegere; illudque appellare Propitiatorium: vbi obſeruandum eſt, eandem operculi figuram; (quod eſt veluti complementũ arcæ) ſignificare, Chriſtum, qui eſt verum Dei Propitiatorium, afferre Dei promiſſionibus robur ac firmitatem. Vide ſecundæ ad Corinthios 1. nom. vigeſimo, *Quot-quot enim promiſſiones Dei ſunt, in illo Eſt, & per ipſum Amen Deo.*

Cur arca hic nõ apparuerit, ſed arcus?

Hac ex parte nequaquam diſſentaneum eſſe videbatur, vt Ioanni in hac viſione Propitiatorium ſuper arcam monſtraretur. Verùm quia arca (licet eius ſignificatio extendi poſſit ad pactionem, quam cum legis Euangelicæ obſeruatoribus facit Deus) propriè tamen & ſtrictè ſignificabat fœdus illud, quod Deus cum obſeruatoribus Moſaicæ legis fecerat (quæ lex eo tempore iam erat antiquata) ideo conuenientius fuit, vt in hac viſione pro arca ſubſtitueretur aliud aptius ſymbolum. Adde, quod arca videbatur etiam ſignificare legis obſeruationem & cuſtodiam præceptorum (quia intra illam legis tabulæ incluſæ cuſtodiebantur) & quia neminem ad perfectum adduxit lex; & legis obſeruatio, quæ ex ſe alioqui erat imperfecta) perficiebatur Dei propitiatione, quæ per Chriſtum confertur; ideo appoſitè Chriſtus per arcæ operculum figuratus eſt. Quod autem Propitiatorium, & arcæ eſſet operimentum, & Cherubinorum baſis, indicat Chriſtum, (qui eſt inter vtrumque teſtamentum) eſſe, qui veteris Teſtamenti ſanctitati colophonem addidit; & qui baſis eſt & fundamentum nouæ & cæleſtis ſapientiæ & ſanctimoniæ noui Teſtamenti, quæ cæleſtis hierarchiæ ſapientiam & ſanctitatem imitantur; & in duobus adumbrantur Cherubinis, vt ſuprà ſatis explicatum eſt. Ceterùm cùm Ioanni in huiuſmodi viſione non eſſet demonſtranda veteris Teſtamenti ſanctitas, ſed noui, ideo conueniens fuit, ne illa arca, ſed ſolum nouus Dei thronus in Eccleſia ſupra Chriſtum fundata conſtitutus monſtraretur. Quemadmodũ Moſis Cherubini (qui figura erant ſpiritalis Dei throni) Propitiatorio tanquam baſi innitebantur.

Cur Propitiatoriũ fuerit Ioanni hic oſtẽſum.

Ex ſuprà dictis intelligitur, deſumptũ fuiſſe ex arca fœderis Domini ad hanc viſionem quicquid è re ipſius erat; nempe Propitiatorium, aptiſſima Chriſti figura. Quod autem ex arca deerat ad noui fœderis ſignificationem, cæleſtis arcus ſymbolo fuiſſe ſuppletum. Quo ſignificaretur, nouum fœdus eſſe æternum, quemadmodum ab Eccleſia appellatur in calicis conſecratione.

Cur nulla menſa propoſitionis mentio in hac viſione?

Secunda dubitatio ſit de menſa propoſitionis, cur ſcilicet, cùm candelabri facta ſit commemoratio, & ſeptem ipſius lampadum, menſa fuerit intacta prætermiſſa? Aliquis fortaſſe reſponderet, menſam fuiſſe relictam, quia ſeptẽ lampades candelabri ſignificant ſpiritualis prouidentiæ Diuinæ perfectionem & dona ſpiritualia, quæ Deus ſuis fidelibus largitur, menſa autem indicabat prouidentiam, quam de alendis ſuorum fidelium corporibus Deus habet. Quod ſi ita eſt, vt affirmat Philo, libro *Quis diuinarum rerum hæres*, & libr. 3. de vita Moſis, & S. Thomas 1. 2. q. 102. art. 4. ad ſextum, ac Nicolaus de Lyra 3. Reg. cap. 7. ſi hoc (inquam) ita eſt, omiſſio menſæ propoſitionis in hoc capite, quo de Chriſtiani populi excellentiis agitur, ſignificare poterit; Eccleſiæ Chriſtianæ (primitiuæ præſertim) excellentiam in beneficiis temporariis non conſiſtere, ſed in ſpiritualibus. Atque vt confirmetur per menſam propoſitionis ſignificata fuiſſe temporalia beneficia; aduertitur menſam poſitã fuiſſe ad partem aquilonarem, hoc eſt ad læuam. Nam temporales res ad ſiniſtram ſpectant, & panes, qui in ea menſa proponebantur, ad temporalis vitæ nutrimentum pertinebant.

Menſa propoſitionis quid ſignificaret iuxta Philonem.

Ceterùm hæc reſponſio non videtur ſatisfacere; quia expoſitio illa de corporali nutrimento per menſam propoſitionis denotato, humilior eſt, quàm vt ad illam præcipuè reſpectum eſſe, credi debeat. Et licèt ea inepta non ſit ad Iudaici populi conſiderationem, at non ſatis eſſe nobis debet, antiquis figuris eam tribuere ſignificationem, quam eis Iudæi accommodabant; ſed eas declaremur oportet, ita vt in eis rectè præſtetur quod S. Auguſtinus de prophetiis ait, eas ſcilicet Iudaica tãgere, ſed Chriſtiana reſpicere. Quare iuxta rationis ac prudentiæ regulam dubium nõ eſt, quin menſa illa in Chriſtiano ſenſu & ſublimiori intelligentia, aliam continebat excellentiorem ſignificationem. Quemadmodum candelabrum in ſenſu proximo repræſentabat in illo templo adorari ſeptem planetarum conditorem atque rectorem; vt exponunt Philo Iudæus, & Clemens Alexandrinus. Sed in ſublimiori ſenſu refertur ad ſeptem Dei ſpiritus in Chriſtiana Eccleſia effulgentes, vt vidimus ſuprà. Cenſeo igitur in menſa propoſitionis ſignificari alimentum, quod Deus populo ſuo ſuiſmet verbis ſpiritualiter conferebat, iuxta illa Chriſti verba, *Non in ſolo pane viuit homo; ſed in omni verbo, quod procedit ex ore Dei*, Matth. 4. 4. De qua meliore ſignificatione memini me alibi latiùs dixiſſe.

Quid per templi candelabrum myſticè figuretur.

Quid per propoſitionis menſam.

Hoc ergo ſuppoſito, admirabili artificio menſa propoſitionis omiſſa fuit. Commutata enim eſt in eum librũ, quẽ in manu habebat is, qui ſedebat in throno. Sicut & arca fœderis in arcum cæleſtem conuerſa fuit. Quòd verò liber ille ad cæleſtem prophetarum doctrinam ſit referendus, videbimus cap. 5.

Cur menſa propoſitionis fuerit omiſſa?

B Tertia dubitatio ſit de altari holocauſti, cur videlicet deſit in hac viſione. Si in hoc capite alluderetur non ad Salomonis templum, ſed ad Sionis tabernaculum, quod in Eccleſia Chriſtiana inſtauratum fuit, (vt dicemus in commentario Pſalmi 28.) dici fortaſſe poſſet, in Sionis tabernaculo non fuiſſe altare holocauſti. Remanſit enim in Gabaone, vt cenſet Lyra 1. Par. 16. 39. & ibidem etiam fortè remanſit propoſitionis menſa. Etenim verò commemoratio maris æneï, viginti quatuor ſeniorum, qui erant ſacerdotum, principes, nec non Cherubinorum præter eos, qui Propitiatorio erant impoſiti: horum (inquam) omnium commemoratio manifeſtè indicat alluſionem omnino fieri ad templum Salomonis. Quamobrem aptior reſponſio eſt, in viſione, quæ hoc c. 4. refertur, conuenienter fuiſſe relictum altare holocauſti, quia vetera ſacrificia omnia cõmutata ſunt in ſacrificium incruentum, quod ſacerdotes in Miſſarum celebratione offerunt Deo; illudque in ſeniorum adoratione, vt iam diximus, denotatur. His accedit, quod licet in viſione huius capitis altare holocauſti non reperiatur, poſteà erit ei locus cap. 6. verſ. 9. vbi ſubter altare clamant animæ interfectorum, nempe ſubtus altare holocauſti, vt ibi videbimus.

Cur item altare holocauſti in hac viſione deſit?

Quarta dubitatio ſit, cur in hac viſione deſideretur altare thymiamatis? Reſpondeo, cùm ſenioribus in ſancto Sanctorum fuerit locus conceſſus; pro altari thymiamatis, datas fuiſſe ſingulis phialas aureas thymiamate plenas. Seniores enim deſcribuntur cap. 5. 8. *habentes ſinguli phialas aureas plenas adoramentorum.* Græcè, θυμιαμάτων. Quin & cap. etiam 8. verſ. 3. vidit Ioannes altare thymiamatis.

Cur altare etiam thymiamatis hic deſideretur.

Ex harum dubitationum ſolutione ſiue explicatione; atque ex iis omnibus, quæ in huius capitis commentario hactenus dicta ſunt, planè perſpicitur, ſummam viſionis capitis quarti eò ſpectare, vt indicet pro veteri Salomonis templo Deum in primitiua Eccleſia Chriſtiana aliud ſibi templũ multo præſtantius & excellentius creaſſe: in quo multò perfectiùs atque ſublimius reperiebantur ea, quæ quondam Salomonis templum præcipue illuſtrabant. Etenim quæ in veteri illo templo erant illuſtriora ac celebriora, ad hæc ferme reduci poſſunt.

Collatio ſingularũ huius viſionis partium cum præcipuis templi Salomonici partibus, ad quas alludit.

1. Thronus veri Dei.
2. Arca teſtamenti.
3. Dignitas principum ſacerdotum ab Aarone genus ducentium.
4. Doctrina diuinæ legis, quæ ibi prædicabatur.
5. Candelabrum aureum cum ſeptem lucernis.
6. Menſa propoſitionis.
7. Mare æneum.
8. Cherubini ingentes, quos fecit Salomon.
9. Sacrificia quæ Deo offerebantur.

E Hæc autem omnia in nouo primitiuæ Eccleſiæ Chriſtianæ templo mirum in modũ aucta & locupletata inueniuntur. Nam primò nouus Dei thronus magnopere priſtino illi antecellit.

2. Pro fœderis arca apparuit cæleſtis arcus ex ſmaragdo.
3. Pro ſacerdotũ principibus maiores alij principes viſuntur, qui thronum habeant ante Deum.
4. Pro legis doctrina, tonitrua & fulgura exaudiuntur.
5. Pro ſeptem candelabri aurei lucernis, ſeptem lampades cæleſtes conſpiciuntur.
6. Pro menſa propoſitionis ſubſtituitur mirabilis liber in manu Altiſſimi.
7. Pro mari æneo, vitreum mare oculis ſubiicitur.
8. Pro Salomonis Cherubinis, quatuor admiranda & valde myſtica animalia adſtant Deo.
9. Pro antiquis ſacrificiis cruentis proponitur nouum ſacrificium incruentum, ſummã cum Diuinæ maieſtatis veneratione.

CAPVT

CAPVT QVINTVM.

TEXTVS.

Verſ. 1. *Et vidi in dextera ſedentis ſupra thronum librum ſcriptum intus & foris, ſignatum ſigillis ſeptem.*

COMMENTARIVS.

Cuiuſmodi fuerit hic liber Ioanni viſus.

LIBER hic cõcipiendus eſt, vt membrana, quædã vtrâque ex parte ſcripta & conuoluta, vt optimè conſiderat Pradus in id Ezechielis 2. 10. *Ecce manus, in qua erat ſcriptus liber inuolutus; & expandit illum coram me, qui erat ſcriptus intus & foris*, Vbi *intus* idem eſt, quod interna membranæ facies; *foris* verò externa. Quare ſcriptus *intus & foris*, nil aliud eſt, quàm ſcriptus vtrâque paginâ. Appellatur autem in membrana interior pagina, quæ candidior eſt; exterior verò, quæ minus candida, nam in pelle externa facies, vt quæ non ita eſt aſſeruata atque obtecta ſolet eſſe nonnihil ſordida.

Quando potuerit Ioannes aduertere, hunc librum eſſe intus & foris ſcriptum.

Præterea licèt Ioannes dicat vidiſſe ſe librum vtraque parte exaratum & obſignatũ ſigillis, non non eſt exiſtimandum, ante reſignata ſigilla Ioannẽ aſpexiſſe librũ ſcriptum vtrâque ex parte eſſe; ſed id poſteà fuiſſe viſum à Ioanne. Etenim licèt antequã reſignetur epiſtola, appareat interdũ illam eſſe in vtrâque facie ſcriptã; at in membrana, quæ debebat eſſe in vtrâque parte ſcripta, & mox inuoluta, atque ſeptem ſigillis obſignata; veriſimilius eſt exiſtimare, ad finẽ mẽbranæ partẽ aliquã extremã nullis characterib⁹ exaratã perſtitiſſe; vt illâ reliqua tota mẽbrana cõſcripta tegeretur: id quod in teſtamento clauſo, & obſignato ſolet cõtingere; in quo nulli poſſunt diſpici characteres, donec aperiatur. Et quidem ad ſenſum non admodum obſtabat, vt priuſquã reſignarentur ſigilla, literæ aliquot poſſent dignoſci, quæ in externa ipſa facie ſcriptæ eſſent. ceterùm non eſt, cur in huiuſmodi cogitatione violenta, aut parum veriſimili philoſophemur.

Quomodo hæc libri ſigilla ſint conſideranda.

Quod ad ipſa attinet ſigilla; poſſet aliquis ſuſpicari, ſermonem hîc eſſe de ſigillis ad eorum modum, quæ in literis patentibus apparent: vbi opus minimè eſt ſigilla abrumpere, aut reſignare; ſed potiùs priùs explicantur literæ, mox cernuntur ſigilla. Huic ſuſpicioni textus ipſe primo aſpectu fauet; qui ſemel & iterum ſeruat hunc ordinem, *aperire librum, & ſoluere ſignacula eius*; quaſi prius ſit librum aperire, & poſterius ſoluere eius ſignacula. Adhæc priùs dicitur Agnus aperuiſſe librum, *& cum aperuiſſet librum*, grates illi ſumma cum celebritate ob egregium illud facinus actæ ſunt: poſteà verò narratur, quẽadmodum ſigilla paulatim ſingula ſoluta ſint; & ad quodlibet ex ſigillis reſignatum mirabilis quædam actio illi myſterio deſeruiens proponebatur, vt videre eſt cap. 6. & 8. Non autem videtur textus admittere, vt aſſeramus per anticipationem dicta eſſe illa, quæ de laudibus Agno pro ſigillorum reſignatione tributis enarrãtur. His argumẽtis ſuo loco faciemus ſatis; nũc illud dixiſſe ſufficiat, ſigilla eo modo, haud dubiè, eſſe concipienda, vt illis liber eſſet clauſus & obſignatus; ita vt legi non poſſet, priuſquam ſignacula ſoluerentur. Id clarè conſpicitur Iſaiæ 29. 11. *Erit vobis viſio ſicut verba libri ſignati, quẽ cùm dederint ſcienti literas, reſpondebit. Non poſſum legere, ſignatus eſt enim.*

Huiuſce libri myſterium quanti ſit momenti.

Tranſeamus ad librũ, quem Ioannes vidit, A ſignificationem. Et obſeruetur in primis hanc eſſe ſummi momenti rem in Apocalypſeos interpretatione. Nam, vt videbimus, huius libri myſteria ad finẽ vſque capitis 11. protenduntur. Et certè textus ipſe ſignificat huius libri reſignationem eſſe maximi põderis rem, & ab vno Chriſto præſtari potuiſſe, qui, vt librum aperiret, mortuus fuit; ex illo autem aperto ingentem ſibi gloriam comparauit. Vetus interpretatio erat, per hunc librum ſacrã Scripturã ſignificari; eùmque à Chriſto fuiſſe apertum, eùm ipſe ſuæ Eccleſiæ ſuum impertiuit ſpiritum ad ſacrarũ Literarũ intelligentiã. Hæc explicatio præterquã quod Victorinũ, Ticoniũ, Primaſium, Ambroſium, Andreã, Bedã, Haymonẽ, Anſbertũ, B Anſelmũ, Rupertũ, Richardũ, Ioachimũ, Hugonẽ, & vno verbo, omnes antiquos interpretes pro ſe habet auctores; eã etiã ſequuntur veteres Scriptores & Eccleſiæ Patres, vt Orig. homil. 12. in Exod. Euſebius de demõſtrat. l. 8. c. 2. Hieronymus Iſaiæ 22. necnon Ezechielis 2. & 44. & Danielis 12. Hilarius in Prologo Pſalmorũ, Greg. l. 4. Dialog. c. 42. Vincentius Lirinenſis, in ſuo aureo libello, atque hæc demũ expoſitio ita eſt cõmuni cõſenſione recepta, vt noſter Maldonatus iure dicat Ioannis 6. 27. *Nemo doctus ignorat librum illum ſeptem ſigillis ſignatũ prophetias veteris Teſtamenti ſignificare.* Alia interpretatio erat non admodùm diuerſa, quæ per hunc librum C intelligebat Chriſtum, & diuina planè myſteria, quæ in eo ſunt recõdita (hunc enim reſpiciũt prophetiæ antiquæ; & tota ſacra Scriptura Chriſtum nobis prædicat,) atq; hic loquendi modus aſſerens librum ſignatum eſſe Chriſtum, eſt D. Bernardi, Vincentij Ferrerij, Seraphini de Fermo, & aliorum.

Quid hic liber ſignificet.

Verùm prædicta libri expoſitio de ſacra Scriptura ſit literalis?

Has tamẽ expoſitiones, licèt pias eſſe concedant; aiunt tamẽ non eſſe literales nonnulli, qui ad cõtextum attẽdunt. Sibi enim perſuadent, librũ hũc, quẽ Ioannes ſignatum vidit, neceſſariò eſſe ipſam Apocalypſin, id eſt, prophetiã præcipuorũ euẽtuũ, quos Chriſti Eccleſia erat habitura. Atque hæc eſt ſententia Pannonij, Riberæ, Pradi, Viegæ, Pererij, Bullengeri; qui pro ſe adducunt Andreã, Aretam, Aureolum, Nicolaum, & Dionyſium Carthuſianũ.

Quæ Scripturæ pars in libri huius ſymbolo figuretur.

D Aſſero tamen primò, ſi textus attentè inſpiciatur, certũ eſſe, quod liber ſignatus cõtinebat, eſſe illud, quod reſeratis ſigillis fuit reuelatum. Hinc tamen infero, librũ ſignatum in ſe cõplecti, non totã Apocalypſeos prophetiã, ſed ſolùm quod à c. 6. vſq; ad 11. incluſiuè cõtinetur (id eſt per ſex capita) omnia enim, quæ apertis ſigillis reuelata ſunt, caput vndecimũ non trãſgrediuntur. Et ego ſanè vſq; ad finem vndecimi hoc extendo: certus enim ſum, ſeptem tubas ad ſeptimum ſpectare ſigillum; atqui caput vndecimum ſeptimâ tubâ terminatur.

Enimuerò aliqui (ex quibus eſt Pererius) arbitrantur, quod aperto ſeptimo ſigillo reuelatũ eſt, ab initio capitis 8. non vltrà procedere. Vnde non ſatis intelligo, quo pacto Pererius ſibi animum inducat, vt exiſtimet librum ſignatum eſſe totam Apocalypſin, ſi totũ illud, quod apertis libri ſigillis patefactum fuit, in eius opinione vix duo capita complectitur. Non ignoro huic argumento aliquos ita eſſe ſatisfacturos, vt aſſerant ſeptem libri ſigillis totidem viſiones Apocalypſeos reſpondere: atque hoc pacto eandem eſſe prophetiam myſteriorum in totidem ſigillis latentium cum ſeptem viſionibus Apocalypſeos. Verùm, meo iudicio, hæc explicãdi ratio inanis eſt, & ſine fundamento. Atque illi ipſi, qui eam ſtabilire nituntur; in capitum ſequentiũ expoſitione conuincuntur, vt credant nouas eſſe Prophetias, quæ in ſeptem ſigillis minimè continebantur. Et in mea expoſitione, quam ſequor, à capite quarto, vſque ad vndecimum agitur de primitiua Eccleſia à Iudaico populo oppugnata: & ab vndecimo vſque ad decimum nonũ agitur de perſequutione, quam Gentilicus populus aduerſus Eccleſiam concitauit, & de ipſorum Gentilium conuerſione. Quare mihi certum eſt omninu, myſterium in ſeptem ſigillis deliteſcens in capite vndecimo finitum fuiſſe, & nouum deinceps argumentum inſtitui.

Quorum myſteriorum cognitione opus ſit ad plenã libri ſignati intelligentiam.

Secundò affirmo, ad plenam huius libri ſignati intelligentiam opus eſſe cognoſcere myſteria, quæ apertis ſeptem ſigillis retecta ſunt. Nam ſi liber nihil continet aliud, quàm myſteria illa; nemo poteſt planè percipere, qui liber hic ſit; niſi myſteria ipſa nouerit, quæ liber cõplectitur. Exiſtimo igitur ſeptem ſigillorum myſterium illud eſſe, vt in ipſis indicetur, qua ratione Deus ſe geſſerit cum Iudaico populo, poſt Chriſti Ieſu reſurrectionem; cum aliis nimirum Saluatorem clementiſſimum, cum aliis ſeuerum iudicem, rectiſſimum tamen agendo. Porrò in quatuor primis ſigillis retegi mirum in modum ſummam Dei fortitudinem, beneficentiam, æquitatem, atque ſapientiam in Iudæorum prædeſtinatorum ſalute; in tribus verò poſtremis apparere in reproborum Iudæorum repulſa maximam Dei patientiam, horribilem comminationem, ac demum ſupplicium ſeueriſſimum. Atque hi ſunt ſeptem Dei ſpiritus, de quibus egimus cap. 1. notat. 5. Spero autem doctis viſum iri hanc eſſe Apocalypſeos ſeriem, & pro mea interpretatione plures ac nobiliores eſſe auctores, quã pro alia qualibet. Hoc ita conſtituto, neceſſariò inſtituendus mihi eſt ſermo de libro obſignato iuxta meam declarationem de ſeptem ſigillorum myſterio.

Quid demũ ſit liber hic ſignatus.

Tertiò ergo aſſero, librum hunc ſignatum eſſe doctrinam reconditam. qua docemur Dei prouidentiam celſiſſimam, & Chriſti ſupremum imperium in ſalute Iudæorũ, qui Chriſtum receperunt, & in illorum reprobatione, qui ipſum reſpuerũt, mirum in modũ apparere, extare, & eminere. Huiuſmodi autem tractationem ſex quidem capitibus, videlicet à ſexto vſque ad vndecimum, comprehendi: non tamen eſſe nouam doctrinam; ſed eandem, quæ ſacris inſtrumenti veteris vaticiniis fuerat prædicta. Itaque antiqui Patres, & ſcriptores veriſſime aſſerunt, ſignatum librum eſſe Teſtamenti veteris prophetias: & hæc eſt haud dubiè illius ſignificatio. Etenim Deum habere in dextera librum prophetiarum; idem eſt, quod eas reapſe perfectiſſimè complere. Quid enim aliud dextera Dei repræſentat, quàm excellentiſſimã ipſius operationẽ? Quando ergo prophetias ipſas admirabili perfectione opere implebat, tunc elegãtiſſimè effingitur dexterâ manu librum prophetiarum habuiſſe. Sed quoniã Dei operum perfectio, & complementum prophetiarum, licèt valde erant ſublimia & excellentia, nimis tamen abdita erant & occulta; ideo liber in Dei dextera conſtitutus figuratur eſſe ſignatus, hoc eſt, Prophetiarum comple-

Quid ſit Deũ habere in dextera librum ſignatum.

A mento, quod illis lucem allaturum eſſe videbatur, prophetias ipſas obſcurari potiùs, & obſignari, ac intellectu difficillimas remanere; niſi Chriſtus ſigilla ipſa aperiat; id eſt, niſi ſuum hominibus ſpiritum largiatur, quo eas valeant intelligere. Nam modus implendi prophetias, vt excellẽtiſſimus eſſet, debuit eſſe ſummopere tectus & occultus. Quare fortitudo ſub debilitatis ſpecie latuit; ſapientia ſub ſtultitiæ prætextu, & ſic de ceteris. Vnde ipſum prophetiarum complementum ſumma diſſimulatio fuit, ac proinde, dum prophetiæ ſunt impletæ, ſigillis quibuſdam obſignatæ fuerunt, & B humanæ intellectioni difficillimæ redditæ.

Cur ſignatus donec ab Agno reſeretur?

Quartò aſſero, illos etiam antiquos Apocalypſeos interpretes rectè coniectare, qui dicunt per librum ſignatum, non ſolùm vetus Teſtamentum; ſed etiam nouum indicari. Idem enim, quod in veteri Teſtamento erat prædictum, in nouo fuit expletum. Cùm autem Chriſtus ſuum tribuit ſpiritũ, vt diuini operis perfectio in prophetiarũ complemento agnoſcatur; ſimul etiam lucem tribuit, vt nouum ac vetus Teſtamentum intelligatur.

Libri huius ſignificationem non ad vetus modo teſtamentũ, ſed ad nouũ etiam ſeſe extendere.

Aduerte autem in Regis pictura ſedentis in C throno, & in libro, quem manu tenet, alludi videri ad id Eccleſiaſtici 1. 7. *Diſciplina ſapientiæ cui reuelata eſt, & manifeſtata? & multiplicationem ingreſſus illius quis intellexit? Vnus eſt altiſſimus Rex potens, ſedens ſuper thronũ illius, & dominans Deus. Ipſe creauit illam in Spiritu ſancto, & vidit, & dinumerauit & menſus eſt.*

Sed obiiciet aliquis, multa eſſe in veteri Teſtamẽto atque nouo, quæ minimè agunt de ratione, qua ſe Deus erat geſturus, aut qua ſe geſſit cum Iudæis poſt Meſſiæ aduentum; ac proinde librum ſignatum nõ aptè poſſe vniuerſæ Scripturæ, ſed D alicui tantùm eius parti applicari. Reſpõdeo, me non applicare ſignatum librum ad ſacram Scripturam ſecundùm omnem ſui partem: ſed ſecundùm eam, quæ Iudæis Chriſtum recipientibus ſummam promittebat felicitatem; & ſecundùm eam, quæ Iudæis Euangelio repugnantibus prophetabat ſummam miſeriam, & poſteà de effectu ipſo nos reddit certiores. Hoc tamen argumentum nemo putet ad pauca ſolùm Scripturæ capita ſeſe extendere; eſt enim ipſi Scripturæ cõmune & quodammodo generale, ac præſertim Prophetis & nouo Teſtamento. Quin imò multa capita, quæ ad res alias E longè diuerſas ſpectare videntur, ad hunc eundem finẽ conducere, qui ea attentè perpenderit, iudicabit. Sunt etiã multa, quæ magnã inter ſe ſimilitudinẽ habent, & quæ de hac materia dicũtur, de alia ſimili cum proportione dici poſſunt. Exempli gratia, quod dicitur de Chriſti Domini vita admirabili, ſummâ egeſtate, paſſione, ac morte, debet eſſe conforme ad eam ſalutem, quam ipſe attulit mundo: quæ ſanè excellentiſſima fuit, ſpiritualis tamen; quemadmodum pax, quam nobis aduexit, euangelica eſt, non mundana. Hoc autem totum ſummâ eſt obſcuritate clauſum atque ſignatũ; F donec Chriſti ſpiritus nos doceat maximam diuini operis & Chriſti principatus perfectionem; & quãtopere expedierit, vt humilitatis, inopiæ, atque ignominiæ prætextu admirandum hoc opus fieret; vt Chriſtiani populi felicitas, non puerilis eſſet, ſed virilis atque perfecta.

Verum ſignatus hic liber omnes totius Scripturæ partes complectatur.

Quintò affirmo, ex communi interpretatione, quam libro ſignato Patres, ſcriptores, & antiqui interpretes tribuunt, validum me argumentum elicere; quod meo iudicio perſuadeat, myſteria in ſeptẽ ſigillis apertis patefacta, nõ eſſe nouos euentus, aut nouas prophetias de rebus Eccleſiæ euẽturis; ſed ipſummet quod ſacri vates de Chriſto prædixerant;

Quæ ſint præcipuè myſteria in libro ſignato clauſa.

dixerant; déq; felicitate eorum, qui ipſum reciperent, & eorum miſeriâ, qui illum abiicerent. Ad id enim, quod affirmant, librum ſcilicet eſſe ſacram Scripturam, perſpicuâ conſequutione annectitur, myſteria ſeptem ſigillorũ eſſe veterum prophetiarum myſteria, non autem nouorum ſucceſſuum. Quæ verò textus ait de Ioãnis lachrymis, de maximo momento & conſideratione in ſigillis aperiẽdis, & de Chriſti morte, vt ea reſignaret; hæc (inquam) omnia non rectè poſſunt congruere aliis peculiaribus euentis, quæ in Eccleſia erant futura; cuiuſmodi ſunt Arianorum perſequutio, Maurorum oppugnatio, & alia id genus. Harum enim rerum præſcientia non magni Eccleſiæ intererat: ſi quidem re ipsâ noluit Deus manifeſtam ipſi Eccleſiæ notitiam huiuſmodi rerum impertiri. At verò cognoſcere, quanta ſit Chriſtiani populi felicitas in ipſis abiectionibus, perſequutionibus, atque extremâ egeſtate; & quantopere glorietur Deus ſe ſuos famulos per medias haſce ærumnas ſaluos incolumésque præſtare; quanta porrò ſit Chriſti Domini in imbecillitate fortitudo, in inſipientia ſapientia, atque alia eiuſmodi; hæc (inquam) myſteria ſunt valdè digna, vt Ioannes Apoſtolus lachrymas effundat, dum vehementiſſimè expetit, ſuum vt ſpiritum mundo concedat Deus ad myſteria iſthæc cognoſcenda: digna etiam ſunt aſſiduis ac feruidis Pauli precibus; digna denique, vt verè dici poſſit Chriſtus morti ſemet ſponte obtuliſſe, quò huiuſmodi ſigilla reſeraret, & cæleſtem hanc doctrinam atque ſapientiam mundo redderet manifeſtam.

D. Bernardi & aliorum de Chriſto interpretationem ad ſuperiorem facilè reduci.

Sextò, interpretatio D. Bernardi, D. Vincentij Ferrerij, & aliorum aſſerentium librum ſignatum eſſe Chriſtum ipſum, nõ pia ſolùm eſt; ſed profunda etiam ac Theologica, ſi rectè intelligatur. Nam libro nomen argumenti tribuitur: ſacræ autem Scripturæ argumentum Chriſtus eſt Præcipuè verò ſermo eſt de Chriſti, eiúſque imperij perfectione; vbi agitur de perfectiſſima ſalute quã per Chriſtum adepti ſunt ij, qui ſeſe illi ſubdiderunt; déque maxima miſeria eorum, qui illi repugnarunt. Et quemadmodum Xenophon ſuum librum, quem de Cyro Rege conſcripſit, Cyropædiam nominauit: ita etiam librum hunc ſignatum poſſumus inſcribere de Chriſti archia, ſiue de Chriſti principatu: atque hoc eſt agere de Chriſto. Et hactenus de libri ſignificatione.

Quid ſit librum eſſe ſcriptum intus & foris.

Sequitur altera quæſtio; quid nempè ſignificet librum illum eſſe *ſcriptum intus & foris*, ſiue in vtrâque pagina: Pro huius explicatione repeto quod paulò antè perſtrinxi; videlicet, quamuis externa membranæ facies appelletur *foris*, propter id, quod ſupra diximus; in libro tamen ſignato non fuiſſe minùs abditum & occultum, quod foris erat ſcriptum, quàm quod intus. Huiuſmodi namque locutio nil aliud ſignificat, quàm eſſe in vtrâque pagina ſcriptum; & in teſtamento clauſo atque ſignato, quod in vtrâque parte ſeu paginâ exaratum eſt, æqualiter latens ac recõditum permanſit, quod in ſecunda pagina erat conſcriptum, & quod in prima. Quare non video quàm aptum habeant locum communes illæ diſtributiones, quibus aut interior pagina nouo Teſtamento, & exterior veteri aſſignatur (vt Beda, atque Anſbertus exiſtimant.) aut è contrario interna pagina veteri applicatur Teſtamento; quòd eius myſteria ſint valdè abſtruſa (vt Richardus vult.) aut literalis ſenſus externa pagina, ſpiritualis interna figurantur (quæ eſt Ioachimi, Ruperti, & Pannonij conſideratio,) aut denique per internam paginam res ſignificantur occultiores. Hæ omnes expoſitiones exigunt, vt quod A in interiori pagina ſcriptum erat, magis ſit abditum, quàm quod in exteriori: atqui iam vidimus paginam vtramque æquè eſſe abſconditam.

De interna & externa libri ſcriptione, Origenis ſententia probatur.

Quorſum in ſignato libro, pagina interiori & exteriori mentio.

Ego ſanè veriſimilius iudico, quod Origenes ait Ezechielis 2. *Exiſtimo* (inquit) *per ea, quæ erant antè ſcripta, ſignificari promiſſa, quæ ad ſanctos pertinent, & ad eorum vitam: per poſteriora verò, quæ ſpectant ad illos qui pereunt, & ad rationem punitionis:* Non me latet hanc declarationem à Prado impugnari; quia in Ezechielis libro non plus fuiſſe ſcriptum videtur, quàm cõminationes & ſupplicia. Quod enim nos legimus Ezechielis 2. fine, *lamentationes & carmen & væ*, ex Hebræo ad verbum redditur, *lamentationes* B *& gemitus & væ*: & carmen pro carmine lugubri non ſemel aliàs ab Ezechiele vſurpatur. Huic tamẽ argumento ſeorſum notatione 1. reſpondebimus; vbi probabimus in Ezechielis libro vnà cum minis ingentia promiſſa donorum ac beneficiorum ſcripta contineri: quare Ezechielis textus declarationi Orig. nõ contradicit. His ſuppoſitis, vtriuſque paginæ mentio conſiderari poteſt, ita vt duarum rerum alteri deſeruiat; prima eſt, vt ſignificetur multa fuiſſe in eo libro conſcripta; ſi quidem vna, eademque pagina omnia non potuit capere. Ad eum ferè modum, quo breuis epiſtola C vnica pagella continetur: longior verò, vt integrè exaretur, alteram poſcit paginam, & vtramque implet. Hac ratione dixit Iuuenalis,

Scriptus & in tergo, nondum finitus Oreſtes.

Altera interna & externa pagina explicatio.

Secundò, vtriuſque paginæ ſcriptio poteſt indicare diſtinctionem aliquam; vt fieri ſolet in libellis ſiue aduerſariis accepti, & expenſi. In quibus ſiue multa ſint ſcripta, ſiue pauca; accepta ſolent in vna pagina ſcribi, expenſa verò in altera. Inſpiciamus ergo, vtrum iſtorum in præſenti ſit magis ad rem. Et quidem, vt ſignificetur multa eſſe in eo libro ſcripta, non videtur eſſe ſacræ Scripturæ con- D ſuetudinis hæc loquutio, *implere vtramque paginam*; ſed potiùs quærere ingens volumen, vt Zachariæ 2. *Volumen volans, longitudo eius viginti cubitorum, & latitudo decem cubitorum.* Præſertim cùm Hebræorum conſuetudo fuerit membranam vnam alteri aſſuere atque ita poſſet liber in longitudinem excreſcere, & magnam complecti ſcriptionem: licèt vna tantum pagina haberet ſcripturam. Deinde, ſi volumen, quod Ioannes vidit, nil aliud continebat, quàm quod apertis ſeptem ſigillis reſeratum fuit; E quod ad figuram, ſiue ideam attinet, non magno admodum volumine opus fuiſſe videtur; vt quod liber ſcriptus continebat, in altera tantùm pagina includeretur. Præterea Græca vox, quæ huic loco reſpondet, eſt βιβλίον diminutiuum; licet ſumi etiam ſoleat pro eo quod, βίβλος. Itaque ſufficiens fundamentum minimè reperimus; vt credamus, hac vtriuſque pagellæ ſcriptione ſignificari multa eſſe in eo libro ſcripta. Etenim erant volumina parua atque ingentia, vt notum eſt antiquariis. Vnde quod vtraque ex parte ſit liber conſcriptus, non arguit ſcripturæ longitudinem; nec vnius tantùm paginæ ſcriptio argumentum eſt breuitatis.

Aliquid myſterij in interna & externa pagina diſtinctione latere, coniecturis probatur.

Verum, vt credamus huiuſmodi ſcribendi ra- D tionem fuiſſe appoſitam ad diſtinctionem aliquam innuendam, non deſunt ſatis probabiles coniecturæ. Prima eſt; huius libri myſteria ſunt ſeptem; ex quibus quatuor (vt poſteà videbimus) propitia valde ſunt; reliqua verò tria ſummè horribilia. Quid ergo aptius, quàm conſiderare in altera pagina quatuor illa proſpera ac ſalutaria eſſe conſcripta: in altera tria illa horrifica & formidanda? Secunda coniectura eſt à libellis accepti & expenſi petita; in quorum altera pagina debiti ſumma, in altera redditi apponitur. Quod ſi dicas; debita, quæ in eadem pagella ſcribuntur, iuxta receptam hodie conſuetudinem, eſſe non ſolùm eiuſdem rationis, ſed etiam diuerſarum valdè rerum. Ad hæc duo reſpondeo: primum in libro compaginato, qui plurimis conſtat foliis (quales hodie ſunt in vſu) rite debita atque credita ſeparatim diuerſis in foliis ſcribi, quò faciliùs dignoſci inter ſe, atq; conferri poſſint; at in veteri librorum vſu, cùm libri ſinguli ſingulis conſtarent foliis, non videtur aptior reperiri potuiſſe diſtinctio, quàm in diuerſas eiuſdem folij paginas accepta & expenſa ſeorſum referre. Alterum eſt; quemadmodum dicitur iuxta receptam apud noſtrates conſuetudinem, debita & credita diuerſarum etiam rationum in eodem folio conſcribi: ita etiam cùm diuerſæ perſonæ ſint prædeſtinati ac reprobi, rectè cohæret, vt illorum electio, in aduerſa eiuſdem folij pagina; horum reprobatio, in auerſa notetur.

Tertia coniectura eſt; ſimilem loquutionem in Latina lingua, atque aliis vulgaribus reperimus. Quare non eſt, cur hanc in Hebraica phraſi reiiciamus. De Latina quidem lingua locuples teſtis eſt Plinius, qui libr. 2. cap. 7. ait, *in tota ratione mortalium ſola fortuna vtramque paginam facit*; quaſi dicat proſperas res, atque aduerſas eſſe, effectus fortunę; & Hiſpanicè, vt ſignificemus rem aliquam & vtilitatis & incommodi aliquid habere, dicere ſolemus, *tiene haz, y enues*: eòdem ſpectat Italicum illud, *il riuerſo della medaglia*.

Denique duarum paginarum diſtinctio ad ſenſum ipſum magnam habet energiam; ſi conſideremus vnum, eundémque Chriſtum Dominum, qui erga bonos & iuſtos adeò ſe pium & miſericordem exhibet, non minùs eſſe ſeuerum ac terribilem aduerſus improbos, iuxta id Pſal. 17. nu. 26. *Cum ſancto ſanctus eris, & cum peruerſo peruerteris.*

Septem ſigilla quid ſignificent.

Signatum ſigillis ſeptem.] Et ſi aliàs Hebraica phraſi ſumi ſolet ſeptenarius indefinitè, numerus certus pro incerto ad multitudinem ſignificandam: hic tamen neceſſariò (vt multi benè notant) ſignificatio debet eſſe ſeptenarij propriè ſumpti. Poſteà enim diſtinctè agitur de ſingulis ſeptem ſigillorum; & eorum numerus myſteriis libri reſpondet, quæ ad ſeptem etiam reducuntur. Itaque puncta ſiue capita huius libri admirabilis ſeptem erant: atque vt indicaretur, eorum nullum abſque peculiari Chriſti ſpiritus gratia percipi poſſe, apparuit liber hic ſeptem obſignatus ſigillis, quæ nullus alius, præter Agnum, reſignare valeret. Aduertatur autem diſtinctio, quæ inter myſterium ac ſigillum eſſe debet; myſterium namque eſt, quod inibi eſt abſconditum; ſigillum, quod abſconſionem ipſam, ſeu difficultatem arcani myſterij figurat. Quare myſteriorum primum eſt magna Meſſiæ virtus ac fortitudo: atque difficultas, quæ in eius cognitione aſſequenda ſita eſt, prouenit ab externa imbecillitatis ſpecie & ſimulatione. Primum ergo ſigillum repræſentabit infirmitatis ſpeciem; ſub qua latet primum myſterium, hoc eſt, infinita Chriſti virtus in Iudæis, qui ipſum amplexi ſunt, ſaluandis. Similiter myſterium ſecundum eſt immenſa erga eoſdem beneficentia: ſigillum verò, ſimulatio rigoris ac tyrannidis. Tertium myſterium eſt ſumma æquitas, qua ipſos gubernat, ſub iniquitatis prætextu, quaſi ſub ſigillo abdita. Quartum, admirabilis ſapientia in procuranda ſuorum felicitate: ſigillum, ſpecies imperitiæ & ſtultitiæ. Quintum, incredibilis patiẽtia in rebelles Iudæos: ſigillum, iniuriarum diſſimulatio, & quaſi non curantia. Sextum, ſeria A comminatio: ſigillum verò, nullam præ ſe fert externam minarum faciem, ſed potiùs permiſſionem atque licentiam. Septimum denique myſterium eſt ſeuera punitio atque ſupplicium, quod de Iudaico populo ſumit: ſigillum autem impunitatis ſpeciem affert; aut in communibus malis, non Meſſiæ repulſam, ſed alias ſupplicij cauſas prætendit. Hęc eſt mea declaratio paucis perſtricta; quę quàm aptè ad contextũ accommodetur, videbimus poſteà. Seorſum autem agemus notatione ſecunda, quàm congruenter fuerit ita conſtitutum, vt diuinorum operum facies externa adeò eſſet mira B atque inſolita, vt abſque Dei ipſius ſpiritu minimè cerni agnoſcique poſſet.

Signa in ſigillorum apertione oſtenſa quid ſignificent.

Quæ verò in ſeptem ſigillorum apertione, noua & inuſitata ſigna apparuerunt, eorum prima quatuor ad quatuor equos, nimirum album, rufum, nigrum, & pallidum reducuntur. Quintum ad reſponſionem, quæ animabus vindictam poſcentibus reddita fuit. Sextum ad extremi & vniuerſalis iudicij ſigna. Septimum tandem ad ſeptem plagas tubarum. Quorum ſignificatio eſt; in iis, quæ primitiuæ Eccleſiæ tempore accidebant, compleri Scripturæ ſacræ Prophetias: quæ maximam C felicitatem recipientibus Meſſiam pollicebantur; & mala plurima ipſum reiicientibus, eáque grauiſſima interminabantur. Meſſias enim mira edidit ſuæ potentiæ ac virtutis documenta in hominibus cruci & Euangelio ſubiiciendis: nec nõ beneficentiam ſuam oſtendit, dum eiſdem hominibus eximiam tribuit charitatem, vt Euangelium ipſum vbique terrarum diſſeminarent. Suam porrò æquitatem declarauit, cùm opum ac diuitiarum contemptum eis largitus fuit. Sapientiam denique ſuam patefecit, cùm mortis deſpicientiam eis impertiuit; atque hac ratione ad D ſummam illos euexit felicitatem. Huic ergo ſignificationi deſeruiunt quatuor equi. Tria alia ſigna, quæ reliqua ſunt, facilè apparet ad patientiæ, comminationis, & ſeueritatis ſignificationem aduerſus rebelles ſpectare.

Sigillorum myſteria quàm fuerint recondita & abſtruſa.

Ceterùm ſeptem iſthæc myſteria, etiam poſtquam impleta ſunt, adeò erant clauſa & abſcondita ob eximiam ſuam excellentiam, vt ſine Chriſti ſpiritu dignoſci non poſſent: nec in iis veteres prophetias impletas eſſe quiſquam cernere potuiſſet. Hic eſt potiſſimus ſcopus, quò tendit quicquid in ſeptem ſigillorum E multiplici repræſentatione explicanda dicturus ſum. Velim autem, lector diligenter attendat, ſummo artificio ad ſeptem huiuſmodi capita Spiritum ſanctum redegiſſe rationem ac modum, quo Deus cum Iudaico populo ſe geſſit. Ita enim rectè & ordinatè huiuſmodi capitum diuiſio fuit facta; vt plura, aut pauciora puncta eſſe non poſſent.

Ex myſteriorum in ſeptem ſigillis deliteſcentium conſideratione quot & quæ poſſint vtilitates percipi.

In his enim ſeptem magnopere eluceſcunt ſeptem diuinæ prouidentiæ ſpiritus, de quibus egimus capite primo, notat. 5. Nec minùs opto, vt nouerint omnes, huius diſcurſus doctrinam de ſeptem ſigillis agentem, maximi eſſe momenti, maximæque vtilitatis ad Chriſtianam Eccleſiam. Nec F deſeruire ſolùm; vt intelligatur qua ratione Deus cum Iudaico populo egerit; ſed etiam vt præcipua ratio & ſcopus diuinæ prouidentiæ gubernationis agnoſcatur; & quemadmodum tum ſuos amicos, tum inimicos & aduerſarios, præſertim hæreticos ac rebelles tractet. Hinc etiam eliciatur, quibus in rebus Chriſtiani homines, præcipuè religioſi, & ij omnes, qui ad perfectionem aſpirant, ſuam debent felicitatem collocare. Denique ex eadem doctrina deducatur, quænam ſit ſanctorum noui teſtamenti perfectiſſima viuendi ratio; &

contrà,

contrá, quò miſeriarum & calamitatum deueniant ij, qui cùm Deum cognouerint, illi poſteà ignominioſè terga vertunt.

Aliorum expoſitiones de ſeptem ſigillis improbantur.

In aliis quidem declarationibus, præter applicationis violentiam, non exiguæ mihi occurrunt in ipſa ſerie atque diſcurſu difficultates. Neq; enim in iis continuatum ordinem & partium coagmentationem reperio; nec video rationem aptam, cur ad ſeptem capita doctrina hæc reuocetur. Pererius, qui communem magis expoſitionem videtur colligere capite ſexto, diſp. 6. & 22. contendit, in quatuor equis regna totidem indicari; in primo nimirum Chriſti principatum ſub primitiuæ Eccleſiæ tempora: in ſecundo Imperatorum poteſtatem, qui Eccleſiam ipſam validiſſimè oppugnarunt: in tertio Barbararum gentium, vt Gothorum, Hunnorum, & Vuandalorum, vel diaboli imperium in hæreticis: in quarto denique Maurorum regnum, vel diaboli in hypocritis. Quòd verò ad trium ſubſequentium ſignificationem attinet; in quinto ſigillo ait Martyrum gloriam ſignificari; in ſexto perſecutionem Antichriſti; & in ſeptimo, ſanctorum requiem poſt interitum Antichriſti. Sed in hac expoſitione non inuenio congruentem rei ipſius diſpoſitionem, nec aptam ſeptenarij numeri rationem.

Pradus Ezechielis ſecundo, verſu decimo, folio 63. l. d. omnia ferè ſeptem ſigilla ad maximas Eccleſiæ calamitates reducit. Et in primo ait effulgere Dei potentiam; in ſecundo eiuſdem indignationem, & diſtrictum gladium; in tertio iuſtitiam ſcelerum vindicem; in quarto mortem, quæ pallidos reddit vultus; in quinto vindictam ſanguinis innoxij; in ſexto vniuerſi conſummationem; & in ſeptimo malorum omnium cataclyſmum. Sed in hoc etiam ſeptenario ordinem & rationem requiro, (& quod valde erat optandum) cohærentem cum vniuerſa Apocalypſi acoluthiam.

Alij quærunt in ſeptem ſigillis ſeptenarium aliquem rerum, quibus veletur Dei ſapientia, vel maieſtas. Ex his eſt Bernardus ſermone primo de die Paſchæ, vbi hæc ſeptem ab illo numerantur *Matris deſponſatio, Infirmitas corporis, Circumciſio, Fuga in Ægyptum, Tentatio Diaboli, Paſſio, & Sepultura.* Sed ex ſeptemplici repræſentatione, quæ apertis ſigillis facta eſt, conſtat præcipuam curam fore collocandam in myſteriorum ibi latentium declaratione. Etenim reſerato ſigillo, illud repræſentatur, quod abditum erat. Non autem aſſignat Diuus Bernardus myſteria ſeptem, quæ in ſigillis reſignatis patefacta ſunt. Idem obiicio iis, qui ſeptem ſigilla ad ſeptem ſacræ Scripturæ difficultates referunt: ex quibus eſt Hugo; à quo hæc ſeptem recenſentur. *Sententiarum profunditas, Senſuum multiplicitas, Figurarum varietas, Rerum incomprehenſibilitas, Myſteriorum obſcuritas, Tropologiarum ſuauitas, Infallibilis veritas.* In qua enumeratione videtur agere voluiſſe de ſeptem velaminibus: atqui opus erat deſignare, quæ ſint myſteria ſeptem, quæ ſub illis integumentis deliteſcant: & qua ratione cuique velo ſuum reſpondeat myſterium.

Alij demum de ſeptem Chriſti myſteriis cogitarunt, vt Rupertus; cuius hæc eſt enumeratio, *Incarnatio, Paſſio, Reſurrectio, Aſcenſio, Miſſio Spiritus ſancti, Vocatio Gentium. Aduentus ad Iudicium.* Atque ferè eadem fuerat diſtributio Hilarij, præfatione in pſalmos; vbi tamen natiuitatem enumerauit, & vocationem Gentium omiſit. Verùm in huiuſmodi recenſionibus euidens eſt nullum habitum fuiſſe reſpectum ad ſeptem illa ſigna ſiue figuras, quæ apertis ſigillis apparent: cùm tamen neceſſa- A rium eſſet, vt ſeptem libri huius myſteria in aliis ſignis figurata ſint. Alias explicandi rationes ſatis varias diuerſorum auctorum ad capitis ſexti & octaui explicationem reiicio.

NOTATIO I.

De alluſione huius libri à Ioanne viſi ad librum Ezechielis ſcriptum intus & foris, & ad librum Iſaia ſignatum.

Ezechielis liber, quem reſpicit hic Apocalypſeos liber.

EZECHIELIS 2. 9. fit mentio voluminis, *quod erat ſcriptum intus & foris*, quod cùm comederet propheta, *factū eſt in ore eius tanquā mel dulce*, c. 3. 3. ſed poſteà *abiit amarus in indignatione ſpiritus ſui*, c. 3. 14. Ex hac viſione deſumptum eſt ad librum ſignatum Apoc. 5. quod attinet ad ſcriptionem intus & foris. Quòd verò propheta librum come- B derit, & in ore ſapidum mellis inſtar ſenſerit, amarum tamē in ventre; hoc relictum fuit ad paruum alium libellum apertum tamen; qui Ioanni datus fuit Apocal. 10. 10. Cùm autem liber Ezechieli traditus, ſignatus non fuerit, & quem Ioannes vidit ſcriptum intus & foris, fuerit ſignatus, iuxta hanc partem alluſum fuit, ſi minùs ad Ezechielis librum, ad librum certè illum, de quo Iſaiæ 29. 11. *Erit vobis viſio ſicut verba libri ſignati.*

Iſaia liber ſignatus, quò tam hic ſit alluſio.

In Ezechielis ergo verbis difficilè apparet, verba illa *ſcriptum intus & foris*, intelligi poſſe, qua ratione nos in Ioannis libro expoſuimus, ſcilicet de promiſſis, quæ ad Sanctos pertinent, deque eorum vita in vna pagina, & in altera, de rebellium punitione. Quamuis enim ſic exponat Origenes, refragari tamen videtur textus, qui ait, *Scripta erant in eo lamentationes & carmen & væ*: vbi ex Hebræo ad verbum redditur, *Lamentationes & gemitus & væ*. Vnde apparet in eo libro nihil lætum ac proſperum, ſed tragica omnia & luctuoſa fuiſſe conſcripta.

Ezechielis libri myſterium verū idē cum huius libri ſignati myſterio ſit.

Certum tamen eſt in libro Ezechieli oſtenſo, non ſolùm C improborum ac rebellium ſupplicia fuiſſe exarata, ſed maxima etiam beneficia, quę Deus fuerat in ſuam Eccleſiam collaturus. Ille enim liber ſcriptus intus & foris, quem vidit Ezechiel, ſymbolum erat totius prophetiæ Ezechielis, vt interpretes omnes fatentur. De prophetia autem Ezechielis dubitari non poteſt, quin vtramq; paginam (vt dicebamus,) contineat. Nam licèt prophetiæ initium ſumitur à viſione currus, qui ad vaſtandam Ieroſolymā tendebat: & licèt pars illa prior de perfidorum excidio atque ſupplicio per multa capita durat: ſæpe tamen populo poſt flagellationem promittit proſperitatem, & reliquias ſeruatum iri, ac Iudęorum gentem per Dei benignitatem mirificè eſſe reſtituendam. Patet hoc c. 11. & 14. & 16. & 17. & 20. & 28. & 29. & 33. & 34 & 36. & 37. & 38. & 39. Ac denique extrema prophetiæ capita, vbi de ædificio templi, de ciuitate & de noua terræ promiſſæ diuiſione, omnia continent lætiſſimum vaticiniū de ſpirituali inſtauratione templi vrbis Ieroſolymæ, & noui Iſraelis. Atq; ita Eccleſ. 49. 11. hæc apponitur, vt ſumma pro- D phetiæ Ezechielis. *Vidit conſpectum gloriæ, quam oſtendit illi Deus in curru Cherubin, nam commemoratus eſt inimicorum in imbre, benefacere illis, qui oſtendunt vias rectas.* In quo (vt ſuprà explicauimus) affirmatur prophetiæ principium eſſe deſumptum à ſupplicio, quod Deus fuerat improbis illaturus. finem verò eſſe maxima beneficia, quibus Deus probos fuerat affecturus; ſimulque ſupplicia illa tanquam ad ſcopum dirigi ad munera ac beneficia, quibus propheta terminatur. Quare dubium non eſt, quin in Ezechielis libro ſufficiens ſit fundamentum, vt ſcriptio intus & foris referatur ad vtriuſque paginę diſtinctionem, quarum altera ſuppliciorum altera beneficiorum ſit.

In libro Ezechielis oſtenſo non ſolùm ſupplicia, ſed beneficia etiam contineri.

In libro Ezechieli viſo ſufficiens eſſe fundamentū ad ſuppliciorum & beneficiorum diſtinctionē.

Ad illa verò verba, *Scripta erant in eo lamentationes & carmen & væ*. Origenes contendit *carmen* referri in eo loco debere ad feſtiua carmina & lætarum promiſſionum prophetias. Verumtamen non video, quàm firmum hoc ſit ac ſolidum: nam ex Hebræo transfert Arias loco carminis, *gemitus*. Prętérquam quòd non duæ ſunt dictiones ſed tres: nō E autem videtur conſonum, vt media dictio ſit duabus extremis oppoſita. Vt ergo concedamus tria illa verba, *lamentationes & carmen & væ*, referri ad prophetiam de ſuppliciis, vt Theodoretus & Pradus exiſtimant; Propheta nō affirmat, omnia quę in eo libro cōtinētur eſſe lugubria, & ad ſuppliciū ſpectātia, hoc enim nō eſt verū, atq; adeò à Propheta aſſerēdū non eſt. Solū ergo ait, in ſua prophetia cōplures eſſe lamentationes, lugubreſq; minas, quod tamen de altera tātū pagina intelligēdū eſt, altera cùm nō cōtinet niſi proſperas ac ſecūdas pollicitationes. Et hāc ob rē aſſerit ſcriptū eſſe librū intus & foris. Cęterū cū in primis capitib⁹ loqueretur de Dei ſeueritate, nō opus fuit ibi pluſquā alterā pag. exprimere.

Quo pacto Ezechielis locus, de lamentationibus & væ ſit intelligēdus.

Aduerte præterea diſcrimen eſſe inter Ezechielis, Ioannisque volumina. Nam apud Ezechielem prima pagina continet pœnas, exorditur enim à militari curru ad Ieroſolymæ

Inter libros Ezechieli & Ioanni viſos diſcrimen.

excidium feſtinantia quod ſuppliciorum argumentum per capita multa continuatur; finis autem eſt ſpiritualis renouatio Ieroſolymæ, & beneficia a Deo in nouum Iſraelem conferenda. At, voluminis a Ioanne viſi prior pagina complectitur prima quatuor myſteria in quatuor equis figurata; quæ indicant Chriſtum fuiſſe admirabilem eorum Saluatorem, qui ipſi ſe ſponte ſubiecerunt: altera autem pagina rationem modumque præſcribit, quo ſe geſſit cum illis, qui ipſum recipere noluerunt, dum in eos vt iudex ſeueriſſimus, æquiſſimus tamen grauiter animaduertit. Hinc ergo eſt Ezechielem in ſecundo capite non expreſsè meminiſſe, niſi lamentationum atque gemituum.

Cur liber Ezechieli oſtenſus non ſit ſignatus, ſed apertus.

Supereſt explicare, quæ fuerit cauſa, cur Ezechielis liber non fuerit ſignatus, ſed apertus? & quare illius in ore dulcedo, in ventre amaritudo Apud Apocalypſin reſeruata ſint ad librum alterum capitis decimi, qui ſcriptus non erat vtrâq; in facie? Ad hæc igitur explicanda, obſeruo, non expedire librum, cuius copia ipſi Prophetæ fit, eſſe ſignatum: librum autem Prophetæ deuorandum offerre, nihil aliud eſt, vt conſtat, quàm eidem librum communicare; ideoque nec liber, quem Ezechiel c. 2. nec quem Ioannes c. 10. viderunt, erat obſignatus. Nam Spiritus ſancti mens vtrobique erat, tum Ezechieli, tum Ioanni notitiam vtriuſque libelli tradere. At verò in libro, quem Ioannes c. 5. vtrâque parte conſcriptum aſpexit, non fuit intentio, vt ille rerum in eo libro contentarum notione imbueretur. Nam ſeptem libri huius myſteria non ei noua aut inaudita erant, ſed nota ſatis & cognita: optabat autem, quæ ipſe de huiuſmodi myſteriis cognôrat, à Deo fieri vniuerſo mundo manifeſta; id quod Diuus Paulus ſummis ab ipſo Deo precibus orat, & obteſtatur, vt ſcilicet hominibus tribuat earum rerum cognitionem, quas ſibi ipſi reuelauerat de maximis bonis, quæ in Chriſto Redemptore habemus, *illuminatos oculos cordis veſtri, vt ſciatis*, &c. Propterea igitur cùm hic ſermo non ſit de horum myſteriorum cognitione Ioanni impartienda (quòd ipſe iam illam fuiſſet aſſequutus) ſed de reddenda ratione, cur Ioannes tantopere optaret, vt Deus velamen illud & integumentum Iudæis detraheret, ideò congruentiſſimum fuit, vt liber hic capitis 5. ſignatus fuerit, quamuis ille Ezechielis c. 2. apertus extiterit. Iam, quis ſit libellus ille, qui Ioanni eſt in manus traditus c. 10. & cur illi dulcis in ore, in mente amarus fuerit, ibidem dicemus.

Ad Epheſ. 1. 18.

Quàm ſit congruenter Ioannis & Ezechielis libros peculiari diſcrimine eſſe diſtinctos.

Ex his elicitur, conſentaneum fuiſſe, vt aliquid diſcriminis intercederet inter Ezechielis librum intus & foris ſcriptum, & librum Ioannis obſignatum. Alter enim indicat prophetiam Ezechielis, alter eam Apocalypſeos partem, quæ de ſeptem ſigillis agit. Vtriuſque tamen libri argumentum vnum idemque eſſe poſſumus affirmare. in vtroque enim ſermo eſt de maximis beneficiis, quibus bene meretur Deus de iis omnibus, qui diuinæ ipſius prouidentiæ ſe ſubdunt, & de grauiſſimis calamitatibus, quas in perfidos & obſtinatos immittit. Atque hæc eſt Scripturæ prophetiarum ſumma. Quamobrem egregiè diuus Hieronymus notauit Ezechielis 2. eumdem eſſe Ioannis & Ezechielis librum.

Libro Iſaiæ ſignato qua ratione hic Ioannis liber ſignatus per alluſionem reſpondeat.

Faciamus iam gradum ad ſignatum librum de quo Iſaiæ c. 29. 11. *Erit vobis viſio, ſicut verba libri ſignati.* Neq; enim dubito in libro Apocalypſeos ſignato, ad ſignatum Iſaiæ librum alludi. Atque vt appareat, non eſſe ſolum alluſionem ad Iſaiæ verba, ſed perfectam etiam vtriuſ loci cum altero collationem ac reſpectum, aduertendum eſt, quemadmodum in Apocalypſi agitur, prophetiarum complementum in admirando Dei opere, id eſt, in Chriſtianæ Eccleſiæ fundatione & exaltatione, Iudæis fuiſſe librum ſeptem ſigillis obſignatum; ita etiam Iſaiam in eo c. 29. idem argumentum tractare: licèt autem ad huiuſce rei probationem poſſem me facilè referre ad ea, quæ Forerius, & alij expoſitores in illud caput diſputant, verùm quia Apocalypſeos alluſio maximam lucem affert, opinor, illi capiti Iſaiæ (vbi Propheta, vt aduertit Forerius, ingentem affectauit obſcuritatem) dicam breuiter, quod ſit illius Iſaiæ capitis argumentum. Textus ipſe ſonat, Deum vrbem illam perfidam, quæ figuratè Ariel appellatur, ſeuero ſupplicio affecturũ, (vbi haud dubiè de Ieroſolyma ſermo eſt) eamque exercitu hoſtili obſeſſurum, ac vaſtaturum: quando verò exiſtimauerint hoſtes illã eſſe euerſam, eos tunc illuſum iri, illorumque conatus irritos fore, gloriam Sionæi montis haudquaquam perituram. Atque hic eſt vbi affirmat Propheta Iudæos impletas iam prophetias viſuros: tunc autem prophetiarum librum illis quaſi ſignatum librum futurum. Hic eſt totius capitis contextus: vbi Spiritus ſanctus, meo iudicio, voluit ſignificare, adfore aliquando tempus, quo Deus Ieroſolymæ ob eius flagitia debitas infligeret pœnas, & excidium inferret per Romanorũ exercitum: cùm autem illi crederent eam eſſe deletam, tunc eorum ſpem fore eludendam. Ieroſolymæ namque vrbis vaſtitatem futurum eſſe viam ad veram ſpiritualis Ieroſolymę, id eſt, Eccleſiæ primitiuæ exaltationem, nec non ad veram montis Sionis inſtaurationem. in qua tamen tum inſtauratione, tum etiam exaltatione oculos ac mentes Scribarum & Phariſæorum maximæque Iudæorum partis obſcurâ caligine circumfuſas fore; atque adeò tunc Scripturæ prophetias poſtquam cumulatiſſimè à Deo fuiſſent impletæ, A obſtinatorum Iudæorum oculis veluti librum fore ſignatum. Hic eſt totius capitis ſcopus, hæc Iſaiæ mens. Ex quo palàm fit, de vno eodemque libro, nec in diuerſo ſenſu Ioannem & Iſaiam loqui, cùm faciunt ſignati libri mentionem.

Argumentum capitis Iſaiæ 29.

NOTATIO II.

Ad cap. 5. de abſcondita Diuinæ prouidentiæ ratione.

B DIXIMVS, myſteria in ſeptem huius libri ſigillis recondita, non eſſe alia, quàm ſeptem diuinæ prouidentiæ ſpiritus: qui ſummopere deliteſcunt in ipſius prouidentiæ admirandis operibus, eoque plus, quo opera ipſa ſunt magis admirabilia. Qua in re non exigua mentem pulſat difficultas; cuius ſolutionem maximo menti ſolatio futuram puto. Difficultas autem ſita eſt in diſcrimine, quod reperimus inter illa opera quæ Deus, vt auctor naturæ, & inter illa, quæ vt reipublicæ hominum moderator efficit. In illis enim prioribus tanta, tamque conſpicua luce, Dei ipſius effulget prouidentia; vt qui eam non cernat, cæcus omnino ſit. In ſecundi autem generis operibus tantopere hæc eadem prouidentia eſt abdita, & deliteſcens, vt ad eam intuendam lynceis oculis opus ſit. Quare Regius Pſaltes Pſalm. 103. 2. qui de primis agit operibus, ait, in illis C maximè eluceſcere, *amictus lumine ſicut veſtimento*, & Pſal. 17. nu. 12. vbi de ſecundis operibus ſermo eſt, inquit; *Poſuit tenebras latibulum ſuum.* Et Pſal. 96 nu. 2. vbi de eiſdem agitur, *Nubes & caligo in circuitu eius.*

Duplex diuina prouidentiæ ratio, eiuſq; diſcrimen.

Oportet ergo ſingula ſeorſum explicare. Primò in his operibus, quæ efficit Deus vt mundi opifex ac molitor, & naturalis creatarum rerum procreator, ecquis adeò hebes ac rudis ſit, qui cum oculos in cælum intendat, aut per terrarum orbem & rerum naturas circumferat, non euidentem inde ſummi conditoris eliciat cognitionem? Si ſatis eſt horologium apprimè fabrefactum atque compactum aſpicere, aut elegantem aliquam picturam; vt pro certo comperiamus acutâ ingenij acie ac ſolerti induſtriâ opus eſſe, vt tanta partium inter ſeſe conuenientiâ & proportione poſſet res adeò ingenioſa compingi: quis non videat quantò ſublimiùs & excellentiùs emineat infinita Dei ſapientia in rerũ creatarum cohærentia, in beneficiis bonitas, potentia in operum D magnitudine? Quis non infinitam Dei poteſtatem agnoſcat in immenſa cælorum, planetarum ac ſyderum mole & grauitate? In ſplendore & efficacitate ſolis incredibili? In varietate, velocitate ac perpetuitate, qua cælorum globi aſſiduo motu circumferuntur? Iam ſi oculos ad hæc infima demittamus, quis non naturæ parentem & effectorem ſumma cum admiratione extollat ac prædicet, qui ingens hoc ac ſolidum terræ pondus medio in aëre librauit, tantámque illi fœcunditatem cum pulchritudine, cum diuitiis inexplebilem indidit varietatem? Quid de maris immenſitate? quid de fluminum perpetuo & infatigabili curſu? quid de lætiſſima plantarum diuerſitate? quid denique de multiplici brutarum animantium natura dicerem? cum nulla res adeò ſit exigua, nulla adeò abiecta beſtiola, in qua diuinitatis veſtigium haud obſcurum non appareat.

Dei, vt eſt auctor naturæ, prouidentia quàm ſit omnibus perſpicua ac manifeſta.

E Mihi quidem hæc eſt illa lux, quam Deus in ipſo mundi exordio produxit, eâque luce res omnes creatas condidit, quæ adeo clara atque conſpicua eſt vt aſſiduo literarum ſtudio opus non ſit, ſed oculis ſaltem corporis non omnino deſtitui ad ſplendidam hancce lucem perfruendam. Nam & ſi philoſophi mentis aciem magis habent illius ſplendore illuſtratam, propter potiorem creatarum rerum notitiam, quam longo literarum vſu & exercitatione ſunt aſſequuti: in hoc tamen idem ferè ſolet accidere, quod in ſuauiſſima vocum harmonia atque concentu, qui eos omnes, quotquot eum auribus excipiunt, licèt muſicæ artis periti non ſint, maximâ permulcet voluptate. Quin & ipſoſmet philoſophos, in occultis naturalium rerum arcanis, (quorum aſſequi cognitionem non poſſunt, eo ipſo quòd difficultate ſuperentur) huius ignorationis tenebræ in cõditoris lucem & cognitionem (ceu fumus in ignem) repente conuerſæ, nouâ quadam F intelligentiâ illuſtrant. Cernunt enim perſpicuè quanta ſit illius poteſtas ac ſapientia, qui in re adeò parua tantum artificij & elegantiæ collocauit, quantum ipſi poſt multorum annorum ſtudium cognoſcere minimè poſſunt. Itaque tam in facilibus rebus, quàm in difficilibus nullo negotio conditor omnium & architectus cognoſci poteſt. Ex quo apparet, quanta ſit perſpicuitas, qua Deus in rerum naturalium fabrica & ſtructura notus hominibus manifeſtuſque eſt.

Lux, quam initio creauit Deus, quid myſticè.

At verò de diuinæ atque æternæ prouidentiæ ratione quid dicam? Si prouidentia conſiſtit in rerum humanarum cura & reip. hominum gubernatione, curam hanc gubernationemque tantopere Deus in ſuis operibus abſcondit ac

Altera diuina prouidentiæ ratio hominibus occulta & abſcondita.

ac regit, vt aliqui ex veterum philoſophorum albo, ex iis (inquam) qui magno in pretio fuerunt, prouidentiam aut funditus de medio ſuſtulerint, aut in dubium ſaltem reuocauerint: & ex fidelibus iuſtiſque hominibus veri Dei imbutis cognitione nonnullis hæc cogitatio plurimum negotij faceſſiuerit, vt ipſimet fatentur non obſcure in integris, iiſque inſignibus ſacræ Scripturæ capitibus. Et ſanè in hac fidei veritate ſtabiles nos eſſe, firmoſque oportet, ne lapſi miſere corruamus. Etenim ſi rerum humanarum prouidentia eſt, cur tantam ſcelerum ac flagitiorum in orbe ſentinā patitur, cum poſſit ea facile impedire? Deinde quare tam magnam laborum, calamitatum, & ærumnarum infinitatē permittit, quibus miſeri Adami filij aſſidue conflictātur? Ecquis enim prudentiſſimus moderator ac princeps exiſteret, qui populos ſibi ſubiectos ab ingruenti bello, à fame dominante, à graſſante peſte, cùm poſſet, nō eriperet? Tertiò, ſi quis reſpondeat, ſupplicia iſthæc, verbera ac plagas propter peccata hominibus infligi: cur ita inæqualis eſt pœna, vt alij in medio ſuorum flagitiorum & ſcelerum teterrimorum curſu exultent, atque triumphent, & proſpero rerum euentu ac ſecundæ fortunæ flatu prouehantur: alij, qui maxima præditi ſanctimonia, & virtutum præſidio & comitatu ſunt ſepti, inopes, miſeri atque afflicti & aduerſa ſemper fortuna iactati calamitoſam vitam traducunt? Ad hæc; quis non admiretur ita diuerſos & inæquales honorū gradus? Nam ſi optima adminiſtratio poſtulat, vt honores ac dignitates ſingulis, pro cuiuſque meritis, impartiantur, cur tātopere rerum & æquitatis ordo inuertitur, vt ſæpè indigniſſimos quoſque & infra mortuos amandandos, ad ſublime dignitatis faſtigium & imperij culmē euectos aſpiciamus, alios verò ſingulari prudentia, virtute & æquitate præditos, qui florentiſſima quæque regna feliciter adminiſtrare, ac regere valerent, ſummo cum dedecore ac probro repulſos, priuatam degere vitam fortunæ telis & potentiorum calumniis obnoxiam? Quòd ſi magiſtratus ſunt diuinæ prouidentiæ miniſtri, cur ita conſtitutum eſt, vt nutit optimè princeps ſuos miniſtros atque vicarios piratis & graſſatoribus inſolentiores impunè volitare, & eos annis quàm plurimis nimium patienter ferat? Quorum omnino ſi remedium efficax in aliam diſtrahitur vitam, in hac ſaltem Dei prouidentia valde abdita eſt & occulta, neque eius perfectio humanis oculis cernitur, ſiquidem obliuionis potius, perturbationis & iniquitatis ſimulatio apparet; quam cura & rerum humanarum prouidentia.

Expenditur, quàm ſit recondita Dei prouidentia in rerum humanarū adminiſtratione.

Idem in hominum redemptionis operibus ponderatur.

Præterea ſi oculos conuertamus ad præcipua diuinæ prouidentiæ opera, cuiuſmodi ſunt humani generis redemptio, Chriſtianæ Eccleſiæ fundatio, in his (inquam) vbi Deus excellere & eminere debuiſſe videbatur; adeò ſeſe abdidit & occultauit, vt dixerit Iſaias c.45.15. *Verè tu es Deus abſconditus.* Nam pro maxima potentia, viſa eſt in Chriſto debilis & imbecilla caro, & externa impotentiæ facies, quaſi ab inimicis fuerit ſuperatus: pro ingentibus beneficiis in ſuos conferendis, viſus eſt eos quaſi oues inter lupos mittere: pro ingenti æquitate, fortunis ſpoliauit eos, qui iuſtè poſſidebant, adegitque vt fame enecti interirent: pro ſummo & admirabili conſilio ad ſuorum felicitatem procurandam, adeò fuit diuerſa atque contraria ſpecies, quam præ ſe tulit, vt ad eorum dedecus atque perniciem, nec non maximam apud omnes ſui ipſorum, ſuique contemptionem tendere videretur: vtque eos omnes pro ſtultis haberet mundus. Ex quo factum eſt, vt Dei tolerantia in Chriſti atque Eccleſiæ hoſtibus perferendis, nil aliud appareret, quam belli aduerſus Ieſum Chriſtum geſti approbatio, aut ſaltem iniuriarum Chriſto, ſuiſque illatarum diſſimulatio, aut obliuio. Ex ſeris autem comminationibus ſeueriſſimiſque ſuppliciis, quę diuina prouidētia in Chriſti hoſtes immittit, grauius & horribilius ſupplicium (vtpote ſpiritualis planè res) intellectu difficillima erat. Porrò minæ ac pœnæ, quæ ſub oculorum cadebant aſpectum, non plus in Chriſti hoſtes, quàm in eius familiares videbantur fulminari: vt in fame, bello, ac peſte cernitur. Ac demum in generis humani redēptione, & in Eccleſiæ Chriſtianæ erectione, ſeptem diuinæ prouidentię ſpiritus eatenus latuerunt; vt quanto Dei opus erat præſtantius & excellentius, tanto maiori cura & ſolertia tegeretur. Iuxta illud Eccleſiaſtici 11.4. *Mirabilia opera Altiſſimi, & abſconſa & inuiſa opera illius.* Atque hæc videtur eſſe lux illa, de qua Eliu apud Iobum, c.36.32. *In manibus* (Id eſt, in operibus) *abſcondit lucem & annunciat de ea amico ſuo.* Denique qui mundum initio cum luce procreauit: cùm mundum ipſum redempturus aduēnit, mediæ noctis tenebras elegit: iuxta id Sapientiæ 18.14. *Cum quietum ſilentium contineret omnia; & nox in ſuo curſu medium iter haberet, omnipotens ſermo de cælo à regalibus ſedibus in terram proſiliuit.*

Cum ergo aliorum Dei operum lucem, ſplendorem, aliorum tenebras & caliginem videamus, ſubit protinus mentē cupiditas cognoſcendi diſcriminis huius admirandæ rationem. Nam cum vnus ſit idemque Deus & mūdi architectus, & humani generis moderator, non videtur agendi ratio, qua in gubernatione vtitur, ita diuerſa debere eſſe ab ea, quam in creationis operibus ſeruat. Quandoquidem non minus mundo eſt neceſſaria prouidentiæ cognitio, quàm creationis.

A Certè in admirandis hominum redemptionis, & Eccleſiæ fundationis operibus, primo aſpectu videbatur in maiorem Redemptoris gloriam, maiuſque redemptorum ſolatium ceſſurum, ſi Deus maximam ſeptem ſpirituum perfectionem tanta perſpicuitate patefaceret, vt nullus eam non cognoſceret. Etenim ſi nemo poteſt æternam animæ ſalutem adipiſci abſque Chriſti cognitione, ſi eius in terrarum orbem aduentus ad omnium procurandam ſalutem ſpectauit, minimè videtur appoſitum, vt hanc ad rem tacitus, occultus & quaſi perſonatus adueniat. Præſertim cùm Meſſiæ aduentus non in eo communem prouidentiam imitetur, quæ quantumuis licet abdita ſit, naturalium tamen operum fulgor nobis affert ſuę gubernationis euidentiam. At in redemptione humani generis, ſi Deus ipſam occulat, creatæ res nequaquam eam retegere poſſe videntur, B nec nos aut Redemptoris imbuere notitiā, aut certos de eius aduentu reddere.

Quanti Chriſtianorum hominū interſit diuina prouidentia in mundi gubernatione cognitio.

Magna Chriſtianæ philoſophiæ pars ſita eſt in apta huius difficultatis reſponſione, ita vt intellectus ſibi facilè perſuadeat, hanc prouidentiæ rationem eſſe præſtantiſſimam, & quæ ad Dei gloriam, hominúmque ſalutem vel maximè conferat. Quod ergo ad Dei gloriam ſpectat, in eo conſiſtit reſponſio, vt probemus, in optimo gubernandi modo fieri non poſſe, vt opus aliquod ſit ſummopere perfectum, ſi perfectionem ipſam primo aſpectu oſtendat, atque indicet. Planum namque eſt, ad Dei gloriam & honorem permagni intereſſe, vt ipſius gubernatio perfectiſſima ſit. Quòd ſi cum maxima perfectione ſtare non poteſt, vt illa aperta ac manifeſta ſit, qui optet Dei prouidentiam non eſſe occultam, optet etiam neceſſe eſt, vt perfecta non ſit: quod Dei glorię valde aduerſatur.

Ad prouidentiæ perfectionem requiri, vti abſcondita ſit.

C Quod igitur ad prouidentię perfectionem requiratur, vt ea ſit valde abſcondita, ſuadent inprimis, illa Chriſti verba ad Paulū 2. ad Corinth. 12. 9. *Virtus in infirmitate perficitur.* Inde enim colligere ſimiliter poſſumus, beneficentiam in ſpecie rigoris, in prætexta iniquitatis æquitatem, ſapientiā in ſimulatione ſtultitiæ perfici: & pari ratione perfectiſſimā eſſe patientiam, quæ patientia non apparet: ſummam etiam comminationem, ſummámque ſeueritatem, quæ valde ſunt corporeis oculis abſconditæ. Ac licèt longiore tempore atque otio opus erat, & perſpicacioris etiam ingenio ad difficilem hanc tractationem ſeriò euoluendam, eámque accuratè explicandam, nihilominus tamen vt præſtantioribus ingeniis viam præmuniam, & quaſi digito iter oſtendam, obiter in ſingulis ſeptem ſpirituum perſtringam, quemadmodum D cùm magis ſunt abſconditi, ſuam tunc perfectionem magis produnt.

Animi virtus ac fortitudo imbecillitati, aut puſillanimitati contrariè opponitur. Atque vt intelligatur, quàm ſit neceſſarium, vt maxima & perfectiſſima fortitudo infirmitatis ſpeciem habeat, aduerto, grauiū iniuriarū diſſimulationē, & in maximis reipublicæ detrimentis conniuentiā, haud dubie ſpeciem imbecillitatis, infirmitatiſque in principe habere. Præſertim ſi iniuriæ eò vſque procederent, vt in maximum principis ipſius contemptū & ſuorū miniſtrorū contumeliā, damnúmque grauiſſimum redundarent. Verum ſi diſſimulatio principis nō ex animi ac virium defectione proueniret, ſed potiùs in ſummę fortitudinis oſtēſionē cederet, & in ingentem reipublicę ipſius vtilitatē atque emolumentum: tūc ſanè manifeſtum eſſet in ipſiſſima infirmitatis ſpecie ac ſi E mulatione fortitudinis ſummā ac perfectionē cōſiſtere, quin imò quo maior eſſet principis dignitas ac maieſtas, quoque maior ſui honoris æmulatio, & aduerſus illatas ſibimet iniurias indignatio, eò maiorem eſſe & ſublimiorem fortitudinem, qua ſtomachum & iracundiam comprimeret. Notum eſt illud, *Fortior eſt qui ſe, quàm qui fortiſſima vincit Mœnia.* Quo in ſenſu dixit Moſes, Num. 14. 17. *Magnificetur fortitudo Domini.* Nulla enim in re diuinæ virtutis ac fortitudinis vis ita effulget, vt in Dei ipſius iuſtiſſima indignatione & iracundia cohibenda, præcipuè vbi tantopere hominum flagitiis ac ſceleribus irritatur. Id quod Eccleſia prædicat Dominica 10. poſt Pentecoſten, *Deus, qui omnipotentiam tuam parcendo maximè & miſerando manifeſtas.*

Summas prouidentiæ virtutes ſub contrariorum vitiorum ſpecie diſſimulare quàm ſit glorioſum.

Ouidius.

Fortitudinis obiectum quod ſit.

Vt autem clarius eniteſcat, hoc eſſe ſummæ fortitudinis opus, nota virtuti ac fortitudini eſſe pro obiecto magnitudinem rei ipſius quam molitur, finis verò diuinæ huius diſ F ſimulationis, ac veluti nō curātia, in tot tātiſq; hominū iniquitatibus ſēper eſt, maior & excellentior ſuę virtutis in rebus difficillimis oſtētatio: quod aliquis nō ita fœlicē exitum ſortiretur. Etenim ſi permittit, magnum aliquem ſuum famulum ac miniſtrum verbi gratia Diuum Athanaſium à toto penè terrarum orbe multorum annorum ſpacio validiſſimè oppugnari: ecce tanta hac indignitate oritur, vt orbis vniuerſus vnius hominis Athanaſij conſtantiam ac fortitudinem obſtupeſcat: cùm videat illum cum tot ducibus & imperatoribus potentiſſimis, cum tot prouinciis ac regnis, cum tot gentibus ac nationibus acerrimum gerere bellum, & victorem inde glorioſiſſimè euadere. Vt iam facile hinc omnes eliciant, quantus ſit, quàm copioſus, quàm iugis ac perennis ille virtutis & fortitudinis fons: ex

Fortitudo ſub imbecillitatis ſpecie quantoperè eluceat.

quo

Cur Chriſtus in ſua paſſione tantam voluit infirmitatē præ ſe ferre.

quo tam admirabile, ac penè incredibile robur & magnitudo A animi dimanarunt. Atque id quaſi per tranſennam attigiſſe ſit ſatis: vt lector tyrannidum & martyriorum permiſſionem & grauiſſima alia mala, quæ in orbe perpetrantur percuntat in quibus Martyrum fortitudo ad Chriſti ipſorum capitis imitationem magnopere eniteſcit. Quin etiam Chriſtus ipſe in ſuis tormentis ac paſſione tantam infirmitatem voluit præ ſe ferre; vt cum æterno parente expoſtularet, vt tremeret, vt in maximas redigeretur anguſtias: iuxta illa ipſius verba quæ nuper ad Paulum prolata dicebamus, *virtus in infirmitate perficitur.* Et idcirco maior fuit in Chriſto imbecillitas ſponte aſſumpta, quàm in Martyribus, quia multo etiam erat maior fortitudo, & noſtræ redemptionis opus, quod fuit aggreſſus, omnium quæ excogitari potuere B maximum & glorioſiſſimum; videlicet vt Dæmonem teterrimum humani generis hoſtem ex mundi poſſeſſione exterminaret, vt ſuum Patrem æternum hominibus liberaliſſimum & cæleſtibus diuitiis affluentem redderet, vt hominibus ipſis admirabile patientiæ & tolerantiæ in laboribus, ærumnis, & martyriis exemplum ob oculos proponeret, vt denique fluxarum rerum & caducarum contemptum ac ſpiritualium & æternarum veram æſtimationem doceret.

Obiectū beneficentiæ quod ſit.

Beneficentiā ſub maleficentiæ ſimulatione maximè eminere.

Beneficentiæ (vt de ipſa nonnihil dicamus) obiectum eſt bonum illud, quod hominibus præſtatur eique opponitur maleficentia, quæ plurima & grauiſſima mala in hominum genus inuehat. Perſpicuum autem eſt tot peccatorum permiſſionem & calamitatum humano generi immiſſarum primo aſpectu hominibus non ſalutarem, ſed noxiam, non commodam, ſed exitialem videri. C Ceterum ſi omnia accurate expendamus, & hoc ipſum videamus in maius multò & præſtabilius generis humani beneficium redundare; manifeſto deducitur, ſummam beneficentiam maleficentiæ ſpecie ac veluti larua obtegendam fore. Supereſt vt inſpiciamus, an illa omnia mala in hominum bonum multò maius ac nobilius redundent. Quod licèt difficultate non careat: cui tamen Deus ſuæ prouidentiæ perfectionis clariſſimam lucem immittit, maximo & ſolatio intueri ac cernere; nullum eſſe damnum ac detrimentum adeò ingens, adeò commune, adeóque longum, ex quo Deus multò maiora & excellentiora bona non educat. Quo tandem facile ſibi perſuadent piorum hominum mentes, iure optimo dixiſſe Auguſtinum, tom. 3. in Enchiridio cap. 27. *Melius iudicauit Deus de malis benefacere, quàm mala nulla eſſe permittere.* Cuius ſententiæ veritas malis in rebus eſt Chriſtianis hominibus D manifeſta: vt in laboribus, & calamitatibus, quæ iuſtis diuino conſilio accidunt, in quibus, vt ait idem Auguſtinus li. 83. quæſt. q. 82. *Nulla cauſa probabilior occurrit, cur iſti homines laborēt plerumque in hac vita, niſi quia hoc eis expedit.* Et licèt grauiſſimi ſint labores: ſi illis quaſi gradibus quibuſdam ad maximum & celſiſſimum æternæ gloriæ præmium conſcenditur, oportuit ſummam beneficentiam amicis ac familiaribus labores immittere grauiores. In permiſſione etiā peccatorum, quæ prædeſtinati committunt, & illi qui ipſos exercent & exequuntur (quales ſunt tyranni, atque hoſtes) facilè etiam eſt animaduertère ex iis omnibus ingentem Deum vtilitatem & bona incredibilia elicere. Quod autem pauci veram animæ ſalutem conſequantur, comparatione eorum, qui in æternum ruunt interitum; nihil hoc diuinæ beneficentiæ gloriam imminuit. Nam vt periti gemmularij E precioſiſſimum aliquem adamantem, aut nobiliſſimum carbunculum tanti æſtimant, vt ad eum elaborandum & expoliendum, non dubitent quàm plurimos alios lapillos minoris æſtimationis inſumere: ita etiam rationi conſentaneum eſt, vt Deus ſanctiſſimum aliquem virum pluris, quam multos alios nullius probitatis faciat, & pro gemmæ illius precioſiſſimæ perfectione ſexcentorum vilium & improborum iacturam permittat. Ad diuinam beneficentiam maxime ſpectabat dirigere homines ac deducere ad magnam & perfectam ſanctimoniam: quam vt prędeſtinati conſequantur, quæcunque alia mala permittuntur, debent ſummæ beneficentiæ tribui; quantumuis videatur totius mundi pax atque tranquillitas perturbari, & nationes bellis exardeant, ac prouinciæ vaſtentur. Et licèt non adhuc difficultate careat plurimorum malorum conſideratio quæ nulli electorū vtilitati & emolumento videntur inſeruire: F cuiuſmodi ſunt Sinarum, ac Iaponiorum aniles Idolorū ſuperſtitiones; peſtes etiam in eas immiſſæ gentes, quæ in inferiorum barathrum miſere deturbantur; certiſſimè tamen credendū eſt, iſtorum malorum nullum à Deo permitti, ex quo non ingentes vtilitates & multo maiora bona decerpat. Quod autem id noſtri ingenij imbecillitate non aſſequi poſſimus; hoc ſanè non per infinitam Dei beneficentiam, ſed per noſtri ingenioli tenuitatem ſtat.

Melius Deo viſū de malis bene facere, quàm mala nulla permittere.

Æquitatem ſub ſpecie iniquitatis plurimum eniteſcere.

Æquitatis munus eſt, omnes ratione ac iuſtitia adminiſtrare, & nulli iniuriam facere. Quare Dei æquitati videtur eſſe contraria magna inæqualitas, qua huiuſce vitę bona, fortunæ atque honores diſpertiuntur, cùm multa ſæpè tribuantur immerentibus, merentibus pauca & exigua. Enimuerò hæc iniquitatis ſpecies perfectæ æquitati erat congruentiſſima. Nihil enim æquius, quàm vt de ſuis bonis vnuſquiſque prout ipſe velit, largiatur. Quod vt meliùs præſtetur, operæ pretium eſt, ſi quis v. g. mille nummos aureos quatuor hominibus diuidat, ne ſingulis ducentos & quinquaginta tribuat; ne forte videatur ad æqualem illam diſtributionem teneri conſtrictus, ſed potius diuidat oportet *ſingulis prout vult*, vt ait Paulus 1. Cor. 12. 11. Quod ſi ad huiuſmodi æqualitatem exercendam plures aliæ cauſæ & aptiſſimæ cōgruentiæ ad commune bonum, aut varios ac diuerſos fines ſpectantes illum, qui ſua largitur, promouerent; tunc verò perſpicuum eſt multò plus rationem & æquitatem eminere in eo ipſo, quod iniquitatis faciē prætendit. Quid, ſi ipſiſmet, inter quos fit hæc partitio, illa diuidendi ratio, aut modus expediret imprimis. Tunc facile quiſque videre poteſt, quemadmodū in diuerſorum ſtomachis æqualitas non conſiſtit, vt cibus æque in omnes ingeratur, ſed potiùs pro cuiuſque natiuo calore & ingenita vi ſingulis diſtribuatur: ſic etiam in huius vitæ bonorū partitione perfectā æqualitatem eſſe ſitam in eo, quod ſæpe iniquitatis habet ſpeciem. Quare ſi cibi portio, victuſque communis homini alicui iuſto parcè ac tenuiter conceſſus fuit, ne ſatietate nimia ac tædio affectus recalcitraret, & *ne fortè ſatiatus illiciatur ad negandum*, Prouerb. 30. 81. quid tunc ipſa inæqualitate æquius? ſimili ratione poſſet idē argumentū ad multa alia ſe extēdere. Quòd autem de re familiari ac fortunis dixi, idem etiam intelligatur velim de honoribus & probris, de firma & infirma valetudine, de voluptate atque dolore. Prætereà nulla maior inæqualitas excogitari videbatur poſſe, quàm ea, quā in Chriſto Domino Pater æternus exercuit; cùm hominum optimo atque ſanctiſſimo acerbiſſimas inflixit plagas, atque dolores grauiſſimos iuſſit. Sub quo tamen iniquitatis integumento maxima delituit æquitas, qua Diuinæ iuſtitiæ ex toto (quod aiunt) rigore ſatisfecit.

Sapientiam ſub ſtultitiæ ſimulatione magnopere perfici.

Sequitur ſapientia & admirabile conſilium maximorum gubernatorum proprium; cuius extat exemplum in Salomone, 3. Regum 3. cuius virtutis excellentiam ac perfectionem facili negotio apparet in eo conſiſtere, vt eiuſmodi eligantur conſilia, quæ prima facie videantur ſtultitiam præ ſe ferre (ne forte illi, quibus celari oportet conſilium, illud præcaueant:) poſteà tamen probet exitus, id quod ſtultum videbatur, ſummæ prudentiæ fuiſſe. Notum autem eſt, quàm meritò dixerit Paulus, 1. Cor. 1. 25. *Quod ſtultum eſt Dei*, &c. Itaque quòd Deus ad Chriſti & Eccleſiæ exaltationem iis rebus fuerit vſus, quæ in Chriſtiani nominis abiectionem & interitum videbantur redundare, id procul dubio altiſſima Dei prouidentia dignum extitit.

Patientiam obliuionis aut conniuentiæ ſpecie ſapienter obtegi.

Patientia non dubium eſt, quin eò ſit maior, quò plus tolerat ac diſſimulat. Cùm autem maximi eſſet momenti humano generi, vt ſe Deus cum illo valdè patienter gereret (de quo multi latè & optimè) excellentiſſima huius patientiæ perfectio eſt, vt patientiæ ſpeciem non habeat, ſed obliuionis potiùs, aut conniuentiæ. Quare quòd Deus tantopere hominum peccata ſe videre diſſimulet, vt improbi ac ſcelerati ſuſpicentur interdum Deum ipſum nihil omnino de ipſorum offenſis curare; hoc (inquā) immenſam Dei patientiam extollit in optimis, atque commendat. Nec ideo iuſtitiæ partes obliuioni tradit: quinimò quò plus peccatores tolerat & expectat, eò plus iuſtiſſimæ iræ & indignationis congerit aduerſus ipſos, & in præfinitum vindictæ tempus aſſeruat. Id quod eleganter Valerius Max. expreſſit lib. 1. c. 1. *Lento gradu ad vindictam ſui diuina procedit ira, tarditatémque ſupplicij grauitate compenſat.*

Minas ac ſupplicia ſapienter item ſæpè occultari.

Reſtant ſeriæ minæ, & ſeueriſſima huius vitæ ſupplicia, quorum vtraque non admodum eſſent magna, niſi ita abdita forent, vt ad eorum cognitionem cæleſti luce opus eſſet. Nulla enim maior, nulla grauior in peccatores comminatio, quàm Chriſti Redemptoris noſtri tormenta & paſſio; iuxta ipſius verba: *Si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet?* Lucæ 23. 31. Verū nihil Iudęorū oculis magis occultū & abſcōditum. Deinde nullas Deus acerbiores plagas in hac vita hominibus immittit, quā cū eos effrænatis ſui cordis deſideriis totos tradit, vt ſuis cupiditatibus obſequantur, & morem gerant, vt illatas ſibi iniurias perſequantur, vt in cordis duritie & obſtinatione permaneant. Quis tamen plagarum huiuſmodi ſeueritatem abſque Chriſti Spiritu poſſit cognoſcere? Conſtat igitur ex dictis ſummam ſeptem diuinæ prouidentiæ ſpirituum perfectionem requirere, vt in ſuis operibus valdè ſint reconditi & abſtruſi, atque adeò veriſſimam rationem abſconditæ prouidentiæ eſſe ſummam ipſius perfectionem. Quamobrem niſi Dei gubernatio diſſimulatione & obliuionis facie tegeretur, ſed eiuſmodi eſſet, vt facilè oculis cerni poſſent & iuſtorum hominum beneficia ac præmia, & iniuſtorum pœnæ ac ſupplicia, nec tyrannorum indignitates, nec prauorum miniſtrorum iniurias pateretur: ſi denique gubernandi ratio Chriſti Domini eſſet eiuſmodi, qualem ſibi Iudæi confingunt in Meſſia, quem adhuc nequicquam expectant; ſi, inquam, hanc gubernandi rationem iniret Chriſtus, eam imperfectionis arguere multis argumentis poſſemus: nec illius exitus ac finis in maxima Eccleſiæ ſanctitate terminaretur, ſed

ſum

ſummum in magna puerilium hominum multitudine proſperè & voluptuoſè degentium.

Cur inferiores moderatores expediat ſuæ gubernationis æquitatem patefacere: Deo verò id non ſit neceſſe.

Inferiores certè iudices ac moderatores (quorum iuriſdictio & prouidentia ad externas tantùm res ſe extendit, idque parcè atque diſtrictè, nec diutiùs, quam pro exigua vitalis lucis vſura; hi quidem, qui nec alia præmia poſſunt nec ſupplicia inferre, niſi corporea & temporanea; neceſſariò debent ſuæ gubernationis æquitatem propalam oſtendere. At æternus Deus inuiſibilis & immortalis, qui præcipuè magnam animorum ſanctitatem debet attendere, eámque præmio afficere ſempiterno; a ſeipſo deſciſceret, ſi ſuam detegens prouidentiam, ipſius perfectionem impediret. Perſpicuum verò eſt, illam impeditum iri, ſi eo modo gubernaret, vt homines in rerum terreſtrium ac temporalium æſtimatione fixi reſiderent, nec ad inſignes virtutes & ſanctimoniæ totius culmen aſpirarent.

Propoſitarũ initio difficultatum ſolutio.

His, quæ diximus, ſatis obiectionibus fecimus, quas initio propoſuimus. Quarum extremæ reſpondeo, ex eo quòd vnus ſit rerum omnium procreator, idémque rector; non probari, eundem illi ordinem eſſe in vtriſque operationibus ſeruandum. Nam & ad ipſius gloriam, & ad ſuæ reip. commodum ac felicitatem maximè intereſt, in aliis operibus ipſius tegi prouidentiam, in aliis retegi. Quod verò opponitur, durum ſcilicet arduúmque videri, vt nobis ita celetur, quod tantopere noſtræ ſalutis refert: ad hoc reſpondeo, Dei conſilium & æternam rationem ſatis opportunè prouidiſſe neceſſitati, quæ ipſius prouidentiam cognoſcendi nobis erat. Primò, quia lux ipſa, qua in naturalium rerum efficientia ſeſe nobis creator oſtendit, euidenter demonſtrat, ſummum gubernatorem, qui hanc cælorum terræque machinam ex nihilo hominum vſui & vtilitati condidit, minimè partis nobiliſſimæ, id eſt, hominum gubernationis curam abiecturum. Deinde vt ſopitos excitet Deus, & propriæ ſalutis negligentes ſtimulet, & inflammet; decernit plerumque ſapientiſſimè, vt obſcura ſuæ prouidentiæ nubes tonitruis horribilibus, & intermicantibus fulgetris nos ipſos terreat, atque adeò admoneat, Deum nequaquam deſidem & inertem ſomno conniuere. Dicam clariùs, plurima Dei opera admiranda, & totius naturæ curſum excedentia efficiunt, vt lucis radij ex mediis tenebris & atra caligine erumpant, & omnibus perſpicuum ſit, Deum maximam de humano genere curam gerere. Tertiò, quemadmodum naturalia Dei opera, magna ſatis luce nobis communem indicant & ordinariam prouidentiam, ita etiam ſupranaturalia opera, diuina quadam luce redemptionem mundi, & veram Chriſti Eccleſiam hominibus oſtendunt. Itaque licèt congruens valde fuerit, vt egregium humanæ redemptionis facinus ſummopere diſſimularetur; iuxta id Iſaiæ 28.12. *Vt faciat opus ſuum, alienum opus eius ab eo, & peregrinum.* Euidentia tamen, quæ ex prophetiarum complemento, & ex miraculis ſtupendis fuit exorta, perſpicuè credibilem hanc ſupranaturalem prouidentiam, & hominum redemptionem reddidit. Atque id pro huius notationis ſcopo delibaſſe ſit ſatis, iuxta quem ratiocinandi modum, in ſanctiſſimæ Chriſti crucis conſideratione, necnon Chriſtianæ Eccleſię fundationis, poſſumus, diſcurſu per ſeptem Dei Spiritus facto, maxima cum voluptate philoſophari, & attentè contemplari, quam fuerit admirabilis diuini conſilij ratio, vt horum cæleſtium Silenorum ſpecies eſſet valde deformis, vt maximus ſplendor & pulchritudo inibi deliteſcentia maiorem excitarent in contemplantium fidelium animis admirationem.

Quantum Dei prouidentia in mundi adminiſtratione ſit ſæpè occulta: ſemper tamen ſua veſtigia hominibus in rebus ipſis relinquere.

Euidentia credibilitatis ex multis argumentis petita conſtare ſupranaturalis Dei prouidentiæ æquitatem.

TEXTVS.

Verſ.2. *Et vidi angelum fortem prædicantem voce magna; Quis eſt dignus aperire librum, & ſoluere ſignacula eius?*

COMMENTARIVS.

Vocis magnæ myſterium quod ſit.

IN hac viſione expediuit, vt qui clamorem fuerat editurus; fortis eſſet ac robuſta ſtatura, quò vox ipſa maiori contentione emitteretur. Ingentis verò vocis myſterium eſt, vt ſignificetur rem eſſe maximi ponderis, & dignam, quæ ad omnium aures notitiámque perueniat; videlicet nullam eſſe puram creaturam, quæ prædictum librum aperire, & ipſius valeat ſoluere ſignacula. Si quis autem roget, Vtrùm in hoc clamore ad aliquem Scripturæ locum reſpiciatur? Reſpondeo fortè in eo alludi ad A vltima Oſeæ verba cap 14 10. *Quis ſapiens, & intelliget iſta? intelligens, & ſciet hæc? quia rectæ viæ Domini, & iuſti ambulabunt in eis: præuaricatores verò corruent in eis.* Hæc enim verba referri videntur ad futuram difficultatem in cognoſcendo rectam viam eſſe illam, qua Chriſti diſcipuli gradiebantur; ipſóſque eſſe verè felices (quod eſt primorum quatuor ſigillorum myſterium) reprobos autem eſſe Chriſti aduerſarios (quod eſt myſterium reliquorum trium ſigillorum.) Quod autem Oſeas fortis angelus appelletur; cohæret optimè cum iis, quæ Diuus Epiphanius in eius vita deſcribit; ipſum ſcilicet B ſuorum verborum vi ingentem quercum in partes duodecim diuiſiſſe: congruit etiam optimè cum Oſeæ prophetiæ argumento, in quo maxima cum ſublimitate agit de Iſraelitici populi reprobatione, & felicitate eorum, qui Chriſtum recepturi erant. Vide c.8.1. vbi ei præcipitur, vt clangore terrifico diuinam vindictam Iſraelis populo comminetur. De illorum autem proſpera ac felici fortuna, qui Chriſtum fuerunt ſuſcepturi, expreſsè agit Oſeas cap.2.11.& 13.& 14.

Ad quem Scripturæ locum alluſio fiat in hoc fortis angeli clamore.

Oſeam in hoc forti angelo ſignari, videtur probabile.

Ceterum non magni admodum refert, fortem Angelum hîc Ioanni oſtenſum Oſeæ figuram eſſe. C Alij enim Scripturæ ſunt loci, qui eandem continent ſententiam. Quare ſi cui credere lubeat alluſionem hoc in loco fieri ad ea verba Pauli, 1. Cor.2.11. *Quæ ſunt Dei, nemo cognouit, niſi ſpiritus Dei*; facilè ei optionem dabo.

Quis eſt dignus.] De facultate aperiendi librum ſermo eſt. Sed quia hæc facultas prærequirit dignitatem; ideo dicitur, *quis eſt dignus aperire librum?* Aperiendi enim facultas ei ſolùm conceditur, qui eſt dignus.

Aperire & ſoluere ſignacula pro eodem ſumi.

Aperire librum, & ſoluere ſignacula.] Id eſt, aperire ſoluendo ſignacula. Nec verò eſt, cur nouum alicui D videatur, nõ eſſe res diſtinctas *aperire & ſoluere*; quia ſæpè particula *&* eſt exegetica, vt aiunt. Et fortaſſis habet emphaſim hic modus loquendi: auget enim difficultatem rei, quod additur de ſeptem ſignaculis. Vt ſi quis dicat, temerarium eſſe, audere quempiam ſine Principis facultate aperire ipſius literas; præſertim ſi pluribus regiis ſigillis obſignatæ ſint.

Quid ſit librum aperire, diſſenſio inter expoſitores eſt.

His præiactis, explicandum eſt, quid ſit aperire librum illum; & in quo ſenſu dicatur fuiſſe clauſus & ſignatus? Multi videntur ſtatuere, cùm Ioanni facta eſt hæc reuelatio, neminem illius libri myſteria cognouiſſe, *neque in cælo, neque in terra*; hoc eſt, neminem etiam ex Angelis ſiue beatis. E Atque in hoc nituntur, vt credant huiuſmodi librum non eſſe librum prophetiarum veteris teſtamenti, nec doctrinæ Euangelicæ arcanorum; ſed ipſummet Apocalypſeos librum. Quin etiam Ribera noſter in eam partem propendet, vt viſio iſthæc fuerit vaticinium præſignificans librum hunc Apocalypſeos complicatum, clauſum, & obſignatum fore; ita vt nemo intelligeret: donec Chriſtus in extremis mundi ſeneſcentis temporibus librum aperiret, eiúſque ſigilla reſignaret. Prætereà quòd Chriſtus librum hunc aperiat, multi referunt ad prophetiarum complementum; F exiſtimantes illius prophetias, ipſo rerum prædictarum euentu, claras & manifeſtas fore: itaque idem eſſe impleri prophetias, ac librum aperiri. Verùm huiuſmodi opiniones neutiquam conſonant cum iis, quæ ſuprà aſſeruimus; nempè librum ſignatum, quem Ioannes vidit, non eſſe alium, quàm veteris teſtamenti prophetias de felicitate Iudæorum Chriſtum recipientium, & de eorum infelicitate, qui ipſũ reſpuerẽt. Atq; hæc eſt, vt vidimus, Patrum & veterũ expoſitorũ ſententia; quæ ſine dubio omnia, quæ textus ait in ſeptem ſigillorũ apertione

Vera librum aperiendi ratio & explicatio.

quo tam admirabile, ac penè incredibile robur & magnitudo animi dimanarunt. Atque id quaſi per tranſennam attigiſſe ſit ſatis, vt lector tyrannidum & martyriorum permiſſionem & grauiſſima alia mala, quæ in orbe perpetrantur percurrat in quibus Martyrum fortitudo ad Chriſti ipſorum capitis imitationem magnopere eniteſcit. Quin etiam Chriſtus ipſe in ſuis tormentis ac paſſione tantam infirmitatem voluit præ ſe ferre; vt cum æterno parente expoſtularet, vt tremeret, vt in maximas redigeretur anguſtias: iuxta illa ipſius verba quæ nuper ad Paulum prolata dicebamus, *virtus in infirmitate perficitur.* Et idcirco maior fuit in Chriſto imbecillitas ſponte aſſumpta, quàm in Martyribus, quia multo etiam erat maior fortitudo, & noſtræ redemptionis opus, quod fuit aggreſſus, omnium quæ excogitari potuere maximum & glorioſiſſimum; videlicet vt Dæmonem teterrimum humani generis hoſtem ea mundi poſſeſſione exterminaret, vt ſuum Patrem æternum hominibus liberaliſſimum & cæleſtibus diuitiis affluentem redderet, vt hominibus ipſis admirabile patientiæ & tolerantiæ in laboribus, ærumnis, & martyriis exemplum ob oculos proponeret, vt denique fluxarum rerum & caducarum contemptum ac ſpiritualium & æternarum veram æſtimationem doceret.

Cur Chriſtus in ſua paſſione tantam voluit infirmitatẽ præ ſe ferre.

Beneficentiæ (vt de ipſa nonnihil dicamus) obiectum eſt bonum illud, quod hominibus præſtatur eique opponitur maleficentia, quæ plurima & grauiſſima mala in hominum genus inuehat. Perſpicuum autem eſt tot peccatorum permiſſionem & calamitatum humano generi immiſſarum primo aſpectu hominibus non ſalutarem, ſed noxiam, non commodam, ſed exitialem videri. Ceterum ſi omnia accuratè expendamus, & hoc ipſum videamus in maius multò & præſtabilius generis humani beneficium redundare; manifeſto deducitur, ſummam beneficentiam maleficentiæ ſpecie ac veluti laruâ obtegendam fore. Supereſt vt inſpiciamus, an illa omnia mala in hominum bonum multò maius ac nobilius redundent. Quod licèt difficultate non careat: cui tamen Deus ſuæ prouidentiæ perfectionis clariſſimam lucem immittit, maximo & ſolatio intueri ac cernere; nullum eſſe damnum ac detrimentum adeò ingens, adeò commune, adeòque longum, ex quo Deus multò maiora & excellentiora bona non educat. Quo tandem facilè ſibi perſuadent piorum hominum mentes, iure optimo dixiſſe Auguſtinum, tom. 3. in Enchiridio cap. 27. *Melius iudicauit Deus de malis benefacere, quàm mala nulla eſſe permittere.* Cuius ſententiæ veritas multis in rebus eſt Chriſtianis hominibus manifeſta: vt in laboribus, & calamitatibus, quæ iuſtis diuino conſilio accidunt, in quibus, vt ait idem Auguſtinus li. 83. quæſt. q. 82. *Nulla cauſa probabilior occurrit, cur iſti homines laborẽt plerumque in hac vita, niſi quia hoc eis expedit.* Et licèt grauiſſimi ſint labores: ſi illis quaſi gradibus quibuſdam ad maximum & celſiſſimum æternæ gloriæ præmium conſcenditur, oportuit ſummam beneficentiam amicis ac familiaribus labores immittere grauiores. In permiſſione etiã peccatorum, quæ prædeſtinati committunt, & illi qui ipſos exercent & exequuntur (quales ſunt tyranni, atque hoſtes) facilè etiam eſt animaduertere ex iis omnibus ingẽtem Deum vtilitatem & bona incredibilia elicere. Quod autem pauci veram animæ ſalutem conſequantur, comparatione eorum, qui in æternum ruunt interitum; nihil hoc diuinæ beneficentiæ gloriam imminuit. Nam vt periti gemmularij precioſiſſimum aliquem adamantem, aut nobiliſſimum carbunculum tanti æſtimant, vt ad eum elaborandum & expoliendum, non dubitent quàm pluſimos alios lapillos minoris æſtimationis inſumere: ita etiam rationi conſentaneum eſt, vt Deus ſanctiſſimum aliquem virum pluris, quàm multos alios nullius probitatis faciat, & pro gemmæ illius precioſiſſimæ perfectione ſexcentorum vilium & improborum iacturam permittat. Ad diuinam beneficentiam maximè ſpectabat dirigere homines ac deducere ad magnam & perfectam ſanctimoniam: quam vt prędeſtinati conſequantur, quæcunque alia mala permittuntur, debent ſummæ beneficentiæ tribui; quantumuis videatur totius mundi pax atque tranquillitas perturbari, & nationes bellis exardeant, ac prouinciæ vaſtentur. Et licèt non adhuc difficultate careat plurimorum malorum conſideratio quæ nulli electorũ vtilitati & emolumento videntur inſeruire: cuiuſmodi ſunt Sinarum, ac Iaponiorum aniles Idolorũ ſuperſtitiones; peſtes etiam in eas immiſſæ gentes, quæ in inferiorum barathrum miſerè deturbantur; certiſſimè tamen credendũ eſt, iſtorum malorum nullum à Deo permitti, ex quo non ingentes vtilitates & multò maiora bona decerpat. Quod autem id noſtri ingenij imbecillitate non aſſequi poſſimus; hoc ſanè non per infinitam Dei beneficentiam, ſed per noſtri ingenioli tenuitatem ſtat.

Obiectũ beneficentiæ quod ſit.

Beneficentiã ſub maleficentiæ ſimulatione maximè eminere.

Melius Deo viſũ de malis bene facere, quàm mala nulla permittere.

Æquitatis munus eſt, omnes ratione ac iuſtitia adminiſtrare, & nulli iniuriam facere. Quare Dei æquitati videtur eſſe contraria magna inæqualitas, qua huiuſce vitę bona, fortunæ atque honores diſpertiuntur, cùm multa ſæpè tribuantur immerentibus, merentibus pauca & exigua. Enimuerò hæc iniquitatis ſpecies perfectæ æquitati erat congruentiſ- A ſima. Nihil enim æquius, quàm vt de ſuis bonis vnuſquiſque prout ipſe velit, largiatur. Quod vt meliùs præſtetur, operæ pretium eſt, ſi quis v. g. mille nummos aureos quatuor hominibus diuidat, ne ſingulis ducentos & quinquaginta tribuat; ne forte videatur ad æqualem illam diſtributionem teneri conſtrictus, ſed potius diuidat oportet *ſingulis prout vult*, vt ait Paulus 1. Cor. 12. 11. Quod ſi ad huiuſmodi æqualitatem exercendam plures aliæ cauſæ & aptiſſimæ cõgruentiæ ad commune bonum, aut varios ac diuerſos fines ſpectantes illum, qui ſua largitur, promouerent; tunc verò perſpicuum eſt multò plus rationem & æquitatem eminere in eo ipſo, quòd iniquitatis faciẽ prætendit. Quid, ſi ipſiſmet, inter quos fit hæc partitio, illa diuidendi ratio, aut modus expediret imprimis. Tunc facilè quiſque videre poteſt, B quemadmodũ in diuerſorum ſtomachis æqualitas non conſiſtit, vt cibus æquè in omnes ingeratur, ſed potiùs pro cuiuſque natiuo calore & ingenita vi ſingulis diſtribuatur: ſic etiam in huius vitæ bonorũ partitione perfectã æqualitatem eſſe ſitam in eo, quod ſæpè iniquitatis habet ſpeciem. Quare ſi cibi potus, victúſque communis homini alicui iuſto parcè ac tenuiter conceſſus fuit, ne ſatietate nimia ac tædio affectus recalcitraret; & *ne fortè ſatiatus illiciatur ad negandum*, Prouerb. 30. 8. quid tunc ipſa inæqualitate æquius? ſimili ratione poſſet idẽ argumentũ ad multa alia ſe extẽdere. Quòd autem de re familiari ac fortunis dixi, idem etiam intelligatur velim de honoribus & probris, de firma & infirma valetudine, de voluptate atque dolore. Præterea nulla maior inæqualitas excogitari videbatur poſſe, quàm ea, quã in Chriſto Domino Pater æternus exercuit; cùm hominum C optimo atque ſanctiſſimo acerbiſſimas inflixit plagas, atque dolores grauiſſimos iuſſit. Sub quo tamen iniquitatis integumento maxima delituit æquitas, qua Diuinæ iuſtitiæ ex toto (quod aiunt) rigore ſatisfecit.

Æquitatem ſub ſpecie iniquitatis plurimum eniteſcere.

Sequitur ſapientia & admirabile conſilium maximorum gubernatorum proprium; cuius extat exemplum in Salomone, 3. Regum 3. cuius virtutis excellentiam ac perfectionem facili negotio apparet in eo conſiſtere, vt eiuſmodi eligantur conſilia, quæ prima facie videantur ſtultitiam præ ſe ferre (ne forte illi, quibus celari oportet conſilium, illud præcaueant:) poſteà tamen probet exitus, id quod ſtultum videbatur, ſummæ prudentiæ fuiſſe. Notum autem eſt, quàm meritò dixerit Paulus, 1. Cor. 1. 25. *Quod ſtultum eſt Dei*, &c. Itaque quòd Deus ad Chriſti & Eccleſiæ exaltationem iis rebus fuerit vſus, quæ in Chriſtiani nominis abie- D ctionem & interitum videbantur redundare, id procul dubio altiſſima Dei prouidentia dignum exiſtit.

Sapientiam ſub ſtultitia ſimulatione magnopere perfici.

Patientia non dubium eſt, quin eò ſit maior, quò plus tolerat ac diſſimulat. Cùm autem maximi eſſet momenti humano generi, vt ſe Deus cum illo valdè patienter gereret (de quo multi latè & optimè) excellentiſſima huius patientiæ perfectio eſt, vt patientiæ ſpeciem non habeat, ſed obliuionis potiùs, aut conniuentiæ. Quare quòd Deus tantopere hominum peccata ſe videre diſſimulet; vt improbi ac ſcelerati ſuſpicentur interdum Deum ipſum nihil omnino de ipſorum offenſis curare; hoc (inquã) immenſam Dei patientiam extollit imprimis, atque commendat. Nec ideo iuſtitiæ partes obliuioni tradit; quinimò quò plus peccatores tolerat & expectat, eò plus iuſtiſſimæ iræ & indignationis congerit aduerſus ipſos, & in præfinitum vindictæ tempus aſſeruat. Id quod eleganter Valerius Max. expreſſit lib. 1. c. 1. *Lento gra-* E *du ad vindictam ſui diuina procedit ira, tarditatémque ſupplicij grauitate compenſat.*

Patientiam obliuionis aut conniuentia ſpecie ſapienter obtegi.

Reſtant ſeriæ minæ, & ſeueriſſima huius vitæ ſupplicia, quorum vtraque non admodùm eſſent magna, niſi ita abdita forent, vt ad eorum cognitionem cæleſti luce opus eſſet. Nulla enim maior, nulla grauior in peccatores comminatio, quàm Chriſti Redemptoris noſtri tormenta & paſſio; iuxta ipſius verba: *Si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet?* Lucæ 23. 31. Verũ nihil Iudęorũ oculis magis occultũ & abſcõditum. Deinde nullas Deus acerbiores plagas in hac vita hominibus immittit, quã cũ eos effrænatis ſui cordis deſiderijs totos tradit, vt ſuis cupiditatibus obſequantur, & morem gerant; vt illatas ſibi iniurias perſequantur, vt in cordis duritie & obſtinatione permaneant. Quis tamen plagarum huiuſmodi ſeueritatem abſque Chriſti Spiritu poſſit cogno- F ſcere? Conſtat igitur ex dictis ſummam ſeptem diuinæ prouidentiæ ſpirituum perfectionem requirere, vt in ſuis operibus valdè ſint reconditi & abſtruſi, atque adeò veriſſimam rationem abſconditæ prouidentiæ eſſe ſummam ipſius perfectionem. Quamobrem niſi Dei gubernatio diſſimulatione & obliuionis facie tegeretur; ſed eiuſmodi eſſet, vt facilè oculis cerni poſſent & iuſtorum hominum beneficia ac præmia, & iniuſtorum pœnæ ac ſupplicia; nec tyrannorum indignitates, nec prauorum miniſtrorum iniurias pateretur: ſi denique gubernandi ratio Chriſti Domini eſſet eiuſmodi, qualem ſibi Iudæi confingunt in Meſſia, quem adhuc nequicquam expectant; ſi, inquam, hanc gubernandi rationem iniret Chriſtus; eam imperfectionis arguere multis argumentis poſſemus: nec illius exitus ac finis in maxima Eccleſiæ ſanctitate terminaretur, ſed

Minas ac ſupplicia ſapienter item ſæpè occultari.

ſummum in magna puerilium hominum multitudine proſpere & voluptuoſe degentium.

Cur inferiores moderatores expediat ſua gubernationis æquitatem patefacere: Deo verò id non ſit neceſſe.

Inferiores certè iudices ac moderatores (quorum iuriſdictio & prouidentia ad externas tantùm res ſe extendit, idque parcè atque diſtrictè, nec diutiùs, quam pro exigua vitalis lucis vſura; hi quidem, qui nec alia præmia poſſunt nec ſupplicia inferre, niſi corporea & temporanea;) neceſſariò debent ſuæ gubernationis æquitatem propalam oſtendere. At æternus Deus inuiſibilis & immortalis, qui præcipuè magnam animorum ſanctitatem debet attendere, eámque præmio afficere ſempiterno; a ſeipſo deſciſceret, ſi ſuam detegens prouidentiam, ipſius perfectionem impediret. Perſpicuum verò eſt, illam impeditum iri, ſi eo modo gubernaret, vt homines in rerum terreſtrium ac temporalium æſtimatione fixi reſiderent; nec ad inſignes virtutes & ſanctimoniæ totius culmen aſpirarent.

Propoſitarũ initio difficultatum ſolutio.

B His, quæ diximus, ſatis obiectionibus fecimus, quas initio propoſuimus. Quarum extremæ reſpondeo, ex eo quòd vnus ſit rerum omnium procreator, idémque rector, non probari, eundem illi ordinem eſſe in vtriſque operationibus ſeruandum. Nam & ad ipſius gloriam, & ad ſuæ reip. commodum ac felicitatem maximè intereſt, in aliis operibus ipſius regi prouidentiam, in aliis tegi. Quod verò opponitur, durum ſcilicet arduúmque videri, vt nobis ita celetur, quod tantopere noſtræ ſalutis refert: ad hoc reſpondeo, Dei conſilium & æternam rationem ſatis opportunè prouidiſſe neceſſitati, quæ ipſius prouidentiam cognoſcendi nobis erat. Primò, quia lux ipſa, qua in naturalium rerum efficientia ſeſe nobis creator oſtendit, euidenter demonſtrat, ſummum gubernatorem, qui hanc cælorum terræque machinam ex nihilo hominum C vſui & vtilitati condidit, minimè partis nobiliſſimæ, id eſt, hominum gubernationis curam abiecturum. Deinde vt ſopitos excitet Deus, & propriæ ſalutis negligentes ſtimulet, & inflammet, decreuit plerumque ſapientiſſimè, vt obſcura ſuæ prouidentiæ nube e tonitruis horribilibus, & intermicantibus fulgetris nos ipſos terreat, atque adeò admoneat, Deum nequaquam deſidem & inertem ſomno conniuere. Dicam clariùs, plurima Dei opera admiranda, & totius naturæ curſum excedentia efficiunt, vt lucis radij ex mediis tenebris & atra caligine erumpant, & omnibus perſpicuum ſit, Deum maximam de humano genere curam gerere. Tertiò, quemadmodum naturalia Dei opera, magna ſatis luce nobis communem indicant & ordinariam prouidentiam, ita etiam ſupranaturalia opera, diuina quadam luce redemptionem mundi, & veram Chriſti D Eccleſiam hominibus oſtendunt. Itaque licèt congruens valdè fuerit, vt egregium humanæ redemptionis facinus ſummopere diſſimularetur; iuxta id Iſaiæ 28.21. *Vt faciat opus ſuum, alienum opus eius ab eo, & peregrinum.* Euidentia tamen, quæ ex prophetiarum complemento, & ex miraculis ſtupendis fuit exorta, perſpicuè credibilem hanc ſupranaturalem prouidentiam, & hominum redemptionem reddidit. Atque id pro huius notationis ſcopo delibaſſe ſit ſatis, iuxta quem ratiocinandi modum, in ſanctiſſimæ Chriſti crucis conſideratione, necnon Chriſtianæ Eccleſię fundationis, poſſumus, diſcurſu per ſeptem Dei Spiritus facto, maxima cum voluptate philoſophari, & attentè contemplari, quam fuerit admirabilis diuini conſilij ratio, vt horum cæleſtium Silenorum ſpecies eſſet valde deformis; vt maximus ſplendor & pulchritudo inibi deliteſcentia maiorem excitarent in contemplantium fidelium E animis admirationem.

Quamuis Dei prouidentia in mundi adminiſtratione ſit ſæpè occulta: ſemper tamen ſui veſtigia hominibus in rebus ipſis relinquere.

Euidentia credibilitatis ex multis argumentis petita conſtare ſupranaturalis Dei prouidentiæ æquitatem.

TEXTVS.

Verſ.2. *Et vidi angelum fortem prædicantem voce magna; Quis eſt dignus aperire librum, & ſoluere ſignacula eius?*

COMMENTARIVS.

Vocis magnæ myſterium quod ſit.

F IN hac viſione expediuit, vt qui clamorem fuerat editurus; fortis eſſet ac robuſta ſtatura, quò vox ipſa maiori contentione emitteretur. Ingentis verò vocis myſterium eſt, vt ſignificetur rem eſſe maximi ponderis, & dignam, quæ ad omnium aures notitiámque perueniat; videlicet nullam eſſe puram creaturam, quæ prædictum librum aperire, & ipſius valeat ſoluere ſignacula. Si quis autem roget, Vtrùm in hoc clamore ad aliquem Scripturæ locum reſpiciatur? Reſpondeo fortè in eo alludi ad A vltima Oſeæ verba cap.14.10. *Quis ſapiens, & intelliget iſta? intelligens, & ſciet hæc? quia rectæ viæ Domini, & iuſti ambulabunt in eis: præuaricatores verò corruent in eis.* Hæc enim verba referri videntur ad futuram difficultatem in cognoſcendo rectam viam eſſe illam, qua Chriſti diſcipuli gradiebantur; ipſóſque eſſe verè felices (quod eſt primorum quatuor ſigillorum myſterium) reprobos autem eſſe Chriſti aduerſarios (quod eſt myſterium reliquorum trium ſigillorum.) Quod autem Oſeas fortis angelus appelletur; cohæret optimè cum iis, quæ Diuus Epiphanius in eius vita deſcribit; ipſum ſcilicet ſuorum B verborum vi ingentem quercum in partes duodecim diuiſiſſe: congruit etiam optimè cum Oſeæ prophetiæ argumento, in quo maxima cum ſublimitate agit de Iſraelitici populi reprobatione, & felicitate eorum, qui Chriſtum recepturi erant. Vide c.8.1. vbi ei præcipitur, vt clangore terrifico diuinam vindictam Iſraelis populo comminetur. De illorum autem proſpera ac felici fortuna, qui Chriſtum fuerunt ſuſcepturi, expreſsè agit Oſeas cap.2.11.&13 &14.

Ad quem Scripturæ locum alluſio fiat in hoc fortis angeli clamore.

Oſeam in hoc forti angelo ſignari, videtur probabile.

Ceterum non magni admodum refert, fortem Angelum hîc Ioanni oſtenſum Oſeæ figuram eſſe. C Alij enim Scripturæ ſunt loci, qui eandem continent ſententiam. Quare ſi cui credere lubeat alluſionem hoc in loco fieri ad ea verba Pauli, 1. Cor.2.11. *Quæ ſunt Dei, nemo cognouit, niſi ſpiritus Dei*; facilè ei optionem dabo.

Quis eſt dignus.] De facultate aperiendi librum ſermo eſt. Sed quia hæc facultas prærequirit dignitatem; ideo dicitur, *quis eſt dignus aperire librum?* Aperiendi enim facultas ei ſolùm conceditur, qui eſt dignus.

Aperire & ſoluere ſignacula pro eodem ſumi.

Aperire librum, & ſoluere ſignacula.] Id eſt, aperire ſoluendo ſignacula. Nec verò eſt, cur mirum alicui videatur, nõ eſſe res diſtinctas *aperire & ſoluere*; quia D ſæpè particula *&* eſt exegetica, vt aiunt. Et fortaſſis habet emphaſim hic modus loquendi: auget enim difficultatem rei, quod additur de ſeptem ſignaculis. Vt ſi quis dicat, temerarium eſſe, audere quempiam ſine Principis facultate aperire ipſius literas; præſertim ſi pluribus regiis ſigillis obſignatæ ſint.

Quid ſit librum aperire, diſſenſio inter expoſitores eſt.

His præiactis, explicandum eſt, quid ſit aperire librum illum; & in quo ſenſu dicatur fuiſſe clauſus & ſignatus? Multi videntur ſtatuere, cùm Ioanni facta eſt hæc reuelatio, neminem illius libri myſteria cognouiſſe, *neque in cælo, neque in terra*, hoc eſt, neminem etiam ex Angelis ſiue beatis. Atque in hoc ni- E tuntur, vt credant huiuſmodi librum non eſſe librum prophetiarum veteris teſtamenti, nec doctrinæ Euangelicæ arcanorum; ſed ipſummet Apocalypſeos librum. Quin etiam Ribera noſter in eam partem propendet, vt viſio iſthæc fuerit vaticinium præſignificans librum hunc Apocalypſeos complicatum, clauſum, & obſignatum fore; ita vt nemo intelligeret: donec Chriſtus in extremis mundi ſeneſcentis temporibus librum aperiret, eiúſque ſigilla reſignaret. Præterea quòd Chriſtus librum hunc aperiat, multi referunt ad prophetiarum complementum; exiſtimantes illius prophetias, ipſo rerum F prædictarum euentu, claras & manifeſtas fore: itaque idem eſſe impleri prophetias, ac librum aperiri. Verùm huiuſmodi opiniones neutiquam conſonant cum iis, quæ ſuprà aſſeruimus; nempè librum ſignatum, quem Ioannes vidit, non eſſe alium, quàm veteris teſtamenti prophetias de felicitate Iudæorum Chriſtum recipientium, & de eorum infelicitate, qui ipsũ reſpuerẽt. Atq; hæc eſt, vt vidimus, Patrum & veterũ expoſitorũ ſententia; quæ ſine dubio omnia, quæ textus ait in ſeptem ſigillorũ apertione

Vera librum aperiendi ratio & explicatio.

accidiſſe, apprime quadrat. Infrà autem oſtendam, nullam prætereà declarationem conſentire poſſe cum illis verbis, *Ecce vicit leo de tribu Iuda, aperire librum & ſoluere ſignacula eius.*

Cur liber tunc Ioanni clauſus adhuc & obſignatus repræſentaretur.

Illud ergo reliquum ſit; vt explicemus, cur repræſentetur librum adhuc eſſe clauſum atque ſignatum; & Ioannem lachrymas effundere, quòd reperiretur nemo, qui librum reſeraret; cùm exploratum ſit, ſeptem ſigillorum myſteria in eo ſenſu, quo nos accipimus, multos iam annos Apoſtolis, & Chriſtianæ Eccleſiæ fuiſſe reuelata. Hoc, vt explicem, aduerto primò; myſteria ipſa, quæ Deus Apoſtolis & fidelium multis palàm fecit, infidelibus adhuc occulta & abdita remanſiſſe, & aliquâ etiam ex parte nonnullis fidelibus. Quamobrem ipſemet liber, poſtquam aliis explicatus fuit, complicatus tamen aliis atque ſignatus reſtitit. Ideóque æquiſſimè & ſignificantiſſimè iudicatur, librum clauſum adhuc & ſignatum ſeptem ſigillis manere: ſolúmque Chriſtum poſſe ipſum aperire. Exemplum eſto id, quod Paulus ait 2. Corinth. 3. 14. *Vſque in hodiernum diem id ipſum velamen in lectione veteris teſtamenti manet non reuelatum. Quoniam in Chriſto euacuatur: ſed vſque in hodiernum diem, cùm legitur Moyſes, velamen poſitum eſt ſuper cor eorum. Cùm autem conuerſus fuerit ad Dominum, auferetur velamen.*

Aperire librum quo ſenſu ſit hic grammaticè accipiẽdum.

Secundò, ex contextu ipſo videtur conſtare; aperire librum, idem eſſe, ac reliquis aperire illum, qui ſatis nouerant, quid ipſe liber contineret. Agnus enim, qui librum aperuiſſe perhibetur, nemo dubitat, quin ante omnes libri myſteria intellexerit: librum ergo aperire, idem erit, ac exponere reliquis libris ipſius myſteria. Et latinè quidem hæc phraſis *librũ aperire* facilè meo ſenſu ſumitur, vt aliis eundem librum explicet. Quapropter nulla ratione admittendum eſt, Ioanni, animalibus & ſenioribus libri huius myſteria fuiſſe incognita: illa enim Chriſti Spiritu adiuti ſatis nouerant; iuxta illud Pauli 1. Cor. 2. 10. *Nobis autem reuelauit Deus per Spiritum ſuum*, ſed nondum aliqui poterant hunc librum reliquis aperire, & explicare; niſi hanc ad rem Chriſtus eis ſuum Spiritum ſuggereret: id namque eſt aperire librum, & ſoluere ſignacula eius. Porrò Ioannes non ideo illacrymabatur, quòd libri myſteria intelligere optaret; cùm ſibi iam explicata fuiſſent; ſed quòd videret librum clauſum hactenus infidelibus, ob eorum obſtinationem, manere. Quin etiam ni Ioannes myſteria libri calluiſſet; non ita vehementer fleret eorum, qui illa non nôrant, extremam miſeriam: neque enim tanti librum non cognitum æſtimaret, nec Iudæorum ignorantium vicem tantopere doleret. At verò quia myſteria eiuſmodi animo penitùs imbiberat; ideò & illa tanti ducebat, & Iudæorum ſitim atque ariditatem deplorabat.

Cur Ioannes fleuerit, neminem fuiſſe inuentum, qui librum reſeraret.

Tertiò, valde à vera intelligentia aberrant ij, qui putant prophetiarum complemento librum hunc aperiri. Etenim licèt verum ſit, cùm prophetias eſſe impletas conſtat, librum reapſe apertum manere illis, qui ipſas impletas iam eſſe vident. Hîc tamen de hac aperiendi ratione minimè agitur, ſed quòd euoluatur, cùm inuolutum eſt. Nunquam autem magis eſt clauſus, magíſque ſignatus, quàm cùm verè implentur prophetiæ; hoc eſt, cùm liber eſt in dextera ſedentis in throno (vt ſuprà explicauimus.) & ipſum aperire, nihil eſt aliud quàm Dei myſteria reuelare; quod fit per Spiritum Chriſti; vt docet Paulus, 1. Cor. 2. 10. Fiet hoc exemplis illuſtrius. In Chriſti Domini noſtri paſſione magna prophetiarum pars impleta eſt: ita tamen tectè ac diſſimulanter, vt vel ipſi Dæmones etſi nimis anxij atque ſoliciti, re tamen ipſa id non intellexerint, *ſi enim cognouiſſent, nunquam Dominum gloriæ crucifixiſſent.* Nam cùm ipſi Iudæos ardentibus furiis in Chriſtum concitauerint, vt eum in crucem ſuffigerent, non dubium eſt, quin ipſos lateret omnino maximum bonum, quod ex Chriſti cruce in vniuerſos homines fuerat deriuandum. Simili etiam ratione in martyrum tormentis, in Eccleſiæ perſecutionibus, maxima Eccleſiæ ipſius gloria & exaltatio erat abſcondita. Cùm autem hoc opere præſtabatur, dæmones, qui ſæuienti perſecutioni faces ſubdebant, altiſſimum Dei conſilium non aſſequebantur. Si ergo dæmones ipſos præteruolabat, quantò magis mundanos homines in rerum terreſtrium voluptate & cogitatione defixos? Conſtat ergo, prophetias, ipſo etiam tempore, quo implebantur, maximè eſſe ſignatas; & eas tum reſerari nihil eſſe aliud, quàm Chriſtum ſui Spiritus copiam hominibus facere, vt eas poſſint agnoſcere; idque in gloriam Chriſti ſingularem redundare.

Chriſtianæ Eccleſiæ gloriã in ipſius perſecutionibus & martyrum tormentis deliteſcentem vel dæmones ipſos latuiſſe.

Quartò optatum finem non aſſequuntur interpretes, qui affirmant, ſignatum librum non eſſe veteris teſtamenti prophetias, ſed nouas Apocalypſeos; quæ nulli erant notæ, quo tempore Ioanni hæc viſio oſtenſa eſt. Quod quidem ſi ad ſeptem ſigillorum myſteria referendum eſt, primum ſigillum ij omnes de Chriſti imperio exponunt. atqui nemini dubium eſt, huiuſmodi myſterium Apoſtolis innotuiſſe, priuſquam Ioanni reuelaretur Apocalypſis. Idémque conſtat manifeſtè de nonnullis aliis ſigillorum myſteriis iuxta ipſorum expoſitionem. Et quamuis inter illa res aliquas annumerent, quarum notitiâ Apoſtolos tunc fuiſſe imbutos non conſtet, quod tamen ipſis nondum erat reuelatum, Eccleſiam ſcire non magni intererat, nec veriſimile id eſt in ſeptem ſigillorum libro contineri; neque erat cur Ioannes fleret eâ cupiditate permotus, vt iſthæc Eccleſiæ palàm fierent.

Qui à ſignato hoc libro veteris teſtamenti prophetias excludunt, minimè ſcopum attingere.

TEXTVS.

Verſ. 3. *Et nemo poterat neque in cælo, neque in terra, neque ſubtus terram aperire librum, neque reſpicere illum.*

COMMENTARIVS.

Quid hic ſit, nemo poterat aperire.

In primis, verſu præcedente exploratum manet, quod nunc additur, *nemo poterat aperire*, non ſignificare, nullum ex iis qui in cælo ſunt, intelligere myſteria, quæ in libro illo claudebantur, ſed nullum poſſe myſteria illa mundo explicare. Non enim cognoſci valere abſque Chriſti Spiritu, quem Chriſtus ipſe ſolus largiri poteſt.

Cælum, terra, & ſubtus terram quo ſenſu hic accipienda.

Deinde, in ea diſtributione *neque in cælo, neque in terra, neque ſubtus terram*, aliquis in difficultatem fortè incurret, exiſtimans illam ſuperuacaneam eſſe. Quod enim Angeli atque beati, qui Dei conſpectu fruuntur, aſſequi non poſſunt, multò minùs ſuperſtites adhuc in terra aſſequentur. Ad hoc tamen dico, verbum illud *in cælo*, non deſignare ſolùm cęlites ipſos, ſed etiam omnes primitiuæ Eccleſiæ Chriſtianos. Etenim iuxta vſitatam in Apocalypſi locutionem, ij, quorum conuerſatio in cælis eſt (cuiuſmodi erant primi illi Chriſtiani) in cælo eſſe dicuntur, A dicuntur, & idcirco videt Ioannes in cælo thronũ, animalia, & ſeniores. At Iudæi, qui non recipiebant Chriſtum, dicuntur eſſe in terra (ſicut etiam Gentiles in mari eſſe dicuntur, de quo aliàs:) Dæmones autem dicuntur eſſe ſub terra. Quos loquendi modos inficiabitur nemo ænigmaticæ Apocalypſeos locutioni eſſe conſentaneos. Vbi autem ſemel ſtatuatur, hunc eſſe ſenſum diſtributionis illius, *nemo poterat neque in cælo, neque in terra, neque ſubtus terram*: facilè mox cernitur illam non eſſe ſuperuacaneam, ſed valde congruentem. Idem namque valet, ac ſi diceretur, vt mundo palàm fieret in eo, quod primitiuæ Eccleſiæ tempore accidebat, veteres impleri prophetias: nec ſatis eſſe, quod B Chriſtiani ex Chriſti reuelatione nouerant; nec Scripturarum notionem, quam Scribæ & Phariſæi ſe habere gloriabantur; nec Dæmonum ſcientiam & ſubtilitatem. Nam libri illius arcana propria ſunt diuinæ ſapientiæ; *Et quæ ſunt Dei nemo cognouit, niſi Spiritus Dei.* Quare nemo poterat eorum myſteriorum cognitione informari, niſi Chriſtus ipſe ſuum illi Spiritum impartiret. His explicata ſatis manet prima illa verſiculi pars, *nemo poterat, neque in cælo, neque in terra, neque ſubtus terram aperire librum.*

Librum reſpicere, quo ſenſu dicatur.

Sed quid eſt, quod ſequitur, *neque reſpicere illum?* C Certum enim eſt omnes in eo conſeſſu exiſtentes librum reſpicere. Nam vt de libro, quem omnes in principis dextera videbant, prædicatur, *quis eſt dignus aperire librum, & ſoluere ſignacula eius?* Ad hoc dico primò, idem in præſenti eſſe *librum reſpicere, & videre illum*: quia idem eſt verbum græcè in verſu ſequenti, cùm dicitur, *neque videre eum.* Secundò, dico, bifariam dici poſſe aliquem vidiſſe librum: primò cùm libri molem aſpexit; licet ipſum non aperuerit, nec legerit: Secundò quando librum euoluit, atque perlegit: quo in ſenſu plerumque dicere ſolemus. non vidi Auguſtinum, id eſt, eius libros non aperui, neque legi. In hoc ergo ſecundo ſenſu ſermonem eſſe in præſenti patet ex contextu: ſed aperi- D re, ac legere librum refertur hic ad libri ipſius myſteria. Vnde qui ea non percipit, magnâ cum energiâ, dicitur non vidiſſe librum.

Videre librũ bifariam accipi poſſe.

Fulcitur eadem de reſpiciendo libro explicatio obiectionis ſolutione.

Hinc tamen inferet fortaſſe aliquis, meam expoſitionem non ſibi conſtare. Hactenus enim dixeram non eſſe ita intelligendum, vt nemo libri myſteria nouerit; ſed, vt nemo poſſit illa hominibus explicare. Nunc verò, cùm textus addat, *neque reſpicere illum*, cogor hæc verba de libri myſteriorum intellectione explicare. Non igitur aſſeritur ſolùm in contextu, neminem poſſe librum reliquis aperire; ſed etiam, neminem comprehendiſſe libri myſteria, quando Ioanni facta eſt reuelatio. Reſpondeo E magnam eſſe horum verborum vim & elegantiam: quæ vt melius percipiatur, obſeruandum eſt huiuſmodi in eis ordinem ineſſe, *nemo poterat aperire, nec videre librum*, quantumuis *videre* ſit intelligere; & *aperire* ſit aliis exponere, & declarare. Et certè primo aſpectu videtur verborum ordo inuerſus: quia primum eſt intelligere librum; & intellectionem ſequitur explicatio aliis & declaratio. Ceterum Angeli clamor & præconium non agebat de intellectione libri; ſed de apertione ſiue explicatione. illa enim fuit Angeli vox, *Quis eſt dignus aperire librum, & ſoluere ſignacula eius?* Itaque directè ſermo erat de F apertione. Vnde quod additur, *neque reſpicere illum*; intelligendum eſt de ea viſione, quæ libri apertionem ſubſequi videtur: cùmque nemo fuerit dignus aperire librum, niſi ſolus Agnus, id ſaltem fore videbatur, vt poſtquàm Agnus librum aperuiſſet, eiuſque ſigilla reſignaſſet; poſſent alij quicunque ad librum accedere, illum legere, & eius arcana perſcrutari. Quod vt nemo ſuſpicetur, propterea additur, *nec videre eum.* Quod eſt dicere, non ſolùm neminem eſſe dignum ſoluere librum; ſed etiam poſtquam librum ipſum Chriſtus aliis aperuit, poſſe neminem ipſum legere; niſi à Chriſto ad eius reſignationem, lectionem, & intellectionem ſingulari beneficio introducatur. Reconditus autem ſenſus eſt, tanta eſſe, támque abſtruſa & arcana huius libri myſteria; vt ad eum ſapienter legendum & intelligendum, non mihi ſufficiat Chriſtum aliis aperire ac reſignare; vt mihi quiſquam abſque ſingulari Chriſti ipſius auxilio poſſit illum exponere. B Semper enim liber obſignatus mihi manet, donec Chriſtus ſuum mihi ſpiritum ſuppeditet, & ſigilla reſignet.

In verbis hyſteron proteron videri, atque non ſine myſterio.

TEXTVS.

Verſ. 4. *Et ego flebam multùm, quoniam nemo dignus inuentus eſt aperire librum, nec videre eum.*

C GRæca quidem habent, *Nemo dignus inuentus eſt aperire, nec legere, nec videre.* Illa tamen verba *nec legere*, procul dubio non ſunt ex textu. Nam *legere* includitur in *videre*, vt ex ſuprà dictis conſtat. De Ioannis autem fletu & eius cauſa ſatis iam diximus.

TEXTVS.

Verſ. 5. *Et vnus de ſenioribus dixit mihi, Ne fleueris: Ecce vicit leo de tribu Iuda, radix Dauid, aperire librum, & ſoluere ſeptem ſignacula eius.* D

COMMENTARIVS.

Difficultas, cur plorantem Ioannẽ vnus è ſenioribus conſoletur.

OCCVRRIT hîc difficultas, cur ſcilicet Ioannem plorantem vnus de ſenioribus conſoletur? Nam iuxta noſtram declarationem, Ioanni congruit ſymbolum quatuor animalium, quæ coniunctiora ſunt Deo, quàm ipſi ſeniores. Inter Apoſtolos verò nullus plus gratiâ pollebat apud Chriſtum, quàm Ioannes, nullúſque cæleſtium arcanorum plus participauit. Quid ergo ſibi vult, vt ploret Ioannes, & de ſenioribus vnus ipſum his verbis ſoletur; *Ne fleueris, Ecce vicit leo de tribu Iuda,* E *aperire librum, & ſoluere ſeptem ſignacula eius?* Nũquid ſeniorum aliquis erat harum rerum peritior Ioanne? Si igitur ſeniores erant inferiores illo; quînam inferior ſuperiorem ſolatur, & docet? Exiſtimabit nonnemo ab hac ſe difficultate expediri, ſi aſſerat viginti quatuor ſeniores, quos Ioannes aſpexit, in æterna beatitudine Dei conſpectu tunc frui; atque adeò quemlibet beatorum plus aſſequi cognitione, quàm quemlibet alium eorum, qui in terris adhuc vitam degunt. Sed ſuprà iam vidimus, in hac viſione ſeniores non Ioanni fuiſſe oſtenſos in cælo- F rum beatitudine, ſed in cæleſtis conuerſationis celſitate. Præterquam quòd minimè ignorabat Ioannes, quod ſibi ſenior edixit: optimè enim ille nouerat Chriſtum eſſe leonem de tribu Iuda, & radicem Dauid; ipſúmque viciſſe, vt Scripturarum librum aperiret, ſuúmque ſpiritum hominibus communicaret.

A Reſpondebit alter, Ioannem, licèt erat Apoſtolos, in hac tamen viſione non Apoſtolicæ dignitatis altitudinem, ſed ignorationis humanæ fragilitatem referre; idcóque lachrymari, & ipſius luctum ab vno ſeniorum leuari ac minui. Sed contrà eſt, quia Ioannis fletus fuit viri Apoſtolici proprius. Nullum enim ita propriè attingebat hominum cæcitatis, & Iudæorum præſertim, deploratio, vt Apoſtolos; ad quos ſpectabat aſſiduis precibus Deum obſecrare, vt cæleſtis ſapientię arcana recondita hominibus retegeret.

Difficultatis ſolutio.

His ergo omiſſis, nota dignum valde eſſe Apoſtolicorum hominum ſtatu, ex ſacræ Scripturæ verbis ſibi conſolationem petere. B Quamobrem, ſi in hiſce verbis (*vnus de ſenioribus dixit mihi*, &c.) ſignificaretur in ardēti illo deſiderio (quod Ioānis lacrymæ adumbrant) Apoſtolum mœrorem ſuum lenire aliquibus Scripturæ verbis per aliquem ſeniorum ſcriptis; facilè difficultas omnis in maximam videretur elegantiam conuerti. Marcus igitur & Lucas Euangeliſtæ (qui non ex Apoſtolorum numero, ſed ex diſcipulorum fuerunt) appoſitè figurantur in ſeniorum numero, vt cap. 4. explicauimus. Valde ergo ſuſpicor, in his verbis alludi ad id, quod diuus Lucas, in Apoſtolorum Actis C conſcripſit: Chriſtum ſcilicet ſuum impertiri ſpiritum eorum multis, qui Apoſtolorum prædicationem audiebant, vt cap. 8. 17. *Tunc imponebant manus ſuper illos, & accipiebant Spiritum ſanctum.* & cap. 10. 44. *Adhuc loquente Petro, cecidit Spiritus ſanctus ſuper omnes, qui audiebant verbum.* Quæ omnia ſcribuntur, vt effectus Chriſti paſſionis & reſurrectionis. Si ergo libri apertio & ſigillorum reſignatio in eo conſiſtebant, vt Chriſtus ſuum Spiritum hominibus elargiretur; verè dici poteſt vnus è ſenioribus aſſeruiſſe, leonem de tribu Iuda, & radicem Dauidis victoriam reportaſſe; vt librum ſolueret, & eius ſignacula detraheret. D Quod autem Lucas ad vniuerſam Eccleſiam ſcripſit, eleganter Ioanni fuiſſe dictum ad ipſius ſolatium figuratur. Nam ad eius mœrorem abſtergendum nihil congruentius, quàm vt ipſe verborum meminiſſet, quæ Lucas diuini Spiritus inſtinctu literis mandauerat, & cogitaret, Chriſtum, quæ inceperat, ad finem vſque prouecturum. Itaque ſi ipſe Apoſtolicum munus accuratè ſuſtineret, & hominibus Euangelium enunciaret, manuſque imponeret; poſſe confidere, Chriſti Spiritum illis eſſe tribuendum, & aperiendum librum, quem Apoſtolus per ſe ipſe non poterat reſerare.

In vno è ſenioribus Ioānem ſolante adumbrari fortè Lucam Euangeliſtam.

E Addo huc, mihi valde eſſe veriſimile, in his verbis, *vnus de ſenioribus*, &c. reſpici ad id, quod Lucas ſcripſit de conuerſione Pauli; in qua exponitur argumentum quoddam admirabile Chriſti triumphi poſt eius paſſionem & reſurrectionem: quod erat librum aperire, & ſuum Spiritum illis dare, qui obſtinati videbantur eſſe, & cor cæcitatis velo obductum habere. Ad quam Pauli conuerſionem regrediemur verſ. 8. vbi de citharis.

Quid ſit, vincere leonem aperire librum.

Ecce vicit leo aperire librum.] Id eſt, ad aperiendum. Vbi aduertatur primò Chriſti victoriam in ejus paſſione & reſurrectione conſtitiſſe. F Quare, cùm dicitur Chriſtus ad librum aperiendum victoriam ſibi peperiſſe; idem eſt, ac dicere, Chriſtum mortuum fuiſſe, vt hominibus diuinæ ſapientiæ arcana patefaceret. Nam Euangelij lucem Spiritus ſancti interuentu hominibus impertiri, nihil eſt aliud, quàm fidem eis viuam, & admirabilem cæleſtis ſapientiæ arcanorum cognitionem tribuere. Quo veluti ad initium atque originem, omnis Eccleſiæ fælicitas referenda eſt. Ideóque Chriſtus vitam pro nobis profudit, vt maximum hoc bonum ab æterno Parente ſuæ Eccleſiæ conſequeretur; & hic eſt præcipuus ſuæ paſſionis fructus. Ex quo intelligitur, *aperire librum & ſoluere ſeptem ſignacula eius*, non in eo potiſſimùm impleri, quòd prophetiæ aliquæ minoris momenti enuncientur; ſed in iis, quas Spiritus ſanctus enunciat, dum homines efficit ſpirituales. Textus enim ait, hunc eſſe fructum Chriſti victoriæ, *Vicit leo de tribu Iuda, aperire librum, &c.*

Elegans antitheſis in eo, quòd vocetur leo, mox Agnus appareat.

Secundò aduertatur, magnam ineſſe elegantiam in eo, quòd appelletur leo, & ſub Agni figura appareat. Ac ſi clarius diceretur, ipſum in paſſione agnum tenerum & imbellem apparuiſſe, atque ideò mactatum immolatúmque fuiſſe; ſub ea tamen imbecillitate ſummam abdidiſſe virtutem, & incredibilem fortitudinem; quia facinus maximum & præſtantiſſimum omnium, quæ cogitare poterat, perfecit: cúmque fuiſſe victus & occiſus videbatur, in eodem ipſo ſacrificio victorem glorioſiſſimum extitiſſe, vt leonem fortiſſimum, in eóque fuiſſe impletum, quod ſcriptum eſt Geneſ. 49. 9. *Catulus leonis Iuda: ad prædam, fili mi, aſcendiſti.* Quod idem eſt, ac dicere, Chriſtum eſſe verum Meſſiam, ac proinde validiſſimum leonem de tribu Iuda: qui paſſione ſua ac morte ſpoliis opimis & prædæ locupletiſſimæ vncum impegit; dum homines à miſera Dæmonis ſeruitute aſſeruit, illiſque cæleſtium donorum copiam & affluentiam acquiſiuit. Quæ omnia bona in diuina ſapientia includuntur; iuxta illud Sapientiæ 7. 11. *Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa.*

Quo ſenſu Chriſtus appelletur radix Dauid.

Radix Dauid.] Multi hactenus auctores, iique graues exiſtimabant in hac phraſi innui Chriſtum eſſe radicem, quæ Dauidem produxit. noſter tamen Ribera doctiſſimè explicauit, ſecundùm Scripturæ phraſim dici Chriſtum Dauidis radicem; eo quòd ſit Dauidis filius: nempè filius ille Abrahamo & Dauidi promiſſus, qui erat expectatio Gentium. Quòd autem Chriſtus dicatur radix, exiſtimo eximiæ cuidam radici aſſimilari, quæ humi defixa in eius viſceribus deliteſcat; poſteà tamen maturo tempore germinet, & pro inſita virtute ac cæleſti vi fructum producat copioſum. Quo ſignificatur Dauidis regnum cùm finitum iam, conuulſum & exterminatum videbatur; eius tamen radicem abditam latuiſſe, vbi homines neutiquam poſſent ſuſpicari: & quamuis deſpectam ab iis & conculcatam, fructum demum iuxta cæleſtem ſuam virtutem vberrimum & copioſiſſimum tuliſſe: cùm ſummæ felicitatis, quæ ex diuina ſapientia in homines dimanauit, arborem editiſſimam procreauit. In hoc eodem ſenſu iteratur cap. 22. 16. *Ego ſum radix & genus Dauid.* Vtrobique autem ineſt alluſio ad Ieſſææ radicis virgam, de qua Iſaiæ 11. 1. Et ad illud Iſaiæ 53. 2. *Sicut virgultum, & ſicut radix de terra ſitiente.* Et quoniam verba ſenioris citantur in præcedēti verſu; fortaſſe etiam reſpicitur ad cap. 13. Actuum Apoſtolorum, n. 22. vbi ſit mentio vtriuſque Iſaiæ loci.

TEXTVS

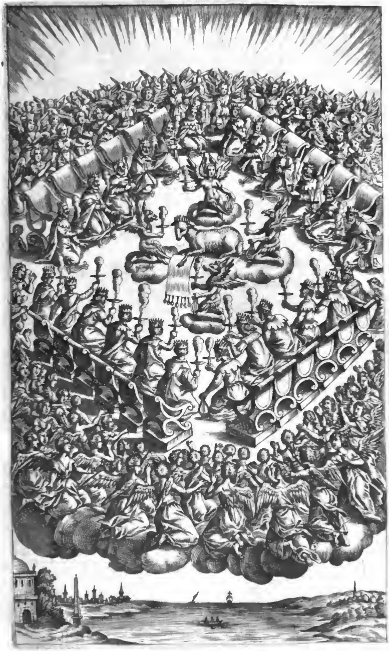

TEXTVS.

Verſ. 6. *Et vidi, & ecce in medio throni & quatuor animalium, & in medio ſeniorum Agnum ſtantem tanquam occiſum, habentem cornua ſeptem & oculos ſeptem, qui ſunt ſeptem ſpiritus Dei miſsi in omnem terram.*

COMMENTARIVS.

Quomodo Agnus in medio throni, ſeniorum & animaliũ ſteterit.

QVOD ad viſionem ſeu textum pertinet; *in medio* phraſis eſt, ſignificans inter vnum & alterum, quod etiam Hiſpanicè eſt vſitatum. Senſus ergo eſt, Agnum eſſe inter principis thronum, & inter locum animalium, & viginti quatuor ſeniorum: id eſt, propiorem throno, quàm ceteros omnes, qui prædicti erant ante Dei thronum adſtare. Itaque *in medio throni* non eſt in ipſomet principis throno; ſed inter ipſum & animalia. Quod ex eo fit planum, quia n. 7. dicitur, *Et venit, & accepit de dextera ſedentis in throno librum.* Priùs ergo non erat Agnus in ipſa ſella; ſiquidem poſteà ad illam acceſſit.

Stare hìc Agnus quo ſenſu dicatur.

Agnum ſtantem tanquam occiſum.] In dubium vocari non debet, Ioanni fuiſſe viſam Agni figuram. At *ſtantem*, non hìc ſignificat illum pedibus nitentem conſiſtere. Quamuis enim ſtare latinâ phraſi non dicatur de eo, qui iacet; & multi in oppoſitione illa philoſophentur, quòd vna ex parte dicat textus *Agnum ſtantem*, ex altera verò *tanquam occiſum*: nihilominus extrema ipſa quæ adiiciuntur verba, id eſt, *tanquam occiſum*, clarè oſtendunt, opinor, *ſtantem* hìc idem eſſe, ac iacentem. Et Hiſpanicâ quidem phraſi nullius difficultatis erat hoc ita intellegi, ſi diceretur *Eſtaua como muerto.* Nam vox illa *eſtaua* eſt generalis ſignificationis; & per mortui comparationem ad habitum iacentis ſine motu determinatur. Sed nequis nobis opponat propriam latini verbi ſignificationem; aduerto græcè (vnde hic fuit tranſlatum) [illegible], eſſe participium præteriti perfecti; notantque dictionaria græca in verbo ἵςημι præteritum perfectum ſignificare idem, quod ſtare vel iacere, idque per omnes modos. Phraſis etiam græca eſt [illegible], pro quieuns; in Agni autem mortui figura denotatur ipſum non moueri.

Qua ratione ſeptem oculi Agni, totidémque cornua ſint conſideranda.

Habentem cornua ſeptem, & oculos ſeptem.] Licèt in ſacris Literis lucis radij dici ſoleant cornua: quando verò de Agni cornibus agitur, dubium non eſt, quin de eiuſmodi cornibus ſermo ſit, qualia in communibus agnis videmus. Illud hîc nouum & peculiare; cornua iſthæc non eſſe duo, ſed ſeptem. Et fortè conſideranda ſunt in modum coronæ, quæ caput vndique ambiat, eodémque modo ſeptem oculi totidem cornibus ſuppoſiti æquali interuallo ſint diſtributi. Ita enim fortaſſis non ſolùm non erit deformis figura, ſed pulchra potiùs & ſpecioſa.

Cur Agnus in medio throni & ſeniorum conſtituatur.

Sed gradum iam faciamus ad ſignificationis myſterium. Primò Chriſtus ſub Agni figura inducitur iuxta id Iſaiæ 16. 1. *Emitte Agnum Domine dominatorem terræ.* De quo loco dicemus capite 14. Medius autem inter Deum atque homines conſtituitur; non ſolùm vt Chriſti Redemptoris noſtri excellentia denotetur; ſed etiam ad ſui muneris ſignificationem: eſt enim *mediator Dei & hominum*, vt optimè Paulus 1. ad Timot. 2. 5. & alibi ſæpè.

Quid per ſeptem Agni cornua, totidémque oculos figuretur.

A Deinde ſeptem cornua, ſeptémque oculos textus explicat eſſe ſeptem ſpiritus Dei. In capite verò primo, notat. 5. interpretati iam ſumus ſeptem Dei ſpiritus eſſe virtutes illas ſeptem, quibus prouidentiæ perfectio comprehenditur. Quod autem dicitur, hoſce ſeptem ſpiritus ineſſe Agno; idem eſt, ac dicere Chriſtum Dominum, etiam quatenus hominem, totius eſſe mundi machinæ monarcham, & vniuerſalem rectorem; nam *Pater omne iudicium dedit Filio, quia filius hominis eſt.* Ioan. 5. 27. Chriſtus igitur cùm perfectiſſimè eſt princeps (cuius gubernatio exactiſſimam diuinæ imitationem continet) tum etiam ſeptem illos habet ſpiritus B ſeu virtutes, ad quas perfectio tota adminiſtrationis rectæ redigitur: atque id eſt *agnus dominator* in Iſaiæ loco nuper adducto.

Cur ſeptem prouidentia virtutes per Agni cornua & oculos figurentur.

Congruentiſſimum prætereà fuit, has ſeptem virtutes in Agni corona ex cornibus ſeptem compactâ figurari. Corona enim principatum denotat: & cornu in Scripturæ phraſi ſymbolum eſt regni. De quo vide Maldonatum in id Lucæ 1. n. 69. *Erexit cornu ſalutis nobis.* Itaque Agnus cum ſeptem cornibus, indicat ipſum regnare cum ſeptem virtutibus; per quas ſeptempliciter dominari videtur. Idémque ſignificant ſeptem oculi: quia ſimiliter oculi ſunt prouidentiæ ſymbolum. C Duplex autem ſignificationis eiuſdem ſymbolum coniungitur: in quo videtur ſemel atque iterum aſſeuerari vniuerſalis Chriſti dominatio, maximáque illius perfectio, iuxta illud Geneſ. 41. 32. *Quod autem vidiſti ſecundò, firmitatis indicium eſt.* Prætetquàm quòd in his omnibus gubernatoris virtutibus præcipua perfectio in eo in primis elucet, vt cognitionis perfectio in oculos figurata ſocietur ſemper cum maxima ad exequendum vi & efficacitate, quæ in ſacris Literis per cornu ſymbolum denotatur. Ac fortè eandem redolet elegantiam coniunctio illa virgæ atque oculi apud Ieremiam D c. 1. 11. vbi ait, *Virgam vigilantem ego video.* Porrò, quòd dicatur de ſeptem Dei ſpiritibus, *mittuntur in omnem terram*, noſtræ non repugnat expoſitioni. Quemadmodum enim dicitur ſuum ſpiritũ Deus immittere cùm ipſius ſpiritus admiranda in terris operatur; ita ſimiliter iuxta Scripturæ loquutionẽ dicitur Deus emittere ſuas ſeptem virtutes, propter eximios & admirabiles harum virtutum effectus; quę in toto orbe terrarum eniteſcunt, cùm in Chriſtianæ Eccleſiæ ſanctitate, tum in Euangelij propagatione. Vide illud Pſal. 56. 4. *Miſit Deus miſericordiam & veritatem ſuam.*

Per ſeptenarios ſpirituum, lampadum, cornuum, oculorum & ſigillorum idem omnino ſignificari.

Infertur ex dictis, veriſſimum eſſe quod notauit E Rupertus in ea verba capitis primi, *& à ſeptem ſpiritibus*; nimirum ſpiritus ſeptem, ſeptem lampades, ſeptem cornua, atque oculos Agni, ſeptémque ſigillorum myſterium; hæc, inquam, omnia vnum idémque ſignificare.

Adhæc, cùm aſſerendum mox eſſet, Agnum eſſe, qui ſeptem libri ſigilla aperiat; idoneum valde fuit, vt præmitteretur, Chriſtum Dominum ſeptem Dei ſpiritibus eſſe inſignitum. Nam ſi vt horum ſpirituum cognitione alios imbuat, eos in primis cognoſcere opus eſt: qui in ſe illos F perfectiſſimè contineat & eorum nutu ſuam Eccleſiam gubernet, hic certè erit, qui eos ſuis ſeruis exponere valebit, & ſuæ prouidentiæ rationem abſtruſam docere.

Præter illa, quæ hactenus dixi de Agno occiſo, poſt attentam huius figuræ conſiderationem, adiiciendum cenſui, quid mihi omnino perſuadeam. Illud verò eſt, in hac Agni ſpecie, quæ Ioãni oſtenſa eſt, continuari illam ad templum Salomonis

allusionem,

In hoc Agno tanquam occiſo alluſionem fieri ad antiqua legis ſacrificia.

alluſionem, quæ totum caput 4. occupat. Nam vt A ſuprà dicebamus, toto eo capite proponitur comparatio quædam eius templi, quod à Chriſto in primitiua Eccleſia ædificatum eſt, cum eo, quod Salomon ædificauit. Et eò ſpectat mentio diuini throni, viginti quatuor ſacerdotum principum, ſeptem lucernarum, candelabri, maris vitrei, & Cherubinorum. Sentio igitur in capite 5. in ſpecie Agni vlteriùs procedere alluſionem illam. Cùm enim comparatio illa noui templi cum antiquo poſtularet, vt ad ea potiſſimùm deſcenderetur, quæ in templo Salomonis erant præcipua, & maximè notanda; congruentiſſimum fuit, vt ex ſacrificiis B aſſumeretur id, quod inter ea præcipuum, & quod argumento huius capitis maximè deſeruiebat. In Agno ergo Ioanni oſtenſo procul dubio reſpectum eſt ad antiquum iuge ſacrificium, agni videlicet, qui quotidie offerebatur tam matutino tempore quàm veſpertino, vt præceptum erat Exodi 19.22. & Numer. 28.3. Animaduerſâ autem alluſione, mox facilè intelligitur eius ſignificatio, nimirum non deeſſe in Chriſti templo (id eſt, Eccleſiâ) mirandum ſacrificium, idque iuge, & omnia veteris legis ſacrificia obnubilans. In ſacrificio enim Miſſæ myſticus Agnus offertur. Atque huius C Agni, ſiue huius myſtici ſacrificij frequentiæ tanta eſt efficacia; vt huic iugi ſacrificio debeat Eccleſia Chriſtiana ſeptem ſigillorum apertionem, & adytorum ſapientiæ cæleſtis perfectam penetrationem.

In Agno occiſo adumbrari Miſſæ ſacrificium.

Cohæret autem hic ſenſus mirificè & cum contextu, & cum myſterio capitis quarti, & cum rei ipſius veritate. Ac verba quidem ad Agni deſcriptionem ſpectantia, Miſſæ ſacrificio repræſentando aptiſſima ſunt. Quoniam textui latino (*Agnum ſtantem tanquam occiſum*) reſpondet græcus, Ἀρνίον ἑςηκὸς ὡς ἐσφαγμένον, illa verò dictio ἐσφαγμένον, participium eſt paſſiuum à verbo σφάττω, D vel σφαγίζω, quod eſt immolare. Hoc enim idem verbum poſuerunt 70. Geneſis 22. 10. vbi nos legimus, *vt immolaret filium ſuum*, vbi ſermo eſt de ſacrificio Abrahæ. Idem verbum poſuêre Leuit. 14.25. vbi Vulgatus, *immolabit Agnum*. Et ſimiliter infrà in eodem capite, numero 50. vbi legimus, *vno paſſere immolato*, & num. 51. *in ſanguine paſſeris immolati*. Atque hîc habent 70. illud idem participium ἐσφαγμένου, & in hebræo eſt verbum שחט (*ſahhat*) quod eſt, *mactare ſanguine effuſo*. Hoc verò verbum à Septuaginta interpretibus frequentiſſimè redditur per verbum σφάττω, certè pluſquàm E ſexagies, vt ex græcis Concordantiis conſtat. Apponunt etiam idem verbum græcum Septuag. vbi in hebræo legitur טבח (*tabahh*) quod eſt, *mactare*, necnon vbi in hebræo ponitur זבח (*zabahh*) quod eſt *ſacrificare*.

Agnū quaſi occiſum idē eſſe, ac quaſi immolatum.

Ex his verò palam fit id, quod legimus in Apocalypſi (nempe à Ioanne in medio throni viſum fuiſſe Agnum *quaſi occiſum*) pro eodem eſſe, ac quaſi immolatum, quaſi mactatum, quaſi ſacrificatum, ſanguine videlicet effuſo. Porrò altaris myſterio nihil aptius. Ibi enim paſſionis Chriſti offertur victima: dicitúrque & rectè & rite ſanguis ipſius in F eo ſacrificio in ſcelerum remiſſionem effundi. Enimverò diuini huius ſacrificij effectus, mira potentiæ Agni reuelatio eſt. Nam oblatus ipſe & ſanguinis largitor liberalis, exurgit per mirabilem efficaciam, & aſcendit ad thronum Dei, & aperit librum per glorioſam virtutem ſuam, quam Eccleſiæ ſuæ per hoc ſacrificium communicat. Atque ita Eccleſia ipſa ſemel & iterum in hoc ipſo ſacrificio quotidie repetit, celebrari ac innouari in eo, non ſolùm paſſionis Chriſti memoriam, ſed etiam reſurrectionis & aſcenſionis illius. Quæ quidem verba ſunt maximè expendenda, vtpote ineffabilis arcana myſterij, quod hoc in loco ſignificatur: dum dicitur Agnum apparuiſſe tanquam occiſum, & deinde ſurrexiſſe, & ad Patris æterni ſolium aſcendiſſe, acceptóque de ipſius dextera libro, aperuiſſe eum; quod perinde eſt, ac ſi diceretur, id quod Chriſtus mortem ſubiens, reſurgens & glorioſè aſcendens effecit (ſcilicet reconciliare nos Deo, ſuamque virtutem & potentiam edere reſurgendo, editiſſimúmque cæli locum, & Dei thronum aſcendendo, indéque ſuum ſpiritum emittendo) id ipſum quotidie refici in hoc ſacrificio Miſſæ; ac proinde ab hoc ſacrificio in Eccleſiam orthodoxam dimanare communicationem Spiritus ſancti, quæ myſteria libri ſeptem ſigillis clauſi reſerat, & explicat.

Vide Matth. 26. 28. *Qui pro vobis effundetur*, vbi Maldonatus noſter cum aliis cenſet non eſſe ſermonem de cruenta effuſione, ſed oblatione ſacramentali. Et quamuis Franciſcus Suarez 3. p. tom. 3. de Euchariſtia diſputatione 58. ſect. 4. exiſtimet à communiori placito ea verba referri ad effuſionem cruentam; fatetur tamen, pro explicatione Maldonati apertè eſſe beatum Ambroſium. Et pro eâdem etiam ſunt Durandus, & Canus. Et meo quidem iudicio, argumentum, quo nititur Maldonatus, valde vrget.

T E X T V S.

Verſ. 7. *Et venit, & accepit de dextera ſedentis in throno librum.*

C O M M E N T A R I V S.

Agnum, etſi occiſi ſpeciē præ ſe ferebat, librum tamen accipere & aperire valuiſſe quid denotet.

IN Agni figura occurrit in primis oculis ſpectantium quædam impotentia, atque (vt ita dicam) ineptitudo ad ſumendum librum & aperiendum, præſertim cùm mortui ſpeciem præ ſe ferret. Ceterùm ſurrexit extemplò, & librum ipſum cum ingenti totius mundi ſtupore reſerauit. Hoc eſt, neutiquam fieri poſſe videbatur, vt recondita diuinæ prouidentiæ & philoſophiæ cæleſtis arcana mundo enunciaret atque proponeret homo is, quem Iudæi vt Agnum imbellem immaniter trucidauerant; qui ſe ab eorum vi tueri, atque defendere non potuiſſe videbatur. Hic tamen Agnus ab inferis illico excitatus, ceu leo fortiſſimus, exſurrexit, & hominibus Dei myſteria, & abdita ſuæ ſapientiæ penetralia patefecit.

T E X T V S.

Verſ. 8. *Et cùm aperuiſſet librum, quatuor animalia, & viginti quatuor ſeniores ceciderunt coram Agno, habentes ſinguli citharas & phialas aureas plenas odoramentorum, quæ ſunt orationes Sanctorum.*

C O M M E N T A R I V S.

Difficultas in Ioannis verbis: cur

SI figuram ipſam Ioanni ob oculos poſitam reſpiciamus; offert ſe primò non leuis dubitatio:

ſcilicet antequam ſigilla dicantur reſignari, liber perhibetur apertus.

Beda reſponſio.

cur ſcilicet dicat textus, *cùm aperuiſſet librum*; ſi quidem nondum Agnus libri ſigilla ſoluerat? de apertione enim ſigillorum agitur infrà cap. 6. & 8. Huic dubitationi reſpondet Beda cap 6. initio, non vacare myſterio, quòd priùs apertus ſit, deinde reſignata ſigilla: Chriſtus enim, vbi reſurrexit, aperuit librum; atque vbi ſanctum miſit Spiritum, myſteria illius reſerauit. Quòd ſi ſemel concedatur, librum euolutum priùs, deinde ſoluta ſigilla; dicet aliquis forſan, libri apertionem eſſe tribuere eam lucem quæ ad credenda myſteria ſit ſatis: ſigillorum autem reſignationem eſſe, maiorem adhuc & clariorem menti cognitionem ingerere. Præcedit enim fides intelligentiam, ſecundùm illud Iſaiæ 7. 9. *Niſi credideritis, non intelligetis* (iuxta Septuaginta.) Hæc tamen omnia minimè faciunt ad rem: ſi enim liber ſigillis erat conſignatus, fruſtra conſideratur priùs fuiſſe apertum, quàm ſigilla.

Aliorum explicatio.

Alij ſuſpicantur, hanc animalium & ſeniorum adorationem, & quæ ſequuntur ad finem vſque capitis quinti, dicta eſſe per anticipationem; propriúmque eorum eſſe locum, poſtquam Agnus ſeptimum ſoluit ſigillum; quod narratur cap. 8. Verùm in hac ſolutione animus non acquieſcit. Primò, quia ſimplicius multo eſt ac facilius, atque adeò veriſimilius, Ioannem Apocalypſeos viſionem, quo ordine vidit, enarrare. Secundò, quia aperto ſeptimo ſigillo conſequitur mox cæli ſilentium per dimidiam horam: eſſet autem magnum temporis interuallum inter actionem gratiarum & adorationem interiectum.

3. Explicatio.

Tertiò reſpondent alij; Agnum, vbi primùm ſumpſit librum in manus, antequam ſigilla reſignaret, ac proinde antequam liber eſſet apertus, ab animalibus, ſenioribus & Angelis fuiſſe adoratum. Pro hac reſponſione facit primò, quòd vbi Vulgarus legit *cùm aperuiſſet*; Græci omnes codices legũt, *cùm accepiſſet librum*: & ſimiliter legit Primaſius; nec non ex Græco Eraſmus & Arias. Deinde dici poſſet, Vulgarum pro illis verbis *cùm accepiſſet librum*, rectè transferre potuiſſe, *cùm aperuiſſet*. Cœpit enim librum ad aperiendum; & qui fœdera coniugij iniit, coniugatus dicitur. Eo ferè modo, quo proximè accingendus habetur pro accincto. Accedit, quòd actio ſolet accipi pro facultate ad agendum; vt multis probat exemplis Chriſtophorus de Caſtro in hiſtoria Beatæ Virginis cap. .fol. 159. item fieri dicitur, quod tentatur, ſiue intenditur, vt probat Ribera Amos 9. §. 5. His addi poteſt, Agnum, cùm librum accepit, aperire cœpiſſe: quod verò textus ait, *cùm aperuiſſet*, eſſe intelligendum, vbi vidit Apoſtolus primum reſignari ſigillum; antequam figura illa ſiue actio daretur, quæ primi ſigilli apertionem conſequuta fuit.

Difficultas in tertia expoſitione occurrens ex varia textus lectione.

Aliqui iudicabunt tertiam hanc reſponſionem pro certa & indubitata eſſe amplectendam. Fateor tamen mihi adhuc ſcrupulum reſidere. Inprimis, quia licèt Græci libri ferè legant, ὅτε ἔλαβε, id eſt, *cùm accepiſſet*, ipſe tamen græcum aliquem librum vidi, qui hoc in loco non legit ὅτε ἔλαβε, ſed ὅτε ἤνοιξε, id eſt, *cùm aperuiſſet*, & mihi quidem non admodum facilè apparet, noſtrum Vulgatum, cùm legeret in Græco ὅτε ἔλαβε, voluiſſe transferre, *cùm aperuiſſet*. Quòd ſi coniecturis ſtandum eſt, veriſimilius mihi eſt, cùm græca lectio vetus eſſet, ὅτε ἤνοιξε, mutatum fuiſſe ἤνοιξε, in ἔλαβε, non contrà. Nam ſi initio ſcriptum eſſet *cùm accepiſſet*, nemo illud videtur commutaturus in *aperuiſſet*. Vt autem hoc verbum in illud conuerteretur, aliquis potuit fortè in eo niti, quòd hoc pacto con- A textus difficultas tolleretur. In aliis autem Scripturæ locis compluribus experimento didici, cùm vulgatæ lectionis auctoritatem maximè ſuſpiciam, & mihi perſuadeam, cùm Græcus & Hebræus à Latino diſcrepant, æquius multo eſſe credere Hebræum & Græcum Latini lectione correctum iri, quàm è contrario; tunc (inquam) me docuit experientia de vulgata lectione dubitationem ex veri ac germani ſenſus ignorantia fuiſſe exortam. Cuius rei duplex exemplum, vtrumque inſigne in Pſalmi vigeſimi octaui explicatione videbimus.

Auctoris interpretatio, ſimulq; Vulgata defenſio.

B Propter hæc exiſtimo veram lectionem græcam non eſſe ὅτε ἔλαβε, *cùm accepiſſet*, ſed ὅτε ἤνοιξε, id eſt, *cùm aperuiſſet*, vt expreſſit Vulgarus. Et quamuis verbo ἤνοιξε, poſſet tribui ea interpretatio, quæ latinæ lectioni tribuitur, crederetúrque veram lectionem græcam eſſe ὅτε ἔλαβε, *cùm accepiſſet*: maiorem tamen habet elegantiam, opinor, credere Agnum aperuiſſe priùs librum, & ſeptem illius ſigilla reſignaſſe (alioqui enim librum non aperuiſſet) & tunc quatuor animalia, & viginti quatuor ſeniores illi reuerentiam ac venerationem detuliſſe; & Angelos ſeptem tribuiſſe laudes, &c. & C poſteà librum rurſus obſignatum & clauſum apparuiſſe, Agnumque ſeptem eius ſigilla ſingulatim aperuiſſe, vt narratur capite ſexto & octauo. Satis video hoc, primo aſpectu, difficile creditu videri; librum ſcilicet à Chriſto fuiſſe priùs apertum; & tamen poſtquam grates illi actæ ſunt, repertum fuiſſe rurſus ſignatum. Verùm tamen, ſi ita expediebat ad ſignificationis myſterium, nulla ineſt figuræ ipſi difficultas: multa enim ſimilia ſolent in ænigmatibus confingi.

Quod ſubſit myſteriũ in eo, quòd poſtquam Agnus librum aperuit, rurſum clauſus apparuerit.

Quòd ſi me aliquis roget, quod ſubeſſe poſſit in eo myſterium, vt poſtquam Chriſtus librum reſerauit, illique gratiæ ſunt actæ; iterum liber clauſus D apparuerit? Reſpondeo, hunc librum (vt diximus in Commentario verſus ſecundi) non ſolùm à Chriſto fuiſſe ſemel apertum, ſed ſæpè: quia poſteaquàm aliis fuit apertus, reliquis clauſus & obſignatus remanſit. Ad cuius rei ſignificationem nihil potuit magis appoſitum afferri, quàm vt Chriſtus librum aperiret priùs; & ſui familiares ob hanc rem gratias illi agerent, & tamen liber poſteà clauſus fuerit viſus, quem rurſus aperuerit Chriſtus: tuncque ſingulorum ſigillorum reſignatio fuerit egregiis & mirabilibus figuris celebrata. Itaque maior adhuc celebritas & iucundior lætitia extiterit, quando Agnus ſecundò librum aperuit, pro- E pterea quòd, quò ſæpiùs aperiatur liber, eò plus ipſius gloria, atque honor augeatur.

Tam animalia, quàm ſeniores habuiſſe citharas.

Habentes ſinguli citharas.] Vox *ſinguli*, æquè ad animalia & ad ſeniores refertur: de omnibus enim ſermo eſt. Concedãt hoc mihi grammatici, etiamſi in græco participium illud *habentes*, ſit etiam maſculinum. Nec eſt cur nouum & inſolitum videatur alicui, vt citharam pulſent, qui aquilæ aut etiam bouis facies habeant: omnia enim quatuor animalia humana ſpecie conſtabant, vt ſuprà iam vidimus. Iam, ſi actio ipſa attendatur, magis nouum & inuſitatum apparet; vt Agnus F librũ aperiat, & quatuor animalia loquantur & cantent; quæ tamen omnia conuenienter efficta ſunt.

Phiala quid propriè.

Phiala idem eſt, quod ingens patera. Erat autem vas, quo vinum potabatur, habétque nonnihil inſolentiæ, vt ex magnis pateris efficiant prunaria, ſiue thuribula, quibus odorum ſuffimenta offerant. Sed quod ad figuram pertinet, ex antiquis numiſmatibus colligitur, thuribulorum formam antiquorum non eſſe valde diuerſam ab iis, quas pateras appellamus. Quin & multa hodie pruinaria in paterarum modum videmus, quæ vulgato Hiſpanorum vocabulo appellantur *copas*: quod nomen eſt eorum vaſorum proprium, quibus vinum propinatur.

Cuiuſmodi odoramenta iſthæc ſint.

Odoramenta. Conſtat ex græco, huiuſmodi odores, de quibus hic ſermo eſt, eſſe illos, qui nominantur thymiamata, id eſt ſuffimenta ſiue odores, qui adolentur & exhalãtur. In ſacris autem Literis thymiama Deo conſecratum eſt id, quod quatuor illis ſpeciebus aromaticis, ſtacte, onyche, galbano, & thure conſtat, de quo Exodi 30.34.

Prætereà ne phialæ ad pulſandas citharas impedimento ſint, exiſtimo (quod attinet ad figuram) quo tempore animalia & ſeniores citharam pulſabant, ſatis fuiſſe vt phialas ante ſe repoſitas haberent.

Animalia & ſeniores cur gloriam & honorem Agno tribuant.

Oportet nunc explicare adorationis, cithararum & phialarum myſterium Ad cuius declarationem præmittendum eſt ex dictis; hanc gloriam atque honorem, quem animalia & ſeniores in hoc capite quinto deferunt Agno, non ideo tribui, quòd ipſe illis librum aperuerit; ſed quòd aperuerit aliis, quibus ipſi vt aperiretur, vehementer optabant: hoc eſt propterea quòd ſuum ſpiritum Chriſtus eis impertierit, qui perfidi priùs & obſtinati erant; illóſque ad ſe adduxerit, & diuinorum myſteriorum imbuerit cognitione; ac denique ob peccatorum conuerſionem, & Eccleſiæ Chriſtianæ incrementum. Hoc ſuppoſito, adoratio Agni referenda eſt ad Miſſæ ſacrificium: illæ enim gratiæ Chriſto Redemptori noſtro præ ceteris placent in primis, quæ illi in altaris ſacrificio referuntur; quid ideo nominatur *Euchariſtia*, quia eſt gratiarum actio; & in ea Chriſto gratiæ aguntur, quòd nos ſuo ſanguine redemerit; & plurimis aliis beneficiis, quæ ex redemptione dimanant, cumulauerit. Atque hoc eſt, quod Chriſtus ſuis diſcipulis, ſimulque Eccleſiæ edixit; *Hæc quotieſcunque feceritis, in mei memoriam facietis.* In capite autem quarto, num. decimo, vidimus Miſſæ ſacrificium congruenter in ſeniorum adoratione figurari: in verbis verò, quæ modò proferunt, perſpicuè mentio Agni paſſionis continetur; *Quoniam occiſus es, & redemiſti nos Deo in ſanguine tuo.* Et quamuis capite quarto, cùm de Euangelij prædicatione, eiuſque effectu agitur, diuerſè prædicatio quatuor animalium, & ſacerdotum officium ſenioribus ſunt applicata: nunc tamen, (vbi non de prædicatione agitur, ſed de gratiarum actione) oportuit in adorationis & gratiarum mentione primo loco animalia recenſeri, vt animaduertatur, illa eſſe in ſacerdotali munere præcipua.

Seniorum & animalium adoratio quid innuat.

Cur gratiæ ab animalibus & ſenioribus actæ priùs referantur, quã quæ ab angelis.

Poſtquàm autem ſtatuitur in animalium & ſeniorum adoratione repræſentari Miſſæ ſacrificium, aptiſſima ſic ratio redditur, cur in actione gratiarum, quæ referuntur Agno, priùs exprimantur illæ, quæ animalia & ſeniores agunt; deinde, quæ Angeli. Norunt enim Theologi gratias cæleſti Agno in Miſſæ ſacrificio actas magis illi gratas acceptáſque eſſe, quàm quæ ab Angelis referuntur in cælo. Præcipuè cum peccatorum conuerſio, & Chriſtianæ Eccleſiæ incrementum veros potiùs ac propiùs Apoſtolicos, ac Chriſtianos ſacerdotes, quàm Angelos ipſos contingant. Quare etſi vtrique maxima hoc celebritate peragunt, & gratias propterea agunt Agno quamplurimas; in eo tamen decorum ſeruatur, quòd priùs illæ apponantur perſonæ, quas eiuſmodi res proximè attingit.

A Vt verò exiſtimem, per ſeniorum & presbyterorum cultum ac reuerentiam ſacrificium Miſſæ denotari, eo in primis adducor argumento, quòd illi omnes ſacerdotes ſint; & appareat illorum eſſe ſtudium & conatum, vt Chriſto gratias agant quàm maximas, quia librum aperuit: atqui nullæ poſſunt aut maiores eſſe, aut præſtantiores, quam quæ in Miſſæ ſacrificio peraguntur. Quò accedit, adorationem eſſe diuinum cultum; illa autem actio eſt maximè diuini cultus propria inter eas, quas ſacerdotes præſtant, quæ in Miſſæ myſterio continetur: cúmque diuini cultus ac religionis ſit actio, B proprium ipſius nomen eſt *Euchariſtia* ſiue actio gratiarum.

Cithara quem ad vſum animalibus & ſenioribus attributa. Per voces ac citharas quid denotetur, ſecundum alios.

Tranſeamus iam ad citharas quas ei vſui deſeruiſſe præmitto, vt ſcilicet comitarentur canticum illud, quod verſu proximè ſequenti continetur. *Et cantabant canticum nouum.* Porrò in vocum ac cithararum conſociatione contemplantur aliqui perfectam Euangelij prædicationem; quæ potiſſimùm exigit exempli cum doctrina coniunctionem. Ore enim canitur, cithara manibus pulſatur. Apoſtoli verò, virique apoſtolici linguam ſimul ac manus mouentes prodigium illud ac diuinum portentum, quod Poëtæ Orpheo & C Amphioni arrogant, multò ſublimiùs & excellentiùs ediderunt; cùm ſcilicet feras & immanes animantes, ipſaſque ſyluas, montes ac ſaxa ad ſeſe vocis ſuauitate pariter & efficacitate traxerunt; id eſt, rudes homines, barbaros, cæcos & obſtinatos ac ſcelerum omnium colluuione immerſos ad Chriſtianam fidem amplectendam perpulerunt. Quos homines videtur alloqui Eccleſiaſticus capite trigeſimo nono, verſu decimo ſeptimo, *Obaudite me diuini fructus*, id eſt, Dei filij: *date odorem & frondete in gratiam*, hoc eſt Deum ſanctitatis odore, & Chriſtianæ ſimul eloquentiæ gratiâ prædicate. D *Date nomini Dei magnificentiam in canticis labiorum & citharis.* quaſi dicat, Labia ac manus conſocientur vnà: & ſuaui labiorum ac cithararum harmoniâ, Chriſti nomen per effectus miros & inauditos in ſceleratorum conuerſione præſtitos extolletis. Atque hanc ad rem, ad probandum ſcilicet Chriſtum, eiúſque Apoſtolos diuinos eſſe Orpheos & Amphionas, inſignis eſt locus Clementis Alexandrini in exhortatione ad Gentes, quem Viegas hic affert ſect. 6. in fine.

Aliorum expoſitio eſt, in multarum vocum muſicorum inſtrumentorum concentu innui elegante admirabilem Chriſtianorum charitatem & E concordiam, & maximam Dei gloriam, quæ ſplendeſcit in conſentienti Sanctorum vita atque doctrina. Muſicam verò eſſe concordiæ ſymbolum ex Platone & Cicerone probat Genebrardus, Pſalm. 149.3.

Difficultates in ſuperiori explicatione occurrentes.

Huiuſmodi tamen explicationes, acutæ alioqui & elegantes, in præſenti tamen cum re, de qua agitur, non cohærent. Primò nam citharas ducunt & canunt non quatuor ſolùm animalia, ſed etiam ſeniores, ad quos non ſpectat propriè ex munere F concionari. Iam enim ſuprà vidimus animalibus directè prædicationis Euangelicæ officium eſſe iniunctum; ſenioribus verò celebratio Miſſarum, & Sacramentorum adminiſtratio. Et quamuis ſeniorum dignitas animalibus ſit communis, non tamen è conuerſo. Deinde in Euangelij prædicatione, de Deo quidem, ſed non cum Deo, aut cum Chriſto ſermo eſt. Ideóque in triſagio, quod prædicationem Euangelij denotat, quatuor animalia dicunt, *Sanctus, ſanctus, ſanctus, Dominus Deus omnipotens, qui erat, & qui eſt, & qui venturus eſt.* In tertia (quod aiunt) perſona: at in hoc loco ſermo eſt cum ipſo Agno: A *Dignus es Domine accipere librum, & aperire ſignacula eius, quoniam occiſus es,* &c. in ſecunda perſona; in genuáque procumbunt loquentes cum Chriſto; qui loquendi modus non redolet prædicationem. Tertiò cum citharis copulat textus phialas; quod (vt conſtabit) cogit, vt de ſacrificio ſermo hîc inſtitui credatur. Quartò reliqua huius capitis pars laudes Agno tributas ob libri ac ſigillorum reſignationem continuat: atqui manifeſtum eſt huiuſmodi laudes non eſſe voces, quas populus exaudiat. Nam laudes, quas Angeli & res creatæ omnes deferunt Agno, non aptè explicantur de concionibus, quas excipit populus. Quare nulla mihi ſubeſt dubitatio, quin in hoc loco de prædicatione Euangelij non agatur.

Auctoris mens de cithararum ſignificatione.

Ego ſanè exiſtimo indicari hîc in citharis gaudium ac lætitiam, qua perfuſa animalia & ſeniores gratias agunt Agno; quia ſuum ſpiritum multis ex iis, qui duri antea & rebelles fuerant communicauit. Quod ſi attentè inſpiciamus, idem eſt ac exultare & gratias Deo referre ob ſceleratorum hominum conuerſionem. Et ita cohæret optimè vt laudibus quas animalia & ſeniores tribuunt, adiungantur laudes Agno ab Angelis tributæ. Nam ſi verum eſt, quod Lucas ait, cap. 15.10 *Gaudium erit coram Angelis Dei ſuper vno peccatore pœnitentiam agente*; quantò maius erit gaudium de multorum peccatorum conuerſione.

Per citharas & laudes ſacrificium Miſſæ adumbrari.

Ad Dei autem laudes figurandas, nemo non videt, idoneum valde fuiſſe citharas in animalium & ſeniorum manibus apponi. Cùm verò ſermo ſit de gratiarum actione, quæ Agno in altaris ſacrificio offeruntur, ad magnam lætitiam indicandam, qua Apoſtoli & primitiuæ Eccleſiæ presbyteri Deo ſacra offerebant in gratiarum actionem pro Diui Pauli & aliorum multorum conuerſione, (qui cùm priùs eſſent rebelles; & Chriſtiani nominis hoſtes, & velamen illud ſuper cor habentes, de quo loquitur Paulus; ſubitò eis Chriſtus librum aperuit, velaménque abſtulit, ſuo illis communicato ſpiritu, atque eis in Euangelij prædicationem aſſumptis;) non video, quid poſſit magis ad rem adduci, quàm in adoratione & laudis cantico (quæ perelegans eſt deſcriptio ſacrificij Miſſæ,) illis omnibus citharas in manus tradi. Hoc igitur præcipuum fundamentum eſto, quod citharæ denotent hîc gaudium ac lætitiæ voluptatem. Deinde non repugno, quòd per eas ſimul ſocietas atque concordia ſignificetur, qua primi fideles inter ſeſe coniuncti & copulati iis, qui recens ex idololatria ad Chriſtiana ſacra ſuſcipienda conuertebantur, optimo erant exemplo, & ad omnem pietatem incitamento.

Quid per aureas phialas.

Phialæ aureæ ſunt præclarum noui ſacerdotij legis gratiæ inſigne. Hic namque eſt ingens & fœcundus calix. Quare idem eſt induci quatuor animalia & ſeniores cum phialis in hanc adorationem, quæ fit Agno; atque ipſos depingi calices in manibus habentes, & altaris ſacrificium offerentes. Cùm verò peculiariter agatur de ſacris, quæ fiunt in gratiarum actionem pro peccatorum conuerſione; mirum fuit inuentum ex aureis phialis (quæ propriè ſunt calices) thuribula conficere; in illiſque Agno offerre thymiama, quod Sanctorum orationes repræſentat. In quo illud, ni fallor, innuitur, nempe calicem Miſſæ ſacrificij ſpiritualiter officium præſtare, quod prunarium aliquod; vbi odorati incenderentur paſtilli, eorúmque fumoſus vapor tolleretur in cælum. Etenim in calice exardent prunæ charitatis atque efficaciæ, quæ in Chriſti paſſione maximè enituerunt: atque hic eſt ignis ſacrificij. At ſacerdos ſacrum faciens cum Chriſti paſſionis virtute fidelium vota atque preces copulat, vt efficaciter in cælum conſcendant, & à Deo optata impetrent. Porrò in ſacris, quæ in gratiarum actionem pro conuerſione peccatorum fiunt, aptiſſimum eſt Deo offerri eam contritionem & orationes eorum, qui ad Dei cognitionem & obſequium nuperrimè ſunt traducti. Cuius rei ſignificationi idoneum ſatis eſt thymiama, vt ſequenti notatione explicabitur. Vt autem huius actionis, ſiue figuræ finis præcipuus rectè B percipiatur; notanda ſunt verba, quæ profert ſacerdos, cùm calicem offert. *Offerimus tibi Domine calicem ſalutaris, tuam deprecantes clementiam, vt in conſpectu diuinæ maieſtatis tuæ pro noſtra & totius mundi ſalute cum odore ſuauitatis aſcendat.*

NOTATIO III.

De ſacri thymiamatis compoſitione.

Thymiama ex quibus aromatibus conſtaret.

ODORES, quibus ſeniorum phialæ erant refertæ, conſtat ex græco fuiſſe thymiamata. Et certè ad ſuum thymiama reſpectus habetur, de quo Exo. 30.34. vbi præcipitur, vt componatur thymiama ex quatuor ſpeciebus aromaticis, quæ ſunt *ſtacte, onyx, galbanum, thus*. C Et licèt Philo ac D. Iſidorus in hac compoſitione, neſcio quam elementorum quatuor miſturam contemplentur; quiuis tamen facilè cernet, cùm ex Apocalypſi pateat thymiama ſymbolum eſſe orationis ſanctorum (ſic enim expreſsè habetur capite quinto, verſu octauo, & capite octauo, verſu tertio.) genuinam ſignificationem illorum odoramentorum eſſe orationem ac virtutes, ſiue animi affectiones, quibus Deus ipſam aſſociatam eſſe vult. Virtutes verò, quæ debent orationem comitari, notum eſt eſſe fidem, pœnitentiam, atque eleemoſynam. De fide, quæ comes ſit orationis; multi extant in ſacra Scriptura loci. De pœnitentia & eleemoſyna inſignis eſt locus ille Tobiæ capite duodecimo, *bona eſt oratio cum ieiunio & eleemoſyna.* Vbi multa præclara Serarius.

Thymiama cuius rei ſit ſymbolum.

Hæc applicatio vt iucundiùs excipiatur, oportet primò D conſiderare quatuor aromatum ſpecies, & quid de ſingulis, rerum naturalium ſcriptores affirment. Stacte & myrrha, quam arbor non inciſa ſudat, eſtque amara lachryma. Vide Plinium libro duodecimo, cap. decimoquinto, & Dioſcoridem.

Stacte quid ſit, déque eius natura.

Et nomen quidem myrrhæ in hebræa lingua deriuatur ab amaritudine; vt plerique notant: & Plinius atque Dioſcorides manifeſtò aſſerunt; illam eſſe amaram, nec alij præterea ex tribus reliquis aromatum ſpeciebus aliquam tribuunt amaritudinem. Eruditi quidam recentiores volunt veram eſſe myrrham, ſiue illius ſpeciem, quam vulgus Hiſpanorum *benjui* vocat.

Onyx quid ſit.

Onyx eſt concha parua odorifera; concha ſcilicet piſciculi parui: appellatur verò vnguis ſiue onyx (quod idem eſt) ob quantitatémue, an ob colorem, non ſatis noui. Vi- E de Dioſcoridem lib. 2 cap. 8.10 & Plinium lib. 32 cap. 10 & Gorræum ex Paulo & aliis; qui auctores illum onycha ex reliquis optimum eſſe dicunt, qui mari rubro portabatur. Latini onycha etiam nominant pyxidem odorati vnguenti: hæc tamen ſignificatio nihil ad rem præſentem.

Galbanus quid.

Galbanus eſt gummi vel lacryma ferulæ odoriferæ in Syria notæ, de qua latè Plinius & Dioſcorides: qui illud peculiare addunt, Galbani nidore ſerpentes fugari.

De thure, eiúſque natura.

Nationes omnes dijs ſuis ſupplicaſſe.

De thure multa iidem: ex quibus apparet thus fuiſſe inter reliquos odores olim adoleri ſolitos maximi habitum. Atque ideirco omnes nationes in thure Dijs ſuis ſupplicabant. Fortè huiuſmodi ritum ac cæremoniam mutuò ex Iudaico populo ſumpſerunt: Plinius enim aduertit, Homeri tempore hanc conſuetudinem nondum in Gentes fuiſſe inductam. Alicui nouum fortaſſe videtur, F olim thus fuiſſe tanti habitum, cùm hodie apud nos non ita magni putetur. Ad hæc dico, noſtrum hoc thus, aut legitimum non eſſe; aut quòd ad nos aduehitur, fugiens vetuſtate, magnam vis atque pretij partem deperdere; aut in ſaporibus & odoribus magnam vim eſſe conſuetudinis & aſſiduitatis: aut cùm alia præſtantiora, ac ſuauiora aromata fuerint inuenta (nempe ea quæ appellantur *Ambar, Algalia, Almiſcle*.) thuri olim tanti apud omnes ducto multum æſtimationis deperdiſſe.

Demum thymiama ex tribus gummi ſpeciebus odoriferis & ex concha odorata componebatur, quæ omnia in tenuiſſimum contundebantur puluerem. Cùm autem Deo offerebatur thymiama, in altari adolebatur igni.

Hæc

Thymiamatis, eiúſque partium ſingularum, ſignificatio.

A Hæc de ipſa thymiamatis, & aromatum natura. Nunc de ſignificatione, mea explicatio eſt, in thure orationem denotari; quam vt fides, pœnitentia, & eleemoſyna comitentur, componi etiam cum thure tres illas ſpecies: ex quibus myrrha pœnitentiam, galbanus eleemoſynam, onyx fidem deſignant.

Indignationis & iræ indicium in naribus.

In primis hic orationis modus trium illarum virtutum præſidio & comitatu ſeptæ ad Deum placandum efficaciſſimus eſt: ad cuius rei ſignificationem accommodatum valde eſt ſymbolum optimi odoris, qui in cælum fertur. Nam indignationis atque iræ indicium in naribus eſt, vt docet Arias Montanus in arcano ſermone, & probat ex 2.Reg.22.9. *Aſcendit fumus de naribus eius* & Iob 41.11. *de naribus eius procedit fumus*. Hoc ita conſtituto, ſi indignatio & ira in naribus ponitur; quid magis appoſitum, quam B odores ſuaues in cælum aſcendentes ad ſignificandas eas preces, quæ ad placandum numen adhibentur? In hac repræſentandi ratione illud attenditur, Deum in altis habitare; ideoque incenſi odores eliguntur, qui ceteris altiùs aſcendunt; neque enim alia ratione contingit odores adeò in ſublime aſcendere. Vnde altaris ignis ſymbolum eſt religionis; quæ odores incendit, quibus placatur Deus, eoſque in cælum attollit. Vide in Theſauro hebræo, verbo *thamar* (quod eſt *palma*) cur virga fumi ex aromatibus appelletur etiam palma, & quàm accuratè Hebræi laborarent, vt odorum fumus recta conſcenderet.

Per odores Deo accenſos, & ſe in ſublime efferentes, quid adumbretur.

Thus, orationis ſymbolum.

Deinde thus præcipuè ſignificat orationem: quia omnes gentes in thure Diis ſuis ſupplicabãt, vt docet Plinius. Atque ſupplicare eſt, magna cum reuerentia precari & orare. Licet autem Gentiles de oratione cum aliis virtutibus copulanda C nihil curarent; verus tamen Deus thus ſolùm patui duci, & propterea iubet cum ſtacte, galbano, & onyche coniungi.

Myrrha, ſymbolum pœnitentiæ.

Per ſtacten ſeu myrrham percommodè pœnitentiam denotari (quæ ieiunij eſt origo) notum ſatis eſt, & a Patribus ſæpe explicatum, vt videre eſt in ſylua allegoriarum. Ponitur autem primo in loco myrrha, quo innuitur orationis initium a ſui ipſius accuſatione & peccatorum deteſtatione eſſe ſumendum; iuxta illud Ieremiæ cap 31.21. *Pone tibi amaritudines. Iuſtus enim in principio accuſator eſt ſui*, Prouerbiorum 18.17. Quin & verba illa orationis Dominicæ *Sanctificetur nomen tuum.* Matth.6.9. eandem habent energiam, qua Miſſæ exordium à confeſſione ductum. Nam dicere Deo *Sanctificetur nomen tuum*, idem eſt ac dicere, ne noſtra ſcelera, ſed ſui nominis gloriam attendat. Alluditur in his verbis ad illud Ezechielis 36.22. D *Non propter vos ego faciam, ſed propter nomen ſanctum meum, quod polluiſtis, & ſanctificabo nomen meum magnum, quod pollutum eſt inter Gentes, vt ſciant Gentes, quia ego Dominus.* Vt verò oſtendatur hanc ſcelerum deteſtationem ex intimis viſceribus proficiſci debere; eligitur ſtacte, amara ſcilicet lachryma, quam arbor ſponte ſua ſudat: qua denotantur lachrymæ, quas peccator ex imo corde non coactè, ſed ſponte educit.

Onyx, fidei ſymbolum.

Per onychem odoratum, (quæ eſt concha odorifera,) ritè adumbratur fides, vt Origenes contemplatur. Concha enim eſt veluti ſcutum, quo nomine in ſacris Literis fides vocatur, *ſumentes ſcutum fidei*, ad Epheſ.6.16. Bonum autem Chriſti odorem fides emittit, & vbique diffundit. Et fortè conchæ ſignificatio, & viuæ fidei nomen ad firmum & ſtabile piè viuendi propoſitum extenditur; quod virtutes omnes complectitur, illarumque præſidio animum protegit, ac tuetur: vt concha appellata onyx piſciculum contegit. Aut (quod magis placet) fides ipſa viua ſuâ peculiari E ratione, nos veluti concha aut ſcutum defendit, ac tegit. Ad hæc notant Dioſcorides & Paulus, onychem ex eo ſibi ſuauem illum odorem acquirere, quia piſciculus alitur nardo. Quare ex eo, quòd Chriſtiani verum animæ alimentũ ex Chriſto ſibi deſumant, eis optimus fidei odor prouenit.

Onyx vnde ſibi odorem acquirat.

Galbanus, miſericordiæ & eleemoſynæ ſymbolum.

Vidimus ſtacten, & onychem aptè ad pœnitentiam & fidem referri. Videamus nunc, an galbanus miſericordiam, & eleemoſynam ritè deſignet. Aduerte ergo, galbanum eſſe ferulæ odoratæ ſuccum: porrò ferula ad baculum videtur eſſe nata; quo baculi nomine omnis beneficentia erga miſeros ſolet indicari. Baculus enim eum ſuſtinet, qui per ſe non poteſt conſiſtere; & niſi fulciretur baculo, collaberetur. Quid ergo aliud eſt, proximis indigentibus miſereri: & eos ope atque auxilio iuuare? Quid ve ſignificare voluit F Tobiæ mater, quando illum appellauit *Baculum ſenectutis noſtræ*, niſi ſolatium, ac adminiculum? Aut quid eſt, eſſe baculum, niſi eſſe pedem claudo? Quod de ſumma beneficentia ac miſericordia dixit Iobus cap. 29. 14. Iam, ad ſignificandum maximum beneficentiæ affectum quid elegantius, quam ſuccus ferulæ odoratus? Hæc enim affectio eſt veluti ſuccus, qui ex charitate, ex ipſoque animo exoritur. Commiſeratio autem de alieno malo optimè indicatur per illam lachrymam, quæ dimanat ex eo, qui per charitatem baculus eſt indigentis. Huc ſpectant, quæ Dioſcorides & Plinius ſcribunt de galbano, nempe eius nidore fugari ſerpentes.

In baculo, miſericordiam figurari.

A Obſeruatione inſuper dignus eſt ordo, qui in horum aromatum recenſione ſeruatur; hoc enim ordine numerantur: ſtacte, onyx, galbanus & thus. Perfectus enim ordo ac oratio poſtulat, vt ſubmiſsè nos in primis geramus, noſtroſque defectus agnoſcamus, ac deploremus: deinde per fidem ad Deum firma confidentiâ accedamus: mox cum noſtris proximis per commiſerationem atque clementiam copulemur (quod ſi deſit, minimè nos Deus exaudiet) ac demum a Deo beneficia depoſcamus. Hoc enim pacto & Deum nobis facilem ac propitium reddemus, & ab eo petita impetrabimus. Atque inter haſce quatuor virtutes, lachrymæ ſymbolum mirificè pœnitentiæ, miſericordiæ & orationi quadrat: at fides non eſt lachryma; ſed ſcutum, fiducia & veluti concha, quæ hominem reddit ſecurum.

Quo ordine quatuor thymiamatis partes enumerentur: eiúſque ordinis myſterium.

B Forſan etiam tenuiſſimus puluis referri poteſt ad cordis ſummiſſi ac pœnitentis contritionem. optima enim contritio, quatuor prædictis affectibus debet conſtare.

TEXTVS.

Verſ.9. *Et cantabant canticum nouum dicentes: Dignus es, Domine, accipere librum, & aperire ſignacula eius: quoniam occiſus es, & redemiſti nos Deo in ſanguine tuo ex omni tribu & lingua & populo & natione.* C

10. *Et feciſti nos Deo noſtro regnum & ſacerdotes, & regnauimus ſuper terram.*

COMMENTARIVS.

Cur hoc dicatur canticum nouum.

IAM ſatis explicatum eſt hoc cantico denotari gratias, quas in ſuis ſacrificiis Agno agebant Apoſtoli atque presbyteri primitiuæ Eccleſiæ tempore propter Iudæorum ad Chriſti fidem conuerſionẽ agnoſcentes omnipotentiæ Chriſti opus eſſe, D auferre velamen à cordibus eorum, & aperire eis librum ſignatum. Quod cùm ita ſit; iure ſatis magno hoc canticum fuit appellatum nouum, quod idem eſt atque canticum alterum, quod denuo perſonabant Agno. Prima enim cantio fuit, gratiarum actio propter humani generis redemptionem; atque hic videtur fuiſſe hymnus capitis quarti, 11. *Dignus es Domine Deus noſter*, &c. Nunc verò noua cantilena eſt, qua grates Deo referuntur ob maximum Chriſtianæ Eccleſiæ incrementum, & glorioſiſſimum Chriſti triumphum in eorum conuerſione, qui ipſius antea nomen oppugnabant; vt Paulus & alij

Cur huiuſmodi grates Chriſto agãtur ob peccatorum conuerſionem.

E In hoc igitur cantico explicandum nobis eſt, quemadmodum illæ gratiæ agantur Chriſto pro rebellium peccatorum conuerſione? In primis quidem verbis nulla iam ſupereſt difficultas; dicere enim, *Dignus es Domine accipere librum, & aperire ſignacula eius, quoniam occiſus es*; idem planè eſt, atque agnoſcere, quàm æquum debitúmque ſit, vt illi concederetur facultas ad ſubiiciendos rebelles, qui ſemetipſum pro ipſis in ſacrificium obtulit. In contextu tamen ſequenti nonnihil difficultatis occurrit. Dicitur enim, *Et redemiſti nos Deo in ſanguine tuo ex omni tribu & lingua & populo & natione*: oportétque F explicare, qua ratione dicatur dignũ eſſe, vt Chriſto tribuatur facultas aperiendi librum, eo quòd populum ſuum redemerit ex omni natione, quæ ſub cælo eſt; ſed explicemus priùs ſingula verba.

Redimere hic quid propriè.

Redemiſti.] Græcè ἠγόρασας, ab ἀγοράζω, quod eſt *emo*; atq; ita tráſfert Vulgatus capite decimo quarto, verſu quarto. *Hi empti ſunt ex hominibus primitiæ Deo, & Agno.* Quare *redimere* in præſenti non propriè ſignificat aliquem in libertatem aſſerere, ſed ſoluto pretio ſibi emere & comparare.

Ex

Duplex horum verborum expoſitio.

Ex omni tribu & lingua & populo & natione.] Dupliciter hoc exponi poterat, primò, inter omnes gentes ac populos ſingularem populum, nempe nouum Iſraelem fuiſſe à Deo ſelectum: ſicut olim Deus *tulit ſibi gentem Iſraeliticam de medio nationum*, Deut.4.34. Atque ad hanc ſignificationem opus non erat Chriſtianos ex diuerſis nationibus eſſe euocatos & accerſitos. Secundò poteſt explicari Chriſtum emiſſe ſibi Chriſtianum populum ex vniuerſis gentibus ad Catholicæ Eccleſiæ vnitatem congregatis. Et alicui fortaſſe ſecundus hic ſenſus magis placeat. Mihi tamen plùs arridet primus.

Prima tamen antefertur & probatur.

Nam qui in hac viſione loquuntur, non ſunt plures, quàm viginti octo; quia perpauci ſunt, vt in ipſis dicantur eſſe homines ex omni natione quæ ſub cælo eſt. Licèt autem poſſet reſponderi, paucos hos ſub totius Eccleſiæ Catholicæ perſona loqui; in hac tamen Apocalypſeos parte nondum ad Gentium conuerſionem progreſſum eſt, ſed ad primitiuæ tantùm Eccleſiæ initium, cùm ferè omnes erant natione Iudæi. Et quamuis verum ſit, die Pentecoſtes *fuiſſe in Ieruſalem habitantes Iudæos viros religioſos ex omni natione quæ ſub cælo eſt*, Actuum 2.5. verùm ſignati libri difficultas non proueniebat ex lingua, in qua ſcriptus erat; ſed ex eo, quòd ſeptem eſſet ſigillis obſignatus. Quamobrē, vt apta redderetur ratio, cur dignum valde eſſet ac iure debitum, vt Agno facultas aperiendi librum tribueretur; non erat ad rem ponderatio inde petita, quòd Catholica Eccleſia ex diuerſis nationibus, variiſque linguis fideles comprehendat. Imò verò, quod attinet ad linguam, non id vni Agno, ſed Apoſtolis omnibus fuit reſeruatum; nonnulliſque aliis, quibus linguarum cognitio atque peritia fuit diuinitus indita.

Quorſum hic fidelium redemptionis mentio fiat.

Quare vt explicetur, cur conceſſum ſit ſoli Agno, vt aperiat librum; non erat ad rem id expendere, quòd fideles ſint ex variis gentibus & linguis. At verò, vt probetur, quam æquum & operæ pretium ſit, vt aperiendi librum daretur Agno facultas; illúmque cui vellet, euoluendi, & explicandi; appoſita eſt ratio, ipſum pro omnibus ſuum effudiſſe ſanguinem; ſibíque hominum iuſtorum populum ſelegiſſe. itaque iuſtum non eſſe, ne Chriſto remaneret facultas ſuum populum ſibi aſſumendi, quem ſingillatim ſuo emeret ſanguine (id eſt non ſolùm quoad ſufficientiam; ſed etiam quoad electionem & efficaciam) quòd verò eos in ſuam vindicet poteſtatem; in eo conſiſtit, vt eis velum tollat, librum aperiat, & ſui met notitiam ingerat. Hanc eſſe exiſtimo veram contextus expoſitionem, in quo non ſolùm animalia & ſeniores loquuntur eorum nomine qui Chriſtiani iam erant; ſed eorum etiam, qui fuerant deinceps Chriſti fidem ſuſcepturi. Quod enim aiunt, *redemiſti nos Deo*, eò ſpectat, vt indicetur æquum valde eſſe, illis vt Chriſtus librum poſſit aperire; qui multis eum aperuit, illóſque ad ſe conuertit. Quapropter non eſt exiſtimandum, quotquot librum vident apertum, omnes Chriſtianos iam eſſe, antequam apertum vidiſſent. Eos tamen omnes, qui ad Chriſtum erant conuertendi, pro ſuis iam reputant animalia & ſeniores; atque ita ſe cum illis coniungunt, vt omnium nomine dicant, *Redemiſti nos Deo in ſanguine tuo.* Facilè autem mox cernitur energia illius accuſatiui *nos*, & datiui *Deo*; nec illa amplius exponere opus eſt.

Verſ.10.

Et feciſti nos Deo noſtro regnum & ſacerdotes.] Vide quæ diximus circa hæc eadem verba capite primo, verſu ſexto. Deinde nota, in præſenti opus eſſe, vt his verbis non contineatur ſolùm beneficium ingens Chriſtiano populo tributum, ſed etiam idonea A ratio, cur fuerit dignū, vt facultas aperiendi librum ſignatum concedatur Agno. Hæc enim verba pendent ex illis, *Dignus es Domine aperire librum; quoniam occiſus eſt*, &c. *& feciſti nos Deo noſtro regnum*, &c. Dico ergo huius rationis nexum conſiſtere in hoc, quòd Agnus non ſolùm ſuo ſanguine coëmit, quos ad Chriſtianorum cœtum ſelegit; ſed ſuo etiam ſanguine eiſdem commeruit, vt regnum eſſent ſacerdotale; id eſt, populus à Deo plurimis ac ſingularibus beneficiis affectus. Cum hac verò dignitate non rectè conſonabat, ne illis ſignati libri myſteria pateſieſſent: ac propterea B decuit maximè Chriſto facultatem ineſſe ad librum aperiendum.

Et regnabimus ſuper terram.] Hinc etiam ſumi debet ratio, qua probetur expediens valdè fuiſſe, vt Agno reſerandi librum concederetur poteſtas. Alioquin contextus non conſtaret. Ratio autem eſt huiuſmodi: Chriſtiano populo fuerat promiſſum non ſolùm cælorum regnum, ſed etiam facultas regnandi in terra, vt ſupremi regis, (id eſt, Chriſti) miniſtros decebat. Ad hoc autem oportebat, Chriſti gubernationis ſpiritum probè noſſe; cuius cognitio in eo conſiſtit, vt ſignatus liber illis ſit apertus, atque adeò opus erat, vt Chriſtus haberet facultatem C huiuſmodi librum reſerandi. Quòd ſi regnandi verbum non hîc ad gubernationem, ſed ad ſummam in hac vita felicitatem referatur; ad felicitatem magnam Chriſtiano populo promiſſam perſruendam, neceſſarium quoque erat ſignati libri myſteria percipere: aliter enim Martyres in medio ſuorum tormentorum æſtu non ſe felices reputarent.

TEXTVS.

D Verſ.11. *Et vidi, & audiui vocem Angelorum multorum in circuitu throni, & animalium, & ſeniorum: & erat numerus eorum millia millium.*

12. *Dicentium voce magna, Dignus eſt Agnus, qui occiſus eſt, accipere virtutem, & diuinitatem, & ſapientiam, & fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedictionem.*

COMMENTARIVS.

Quæ ſit hæc angelorum multitudo Ioanni viſa.

E *Vidi, & audiui vocem Angelorum.*] Id eſt; vidi Angelos, & audiui eos dicentes voce magna, *dignus eſt Agnus*, &c. Porrò hanc magnam Angelorum multitudinem ſuſpicabitur aliquis non eſſe ex cæleſti hierarchia, ſed ex Eccleſiaſtica. Agere enim de Eccleſiaſticæ hierarchiæ Angelis magis proprium eſt Apocalypſi, & quia quatuor animalia quæ in Apocalypſi reſpondent templi Cherubinis, ſunt ex Eccleſiaſtica hierarchia. Nec deerit, qui exiſtimet, hiſce angelis Religioſorum multitudinem, quæ in Chriſtiana Eccleſia futura erat, ſignificari Sic enim monachos appellat Angelos terreſtres Nazianzenus. F Nihilominus dubitari non debet, quin magna hæc Angelorum multitudo, de qua ſermo hîc inſtituitur, ſint ex cæleſti hierarchia.

Hoſce angelos ex cæleſti fuiſſe hierarchia, verius eſſe.

Tres enim gradus, qui in Chriſtiana Eccleſia ſunt, per thronum, animalia, & ſeniores figurantur; vt diximus capite quarto, notatione ſexta. Atque in tribus hiſce gradibus includuntur Religioſi: quare maxima Angelorum multitudo thronū, animalia, & ſeniores circūſtantiū, ex cæleſti hierarchia procul dubio ſunt; qui

Chriſtianam Eccleſiam circunſiſtunt. Vide ad Hebræos 12.22. *Acceſſiſtis ad Sion montem & ciuitatem Dei viuentis: & multorum millium Angelorum frequentiam.* Alluditur ad Angelorum multitudinem, qui in Sina monte cum Deo apparuerunt; ſicuti etiam Pſal. 67.18. *Currus Dei decem millibus multiplex, millia lætantium; Dominus in eis in Sina ſancto.* Vbi ad probandum, Sionis montem (quo in loco erat arca) innumerabili Angelorum multitudine eſſe circunſeptum, ait Propheta eodem modo fuiſſe Deum in monte Sina viſum. Ceterùm non omnes eâ oculorum mentis acie ſunt, qua poſſint hanc Angelorum multitudinem in Eccleſiæ circuitu excubantem cernere. At ij quibus Deus mentis reſerat lumina, vt Ioanni; næ illi clarè perſpiciunt, quod Eliſæi famulus 4. Reg. 6. 17. cùm Prophetam incredibili Angelorum multitudine circundatum aſpexit. Munus autem, quod Angeli cæleſtis hierarchiæ in Chriſtianæ Eccleſiæ protectione ſuſcipiunt & præſtant, eleganter in eo exprimitur, quòd apparuerint in circuitu throni, animalium ac ſeniorum; vt etiam capite ſeptimo, verſu vndecimo. *Et omnes Angeli ſtabant in circuitu throni, & ſeniorum & animalium.* Quin & ingens numerus confirmat, ſermonem hîc eſſe de cæleſtis hierarchiæ Angelis. Præſertim quia in græco eſt, *Myriades myriadum*, quæ vt minimum ſunt centies decies centena millia. Quòd ſi de religioſis hominibus, aut vitæ Euangelicæ ſtudioſis ſectatoribus ſermo eſſet; primitiuæ Eccleſiæ tempore non numerus adeò ingens vſurparetur.

Angelos in circuitu throni & ſeniorum dupliciter poſſe conſiderari.

Aduertendum tamen eſt, *eſſe in circuitu* bifariam poſſe intelligi: primò vt ſint inſtar muri & propugnaculi; ad quam ſignificationem profectò reſpicitur in capite ſeptimo verſu vndecimo. vt ibi videbimus. illius enim capitis ſcopus eſt oſtendere, ſtrenuos Chriſti cultores à qualibet aduerſitate protectos, ſecuroſque eſſe. Atque eadem ſignificatio manifeſta eſt 4 Reg. 6. 17. Altera eſt expoſitio, nõ de muro ac defenſione, ſed præſentia & prõpta facilitate ad ſeruiendum & comitãdum, quemadmodum famuli in domini conſpectu adſtant. Quæ ſignificatio in præſenti loco, ni fallor, valde eſt ad rem, vt cum prima coniungatur. Nam in animalium ac ſeniorum adoratione, vt iam vidimus, innuitur Miſſæ ſacrificium: & licet ab omni defenſionis ratione ſenſum abſtrahamus, Angelorũ proprium eſt in Miſſæ ſacrificio aſſiſtere & ſanctiſſimũ Chriſti corpus, venerabundos comitari. Pro hoc facit, quod in hoc capite nullius adhuc hoſtium incurſionis aut calamitatum Chriſtianæ Eccleſiæ impendentium facta eſt mentio: atque ita non erat tam defenſionis repræſentatio neceſſaria, quàm præſentiæ ac venerationis in Miſſæ ſacrificio, de quo in antecedente contextu ſermo erat.

Verſ. 12. *Ingens hæc Angelorum vox quid innuat.*

Dicentium voce magna.] Vox ingens indicat maximam auiditatem ac ſtudium tribuendi laudem & gloriam Agno. Cùm verò illi perſoluantur laudes, quod ſeptẽ libri ſigilla reſoluerit; illiſque oculos aperuerit, qui Euangelium antea oppugnabant, vt Chriſti gubernationis perfectionem intelligerent: non dubium eſt, quin huiuſmodi gloria, quã Angeli concinunt Agno, includat in ſe lætiſſimum illud gaudium, quod Chriſtus Angelis ineſſe ait ob peccatorum conuerſionem. Quare vocis contentio lætitiæ & gaudij magnitudinem repræſentat in Chriſti glorificatione ob conuerſionem peccatorum. ſed de conuerſione eorum peculiariter agitur, qui erant infideles, & crucem Chriſti blaſphemabant. Chriſti tamen beneficio conſequuti ſunt, vt fidei Chriſtianæ celſitatem agnoſcerent.

A *Dignus eſt Agnus qui occiſus eſt, accipere virtutem & diuinitatem.*] Non hoc ſignat (vt patet) dignum eſſe Agnum, cui Deus virtutem ac diuinitatem tribuit, ſed cuius virtutem diuinitatem, ſapientiam ac fortitudinem cognoſcant homines: illique gloriam, honorem ac laudem propterea deferant. Sic latinè dicitur, dignus eſt, vt illi tribuatur ſeu deferatur ſapientiæ gloria; id eſt, vt ſapientiſſimus eſſe agnoſcatur. Obſeruatione inſuper eſt dignum, cùm hæc laus, qua Angeli prædicant Agnum (vt ex contextu patet) ſit, B quia librum ſignatum aperuerit; magnam eſſe proportionem & conuenientiam inter ſigillorum numerum & laudis nomina, quæ illi deferunt Angeli. Nam ſeptem etiam ſunt laudes huiuſmodi pro ſigillorum numero; nimirum, *Virtus, Diuinitas, Sapientia, Fortitudo, Honor, Gloria.* & *Benedictio.* Tribuunt igitur Angeli Agno ſeptem omnino laudum genera, pro ſigillis totidem ab eo reſignatis. Quemadmodum in triſagio ter repetitur *Sanctus*; quia tres ſunt diuinæ perſonæ: nec huius laudum ſeptenarij congruentior C reddi poteſt ratio, quàm quæ ex ſeptem ſigillorum reſignatione petitur. Hæc enim retegit ſeptem illos Dei ſpiritus in ſeptem Agni cornibus, totidémque oculis denotatos. Etenim omnis Agni gloria & ſplendor ei prouenit ex ſeptem illis ſpiritibus, vt ſuprà explicatum eſt. Cùm ergo Agnus ſuos ſeptem ſpiritibus conſpicuos reddat, libri ſigilla aperiendo; non potuere Angeli meliùs ac digniùs clariſſimum hoc facinus exprimere ac ponderare, quàm aſſerendo ſeptem inde laudes præſtantiſſimas in Agnum redundare. Hæc igitur eſt potiſſima ratio laudis ſeptemplicis, quam Angeli contentâ voce concinunt Agno, ſignificantes D ſeptemplicis huius laudis cognitionem ex ſeptem ſigillorum apertione deriuari. Hæc interpretatio non parum accipiet roboris ex declaratione ſignorum admirabilium, quæ inter ſoluenda ſigilla viſa ſunt. Tunc enim planum fiet, ex vnoquoque ſigillo, quod aperit Agnus, peculiarem illi laudem exoriri; hoc eſt cognoſci aliquem ex ſeptem ſpiritibus, quibus maxima imperij Chriſti perfectio comprehenditur.

Inter ſigillorum reſeratorũ numerũ & iſthæc laudum nomina quanta ſit proportio.

Alia noſtræ interpretationis confirmatio petitur ex cap. 7. num. 12. vbi ipſimet Angeli, *qui ſtabant in circuitu throni & ſeniorum & quatuor animalium.* E Deum collaudantes pro admirabili prouidentia, quam in noui Iſraelis ſalute oſtendit, & in eorum à ſeptem plagarum calamitatibus liberatione ſimili modo ſeptemplicem Deo tribuunt laudem dicentes, *Benedictio, & claritas, & ſapientia, & gratiarum actio, honor, virtus & fortitudo Deo noſtro.* Vbi propterea Angeli ſeptem iſthæc laudum elogia Deo decantant, vt ſeptem prouidentiæ ipſius ſpiritus ſeu virtutes prædicent. Hos igitur ſpiritus ſeptem habet Chriſtus quippe qui verum eſt Dei brachium, & per eos Eccleſiam ſuam admirabili prouidentiâ gubernat. Quamobrem Apoca- F lypſis ſeptem hos ſpiritus Deo tribuit primùm; dein eoſdem tribuit Chriſto. Atque hæc eſt ratio, quare laudum ſeries, quas Angeli in Apocalypſi & Deo Patri, & Chriſto deferunt, vtraque ſeptemplex ſit. Quapropter ipſiſmet Angelis grates ſunt nobis agendæ; qui ſeptem ſuis laudibus nobis attulere lucem, qua in ſeptem ſigillis, totidem Dei gubernationis perfectiones eſſe clauſas diſpiciamus.

Collatio ſeptemplicis huius laudis cũ laude item ſeptemplici capitis 7.

Atenim contra hanc explicationem occurrit huiuſmodi argumentum. Nomina hæc ſeptem laudum quo ordine ab Angelis tribuuntur, cum

Difficultates contra prædictam

ſeptem laudum expoſitionem.

ſeptem Dei ſpiritibus non bene conſentiunt. Nam in primis laus prima, quæ deberet eſſe *Virtus*, capite ſeptimo, non eſt niſi *Benedictio*. Deinde ſecunda laus (quæ capite quinto, eſt *Diuinitas*, & capite ſeptimo, *Claritas*, non aptè reſpondet Beneficentiæ, quæ eſt ſecundus ſpiritus. Tertiò, laus tertia, quæ eſt *Sapientia*, rectiùs congruebat quarto ſpiritui, quàm Æquitati. Quartò, quarta (quæ capite quinto, eſt *Fortitudo*, & capite ſeptimo, *gratiarum actio*) cum magno Conſilio non cohæret. Quintò, quinta, id eſt, *Honor*, non videtur ad Patientiam potiùs, quàm ad quamlibet aliam ex ſeptem perfectionibus, attinere. Sextò, ſexta (nempe *Gloria* in capite quinto, & in ſeptimo, *Virtus*) Dominationibus nō propriè reſpondet. Septimò, ſeptima denique (quæ in capite quinto eſt *Benedictio*, & in ſeptimo, *Fortitudo*) non rite componitur cum ſuppliciorum Seueritate.

Cur in duplici hoc laudū ſeptenario ordo immutetur.

Pro horum argumentorum reſponſione, aduerto, in his duobus locis, vbi Angeli ſeptem laudum nomina coniungunt, etſi ſapientia vtrobique tertium occupat locum, & honor quintum, in ceteris tamen ordinem commutari. Ex qua commutatione colligitur cuilibet ex ſeptem hiſce attributis poſſe ferè omnes ſeptem laudes accommodari: vt patet manifeſtè in his, Honor, Gloria, Benedictio. Quoduis enim eorum debetur ſedenti in throno (nec non Chriſto Domino:) & propter eorum quodlibet honorem, gloriam & benedictionem promeretur.

Soluūtur propoſita difficultates, ſimulq́; diſcriminis cauſa redduntur.

Ad primum igitur reſpondeo, primo ſpiritui primam ex ſeptem laudibus, nempe virtutem mirificè aptari, quòd verò cap. 7. cum Benedictione commutetur, hoc non eſt abs re; nam, vt nuper dicebamus, Deus ob ſuam veritatem meretur Benedictionem.

Pro diuinitate hic diuitias poni in Græco.

Ad ſecundum, pro *diuinitate*, græcè eſt, πλοῦτος, id eſt, *diuitiæ*. Et diuitias legunt Ticonius ac Primaſius. Nec deſunt, qui ſuſpicentur, typographorum fortaſſis errore irrepſiſſe nomen diuinitatis; quòd non ſatis literarum compendium intellexerint, id eſt, diuitias. Verùm tamē non opus eſt hanc accerſere ſuſpicionem: nam pro græco nomine, quod ſignificat diuitias aptiſſimè ſupponitur nomen diuinitas: ſermo enim eſt de oſtenſione diuitiarum in earum communicatione: id quod diuinitatis eſt proprium, ſcilicet ſe maximè oſtendere, & in ſui communicatione mirum in modum elucere. Et hoc diuinitati ſummè conuenire dicitur, diuitem ſcilicet eſſe in miſericordia & beneficentia. Huc etiam referendum eſt claritatis nomen; præclara namque res eſt ſumma beneficentia. Græca vox, quæ claritati reſpondet, eſt δόξα, id eſt, gloria; & quid altius, quàm Deo gloriam tribuere propter ſummam beneficentiam?

Ad tertium reſpondetur; licet ſapientiæ nomen admirabilibus conſiliis optimè quadret, in ratione tamen & æquitate ſplendeſcit etiam ſapientia.

Ad quartum; Fortitudinis nomen non ſolùm deſeruit in ſacris Literis ad ſignificationē magnanimitatis, ſed cuiuſcumque etiam magnæ eminentiæ. Et ſic quemuis eximium artificem ſolemus appellare valentem, hoc eſt, fortem; vulgari verò phraſi, *Valiente oficial.*; atque hac ratione admirandis conſiliis egregiè conuenit fortitudo.

Actio verò gratiarum accipienda eſt in his elogiis pro ſynonymo benedictionis: & patet ita accepiſſe Vulgatum: quia cap. quarto, verſu octauo, vbi nos legimus benedictionem, græcè eſt *Eucharistia*.

Ad quintum; optimæ conſiderationis eſt, opinor, vt honor cum patiētia copuletur, eique reſpōdeat, ornatiſſima enim res eſt, & ſtrenui pectoris argumentum, magna præditum eſſe patientia.

Ad ſextum; Deus in ſeris etiam comminationibus ſe glorioſum fortémque exhibet.

Ad vltimum denique reſpondetur; Angeli nos docent Deo benedicere ob ſuorum ſuppliciorum ſeueritatem, & in ipſis eius fortitudinem recognoſcere; hoc eſt, Dei magnitudinem atque potentiā. Deus enim rebus in omnibus ſe magnum oſtendit. Ac demum, quod per incuriam & obliuionē videbatur eſſe factum, vt horum elogiorum ſignificatio extenderetur, nec ita propriè accipi viderentur; hoc ipſum curâ & elegantia plenum eſt: vt meliùs agnoſcamus diuinæ prouidentiæ ſpirituum eminentiam; & quàm aptum ſit fundamentum, vt in eorum ſingulis Dei gloriam & magnitudinem nouerimus; & pro quolibet eorum Deum ipſum excelſum, glorioſum & omni laude dignum prædicemus.

TEXTVS.

Verſ. 13. *Et omnem creaturam, quæ in cælo eſt, & ſuper terram, & ſub terra, & quæ in mari, & quæ in eo, omnes audiui dicentes; Sedenti in throno, & Agno benedictio, & honor, & gloria, & poteſtas in ſæcula ſæculorum.*

COMMENTARIVS.

Ob difficultatem eorum verborum, Et quæ in eo, varias irrepſiſſe loci huius lectiones.

Circa textum notandum eſt, ex difficultate illorum verborum, *& quæ in eo*, originem traxiſſe varias lectiones tam græcas, quàm latinas (de quibus vide hîc Riberam) non tamen facilè credendum eſt noſtræ lectioni ineſſe mendum: potiùs eſt valde veriſimile hanc eſſe rectam; cæteras ab ea diſcrepantes aberrare. Quod verò ad lectionis huius ſyntaxin ſpectat; planius eſſe exiſtimo, vt ablatiuus ille *in eo*, referatur ad mare, ſitque repetitio, quaſi dicat, *quæ in mari, illas etiam:* quod repetitionis genus indicat longius diſtare, vt ipſæ etiam creatæ res in mari exiſtentes Deo, & Agno gloriam tribuerent. Nam quod affirmationis gratiâ repetitur, minùs videbatur eſſe veriſimile. Atque hæc conſtructio congruenter cohæret cum iis, quæ infrà ſubiicientur.

Probatur ac defenditur Vulgata lectio.

Iam de ſenſu huius laudis, quam creaturæ omnes dicuntur tribuere Deo & Agno, obſerua huiuſmodi laudem, ſicut & ſuperiores, in eo niti, quòd Agnus ſignatum librum aperuerit. Ideo enim illum priùs collaudarunt animalia & ſeniores; & omnes deinde Angeli, qui ſtabant in circuitu throni; ac demum reliquæ res creatæ.

Omnis creatura nomine, quas alij intelligant.

Riberia & Pererius omnis creaturæ nomine volunt comprehendere etiam irrationales ex Ambroſio & Ruperto. Itaque aiunt cæli creaturas eſſe ſolem, lunam & ſidera; quia de Angelorum voce iam egerat Ioannes. Pro huius explicationis probatione, afferunt, quam frequens ſit in ſacris Literis proſopopœia, quæ rebus inanimatis vocem tribuit. Verùm hæc explicatio ideò mihi non arridet, quia non reddit aptam rationem, cur hanc peculiariter vocem omnium creaturarum confirmare viſa ſint quatuor animalia; de quo infrà.

Omnis creatura nomine rationales ſolùm in-

Mea igitur ſententia eſt, omnis creaturæ nomen in præſenti de rationalibus eſſe intelligendum; vt Marci vltimo, *Prædicate Euangelium omni creaturæ.*

telligi creaturas, veteror ſententia.

Sed hîc nonnihil ampliùs poſſumus; creaturarum A nomen extendere; vt ſermo ſit de vniuerſis rationalibus creaturis (etiam dæmonibus) quæ in animalium ſeniorum, & Angelorum laudatione non fuerant expreſſæ.

Quæ dicantur creaturæ eſſe in cælo, quæ ſuper terram, quæ ſub terra, quæ in mari.

Illam igitur diſtributionem, *quæ ſunt in cælo, & ſuper terram, & ſub terra & quæ in mari*, ſic explicabo vt *eſſe in cælo* referatur ad Chriſtianos homines: *eſſe ſuper terram*, ad Iudæos; *eſſe ſub terra*, ad dæmones, vel etiam ad homines damnatos; & *eſſe in mari*, ad Gentiles. Huic interpretationi ſenſus nimiùm B myſtici maculam aliqui inurent. Ceterùm ſi hunc loquendi modum in ſacris Literis vſitatum eſſe, & in Apocalypſi iteratum probaretur: nihil eſſet, cur eum nouitatis quiſquam in hoc loco damnaret. Iam ergo vidimus capite quarto, verſu primo, militantem Eccleſiam Ioanni in cælis fuiſſe monſtratam, eo quòd eius conuerſatio in cælis ſit. Per terram verò denotari Iudaiſmum, per mare Gentilitatem, ex multis Apocalypſeos locis manifeſtum eſt; vt ex illis verbis capitis decimi, *poſuit pedem ſuū dextrum ſuper mare, ſiniſtrum autem ſuper terram*. At infernum planè deſignat phraſis illa *ſub terra*.

Quorſum hîc Iudæorum, Gentium ac dæmoniorum mentio fiat.

C Reſtat examinare, quorſum hîc Iudæorum, Gentium, ac Dæmoniorum mentio fiat? Hi enim propriè non laudant, nec prædicant Chriſtum; nec videtur eſſe poſſe vaticinium de Iudæorum ac Gentium conuerſione. Nam infernus ſaltem non eſt ad Chriſtum conuertendus. Et quod nonnulli exiſtimant, per creaturas quæ ſub terra ſunt, eas intelligi animas, quæ ſunt in purgatorio; anguſtū eſt, meo iudicio. Textus enim generatim loquitur de creaturis omnibus, quæ in cælo, in terra, ſub terra & in mari ſunt. Nec erat, cur ij, qui hanc Chriſti laudem per proſopopœiam exponunt, partem illam *ſub terra* ad vnius Purgatorij animas reſtrin- D gerent.

Vtrùm hæc creaturarum omniū laus aptè ad extremum iudicij diem referatur.

Aptior huius laudis interpretatio erat, ſi ad vniuerſalis iudicij diem referretur. Nam Iſaias c. 45. 23. ait, *Mihi curuabitur omne genu, & iurabit omnis lingua*: quem locum adducit & exponit Paulus ad Rom. 14. his verbis, *Omnes ſtabimus ante tribunal Chriſti: ſcriptum eſt enim, Viuo ego, dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu, & omnis lingua confitebitur Deo.* Ex quo patet, quod Chriſtus ſit iudex futurus Chriſtianorum, Iudæorum, Gentilium, & eorum qui apud inferos ſunt; ſufficiens hoc eſſe fundamētum, vt ſignificetur, Chriſtum ipſum ab iis om- E nibus, quos eſt iudicaturus, ab aliis quidem ſponte, ab aliis coactè, laude ac benedictione prædicatum iri. Nec diſſentiebat hæc explicatio à libri ſignati apertione; ex eo enim, quòd Chriſtus librum aperuerit, patuit Iudæos, Gentiles, & cælorum atque inferorum incolas ſub Dei ac Ieſu Chriſti imperio omnes eſſe; & extremi iudicij die Chriſti imperiū cognituros pariter ac veneraturos. Cōſonabat etiā quatuor animalium confirmatio, de qua infra. Nam vnum ex præcipuis Euangelicæ prædicationis capitibus, quæ à quatuor animalibus confirmātur, eſt illud, quo Chriſtum vniuerſalem eſſe viuo- F rum ac mortuorum iudicem confitemur.

Superiorem de die iudicij expoſitionem non admodum probari.

Hæc tamen expoſitio non mihi planè ſatisfacit. Nec enim video, quo pacto in ea reddatur ratio cuiuſdam rei, quę myſterio certè non vacat; nimirum hanc laudem, quæ poſt librum apertum Agno dicitur ab omnibus creaturis tribui, eſſe quadruplicē. Aiunt enim Benedictio, & Honor, & Gloria, & Poteſtas. Atque vt in ſeptem laudibus, quas Angeli Agno detulerunt, ſeptenarij reddidimus rationem; ita ſimiliter exacta ſacræ Scripturæ explicatio poſtulat, vt in hac laude ab omnibus creaturis Agno tributā, quaternarij congruens aſſeratur ratio. Deinde quatuor animalium confirmatio reſpondet haud dubiè quatuor laudibus; ſicuti videbimus cap. 6. quatuor prima ſigilla animalibus quatuor reſpondere. Ex quibus inſero quatuor laudes, quas deferunt Agno vniuerſæ creaturæ, referri ad quatuor primos Chriſti ſpiritus; quorum myſterium in primis ſigillis erat reconditum. Quòd ſi huiuſmodi laus, quam Chriſto concinunt res creatæ omnes, eadem eſſet, quæ illi eſt in extremo iudicio deferenda ab omnibus per eum iudicandis; ad laudem illam non minor haberetur ratio de tribus extremis ſpiritibus, præſertim de ſeuera punitione, quàm de primis quatuor. Adde huc, trāſgreſſionem illam ſeu tranſitionem à libro aperto ad extremi iudicij diem, nullum in ſe ordinem, nullam habere ſeriem. Et certè optabile valde eſt, vt interpretatio aliqua reperiatur, quæ iſthæc meliùs inter ſe connectat; nec adeò diſiuncta ac ſeparata continuet.

Quatuor laudes, quas Agno vniuerſa tribuit creatura, ad primorum quatuor ſigillorū myſterium referri.

Quæ ſit quatuor harum laudum interpretatio.

Propter hæc valde ſuſpicor legitimam quadruplicis huius laudis ſignificationem eſſe, vt aperto libro, & ſeptem ſigillorum myſterio, nec non Dei & Chriſti ſpirituum ſeptem patefacto, appareat mox ingens gloria, quam retribuunt creaturę omnes Agno; hoc eſt, non ſolùm Chriſtiani, ſed etiam Iudæi atque Gentiles, & ipſemet infernus. Cernitur enim manifeſtè. Iudæorum & Gentium perſequutionem, & inferni ipſius machinationes ac technas in prædeſtinatorum ſalutem & vtilitatem cedere; quæ eſt maxima Dei gloria. Deinde facilè perſpicitur, cùm de prædeſtinatorum ſalute ſolùm agatur, congruens fuiſſe, vt quatuor eſſent huiuſmodi laudes. Nam ex ſeptem ſpiritibus quatuor ſunt, qui directè in ſalutem electorum ſeſe impendunt: illi autem in cap. 6. figurantur per quatuor equos, qui perfectæ ſalutis ſymbolum gerunt. *Benedictio* ergò refertur ad virtutem, quæ in infirmitate perficitur: *Honor* ad beneficentiam, quæ in externâ meleficentiæ ſpecie ſuum accipit complementum: *Gloria* ad æquitatem, quæ ſub ſpecie iniquitatis deliteſcit: & *Poteſtas* ad admirabile diuinæ ſapientiæ conſilium, quod ſtultitiæ ſimulatione præfinitum ac deſtinatum finem adipiſcitur in ſuorum exaltatione, & in clariſſimo argumento ſui imperij ac dominationis; quam in mortem & infernum exercet.

Cur poſt creaturas, quæ in mari eſſe dicuntur, addatur, & quę in eo.

Hæc declaratio confirmatur ijs, quæ proximo verſu ſequuntur. In ea etiam afferri poteſt conueniens ratio, cur cùm dictum iam fuerit, *quæ in mari*, addatur illa repetitio, *& quæ in eo*, id eſt, ipſas quoque. Nā in ea diſtributione *Chriſtiani* ſunt creaturæ in cælo, *Iudæi* in terra, *Dæmones* ſub terra, & *Gentiles* in mari. Ex quibus omnibus Gentiles (vt ſuprà diximus) remotiores videbantur eſſe à laude Chriſto tribuenda. Chriſtiani enim ipſum venerantur; Iudæi, etſi illum non agnoſcebant, Meſſiam tamen expectabant, Prophetias habebant, & Chriſti miracula viderant, Dæmones quantumuis, illum deteſtarentur, agnouerunt tamen, & *Dæmones credunt & contremiſcunt.* Itaque quod longiùs videbatur diſtare, nempe Gentiles ante conuerſionem, in media ipſa perſequutione Chriſti laudi ac gloriæ ſeruiret.

TEXTVS.

Verſ. 14. *Et quatuor animalia dicebant, Amen. Et viginti quatuor ſeniores ceciderunt in facies ſuas, & adorauerunt viuentem in ſæcula ſæculorum.*

COMMENTARIVS.

Amen quid ſit.

AMEN.] Confirmatio eſt eorum, quæ dicta ſunt; vt patet ex illis Pauli verbis, 1. Cor. 14. 16. *Si benedixeris ſpiritu, qui ſupplet locum idiotæ, quomodo dicet Amen ſuper tuam benedictionem?* Eſt igitur ſenſus; quatuor illas laudes, quas creaturæ omnes Chriſto tribuunt, Apoſtolorum & Apoſtolicorum virorum vitâ, atque doctrinâ confirmari. Illi enim ſunt, qui & reipsâ, & ſapienti Euangelij prædicatione ſingulariter confirmant illorum A quatuor Chriſti ſpirituum eminentiam, & creata omnia in electorum ſalutem cooperari; nimirum infirmitatem, ſæuitiam, & iniquitatis atque ſtultitiæ ſpeciem in gloriam prædeſtinatorum & Chriſti Domini laudem cedere.

Cæleſtem hanc prædicationem innumeroſæ gratiæ comitantur, quas Deo Chriſtiana Eccleſia in Miſſæ ſacrificio agit pro maximo beneficio, quod in ſuos fideles confert; dum eorum ſalutem ac veram fælicitatem mediâ infirmitatis, iniquitatis, & ſtultitiæ ſpecie perfecit & abſoluit. Porrò ſuprà iam in hoc capite & præcedenti expendimus, per ſeniorum adorationem ſignificari Miſſæ ſacrificium; B rémque eſſe Apocalypſi digniſſimam (vt indicetur, quàm gratas acceptáſque laudes Chriſtiana Eccleſia Deo pro tot ac tantis beneficijs deferat) Miſſæ ſacrificium in medium proferre. Pro quo facit illud Pſal. 115. 3. *Quid retribuam Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi? calicem ſalutaris accipiam.* Qui autem appellatur viuens in ſæcula ſæculorum, proculdubiò eſt, qui ſedet in throno; vt explicatur expreſsè cap. 4. 9.

NOTATIONES
PROOEMIALES
IN
CAPVT VI.

NOTATIO I.

De neceſſitate nouæ expoſitionis in ſeptem ſigillorum diſtinctione.

Quàm ſit optabilis idonea ſeptem ſigillorum explicatio.

IOANNIS lachrymæ à dolore profectæ, quòd reperiretur nemo, qui ſeptem aperiret ſigilla, nec non maxima gloria, quæ ex illorum reſignatione ad Agnum redundauit, & ſeptem laudes, quas illi concenta voce concinuerunt Angeli, quia dignus fuit aperire ſigilla; hæc omnia oſtendunt glorioſiſſimum Deo fore, & Chriſtianæ Eccleſiæ iucundiſſimum, ſi qua inueniretur ſeptem ſigillorum interpretatio, quæ & doctorum hominum ingenio ſatisfaceret, & cohæreret optimè cum admirandis figuris ac ſignis, quæ in eorum reſignatione apparuerunt. Et certè abſtruſum hoc arcanum hactenus eſſe obſignatum videbatur.

Quanta ſit ſeptem ſigillorum difficultas.

Licet enim multa ſint hac de re doctè, copiosè & eruditè conſcripta; verè tamen & abſque alicuius iniuria poteſt affirmari, nullam adhuc interpretationem ex varijs ac multiplicibus, quæ mandatæ literis circumferuntur, plenè & D cumulatè ſatisfacere. Quandoquidem tot támque graues extant auctores, qui Apocalypſeos expoſitionem nobis adhuc ignotam, incognitámque eſſe non dubitent affirmare. Cuius tamen libri difficilior ſanè pars ac magis Theologica eſt ea, quæ ſeptem ſigillorum tractationem complectitur.

Ad ſigillorũ explicationẽ cuiuſmodi ſit eligenda materia.

Ad ſuperandam hanc difficultatem oportet in primis eam nanciſci materiam atque ſeligere, quæ grauiſſimæ huius prophetiæ digna eſſe medulla & quaſi anima cenſeatur, & quæ ſeptem omnino capitibus coërceatur; non pluribus neque paucioribus; abſconditis illis quidem ac reconditis. Ita vt niſi Chriſtus ipſe retegeret, prorſus ſecta manerent; quorum etiam intelligentia Eccleſiæ maximè intereſt.

Apta ſeptem ſigillorum explicatio quas debeat habere conditiones.

Secundò neceſſarium eſt, omnia quæ textus ait, apprimè quadrare; & reddere rationem aptam de rebus adeò miris E & inauditis, ac ſunt illæ, quæ inter aperienda ſingula ſigilla viſæ ſunt. eiuſmodi ſunt equi, qui in quatuor primis ſigillis apparuerunt; cùm in tribus poſtremis nec equus, nec aliud ſimile cernatur. Item, quòd in quatuor priorum reſignatione animalia Ioannem accerſant ſuo ordine ſingula; non tamen in tribus poſtremis, id contingat. Ad hæc, in primo & tertio ſigillis datur manifeſta proportio atque conſenſio inter animal, quod Ioannem aduocat, & inter viſæ figuræ ſignificationem; at in ſecundo & quarto nihil eiuſmodi reperitur. Dicam clariùs. Vbi primum ſigillum reſignatur, leo Ioannem ad ſe accerſit; eſt autem leo fortitudinis C ſymbolum: cuius etiam virtutis ſignificatio elucet in ijs, quæ Ioannes in illo aſpicit ſigillo: videt enim arcum, ſagittas, atque victorem. Similiter in tertio ſigillo tertium animal accit Ioannem, quod animal cùm hominis præferat faciem, ſymbolum eſt rationis & æquitatis. In eo autem, quod Ioanni aperto eodem ſigillo cernitur, elucet etiam æquitatis ac rationis ſymbolum: videt enim ſtateram ſeu libram. At verò in ſecundo & quarto ſigillo nihil ſimile aſpicitur. Nam in ſecundo Ioannem inuitat ad ſe vitulus, qui eſt beneficentiæ ſymbolum: cùm tamen Ioanni non niſi belli ſymbolum oſtendatur in eo ſigillo, *& datus eſt ei gladius magnus, vt tolleret pacem de terra.* In quarto aquila, ſapientiæ ſeu felicitatis ſymbolum, Ioannem accerſit, qui in eo ſigillo nil aſpicit aliud, quàm mortem & infernum, & maximam ſtragem. Tot rerum inter ſe differentium atque pugnantium idoneam ac cohærentem inuenire rationem, quæ & eruditas mẽtes iucundè paſcat, & certas de collineato viri ſenſus ſcopo reddat: id verò ſpiſſũ ſanè opus eſt, & difficultate pleniſſimũ. Quæ autẽ interpretationes hactenus prodierant in lucem, nullã cõnexiũ videbantur attuliſſe.

Quanta ſit in interpretandis ſigillis doctorum & expoſitionum varietas.

De multiplici expoſitionum varietate nonnihil diximus cap. 5. ad ea verba *ſignatum ſigillis ſeptem.* Plura refert Pererius cap. 6. per aliquot diſputationes, vbi ſeptem enumerat ſigilla interpretandi rationes. Harum prima eſt Victorini; ſecũda Andreæ, & Arethæ; tertia Bedæ; quarta Ioachimi; quinta Ambroſij; ſexta Ruperti; & ſeptima Aureoli. His tamẽ ſeptem alias explicationes addere potuiſſet; Primã Haymonis; alterã Seraphini de Fermo, tertiam Ariæ Montani; quartã Riberæ; quintã Mezerij; ſextã Hortulani in Cantica, & ſeptimã Forerij Iſaiæ 34. 4. vbi hæc habet: *Caput ſextum Apocalypſeos, vaſtationẽ Iudææ, quæ cœpit fieri à morte Domini, per incrementa narrat; quouſque in ſexto ſigillo, id eſt, ſexta annorũ hebdomada, poſt occiſum Dominum extremã deuaſtationẽ cõmemorat.* Quibus ex verbis colligo, Forerium eius eſſe opinionis, vt omnia ſeptem ſigilla de Iudææ agant excidio: quam etiam opinionem ſequuntur alij. Fauet Victorini, Ticonij, & Primaſij conſenſus exiſtimantium in ſecundo, tertio, & quarto ſigillis agi de bello, fame, & peſte, quæ fuerãt à Chriſto prædicta. Itaque quatuordecim non minus opiniones diuerſæ ſunt: & nonnullas alias facilè poſſem congerere. Nonnulli etiam in ſigillorum aliquot reſignatione duas ſub diſiunctione expoſitione admittunt, vt Pererius, qui in tertio ſigillo ſignificari ait regnum Gothorum, Hunnorum, & VVandalorum, vel etiam regnum Diaboli in Hæreticis: & in quarto ſigillo indicari Sarracenorum regnum; vel regnum Diaboli in hypocritis. Ex hac tamen varietate ipſe infero, Pererium non ſibi omnino ſatisfacere in capitum ſerie & continuatione, quibus ſeptem ſigilla conſtare debent. Nam ſi declarationes, quas admittit, continent omnes materiem ſeptem ſigillis dignam, non igitur futura erant ſigilla ſeptem, ſed nouem, vt eorum capitum nullum debitâ ſede ac loco excluderetur.

Impugnantur generatim plures ex præcedentibus expoſitionibus.

Illud tamen plus in Pererio, aliiſque auctoribus miror, eis nempe res eſſe viſas, & Ioannis lachrymis & libri ſignati myſteriis dignas, Gothorum, vel Hunnorum, ſiue etiam Sarracenorum, aut Domitiani Imperia, vel alia id genus. Non enim inficiari poteſt quiſquam, rem eſſe in diuina æſtimatione parui admodum momenti ad Eccleſiæ vtilitatem, imperij Gothorum aut Sarracenorum ante captam notitiam ac præcognitionem. Quod perſpicue patet, quandoquidem nec in Apocalypſi, nec aliâ prætereà viâ præcognouit Eccleſia huiuſmodi imperia, antequam inſtruerentur, quam autem poſteà eorum acquiſiuit cognitionem, ex ſolis euentibus comparauit, quod nõ reuelationis eſt, ſed hiſtoriæ. Cùm ergo hoc ita ſit, nemo non viderit Ioannis lachrymas caſſas, fore & ſuperuacuas, ſi huiuſmodi reuelationis, aut euentuum prædicationis deſiderium eas eliceret, aut exprimeret dolor, quòd nullus iſthæc imperiorum ſigilla poſſet ſoluere. Nec verò is fuit Chriſti victoriæ fructus, vt euenta hæc aut alia huiuſcemodi ſuæ Eccleſiæ Deus prænunciaret futura. Non ergo de hiſce rebus agit is, qui Ioanni dixit, *Ecce vicit leo de tribu Iuda aperire librum, & ſoluere ſignacula eius.* Hoc argumentum, meo iudicio, adeo viget, vt non poſſim non admirari, homines doctos atque prudentes inter myſteria ſeptem ſigillorum enumerare varios euentus, quos Chriſtus ſuæ Eccleſiæ nunquam reuelauit, nec Eccleſia eorum notitiam habuit, donec res ipſa eos manifeſtauit: neque poſteà aliud de illis nouit, quàm quod hiſtoriæ narrant.

Ab argumenti ignobilitate prædictæ explicationes arguuntur.

Iam, ſi inter declarationes quatuordecim ſuprà dictas, aut inter alias eiuſdem rationis ſeriem, aut conſecutionem alicuius materiæ perſcrutemur, quæ digna ſit, vt in ſeptem ſigillorum libro poſſit abdita deliteſcere, & quæ conuocat in ſeptem non ampliùs puncta diuidi, inanis certè labor eſſet. Quin etiam in punctis ipſis, ſiue capitibus, quæ illarũ expoſitionum auctores deſignant, ſi interpretationem omnia perfectè quadrantẽ inueſtigemus, nihilo fructuoſior opera impẽdetur, nec eorum auctorum aliquis id negotij aggredi videtur audere. Multi enim potiùs aduertunt, nõ eſſe quærendam expoſitionẽ omnia connectentem, nec cõtinuationis ſeriem ſeruantẽ. Ita ſanè Pererius, vt alibi latiùs ipſiuſmet verbis retulimus: & Salmeron etiam in ſuis prolegomenis, *Fieri* (loquit) *non poteſt, vt datâ quauis enarratione ſingula aptè quadrent.* Cõſtat itaque interpretes quouis interpretationis modo facilè eſſe contentos, vt ſi ſeptem ſigna in ſeptem ſigillorum reſignatione apparẽtia ad ſeptem Chriſti vitæ myſteria, aut ad pia alia, ſiue propria potius inuenta accommodent. Neque laborant vehementer, ne in applicatione immutetur punctorum ordo. Alij enim in tertio equo intelligunt hæreticos, & in quarto hypocritas, alij contrà in tertio hypocritas, & in quarto hæreticos. Sic Beda, & qui eum ſequuntur. Nec deſit aliquis, qui equum nigrũ ad hæreticos, & quartum referat ad Traianum, egregio ſanè ſaltu. Alij poſtremos tres equos eodem in ſenſu commiſcent, quæ eſt opinio Ticonij & Haymonis. Atque in his, aliiſque id genus declarationibus fruſtra deſudet quis in idonea ratione quærenda, cur in tribus vltimis ſigillis equi non extent? curue in quarto ſigillo quatuor animalia Ioannẽ accerſendo defeſſa ſint, nec illum ad tria poſtrema acciuerint? cur denique leo & homo Ioannem aduocarint, ad ea intuenda, quæ cum leonis fortitudine, & æquitate hominis congruebant, nec tamen eadem proportio in ſecundo & quarto ſigillis ſeruata ſit?

Superiorum explicationum nullam perfectè quadrare.

His ipſe rationibus permotus atque compulſus ſum, vt nouam horum ſeptem ſigillorum declarationem indagarem. Præterquam quòd (vt vidimus notat. 11. prolegomen. ad Apocalypſin, & cap. 1. in expoſitione vocis tubæ & vocis aquarum multarum, necnon initio cap. 4. in voce tubæ) grauiſſima nos docet auctoritas à cap. 4. vſque ad 11. agere Apocalypſim, quemadmodũ ſe geſſerit Deus cum Iudaico populo, quoad ipſum reprobauit: & à cap. 12. ad 19. ſermonem inſtitui de ratione ac modo, quo Deus cum Gentilium populo egerit, donec eum ſub Euangelij ditionẽ redegit. Quæ diuiſio tot, tamq́ue grauium auctorũ patrocinio defenditur, vt nulla prætereà extet declaratio, quæ tot ac tales habeat, & ita ſolidis fundamentis roboretur. Quapropter cùm pateat nullam earum interpretationum, quæ de ſigillorum diſtinctione agit, attingere huiuſmodi rationem ac normam, quam Deus aduerſus Iudaicum populum ſeruauit, euidenter apparet contra explicationes iſtas militare totum illud auctoritatis pondus, totámque fundamentorum firmitatem, quibus diuiſio illa, quam nuper tetigi, ſolidatur, & quibus ſtatutum eſt in ſeptem ſigillis contineri, qualiter ſe Deus geſſerit cum A populo Iudaico poſt generis humani redemptionem.

Noua expoſitionis ſigillorum via neceſſariò inueſtiganda.

Summam noſtræ de ſigillis expoſitionis grauiſſimorum doctorum auctoritate fulciri.

Infero ex dictis, licet ſeptem ſigillorum diſtinctio non fuerit omnino explicata ab iis auctoribus, qui meam hanc diuiſionem amplectuntur, in argumenti tamen ſummâ non eſſe nouã meam declarationem, ſed ceteris etiam antiquiorem pariter, & grauiorem. Dein verò grauiſſima hac veterum auctoritate, & tanta fundamentorum vi ne diſcederem, neceſſariò fueram diſtinctionem nouam quæſiturus, ſi nullam in iis auctoribus reperiebam, quos pro mei argumenti ſummâ adduxi. Itaque noſtræ interpretationis ſumma de ſeptem ſigillis & grauiſſima eſt, & antiquiſſima: illius vero diſtinctionem fateor eſſe nouam, vt erat neceſſe ei, qui antiquorum veſtigia ſi minùs expreſſa (quæ neutiquam in diſtinctione apparebãt) impreſſa tamen in explicationis ſum- B mâ perſequi ſtatuerat. Nam ſi antiquorum mens tenenda mihi erat, neceſſariò deſerendæ erant illæ ſeptem ſigillorum diſtinctiones, quæ cum explicationis ſumma ab antiquis tradita non conſentiebant, ea verò inquirenda, quæ & cum antiqua illa ſumma, & cum textu ipſo, & cum multorum recentiorum deſiderio poſſet aptè componi.

Auctoris explicatio de ſeptem ſigillis.

Quibus poſitis, mea explicatio eſt, priorum quatuor ſigillorum myſterio contineri admirabilem prouidentiam, quam oſtendit Deus in ſalute Iudæorum, qui in Chriſtum crediderunt. Tribus autem poſtremis ſigillis occultari myſterium æquiſſimæ Iudæorum reprobationis, & quemadmodum Diuina prouidentia illos expectauerit primùm, & commonuerit, ac demum ſeueriſſimo ſupplicio punierit. Iam quod ad huius diſcurſus perfectionem & ad materiæ grauitatem ac C dignitatem attinet; & quod ea ſeptem punctis ſiue capitibus contexatur, non pluribus neque paucioribus; quod in eis ſumma diuinæ gubernationis perfectio contineatur, hæc omnia aliáque ad id conducentia affatim explicata & probata eſſe exiſtimo, ſuprà notat. 5. capitis 1. & notat. 2. cap. 5. Quare id vnum ſupereſt, vt videamus, vtrùm figuræ ac ſigna, quæ in ſeptem ſigillorum reſignatione Ioannis oculis obiecta ſunt, cum nobili hoc diſcurſu rectè cohæreant.

NOTATIO SECVNDA.

Myſterium quatuor equorum capitis 6. non eſſe aliud, quam aduenisse Deum ad ſaluandum ſuum populum.

D

MVLTI interpretum, ſibi perſuadent, poſtremos tres equos primo eſſe oppoſitos. Nam eques, qui equo vehitur albo, pro certo videtur Chriſtum Dominum ſignificare, vt omnes explicant ſequentes D. Irenæum. Deinde videntur etiam Chriſti factionem ſequi non poſſe, aut qui terræ pacem conturbat, id eſt, ſecundus, aut qui trutinam fraudulentam habet, aut mors & infernus, qui ſtragem illam edunt, quam recenſet textus agens de equo 4.

Vtrùm quatuor equi primorum quatuor ſigillorũ eandem ad rem, vel ad contrarias ſpectent.

Hoc fortaſſis eſt, opinor, fundamentum Ticonij, Primaſij, Haymonis, Bedæ, Ioachimi, Gloſſæ, Alberti, Thomæ, Pannonij, Riberæ, Bulengeri, Gagnei, Serrani, atque Pererij, qui omnes præſtituũt tres equos extremos opponi primo: atque eiuſdem ſententiæ ſunt Lyra, Antoninus, Aureolus, Ederus, Lyzarazus, & Viegas.

Variæ hac de re auctorum explicationes.

Ambroſius tamen contrarium ſupponit. Nam loquens di- E ſtinctè de vno quoque equite in ſingulis equis inſidente, de omnibus ait, *ſeſſor Dominus.* Aretas etiam agens de illo, qui equo portatur rufo, inquit, *ſeſſor Chriſtus*, conſtatque ex eius declaratione nullam eum oppoſitionem inter quatuor equos reperire. Idem ſtatuit Arias Montanus, qui de primis tribus equis ſic ait, *ſeſſor horum trium iuſtitiæ fructus.* Victorinus quoque & Andreas, etſi non ita explicatè loquuntur, fauent etiam non obſcurè horum quatuor equorum ſocietati & conſpirationi. Seraphinus de Firmo album ac rufum equos conciliat inter ſe, & in vtroque dicit, *ſeſſor Chriſtus.* At nigrum & pallidum alterius factionis eſſe tradit. Idémque ſequi videtur Hortulanus in Cantica. Omitto Bernardi, Ruperti & aliorum expoſitionem; qui cùm ſeptem omnia ſigilla ad Chriſti referãt myſteria, neceſſe habent quatuor equos inter ſe conformes conſiderare. His tamen prætermiſſis, Fo- F rerius & qui exiſtimant equites, qui ſecundo, tertio & quarto equis inſident, eſſe bellum, famem, ac peſtem, quibus Deus Iudæos puniuit: ſibique perſuadent, quatuor omnes equos ad Iudææ vaſtitatem tendere, hi, (roquam auctores, vt perſpicuum eſt, tres primos equos nequaquam opponunt quarto, ſed omnes inter ſe coniunctos, & eiuſdem factionis eſſe credunt. Hæc tamen interpretatio intactam prætermittit admirabilem eorum Iudæorum ſalutem, qui Chriſti fidem ſuſceperunt, & repente tranſgreditur ad ſupplicium eorum, qui ipſum reſpuerunt: nec valet reddere congruentem rationem, cur in quatuor primis ſigillis, non verò in tribus poſtremis equi appareant?

Pererij & Viegæ opinio de quatuor ſigillorum equis.

Pererius & Viegas volunt in ſacra Scriptura equum eſſe imperij ſymbolum. Itaque ſibi perſuadent per hos quatuor equos ſignificari totidem regna, videlicet Chriſti regnum in Eccleſia primitiua, regnum Romanorum Imperatorum Chriſti fidem inſectantiū, regnum Gotthorum & Alanorum, & regnum Sarracenorum. Hæc eſt Pererij opinio, cui aſſentitur Viegas, quatenus in quatuor equis totidem regna conſtituit, & Chriſti regnum in primo. Sed in reliquos tres equos induxit diuerſos Romanorū Imperatores Chriſti Eccleſiam perſequentes. Fundamentum autem, quo aſſerunt equum eſſe ſymbolum imperij, petunt ex cap. 6. Zachariæ. Vbi pro certo habent in quatuor quadrigis imperia totidem potentiſſima denotari; ſcilicet Chaldæorum, Perſarū, Græcorum, ac Romanorum; idque iuxta Hebræorum, & Hieronymi expoſitionem. Ceterum quòd quatuor quadrigæ repræſentent quatuor imperia, non caret magna difficultate, propter id, quod manifeſtè textus ait, *iſti ſunt quatuor venti cæli*. Et propter alias rationes. Et quamuis hæc opinio videatur eſſe diui Hieronymi; ipſe certè illam aſſert vt Iudæorum traditionem. *Traditum eſt* (inquit) *mihi ab Hebræis*: & infrà: *Hæc, vt accepimus à noſtra lingua ſtudioſis hominibus, tradidimus*. Itaque Hieronymus nihil aliud videtur agere, quàm illam vt à Iudæis acceptam referre. Et licèt ipſius etiam Hieronymi eſſet opinio, veniā tamen tanti tamque grauis Doctoris, & omnium, quotquot eum ſequuntur, ſpero me in illius loci commentario oſtenſurum, ex ipſius contextus vi atque ſerie in quatuor illis quadrigis non innui quatuor imperia populo Dei infeſta: ſed bellum, quod Chriſtiana Eccleſia diuino præſidio munita fœliciſſimè erat aduerſus idololatriam geſtura. Quod autem textus ait, *iſti ſunt quatuor venti cæli*, indicat, quemadmodum quatuor venti iuſſu Dei excitant tempeſtates, quibus obuia quæque diſſipant, & proſternunt; non aliter Deum Euangelij prædicatione vanam idolorum ſuperſtitionem in quatuor mundi partibus euerſurum; & de inimicorum machinis atque oppugnationibus triumphaturum. Præterea venti etiam ſunt apti ad velocitatis ac cæleſtis impetus ſignificationem; ideóque dicuntur eſſe equi quadrigæ Dei. Vide Pſal. 103. ver. 3. & 4. & Pſalm. 67. 18. ad quem locum alluditur Habac. 3. in equis Dei.

Vtrùm ſuperior expoſitio in Zacharia quadrigis fundamentum habeat.

Impugnatur præcedens expoſitio.

Quadrigam eſſe triumphi ſymbolum.

Itaque Viegæ ac Pererij fundamentum de quatuor imperijs per Zachariæ quadrigas denotatis, certum minimè eſt. Præſertim quia licèt daremus imperij ſymbolum eſſe quadrigam: non inde infertur ſingularem etiam equum eſſe ſymbolum imperij. Nam & in Romanorum numiſmatis notum eſt, per quadrigam ſignificari triumphum; cum tamen vnus equus triumphum nullâ ratione repræſentet, vt humaniorū literarum peritis manifeſtum eſt. Ex his illud elicio, Zachariæ locum non deſeruiſſe aut prodeſſe quidquam ad probandum quatuor hos equos Ioanni viſos totidem imperia ſignificare. Præterquam quod nullus reperitur ſacræ Scripturæ locus, in quo ſingularis equus aliquod imperium deſignet: cum tamen in Scriptura frequens ſit equorum mentio.

Equum eſſe ſymbolum ſalutis ſiue ſaluationis.

Equitē equo vectum, eſſe ſalutis ſymbolum, hiſtoriis, tum veris, tum fictis probatur.

Concedamus tamen in aliquo Scripturæ loco per equum probabiliter imperium indicari: hoc ſaltem perſpicuum eſt, in recepta Scripturæ loquutione, & in equorum viſionibus, equū generatim loquendo ſymbolum eſſe ſalutis, ſeu ſaluationis. Hac de re dubitabit nemo, qui ea, quæ ſequuntur, attentiùs perpēdet. Primum, ſæpè ſacra Scriptura iubet in equis hominem non confidere: vnde intelligitur in bellis, ſalutis ſpē in equis collocari ſolere. Pro quo vide Pſal. 31. 17. *Fallax equus ad ſalutē*. Et ſimiliter Pſal. 19. 8. Iſaiæ 31. 1. Oſeæ 1. 7. Amos 2. 15. Deinde illuſtriſſimus eſt Salomonis locus, Prou. 21. 31. *Equus paratur ad diem belli, Dominus autem ſalutem tribuit*. Vbi contemplor ſalutē certā futurā, ſi Deus in ſui populi auxilium conſcenderit equum, aut Angelum aliquē ſeu miniſtrū ſuum in equo miſerit. Tertiò Angelus ille, qui in equo viſus eſt, 2. Machab. 3. 25. venit, vt ſaluti ac præſidio eſſet populo Dei; & ſimiliter quinque illi viri, qui in equis apparuerunt, 2. Machab. 10. 29. Quartò in aliis veris viſionibus, & in nōnullis etiam confictis, nemo dubitat eum, qui in equo cernitur, ad protegendū atque ſaluandū venire. Exemplo ſint veriſſimæ Hiſpaniarum hiſtoriæ, in quibus toties D. Iacobus Apoſtolus in Hiſpanorū ſubſidium atq; ſalutē fortiſſimus eques radiantibus armis inſtructus atque munitus apparuit. Hiſtoriæ verò confictæ exemplum peti poteſt ex Romanorum veterum annalibus, qui commenti ſunt Caſtorem & Pollucem Romanis in maximas anguſtias redactis viſos in equis fuiſſe, illiſque opem atque auxilium tuliſſe.

Equum aut quadrigam perinde eſſe ad ſaluationis ſymbolū exprimendū.

Quintò ad hanc eandem ſignificationem parum refert in equo, aut in quadriga appareret. Reges enim ac Principes olim è falcatis curribus depugnabant. Atque ita dicitur Deus in Palæſtinam ad auxiliandum ſuis cum exercitu curuli ingreſſus: vnde Pſal. 67. 18. *Currus Dei decem millibus multiplex*. Et Angeli, qui in quadrigis militaribus apparuerunt, 4. Reg. 6. 17. ad Prophetam Eliſæum tutandum veniebant, vt conſtat. Sextò apud Prophetas euidens eſt, quando dicunt Deum ſuper equum aſcendere, ſenſum eſſe, illum in ſui populi auxilium ac ſalutē properare. Expende verba illa Habac. 3. 8. *Aſcendes ſuper equos tuos, & quadriga tua ſaluatio*. Vbi Gueuaræ interpretatio eſt, Deum non equum conſcendere, niſi ad ſaluandum. Maiorem tamen energiam cōtinet textus A ipſe: ait enim Dei equos & quadrigas eſſe ipſammet hominū ſaluationē ſiue ſalutē, ac ſi diceret, Deo nullos alios equos, quos ipſe aſcendat, nullas quadrigas eſſe, niſi huiuſmodi opera ad hominū ſalutem ſpectantia, in quibus ipſe valdè gloriatur, & ſe hominibus agnoſcendū exhibet. Et Zachar. 10. 3. vt ſignificetur Deum ſpirituali Iſraeli ſalutem allaturum per ſtrenuum quemdam ducem è tribu Iuda, *Viſitauit* (inquit) *Dominus exercituum gregem ſuum, & poſuit domum Iuda quaſi equum gloriæ ſuæ in bello*. Ad hæc equorum multitudo, quam aſpexit Zacharias cap. 1. & quadrigæ cap. 6. eiuſdem ſunt ſignificationis, vt in illius viſionis commentario explicabimus. Septimò in Apocalypſi exercitus candidorū equorum cap. 19. ſymbolum eſt non dubium eorum miniſtrorum, quibus vſus fuit Deus ad ſaluandum mundum, & ab idolorum cultu eripiendum.

Apud Zachariā, equos capitis 1. & quadrigas ſexti eſſe eiuſdem ſignificationis.

Perelegans equi deſcriptio ex Iobo.

B Octauò denique hæc ſignificatio nititur in natiua equi vi atque impetu; quo in pericula quæque animoſè fertur. Quapropter appoſitè indicat eum, qui apparet in equo, irruptionem facere velle ad eos, qui periclitantur, à diſcrimine liberandos: id quod præſtare ſolent ij, qui ſtrenuos ſe equites volunt oſtentare. Expende deſcriptionem equi, quæ habetur Iob 39. 23. *Gloria narium eius terror terram vngula fodit, exultat audacter, in occurſum pergit armatis; contemnit pauorem, nec cedit gladio. Super ipſum ſonabit pharetra, vibrabit haſta, & clypeus. Feruens, & fremens ſorbet terram, nec reputat tubæ ſonare clangorem. Vbi audierit buccinam dicit, Vah: procul odoratur bellum, exhortationem ducum & vlulatum exercitus.*

Ex quibus tandem omnibus facilè deducitur propriam & germanam ſignificationem ſymbolicam equitis in equo apparentis eſſe, C vt veniat ad ſaluandum; id quod ſapienter notauit Origenes Homil. 1. in Ioannem, vbi ait vocabulū equi ſolere poni, cum ea ponuntur, quæ nobis adiumento ſunt. Iam, ſi certum eſt hoc eſſe proprium equi ſymbolum, & quod vniuerſa Scriptura complectitur: nemo non viderit optandum maximè eſſe, vt his omnibus quatuor equis hæc eadem ſignificatio apprimè quadret.

Difficultas contra equorum quatuor Apocalypſeos explicationē traditam.

Exiſtimabūt tamen aliqui fieri non poſſe, vt hi omnes equi eōdem ſpectent; quin imò eo ipſo, quòd primus ad ſaluandum veniat, neceſſarium eſſe reliquis contrariam eſſe mentem. Etenim præterquàm quòd diuerſi illi colores non ſunt ad rem, vt omnes ad afferendam ſalutem adueniant; ſecundus eques tendere dicitur ad pacem de terra tollendam, & tertius contentâ voce perſonat famem, *bilibres tritici denario*: quarti autem intentio eſt *interficere gladio, fame, & morte, & beſtiis terræ, & nomen illi mors, & infernus ſequebatur eū*.

Varium equorū colorem non obſtare, quominus ad eandem ſignificationē pertineant.

Mors quo ſenſu ante Dei pedes ire dicatur.

Huic obiectioni reſpondeo, multiplicem equorum colorem D non obſtare, quominus omnes ſint eiuſdem factionis; vt manifeſtè perſpicitur in iis, quos Zacharias vidit c. 1. 8. *Ecce vir aſcendens ſuper equum rufum, & poſt eum equi rufi, varij, & albi*. Quod verò textus ait de ſecundo equite, idem Chriſtus Dominus in Euangelio affirmat, *non veni pacem mittere, ſed gladium*. Atqui euidens eſt Apocalypſin ad hæc Chriſti verba reſpicere. Nemo autem dubitat Chriſtum, dū ait, *non veni pacem mittere, ſed gladium*, indicare huiuſmodi bellum, quod ipſe in mundum immiſſurus aduenit eſſe medium ad ipſius mundi ſalutem. Quare verba illa pro nobis planè ſunt. Quòd ſi admittamus ſemel diſcordiam eſſe medium ad ſalutem, fit planum, idem de fame atque morte aſſerendum fore. Qui autem nouum & inuſitatum ducet, quòd Deus ad ſuorum ſalutem ac vitam morte ipſa vtatur, næ ille haud ſatis ponderauit Habacuci verba c. 3. 5. *Ante faciē eius ibit mors*, vbi mors ipſa proculdubio conſideratur, quaſi ſatelles E quidam & adminiſter, quē præfert Deus, cùm ad ſuos protegendos bellum init: de hoc enim agit Propheta vt ipſe mox exprimit, *& quadriga tua ſaluatio*. Quòd ſi reſpondeatur, mortem, quæ anteit Deum, non eſſe vt ſaluandos occidat, ſed vt in ſui populi hoſtibus ſtragem edat, hoc ipſum pro nobis eſt; ſed cum Apocalypſeos doctrina ſit magnopere ſpiritualis, & veteri hominis bellum indicat, in eúmque diſcordiam, famem atque mortem immittat, quò nouum hominem ſaluum incolumemque præſtet: hinc eſt illud ipſum in ſenſu magis adhuc ſpirituali noſtræ expoſitioni ſuffragari. Itaque quod obiicitur contra quatuor equorum vnionem & conſpirationem, nullius roboris eſt.

Quatuor ſigillorū equos eundem ad finem referendos probatur.

Vt autem quatuor huiuſmodi equi ſint ad eundem finem referendi, multa poſſunt, eaque fortiſſima afferri argumenta. Primum quia generatim loquendo, ſymbolica equi ſignificatio F in ſacris Literis eſt, vt veniat ad ſaluandum: ex illis autem quæ longiùs à ſalute videbantur diſtare, nempe ex diſcordia atque morte, quidquid nobis dubitationis poterat exoriri, ſacra Scriptura tollit, vt conſtat ex dictis.

Explicatur idē ex quatuor animalium ad quatuor equos proportione.

Secundum, textus ipſe inter quatuor animalia & quatuor equos manifeſtam ponit proportionem. Leo enim Ioannem accit, vt primum equum conſideret: vitulus, vt ſecundum: homo, vt tertium: aquila denique, vt quartum. Explicata verò iam quatuor animalium ſignificatione (de qua latè diximus, c. 4.) accerſiri Ioannem à leone, vt primum inſpiciat equum, idem eſt, ac ſi nos admoneremur, in primo illo equo Diuinæ virtutis ac fortitudinis ſubeſſe ſignificationem.

nem. Similiter cùm vitulus Ioannem aduocat, nobis indicare vult, in ſecundo equo (quẽ Ioannes iubetur intueri) diuinam ſignificari beneficentiam. In tertio equo pari ratione debet Diuinæ prouidentiæ æquitas elucere, nec minus in quarto admirabile Dei conſilium. Atque vt quatuor animalia ſunt Dei vicaria in procuranda animorum ſalute, ita contextus ipſe exigit, vt in quatuor equis agatur de præſtantiſſima ſalute, quam Chriſtus ſe ipſum recipientibus attulit: in qua ſalute quatuor primi Diuinæ prouidentiæ ſpiritus in primis eminent; ad quorum cognitionem pariter ac venerationem nos inuitat eorundem ſpirituum participatio; quæ in Apoſtolis viriſque Apoſtolicis enituit, & in quadruplici animalium facie (vt ſuo loco diximus) indicatur.

Septem ſigillorum partitio, eorumq; argumenta de prouidentia tam erga fideles Iudæos, quàm erga rebelles.

Ex argumenti totius cõſeruatione, noſtra de ſigillis expoſitio confirmatur.

Tertium pro noſtra quatuor equorum explicatione argumentum eſt, quod ſumitur ex attenta eorum conſideratione, quæ in Apocalypſeos decurſu à cap. 4. antecedunt. Capitis enim 4. argumentum haud dubiè eſt de inſigni ac magnifico templo, quod Deus in Eccleſia primitiua erexit; argumentum verò capitis quinti continet, quemadmodũ poſt nouum Dei templum fundatum liber Scripturæ ſacræ & prophetiarum Dei adeò clauſus & obſcurus perfidis Iudæis permanſit, vt illum legere, aut etiam aperire nequaquam poſſint. Complementum enim promiſſionum à Deo factarum de ſuo populo ſaluando, necnon patientiam, comminationes ac ſupplicia, quibus aduerſus ſynagogam vtebatur, nemo potuit intelligere niſi is, cui Chriſtus librum hunc aperiret. Fit ergo planum ex huius argumenti ſerie, congruentiſſimũ eſſe, vt ex ſeptem ſigillis prima quatuor ſpectent ad veram animi ſalutem, qua Chriſti fideles potiebantur; tria verò poſtrema ad miſeriam ac reprobationem rebellium.

Quartum ex eorum conſequutione, quæ in tribus poſtremis ſigillis conſequuntur, noſtra declaratio non parum accipit roboris. Illa enim (vt infra videbimus) continet ordinẽ, quem Diuina prouidentia, eiúſque brachium Chriſtus Redemptor noſter in Iudæos Euangelij ſalutem reſpuentes ſeruarunt. Quod enim Deus aduerſus illos præſtitit ad tria puncta reuocatur: primum patienter illos expectauit, vt aperto quinto ſigillo monſtrabitur: deinde horribilibus ſignis eos admonuit; & interminatus ipſis eſt, vt ſextum ſigillum oſtendet: denique ſeueriſſima in eos immiſit ſupplicia, quæ per ſeptem plagas tubarum ſigilli ſeptimi denunciantur.

Rationem, qua ſe Diuina prouidentia cum improbis gerit, in Apocalypſi ad Iudæos ſpeciatim coarctari.

Tria hæc puncta, nimirum Patientia, Comminatio, & Seueritas complectuntur excellentiſſimam agendi cum improbis rationem. At Apocalypſis non hæc vniuerſe tractat, ſed ſpeciatim, quatenus ad ſynagogam pertinent; vt clarè perſpicitur in Bello, quod oſtendit textus à Ieroſolyma inferri Euangelio: & in eo quod excidium Ieroſolymam ſuſcepit. Cui conſiderationi mirificè deſeruit, quod textus recenſet à quinto ſigillo ad finem vſque cap. 11. Quæ ſi ita ſunt; vt re vera ſunt, facile eſt videre, quam fuerit operæ pretium, vt tractationem de modo ac ratione, quam Diuina prouidentia in Iudæos Chriſtum abnegantes ſeruauit, antecederet enarratio admirabilis prouidentiæ, qua vſus fuit Deus ad eos perfectè ſaluandos, qui Chriſti fidem atque doctrinam amplexi ſunt: in quo prophetiarum & promiſſionum Dei fidelitas maximè eminere probata eſt. Id autem in equorum Dei figura aptiſſimè exprimitur, vt conſtat ex Habacuci loco ſupra allato. *Aſcendes ſuper equos tuos, & quadriga tua ſaluatio.* Vt autem dubitaret nemo, Prophetam agere de ſalute illa, quam Deus erat Iudæis in Chriſtum credentibus allaturus; verba hæc protinus ſubiicit Habacucus. *Suſcitans ſuſcitabis arcum tuum, iuramenta tribubus, quæ locutus es.* Manifeſtum verò eſt iuramentum hoc eſſe promiſſa facta de illis ſaluandis. Deinde apparet arcum eundem eſſe, quem Ioannes vidit in manibus eius, qui in equo albo obequitabat.

Aliorum expoſitiones ab inconſequẽtia & ordinis perturbatione facilè redargui.

Præter hæc, ſeries ipſa & continuatio huius declarationis argumento eſt ad eius veritatem ſtabiliendam ſatis firmo. Quemadmodum eſt etiam aliarum explicationum non firma cõfutatio, varietas ac perturbatio ordinis, quæ in ipſis reperitur. Applicant enim ſecundum, tertium & quartum ſigilla ad perſequutiones, quas in Eccleſiam Romani, Hæretici, & Mauri, aut Pſeudochriſtiani, ſiue etiam Antichriſtus excitarunt. Ex quibus nihil eſſe poteſt ad rem: nam in quinto, ſexto, & ſeptimo ſigillis ſermo eſt de perſequutione, qua Iudaicus populus Eccleſiam eſt inſectatus; déque glorioſiſſimo triumpho, quem de ipſo reportauit Eccleſia, quod ordine ac ratione antecedit, vt patet, tractationem de Gentilium bello ipſi Eccleſiæ illato.

Cur in primis quatuor ſigillis equi appareant, in reliquis non item; congruentem in noſtra expoſitione reddi rationem, non verò in alia.

Confirmatur inſuper noſtra expoſitio ex idonea ſatis ratione, quæ reddi poteſt in ea, quapropter in quatuor primis ſigillis equi apparuerint Ioanni; & nihil ſimile in tribus reliquis ſit viſum. Cui dubitationi non video, quid poſſit appoſitè in aliorum explicationibus reſponderi: præſertim cum pleríque exiſtiment in poſterioribus ſigillis de imperio & perſequutione Antichriſti ſermonem iniri. Si ergo ad ſignificandum Romanorum Imperium, ſiue ad perſequutionem ab hæreticis aut Mauris concitatam, accommodatum eſſe putant ſymbolum equi, cur in imperij & perſequutionis Antichriſti ſignificatione equus ſimiliter non apparuit? At A verò in noſtra explicatione adeò clara ac manifeſta redditur ratio, vt obloquentium ora facile obturet. Dicimus enim in quatuor primis ſigillis ſermonem eſſe de eximia atque præſtanti ſalute ac fœlicitate, qua veri Chriſti ſectatores potiti ſunt: in tribus verò poſtremis de Patientia, Comminatione & Seueritate, quibus egit Deus cum iis, qui Chriſti doctrinam atque veſtigia ſectari noluerunt. Quibus poſitis, ideò in primis quatuor ſigillis conſpiciuntur equi, quia equus (vt toties inculcauimus) eſt mirificum ſalutis & ſaluationis ſymbolum; eandemque ob rem nihil opus erat equo in tribus reliquis ſigillis; quippe quæ non ſaluationem fidelium, ſed patientiam, minas atque ſupplicia continebant.

Redditur ratio diſcriminis, cur in quatuor primis ſigillis, non verò in reliquis, equi conſpiciantur?

Nemo autem iure contendet, equum eſſe aptum tolerantiæ, comminationis aut ſeueritatis ſymbolum. Adde huc, quemadmodum Deus de ſalute potiùs à ſe parta, quàm de illata reprobatione gloriatur, ita etiam conſentaneum valde fuiſſe, vt ſalutis ac ſaluationis ſignificatio in equo, alacri in B primis & erecto animali, celebrior atque glorioſior fieret: reprobatio verò figuram præferret non ita magnificam atque conſpicuam; ſed quæ effectum ipſum expectandi, minandi & puniendi ſolùm oſtenderet, ad quod equi alacritas & erectio ſuperuacua erant. Ac demum ad eam obiectionem, cur nimirum in quatuor primis ſigillis, non verò in tribus ſequentibus equi cernantur? directè reſpondet Habacucus, aſſerens equitare Deum idem eſſe, ac venire ad ſaluandum: *Aſcendes ſuper equos tuos, & quadriga tua ſaluatio.*

Cur quatuor animalia ſingillatim Ioannem ad ſingula quatuor inſpicienda accerſant, non verò ad reliqua?

Porrò nullius etiam difficultatis eſt, ſubiicere rationem in noſtra ſententia, quare quatuor animalia ſingulatim Ioannem ad ſingulos equos inſpiciendos accerſant: non verò vt in tribus ceteris ſigillis Dei Patientiam, Comminationẽ, aut Iudæorum plagas intueatur. Ratio namque eſt huiuſmodi. In C quatuor animalibus (vt iam vidimus) repræſentantur Fortitudo, Beneficentia, Æquitas, ac Sapientia, quæ ſunt quatuor Diuinę prouidentiæ virtutes in ſalute Iuſtorum Chriſtum excipientium maximè ſplendentes. Et Apoſtolorũ fortitudo per leonis faciem indicata Ioãnem inuitat, vt Dei fortitudinem attentè perpendat; ſimiliterque de tribus ceteris faciebus dictũ eſto. Poſtremò quatuor facies ſunt veluti inſignia & ſtemmata priorum quatuor ſpirituum, ſiue eorum inſigniferi: & ideirco præcedunt, cùm ipſimet quatuor ſpiritus ſeſe nobis cognoſcendos præbent. Eædem tamen facies non præferunt trium poſteriorum ſpirituum inſignia, vt iam diximus c. 4. atque ita minimè conducebant ad eius rei ſignificationem, quam ipſæ non habent. Exempli gratia; non oportebat eum, qui vitulina facie eſt, & beneficentiam ſignificat, inuitare Ioannem vt videat comminationem, aut ſeueritatem, D & ſic de reliquis. Denique in eo, quod Ioannem quatuor animalia vocent ad quatuor prima ſigilla, decorum apprimè ſeruatur. Sic enim oſtendunt geſtientem animo lætitiam, quod omnibus innoteſcat maximum beneficium à Deo collatum in perfectiſſima eorum ſalutis ratione. In tolerantia verò, minis ac ſeueritate aptius fuit, vt ſeſe contraherent, & intra ſilentij cancellos continerent, quàm lætitiæ ac voluptatis ſigna ederent. Atque id pro hac dubitatione ſit ſatis modò dixiſſe, quia de eadem quæſtione rurſus agendum latius nobis eſt infra.

Alia erat quæſtio de diſcrimine, quod inter primum tertiúmque ſigillum vna ex parte; & ex alia inter ſecundum & E quartum verſatur. Hac tamen de re infrà opportunius dicemus.

NOTATIO III.

De neceſſitate quatuor equorum ad diſtinctam ſaluationis perfecta ſignificationem.

Cur in hiſce ſigillis equi quatuor, non plures nec pauciores, appareant?

SVPERIORE notatione diximus, equum eſſe ſymbolum valdè aptum ad ſaluationem ſignificandam. Videamus nunc oportet quæ fuerit neceſſitas, vt quatuor equi, nec plures nec pauciores, eſſent. Exiſtimabit fortaſſis nonnemo, equorum quaternarium eo conſilio fuiſſe ſelectum, vt hęc viſio Habacuci vaticinio reſponderet, in quo expreſſa fit quadrigæ mentio. Sed contrà eſt, quia Ioannes nec quadrigam vidit, nec bigam, ſed equos ſingulares, vt Latini loquuntur; nec verò omnes ſimul, ſed vnum priùs, deinde alium; & ſic de reliquis. Prætereà in primo equo cernit equitem arcu & F ſagittis inſtructũ, in ſecũdo cernit aliũ cum gladio, in tertio cũ ſtatera, & in quarto aſpicit mortẽ. Cuius diſcriminis ratio ex eo prouenit, quòd Habacuci tempore erant in vſu falcati currus in bellis, è quibus Reges ac principes viri depugnabant. quapropter conſentaneũ fuit, vt Propheta ad ſui temporis conſuetudinem ſcite effingeret. At, cùm Apocalypſis conſcripta fuit, huiuſmodi conſuetudo iã extabuerat, ideóq; nõ erat, cur ſaluatio in quadriga figuraretur: quantumuis apud Habacucum & Apocalypſin de eadem ſalute ſiue ſaluãdi ratione ſit ſermo. Quamobrem perſtat adhuc dubitatio, cur quatuor fuerint ſingulares equi, quos vidit Ioannes? Etenim ſi præcipua erat intentio, vt ſalus ſiue ſaluatio adumbraretur; ad id quidem non opus videbatur eſſe quaternario.

Prima ſuperioris difficultatis enodatio.

Reſpondebit aliquis quatuor equorum coniunctionem fuiſſe idoneam ad Chriſti victoriam & triumphum denotandum: hoc eſt, vt indicetur, ipſum non ſolum ad ſaluandum veniſſe, ſed reapſe homines admirabili ratione ſaluaſſe, & victoriā ac triūphum glorioſiſſime obtinuiſſe. Scitū namq; eſt in veterum numiſmatis, vbi quatuor equi copulātur, eſſe ſignificationem triumphi. Contra hoc tamen eſt, quia triumphus in quatuor equorum curru proprius erat Romanorum: atque ita huiuſmodi alluſio non apta videtur eſſe ei, qui in Græcia & Græco ſermone ſcribit. Præſertim quia in ſacris nulla eſt mētio triumphi in quadrigis. Ioannes inſuper quadrigā non vidit, ſed quatuor ſingulares equos: in quibus ad triumphi quadrigam propius eſſe reſpectus non poteſt. cùm tamen in admirandis equorum viſionibus, licèt equus vnus tantùm appareat, ſatis ſit ad victoriam atque triumphum denuncianda: vt patet, 2. Machab. 3. 25. & ex D. Iacobi Apoſtoli viſionibus, cum ſæpè in Hiſpanorum auxilium repentè comparuit. Quapropter reſtat adhuc eadem difficultas, cur ſcilicet Apocalypſeos equi quatuor fuerint?

Improbatur tamen.

Prima vera ſolutionis ratio.

Sit ergo prima ratio: ex ſeptem ſpiritibus, quibus Diuinæ prouidentiæ perfectio comprehenditur, quatuor primi (nimirum, Virtus, Beneficentia, Æquitas ac Sapientia) in eorum ſalutem & veram fœlicitatem, qui Ieſu Chriſti doctrinæ audientes fuerint, ſe totos impendunt, vt latè explicuimus cap. 1. notat. 5. & c. 5. not. 2. Vnde ad ſignificandos quatuor Dei ſpiritus in hominum ſalutem aduentantes, congruens fuit quatuor equorum figura. Hæc ratio ampliùs adhuc roboratur; quia quatuor animalia, quæ in Apoſtolis eandem horum quatuor ſpirituum ſignificationem habent (vt vidimus cap. 4.) Ioannem hîc per ordinem ad quatuor equorum contemplationem vocant. In quo indicatur planè, Dei Virtutem in primi equi figura imminere; in ſecundi, Beneficentiam, in tertij, Æquitatem, in quarti, Sapientiam atque Conſilium.

In quatuor equorum figura cauſam ſaluationis adumbrari.

Hæc ratio idonea ſatis eſt ad quatuor equorum numerum, & Apocalypſeos artificio valde digna. Sed vt infra dicetur) in quatuor equorum figura ac ſymbolo non tantum ſpectatur ſaluationis cauſa in iis, qui Chriſto ſe ſubdiderunt (id eſt perfectio priorum quatuor ſpirituum diuinæ prouidentiæ) ſed ipſe etiam attenditur ſaluationis effectus ac media, quibus vſus fuit Chriſtus ad ſuorum fidelium ſalutem. Quamobrem ſi deprehenderemus ipſum ſaluationis opus in quatuor diuidi puncta; hæc conſideratio permagni eſſet momenti ad abſolutam quatuor equorum intelligentiam. Præcipuè cùm quatuor huiuſmodi ſpiritus nullam in Deo habeant diſtinctionem, ſed ſolùm penes diuerſos effectus diſtinguantur, & plerumque contingat in vno eodemque opere æqualiter effulgere virtutem & ſapientiam, aut beneficentiam & æquitatem: atque ideo quando vnum idemque eſſet opus, non adeò videretur neceſſarius quaternarius equorum, illud ergo in hac materia maximè erat optandum, videlicet vt ipſum ſaluationis opus in quatuor præcipua capita partiretur, quæ inter ſe valde eſſent diuerſa: in quorum primo Virtus præcipuè ſplendeſceret, in ſecundo Beneficentia, in tertio Æquitas, & in quarto Conſilium atque Sapientia.

Secunda pro difficultatis ſolutione ratio.

In eodem equorum quaternario effectum etiam ſaluationis innui.

Secunda igitur ratio huius quaternarij ſit: ipſemet perfectæ ſaluationis effectus, quam in hac vita Eccleſiæ primitiuæ Chriſtiani aſſequuti ſunt, quatuor omnino capita complexus fuit: primum, in Chriſtum viua fide credere; ſecundum Chriſtum ipſum prædicare, tertium, fortunas remque totam familiarem pro eodem Chriſto renunciare, quartum denique, pro eodem vitam contemnere. Pro horum declaratione aduerto, ſaluare nihil eſſe aliud, quàm eripere ex potentioris hoſtis poteſtate eum, qui per ſe ipſe illius potentiæ ac tyrannidi ſe ſubducere non poterat. Quare ſi planum fieret, totum humani generis bonum ac felicitatem in eo conſiſtere, vt de quatuor potentiſſimis hoſtibus ipſum opprimentibus triumpharet, & probaretur inſuper primitiuæ Eccleſiæ Chriſtianos quatuor illis rebus præclariſſimè geſtis (quas modò retulimus) triumphum egiſſe nobiliſſimum de eiſdem quatuor hoſtibus, tunc verò facilè conſtaret, in quatuor illis operibus admirandis perfectam conſtitiſſe ſalutem, quam Meſſias in mundum erat allaturus.

Quatuor inordinatos amores eſſe hominum mundiq; tyrannos: & quinam ij ſint.

Vt ergo hoc ampliùs explicetur, obſeruandum eſt quatuor inordinatos amores eſſe, qui mundum vexatum, afflictum & oppreſſum tenent. Hi autem ſunt: primus, immoderatus vitæ ac deliciarum amor: ſecundus, impotens amor diuitiarum, ne quid vitæ commodis, atque delitiis deſit: tertius amor intemperans proprij honoris & æſtimationis, præſertim inter notos, familiares & cognatos: quartus, præceps quoddam ſtudium atque propenſio ad proprij conſilij atque iudicij rationem ſiue rectam, ſiue errantem ſequendam, nec cuiuſuis alterius conſilio acquieſcendum. Huiuſmodi conſideratio de quatuor hiſce tyrannis (id eſt de proprio amore, de diuitiarum cupiditate, de nominis exiſtimatione, ac proprij iudicij tenacitate) abſoluta planè eſt & perfecta: & quilibet ſpiritualis vitæ magiſter facilè cernet, hos quatuor amores inter ſe eſſe diuerſos, & quicumque illorum nondum ſit deuictus ac profligatus, illum ſatis eſſe, vt propterea miſer & ærumnoſus reputetur is, qui illius adhuc ſeruituti A ſubiaceat. Quem verò clementiſſimus Deus tanto tamque ingenti affecit beneficio, vt ex horum quatuor tyrannorum vi atque poteſtate penitus extraxerit, hic ſanè perfectam libertatem & ſpiritualem ſalutem adeptus eſt: iugulauit enim hoſtes omnes, qui ſibi poterant in via virtutis obſiſtere, & quæcumque ſibi accidant infortunia, quantumuis aduerſa & calamitoſa, in maius ei commodum & felicitatem cedunt. Quapropter licèt is dæmonis oppugnationibus variè tentetur, aut improborum inuidiâ atque odio penè obrui videatur; nihil illi aliorum commiſeratione opus eſt. Nam ſi quatuor hoſce tyrannos perfectè ſubegit, cetera omnia faciliimo negotio ſubiugabit. Ex his intelligitur, excellentiſſimam ſaluandi rationem, quam Meſſias nobis erat allaturus, in eo potiſſimùm ſitam eſſe; vt homines à quatuor illis tyrannis liberaret, & perfectâ de illis partâ victoriâ, felices eos beatóſque redderet.

Cuiuſmodi ſalutem ac ſaluandi rationem nobis attulerit Chriſtus.

Ex quatuor his tyrannis Chriſtus primitiuæ Eccleſiæ B Chriſtianos perfectiſſimè eripuit: id quod hoc ordine præſtitit. Primò à proprij iudicij dominatione ſubduxit, dum eos fidei ſubiecit, quæ ſpiritalis vitæ fundamentum eſt. Deinde honoris & exiſtimationis inane ſtudium ab eis expulit; cùm eos excitauit & erexit, vt Chriſti ipſius fidem liberè profiterentur, ac prædicarent. Tertiò per euangelicam ac voluntariam paupertatem in eis diuitiarum cupiditatem extinxit. Quartò denique à ſuperbo proprij amoris imperio extraxit incolumes, per effrænatarum cupiditatum cohibitionem & vitæ ipſius contemptum. Huius autem ordinis ratio inde adſciſcitur: quia prius eſt in Chriſtum credere, deinde mundum vincere; qui minùs, quàm res familiaris amatur. poſteà rei ipſius familiaris amorem ſuperare, ac poſtremò vitam pro Chriſto contemnere.

Quomodo Chriſtus his quatuor tyrannis fideles primæuos eripuerit.

Oportet tamen horum ſingula enucleatiùs explicare; & oſtendere, quantopere in primo Chriſti Virtus excellat; in C altero Beneficentia; Æquitas in tertio, & Sapientia in quarto. Nec mihi mens eſt contendere, quatuor has Chriſti virtutes non in eorum ſingulis reperiri, ſed Virtutem in prima victoria magis eminere, Beneficentiam in ſecunda, & ſic de reliquis: atque adeò aptam ſatis extitiſſe rationem, cur ſingulæ ex iis victoriis ad ſingulas Chriſti virtutes per attributionem meritò applicentur?

His quatuor inordinatis amoribus primas quatuor prouidentiæ diuinæ virtutes directè opponi.

In primis, poſtquam Euangelij lumen toto terrarum orbe ſeſe longe lateque diffudit, & Chriſtianæ Eccleſiæ decus atque maieſtas tam multiplici incremento ſunt aucta, mirum non eſt, omnes non ita planè deprehendere, quam glorioſa ex proprio iudicio reportetur victoria, cùm Chriſto mundi aſſertori ac vindici ſubijcitur. Si verò primitiuæ Eccleſiæ tempora repetamus, non obſcurè perſpiciemus, quàm difficilis tunc & operoſa res eſſet, humanam mentem proprij iudicij tenacem in eam trahere ſententiam, vt mundi D totius ſalutem in Chriſti cruce poſitam eſſe crederent, verúmque Deum, & humani generis ſaluatorem eſſe eum, quem Iudæi in crucem egerant. Nā illa tempeſtate homines Chriſti venerationi atque adorationi ſubmittere, & inducere, vt eum proprium eſſe Deum ac Dominum agnoſcerent, nihil aliud erat, quàm eoſdem cogere, vt proprium omnino iudicium deponerent, ſibíque perſuaderent, in eo, quod ſtultitiæ ſpeciem præ ſe ferebat, mundi remedium vniuerſi ſitum eſſe. Et certè cùm præuideret Deus, in quod errorum & inſaniarum barathrum homines proprio iudicio ducti eſſent dilapſuri, decreuit veram animi ſalutem & ſaluationem in maxima iudicij proprij abnegatione conſtituere. Nam *quia non cognouit mundus per ſapientiam Deum, placuit Deo per ſtultitiam prædicationis ſaluos facere credentes*, 1. ad Cor. 1. 21. Itaque in viua Crucifixi fide ſanctificationem animarum eſſe voluit. Quod ergo opus adeò præſtans & admirandum poſſet excogitari, in quo Dei atque Chriſti virtus ita colluceret, vt E in ea vi & efficacitate, qua homines impulſi fidem ſuam & ſpem fortiſſimam in eo, quem cruci ſuffixum viderant, collocabant? Nonne in peccatorum conuerſione, Chriſti in crucem ſublati virtus, & admiranda ipſius ſagittarum vis & efficacia, eniteſcit? Conſideretur, obſecro, quod in vnius Pauli conuerſione accidit, Act. 9. ſimúlque perpendatur, quot homines Chriſtus ad ſui cognitionem fidémque traduxerit, ſiquidem vnâ Petri concione tria millia dedêre manus, Act. 2. 41. Cum hoc facit arcum eſſe potentiæ ſymbolum, iuxta illud Pſ. 75. 4. *Ibi confregit potentias arcuum*, &c. Et eapropter Antiquitas Herculi, atque Cupidini arcum tribuebat. Atqui Chriſtus eſt verus Alexicacos, & qui amoris ſagittis hominum corda transfigit: *Sagittæ tuæ acutæ (populi ſub te cadent)* F *in corda inimicorum regis*. Pſ. 44. 6. videlicet vt eos ex inimicis in amicos, ex hoſtibus in amatores conuerteret. Antequam nitri ac ſulphurei pulueris inuentum æneorum tormentorum ictus inuictos & ineluctabiles reddidiſſet, nullum aliud inſtrumentum bellicum arcu potentius & efficacius agnoſcebatur, qui vt contendatur & remittatur, magna vi opus eſt, vt in Turcicis arcubus apparet. Vnde conſtat maximæ potentiæ ſymbolum fuiſſe arcum.

Quantâ fuerit Dei virtute opus ad homines primitiuæ Eccleſiæ tempore ad Chriſti fidem traducendos.

Chriſti virtus veteres præſertim fideles per iudicij proprij abnegationem decreuit conuertere.

Arcus potentiæ ſymbolum.

Secundò, quo tempore homines in crucis opprobrio offendebant, & qui ſe Chriſtianum profitebatur, amicorum ac familiarium, necnon parentum & fratrum contemptioni atque

Veterum fidelium conſtantia in Chriſti fide ſuſcipienda ac profitenda.

quæ inuidiæ ſeſe exponebat; quid aliud potuit concipi glorioſius, & quod clariorem victoriam ex falſa proprij honoris exiſtimatione conſequitur, quàm quod primitiuæ Eccleſiæ tempore accidebat? Cùm Chriſtiani minimè contenti in Chriſtum intimo corde credere, ſuam illico fidem profitebantur, & Chriſtum viriliter & animoſè prædicabant; cum & Chriſti crux deſpicatui habebatur, & Euangelij prædicatio tot excitabat turbas ac tumultus. Atque tota hæc conſtantia & fortitudo, qua homines tunc ſuam fidem propalam enunciabant, & pro virili parte contendebant, vt reliqui eam amplecterentur, hæc, inquam, conſtantia ac firmitudo, cum ipſa ſimul Chriſtianâ Eccleſia exordium habuiſſe videtur. Anteà enim neminem accepimus ita ſolicitè atq; anxiè laborare, vt ſuam alij fidem complecterentur: Etenim *nondum erat Spiritus datus, quia Ieſus nondum fuerat glorificatus*. Ceterùm primigenij Chriſtiani ex Iudaico populo, tam ſtrenuè ac fortiter in Euãgelij promulgationẽ incubuere, vt aggreſſi ad mundum vniuerſum conuertendum, voti compotes euaſerint. Quibus, ſecundum Deum, beneficium hoc quam maximum humano generi tributum referri debet acceptũ. Illi enim aptiſſimum fuere inſtrumentum, quod vſurpauit Deus, vt mundo veram animorum ſalutem communicaret, id quod Paulus innuiſſe videtur, *Corde creditur ad iuſtitiam: ore autem confeſſio fit ad ſalutem*, ad Rom. 10. 10. ad aliorum ſcilicet ſalutem procurandã: id namque ſignificat græca vox σωτηρία. In hoc ergo tanto támque egregio facinore, quid aliud veteres illos Chriſtianos ad fidem ſuam profitendam, & Chriſtum prædicandum ſtimulabat, niſi magnum mundi totius beneficium? Imò potiùs quid aliud clarius & illuſtrius beneficentiæ argumentum homines edere potuerunt, quàm cùm ſe totos humani generis ſaluti & incolumitati conſecrarunt? Cum verò hæc ingens beneficentia fuerit ab ab infinita Dei beneficentia deriuata; facili negotio cernitur Chriſti beneficentiam clariſſimè elucere in hoc robore atque animo, quem primitiuis Chriſtianis addidit ad inanem mundi exiſtimationem proterendam, & Chriſti ipſius fidem toto terrarum orbe promulgandam.

Perfectam de diuitiarum cupiditate victoriã in rerum omnium abdicatione ſitã eſſe.

Primitiuorũ fidelium voluntaria paupertas & rerũ abdicatio.

Tertiò manifeſtum eſt voluntariam egeſtatem, & rerum omnium abdicationem eſſe perfectam de diuitiarum cupiditate victoriam. Primigeniis verò Chriſtianis Iudaici populi tantum paupertatis amorem Spiritus ſanctus impertiit, vt generatim dicat Lucas Actuum 2. num. 44. *Omnes, qui credebant, habebant omnia communia, poſſeſſiones autem & ſubſtantias vendebant, &c.* & cap. 4. num. 34. *Quotquot poſſeſſores agrorum, aut domorum erant, vendentes afferebant pretia eorum, & ponebant ante pedes Apoſtolorum.* Itaque vniuerſi omnia in commune conferebant, indeque ſingulis neceſſaria diſtribuebantur. Act. 2. 44. *Diuidebant illa omnibus, prout cuique opus erat.* Atque hoc amandæ paupertatis ſtudiũ conſtat cum ipſa Chriſtiana Eccleſia cœpiſſe: nam ante Chriſti aduentum, ſancti etiam viri rei familiaris augendæ curam gerebant. In hac igitur voluntariâ inopiâ, quã Chriſtus Dominus primos Chriſtianos docuit (quibus vehemens illi in omnibus placendi deſiderium indidit:) maximopere enituit, quãto Chriſtꝰ odio proſequatur iniurias & iniquitates, & quãto amore æquitatem atque rationem. Licet enim fortunarum inæqualitas iuſtitiæ & æquitati nõ repugnet: diuitiæ tamen ſecum afferunt ſpeciem neſcio quam iniuriarum: propterea quòd difficillimum ſit eas abſque alterius iniuriâ congerere ac retinere, & quòd in tot ac tantis proximorum anguſtiis ac neceſſitatibus tyrannidem ac rapinam redoleat egentibus non ſubuenire. Ac demum primis Chriſtianis auferri rem familiarem, & in commune conferri, fuit profectò non aliud, quàm omnia iuſtitiæ & æquitatis iura exactè præſtare. Primum, quia illi, qui ſuas vendebant poſſeſſiones, & earum pretium Apoſtolorum pedibus ſubiiciebant, æs alienum in primis, ſi quod fortè conflauerant, diſſoluebant. Deinde, iam abiectâ ſemel fortunarum curâ ac ſolicitudine, cupiditas malorum omnium contra iuſtitiam commutatiuam illatorum origo radicitus euellitur. Qui enim diuitias ſponte à ſe penitus abigit, pro illis comparandis iniuriam alteri facere qui volet? Tertiò, quia cùm res familiaris indigentibus pro neceſſitate cuiuſque eroganda liberaliter condonatur; triumphat ſanè paupertas de quadam inæqualitatis ſiue iniquitatis ſpecie, quam in mundo frequenter videmus; dum multis ille affluit, cui pauca ſatis erant; & cui pluribus opus erat, res parua atque anguſta ſit.

At enim, dices, licet voluntaria paupertas iniuriarum & iniquitatum fomitem tollat, tollit tamen ſimul iuſtitiæ atque æquitatis materiam. Reſpondeo non ita eſſe: pauperes enim, cùm in reliquo hominum cœtu degant, neceſſariò debent emere ac vendere, diuidere ac permutare. Quòd ſi paupertas ametur, in omnibus ius & æquitatem proximis ſeruabunt: abſque cupiditate enim nec iniuria nec inæqualitas datur.

Mortificationis ſtudiũ in primitiua Eccleſia Chriſtianis.

4. Clariſſimum certè fuit & omnium admiratione dignum carnis macerationis ac propriæ vitæ contemplationis exẽplum, quod primitiuæ Eccleſiæ Chriſtiani poſteris omnibus reliquerunt: id quod pertinet ad glorioſum triumphũ de vitæ & delitiarum amore, qui mundum durâ ſeruitute premebat. Quæ autem carnis & eius cupiditatum cohibitio fuerit apud primigenios Chriſtianos vſitata, ex Apoſtolorum Epiſtolis coniiciamus licet. Nam Actorum 2. 42. etiam dicitur, *Erant autem perſeuerantes in doctrina Apoſtolorum.* Vbi additur, illos perſeuerare etiam ſolitos in oratione, & communione. Atqui neque in oratione perſeuerantia eſſe poteſt ſine diligenti carnis caſtigatione; nec Apoſtoli ad Chriſti corpus ſanctiſſimum quotidie ſuſcipiendum facultatem ita concederent, qui intemperãtes carnis affectus ac motus non ratione atque conſilio frenaſſent. Tandem alacritas & ſtudium, quo ſe ipſi ſponte martyrio offerebant, & lætitia atque gaudium, quo mortẽ pro Chriſto fortiter oppetebant, ſatis vtrumque indicat, quantus ille eſſet vitæ contemptus. In hac tanta, támque admirabili propriæ vitæ atque eius voluptatum deſpicientia planè perſpicitur, quanti veteres illi Chriſtiani æternam vitam ac martyrij coronam æſtimarint. In qua quidem rerum ſpiritualium atque æternarum æſtimatione Chriſtiana ſapientia in primis conſiſtit. Etenim qui pretioſum aliquem adamantem aut carbunculum ditiſſimum, vt par eſt, agnoſcit, atque æſtimat: næ ille cetera omnia facilè diuẽdit, vt ipſum emat. Cui verò debita illius cognitio & æſtimatio nota non eſt, nihil mirum ſi alia, quæ minoris ſunt, ad illius emptionem nolit impẽdere. Quam ob rem Chriſtus Redemptor noſter, cùm ait Matth. 13. n. 41. *Simile eſt regnum cælorum homini negotiatori quærenti bonas margaritas. inuentâ autem vnâ pretioſâ margaritâ abiit & vendidit omnia quæ habuit, & emit eam*, tunc, inquam, ſine dubio loquutus fuit de maxima ſapientia Chriſtiana, per comparationem ab eo petitam, qui pretioſam margaritam & cognoſcere, & magnifacere nouit. Cum verò Chriſtiana ſapientia ſit diuinæ participatio; certè admirabilis prouidentiæ diuinæ, & Ieſu Chriſti ſapientia in eo maximè elucet, quòd ſapientiam hanc reconditam adeò liberaliter fuerit primoribus Chriſtianis elargitus. Præterquàm quòd Deus Chriſtianorum martyrio ac cæde vtebatur tamquam medio ad Chriſtiani populi incrementum ac felicitatem: in quo mirando conſilio non minùs eminet ſumma Altiſſimi ſapientia.

Chriſtianam ſapientiam in rerũ æternarum æſtimatione in primis elucere.

Vidimus hactenus, quàm fuerit conſentaneum, vt præſtãtiſſima ſalus, quam Chriſtus Dominus ſuis ſectatoribus attulit, in quatuor omnino puncta partiretur, & in totidem figuraretur equis. Verùm enim verò, vt huius diſcurſus integritas, & apta ſeries comprehendatur, oportet rectè intelligere, quæ latè tractauimus c. 1. notat. 5. & in c. 4. vbi conſtituimus principis ac moderatoris prudentiſſimi virtutes, quæ ad ſubditorum felicitatem pertinent, eſſe non amplius quatuor, nimirum Virtutem, Beneficentiam, Æquitatem atque Sapientiam, ac proinde in quatuor hiſce facultatibus conſiſtere infinitam diuinæ prouidentiæ perfectionem (nec non ipſius brachij, nempe Chriſti Domini) erga ſuos ſeruos ac familiares. Hinc fit, ad probandum, Meſſiam a Deo ſuæ plebi miſſum fuiſſe bonis perfectũ ſaluatorẽ & omnibus numeris abſolutum, ad hoc, inquam, nihil aliud caperi poſſe congruẽtius, quàm quod repræſentatur in quatuor egregiis facinoribus quatuor equitum, qui hoc capite inducuntur. Nam in primo facinore apparet eum eſſe fortiſſimum ſaluatorem; in ſecundo beneficentiſſimum; in tertio æquiſſimum; & in quarto ſapientiſſimum.

Ad probandum Meſſiæ aduentũ eſſe congruentem quatuor ſigillorum repræſentationem.

Sed redeamus iam ad ea, quæ ſuprà incepta & amputata reliquimus; nimirum ad quatuor Apoſtolorum & Euangelij concionatorum virtutes, quæ totidem Chriſti virtutum præconia ſunt. Compellauit ergo Ioannem leo, vt equum album conſideraret. Nam vis ipſa ac cæleſtis virtus, qua Deus roborabat Apoſtolos ad hominum animos Chriſti fide ac religione imbuendos, eademmet erat Chriſti virtutis promulgatrix. Etenim ſi Apoſtolorum vox erat tonitrui inſtar cæleſtis, quòd ſceleratos homines pauidos ac trementes in genua procumbere cogebat, & Deo gloriam tribuere, iuxta id Pſal. 28. 8. *In templo eius omnes dicent gloriam*; hoc ipſum tonitruũ maximo clamore prædicabat, à Chriſti virtute totam illã vim in Apoſtolos deriuari. Itaque leo voce tonitrui ſimili Ioannem aduocat ad Chriſti virtutem contemplandã. Ex his quæ de leone attigimus, conſtabit pariter quemadmodum Euangelij concionatorum beneficentia in ſtudio & contentione pro animorum ſalute procuranda nobis obiiciat contemplandam eximiam illam Chriſti beneficentiam, ex qua veluti ex fonte ardor ille animi ſeſe in Apoſtolos propagabat. Iuſtitiæ item perfectio cernitur in Euangelica paupertate & in æquiſſima diſtributione, non fortunarum modò, ſed omnium etiam, quæ in eorum poteſtate erant, idque maximâ cum æquitate, neque vllâ propriæ aut ſingularis alterius vtilitatis habita ratione. Quod profectò Chriſti horum omnium auctoris æquitatem & iuſtitiam indicat non obſcurè. Apoſtolorum denique cæleſtis ſapientia in carnis maceratione, & in conſiliis mirandis in commune Eccleſiæ bonum vergentibus, longè latéque pateſcit, noſque inuitat ad ipſius originem, id eſt, Chriſti ſapientiam ponderandam.

Eadem de quatuor ſigillis doctrina ad quatuor virorũ Apoſtolicorũ virtutes applicatur.

Sed cur, cùm omnia animalia dicant, *Veni & vide*; ſolius primi animalis vox dicitur eſſe tonitrui ſimilis? Reſpondeo

Cur primi ſolius ani-

habita fuit ratio atque reſpectus ad cæleſtem virtutem vocis Apoſtolorum, quæ in voce tonitrui repræſentatur. Et quanuis Apoſtolorum zelus, æquitas atque conſilium ſingula ſuo modo prędicent Chriſti virtutes; ſed ſi directè ac formaliter (vt ita dicam) ſit loquendū, vox tonitrui cæleſtē indicat vim, quam ſuis verbis tribuit Deus: quæ fuit potiſſima virtus & cæleſtis fortitudo Apoſtolorum, qui erant potentes ſermone. Nam ex eo, quòd ipſi diuino ſpiritui ſe totos tradiderant, accidit vt ipſorum prædicationi tantum virtutis ac roboris conferret Deus, vt leonis rugitus in cæleſte tonitruum abiret.

malis vox dicatur tonitrus ſimilis?

Poſtremò quatuor animalia accerſunt Ioannem, vt videat quod in quatuor primis ſigillis apertis figuratur: quia effectus priorum quatuor ſpirituum in Apoſtolis præcipue ſplendeſcit, vtpote in diuinæ prouidentiæ vicariis electorum ſaluti deſtinatis. Dein perſpicuum eſt, nos ab effectu ad cauſæ cognitionem naturâ duci. Nihilominus Apoſtoli non ſunt propriè Dei vicarij ad reproborum damnationem: quapropter etſi omnium ſeptem ſpirituum præcones & concionatores erant, non tamen ad tres vltimos ſpiritus eorum munus directè ſpectabat. Nam quòd Deus obſtinatos patienter expectet, eiſque horribiles minas re ipſa intendat, & acerbiſſimas plagas infligat, hoc Apoſtolorum interuentu non efficitur: atque ideo quatuor animalia, (quibus quatuor Apoſtolorum virtutes denotantur, quatenus vicario Dei munere funguntur) Ioannem vocant, vt quatuor primos diuinæ prouidentiæ ſpiritus contempletur: non tamen illum accerſunt, vt patientiam, minas, ac ſupplicia intueatur. Vide quæ diximus de hoc notatione antecedenti. Quibus illud hic obiter annecto, primorum quatuor ſigillorum figuram fore obſcuriſſimam, niſi quatuor animalium proportio & congruentia nos quaſi manu duceret, vt in ipſius Dei virtutem, beneficentiam, iuſtitiam, atque ſapientiam recognoſcere poſſemus. In poſteriorum verò trium ſigillorum viſionibus multò clariùs meo iudicio oſtenditur, in quinto Dei patientia, in ſexto comminatio, & in ſeptimo ſupplicia. Quare opus non fuit Ioanni prævio duce ad ea inſpicienda, quæ in eadem actione erant ſibi ob oculos clariſſimè obiicienda.

Cur Ioannes ad quatuor ſigillorum contemplationem ab animalibus euocetur?

NOTATIO IV.

De quatuor perſonis ſedentibus ſuper equos.

SESSOREM equi albi omnes ferè conueniunt eſſe Chriſtum. In reliquis tribus magna eſt inter interpretes ſententiarum diſcrepantia. Nonnulli (vt vidimus) in omnibus repetunt *ſeſſor Chriſtus*: alij, *ſeſſor Diabolus*: alij, Romanos Imperatores deſignant: alij alios duces vt Arrium, Mahometum, Antichriſtum. Et quidem quod primum cuique in mentem venit hoc profert. Hiſpalenſis noſter Arias in tribus primis equis ait *ſeſſor iuſtitiæ fructus*.

De quatuor equorum ſeſſoribus variæ auctorum opiniones.

In tanta viarum flexione & tam multiplici anfractu, alicui videatur fortaſſis, illorum mihi viâ neceſſario inſiſtendum, qui aiunt in omnibus *ſeſſor Chriſtus*, ne ab eo cogar diſcedere, quod in præcedentibus notationibus probare contendi, videlicet omnes quatuor equos eſſe ſaluationis ſymbolum; & quaternarium rebus quatuor reſpondere; in quibus continetur vera ſalus, quam Chriſtus ſemetipſum recipientibus attulit. Hinc etenim videtur inferri, Chriſtum eſſe, qui in equis omnibus ſedet. Nam ſi equus eſt ſymbolum ſaluationis, qui illis inſidet, ecquis eſſe poteſt alius, niſi ipſe ſaluator? è contrario tamen eſt, quod textus ipſe perſpicuis verbis aſſerit, mortem in quarto equo vehi. Præterquam quòd in equorum multitudine ad ſalutem aduentantium violentum eſt fingere, vnam eandemque perſonam in omnibus equis conſidere. Vide Zachar. 1. 8. vbi deſcribitur dux aſcendens ſuper equum rufum, *& poſt eum equi rufi, varij & albi*. Quo in loco nemini venit in mentem, ſeſſores equorum, qui ducem ſequebantur, eundem eſſe ducem. Vide etiam Apocalypſ. 19. 15. vbi apparet imperator ſedens ſuper equū album, *Et exercitus, qui ſunt in cælo ſequebantur eum in equis albis*. In quibus verbis exercitus manifeſtè diſtinguuntur à duce. Præterea Habac. 3. 5. (quo haud dubiè alluditur in ſeſſore equi pallidi) *ante faciem eius ibit mors*. Hic quidem licèt Deus in ſuo exercitu aduehat mortem, euidens tamen eſt mortis perſonam ab ipſo Deo diſtingui: cæteroquin non diceretur Dei faciem anteire. Huc etiam ſpectat locus ille Sapientiæ c. 5. 21. vbi Deus ſe armis videtur inſtruere ad ſuum populum propugnandum atque ſaluandum; *Et acuet duram iram in lanceam*, & mox ſubditur, *Pugnabit cum illo orbis terrarum contra inſenſatos*. Qui totus exercitus ad Dei populum ſaluandum pergit, ſaluator autem eſt Deus: attamen manifeſtè diſtinguitur exercitus à duce.

Vtrùm equorum omnium ſeſſor ſit Chriſtus?

An poſſit idem ſeſſor in omnibus equis aptè concipi?

His ex locis ſibi perſuadebit aliquis, neceſſarium ſaltem eſſe, vt qui in primo equo vehitur quaſi dux cæterorum, ſit Chriſtus, & tres reliqui ſint veluti ipſius miniſtri, quos ipſe in hominum ſalutis opus ſecum adducat. Sic enim Habac. A 4. Deus eſt illius expeditionis auctor & dux, quem Propheta alloquens ait, *Aſcendes ſuper equos tuos, & quadrigæ tuæ ſaluatio*. Addit tamen nihilominus Deum in ſuo exercitu ducere mortem ac Diabolum (quod diaboli nomen eſt ibi tragicum.) *Ante faciem eius ibit mors, egredietur diabolus ante pedes eius*.

Ipſe tamen, vt meū ſenſum exponā, cenſeo in horū equorū interpretatione de omnibus quatuor equis pari ratione philoſophandū eſſe, & quo argumēto ſeſſorē equi pallidi diſtinguimus à Chriſto, idem vrgere, vt equi albi ſeſſorem, nec non aliorum duorum ab ipſo Chriſto diſtinguamus. Atq; in primis hac in re me permouet proportio, cuius maxima eſt in enodandis ænigmatis habenda ratio: cogit, inquam, proportio, vt qua ratione, qui ſedet ſuper equum pallidum à Chriſto diſtinguitur, eâdem etiam equi albi ſeſſor ab eodem Chriſto diſtinguatur. Nam in quarto equo non tribuitur morti ſaluatio, & præcipuæ ſalutis cauſæ, ſed vt perſonæ, quam Chriſtus in equum ſuſtulit, id eſt, vt inſtrumento, quod vſurpauit Chriſtus ad ſuorum ſalutem ac felicitatem. Id clarius percipietur infrà, cùm explicemus de qua morte B hic inſtituatur ſermo: de illorum enim morte ſermo eſt opinor, quos voluit Chriſtus ſaluos præſtare. Eadem igitur ratio, quæ exigit, vt in equo pallido cōſtitueretur inſtrumētum illud, quo Chriſtus fuit vſus ad quartum ſuorum ſalutis caput reipſa conficiendum: hæc ipſa viget, vt in equo albo collocetur inſtrumentum, quod ipſemet Chriſtus accepit ad primam perfectæ ſalutis partem, qua fideles ſuos verè & efficaciter beauit: id quod in ſecundo & tertio equis pari modo aſſerendum eſt.

Hoc amplius confirmatur: nā perfecta ſalus (vt iā diximus) quatuor omnino partibus conſtat, in quarum ſingulis Chriſtus verus eſt dux & auctor; nec potior eſt ratio, vt in equo fingamus quartæ partis inſtrumentum, quàm primæ. Quam ob cauſam inſtrumentis quatuor totidem dari equos opus fuit. Quod ſi ipſis inſtrumentis dux eorum ac princeps in equo anteire deberet, oportebat equos eſſe quinq;. Cū ergo non ſint amplius quatuor, certè non alius Chriſto peculiaris equus aſſignatur, nec verò aſſignari opus erat. Non enim inducitur hic equitum turma cum prævio duce; namque ridiculus C foret exercitus, qui quatuor ſolum aut quinque equis conſtaret. Si autem hoc ſigno atque figurâ perfecta denotabatur ſalus, quam Chriſtus ſuis fidelibus adduxit, hāc ad rem aptius multo fuit in quatuor equos (vt diximus) ſaluationem diſtinguere, & in ſingulis equis ſingulas huiuſce ſaluationis partes conſtituere, hoc eſt inſtrumenta partium ſingularum. In aliquo tamen ſenſu verum eſt, quod Ambroſius ait, *in omnibus ſeſſor Chriſtus*, non formaliter; ſed in virtute, ſiue efficienter quemadmodum dicimus principalem cauſam in inſtrumentis eſſe.

Chriſtum quodammodo poſſe omnium equorū ſeſſorem dici.

His accedit, quòd quanuis ſuper equos ſingulos ſedere fingantur inſtrumenta, quibus Chriſtus ſalutem iis importauit, qui illum receperūt, in ſingulis tamē ſigillis tā equus, quam eques appoſitè ſignificant effectum vnius è quatuor primis Chriſti ſpiritibus, nimirum Virtutis in ſigillo primo, in ſecundo Beneficentiæ, Æquitatis in tertio, & in quarto Sapientiæ. Quæ repræſentandi ratio glorioſior eſt Chriſto, D quàm ſi illi ſeorſum equum affingeremus: præſertim vbi facies ipſa ſiue figura exercitum non refert. Quapropter non eſt ad rem exemplum capitis 1. Zachar. & c. 19. Apocal. vt inde coniiciamus, hic etiam duci equum eſſe dandum. Nam in his locis figuratur exercitus, non verò hic, niſi perexigua quatuor tantū equorum manus. Idémque dixerim de loco Habacuci, ſi conſideretur in eo Deus quadrigâ inuectus, & ſuperorum agminibus conſtipatus, morte ac dæmone ante ipſum cædem & ſtragem edentibus. Sed de illo Habacuci cantico, ſeorſum ſuo loco dicemus.

In ſingulis ſigillis tam equum, quā equitē eiuſdem eſſe ſignificationis.

Sequitur nunc, vt attentè inſpiciamus, quæ ſint hæ quatuor perſonæ totidem equis inſidentes. Quā ad rem nō exiguam nobis attulit lucem Ioannes, cùm illius nomen qui equo pallido vehebatur, expreſſis dicens, *nomen illi Mors*. Quod autem mox additur, *& infernus ſequebatur eū*, ſuadet omnino, vt mortis nomē pro illa ipſa morte vſurpemus, de qua agitur c. 1. 18. illis verbis, *Habeo claues mortis & inferni*, & c. 20. 14. *Infernus & Mors miſſi ſunt in ſtagnū ignis*. Quare ad id, quod c. 1. dictum eſt, nempe non eſſe cur Dei E ſerui mortem & infernum horreant, cum Chriſtus vtriuſque teneat claues, nec patiatur ſuos, vltra id, quod poſſunt tētari, ad hoc, inquam, additur modo, mortē, (quam infernus ſubſequitur) in equo apparuiſſe, haud obſcurum ſalutis ſignum. Ac ſi diceretur clarius, Chriſti famulis non ſolùm, non fore mortem damno ac detrimento, ſed inſtrumento potiùs futuram, quod diuina vtetur prouidentia ad exactiſſimam ſuorum amicorum ſalutem.

Qui ſint quatuor equorum ſeſſores.

Sin aliquis dixerit, poſſe quidem non ineptè conſiderari, cum qui quarto equo portatur, eſſe Chriſtū mortis laruâ perſonatum: præcipui tunc ſenſus diſcrimen non valde eſſet magnum, verùm inſpectis aliis locis, planius multò eſt mortem vtpote Dei adminiſtrā in equo vehi, quamuis eam ſit poſteà in igneum ſtagnum immiſſurus. Et verò apud quemcunque auctorem reperiamus, mortem gladio ac fame

ingen

ingentem feciſſe internecionem; dubitabit nemo, quin ibi de morte per proſopopœiam inducatur ſermo. Is ergo planus eſt huius loci ſenſus.

In quarto ſigillo non agi de Iudæorum rebellium morte, ſed de eorum, qui Chriſtum ſunt ſecuti.

Ex hactenus dictis elicio, non agi hic de Iudæorũ morte, qui Chriſtum repulerunt, ſed de eorum, qui ipſius fidem atque doctrinam exceperunt. Atque vt rectè ratiocinari valeamus de primorum trium equorum perſonis, notãdum eſt, mortis proſopopœiam ſiue inductionem in eo cõſtitui, quòd perſonæ figura detur ei, ac ſi reuera efficiens eſſet: cùm tamẽ propriè forma ſiue priuatio quædam ſit. Quo etiam pacto Poetæ perſonam amori tribuunt: atqui manifeſtum eſt non dari alium amorem, quàm qui formaliter in amantibus ineſt: quãtumuis fingatur, velut ſi eſſet cauſa efficiens, quæ corda vulneraret. Quod ſi animaduertamus, cùm proportio poſtulet eandem philoſophandi rationem in his omnibus quatuor perſonis, conuincitur mens, quemadmodum in quarto ſigillo mors eſt illa ipſa, per quam formaliter homines redduntur mortui: ſic equi albi ſeſſorem eſſe ipſam tranſfictionẽ cordium: ad hoc enim arcus & ſagittæ finguntur ad corda tranſfigẽda iuxta illud Pſ. 44. 6. *Sagittæ tuæ acutæ (populi ſub te cadent) in corda inimicorum*, id eſt, eorum, qui prius erant inimici. Deinde ſeſſor equi rufi, eſt ipſa pacis perturbatio, ſiue audacia, quæ pacem perturbat: ideò enim magnus ei gladius fuiſſe traditus dicitur, *vt tolleret pacem de terra*. Seſſor autẽ equi nigri, eſt ipſa egeſtas, quam patiuntur pauperes: & ea propter, libra ei in manu apponitur. Fingitur enim tantam eſſe miſeriam, atque indigentiam, vt neceſſitas in drachmas ponderetur: necnon ea cibi portio, quæ cuique tribuenda eſt: ne cui præter id, quod neceſſitas exigit, vel teruncij valor detur. Quorum omnium ſingula latius in commentario explicabuntur, nunc enim ea ſolum leuiter tangere eſt animus, quæ ad horum equitum comparationem neceſſaria ſunt.

Quis equi albi ſit ſeſſor.

Quis equi rufi.

Quis equi nigri.

Omnium equorũ ſeſſores coniunctim enumerantur.

Vt autem ea, quæ dixi, pauciſſimis complectar; ſeſſores quatuor equorum meo iudicio ſunt, *Fides, Audacia, Egeſtas, Mors*. Aduerto tamen, licet hæc nomina poſſint pro mixtarum virtutum nominibus ſumi (cuiuſmodi eſſent in Chriſtũ credere; ipſum audacter & intrepide profiteri, diuitias rémque omnem familiarem pro illo aſpernari, ac demũ ſponte & libenter mortẽ oppetere) in præſenti tamen hæc nomina non accipi debere, niſi ſecundum communem rationem, quæ à virtutis perfectione abſtrahitur, & calamitatẽ ſolum ac miſeriam videtur inuoluere: id quod tantũ in Chriſti cultoribus ipſius hoſtes agnoſcunt. Qui dum Chriſtianos deceptos & prorſus miſerandos reputabant, hæc ipſa maledicti & contumeliæ loco eis ponebant. In primis enim illis exprobrabãt Chriſti fidem, quam illi ſtultitiam ac meras nugas eſſe putabant. Deinde eis crimini dabant, quòd propalam ſuam fidem teſtati, eámque fidenter aliis ſuadere conantes, pacem Reipublicæ conturbabant, & totius orbis aduerſus ſeipſos conflabant inuidiam. Tertiò, quòd fortunis pro Chriſto abiectis, inopes miſerique manebant. Quartò denique quòd extremum malorum omnium mortem miſerandum in modum ſubibant.

Quod attinet ad trium poſteriorum equorum ſeſſores, plures etiam auctores nobiſcum eſſe.

Et ne id intactum atque indictum prætercam, notandum hîc arbitror, in trium poſteriorum equorum interpretatione nonnihil ad meum ſenſum accedere, qui ſibi perſuadent, in tribus illis bellum, famem ac peſtem portẽdi: quam opinionem ſequuntur Victorinus, Ticonius, Primaſius, Andreas. Et hic poſtremus Euſebium pro hac ipſa declaratione affert; quem etiam pro eadẽ citat Aretas. Cæterùm in quarto equo clarum eſt, opinor, non agi ſolùm de peſte, ſed vniuerſe de morte, vt patet ex contextu. In mea autẽ expoſitione (vt iam dixi) hæ quatuor perſonæ ſunt, *Fides, Audacia, Egeſtas, Mors*.

Cur quatuor huiuſmodi perſonæ fictè equis vectæ figurentur?

Haſce quatuor perſonas ſacra fictio tollit in equos, quaſi inſtrumenta Chriſti ad abſolutam ſuorum fidelium ſalutem. Quo ſignificatur, in maximam Chriſti gloriam redundare, quòd ſuis ſeruis triũphos adeò glorioſos in manus dederit, idque rerum illarum interiectu, quæ prima ſpecie à vera ſalute ac proſperitate lõgiſſimè videbãtur diſtare. Et ſanè perelegans eſt inuentum ac valde pulchrum, vt in equis cõſtituantur illa ipſa, quæ Chriſtiani nominis hoſtes aſpernabantur, & irridebant, videlicet, Fidem cæcam, terribilem Audaciam, triſtem Egeſtatem, ac Mortem formidandam, quæ aduentant in auxilium & incolumitatem eorum, quos mundi iudicio miſeros & ærumnoſos efficiunt. Vnde maior exoritur huic figuræ ſiue actioni energia, quam ſi in omnibus equis ſedere Chriſtum fingeremus: eadémque ob rem, in hanc ipſam actionem non ſunt virtutes inductæ, quatenus virtutes. Neque enim tantam nouitatis & inſolentiæ ſpeciem præ ſe ferret ſaluatio, virtutum illarum interpoſitu, quæ ſalutares valde ſunt atque amabiles, ſecus tamen, aſſumptis cæcâ Fide, Audaciâ, ſiue diſcordiâ, Egeſtate, atque Morte, quæ ex reliquis mundi ærumnis maximæ ſunt. Enim verò reapſe ita accidit, vt ad ſpiritalem ſalutem, quam Chriſtus in mundum intulit, oportuerit has miſeriarum facies atque (vt ita dicam) faces ac furias in homines immitti, atque ab ipſis, vt ſuæ ſaluationis inſtrumenta, obuiis vlnis excipi, atque arctiſſime conſtringi.

Cur virtutes, prout tales ſunt, non fingantur in hiſce equis vehi?

Vtrùm veritas poſſit aptè dici in equo albo equitare?

Aliquis forte arbitrabitur congruentiùs per equi albi ſeſ- A ſorem denotari veritatem. Veritas enim Chriſtianos præſtitit ſaluos & incolumes, iuxta id Ioan. 8. 32. *Cognoſcetis veritatem, & veritas liberabit vos*. Facit, quod Spiritus ſanctus, qui datus eſt fidelibus, appellatur Spiritus veritatis, Ioannis 14. 17. & c. 15. 26. & c. 16. 13. Quòd ſi in hoc congreſſu fortitudinem eminere oporteat, notum eſt in diſceptatione illa, quæ habetur Eſdræ 3. 3. & 4. viciſſe illum, qui dixit, *Super omnia vincit veritas*. Vide c. 4. 40. vbi veritati tribuitur fortitudo, regnum & poteſtas. Atque ita videtur cohærere corona, quæ ſeſſori equi albi data fuit, ſed contra hoc eſt, quia veritas nullam habet calamitatis ſpeciem: atqui neceſſarium eſt, vt tam equi albi ſeſſor, quàm duo reliqui ſequentes cum morte aptè conueniant. Deinde Chriſtiani nominis hoſtes nequaquam ſibi perſuadebant, Chriſtianos veritati ſe ſubiicere. Poſtremò, quod Chriſtus ait, *veritas liberabit vos*, non ſolùm ad primi ſigilli myſterium, ſed etiam ad quatuor ſaluationis partes referendum eſt. Namque in omnibus, qui B ſaluat eſt veritas, id eſt, Chriſtus ipſe, illiuſque doctrina ſuſcepta atque opere præſtita.

NOTATIO V.

De non quærenda diuerſâ aliâ inſtrumenti ſignificatione in his quatuor equis, & de illorum coloribus.

An quilibet ex his qui in equis ſedent, Saluator dici queat?

CVM, iuxta ea, quæ diximus, equus ſit ſaluationis ſymbolum; negari nequit, quin aptè effingi poſſit Saluator ipſe tanquam ſeſſor equi, & ipſius inſtrumentum tanquam equus, cui inſidet: qua phraſi videtur vti Zachar. c. 10. 3. vbi ait, *Poſuit Dominus domum Iuda quaſi equum gloriæ ſuæ* C *in bello*. Hic enim eques eſt ipſe Deus, & equus tribus Iuda. Et iuxta hanc cõſiderationem, plerique interpretes opinãtur in quatuor primis ſigillis ſimilem fore diſtinctionem inter equum atque equitẽ & equitẽ eſſe ducem, equum verò exercitum, ſiue eos, quorum vtitur miniſterio. Et ideirco aiunt nonnulli, equum album eſſe fidelium cœtum, aut Apoſtolorum, quorum opera vſus eſt Dominus ad mundi totius conuerſionem.

Vtrum diuerſa ſignificatio debeat ſeſſori & equo aſſignari.

Veruntamen, vt debita proportio in omnibus quatuor equis ſeruetur, congruentius nullam aliam equo ſignificationem inueſtigare diuerſam ab equitis, qui illi inſidet, ſignificatione. Atque in primis nemini debet id inſolitum aut extraneum videri. Nam in viſionibus illis, quæ de equitum turmis narrantur 2. Machab. 3. 25. & cap. 10. 29. & in iis etiam, quas de diuo Iacobo Apoſtolo Hiſpaniarũ annales recẽſent, eâ ſignificatione ſumus omnes cõtenti, vt equitem apparere, denotet ipſum ad ſaluandum ve- D nire: nec aliam præterea in equo aut exercitus, aut alterius inſtrumenti ſignificationem indagamus. Deinde hoc ſonant Habacuci verba, aduentum ſcilicet Dei ad ſaluandum idem eſſe, atque ipſum in equum cõſcendere. Quare nihil eſt, quòd diuerſa alia equorũ ſignificatio quæratur. Quemadmodum in Angelis, quos Eliſæi famulus equis & curribus ſublimes & erectos conſpexit, 4. Reg 6. 17. nemo diuerſã tribuit equis aut curribus ſignificationem. Tertiò, licèt in prædicto Zachariæ loco equus ſit inſtrumentũ, quod vẽdicet Deus ad ſui populi ſalutem: in his tamen quatuor Apocalypſeos equis non habet locum equi & equitis diſtinctio, quod attinet ad eam ſignificationem. Nam, vt notatione ſuperiori vidimus, equites ipſi inſtrumenta ſunt, per quæ Deus ſalutem attulit iis, qui Chriſtum receperũt: atque ita non quadrat illa diſtributio, vt per equitem ſaluator, per equum ipſius inſtrumentum denotetur. Quibus addo, in eo Zachariæ loco, *Poſuit Dominus domum Iuda, quaſi equum gloriæ ſuæ in bello*, equi E nomine fortaſſe tam equum, quàm equitem eſſe intelligendum, ſicut ſæpè aliàs. Certè plerumque ſic loquimur (præſertim Hiſpani, apud quos ea loquutio familiaris eſt) mille equi impetum fecerunt, id eſt, mille equites.

Num equus hic poſſit eorum eſſe ſymbolum, qui à Chriſto ſaluantur?

Quòd ſi dixerit quiſpiam equum poſſe hic eſſe ſymbolum eorum, qui à Chriſto ſalutem recipiunt. Reſpondeo hoc eſſe duriſſimum. Nam ſi in equo apparere eſt idem ſymbolicè, ac venire ad ſaluandum, fit planum non eam ineſſe ſymboli finem; vt equus ipſe ſaluetur, & in hac viſione certum eſt eos, quibus datur ſalus, eſſe in quos quatuor ſeſſores equorum inuehuntur, vt omnes in primo ſigillo fatentur. Illos enim ſaluat primus eques, quorum corda transfigit. Quod ergo cæteri interpretes in primo ſigillo concedunt, id nos oſtendimus in reliquis tribus ſimiliter aſſerendum eſſe.

Cuiuſ modi ſint horum quatuor equorum colores.

F Sed veniamus iam ad equorum colores. Et in primis obſerua, quatuor horum equorum colores videri eoſdem eſſe, quos Solis equis affingunt Poëtæ. Hoc ſi ita eſt, aſſerere poſſumus, verum Iuſtitiæ Solem eſſe ſaluatorem mundi, hoſque eſſe quatuor ipſius equos. Attamen quæ tribuitur ſignificatio quatuor Solis equorum coloribus, minimè hic eſt ad rem: & in his Apocalypſeos equis illud in primis expetitur, vt ipſorum colorum ſignificatio rectè cognoſcatur, ſimúlq; Apocalypſeos alluſio ad colores equorũ, Zach. c. 1. & c. 6. quę

cogit

Diſcrimē inter Ioānis & Zachariæ equorum colores: & diſcriminis ratio.

Quæ ſit differentia inter ſeſſores equorum, quos vidit Ioannes, & quos Zacharias.

A cogit nos, vt ad hos Zachariæ locos habeamus reſpectum, atque adeò congruentem conuenientiæ & diſcrepantiæ rationem reddamus. Nam apud Zachariam non eſt equus pallidus, nec apud Apocalypſin varius (qui fortaſſis eſt, quem appellant Hiſpani *remendado, o rucio.*) Item in turma capitis primi Zachar. nullus ponitur equus niger: poſteà tamen capit. 6. nigricantium equorum multitudo.

Ad horum explicationem præmitto, quamuis ſaluationis ſignificatio tam Zachariæ equis, quàm Apocalypſeos communis ſit; at in equitibus hoc intereſſe diſcriminis, quod apud Apocalypſin non ſunt veræ perſonæ, ſed fictæ, & per proſopopœiam inductæ: in Zacharia verò tam c. 1. quàm 6. veræ ſunt perſonæ, nēpe ſerui Dei, quos Deus ipſe ad aliorū ſalutem & conuerſionem procurandam aſſumit. Id quod ſub militiæ ſpecie figuratur, ſicut in aliis Scripturæ locis: nam erat ſpirituale bellum aduerſus idololatriā ſuſceptum. Eſt tamen apud Zachariam eiuſmodi differentia. Nam cap. 1. quaſi ex inſidiis & ex improuiſo inſtituitur certamen; at c. 6 per modum aperti Martis eductis in campū copiis, & magnâ potentiæ ac virium ſignificatione. Ac propterea cap. 1. B equi occultantur inter myrteta (ſiue in inſidiis: poſteà verò cap. 6. falcati apparent currus, armorum præſidio muniti. Per hoc diſcrimen innuitur, initio quidem rectè ac diſſimulatè Eccleſiam idolorum cultui bellum inferre; & tacitè inducere in animum vniuerſum Chriſti fidei orbem ſubigere: deinceps tamen cum Chriſtiana fides caput ſuſtulit, aperto Marte fuiſſe initum bellum, & Chriſtianæ gentis intentionem atque potentiam cunctis innotuiſſe nationibus. Scio aliorum declarationem de Zachariæ equis eſſe diuerſam: quam tamen attigi certiſſimam reputo; & eam nunc adumbraſſe ſit ſatis, ſuo enim loco viuis coloribus exprimemus.

Quid ſignificent apud Zachariam cap. 1. equi occulti inter myrteta; mox cap. 6. currus falcati.

His ita præſtitutis, conſequenter dicendum eſt, ſignificationem colorum in Zachariæ & Apocalypſeos equis hoc habere differentiæ, quod recta animi affectio, ſeu virtus, quam indicat, v. g. color albus, explicari potuit de virtute, quæ in equitibus ab ipſo Zacharia viſis ſplēdebat; cùm equites illi ſint veræ perſonæ virtutum & affectuum capaces, attamen in Apocalypſeos perſonis, cùm fictæ ſint, non poſſunt C equorum colores denotare affectus ſeu virtutes, quæ illis inſint, ſed quas per occaſionem in aliis efficiunt. Exempli gratiâ. Si per colorem album indicaretur lætitia; in Zacharia quidem poſſet vera illorum equitum lætitia denotari: in Apocalypſi non item; ſed poſſet in eo colore repræſentari lætitia, quæ in hominibus Chriſti fidem recipientibus cernitur. Atque hoc euidens eſt in colore pallido. Neque enim mors pallida dicitur, quia ipſa pallida eſt, ſed quia reddit homines pallidos. Quod ergo in pallido colore perſpicitur, ad reliquos debet extendi, vt pari greſſu procedamus.

Traditur colorum differentia, eiuſque ratio inter Zachariæ & Ioānis equos.

Ex quo deducitur per equorum colores apud Zachariam exprimi poſſe affectiones ſiue virtutes eorum, qui in hominum ſalute Chriſti vicarij ſunt. Verum in Apocalypſi non figurant virtutes aut ordinatos animi motus eorum, qui ſaluant, ſed, qui ſaluantur. Et iuxta hanc rationem patebit latius Apocalypſeos ſignificatio, cum multo plures ſint, qui ſalui fiunt; quàm qui ad alios ſaluandos, vt Dei miniſtri, incumbunt.

D Porrò aliqua requiritur virtus in miniſtris ad aliorum ſalutem deputatis; quæ generatim loquendo, non exigitur ab iis, qui ſaluandi ſunt, cuiuſmodi eſt inſignis ſapientia. Quamobrem ſi varius in equis color, eſſet maximæ ſapientiæ ſymbolum; ſic profectò foret color Zachariæ equis appoſitiſſimus; non tamen equis Apocalypſeos. E contrario etiam effectus, quem mors in bonis præſtat, aptus eſt ad eos omnes, qui ſaluantur, non tamen ad docendi & concionandi munus denotandum. Hoc enim officium ceſſat potiùs morte ipſâ, atque ideo color pallidus potuit è re Apocalypſeos eſſe; licèt viſionis Zachariæ non fuerit.

Quæ ſit ſignificatio colorum in Zachariæ equis apparentiū.

Sed propiùs accedamus oportet ad genuinam vniuſcuiuſque coloris ſignificationem; & ab equis Zachariæ ducamus exordium. In c. 1. tres ſunt colores, *ruſi, varij, & albi.* Diuus Ambroſius colorem album ad virgines applicat: varium ad Doctores: & rufum ad Martyres. Pro quo facit, quia hæc genera eſſe ex præcipuis Chriſtianæ militiæ equitibus. Multi quidem Ambroſium ſequentes referunt colorem rufum ad E martyrium; ſed non video, quàm aptè. Nam color rufus à ſanguineo ſatis diſtinctus eſt. Præter hæc, in Apocalypſi datur color rufus ac pallidus: quorum poſtremus martyrio attribuitur: quare rufus diuerſam habeat ſignificationem oportet. Ambroſij inſuper explicatio non videtur reddere poſſe rationem, cur niger color in ſexto capite, non verò in primo reperiatur.

Quid per album equi colorem apud Zachariam.

Mea explicatio eſt, in colore albo ſymbolicè immaculatam ſanctitatem indicari; in rufo zelum ardentem, ſapientiam in vario, & in nigro modeſtiam. De albore vide Alciatum emblemat. 117.

Sinceri eſt animi & mentis ſtola candida pura.

Atque hæc eadem ſignificatio veſtibus albis & lino candido tribuitur. Ioannes item perſpicuè ait byſſinum iuſtificationes eſſe ſanctorum.

Quid per rufum.

Rufum autem equi colorē ardenti zelo optimè congruere nō negabit, qui animaduerterit rufos equos alacriores, erectioreſque eſſe. Quin & color ipſe accenſus eſt, & ignis ſplendorem refert meliùs adhuc, quàm color rubeus: & tamen ad zeli & acrimoniæ ſignificationem ait Alciatus in illo emblem. 117.

At ruber armatos equites exornat amictus.

Et Alexander ab Alexandro l. 1. capit. 20. vbi & Tiraquellus refert ex Xenophonte, Æliano, Plutarcho, & Valerio, Perſas, & Lacedæmonios in prælium profecturos rubris veſtibus indui ſolitos.

Quid per variū colorem.

Sequitur color varius, quem in equis Hiſpanum vulgus nuncupare ſolet *rucio*, ſiue *houero*, nec primus ipſe huiuſmodi colorem ad ſapientiæ ſignificationem accommodo: ſiquidem Diuus Ambroſius illum explicat de Doctoribus. Et re verâ in varia colorū ritè diſtributorum varietate, nō ineptè indicatur æterna altiſſimi ſapientia, quæ varietatem illam cautâ pulchritudine diſtinxit. Videtur enim quod ſimplex ex ſe atque vnius rationis eſt, vnico colore conuenienter denotari; quod verò artis eſt atque conſilij plenum, per multiplicem colorum varietatem exprimi. Neque illud ſilentio prætermittendum eſt, græcam vocem, qua varius equi ſignificatur color, id eſt, ποικίλος, ſignificare etiam magnam ſapientiam. Gloſſarium enim antiquum ſic explicat, ποικίλος, *Dædalum, varium.* Quod in eo nititur, quòd magna ſapientia ingenti varietate pariter ac diſtinctione debeat conſtare. *Eſt enim ſpiritus intelligentia multiplex.* Sapientiæ 7. 22. deinde c. 6. Zach. exigit cōtextus, vt color varius reſpiciat ſapientes, nāque ait, *Varij egreſſi ſunt ad terram Auſtri,* quod idem eſt, atq; in Ægyptū. Notum eſt autē in Scriptura agi de Ægyptiis, tanquam de ſapientibus, & aduerſus huius ſæculi ſapientiam mittit Deus ſapientiam Doctorum Eccleſiæ.

Græcâ coloris varij voce ſignificari etiā ſapientiam.

Quid per nigrū colorem.

Tandem vt modeſtia in nigro colore denotetur, ſuadet inprimis complurium nationum conſuetudo, apud quas nigri coloris veſtis modeſtiam redolet; argumento non obſcuro ſignificationem huiuſmodi in naturali aliqua proportione ſolidari. Vt autem huiuſmodi vſum ex antiquiſſima inſtitutione originem ſumſiſſe conſtet; aduerto, veterum Monachorum veſtem (vt Benedictinorum & Baſilienſium) nigri eſſe coloris. Quin etiam clericis alium à nigro colorem induere vix, ac ne vix quidem, licuit. Præterea Canticorum 5. 11. *Coma eius nigra quaſi coruus*, mirificè hæc ſignificatio quadrat. Cuius fundamentum eſt, modeſtiæ iure optimo aſcribi, nigro colore eſſe contentum. Quia nigror ſymbolum eſt rei contemptæ & externâ ſpecie deſpicabilis, vt probat noſter Delrius in Cantica ex Heſychio, Bernardo, Beda, Alcuino, VVileramo, Haymone, & Anſelmo. Et verba ipſa ſponſæ Cant. 1. id ſatis probant. Quid enim aliud ſignificat, cùm ait, *nigra ſum, ſed formoſa?* cùm enim niger color ſit ceteris obſcurior, hinc eſt lucem ad res glorioſas indicandas applicari; obſcuritatem verò ad viles atque abiectas: vnde dici ſolet Obſcurum genus, &c.

Nigror enim rei ſymbolū.

Cur in Zacharia equis inter myrteta abditis colores tantùm ruſi, varij & albi ſint?

Cur in c. 6. eiuſdem Zacharia prædictis coloribus niger addatur?

Hac ſignificatione ita conſtitutâ, facile eſt videre, quàm fuerit congruens, in illis inſidiis capitis 1. Zachar. eſſe zeli, ſanctitatis ac ſapientiæ ſymbolum: nec tamen opus eſſe modeſtiæ ac ſubmiſſionis ſignificationem. Nam quo tempore bellum tectè & occultè fiebat, liquet non id magnificè ac ſuperbè fieri. At verò c. 6. quando in multiplici militarium curruum apparatu ingens Eccleſiæ potentia, & apertum iam bellum in Euangelij hoſtes indictum monſtrabatur, tunc decorum maximè fuit, vt ſuprà dictis coloribus niger in modeſtiæ documentum adderetur. Id quod ita accidit omnino. Nam Chriſtiana Eccleſia, etiam poſtquàm ad potentiæ & magnificentiæ culmen peruenit, Euangelij hoſtes magna cum modeſtia deuicit ac ſubegit.

Et quamuis ſpecialis illius belli milites non eſſent alij quidem ſapientes, alij modeſti, alij æmulatores, ſed in eorum ſingulis hæ omnes virtutes mirum in modum effulgerent: cæterùm quod in vnoquoque equo repræſentari non potuit, in omnes diſtributū fuit. Quemadmodum in publicis actionibus fieri plerumque ſolet. Ita enim Chriſti paſſionis inſignia per Angelos diſpertimus, licèt eorum ſinguli omnia ſimul venerentur.

Zachariæ equorum & quadrigarū viſio quò potiſſimū ſpectet.

Per colores itaque viſionis Zachariæ ſignificantur virtutes militum Eccleſiæ Chriſtianæ, qui contra idolorum ſuperſtitionem bellum erant ſuſcepturi. Et nemo inficiari poteſt, quin vt veſtium colores apti ſunt ad denotandas virtutes perſonarum, ſic etiam in equitibus poſſint colores equorum eidem ſignificationi deſeruire: præcipuè in his viſionibus, vbi equus atque eques, non diuerſas perſonas adumbrant, vt ſuprà iam vidimus.

Quid per colores quatuor Apocalypſeos equorum figuretur.

Huic de Zachariæ equorum coloribus declarationi nō parum accedet roboris, ſi iuxta illam idonea adhiberi poſſit declaratio quatuor equorum coloribus Apocalypſeos, necnon idonea ratio diſcriminis, quod inter vtramque viſionem hac in parte verſatur. Dico ergo, in Apocalypſeos equis colorem album ſpectare debere ad ſalutarem intellectus captiuitatem, rufum ad ſtrenuum mentis ardorem atque audaciam, nigrum ad paupertatis humilitatem & pallidum ad mortis contemptionem. Suppoſitis autem iis, quæ diximus notatione 3. cùm equi ſint ſalutis ſymbolum, quam Chriſtus in orbem aduexit; facili negotio cernitur quantopere expediret, vt quatuor equorum colores ad hanc ſignificationem idonei eſſent.

Quid per rufum.
Quid per nigrum.
Quid per pallidum.

In tribus quidem poſtremis cōperta res eſt: etenim vt iam probauimus, manifeſtum eſt equum eſſe allatæ ſalutis ſymbolum: & rufum colorem ad zelum ac mentis ardorem aptè refert. Rufus ergo equi color erit ſymbolum ſalutaris audaciæ atque atque ardoris. Conſtat iterum colorem nigrum, eſſe modeſtiæ & humilitatis ſignum. Quare niger equus ſalutarem humilitatem & ſubmiſſionem indicabit. Nihilo obſcurius eſt, in colore pallido denotari mortem, quæ pallidos efficit homines. Vnde pallor in equo innuet omnino mortem ſalutarem, ſolùm ergo ſupereſt explicare, quomodo color equi albus ſymbolum ſit ſalutaris captiuitatis intellectus: quia albus color ad ſanctitatem quidem & innocentiam congruenter videtur referri, ad intellectus captiuitatem non item.

Quid per album.
Equos albos mitiores ac māſuetiores eſſe cæteris.
Equis albis lenē ac mollē eſſe pilū.
Vtramq; albi coloris ſignificationē & apud Zachariam & apud Ioannē viſe inter ſe copulari.

Ad hæc dico, alborem in equo ſignum eſſe manſuetudinis. Nam equi albi præ cæteris ſunt phlegmatici; atqui in manſuetudine appoſitè indicatur, eos ſponte ſe freno & aliorum imperio ſubmittere. Quod mirificum eſt, vt intellectus ſubiectio ad Euangelij dogmata ſignificetur, iuxta illud Iacobi 1.21. *In manſuetudine ſuſcipite inſitum verbum, quod poteſt ſaluare animas veſtras.* Vide etiam c. 3. 13. vbi de ſapientiæ manſuetudine. Huc ſpectat, equis albis lenem ac mollem pilum ſerici inſtar fili ineſſe, ex Andrada lib. 1. de equis cap. 34. Altera etiam ſignificatio puritatis ac ſanctimoniæ, quam color albus habet, rectè cum ſalutari ſubiectione per equi albi colorem ſignificatā copulatur. Nam ſubiectione illā & captiuitate viuæ fidei acquiritur iuſtificatio, quæ ſanctas efficit animas, & ab omni ſcelerum labe defæcatas. Ex quo fit placuiſſe colorem album in equo expreſſius denotare, quam ſit ſalutaris illa viuæ fidei manſuetudo, quia facit hominem iuſtū & ſanctum. Atque hæc maior expreſſio in vno ex quatuor coloribus congruens fuit, vt reliquis lucem daret. Quemadmodum in quatuor equitibus expreſſum fuit, vnum ex eis eſſe mortem, vt reliqui conciperentur tanquam mortis ipſius ſocij & comites, qua ratione ſuprà explicatum eſt.

Iudiis equorum colores, eorumque ſignificationes paucis coërcentur.

Atque vt quatuor colorum ſignificationem paucis coërceam aſſero colorem album eſſe proprium equi cicuris ac manſueti, ideoque eſſe aptum ad ſubiectionem indicandam. deinde rufum colorem eſſe equi acris & ardentis; per illumque audaciam & animi erectionem denotari. nigrum porro eſſe colorem reliquis obſcuriorem, atque adeò vilitatis ac demiſſionis ſignificationi congruere. pallidum denique colorem ad mortem, quæ pallidos reddit homines, figurandam eſſe idoneum.

Cur varius color in Zacharia equis apparuerit, in Ioanne non item?

Deducitur ex iis, quæ diximus, varium colorem in equis Zachariæ fuiſſe valde conuenientem; non verò in Apocalypſeos equis. Nam in Apocalypſi colores equorum aptantur ad ſalutem, quam Eccleſiæ naſcentis tempore generatim ſuis fidelibus Chriſtus impertiuit. Illa autem inſignis ſapientia, quæ in vario colore innuitur, non fuit omnibus communiter conceſſa, ſed illis, qui mundi Doctores ac Magiſtri erant futuri, de quibus agit Zacharias.

Cur in Zacharia equus pallidus color defuerit.

Alia erat dubitatio, quare apud Zachariam defuerit color pallidus? ad quam reſponderim, cum pallidus color equi, ſit ſymbolum mortis Chriſtianorum, ideo mortem non directè ad alios docendos ſpectare, ſed illa potiùs finiri munus incumbendi in proximorum ſalutem. Quòd ſi ad hoc rurſus opponatur, non minùs mortis exemplo, quàm multis concionibus homines permoueri ſolitos, Reſpondeo hoc non ex morte, ſed ex ſanctitate, quæ illam comitatur, dimanare. Si verò hoc totum in pallidi coloris ſignificatione includitur, mirum non eſt in Apocalpſi explicatur, quam in Zacharia gloriam martyrij & in Domino morientium felicitatem denotari.

Cur apud Zachariam dux equo rufo, apud Ioānē albo vehatur.

His oportet adiungi diſcrimen aliud: cur nimirum apud Zachariam dux equo rufo inuehatur, *Ecce vir aſcendens ſuper equum rufum*, cap. 1. 8. Cùm tamen in Apocalypſi dux (qui eſt Chriſtus) albo portetur equo? Hæc dubitatio non propriè pertinet ad quatuor equos cap. 6. Nam in noſtra declaratione non eſt Chriſtus, qui equo albo inſidet, ſed fides. Et quemadmodum Chriſtus in virtute (ſicut cauſa principalis in ſuo inſtrumento) in equo albo ſedet; eādem ratione ſedet etiam in rufo, in nigro & in pallido. Illud ſaltem pro cōperto eſt eum, qui cap. 19. 11. ſuper equum album ſedebat referre Chriſtum. Cur ergo in Zacharia dux equo rufo, & in Apocalypſi albo equo aduehitur? Reſpondeo, verum quidem eſt vtrobique ſermonem inſtitui de Euangelicæ prædicationis militia & in Zacharia tamen colores repræſentant (vt iam expreſſimus) concionatorum virtutes, atqui in prædicandi munere princeps & coryphæus eſt zelus & charitatis ardor, itaque operæ pretium valde fuit, ducem tollere in equum rufum; cum hic color ſit accenſæ audaciæ zelique ardentis ſignum. Et eādem de cauſa Iſaias Deum induit *quaſi pallio zeli*, capit. 59. nu. 17. At in Apocalypſi; cum capit. 6. equorum colores non ſignificent concionatorum, ſiue (vt A ita dicam) ſaluatorum virtutes, ſed effectum, quem in illis qui ſaluantur, præſtant, vt eadem retineretur ſeries, in cap. 19. (vbi agitur de Romani imperij conuerſione poſt Chriſtiana ſacra Romæ publicè ſuſcepta) cum proprius fuerit effectus, homines ad fidem conuertere non oportuit alium in equis colorem apparere præter album; qui manſuetudinem, & ſanctificationem adumbrat, vt ſuprà explicatum eſt: & idcirco tam dux, quam exercitus equis aduehuntur albis. Nā in Apocalypſi colores equorum referuntur ad eum indicandum effectum, qui in perſonis ſaluandis intenditur, effectus autem erat, vt fidem & ſanctificationem in manſuetudine ſuſciperent, vt loquitur diuus Iacobus. Quod verò quatuor fuerint capitis ſexti colores, oſtendit maiorem fuiſſe & præſtantiorem ſaluationis effectum in primigenijs Iudaici B populi Chriſtianis. Neque enim ſolùm fidem & ſanctificationē mente combiberunt, ſed etiam magnum illum mundi conuerſionis zelum, & diuitiarum, honorum vitæque ipſius deſpicientiam.

Colores equorum in Apocalypſi quō potiſſimum ſpectent.

Alia huiuſmodi colorū expoſitiones proponūtur, & improbātur.
Alia coloris interpretatio.

Huc vſque ſequutus ſum eam colorum ſignificationem, quæ mihi aptiſſima viſa eſt. Nunc placet alias declarationes paucis attingere, & rationem, cur eas non ſequar, ſubiicere. Aliquis fortè colores equorum explicabit ad externam diuini operis faciem, quæ ab ipſo opere valde fuit diuerſa, iuxta illud Iſaiæ 29. num. 28. *vt faciat opus ſuū, alienū opus eius ab eo.* Quare ſi in equo primo ſignificatur magna Chriſti virtus & fortitudo; ſpecies quidē fuit infirmitatis; quia *virtus in infirmitate perficitur*: atque ita color albus poteſt debilitatis ſpeciem denotare. Conſtat enim, equos albos cæteris C imbecilliores eſſe. Pari etiam ratione rufus color poteſt eſſe externa audaciæ & contentionis facies in ſumma beneficentia. Nam equos rufos certum eſt eſſe reliquis ferociores. Niger etiam color poteſt pro iniquitatis prætextu ſymbolicè ſubſtitui, quia longiùs diſtat à luce, rationis & æquitatis ſymbolo in æquitatis autem diſſimulatione, maxima tertij ſigilli æquitas occultatur.

Reiicitur ſuperior interpretatio.

Huiuſmodi tamen applicatio alioquin in duobus primis coloribus veriſimilis, non ſatisfacit in tertio, & deficit omnino in quarto. Nam ad quartum ſigillum ſpectat magna Dei ſapientia atque conſilium, cuius integumentum fuit ſtultitiæ. Nemo autem dixerit pallidum equi colorem eſſe ſtultitiæ ſymbolum; niſi fortè diceret pro externa ſtultitiæ ſpecie fuiſſe cædem maximam in Chriſtianis factam. Tunc enim non negauerim, in coloribus depingi operis diſſimulationem per effectus ipſos, qui in Chriſtianis cernebantur, D videlicet quòd frænari audacter & fidenter ſuam fidem in vulgus diſſeminarent, quod denique humilitatem, abiectionem, egeſtatem, & propriæ vitæ deſpicientiam complectarentur: qua tum omnium facie ſtultitiam præ ſe ferebat Chriſtianorum, iniquitatis verò notam & ſtrictiſſimi iuris non ipſis, ſed ipſorum Deo inurebat.

3. Explicatio quatuor colorum.

Alius in eam fortè ſententiam pedibus ibit, vt iudicet colores eſſe ad ipſas hominum actiones referendos: qua ratione albedo eſt lætitiæ ſymbolum, & nigredo triſtitiæ. Quæ ſignificatio primi equi colori rectè videtur congruere: quia maxima erat eorum lætitia, qui recens ad Chriſtianam fidem traducebantur. Poſſet etiam rufus color vſurpari ad illius verecundiæ atque pudoris ſignificationem, quo primi ſuffundebantur Chriſtiani in ſuæ fidei profeſſione. Verùm tamen in hac explicatione non poſſunt omnia cohærere: neque in tertio ſigillo conſentaneum eſt aliquod triſtitiæ ſymbolum. E Nam licèt egeſtatis ſpecies ſit triſtis, hocque epithetō eam Virgilius compellet, primorum tamen Chriſtianorum affectio in ipſa egeſtate magnam potiùs lætitiam præ ſe ferebat: iuxta illud Senecæ, *Honeſta res eſt paupertas læta.* Ad hæc, non erubuerunt Chriſtiani acceptam Chriſti fidem foras dare nec video, qui poſſit affectus ad rem aptus in pallido colore indicari.

Refutatur expoſitio prædicta.

Senec. li. 1. epiſt. 2.

4. Expoſitio quæ item refellitur.
Tamerlanus quid per varios colores in tentoriis ſubinde mutatos innueret.

Præterea ſatis noui colorem album equorum ad felicitatem ac triumphum, nec non ad bonum omnem referri ſolere, ſed quorſum hoc in præſenti, niſi cætera cum eādem ſignificatione conſentiant? Idem dixerim de ſymbolis aliis ad militiam ſpectantibus, quale eſt per colorem album in vexillis pacem denotari: per rubrum ac nigrum minas hoſtibus intentas: vt de magni illius Tamorlani ſignis atque tentorijs hiſtorijs hiſtoricorum annalibus proditum eſt Sed F non eſt, cur ratio habeatur cuiuſque explicationis, quæ omnia aptè quadrare non poſſit.

NOTATIO VI.

Cur in primi & tertij ſigilli figura magis emineant fortitudo & Æquitas, quàm Beneficentia in ſecundo, & Sapientia in quarto.

Quid interſit diſcrimi-

SVPRA iam explicatum eſt, quatuor prima ſigilla ſpectare ad primos quatuor diuinæ prouidentiæ ſpiritus, id eſt, *nũ Inter primum ac tertium ſigillũ ex vna parte, ex altera ſecundum & quartum.*

ad fortitudinem, Beneficentiam, Æquitatem, & Sapientiam. At enim, ſi textum attente inſpiciamus, magnum reperimus inter illa diſcrimen. Nam in primo ſigillo, præterquàm quòd leo Ioannem aduocat, in eadem etiam figura apparet manifeſtum fortitudinis ſymbolum, cuiuſmodi ſunt arcus, ſagittæ, & victoris nomen. Deinde in tertio ſigillo & Ioannem accerſit homo, qui rationis eſt atque conſilij particeps: & illi figuratur rationis & æquitatis ſymbolum, nempe libra. Attamen in ſecundo ſigillo, etſi Ioannem compellat vitulus, in eo tamen, quod cernitur, ſigno, nullum extat ſymbolum Beneficentiæ expreſſum, ſed violentiæ potius ac belli. In quarto ſimiliter, cito, Ioannem acciat aquila, animal viſus perſpicacitate à natura præditum; in ipſa certè figura nihil eſt, quod ſapientiam atque conſilium redoleat ad eorum incolumitatem, qui Chriſti inſequuntur veſtigia; ſed quod ſtultitiam potius adumbret, & eorum, qui ſe ad Chriſtum applicuere, interitum. Huius diſcriminis oportet hîc reddere rationem.

In perfecta hominũ ſalute plus apparuiſſe hominum ipſorum oculis Chriſti fortitudinẽ ac iuſtitiã, quã beneficentiã ac ſapientiã.

Quomodo Chriſti virtus ac fortitudo facilè vel ipſis hoſtibus innotuerit.

Aſſero igitur, in hac differentiâ mirificè exprimi, inter eas quatuor perfectæ ſalutis partes, quam Chriſtus Dominus ſuis ſectatoribus aſportauit, Fortitudinem & Iuſtitiam ipſius Chriſti non adeo abſcondi, ac Beneficentiam atque Sapientiam. Ad cuius rei explicationem notandum eſt, ad primum ſigillum ſpectare Fidei vim ac robur in eorum conuerſione, qui Euangelio manus dabant. Et quamuis abſque ſpeciali Chriſti auxilio & ſpiritu, in illo opere cognoſci non potuerit diuinæ fortitudinis effectio, hominum ſaltem oculi ſignificationem incredibilis fortitudinis ita perſpicuam cernebant, vt eam inficiari nequaquam poſſent. Etenim cùm viderent ad vnius piſcatoris concionem (in qua Ieſus Chriſtus à Iudæis ipſis cruci ſuffixus verus eſſe mundi ſaluator prædicabatur) extemplò tria hominum millia nouam illam religionẽ amplecti, nec ſegniore gradu in aliarum rerum progreſſione pergi, ab Apoſtolis item vno Chriſti nomine implorato tot tàmque ingentia miracula edi, hæc certè Crucifixi virtutem ſatis apertè monſtrabant. Quin imò illi ipſi, qui eam abnegabant, & maledictis vexabant, eorum quæ in media hominum luce fiebant, perſpicuitate & euidentia conuicti, quid agerent, quidue vltrà opponerent, ignorabant.

Chriſti item æquitatẽ in primis Chriſtianis facilè omnibus fuiſſe conſpicuam.

Nec minùs euidens erat rationem & æquitatem à primigeniis illis Chriſtianis maximè coli & obſeruari, nec ab eis in aliquem vllam iniuriam immitti. Omnibus enim de illorum innocentiâ & vitæ integritate conſtabat. Videbant nãque ab iis proprias poſſeſſiones & rem omnium familiarem diuendi, vt ad ſingulorum indigentiam in commune conferrentur. Quapropter dubitari non poterat, quin rationem ac iuſtitiã cum primis amarent, & quodlibet iniuriæ inferendæ genus deteſtarentur. Cùm autem compertum eſſet omnibus, haac rei familiaris contemptionem Chriſtianis hominibus tantopere cordi eſſe; vt ſuum imitarentur Chriſtum & ad ipſius doctrinam atque conſilia ſe totos effingerent: ipſimet Chriſtianæ religionis hoſtes, quantumuis calumniam adhiberent, fateri cogebantur, Chriſtum fuiſſe æquitatis ac rationis tenaciſſimum.

Chriſti beneficẽtia quomodo carnis oculis eſſet abdita.

A At verò duo hæc, prædicationis videlicet beneficentia, & admirabile conſilium perducendi illos per probra, iniurias, ac mortem ad ſummam atque æternam felicitatem (quæ in ſecundo & quarto ſigillo continentur) hæc inquam, duo infidelium oculos ac mentes omnino præteruolabãt. Nam cũ Chriſti fidẽ iocularẽ & nugatoriam reputarent, non illis venire in mentem poterat Euangelij prædicationem eſſe maximum mundi beneficium, ſed ipſius potiùs exitium & vaſtitatem. Quamobrem ſummoperè expedire putabant, vt nouæ religioni per multorum iam animos tacitè ſerpenti aperto bello, ferro atque igni obſiſteretur: ac proinde exiſtimabant, accenſam illam, qua Chriſtiani æſtuabant, cupiditatem, ceteros ad ſuam fidem traducendi, torrem eſſe ac malleolum ab ipſis inferis comparatum ad vrbes ac regna exitiabili diſcordiarum igne incendenda. Quòd ſi hæc de primis Chri- B ſtianis Iudæi ſibi perſuadebant; dubium non eſt, quin idem etiam de Chriſto aſſertore noſtro, vt de humani generis peſte, ſentirent.

Conſiliũ etiã Chriſti ſuos hoſtes latuiſſe.

Iam, quod attinet ad ſublime conſilium ſaluandi homines per tot ærumnas, calamitates & occiſiones; hoc mundanorum hominum oculis ſtultum atque inſanum viſum iri, quis dubitet? Si verò ad perfectam horum cognitionem, quæ externam inſaniæ ſpeciem præ ſe ferebant Chriſti luce & ſpiritu opus erat; Chriſtum ipſum, qui ſuos in hos laborum laqueos inducebat, ſapientiſſimum & admirabili conſilio præditum iudicare qui poterant; niſi inſipientem potiùs & ab omni prudentia deſtitutum? Præſertim cùm vitam Chriſtiani C per tot ſupplicia, per ſummas contumelias profunderent, ea de cauſa, quòd hominem crucifixum, tanquam vnicum & verum Deum colerent.

Hæc ratiocinandi ſeries multò longiùs poſſet extendi; ſed hæc dixiſſe ſit ſatis, vt planè perſpiciatur, in abſoluta primorum Chriſtianorum ſaluatione, ſi minus beneficentiam atque conſilium (vt pote quæ clauſa penitus erant ac recondita) ipſius certè virtutem & æquitatem aliqua ex parte innotuiſſe. Hoc igitur diſcrimine ita conſtituto, quid potuit concinnius & elegantius exprimi, in quatuor illarum partiũ pictura, quas perfecta primorum Chriſtianorum ſaluatio coërcuit, quàm in primi & tertij ſigilli figura aliquam virtutis & æquitatis præberi ſpeciem, id eſt, arcum & libram: in aliis verò nullam beneficentiæ & conſilij faciem relinqui? D Verum quidem eſt, ad Apocalypſeos interpretum admonitionem atque doctrinam oportuiſſe valdè, vt aliquod remaneret veſtigium, quo ducerentur ad beneficentiæ & conſilij, in ſecundo & quarto ſigillis inquiſitionem, hinc tamen magnâ arte atque induſtriâ fuit diſpoſitum, dum quatuor ſigillorum figuræ cum quatuor animalibus conſociatæ ſunt, atque ita cùm videamus Ioannem à vitulo ad ſecundum ſigillum inſpiciendum, & ab aquila ad quartum vocari; hoc ipſo, & totius diſcenſus ſerie, quaſi Ariadnæ filo ducimur nõ obſcurè ad ſigillorum figuras cum animalium ſignificatione copulandas: atque adeò admonemur, in ſecundo ſigillo beneficentiam abſcondi, quàm denotat vitulus; & in quarto ſapientiam per aquilæ ſymbolum indicatam.

CAPVT SEXTVM.

TEXTVS.

Vbi de apertione primi ſigilli.

Verſ. 1. *Et vidi, quòd aperuiſſet Agnus vnum de ſeptem ſigillis; & audiui vnum de quatuor animalibus dicens, tanquam vocem tonitrui, Veni & vide:*

2. *Et vidi: & ecce equus albus, & qui ſedebat ſuper illum, habebat arcum; & data eſt ei corona, & exiuit vincens, vt vinceret.*

COMMENTARIVS

CVM ſuperioribus notationibus explicuerimus, quæ ſeptem ſigillis communia ſunt, & præſertim quatuor primis: nunc in commentario compendiariâ breuitate vti licebit, & lectorem in rebus non paucis ad ea remittere, quæ in notationibus præmonſtrata ſunt.

Vnum idem quod primũ.

In primis liquidò, conſtat ex contextu, *Vnum de quatuor animalibus*, idem hîc eſſe quod primũ, id eſt, leonem; ſequitur enim poſteà ſecundũ, tertium & quartum. Cur autẽ leo Ioannem acciuerit ad primi ſigilli apertionem, cùrue tonitrui vox leoni tribuatur; ſuprà iam declaratũ eſt, nec non quid equus albus ſignificet. Cuius ſeſſorẽ licèt communis interpretatio Chriſtum eſſe exiſtimet, nobis tamen per- E ſuaſum eſt, quatuor hoſce equites fictas agere perſonas per proſopopœiã inductas; vt patet in quarto equite; atque adeò ſeſſorem equi albi eſſe *Fidem*: quæ tamen cùm inſtrumentũ ſit Chriſti in hac factione, rectè ipſi Chriſto tribuitur, quod ipſius inſtrumentum operatur. Et hæc eſt noſtræ explicationis concordia cum communi interpretatione.

Equi albi ſeſſorem eſſe fidem.

Verſ. 2. Quo ſenſu equi albi ſeſſor arcũ habere dicatur.

Et qui ſedebat ſuper illum, habebat arcum.] Cùm igitur ſermo hîc ſit de Fide; arcus, quem manibus geſtare dicitur intelligendus eſt in eo ferè ſenſu, quo Poëtæ Amori arcum & ſagittas affingunt. Quod vna ex parte indicat efficaciſſimam amoris vim, qua corda percellit; ex altera verò innuit eos, quos amor ferit, læſos manere quodammodo;

&

& ipſius amoris potentiæ ita ſubiectos, vt propriâ A dem ratione & conſilio non ducantur; ſed eius trahâtur vi, qui eos perculit & ſibi ſubiecit. Non aliter arcus hîc, quẽ ſacra fictio tribuit fidei Crucifixi repræſentat vim ingentẽ qua homines ad rem alioqui nouam & inſolitam ducebat, & quodãmodo trahebat; cuiuſmodi eſt, ſuam omnem felicitatem reponere in eo homine, quem Iudæi in crucem ſuſtulerant. Ex altera verò parte indicatur, hanc fidem ab infidelibus illudi, vt cæcam aliquam opinionem, quæ Chriſtianorum corda occupabat, & ratione atque conſilio excluſis penitus ſibi ſubiiciebat. B

Cur Fidei corona detur?

Et data eſt ei corona: & exiuit vincens, vt vinceret.] Non dubium eſt, quin agatur hîc de victoriæ corona, vt patet ex contextu. Atque hæc eſt vſitatiſſima phraſis, qua victoria appellari ſolet corona: & ita ſæpè loquuntur Apoſtoli, ac D. præſertim Ioannes. Quod verò Chriſtianæ fidei concedatur corona, perſpicuè aſſeritur, 1. Ioan. 5. 4. *Hæc eſt victoria, quæ vincit mundum, fides noſtra.* Sed quid eſt, *Exiuit vincens, vt vinceret?* Reſpondeo, in his verbis miram includi energiam, qua exprimitur maxima vis Chriſtianę fidei primitiuis Iudaici populi Chriſtianis; quorum ſubmiſſio ac ſubiugatio non erat C ad modum, quo in amore ſolet contingere; ſed qua ratione in peſte vſu venire cernimus. Amor enim contagione non creſcit; quare quod aliquem ſingularem ſubiiciat non ideo ſubiicit alios. At in fide, cùm ſubigebatur vnus, inde quaſi ex ſemine principium ad multos alios ſubigendos capiebatur. Nec diu res ibi conſiſtebat; donec Gentilitas ad fidem traduceretur (ſic Thomas, Lyranus, & Interlinealis.) Fides enim quemcumque proſternebat, eodem vtebatur, vt inſtrumento ad alios ſimiliter deiiciendos: & hac ratione ex ipſis percuſſis ſibi ſagittas conflabat. D Huc fortè ſpectat illud Iſaiæ 49. 2. *Poſuit me quaſi ſagittam electam.*

Quid ſit, vincens vt vinceret.

Chriſtũ aperuiſſe hoc primũ ſigillum, quid ſit.

Verùm, quia aperire libri ſigilla, nil aliud fuit, quàm hominibus aperire ſenſum, vt Scripturas ſacras intelligerent; aperuiſſe Chriſtum hoc primum ſigillum, idem eſt, atque ſuum impertiiſſe ſpiritum multis, vt cognoſcerent quæ conſcripta erant de Meſſiæ virtute ſuum populũ à ſeruitute erepturi, in eo vel maximè veriſſima reperiri, quòd eos in Euangelicæ fidei ditionem ac poteſtatem redigeret, & hoc pacto veris ſanctitatis ornamentis locupletaret. Quod non erat aliud, quàm eos ex dura E peccati ac Demonis ſeruitute liberare. Atque hic ipſe ſpiritus reſignabat ſigillum eorum locorum, in quibus de Ieſu Chriſti paſsione agitur; quæ eſt noſtræ fidei baſis ac fundamentum: necnon illorum, in quibus de glorioſis Meſsiæ victoriis Sermo eſt. Sic demum agnoſcitur maxima fortitudo, quæ in imbecillitatis ſpecie erat abſcondita.

TEXTVS.

Vbi de apertione ſecundi ſigilli.

F

Verſ. 3. *Et cùm aperuiſſet ſigillum ſecundum, audiui ſecundum animal dicens, Veni & vide.*

4. *Et exiuit alius equus rufus: & qui ſedebat ſuper illum, datum eſt ei, vt ſumeret pacem de terra; & vt inuicem ſe interficiant; & datus eſt ei gladius magnus.*

COMMENTARIVS.

Seſſorẽ equi ſecundi eſſe audaciam.

EXPRESSIMVS iam in notationibus, cur ad ſecundum ſigillum vitulus vocauerit Ioannem; quid inſuper ſignificet equus rufus diximus etiam per huius equi ſeſſorem ſignificari audaciam primorum Chriſtianorum in ſua fide promulganda: fingitur enim hæc audacia ſiue ardor, quaſi perſona quædam; quod fictionis genus de forma ipſa ſiue inſtrumento loquitur, quaſi de cauſa efficienti. Quapropter quod dixit Chriſtus Dominus de ſe ipſo, *Non veni pacem mittere, ſed gladium*; hoc ipſum tribuitur hîc audaciæ, & contentioni, quam Chriſtus primitiuis Chriſtianis intulit ad ſuam prædicandam fidem & proximorum ſalutem procurandam. Id namque medium vſurpauit Chriſtus, vt pacem mundanam de terra tolleret, & veram Dei pacem (qualis eſt Euangelica) hominibus largiretur.

Verſ. 4. *Gladius magnus quid hîc ſignificet.*

Gladius magnus.] eſt, meo iudicio, ipſa Euangelij prædicatio, vt ſæpè aliâs. Et hîc ſanè ſpeciali non caret elegantiâ: nam prædicatio ipſa conſideratur vt bellicum inſtrumentum ad ſectionem & diuiſionem aptum; per alluſionem ad ea Chriſti verba nuper allata, *non veni pacem mittere, ſed gladium, veni enim ſeparare hominem*, &c. Matth. 10. 34. Atque compertum eſt, grandem hanc diuiſionem ab Euãgelij prædicatione in mundo fuiſſe factam. Ideo autem appellatur gladius magnus: quia ſi diſcordiæ ac diſsidij cauſas ſpectemus, non hinc leues exortæ ſunt, vt alias interim rationes omittamus, quamobrem gladius Chriſti ſit magnus appellandus: quia nimirum gladius gigantis eſt, Pſalm. 44. 4.

Quo ſenſu dicatur, vt inuicem ſe interficiant.

Verba illa, *vt inuicem ſe interficiant*, ad ſui veritatem non exigunt, vt Chriſtiani infidelium occiſioni inhiarent: vt conſtat in ſimili loquutione Matth. 24. 10. Poſſumus tamen dicere non ineptè huiuſmodi effectum conſequutum fuiſſe, vt infideles Chriſtianos interficere conarentur: hi verò Euangelicæ prædicationis gladio illos myſticè occidere percuperent: iuxta modum lóquendi, qui habetur infrà c. 19. 21. & Pſalm. 149. 6.

In quo conſiſtat, Chriſtũ aperuiſſe ſecũdum ſigillum.

Aperuiſſe Chriſtum ſigillum hoc ſecundum, in eo conſiſtit, quòd ſuum ſpiritum fidelibus daret; vt eos Scripturæ locos probè intelligerent, in quibus de pace Euangelica agitur, & de abundantia pacis, quam Meſsias ſuo populo aduecturus erat: ſimúlque noſſent hanc pacem non oppugnari Euangelicâ prædicatione, quæ totum orbem videbatur conturbare; ſed hanc potiùs veram eſſe ad veram pacem, qua Chriſtiani fruebatur, viam.

TEXTVS.

Vbi de apertione tertij ſigilli.

Verſ. 5. *Et cùm aperuiſſet ſigillum tertium, audiui tertium animal dicens, Veni & vide. Et ecce equus niger; & qui ſedebat ſuper illum, habebat ſtateram in manu ſua.*

6. *Et audiui tanquam vocem in medio quatuor animalium dicentium; Bilibris tritici denario, & tres bilibres hordei denario; & vinum & oleum ne læſeris.*

COMMENTARIVS.

DE ſignificatione equi nigri; & quàm conueniens fuerit, vt ad eum videndum ſit Ioannes à tertio animali vocatus; dictum eſt ſatis in ſuperioribus notationibus. De ſeſſore verò equi nigri, reiectis aliis explicationibus, ſtatuimus eum eſſe fictam perſonã inductam per proſopopœiam; eodem modo, quo mors in ſigillo ſequenti fingitur ſedens ſuper equum pallidum. Sed poſtquàm perſonam eſſe fictam concedamus; ſtatera, quam manu tenet, nos videtur cogere, vt aſſeramus perſonam hanc eſſe æquitatem ſiue iuſtitiam. Præſertim ſi repetamus ea, quæ paulò antè dicta à nobis ſunt; videlicet certum eſſe in hac tertij ſigilli figura agi de diuina æquitate ſub iniquitatis prætextu latente. Quod ſi ita eſt, quid veriſimilius, cùm aperto ſigillo myſterium reſeratur, quàm vt hæc perſona diuinam æquitatem repræſentet?

Verùm tamen horum quatuor equitum conſociatio à nobis exigit, ne equi nigri ſeſſorem credamus eſſe Dei æquitatem propriè & ſtricte ſumptam; ſed ipſius inſtrumentum, quod ipſa aſſumpſit ad ſui operis perfectionem in ſalute primoribus Chriſtianis afferenda. Quemadmodum quarti ſigilli ſeſſor non eſt Dei ſapientia, ſed mors. Porrò aduertimus ſuprà, quatuor hos equites ex apparenti ipſo corporis trunco ſpectatos videri debere non hominibus ſalutares, ſed noxios & ad ipſorum miſeriam natos; id quod æquitati ac rationi minimè congruit.

Seſſorē equi tertij eſſe paupertatē.

His accedit, in contextu dilucidè agi de nimia parſimoniâ, inopiâ, & egeſtate; vt infrà videbimus. Quamobrẽ mihi facile perſuadeo, huiuſmodi perſonam, quæ manu geſtat ſtateram, eſſe paupertatẽ & indigentiam Chriſtianorũ Eccleſiæ primitiuæ. Licèt enim hæc illorum indigentia fuerit voluntaria, in aliorum tamen oculis ſtultitia atq; inſania videbatur. Nec diſſentaneum aliquis, aut minùs cõſonum iudicet, paupertati in manus ſtaterã dari. Nam quemadmodũ in primo ſigillo arcus Amoris inſigne appoſitus fuit Fidei: ita etiam congruens ratio ſatis extitit, vt Paupertati tanquã iuſtitiæ & æquitatis adminiſtræ tribueretur ſtatera.

Cur paupertati ſtatera in manus deturē

Nam primitiuorum Chriſtianorum paupertas illos eò redegit, vt nulli præter illa, quæ ad victũ & veſtitũ erant neceſſaria, quidquam ampliùs concederetur. Nec ditioribus proderat poſſeſſiones fuiſſe ab ipſis hereditario iure acceptas. Ad hanc ergo preſſam & ſtrictam agendi rationẽ inſinuandam mirificum fuit inuentum, vt paupertas manu teneret ſtateram; innuens nulli præter vitæ neceſſaria vel aſſem largiendum eſſe.

Quid ſtatera denotet, & quem ad finem tertio ſeſſori data.

Vbi obſeruãdum eſt, ſtateram, quam nigri equi ſeſſor habet, nõ eſſe ad triticum & hordeum ponderanda. Quamuis enim ſtatim dicatur *Bilibris tritici denario, & tres bilibres hordei denario*: ceterùm pro voce *bilibris* eſt græcè *chœnix*: atqui chœnix non pondus eſt, ſed menſura: etſi latinæ vocis defectu noſter interpres nomen bilibris vſurpauerit; nec immeritò, vt infrà explicabimus. Sciendum ergo eſt, ſtateram eſſe ad ponderandam cuiuſque neceſſitatem & nummos, qui in ſingulos erogandi erant: ita vt nummi pro iuſto neceſſitatis pondere diſtribuerentur.

Vocem inter animalia auditã quis ediderit.

Pro huius cõfirmatione aduerto, in Bibliis correctis (id eſt in Vaticano codice) non legi, *audiui vocem dicentem*; ſed *dicentium*. Vbi clare tribuitur hęc vox quatuor animalibus. Cùm autem per quatuor animalia Apoſtoli figurentur; ſenſus eſt, pri-A mitiuæ Eccleſiæ tẽpore fideles Apoſtolicâ doctrinâ fuiſſe inſtructos ad dicendum *bilibris tritici denario*, &c. In quo haud dubiè ſermonem conuertunt ad equitem, qui manu libram tenebat. Mox enim ſubiiciunt, *ne laſeris*.

Chœnix quid ſit. Bilibris tritici denario, quid ſignificet.

Quamobrem cùm, pro voce *bilibris*, ſit in græco *chœnix* (quæ erat frumenti menſura, quam in dies ſingulos ſeruis domini admetiebantur) cumque denarius ſit pretium, quod operatio pro diurno labore quotidie ſoluebatur; ſenſus eorum verborum, *bilibris tritici denario*, &c. idem eſt, ac ſi diceretur eos eſſe contentos, ſi quotidianus labor cum victu quotidiano menſuretur; nec alia temporalia prætereà bona expetere. Quinimò nihil aliud ad quotidianum victum videntur B optare, quàm exiguam panis menſuram. Etenim ſi panis totam pecuniam exhaurit, nihil nummorum erit reliquum ad alia coëmenda.

Tres bilibres hordei denario, quid ſit.

Addit inſuper textus, *Et tres bilibres hordei denario*, in quo ſupponitur, vt apparet, frumentũ triplo carius, quàm hordeũ diuendi tunc ſolitum. Cum ergo dicitur *tres bilibres hordei denario*; ſignificatur, qui domus familiam (vt cõiugem ac liberos) alendam habebant; aut quibus pietas erat & ſtudium proprio labore parta in pauperes erogãdi, eos hordeaceo pane eſſe contentos (id quod in ea tunc regione erat vſitatum) vt labor diurnus cum diurno C victu æquaretur. Denique hæc verba reipsâ continent eam Pauli ſententiam atque doctrinam, *Habentes alimenta, & quibus tegamur, his cõtenti ſimus.* 1. Tim. 6. 8.

Deinde dicere, *bilibris tritici denario*, idem eſt, ac ſe maximæ annonæ caritati ſubiicere; & oſtendere ſe eſſe contentos cariſſimo frumenti pretio; & quidem cariori, quàm ſi tũc medimnus denarios ſeptuaginta valeret. Quod mẽſuræ genus illi reſpondet, quam Hiſpanorũ vulgus appellat *hanega*. Hoc ſeorſum probabitur in notatione ſequenti. Quibus addendum eſt, medimnum, qui ſeptuaginta nummis argenteis conſtaret, carioris eſſe pretij in ea prouincia quo tempore ſcripta fuit Apocalypſis, quàm ſi hodie in Hiſpania D medimnus ſiue *hanega* duplo maioris æſtimationis eſſet.

verſ. 6. Quòd triticum & hordeum habeant in Græco articulum, vinũ verò & oleũ non habeãt, quid innuat.

Sequitur in textu, *Et vinum, & oleum ne laſeris.*] Græcè μὴ ἀδικήσῃς, & verbum, ἀδικῶ, ſignificat lædere, ſiue coarctare. Eſt igitur ſenſus, eoſdem ipſos, qui alioqui contenti erant, vt in frumenti atque hordei pretio læderentur, & coarctarentur; eoſdem orare & obſecrare, ne qua ſit in oleo ac vino diminutio aut coarctatio, ſed plena potiùs & conferta menſura. Enim verò notandum eſt, in Græco nec *bilibris*, nec *tritici*, nec *hordei* habere articulum; cùm tamen *vinum & oleum*, ſingulos articulos habeant. Ex quo infero, ſermonem eſſe de vulgari tritico, atque hordeo; de vino autem & oleo E non quidem vulgari, ſed ſingulari aliquo & peculiari.

Vinum & oleum in quo ſenſu accipienda ſint.

Quare exiſtimo vinum & oleum in ſenſu ſpiritali eſſe capienda ita vt deprecentur; ne in obſcura noctis caligine (hoc eſt) in huiuſce vitæ laboribus, aduerſitatibus & ærumnis, ne illis oleum deſit, quo accenſam alere lucernam poſſint; hoc eſt, ne deſtituantur luce & verâ cognitione felicitatis, quæ in ſancta paupertate includitur: nẽue abſit Spiritus ſancti vnctio; quæ mentes permulcet, recreat, ac ſolatur. Orant deinde, ne illos ſpiritalis lætitiæ vinũ deficiat: hoc enim ſolatio & quaſi adminiculo fulti F rerũ temporaliũ defectũ pro nihilo ducent. Nam vt ſuprà attulimus ex Seneca lib. 1. epiſt. 2. *Honeſta res eſt paupertas læta. Si verò læta eſt; paupertas non eſt.* Videtur etiam primâ ſpecie fieri alluſio ad id, quod inſignis cõpotor dicere poſſet; ſibi vel exiguum panis fruſtulum eſſe ſatis, dummodo ſe vino ingurgitet. Ceterùm petitio etiam olei copioſi & abundantis, necnon duorum articulorum expreſſim nobis lumen præferunt; vt animaduertamus, hic ſermonem non eſſe de vulgari ac materiali victu.

In tertij ſigilli reſignatione quid Chriſtus ſuos doceat.

Aperto igitur tertio ſigillo, Chriſti ſpiritus ſuam impertiit lucem, vt intelligeretur, veram abundantiam ac ſaturitatem, quam Meſſiæ tempore futuram Prophetæ prædixerant, non eſſe accipiendam pro ciborum & corporis deliciarũ affluentia; ſed de opima illa vbertate & copia: quæ nõ poteſt ſolùm cum voluntaria paupertate componi, ſed illâ etiam mirum in modum augetur. Nam quod Pſal. 71. 16. erat prædictum, *Erit firmamentum in terra in ſummis montiũ*. Certè de ſuperſubſtantiali pane intelligendum eſt: atque ita in eodem Pſalmo iuſtitia cum abundantia coniungitur: vt num. 7. *Orietur in diebus eius iuſtitia & abundantia*, & num. 3. *Suſcipiant montes pacem populo* (id eſt, proſperitatem) *& colles iuſtitiam*, & num. 13. *Animas pauperum ſaluas faciet*, Et num. 4. *Saluos faciet filios pauperum*. Certè nullos magis, quàm eos, qui propter Chriſtum ipſum paupertatem & humilitatem in deliciis habuerint.

NOTATIO VII.

De vera menſura chœnicis, cuius Ioannes meminit.

Singulares Scripturæ menſuras quando ſpeciatim examinare oporteat.

ALIQVOT ſunt loci, in quibus licèt ſingularis menſuræ generis mentio fiat, parum refert ſingillatim examinare, quænam ſit. Exempli gratiâ, Septuaginta Ezechielis 45. vtuntur nomine Chœnicis atque etiam nomine cotylæ (quæ multò minor eſt menſura) pro bati nomine; ſed meo iudicio ex hoc loco Septuaginta interpretum non infertur exiguas has menſuras nuncupari etiam batos in Hebræo. Etenim quibuſdam in rebus tranſlationis fides exigit, ne menſura aliqua pro alia ſupponatur: in aliis vero parui admodum momenti eſt, & ideo poſſunt tunc interpretes vnum menſuræ genus pro alio ſubſtituere. Nam ſi, verbi gratia, velimus dicere aliquem vnica compotatione batum exhauſiſſe: cum ille ſit magnæ menſuræ genus, qui pro bato cotylam ponit, næ ille magnam ebrietatem & crapulam in magnam temperantiam atque abſtinentiam commutabit. Verùm tamen in præcepto de fidelitate in menſuris, non variatur ſenſus ex eo, quòd ponatur exemplum in bato, chœnice, aut cotyla. Atque ita non rectè deducunt ex hoc Septuaginta virorum loco, chœnicem & cotylam in Hebræo appellari batos. Vbi tamen textus habet *Chœnix tritici denario*, omnino oportet noſſe cuiuſmodi menſura ſit chœnix: alioquin intelligi non poterit, magnane, an parua annonæ caritas ſit.

Quæ menſura chœnix. Aliorũ opinio.

Nonnulli contendunt, ſacræ Scripturæ chœnicem (quemadmodum & Fannij) æqualem fuiſſe quatuor ſextariis Romanis. Quod idem eſt ac dicere, illum octoginta vnciarum aquæ eſſe capacem, & ferè totidem frumenti. Nam frumentum optimum eiuſdem penè eſſe ponderis atque aqua. Imò & Villalpandus ait Paleſtinæ frumentum omnino nihil plus habere ponderis, quàm aquam. Nihilominus certum mihi eſt, Ioannem non agere hic de hac chœnicis ratione. Primò, quia conſtat ex contextu loqui illum de chœnice, quæ erat victus frumenti portio ſeruo in diem ſuppeditari ſolita. Plinij autem ratio, ſiue computatio eſt, in operarum pane, ſicut & in pane militari, legem certam eſſe naturæ, vt in quocunque genere panis militaris tertia portio ad grani pondus accedat. Quare ex octoginta vnciis frumenti plus centum & ſex vnciæ panis conficientur. Quæ quidem cibi quantitas tribus etiam hominibus ſatis ſuperque in diem eſt. Quod verò chœnix ſit nomen eius menſuræ, quæ in diurnum tribuebatur cibum, probat latè Marſilius lib. de ſanitate c. 18. ex Homero, Herodoto, Hippocrate, Athenæo, & Diogene Laërtio; Plutarchus etiam & Suidas probant ex illo Pythagoræ, *Chœnici ne inſideas*.

Vera chœnicis menſuræ ratio.

Alia chœnicis acceptio.

Deinde, eſto, appellaretur etiam chœnix recepta illa menſura, quæ quatuor Romanos ſextarios capiebat, ex hac certè conſuetudine non ſit planum, loqui Ioannem de eodẽ chœnicis genere. Conſtat enim extitiſſe etiam olim chœnicis menſuram trium omnino ſextariorum capientem: cuius meminit libellus, qui Galeno tribuitur, & eum nuncupat chœnicem Italicum. Verum neque huiuſmodi chœnicem exiſtimo fuiſſe vſitatam diurni cibi menſuram. Capit enim ſexaginta tritici vncias, id eſt octoginta vncias panis: quæ cibi portio vel duobus edacibus affatim ſuppetit.

Proculdubio etiam fuit olim chœnix duobus Romanis ſextariis æqualis, cuius pariter meminit iterum atque iterũ A libellus ille Galeni: atque hic etiam portionem æquo maiorem profectò conficit, niſi foſſoribus deſignaretur. Etenim ex quadraginta frumenti vnciis pluſquã vnciæ tres & quinquaginta operarum panis confici ſolent. Ex huiuſmodi autem chœnicibus quadraginta octo capit medimnus, qui vt ſuperius dixi, idem eſt cum ea, quam Hiſpani vocant *Hanega*.

Ad hæc fuit etiam in vſu chœnix ſeſquiſextarium capiẽs, cuius meminit Cato de re ruſtica. Is enim, qui minùs ſatagantur, vt villico, epiſtatæ (id eſt, rei ruſticæ, aut operi faciundo præfecto) opilioni, aſſignat modios ternos in ſingulos menſes. Quod ſi rectè ſupputetur, ſinguli ſextarij & ſeſqui diebus ſingulis obtingunt.

Præterea non dubito, quin fuerit etiam chœnix continens tantùm tres cotylas Græcas, quæ capiunt non plus viginti B quinque aquæ vncias. Namque has eſſe Atticas Galeni cotylas pro virili parte contendit Petrus libro de ponderibus & menſuris: & nos etiam in opuſculo de menſuris ſacris confirmabimus. Ex illo verò Galeni libello perſpicuè colligitur, hunc fuiſſe communem ac receptum in Græcia chœnicem. Hæc enim ſunt illius verba, *Chœnix continet cotylas tres: atque his menſuris maior pars Græciæ vtitur*. Videlicet non ita vt foret deſtinata hæc portio foſſoribus, ſed domeſticis famulis.

De qua chœnicis ratione agat Apocalypſis.

His ita præſtitutis, aſſero in Apocalypſi de extrema hac chœnicis ratione atque menſurâ ſermonem eſſe. Primũ quia agitur de diurno victu, non quidem foſſorum aut voracium; ſed parcorum ſobriorumque hominum. Et quidem ex viginti quinque vnciis frumenti conflantur pluſquam triginta tres panis vnciæ, iuxta Plinij computationem. Diurna C autem panis portio, quæ in Hiſpania famulis ſingulis dedi ſolet, duas & triginta vncias non excedit. Deinde id ipſum corroboratur Vulgati interpretis verſione, quæ permagnæ apud prudentes debet eſſe auctoritatis. Nam in primis antiqua eſt, & ex eo tempore, cum in Græcia nomen chœnicis vſitatum erat: & pro *chœnice* vertit noſter interpres, *bilibris*, quod fuit proprius & aptius vocabulum, quod potuit ad ſignificandas viginti quinque vncias tritici vſurpare. Nam bilibris propriè ſunt quatuor & viginti vnciæ. Quin & tres Græcæ cotylæ capiunt iuſtè viginti quinque vncias aquæ: frumenti verò vulgaris viginti quatuor non ampliùs vncias capient; ex quibus duæ & triginta vnciæ ſubacti, coctique panis fient. Nam optimum eſt & minimè vulgare frumentum, quod eiuſdem cum aqua ponderis ſit.

Apocalypſim de ingente annonæ caritate agere.

D Infero ex dictis, Apocalypſeos loquutione ingentẽ annonæ caritatẽ indicatum dum ait *bilibris tritici denario*. Etenim ſi chœnicibus ſingulis viginti quinque vnciæ ex aqua tribuantur; capit medimnus ſiue Hiſpana *Hanega* ſex & ſeptuaginta chœnices, & quatuor quintas alterius. Continet enim medimnus duas amphoras, id eſt, mille nongentas & viginti vncias: quæ ſi in quinque & viginti partes æquales diſtribuantur, eandem omnino conficiunt ſummam, quam nuper innuimus. Quæ igitur maior caritas ſperari, ſeu timeri potiùs valeret, quàm tritici medimnum in Græcia ſiue Pathmo plus ſeptuaginta ſex denariis æſtimari, quo tempore ſcripta fuit Apocalypſis? Ceterùm ita facto opus erat ad Iſaiæ loci alluſionem cap. 30. 20. *Dabit vobis Dominus panem arctum, & aquam breuem*, vbi ex contextu patet non de rigore & anguſtia; ſed de fauore & gratia ſermonem eſſe.

E

TEXTVS.

Vbi de apertione quarti ſigilli.

Verſ. 7. *Et cùm aperuiſſet ſigillum quartum, audiui vocem quarti animalis dicentis, Veni & vide.*

8. *Et ecce equus pallidus, & qui ſedebat ſuper eum, nomen illi Mors, & infernus ſequebatur eum: & data eſt illi poteſtas ſuper quatuor partes terræ, interficere gladio, fame, & morte, & beſtiis terræ.* F

COMMENTARIVS.

Quid ſit quarti equi ſeſſor.

OSTENDIMVS ſuprà in notationibus, decuiſſe maximè Ioannem ab animali quarto ad quarti ſigilli reſignationẽ eſſe vocatum; nec minùs cõgruiſſe, vt & equus fuerit pallidus, & eques illi inſidens *Mors*. Et ne quis in eo coniectando laſſaretur, expreſſit Ioannes, *Nomen illi Mors, & infernus ſequebatur eum*. Quaſi dicat, ne in huius ænigmatis diuinatione quiſquã nimiùm labo-

ſtiani patiebantur.

autem in Scriptura mortis nomine ſolere deſignari peſtem. Pro quo vide indicem librorum 70. interpretum Vaticanæ editionis, vel notas ipſas fol 434 a.& 1063.c.

Cur Mors equo vehatur, cùm infernus ſubſequatur pedeſter?

Illud tamen ſupereſt conſiderandum, cur Mors equo deuehatur, & infernus ponè ſequatur pedeſter? Reſpondeo; infernus quidem ſubſequebatur, vt receptus ſeruaretur ordo, qui inter mortem & corporis corruptiooem (quæ inferno tribuitur) eſſe ſolet. Mors autem equitabat; quia, vt vidimus Notatione ſecunda, aduenire in equo, ſignum eſt eiuſmodi equitem ad ſaluandum venire: atque ſaluare eſt ex alicuius hoſtis tyrannide eripere. Qui ex tyrannide Chriſtiani diuinâ ope ſepti euadunt, & de animæ aduerſariis triumphant. Itaque carnis mortificatione, & propriæ vitæ pro Chriſto amiſſione veram vitam merentur Chriſtiani & de inordinato ſui amore inimicorũ omnium teterrimo triumphũ agunt, atque hac ratione mors ſaluos illos præſtat. At corporis corruptio licet à Diuina prouidentia ad corpoream ſanctorum reſurrectionem, & ipſorum corporũ gloriam dirigatur; cùm tamen i, qui putreſit, vitâ iam ſit, & pugnandi ac periclitandi ſtatu deſtitutus; fieri non poteſt, vt putredo ipſa illum ab animæ aduerſariis & ſpiritualibus periculis eripiat. Quare mirifica fuit excogitatio, infernum ponè mortem, non quidem equeſtrem, ſed pedeſtrem conſtitui.

In quarti ſigilli apertione quid ſuos doceat Chriſtus.

Poſtremò aperto quarto ſigillo, ſpiritus Chriſti ſuæ lucis facem fidelibus prætulit, vt cernere poſſent, quàm fuerit ſummum ac prædicandum Chriſti conſilium, morte ſeruorum ſuorum & funeſtis martyriis vti, vt hac via illos in æternæ ſalutis portum conueheret; & hac pariter ratione multi Scripturarum loci ab illis fuere percepti; in quibus agitur de carnis maceratione, atque afflictione quam docturus erat Meſſias; déque in Domino morientium felicitate. Nec minùs hoc pacto innotuit, quanta ſit, quãque extollenda illa ſapiẽtia, quę homines mortificando viuificat, & perdendo ſaluat: vt egregiè depingitur apud Iobũ cap. 39. & 40.

TEXTVS.

Vbi de apertione quinti ſigilli.

Verſ. 9. *ET cùm aperuiſſet ſigillum quintum, vidi ſubtus altare animas interfectorum propter verbum Dei, & propter teſtimonium, quod habebant.*

10. *Et clamabant voce magna dicentes, Vſquequo Domine (Sanctus & verus) non iudicas, & non vindicas ſanguinem noſtrum de iis, qui habitant in terra?*

11. *Et datæ ſunt illis ſingulæ ſtolæ albæ: & dictum eſt illis, vt requieſcerent adhuc tempus modicum; donec compleantur conſerui eorum, & fratres eorum, qui interficiendi ſunt, ſicut & illi.*

COMMENTARIVS.

VARIÆ de hac viſione explicationes videri poſſunt apud Pererium. Me inita contextus ſeries ac ratio cogit ad aliam viam ſectandam. Illud interim replicare non tædet, modò lectitare ne pigeat; meam videlicet declarationem etſi diſtinctione nouam, rei ipſius ſubſtantiâ, à

A plurimis & grauiſſimis auctoribus eſſe receptam. Ij ſũt, qui in Apocalypſi ab ipſo exordio vſq; ad caput 12. de Iudaici populi perſequutione agi decernunt.

In 3. ſigillis ſeqq. quid argumenti contineatur.

Quæ datæ ſunt actiones inter prima quatuor ſigilla reſignanda, mirificum continent ænigma de abſoluta atque perfecta ſaluatione, quam Chriſtus redemptor noſter Iudæis ſe ipſum recipientibus è cælis aduexit. Oportet nunc in tribus actionibus ſequentibus trium, quæ reſtant, ſigillorum nobis ob oculos poni præſtantiſſimam agẽdi rationem; quam diuina prouidentia ſeruauit aduerſus Iudæos, qui verum Meſſiam ipſis è cælo

B demiſſum reſpuerunt. Diuinus hic agendi modus tribus omnino ſigillis circumſcribitur. Quippe in triplici capite conſiſtit; ea ſunt *magna patientia*, qua Deus illos expectauit; *ſeria comminatio*, qua eoſdem admonuit; *ſeuerum ſupplicium*, quo ipſos affecit.

Quinti ſigilli ſcopum eſſe Dei patientiam in perfidos.

De quibus martyribus hic ſermo ſit.

Cur ſub altari clamare dicantur.

Itaque viſio, quæ oſtenſa fuit, cùm reſeratum eſt quintum ſigillum, debet eſſe admirabilis quædam effigies atque pictura patientiæ, qua Deus perfidos & obſtinatos Iudæos Meſſiæ oppugnatores tolerauit. Quid ergo hanc ad rem expreſſius ac ſignificantius, quã depingere omnes Chriſti Mar-

C tyres à Iudæis immaniter contrucidatos, vindictã ab eo poſcentes; quibus tamen placidè reſpondeat Deus; *Expectate modicum tempus, donec impleatur numerus fratrum veſtrorum?* Huiuſmodi vindicationem dicuntur poſcere Martyres ſub altari poſiti. Quibus verbis agitur ſolùm de animabus Martyrum illorum, qui in Iudæorum aduerſus Eccleſiam perſequutione fuerant necati. Namque altare hoc, de quo hîc ſermo eſt, altare eſt holocauſti in Salomonis templo ſtructum, in quoque animalium victimæ potentiſſimo Iſraelis Deo immo-

D labantur. Eleganti igitur inuento conſideratur in eo ipſo altari Chriſtianos ſub religionis ſpecie mactatos Deo à Iudæis offerri atque ſacrari. Etenim, quam à Chriſtianis vltionem expetebant, ſacrificium Deo ipſi immolatum reputabãt. Cùm verò ſacrificium eiuſmodi cruentum eſſet; nihil congruentius, quàm vt Chriſtiani in ipſo altaris holocauſto occiſi perhibeantur. Sed tamen id ſacrificium ex parte Iudæorum execrabile Deo ac deteſtabile erat: propterea quòd ipſius Prophetæ crudeliſſimè trucidabantur; vt Zacharias qui occiſus fuit *inter templum & altare*. Et quia Chriſtiano-

Qualis ſit hic Martyrũ ſub altari clamor.

E rum ſanguis in illa ipſa perſequutione morientium vindictam aduerſus Iudaicum popolum clamitabat (vt de Abelis cruore dicitur) ideo aptiſſimè fingitur, animas Martyrum, qui in ea perſequutione fuerant interfecti, ſub altari clamare: hoc eſt, ex ipſiſmet ſacrificiis, quibus Iudæi pergratum Deo fieri putabant, tacitum quidem, ſed efficaciſſimum prodire clamorem: ibique Martyrum animas videri poſtulare vindictam. Hoc autem non eſt agere elicito orationis actu, neque extremi iudicij diem precibus velle anteuertere, ſed ſolùm indi-

F care vltionem, quam Martyrum ſanguis contra Iudaicum populum petebat. Atque idem eſt dici animas petere vindictam, ac dici earũ ſanguinem illam depoſcere, Eſdræ 4. cap. 5. 18. *Sanguis innoxius & iuſtus clamat ad me, & animæ Iuſtorum clamant perſeueranter.*

Teſtimoniũ pro doctrina.

Propter teſtimonium, quod habebant.] Hoc eſt propter doctrinam, quam defendebant. ſæpè enim teſtimonium pro doctrina ponitur.

verſ. 10. *Quinam hic dicantur habitare in terra?*

De his, qui habitant in terra.] Quod nihil aliud eſt, quàm vindictam exigere contra Iudaicum populum. Nam vt planum fiet c. 10. 1. circa illa verba, *Habebat pedem ſuum dextrum ſuper mare, ſiniſtrum autem ſuper terram*; in ea diſtinctione *terra* pro Iudaiſmo ſumitur, & *mare* pro Gentiliſmo.

Verſ. 12.

Et datæ ſunt illis ſingulæ ſtolæ albæ.] Tantùm abeſt, vt locus hic faueat opinioni illi iam damnatæ de differenda ſanctis animabus viſione Dei vſque ad extremi Iudicij diem, vt apertè potiùs contineat catholicam veritatem. Nam animarũ clamor vindictam repræſentat, quam Martyrum ſanguis à Iudæis ipſis poſcebat. Quod verò ſubditur, *Datæ ſunt illis ſingulæ ſtolæ albæ; & dictum eſt illis, vt requieſcerent adhuc tempus modicum, donec compleantur conſerui eorum*; hoc, inquam, idem eſt, opinor, ac dicere diuinæ prouidentiæ ordinẽ fuiſſe eiuſmodi, vt Martyrũ animæ gloriâ ſtatim conueſtirentur; & quam poſcebant vindictam, eatenus differretur, quoad numerus expleretur electorum, *qui erant interficiẽdi ſicut & illi.* Hoc autẽ eſt re ipſâ decernere, ne Martyrum procraſtinetur gloria, pœnæ tamen ab eorũ carnificibus expetendæ in tempus idoneum extrahantur.

Dilatio iſthæc quouſq; ſit intelligenda.

Donec compleantur conſerui eorum, & Fratres eorum, qui interficiendi ſunt ſicut & illi.] Huiuſmodi dilationem reor non eſſe intelligendam vſque ad vltimum iudicij diem. Hic enim non differendus eſt ſolùm, donec Martyrum compleatur numerus; ſed etiam quoad numerus electorum omnium ſit expletus. Atqui hoc in libro loquitur textus de iis, *qui interficiendi ſunt ſicut & illi*; quorum animæ poſcunt vltionem. Adde huc, non eſſe ſermonem de protrahendâ vindictâ ex omnibus peccatoribus ſumenda, ſed de procraſtinatione ſolùm, quæ expediebat ad pœnas expetendas ab iis, qui Martyres, quorum ſanguis vindictam clamabat, occiderunt. Sermo autem eſt in prima Eccleſiæ perſequutione atque adeò de primis Martyribus per Iudęos religionis cauſa occiſis. Senſus ergo eſt, Deum immenſa ſua patientia ſupplicium differre acerbiſſimum de Iudaico populo ſumendum. Quia ita fieri oportebat, quoad expleretur numerus Martyrum præclariſſimorum, quos decreuerat Deus in ea Iudæorum perſequutione ad æternam Beatorum palmam extollere. Atque hi ſunt, de quibus textus ait; *conſerui eorum, & fratres eorum, qui interficiendi ſunt ſicut & illi*; nempè in ea ſæuiẽtium Iudæorum procella, de qua eſt ſermo. Et verò in huiuſmodi comperendinatu, quem diuinum oraculum deſignat, edocemur; propterea improborum ſupplicium plerũque prorogari, ne iactura fiat maximi fructus & emolumenti ab iis ad electorum ſalutem & gloriam percipiẽdi. Quod autem ſingulatim de Iudaici populi pœna dicitur, idem ſuo modo eſt ad ſupplicium totius orbis vniuerſale (quod attinet ad doctrinam) extendendum.

De quorum vindicta procraſtinatione hic ſermo ſit.

Cur plerumque Deus improborum ſupplicium differat.

In quinti ſigilli reſignatione quid nos doceat Chriſtus.

Tandem hîc aduerto, in quinto ſigillo cæleſtem Chriſti ſpiritus lucem fuiſſe impartitam; vt agnoſcerent, quàm eſſet ſacris Literis conſentaneum, differri à Deo Iudaici populi ſupplicium; & infinitam Dei patientiam eò ſublimiorem ac perfectiorem oſtendi, quò plus diſſimulationis præ ſe ferre videbãt.

T E X T V S.

Vbi de apertione ſexti ſigilli.

Verſ. 12. *ET vidi, cùm aperuiſſet ſigillum ſextum; & ecce terræmotus magnus factus eſt; & ſol factus eſt niger tanquam ſaccus cilicinus; & luna tota facta eſt ſicut ſanguis.*

13. *Et ſtellæ de cælo ceciderunt ſuper terram;* A *ſicut ficus emittit groſſos ſuos cùm à vento magno mouetur.*

14. *Et cælum receſſit ſicut liber inuolutus; & omnis mons & inſulæ de locis ſuis motæ ſunt:*

15. *Et Reges terræ & principes & tribuni & diuites & fortes, & omnis ſeruus & liber abſconderunt ſe in ſpeluncis & in petris montium.*

16. *Et dicunt montibus & petris; Cadite ſuper nos, & abſcondite nos à facie ſedentis ſu-* B *per thronum, & ab ira Agni.*

17. *Quoniam venit dies magnus iræ ipſorum, & quis poterit ſtare?*

COMMENTARIVS.

Quatuor ſexti ſigilli explicationes.

QVADRVPLEX eſt viſionis huius explicatio. Prima Aretæ de prodigiis in morte Chriſti viſis. Secunda Ambroſij & Ruperti, de portentis in excidio Ieroſolymæ, & ſupplicio Iudæorum. Tertia Aureoli & Lyrani de perſequutione Diocletiani. Quarta Victorini, Ticonij, Primaſij, Andreæ, Bedæ, Haymonis, Ioachimi, Pererij, & plurimorum C de Antichriſti perſequutione, & de prodigiis ſub diem Iudicij euenturis. Primas duas explicationes iudicant aliqui improbabiles. Neque enim fieri poſſe putant, vt Apocalypſis agat de iis, quæ iam præterierant. Hoc tamen argumentum quid habeat roboris oſtendimus iam in prolegomenis notatione tertia, vbi ei plenè ſatisfecimus. Nihilominus aſſero, huius libri reuelationem incipere ab Eccleſiæ Chriſtianæ fundatione poſt aduentum Spiritus ſancti; atque hoc ipſo excluditur Aretæ expoſitio opinantis agi hic directè de prodigiis in Chriſti morte viſis.

Prima Aretæ expoſitio refellitur.

Ambroſij & Ruperti opinioni opponunt non- D nulli, in ea non congruenter poſſe applicari omnia, quæ textus enumerat; atque illud præſertim, quod ab ipſo textu innuitur, omnes ſcilicet agnouiſſe propè eſſe diem vindictæ, quam Agnus de illis ſumpturus erat; quam tamen cognitionem non habuiſſe Iudæos in Ieroſolymę excidio. Sed de hoc argumento dicemus infrà.

Tertia item Lyrani & Aureoli reijcitur.

Lyrani & Aureoli declaratio violenta procul dubio eſt: atque vt vidimus in huius capitis notationibus, in numero ſeptem myſteriorum libri clauſi nullum habet locum aliqua ex Romani Imperii perſequutionibus.

Quarta multorum ſimiliter excluditur.

E Illa porrò interpretatio, quæ ſextum ſigillum ad Antichriſti tempora refert (eſto multorum ſit & grauium auctorum) non eſt amplectenda, opinor. Primò, quia & maior auctoritas & ſolidiora fundamenta ſunt, vt credamus in ſeptem ſigillis directè de re alia non agi, quàm de ratione ac modo, quo ſe Deus cum Iudaico populo geſſit; dum alios vt verus aſſertor ſaluauit, alios vt ſeuerus iudex (iuſtus tamen,) damnauit. Qui verò exiſtimant, fieri omnino non poſſe, vt in his ſigillis de Antichriſti perſequutione non agatur, exiſtimo eos totius libri acoluthiam & cohærentiam non- F dum probè tenuiſſe. Etenim poſt ſeptem ſigillorum myſteria, inſtituitur ſermo de Catholicæ Eccleſiæ ad Gentilitatem migratione, necnon de ipſius ex ipſis Gentibus triumpho, & de mille annorum pace, quam ante perſequutionem Antichriſti potita eſt. Foret itaque indigna & intolerabilis ordinis perturbatio, ſi in ſeptem libri myſteriis locus Antichriſti perſequutioni daretur. Deinde ex ipſiſmet auctoribus, qui ſigilli ſexti myſterium ad Antichriſti tempora transferunt, nonnulli, vt Pe-

In 6 hoc ſigillo ſermonem de Antichriſto eſſe non poſſe.

vt Pererius, cùm ad textus applicationem deueniunt; non illum applicant, niſi ad prodigia, quæ ſunt iudicij diem anteceſſura: quæ tamen non propriè videntur ad Antichriſti perſequutionis tempus pertinere; ſed poſt illud conſequi. Nec huiuſmodi auctores vllam aut reddunt, aut reddere poſſunt rationem, quorſum extremi iudicij ſigna in myſteriis ſeptem ſigillorum annumeranda ſint? Præterquam quòd Eccleſiæ quies & pax poſt Antichriſti mortem (quod ipſi in ſigillo ſeptimo conſtituunt) non eſt poſtponenda iudicij ſignis, ſed potiùs anteponenda.

Secunda interpretatio Ambroſij & Ruperti aliqua ex parte probatur.

Cùm nec Victurini, nec Aretæ, nec Aureoli opiniones mihi placere ſignificauerim: exiſtimabit aliquis me ad Ambroſij & Ruperti opinionem adhæſurum, qui hanc viſionem de Ieroſolymitano excidio interpretantur. Ceterùm quamuis hi auctores propiùs ad veram declarationem accedant, in eo tamen deficiunt, quòd comminationes Ieroſolymæ vaſtitatem antecedentes ad ipſammet vaſtitatem extenderunt, ſimúlque ad Iudaici populi reprobationem. Certum tamen eſt, & Ieroſolymitanum excidium, & Iudæorum repulſam ad ſeptimum ſpectare ſigillum. Cuius myſterium continet ſeueritatem, qua Deus in Iudæos obſtinatos animaduertit: atque adeò ſextum ſigillum ſolũ attingunt horribiles minæ, quibus Deus Iudæos voluit præmonitos ante ſeptem plagarum ſupplicia. Hoc perſuadet diſtinctio ſeptẽ ſpirituum diuinæ prouidentiæ, ad quorum tres poſtremos ſuo ordine ſpectant *Longanima Expectatio, ſeria Cõminatio, ſeuera Punitio.* Atque vt in prodigiis extremi iudicij (ad quæ textus alludit manifeſtò) non ſplendet directè ſuppliciorum ſeueritas, ſed minarum horribilitas; ſic in his Apocalypſeos comminationibus non tam ipſiſſimũ ſupplicium, quàm, Dei comminatio ſpectanda eſt, qua Iudaici populi conuerſioni conſuluit, priùs quam iuſtiſſimæ ſuæ iræ flumen in eos effunderet. Cõfirmatur hoc à ſimili, quia eiuſdem rationis eſt deſcriptio, quæ habetur Ioelis 2. vbi expreſsè aduertitur totam illam horrificam deſcriptionem eſſe veluti rugitum leonis, antequam ad ſtragem edendam adoriatur; *Dominus dedit vocem ſuam ante faciem exercitus ſui.*

Vera ſexti ſigilli expoſitio.

Cõfirmatur vera ſexti ſigilli interpretatio de ſeria rebellium Iudæorum comminatione.

Neceſſe eſt tamen ſingulatim examinare, an noſtra expoſitio ad omnia, quæ textus recenſet, apprimè quadrat. Nam ſi minùs eſſet apta explicatio; fateor noſtram interpretationem eſſe dignam, quæ penitus explodatur. Attamen ſpero ex ipſa applicatione perſpicuè viſum iri, hanc eſſe verum huius loci ſenſum. Primum ergo alluſio ad extremi iudicij ſigna, quæ in textu comperta eſt, noſtram interpretationem validè confirmat. Etenim ſi huius viſionis figura continere debet minas formidabiles, quibus Deus Iudaicum præmonuit populum ante ſuæ indignationis effuſionem; ad huiuſmodi comminationum picturam quid potuit cõgruentius adduci, quàm expreſſa quædam imago eorum prodigiorum, quæ ſunt ſub extremi Iudicij tẽpus euentura? Accedit, quòd Chriſtus Dominus Matth. 24. 29. & Marc 13. 24. & Luc. 21. 25. manifeſtè loquitur de minis, quas Deus Iudaico populo ante ipſius euerſionem intendit; idque per cõparationem ad comminationes eas & extrema ſigna, quæ diem iudicij ſunt præceſſura. Quæ animaduerſio magna ex parte difficultatem eleuat in eorum Euangelij locorum explanatione. Nam ſi ſemel ſtatuamus ſermonem ibi eſſe de duabus rebus, per comparationem vnius ad aliam, minimè difficile eſt in eodem tractatu coniungi res quæ diuerſam alioquin tractationẽ exigebant. Aliter A difficultatem affert non exiguam conſiderare, quomodo Chriſtus res adeò diuerſas atque diſtantes promiſcuè coniungat.

Chriſtum Matth. 24. Marci 13. Luc. 21. agere de minis Iudaico populo intẽtis per comparationes ad extremi iudicij ſigna.

Illud inſuper noſtram ſtabilit explicationem, vſitatam eſſe apud Prophetas loquutionem, cùm ſigna deſcribunt grauiſſimum aliquod ſupplicium antecedentia, vti comparatione deſumptâ ab extremi Iudicij ſignis. Licet hoc videre Iſaiæ 13. in Prophetia de Babylonis euerſione; item in c. 34. necnon Ezech. 32. vbi ſermo eſt contra Ægyptum; Oſeæ etiam 10. 8. & Ioelis 2. & 3. Itaq; ex eo quòd B extremi iudicij prodigia referantur, non propriè colligitur directè agi de mundi fine; cùm plerumque (vt diximus) de re alia inſtituatur ſermo per comparationem cum ſignis diem Iudicij anteceſſuris. Et in Apocalypſi quidem nihil conuenientius, quàm vt ea comparatio intelligatur ſpectare ad eandem rem, quam Ieſus Chriſtus ſub illa ipſa comparatione deſcripſit.

Eandẽ etiã loquendi rationem prophetis eſſe familiarem.

Præter hæc, licèt certum ſit ſub mundi finem complenda eſſe illa, ex quibus deſumitur ad aliorum ſuppliciorum ſigna comparatio: non tamen certum eſt, qua ratione ſint eiuſmodi ſigna re ipſa complenda. Nam quidam auctores arbitrantur C propriè & ſtrictè loquendo ſolem defecturum ſiue obſcurandum, lunam ſanguineo colore inficiendam, & ſtellas ſiue cometas lapſuros: alij tamẽ auctores non pauci hæc omnia myſticè eſſe efficienda putant in ipſa Antichriſti perſequutione; ex his ſunt Victorinus, Ticonius, Primaſius, Andreas, & Beda, vt duas alias diuerſas explicationes prætermittam, alteram Hieronymi, & Chryſoſtomi; alteram Dionyſij Carthuſiani, quas refert Pererius in hoc capite 6. diſput. 29. 30. 31. & 32. Eſto tamen certum ſit, vt nonnulli contendunt, ante extremum iudicium propriè ſolem obſcurãdum, lunam ſanguine commaculandam, & cometas de- D ſuper caſuros. Numquid propterea opus erit Apocalypſin in præſenti directè agere de ſignis atque prodigiis, quæ extremum appropinquare iudicium enunciabunt? minimè ſanè. Nam ſi aliis in libris nulla nos tenet dubitatio, quin ſub ea ipſa figura & comparatione agatur directè de maximo aliarum calamitatum impendentium terrore; quantò veriſimilius id erit in Apocalypſi aſſerendum, qui liber ænigmaticus eſt totus? Atqui frequentiſſimum eſt in ænigmatis, cùm res alia videatur depingi, de alia longè diuerſa agi. Quòd ſi in Prouerbiis præcipit Salomon ne ita ſimpliciter procedamus, vt externo verborum ſono contenti E ſimus; ſed potiùs incluſum ſenſum rimemur (Prouerb. 1. *Animaduertat parabolam, & interpretationem; verba ſapientum, & ænigmata eorum,*) quis non videat quantæ credulitatis, atque adeò ſimplicitatis ſit in Apocalypſi externâ verborum facie eſſe contentum; nec aliud præterea inibi latens ac reconditum perueſtigare? Præſertim cùm hicce liber hiſtoriam non texat; nec rerum euenta diſtinctè deſcribere, aut præterita aut futura contendat; ſed Eccleſiæ euentuum medullam, & quaſi animam reſpicere, eámque ænigmaticè attingere.

Signa diem iudicij anteceſſura qua ratione ſint reapſe complenda.

F His præmiſſis, complectar primùm paucis meam interpretationem, de viſione hac, quæ Ioanni aperto ſexto ſigillo oſtenſa eſt. Deinde partes ſingulas aliquanto fuſiùs explicabo. Huius ſigilli figura ſeu viſio ad ſeptem omnino puncta redigitur: primum eſt terræ motus magnus; ſecundum, ſolis obſcuritas; tertium, lunæ ſanguis; quartum ſtellarum caſus; quintum, complicatio cæli; ſextum, montium, & inſularum commigratio; ſeptimum, generalis horror in terra commorantium, qui

Noſtra de ſexto ſigillo explicatio paucis comprehenſa.

A qui dicunt montibus & ſaxis *Cadite ſuper nos & abſcondite nos ab ira Agni*. Ego igitur ſic explico has omnes eſſe minas horrificas, quæ ſeueriſſimum Iudæorum ſupplicium præceſſerunt. Atque in primis terræ motum ſignificare magnam rerum commutationem ac perturbationem, quæ Ieroſolymis accidit; præſertim cùm à Romanis defecerunt, & in ipſos conſpirarunt. Quæ noua rerum facies Iudaico populo terribile bellum, & miſerrimas calamitates minabatur. Deinde ſolis obſcuratio ſymbolum eſt ſignorum ac prodigiorum, quæ viſa ſunt, Dei indignationem contra Iudæo reſtantia. Tertiò, lunæ ſanguis denotat maximum ſupplicium, quod eis pro innocentiſſimo B Chriſti ſanguine effuſo impendebat. Quartò, ſtellarum caſus indicat ſymbolicè necem, quam Iacobo Apoſtolo, Stephano, aliiſque viris ſanctiſſimis attulerunt: quod etiam Iudæis minitabatur ruinam. Quintò complicatio cæli ſymbolum eſt Chriſtianorum diſceſſionis ab vrbe Ieroſolyma, quæ non leuis fuit etiam ciuitati comminatio. Sextò, migratio ac ſeceſſio montium & inſularum portendit Deum Romanis obices atque impedimenta de medio tollere, & difficultates quaslibet complanare, quò Iudæorum ſupplicium tandem ſortiretur effectum. C Poſtremò, metus atque horror communis dicentium montibus *Cadite ſuper nos*, &c. figurat, timorem ingentem, qui Iudaicum populum penitus peruaſerat, argumento eſſe euidenti, ſeueriſſimam Dei & Chriſti Domini indignationem ſeſe in eos iamiam immittere velle: Nunc ad ſingula referamus pedem.

Terræmotus in ſexti ſigilli reſignatione factus cuiuſmodi ſit.

Terræmotus factus eſt magnus.] Maldonatus noſter ait, Matthæi 27. verſ. 51. per terræmotum ſolere in ſacris Litteris ſignificari Dei præſentiam & maieſtatem, Pſalmo ſexageſimo ſeptimo, verſu octauo & nono. & Pſalmo nonageſimo ſeptimo D verſu octauo & nono. Pſalmo nonageſimo octauo, verſu primo. Pſal 113. verſu ſexto & ſeptimo, & Ioelis ſecundo. Interdum etiam diuinam iram, vt Ioelis tertio, verſu decimoſexto, Aggæi primo, verſu vigeſimo ſecundo, & vigeſimo tertio. & Pſalmo quadrageſimo quinto, verſu ſeptimo. hæc ille. Certum tamen eſt terræmotu magnam rerũ mutationem portendi; vt notat, & probat Peretius hîc diſputatione vigeſima ſeptima. Vide Apocalypſeos vndecimo, verſum decimum nonum, E *Terræmotus & grando magna.* Videlicet in Iudaici populi reprobatione, & Eccleſiæ ad Gentes tranſitu. & capite decimoſexto, verſ. 18. *Terræmotus factus eſt magnus, qualis nũquam fuit, ex quo homines fuerunt ſuper terram.* nimirum in conuerſione Romæ ad Chriſti fidem. Itaque quælibet extraordinaria rerum viciſſitudo & permutatio, ſiue in bonum fiat, ſiue in malum appoſitè terræmotus ſymbolo figuratur, Maximas autem rerum ac temporum conuerſiones, quæ in Iudæa ante Titi & Veſpaſiani bellum acciderunt, fusè deſcribit Ioſephus libro ſecundo de bello Iudaico; quorum principium ſuam duxit originem à Iudæorum rebellione aduerſus Romanos, quæ fuit triſte ſatis præſagium grauiſſimarum calamitatum illis deinceps euenturarum.

Quid ſit ſolem fieri nigrum tanquam ſaccũ cilicinum.

Sol factus eſt niger tanquam ſaccus cilicinus.] Nihil congruentius, quàm vt ſolis nomine in Apocalypſi intelligatur claritas Dei; & nomine lunæ, humanitas Chriſti. Etenim præterquam quòd duo hæc ſunt ingentia luminaria ſymbolica, quæ veram lucem rebus omnibus ratione vtentibus diffundunt, textus ipſe nos docet, in Apocalypſi, diuinitatem eſſe ſolem, & Chriſti humanitatem eſſe lunam, *Ciuitas non eget ſole neque luna, vt luceant in ea, nam claritas Dei illuminabit eam, & lucerna eius eſt Agnus*, capite vigeſimo primo, verſu 23. Vbi manifeſtè claritas Dei reſpondet ſoli, & lunæ ſiue magnæ lucernæ Agnus. Atque eodem modo accipiuntur ſol & luna capite duodecimo, verſu primo, vbi deſcribitur *mulier amicta ſole, & luna ſub pedibus eius*, de quo ibidem agemus. Statutâ ergo huiuſmodi diſtinctione facilè cernitur, quemadmodum Dei gratiæ & amicitiæ ſigna ritè ſignificantur ſolaris claritatis ſymbolo, (iuxta illud Pſalmi ſexageſimi ſexti verſu 2. *Illuminet vultum ſuum ſuper nos, & miſereatur noſtri*) ita ſimiliter ad Dei B iram indicandam congruentiſſimè claritatem ſolis in obſcuritatem & ſaccum cilicinum conuerti; quod mœroris ac luctus eſt argumentum. Habet autem non parum decori, quòd Deus quo tempore duriſſima ſupplicia vult in improbos immittere, quaſi lugubri induatur veſte: ad eum modum quo Luſitaniæ quondam reges capitis ſententiam laturi ſaccum induebant. Nec deſit, qui huiuſmodi affectionem contempletur in iis Iſaiæ verbis, *Heu conſolabor ſuper hoſtibus meis*, capite primo, verſu vigeſimo quarto. Porrò de prodigiis ſiue præſenſionibus Ieroſolymitanum excidium antecedenti- C tibus, vide Ioſephum lib. 7. de bello, cap. 12.

Solem pro Dei fauore & gratia. lunam pro Chriſti humanitate accipi.

Quo ſenſu luna facta dicatur vt ſanguis.

Et luna tota facta eſt ſicut ſanguis.] Notum eſt, rubrum lunæ colorem, ventos & tempeſtatem portendere: iuxta peruulgatum illud:

Pallida luna pluit, rubicunda flat, alba ſerenat.

Vide Plinium libro decimo octauo, capite trigeſimo quinto, & Virgilium Georgicorum libro 1.

At ſi virgineum ſuffuderit ore ruborem,
Ventus erit.———

Ex quo intelligitur, quantò grauior & horridior comminatio in ſanguineo lunæ colore denotetur. Quare cùm luna Chriſtum ſaluatorem noſtrum D ſignificet, vt iam vidimus; cúmque hîc de comminationibus ſermo ſit; certè puniceus iſte ſiue ſanguineus color indicat Chriſti Domini paſſionem. Licèt autem ex ipſo Chriſti mortis tempore ille lunæ ſanguis horribilem tempeſtatem Iudaico populo minaretur; iuxta ea, quæ ipſe Dominus dixit Luc 23. 31. *Si in viridi ligno hoc faciunt, in arido quid fiet?* Nihilominus hoc in loco ſpeciatim agitur de miris & inſolitis ſignis, déque maxima veriſimili- E tudine, qua notare debuiſſent Iudæi, quando Ieroſolymæ obſidio propè erat, fore vt grauiſſimas pœnas Chriſti mortis eſſent daturi. Ad cuius rei ſignificationem nihil potuit conuenientius fingi, quàm in mediis illis prodigiis lunã ſanguinolentam videri, ſuo ſanguine Iudæis debitas pœnas comminantem. Quod etſi minimè credebant ij, qui in ſua adhuc obſtinatione obcæcati perſtabant; credibile tamen eſt, permultis non ſemel obuerſatum fuiſſe ante oculos, cælum ſibi fortè iratum & indignanti ſimile apparere, ob Chriſti mortem, & crudeliſſimum bellum, quod Chriſto in ipſius diſcipulis faciebant.

Verſ. 13.

Stellas è cælo cadere ſuper terram quid ſit.

Et ſtellæ ceciderunt de cælo ſuper terram,] Cùm F per ſolem claritatem Dei, per lunam Chriſti humanitatem ſignificari dixerimus; rerum exigit conſequutio vt ſtellarum nomen ad Chriſti diſcipulos referatur. Sicut & capite duodecimo, verſu primo, vbi coniunguntur ſimiliter ſol, luna & ſtellæ. In ſenſu autem grammatico, ſi textus nihil ampliùs diceret, quàm *ſtellæ ceciderunt*: exiſtimari poſſet, *cadere ſydera*, idem eſſe, quod obſcurari. Præſertim quia Ioëlis ſecundo, verſu decimo: & capite tertio, verſu decimo quinto: & Iſaiæ 13. verſu 10. & Ezechielis 32. verſu ſeptimo

cùm

A cùm ſimiles inibi comminationes deſcribantur, non tamen cadere dicuntur ſtellæ; ſed obſcurari. Attamen in præſenti textus ait, *Stellæ ceciderunt in terram*: quod non poteſt accipi pro ſtellarum occaſu; qua ratione dicunt Poetæ aſtra in Oceanum, ſiue in mare præcipitare: & Virgilius,

Æneid. 2.

——Et iam nox humida cælo
Præcipitat, ſuadentq́; cadentia ſidera ſomnos.

At ſtellarum occaſus, nullum ex ſe indicat prodigium, ſed perpetuum potiùs & quotidianum naturæ ordinem conſequitur. In hoc ergo ſtellarum caſu verè repræſentatur ſtellarum ruina, ac ſi B verè caderent aſtra: vt comparatio ipſa manifeſtò oſtendit; *Sicut ficus emittit groſſos ſuos, cum à vento magno mouetur.* Ad quod non opus eſt, vt propriè & ſtrictè loquendo ſtellæ cadere poſſint è cælo. Satis enim eſt, id ita concipi poſſe; atque eius ſignificationem eſſe maximè aptam, vt hoc decorè in ſermone myſtico fingi poſſit.

Sub ſtellarũ nomine de quibus ſit ſermo.

Agitur autem hîc abſque dubio de multis Chriſti diſcipulis, qui à Iudæis vexabantur, opprimebantur, & duriſſimis ſupplicijs mactabantur. Et quidem in huiuſmodi ſymbolo (quod ſolem & lunam Iudæorum populo comminantes, & quaſi C ſubito caſu obruentes repræſentabat) ſatis conſonè inducũtur ſtellæ, vt è cælo cadere viſæ. Id quod eleganter exprimit, eoſdem ipſos, qui ipſi populo à Deo fuerant dati ſicut ſtellæ, (iuxta id Danielis duodecimo, verſu 3. *Qui ad iuſtitiam erudiunt multos, tanquam ſtellæ*, &c. Dei permiſſu in terrã ipſam decidere. Quo Iudaicus ipſe populus intelligeret, horum aſtrorum caſum ac ruinam mœſtiſſimum illis fore impendentium malorum oſtentum.

Verſ. 14.
In cælo, libri inſtar inuoluto alluſionem ad Iſaiæ locum contineri.

Et cælum receſſit ſicut liber inuolutus.] Varias horum verborum explicationes propterea omitto, quia eas refert Pererius diſputatione trigeſima quinta, D ſed alluſionem ad Iſaiæ verba neutiquam patiar prætermitti. Hic enim locus deſumptus eſt ex Iſaiæ trigeſimo quarto, verſu quarto, vbi ſic habet; *Complicabuntur ſicut liber, cæli.* Quo in loco, atque adeò capite, agit Iſaias de ſupplicio, quod Deus ex Iudaico populo ſumpſit per Veſpaſianum ac Titum. Hæc enim eſt recepta illius capitis interpretatio, etiam apud iuniores, vt Forerium, Ariam, & alios. Nec obſtat Prophetam tribuere Iudæis nomen Idumæorum, vt ſignificet verum Iſraelem eſſe Chriſtianum populum, quem maior ipſius frater E germanus (id eſt Iudaicus populus) perſequeretur: ſicut olim Edom perſequebatur Iſraelem. Cum hac verò explicatione egregie conſonat, vt inter prodigia inibi ab Iſaia relata, quæ myſtici Edonis vaſtationem fuerant prægreſſura aſſerat Propheta, *Complicabuntur ſicut liber, cæli*; & Ioannes, vt id ampliùs declaret, dicat, *Cælum receſſit ſicut liber inuolutus.* Quibus confirmatur vtrobique haberi ſermonem de ſignis, quæ anteceſſerunt ſupplicium Iudæorum.

Iudæos ſub Idumæorum nomine ab Iſaia intelligi. & quare.

Grammaticus cæli conuoluti ſenſus quis ſit.

Præterea in ſenſu grammatico ſignificatur cælum receſſiſſe ab aſpectu mortalium; quemadmodum F volumen, quod erat prius expanſum, poſteà conuoluitur, & complicatur, atque ab oculis abſtrahitur. Atq; ipſum verbũ Hebraicũ *Galal*, quod Latinus vertit *complicabuntur*, ſignificat aliquid cõuoluendo, ſiue complicando amouere, & tollere è loco, in quo erat. Et hoc ſine dubio ſignificauit Ioannes dicens, *Cælum receſſit ſicut liber inuolutus.* Vnde Pſalm. 101. numero vigeſimo ſeptimo, vbi ſermo eſt de cælis, pro eodem verbo Hebraico legit Vulgatus, *mutabuntur.* Sed ſi proprium ſenſum, ænigmaticum inſpiciamus; elegantiſſimè vſus fuit

Quam ænigmatica ſit conuoluti cæli ſignificatio.

A Ioannes verbo *receſſit.* Senſus enim huius loci germanus eſt is, repræſentare ſcilicet Chriſtianorum egreſſum Ieroſolymis Diuinæ prouidentiæ ductu fuiſſe formidabilem Iudaico populo minationem. Namque maxima erat Ieroſolymæ propugnatio ac defenſio, contra cæleſtes minas in ſemet intentas, ingens ſanctiſſimorum Chriſtianorum numerus, qui in ea commorabantur. Quare eduxiſſe Deum Ieroſolymis ſuos familiares, perinde fuit ac Lotum è Sodoma extrahere. Ad hoc autẽ ſignificandũ percõmoda fuit figura, *Cælũ receſſit, ſicut liber inuolutus.* Primò, quia loquutio eſt B Apocalypſi digniſſima appellare Eccleſiã primitiuã cælũ. Deinde, quia cũ Deus per ſolẽ, per lunã Chriſtus; Apoſtoli, viriq; Apoſtolici per ſtellas fuerint ſignificati; ducta eiuſdem allegoriæ ſerie & cõtinuatione, conuenienter ſatis cælorum nomine vniuerſi illi primi Chriſtiani deſignantur. Et poſtquam ſignificatum fuit, quàm fuerit ingens comminatio Iudaico populo occiſio in Chriſti diſcipulis aliquot facta; illud cõſequens erat, miniméque omittendum, vt prædictæ comminationi alia ſubijceretur, quæ illam conſequuta fuit, videlicet Chriſtiani populi deceſſio ac fuga. Atqui compertum eſt, poſt perſequutionẽ accidiſſe fugam. Sic enim C contigit in perſecutione illa, quę narratur Actuum octauo, verſu primo, *Facta eſt autem perſequutio magna in Eccleſia, quæ erat Ieroſolymis: & omnes diſperſi ſunt præter Apoſtolos.* Conſtat autẽ, poſteà ipſoſmet Apoſtolos fuiſſe in varias orbis partes diſperſos, miſeramque vrbem ab eorum patrocinio deſertam ac deſtitutam remanſiſſe.

Virtutes cæli idem, quod exercitus cæli in Scriptura loquutione.

His addo, in eodem me ſenſu accipere illa Chriſti Domini verba, *Virtutes cælorum mouebuntur.* Quia in Scripturæ phraſi virtutes cæli idem ſunt, atque exercitus cæli: quo nomine militantis Eccleſiæ D exercitus optimè deſignatur, qui dum erat Ieroſolymis, poterat ipſam vrbem à Romani exercitus obſidione, & quorumlibet aliorum hoſtium incurſione defendere. Sed virtutibus cæli inde cedentibus, infelix ciuitas reſtitit Romani exercitus viribus atque armis obnoxia.

In comparatione libri inuoluti quid denotetur.

Huc accedit, in eà comparatione, *Sicut liber inuolutus*, denotari maximam Iudæorum ignorantiam. Nam vt in volumine complicato, quid intus habeat, neſcitur; non aliter miſeri, & calamitoſi Iudæi non agnouerunt, quantum, quamque periculoſum ſuæ vrbi immineret diſcrimen ex E Chriſtiani populi inde digreſſu. Nam Chriſtianæ gentis ſapientia & ſpirituales diuitiæ perinde erant Iudæis ac liber inuolutus & complicatus. *Sapientia autem abſcondita, & theſaurus inuiſus, quæ vtilitas in vtroque?* Eccleſiaſtici 20. 32.

In montium & inſularũ motione alludi ad extremi iudicij ſigna.

Et omnis mons & inſula de locis ſuis motæ ſunt.] Aliud eſt concuti montes, atque inſulas tremefieri: aliud è proprijs ſedibus conuulſa in alias motari: atque hoc ſecundum affirmat textus, cùm ait, *De locis ſuis motæ ſunt*, quod eſt, proprium deſerere ſitum & aliò commigrare. Alluditur ad id, quod ſub extremi iudicij diem eueniet: ſiue F quod aliquando etiam in terræ motibus portentoſis accidit. De quo vide Plinium libro ſecundo, capite 83. & 85. & 86. Significatio autem facilis eſt, opinor; & de rebus, quæ interdum in maximis diuinę prouidentiæ effectibus ſolẽt cõtingere. Nam vt Dei cõſilium ſuauiùs & efficaciùs effectum ſortiatur; aliquoties miro quodã modo expediuntur & complanantur illæ difficultates, quæ videbantur inſuperabiles; & obices repentè tolluntur è medio, qui nequaquam tolli poſſe credebantur. Montes quidem impedimento ſunt & obſtaculo,

Quid per montes & inſulas loco motas denotetur.

quo

quominus plana & expedita via iter fieri poſſit terra, mari autem obiectæ ſæpe inſulæ nauigationis curſum retardant, impediunt, & periculoſum reddunt. Vt ergo ſignificetur, quemadmodum Deus Veſpaſiano ac Tito itineris difficultates abſtulit; & facilem ac planam viam ad Iudææ expeditionem ſtrauit (Diuino numine omnia ita diſponente, vt debitæ à Iudaico populo exigerentur pœnæ) quid potuit aut dici, aut excogitari congruentius per alluſionem ad horribilia portenta, quàm montes ipſos cedere è propriis ſedibus, & locum Romanis ingruentibus vacuum relinquere? inſulaſque ipſas ſuo ſitu auulſas liberam & expeditam viam eiſdem offerre?

Hæc interpretatio confirmatur ſimili loco cap. 16. 20. *Omnis inſula fugit, & montes non ſunt inuenti;* vbi agitur de myſtica Romæ inuaſione. Atque vt in ſexto ſigillo Spiritus ſanctus hanc vſurpauit figuram ad Ieruſolymitani excidij referenda prodigia, de quibus inibi habebatur ſermo: non ſecus in plaga 6. capitis 16. eadem fuit vſus figura ad explicanda ſuæ miſericordiæ prodigia in myſtica Romæ inuaſione; cùm videbantur Chriſtiani perfractis inſularum ac montium repagulis celeri curſu, quaſi per medium aëra volitantes Vrbem aduenìſſe. Quod vt in Romæ inuaſione magnopere futuri Eccleſiæ ſucceſſus ſpem alebat & corroborabat; ita etiam in hoc bello Iudææ prouinciæ impendenti indicium erat grauiſſimum ſupplicij à Deo illis inferendi.

Dicet quiſpiam, in ea figura de montis migratione atque inſularum, non innuitur modò difficultates & impedimenta Romanis auferri, ſed etiam difficultatum montes exoriri, atque conſurgere Iudæis ad ea præmolienda, quæ ad ſui defenſionem facillima factu videbantur. Sed hoc fortaſſis eſt nimium vrgere allegoriam: præſertim cùm cap. 16. 20. mentio ſolum fiat de montium & inſularum fuga; *Omnis inſula fugit, & montes non ſunt inuenti.*

Ver. 15. *Et reges terræ, & principes, & tribuni, & diuites, &*
fortes, & omnis ſeruus & liber abſconderunt ſe in ſpelun-
16. *cis, & in petris; Et dicunt montibus, Cadite ſuper nos,*
& abſcondite nos à facie ſedentis ſuper thronum, & ab
17. *ira agni; Quoniam venit dies magnus iræ ipſorum: &*
quis poterit ſtare?] Primùm noto, ingentem regni alicuius metum atque formidinem, cùm graue illi bellum ac periculum impendet, argumentum eſſe cæleſtis ſupplicij, quo Deus illis animum ac vires ad ſui defenſionem aufert. Quare ad ſignificandum timorem vehementem, qui Iudæorum animos oppreſſit, non potuit expreſſiùs dici quidquam, quàm id, quod textus hîc ait. Nam imprimis, quàm generalem & communem fuiſſe metum exiſtimamus, quando ſummi atque infimi, & parui, & magni, gubernatores ac ſubditi, ſerui & liberi, imbelles ac fortes trepidabant? qui metus adeò erat magnus & acerbus; vt emori omnes optarent, ne deuenirent in eas calamitates, quas ſibi impendere videbant. Quare præ nimio mortis deſiderio montibus ipſis & ſaxis dicunt, *Cadite ſuper nos,* &c. Similes formidinis deſcriptiones extant apud Iſaiam cap. 2. 19. *Introibunt in voragines terræ à facie formidinis Domini.* Et apud Oſeam 10. 8. *Dicunt montibus, Operite nos.*

Quantus Iudæorum animos timor occupauerit in Romanorum aduentu.

Deinde pro hac explicatione facit manifeſta huius loci alluſio ad illud Lucæ 23. 30. *Tunc incipient dicere montibus, cadite ſuper nos; & collibus, Operite nos.* Vbi ex contextu euidens eſt agere Chriſtum de Iudæis, déque arctiſſimis anguſtiis, in quas redigendi erant, propterea quod Chriſtum A ipſum vitæ auctorem in crucem ſuffixiſſent. Videndus eſt hac de re noſter Maldonatus Matth. 27. n. 32. ad finem, & Forerius Iſaiæ 34. 4.

Quo ſenſu pronunciarit Chriſtus Iudæos dicturos montibus, Cadite ſuper nos.

Tertiò, etſi mortis deſiderium non prouenit interdum ex mali impendentis metu, ſed ex præſentis mali effugiendi deſiderio, vt depingitur cap. 9. 6. *In diebus illis quærent homines mortem, & non inuenient eam: & deſiderabunt mori, & fugiet mors ab eis:* ſed in præſenti manifeſtè eſt ſermo de imminentis mali formidine; vt patet ex contextu, *Abſconderunt ſe in ſpeluncis, & in petris.* Atque ita B expreſſit Iſaias *à facie formidinis.* Ex quo elicitur, in hoc ſexto ſigillo nondum eſſe peruentum ad ſeueriſſimum Dei ſupplicium, quod de populo Iudæo ſumpſit; ſed ad mira prodigia, quibus Deus fuit Iudæis ipſis comminatus; ex quibus prodigiis vnum fuit vehemens, & communis Iudæorum omnium timor.

Hoc Iudæorum deſiderium mortis non ex præſentis mali triſtitia, ſed ex impendentis formidine proficiſci.

Præterea metus hic, de quo in his verbis agitur, deſperationi admiſtus eſt. Quapropter nihil eſt, cur philoſophemur, exiſtimantes, cùm dicitur *Seruus & liber*, fortè verbo illo *liber* aſſignari poſſe eos, qui filiali metu timent. Hoc quippe non eſt ad rem. Quod enim montibus dicunt, *Cadite* C *ſuper nos*, deſperationem non obſcurè adumbrat, & boni etiam tunc (id eſt Chriſtiani) Ieroſolymis exceſſerant, vt in præcedenti contextu notauimus. Imò verò liberi atque diuites ſunt, qui in huiuſmodi anguſtiis atque ærumnis, ſiue in earum impendentium formidine plus trepidant; quia plura habent, quæ amittant. Verùm multò adhuc magis exaggeratur timor, cùm dicuntur milites ac ſerui omnes magnopere extimeſcere.

Liber hic quo ſenſu ſit accipiendus.

Demum noſtra declaratio cõplectitur vniuerſalem Iudaici populi metum in Romanorum belli impendentis expectatione. Contra hanc tamen explicationem duo mihi obijci poſſe videntur: D primum, quod textus ait, *Reges terræ & principes:* cùm Iudæi, poſtquàm in Romanos rebellárunt, Reges non habuerint. Secundum, quia textus ipſe ait, eos qui dicent montibus, *Cadite ſuper nos,* agnoſcere cæleſtes iras eiſdem impendentes, & Agni etiam iram. Conſtat autem Iudæos obſtinatos nunquam cognouiſſe Chriſti iram ſibi eſſe formidandam. Ad primum tamen reſpondeo, in ſermone ænigmatico aptiſſimè Reges nuncupari ſummos reipublicæ gubernatores; tametſi propriè reges non ſint. Et ſimilis eſt locus Iſaiæ 14. 22. *Viſitabit Dominus ſuper Reges terræ, qui ſunt ſuper terram.* vbi videndus eſt Forerius. Ad ſecundum, reſ- E pondeo; quemadmodum Abelis ſanguis clamaſſe dicitur; non quia formaliter, (vt ita dicam) clamaret; ſed quia res ipſa clamare videbatur; ſic etiam ſignificanter conſideratur magnum illum Iudæorum metum confiteri, quantopere Chriſti iram timerent; non quòd illi expreſsè crederent, aut faterentur Chriſti iram ſibi eſſe extimeſcendam; ſed quia res ipſa manifeſtò indicabat, timorem illum vehementem inde fuiſſe ortum, quòd ipſi Chriſtum Dominum in crucem ſuſtuliſſent.

Duplex aduerſus noſtram explicationem obiectio: & vtriuſque ſolutio.

F

NOTATIO VIII.

De locis, in quibus videntur depingi prodigia diem iudicij portendentia; ad quos alluditur in apertione ſigilli ſexti.

ISAIAE capite decimo prophetia eſt de excidio Babylonis, & in ea dicitur numero nono & decimo, *Ecce dies Domini crudelis, & indignationis plenus: quoniam ſtellæ, & ſplendor earum non expandent lumen ſuum. Obtenebratus eſt Sol in ortu ſuo, & luna non ſplendebit in lumine ſuo.*

Scripturæ loci, in quibus videtur eſſe ſermo de extremi iudicij ſignis.

Ieremias cap. 15. nu. 9. dum comminatur Ieroſolymorum & Iudæorum genti propter Regis Manaſſæ peccata, hæc habet: *Miſi ſuper ciuitates repentè terrorem. Infirmata eſt, quæ peperit ſeptem: defecit anima eius; occidit ei ſol, cùm adhuc eſſet dies: confuſa eſt, & erubuit.*

Ezechielis ſermo eſt contra Pharaonē Ægypti regem, & dicitur nu. 7. *Operiam, cùm extinctus fueris, cælum, & nigreſcere faciam ſtellas eius. Solem nube tegam, & luna non dabit lumen ſuum. Omnia luminaria cæli mœrere faciam ſuper te: & dabo tenebras ſuper terram tuam, dicit Dominus, cùm ceciderint vulnerati tui in medio terræ.*

Ioëlis ſecundo, nu. 10. comminatio eſt contra Ieroſolymam à Babyloniis euertendam; & nu. 2. hæc ſunt; *Venit dies Domini, propè eſt dies tenebrarum atque caliginis.* & num. 10. *A facie eius contremuit terra, moti ſunt cæli: ſol & luna obtenebrati ſunt, & ſtellæ retraxerunt ſplendorem ſuum. Et Dominus dedit vocem ſuam ante faciem exercitus ſui.* Deinde prædicit maximam filiis Sionis proſperitatem, & ſingulatim ſpiritus abundantiam; ſubditque nu. 30. *Et dabo prodigia in cælo & in terra, ſanguinem & ignem & vaporem fumi. Sol conuertetur in tenebras, & luna in ſanguinem, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis: & in monte Sion erit ſaluatio, & in reſiduis, quos Dominus vocauerit.*

Item Ioelis cap. 3. verſ. 2. *Congregabo omnes gentes in vallem Ioſaphat, & diſceptabo cum eis ibi ſuper populo meo.* Et infrà numero decimo quarto, *Iuxta eſt dies Domini in valle conciſionis. Sol & luna obtenebrati ſunt, & ſtellæ retraxerunt ſplendorem ſuum. Et ſcietis, quia ego Dominus habitans in Sion monte ſancto meo, & in Ieruſalem ſancta. Et fons de domo Domini egredietur, & irrigabit torrentem ſpinarum.*

Amos 9. dum Ieroſolymis intenduntur minæ, *Et erit*, inquit, *in die illa: occidet ſol in meridie, & tenebreſcere faciam terram in die luminis.*

Matth. 24. poſtquam Chriſtus Ieroſolymæ euerſionem prænunciārat, ſubditur numero tertio, *Acceſſerunt ad eum diſcipuli eius dicentes; Dic nobis quando hæc erunt, & quod ſignum aduentus tui?* Chriſtus autem priùs agit de fame, bello, ac peſte; quibus Iudæi acerbè puniendi erant à Deo. Et ſubiicit numero decimo quarto, *Prædicabitur Euangelium Regni in vniuerſo orbe, & tunc veniet conſummatio.* Deinde inſtituit ſermonem de grauiſſimæ perſecutione, qua Iudaicus populus Eccleſiam fuerat perſequuturus; & numero vigeſimo ſeptimo hæc addit; *Sicut fulgur exit ab Oriente, & paret vſque in Occidentem; ita erit aduentus filij hominis. Vbicumque fuerit corpus, illic congregabuntur & aquilæ. Statim autem poſt tribulationem dierum illorum ſol obſcurabitur, & luna non dabit lumen ſuum, & ſtellæ cadent de cælo, & virtutes cælorum commouebuntur. Et tunc parebit ſignum filij hominis in cælo: & tunc plangent omnes tribus terræ. Et videbunt filium hominis venientem in nubibus, & mittet Angelos ſuos cum tuba & voce magna, & congregabunt electos à quatuor ventis.* Huius capitis contextus plurimum negotij Doctoribus & interpretibus faceſſit. Luiſius Legionenſis notabat Chriſtum duas diſtinctè res ab Apoſtolis fuiſſe rogatum; nimirum quando eſſet excidenda Ieroſolyma; & quæ futura eſſent ſigna aduentus Chriſti ad iudicium, alterum nempe in illis verbis, *Dic nobis quando hæc erunt*; alterum in illis, *& quod ſignum aduentus tui?* Chriſtum porrò priùs reſpondiſſe ad primum, deinde ad alterum. Hæc tamen diſtinctio non video quàm poſſit congruenter ad textum accommodari; in quo magna potiùs videtur eſſe confuſio.

Matthæi c. 24. quo pacto ſit explicandum, diſſenſio apud auctores.

Luiſij Legionenſ. explicatio.

Maldonati interpretatio.

Aliter Maldonatus noſter in hoc capite, numero quinto ex Auguſtino, epiſtola octogeſima, & ex Hieronymo & Beda, vt ipſe putat. Ait ergo, Chriſtum diuino conſilio (cùm Apoſtoli poſt Ieroſolymæ excidium finem mundi actutum fore putarent) confusè de vtroque reſpondiſſe, ſicut Apoſtoli confusè interrogauerant: prudentis tamen eſſe lectoris, ſubtili coniectura diſtinguere, quæ de mundi fine, & quæ de Ieroſolymitana euerſione dicantur. Ratio Maldonati eſt ne Chriſtiani poſt Ieroſolymæ vaſtitatem in longum tempus expectationem porrigentes, nimis ſecuri eſſent. Sed contrà eſt, quia Petrus & Paulus expreſſis verbis opinionem illam ex fidelium mentibus euellere curarunt; eiſque confirmarunt vniuerſalis iudicij diem non tam citò futurum. Et in Apocalypſi mille pacis anni ponuntur poſt Eccleſiæ victoriam ante perſequutionem Antichriſti.

Similes inueniri locos, ſimiliq; difficultatē apud Marcū & Lucam.

Huic capiti 24. Matthæi reſpondet cap. 13. Marci, eandemque continet difficultatem. Reſpondet etiam eidem cap. 21. Lucæ à verſu ſeptimo vſque ad finem. Et ſic diuus Lucas clariùs videtur deſcribere primùm euerſionem Ieroſolymæ, deinde aduentum Chriſti ad vniuerſale iudicium. Videndus eſt etiam idem Lucas capite vigeſimo tertio verſu trigeſimo, vbi Chriſtus agit de Ieroſolymæ excidio, & alludit ad illud Iſaiæ ſecundo, verſu decimo nono, *Introibunt in ſpeluncas petrarum, & in voragines terræ à facie formidinis Domini, & à gloria maieſtatis eius, cùm ſurrexerit percutere terram.* Quibus verbis ſimilia ſunt, quæ ſcribit Oſeas capite decimo, verſu octauo, ad quæ etiam reſpicitur Apocalypſ. 6. 16. & cap. 9. 6.

In quo ſit præcipua difficultatis ratio.

Præcipua horum locorum difficultas in eo videtur A conſiſtere: cur ſcilicet extremi Iudicij ſigna atque prodigia cum Ieroſolymæ aut aliarum etiam vrbium euerſione copulantur? Et mea quidem ſententia, huius quæſtionis vera ſolutio ea eſt, quòd appoſitè agitur de diuinæ iræ ſignis & argumentis contra aliquam vrbem, per comparationem ad eam vindictam, quam ſub mundi finem Deus eſt de improbis ſumpturus. Quod non eſt ex vno ſermone ad alium tranſgredi priore relicto, ſed idonea vti comparatione ad ea, quæ Ieroſolymis aut Babylone euentura ſunt, mirificè exprimenda. Addo etiam in nonnullis ſuperiorum locorum non opus eſſe ſingillatim ad extremi iudicij diem, nec ad eius ſigna deſcenſum facere. Nam in qualibet calamitate grauiſſima elegans metaphora eſt, quæ à ſolis & ſtellarum B obſcuratione, & ab aliis id genus rebus petitur. Vbi verò manifeſtò fit mentio diei Iudicij, & ſignorum terribilium, quæ illum præceſſura ſunt: acoluthia & rerum conſequentia exigit, vt ibi agatur de ira Dei in ſingulari aliquo ſupplicio per comparationem illius, quam aduerſus ſceleratos homines in mundi fine eſt oſtenſurus. Quod autem per comparationem dicitur, conſequutionem non aliam poſtulat, quàm vt conſentaneum ſit ad eam rem, de qua præcipuus eſt ſermo, ponderandam.

Auctoris explicatio ad Matthæi & aliorū locos.

Ioëlis loci directè agunt opinor, de eodem argumento, quod tractat Apocalypſis in ſexto ſigillo. Commiſcet enim graues comminationes contra rebelles Iudæos cum ſpiritus copia & affluentia, quam Deus ſuis fidelibus eſt effuſurus; nec non cum perfecta ſaluatione, quam ipſimet fideles in C Sionæi montis incolis ſignificati conſequuturi erant per Iudaici populi perſequutionem. Itaque vallis Ioſaphat directè indicat Dei Iudicium in Iudaici populi reprobatione, & Gentilis electione. Atque id ſonat Ioſaphat, *Dominus iudex.* Nec ideo nego expreſſam ibi fieri alluſionem ad Diem Iudicij: at, qui alluſionem ſiue comparationem affirmat, vtrumque confirmat ſenſum: cùm comparationis proprium ſit, duo extrema aſſeuerare, & vtrumque inter ſe conferre. Sermonem autem ibi eſſe directè de Gentium vocatione, planè indicat contextus, expende illa verba; *Fons de domo Domini egredietur, & irrigabat torrentem ſpinarum.*

Ioëlis loci, qui diem iudicij ſonant, quomodo intelligendi.

In capite illo 24. Matthæi, ea Apoſtolorum interrogatio, *quod ſignum aduentus tui?* propriè agit vt exiſtimo, de ſigno aliquo certo, quod poſſent Apoſtoli habere, vt cognoſcerent appropinquare iam tempus, in quo Chriſtus ſuam gloriam oſtenſurus erat in mundo; ita vt mundus ipſe eum agnoſceret, & adoraret. Nam prudenter D arbitrabantur Ieroſolymæ exciſionem fore vnam ex his rebus, quibus Chriſtus ſeipſum erat mundo oſtenſurus. Quare directè reſpondet Chriſtus, ante euerſionem Ieroſolymæ, famem, bellum, ac peſtilentiam futura. Illa autem verba, *Prædicabitur Euangelium in vniuerſo orbe, & tunc veniet conſummatio*, ipſe in eo ſenſu accipio, vt vniuerſalis prædicatio Euangelij ad omnes Gentes (id eſt gentium vocatio) coniuncta fore dicatur cum magna Dei ſeueritate in Iudaici populi reprobatione, & cum prophetiarum, quæ de illa agunt, complemento. Atque hoc ibi ſignificat Conſummatio in eo ſenſu in quo Chriſtus directè agit. Admonentur porrò fideles ne ſe decipi ſinant ab iis, qui dixerint, *Ecce hic eſt Chriſtus*, aut *illic.* Quod perinde eſt, ac ſi eis dicatur, ne cuilibet cogitationi de Eccleſiæ temporali felicitate facilè credant, quam aliqui E leuibus indiciis ſibi erant perſuaſuri; temporalem enim & vniuerſalem Eccleſiæ proſperitatem ſuo tempore affulſuram repentè, id eſt, tempore Conſtantini; *Sicut fulgur exit ab Oriente, & paret vſque in Occidentem.* Priùs tamen horribiles fore perſequutiones; præſertim illam à Iudæis excitandam de qua propriè erat ſermo; cùm perſequutores furenter inuaſuri erant Chriſtianos. Id enim eſt, *Vbicumque fuerit corpus, illic congregabuntur & aquilæ*, id eſt rapaces aues præda ac rapto viuentes. Poſt hanc autem tribulationem ait Chriſtus ſubſequuturas eſſe cæli minas aduerſus Iudaicum populum, id eſt, ſolis, lunæ, & ſtellarum obſcurationem, ſtellarum caſum, & cæli virtutum commotionem (vt explicuimus in ſexto ſigillo) ad hæc Chriſti crucem in cælo maxima cum gloria ſuſcipiendam, ſcilicet, cùm ab iis fuerit adorata, qui ab infidelibus acerrimè vexati, conſtanter tamen in ipſius cultu ac veneratione F permanſuri erant, & eam Gentibus glorioſè prædicaturi.

Apoſtolorū interrogatio ad Chriſtū. Quod ſignū aduentus tui? quorſum facta.

Prædicatio Euangelij in toto orbe, & mox futura cōſummatio à Chriſto prædicta quo ſenſu accipienda.

Et tunc plangent omnes tribus terræ: id eſt, permulti vbique locorum & gentium ad Chriſti fidem traducentur: quemadmodum prædixerat Zacharias, & nos explicuimus Apocal. capite primo. *Et videbunt filium hominis venientem in nubibus*; hoc eſt, in nubibus prædicationis adueniet Chriſtus ſuam gloriam vniuerſo orbi oſtenſurus. *Et mittet Angelos ſuos cum tuba*, id eſt ſuos concionatores cum tuba prædicationis Euangelicæ. *Et congregabunt electos à quatuor ventis*, ſcilicet eos prædicatione ad Chriſti fidem conuertent.

Qua ratione omnes tribus terræ dicātur ploratura.

Hunc eſſe arbitror directum contextus ordinem ac ſeriem, vt facilè agnoſcent, qui expenderint Zachariæ locum, de quo Apocal. 1. Hac etiam ratione explico caput decimum tertium Marci, & caput vigeſimum primum Lucæ.

Noſtra hac expoſitione aliorum ex-

plicationes non excludi.

Cui verò à cõmuni horum locorum intelligentia receſſiſſe videbor aduertat obſecro, me non alias negare expoſitiones; ſed indicare ſolùm qua ratione exiſtimem contextus difficultatem eleuari in ſenſu, ſapientia Chriſti digniſſimo, & iuxta Zachariæ mentem, quò reſpicitur. Præſertim cùm in mea explicatione includatur alluſio & comparatio ad diem iudicij, & eius ſigna: atque adeò aliorum explanatio in mea comprehendatur, ablata tamen contextus difficultate, & explicato myſterio alluſionis ad diem iudicij. In quo facilè inſuper cernitur, de re adeò ſublimi, & in promiſſione de conuerſione Gentium opportuiſſe vt ænigmaticus haberetur ſermo propter eandem rationem, ob quam decuit A de Romæ conuerſione occultè agi.

Et ne quis exiſtimet me huius expoſitionis eſſe primum auctorem, videat quæſo, lector quæ notat Forerius Iſaiæ capite quarto, verſu quadrageſimo primo, vbi ait, omnia illa, quæ in Euangelio multi exiſtimant omnia de fine mundi intelligi poſſe, à prudentibus manifeſtè percipi priùs de alio iudicio Domini intelligenda eſſe (nempe in reprobatione Iudæorum) ac deinde tamquam in typo de vltima orbis vaſtatione. Conſtat autem alia eſſe in Euangelio loca, in quibus directè & primariò agitur de iudicio vniuerſali, non per alluſionem, ſed per ſe. Primò, vt Matth. 25. fine. & 1. Corinth. 15.

CAPITIS VII.

PROLOGVS,

SIVE

NOTATIO I.

De ſcopo viſionis, quæ in hoc capite continetur.

Capitis 7. viſio vtrùm ad ſextũ ſigillum, an ad ſeptimũ pertineat.

IN ipſo huius cap. aditu atque veſtibulo dubium occurrit, vtrùm in eo contineatur figura ſeu repræſentatio ſexti ſigilli, quod extremum fuit cap. ſexti? nam cap. 8. incipit ſigilli 7. repræſentatio. Reſpondeo euidens eſſe meo iudicio figuram ſexti ſigilli in 6. cap. fuiſſe abſolutam, Oportuit tamen confecto iam ſexti ſigilli ſigno, priuſquam ad ſeptimi ſigna deueniretur, hanc capitis ſeptimi viſionem inſeri: quæ licet primo aſpectu videatur eſſe digreſſio; non tamen eſt. Etenim iuxta diuinæ prouidentiæ ordinem ac rationem, quod in ſigilli 7. viſione continetur, executioni mandari non poterat, quoad ſignificatum viſionis cap. 7. præceſſiſſet.

Num ad ſigillum ſeptimum pertineant ſeptẽ tubarũ plagæ, nec ne? Pars affirmatiua perfertur.

Quod vt exponam, ſtatuendum imprimis eſt, licèt Beda, Rupertus, Pererius, aliique Neoterici ſeptem plagas tubarũ non exiſtiment ad ſigillum ſeptimum pertinere, ſed ſolùm dimidiæ horæ ſilentium; contrariam tamen ſententiam (quam Ribera & communior conſenſus complectitur) mihi eſſe certiſſimam. Nam cùm ſigilli quinti myſterium ſit Dei patientia, qua Iudæos expectauit antequam ſeueriſſimè in eos animaduerteret; cùmque ſextũ ſigillum contineat horribiles comminationes, quæ ſupplicium ipſum antegreſſæ ſunt: rerũ ſeries & conſequentia flagitat, vt ſigillum ſeptimũ contineat ſeueritatem, qua Iudaicus demum populus fuit punitus. Quæ ſeueritas non quidem figuratur in cæli taciturnitate, ſed in ſeptem plagis: quantumuis ab ipſo cæli ſilentio plagæ duxerint initium, vt ſuo loco explicabitur. Porrò ſeptem plagæ ſunt, Fames, Bellum, Peſtilentia, Ignorantia, Concupiſcentia, Ira, & Obduratio: vt in earum explicatione planum fiet.

Statuitur viſionem 7. capitis ad ſeptimũ ſpectare ſigillũ, & quaſi præuiam diſpoſitionẽ præmitti.

His ita præſtitutis, cùm Chriſtianus populus ſub ipſa Eccleſiæ naſcentis exordia eſſet Iudæorum plebi ita admiſtus; vt non eorum vicini modo, ſed etiam eorundem tectorum cohabitatores eſſent; diuinæ iræ in Iudæos immiſſæ torrens videbatur Chriſtianos etiam ſecum vnà tractaturus. Nam fames ſaltem, bellum ac peſtilẽtia eiuſmodi plagæ ſunt, quæ vbi vrbem, aut regionem inuaſerunt, nemo poſſit (præſertim pauper & afflictus) ab earum vi atque impetu ſe ſaluum & incolume præſtare. Quapropter, cùm vna ex parte iuſtitia exigeret, ne pœnæ improborum amplius profferentur; ex alia verò amicorum ſaluti cum improbis ipſis permiſtorum conſuli oporteret, altiſſimo conſilio Deus id fieri ſtatuit, quod in euentis ſimilibus recta prudentia dictat præſtandum. Hoc autem fuit, vt certũ quoddam ſignum amicis imprimeretur, vt vindex exercitus ita in ſceleratos & improbos ſæuiat, ne quis amicorum, qui illa nota fuerit inſignitus, ſimul etiam cum hoſtibus occidatur. Idem accidiſſe videmus Exo. 12. cùm Deus Angelũ miſſurus, vt Ægyptiorum primigenios filios internecione deleret, iuſſit prius ſignum quoddam in Hebræorum domibus imprimi, ne ſimul cum hoſtibus trucidarentur. Atque ita dicitur n. 13. *Erit autem vobis ſanguis in ſignum in ædibus, in quibus eritis: & videbo ſanguinem, & tranſibo vos; neque erit in vobis plaga diſperdens, quando percuſſero terram Ægypti.* Simile eſt, quod figuratum etiam fuit in Ezechielis viſione cap. 9. Cùm enim Deus ſex angelos mittere decreuiſſet, vt maximam in Ieroſolyma ſtragem ederent; præmiſit quendam, qui populi peccata deplorantes ſignaret, deinde num. 5. dicit, *Tranſite per ciuitatem, & interficite vſque ad internecionem. Omnem autem, ſuper quem videritis Tau, ne occidatis.* Ad horũ locorum vtrumque reſpicitur in hoc cap. 7. & quemadmodum amicorum deſignatio vindictam de hoſtibus ſumendã antecedit Exodi 12. & Ezech. 9. ita etiam opus fuit, vt ſepti- B mi ſigilli viſionem (quæ continet ſeueriſſimam vindictam de Iudæis Chriſtum reſpuentibus ſumptam) præiret eorum deſignatio, qui Chriſtum eiuſque fidem receperant; ne eos plagæ contingerent. Et hoc eſt, quod ſeptimi capitis viſio comprehendit.

Alluſio in Apocalypſi ad Exodi, & Ezechielis locos.

Quid propriè in 7. contineatur ſigillo.

Alluſio hæc manifeſta huius capitis ſeptimi ad duodecimum Exodi ad nonum Ezechielis clarè ſatis oſtendit, in ſeptimo ſigillo includi debere vindictam, qua Deus in Iudæos improbos animaduertit, atque adeò ſeptem plagas ad ſeptimum pertinere ſigillum; cùm ſine illis nihil in eo ſigillo remaneat, quæ acerrimam hanc vindictam à Deo de ſuis hoſtibus ſumptam nobis ob oculos ponant. Vnde & ſuperuacua fuiſſet amicorum deſignatio, antequàm ſeptimum ſigillum reſignaretur. Hoc idem non leuiter corroboratur, ſi aduertamus, in aliqua huiuſmodi plagarum exprimi, quod in C cæteris haud dubiè eſt ſubaudiendum; nimirum plaga illa nõ alios lædi homines, præter eos, qui Dei viuentis nota ſignati non ſunt. Vide cap. 9. 4. *Præceptum eſt locuſtis, ne læderent fœnum terræ, neque omne viride, niſi tantum homines, qui non habent ſignum Dei in frontibus ſuis.*

In aliqua ex ſeptem plagis exprimi, quod in cæteris ſit ſubaudiendum.

Eadem inſuper alluſio non obſcurè oſtendit minimè collineare illos, qui amicorum deſignationem in hoc capite non eò tendere aduertunt, vt à ſeptem tubarum plagis amici ipſi deſignati eximantur. Quare non videtur ad rem explanatio Ambroſij, qui cap. hoc 7. explicat de conuerſione Gentium, nec Aureoli & Lyrani interpretatio, qui cap. hoc de Eccleſiæ felicitate ſub Conſtantini tempus intelligunt; neque expoſitio Andreæ, Bedæ, Dionyſij, Riberæ felicitatem poſt Antichriſti perſecutionem hic prædici volunt. In qua explicatione miror nonnullos referentes 7. ſigilli myſterium ad quietem Eccleſiæ poſt Antichriſti necem, non animad- D uertere, iuxta ſuam ipſorum declarationem, cap. 7. perperam ante ſeptimum ſigillum poni.

Reijciuntur aliorum explicationes de capitis 7. argumento.

Alia 7. huius cap. expoſitio eſt de prædicatione Euangelij, quam ſequuntur Primaſius, Haymo, Anſbertus, Anſelmus, & Richardus, quæ tamen interpretatio nihilo aptior eſt, quàm præcedentes. Nam Euangelij prædicatio omnibus ſine diſcrimine proponitur & amplectentibus Chriſtum, & reijcientibus: atqui huius cap. viſio nobis oſtendit ſignum, quo Deus Iudæos Chriſti fidem recipientes à non recipientibus diſcreuit: ne plagæ in obſtinatos inferendæ pios ac fideles contingerent. Quòd verò ſeptem tubarum plagæ ſint illæ, quas immiſit Deus in Iudæos Chriſtum recipere nolentes; id & conſecutio, & apta applicatio planum facient, & grauiſſima perſuadet auctoritas, vt in horum commentariorum prolegomenis oſtendimus. Vbi autem ſtatuatur ſemel, ſeptem plagas eſſe eas, quas Deus in Iudæos Chriſtũ reſpuentes effudit, E non video qui poſſit dubitari, cap. 7. ſcopum eò tendere, vt primitiui Chriſtiani peculiari nota inſigniantur, quo plagarum exercitus indemnes eos & intactos prætereat.

Viſionis cap. 7. ſcopus.

Quomodo ſit verũ, Chriſtianos fuiſſe ſignatos, ne illos plagæ contingerent.

Suboritur tamen hic quæſtio alia. Quo ſcilicet pacto ſit verum, Chriſtianos primigenios fuiſſe ſignatos, ne illos plagæ conſtringerent. Etenim illud ſaltem videtur certum; famem, bellum, ac peſtem Chriſtianis minimè peperciſſe. Ad hoc reſpondet Paulus ad Rom. 8. 1. *Nihil damnationis eſt iis, qui ſunt in Chriſto Ieſu, qui non ſecundùm carnem ambulant.* quaſi dicat; Nihil ſpiritualibus viris nocet. Quare licèt fames, bellum ac peſtis eos videantur lædere; re tamen verà nihil eis efferunt detrimenti: vt ipſimet ſpirituales viri probè norunt, & nonnihil explicabitur in declaratione ſigni, quo primitiui Chriſtiani ſunt inſcripti.

A

NOTATIO II.

De renouato miraculo, quo Deus Iſraëlitas ab Ægyptiis diuiſit.

Terram Geſſen, vbi Iſraelis filij habitabant, ab Ægyptiacis plagis fuiſſe immunem.

COMMENDATVR in ſacris Literis tanquam res mira, quod plagæ à Deo in Ægyptios immiſſæ terram Geſſen, quam filij Iſraelis habitabant, minimè attigerint. Legatur Exodi 18.28. *Faciam mirabilem in die illa terram Geſſen, vt non ſint ibi muſcæ:* ſimiliter cap. 9.4. *Faciet Dominus mirabile inter poſſeſſiones Iſrael, & poſſeſſiones Aegyptiorum; vt nihil omnino pereat ex iis, quæ pertinent ad filios Iſrael.* Hoc autem fuit in plaga quinta. Item cap. 9.26. *Tantum in terra Geſſen, vbi erant filij Iſrael non cecidit grãdo.* & c. 10.23. in tenebrarũ plaga ait textus: *Vbicũque autem erant filij Iſraël, lux erat.* Id B quod Sapiens magis adhuc ponderat. Sapientiæ 18.1. *Sanctis autem tuis maxima erat lux.* In plaga tamen decima Exodi 11.7. *Vt ſciatis, quanto miraculo diuidat Dominus Aegyptios & Iſraël.* Idemque in ceteris omnibus plagis accidit. Semper enim, quæ à plagarum ictu fuit eximia, erat terra Geſſen, vt habetur Exodi cap. 8.22.

Quomodo miraculum illud in terra Geſſen pro filiorum Iſraelis incolumitate patratum ſit in primitiuorũ Chriſtianorum liberatione inſtauratum.

Quemadmodum igitur plagæ, quibus Deus Ægyptios perculit, in iis ſunt plagæ inſtauratæ, quas coniecit Deus in perfidiam Ieroſolymam (quæ appellatur ſpiritualiter Sodoma, & Ægyptus, Apoc. 11. v. 8.) Non aliter fuit etiam innouatũ grãde illud miraculum, videlicet quòd plagæ in impiam Ieroſolymam (quæ appellatur ſpiritualiter Ægyptus) à Deo miſſæ Chriſtianos in eadem vrbe commorantes, id eſt, veros & ſpirituales Iſraelitas omnino non læderent. Atque vt huius rei & diſcriminis manifeſtum daretur documentum, ſtatuit diuina prouidẽtia, vt fideles quotquot per totam Iudæam diſper- C ſi & obſtinatis Iudæis admiſti erãt, ante Ieroſolymæ obſidionem cæleſti oraculo Ieroſolyma, atque adeò ex vniuerſa Iudæa egrederentur. Ita aſſeuerat Euſebius lib. 3. Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ, c. 5. vbi aſſerit, illos omnes ad vrbem Pellam trans Iordanem commigraſſe. Vbi notandum obiter eſt, famem ac peſtem, quibus Deus in rebellem illum Iudæorum populũ animaduertit, contracta fuiſſe & excitata ex bello, quo Titus & Veſpaſianus vrbem oppreſſerunt, vt ex Ioſepho liquet lib. 7. Antiquit. c. 17. & ex Euſebio ſuperiùs citato lib. 3. c. 5. Vt igitur Chriſtiani diuino inſtinctu præmoniti vrbe & tota prouincia ante obſidionem deceſſerunt, ſicque belli ingruentis diſcrimina effugerunt; ita etiam ex fame atque peſte euaſerunt. A ceteris autem plagis, Ignorantia, Concupiſcentia, Iris, & Obduratione, dubium non eſt eos fuiſſe immunes. Itaque Chriſtiani omnes, qui anteà Ieroſolymæ erant, ex ſeptem illis plagis à Deo in Iudæos obſtinatos immiſſis exempti fue- D runt ex fame vero, bello, atque peſte non formaliter ſolùm (vt ita loquar) verum etiam corporaliter euaſerunt. Neque enim peſtem illam, bellum aut famem fuere perpeſſi: nam voluit Dominus manifeſtè perſpici plagas illas non contra veros Iſraelitas, ſed contra Iudæos perfidos iactari.

Primitiuos Chriſtianos ante Ieroſolymæ obſidionem vrbe egreſſos, in oppidũ Pellam conceſſiſſe.

Quomodo primitiuæ Eccleſiæ Chriſtiani à ſeptem earum plagis euaſerint incolumes?

Vrbis Pellæ etymon & myſterium.

Siue autem Orientalis illa ciuitas, quò perfugerunt Chriſtiani, antea appellata fuerit Pella (plures enim vrbes huius nominis ponit Ptolomæus, & nonnullas in Syria) ſiue Chriſtiani ipſi hoc nomen indiderint ciuitati: vtcunque hoc ſit, illud ſaltem mihi venit in mentem, diuinæ prouidentiæ in eiuſmodi euentu placuiſſe; omnium vt memoriam inſtauraret admirandi illius operis, quo terra Geſſen à plagis quõdam Ægypriacis fuit libera. Etenim *Pella* deriuatur à verbo *Pala*, quod ſignificat ſeparare, & mirabilem facere. Obſeruãdumque eſt, Exodi 8.22. vbi nos legimus *Faciam mirabilem terram Geſſen*, pro *faciam mirabilem*, Hebraicè legi *Hipaliti*; quaſi diceret, ego illam faciam Pellam, ego diuidam & mirabilẽ reddam. Similiter c. 9.4. *Faciet Dominus mirabile*, He- E braice legitur *Hipela*, hoc eſt, *faciet pela*, faciet mirabile, & ſeparabit. Adumbratur ergo non obſcure, hanc Chriſtianorũ fugam, & cõcurſum ad vrbem Pellam (quod eſt, *Mirabilis ſeparatio*,) nec non diuinum decretum, ne eos plagæ contingerent, ſingulari fuiſſe myſterio ac planè mirabili ab ipſo Deo diſpoſita: quò reſpectus habetur ad illud, quod de terra Geſſen tempore plagarum Ægypti fuerat prædictum. Quod ſi ex Macedonica Pella prodiit Alexander ille magnus, cuius animus ac mens ad totius orbis imperium aſpirauit: ex Pella hac Syriaca non vnus aut alter, ſed mille prodiere Alexandri, eo animi robore, ac fortitudine, vt mundum vniuerſum præſtantiſſima longè ratione ſubiugarent.

Pella quid Luſitana lingua, quid Caſtellana ſonet.

Præterea Hiſpanica lingua (quæ ex Hebræorum communione Hebraica aliquot vocabula accerſiuit ac traxit) no- F men *Pella* ſignificationem habet rei mirabilis, & coadunatæ ſeparationis. Primùm enim hodie etiam Luſitani appellant *pellas*, iuuenculas portantium humeris mirabiliter ſaltantes: quod ſolemne erat in celeberrima feriarum Chriſti corporis pompa. Deinde nomen Pella Caſtellana tum lingua, tũ conſuetudine, tribuitur illi rei, quæ ex alijs ſeparata vnitur in ſeſe & coagmentatur; quod Latini maſſam vocant: ſic dicunt Hiſpani, *Pella de yeſſo, pella de manjar blanco, de nieue*, &c. vtraque ergo ſignificatio ex Hebræo eſt deriuata. Et fideles A quidem inter ſe coniunctos, & ab impiorum Iudæorũ commercio ſeparatos Deus in vrbe Pella reddidit plane admirabiles. Quod autem ciuitas illa fuerit Orientalis, peculiari myſterio non vacat; vt poteſt facilè intelligi ex iis, quæ ad ſecundum verſum dicemus circa illa verba, *Vidi alterum Angelum aſcendentẽ ab ortu Solis, &c. dicens, Nolite nocere terræ & mari, neque arboribus, quoadusque ſignemus ſeruos Dei noſtri in frontibus eorum.* vbi videtur Angelus ex Orientali parte apparuiſſe, in qua vrbe Pella ſita erat, ad Chriſti ſeruos deſignandos, & ab omni plagarum incurſione eripiendos.

Cur Deus viſibilem illam Hebræorum fidelium ab infidelibus ſeparationem ante Ieroſolymæ obſidionem decreuerit.

Viſibilis hæc & materialis diuiſio, qua Deus primæuos illos fideles initio naſcentis Eccleſiæ ab infidelibus ſeiunxit, congruentiſſima tunc fuit, cùm ob alias rationes, tum præſertim vt ſpiritualis figuraretur diuiſio, quæ pluris ab Spiritu ſancto fit, quæque per ſignum Dei viui, (de quo in hoc capite eſt ſermo) efficitur. Atque hoc Dei viui ſignum non ſemper B Chriſti ſeruos ex corporea fame, bello ac peſte ſubducit: ſemper tamen ab iis eoſdem liberat, quatenus plagæ ſunt: *quia nihil damnationis eſt iis, qui ſunt Chriſto Ieſu.* Quapropter ex Apoſtolorum Actibus conſtat, aliam famem, quam Deus in Iudæam miſit, ad fideles etiam ſe extendiſſe. Verùm Dei viui ſignum illos inter ſe vnit & copulat; efficitque mirabiles, & ab infidelibus plagarum ictu percuſſis omnino ſeparat.

TEXTVS.

Verſ. 1. *Poſt hoc vidi quatuor Angelos ſtantes ſuper quatuor angulos terræ, tenentes qua-* C *tuor ventos, ne flarent ſuper terram, neque ſuper mare, neque in vllam arborem.*

COMMENTARIVS.

Quatuor terræ anguli non de vniuerſa terra, ſed de ſola Iudæa ſunt intelligendi.

QVOD de quatuor angulis terræ dicitur, forſan intelligendum eſt de quatuor Iudææ angulis: nã de eius euerſione agitur. Vide Forerium Iſayæ 24. initio; vbi notat in eo cap. non eſſe ſermonem de clade Gentibus afferenda, ſed de vltima Iudææ pernicie, quamuis abſolutè appelletur D terra. Et in Apocalypſi quidem multò adhuc congruentior extat ratio. Nam terræ nomen (vt aliàs diximus) Iudæos denotat, & nomen maris Gentiles. Deinde, *Super quatuor angulos*, idem eſt, atque vnum Angelum in Oriente, alium in Occidente, in Septentrione alium, & alium in Meridie. Angulorum autem nomen ad huiuſmodi loquutionem forte fundatur in eo, quod conſideretur quadrum aliquod, ſiue rhombus, cuiuſmodi ſolet effingi ad acus nauticas, qui quatuor angulis conſtat quatuor ventorum partes proſpectantibus. Similis ergo rhombus mente concipi videtur in tota Iudæa. Quam ad rem non opus eſt, vt terra E ipſa in quadri figura protendatur; ſed vt in illa poſſit huiuſmodi concipi figura. Aut fortaſſe in Palæſtina venti ex quatuor terræ angulis vehementiùs perflant, ad eóſque habetur reſpectus. Nam vel ad ipſa nomina Orientis, Occidentis, Auſtri, & Aquilonis non deſunt, qui obſeruent, in ea regione conſiderari obliqua.

Angulo quomodo conſiderandi.

Veteribus quatuor tantùm ventos fuiſſe notos.

Tenentes quatuor ventos.] Scriptura quatuor tantùm ventorum mentionem facit. Venti enim quatuor tantùm apud veteres (ait Plinius lib. 2. cap. 47.) Porrò quòd Angeli dicuntur tenere ventos, ad perniciem ſpectare communiter intelligi- F tur. Nam ex ventorum aſpiratione pendêre dicunt terræ, maris atque arborũ incolumitatem. De his autem quatuor Angelis textus ait, illis eſſe datum nocere terræ & mari, quod non aliter ſolet accipi, niſi cohibendo ventos, vt ne tantillum quidem ſpirent. Ex quo infertur, nec nauigari poſſe mari, nec aerem purum ac tenuem reddi, nec terræ fructus tempeſtiuam conſequi maturitatem. Itaque textus ſignificare videtur malaciam adeò ingentem, vt nec arboris folium mutaretur.

Quomodo quatuor angeli tenentes ventos nocere terræ dicantur.

Nihilominus multò conuenientius eſt, ſi intelligamus perniciem, quam terræ & mari erant illaturi, qui ventos incluſos tenebant, futuram eſſe ex vehementi ventorum imperio, & inſano murmure: ita vt dimiſſi venti, atque adeò immiſſi furenter terram ac mare inuaderent, & ſæuiſſimam excitarent tempeſtatem. Probatur hoc primò, nam quæ illis fuit ratio præſcripta, vt paulisper expectarent, donec Dei ſerui deſignarentur; hæc, inquam, ratio, ac iuſſum non eis præfinita ſunt, poſtquàm probis & improbis damnum facere cœperant, ſed anteà; vt perſuadet ratio & exempla, ad quæ alluditur, (nempe Exodi 12. & Ezech. 9.) Ventorum ergo compreſſio nondum erat initium damni inferendi.

Secundò, quamuis malacia poſſit damnum aliquod indicare: eiuſmodi tamen indicium nimis remiſſum eſt ac languidum; & multo eſt efficacior grauiſſimi damni repræſentatio in eo, quòd venti laxis habenis immittantur; vt horrificas tempeſtates commoueant, & domos affligant, obruant naues, & arbores proſternant. Vide Danielis 7. 2. *Ecce quatuor venti pugnabant in mari.* Vbi perſpicuum eſt, ſignificationem eſſe maximæ tempeſtatis: ad eum modum, quo Virgilius Æneid. 1. eam elegantiſſimè deſcribit, poſtquam Æolus furentes immiſit ventos.

Tertiò, ſi in hoc loco ſpeciatim ſermo eſt de Iudæa; illius mare eſt mare Tiberiadis: in quo excogitari non poteſt malaciam grauis damni cauſam eſſe non poſſe. Nam remis impulſæ rates facilè ad litus poterat appelli. Quartò verbum græcum κρατεῖν in eo propriam ſignificationis vim ſortitur, qui moloſſum furentem ac rabidum retinet & comprimit; ne dimiſſus in alios impetum faciat. Quintò, ſi clades erat afferenda compreſſione ventorum; non apparet, cur poſt ſeruorum Dei deſignationem, damnum non ſit ipſiſmet Dei ſeruis & familiaribus cum inimicis commune. Quòd ſi, vt Dei amicos permulceant, venti liberè ſpirare permittuntur; non igitur manent retenti atque conſtricti. Si verò intelligamus damnum ventorum crebreſcentium vehementi flatu eſſe faciendum; tunc certè decorum apprime ſeruabitur; cùm illis furere ac ſæuire non liceat quoad ſerui Dei ſint diſtinctionis notâ ſignati. Cum nihil obſtabit, quominus procellas excitent; quia illis ſimul præcipietur, ne ſignatos attingant.

Quatuor angelos veluti ventorum Æolos eſſe concipiendos.

Quod ergò dicitur, *Vidi quatuor Angelos tenentes quatuor ventos, ne flarent*; in primis indicat, quatuor hos Angelos eſſe velut quatuor Æolos ventorum dominos, ſine quorum iuſſu venti immitti & concitati non poterant. Quare tenentes græcè eſt, κρατοῦντες, id eſt, potentes, atque adeò tempeſtatum potentes, vt loquitur Virgilius.

Deinde hoc ipſum imperium in eo ſignificatur, quòd ventos *Vinclis & carcere frenent.* Nam qui eos pro libito cohibere poteſt; poterit etiam cùm lubeat, dimittere, & per eos tempeſtates concitare. Ad hæc; quod textus ait, his ſcilicet quatuor Angelis datum eſſe nocere terræ, & mari, indicat his quatuor Æolis ventorum dominis permiſſam fuiſſe à Deo poteſtatem Iudæos acerrimè plectendi, ſiue mare ac terram conturbandi, id eſt, excitandi bellum inter Iudæos, & Gentiles (hoc enim futurum erat ſupplicij de Iudæis ſumendi principium) mox tamen admoniti ſunt, ne ventos A impune volitare permitterent, quoad Dei ſerui eſſent ſignati.

Cur quatuor angeli ad nocendum deſignentur.

Aliquis opponet, ad Æoli officium quatuor Angelos eſſe bene multos. Certè cùm congruentius fuit, vt quatuor aſſignarentur, quàm vnus. Nam cùm venti ex quatuor mundi partibus perflent; cõſentaneum magis eſt, quatuor ſpeluncas oppoſitas in quatuor angulis terræ confingere, quàm ventos omnes in eandem cum Virgilio detrudere. Priùs autem, quàm ad propriam horum Angelorum ſignificationem perueniamus; aduertendum eſt, cum repræſentatio hic ſit quatuor Æolorum, B recte appellatos fuiſſe Angelos: nam Angeli præſunt rebus corporeis, vt norunt Theologi. Cum ergo Deus per Angelos infimum hunc orbem moderetur, ad eos præſertim ſpectat frænare ventos, aut laxare; & eos ad procellas excitandas immittere, vt diuinæ voluntati obtemperent. Quare non fictum omnino eſt in Angelis Æolorum officium.

Ne flarent ſuper terrã, neque ſuper mare, neque in vllam arborem.] Æolorum iniuſſu, id eſt Angelorum, venti nullo modo flant. Hîc tamẽ potiſſimùm agitur de flatu vehementiſſimo & procellas excitante. Illa autem diſtributio ſupponit, furioſam tempeſtatem C poſſe in vrbibus ædes proſternere, & homines afflictu opprimere; vt videtur apud Iobũ 1. 19. Et in mari quidẽ naues ac nautas ſubmergit, & in agris arbores diducit, atque diuellit. Quæ omnia detrimẽta ad homines ædiũ, nauium, atq; arborũ dominos redundant. Hoc tamen intereſt diſcrimen; nã ventus, qui aut domum euertit, aut demergit nauem, ſolet etiam ſæpè homines ſimul correptos in eandem perniciem trahere, ſi verò conuellatur arbor, domini quidem aut poſſeſſioni, aut voluptati nocet, non tamen ideo ipſum ruinâ opprimit. Detinere ergo ventos, *ne flarent ſuper terram, neque ſuper* D *mare, neque in vllam arborem*, eſt eos coërcere, nequid detrimenti inferant hominibus ſecuriùs in terra degentibus, nec per maris fluctus periculoſè nauigantibus, nedum eorum fortunis ac poſſeſſionibus. Atque hoc eſt detinere ventorum furorem; ne vllum, vel minimum, facerent damnum.

Quid per 4 hoſce angelos figuretur.

Aliorum expoſitio de 4. dæmonibus explicantium.

Sed veniamus iam ad præcipuam ſignificationem; & videamus, an illi aptè deſeruiat huiuſmodi conſideratio quatuor Æolorum in Angelis. Negabit fortaſſe aliquis. Nam ſignificatio harum quatuor perſonarum, quæ ventos compreſſos te- E nent, iuxta communem opinionem referunt ad Dæmones; qui in Oriente, Occidente, Septentrione, ac Meridie (hoc eſt in omnibus mundi plagis) omni ratione hominibus nocere contendunt. Pro hac expoſitione Martinus Delrius in ſuis Magicis diſputationibus lib. 2. quæſt. 11. affert Clementem Romanum lib. 4. recognitionum, Hieronymum lib. 7. in Iſaiam, Auguſtinum lib. 5. contra Iulianum cap. 3. præter Gloſſam, & pleroſque interpretes. Atque ita hos quatuor Angelos putat ipſe Delrius eſſe genios Alaſtores, hoc eſt, valde truculentos dæmones. Reſpondeo tamen huiuſmodi declarationem non eſſe adeò certam & com- F munem, vt nonnulli volunt. Nam præterquam quòd multi interpretes in his quatuor Angelis intelligunt infideles principes ac Tyrannos, qui Euãgelicæ prædicationi obſiſtebant, & Eccleſiam oppugnabant (ex quorum auctorum albo ſunt Ambroſius, Primaſius, Beda, Anſelmus, Rupertus, Richardus, Anſbertus, Aureolus, Lyranus, Pannonius, Dionyſius, & Viegas.) præter hos, inquam, ſunt alij, qui probabile ſatis exiſtimant non agi hic de malis Angelis, ſed de bonis. Pro quo vide Riberam atque Pererium.

Huiuſce

Cuiuſmodi fuerit tempeſtas per quatuor vẽtos in Iudæos excitanda.

Huiuſce rei iudicium pendet ex intelligentia tempeſtatis, quæ per quatuor ventotum pugnam in præſenti adumbratur. In noſtra declaratione neceſſarium eſt hanc tempeſtatem eſſe ſeptem plagarum calamitatem, qua Deus Iudæos percuſſit obſtinatos. ideò enim Dei ſerui ante ſigilli ſeptimi viſionem deſignantur; ne illos vel leuiter perſtringant ſeptem illæ tubarum plagæ. Neceſſe eſt ergo eaſdem illas calamitates, quæ poſteà ſub ſeptem plagarum figura in Iudæos immiſſarum ſignificãtur, denotari etiam hîc ſymbolo vehementiſſimę tempeſtatis Iudæis ipſis impendentis. Quapropter ſi aduertamus, quinã fuerint præcipui diuinæ iuſtitiæ miniſtri in illo Iudæorum ſupplicio, (nempe fames, bellum, peſtis, concupiſcentiæ, iræ, obduratio,) illico perſpicietur planè, qui ſiot in his quatuor Angelis, ſiue Æolis figurati.

Auctoris explicatio de tuor angelarum ſignificatione.

Hoc vt explicem affirmo io Iudæorum ſupplicio non eſſe conſentaneum præcipoam illius exequẽdi adminiſtrationẽ dæmonibus demãdari, ſed Angelis. Licèt enim diuina prouidentia dæmonũ etiam miniſterio vtatur; vtitur tamẽ illis, quaſi inferioribus miniſtris, qui bonis Angelis ſubordinati ſunt. Quòd verò Angeli dæmonibus facultatem dent, vt in homines efferentur; hæc eadẽ permiſſio eſt veluti ſuperioris ad inferiores: atq; ita non ſunt dæmones præcipui miniſtri, ſed cæleſtes Angeli. Præſertim cùm multa ſæpè ſint, quæ per ſe ipſi præſtari velint boni Angeli ſine dæmonis miniſterio aut interiectu. Nec enim expediens eſt dæmones inuitos cõpelli ad ea præſtanda, quæ ex mera permiſſione ſibi facta alioqui minimè velint efficere. Atque horribile in hac vita ſupplicium Iudæorũ Ieſum Chriſtum repudiantium, generatim loquendo, in infernarum poteſtatum bonum ſiue commodum nequaquam redundabat. Eapropter legimus Iudæorum gentis pœnas, quas Nabuchodonoſoris interuentu repetit Deus, cæleſtis hierarchiæ Angelis à ſacra Scriptura tribui Ezech 43. 3. Nam currus viſionis Ezechielis repræſentat cæleſtium Angelorum miniſterium, vt ſuprà vidimus: textúſque ipſe ait, in eo curru Deum ad deſtruendam Ieroſolymam aduenire.

Occurritur difficultati, quæ contra prædictã expoſitionem obuci poteſt.

Verumenimuerò non deeſt, qui hic in difficultatem incurrat. Qui enim Angeli poſſunt Dei eſſe miniſtri in plagis omnibus ſuprà dictis? Nam etſi in fame, bello ac peſtilẽtiã facile intellectu ſit, Angelos per ſe ipſos eſſe poſſe huiuſmodi plagarũ auctores; in ignorantia tamen, in concupiſcentiis, in iris, in obduratione difficile id admodùm apparet. Ceterùm, ſi res attentiùs perpendatur; in quatuor etiã plagis poſtremis fungitur Deus præcipuè cæleſtium angelorum miniſterio. Ad hoc autẽ opus non eſt, aliquid ab ipſis præſtari ſuo muneri ac dignitati diſſentaneum. Nam per ſubtractionem fauoris; quem exhibere ſolebant, per occaſionũ ſubminiſtrationem, & interdum per ſolam permiſſionem, factã dæmonibus poteſtate, facile eſt Angelos diuinæ iræ atque iuſtitiæ indulgere, & ſupplicij de ſceleratis ſumendi curam ſuſcipere. Neque facit cõtra hoc, quod ſancti Doctores dicere ſolẽt, Deum ſcilicet dæmonum miniſterio vti ad pœnas à peccatoribus exigendas. Hoc enim ita intelligitur, vt eos ſicut inferiores miniſtros & Angelorum poteſtati ſubditos vſurpet.

Quare cùm de quatuor illis Angelis, qui tenebant ventos, omnino ſit ſermo, tanquam de præcipuis miniſtris, in quorum poteſtate ſint venti, rectiùs in illis intelligimus Angelorũ cæleſtium poteſtatem. Ex eo autẽ, quod in illis ſit quatuor Æolorum repræſentatio; non petitur neceſſariò, vt A ſignificatio proprium aliquem Angelorum quaternarium reſpiciat. Nam numeri in ſymbolis atque ænigmatis ſæpè figuræ ipſi deſeruiunt; nec numeri eiuſdẽ proportionẽ in re ipſa ſignificata exigunt; vt vidimus tã in viginti quatuor ſenioribus, quàm in quatuor animalibus cap. 4.

Cur hîc angelorũ quaternarius indicatur?

Quaternarius igitur conueniens hîc fuit in ipſa figura ad quatuor ventos aptiùs exprimẽdos. Cùm enim venti contrarij & oppoſiti quatuor ſint, oportuit eos, in quorũ erant poteſtate, quatuor Æolorũ inſtar figurari, vt iam diximus. Significatio tamen eſt non B ventorum, ſed myſticæ tempeſtatis Iudæis imminẽtis, quæ in ſeptem poſteà plagas diſpertitur. Quare in ipſius ænigmatis ſenſu quærendi nõ ſunt quatuor miniſtri in quatuor mundi partibus collocati: ſatis eſt Angelicam poteſtatem denotari, quæ aduerſus Iudæos rebelles diuinæ prouidentiæ nutu erat ſeptem indignationis plagas illatura.

Ignorantiam appellari in ſacris ſpiritũ ſoporis & ſpiritũ mendacij.

Huiuſmodi conſiderationi appoſita eſt tempeſtatis diuiſio in ſeptem procellas ſeu nimbos. In quorum ſingulis rectè cõſiderantur quatuor venti inter ſeſe validiſſimo flatu cõgredientes. Hęc enim eſt propria coortæ tempeſtatis facies. Ad hæc cùm C tempeſtas in ventorum conflictantium impetu ſignificetur; hinc eſt quodlibet eorum ſuppliciorum poſſe vocari ſpiritum. Et certè hac ratione ſermo eſt de ignorantia, quæ nominatur ſpiritus ſoporis Iſaiæ 29.10. & ſpiritus mendacij, 3.Reg.12.23. quo etiam modo dici poteſt ſpiritus concupiſcentiæ, ſpiritus iracundiæ, ſpiritus contumaciæ.

Ventorum nõ retentione ſed immiſſione damnum fore inferendum confirmatur.

Cùm igitur ſtatuamus, damnum per quatuor Angelos inferendum, eſſe idem, quod poſteà in ſeptem plagis indicatur: apparet mox non rectè exiſtimari eiuſmodi damnum ventorum retentione eſſe faciendum. Nam etſi in huiuſmodi D compreſſione nõnibil ſignifiari poteſt Fames, deficientibus ventorum flatibus, qui & tellurem tepefacerent, & fructus maturarent: bellũ tamen aut concupiſcẽtiarum atque irarum furor neutiquam poteſt malaciã quantumuis maximã denotari. Bona itaq; ænigmatis explicatio euidenter oſtẽdit, damnum illud non ventorum retentione, ſed emiſſione eſſe faciẽdum. Et mox cernitur ad famis & aliorum ſuppliciorũ ſignificationem accommodatiùs deſumi tempeſtatem, quàm malaciam. Huc ſpectat quod Theodoretus in cap. 7. Danielis ait, ſimilitudine quatuor ventorum inter ſe pugnantiũ adumbratos eſſe maximos tumultus & perturbationes E quæ in exortu cuiuſque monarchiæ extiterũt. Hæc ille, ſed in præſenti agitur potiùs de tempeſtate illa, quæ Iudæorum regno finem quodammodo impoſuit, hoc eſt, agitur de ingenti ſupplicio, quo Deus ipſos ſeueriſſimè vltus eſt.

Prætereà venti atque tempeſtates, quatenus inſtrumenta ſunt, quibus diuina prouidentia ad hominum ſupplicium vtitur; rectè conſiderantur quaſi animo atque conſilio prædita. Sunt enim inſtrumenta, quæ Angeli vſurpant ſapientiſſimè. Quare in huiuſmodi repræſentatione ventis tribui F videtur intelligentia: quandoquidem ſupponitur illos à perfidis & obduratis pœnas ſumpturos: nec tamen aliquid detrimenti ſignatis in fronte hominibus allaturos: neque id ſolum, ſed ne læſuros quidem arbores, quæ ad ſignatos ſpectant. Quod eſt, illis intelligentiam præbere, non ſolùm ad ſignatos à non ſignatis diſtinguendos; ſed etiam ad cuiuſque arborem dignoſcendam. Si quidem cùm mari, terræ & arboribus ſint detrimentum importaturi, ſignatorum ne arbores quidem contingent.

TEXTVS.

Verſ. 2. *Et vidi alterum Angelum aſcendentem ab ortu ſolis, habentem ſignum Dei viui: & clamauit voce magna quatuor Angelis, quibus datum eſt nocere terræ & mari.*

3. *Dicens, Nolite nocere terræ & mari, neque arboribus, quoadusque ſignemus ſeruos Dei noſtri in frontibus eorum.*

COMMENTARIVS.

De Angelo ab ortu ſolis aſcendente variæ Doctorum opiniones.

ANGELVM hunc, qui Ioanni viſus eſt aſcendere ab ortu ſolis, Aureolus & Lyranus applicât ad Conſtantinū: Victorinus & Gagneius ad Eliam, exiſtimantes hic haberi ſermonem de Antichriſti tempore. Et hac ipſa Antichriſti cogitatione ductus ait Andreas, hunc Angelum non eſſe intelligendum de Chriſto Aſſertore noſtro, aut de aliquo alio homine; ſed de quodam Angelo, qui tunc fideles notâ peculiari ſignabit, & ab infidelibus diſtinguet. Atque idem ſequuntur Ribera & Pererius. Multò tamen aliter explicârat Ambroſius, qui ait per hunc Angelum deſignari Chriſtum Dominum eo tempore, quo in terris ante paſſionem ſuam admiranda opera patrauit. Primaſius verò, Haymo, Ansbertus, Anſelmus, Richardus, & Beda exponunt de Chriſto poſt reſurrectionem ſuam mundum illuminante.

Quodnam ſit Dei viui ſignum, quo ſerui Dei ſignantur?

Huius quæſtionis deciſio pendet ex cognitione huius ſigni, quo Dei ſerui notantur. Et quamuis peculiariter ſit ſermo de primitiuis Chriſtianis, qui deſignati ſunt, antequàm plagæ in pertinaces Iudæos irruerent; verùm tamen qua ratione Deus primitiuos Chriſtianos hoc ſigno diſtinxit, alios deinceps complures deſignauit. Signum autem non eſt externum & quod oculis corporeis cerni poſſit, aut per cæleſtes ipſus Angelos fieri; ſed proximè per Spiritum ſanctum, qui per ſe ipſe ſigno Dei viuentis eos notat, quibus ſemel liberaliter communicat tantâ diuinæ gratiæ affluentiâ, vt hæc ipſa eos eximat ab iis plagis, quæ in hac vita ceteros Adami filios vexant. Atque hæc eſt Pauli doctrina, 2. Cor. 1. 22. *Qui confirmat nos vobiſcum in Chriſto, & qui vnxit nos Deus, qui & ſignauit nos & dedit pignus ſpiritus in cordibus noſtris.* Et ad Epheſios 1. 13. *Signati eſtis ſpiritu promiſſionis ſancto*, & cap. 4. 30. *In Spiritu ſancto Dei ſignati eſtis.* Eodem ferè ſenſu explicat noſter Maldonatus illud Ioannis cap. 6. 27. *Quem Pater ſignauit Deus*, id eſt, cui Pater auctoritatem dedit, efficiendo vt homo ille eſſet Deus, & vngendo illum Spiritu ſancto, & inhabitante diuinitate declarando filium eſſe ſuum. Sic Maldonatus: & ait hanc eſſe veterum interpretationem. Quod ergo in ea ſpectat ad Spiritus ſancti abundantiam, hoc eſt ſuo modo ſignum, quo Deus primitiuos Chriſtianos diſcriminauit. Quare Chriſtianos ipſos alloquutus ait Paulus, *ſignati eſtis, & ſignauit nos Deus.* Cohæret itaque optimè, ſignatorum nomine eoſdē Chriſtianos primitiuos à Ioanne deſignari. Et ex collatione loci Apocalypſeos cum locis Pauli fit planum, Paulum loqui de eiuſmodi ſigno, quo ſerui Dei ſecuri ſunt à plagis in ceteros homines ſæuientibus.

Quinam hoc Dei ſigno ſignentur.

Huiuſmodi loquutionem non facilè infideles intelligent; nec etiam illi fideles, qui in Chriſtum credentes, carnis adhuc appetitioni-

A bus habenas laxant. Qui verò non ſolùm Chriſtum profitentur, ſed etiam ſuis cupiditatibus ſeueras leges indicunt; his quidem compertum eſt ipſo experimento, quod ait Paulus ad Romanos 8. 1. *Nihil damnationis*, (id eſt nihil damni) *iis qui ſunt in Chriſto Ieſu, qui non ſecundùm carnem ambulant.* Et ſanè hoc eſt ingens Spiritus ſancti miraculum, qui hominem ex carnali in ſpiritualem conuertit: qua commutatione illi cæleſtem quandam inſcribit notam; vt nihil ei nocumento, vexationi, aut afflictioni ſit. Latiorem huius rei explicationem ſpiritualibus viris relinquo, cōtentus interim verba Tauleri referre in eo opuſculo
B quod vaticinij titulo deſignauit, fol. 671. *Signum* (inquit) *Tau in frontibus habent omnes, qui per fidem Chriſti viuam in quodam melioris vitæ initio atque profectu inuenti fuerint, atque ij erunt immunes ab his plagis, quas Ioãnes deſcribit cap. 9. ſub obſcuris quidē verbis, ſed luce clarius à beata Hildegarde detectis.* Hæc ille. Ac licèt ipſe beatæ Hildegardis declarationē in eius operibus non reperiā; inter viros tamen ſpirituales à pueritia educatus certò ſcio ſpirituales homines virtutum laude cumulatos ab illis ſeptem plagis eſſe liberos; nempe à Fame, Bello, Peſtilētia, Igno-
C rátia, Cōcupiſcentiis, Furiis & Obduratione. Nam quod in tribus primis eſt plagæ, eos nequaquam attingit; nec fame conflictantur, aut perſequutione, vel peſte. Quin etiam haſce omnes ærumnas, aliáſque perſimiles patienter tolerant, fortiter ſuperant, deuorant auidiſſimè. Quamobrem non ſolùm non anguntur, ſed etiam gloriantur in tribulationibus cum Paulo. Ex plagis autem poſtremis ne vmbra quidem ad eos accedit. Certum verò eſt, non aliud eſſe ſignum quod eos ex his plagis eripiat, niſi ſpiritus Chriſti abundantiam.

Quomodo iuſtos nulla ex ſeptem plagis cōtingat.

Angelum ab ortu ſolis aſcendentem nec de Elia, nec de Conſtantino cōmodè poſſe exponi.

D Ex hactenus dictis colligo, valde ab ſcopo aberrare eos, qui Angelum aſcendentem ab ortu ſolis de Elia, aut Conſtantino explicant; aut etiam de ſingulari aliquo Angelorum. Quia nemo horum poteſt Dei ſeruos prædictâ notâ ſignare. Reliqua autem omnia ſigna, hoc ſi excipias, parui momenti ſunt. Hoc vnum etiamſi à reliquis ſegreges, potens eſt ad homines ab omnibus plagis liberandos. Ideóque non dubito ſermonem hîc eſſe de ſpirituali ſigno, de quo Paulus. Adhuc tamen nondum explicaui, quis ſit ille Angelus, qui viſus eſt aſcendere ab ortu ſolis. Dico ergo, inter eas
E opiniones, quas ſuprà retuli, illi ſolùm manere veriſimilitudinem, quæ communior eſt; ſcilicet opinioni Bedæ, Anſelmi, Ansberti, Richardi & aliorum; qui aiunt per illum Angelum deſignari Chriſtum poſt ſuam reſurrectionem mundo cæleſte lumen impartientem, ſiue illum illuminantem, illuminationis tamen nomine debet intelligi abundantior Spiritus ſancti communicatio. Hæc enim diuini Spiritus lux eſt, quæ homines à plagis omnibus reddit ſecuros: eademque eſt gratia, quæ ante Ieſu Chriſti reſurrectionem non ſuppeditabatur hominibus; iuxta illud, *Nondum erat Spiritus datus; quia Ieſus nondum erat glorifi-*
F *catus.*

Quis demum figuretur in hoc Angelo.

Poſſe præterea in eo Spiritum ſanctum figurari.

Deinde aſſero, eodem ſenſu manente, & ſine vlla Chriſti gloriæ imminutione, idoneè intelligi Angelum illum aſcendentem ab ortu ſolis eſſe ipſam Spiritus ſancti perſonam, adeò ſe ipſam fidelibus communicantem, vt eos ſignare dicatur, & ab omni plaga liberos incolumeſque præſtare. Imò verò ipſa Spiritus ſancti gratia, quæ formaliter eos ſignat, percommodè intelligitur in Angelo repræſentari; quemadmodum in quatuor primis ſigillis vidimus perſonarum dari

Quinimò ipſam Spiritus ſancti gratiam.

figu

A figuras Fidei, Audaciæ, Paupertati & Morti; ſcilicet per proſopopœiam, quæ formæ tribuere ſolet efficientis figuram. Qui loquendi modus, vt exiſtimo, congruentior eſt Apocalypſeos loquutioni. Nam nec Chriſto, nec Spiritui ſancto aptè quadrat illa loquendi ratio; *Quoadusque ſignemus ſeruos Dei noſtri in frontibus eorum.* Ipſi autem Spiritus ſancti gratiæ non perperam aptatur, cùm aliquid creatum ſit.

Quid ſit, angelum aſcendere ab ortu ſolis.

Illa autem verba, *Aſcendentem ab ortu ſolis.*] videntur ſignificare, huiuſmodi Angelum, qui fideles deſignat, illis veluti nouam eſſe lucem repentè obortam, & ſimul cum illis creſcentem. Hoc enim ſignificatur in eo, quòd Angelus prodeat ab B Oriente, iuxta loquutionem illam Heſter 8.16. *Noua lux oriri viſa eſt.* Et Prouerb. 4.18. *Iuſtorum autem ſemita, quaſi lux ſplendens, procedit & creſcit vſque ad perfectam diem.* Vide etiam Malach. 4.2 *Orietur vobis timentibus nomen meum Sol iuſtitiæ; & ſanitas in pennis eius.* Denique naſci ab Oriẽte, ſiue prodire idem eſt, ac exoriri tanquam verum ſolem ad eos illuſtrandos, qui in tenebris & vmbra mortis ſedent.

Vtrùm primitiui omnes Chriſtiani fuerint illa Dei viui nota inuſti?

Obiiciet nonnemo, iuxta ea quæ prædiximus, ſignum de quo hîc ſermo inducitur, eſſe illud, quod homines efficit ſpirituales ac verè pios. Quod ſi ita eſt, verum non erit, primitiuos omnes Chriſtianos fuiſſe nota illa diſtinctos: C certum namque eſt inter eos degere aliquos minimè in virtute roboratos, ſed debiles potiùs & imbecillos. Reſpondeo tamen, aliud eſſe agere per diſtributionem, Logicorum more, de eo quod in omnibus & ſingulis verum tenet: aliud verò loqui de Reipublicæ alicuius ſtatu, attentis iis, quæ in eiuſmodi Republica communiter & vniuersè fieri ac ſeruari ſolent. Exempli gratia; In religioſa aliqua familia, ſiue religioſi ordinis magno cœtu vix vnquam verum erit, quotquot in eis degũt, ſpirituales & perfectos eſſe viros. Nihilominus tamẽ licèt nonnulli apud eos reperiantur minus perfectè, addo etiam, prauè ac nequiter in diuini obD ſequij via ſe gerentes: ſi tamen communis viuendi ratio perfectionem virtutis & ſanctimoniæ affectat; iure quidem optimo aſſerimus illum religioſorum hominũ conuentum pium eſſe ac ſanctum. Itaque cuiuſuis cœtus ſiue Reipublicæ laudes ipſum commune reſpiciunt; id eſt, generalem atque communem vniuerſitatis illius ſtatum, alioquin nulla mortalium congregatio poſſet meritò laudari. Quapropter, cùm caput hoc egregium atque mirificum primitiuæ Eccleſiæ elogium contineat; nihil obſtat, quod de nonnullis obiicitur.

Quo ſenſu dici poſſent primitiui omnes Chriſtiani fuiſſe ſignati.

Etenim, ſi primitiuæ Eccleſiæ ſtatus attendatur, & communis illius profeſſio & obſeruatio, veriſſimè E de primoribus illis Chriſtianis dici poterat, eos eſſe copioſa Spiritus ſancti gratia ſignatos; vt Paulus loquitur *Signati eſtis*, ad Chriſtianorum communitatem dirigens ſermonem. Et quælibet ſanè religio, quantumuis in primo inſtitutionis feruore ſtrenua ac diligens, iure optimo ſe modò fælicem reputaret, ſi in ea perfectionis ſtudium effloreſceret, quemadmodum apud primitiuos illos Chriſtianos tunc vigebat: quando ſcilicet *erat credentium cor vnum, & anima vna*, qui proinde primitias Spiritus accepiſſe dicuntur. Quòd ſi perſequu- F tionum tempore, qui veros ſe Chriſtianos propalam oſtendunt ac profitentur, ij fere ſummæ in Deum charitatis ac ſanctimoniæ eſſe ſolent: quid tunc feruidis illis & ſtrenuis athletis accidiſſe putamus, cùm vna ex parte perſecutionis æſtus efferueſcens tot tamque horribiles excitabat procellas; ex alia verò copioſa & affluentia Spiritus ſancti dona cœleſti eos gratia delibutos roborabant?

His accedit, hanc ipſam totius communitatis laudẽ admonitioni & cohortationi eſſe poſſe illis, qui à primo ſpiritus ſtudio & contentione deſciſcũt, nec ad communem ſuorum perfectionẽ aſpirant. Hi enim inde ſibi poſſunt elicere, ſi diuini Spiritus inſtinctui & occultis motibus acquieſcant; ſe etiam ſore ſignatos, quemadmodum reliquos; & à plagis ſibi interim nocentibus euaſuros.

Cur ſignum Dei viui dicatur.

Habentem ſignum Dei viui.] Dictum eſt iam ſuperiùs, epithetum Viui, aut Viuentis Deo tribui in Apocalypſi, tanquam vitæ fonti & auctori. Quare, cùm de Spiritus ſancti ſigno agatur; rectè & propriè nuncupatur ſignum Dei viui. Eſt enim epithetum Spiritus ſancti proprium, eſſe *viuificantem* (vt habetur in Nicenæ Synodi ſymbolo) atque adeò illius proprium eſt eripere à morte & à plagis quæ ad mortem tendunt.

Quid ſignificat magna hæc Angeli clamantis vox.

Et clamauit voce magna quatuor angelis.] In hac ipſa figura opus fuit magna vocis contentione, vt à quatuor angelis in quatuor angulis Iudææ poſitis exaudiri poſſet. Hæc autem ingens vox denotat, idem eſſe imprimere Deum illam ſuis ſeruis notam; ac præcipere plagis omnibus, ne ſignatos perſtringant: idque ita præcipere, vt omnibus plagarum miniſtris eiuſmodi imperium innoteſcat.

Verſ. 3. *Quo ſenſu quatuor angeli expectare, & à maris ac terra nocumento parumper abſtinere iubeantur.*

Nolite nocere terra & mari neque Arboribus; quoadusque ſignemus ſeruos Dei noſtri.] Quod attinet ad repræſentationem, iubentur angeli expectare; donec ſerui Dei ſint ſigno diſtincti. Perſpicuum tamen eſt re ipſa nihil eſſe expectandum. Nam copioſa Dei gratia, quæ ipſos effecit ſanctos, eoſdem etiam ſignauit. Quamobrem, cùm expectare iubentur, reuera admonentur atque iubentur attentè inſpicere, & ſignatos à non ſignatis diſcernere, ne ſignatorum aliquem attingant. Atque vt ſignificetur amicorum ſignum effuſioni iræ antecedere, iræ ipſius miniſtri inducuntur operientes, quoad Dei ſerui deſignentur: nec interim ventorum impetum ſolui permittunt, ne quid detrimenti Dei ſerui capiant. Hoc verò non eſt aliud, quàm nullum eſſe periculum, vt plagæ ſignatis noceant.

Quo ſenſu dixerit angelus, ſignemus *in plurali numero.*

Quod dicitur plurali numero, *Quoadusque ſignemus*, non ita eſt intelligendum, vt diuinæ tres perſonæ loquantur. Neque enim dicerent, *Seruos Dei noſtri.* Nec quia multi erant angeli Dei ſeruos deſignaturi. Nam, vt iam vidimus, hoc ſignũ non ab angelis imponitur. Supereſt ergo, vt ſit modus loquendi, in quo plurale pro ſingulari vſurpetur. Aut forſan ſignificatur, ipſam impendentis calamitatis ſpeciem vnà cum gratia Spiritus ſancti deſeruire ad deſignandos Dei ſeruos, eóſque confirmandos; nequid detrimenti capiãt. Certè Chriſtus Dominus, propoſitâ ſuis ſeruis ſpecie calamitatum adiecit; *Reſpicite & leuate capita veſtra: quoniam appropinquat redemptio veſtra.*

Quomodo Dei ſerui in frontibus ſignari dicantur.

In frontibus eorum.] Exiſtimabit aliquis verbis huiuſmodi nos cogi, vt ſignum, quo Angelus ſeruos Dei ſignaturus erat, diuerſum eſſe credamus à Spiritus ſancti ſigno. Nam eadem diuini Spiritus gratia non frontes ſignat, ſed corda; iuxta id 2. Cor. 1. 22. *Signauit nos, & dedit pignus Spiritus in cordibus noſtris.* Deinde, hoc in loco, alluditur ad ſignum Tau, de quo Ezechielis 9.4. & ad ſignum, quod in Iudaicarum domorũ poſtibus imprimi iuſſit Deus Exodi 12. 7. Vtrumque autem ſignum crucis habebat formam, vt videbimus notatione ſequenti. Quare videtur neceſſariò dicendum, hoc Apocalypſeos ſignum eſſe crucis, qua ſe Chriſtiani aduerſus ingruentia pericula & calamitates armant; vt latè Gretſerus noſter in ſuis de cruce libris.

Reſpondeo, receptam Chriſtianorum conſuetudinem muniendi ſe ſigno crucis ſanctiſſimam eſſe cærimoniam, vt maximi præſidij, adiumentique ad fugandos Dæmones, & ad impetrandam à Deo opem in grauiſſimo quouis diſcrimine. Externa tamen crucis nota non nos à famis, belli, ac peſtilentiæ plagis omnino præſtat incolumes; niſi cum interiore Spiritus ſancti ſigno conſocietur. De quo ſigno loquitur Paulus. Ceterùm fuit nihilominus valdè conueniens, vt ad diuini Spiritus efficaciam explicandam diceretur, *Quoadusque ſignemus ſeruos Dei noſtri in frontibus eorum.* In primis enim maximè oportuit, vt apponeretur ſignum, vbi valde eſſet notabile. Quo inſinuaretur, quemadmodum nota fronti inſcripta occultari non poteſt; non aliter diuinæ ſeueritatis, & plagarum cæleſtium miniſtris abſcondi minimè poſſe eum, qui diuini Spiritus nota ſit inſignitus, vt eum intactum prætermittant. Secundò, decuit etiam ſignum in fronte exarari; vt huius loci proportio & conuenientia cum illo Ezechielis 9. oſtenderet, huiuſmodi ſignum ſancti Spiritus eſſe illius ſigni myſterium, quod in frontibus imprimi fuit iuſſum apud Ezechielem.

Cur frontis potiſſimùm ſignanda mentio fiat.

Tertiò, copioſa diuini Spiritus gratia eſt, quæ myſticè crucis ſignum in ſeruorum Dei frontibus infigit. Non ſolùm, quia hoc ſignum eos efficit tutos ac ſecuros; ſed etiam, quia hoc in eis præſtat per publicam Chriſtianæ religionis & Ieſu Chriſti imitationis profeſſionem. Quod autem homo aliquis publicè profitetur, hoc quaſi in fronte videtur inſcriptum præferre. Quod ſi Spiritus ſancti gratia eſt, quæ Dei ſeruo animos ac vires addit, vt ſe Chriſtianum eſſe & crucis ſectatorem & contemptorem carnalium appetitionum glorietur, ad efficacitatis huius ſignificationem eleganter repræſentatur, interius Spiritus ſancti ſignum eſſe, quod externam crucis notam ad frontem proferat. Et quidem perfectior modus muniendi ſe ſigno crucis eiuſmodi debet eſſe, vt viua fide ad Chriſti crucis imitationem & religionis Chriſtianæ profeſſionem aſpiremus. Nam qui hac ratione ſe ſtigmate crucis muniunt, næ illi Ieſu Chriſti ſanguine ſe ſignant, & ſibi crucis ſignum in fronte inurunt. Qui pariter ſigno ſpiritus Chriſti ipſos notat; & hac ratione illi remanent immunes ac liberi à plagis in improbos ac ſceleratos immittendis.

Qua ratione ſit hoc Dei ſignum concipiendum.

Denique in illis verbis, *Quoadusque ſignemus ſeruos Dei noſtri,* fortaſſis agitur de hoc ſigno tanquam de ſtigmate in fronte ſerui inuſto. Et ſanè pereleganter ſignificatur, huiuſmodi notas ſiue ſtigmata, quæ homines diuino obſequio mancipant, eſſe veræ libertatis ſignum, & exemptionem ab omni plagarum impendentium damno. Ideóque tantoperè gloriabatur Paulus ſtigmata Domini Ieſu ſe in corpore ſuo portare.

NOTATIO III.

De Crucis figura in ſigno illo, de quo Ezechiel cap. 9. & in ſanguinis ſigno ſuper vtrumque poſtem, Exod. 12.

Ezechielis Tau de crucis ſigno intelligendũ, ex Catholicorum communi ſenſu.

QVOD dicitur Ezechielis 9. 4. *Signa Tau ſuper frontes virorum gementium abominationes terræ,* id omnes Catholici de ſigno crucis interpretãtur ex auctoritate Hieronymi, qui ait, *Antiquis Hebræorum literis, quibus vſque hodie Samaritæ vtũtur extrema Tau crucis ſimilitudinẽ habet.* Et in Vaticana editione Septuaginta refertur Origenes affirmãs ſe ex Hebræo quodam ad Chriſti fidem traducto didiciſſe, in A antiquis elementis ipſum Tau habuiſſe Crucis ſimilitudinẽ. Sed irrident nos hæretici: & oſtendunt antiquum Hebræorum alphabetum, quod extat hodie & habetur in Bibliotheca Vaticana ex antiquis nummis & lapidibus deſcriptum; vbi patet non eſſe maiorem ſimilitudinem inter extremam literam eius alphabeti & crucem, quàm inter anatem & carum. Reſpondeo tamen, Hieronymum eſſe teſtem omni exceptione maiorem: nec mirum eſſe, quod in lapidibus & nummis non appareat vſitatiſſima forma, qua antiqui Hebræi ſcribebant Tau. Fieri enim potuit, vt alia eſſet communis forma; alia in nummis & lapidibus vſurpata, ſicut in noſtris litteris hodie contingit.

Hæreticorum proteruia crucis ſignũ in Tau irridentium.

Quòd autem vltima Hebræorum litera *Tau* crucis formam antiquitus habuerit; vide Pradum Ezech. 9. ex Tertulliano, Clemente Alexandrino, Origene, Hieronymo, Ambroſio, Iſidoro, & Seuero. Et Pradus ſuam ibi affert coniecturam (cui fauent Hebraicæ & Græcæ linguæ periti) ea B autem eſt; quicumque id attentè obſeruarit, cum clarè perſpectum, antiquum Hebræorum alphabetum eſſe nonnihil ſimile Græco in characterum figura. Atqui Græcè notum eſt, *Tau* formam habere crucis, non quidem commiſſæ, ſed immiſſæ: ſic enim appellari ſolet, quæ vtramque lineam ſeu virgam, quibus conſtat, non omnino rectam & tranſuerſam habet.

Præterea Ioannes Grial in notis ad D. Iſidorum, libro primo Etymolog. cap. 3. refert Syriacos Ezechielis 9. vbi nos legimus *ſigna Tau*, legere, *ſigna crucem*, ex Caninio in inſtitutionibus linguæ Syriacæ. Vnde veriſimile admodum eſt, Græcorum & Latinorum T. à veteri Hebræorum & Syrorum ſcriptura fluxiſſe, prouidente Deo, vt in huius literæ figura, potius quàm in vlla alia Hebræi, Græci & Latini conſentirent. Forſan etiam Hebræorum perfidia in odium Crucis ab antiquo alphabeto eius figuram aboleuit; ne in C Ezechielis loco, quidquam honoris videretur Cruci deferri. Ceterùm quod Hebræi obliuione deleuerunt, aliæ nationes conſeruant; quæ in litera T. mutuum ab eis crucis ſignum acceperant. Additque Marianus Victorinus in indice Hieronymi, verbo *Tau*, Æthiopas adhuc etiam crucis ſignum pro Tau litera ſcribere.

Æthiopas crucem pro Tau ſcribere.

Apud Ægyptios, crucis figura vitã venturam ſignificari ſolitam.

Ex hoc Ezechielis loco, & ex vitæ communione, quæ cum aliquibus ex Dei populo ſapientiſſimis interceſſit Ægyptiis, ipſimet Ægyptij fortaſſis acceperunt, vt iuxta antiquam traditionem inter ſua hieroglyphica Crucis ſigno vitam venturam ſignificarent. In cuius rei recordationem ipſi etiam Pagani per quoddam illuſtre miraculum deuenerunt: vt refert Ruffinus lib. 2. cap. 29. Socrates libro 5. cap. 17. Sozomenus lib. 7. cap. 15. Suidas verbo *σταυρός*. Vide Cælium Rhodigin. lib. 10. cap. 8. & Gretſerum libro primo de Cruce cap. 51. Huc etiam ſpectare poſſet, quod nonnulli affirmant, nempè apud Romanos in notis militum T. fuiſſe ſoſpitatis D & incolumitatis ſignum: & ſicut Θ, prænotatum denotabat militem illum obiiſſe, ita T. ſignificaſſe ſuperſtitem. Vide Iſidorum libro primo Etymolog. cap. 24. & Steuvechium ad caput 19 libr. 2. Vegetij. Hoc non videtur veriſimile Lipſio de recta pronunciatione cap. 14. vbi ſuſpicatur pro T, ſubſtituendum eſſe V. Quod ſi mortui græca litera notabantur, non video, cur viuos latina litera notauerint.

Apud Romanos litera T. vitalis, Θ verò capitalis.

Obiectio contra noſtram verſionem de ſigno Tau.

Sed, vt ad Ezechielis locum redeamus, obiiciet fortaſſe aliquis, noſtrum interpretem gratis tranſtuliſſe, *ſigna Tau*, vt ad crucem reſpiceret; quia vox hebraica *Tau*, quamuis poſſit deſignare vltimam alphabeti literam, frequentius tamen accipitur, vt nomen commune pro quo reddunt *ſignum*. Et manifeſtum eſt, ita in eo loco vſurpaſſe Septuaginta interpretes. Reſpondetur non modò Hieronymum Ezechielis 9. & epiſtola 128. & in Iſaiam cap. 66. & Iſidorum de vocatione Gentium cap. 25. & poſteriores Patres; ſed antiquiores etiam eodem modo accepiſſe, vt Tertullianum lib. 3. E cõtra Marcionem, Cyprianum ad Demetrianum, Origenem homilia 8. in diuerſos Euangelij locos: facit etiam Theodotio, qui pro *ſigno* ibi vertit Tau, & de Aquila idem affirmat Origenes. Præterea inter opera Auguſtini, auctor libri de altercatione Synagogæ & Eccleſiæ, & inter opera Hieronymi quidam alius, qui habetur tom. 9. fol. 263. omnes iſti expreſſis verbis aiunt, Ezechielem loqui de crucis figura ſub nomine Tau. Quod etiam valet ad probandam ſimilitudinem antiquæ literæ Hebraicæ cum crucis figura. Vt vel hinc conſtet audaces nimium eſſe eos, qui eiuſmodi ſimilitudinem irrident. Vide Gretſerum libro 1. cap. 1. & lib. 4. cap. 8.

Reſponſio ad obiectionem, ſimulq; ſuperioris confirmatio.

Argumentũ ex auctoritate Septuaginta ſatis diluitur.

Ad auctoritatem Septuaginta interpretum Reſpondeo, multa myſteria eos de induſtria celaſſe; & nomen ſigni, quo F vtuntur, accipi poſſe pro litera, cuius nomen ſonat ſignum quæ eſt *Tau*, vt omnes notant in hebraico alphabeto. Maneat ergo literam *Tau* apud Hebræos antiquos, & Græcos & Latinos ſignificare crucem, cuius ſimilitudinem gerit. Qua de re videndus Grial in Iſidorum lib. 1. Etymolog. c. 3. vbi in huius confirmationem adducit Petrum Diaconum. Et notat, propterea Miſſæ canonem ab ea litera incipere. Legendus etiam Mecherchius de prolatione Græcorum capite trigeſimo primo.

De ſigno crucis ſuper vtrumque poſtem, Exodi 12. 7.

Quid poſtes propriè.

TERTIVS ait, *Sument de ſanguine Agni, ac ponent ſuper vtrumq; poſtem, & in ſuperliminaribus domorũ.* Et num. 23. *Tranſibit Dominus percutiens Aegyptios, cúmque viderit ſanguinem in ſuperliminari, & in vtroque poſte, tranſcendet oſtium domus, & non ſinet percuſſorem ingredi domos veſtras.* Vbi notandum eſt, poſtes non eſſe portas, ſed vtrumque latus dextrum oſtij, & liniendo ſanguine integrũ ſuperliminare, & vtrumque poſtem, huiuſmodi formatur figura Π. quæ eſt furcæ figura, & ea etiam interdum appellatur, opinor, crux à Latinis. Sed quia ſuperius limen ſolet eſſe longius, quàm ſupradicta figura requirit, & vtraque ex parte nonnihil protendi: ideo obliniendo ſanguine integrum ſuperliminare, & vtrumque poſtem, duplex coniungitur Tau hac ratione, π. Sed ad formandum duplex Tau non erat neceſſe integrum ſuperliminare oblinere: ſatis erat in extremis illius partibus, qua ratione in margine figuratur.

Sanguis illitus in Hebræorum poſtibus & ſuperliminari quam in formam fuerit factus.

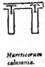

Ex quo intelligitur quod ait Hiero. Iſaiæ 66. cum agens de ſigno crucis, ait, *Hoc & poſtes domorum in Aegypto ſignabantur: quando pereunte Ægypto ſolus Iſrael manſit illæſus.* Quare quod quidam hæreticus ait (apud Gretſerum lib. 1. de cruce c. 4. 4.) Papiſtas fingere Iſraelitas ſanguinem Agni in modum crucis foribus illeuiſſe: ſi de perfecta crucis figura loquatur, calumnia eſt, & ipſe mendaciter fingit, quod nemo aſſerit: ſi verò de duplici Tau (in quo figura crucis immiſſæ cernitur) Hieronymum habemus auctorem; & forma ipſa poſtium, & ſuperliminaris id perſuadet; ſolúmque diſplicere poteſt inimicis crucis Chriſti: amicis enim notum eſt in coniunctione poſtium cum ſuperliminari veſtigium C crucis elucere. Atque ita ingredientibus per oſtium templi, & contemplantibus in ipſo oſtio Chriſtum, (qui ſe appellauit, oſtium & in poſtibus, vt dixi, crucem & ſalutem per eum cem allatam, occurrit protinus Dauidem ſimili deuotione dixiſſe Pſalm. 117. 20. *Hæc porta Domini, iuſti intrabunt in eam. Confitebor tibi, quia factus es mihi in ſalutem.*

Hæreticorum calumnia.

Ex his ergo elicio, quemadmodum in Exodo & Ezechiele (ad quos locos fit alluſio in ſigno Apocal. cap. 7. ſignum crucis erat illud, quod impreſſum, & in poſtibus, & in frontibus fuit, ſic etiam in Apocal. pſi, quod ad figuram attinet, idem etiam fuiſſe crucis ſignum; ſignificationem tamē eam, quam ſuperiùs diximus. Denum ſignum illud apud Ezechielem dicitur Græcè σημεῖον, & in Apocalypſi, σφραγίς. quod eſt ſigillum vi aut igne impreſſum. Quo innuitur, vim ſiue ignem Spiritus ſancti eſſe, qui hoc Apocalypſeos ſignum mentibus D inurit. Vnde etiam *ſignati* idem eſt quod ſigillati, ἐσφραγισμένοι.

TEXTVS.

De numero ſignatorum ex ſingulis tribubus.

Verſ. 4. *Et audiui numerum ſignatorum, centum quadraginta quatuor millia ſignati ex omni tribu filiorum Iſrael.*

5. *Ex tribu Iuda duodecim millia ſignati; ex tribu Ruben duodecim millia ſignati; ex tribu Gad duodecim millia ſignati;* E

6. *Ex tribu Aſer duodecim millia ſignati; ex tribu Nephthali duodecim millia ſignati, ex tribu Manaſſe duodecim millia ſignati;*

7. *Ex tribu Simeon duodecim millia ſignati; ex tribu Leui duodecim millia ſignati; ex tribu Iſachar duodecim millia ſignati;*

8 *Ex tribu Zabulon duodecim milla ſignati; ex tribu Ioſeph duodecim millia ſignati; ex tribu Beniamin duodecim millia ſignati.* F

COMMENTARIVS.

De ſignatorũ genere ac numero varia auctorũ ſententia.

VIdimus iam in huius capitis prologo, hanc viſionem ab aliis ad Conſtantini tempora, ab aliis ad tempora Antichriſti, aut ſub eius mortem referri: veram tamen explicationem eſſe, vt in hoc capite oſtēdatur primitiuos Chriſtianos A fuiſſe exemptos, quos plagarum calamitas in Iudæos immiſſarum non attingeret. Aureolus ergo hunc ſignatorum numerum de Iudæis exponit, qui Conſtantini tempore ſunt ad fidem traducti, Lyranus de omnibus, qui generatim ſunt eo tempore conuerſi, tam ex Iudæis, quàm ex Gentibus. Ribera & Pererius de Iudæis poſt Antichriſti perſequutionem ad Chriſti fidem adducēdis. Citantque pro ſe Irenæum, & Andream. In eo tamen differunt, quòd Ribera tribuum nomina & numerum ſignatorum omnino accipit, vt ſonant. Perer B rius ſignatorum ſaltem numerum myſticè accipiendum eſſe ſentit.

Communior ſententia ſeligitur, & probatur.

Communior ac receptior explicatio pro nobis eſt. Primaſius enim Ambroſius, Andreas, Beda, Anſelmus, Haymo, Richardus, Ansbertus hunc ſignatorum numerum de electis omnibus tam ex Gentibus, quàm ex Iudæis explicant; atque adeò illum numerum cētum quadraginta quatuor millium, & nomina Patriarcharum docent eſſe myſticè accipienda. Huic ergo communi ſententiæ nos quoque ſubſcribimus: ita tamen, vt non vniuersè de electis omnibus intelligatur, qui in poſterioribus ſæculis erant futuri; ſed de primitiuis Chriſtianis, C qui eo tempore viuebant, quo ſeptem plagæ in pertinaces Iudæos Chriſti abnegantes effuſæ ſunt. Communis hæc expoſitio, qua ratione à me ſumitur, ex Apocalypſeos ſerie atque contextu certa redditur. Etenim ſi ſextum ſigillum comprehendit in ſe comminationes, quas Deus Iudaico populo intendit, priuſquam ſuam in eum indignationem effunderet; ſeptimúmque ſigillum includit illas plagas, quas demum in rebelles ac perfidos Iudæorum intulit (videlicet Famem, Bellum, Peſtilentiam, Ignorantiam, Concupiſcentiam, Iram, Obdurationem;) ſi amicorum inſuper deſignatio eo animo fit, ne ad eos aliqua plaga D rum accedat; ſi hæc (inquam) ita ſunt, vt re vera ſunt; nexus ipſe & cohærentia poſtulat, vt deſignati ſint illi tantùm Chriſtiani, qui eo tempore erant ſuperſtites. Cui declarationi textus ipſe ſeſe mirificè accommodat, vt in applicatione conſtabit.

Difficultas aduerſus dicta.

Dicet tamen quiſpiam; licèt in ſigillo ſeptimo rebellium Iudæorum plagas contineri aſſeramus, & capitis ſeptimi ſignum eſſe illud, quod Deus Chriſtianis impreſſit, ne eos læderent plagæ; numerum tamen centum quadraginta quatuor millium non poſſe ad Chriſtianos omnes applicari. Nam Ioannes in hoc capite mentionem priùs fa E cit huius præfiniti numeri, deinde innumerabilis multitudinis ex Gentibus vniuerſis collectæ. Contextus autem poſcit, vt vtrique deſignati fuiſſe credantur. Vnde aſſeuerandum videtur, primus illos centies quadragies quater mille eſſe Iudæos, qui Chriſtum receperant; ceteram verò turbam innumeram ex iis fuiſſe conflatam, qui ex vniuerſis Gentium populis ad Chriſtianæ religionis portum appulerant.

Soluitur difficultatis nodus.

Reſpondeo tamen; huiuſmodi diſtributio, quæ primo aſpectu ita apparet veriſimilis, nullum videtur habere patronum, qui eam tueatur. Quod F argumento eſt, hanc non fuiſſe Spiritus ſancti mentem: ſi quidem eùm id literæ cortex ſonat, nemo tamen amplectitur. Etenim quamuis Aureolus diſtributionem hanc admittat in illis, qui Conſtantini tempore Chriſtiana ſacra ſuſceperunt; & eandem recipiat Ribera ad poſterioris ſæculi electos, cùm Antichriſti futura eſt perſequutio; verùm ad Chriſtianos primitiuos, qui videbant, quo tempore Ieroſolyma fuit diruta, & Iudæi puniti ſunt; nullus, (inquam) ad illius æui Chriſtianos huiuſ huiuſmodi diuiſionem vſurpat. Sed alij dicunt in turba innumerabili beatos omnes denotari, vt Ambroſius. Alij Martyres vniuerſos, vt Ioachimus. Alij eos tantum Martyres, qui ſub Diocletiano paſſi ſunt, vt Lyranus. Noſtra autem ſententia eſt (vt infrà dicemus) eoſdem omnino eſſe, qui priùs dicuntur centum quadraginta quatuor millia Iſraelitæ, & poſteà turba innumerabilis ex omnibus gentibus coacta. Quod licèt primò intuenti paradoxum ſonare videatur, ſpero tamen attentiùs inſpicienti verum ac ſolidum viſum iri.

Eoſdē omnino eſſe qui hic dicuntur 144. millia ſignati, & qua poſteà turba, innumerabilis dicitur.

Filij Iſraelis quinam hic vocentur.

Numerum 144. millium myſticè eſſe capiendum.

Excutiamus tamen inprimis numerum centum quadraginta quatuor millium Iſraelitarum. Ac primum Iſraelis nomen & verorum Iſraelitarum conſtat è ſacra Scriptura tribui probis Chriſtianis; ſiue ex Iudæis, ſiue ex Gentibus. Vide ad Rom. 9. 6. ad & Gala. 6. 16. & Oſeę 1. verſu decimo, & cap. 2. 24. & 1. Petri 2. 10. Si ergo conſtat, hos eſſe ſpirituales Iſraelitas, & verum Dei Iſraelem eſſe, qui verè Dei populus eſt: nemo non viderit huiuſmodi loquutionem Apocalypſi valde congruere, cùm liber ſit myſticus & ænigmaticus. Quòd verò ex tribubus ſingulis duodecim millia numerentur, & integra tribus prætermittatur, quis eſt adeò in grammatico ſenſu hærens, qui in hoc non myſticam eſſe loquutionem ſuſpicetur? Certè Ribera noſter iis etiam ipſis, quibus perſuaſit ſermonem eſſe in hoc capite de Antichriſti ſæculo, perſuadere nequaquam potuit numerum illum grammaticè eſſe capiendum; vt videre eſt apud Pererium diſputatione octaua.

Iſraelis & ſingularum tribuum nomina myſticè item ſumi debere.

Quòd ſi hic numerus myſticè ſumendus eſt; congruentius eſt mihi, vt Iſraelis & ſingularum tribuum nomina myſticè etiam accipiantur. In contextu quoque aptius nihil eſt, quàm vt dum plagæ contra carnales Iſraelitas ſunt immittendæ, & ſermo eſt de ſigno, quo ſignati ſunt ij, quos plagæ lædere non permittuntur; tunc, inquam, verus ſenſus intelligatur eſſe de Spiritu ſancti ſigno, quo ſpirituales Iſraelitæ à carnalibus decernantur. Mihi quidem hoc adeò reputatur certum, vt valde mirer homines doctos perſuadere ſibi potuiſſe, grammaticum ſenſum hic eſſe ſequendum. Qui autem numerum centum quadraginta quatuor millium ſic accipit, vt ſonat; cur non etiam numerum centum quadraginta quatuor cubitorum, quem Apocalypſis cap. 21. 10. vrbis Ieroſolymæ muro in altitudinem tribuit, grammaticè ſimiliter accipiendum putat? Si ergo ex capite vigeſimo primo perſpicuè colligimus, numerum centum quadraginta quatuor eſſe myſticè in Apocalypſi capiendum: idem caput nos docet, duodecim Patriarcharum numerum eſſe etiam in Apocalypſi myſticum; nec per illum antiquos Patriarchas, ſed Apoſtolos ſignificari. Alioquin non eſſent nomina duodecim filiorum Iſrael ſcripta in duodecim portis. Vide caput 21. 12.

Cur Iſraelis nomen Chriſtiano populo detur?

Deinde vt denotetur, plagas illas, quibus Iſraelis populus delendus videbatur, populo Dei non nocere (hic enim eſt capitis huius ſeptimi ſcopus) nihil conuenientius eſt, quàm vt Iſraelis nomen Chriſtiano populo detur. Atque hunc etiam ad finem ait Paulus ad Romanos 9. 6. *Non quòd exciderit verbum Dei: non enim omnes, qui ex Iſrael, ſunt Iſraelitæ*, &c.

Chriſtum eſſe verum Iſraelem, qui Deo præualuit.

Tertiò; Chriſtus Redemptor noſter eſt verus Iſrael, præualens Deo; qui in noſtræ Redemptionis opere cum Deo luctatus fuit, & præualuit; quia *exauditus eſt pro ſua reuerentia*. Quare & ipſius filij ſunt veri Iſraelitæ, & Apoſtoli ſunt Patriarchæ. Eandémque ob rem nomina duodecim tribuum ſumenda ſunt, vt nomina myſtica, quæ duodecim Apoſtolis imponuntur. Conſonat cum hoc mirificè ordo ipſe, quo duodecim tribus in pręſenti numerantur. Nam Iudæ nomen, quod confeſſionem ſignificat, Diuo Petro optimè quadrat, ratione præſtantiſſimæ illius confeſſionis; *Tu es Chriſtus filius Dei viui.* Si autem ſub Iudæ nomine innuitur Petrus; dubium non erat, primas ei eſſe deferendas. Vltimum Beniamini nomen exiſtimabit aliquis pro D. Paulo ſupponi: idcóque extremo in loco collocari; quia ipſe fuit vltimus ad Apoſtolatum vocatus. Mihi tamen certum eſt Beniamini nomine non deſignari Paulum. Ipſe enim ex primis duodecim non fuit: quippe in locum Iudæ ſuffectus eſt Matthias. Quapropter Paulus ſe abortiuum nũcupat, quaſi extra numerum. Nam abortiui dicebantur Senatores, qui extra numerum creabantur. Idcirco opinor, Beniamini nomen (qui minimus erat natu, & patri in deliciis habitus) in diuum Ioannem Euangeliſtam quadrare; qui ideo fortè, modeſtiæ ergo, extremum ſe in locum reſeruauit.

Sub duodecim tribuum nominibus Apoſtolos eſſe intelligendos. Heb. 5. 7. Matth. 16. 16.

Abortiui ſenatores qui dicerentur.

Ex his ergo duobus nominibus coniicio, tum in hoc loco, tum in aliis Apoſtolos non recenſeri eodem antiquitatis ordine, quo ſunt ad Chriſti ſocietatem euocati. Et quamuis nouitas ac deſuetudo huius ordinis (qui valde diuerſus eſt ab eo, quem duodecim Patriarchæ habent in reliquis Scripturæ locis, vbi nominantur) perſuadeat, non caſu ac temere, ſed magna ratione, atque conſilio ita fuiſſe eundem ordinem diſpoſitum: mirum tamen non eſt, ignotam mihi hactenus eſſe cauſam; cur Apocalypſis Apoſtolos ſub duodecim Patriarcharum nominibus hoc ordine referat. Illud pro comperto mihi eſt, nomen *Dan*, (quod iudicium ſeu damnationem ſonat) conſultò prætermiſſum. Quia nomen hoc Iudæ proditori apprimè congruebat, cuius reprobatio occultiſſimi Dei iudicij mirum extitit documentum. Cùm verò in locum Dan, vt duodenarius numerus compleretur, Leui fuerit ſubſtitutus, (alioqui inter duodecim Patriarchas nõ numerari ſolitus) hinc mihi coniectura fit, nomine Leui diuũ Matthiam deſignari, qui in Apoſtolatu Iudæ locum occupauit. Nec parum iuuat hanc ſuſpicionem nomen ipſum Leui, quod ſignificat *copulatum*: & Matthias copulatus, ſiue *annumeratus eſt cum vndecim Apoſtolis*. Vide Hieronymum libro primo contra Iouinianum, vbi ait pro tribu Dan, fuiſſe repoſitum tribum Leui. Quod & Marianus confirmat not. 54.

Nominis Dan *etymon & cur inter ceteras Iſraelis tribus hic non numeretur.*

Matthias quid ſonet. Iacobi filiorum nomina, eorúmque etymologia.

Manaſſe nomen, conſiderata ipſius etymologia, videtur Matthæo conuenire: vertitur enim *obliuio*, vel *oblitus*; atqui hoc in Matthæum rectè cadit; qui priſtinum telonij officium nunquam repetiturus deſeruit, atque adeò oblitus fuit. Ceterorum nominum etymologiæ fauſtam omnes ſignificationem adſtruunt: nam Ruben eſt *videns filium*, Gad *felix*, ſiue *accinctus*, Aſer etiam *felicitatem* ſonat, Nephthali *æquiparationem*, Simeon *exauditionem*, Iſſachar *mercedem* ſeu *præmium*, Zabulon *habitaculum*, & Ioſeph *incrementum*. Nec dubito, quin iſthæc nomina in reliquos etiam Apoſtolos appoſite diſpartiantur, & illis rectè congruant, inſpectis ſingulorum tam etymologia, quàm hiſtoria. Sed

——*Non omnia poſſumus omnes.*

Quòd ſi hac in re longiùs progredi lector ratiocinando non valeat; illud interim ſolatio erit; hoc non magni admodùm eſſe momenti ad Apocalypſeos intelligentiam.

Numerum 144. milliũ pro vniuerſitate ſumi.

Quartò, per numerum centum quadraginta quatuor millium, ait Auguſtinus libro tertio de Doctrina Chriſtiana capite trigeſimo primo (in regulis Ticonij) denotari vniuerſitatem. Hoc egre-

giè

Duodenarij numeri conſideratio & myſterium.

giè conſentit cum eo, quòd huius numeri ſignifi- A catio in præſenti innuit haud dubie vniuerſitatem Chriſtianorum primitiuæ Eccleſiæ. Et certè, licèt Chriſtianorum multitudo, quo tempore Ieroſolyma fuit euerſa (fuit autem quadraginta annis poſt Chriſtianæ Eccleſiæ initium) multò maior ſine controuerſia extitit: ad ſignificandam tamen maximam multitudinem, non quidem confuſam & coaceruatam, ſed ſapientiſſimè à Diuina prouidentia electam & ordinatam (atque id magna cum proportione ad Apoſtolorum gloriam) conſentaneus valde fuit hic numerus centum quadraginta quatuor millium: quod idem eſt, ac duodecies duodecim millia. Et inprimis in duodenario numero attenditur numerus duodecim Apoſtolorum, qui veri ſunt Iſraelis Dei Pa- B triarchæ. Porrò duodecim Patriarchis reſpondent totidem portæ ciuitatis Dei. Et de abſolutione duodenarij numeri agunt bene multi, vt Salmeron tomo primo, & Pontanus in Virgilium folio 9.

Quadratus numerus quid ſignet.

Deinde duodenarij per alium duodenarium multiplicatio denotat Apoſtolorum concordiam, & inter ſeſe conſpirationem. Nam quadratus numerus animorum conſenſum optimè repræſentat; quia ex numero quadrato perfectum fit quadrum, vt arithmeticæ artis peritis vulgare eſt. Ac propterea ciuitatis murus centum quadraginta quatuor cubitos in altitudinem habere dicitur: vt repræſentetur decus & ſplendor, qui in Apoſtolorum conſenſione enitefcit, vt ſuo loco dicemus. Præte- C reà ſi numerum aliquem in ſeipſum multiplicare, eſt quadrum perfectè implere; plenitudo hæc non ineptè ſignificat, Apoſtolorum vnitate, vt potiſſimo inſtrumento, Deum fuiſſe vſum, vt fidelium multiplicatio eſſet iuxta ſupremum Dei conſilium integra atque perfecta.

Denarius multiplicationis numerus.

Ad hæc, ſignificatur etiam fidelium numerum eſſe quàm maximum ac pleniſſimum, ex eo quòd numerus centeſimus quadrageſimus quartus ad centum quadraginta quatuor millia extrahatur; quod idem eſt, ac vnitatem per millenariũ multiplicari; qui numerus eſt denarij cubicus. Nam denarius eſt multiplicationis numerus, quo nationes omnes vtuntur. Deinde decies replicatus cen- D tenarium efficit; qui rurſus per denarium ductus millenarium cõplet. Atq; hic eſt perfectus cubus; & integræ ac perfectæ multiplicationis ſymbolũ. In hoc inſuper numero ſplendeſcit ſanctiſſimæ Trinitatis gloria. Primò, quia in duodenario is fuit ſcopus, vt ex duodecim portis, tres Orientem proſpectarent, tres Occidentem, tres Septentrionem, ac tres Meridiem. Secundò, quia in millenario, vtpote perfecto cubo, reperitur tripla illa proportio; in qua pij doctores Trinitatis ſanctiſſimæ veſtigium contemplantur. Vidimus autem capite quarto totam Chriſtianæ Eccleſiæ prædicationem reduci ad Triſagium, in quo diuinarum perſonarum Trinitas prædicatur.

Cur Ioannes omnes Iſraelis filios in filiorum numero adæquauerit.

Quòd verò textus omnes Iſraelis Dei tribus E adæquauerit, tribuens ſingulis Patriarchis duodecim filiorum millia; non ideo ſignificatur, eos, qui ſingulis Apoſtolis ſuam conuerſionem ſecundùm Deum acceptam referant, nec plures eſſe, nec pauciores, quàm eorum numerum, quos quilibet alius Apoſtolus in Chriſto Ieſu per Euangelium genuit. Hoc enim nec veriſimile eſt, nec libri huius maieſtate dignum, vt ad huiuſmodi minutias, quantumuis veræ eſſent, deſcenderet. Quinimò credibile non eſt, ænigma hoc adeo excellens atque ſublime numeris vti ad grammaticam ſolùm ſignificationem deſumptis. Hunc igitur verum non eſſe ſenſum affirmo. Faciliùs credam, hoc pacto ſignificari, Apoſtolorum cõuenientiam atque conſenſum quodammodo efficere, vt omnes in numeroſa filiorum prole ęquales ſint; videlicet quia vtrius Apoſtoli filij cunctos etiam Apoſtolos parentes iactant. Hoc vt inueniretur, idonea fuit excogitatio, quæ ſingulorum Patriarcharum filios in diuina hac computatione exæquaret; eoque modo filiorum inter ſeſe differentias & contentiones tolleret.

Cur toties iteret Ioãnes duodecim millia ſignati?

Nec contentus fuit Spiritus ſanctus generatim addixiſſe ſingulis tribubus duodecim millia: ſed ſpeciatim dixit, *Ex tribu Iuda duodecim millia ſignati, ex tribu Ruben duodecim millia ſignati*, &c. quo non obſcurè adumbratur, quanti eos faciat Deus; ſi quidem hac enumeratione oblectatur, vt ipſos decoret, & ſibi eſſe inprimis acceptos oſtendat. Vide ſimile quid Numer. 7. vbi recenſentur duodecim Principum oblationes: quæ tametſi valde ſunt ſimiles & nonnihil prolixæ, in ſingulis tamen iteratur, quod in prima fuerat prædictum.

Cur cuilibet tribui, ſiue Apoſtolo duodenarius millium deſignetur.

Numerus porrò centum quadraginta quatuor millium ſignatorum idem eſt, qui capite decimo quarto inducitur in ſpeciem exercitus, quo Agnus bellum infert Romano Imperio inanis idolorum ſuperſtitionis cultori. Cùm autem in hoc bello Apoſtoli ſint duces ac principes, idonea fuit repræſentatio duodecim phalangium ac veluti legionum, quarum quælibet duodecim millibus militum conſtaret. Quod & gloriæ Apoſtolorum, & concordiæ egregiè deſeruit.

Chriſtiani omnes promiſcuè cur Iſraelitarũ nomine notati.

Facile eſt cernere ex dictis, hunc ſignatorum numerum, qui dicuntur centum quadraginta quatuor millia Iſraelitarum, congruenter applicari ad numerum fidelium omnium qui Chriſtianâ coercebantur Eccleſiâ, quando Deus ſeptem illas plagas Iudæis deſertoribus inflixit. Iam quòd Iſraelitæ nominentur (præterquam quòd loquutio eſt in ſacris Literis vſitata, & ad Chriſtiani populi ſignificationem valde accommodata,) illud habet etiam fundamentum, quòd Chriſtiana Eccleſia in populo Iſraelitico initia poſuerit. Nam in eos, qui ex eo populo Chriſtum ſuſceperunt, primitiæ ſpiritus effuſæ ſunt; illique primi fuere Chriſtiani, & ceteri ſunt in eandem oliuam inſerti. Vide Iſaiæ cap. quadrageſimum quartum, numero tertio: *Effundam benedictionem meam ſuper ſtirpem tuam.* Vbi optimè Arias Montanus hoc idem tractat. Itaque præter myſticas rationes, in ipſamet hiſtoria fundamentum inerat, vt Iſraelis nomine Chriſtiani omnes comprehenderentur. Nihil enim mirum eſt inſitæ arbori remanere nomen illius, in qua inſeritur. Adde huc, in capite hoc ſeptimo ſermonem eſſe de Chriſtiano populo, prout erat in ipſo Eccleſiæ naſcentis exordio, cùm Ieroſolyma fuit deuaſtata. Tunc igitur fidelium ex Iudaico populo electorum numerus multis partibus ſuperabat numerum eorum, qui ex Gentibus fuerant ad fidem euocati. Etenim licèt ab ipſo Eccleſiæ principio, Euangelicæ prædicationis ianua Gentibus patuerit: initio tamen id ſemper fiebat Iudæorum priùs conuerſione omni ſtudio procurata. Si verò hic ordo fuit immutatus, & multo plures deinceps ex Gentilico populo fuerunt acciti; id certè accidit, poſtquàm Apoſtoli diuinitus admoniti pertinaces dereliquerunt Iudæos, & ſe totos ad Gentes tranſtulerunt. Id quod eodem tempore euenit, quo Deus ſeueritatis ſuæ in Iudæorum ſupplicio clariſſima edidit documẽta.

Quam etiam ob cauſam, præter eas, quas ſuperiùs attigi,) congruenter tractatum nomen Chriſtiano populo inditum ſuit.

Obiectio cõtra prædicta expoſitione. Solutio.

Opponet tamen aliquis, ſi verum eſt, vt nuper diximus, hos ipſos centum quadraginta quatuor millia, qui hic deſignantur, eſſe eoſdem, qui ſub eodem numero inducuntur cap. 14. hinc videtur inferri, hos ſignatos non poſſe in ſe generatim includere primitiuos omnes Chriſtianos. Nam de Chriſtianis primitiuis nemo dicet omnes fuiſſe virgines. De illis verò centum quadraginta quatuor millibus textus ipſe ait capite 14. nume. 4. *Hi ſunt, qui cum mulieribus non ſunt coinquinati, virgines enim ſunt. Hi ſequuntur Agnum, quocunque ierit.* Quod videtur eſſe appoſitum religioſi ſtatus elogium. Ad hoc tamen reſpondetur, virginum nomen, vt eo loci videbimus, metaphoricè ibi accipiendum eſſe; ſicut ſecunda ad Corinthios capite 11. numero ſecundo, Paulus Chriſtiano populo ait; *Deſpondi vos vni viro virginem caſtam exhibere Chriſto.* Sequi autem Chriſtum, quocunque ierit, non eſt aliud, quàm ſumpta ipſius cruce illum perfectè ſectari, & Euangelica conſilia accuratiſſimè ſeruare, quæ ſanè erat viuendi ratio primitiuorum Chriſtianorum iuxta cuiuſque ſtatum. Atque vtinam religioſi nunc viri primitiuæ Eccleſiæ perfectionem ſtudio & contentione æmularemur. Concludo igitur: licèt elogia illa ac laudum præconia & deſignatio Dei viuentis ſigno facta, cæteráque omnia, quæ in laudem ſignatorum capite hoc ſeptimo enarrantur; licèt, inquam, omnia iſthæc ad feruidos religioſos rite poſſint applicari (proptereà quòd primitiuorum Chriſtianorum vitam imitentur,) textus tamen loquitur ſine dubio iuxta literalem ſenſum de ſingulari beneficio, quo Deus Chriſtianam Eccleſiam ſub ipſa initia exornauit.

Quinam c. 14. à Ioanne appellentur virgines.

Quid ſit, virgines ſequi Agnum quocũque ierit.

In prædicto 144. milliũ numero, ſtrictè loquẽdo, non religioſos ſolum, ſed omnes Chriſtianos intelligi debere.

Atque vt ampliùs confirmetur, textum generatim loqui de Chriſtiano populo, non verò de aliqua illius parte: animaduertendum eſt, angelum illum aſcendentem ab ortu ſolis, communiter dicere, *Quoadusque ſignemus ſeruos Dei noſtri in frontibus eorum.* Quo non obſcurè indicat, omnes, qui ſeruorum Dei nomine digni erant, eſſe ſigno illo diſtinguendos. Non igitur coarctari debet id ſignum ad peculiarem aliquam nationem ſiue ſtatum, vt clericorum aut religioſorum. Signum inſuper hoc illi ſigno reſpondet; quod filij Iſraelis apud Ægyptios degentes in poſtibus & ſuperliminaribus domorum impreſſerunt; ergo hoc etiam ſignum exiſtimandum eſt ad totum primitiuorum Chriſtianorum cœtum ſeſe propagaſſe (exceptis iis, qui ob ſua flagitia eo tunc ſigno indigni eſſent; qui pauci erant, opinor.) Quemadmodum illud ſanguinis ſymbolum totum Iſraeliticum populum deſignauit. Nam ſicut illa nota in poſtibus & ſuperliminari impoſita, eo fine fuit inuenta, ne angeli gladius filios Iſraelis contingeret, ſic etiam hoc Dei viuentis ſignum imponitur, vt eo ſignati reddantur ſecuri à ſeptem plagarum inferendarum ſupplicio. Quòd ſi hoc ſignum ſe ſolùm extenderet ad ſingularem aliquam nationem aut gentem; ratiocinatio hæc atque diſcurſus mancus omnino truncatúſque maneret, viderentúrque aliæ primitiuorum Chriſtianorum differentiæ per obliuionem fuiſſe prætermiſſæ. Conſtat autem in diuinam prouidentiam non poſſe obliuionem cadere.

Verùm hic ſignatorũ nomen ſit pro prædeſtinatis ſumendum.

Aduertendum etiam eſt, non deeſſe, qui dicant ſignatorum nomen pro prædeſtinatis accipi debere: quare cùm ſeptimum ſuppliciorum & extremum ſit Obduratio, certum eſſe, qui ex ea plaga euaſerit, eum fore ex prædeſtinatorum numero. Cæterum *ſignare*, non ſolum eſt aliquem eripere ab æterna damnatione; ſed etiã à reliquis aliis plagis. Qua ratione ſpirituales homines diuina prouidentia ab omnibus calamitatibus liberat, vt ſuprà iam explicatum eſt. Atque ita prædeſtinati nõ ſunt ſignati interim, dum per abundantiam gratiæ Spiritus ſancti non ab omni eripiuntur calamitate. Atqui, vt vidimus, modus loquendi eſt apud Paulum vſitatus, Spiritum ſanctum eſſe ſignum, quod ſpirituales viros ab omnibus ſeptem plagis eximit.

Aliorum opinio de ſignatorũ numero pro iis, qui in cælum aſſumuntur.

Alij volunt in ſignatorum numerum referri, perinde eſſe, atque in cæleſtem beatitudinem aſſumi. Ibi enim eſt, vbi Dei ſerui ab omni ſunt plagarum metu liberi. Id quod poteſt confirmari ex eo, quod nuper dicebamus; hos ſcilicet centum quadraginta quatuor millia ſignatos huius capitis ſeptimi eſſe eoſdem, de quibus capite 14. vbi numero primo dicitur. *Ecce Agnus ſuper montem Sion: & cum eo centum quadraginta quatuor millia habentes nomen eius, & nomen Patris eius ſcriptum in frontibus ſuis.* Cui loco reſpondet ille 4. Eſdræ 2.42. *Vidi in monte Sion turbam magnam, omnes cum coronis, & palmis, & filius Dei inter eos; hi ſunt, qui mortalem tunicam depoſuerunt.* Confirmatur ſecundò; quia ſi verum eſt, illa hominum centum quadraginta quatuor millia & turbam innumerabilem, quæ mox ſequitur, eſſe eoſdem; multi auctores aſſerunt, per innumeram illam multitudinem ſignificari beatos. Quam aſſertionem adiuuat ipſe textus, qui eis ſtolas albas tribuit, ſymbolum videlicet gratiæ, qua perfruuntur beati, vt vidimus c. 6.11. *Et datæ ſunt illis ſingulæ ſtolæ albæ.* Præter hæc, de turba illa innumerabili ait Ioannes num. 17. *Abſterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum*, quæ verba reperis c. 21.4 loquens de beatorum gloria.

Refellitur præcedens opinio.

Reſpondeo tamen, ſi de beatis eſſet ſermo, non opus fuiſſet eos deſignare, ne à plagis læderentur, conſtat enim euidenter in huiuſmodi allegoria eos ſolùm deſignari, qui cum aliis puniẽdis commiſti de ſalute periclitantur. Ad locum ex 4. Eſdræ 2.42. reſpondeo librum illum nõ eſſe canonicum; atque adeò ſuſpicor illum poſt Apocalypſin fuiſſe ſcriptum; ipſiúſque auctorem, cùm ad caput 14. Apocalypſeos vellet alludere, verba illa appoſuiſſe. Verùm in aliis rebus à doctis hominibus ignorantiæ inſimulatur. Quapropter mirum non eſt, ipſum Apocalypſeos ſeriem & contextum non probè tenuiſſe. Præterquam quòd ad Beatorum gloriam poſſunt per accommodationem applicari nonnulla ex iis, quæ Apocalypſis de primitiuorum Chriſtianorum ſanctitate confirmat. Ad confirmationem alteram ſuo loco reſpondebimus, in eorum verborum expoſitione.

Quare ex filiorũ Iſraelis albo deſideretur Dan.

Hoc ergo ſtabilitum maneat, duodecim tribus noui Iſraelis, quæ capite hoc ſeptimo numerantur, eſſe primigenios Chriſtianos; quorum Patriarchæ fuere duodecim Apoſtoli. Quòd verò Dan in iis deſideretur, non ideo ad Dei cõſilium quidquam deficit; quia in eius locũ fuit ſuffectus Leui. Quod admonitioni eſſe poteſt iis, qui ſublimiorem occupant locum, vt ſibi conſulant & conſtent. Fieri enim poſſe, vt ſi quidquam de priori cura remiſerint, è propria ſede labaſcant, atque adeò corruant; & Deus ipſorũ locũ & coronam aliis tradat.

His addo non ideo inter ſignatos nullum ex tribu Dan annumerari, quia exiſtimetur inter illius temporis Chriſtianos exiſtere nullos, qui ex duodecim tribuum ibidem expreſſarum aliqua fuerint. Sed quia nonnulli, qui tunc reperiebantur

indi

indigni nomine filiorum duodecim Patriarcharū, non recenſentur in ſignatis, ſed in filiis myſtici Dan, id eſt in Iudæ proditoris ſectatoribus; quod attinet ad ſceleratam conſcientiam & in Chriſti diſciplina ſimulationem: ac proinde digni ſunt, qui nominis Dan ſignificationem experiantur, hoc eſt, vt rectum Dei iudicium in eorum damnatione pateſcat. Illud etiam ſuffragatur, tribum ſcilicet Dan plus ceteris ad Aquilonem vergere, & à Ieroſolyma ac templo eſſe remotiorem. Quorum vtrunque ei accidit, non quòd locum ſibi à Deo præfinitum occuparit, ſed potiùs quòd ſuo ducta conſilio proprium deſeruerit locum; vt patet Iudicum cap. 18. & 19. Præterea Ioſue 19. eſt etiam Dan ceterarum tribuum vltima; nec non in Ezechielis viſione idem contingit: quantumuis cap. 48. nouo quodam modo tribus diſponantur; ſeptem ſcilicet ad partem templi Septentrionalem, & ſex ad Auſtralem. Nihilominus tamen Dan Aquiloni propinquior, & remotior à templo remanſit. Nec dubito, quin in ea viſione ſermo ſit de nouo Iſraele; & de nouis Patriarchis, in quorum numero non deſideratur Dan, qui falſos ac ſimulatos Chriſtianos repræſentat.

Tribum Dan plus ceteris vergere ad aquilonem, & longiùs à Ieroſolyma & templo diſtare: idq; nō ſine myſterio.

Hæc quidem animaduerſio idonea eſt, vt qui ſe ex Dei populo ac nouo Iſraele eſſe iactant, non ideo ſecuri atque inertes fiant; ſatis ſibi eſſe putantes, quòd D. Petri, aliorumque Apoſtolorum ſint filij: cùm in nouo etiam Iſraële non deſit tribus Dan & damnationis filij; hoc eſt, fucati ac fallaces Chriſtiani; qui etſi cum bonis ſint permiſti, & eorum perſonâ diſſimulati, Deum tamen neutiquam fallit, eos eſſe intimo cordis affectu ſeiunctos à templo; & in eo degere ſtatu, qui Aquilonaris plagæ frigore adumbratur. Atque hi quidem minimè ſunt ex ſignatorum numero, & eorum, qui eripiuntur ex plagis, ſed potiùs illis ſubſunt penitus obnoxij.

Neminem, licèt ſibi ſecuri videatur, ſecurum ac negligentem fieri debere.

Nota inſuper, licèt ſignatorum numerus poſſit aliquo modo extendi ad eos omnes, qui in Dei gratia ſunt; magis tamen propriè accipi, vt ſignificet ſtatum ſpiritualium virorū, *qui ſpiritu Dei aguntur*, & rebus in omnibus, ad maius ac ſublimius perfectionis culmen aſpirant. Hi enim ſunt, quos ſeptem plagarum nulla vel leuiter offendit. Et iuxta hanc rationem, ſi præſentem Chriſtianæ Eccleſiæ ſtatum inſpiciamus, videntur ex fidelibus non admodùm eſſe multi ſignati; ſiquidem ex ipſiſmet in Dei gratia degentibus non pauci rei familiaris, honoris, aliarumque id genus rerum iactura grauiter læduntur. Vnde triplex videtur eſſe hominum gradus; alius ſignatorum, qui perfectionis viam ſectantur; alius imperfectorum, in Dei tamen gratia degentium; alius eorum, qui lethali ſcelere tenentur conſtricti. At verò in primitiuæ Eccleſiæ ſtatu commune erat, omnes ferè accenſo ſanctitatis ſtudio teneri paucis exceptis, qui ita ſe gerebant, ceu Iudas inter Apoſtolos. Id autem perſequutionis grauiſſimæ tempore vſu venire ſolet; vt Catholici ferè probatæ & ſpectatæ virtutis ſint. Nihilo ſecius accidere videmus in iis regionibus, quæ primum illud ſanctæ inſtitutionis ſtudium aut conſtanter retinuerant, aut fortiter redintegrarunt. In quibus, qui ſanctimoniæ ac perfectioni non ſtudent, ij (quippe ab aliorum conatu deſciſcentes) deprauatis ſæpe moribus ſunt. Atque inter illos, & inter ſeruidos & ſpirituales, nihil plerunque intereſt; quin, aut ſanctitatis ſint ſtudioſi, atque adeò cæleſti Spiritus ſancti nota inſigniti; aut è contrario (quaſi ex tribu Dan) improbitate ſint imbuti.

Quinā propriè & strictè nomine ſignatorum ſint intelligendi.

Triplex Chriſtianorum hominū gradus.

☞ Verum eſt tamen, in ſtatu ſignatorum diuerſos gradus reperiri; alij enim gloriantur in tribulationibus, alij nonnihil vexantur; non ita tamen, vt

Varij ſignatorum ſtatus.

A illis id mali inferant plagæ, quod ſceleratis hominibus inferre ſolent. Quemadmodum Paulus ait, de coniugatis loquens, (loquebatur autem primitiuæ Eccleſiæ tempore) *Tribulationem carnis habebunt huiuſmodi*, 1. Corinth. 7. 28. quantumuis frequentius tunc eſſet, coniugatos ad ſanctitatem & perfectionem anhelare. Et hanc fortè ob cauſam plagæ, quas euaſuri erant deſignati, pinguntur in hoc capite ſub horrendæ tempeſtatis figura. Quia huiuſmodi grauiſſima procella eſt, quam non ſubeunt ſignati; licèt non omnino ſint liberi ab aliis minoris momenti turbinibus.

B

NOTATIO IV.

An Scriptura ſignificet, fore Antichriſtum ex tribu Dan.

QVi exiſtimant in hoc cap. 7. ſermonem inſtitui de magna infidelium conuerſione poſt Antichriſti mortem futurâ, & illos centum quadraginta quatuor millia fore Iudæos tunc ad Chriſti fidem traducendos; affirmant pariter, ideo nullum hîc ex tribu Dan inter ſignatos adſcribi; quia Iudæi ex hac tribu erunt, qui quaſi cognati & fami-
C liares ita pertinaciter Antichriſto adhærebunt; vt nec ipſius Antichriſti mors, nec horribile cæli ſupplicium futura ſint ſatis, vt eorum aliquis conuertatur ad fidem. Ita Ribera atque Pererius. Antichriſtum verò futurum ex tribu Dan aiunt Eccleſiæ traditionem videri; quia multi Patres in ea ſunt ſententia; vt Irenæus, Hippolytus, Cyrillus, Hieronymus, Auguſtinus, Ambroſius, Proſper, Gregorius, Ruffinus, Theodoretus. Citant hos Patres Ribera hîc, & Pererius diſput. 10. & lib. 14. in Danielem. Accedit, quòd ex Apocalypſeos interpretibus Andreas, Haymo, Beda, Richardus, Anſelmus, Rupertus, & plures alij dicunt, prætermiſſam hîc eſſe tribum Dan in odium Antichriſti. Atque hanc eſſe Spiritus ſancti mentem in Apocalypſi, dum inter tribus non enumerat tribum Dan, inde
D probat Pererius; quia alioquin traditio illa Patrum de Antichriſto ex tribu Dan futuro nullum haberet in ſacris Literis fundamentum. Conſtat enim, duos alios locos, qui ad traditionem eandem confirmandam a nonnullis adducuntur, nihil ad eam rem facere: quia primus locus eſt Geneſis 49. 17. *Fiat Dan coluber in via, ceraſtes in ſemita*, &c. quod omninò ad Samſonem referendum eſt, vt docet Hieronymus. Alter locus eſt Ieremiæ 8. 16. *A Dan auditus eſt fremitus*. Vbi manifeſtè ſermo eſt de Nabuchodonoſore per Aquilonem in Iudæam inuadente.

Num Antichriſtus ſit ex tribu Dan oriturus?

Aliorum opinio affirmantium, idq; in Eccleſia traditione fundantium.

In hac quæſtione primùm noto, quam aliqui Eccleſiæ traditionem eſſe putant, videlicet Antichriſtum ex tribu Dan futurum, eam mihi nullo modo traditionem Eccleſiæ videri; ſed ſolùm aliquorum Doctorum opinionem. Nam tametſi aliquæ ſunt traditiones de rebus veriſſimis ad Chriſtianam fidem ſpectantibus, quas non opus eſt in ali-
E quo Scripturæ loco expreſſas haberi: hoc tamen caput de quo agimus, non tanti eſt, vt ſeorſum reuelatum fuiſſe credamus, & Eccleſiæ traditione conſeruari ſine alio Scripturæ fundamento. Patet hoc: quia ipſimet, qui Antichriſtum ex tribu Dan fore aſſerunt, (vt ex eorum verbis colligitur,) in eo videntur niti, quòd ita contineri credunt in aliquo ex prædictis Scripturæ locis. Vnde infertur eos non hoc, vt Eccleſiæ traditionem, ſed vt propriam ipſorum opinionem nobis proponere; ac proinde opinioni huic nō plus ineſſe firmitatis, quàm quæ illi proueniat ex eo, quòd in aliquo ex tribus prædictis locis id Scriptura innuat.

Antichriſtū fore ex tribu Dan, non conſtare ex Eccleſia traditione.

Secundò noto, Abulenſem, & Oleaſtrum Geneſ. 49. valde dubitare, an Antichriſtus ſit ex tribu Dan proditurus: quinimò Oleaſtrum apertè aſſerere hoc eſſe fabuloſum. Longiùs tamen, quàm par erat, in hac cenſura progreſſus fuit. Nam vt opinio aliqua reputetur probabilis; ſatis eſt
F multos ſapientes viros probabiliter exiſtimaſſe, illam in aliqua Scripturæ parte fundari.

Num Antichriſtus futurus ſit ex tribu Dan, aliquos in dubium vocare.

Tertiò noto, quemadmodum Riberæ ac Pererio affirmare licuit, neutrum ex prædictis locis (nempe Geneſ. 49. 17. & Ieremiæ 8. 16.) eſſe ad rem, vt probetur Antichriſtum ex tribu Dan naſciturum; ſic etiam mihi dicere fas eſſe, quod certum exiſtimo, in hoc ſcilicet Apocal. loco opinionem illam non poſſe ſolidè ſtabiliri. Nam, ſi agenda res eſt antiquorum Patrum auctoritate aſſeuerantium Antichriſtum fore de tribu Dan; nullus ferè eorum hanc opinionem in Apocalypſi fulcit, ſed alij in Geneſeos, alij in Ieremiæ locis. Ex interpretibus verò Apocalypſeos, perpauci ſunt, qui ſeptimi capitis viſionem ad Antichriſti tempora cenſeant reuocandam. Si autem ipſius contextus ratio ac

In hoc Apocalypſeos loco minimè fundari, Antichriſtum ex Dan oriturū.

A vis attendatur; pro comperto mihi eſt, Riberæ & Pererij expoſitionem minimè huius capitis contextui quadrare. Neq; enim agit de Antichriſti ſæculo, ſed de prima illa Eccleſiæ ætate. Quod adeò certum eſt, vt ex ipſiſmet auctoribus, qui tribus Dan prætermiſſionem ob Antichriſti odium fuiſſe factam dicunt, multi arbitrentur, hanc viſionem non ad Antichriſti, ſed ad primæuæ Eccleſiæ tempora pertinere. Si tamen hoc eſt minùs conſequenter loqui, conferenda in me culpa non eſt: & illi ab ea eximi aliqua ex parte poſſunt, quòd ad aliquorum Patrum opinionem adhæſerint. Ceterùm decernere ſententiam illam in veteris Teſtamenti locis non poſſe conniti, ideoque in c. 7. Apocalypſeos eſſe fundãdam; hoc, inquam, nihil aliud eſt opinor, quam nimiùm ſe credere ſingulari cuipiam declarationi, cuius cohærentiæ apta ratio reddi non poteſt. Præſertim, cùm in huiuſmodi rebus verum omnino teneat illa B D. Dionyſij ſententia; *Theologia ſymbolica, non eſt argumentatiua.* Nam ad illud comprobandum, quod ignoratur aliunde, nec contextus ad eius aſſertionem cogit; minimè conducit liber omnino ſymbolicus.

Antichriſtũ ex tribu Dan futurum, fortè in antiqua aliqua allegoria fundari.

Quartò, veriſimile mihi fit huiuſmodi opinionem, in vetuſtiſſima aliqua allegoria fuiſſe fundatam. Sæpe enim accidit, vt quod initio myſticè aut dictum fuit, aut depictũ; poſtea accipiatur, ac ſi propriè ac ſimpliciter fuiſſet aſſertum. Idem iudicat Baronius eueniſſe in eo, quod vulgò credebatur de quadam virgine per diuum Georgium ab immani dracone liberatã. Idem etiam videtur nonnullis, quod communi iam conſenſione receptum eſt de Gigantea diui Chriſtophori ſtaturã. Quibus in rebus ſapientes C viri facilè ſe in modo loquendi ad communem conceptionem effingunt: in modo tamen ſentiendi ad id, quod verius exiſtimant, animum intendunt. Ita ſimiliter ſuſpicari mihi liceat, multos eorum, qui dicunt Antichriſtum & ipſius ſectatores ex tribu Dan orituros, id tantùm affirmare velle, Antichriſtum & ſuos reprobandos; atque illis poſſe allegoricè applicari, quod dicitur Geneſ. 49. 17. *Fiat Dan coluber in via, ceraſtes in ſemita,* &c. & apud Ierem. 8. 16. *A Dan auditus eſt fremitus.* Si verò è contrariò opponatur, non eſſe allegoricum Scripturæ ſenſum, qui in literali non innititur, Reſpondeo, applicationes etiam & accõmodationes dici ſolere allegorias. Et Ieremiæ ſaltẽ loci applicatio in ſenſu proprio ſtabiliri poteſt, ſi conſideretur, Nabuchodonoſorem, ipſiuſque exercitum fuiſſe figuram Antichriſti & eius ſectatorum. Atque ita noſter Ribera ait, ſan- D ctum Irenæum allegoricè de Antichriſto & ſociis eius expoſuiſſe, quod a Ieremia dicitur, *A Dan auditus eſt fremitus equorum.* Si ergo hoc eſt loqui allegoricè, quis non videat, allegoriam in merum ac proprium ſenſum tranſmutari: ſi inferatur inde, qui verba illa ad Antichriſtum applicant, eo ipſo ſentire, illum verè ac propriè fore ex tribu Dan? Idem dixerim de eo, quod nonnulli addunt, Antichriſtum videlicet Babylone naſciturum. Hoc enim inde habuit ortum, quòd exiſtiment Antichriſtum fuiſſe in Nabuchodonoſore adumbratum. Ex quo ſi inferunt illum Babylone exorturum fuiſſe, non abſimili ratione poſſe etiam elici, illum Nabuchodonoſorem nuncupandum fuiſſe.

Applicationes etiam & accommodationes appellari interdũ allegorias.

Num Antichriſtus ſit Babylone naſciturus?

An verum ſit, nullũ ex tribu Dan ſub mundi finẽ ad Chriſtum conuerſum iri?

Quintò, quod nonnulli autumant, in generali illa Iudæorum conuerſione a diuo Paulo prædicta (ad Roman. 11. E 26.) neminem ex tribu Dan Euangelicæ prædicationi obſequuturum; id ſanè nihil habere probabilitatis exiſtimo. Nam Paulus generatim loquitur: *Donec plenitudo Gentium intraret, & ſic omnis Iſrael ſaluus fieret.* Cumque loquatur Apoſtolus de Iudaici populi conuerſione (ſic enim Eccleſia ſemper intellexit) non inuenio, quo pacto ſolidè affirmari poſſit, ex integra nihilominus tribu nullum ad Chriſti fidem traductum iri. Agnouit hanc difficultatem Pererius: ſed, vt illi Riberæ reſponſio non placet; ita nec mihi ipſius ſolutio arridet. Et verò opinionem hanc, quæ nullum ex tribu Dan eſſe conuertendum tradit, tum nouam, tum malè fundatam exiſtimo. Quare qui in eo inſiſtunt, vt in cap. 7. Apocalypſeos prætermiſſionem tribus Dan putent ad illud reſpicere, quod ſub extrema Eccleſiæ tempora eſt euenturum, vt conſequenter procedant, deuorant ea, quæ neutiquam deberent concedere.

Sextò, ſi mihi indubitatum eſſet, Antichriſtum fore ex F tribu Dan, & ex ea tribu ſuſceptos illi contumaciter adhæſuros; ſatis eſſe putarem, ſi dicerem in Apocalypſi alluſionem fieri ad ea, quæ extremis mundi temporibus euentura ſunt, & hanc ad rem ea comparatione vti. In contextu tamen dicere nullo modo poſſem de Antichriſto directè agi. Nam acoluthia & rerum conſequentia a me exigit, ne dubitem in hoc capite 7. ſermonem eſſe de Eccleſia primitiua, vt iam explicaui.

TEXTVS.

Verſ. 9. *Poſt hæc vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat ex omnibus gentibus & tribubus & populis & linguis; ſtantes ante thronum, & in conſpectu Agni, amicti ſtolis albis, & palma in manibus eorum.*

10. *Et clamabant voce magna dicentes; Salus Deo noſtro, qui ſedet ſuper thronum, & Agno.*

COMMENTARIVS.

Vtrùm magna hæc turba ſit eadem cũ illis centũ quadraginta ſignatorum millibus.

COMMVNIOR interpretatio ſtatuere videtur hanc magnam turbam, quam dinumerare nemo poterat, eſſe diſtinctam ac diuerſã à centum quadraginta quatuor millibus ſignatis. Non tamen deſunt, qui non diſtinguant; ſed potiùs perſpicuè notent hanc magnam turbam eſſe eandem cum numero ſignatorum. Ita expreſsè Apringius atque Ticonius & Andreas etiam, vt infrà conſtabit. Per turbam autem magnam Ambroſius intelligit beatos, qui Dei viſione fruuntur. Atque eadem videtur eſſe oppoſitio Ticonij & Bedæ; qui de electis omnibus hanc turbam interpretantur. Aureolus exponit de Gentibus tempore Conſtantini ad Chriſtum conuerſis. Lyranus de Martyribus, qui ſub Diocletiano Martyrij palmam reportarunt. Ioachimus de omnium ætatum Martyribus. Ribera & Pererius de iis, qui ex Gentibus ſub extrema tempora ſunt ad Chriſti caulas congregandi; quos aiunt Ioanni viſos in æterna iam beatitudine cõſtitutos. Andreas exponit de veris Iſraëlitis, ſecundùm ſpiritum; in quo conſiderari videtur hæc turba magna non diuerſa à centum quadraginta quatuor millibus. Nam huius præfiniti numeri germana expoſitio eſt de viris Iſraëlitis ſecundùm ſpiritum, ſcilicet de primitiuis Chriſtianis.

Pars negans ſuadetur primò.

Primò quidem aſpectu neceſſarium apparet, vt hi centum quadraginta quatuor millia Iſraëlitæ à cetera turba innumerabili diſtinguantur; vt omnes ferè interpretes diſtinguunt. Alij enim ſunt ex filiis Iſraël; & alij ex omnibus Gentibus & tribubus & populis & linguis. Et quanquam Actuum 2. num. 5. dicitur, *Erant autem in Ieruſalem habitãtes Iudæi viri religioſi ex omni natione, quæ ſub cælo eſt;* huius tamen loci ſenſus, (vt ex ipſo contextu planum fit,) eſt, Ieroſolymis tunc plurimos fuiſſe Iudæos, qui apud omnes mundi nationes nati erant; non verò ipſi erant ex omnibus tribubus & populis. Quippe euidens eſt, in orbe terræ permultos fuiſſe populos ac tribus, qui ex meris Gentibus conſtabant. Si igitur centum quadraginta quatuor millia erant omnes ex tribubus Iſraël, & alia innumerabilis turba ex ceteris omnibus tribubus & populis & linguis; reliquum neceſſariò eſt, alios ab aliis eſſe diſtinctos.

Secundò.

Secundò, alij ſunt centum quadraginta quatuor millia, numerus videlicet certus ac præfinitus: alij turbam ita magnam comprehendunt, vt eam dinumerare nemo poſſit.

Tertiò.

Tertiò; Ioannes expreſsè videtur docere, fuiſſe diuerſam viſionem. Poſtquam enim vniuſcuiuſque tribus duodecim millia ſingulatim percurrit; mox ſubdit, *Poſt hæc vidi turbam magnam.* Quare ſi poſt deſignati numeri viſionem reliquos innumerabiles aſpexit; fieri non poteſt, vt vtrique ſint prorſus iidem.

Quartò.

Quartò, illi centum quadraginta quatuor millia erant periculo expoſiti, & ceteris quàm mox puniendis admiſti: ideo enim ſigno illo lo notantur, ne plagæ ſceleratis infligendæ eos perſtringant. De turba autem magna id aſſeri neutiquam poteſt; vtpote qui amicti erant ſtolis albis; id eſt, cæleſti beatitudine perfruebantur, vt vidimus c. 6. 11. *Datæ ſunt illis ſingulæ ſtolæ albæ*: palmas inſuper victoriæ iam manibus tractabant, *Et palmæ in manibus eorum*; quod proprium eſt Beatorum. Adde huc, quod de ipſiſmet dicitur infrà numero decimoſeptimo, *Abſterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum*. Hoc autem ad beatitudinis ſtatum propriè pertinere, patet infrà, capit. vigeſimoprimo, numer. quarto, vbi apertè ſermo eſt de patriæ cæleſtis gloria, & in ea dicitur, *Abſterget Deus omnem lachrymam*, &c.

Affirmatiua tamen pars, vt verior, ſeligitur & probatur.

2 Nihilominus mihi perſuadeo, nõ ſolùm in præcipuo ſenſu (de quo poſteà) ſed etiam in ipſa figura, & repræſentatione eſſe eandem omnino hominum multitudinem, quæ comprehenſa fuit priùs ſub numero centum quadraginta quatuor millium Iſraëlitarum; & mox appellatur turba magna, *quam dinumerare nemo poteſt ex omnibus gentibus*. Quod vt rectè percipiatur; notandum eſt, cùm Ioannes illos nuncupat Iſraëlitas, non affirmare eos tunc à ſe ipſo fuiſſe conſpectos; ſed tantùm audiſſe ſe, numerum ſignatorum eſſe centum quadraginta quatuor millia; omnéſque eſſe Iſraëlitas. Hoc itaque Ioanni fuit priùs dictum; & mox illi monſtrata eſt innumerabilis ex cunctis gentibus multitudo. Quod meo iudicio ſignificat, cùm ſibi fuiſſet prædictum ſignatos omnes eſſe Iſraëlitas, & duodecies mille è ſingulis tribubus; poſteà quando ſibi oſtenſi ſunt, quos priùs audierat ſignari, vidiſſe ſe innumeram turbam *ex omnibus Gentibus & tribubus, & populis & linguis*. Ex quo manifeſtè colligitur, quòd Ioannes eos omnes vocauerit Iſraëlitas, & ex ſingulis tribubus duodecim millia, non eſſe intelligendum vt verba ipſa ſonant; ſed vt aliquid myſterij plenum. Habemus ſimile quid, c. 5. num. 5. vbi Ioanni dicitur, *Vicit leo de tribu Iuda*; & mox vbi conuertit oculos, videt Agnum ſtantem. Quo intellexit, Agnum illum eſſe leonem, de quo ſibi fuerat prædictum. Non aliter in præſenti, cùm audiſſet, antea ſignatorum numerum eſſe centum quadraginta quatuor millia Iſraëlitas, deinde videret maximam multitudinem ex omnibus gentibus & tribubus & populis; minimè dubitauit Ioãnes, illam ipſam turbam innumerã ex omnibus gentibus & tribubus coactam eſſe eundemmet exercitum centum quadraginta quatuor millium Iſraëlitarum, quos priùs ſignatos eſſe audierat.

Difficultates in oppoſita ſententia diſtinguente turbam magnam à 144. millibus.

Hoc ſi ita intelligatur, plures facilè diſſoluuntur difficultates, quæ ſeſe offerunt, ſi duplicem illam gentium multitudinem diſtinctam eſſe aſſeramus. Et ſanè fateor me ſatisfacere omnino non poſſe quæſtionibus, quæ in eâ mihi ſententiâ occurrunt. Nam primò, cur Ioanni non oſtenduntur centum quadraginta quatuor millia Iſraëlitæ; ſed tantùm ei dicitur, eos eſſe ex tribuum ſingulis duodecies mille; cùm tamen innumera illa gentium multitudo illius oculis cernenda proponatur? Quaſi verò ſatis eſſet, alios fama ſolùm & auditione accipi; alios verò cerni & de facie agnoſci opus ſit. Deinde, cur non explicatur, an turba illa magna ſint etiam ſignati, ſicut Iſraëlitæ? Nam de Iſraëlitis id explicatè aſſeritur, & in tribubus ſingulis iteratur: de reliquis ne ſemel innuitur. Tertiò, cur de Iſraëlitis nihil aliud dicitur, niſi eos eſſe ſignatos; idque vt paginam compleat tredecies repetitur: de ceteris verò dicuntur plurima; vt ipſorum palmæ, ſtolæ albæ, clamores & beneficia à Deo ſibi præſtita vſque ad finem capitis? A Itane verò, tot ac tanta de aliis dicenda ſupererant; de aliis tantula, tamque pauca?

Noſtra ſententia de vtriuſque multitudinis identitate probatur ex antecedentis & ſubſequentis capitum ſerie & cohærentia.

Quartò, inter viſionem ſexti ſigilli, quæ terribiles continet minas, & inter ſeptimi repræſentationem, quæ grauiſſima ſupplicia complectitur, nihil aliud potuit interſeri, niſi eorum deſignatio, qui ex plagis euaſuri erant incolumes: caput ergo ſeptimum debet id vnum continere. Quorſum igitur, poſtquàm de numero ſignatorum actum eſt, alia innumerabilis turba denuò additur; deq; illa ita latè ac fuſè diſputatur? Certè quemadmodum aptiſſimus eſt & clariſſimus contextus, ſi innumera illa multitudo cum ſignatorum exercitu idem B ſit, ita ſi diuerſa ſit ab illo, contextus ſeries difficillima manet explicatu. Agere enim de Martyribus, aut de Beatorum felicitate, minimè facit ad rem ante ſeptimi ſigilli repræſentationem. Namque ſexti & ſeptimi ſigillorum intercapedo, (præter hoc quod eſt deſignare illos, qui à plagis ſunt eripiendi, & eorum felicitatem in huiuſmodi deliberatione depingere,) cetera omnia, vt minimè cohærentia prorſus excludit. Quintò denique, ſi certum eſt, vt oſtendimus, in numero centum quadraginta quatuor millium, tam Iſraëlitarum nomen, quàm nomina Patriarcharum eſſe myſtica; quo pacto ab illis poteſt eſſe diuerſus cœtus ille in- C numerabilis? Præſertim cùm euidens ſit, innumeram etiam multitudinem ſpiritualium Iſraëlitarum dici verè poſſe ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis.

Quo ſenſu dixerit Ioannes; Poſt hæc vidi turbam magnã, &c.

In noſtra verò explicatione, ſi ſemel ſtatuamus, eoſdem eſſe Iſraëlitas illos ſignatos cum infinita hac multitudine; facilè mox cernitur non ſolùm contextus conſequentia, ſed etiam admirabilis Spiritus ſancti ſapientia; & elegantia, quæ primam partem explicat per ſecundam. Quaſi dicat Ioannes, Ipſimet, qui mihi Iſraëlitæ eſſe dicti ſunt, non modò erant ex populo Iſraëlitico, ſed etiam ex cunctis nationibus: quare hinc animaduerti at- D que adeò vidi, Iſraëlitarum nomen, ſicut in aliis Scripturæ locis, hîc etiam myſticè & ſpiritualiter eſſe capiendum: quos verò audieram eſſe centum quadraginta quatuor millia (nempe duodecim millia de ſingulis tribubus) multò erant plures, & numeroſiores. Quamuis enim primæuæ Eccleſiæ Chriſtiani, ſi cum infidelium multitudine comparentur, numerum non ita magnum conficiant electorum; hic tamen præfinitus numerus, (quantuſcunque ſit) excedit multis partibus numerum quadraginta quatuor millium. Quo ſuppoſito, conſtat protinus de elegantia atque ener- E gia huius diuiſionis; quæ auditum applicat ad præſcriptum illum ſignatorum numerum, viſum verò ad innumeram ex omnibus gentibus multitudinem. Ac ſi clariùs diceretur; Oculi quidem aſpiciunt, Chriſtianos ex cunctis nationibus, populis & tribubus quàm maximo numero eſſe coactos; fides autem docet, compleri in illis, quod Deus pollicitus fuit Abrahamo: docet inſuper in infinito hoc numero ſapientiſſimam eſſe diſpoſitionem, & proportionem congruentiſſimam ad Diuinæ prouidentiæ conſilium.

Occurritur argumentis pro oppoſita ſententia adductis.

Ioannem non vidiſſe corporeis oculis ſignum illud in ſignatorũ frontibus im-

Ex his iam nullius negotij eſt argumentis ſupe- F riùs pro oppoſita explicatione allatis ſatisfacere. Atque primi & ſecundi ſolutio facilè conſtat ex dictis. Ad tertium reſpondetur; cùm dicitur *poſt hæc vidi turbam magnam*, non ſignificatur id fuiſſe, poſtquam ſignatorum Iſraëlitarum numerum Ioannes vidit. Neque enim prædixerat à ſe illos fuiſſe viſos; ſed eorum tantùm numerum auditum eſſe. Quare verba illa, *poſt hæc*, hoc tantùm ſigni-

preſſum; idq; cuius myſterij gratia.

ficent neceſſe eſt; Poſtquam dictum mihi fuit Iſraëlitas eſſe numero centum quadraginta quatuor millia, oſtenſa eſt mox innumerabilis multitudo. Quod iuxta contextus ſeriem debet neceſſariò ſignificare, illam innumerabilium hominum frequentiam eſſe, cuius præfinitus numerus fuerat ſibi antea dictus. Vbi notandum eſt obiter, Ioannem non vidiſſe ſignum illud in eorum frontibus imprimi: hoc enim ſi cerneret, diceret vtique. Id quod peculiare etiam ſignificationis habet myſterium; nimirum illud Dei viuentis ſignum ab Spiritu ſancto ſpiritaliter fidelibus apponi.

Tranquillus ſpiritualium virorum ſtatus cæleſti beatitudini quodammodo ſimilis.

Ad quartum reſpondetur: vt ſignificetur ſpiritualium virorum ſtatum eſſe cæleſtis beatitudinis ſimilem in animi tranquillitate & conſcientiæ nullius ſibi ſceleris conſciæ ſecuritate & in exemptione à plagis, quibus peccatores puniuntur; ad hoc, inquam, expediens valde fuit de huiuſmodi hominibus nonnulla affirmari, quæ ad Beatorum felicitatem propriè videntur conducere; cùm eiſdem tribuatur ab Scriptura & ab ipſa Apocalypſi. Huiuſmodi eſt, illos ſtolis albis eſſe indutos, & Deũ ab eorum oculis omnem abſtergere lachrymã. Enimuerò, cùm eiuſmodi elogia de ſpiritalibus hominibus in hac vita prædicentur per aliquam vitæ cæleſtis imitationem; perſpicuum eſt imitationem hãc nec perfectæ æqualitatis nec vniuocam eſſe debere; ſed potiùs analogicæ participationis.

Stola alba quid in Beatis, quid verò in ſpiritalibus viris ſignificent.

Quapropter in Beatis ſtolæ albæ ſignificant veræ & abſolutæ gloriæ veſtem: in ſpiritualibus autem huius vitæ viris denotant veluti quandam illius gloriæ inchoationem; quod attinet ad animi tranquillitatem & ſecuræ mentis lætitiam. Quòd autem abſterſæ ſint lachrymæ eorum, qui in hac mortali vita degunt, conſtat non id intelligendum eſſe de cũctis lachrymarum generibus; ſed de eiuſmodi lachrymis, quæ improborum propriæ ſunt, & eorum, qui grauiter & iniquo animo patiuntur huiuſce vitæ labores; in quibus tamen ſpiritales viri gloriantur. Atque hæc etiam eſt Scripturæ phraſis. Nam verba illa *abſterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum*, ſumpta ſunt ex illo Iſaiæ loco capite vigeſimoquinto, numer. octauo, *Auferet Deus lachrymam ab omni facie*, vbi literalis ſenſus eſt de ingenti ſpiritualium hominum in hac vita felicitate.

Quid palmæ eorũ in manibus poſitæ figurent.

Deniq; palmæ tribuuntur illis, qui adhuc in militaris Eccleſiæ campo & acie verſantur; non ad perfectam & abſolutam victoriam ſignificandam, (cùm hæc ad vitæ vſque exitum non conſummetur,) ſed quia propriè etiam appellari ſolent victoriæ, quas ſancti viri in hac mortali vita conſequuntur: qui magnâ pariter energiâ dicuntur victoriam reportaſſe de quatuor illis hoſtibus, de quibus diximus capit. 6. not. 5. id eſt de inordinato vitæ amore, de diuitiarũ cupiditate, de inani hominum exiſtimatione, & de proprio iudicio.

Alluſio in his palmis ad Hieronicas veterũ certaminum.

Atque vt notauit Petrus Faber libro ſecundo Agoniſticon, capite duodecimo, in his palmis alluditur ad Hieronicas; cùm victores illi veterum certaminum, quæ ſacra vocabantur, victoriæ palmam ferebant: atqui planum eſt, illis in hac vita deferri palmam.

Quod verò Petrus Faber exiſtimat, in hoc Apocalypſeos loco agi de palma, quam in cælo Deus tribuit Martyribus; id ex aliorum ille interpretatione deſumpſit, quæ meo iudicio in præſenti non cohæret, propter ea, quæ ſuprà diximus.

Difficultas ex ipſo contextu contra noſtram expoſitionem.

Ex omnibus gentibus & tribubus & populis, &c.] Fortè ex huiuſmodi verbis exiſtimabit aliquis poſſe ſumi argumentum contra meam explicationem. Ipſe enim aſſero in hoc capite directè agi de illis ſolùm, qui Chriſtiani erant, quando Deus ſeptem A plagis in Iudaici populi obſtinatos animaduertit: cùm autem Ieroſolyma à Tito fuerit vaſtata quadrageſimo anno ab Eccleſiæ Chriſtianæ erectione; non videtur ſuperfuiſſe tempus, vt aliqui iam fuiſſent conuerſi ex omnibus gentibus & tribubus & populis & linguis. Hoc argumentum roboratur expeditione noui orbis, qui multis poſteà ſæculis patefactus fuit. Præſertim quia vox illa *tribus* videtur exigere, ne qua iam in toto orbe familia reperiretur, ex qua ad fidem nemo fuerit traductus.

Difficultatis vim quomodo alij declinauerint.

Huius difficultatis vim fortaſſe vt declinarent, aliqui interpretes declarationem magnæ illius turbæ extenderunt ad eos omnes, qui æternam beatitudinem B adepturi ſunt; ita vt vniuerſi in ea multitudine comprehendantur. Quare, ſi innumerabilis hic cœtus ex omnibus Eccleſiæ ſæculis congregetur; videtur propriè etiam & ſtrictè loquendo, nullus fore populus, nulla tribus, ex qua non aliquis æternam ſalutem conſequatur. Ceterùm contextus ipſe non patitur de illis hîc eſſe ſermonem, qui nondum nati erant, quo tempore Deus ſeptem plagis Iudaicum populum puniuit; quemadmodum nec de illis, qui iam è viuis exceſſerant. Nam manifeſtò ſermo eſt de Dei ſeruis, qui ſignati fuerunt; C quia cũ improbis tũc plectendis cõmiſti erãt.

Prima difficultatis ſolutio.

Ad argumentum verò reſpondeo primò, non opus eſſe, diſtributionem illam adeò preſsè & ſtrictè ſumi, vt nullus in extremis orbis angulis populus ſuperſit, ex quo non fuerit aliquis ad fidem conuerſus. Neque enim neceſſe eſt ad has redigi anguſtias: vt verè intelligatur dixiſſe Paulus, *In omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.* Certè ſi in vniuerſalibus Scripturæ propoſitionibus, ad earum veritatem, huiuſmodi requireretur diſtributio; verum non eſſet, quod dicitur D Actuum 2. numer. quinto, *Erant autem in Ieruſalem habitantes Iudæi ex omni natione, quæ ſub cælo eſt.* Mitiùs ergo huiuſmodi loqutiones interpretandæ ſunt iuxta communem loquendi phraſim; in qua cùm hyperbolicæ loqutionis ſpecies nõ ſit, aliqua tamẽ hyperbole vſurpatur. Et quidem populorum multitudini, in quibus Euangelium fuerat diſſeminatum, tribuitur nomen totius orbis terræ, nationum omnium, populorum, ac tribuum.

Rom. 10. 18. ex Pſal. 18. 5.

2. Solutio.

Reſpondeo ſecundò, vt omittam Chriſtianos iam tunc in aliquibus eſſe populis prouinciarum omnium, quæ Romano Imperio ſubiectæ erant; nec ſolùm ex Iudæis, ſed etiã ex Gentibus: vt omit-E tam præterea Apoſtolorum aliquos ſuæ prædicationis fructum ad Indos & Æthiopas propagaſſe; vniuerſitas illa tribuum, populorum ac linguarum denotat ex Chriſtianæ Eccleſiæ & electorum congregatione nullam gentem, populum nullum, nullam tribum excludi: quicumque enim viuâ fide in Chriſtum crederet, eum protinus inter veros Iſraëlitas computari. Atque hanc exiſtimo eſſe Ioannis mentem in hoc loco iuxta aliorum Scripturæ locorum ſenſum.

Stantes ante thronum & in conſpectu Agni.] ἐνώπιον F τοῦ θρόνου, καὶ ἐνώπιον τοῦ Ἀρνίου, hoc eſt, *coram throno & coram Agno.* Et quamuis vis illius vocis ἐνώπιον non poſtulet, vt ipſi videant, ſed ſolùm vt videantur: qui tamen oculis conſtant, & in regis adſtant conſpectu; ipſius præſentiâ poſſe frui, quis dubitet? Vide Heſter 1. numer. 10. vbi de *ſeptem Eunuchis, qui in conſpectu Regis miniſtrabant.* Agitur ergo de ſpiritalibus Iſraëlitis, vt de ſacerdotali populo, qui fruitur præſentia omnipotentis Dei, habentis ſuum thronum in Chriſtianæ Eccleſiæ templo; qui quidem potiuntur Chriſti conſpectu ſtantis in throno: quippe qui hominum eſt aduoca-

Felicitas myſtici Iſraelis, i. Chriſtiani populi, in quo ſita ſit.

aduocatus, & ipſorum ac Dei mediator. Sic enim ſuprà explicauimus, quod dicitur cap. 5. 6. de Agno ſtante in medio throni. Fèlicitas hæc myſtici Iſraëlis conſiſtit in viua fide, quæ beatitudinis eſt initiũ; vt expreſſit Chriſtus, *Hac eſt autem vita æterna, vt cognoſcant te Deum verum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtũ.* Conſentit id, quod ſuprà aduertimus, hîc nimirum haberi ſermonem de horum hominum felicitate per comparationem ad felicitatem Beatorum, qui Dei conſpectu fruuntur. Atqui manifeſtum eſt, qui perfruuntur Dei & Chriſti præſentiâ, ab ipſius prouidentia ſummopere eos protegi ac foueri.

Stola quid ſit, & in qua acceptione in ſacris vſurpetur.

Stola pro ſacerdotali veſte.

Amicti ſtolis albis.] Tametſi Latini ſtolæ nomen peculiariter ſolent vſurpare pro veſte, quæ fœminarum propria erat: in ſacris tamen non eſt hic familiaris vſus, ſed vniuersè ſtola nominatur talaris veſtis & glorioſa. Vide Lucæ 20. 46. *Attendite à ſcribis, qui volunt ambulare in ſtolis, & amant ſalutationes in foro.* Vide etiam ſtolam Heſther 6. num. 10. & *ſtolam gloriæ* Eccleſiaſtici 6. 30. & cap. 5. & *ſtolam ſanctam*, cap. 45. 12. item *ſtolam nouam*, Iudith 16. 10. & *ſtolam primam*, Lucæ 15. 22. Quod verò de ſtolis albis dicitur, ad ſacerdotales ſtolas (de quibus mentio ſæpe fit in ſacra Scriptura) videtur referẽdum; quæ ſunt poderes byſſinæ. Agitur enim de myſtico Iſraële, vt de ſacerdotali populo, qui ante Deum in eius templo adſtat. Atque ad huiuſmodi alluſionẽ veſtium ſacerdotalium lucem affert, quod dicitur infrà numero decimoquarto, & decimoquinto, *Lauerunt ſtolas ſuas, & dealbauerunt eas in ſanguine Agni: ideo ſunt ante thronum Dei, & ſeruiunt ei die ac nocte in templo eius.* Huic veſti in cælo reſpondet ſtola gloriæ, quæ cælitum propria eſt. Vide Marci decimoſexto, numero quinto, *Angelum coopertum ſtola candida.* Quæ ſtolæ ſignificatio (ſcilicet vt ſumatur pro ſtola ſacerdotali) recepta eſt etiam apud Latinos. Sic enim ſtolæ nomen accipit Apuleius libro vltimo Metamorph.

Stola cuius ſit ſymbolũ.

Aptiſſima ergo eſt in præſenti ſignificatio ſtolæ, quam docet Gregorius Magnus Marci vltimo: vbi ait, in veſtibus albis ſignificari gaudium & ſolennitatem mentis. Quod idem eſt ac dicere, ſpirituales viros lætos ſemper atque hilares degere; vt qui à mundanorum plagis liberi & ſecuri ſunt. In hac inſuper lætitia includitur bonæ conſcientiæ puritas & candor, in quo vera lætitia innititur: propterea quòd ſe lauent ſanguine Agni. & candorem illum diuino auxilio retinuerit. Sic enim explicatur paulò infrà, *lauerunt ſtolas ſuas, & dealbauerunt eas in ſanguine Agni.*

Vtrùm hic album pro ſplendenti purpureo, an pro candido ſumatur? Opinio Petri Fabri accipientis pro ſplendenti purpureo.

Non tamen deſunt, qui exiſtiment, apponi *album* in hoc loco impropriè pro ſplendenti purpureo; & *dealbare*, pro mundare aut ſplendidum facere. Ita Petrus Faber in Agoniſtico, libro ſecundo, capite duodecimo, & vigeſimoquinto. Probat primò ex vetuſto Gloſſario Græcolatino. Secundò, ex ſanguinis colore, cùm dicitur, *dealbauerunt eas in ſanguine.* Quomodo enim in ſanguine, ſi *dealbare* propriè accipiatur? Tertiò, quia exiſtimat alludi ad Hieronicarum veſtes (id eſt victorum ſacri certaminis) quas conſtat non fuiſſe albas; aut alludi potiùs ad triumphantium veſtes; quas purpureas fuiſſe certum eſt. Nam de purpura ait Plinius libro nono, capite trigeſimoſexto, *In triumphali miſcetur auro.* Quartò, nam λευκὸν, apud Græcos ſæpe idem eſt, quod limpidum; vt patet ex theſauro Græco. Vnde aqua, fluuius, ver, æſtas, ſermo, verſus, omnia appellantur λευκὰ, id eſt alba; ad munditiam, claritatem, & ſplendorem indicanda. Quintò probat, quia veſtis, qua remiſſus eſt Chriſtus ab Herode ad Pilatum, vocatur à noſtro interprete alba, Lucæ 23. A numer. 11. Græcè autem appellatur, λαμπρὰ, id eſt ſplendida; Syriacè autẽ *coccinea.* Sextò denique, quia aliquando purpureus non colorem dicit, ſed ſplẽdorem: ceteroquin nunquam diceretur purpureus cygnus: ergo ſimiliter accipi poteſt albus.

Vera tamen ſtatuitur ſententia explicans de albo propriè ſũpto.

Hæc tamen minimè obſtant, quominus coactũ valde eſſe putem, dici album de veſte purpurea. Quare, quod ad repræſentationem attinet, omnino aſſero ſermonem eſſe de proprio colore albo; imò verò de valde albo, atque adeò candido. Vt autem hoc ſtabiliatur, nihil aliud opus eſt, quàm B ad argumenta noui huius inuenti reſpondere. Per ſe.n. notũ eſt, albũ opponi purpureo. Præcipuè cùm in his albis ſtolis (vt vidimus) ſit alluſio manifeſta ad ſacerdotales ſtolas byſſinas. Deinde ad explicandam animæ ſanctificationẽ ac puritatẽ conſcientiæ euidens eſt colorẽ albũ, vt opponitur purpureo, in ſacra Scriptura vſurpari, Iſaiæ 1. 18. *Si fuerint peccata veſtra vt coccinũ, quaſi nix dealbabuntur: & ſi fuerint rubra quaſi vermiculus, velut lana alba erunt.* Hunc ergo veſtiũ alborem tribuit Scriptura tanquã cauſę ſanguini Chriſti. Vnde 1. Ioan. 1. 7. *Sanguis Chriſti emũdat nos ab omni peccato.* C Huc ſpectat, quòd veſtis Chriſti in transfiguratione facta eſt alba quaſi nix ex Chriſti luce admirabili: & quam in Chriſti veſte mutationem fecit lux, eadem conſideratur fieri ab ipſo Chriſtu in myſtica ipſius ſeruorum veſte.

Argumentis Petri Fabri ſit ſatis.

Vt ergo ad argumenta reſpondeam, ad primum dico, Gloſſarium illud non eſſe diui Ioannis; quare nihil me de illo laborare. Ad ſecundum; fateor naturalem non eſſe infectum ſiue tincturam, quòd ſanguis dealbet; ideoq; apponi vt rem admirabilẽ, illud quod maculam aſperſurum videbatur, eam potiùs eluere, & candorem & ſplendorem afferre. D Et fortaſſis conſideratur hîc ſanguis Agni inſtar ſaponis efficaciſſimi, qui maculas omnes ac ſordes penitùs abſtergeat. Ad tertium reſpondeo; ſi nuſquam in toto terrarum orbe veſtis alba fuit victoriæ atque triumphi inſigne; at in Scripturæ vſu ita accipi citra controuerſiã eſt; ſiquidem Apocalypſis 3. 5. dicitur, *Qui vicerit, ſic veſtietur veſtibus.* Ad quartum reſpondeo, nullum adduci exemplum, ex quo appareat λευκὸν, appellari eam veſtem, quæ non ſit alba. Ad quintum, dicerem potiùs in Syriaco poni coccinum pro cãdido (ſicut purpureum in cygno) quàm album in Vulgata pro coccino contra E omnem conſuetudinem. Præſertim cùm ibi Græcè nõ ſit, λευκός. Ad ſextum, forſan in eo exemplo *purpureum* ponitur pro regio. Aut fortè reperitur color aliquis in quibuſdam rebus nimis candidus, cui aliqua inſit purpurei ſpecies atque reflexio: vt de pretioſiſſimis Margaritis perhibent, videri illis rubram ineſſe animam. Aut ſi aliquando purpureum ponitur pro candido; nunquam tamen album pro purpureo ſumitur; quando nullum hac de re exemplum oſtenditur.

Quanam ſit victoria per has palmas figurata.

Et palmæ in manibus eorum.] Dixi per palmas ſignificari victoriam; ſiue alludatur ad ſacri agonis F victores, ſiue ad palmas, quæ in templo erant exſculptæ multis in locis cum eadem victoriæ ſignificatione. Victoria ergo, quam iſtæ palmæ adumbrant, eſt illa ipſa, quæ eiſdem veris Iſraëlitis tribuitur c. 15. 2. vbi de illis dicitur, *Vicerunt beſtiam & imaginem eius & numerum nominis eius.* Atqui vt aliàs admonui, in noſtra declaratione non de iis agitur, qui Deo iam fruuntur in cælo: ſed de ſpiritalibus Iſraëlitis, qui per Dei gratiam in hac vita victoriam de ſuis appetitionibus reportarunt.

Obiectio contra noſtram de albis ſtolis ſignifica-

Sed aliquis mihi obiiciet Auguſtinum ſermone 11. de ſanctis, & Gregorium homil. 17. in Ezechielem; qui manifeſtè exponunt hanc palmam de *tionē, eiuſq́ ſolutio.*

palma martyrij. Quibus concinit Eccleſia in communi hymno ad matutinarum horarum calcem ſubiecto; vbi Martyrum cœtus nuncupatur candidatus Martyrum exercitus. Reſpondeo, non ſemper in hymnis atque concionibus attendi literalē ac proprium ſenſum eorum verborum, quæ ex Scriptura accerſuntur. Sæpè enim ſufficit in aliquo probabili ſenſu aut bona accommodatione accipi. Nec tamen ipſe inficior Martyres ex eorum eſſe numero, quos Ioannes candidatos cū palmis aſpexit: quin imò aſſero illos à Ioanne cum palmis fuiſſe viſos; etiam antequam pro Chriſto fortiter occumberent: & omnes etiam primitiuos Chriſtianos poſſumus quodammodo Martyres appellare. Nam iuxta diuum Cyprianum Martyres dici poſſunt, quotquot legibus per ethnicos principes latis pro Chriſti fide damnabantur; & primitiua tota Eccleſia animo ac deſiderio martyrij palmam conſequebatur. Tantuſque erat eorum numerus, qui martyrium pro Chriſti fide re ipſa patiebantur; vt meritò dici poſſit, hanc fuiſſe in primis Eccleſiæ primitiuæ profeſſionem, vt pro Catholica fide vitam cum ſanguine profunderet. Quamobrem antequam emoriantur, non iniuria cum palmis depinguntur.

Verſ. 10. *Qua gratiarum actio ſit,* ſalus Deo noſtro.

Et clamabant voce magna dicentes, Salus Deo noſtro, qui ſedet ſuper thronum & Agno.] Qui ſpiritali libertate fruuntur, & ſe vident ab improborum plagis tutos atque ſecuros, iure optimo clamant; id eſt, magno affectu, & ingenti grati animi ſignificatione Deo & Chriſto gratias agunt. *Salus*, Græcè *σωτηρία*, quæ vox aptiſſima eſt ad ſignificandam liberationem ipſam & immunitatem à plagis, quibus rebelles Iudæi plectebantur. Dicere autem *Salus Deo, & Agno*, eſt agnoſcere ſingulare fuiſſe Dei & Chriſti beneficium in ipſos collatum; quòd eos ſponte ſua æternæ vitæ nota ſignauerant, vt & plagas improborum deuitarent, & felicitate illa, quam habebant, perfruerentur.

T E X T V S.

Verſ. 11. *Et omnes Angeli ſtabant in circuitu Throni & ſeniorum & quatuor animalium; & ceciderunt in conſpectu throni in facies ſuas, & adorauerunt Deum.*

12. *Dicentes, Amen. Benedictio & claritas & ſapientia & gratiarum actio, honor, virtus, fortitudo Deo noſtro in ſæcula ſæculorum, Amen.*

COMMENTARIVS.

OMNIA ferè, quæ hîc eſſent dicenda, dicta iā ſunt c.5.verſ.11.& 12. Ibi enim depicti etiam ſunt Angeli in circuitu throni & ſeniorum & animalium. Et vtrobique hymnus, quem Angeli concinunt, ſeptem conſtat laudibus: cum hoc tamen diſcrimine, quia ibi canticum illud Chriſto intonuerunt, hîc verò æterno Patri. Quo edocemur, in Dei prouidentia, necnon brachij ipſius, id eſt, Chriſti Domini, ſplendeſcere ſeptem perfectiſſimę prouidentiæ ſpiritus.

Verùm laudes hic ab Angelis Deo decantatæ, ſint ſeptem, an octo? Septem non ampliùs eſſe ſtatuitur.

Non defuit, qui huius loci laudes non ſeptem, ſed octo eſſe arbitraretur: quòd vocem illam *Amē*, accipere voluerit quaſi peculiarem laudem, quæ cum reliquis octonarium numerum conficeret. Contra hoc tamen eſt, quia textus ipſe in ipſa diſtinctionis ratione nos perſpicuè admonet, verbū illud *Amen*, quod eſt in hymni initio ac fine, ſumē-A dum eſſe non vt peculiarem laudem, quæ Deo deferatur; ſed vt maximam eorum omnium, quę continentur in hymno, aſſeuerationem. Atque huius loci proportio & conuenientia cum illo cap. 5. dilucidè oſtendit laudes hîc etiam ſeptem fore, ſicut in capite quinto. Porrò de vocis, *Amen*, ſignificatione & energia lectorem remitto ad ea, quæ doctè conſcribit Caninius de locis Hebraicis, cap. 5. Illud addiderim, magnam rei alicuius aſſeuerationem ſuum proprium habere locum in iis, quæ cùm vera maximè ſint, veri tamen ſpeciem non habent. Hac B enim ratione accidit in eo, quod hymnus hic continet; videlicet ſeptem Diuinæ prouidentiæ ſpirituum perfectionem infinitam elucere in eximiis beneficiis, quibus Deus primæuos illos Chriſtianos afficiebat; cùm eos ſui ſpiritus ſigno notabat, & hoc modo à plagis rebellium Iudæorum cœtui imminentibus eripiebat. Ratio enim ac modus eos liberandi erat eiuſmodi, vt eos ad Crucifixi fidem tranſmitteret, & falſæ hominum exiſtimationis, fortunarum ac vitæ ipſius contemptionem illis inderet; ſicque ſuæ patientiæ clariſſimum præberet C exemplum, dum permittebat ſuos à Iudæis contumacibus vexari atq; mactari; & graues etiam proponeret comminationes ſceleratis hominibus per ea ipſa, quæ iuſti ab illis patiuntur. Vnde clarè Angeli perſpiciebant, quàm grauia & acerba ſupplicia in peccatores erant fulminanda. Quare in hac ſignatorum liberatione ab iis plagarum ictibus, quibus percutiendi erant ſcelerati, effulgebat quidquid in ſeptem ſigillorum repræſentatione continetur; vt latiùs explicatum eſt c.5.& 6.

Cur hic ſub laudum finē addatur, Amen.

Rogabit aliquis, quid cauſæ ſit, cur in hoc potiùs hymno, quàm in ipſo, quem Angeli ipſi conci-D nuerūt Chriſto, addatur modò *Amen*; tam in principio quàm in fine? Reſpondeo, vehementi hac aſſeueratione fortè ſignificari maiorē penetrationē, maioremq́; admirationem: vt nouerimus ipſoſmet Angelos eadem ſucceſſione ac progreſſu rerū, quæ in Chriſtiana Eccleſia accidebant, magis magiſque comperiſſe admirabiles Chriſti paſſionis effectus; & quò plus agnoſcebant, & aſſequebantur, eò plus in profundæ huius ſapientiæ cognitione, & Dei conſiliorum admiratione profeciſſe. Angelos enim ipſis Eccleſiæ euentibus in Dei ſapientiæ notione maiores feciſſe progreſſus apertè docet Paulus ad E Epheſ. 3.10. cùm ait, *Vt innoteſcat principatibus & poteſtatibus in cæleſtibus per Eccleſiam multiformis ſapientia Dei.* quem locum ſuprà iam expoſuimus.

T E X T V S.

Verſ. 13. *Et reſpondit vnus de ſenioribus, & dixit mihi; Hi, qui amicti ſunt ſtolis albis, qui ſunt, & vnde venerunt?*

14. *Et dixi illi; Domine mi, tu ſcis. Et dixit mihi; Hi ſunt, qui venerunt de tribulatione* F *magna, & lauerunt ſtolas ſuas, & dealbauerunt eas in ſanguine Agni.*

COMMENTARIVS.

Reſpondere *quid ſit in Hebraica phraſi.*

QVI cū alio colloqui incipit, Hebraica phraſi dicitur illi reſpondere. Itaq; interrogatio appellatur reſpōſio. Atq; interrogatio hæc vnius è ſenioribus eò ſolū tendere videtur, vt hæc repræſentatio ſeſe accommodet ad eorum, qui aliquid docent, conſuetudinē: qui, vt attentiùs excipiatur ſua doctrina, ab aliqua interrogatione principium ducere ſolent. Quòd verò vnus de ſenioribus Ioannē

Vnum hîc è ſeniorib. eundem eſſe, de quo c. 5.
Cur hoc potiſſimũ in loco vnus è ſeniorib. Ioannẽ instruat.

instruat; ſimilem habet difficultatem, nec diſſimilem ſolutionem, atque illud c. 5. 5. *Vnus de ſenioribus dixit mihi, Ne fleueris, Ecce vicit leo de tribu Iuda.* Videantur, quę ibidem diximus. Quibus addo inſuper, in hoc etiam loco, mihi pro certo eſſe, ideo vnum de ſenioribus induci qui Ioannem instituat: quia diuus Lucas (qui ſeniorum erat vnus, vt ſuprà notauimus) conſcripſit librum de Apoſtolorum actibus; in quo continetur noui Iſraëlis, id eſt, Christianæ Eccleſiæ fundatio; in eáque historia narrat, ad hunc nouum Iſraëlem cooptari quotquot ex Gentium ſuperſtitione ad veram Christi religionem transferebantur, ita vt Gentiles ad Christum verſi inter veros etiam Iſraëlitas numerarentur. Narrat inſuper Iudæis & Gentibus ab Spiritu ſancto gratiam copiosè ſuppeditari, eiúſque auxilio ſignari & eximi ab improborum ſuppliciis; ac valdè roborari, vt ſi opus eſſet, pro Christo vitam libenter amitterent, & de mundo triumpharent. Itaque veriſſimè dicitur diuus Lucas in Apoſtolorum actibus docere, veros eſſe Iſraëlitas deſignatos, eos omnes, qui ad Christi religionem ſeſe intimo cordis affectu applicabant, ſiue Iudæi eſſent ſiue Gentiles: quàm plurimóſque eſſe, qui Apoſtolorum cohortationibus ad veram ſalutis ſemitam dirigebantur.

Verſ. 14.
Qui dicãtur ex magna veniſſe tribulatione.

Hi ſunt qui venerunt de tribulatione magna.] Græcè duplex eſt articulus tam in *tribulatione*, quàm in *magna*. Fortaſſis per alluſionem ad Ægypti captiuitatem ac ſeruitutem. Ægypti enim nomen ſonat anguſtias: & quæ ſequuntur verba compellunt, vt huiuſmodi tribulatio ſit peccati captiuitas, & exulceratæ conſcientiæ infelicitas. Nam hæc eſt magna illa tribulatio, ex qua euadunt illi, qui ad Christum viua fide perfugiunt: atque in hac ſeruitute clauditur miſerabilis ſubiectio inordinato vitæ & fortunarum amori, vanę hominum existimationi, & proprij iudicij cæcitati. Quapropter mox ſequitur, lauiſſe eos ſtolas ſuas in ſanguine Agni, id eſt, è miſera illa ſeruitute, qua tenebantur oppreſſi, ad lætiſſimam bonæ conſcientiæ felicitatem tranſgredi; & à dæmonis captiuitate ad virorum ſacerdotalium numerum, qui iuſtitiæ indumentis ornati Deo in eius templo miniſtrant. Vide quæ ſuprà diximus de ſtolis albis in hoc c. n. 9. & c. 3. 5.

TEXTVS.

Verſ. 15. *Ideò ſunt ante thronum Dei, & ſeruiunt ei die ac nocte in templo eius: & qui ſedet in throno, habitabit ſuper illos.*

16. *Non eſurient, neque ſitient ampliùs; nec cadet ſuper illos ſol, nec vllus æſtus.*

17. *Quoniam Agnus, qui in medio throni eſt, reget illos, & deducet eos ad vitæ fontes aquarum: & abſterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum.*

COMMENTARIVS.

I*Deo ſunt ante thronum Dei.*] Legantur quæ ſuprà diximus n. 9. circa illa verba *ſtantes ante thronum.* Et aduerte quod ex contextu colligitur, magnam ſcilicet ſanctitatem, quam Christi ſanguis Christiano populo largè effuſéque donat; eſſe cauſam, cur ſtrenui Christi cultores efficiantur ſacerdotalis populus Deo tantoperè charus, vt ipſum in ſuo templo dies noctéſque cultu ac veneratione proſequãtur in ſpiritu & veritate; ciúſque fruantur pręſentia, quod cæleſtis beatitudinis imaginem adumbrat.

Habitare

Et qui ſedet in throno, habitabit ſuper illos.] Particula *ſuper* poteſt ſignificare idem quod inter: quod innuit Deum inter Christianos degere, quaſi eis vicinum ac proximum, qui propriam apud eos ſedem ac domicilium fixerit. Atque hæc loquutio aliis in locis familiaris eſt Scripturæ; & congruenter ad ſacroſanctam Christi corporis Eucharistiam, necnon ad Dei in ſuos patrocinium ac protectionem applicatur. Deinde *ſuper illos*, hîc eſſe poteſt idem, quod apud illos; in eo ſenſu, quem expreſſit Christus Ioãnis 14. 3. *Mãſionem apud eum faciemus.* Si igitur aduertatur hunc eſſe germanum ſenſum, protinus cernitur energia illius vocis *ſuper*, quæ denotat Deum inter eos, ſiue apud eos degere, eos tuendo ac protegendo. Vide Iſaiæ 12. 6. *Quia magnus in medio tui ſanctus Iſraël.* Hebraicè *in interiori tuo.* lege totum caput.

Deus ſuper ſuos, quo ſenſu dicatur.
Ad Eucharistiam aptè referri.

Verſ. 16.

Non eſurient, neque ſitient ampliùs, neque cadet ſuper illos ſol, nec vllus æſtus.] Petrus Faber in Agonistico. l. 2. & l. 3. opinatur in his verbis ad Hieronicarum emeritorum præmium reſpici. Id tamen non ille mihi perſuadet. Illud in primis eſt certum, hæc verba deſumpta eſſe ex Iſaiæ c. 49. 10. vbi manifeſtè eſt ſermo de Gentibus etiam ad Christum conuerſis: & verba ſunt protſus eadem; *Non eſurient, neque ſitient, & non percutiet eos æſtus & ſol.* Sermo autem eſt de cupiditatis fame ac ſiti, & de æſtu luxuriæ atque inuidiæ. Vide c. 16. 8. *Quartus Angelus effudit phialam ſuam; & datum eſt ei, æſtu affligere homines & igne.* Scio æſtum ab Andrea referri ad huius vitæ moleſtias. Aptiùs tamen de tentationibus explicatur: atque ea eſt Ambroſij expoſitio.

Alluſio ad Iſaia c. 49.
De qua fame ac ſiti hic ſermo ſit.

Verſ. 17.
Regere hîc idem, quod paſcere.

Quoniã Agnus, qui in medio throni eſt, reget illos; & deducet eos ad vitæ fõtes aquarũ] Quid ſignificet Agnũ eſſe in medio throni, diximus ſuprà c. 5. 6. Quod verò additur, *reget eos*, idem eſt, quod eos paſcet, vt patet ex verbo Græco, ποιμανεῖ. Alluſio autem perſpicua eſt ad Pſal. 22. quo confirmatur non agi hîc de cæleſtis patriæ felicitate; quia ſequitur in eodem Pſal. n. 4. *Nam & ſi ambulauero in medio vmbræ mortis, non timebo mala.* Ad quem etiam Pſalmum reſpexit Iſaias loco allato: ſubdit enim; *Quia miſerator eorum reget eos, & ad fontes aquarum potabit eos.* Quod eſt agere de Dei ſeruis ſub ouium metaphora, quas paſtor Christus pabulis vberrimis paſcit, & limpidiſſimis fontibus potat, mollíque aura, & vmbroſis arborum ſoliis opacat. Porrò in hoc loco pro vitæ fontibus quædam Græca ſonant *viuos fontes.* Sed ſignificantius eſt *vitæ fontes*; id eſt, fontes vitales aquæ & gratiæ. Senſus autem huius metaphoræ in paſtu & potione eſt de mirifico Eccleſiæ Sacramentorũ fructu; de ſacrarum Scripturarum ſolatio, & de myſteriorum fidei contemplatione; quæ famem explent, ſitímque extinguunt cupiditatum huius vitæ bonis inhiantium; & lenis diuini Spiritus aura, atque vmbra Dei protectionis & optimorum exemplorum arcent luxuriæ, inuidię, & ceterarum animi appetitionum æſtus. Hæc etiam pratorum ſpiritalium paſtio complectitur ſolidarum virtutum & viuæ in Christum fidei exercitationem. Vide Pſal. 22. *Deduxit me ſuper ſemitas Iuſtitiæ.*

Quo ſenſu dicatur Deus abſtergere lacrymas à ſuorũ oculis.

Et abſterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum.] Hoc, vt iam admonui, ex Iſaiæ c. 25. 8. deſumptum eſt; & in eodem hîc ſenſu accipitur, atque apud Iſaiam: Deum ſcilicet ſpiritalibus Eccleſiæ Christianæ hominibus abſtergere lacrymas, quas huius vitæ laborum atque ærumnarum ſenſus expreſſerat; illíſque gratiam donare vt in ipſis calamitatibus glorientur; eos etiam fletus comprimere, & exſiccare, quos deprauatæ conſcientiæ ſtimuli ſolent adducere; & impetratæ veniæ ſpe confirmare. Quorum vtrumque maximæ eſt felicitatis argumentum,

mentum, & quædam cæleſtis beatitudinis imago. A Ideóque hæc eadem verba applicat Ioannes perfectiſſimo felicitatis æternæ ſolatio cap. 21. 4. Verùm, quòd verba iſthæc exponantur ibi de cæleſtis gloriæ lætitia, nihil obeſt, quominus hîc etiam ad ſpiritualium virorum in hac vita conſolationem eleganter applicentur: vt explicauimus ſuprà in commentario verſus noni.

Omnia, quæ hactenus diximus, appoſitè deſeruiunt, vt illis admirabilis declaretur affectio ſigni viuentis Dei, quo veri Iſraëlitæ ſignati plagarum ictus effugiunt, quibus ſeueriſſimè plectit Deus ſpiritalem Ægyptum, id eſt, inimicos crucis Chriſti. B Sed tametſi contextus ſingulatim de primitiuis Chriſtianis agit, déque plagis Iudaico populo illatis; hæc tamen doctrina generalis eſt: poteſtque congruenter ad ſtatum præcipuè religioſorum applicari. Illi enim appellati poſſunt vel maximè populus electus (ad ſæcularium diſtinctionē) & Spiritus ſancti nota ſignatus: illi inſuper ſunt qui fruuntur potiſſimùm ſacroſancti Chriſti corporis præſentia in Euchariſtia & ſingulari Dei ipſius patrocinio: illi, qui dies noctéſque in templo ante Deum aſſiſtunt: illi denique, qui ingentē vitarūt tribulationem, quā è ſecularibus complures patiuntur miſerrimè, iuxta illud Pauli de coniugibus dictum, *Tribulationem* C *carnis habebunt huiuſmodi*. Quòd ſi probi etiam homines coniugio addicti tribulationis non erunt expertes; quid mundo generatim futurum putamus?

Prædicta ſignatorū doctrina ad religioſos applicatur. Religioſa vita encomiū.

Demū obſerua verbo illi, *ſeruiunt*, Græcè reſpondere, λατρεύουσιν, quod ſignificat diuinum cultum: id autem in religioſis hominibus præſertim verum oſtenditur; qui diu noctúque ſe totos diuino cultui dicant & conſecrant. Quidquid enim ſuperiorum, atque adeò Dei ipſius obedientia præſtatur, religionis & diuini cultus proprium efficitur. Præterea *Non eſurient, neque ſitient*. neque enim aut cupiditas, aut ambitio in Religione regnat: nec concupiſcentiæ ardor ſentitur, ſingulari Dei & Agni beneficio. D Poſtremò, etſi non habitus (quod aiunt) ſed religioſi mores Monachum informant; non tamen dubium eſt, quin ſacratum Religionum inſtitutio fuit cæleſte inuentum; vt in hac vita homines non adumbratā modò, ſed expreſſam beatitudinis habeant imaginē, & faciliùs ac ſecuriùs Chriſtianę religionis ac profeſſionis præſtantia, dignitatéque fruantur.

Religioſos diu ac nocte diuino cultui eſſe addictos. Religioſa vita quā longè à cupiditatū ſiti eſſe debeat.

NOTATIO V.

In qua proponitur ſuſpicio quædam de numero centum quadraginta quatuor millium (quem ponit Apocalypſis c. 7. & 14.) & de illa iudicium fertur. E

Singularis explicatio de numero 144. millium ad paucas perſonas redacta.

NONNEMO ſuſpicatus eſt numero illo (*centum quadraginta quatuor millia*) deſignari paucas admodum perſonas; ſed tantæ virtutis ſingulas, vt quælibet earum pro mille viris debeat computari. Huic verò ſuſpicioni vt aliquam veriſimilitudinem conciliaret, præmittebat nonnulla. Et in primis minimè opus eſſe, vt centum quadraginta quatuor millia ſignati (de quibus dictum eſt Ioanni) ſint iidem cū turba magna quam dinumerare nemo poterat. F Quo potiùs noſtra ſententia (quæ vtroſque facit eoſdem) videtur vix poſſe notā nouitatis effugere. Si autē ſupponatur, illos centum quadraginta quatuor millia ſignatos, eſſe ex populo Iſrael ſecundùm carnem; turbam verò innumerabilem eſſe ex Gentilitate: cùm vel ex noſtra acoluthia cōſtet, non agi in capite ſeptimo de aliis Iſraëlitis, quā de illis, qui fidē Chriſti receperant, aut quā plagarum tubæ aduerſus rebelles Iudæos concreparent. Ex hoc ipſo colligi videtur numerū illum (*centum quadraginta quatuor millium ſignatorum*) non debere accipi pro numero adeò, ac ſonat, magno. Quia numerus eorum, qui Chriſto nomen dederant, priuſquam plagæ illæ aduerſus rebelles Iudæos immitterentur, non videtur fuiſſe adeò magnus.

Imò verò apparet ſignatorum numerum fortaſſè nō debere extendi ad eos omnes, qui illo tempore fidem Chriſti receperant. Quia ſignū Spiritus ſancti (vt conſtat ex aliis S. Scripturæ locis) continet adeò magnā ſanctitatis & donorum Spiritus ſancti excellentiā, vt ij ſolùm videantur inter ſignatos recenſendi, qui primitias Spiritus accepêre, ad fidē Chriſti prædicandā & propagandam. Hos verò eximios prædicatores, nemo dicet fuiſſe exercitum adeò numeroſum, ſed potiùs puſillum gregē. Singuli n. Apoſtoli videntur paucùlos quoſdam diſcipulos prædicationis Euāgelicæ ſocios ſibi adiunxiſſe (quemadmodū de Iacobo Hiſpaniarum patrono cōpertum eſt:) atque illi numero quidem pauci, ſed virtute & ſanctitate admirādi, à Deo cōfortati, ſuſceperunt atque patrarunt egregium illud facinus ſubiiciendi ſcilicet Euangelio, primùm decimam Iudæorum partem, deinde ex Gentibus vniuerſum orbem Romanum, & ceteras quoque nationes.

Ad hæc; ad numerum centū quadraginta quatuor millium propiùs accedendo, notat prædicta ſuſpicio, paucos illos diſcipulos, quos ſibi ſocios adiunxerūt Apoſtoli, aptè appellari poſſe duodecim duodenarios. Quia quamuis nō conſtet præciſè de ſingulorum manipulorum numero; neque veriſimile ſit fuiſſe in ſingulis duodenarium: nihilominùs, vt ſignificētur Apoſtoli ſinguli paucos ſibi diſcipulos adſciuiſſe, quemadmodū Chriſtus paucos ſibi aſſūpſit Apoſtolos; aptè ſingulorū cunei ſiue decuriæ in duodenario figurantur. Sic enim, quemadmodū Chriſtus ſuos Apoſtolos appellauit puſillum gregē, cùm eſſent perſonæ duodecim, non aliter ex æquali electorum diſcipulorū numero, qui ſingulis Apoſtolis tribuantur, conſtituūtur duodecim manipuli, ſiue puſilli greges, ad mundum ſubiugandū deſtinati. Atque ea ratione conuenienter ſatis omnium Apoſtolorum diſcipuli reuocantur ad numerum centū quadraginta quatuor; quia duodecies duodecim conſtituunt centum quadraginta quatuor. Neque hoc eſt præſtituere ſingulos manipulos verè fuiſſe duodenarios: ſed ſolùm eis duodenarij nomen, Apoſtolici collegij inſtar aptè tribui, eo quòd ſint pauci numero, & ſinguli in fortiſſimos & fortunatiſſimos duces electi.

Mox verò vt innuatur, eos ipſos, qui adeò pauci erant, perfecturos id quod præſtari non poſſe videbatur, niſi ab ingenti exercitu, ſignificantiſſima videtur eſſe phraſis, ſi ſupra dicti centū quadraginta quatuor viri appellentur cētum quadraginta quatuor millia. Quod nō eſt aliud, quā aſſerere ſingulos eorū eſſe inſtar virorum mille, quòd poſſint ſinguli pro mille operari. Qua loquendi ratione alludi videtur ad id Iſaiæ 60. 22. *Minimus erit in mille, & paruulus in gentē fortiſſimā*. Quæ verba, quamuis ferè ad Chiliarchorū munus referri ſoleāt, vt ſenſus ſit ſingulos fore tribunos, & militibus mille præfuturos; multò tamē ſignificantior erit locus, ſi de ſingulorū virtute agat; eamq; eiuſmodi eſſe cōfirmet, vt ſinguli meritò pro mille reputētur. Cui ſignificationi cōgruentiſſimè deſeruit illa phraſis, *in mille, in gentē fortiſſimā*. Nā ea ipſa phraſi dicitur Ieremiæ 1. n. 18. *Ego dedi te in ciuitatem munitā, & in columnā ferreā, & in murū æneum* & c. 15. n. 20. *Dabo te in murū æreum fortē*. Atque illa ipſa recepta expoſitio (quæ cùm dicitur *minimus erit in mille*, intelligit ſingulos fore Chiliarchos) eodē recidet; ſi animaduertatur, eum effici Chiliarchum, cui virtus de cælo tribuitur, vt mille animas Chriſto lucretur; quod eſt eas in Chriſto gignere, ac earum eſſe patrē; ſic n. ex vno fiūt mille. In ſpirituali autē filiorum generatione, qui per Dei gratiā vnius integri regni fuit pater in Chriſto, i. qui integrū regnū potuit Chriſto ſubiicere, non ſolùm bellū geſſit, vt ſingularis miles, ſed etiā quaſi exercitus maximus atque fortiſſimus; quandoquidem integro regno potuit inferre bellum, & præclaram de illo victoriam reportare.

Porrò huic cogitationi fauere videntur multi S. Scripturæ loci, in quibus expenditur glorioſum eſſe Deo, per milites paucos de vniuerſis triūphare exercitib. Vide Deut. 32. 30. *Quomodo perſequatur vnus mille*. Et 1. Reg. 14. n. 6. *Non eſt difficile Deo, ſaluare in paucis*. 1. Machab. 3. 18. *Nō eſt differētia in cōſpectu Dei liberare in multis & in paucis*. Huc etiā ſpectat id Iſaiæ 10. 22. *Conſummatio abbreuiata inundabit iuſtitiam*. Quemadmodum enim Deus multiplicauerat quōdam gentem, & non magnificauerat lætitiam (vt habetur Iſaiæ 9. 3.) ſic poſtea reuocato fidelium numero ad paucos, ſed ſtrenuos & electos, per eos ſubiugauit vniuerſas nationes. Sicut adumbratum fuerat in hiſtoria illa Gedeonis, de qua Iudic. 7. Et ſicut elegantiſſimè ſignificatur in libello paruo, de quo Apocalypſeos 10. Facit, quòd ſimiliter in religioſorum ordinum initiis, ex paucorum, ſed electorū, labore multò maior ſolet percipi fructus, quā poſt aliquot ſæcula ex numeroſæ multitudinis opera & induſtria. Quare elegantiſſimè & ſignificantiſſimè dici valeat, illos primos decem Societatis noſtræ Patres, fuiſſe decies mille viros: atque cùm à B. Ignatio parente noſtro miſſus eſt ad Indos Xauerius, non vnū hominē, ſed numeroſum atque robuſtū exercitū eò fuiſſe miſſū. Quod n. Dauidi dictū eſt

1. Reg. 18. *Tu vnus pro decem millibus computaris*, id etiam beato Xauerio veriſſimè dici potuit. Si verò eiuſmodi phraſis plena eſt elegantiæ & energiæ, quid prohibet, vt ea ratione de Apoſtolorum diſcipulis ſiue commilitonibus loquamur, per quos partum, & auctum eſt Eccleſiæ Chriſtianæ imperium? vt ſcilicet eos, appellemus centum quadraginta quatuor millia, quamuis re vera vix fuerint centũ quadraginta quatuor viri. Alioqui verò quid mirum, cum exercitum, in quo centum quadraginta quatuor millia numerabantur, magnam de mundo victoriam fuiſſe conſequutum? Enimverò victoriam, paucorum militum manu ac valde paucorum, fuiſſe obtentam, id valde admirandum eſt; atque adeò multò magis conſentaneum, ſi intelligamus in eo gloriari Deum, quòd paucis admodum Apoſtolorum diſcipulis, virtute cæleſti armatis, mundum ſubiugauerit; quòdque eos meritò appellare poſſimus centum quadraginta quatuor millia: quia quòd exercitu adeò numeroſo primùm cum Iudæis, deinde cum Gentibus cõflixerit. His addi poteſt, non ſolùm non videri Deo dignũ tam numeroſo exercitu moliri mundi conuerſionem, verùm Imperatores etiam terreſtres qui nomen ſibi compararunt (quemadmodum Alexander Magnus, atque Romani & illorum imitatores) non id vnquam contendiſſe, vt ipſorum exercitus ex ducenties millibus, aut ex centies, & quinquagies millibus conſtaret; ſed ad delectum potiùs attendiſſe militum: atque ea ratione exercitibus non valdè numeroſis de aliis numeroſiſſimis ſæpe potiùs inſignis triumphum egiſſe, vt notum eſt iis, qui ipſorum hiſtorias perluſtrarant. Si igitur in hominibus quoque factum eſt, id prudentis & magnanimi conſilij fuiſſe: quantò maiori iure cenſeri debet, diuinam prouidentiam non id elegiſſe, vt valdè numeroſo exercitu cum Iudæis & Gentibus dimicaret; ſed potiùs paucorum manu, & eorum præſertim, qui ſinguli pro mille poſſent computari?

Reſpondetur ad prædictã explicandi rationem.

Hæc ſunt, quæ pro illa opinione in ſpeciem plauſibili militare videntur. Nihilominùs tamen quamuis ea expoſitio ſiue ſuſpicio ſpecioſa prima facie videatur: collata tamen cum contextu Apocalypſeos, & cum ſerie ſiue acoluthia argumenti, meo iudicio non ſubſiſtit. Capite enim ſeptimo Apocalypſeos non agitur de iis ſolùm, qui prædicationis Euangelicæ officio functuri erant; ſed de vniuerſo eorum numero, quos plagæ contra Iudæos rebelles A immiſſæ præteritura erant, tanquam ipſius Dei ſeruos, & ipſius nota inſignitos. Genuinus enim capitis ſeptimi ſcopus nihil eſt aliud, quam magnum fuiſſe numerum eorũ, quos plagæ iuſſæ ſunt non attingere. Quamuis enim rebelles Iudæi fuerint multò plures, quam illi, qui nomẽ Chriſto dedêre: ſed etiam quam plurimi fuerunt, non ſolùm ex Gentibus, ſed etiam ex Iudaico populo, computatis non iis tantùm, qui Iudæam incolebant, ſed etiam iis qui in nationes diſperſi.

Adhuc tamen aliqua ratione in numero centum quadraginta quatuor millium (qui refertur cap. 7. & cap. 14.) relinquitur locus aliquis eis, qui conſiderare velint, Deũ de vniuerſis nationibus paucorum admodum militũ manu glorioſum egiſſe triumphum. Non quòd numerus ille B centum quadraginta quatuor millium ſolùm deſignet electos Apoſtolorum diſcipulos, ſed quòd vniuerſus Eccleſię primitiuæ exercitus propterea reuocetur ad numerũ centum quadraginta quatuor millium, quia Apoſtoli ipſi fuerunt duodecim, & quia illi tot animas Chriſto ſubiecerũt, vt verè affirmari poſſit primitiuos illos Chriſtianos ab Apoſtolis ad Chriſtum adductos, eſſe numerum illum centum quadraginta quatuor millium, quos ſignum Dei viui fecit inſignes. Quare, dum illi omnes in duodecim tribus diuiduntur, eo ipſo tanti facinoris gloria, ſecũdũ Deum, duodecim Apoſtolis defertur: atque adeò affirmatur, vnũquemque ex Apoſtolis factum eſſe non ſolùm in mille, ſed etiam in duodecim millia, & in gentem fortiſſimam & C electam. Atque aptè etiam notari poteſt, in numero centum quadraginta quatuor millium, ad quem primitiui Chriſtiani reducuntur, id fortaſſe innui, quod Iſaiæ phraſim ſuperat. Iſaias enim non plus dixit, quam *Minimus erit in mille*: vnio tamen atque concordia duodecim Apoſtolorum perfecit, vt vnoſquiſque eorum non ſolùm pugnaret tanquam vnus ex duodecim, ſed etiam tanquam omnes duodecim; ratione ſcilicet vnionis atque concordiæ inter illos omnes. Quare, cum ſinguli eorum poſſent ſeorſim pro mille computari; coniuncti & colligati inter ſe per vnionem atque concordiam ſinguli pugnare iam poſſunt, vt duodecim millia; atque adeò vniuerſi tanquam centum quadraginta quatuor millia. Quia duodecies duodecim conſtituunt centum quadraginta quatuor.

CAPITIS VIII.

PROLOGVS, SIVE NOTATIO I.

De connexione ſilentij cum ſeptem tubis.

An ſigilli 7. figura in cæli ſilentio terminetur necne?

In texto octaui huius capitis nodos eiuſmodi expediendos occurrit; Verùm ſigilli ſeptimi repræſentatio in cæli ſilentio terminetur, an verò longiùs progrediatur? Beda enim, Rupertus, Albertus Magnus, Ioachimus, Aureolus, Pannonius, Pererius & alij arbitrantur ea, quæ Ioannes n. 2. addit, *Et vidi ſeptem Angelos ſtantes in conſpectu Dei, & data ſunt illis ſeptem tubæ*, non iam ad ſeptimi ſigilli progreſſionem, ſed ad viſionis alterius nouæ inceptionem ſpectare. Quin imò Pererius contendit, hanc eſſe Victorini, Ticonij, Primaſij, Anſelmi, & Richardi ſententiam, quòd dicant, in tractatu de ſeptem plagis regredi ac retrouerti Apocalypſin, & Chriſtianæ Eccleſiæ ſeriem rurſus ab initio texere. Noſter tamen Ribera contendit, ſeptem tubas ad ſeptimi ſigilli myſteriũ directè ſpectare. Ex quo ſequitur viſionem ſeptimi ſigilli vſque ad capitis vndecimi exitũ nõ finiri. Ibi enim dicitur, *Et ſeptimus Angelus tuba cecinit*, &c. Quæſtio hæc nõ parui momenti eſt ad myſteriũ ſigilli ſeptimi & libri cõnexionẽ probè cognoſcendã. Quapropter operæ pretium me facturum putaui, ſi eam vice prologi ſingulariter excuterẽ.

Pererij & aliorum opinio pro parte affirmatiua.

1. Sententia Riberæ negatiua: quæ vt verior amplectenda.

Riberæ ſententiam, atque adeò noſtram, ex capitum Apocalypſeos diſtinctione videri Eccleſiæ conſenſum eſſe.

Pererius pro ſe adducit, opinionem ſuam omnium ferè interpretum eſſe communem, & Riberæ expoſitionem eſſe ſingularem: mihi tamen contra videtur; atque illud ſaltem exiſtimo, Riberæ opinionem communiori eſſe cõſenſu receptam. Nam præterquam quod expreſſè eam tenent Andreas & Aretas, & ſequuntur non ſolùm Ribera & Viegas, ſed etiam Arias Montanus, Caponſachius, & alij, qui ſeptem tubas in ſeptimo ſigillo comprehendi dilucidè affirmant. Præter hoc, inquam, capitum diſtinctio, nobis ab Eccleſia in ipſo textu appoſita, oſtendit non obſcurè A meo iudicio cõmunem eſſe conſenſionẽ, viſionem nouã nequaquam incipere ab iis verbis, *Et vidi ſeptem Angelos*. Etenim ſi noua inde exordiri viſio crederetur (quæ quatuor omnino capita complectitur) cui planũ non ſit, diſſentaneum valdè eſſe, nouũ exordiri caput ab vnica linea, quæ ex ſeptẽ ſigillorũ viſione ſupererat, cùm tamen extrema illa linea cum ſeptimo capite coniungi facillimè poſſet, vt noua viſio octaui capitis initium auſpicaretur? Ratio hæc conuincit, opinor, vt credamus veriſimilius Eccleſiæ viſum fuiſſe, viſionem nouam minimè incipere in his verbis, *Et vidi ſeptem Angelos*; ſed hoc potiùs totum ad myſterium ſigilli ſeptimi pertinere.

B Confirmatur inſuper, quia non defuit quiſpiam (vt Pãnonius) qui octaui capitis initiũ ab illis verbis ſumere voluerit, *Et vidi ſeptem Angelos*: cuius tamen diuiſio recepta nullo modo eſt. Quod verò attinet ad Græcorum diſtinctionem, quam habemus in Andrea & Areta; ea quoque fauet Riberæ. Græci enim capitis vigeſimi primi principiũ ducunt ab ea parte, vnde Latini caput octauum ordiuntur. Iam quod allegat Pererius, Ticonium ſcilicet, Victorinũ, Primaſiũ, Anſelmũ, & Richardum aduertere in ſeptẽ plagis Apocalypſeos ſeriẽ texere, & ab initio Eccleſiæ repeti, C Reſpondeo mirũ non eſſe, vt in libro adeò difficili ſit aliqua huiuſmodi recapitulationis, ſiue regreſſionis ſuſpicio. Præſertim, quia (vt videbimus poſtea) verum eſt, in ſeptimo ſigillo nonnihil recapitulationis ineſſe; propterea quòd ita doctrinæ ordo exigebat. Sed vtcunque id ſit, ſtatuendum eſt, ſeptem tubas ad ſigilli ſeptimi myſterium pertinere.

Obiectio contra prædictũ ex capitum

Huic tamen argumento ex capitum diſtinctione petito reſpondebit aliquis, diſtinctionem huiuſmodi non adeò eſſe antiquam, vt eam ſectari cogamur. Verùm enim

verò

diſtinctione argumentum: eiuſque ſolutio.

A verò illud ſaltem prudentiſſimus quiſque haud dubiè iudicabit, diſtinctionem tot retro ſæculis in vniuerſa Eccleſia receptiſſimam pluris eſſe faciendam, quam Bedæ, Ruperti & paucorum aliorum opinionem. Et ſanè in officio, quod de Michaele Archangelo decantat Eccleſia, & antiquum valde eſt, antiphona ad Canticum, *Benedictus* præfixa ſatis indicat, communem hac de re totius Eccleſiæ conſenſionem fuiſſe, ne cæli ſilentium a conſequentibus diuelleretur: ſic enim habet, *Factum eſt ſilentium in cælo, cũ draco committeret bellum; & Michael pugnauit cum eo, & fecit victoriam.* Licèt autem primo aſpectu fucum videatur facere coniunctio illa cæleſtis ſilentij cũ Michaelis & draconis pugna; qui tamen debitam, vt par eſt, de communi Eccleſiæ conſuetudine exiſtimationem conceperit, non dubito fore eidem pergratum cognoſcere, quam aptè ad Michaelis etiam cum dracone conflictum applicetur ſilẽtium, B ſi ſemel cum ſeptem plagis coniungendum aſſeramus. Alioquin res eſſet correctione digniſſima. Et hactenus de auctoribus, qui Riberæ adſtipulantur.

Rationibus eadem noſtra ſententia roboratur.

Veniamus iam ad rationes, & prius quid ipſa figura exigat; deinde, quid ſenſus, diſquiramus. Ac primùm in capitis ſeptimi prologo validis rationibus probauimus, ſignũ illud centum quadraginta quatuor millibus impreſſum eò ſpectaſſe, ne ipſos plagæ tubarum inferendæ contingerent, eamque ob rem digreſſiunculã illam ibi fuiſſe interiectam. Ex hoc igitur ita conſtituto euidenter elicitur, ſeptem illas plagas cum ſigillo ſeptimo componi neceſſariò debere. Namque ſignum illud ſiue notam ſeruorũ Dei frontibus inuſtam (ſi conſequentiæ ſeruetur vllus ordo) C ſubſequatur oportet ſeueritas in improbos exercita. Quare neceſſe eſt, cæli ſilentium cum ſeptem plagis quaſi periſtaſin ſiue circumſtantiam copulari.

Idem ex præcedentium ſigillorum conſecutione validè firmatur.

Deinde proportio & congruentia, quæ in ſigillorum ſex antecedentium figuris reperitur, poſtulat, ne huius ſeptimi ſigilli viſio in ſolo ſilentio conſiſtat. Nam in ſigillorum cæterorum quolibet reſignando multò plura & admirabiliora pateſcunt: atqui friuolum planè eſt, ſeptimi & poſtremi apertionem in mutum cæli ſilentium deſinere. Accedit, quòd ſilentium fieri iuſſum grauioris alicuius rei initium afferre ſolet, ad quam præmitti ſilentium oportebat; vt conſtat Actuum 13. 16. vbi Paulus manu ſilentium indicit, quò ſuam exordiatur concionem. Et c. 19. 33. *Alexander manu ſilentio poſtulato, volebat reddere rationem populo.* Et c. 21. 40. *Paulus verum magno ſilentio facto allocutus eſt plebem.* D Valdè ergo veriſimile eſt, indictum cælo ſilentium cum ſeptem plagis ſequentibus cohærere.

Tertiò ipſamet enumerandi ratio, meo iudicio, compellit, vt ſilentium hoc intelligatur eſſe cum plagis congruens. Ait enim Ioannes, *Factum eſt ſilentium in cælo: & vidi ſeptem Angelos, & data ſunt illis ſeptem tubæ.* Certè in quocunque hiſtorico ſimilem reperiremus loquutionem, dubitaret nemo, ſilentium hoc conſentaneum eſſe ad ea, quæ conſequuntur.

Tandem ex cæterarũ opinionum minùs cohærenti ſerie ſententia Riberæ fulcitur. Aliorum expoſitiones variæ de cæli ſilentio.

Huiuſmodi rationes veriſimilem ſatis reddunt Riberæ opinionem. Cæterùm quæ in ænigmatis ſenſu innituntur, validiores adhuc ſunt. Quæ omnes eò reducuntur, vt ſi cæli ſilentium cum ſeptem plagis non copuletur, nulla cæleſtis huius ſilentij interpretatio ſit ſuper, in qua mens poſſit omninò acquieſcere. Etenim expoſitio Primaſij, Ticonij, & Victorini eſt de quietis æternę principio in beatorũ E felicitate. Ambroſius verò explicat de pace Auguſti, quam Nero perſequutione in Eccleſiam concitatã abrupit. Gregorius, Haymo & Anſbertus interpretantur de huius vitæ contemplatione non diu perſeuerante. Frater Bartholomæus de Martyribus in ſuo compendio ſpirituali exponit de quodam diuini amoris actu, qui langueſcere facit animum, & rerum omnium obliuiſci; & citat pro ſe Richardum. Aureolus & Lyranus referunt hoc ſilentium ad perſequutionis tempus, ſub Iuliano Apoſtata coortæ, cũ publica Chriſtianę religionis exercitatio in Eccleſia ceſſauit. Rupertus in ea eſt ſententia, vt aſſerat, ſignificari hic nullum fore, qui extremi Iudicij die hiſcere audeat. Beda, Anſelmus, Richardus, Thomas, Dionyſius & Pererius, volunt in hoc ſilẽtio prædici futuram Eccleſiæ quietem poſt Antichriſti interitum; quam autumant non ampliùs quadra- F ginta quinque dies eſſe duraturam: pro qua declaratione afferunt diuum Gregorium Danielis 12. Pannonius de huius etiam quietis tempore poſt necem Antichriſti futuræ intelligit, hoc tamen tempus affirmat eſſe celebrem illum pacis millenarium. Nec dicere dubitat, idemmet tempus diuerſis rationibus poſſe & breuiſſimum nuncupari, id eſt, dimidiæ horæ, & longiſſimum, id eſt, mille annorum. Sed de mille annis ſuo loco dicemus. Nunc, quid in prædictis explanationibus requiram, aduerte.

Improbantur ſuperiores de cæli ſilentio interpretationes.

In primis in eis deſidero, vt ſeptem ſigillorum myſteria cohærentiam inter ſeſe & conſequutionem habeant; ita vt appareat, illa non pro libito & ſponte, ſed neceſſariò ad ſeptem puncta reuocari, nec plura aut pauciora eſſe potuiſſe; eorumq; vltimum in ſigillo ſeptimo contineri. Hoc A porrò myſterium in pluribus Scripturæ locis eſſe prædictum; neceſſe tamen eſſe a Chriſti ſpiritu explicari. Ad hæc; huius myſterij intelligentiam tanti referre, vt in ea lachrymarum Ioannis impendium meritò fieret. Sanè ad hæc omnia obligat capitis quinti contextus, vt ibi expendimus. Quis ergo neſciat, nullam prædictarum expoſitionum huic obligationi ſatisfacere?

Secundò, requiro in eis, vt ſeptimi ſigilli myſterium cõprehendat procellam ac tempeſtatem, quam effugiunt illi, qui Spiritu ſancto ſignati ſunt. Hoc enim poſtulat ſcopus & argumentum capitis ſeptimi, vt in eius propoſitione planum fecimus.

Tertiò, requiro, vt ſymbolica ſilentij expoſitio aptiſſima ſit, & ad receptam ſacrarum Literarum conſuetudinem accommodata, de quo infra.

Quartò, vt in dimidio horæ ſpatio inſit elegantiſſima B aliqua & ſignificantiſſima alluſio ad aliquem Scripturæ locum inſignem. Sicut enim in tribus annis & ſex menſibus cap. 11. & capit. 13. meritò arguuntur oſcitantiæ interpretes, qui non animaduertant alluſionem ad locum Danielis. Sic in dimidiæ horæ ſpatio omnino inquirendum fuit, an ad aliquem Scripturæ locum reſpiciatur, & an reſpectus ille legitimæ explicationi lucem afferat.

Quintò denique deſidero, vt myſterium ſigilli ſeptimi, quemadmodum & ſex priorum, ſit vnum ex præcipuis portentis, in quibus ſplendet perſpicaciſſima Ieſu Chriſti prouidentia erga Iudaicum populum. Nam, vt in prolegomenis vidimus, grauiſſima eſt auctoritas & fundamenta firmiſſima, vt credatur in Apocalypſi a capite 4. vſque ad 11. C agi de modo ac ratione, qua ſe cum Iudaico populo geſſit Deus. Et a capite 12. ad 19. quo pacto cum Gentilium populo egit.

Hiſce omnibus nulla ex illorum explicationibus facit ſatis, qui ſilentium a ſeptem plagis disiungunt. Quamobrem, cùm diuiſio Eccleſiæ tam Latinæ, quam Græcæ; cùm Antiphona, qua vtitur Eccleſia; cùm expreſſa Andreę, Aretæ, & aliorum declaratio dilucidè faueat iis, qui hoc cæli ſilentium non ſeorſum a plagis tubarum accipiunt, ſed potiùs vt rem ipſi ſeptem plagarum myſterio congruentem; prudentiæ eſt hanc tentare viam: ſperoque me in eum modum aſſequuturum, quo his quinque rebus, quæ in ſuperioribus declarationibus deſiderari videntur, cumulatè ſatisfaciam. Illud ſaltem inficiabitur nemo, me in hac via ſectanda minimè difficultatem ſubterfugere: cùm tantò D difficilior ſit ſeptem ſigillorum expoſitio, quantò enucleatiùs explanationis ſeries ac filum protenditur. Atque hanc fortaſſis ob cauſam nonnullis fuit in optatis, vt ſeptem ſigilla a cap. 6. ordirentur, nec vltra primam octaui lineam ſeſe extenderent: quòd difficillimum duxerint declarationem argumenti de ſeptem ſigillis ad finem vſque c. 11. continuari. Hanc tamen difficultatem Deo auſpice ſuperatum iri confido.

T E X T V S.

Verſ. 1. Et cùm aperuiſſet ſigillum ſeptimum, factum eſt ſilentium in cælo, quaſi media hora.

E

C O M M E N T A R I V S.

STATVIMVS iam in præcedenti notatione, hæc verba accipienda eſſe, non vt totum myſterium ſigilli ſeptimi repræſentantia; ſed vt periſtaſin ſiue circumſtantiam ſeptem plagarum, quibus Deus Iudaicum populum mulctauit. Nam ſeptimi ſigilli myſterium nihil eſt aliud, quàm maxima ſeueritas, qua animaduertit Deus in Iudæos Chriſtum repudiantes. Et de ipſis quidem plagis dicemus in proximi verſus commentatio. Nunc videndum eſt, F quid habeat commune cæleſtis hæc taciturnitas cum ſeptem plagis? Et omiſſis aliis declarationibus, quas notatione ſuperiori indicauimus; nunc eas ſolùm proferemus, quæ ſilentium cum plagis copulare conantur.

Silentium hoc cum ſubſequentibus tubis earũmque myſterio copulari. Quomodo ſilentium cum tubarum myſterio cohæreat.

Andreas ergo & Aretas cæli ſilentium interpretantur de Angelorum ſiue Beatorum modeſtia & reuerentia erga diuinam maieſtatem. Hanc explicationem illud fouet; quòd quando potens aliquis princeps furoris atque indignationis indicia præ ſe fert; ad ſuæ familiæ reuerentiam ac venerationem videtur ſpectare, vt omnes ſe colligant, con-

Aliorũ hac de re opiniones. 1. Opinio.

contrahant, & præ timore obmuteſcant. Quin & ipſimet filij chariſſimi, quos nulla illius indignationis particula contingit, præ parentis tamen obſeruantiâ atque pudore, per aliquod temporis interuallum conuenire ipſum, & alloqui non audent.

Altera eorundem explicatio eſt de ignorantia Angelorum atque Beatorum circa ſecundum Domini aduentum: prudentes enim de eo, quod ignorant. conticeſcunt.

Ribera ſilentium ad admirationem refert, magnus enim ſtupor ſolet frequenter mutos ac taciturnos præ vehementi admiratione reddere. Quod ſi ad admirationem applicetur plagarum, quas Deus volebat in Iudæos immittere, poteſt huiuſmodi admiratio & ſtupor in ipſarum plagarum magnitudine fundari, vel in eo potiùs, quòd omnes in Iudaici populi repulſam tandem vergerent.

Alius fortaſſe aſſeret, ſilentium eſſe ſignum laudis, & modeſtæ cuiuſdam approbationis, qua diuinæ iuſtitiæ integritatem, & æquitatem Beati cōfiteantur. Quò forſan ſpectet illud Pſal.64. *Te decet hymnus, Deus, in Sion.* Vbi Hebræa ſonant, *Tibi ſilentium, Deus, in Sion.* Si autem referatur ſilentium ad approbationem ſententiæ à Deo ferendæ contra Iudæorum populum, comprobatio quidem illius, & quaſi confirmatio per taciturnitatem decôro non caret, nec non admiratio, ac ſtupor, quòd ſeipſos gratos & acceptos, alios ingratos ac repulſos videant: cùm poſſet facilè Deus inuerſo ordine illos eligere, atque hos reprobare.

Dicat alius, innui in hoc ſilentio pietatem ſanctorum, & commiſerationem in alienis miſeriis, ſicut Iob 2.13. dicitur de ipſius amicis, *Nemo loquebatur ei verbum,* &c. Poteſt prætereà ſilentium denotare Sanctorum pudorem ac verecundiam: nam perfectorum virorū eſt, viſo improborū ſupplicio, propriorū ipſos delictorum reminiſci atq; pudere.

Veruntamen in his omnibus conſiderationibus illud difficultatis reperio. ſupponitur enim in illis, cæli ſilentium conſectarium eſſe ad Sanctorum viſionem, qua ſeptem plagas, ſeu tubas aſpexerant, quod tamen textus non vt conſequens, ſed vt antecedens enarrat. Neque enim ordo eſt, ſeptē Angelis totidem tubas fuiſſe datas, & illico factum in cælo ſilentium, ſed è contrario, *Factum eſt ſilentium in cælo quaſi media hora. & vidi ſeptem Angelos, & data ſunt illis ſeptem tubæ.* Ad hæc poſſet aliquis reſpōdere, ſigilli ſeptimi apertione innotuiſſe Sanctis ſeueritatem, qua Deus Iudaicum populum punire decreuerat, atque adeò ante ipſum ſilentium præſtitui conſiderationem de ſeptem plagis. Sed cōtra eſt. quia conſentaneum non eſt rationi exiſtimare, in ſigilli ſeptimi repræſentatione immutatū fuiſſe ordinē: atqui in hac viſione repræſentatur ſilentiū plagas antecedens, & plagæ ſilentiū conſequentes.

Præter hæc, ni me fallit animus, aptior & receptior ſilentij ſignificatio eſt, vt denotet patientiam ſeu tolerantiam. Vide Iſaiæ 42.14. *Silui, patiens fui.* Et cap.30.15. *Cultus iuſtitiæ ſilentium.* Threnorum 3.26. *Præſtolari cum ſilentio.* Sophoniæ 1. numero ſeptimo, *Silete à facie Domini.* Iob.3. numero viceſimo ſexto. *Nonne ſilui.* Pſ.106.nu.30. *Lætati ſunt quia ſiluerunt.* Hæc ſignificatio in eo nititur, quòd in acerbiſſimis doloribus ſit inſignis patientię argumentum, non conqueri, aut etiā hiſcere: idemq; dico de grauiſſimis ærumnis. Atque hac ratione illuſtriſſimū nobis præbuit exemplū patientiæ Chriſtus Dominus in ſuā paſſione, *Ita vt miraretur præſes vehemēter.*

Quòd ſi aliquis opponat, huic ſignificationi in cælo non eſſe locū, cū nihil ibi ſit, quod ſufferatur; Reſpondeo, cælū hîc ſumi pro illo hominū cœtu, A quorum conuerſatio in cælis eſt. i. pro Chriſtianis primitiuis. Etenim à capite quarto cælū in hoc ſenſu accipitur, vt eo loci vidimus. Ab hoc autē myſtico cælo non eſt abhorrens patientia, ſed illi valdè propria. Nā etſi, vt homines Spiritus ſancti ſigno inſcripti, liberi ſint ab iis, quæ propriè ſunt plagæ, non tamen idcirco eximuntur à ſuæ tolerantiæ tētationibus, & ab euētis quāplurimis, in quibus clariſſima illius edant exēpla Quare vnus ex ſignatis ait Pſ.22.nu. 4. *Si ambulauero in medio vmbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecū es.* Mortis itaq; B vmbræ myſticum plerumq; cælum obducunt; & huiuſmodi hominū patientia in cæli ſilentio denotatur, ac fortè rei ipſius decorū poſcebat, vt quēadmodū primitiua Eccleſia per homines in cælo degentes figurabatur, ita etiā eorundem patientia in eiuſmodi re adūbraretur, quæ cū cæleſti felicitate minimè pugnaret: atque adeò ſilentium fuit ſelectum vt aptum patiētiæ in myſtico cælo ſymbolū.

Obiiciet ſecundò aliquis, vſitatius eſſe in ſacris, vt pax atque quies per ſilentium ſignificetur; eo.n. ſenſu dicitur terra ſiluiſſe Iſaię 14.num.7.& 1. Machab.1.nu.3.& cap.7.nu.50.& cap.9.nu.57.& cap.14.num.4.& cap.11.num.38.& 52.& ſæpe alibi. C Reſpondeo in his ipſis locis, aut in eorū pluribus nomine ſilentij non indicari pacis bonū, ſed neceſſariā potiùs tolerantiā. Cū enim dicitur ſiluiſſe omnis terra in conſpectu Alexandri, 1.Machab. 1.numero tertio, propria ſignificatio eſt, omnes ſe illius potentiæ ſubieciſſe, nec aliquem fuiſſe auſum ei repugnare. Et ſicubi additur lætitia & gaudium, vt Iſaiæ cap.14.num.7. id quidem apponitur ad perfectæ patientiæ ſiue tolerantiæ ſignificationē: pax enim eſt lætitia in ipſis laboribus, quæ patientiæ quaſi cumulū addit. Quod patientiæ genus eſt eorū proprium, qui Spiritu ſancto ſunt pleni; quales erant primæui Chriſtiani. Id quod appoſitè D ſignificari poteſt per cæli ſilentium. Nam repræſentatio ipſa non debet triſte aliquid præ ſe ferre, cùm in cælo triſtitia ſit nulla. Quòd ſi ſilentium eſt patientiæ ſymbolum; erit quidem patientiæ lætæ, pacificæ, quietæ atque glorioſæ.

Silentij nomine ſæpe in ſacris patientiam & tolerantiam indicari.

Addo his, in dimidia hora alludi ſine dubio ad illud Tobiæ capite vndecimo numero decimo quarto, *Suſtinuit quaſi dimidiam ferè horam.* Nec enim aut dimidiam aliam horam in toto veteri teſtamento reperio, aut veriſimile eſt in re adeò inſigni Apocalypſeos, non contineri alluſionem ad inſignem aliquem Scripturæ locum. Tota enim Apocalypſis conſtat alluſionibus ad Scripturæ E locos illuſtriſſimos. Si ergo ad dimidiam illam horam, qua ſuſtinuit Tobias, alludatur; ipſa loci conuenientia poſcit, vt dimidia ſilentij cæleſtis hora reſpondeat dimidiæ horæ tolerantiæ in Tobia; atque adeò ſilentium in præſenti, ſicut in multis aliis Scripturæ locis, ſit patientiæ & tolerantiæ ſymbolum. Hæc igitur eſt mea interpretatio.

In dimidia ſilentij hora alludi ad dimidiam horam Tobiæ.

Aduertat tamen lector, licèt cæli ſilentium denotet primorum Chriſtianorum patientiam, non tamen hoc eſſe accipiendum de illa patientia, qua F ſeptem ipſas plagas tolerauerint. Quod non ſolùm dixerim, quia plagæ ipſæ ſignatos omnes prætermittebant intactos: ſed etiam quia ſi de illa ageretur patientia, qua fideles perpeſſi ſunt eam famis, belli ac peſtilentiæ partem, quæ illos attigit; ſi de hac, inquam, eſſet ſermo, ſilentium cæli non antecederet plagas, ſed ſubſequeretur. Vidimus autem ſuprà repræſentationem hîc eſſe de plagis, quæ cæleſte ſilentium conſequutæ ſunt, non verò de ſilentio, quod plagas excipiat.

De qua Chriſtianorum primitiuorum patiētia ſit explicandum dimidia horæ ſilentium.

Aſſero

Noſtra demũ interpretatio de cæli ſilētio per dimidiã horam facte.

Aſſero igitur, in hoc cæli ſilentio denotari egregiam ac penè incredibilem tolerantiam, quam fideles habuerant in ſæuiſſima perſecutione aduerſus ſemetipſos à Iudæis excitatâ; atqui perſpicuum eſt, huiuſmodi tolerantiam fuiſſe priùs, quàm Dei ſupplicium rebellibus inflictum. Quanuis enim figura ipſa dimidiam ſilentij horam exprimat; ſignificatio tamen eius indicat fidelium patientiam ab ipſo perſecutionis exordio ad finem vſque. Si autem hoc recapitulare eſt, ſiue ipſum repetere initium; non perperam dicunt, qui affirmant in ſeptimi ſigilli myſterio recapitulationem aliquam, ſiue regreſſum fieri. Verùm ita doctrinæ poſtulabat ordo: videlicet vt poſt ſexti ſigilli viſionem, quæ depinxerat Dei comminationes in Iudæos Chriſti atque fidelium vexatores; vbi ad ſigilli ſeptimi myſterium, id eſt, ad Iudæorum plagas peruenitur, notetur in primis temporis ratio, quo Deus plagas immiſit; nimirum quando Sanctorum patientia ad ipſum perfectionis cumulum peruenerat. Namque vt dimidiata illa hora, qua dicitur Tobias fellis oculis aſperſi acerbitatem pertuliſſe, fuit totum illud tempus, quod Tobiam ipſum ſuſtinere oportebat; donec ſua illa tolerantia oculorum viſum reciperet; ita ſimiliter media cæleſtis ſilentij hora repræſentat totum patientiæ tempus, quo primitiui Chriſtiani crudelem Iudaici populi perſequutionem conſtanter ac patienter tolerarunt: quoad perſequutione illa conſequuti ſunt, quod Deus in eis potiſſimùm intendebat, nempe ingentem felicitatem, vt poſtea videbimus. Quando autem acceſſit iam tempus, cùm perſequutionis fructus vberes atque copioſi in ipſam Eccleſiam redundauerant; tunc tempus etiam appropinquauit, quo Deus vindictam de perſequutoribus ſumeret, & eos ſeueriſſimis plagis plecteret.

Licèt primitiuorum Chriſtianorum perſecutio plures annos durauerit, poſſe adhuc aptè dimidia hora ſilentio denotari.

Quid per horam integram, quid per dimidiã figuretur.

Quomodo ſibi mutuò Ioannis & Tobiæ loci reſpondeant.

Nec obſtat perſequutionem quadraginta ferè annos duraſſe; cùm Paulus aſſerat nihilominus, *Momentaneum & leue tribulationis noſtræ æternum gloriæ pondus operatur in nobis*, 2. ad Corinth. capite quarto. numero decimoſeptimo. Quod ergo Paulus nuncupat momentaneum, non mirum eſt ab Apocalypſi dimidiæ horæ nomine nuncupari. Primò, vt dimidiæ horæ quâ Tobias ſuſtinuit, figuram vſurparet: quemadmodum Eccleſiæ Chriſtianæ ſacerdotibus tribuit nomen viginti quatuor ſeniorum, per alluſionem ad numerum principum familiarum ſacerdotalium, qui ab Aarone ducebant originem; & noſtros ſacerdotes adumbrarũt. Secundò, quia hora integra rectè ſignificat perſequutionis tempus, iuxta id Ioannis capite decimo tertio numero primo, *Sciens Ieſus quia venit hora eius*. Quare vt oſtendatur, contrahere Deum iuſtis, atque adeò ſubtrahere grauiſſimarum afflictionum tempus; & tantundem ſaltem quietis & voluptatis admiſcere, quantum laboris perferunt: ideò ſanè quàm cõgruenter angoris tempus ad dimidiam vix horam reducitur; id enim eſt, *Quaſi media hora*. Atque hoc ipſum myſterium in illo Tobiæ loco obliteſcebat capit. 11. numero 14. vt cæleſtis huius patientiæ figura tantundem temporis duraret, *Suſtinuit quaſi dimidiam ferè horam*. Et verò perſpicuè ſatis apparet, quod Apocalypſis ait, *Quaſi media hora*, idem eſſe atque illud Tobiæ *Quaſi dimidiam ferè horam*. Illa enim particula *quaſi*, vtrobique nobis quaſi intento digito demonſtrat proportionem & conuenientiam, quam inter ſeſe locus vterque habent. Næ alluſio eſt elegantiſſima; nec patitur nos, illâ intactâ, longiùs prouehi. Sed antequàm illam fuſiùs diſcutio; aduerte, vbi ſemel

A attentè conſideretur, per cæli ſilentium denotari Sanctorum patientiam, quæ inimicorum euerſionem antegreditur; mox facilè cerni, non quidem ineptè, ſed ſapienter potiùs ab Eccleſia vſurpari hanc ipſam cæleſtis ſilentij figuram, quaſi maximè congruentem feliciſſimo fini, quem Michaëlis Archangeli patrocinio habuit præclarum illud Eccleſiæ facinus, cùm dæmonem ex mundi poſſeſſione, quam per idolorum cultum acquiſierat, exterminauit. Quæ ſanè eſt, opinor, perelegans vſurpatio illius Antiphonæ, quam ſuprà attulimus; vbi B ſic habetur, *Factum eſt ſilentium in cælo, dum draco committeret bellum: & Michael pugnauit cum eo, & fecit victoriam*. Quanuis dici etiam poſſit, Eccleſiam in hac Antiphona ſequutam fuiſſe probabilem aliam huius ſilentij applicationem ad attentionem cæli ac ſuſpenſionem; dum prælij illius exitum operiretur.

Senſus illius Antiphonæ ab Eccleſia vſurpatæ; Factum eſt ſilentium in cælo, *&c.*

NOTATIO II.

De alluſione ad myſterium libri Tobiæ in dimidia hora ſilentio Apocalypſ. 8. 1.

Præcipuam Tobiæ libri intelligentiã ad illius hiſtoriæ myſterium eſſe referendam.

C TOBIÆ liber prima quidem ſpecie ex facilioribus Scripturæ ſacræ libris vnus apparet. Qui tamen attentè illum examinauerit, non ita facilem fortaſſe iudicabit. In eo enim deprehendet, licèt veriſſima æquè atq; certiſſima ſit hiſtoria; illud in primis ab ſpiritu ſancto fuiſſe intentum, quod attinet ad arcanam ac myſticam ſignificationem in ipſamet hiſtoria incluſam. Hæc enim ſi auferatur, quidquid de piſce Tobiam inuadente dicitur; quidquid de ingenti vtilitate ab ipſius piſcis tam iecore quam felle partâ; quidquid de dæmone per fumum fugato; quidquid denique de Tobiæ ſenioris oculis fellis collyrio in priſtinam ſanitatem reſtitutis; informe prorſus totum, & quaſi cadauer ſenſus expers videatur neceſſe eſt. Si in ipſo hiſtoriæ cortice conquieſceret omnino mens, antequam ad myſterij reconditam ſignificationem accederet; D poſſemus exiſtimare, myſticam ſignificationem eſſe veluti ipſius hiſtoriæ additamentum, & ab ingenij potiùs ſolertis acumine, quam à recondito hiſtoriæ ſenſu acceſſitam. Veruntamen, ni me fallo, myſterium, quod ibi intenditur, eſt præcipua ratio, quapropter tota illa Tobiæ hiſtoria texatur. Si autem myſterium huiuſmodi tollamus, nec piſcis fumus aptus erat ad fugandum dæmonem, nec poterat fel ad oculorum vſum Tobiæ reſtituendum. Quamobrem priuſquam probè teneatur myſterium; tametſi textus ipſius ſenſus hiſtoricus percipiatur, non tamen omnino mentis ſatiatur auiditas. Vt in ingenioſo aliquo ænigmate non conſiſtit, aut conquieſcit, qui præcipuum eius ſenſum nondum fuit aſſequutus; quanuis propoſitum ſibi literæ corticem planè percipiat.

Sacras aliquot hiſtorias, ænigmatum inſtar, reconditum in ſe myſterium habere.

E Sunt igitur hiſtoriæ aliquot ex ænigmatum genere. Nec enim ob aliam cauſam præcipuè fiunt, niſi ad abſtruſam & in ea abditam ſignificationem. Tunc autem hiſtoriæ ipſius medulla & quaſi anima eſt ſignificatio illa, quæ potiſſimùm intenditur. Et qui amotâ huiuſmodi ſignificatione, hiſtoriæ animam & ſcopum ſe attigiſſe putat; næ ille haud abſimilis eſt ei, qui ænigmatis alicuius ſenſum ideò ſe tenere exiſtimat, quòd grammatici ſenſus conſtructionem fuerit aſſequutus. Hæc me (fateor) cupido inceſſerat præcipuum in Tobiæ hiſtoriâ ſenſum percipiendi, cùm nõ ſine Dei prouidentia oculos & mentem intendi in dimidiam ſilentij horam, de qua Apoc. in hoc capite 8 animaduertique illam manifeſtè reſpondere dimidiæ horæ, quam deſignant verba illa Tobiæ, *Suſtinuit quaſi dimidiam ferè horam*. Etenim nullibi præterea fit in ſacris mentio dimidiæ horæ; & in duobus hiſce locis non ſolùm dimidiata hora F exprimitur, ſed etiam ad maiorem loci vtriuſque cognationem vtrobique ſpatium fuiſſe deſcribitur, *Quaſi hora dimidia*. Ex quo non obſcurè cernitur vtrumque locũ eſſe quaſi duo horologia, ita ſibi mutuò æquali proportione reſpondentia; vt cùm alterum dimidiatæ horæ ſignum dederit, alterum protinus eidẽ ſimili tinnitu aſſonet. Hoc ſi aduertamus, dimidia Tobiæ hora nobis quaſi viam præmunit ad dimidiam Apocalypſeos horam intelligendam: & Apocalypſeos viciſſim contextus plurimùm confert ad libri Tobiæ myſterium cognoſcẽdum. De quo nihil hactenus, quod ſciam, prodiit, quod omnino menti in ſenſu præcipuo ſatisfaciat. Nam licèt Serarius noſter c. 6 qu. 1. binas afferat de Tobiæ piſce applicationes; alteram ad Chriſtum Saluatorem noſtrum ex Tertulliano, Auguſtino &

Proſpero; alteram ad dæmonem ex Beda atque aliis. Enimverò aliud eſt pro concione applicare, aliud verò genuinũ myſterium explicare. Ad hoc verò conſiderandum eſt, quodcumque narrat Scriptura de Tobiæ piſce, deq; ipſius iecinore, & felle; ac ſi elegantiſſimum ſit ænigma, cuius enodatio pendeat inprimis ex aptiſſima ſingularium partium applicatione ad dignam aliquam Spiritu ſancto cogitationem & ipſimet hiſtoriæ congruentem.

Illud verò vel maximè poſtulat perfectam applicationem myſticam, quod per ſeipſum myſterio plenum eſt, & naturales vires excedit. Quod propterea dixerim, quia Tobiæ ex illius piſcis carnibus cibos condiri atque parari, etſi peculiari Dei prouidentiâ id accidit, & argumento eſt ſingularis curæ; quam mitiſſimus Deus de ſpiritali præſertim ſeruorum ſuorum alimento adhibet; hoc tamen non ænigmatis naturam redolet, ſed claram potiùs & manifeſtam continet doctrinam. Atque ita ad eam fortaſſis hiſtoriæ partem non admodum neceſſariũ erat, ænigmatis ſeorſum aptare. At verò ad duos illos ſupernaturales effectus & miracula inſignia præter totius naturæ ordinem patrata, tam in dæmone per iecinoris exuſti fumum fugato, quam in oculorum vſu per piſcis fel Tobiæ reddito: ad hæc, inquam, duo nouitas ipſa rei & inſolentia vrget, vt arcanam myſterij ſignificationem inueſtigemus: ſicut in Chriſti miraculis ſacri doctores nos edocent, myſteria adorabilia delituiſſe. Certè libri Tobiæ myſterium planè perſtruetur is, qui animaduerterit; licèt Deus ſenis oculos piſcis iecinore reſerare, & dæmonem felle abigere poſſet; ad ſignificationem tamen potiſſimam conſentaneum valde fuiſſe, vt combuſtum iecur dæmonem exterminaret, & fel ſanctiſſimi ſenis oculos aperiret.

Cuiuſmodi fuerit piſcis, qui Tobiam deuoraturus prodiit.

Piſcis Vranoſcopi fel ad quid vtile.

Vranoſcopus piſcis pedalis.

Tobiæ piſcem fuiſſe prægrandem ex ipſo textu planum fit.

His præiactis, noto primò, piſcem illum qui Tobiam deuoraturus proſiluit, non eſſe qui appellatur Vranoſcopus, ſiue Callionymos (quod idem eſt) ſed piſcẽ alium prægrandem. Quod ideò prænotatum velim, quia Valles in ſacra philoſophia c. 42. ſuſpicatur eum piſcem fuiſſe Vranoſcopon: atque eadem eſt opinio Serarij Tobiæ 6. quæſtione 1. qui eo vel maximè nititur, quòd Vranoſcopi fel perutile ſit ad oculos medicandos, vt tradunt Galen. libr. 10. de ſimplic. c. 12. & Plinius lib. 32. ca. 7. qui de illo ſingulatim addit, albuginem oculorum tollere. Ceterum deberent aduertere Valles & Serarius, nullum eſſe auctorẽ, qui aſſerat Vranoſcopum piſcem eſſe grandem. Videndus eſt Rondeletius de piſcibus lib. 10. c. 13 vbi ait, magnitudinem Vranoſcopi eſſe pedalem, deq; illo ſcribit, vt de piſce cũ primis noto. Ex quo dilucidè cõſtat, piſcem illum, qui voluit deuorare Tobiam, fuiſſe ab Vranoſcopo valde diuerſum: de illo enim textus ait, *Ecce piſcis immanis exiuit ad deuorandũ eum*, c. 6. 2. Et infra. *Aſſauit carnes eius, & ſecum tulerunt in via. Cetera autem ſalierunt, quæ ſufficerent eis, quouſq; peruenirent in Rages ciuitatem Medorum.* Vnde coniicio Tobiam attuliſſe ſecum iumentũ aliquod, quo demortui piſcis carnes comportaret: Erat enim adeò magnus, vt hominẽ deuorare poſſe videretur. Et fortè marinus erat piſcis, qui in Tigrim flumen adnatauerat. Præterea, ſi nullum eſt aliud fundamentum, vt credatur Tobiæ piſcis fuiſſe Vranoſcopus; niſi quòd illius fel oculis ſalutare ſit: hanc eandem curandi oculos virtutem tribuit ibidem Plinius felli Coracini, & illius, quem Scorpium vocant, atq; aliorum. Imò etiam nonnulli auctores affirmant piſcium fel generatim eſſe medicandis oculis valdè vtile. Et quamuis Vranoſcopi fel ſit piſcium aliorum felle ſalubrius: verum neque hoc eſt certum, neque elegiſſe Deum ad Tobiæ curationem illius piſcis fel, cui præ ceteris virtus medica efficacior eſſet.

Plurium piſcium fel medicandis oculis vtile.

Effectus iecoris fumo & piſcis felli attributos fuiſſe miraculoſos.

Secundò noto, effectiones, quæ iecoris fumo, & piſcis felli attribuũtur, nequaquam naturales fuiſſe, ſed ſupernaturales, & miraculi omnino plenas. Non me latet, Serariũ Tobiæ 8. quæſtione 3. in eam partem inclinare, vt exiſtimet illam dæmonis expulſionem partim naturalem fuiſſe, partim ſupernaturalem. Et c. 11. quæſt. 2. illum cum Valleſio ſentire curationem Tobiæ cæcitatis per piſcis fel fuiſſe naturalem. Sed cum bona vtriuſque venia, habendum pro certo eſt, vtramque actionem, id eſt, tam dæmonis expulſionem, quàm viſus reſtitutionem Tobiæ fuiſſe ſimpliciter miraculoſas & ſupernaturales. Etenim homini oculis omnino capto vſum oculorum reſtituiſſe, idque ita celeriter, vt conſtat ex c. 14. 3. huiuſmodi, inquam, actionem veriſimile nullo modo eſt citra euidens miraculum fieri potuiſſe. Nam ſi naturali virtute id effectum eſſet, ex eodem illo experimento piſcis illius ſpecies & admirabilis fellis ipſius via ad oculorum cæcitatem expellendam cognita apud poſteros atque perſpecta manerent. Nec dubium eſt, quin compendiariâ hac curationis viâ plurimi morbis ſimilibus mederentur.

Miraculoſos fuiſſe effectus ratione probatur.

Deinde, licèt verum ſit, per naturales aliquas medicinas huiuſmodi diſpoſitionem poſſe in hominum membra induci, vt liberentur, ſiue omni, ſiue aliquâ ſaltem ex parte à furore, quo homines ipſos dæmon corripiebat (ad eum modum, quo Dauidis in muſicâ arte peritia Saulem lenire, A & mitigare ſolebat:) & licèt ex textu Græco c. 6. videatur conſtare cautionem iecoris piſcis fuiſſe quaſi ſuffimentũ quoddam, quo Tobias & Sarra ſuffumigarentur (ſic enim habet textus Græcus, *Hæc oportet ſuffire coram homine vel muliere*) quamuis hæc, inquam, ita ſint, nihilominùs tamen Sarra non erat morbo affecta, aut a dæmone obſeſſa; ſed dæmon per ſe ipſe proximè ſæuiebat in eos, qui ad eam indignè volebant accedere; quantumuis ipſi a dæmone antè correpti non eſſent. Et certè credibile non eſt, Sarræ ſuffimentum ex ſemet fuiſſe potens, vt ſuapte vi dæmonẽ ab ipſius Sarræ viro procul amandaret. Præſertim cùm ex ſacra Scriptura conſtet, Angelum fuiſſe, qui dæmonem colligauit. Quam ad rem euidens eſt, angelum non fuiſſe vſum naturali virtute fumi, quem ex ſe fel piſcis vſtum emittebat. Quod ſi ſuffitus ille ex ſe ſalubris erat natura ſua, & potens homines nonnihil recreare: at ſimplicitatis eſſet B non exiguæ credere naturalem ſuffitus ipſius virtutem eò poſſe attingere, vt tantam, támque efficacem actionẽ præſtaret, cuiuſmodi erat dæmonem expellere. Quã ob rem ad ſummum fortaſſis id verum erit, quòd ſcilicet ea rebus naturalibus eam ſelegerit Deus, cui aliquod virtutis medicæ principium inerat, non tamẽ perfecta virtus. Sicut ad Tobiæ ſenioris oculos aperiẽdos elegit piſcis fel, quod iuxta bonam philoſophiam eſt oculis ſalutare, non tamẽ efficax ex ſe ad viſum cæco reſtituẽdum. Iam ſi rationem indagare velimus, cur ad mira iſthæc opera Deus eas res pro inſtrumento vſurpauerit, quibus inſita erat natiua aliqua virtus licèt imperfecta; illud fortè rationis probabili munere reddi poteſt, vt ſcilicet naturalis virtutis cognitio nos quaſi manu ducat ad myſticam & ſpiritalem philoſophiã, quam Spiritus ſanctus nobis voluit in admirandis hiſce effectibus adumbrare.

Cur Deus ad illa Tobiæ miracula eas vſurpauerit res, quibus aliquid naturalis virtutis inerat.

Ex verbis Angeli ad Tobiã conſtat arcanũ eius hiſtoriæ myſterium.

Tertiò noto, nos verbis Angeli doceri, vt abſtruſam & C arcanam philoſophiã, quam Diuinus ſpiritus in hac Tobiæ & piſcis hiſtoria occuluit, indagemus. Primũ, quia Angelus edixit Tobiæ c. 6. 5. *Exentera nũc piſcem, & cor eius & fel & iecur repone tibi; ſũt enim hæc neceſſaria ad medicamẽta vtiliter.* Quod ergo illi ait, vt piſcem exẽteraret; in eius enim viſceribus vtiliſſima pharmaca ac medicinas a ſe inuẽtum iri: hoc ſanè eſt Tobiam ipſum & in eo Eccleſiam vniuerſam admonere, ne contenta ſit externa piſcis contemplatione & corporei cibi, quem Deus largè ſuppeditat; ſed ſerio ac diligenter inſpiciat latens inibi myſterium; quod Sanctus Spiritus celauerat in iis miraculis, quæ ex piſcis extis fuerant eruta. Hoc enim eſt piſcem exenterare & inde ad ſpiritales ægritudines medicamenta percipere. Secũdò id ipſum admonemur; quia cùm Angelus vtrique Tobiæ, quis eſſet, aperuit, eis dixit, cap. 12. 11. *Manifeſto vobis veritatem, & non abſcondam à vobis occultum ſermonem*, id D eſt, doctrinam, quæ erat abſcondita tanquam in ænigmate in miraculoſis illis effectibus, quos Deus vobiſcum operatus eſt per interiora piſcis ſupradicti. Dixerat etiam paulò antè Angelus, *Sacramentum regis abſcõdere bonum eſt; ope*[illegible] *Dei reuelare & confiteri honorificũ eſt.* Quaſi diceret, glorioſum eſſe Deo, reſerare myſterium, quod in his miraculis abſconderat. Deinde alludens ad fumum iecoris piſcis, qui Tobiam iuniorem a morte eripuerat; eis ænigma hoc diſſoluit, atque ait, *Bona eſt oratio cum ieiunio & eleemoſyna, magis quam theſauros auri recondere, quoniam eleemoſyna à morte liberat, & ipſa eſt quæ purgat peccata, & facit inuenire miſericordiam & vitam æternam. Qui autem faciunt peccatum & iniquitatem, hoſtes ſunt animæ ſuæ.* In quibus alluſio fit ad eorum necem, qui Sarra indignè potiri voluerãt: nec non ad remedium, quo Tobias adoleſcens mortis pe- E riculo ſubductus ſponſa potiri valuit & diuitiis, quæ ibi cum illa obtigerunt: in quo eſt ſummæ felicitatis repræſentatio. Poſtea verò gradum facit Angelus ad alterum de piſcis felle miraculum; in cuius expoſitione ait, *Quia acceptus eras Deo, neceſſe fuit vt tentatio probaret te.*

Præcipuum hiſtoriæ Tobiæ myſteriũ. Tobiæ piſcis quid ſignificet.

Quartò ergo ad myſterium propiùs accedentes, explicemus oportet, quid hic piſcis immanis ſignificet? Ego quidem veram & germanam ipſius ſignificationem non eſſe aliam exiſtimo, quàm marinæ belluæ, de qua Apocal. 13. & Leuiatan, de quo Iob 40. & 41. Hæ enim duæ maris beſtiæ mirificè illi reſpondent, quæ piſcis immanis appellatur, & Tobiam voluit deuorare; atque adeò harum triũ belluarum ſignificatio eadem omnino debet eſſe. Significant igitur aduerſarium, quem appellamus Mundum. Neque id pluribus confirmo, quia c. 13 Apoc. & cap. 40. F & 41. Iobi latè & fusè vidimus, huiuſmodi ſignificationem certam pariter & elegantem eſſe.

Vranoſcopi piſcis nomen nõ eſſe abs re ad Tobiæ piſcis ſignificationem.

Illud tamen hîc addiderim; ſi verum eſſet, hunc Tobiæ piſcem fuiſſe, qui appellatur Vranoſcopus, id eſt, *Cæli ſpeculator*, (habet enim oculos in cælum ſemper intentos, ideóque nuncupatur etiam Callionymus, id eſt, pulchri nominis) ſi hoc, inquam, eſſet verum; nõ erat abs re ad ſignificationẽ hanc, quam ei piſci aſſignamus. Nam Græcũ nomen κόσμος, & Latinũ *Mundus*, pulchritudinem importat. Et ſicut reipſa valdè eſt turpis ille piſcis, qui pulcher eſt nomine; ita

Mundus per Tobiæ piſcem figuratus quomodo ſuperandus.

ne; ita etiam hoſtis animæ, qui dicitur Mundus. Hæc igitur beſtia marina (id eſt) mundus, aduerſus fidelem iuuenem, & ſe eum deuoraturam minatur. Cuius rei præſentiſſimum eſt remedium non pati, ſe ab illa abduci; ſed illi ſtrenuè obſiſtere, eamque manu fortiter comprehenſam trahere; iuxta id quod Angelus Tobiæ præcepit, *Apprehende branchiam eius, & trahe eam ad te.* Quare mox ſequitur, *Quod cùm feciſſet, attraxit eum in ſiccum, & palpitare cœpit ante pedes eius.*

Interiores Tobiæ piſcis partes ad duas reduci ab Scriptura, ad iecur & fel.

Apud Tobiã cor & iecur indiſtinctè capi.

Quintò nota, interiores piſcis partes redigi ab Scriptura ad duas, nempe ad iecur & fel. Qui meminerit, quod Angelus Tobiæ initio dixit, exiſtimabit fortè piſcis illius interiora tribus conſtare partibus, iecore, felle, & corde: ſic enim ait Angelus, *Exentera hunc piſcem; & cor eius & fel & iecur repone tibi.* Certum tamen eſt, quæ tria primo aſpectu videntur, reapſe duo tantùm eſſe. Quia cor & iecur indiſtinctè accipiuntur pro interioribus partibus vitalibus; id quod manifeſtum erit conſideranti contextum. Nam capit. 6. 8. ait Angelus Tobiæ, *Cordis particulam ſi ſuper carbones ponas, fumus eius extricat omne genus dæmoniorum, ſiue à viro ſiue à fœmina, vt vltrà non accedant ad eos.* Cùm verò ad executionem deuenitur, dicitur cap. 8. 2. *Recordatus Tobias ſermonum Angeli protulit de caſſidili ſuo partem iecoris, poſuitque eam ſuper carbones viuos.* Ex horum ergo locorũ collatione manifeſtum eſt, in eis indiſtinctè accipi cor & iecur pro interioribus partibus vitalibus, & medicamentum, quod Angelus docuit Tobiam, fuiſſe eiuſmodi, vt partem aliquam ex interioribus piſcis vitalibus prunis ignitis imponeret: quo cautius inde fumus dæmonem expelleret. Atq; hæc de vitalibus partibus, ex quibus procedit ſanguis, qui generatur in corde, & in iecore concoquitur. His verò partibus vitalibus opponitur fel, ſicut mors vitæ. *Fellis autem medicamentum eſt* (ait Angelus) *vt cæcis oculis applicetur.* Ita ille cap. 6. nu. 9. *Fel valet ad vngendos oculos, in quibus fuerit albugo, & ſanabuntur.* Atque ita cap. 11. num. 13. *Sumens Tobias de felle piſcis, liniuit oculos Patris ſui. Et ſuſtinuit quaſi dimidiam ferè horam: & cœpit albugo ex oculis eius quaſi membrana oui egredi, quam apprehendens Tobias traxit ab oculis eius, ſtatimq; viſum recepit.*

Iecinoris & fellis myſtica ſignificatio.

Quid per vitam figuretur.

Iecur concupiſcentiæ ſedes.

Sextò nota, iecur & fel marinæ huius belluæ duo nobis ſignificare, quibus nos mũdus validè oppugnat. Ea autem ſunt, vita & mors, hoc eſt, proſperitas & aduerſitas. Scitum autem eſt inter ſpiritalis vitæ magiſtros, non minus periculoſum nobis bellum a prima, quam a ſecunda inferri. Iã quòd iecur vitæ ſignificandæ, necnon voluptati, fel verò ſignificationi mortis & aduerſitatis mirificè deſeruiant, id facile eſt perſuadere. Etenim vita, quæ in ſanguine conſiſtit, repræſentat (vt ex ſe conſtat) quod placet & voluptatem affert: at fel, quod afflictionem & acerbitatem importat. Et quidem ſi ad antiquitatem reflectamus oculos, reperiemus duas has vtriuſque rei ſignificationes fuiſſe receptas ſemper & vſitatas. De iecore enim ſapientes loquũtur tanquam de concupiſcentiæ ſede. Vnde in Sabbati hymno ad matutinas horas per alluſionem ad hunc Tobię locum, cantat Eccleſia; *Lumbos iecurq; morbidum adure igni congruo.* Et ſic loquuntur etiam Philoſophi & Poetæ, vt Plato & Horatius: quorum poſterior l. 1. Ode 25. ait,

Cùm tibi flagrans amor & libido
Sæuiet circa iecur vlceroſum.

Et l. 4. Ode 1. ad Venerem.

Si torrere iecur quæris idoneum.

Et lib. 1. Epiſtula 18.

Non ancilla tuum iecur vlceret vlla, puerve
Intra marmoreum venerandi limina amici.

Per iecur, occulta deſideria adumbrari.

In ethnicorũ augurijs ſi iecur deeſſet, pro infelici augurio habitum fuiſſe.

Præterea Lauretus ex Origene, Heſychio, Gregorio & Ruperto confirmat per iecur ſignificari occulta deſideria. Idemq; ſentit Martinus Delrius, Geneſ. 49. §. 16. vbi ait, iecore aptè denotari amorem & deſideria, vtpote eorum ſede. Si ergo ſemel ſtatuamus iecur eſſe concupiſcentiæ ſedem; exin facili negotio iecoris ſignificatio extenditur ad concupiſcentiæ obiectum, id eſt, ad id quod deſideramus & concupiſcimus. Quare id, quod amamus, amorem nominare ſolemus, fel autem illud, quod fel & amaritudinem ſecum affert, hoc eſt obiectum amaritudinis, cuiuſmodi ſunt labores. Præterea abs re non eſt, quod in ethnicorum augurijs deeſſe iecur in extis, habebatur infelicitatis magnę augurium. Vide Plinium libr. 11. capit. 37. *M. Marcello circa mortẽ, cùm periret ab Annibale, defuit in extis iecur. Defuit & Mario, cùm immolaret Vticæ, item Caio Principi Calẽdis Ianuarij, quo anno interfectus eſt. & Claudio ſucceſſori eius, quo menſe interemptus eſt veneno. E contrario autem Auguſto Spoleti ſacrificanti primo poteſtatis ſuæ die ſex victimarũ iecinora replicata introrſus ab ima fibra reperta ſunt; reſponſumq; duplicaturum intra annum Imperium.* Hæc de iecore. Nec diſſentit, quod Hebraicè eodem modo ſignificatur iecur & gloria. Fellis autem nomine ſignificari tribulationes & aduerſitates docet Hieronymus Ieremiæ 9. numero 15. & Ieremias ipſe capit. 8. & 9. Quibus poſitis ſeorſum ſingula miracula excutiamus oportet.

De primo miraculo, id eſt, de fumo iecoris.

Dæmonem iis dominari, qui ſuas cupiditates non frænant.

Myſtica ſignificatio primi miraculi a Tobia patrati de iecoris fumo.

NOVERVNT ſpiritales viri, illis dominari dæmonem, qui voluptatum ac deliciarum cupiditatem non frænant, nec huius vitæ bonorum concupiſcentiam coërcent. Atque per huiuſmodi concupiſcentias miſerè perire miſeros, nemo neſcit. Ideoque vt a dæmonis duriſſima ſeruitute eripiamur; & a morte, quam iis importat, qui effrænatè ſeſe cupiditatibus inordinatis tradunt: præſentiſſimum eſt remedium, vt concupiſcentias ipſas comprimamus, & offeramus Deo, quidquid nobis per huiuſmodi mortificationem interdicimus. Ad huius igitur rei ſignificationem quid magis conſentaneum eſſe poteſt, quam prunis imponere accenſis piſcis ſiue iecoris, ſiue cordis partem? Nónne hæc eſt quædam holocauſti figura? Si igitur cor ac iecur adumbrant voluptatem, concupiſcentiã, proſperitatem, vitamque ipſam, quæ in voluptate conſiſtit; quid congruentius, quam aliquam ex eo partem Deo in holocauſtum offerre? Hoc ergo eſt, quod Tobias adoleſcẽs præſtitit, cùm Deo ſui matrimonij primitias conſecrauit, concupiſcentiam reprimens, atque hoc pacto dæmonis tyrannidem deuitans. Qui mox a morte ereptus potuit bonis ſibi a Deo conceſſis perfrui ſecurus. In quo apparet, qui ſuis cupiditatibus rationis & continentiæ frænũ iniiciunt, non eos omnino priuari huius vitæ bonorum iucunditate: quin imò illos inprimis eſſe, qui voluptate & gaudio fruuntur, quòd & Deo dicarint primitias, & ſuas appetitiones edomuerint. Qui verò Deo non offerunt holocauſtum eius partis, quam ipſe ſibi poſtulat deuoueri, hi profectò omnium facere ſolent iacturam. Quamobrem vel puerorum voculis decantatur, veram lætitiam ac voluptatem nõ ab aliis poſſideri, quam ab iis, qui aut Deo ſtrenuè deſeruiunt, aut optimi religioſi ſunt.

Fumo ex piſcis iecore afflato dæmonẽ fugari, quid denotet.

Orationem cum mortificatione coniungi debere.

Ad hæc, cùm veram mortificationem debeat orationis ſtudium comitari, illáque ſit maximè laude digna oratio, quæ ex ipſa carnis maceratione, & mortificatione oriatur; cumq́ue per orationis frequentiam Dei ſerui euadant ex periculo, quod ſibi dæmon creabat: nihil potuit ad hoc ſignificandum, accommodatius adduci, quam quod textus ait, fumo ſcilicet ex piſcis iecore afflatu dæmonem penitus exigi; *fumus eius extricat omne genus dæmoniorum.* Vide Apocalypſ. 8. numer. 4. *Aſcendit fumus incenſorum de orationibus ſanctorum.* Adde huc, fumum ex piſcis iecore (vt græcus textus indicat) thymiamati admiſtũ aſcendere. Sic enim ex græco redditur Tobiæ 8. *Et ſumpſit cinerem thymiamatum, & ſuperimpoſuit cor & iecur piſcis, & cœpit fumigare.* Quaſi in prunarum cum paſtillorum odoribus vtrique coniugi illatum iniecerit Tobias partem iecoris piſcis. Odoramenta autem eſſe orationes ſanctorum, explicatum eſt a Ioanne capit. 5. 8. Atqui ex textu planum eſt, non immiſiſſe Tobiam iecoris partem in ſopitos cineres & extinctos; ſed *ſuper carbones viuos.*

In primo Tobiæ miraculo quomodo eleemoſyna commẽdetur.

Vidimus orationis & mortificationis coniunctionem. Sed dubium non eſt, quin Spiritusſanctus in hac hiſtoria vim eleemoſynæ voluerit exprimere. Aduerte ergo, per holocauſtum (quod Deo dicatur omnino) cognoſcentes etiam iudicari oblationem, quæ fit Deo ex iis, quæ in pauperes pro ipſo Deo erogantur. Quod enim pauperi largiris, id tibi pro Dei amore ſubtrahis. Vnde & Angelus cap. 12. nu. 8. alludens ad Dei beneficium in Tobiam collatum, cùm eum iecoris ignibus impoſiti myſterio liberauit a morte, & ænigmatis interpretationem tradidit, *Bona eſt,* inquit, *oratio cum ieiunio & eleemoſyna.* Et cetera, quæ ſupra retulimus. Vbi ex ipſo contextu perſpicuum eſt, expoſuiſſe Angelum myſterium fumi ex iecore in flammas iniecto emiſſi, & dæmonem fugantis. Facit, quòd in corde & iecore oritur, coquiturque ſanguis, vt ſupra perſtrinximus. Sanguis autem rem familiarem, propriarumque fortunarum ſubſtantiam ſignificat. Quam qui ſibi aufert, & pro Dei amore pauperibus ſubminiſtrat; quaſi iecoris partem charitatis igne ardentem Deo in holocauſtum offert. Quare, quòd Tobias iunior morti fuerit ſubductus, ſecundum Deum, ſenioris Tobiæ eleemoſynis patientiæ & orationibus referri debet acceptum. In quibus etiam virtutum actionibus iunior partem habebat non exiguam. Qui verò opprimuntur a dæmone, ipſi ſibi mortis accerſiere cauſas; quia effrænatè nimis ſuis indulſere cupiditatibus, Dei timorem, & pauperum commiſerationem prorſus obliti.

Per dæmonis alligationem in Ægypti deſerto quid indicetur.

Poſtremò conſiderandum eſt, quod textus ait; *Tunc Angelus Raphael apprehendit dæmonium, & religauit illud in deſerto ſuperioris Ægypti.* Quo innuitur, euadere ex dæmonis ſeruitute, tantam eſſe rem, vt noſtræ vires, niſi per impetrationis modum, eò pertingere non poſſint. Atque id eſt, quod capit. 12. numero duodecimo, ait Angelus, *Ego obtuli orationem tuam Domino.* Hæc tamen impetratio adeò eſt efficax, vt per eam Dei ſerui, qui corporis afflictionibus & orationi nauant operam, a dæmonis violentia maneant omnino liberi. Quod vt ſignificetur, aptè textus ſubiungit, dæmonem ab Angelo illaqueatum in ſuperioris Ægypti deſerto, id eſt longiſſimè diſtante, ac ſi ſuperiùs diceretur; Homo tunc adeò remanet liber ac ſecurus a dæmone; vt niſi ad ſpiritalem remeans Ægyptum, vltrò dæmonem ipſum arceſſat, nihil ab eo poſſit accipere detrimenti; id eſt, niſi Chriſtianæ diſciplinæ aut etiam religioſæ cura abiectâ, ferinos rurſus mores & effrænatos induat.

De ſecundo miraculo, id eſt, de fellis virtute ad aperiendos oculos.

Myſtica ſignificatio ſecūdi Tobiæ miraculi de fellis virtute. Deum, ſuos vt probet, eis calamitates immittere.

VIDEMVS, qua ratione fidelis quiſpiam ſuas debeat appetitiones comprimere, vt a dæmonis eruatur poteſtate. Ceterùm poſtquàm ſingulari Dei beneficio ad ipſius timorem & gratiam eſt traductus; ſequitur, vt quo pacto in laboribus ſibi à Deo immiſſis tractare ſe debeat, explicetur. Eſt enim hoc diuinæ prouidentiæ proprium, vt periculum ſuorum amicorum faciat; quò prouehat eoſdē, atque perficiat. Id quod Tobiæ vſu venit, cùm eum & excæcauit Deus, & oculis diuinitus reſtitutis curauit. Et verò in admirabili illa medicandi ratione, qua Deus per piſcis fel Tobiam ſanauit, non obſcurè adumbratur; quemadmodum Dei ſeruus ſe gerere debeat in aduerſitatibus & ærumnis, quas illi Deus immiſerit; & quem fructum ea eis debeat percipere. Quapropter Angelus capit. 12. poſtquàm primum miraculum expoſuit (cùm Tobias ipſe per iecoris ex piſce fumum fuit ex dæmonia tyrannide ereptus) mox ſubdit, *Et quia acceptus eras coram Deo; neceſſe fuit, vt tentatio probaret te: & nunc miſit me Dominus, vt curarem te.*

Calamitates patienter ſuſtineri debere.

Quid Deus laboribus in nos immiſſis intendat.

Iſai. 28. 19.

Sed vt ad hiſtoriam regrediamur; *Sumens Tobias de felle piſcis, liniuit oculos patris ſui: & ſuſtinuit, quaſi dimidiam ferè horam.* Per fel amarum conſtat calamitates & ærumnas indicari. Quòd verò patienter & toleranter huiuſmodi calamitates oporteat ſuſtineri, & fiduciam interim ac ſpem in Deo figi; id eleganter ſatis in ipſa hiſtoria explicatur. Aduertendum tamen eſt, Dei prouidentiam ſapienter diſpoſuiſſe, vt piſcis fel medicandis oculis eſſet ſalutare, vt ſuprà iam vidimus. Quo ducimur, vt conſideremus, Deum eò potiſſimum tendere, cùm laboribus & ærumnis probat ſuos, vt ipſimet in eiuſdem Dei cognitione atque amore miros hac ratione progreſſiones faciant. Huc forſan ſpectant illa Iſaiæ verba, *Vexatio dabit intellectum.* Multò tamen eſt ad rem congruentius illud Iobi capit. 42. numero quinto, *Auditu auris audiui te; nunc autem oculus meus videt te.* Quaſi diceret, ſe in Dei cognitione tantopere profeciſſe illâ Dei concione (qua illi expoſuit Deus ſuam mentem atque conſilium in afflictionibus, quibus eum tentauerat) vt oculos ſibi aperuiſſe videretur, & viſum recepiſſe; atque adeò Deum de facie quodammodo tunc cognouiſſe; quaſi antea famâ ſolùm & auditione, tunc vero oculorum conſpectu cognoſceret.

Verbum ſuſtinere, quid hic propriè.

Vt hoc ipſum ſignificetur; quid potuit magis idoneum afferri, quàm vt Tobiæ oculi piſcis felle illiti reſerarentur? Iam toleratio in laboribus (cuius interpoſito & interiectu oculis fuit adhibita medicina) mirificè exprimitur verbis illis, *& ſuſtinuit quaſi dimidiam ferè horam* Verbum autem *ſuſtinuit* denotat non illum expectaſſe ſolùm; ſed etiam patienter pertuliſſe. Fel enim aut forte admotum oculis acerbitatem affert; aut id ſaltem in figura ipſa repræſentatur: ita vt *ſuſtinere* ſit hic pati & expectare: iuxta illud Eccleſiaſtici 2. numero quarto. *Omne, quod tibi applicitum fuerit, accipe; & in dolore ſuſtine.* Dixerat autem paulò antè, *Suſcipe verba intellectus: & ne feſtines in tempore obductionis.* Vbi obductio eſt medicinæ applicatio. Et paulò infra, *Sperate in illum: & illuminabuntur corda veſtra.* Quod idem eſt ac dicere, labores à Deo nobis miſſi, vt ſui ſerui in eius cognitione atque amore prouehantur. Itaque ſunt veluti ſpiritales prælectiones, *Verba intellectus & illuminationes cordium:* id quod in eo indicatur, quòd fel ad oculorum curationem fuerit præcipuè electum.

Aduerſitatibus homines à Deo molliri & manſuefieri.

Deinde obſeruatione dignum eſt, doloribus & acerbitatibus initio quidem perterreri homines; poſtea verò cicurari, atque molliri; & qui illis manſueſit, miram doctrinam edoceri, iuxta id Iacobi 1. numero vigeſimo primo, *In manſuetudine ſuſcipite inſitum verbum.* Quod vt ſignificaretur, non fel Tobiæ oculos aperuit, cùm primùm fuit illis applicitū; ſed, *ſuſtinuit quaſi dimidiam ferè horā.* tēpus autem ad dimidiam ſolùm horam reducitur; vt innuatur perbreue eſſe ac valde exiguum doloris & acerbitatis interuallum: ſi comparetur cum cæleſti luce atque notitia, quam Deus ſuis ſeruis per laborum fel impertitur.

Quid per dimidiam ferè horam denotetur.

Præterea, horæ nomen in ſacræ Scripturæ phraſi ſignificat cuiuſuis rei tempus & ſpatium. Quare cùm dicitur, *Quaſi dimidiam ferè horam;* denotatur laborum fructum (quod attinet ad animi reſerandos obtutus, ac ſpiritualem lucem & cognitionem tribuendam) multò antè percipi atque guſtari, quàm humanitus fieri poſſe crederetur. Vt ſi dimidiâ vix dum prælectione à præceptore decurſâ, diſcipuli probè admodum tenerent ea, quæ integrum prælectionis atque horæ tempus ad ſui declarationem videbantur exigere. Quod nihil eſt aliud, quàm reapſe dicere, ad maximam Dei lucem & cognitionem, laborum viam & aduerſitatum eſſe valde compendiariam.

Hinc fit, ſpiritalibus viris & cæleſtis doctrinæ magiſtris notis eſſe, illos pro amicis & valde charis habere, qui eis fellis amaritudinem admouent, vt animi abiectâ lippitudine verū recipiant viſum. illi enim vexādo & affligendo quaſi telas oculis ſeruorum Dei obductas manu prenſantes detrahunt. Atque ita textus ait de iuniore Tobia; *Liniuit oculos patris ſui, & cœpit albugo ex oculis eius egredi, quam apprehendens Tobias traxit ab oculis eius, ſtatimq; viſum recepit.*

Tobiæ cōnubij ac dotis allegoria.

Diximus de vtroque miraculo, quæ ſunt in toto Tobiæ libro magis inſignia & excellentia; omiſſis interim rebus aliis, quæ facilè poſſunt applicari. Huiuſmodi eſt Tobiæ iunioris connubium, & opima dos, quæ illi dicta atque conſecta eſt. Quod facili negotio applicari poteſt ad ſpiritale connubium cum diuina gratia & cæleſti ſapientia. Idque rectè etiam conſentit cum prædicto eorum miraculorum ſenſu, quæ textus enarrat. Itaque interpretatio illa videtur proprium myſterium attingere, quod voluit Deus in Tobiæ libro includere.

Tobiam iuniorem fuiſſe alitum immanis piſcis carnibus, quid myſticè ſignificet.

Præter hæc, quòd Tobias adoleſcens fuerit à Deo alitus carnibus illius piſcis, qui ad eum deuorandum aggreſſus fuerat, hoc, inquam, valde congruit cum illa parabola, qua dicitur Meſſias ſuis ſectatoribus conuiuium Leuiathani carnibus apparaturum, de quo dicemus circa caput Iobi 40. & 41. vbi explicabimus eam eſſe parabolam: cuius myſticos ſenſus facit etiam ad rem in hiſtoriæ Tobiæ myſterio.

Tandem dimidia hora Apocalypſeos cum conuenientia & proportione, quam dicit ad dimidiam horam libri Tobiæ, ſpiritali ſacræ huius hiſtoriæ intellectioni lucem attulit. Et quemadmodum in Tobiæ libro, iecoris miraculum antecedit miraculo fellis: ita etiam Chriſtiani populi patientiam præcedit in Apocalypſi ſanctificatio fidelium & vera mortificatio Chriſtiana; qua ipſi & dæmonis tyrannidem declinarunt, & vera ſpiritus libertate, veriſque animæ diuitiis potiti ſunt; de quo agitur in quatuor primis ſigillis.

NOTATIO III.

De ſeptem plagarum myſterio.

Septem tubarum plagæ quæ ſint.

VT rite examinare poſſimus, qui ſint ſeptem Angeli, de quibus initio huius octaui capitis agitur; & quid ſignificent ſeptem illæ tubæ, quas in manibus tenent; oportet excutere priùs, quæ ſint huiuſmodi plagæ, quarum ſingulas ſingulæ tubæ comitantur.

Opinio Aretæ & Riberæ.

Aretas & Ribera opinantur, eas eſſe ſeptem ingentes calamitates, quas Deus ſub extremi Iudicij tempora ſceleratis hominibus eſt illaturus: & penè omnia quæ in ipſis recenſendis enumerantur, accipiuntur ab iis auctoribus, vt in ſenſu ipſo grammatico ſonant: eadémque ratione explicant ſeptem phialarum plagas, quæ capite decimo ſexto deſcribuntur.

Aliorū opinio.

Plerique tamen interpretes, qui pro certo habent explicanda eſſe in ſenſu ænigmatico ea, quæ textus de his plagis affirmat; eaſque a Deo eſſe peccatoribus infligendas: nullo modo earum ſignificationem applicāt ad res prope diem Iudicij euenturas; ſed ad diuerſa ſupplicia, quibus Deus variis temporibus pœnas de mundi flagitiis ſumpturus erat. Nec videntur huiuſmodi auctores velle conſtringi, vt omnia iſthæc ſupplicia ſint infidelibus irroganda; ſed etiam fidelibus, quorum peccata Deus quoq; grauiſſimè vlciſcitur permiſſione in eoſdem hæreſum, bellorum, aliarumque calamitatum maximarum. Prætermitto Aureoli & Lyrani declarationem; quippe adeò violentam, vt eam referre opus non ſit.

Refelluntur ſuperiores expoſitiones.

Ceterum tam in ea, quàm in Riberæ, & in communi etiam opinione deſideratur id, quod perfectæ Apocalypſeos expoſitioni deeſſe æquum non eſt; videlicet, vt hæ ſeptem plagæ conſequentiam habeant idoneam cum ſeptem libri ſignati myſteriis, quorum ſeries & diſcurſus fuerat inceptus; & in plagarum numero, ordine, & ſingularum ſymbolis tum egregia doctrina, tum ſapiens diſpoſitio ſplendeſcant.

Auctoris ſententia de tubarum plagis.

Mihi certè dubium non eſt, legitimum ſenſum plagarū, quas comitantur tubæ, eſſe grauiſſima ſupplicia; quibus Deus ſuam ſeueritatem oſtendit aduerſus Iudaicum populum rebellem ſub primitiuæ Eccleſiæ tempora: in ipſo videlicet primo Chriſtianæ Eccleſiæ ſæculo; poſtquàm Deus patientiſſimè illos expectauerat, & valde ſeriâ comminatione deterrere conatus fuerat. Atque inprimis argumentum hoc diſcurſum in prioribus ſex ſigillis libri ſignati inceptum continuato filo proſequitur. Deinde ſi ab hoc argumento diſcedatur, diſcedi etiam neceſſe eſt a totius libri acoluthia; & a duplici illa columna, quas Ioannes in hac via miro conſilio fixit atque diſpoſuit; ne huius libri interpreces viæ ignoratione decepti penitus aberrarent. De quibus columnis diximus in prolegomenis not. 12. vbi etiam indicauimus, ſi interpretum auctoritatis ratio ducenda ſit, declarationem eſſe nullam, quæ tot ac tales habeat auctores, vt illa quę affirmat, in Apocalypſi à c. 4. vſque ad 11. tractari; qua ratione ſe geſſerit Chriſtus cum Iudaico populo, donec decima illius parte conuerſa ceteros reprobaret; à cap. verò 12. ad 20. cõtineri modum agendi cum Gentilium populo, quoad Imperium Romanum ad Catholicam religionem penitus transferretur.

Probatur noſtra de ſeptẽ plagis ſententia.

Quæ ſint ſeptem plagæ.

Cùm igitur hanc viam, vtpote rectam, capeſſamus, neceſſarium eſt has ſeptem plagas eſſe illas, quibus Deus obſtinatam Iudæorum gentem puniuit, vt illis perſpicuè fuerat interminatus, Leuit. 26. 28. *Si ambulaueritis contra me, & ego incedam aduerſum vos in furore contrario, & corripiã vos ſeptem plagis propter peccata veſtra.* Septem verò plagæ, quas ipſa deſigno, hæ ſunt; *Fames, Bellum, Peſtilentia, Ignorantia, Concupiſcentia, Ira, Obduratio.* Vt autem de huiuſmodi ſeptẽ plagis ſermonem in præſenti haberi credam; adducor in primis, quia certum omnino eſt ſeptem hiſce plagis Deum in Iudæorum populum animaduertiſſe. Et de tribus quidẽ primis Fame, bello, & Peſte (præterquam quod res ex Ioſephi & aliorum annalibus ſatis cognita) expreſſi reperiũtur in Scriptura loci; in quibus aſſeritur Deum his tribus ſagittis ſui populi gentem percuſſurum. Vide Leuit. 26. Deuteron. 28. Ierem. 14. & caput 32. & 34. & 44. Baruch 2. numero 25. Ezechiel. 5. & 6. & 7. & 12. & 14.

De tribus primis plagis Fame, Bello, Peſte, & in Scriptura & apud Ioſephũ conſtare.

De quarta, id eſt, ignorantia.

De quarta plaga (id eſt de Ignorantia & mentis cęcitate) lege Deut. 28. 28. *Percutiat te Dominus amentia & cæcitate ac furore mentis, & palpes in meridie, ſicut palpare ſolet cæcus in tenebris, & non dirigas vias tuas.* Et ex ipſo contextu euidens eſt, hanc vt quartam plagam addi Fami, Bello & Peſtilentiæ; quorum antea facta fuerat mentio.

De tribus poſtremis Concupiſcẽtia, Ira, Obduratione vnde cõſtet.

De tribus alijs poſtremis, nempe de Concupiſcentiis, Iris, & Obdurationa, verum eſt non eſſe expreſſam mentionem in Leuitico, nec in Deuteronomio, locis adductis. Nã carnalis Iudæorum populus non ita acutâ mentis acie pollebat, vt reliquarum trium plagarũ poſſet grauitatem cognoſcere. Enim verò poſtquã Spiritus ſanctus Deut. 28. quatuor primas plagas diſertis verbis expreſſerat, addit eodem capite 28. num. 61. *Inſuper & vniuerſos lãguores & plagas, quæ non ſunt ſcripta in volumine legis huius, inducet Dominus ſuper te.* Si ergo prædixerat plagas ſeptem omnino fore, & quatuor ex iis explicuerat, addideratque ſe alias ſilentio prætermittere; manifeſtum eſt has, quæ ſupprimuntur, ad ternarium numerum eſſe reuocãdas. Nec dubium eſt, quin quæ ſilentur, grauiores ſint. Ita enim nos docuit Chriſtus Dominus Matth. 24. 8. & Marc. 13. 8. Nam poſteaquam aſſeuerauit Iudæorum populum Fame, Bello, ac Peſte acerrimè a Deo correptum iri, mox ſubiungit, *Hæc autẽ omnia initia ſunt dolorum.* Quaſi dicat, plagas alias longè grauiſſimas in ipſos ſæuiſſimè graſſaturas. Nec aliud ſignificat Aquila clamans, *væ, væ, væ.* Apoc. 8. 13. vbi exprimit textus tria illa væ ad tres poſtremas plagas, i. quintam, ſextam, & ſeptimam referri. Quòd autem admonitio hęc attribuatur Aquilæ, perinde eſt ac tribui magnæ ſapientiæ Euãgelicæ; quæ nos docet, quantumuis Fames, Bellum, Peſtis, & Ignorantia ſint grauiſſima Dei ſupplicia, multò tamen eſſe maiora, cùm homines ſuarum cupiditatũ ſitienis, & irarũ furiis traduntur; quódq; ceteris adhuc grauius eſt, cùm obdurantur peccatores, & obſtinati in peccato reſidere permittuntur: quo eis diuinæ miſericordiæ oſtium præcluditur: & æternę Dei iræ atque furori ſubiiciuntur obnoxij.

Tres poſtremæ ceteris grauiores.

A cohærenti contextus applicatione noſtra probatur ſententia.

Secundò, Interpretatio hæc pro ſe habes ſatis cohęrentem contextus applicationem ad has ſeptem pœnas, quas Deus a Iudæis obſtinatis repetiit, priuſquàm Eccleſia a Iudaico populo ad Gentilicum commigraret. Etenim ad Famem, Bellum, ac Peſtem cùm mirificæ ſint deſcriptiones ænigmaticæ, quæ in tribus primis plagis continentur; in quarta quidem textum attentè conſideranti conſtabit ad nullam aliã rem poſſe rectè applicari, niſi ad Iudaici populi ignorantiam. Cùm verò quinta & ſexta plagæ elegantem etiam habeant ænigmatum deſcriptionem; alia blandientium cupiditatum, altera irarum æſtuantium: quod ſextæ additur plagæ in cap. 10. & 11. manifeſtũ eſt argumentum, ſermonem ibi eſſe de bello, quod gerebat Deus cum Iudaico populo, & præſertim cum pertinace Ieroſolyma, vt cum illius populi capite. Fit expreſſa mẽtio templi & atrij, cap. 11. 1. Et mox nu. 8. mentio eſt ciuitatis, *quæ vocatur ſpiritualiter Sodoma & Ægyptus, in qua Dominus crucifixus eſt.* Poſteà verò num. 13. cadit decima eiuſdem ciuitatis pars. Ex quo, mea ſententia planum fit, ſermonẽ ibi inſtitui de prælio, quod per has ipſas plagas cum perfida Ieroſolyma cõmiſit. Denique in ſeptima & reliquarum extrema plaga, non alia poteſt explicatio ipſi textui congruere, niſi quòd Deus à Iudæis ſcripturas & pactiones cum eis initas prorſus auferat: eóſque de poſſeſſione ac nomine populi Deo chari & electi deturbet.

Ex recto ordine inter plagas ipſas ſeruato, idem roboratur argumẽtum.

Tertiò, validà huius declarationis confirmatio petitur A ex eo, quòd in numero atque ordine harum ſeptẽ plagarũ mens conquieſcat omnino. Primò enim ex vniuerſis corporis ærumnis tres eliguntur grauiores, ad quas reuocantur ceteræ. Ordo autem inter illas diſpoſitus, eiuſmodi eſt, quem exigit recta ratio, vt a minùs grauibus ad grauiora procedatur. Nam licèt fames ſit magnum Reipublicæ malum, maius tamen eſt bellum; ſicut etiam vtroque acerbior peſtis. Conſtat hoc 2. Regum 24. num. 12. & 1. Paral. 21. num. 10. *Trium tibi optionem do; aut tribus annis famem, aut tribus menſibus gladium, aut tribus diebus peſtilentiam.* Deinde ex ſpiritalibus malis certum eſt, ignorantiam mentis, vt corporis mala omnia grauitate præſtat; ita etiam, quod ad malitiam attinet, à voluntatis deprauatione ſuperari. Porrò in malis, quibus poteſt ſubiacere voluntas, prius eſt hominem cupiditatum ſitienis, quam irarum furiis dedi: ſicut priùs concupiſcere, quam iraſci. Ac tandem Theologis B notum eſt, malorum omnium grauiſſimum eſſe, cùm homines in ſuis flagitiis obdureſcunt, & a Deo propter ipſorum ſcelera derelinquuntur. Cùm ergo numerus ſit ſeptem plagarum, & earum ſeries ac filum recto ordine comprehendat grauiores omnes labores ac mala, quæ in aliquam rempublicam poſſunt incurrere; cùmq; ſeptem plagarum ænigmata concinna ſint & elegantia, ſi eodem plagarum ordine ſingula ad ſingulas applicentur; inſuper in aliquibus exprimatur ſermonẽ eſſe de Iudaici populi plagis: cùm hęc, inquam, omnia ita ſeſe habeant, ecquid reſidere poteſt ſcrupuli, quin hæ ſint plagæ ſeptem, quas Deus minatus fuerat, ſe in populum illum, ſi in ſua obſtinatione perſiſtentem, immiſſurum?

Confirmatur adhuc ex huius plagarum ſeptenarij collatione cum altero capitis 16.

Quartò, non parum eandem de ſeptem plagis interpretationem fulcit alter ille plagarum ſeptenarius, qui cap. 16. C deſcribitur: nam (vt ibi manifeſtum erit) perſpicuum eſt, plagas illas capitis 16. eſſe, quibus Deus Romam ethnicam debellauit. Cùm verò conſtet euidenter, priùs fuiſſe Eccleſiæ bellum cum Ieroſolyma, quam cum Roma Ethnica: ſi poſteriores plagæ in Romam immittuntur, primæ in perfidam Ieroſolymam immittantur neceſſe eſt. Quod ſi attentè perpendatur, actutum cernitur, quam congruenter primæ plagæ in tubis ruinam vrbi minitantibus ſignificẽtur, per alluſionem ad tubas illas, quæ in circuitu Iericho perſonuerunt: poſteriores verò plagæ phialis denotentur myſticam iram effundentibus, id eſt, immenſam illius miſericordiam, qui Romæ, atque adeò vniuerſis Gentilium populis bellum inferebat, vt eos ad ſuam fidem traduceret, D & vera ſanctitate bearet. Proptereàque Angeli, qui manibus tenent phialas, induti ſunt lino candido & ad pectus zonis aureis accincti: quæ duo ſunt ſanctificationis & ardentiſſimæ charitatis ſymbola (de quo ſupra cap. 1.) phialæ etiam ſunt ſacerdotalis officij ſymbolum, vt explicuimus c. 5. Quibus quaſi lineamentis adumbratur, virtutem & efficacitatem ſacrificiorum Chriſtianæ Eccleſiæ impetrauiſſe, vt Deus præſtantiſſimam illam belli rationem cum Roma Ethnica iniret, quò eam ſuæ fidei præceptis & ſingulari ſanctitate imbueret.

Diſcrimen inter ſeptem has plagas, & alias capitis 16.

Cùm igitur hæc fuerit lineæ veſtis, zonarum aurearum, & phialarum ſignificatio; ideò huiuſmodi ſymbola minimè fuêre idonea ad plagas illas quas Deus Ieroſolymę inflixit, quarum exitus fuit, Iudaici populi reprobatio. Deinde cùm vox tubæ fuerit ſymbolum belli à Ieroſolyma Eccleſiæ illati: maris autem fremitus ſymbolum extiterit il- E lius belli, quod Roma Ethnica aduerſus eandem Eccleſiam ſuſceptura erat (id quod latè expendimus cap. 2.) miræ elegantiæ fuit & proportionis, vt ſignificaretur contra Iudaici belli tubam tubis item pugnare Deus; & contra frementes irati maris fluctus effuſione alterius liquoris maiori vi ac potentia conſtantis.

NOTATIO IV.

De perſonis ſeptẽ Angelorũ, quib. datæ ſunt tubæ.

Quinam figurentur per ſeptem tubarum angelos. Quatuor hac de re opiniones.

His ſeptem Angelis putãt aliqui repræſentari miniſtros, quibus Deus ad ſupplicij ſeueritatem vtitur. Cùm autẽ F Deus punire poſſit per cæleſtes Angelos, per inferorum dæmones, per homines, & per ipſas proximè plagas: ideo quatuor eſſe poſſunt opiniones eorum, qui tubarum Angelos de diuinæ ſeueritatis miniſtris exponunt. Prima opinio eſt eos eſſe cæleſtes angelos, quam tenent Andreas, Aretas, atque Ribera. Secunda, eſſe dæmones; ſicut etiam quidam exiſtimant de quatuor angelis tenentibus quatuor ventos cap. 7. Tertia, eſſe homines pernicioſos; vt hæreſiarchas, & principes, eorũ fautores. Quę expoſitio eſt Aureoli, Lyrani, Antonini, Ederi, & Lazarazi. Quarta denique, eſſe ipſaſmet plagas, quas Deus in Iudæos immittit, vt Famem, Bellum, Peſtem, &c. Nam ſacra Apocalypſeos fictio vtitur ſæpe proſopopœiâ, vt vidimus c. 4. & Pſ. 103. 4. ipſa flamma ignis appellatur Angelus, quia miniſtrat Deo. & Pſ. 77. 49. legimus, *immiſſiones per Angelos malos.* Huic quartæ opinioni ſubſcri-

bit

hit ſuo modo Arias Montanus in myſtica expoſitione. Ait enim ſeptem Angelos eſſe vim diuinam in ſe ipſa. & circa ipſam per miniſtros ſuos inſequentem hominum malitiam in terreſtri eſſentia. Hæc Arias.

In quo conueniant hæ omnes expoſitiones.

Hæ omnes expoſitiones in eo conſentiunt, quòd ſeptem Angeli tubarum non ſolùm ſint plagarum præcones: ſed miniſtri, per quos Deus homines ſeueriſſimè puniat. Pro cuius probatione adduci poſſet primò, quod de quinto Angelo textus aſſeuerat; illũ ſcilicet aperuiſſe puteũ abyſſi, eiq; nomen inditum *Abbadon*, i. vaſtatorem vel exterminatorem. Deinde, quia de ſexto Angelo ait textus, ab eo ſolutos fuiſſe quatuor Angelos, vt tertiam hominum partem trucidarent. Conſtat autem, ſi quintus & ſextus angeli non ſint plagarum præcones, ſed ipſimet per quos Deus homines punit; idem quoque de reliquis eſſe dicendum. Tertiò; opinioni primæ, quæ de Angelis cæleſtibus interpretatur, fauet quod in textu legimus, nempe, *ſtantes in conſpectu Dei*, nec non Antiphona officij ſancti Michaelis ad Veſperas, quæ ſic habet; *Dum ſacrum myſterium cerneret Ioannes, Archangelus Michael tuba cecinit; Ignoſce Domine Deus noſter.* Vbi obiter notandum eſt, verba illa, *Ignoſce Domine*, &c. nõ eſſe ipſius Angeli. Nec enim decens erat, vt Angelus Deum tubâ alloqueretur. Sunt ergo verba Eccleſiæ; quæ contemplata Archangelum quaſi claſſicum tubâ canentem ad vlciſcendos ſceleratos, procumbit in genua, & ad Deum conuerſa ait; *Ignoſce Domine*, &c. Deinde hęc eadem Antiphona fauere videtur eorum opinioni, qui volũt hos ſeptẽ angelos tubarum, eſſe cæleſtis curię magnates. Nam ſi ſeptem præcipui ſunt in iis principes; dubiũ non eſt, quin Michael ſit eorũ vnus. Ad hæc, ſeptem Angeli hîc cum articulo ponuntur in Græco. Et hactenus de ſententiis opinantium ſeptem Angelos tubarum eſſe ipſoſmet diuinæ ſeueritatis miniſtros, per quos pœnæ hominibus infliguntur.

Explicatio Antiphonæ ab Eccleſia vſurpatæ in ſancti Michaelis officio.

Duæ aliæ opiniones extendentiũ ſignificationẽ angelorum ad omnes doctores & concionatores.

Aliæ ſunt opiniones, quæ diuerſâ longè viâ procedunt. Extendũt. n. ſeptem Angelorum interpretationem ad omnes doctores & diuini verbi concionatores. Sic Ticonius, Primaſius, Beda, Anſelmus, & Albertus: qui aiunt ſeptem Angelos eſſe omnes illos quibus prædicationis officium commiſſum eſt; & in ſeptenario denotari dicunt perfectã Eccleſiæ prædicationem. Alij ſeptenarium ad ſeptem prædicatorum ordines applicant; iuxta numerum plagarum, quas hominibus enunciant. Ambroſius complecti voluit prædicatores quotquot ſiue doctores ab initio fuère, & qui ad finem vſque mundi ſubſequentur. ita vt primus Angelus prædicatores eos deſignet, qui legem præceſſerunt; ſecundus legis doctores; tertius Prophetas; quartus Chriſtũ & Apoſtolos; quintus defenſores fidei; ſextus martyres; ſeptimus deniq; prædicatores ſub finem mundi futuros. Andreas quoq; innuit ſeptem tubas ad totidem ſæcula referendas. Ioachimus ſolùm voluit, complecti Euangelij prædicatores a Chriſti paſſione vſque ad finem mundi; ita vt primus Angelus deſignet Paulum, & concionatores primitiui illius temporis, ſecundus prædicatores ſecundi temporis; & ſic de reliquis.

Vidimus duas extremas expoſitiones; quarũ prima vult ipſum tubæ clangorem eſſe inferre plagam; altera verò clangorem hunc de officij prædicatoris exercitatione explicat. Pro quo aſſerunt, in aliquot Scripturæ locis tubam eſſe prædicationis ſymbolum. Huic explicationi obijci poteſt, non ſemper poſt prædicationem ſequi plagas; cùm videamus poſt ſeptem huiuſmodi clãgores, mox plagas ſubijci. Propter hoc fortaſſe argumentum aliqui prędictorum interpretum ſuam expoſitionem coarctant ad eos prædicatores, qui acerba atq; aduerſa enunciant. Ceterùm nec ad huiuſmodi prædicatores omnes poteſt ſignificatio horum Angelorum extendi. Etenim has ſeptem tubarum plagas immiſit Deus contra Iudaicum populum tempore primitiuæ Eccleſiæ. Non igitur ſeptem tubæ poſſunt comprehendere omnes aliorum, ſiue temporum, ſiue hominũ concionatores. Quod ampliùs confirmatur. Nam c. 16. videbimus ſeptem alios Angelos, qui phialas effundũt. atqui duo hi ſeptenarij diuerſi inter ſe ſunt, & alter alteri reſpondet. Septem ergo Angeli tubarum complecti non debent eos omnes, qui acerba & amara nunciant.

Reijciuntur duæ expoſitiones ſuprà poſitæ.

Harum tubarum ſymboli difficultas in quo ſita ſit.

Præterea huius tubarum ſymboli difficultas in eo ſita eſt; quòd vna ex parte tuba denunciat quidẽ bellũ, non tamen plagã infligit: atq; ita tubâ clangere, officium eſt ſpeculatoris. Ezechiel. 33. 7. vbi Dominus ait Prophetæ, *Fili hominis ſpeculatorem dedi te, vt eis annuncies, vt ſe cuſtodiant.* Ex alia verò parte in Apocalypſeos figurâ neceſſarium eſt, vt tubæ clangor ſit initiũ belli, & clangorem ſequatur plaga: eodem ferè modo, quo c. 16. effuſionem phialæ ſequitur plaga. Aſſero igitur, ſingulos tubarum clangores, eſſe præconia quædam, & quaſi promulgationes diuinæ vindictæ. Quemadmodum præconium ſententiam iam latam prædicat ac pronunciat, vt protinus executioni mandetur. Itaq; non iam eſt comminatio, aut admonitio vt ſibi à plagæ impendente caueant; ſed quaſi indictio & promulgatio ipſius ſententiæ. verbi gratiâ, Primus clangor prædicat A diuinitus eſſe decretum, vt Ieroſolyma fame puniatur: ſecundus ſententiam dictam pronunciat, vt puniatur bello; tertius, vt peſte; quartus vt ignorantiâ, & ſic de reliquis.

Tubarum harum clangor quid ſignificet.

Diſtinctio inter Angelos & tubas apponenda.

Quid per has tubas figuretur.

Cogit autem nos textus, vt diſtinctionem inter Angelos & tubas indagemus: ſiquidem Angelis traduntur tubæ: inter tubas item atque clangores debet etiam reperiri diſcrimen. Primò enim tubæ Angelis dantur: deinde clangunt: poſtea ſequitur plaga. Mea ergo ſententia eſt, per ſingulas tubas ſignificari illam Scripturæ prophetiam, quę affirmat perfidam Ieruſalymam a Deo fuiſſe illâ plagâ percutiendam, videlicet primâ tubâ denotari famem, qua affligenda erat ciuitas: ſecundâ, bellum &c. Clangor autem repræſentat, cùm tempus appropinquat, tunc antiquam prophetiã denuo reſonare quodammodo, & vehementer in eorum auribus percrepare, quos Deus ea auditione dignatur, vt plagam illam atque ſupplicium in Ieroſolymam B immiſſum exaudiant, ac recognoſcant.

Quid per tubarum clangorem.

Et quamuis Scripturæ loci, in quibus hæ ſeptem plagæ fuerant prædictæ, multò ſint plures, quàm ſeptẽ: diſtinctio tamen tubarum, quod attinet ad ipſam figuram, à plagarũ diſtinctione deſumitur. Licèt autem vna, eadẽmque plaga à multis Prophetis ſit prænunciata: hæc tamen prophetiarum multiplicitas minimè officit, neque attenditur ad ſeptem plagarum repræſentationem pariter ac diſtinctionẽ. Itaque Angelus ſignificat Prophetam, cui Deus plagam eiuſmodi prædicendam reuelauit: tuba autem prophetiam ipſam a Deo reuelatam: clangor verò eſt veluti noua antiquæ prophetiæ promulgatio. In quo plenum eſt energiæ, quòd indicetur veterem prophetiam illius plagæ in Ieroſolymam immittendæ denuo perſonare, cùm ipſius ſupplicij tempus iam imminet.

Quinam per tubarum angelos denotentur?

C Vt hoc planiùs percipiatur, fingamus ſeptẽ diuerſis Prophetis plagas ſeptem a Deo, ſingulas ſingulis, reuelari. Tũc quidem nullius difficultatis erit, per ſeptem angelos ſignificari ſeptem illos Prophetas. Quòd ergo aut plagæ omnes ſingulis Prophetis, aut ſingulæ omnibus reuelatæ ſint, nihil impedit, quominùs aptè conſideremus, Ioeli (verbi gratia) reuelatã fuiſſe Famẽ, qua Deus Ieroſolymam fuerat puniturus; Ezechieli, Bellũ; Peſtem, Ieremiæ; Moyſi Ignorantiam: Concupiſcentias Dauidi: Zachariæ Iras, quibus Iudæi Chriſtianos oppugnaturi erant, (iuxta Zacharię ipſius verba c. 12. 2. & cap. 14. 14. *Iudas erit in obſidione contra Ieruſalem.*) denique Iſaiæ Iudaici populi obdurationem. Et quamuis prophetæ ſeptem numero diſtincti non eſſent, in D quos hæc ſeptem vaticinia ſeu prophetiæ partiuntur: formalis tamen diſtinctio hîc foret ſatis, per quam eadẽ perſona diuidi ſolet in plures. Vt ſi conſideremus, vnam eſſe perſonam, quatenus ei fames reuelatur, alteram, quatenus reuelatur ei bellum, & ſic de aliis.

Cur hi angeli, ſiue prophetæ per eos figurati ad ſeptenarium reuocentur?

Itaque ſeptẽ Angelos de ſeptẽ antiquis Prophetis intelligo, formaliter quidẽ diſtinctis propter ſeptem plagarum diſtinctionẽ. In eo autẽ, quod prophetæ ad ſeptenariũ numerum reducuntur, alluſio fit ad ſeptem Perſici regis magnates ſiue Principes, de quibus Eſther 1. 10. *Qui in conſpectu eius miniſtrabant.* Quod perinde eſt, ac ſi dicãtur ij eſſe quaſi regis cubicularij. Hac igitur ratione rectè conſiderantur veteres Prophetæ, quatenus plagas illas enunciarunt, quibus Deus in Ieroſolymã acriter fuerat animaduerſurus, ſub hac, inquam, ratione appoſitè antiqui prophetæ conſiderantur eſſe tubarũ Angeli. Apoſtoli autem & prædicatores E Euangelici ſunt Angeli phialarũ, quatenus nouiſſimæ iræ ſunt miniſtri; i. quatenus prædicatione ſua fuerunt miniſtri vltionis myſticæ, quam Deus erat de Gentilitate ſumpturus, cùm eam Euãgelio ſubegit. Quapropter hęc intereſt inter vtroſque diſtinctio: quòd angeli quidem primi clangunt, & eorum clangorem ſubſequuntur plagæ; ipſi tamen propriè non ſunt plagarum miniſtri, neque aliter deſeruiunt plagis, quàm eas annunciando. At phialarum Angeli verè ſunt nouiſſimæ iræ miniſtri; quia effundunt phialas in terram, in mare, in flumina, in aerem, in Euphratem, & in Babylonem. Et ſanè efficaciſſima illa aqua, liquor ille admirabilis, quem effundunt, maximam eam habet efficacitatem in terra, in mari, in fontibus & ceteris: de quo latiùs ſuo loco.

Differentia inter tubarũ angelos & angelos phialarum.

Reſpondetur argumentis ſuprà in contrarium adductis.

F Supereſt reſpondere argumentis, quæ retulimus initio pro eorum opinione, qui ſeptem tubarũ Angelos de ipſiſmet diuinæ ſeueritatis miniſtris intelligendos putãt. Quare ad primum aſſero, non eſſe quintũ Angelũ, qui puteum aperuit, ſed ſtellã quæ cælo decidit. Præterquam quod vt puteum aperuiſſe diceretur; ſatis erat ab ipſo arcanũ illud detegi myſterium: quòd ſ. æquiſſimo Dei iudicio perfidi Iudæi locuſtis illis plectantur: neque hoc eſt eſſe proprium ſeueritatis miniſtrum, ſed myſterium deliteſcens aperire. Ad illud autem de nomine Abbadon, Reſpondeo, illum abyſſi Angelum, qui vocatur Abbadon non eſſe eundem, qui tubâ quintâ cecinit; ſed alium longè diuerſum.

Ad ſecundum reſpondeo; vt ſextus Angelus dicatur quatuor illos Angelos ad Euphratem fluuium alligatos diſſoluiſſe, ſatis eſt ſuo illo clãgore denũciare illos eſſe ſoluẽdos.

A Ad tertium: illa Michaelis Archangeli antiphona ad eorum opinionem accommodatur, qui tubarum angelos ex cæleſti hierarchia eſſe putant. Sed vt mea fert ſententia, nõ opus eſt, vt credamus in ea antiphona præſtitui, atque implicitè affirmari, idem eſſe concrepare tubis, quod inferre ſupplicium. Etenim ad ea, quæ ſequuntur, verba, *Ignoſce Domine*, &c. ſatis eſt, tubę clangorẽ referri ad promulgationem, ſiue enunciationem plagarum quam mox infligendarum. Nam vbi primùm Eccleſia hanc ſententię pronunciationem aduerſus Ieroſolymam exaudit, congruenter ſequitur, eam ſtatim clamare, *Ignoſce Domine*, &c. Etſi autem hęc ſententię promulgatio fuit per veteres prophetas pronunciata; in eorum tamen prophetia veriſſimè intelligitur interueniſſe miniſterium Angelorum, per quos Prophetis facta eſt reuelatio. Præcipuè verò intelligitur non ineptè B in huiuſmodi factis vaticiniis interueniſſe miniſterium Michaelis: quippe qui ſynagogæ olim princeps erat; nunc Eccleſiæ. Et certè plus honoris Michaeli defertur, ſi in omnium Prophetarum clangore ipſe intelligatur clangere, quàm ſi vna ex ſeptem tubis ei tradatur. Hoc ergo, quod Michaeli eſt honorificentius; eſt etiam congruentius veritati. Tametſi enim non inficior probabilem eſſe Andreæ, Aretæ atque Riberæ opinionem; ad eamq; ſeſe conformate potuiſſe, qui illam Antiphonam compoſuit: multò tamen veriſimilius eſt, ſeptem tubas eſſe prophetias ſeptem plagarum à Deo immiſſarum. Qui ſenſus cohæret maximè cum ſeptem ſigillorum myſterio. Nam tubæ ſeptem ad ſeptimum ſpectant ſigillum. in omnibus autem ſeptem ſigillis, aperire ſigillum nihil eſt aliud, quàm veterum prophetiarum myſterium cognoſcendum exhibere: vt ſupra iam explicatum eſt.

Poſtremò ad id, quod additur de Græco articulo ſeptem Angelis præpoſito, Reſpondeo; ſi verum eſt quod nuper dicebamos, videlicet ſeptẽ Angelorum nomine antiquos deſignari Prophetas, qui Iudæorum ſupplicium diuinitus prædixere; huic ipſi ſignificationi articulus congruenter deſeruit; quia perſonas iam notas indicat, nempe Prophetas. Atqui manifeſtum eſt, Prophetis mirificè Angelorum nomen quadrare, ſicut prædicatoribus etiam Euangelicis. Nam vtrique ſunt Dei miniſtri atque legati.

TEXTVS.

Verſ. 2. *Et vidi ſeptem Angelos ſtantes in conſpectu Dei, & data ſunt illis ſeptem tubæ.*

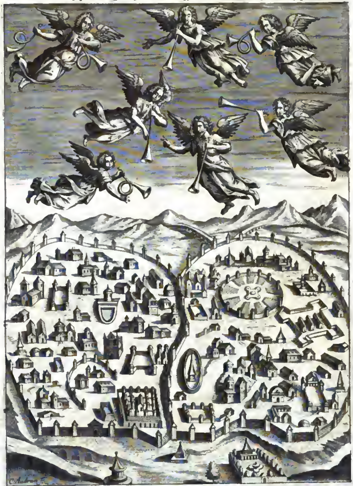

COMMEN-

COMMENTARIVS.

MEA expoſitio eſt per hoſce Angelos ſeptem hîc denotari veteres Prophetas: quos proinde ad numerum ſeptenarium reduci, quia ſeptem illas plagas in Ieroſolymam annunciarunt, qua ratione in notatione præcedenti explicatum eſt. Quẽadmodum in quatuor Angelis, qui ventos habebãt compreſſos, quaternarius numerus ad ventorum quatuor repræſentationem cõgruenter aptatus fuit.

Cur de hiſce ſeptẽ Angelis dicatur, Qui ſunt in conſpectu Dei.

Cùm igitur aduertatur de prophetis hîc eſſe ſermonem; facilè inde apparet, illis appoſitum valdè eſſe elogium illud, *qui ſunt in conſpectu Dei*, non ſolùm quia Dei iam conſpectu fruebantur, cùm Ioanni reuelatio Apocalypſeos facta fuit; ſed etiam quia cùm datæ illis ſunt ſeptem tubæ, id eſt, cùm fuit ſeptem plagarum reuelatio facta; eiſdem verba illa rectè congruebant: iuxta id, quòd eorum vnus dixit, *Viuit Dominus, in cuius conſpectu ſto*, 4.Reg.3.14. id quod non obſcurè adumbrat, ipſorum prophetias eſſe certiſſimas, vtpote hominum, quibuſcum Deus colloquebatur: ex quo ipſi eorum omnium veritatem tanquam ex proprio fonte hauriebant.

Quando ſint ſeptem hiſce Angelis tubæ datæ.

Quàm verò aptè deſignent tubæ prophetias illas de ſeptem Ieroſolymæ calamitatibus, hoc ex ſuperiori notatione ſatis intelligitur. Et quamuis tubæ fuerint iuxta hanc expoſitionem, multò antè prophetis traditæ: repræſentatio tamen, quæ illis traditas indicat, cùm Ioanni Apocalypſis innotuit, magnum (vt apparet) decorum habet atque energiam, ſignificatur enim tubas viſas eſſe denuo prophetis dari, eóſque contra Ieroſolymam clangere; vt quondam ſacerdotes contra Iericho clanxerunt.

Deinde, quamuis tubæ propriè loquendo non inferant plagam, ſed annuncient: verùm plagæ ipſæ idoneè figurantur, quaſi ex ipſa ſententiæ pronunciatione incipiant; & quaſi præpotens Deus ipſarum tubarum clangore initium faciat grauiſſimi & periculoſiſſimi belli, quod Ieroſolymæ inferre ſtatuit. Et quemadmodum bellum, quo Ieroſolyma primitiuam Eccleſiam acerrimè oppugnauit, ſignificatum fuit c.1. per tubæ reſonantis clangorem: ſic etiam pari elegantiæ proportione, Iudaicæ illi tubæ reſpondent tubæ ſeptem, quibus infidæ Ieroſolymæ bellum denunciat; quod ipſemet ſeriò ſuſcipit ac gerit aduerſus peruicaces & obſtinatos Iudæos, qui Chriſtum Dominum, eiúſque fidem ac religionem ſanctiſſimam præfracta mente reſpuerunt. De quo latiùs diximus cap.1.

Has ſeptem tubas reſpõdere illi tubæ capitis primi.

In hoc tubarum ſeptenario alludi ad ſeptem Ioſue buccinas.

In his inſuper ſeptem tubis fit manifeſta alluſio ad ſeptem buccinas capitis 7. Ioſue; quas conſtat fuiſſe eaſdem, quibus iubileum promulgabatur. Atque hæc alluſio ſignificanter ſatis exprimit, ſupplicia à Deo illata iuſtorũ perſequutoribus denũciare iuſtis ipſis verã redemptionem; iuxta id Lucæ 21.28. *His autẽ fieri incipientibus reſpicite, & leuate capita veſtra; quoniã appropinquat redemptio veſtra.* Deus enim ideo duros ac perfidos Iudæos acriter plectebat, vt fideles iuſtos ac pios ab iniuriis ſibi factis eriperet, & à duriſſima impiorum ſeruitute, ſiue obſidione, qua tenebantur conſtricti, liberos ac ſecuros redderet. Quapropter huiuſmodi tubæ dicunt quodammodo iuſto illud Iobi cap. 5. num.19. *In ſex tribulationibus liberabit te Deus; & in ſeptima non tanget te malum.*

Sed vt in alluſione ad tubas Ioſue perſiſtamus; aduerte, ex illis clangoribus poſtremos eſſe magis acutos & concitatos; quaſi portendant, rectum Dei iudicium in bonorum gratiam atque opem, quàm citiſſimè oſtenſum iri. Quo indicatur in ipſomet A furore atque inſania malorum bonos perſequentium; & in perfidorum obſtinatione ac peruicacia (quæ duæ ſunt extremæ plagæ) mirum includi ſolatium piorum hominum, qui ab improbis oppugnãtur propter vtilitatem incredibilem, quam inde ad ſuæ Eccleſiæ progreſſum deriuat Deus. Hac enim via iuſti homines rerum temporalium contemptionem & æſtimationem cæleſtium atque æternarum adipiſcuntur; necnon veras ſolidarum virtutum diuitias, martyrij triumphum, & perfectè demum redemptionis à Chriſto partæ plenitudinem.

B

NOTATIO V.

De alluſione ad plagas Ægypti.

Septẽ has tubarum plagas qua ratione plagis Ægyptiacis reſpondeant.

DVBIVM non eſt, quin in ſeptem hiſce tubarum plagis ſit aliqua alluſio ad Ægypti plagas (de quibus Exodi.7.8. 9. 10. & 11. & Philo de vita Moſis lib. 1. & Ioſephus lib.2. Antiq. cap.13.) Nam in prima huius capitis plaga ſunt grando & ignis: quod deceptum eſt ex ſeptima Ægypti plaga. Tenebræ inſuper plagæ quartæ reſpondent tenebris illis, quæ ſunt inter Ægyptias plagas nona. In locuſtis quoque cap.9 manifeſtè reſpicitur ad eas, quæ ſunt plaga 8. C ex Ægyptiacis. Et in plaga 7. Apocalypſeos reperitur etiam horribilis grando, quæ ſeptimæ pariter plagæ Ægypti reſpondet. Prætereaquam quod in aquis venenatis plagæ tertiæ fortè inuenitur ſimiliter alluſio ad animalium peſtem, quæ inter Ægypti plagas quintum obtinet locum; ſiue ad plagam decimam de morte primogenitorum; quam ait Philo lib.1. de vita Moſis fuiſſe peſtem. Itaque ex his tubarum plagis quatuor, aut etiam quinque ad Ægyptias plagas reſpiciunt. Nec diſſimilis eſt alluſio in plagis phialarum c.16. Etenim primæ phialæ plaga, ſunt vlcera peſſima; quæ conuenit cum ſexta Ægypti plaga: & plaga tertiæ phialæ, eſt fluuiorum ac fontium in ſanguinem conuerſio; cui ſimilis eſt plaga prima Ægypti: porrò quinta phiala reſpicit Ægypti tenebras: ſexta (in qua ſuus ranis locus eſt) ſecundam Ægypti: ſeptima denique ſæuiens grandine D cum ſeptima itidem Ægypti conſonat.

In Ægyptiacis plagis delineaſſe Spiritum ſanctũ, quod poſtea per has Apocalypſeos plagas fuerat effecturus.

Irenæi verba quæ lucem huic doctrinæ afferunt.

Hanc igitur plagarum vtrarumque conuenientiam vbi aduertamus, apparet protinus, Spiritum ſanctum in Aegypti plagis, quaſi figuris quibuſdã delineaſſe, quod poſtea erat effecturus per has ipſas plagas, de quibus Apocalypſis agit. Id quod nos docet Irenæus his verbis lib.4. cap.50 *Vniuerſa, quæ ex Ægypto profectio fiebat populi, typus & imago fuit profectionis Eccleſiæ, quæ erat futura ex Gentibus, quam eduxit in ſuam hereditatem non Moyſes famulus Dei, ſed Ieſus filius Dei. Si quis autem diligentiùs intendat iis, quæ à Prophetis dicuntur de fine, & quæcunque Ioannes diſcipulus Domini vidit in Apocalypſi, inueniet eaſdem plagas vniuerſaliter accipere Gentes, quas tunc particulatim accepit Ægyptus.* Hęc Irenæus. Additque ſe hanc doctrinam permagni facere, vtpote quam magno cum ſuo ſolatio ex antiquo Presbytero E didicerat. Hæc igitur Irenæi & Presbyteri antiqui (quem ille laudat) verba, ſi rectè conſideremus, magnam afferunt Apocalypſi lucem: in eis enim perſtringitur vtrarumque plagarum argumentum, tubarum nempe & phialarum; quæ quinque aut ſex capita omnino occupant. Eiſdem inſuper verbis admonemur, has plagas eſſe illas, quibus Deus myſticum Iſraëlem (id eſt, Chriſtianum populum) ex myſtica eduxit Aegypto; hoc eſt, ex ipſo Iudaiſmo & Gentiliſmo. Ex hiſce enim gentibus ac populis ſuam Deus Eccleſiam potenter extraxit. Deinde cùm tubarum plagæ fuerint, quibus Deus aduerſus perfidam Ieroſolymam bellum fecit; plagæ verò phialarum, quibus Romam & Gentilitatem vniuerſam debellauit: primarum quidem plagarum fructus & emolumentum fuit conuerſio Iudæorum, qui faſces Euangelio ſubmiſerunt (hæc verò eſt decima pars, de F qua vaticinatus fuit Iſaias cap. 6.) fructus verò plagarum poſteriorum, fuit Romæ Imperiique Romani ad fidem traductio. Itaque quod adumbratum fuit coniunctim in Aegypti plagis & in populi Iſraëlitici per medias ipſas plagas exitu & liberatione, id ipſum interpoſita aliqua diuiſione fuit in Chriſtiana Eccleſia expreſſum. Etenim Iſrael myſticus ex decima Iudaici populi parte & vniuerſo Gentilium populo ad veram religionem conuerſis coagmentatur, & idcirco in ſublimi illo opere, quo fuit myſticus Iſrael ex Aegypti ſeruitute eductus, fuit neceſſe plagas in primis præcedere ad decimam Iudaiſmi partem educendam ex myſtica Aegypto; eam nempe, quæ myſtici corporis Eccleſiæ futura erat caput ſeu pars potiſſima: & alias ſubinde plagas immitti oportuit, quibus ex ipſo Gentiliſmo Catholicæ Eccleſiæ reliquum corpus extraheretur.

Vtrarumque Apocalypſ. plagarũ effectus.

Irenæus ex millenariorũ numero.

Hanc exiſtimo eſſe velati medullam atque animam doctrinæ illius, qua peruerſus ille Presbyter Irenæum imbuit. Quamuis ipſe fortaſſis Irenæus, quippe millenarius, de hoc myſtici Iſraelis egreſſu ex Ægypto verba faciat, tanquam de re ad mundi exitum ſpectante. In ea enim perſiſtit opinione, vt ad primam illam reſurrectionem, quam millenarij ad totum ferè comminiſcebantur, parum ſupereſſe temporis reputaret. Porrò Irenæo concinit Lactantius Firmianus libro ſeptimo diuinarum Inſtit. capite 15. vbi facta plagarum Ægypti mentione & deliberationis populi Dei, hæc ſubiicit, *Facinus illud tam clarum, támque mirabile quanuis ad præſens virtutem Dei hominibus oſtenderet, tamen præſignificatio & figura maioris rei fuit, quam Deus idem in extrema temporum conſummatione facturus eſt. Liberabit enim plebem ſuam de graui ſeruitute mũdi, & vniuerſas nationes cæleſtibus plagis verberabit, vt iuſtus & cultor Dei populus liberetur. Et ſicut tunc ſigna facta ſunt, quibus futura clades Ægypti oſtenderetur: ita in vltimo fient prodigia miranda per omnia elementa mundi, quibus imminens exitus vniuerſis gentibus intelligatur.* Hactenus Lactantius; quæ licèt ipſe referat ad ea, quæ ſub finem mundi ſunt euentura; multò tamen meliùs referuntur ſine dubio ad id, quod primis Eccleſiæ ſæculis accidit; cùm Deus Eccleſiæ caput ex Iudaico populo eripuit; corpus autem ex Gentium populis: atque vtrumque præſtitit earum plagarum interpoſitu, quas Apocalypſis deſcribit. At millenarij prima illa orientis Eccleſiæ ſæcula finem eſſe mundi falsò putabant; & bonorum reſurrectionem quam mox ſomniabant futuram.

Lactantius idem millenarius.

Cùm ergo conſtet ex dictis Deum Ægypti plagas eo fine ordinaſſe, vt ſuum populum ex eadem Ægypto reuocaret; nemo non viderit, fuiſſe in illis figuratum, quod erat multis poſtea ſæculis euenturum, quo tempore myſticum Iſraëlem, id eſt, chariſſimam ſibi Eccleſiam Deus ex Iudaiſmo & Gentiliſmo extraheret. Nec dubium cuiquam erit, quin Iſraëlis egreſſus ex Ægypto, vtriuſque populi conuerſionem ad fidem prænunciaret. Tubarum igitur plagæ haud dubiè ſunt illæ, quibus Deus Iudæos mulctauit, vt decimam inde partem, quaſi totius Eccleſiæ caput futuram ſibi auferret: & phialarum plagæ ſunt myſticæ illæ quibus Deus Gentilitati bellum indixit, atque intulit; vt populi inde Chriſtiani corpus educeret. Si autem vtriſque plagis denotarentur ſupplicia paulò ante Iudicij diem ſceleratis infligenda; nulla poſſet congruens reddi ratio, quamobrem plagæ in duos diuidantur ſeptenarios; & cur phialarum angeli ad aliorum diſtinctionem lineis induantur veſtibus, & zonis aureis ad mamillas accingantur. In noſtra tamen explicatione aptiſſima redditur horum omnium ratio.

Differẽtia inter has tubarum plagas, & plagas Ægyptiacas. Prima differentia.

Verùm enim verò non ſufficit conſideraſſe hactenus plagarum Ægypti & Apocalypſeos conuenientiam; niſi differentiæ quoque vtrarumque ratio habeatur: multiplex enim eſt, valdèque notabilis earum inter ſeſe differentia atque diſcrimen. Inprimis Ægypti plagæ ſunt decem; at Apocalypſeos duplicem ſeptenarium conficiunt. Deinde ex decem Ægyptiacis nonnullæ in Apocalypſi prætermittuntur intactæ, cuiuſmodi ſunt cyniphes, muſcę & mors primogenitorum. Quare neceſſe fuit in Apocalypſi vtriuſque ſeptenarij numerum ex plagis aliis additis ſuppleri. Tertiò in iis Ægypti plagis, quas Apocalypſis vſurpat, magna ex parte tum ordo, tum cuiuſque deſcriptio immutatur. Ægyptiarum ordo plagarum eſt huiuſmodi; Aquæ fluminis conuerſæ in ſanguinem, Ranæ, Cyniphes, Muſcæ, Peſtis animalium, Vlcera veſicarum, Grando, Locuſtæ, Tenebræ, Mors primogenitorum. In Apocalypſi autem reperimus grandinem in prima & ſeptima tubarum plaga; & tenebræ antecedunt locuſtas. Et in phialarum plagis vlcera & tenebræ anteuertunt ranas. Præterea in plurium deſcriptionibus mirum eſt, quanta ſit varietas plagarum Apocalypſeos atque Exodi; etiam in ipſiſmet rebus, in quibus conueniunt. Nam primæ tubarum plagæ additur grandini ſanguis. In quarta tenebræ ſunt multò minores; ſolùm enim auffertur tertia pars lucis. Locuſtæ diuerſæ ſunt valdè, & miras habent figuras. In plagis verò phialarum ranæ non ſunt ampliùs tres; atque apparent, quòd flumen Euphrates exiccatus ſit: & grando eſt inſtar talenti, ſuccedítque diuiſioni Babylonis in tres partes.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

Redditur differentiarum ratio, ac primò de prima, de numeri diuerſitate.

Quod ad primum attinet, id eſt, ad numerum plagarum, Ægyptiacæ fuère decem, non quia totidem erant futuræ illæ, quibus Deus myſticum Iſraëlem ex ſpirituali Ægypto fuerat educturus; ſed propter aliam rationem, quam videbimus capite 11. notat. 6. nec non etiam, quia re ipſa voluit Deus oſtendere, ſe vt ſupremum omnium conditorem creaturas omnes aduerſus ſuos hoſtes armare. Vt habetur Sapient. capite quinto, verſu decimo octauo, *Armabit creaturam ad vltionem inimicorum, & pugnabit cum illo orbis terrarum contra inſenſatos.* Et capite 16. 17. *Vindex eſt enim orbis terrarum.* Cuius rei vt perſpicuum A exhiberet argumentum Deus; denarius numerus conueniens inprimis extitit, qui multiplicationis eſt proprius. Atque ad hunc numerum explendum, præter Angelorum miniſterium aſſumpſit Deus quatuor elementa; & quæ ex ipſis mixta erant aptiora ad Aegyptios diuexandos. Cùmque illa vera fuerit hiſtoria, quæ in ſemetipſa idoneam congruentiæ rationem habebat; non opus fuit penitioris myſterij figuram in ea incluſam, eſſe adeò perfectam, vt omnem prorſus conuenientiam in plagarum numero & ordine comprehenderet. Satis namque eſt in denarij numero ſignificari plagarum multitudinem; magnam inſuper reperiri ſimilitudinem in præcipua Dei intentione & illarum effectu (vt ſcilicet mediis illis Iſraël ex Aegypto duceretur) nec non in earum multis apparere manifeſtam B proportionem atque conſenſum inter ea, quæ & in Exodo & in Apocalypſi narrantur. His addo, illam Exodi repræſentationem fuiſſe coniunctè poſitam, bellúmque aduerſus vnum eundémque populum comparari: cùm tamẽ præcipuum opus, de quo Apocalypſis agit, duas in partes fuerit diſtribuendum, & duplex bellum, valdéque inter ſe diuerſum, duobus diuerſis populis fuerit ſeorſom inferendum. Ex quo dilucidè cernitur, Spiritus ſancti mentem non fuiſſe, vt inter figuram & figuratum perfecta omnino daretur proportio, ſed ſolùm vt hiſtoria quodammodo adumbraret, quod Chriſtiano populo deinceps euenturũ erat. Ad hæc; illud fortaſſe ſpectatum fuit in Apocalypſi, vt aliqua ratione reſpectus ad Aegypti plagas ſeruaretur, quod attinet ad denarij numerum. Nam etſi duo ſunt in C Apocalypſi ſeptenarij, in quolibet tamen eorum alluſio reduci videtur ad quinque plagas ex ſeptem, vt in ſuperioribus annotauimus. Ceterùm magis præcipua ratio fuit habita, vt tubarum plagæ eſſent ſeptem & totidem plagæ phialarum; quia vtræque duplicem æquè ſeptenarium conficiunt. Fuitque ſatis congruens, vt earum repræſentatio ad ſeptenarium reuocaretur.

Cur Ægypti plagæ fuerint decem.

Secũda differentiæ ratio, nimirum de plagarũ aliquot varietate.

Iam ad alterum de plagis, quæ aut adduntur, aut detrahuntur, Reſpondeo ad Apocalypſeos perfectionem intererat, ne Spiritus ſanctus ea ſolùm repræſentatione minùs abſoluta eſſet contentus, quæ in Exodi hiſtoria fuerat propoſita. Nam cùm illa vera ſit hiſtoria; ſatis fuit in ea aliquo modo figurari, quod poſtea Chriſtiano populo deberet accidere. At Apocalypſeos repræſentatio, cùm alterius rei hiſtoria non ſit, ſed ænigmatica quædam pictura D belli ab Eccleſia aduerſus Iudaicum populum & Gentilium geſti, ad eius perfectionem neceſſarium fuit, vt Diuinus ſpiritus eam repræſentandi rationem iniret; quæ & perfectiſſima eſſet, & cum ipſo myſterio penitus conformaretur: atque ideo æquum fuit, vt ex Aegypti plagis omitterentur illæ, quæ minus erant ad rem: & ceteræ diuerſo diſponerentur ordine, illiſque annecterentur, quod ad ænigmatis perfectionem conferebat. Itaque Aegypti plagas licèt verum ſit fuiſſe effigiem quandam atque ſignum plagarum a Deo in Iudæos & Gentiles iniiciendarum; quatenus per ipſas extulit Deus ſuum populum ab Aegyptiorum ſeruitute, non tamen illæ harum imaginem præ ſe tulerunt, quod attinet ad numerum, ordinem, ac perfectam rerũ in ſingulis plagis expreſſarum figuram: in eo, inquã, bello quod cum Iudæis & Gentibus gerendum E erat. Conſtat autem defuiſſe hæc omnia in hiſtoria plagarum Aegypti: quandoquidem opus fuit, vt in Apocalypſi alius eſſet ordo, aliæque plagæ omitterentur, & aliis adderentur nonnullæ: atque vt ſingularum deſcriptio alternatione, varietate, & peregrinitate mirum in modum ornaretur. Atque ex his patet etiam reſponſio ad tertium.

Ceterarum differentiarũ ratio ſuis locis reddẽda.

Ceterùm quæ ad plagarum ſingulas ſpectant, explicabimus, quando ad earum tractationem accedemus, túncque aptam reddemus rationem diſcriminis inter Exodi & Apocalypſeos plagas. Interim noto, licèt multa ſint doctè & eruditè conſcripta de myſtica plagarum Aegypti ſignificatione ab Origene, Auguſtino, Iſidoro, & nouiſſimè a noſtro Pererio, non tamen omnes applicationes myſticas eſſe idoneas ad Apocalypſeos finem & ſcopum. Expoſi- F tio quidem, quam omnes ferè auctores, quos viderim, plagis Aegypti tradunt, eſt de alicuius peccati malitia ac prauitate: quamuis nonnullam etiam plagam exponant de iuſto alicuius flagitij ſupplicio.

Quæ ad finẽ ſint plagæ Ægypti & Apocalypſeos referendæ.

Ego ſanè neceſſarium exiſtimabã, & alij Apocalypſeos loco cohærentius (is autem eſt in cap. 11. 6. vbi de myſtico Moſe dicitur, *Poteſtatem habet percutere terram omni plaga, quotieſcunque voluerit.*) vt plagę vniuerſæ referantur, non ſolùm ad culpæ malitiam, ſed ad effectum etiam doctrinæ ac prædicationis Euangelicæ in improborum confutatione atque obiurgatione. Etenim peccati malitia, non eſt myſtici Moſis miraculum. Atqui Apocalypſis, virgæ & poteſtati Moſis adſcribit effectum percutiendi terram omnibus plagis Aegyptiacis quotieſcunque voluerit. Et omnino curandum eſt, vt vniuerſæ decem plagæ ad hunc finẽ applicentur: hoc tamen miſſum facio, & ad caput 11. reiicio;

ſeicio, vbi id nobis opus erit. Nā in alluſione ad tubarum & phialarum plagas, non neceſſe eſt, opinor, plagis Ægyptiacis alium prætereà ſenſum inquirere; ſed ſolum fuiſſe illas, quibus mediis Deus chariſſimum ſibi populum ex Aegypto deduxit. Reliqua autem facilè percipientur ex eo, quod attendatur, in quo ſenſu Apocalyp. ſingulas plagarum vſurpet. Demum obſeruandum eſt in ca. 11. 6. Aegypti plagas conſiderari, vt quædam Moſis miracula: at in plagis tubarum ac phialarum ad plagas Aegypti reſpicitur quatenus per eas Deus Aegyptios ſeuerè punit; vt inde Iſraelem efferret.

TEXTVS.

Verſ. 3. *Et alius Angelus venit, & ſtetit ante altare, habens thuribulum aureum: & data ſunt illi incenſa multa, vt daret de orationibus ſanctorum omnium ſuper altare aureum, quod eſt ante thronum Dei.*

4. *Et aſcendit fumus incenſorum de orationibus ſanctorum de manu Angeli coram Deo.*

5. *Et accepit Angelus thuribulum, & impleuit illud de igne altaris & miſit in terram: & facta ſunt tonitrua & voces & fulgura & terramotus magnus.*

6. *Et ſeptem Angeli qui habebant ſeptem tubas, præparauerunt ſe vt tuba canerent.*

COMMENTARIVS.

Obſeruationes circa literam.

CIRCA voces ipſas ſiue grammaticam notandum eſt primò altaris nomine manifeſtè hîc eſſe ſermonem de altari thymiamatis. Neque obſtat appellari græcè θυσιαστήριον, quia Græcis θύειν, non ſolùm ſignificat mactare, ſed etiam ſuffire. Atque ita prunæ, de quibus agitur num. 5. procul dubio ſunt ex altari thymiamatis; eæ ſcilicet prunæ quibus incendebantur odores. Porrò licèt hic ignis ex altari holocauſti ſoleret afferri; hîc tamen nulla altaris holocauſti fit mentio.

Hoc altare cuiuſmodi ſit conſiderandum.

Thuribuli nomine quid hic intelligatur.

Secundò notandū eſt, thuribuli nomine in præſenti, non intelligi prunarium, in quo adolentur thymiamata. Nam ipſe textus ait, odores ſuper altare aureum fuiſſe vſtos. Et quanuis opinentur nōnulli thuribulum cum accenſis prunis in altari reponi ſolitum: certum tamen eſt, ipſummet altare fuiſſe prunarium; ac proinde thuribulum hîc non eſt prunarium, ſed acerra ſiue arcula thuris; quam E nauiculam hodie appellant, propter figuram nauiculæ ad quam effingitur. Facit illud ad Hebræos 9. 4. vbi nos legimus *thuribulum*, græcè enim habetur θυμιατήριον, quod eſt acerra ſiue depoſitorium & arcula thuris. Atque ita Syriaca tranſlatio legit, *Domus aromatum*, id eſt, odorum theca. Et quanquam Angelus poſteà thuribulum igne altaris impleuit; id tamen non fuit ad incendendos odores, ſed ad prunas in terram deiiciendas; quod quidem non eſt expers myſterij, vt deinceps expendetur. Quibus adiungo, pro thuribulo græcè hîc eſſe, λίβανον; quæ vox propriè ſignificat thus ipſum: ſed ex epitheto, quod additur, dum appellatur aureum, conſtat, contentum pro continente poni per metonymiam, id eſt, pro vaſe aureo ad thus accipiendum fabrefacto.

Metonymia in Græca lectione.

Incenſa hæc eſſe thymiamata,

Tertiò noto, incenſa, quæ ab Angelo fuiſſe data dicuntur, eſſe thymiamata; vt patet ex Græco. Cuiuſmodi verò fuerit ſacrum thymiama, explicuimus iam capite 5. notat. 3. Eſt igitur ſenſus, Angelo A traditam fuiſſe nauiculam thymiamate plenam, ſiue ipſi ad altare accedenti impletam fuiſſe nauiculam.

Quid ſit dare de orationibus ſanctorum.

Quartò noto circa illa verba, *vt daret de orationibus ſanctorum.*] planum eſt ibi *dare*, eſſe idem, quod thymiama in ignē conicere. Etenim licèt ea phraſis, *de orationibus*, difficilis in Græco ſit, quia eſt in datiuo abſque præpoſitione; ſenſus tamen legitimus eſt, ſignificationem thymiamatis eſſe orationes ſanctorum. Græci autem textus difficultatem optimè eleuat Ribera.

B Quintò circa illa verba, *Miſit in terram.*] noto conſtructionem non ita eſſe, vt miſerit in terram thuribulum; ſed ignem, ſiue prunas ex illo.

Sextò denique verba illa, *Præparauerunt ſe, vt tuba canerent.*] ſignificare videntur Angelos ſuſtuliſſe tubas, & ori admouiſſe; quæ actio propria eſt ſonitum iam iam edituri.

Oblationem thymiamatis eſſe priùs quā plagas.

His breuiter præmiſſis, vt præcipuum ſenſum perſequamur, obſeruo quemadmodum cæli ſilentium plagas anteceſſit, vt ſuprà aduertimus; ita ſacrificium thymiamatis, & prunarum in terram effuſionem depingi hîc tanquam præcedentia plagas C ipſas ſiue Iudaici populi ſupplicium. Neq; enim Angeli tubas perſonaturi attollūt, quoad thymiamatis ſacrificium finiretur, & prunæ demitterētur in terram. Hæc autem omnia conſideranda eſſe arbitror, quaſi facta in dimidiæ illius horæ interuallo, in quo ſilentium plagas anteuertēs factum fuit. Quod enim ad repræſentationem attinet, rectè poteſt mente cōcipi ſacrificium in dimidiæ horæ ſpatio tacitè peractum, & ignitæ prunæ in terram ex altari immiſſæ. Cùm autem textus priùs dicat, vidiſſe Ioannem ſeptem Angelos tubarum; deinde vidiſſe thymiamatis ſacrificium, vt & locus omnibus ſuperſit, & omnia optimè cohæreant, non exiD ſtimandus eſt Ioannes non aſpexiſſe plagas, donec dimidia ſilentij hora fuerit tranſacta; ſed in ipſo dimidiæ horæ interuallo aſpexiſſe priùs tubas Angelis tradi (quod nil aliud fuit, niſi cernere ſupplicium Iudaico populo impendens, & mox intra idē tēporis ſpatium aſpexiſſe ſacrificium thymiamatis. Confecto verò ſacrificio & prunis in terram iniectis, cùm iam dimidiatæ horæ tempus terminaretur, angeli præparauerunt ſe, vt tuba canerent.

Quando Ioānes vidiſſe tubarum plagas exiſtimādus ſit.

Hæc incenſa, oblatio & proiectio prunarū in terram quid ſignificent.

Thymiamatis ergo ſacrificiū & proiectio prunarum in terram ſignificat, meo iudicio, quemadmodum ante Iudæorum ſupplicium expectauit Deus, vt primitiuæ Eccleſiæ patientia, ad ſuum E perfectionis cumulum perueniret; ita ſimiliter expectaſſe, vt Eccleſia ardentiſſimæ ſuæ charitatis duabus in rebus clariſſima ederet documenta: primùm vt pro ſuis perſecutoribus Deum ipſum deprecaretur; deinde vt pro virili parte ſaluti & incolumitati eorum conſuleret. Vtrumque cæleſtis Magiſter ſuos diſcipulos perdocuit. Matth. 5. 44. *Diligite inimicos veſtros, benefacite iis, qui oderunt vos; & orate pro perſequentibus, & calumniantibus vos.* Quod ſi Deus commeritum non differret ſupplicium, nō tempus ſuperaret, vt Chriſti diſcipuli ſe afflictos F vexatoſque cernerent, & ſuos hoſtes alacres & erectos; nec in tanta rerum inquitate ſuam ipſi æquitatem, & æſtuantem diuinæ charitatis ignem oſtenderent pro ipſis obnixè Deum orando, & ſuam ipſorum ſalutem ſolerter procurando. Quare, cùm Deus (quòd maximi veram æſtimet patientiam,) fuerit expectaturus, quoad primitiuæ Eccleſiæ patientia ingenti acceſſione cumularetur, haud aliter congruentiſſimum extitit propter eam quam Chriſtianæ charitatis æſtimationem habet, vt exvt expectaret etiam illuſtriſſimum hoc ipſius charitatis argumentum, quo ipſa perfectam acciperet plenitudinem. Dominus enim dirigit corda ſuorum in charitate Dei, & patientia Chriſti 2. ad Theſſalonicenſes 3.5.

Tria à primitiuis Chriſtianis edita ſanctitatis documenta ante Iudæorū ſupplicium.

Tres huiuſmodi res, nempe patienter ſuſtinere, pro aduerſariis orare, & eorum ſpiritalibus bonis valde proſpicere; certum eſt eundem inter ſe ordinem ſeruare, quo ipſas recenſui. Et quidē de patientiæ ſymbolo ſatis in ſuperioribus diximus: reſtat vt orationis ac beneficētiæ ſymbola videamus.

Cum igitur Eccleſia primitiua à Iudaico populo oppugnaretur grauiter ac vexaretur; præuidiſſetque plagas horribiles, quæ ſuis perſequutoribus imminebant: maximæ ipſius perfectionis intererat, Chriſtianos omnes preces ad Deum conſtanter effundere pro ipſiſmet, qui eos proſequebātur odio. Pro cuius rei ſignificatione appoſitiſſimū eſt ſymbolum, quod apponit textus, *Alius Angelus venit & ſtetit ante altare habens thuribulum aureum in manu ſua; & data ſunt illi thymiamata multa, vt adoleret ea in altari.* Per hunc Angelum mihi perſuadeo Chriſtianam charitatem figurari. Neque enim (vt aliàs vidimus) hæc proſopopœiæ ratio Apocalypſi inuſitata eſt; vt quatuor equitibus capitis 6. Figuram autem eſſe Angeli maximè congruit; cùm Angelorum ſit orationes Deo offerre; vt Tobiæ 12.12. & relatiuum, *Alius*, ſignificare poteſt idem, ac ſi diceretur, Alius Angelus à ſeptem primis valdè diſſimilis. Nam Angelorum tubas tenentium munus eſt bellum peracre Dei hoſtibus indicere. Huius autem Angeli erat, pro ipſis hoſtibus orare, necnon conari magna in eos conferre beneficia.

Angelus habens thuribulum quid ſignificet.

Sed dices, Quorſum fictam perſonam inquirimus, ſiquidem familiare eſt Angelis iuſtorum orationes Deo offerre? Reſpondeo, hunc ipſum Angelum, qui offert thymiamata, prunas pariter in terrā proiicere: quod ad Chriſtianam charitatem propriè pertinet, vti ſtatim dicemus. Qui verò affirmant hunc Angelum aut Gabrielem eſſe aut Raphaelem; non ſatis meminiſſe videntur, ipſorum eſſe opinionem, inter Angelos tubarum, Gabrielem ac Raphaelem eſſe referendos.

An Angelus offerens thymiama Chriſtum repræſentet.

Iam quod alij autumant, hunc thuribuli Angelum eſſe Chriſtum, neutiquam mihi fit veriſimile. Nam huiuſmodi actio eſt Angeli adſtantis ante thronum illum quem cap.4. deſcripſit: in eo autem æternus Parens conſidebat, & iuxtà ſtabat Agnus. Itaq; thymiama, ſiue ſanctorum orationes & æterno Patri offeruntur, & Chriſto. Quapropter Angelus, qui offert thymiama, in hac viſione diſtinguatur à Chriſto neceſſe eſt. Atq; vt idem ſit Angelus, qui totius Chriſtiani populi orationes excipit, & prunas in terrā proiicit; nihil occurrit cōgruentius, quam aſſerere per illum Chriſtianam charitatem denotari. Et iuxta hanc conſiderationē, altare thymiamatis ſymbolum videtur eſſe religionis, cultuſque diuini; nec aliam habet ſignificationem altare cum igne in veterum lapidibus ac numiſmatis. Aureum verò thuribulum ſignificare poteſt charitatis latitudinem, quæ orationes adeò efficaces pro hoſtibus profuſas optimè capit. De ipſius verò ſacri thymiamatis compoſitione, diximus ſatis ſuprà capite 5. notatione 3.

Altare thymiamatis quid figuret.

Quid per aureum thuribulum denotetur.

Verſ. 5.

Quid ſit, Angelum mittere ignem in terram.

Et accepit Angelus thuribulum, & impleuit illud de igne altaris, & miſit in terram.] Scio hoc à pleriſq; de ſuppliciis exponi. Verū ea interpretatio nulla mihi ratione probatur. Primò, quia hæc effuſio prunarum in terram antegreditur clangorem tubarum. Conſtat autem ſupplicia omnia ad ſeptem tubarum plagas reuocari: atque adeò hæc ignis proie- A ctio & à ſuppliciis differre, & ante primum ſupplicium eſſe debet.

Secundò, accipere de igne altaris & mittere in terram, meo iudicio, manifeſtam continet alluſionem ad ea Chriſti verba Lucæ 12.49. *Ignē veni mittere in terram.* Atqui, vt vidimus cap. 1. verſ. 15. ignis altaris eſt mirificū ſymbolum religionis ignis. Præſertim quia hic ignis myſticum thymiama ſuccendit; quod de igne accendēre thymiama cōtextus agit.

Tertiò duo præſtat Angelus; & offert thymiama, & prunas iacit in terram. Quis ergo nō videat, B duo iſthæc cognationem inter ſeſe & mutuā conſpirationem habere oportere? Si autem ex iis primum eſt pro inimicis orare; quid opportunius, quā vt alterum ſit, eoſdem igne religionis & charitatis incendere conari? Patet, quod vtrumque Chriſtus coniunxit Matth. 5.44. vt ſuprà animaduertimus. Quæ autem præſtantior atque illuſtrior beneficentia excogitari poteſt, quàm ſuiſmet hoſtibus ignem & flammam, non iſtam corporum populatricem, ſed cæleſtem illam atque diuinam charitatis meditari? Certè ſic loquuntur ſpiritales viri. C Nec mihi dubium ſupereſt, quin ſic etiam loquatur Apocalypſis.

Tonitrua, fulgura ac terræmotus poſt ignem in terras miſſum quid ſignificent.

Quartò, cum hac explicatione mirum in modū conſonant tonitrua, fulgura ac terræmotus, quæ immiſſionem illam conſequuntur; ſignificantque admirabilem primæuæ Eccleſiæ prædicationem cum ſanctimoniæ ſplendore & verbi efficacitate coniunctam, & magnam vitæ mutationem in eorum animabus, qui cæleſti illi prædicationi ſe ſubiugabant. Porrò fulgura & tonitrua de ſublimi illo prædicationis genere eſſe explicanda ſuperiùs D vidimus cap. 4. verſ. 5. genuinam autem terręmotus ſignificationem eſſe maximam aliquam mutationem vidimus ca. 6. verſ. 12. Si tamen nobis aliquis opponat, in his prunis in terram immiſſis manifeſtum eſſe reſpectum ad cap. 10. Ezechielis, vbi ſermo eſt de ſupplicio; reſpondeo huiuſmodi obiectionem poſtulare, vt eam alluſionem expendamus, & verum prophetæ illius ſenſum: de quo infrà.

Thuribulum eſſe dignitatis ſacerdotalis inſigne.

Enimuerò circa id, quod vidimus ſuprà, thymiamate per Angelum oblato denotari ſanctorum orationes pro ſuis perſequutoribus effuſas; aduerte, thuribulum (reſpiciendo ad antiquę legis ritus, E ex quibus componitur ænigma) fuiſſe dignitatis ſacerdotalis inſigne: quemadmodum apud noſtros ſacerdotes eſt calix. Quamobrem cùm Chriſtianæ charitati thuribulum in manu ponitur, eáque inducitur offerens thymiamatis ſacrificium; innuitur hac ratione, vniuerſum populum Chriſtianum eſſe myſticos ſacerdotes. Ad omnes enim generaliter ſpectat offerre Deo præſtantiſſimum hoc ſacrificium, quo pro perſequutoribus obſecratur.

Difficultas contra ſuperius dicta.

Obiiciet tamen quiſpiam, videri aptius, vt iuſtorum orationes, quæ in altari aureo offeruntur, ſint F in hoc capite petitiones vindictæ. Nam ad plagas, quæ conſequuntur, congruentius videtur, vt inducantur hîc Sancti vindictam expoſcentes potiùs, quàm pro ſuis oppugnatoribus deprecantes. Quandoquidem actionem hanc non venia, ſed ſupplicium ſubſequitur. Quò accedit iuſtorū animas c. 6. 9. ſub altari voce magna clamare, *Vſquequo Domine non iudicas, & non vindicas ſanguinem noſtrū?* & c. 9. 13. auditur vox vna ex quatuor cornibus altaris aurei, *Solue quatuor Angelos*, quibus ſolutis grauiſſima irruit vindicta in Eccleſiæ perſequutores.

Diſſoluitur.

Nihilominus certum exiſtimo, thymiamata huius capitis eſſe orationes fidelium pro iis, qui illos perſe-

A perſequebantur. Agitur enim in præſenti de propriis ſanctorum precibus, qui eſt elicitus orationis actus; non verò de ſanguinis clamore, aut de vocibus, quas violatum altare metaphoricè edit. Atqui ſcitum eſt, proprium eſſe ſanctorum ſpirituum atque affectum, (præſertim legis gratiæ tempore) orare pro ſuis oppugnatoribus: quantumuis effuſus ſanctorum ipſorum ſanguis metaphorico clamore vltionem poſtulet. In prædictis autem locis ex cap. 6. & 9 perſpicuè apparet ſermonem eſſe de metaphorico clamore.

Quorſum ſpectent primorum Chriſtianorum orationes ante plagarum immiſſionem.

B Quod autem opponitur, non eſſe ad rem orationes pro perſequutoribus oblatas quãdo ſequitur poſteà non erratorum venia, ſed ſupplicium. Reſpondeo primò, præcipuum diuini Spiritus in hac re ſcopũ fuiſſe, non vt innoteſceret, quid ſancti ſuis precibus à Deo impetrarint, ſed vt noſceretur, diſtuliſſe Deum perſequutorum ſupplicium, quoad opus fuit, vt Chriſtianæ charitati quaſi cumulus accederet: quę in eo maximè eniteſcit, quòd pro ſuis perſequutoribus obnixè precatur.

Dei miſericordia in ſupplicio inferendo.

Reſpõdeo ſecundò, in eo, quòd proferat Deus C ſupplicij tempus, & locum præbeat iuſtorum precibus pro ſuorum aduerſariorum ſalute profuſis, ſplẽdeſcit in primis Dei ipſius pietas ac miſericordia: quæ, vt ſupplicio modum adhibeat, neve ad vniuerſos ita generatim extẽdatur; ſuos priùs amicos ac familiares admonet de ſuppliciis ac plagis, quæ ſceleratis hominibus iamiam imminent; vt ſe medios interponant, & iuſtitiæ dextram furore armatam, & improbis ferrum ac flammas minitantem ſuis precibus detineant. Vidi egomet quendã aliquãdo, qui cùm in ſeruum grauiter animaduer- D ſurus erumperet, familiarem ſuum tectè ac diſſimulatè præmonuerat, vt ſibi ſupplicium inferenti impedimẽto foret. Hoc igitur ipſum præſtat Deus.

Effectus precum à Chriſtianis primitiuis effuſarum.

Nec irritæ fuêre ſuorum hoc tempore preces; contextus enim duo ſatis magna perſtringit, quæ ſuis orationibus fideles à Deo impetrarunt. Primum fuit conuerſio bonæ perſequutorum partis priuſquam ad plagas itum eſſet. Quam conuerſionem textus innuit ingenti illo terræmotu, qui maximæ viciſſitudinis index eſt. Et ſanè valdè fuit mira mutatio, quam mundus repentè conſpexit, cuiuſmodi fuit repentina illa & inopinata Pauli cõuerſio Stephani orationi ſecundùm Deum adſcribẽda. Qua- E propter quod ad hanc partem attinet, plagarum ſupplicium extenſiuè (vt ita dicam) fuit minus: quãdoquidem non eos attigêre plagæ, qui iam tunc, cùm ipſæ irruerunt, ad Chriſtianæ religionis aſylum confugerant. Alter orationis fidelium effectus fuit, vt pœnarum non paucæ ad tertiam partem coarctarentur: vt indicat textus ipſe in plurium ex his plagis deſcriptione, & nos ſuis quæque locis explicabimus. Id quod eò etiam tetendit, vt multorum cõuerſioni tempus & opportunitas ne deeſſent; ſiquidem ante plagam extremam plures reapſe Chriſtianam fidem amplexi ſunt, vt conſta- F bit cap. 11. verſ. 13. in his verbis. *Decima pars ciuitatis cecidit.*

Et ſeptem Angeli præparauerunt ſe, vt tuba canerent.] Quaſi apertiùs diceretur, quando Chriſtianorum patientia ad perfectionis veluti culmen peruenerat, per illamque iuſti viri ad veram ſpiritalis doctrinæ cognitionem oculos mentis intenderant: quando Chriſtianorum charitas pro ſuis hoſtibus deprecando, eorúmque ſaluti conſulendo multiplici incremento fuerat aucta: tunc demum appropinquauit tẽpus, quo plagæ in perfidos ac ſceleratos Iudæos graſſari inciperẽt. Singulas autẽ plagas præcedunt clãgores tubarũ, vt ſuprà explicatũ eſt,

NOTATIO VI.

De alluſione ad locum Ezechielis 10. 2.

Ezechielis & Ioannis loci inter ſe conferuntur: & Ioannis ad Ezechielem alluſio demonſtratur.

VERBA Ezechielis ſunt, *Imple manum tuam de prunis ignis, quæ ſunt inter Cherubim, & effunde ſuper ciuitatẽ.* Alluſio quidem Apocalypſeos ad hunc locum eſt manifeſta. Et certè in hoc ipſo Ezechielis loco ſermo etiam eſt de prunis altaris thymiamatis. Accedit, quòd ſicut in Apocalypſi illam prunarum diſperſionem præcedit deſignatio ſeruorum Dei (de qua in ſuperiori capite egimus) ſic etiam apud Ezechielem illa prunarum effuſio ſubſequitur ſeruorum Dei deſignationem, quæ ſcripta erat capite nono. Illud tamen intereſt diſcriminis; quòd in Ezechiele prunarum in terram immiſſio fuit facta, poſtquam cædes in iis, qui non erant ſignati, iam deſæuierat: at in Apocalypſi (vbi ſignum etiam fuit ideo impoſitum ne plagæ ſignatos contingerent) priuſquam plagis ſæuiendi poteſtas fiat, prunæ coniiciuntur in terram.

Differentia in vtroque Ioannis & Ezechielis loco.

Ignitæ prunæ apud Ezechielem ab angelo in ciuitatem effuſæ quid ſignificent.

Ezechielis interpretes ferè omnes videntur ſupponere, prunarum in vrbem immiſſarum ſignificationem eſſe de Ieroſolymæ incendio, quo vrbs exuſta fuit. Cæterùm Hieronymus aliam etiam declarationem propoſuit; ait enim, *Prunarum ignis aſſumitur, vt puniat, ſiue mundet Ieruſalem.* Et ſubdit, referri poſſe hunc ignem ad ſanctificationem, vt ſæpe alibi: adducitque carbonem, quo purgata ſunt Iſaiæ labia. Et notat, in Iſaiæ viſione vnicum fuiſſe carbonem ad vnius hominis labia purganda; hic verò plures aſſumi, vt omnis purgetur Ieroſolyma. Hæc Hieronymus. Et quamuis verum ſit priorem expoſitionem de horribili ſupplicio magis à ſancto doctore continuari: verùm in ea quam proponit, declaratione optionem nobis dat. Gaudeoque vel maximè mihi per Hieronymum licere; vt credam ignem, de quo hîc Ezechiel loquitur, eſſe quidem ad purgandam & ſanctificandam Ieroſolymam, non ad exurendam, & deuaſtandam. Neque enim ſolùm me non vrget Ezechielis locus, vt rear Apocalypſeos prunas ſpectare ad Iudæorum ſupplicium: ſed ex Apocalypſi potiùs colligo, apud Ezechielem etiam ſermonem eſſe de religionis igne; & de illo, quem Chriſtus in terra accẽſurum ſe veniſſe teſtatur; vt eam ſcilicet purgatam & ab omni labe puram redderet. Quidquid autem in commentario allegaui ad locum Apocalypſeos confirmandum, idem etiam eadem vi poteſt afferri ad hunc Ezechielis locum. Præſertim, quòd ſint prunæ ex altari thymiamatis, quod profectò ſymbolum ignem religionis innuit. Adducunt etiam ſimilitudine prunæ illius, quæ ex eodem altari fuit deſumpta ad Iſaiæ labia mundanda. Quæ etſi in pretioſum carbunculum fuit conuerſa (vt vidimus capite ſecundo, notatione ſecunda) hoc tamen ipſum argumento eſt, ignem illum non ad cremanda corpora, ſed ad ſignificandas atque beandas animas aſſumi.

Prunas apud Ezechielem in vrbem, apud Ioannem in terram immiſſas, eiuſdem eſſe ſignificationis.

Deinde iuuat non parum contextus: quia in ea Ezechielis viſione ſatis iam ſæuitum erat in eos omnes, quorum frontes Tau non fuerant ſignatæ. Si ergo figura ipſa indicat, nullum ex non ſignatis in vrbe eſſe ſuperſtitem: non igitur ſunt ad rem prunæ in vrbem coniectæ ad eam igne abſumendam: hoc enim non iam in inimicorum, ſed in amicorum perniciem redundaret.

Præterea, ſi mentis oculos intendamus in proximum Ieroſolymæ ſupplicium, quod paulò antè Ezechieli fuerat diuinitus præuunciatum: illud certè nihil eſt aliud, niſi Ieroſolymæ clades, quam diuina prouidentia per Nabuchodonoſorem vrbi intulit. Ideo enim dicitur Ezechielis 43. 3. in eo curru, quem vidit Ezechiel, aduentare Deus Babylone ad Ieroſolymam diruendam. Conſtat autem, calamitatem illam eo conſilio fuiſſe à Deo diſpoſitam, vt ſuum populum paterno caſtigaret affectu, & mores ipſius vitioſos atque corruptos emendaret: vt habetur Eccleſiaſtici 49. 11. *Nam commemoratus eſt inimicorum in imbre, benefacere illis, qui oſtenderunt vias rectas.* Si ergo hæc fuit potiſſima Dei intentio, & reipsâ compos euaſit, idque vtilitatis quam maximè ex illa horribilis ſeueritatis ſpecie decerpſit, quis non animaduertat, poſt huiuſmodi ſupplicium aptiſſimè conſequi, vt in cap. 10. agatur quemadmodum poſt flagitioſorum ſupplicium immiſit Deus in Iudaicum populum veræ religionis ignem, quo ipſos puros ſanctóſque redderet? Quiſve ignoret ignis ex altari, ſymbolum ad huiuſmodi ſignificationem eſſe mirificum? Nõ me latet expoſitionẽ hanc quibuſdam myſticam nimis viſum iri. Huic tamen obiectioni, (quæcumque eſt) ſatis iam in prolegomenis feci not. 23. Vbi multa etiã cõgeſſi, vt probarem frequentiſſimum eſſe ſacrarum Literarum vſum, allegoriam ignis aſſumere ad animarum purgationem & ſanctificationem denotandam. Quod cùm ita ſit, cuinam nouum videatur, cùm de altaris igne ſermo eſt, dubitari vix poſſe, quin de igne ſanctificante habeatur ſermo: præ-

Textus conſequentia apud Ezechielem.

ſertim cùm illa, qui ignitas prunas iacit in ciuitatem, lineis ſit indumentis veſtitur: quo ſymbolo ſanctificationem & ſanctorum iuſtificationes indicari vidimus cap. 1. not. 11.

Oppoſita ſententia, in Ezechielis explicatione, fundamenta examinãtur.

Supereſt conſiderare, quo fundamento nitantur ij, qui ſibi perſuadent, Ezechielem agere non de prunis purgantibus, ſed de exurentibus. Inprimis videntur in hanc ſententiam induci, quia cædem in Ieroſolymæ ciuibus factã conſequuta fuit ipſius vrbis exuſtio; vt habetur Ieremiæ 52.13. Ex quo apparet in capite nono Ezechielis ſermonem eſſe de ſtrage in hominibus edita: & in capite decimo, de vrbis incendio propriè ſumpto. Addunt in capite vndecimo, numero viceſimo tertio, expreſsè aſſeri, Deum vrbe egreſſum in Oliueti montem, qui ad Orientem è regione vrbis erat, receſſiſſe. Non igitur vrbis incendium, de quo capite decimo, intelligendum eſt de myſtica illa & ſanctificante flamma, ſed de vera & propria ciuitatem comburente: alioquin poſt myſticum illum ardorem non deſereret Deus ciuitatem.

Occurritur oppoſitæ ſententiæ argumentis.

Nihilominus tamen affirmo, argumentis illis pro myſtico apud Ezechielem incendio adductis, me omnino cõuinci, nec probabilem illis inuenire ſolutionem: cùm tamen oppoſitæ partis argumenta eiuſmodi explicatione diſſoluam, quæ noſtram ſententiam non parum roboret. Ad primum igitur dico, nullam mihi ſubeſſe dubitationẽ, quin ad materiatam exuſtionem fiat alluſio: cæterùm ſub ea allegoria agi de myſtico incendio poſt inflictum Ieroſolymæ ſupplicium ſubſequuturo. Quæ reſponſio validè confirmatur, ſi conſideretur hanc explicandi rationem eſſe multis Scripturæ locis familiarem; illis præſertim, in quibus ſub Babyloniæ cladis atque incendij figura directè agitur de conuerſione Romæ & Idololatriæ euerſione; vt conſtabit ex commentario capitis decimi ſeptimi, & decimi octaui huius libri.

Ad ſecundum reſpondeo, non mihi adeò eſſe certum, vt alij volunt, in capite Ezechielis vndecimo, eandem omnino continuatã ſerie tractari prophetiam, quæ in capite nono ac decimo agebatur. Etenim in capitis noni viſione exponitur, nullum ex Ieroſolymæ ciuibus reſtitiſſe viuum, exceptis iis, qui Tau ſignati erant: at caput vndecimum exorditur ab improbitate Iezoniæ, & Pheltiæ. Ex quibus non obſcurè conijcitur, ſermonis capite 9. & 10. habiti non idem filum in capite 11. produci; ſed ab eo nouæ alterius prophetiæ exordium capi. Quòd ſi noua prophetia eſt, fruſtra nobis opponitur Dei ex ciuitate egreſſio ac derelictio; neq; enim conſtat, quod in noua prophetia agitur, eſſe id, quod poſt capitis decimi combuſtionem erit euenturum.

Diſceſſum gloriæ Dei in montẽ apud Ezechielem non eſſe de vrbis Ieroſolymitanæ derelictione explicãdum.

Demus tamen, vnam eandemq; vaticinij ſeriem ac telã eſſe; demus Ezechielem vidiſſe Dei gloriam poſt vrbis incẽdium in Oliueti montem ſe conferre. Vnde, obſecro, colligitur receſſum illum in montem eſſe figuram Dei vrbem derelinquentis, & ad Gentes commigrantis? Video id interpretum nonnullis perplacere. Ipſe tamen, vt verum fatear, non ſatis teneo, quid habeat commune diſceſſus ille in montem ciuitati proximum cum ciuitatis ipſius ac populi derelictione & tranſitione ad Gentes. Nam ſi vrbem Deus eſſet deſerturus, in monte ita vrbi finitimo ſedem minimè figeret: nihiloq; mihi probabilius fit, quod hi auctores aſſerunt, per Oliuarum montem ad Orientem ſitum Gentilitatem denotari. Deinde tranſitus ad Gentes multò pòſt accidit: atque egreſſus ille in mõtem Oliuarum videtur neceſſario explicandus, tanquam aliquid conſectariũ ad ipſum vrbis incendium a Nabuchodonoſore excitatum. Præterea in illo ipſo cap. 10. (id eſt antequam Dei gloria in Oliueti montem concederet) egreditur de templo ad limen domus, num. 4. Quod licèt aliqui explicent, quaſi maximæ indignationis ſignum: ex contextu tamen contrarium planè elicitur. Subditur enim; *Et repleta eſt domus nube, & atrium repletum eſt ſplendore.* Hæc autem manifeſta eſt gratiæ ac fauoris demonſtratio; vt patet a ſimili Exodi 40.32. & Num. 9.15. & 3 Reg 8.10. Quapropter nulla me tenet dubitatio, quin egreſſio illa ex ſancto Sanctorum ad limen domus eò potiſſimum tendat, vt ſe Deus populo reddat conſpicuum, & quaſi externo illo ſigno oſtendat, ſe illis ſuæ gratiæ copiam largiter ac liberaliter facere.

Egreſſus gloriæ Dei ex ſancto Sanctorum ad limen domus apud Ezechielem quid ſignificet.

Hoc igitur ſi ita, vt par eſſe exiſtimo, conſtituamus: ille Dei exitus ab vrbe. & itus ad Oliuarum montem è regione ciuitatis Orientem verſus, verumque ſanè meo iudicio maximi eſt fauoris maximæque gratiæ indicium. Quid enim aliud eſt, Deum Prophetæ reuelari in conſpectu populi paciferas inter oliuas medium conſtitutum; quam omnibus enunciare, ſe in clariſſimum miſericordiæ ſignũ ſuam gloriam directurum, & ſuis fidelibus ſe videndum præbiturum? Ad hæc; Oliuarum mons ad Orientem vergẽs ſignificat, populum illum poſt pœnas grauiſſimas per Nabuchodonoſorem repertas, ſingulari Dei beneficio ad multò feliciorem ſtatum, & ad clariorem Meſſię cognitionem (atque adeò ad magnum ſolatium ea illius aduentus ſpe totum) eſſe deinceps peruenturum. Ad huius enim rei ſignificationem mirificè conducit repræſentatio illa

Quid inſuper receſſio gloriæ Dei in Oliuarum montem.

Oliuarum mons ad Orientem vergens quid adumbret.

A gloriæ Dei in Oliueti monte ſitæ: quaſi innuatur, vrbem Ieroſolymam ad Orientem obuerſam & ad noui iuſtitiæ ſolis felicitatem in ea poſterioribus ſæculis orituram, ſumma perfuſum iri lætitia ac voluptate.

Superiori explicationi lux ex Barucho datur.

Huiuſmodi cogitationi lucem affert non exiguam Baruchus cap 4. 36. *Circumſpice Ieruſalem ad Orientem, vide iucunditatem a Deo tibi venientem.* & cap. 5. nu. 5. *Exurge Ieruſalem, & ſta in excelſo, & vide collectos filios tuos, ab oriẽte ſole.* Si autem his locis ſermo eſt de mœrore Ieruſolymæ leniendo, per ſpem firmiſſimam, fore vt ipſius filij à Chaldæorum miſera ſeruitute redirent incolumes; hanc certè ad rem plurimum etiam contulit, vt prænunciaretur Prophetæ, Deum glorioſum admodum in Oliuarum monte viſum fore: illac enim exules Ieruſolymitani cum maxima B Dei gloria ad vrbem inſtaurandam erant redituri. Id quod Ezechieli ita innuiſſe videtur. Nam vbi primùm Deum in Oliueti monte conſpexit, mox (ait textus capite vndecimo, numero viceſimo quinto) renunciauit iis, qui captiui apud Chaldæos tenebantur, vt eos firma illa ſpe reficeret, & recrearet; *Et locutus ſum ad tranſmigrationem omnia verba Domini quæ oſtenderat mihi.*

Ex his omnibus infero tam apud Ezechielem, quàm apud Ioannem per prunas in terram proiectas myſticum Spiritus ſancti ignem atque incendium denotari. Et ſanè qui lineis veſtitus apparuit (is enim fuit, qui prunas in ciuitatem Ieruſolymam infudit) ſignificabat Eſdram ſummum illum ſacerdotem; cuius miniſterio vſus fuit Deus ad Ieruſolymæ inſtaurationem captiuitate peracta. Atque in his veluti lineamentis atque vmbris ſplendor & emi- C nentia myſteriorum Eccleſiæ Chriſtianæ extare & apparere debet: quia mos eſt Prophetarum (vt ſæpiùs repeto) Iudaica tangere, Chriſtiana reſpicere.

Ratio diſcriminis inter Ioannis & Ezechielis locos de prunis in vrbem ſiue in terram iniectis.

Reliquum eſt, vt reddamus rationem diſcriminis, quod inter Ezechielis & Ioannis viſiones intereſſe cernitur: quia nimirum prunæ apud Ezechielem demittuntur in terram poſt vrbis ſupplicium; apud Ioannem verò ipſa prunarum effuſio plagas Iudaici populi præuertit. Huius tamen diſcrepantiæ ratio in noſtra expoſitione redditur aptiſſima: quæ inprimis nititur in ipſo vero hiſtoriæ euentu. Nam Deus Eſdræ, Zorobabeli, & Ieſu Pontifici ſuam opem auxiliumque præſtitit, vt veræ religionis ac Dei venerationis ignem in vrbe ſopitum exuſcitarent: idque poſtquam Ieroſolyma ſuorum flagitiorum pœnas luit. Etenim pœnitentia ac religio ciuitatis illius fuit præcipuus fructus, quem ea ipſius ſupplicio cepit Deus. At verò primitiuæ Eccleſiæ D tempore ingens ille zelus primorum fidelium & efficacitas, qua Chriſtianæ religionis ignem in Iudæorum prædeſtinatorum animis accendebant, cum ipſa Chriſtiana Eccleſia ortum habuit; & per Iudaici populi perſequutionem mirum in modum excreuit; priuſquam Deus in perſequutores animaduerteret. Imò verò facultatem plagis dare in rebelles Iudæos ſæuiendi eatenus diſtulit Deus, quoad opus fuit, vt Chriſtianorum charitas in perſequutorum ſalute procuranda, mirificè eluceret, & multiplici cumularetur incremento. Quare ſi tanta hæc charitatis demonſtratio, & pro rebellium incolumitate ſolicitudo ad plagarum exitum protraheretur, minimè ſortiretur effectum: cùm ſub extremam ſaltem plagam omnes ferè Iudæi; qui Chriſtum reſpuerunt, duri & obſtinati generaliter per- E manſerint.

TEXTVS.

De prima plaga.

Verſ. 7. *Et primus Angelus tuba cecinit, & facta eſt grando & ignis mixta in ſanguine, & miſſum eſt in terram: & tertia pars terræ combuſta eſt, & tertia pars arborum concremata eſt, & omne fænum viride com- F buſtum eſt.*

COMMENTARIVS.

Clangor & plaga idem ferè hic, quod attinet ad ſignificationem.

LICET in figura ipſa tubæ clangor & plaga diſtinguantur: nulla tamen ferè eſt in eorum ſignificatione diſtinctio. Namque tubæ ſonitus denotat bellum, quod facit Deus aduerſus Iudaici populi obſtinatos: & plaga ſupplicium ipſum ſingulatim deſignat. Verum eſt tamen, in tubis (propter reſpectum, quem habent ad ſeptem Iubilei buccinas ſeu tubas, quarum ſonitu Ierichuntini muri corruerunt) etſi bellum aduerſus peccatores, indicunt, indici etiam iuſtis redemptionem ac felicitatem; vt explicauimus ſuprà verſ. 2.

Vox illa, *miſta*, quæ pluralis numeri eſt, iuxta Latinæ Grammaticæ leges poſtulabat, vt in textu ſequeretur, *miſſa ſunt*, in plurali itidem numero: verùm in noſtra lectione locutio græca permanſit.

In grandine & igne alluſio ad ſeptimam Ægypti plagam.

Grando & ignis.] Sunt fulmina & lapides, in quo ad ſeptimam Ægypti plagam perſpicua alluſio eſt, Exodi 9. 22. *Grando & ignis miſta pariter ferebantur.* Et Sapientiæ 16. 16. & capite 19. 19. ponderatur, grandinem non ab igne liqueſcere. At Apocalypſis igni & grandini addidit ſanguinem propter eam, quam infrà ſubiiciemus, rationem. Interim noto, ſanguineam pluuiam (quam ſæpius accidiſſe refert Plin. lib. 2. cap. 26.) ſemper fuiſſe ſignum cæleſtis iræ: quantò magis ſi ſanguis, grando, & ignis commiſta pariter decidant.

Aliorum de prima hac plaga expoſitiones facilè eſt videre apud Riberam & Viegam. In noſtra quidem acoluthia ſeptem omnes plagæ portendunt grauiſſima illa ſupplicia, quibus Deus Iudæorum obſtinationem primis Eccleſiæ temporibus mulctauit. Cuius quidem expoſitionis firma ſatis fundamenta ab auctoritate & rationum momentis deſumpta ſuo loco prædicta iam ſunt. Id vnum addiderim; priorem hanc plagam eſſe *famem*, qua Deus afflixit Iudæos: de qua Ioſephus libro ſexto de bello, capite decimo ſexto, ac libro ſeptimo, capite ſeptimo & octauo. Ad eam igitur famem deſcribendam reſpexit Apocalypſis ſeptimam Ægypti plagam, adiunxitque ſanguinem igni atque grandini: quaſi diceret, famem adeò fuiſſe ingentem, vt in Iudæa ignis, grando, atque ſanguis depluiſſe viderentur.

Prima hæc plaga quid ſignificet.

Terram pro Iudæa accipi.

Itaque verba illa, *Miſſum eſt in terram*, indicant Iudæam. Et præterquam quòd loquutio eſt in Apocalypſi vſitata, Chriſtianiſmum nomine cæli, terræ Iudaiſmum; & Gentiliſmum, maris appellari; (de quo dicemus capite decimo; verſu ſecundo) mos eſt omnibus ferè gentibus, cùm de patria ſua loquuntur, quòd bene aut malè habeat, terram abſolutè nominare; vt animaduertit Forerius Iſaiæ 24. 1. Quo in capite (vbi res ipſa clamat, & verba ipſa ſatis oſtendunt de Iudæa eſſe ſermonem) pluſquam decies ſub terræ nomine de Iudæa ſermo eſt. Deinde conſectarium eſt, vt horribilem pluuiam ignis atque grandinis vehemens conſequatur fames. Vide Pſal. 104. 32. *Poſuit pluuias eorum grandinem; ignem comburentem in terra ipſorum: & percuſſit vineas eorum, & ficulneas eorum; & contriuit lignum finium eorum.* & Iſaiæ 28. 17. *Et ſubuertet grando ſpem mendacij.* Vbi aduerte, tenera quæque ac delicata ſiue ex meſſibus ſiue ex arbuſtis grandine decuti, exuri igne, & ſanguine putrefieri. Quare omnia ſimul coacta idem eſt, ac ſi plueret denſiſſima quædam muria.

Quorſum hic ſanguis in famis deſcriptione.

Dicet tamen aliquis; ſi fames hîc erat ſignificanda, nihil ad rem ſanguis: qui terram potiùs fœcundat, iuxta Ouidianum illud epiſt. 1. Heroidum;

Luxuriat Phrygio ſanguine pinguis humus.

Cui conſonat Horatius lib. 2. Ode 1.

Quis non Latino ſanguine pinguior
Campus?———

Reſpondeo; ad denotandam inſolitam illam famem, qua Deus Ieroſolymam meritiſſimè vexauit, ſignificanter ſatis dicitur pluiſſe ſanguis. Nam plurimus ſanguis horrorem incutit, & crudelitatem præ ſe fert. Atque in acerbiſſimo illo miſeræ Ieroſolymæ conflictu, ſi expendamus ea, quæ Iuſephus A prodit, videtur planè fames cum immaniſſima crudelitate fuiſſe ſociata: ſiquidem reperta fuit mater, quæ proprium met filium in fruſta conciſum deuoraret. Ita fit, vt calamitoſiſſimæ hiſtoriæ vel ſimplex lectio legentis animum acerrimo dolore atque adeò horrore percellat. Præter hæc, tametſi ſanguis inſtar fimi terram fertilē reddat ac fœcundam: ſi tamen ſit nimius; & meſſibus teneris atque herbeſcentibus infuſus; non agris fœcunditatem aut vbertatem, ſed perniciem & vaſtitatem importabit. Aut fortè diuinus Spiritus voluit huiuſmodi plaga ſignificare; etſi pluuia illa cæleſtis iræ B atque furoris index erat, ſi tamen conflictati Iudæi vellent ad plagæ illius crepitum reſipiſcere; magnæ illorum animis eam felicitati fore. Quemadmodum ſanguis licèt pauorem iniiciat, terræ fertilitatem poteſt afferre.

Cur ſanguis, grando & ignis coniunguntur?

Illud inſuper adiicio, in ſanguine, grandine, atque igne notati fortaſſe cauſas maximæ illius famis, quam cæli bellum ac furor aduexerunt. Quia ſanguis bellum denotat; grando autem & ignis, cæli indignationem. Quòd autem omnia pariter miſta deſuper pluant, fortè indicat, licèt in terra fieret C bellum, ſupplicium tamen omne è cælo demitti.

Difficultas in noſtra explicatione, eiuſque ſolutio.

In hac applicatione primæ plagæ ad famem, quæ Iudæos oppreſſit; forſitan videar alicui, qui alibi nimiùm ſim myſticus, hîc ſenſu penè grammatico eſſe contentus: exiſtimetque grandinis expoſitionem de fame, nequaquam conſentire cum aliis Apocalypſeos locis, in quibus ad animorum præfractam obſtinationem refertur: vt in ſeptima plaga cap. 11. 19. & cap. 16. 21. Reſpondeo, in ænigmatis licere quidem dictionem aliquam in alio interdum ſenſu, interdum in alio accipi: nonnunquam D pro eo, quod in vulgari acceptione ſignificat; & nonnunquam allegoricè. Enimuerò ſi ſingula probabiliter applicantur in ænigmate, & omnia inter ſeſe aptè cohærent; huiuſmodi profectò quadratura omnium partium, euidenter oſtendit in vera enodatione collineari. Et quidem in diſſoluendis ænigmatis qui nouitatis & inſolentiæ damnet ſenſum alicubi nimis allegoricum, alibi nimis grammaticum videri; næ ille in ænigmatum ſolutione non admodùm verſatus eſt. Quin etiam non in ænigmatis modò, ſed in familiari etiam ſermone ſæpius contingit, idem verbum in eodem contextu aliter atque aliter vſurpari. Dein, contextus ipſe E cogit, vt cantorum more à puncto, *Vt*, exordiamur, quò poſſimus deinceps ad, *La*, conſcendere. Dicam clarius; Textus ait poſtremas tres plagas eſſe ceterarum grauiſſimas: igitur gradatim à minoribus ad maiora procedit: prima ergo plaga debet eſſe minor; atque adeò grandinis pluuia non eſt in eodem ſenſu accipienda, ac ſumitur in extrema plaga.

Nil obſtare, quominus in longo ænigmate, ſenſus alicubi nimis ænigmaticus, alicubi nimis grammaticus ſit.

In textu ipſo innui diuerſitatem inter grandinem primæ plagæ & grandinē ſeptimæ.

Textus inſuper ipſe apertè indicat, vltimæ plagæ grandinem à grandine primæ eſſe valde diuerſam. In prima enim plaga nihil de eius magnitudine dicitur: & ne leuis plaga foret, additur grandini F ſanguis & ignis. At in plaga ſeptima (quæ habetur cap. 11. fine) grandini apponitur epitheton *Magna*. & capite decimo ſexto, verſu ſecundo adiungitur comparatio *ſicut talentum*; quod eſt dicere grandinem ſiue lapidem, qui terram percutit, agróſque deuaſtat, quantumuis ſit magnus, minoris tamen eſſe momenti: alium portò lapidem, aliam myſticam grandinem multò horribiliorem ſupereſſe. Dico igitur, in arcano ſermone intereſſe multum inter grandinem & grandinē magnam: quandoquidem ex ſuppliciis ſeptem minimum eſt *grando*, maximum *grando magna*. Imò etiam in eam ſuſpicionem incidit Rupertus, vt cogitaret in grandine comminationem; in magna grandine ſupplicium ipſum denotari. Cæterùm metum argumenti ſeries, tum certa de primis plagis Fame, Bello ac Peſt perſuaſio facilè adducunt; vt per grandinem primæ plagæ famem demonſtrari credam. Certum autem eſt, hunc fuiſſe effectum ſeptimæ apud Ægyptum plagæ.

Quomodo ſit accipiendum, tertiam terræ partem fuiſſe combuſtam.

Tertia pars terræ combuſta eſt, & tertia pars arborum concremata eſt.] Non eſt hæc viſio ita accipienda, quaſi grando, ignis, & ſanguis in tertiam duntaxat Iudææ partem deciderint; ſed ita vt quamuis huiuſmodi pluuia fuerit toti Iudææ communis; detrimentum tamen inde ſubſequutum non ad vniuerſam regionem, ſed ad tertiam ſaltem ipſius partem redundauerit; in eaque agros & arbores vaſtauerit. Atque id ſingulariter exprimitur de triticeis ſegetibus, quæ in viridi adhuc herba erant: omnes enim funditus interierunt. Namque ita ſunt intelligenda verba illa, *Omne fœnum viride combuſtum eſt*: cùm pro fœni nomine in Scripturæ conſuetudine, non fœnum tãtummodò intelligatur; ſed omnia etiam ſata, quæ viridia adhuc & herbeſcentia ſunt. Vox græca eſt; χόρτος; quæ reperitur apud Matthæum cap. 13. 26. vbi nos legimus; *Cùm autem creuiſſet herba, & fructum feciſſet.* & apud Marcum capite quarto, verſu vigeſimo octauo, dum de frumento agitur, *Terra fructificat, primùm herbam* (Græcè χόρτον) *deinde ſpicam, deinde plenum frumentum in ſpica.* Vt autem certò conſtet, fœnum hîc ſiue herbam comprehendere ſata omnia, quamdiu in herba ſunt; legatur locus Exodi 9. 24 ad quem hîc alluditur; *Cunctámq; herbam agri percuſſit grando.* Et infra numero trigeſimo primo, *Linum ergo & hordeum ſunt læſa, eo quod hordeum eſſet virens, triticum autem, & far non ſunt læſa, quia ſerotina erant.* Verùm maior adhuc ſtrages in prima hac Apocalypſeos plaga notatur: ſiquidem ex arboribus etiam pars tertia periiſſe dicitur. Nec tamen in herbæ nomine excipitur hîc, vt illic, triticum aut far.

Fœni nomine, omnia ſata eſſe intelligenda, quæ viridia adhuc ſunt.

Quid ſit, omne fœnũ exuri.

Huius figuræ ſignificatio eſt, famem adeò acrem ac vehementem fuiſſe, vt præ cibi inopia maxima hominum pars interierit. Quòd autem herba ac fœnum penitùs exuritur; denotat, illis, qui viui remanſerunt, omnem ſaltem ſplendorem, vniuerſáſque delicias fuiſſe ablatas. Nam deficiente herba, occidit pecus. Si verò carnes deſint, deſiteriam neceſſe eſt ſuauitatis ac deliciarum cauſa. In agri autem viriditate innuitur copia & abundantia. Vide Iſaiæ 40. 6. *Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quaſi flos agri.* Quòd ſi fœni ſignificationem ad eorum carnem, qui puniebantur, applicemus: totum abſumi fœnum, fortè indicat, quotquot vitam ex tot ac tantis anguſtiis eripuere, debiles admodum & vix oſſibus hærentes euaſiſſe, id eſt, nimia fame penè enectos.

Cur in prima plaga non omnes, ſed tertia tãtùm pars fame interierit.

Iam, quòd non omnes fame fuerint confecti, ſed tertia tantùm eorum pars, indicat vna ex parte pietatem iuſtorum & charitatem, qui hoc (vt ſuprà diximus) à Deo precibus impetrarunt: ex alia verò parte contumacibus adhuc & in ſua impietate perſiſtentibus ſeueritatem grauiſſimam & miſerrimam infelicitatem portendit: propterea quòd ad ſex reliquas plagas prima acerbiores reſeruentur. In eos tamen culpa iure conferetur, niſi prima hac plaga cópulſi Deo eiuſque fidei dederint manus. Quamobrem in hac ſupplicij moderatione & ad tertiam partem contractione ſplendet inprimis pietas & miſericordia Dei, qui paulatim ac pedetentim in pœna exigenda procedit; vt reſipiſcentiæ locus & peccatorum deteſtationi ſuperſit. Perſpicuum verò eſt, tertiam hanc partem non eſſe mathematicorum more ſumendam; ſed quoad ſatis ſit, vt ſignificetur, permultos ex illo cruciatu ſuperſtites euaſiſſe, quantumuis multi fuerint in eo oppreſſi; multoque plures eſſe, quos Deus patienter expectat, quam quos re ipſa illico punit. Hoc tamen de plagis prioribus eſt intelligendum. Sunt enim poſteà nonnullæ ſtrages generales, vt eas ſceleratorum nullus, niſi ad Deum ſe conuertat, omnino effugiat: vt in quinta & ſeptima plaga accidit, de quibus infrà.

T E X T V S.

Vbi de ſecunda plaga.

Verſ. 8. *Et ſecundus Angelus tuba cecinit: & tanquam mons magnus igne ardens miſſus eſt in mare, & facta eſt tertia pars maris ſanguis.*

9. *Et mortua eſt tertia pars creaturæ eorum, quæ habebant animas in mari, & tertia pars nauium interiît.*

C O M M E N T A R I V S.

In ſecunda plaga, bellum à Romanis in Iudæos geſtum indicari.

HÆc eſt ænigmatica repræſentatio belli, quo Deus Iudæos per Titum & Veſpaſianum magnopere afflixit, de quo latè Ioſephus. Et quamuis bellum anteceſſerit famem; in his tamen plagis deſcribendis ſeruandus fuit ordo doctrinæ, iuxta quem ſeptem plagæ enumerantur, à minùs grauibus ad grauiores per ordinem aſcendendo, vt ſuperiùs attigimus.

Quid denotes mons magnus in mare miſſus?

Mons magnus miſſus eſt in mare.] Huiuſmodi loquutione appoſitè figurantur maximæ reipublicæ perturbationes, maximique tumultus. ſic enim Pſalm. 45. 3. *Dum turbabitur terra, & transferentur montes in cor maris.* Montis verò exuſtio, & maris in ſanguinem conuerſio facta per ignem, miram continent energiam ad belli incendia exprimenda, quæ miſerè conturbant: & quò magis æſtuat ignis, eò reſpublica vberiore ſanguine inundat. Quòd autem ſanguis ad bellum referri ſoleat, patet Ezechielis 38. 22. *Iudicabo eum peſte & ſanguine.*

Cur in mare deiectus fingatur mons?

Fingitur etiam ignitus mons in mare deiectus, non ſolùm quia mare ſolet ſignificare mundum, vt rectè expendit Gregorius homil. 24. Sed etiam quia adumbratur hîc bellum ab imperio Romano idolorum cultor. aduerſus Iudæos geſtum. Gentilitas autem in Apocalypſi per mare ſignificatur, vt diximus in plaga prima, & latiùs explicabimus cap. 10. 2. vbi dicitur, *Poſuit pedem ſuum dextrum ſuper mare, ſiniſtrum autem ſuper terram.* Si ergo mare in Apocalypſi Gentilitatem denotat; vt ſignificetur Romanum Imperium bello contra Iudæos exæſtuans, eleganter inducitur mare igne ſucceenſum & infectum ſanguine.

Sanguis hic ad quoſnam ſit referẽdus.

Et facta eſt tertia pars maris ſanguis.] Sanguineus color non opus eſt ad eorum ſanguinem referatur, qui bellum inferebant; aptiùs ad Iudæorum necem refertur. Sic enim cap. 17. 3. vidit Ioannes beſtiam coccineam, id eſt, in Chriſtianos ſæuientem. Vide Iſaiæ 63. 1. 2. & 3. *Aſperſus eſt ſanguis eorum ſuper veſtimenta mea.* quod de tertia maris parte dicitur, indicat magnam partem Imperij Romani in eo bello Iudæorum ſanguine eſſe conſperſam. Tum quia Veſpaſianus ac Titus ex magna Romani Imperij parte exercitum

condu

conduxere; tum vel maximè quia bellum hoc non A fuit ſolùm Iudæis Ieroſolymæ degentibus indictum atque illatum; ſed etiam illius belli ſanguis Iudæos alios in varijs orbis partibus commorantes aſperſit. Hîc tamen tertia maris pars deſignatur; vt innuatur cædem non adeò fuiſſe communem, vt non euaſerint multi, qui per diuerſas Imperij prouincias erant diſſipati. Lectorem præterea remitto ad ea, quæ in prima plaga dixi; rationem reddens, quare multarum ex his plagis ſupplicium ad tertiam ſolùm partem coarctetur.

Verſ. 9.

Quænam ſint creaturæ, habentes animas in mari.

Et mortua eſt tertia pars creaturæ eorum, quæ habebant animas in mari.] Horum verborum grammatica B nonnihil difficultatis habebat in Græco; noſter tamen Interpres genuinum ſenſum dilucidè expreſſit. Porrò quod dicitur de creaturis, quæ habebant animas in mari: prima ſpecie videtur in grammatico ſenſu ad piſces referendum, per alluſionem ad illud Exodi 7. 21. *Et piſces qui erant in flumine mortui ſunt.* Verumtamen in hac plaga non agitur de fluuiorum aqua, ſed de maris; cuius mentio fit nulla in Ægypti plagis. Et huius loci contextus meo iudicio non loquitur de piſcibus, ſed de nauigantibus. Primò quia *habere animas in mari*, periphraſis C eſt nauigantium; propter vitæ periculum, quod mare ineuntes ſubeunt: iuxta illud Sapientiæ 14. 5. *Exiguo ligno credunt homines animas ſuas.* Deinde propter id, quod de nauibus ſequitur: id enim cogit, vt antecedentia de nauigantium animabus accipiantur. Nomen autem creaturæ certũ eſt plerumque in Scriptura ad homines ſpeciatim referri. Præter hæc, ſermo de nauigantibus in hoc loco multò magis cum præcipuo ſenſu conſonat, quàm ſi de piſcibus agatur. Piſces enim ſunt veluti filij aquæ. Quòd ſi per mare Gentiles denotantur, non cohæret D Iudæos in piſcibus denotari. Si tamen in nauigantibus intelligantur Iudæi; ſenſus optimè quadrat. Nauigantes enim ſunt terræ filij, qui per mare diuagantur. Vidimus autem iam in prima plaga, per terram ſignificari Iudaiſmum. Quare nauigantes ſunt idoneum Iudæorum ſymbolum, qui per Imperij prouincias erant diſperſi: atqui Iudæa ex imperij prouinciis erat vna. Cur autem tertia ſolùm pars in hoc bello periiſſe dicatur, diximus ſuprà.

Per nauigãtes intelligi Iudæos.

Per naues quid figuretur.

Et tertia pars nauium periit.] Vbi per nauigantes denotari Iudæos admittamus; facilè mox cernitur, naues hîc eſſe ipſorum Iudæorum vrbes & oppida. Nec exaggerationis erit dicere, tertiam vrbium partem E, quæ in Iudæa numerabantur, in bello interiiſſe. Nauium præterea eſſe aptum ciuitatis ſymbolum conſtat ex capite vigeſimo ſeptimo Ezechielis, & ex Poëtarum allegoriis.

TEXTVS.

Vbi de plaga tertia.

Verſ. 10. *Et tertius Angelus tuba cecinit:* F *& cecidit de cælo ſtella magna ardens tanquam facula: & cecidit in tertiam partem fluminum & in fontes aquarum.*

11. *Et nomen ſtellæ dicitur Abſinthium: & facta eſt tertia pars aquarum in abſinthium: & multi hominum mortui ſunt de aquis, quia amaræ factæ ſunt.*

COMMENTARIVS.

In tertia plaga peſtem indicari.

CVM per duas antecedentes plagas fames ac bellum ſignificentur; poſtulat conſequentiæ ordo, vt tertia hæc plaga denotet peſtem, qua Deus Iudæos puniuit; vt multò antè Chriſtus eis prædixerat. Conſtat autem obſidionis tempore poſt famem, Ieroſolymæ funeſtam peſtem fuiſſe graſſatam. De quo legendus eſt Euſebius lib. 2. hiſtoriæ cap. 6. & lib. 3. cap. 5. vbi citat Ioſephum. Locus verò in Ioſepho eſt lib. 7. de bello cap. 17. Huic peſti addere poſſemus illam exitiabilem Alexandriæ ſub Valeriano & Gallieno; de qua Euſebius lib. 7. hiſt. cap. 17. Nicephorus lib. 6. c. 20. & Euagrius lib. 4. cap. 28. cùm veriſimile ſit, peſtem illam à Deo immitti in pertinaces Iudæos, quorum ingens erat in Ægypto numerus.

Quomodo intelligantur aquæ in abſinthium verſæ.

Videamus nunc, vtrùm tertiæ plagæ deſcriptio huic ſignificationi congruat? Quemadmodum igitur in prima plaga, grandinis, ignis ac ſanguinis pluuia non indicat, ea iſthæc verè depluiſſe; ſed famem fuiſſe eiuſmodi, ac ſi grando, ignis & ſanguis in ipſa ſata è cælo decidiſſent: ita ſimiliter hæc tertia non ſignificat, aquas à Deo propriè fuiſſe felle ac veneno infectas; ſed tantam ingruiſſe peſtem, veluti ſi aquæ veneno forent penitus imbutæ: ex quo repentinum plurimorum funus ſubſequi neceſſe erat. Aquæ enim potus vitari neutiquam poteſt. Quod ſi venenum aquis infuſum obbibatur, in cor extemplò peruadet. Itaque Galenus 1. Epidem. com. 1. in proœmio, ſic ait; *Poteſt interdum efficere morbum vnius ſaltem hauſtus aquæ infectæ. Quod quidem memoriæ proditum eſt, in caſtris accidiſſe.* Quibus præmiſſis ad textum iam accedamus.

Stella magna caſus quid indicet.

Cecidit de cælo ſtella magna.] Hoc non denotat, opinor, verè ac propriè ſtellam è cælo delapſam; ſed eius influxum ſiue influentiam. Alioqui, quomodo in tertiam partem fluminum ac fontium? Sic Hiſpani dicere interdum ſolemus, *Parece que ſe dexa caer el ſol.* Quando ſcilicet nimis eſt torrens. Et de influxu Veneris dixit Horatius,

In me tota ruit Venus, &c.

Poteſt tamen adhuc in ipſa figura exprimi, ſtellam quidem è cælo labi & terris appropinquare; quò grauius ac vehementiùs in terras ipſas influat. Ad peſtem autem exitioſam exprimendam accommodatum ſatis eſt verbum græcum, quod hîc apponitur πίπτω, cum præpoſitione ἐπί: eodem enim verbo dicunt Græci, peſtem irruere & graſſari. Cum hoc inſuper ſenſu ſtellæ epitheta conſentiunt. Nam in primis nuncupatur *ſtella magna*; Græcè ἀστὴρ μέγας, & ſic appellatur ſidus caniculæ ab Homero. Secundò additur, *ardens tanquam facula.* Atqui efficax influxus rectè per ſtellam valde accenſam denotatur; quia aſtra videntur media luce influere, atque adeò vehementiùs influere quæ magis ardere videntur.

Stellæ influxus quorſum apponatur ad peſtis ſignificationẽ.

Cõtagionem peſtiferam ex noxio cæli influxu ſæpe trahi.

Sed quorſum ſtellæ influxus ad peſtis ſignificationem? Reſpondeo, idoneum valde fuiſſe ad grauiſſimam peſtem indicandam, quæ in peccatorum ſupplicium è cælo demittatur. Familiare eſt medicorum proloquium, ex peſtibus alias contagione, alias cæli & aſtrorum conſtitutione exoriri. Atque illud ſaltem certò conſtat, quæ ex ſiderum conſtitutione ducunt originem, horribiliores multò eſſe: euidenſque eſt, contagium è cæli influentia fuiſſe ortum. Et quamuis multæ ſint contagionis cauſæ; cæli tamen influxu ceſſante, ceſſare etiam peſtilentiam. Licèt autem nonnulli ab huiuſmodi influxu peſtifero aſtra vindicare conentur; aſſerantque, ipſorum influentias benignas ex ſeſe ac ſalutares eſſe: verùm quocunque eas nomine compellare volent; ſiue id per ſe, ſiue per accidens fiat, certum eſt, venena non minùs ac flores & roſas è cælo generari. Neque vt cælum defendamus, neganda veritas eſt: neque ideo eſt verendum, ne quam cælo indignitatem tribuamus. Hoc namque altiſſima Dei prouidentia ad miros ac ſublimes fines ſapienter diſpoſuit, deditque, vt cælum noxias huiuſmodi impreſſiones peſtilentiæ effectrices haberet, quemadmodum & hominibus prauam interdum indolem ingenerat. Neq; ab hac explicatione abhorret, quòd inopinatos omnes ignotorum morborum in hominibus euẽtus appellare ſolent medici ſiderationes; vt humaniorum literarum ſtudioſi probè norunt ex Catone, Palladio, & Rhodigino.

Cecidit in tertiam partem fluminum & in fontes aquarum.] Cur in tertiam ſolùm partem, diximus iam plaga prima. Quod verò de tertia parte dicitur, nũ ita eſt accipiendum, quaſi noſceretur, quænã aquæ eſſent veneno infectæ, & quæ illius contagione immunes. Hac enim ratione non adeò grauis eſſet pernicies: ſed quia ab effectu, id eſt, à morte tertiæ eorum partis, qui potabant aquas, cognoſcebatur eas eſſe venenatas; nec omnes prorſus, quæ bibebantur, aquas, ſed tertiam earum partem, ita vt nemo ſibi tutò cauere poſſet.

Quid per ſtellam abſinthium ſiguretur.

Et nomen ſtellæ dicitur abſinthium.] Græcè ἄψινθος: quæ noua videtur eſſe vox ad magnam amaritudinem indicandam. Fortè, quia nomen abſinthium habet diminutiui formam: atque hic ipſiſſimam potiùs amaritudinem ſignificari mens erat. Vtcumque hoc ſit, abſinthos ſummam ſignificat amaritudinem & planta quæ appellatur abſinthium, acerbitatis quam maximæ & amaritudinis eſt: vt notat Dioſcur l. 3. c. 25. 26. & 27. & Plin. lib. 17. c. 7. ideoq; eſt ſymbolum mortis; quæ dicitur amara, & amaritudo ponitur interdum pro morte.

Quo ſenſu dicatur aqua fuiſſe amara.

Quare quod dicitur, aquas factas fuiſſe amaras, non eſt intelligendum formaliter; ſed cauſaliter (vt ita dicam.) Neque permagnum damnum in eo repræſentatur, quòd aliqua aquarum pars ſit amara: eam enim biberet nemo. Quod ergo dicitur tertiam aquarũ partem lethali amaritudine eſſe infectam, idem eſt, quod lethali veneno. Quo innuitur eos, quos peſtilentiæ lues corripiebat, exitiali furore percitos miſerandum in modum interiiſſe; ac ſi reipſa peſtilens venenum obbibiſſent. Vt verò efferata infectorum rabies, & horrendus interitus exprimerentur; nihil effingi potuit ſignificantius, quàm eos venenatas aquas hauſiſſe. Atque id eſt, quod textus indicat *Multi hominum mortui ſunt de aquis, quia amaræ factæ ſunt* id eſt quia aquæ veneno imbutæ effectus ſunt amariſſimi.

TEXTVS.

Vbi de plaga quarta.

Verſ. 12. *Et quartus Angelus tuba cecinit, & percuſſa eſt tertia pars ſolis, & tertia pars lunæ, & tertia pars ſtellarum: ita vt obſcuraretur tertia pars eorum; & dies non luceret pars tertia, & noctis ſimiliter.*

COMMENTARIVS.

In 4. plaga ignorantiam figurari.

PLAGA hæc ignorantiam denotat: qua Deus Eccleſiæ primæuæ tempore Iudæos incredulos A meritiſſimè percuſſit. Ipſius autem applicationem eiuſmodi eſſe reor, vt quaſi fixum punctum agere poſſit ad meam demonſtrandam declarationem, & totius acoluthiæ ordinem indicandum. Nam ſi concedatur, huius plagæ ſupplicium eſſe ignorantiam, quam Deus Iudæis pro ſcelerum ſuorum pœna immiſit: in ceteris plagis neceſſe eſt eam admitti declarationem, quæ omnes eſſe plagas confirmet Iudæis pertinacibus inflictas, & ſubſequentes hac ipſa ignorantia grauiores: quemadmodum plaga hæc eſt grauior præcedentibus.

In 4. plaga ad nonam Ægypti fieri alluſionem.

B Nota ergo primò, in hac plaga perſpicuam contineri alluſionem ad plagam Ægypti nonam, de qua Exodi 10. 22. *Factæ ſunt tenebræ horribiles in vniuerſa terra Ægypti trib. diebus. Nemo vidit fratrẽ ſuũ, nec mouit ſe de loco, in quo erat.* Sapientiæ 17. 2. *Vinculis tenebrarũ, & longæ noctis compediti. Et ignis quidẽ nulla vis poterat illis lumen præbere, nec ſiderum limpidiſſimæ flammæ illuminare poterant illam noctem horrenda.* Lege integrum caput, & c. 18. 4. Cùm ergo pateat reſpectum haberi in hoc loco ad Ægypti tenebras; alluſio ipſa non vrget, vt manifeſti inter has & illas tenebras diſcriminis idoneam indagemus rationẽ: C cur ſcilicet Ægypti tenebræ adeò ſint denſæ ac ſpiſſæ; hæ verò Apocalypſeos eatenus tantùm incubuerint, vt tertia ſolùm pars lucis defuerit? Atq; in primis illud notandum cenſeo, quod textus ait, *Percuſſa eſt tertia pars ſolis & lunæ & ſtellarum,* non ita eſſe capiendum; vt tertiâ temporis parte, hæc lumina obſcurata penitus remanſerint: ſed toto & diei & noctis ſpatio tertiam iis partem lucis duntaxat defuiſſe. Cæteroquin non rectè diceretur percuſſam eſſe tertiam ſolis partem, &c.

Quo ſenſu dicatur percuſſa tertia pars ſolis, lunæ & ſtellarum.

Quid in Apocalypſi figuretur per ſolis, lunæ ac ſiderum coniunctionem.

Nota 2. per ſolis, lunæ, ſiderumque coniunctionem in Apocalypſi haud dubiè ſignificari triplicẽ ſplendorem; ſcilicet ſacroſanctæ diuinitatis, D Chriſti humanitatis, & Apoſtolorum, eorumq; ſectatorum. Hoc ſupra iam manet explicatum c. 6. in ſexto ſigillo, & confirmatum ex c. 12. 1. & c. 21. 23. Quis ergo non videat, valdè eſſe optandum, vt in hoc pariter loco ſimiliter tria hæc nomina ſolis, lunæ ac ſiderum accipiamus.

Nota 3. Ethnicorũ caliginẽ per tenebras Ægypti figuratã abſq; vlla omnino lucis vſura eſſe. Nam generatim loquendo (ſi paucos admodum philoſophos excipias) nec Dei, nec Chriſti, nec Apoſtolorũ aut Prophetarũ verâ erant imbuti cognitione. E Iudæi verò qui obſtitêre Euãgelio, nec Chriſto dedêre manus, non eiuſmodi tenebris adoperti fuerunt; ſed illis omnino, quæ in quarta hac plaga mirificè depinguntur. Habebant n. nec exiguam Dei, Meſſiæ, ac Prophetarũ ſiue Apoſtolicorũ virorum notitiam, imperfectã tamen; quando huius lucis face colluſtrati ſplendidos Euangelij radios & veri iuſtitiæ ſolis non exceperunt. Quamobrem quòd perfectione cognitionis huius fuerint deſtituti; maius profectò fuit ſupplicium à Deo illis illatum, quàm ſi in tenebricoſa penitus Dei ac Meſſię ignoratione demerſi iacuiſſent. Atq; ideò tantum tãq; egregium beneficium, quod apud eos ſolos collo- F carat Deus, ſuam illis notionem, Chriſti & Prophetarum imprimendo, in grauiorem Iudęorum ipſorum perniciem per occaſionem redundauit; eo quòd lucis complementum eis deeſſet: illa ſcilicet maior claritas, quæ neceſſaria erat ad doctrinam Euangelij, fidemque Chriſti amplexandam.

Differentia inter Ægyptiorum & Iudæorum caliginem, & diſcriminis ratio.

Cuiuſmodi fuerit Iudæorum ignorantia.

Nota 4. mirum ſanè videri, cùm lux à Deo inſita Iudæis eò cognitionis peruenerit; non tamen ad Chriſtianæ religionis profeſſionem proceſſiſſe. Nam in primis ſacræ illis Scripturæ præ manibus erant; verâ Dei informabantur notitia; nec deerant illis doctores eruditiſſimi, & in Scripturarum lectione diu multúmque verſati. Deinde admirabilis planè fuit diuina lux, quæ eis ex Chriſti doctrina, miraculis & exemplis fuit oborta. Prætereà non Apoſtolorum modò prædicatione inſtructi ſunt; ſed ipſorum etiam Iudæorum non pauci Chriſtianę religionis homines plurimi duxerunt. Nota ſunt, quæ tradunt Ioſephus & Philo: ille de Chriſto, hic de Chriſtianorum in Ægypto degentium ſanctitate. Quis neſcit familiaritatem, quæ inter diuum Petrum & Philonem interceſſit? quis honorificentiſſimam exiſtimationem, quam Ieroſolymitæ de Iacobo Domini fratre conceperant, quando illi vni in ſancta ſanctorum ingredi fas erat? Nihilominus tamen crucis myſterium eos tantopere, propter ipſorum ſcelera excæcauit, vt maledictum illud, quod in eos Moſes euomuerat, fuerit reipſa expletum; *Percutiat te Dominus amentia & cæcitate ac furore mentis: & palpes in meridie ſicut palpare ſolet cæcus in tenebris*, Deut. 28 18. Vbi obſeruandum eſt, non fuiſſe maledictum huiuſmodi vt eis tenebras Ægyptiacis ſimiles imprecaretur: ſed vt in media illa luce fulgentiſſima, qua Deus illos fuerat colluſtraturus, cùm cæci, ſi non forent (ſi enim eſſent, aliquam poſſent excuſationem obtendere, Ioannis 9. 41. *ſi cæci, non haberetis peccatum*,) ita tamen hallucinarentur, vt in meridiana ipſa luce palparent, ſicut palpare ſolet cæcus.

Iudæorum ignorantiam illis à Moſe fuiſſe multò antè prædictam.

[illegible]

Nota 5. ad huiuſmodi ignorationem denotādam idoneum ſatis eſſe ſymbolum, quo repræſentetur ſolem, lunam, & ſidera tertia ſuæ lucis parte Iudęis deſtitui. Nam etſi magna Dei & venturi Meſſiæ cognitione primò informati, admirāda deinde Chriſti opera aſpexerunt, & Apoſtolorum exaudiêre doctrinam; atque adeò multò plura ſcire videbantur, quàm ignorare: eorum tamen, quæ neſciebant, ignoratio, tanto illis detrimento fuit, vt plagam hanc non immeritò Spiritus ſanctus fame, bello ac peſte duxerit grauiorem.

Quid per diē et noctem ſignificetur.

Sextò nota, in diei ac noctis diſtinctione ſignificari & de diuinitate notitiam, & de Chriſto, Apoſtoliſq; cognitionem; vt videbimus cap. 12. 1. Quare tertiam in his omnibus claritatis partem Iudęis deèſſe; idem eſt, atque illis vtriuſque rei lucem pluſquàm mediocrem eſſe, abeſſe autem ſolùm lucis illius perfectionem, qua niſi carerent, Chriſti fidem reapſe exciperent.

Quomodo tres claritatis ſuæ cognitionis partes aptè conſiderari poſſint.

Septimò tres illæ claritatis partes in cæleſtis veritatis cognitione videntur ita poſſe partiri; vt prima pars per opera admirabilia adquiratur, ſecunda per doctrinam, tertia per interiorem Spiritus ſancti illuſtrationem. Atque horum trium lucis graduum communicationem poſſumus ad tres diuinas Trinitatis perſonas per attributionem applicare. Potentia enim ad opera Patri tribuitur, doctrina Filio, & interior illuminatio Spiritui ſancto. Quare quod me præclara Dei opera docent, videtur eſſe quidam fulgor ab æterno Patre prodiens: quod excellentiſſima Dei doctrina, quaſi claritas quædam eſt à Filio, vtâ Dei Sapientia dimanans: quod denique interior diuinæ gratię illuſtratio, lux eſt ab Spiritu ſancto communicata. Vnde idem eſt, deeſſe Iudæis tertiam lucis partem, non verò primam aut ſecundam, atque illos & operum Dei notitiâ, & Chriſti Apoſtolorumque doctrina inſtructos, propter ſua tamen flagitia interiori Spiritus A ſancti luce priuari; ac propterea palpare in meridie, ſicut palpare ſolet cæcus.

Quartam hanc ignorantiæ plagā ad rebelles omnes Iudæos ſeſe extendere.

Octauò denique in tribus plagis antecedentibus ſupplicium ad tertiam tantùm hominum partem extenſiuè fuit coarctatum. In hac tamen plaga quarta non eiſdem fuit limitibus pœna circunſcripta, vt tertiam hominum obſignatorum partem ſolùm attingeret; quando hęc ignorantia, & diuinę lucis defectio perfidis omnibus Iudæis communis fuit. In hoc tamen adhibita eſt proportio, vt claritatis huius quaſi intenſio in tres divideretur partes; B & rebelles Iudæi tertiâ ſolùm parte, modo explicato, priuarentur. Quod etſi maxima Dei extitit commiſeratio, eos per opera ac doctrinam ad ſe allicere conantis; propter ipſorum tamen perfidiam in grauiorem eorum damnationem redundauit.

T E X T V S.

Qui ſpectat ad tres plagas poſteriores.

Verſ. 13. *Et vidi, & audiui vocem vnius aquilæ* C *volantis per medium cæli, dicentis voce magna; væ, væ, væ, habitantibus in terra: de ceteris vocibus trium Angelorum qui erant tuba canituri.*

COMMENTARIVS.

Vox aquilæ ter repetẽtis Væ, quid ſibi velit.

HIs aquilæ vocibus admonemur, quantumuis ſuprà dictæ plagæ ſint magnæ ac graues; multò tamen maiores grauioréſque eſſe, quæ reſtant enumerandæ: quod tamen explicatum iam à nobis eſt in notatione tertia huiuſmet capitis. Aquila D autem nos hac de re erudit; quo innuitur, hanc eſſe ſapientiæ Euangelicæ doctrinam. Aquila enim, vt capite quarto vidimus, ſapientiæ eſt ſymbolum. Quòd verò aquila volare dicitur *per medium cælum dicens, Væ, væ, væ*; indicat in Chriſtianæ Eccleſiæ cælo ſic enim frequenter cæli nomen in Apocalypſi vſurpatur præſtantem eſſe atque excellentem eam doctrinam, quæ ita ſublimè volet, vt detegat quantò ſint formidabiliora ſupplicia, quæ concupiſcentia, iras, & obdurationem includunt; quàm quæ famem, bellum, peſtem, & ignorantiam, E de quibus hactenus actum erat. Atque ita innuitur tertia illa repetitione, *Væ væ væ, habitantibus in terra*, id eſt Iudæis: quippe qui, vt ſæpe monuimus, terræ nomine ſignificantur in Apocalypſi.

Cur aquila hæc per medium cæli volare dicatur?

Verùm hæc plaga 4. ſit ſubſequente grauior, necne?

Alicui videatur fortaſſis plaga quarta non minùs eſſe grauis, quàm quinta: ſiquidem per quartam Iudæi remanent abſque veræ fidei luce. Atqui infidelitatis cæcitas deteſtabilior eſt, quàm alia peccata, in quæ homo propriis cupiditatibus traditus dilabitur; quando hæc cum Catholica fide ſtare poſſunt, illud non item. Ceterùm non agimus hîc de infidelitatis peccato; hoc enim in tribus poſtremis plagis inuoluitur; ſed tantùm loquimur F de ſubtractione cæleſtis illuſtrationis, quæ fidelibus conceditur: quod cùm formaliter peccatum non ſit (eſto, in peccatorum pœnam adeò iuſtè ordinatum) ſed carentia duntaxat illius gratiæ, quam Spiritus ſanctus ſuis confert fidelibus: hinc eſt vt quarta plaga non ſit ita grauis, ac tres vltimæ; quæ multa peccata, eaq; grauiſſima ſecum afferunt.

CAPITIS IX.

PROLOGVS,

SIVE

NOTATIO I.

De argumento huius capitis.

De locuſtarũ 5. plagæ expoſitione varia auctorum ſententia.

DVas hoc caput continet plagas, locuſtas & efferatos equos. Vtrumque ſymbolum interpretantur pleriqque de hominibus adeò feris ac deteſtandis, vt in eos meritò horribilium locuſtarum & rabidorum equorum nomina quadrent. Ita ante alios Primaſius. Et per locuſtas quidem nonnulli putarunt adumbrari Vvandalorum exercitum, qui Romanum vaſtauit Imperium. Alij, noſtri temporis hæreticos, quorum princeps fuit Lutherus. Multi, hæreticos in communi. Ribera, quendam immaniſſimorum hominum exercitum, qui ſub mundi finem magnopere in genus humanum ſæuiet, vt ipſe ſuſpicatur. Interpretationem de noſtri temporis hæreticis, ſiue applicationem ad illos elegantiſſimè proſecutus eſt Cardinalis Bellarminus oratione illa, quam vltimo tomo præpoſuit: B & carmine eandẽ expreſſit Clarius Bonarſcius in Amphitheatro honoris f. 273. Vterque verò deſumpſiſſe videtur ex Seraphino & aliis. Porrò indomitos equos alij ad Antichriſti exercitum referunt: alij ad hoſtiles alias phalanges, quas Dæmones in generis humani perniciem concitabunt. Omnes tamen ferè autumant de armatorum hominum copiis eſſe ſermonem, Primaſij videlicet veſtigiis inhærentes, qui ita ait, *Equi homines ſunt, ſeſſores ſpiritum nequam.*

Improbantur prædicta interpretandi rationes.

In hæc ſe viarum diuortia dederunt interpretes. Ceterùm, vt ſect. 11 Prolegom. vidimus, firmior extat auctoritas, ſolidiora iacta fundamenta exiſtimantium has ſeptem tubarum plagas ad pertinacium Iudæorum Chriſtum repudiantiũ ſuppliciũ pertinere. C Vidimus autẽ c. 8. quatuor primas plagas non eſſe aliud, quam famem, bellum, peſtẽ & ignorantiam in Iudæos rebelles immiſſa. Quo ita præſtituto, facile eſt videre, *Væ* illud ter ab aquila in capitis octaui calce repetitum quaſi ſuo iure flagitare, vt ſubſequentes plagæ ſuperioribus ſupplicij grauitate antecellant. Quapropter ſi quarta plaga indicat lucis ſpiritalis defectum; poſteriores tres ſignificent neceſſe eſt luctuoſas miſerias, in quas Iudæorum animi poſt ſolis, lunæ ac ſiderum obſcurationem incurrerunt. Dubium verò non eſt, quin miſera ſtrages, quam in hominum animis faciunt peccata, veræ ſint plagæ, horribiles & præ ceteris execrandæ. Quòd ſi de plagis aliis loqueretur Ioannes, profectò tria illa aquilæ *Væ*, non ita ponderaret; nec poſt quintæ plagæ finem adeò explicatè aſſereret, Væ primum præteriiſſe, ac duo alia ſupereſſe, D nec poſt ſextam ſimiliter adderet, *Væ ſecundum abiit, & ecce Væ tertium veniet citò.*

Quàm graue ſit ſupplicium, homines à Deo in cordis deſideria tradi.

Ad hæc, non minùs ſpiritalis debet eſſe Apocalypſis, quam aut Dauidici Pſalmi aut etiam Pauli Epiſtolæ. Et tamen ſupplicium grauiſſimum, quod Pſal. 80. 13. ponderatur, illud eſt, Iſraeliticum populum a Deo in cordis deſideria fuiſſe traditum; *Dimiſi eos* (loquitur autem manifeſtè de Iudaico populo) *ſecundùm deſideria cordis eorum.* Et Paulus ad Rom. 1. 24 omiſſis fame, bello, ac peſte, vt minoris momenti plagis, illam ipſam, quam Dauid expenderat, grauiter etiam ipſe perpendit, alludens ad eundem Dauidis locum, *Tradidit eos in deſideria cordis eorum.* Vbi contextus indicat non obſcurè Paulum agere potiſſimùm de Iudæis & Græcis. E

Miror præterea externam hanc hoſtium crudeliſſimorũ faciem non eiuſmodi fuiſſe viſam interpretibus, vt de aliis etiam hoſtibus præter homines poſſet congruenter explicari. Certè humanioribus ſtudiis eruditi, atque adeò ethnici ipſi in ſuorum ænigmatum enodatione altiùs videntur extollere volatum. Ecquis enim ex eis non explicet Furias de acerrimis conſcientiæ ſtimulis, quibus agitantur ſcelerati? Marcus quidem Tullius, vt aliis ſuperſedeã, in oratione pro Roſcio Amerino, *Nolite,* inquit, *putare, eos, qui aliquid impiè ſceleratéq; commiſerint, agitari, & perterreri furiarum tædis ardentibus. Sua quemque fraus & ſuus terror maximè vexat, ſuum quemque ſcelus agitat, amentiáque afficit,* F *ſuæ malæ cogitationes, conſcientiæq́; animi terrent. Hæ ſunt impiis aſſiduæ domeſticæq́; furiæ, quæ dies noctéſque parentum pœnas à conſceleratiſſimis filiis repetant.* Hæc Cicero, reſpiciens ad Euripidis locum in Oreſte. Et ſimiliter loquitur Plutarchus, libell. de ſera Numinis vindicta. Si ergo Ethnici ipſi, qui aliquid ingenij ſunt nacti à natura, nullum aliũ de furiis ſenſum putarunt indagandum, niſi vt intimas ſceleratorum furias animi ac pectoris edaces denotarent: cur nos in ingenioſiſſimo ſacrarum Literarum ænigmate minùs ſpiritalem, minuſq; ſublimem expoſitionem locuſtis & equis furioſis adhibeamus? Præſertim vbi contextus vrget, vt de plagis a Deo in Iudæos pertinaces miſſis agatur, & vbi expreſſe Scripturæ loci perſuadent, vnam ex grauiſſimis his Iudæorum plagis fuiſſe, vt ſuis effrænatis appetitionibus traderentur.

Cicero quid per furias figurari exiſtimet.

Expenditur, quam crudeles ſint hoſtes, concupiſcentiæ.

A

Omitto, quam ſit abſonũ in ſeptẽ plagarũ expoſitione, nullum quæri plagarum ſeptenarium, quę ſeptẽ omnes ordinatè & veluti coerceat. Prætereo violẽtiã applicationis in quinque menſibus, de quibus poſtea, & alia diſſentanea B non pauca, quæ interpretes plures deuorant. Illud ſaltem expendatur velim, minimè operæ pretium eſſe, vt Apocalypſis ex plagarũ albo peccatoribus inflictarũ eã expungat, quæ iure inter grauiſſimas numeratur, videlicet, quòd ſuis concupiſcentiis miſera deditione mancipentur. Quam certe plagam tanti videtur feciſſe Paulus, vt ceteras præ illa paruipendat, atque adeò intactas prætermittat. Fateor me ratione hac ita compelli, vt ſi nullam huiuſmodi plagæ aptã applicationẽ reperiſſem, mei quidẽ ingenij paruitati potius adſcriberẽ, quam ab Spiritu ſancto omiſſam in Apocalypſi fuiſſe putare. Dei tamẽ præſidio fultus confido, noſtram expoſitionem ita idoneã & cũ ipſo contextu cohærentẽ viſum iri, vt nullus inde ambigẽdi relinquatur locus. C Conſtabit enim, ni me fallit animus, non ſolùm non conticuiſſe Spiritum ſanctum de grauiſſima hac concupiſcentiarum plaga; ſed etiam vt altiſſimæ huic doctrinæ plus ponderis ac diſtinctionis accederet, ſumma ſapientia diſtribuiſſe ſpiritales ſceleratorum hominum plagas in tres omnino calamitates, quibus tria illa aquilæ *Væ* reſponderent, id eſt, in allectrices concupiſcentias, efferatas iras, & in ipſo peccato obdurationem.

Referuntur adhuc ſuperiores aliæ expoſitiones.

Ex hiſce tribus primæ duæ ad caput nonum ſpectant, *locuſtæ horribiles, & equi furioſi.* Quod eſt dicere, caput hoc de nulla alia re agere, quam de duplici improborum plaga peracerba, Sirenibus ac Furiis. His enim nominibus eas audeo compellare, non ſolùm quia magna eſt illis ſimilitudo cum ea ſignificatione, quam Sirenibus & Furiis tribuebant Poetæ, ſed quòd ſit etiam non parua inter vtramque deſcriptionem conuenientia. D Nam Apocalypſeos locuſtis pro vultu humana facies; pro capillis comæ fœmineæ, Sirenum inſtar, inſunt. Rabidi verò equi pro crinibus aut ſetis habent angues, qua ratione Poetæ ſuas Furias commenti ſunt. Nec diſſonant ignis, fumus, ac ſulphur; quæ ore equi eructant, quibúſque perniciem hominibus afferunt; hæc enim non obſcurè referunt ardentes Furiarum tædas.

Quinta & ſexta plagæ expoſitio.

Aliquis à me fortè quæret, num huius meæ expoſitionis auctorem poſſim aliquem proferre, qui ante me hac eadẽ ratione locuſtas & equos explicuerit? Ad quod inprimis reſpondeo pro mea explanatione ſtare, quotquot ſeptem huiuſmodi plagas explicant de illis, quibus Deus Iudaicum populum meritiſſimè mulctauit. Hos autem auctores nec E paucos eſſe nec parum graues, conſtat ex notat. illa duodecima Prolegom. Nam ex ſacris Literis fit planum, grauiſſimarum Iudaici populi plagarum vnam nec leuiorem fuiſſe illam, qua ipſos in deſideria cordis eorum tradidit Deus. Præterea optarem ego ſanè declarationem illam capitis huius, quam ſancta Hildegardis ſcripſiſſe dicitur, videre, quam Thaulerus ait luce clariorem eſſe, vt retulimus notatione prooemiali, fortaſſe enim* nobis fauerit. Sed ſaltem mecum facit ciuis meus Arias Montanus, qui tametſi loquitur ſubobſcurè, ait tamen, *Locuſtæ humana malitia virus & pus, cuius infauſtos labores efficientia nil niſi dolores & damnationẽ proferret.* Et infra, *Equeſtris exercitus, appetentiarum terrenarum multiplex numerus variumque genus.* F Verum eſt tamen, illum, ſi declarationum ordinem commutaret, propiùs ad germanam expoſitionem acceſſurum. Nam locuſtæ, quę priores ſunt, cupiditates; equi verò, furias portendunt: atque adeò pus & virus humanæ malitiæ. Ceterùm hoc gratulor ciui meo,

Quo auctoritatis fundamento noſtra ſtabiliatur expoſitio.

A meo, quòd locuſtas atque equos de animoſorum plagis explicandos diuinant.

In ſeptima plaga propriè eſſe hæretica perfidia locum.

Eos verò, qui obſequium ſe Eccleſiæ in eo deferre putant, quòd locuſtas de hæreticis exponant, oratos & obſecratos velim, vt accuratè perpendant, ſi ſeptem hæ plagæ ad Iudæorum ſupplicium applicentur, in ſeptimi ſigilli myſterio integram nobis ſupereſſe tractationem, quæ miſticè exprimat, quantopere Deus pertinaces hæreticos execretur, quantis eos plagis percellat, & quanta ipſi animorum cæcitate & furiis conflictentur. Quod enim de Iudæis Chriſtianos inſectantibus aſſeueratur, propter ſimilem conatum conſtat ad ceteros eiuſdem colluuionis participes, atque adeò ad hæreticos vel maximè extendi debere. Et ſanè in Iudæorum peruerſitate (qui primi hæretici & Eccleſiæ deſertores fuerunt) ad viuum expreſſit Deus B reliquorum hæreticorum perfidiam, qui in Eccleſiæ viſcera fuerant impietatis arma capturi. Atque in modo, quo primos illos puniuit, perſpicuè nobis oſtendit, qua ratione in ceteros contumaces animaduertat. Quare inter meã declarationem & expoſitionem Bellarmini, (qui locuſtas ad hæreticos refert) illud intereſt diſcriminis, quòd ille in hac plaga opinatur directè agi de bello ab hæreticis aduerſus Eccleſiam concitando: ego verò mihi perſuadeo tã in hac quàm in reliquis plagis propriè ſermonem inſtitui de bello ab ipſo Deo in hæreticos facto. & in quarta ſigillatim de amenti illorum cæcitate; de effrænatis appetitionibus in 5 & 6. de indomitis irarum furiis, ac demùm in 7 de obſtinata obduratione agi. Nec dubito, quin Eccleſiæ ſit glorioſius, ne hoc locuſtarum bellum directè Eccleſiæ ipſi inferatur. Textus namque ipſe perſpicuis aſſerit verbis, bellum id in eos homines geri, qui Dei ſignum in ſuis frontibus non habent. Quod non indicat ſolùm, C neminem præterea re ipſa lædi; ſed etiam nulli alij bellum indici.

In Iudæorum ſupplicio oſtendiſſe Deum, qua ſit ratione in hæreticos ſit animaduerſurus.

Denique vt id etiam adiiciam; nimium honoris Luthero deferri exiſtimo, ſi Apocalypſin aliquam de illo duxiſſe rationem, & ſpeciatim feciſſe mentionem credamus. Cùm ſatis ſuperque ſit, Lutheranos & Caluiniſtas in Iudaici populi peruerſitate atque perfidia pariter inuolui, vtpote veros Iudæorum in Eccleſiæ oppugnatione æmulatores, atque adeò eiſdem illorum plagis penitus obnoxios.

TEXTVS.

Qui eſt plagæ quintæ initium.

D Verſ. 1. *Et quintus Angelus tuba cecinit: & vidi ſtellam de cælo cecidiſſe in terram: & data eſt ei clauis putei abyſſi.*

COMMENTARIVS.

NEceſſe hîc eſt, repræſentationem ipſam fuiſſe eiuſmodi, quaſi ſtella hæc in terram ceciderit. Planè enim textus ait, illam Ioanni viſam è cælo cadere. Quare licèt capite octauo, numero decimo E vbi dicitur, *Cecidit de cælo ſtella magna*, dubitari poſſit, num eò ſolùm cecidiſſe dicatur, quòd in terram ſua efficientia influxerit? hîc tamen, vti dixi, opus eſt, vt figura ipſa verum ſtellæ lapſum præ ſe ferat. Porrò ſtellæ huius caſum multi ad Luciferi ruinam, ſiue Lutheri, aut inſignis alterius perſonæ in ſupremo dignitatis gradu conſtitutæ referunt. Miror, ni ad Iudæ pariter lapſum referatur. Quod ad dæmonem attinet; pro ſe afferunt huius loci ſimilitudinem cum illo Lucæ 10. 18. *Videbam Satanam tanquam fulgur de cælo cadentem.* Verùm eo loci F non agit Chriſtus de Satanæ lapſu in culpam & damnationem, ſed oſtendit, illum quàm mox de mundi imperio & dominatu, quem antea vſurpauerat, lapſurum: vt ex ipſo contextu non obſcurè deducitur. Atque vt Lutherum, & alia ſiue inuenta, ſiue etiam figmenta prætermittamus; ſolidius eſt, vt in quinta hac plaga per locuſtas effrænata cordis deſideria ſignentur, quibus Iudæi traditi ſunt. Quare hîc ſtellæ lapſus innuat oportet aliquid huic Iudæorum ſupplicio de cordis deſideriis conducens.

Variæ explicationes de ſtella è cælo cadente.

Expenditur alia de eadē ſtella expoſitio.

Illud ergo occurrit primò, fortè per ſtellæ huius lapſum ſignificari, Deum interdum permittere, vt aſtrorum impreſſio & deprauatæ indolis vis ſtultis atque improbis dominentur, eóſque ſui cordis cupiditatibus ſubiiciant, ad eum ferè modum, quo Horatium loqui videmus lib. 1. Ode 19.

In me tota ruens Venus, deſeruit Cyprum.

Et in Anacreontem, (vt ipſe fingit) ſeſe immittit Cupido. Hoc etiam adiuuat coniectura à ſimili ducta ex plaga tertia, capite 8. numero 10. vbi ſtellam ſimiliter è cælo cadentem de cæleſti impreſſione ſiue influxu explicuimus. Ita ſæpe fit, vt quemadmodum ſæuiente peſtifera lue, aſtrorum vis & efficacitas agnoſcitur manifeſtiùs, ſic etiam cùm homines corruptæ naturæ procliuitate ſe ferri ſinunt, aſtrorum vis & influxus apparet. Non quòd hominum auferant libertatem: ſed quia animi robore atque conſtantia opus eſt ad comprimendas cupiditates.

Reiicitur.

Hanc tamē expoſitionem minimè probo. Quippe Scripturæ loquutioni & ipſi veritati diſſentanea eſt. Etenim abſque peculiari aliquo cæli influxu, mille errorum modis aliunde ſubnaſcentibus ſumus obnoxij: ſiquidem ſatis plerunque eſt, aliquid mihi interdici; vt fruendi auiditas continuè excitetur. Nam rectè ille,

Nitimur in vetitum ſemper, cupimúſque negata.

Ouidius.

Iam, quod à ſimili ſtellæ lapſu cap. 8. num. 10. argumentum ducitur, nihil vrget. Quæ enim diſſimilitudinis eſt ratio, vt grando in ſeptima plaga multò aliter accipiatur, quàm in prima (vt ſupra iam attigi), eadem reperitur, vt ſtellæ caſus aliter in tertia, aliter in quinta vſurpetur? Videlicet, quia primę tres plagæ ſunt corporeæ, & tres poſtremæ ſpirituales: & tria illa aquilæ *Væ*, nos hortantur, vt tria plagarum ſubſequentium ſymbola altiore ſenſu atque adeò myſtico explicemus.

Secunda proponitur interpretatio, atque examinatur.

Reiecta igitur explicatione de ſyderum & aſtrorum influxu; occurrit ſecundo denotari forſitan ea ſtellæ ruina contemptionem Iudæorum, qua cæleſtem illam facem à Dauide Pſal. 80. numero 13. prælatam deſpexerunt. Ille namque ibi eos admonuit, acerbiſſimum eſſe Dei ſupplicium, tradi homines in cæcas ſui cordis cupiditates. Nam qua ratione Doct. atq; Magiſtri ſtellarũ nomen promerētur (*qui enim ad iuſtitiam erudiunt multos, quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates*, Dan. 12. 3.) eâdē poteſt cæleſtis ſtella appellari Dauidica illa admonitio Pſal. 80. 13. *Dimiſi eos ſecundum deſideria cordis eorum, ibunt in adinuentionibus ſuis.* Deinde ſimilem habet ſenſum caſus ſtellarum c. 6. 13. vbi dicuntur ſtellæ de cælo cecidiſſe.

Refutatur etiã ſecunda expoſitio.

Sed neque hæc interpretatio arridet. Nam *ſtellam cadere in terram*, phraſis eſt magnæ energiæ; nec ſignificat ſolùm non admodum ſtellam ipſam attendi, ſed etiam effectum aliquem ab ipſa in terris præſtari: vt colligitur ex huius loci collatione cum ſtella, quæ dicitur cecidiſſe de cælo c. 8. num. 10. & cap. 6. num. 13. cùm inter ſerias comminationes apponitur ſtellarum caſus, indicatur vehemens formido ac pauor, quo orbem debebat ipſarum lapſus percellere. Ibi autem non denotatur nullam Apoſtolorum rationem fuiſſe habitam, ſed depreſſos eos, atque necatos fuiſſe, ac proinde in ipſorum cæde ac martyrio expletum eſſe illud Danielis 8. 12. *Proſternetur veritas in terra.*

Vera auctoris declaratio de ſtella è cælo cadente.

Supereſt tertia ratio, quæ mihi genuina videtur. Exiſtimo ergo in hac ſtella ſignificari Moſis legem; quæ quaſi deſuper ruens ipſos oppreſſit, & per occaſionem in eis concupiſcentiam operata eſt. Hæc declaratio ſupponit locuſtas eſſe cordis deſideria. Et textus quidem proponit ſtellam quaſi rem deſidetiis ipſis antecedentem, & quodammodo ipſorum effectricem. Cæleſtis igitur lux luce ſolis ac lunæ minor, quæ aliquo modo ſit cordis cupiditatum cauſa, nulla profectò eſt alia, niſi lex; vt Paulus docuit ad Rom. 7. 7. *Quid ergo dicemus? Lex peccatum eſt? abſit. Sed peccatum non cognoui, niſi per legem. Nam concupiſcentiam neſciebam niſi lex diceret, Non concupiſces. Occaſione autem accepta peccatum per mandatum operatum eſt in me omnem cõcupiſcentiam. Sine lege enim peccatum mortuum erat: ſed cum veniſſet mandatum, peccatum reuixit; & inuentum eſt mihi mandatum, quod erat ad vitam, hoc eſſe ad mortem. Nam peccatum occaſione accepta per mandatũ ſeduxit me, & per illud occidit. Itaque lex quidem ſancta, & mandatum ſanctũ, & iuſtũ, & bonũ, ſed peccatum vt appareat peccatum, per bonum operatum eſt mihi mortem*, &c. Hoc igitur eſt ſtellam cecidiſſe ſuper terram. Atque, vt ſæpiùs adnotauimus, terræ nomen Iudæos deſignat; de quorum punitione ſermo eſt in his ſeptem plagis. Porrò in eodem etiam ſenſu Paulus dixit 1. ad Timoth. cap. 1. verſu 9. *Lex iuſto non eſt poſita; ſed iniuſtis & non ſubditis, impiis & peccatoribus*, &c. *Et ſi quid aliud ſanæ doctrinæ aduerſatur.* Nec enim Pauli mens eſt, vt conſtat, non iuſtos etiam lege teneri; ſed non in eos hanc legis ſtellam cadere: quare Græcè eſt κεῖται, & verbum κεῖμαι ſignificat proiici & iacere. Itaque Ioannis ſtella lumen præfert loco Pauli.

Confirmatur noſtra interpretatio ex Pauli verbis

Quid ſit, ſtellæ clauem putei abyſſi dari.

Et data eſt ei clauis putei abyſſi.] Primo aſpectu coactum valdè apparet, ipſi ſtellæ clauem fuiſſe traditam, cum manus non habeat. Deinde infra numero vndecimo, qui appellatur Angelus abyſſi, videtur eſſe idem, qui tuba quinta cecinit, atque fuiſſe ita vocatus, quòd eidem dedita ſit clauis, vt ipſe abyſſi puteum aperuerit, ita vt ſenſus ſit ſtella cadente, datam ei fuiſſe abyſſi clauem. Confirmatur, quia ſextus Angelus iubetur ſoluere eos, qui erant parati ad nocendũ, vt dicetur infrà n. 14. ergo ſimiliter quintus aperit ipſe puteum, vt exeant fumus & locuſtæ. Accedit quod contextus hanc conſtructionem non reſpuit. Nam ille articulus *ei*, facilè referri poteſt ad Angelum.

Difficultatis propoſitæ enodatio.

In hac dubitatiuncula dicendum arbitror, ſi præcipuus attendatur ſenſus, eundem ferè eſſe; ſiue Angelus, ſiue ſtella, puteum reſerare dicatur. In illud tamen magis propendeo, quod ſtellæ dicat textus traditam fuiſſe clauem: eſt enim hæc facilior conſtructio. Quod autem opponitur, ſtellæ non eſſe manus, quibus clauem accipiat. Reſpondeo ideò in huiuſmodi locutione plus eſſe energiæ. Nam ita indicatur, legem, etſi minimè ex ſe erat apta ad fumum ex abyſſi puteo eliciendum, propter hominum tamen ſcelera clauem ad puteum reſerandum accipere. Atque vt hæc exprimeretur ſignificatio, perelegantèr fingi potuit, ſtellæ clauem concedi. Et capite quinto vidimus aliquid non valdè diſſimile, cùm Agno (cui digiti non eſſe videntur, vt reſignare librum & aperire valeat) traditus fuit liber reſerandus. Nec infirmatur hoc ex eo, quod poſtea numero vndecimo, Angelum abyſſi legamus. Licèt enim ſtella puteum reſerauerit; fortè tamen congruens erit ratio (de quo infrà) vt locuſtarum princeps nuncupetur Angelus abyſſi. Præterea mirum non eſt, cui tribuitur lapſus ſtellæ, quę abyſſi puteum aperuit; eidem imponi nomen miniſtri putei eiuſdem; ob eam, quam infra ſubiiciemus, rationem.

Quid putei nomine intelligatur.

Vt verò illud etiam attingam; quando agitur hîc de claue ad puteum aperiendum, certò ſtatuitur eum fuiſſe claui ſignatum ſiue clauſum; vt in aliquot puteis ſolet contingere. Et quamuis multi ſibi perſuadeant, putei nomine hîc infernum A denotari, & eam præſertim eius partem, vbi damnati torquentur: ſed vt ſequenti notatione probabitur, locutio hæc ſiue acceptio minimè eſt iuxta Scripturæ ſacræ mentem. Quare cùm legimus puteum abyſſi, pro certo habeo concipiendum eſſe altiſſimum puteum in quo magna ſit aquæ profunditas. Nec verò myſterio caſſum erit, quod ex puteo profundæ aquæ capaci prodeant fumus & locuſtæ.

Puteus abyſſi quid adũbret.

Aſſero igitur puteũ abyſſi eſſe ſymbolũ aptiſſimũ iuſti iudicij Dei: iuxta id Pſal. 35. 7. *Iudicia tua abyſſus multa.* Iam quòd hic puteus aperiatur, & inde erumpant locuſtæ; non eſt aliud, quàm inſtrumen- B tum ſiue occaſionem exhiberi, vt Deus iuſtiſſimi ſui iudicij perſpicuum oſtendat argumentum, improbos ſeuerè puniendo, & cordis deſideriis meritiſſimè tradendo. Id quod dignè Paulus expendit ad Rom. 1. vbi numero vigeſimo quarto ait, *Mercedem, quam oportuit, in ſe ipſis recipientes.* Dixerat autem priùs *tradidit eos in deſideria cordis eorum.* Atque hoc ſupplicium ait, eſſe mercedem, quam oportuit, vt reciperent, quia videlicet recto ac iuſto Dei iudicio acciderat. Huc ſpectat id Prou. 22. 14. & cap. 23. 27. *Fouea profunda eſt meretrix, cui iratus eſt Dominus, incidet in eam.* Ceterùm mutata fuit ibi allegoria; quia meretrix ipſa fingitur eſſe puteus altus, in C quem iuſto Dei iudicio præceps ruit peccator. At verò Pſalmi 35. & Apocalypſeos allegoria excogitat ipſa Dei iudicia profundiſſima, quæ ſceleratos homines grauiſſimo hoc puniat ſupplicio, quale eſt eos inordinatis ſuis appetitionibus tradere; vt exprimit Paulus capite illo primo ad Rom. Deſideriorum autem cordis nomine, non intelligendæ modò ſunt impudicitiæ, ſed etiam diuitiarum cupiditas, ambitio, crapula, ac ceterorum vitiorum colluuio.

NOTATIO II.

D *An Abyſſus ponatur aliquando in ſacra Scriptura pro inferno in ſignificatione propria.*

Opinio aſſerentiũ abyſſum in Scriptura propriè ſumi: & eorũ fundamenta.

ITA certum videtur aliquibus, abyſſum in Sacris pro inferno propriiſſimè ſumi; vt aſſerant potiùs nunquam aliter in nouo teſtamento accipi, quia Lucæ 8. 31. Chriſtum rogabant dæmones, ne eos in abyſſum ire iuberet. Quod de inferno explicat Toletus cum comment. Et in Apocal. pũ reperimus capite nono, numero 1 & 2. puteum abyſſi, & numero 11. angelum abyſſi, & cap. 11 numero 7 & cap 17. num. 8 reperimus beſtiam aſcendentem, vel aſcenſuram de abyſſo. Per quam beſtiam communis expoſitio intelligit dæmonem, & c. 20. n. 1 & 3. carcer hominis appellatur E abyſſus. Nec plura ſunt de abyſſo in nouo Inſtrumẽto loca niſi fortè vnũ Pauli, qui magis adhuc vrget. Nam perſpicuè in eo Paulus abyſſum eſſe infernum (prout limbum etiam complectitur) ediſſerit. Sic enim ille ad Rom. 10. 7. *Quis deſcendet in abyſſum?* Et ſubdit, *Hoc eſt, Chriſtum à mortuis reuocare.*

Deinde ex veteri Inſtrumento eodem videtur ſpectare id Pſal. 70. 20. *De abyſſis terræ iterum reduxiſti me.* Diſtinguitur enim abyſſus terræ à maris abyſſo: atque ita opus eſt, vt abyſſus terræ ſit terræ profundum, qui eſt inferorum locus.

Præterea abyſſus eſt Græca vox: cuius ſi propria expendatur vis, nulli videtur rei magis, quàm inferno congrue- F re. Quia βύθος, ſignificat propriè fundum ſiue imam partem, & Ionicè profertur, βυσσὸς, vnde idem eſt, ἄβυσσος, quod, ἄβυθος. Tametſi autem præpoſitio α, Græcè plerunque eſt priuatiua (ex quo abyſſus propriè eſt *fundo carens*) Ea tamen ratione optimè [illegible] profundiſſimæ nominantur. Atqui nihil inferorum loco profundius. Nec abſonum eſt, licèt præpoſitio α, in hac voce, (vt alias aſſolet) non vt priuatiua, ſed vt ſimpliciter vim intendens accipiatur: hoc enim modo eodem etiam redit. Et quamuis Græcè ſoleat hoc nomen ſumi vt adiectiuum, in ſacra tamen Scripturæ vſu ſubſtantiuè vſurpatur. Ad hæc, nonnulli non deriuant hanc vocem à nomine βυσσὸς, ſed à δύω, quod eſt tegere vel operire, & à particula, α, intendendi vim habẽte:

V:

vt abyſſus ſit locus valdè opertus. Quod ſi hac ratione profundum maris rectè nuncupatur abyſſus, potiori certè iure inferno eadem quadrabit appellatio.

Contraria tamen profertur ſententia aſſerens nunquã abyſſum propriè pro inferno vſurpari.

Hæc tamen nihil obſtant, quominus valdè ſuſpicer in ſacris Literis nunquam abyſſum in literali ac proprio ſenſu pro inferno vſurpari. Pro cuius explicatione primò aduerto, non tam eſſe reſpiciendam græcam etymologiam, quam vſum dictionis hebraicæ, quæ huic reſpondet nomini. Etenim licèt aliqui Scripturæ libri ſint græcè conſcripti: ſed quia ſcriptores erant Hebræi, & vel referebant ea, quæ Chriſtus hebraicè ſiue ſyriacè dixerat, vel ad ea reſpiciebant, quæ in teſtamento veteri hebraicè erant deſcripta, ideo in pleriſque noui teſtamenti vocibus certiſſima benè explicandi ratio eſt, expendere propriam hebraicæ vocis ſignificationem, quæ aut latino, aut græco nomini reſpondet. Præſertim cùm certò cognoſcitur hebræa vox græcæ reſpondens, apparetque non aliam eſſe potuiſſe. Sicut in voce *Abyſſus* contingit, cui ſemper in hebræo reſpondet *Tehom*, extant verò non minùs triginta quatuor loci. Atque huic voci *Tehom* ſemper in noſtra vulgata reſpondet abyſſus: etſi Pagninus, vt voce vtatur latina, ſupponere ſoleat *Voraginem*.

Probatur noſtra de abyſſo ſententia ex voce Hebraica vi & ſignificatione.

Vocem abyſſi Hebraicam ſemper accipi in ſacris pro aquarum multitudine.

Secundò aduerto, ſemper *Tehom* accipi pro aquarum multitudine, vt manifeſtum ei erit, qui omnes Scripturæ locos attentè perlegerit, in quibus vox huiuſmodi reperitur. Et quidem clariores ex iis ſunt, qui ſequuntur; Geneſ. 1.2. *Tenebræ erant ſuper faciem abyſſi.* vbi de mari eſt ſermo, & capite 7. 11. *Omnes fontes abyſſi rupti ſunt*; in communi illa mundi eluuione, eſtque de aquis ſuperioribus ſermo, Geneſ. 8. 2. *Clauſi ſunt omnes fontes abyſſi.* cùm ſcilicet ceſſauit pluuia. Exodi 15. 5. *Abyſſi operuerunt eos*: id eſt, mare rubrum Ægyptios Sic etiam Iudith 9. 8 Item Exodi 15. 8. *Congregati ſunt abyſſi in medio mari*; Hebraicè, *in corde maris.* Deuter. 8. 7. *fluuiorum abyſſi.* id eſt, fontes, vt patet ex cõtextu: Iob. 28. 14. *Abyſſus dicit, Non eſt in me.* & c. 38. 16. *In nouiſſimis abyſſi deambulaſti.* & eodem capite num. 30. *Superficies abyſſi conſtringitur* & cap 41 23. *Aeſtimabit abyſſum.* Quibus in locis perſpicuus eſt de mari ſermo. Similiter Pſal. 31. 7. *Ponens in theſauris abyſſos.* & Pſal. 41. 8. *Abyſſus abyſſum inuocat*, id eſt, eluuio eluuionem trahit: de pluuia vehementi. Pſalmo 76. 17. *Turbatæ ſunt abyſſi.* Pſal. 77. 15. *Velut in abyſſo multa.* Pſal 103. 6. *Abyſſus ſicut veſtimentum*, de aqua terram operiente. Pſal. 105 9. *Deduxit eos in abyſſis.* Pſal. 106. 26 *Deſcendunt vſque ad abyſſos*, de grauiſſima tempeſtate iactatis. Pſalm. 134. 6. *In omnibus abyſſis.* Pſal. 148. 7. *Dracones & omnes abyſſi*, id eſt, cete, & quidquid natalitium in maris fundo viuit. Ad hæc, Prouerb. 3. 20. *Eruperunt abyſſi.* & cap. 8. 24. *Nondum erant abyſſi.* & num. 27. *Gyro vallabat abyſſos.* Item Eccleſiaſtici 1. 2. *Profundum abyſſi.* & cap. 16 18 & cap. 23. 28. & cap. 24. 8. & cap 43. 25. Adde his Iſaiam cap 51. 10 *Aquam abyſſi vehementis.* & cap. 63. 13. *Eduxit per abyſſos.* Præterea Ezechielis 26. 19. *Adduxero ſuper abyſſum.* & cap. 31 4. *Abyſſus exaltauit illum.* Dan. 3. 55. *Qui intueris abyſſos.* Amos 7. 4. *Deuorabit abyſſum multam.* Ionæ 2. 6 *Abyſſus vallauit me.* Habac 3. 10 *Dedit abyſſus vocem ſuam.*

Alij inſuper extant loci, in quibus metaphoricè vſurpatur abyſſus, ſed in iis ſine dubio ſumitur metaphora ab ipſa maris profunditate Huiuſmodi ſunt Pſal. 35. 7. *Iudicia tua abyſſus multa.* Eccleſiaſt. 42 18. *Abyſſum & cor hominũ inueſtigauit.* & Eccleſiaſtici 24. 39. *Conſilia illius ab abyſſo magna.*

Idem ex Hebraico theſauro cõſtat.

Tertiò aduerto, apud theſaurum Hebraicum, in voce *Tehom*, cui reſpondet abyſſus nullam eſſe ſignificationis alterius, niſi aquarum multarum ſignificationem. *Tehom*, ait, *eſt locus aquarum multarum, & item aquarum multitudo*: affertque Rabinum Dauidem in lib Radic dicentem, *Tehom eſt aqua multa, ſeu aquarum multitudo, profunditas & multa.* Si ergo Hebræa dictionaria nullam aliam agnoſcũt ſignificationem, non poteſt abyſſus propriè infernum in ſacris Literis ſignificare. Quibus adnecto, id etiam Patrũ teſtimonio non obſcurè innui Nam Auguſt lib. 22. contra Fauſtum cap 12. ait, *Abyſſus eſt inæſtimabilis aquarum profunditas.* & in Pſal 41. 8. affirmat abyſſum maximè dici ſolere in aquis. Quin imò Lexica græca (vt Scapulæ) verbo, *Abyſſus*, aiunt abyſſum ſubſtantiuè poſitum eſſe aquarum voraginem. Cùm ergo infernus non ſit aquarum vorago, nec erit abyſſus propriè loquendo.

Patrum teſtimonio eadem noſtra ſententia roboratur.

Difficultas contra noſtrã ſententiã ex Scriptura auctoritate.

Sed opponet nobis aliquis illud Pſal 70. 20. *De abyſſis terræ iterum reduxiſti me.* Item quia Iacobus Patriarcha in filij Ioſephi benedictione, Geneſ. 49. 25. *Omnipotens* (inquit) *benedicet tibi benedictionibus cæli deſuper, & benedictionibus abyſſi iacentis deorſum.* Similiter Moſes Ioſephi tribui dicit Deut. 33. 13. *De benedictionibus Domini terra eius, de pomis cæli & rore atque abyſſo ſubiacente.* Videntur autem in his benedictionibus coniungi cælum deſuper & abyſſus deorſum, ad cæleſtis fauoris & terrenæ vbertatis felicitatẽ denotandam Reſpondeo tamen, cùm in ceteris locis *Tehom*, vt vidimus, ad aquarum referatur multitudinem, hæc etiã apparet eodem modo eſſe capienda. Quapropter aſſero, in eo loco Pſ. 70. 20. *reducere de abyſſis terræ*, idem eſſe, ac ex A profundo aliquo puteo extrahere, quò fuerat demerſus. In Ioſephi autem benedictionibus abyſſi ſunt fontes; ſicut Deut. 8. 7. Perſpicuum namque eſt, ad irrigandam tellurem eſſe aptam cæleſtem pluuiam, nec non terreſtres fontes: aut ſignificant in iis locis abyſſi puteorum abundantiam, aut aquam proximè ſcatentem, quod terræ fertilis & opimæ argumentum eſt.

Reducere de abyſſis terræ Pſal. 70. quid ſit.

Explicantur noui Inſtrumenti loci initio pro oppoſita ſententia allati.

Sed age iam, quid dicendum nobis eſt ad noui teſtamẽti loca ſuperius allata? Certè ſi facilem & idoneum eis exitum reperiamus; nemo non viderit haud ita facilè eſſe credendum, abyſſum in veteri Inſtrumento iuxta alium ſenſum, iuxta alium in nouo eſſe ſumendam: cùm noui Inſtrumenti ſcriptores & Hebræos fuiſſe, & veteris B Teſtamenti obſeruatores liqueat; cumque in Apocalypſi ad illuſtriores veteris Teſtamenti locos alludatur.

Quo ſenſu dæmones Luc. 8. Chriſtum rogarent, ne in abyſſum immitterentur.

Ad primum ergo ex Lucæ cap. 8 n 31. Reſpondetur: ex contextu conſtat, Chriſtum ad maris littus tunc fuiſſe. Et ſimile vero eſt, poſtulaſſe Dæmones, ne in profundum maris mitterentur. Irridebunt aliqui fortè expoſitionem, vt nihil ad propoſitum conducentem, atque adeò Toleto potiùs Cardinali ſubſcribent aſſerenti, Dæmones à Chriſto flagitaſſe, ne eos in infernum detruderet: quia id eſt Dæmonibus ipſis grauiſſimum, nempe in inferorum carceribus detineri; tum propter loci horrorem ac turpitudinem, tum etiam ne priuarentur opportunitate hominibus nocendi.

Ceterùm quem dolorem Dæmonibus infernus carcer C propter loci horrorem ac turpitudinem infligit; eo minimè carent, cùm ad tempus, vt homines tentationibus oppugnent, egrediuntur inde, ceteroquin pœnâ ignis etiam carerent. Quare nihil erat, cur propterea rogarent, ne eò demitterentur. Deinde eodem ferè modo priuantur Dæmones opportunitate lædendi homines, ſiue infernum, ſiue in maris profundũ deiciantur, aut etiam in altiſſimum aliquem puteum. Ideóq; neque hac ex parte erat, cur Dæmones in inferorum loca protectionem ſingillatim deprecarentur Tertiò mihi valdè veriſimile eſt, dæmones nõ agere de carcere, in quem eſſent immittendi, ſed de re, cui poſſent nocere. Neque enim ſupponebant ipſi, cùm primũ ab homine illo exirent, in carcerem quam mox detruſum iri: ſed dandam iis eſſe facultatem, vt aliò concederent, vbi D damni aliquid inferrent, pro eo, quod homini illi inferebant Hoc autem ex ipſo contextu non obſcurè colligitur, ſi quidem eis licentiam permiſit Chriſtus, vt in porcorum gregem irruerent; non quidem vt in perpetuum carcerẽ; ſed vt in locum cui vt damnum facerent, venia dabatur. In quos illi protinus immiſſi, eos in mare præcipites dederunt. Non ergo orabant Dæmones, ne deturbarentur ad inferos; verùm ne in maris abyſſum mitterentur, vt damnum ibi, quod poſſent, molirentur: ſed ablegarentur aliò, vt re ipſâ in porcos dimiſſi ſunt. Nomine igitur abyſſi nõ hîc infernus intelligitur, ſed mare, iuxta vſitatiſſimam Scripturæ phraſim. Nam in inferno, quid poterant detrimenti denuo importare? In mari quidem poterant horribilem excitare procellam: ceterum ob peculiarem aliquam rationem, quam textus non exprimit, precantur, ne eò mittantur, ſed aliò.

Si tamen rationem huiuſmodi attentiùs inueſtigare E velimus; ideo fortaſſe auerſabantur mare, quia etſi illud vehementi tempeſtate perturbarent, ſi tamẽ nullus eſſet obruendus, neque alicui hominum inuehendum damnum (quod ipſi præoptabant) parum ad ſe vtilitatis ex tanto rerum motu ac turbine elicerent. Atqui Dæmones tacitè innuunt dandam ſibi eſſe facultatem, vt damnum alicuius momenti alicubi meditentur pro eo, quo miſerum illum hominem diuexabant.

Myſtica ratio, cur dæmones à Chriſto orarent, ne eos in abyſſum mitteret.

Iam, quam illis licentiam permiſit Chriſtus in porcos euadendi, non fuit expers myſterij, quippe quæ arcanum quiddam ac ſymbolicum gerebat. Quare cùm Dæmones non lateret, eam Chriſti facultatem ſeu permiſſionem fore myſterij plenam; cumque id in ipſius etiam miraculis non leuiter coniectarent, peculiaris fuit illis ratio, vt F orarent, ne ad turbandam maris abyſſum mitterentur. Nouerant enim ſcriptum eſſe, *Iudicia tua abyſſus multa.* Pſal. 35 7. Ex quo efficitur idem fore, ſi abyſſum concitaturi ablegarentur; ac ſi damnarentur, vt eorum calliditas ac malitia inſtrumento eſſet, quo clariùs & glorioſiùs diuinorum conſiliorum abyſſi profunditas appareret; & illi interim remanerent inglorij atque deſpecti, Deo in eorum aſtutia per occaſionem collaudato. Cùm igitur Dæmõ ſatis noſſet Dei conſilia eſſe celſiſſima, & humanæ metis aut etiam angelicæ captum prætervolantia, quis dubitat eum timidum ſemper ac ſuſpicioſum fuiſſe; ſuas omnes machinas ac technas, quibus Dei conſiliis conabatur obſiſtere, irritas fore & inanes; & in clariorem demum Dei gloriam ac decus euaſuras? Propterea igitur magnopere tergiuerſatur in immenſum diuinorum conſiliorum pelagus ſeſe dare; quòd ingentem in eo ſemper ſuarum machinationum faciat iacturam. Atque idcirco in eam ipſam, quã tautotantopere formidat, abyſſum præceps detruditur Apocalypſeos c. vigeſimo, numero primo & tertio. Nec enim in maris fundū, ſed in profundum putei deuenit, vt dicetur ſuo loco. Quod verò ad ſenſum attinet, parui refert. Certè admirabilis fuit diuini conſilij ratio, qua vſus fuit Deus ne dæmon publicam Chriſtianæ religionis conſuetudinem ac poteſtatem impediret, cùm ſapientiſſimè diſpoſuit, vt bellum, quod Eccleſiæ intulerat Dæmon, ſibi ipſi impedimento foret, quominùs Eccleſiæ ipſius pacem ac firmitudinem diſturbaret. Quòd enim aduerſus Imperij vim atq; potentiam Eccleſia ſe inuictam præſtiterit, hoc ipſum vel maximè conduxit, vt deinceps mille annorum pace frueretur. Et in ſublimi hac Dei ratione obligatur vndique & circumuentus perſtitit Dæmon, ne pacem huiuſmodi poſſet vlla fraude conuellere.

Explicantur reliqua noui teſtamenti loca tertio huius notationis allata.

Ad ſecundum, quod initio huius notationis obiiciebatur de abyſſi puteo; Reſpondeo, cùm dicitur puteus, dici etiam ſiue intelligi aquam, porrò puteum abyſſi eſſe idem, ac puteum valdè profundum, cúmque eſſe, qui fingitur in ænigmate, non verò infernum. Si quis autem dixerit in eo puteo infernum denotari; Reſpondeo primò, ſymbolica ſignificatione non rectè probari, infernum in ſenſu proprio eſſe appellandum abyſſum. Secundò reſpondeo: ſi per locuſtas Concupiſcentiæ inordinatæ indicantur; hæ quidem non ex inferno prodeūt, ſed ex iuſtiſſimo Dei ſupplicio, quod (vtpote arcanum ac profundum) appellatur abyſſus, iuxta illud, *Iudicia Dei abyſſus multa.* Atque huius putei Angelus adumbrat miniſtrum, quem accerſit Deus ad ſupplicium hoc executioni mandandum.

Ad tertium de beſtia, quæ aſcendit ex abyſſo, Reſpōdeo de his eiſdem locuſtis ibi ſermonem eſſe, quæ in hoc capite deſcribuntur (vt ibi videbimus) atque ita quod in præſenti dicimus de abyſſo, deſeruiet ſimiliter illi alteri loco.

Ad locum ex cap. 20. de carcere abyſſi iam diximus ſuprà.

Ad locum Pauli ad Romanos 10. 7. Reſpondeo, Paulum cùm ait, *Quis deſcendet in abyſſum?* in ipſo literæ cortice per abyſſum intelligere mare. Quod dilucidè oſtenditur, quia Paulus hiſce verbis voluit manifeſtè exprimere locum Deuteron. 30. 13. vt videre eſt ex ipſo contextu, illis autem Pauli verbis, (*Quis deſcendet in abyſſum?*) reſpondent hæc in Deuter. *Quis noſtrûm poterit tranſfretare mare?* Iam, quòd Paulus id ad Chriſti reſurrectionem accommodet: non probat abyſſi nomine infernum eſſe intelligendum, ſed tantummodò tranſitum ad vlteriora maris littora potuiſſe poni, vt Chriſti reſurrectionis figuram. Deinde tametſi abyſſi nomen potuit à Paulo in hac allegoria ad denotandum Infernum vſurpari: hinc tamen non rectè deducitur infernum propriè nominari abyſſum, ſed ſolùm inferni figuram ſiue ſymbolum eſſe mare. Nam, vt nuper vidimus, nomini abyſſi reſpondet in Deuteronomio nomen maris. Vnde quemadmodum non benè probatur infernum eſſe mare, ita nec eſſe abyſſum: ſed ad ſummum, abyſſum ſiue mare poſſe eſſe inferni figuram: de quo nihil laboramus.

Patres in allegoriarum ſylua pro inferni ſignificatione adſtruenda citatos non contra nos ſed pro nobis potiùs ſtare.

Denique nota, ſyluam allegoriarum eum iis, quos citat, pro nobis potiùs ſtare, quàm contra nos: apponit enim inter allegorias, quòd infernus abyſſi nomine indicetur. Innuit ergo non obſcurè, ſignificationem hanc non eſſe propriam, ſed ſolùm allegoricam. An verò huiuſmodi allegoria ſit apta, necne: id pendet ex vtriuſque extremi proportione, quam inter infernum & abyſſum congruenter dari poſſe non inficior: ſaltem quatenus abyſſus profundum ſignificat. Ad hæc, infernus eſt quaſi mare, quo damnati immerguntur: éſtque profundum Dei iudicium: id eſt ſupplicium meritiſſimè de damnatis ſumptum.

Tenebræ exteriores, quarum fit in Euangelio mentio, quid ſint.

Poſtremò ſi abyſſi carcer mente concipiatur, putei inſtar profundiſſimi, fortè huiuſce carceris cuſtodiæ præfectus eſt, qui Angelus abyſſi nuncupatur. Quibus illud adiunge vſitatos olim in Iudæa carceres ſiue cuſtodias fuiſſe ſubterraneas quaſdam ſcrobes, ſirorum inſtar, extra vrbē poſitas, quas Hiſpanum vulgus appellat *Calabozos*, ſiue *mazmorras*. Has autem fuiſſe ſub terra ſitas, non parū probat locus Actuum 12. 10. Ex quo etiam (vt id obiter delibem) ſatis affertur lucis tenebris exterioribus, Matthæi capite 25. 30. Quod enim Chriſtus ait, *Inutilem ſeruum eiicite in tenebras exteriores*, idem eſt omnino, ac ſi diceret, detrudite eum in ſubterraneum carcerem ſiue in ſirum tenebricoſum. Quare dicuntur quidem tenebræ, quia locus terra defoſſus tenebris erat adopertus: exteriores verò, quia extra vrbem poſitus erat carcer.

TEXTVS.

Verſ. 2. *Et aperuit puteum abyſſi: & aſcendit fumus putei, ſicut fumus fornacis magnæ, &* A *obſcuratus eſt ſol & aer de fumo putei.*

3. *Et de fumo putei exierunt locuſtæ in terram, & data eſt illis poteſtas, ſicut habent poteſtatem ſcorpiones terræ.*

COMMENTARIVS.

QVID ſit puteum aperire, diximus ſuperiori verſu: nunc de fumo. Et quidem inſolitum B imprimis apparet, abyſſum qui in ſe non fumum, ſed clariſſimam continet vndam, tam denſam tamen fumi nubem ex ſe exhalare. Ceterùm hoc ad ſignificationem eſt appoſitum. Nam iuſtiſſimum Dei iudicium, (quod in ſemet obſcuritatis nihil, plurimum claritudinis habet,) per legem ipſam, quæ ſancta atque integra eſt, erroris tenebris punit ſceleratos. Nam eo ipſo, quòd lex peccatori illecebras voluptatum & viuendi impunitam libertatem præcidit, obcæcatur miſer, & denſo quodam concupiſcentiarum fumo circumfuſus in legis ipſius præuaricatione ſuam eſſe ſitam felicitatem ſummúmque gaudium arbitratur. Vt ergo ſupinæ C huius deceptionis grauitas indicetur, & offuſa libidinum caligo ſignificantiùs exprimatur, glomerata fumi nube, quaſi ex accenſo camino erumpens inducitur. Quo tacitè innuitur, illum non abſque æſtuantium cupiditatum ardore exhalari. Mox verò additur, *Et obſcuratus eſt ſol, & aer de fumo putei.* Quod iuxta grammaticum ſenſum non ſonat verum ſolis ipſius defectum, ſed id tantùm, quemadmodum nubila ſolem ſæpè obducunt, & ex noſtris oculis auferunt, ita etiam fumo ereptum ab oculis fuiſſe ſolem. Quem licèt obtegant nubes, non eas tamen aëri interiecto offundunt tenebras, vt diem in noctem ſubitò conuertant. At D verò fumus ex abyſſi puteo non ſolùm oculis eripuit ſolem, ſed etiam diem, denſiſſimis tenebris toto aëri offuſis. Atque ita Virgilius de ingenti conſtipatarum nubium nimbo dixit, Æneid. 1.

Quo in ſenſu fumus ex abyſſo prodire dicatur.

Quomodo ſol & aer fumo abyſſi obſcurati dicantur.

Eripiunt ſubitò nubes ſolémque diémque
Teucrorum ex oculis: ponto nox incubat atra.

Verùm arcanus huius loci ſenſus eſt, concupiſcentiarum tenebras eſſe obſcuriſſimas, nec animo per eas licere cæleſti luce frui, ſiue ipſo etiam naturalis rationis lumine. Quòd ſi magna hæc obſcuratio cum quarta plaga conferatur; hæc eſt inter vtramque ratio diſcriminis, quòd in plaga quarta agatur ſolùm de ſpiritalis lucis defectu; hic E verò de concupiſcentiarum tenebris.

Verſ. 3. Locuſtæ ex fumo putei quo ſenſu prodire dicantur.

Et de fumo putei exierunt locuſtæ in terram.] Cùm locuſtæ (vt diximus) cordis deſideria, id eſt, effrænatas cupiditates ſignificent: perinde eſt affirmare eas è fumo prodiiſſe; ac dicere, huiuſmodi deſideria ex ſupradicto errore exoriri, necnon ex inordinatæ affectionis ac deceptionis tenebris. Quod ex eo non parum confirmatur; quia Paulus ad Epheſios 4. 22. cordis deſideria appellat *Deſideria erroris*, & 1. Pet. 1. 14. dicuntur *deſideria ignorantiæ*. Vide etiam 2. Petr. cap. 2. numero decimo octauo, F & Sapient. 4. numero 12. *Inconſtantia concupiſcentiæ tranſuertit ſenſum.*

Per locuſtas figurari cordis deſideria.

Locuſtæ.] Miror ſanè tum interpretes*, tum etiam eos, qui de allegoriis, atque ſymbolis ſcripſere, neutiquam aduertiſſe, quàm rectè per locuſtas cordis deſideria denotentur: præſertim vbi de locuſtis hiſce incidit ſermo, quas ita ſpeciatim deſcribit Apocalypſis, dum plagam deſideriorum cordis viuis coloribus depingit. Etenim quamuis alludat manifeſtè ad Ægypti locuſtarum plagam:

gam: ceterùm magna cum elegantia locuſtis Apocalypſeos fuit additum quidquid ad cordis concupiſcentias adumbrandas mirificè conducebat.

Locuſta natura & conſideratio.

Nota ergo primò, locuſtam eſſe animal ventoſum. Atque, vt obſeruat Pierius, non defuit qui illud famis eſſe idoneum hieroglyphicum aſſereret: ſed aptiùs multò deſeruit ad ſignificandam appetentiarum eſuriem. Hoc enim animal nunquam edendo exſaturatur: atqui vt locuſtarum plaga in maxima earum multitudine imprimis conſiſtit, idem etiam in plaga deſideriorum accidit. Vide 1. ad Timot. 6. 9. *Qui volunt diuites fieri, incidunt in deſideria multa inutilia & nociua.* & 2. ad Timoth. 3. 6. *Variis deſideriis ducuntur mulierculæ.* ad Titum 3. 13. *Seruientes variis deſideriis.* Quam verò Scriptura deſideriorum varietatem dicit, notum eſt nihil eſſe aliud, quàm cupiditatum, appetitionum ac ſolicitudinum infinitatem. Quare ad eam indicandam percommoda eſt locuſtarum plaga, quæ innumerabilem continet multitudinem; vt Exodi 10. 14. ponderatur.

Venter appetentia ſymbolum.

Deinde ſub ventris metaphora dicitur Prou. 13. 25. *Venter impiorum inſaturabilis.* Et certè Eccleſiaſtæ 12. 5. optimam eorum verborum declarationem (*impinguabitur locuſta*) illam eſſe exiſtimo; ſi aduertamus imprimis, hîc *impinguabitur*, idem eſſe, ac ſatiabitur: & ſatietatem pro faſtidio poni, vt ſæpe aliàs apud Latinos: itaque locuſtam hîc ſumi pro ventre. Non tamen de myſtico ventre tunc eſt ſermo, ſed de proprio ventre, ſiue ſtomacho corporeo. Agitur enim de ſenectute, aut de graui morbo: in quo dicitur venter, qui locuſtæ inſtar inſaturabilis videbatur fore, tanta ſatietate eſſe afficiendus; vt nihil iam cibi aut appetere, aut attrahere poſſit: nec ad cibi appetentiam excitandam mollia amygdala (quæ auidè ſolent appeti) aut capparis ſint ſatis. Igitur quod dicitur, *Florebat amygdalus, impinguabitur locuſta*, connectendum eſt, vt poſtulat ratio. Videbatur enim locuſta in amygdali florem, quippe tenerum ac ſapidum, inuaſura. Floris porrò nomen ad viridem & præcocem fructum extendo, Hebraicâ voce non abnuente. Ait ergo textus, affore tempus; in quo licèt amygdalus floreat, & amygdalos virides ac præmolles guſtuique ſapidiſſimas proferat; locuſta tamen debilis ac iacens ad earum eſum nequaquam excitatur; ſed pre faſtidio ac nauſea, quaſi ſatiata iam ſit florem amygdali reſpuat. Cum hoc verò ſenſu egregiè conſonat quod ſequitur, *Et diſſipabitur capparis.* Diſſipare enim eſt proiicere & diſpergere: & qui cibi faſtidio ac ſatietate tenetur, eidem aut capparim, aut quippiam aliud appetentiæ incitamentum apponere; nil aliud profectò eſt, quàm proiiciendo ac diſſipando porrigere. Iam ſi de rebus auiditatem cibi allicientibus erat futurus ſermo; vix aliæ poterant inueniri aptiores, quàm præmolle amygdalum & capparis.

Impinguari locuſtâ quid ſit apud Eccleſiaſten.

Ex hoc ergo loco infero; locuſtam eſſe appoſitum famis deſideriorum ſymbolum; ſiquidem ventris etiam ſiue ſtomachi ſymbolum perelegans eſt: imò verò aptiùs quadrat myſtico improborum ventri, qui inſatiabilis planè eſt. Nam corporeus venter tandem aliquando exſaturatur: at ſcelerum cupiditas ſemper dicit *Affer, affer, & nunquam dicit, Sufficit*, Prouerb. 30. 16.

Locuſtas eſſe cæcas.

Sed præterquàm quòd locuſtæ, inſtar deſideriorum cordis, ſunt inſatiabiles; accedit etiam quod Plinius notat lib. 11. cap. 37. nempe eas eſſe cæcas, atque adeò parum aut nihil videre: licèt enim oculos videantur habere, ſunt tamen veluti cornei.

Quid ſit, poteſtatem dari locuſtis, ſicut habent ſcorpiones terra.

Et data eſt illis poteſtas, ſicut habent poteſtatem Scor- A *piones terra.*] Hoc planè eſt, eis venenatos aculeos affingere, ita vt ſimul & ſint locuſtæ, & ſcorpionũ aculeos venena habeant. Vbi notandum eſt, locuſtarum ſpeciem verè reperiri, quibus cauda ſcorpionis ſimilis ſit. Nam in ipſis etiam naturalibus locuſtis voluit ſapientiſſimus Deus aliquam nobis proponi ſimilitudinem repræſentationis huius, quæ in Apocalypſi continetur. Atque hæc ſcorpionis comparatio tantopere placuit Ioanni propter ſignificationis energiam, vt ter eam repetierit: nimirum num. 3. & 5. & 10. Oportet igitur expende- B re ea, quæ Plinius de ſcorpionibus docet lib. 11. c. 25. ait namque, eorum virus eſſe lentum, ſed graue ſupplicium: venenum inſuper hoc in meridie eſſe vehementius, *Cum incanduere ſolis ardoribus, itémque cùm ſitiunt inexplebiles potu.* Porrò in fœminis acriorem eſſe ſcorpionum veneni vim; & multò adhuc grauiorem in porcis; quippe quos huiuſmodi virus interimat.

Scorpionum natura & conſideratio.

Scorpionum veneni vis in quos potiſſimũ ſit acrior.

Horum omnium applicatio ad plagam cupiditatum cordis eſt perfacilis; quem verò plaga hæc perculit, magnopere vexant ac torquent curæ, angores, metus, ſolicitudines; quæ omnia conſequitur acerbiſſimus conſcientiæ exulceratæ ſtimulus, C vt turpiſſimæ voluptatis exitus ac finis; qui quidé in ſcorpionis cauda mirè ſignificatur. Notat etiam Plinius lib. 11. cap. 37. ſcorpionibus in cauda dentes eſſe: quod egregiè conſonat cum illo Prouerb. 23. 31. *Ne intuearis vinum, quando flaueſcit, cùm ſplenduerit in vitro color eius: ingreditur blandè, ſed in nouiſſimo mordebit vt coluber, & ſicut regulus, venena diffundet.* Quòd ſi vera ſunt quæ Geſnerus tradit lib. 4. de ſcorpione linea 60. hoc certè voluit Diuinus Spiritus in ſcorpione depingere, *Scorpio* (ait) *blandum ac quaſi virgineum dicitur habere vultum: ſed in cauda nodoſa venenatum aculeum habet.*

Scorpionibus in cauda dentes eſſe.

Scorpioni blandũ vultum & quaſi virgineum ineſſe.

Cordis deſideriorũ bellũ, quã ſit acerbũ & atrox.

Iam quanta ſit, quàm grauis, quamque moleſta D deſideriorum cordis anxietas; & quàm parum ad eam eleuandam conducat, quidquid humanæ felicitatis arrideat; ſiue loci quantumuis occultiſſimi quocumque miſer peccator ſeſe abdat; de hoc, inquam, non ſolùm Scriptura ſacra, ſed prophani etiam ſcriptores ac Poëtæ eleganter agunt. Vide Horatium libro ſecundo, Ode 16.

Non enim gazæ neque conſularis
Submouet lictor miſeros tumultus
Mentis, & curas laqueata circum
Tecta volanteis.

Et infrà. *Et leues ſomnos timor & cupido*
Sordidus aufert.

E Et paulò pòſt. *Patriæ quis exul*
Se quoque fugit?
Scandit æratas vitioſa naueis
Cura, nec turmas equitum relinquit,
Ocyor ceruis, & agente nimbos
Ocyor Euro.

Multa etiam prudentiſſimè Seneca, Plinius, & alij. In Poetarum quoque fabulis complura ſunt id ipſum teſtantia: quibus potiſſimum indicatur, hoc concupiſcentiarum bellum minimè conquieſcere ex eo, quòd optata quis aſſequatur. Etenim F anhelans deſiderij ardor concupitæ rei obiectu magis magiſque æſtuat & inflammatur; nec non vehemens fames ac ſitis, formido pariter & anxietudo, ac turbulentæ conſcientiæ aculeus multiplici in dies augentur incremento.

TEXTVS.

Verſ. 4. *Et præceptum eſt illis, ne læderent fœnum terræ, neque omne viride, neque omnem arborem; niſi tantùm homines, qui non habent ſignum Dei in frontibus ſuis.*

COMMENTARIVS.

Diſcrimen inter Ægypti & Apocalypſeos locuſtas.

HÆc imprimis dicuntur, vt inter has & Ægypti B locuſtas manifeſta diſcriminis ratio deſignetur. Ægypti enim locuſtæ herbam, arborum fructus, & omne viride læſerunt: vt habetur Exodi cap. 10. 15. Et quamuis Sapientiæ 16. 9. dicatur *illos* (ſcilicet Ægyptios) *locuſtarum & muſcarum occiderunt morſus*: fortè tamen verbum *occidere* ſignificat, illos cruciatibus fuiſſe affectos; idque per huiuſmodi diſtributionem; vt caninæ muſcæ ſiue aſili ipſos acriter inuadendo, locuſtæ verò ſata atque arborũ fructus euertendo afflixerint. Nam locuſtas in Ægyptios ipſos inuaſiſſe, licèt Sapientiæ locus, Philo & Ioſephus planè aſſerere videantur Lorino: verùm C Sapientia quidem aptè hac ratione exponitur. Philo autem & Ioſephus nihil tale dixere, ſed ſolùm quod Exodus affirmat. Ceterùm quoquo modo id ſit, locuſtis ſaltem Apocalypſeos *præceptum eſt, ne læderent fœnum terræ, neque omne viride, neque omnem arborem, ſed ſolùm homines, qui non habent ſignũ Dei in frontibus ſuis.* Agitur autem ſingillatim de Iudæis obſtinatis, in quos hæ omnes plagæ ſunt immiſſæ. Atque in huius verſus ſignificatione fruſtra quæritur allegoria. Simplex enim & apertus ſenſus eſt, locuſtas has eſſe myſticas; & in eos omnes ſine diſcrimine irruere, qui ſpirituales viri non ſint. D Hos namque eſſe, qui Dei ſignum in frontibus habent impreſſum, explicauimus latè cap. 7. Quod verò hîc dicitur de locuſtis homines adorientibus; aſſeritur etiam 1. Petri 2. 11. *Carnalia deſideria militãt aduerſus animam.* & Iacobi 4. 1. *Concupiſcentiæ militant in membris veſtris.* Et eleganter ſatis innuitur, ſuiſmet appetitionibus licentiam & impunitatem permittere, perinde eſſe ac morderi & corrodi ab ipſis, cùm acerbiſſima hæc ſit plaga, quam peccator miſer perpetitur.

Vtrùm Ægyptiacæ locuſtæ Ægyptios ipſos, an ipſorum tantum ſata & arbores inuaſerint?

Quomodo Dei ſtigmate inſigniti effugiant hanc locuſtarum plagam.

At verò, quòd huiuſmodi plagam effugiunt ij, qui Dei ſigno & ſtigmate ſunt inſigniti; Paulus itẽ E indicat non obſcurè ad Galat. 5. 24. *Qui Chriſti ſunt, carnem ſuam crucifixerunt cum vitiis & concupiſcentiis.* Quare ſi ſuas occidunt concupiſcentias; ab earum plaga penitùs euadunt. Huius autem liberationis ratio in appetentiarum cohibitione, atque adeò mortificatione potiſſimùm ſita eſt. Quod nonnihil adumbrauit Seneca, cùm dixit, *Qui deſiderium clauſit, me hercule cum Ioue de felicitate contendit.* Ad cuius rei comprobationem cùm multa ſunt dicta præclarè, tum illud Chryſoſtomi lectu valde dignum, qui ait: cùm deſiderij vas ipſa aquæ infuſione creſcat, fieri nequaquam poſſe, vt tandem impleatur: F quare ne in immenſum abeat cupiditas, neceſſarium inprimis eſſe, aut contrahi ipſum vas, aut os deorſum in terram obuerti.

TEXTVS.

Verſ. 5. *Et datum eſt illis, ne occiderent eos; ſed vt cruciarent menſibus quinque: & cruciatus eorum, vt cruciatus ſcorpij, cùm percutit hominem.*

COMMENTARIVS.

De quinque menſium ſpatio eiuſque myſterio varia Auctorum ſententia & explicationes.

QVINQVE hi menſes (quorum mentione videtur Ioannes adeò delectatus, vt propterea eos iterum infrà repetierit) non parum negotij interpretibus faceſſiuerunt. Alij enim huiuſmodi interuallum accipiunt, vt ſonat; exiſtimantes ſermonem hîc eſſe de peculiari aliqua plaga à Deo in mundum inferenda ſub ipſum Antichriſti aduentum. Alij autumant hoc menſium numero innui temporis ſpatium, quo Lutheri hæreſis duratura eſt, & in hac computatione diem pro anno eſſe ſumendum, vt in aliquo alio Scripturæ loco. Alij, quibus interpretationes iſtæ non arrident, ſatis ſibi eſſe putant, ſi aſſerant eum menſium numerũ eſſe myſticum; cùm nullam interim myſterij aut rationem, aut applicationem adducant. Alij (ex quibus Arias Montanus) ad quinque ſenſus confugiunt; aſſeruntque concupiſcentias eatenus permanere, quoad quinque permaneant ſenſus. Hæc tamen interpretatio durior eſt, opinor, quàm vt probari poſſit. Nam ſimul & ſemel (quod aiunt) fruitur quis ſenſuum quinque vſurâ; & idcirco quinque menſium locutio ibi non habet locum; cùm hi per continuum decurſum ſibi mutuò alter alteri ad finem vſque ſuccedant.

Examinãtur pariter ac refutantur aliæ interpretandi rationes.

Exiſtimauit nonnemo, ex eo quòd quinque menſes concupiſcentiis deſignarentur, denotari ſeptem reliquos Furiis deſtinari, id eſt, maius temporis ſpatium perdurare irarum furias quàm allectrices cupiditates. Sed neque hoc ſolidum in ſe eſt, nec aptè contextui accommodatur. Ad hoc enim non erat hîc quinque menſium ſpatium exprimendum; ſed in ſequenti plaga explicandum erat, illam diutiùs, quàm plagam locuſtarum durare.

Alius demum ſuſpicabitur, ſignificationem hîc eſſe eiuſmodi; vt locuſtarum plaga, ſi cum plaga furiarum comparetur, ſit quaſi fœtura illius; porrò tempus quinque menſium eſſe, quo fœtus in materna aluo geſtatus celari poteſt, ex Lucæ 1. 24. *Occultabat ſe menſibus quinque.* Verùm tamen neque hoc explet animum. Nam ſi ex concupiſcentia ſunt iræ naſcituræ, illaque eſt duratura, quoad hæ prodeant in lucem: non ſolùm durare debet concupiſcentiarum plaga per quinque menſes, quibus fœtura poſſit occultari, ſed per nouem totos, donec effeta naſcatur proles. Prætereà licèt verum ſit, Iudæorum furias aduerſus Chriſti Euangelium ſæuientes ex ipſorum cupiditatibus duxiſſe originem: appetentiarum tamen plaga minimè conquieuit, furiarum plagâ ſubeunte, vt infrà explicabitur.

Adde huc, in nulla ſuperiorum explicationum reperiri alluſionem ad inſignem aliquem Scripturæ locum. Quare cùm in dimidia octaui capitis hora, & in tribus annis cum dimidio cap. 11. & 12. & 13. conſtet, perelegantem contineri alluſionem ad illuſtres ſacrarum Literarum locos & Apocalypſeos myſterio maximè congruentes; nihilo credendum eſt ſecius de ſingulari hoc quinque menſium ſpatio.

Auctoris ſententia de quinque mẽſium interuallo.

Vt ergo meam ipſe proferam explicationem, pro certo habeo in menſibus hiſce quinque reſpexiſſe Spiritum ſanctum ad illud dierum interuallum, quibus vniuerſalis eluuionis vnda ſuper terram effuſa durauit, ij autem fuêre centum quinquaginta dies, Gen. 7. 24. & cap. 8. 1. Pro huius rei ſtabilimento, occurrit mihi conſiderandum primò, in Apocalypſeos locutione, iuxta Hebræorum, Chaldæorum, atque Græcorum vſum, ſingulis menſibus dies omnino triginta nec amplius præſcribi; vt probabimus cap. 11. in illis mille ducentis ſexaginta diebus. Itaque idem eſt dicere quinque menſes, ac centum quinquaginta dies. Et quemadmodum Ioannes, vt alluſionem illam ad tres annos & dimidiatum diſſimularet, priùs in duos & quadraginta menſes, poſteà in dies mille ducentos ſexaginta mutauit: ſic etiam hoc in loco centum quinquaginta dies, quibus durauit diluuium, occultat quodammodo quinque menſium loquutione; quæ tamen eôdem recidit.

Plagam deſideriorũ cordis, vt eius grauitas põderetur, rectè cum communi orbis eluuione comparari.

Secundò expendendum hîc eſt, vt ſignificanter explicetur, quàm ſit grauis locuſtarum plaga, præclarè eam cum communi mundi eluuione conferri. Nec diſſentit Scripturæ conſuetudo, quæ acerbiſſimas calamitates appellare ſolet diluuium aquarum multarum (vt Pſ. 31. 6.) Quæ tamen comparatio aliis ærumnis communis, peculiari ratione eſt plagæ locuſtarum propria. Nam vt terræ facies totos illos centum quinquaginta dies fuit vndis ſtagnantibus adoperta; ſic etiam de locuſtis dicitur Exodi 10. 15. *Operuerunt vniuerſam ſuperficiem terræ*; ac ſi per alluſionem quãdam aſſeratur fuiſſe locuſtarũ diluuium.

Quid innuatur in menſiũ 5. ſpatio, quo locuſtarum plaga duraſſe dicitur.

Tertiò, dum dicitur locuſtarum plaga centum quinquaginta dies permanſiſſe, ſubobſcurè quidem, ſed non ineleganter innuitur, nullum aliud ipſius remedium eſſe ſuper; niſi clementiſſimus Deus infelicium hominum commiſeratione tactus, Noëi myſtici, id eſt, Chriſti ſaluatoris noſtri meminerit; & ſuum ſpiritum terræ immittat, qui eam ab ingenti ac miſerâ locuſtarum eluuione liberet. Expende verba illa Geneſ. 8. 1. *Recordatus autem Deus Noe, adduxit ſpiritum ſuum ſuper terram; & imminutæ ſunt aquæ, & cœperunt minui poſt centum quinquaginta dies.*

Alluſionis ad Noës diluuiũ hic factæ quis ſit ſẽſus.

Senſus igitur alluſionis huius eſt, Iudaicum populum hac plagâ conflictatum iri; donec dignetur eos Deus ſuo & Spiritu & Euangelio. In quo, ni fallor, includitur vaticinium de ipſorum Iudæorum ſub mundi finem conuerſione. Præter hæc tamen, ratione ſingularis cuiuſque, qui per viuam fidem & Euangelicum ſpiritum ad Deum traducitur, dici poteſt aptè quinque menſium ſpatium in eo compleri. Hoc namque temporis interuallum eſt myſticum (ſicut & dimidiæ horæ in cap. 8.) nec præfinitum dierum numerum denotat; ſed totum illud tempus, quo Deus ſuum ſpiritum in terram dimittere deſierit. Quibus illud adiungo; locuſtarum plagam eſſe carnalis ſpiritus effectionem, qui eſt ventus vrens. Vide Exodi 10. 13. *Ventus vrens leuauit locuſtas, & aſcenderunt ſuper vniuerſam terrã Ægypti.* Vrenti verò ſpiritui opponitur ſpiritus conſolator per Zephyrum figuratus, *qui arreptam locuſtam proiecit in mare rubrum*, Exodi 10. 19.

Locuſtarum plagam ſuo quoque modo poſſe ad Chriſtianos ſuis concupiſcentiis deditos, atque adeò ad imperfectos religioſos applicari.

Et quidem licèt textus loquatur directè de Iudaici populi plaga: ceterùm adhibitâ proportione, poſſumus ſimiliter loqui de iis omnibus, qui plagam hanc concupiſcentiarũ patiũtur, quamuis Chriſtiani ſint: & ſuo etiam modo imperfecti religioſi illâ cruciantur. Generalis namque doctrina eſt, huiuſmodi plagæ eam vnam ſupereſſe medicinam, vt Deus cæleſtem ſuum ſpiritum miſeratus immittat. Quæ ſignificatio ſi ſeriò attendatur, conſtabit mox quam meritò Ioannes, quæ ſibi perplacebant, repetierit. Nam bis aut ter quod pulchrum eſt. Vt in hoc etiam verſiculo comparationem ſcorpionis iterat; de qua ſatis iam ſupra.

Quod verò dicitur, *Datum eſt illis, ne occiderent eos, ſed vt cruciarent*, facile intellectu eſt. Nam generatim loquendo, deſideriorum & ſolicitudinum plaga, licèt valde torqueat homines, non tamen naturalem aufert vitam: atque hoc ipſum in grauiorem adhuc cruciatum & tormentum acerbius cedere poſteà ponderatur.

A

NOTATIO III.

In qua redditur ratio, cur aquæ obtinuerint terram centum quinquaginta diebus, vt habetur Geneſis 7. 24. Ad hæc; quid lateat myſterij in eo, quòd Chriſtus Samaritanæ dixit, Quinque viros habuiſti, *&c. Ioan. 4. 18.*

B NON ſatis eſt, iam expoſuiſſe in tribus menſibus locuſtarum capitis noni Apocalypſeos alludi ad quinque menſes, quibus communis illa totius orbis eluuio terræ faciem obtexit: niſi reddatur etiam conueniens ratio, cur aquæ diluuij centum illis quinquaginta diebus terram vniuerſam inundarint. Nec enim peculiari myſterio vacare putanda eſt illa huius numeri dierum electio. Hanc ad rem nonnihil nobis lucis ab Apocalypſi oboritur, dum centum illos quinquaginta dies, nomine quinque menſium compellat. Quod perinde eſt, quaſi dicatur reſpectus fuiſſe habitus ad illud temporis ſpatium, quo tellus fuit vndis cooperta, vt menſium foret non ampliùs quinque. Deinde cùm menſis vnus ſit vna luna: ex eo ſolùm, quòd dierum nomen in quinque lunas commutetur, nos Ioannes quaſi manu ducit, vt illorum centum quinquaginta dierum myſterium in lunarum quinque conſideratione inquiramus.

Vnde conſtet alluſio huius quinque mẽſium ſpatij ad communis diluuij tempus.

Vnius lunæ tempus ad imperij vnius durationem ſymbolicè referri.

Monarchas ſiue Imperatores Solis ſibi ſymbolum arrogaſſe.

Superbia Nabuchodonoſoris aureã ſtatuam fabricari præcipientis vnde occaſionẽ ſumpſerit.

Hoc ita conſtituto, ſuſpicor in vnaquaque luna repræ-
C ſentari tempus, quo imperium aliquod durat: tum propter nouæ lunæ initium, & noui pariter imperij exordium, tum propter ipſius incrementum, donec ſummam attingit plenitudinem, & denique propter diminutionis principium, quoad tandem omnino deficiat. Et Monarchæ quidem Solis ſymbolum ſibi arrogabant, quo ſuum imperium æternum fore innuerent. Itaque in Auguſti Cæſaris numiſmatis cernitur ipſe radiis Solis redimitus: & ſimilia interdum videmus ſtemmata Romani Imperij æternitatem indicantia. Nec abſimili faſtu atque ſuperbia Nabuchodonoſor, cùm ex Daniele accepiſſet de ingenti illa ſtatua ſolum caput aureum ad ſuum imperium ſpectare (Daniel. 2.) vt ſignificaret multò ſe ſtabiliorem & longiorem ſui imperij perpetuitatem ſibi polliceri, totam idcirco ſtatuam ex auro fabricauit, Daniel. 3. Cuius tamen ſuperbiæ ac temeritatis pœnas illico dignas luit, Daniel. 4.
D vt ſic demum animaduerteret, quam futili atque inani niteretur ſpe, fore vt ſuum imperium in perpetuum duraret. Monarchæ itaque ſibi vana expectatione pollicebantur, ſuum imperium Solis inſtar, fore perpetuum: Scriptura tamen eorum imperia cum luna menſtrua comparat; quæ cùm magis creuit, tunc diminutioni propior eſt.

Quid myſticè deſignent quinque mẽſes, quibus communis terræ durauit eluuio. Præcipuè quinque orbis Monarchiæ quæ fuerint.

Exiſtimo ergo, in numero lunarum quinque, quibus aquæ diluuij terram occuparunt, denotari, vniuerſum terrarum orbem inani idololatriæ ſuperſtitione, quaſi quodam diluuiô operiendum fore per vniuerſum tempus, quo duraret impotens tyrannis quinque præcipuarum Monarchiarum: quarum prima fuit Aſſyriorũ, cuius metropolis fuit Niniue (Geneſ. 10. 11.) ſecunda Chaldæorum; tertia Medorum atque Perſarum; quarta Græcorum; & quinta Romanorum. Poſtremæ quatuor celebres ſunt apud Danielem, c. 2. & c. 7. Quòd autem de prima non agat, ideo fit,
E quia iam illa erat extincta quando ſcripſit Daniel. Notum tamẽ eſt doctoribus, ante Chaldæorum Monarchiam extitiſſe Monarchiam Aſſyriorum; cuius primus fuit auctor Ninus rex (quem Scriptura appellat Aſſur) & tandem deſiit in Sardanapalum; durauitque annos circiter mille ducentos. Iam quòd nulla habeatur ratio aliorum imperiorum minoris & nominis & poteſtatis; non caſu & temerè, ſed conſilio atque prudentiâ fuit factum. Tum quia multò erant minora; tum etiam quia eorum tempore, ſaltem quod ad idololatriam attinet, cum aliis in eandem ſuperſtitionem, non ſine aliqua ſubordinatione, confluxerunt. Aſſyriorum autem imperium duxit exordium annis poſt
F diluuium circiter trecentis. Tunc verò non potuit magna aliqua Monarchia illos anteceſſiſſe, ſiquidem ex communi illo diluuio octo ſolùm perſonæ in toto terrarum orbe reliquæ ſunt. Præſertim, quia Scriptura in ea ſolùm imperia atque Monarchias mentem intendebat, quæ Iſraëlitico populo negotium faceſſierunt. Et quodcunque imperium ante Aſſyrios extitit, Iſraëlis populum vexare non potuit. Etenim Abrahami natalitia eodem ferè tempore fuerunt, quo Aſſyriorum Monarchia initium cœpit. Ad hæc; Monarchiarum huiuſmodi fit mentio, tanquam idololatriam ſectantium: atque falſus idolorum cultus penè cum Aſſyriorum Monarchia ortum habuit (de quo Lorinus in Sapient. caput decimumquartum, numer. de-

Quo tempore Aſſyriorum Monarchia initium duxerit.

Abrahamus quo tempore natus.

Inanium idolorũ cultus quãdo in orbẽ inuectus, etiam quinto. & quæ idola eo tempore colebant Aſſyrij, in orbe etiam ab aliis colebantur. Quin & nouæ quæque Monarchiæ, nouam etiam idolorum venerationem introducebant.

Aſſyriorum imperium quomodo in Danielis ſtatua figuratum.

Ex iis etiam, quæ Daniel affert cap. 2. in ſtatuæ per ſomnium viſæ explicatione, conſtat mundum hiſce Monarchiis ſemper in peius ruere. Quandoquidem ex poſtremis quatuor prima comparatur auro, ſecunda argento, tertia æri, & quarta ferro. Potuit fortè in ea ſtatua cōprehendi Monarchia Aſſyriorum in Chaldæorū imperio. Nā Aſſyrij atque Chaldæi ex eadem penè gēte ac natione fuerunt, Quare ſacræ etiam Literæ interdum Aſſyriorum nomen Chaldæis attribuunt. Atque vtriuſque imperij diſtinctio idcirco fortaſſe fuit omiſſa, quia propria Aſſyriorū Monarchia iam erat, tunc autem nulla habebatur ratio de præterita Monarchia, & præſens Chaldæorum veluti filia B Aſſyriorum Monarchiæ reputabatur. Verùm enimverò diluuij tempore quod Aſſyriorum Monarchiam anteceſſit) cùm præſignificādæ eſſent Monarchiæ, quæ Dei populum in arca figuratum, afflicturæ erant; congruens admodum fuit, atque adeò opus, haberi rationem Monarchiarum omnino quinque quæ ſubſequuturæ fuerant. Neque enim maior fuit diſtinctio inter Medorum & Chaldæorum Monarchiam, quam inter Chaldæorum & Aſſyriorum. Atqui Aſſyriorum imperium non parum Iſraeliticum populum vexauit: cùm Chaldæorum Monarchia ſub finem regni Amaſiæ cœperit. Quapropter relictis pro quatuor illis Monarchiis, auri & argenti, æris ac ferri metallis, atque ad quatuor Danielis Monarchias applicatis, poſſemus qui- C dem Aſſyriorum Monarchiæ ex metallis electrum natiuū tribuere; quod vel ipſo auro pretioſius eſſe Plin. ait. Et Conſtantinus Magnus in epiſtola ad Catholicos, quæ habetur tomo primo Conciliorum ait, *Electro nulla præualet materia elementorum:* & propterea aſſerit ſe Apoſtolorum Petri & Pauli corpora in electro concluſiſſe.

Chaldæorum Monarchia quo tempore cœperit.

Aſſyriorum Monarchia electrum applicatur.

Simili ergo ratione, quia inter quatuor Danielis Monarchias antiquiſſima fuiſſe melior ſignificatur, pari etiam proportione exiſtimandum eſt, Aſſyriorum Monarchiam fuiſſe Monarchiā Chaldæorum potiorem. Quòd ſi verum eſt, Monarchiam Aſſyriorum annis non minus mille ducentos permanſiſſe: hinc intelligi facilè poteſt, æquitatē illa, clementiam, & rectam rerū publicarū adminiſtrationem præ ceteris deinceps Monarchiis imprimis viguiſſe. Hæc namque ſunt, quæ imperia frænant ac fulciunt, iuxta D illud Prou. *Miſericordia & veritas cuſtodiunt regem, & roboratur clementia thronus eius.* Alioquin enim *Regnum a gente in gentem transfertur propter iniuſtitias & iniurias & contumelias & diuerſos dolos* Eccleſiaſtici 10. 8. Iuſtitia autem & clemētia ſunt natiuum illud electrum pretioſiſſimū, quod reges a veneno intactos ſeruat, eoſque plus ab aliis ſuſpici & coli efficit, quam electrum natiuum præ auro & argēto æſtimatur; atque adeò plus quam ius & ſplendor igneus, quæ Plinius electro natiuo attribuit. Quæ omnia ita accipio, Aſſyriorū imperio ſtante atque florente: poſtea enim compertum eſt, in eo inclinante iam & ad occaſum vergente tantopere libidinem, luxum & iniquitatem fuiſſe dominata, vt Deus Ionam prophetam dimiſerit ad regem Sardanapalum, cui Niniues ruinam & interitum prænunciaret. quæ tamen ruina ac vaſtitas propter regis & totius E ciuitatis pœnitentiam per tempus aliquod dilata fuit Ceterùm hic idem nuncius a Deo ciuitati miſſus indicat, Niniues ſtatum antè valde diuerſum fuiſſe; ſiquidem tot annorum ſæculis floruerat, nec Deus toto illo tempore ſimiles ipſi minas intenderat.

Coniecturis elicitur, in Aſſyriorum imperio iuſtitiam & æquitatem viguiſſe.

Prou. 20. 28.

Antiquitatem ab omnibus maximè ſuſpici.

Præterea cum illa quatuor metallorum comparatione Danielis 2. conſonat communis aſſenſio, quæ in omnibus antiquitatem ſuſpicit, & veneratur. De quo quam plurima extant apud Poëtas & ſcriptores tam Græcos, quam Latinos. Neque his refragatur locus ille Eccleſ. 7. 11. *Ne dicas, Quid putas cauſæ eſt, quòd priora tempora meliora fuêre, quàm nūc ſunt? ſtulta enim eſt huiuſmodi interrogatio.* Etenim in hoc loco cōtextus agit de eo, qui ſuæ impatientię & iracundiæ excuſationem affert, quòd oblatę ſibi ad iracundiā occaſiones præ ceteris aliorum grauiſſimę ſint ac moleſtiſſimæ. Stultum namq; eſt id cogitare Verùm rectè cum hac veritate conſentit, ſæcula Monarchiæ Chaldæorum fuiſſe aurea, ſi cum aliis futuris cōparentur, & Medorum ſæcula fuiſſe argentea: ærea Græcorum, & ferrea Romanorum. Eâdem ergo proportione dixerim, Aſſyriorū Monarchiam reſpectu ceterarum, fuiſſe veluti natiuum electrum.

Gradatio inter quinque illas veteres Monarchias: & quod imprimis in earum ſingulis floruiſſe videatur.

Si ergo id continuamus generatim loquendo, primam ſcilicet ex iis quinque Monarchiis fuiſſe præſtantiorem ſecundâ, hanc tertiâ, tertiam quartâ, & quartam quintâ, illud mihi veniebat in mentem, quod huiuſmodi gradationi ac proportioni non parum fortaſſis reſpondeat. nimirum in prima Monarchiarum huiuſmodi effloruiſſe virtutis imaginem, nempe iuſtitiam & rectam adminiſtrationem; in ſecunda, ſapientiæ pretium & æſtimationem; in tertia, delicias & corporis blandimenta; in quarta opes ac diuitias, & in quinta honorem ac nominis æſtimationem.

A Hæc vt ita accipiam, apud me ſtatuo in his quinque bonorum generibus includi quidquid homines in hac vita appetere atque indagare poſſunt. Etenim animæ bona ad virtutem ac ſapientiam reducuntur: bona autem corporis ad delicias, diuitias, honores.

In Romanorū Imperio honorē & ambitionē maximè viguiſſe. Græcorū imperiū floruiſſe opibus ac diuitiis.

Atque vt ab vltima Monarchia, quæ Romanorum fuit, exordiamur: notum eſt, & ab Auguſtino animaduerſum, honorem imprimis fuiſſe illis præ ceteris bonis chariſſimum. Quamobrem proprium nomen beſtiæ maris cap. 13. Apocal., in qua, vt videbimus, Romanum denotatur imperium, non eſt aliud, quam *ſuperbia vitæ*: de quo hic latè. Græcorum Monarchiæ adſcripſi maximam diuitiarū æſtimationem. Nam in pardi pelle, de quo Scriptura agit (id eſt, Panthera) ſignificantur diuitiæ, vt patebit Apoc. 13. Et Græcorum quidem imperium depingit Daniel ſub pardi B figura c. 7. compertum verò eſt magnum Alexandrum Darij regis atque Indiæ opibus potitum fuiſſe. Eius inſuper ſucceſſores cupiditatis diuitiarum maximè ſtimulabantur; vt ex ſacrarum Literarum hiſtoriis planum fit.

In Medorum atque Perſarum Imperio delicias ac blandimēta corporis fuiſſe dominata.

In tertia Monarchia Medorum atque Perſarum nemo neſcit, delicioſam vitam & corporis blandimenta deditā cum primis dominari. Vt facilè expendi poteſt in magna illa vxorum multitudine, in conuiuiis lautiſſimis, in pretioſiſſimis vnguentis, & aliis id genus: quæ ſatis conſtant ex lib. Eſther. Notum eſt etiam Perſarum ac Medorum Monarchiam per vrſum ſignificari Daniel. 7. 5. Vrſus autem ſummi luxus ac blandimenti ſymbolum eſt, vt videbimus Apoc. 13.

Chaldæorum Monarchiā ſapientia ac literarū æſtimatione eminuiſſe.

Atque vt ad Chaldæorum Monarchiam gradū faciamos; C in nulla alia re illam illuſtriorem video, quam in ſapiētiæ ac literarum æſtimatione. Hoc cognoſcitur ſatis et, tum ex honore ampliſſimo Danieli delato, quia ſomnia fuerat interpretatus, tum ex ſapientū magorum, & ariolorum frequentia, tum etiam in aſtrorum peritia, & iudiciaria aſtrologia, quam ex Chaldæis in mundum vniuerſum deriuatā fuiſſe atque diſperſam compertum eſt. Videatur apud Danielem cap. 1. 4. quanta cura ac diligentia fuerit Nabuchodonoſori ſeligendi *pueros eruditos in omni ſapientia, cautos ſciētia, & doctos diſciplina, & qui poſſent ſtare in palatio regis, vt doceret eos literas, & linguam Chaldæorum.* Atque vt Daniel & tres ipſius ſocij fuiſſent regi imprimis accepti, ait textus num. 17. *Pueris autem his dedit Deus ſcientiam, & diſciplinam in omni libro & ſapientia. Danieli autem intelligentiam omnium viſionum & ſomniorum.* Et infra, D *Omne verbū ſapientiæ & intellectus, quod ſciſcitatus eſt ab eis rex, inuenit in eis decuplum ſuper cunctos ariolos, & magos.* Hinc grauiſſima ſunt in eos inuidiæ coorta tempeſtas: ex qua tamen, ſingulari Dei prouidentia, incolumes euaſerunt. *Et promouit eos rex in prouincia Babylonis, & Danielem fecit ſecundum in regno ſuo.* Et alibi dicitur voluiſſe rex eū ceteris omnibus ſuperiorem præficere. Ac demū in nulla ex reliquis Monarchiis inuenitur, principes tantopere ſapientū virorum honori ac dignitati conſuluiſſe Atque ita Monarchiæ Aſſyriorū (quæ prima fuit) obtingit maior iuſtitiæ & optimæ gubernationis cura: vt ex ſupra notatis facilè ſibi quiuis perſuadebit Et facit etiam, quòd in magna, quam egerunt, pœnitentia, audita Ionæ prædicatione; cernere eſt in magno pretio apud illos fuiſſe ſanctitatem; quandoquidem perſuaderi eis potuit adeò magna de peccatis pœ- E nitentia.

Monarchia Aſſyriorū ſtudiū æquitatis ac iuſtitiæ cū primis proprium fuiſſe.

His præmiſſis facilè intelligitur, imperiū illud, in quo iuſtitia & æquitas cū primis florebat, maximopere antecellere ei imperio, in quo iuſtitia non valdè florebat, ſed ſapientia præ ceteris æſtimabatur. Deinde imperiū, in quo ſapientia eminebat, reliquis tribus valdè præſtare planum eſt Ex illis autem tribus, licèt grauiſſima ſint vitæ mollis ac delicioſæ damna, multò tamen grauiora ſunt, quæ ex nimia auaritia ſequuntur: ſed inter cetera ſunt maxima detrimenta, quæ ambitio & nimia honorum affectatio ſecum affert. Conſtat igitur ex longa hac ratiocinatione, Gentilitatem ſemper in deterius ruere, & ſublapſam retro ferri per totā illā quinque Monarchiarum ſucceſſionem.

Gentilitatē ſemper in deterius ruiſſe.

Enim verò quamuis prima fuerit melior, quam ſecunda, & hæc aurea fuerit cum ſubſequentibus comparata: ceterùm abſolutè loquendo, omnes illæ exitiabilem terrārū orbi perniciem importarunt. quippe inanem Idolorum cultum profitebantur omnes. Quamobrem iuſtitia & recta adminiſtratio, quā in prima extitiſſe diximus, neutiquā vera erat iuſtitia & æqua animarū gubernationis ratio; ſed F vmbra quædam & fucata iuſtitiæ imago. propterea quòd probi mores magni aliquando æſtimabantur, & æquitatis ac iuſtitiæ ducebatur ratio Sapientia item, quæ generatim in Chaldæorum Monarchia maximè colebatur, veri Dei cognitionem nequaquam attingebat. Quare in vtraque Monarchia teterrima facinora & execranda ſcelera paſſim graſſabantur. Nihilominùs tamē propter eam, quam reddidimus, rationem, congruenter ſatis apparet, Monarchiæ primæ iuſtitiam humanam attribui; humanam ſapientiam ſecundæ, tertiæ vitam mollem & effœminatam; quartæ cupiditatem diuitiarum, & honorum ambitionem quintæ. Sed ſi quinque omnes Monarchiæ decurſu temporis mundum vniuerſum erant oppreſſuræ, ſi cuiuſque tempus & ſpatium in vnius lunæ interuallo rectè denotatur; quid potuit ſignificantius effingi ad miſeriam orbis calamitatem indicandam ſub quinque Monarchiarum tempore & ſtatu, donec Deus ſuũ mitteret Spiritũ; quam Deũ ipſum ſtatuiſſe, vt aquæ diluuij centenos quinquagenos dies, id eſt, quinos menſes terram vniuerſam obtegerent? In quo nimirum tempore ingruens calamitas & vaſtitatis comminatio eò maior erat, vt conſtat, quò remedium magis protrahebatur. Atque adeò cuiuſlibet menſis damnum præterito grauius erat. Quod innuebat, Gentilitatem quinque Monarchiarum ſucceſſione ad ſummam calamitatis miſeriam deueniſſe.

In quinque communis diluuij menſibus figurari myſticè mũdi miſeriam ſub quinque prædictis monarchiis.

Cum his, quæ diximus hactenus, mirificè cohæret; vt per alluſionem ad quinque menſes, quibus communis eluuio terram inundauit, dicatur myſticarum locuſtarum plaga à Deo aduerſus Iudæos perfidos immiſſa, per menſes omnino quinque duratura. Etenim ſi in locuſtis concupiſcentiæ denotantur, affirmare plagam hanc quinque menſibus permanſuram, perinde eſt quaſi dicatur, denſiſſima deſideriorum minimè expletorum eluuio, in eos fore immittenda; atque adeò ipſi virtutis, ſapientiæ, delectatum, opum, & mundani honoris deſiderijs eſſe torquendi; quæ ſunt Monarchiarum quinque affectiones ſupradictæ. Vbi notandum eſt, virtutis ſiue iuſtitiæ deſiderio magnopere torqueri peccatores, ſicut ignaros etiam deſiderio ſcientiæ. Nam quotieſcunque experiuntur ſibi ad ea, quæ expetunt, vires deficere, deſideriũ ipſum carnificis inſtar eſt, qui eos diu noctuque excruciat. iuxta illud, *Deſideria occidunt pigrum*, Prou. 21. 25. & Prou. 13. 12. *Spes, quæ differtur, affligit animam.* Et Iſaiæ 37. 3. *Venerunt filij vſque ad partum, & virtus non eſt pariendi.* Quapropter eodem ferè modo virtutis non poſſeſſæ deſiderium debilem & impotem torquet; atque deſiderium ſeu cupiditas diuitiarum anhelantem ad opes diſcruciare ſolet. Et in eodem ſenſu ait Solomõ, *Qui addit ſcientiam, addit & laborem*, Eccleſiaſtæ 1. 18. Nam in adquiſitione ſcientiæ frequenter accidit, quod in diuitiarũ compendio ſiue lucro. Qui enim aliquid ſcientiæ adipiſcitur, illico magis magiſq; ſciẽtię inhiat: & eo ipſo, quod diſcitur diſcendi deſideriũ augetur. Nec ſitis hæc vnquam expletur. quippe quo plus addiſcitur, eò plus propria ignoratio dignoſcitur. Quemadmodum nec diuitiarum cupido mitigatur vehemens opum auiditas; quia quò plura adquirit, eò plura ſine fine appetit.

Illuſtratur amplius alluſio locuſtarũ Apocalypſeos per quinque menſes durantium ad communis diluuij tẽpus.

Deſiderium quantopere mentem excruciet.

Cum hoc quinque menſium myſterio optimè conſonat quod Chriſtus Samaritanæ dixit, Ioan. 4. 18. *Quinque viros habuiſti; & nunc quem habes, non eſt tuus vir.* In quo præmittendum eſt imprimis, non ſine arcano ac recondito admodum myſterio diuinam prouidentiam decreuiſſe, vt ad denotandam Gentilitatem, quæ Chriſti fidem erat receptura, ea tempeſtate ad puteum fœmina illa accederet, quæ quinque viros habuerat. Eam enim mulierem fuiſſe Gentilitatis typum, docent Tertullianus, Ambroſius, & Auguſtinus apud Lauretum in ſylua allegoriarum. Qua de re dubitare vix poſſit, qui Chriſti Redemptoris noſtri verba illa ad eam prolata attentè perpendat; *Vos adoratis, quod neſcitis: nos adoramus, quod ſcimus: quia ſalus ex Iudæis eſt.* Et facit, quòd Samaritani appellantur alienigenæ, Lucæ 17. 18. quòd autem in ſingulari fœmina ingens aliqua reſpublica ſignetur; tam in ſacris Literis, quam in prophanis vſitatiſſimum eſt.

Myſticus ſẽſus eorum Chriſti verborum ad Samaritanam, Quinque viros habuiſti.

Samaritanã fuiſſe Gentilitatis typũ.

Præmittendum eſt ſecundò, illa Chriſti verba, *Quinque viros habuiſti*; non ita eſſe accipienda, quaſi quinque habuerit illa viros, præter eum, cui tunc turpiter erat aſſociata: ſed de quinque omnino viris, illo etiam, quem tunc habebat, annumerato: hoc enim eſt aptius ad myſterium: & in ſimili phraſi ſæpè ſignificatio ſimilis intenditur, cùm Chriſtus non dixerit, *Quinque viros habueras*, ſed *habuiſti*. Sic familiari ſermone dicimus, quinque domos pretio conductas incolui, videlicet illam etiam, quam nunc incolo, comprehendendo. Aliud verò eſt, Quinque domos incolueram.

Chriſti verba de quinq; Samaritanæ viris quomodo accipienda ſint.

Tertiò præmitto, quemadmodum Chriſtus appellat illius mulieris virum, quem illa non legitimo matrimonio ſibi copularat (nam ad huiuſmodi appellationem ſatis eſt illi fuiſſe per concubinatum addictam) ſic de cæteris quatuor, qui præceſſerant intelligẽdum eſſe. Atque ita explicat noſter Maldonatus cum Chryſoſtomo eademque eſt aperta Irenæi ſententia, quem citat Barradas. Nec aliquid eſt, quod aliter explicare cogat. Nec facilè admitti debet, fœminam illam poſtquam quater fuerat nupta, concubinam poſtea fuiſſe; cùm id textus non exprimat, quamuis huic conſiderationi non valde nitatur.

Quinque Samaritanæ viros nõ illi legitimo matrimonio, ſed illicito pellectu copulatos fuiſſe.

His ita conſtitutis, ſanè quam congruẽter viri illi, quos Samaritana mulier habuerat, typum Gentilitatis gerens, deſignant imperia ſeu Monarchias, quibus ipſa Gentilitas miſerè fuerat ſubiecta. Nã vt Epiſcopus rectè ſuæ Eccleſiæ ſponſus eſſe dicitur; ita Imperator eſt veluti vir eius reipublicæ, quæ ſibi ſubiecta eſt: & qui in vno eodẽmq; imperio ſuccedunt, aptè poſsũt vnius inſtar viri cõſiderari. Quare ad quinq; Monarchiarũ diſtinctionẽ nihil accommodatius eſt, quam quinq; viri, quos ea mulier habuiſſe dicitur.

Per quinque Samaritanæ viros typicè quinque orbis imperia indicari.

Iam quod ſubiungitur, vltimum ſcilicet virum, ſicut & priores, non eſſe legitimum, hoc etiam valde conducit ad ſignificandum, Imperium non quidem legitimum fuiſſe, ſed quaſi concubinatũ. Nam quinque omnes Monarchiæ fuerunt tyrannicæ, & præter iuris atque æquitatis normam: eorum videlicet violentia atque tyrannide, qui imperium vi occuparunt: atque eorum debilitate, qui inuiti coactique illis ſuccumbebant; & quos odiſſe deberent, eorum ſe amatores profitebantur.

Porrò quatuor hi viri, quos Samaritana habuerat, repræſentant miſeram Gentilium ſeruitutem ac ſubiectionẽ quatuor primis imperijs; nimirum Aſſyriorum Monarchiæ, Chaldæorum, Perſarum ac Medorum, atque Græcorum. Quem autem virum habebat adhuc, ille denotat duriſſimum famulatum, cui tunc Gentilitas potentię Romanorum ſubiacebat. Atque hæc ſubiectio ſupradictis imperijs eleganter fornicationis nomine compellatur; tum propter dicta, tum etiam, quia hoc pacto ſignificatur Gẽtilitatem ipſam vt ipſis imperij, ita etiam Imperatorum idolis & commentitijs dijs miſerandum in modũ ſubijci. Nam idololatria eſt ſpiritualis quædam fornicatio. Et iuxta hunc ſenſum in Apocalypſi dicitur Roma cum terræ regibus fornicari, quia ad ſpiritualem fornicationem cum ipſis commiſcebatur.

Quid per quatuor præcedentes Samaritanæ viros myſticè figuretur.

Præterea, quod Chriſtus mulieri dicit, vt ſuum vocet & adducat virum; indicat atq; prænunciat, quod poſtea euẽturum erat; nimirum, multorum infidelium conuerſionem fore occaſionem, vt ipſi tandem Romani Imperatores traducerentur ad fidem. Tunc autem infidelitas in finẽ deſijt; & ſpiritualis ille concubinatus, hoc eſt, illegitimum imperium in verum matrimonium ſiue imperium legitimum fuerat conuertendum. Quia tunc Chriſti virtute factum eſt, vt Romani Imperatores ſummi Chriſti Vicarij auctoritate legitimum imperij ius poſſiderent, & fideles voluntario obſequio ſibi ſubiectos haberẽt. Quod verò attinet ad hiſtoriã, cùm Chriſtus mulieri præcepit, vt ſuum aduocet virum, manifeſtum eſt eo animo id præcipere, vt ambos ad ſuam fidem & ad legitimum matrimonium accerſeret. In ipſo item myſterium, Imperatoribus ad Chriſti fidem conuerſis immutatum fuit tyrannicum imperium, & in legitimum deinceps conuerſum. Atque ita Monarchia illa, quatenus tyrannica erat & Deo infenſa, ceſſauit; & in partem veri Chriſti regni, quod in Scriptura celebratur commutatum fuit. Imò verè Chriſtianus Imperator non tam erat veluti ſponſus Reipublicæ, quàm ſeruus illius. Etenim imperiũ Chriſtianũ non tam dominationem ſonat, quam ſeruiendi Reipublicæ curam, & illius vtilitati conſulendi. Per huiuſmodi ergo commutationem, concupiſcentiæ (quæ in hoſtilibus Monarchijs acerrimè infideles fodicabant, quòd illi explere ſuorum deſideriorum famẽ nequibant,) non eos in poſterum cruciant; ſi tamen ſe ſponte Chriſto ſubijciant, & ex eo cæleſtem illam vndam hauriant, quæ ſitim huiuſmodi prorſus extinguit. Namque reperiunt in Chriſto veram virtutem, ſanctimoniam ac iuſtitiam, ſolidam ſapientiam, cæleſtes delicias, diuitias æternas, & nuſquam perituros honores. Atque hæc quidem omnia ita planè & cumulatè; vt nihil deinceps remaneat famis eiuſmodi, nihil ſitis.

Quòd Chriſtus Samaritanæ dixit, ſuum vt virum vocaret, quid myſticè ſit.

Iam quod dixerat Chriſtus, *Fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam*, idem eſt, atque *in æternum ſalientis*. Quaſi dicat, Fons aquæ ſemper effluentis, & animi deſideriũ ſemper explentis. Deſumitur autem comparatio ex diſcrimine inter ſanum ac valentem hominem, qui ſitim facilè hauſta aqua extinguit. & inter ægrotum, qui quantumuis magnam aquæ vim exhauriat, intimus tamen febris ardor in imis hærens medullis humorem penitus abſumit. Præſertim cùm exiguæ vix ei guttulæ ad ſitim refrigerandã ſuggerantur. Hic ergo, quem tantoperè febris æſtus ac ſitis excruciabant, ſi ſingulari Dei beneficio repentè conualeſceret, & ſitim à pectore depuliſſet; perſpicuum eſt, illum deinceps non ampliùs eo vehementis ſitis æſtu diſtorquendum. Hoc igitur præſtat Chriſti gratia, vt optimè explicant interpretes, Ioann. 4.

Senſus tum litteralis, tum myſticus fontis ſalientis in vitam æternam.

Atque hac ratione Gentilitas, quæ vtpote debilis & infirma ſpirituali fornicationi ſeſe miſerè ſubijciebat, falsò putãs ſitim hoc pacto, ſi minùs extinguere, at nõnihil releuare ſe poſſe, & ea propter ſe toties ſpirituali huic concubinatui addixerat, nec tamen ſitim ſedare vnquam poterat (vt innuitur in aſſidua illa fatigatione, qua toties ire, redire ad cõportãdam aquam non ceſſabat:) Gentilitas, inquã; ad Chriſti demum fidem conuerſa, in ipſo reperit verum ſponſum, ac veram ſatietatem, verumque iugis ac perennis aquæ fontem. Quo factum fuit, vt cœnoſas ac lutulentas paluſtris aquæ lacunulas contemneret (de quibus Ierem. 2. 18.) necnon aquam humano ſanguine cruentatam, quam bibebant infideles. Verum autem, pellucidũ ac inexhauſtum vitæ fontem obbiberet; qui imo in pectore ſalientis ſcatebra manat ſemper, ſemperque manabit; ita vt nulla deinceps ſuboriatur ſitis.

In infami Samaritana concubinatu quid adumbretur.

Præter hæc, quòd Chriſtus ad prædictam ſignificationẽ ſymbolum infamis mulierculæ vſurparit, quæ & turpem tunc haberet cum viro conſuetudinem, & antea cum aliis quatuor habuiſſet; hoc, inquam, adumbrare videtur miſerã & calamitoſam vitæ infelicitatem, quam priùs Gentilitas degebat. Etenim ad ſummi dedecoris, ignominiæ, & ſqualoris ſignificationem nihil aptius, quam concubinaria muliercula. Præſertim, quia cùm in quinque viris habeatur reſpectus ad quinque Monarchias: fortaſſe ſic innuitur, Samaritanam fuiſſe veluti coactam cum illo ſe viro commiſcere, qui primum eius amaſiũ occiderat: deinde cũ illo, qui ſecundum occidit, & ſic de ceteris. In quo non obſcurè depingitur maxima ac miſerrima Gentilitatis calamitas, dum per multiplices diuerſarum Monarchiarum viciſſitudines captiua trahebatur; & dum idolorum ſuperſtitionibus nouiſque ingeniis virorum miſerabiliter ſe ſubdebat, tot viduitatibus obnoxia, tot matrimoniis, ſeu potiùs concubinatibus; idque cum prophanis, impiis, homicidis, morboque turpi & contagioſo laborantibus & valde crudelibus viris: quorum miſeriis (communionis ratione) ſe quoque ſubdebat. Cùm tamen ſitire cogeretur, & extremam ſitim pati: aquamque ſibi & viris ſuis anxiè quærere & humeris ſuis aſportare, ad refocillandas animas. Quantæ ergo felicitatis fuit ex hoc tandem calamitatis barathro emergere aliquando; & qui ipſam priùs ægroti pugnis & calcibus truculenter impetebant, quique nihilo ſecius ſe eidem exhibebant, ac ſi leones, vrſi, pardi ac horribiles feræ eſſent (vt habetur Daniel 7.) eoſdem robuſtos iam, mites ac locupletes eidem ipſi famulari; illámque validam ac diuitem veri animarum ſponſi, id eſt, Spiritus ſancti caſtiſſimis amplexibus frui?

Quemadmodum de infidelium miſeria, qui concupiſcentiarum ſiti ſubiecti ſunt, per Samaritanæ & quinque ipſius virorum allegoriam proloquuti ſumus, ita etiam facile eſſet longâ ratiocinatione vti, expendendo miſerum eorum fidelium ſtatum, qui nec ſingulari Dei dono, nec iugi vitæ fonte, quo nos allicit, perfrui volunt. Necnon adhibita proportione ratiocinari poſſemus in imperfectorũ hominum ac tepidorum miſeriâ, qui quamuis in Dei gratia permaneant, tamen ad temporalia bona, ad res fluxas, ac perituras nimis ſitienter anhelant; ſed hæc attigiſſe ſit ſatis.

NOTATIO IV.

De myſterio eorum verborum Luc. 1. 24. Concepit Eliſabeth, & occultabat ſe menſibus quinque.

NOTANDVM primò eſt, veriſimile valde eſſe in hac hiſtoria de Diui Ioannis Baptiſtæ conceptione myſticam & arcanam ſignificationem delitèſcere. Etenim ſi in Chriſti miraculis eiuſmodi ſignificatio reperitur: Ioannis conceptio vnum certè eſt ex illuſtriſſimis Chriſti miraculis & admirandis Dei operibus. Et quidem in reliquis miraculis Chriſti magna occultari myſteria Auguſtinus & Gregorius diſertis verbis affirmant. Ille enim tractatu 44. in Ioannem; *Miracula*, inquit, *quæ fecit Chriſtus, & opera & verba ſunt: opera, quia facta ſunt; verba, quia ſigna ſunt.* Gregorius autẽ, *Miracula Domini ſic accipienda ſunt; vt & in veritate credantur facta, & per ſignificationem nobis aliquid innuant. Opera quippe eius & per potentiam aliquid oſtendunt, & per myſterium aliquid loquuntur.*

In Chriſti miraculis, præter externum opus, myſteria etiam incluſa contineri.

Ioannis, Zacharia & Eliſabetha etymologia.

Vt ergo credamus opus hoc Baptiſtæ conceptionis eſſe planè mirandum, nec myſterij expers; oportet imprimis conſiderare ſingularem diuinæ prouidentiæ curam in eo potiſſimùm, quòd Ioannis parentes *Zacharias & Eliſabetha* vocarentur; ipſe verò puer *Ioannes*. Quia Ioannes idem ſonat, quod *miſertus eſt Dominus*; & Zacharias, *Recordatus eſt*; & Eliſabetha, *Iurauit Dominus*. Porrò compertum eſt, per iuramẽtum repræſentari Dei promiſſionem; & per memoriam, Dei fidelitatem. Deinde dubium non eſt, Dei miſericordiam mundo exhibitam promiſſioni ipſius Dei atq; fidelitati referri acceptam debere. Itaque miſericordia eſt veluti partus iuramenti ſeu promiſſionis, procreatus nimirum ex eo, quòd Deus exſtat fideliſſimus, nec præſtitam fidem vnquam obliuiſcatur. Quamobrem peracutè interpretes aliquot adnotarunt, ſanctiſſimam virginem in ſuo cantico per alluſionem ad Zachariæ, Eliſabethæ ac Ioannis (qui eam excepturi proceſſere obuiam) nomina admiranda & eorum etymologiam, illa verba inter cetera protuliſſe, *Recordatus miſericordiæ ſuæ: ſicut locutus eſt ad patres noſtros.* Quæ profectò alluſio elegantiſſima eſt, opinor, ex iis, quæ hactenus vſurpatæ ſunt; & multum habet decori in Virginis Cantico, præſertim ad primam ipſam cognatorũ congreſſionem. Quin imò alluſio hæc tantopere Zachariæ placuiſſe videtur, vt in Beatiſſimæ Virginis venerationem, ipſe poſtea ad antiquam amiſſæ vocis vſuram reſtitutus, eã in ſuum Canticum tranſtulerit. Dixit enim Dei fidelitatem ſiue memoriam cum ipſius iureiurando coaluiſſe, vt miſericordia inde exoriretur: *Ad faciendam miſericordiam cum patribus noſtris, & memorari teſtamenti ſui ſancti: iuſiurandum, quod iurauit ad Abraham patrem noſtrum.*

Sanctiſſimã Virginem in ſuo Cantico ad Ioannis, Zacharia & Eliſabetha nomina, eorumq; etymologias alluſiſſe.

Eodem etiã Zachariam in ſuo Cantico reſpexiſſe.

Si ergo diuinæ prouidentiæ fuit ſingulari curæ nominũ Ioannis, Zachariæ, & Eliſabethæ etymon ſiue notatio; vt ſublime illud myſterium à Ioanne poſtea annunciandum hoc pacto adumbraretur: cui non veriſimile ſatis fiat, nihilo ignobilius myſterium in illa Eliſabethæ per quinque menſes occultatione fuiſſe reconditum? Qui literæ corticem ſolùm attendunt, ſatis ſibi eſſe putabunt, ſi dixerint, diutiùs occultari non potuiſſe Eliſabetham, quàm quinq; menſibus. Ceterùm neque hoc valde eſt certum; neque ſi ſit, à vero abhorret, aliam quidem fuiſſe Eliſabethæ, aliam ſpiritus ſancti in eo operis ſignificatione mentem.

Cur Eliſabetha Ioannis filij conceptũ menſibus quinque occultauerit?

Illud mihi myſterium rem attentè conſideranti veniebat in mentem, magnam ſcilicet Dei miſericordiam plenè conſiſtere in præſtantiſſima felicitate, quã ſpiritales Abrahami filij adepturi erant. Quamobrem iam ſanctiſſima Virgo in ſuo cantico, quàm Zacharias in ſuo manifeſtè agunt de excelſa Dei promiſſione, quam Abrahamo præſtiterat, fore vt ipſius genus ac ſemen ſtellarum inſtar fieret. Geneſ. 15.5. *Suſpice cælum, & numera ſtellas, ſi potes: ſic erit ſemen tuum.* Ingens hæc felicitas non oculis eſt comularè vſurpanda, quoad iuſti ad æternam beatitudinem perueniant, & ſuam felicitatem maximam aſpiciant, & quam meritò ſibi cæleſtium ſtellarum nomen tributum fuerit. Hinc 1. Ioan. 3.2. *Nondum apparuit, quid erimus. Scimus quoniam cum apparuerit, ſimiles ei erimus: quoniam videbimus eũ ſicuti eſt.* Quaſi dicat, tunc erimus fulgentium inſtar ſtellarum. Nam verum iuſtitiæ ſolem adepti intuebimur, & clariſſimæ ipſius lucis fulgorem ac ſimilitudinẽ accipiemus: veluti ſtellæ, quæ lucem à ſole mutuatæ ad ipſius ſimilitudinem collucent.

Magna Dei miſericordia, cuius & ſanctiſſima Virgo, & Zacharias in ſuis Canticis meminere, in quo conſiſteret.

Ingentem hanc Dei miſericordiã erga ſpiritales Abrahami filios, promiſſio ipſius Dei conflat, & quaſi grauidata eſt. Nam Deus ſuam dedit fidem; & diuina fidelitas vnà cum promiſſione copulata non poteſt non impleri: atque adeò fieri nullo modo nequit, vt quod Deus familiari ſuo Abrahamo pollicitus eſt, non re ipſa præſtetur. Accedit, quòd lex grauidata eſt Chriſto, vt ait Auguſtinus. Quod autẽ Paulus ait, nempe *omnia in figura contingebant illis*; nos reddit certos Iudaici populi cærimonias ac ſucceſſus fuiſſe veluti grauiditatem myſteriorum, quæ ſub ipſo literalis hiſtoriæ cortice latebant. Cùm verò nondum quinque menſes præteriiſſent, conceptio ipſa ſiue grauiditas delitèſcebat adhuc: nec dum agnoſcebatur, quoad manifeſtis iudiciis deprehenſa fuit.

1. Cor. 10. 11.

Quinque menſes, quibus ſuam Eliſabetha grauiditatẽ occuluit, quid myſticè figurent.

Dicam clariùs. In ſuperiori notatione vidimus per quinque menſes congruentiſſimè figurari tempus illud, quo quinque Monarchiæ idolorum cultrices durauerunt; nimirum Aſſyriorum Monarchia, Chaldæorum, Medorum & Perſarum, Græcorum, atque Romanorum. Illa ergo promiſſio fuit Abrahamo facta ſub initium Monarchiæ Aſſyriorum; quia ipſe natus eſt in principio illius Monarchiæ quæ circiter mille ducentos annos durauit. Si igitur magna illa felicitas, ad quam Abrahami filij per Dei pollicitationem extollebantur, nondum intelligebatur in mundo antequam Chriſtus ſuum ſpiritum hominibus largiretur; ſi Chriſti item ſpiritus ſub quintæ Monarchiæ exitũ hominib. datus fuit, aptiſſimè ergo id repræſentatũ eſt, in eo q̃d textus ait, *Eliſabeth occultabat ſe menſibus quinq;*. Vbi nota per præteritũ imperfectũ indicari, ante quinti menſis finẽ manifeſtã fuiſſe Eliſabethæ grauiditatem; id, quod ita prorſus accidit. Nam ante quintæ Monarchiæ terminum patefacta fuit mundo magna illa expectatio ex futura filiorum Abrahami felicitate exoriens. Finitum tandem eſt quintæ Monarchiæ tempus, cùm Romanorum imperium traditum Eccleſiæ eſt. Nam deinceps non iam Beſtia, ſed Eccleſia Chriſti regnat. Verùm Chriſtiani populi ſpes iam intelligebatur, ex quo Chriſtus ſuum in eos ſpiritum effudit; id eſt, priùs quam quintus fœturæ huius menſis, ſiue quintæ Monarchiæ tempus præteriret. Non tamen dubium eſt, quin poſt quinti menſis finem notius adhuc & manifeſtius fuerit, Eliſabetham eſſe grauidatam, cùm ventris tumor id euidenter proderet. Eâdem igitur ratione, quando ad quintæ Monarchiæ finem peruentum eſt; nimirum, quando Romanum imperium Chriſtianæ Eccleſiæ ſeſe dedidit; tunc veri magnitudo, id eſt, Romanæ Eccleſiæ amplitudo & magnificentia nobis certiſſimè vulgauit gloriæ magnitudinem ac ſublimitatem, ad quam in cælum ſpiritales Abrahami filij conſcendent. Atque hæc gloriæ magnitudo eſt feliciſſimus ille partus in lucem demum prodeundus, quando impleatur quod Ioannes ait; *cùm apparuerit, ſimiles ei erimus*. Atque ita in Apocalypſi ex amplitudine & magnifi-

Eliſabetha grauiditatẽ ante quinti menſis finem fuiſſe cognitam, in ipſo textu innui.

Grauiditas Eliſabetha ſub quinti menſis finem manifeſtata quid typicè adumbret.

magnificentia, quam in hac vita poſſidet Romana Eccleſia, conſideratur admirabilis gloriæ magnitudo, quam in cælum euecta poſſidebit. Et hanc ob rem diuus Ioannes Euangeliſta bis ad pedes Angeli procubuit: priùs in c. 19. 10. poſtquam ei oſtendit Eccleſiæ victoriam de Romana vrbe: deinde in c. 22. 8. cùm ei oſtenſa eſt cæleſtis Ieroſolyma.

Ex dictis intelligitur ærumnarum veterum ac rituum grauiditatem ſiue fœturam cœpiſſe ab Aſſyriorũ Monarchiæ tempore: ſpatium autem, quod interfluxit, priuſquam hæc prægnatio agnoſceretur, rectè cum illis quinque menſibus comparatur, quibus ſe Eliſabetha occultabat. Reſtabat ad huius ſymboli perfectionem & complementum, vt quemadmodũ fœturæ tempus in Eliſabetha alios inſuper quatuor menſes durauit; ita etiam quod ſupererat temporis, poſtquam Romanum Imperium ſe Eccleſiæ ſubdidit, ad illum vſque terminum, quem Ioannes ſignificat, dicens *cùm apparuerit*, &c. (id eſt ad triumphantis Eccleſiæ ſæculum) poſſet ſimiliter ad quatuor menſes reduci. Quòd ſi menſis vnus denotat vnum imperium; non ineptè affirmare poſſemus, ex quo Romanũ imperium fuit Eccleſiæ poteſtati ſubactum, duos iam myſticos menſes fuiſſe tranſactos; hoc eſt, duorum imperiorum tempora; nempe Orientalis ſiue Conſtantinopolitani, & Occidentalis ſiue Germanici. Ceterùm nec mihi rerum futurarum prænotio eſt, nec prudentis eſſe hominis iudico abſque ſolido fundamento futura diuinare, atque aſſerere duo alia prætereà ſupereſſe imperia ſibi inuicem ſucceſſura, & ad ſecundi exitum fore mundũ finiendũ. Nec verò opus eſt allegoriam ita ad viuũ reſecari; ſed quoad Scriptura præuiam duxerit facem.

Alium tamen diuerſum modum redigendi Chriſtianæ Eccleſiæ tempus ad quatuor myſticos menſes reperire, nõ admodùm eſſet difficile. Enimuerò nulla cogit neceſſitas allegoriam hanc ita pertinaci ſtilo perſequi, præſertim cùm mihi ea ſolùm attingere ſit animus, quæ ad illuſtrandam Apocalypſin ſpectant; & ideo ſolùm explicauerim myſterium quinque menſium, quibus ſe occultabat Eliſabeth; quòd eorum explicatio coniungenda videretur cum myſterio quinque menſium, quibus locuſtæ dicuntur cruciare homines Dei ſignum in frontibus non habentes. Etenim licèt quinque locuſtarum menſes, non ſint ſpatium illud quinque Monarchiarum; ſed illud conficiant interuallum, quo concupiſcentiæ durarunt per alluſionem ad quinque menſes, quibus aquæ diluuij obtinuerunt terram: ſed quinque ſunt concupiſcẽtiarum genera, & ſingulis Monarchiis ſingula genera iure tribuuntur. Et in quinque illis menſibus, quibus diluuium inundauit terram, ad quinque Monarchiarum tempus reſpectum eſt; vt ex præcedenti oratione poteſt intelligi. Si autem in quinque menſibus, quibus ſe Eliſabetha celabat, Spiritus ſanctus reſpectum habuit ad quinque Monarchiarum tẽpus; huius loci explicatio cũ loci alterius ſenſu non ineptam habebat cõnexionẽ.

TEXTVS.

Verſ. 6. *Et in diebus illis quærent homines mortem, & non inuenient eam: & deſiderabunt mori, & fugiet mors ab eis.*

COMMENTARIVS.

Hæc verba, In diebus illis, *ad quod tempus ſint referenda.*

IN *diebus illis.*] Loquutio eſt in Prophetiæ modum vſurpata. Vidimus autem in Prolegom. notat. 3. congruenter ſatis per modum Prophetiæ conſcribi; quæ iam tum præterierant. Deinde, verba hæc, *In diebus illis*, referri ſpeciatim poſſunt ad id, quod proximè anteceſſerat: ſcilicet cùm à locuſtarum aculeis ſe punctos atque percuſſos viderint homines, dolore ac furore perciti vitam ſuam morte ipſa acerbiorem reputabunt; & mortem tã lento gradu procedere, nec in ſemetipſos celeriter inuolare conquerentur. Et quanuis generaliter hîc ſermo ſit de toto tempore, quo locuſtarum plaga perdurat; re tamen vera horribilis eſt cruciatus, quem inordinata deſideria, angores, ac metus cordi afferunt: ideóque huiuſmodi hominibus plerumque in votis eſt mors. Vide Plinium lib. 7. c. 50. *Tot metus, tot curæ, toties inuocata mors, vt nullum frequentius ſit votum.* Fit autem perſpicuum hęc omnia à concupiſcentiæ fomite exoriri. Sine qua nullus eſt metus, nulla cura, nulla ſolicitudo. Vnde ſapiẽter Bernard. *Tolle propriam voluntatem, & infernus non erit.* Quod non ineptè ad huius vitæ Infernum, ſiue A animorum intimos cruciatus poteſt extendi. Et proptereà c. 7. n. 14. vbi de viris ſpiritalibus, & ſuarum cupiditatum victoribus ſermo eſt, dicitur; *Hi ſunt, qui venerunt de tribulatione magna.* videlicet, quia immunes euaſerunt à plaga locuſtarum & furioſorum equorum, qui ipſas ſubſequuntur.

Quæ mala ex concupiſcentiæ fomite emanent.

TEXTVS.

Verſ. 7. *Et ſimilitudines locuſtarum ſimiles equis paratis in prælium: & ſuper capita earum* B *tanquam coronæ ſimiles auro; & facies earum tanquam facies hominum.*

8. *Et habebant capillos ſicut capillos mulierum; & dentes earum ſicut dentes leonum erant.*

COMMENTARIVS.

Locuſtæ quo ſenſu ſimiles equis ad bellum paratis dicantur.

SIMILE *equis paratis in prælium.*] Nõ hic ſenſus eſt, locuſtas habere equorum figuram. Hanc enim ſi haberent, nihil iis locuſtarum remaneret: præſertim cùm humano vultu, fœminarum capillis, & C cauda ſcorpionum conſtent. Forſan ergo ſenſus eſt, audaciam earum & acrimoniam ad inuadẽdum eſſe illius inſtar, quæ equis in prælium paratis ineſſe ſolet. Aut fortè (quod magis placet) nomẽ equorum pro equitibus accipiendum eſt: ſic enim crebrò, cum de bello incidit ſermo, vſurpare ſolemus mille equos pro mille equitibus; id quod Hiſpano præſertim idiomate vſitatiſſimum elegantiſſimũque eſt. Quòd verò locuſtæ Ioanni viſę cum equitibus ad bellum paratis comparentur; idem eſt, ac ſi conſiderentur quaſi armis quibuſdam ad cor- D poris defenſionem idoneis inſtructæ. Quemadmodum Indicum quoddam animal propter coriũ ad loricæ æreę ſimilitudinem à natura ipſa compactũ vulgari ſermone vocatur *Armadillus*: & Rhinoceroti etiam ſua eſt natiua lorica, eaque duriſſima. Atque hæc coniectura vel ex eo fulcitur, quia vulgares locuſtæ aliquam habent huiuſmodi armaturæ ſimilitudinem.

Equum in prælium paratum perinde videri atque cataphractum equitem.

Huc etiam ſpectat, quòd equus in prælium paratus videtur idem eſſe, ac eques cataphractus, id eſt, armis vndique munitus & circunſeptus. Et Titus quidem Liuius ait idem eſſe cataphractum E ac loricatum. Ioannem verò in eo ſenſu loqui, argumento eſt quod mox addit; locuſtarum ſcilicet loricas non minùs eſſe duras & validas, ac ſi forẽt ferreæ. Atqui eques propriè eſt, non equus, qui lorica induitur; licèt ſua etiam ſit equis armatura. Cataphractus. n. eques non ipſe ſolùm, ſed ſuus etiam equus armis munitus eſt. Hæc de ſenſu grammatico. Et verò diuini ſpiritus mens in hoc loco eò videtur tendere, vt nos commonefaciat difficultatis maximæ, quam experitur quiſpiam in triumpho de ſuis cupiditatibus reportando; necnon maximi impetus & ardoris, quo ipſæ proſternũt plurimos, F qui ſe alioqui fortes & inuictos oſtentabant. Proprium autem eſt equorum cohortis ſiue turmæ in confertos hoſtes irruere, ipſoſque proterere.

Quid hic ſub equorum in prælium paratorũ figura adumbretur.

Super capita earum tanquam coronæ ſimiles auro.] Hoc eſt; miſeri & infelices homines ſuis appetitionibus dediti falsò putant, eas quaſi reginas eſſe, quibus ſe ipſi debeant ſubiicere. Nec enim erubeſcunt illis manus ignominioſè dare, & ſui cordis regnum atque imperium deferre. Cohæret cum hac ſignificatione Pauli phraſis ad Roman. 5. 21. & cap. 6. 12. *Non regnet peccatum in veſtro mortali corpore, vt obediatis cõcupiſcẽtiis tuis.* Similiter

Quorſum locuſtis coronæ ſuper capita affingantur.

Prouerb. cap. 31. 4. dicitur ebrietas apud aliquos A regnare.

Facies hominũ quorſum locuſtis datæ

Facies earum tanquam facies hominum: & habebant capillos ſicut capillos mulierum.] Quaſi dicat; ſe blandas ac molles primâ ſpecie exhibent; & ita incautos homioes pelliciunt. Vide 2. Petr. 2. 18. *Pelliciunt in deſideriis carnis.* & Iacobi 1. 14. *Vnuſquiſque tentatur à concupiſcentia ſua abſtractus & illectus.*

Verſ. 8. *Cur illis dentes leonum affictis?*

Dentes earum, ſicut dentes leonum.] Plinius libr. 8. capit. 16. de leone agens ait, *Ex omni vulnere, ſiue dẽte, ſiue vngue impreſſo ater profluit ſanguis.* Et ipſius præſertim morſus fortè venenatus eſt. Nam & hominum dentibus quoddam ineſt virus, vt ipſe Plinius B aſſerit. Suſpicor etiam leones, ſicut & canes, habere dentes ſerratos pectinatim coëuntes; ne contrario curſu atterantur. Hoc demum indicat, concupiſcentias, licèt fictę pacis ac blanditiarum ſpecie decipiant, funeſtum tamen malum hominibus importare. Vide Eccleſiaſtici 21. numero tertio, *Dentes leonis dentes eius interficientes animas.*

TEXTVS.

Verſ. 9. *Et habebant loricas, ſicut loricas ferreas: & vox alarum earum, ſicut vox curruum equorum multorum currentium in bellum.* C

COMMENTARIVS.

QVod de loricis ferreis dicitur, ideo fit, vt ponderetur rurſus, quod fuerat antea dictum, has ſcilicet locuſtas eſſe ſimiles equis, id eſt, equitibus cataphractis. Iidem enim appellantur loricati: vt ex Liuio nuper diximus. Nunc illud additur, harũ locuſtarum loricas non vtcunque eſſe ex corio aut D ære, ſicut reliquæ communiter eſſe ſolent; ſed ex chalybe. Vide quæ ſuprà diximus verſu ſeptimo.

Vox alarum ſicut vox curruũ.] Stridor propriè vocatur locuſtarum ſtrepitus, atque etiam curruum. Quod argumento eſt, aliquid inter eos ſimilitudinis ineſſe. Cùm autem de locuſtis tanquam de militari exercitu fuerit ſermo inſtitutus; nihil aptius, quàm cum ſtridore curruum in bella ruentium, harum locuſtarum ſtridorem comparare. Quòd verò locuſtæ alis edant ſtridorem id notum eſt. Vide hac de re Plinium libr. 11. hiſtor. cap. 29. Licèt idẽ

Locuſta quomodo ſtridorem edant.

etiam addat; *Vox earum proficiſci ab occipitio videtur: eo loco in commiſſura ſcapularum habere quaſi dentes exiſtimantur, eóſque inter ſe terendo ſtridorem edere.* E Ceterùm quoquo modo id ſit, ſi dentibus hic ſtridor edatur fortè quod dicitur *in commiſſura ſcapularum*, intelligendum eſt in alis.

Per vocem locuſtarum alis editam quid indicetur.

Hic autem ſtridor ſiue murmur ſignificat deſideriorum plagâ non torqueri ſolùm ſceleratos, morderi, atque corrodi; verùm etiam eorum animum ita teneri conſtrictum, vt nihil penè loci ſuperſit ad aures conſiliis ſalutaribus accommodandas. Abſorbet enim plaga hæc animorum attentionem. Id quod pereleganter ſignificatur, dum fingitur, locuſtas has vocem adeò contentam edere, vt F nulli præterea rei attentionem relinquant. Vide illud Prouerb. 30. 15. *dicentes, Affer, affer*; nimirum maximis clamoribus & ingenti contentione. Et verò ſtridor hic alis tribuitur: vt idoneè allegoria accõmodetur locuſtis, alarum motu ſtridorem edentibus. Quo fortaſſe ſignificatur etiam concupiſcentias, ſi alas recipiant, id eſt, ſi nimiam licentiam & impunitatem nanciſcantur, ſuo murmure atque ſtridore, nec non nimia anxietate ingentem animo perturbationem afferre. Cuius demum ſignificatio eſt, eas animi attentionem prorſus auferre. Atque A id ipſum Chriſtus alia allegoria ſignificanter expreſſit Marc. 4. 19. *Concupiſcentiæ introeuntes ſuffocant verbum.*

TEXTVS.

Verſ. 10. *Et habebant caudas ſimiles ſcorpionum; & aculei erant in caudis earum, & poteſtas earum nocere hominibus menſibus quinque.*

Vide quæ diximus ſuprà verſ. 3. & 5.

B 11. *Et habebant ſuper ſe regem angelum abyſſi, cui nomen Hebraicè Abaddon; Græcè autem Apollyon; Latinè habens nomen Exterminans.*

COMMENTARIVS.

LOCVSTÆ, ait Salomon, *regem non habent.* His tamen myſticis locuſtis regem eſſe Angelum abyſſi, textus affirmat. Porrò ſuprà iã vidimus notatione C ſecunda, abyſſo iuxta ſacræ Scripturæ phraſim nunquam infernum ſignificari: & in Apocalypſi per illam denotari profundum iuſti Dei iudicij puteum.

Quiſnam ſit hic locuſtarum rex. Eum eſſe non poſſe quinta tuba angelũ.

His tamen præmiſſis, non facilè eſt explicare, quiſnam ille ſit, qui hic abyſſi Angelus, & myſticarum locuſtarum Rex nuncupetur? Ac primò certũ eſt, hunc abyſſi Angelum neutiquam eſſe poſſe eũ, qui tuba quinta cecinit. Qui enim quintam tubam perſonuit, typum gerit eorum prophetarum, quibus Deus hanc impiorum Iudæorum plagam D prænunciauit. Quare illi Angelo, qui quintam inflauit tubam, nomen exterminatoris congruere nõ poteſt. Præterquam quòd in ipſa figura ſeu viſione, clangor tubæ quintæ apertionem putei antecedit; aperto autem puteo, protinus erupere locuſtæ. Quibus cùm Rex deſtinatur; congruentius eſt, vnde locuſtæ exierunt, inde etiam earum regem prodiiſſe. Quemadmodum vnde apum examen egreditur, cum illis pariter ſuus inde rex procedit. Itaque neceſſariò Angelus abyſſi ex eadem abyſſo vnà cum locuſtis exiiſſe putandus eſt; ac proinde ab illo eſſe Angelo diuerſus, qui cecinit quinta tuba. Quare ille Angelus ideò abyſſi appelletur E oportet; quia de abyſſi puteo ſimul cum locuſtis exiuit.

Locuſtarum regem eſſe dæmonem.

Per hunc ergo abyſſi Angelum veriſimile eſt, dæmonem ſignificari: qui medio concupiſcentiarum æſtu bellum infert hominibus, & concupiſcentias ipſas, earumque opem ſibi adſciſcit; ſicuti Rex militum contrahit exercitum, vt ſuis hoſtibus bellum inferat. Huc ſpectat, quòd homines, ſuis effrænatis cupiditatibus vt primùm ſuccumbunt, eo ipſo dæmoni pariter ſubiiciuntur; *a quo capti tenentur ad ipſius voluntatem*, vt loquitur Paulus F 2. ad Tim. 2. 26. Et quemadmodum locuſtæ proptereà ex abyſſo exiiſſe perhibentur, quia iuſtè permittit Deus hominem improbum ſuis concupiſcentiis tradi: ita etiam dæmon vocatur abyſſi Angelus, & inde prodiiſſe ſignificatur; vt innuatur iuſtè à Deo permitti, vt homo ſuis concupiſcentiis ſubiectus, dæmoni etiam per inordinatas ipſas animi affectiones captiuus tradatur. Iuxta hunc ſenſum, mentio locuſtarum regis idcirco fit: vt denotetur, præter naturalem famem, quæ locuſtas ſtimulare fingitur, illis inſuper eſſe Regem ac ducem validiſſimum, qui eas exciter & inflammet; &

Cur tam locuſtæ, quàm ipſarum rex ex abyſſo prodire dicantur?

hac ratione hominum perniciem & vaſtitatem machinetur: ideo enim ei datur exterminatoris nomē.

Huc accedit in plaga hac præ ceteris oportuiſſe, vt ipſius dux ac princeps dæmon eſſe agnoſcatur, qui hominum excidio inhiat. Nam famem quidem, bellum ac peſtem; item ignorantiam, iras, & obdurationem facilè plagas eſſe apparet: concupiſcentiarum verò lenis vultus ac placidus, & fœmineæ comæ decipiunt complures; qui nihil ſibi à ſuiſmet deſideriis cauendum eſſe falsò putant. Quàobrem vt cautè & attentè nos geramus, admonemur huius exercitus ducem eſſe humani generis exterminatorem pariter & euerſorem. Atque in hoc nomine, ni me fallit animus, alluditur ad eam hiſtoriam, quæ refertur Num. 11. 34. vbi de ſepulchris concupiſcentiæ (de quibus vide etiam Num. 33. 16. Deut. 9. 22. Pſalm. 105. 14. Sapientiæ 16. 2. & c. 19. 11.) Nam in ea hiſtoria & in inſcriptione (*ſepulcra concupiſcentiæ*) voluit diuinus Spiritus nobis quaſi ob oculos proponere miſerrimam ſtragem, quam cordis deſideria, ſeu (quod idem eſt) concupiſcentiæ in hominum animis edunt. lege 1. ad Timoth. 6. 9. *Deſideria mergunt homines in interitum & perditionem.*

Nominis Apollyō etymon & myſterium.

Vbi perditioni reſpondet in Græco ἀπώλεια, quæ vox deriuatur à verbo ἀπολλύω, quod eſt perdere; eiúſque participium eſt, ἀπολλύων, id eſt, perdens vel exterminans: ac proinde Pauli locus prædictæ ſignificationi valdè fauet. Vide etiam 2. Petr. 1. 4. *Fugientes concupiſcentiæ corruptionem, quæ in mundo eſt.* Et Eccli. 18. 30. *Si præſtes animæ tuæ concupiſcentias, facient te gaudium inimicis tuis.*

Dubitatio circa prædictam expoſitionē; eiuſque reſponſio.

Ex iis tamen, quæ diximus, exurgit quæſtiuncula; ſcilicet, quî cohæreat nomen perditionis cum eo, quod ſupradictum fuerat, nempe præceptum eſſe locuſtis, ne occiderent homines? Reſpondeo primò, Exterminantis nomen dæmoni attribui propter infenſiſſimum ipſius animum, quo noſtras concupiſcentias excitare & ſtimulare auet. Secundò, ingens perditio & vaſtitas, quam mediis concupiſcentiis molitur dæmon, refertur ad animum. Præſertim quia, licèt deſiderium nobis non auferat vitam: ex eo tamen, quòd ſuis homo cupiditatibus ſe ferri ſinat, multæ exoriuntur cædes. Notum eſt illud, *Plures occidit crapula, quàm gladius*: idémque accidit in aliis concupiſcentiarum ſpeciebus. Atque omnia iſthæc complectitur ſepulcrorum concupiſcentiæ figura.

Locuſtarum regē de inordinato amore proprio poſſe etiam congruenter explicari.

Hucvſque per abyſſi Angelum dæmonem intelleximus. Si quis tamen de amore proprio, id eſt, de inordinato ſui amore explicare malit; non ſolùm non recuſo, ſed libentiſſimè etiam aſſentior. Quare quòd illi nomen Angeli abyſſi adſcribatur; ex loquendi modo elicitur, huic hoſti teterrimo dæmonis figuram dari. Quod tragicum eſt, & ſæuiſſimo cuique hoſti tribui ſolitum: vt morti & perditioni, Abacuc 3. 5. *Ante faciem eius ibit mors, & egredietur diabolus ante pedes eius.* Hac verò ratione non ineptè amori proprio inordinato nomen mali Angeli ſiue dæmonis impoſitus. Aut forſan abyſſi Angelus eſt idem, ac miniſter abyſſi; id eſt, tyrannus, cui peccatores iuſto Dei iudicio traduntur; dum permittit Deus, vt ipſius truculenti tyranni miſera ſeruitute premantur. Nec dubium eſt, quin proprio amori, & nimiæ ipſius licentiæ mirificè quadret nomen Regis myſticarum locuſtarum, nomen etiā *Abaddon*, ſiue *exterminator*.

Illud inſuper adiungo, vtramque hanc Regis locuſtarum declarationem, alteram de dæmone, alteram de proprio amore minimè inter ſeſe pugnare. Quare potuit ſimul Spiritus ſanctus vtramque intendere; vt de ſeptem capitibus Beſtiæ c. 17. ait textus; A *ſeptem capita, ſeptem montes ſunt, ſupra quos mulier ſedet; & Reges ſeptem ſunt.*

Difficultati ex dictis ortæ ſit ſatis.

Opponet tamen nobis aliquis, quinque eſſe concupiſcentiarum genera, quæ miſerum peccatorem diſtorquent; vnúmque ex eis eſſe virtutis, quam videt ſe conſequi non poſſe, deſiderium (vt vidimus notat. 3.) Huius autem concupiſcentiarum generis nec dæmon, nec inordinatus ſui amor duces eſſe poſſe videntur. Reſpondeo, bonum virtutis deſiderium eſſe illud, quod humile eſt, Deóque ſubiectum, & fide ac ſpe diuini fauoris & clementiæ inprimis B nixum. Hoc autem deſideriorum genus non plaga eſt, ſed plagæ remedium. Cùm verò inter concupiſcentias, quæ pertinent ad quintam plagam, annumeratur virtutis deſiderium; intelligi debet de fidenti deſiderio virtutem ipſam propriiſmet viribus aſſequendi: quod proinde ſuperbum atque inordinatum eſt, & à dæmone ac proprio amore ad peccatores cruciandos ſtimulatur.

Dixi hactenus, quæ ſatis eſſe duxi ad locuſtarum, atque adeò quintæ huius plagæ explicationem. Illud pro colophone addam; quamuis Apoc. hîc propriè & directè agat de plagis in Iudaicum populum C immiſſis: verumtamen dubium non eſt, quin eâdem etiam plaga plectat Deus ex Chriſtianis hominibus eos, qui ſuas cupiditates non frænant, & comprimunt. Non enim ignorabant Apoſtoli multos fore Chriſtianos *ambulantes ſecundùm deſideria ſua.* Vide epiſtolam Iudæ, num. 16. & 2. Petr. 3. 3. *Iuxta proprias concupiſcentias ambulantes.* Et ſanè, quanta ſit Chriſtianorum miſeria & infelicitas, qui ſuis voluptatibus famulantur, vel ex eo conici facilè poteſt, quod nobis Ioannes in hac plaga proponit. Cùm autem res hæc tanti momenti ſit, mirum non eſt, toties in ſacra Scriptura nos admoneri, vt proprias concu- D piſcentias coerceamus. Vide Eccleſiaſtici 5. numer. 2. & c. 18. numero 30. Roman. 13. num. 14. ad Galatas 5. num. 16 & 1. Theſſal. 4. num. 5. & 2. Timoth. 2. num. 22. & ad Tit. 2. num. 12.

TEXTVS.

Verſ. 12. *Væ vnum abiit: & ecce veniunt adhuc duo væ poſt hæc.*

E Hæc expoſita iam ſunt, examinatáque in fine capitis octaui.

TEXTVS.

Quod eſt initium plagæ ſextæ.

Verſ. 13. *Et ſextus Angelus tuba cecinit. Et audiui vocem vnam ex quatuor cornibus altaris aurei, quod eſt ante oculos Dei,*

14. *Dicentem ſexto Angelo, qui habebat tubam;*
F *Solue quatuor Angelos, qui alligati ſunt in flumine magno Euphrate.*

COMMENTARIVS.

Sexta plaga interpretatio qua ſit.

INTERPRETATIONES, quæ de hac ſexta plaga literis proditæ ſunt, in huius capitis prologo indicauimus: & manifeſtum eſt, earum auctores non ſibi plenè ſatisfeciſſe. Noſtra explicatio eſt de iris atque furoribus, quibus puniuit Deus Iudæos Chriſtum reſpuentes. Et quidem cùm per locuſtas concupiſcentiæ allectrices denotentur; ordo ipſe poſtu-

lat,

lar, vt furioſi equi irarum furias ſignificent. Concupiſcentias enim iræ, indignationes & odia conſequuntur. Quamobrem id vnum ſupereſt examinandum; verùm noſtra explicatio omnia, quæ textus aſſerit, rectè compingat.

Altare, vnde vox prodiit, de altari thymiamatis eſſe intelligendum.

Inprimis altare, quod ante Dei oculos eſſe dicitur (Græcè ἐνώπιον, id eſt, in conſpectu) videtur eſſe altare Thymiamatis, quod erat ad ianuam Sancti Sanctorum; & quatuor ipſius cornua eſſe quatuor ipſius altaris anguli. Cuiuſmodi verò fuerint illa cornua, non admodùm refert; & videri poſſunt deſcriptiones Ariæ & aliorum. Illius ergo altaris inſtar, quod erat prope arcam fœderis, vidit Ioannes altare quoddam iuxta Dei thronum, qui cap. 4. deſcriptus fuit. Quòd verò ait, prodire vocem *ex quatuor cornibus altaris*; ſignificat eam exire per quatuor omnes angulos, id eſt, ex toto altaris circuitu: quæ vox, vt poſtea videbimus, vindictam contra Iudaicum populum clamitabat. Quid ergo eſt, huius plagæ potiùs, quàm aliarum deſcriptionem exordiri à vindicta, quam altare Thymiamatis aduerſus Iudæos depoſcit? Reſpondeo, per Thymiamatis altare mirificè adumbrari religionem ac diuinum cultum, vt alibi explicuimus. Et apud humaniorum literarum peritos tritum eſt, in antiquis numiſmatis altare cum igne eſſe religionis ſymbolum. Deinde facilè cernitur, clamorem ex altari prodeuntem, eſſe elegantiſſimum ſymbolum; quo ſignificatur Chriſtianam religionem de Iudæis conqueri, & vindictam expoſcere; ad eum modum, quo Abelis ſanguis clamaſſe dicitur Geneſ. 4. numero decimo. Cùm ergo dicitur altare ex omnibus quatuor angulis conclamare; idem eſt, ac ſi ſignificaretur, catholicam religionem non de Iudæorum paucis, ſed generaliter de tota Ieroſolymorum vrbe, atque adeò de vniuerſo Iudaico populo conqueri, & vindictam aduerſus illos flagitare. Hanc autem vindictam poſtulat ſub belli figura, vt infrà explicabitur. Atque hanc exordij rationem apud Poëtas reperimus, qui Troiæ ac Thebarum prælia & expeditiones literarum monumentis conſignarunt. Scribunt enim hæc bella duxiſſe exordium à querimoniis terræ propter hominum flagitia.

Cur ſexta hæc plaga præ ceteris à Iudaica vindicta poſtulatione exordiatur?

Cur hæc querimonia ſiue vltio de Iudaico populo ſumenda ab altari proficiſcatur?

Verùm cur in Apocalypſi hæc querimonia ab altari proficiſcitur, præſertim initio ſextæ plagæ? Reſpondetur, in ordine diuinæ prouidentiæ, irarum atque indignationum furiæ accedunt in ſupplicium eorum ſcelerum, quæ concupiſcentiarum cauſa commiſſa ſunt. Ad hæc; effrænata concupiſcentiarum libido in ſacris Literis figuratur veluti ſpiritalis quædam idololatria. Quare æquum eſt, eos, qui per inordinatum rerum creatarum amorem ipſis potiùs creaturis, quàm ſupremo creatori inſeruierunt; meritiſſimas pœnas luere odiis ac furoribus, qui appetitionum perturbationem conſequuntur. Quemadmodum ob propriæ idololatriæ flagitia permiſit Deus Ieroſolymam à Nabuchodonoſore deuaſtari. Aptiſſimè igitur, vt furiarum plagæ initium ſumatur, fingitur altare, (id eſt, religionem) offenſum iniuria illa à Iudæorum cupiditatibus & inordinatis deſideriis illata expoſcere, vt in illius idololatriæ vltionem immittantur furiæ; quæ in ipſos Iudæos truculenter inuadant. Itaque cùm altare alloquitur Angelum ſextæ tubæ; idem eſt, ac ſi diceret, ſuam ipſius iniuriam atque ignominiam eò iam audaciæ ac dementiæ proceſſiſſe, vt ferri ampliùs non poſſit; ac proinde petere ſe atque contendere à ſexto Angelo, vt commiſſum ſibi munus exequatur, & aduerſus Iudæos proferat ſententiam, nimirum vt ſontes puniendi tradantur.

Sextã plagã in belli ſimilitudinẽ proponi.

Deinde ſexta hæc plaga ob oculos nobis proponitur in ſimilitudinem atrociſſimi belli, quod Babylon Ieroſolymæ intulit. Altare enim poſtulat, vt quatuor dimittantur Angeli, qui alligati erant ad Euphraten, (flumen, quod mediam interfluit Babylonem:) quorum liberatione ac dimiſſione factum eſt, vt aduerſus Iudæos furioſiſſimus equorum effrænatorum exercitus ducentorum millionum mitteretur. Quo innuitur, priſtina illa bella, quæ olim Babylon in Ieroſolymam ſuſcepit, fuiſſe quaſi depicta & adumbrata; ſi cum myſtico hoc bello irarum ac furiarum miſeros Iudæos immiſſarum comparentur.

Quænam ſit Babylon, ex qua numeroſiſſimus exercitus contra Ieroſolymam erumpere fingatur?

Quòd ſi roges quænam iſta ſit Babylon, ex qua infinitus hic erumpit exercitus contra perfidam Ieroſolymam? Reſpondeo, cùm ad hanc plagam acceditur, iam nec Ieroſolymam extitiſſe, nec fortaſſe Babylonem. Nam ſecunda plaga, id eſt, bellum Veſpaſiani ac Titi vrbem Ieroſolymam penitus excidit: & antiqua Babylon multò antea fuerat euerſa; aut certè adeò inermis atque imbellis reſtiterat, vt ad bellum in Ieroſolymam comparandum vires ſibi minimè ſuppeterent. Verùm tamen, vt de Iudæis rebellibus idoneus habeatur ſermo; inducuntur Ieroſolyma & Babylon, veluti hoſtiles quædam vrbes, & inter ſe infenſæ; quæ concipiuntur, vt ciuitates duæ ſiue reſpublicæ, nullam inter ſe realem diſtinctionem habentes, ſed ſolùm formalem. Etenim vt in bello inteſtino irarum atque furorum, quibus infœlix homo conflictatur, ipſemet, non alius, ſibi ipſi bellum infert: ita etiam loquendo de plaga irarum & indignationum, qua Deus percuſſit Iudæos; in eorum ſingulis oriebantur iræ ac furores, quibus eos cruciabat Deus. Ceterùm, vt ſignificaretur hæc plaga per modum crudeliſſimi belli, ſignificanter ſatis & iuxta loquutionem Apoſtolis vſitatam, conſiderantur Iudæi quaſi ſinguli in binos diuiſi homines; quorum alter bellum inferat, alter patiatur. Hac igitur ratione in eadem republica concipiuntur duæ: ex quibus Babylon appellatur illa, quæ irarum ac furiarum exercitum in miſeros Iudæos immittit; Ieroſolyma verò, quæ mortifero illo bello appetitur. Hæc autem apprehenditur eſſe ciuitas illa, quam ad ſe conuertere conabatur Deus, quámque ob eius repugnantiam atque perfidiam hoſtili Babylonis exercitu opprimebat. Aliquis fortè has diſtinctiones, vt nimiùm metaphyſicas reiiciet; & clarius atque intellectu facilius eſſe ducet, ſi per Babylonem dæmonem reſpublica intelligatur. Huic ergo reſponderim primò, non eſſe vt nimis ſubtile repudiandum, quod communi ſpiritalium virorum vſu & conſenſione receptum eſt. Quis ergo ignoret, quid ſpiritales homines intelligant; quando de vno eodémque homine loquentes, illum in binos partiuntur? quin imò aſſerunt, intra eiuſdem hominis pectus eſſe bellum inter Ieroſolymam & Babylonem ſuſceptum; atque adeò ſingulis ineſſe hominibus intra præcordia intima Babylonem perfidam, quæ fidelem Ieroſolymam bello conetur diruere. Secundò reſpondetur, in eo bello, quod homo à ſuis odiis ac furiis perpetitur, dæmones eſſe ſuaſores atque impulſos; bellum tamen propriè ab ipſo homine ſibimet inferri. Quæ conſideratio ſacræ Scripturæ locutioni cõgruens valdè eſt. Sicut enim Iacobus cap. 1. 14. *Vnuſquiſque tentatur à concupiſcentia ſua abſtractus & illectus.* Sic etiam Eccleſiaſticus ait; *Iracundia animoſitatis illius, ſubuerſio eius eſt.* Eſt autem valdè conſentaneum, hoc modo de cupiditatum

Propoſita Babylonis ac Ieroſolymæ diſtinctio quã ſit apta oſtenditur.

ditatum bello internecino agi; vt exiſtiment homines, ſibique perſuadeant, licèt dęmon re verâ nobis damnum machinetur; nos tamen ipſos eſſe, qui bellum nobis inferamus, dæmone inſtigante. Conſtat autem, hoc fuiſſe valdè appoſitum, quo exprimeretur Iudæos in ipſo, quo premebantur bello, ſui detrimenti eſſe auctores. Poſtremò contextus ipſe efflagitare mihi videtur, vt in hoc loco Babylon & Euphrates iudicent ipſoſmet Iudæos, quatenus ab illis ſexta plaga in ipſos immiſſa proficiſcebatur.

Quatuor angeli in Euphrate alligati quinam ſint.

Tertiò, in Angelorum quaternario, qui alligati erant in Euphrate, certum mihi eſt ſignificari quatuor illos humani generis hoſtes, de quibus diximus cap.6.not.3.(illi autem ſunt, *proprius amor, diuitiarum cupiditas, inanis hominum exiſtimatio, & propriū iudicium.*) Hi enim quatuor ſunt famoſi hoſtes, de quibus Apocalypſis agit, illiſque opponit quatuor illos equos, de quibus c.6. vt ſuo loco vidimus. Atque hi quatuor eleganter ſatis dicuntur ad flumen Euphratem fuiſſe ante ſextam plagam alligati; & ex eorum ſolutione, ſexta plaga in Iudæos redundaſſe. Hoc vt meliùs percipiatur, notādum primò eſt, hos quatuor Angelos nō poſſe inter bonos numerari: ſi quidem in Euphrate conſtricti fuiſſe dicuntur. Præſertim, quia, vt vidimus c.8.2. inſtrumēta, quæ Deus ad inimicorum ſupplicium vſurpat, vocitari ſolent angeli; tum in ſacrarum Literarum, tum in Apocalypſ. præcipuè locutione. Itaque nihil eſt inconueniens Angelorum nomine malorū, quatuor illos homini generis hoſtes nuncupari.

Quatuor hoſce angelos nō poſſe inter bonos numerari.

Cur quatuor angeli in Euphrate alligati fingātur ante plagam ſextam ſolui?

Notandum eſt ſecundò, quemadmodum iuxta Scripturæ phraſim, dæmon illaqueatus eſſe dicitur, quando cohibetur, nequid inferat damni; ſic etiam quatuor illos hoſtes ſupradictos pereleganter fingi ante plagam ſextā fuiſſe in Euphrate flumine alligatos. Euphrates enim pleno alueo fluens & Babylonem lætificans, aptiſſimè repræſentat voluptates atque delicias ciuitatis Deo inimicæ, & ad animi volūtatem ſucceſſus. Nam fluentibus ad voluntatem hominum rebus proſperis; fluunt etiam peccatores, atque adeò diffluunt mollitiâ & luxu. Et quidem fluminis fluxu atque decurſu appoſitè rerum ex animi ſententia ſuccedentium proſpera viciſſitudo indicatur. Interim ergo, dum res proſperè fluunt, hic idem fluxus impedit ſiue diſſimulat potiùs irarum atque odiorum bellum: quod ferè exoritur ex eo, quòd proprius amor, cupiditas propriæ exiſtimationis ac iudicij proprij tenacitas lædi ſe ipſa atque offendi ſentiant. Tunc enim ad ſui defenſionem ac vindictam bellum facere decernunt & aduerſariòs opprimere. Si ergo hoc eſt belli inteſtini initium; nemo non viderit, excitari illud nō poſſe, donec irarum & diſcordiarum cauſæ excitentur; ac proinde quatuor illos hoſtes interim quaſi alligatos & præpeditos detineri. Nam cùm res pro votis proſperè cadunt, voluptas ipſa ac delectatio iram quaſi ſopitam & alligatā tenet.

Quid per Euphratem figuretur.

Per fluminis fluxum & curſum quid adumbretur.

Cur in Euphrate ſint quatuor angeli alligati.

Fingitur autem non ineptè quatuor illos inimicos in fluuio Euphrate eſſe alligatos. quo innuitur Babylonicis aliquando delicijs animum Nabuchodonoſoris, ipſiuſque ducum fuiſſe diſtentum omnino & occupatum atque bellorum penitus oblitum. Hoc enim voluptatis oblectamentum eſt veluti compedes quædam, quibus irretiuntur homines. irarum verò atque odiorum cauſæ ſunt, quæ hæc vincula hoſque laqueos diſſoluunt. Quamobrem illa altaris vox id præcipuè poſtulat; ne ſcilicet furorum ac diſcordiarum occaſio proferatur ampliùs; vt belli duces ſuas illas delicias in furias connectant; & vinculis illis, quibus conſtricti tenebantur, A abſoluti ſuam ferociam & immanitatem contra infelicem Ieroſolymam, id eſt, contra perfidos Iudæos oſtendant.

Altaris vox quid propriè poſtulet.

Irarum ac furorū fons & origo.

Totus hic diſcurſus illud vel maximè præſtituit, quod in philoſophia notum eſt; nimirum iras ac furores in amore proprio, in opum cupiditate, in falſa hominum exiſtimatione, & in iudicio proprio imprimis niti. Vnde Diuus Thomas 1.1.q.25. art. 1. ſtatuit, concupiſcibilem naturâ ſuâ priorem eſſe iraſcibili. Et de harum animi facultatum diſtinctione videndus eſt Diuus ipſe Thomas, 1.p.q. B 81.art 2.ex Greg. Nyſſen. & Damaſcen. Quanuis, vt verum fatear, ad quintæ & ſextæ plagarum differentiam, non tam ipſe attenderem Ariſtotelis diſtinctionem, quàm vſitatam & loquendi & ſentiēdi rationem, quæ cum cordis deſiderijs componit quidquid facili ac placidâ ſpecie ſeſe inſinuat; cuiuſmodi ſunt proprius amor, ſpes, gaudium, & his ſimilia; licèt poſteà acerbum ac mortiferum habeant exitum: cum furijs verò atque diſcordijs cōiungit, quidquid infeſtum atque horridum aſpectum præ ſe fert; vt odia, deſperationes, inuidentiæ, furores, aliæque perſimiles.

An quatuor hi angeli cōgruenter poſſint de quatuor ventis exponi.

C Non deerit fortè, qui opinetur, quatuor Angelos, quorum hîc mentio fit, eſſe quatuor ventos: propterea quòd indignationum atque irarum cauſæ rite ſub tempeſtatis ſpecie figurentur; quæ cooriatur repentè, & reipublicæ tranquillitatem conturbet. Sic enim ſæpè vſurpari videntur à Marco Tullio huiuſmodi locutiones, *patriæ procella, turbo ac tempeſtas pacis*: & alicubi ait; *alios ego ventos, alias procellas animo proſpexi*. Et de procellis irarum, ſiue de aduerſæ fortunæ procella frequenter occurrit ſermo. Reſpondeo tamen: alluſio ad quatuor ventos propoſita nobis fuit, vt vidimus in c. 7. vbi generatim de ſeptē agitur plagis. At in plaga hac ſex- D ta non poteſt conuenienter, vt arbitror ventorum allegoria vſurpari. Nec enim Apocalypſis in vna & eâdem ſpelunca quatuor ventos coniungit: neque apta ſatis eſt locutio alligandi ventos: deinde ad locuſtas idoneum eſt, vt plaga illa à vento aliquo inferatur. Verùm ad furioſorum equorum exercitū minimè eſt accommodata fictio, quæ indicet huiuſmodi equorū exercitum fuiſſe ab aliquo ventorum flatu in Ieroſolymā immiſſum. Aptius multò eſt, ſi fingatur dęmones fuiſſe vinculis, quibus ad Euphratem alligabantur, expeditos, ita tamen, vt dæmones pro quatuor illis inimicis accipiantur.

Soluitur difficultas, quæ ex prædictā poſſet explicatione suboriri.

Supereſt ſcrupulus auferendus, nequis in eo fortaſſe offendat. Is verò eſt huiuſmodi. Sextus Angelus E (vt ſuprà explicatum eſt) repræſentat prophetam, qui Dei ſententiam profert, per quam Iudæi iubentur furiarum equis exponi, vt per eos puniantur. Atqui non eſt munus Prophetæ ſoluere iras ipſas atque furores; aut offerre occaſiones, quibus iræ & furores excitentur, quibus plectendi ſunt rebelles. Quomodo ergo cohæret, vt ad ſextum Angelum dicatur, *Solue quatuor Angelos*, &c? Reſpondetur, ipſam ſententiæ prolationē, quā ad poſtulatur ſextus Angelus, ſatis eſſe, vt eleganter dicatur ei, vt ſoluat F quatuor Angelos: quia qui ex Dei nomine, ipſius ſententiam reo pronunciat, eo ipſo aliquo modo efficit, vt illa executioni mandetur.

TEXTVS.

Verſ.15. *Et ſoluti ſunt quatuor Angeli, qui parati erant in horam & diem & menſem & annum, vt occiderent tertiam partem hominum.*

COM-

COMMENTARIVS.

Cur quatuor angeli dicãtur fuiſſe parati in horã, diem, menſem & annum?

MOdvs ille loquendi *in horam & diem & mẽſem & annum*, indicat, quatuor Angelos ſupradictos nuſquam deſiſtere ab inferendo bello, & adoriendis hominibus, cùm primum è vinculis liberè dimittantur. Nam vt de illis, tanquam de ducibus, ſiue militibus loquamur; ſi ad inuadendũ expectaturi ſunt ſignum aliquod, nec ſciunt qua hora dandum ſit, oportet totum diem intenti expectent ſignum. Quòd ſi diem etiam ignorent, B debent menſem integrum prompti atque parati eſſe. Si lateat dies, nullo anni menſe imparatos eſſe atq; incautos decet. Iam ſi vel annum neſciant, per totius vitæ tempus conuenit eſſe alacres & erectos, neque vnquam ſolertiam ac ſolicitudinem abiicere. Hic modus continuæ atque ſuſpenſæ explicationis inſatigabile ſtudium ac deſiderium oſtendit: quemadmodum Plin. ait de Scorpione, *Semper cauda in ictu eſt, nulloque momento meditari ceſſat; nequando deſit occaſioni.* Ea igitur loquendi ratio magna cum energia repræſentat, quàm ſint terribiles C quatuor illi aduerſarij, de quibus ſuprà: ſi quidem licèt decem aut viginti totos annos conſtricti ſint, & lædendi occaſione deſtituti, nunquam tamen vel vno temporis momento ignaui ac deſides conquieſcunt; vt oblatam primò occaſionem arripiãt illico, & innumerabilem exercitum (cuiuſmodi in ſequenti verſu depingitur) extemplò in campum educant. Atque plagam hanc perſpicuum eſt, non ſemel Iudaico populo fuiſſe inflictam: quin imò cuilibet ſingulatim infligi, quoties ſuis iris ac furiis plectitur.

Cuiuſmodi ſit facultas quatuor angelis conceſſa.

D *Vt occiderent tertiam partem hominum.*] Hæc eſt facultas prædictis quatuor Angelis præmiſſa occidendi diſcordiis ac furoribus tertiam hominum partem. Et quia non ſemper inuadendi tempus eſt, niſi quando quatuor illi Angeli à vinculis liberantur: (id eſt, quando tumultus ac furoris cauſæ ſeſe dant) ideo ſemper præſtò ſunt: nec vnquam eos occaſio improuidos, & inopinantes occupat.

Quàm nos aſſiduè proprius amor inordinatus oppugnet.

Circa hæc expendendum eſt primò, proprium amorem & eius aſſeclas nunquam nõ eſſe in procinctu; vt cùm primùm ſeſe offerat occaſio, irarum atque odiorum phalangibus in nos truculenter inuadant. Secundò, ſi iras & odia humano iudicio E metiamur, videntur inferre bellum, non ei, qui huiuſmodi furore corripitur; ſed illi, in quem alter æſtuat iracundiâ. Verùm enim verò Spiritus ſanctus nos in Apocalypſi docet, huiuſmodi furores eſſe concipiendos, vt validiſſimum exercitũ in eos ipſos, qui excandeſcunt, irruentem: illi enim ſunt, qui miſerabili hac plagâ laborant. Nec aliud nos docet Iobus cap. 5. 2. Salomon Prou. 14. 30. & cap. 19. 19. Eccleſiaſticus cap. 1. 28. & cap. 30. 26. Damni verò quod irati aliis inferunt, nulla hîc ratio ducitur, tanquam rei exigui valdè momenti; & quę hominibus ipſis, quibus nocent, vtiliſſima ſæpè ſit.

Ira & furore correptus ſibi potius, quàm aliis nocere.

De quorum ira ac furore hic imprimis agatur.

F Tertiò ponderandum eſt, in huiuſmodi plaga diuinum ſpiritum agere potiſſimum de iracundiis ac furoribus Iudæorum Chriſtum excipere nolẽtium. Quo imprimis inſtruimur, quemadmodum horribile Dei ſupplicium eſt, illos in cordis deſideria tradere; ſic etiã ſupplicium eſſe grauiſſimum, illos ſuarum irarum furiis dedere. Licèt autem vniuerſè ſit ſermo de furiis omnibus in Iudæos Chriſtum reſpuentes irruentibus: in illas tamen præcipuè intendit oculos in præſenti Spiritus ſanctus, quæ Iudæos aduerſus Chriſtianum populum & Euangelij prædicationem corripuerunt. Hos enim furores, has iras, hæc odia euomuerunt Iudæi in A perſequutione, quam in Eccleſiam concitarunt: de qua perſequutione agitur c. 10. & 11. ſequẽtibus, vt in iis liquebit. Atque vtrumque caput interiicitur inter ſextam & ſeptimam plagas. Nam ſeptima ad calcem capitis vndecimi apponitur. Et quanuis per digreſſionem dicta videantur quæcunque ab initio capitis decimi ad ſeptimam vſque plagam recenſentur: ſi tamen rectè inſpiciantur, in iis ipſis, quæ digreſſionem videntur redolere, prouehitur eadem materies furorum atque irarum Iudaici populi: explicaturque, quos effectus in Chriſtianam B Eccleſiam habuerit huiuſmodi perſequutio.

Doctrinam hanc de Iudaica furiarum plaga poſſe etiam ſuo modo ad alios extendi.

Quartò etſi doctrina hæc de furiarum plaga ad Iudaicum populum hîc applicetur: ceterùm generalis ex ſe eſt: atque in huius plagæ acerbitate expendere licet ingentem ſtragem, quam iræ & furores edunt in eorum animis, quos penitùs occuparunt: nec in animis ſolùm, ſed in ipſa etiam vita. Quia *zelus & iracundia minuunt dies* Eccleſ. 40. 26. Et *putredo oſſium inuidia*, Prou. 14. 30. Nec inficiari poſſumus, quod quotidie ipſo experimento deprehendimus; cùm videamus innumerabilem homi- C num multitudinem ſuis diſcordiis atque odiis miſerandum in modum interire. Et ſanè quòd Spiritus ſanctus affirmat, tertiam hominum partem per huiuſmodi irarum ac furorum occaſiones de medio tolli, minimè eſt hyperbolicum. Atque vt in plagis primis dicebamus, ſic etiam nobis in hac tertiæ partis loquutione Spiritus ſanctus ſignificat, ipſius clemẽtia & miſericordia fieri; vt eorum numerus, qui euadunt mortem, ſit multò maior, quã numerus eorum, qui à ſuiſmet furiis occiduntur. Quòd ſi aliquis exiſtimet plus ineſſe myſterij in D eo, quod in hac plaga repetitur, per illam ſcilicet ex toto hominum cœtu tertiam partem occidere: ego certè fateor me penitiora arcana non aſſequi: & libentiſſimè ab alio, cui perſpicacior ſit mentis obtutus, in hac re edocebor.

Quantus hominum numerus diſcordiis atque odiis intereat.

Quid per tertiam hominũ partem occiſam doceamur.

Quintò in plagarum ſerie non temporis ſeruatur ordo, ſed grauitatis; vt ſuprà iam diximus. Nã plagæ huius initium fuit ſine dubio ante famem, bellum, ac peſtem. Verùm tamen reor etiam attendi maximè horribiliorem huiuſce plagæ impetum ac furiam, quæ quidem accidit poſtquàm viderunt Iudæi, Chriſtianam rem multiplici incremento magis magiſque excreſcere: nempe proximè ad po- E puli Iudaici obdurationem.

In plagarum ſerie non temporis, ſed grauitatis ordinem ſeruari.

TEXTVS.

Verſ. 16. *Et numerus equeſtris exercitus vicies millies dena millia. Et audiui numerum eorum.*

17. *Et ita vidi equos in viſione. Et qui ſedebant ſuper eos habebant loricas igneas, & hyacinthinas, & ſulphureas: & capita equorum erãt tanquam capita leonum: & de ore eorum procedit ignis & fumus & ſulphur.* F

18. *Et ab his tribus plagis occiſa eſt tertia pars hominum, de igne & de fumo & ſulphure, quæ procedebant de ore ipſorum.*

19. *Poteſtas enim equorum in ore eorum eſt, & in caudis eorum. Nam caudæ eorum ſimiles ſerpentibus, habentes capita; & in his nocent.*

COMMENTARIVS.

Numerus hic ceteris omnibus in tota Scriptura poſitis maior.

VIcies millies dena millia.] id eſt, bis millies centena millia, ſiue ducenti milliones, quo exprimitur non quidem infinitus numerus, ſed finitus; maximus tamen. Et verò nullus; quod quidem ſciam, numerus in tota ſacra pagina eſt ita magnus. Nam *decies millies centena millia*, apud Danielẽ c. 7. 10. conficiunt omnino centies centena millia, ſiue decem milliones. Atq; in ſacris literis neutiquam credere debemus, hunc numerum ceteris maiorem temerè & caſu fuiſſe appoſitum. B Etenim licèt finitus numerus pro infinito accipiatur: at in hoc loco exprimi maiorem numerum, quàm vſquam aliàs in vniuerſa Scriptura, myſterio minimè vacare reputem. Dico ergo, angelos, quantũuis plurimos, certo ac præfinito numero circumſcribi: verùm iratum, tumultuum ac furiarum exercitum, cùm ex inordinatis animi affectionibus oriatur, innumerabilem planè eſſe. Dicam clariùs: eorũ numerus magis ac magis poteſt ſine limite excreſcere; ideóq; vſurpatus fuit numerus ita ingens, C qualẽ in nullo vnquam exercitu reperire ac dinumerare quiſquam poſſit. Quo illud imprimis adũbratur, ex proprij amoris, & ipſius eſſe elatum impunitate ac nimiâ licentiâ innumeras iras, rixas atque diſcordias exoriri poſſe: ac proinde qui inexpiabilem hanc tyrannidem & immanitatem non hactenus effugit, cum aduerſus ſemetipſum infinitas furentium inimicorum cohortes infenſas atq; armatas habere. atq; ita quantumuis plurimi præterierint, à quibus non ſit offenſus; adhuc tamen innumeros remanere, qui in ipſum impetum faciant. D Et hæc quidem de equorum numero.

Quorſum hic equitum numerus ita magnus deſcribatur?

Quàm verò iſtorum inimicorum ſinguli horribiles ſint; id ſic deſcribit Ioannes; *Ita vidi equos in viſione*; ſcilicet eo, qui ſequitur modo, equites nẽpe cum loricis igneis, hyacinthinis & ſulphureis: equos verò leoninis capitibus, ignem, fumum ac ſulphur euomentibus, & pro caudis ſerpentes. Explicemus ſingula.

Quorſum hic exercitus fingatur equeſtris?

Imprimis equeſtris exercitus fingitur. Quod indicat non ſolùm magnam potẽtiam, ſed etiam eos ad defendendum & ſaluandum aduenire. Nam, vt vidimus cap. 6. not 2. hæc eſt ſymbolica equi ſignificatio. Si autem attentius inſpiciamus; hoc intereſt E diſcrimen inter blandas cupiditatum illecebras, & furioſos irarũ æſtus; nam cupiditas illud ſibi pro obiecto proponit, vt bonum inquirat; ira, vt à malo defendat; atque vt illud propulſet, alium, ſi poſſit, lædat. At culpabiles iræ proprium amorem, diuitiarũm cupiditatem, honorum appetentiam, ac iudicium proprium tueri ac defendere conantur. Quod vt præſtent, ſimulant ſe, ad eius, qui iraſcitur, ſalutem procurandam aduenire. Enimverò Spiritus ſanctus nos perſpicuè monet, huiuſmodi irarum exercitum non tantùm ad noſtram ſalutem ac defenſionem non incumbere, verùm F etiam in noſmetipſos, quos ſaluare iratos ac tueri ſe ſimulant, ceu inferorum furias ex ipſo tartaro erumpentes violenter inuadere. Quamobrem rebelles Iudæi (quibus Deus irarum plagá pro ipſorum obſtinatione inflixit) vtpote effrænatâ libidine & cupiditate excæcati, exiſtimabant, ſe Chriſtianis iraſci, & acriter ſuccenſere, rem eſſe plurimùm conferentem ad ſuum honorem, ſuæque reipublicæ incolumitatém defendendam. Re tamen verá in eo ipſo, ita miſeri & infelices erant, vt in huiuſmodi repræſentatione deſcribitur; cùm inducitur innumerabilis hic equorum exercitus in eos furenter irruens,

Diſcrimen inter blandas cupiditates & furioſos irarum æſtus.

Falſus rationis prætextus, quem Iudæi ſuo in Chriſtianos furori prætendebant.

A Neque opus eſt, (quod ad ſignificationem attinet,) equum ab equite diſtinguere; vt vidimus cap. 6. notat. 5. Quare congruentior explicatio eſt, tam equum quàm equitem eſſe pariter iræ & indignationis ſymbolum. Si tamen aliquis ſibi gratius duxerit, vt equus diuerſam habeat ab equite ſignificationem; facilè in hoc ei gratificabimur, ſi dicamus in equo iram, in equite rationem indicari. Etenim in concupiſcentiis non admodum de ratione & æquitate laboratur: at in odiis atque indignationibus ſemper iratus rationis ſpeciem prętendit; B aſſerens ſe intra æquitatis limites iræ atque odio indulgere ad iniuriam ſibi allatá propulſandam. Hoc autem vt aptè ſignificetur, non perperá fingitur per furioſum equum, iram; per equitem inſidentem, ſignificari rationem. Huc adde, in iris atque odiis inordinatos animi impetus eſſe vehementes, rationem verò debilem & imbecillem: ideóque arma ad aliorum offenſionem conducẽtia (qualia ſunt ignis, fumus, ſulphur, leonina capita & caudæ ſerpentinæ) iure optimo textus attribuit equis: equitibus autem dat arma; non qui- C dem ad aliorum offenſionem, ſed ad ſui ipſorum defenſionẽ, vt iſtas illas loricas, de quibus infrà.

Quid per equum, quid per equitem figuretur.

Porrò capita equorum leonina iræ ſuperbiam & crudelitatem mirificè exprimunt. Ira enim correptus in offenſorẽ inuolans, ipſum deuorare, atq; eius ſanguinem exſugere velle videtur; cùm tamen ſibi potiùs damnum, ſibi perniciem & exitium creet. In igne autem, fumo ac ſulphure per ordinem eleganter denotatur inprimis iræ ignis, quo iratus excandeſcit. deinde inordinatæ perturbationis fumus, atque caligo, quæ iram ipſam con- D ſequitur; adeóque ingens eſt, vt rectè Satyricus ille dixerit,

Leonina equorum capita quid denotent.

Ira furor breuis eſt. Horat.

Excæcat enim hominem quaſi quodam perturbationis fumo; eumque rationis omnino impotem reddit. Tertiò ponitur ſulphur, quæ aptiſſima eſt ignis materia ac nutrimentum; ſignificátque poſt accenſum indignationis ignem & manifeſtam rationis perturbationem, quidquid ſiue dicatur, ſiue agatur; perinde eſſe, ac ſi igni ligna iniicerentur. Quòd ſi *ſecundùm ligna ſylua exardeſcit ignis*, quid, ſi ſulphur admiſceatur?

His adiungitur, in cauda pro ſetis ſingulis eſſe E ſingulas ſerpentes. Ac primò deſcriptio hæc in ſe claudit eminenter furiarum picturam, quam Poëtæ deſcribunt. Nam pro crinibus eis tribuunt in capite colubros; & manibus tædas ardentes apponunt, quibus ineſt ignis ac fumus, & inflammabilis materia. Verùm in ordine & coniunctione ignis, fumi ac ſulphuris proculdubio datur ſignificantia energiæ; nec illâ caret fictio capitis leonini & colubrorum, cui pro ſetis caudæ adduntur. Ad hæc, commentum Poëtarum, qui furias non ampliùs tres, eáſque ſub fœminarum ſpecie fingunt, imbellius multò eſt ac frigidius, quàm vt cum innumera F furentium equorum multitudine comparetur.

Præterea, vt pro ſetis ſerpentes fingerentur, aliquod ſtetit in rerum natura fundamentum. Quòd ſcilicet ſetæ in aquam iniectæ, ibique aſſeruatæ facilè conuertantur in colubros. Ceterùm, quod magis ad rem facit, illud eſt; quemadmodum locuſtis affixa fuit ſcorpionis cauda; ſic etiam furioſis equis, ferarum vice, ſerpentes attribui. In hac quidem figura eò fuit habitus reſpectus, quòd ſcilicet reperiantur locuſtæ ſcorpionum caudam habentes; & ſetæ (vt diximus) poſſint in colubros verti. In vtroque tamen ille potiſſimùm finis ſpectatus fuiſſe videtur; quòd præter damnum, quod iræ &

Cur furioſis equis ſerpentes pro ſetis dati?

concu-

A concupiſcentiæ inferunt in ipſo primo aditu (hoc enim ſignificatur in capite) aliæ quidem leonis dentibus, aliæ capitibus leoninis, & igne, fumo, ac ſulphure; præter hoc, inquam, in ipſo exitu (hoc enim eſt in cauda) animam peſtifero veneno inficiunt, atque percellunt. Atque hæc arma non illæ exertabant priùs; ſed poſteà miſerabilis homo animaduertit ſe infectum ac venenatum relinqui; à concupiſcentiis quidẽ per acerbiſſimos conſciẽtię ſtimulos, per curas atque angores; ab iris verò per odia, furorem, rabiem ac deſperationẽ, necnon per B vehementes læſæ conſcientiæ aculeos. Atq; huiuſmodi conſcientiæ ſtimulos, & immaniſſimos animæ carnifices appellat Furias Marcus Tullius. At iuxta Apocalypſeos locutionem aptior eſt diſtinctio, qua iras appellemus Furias, concupiſcentias verò Sirenes.

Soluitur obiectio contra ſuperiùs dicta.

Ab his tribus plagis occiſa eſt tertia pars hominum.] Monſtroſi huius exercitus facultas non amplius extendebatur, quàm vt tertiam hominum partem interimeret (agitur enim hîc ſingillatim de Iudæis.) Nunc tamen explicatur tertiæ hominum partis C internecionem conſequutam fuiſſe ex ignis, fumi, ac ſulphuris vi. Non igitur (dicet aliquis) caudarum colubris ad hoc opus erat; aut ſaltem nemo ipſorũ vulneribus concidit. Reſpondeo, ſerpentum morſus non ita celeriter necant, vt ignis, fumus ac ſulphur. Atque quod ad ſignificationem ſpectat, ſatis eſt, vt qui ab igne, fumo & ſulphure intereunt, ipſorum mortem dolor ac rabies ex ſerpentum morſibus prouenientia comitentur. Iam, licèt mortui nõ ſint plures, quàm tertia Iudæorum pars; percuſſi tamen ſunt Iudæi omnes rebelles, & adhibita proportione reliqui ſcelerati: ad omneſque generatim ſe extendit morſuum colubrorum ſignificatio.

D Redeamus tamen ad equitum loricas. Adeò mirum eſt & inauditum loricatum ex igne, hyacintho atque ſulphure inuentum, vt aliquis fortè ſatis eſſe exiſtimet, eas ex cæruleo panno, aut alia coloris hyacinthini materia coagmentatas concipi ignitis flammis interiectis depictas, & in medio ſulphuris aliquo fruſto diſtinctas. Sed quod ad grammaticũ ſenſum pertinet, ſimplicius eſt de vero igne & vero ſulphure interpretari. Noua autem & peregrina inuentio in ænigmate nihil obſtat, ſi debitam habet ſignificationis energiam. Aſſero igitur, conſide- E randas eſſe loricas has tanquam ex panno hyacinthino; ita tamen vt in eo accenſus ſit ignis, & ſulphure alitus; ac proinde hyacinthinas loricas ardẽtibus flammis æſtuare. Quòd verò veſtis hyacinthina non ſolùm hyacinthinum colorem ſignificet, ſed illam etiam materiam, quæ eo tingi colore ſolebat; exiſtimo rem eſſe humaniorum literarum peritis vulgarem. Quare hyacinthum harum loricarum explico de lanea veſte hyacinthino colore tincta.

Lorica equitum quomodo dicantur eſſe ignea, hyacinthina & ſulphurea.

Sed quid de ſignificatione dicemus? Lorica propriè eſt armatura ad ſui defenſionem, non ad of- F fenſionem aliorum. Conſtat autem pannoſam loricam armaturam eſſe prorſus ridiculam. Hoc ergo ipſum intenditur, nimirum ridiculum planè eſſe, & ioculare, quod pro ſe irati per æquitatis ſpeciem ſolent adducere, vt ſuam apud alios iracundiam purgent. Familiare enim eſt iratis hominibus, ſuã excuſare indignationem, & ſe iure iraſci aliis probare velle. Enimuerò quæcunque pro ſe afferunt, nugatoria ſunt, nec loricæ ſolidæ ac veræ, ſed fucatæ & futiles ac ſuperbia & elatione conſtantes, irarũmque igne ſuccenſæ, qui vehementer augeſcit ipſiſmet excuſationibus ſeu rationibus, quibus ſe excuſare volunt miſeri. Huius autem doctrinæ veritas ſapientibus hominibus comperta eſt. Ad eam verò ſignificandam ecquid potuit elegantius excogitari, quàm lorica ex cæruleo panno conſuta, igne inflammata, ſulphure ignem ipſum alente? Nam imprimis veſtis hyacinthina idonea valdè eſt ad arrogantiæ ac faſtus ſignificationem. Viri enim nobiles hyacinthinis indui ſolebant; Ezech. 23.6. & Eccleſiaſtici 40.4. *Ab eo, qui vtitur hyacintho, vſque ad eum, qui operitur lino crudo.* Et hoc erat antiqua phraſis Hiſpana *Veſtirſe de blao.*

Quid ſignificent ignis, hyacinthus & ſulphur loricarum.

Veſtes hyacinthinæ nobilium propriæ.

Aduerte inſuper frequenter iram obtegi & diſſimulari ſub ſpecie honoris & exiſtimationis, quæ perſonæ offenſæ debeatur: quaſi nobili ac honeſto viro non ſit huiuſmodi iniuria inferenda. Et quidquid ad hæc adiungitur, nihil eſt aliud, quàm iræ atque iræ nutrimentum; quod eſt ignis ac ſulphur: & hoc pacto faſtus ipſe & arrogantia exardeſcit. Nec aliud eſt loricæ hyacinthum flammis ardere. Siue autem eques ſit Ratio, ſiue ipſa Ira; ad hoc parum refert. Aduerſus has igitur adeò debiles ac ridiculas excuſationes miſeri homines, quos iræ atque furores adoriuntur, non audent arma capere. Nam licèt illæ ſint ita imbecillæ; adducuntur tamen veluti in equo furoris impetus acrimoniâ: quæ velut furioſus equus ore ignem, fumum ac ſulphur eructat; ſine Chriſti autem aſſertoris ope & gratia nequeunt homines ab horrendis hiſce monſtris ſe protegere, atque tueri.

Loricæ cur igneæ & hyacinthinæ?

TEXTVS.

Verſ. 20. *Et ceteri homines, qui non ſunt occiſi in his plagis, neque pœnitentiam egerunt de operibus manuum ſuarum; vt non adorarent dæmonia, & ſimulacra aurea & argentea & ærea & lapidea & lignea, quæ neque videre poſſunt, neque audire, neque ambulare.*

21. *Et non egerunt pœnitentiam ab homicidiis ſuis, neque à veneficiis ſuis, neque à fornicatione ſua, neque à furtis ſuis.*

COMMENTARIVS.

QVANQVAM in plurali numero dicitur *in his plagis*; meo tamen iudicio, de ſexta ſolùm plaga hîc ſermo eſt: ita enim contextus ipſe ſenſúſque exigunt; & in huiuſmet plagæ deſcriptione Ioannes plurali fuerat vſus n. 10. dicens, *Ab his tribus plagis igne, fumo, & ſulphure.*

Pluralis numerus pro ſingulari.

Hoc ita conſtituto, furioſi equi, qui Babylone aduentarunt, ſunt iræ ac furores, quibus Deus Iudæos miſerabiles dignè mulctauit. Illud autem textus ponderat, quantumuis equi furentes tertiam Iudæorum partem de medio ſuſtuliſſent, reliquos tamen obſtinatos adhuc & pertinaces in vana ſua idolorum ſuperſtitione, in homicidiis, in veneficiis, in fornicationibus ac furtis adhuc perſtitiſſe.

Quod dicitur eos in ſua idololatria peruicaces permanſiſſe, anſam præbuit nonnullis, vt ſibi perſuaderent, in hiſce plagis non de Iudæis, ſed de Idololatris haberi ſermonem. quaſi verò nouum foret, in ſacra Scriptura myſticè idololatriæ nomen poni; & quaſi Paulus non perſpicuis dixiſſet verbis, auaritiam eſſe idolorum ſeruitutem, ad Epheſ. 5. 5. Adde, non ſemel aliàs in hoc eodem ſenſu idololatriam tribui filiis Iſraëlis poſt Ieſu Chriſti aduentum; vt Oſeæ 3.1. *Ipſi reſpiciunt ad Deos alienos.* Cùm ergo

Verùm de propria idololatria, an de myſtica hic ſermo ſit.

ergo ex contextu myſteriorum libri ſignati conſtet, ſeptimi ſigilli myſterium eſſe ſeptem plagas à Deo in Iudæos coniectas; conſtare etiam debet, idololatriam, de qua hîc fit mentio, eſſe myſticam.

Senſus hic mirificè cum antecedentibus cohæret. Nam huius plagæ initium fuit, conqueri altare de Iudaico populo propter violatam religionem. Cuius querimoniæ ſenſus eſt; illos, vt ſuis indulgerent cupiditatibus, ſpiritalem idololatriam patrare; ideóque altare ipſum expoſtulare, atq; contendere, vt concupiſcentias & deprauatas cupiditates furiæ irarum conſequerentur. Quid ergo cohærentius, quàm vt poſt depictam furiarum plagam, & ſpiritalem idololatriam, tanquam illarum cauſam præſcriptam; ſubeat admiratio, quòd horribilis hic furiarum cruciatus, & tertiæ hominum partis occiſio non fuerint ſatis, vt reliqui clauſos mentis oculos aperirent, & ſpiritalem idololatriam deteſtarentur; ex qua tanta, támque formidabilis plaga ceperat exordium. Memini quēdam mihi olim notum, fortunarum priùs & opum amatorem, in eas poſtea rei familiaris ſpinas ac ſentes ſeſe induiſſe, vt eum mox ex intimo cordis affectu dicentem audierim, ſibi infenſas omnino atque infeſtas eſſe diuitias; ideóque honeſtam ſe paupertatem maximè optare. Ioānes igitur ad hunc ferè modum admiratur; cùm ita carò Iudæis ſteterit voluptatis & diuitiarum amor, cùm mortifera toties venena, earum cauſa, obbiberint; cùm denique experti fuerint, tertiam ſuorum partem fuiſſe propterea necatam; eos tamen nihilo- A minus adeò præfracta mente in ſpiritali idololatria & fornicatione perſiſtere.

De operibus manuum ſuarum.] Videtur hoc ad ſuarum permutationum atque emptionum compendia referendum. *Dæmonia & ſimulacra aurea & argentea & ærea.* Id refero ad pecuniam: habétque perelegantem energiam, perinde quaſi eſſent idola, pecunias dæmoniorum & ſimulacrorum compellari. Sequitur mox; *& lapidea & lignea*, quod de ædibus & poſſeſſionibus velim intelligi.

Quæ ſint dæmonia & ſimulacra aurea.

Et non egerunt pœnitentiam ab homicidiis ſuis; quibus Chriſtum & Chriſtianos, quos inſectabantur, B occiderunt; *neque à veneficiis ſuis.* Veneficium eſt crimen veneni. Id quod explicandum reor de felle atque amaritudine, quam Chriſtianis propinandam offundebant, dum Chriſti nomen extinguere ac delere parabant. Quòd ſi veneficij nomen ſtrictè pro dæmonum imploratione ſumatur; quòd Iudæi Gētium auxilium aduerſus Chriſtianos implorarent, hæc certè erat ſpiritalis quædam dæmonum appellatio. *Neque à fornicatione ſua.* Fortè exponendum hoc eſt de myſtica fornicatione, qua cum propriis amore ac iudicio adulterabantur. *Neque à furtis ſuis.* Hæc vox deſignare poteſt fœnora ac turpia C lucra, quæ in Iudæis Euangelio repugnantibus adeò altas, inueteratas atque annoſas egere radices. Et ſanè hi illos laquei non parum irretiunt, ne Euangelicam excipiant doctrinam; quæ illicita ſua compendia, quibus illi tantum impendij faciunt, penitus damnat; eóſque ad iniuſtè parta reddenda obligat.

Veneficium hic in quo ſenſu ſumatur.

Fornicatio hic pro myſtica & ſpiritali.

CAPVT X.

NOTATIO I.

In cap. 10. & 11. de argumento horum capitum.

CVm videatur abſoluta iam fuiſſe plagæ ſextæ deſcriptio, mirum apparet, plagam ſeptimam vſque ad verſum 15. capitis 11. diſtrahi. Nonnulli interpretum, qui in ea ſunt ſententia, vt plagas has fore illas exiſtiment, quas ſub mundi finem immiſſurus eſt Deus in orbem; opinãtur, tunc inter ſextã & ſeptimam plagam euenturum eſſe, quod in duplici hoc capite 10. & 11 prædicitur. Hanc mihi opinionem intactam relinquere eſt animus. Per me ſanè perſiſtet in eo firmitatis ac veritatis gradu, quem doctiores æquum fore iudicabunt: neque enim illam vlla ratione infirmare aut eleuare ſtatuo. Enim verò in Prolegomenis fundaſſe me memini, diuerſos ſenſus in Apocalypſin cadere poſſe, atque etiam in eodem ſenſu per modum comparationis poſſe ſub eadem litera ſenſus diuerſos in Apocalypſi coniungi. Quapropter nihil eſt, quòd vereatur quiſpiam, noſtra hac expoſitione impugnatum iri quidquam eorum, quæ communi ſunt conceptione recepta: cuiuſmodi ſunt, in capite vndecimo agi de Enocho & Elia.

Qua in re, auctoritati atque explicationi Eccleſiæ Catholici omnes ſponte ac ſuppliciter faſces ſubmittemus. Liceat mihi interim meæ declarationis filum ducere & continuare, dum Apocalypſin ad eas applico veritates, quę nec minùs certæ nec leuioris ſunt ponderis. In mea igitur explicatione, cùm ſeptem tubarum plagæ ſint eæ, quas Deus in primo Eccleſiæ Chriſtianæ ſæculo aduerſus infidos Iudæos immiſit, minimè poſſum, ſi velim, nec velim fortaſſe, ſi poſſim, eam mihi coniecturam ſeu diuinationem accerſere, quæ ſtatuit inter ſextam & ſeptimam plagam accidiſſe, quod in duplici hoc capite traditur. Præterquam quòd doctrinæ ordo efflagitat, vt irarū plagam, quæ ſexta eſt, ſeptima, quæ eſt obdurationis, mox conſequatur. Aduerto tamen, quamuis plagæ ſextæ deſcriptio videatur eſſe finita; certum eſſe tamen, hæc omnia à principio capitis 10. ad ſeptimæ vſque plagæ deſcriptionem interiecta ad ſextam plagam quodammodo pertinere. Nam quemadmodum abſoluta plagâ quintâ, dixit Ioannes c. 9. 12. *væ vnum abiit*: non ſecus quod c. 11. 14. ait, *væ ſecundum abiit*; indicat planè, quidquid in decimo & vndecimo capitibus præcedit, ad plagam ſextam ſpectare, cùm ad eandem ſpectet *væ ſecundum* aquilæ. alioqui nimis ſerò ac perperam A Ioannes diceret, *væ ſecundum abiit*. Ex quo infero illos interpretes, qui quæ dicuntur capit. decimo, & priori parte vndecimi, non cum ſexta plaga connectunt, nequaquam textui ſatisfacere. Nec ſuas explere partes, ſi dicant hæc omnia, quæ intercedunt inter ſextam & ſeptimam plagas, eſſe euentura: cùm textus ipſe nos cogat, vt iſthæc omnia ad ſextam plagam ſpectare credamus.

Omnia, quæ ab initio capitis 10. ad ſeptimam vſque plagã interiiciuntur, ad ſextã quodammodo plagam pertinere.

In noſtra quidem explanatione & acoluthia nullius id difficultatis eſt. Etenim ſexta plaga nihil aliud continet, quam iras, indignationes & odia, quibus Deus grauiſſimè in Iudæorum populum animaduertit; inter quas iras potiſſimum Apocalypſis adſcribit furorem ac rabiem, qua efferati Iudæi Chriſtianum populum acerrimè oppugnarunt. Quare quidquid ad perſequutionis illius conſiderationem pertinet, ad plagam etiam ſextam pertineat oportet. B Notandum igitur eſt, perſecutionem illam ſub triplici ratione ſiue reſpectu concipi potuiſſe; nempe reſpectu Iudæorum ipſorum qui Eccleſiam inſectabantur, & reſpectu fidelium Iudæorum atque etiam Gentilium. Apocalypſis autem conſiderat perſequutionem illam, vt grauiſſimam ipſis perſequutoribus plagam (quod capit. 9. deſcriptū ſunt) eamque fuiſſe exordium maximæ felicitatis Gentilium (idque cap. decimo perelegãter tractatur) poſtremò Iudæis fidelibus, qui adeò validè oppugnabantur, nihil detrimēti, ſed plurimum potius emolumenti ex ipſa perſequutione proueniſſe; ex eaque excellentiſſimi triumphi occaſionem illos captaſſe. Atque id agitur in priori capitis vndecimi parte: poſteriorem enim occupat plaga ſeptima.

Probatur ſuperducta aſſertio ex ipſa rerum ſerie & conſecutione.

Ex his intelligitur, ſextæ quidem plagæ conſiderationem, quatenus rebellium Iudæorum ſupplicium erat, ſatis C iam fuiſſe deſcriptam capit. 9. Verùm, quia ſummi erat momenti, percipi atque cognoſci quidquid ea plaga illa ad Gentiles & ad primitiuam Eccleſiam redundarit; ideo ſextæ plagæ tractationem ab Spiritu ſancto ad caput 10. & 11. fuiſſe extenſam. Quia verò in cap. 11. durabat adhuc Iudaicæ perſequutionis pictura, idcirco poſtquam primigeniæ Eccleſiæ triumphus fuit expreſſus, ſubiecit Ioannes, *væ ſecundum abiit*. & protinus plagæ ſeptimæ deſcriptionem ſubdidit.

Cur ſexta plaga tractatio ſit ad c. 10. & 11. extenſa?

Itaque iuxta meam expoſitionem, ſumma capitis decimi

Quæ ſit ca-

piris huius decimi ſumma.

eſt, horribilem illam perſequutionis procellam, quam Iudæi aduerſus Eccleſiam concitarunt, initium fuiſſe veræ ac ſolidæ Gentilium felicitatis; eoque ſpectaſſe admirabile diuinæ prouidentiæ conſilium. Ad hunc ipſe ſcopum refero, quodcunque in c. 10. continetur; quod ad quatuor omnino puncta redigitur. Primum eſt pictura Angeli illius fortis pedem alterum in terra, alterum in mari tenentis: ſecundum, ſeptem tonitrua; tertium, iuſiurandum Angeli: quartum, libellus ab eo traditus Ioanni, in eius ore dulceſcens & inamareſcens in ventre. Illud autem me in hac declaratione non parum ſtabilit atque confirmat; quòd videam, quam ſit non æquum modò, ſed etiam neceſſarium, quatuor hæc, quæ textus in hoc c. coniungit, proportionem inter ſeſe & continuitatem habere: quam quidem video ab interpretibus non admodùm attendi. video etiam iuxta ſenſum hunc, quem quatuor his punctis adſcribo, ſi cum aliis Scripturæ locis conferatur, non ſolùm connexa inter ſe illa puncta & copulata eſſe; verùm etiam adeo mirificè coagmentari atque componi, vt idem ferè ex quatuor omnibus myſterium coaleſcere videatur. Niſi autem me fallo, cuiuſque puncti applicatio ita eſt idonea, vt aptior non deſideretur.

TEXTVS.

Vbi deſcribitur Angelus fortis.

Verſ. 1. *Et vidi alium Angelum fortem deſcendentem de cælo, amictum nube, & iris in capite eius: & facies eius erat vt ſol, & pedes eius tanquam columnæ ignis.*

2. *Et habebat in manu ſua libellum apertum: & poſuit pedem ſuum dextrum ſuper mare, ſiniſtrum autem ſuper terram.*

COMMENTARIVS.

Quis ſit fortis Angelus è cælo deſcendens.
Riberæ expoſitio.

COMMVNIS ferè ſententia hactenus erat ante Riberam, in hoc Angelo forti Chriſtum repræſentari. Hæc tamen explicatio Riberæ noſtro non arriſit, qui adiecit, nô eſſe impugnatione opus, quòd contextus eam manifeſtiſſimè refelleret; quia videlicet inter ſextam & ſeptimam tubam, non eſt ad rem agere de primo Chriſti aduentu & eius natiuitate: & quia Chriſtus in primo ſui aduentu non iurauit conſummandum eſſe Dei myſterium.

Communis tamen ſententia præfertur.

Sed nihilominus communem ſententiam, ſi rite intelligatur, certiſſimam reputo; nempe intelligendo ſermonem eſſe de Chriſto eádem ratione, qua agitur de Filio hominis capit. 1. hoc eſt, de Chriſto in ſuis fidelibus. Eſt enim perſpicua Angeli huius fortis alluſio ad capitis primi figuram, tum in aliis; tum præſertim in vultu ſolis inſtar ſplendenti & in pedibus ignitis. Quòd verò hîc dicitur, *Amictum nube*, reſpondet verbis illis capitis primi, *Ecce venit cum nubibus*: quod nos de Euangelicæ prædicationis nubibus explicuimus. Porrò comparatio illa pedum cum columnis deſumpta eſt ex iis verbis Cantic. 5. 15. *Crura illius columnæ marmoreæ.* In iis autem cæleſtis ſponſi laudibus certum eſt, conſiderari Chriſtum non in ſe ſolùm, ſed in ſuis quoque mẽbris; vt notarunt Nyſſenus, Paulinus, Ambroſius, Philo, Gregorius, Guillermus, & Honorius relati à Delrio in eodem cap 5. verſu 11.

Riberæ argumentum diſſoluitur.

Iam ad Riberæ rationem reſpondeo, non eum hîc finem intendi, vt de primo Chriſti aduentu, deque ipſius natali ſit ſermo; ſed illud agi, quod Chriſtus, per Apoſtolicos viros prædicabat, quo tempore Iudæi Chriſti ipſius nomen immaniter deletum iri cupiebant; videlicet perſequutionem illam fore occaſionem, vt Eccleſia Iudæis derelictis commigraret ad Gentes, atque is eſt ſenſus acerrimæ illius aſſeuerationis, *conſummabitur myſterium Dei*, vt infrà videbimus. Quæ prædicatio Chriſto iure adſcribitur, quia eius doctrinâ Euangelici concionatores nitebantur. De ſenſu autem iuramenti huius infra dicemus.

His ita prælibatis, accedamus iam ad contextum, *Vidi alium Angelum fortem.* Ex epitheto, *fortem*, colligit Ribera huiuſmodi Angelum eſſe eundem, qui capite 5. 2. prædicabat, *Quis eſt dignus aperire librum?* Leuis ſanè coniectura: & textus ipſe haud obſcurè innuit, hunc eſſe longè diuerſum. Ait enim, *Vidi alium Angelum amictũ nube, & iris in capite eius; facies eius vt ſol, pedes tanquam columnæ ignis*; quorum nihil congruit Angelo capitis quinti. Sed dices; quorſum hîc Angeli figura tribuitur Chriſto? Reſpondeo, alluſionem in hoc loco apparere ad illud Iſaiæ 9. 6. *Magni conſilij Angelus.* Sic enim legunt Septuaginta, vbi noſter; *Admirabilis conſiliarius.* Atque illorum verborum ſenſum (*Magni conſilij Angelus*) expreſſit diuus Cyprianus illis verbis, *Magnæ cogitationis nuncius.* Et verò vox illa, quam Chriſto Apocalypſis attribuit (nempe, *conſummabitur myſterium Dei*) denotat Chriſtum annunciaſſe mundo altiſſimam illam Dei cogitationem atque conſilium; quòd ſcilicet Iudaici populi diminutio, egeſtas atque infelicitas fuerit Gentilici felicitas, diuitiæ, atque incrementum. Ad hæc; Chriſtus ſuum ad Gentiles tranſitum volebat eiſdem veram annunciare pacem; vt inferiùs dicetur. Ad hæc autem nihil aptius, quàm Angeli figura.

Cur hîc Angeli nomen Chriſto tribuatur?

Fortem.] Angelus hic non verbis modò nunciat, Eccleſiam ad Gentiles migraturam; ſed etiam re ipſâ, id eſt corporis cultu atque figurâ, idem adumbrat. Nam hic Angelus, vt iam diximus, eſt Chriſtus Saluator noſter, & ipſemet eſt, qui deſertis Iudæis ad Gentiles tranſiit. Cùm autem conſilium hoc rem adeò nobilem, excelſam & difficilem in ſe contineret (videlicet quòd fidelibus vis, ſtudium, atque contentio ſupereſſet, ad Romanum Imperium Chriſti fidei ſubiugandum) ad huius animorum fortitudinis & magnanimitatis ſignificationem percommoda fuit fortis Angeli ſpecies. Et fortitudo quidem in ordine ad bellum rectè concipitur.

Quare hic Angelus vocetur fortis?

Deſcendentem de cælo.] Cæleſtis primorum Chriſtianorum ſanctimonia & fortitudo verè, atque eleganter dicitur de cælo demiſſa. Quamobrem ad Chriſti imitationem (qui cæleſtis homo appellatur) cæleſtium nomen attribuitur Euangelicis hominibus: & cæleſtis ipſa Chriſtianorum fortitudo nobis profectò indicat, quanto iure dixerit Paulus, *Secundus homo de cælo cæleſtis.* 1. Corinth. 15. 47.

Quo ſenſu Angelus fortis dicatur è cælo deſcendere.

Amictum nube.] Si potuit fingere, nec ineptè, Horatius lib. 1. Ode 2.

Nube candenteis humeros amictus
Augur Apollo:

expende, *quantò rectiùs hic, qui nil molitur ineptè*, id eſt, Ioannes affinxerit, ſiue deſcripſerit potiùs Chriſtum eſſe Angelum Euangelicæ prædicationis nube coopertum & quaſi amictum; qui per ſuos miniſtros loquitur, & cæleſtis doctrinæ rorem ſiue imbré in homines diffundit. Hunc autem eſſe ſenſum nubium, quibus Chriſtus amicitur, explicauimus latè cap. 1. verſ. 7. ex loco Zachariæ. Erat vero in hoc loco fictio eiuſmodi ſeu figura ſatis congruens ad innuendum ſummum beneficium, quo Deus per Euangelicam prædicationem Gentiles cumulare volebat.

Quid ſit, Angelum nube amictum deſcendere.

Et iris in capite eius.] Conſideranda hîc videtur exigua quædam iris, quæ Angelo ſit pro capitis cidari, ſiue corona: cuiuſmodi eſſet, ſi extremæ illius partes in humeros Angeli deſinere, eoſque contingere fingerentur. Sed quod præcipui ſenſus

Iris in Angeli fortis capite cuius fuerit figura, cuius ſignificationis.

proprium eſt; cùm iris ſit pacis ſymbolum; vt vidimus cap. quarto pacis quidem inſigne geſtare in capite, optimè repræſentat illum Angelum ad pacem annunciandum pergere. Quod autem Chriſtus ad Gentiles tranſierit; id non fuit aliud, quàm pacem ab illo inter vtrumque populum conciliari, & Dei etiam pacem peccatoribus renũciari. Vtramque rationem coniunxit Paulus ad Epheſ. 2. 14. *Ipſe eſt pax noſtra, qui fecit vtraque vnum, medium parietem ſoluens, vt duos conderet in ſemetipſo: & veniens euangelizauit pacem vobis, qui longè fuiſtis, & pacem iis, qui propè.* Neſcio, quæ aptior huius iridis commentario afferri poſſit, quàm Pauli locus.

Quid per faciem ſolis inſtar fulgentem.

Et facies eius erat, vt ſol.] Quo ſignificatur B deſiderium, quo flagrabat Euangelij lucem toto orbe diffundendi, & hac ratione promittendi maximam Eccleſiæ felicitatem & gloriam. Vide dicta capite primo, num. decimoſexto, ad ea verba. *Facies ſicut ſol lucet in virtute ſua*, idem enim hîc eſt ſenſus.

Quid per pedes ignearum inſtar columnarũ.

Et pedes eius tanquam columnæ ignis.] Pedum nomine manifeſtè hîc comprehenduntur crura. Et quamuis vulgaris pictura pro tibiis proprias columnas huic Angelo tribuat; meo tamen iudicio non eſt hic ſenſus grammaticus; ſed ille, qui intenditur Cantic. 5. 15. vbi legimus, *Crura illius columnæ marmoreæ.* In quibus comparatio ſumitur à columnis; vt magnitudo, firmitas, decor & pulchritudo C denotentur. Præterea illius figura conſideranda eſt, vt magni gigantis; iuxta illud Pſalmi 18. numer. 8. *Exultauit vt gigas ad currendam viam.* De gigante verò ingenti & valido aptiſſimè diceretur, ipſius tibias ſeu femora eſſe columnarum inſtar. Hæc de figura columnarum: nunc de materia.

Quomodo ſint huius Angeli pedes conſiderãdi.

In quo rectè affirmat Pradus in Ezechielem tom. 2. pag. 34. 2. conſideranda eſſe huius Angeli femora ex ære ardenti: ſicut in capitis primi figura. Ceteroquin ex igne pedes non aptè effinguntur. proculdubiò enim hîc alluditur ad ea verba capitis primi 15. *Pedes eius ſimiles aurichalco, ſicut in camino ardenti.* D Alluſio verò ad eum locum nos docet, in hoc ſupplendum eſſe ex primo capite, quod hîc expreſſum non erat; ac proinde pedes appellari igneos, eo quòd ſint ex chalcolibano ardenti ſiue ignito. Iam ſignificatio eadem in hoc loco eſt, quæ in capite 1. vt eo loci expoſuimus: denotatur enim huiuſmodi ſymbolo ardentiſſimus ille ignis, quem Euangelij prædicatio in toto terrarum orbe accendit.

Verſ. 2.

Et habebat in manu ſua libellum apertum.] Pro libello Græcè eſt βιβλαρίδιον, aut βιβλιδάριον; quod idem eſt: eadémque dictio replicatur verſ. 8. & 9. & 10. vbi nos legimus *librum.* Animaduertendum tamen eſt primum diminutiuum nominis βίβλος, eſſe E βιβλίον, ſecundum βιβλάριον, tertium βιβλιδάριον. Itaque in hoc capite vox Græca, quæ pro libro, ſiue libello ſupponitur, poſtulat vt libellum illum perexiguum fuiſſe arbitremur. Nec verò tantilla hæc libri quantitas myſterij ac frugis expers erit. Verùm reiiciamus hoc ad verſum octauum, & nonum, & decimum; vbi de huius libri agemus myſterio.

Qua ratione ſit huius Angeli figura concipienda.

Et poſuit pedem ſuum dextrum ſuper mare, ſiniſtrum autem ſuper terram.] Iuxta literæ corticem, conſi- F derandus eſt Angelus hîc validus à terra ad mare proficiſci; ideóque pede altero in terra niti, altero in mari; nempe quia relinquens terram ingreditur mare. Acceſſus autem ſiue ingreſſus in mare fit dextro pede; nec in mari obruitur; quemadmodum Marc. 6. n. 48. & 49. legimus Chriſtum diſcipulis viſum *ambulantem ſuper mare.* Quod dico de huius Angeli tranſitu è terra in mare, ſuſpicor nonnullis nouum & inauditum viſum iri. Ceterùm id mihi vt verum perſuadeo; quia prin-

Probatur ſuperior explicatio de huius Angeli figura.

A cipalis ſenſus ita exigit: nimirum, vt ſignificetur perſequutio illa, qua tellus Chriſtum oppugnabat, fuiſſe eiuſmodi, vt ipſe re ipſa decerneret tellure relictâ ad mare tranſire. Quòd ſi hæc ſit figura, perſpicuum eſt, per terram Iudaicum populum; per mare ſignificandum eſſe Gentilicum; atque ita intellexerunt Ambroſius, Rupertus, atque Richardus. Quin imò Viegas ait, hanc eſſe communem opinionem. Sed ſiue communis ſit, ſiue paucorum peculiaris; mihi indubitatum eſt, hanc eſſe veram explicationem. Et ſuſpicor hoc explicationis veſtigium ex antiqua Apocalypſeos explicatione per ſucceſſionem quandam ad hæc vſque B tempora deueniſſe.

Opponet tamen aliquis; licèt verum ſit, ab Ambroſio, Ruperto, & Richardo ſumi terram hîc pro Iudaico populo, & mare pro Gentilico: illi tamen non agunt de Chriſti tranſitu à Iudæis derelictis ad Gentilium populum; ſed dicunt vtrique Iudæorum & Gentilium populo dimiſſos eſſe concionatores; quorum ſymbolum ſunt Chriſti pedes.

Reſpondeo tamen in Apocalypſi certò ſignificari prædicationem hanc ad vtrumque populum fuiſſe habitam, qua ratione accidit, & à Deo fuerat id præfinitum. Atqui Diuinæ prouidentiæ ratio, atque conſilium fuit, vt priùs quidem ſuum Euange- C lium Iudæis promulgaretur: deinde verò propter eorum perfidiam & obſtinationem ad Gentes commigraret. Idquod diſertis verbis exponit Paulus, Actuum 13. num. 46. *Vobis oportebat primum loqui verbum Dei; ſed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad Gentes.* Illud ergo ipſum, quod Paulus ait in iis verbis, *Ecce conuertimur ad Gentes*; illud repræſentat hic Angelus fortis, dum dextrum pedem ponit ſupra mare. Nec dubito hanc eſſe Ambroſij interpretationem. Nam ipſe vt hanc Apocalypſeos figuram explicet, affert eum locum ex Actibus Apoſtolorum.

Confirmatur prædicta expoſitio ex ipſo præcedentium & ſubſequentiũ contextu.

Enimuerò quod meam inprimis roborat expoſi- D tionem, eſt ipſemet præcedentium & ſubſequentium contextus ac ſeries. Etenim ſex plagæ antecedunt, quibus Iudæorum populum puniuerat Deus, nempe fames, bellum, peſtis, ſpiritualis lucis defectio, traditio eorum in propria cordis deſideria, & permiſſio grauiſſimæ perſequutionis contra Chriſti nomen ab ipſis excitatæ. Hæ ſunt plagæ ſex antecedentes; ſupereſt adhuc quæ ſeptima eſt & vltima, nempe eorum obduratio & derelictio. Si ergo hæc plaga reliqua erat; quis non videat, eam eſſe germanam huius loci explicationem, vt Angelus dextro pede mare calcans, huiuſmodi poſitio- E ne innuat, impendẽte iam atque imminere funeſtum illud ac lugubre Iudæorum populo fatum; quo derelinquantur penitus ipſi, vtpote cæleſti beneficio indigni: & Euangelij lux ad Gentes in regione vmbræ mortis habitantes deferatur? qui Gentium populus in Apocalypſi nomine maris certiſſimè indicatur. Nam cap. 17. numer. decimoquinto, expreſsè id docuit Ioannes dicens, plurimas maris aquas eſſe populos & gentes & lin- F guas.

Deinde in hoc eodem c. 10. ſequuntur ſeptẽ tonitrua, & Angeli iuſiurandum, quo aſſeuerauit poſt ſeptimæ tubæ ſonitum eſſe Dei myſterium conſummandum. Significatio autem ſeptem tonitruorum, vt paulò infrà conſtabit, proculdubio non eſt alia, quàm expeditio atque opus conuerſionis Gentium; nec aliud indicat Angelus, cùm iureiurando confirmat perficiendum eſſe Dei myſterium. Non enim aliud eſt myſterium hoc, de quo agitur, quàm Iudæorum repulſa ac derelictio, &

ad Gentiles migratio: de quo infrà. Ex hoc igitur filo atque contextu mihi omnino perſuadeo, myſticam illam & admirandam actionem dextri pedis ſupra maris vndas dextra poſiti propriè denotare Iudaicæ perſequutionis (de qua habebatur ſermo) effectum atque exitũ fore, vt eos deſtitueret Chriſtus, & ſe ad Gentilitatis mare transferret; eidem Euangelium promulgaturus, & veræ religionis ignem communicaturus: illum, inquam, ignem, quem priùs voluerat in terra, id eſt, in Iudaico populo accendere.

In Apocalypſi per mare Gentilitatẽ, per terram Iudaiſmum figurari.

Vix poterit dubitare, hanc eſſe genuinam interpretationem, qui animaduerterit, in Apocalypſi per mare Gentilitatem, per terram Iudaiſmũ haud dubiè intelligi. Quare ad maiorem explicationis noſtræ confirmationem operæpretium erit ſeriò perpendere vtrumque hoc ſymbolum: & quàm ſit certum, ea ſæpe in Apocalypſi iuxta hunc ſenſum vſurpati.

Primitiuam Eccleſiam appellari cælum.

Nota ergo compertum planè eſſe, in Apocalypſi primitiuam Eccleſiam appellari cælum, quia primæui Chriſtiani cor ſeu mentem in cælo habebãt defixam; & fluxa omnia atque caduca bona pro nihilo reputabant. Quid ergo conſequẽtius, quàm Iudaicum populum nuncupari terram; quia eorum affectio atque animi propenſio terreis rebus atque opibus inhærebat? Ad, hæc eadem fuit terræ ſignificatio cap.8.5. Vbi *prunæ miſſæ ſunt in terram.* & num.7. vbi *grando, & ignis miſſi ſunt in terram.* Et num.13. vbi habetur, *Væ, væ, væ habitantibus in terra.* Et cap.9.1. cùm dicitur ſtella cecidiſſe in terram.

Sed dicat aliquis; ſi ideo Iudæis terræ nomen accommodatur, quia corda habent rebus terrenis infixa; eadem etiam ratio comprehendit Gentes infideles: atque ita nihil eſſe videtur peculiare, cur ad Iudæos potiùs terræ ſymbolum, & ſymbolum maris ad Gentiles applicetur. Reſpondeo, inter eas res, quæ per attributionem diuerſis perſonis diſpartiuntur, non opus eſſe eiuſmodi ordinem ac diſtinctionem reperiri; vt quod alteri tribuitur, denegetur alteri: id quod potiſſimùm conſtat in potentia, quæ æterno Patri attribuitur; in Sapientia, quæ Filio; & in bonitate, quæ Spiritui ſancto.

Cur Iudaiſmus terra, Gentiliſmus mare nuncupetur.

Solùm ergo exigitur congruẽs aliqua ratio, quapropter hoc vni, illud alteri ſingulatim accommodetur. Ratio igitur, cur terræ nomen Iudæis præſertim applicetur, conuenientiſſima eſt. Nec enim adeò eſſet notabile, Gentilium corda ad terrena bona adhæreſcere. At Iudæos, quibus tanta erat cæleſtis doctrinæ cognitio, in terreſtribus adhuc rebus infixos omnino, demerſoſque eſſe; id verò dignum valde erat, quod ponderaretur à ſacra Scriptura, & terræ nomen illis propterea deferret.

Prætereà attributio hæc ſiue accommodatio illud etiam præſtituit ac denotat, Iudæos videlicet terræ nomine Iudæam abſolutè nuncupare. Vt apparet Iſaiæ 24. vbi loquutionem hanc pluſquam decies vſurpat Propheta. Veriſimile autem eſt; vt ſignificarent Iudæi ſuam doctrinam eſſe ſolidam, firmam & ſtabilem, & in ſua republica veras ac germanas virtutes effloreſcere; ideo hac illos diſtinctione fuiſſe vſos, vt Iudæam appellarent terram, mare Gentilium populos: vt obiter etiam innuerent, leuitatem & inconſtantiam ac profunditatem in Gentium erroribus, necnon aſſiduam earum perturbationem pariter & confuſionem. His accedit, quòd quemadmodum in mare omnes fluminũ vndæ, quæ ex tanta fontium varietate dimanant, demum confluunt: non aliter Gentibus eſt congregatio quædam ſiue coaceruatio innumerabiliũ

Per aquarũ multarum congregationem denotari generationum multitudinem. Iudæos terræ nomine Iudæam: nomine maris, Gentilitatẽ appellaſſe.

A populorum inter ſe diſſidentium, & quędam errorum infinitorum permiſtio. Atque vt aqua eſt generationis ſymbolum; ita aquarum multarum congregatio repræſentat maximam generationũ multitudinem. Vide illud Num.24.7. *Fluet aqua de ſitula eius, & ſemen illius erit in aquas multas*, vbi alij legunt, *in Gentes multas*. Porrò, vt ſignificaretur Iudæos in pace & tranquillitate, Gentes in bellis atq; tumultibus degere idonea ſatis erat illa terrę mariſque diſtinctio: non modò, propter terræ ſtabilitatem ac firmitudinem, mariſque inconſtantiam & mobilitatem: verùm etiam quia in mari (præter continuã B piraticam, frequenteſque rapinas, quæ conuehuntur) viuitur ex rapto, & pergrandes piſces exiguos deuorant piſciculos: ingenſque eſt marinarũ belluarum tyrannis atque rapacitas. Ad hæc; in mari piſces obruti atque demerſi ſunt in aquæ ſalſæ profunditate. Propter has omnes rationes, certa fuiſſe videtur Iudaici populi & vſitata locutio, vt Iudæam terræ nomine; maris, Gentilitatem vocarent. Diuinus tamen Spiritus, qui eadem phraſi fuit vſus in terræ applicatione ad perfidos ac rebelles Iudæos, eò potiſſimùm attendit, vt apud eos inordinatam animi affectionem ac propenſionem ad C res vergere terrenas denotaret: pari enim ratione primitiuam Eccleſiam appellat cælum. In maris autem attributione Gentibus (prætetquam quòd populorum ac nationum multitudo & varietas indicatur) reſpexit imprimis, opinor, grauiſſimam tempeſtatem, qua Eccleſiæ nauis fuerat deinceps in Gentilium perſecutionibus iactanda.

Maris tempeſtas cuius præſertim belli eſt ſymbolum.

Pro cuius explicatione aduerte, non quodlibet bellum cum maris tempeſtate appoſitè comparari; ſed illud ſpeciatim, quod acerrimum eſt & crudeliſſimum, quódque vndique imminet, nec vitari D videtur poſſe. Atque ita videmus internecinum Nabuchodonoſoris bellum aduerſus miſeram Ieroſolymam tot Gentium ac nationum millibus geſtum, ab Iſaia, Ieremia & Ezechiele cum maris furenti impetu comparari: vt notauimus c.1.15. Conſiderant enim Ieroſolymam veluti naufragã cymbam, quam horribilis & procelloſi maris impetus vndique violenter adoritur atque diuerberat. Eadémque ſimilitudine Apocalypſis adumbrauit grauiſſimam perſequutionem, quam Gentilium populus contra Chriſtianam Eccleſiam erat concitaturus: cùm tamen perſequutionem Iudæorum, quæ anteceſſerat, non per maris furorem E explicuerit, ſed per tubæ ſonitum; qui terreſtre bellum indicat, cuius non adeò eſt grauis comminatio.

Angelus dũ dextrum pedẽ in mari ponit, quid innuat.

Nihilominùs tamen ita moleſtè fert Chriſtus terram (id eſt, Iudaicum populum) quam ipſe per Euangelij prædicationem volebat Spiritus ſancti igne ſuccendere, in ſeipſum atque in ſuos fideles pertinaciſſimo irarum ac furorum æſtu exardeſcere: vt terram ipſam propterea derelinquere ſtatuat, & per Gentilitatis mare firmo gradiens veſtigio, illud Chriſtianæ religionis ignẽ inflãmare. Tametſi F autem opus hoc ita eſt difficile, vt aptè per ingreſſum in mare igniris pedibus & animo illud inflammandi deterreretur; Chriſti tamen pedum ardentium efficacitas adeò eſt magna, vt dubio procul, Iſaiæ vaticinium rei ipſius exitu comprobetur, *Aquæ ardebunt igne*, Iſaiæ 64.2. Quod licèt aliqui rei difficultatem admirantes, ita interpretati fuerint, vt ignis calfaciat aquas, ſiue aquę ipſę ab ignis calore diſtillent, ſicut in ſublimatoriis videmus accidere: multò tamen elegantius & ſignificantius eſt dicere, Chriſti pedum ignem adeò eſſe efficacem, vt quemadmodum naphta ſeu Babylonicus ignis, (vulgò *fuego de alquitran*) aquas ipſas ardentes & ignitas reddit, ita ipſe Chriſtus Spiritus ſancti igne multas Gentilitatis aquas fuerit accenſurus. Id enim profectò expreſſit Iſaias in verbis illis nuper allatis.

Nam quantumuis aqua igni magis ſit contraria, quā terra: Deus tamen, quippe omnium Dominus, vniuerſa pro ſuo nutu flectit ac temperat.

Atque vt denotetur diuerſa huius ignis efficientia in Iudæorum & Gentilium populis; mirificè deſeruit repræſentatio dextri pedis ſuper mare poſiti. Etenim dextro pede ingredi, innuit illud proſperè ac feliciter euenturum. Quemadmodum ſiniſtri pedis in terra poſitio deſignat iuſtiſſimam Chriſti iram, quam aduerſus terram conceperat: propterea quòd eidem tanta obſtinatione reſtiterit. Et ſæpè alibi dextri atque ſiniſtri diſtinctio ſimilem ſignificationem adumbrat.

Præter hæc, cùm Chriſti veſtigium in Gentilitatē factum nihil aliud ſit, quàm ipſis Gentibus Euangelij pacem denunciare: egregiè fit, vt mari pacis ac tranquillitatis experti, & procellis atq; aſſiduis fluxibus obnoxio Chriſtus efficacitate mirabilem pacem atque quietem annunciet. Iam enim eandem Iudaico populo (licèt minori ſucceſſu quoad extenſionem) renunciarat. Lege Iſaiam 57.19. *Creaui fructum labiorum pacem, pacem ei, qui longè eſt, & qui propè: impij autem quaſi mare feruens, quod quieſcere non poteſt, & redundant fluctus eius in conculcationē & lutum. Non eſt pax impiis, dicit Dominus Deus.* Sed quæ illis pax non eſt, à Chriſto efficaciter offertur.

Pedis angeli in mari poſitum non mergi, quid indicet.

Iam, quòd Angeli pes non maris mergatur vndis, ſed ſuper ipſas ſolidus perſtet; indicat, Euangelij prædicationem in æſtuantis maris procellis ac perſequutionibus non eſſe obruendam; ſed in iis potiùs firmam, ſolidamque futuram. Nec alia eſt ſignificatio veſtigiorum Chriſti ſtabilium gradientis ſuper aquas Marci 6.48. & 49.

Tandem cùm dextri pedis conſtitutio ſuper mare, & ſiniſtri ſuper terram, ſit Gentilitatis exemplum Iudæis ipſis ad pudorem & erubeſcentiam proponere: figuræ huius myſterium idem eſt, quod Paulus ponderat ad Roman. 10.19. ex Deut. 32.21. *Ad æmulationem vos adducam in non gentem, in gentem inſipientem, &c.*

NOTATIO II.

De triplici differentia inter hunc angelum Ioanni viſum dextro pede mare calcantem, & illum Danielis 12. 6. ſuper aquas fluminis.

Expenditur alluſio huius angeli ad angelum Danielis cap. 12. ſtantem ſuper aquas fluminis. Triplex inter vtrumq; angelum diſcrimen.

ALLVSIO huius Angeli fortis ad virum illum Danielis 12. 6. *qui ſtabat ſuper aquas fluminis*, manifeſta eſt: vterque enim in aqua pedibus nititur, vterque ſublata in cælū manus iurat; & vtrobique mox ſequitur mentio trium annorum cum dimidio. Verumtamen pulſat protinus mentem cupido agnoſcendi congruentem triplicis differentiæ rationem. Prima eſt, quia in Apocalypſi Angelus ſtat ſuper mare, in Daniele ſuper flumen. Secunda, apud Apocalypſ. Angelus alterum in aqua tenet pedem, alterum in terra: apud Danielem vtrunque in aqua habet; & duæ viſuntur perſonæ; altera ad vnam fluuij ripam, altera ad alteram. Tertia, Angelus Apocal. vnam tantùm manum tollit: Danielis autem Angelus vtramque.

Angelū illū Dan. 12. eſſe eundē, quem c. 10. ſub Dei perſona vidit.

Antequam triplicis huius diſcriminis reddo rationem; aduerto, Angelum illum Danieli ſuper aquas viſum, eſſe eundem, quem Daniel ipſe deſcribit cap. 10. Dei perſonam gerentem, & ſignificantem quam ſe mirabilem Deus erga ſuum populum exhiberet, vt latè explicaui Apoc. 1. not. 17. Quare in Apocalypſi etiam manifeſtus eſt reſpectus inter eam figuram, quam Ioannes cap. 1 depingit, & quam in hoc c. 10. Vtraque enim ſignificat Ieſum Chriſtum in Sanctis ſuis eſſe admirabilem. Vt ergo ad Danielis Angelum reuertamur; obſeruandum eſt, cùm agitur de admirandis operibus, A quæ Deus per ſuos præſtat, tunc Deum ipſum rectè dici oppugnatum, quando ipſius oppugnatur populus: itémque Deum vincere, cùm populus ipſius vincit. Quare nulli mirum videri debet, quod de figura ſuper aquas ſtante dicitur, id de Dei populo eſſe intelligendum.

Cur Danielis 12. Angelus ſuper aquas pedibus nitatur.

Deinde, quòd ſuper aquas figura illa nitatur pedibus; indicat graues difficultates, ingentia pericula & admirabilem in illis firmitudinem, atque conſtantiam. Etenim ſi humano iudicio rem diſpiciamus, qui ſuper aquas graditur, ſuapte vi immergi & ad imum vergere fundū videtur, vt cœpit experiri Petrus Matth. 14.30. *Cùm cœpiſſet mergi, clamauit, &c.* ita Gregorius exponit Hom. 24. in Euāgelia, *Quia diſcipuli* (inquit) *adhuc fluctibus mortalis vitæ inerant, ideo in mari laborabant. Quia autem Redemptor noſter iam* B *corruptionem carnis exceſſerat, ideo poſt reſurrectionem ſuam in litore ſtabat.* Quæ cùm ita ſint, quòd Danielis Angelus in aqua ſtet, ſignificat rectè arctiſſimum & miſerandum rerū ſtatum, quò Dei populus erat deuenturus, Regum Syriæ & Ægypti bellis validiſſimè conflictatus (quæ eſt prophetia cap. 11. Danielis.) Porrò duo illi viri ad vtramque fluminis ripam ſtantes, *vnus hinc, & alius inde*, conſiderandi ſunt eo animo ad ripas fluminis perſtare, vt ſtanti ſuper aquas obſiſtāt ne ad alterutram ripam euadat. Quapropter vterque idoneum erant ſymbolum eorum, qui Dei populum diuexantes in eiuſmodi diſcrimen vocaturi erant, vt populus ipſe deficiendus neceſſariò atque demergendus videretur. Et quidem, quod ad literam ipſam attinet, per vtrumque ripæ vtriuſque virum in ſenſu proximo Reges Syriæ & Ægypti denotantur; qui bellorum tumultu Dei populum C vtrinque captum in maxima pericula, calamitates & ærumnas coniecturi erant. Hic enim eſt proximus literæ ſenſus in eo capite 11. Dan.

Duo viri apud Danielem ad vtrāque fluminis ripam ſtātes quid ſignificent.

Cur Ioannis angelus ſuper mare: at angelus Danielis ſupra flumen ſtet.

Ad primam ergo quæſtionem ſuprà propoſitam reſpondeo, Danielis viſionem ad fluuium accommodari, quia Daniel tunc iuxta fluuium Tigrim erat, vt ipſe expreſſit c. 10. 4. Ioannis autem viſionem ad mare aptari, quia tunc Ioannes erat in Pathmo inſula mari proximus. Quod diſcrimē ipſi ſignificationi fuit perutile. Nā ſi ſitus ſuper aquas denotat magnum ſubmerſionis periculum & vehementem afflictionem; maius erit & grauius maris periculum, quam fluuij: ac proinde tempeſtas ac periculum, quæ in Apocalypſi adumbrantur, grandiora ſunt, quam quæ Daniel in ſenſu proximo vaticinatur. Nam Daniel agit de Antiochi tempore; Apocalypſeos autem mare repræſentat Romani Imperij perſequutionem, qua Chriſtianā D Eccleſiam excindere, & Chriſti delere nomen omni nixum vi contendit. Et quāuis feliciſſimus fuerat ſucceſſus futurus; ideoque Chriſtus dextrum pedem in mare cœpit inferre: ingreſſus tamen ipſe ad maris inſtabilitatem ac tempeſtatem ſiebat. Quòd ſi opponat aliquis altiorem maris profunditatem & editiores ipſius vndas minoris interdum periculi eſſe, quam fluminum aquas: propterea quòd maris vnda, quia craſſior eſt, aliquantò ſit ſecurior, quam fluminis, vt ea ſiue naues, ſiue homines poſſent faciliùs ſuſtinere. Reſpondeo, id etiam ad myſterium non perperam applicari: nam Eccleſia Chriſtiana in maximis calamitatibus minùs adhuc periculi ſubitura erat, quam Iudaicus populus in minoribus.

Cur Ioannis angelus alterum pedem ſuper aquas, alterū ſuper terram: angelus verò Danielis vtrumque ſuper aquas habeat?

Ad ſecundam quæſtionem reſpondeo, Dan. ca. 11. figu- E ratā ſynagogam in ipſa perſecutione, ideoque perſonam illam depingi vtroq; pede innitentem ſuper aquas, & vtrinque circumuentam: at Ioannes in c. 10. non depingit Chriſtianā Eccleſiam in mediâ ipſâ Romani Imperij perſequutione, ſed à Iudaico populo ad Gentes animosè migrantē: ex quo ſubſequutura erat horribilis aduerſus ipſam Eccleſiam perſequutio. Cùm tamen nondum acceſſiſſet perſequutionis ipſi Eccleſiæ imminentis repræſentatio, ſed ſtudij tantùm & contentionis per mediam Gentilitatem gradiendi; ideo congruenter expreſſus fuit Angelus fortis pedē alterum habēs ſupra mare. Quemadmodum Hiſpanicè dicere de aliquo ſolemus eum habere pedem alterum in cymba Charontis: *Tiene ya vn pie en la barca.* Item, *tiene vn pie en el eſtribo.* Quibus locutionibus ſignificamus, illum in equum iam iam velle conſcendere, aut ſatis citò deceſſurum, & tumulo mandandum. Non aliter qui modò pedem alte- F rum habet in mari, quam mox vtrumque habebit ſuper mare perſequutionis Romani Imperij; & oppugnabitur non ſolùm ab Aquilone & Auſtro, ſed etiam ab omnibus quatuor ventis, atque adeò ex omni parte; ac ſi horriſonâ procellâ vndique conquaſſetur.

Cur Daniel. angelus vtrāque manum iurans: angelus Ioannis alterā tantùm attollat?

Ad tertiam quæſtionem ſiue differentiam, reſpondeo, leuare manum eſſe habitum iurantis, conueniénſq; fuiſſe, vt Angelus in viſione Danielis vtrāque manū eleuaret. Nā cùm iuſiurandum eò ſpectet, vt Aquilonaris & Auſtralis Regis perſequutionem aſſeueret intra tres annos & dimidiatum abſoluendam eſſe, oportuit manum vtramque extollere; vt alteram Aquilonaris, alteram Auſtralis conſpiceret: cum vtroque enim habebatur ſermo, cùm Angelus iuramento confirmauit, nec Syriam nec Ægyptum

A potentes fore, ne crudeliſſima perſequutio intra præfinitum trium & dimidij annorum interuallum finiretur. Verumtamen cùm in hoc c. 10. Apocalypſeos iuſiurandum vni Iudaico populo, non verò Gentilico miniſtretur, adeo perelegantèr fuit factum, vt Angelus alteram ſolùm manum attolleret.

NOTATIO III.

De alluſione ad ſacrificium Eliæ; de quo 3. Reg. 18. 38. & ad ſacrificium Nehemiæ; de quo 2. Machab. 1. 20.

Alluſio in hoc angeli pedũ igne ad ignẽ ſacrificij Eliæ.

B IN Angelo qui pedibus igneis per aquas maris ingredi non formidat, ponitur nobis ob oculos ſanctus quidam ignis; qui non ſolùm non extinguitur ab aquis, ſed potiùs eis paſcitur & nutritur. Atque in hoc igne videtur Spiritus ſanctus alludere ad ignem illũ Domini, qui orante Elia *cecidit de cælo, & vorauit holocauſtum, & ligna & lapides, puluerem quoq; & aquam, quæ erat in aquæductu lambens.* Elias. n. qui nouerat, ignem Domini aquis ipſis paſci, *fecit aquæductũ*, quaſi duas aratiunculas in circuitu altaris, & iuſſit aquã bis & ter fundi ſuper holocauſtum & ſuper ligna adeò copioſè, vt viſæ ſint aquæ decurrentes circum altare, & foſſa aquæductus repleta ſit aquâ. Et tunc orante Elia, cecidit ignis de cælo, & omnia deuorauit. Hoc verò Eliæ facinus imitatus eſt Nehemias, vt ſcribitur, 2. Machab. 1. Cùm. n. in puteo ſicco & alto, vbi repoſitus fuerat ignis Domini, loco C ignis inuenta fuiſſet aqua craſſa, eam ipſam aquam iuſſit Nehemias hauriri; *& ipſa aqua aſpergi ſacrificia & ligna. Vtq; hoc factum eſt, & tempus affuit, quo ſol refulſit, qui prius erat in nubilo, accenſus eſt ignis magnus, & conſumpſit ſacrificium. Et ex ſacto ex reſidua aqua iuſſit Nehemias lapides maiores perfundi. Quod vt factum eſt, ex eis flamma accenſa eſt: ſed ex lumine, quod fulſit ab altari, conſumpta eſt.*

Item ad ignẽ Nehemiæ 2. Mac. cap. 1.

Ignem olim Domini, ſiue ſanctũ aquis extingui non potuiſſe.

Conſtat ergo, notum fuiſſe prophetis Dei, eum ignem ſanctũ, qui appellatur ignis Domini, & qui de cælo deſcẽdit, non extingui ab aquis, ſed eis potiùs paſci & augeri. Atque ita dũ Iſaias c. 64. 2. ait, *aquæ arderent igni*; omnino videtur alludere ad ſacrificiũ Eliæ. Elias verò, cùm iubebat adeò magnam aquæ copiam ſuper ſacrificium effundi, reſpexiſſe videtur ad id Cant. 8. n. 6 & 7. *Lampades eius lãpades ignis atque flammarum, aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam.* Atque hæc omnia cohærent etiam optimè cum igneis fortis Angeli pedibus, D quibus aggreditur mare ipſum inflammare. Ignis enim pedum huius fortiſſimi Angeli (nimirum Chriſti Domini) eſt ille idem ignis, de quo c. 8. 5. qui (vt ibi explicauimus) omnino deſumptus eſt ab altari holocauſti, quod erat ex aurichalco, ſeu chalcolibano, & in eo ignis ſemper ardebat: ille ſcilicet ignis miraculoſus, qui de cælo deſcẽdit, vt habetur 2. Paral. 7. 1. vbi agitur de igne altaris, qui per longa ſæcula conſeruatus eſt in templo Salomonis. Et ſimiliter fuerat miraculoſus ignis, qui per plures annos continuè nutritus eſt in tabernaculo Moſis, vt habetur Leuitici 9. 24. Atque poſt captiuitatem etiã Babylonicam, renouatũ eſt ignis de cælo dati miraculum, vt habetur 2. Machab. 1. 20. Nec deſunt, E qui exiſtiment, poſt tres illos annos, quibus templũ Ieroſolymitanum fuit ab Antiocho profanatum, ſimiliter renouatum fuiſſe per miraculum cæleſtem ignem. de quo videri poteſt Serarius noſter 2. Mach. 3. 10. vbi citat Gorionidẽ. Sed vtcunq; hoc ſit; in Apocalypſi proculdubio ignis pedũ Chriſti deſumptus eſt ab igne miraculoſo, qui in Salomonici templi altari ſemper ardebat. Quo tanquam ſymbolo certum eſt, ſignificatum fuiſſe ſpiritualem veræ religionis ignem. De hoc verò veriſſimæ religionis & caritatis igne rectè dicitur, eum eſſe ignem cæleſtem, ſiue ignem Domini, qui aquis ipſis myſticè paſcitur, vt repræſentatũ eſt in Eliæ atque Nehemiæ ſacrificiis. Ex eis enim locis intelligimus cæleſtem ignem (qui eſt idem cum ſacro templi Dei igne,) vbi adſit zelus Eliæ vel Nehemiæ, non ſolùm non extingui ab aquis, ſed eas etiam lambere, & eis paſci & delectari. Et eapropter pedibus igneis (id eſt, illo ſacro igne ardẽtibus) depingitur Chriſtus ingrediẽs vel aggrediens mare; vt deſignetur, eis aquis nutriendum eſſe & augendum ignem F pedum Chriſti. Hic eſt enim ignis ille, quem Chriſtus Dominus venit mittere non ſolùm in terram, ſed etiam in mare.

Ignem altaris Domini fuiſſe miraculoſum.

Accedet verò noſtræ conſiderationi magna lux, ſi animaduertamus, quid voluerit ſanctus deſignare illo miraculo, quod effulſit in ſacrificiis Eliæ atque Nehemiæ; nimirum in igne aquas inflammante, & ardere cogente. Dicet fortaſſe aliquis, non aliud ibi latẽre myſterium, quam oſtenſionem omnipotentiæ Dei, cui ad nutum omnes creaturæ obediunt, & quiduis, vt eius inſtrumenta, operantur. Et facit, quòd hæc ipſa omnipotentia celebretur Sapientiæ capit. 6. & 19. *In eo quòd ignis in aqua valebat ſupra ſuam virtutem: & aqua extinguentis naturæ obliuiſcebatur; & in aqua, quæ omnia extinguit, plus ignis valebat.* Qui- A bus locis reſpicitur ad id Exodi 9. 24. *Grando & ignis miſta pariter ferebantur.* Verùm hæc non eſt myſtica ſignificatio; & myſticum aliquid ab Spiritu ſancto fuiſſe in illo ſacrificiorum miraculo deſignatum perſuadet, tum accurata illa deſcriptio & repetitio; tum verò alluſio Apocal. ad illa miracula, dum deſcribit Angelum fortem per ipſas maris vndas ingredi volentem, vt eas inflammet. Hæc enim, præter generalem illam diuinæ omnipotentiæ oſtenſionem, peculiare aliquod myſterium ſub ea figura latẽre facilè ſuadent. Pro explicatione verò notandum eſt primò, omnia opera Altiſſimi (vt hic Eccleſiaſtici 35. 15.) eſſe *duo, & duo, id eſt, vnum contra vnum.* Conſtat autem, ignis contrarium ſiue oppoſitum eſſe aquam, quia ignem ardentem extinguit aqua, Eccleſiaſtici 3. 33. Quare, cùm ſacri ignis ſignifi- B catio referenda ſit ad ſpiritualem veræ religionis ignem, quo Chriſtus cupit mundũ inflammare; facilè ſtatim cernitur, per aquæ elementum huic igni oppoſitum, repræſentari reſiſtentiam ſeu repugnantiam mundi aduerſus eũ ignem; conatum nempe obſiſtendi Euangelico igni, ac bella & perſequutiones eo fine excitatas, vt penitus extingueretur is ignis, quo Euangelici concionatores, veluti miniſtri diuinæ Prouidentiæ, ſiue vt ſpirituales Chriſti pedes, conabantur mundum inflammare.

Quẽ ſenſum myſticũ Spiritus ſanctus intendiſſe videatur in Eliæ & Nehemiæ ſacrificiis, quando aqua igne arſerunt.

Quid per ſacrũ Dei ignẽ; quid per aquam ei contrariam figuretur.

Deinde obſeruandum eſt prædicationis Euangelicæ officium, eſſe myſticum quoddam ſacrificium, vt ſignificauit Paulus ad Rom. 15. 16. vbi agens de munere ſibi credito, ait, *Propter gratiam, quæ data eſt mihi, vt ſim miniſter Chriſti Ieſu in Gentibus, ſanctificans Euangelium Dei, vt fiat oblatio Gentium accepta, & ſanctificata in Spiritu ſancto.* Vbi ex contextu C euidenter patet, prædicationem Euangelij conſiderari ab Apoſtolo velut myſticum quoddam ſacrificium, cuius ſacrificij ſe ipſum contemplatur ſacerdotem. Atque id propriè ſignificat vox illa *miniſter*, vt patet ex Græco, *εἰς τὸ εἶναί με λειτουργὸν ἱερουργοῦντα.* Hoc ſuppoſito, Paulus ipſe conſiderandus eſt à nobis velut alter Elias, qui magnum ſacrificium Deo offerre parat: per conuerſionem nempe Gentium. Et quamuis non ignoret, myſtici maris, hoc eſt, mundi aquas & fluctus ſuam omnem vim atq; potentiam obiicere & opponere aduerſus ignem cæleſtem, quo opus eſt vt hoſtiæ ardeant, & ſacrificium ritè peragatur (ſic enim natura comparatum eſt, vt aqua cum igne bellum gerat, & eum extinguere conetur:) Apoſtolus tamẽ à Dei ſpiritu edoctus non dubitat, quin cæleſtis ignis ea ipſa antitheſi & reſiſtentia aquarum paſcatur, & quaſi delectatus pugna, lambat aquas, & in eis inflammandis & de- D uorandis delectetur. Atque adeò in diuinæ Prouidentiæ conſilio, ad illud ipſum, quod flagrãtiſſimè cupiebat Apoſtolus, nempe vt ſacrificium cæleſti igne arderet; ad hoc ipſum valde conducebat, vt hoſtiæ & altare, & lignorum ſtrues, & omnia priùs aquis perſequutionis & contradictionis non ſolùm aſpergantur, ſed imbuãtur & madefiãt. Quemadmodum in Eliæ ſacrificio repræſentatũ eſt. Quãobrem non ſolùm non perhorreſcit Paulus perſequutionem, ſed potiùs in ea gloriatur, & in aquæ affluentia & redundantia ſuperabundabat ille gaudio & exultatione. Nouit enim Dei eſſe conſilium, vt poſtquam aquæ viſæ ſint ſuper altare decurriſſe, & foſſam aquæductus repleſſe, tunc ad myſtici Eliæ preces ignis è cælo conſumat holocauſtum, & aquas ipſas ardere cogat.

Prædicationis Euangelicæ officiũ eſſe myſticum quoddam ſacrificium.

E Iam verò in Eliæ ſacrificio facilè cernitur, carnes illas, quæ Deo offerebantur, ſymbolum geſſiſſe eorum Gentilium, qui a Paulo per eorum conuerſionem oblati ſunt Deo. Conſideratis enim ſupra allatis Pauli verbis, & applicatis ad ſacrificium Eliæ, carnibus oblatis omnino reſpondent Gentes ad fidem Euangelij conuerſæ. Sicut etiam ligni ſuggeſtus, ipſa Pauli prædicatio; ac duodecim lapidibus magnis, quibus Eliæ altare extructum eſt, duodecim ſymboli Apoſtolici veritates. Hæc verò omnia viſa ſunt perſequutionis Gentilicæ aquis perfuſa & madefacta, cùm Chriſtianorum ſanguine madebat terra: & quò maior fuit perfuſio & madefactio, eò perfectior fuit effectus, quem myſticus Elias tantopere optabat, nempe vt miraculoſo illo ſacrificio conuincerentur homines, nullum alium eſſe verum Deum, niſi eum, cui a myſtico Elia eiuſmodi ſacrificium oblatum erat. Et propterea ignis quaſi exultans F atque triumphans lambebat aquas, vt expreſſit Scriptura, & puluerem & ligna deuorabat, & lapides cum aquis lambere videbatur.

Carnes in Eliæ ſacrificio oblatæ quid adumbrent.

Germanum demq; illius antiqui miraculi myſteriũ, ſeu myſtica ſignificatio ab Spiritu ſancto intenta, fuit, eò magis acceptũ fore Deo Apoſtolicæ prædicationis ſacrificiũ, & eò præſtantiorem fore illius effectum, quo maior eſſet contradictio mundi aduerſus cæleſtem ignem. Et eapropter Chriſtus Dominus in ſuis miniſtris non ſolùm non reformidat ingreſſum in mare, neque eius aquas putat præualituras ad extinguendum pedum ipſius ignem; ſed potiùs certus eſt atque ſecurus eò fore maiorem myſtici ſacrificij efficaciam, eò maiorem Dei beneplaciti ſignificationem, & eò maiorem ſanctificationis effectum, quem cæleſtis ignis virtus operatur; quo abondantior fuerit maleſactio, & aquarum decurrentium repugnantia.

Eodem ſpectat, quod de Nehemiæ ſacrificio legimus 2. Machab. 1. vbi videre eſt, non cecidiſſe animo Nehemiam, (cuius nomen conſolationem ſonat) cùm videret in eo loco, in quo ignis cæleſtis quęrebatur, loco ignis, rem illi omnino oppoſitam fuiſſe repertam, aquam ſcilicet craſſã. Hoc enim euentu minimè commotus, gaudet potiùs ſuũ ſacrificium aqua illa craſſa atque adeò magna illa contrarietate aſpergi & madefieri: ſecutur, citò fore vt nebula ſolis fulgori cedat, id eſt, vt obſcuritas & aduerſitas in proſperitatem conuertatur, & incenſo diuinitus igne magna cum Dei gloria abſumatur ſacrificium. Tunc verò fore, vt quidquid ex perſequutione ſiue contradictione illa craſſa ſuperent, huic vſui deſeruiat, nimirũ vt maiores altaris lapides iterũ aqua illa perfundãtur, & madefiant, & ex bello, quod aduerſus Apoſtolici ſymboli veritates geretur, fieri vt diſputationis & contẽtionis flãma incẽdatur (in flãma.n. quę tãdiu durat, dũ igni reſiſtitur, elegãter ſignificatur bellum atque contentio, vt annotauimus in id Pſal. 17. 9. *Ignis à facie eius exarſit.*) & demum contentionis flammam excipiat fulgentius lumen quod à religionis altari egredietur, & omnem contentionis flammam abſumet; atque ea ratione omnia in maiorem Altiſſimi gloriam redundabũt.

Denique ſi ad ſignificandam cæleſtis ignis, id eſt, veræ religionis à Deo approbatæ vim & efficaciam, (quæ perſequutionib. non minuitur, ſed potiùs alitur, & perſequutores glorioſè triumphat,) ſi ad hanc, inquam, virtutem ſignificandam appoſitiſſimè deſeruierunt hiſtoriæ, quas ſacra Scriptura narrat de igne Eliæ, 3. Reg. 18. 38. & de igne Nehemiæ, 2. Machab. 1. 20. quantò maioris momenti & energiæ erit ad eandem ſignificationem id, quod ſibi oſtenſum eſſe narrat Ioannes in hoc cap. 10. nempe Angelum fortem pedibus igneis per ipſum mare ingredi, vt illud accendat? Quod eſt dicere, ignem illum cæleſtem, quem in ſuis pedibus Chriſtus gerit, non ſolùm præualere aduerſus aliquam aquæ copiam, qua aſperſum eſt ſacrificium; ſed etiam aduerſus immenſam aquarũ vim, quam maris nomen repræſentat.

TEXTVS.

Verſ. 3. *Et clamauit voce magna, quemadmodum cùm leo rugit: & cùm clamaſſet, loquuta ſunt ſeptem tonitrua voces ſuas.*

4. *Et cùm loquuta fuiſſent ſeptem tonitrua voces ſuas, ego ſcripturus eram: & audiui vocẽ de cælo dicentem mihi; Signa quæ loquuta ſunt ſeptem tonitrua, & noli ea ſcribere.*

COMMENTARIVS.

Magno Angeli clamori ſeptem tonitrua, echo inſtar, reſpondere.

E*T clamauit voce magna, quemadmodum cùm leo rugit.*] Huic clamori ſiue rugitui reſpondent quodammodo atque aſſonant ſeptem tonitruorum voces. Quapropter neceſſe eſt, huius clamoris ſenſum optimè cum ſeptem tonitruis connecti. Cùm igitur vox ſeptem tonitruorum ſit neceſſariò referenda ad Chriſti & Eccleſiæ victorias ex Gentibus partas, hoc eſt ad ipſarum Gentium conuerſionem (vt ſtatim videbimus) eodem etiam ſpectare debet leonis rugitus.

Quid ſeptem tonitrua denotent.

Declaratur ſeptem tonitruorũ ſignificatio difficultatis oppoſita ſolutione.

Obiiciet tamen aliquis, Gentium conuerſionem eſſe Chriſtianæ Eccleſiæ lætiſſimam ac celeberrimam: cùm tamen leonis rugitus ſit valdè terribilis; iuxta id Amos 3. 8. *Leo rugiet, quis non timebit?* Reſpondeo hunc Chriſti rugitum, de quo in præſenti, eſſe quidem formidabilem dæmonibus: denotat enim certiſſimam Chriſti expectationem, fore vt ab eis prædam ſit ablaturus. Cui ſignificationi fauent eiuſdem Prophetæ Amos verba in eodem cap. num. 4. ait enim, *Nunquid rugiet leo, niſi habuerit prædam?* Rugitus enim leonis innuit Chriſti alacritatem atque lætitiam, qua pro certo habebat, cùm per Gentilitatem ipſe ſuccederet, ipſam veræ religionis igne accenſum iri. Quòd ſi opus eſt, vt rugitus A iſte Chriſti furorem, iramque deſignet: facit ſimiliter ad rem, quòd huiuſmodi clamor ſignificet, quantopere Chriſtus Redemptor noſter Iudaici populi amentiam ac pertinaciam doleat, ac pariter deteſtetur. Itaque clamor hic vna ex parte feſtiuus eſt, ex altera verò horribilis etiam & Iudaico populo diras & grauiſſima ſupplicia interminans. Et quatenus feſtiuus eſt, denotat ſimul iram Chriſti contra Gentium idololatriam, & ipſius idololatriæ vaſtandæ contentionem; quæ eſt myſtica ira, quam vocat Apocalypſis *iram nouiſſimam*, vt ſuo loco B explicabitur.

Et cùm clamaſſet, loquuta ſunt ſeptem tonitrua voces ſuas.] Hęc ſeptem tonitrua ſunt velut echo clamoris Chriſti. Quod ſi ita concipiamus; dicere poſſumus eſſe echo heptaphonam; qualem refert Plinius lib. 36. cap. 15. vbi vox eadem ſepties reddebatur. Verum eſt tamen, ſeptem tonitruorum voces nonnihil eſſe inter ſe diuerſas, id eſt, non omnino ſimiles, vt ſtatim planum fiet.

Obſeruandum tamen inprimis eſt, Ioannem hîc cum articulo loqui; quaſi diceret ſeptem illa tonitrua loquuta fuiſſe voces ſuas; ſupponit igitur eſſe C ſeptem aliqua tonitrua inſignia ac notabilia. Quare cùm Apocalypſis ex variis ad inſigniores Scripturæ locos alluſionibus vndique elegantiſſimè compingatur; ſi deprehenderemus ſeptem tonitruorum mentionem in inſigni aliquo veteris Inſtrumenti loco; næ ad eiuſmodi locum in hoc capite haberi reſpectum haberemus. Aſſero igitur, alluſionem hîc fieri proculdubio ad Pſalm. 28. vbi ſepties repetitur vox Domini. Conſtat autem iuxta Scripturæ phraſim vocem Domini eſſe idem, quod tonitruum. Quamobrem perinde eſt dixiſſe Ioannem ad fortis Angeli clamorem, D *Loquuta ſunt ſeptem tonitrua voces ſuas*: ac ſi diceret, hîc vt in proprio loco interſerendum eſſe Pſalm. 28. Atque hac ipſa alluſione ad ipſum Pſalmum magnopere confirmatur, Angeli ingreſſum ignito pede in mare, & eiuſdem Angeli clamorem, atque iuramentum, omnia hæc ſpectare debere ad ingentem fructum & emolumentum, quod ex Euangelij prædicatione ad Gẽtes fuerat percipiendum. Conſtat enim Pſalmi 28. argumentum (& eorum præſertim, quæ Dauid ait in his verſibus, in quibus de ſeptem tonitruis ſub Dei vocum nomine agere videtur) non eſſe aliud, quàm Gentilitatis conuerſionem. E Et quia tum Pſalmum illum inter ceteros Dauidicos excellentiſſimum reputo, tum etiam ex hac alluſione lux clariſſima toti Apocalypſi oboritur: ideò Pſalmum integrum ſeorſum explicare eſt animus. Verùm, quia ipſius expoſitio longiuſcula eſt; omittatur nunc, & cum aliis Pſalmis atque inſignibus Scripturæ locis, ad quos alludit Apocalypſis, ſuum in locum reſeruetur.

In ſeptem tonitruis alluſionẽ includi ad Pſ. 28.

Verſ. 4. *Quid tunc Ioannes ſcribere voluerit.*

Quod ſit Pſalmi 28. argumentũ.

Ego ſcripturus eram.] Explicat his verbis Ioannes mirificam voluptatem, quam percepit ex Pſalmi 28. intelligentia; quæ voluptas tanta fuit, vt Pſalmi illius explanationem literis protinus libenter F mandaret, niſi illam prætermittere iuberetur; videlicet ne hac ratione nimiùm perſpicuè loqueretur iis de rebus, quas tunc arcanas & ſymbolorum inuolucris conſignatas eſſe oportebat. Namque ille Pſalmus diſtinctè agit de futura totius Romani Imperij ad Chriſti fidem conuerſione: & qua ratione congruens maximè fuit Apocalypſin obſcurè conſcribi; eadem oportuit, ne ſenſus Pſalmi 28. dilucidè tunc literarum monumentis proderetur; de quo diximus in prolegomenis notat. 13. Sed aduertat, obſecro, lector, quanti æſtimet Ioannes Pſalmum 28. atque ipſius myſterium, necnon congruentem rationem, quapropter tunc decuit eius declaratio- A nem ſilentio inuolui; ac proinde quantum fuerit Dei beneficium, quòd poſtea Pſalmi illius cognitionem atque intelligentiam Eccleſiæ fuerit impertitus.

Quid innuat locutio illa, ſigna quæ locuta ſūt, &c.

Phraſis illa, *ſigna* vel obſigna *quæ loquuta ſunt ſeptem tonitrua*, meo iudicio indicat Pſalmum illum fuiſſe quaſi librum ſignatum; quia ipſius myſterium non planè percipiebatur. Reſignauit autem Deus ſigillum, vt Ioannes reſeratam legeret chartam, id eſt, intelligeret myſterium. Quare, cùm iubetur librum ſiue chartam obſignare, idem eſt, ac ſi ei diceretur, ne myſterium reconditum patefaciat; ſed vt erat occultum, dimittat. Quo quaſi nouum obduxit Ioannes velamen; eiuſmodi tamen, B quod ſenſum obtegens, retegat pariter, plurima de reconditis inibi myſteriis ſupereſſe dicenda, non ſecus ac de Timantis velo antiquorum annalibus proditum eſt.

TEXTVS.

Vbi de iuramento Angeli.

Verſ. 5. *Et Angelus, quem vidi ſtantem ſuper mare & ſuper terram, leuauit manum ſuam ad cælum.*

6. *Et iurauit per viuentem in ſæcula ſæculorum, qui creauit cælum & ea quæ in eo ſunt; & terram, & ea quæ in ea ſunt; & mare, & ea quæ in eo ſunt; quia tempus nō erit ampliùs.*

7. *Sed in diebus vocis ſeptimi Angeli, cùm cæperit tuba canere, conſummabitur myſterium Dei; ſicut euangelizauit per ſeruos ſuos Prophetas.*

COMMENTARIVS.

Leuare manum, iurantis habitus.

LEVARE manum, habitus eſt iurantis, vt bene Pererius tom. 3. in Geneſeos caput 14. num. 22. & Ribera hîc. Si autem iurare eſt Deum adducere teſtem: proprius iuramenti locus erit, quando quod iuratur, Dei confirmatur teſtimonio. Ideóque iurare eſt aſſeuerare illud, quod ipſe iuro, diuino teſtimonio roborari: ac proinde rem eſſe Deo teſtificatam. Atque id eſt manum attollere, Deum ſcilicet E indice deſignare, affirmaréque Deum eſſe, qui quod ipſe aſſero, confirmat.

Verſ. 6. *Mira iurādi & Deū ſignificādi ratio.*

Qui creauit cælum, & ea quæ in eo ſunt; & terram, & ea quæ in ea ſunt; & mare, &c.] Mira ſanè iuriſiurādi ratio, per cæli effectorem, & eorum, quæ cæli ambitu continentur; per terræ, & quæ ipſa coërcet; per maris, & quæ in ſe includit. Et quidem cùm Scriptura neutiquam inaniter verba multiplicet; reddere oportet rationem, quorſum ad Deum denotandum tot verba in hoc iuramento multiplicauerit?

Nota ergo, frequentem vſum eſſe, vt noua epi- F thera, quæ Deo tribuuntur in aliquo iuramento, aliquod egregiè factum celebrent. Vide Ierem. 16. 15. & c. 23. 7. *Ecce dies veniunt, & non dicetur vltrà; Viuit Dominus, qui eduxit Iſraël de terra Ægypti; ſed, Viuit Dominus, qui eduxit Iſraël de terra Aquilonis, & vniuerſis terris, ad quas eiecit eos.* Secundò nota, dignum eſſe ſapientibus viris, vt peculiare epitheton, quod in iuramento aliquo attribuunt Deo, congruat illi rei; quam iuramento ipſo aſſeuerare intendunt. Vtrunque igitur eleganter coniungitur in longa hac periphraſi, quæ in Angeli fortis iuramento affirmatur de Deo. Etenim nouum facinus egregium, quod in hoc verborum anfractu celebratur, illud eſt; Deum ſcilicet, qui Chriſtianæ Eccleſiæ auctor eſt, minimè contentum, quòd Iudæos ad ipſam Eccleſiam acciuerit, ſuam etiam Euangelij lucem Gētibus impertiri velle; tanquam vniuerſalem vtriuſque populi parentem & effectorem. Atque hoc eſt, quod nouus hic verborum circuitus adſcribit Deo: cuius ſignificationis rationem, vt è re Apocalypſeos eſſet, eiuſmodi fuiſſe oportuit, quæ ipſamet Apocalypſeos ſymbola vſurparent; iuxta quorum acceptionem, cæli nomen denotat (vt vidimus aliàs) Chriſtianam Eccleſiam & diuinæ gratiæ bona; terra verò Iudaicum populum; & mare, populum Gentilium. Quamobrem iuriſiurandi per longam periodum ducti ſenſus eſt eiuſmodi; vt Angelus obteſtetur Deum, qui nouum Chriſtianæ Eccleſiæ cęlum, qui ſynagogæ terram, qui Gentilitatis mare condidit.

Huius iuramenti periphraſim a nobis re, ſed ſubiecta ma-

tria eſſe apprimè congruentem.

Quid per huiuſmodi periphraſim ſignificetur.

Cur in ſingulis addat angelus, & ea quæ in eo ſunt?

Quòd autem non nudè & abſolutè dicat cælum, terram, & mare; ſed in ſingulis adiungat, *& ea quæ in eo ſunt*, id ſanè non vacat energia. Quo ſignificetur nullum eſſe ſiue in myſtico cælo Chri- C ſtianum, ſiue Iudæum in terra myſtica, ſiue in myſtico mari Gentilem; quem non creauerit Deus, & de quo peculiarem non habeat curam: ac proinde Dei ipſius prouidentiam ad ſingulos non populos modò, ſed homines etiam ſeſe extendere; nec aliquem à ſingulari hac prouidentia ſubduci. Deinde ipſi Deo curæ eſſe, vt myſticæ noui cæli ſtellæ benignos ſuos influxus & impreſſiones, non ad Iudæorum tantùm terram, ſed etiam ad Gentilium mare deriuent. Atque vt etiam peculiariter hæc vel illa ſtella in hunc vel illum angulum Gentilitatis, benignitatis ſuæ influxum mittat; & lucem ſuam impertiatur huic vel illi familiæ vel domui. D Hoc fuit nouum Dei facinus, in quod intendit oculos nec immeritò fortis hic Angelus, vt in rem ad maximam Dei gloriam, & Eccleſiæ pariter beneficium redundaturam. Verùm non ideò ſolùm; ſed quia ad illud quod fortis Angelus affirmare volebat, nihil æquè poterat conducere. Etenim (vt mox videbimus) affirmare erat animus, Iudaici populi repulſam & Gentilici electionem, iuxta Diuinæ prouidentiæ decretum, iam iam reapſe complenda imminere. Et cum hoc ſenſu mirè conſonat ſupradictus verborum ambitus, qua ratione explicuimus.

Quorſū ſæcula ſæculorū, ſiue æternitatis mentio in hoc iuramento?

Ad hanc periphraſim verba illa adiunguntur, *Iurauit per viuentem in ſæcula ſæculorū*, quæ iuriſiurādi ratio ex Danielis c. 12. 7. mutuata eſt (quem ad locum alluditur in hoc Angeli iuramēto, vt vidimus nota 2.) Nam ille Angelus, de quo ibi Daniel, iurauit *per viuentem in æternum*. Et tā in Daniele, quàm in Apocalypſi magnam habet congruentiam mentio æternitatis Dei, quando ſingulatim agitur de præfinito aliquo temporis ſpatio. Namque æternum decet Deum præſcribere tempora; & quantumuis immutentur ac perturbentur omnia, ipſum tamen (quippe qui in æternum viuit) ſtabilem ſemper firmúmque perſiſtere.

Quid ſit, Tēpus non amplius fore.

Quia tempus non erit amplius.] Multi autumant, horum verborum non alium eſſe poſſe ſenſum, niſi vt affirment, extremi iudicij diem temporibus ac ſæculis terminum impoſituram; atque adeò aſſeuerent, quando expletur vaticinium, quod per vtrumque Angeli fortis pedem in terra & in mari ſitum portenditur, tunc demùm affore vniuerſalis iudicij diem. Mihi quidem interpretationem

Alterum interpretatio.

tionem huiuſmodi refellere non eſt animus, non A mens, non conſilium. Sequatur ſanè per me quicũque volet: vtinam eo argumenti filo, ac ſerie, quæ totum contextum aptè & conſequenter connectat. Illud mei muneris eſt, vt oſtendam; in eo, quẽ ſequor ſenſum (videlicet de Iudaici populi reprobatione, & electione Gentilici) conuenientem ſatis fuiſſe Scripturæ loquutionem, *Quia hoc tempus non erit amplius.*

Auctoris interpretatio de tempore non ampliùs futuro.

Hoc vt probem, aduertatur oportet; licèt verũ omnino ſit, improbis omnibus in huius vitæ decurſu ſpatium ſupereſſe temporis, quo per auxiliũ B Dei ſufficiens poſſint à ſuis flagitiis reſipiſcere; non tamen minùs eſſe certum, peccatorem, poſtquàm à Deo fuit propter ſua ſcelera derelictus & obduratus, neutiquam fore ampliùs conuertendum. Quare ingens difficultas, quæ eſt in peccatoris obcæcati conuerſione, & certa Dei præſcientia illum nequaquam conuerſum iri, hæc inquam, ſufficiunt vt veriſſimè dicatur, huiuſmodi ſceleratis hominibus finitum iam eſſe tempus, quo Deus ipſorum ſalutem efficaciter procuraret. Ad hunc ergo infeliciſſimum ſtatum ſignificandum dicitur verè ac ſignificanter, cùm Deus peccatorem aliquem dere- C linquit, indurat, & obcæcat; huiuſmodi peccatori tempus non eſſe ampliùs.

Iudaici populi obduratio & derelictio à Chriſto parabolicè prædicta.

Secundò animaduertendum eſt, ad eum modum, quo obdurato peccatori tẽpus non eſſe ampliùs dicimus; loqui etiam Scripturã de Iudæorum populo. Vide Lucam 13.6. *Arborem fici habebat quidã plantatam in vinea ſua, & venit quærens fructum in ea, & non inuenit. Dixit autem ad cultorem vineæ: Ecce anni tres ſunt, ex quo venio, quærens fructũ in ficulnea hac, & non inuenio. Succide ergo illam: vt quid etiam terram occupat? At ille reſpondens dicit illi; Domine dimitte illam & hoc anno, vſque dum fodiam circa illam, & mittam ſtercora. Et ſi quidem fecerit fructum; ſin autem, in futurũ* D *ſuccides eam.* In hac allegoria quis non videat, ſpatium illius anni fico concedi, eoque peracto tempus illi non eſſe ampliùs; id eſt, vt conferantur peculiaria in eam beneficia, & interim nõ euellatur? Quis etiam neſciat, *ſuccidere* in ea allegoria idẽ eſſe, quod abiicere Iudæorum populum, & in eorũ locum Gentiles electos ſufficere? Videatur Sapientiæ 12.20. vbi agitur de tempore, quod Deus Ægyptiis conceſſit; *ſi enim inimicos ſeruorum tuorum, & debitos morti cum tanta cruciaſti attentione & obſtinatione, dans tempus & locum, per quẽ poſſent mutari à malitia.* Ergo, quãdo excæcauit iam illos & indurauit, aptiſſimè dicetur non dediſſe eis ampliùs tempus.

Difficultatis nodus in noſtra expoſitione ſoluitur.

Dicet tamen aliquis; ſi ageretur de obduratione E & excæcatione populi Iudaici, nõ diceret Scriptura, *Tempus non erit amplius.* Certiſſimum namq; eſt, Iudæos ſub mundi finem demum conuertendos; *Quia cæcitas ex parte contigit in Iſrael; donec plenitudo Gentiũ intraret, & ſic omnis Iſrael ſaluus fieret*; ad Rõ. 11.26. Reſpondeo, quemadmodũ abſolutè ait Scriptura, ſuccidendã eſſe ficũ, niſi illius anni ſibi conceſſi ſpatio fructũ afferret (id eſt, fructum pœnitentiæ,) ita etiã abſolutè aſſeri, *Tempus non eſſe amplius,* illis videlicet, quos Deus ſe derelicturum minabatur. F Ipſorũ verò poſteris perſpicuũ eſt ianuã in Scriptura non occludi; ſed potiùs in diuinæ prouidentiæ conſilio, conuerſionẽ gentium fore inſtrumentum, vt poſteà Iſraeliticus tandem populus cõuerteret. Hæc autem veritas nihil obſtat, quin veriſſimè dictum ſit, Iſraelem in illis primæuæ Eccleſiæ temporibus à Deo fuiſſe obduratum & obcæcatum; poſtquàm pœnitentiæ tempus illi fuit benignè elargitus. Atque ita affirmat tunc Angelus abſoluto tempore non eſſe illi ampliùs concedendũ tempus. His addo; cùm tot ſæculis obduratio Iudæorum eſſet duratura; quamuis ſint tandẽ in mũdi fine conuertendi, nihilominus ſi ad primæuæ Eccleſię tempus reſpiciatur, rectè dici potuit; *Tempus non erit amplius.* Quemadmodum Ezech. 30. nu. 13. *Dux de terra Ægypti non erit amplius,* ſcilicet illis temporibus, de quibus in eo capite ſermo eſt.

Iudæorum cõuerſionem ſub mundi exitũ futuram non obſtare huius iuramenti perpetuitati.

Simili etiam phraſi dicitur Daniel. 8.19. *Quoniam habet tempus finem ſuum.* Etenim licèt hæc verba à nonnullis referantur ad Antichriſti tempus, quod erit prope diem Iudicij; in ſenſu tamen proximo ſermo omnino eſt de tempore Antiochi, vt patet ex contextu; déque ipſius interitu, quo imponeret Deus finem perſequutioni ab ipſo Antiocho contra Iſraeliticum populum excitandæ.

Confirmatur inſuper noſtra explicatio; quia ex contextu patet, in fine eius temporis, de quo hic eſt ſermo, conſummandum eſſe Dei myſterium. Iurat enim Angelus, *quia tempus non erit amplius, ſed conſummabitur myſterium Dei.* Atqui conſummatio myſterij Dei, vt ſtatim videbimus, referẽda omnino eſt ad repulſam Iudaici populi & Gentilici electionẽ. Igitur illa verba, *Tempus non erit ampliùs,* referri debent ad pœnitentiæ ſpatium, quod Deus Iudaico populo ante ficus ſucciſionem conceſſit.

Hoc angeli fortis iuramentum reſpondere iuramento angeli Danielis.

Præter hæc, iuramentum hoc angeli fortis reſpondet iuramento illi angeli Daniel. 12.7. vbi dicitur ille Angelus iuraſſe *per viuẽtem in æternũ, quia in tempus & tempora, & dimidium temporis complebitur diſperſio manus populi ſancti,* quod eſt dicere, perſequutionis Antiochi ſpatium per tres annos cũ dimidio duraturum fore, vt dicetur cap. 11. Ex vtriuſque ergo iuramenti collatione, cùm in Apocalypſi dicitur, *tempus non erit amplius,* elicitur huius phraſis ſenſum fore, peracto trium annorum & dimidiati interuallo (quo permiſſurus eſt Deus, vt Chriſtianus populus à Iudaico affligatur) mox ſonaturam eſſe ſeptimam tubam, & Iſraeliticum populum excæcatum ac derelictum à Deo permanſurum. Cohæret cum hac explicatione, quod cap. 11.2. (vbi idem etiam proſequitur argumentum) perſpicuè dicitur, perſequutionem videlicet, de qua agitur, duos & quadraginta menſes, (ſiue quod idem eſt, mille ducentos ſexaginta dies) eſſe duraturam. Quod ipſum planè eſt in ipſa illa Danielis loquutione ſignificatum, *tempus & tempora & dimidium temporis.* Si ergo myſticum temporis ſpatium per tres annos & dimidiatum extenditur; non video, quo pacto poſſit hic terminus ad vltimum iudicij diem referri. Licèt enim tempus, quo duratura eſt Antichriſti perſequutio, ſuſpicentur multi tres annos & dimidium fore; tempus autem, quod reliquum erit ad ipſum vſque iudicij diem, hoc annorum trium & dimidij termino minimè coërcebitur. Quare ſi opus eſt, vt verba illa *tempus non erit ampliùs.* ſignificent interuallum illud, quod concedit Deus, eſſe trium annorum cum dimidio; qui ſequitur ſenſus, non poteſt de iudicij die intelligi. Communi namque conſenſione receptum eſt, poſt tres annos & dimidium perſequutionis Antichriſti, aliquid adhuc temporis remanſurum peccatoribus; vt à ſceleribus, ſi velint, reſipiſcant. Hæc eſt nec leuis difficultas in eorum explicatione, qui verba hæc, *Tempus non erit ampliùs,* ad poſtremi Iudicij diem referenda cenſent. At in noſtra interpretatione omnia apprimè conſentiunt. Nam ſpatium perſequutionis Iudæorum ſunt tres illi anni & dimidiatus, de quibus cap. 11. myſticè tamen ſumpti, vt ibi conſtabit. Nunc autem iurat Angelus fortis, finito illius temporis ſpatio, tempus non ampliùs fore; id eſt, finiendum eſſe tunc Iudæis tempus, & Gentibus inceptu-

Antichriſti perſecutionem, iuxta aliquorum opinionem, tres annos cũ dimidio duraturam.

ceptu-

A ceptutum. Atque hoc eſt magnum illud Dei myſterium, quod in ipſo contextu ſequitur.

Verſ. 7. Verũ hæc verba, In diebus vocis ſeptimi Angeli, *ſint ad extremum iudicij referenda?*

Sed in diebus vocis ſeptimi Angeli, cùm cœperit tuba canere, cõſummabitur myſterium Dei.] Multi hæc verba ad diem Iudicij pertinere contendunt. Cæterùm ad declarationem hanc adſtruendam, apta applicatio myſteriorum libri ſignati & ſex plagarum, quæ ſunt hactenus deſcriptæ, aditum præmuniſſent oporteret, vt viam ſtrauiſſent iis, quæ conſequuntur: ita vt appareret, congruenter in hoc loco & conſectariò ad ea, quæ & antecedunt & ſubſequuntur, mentionem ſeu vaticinium de die iudicij interponi. B An verò id fuerit hactenus ab aliquo præſtitum, aliorum iudicium eſto. Certè in noſtra explicatione, niſi me valdè fallo, filum huc vſque fuit continuatum, & ænigmatis applicatio ita producta, vt ſeptimæ tubæ myſterium nõ aliud eſſe poſſit, niſi obduratio Iudæorum, & Gentilium electio. Cùm autem ad finem capitis 11. perueniemus, vbi ſeptimus Angelus tuba canit, videbimus cum hac eadem ſignificatione appoſitè congruere, quod Ioannes vidit, quo tempore tuba ſeptima perſonuit. C Interim valida eſt noſtræ explanationis confirmatio, phraſis illa, qua fortis Angelus vtitur, *Conſummabitur myſterium Dei.* Præſertim cùm myſterij nomen Græcè habeat articulum: quod argumẽto eſt ſermonẽ hic eſſe de noto ac celebri myſterio, cui proinde nomen myſterij Dei, iuxta Chriſti & Apoſtolorum phraſim, debeatur. Atqui Iudaici populi reprobationi & Gentilici electioni luce clarius eſt mirificè nomen myſterij Dei quadrare. Vide ad Rom. 11. 25. *Nolo vos ignorare myſterium hoc, vt non ſitis vobis ipſis ſapientes: quia cæcitas ex parte contigit in Iſrael, donec plenitudo Gentiũ intraret.* D Et ad Epheſ. 3. n. 4. *In myſterio Chriſti, quod nunc reuelatũ eſt: Gentes eſſe cohæredes & concorporales & comparticipes promiſſionis eius in Chriſto.* Et ad Coloſſ. 1. 25. *Myſterium, quod abſconditum fuit à ſæculis, nunc autem manifeſtum eſt ſanctis; quibus voluit Deus notas facere diuitias ſacramenti huius in Gentibus.*

Alia expoſitio pro parte affirmatiua.

Auctoris ſententia exponentis de obduratione Iudæorum & Gentium electione.

Ratio ergo ipſa, & verba Pauli nos docent, nomen, *myſterium*, non eſſe aptum ad Iudicij diẽ. Nã de die Iudicij non obſcurè loquitur Scriptura; neque ad veritatem huiuſmodi enunciandam opus erat ænigmatibus & myſticis ſignificationibus; ſed perſpicuis potiùs verbis: nec veritas de die Iudicij Iudaico populo erat ignota. E At Iudaicum populũ fore reprobandum, & Gentilicum illius loco eligendum; id verò figuris pluribus myſticis fuerat præſignificatum; & res erat abdita adhuc & arcana, quam ait Paulus ſuo tempore fuiſſe à Deo reuelatam.

Myſterij nomen in ſacris ad Iudæorũ reprobationem & electionem Gentium referri.

Iam ad diem Iudicij deſignandum non erat ad rem phraſis illa, *In diebus vocis ſeptimi Angeli.* Nam conuocatio ad iudicium futura eſt *in momento, & ictu oculi in nouiſſima tuba*, 1. ad Cor. 15. 52. Indurationi autem & excæcationi Iudaici populi optimè cõuenit illa phraſis *In diebus vocis ſeptimi Angeli.* F Nam Iudæorum omnium obduratio non vno eodémque die fuit; ſed paulatim hi alio die, illi in alio ſũt obdurati. Quare magnam habet energiam modus ille loquendi, *In diebus vocis ſeptimi Angeli.* Atque quo gradu ianua populo Iudaico paulatim occludebatur, eodem reſerabatur Gentibus. Nam viros Apoſtolicos à Iudæis vexatos, afflictos, atq; repulſos Deus ad Gentium procurandam dimittebat ſalutem. Quamobrem animi conceptio in hoc loco debet eſſe eiuſmodi, vt ſeptima tuba nõ ſemel, ſed per dies multos inſonuerit; & ex quo percrepare cœpit, cœperit etiam Dei myſterium conſummari, id eſt, reddi manifeſta Iudæorum obcæcatio & A electio Gentilium; atque adeò Iudaici populi diminutionem fuiſſe diuitias gentium, vt Paulus loquitur ad Rom. 11. 12.

Myſterij nomen non ita apte diei Iudicij quadrare.

Cur dixerit In diebus vocis ſeptimi Angeli?

Sicut euangelizauit per ſeruos ſuos Prophetas.] Nec clariùs video, vbi Euangelij nomen ad diei Iudicij prophetiam accommodetur. Etenim licèt iuſtis ſit nuncius lætiſſimus; in ſacræ tamen Scripturæ vſu Euangelium videtur eſſe potiſſimùm bonus nuncius iis, qui in luto & ſqualore iacent, nec eiuſmodi nuncium bonum ſperant. Huiuſmodi autem nuncium Gentilibus Deus per ſuos Prophetas B miſerat; ſed nondum ad illorum aures peruenerat. atque ita obduratione, & excæcatione populi Iudaici factum eſt, vt myſterium priùs à Prophetis tectè & obſcurè indicatum tandem aliquando conſummaretur, & palàm fieret.

TEXTVS.

C *De libro dulci in ore & amaro in ventre.*

Verſ. 8. *Et audiui vocem de cælo iterum loquentem mecum & dicentem; vade & accipe librum apertum de manu angeli ſtantis ſuper mare & ſuper terram.*

9. *Et abij ad Angelum dicens ei, vt daret mihi librum: & dixit mihi; Accipe librum & deuora illum: & faciet amaricari ventrem tuum; ſed in ore tuo erit dulce tanquam mel.*

D 10. *Et accepi librum de manu Angeli, & deuoraui illum: & erat in ore meo tanquam mel dulce: & cùm deuoraſſem eum, amaricatus eſt venter meus.*

COMMENTARIVS.

LIBER hic, quem Ioannes ab Angelo flagitare iubetur, ſemper in Græco per tertium diminutiuum effertur βιβλιδάριον, vt ſuprà adnotauimus verſu 2. qui eſt libellus valdè exiguus. Et quidem non abſque myſterio peculiari vtitur hic Apocalypſis quater nomine ita diminuto. E Cùm autem quæ in hoc capite antecedunt, referantur ad Iudæorum reprobationem & electionem Gentilium, contextus ipſe nos impellit, vt inueſtigemus, vtrũ in ſacris Literis reperiatur aliquid valdè abbreuiatum in populi Iudæorum reprobatione & Gentilium electione. Nam ſi quid inueniri poſſit huiuſmodi; ad illud profectò in hac parui libelli diminutione alludetur. Occurrit igitur mox locus Iſaiæ 10. 22. ad quẽ fieri alluſionem non ambigo; *Conſummatio abbreuiata inundabit iuſtitiam, conſummationem enim & abbreuiationem faciet Dominus in medio terræ.* F Vbi certum eſt ſenſum literalem eſſe eundẽ, quem Paulus expreſſit illis verbis, *Diminutio eorum, diuitiæ Gentium.* Nam quòd iuſtitia & ſanctitas Euãgelij per totam Gentilitatẽ inundauerit; id quidem ortum ex eo fuit, quòd Iſraeliticus populus abbreuiatus fuerit, & ad numerum exiguum redactus; Deo ſcilicet Iudæos ceteros reprobante, & paucos illos à Iudæis perfidis vexatos accipiente, veluti inſtrumenta ad Gentilici populi conuerſionem. Ita explicat Paulus ad Rom. 9. 27. Iſaias clamat, *Si fuerit numerus filiorum Iſrael, tanquã arena maris, reliquiæ ſaluæ fient. Verbum enim conſummans & abbreuiãs in æquitate.* Vbi illud nomẽ *verbũ*, vt patet ex

Librum hic in Græco per diminutiuam vocabulum ſcribi. Cur in libelli huius mẽtione toties diminutiuo vtatur Ioannes?

Gentium vocationem in Dei decreto ex Iudæorum reprobatione pependiſſe.

Græco,

A Græco, eſt in accuſatiuo. Atque ita ſequitur; *quia verbum breuiatum faciet Dominus ſuper terram.* Et paulò infrà; *Gentes, quæ non ſectabantur iuſtitiam, apprehenderunt iuſtitiam ex fide: Iſrael verò ſectando legem iuſtitiæ, in legem iuſtitiæ non peruenit.*

Sed obiiciet quiſpiam, diſtinctas videri res, quòd abbreuiatus ſit populus Iudaicus, & quòd liber ſit imminutus. Reſpondeo; cùm dicitur *verbum breuiatum*, videtur eſſe ſermo de albo, ſiue numero verorum Iſraelitarum. Quando verò populus ingens ad exiguum coarctatur, immutatur ingens album in paruum libellum. Deinde album accipitur pro illis, quorum nomina in eo continentur; quæ eſt conſummatio abbreuiata iuſtitiam inundatura iuxta Iſaiæ vaticinium.

Cur fortis angelus libellum in manu apertũ habuerit.

Itaque cùm Ioanni paruus datur liber in manus, illi oſtenditur ingens Iſraelis populus ad exiguum electorum numerum contractus. Porrò paruus hic liber in fortis angeli manu apertus eſt; quia in ipſomet Dei, ſiue Chriſti (qui eſt brachium Patris) opere expletum fuerat Iſaiæ vaticinium; & apertum etiam atque expoſitum tum Ioanni, tum ipſius ſimilibus. Quapropter in eâdem figura, qua Chriſtus ſiniſtrum in terra pedem, dextrum in mari habebat, vidit Ioannes in Chriſti manu apertum paruum illum libellum, quem Iſaias prædixerat. Cæleſtis autem vox eſt Spiritus ſancti Ioannem excitantis, vt à Chriſto librum ſibi porrigi exoret; id eſt, vt ſibi arcanum illud omnino patefaciat.

Alluſio in hoc angeli libello ad librũ Ezechieli traditum, vt eũ deuoraret.

In hoc præterea libello manifeſtè reſpectus habetur ad librum illum apertum, qui Ezechieli deuorandus fuit traditus c.2.10.& c.3.1. Verùm Ezechielis liber erat vtrâque facie conſcriptus, vt explicuimus c.5 nec paruus videtur fuiſſe; quia Prophetæ viſcera impleta ſunt volumine illo. Liber autem, de quo in præſenti agitur, tantummodò erat quoddam nominũ album, in quod, qui relati erãt, vt paucos eſſe notaretur; ideo conſentaneum fuit, vt minimi libelli figuram præ ſe ferret. Neque obſtat, quod alioqui dicantur eſſe centũ quadraginta quatuor millia. Hi enim omnes exiguũ cõficiebãt numerum comparatione totius populi Iſraelitici. Præſertim, quia initio ſumma eorum ad numerum multò minorem fuit contracta: & deinceps paulatim creuit myſticus numerus ad centum quadraginta quatuor millia.

Præterea ex illo Ezechielis libro deſumptum fuit ad Apocalypſeos librum c.5 quod attinet ad vtriuſque paginæ aduerſæ & auerſæ ſcriptionem. Ad hunc autem librum capit. 10. mutuatum fuit, quod agit de libri ipſius apertione, & quemadmodum in ore fuerit dulcis vt mel, & amarus in ventre. Quòd autem Prophetæ apertus liber ſit traditus; indicat communicatam illi à Deo libri ipſius intelligentiã. Iam liber Ezechieli oblatus ſignificat proculdubio vaticinium, quod ipſe literis mandauit. At libellus hic, qui Ioanni datus fuiſſe apertus dicitur, nõ ſignificat totam Apocalypſin (hic enim non eſſet paruus libellus) ſed exiguum, vt dixi album continens numerum Iſraelitici populi, hoc eſt, myſterium infiniti quondam populi Iſraelitici ad numerum exiguum, ceteris repulſis, coarctati.

Sed quid erit tam apud Ezechielem, quàm apud Ioannem apertus liber in ore dulcis, amarus in vẽtre? Namque Ezechieli etiam ſuus liber dulcis extitit in ore; *factum eſt in ore meo ſicut mel dulce.* Poſteà verò quàm ipſum edit, non dubium eſt, quin in ventre amaritudinem ſenſerit: ſubdit enim verſ. 14. *Et abij amarus in indignatione mea.* Pro huius rei explicatione notandum eſt, inuitari tam Ezechielem, quàm Ioannem, vt ſinguli ſuum deuorent librum; perinde eſſe ac ſi ipſa myſterij cognitione inuitarentur. Os enim percipit guſtum eorum, quæ eduntur; & intellectus videtur eſſe quaſi animæ os: atqui perſpicua notitia & cognitio eius, quod anima meditatur, reſpõdet officio dentiũ in ſecando, diuidendo, & comminuendo cibo. Porrò participem fieri cæleſtis myſterij res eſt, qua Deus maximum ſuis ſeruis tribuit beneficium, cuiuſmodi fuit illud, quo Abrahamum affecit, cùm illi ſupplicium de Sodoma & Gomorrha ſumendum renunciauit. Animam verò tanto munere cumulari à B Deo, vt ipſius arcanorum conſcia & particeps fiat; animæ certè ipſi res eſt melle dulcior. Prẹterquàm quòd vtrumque myſterium, tam quod Deus Ezechieli vulgauit, quàm quod Ioanni, continebat mirum Dei conſilium, quod Deus ad ſuæ Eccleſię felicitatem exequi decreuerat: & tum propter maximum illud Dei beneficium ſua eis arcana conſilia detegentis, tum etiam propter prẹuiſam Eccleſiæ felicitatem à ſe ipſis valdè exoptatam, primus ille guſtus in re adeò dulci perceptus ſummæ illis voluptati fuit. Atq; hæc eſt dulcedo mellis in ore.

Cur tã Ezechieli, quàm Ioanni libellus ad deuorãdum oblatus, in ore fuerit dulcis?

Cur inſuper vterque liber in ventre fuerit redditus amarus?

C Tranſeamus ad viſcerum amaritudinem. Hanc enim mellis dulcedinem indicat textus fuiſſe conuerſam in magnam amaritudinem. Sicut plerumque accidit, vt mel comeſtum intus in bilem flauã, eamque acerbiſſimam cõuertatur. Aduerte igitur, quemadmodum os delectationem innuit cognitionis, quòd intellectus ſit quaſi animæ os; ſimiliter etiam per viſcera ſignificari ſolere affectus poſteriores, qui cognitionem conſequuntur. Et in ſacris præſertim receptum eſt, vt viſcera affectum cõmiſerationis ſignificent. Vide Luc.1.78. & ad Phi- D lip.2.1. ad Coloſſ.3.12.& 1.Ioan.3.17. Imo verò ait Euſtachius, σπλάγχνα, à ſplene deriuari: & triſtitiam quidẽ ſæpe ſplenis dolor comitatur. Hoc ita conſtituto, facilè intelligitur ad mellis dulcedinẽ in Ezechiele & Ioanne cõſequutam fuiſſe maximã viſcerum amaritudinem. Tametſi enim permagni vterque duxerunt illud Dei promeritum, quo illos ſuorum arcanorum effecit participes: veruntamen cùm illius beneficij myſterium includeret ſeueriſſimam pœnam, quam Deus populo Iſraelitico infligebat; hinc eſt mellis dulcedinem in viſcerum amaritudinem deſiiſſe. Etenim ex diuini conſilij cognitione redundauit ingens commiſeratio E ærumnarum & calamitatum, quę Iudaicum populum manebant. Atque eo maior fuit miſericordia, & de Iudæorum malis dolor, quò vehementior erat horum virorum ſanctiſſimorum, & Ioannis pręſertim charitas. Si enim Prophetæ humano ducerentur affectu; cùm viderent ſupplicia ſibi à Deo reuelata in rebellium Iudæorum (à quibus diuexabantur) caput recaſura; non ſolùm non miſeratione tangerentur, ſed in delicijs etiam computarent ſupplicium illud à Deo de ipſius oppugnatoribus ſumendum. Enim verò Spiritus ſanctus non eiuſmodi affectiones ingerit ſanctis; ſed dolorem F potiùs & commiſerationem pro grauiſſimis ſuppliciis, quæ vident in ſuos fore perſequutores immittenda. Quamobrem poſtquàm Ezechiel dixerat, *Et abij amarus in indignatione mea*: mox ſubiũgit, *manus enim Domini erat mecum confortans me.* Quo ſuæ amaritudinis rationem innuit eſſe ſpiritualem mentis vigorem, quem ei ſuppeditabat Deus. Eandemque ob rem in Pauli Epiſtolis extat atque eminet ingens illa commiſeratio & amaritudo, qua afficiebatur, propter ſeueritatem, quam Deus Iudaico populo exhibebat. Nec minor erat, credo, Ioannis amaror, cuius minor non erat charitas.

Per viſcera affectum cõmiſerationis in Scriptura ſignificari.

Meꝰ hic de libello Ioãni deuorato ſẽſus magnoperè con-

Noſtra de

libello Ioanni deuorato expoſitio ex totius capitis ſerie & connexione fit plana.

rè confirmatur ex totius huius capitis contextu: in quo agitur de Dei myſterio, quod Iſraeliticum populum imminuerit ad Gentium felicitatem. Confirmatur inſuper Iſaiæ loco capitis 10. in quo loquitur de abbreuiato libro eundem prorſus finem ſpectans. Ex quo liquet caput hoc 10. Apocalypſeos reſpondere decimo illi capiti Iſaiæ. Sed ex conſequenti etiam contextu ſimiliter noſtra expoſitio roboratur. Nam protinus ſubſequēs caput 11. exorditur à virga Ioanni tradita. Pari etiam ratione Iſaias ſtatim poſt mentionem conſummationis abbreuiatæ ſubiungit virgæ mentionem: ait enim, B *Propter hæc dicit Dominus, Noli timere populus meus habitator Sion, ab Aſſur: in virga percutiet te, & baculum ſuum leuabit ſuper te.* Huius autem virgæ, de qua Iſaias agit, ſenſus non eſt alius, quàm virgæ cap. 11. Apocalypſeos, vt ſuo loco videbimus.

Verſ. 9. *Deuora illum.*] In verbo, *deuorare*, plus alij myſterij inueniunt, quàm ego. Mihi enim idem eſt deuorare, quod comedere, & glutire. Nam hoc propriè ſignificat verbum Græcum καταφαγεῖν.

C

TEXTVS.

Verſ. 11. *Et dixit mihi, Oportet te iterū prophetare gentibus, & populis, & linguis, & regibus multis.*

COMMENTARIVS.

Oportere Ioannem iterum prophetare, quomodo ſit accipiendum.

1. Opinio explicantium de Ioanne ab exilio reuocati prædicatione.

2. Exponens de Ioanne ſub mundi finem ad prædicādum venturo.

ALIQVI exiſtimant, hoc perinde eſſe, ac ſi Ioanni prænunciaretur, ipſum in Aſiam rediturū, & in ea variis Gentibus prædicaturum. D Ceterùm ſi prophetare ſumitur hîc pro prædicare; in eo, quòd Ioannes ab exilio reuocatus apud Aſiam prædicauit, non ſatis fundamenti video vt dicatur prædicaſſe *gentibus & populis & linguis & regibus multis.*

Alij ſibi perſuadent, colligi ex hoc loco, Ioannē adhuc eſſe ſuperſtitem, & vna cum Enocho & Elia ſub Antichriſti tempora ad prædicandum eſſe venturum. Quæſtio hæc valde eſt agitata. Et pro vtrâque parte multos adducit noſter Suarez tom. 2. in 3. partem diſputatione 55. ſect. 3. & Pererius in Daniel. lib. 15. init. Vide etiam Sixtum Senenſem lib. 6. E not. 346. Ioannem eſſe venturum tenet Ambroſius Catharinus; & lattiſſimè id probare contendit Salmeron tom. 11. tractat. 32. Fauent Andreas & Aretas cum nonnullis, quos generatim citant. Salmeronis ſententia eſt Ioannem mortali in corpore hactenus viuere: eius tamen animam Dei viſione beari. Nihilominus Ioānem eſſe mortuum expreſsè docent Hieronymus, Auguſtinus & Euſebius ex Polycrate Ioannis diſcipulo. Et Suarez pro Ioannis morte aſſerenda affert Nicephorum, Tertullianum, Chryſoſtomum, Ambroſium, Iſidorum A Bedam, Dorotheum, Epiphanium & Concilium Epheſinum.

Vtraque expoſitio præcedens improbatur.

Mihi certum eſt, in hoc ſaltem capite Apocalypſeos, neutiquam agi de aduentu Ioannis ſub Antichriſti tempora Gentibus ac regibus prędicaturi. Si enim contextus capitis 10. refertur omnino ad Iudaici populi diminutionem & Gentilici incrementum, vt ſuprà probauimus; quorſum hîc ſermo de Ioanne ad mundi finem venturo?

Vera auctoris interpretatio de ſecunda Apocalypſeos parte à c. 12. ad Gentium electionem ſpectante.

Illum igitur ſenſum legitimum huius loci eſſe exiſtimo, ſcilicet Apocalypſin hactenus fuiſſe de B Iudaico populo prophetiam, eam tamen citò finiri iam in eiuſdem populi obduratione & reprobatione (quod eſt in fine capitis 11.) & deinde ſequi prophetiam de populo Gentilico; atque adeò de multis populis, gentibus, linguis & regibus. Ad huius declarationis intelligētiam imprimis ſtatuo Apocalypſeos reuelationem ideo Ioanni fuiſſe factā, vt eam litteris mandaret. Cùm ergo, quæ ſibi fuerant hactenus reuelata, ſpectarent omnia ad Iudaicum populum; cùmque ad finem iam & calcem huius tractationis (id eſt, ad reprobationem populi Iudaici) perueniretur; C videbatur ad totius item prophetiæ terminum perueniri. Veruntamen cùm Iudaici populi finis ac reprobatio, iuxta diuinæ prouidentiæ conſilium, foret initium ſummæ felicitatis populo Gentilico orituræ; vt ſignificaretur ſupereſſe adhuc reuelationem de Gentilici populi prophetia; idcirco dicitur Ioanni, *Oportet te iterum prophetare, ſcilicet gentibus & populis & linguis & regibus multis.* Itaque particula *iterum* non hîc deſignat Ioannem antea in Aſia & in vrbe Romana prædicaſſe.

Particula iterum quonam hîc ſit referenda?

Etenim, licèt hoc etiam vſurpare poſſemus (& eò fortaſſis hîc ſit alluſio) D verùm illud magis præcipuum eſt, reuelationem nimirum Apocalypſeos hactenus de Iudaici populi prophetia agere, & deinceps à cap. 12. de populo Gentilico & eius electione acturam.

Argumento contra noſtrā explicationem facto occurritur.

Sed opponet nobis aliquis, latinam phraſim *prophetare gentibus & regibus* nō videri eſſe idem, quod de illis ſcribere, ſed ipſis coràm prædicare. Reſpondeo phraſim Græcā ſonare, *Oportet te iterum prophetare ſuper populos & gentes & reges.* atqui *ſuper* denotat argumentum ipſum, de quo prophetatur, ſiue ſcribitur. vt Ezechielis 32. 2. E *Fili hominis aſſume lamētum ſuper Pharaonem regem Ægypti.* Nec aliam habet ſenſum latina conſtructio per datiuum; quod enim de aliquo prophetatur, ipſi etiam dici videtur. Vide in epiſt. Iudæ n. 14. vbi noſtra lectio habet, *Prophetauit autem de his*: & Græcè in datiuo abſque vlla præpoſitione legitur, προεφήτευσε τούτοις. Hæc itaque conſtructio ſenſum minimè immutat.

Confirmatur denique noſtra explicatio ex eo quòd Apocalypſeos Prophetia à cap. 12. manifeſtè ſpectat ad populos multos, ad gentes, ad linguas & reges; vt in eius expoſitione deinceps conſtabit.

CAPITIS XI.

PROLOGVS.

IN decimi capitis proœmio explicatum iā manet vndecimi huius capitis argumentū: quod duas præcipuas continet partes. Prima depingit, quemadmodum Iudaici populi perſecutione maximos Chriſtiana Eccleſia fecerit in Dei gratia & vera pietate progreſſus, & glorioſum reportauerit triumphum. In A ſecunda parte deſcribitur ſeptima plaga. Nam quidquid in c. 10. & 11. antecedit, ad plagam attinere ſextam, iam diximus. Nunc noto, primam c. 11. partem, quæ plagæ ſeptimæ deſcriptionem præcedit, ad duo ſymbola reduci: quorum primum eſt calamus menſorius, alterum duo Chriſti teſtes, qui poſt prædicationem & paſſionem reſurrexerunt glorioſi.

TEXTVS.

TEXTVS.

Verſ. 1. *Et datus eſt mihi calamus ſimilis virgæ; & dictum eſt mihi, Surge, & metire templum Dei & altare, & adorantes in eo.*

COMMENTARIVS.

Calamū iſtū eſſe mēſoriū & cur calamus vocetur? Alluſio in hoc calamo ad calamum Ezechielis. Duplex calami menſorij acceptio in ſacris.

DAtus eſt mihi calamus.] Manifeſtum eſt de calamo menſorio eſſe ſermonem: atque ita pro calamo poſuit Vulgatus menſuram arundineam cap. 25. 15. vbi tamen in Græco eadem eſt dictio. Menſura autem appellatur calamus; quo innuitur dimenſionum diuiſiones in ea eſſe ſignatas; quemadmodum cannæ internodijs diſcriminātur. Fit porrò in hoc calamo alluſio ad illum Exechielis 40. n. 3. & 5. quo templum & altare holocauſti dimenſa ſunt. Quare calamus hic eiuſdem cum illo longitudinis eſſe debet, id eſt; quæ hominis ſtaturam magnam adæquet, nempè Adami vel Noëi, vt in opuſculo de menſuris ſacris planum fiet. Vbi explicabimus, calamum in ſex æquales diuidi partes, quæ cubiti vocantur. Verumtamen erat calamus maior, id eſt, mēſuræ antiquæ; & calamus minor, id eſt, poſterioris menſuræ; & vterq; in ſex æquales partes diuidebatur, quas Scriptura appellat cubitos. Et quamuis cubiti dicantur; in eo tamen opuſculo probabimus, per cubiti nomen in Scriptura non ſignificari quartam humanæ ſtaturæ partem, ſed ſextam: ac proinde calamum ſex cubitorum eſſe ſtaturæ humanæ menſuram.

Humana ſtatura menſurani ab alijs maiorem, ab alijs minorē conſiderar.

Ceterùm humanam ſtaturam alij maiorem cōſiderant, alij minorem. Sic enim Græca ſtatura Romanam excedebat magnitudine, Hiſpanam Romana. Quin & Hebræi duplici humanæ ſtaturæ menſurâ vſi ſunt: ex quibus quæ menſura prima ſiue antiqua vocatur, quarta parte & nonnihil amplius excedit alteram; ita vt dupla ſit in potentia ſolida. Quod perinde eſt, quaſi dicatur ſphęra cubiti antiqui eſſe dupla ad ſphęram vulgaris cubiti. Præterea minorem ſtaturam Hebraicam contendo ipſe in eo opuſculo Hiſpanicæ ſtaturæ eſſe æqualem, quæ binas continet mēſuras ex iis, quas Hiſpani vocant *varas de medir*, & in ſex pedes diuiditur. Scio hoc nonnullis nouum, & paradoxū viſum iri: ſi tamen non firmo probârim fundamento, irritum eſto. Interim ſtatuamus id, quod probandum ſuo loco eſt. ex quo elicio, Ioāni datam fuiſſe menſuram humanæ ſtaturæ antiquæ, quæ eſt Adami vel Noëi in ſex æquales partes diuiſam, quæ partes iuxta ſacræ Scripturæ vſum appellari ſolent cubiti; licèt iuxta Græcorum & Latinorum conſuetudinem dicantur pedes. Hebraica autem ſtatura antiqua (id eſt Adami) adæquat ſeptem pedes Romanos; qui ex Hiſpanica menſura pluſquam ſeptem pedes cum dimidio conficiunt.

Quare hic calamus mēſorius dicatur ſimilis virga.

Similis virgæ.] Huius arundinis quantitatem, diuiſionem & in metiendo vſum explicuit tum nomen calamus, tum alluſio ad calamum Ezechielis. Nunc figuram indicat comparatio virgæ: perinde ac ſi dicatur calamus quidem eſſe menſorius, ſimilitudo tamen eſſe quaſi virgæ, qua alium percutimus. Hunc exiſtimo eſſe ſenſum grammaticum. Primò, nam eadem phraſis, *calamus ſimilis virgæ*, poſtulat, vt aliquid ibi inſit myſterij; & calami menſorij officium ſit alterius rei ſpecie diſſimulatum. Deinde, quia in ſacris Literis frequens eſt, virgæ appellationem referri ad ſupplicium; vt Pſal. 88. 33. *Viſitabo in virga iniquitates eorū.* Item Prouerb. 10. 13.
A & c. 13. 24. & c. 14. 3. & c. 22. 8. & 15. & c. 23. 13. & 14. & c. 26. 3. & c. 29. 15. & Eccleſ. 33. 25. & Thren. 3. 1. *Virga indignationis eius.* & Mich. 5. 1. Et quamuis ſæpè etiam accipiatur pro baculo vel ſceptro, ſed in iis quoque plerumque ſignificatio refertur ad puniendi ſeu percutiendi officium; vt ſtatim videbimus.

Cur hæc virga cū capite 10. libello cōiungatur.

Tertiò conſiderandum eſt, hanc capitis vndecimi virgam coniungi cum libello capitis decimi: atqui in eo libello alluditur ad verbū abbreuiatū, de quo Iſai. 10. 13. vbi poſt illam abbreuiationem,
B ſtatim ſequitur virga ſupplicij, nempe n. 24. *Noli timere populus meus habitator Sion, ab Aſſur; in virga percutiet te, & baculum ſuum leuabit ſuper te in via Aegypti*; id eſt, affliget te myſticus Aſſur; ſicut olim Aegyptus afflixit Iſraelem. Sed noli timere, quia ſicut Iſraeli quondam conuerſa eſt in gloriam afflictio, quā paſſus eſt ab Aegypto; ſic tibi multò erit glorioſior perſequutio, quam à myſtico Aſſur perferes. Nec dubium eſt, quin Iſaias Eccleſiam alloquatur primitiuam: ille namque eſt populus, qui per excellentiam vocatur *populus Dei habitator Sion.*
C Ex hoc ergo Iſaiæ loco mihi animum induco, illā virgæ ſimilitudinem, quæ poſt abbreuiatum libellum menſorio adſcribitur calamo, intelligendā fore de ſpecie virgæ ad percutiendum aptæ. Etenim alluſio libelli ad abbreuiationem perſpicua eſt; dein contextus ipſe oſtendit alluſionem prouehi adhuc in virga. Id quod, explicato virgæ huius myſterio, ampliùs confirmabitur.

Menſorium calamū Ioāni ab angelo forti fuiſſe datum.

Datus eſt mihi calamus.] Ex Græco videtur fortis Angelus non tradidiſſe Ioanni virgam: ſic enim ad verbum transfertur ex Græco: *Datus eſt mihi calamus, & Angelus adſtitit dicens; Surge & metire.* Qui
D loquendi modus innuit, calamum non fuiſſe Ioāni datum ab eo, qui adſtabat. Ceterum hæc lectio Græca non eſt certa: & memini me aliquando videre Græcum codicem, in quo locus hic lectioni latinæ reſpondet omnino. Quapropter crediderim, quod in Græcis aliis codicibus legitur, *Angelus adſtitit*, gloſſema fuiſſe alicuius non ſatis contextum percipientis. Nam qui Ioanni dixit, *Surge & metire*, ſine dubio eſt fortis Angelus capitis decimi: ſubdit enim; *Et dabo duobus teſtibus meis.* Ex quo infero, Chriſtum eſſe, qui hîc loquitur. Et de forti quidem Angelo non congruenter diceretur, *& Angelus adſtitit*: nam præceſſerat iam, Ioannem ad
E ipſum acceſſiſſe propiùs, & ab eo librum poſtulaſſe. Præter hæc; vulgatæ lectioni conuenientius eſt, vt qui Ioanni calamum dedit, quique illi dixit, *Surge & metire templum Dei*, idem ſit; & hoc modo pręcipuus ſenſûs magis conſtat, vt infrà patebit.

Surge & metire templum Dei & altare.] Diximus iam hîc planè alludi ad calamum, quo templum dimenſum fuit. Ezech. 40. & 41. & 42. & poſteà altare, cap. 43. Quamobrem omnes illæ templi atque altaris dimenſiones, quas Exechiel ex profeſſo deſcribit, in Apocalypſi coërcentur in præcepto illo ſiue iuſſu metiendi templum & altare. Et nec ca-
F lamus ille, hic Ioanni traditus, nec ille Ezechielis fuerunt aurei. Poſteà tamen cap. 21. 15. eſt aureus calamus ille, quo Dei ciuitas dimetitur. Et certè huiuſmodi diſcrimen myſterio non vacat: ſicut nec illud, quod ſcilicet Ioannes metiatur templum, ciuitatem verò non ipſe, ſed Angelus. Ezechielis autem 40. 3. qui mēſus eſt templum, appellatur *Vir, cuius erat ſpecies, quaſi ſpecies æris; & calamus menſuræ in manu eius.* Quòd ſi myſterium calami menſorij deprehendere poſſimus, in eo congrue etiam harum differentiarum reperiemus.

Quid per menſorium

Aliquis fortaſſan exiſtimabit, menſorium calamū,

calamū Ioāne traditum figuretur.

quo Dei templum metitur, eſſe charitatem: illa quippe eſt vera meritorum menſura. cui expoſitioni fauere videtur locus ille Pauli ad Epheſ. 3. 18. *In charitate radicati & fundati, vt poſſitis comprehendere cum omnibus ſanctis, quæ ſit latitudo longitudo, ſublimitas, & profundum.* Atque hic videtur eſſe huius dimenſionis ſcopus, nimirum aptè comprehendere latitudinem, longitudinē, &c. Sed hæc interpretatio non placet, in ea enim non redditur idonea ſuperiorum differentiarum ratio. Præſertim, quia verba illa *ſimilis virga*, & alluſio ad locū Iſaiæ 10. 24. (vbi ſermo eſt de virga, qua percutiendus erat populus Sionis habitator) aliam exigunt intelligentiam.

Auctoris expoſitio de calamo ſiue mēſura arūdinea ſignificatione.

Exiſtimo ergo menſuram illam capitis vndecimi eſſe menſuram afflictionum, quas pro Chriſto ſerui ipſius perpetiuntur: menſuram verò capitis 21. eſſe menſuram gloriæ, qua Beati fruuntur in patria. Atque imprimis, cùm agatur hîc de tempore, quo primitiua Eccleſia à Iudaico populo acriter oppugnabatur, (vt ex cap. 9. & 10. intelligentia conſtat (vt indicetur quod Iſaias ait cap. 10. 14. videlicet in iis perſequutionibus nihil eſſe fidelibus, quòd timeant; ſed potiùs quòd magnopere oblectentur certiſſima ſpe futuri ſucceſſus, qui non futurus erat abſimilis propero Pharaonis fini antiquum Iſraelem perſequenti: ad hoc, inquam) quid congruentius, quàm Ioanni tradi menſuram laborum; eique præcipi, vt Dei templum metiatur; atque conſideret, ad ſpiritualem illam celſitatem atque faſtigium, quò fuerat ædificium extollendū perſequutionem illam fuiſſe maximè conducentem? Hæc congruentia in eo nititur, quòd virtus non ſpectata atque probata, puerilis debet reputari; nec ad virtutis perfectionem conſcenditur, niſi per ingentium laborum tolerantiam. Ideo enim Paulus ait Roman. 5. 3. *Gloriamur in tribulationibus, ſcientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio verò ſpem.* Quam argumentationem fusè promouet Paulus ipſe in capit. 8. illius epiſtolæ. Legatur numer. 17. *Cohæredes Chriſti: ſi tamen compatimur, vt & glorificemur.* & 2. ad Cor. 1. 7. *Sicut ſocij paſſionum eſtis, ſic eritis & conſolationis.* & 2. ad Timot. 2. 12. *Si ſuſtinebimus, & conregnabimus.* Et ſimiliter fuerat loquutus Dauid Pſal 93. 19. *Secundùm multitudinem dolorum meorum in corde meo conſolationes tuæ lætificauerunt animam meam.*

Per patientiam ac tolerantiam ad præmium & coronā peruenire.

Hac calami menſura cur magnæ ſtaturæ æqualis comiciatur.

Secundò ad ſpiritualis magnitudinis ſignificationem (quò per patientiam peruenitur) conſentaneum valde fuit, menſuram eſſe magnæ illius ſtaturæ, de qua diximus ſuprà. quo ſignificatur, veluti pueros ac pygmæos eſſe, qui aliâ ducũtur viâ. Porrò Adami ſtatura denotat menſuram Chriſti, qui eſt ſecundus Adamus. Quòd verò ſtatura illa ſit dupla in potentia ſolida reſpectu vulgaris menſuræ; id indicat, hanc eſſe ſtaturā primogeniti. Sic enim apppellatur Chriſtus. Quod in eo fundatur, quia primogenitum attingebat hæreditas duplo maior, quàm quemlibet ex reliquis fratribus. Et Chriſtus redēptor noſter eſt primogenitus in multis fratribus, ac multiplici hæreditatis incremento auctus. Cuius labores pro virium ac ſanctitatis menſura multò etiam maiores fuerunt & grauiores; & ipſius quidem gloria primogeniti fuit. Præterea Chriſti menſura eſt menſura laborum, vt Adami: gloriæ verò menſura, vt filij Dei.

Cur qui templum apud Ezechielem metitur, habeat ſpeciē, quaſi ſpeciē æris.

Tertiò, eidem ſignificationi congruenter deſeruit, quod Ezechiel ait cap. 40. 3. de perſona illa templum dimenſura: videlicet, *Vir cuius ſpecies, quaſi ſpecies æris.* Quo in loco certam reputo Hieronymi & Gregorij ſententiam aſſerentium, per virum illum deſignari Chriſtum Dominum: non A ſolùm quia ad Chriſtum, vt ad ſummum architectum, ſpectat deſignare dimenſiones noui templi Dei; ſed etiam quia menſura ad nouam noui huius templi, ipſiuſque partium ſtructuram ac magnitudinem deſumpta fuit ex Chriſti paſſione, & ex doloribus multis atque calamitatibus, quas pro ſua Eccleſia conſtantiſſimè pertulit. Ideóque in ea viſione ſpecies illius viri fuit, quaſi ſpecies æris. Nam ex paſſionis ſuæ magnitudine agnouit Chriſtus ingentem Chriſtianæ Eccleſiæ fabricam & ſtructuram; & admirabilis Chriſti in ſuis laboribus B atque paſſione tolerantia eleganter ſatis ſignificatur in ærea ſpecie habentis calamum menſorium. Nam, vt mox videbimus, habere in manu calamum virgæ ſimilem, ſymbolicè denotat maximæ perſecutionis tolerantiam. Et qui ſe tanto calamitatum oneri humeros habere impares iudicabat, aiebat; *Nec fortitudo lapidum fortitudo mea, nec caro mea ænea eſt*, Iob 6. 12. Ex quo intelligitur ſpeciē æream ſiue æneam idoneum eſſe ſymbolum ſummæ ad perſequutionem ſuſtinendam fortitudinis.

Primam laborum menſuram eſſe Chriſti paſſionem.

Quartò, cùm menſura, de qua hîc ſermo eſt, ſit C menſura afflictionum, quas Eccleſia fuerat paſſura; facilè cognoſcitur primam horum laborum menſuram eſſe Chriſti paſſionem; *Nam quos præſciuit Deus, & prædeſtinauit conformes fieri imaginis Filij ſui*, ad Roman. 8. 29. Quapropter appoſitè eſt viſus Chriſtus ab Ezechiele menſuram manu tenens, id eſt, re ipſa menſuram afflictionum Eccleſiæ ſuſtinens. Quòd autem menſura hæc poſtea Ioanni in manus detur; indicat, Chriſti paſſionem experimento ipſo ſentiendam Ioanni exhiberi per paſſionis ipſius imitationem. Hoc enim eſt habere in manu menſuram, re ipſa eandem paſſionem ſuſtinere; eandem, inquam, per imitationem. D Iam quod templum Ioannes menſurâ illâ dimetiatur; eſt per menſuram, quam manibus tenet, æſtimare ac ponderare copioſiſſimos fructus, quos percipit animus ex multorum laborum pro Chriſto tolerantia; quæ permagni refert ad ſpiritualem Eccleſiaſticæ ſtructuræ magnitudinem: cùm ad hoc magnopere conferant ingentes labores & perſecutiones. Et ſanè menſuræ ſymbolum huic ſignificationi eſt valde accommodatum. Etenim menſorium calamum mihi in manus tradi; perinde eſt, quaſi pars quædam proportionalis mihi detur illius, quod dimetiendum eſt; vt cùm eam ad rem E menſuratam applicem, ex perfecta menſuræ cognitione magnitudinem totius ædificij comprehendam. Quis ergo non videat, paſſionis Chriſti imitationem, qua parte Ioannem Iudaica perſequutio contingit, eidem Ioanni detexiſſe, quantopere expediret Eccleſiam primogenitam laboribus, ærumniſque premi; vt in ea complectetur hoc pacto, & ad faſtigium perduceretur celſiſſimæ fabricæ à Deo erigendæ magnitudo?

Cur hic tēplum & altare nō angelus, ſed Ioannes dimetiatur: at poſteà c. 21. angelus metiatur.

Quintò, hæc practica cognitio, quæ per menſuram in manu habitam, & ad ædificium applicatā denotatur; angelis ineſſe non poteſt in afflictionū F atque ærumnarum tolerantia, cùm eos nulla aduerſa atque infeſta contingant: & propterea menſorius calamus virgæ ſimilis, quo templum metiendum erat, non deditus fuit angelo cæleſtis hierarchiæ, ſed Chriſti diſcipulo in terra adhuc commoranti. è contrario verò aurea menſura (quæ menſura eſt gloriæ; per eámque ciuitatis Dei magnitudo dimenſa fuit, c. 21.) non tunc fuit Ioanni in manus tradita. ſed Angelo ex cæleſti hierarchia; vel ſi ex Eccleſiaſtica, vt ibi videbimus; illi ſaltē Angelo, qui raptus fuerat in tertiū cælum; imò verò ei, qui iam fruebatur Dei viſione. Soli enim beati, qui

Dei

A Dei fruuntur conſpectu, dignè poſſunt æſtimare atque perpendere immenſam illam gloriæ magnitudinem, quam Chriſtiana Eccleſia in cælo poſſidebit; id quod ipſi deprehendunt experimento illius gloriæ partis, qua potiuntur. Hoc autem, quod ipſi experiuntur, ſignificatur aptè ab illis haberi in manibus; eóſque per gloriam illam, qua fruuntur, metiri atque cognoſcere, quanta erit felicitas tantæ, támque innumerabilis Chriſtianorum multitudinis; quæ in cæleſtem regionem congregabitur, & meritorum varietate, & proportionis multitudine inſignis atque conſpicua.

Cur calamus Ioanni datus, non ſit aureus, ſed virgæ ſimilis?

B Ex dictis manet explicatum, cur calamus capitis 11. non ſit aureus, ſed ſolùm virgæ ſimilitudinem referat, calamus verò capitis 21. aureus omnino ſit? Hac enim diſtinctione eleganter adumbratur alterum ex iis calamis eſſe menſuram afflictionum & calamitatum, quas ſancti viri pro Chriſto patienter tolerant: alterum verò eſſe menſuram gloriæ, qua Beati in cæleſti patria perfruuntur.

Difficultatis enodatio.

Opponet tamen aliquis, menſuram ſpiritalis magnitudinis non tam ad laborum, quàm ad charitatis, qua perferuntur, magnitudinem eſſe reducendam. Fieri enim poteſt, vt labores alicuius minores ſint, quàm alterius; C cùm tamen maius meritum ex ardentiori charitate proficiſcens illi reſpõdeat. Ad hoc tamẽ dico, licèt doctrina huiuſcemodi ſit certa, hîc tamen non eſſe ad rem de hac doctrina agi. Nec enim ſermo erat hîc, niſi de maximo & copioſiſſimo fructu, quem perſequutionũ magnitudo, quas Iudæi in Eccleſiam excitârant, ipſi Eccleſiæ pepèrerat. Et generatim loquẽdo dubium non eſt, quin laborum menſura in viris iuſtis dirigat eos ac prouehat ad ingentem ipſorum vtilitatem. Et verò, vt Dauid ait Pſal. 93. 19. *Secundum multitudinem dolorum meorũ in corde meo, conſolationes tuæ lætificauerunt animã meam*, eodem, inquam, D ſenſu poteſt id ipſum Eccleſia de ſuis aduerſitatibus, déque affluenti earum fructu atque progreſſu affirmare. Atque ad hunc ſenſum referendum eſt virgæ illius ſymbolum, qua magnitudo atque proportio noui templi à Chriſto extructi dimetitur.

Templum & altare qua ratione ſint conſiderãda.

Metire templum Dei & altare.] Conſiderandum eſt, iuxta hanc viſionem, templum quoddam & altare holocauſti ſimilia prorſus templo atque altari, quæ deſcribuntur ab Ezechiele à c. 40. vſque ad 43. Nam in calamo atque menſura repetitur manifeſta alluſio, vt ſuprà notauimus. Licèt autem Villalpandus commendat, nec templo Salomonis, nec altari holocauſti à Salomone extructis, vel minimũ E deeſſe ex iis, quæ latè deſcribit Ezechiel. Hanc tamen opinionem mihi non probat Villalpandus. Et quidem meo iudicio faciliùs & congruentiùs creditur nec Salomonis templum, nec Zorobabelis, nec Herodis ad eam vnquam magnitudinem ac perfectionem perueniſſe, quam Ezechiel depingit. Id quod ita fieri maximè oportuit; vt animaduerteretur, magnitudinem illam & ſplendorem templi, quæ Ezechieli per viſum oſtenſa ſunt, non quidem corporeum eſſe, ſed ſpiritualem: ad cuius perfectam repræſentationem nuſquam aut Salomonis, aut hominis alterius fabrica peruenerit. F Et fortè etiam altare holocauſti Prophetæ fuit viſum excelſius, quàm fuit alterum à Salomone fabricatum. In eo ergo, quod nobis conatur perſuadere Villalpandus; omnes, inquam, illas dimenſiones altari antiquo ineſſe (præterquàm quòd Scriptura id non exprimit in libris Reg. vel Paralip.) nequidquam ac ſine vllo fundamẽto deſudat Villalpandus. Nec enim probari poteſt, vniuerſas eas dimenſiones in veteri altari fuiſſe. Manifeſtum verò eſt, ſignificanter ſatis Deum Prophetæ oſtendere potuiſſe altare aliud ac templum Salomonicis perfectiora: de quo nonnihil ſuprà attigimus c. 3. not. 2.

Tẽplum Ezechieli viſum multò laxius & magnificentius Salomonico eſſe.

Templũ quod Ioannes mẽſurare iubetur, quid ſignificet.

At enim (dixerit quiſpiam) in not. illa 2. dictum eſt, Ezechielis templum eſſe peculiare ſymbolum cuiuſdam partis ex catholica Eccleſia, nimirum Religionum: hic autem ſenſus in præſenti minimè quadrat; nam templum, quod Ioannes metiri iubetur, ſine dubio eſt tota Eccleſia primitiua. Illa enim patiebatur Iudaicam illam perſequutionem, de qua agitur c. 9. & 10. & 11. Reſpondeo, regularium ordinum inſtitutionem eſſe perfectam imitationem primitiuæ Eccleſiæ. Ex quo intelligitur, qua ratione templum illud Ezechieli viſum ab vrbe ſeiunctum, eſt religioſæ vitæ ſymbolum; eâdem ratione templum illud fuiſſe optimam totius primæuæ Eccleſiæ figuram. Nam tẽporalium rerum contemptionem profiteri; ab inanibus ſæculi rebus eſſe penitus abſtractos, & perfectiſſimo Dei obſequio addictos, in paupertate voluntaria & rerum abdicatione vitam traducere; Chriſti ſectari conſilia, & immaculatos ſe cuſtodire ab hoc ſæculo; hæc, inquam, omnia omnino ſapiunt generalem primigeniæ Eccleſiæ profeſſionem. Quamuis enim multi tunc fuerint Chriſtiani per matrimonium coniugati: illi tamen ipſi, qui habebant vxores, tanquam non habentes erant; tum propter carnalium voluptatum deſpicientiam, tum propter carnis ipſius macerationem, & præparationem animi ad martyrium, cùm opus eſſet, pro Chriſto fortiter ſubeundum.

Altare holocauſti, quod Ezechiel vidit, quid ſignificet.

Altare autem holocauſti, quod Ezechiel depingit (eſt autem ipſummet, quod Ioannes dimetiri iubetur) meâ ſententiâ ſymbolum eſt deuotionis maximæ, qua primi illi fideles ſeſe in martyrium ſponte offerebant. Quod nihil impedit, quominus referatur etiam ad deuotionem religioſæ vitæ ac prompti animi expeditionem ad res perfectiſſimo Dei obſequio conducentes (quod ſecundum eſt martyrij genus.) Explicatio hæc conſonat cum eo, quod cap. 6. 9. dicitur, animas ſcilicet interfectorum propter teſtimonium (ſiue martyrium) ſubtus altare clamaſſe. Tametſi hoc intereſt diſcriminis: nam in c. 6. agitur de holocauſti altari; quatenus repræſentat oblationem, quam Iudæi in Chriſtianorum ſanguine effundendo, ſe Deo præſtare falsò putabant. In hoc tamen loco, vbi ſermo eſt de altari holocauſti, quod erat in primitiuæ Eccleſiæ templo, directè reſpicitur ad ipſam Chriſtianorum deuotionem, qua ſe Chriſto per martyrium offerebant. Quod autem Ioannes noui huius altaris magnitudinẽ dimetiri iubetur; perinde eſt, quaſi nobis dicatur Ioannes ipſe experimento ſolatij permagni, quo Deus ipſum cumulabat per occaſionem martyrij eidem in Iudaica illa perſecutione præparari, metiri magnitudinem altaris holocauſti primitiuæ Eccleſiæ, hoc eſt, comprehendere hac ratione, quanti ipſius Eccleſiæ interfuerit perſecutionis magnitudo; vt myſticum illud altare (id eſt, ingens ea deuotio ad martyrium) eſſet numeris omnibus abſolutum, ac proinde Deo gratiſſimum & Chriſtianæ Eccleſiæ glorioſiſſimum.

Cur Ioannes altare metiri iubeatur?

Qua ratione altare Ezechielis poſſit de Euchariſtia exponi.

Non explico de altari Euchariſtiæ. Altare enim, quod fuſius deſcribit Ezechiel cap. 43. eſt altare holocauſti: Euchariſtiæ autem ſacrificium non eſt cruentum. Si quis verò de Euchariſtiæ ſacramento velit exponere; dicat ex vehementi illa æſtuantis animi affectione, qua tunc altiſſimum Miſſæ ſacrificium Deo offerebatur, facilè agnoſci, aduerſariorum perſequutiones nihil obſtare, ſed plutimum potiùs per occaſionem conferre; vt cæleſte illud ſacrificium ſupplice cultu ac digna veneratione perageretur.

Et adorantes in eo.] Iubetur Ioannes, nō templum modò & altare holocauſti dimetiri; ſed ſtaturam quoque Deum in eo templo adorantium. Reuocandum hîc eſt in memoriam, quod ſuprà dicebamus, calamum ſcilicet Ioanni datū magnitudinis eſſe ſtaturā Adami adæquantis; cuius ſignificatio reſpiciat ſpiritalem Chriſti menſuram. Dum ergo Ioanni dicitur, vt adorātes in templo commetiatur; admonemur in eo perſequutiones non ad Eccleſiæ ſolùm corpus, ſed ad ſingula etiam membra eſſe perutiles: quippe qui mediocri antea virtute prædıti, per ipſas perſequutiones ex parua ſtatura ad magnā illam Chriſti virtuti conformem deuenerint. Vide ad Epheſ. 4. 13. *In menſuram ætatis plenitudinis Chriſti*, & n. 16. *in menſuram vniuſcuiuſque membri*. Legendus etiā eſt Auguſt. lib. 20. de ciuit. c. 8. vbi agens de excellenti Chriſtianorū virtute, qui ad extrema mūdi tēpora ſub Antichriſto ſunt in fide permanſuri: *In eorum ſane* (ait) *qui tunc futuri ſunt, ſanctorum atque fidelium comparatione quid ſumus?* quaſi dicat; pumiliones videbimur, cum gigātibus comparati. Hac ergo perſequutionum ratione vtitur Deus ad magnam fidelium ſtaturam ſpiritalem.

NOTATIO I.

De lucta Iacobi cum Angelo, de qua Gen. 32. 24. Sap. 10. 12. & Oſea 12. 3.

MYSTERIVM illud ſiue rationem, cur templum, altare, & in eo adorantes menſurentur ſtaturæ magnæ calamo (qui virga ſimul percuſſoria ſit,) eam eſſe diximus, vt ſcilicet denotaretur, calamitates & perſecutiones Eccleſiæ Chriſti eſſe potiſſimum inſtrumentum, quo Deus ad ipſius Eccleſiæ gloriam & ſplendorem vtitur. Ad eandémque rem conducit plurimum duorum Chriſti teſtium viſio ſiue figura: qui quod abiecti prius, proſtrati & interfecti fuerant, proptereà illuſtres mox, glorioſi atque ſublimes ad vitam ſunt reuocati, & ad cælum in nube euecti, vt in hoc eodem capite videbimus infrà. Per occaſionem ergo myſterij huius libuit hac notatione luctam Iacobi cum Angelo contēplari: quam nemo Theologus eſt, qui myſterij plenam eſſe non videat; non omnes tamen animaduerterunt luctæ huius myſterium eſſe idem, quod in hoc cap. 11. Apocalypſeos tractatur: nimirum de Eccleſiæ perſequutione à Iudaico populo excitata, quæ ad Eccleſiæ ipſius incrementum, gloriam, & ſplendorem mirificè deſeruijt. Cuius rei attenta cōſideratio ad huius capitis vndecimi myſterium non parum iuuabit.

Quis ille fuerit, qui cum Iacobo luctatus ſuit.

Ac primo in ipſa hiſtoria præmitto, quod Geneſeos interpretes rectè probant, illum videlicet, qui cum Iacobo luctabatur, fuiſſe ipſius Angelū, qui Dei gerebat perſonā. Quamuis Origenes aliter exiſtimauerit, eumque alicubi Hieronymus ſequi videatur. Si ergo textus ipſe attentè perpendatur, videtur ſolus remanſiſſe Iacobus, vt ad Deum preces effunderet, & ab eo opem atque auxilium deprecaretur. Quia fratris ſui Eſau, cui fuerat obuiam proceſſurus, metu ac formidine percellebatur. Dum hæc cura Iacobum tenet anxium, ei Angelus apparuit, qui ipſum complexus fuit medium quaſi ad terram deiecturus. Cum autem Iacobus firmus reſiſteret, vt illum Angelus ad maius tuendi diſcrimen reuocaret, claudum reddidit. *Nam tetigit neruum femoris eius*, quod idem fuit atque illi implicito & intricato pede impellere ac ſupplantare conari, illum, inquam, cui nomen erat ſupplantator: idem enim ſonat *Iacob*. Nihilominus tamen firmiter ſeſe tenuit Iacobus: ideóque Iſraelis nomen illi fuit impoſitum, quod idem eſt ac *præualens Deo*. Cuius rei arcano plane & admirabili euentu ei præſignificauit Deus, ſe fratri ſuperiorem euaſurum. Nec enim aliud fuit Iacobo benedicere, quàm eidem robur ac fortitudinem aduerſus fratrem ſuggerere. Quamuis fortaſſe non prænunciatum fuerit ſolùm Iacobo, ſe fratre fortiorem ac potentiorem fore, ſed etiam pluribus alijs beneficijs à Deo eſſe cumulandum. Sequitur enim poſteà in textu, *Et benedixit ei in eodem loco.* Ioſephus autem lib. 1. Antiquitatum cap. 19. aſſerit, Iacobum precatum fuiſſe ab Angelo, vt ex eo fatum ſuum cognoſcere liceret, votique ac deprecationis compotem euaſiſſe. Non tamen ita eſt intelligendum, quaſi Iacobus ſimpliciter ſcire optaret, quid ſibi foret deinceps euenturum, ſed vt ei Angelus felicia precaretur: quippe cognouit Angeli precationem Deo ratam & acceptam fore, ſicuti fuit precatio illa ab Iſaaco facta, de qua Gen. 27.

Iſraelis nomē Iacobo inditum quid ſignificet: & quid eo nomine illi Deus præſignificauerit.

Quid Iacobus ab angelum fuerit precatus.

Quomodo ſit intelligendum quod de Iacobi lucta dicitur: Vidēs, quòd eum ſuperare nō poſſet, *quod attinet ad literæ expoſitionem.*

Deinde in contextu verborum illorum, *videns quòd eum ſuperare non poſſet, tetigit neruum femoris eius*; Notandum eſt illud maximè inibi ſignificari; nimirum quòd Angelus non viderit ſolum, Iacobum à ſe deijci non potuiſſe, ſed etiam necdum proſternendum fore, quamuis illum debilitare femoris ſiue claudicatione tentaret. Hoc mihi perſuadeo imprimis, nam textus non ait, *Videns quòd eum ſuperare non potuiſſet*, ſed, *videns quòd non poſſet*. qua phraſi ſolemus etiam de futuro loqui: apte enim diceretur, *Videns quòd etiamſi neruum femoris eius tangeret, nihilominus non eum poſſet deijcere*: id eſt, nequaquam ſatis fore, ſi ipſum claudicantem redderet, ad eum proſternendum. Secundò, huiuſmodi conſtructio eſt congruentiſſima ad illud innuendum, quod hac in re certum debet eſſe: videlicet Angelo non eam fuiſſe mentem, vt reapſe Iacobus corrueret, ſed tantum vt illum tentaret, & in id periculi reuocaret: ita tamen, vt ſe poſſet cōtinere Iacobus, & re ipſà glorioſus prædicaretur, quod firmus cum Angelo congredi potuiſſet. Etenim tentatio illa ſiue lucta fuit quaſi imago atque pictura, quæ nobis oſtenderet, quid accidat hominibus, quando illos Deus tentari & agitari permittit, quam mox præſentem illis opem laturus. Semper enim conflictus eiuſmodi ita accedit, ita diuino conſilio tentationis & aduerſitatis impetus temperatur, vt iactatus homo & vexatus ne corruat, ſed firmus ſtabiliſque perſiſtat, iuxta illud Pauli, *Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari ſupra id, quod poteſtis, ſed faciet etiam cum tentatione prouentum, vt poſſitis ſuſtinere.*

Quid angelus intenderit, dum fuit luctatus cum Iacobo,

1. Cor. 10. 13.

Cur Angelus Iacobi femur tetigerit?

Vt ergo id ſignificetur, facile cernitur, quantò aptiùs dicatur Iacobus ab Angelo ſupplantatus, quod videret Angelus tunc etiam illum firmiter ſtaturum: quàm ſi aſſeratur ideo Angelum ſupplantatione vſum, quia aliter Iacobum deijci non poſſe videbat. Vt autem ſimpliciùs videatur alicui grammatica conſtructio fieri, ſi nihil aliud exprimat, quàm aduertiſſe Angelum, à ſe non potuiſſe Iacobum proſterni: illud ſaltem (ſi rem ipſam inſpiciamus) certum eſt, cùm Angelus Iacobum ſupplantare decreuit, proptereà id præſtitiſſe, quod videret ne hac quidem ratione Iacobum fore deturbandum.

Quo ſenſu Angelus dicatur Iacobū ſuperare non potuiſſe.

Sed vtrouis modo grammaticam connectamus, explicatione indiget, quod Angelus Iacobum ſuperare non potuiſſe dicatur. Abulenſis de ſimulata impotentia explicat. Caietanus de naturali virium aſſumpti corporis menſura. Alij malunt, conatū atque impetum quem adhibuit Angelus, fuiſſe eiuſmodi, qui Iacobum vexare, & huc illuc trahere, non proſternere poſſet: quia conatum ſuum cum Iacobi viribus temperauit. Quod ad hiſtoriam ſpectat parum hoc difficultatis continet; quod verò Scriptura phraſi illa vtatur, *Videns quòd eum ſuperare non poſſet*; id ſanè meo iudicio emphaſim habet: præſertim ſi conſideremus, Angelum Dei vicem ac perſonam gerere, ac Dei vires immenſas & infinitas; hominis autem graciles omnino eſſe ac debiles.

Quod ſit huius luctæ myſterium.

Huiuſce rei myſterium illud haud dubiè eſt, Deum, cùm aliquem ex ſuis familiaribus tentat, cui præſtò ipſe eſſe velit, in hac aduerſitatis palæſtra non omni virium conatu & contentione luctari, ſed vires potiùs attemperare aduerſitatis pro iuſti ipſius luctantis vi ac fortitudine. Tunc autem ſi iuſtus vir afflictus ſe fortem & cōſtantem præſtet, dicetur verè Deus illum quodammodo deijcere non potuiſſe. Et hac ratione iuſtus ipſe glorioſus ſatis euadet, quod ſimul cum Deo congreſſus fuerit, & ab ipſo deijci non potuerit. Vt autem declaretur ingens voluptas, qua Deus perfunditur, quòd iuſtus vir collato pede ſeſe firmiter cū illo teneat, ideò textus exprimit, vidiſſe Deum à ſe proſterni Iacobum non poſſe. Quibus in verbis dictio illa, *Vidit*, eadem eſt, quam legimus cap. 1. Gen. *Vidit Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona.* Quaſi dicatur Deus ipſe ſibi in ſuis operibus maximè placuiſſe. Non aliter in Iacobi lucta accidit, dum Deus ipſe ſuas attemperare vires voluit, ideóque gauiſus valde eſt, vt hac ratione Iacobum ſecum colluctantē deijcere non poſſe dicatur. Etenim quamuis vna ex parte inimici & aduerſarij ſpeciem Deus ipſe præ ſe ferret, dum illi obſiſtebat: Ex alia tamen parte ſe valde familiarem ac propitium duabus præſertim in rebus exhibebat. Alterâ in temperandis viribus, quibus ipſum oppugnabat: altera in tribuenda eidem Iacobo fortitudine qua rectus & integer in lucta perſtaret, & idcircò non eū potuit luctādo ſuperare. Nec enim Deus colluctando, quàm fauendo, potentior eſt: præſertim ſi ſuas vires moderetur, & augeat robur, quo luctatorē ipſum protegat ac tueatur. id ergo eſt omnino, quod in Iacobi lucta euenit. Expende verba illa Oſeæ 12. 3. *In fortitudine ſua directus eſt cum angelo: & inualuit ad angelum & cōfortatus eſt.*

Dicebamus igitur ſuprà, admirabilis huius luctæ myſterium eſſe illud, quod Chriſtiano populo in Iudæorum perſequutione contigit. Ad cuius rei clariorē explicationem aduerto primò, Iacobum ſibi ab Eſau fratre cauiſſe, & tamen cum Deo ſe reperiſſe luctantem. Quod nobis indicat, in ea aduerſitate, quæ Iacobum tunc premebat, metū illum ac ſollicitudinem conſiderandam fore, quaſi exercitationem quandam

Iacobū, dum fratrē fugit,

cum Deo luctari, quid myſticè adumbret.

dam ac probationem, quam Deus illi ad ſuam ipſius vtilitatem & ſpiritale incrementum ſuppeditabat: atque adeò ex eo, quod iuſtus vir in laboribus atque ærumnis ſibi à Deo obiectis ſe rectè & integrè gerat, hinc validũ, robuſtum, & ab omni rerum aduerſarum incurſione inuictum prodire.

Per Iacobum & Eſau figurari Chriſtianum & Iudaicum populos.

In ſenſu proximo per Iacobum & Eſau populos Iſraeliticum & Idumæum ſignificari.

Secundo notandum eſt, in hac hiſtoria per duas Iacobi & Eſau perſonas denotari vtrumque populum; Chriſtianum ſcilicet & Iudaicum, vt docet Aug. l. 16. de ciuit. c. 35. Conſideranda ſunt verba illa, quæ Deus Rebeccæ dixit Gen. 25. 23. *Duæ gentes ſunt in vtero tuo, & duo populi*: & repetuntur à Paulo ad Rom. 9. 10. Quæ verba in primo literali ſenſu indicant duos populos Iſraelis & Edom, qui ſibi mutuò infeſti atque infenſi fuerunt. Cùm autem ex his alter electus fuerit, alter reprobatus, vt habetur Malach. 1. 2.) hinc fit per Iſraeliticum populum Chriſtianã figurari gentem, quæ eſt verus populus Iſraelis, per Eſau verò Iudaicum populum, natu quidem maiorem, reprobum tamen ac repulſum. Quòd autem inter horum populorũ vtrumque fuerat [bellum acerrimum ſuſcitandum, rectè in duobus fratribus figuratum fuit, antequam ederentur in lucem. *Collidebantur enim in vtero paruuli* Gen. 25. 22. Et alterius quidem feritas, alterius manſuetudo eidem ſignificationi ſeruiebant: id quod fuit cognitum ab ipſis vtriuſque natalibus. Nam Eſau *rufus erat & in morem pellis hiſpidus*. Gen. 25. 25. *Et adultus factus eſt gnarus venandi*. Per venationem autẽ perſecutio denotatur, vt videbimus in Canticorum libri commentario. At Iacobus lenis erat & ſimplex, vt habetur Gen. 25. 27 & c. 27. 11.

Ad myſterij ſignificationem quàm rectè acciderit, vt Iacobus & Eſau eſſent gemelli.

Tertiò notandum eſt, ad vtriuſque populi ſignificationem ſingulari myſterio fuiſſe factum, vt hi duo fratres eſſent gemini, atque ex vno Iſaaci concubitu naſcerentur, vt attigit Paulus ad Rom. 9. 10. Nam ex eo, quòd Deus ſe cum natura humana coniunxerit, & ſuam fidem Synagogæ olim datam liberaturus adueniret; ex illa, inquam, vnica Dei coniunctione cum Abrahæ ſemine vetus Synagoga geminos cõcepit filios, alterum Euangelio rebellem ac repugnãtem, alterum morigerum & obſequentem. Hi enim ſunt duo populi, Iudaicus alter, alter Chriſtianus. Ex quibus humano quidem iudicio, maior & hæreditatis nomine locupletior videbatur eſſe Iudaicus. Nam Chriſtianus populus in ſuis cunabulis (ſi cum Iudæorum populo Euangelium Chriſti perſequente compararetur) multo erat inferior & numero & iis omnibus, quæ ad ſpeciem & ſplendorem mundus æſtimat. Ceterum, *Non multi ſapientes, non multi nobiles, ſed quæ ſtulta ſunt mundi & ignobilia elegit Deus*; vt benè Paulus, 1. Cor. 1. 26. Et ſanè, ſi aliqua Reſpublica in duas diuidatur partes, ad quarum alteram nobiles, potentes, Pontifices, ac moderatores ſeſe aggregent, ad alteram verò pauci, iique priuati, & nullius penè auctoritatis, ſi hæ duæ factiones ſint in duobus fratribus figurãdæ; plurimorũ profectò atque potentium factio in natu maiore, altera paucorum & impotentium in minore ſignificabitur. Hinc ergo eſt appoſitè in Eſau Iudaicum populum Euangelio rebellem indicari, & in Iacobo populũ Chriſtianũ diuinis præceptis obedientem. Verum enim verò, vt prænotaretur maiorem ex iis fratribus à minori deiectum iri ac ſuperatũ, prodiit ex vtero minor maiorem ſupplantans, hoc eſt, plantam fratris manu tenens: & idcirco appellatus eſt Iacobus, id eſt, ſupplantator Gen. 25. 25.

Cur minor frater Chriſtianum populum: maior Iudaicũ figuret?

Hæc erat reliqua Chriſtiani populi ſpes, fore vt pauci & impotentes multos atque potentes eſſent victuri: id quod media ipſa perſequutione fuerat euenturum. Nec aliud in hac duorũ fratrũ lucta adumbratur. Etenim ſi nihil aliud in ea repræſentaretur, niſi Iacobum cum Deo colluctari; id quidem poſſet facilè exponi de precum atque orationis lucta: iuxta vulgarem loquutionem, *precibus contendere*. Attamen in oratione non Deus hominem, ſed homo aggreditur Deũ. textus enim inquit, Angelum irruiſſe in Iacobum, *Et luctabatur cum eo*. Imò & Sapientiæ 10. 12. dicitur, *Certamen forte dedit illi*. Nam præter vim ac robur, quod per ſpeciẽ illum deiiciendi adhibebat Angelus; ipſum debilem & claudum effecit: quo in maximum corruendi diſcrimen eum adduxit. Hoc autem denotauit, Deum ad maximam Chriſtianæ Eccleſiæ gloriam atque decorem, eidem obtuliſſe acrem illam Iudaicæ perſequutionis luctam: in qua verè ac rectè dicitur Deus tentaſſe fideles. Sicut tentaſſe dicitur Abrahamũ Gen. 22. 1. Similiſque locutio reperitur Pſ. 25. 1. & Sapient. 3. 5.

Chriſti Eccleſiam per labores ipſos & perſecutiones de Synagoga victoriam reportaſſe.

Atque vt myſtici Iacobi victoria glorioſior ac celebrior foret: diuina prouidentia ſtatuit, vt ſuum fratrem ſupplantaret ac vinceret per medios ipſos labores atque pericula; ex quibus nihil aliud ſperari videbatur poſſe, niſi Iacobi ipſius, id eſt, Chriſtiani populi euerſio ac diſſipatio. Ecquis enim putaret, Apoſtolorum atque fidelium probra, verbera ac cædes immaniſſimas aliò deinum euaſura? Hæc igitur grauiſſima diſcrimina atque anguſtiæ, ad quas fuit Chriſtianus populus redactus, eleganter adumbrantur in Iacobi claudicatione ab Angelo illata. Id enim eſt, quod textus ait, *Tetigit neruum femoris eius, & ſtatim emarcuit*. Quod perinde fuit atque Eccleſiã in extremũ penè diſcrimen reuocare: ita vt ipſa in terram haud dubiè deiicienda videretur. Nam læſo adeò grauiter coxendicis ſiue femoris neruo, quis non crederet Iacobum quam mox ruiturum? Quis inſuper non diceret, A Chriſtiani populi expectationem atque conatũ, vt Iudaicum ſupplantaret ac deuinceret, in ſuummet tandem caput recidiſſe? atque adeò claudicatione illa per Angelũ illata Chriſtianum ipſum populum, qui ſupplãtatorem ſe fore ſperabat, ſupplantandum potius eſſe ac ſuperandum?

Enim verò infinita Dei ſapientia impetum, quo Iacobus impellebatur, adhibito modo inſtruxit ac temperauit, eã ipſã in re, ex qua Chriſtiano populo tantum periculi creari, & interitus afferri videbatur: ſimulque Iacobi ipſius partes ſuſcepit atque prouexit, vt victor tandem euaderet. Quo factum fuit, vt tantò illuſtrior ac glorioſior appareret victoria, quãtò difficilior & periculoſior fuerat ipſe congreſſus. Atque id ipſum innuit Paulus cùm ait, *Virtus in infirmitate perficitur*. 2. Cor. 12. 9. & mox, *Cùm infirmor, tunc potens ſum*. Et ad Hebr. 11. 34. *Conualuerunt de infirmitate, fortes facti ſunt in bello*. Vbi Vatablus ſic vertit, *Validi facti ſunt ex imbecillitate*. Et Hugo Cardinalis ex Chryſoſtomo, *Imbecillitate* B *facti ſunt fortes*.

Iam, quòd Eccleſiæ perſecutiones, (& prima illa potiſſimùm) figurentur ſub ſpecie luctæ, in qua Deus cum Iacobo implicitis lacertis cõgreditur; hoc, inquam, percommodum eſt ad Catholicam Eccleſiam hac ratione informandam, vt in tribulationibus glorietur. Porrò præſentiſſimum diſcrimen, quod ſubiit Iacobus, cùm Angelus *tetigit neruum femoris eius*, eſt etiã maximè ad rem, vt inſtruatur pariter Eccleſia, tantò eſſe præſtantius Dei beneficium, quo ipſa afficitur; quantò grauior eſt, qua affligitur, tribulatio. In primo quidẽ maximũ fuit (quis dubitet?) Dei beneficiũ in Iacobũ collatum, dum dignatus fuit cum ipſo luctã contẽdere. Si rex aliquis conſertis lacertis cum ſuo ſeruo colluctari non dedignaretur; næ ſeruus ille apud Regem magnã ſe gratiã atque fauore acceptũ reputaret. Præſertim ſi luctæ finis nõ is eſſet, vt eum Rex in terram proſterneret; ſed vt extolleret potius, C & honoribus atq; promeritis cumularet. Non aliter Deus ſe gerit; quippe qui ſuos familiares nõ ideo tentat, vt deiiciat, ſed vt glorioſos atque ſublimes ex victoria ipſa reddat. Nam vt rectè Iacobus alter c. 1. 13. *Ipſe autem neminem tentat*, id eſt, ad ruinam. Quid ergo hac vna re iuſtis viris præſtabilius, quid excellentius aut glorioſius? Deinde, quod ſubditur de ingenti diſcrimine, quo Iacobus per claudicationem fuit adductus; inde etiam Dei beneficentia maximè commendatur, qui gloriam illam victoriæ voluit Eccleſiæ in extrema (quod aiunt) regula verſanti deferre.

Apoſtoli certè, viríque Apoſtolici cum cæleſtem hãc philoſophiã didiciſſent, in perſecutionibus magnopere gloriabantur. Eandemque ob rem nos ipſorum filij ita ſimpliciter ac deuotè eorum carceres, vincula, tormenta ac cædes extollimus, ſuſpicimus, veneramur. Quam Chriſtiani populi reuerentiã ac venerationẽ erga Apoſtolorũ & Chriſti Martyrũ ærumnas atq; pericula egregiè repræſentat ipſamet Ge- D neſeos hiſtoria, iis potiſſimum verbis. *Quam ob cauſam nõ comedunt neruum filij Iſrael, qui emarcuit in femore Iacob, vſque in præſentem diem: eo quòd (angelus) tetigerit neruum femoris eius, & obſtupuerit*, Geneſ. 32. 32. Vbi illud obſeruandũ occurrit, filios Iſraelis ideo ab illius neruis eſu ſine dubio abſtinuiſſe, vt hac cæremonia luctã Iacobi venerarentur, & magnum illud periculum, quod in illa adierat. atque huiuſmodi abſtinentia eo videbatur tendere, vt neruũ illum Deo offerrent & conſecrarent in beneficij Iacobo per claudicationem collati recordationem. Sic enim legimus, Dauidem, vt Deo aquã libaret, quæ tanto ſuorũ militum periculo conſtiterat, eius potu ſibi interdixiſſe; *Et libauit eam Domino*. Glorioſum ergo valde fuit Iacobo illud periculum, in quod fuit ab Angelo vocatus. Nec minus fuit glorioſa claudicatio, quam ex ea lucta contraxit: non in diem modò, vt Caietanus opinatur, ſed in totius etiam vitæ tempus. Sic enim plagarum cicatrices, quas ſtrenui milites in periculoſiſſimo bello ac- E ceperunt, ſummæ ſibi ſunt gloriæ & ornamento, eáſque propterea frequenter iactare ſolent.

Cur filij Iſraelis neruũ femoris in animalibus non ederint?

Cum ſupradicta explicatione cohæret circunſtantia temporis. Lucta enim noctu fuit cœpta, & ad tempus matutinũ exacta; *vſque manè*. Peractâ autem luctâ, *ortus eſt ſtatim ſol*. Hæc, inquã, circunſtantia eidem ſignificationi cõgruenter deſeruit. Nã per noctem ſignificari aduerſam fortunã; per lucem, ſolatium ac tranquillitatem poſteà conſequutã quis neſciat? Hinc illud Eſter c. 8. 16. *Noua lux oriri viſa eſt, gaudium atque tripudium*. Itaq; Iacobus fuit ab Angelo claudus effectus antequàm luceſceret, obſcuro adhuc & tenebricoſo cælo, ſic enim ſæpe contingit, vt paulo ante diluculum aer valde obtenebreſcat. Quòd ſi per noctem tempus aduerſitatis denotatur: næ obſcura valde erat nox, cum Iacobus clau- F dicationẽ ſenſit, ſéque in id periculi adductũ animaduertit. Hanc tamen caliginẽ citò fuit conſequuta lux. Quapropter & in Apocal. cap. 11. ſanctitatis ac veritatis oppreſſioni (quæ duo in duplici teſte figurantur) quàm citiſſime ſuccedit ſublimis eorundem teſtium reſurgentium, & in cælum conſcendentium gloria.

Iacobi lucta noctu cœpta & ſub auroram lucem confecta, quid myſticè adumbret.

Per noctem labores per lucem requiẽ denotari.

Præter hæc, ipſamet Dei atque Iacobi lucta, quatenus eſt ex parte Dei, denotat tentationem, qua Deus ſuam probauit atque perfecit Eccleſiam: quatenus verò ex parte

Quid per Iacobi luctam figuretur.

delibus eas calamitates atque ærumnas inflicturos, vt illis nec Reipublicæ facies vlla, nec ciuium commoda, nec domus, aut poſſeſſiones ſupereſſent. Hunc arbitror eſſe ſenſum legitimum, in eadémque acceptione dixit Paulus loquens de tempore illo, quo Eccleſia adeò vehementer conflictabatur, *Non habemus hic ciuitatem permanentem, ſed futuram inquirimus*, ad Hebr. 13. 14.

Gentium nomine Iudæos hic eſſe intelligendos.

Præterea tametſi modus loquendi de atrio, quod foris erat (*quoniam datum eſt Gentibus*) applicari ex ſe poteſt æqualiter ad cuiuſque perſequutionis à Gentibus excitatæ tempus: verùm contextus poſtulat, vt Gẽtium nomine hîc intelligamus Iudæos Chriſti inimicos, & Eccleſiam Chriſtianam perſequentes. Agitur enim de prima Eccleſiæ perſequutione: quo tempore ſignificanter ſatis Gentium nomine Iudæi oppugnantes Eccleſiam nuncupantur. Nam ſi fideles, qui Eccleſiæ obedire renuunt, ait Chriſtus, à nobis vt Ethnicos & publicanos eſſe ducendos: quantò magis illi, qui *dicunt ſe eſſe Iudæos, & non ſunt, ſed Synagoga Satanæ*; vt habetur cap. 2. 9. qui perſequũtur Eccleſiam; & perſecutionem eiuſmodi fulciunt in ſpiritali quadam idololatria; propter quam Iudæi cap. 9. 20. dicuntur adorare *dæmonia & ſimulacra aurea & argentea & ærea & lapidea & lignea*. ex quo fit perſpicuum, aptiſſimè Gentiũ nomen illis tribui in hoc Apocalypſeos ænigmate. Præſertim cùm in ſexta plaga furiarum exercitus, quo Iudæi Eccleſiam afflixerunt, figuratus ſit veluti tartareus quidam exercitus ab inferis eductus, qui Babylone prodiens in Ieroſolymam irruit. Adde huc, de Iudaici populi perſequutione ſermonem inſtitui per alluſionem ad perſecutionem Antiochi, vt ſtatim videbimus: ideóque congruens fuiſſe, vt Iudæi Gentium nomine vocentur.

Quid ſit myſticè, atrium foras eycere.

Vbi hanc externi atrij ſignificationem perſpeximus, (nempè de bonis externis, quæ perſecutorum violentiæ ſubiecta erant) mox apparet energia illius phraſis, *Eyce foras, & ne metiaris illud.* Hac enim locutione ſignificatur, ne animus torqueatur horum externorum bonorum amiſſione, optimum eſſe remedium omnia imprimis renunciare, atque à ſe eiicere ante perſequutionis tẽpus; totámque curam ac ſolicitudinem impendere in veri templi dimenſione ac magnitudine; quippe hoc eſt, quod ſolùm integrum & illæſum, annuente Deo, eſt conſeruandum; neque Eccleſiæ hoſtes poterunt id comminuere aut labefactare. Cetera abiicere & dare peſſum congruentius eſt, vt quæ conſeruari minimè poſſint, id eſt, rem familiarem, honores, magiſtratus, ſalutem, vitam, ac demum quidquid profanæ violentiæ ſubiacet. Itaque verba illa, *Eyce foras*, magnam habẽt emphaſim, vt nuper dicebamus, ad ſignificandam rerum omnium, quas inimicorum impetus poteſt infringere, abdicationem: qua iuſti viri maximopere lætantur, & cum Paulo dicunt, *Licèt is qui foris eſt, noſter homo corrumpatur; tamen is, qui intus eſt, renouatur de die in diẽ*, 2. Corinth. 4. 16. Quapropter ſi applicitâ conſiderationis menſurâ, reperiunt myſtici huius templi interiora cæleſtibus diuitiis & diuinâ virtutum ſupellectile eſſe locupletata; libenter ſanè atque iucundè deſpiciũt externorum bonorum iacturam.

Menſes quadraginta duo quomodo ſint accipiendi.

Menſibus quadraginta duobus.] Hi duo & quadraginta menſes à multis creduntur eſſe tres illi anni & dimidiatus; quibus ferè dicitur Antichriſti perſequutio duratura. Atque adeò non dubitant proprium ac literarium vndecimi huius capitis ſenſum eſſe de tempore perſequutionis Antichriſti. Hoc ampliùs confirmatur ex eo, quod communi omnium cõſenſu receptum eſt; duos ſcilicet teſtes, de quibus infrà agitur (qui dicuntur prædicaturi, & pro veritate vitam profuſuri, & poſt tres dies atque dimidium ad vitam reuocandi) eſſe Enochum & Eliam. Hanc ergo declarationem minimè aut impugnare, aut eleuare contendo: eam ſanè veritatis habeat firmitatem, quam volunt ij, qui illas ſequuntur. Mihi tamen adhuc licet dicere, ſi hanc de Antichriſti perſecutione explicationem vt præcipuam in hoc capite vndecimo aſſumam, me omnino neſcire Apocalypſeos filum ducere, & conſequentẽ texere ſeriẽ. Quanti verò momenti ſit acoluthia & cohærens contextus in ſacræ Scripturæ explanatione, diximus in Proleg. not. 8.

Multorum ſententia, exponentis in ſenſu proprio de Antichriſti perſecutionis duratione.

Nihil nos communi huic expoſitioni detractum ire.

Deinde, ſi quem permoueat ingens auctoritas eorum, qui pro certo habent, potiſſimum huius capitis vndecimi ſenſum eſſe de Antichriſti perſecutione: vidimus iam in Prolegom. not. 11. nullã eſſe Apocalypſeos declarationem, quæ tanto aut grauiorum auctorum numero, aut rationum pondere ſolidetur; vt illa, quæ tanquam rem certam ſtatuit, à c. 4. vſque ad finem vndecimi agi de modo ac ratione, qua Deus ſe geſſit cum Iudaico populo ſub primitiuæ Eccleſię tempora, vſque ad ipſius populi Iudaici reprobationem. Cum hac autem expoſitione rectè conſentit, Antichriſti perſecutionem hîc quidem attendi ac reſpici per comparationem, vt latè explicuimus notatione 20. prolegomen. Denique quam hactenus ſumus ſequuti explicationem ab ipſo Apocalypſeos exordio, eiuſdem decurſus & quaſi torrens nos rapit, vt cœpta & huc vſque prouecta eodem conſequentiæ ordine prouehamus; atque adeò duos & quadraginta menſes, quorum hîc Ioannes meminit, applicemus ad tempus illud, quod perſecutio Iudæorum in primitiuam Eccleſiam coorta durauit.

Totius Apocalypſeos acoluthiam petere, vt hoc tempus ad primitiuæ Eccleſiæ perſecutionem à Iudæis excitatam referatur.

His præſtitutis, notandum eſt primò, niſi Apocalypſeos liber ænigmaticus eſſet, perperam omnino & ineptè quadraginta duos menſes ad tempus perſecutionis Iudæorum applicari. Conſtat enim perſecutionem illam per annos quadraginta duraſſe. Et quamuis non plus enumeremus temporis, quàm ad Apoſtolorum toto orbe diſperſionẽ, & ad Gentes veræ fidei pręceptis informandas migrationem, nemo tamen ignorat Iudaicæ perſequutionis impetum multò plures annos duraſſe, quàm tempus illud, quod duobus & quadraginta menſibus comprehenditur. Veruntamen quemadmodum dimidia hora capitis octaui, & quinque menſes capitis noni, non ſunt in ſenſu proprio deſumpta, ſed myſticè: ita etiam conuenienter ad Apocalypſeos contextum accipiendi ſunt hi quadraginta duo menſes in ſenſu myſtico, non proprio. Etenim accipere hos numeros dierum, menſium aut annorum, vt ſonant; id quidem nequaquam ſtylo ænigmatico quadrat.

Duos & quadraginta menſes in ſenſu myſtico, non proprio, eſſe capiendos.

Secundò, vt in dimidio horæ ſpatio capitis octaui alluſio facta fuit ad dimidiam illam horam ex Tobiæ libro. Atque vt quinque menſes locuſtarum capitis noni accepti ſunt ab illis quinq; menſibus, quibus terra communis eluuionis vndis cooperta fuit: non ſecus quadraginta duo menſes, quorum hîc mentio fit, ſumendi ſunt ex aliqua alia hiſtoria ſiue Prophetia, ad quam hic locus alludat. Quòd ſi ita certum eſt, vt communi conſenſu iactatur, Antichriſti perſecutionem duos & quadraginta menſes duraturam (qui tres annos & dimidiatum conficiunt:) hac ratione potuit in hoc loco reſpici ad ipſius Antichriſti perſecutionem; videlicet per alluſionem, vt in quinque menſibus capitis noni ad antiquum diluuium alluditur. Atque huiuſmodi alluſiones manifeſtum eſt comprehendi

In noſtra etiam explicatione poſſe per comparationẽ tempus Antichriſti perſecutionis affirmari.

hendi etiam in Spiritus ſancti intentione, atque adeò ſub literali ſenſu. Nam in alluſione comparatio ineſt atqui comparatio affirmat etiam hiſtoriam, cum qua comparat veritatem illam, de qua potiſſimùm agit.

In his duobus & quadraginta mẽſibus alludi ad Danielis prophetiam.

Tertiò, ſpatium hoc duorum & quadraginta menſium proculdubio deſumptum fuit ab Apocalypſi ex Danielis prophetia c. 7. 25. & c. 12. 7. vt explicabimus notatione ſequenti. Enimuerò Danielis locos licèt multi ad Antichriſti perſecutioné referant; mihi tamen dubium non eſt, quin in ſenſu ſaltem proximo ſermo ſit in c. 12. de tempore, quo duratura erat Antiochi Epiphanis perſecutio; quæ nõ per tres ſolũ annos, vt aliqui ſibi perſuadét, ſed per tres annos & dimidiatũ ſæuiit, vt in not. 2. explicabo. Locũ autẽ Danielis 2. agere exiſtimo de tempore, quo duratura erat Neronis perſecutio; aut etiam de vniuerſis perſecutionibus, quibus Romanum Imperium vexauit Eccleſiam.

Hoc in loco comparari Iudæorũ perſecutionẽ in Chriſti Eccleſiam cum Antiochi Epiphanis perſecutione.

Exiſtimo ergo in hoc Apocalypſeos loco comparari rebellium Iudæorum perſecutionem aduersùs Eccleſiam cum perſecutione illa, quam Rex quondam Antiochus, eiúſque miniſtri cõtra Dei populum concitarunt. Illud enim bellum inter cetera veteris teſtamenti verè & propriè fuit contra veram religionem geſtum. atque ideo Apocalypſis illius belli figuram vſurpat; primò in Iudaici populi perſecutione, deinde in perſecutione populi Gentilici c. 12. & 13. & poſteà etiam in Antichriſti perſecutione c. 20. Et in duabus primis Iudaici populi atque Gentilici perſecutionibus per alluſionem ad perſecutionem Antiochi, affirmatur in Apocalypſi maximam Eccleſiæ anguſtiam tribus annis cum dimidio duraturam; quod myſticè eſſe accipiendum, explicabimus not. 3.

De numero 1260. dierũ opinio Riberæ & aliorũ.

Interim aduerto, Riberam & alios in ea eſſe ſententia, vt mille ducentis ſexaginta diebus, de quibus fit mentio in Apocalypſi, deeſſe putent octodecim dies, vt integrum ſpatium trium annorum & dimidij compleatur. Eorum fundamentum eſt, quia quo tempore Ioannes Apocalypſin ſcripſit, iam computabatur annus iuxta Iulij Cæſaris rationem, quæ ſingulis annis trecentos ſexaginta quinque dies & horas ſex adſcripſit. Ex quo inferunt, non eſſe idem tempus apud Ioannem quadraginta duos menſes, (qui tres annos & dimidium conſtituunt) & mille ducentos ſexaginta dies, quos poſteà Ioannes addit: ſed cùm ponit tres annos cum dimidio, addi octodecim dies ad mille ducentos ſexaginta, quos exprimit not. 13. Hæc illi.

Nũ hic dierũ numerus tres annos cũ dimidio rite efficiat?

Ceterùm imprimis non certum eſt in Græcia, vbi Ioannes ſcripſit, iam tunc Iulij Cæſaris computationem eſſe vſitatam: atqui compertum eſt, iuxta Græcorum, Hebræorum, & Chaldæorum rationé, ſingulis menſibus triginta ſolùm dies attribui, de quo notatione 2. dicetur: addebant tamen poſt aliquot annos vnum emboliſmi menſem. Deinde quamuis in Græcia computatio Iulij Cæſaris iam fuiſſet recepta, Ioannes minimè tenebatur, vt ſe ad computationem à Græcis vſitatam accommodaret. Nam ad alluſionem ex Danielis locis petitam, & ad ſacræ Scripturæ conſuetudinem congruentius erat, vt Ioannes Hebræorum more in connumerando vteretur; qui proculdubio vnicuique menſi triginta omnino dies, anno verò trecentos ſexaginta ſemper tribuerunt; vt ſequente notatione conſtabit. Conſentaneum autem erat, vt Ioannes, qui erat Hebræus, de anno & eius diebus more Hebræorum loqueretur.

Probatur trium annorum & dimidij ſpatiũ iuſtè à Ioanne ſignificari per numerũ 1260. dierũ.

Præter hæc ex ipſo contextu euidenter, ni fallor, elicitur, Ioannem pro eodem ſumere tres annos A cum dimidio, & quadraginta duos menſes & mille ducentos ſexaginta dies. Nec aliud denotat phraſis illa, quam Ioannes ex Daniele fuit mutuatus, *Tempus & tempora & dimidium temporis*; quaſi dicat annum & duos annos & dimidium alterius. Quibus locutionibus fuit vſus Ioannes per diſſimulationem, iuxta ænigmatum conſuetudinem. Menſes quidem duos & quadraginta hîc ponit num. 2. & mille ducentos ſexaginta dies exprimit numero ſequenti; & c. 12. 7. locutionem verò illam, *Tempus & tempora & dimidium temporis*, vſurpat ca. 12. 14. quibus tamen omnibus loquutioni- B bus eadem ineſt, vt dixi, ſignificatio.

NOTATIO II.

Seu potiùs diſputatio; an grauiſſima illa religionis prohibitio Ieroſolymis indicta ab Antiocho Epiphane durauerit tres annos & ſex menſes?

Danielis prophetia de religionis vſu Ieroſolymis poſt Antiochi perſecutionẽ inſtaurando.

NOTANDVM primò eſt Danielem, cùm c. 11. cœpiſſet agere de anguſtiis, in quas Ieroſolyma fuerat ab Antiocho redigenda, mox c. 12 nu. 7. affirmare, verã religionis inſtaurationem differẽdam eſſe *in tẽpus & tẽpora & dimidiũ* C *temporis.* Et infrà nu. 11. *A tempore, cùm ablatum fuerit iuge ſacrificium, & poſita fuerit abominatio in deſolationem, dies mille ducenti & nonaginta.* Et nu. 12. *Beatus, qui exſpectat & peruenit vſque ad dies mille trecentos triginta quinque.*

Quid ſibi velit Tempus & tempora & dimidium tẽporis, *apud Danielem & Ioannem.*

Notandum eſt ſecundo, primum illud ſpatium, *Tempus & tempora & dimidium temporis,* idem omnino eſſe, atque tres annos cum dimidio, vt omnes conueniunt. Eandémq; phraſim vſurpat Apocalypſis c. 12. 14. Certum autem eſt, in Apocalypſi idem eſſe ſpatium duorum & quadraginta menſium c. 11. nu. 2. & 13. nu. 5.

Apocalypſi triginta non amplius dies mẽſibus ſingulis dari. Hanc etiam fuiſſe apud veteres numerandi cõſuetudinem.

Tertiò notandum eſt, in Apocalypſi tres annos & dimidiũ reduci ad dierum numerum, nec plures poni dies, quàm mille ducentos ſexaginta. Ex quo dilucidè cernitur, ſingulis mẽſibus triginta omnino dies ſolùm dari. Atque hæc fuit apud nationes complures priſca numerandi conſuetudo: vt videre eſt apud Ioſephum Scaligerum l. 1. de menſibus folio ſexto, vbi ait; *In anno Aegyptiaco & Græco, omnes menſes æqua-* D *liter ſunt triacontihemeri.* Et infrà. *Atticorum menſes & Perſarum omnes triacontihemeri.* Et infrà. *Omnes mẽſes anni priſci Hebraici fuerunt merè tricenarij & omnes pleni.* Item capite de anno, folio octauo, *Conuenit* (inquit) *vt menſes omnes tricenis diebus explicarentur, annumq; dierum trecentorum ſexaginta conſtituerent. Hæc* [illegible] *eſt anni forma.*

Cur Daniel tres annos & dimidiatum ad mille ducentos nonaginta dies reducat?

Quare difficultate non caret, Danielem videri c. 12. 11. reducere tres annos & dimidiatum ad mille ducentos nonaginta dies. Cuius difficultatis ſolutio ea eſt, opinor, quod Ioannes tantùm ſumit tres annos atque dimidium iuxta communem acceptionem: Daniel verò menſem addit embolimum ſiue intercalarem, qui, cùm opus erat, ſolebat adiungi, de quo etiam latè Ioſephus Scaliger de emendatione temporum l. 1 c. de menſibus.

Vtrùm tres anni & dimidiatus Danielis ſint intelligendi de duratione perſecutionis Antiochi?

Quare licèt Porphyrius olim, & noſtra ætate Ioſephus Scaliger voluerint, tres annos & dimidium Danielis intel- E ligi debere de eo tempore, quo Antiochi perſecutio exarſit: huic tamen explanationi ſeſe Hieronymus manifeſtè opponit Danielis 12. clarè oſtendens Ieroſolymæ templum fuiſſe violatum die vigeſima quintâ menſis Caſleu. & tribus poſt annis eadem die (nimirum vigeſimâ quintâ menſis eiuſdem) fuiſſe expiatum. Probatur hoc ex 1 Machab. 4. 52. & 2. Machab. 10. 5. vtrobique enim expenditur, vt res animaduerſione digna, expiationem templi eodem fuiſſe die, quo priùs fuerat violatio. Idémque affirmat Ioſephus libro duodecimo Antiquitatum c. decimo, (aliàs vndecimo. Hoc Hieronymi argumentum tanti apud communem doctorum conſenſum momenti viſum eſt; vt eo conuicti Doctores bene multi, non dubitauerint Danielem ex Antiochi prophetia (de qua agere cœperat c. 11.) ad prophetiã Antichriſti fuiſſe tranſgreſſum. Nam tres anni cum dimidio reperiri nõ poſſunt in Antiochi hiſtoria; atque adeo pro certo habetur, cõplendos eſſe in Antichriſti perſecutione. Vide Bellarmin. lib. 3. de Rom. Pont. c. 8 Vbi oſtendit priſcos Patres non dubitaſ- F ſe, quin illa Danielis verba ſint ad Antichriſtum referenda. Idémque ſequuntur Pererius Daniel. 12. & Serarius in Machabæorum harmonia fol. 590. & 653. & 667. in cuius rei confirmationem addit D. Hieronymus verba illa, *Multi de his, qui dormiunt in terræ puluere, euigilabunt; alij in vitam æternam, & alij in opprobrium vt videant ſemper*; non pertinere ad Antiochi, ſed ad extremi iudicij tempus.

Quo argumento conuicti aſſerãt multi, Danielẽ ab Antiochi perſecutione ad perſecutionẽ Antichriſti ſubitò tranſgredi.

Quæ fuerit Hieronymi, aliorumque Patrum

Notandum quintò eſt, D. Hieronymum & reliquos Patres non tam agere, ne in Antiochi perſecutione locum habeant tres anni & dimidiatus Danielis; quàm vt aduertatur.

Danielem

A ceptutum. Atque hoc eſt magnum illud Dei myſterium, quod in ipſo contextu ſequitur.

Verſ. 7. Verũ hæc verba, In diebus vocis ſeptimi Angeli, ſint ad extremum iudicij referenda?

Sed in diebus vocis ſeptimi Angeli, cùm cœperit tuba canere, cõſummabitur myſterium Dei.] Multi hæc verba ad diem Iudicij pertinere contendunt. Ceterùm ad declarationem hanc adſtruendam, apta applicatio myſteriorum libri ſignati & ſex plagarum, quæ ſunt hactenus deſcriptæ, aditum præmuniſſent oporteret, vt viam ſtrauiſſent iis, quæ conſequuntur: ita vt appareret, congrueret in hoc loco & conſectariò ad ea, quæ & antecedunt & ſubſequuntur, mentionem ſeu vaticinium de die iudicij interponi. An verò id fuerit hactenus ab aliquo præſtitum, aliorum iudicium eſto. Certè in noſtra explicatione, niſi me valdè fallo, filum huc vſque fuit continuatum, & ænigmatis applicatio ita producta, vt ſeptimæ tubæ myſterium nõ aliud eſſe poſſit, niſi obduratio Iudæorum, & Gentilium electio. Cùm autem ad finem capitis 11. perueniemus, vbi ſeptimus Angelus tubâ canit, videbimus cum hac eadem ſignificatione appoſitè congruere, quod Ioannes vidit, quo tempore tuba ſeptima perſonuit. Interim valida eſt noſtræ explanationis confirmatio, phraſis illa, qua fortis Angelus vtitur, *Conſummabitur myſterium Dei.* Præſertim cùm myſterij nomen Græcè habeat articulum: quod argumẽto eſt ſermonẽ hîc eſſe de noto ac celebri myſterio, cui proinde nomen myſterij Dei, iuxta Chriſti & Apoſtolorum phraſim, debeatur. Atqui Iudaici populi reprobationi & Gentilici electioni luce clarius eſt mirificè nomen myſterij Dei quadrare. Vide ad Rom. 11. 25. *Nolo vos ignorare myſterium hoc, vt non ſitis vobis ipſis ſapientes: quia cæcitas ex parte contigit in Iſrael, donec plenitudo Gentiũ intraret.* Et ad Epheſ. 3. n. 4. *In myſterio Chriſti, quod nunc reuelatũ eſt: Gentes eſſe coheredes & concorporales & comparticipes promiſſionis eius in Chriſto.* Et ad Coloſſ. 1. 25. *Myſterium, quod abſconditum fuit à ſeculis, nunc autem manifeſtum eſt ſanctis, quibus voluit Deus notas facere diuitias ſacramenti huius in Gentibus.*

Alia expoſitio pro parte affirmatiua.

Auctoris ſententia exponentis de obduratione Iudæorum & Gentium electione.

Myſterij nomen in ſacris ad Iudæorũ reprobationem & electionem Gentium referri.

Ratio ergo ipſa, & verba Pauli nos docent, nomen, *myſterium*, non eſſe aptum ad Iudicij diẽ. Nã de die Iudicij non obſcurè loquitur Scriptura, neque ad veritatem huiuſmodi enunciandam opus erat ænigmatibus & myſticis ſignificationibus; ſed perſpicuis potiùs verbis: nec veritas de die Iudicij Iudaico populo erat ignota. At Iudaicum populũ fore reprobandum, & Gentilicum illius loco eligendum; id verò figuris pluribus myſticis fuerat præſignificatum; & res erat abdita adhuc & arcana, quam ait Paulus ſuo tempore fuiſſe à Deo reuelatam.

Myſterij nomen non ita apte diei Iudicij quadrare.

Iam ad diem Iudicij deſignandum non erat ad rem phraſis illa, *In diebus vocis ſeptimi Angeli.* Nam conuocatio ad iudicium futura eſt *in momento, & ictu oculi in nouiſſima tuba,* 1. ad Cor. 15. 52. Indurationi autem & excæcationi Iudaici populi optimè cõuenit illa phraſis *In diebus vocis ſeptimi Angeli.* Nam Iudæorum omnium obduratio non vno eodémque die fuit; ſed paulatim hi alio die, illi in alio ſũt obdurati. Quare magnam habet energiam modus ille loquendi, *In diebus vocis ſeptimi Angeli.* Atque quo gradu ianua populo Iudaico paulatim occludebatur, eodem reſerabatur Gentibus. Nam viros Apoſtolicos à Iudæis vexatos, afflictos, atq; repulſos Deus ad Gentium procurandam dimittebat ſalutem. Quamobrem animi conceptio in hoc loco debet eſſe eiuſmodi, vt ſeptima tuba nõ ſemel, ſed per dies multos inſonuerit; & ex quo percrepare cœpit, cœperit etiam Dei myſterium conſummari, id eſt, reddi manifeſta Iudæorum obcæcatio & electio Gentilium; atque adeò Iudaici populi diminutionem fuiſſe diuitias gentium, vt Paulus loquitur ad Rom. 11. 12.

Cur dixerit In diebus vocis ſeptimi Angeli?

Sicut euangelizauit per ſeruos ſuos Prophetas.] Nec clariùs video, vbi Euangelij nomen ad diei Iudicij prophetiam accommodetur. Etenim licèt iuſtis ſit nuncius lætiſſimus; in ſacræ tamen Scripturæ vſu Euangelium videtur eſſe potiſſimùm bonus nuncius iis, qui in luto & ſqualore iacent, nec eiuſmodi nuncium bonum ſperant. Huiuſmodi autem nuncium Gentilibus Deus per ſuos Prophetas miſerat; B ſed nondum ad illorum aures peruenerat. atque ita obduratione, & excæcatione populi Iudaici factum eſt, vt myſterium priùs à Prophetis tectè & obſcurè indicatum tandem aliquando conſummaretur, & palàm fieret.

TEXTVS.

C *De libro dulci in ore & amaro in ventre.*

Verſ. 8. *Et audiui vocem de cælo iterum loquentem mecum & dicentem; vade & accipe librum apertum de manu angeli ſtantis ſuper mare & ſuper terram.*

9. *Et abij ad Angelum dicens ei, vt daret mihi librum: & dixit mihi; Accipe librum & deuora illum: & faciet amaricari ventrem tuum; ſed in ore tuo erit dulce tanquam mel.*

D 10. *Et accepi librum de manu Angeli, & deuoraui illum: & erat in ore meo tanquam mel dulce: & cùm deuoraſſem eum, amaricatus eſt venter meus.*

COMMENTARIVS.

LIBER hic, quem Ioannes ab Angelo flagitare iubetur, ſemper in Græco per tertium diminutiuum effertur βιβλιδάριον, vt ſuprà adnotauimus verſu 2. qui eſt libellus valdè exiguus. Et quidem non abſque myſterio peculiari vtitur hîc Apocalypſis quater nomine ita diminuto. E Cùm autem quæ in hoc capite antecedunt, referantur ad Iudæorum reprobationem & electionem Gentilium, contextus ipſe nos impellit, vt inueſtigemus, vtrũ in ſacris Literis reperiatur aliquid valdè abbreuiatum in populi Iudæorum reprobatione & Gentilium electione. Nam ſi quid inueniri poſſit huiuſmodi; ad illud profectò in hac parui libelli diminutione alludetur. Occurrit igitur mox locus Iſaiæ 10. 22. ad quẽ fieri alluſionem non ambigo; *Conſummatio abbreuiata inundabit iuſtitiam, conſummationem enim & abbreuiationem faciet Dominus in medio* F *terræ.* Vbi certum eſt ſenſum literalem eſſe eundẽ, quem Paulus expreſſit illis verbis, *Diminutio eorum, diuitiæ Gentium.* Nam quòd iuſtitia & ſanctitas Euãgelij per totam Gentilitatẽ inundauerit; id quidem ortum ex eo fuit, quòd Iſraeliticus populus abbreuiatus fuerit, & ad numerum exiguum redactus; Deo ſcilicet Iudæos ceteros reprobante, & paucos illos à Iudæis perfidis vexatos accipiente, veluti inſtrumenta ad Gentilici populi conuerſionem. Ita explicat Paulus ad Rom. 9. 27. Iſaias clamat, *Si fuerit numerus filiorum Iſrael, tanquã arena maris; reliquiæ ſaluæ fient. Verbum enim conſummans & abbreuiãs in æquitate.* Vbi illud nomẽ *verbũ*, vt patet ex

Librum hic in Græco per diminutiuum vocabulum ſcribi. Cur in libelli huius mentione toties diminutiuo vtatur Ioannes?

Gentium vocationem in Dei decreto ex Iudæorum reprobatione pependiſſe.

Græco, eſt in accuſatiuo. Atque ita ſequitur; *quia verbum breuiatum faciet Dominus ſuper terram*. Et paulò infrà; *Gentes, quæ non ſectabantur iuſtitiam, apprehenderunt iuſtitiam ex fide: Iſrael verò ſectando legem iuſtitiæ, in legem iuſtitiæ non peruenit.*

Sed obiiciet quiſpiam, diſtinctas videri res, quòd abbreuiatus ſit populus Iudaicus, & quòd liber ſit imminutus. Reſpondeo; cùm dicitur *verbum breuiatum*, videtur eſſe ſermo de albo, ſiue numero verorum Iſraelitarum. Quando verò populus ingens ad exiguum coarctatur, immutatur ingens album in paruum libellum. Deinde album accipitur pro illis, quorum nomina in eo continentur; quæ eſt conſummatio abbreuiata iuſtitiam inundatura iuxta Iſaiæ vaticinium.

Cur fortis angelus libellum in manu apertũ habuerit.

Itaque cùm Ioanni paruus datur liber in manus, illi oſtenditur ingens Iſraelis populus ad exiguum electorum numerum contractus. Porrò paruus hic liber in fortis angeli manu apertus eſt; quia in ipſomet Dei, ſiue Chriſti (qui eſt brachium Patris) opere expletum fuerat Iſaiæ vaticinium; & apertum etiam atque expoſitum tum Ioanni, tum ipſius ſimilibus. Quapropter in eâdem figura, qua Chriſtus ſiniſtrum in terra pedem, dextrum in mari habebat, vidit Ioannes in Chriſti manu apertum paruum illum libellum, quem Iſaias prædixerat. Cæleſtis autem vox eſt Spiritus ſancti Ioannem excitantis, vt à Chriſto librum ſibi porrigi exoret; id eſt, vt ſibi arcanum illud omnino patefaciat.

Alluſio in hoc angeli libello ad librũ Ezechieli traditum, vt eũ deuoraret.

In hoc prætereà libello manifeſtè reſpectus habetur ad librum illum apertum, qui Ezechieli deuorandus fuit traditus c.2.10. & c.3.1. Verùm Ezechielis liber erat vtrâque facie conſcriptus, vt explicuimus c.5 nec paruus videtur fuiſſe; quia Prophetæ viſcera impleta ſunt volumine illo. Liber autem, de quo in præſenti agitur, tantummodò erat quoddam nominũ album, in quod, qui relati erãt, vt paucos eſſe notaretur, ideo conſentaneum fuit, vt minimi libelli figuram præ ſe ferret. Neque obſtat, quod alioqui dicantur eſſe centũ quadraginta quatuor millia. Hi enim omnes exiguũ cõficiebãt numerum comparatione totius populi Iſraelitici. Præſertim, quia initio ſumma eorum ad numerum multò minorem fuit contracta: & deinceps paulatim creuit myſticus numerus ad centum quadraginta quatuor millia

Prætereà ex illo Ezechielis libro deſumptum fuit ad Apocalypſeos librum c.5 quod attinet ad vtriuſque paginæ aduerſæ & auerſæ ſcriptionem. Ad hunc autem librum capit. 10. mutuatum fuit, quod agit de libri ipſius apertione, & quemadmodum in ore fuerit dulcis vt mel, & amarus in ventre. Quòd autem Prophetæ apertus liber ſit traditus; indicat communicatam illi à Deo libri ipſius intelligentiã. Iam liber Ezechieli oblatus ſignificat proculdubio vaticinium, quod ipſe literis mandauit. At libellus hic, qui Ioanni datus fuiſſe apertus dicitur, nõ ſignificat totam Apocalypſin (hic enim non eſſet paruus libellus) ſed exiguum, vt dixi album continens numerum Iſraelitici populi, hoc eſt, myſterium infiniti quondam populi Iſraelitici ad numerum exiguum, ceteris repulſis, coarctati.

Cur tã Ezechieli, quam

Sed quid erit tam apud Ezechielem, quàm apud Ioannem apertus liber in ore dulcis, amarus in vẽtre? Namque Ezechieli etiam ſuus liber dulcis extitit in ore; *factum eſt in ore meo ſicut mel dulce*. Poſtea verò quàm ipſum edit, non dubium eſt, quin in ventre amaritudinem ſenſerit: ſubdit enim verſ. 14. *Et abij amarus in indignatione mea.* Pro huius rei explicatione notandum eſt, inuitari tam Ezechielem, quàm Ioannem, vt ſinguli ſuum deuorent li- A brum; perinde eſſe ac ſi ipſa myſterij cognitione inuitarentur. Os enim percipit guſtum eorum, quæ eduntur; & intellectus videtur eſſe quaſi animæ os: atqui perſpicua notitia & cognitio eius, quod anima meditatur, reſpõdet officio dentiũ in ſecando, diuidendo, & comminuendo cibo. Porrò participem fieri cæleſtis myſterij, res eſt, qua Deus maximum ſuis ſeruis tribuit beneficium, cuiuſmodi fuit illud, quo Abrahamum affecit, cùm illi ſupplicium de Sodoma & Gomorrha ſumendum renunciauit. Animam verò tanto munere cumulari à B Deo, vt ipſius arcanorum conſcia & particeps fiat, animæ certè ipſi res eſt melle dulcior. Pręterquàm quòd vtrumque myſterium, tam quod Deus Ezechieli vulgauit, quàm quod Ioanni, continebat mirum Dei conſilium, quod Deus ad ſuæ Eccleſię felicitatem exequi decreuerat: & tum propter maximum illud Dei beneficium ſua eis arcana conſilia detegentis, tum etiam propter pręuiſam Eccleſiæ felicitatem à ſeipſis valdè exoptatam, primus ille guſtus in re adeò dulci perceptus ſummæ illis voluptati fuit. Atq; hæc eſt dulcedo mellis in ore.

Ioanni libellus ad deuorãdum oblatus, in ore fuerit dulcis?

Cur inſuper vtrique liber in ventre fuerit redditus amarus?

C Tranſeamus ad viſcerum amaritudinem. Hanc enim mellis dulcedinem indicat textus fuiſſe conuerſam in magnam amaritudinem. Sicut plerumque accidit, vt mel comeſtum intus in bilem flauã, eamque acerbiſſimam cõuertatur. Aduerte igitur, quemadmodum os delectationem innuit cognitionis, quòd intellectus ſit quaſi animæ os; ſimiliter etiam per viſcera ſignificari ſolere affectus poſteriores, qui cognitionem conſequuntur. Et in ſacris pręſertim receptum eſt, vt viſcera affectum cõmiſerationis ſignificent. Vide Luc.1.78. & ad Phi- D lip.2.1. ad Coloſſ.3.12. & 1.Ioan.3.17. Imo verò ait Euſtachius, σπλαγχνα, à ſplene deriuari: & triſtitiam quidẽ ſæpe ſplenis dolor comitatur. Hoc ita conſtituto, facilè intelligitur ad mellis dulcedinẽ in Ezechiele & Ioanne cõſequutam fuiſſe maximã viſcerum amaritudinem. Tametſi enim permagni vterque duxerunt illud Dei promeritum, quo illos ſuorum arcanorum effecit participes: veruntamen cùm illius beneficij myſterium includeret ſeueriſſimam pœnam, quam Deus populo Iſraelitico infligebat; hinc eſt mellis dulcedinem in viſcerum amaritudinem deſiiſſe. Etenim ex diuini conſilij cognitione redundauit ingens commiſeratio E ærumnarum & calamitatum, quę Iudaicum populum manebant. Atque eo maior fuit miſericordia, & de Iudæorum malis dolor, quò vehementior erat horum vatum ſanctiſſimorum, & Ioannis pręſertim charitas. Si enim Prophetæ humano ducerentur affectu; cùm viderent ſupplicia ſibi à Deo reuelata in rebellium Iudæorum (à quibus diuexabantur) caput recaſura; non ſolùm non miſeratione tangerentur, ſed in delicijs etiam computarent ſupplicium illud à Deo de ipſius oppugnatoribus ſumendum. Enim verò Spiritus ſanctus non eiuſmodi affectiones ingerit ſanctis; ſed dolorem F potiùs & commiſerationem pro grauiſſimis ſuppliciis, quæ vident in ſuos fore perſequutores immittenda. Quamobrem poſtquàm Ezechiel dixerat, *Et abij amarus in indignatione mea*: mox ſubiũgit, *manus enim Domini erat mecum confortans me.* Quo ſuæ amaritudinis rationem innuit eſſe ſpiritualem mentis vigorem, quem ei ſuppeditabat Deus. Eandemque ob rem in Pauli Epiſtolis extat atque eminet ingens illa commiſeratio & amaritudo, qua afficiebatur, propter ſeueritatem, quam Deus Iudaico populo exhibebat. Nec minor erat, credo, Ioannis amaror, cuius minor non erat charitas.

Per viſcera affectum cõmiſerationis in Scriptura ſignificari.

Noſtra de

Meꝰ hic de libello Ioãni deuorato ſẽſus magnoperè con-

libello Ioanni deuorato expoſitio ex totius capitis ſerie & connexione fit plana.

rè confirmatur ex totius huius capitis contextu: in quo agitur de Dei myſterio, quod Iſraeliticum populum imminuerit ad Gentium felicitatem. Confirmatur inſuper Iſaiæ loco capitis 10. in quo loquitur de abbreuiato libro eundem prorſus finem ſpectans. Ex quo liquet caput hoc 10. Apocalypſeos reſpondere decimo illi capiti Iſaiæ. Sed ex conſequenti etiam contextu ſimiliter noſtra expoſitio roboratur. Nam protinus ſubſequẽs caput 11. exorditur à virga Ioanni tradita. Pari etiam ratione Iſaias ſtatim poſt mentionem conſummationis abbreuiatæ ſubiungit virgæ mentionem: ait enim, *Propter hæc dicit Dominus, Noli timere populus meus habitator Sion, ab Aſſur: in virga percutiet te, & baculum ſuum leuabit ſuper te.* Huius autem virgæ, de qua Iſaias agit, ſenſus non eſt alius, quàm virgæ cap. 11. Apocalypſeos, vt ſuo loco videbimus.

Verſ. 9. *Deuora illum.*] In verbo, *deuorare*, plus alij myſterij inueniunt, quàm ego. Mihi enim idem eſt deuorare, quod comedere, & glutire. Nam hoc propriè ſignificat verbum Græcum καταφαγεῖν.

TEXTVS.

Verſ. 11. *Et dixit mihi, Oportet te iterũ prophetare gentibus, & populis, & linguis, & regibus multis.*

COMMENTARIVS.

Oportere Ioannem iterum prophetare, quomodo ſit accipiendum.

1. Opinio explicantium de Ioanne ab exilio reuocati prædicatione.

2. Exponens de Ioanne ſub mundi finem ad prædicandum venturo.

ALIQVI exiſtimant, hoc perinde eſſe, ac ſi Ioanni prænunciaretur, ipſum in Aſiam rediturũ, & in ea variis Gentibus prædicaturum. Ceterùm ſi prophetare ſumitur hîc pro prædicare; in eo, quòd Ioannes ab exilio reuocatus apud Aſiam prædicauit, non ſatis fundamenti video vt dicatur prædicaſſe *gentibus & populis & linguis & regibus multis.*

Alij ſibi perſuadent, colligi ex hoc loco, Ioannẽ adhuc eſſe ſuperſtitem, & vna cum Enocho & Elia ſub Antichriſti tempora ad prædicandum eſſe venturum. Quæſtio hæc valde eſt agitata. Et pro vtrâque parte multos adducit noſter Suarez tom. 2. in 3. partem diſputatione 55. ſect. 3. & Pererius in Daniel. lib. 15. init. Vide etiam Sixtum Senenſem lib. 6. not. 346. Ioannem eſſe venturum tenet Ambroſius Catharinus; & latiſſimè id probare contendit Salmeron tom. 11. tractat. 32. Fauent Andreas & Aretas cum nonnullis, quos generatim citant. Salmeronis ſententia eſt Ioannem mortali in corpore hactenus viuere: eius tamen animam Dei viſione beari. Nihilominus Ioãnem eſſe mortuum expreſsè docent Hieronymus, Auguſtinus & Euſebius ex Polycrate Ioannis diſcipulo. Et Suarez pro Ioannis morte aſſerenda affert Nicephorum, Tertullianum, Chryſoſtomum, Ambroſium, Iſidorum, Bedam, Dorotheum, Epiphanium & Concilium Epheſinum.

Vtraque expoſitio præcedens improbatur.

Mihi certum eſt, in hoc ſaltem capite Apocalypſeos, neutiquam agi de aduentu Ioannis ſub Antichriſti tempora Gentibus ac regibus prędicaturi. Si enim contextus capitis 10. refertur omnino ad Iudaici populi diminutionem & Gentilici incrementum, vt ſuprà probauimus; quorſum hîc ſermo de Ioanne ad mundi finem venturo?

Vera auctoris interpretatio de ſecunda Apocalypſeos parte à c. 12. ad Gentium electionem ſpectante.

Illum igitur ſenſum legitimum huius loci eſſe exiſtimo, ſcilicet Apocalypſin hactenus fuiſſe de Iudaico populo prophetiam; eam tamen citò finiri iam in eiuſdem populi obduratione & reprobatione (quod eſt in fine capitis 11.) & deinde ſequi prophetiam de populo Gentilico; atque adeò de multis populis, gentibus, linguis & regibus. Ad huius declarationis intelligẽtiam imprimis ſtatuo Apocalypſeos reuelationem ideo Ioanni fuiſſe factã, vt eam litteris mandaret. Cùm ergo, quæ ſibi fuerant hactenus reuelata, ſpectarent omnia ad Iudaicum populum; cùmque ad finem iam & calcem huius tractationis (id eſt, ad reprobationem populi Iudaici) perueniretur; videbatur ad totius item prophetiæ terminum perueniri. Veruntamen cùm Iudaici populi finis ac reprobatio, iuxta diuinæ prouidentiæ conſilium, foret initium ſummæ felicitatis populo Gentilico oriturę; vt ſignificaretur ſupereſſe adhuc reuelationem de Gentilici populi prophetia; idcirco dicitur Ioanni, *Oportet te iterum prophetare, ſcilicet gentibus & populis & linguis & regibus multis.* Itaque particula *iterum* non hîc deſignat Ioannem antea in Aſia & in vrbe Romana prædicaſſe. Etenim, licèt hoc etiam vſurpare poſſemus (& eò fortaſſis hîc ſit alluſio) verùm illud magis præcipuum eſt, reuelationem nimirum Apocalypſeos hactenus de Iudaici populi prophetia agere, & deinceps à cap. 12. de populo Gentilico & eius electione acturam.

Particula iterum quonam hîc ſit referenda?

Argumento contra noſtrã explicationem facto occurritur.

Sed opponet nobis aliquis, latinam phraſim *prophetare gentibus & regibus* nõ videri eſſe idem, quod de illis ſcribere, ſed ipſis coràm prædicare. Reſpondeo phraſim Græcã ſonare, *Oportet te iterum prophetare ſuper populos & gentes & reges.* atqui *ſuper* denotat argumentum ipſum, de quo prophetatur, ſiue ſcribitur, vt Ezechielis 32. 2. *Fili hominis aſſume lamẽtum ſuper Pharaonem regem Ægypti.* Nec alium habet ſeorſum latina conſtructio per datiuum; quod enim de aliquo prophetatur, ipſi etiam dici videtur. Vide in epiſt. Iudæ n. 14. vbi noſtra lectio habet, *Prophetauit autem de his*: & Græcè in datiuo abſque vlla præpoſitione legitur, προεφήτευσε τούτοις. Hæc itaque conſtructio ſenſum minimè immutat.

Confirmatur denique noſtra explicatio ex eo quòd Apocalypſeos Prophetia à cap. 12. manifeſtè ſpectat ad populos multos, ad gentes, ad linguas & reges; vt in eius expoſitione deinceps conſtabit.

CAPITIS XI.

PROLOGVS.

IN decimi capitis proœmio explicatum iã manet vndecimi huius capitis argumentũ: quod duas præcipuas continet partes. Prima depingit, quemadmodum Iudaici populi perſequutione maximos Chriſtiana Eccleſia fecerit in Dei gratia & vera pietate progreſſus, & glorioſum reportauerit triumphum. In ſecunda parte deſcribitur ſeptima plaga. Nam quidquid in c. 10. & 11. antecedit, ad plagam attinere ſextam, iam diximus. Nunc vero, primam c. 11. partem, quæ plagæ ſeptimæ deſcriptionem præcedit, ad duo ſymbola reduci: quorum primum eſt calamus menſorius, alterum duo Chriſti teſtes, qui poſt prædicationem & paſſionem reſurrexerunt glorioſi.

TEXTVS.

Verſ. 1. *Et datus eſt mihi calamus ſimilis virgæ; & dictum eſt mihi, Surge, & metire templum Dei & altare, & adorantes in eo.*

COMMENTARIVS.

Calamũ illũ eſſe mẽſoriũ & cur calamus vocetur.

Alluſio in hoc calamo ad calamum Ezechielis.

Duplex calami menſorij acceptio in ſacris.

D*Atus eſt mihi calamus.*] Manifeſtum eſt de calamo menſorio eſſe ſermonem: atque ita pro calamo poſuit Vulgatus menſuram arundineam cap. 25.15. vbi tamen in Græco eadem eſt dictio. Menſura autem appellatur calamus; quo innuitur dimenſionum diuiſiones in ea eſſe ſignatas; quemadmodum cannæ internodiis diſcriminãtur. Fit porrò in hoc calamo alluſio ad illum Ezechielis 40.0.3.& 5. quo templum & altare holocauſti dimenſa ſunt. Quare calamus hic eiuſdem cum illo longitudinis eſſe debet, id eſt; quæ hominis ſtaturam magnam adæquet, nempè Adami vel Noëi, vt in opuſculo de menſuris ſacris planum fiet. Vbi explicabimus, calamum in ſex æquales diuidi partes, quæ cubiti vocantur. Verumtamen erat calamus maior, id eſt, mẽſuræ antiquæ; & calamus minor, id eſt, poſterioris menſuræ; & vterq; in ſex æquales partes diuidebatur, quas Scriptura appellat cubitos. Et quamuis cubiti dicantur; in eo tamen opuſculo probabimus, per cubiti nomen in Scriptura non ſignificari quartam humanæ ſtaturæ partem, ſed ſextam: ac proinde calamum ſex cubitorum eſſe ſtaturæ humanæ menſuram.

Humana ſtatura menſuram ab aliis maiorem, ab aliis minorẽ conſiderat.

Ceterùm humanam ſtaturam alij maiorem cõſiderant, alij minorem. Sic enim Græca ſtatura Romanam excedebat magnitudine, Hiſpanam Romana. Quin & Hebræi duplici humanæ ſtaturæ menſurâ vſi ſunt: ex quibus quæ menſura prima ſiue antiqua vocatur, quarta parte & nonnihil ampliùs excedit alteram; ita vt dupla ſit in potentia ſolida. Quod perinde eſt, quaſi dicatur ſphæra cubiti antiqui eſſe dupla ad ſphæram vulgaris cubiti. Præterea minorem ſtaturam Hebraicam contendo ipſe in eo opuſculo Hiſpanicæ ſtaturæ eſſe æqualem, quæ binas continet mẽſuras ex iis, quas Hiſpani vocant *varas de medir*, & in ſex pedes diuiditur. Scio hoc nonnullis nouum, & paradoxũ viſum iri: ſi tamen non firmo probârim fundamento, irritum eſto. Interim ſtatuamus id, quod probandum ſuo loco eſt. ex quo elicio, Ioãni datam fuiſſe menſuram humanæ ſtaturæ antiquæ, quæ eſt Adami vel Noëi in ſex æquales partes diuiſam, quæ partes iuxta ſacræ Scripturæ vſum appellari ſolent cubiti; licèt iuxta Græcorum & Latinorum conſuetudinem dicantur pedes. Hebraica autem ſtatura antiqua (id eſt Adami) adæquat ſeptem pedes Romanos; qui ex Hiſpanica menſura pluſquam ſeptem pedes cum dimidio conficiunt.

Similis virgæ.] Huius arundinis quantitatem, diuiſionem & in metiendo vſum explicuit tum nomen calamus, tum alluſio ad calamum Ezechielis. Nunc figuram indicat comparatio virgæ: perinde ac ſi dicatur calamus quidem eſſe menſorius, ſimilitudo tamen eſſe quaſi virgæ, qua alium percutimus. Hunc exiſtimo eſſe ſenſum grammaticum.

Quare hic calamus mẽſorius dicatur ſimilis virgæ.

Primò, nam eadem phraſis, *calamus ſimilis virgæ*, poſtulat, vt aliquid ibi inſit myſterij; & calami menſorij officium ſit alterius rei ſpecie diſſimulatum. Deinde, quia in ſacris Literis frequens eſt, virgæ appellationem referri ad ſupplicium; vt Pſal.88.33. *Viſitabo in virga iniquitates eorũ.* Item Prouerb.10.13. A & c.13.24.& c.14.3.& c.22.8.& 15.& c.23.13.& 14. & c.26.3.& c.29.15.& Eccleſ. 33.25.& Thren.3.1. *Virga indignationis eius.* & Mich.5.1. Et quamuis ſæpè etiam accipiatur pro baculo vel ſceptro, ſed in iis quoque plerumque ſignificatio refertur ad puniendi ſeu percutiendi officium; vt ſtatim videbimus.

Cur hæc virga cũ capitis 10. libello coniungatur.

Tertiò conſiderandum eſt, hanc capitis vndecimi virgam coniungi cum libello capitis decimi: atqui in eo libello alluditur ad verbũ abbreuiatũ, de quo Iſai.10.23. vbi poſt illam abbreuiationem, B ſtatim ſequitur virga ſupplicij, nempe n.24. *Noli timere populus meus habitator Sion, ab Aſſur; in virga percutiet te, & baculum ſuum leuabit ſuper te in via Aegypti*; id eſt, affliget te myſticus Aſſur; ſicut olim Aegyptus afflixit Iſraelem. Sed noli timere, quia ſicut Iſraeli quondam conuerſa eſt in gloriam afflictio, quã paſſus eſt ab Aegypto; ſic tibi multò erit glorioſior perſequutio, quam à myſtico Aſſur perferes. Nec dubium eſt, quin Iſaias Eccleſiam alloquatur primitiuam: ille namque eſt populus, qui per excellentiam vocatur *populus Dei habitator Sion.* C Ex hoc ergo Iſaiæ loco mihi animum induco, illã virgæ ſimilitudinem, quæ poſt abbreuiatum libellum menſorio adſcribitur calamo, intelligendã fore de ſpecie virgæ ad percutiendum aptæ. Etenim alluſio libelli ad abbreuiationem perſpicua eſt; dein contextus ipſe oſtendit alluſionem prouehi adhuc in virga. Id quod, explicato virgæ huius myſterio, ampliùs confirmabitur.

Menſorium calamũ Ioãni ab angelo forti fuiſſe datum.

Datus eſt mihi calamus.] Ex Græco videtur fortis Angelus non tradidiſſe Ioanni virgam: ſic enim ad verbum transfertur ex Græco: *Datus eſt mihi calamus, & Angelus adſtitit dicens; Surge & metire.* Qui D loquendi modus innuit, calamum non fuiſſe Ioãni datum ab eo, qui adſtabat. Ceterum hæc lectio Græca non eſt certa: & memini me aliquando videre Græcum codicem, in quo locus hic lectioni latinæ reſpondet omnino. Quapropter crediderim, quod in Græcis aliis codicibus legitur, *Angelus adſtitit*, gloſſema fuiſſe alicuius non ſatis contextum percipientis. Nam qui Ioanni dixit, *Surge & metire*, ſine dubio eſt fortis Agelus capitis decimi: ſubdit enim; *Et dabo duobus teſtibus meis.* Ex quo infero, Chriſtum eſſe, qui hîc loquitur. Et de forti quidem Angelo non congruenter diceretur, *& Angelus adſtitit*: nam præceſſerat iam, Ioannem ad E ipſum acceſſiſſe propius, & ab eo librum poſtulaſſe. Præter hæc; vulgatæ lectioni conuenientius eſt, vt qui Ioanni calamum dedit, quique illi dixit, *Surge & metire templum Dei*, idem ſit; & hoc modo præcipuus ſenſus magis conſtat, vt infrà patebit.

Surge & metire templum Dei & altare.] Diximus iam hîc planè alludi ad calamum, quo templum dimenſum fuit. Ezech. 40.& 41.& 42. & poſteà altare, cap. 43 Quamobrem omnes illæ templi atque altaris dimenſiones, quas Ezechiel ex profeſſo deſcribit, in Apocalypſi coërcentur in præcepto illo ſiue iuſſu metiendi templum & altare. Et nec calamus F ille, hic Ioanni traditus, nec ille Ezechielis fuerunt aurei. Poſteà tamen cap. 21. 15. eſt aureus calamus ille, quo Dei ciuitas dimetitur. Et certè huiuſmodi diſcrimen myſterio non vacat: ſicut nec illud, quod ſcilicet Ioannes metiatur templum, ciuitatem verò non ipſe, ſed Angelus. Ezechielis autem 40.3. qui mẽſus eſt templum, appellatur *Vir, cuius erat ſpecies, quaſi ſpecies æris; & calamus menſuræ in manu eius.* Quòd ſi myſterium calami menſorij deprehendere poſſimus, in eo congruentiam harum differentiarum reperiemus.

Quid per menſorium

Aliquis forſitan exiſtimabit, menſorium calamũ,

calamũ Ioãni traditum figuretur.

quo Dei templum metitur, eſſe charitatem: illa A quippe eſt vera meritorum menſura. cui expopoſitioni fauere videtur locus ille Pauli ad Epheſ. 3. 18. *In charitate radicati & fundati, vt poſſitis comprehendere cum omnibus ſanctis, quæ ſit latitudo longitudo, ſublimitas, & profundum.* Atque hic videtur eſſe huius dimenſionis ſcopus, nimirum aptè comprehendere latitudinem, longitudinẽ, &c. Sed hæc interpretatio non placet, in ea enim non redditur idonea ſuperiorum differentiarum ratio. Præſertim, quia verba illa *ſimilis virgæ*, & alluſio ad locũ Iſaiæ 10. 24. (vbi B ſermo eſt de virga, qua percutiendus erat populus Sionis habitator) aliam exigunt intelligentiam.

Auctoris expoſitio de calamo ſiue menſura arũdinea ſignificatione.

Exiſtimo ergo menſuram illam capitis vndecimi eſſe menſuram afflictionum, quas pro Chriſto ſerui ipſius perpetiuntur: menſuram verò capitis 21. eſſe menſuram gloriæ, qua Beati fruuntur in patria. Atque imprimis, cùm agatur hic de tempore, quo primitiua Eccleſia à Iudaico populo acriter oppugnabatur, (vt ex cap. 9. & 10. intelligentia conſtat (vt indicetur quod Iſaias ait cap. 10. 24. videlicet in iis perſequutionibus nihil eſſe fidelibus, quòd timeant; ſed potiùs quòd magnopere oble- C ctentur certiſſima ſpe futuri ſucceſſus, qui non futurus erat abſimilis propero Pharaonis fini antiquum Iſraelem perſequenti: ad hoc inquam) quid congruentius, quàm Ioanni tradi menſuram laborum; eique præcipi, vt Dei templum metiatur; atque conſideret, ad ſpiritualem illam celſitatem atque faſtigium, quò fuerat ædificium extollendũ perſequutionem illam fuiſſe maximè conducentem? Hæc congruentia in eo nititur, quòd virtus non ſpectata atque probata, puerilis debet reputari; nec ad virtutis perfectionem conſcenditur, niſi per ingentium laborum tolerantiam. Ideo enim D Paulus ait Roman. 5. 3. *Gloriamur in tribulationibus, ſcientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio verò ſpem.* Quam argumentationem fusè promouet Paulus ipſe in capit. 8. illius epiſtolæ. Legatur numer. 17. *Coheredes Chriſti: ſi tamen compatimur, vt & glorificemur.* & 2. ad Cor. 1. 7. *Sicut ſocij paſſionum eſtis, ſic eritis & conſolationis.* & 2. ad Timot. 2. 12. *Si ſuſtinebimus, & conregnabimus.* Et ſimiliter fuerat loquutus Dauid Pſal 93. 19. *Secundùm multidinem dolorum meorum in corde meo conſolationes tuæ lætificauerunt animam meam.*

Per patientiam ac tolerantiam ad præmium & coronã peruenitur.

Hac calami menſura cur magnæ ſtaturæ æqualis conficiatur.

Secundò ad ſpiritualis magnitudinis ſignificationem (quò per patientiam perueniatur) conſen- E taneum valdè fuit, menſuram eſſe magnæ illius ſtaturæ, de qua diximus ſuprà. quo ſignificatur, veluti pueros ac pygmæos eſſe, qui alià ducũtur viâ. Porrò Adami ſtatura denotat menſuram Chriſti, qui eſt ſecundus Adamus. Quòd verò ſtatura illa ſit dupla in potentia ſolida reſpectu vulgaris menſuræ; id indicat, hanc eſſe ſtaturã primogeniti. Sic enim apppellatur Chriſtus. Quod in eo fundatur, quia primogenitum attingebat hæreditas duplo maior, quàm quemlibet ex reliquis fratribus. Et Chriſtus redẽptor noſter eſt primogenitus in multis fratribus, ac multiplici hæreditatis incremento F auctus. Cuius labores pro virium ac ſanctitatis menſura multò etiam maiores fuerunt & grauiores; & ipſius quidem gloria primogeniti fuit. Præterea Chriſti menſura eſt menſura laborum, vt Adami: gloriæ verò menſura, vt filij Dei.

Cur qui templum apud Ezechielem metitur, habeat ſpeciẽ, quaſi ſpeciẽ æris.

Tertiò, eidem ſignificationi congruenter deſeruit, quod Ezechiel ait cap. 40. 3. de perſona illa templum dimenſura: videlicet, *Vir cuius ſpecies, quaſi ſpecies æris.* Quo in loco certam reputo Hieronymi & Gregorij ſententiam aſſerentium, per virum illum deſignari Chriſtum Dominum: non ſolùm quia ad Chriſtum, vt ad ſummum architectum, ſpectat deſignare dimenſiones noui templi Dei; ſed etiam quia menſura ad nouam noui huius templi, ipſiuſque partium ſtructuram ac magnitudinem deſumpta fuit ex Chriſti paſſione, & ex doloribus multis atque calamitatibus, quas pro ſua Eccleſia conſtantiſſimè pertulit. Ideòque in ea viſione ſpecies illius viri fuit, quaſi ſpecies æris. Nam ex paſſionis ſuæ magnitudine agnouit Chriſtus ingentem Chriſtianæ Eccleſiæ fabricam & ſtructuram; & admirabilis Chriſti in ſuis laboribus atque paſſione tolerantia eleganter ſatis ſignificatur in ærea ſpecie habentis calamum menſorium. Nam, vt mox videbimus, habere in manu calamum virgæ ſimilem, ſymbolicè denotat maximæ perſecutionis tolerantiam. Et qui ſe tanto calamitatum oneri humeros habere impares iudicabat, aiebat; *Nec fortitudo lapidum fortitudo mea, nec caro mea ænea eſt,* Iob 6. 12. Ex quo intelligitur ſpeciẽ æream ſiue æneam idoneum eſſe ſymbolum ſummæ ad perſequutionem ſuſtinendam fortitudinis.

Primam laborum menſuram eſſe Chriſti paſſionem.

Quartò, cùm menſura, de qua hic ſermo eſt, ſit menſura afflictionom, quas Eccleſia fuerat paſſura; facilè cognoſcitur primam horum laborum menſuram eſſe Chriſti paſſionem; *Nam quos præſciuit Deus, & prædeſtinauit conformes fieri imaginis Filij ſui,* ad Roman. 8. 29. Quapropter appoſitè eſt viſus Chriſtus ab Ezechiele menſuram manu tenens, id eſt, re ipſa menſuram afflictionum Eccleſiæ ſuſtinens. Quòd autem menſura hæc poſtea Ioanni in manus detur; indicat, Chriſti paſſionem experimento ipſo ſentiendam Ioanni exhiberi per paſſionis ipſius imitationem. Hoc enim eſt habere in manu menſuram, re ipſa eandem paſſionem ſuſtinere; eandem, inquam, per imitationem. Iam quod templum Ioannes menſurâ illâ dimetiatur; eſt per menſuram, quam manibus tenet, æſtimare ac ponderare copioſiſſimos fructus, quos percipit animus ex multorum laborum pro Chriſto tolerantia; quæ permagni refert ad ſpiritalem Eccleſiaſticæ ſtructuræ magnitudinem: cùm ad hoc magnopere conferant ingentes labores & perſecutiones. Et ſanè menſuræ ſymbolum huic ſignificationi eſt valde accommodatum. Etenim menſorium calamum mihi in manus tradi; perinde eſt, quaſi pars quædam proportionalis mihi detur illius, quod dimetiendum eſt; vt ci[illegible] cam ad rem menſuratam applicem, ex perfecta menſuræ cognitione magnitudinem totius ædificij comprehendam. Quis ergo non videat, paſſionis Chriſti imitationem, qua parte Ioannem Iudaica perſequutio contingit, eidem Ioanni detexiſſe, quantopere expediret Eccleſiam primogenitam laboribus, ærumniſque premi; vt in ea complectetur hoc pacto, & ad faſtigium perduceretur celſiſſimæ fabricæ à Deo erigendæ magnitudo?

Cur hic templum & altare nõ angelus, ſed Ioannes dimetiatur: at poſteà c. 21. angelus metiatur.

Quintò, hæc practica cognitio, quæ per menſuram in manu habitam, & ad ædificium applicatã denotatur; angelis ineſſe non poteſt in afflictionũ atque ærumnarum tolerantia, cùm eos nulla aduerſa atque infeſta contingant: & propterea menſorius calamus virgæ ſimilis, quo templum metiendum erat, non deditus fuit angelo cæleſtis hierarchiæ, ſed Chriſti diſcipulo in terra adhuc commoranti. è contrario verò aurea menſura (quæ mẽſura eſt gloriæ; per eámque ciuitatis Dei magnitudo dimenſa fuit, c. 21.) non tunc fuit Ioanni in manus tradita ſed Angelo ex cæleſti hierarchia, vel ſi ex Eccleſiaſtica, vt ibi videbimus; illi ſaltẽ Angelo, qui raptus fuerat in tertiũ cælum; imò verò ei, qui iam fruebatur Dei viſione. Soli enim beati, qui

Dei

A Dei fruuntur conſpectu, dignè poſſunt æſtimare atque perpendere immenſam illam gloriæ magnitudinem, quam Chriſtiana Eccleſia in cælo poſſidebit; id quod ipſi deprehendunt experimento illius gloriæ partis, qua potiuntur. Hoc autem, quod ipſi experiuntur, ſignificatur aptè ab illis haberi in manibus; eóſque per gloriam illam, qua fruuntur, metiri atque cognoſcere, quanta erit felicitas tantæ, támque innumerabilis Chriſtianorum multitudinis; quæ in cæleſtem regionem congregabitur, & meritorum varietate, & proportionis multitudine inſignis atque conſpicua.

Cur calamus Ioanni datus, non ſit aureus, ſed virgæ ſimilis?

B Ex dictis manet explicatum, cur calamus capitis 11. non ſit aureus, ſed ſolùm virgæ ſimilitudinem referat, calamus verò capitis 21. aureus omnino ſit? Hac enim diſtinctione eleganter adumbratur, alterum ex iis calamis eſſe menſuram afflictionum & calamitatum, quas ſancti viri pro Chriſto patienter tolerant: alterum verò eſſe menſuram gloriæ, qua Beati in cæleſti patria perfruuntur.

Difficultatis enodatio.

Opponet tamen aliquis, menſuram ſpiritalis magnitudinis non tam ad laborum, quàm ad charitatis, qua perferuntur, magnitudinem eſſe reducendam. Fieri enim poteſt, vt labores alicuius mi- C nores ſint, quàm alterius; cùm tamen maius meritum ex ardentiori charitate proficiſcens illi reſpõdeat. Ad hoc tamẽ dico, licèt doctrina huiuſcemodi ſit certa, hic tamen non eſſe ad rem de hac doctrina agi. Nec enim ſermo erat hîc, niſi de maximo & copioſiſſimo fructu, quem perſequutionũ magnitudo, quas Iudæi in Eccleſiam excitârant, ipſi Eccleſiæ pepererat. Et generatim loquẽdo dubium non eſt, quin laborum menſura in viris iuſtis dirigat eos ac prouehat ad ingentem ipſorum vtilitatem. Et verò, vt Dauid ait Pſal. 93. 19. *Secundùm multitudinem dolorum meorũ in corde meo, conſolationes tuæ lætificauerunt animã meam*, eodem, inquam, D ſenſu poteſt id ipſum Eccleſia de ſuis aduerſitatibus, déque affluenti earum fructu atque progreſſu affirmare. Atque ad hunc ſenſum referendum eſt virgæ illius ſymbolum, qua magnitudo atque proportio noui templi à Chriſto extructi dimetitur.

Templum & altare qua ratione ſint conſiderãda.

Metire templum Dei & altare.] Conſiderandum eſt, iuxta hanc viſionem, templum quoddam & altare holocauſti ſimilia protſus templo atque altari, quæ deſcribuntur ab Ezechiele à c. 40. vſque ad 43. Nam in calamo atque menſura reperitur manifeſta alluſio, vt ſuprà notauimus. Licèt autem Villalpandus contendat, nec templo Salomonis, nec altari holocauſti à Salomone extructis, vel minimũ E deeſſe ex iis, quæ latè deſcribit Ezechiel. Hanc tamen opinionem mihi non probat Villalpandus. Et quidem meo iudicio faciliùs & congruentiùs creditur nec Salomonis templum, nec Zorobabelis, nec Herodis ad eam vnquam magnitudinem ac perfectionem perueniſſe, quam Ezechiel depingit.

Tẽplum Ezechieli viſum multò laxius & magnificentius Salomoneo eſſe.

Id quod ita fieri maximè oportuit; vt animaduerteretur, magnitudinem illam & ſplendorem templi, quæ Ezechieli per viſum oſtenſa ſunt, non quidem corporeum eſſe, ſed ſpiritualem: ad cuius perfectam repræſentationem nuſquam aut Salomonis, aut hominis alterius fabrica perue- F nerit. Et fortè etiam altare holocauſti Prophetæ fuit viſum excelſius, quàm fuit alterum à Salomone fabricatum. In eo ergo, quod nobis conatur perſuadere Villalpandus; omnes, inquam, illas dimenſiones altari antiquo ineſſe (præterquàm quòd Scriptura id non exprimit in libris Reg. vel Paralip.) nequidquam ac ſine vllo fundamẽto deſudat Villalpandus. Nec enim probari poteſt, vniuerſas eas dimenſiones in veteri altari fuiſſe. Manifeſtum verò eſt, ſignificanter ſatis Deum Prophetæ oſtendere potuiſſe altare aliud ac templum Salomonicis perfectiora: de quo nonnihil ſuprà attigimus c. 3. not. 2.

Templũ, quod Ioannes menſurare iubetur, quid ſignificet.

At enim (dixerit quiſpiam) in not. illa 2. dictum eſt, Ezechielis templum eſſe peculiare ſymbolum cuiuſdam partis ex catholica Eccleſia, nimirum Religionum: hic autem ſenſus in præſenti minimè quadrat; nam templum, quod Ioannes metiri iubetur, ſine dubio eſt tota Eccleſia primitiua. Illa enim patiebatur Iudaicam illam perſequutionem, de qua agitur c. 9. & 10. & 11. Reſpondeo, regularium ordinum inſtitutionem eſſe perfectam imitationem primitiuæ Eccleſiæ. Ex quo intelligitur, qua ratione templum illud Ezechieli viſum ab vrbe ſeiunctum, eſt religioſæ vitæ ſymbolum; eâdem ratione templum illud fuiſſe optimam totius primæuæ Eccleſiæ figuram. Nam tẽporalium rerum contemptionem profiteri; ab inanibus ſæculi rebus eſſe penitus abſtractos, & perfectiſſimo Dei obſequio addictos, in paupertate voluntaria & rerum abdicatione vitam traducere; Chriſti ſectari conſilia, & immaculatos ſe cuſtodire ab hoc ſæculo; hæc, inquam, omnia omnino ſapiunt generalem primigeniæ Eccleſiæ profeſſionem. Quamuis enim multi tunc fuerint Chriſtiani per matrimonium coniugati: illi tamen ipſi, qui habebant vxores, tanquam non habentes erant; tum propter carnalium voluptatum deſpicientiam, tum propter carnis ipſius macerationem, & præparationem animi ad martyrium, cùm opus eſſet, pro Chriſto fortiter ſubeundum.

Altare holocauſti, quod Ezechiel vidit, quid ſignificet.

Altare autem holocauſti, quod Ezechiel depingit (eſt autem ipſummet, quod Ioannes dimetiri iubetur) meâ ſententiâ ſymbolum eſt deuotionis maximæ, qua primi illi fideles ſeſe in martyrium ſponte offerebant. Quod nihil impedit, quominus referatur etiam ad deuotionem religioſæ vitæ ac prompti animi expeditionem ad res perfectiſſimo Dei obſequio conducentes (quod ſecundum eſt martyrij genus.) Explicatio hæc conſonat cum eo, quod cap. 6. 9. dicitur, animas ſcilicet interfectorum propter teſtimonium (ſiue martyrium) ſubtus altare clamaſſe. Tametſi hoc intereſt diſcriminis: nam in c. 6. agitur de holocauſti altari; quatenus repræſentat oblationem, quam Iudæi in Chriſtianorum ſanguine effundendo, ſe Deo præſtare falsò putabant. In hoc tamen loco, vbi ſermo eſt de altari holocauſti, quod erat in primitiuæ Eccleſiæ templo, directè reſpicitur ad ipſam Chriſtianorum deuotionem, qua ſe Chriſto per martyrium offerebant.

Cur Ioannes altare metiri iubeatur?

Quod autem Ioannes noui huius altaris magnitudinẽ dimetiri iubetur; perinde eſt, quaſi nobis dicatur Ioannes ipſe experimento ſolatij permagni, quo Deus ipſum cumulabat per occaſionem martyrij eidem in Iudaica illa perſecutione præparati, metiri magnitudinem altaris holocauſti primitiuæ Eccleſiæ, hoc eſt, comprehendere hac ratione, quanti ipſius Eccleſiæ interfuerit perſecutionis magnitudo; vt myſticum illud altare (id eſt, ingens ea deuotio ad martyrium) eſſet numeris omnibus abſolutum, ac proinde Deo gratiſſimum & Chriſtianæ Eccleſiæ glorioſiſſimum.

Qua ratione altare Ezechielis poſſit de Euchariſtia exponi.

Non explico de altari Euchariſtiæ. Altare enim, quod fuſiùs deſcribit Ezechiel cap. 43. eſt altare holocauſti: Euchariſtiæ autem ſacrificium non eſt cruentum. Si quis verò de Euchariſtiæ ſacramento velit exponere; dicat ex vehementi illa æſtuantis animi affectione, qua tunc altiſſimum Miſſæ ſacrificium Deo offerebatur, facilè agnoſci, aduerſariorum perſequutiones nihil obſtare, ſed plurimum potiùs per occaſionem conferre; vt cæleſte illud ſacrificium ſupplice cultu ac digna veneratione perageretur.

Et adorantes in eo.] Iubetur Ioannes, nō templum modò & altare holocauſti dimetiri; ſed ſtaturam quoque Deum in eo templo adorantium. Reuocandum hîc eſt in memoriam, quod ſuprà dicebamus, calamum ſcilicet Ioanni datū magnitudinis eſſe ſtaturā Adami adæquantis; cuius ſignificatio reſpiciat ſpiritalem Chriſti menſuram. Dum ergo Ioanni dicitur, vt adorātes in templo commetiatur; admonemur in eo perſequutiones non ad Eccleſiæ ſolùm corpus, ſed ad ſingula etiam membra eſſe perutiles: quippe qui mediocri antea virtute præditi, per ipſas perſequutiones ex parua ſtatura ad magnā illam Chriſti virtuti conformem deuenerint. Vide ad Epheſ. 4. 13. *In menſuram ætatis plenitudinis Chriſti*, & n. 16. *in menſuram vniuſcuiuſque membri*. Legendus etiā eſt Auguſt. lib. 20. de ciuit. c. 8. vbi agens de excellenti Chriſtianorū virtute, qui ad extrema mūdi tēpora ſub Antichriſto ſunt in fide permanſuri: *In eorum ſane* (ait) *qui tunc futuri ſunt, ſanctorum atque fidelium comparatione quid ſumus?* quaſi dicat; pumiliones videbimus, cum gigātibus comparati. Hac ergo perſequutionum ratione vtitur Deus ad magnam fidelium ſtaturam ſpiritalem.

NOTATIO I.

De lucta Iacobi cum Angelo, de qua Gen. 32. 24. Sap. 10. 12. & Oſea 11. 3.

MYSTERIVM illud ſiue rationem, cur templum, altare, & in eo adorantes menſurentur ſtaturæ magnæ calamo (qui virga ſimul percuſſoria ſit;) eam eſſe diximus, vt ſcilicet denotaretur, calamitates & perſecutiones Eccleſiæ Chriſti eſſe potiſſimum inſtrumentum, quo Deus ad ipſius Eccleſiæ gloriam & ſplendorem vtitur. Ad eandémque rem conducit plurimum duorum Chriſti teſtium viſio ſiue figura: qui quod abiecti priùs, proſtrati & interfecti fuerant, proptereà illuſtres mox, glorioſi atque ſublimes ad vitam ſunt reuocati, & ad cælum in nube euecti, vt in hoc eodem capite videbimus inſtà. Per occaſionem ergo myſterij huius libuit hac notatione luctam Iacobi cum Angelo contēplari; quam nemo Theologus eſt, qui myſterij plenam eſſe non videat; non omnes tamen animaduerterunt luctæ huius myſterium eſſe idem, quod in hoc cap. 11. Apocalypſeos tractatur. nimirum de Eccleſiæ perſequutione à Iudaico populo excitata, quæ ad Eccleſiæ ipſius incrementum, gloriam, & ſplendorem mirifice deſeruiit. Cuius rei attenta cōſideratio ad huius capitis vndecimi myſterium non parum iuuabit.

Quis ille fuerit, qui cum Iacobo luctatus fuit.

Ac primo in ipſa hiſtoria præmitto, quod Geneſeos interpretes rectè probant, illum videlicet, qui cum Iacobo luctabatur, fuiſſe ipſum Angelū, qui Dei gerebat perſonā. Quamuis Origenes aliter exiſtimauerit, cumque alicubi Hieronymus ſequi videatur. Si ergo textus ipſe attentè perpendatur, videtur ſolus remanſiſſe Iacobus, vt ad Deum preces effunderet, & ab eo opem atque auxilium deprecaretur. Quia fratris ſui Eſau, cui fuerat obuiam proceſſurus, metu ac formidine percellebatur. Dum hæc cura Iacobum tenet anxium, ei Angelus apparuit, qui ipſum complexus fuit medium quaſi ad terram deiecturus. Cum autem Iacobus firmus reſiſteret; vt illum Angelus ad maius ruendi diſcrimen reuocaret, claudum reddidit, *Nam tetigit neruum femoris eius*, quod idem fuit atque illū implicito & intricato pede impellere ac ſupplantare conari, illum, inquam, cui nomen erat ſupplantator: idem enim ſonat *Iacob*. Nihilominus tamen firmiter ſeſe retinuit Iacobus: ideóque Iſraelis nomen illi fuit impoſitum, quod idem eſt ac *præualens Deo*. Cuius rei arcano plane & admirabili euentu ei præſignificauit Deus, ſe fratri ſuperiorem euaſurum. Nec enim aliud fuit Iacobo benedicere, quàm eidem robur ac fortitudinem aduerſus fratrem ſuggerere. Quamuis fortaſſe non prænunciatum fuerit ſolùm Iacobo, ſe fratre fortiorem ac potentiorem fore, ſed etiam pluribus aliis beneficiis à Deo eſſe cumulandum. Sequitur enim poſteà in textu, *Et benedixit ei in eodem loco*. Ioſephus autem lib. 1. Antiquitatum cap. 19. aſſerit, Iacobum precatum fuiſſe ab Angelo, vt ex eo fatum ſuum cognoſcere liceret, votique ac deprecationis compotem euaſiſſe. Non tamen ita eſt intelligendum, quaſi Iacobus ſimpliciter ſcire optaret, quid ſibi foret deinceps euenturum, ſed vt ei Angelus felicia precaretur: quippe cognouit Angeli precationem Deo

Iſraelis nomē Iacobo additum quid ſignificet: & quid eo nomine illi Deus præſignificauerit.

Quid Iacobus ab angelum fuerit precatus.

A gratam & acceptam fore, ſicuti fuit precatio illa ab Iſaaco facta, de qua Gen. 27.

Quomodo ſit intelligenda, quod de Iacobi lucta dicitur: Vidēs, quòd eum ſuperare nō poſſet, quod attinet ad litera expoſitionem.

Deinde in contextu verborum illorum, *Videns quòd eum ſuperare non poſſet, tetigit neruum femoris eius*; Notandum eſt illud maximè mihi ſignificari; nimirum quòd Angelus non viderit ſolum, Iacobum à ſe deijci non potuiſſe, ſed etiam necdum proſternendum fore, quamuis illum debilitate femoris ſiue claudicatione tentaret. Hoc mihi perſuadeo imprimis, nam textus non ait, *Videns quòd eum ſuperare non potuiſſet*; ſed, *videns quòd non poſſet*: qua phraſi ſolemus etiam de futuro loqui: apte enim diceretur, *Videns quod etiamſi neruum femoris eius tangeret, nihilominus non eum poſſet deijcere*: id eſt, nequaquam ſatis fore, ſi ipſum claudicantem redderet, ad eum proſternendum. Secundò, huiuſmodi conſtructio eſt congruentiſſima ad illud innuendum, quod hac in re certum debet eſſe: videlicet Angelo non eam fuiſſe mentem, vt reapſe Iacobus corrueret, ſed tantum vt illum tentaret, & in id periculi reuocaret: ita tamen, vt ſe poſſet cōtinere Iacobus, & re ipſa glorioſus prædicaretur, quod firmus cum Angelo congredi potuiſſet. Etenim tentatio
B illa tunc lucta fuit quaſi imago atque pictura, quæ nobis oſtenderet, quid accidat hominibus, quando illos Deus tentari & agitari permittit, quam mox præſentem illis opem laturus. Semper enim conflictus eiuſmodi ita accedit, ita diuino conſilio tentationis & aduerſitatis impetus temperatur, vt iactatus homo & vexatus ne corruat, ſed firmus ſtabiliſque perſiſtat, iuxta illud Pauli, *Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari ſupra id, quod poteſtis, ſed faciet etiam cum tentatione prouentum, vt poſſitis ſuſtinere.*

Quid angelus intenderit, dum fuit luctatus cum Iacobo,

1. Cor. 19. 13.

Cur Angelus Iacobi femur tetigerit?

Vt ergo id ſignificetur, facile cernitur, quantò aptiùs dicatur Iacobus ab Angelo ſupplantatus, quod videret Angelus tunc etiam illum firmiter ſtaturum: quam ſi aſſeratur ideo Angelum ſupplantatione vſum, quia aliter Iacobum deijcere non poſſe videbat. Si autem ſimplicius videatur alicui grammatica conſtructio fieri, ſi nihil aliud exprimat, quam aduertiſſe Angelum, à ſe non potuiſſe Iacobum proſterni: illud ſaltem (ſi rem ipſam inſpiciamus) certum eſt, cùm Angelus Iacobum ſupplantare decreuit, proptereà id præſtitiſſe, quod videret ne hac quidem ratione Iacobum fore
C deturbandum.

Quo ſenſu Angelus dicatur Iacobū ſuperare non potuiſſe.

Sed vtrouis modo grammaticam connectamus, explicatione indiget, quod Angelus Iacobum ſuperare non potuiſſe dicatur. Abulenſis de ſimulata impotentia explicat. Caietanus de naturali virium aſſumpti corporis menſura. Alij malunt, conatū atque impetum quem adhibuit Angelus, fuiſſe eiuſmodi, qui Iacobum vexare, & huc illuc trahere, non proſternere poſſet: quia conatum ſuum cum Iacobi viribus temperauit. Quod ad hiſtoriam ſpectat parum hoc difficultatis continet; quod verò Scriptura phraſi illa vtatur, *Videns quòd eum ſuperare non poſſet*, id ſane meo iudicio emphaſim habet: præſertim ſi conſideremus, Angelum Dei vices ac perſonam gerere, ac Dei vires immenſas & infinitas; hominis autem graciles omnino eſſe ac debiles.

Quod ſit huius luctæ myſterium.

Huiuſce rei myſterium illud haud dubiè eſt, Deum, cùm aliquem ex ſuis familiaribus tentat, cui præſtò ipſe eſſe velit, in hac aduerſitatis palæſtra non omni virium conatu & contentione luctari, ſed vires potiùs attemperare aduerſi-
D tatis pro iuſti ipſius luctantis vi ac fortitudine. Tunc autem ſi iuſtus vir afflictus ſe fortem & cōſtantem præſtiterit, dicetur vere Deus illum quodammodo deijcere non potuiſſe. Ex hac ratione iuſtus ipſe glorioſus ſatis euadet, quod ſimul cum Deo congreſſus fuerit, & ab ipſo deijci non potuerit. Vt autem denotetur ingens voluptas, qua Deus perfunditur, quòd iuſtus vir collato pede ſeſe firmiter cū illo teneat, ideò textus exprimit, vidiſſe Deum à ſe proſterni Iacobum non poſſe. Quibus in verbis dictio illa *Vidit*, eadem eſt, quam legimus cap. 1. Gen. *Vidit Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona*. Quaſi dicatur Deus ipſe ſibi in ſuis operibus maxime placuiſſe. Non aliter in Iacobi lucta accidit, dum Deus ipſe ſuas attemperare vires voluit, ideóque gauiſus valde eſt, vt hac ratione Iacobum ſecum colluctantē deijcere non poſſe dicatur. Etenim quamuis vna ex parte inimici & aduerſarij ſpeciem Deus ipſe præ ſe ferret, dum illi obſiſtebat. Ex alia tamen parte ſe valde familiarem ac propitium duabus præſertim in rebus exhibebat. Alterā in temperandis
E viribus, quibus ipſum oppugnabat: altera in tribuenda eidem Iacobo fortitudine qua rectus & integer in lucta perſtaret, & idcirco non eum potuit luctādo ſuperare. Nec enim Deus colluctando, quam fauendo, potentior eſt: præſertim ſi ſuas vires moderetur, & augeat robur, quo luctatorē ipſum protegat ac tueatur. Id ergo eſt omnino, quod in Iacobi lucta euenit. Expende verba illa Oſeæ 12. 3. *In fortitudine ſua directus eſt cum angelo: & inualuit ad angelum & confortatus eſt.*

Dicebamus igitur ſuprà, admirabilis huius luctæ myſterium eſſe illud, quod Chriſtiano populo in Iudæorum perſequutione contigit. Ad cuius rei clariorē explicationem aduerto primò, Iacobum ſibi ab Eſau fratre cauiſſe, & tamen cum Deo ſe reperiſſe luctantem. Quod nobis indicat, in ea aduerſitate, quæ Iacobum tunc premebat, metū illum ac ſolicitudinem conſiderandam fore, quaſi exercitationem quandam

Iacobū, dum fratrē fugit,

cum Deo luctari, quid myſticè adumbret.

A dam ac probationem, quam Deus illi ad ſuam ipſius vtilitatem & ſpiritale incrementum ſuppeditabat: atque adeò ex eo, quod iuſtus vir in laboribus atque ærumnis ſibi à Deo obiectis ſe rectè & integrè gerat, hinc validũ, robuſtum, & ab omni rerum aduerſarum incurſione inuictum prodire.

Per Iacobum & Eſau figurari Chriſtianum & Iudaicum populos.

In ſenſu proximo per Iacobum & Eſau populos Iſraeliticum & Idumæum ſignificari.

Secundo notandum eſt, in hac hiſtoria per duas Iacobi & Eſau perſonas denotari vtrumque populum; Chriſtianum ſcilicet & Iudaicum, vt docet Aug. l. 16. de ciuit. c. 35. Conſideranda ſunt verba illa, quæ Deus Rebeccæ dixit Gen. 25. 23. *Duo gentes ſunt in vtero tuo, & duo populi*: & repetuntur à Paulo ad Rom. 9. 10. Quæ verba in primo literali ſenſu indicant duos populos Iſraelis & Edom, qui ſibi mutuò infeſti atque infenſi fuerunt. Cùm autem ex his alter electus fuerit, alter reprobatus; vt habetur Malach. 1. a.) hinc fit per Iſraeliticum populum Chriſtianā figurari gentem, quæ eſt verus populus Iſraelis, per Eſau vero Iudaicum populum, natu quidem maiorem, reprobum tamen ac repulſum. Quod autem
B inter horum populorũ vtrumque fuerat] bellum acerrimum ſuſcitandum, rectè in duobus fratribus figuratum fuit, antequam ederentur in lucem, *Collidebantur enim in vtero paruuli* Gen. 25. 22. Et alterius quidem feritas, alterius manſuetudo eidem ſignificationi ſeruiebant: id quod fuit cognitum ab ipſis vtriuſque natalibus. Nam Eſau *rufus erat & in morem pellis hiſpidus*. Gen. 25. 25. *Et adultus factus eſt gnarus venandi*. Per venationem autē perſecutio denotatur, vt videbimus in Canticorum libri commentario. At Iacobus lenis erat & ſimplex, vt habetur Gen. 25. 27. & c. 27. 11.

Ad myſterij ſignificationem quàm rectè acciderit, vt Iacobus & Eſau eſſent gemelli.

Tertio notandum eſt, ad vtriuſque populi ſignificationem ſingulari myſterio fuiſſe factum, vt hi duo fratres eſſent gemini, atque ex vno Iſaaci concubitu naſcerentur, vt attigit Paulus ad Rom. 9. 10. Nam ex eo, quòd Deus ſe cum natura humana coniunxerit, & ſuam fidem ſynagogæ olim datam liberaturus adueniret, ex illa, inquam, vnica Dei coniunctione
C cum Abrahæ ſemine vetus ſynagoga geminos cōcepit filios, alterum Euangelio rebellem ac repugnantem, alterum morigerum & obſequentem. Hi enim ſunt duo populi, Iudaicus alter, alter Chriſtianus. Ex quibus humano quidem iudicio, maior & hæreditatis nomine locupletior videbatur eſſe Iudaicus. Nam Chriſtianus populus in ſuis cunabulis (ſi cum Iudæorum populo Euangelium Chriſti perſequente comparetur,) multo erat inferior & numero & iis omnibus, quæ ad ſpeciem & ſplendorem mundus æſtimat. Ceterum, *Non multi ſapientes, non multi nobiles, ſed quæ ſtulta ſunt mundi & ignobilia elegit Deus*, vt bene Paulus, 1. Cor. 1. 26. Et ſanè, ſi aliqua Reſpublica in duas diuidatur partes: ad quarum alteram nobiles, potentes, Pontifices, ac moderatores ſeſe aggregent: ad alteram verò pauci, iique priuati, & nullius penè auctoritatis, ſi hæ duæ factiones ſint in duobus fratribus figurādæ; plurimorũ profectò atque potentium factio in natu maiore: altera paucorum & impotentium in minore ſignifi-
D cabitur. Hinc ergo eſt appoſitè in Eſau Iudaicum populum Euangelio rebellem indicari: & in Iacobo populũ Chriſtianũ diuinis præceptis obedientem. Verum enim verò, vt prænotaretur maiorem ex iis fratribus à minori deiectum iri ac ſuperatũ; prodiit ex vtero minor maiorem ſupplantans, hoc eſt, plantam fratris manu tenens: & idcirco appellatus eſt Iacobus, id eſt, ſupplantator Gen. 25. 25.

Cur minor frater Chriſtianum populum: maior Iudaicū figuret?

Hæc erat reliqua Chriſtiani populi ſpes, fore vt pauci & impotentes multos atque potentes eſſent victuri: id quod mediâ ipſa perſequutione fuerat euenturum. Nec aliud in hac duorũ fratrũ lucta adumbratur. Etenim ſi nihil aliud in ea repræſentaretur, niſi Iacobum cum Deo colluctari; id quidem poſſet facile exponi de precum atque orationis lucta: iuxta vulgarem loquutionem, *precibus contendere*. Attamen in oratione non Deus hominem, ſed homo aggreditur Deū. textus enim innuit, Angelum irruiſſe in Iacobum, *Et luctabatur cum eo*. Imò & Sapientiæ 10. 12. dicitur, *Certamen for-*
E *te dedit illi*. Nam præter vim ac robur, quod per ſpeciē illum deiiciendi adhibebat Angelus; ipſum debilem & claudum effecit: quo in maximum corruendi diſcrimen eum adduxit. Hoc autem denotauit, Deum ad maximam Chriſtianæ Eccleſiæ gloriam atque decorem, eidem obtuliſſe acrem illam Iudaicæ perſequutionis luctam: in qua verè ac rectè dicitur Deus tentaſſe fideles. Sicut tentaſſe dicitur Abrahamũ Gen. 22. 1. Similiſque locutio reperitur Pſ. 25. 1. & Sapient. 3. 5.

Chriſti Eccleſiam per labores ipſos & perſecutiones de ſynagoga victoriam reportaſſe.

Atque vt myſtici Iacobi victoria glorioſior ac celebrior foret, diuina prouidentia ſtatuit, vt ſuum fratrem ſupplantaret ac vinceret per medios ipſos labores atque pericula; ex quibus nihil aliud ſperari videbatur poſſe, niſi Iacobi ipſius, id eſt, Chriſtiani populi euerſio ac diſſipatio. Ecquis enim putaret, Apoſtolorum atque fidelium probra, verbera ac cæ-
F des immaniſſimas aliò demum euaſura? Hæc igitur grauiſſima diſcrimina atque anguſtiæ, ad quas fuit Chriſtianus populus redactus, eleganter adumbrantur in Iacobi claudicatione ab Angelo illata. Id enim eſt, quod textus ait, *Tetigit neruum femoris eius, & ſtatim emarcuit*. Quod perinde fuit atque Eccleſiã in extremũ penè diſcrimen reuocare: ita vt ipſa in terram haud dubiè deiicienda videretur. Nam læſo adeò grauiter coxendicis ſiue femoris neruo, quis non crederet Iacobum quàm mox ruiturum? Quis inſuper non diceret, Chriſtiani populi expectationem atque conatũ, vt Iudaicum ſupplantaret ac deuinceret, in ſuummet tandem caput recidiſſe? atque adeò claudicatione illa per Angelũ illata Chriſtianum ipſum populum, qui ſupplātatorem ſe fore ſperabat, ſupplantandum potiùs eſſe ac ſuperandum?

Enim verò ſummâ Dei ſapientia impetum, quo Iacobus impellebatur, adhibito modo ſuſtinuit ac temperauit, eā ipſā in re, ex qua Chriſtiano populo tantum periculi creari, & interitus afferri videbatur: ſimúlque Iacobi ipſius partes ſuſcepit atque prouexit, vt victor tandem euaderet. Quo factum fuit, vt tanto illuſtrior ac glorioſior appareret victoria, quātò difficilior & periculoſior fuerat ipſe congreſſus. Atque id ipſum innuit Paulus cum ait, *Virtus in infirmitate perficitur*. 2. Cor. 12. 9. & mox, *Cum infirmor, tunc potens ſum*. Et ad Hebr. 11. 34. *Conualuerunt de infirmitate, fortes facti ſunt in bello*. Vbi Vatablus ſic vertit, *Validi facti ſunt ex imbecillitate*. Et Hugo Cardinalis ex Chryſoſtomo, *Imbecillitate facti ſunt fortes*.

Iam, quòd Eccleſiæ perſecutiones, (& prima illa potiſſimùm) figurentur ſub ſpecie luctæ, in qua Deus cum Iacobo implicitis lacertis cōgreditur; hoc, inquam, percommodum eſt ad Catholicam Eccleſiam hac ratione informandam, vt in tribulationibus glorietur. Porro præſentiſſimum diſcrimen, quod ſubiit Iacobus, cùm Angelus *tetigit neruum femoris eius*, eſt etiā maximè ad rem, vt inſtruatur pariter Eccleſia, tantò eſſe præſtantius Dei beneficium, quo ipſa afficitur, quantò grauior eſt, qua affligitur, tribulatio. In primo quidē maximũ fuit (quis dubitet?) Dei beneficiũ in Iacobũ collatum, dum dignatus fuit cum ipſo luctā contendere. Si rex aliquis conſertis lacertis cum ſuo ſeruo colluctari non dedignaretur; næ ſeruus ille apud Regem magnā ſe gratiā atque fauore acceptũ reputaret. Præſertim ſi luctæ finis nō is eſſet, vt eum Rex in terram proſterneret; ſed vt extolleret potiùs, & honoribus atq; promeritis cumularet. Non aliter Deus ſe gerit; quippe qui ſuos familiares nō ideo tentat, vt deiiciat, ſed vt glorioſos atque ſublimes ex victoria ipſa reddat. Nam vt rectè Iacobus alter c. 1. 13. *Ipſe autem neminem tentat*; id eſt, ad ruinam. Quid ergo hac vna re iuſtis viris præſtabilius, quid excellētius aut glorioſius? Deinde, quod ſubditur de ingenti diſcrimine, quo Iacobus per claudicationem fuit adductus; inde etiam Dei beneficentia maximè commendatur, qui gloriam illam victoriæ voluit Eccleſiæ in extrema (quod aiunt) tegula verſanti deferre.

Apoſtoli certè, viríque Apoſtolici cum cæleſtem hāc philoſophiā didiciſſent, in perſecutionibus magnopere gloriabantur. Eandemque ob rem nos ipſorum filij ita ſimpliciter ac deuotè eorum carceres, vincula, tormenta ac cædes extollimus, ſuſpicimus, veneramur. Quam Chriſtiani populi reuerentiā ac venerationē erga Apoſtolorũ & Chriſti Martyrũ ærumnas atq; pericula egregiè repræſentat ipſamet Geneſeos hiſtoria, illis poſtremorum verbis. *Quam ob cauſam nō comedunt neruum filij Iſrael, qui emarcuit in femore Iacob, vſque in præſentem diem: eo quòd (angelus) tetigerit neruum femoris eius, & obſtupuerit*, Geneſ. 32. 32. Vbi illud obſeruandū occurrit, filios Iſraelis ideo ab illius nerui eſu ſine dubio abſtinuiſſe, vt hac cæremonia luctā Iacobi venerarentur, & magnum illud periculum, quod in illa adierat. atque huiuſmodi abſtinentia eò videbatur tendere, vt neruũ illum Deo offerrent & conſecrarent in beneficij Iacobo per claudicationem collati recordationem. Sic enim legimus, Dauidem, vt Deo aquā libaret, quæ tanto ſuorū militum periculo conſtiterat, eius potu ſibi interdixiſſe; *Et libauit eum Domino*. Glorioſum ergo valde fuit Iacobo illud periculum, in quod fuit ab Angelo vocatus. Nec minus fuit glorioſa claudicatio, quam ex ea lucta contraxit; non in diem modò, vt Caietanus opinatur, ſed in totius etiam vitæ tempus. Sic enim plagarum cicatrices, quas ſtrenui milites in periculoſiſſimo bello acceperunt, ſummæ ſibi ſunt gloriæ & ornamento, eáſque propterea frequenter iactare ſolent.

Cur filij Iſraelis neruū femoris in animalibus non ederint?

Cum ſupradicta explicatione cohæret circumſtantia temporis. Lucta enim noctu fuit cœpta, & ad tempus matutinū extracta; *vſque manè*. Peractā autem luctā, *ortus eſt ſtatim ſol*. Hæc, inquā, circumſtantia eidem ſignificationē congruenter deſeruit. Nā per noctem ſignificari aduerſam fortunā; per lucem, ſolatium ac tranquillitatem poſteā conſequutā quis neſciat? Hinc illud Eſter c. 8. 16. *Nouū lux oriri viſa eſt, gaudium atque tripudium*. Itaq; Iacobus fuit ab Angelo claudus effectus antequàm luceſceret, obſcuro adhuc & tenebricoſo cælo, ſic enim ſæpe contingit, vt paulò ante diluculum aer valde obtenebreſcat. Quòd ſi per noctem tempus aduerſitatis denotatur: næ obſcura valde erat nox, cùm Iacobus claudicationē ſenſit, ſeque in id periculi adductū animaduertit. Hanc tamen caliginē citò fuit conſequuta lux. Quapropter & in Apocal. cap. 11. ſanctitatis ac veritatis oppreſſioni (quæ dum in duplici teſte figuratur) quàm citiſſimè ſuccedit ſublimis eorundem teſtium reſurgentium, & in cælum conſcendentium gloria.

Iacobi lucta noctu cœpta & ſub auroram lucem confecta, quid myſticè adumbret.

Per noctem labores per lucem requiē denotari.

Præter hæc, ipſamet Dei atque Iacobi lucta, quatenus eſt ex parte Dei, denotat tentationem, qua Deus ſuam probauit atque perfecit Eccleſiam: quatenus verò ex parte

Quid per Iacobi luctam figuretur.

Iacobi eſt, Eccleſię ipſius preces, & orationes. Facit huc, quod dicitur Oſeæ 12. num. 5 *Fleuit, & rogauit eum.* Quamobrem cùm Angelus ait Iacobo; *Dimitte me; iam enim aſcendit aurora.* hoc mihi myſterium deliteſcere videtur, quòd Deus ſigno illo lucentis iam diei dicat Eccleſiæ, nihil eſſe cur eum tantopere vrgeat aduerſitatis finem deprecans; iam enim diei lucem & cōſolationis claritatem appropinquare. Quod verò reſpondet Iacobus, *Non dimittam te, niſi benedixeris mihi*, repræſentat fidelium mentem non eam ſolam fuiſſe, vt perſecutionis tempus finiretur; ſed potiſſimùm vt ipſi in vitæ puritate & ſanctimonia prouectiores inde & robuſtiores euaderent. Hæc autem progreſſio atque robur, quod Eccleſiæ ex ipſa perſecutione accreuit, rite in nomine *Iſrael* adumbratur; quod idem eſt ac *præualens Deo*: referendúmque eſt ad maximam felicitatem, quam Chriſtiana Eccleſia per ipſas tribulationis anguſtias comparauit: nimirum, quia *tribulatio operatur patientiam, patientia autem probationem; probatio verò ſpem*, vt loquitur Paulus ad Romanos 5. numero quarto.

Iſraelis nomen Iacobo impoſitū ab angelo quid myſticè indicet.

Magna autem fælicitas, ad quam amicorum Dei animæ perueniunt, (dum in tentatione quaſi cum Deo luctantes, non ſunt in terram deiectæ, ſed firmæ & erectæ cōſtiterunt, & ab eo miram benedictionem impetrarunt;) ſapientiſſimè adumbratur in nomine Iſraelis, quod Iacobo datum eſt. Id enim denotat ex ea lucta Dei amicos manere rebus omnibus ſuperiores, & quodammodo per Dei gratiam, Deum ipſum triumphantes, quo nihil honorificentius dici potuit.

Quorſum Iacobus ab angelo nomen ipſius requiſierit.

Angelus de proprio nomine rogatus à Iacobo dum per interrogationem reſpondet, quid indicare velit.

Denique in admirabili hoc diuinæ prouidentiæ conſilio, quod Eccleſiam abiectione extulit, & infirmitate firmauit, ſe Deus exhibet plane admirabilem conſiliatorum: vt expendimus cap. 6. Apocalypſeos in quarti ſigilli commentario. Quarè in ſapientiæ libro attribuitur diuinæ Sapientiæ quod Iacobo certamen forte dederit, *vt vinceret.* Eſt autem illud animaduerſione valde dignum, quòd Iacobus ſub ipſius luctę atque hiſtoriæ finē ab Angelo ſuum nomē ſciſcitatus fuerat. Cuius reſponſio ea fuit, *Cur quæris nomen meum?* Vbi ſupplenda videntur ex Iudic. 13. 18. illa verba, *quod eſt mirabile.* Is enim eſt illius interrogationis ſenſus. Notandum verò eſt; non ideo Iacobum ex Angelo nomen percontari, vt ſciret; quicum fuiſſet congreſſus: probe enim Iacobus nouerat ſe cum Deo luctari; ideóque non hic fuerat ſuæ interrogationis finis. Sed proptereà id rogauit, vt ſciret, quod eſſet illius luctæ myſterium. Cùm enim Iacobus familiariter cum Deo agere conſueuiſſet, & rerum diuinarum cognitione eſſet apprime imbutus, veriſimile eſt satis, cognouiſſe illū nomina Angelis imponi ſolita in ſacris viſionibus maximè illi myſterio reſpōdere, cui potiſſimùm deſeruiunt; nec non Dei attributo, ſiue ſpiritui, qui in eiuſmodi opere imprimis elucet, vt in Michaelis, Gabrielis, ac Raphaelis nominibus apparet. Cùm ergo reſpondet Angelus, *Cur quæris nomen meum, quod eſt mirabile?* Non quidem ſuum ſuppreſſit nomen, ſed eleganter potiùs expreſſit. Nam per interrogationem, magna aliquādo myſteria enunciantur, vt patet Prouerb. 30. 4. vbi de ſacro S. Trinitatis myſterio per interrogationem ſic loquitur Sapiens, *Quis continuit ſpiritum in manibus ſuis? Quis colligauit aquas quaſi in veſtimento? Quis ſuſcitauit omnes terminos terræ? Quod eſt nomen eius, & quod nomen filij eius, ſi noſti?* Similiter ergo in præſenti per interrogationem ſuum explicuit nomen Angelus, ſeque admirabilem appellauit, atque hoc ſuum eſſe nomen edixit: & eâ ratione innuit, in illa lucta admirabile Dei conſilium figurari. Exiſtimo autem ad hunc locum per alluſionem reſpici Iſaiæ 9. 6. vbi de Chriſto dicitur, *& vocabitur nomē eius Admirabilis, Conſiliarius*: quæ verba expoſuimus ſuprà capite primo, notatione quinta.

TEXTVS.

Verſ. 2. *Atrium autem, quod eſt foris templum, eiice foras, & ne metiaris illud; quoniam datum eſt Gentibus, & ciuitatem ſanctam calcabunt menſibus quadraginta duobus.*

COMMENTARIVS.

Templi nomen à Ioāne accipi prout atriū Sacerdotum, & atriū Iſraelis complectebatur.

TEMPLI nomen, ſi ſtrictè ſumatur, id ſolùm cōplectitur, quod Exechiel vocat ædificium ſeparatum, id eſt, tum ſancta ſanctorum, tum ſancta, & quæ eis adhærebant. At Ioannes templi nomen ſolet accipere, ita vt complectatur atrium Sacerdotum & atrium Iſraelis cum ſuis porticibus. Hæc enim omnia cōprehenduntur intra murum quingentorum cubitorum in quadrum: quantumuis A Iſraelis atriū vocetur exterius ratione atrij Sacerdotum. Quòd verò Ioannes ſic loqui ſoleat, obſeruare licet in Euangelio cap. 2. 14. *Inuenit in templo vendentes*, & nu. 15 *Et omnes eiecit de templo*, & cap. 5. 14. *Inuenit eum Ieſus in templo*, & cap 7. 14. *Aſcendit Ieſus in templum.* & n. 28. item c. 8. 2. & 20. & ſimiliter loquitur Lucas præſertim in Apoſtolorū Actibus. Hinc eſt, licèt atrium Iſraelis reſpectu Sacerdotalis atrij appelletur exterius; reſpectu tamen muri prædicti non fuiſſe foris templum. Quapropter certum exiſtimo in præſenti non eſſe ſermonem de Iſraelis atrio; ſed de atrio Gentium; ſi ſenſum grammaticum attendamus.

De quo atrio Ioannes loquatur.

Cuiuſmodi fuerit atriū Gentium.

B Licèt autem hoc nomen atrij Gentium nec in Scriptura, nec in Ioſepho reperiatur, quantum memoriâ conſequi poſſum: certum tamen eſt, præter atrium Iſraelis, fuiſſe extra murum & ab eo ſeiunctam ingentem porticum, quæ omni ex parte templum circuibat: atque hoc eſt, quod communiter dici ſolet atrium Gentium. Et quidē videtur Ezechiel illud deſignare, atque appellare *ſuburbana templi*: tametſi non ita certū eſt, vt opinantur nonnulli, huiuſmodi porticum fuiſſe à Salomone per quatuor omnes partes ædificatam. Neque faciunt ad rem verba, quæ pro huius rei probatione C adducuntur ex 3. Reg. 7. 12. vbi legimus, *Atrium maius rotundum* (id eſt, in circuitu) *trium ordinum*: hæc, inquam, verba nihil probant: In illis enim non eſt ſermo de atrio templi, ſed de atrio domus, quam Salomon filiæ Pharaonis ædificauit, vt ex contextu ipſo liquet.

Quodnā propriè fuerit atrium Gentium, & cur ita dictum.

Ceterùm, ſiue porticus & atrium, quæ erant foris templum extra murū prædictum, abſoluta ſint à Salomone, ſiue poſterioribus ſæculis (id quod expreſsè docet Ioſephus l. 6. de bello c. 6.) Illud ſaltē ex eodē Ioſephi loco planū fit, extra murū tēplum circundantē (qui quingentis cubitis in quadrum patebat) fuiſſe ſeparatam à muro inſignē quādam D porticum, quæ templum vndique circundabat, & lata erat triginta cubitos. In hāc inſuper porticum ingredi Gentibus licuiſſe, non tamen in Iſraelis atrium: quia columnæ æquis interuallis diſpoſitæ præmonebāt literis Græcis & Latinis, alienigenas in locum ſanctū ingredi non poſſe. Idémque colligitur ex poſtremis verbis c. 42. Exec. vbi mētio fit muri diuidētis *inter ſanctuariū & vulgi locū.* De hoc ergo atrio Gentiū ſermo eſt in præſenti. Illud enim propriè erat *foris templum.* Cùm autem Ioanni imperatur, vt non metiatur hoc atrium, quod extra templum erat; alluditur ad Exechielis viſionem: in qua, licèt quidquid appellatur ſanctuariū adeò E diſtinctè dimetiatur, nec non muros ipſum obiēs; nullum tamē eſt verbum de menſuris porticuum, quæ erant extra templum. Quia licèt cap. 45. 2. præcipitur, vt ſuburbana templi intelligantur eſſe quinquaginta cubitorum in latitudinem per gyrum: verùm hoc nō eſt menſurare porticus. Atque hac alluſione Ezechielis confirmatur, atrium hoc (quod Ioannes ne metiatur, iubetur) eſſe atrium Gentium. Etenim atrium ſacerdotale, & atrium Iſraelis dimenſa procul dubio ſunt in Exechielis viſione, vt ex eius deſcriptione patet: & ſimiliter F ſunt à Ioanne dimenſa, comprehenduntúrque templi nomine, in illis verbis, *Metire templum Dei*; vt diximus verſu præcedenti.

Ezechielem minimè atrij Gentium in ſua templi deſcriptione meminiſſe.

Quidſibi velit locutio hæc, Atrium eiice foras, iuxta ſenſū grammaticum.

Eiice foras, ἔκβαλε ἔξω. Hæc locutio primo aſpectu videtur impropria: nam quod foris eſt, non poteſt eiici foras. Sic tamen loqui ſolemus: vt ſi quis dicat, Hoc extrà educamus; id eſt, extra rationem ſiue computationem; videlicet, ne numeretur, nec ad calculos reuocetur. Similiter ergo in menſuris *eijce foras*, idem eſt, atque ne cures eiuſmodi atrium metiri. Fortaſſis etiam habet emphaſim, *eijce foras*; id eſt, contemne, & pro nihilo ducito: quia ἐκβάλλειν, ſolet eſſe idem, quod repudiare: atque id appoſitiſſimum eſt ad præcipuum ſenſum, vt dicemus infrà.

Cur Ioannes ab atrij Gentium dimenſione prohibeatur? Opinio Pradi.

Familiaris noſter Ezechielis interpres cenſet propterea in ea viſione non menſurari atrium Gentium; quia Gentium multitudo ad fidem Chriſti cogenda (quæ per atrij ſymbolum ſignificatur) futura erat innumerabilis, iuxta id Oſeæ 1. 10. *Et erit numerus filiorum Iſrael quaſi arena maris, quæ ſine menſura eſt, & non numerabitur.* Facit pro hac explicatione locus Zachariæ 2. 2. & 4. Mihi tamen multò aliter videtur. Nam Spiritus ſancti mentem non dubito fuiſſe eandem in templi menſuris, quas Exechiel refert; & in iis, quas in hoc capite Apocalypſis attingit. Atque hîc quidem quòd atrium non menſuretur, ea redditur ratio, *Quoniam datum eſt Gentibus*; videlicet, vt illud conculcent; vt patet ex ſequentibus, *Et ciuitatem ſanctam calcabunt*; quæ verba ad oppreſſionem manifeſtè ſpectant, vt patet Lucæ 21. 24. & 1. Machab. 14. 31.

Authoris ſententia.

Ratio etiam cogit, vt ab amici explicatione diſcedam. Nam ſi ideo atrium non menſuraretur, vt referretur id ad maximam eorum multitudinem, qui in atrio foris poſito ſignificantur: dimenſio templi & atriorum, quæ muri coërcebantur ambitu, referenda eſſet ad exiguum numerum eorum, qui in tẽplo & in Iſraelis atrio denotantur. Conſtat autem hanc nõ eſſe in præſenti dimenſionum ſignificationem, nec in Ezechielis loco; ſed potiùs ſpiritalem adumbrari magnitudinem, quò fuerat Eccleſia per ipſas perſequutiones attollenda; nec non certiſſimam huius magnitudinis expectationẽ & ſecuritatem ab omni ſanctitatis diminutione; cùm, ingruẽti perſecutione, multiplici foret incremento augenda. Probatur hæc noſtra explicatio à ſimili; quia Matth. 10. 30. & Lucæ 12. 7. ait Chriſtus, *Capilli capitis veſtri omnes numerati ſunt; nolite timere.* Vbi nemo eſt, qui nõ videat, eam phraſim explicari Lucæ 21. 18. dum Chriſtus ait, *Capillus de capite veſtro non peribit.* Si ergo numeratos habere capillos, perinde eſt, quaſi certò ſciat & aſſeueret, nullũ ex iis fore periturum: ſimili etiam ratione dimenſum habere ædificium, certam in ſe claudit ſpẽ ac ſecuritatem, fore vt nec pilus deſit ex iis omnibus, quæ Ioannes metiri iuſſus ſit. Eôdem enim ſpectat hæc ædificij dimenſio, & illa capillorũ enumeratio.

Quò ſpectet templi dimenſio tam apud Ezechielem, quàm apud Ioannem.

Ad Zachariæ locum reſpondeo, verum quidem eſſe, ad magnitudinem referendum fore, quòd vrbs non menſuretur: hanc tamen ſignificationem in ampliſſima vrbe (cuiuſmodi ibi in textu proponitur) eſſe ad rem; in atrio verò non item.

Quid iis verbis innuatur. Quoniam datum eſt Gentibus.

Quoniam datũ eſt Gentibus.] Id eſt, quia in hoſtium poteſtatem venturum eſt. Quando ergo iubetur templum metiri, eique dicitur, *Ne metiaris atrium, quod foris eſt; quoniam datum eſt Gentibus*, perſpicuum eſt, Ioannem præſtari ſecurum, ea omnia, quæ menſurare iubetur, in hoſtium manus non eſſe peruentura: aut ſaltem hoſtibus non fore poteſtatem ad ea diruenda aut diminuenda. Locutio quidem perinde eſt, quaſi ageretur de aliquo Gentium exercitu in Hieroſolymam inuaſuro & eam occupaturo: exceptâ tamen templi arce (hoc eſt, quidquid muro quingentorum cubitorum cingitur, diuiditúrque eodem muro inter ſanctuarium & vulgi locum interiecto) quam capturi non erant, nec quidpiam eorum, quæ includebantur intus, id eſt, nec altare holocauſti, nec candelabrum, nec dum ipſas perſonas, quæ intra ea ſepta contiA nerentur, Prætereà vtrumque atrium tam ſacerdotum, quàm Iſraelis immune erat permanſurum. Cetera verò omnia, quæ extra murum prædictum ſita erant, ab hoſtibus fuerant occupanda; atque adeò omnes porticus, quæ extra prædictum murum cingebant templum. Hoc autem interdum ſolet accidere, vt hoſtes vi capiant vrbem aliquam, nec tamen arcem natura loci munitam expugnare poſſint. Is igitur eſt ſenſus, quod attinet ad externam locutionis figuram.

Quid hoc per atrium ſignificetur. Ambroſii expoſitio.

Enimuerò ſub hoc cortice latet ſenſus, quem B Spiritus ſanctus præcipuè intendit. Et quidem de Iudæorum perſecutione ſermonem eſſe agnouit Ambroſius. Ait enim per atrium hîc deſignari Iudaicum populum; quia foris erat per incredulitatem, licèt propè videretur eſſe: porrò atrium hoc datum eſſe Gentibus, quia Iudæi propter incredulitatem paganis Gentibus erant coniuncti. *Aut ideo* (ait) *dicuntur Gentibus traditi; quia traditi ſunt Romanis, vt ab eis delerentur.* Hæc Ambroſius.

Ex cuius verbis id aſſumo, quod meæ fauet explicationi, nempe contextum huius capitis ad Iudaicæ perſequutionis tempus, & ad Iudæorum cæcitatem referendum eſſe. Hoc tamen admiſſo, C quam Ambroſius ſequitur atrij applicationem, non ei ſatis apta videtur. Nam atrium applicatur congruentius ad id, quod ſpectat ad templum, quàm ad id, quod templo contrarium eſt: Iudæi autem Eccleſiam perſequentes non ad Eccleſiam pertinebant, ſed ipſi potius erant infeſti.

Vera ſententia de atrij Gentium ſignificatione.

Atrium igitur templi (quod & ad templum ipſum pertinebat, & Iudæis pariter ac Gentibus erat commune) ſignificat percommodè bona externa fidelium; illa, inquam, quæ fidelibus & infidelibus ſolent eſſe communia: cuiuſmodi ſunt res familiaris, fortunæ, poſſeſſiones, & cetera temporalia commoda, quæ non minùs Deus infideli- D bus ac Gentibus, quàm fidelibus & feruidis Chriſtianis elargitur. Verbi gratia; aurum atque argentum, quæ Chriſtiani poſſident; redditus item ac prouentus Eccleſiaſtici, quamuis qua parte ſunt Eccleſiæ bona, ſint Eccleſiaſtica, & iuxta rationem ſui gradus conſecrata Deo. Veruntamen in hiſce rebus minimè conſiſtit aut nititur præcipua aut Chriſtianæ Eccleſiæ, aut diuini cultus, aut fidelium fælicitatis ratio. Et propterea hæc rectè comparantur cum atrio Gentium, quod templum quidem foris cingebat, Iſraelitis tamen erat commune cum Gentibus. Commune namque eſt, vt diximus, fidelibus & infidelibus diuitias ac fluxa vitæ E huius bona poſſidere. Itaq; licèt de fidelium poſſeſſionibus inſtituatur ſermo; iure vocãtur atrij Gẽtium nomine, id eſt, rei ad Eccleſiam quidem pertinentis; ita tamen, vt Gentibus etiam vulgaris ſit.

Quid habent myſterij quòd Ioanni dimenſio templi imperetur, at atrij Gentium dimenſio interdicatur.

Deinde quòd Ioanni præcipiatur, vt menſuret quidquid coërcet templi murus, non verò atrium Gentium poſitum extra muri ambitum: hoc, inquam, perinde eſt, quaſi illi ſignificetur, murum inter ſanctuarium & locum vulgi interpoſitum in hoſtium poteſtatem neutiquam fore venturum; nec imminuturam perſequutionem aliquid tantæ magnitudinis, in qua ſacrum illud ædificium Ioã- F ni viſendum obuerſabatur; nec verò quidpiam ex iis, quæ intus continebantur, quinimò eodemmet perſecutionis tempore magnificum Dei templum ad maximam illam amplitudinem, idque media ipſa perſequutione, fore prouehendum: quantumuis Gentiles conculcaturi eſſent & incenſuri totum atrium exterius, vniuerſámque Ieroſolymam violaturi. Quo innuitur Gentiles in bona omnia temporalia fidelium inuaſuros, ipſiſque fidelibus eas calamitates atque ærumnas inflicturos, vt illis nec Reipublicæ facies vlla, nec ciuium commoda, nec domus, aut poſſeſſiones ſupereſſent. Hunc arbitror eſſe ſenſum legitimum, in eadémque acceptione dixit Paulus loquens de tempore illo, quo Eccleſia adeò vehementer conflictabatur, *Non habemus hic ciuitatem permanentem, ſed futuram inquirimus*, ad Hebr. 13. 14.

Gentium nomine Iudæos hic eſſe intelligendos.

Prętereà tametſi modus loquendi de atrio, quod foris erat (*quoniam datum eſt Gentibus*) applicari ex ſe poteſt æqualiter ad cuiuſque perſequutionis à Gentibus excitatæ tempus: verùm contextus poſtulat, vt Gētium nomine hîc intelligamus Iudæos Chriſti inimicos, & Eccleſiam Chriſtianam perſequentes. Agitur enim de prima Eccleſiæ perſequutione: quo tempore ſignificanter ſatis Gentium nomine Iudæi oppugnantes Eccleſiam nuncupantur. Nam ſi fideles, qui Eccleſiæ obedire renuunt, ait Chriſtus, à nobis vt Ethnicos & publicanos eſſe ducendos: quantò magis illi, qui *dicunt ſe eſſe Iudæos, & non ſunt, ſed Synagoga Satanæ*; vt habetur cap. 2. 9. qui perſequūtur Eccleſiam; & perſecutionem eiuſmodi fulciunt in ſpiritali quadam idololatria; propter quam Iudæi cap. 9. 20. dicuntur adorare *dæmonia & ſimulacra aurea & argentea & ærea & lapidea & lignea*. ex quo fit perſpicuum, aptiſſimè Gentiū nomen illis tribui in hoc Apocalypſeos ænigmate. Præſertim cùm in ſexta plaga furiarum exercitus, quo Iudæi Eccleſiam afflixerunt, figuratus ſit veluti tartareus quidam exercitus ab inferis eductus, qui Babylone prodiens in Ieroſolymam irruit. Adde huc, de Iudaici populi perſequutione ſermonem inſtitui per alluſionem ad perſecutionem Antiochi, vt ſtatim videbimus: ideóque congruens fuiſſe, vt Iudæi Gentium nomine vocentur.

Quid ſit myſticè, atrium foras eycere.

Vbi hanc externi atrij ſignificationem perſpexerimus, (nempè de bonis externis, quæ perſecutorum violentiæ ſubiecta erant) mox apparet energia illius phraſis, *Eyce foras, & ne metiaris illud.* Hac enim locutione ſignificatur, ne animus torqueatur horum externorum bonorum amiſſione, optimum eſſe remedium omnia imprimis renunciare, atque à ſe eiicere ante perſequutionis tēpus; totámque curam ac ſolicitudinem impendere in veri templi dimenſione ac magnitudine; quippe hoc eſt, quod ſolùm integrum & illæſum, annuente Deo, eſt conſeruandum; neque Eccleſiæ hoſtes poterunt id comminuere aut labefactare. Cetera abiicere & dare peſſum congruentius eſt, vt quæ conſeruari minimè poſſint, id eſt, rem familiarem, honores, magiſtratus, ſalutem, vitam, ac demum quidquid profanæ violentiæ ſubiacet. Itaque verba illa, *Eyce foras*, magnam habēt emphaſim, vt nuper dicebamus, ad ſignificandam rerum omnium, quas inimicorum impetus poteſt infringere, abdicationem: qua iuſti viri maximopere lætantur, & cum Paulo dicunt, *Licèt is qui foris eſt, noſter homo corrumpatur; tamen is, qui intus eſt, renouatur de die in diē*, 2. Corinth. 4. 16. Quapropter ſi applicitâ conſiderationis menſurâ, reperiunt myſtici huius templi interiora cæleſtibus diuitiis & diuinâ virtutum ſupellectile eſſe locupletata; libenter ſanè atque iucundè deſpiciūt externorum bonorum iacturam.

Menſes quadraginta duo quomodo ſint accipiendi.

Menſibus quadraginta duobus.] Hi duo & quadraginta menſes à multis creduntur eſſe tres illi anni & dimidiatus; quibus ferè dicitur Antichriſti perſequutio duratura. Atque adeò non dubitant proprium ac literarium vndecimi huius capitis ſenſum eſſe de tempore perſequutionis Antichriſti. Hoc ampliùs confirmatur ex eo, quod communi omnium cōſenſu receptum eſt; duos ſcilicet A teſtes, de quibus infrà agitur (qui dicuntur prædicaturi, & pro veritate vitam profuſuri, & poſt tres dies atque dimidium ad vitam reuocandi) eſſe Enochum & Eliam. Hanc ergo declarationem minimè aut impugnare, aut eleuare contendo: eam ſanè veritatis habeat firmitatem, quam volunt ij, qui illas ſequuntur. Mihi tamen adhuc licet dicere, ſi hanc de Antichriſti perſecutione explicationem vt præcipuam in hoc capite vndecimo aſſumam, me omnino neſcire Apocalypſeos filum ducere, & conſequentē texere ſeriē. Quanti verò B momenti ſit acoluthia & cohærens contextus in ſacræ Scripturæ explanatione, diximus in Proleg. not. 8.

Multorum ſententia, expoſitio in ſenſu proprio de Antichriſti perſecutionis duratione.

Nihil nos commune huic expoſitioni detractum ire.

Deinde, ſi quem permoueat ingens auctoritas eorum, qui pro certo habent, potiſſimum huius capitis vndecimi ſenſum eſſe de Antichriſti perſecutione: vidimus iam in Prolegom. not. 11. nullā eſſe Apocalypſeos declarationem, quæ tanto aut grauiorum auctorum numero, aut rationum pondere ſolidetur; vt illa, quæ tanquam rem certam ſtatuit, à c. 4. vſque ad finem vndecimi agi de modo ac ratione, qua Deus ſe geſſit cum Iudaico populo ſub C primitiuæ Eccleſię tempora, vſque ad ipſius populi Iudaici reprobationem. Cum hac autem expoſitione rectè conſentit, Antichriſti perſecutionem hîc quidem attendi ac reſpici per comparationem, vt latè explicuimus notatione 20. prolegomen. Denique quam hactenus ſumus ſequuti explicationem ab ipſo Apocalypſeos exordio, eiuſdem decurſus & quaſi torrens nos rapit, vt cœpta & huc vſque prouecta eodem conſequentiæ ordine prouehamus; atque adeò duos & quadraginta menſes, quorum hîc Ioannes meminit, applicemus ad tempus illud, quod perſecutio Iudæorum in primitiuam Eccleſiam coorta durauit.

Totius Apocalypſeos acoluthiam petere, vt hoc tempus ad primitiuæ Eccleſiæ perſecutionem à Iudæis excitatam referatur.

D His præſtitutis, notandum eſt primò, niſi Apocalypſeos liber ænigmaticus eſſet, perperam omnino & ineptè quadraginta duos menſes ad tempus perſecutionis Iudæorum applicari. Conſtat enim perſecutionem illam per annos quadraginta duraſſe. Et quamuis non plus enumeremus temporis, quàm ad Apoſtolorum toto orbe diſperſionē, & ad Gentes veræ fidei pręceptis informandas migrationem, nemo tamen ignorat Iudaicæ perſequutionis impetum multò plures annos duraſſe, quàm tempus illud, quod duobus & quadraginta menſibus comprehenditur. Veruntamen quem- E admodum dimidia hora capitis octaui, & quinque menſes capitis noni, non ſunt in ſenſu proprio deſumpta, ſed myſticè: ita etiam conuenienter ad Apocalypſeos contextum accipiendi ſunt hi quadraginta duo menſes in ſenſu myſtico, non proprio. Etenim accipere hos numeros dierum, menſium aut annorum, vt ſonant; id quidem nequaquam ſtylo ænigmatico quadrat.

Duos & quadraginta menſes in ſenſu myſtico, non proprio, eſſe accipiendos.

Secundò, vt in dimidio horæ ſpatio capitis octaui alluſio facta fuit ad dimidiam illam horam ex Tobiæ libro. Atque vt quinque menſes locuſtarum capitis noni accepti ſunt ab illis quinq; men- F ſibus, quibus terra communis eluuionis vndis cooperta fuit: non ſecus quadraginta duo menſes, quorum hîc mentio fit, ſumendi ſunt ex aliqua alia hiſtoria ſiue Prophetia, ad quam hic locus alludat. Quòd ſi ita certum eſt, vt communi conſenſu iactatur, Antichriſti perſecutionem duos & quadraginta menſes duraturam (qui tres annos & dimidiatum conficiunt:) hac ratione potuit in hoc loco reſpici ad ipſius Antichriſti perſecutionem; videlicet per alluſionem, vt in quinque menſibus capitis noni ad antiquum diluuium alluditur. Atque huiuſmodi alluſiones manifeſtum eſt comprehendi

In noſtra etiam explicatione poſſe per comparationē tempus Antichriſti perſecutionis affirmari.

hendi etiam in Spiritus ſancti intentione, atque adeò ſub literali ſenſu. Nam in alluſione comparatio ineſt atqui comparatio affirmat etiam hiſtoriam, cum qua comparat veritatem illam, de qua potiſſimùm agit.

In his duobus & quadraginta mẽſibus alludit ad Danielis prophetiam.

Tertiò, ſpatium hoc duorum & quadraginta menſium proculdubio deſumptum fuit ab Apocalypſi ex Danielis prophetia c. 7.25.& c.11.7. vt explicabimus notatione ſequenti. Enimuerò Danielis locos licèt multi ad Antichriſti perſecutionẽ referant; mihi tamen dubium non eſt, quin in ſenſu ſaltem proximo ſermo ſit in c.12. de tempore, quo duratura erat Antiochi Epiphanis perſecutio; quæ nõ per tres ſolũ annos, vt aliqui ſibi perſuadẽt, ſed per tres annos & dimidiatũ ſæuiit, vt in not.2. explicabo. Locũ autẽ Danielis 2. agere exiſtimo de tempore, quo duratura erat Neronis perſecutio; aut etiam de vniuerſis perſecutionibus, quibus Romanum Imperium vexauit Eccleſiam.

Hoc in loco comparari Iudæorũ perſecutionẽ in Chriſti Eccleſiam cum Antiochi Epiphanis perſecutione.

Exiſtimo ergo in hoc Apocalypſeos loco comparari rebellium Iudæorum perſecutionem aduerſùs Eccleſiam cum perſecutione illa, quam Rex quondam Antiochus, eiúſque miniſtri cõtra Dei populum concitarunt. Illud enim bellum inter cetera veteris teſtamenti verè & propriè fuit contra veram religionem geſtum. atque ideo Apocalypſis illius belli figuram vſurpat; primò in Iudaici populi perſecutione, deinde in perſecutione populi Gentilici c.12.& 13.& poſteà etiam in Antichriſti perſecutione c. 20. Et in duabus primis Iudaici populi atque Gentilici perſecutionibus per alluſionem ad perſecutionem Antiochi, affirmatur in Apocalypſi maximam Eccleſiæ anguſtiam tribus annis cum dimidio duraturam: quod myſticè eſſe accipiendum, explicabimus not.3.

De numero 1260. dierũ opinio Ribera & aliorũ.

Interim aduerto, Riberam & alios in ea eſſe ſententia, vt mille ducentis ſexaginta diebus, de quibus fit mentio in Apocalypſi, deeſſe putent octodecim dies, vt integrum ſpatium trium annorum & dimidij compleatur. Eorum fundamentum eſt, quia quo tempore Ioannes Apocalypſin ſcripſit, iam computabatur annus iuxta Iulij Cæſaris rationem, quæ ſingulis annis trecentos ſexaginta quinque dies & horas ſex adſcripſit. Ex quo inferunt, non eſſe idem tempus apud Ioannem quadraginta duos menſes, (qui tres annos & dimidium conſtituunt) & mille ducentos ſexaginta dies, quos poſteà Ioannes addit: ſed cùm ponit tres annos cum dimidio, addi octodecim dies ad mille ducentos ſexaginta, quos exprimit not.13. Hæc illi.

Nũ hic dierũ numerus tres annos cũ dimidio rite efficiat?

Ceterùm imprimis non certum eſt in Græcia, vbi Ioannes ſcripſit, iam tunc Iulij Cæſaris computationem eſſe vſitatam: atqui compertum eſt, iuxta Græcorum, Hebræorum, & Chaldæorum rationẽ, ſingulis menſibus triginta ſolùm dies attribui, de quo notatione 2. dicetur: addebant tamen poſt aliquot annos vnum emboliſmi menſem. Deinde quanuis in Græcia computatio Iulij Cæſaris iam fuiſſet recepta, Ioannes minimè tenebatur, vt ſe ad computationem à Græcis vſitatam accommodaret. Nam ad alluſionem ex Danielis locis petitam, & ad ſacræ Scripturæ conſuetudinem congruentius erat, vt Ioannes Hebræorum more in connumerando vteretur; qui proculdubio vnicuique menſi triginta omnino dies, anno verò trecentos ſexaginta ſemper tribuerunt; vt ſequente notatione conſtabit Conſentaneum autem erat, vt Ioannes, qui erat Hebræus, de anno & eius diebus more Hebræorum loqueretur.

Probatur trium annorum & dimidij ſpatiũ iuſtè à Ioanne ſignificari per numerũ 1260. dierũ.

Præter hæc ex ipſo contextu euidenter, ni fallor, elicitur, Ioannem pro eodem ſumere tres annos A cum dimidio, & quadraginta duos menſes & mille ducentos ſexaginta dies. Nec aliud denotat phraſis illa, quam Ioannes ex Daniele fuit mutuatus, *Tempus & tempora & dimidium temporis*; quaſi dicat annum & duos annos & dimidium alterius. Quibus locutionibus fuit vſus Ioannes per diſſimulationem, iuxta ænigmatum conſuetudinem. Menſes quidem duos & quadraginta hîc ponit num. 2. & mille ducentos ſexaginta dies exprimit numero ſequenti; & c.12.7. locutionem verò illam, *Tempus & tempora & dimidium temporis*, vſurpat ca. 12.14. quibus tamen omnibus loquutioni- B bus eadem ineſt, vt dixi, ſignificatio.

NOTATIO II.

Seu potiùs diſputatio; an grauiſſima illa religionis prohibitio Ieroſolymis indicta ab Antiocho Epiphane durauerit tres annos & ſex menſes?

Danielis prophetia de religionis vſu Ieroſolymis poſt Antiochi perſecutionẽ inſtaurando.

NOTANDVM primò eſt Danielem, cùm c.11. cœpiſſet agere de anguſtiis, in quas Ieroſolyma fuerat ab Antiocho redigenda, mox c.12 nu.7. affirmare, mirã religionis inſtaurationem differẽdam eſſe *in tẽpus & tẽpora & dimidiũ temporis*. C Et infrà nu.11. *A tempore, cum ablatum fuerit iuge ſacrificium, & poſita fuerit abominatio in deſolationem, dies mille ducenti & nonaginta*. Et nu.12. *Beatus, qui exſpectat & peruenit vſque ad dies mille trecentos triginta quinque*.

Quid ſibi velit Tempus & tempora & dimidium tẽporis, *apud Danielem & Ioannem.*

Notandum eſt ſecundo, primum illud ſpatium, *Tempus & tempora & dimidium temporis*, idem omnino eſſe, atque tres annos cum dimidio; vt omnes conueniunt. Eandémq; phraſim vſurpat Apocalypſis c.12.14. Certum autem eſt, in Apocalypſi idem eſſe ſpatium duorum & quadraginta menſium c.11.nu.2.& 13.nu.5.

Apocalypſi triginta non amplius dies mẽſibus ſingulis dari.

Tertiò notandum eſt, in Apocalypſi tres annos & dimidiũ reduci ad dictum numerum, nec plures poni dies, quàm mille ducentos ſexaginta. Ex quo dilucidè cernitur, ſingulis mẽſibus triginta omnino dies ſolùm dari. Atque hæc fuit apud nationes complures priſca numerandi conſuetudo: vt videre eſt apud Ioſephum Scaligerum l.1.de menſibus folio ſexto, vbi ait; *In anno Aegyptiaco & Græco, omnes menſes æqua-* D *liter ſunt triacontahemeri*. Et infrà, *Aſſyriorum menſes & Perſarum omnes triacontahemeri*. Et infrà. *Omnes mẽſes anni priſci Hebraici fuerunt merè tricenarij & omnes pleni*. Item capite de anno, folio octauo, *Conuenit* (inquit) *vt menſes omnes tricenis diebus explicarentur; annumq́; dierum trecentorum ſexaginta conſtituerent. Hæc diu ſeruata eſt anni forma.*

Hanc etiam fuiſſe apud veteres numerandi cõſuetudinem.

Cur Daniel tres annos & dimidiatum ad mille ducentos nonaginta dies reducat?

Quare difficultate non caret, Danielem videri c. 12.11. reducere tres annos & dimidiatum ad mille ducentos nonaginta dies. Cuius difficultatis ſolutio ea eſt, opinor, quod Ioannes tantùm ſumit tres annos atque dimidium iuxta communem acceptionem: Daniel verò menſem addit emboliſmum ſiue intercalarem, qui, cùm opus erat, ſolebat adiungi, de quo etiam latè Ioſephus Scaliger de emendatione temporum l.1 c.de menſibus.

Vtrùm tres anni & dimidiatus Danielis ſint intelligendi de duratione perſecutionis Antiochi?

Quo argumento conuicti aſſerãt multi, Danielẽ ab Antiochi perſecutione ad perſecutionẽ Antichriſti ſubitò tranſgredi.

Quare licet Porphyrius olim, & noſtra ætate Ioſephus Scaliger voluerint, tres annos & dimidium Danielis intel- E ligi debere de eo tempore, quo Antiochi perſecutio exarſit: huic tamen explanationi ſeſe Hieronymus manifeſte opponit Danielis 12. clarè oſtendens Ieroſolymæ templum fuiſſe violatum die vigeſima quintâ menſis Caſleu, & tribus poſt annis eadem die (nimirum vigeſimâ quintâ menſis eiuſdem) fuiſſe expiatum. Probatur hoc ex 1 Machab. 4. 52. & 2. Machab. 10. 5. vtrobique enim expenditur, vt res animaduerſione digna, expiationem templi eodem fuiſſe die, quo priùs fuerat violatio Idémque affirmat Ioſephus libro duodecimo Antiquitatum c.decimo, (aliàs vndecimo.) Hoc Hieronymi argumentum tanti apud communem doctorum conſenſum momenti viſum eſt; vt eo conuicti Doctores bene multi, non dubitauerint Danielem ex Antiochi prophetia (de qua agere cœperat c.11.) ad prophetiã Antichriſti fuiſſe tranſgreſſum. Nam tres anni cum dimidio reperiri nõ poſſunt in Antiochi hiſtoria; atque adeò pro certo habetur, cõplendos eſſe in Antichriſti perſecutione. Vide Bellarmin lib. 3. de ſum. Pont. c.8 Vbi oſtendit priſcos Patres non dubitaſ- F ſe, quin illa Danielis verba ſint ad Antichriſtum referenda. Idémque ſequuntur Pererius Daniel. 12. & Serarius in Machabæorum harmonia fol. 590. & 653. & 667. in cuius rei confirmationem addit D. Hieronymus verba illa, *Multi de his, qui dormiunt in terræ puluere, euigilabunt; alij in vitam æternam, & alij in opprobrium vt videant ſemper*, non pertinere ad Antiochi, ſed ad extremi iudicij tempus.

Quæ fuerit Hieronymi, aliorumque Patrum

Notandum quintò eſt, D. Hieronymum & reliquos Patres non iam agere, ne in Antiochi perſecutione locum habeant tres anni & dimidiatus Danielis; quàm vt aduertatur.

Danielem

ment in ſuperiore aſſertione,

Danielem in iis capitibus non loqui ſolùm de Antiochi perſecutione contra Iudaicum populum commouenda: verùm etiam de illis calamitatibus, quas Chriſtiana Eccleſia, præſertim ſub Antichriſto, perpeſſura erat. Ad hoc autem non eſt impedimento, quidquid Daniel prædicit, prius de Antiochi perſecutione, vt de figura, poſſe explicari. Notum enim eſt doctis illud Auguſtini documentum toties nobis repetitum, *Prophetas præterita, ſeu Iudaica tangere; futura, ſiue Chriſtiana reſpicere.* Qua de re præclara extant exempla: quale eſt illud Pſalmi 28. in quo cum Dauidis victoriæ attingantur, potiſſimum reſpicitur ad victorias ac triumphos, quos Eccleſia de Gentibus fuerat reportatura. Iſaias porrò, & Ieremias Babylonis excidium deſcribunt: in eóque præcipuè attendunt Idololatriæ ſiue Romæ Ethnicæ euerſionem. Poſſem exempla huiuſmodi ſexcenta commemorare. Nec ſolùm reor, in iis locis Spiritum ſanctum myſticè attendiſſe B Chriſtianæ Eccleſiæ myſteria, ſed etiam in literali ſenſu intendiſſe, per comparationem tamen, ad Iudaici populi ſucceſſus.

Secundùm Ioſephi ſententiam Ieroſolymæ idololatriam ſub Antiocho tres annos cū dimidio duraſſe,

Sextò, quanquam Ioſephus affirmat, templi violationem tres tantùm annos duraſſe, in duobus tamen locis aſſerit, Ieroſolymæ idololatriam ſub Antiochi tempore tres annos cum dimidio perſtitiſſe. Idem perſpicuè ait in prologo ad lib. de bello Iudaico; *Antiochus deuictâ penitus Ieroſolymâ, cùm triennium, ſexq́; menſes eam tenuiſſet, ab Aſſamonæi filiis expulſus eſt.* Et libro primo, c. 1. *Quotidianæ religionis aſſiduitatem per annos tres, ſexq́; menſes inhibuit.* His locis reſpondet noſter Serarius folio 653. ſex illos menſes vel per imprudentiam à Ioſepho additos eſſe; vel à lectore fortè quopiam, qui prophetiam Danielis c. 12. exiſtimabat cum Porphyrio penitus adſcribendam eſſe Antiocho. Nō miror hæc dicere Serarium, cùm præſtituat tres annos cum dimidio ad C Antiochi hiſtorias non poſſe verè referri. Ceterùm mihi nō eſt dubium, quin ſecus exiſtimarit Ioſephus. Nam expreſſè ait libro 12. c. 10. profanationem templi, eiuſque inſtaurationem, ſiue expiationem à Daniele ante quadringentos annos fuiſſe prædictam. Ex quo mihi perſuadeo, tres illos annos ac dimidiatum, (de quibus Daniel c. 12.) à Ioſepho fuiſſe relatos ad Antiochi perſecutionem. Daniel enim non meminit trium tantummodo annorum, ſed trium cum dimidio: atque ibi agit de religionis violatione, déque expiatione templi.

Scriptura & Ioſephi conciliatio circa perſecutionis Antiochi durationem.

Septimò, poſtquàm attentè conſideraui hos Ioſephi locos, & ipſum perſpicuè dicere, hiſtoriam ipſam fuiſſe multò antè à Daniele prænunciatam; in eam incidi ſuſpicionem, aliquâ fortaſſis ratione conciliari poſſe tres annos violationis D templi cum annis illis tribus atque dimidio, de quibus Daniel & Ioſephus loquuntur. Et quamuis Hieronymo non in mentem venerit, congruenter poſſe componi tres annos, de quibus agunt Machabæorum libri, cum tribus annis & dimidiato Danielis: ſi tamen concordia reperiretur vlla, quæ aptè ac dignè vtraque loca conciliaret; non dubito, quin Hieronymi intentioni conciliatio hæc contraria non eſſet. Ipſe enim potius Hieronymus Daniel. 12. planè aſſerit, rectè tres annos cum dimidio ad Antiochi hiſtoriam potuiſſe referri, ſi templi profanatio tres etiam annos cum dimidio duraſſet: conſtare tamen non duraſſe, niſi tres tantùm annos.

Oportere concordiā quærere in multis Scripturæ locis, qui annorum computationem variare videntur.

Octauò, nihil eſt, cur deſperemus reperiri poſſe concordiam inter varios Scripturæ locos, qui oppoſiti inter ſe eſſe videntur in annorum computatione. Nam multa eiuſmodi E reperire eſt in ſacris Literis, ſi Regum libri cum Paralipomen. 15. conferantur. In quibus dum auidè ac ſolerter indagatur conciliatio, inuenitur tandem magno cum animorum ſolatio. His addo, in tribus annis ſtrictè ſumptis, quos liber primus & ſecundus Machabæorum deſignant, neceſſariò quærendam eſſe concordiam cum alio loco eiuſdem primi Machabæorum libri. Namque vt tres ſint tantùm anni, ſtatuere opus eſt templi profanationem fuiſſe die vigeſimâ quintâ menſis Caſleu. & tamen l. 1. Machab. 1. 57. ſignificari videtur violatio templi fuiſſe quinta decima die eiuſdem menſis, ſic enim legimus; *Die quinta decima menſis Caſleu ædificauit Rex Antiochus abominandum idolum deſolationis ſuper altare Dei.* Cuius loci cum aliis eiuſdem libri, & libri ſecundi conciliatio ea videtur eſſe; Antiochi decretum fuiſſe indictum die decimâ quintâ, executionem verò cum publica pompa ac celebritate fuiſſe quintâ ac vigeſimâ die. Sicut ergo re- F peritur concordia illius paruæ diſcrepantiæ apparentis; ſic etiam exiſtimo, concordiam eſſe quærendam trium illorum annorum cum tribus annis & dimidio. Siquidem Ioſephus, qui refert, & affirmat tres annos præciſè ſumptos, aſſerit etiā in ea Antiochi hiſtoria completum fuiſſe Danielis vaticinium de templi violatione, & diuini cultus prohibitione tribus annis Ieroſolymæ duraturâ, & manifeſtè Ioſephus idem confirmat duobus in locis, perſecutionem illam tribus annis cum dimidio duraſſe.

Conciliatio locorum primi Machab. cum aliis libri eiuſdem & ſecundi.

Quæ tandem ſit inter Danielem & Machabæorū librum primum conciliatio de perſecutionis duratione ſub Antiocho.

Nonò, his omnibus attentè perſpectis, reperio tres annos reſtrictè acceptos & tres annos cum dimidio aptiſſimè in Antiochi hiſtoria conciliari poſſe; atque hanc concordiam non parum firmamenti accipere ex eadem hiſtoria in 1. Machab. c. 1. Quam igitur conciliationem inuenio, huiuſ- A modi eſt; Antiochum nempe vrbem & Sionis arcem occupaſſe, & diuinum cultum inhibuiſſe ſex menſibus, antequàm templum violaret: itaque profanationem vrbis per tres annos & dimidium duraſſe; peculiarem verò templi profanationem duraſſe tribus tantùm annis.

Confirmatur prædicta concordia ex primi Machabæorum libri loco.

Concordiam hanc fulcio imprimis in loco illo capitis primi ex priori Machabæorum libro. Vbi poſtquàm fuerat prædictum, ingreſſum anteà iam fuiſſe ſemel Antiochum in vrbem; eámque cepiſſe, & templum pretioſis omnibus vaſis expoliaſſe; Iudæos tamen in ſua religione ac cæremoniis reliquiſſe. Mox vbi ſacer textus ad ſecundam ipſius Antiochi irruptionem in vrbem accedit; hæc habet à nu. 32. *Irruit ſuper ciuitatem repentè, & percuſſit eam plagâ magnâ, & perdidit populum multum, & ſuccendit ciuitatem igni. Et ædificauerunt ciuitatem Dauid, (id eſt, arcem Sionis) muro magno &* B *firmo, & turribus firmis, & facta eſt illis in arcem: & factum eſt hoc ad inſidias ſanctificationis, & in diabolum malum in Iſrael: & effuderunt ſanguinem innocentem per circuitum ſanctificationis; & contaminauerunt ſanctificationem, & fugerūt habitatores Ieruſalem; & ſanctificatio eius deſolata eſt, ſicut ſolitudo. Et ſcripſit Rex Antiochus, vt eſſet omnis populus vnus, & relinqueret vnuſquiſque legem ſuam, & multi ex Iſrael conſenſerunt ſeruituti eius, & ſacrificauerunt idolis, & coinquinauerunt Sabbatum. Et miſit rex libros per manus nunciorum in Ieruſalem, vt prohiberent holocauſta & ſacrificia & celebrari Sabbatum & dies ſolemnes: & iuſſit coinquinari ſancta & ſanctum populum Iſrael: & iuſſit ædificari aras & templa & idola, & immolari carnes ſuillas, & coinquinari animas eorum in omnibus immundis, & abominationibus, ita vt obliuiſcerentur legem. Et quicunque non feciſſent ſecundum verbum Regis Antiochi, morerentur. Et propoſuit Principes* C *populo, qui hæc fieri cogerent.*

Hæc omnia paucis interpoſitis, textus ait, priuſquam perueniat ad Iouis Olympij ſimulacrum, quod in templo ſuper veri Dei aram fuit impoſitum. Quis ergo non videat, iuxta contextum ipſum valde eſſe vero ſimile, vt ea omnia, quę diximus, anteceſſerint ipſius templi profanationē? Nam quod attinet ad alia templa conſtructa, & ad cædem, quę in templi circuitu fiebat Iudæorum ad Dei templū accedere audentiū, hoc quidem ſupponit, nōdum Dei templum in templum Iouis fuiſſe commutatum. Quod ſi omnia ſuprà dicta pręceſſerunt violationem templi: quid mirum poſt veri Dei cultum in ciuitate prohibitum, ſex menſes præteriiſſe, antequàm Iouis ſimulacrum in Dei templo collocaretur? Præſertim ſi priùs Sionis arcem munierunt, & nouis erexerunt propugnaculis, vt violentius atque ſecurius Iudæos cogerent, atque D adeò conſtringerent, vt in abominanda Iouis ſimulacri collocatione ne hiſcerent quidem.

Conciliationem vtriuſque loci ſuprà traditā ex Ioſepho nō obſcurè colligi.

Hæc conciliatio, ſi attentè res inſpiciatur, expreſſa eſt in Ioſepho. Nam quando agit de religionis profanatione, quæ per tres tantùm annos durauit diſtinctè loquitur de templo, *Templum, ait, ab Antiocho profanatum ſiue deſtructum, ſic tribus annis permanſit.* Hæc Ioſephus l. 12. Antiq. c. 10. (vel 11.) Cùm autem tres annos ad tres & dimidium extendit, manifeſtè agit de ciuitate, hæc enim ſunt eius verba in prologo librorum de bello, *Antiochus deuicta penitus Ieroſolyma, cum triennium, ſexq́; menſes eam tenuiſſet*, &c. Et c. 1. cùm dixiſſet, Antiochum ſpoliaſſe templum (quod duobus ſaltem annis antea acciderat, vt conſtat 1. Machab. 1.) ſubiungit, *Quotidianā religionis aſſiduitatem per annos tres, ſexq́; menſes* E *inhibuit.* Hæc ille. Atqui perſpicuum eſt, res eſſe diuerſas inhibere religionis aſſiduitatem, & violare templum ipſum; in eiuſque altari ſtatuam Iouis collocare, atque Iudæos ad eam adorandam compellere.

Item ex Daniele.

Eidem inſuper concordiæ valde fauet, opinor, caput duodecimum Danielis. Etenim licet ſit certum, Prophetam reſpicere potiſſimum ad perſecutiones, quibus Chriſtiana Eccleſia fuerat oppugnanda (videlicet primum a Iudæis, deinde à Gentibus, tandem ab Antichriſto.) nihilo tamen minus videtur certum ex toto c. 11. contextu, & ex ipſius cohærentia cum c. 12. (quod incipit per illa verba *In tempore illo.*) Prophetam agere de Eccleſiæ perſecutionibus ſub figura perſecutionis Antiochi, quæ inter Iudaici populi calamitates, meliùs Eccleſiæ perſecutiones figurauit. Nec enim Iudaicus populus vllam aliam habuit perſecutionem, quæ religionis causâ fieret. In aliis bellis dimicabatur de imperio: in illo F tamen Antiochi non de imperio ſolùm, ſed etiam de Iudaica religione abolenda agebatur. Eos autem, qui priùs Danielē agere de Antiocho putant, deinde ad Antichriſtum tranſilire; imprimis oro, vt animaduertant, interdum ex ignoratione conſequentiæ totius contextus tranſitiones has Prophetis attribui, porrò neceſſarium non eſſe ex vna re ad aliā repentè tranſgredi, ſi de vtrâque ſimul agi poterat, alteram cum altera comparando. Hac enim ratione rectè ab ipſo exordio intelligitur, caput vndecimum & duodecimum agere de Eccleſiæ perſecutionibus. Alioquin ipſi etiam, qui ſaltum ibi neceſſariò eſſe aſſerendum ſuſpicantur, nondum deſignare cōgruentèr valēt, quo ex loco hic ſaltus ſit repetēdus.

Danielem agere de Eccleſia perſecutionibus ſub figura perſecutionū Antiochi.

Deinde, ſi certū eſt, in Antiochi hiſtoria figuratas fuiſſe à Deo ſiue adumbratas Eccleſiæ perſecutiones (vt omnes fatemur) mus) ſi item ad Eccleſiæ perſecutionum figuram atque imaginem congruentiſſimum erat ſpatium trium annorum cū dimidio, vt conſtat ex Apocal. c. 11. & c. 12. & c. 13.) videret cordatus quiſque, quam ſit veriſimile, à diuina prouidentia ſapienter fuiſſe permiſſum, vt illa Antiochi perſecutio tres annos & dimidiatum perſiſteret: vt & à Ioſepho affirmatur, & ſignificatur à Daniele.

Præterea, ſi tres anni cum dimidio, de quibus agit Daniel c. 12. non ad hiſtoriam perſecutionis Antiochi, ſed ad Antichriſti, ſolum perſecutionem referantur: hinc ſequitur abominationem illam Daniel. 12 ſingulatim de Antichriſti perſecutione aſſeuerari. Quod ſi ita eſſet, coactum planè foret, locutionem illam ad Iudaici populi perſecutionē aduerſus fideles concitandam applicare. Si verò Daniel immediatè ac proximè loquebatur de Antiochi perſecutione, apertiſſima erit applicatio ad perſecutionem Iudaici populi. Nihil enim aptius, quàm quod de figura dicitur, ad figuratum referri. Cōſtat autem Chriſtum Dominum illam abominationem deſolationis applicaſſe ad tempus perſecutionis Iudæorum. Cui etiam applicationi manifeſtè fauet Danielis textus c. 9. in fine. Iam ſi proportio attendatur; cum Iudæorū perſecutio ſæuiſſet ſub ſpecie diuini cultus tuendi, ac venerationis vni Deo debitæ, eleganter fingitur, in veri Dei templo, atque adeo in ipſo altari ſimulacrum, ſiue idolum, vt quondam ab Antiocho, fuiſſe à Iudæis conſtitutum. Etenim cùm Chriſtianos cogebant, vt ſub Dei venerationis prætextu Chriſtum abnegarent, perinde erat, atque illos compellere, vt in Dei veri ara dæmonem venerarentur.

Ex Danielis conſequutione & intelligentia roboratur adhuc noſtra conciliandi ratio.

Huc etiam ſpectare Chriſti Domini verba de abominatione deſolationis.

Adhæc ſi Daniel in c. 12. immediatè de Antichriſto, non verò de Antiochi perſecutione loqueretur. Chriſtus quidē, cum Danielis locum retulit, nequaquam diceret, *Cùm videritis abominationem deſolationis ſtantem in loco ſancto, qui legit intelligat.* Hic namque loquendi modus animam allicit, & quodammodo trahit ad myſticam aliquam illius loci intelligentiam. Atqui in perſecutione Antiochi erat ſuit adumbrata perſecutio, quā poſteà Iudaicus popul⁹ in Chriſtū, ſuoſq; cōmouit. At in Antichriſti perſecutione non figurabitur.

Quòd ſi Daniel c. 12. immediatè de perſecutione Antiochi agit, tunc ſenſum potuit Apocalypſis vſurpare, atque transferre ad perſecutionem illam, qua Iudæi Chriſtianum poſteà nomen oppugnarūt: nec non ad perſecutionem populi Gentilici, & ad ipſam Antichriſti: vt re ipſa præſtatur. Nā ad perſecutionem à Iudæis excitatam vtitur Apocalypſis eâ figurâ c. 11. & ad Gentilium perſecutionem c. 12. & 13. & tādem ad perſecutionem Antichriſti c. 20. vbi de Gogo & Magogo. Si verò Daniel non de Antiochi perſecutione agebat, non ita elucet, quàm aptè vtatur Apocalypſis verbis Danielis ad eas perſecutiones ſignificandas, quæ Antichriſti perſecutionem præceſſuræ erant. Nam licèt congruenter vſurpetur figura ad agendum de re figurata: at Antichriſtus non debet eſſe figura perſecutionum, quæ illum anteceſſerunt. Et quamuis verum ſit, poſſe de aliis perſecutionibus agi per comparationem ad perſecutionem Antichriſti: id tamen aliquanto violentius eſt.

Quo ſenſu à Daniele dicantur multi de iis, qui dormiebant, euigilaturi.

Ad huius notationis complementum ſupereſt rationem reddere de nonnullis rebus, quæ non ſatis hactenus explicatæ ſunt. Imprimis verba illa Danielis 12. 2. *Multi de iis, qui dormiunt in terræ puluere, euigilabunt*, idonee explicantur in Antiochi perſecutione, vt dicemus ad illud Apoc. 13. 3. *Plaga mortis eius curata eſt*: vbi ſignificatur, in iis perſecutionibus, quæ poſteà concitabantur in Eccleſiam, Neronem ab inferis reuocari. Et quanquam D. Hieronymus in Porphyrium ſcribens Danielis verba vſurpat in alio ſenſu; cæterùm niſi Porphyrius myſticum illius prophetiæ ſenſum negaret, non inficiaretur ſanctus Doctor, verba illa in Antiochi perſecutione appoſitum poſſe ſenſum habere.

Dies quinque & quadraginta à Daniele additi quē ad ſenſum ſint referendi.

Secundò, dies illi quadraginta quinque, quos poſteà Daniel addit c 12. 13. cum ait, *beatus qui expectat & peruenit vſque ad dies mille trecentos triginta quinque*, referuntur, ni fallor, ad Sionææ arcis inſtaurationem, quæ ad maius templi præſidium ac propugnationem fuit facta, vt primùm fuit templum expiatū, id quod videre eſt 1. Machab. 4. 60. & apud Ioſephum l. 12. c. 10. (alias 11.) Quod autem dicitur, fælicem eſſe illum, qui illum ſeſquimenſem expectaret, idem planè eſt, ac ſi magna alia fælicitas intra ſeſquimenſem futura promitteretur. Et certè fælix fauſtumque erat Sionis arce præſidiis, propugnaculis, atque aliis munimentis eſſe vndique cinctam contra ingruentium hoſtium incurſiones. At enim ad tantam arcis munitionem exiguum ſatis (inquies) temporis ſpatium erat menſis & dimidiatus. Reſpondeo, illa arcis inſtauratio non de nouo tunc facta fuit. Triennio enim antea eam extruxerat Antiochus; ad eamque totius populi ardore & contentione reconcinnandam, ſeſquimenſis ſpatium non admodum erat exiguum. Scio hos quinque & quadraginta dies à Hieronymo atque aliis in Antichriſti prophetia applicari ad dies totidem, quos aiunt Chriſtianæ Eccleſiæ poſt perſecutionem pacatos omnino atque tranquillos fore. Sed quidquid de hoc ſit, nunc ipſe de Antiochi perſecutione ago, quæ meo iudicio negari non poteſt.

Seſquimenſem à Daniele additū in Sionææ arcis inſtaurationem fuiſſe impenſum.

Bis mille trecentum dies à Daniele aſſignati bello Antiochi cum præcedenti expectatione & trium annorum ac dimidij ſpatio conſentire.

Tertiò, quòd Daniel alibi bellum Antiochi Ieroſolymis inferendum per ſex annos & ampliùs extendat (nimirum c. 8. 14. *in mille trecentos dies*) non obſtat tribus annis & dimidio, quibus diuini cultus prohibitio durauit. Bellum enim illud multò antè cœpit, atque ipſemet textus 1. Machab. 1. exprimit, biennio ante tres annos & dimidium, vrbem fuiſſe ab Antiocho occupatam, & pretioſa omnia vaſa templi fuiſſe direpta. Et ante primam illam irruptionem bellum iam ardere cœperat, & Iudaici populi animos timor peruaderet: atque ita optimè cōhæret, totum belli ab Antiocho geſti tempus plus ſex annos fuiſſe.

A

Cur ad trium annorum & dimidiati ſpatium Daniel dies mille ducentos nonaginta, Ioannes mille ducentos ſexaginta deſignent?

Quartò, reliquum eſt examinare rationem diſcriminis inter dies Danielis & Apocalypſeos. Namque ſi Apocalypſis in tribus annis cum dimidio ad tres item annos & dimidium Danielis alluſit: quinam fieri poteſt, vt dierū numerus apud Danielem ſit mille ducentorum nonaginta: apud Ioannem verò non ampliùs mille ducentis ſexaginta? Huic dubitationi reſpondeo, ſi Daniel proximè loquebatur, vt iam diximus, B de tribus annis & dimidio, quod illa diuini cultus interdictio erat duratura ſub Antiochi tēpus, oportuiſſe quidem ad Prophetiæ perfectionem & integritatem, vt non numeraret ſolum dictum numerum, qui tres annos & dimidiatum conficiunt, verum etiam dies illos, qui in ea cōputandi ratione addendi erāt ad menſem intercalarem, qui tum fore ſe videbat. At Ioannes in Apocalypſi cùm nō ageret de re ſtricto dierum numero, ſed de myſtico, nullam debuit menſis embolimi ſiue intercalaris habuiſſe rationem, ſed illius tantùm numeri dierum, qui ad triennij & dimidiati menſis explendum interuallum ſatis eſt. Nam mille ducenti nonaginta dies Danielis, ſymbolum quidem fuerunt ac figura ſpatij, quo Iudaici populi atque Gentilici perſecutiones permanſuræ erant: deſeruierunt tamen huic ſymbolo, non propter exactum & ſtrictum dierum numerum, quem tunc habituri erant illi tres anni cum dimidio, ſed quia tres anni & C dimidius erant. Atque ita cùm ad tres annos & dimidiatum ſufficiant mille ducenti ſexaginta dies (tribuendo ſingulis menſibus triginta ſolum dies, neque aliquid ratione embolismi addendo) ideo Ioannes mille ducentos ſexaginta dies tantummodò vſurpauit. Hæc tamen exigua triginta dierum differentia conueniens admodùm extitit, videlicet vt per eā animaduerteremus, apud Danielem in prophetia de Antiochi perſecutione numerum dierum ſtrictè accipi, atque ita vt ſonat, intelligi debere: at in Apocalypſi tam in Iudæorum, quàm in Gentiliū perſecutionibus (ad vtramque enim Apocalypſis applicat tres annos & dimidium) dierum numerum, non quidem vt ſonat, ſed in myſtico ſenſu eſſe capiendum.

NOTATIO III.

D

In qua referuntur variæ explicationes illius locutionis Danielis, Tempus & tempora & dimidium temporis.

Quid ſignificet apud Danielem, tempus & tempora & dimidium temporis.

I. explicatio Hieronymi, Theodoreti & aliorum explicantiū de Antichriſti tempore.

HAc locutione bis vtitur Daniel primò c. 7. 25. ſecundò c. 12. 7. vtrobique autem Hieronymi, Theodoreti, & aliorum complurium ſententia eſt, Danielem agere de Antichriſti tempore. Subſcribunt Pererius vtrobique, Serarius in Machabæos fol. 653. & Bellarm. lib. 3 de Pontifice c. 8. Eiuſdem fuere ſententiæ Primaſius, Beda, Anſelmus, Haymo, Aretas, Richardus & Rupertus in Apocalypſin. Nec ſolum opinionē hanc prædicti auctores ſequuntur, ſed eam reputant certam. Hieronymus enim Danielis 12. ait, *Perſpicuum eſt tres iſtos & ſemis annos de Antichriſti dici temporibus, qui tribus, & ſemis annis, hoc eſt, diebus mille ducentis nonaginta ſanctos perſequuturus eſt.* Serari⁹ item ait id à Bellarmino demonſtrari.

E Eandem opinionem amplexi ſunt Hippolytus Martyr, & Irenæus lib. quinto, capite trigeſimo, Cyrillus catecheſi 15. & Auguſtinus lib. vigeſimo de ciuitate c. 23. vbi hæc habet, *Quæ vel dormitans legeret Tempus & tempora & dimidium temporis, non ſinitur dubitare Antichriſtum ſæuiturum tres annos & dimidium.*

Rationes pro eâdem ſententiâ à Bellarmino allata.

Bellarmini rationes ſunt. prima, quia Ioannes in Apocalypſi & Daniel id manifeſtè aſſerunt. Quod autem alter mille ducentos ſexaginta dies, alter mille ducentos nonaginta aſſignet, ideo eſt, quia Antichriſtus vno menſe ſuperſtes erit poſt Enochi & Eliæ interitum. Secundò probat, quia in ſacris Literis traditur Antichriſti tempus fore breuiſſimum. alioqui enim multos fore perituros, qui non peribunt. Tertiò, quia decet, vt Antichriſtus, diutiùs non permittatur prædicare, quàm Chriſtus. Quartò, quia euidens eſt in Daniele F tempus poni pro anno, & tempora, (quod eſt duale) pro duobus annis. Sicut ipſemet ait, ſeptem tempora pertranſitura, quæ Nabuchodonoſor ſceptro priuatus erat exacturus. Quintò numerorum varietas non ſinit, vt tempus certum pro incerto vſurpetur. Nam mille ducenti ſexaginta non numerum plenum conficiunt, ſicut mille: vt certus numerus poſſit pro incerto ſubſtitui. Quemadmodum putauit Henricus Bullingerus hæreticus ſermone quadrageſimo ſexto in Apocalypſin.

Sextò denique, quia in ſacris Literis nuſquam dies pro anno, aut menſis pro anno item poſitus reperitur; vt opinantur Magdeburgenſes, centuriâ prima, libro ſecundo, capite quarto, ſiue Illyricus.

Præter hæc Chytræus hæreticus Apocalypſis 11. & ſimiliter Illyricus in centuriis aſſerunt, duos illos & quadraginta menſes eſſe menſes Angelicos: quod irridet Bellarminus.

Secunda explicandi ratio.

Secunda tamen opinio eſt *tempus & tempora & dimidium temporis*, non eſſe accipienda in vtroque Danielis loco de eâdem perſecutione in ſenſu pro anno. ſed in primo quidem loco de ea perſecutione, quam Romani Imperatores in Eccleſiam ſuſcitarunt, in ſecundo verò de illa, qua Rex Antiochus Synagogam afflixit. Atque hæc ſecunda ſententia eſt, quam nos ſequimur. Et quanquam aliqui fortaſſe ea videbitur noua & antiquitati contraria: ex iis tamen, quæ diximus in commentario verſ. 2. conſtare poteſt ab hac opinione non id negari, quod potiſſimùm contendebant Patres, & antiqui Danielis interpretes: contextum verò Danielis & Apocalypſeos adeo huic noſtræ fauere explicationi, vt vix dubitationi relinquatur locus; id quod ampliùs confirmabimus (Deo bene iuuante) libro nono, cùm peruentum erit ad ea, quæ ex Daniele tangit Apocalypſis. In præſenti enim tantùm volui vt lector noſſet, quid in noſtro Apocalypſeos filo deducendo, ex Danielis prophetia ſupponamus circa hãc quæſtionem; nec non vt noſſet me non ignoraſſe, quid Hieronymus, Theodoretus, Auguſtinus, Irenæus, Hippolytus martyr & Cyrillus dixerint. Nihilominus tamen ſaluâ tantorum Patrum auctoritate cenſere hanc ſecundam opinionẽ non ſolùm eſſe probabilem, ſed etiam multò probabiliorem, nec omnino aduerſari iis, quæ potiſſimùm contendebant antiqui auctores, qui priorem opinionem amplexati ſunt.

NOTATIO IV.

De myſterio trium annorum cum dimidio.

In allegoriis ſiue ænigmatis qua ratione ſoleat deſignatus aliquis numerus accipi.

IN allegoriis & ænigmatis ſolet accipi figuræ numerus abſque alio peculiari myſterio, quod in ſe numerus contineat; niſi ſolùm vt rei ſignificatæ accommodatur numerus per ipſius figuræ alluſionem. Exempli gratia; ſi quis diceret, Cherubinos eſſe cæleſtis muſicæ ſex ſiue ſenos, Hiſpanicè, *los ſeiſes de la capilla del cielo* non opus eſt id propter ſenarij numeri myſterium dici: ſed quod in præcipuis Eccleſiis pueri in choro modulantes ſex eſſe ſoleant. Ita vidimus cap. 4. Apocalypſeos, Chriſtianos ſacerdotes appellari viginti quatuor ſeniores ſiue preſbyteros Non quod ipſi eſſent quatuor & viginti, nec quod hic numerus ſingulare aliquod myſterium contineat (hoc enim ſaltem neceſſarium non eſt) ſed quia Sacerdotes populi Iſraelitici principes (qui Chriſtianorum Sacerdotum typos ac figura fuerunt) quatuor & viginti numerum conficiebant: vt conſtat 1. Paral. 24. Simili item ratione ſpatium illud, quo plaga dendentorum cordis permanet in capite nono, fuit per quinque menſes indicatum: non quod numerus quinque menſium myſterij peculiaris ſit in ſe ipſo (quod fortaſſe non habet) ſed quia deſumpta fuit allegoria ſiue comparatio à centum quinquaginta diebus, quibus terra diluuij vndis operta fuit: donec ſuum Deus ſpiritum mitteret, qui aquas exſiccaret.

Eccleſiæ perſecutionum tempus rectè indicari potuiſſe per trium annorũ & dimidij tẽpus, quo Antiochi perſecutio durauit.

Ex dictis infero, licet trium annorũ & dimidiati ſpatium nullum aliud haberet myſterium, quam Antiochi perſecutionem tantundem temporis duraſſe, hoc ſatis ſuperque eſſe, vt ſpatium perſecutionum Eccleſiæ (quæ propriè ſunt perſecutiones contra veram religionem) congruenter per tres annos cum dimidio ſignificetur: vt hoc pacto innuatur, quemadmodum tribus illis annis & dimidio perſecutionis Antiochi tranſactis, ceſſauit perſecutio, & diuini cultus frequentia fuit Ieroſolymis magnâ cum omnium plauſu atque gaudio inſtaurata, ſic etiam perſecutionis procellam citò tranſituram, & magnam deinceps tranquillitatem, pacem atque lætitiam Eccleſiæ orituram.

In pluribus Scripturæ hiſtoriis ſpatiũ aduerſitatis ad tres annos & dimidiũ à Deo, nec ſine myſterio, coarctari.

Exemplis id demonſtratur.

Vt autem credamus, aliud præterea myſterium in hoc temporis ſpatio latere, animaduertendum eſt, non in Antiochi ſolùm perſecutione, ſed in nonnullis aliis euentibus apparere, quemadmodum Diuina prouidentia eos omnes ad trium annorum & dimidij ſpatium coarctare voluerit. Nam imprimis Elias (qui interpretatur *Deus Dominus*) per tres annos atque dimidium clauſit cælum, ne plueret ſuper terram, vt habetur in Epiſtola Iacobi cap. 5. 17. & 3. Regum 17. Secundò, quod tempus Iudith pœnitentiam egit, & ſuũ corpus ieiuniis atque aliis afflictionibus macerauit, fuit ſimiliter tres anni & menſes ſex, vt habetur Iudith 8. 4. Tertiò Chriſti prædicatio (ac perinde bellum etiam, quod contra ipſius Chriſti perſonam Iudæi geſſerunt) tribus annis cum dimidio durauit. Quare nonnemo ſibi perſuaſit, tam Danielem, quàm Ioannem in trium annorum atque dimidij ſpatio iuxta literalem ſenſum loqui de tempore, quo durauit Chri- A ſti Saluatoris noſtri prædicatio. Ita Michal Aitſingerus in ſuo Pentaplo folio 109. in cuius expoſitione, duo illi teſtes, de quibus Apocalypſis agit, ſunt Chriſtus Dominus & Diuus Ioannes Baptiſta. Quartò, Neronis perſecutio (quam primo Roma Ethnica in Chriſti Eccleſiam excitauit,) hoc idem omnino ſpatium temporis duraſſe videtur: cœpit enim Nero Chriſtianos perſequi anno ſui imperij vndecimo, vt communis fert opinio: imperauit autem quatuordecim tantùm annos. Vnde infert Viegas Apocalypſ. 6. comment. 3. ſect. 1. in fine, perſecutionem illam tribus tantùm annis duraſſe. ſed melius colligeret, tres annos & dimidiatum eam perſecutionis peſtem ſæuiiſſe. Vides ergo quatuor inſignes hiſtorias, in quibus afflictionis interuallum ad tres annos & dimidiatum non amplius extenditur: idque præter ipſam Antiochi hiſtoriam, & præter ſpatium quoque illud, quod Antichriſti perſecutio creditur permanſura. Ex quibus fit ſatis veriſimile, peculiaris congruentiæ extitiſſe rationem, quapropter diuinæ prouidentiæ placuerit aduerſitatis tempus trium annorum atque dimidij terminis circumſcribere.

Neronis perſecutio quãdiu durauerit.

Quid lateat myſterij in prædicto triennij & dimidij anni ſpatio, quo res aduerſæ ſæpè durauerint

B Huiuſce autem rei myſterium illud eſt, opinor, ſpatium nempe trium annorum cum dimidio appoſitum eſſe, vt eo ſignificetur, Eccleſiæ perſecutiones nequaquam totum illud tempus perdurare, quod dæmoni collibitum fuerit, ſed quod Deus admirabili prouidentiâ præſtituerit. ad hæc, cùm Deus ipſe expedire cernit, tunc ventis & mari præcipere, vt conquieſcant, & tempeſtati, vt in tranquillitatem abeat. Atque vt denotetur, pacis atque quietis tempus non minus aut cõtractius eſſe in Eccleſia, quàm tempus belli & perturbationis; ad hoc, inquam, deſeruit optimè repræſentatio illa, quæ poſt tres annos & dimidiatum tempeſtatem ſedatam fuiſſe proponit. Namque vt tempus ex diebus ac noctibus coaleſcit, ita ſanctorum vita, & totius Eccleſiæ decurſus quaſi tela ex proſpero pariter atque aduerſo tempore contexitur, & diuinæ incumbit prouidentiæ æquato examine lances ſuſtinere; vt magis congruens eſſe & opportunum præuidet. Legatur Chryſoſtomus hom 8 in Matthæum, vbi inter alia, *Enim verò*, inquit, *miſericors Deus mæſtis rebus quædam etiã iucunda permiſcuit: quod certè in Sanctis omnibus fecit, quos* C *neque tribulationes, neque iucunditates ſinit habere continuas; ſed tum ex aduerſis, tum ex proſperis iuſtorum vitam quaſi admirabili varietate contexuit.*

Sanctorũ vita atq; adeò totius Eccleſiæ curſum ex proſperis pariter & aduerſis contexi.

Cur Tobiæ aduerſitas in cæcitatis curatione per ſemihoræ ſpatium duraſſe dicatur?

Hæc eadem ratio extitit, quapropter Tobiæ aduerſitas in dimidiatæ horæ ſpatio fuerit figurata, quando ſuſtinuit dimidiam ferè horam fellis ſibi in oculos iniecti acerbitatem. Quo ea loco deſumptum eſt dimidiæ horæ ſilentium Apocalypſis 8. 1. Etenim integra hora denotat tempus integrum, hora autem dimidiata dimidium temporis. Simile ergo myſterium reperitur in tribus annis & dimidio. Pro cuius rei intelligentia nota primò, in Scriptura ſeptem annos conſtituere vnam hebdomadam, vt patet Daniel. 9. 24. Vnde tres anni & dimidius dimidiatam tantùm hebdomadam continent.

Hebdomadã ſiue dierum ſiue annorũ eſſe vniuerſi tẽporis ſymbolũ & quæ ſit ſymboli huius ratio. Quàm aptũ ſit triennij & ſemianni ſpatium ad Eccleſiæ perſecutionum breuitatem denotãdum.

Obſerua ſecundò, hebdomadam ſiue dierum conſideretur ſiue annorum, eſſe temporis circulum, quod perinde eſt, ac dicere, ſeptem dies eſſe omnes dies; ſeptem etiam annos D eſſe omnes annos. Quare cùm dicitur aliquis ſeptem totos hebdomadæ dies operam nauare literis, idem eſt, ac ſi ſemper ſtudere dicatur. Eadémque phraſi iuxta ſacræ Scripturæ vſum, ſi ſol ſeptem annos illuminare homines dicatur, non aliud eſt, quàm ſi dicatur ſemper illuminare.

Tertiò obſerua, ſi de aliquo dicere velimus, eum, licèt noctes diéſque in literas ſe prorſus abdere videatur, eum tamen citò laſſari, & in medio ipſo decurſu ſtudium intermittere: ad hoc, inquam, iuxta ea, quæ diximus, idoneus eſt loquendi modus, ſi dicamus, illum ex tota hebdomada tres dies & dimidium vacare literis, id eſt, non admodum ſtudij perſequendi eſſe tenacem, ſed tantum temporis quieti atque otio, quantum literarum ſtudio ac labori tradere. Atqui non opus eſt, vt conſtat, hoc valde ſtrictè & mathematica diuiſione accipi, ſed iuxta vulgarem & vſitatam loquendi rationem.

Ex dictis infertur, vt ſignificetur perſecutiones Eccleſiæ non multum temporis duraturas fore, nec pacis atque quietis ſpatium fore breuius, quàm laboris & afflictionis, ad hoc, E inquam, plurimùm conferre figuram trium annorum cum dimidio, quibus duret perſecutio: quaſi tres alij anni & dimidiatus ſuperſint paci & tranquillitati. Quo admonemur, diuinæ prouidentiæ eſſe curæ, labores & calamitates temperare, prout Eccleſiæ ſuæ aptius & congruentius fore iudicat: ideóque perſecutionis vim atque impetum ab ipſo ſæpius præcidi & comprimi, quando illa magis ac magis ſæuire videbatur.

Paraphraſtica expoſitio initij capitis 3. Habacuc.

Huc ſpectat illud Habacuci 3. 1. *Domine audiui auditionem tuam, & timui; Domine opus tuum in medio annorum viuifica illud: in medio annorũ notum facies: cum iratus fueris, miſericordiæ recordaberis.* Quaſi dicat, Horrore concutior, cùm perſecutionem conſidero, quã tuus populus ſuſtinet aut ſuſtinebit. Tu verò, Domine, quippe qui miſericors es ac pius, tuã defendes Eccleſiã, eãque ab hoſtiũ oppugnationibus ac periculis ſaluam & incolumem educes. Hactenus re difficilem & gratum exhibuiſti; tuæ iam miſericordiæ deinceps memento. Nec enim tota vitæ huius hebdomada in calamitatibus & ærumnis tranſigenda eſt: ſic ſatis dimidium huc vſque in laboribus fuiſſe peractum. Quare ad dimidium temporis, hoc eſt, in tempore & opportune tuam miſericordiam oſtendes, tuóſque fideles ea maximis perſecutionis anguſtijs liberos extrahes.

Quàm congruenter diuina prouidentia perſecutionem Antiochi, & nonnullas alias in Eccleſiam concitatas ad trium annorum & ſemis ſpatium contraxerit.

Hic ſenſus eſt valde idoneus ad explicationem ænigmatis Apocalypſeos, ex illóque ſatis percipitur, quæ fuerit congruentia, vt diuina prouidentia Antiochi perſecutionem, nec non ſcribarum & Phariſæorum, quam in Chriſtum Dominum ſuſcitarunt, quamq́ue Nero in Chriſti Eccleſiam incepit, eas omnes ad tres annos atque dimidium contraxerit. Quod ſi ita certum eſt, vt nonnullis placet, Antichriſti perſecutionem idem omnino temporis ſpatium fore duraturã; non nimis pugno hoc in Apocalypſi ita ſupponi. ad illudq́ue per alluſionem reſpici. Non tamen hic eſſe poteſt præcipuus Apocalypſeos ſenſus, quando loquitur de tribus annis & dimidio perſecutionis. Nam imprimis capite vndecimo, bis tres anni cum dimidio præcedunt mulieris fugam in deſertum, id eſt, Eccleſiæ migrationem ad Gentes: tres item anni & dimidiatus capitis duodecimi, & capitis, 13. antecedunt mille pacis annos Eccleſiæ: poſt quos ſoluitur iterum dæmon, & bellum aduerſus Eccleſiam gerit. Et meo quidem iudicio euidens eſt, in capite vndecimo, ſermonem eſſe de Iudaici populi perſecutione in Chriſtianos concitatâ: in capite verò 13. de perſecutionibus Romani Imperij, quibus Eccleſiam conflictauit. Quamobrem neceſſe eſt, ſpatium trium annorum & dimidij eſſe myſticum: id quod ita exigebat ænigmatis ratio.

ADDITIO.

Ad Notationem quartam de myſterio annorum trium cum dimidio: in qua notatione ad hebdomadas Danielis reſpicitur, & ad aliud æquale prorſus temporis ſpatium, quod ex ſacra Scriptura colligitur.

HVius additionis argumentum ex iis eſt, quæ ſunt valde recondita, & quæ ſeriam cõſiderari poſtulant. & proptereà eam ſeparaui à notatione præcedenti. Dico ergo perſuaſum mihi eſſe myſterium trium annorum & ſemis, connexionem habere cum myſterio hebdomadarum ſexaginta nouẽ & ſemis, quas legimus Danielis c. 9. vbi manifeſte Spiritus ſanctus ſeptuaginta nobis hebdomadas propoſuit. Sic enim ait Angelus verſ. 24. *ſeptuaginta hebdomades abbreuiatæ ſunt.* ſermo autem eſt de hebdomadibus annorum. & abbreuiatio (de qua agitur) non eſt alia, quàm ablatio trium annorum & ſemis: quia hebdomades ſexaginta nouem & ſemis, illo præciſe trium annorũ & ſemis ſpatio à 70. hebdomadibus ſuperantur. Magnumque procul dubio latet myſterium in ſpatio illo trium annorum & ſemis, quod à dimidio hebdomadæ ſeptuageſimæ ſupereſt vſque ad eius finem.

Qua ratione hebdomades Danielis ſint computãda.

Ad huius verò myſterij intelligentiam, ſupponendum primò eſt ex diſputatione noſtri Deckerij, quo ſenſu dixerit Danieli Angelus, caput illarum hebdomadarum arceſſendum eſſe *ab exitu ſermonis, vt iterum reædificetur Ieruſalem* Nec enim eſt ſenſus, computationis initium eſſe faciendum ab eo tempore, quo edictũ de reædificanda Ieroſolyma prodiiſſet: ſed verba illa Ab exitu, in eo ſenſu accipi debent, in quo Latini de rei exitu loqui ſolent, hoc eſt de illius conſummatione ſeu fine. Ad hunc enim ſenſum conſpirant vox Hebraica, Græca & Latina, atque eâ ratione & non aliâ, inuenitur iuſta præſcriptarum hebdomadarũ ſupputatio. Itaque dicere ab exitu ſermonis, vt iterum reædificetur Ieruſalem, perinde fuit atque præcipere vt computationis initium duceretur ab eo die, in quo Ieroſolymæ reædificatio ad exitum perducta, id eſt, conſummata atque perfecta fuiſſet. Annus autem & menſis, in quo abſoluta eſt reædificatio, inſignitus eſt celebri illo ſacrificio in actionem gratiarum à Nehemia oblato; de quo 2. Eſdræ 12. verſ. 27. & 42. & apud Ioſephum libro nono Antiquitat. cap. 5. ſub finem. vbi notat dedicationem illam incidiſſe in Nouembrem, & in annum 28. ab initio regni Xerxis. Noſter autem Deckerius contendit & valde veriſimile facit, in illo ipſo ſacrificio à Nehemia oblato poſt abſolutum vrbis ædificium, contigiſſe miraculum illud, quod narratur 2. Machab. 1. 20. nempe ignis deuorantis aquam illam craſſam, qua ſacrificium iuſſu Nehemiæ aſperſum fuerat, de quo miraculo diximus cap. 10. notatione tertia.

Readificatio templi à Nehemia facta & celebri ſacrificio cõſecrata quo anno ac mẽſe fuerit.

Ab illo Nehemiæ ſacrificio in templi readificatione vſq; ad diẽ Pentecoſtes hebdomadũ Danielis ſpatiũ iuſtè fluxiſſe.

Secundò ſuppono, ab illo Nehemiæ ſacrificio, vſque ad diem, quo ignis Spiritus ſancti de cælo ſuper Apoſtolos deſcendit, iuſtam inueniri ſupputationem hebdomadum ſexaginta nouem & ſemis à Daniele præſcriptarum; quæ faciunt annos 486 ½. Quamuis enim hæc iuſtæ ſupputationis ratio, valde obſcura atque difficilis fuerit, priuſquam à noſtro Deckerio lucem acciperet: poſt eam tamen lucem, manifeſtè A cernitur nihil iam in ea computatione deſiderari, aut ſupereſſe, vt in ſecundo tomo explicabo ad nonum Danielis caput: vbi etiam oſtendam liquidò conſtare, totidem præciſe annos (hoc eſt, 486 ½.) præteriiſſe ab igni miraculoſo, qui diuinitus datus eſt Moſi in dedicatione tabernaculi, (de quo Leuitici 9. 24.) vſque ad ignem item miraculoſum, qui datus eſt Salomoni in dedicatione ſui templi, de quo ſecundo Paralipom. 7. 1.

A miraculoſo igne in Moſaici tabernaculi dedicatione vſq; ad ignẽ itẽ miraculoſum in Salomonici tẽpli primaria dedicatione quot anni ſint intercepti.

His ergo ſuppoſitis, qui attente conſiderauerit adhibitam fuiſſe à Dei prouidentia curam, vt ab igni miraculoſo, qui tabernaculo Moſaico auctoritatem ingentem attulit, vſque ad ignem item miraculoſum, quo ſimili maieſtate conſecratum eſt Salomonis templum, præciſè elaberentur annorum hebdomades ſexaginta nouem & ſemis: qui conſiderauerit item, quemadmodum par omnino ſimilium hebdomadum B numerus reuelaretur poſtea Danieli & ſupputationis initium duceretur ab igni miraculoſo dedicationis factæ per Nehemiam; hebdomadas autem 69 ½. terminaret Diuinus ignis in Eccleſiæ Chriſtianæ dedicatione ſuper Apoſtolos deſcendens: qui hæc (inquam) attentè conſiderauerit, non poterit dubitare, quin magnum ſit numeri illius hebdomadum 69 ½. myſterium. Si enim (vt ſapienter expendit Auguſt. lib. quæſt. in Geneſ. c. 152.) *numeri in ſacris literis ſacratiſſimi ſunt & myſteria recondita indicant*; quid erit cenſendum de numero hebdomadum 69 ½. qui ita præciſè reuelatus eſt Danieli, & qui duabus in rebus adeò admirandis ſibi ad amuſſim reſpondet, & vtraque vice ab igne cæleſti exorditur, & à dedicatione cælitus approbata, & in ignem quoque cæleſtem & in dedicationem cælitus approbatam deſinit.

Numeri in ſacris literis myſteriis pleni.

Per ignem tum in Moſaico tabernaculo, tum in tẽplo ſub Salomone & ſub Nehemia miraculosè accenſum quid figuretur.

Inueſtiganti ergo mihi huius numeri myſterium, occurrit primò per illum ignem cæleſtem & miraculoſum (quo Deus C ſancire voluit dedicationem tabernaculi Moſis primum, deinde templi Salomonis, poſteà Nehemiæ, abſque dubio deſignatum fuiſſe à longè id ipſum, quod tandem expreſſius repræſentauit Diuinus ille ignis, quo Eccleſiæ Chriſtianæ dedicationem ſanciuit idem Deus in die Pentecoſtes. Dubitari autem non poteſt, quin germana huius ignis ſignificatio, ſiue myſterium fuerit ipſe Spiritus ſanctus, quem Deus eodem tempore adeò copioſè effudit ſuper Apoſtolos atque diſcipulos, vt omnes dicantur fuiſſe tunc *repleti Spiritu ſancto* (Actuum 2. 4.) promptumq́ue eſt expendere, quàm aptè ignis cæleſtis Spiritui ſancto ſignificando deſeruiat. Quemadmodum enim duæ magnæ virtutes ignis ſunt illuminare, & calefacere. ſic vniuerſa Spiritus ſancti efficia ad magnam mentis illuſtrationem, & magnam quoque voluntatis inflammationem reuocatur. Atque hoc indicaſſe ſatis ſit, quod latius multi proſequuntur, vt videre eſt D in Laureti ſylua verbo Ignis: vbi huius ſignificationis ſymbolicæ auctores laudat Heſychium, Auguſtinum, Hieronymum, Gregorium, Bedam, Rupertum, quibus multos alios adiungere poſſet. Et huc ſpectant ea omnia ſymbola, quæ congeremus infrà in hoc eodem capite notatione ſeptimâ. Animaduertendum tamen eſt in præſenti, illum ignem qui de cælo datus eſt Moſi, Salomoni, atque Nehemiæ non ſolum eis fuiſſe datum ad illius diei ſacrificium, ſed etiam vt in altari holocauſti (quod religionis erat ſymbolum magnâ curâ cuſtoditus perpetuò aſſeruaretur. Ex cóque) igne videtur ortum, vt Deus tanquam ciuis diceretur habere ſuum focum in Ieruſalem. Id enim eſt, quod legimus Iſaiæ 31. 9 *Dominus, cuius ignis eſt in Sion, & caminus eius in Ieruſalem.* Quòd ſi hoc inhabitationem Dei in illa vrbe repræſentat, conſtat veram & propriam Dei inhabitationem in myſtica Ieroſolyma conſiſtere in Spiritu E ſancto. Et proptereà cùm Chriſtus Spiritum ſuum Eccleſiæ ac ſanctis animabus promitteret Ioann. 14. 23. ait ſe cum Patre ſuo venturum, vt commoretur in ea domo, & inhabitet eam *Manſionem* (ait) *apud eum faciemus.* Ac ſtatim, vt idem clariùs efficeret, ſubdit, *Paracletus autem Spiritus ſanctus, ille vos docebit omnia*, ſcilicet veſtras mentes illuminans. Nec dubium quin magnam mentis illuminationem ſubſequatur quoque magna animi inflammatio ſiue acceſio.

Spiritus ſancti virtutem & efficaciã ad duo potiſſimum capita reuocari.

Quod ſit Domini ignẽ eſſe in Sion, & caminum in Ieruſalem.

Quid figuretur per ignẽ cæleſtem tũ in Moſis tabernaculo, tum in Salomonis tẽplo accenſum.

Secundò, occurrit mihi, in illa diſtinctione ignis cæleſtis in tabernaculo Moſaico, & ignis quoque cæleſtis in templo Salomonico, deſignari initia & incrementa inhabitationis Dei in Eccleſia, & ſimiliter etiam in vnius electi anima: vtrúmque per ignem Spiritus ſancti. Templũ enim F Salomonis ad Moſis tabernaculũ rectè cõparatur; ſicut domus æterna ad tectum ſubnatum. Et quamuis Deus ſpiritũ ſuum initio alicui animæ impertiat: nondum tamen in ea, tanquam in domo permanſurâ & ſancto ſæculari (vt loquitur Paulus) inhabitare videtur, quouſque ei eiuſdem Spiritus ſancti plenitudinem elargitur, hoc eſt, donorum ipſius affluentiam. Quod verò figuratũ eſt in diſtinctione duplicis illius dedicationis (quarum prima fuit tabernaculi, altera templi.) hoc ipſum exprimitur in diſcrimine dedicationis Nehemiæ ab Eccleſiæ Chriſtianæ dedicatione. Templum enim Eſdræ, atque Nehemiæ vix erat inſtar tabernaculi, ſi compararetur cum auguſtiſſimo Eccleſiæ Chriſtianæ templo, quod in die Pentecoſtes dedicatum eſt in monte Sion.

Qui in diuino obſequio prouectiores ſunt, eos maioribus à Deo aduerſitatibus probari.

A Tertiò occurrit, quamuis omnibus, qui ſeruire Deo incipiunt, dicatur ab Eccleſiaſtico cap. 2. 1. *Accedens ad ſeruitutem Dei præpara animam tuam ad tentationem*, eos tamen, qui maiores in Dei obſequio fecerunt progreſſus, maioribus ſolere à Deo aduerſitatibus probari & perfici; quemadmodū ſignificatur ab Angelo, qui ad Tobiam ait cap. 12. 13. *quia acceptus eras coram Deo, neceſſe fuit vt tētatio probaret te.* Iuxta hoc igitur, ſi in dedicatione templi Salomonis figuratum fuit id, quod poſtea in Eccleſiæ Chriſtianæ dedicatione impletum eſt, ac proinde cæleſtis ignis in templi Salomonici dedicatione deſignabat magnam Spiritus ſancti effuſionem; valde cohæret, vt ſimul etiam ſignificatum ſit, eam Spiritus ſancti plenitudinem datam fuiſſe à Deo; vt per illam conſtantiſſimè obſiſti poſſet magnæ tentationi ac probationi, qua Deus ſuam Eccleſiam excoquere atque perficere decreuerat. B Atque ita miraculoſus ſacrificij Eliæ ignis (qui eidem ſignificationi deſeruiebat) perhibetur aquas lambere, vt explicauimus c. 10. notat. 3. & eidem myſterio reſpondere videntur igneæ linguæ in die Pentecoſtes. Nec enim ſolùm eo ſymbolo denotandum eſt, per Apoſtolorum prædicationem terram eſſe diuino igne inflammandam, ſed etiam Spiritus ſancti ignem ad aquas lambendas eſſe efficaciſſimum; hoc eſt ad inueniendam in laboribus per aquas ſignificatis, delectationem & ſuauitatem.

His præiactis ſi numerus annorum 486 ½ (aut quod idem eſt, hebdomadum 69 ½) eſſet aptus atque conueniens ad ſignificandam perſecutionem, quam paſſura erat Eccleſia, poſt acceptam Spiritus ſancti plenitudinem; atque hæc ſignificatio oſtendi poſſet cum aliis ſacræ Scripturæ locis cohærere; in ea fortaſſe acquieſceret intellectus & ſibi ſatisfactum eſſe putaret.

C Nota ergo primò, in annis 486 ½ deeſſe tres annos & ſemis ad numerum annorum 490. Quare ſi oſtēdatur numerus annorum 490. in ſacræ Scripturæ phraſi eſſe numerus plenus atque perfectus, & includens ſignificationem conſummati Iubilei & integræ reſtitutionis ac reſurrectionis: eo ſuppoſito facilè innoteſcet, in tribus illis annis & ſemis, qui deſunt numero annorum 486 ½. ad 490. iuxta notationem præcedentem repræſentari tempus tribulationis & afflictionis ante perfectum triumphum atque victoriam, & hæc ipſa conſideratio valde confirmabit ea, quæ ſupra dicta ſunt de myſterio trium annorum & dimidij.

Nota 2. valde eſſe rationi conſentaneū, vt in annorū numero in S. Scripturæ phraſi à legitima Hebræorum conſuetudine deſumatur ſignificatio. Conſtat autem in lege Moſis, tranſactis 49. annis, eum, qui proximè ſequebatur eſſe annum Iubilei (vide Leuit. 25. 10.) & conſequēter tranſactis 490. annis D continuò ſequi Iubilæum decimum. Quare ſi Iubilæus eſt repræſentatio reſtitutionis, reſurrectionis, iubili, atque triumphi, facilè erit animaduertere, decimo Iubileo repræſentari pleniſſimam & perfectiſſimam fœlicitatem atque victoriam. Denarius enim inter numeros eſt, qui magnam perfectionē conſequitur; vt expendit Lauretus & alij multi. Quod verò Spiritus ſanctus in hebdomadis Danielis ad myſterium Iubilei reſpexerit, id ex ipſo textu capitis noni colligere licet, vt ſuo loco planum fiet.

Iubilei ergo feſtum incepit ab ipſa dedicatione Tabernaculi & populi ſanctificatione. Atque is annus fuit veluti primi Iubilei myſtici annus. Ac deinde ſignificatio hebdomadum ſexaginta nouem & ſemis nō eſt alia, quàm poſt magnam gratiæ cæleſtis confirmationem, poſt magnum incrementum ſpiritualium virium, poſt magnam participationē E Spiritus ſancti, ac eius ſpiritualis lætitiæ, quā Deus ſuis amicis communicat (& quæ primùm adumbrata eſt in Salomonici templi dedicatione, ac poſteà in dedicatione Eccleſiæ Chriſtianæ expreſſa fuit in die Pentecoſtes) ſtatim ſubſequi iuxta ordinem diuinæ prouidentiæ maximam anguſtiam atque conflictum, ſeu probationem validam & maximam tētationem, quæ ad myſterium trium annorum & ſemis reuocatur; vt in præcedenti notatione explicatum eſt. Et propterea ſapientiſſimo & arcano Dei conſilio decretum eſt, vt dedicatio templi Salomonici, & ſimiliter Eccleſiæ Chriſtianæ conſecratio non contingeret elapſis iam 490. annis, hoc eſt decimi Iubilæi anno, ſed præciſe poſt annos 486 ½. atque adeò cùm omnino tres anni cum dimidio ſupererant; quibus ea ineſt ſignificatio, quam ſuprà explicauimus.

F In confirmationem vero præcedentis philoſophiæ myſticæ notandum eſt, numerum 490. fuiſſe apud Hebræos celebrem; reputatumque fuiſſe plenum atque perfectum, (quemadmodum apud Latinos 600. & apud Græcos Chilias ſeu millenarium) & ſanè *ſeptuagies ſepties* (quod legimus Geneſ. 4. 24. & Matth. 18. 22.) non eſt aliud, quàm 490. vicibus. Quamuis enim multi non aliter explicent illam phraſim, quàm ſi legeremus ſeptuagies & ſepties, hoc eſt vicibus 77. ea tamen non videtur explicatio legitima; quia *ſeptuagies ſepties*, poſtulat, vt ipſum ſeptuagies, ſepties capiatur, quemadmodum *ter quater*, idem eſt, quod duodecies: aliud enim eſt ter quater, & aliud ter & quater; quia ter & quater eſt idē quod ſepties: ſi verò coniunctim dicas, ter quater, idem prorſus dixiſti, quod duodecim vicibus. Similiter ergo

Septuagies ſepties quid ſit in ſacris.

A ſeptuagies ſepties idem erit, quod vicibus 490. Atque huic ſenſui manifeſtè fauent tum Græca lectio, tum etiam rei ipſius conuenientia.

NOTATIO V.

In qua explicatur difficilis locus ex 1. ad Corinthios 3. numero 12. 13. 14 & 15.

IN eo diſcrimine inter templum & atrium, quod foris erat, & in ea dimenſionis diuerſitate, qua alterum menſuratur, tanquam in perſecutionis tempore permanſurum, alterum verò minimè menſuratur, vtpote tēpore calamitatis periturum erat; in hac, inquam, differentiâ eam ſequuti ſumus B declarationem, quæ per templum intelligit ſpirituale Eccleſiæ ædificium; & per atrium (quod extra templum erat) ſignificat quidquid eſt temporale, fluxum ac periturum. Huiuſmodi ſignificatio non parū inde confirmatur, quod Paulus eandem rem tractet ſub alia allegoria, quæ etſi nonnihil eſt diuerſa, cum hac tamen conſonat in metaphora deſumpta ab ædificio, cuius ex partibus aliæ aduerſitatis tempore firmæ perſiſtunt; aliæ intereunt. Et quia Pauli locus inſignis eſt, & dignus qui cum loco Apocalypſeos conferatur, operæ pretium duxi illius declarationem hic annectere. Pauli ergo verba ſic habent.

Verſ. 12. *Si quis autem ſuperædificat ſuper fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretioſos, ligna, fœnum, ſtipulam.*

13. *Vniuſcuiuſque opus manifeſtum erit. Dies enim Domini declarabit quia in igne reuelabitur, & vniuſcuiuſque opus quale ſit ignis probabit.*

C 14. *Si cuius opus manſerit, quod ſuperædificauit, mercedem accipiet.*

15. *Si cuius opus arſerit, detrimentum patietur: ipſe autem ſaluus erit; ſic tamen, quaſi per ignem.*

COMMENTARIVS.

Pauli locus de ſpiritalis ædificij extruendi ratione expeditur & explicatur latè.

Hic locus perdifficilis diuo Auguſtino viſus eſt, vt fatetur ipſe in libro de fide & operibus c. 15. & 16. & q. 1. ad Dulcitium. Atque ex magna difficultate variæ obortæ ſunt expoſitiones: vt videre eſt apud Bellarminum to. 1. controuer. 6. quæ eſt de Purgatorio, cap. 4. loco 2.

De quo ſpiritali ædificio Paulus loquatur.

Ego quidem, quid de huius loci interpretatione ſentiam, aliquot punctis exponam. Primò ex præcedenti contextu D liquet, non agere hic Paulum de eo, quod quiuis in ſuæ animæ ædificio fabricat, ſed de eo, quod Eccleſiæ Prælati ac ſuperiores in ipſius Eccleſiæ ædificio architectantur. Quod non ipſe primus animaduerto.

Secundò, Paulus, vt opinor, non hic directè loquitur de iis, qui diruunt ac demoliuntur, ſed de illis, qui ædificant aut ſuperædificant. Quare non facit ad rem interpretatio, quæ nomine ligni, fœni, aut ſtipulæ intelligit Prælatorum & moderatorum peccata. Hæc enim peccata in Chriſto (qui fundamentum eſt) non nituntur, nec verò ad Eccleſiæ augmentum, vt ipſius pars, ſpectant.

Quænam iuxta Pauli mentē ædificare hic dicantur.

Quinam aurum, argentum & gemmas qui verò ligna, fœnum & ſtipulam ædificare dicantur.

Tertiò, qui ædificant, ſunt ſuperiores ac Prælati; qui ſuâ induſtria & labore incrementum Eccleſiæ promouent. Cæterùm duo ſunt incrementi genera: alterum coram Deo preE tioſum, quod eſt in ſanctitate atque ſapientia: alterum minoris momenti, nempe in opibus, potentia, & aliis id genus commodis. Quod autem Paulus ait, idem religioſarum familiarum auctores ſenſerunt; vt D. Dominicus, D. Franciſcus, & alij. Nam ſi ad varia Prælatorum genera, qui ipſis vicario munere ſucceſſerunt, oculos conuertamus; apparebit multos ex iis intendiſſe animum ad ſpirituale ſuæ religionis incrementum: alios verò ad domorum & rerum temporaliū acceſſionem: vtroſque ſanè laudabiliter, & pro religionis ipſius emolumento; magno tamen cum diſcrimine: atque ita magno, vt primi comparentur cum iis, qui opificium auro, argento & pretioſis lapidibus prouehunt: alij verò cum illis qui ſtructuram ligno, fœno aut ſtipulâ altiùs attollere contendunt.

Quartò, tam ſpirituales diuitiæ, quàm temporalia commoda cum ædificio rectè comparantur. Nam ædificium præF ſidio & defenſioni habitantibus eſt: & *ſicut protegit ſapientia, ſic protegit pecunia*, vt habetur Eccleſiaſtis 7. 13.

Quintò, vt perciperetur magnum diſcrimen inter ſpiritale & temporale augmentum, vſus fuit Paulus duplici extremo; ſcilicet eorum qui pretioſiſſimè ædificant; & eorum, qui tenuiter nimis & exiliter: quorum alij auro & gemmis, alij fœno & paleis ac lignis ædificant. Reliquit autem Paulus conſultò mediam ædificandi rationem, videlicet opere lapideo aut latericio, vt hoc pacto maior eſſet differentiæ energia: vtque denotaretur, temporalem omnem acceſſionem aduerſitatis igni eſſe obnoxiam.

Sextò, tribus illis pretioſæ materiæ partibus: id eſt auro, argento, & gemmis, opponit Paulus partes totidem vilis admodùm materiæ, & igni maximè obſequentis; vt ligni, fœni, & ſtipulæ. Et tribus quidem primis aurum denotat, opinor magnum charitatis pretium, argentũ ſapientiæ Euãgelicæ æſtimationem, & gemmæ ſiue lapides pretioſi, vt iaſpis, ſaphirus & aliæ, conſtantiam, patientiam & Eccleſiaſticę doctrinæ ſeueritatem. In vili autem materia, fortè lignum refertur ad domos ac materiaria, & ad prædia arboribus conſita, cuiuſmodi ſunt vineta, & oliueta: fœnum verò applicari poteſt ad ſata & agros compaſcuos: ſtipula autem ad quamuis aliam rem domus, ſiue Eccleſiæ commodis vtilem, licèt pretioſa ex materia ſit. Supellectilia enim iure ſub ſtipulis ſiue ruderibus denotantur. Nam comparatione ſpiritualium diuitiarum, temporalia omnia perinde ſunt, quaſi fœnum, paleæ, & res quælibet abiectiſſimæ. Atque vt noſtrâ ætate ſuperiores aliqui deprehenduntur, qui ſe totos in ſuarum domorum temporale augmentum & vtilitatem impendunt: ita veriſimile etiam eſt, primæuæ Eccleſiæ tempeſtate fuiſſe Epiſcopos aliquot, qui ad temporarios ſuarum Eccleſiarum prouentus potiſſimum excubarent, qua ratione tunc id præſtare poterant. Ad temporale porrò augmentum ſpectat potentiorum hominum fauor & gratia, atque alia huiuſmodi.

Quid per aurum, argentum & gemmas Paulus intelligat.

Quid item per lignum, fœnum ſtipulam.

Septimò, peculiares Eccleſiæ in priori illo æuo (quemadmodum de Iaponicis nunc accepimus) plurimis erant perſecutionibus expoſitæ. Atque hac conſideratione vtitur Paulus, vt Catholici Epiſcopi & Prælati animaduerterent diſcrimen maximum inter eos, quorum tota mens in ſpirituale ſuarum Eccleſiarum incrementum incumbit, & eos, qui temporalium rerum acceſſione contenti ſunt, ideóque ait, *Vniuſcuiuſque opus quale ſit, manifeſtum erit: dies enim Domini declarabit, & vniuſcuiuſque opus quale ſit, ignis probabit.* Non me latet hæc verba a pluribus interpretum ad diem ſiue Iudicij, ſiue mortis referri. Mihi tamen Auguſtini & Magni Gregorij expoſitio perplacet, qui de die perſecutionis & calamitatis interpretantur. Etenim contextus clare innuit, omnes Eccleſiaſtici ædificij partes ignis probationem ſubituras; atque alias quidem ſuæ virtutis ſignificationem exhibituras fore; alias verò igne abſumendas. Hæc autem comparatio ab igne petita minime eſt ad rem, vt directè de die Iudicij ſit ſermo: cùm tamen eadem ignis metaphora ſit in ſacris Literis vſitatiſſima ad tribulationis & aduerſitatis probationẽ. Vt Prouerb. 17. 3. *Sicut igne probatur argentũ, & aurum in camino: ita corda probat Dominus.* Eccleſ. 2. 5. *In igne probatur aurum & argentum: homines verò receptibiles in camino humiliationis.* Pſalm. 16. 3. *Igne me examinaſti.* Pſalm. 17. 31. *Eloquia Domini igne examinata.* Videatur etiam Pſal. 11. 7. Pſ. 65. 10. & Eccleſ. 31. 31. Diuus ergo Paulus manifeſtè eadem vtitur comparatione. Et profectò Iudicij dies licèt patefacturus ſit, quodnam verum ſit aurum, quod falſum & adulterinum: id tamen per ignis probationem non fiet, ſed per illuſtrationem: vt Sol luce ſua retegit, quid ſit album, quid nigrum.

Quid dies domini, quid ignis probatio ſignificẽt apud Paulũ.

Aliorum expoſitio de ignis probatione, referentium ad diẽ iudicij.

Ignis metaphoram pro tribulatione in ſcriptura eſſe frequẽtẽ.

Obijciet tamen aliquis aduerſitatis dies non ſolere in Scriptura appellari dies Domini; præſertim, quia nomen *dies* habet hic præfixum articulum. vnde videtur de die Iudicij eſſe intelligẽdus. Huic obiectioni vt ſatisfaciam, non illud afferam, in Græco hic non apponi genitiuum *Domini*: nec enim crediderim illum in noſtra Vulgata ſuperuacuum eſſe. Dico ergo Diuum Paulum, quamuis directè in hoc loco agat de perſecutionis die, de illo tamen agere per comparationem ad diem iudicij. Hunc enim diem vocat Scriptura diem reuelationis, quò alluditur in his verbis, *Dies Domini declarabit: quia in igne reuelabitur.* Eſt igitur ſenſus; quanquam Iudicij extremi dies non adeò citò eſt appropinquaturus, citò tamen Corinthiacæ Eccleſiæ aduenturum reuelationis diem in quo perſecutionis ignis, ſpiritualis auri conſtãtiam, nec non argenti atque gemmarum detegat; & è contrario leuitatem & inconſtantiam fœni, ligni ac palearum. Obſerua tamen, hanc comparationem inter perſecutionis diẽ & diem extremi iudicij magnæ eſſe energiæ: tum quia orbis etiam igne tandem ſub extremũ diem exurendus eſt: tum etiam, quia calamitatis dies, vt nuper diximus, reuelationis dies eſt. Atque hanc fortaſſis ob rem hic dies per articulũ profertur ad diſtinctionem noctis & obſcuritatis, in qua quid ſit pretioſum, quid ſolidum, minimè poteſt diſcerni. Deinde non eſt in ſacra Scriptura nouum, diei nomine diem anguſtiæ & calamitatis appellari. In aliis enim locis non paucis eadem vſurpatur locutio. Præterea ſi iudicij dies appellatur Dies Domini, quod in eo ſuam prouidentiam propalam oſtenſurus ſit: in Eccleſiæ item perſecutionibus eam magnopere reddit manifeſtam. Ac proinde ſimili ratione dies reprobationis Iudaici populi & electionis Gentilium in Scriptura *Dies Domini* nuncupatur.

Quo ſenſu dicatur à Paulo dies Domini declaraturus vniuſcuiuſque opus.

Diei nomine aliquãdo in Scriptura diẽ tribulationis & aduerſitatis indicari.

Octauò, in igne perſecutionis Eccleſiæ re ipſa cõprobatur, Prælatum qui aurum & argentum ac pretioſos lapillos ædificauit, nihil inde detrimenti, ſed plurimũ potiùs præmij capere: eum verò, qui lignum, fœnũ & ſtipulas fabricauit, ingenti affici dãno. Nam Eccleſiæ incrementum eſt veluti res propria Prælati, qui ipſius incrementi extitit cauſa. Quòd ſi eiuſmodi acceſſio ſit, quam tribulationis ignis abſumere aut labefactare nullo modo poſſit, ſed de ſuæ potiùs A firmitudinis ac roboris clariſſimum edat documentum: certè qui acceſſionem hanc, quà conſilio, quà prædicatione, quà exemplo adiuuit atque prouexit, ſummo ille ſolatio ac lætitiâ perfundetur. quod meritiſſimum eſt præmium ſui laboris fæliciter impenſi. At enim ſi augmentum erat temporaneum, illudque perſecutio conſumit; neceſſe eſt Prælatum, qui augmentum huiuſmodi, vt proprium diligebat, magnopere angi & torqueri; non ſecus ac ſi rem ſuam familiarem conflagrare cerneret. Id ergo eſt, quod textus ait, *Si cuius opus arſerit, detrimentum patietur.*

Nonò, ſequitur in textu, *Ipſe autem ſaluus erit; ſic tamen quaſi per ignem.* In quibus verbis non arridet eorum explicatio, qui ea ad ignem Purgatorij applicant. Supponunt enim Paulo ſermonem eſſe de die Iudicij nunc autem illum adiungere, iudicij diem patefacturum, quemadmodum qui B venialia commiſit, non à Purgatorio intactus euaſerit. Hæc contextus ſeries durior mihi viſa eſt. Primò, quia ex die Iudicij ad Purgatorij pœnam retrogrado curſu reflectitur: ad eam, inquam, pœnam, quam multò ante diem Iudicij ſubietant ij, qui lignum, fœnum, & paleas ædificarunt, cùm tamen in textu modus loquendi non ſit tanquam de re iam tranſacta, ſed potiùs tunc opere præſtanda: *Ipſe autem* (ait) *ſaluus erit, ſic tamen quaſi per ignem.* Deinde, quia immutatus ſenſus illius vocis, *ignis*. quod etſi inuſitatum non eſt, ſed vſurpatum aliquando, vt ſcilicet idem ipſum verbum in eodem contextu priùs iuxta vnum ſenſum, poſteà iuxta aliũ ſumatur: hæc tamen varia eiuſdem vocis acceptio abſque peculiari aliqua alluſione, comparatione, aut elegantia ſapientibus non probatur. In hac verò contextus ratione nullam aut alluſionem aut concinnitatem video in eo, quòd nomen ignis primùm pro iudicij die, deinde pro purgatorio C vſurpatur.

Quo ſenſu textu Paulũ ille, cuius opus arſerit, ſaluus dicatur futurus; ſic tamen, quaſi per ignem.

Num prædicta Pauli verba de Purgatorij igne ſint explicanda.

Decimò, Paulus, vt dixi, directè in hoc loco agit de perſecutionis & aduerſitatis igne, quo illud in primis ſignificat, Epiſc. ac Prælatos, qui cùm de ſpirituali Eccleſiæ prouentu curare maxime deberent, de temporali tantummodo curarunt, à Deo in hoc potiſſimum erudiri, & ingenti beneficio cumulari; vt ſuiſmet oculis aſpiciant exardeſcere ac deperire totum illum ſuæ Eccleſiæ progreſſum, in quo ipſi ſuam curam, cogitationem ac ſtudium defixa habebant. Hac enim via per laborem pariter ac dolorem pœnas erratis luent; & admiſſam negligentiam expiabunt: atque hac tandem ratione ad veram peruenient beatitudinem, ac præmium recipient propter obſequium, quod Eccleſiæ præſtare curauerãt. Hunc eſſe arbitror germanum loci huius contextum: in quo ne- D gari non poteſt, ratiocinationem hanc eſſe Pauli ſapientiâ ac ſanctitate valde dignam, & cum ſuperioribus apprimè cohærentem.

Paulum hoc in loco propriè de perſecutionis igne agere.

Vndecimò, non ita accipienda eſt allegoria; quaſi architectus ipſe ſit intra ædificium à ſe fabricatum. Hoc enim coactum eſt: nec figura eiuſmodi aut allegoria ſignificauit, Prælatos ipſos igne examinandos; ſed Eccleſiæ progreſſionem ab ipſis factam per ignẽ fore probandã. Itaque minimè idonea eſt ea conſideratio, quæ opificem ipſum intra domũ occluſum apprehẽdit, atque inde exuſtâ domo ipſum ſemiuſtulatum effugere. Quòd ſi allegoria in eo nitebatur, quòd architectus intra ædificiũ eſſet: ille etiam, qui aurũ & argentum fabricauerat, non poſſet nõ ſemiuſtus ſimiliter euadere. Etenim qui incluſus eſſet in aureâ, ſiue argenteâ domo, quã ignis perualeret, næ ille ab igne intactus & illæſus non abi- E ret. Non ergo hæc eſt illorum verborum energia. *Ipſe autem ſaluus erit, ſic tamen quaſi per ignem.* Sed, iuxta dicta ſenſus eſt, exuſtionem Eccleſiaſtici incremẽti, quod plurimi imperfectus Epiſcopus ducebat, eidem purgatorij vicem futuram.

Prædicta ædificij & ædificatoris allegoria qua ratione ſit accipienda.

Duodecimò tãdem; in hoc ſenſu mirificè Purgatorij ignis locum habet. Nam licèt propriè & directè non ſit ſermo de igne, qui poſt hanc vitam iuſtorum animos alicuius adhuc pœnæ aut venialis reos purgat; ſed de perſecutionis igne, qui Epiſcopos imbecillæ adhuc virtutis magnopere cruciat: nihilominus in eo, quod dicitur, per huiuſmodi ignem illos purgatos iam ac defæcatos ad beatitudinem cæleſtem peruenire; ab igne Purgatorij deſumitur comparatio, quam ſolus negare poteſt hæreticos, qui Purgatorij veritatem eiurãnt. Namque Catholicis hominibus, qui fidei veritatem profitentur (cùm per occaſionem dicuntur huius vitæ labores nõnullis inſtar eſſe Purgatorij) nihil dubij reſidet, quin in allu- F ſione hac ſeu cõparatione obiter Purgatorij veritas affirmetur. Videor enim in veritatis huius firmitate mihi aſſeuerationem illam, quæ huius vitæ labores & calamitates aliquibus pro Purgatorio eſſe confirmat. Ad eámque ſignificationem mirum in modum conducit tenor verborum Pauli. Ait enim, *Ipſe autẽ ſaluus erit; ſic tamen, quaſi per ignem.* Vbi particula, *quaſi*, iuxta receptum vſum poteſt comparationis vim habere. Atq; huiuſmodi declaratione conciliãtur variæ Patrum interpretationes; quorũ alij hæc verba referũt ad Purgatorij ignem apud Bellarminum initio citatum; alij verò ad huius vitæ labores. Si autem præſtituamus, contextum agere de tribulationis igne per collationem cum igne Purgatorij: apparet mox facilè Paulum complecti vtrumque ſenſum; alterum quidem directè, alterum indirectè per

Quomodo Purgatorij ignis poſſit etiam in hoc ſenſu locum habere.

modum comparationis. Simili etiam ratione conciliantur variæ expoſitiones eorum verborum, *Dies Domini declarabit*. Quamuis enim directe agant de perſecutionis die: in ipſa tamen locutione alluditur ad diem Iudicij; obitérque affirmatur, quod tangatur in alluſione. Quemadmodum Apocalypſis cap. 13. etſi propriè ſermo eſt de Romani imperij perſecutione; de illa tamen agitur tactâ alluſione ad perſecutionem Antichriſti. Quare verè poteſt aſſeri, de Antichriſto pariter ibi eſſe ſermonem: ita tamen, vt contextus non de Antichriſto, ſed de Romanorum perſecutione ſit.

TEXTVS.

Verſ. 3. *Et dabo duobus teſtibus meis, & prophetabunt diebus mille ducentis ſexaginta, amicti ſaccis.* B

COMMENTARIVS.

De duorum teſtium interpretatione, quatuor auctorum ſententia.

IN huius verſiculi explicatione, & eorū omnium, quæ de duobus teſtibus vſque ad verſum 13. dicuntur, quatuor ſunt viæ. Prima interpretatur de duobus viris tempore Antichriſti prædicaturis. Secunda de Antichriſti quidem tempore; non tamen de duobus viris. Tertia de viris duobus; ſed nō de C tempore Antichriſti. Quarta denique nec de duobus viris, nec de Antichriſti tēpore exponit. Rurſus harum viarū ſingulæ in varia quaſi ſemitarum diuortia partiuntur.

1. Opinio explicantiū de Enocho & Elia ſub Antichriſti tēpus ad prædicandum venturis.

Nam qui de viris duobus ſub Antichriſto prædicaturis cenſent explicandum eſſe contextum; alij quidem deſignant Enochum & Eliam: ex quibus ſunt Aretas, Ambroſius, Haymo, Richardus, Anſbertus, Strabus, Hugo Cardinalis, Thomas, Dionyſius, Clarius, Vatablus, Ribera, Viegas. Quorum explicationem certiſſimam eſſe exiſtimant Suarez tertia p. tom. 2. diſputat. 55. ſect. 2. Pamelius in Tertullianum Mendoza in quodlibet. Pererius in Danielem & Maluenda li. D 9. de Antichriſt. Alij verò cenſent, hîc ſignificari Moſem & Eliam: quam ſententiam ſequuntur explicantes Chriſti transfigurationem Diuus Ambroſius cap. 9. Lucæ, Diuus Hilarius in cap. 17. Matthæi, Abbas Ioachimus, Catharinus, Arboreus, Gagneius, & Maldonatus Matthæi 17. 3. In quam etiā inclinat Ianſenius in concordia Euāgel. cap. 67. Atque hæ ſunt in prima via præcipuæ ſemitæ. Nam Victorini ſententia & aliorum, qui denotari hic putant Ieremiam aut Eliſæum, communi conſenſione vt improbabilis ab omnibus exploditur.

2. Opinio referentium etiā ad Antichriſti tēpus, ſed non de duobus ſingulatim viris.

Secunda via (id eſt explicatio de Antichriſti tempore, E ſed non de duobus viris) placuit Ticonio, Primaſio, & Bedæ. Ticonius enim hom. 8. in fine impugnat eorum expoſitionem, qui per duos teſtes intelligūt duos viros; additque ex ipſo cōtextu omnem explicationis huius ſuſpicionem excludi. Primaſius, quamuis hunc locum referat ad Antichriſti tempus, & mentionem faciat Eliæ tunc prędicaturi: nihilominus recuſat in duobus teſtibus intelligere duos viros; explanátque de duplici genere teſtium, qui ab Elia confirmati Chriſtum eo tempore profitebuntur. Beda etiam licèt quorundā referat expoſitionē de Enocho & Elia; tamen F eam nō ſequitur, & Ticonium, vt aſſolet, ſectatur. His adiungo Abbatem Ioachimum: tametſi enim ſtatuit ſub Antichriſti tempus venturos eſſe Enochū, Moſem, & Eliam; ſubdit tamē iuxta proximū & legitimū ſenſum, duos illos teſtes quos recenſet Apocalypſis, eſſe duo prædicatorū genera; nempe Sacerdotes & Monachos. Abbatem ſequitur Hortulanus in Cant. vbi ait, *Duo illi teſtes Enoch & Elias gerunt perſonam prædicatorum illius temporis ſub Antichriſto.* A Cui ſententiæ non nihil etiā fauet Pannonius.

3. Interpretantium de duobus quidem viris, ſed non de tempore Antichriſti.

Tertia via erat explicatio de duobus viris, ſed non de tēpore Antichriſti: quæ in varios item tramites diuiditur. Quidā enim primitiuæ Eccleſiæ tēpus reſpiciunt, & duos illos teſtes ſuſpicatur eſſe Chriſtum Dominū & Ioannē Baptiſtam: ita Vbertinus de Caſalis & Michael Eitſingerus in ſuo Pentaplo. Alij inducūt duos illos Sacerdotes Ieſum & Ananum, quos occiderunt Idumæi: ita Caponſachius. Nonnulli exponunt de Syluerio Papa, & Mena Patriarcha pugnātibus cōtra Eutychianos. Sic Aureolus, Antoninus, Lyranus, & Ederus, & Lizarazus. Non defuerunt etiam, qui exiſtimarent, in his duobus teſtibus reſpici ad Beatos Dominicum atque Franciſcum; quod arriſit quoque Vbertino, & quibuſdam aliis.

Quarta eorū, qui nec de Antichriſti tempore, nec de duobus ſingulariter viris explicant.

Quartâ viâ inſiſtunt, qui cenſent hoc in loco non inſtitui ſermonē de Antichriſti tempore, neq; de duobus ſingularibus viris; ſed de fictis perſonis per proſopopœiā. Viæ huius prima ſemita eſt exiſtimantium, non agi hîc de peculiari aliquo tempore, ſed de cūctis Chriſtianæ fidei ſæculis. Quam ſentētiam ſequitur Pannonius; dum ait, duos illos teſtes eſſe omnium temporum veritatis aſſertores C duobus teſtamentis ſubnixos. Huc ſpectat Arias Montanus, qui aſſerit, teſtes illos duos eſſe legem & prophetiam; legem ſcilicet in Moſe denotatam, prophetiam in Elia. Altera denique ſemita, qua nobis gradiendum eſſe, in primitiuo Eccleſiæ tempore perſiſtit. Atque duorum teſtium figuram ſpiritualiter eſſe explicandum contendit.

Authoris ſententia.

Hæc ſententia authores habet, meo iudicio, eos omnes, qui arbitrantur in Apocalypſ. à cap. 4. vſq; ad finē vndecimi ſermonem eſſe de modo, quo ſe geſſit Deus cum Iudaico populo ſub primitiuæ Eccleſiæ tēpora: & à cap. 12. vſque ad vigeſimum, quemadmodū Deus cum populo Gentilico egit: D vtrobique etiā agi de perſecutione ab infidelibus in Eccleſiam ſuſcitata; déque ipſius Eccleſiæ triūpho ex vtraque perſecutione.

Quo habeat auctoritatis fundamenta prædicta ſententia.

Quæ ſentētia, vt vidimus not. 12. Proleg ſi auctoritatē quæras, pro ſe habet auctores, quàm plurimos; eóſque grauiores, quàm ceteræ opiniones. Si autem fundamenti firmitudinem deſideres, illa mihi præ reliquis firmiſſima eſt. Quamobrē pro certo habeo, quidquid in hoc capite de duobus teſtibus diſputatur, in eo produci adhuc & continuari cœptā priùs tractatiunē de fructu copioſiſſimo, quē Eccleſia ex Iudaici populi perſecutione decerpſit.

Explicatur prædicta auctoris ſententia.

Quare mihi perſuadeo, hoſce duos teſtes eſſe *magā ſapientiam & E magnā ſanctitatē* miniſtrorum Euangelij ſiue prædicatorum, qui primæuæ Eccleſiæ tēpeſtate Iudaico populo Chriſtianam fidem promulgarunt. Quam interpretationē ſi quis fortè nimis ſpiritualem reputabit; eum rogatum velim, vt attentè legat atq; conſideret, quod D. Hieron. ait epiſt. 148. *De Enoch & Elia, quos venturos Apocalypſis refert, & eſſe morituros, non eſt iſtius tēporis diſputationis omnis ille liber aut ſpiritualiter intelligendus ſit, vt nos exiſtimamus; aut fabulis acquieſcendum.* Hæc Hieronymus.

Quid ſenſerit Hieronymus de duobus Apocalypſeos teſtibus.

Eos autē, qui hos duos teſtes duas eſſe perſonas omnino expetunt atque contendunt, interrogare F eſt animus, vtrùm nouerint Apocalypſim eſſe librū planè ænigmaticum? ſi norunt; quæ iam prudentia eſt, diſſentaneum & abſonum reputare, vt in quodam ænigmate magna Chriſti miniſtrorum ſanctitas ac ſapientia, tanquam duo ipſius Chriſti teſtes inducantur? Nam ſi in quinta plaga deſideria cordis perelegantei ſunt in portentoſis locuſtis figurata: ſi in plaga item ſexta per furentes equos ſignificatæ ſunt irarum atq; odiorum furiæ:

cur ſapientia & ſanctitas, quæ in Euangelicis miniſtris ennuere, per duos Chriſti teſtes non poſſit appoſitè figurari? Dicunt fortaſſe, quod textus ait de duobus teſtibus, non poſſe rectè ad Euangelij miniſtrorum ſanctitatem & ſapientiam applicari; eo præſertim tempore, quo à Iudæis acriter oppugnabantur. Ad hæc tamen reſpondeo, ſi applicationem non aptè & congruenter quadrauerim, me iam totâ hac expoſitione, vt futili & inani, ſponte ſuperſedere.

1. Obiectio contra ſuperiorem expoſitionem ſoluitur.

Qua in re iudicium anteuerti non debet; ſed ſeriò examinari, vtrùm figura eorum, quæ dicuntur, cum meo ſenſu apprimè cohæreat. Si enim rectè conſonet, & contextus ſuapte vi conſentiat; hoc ipſum ſatis ſupérque erit, ne de coniectato ænigmatis ſenſu vlla ſuperſit dubitatio.

2. Obiectio.

Alia obiectio eſſe poteſt eiuſmodi. Hæc noſtra declaratio videtur fundamẽtum demoliri eius rei, quam Eccleſia certiſſimam reputat: nimirum Enochum & Eliam Antichriſti tempore ad prædicandum fore venturos. Reſpondeo tamen, nullo modo huic traditioni fidẽ in hac explicatione derogari, vt videbimus notatione 3. quin potius congruentiſſimum eſſe illius traditionis auctoritati, tie in hoc Apocalypſeos loco niti omnino exiſtimetur; idque duas potiſſimùm ob res. Primò, quia certum minimè eſt, quidquid Apocalypſeos textus de duobus teſtibus affirmat, complendum eſſe, vt ſonat, in Enochi & Eliæ perſonis: quod manifeſtò patet, ſiquidem tot interpretes aliter exponunt. Secundò, nam opinio illa de Moſe ſub mundi finem vice Enochi venturo (quæ certè opinio meo iudicio probabilis non eſt) inde habuit ortum, quòd certum exiſtimaretur, duos hoſce teſtes Apocalypſeos eſſe illos, qui Antichriſti tẽpore ſunt ad prędicandum venturi. Etenim ſi hoc ita conſtituitur; quemadmodũ textus Eliam ſignificat verbis illis, *hi habent poteſtatem claudendi cælum, ne pluat diebus prophetiæ ipſorum*; ita etiam Moſen deſignat cum ait, *Et poteſtatem habent ſuper aquas conuertendi eas in ſanguinem, & percutiendi terram omni plaga.* Mihi quidem non apertiùs loqueretur Ioannes, ſi proprijs nominibus Moſem & Eliam compellaret. Quapropter cùm ipſos penè nominet, ſiquidem periphraſticos ipſos deſcribit (quod perinde eſt, quaſi illos nominaret:) nihilominus tamen aſſero, Moſen & Eliam non hîc, vt veras apponi perſonas, ſed vt fictas per proſopopœiam, & in ipſum ænigma inductas; vt altera ex iis cæleſtem doctrinam, altera zelum ac ſanctitatẽ Apoſtolicam repræſentent. Atque Moſis & Eliæ perſonæ in hoc capite myſticè ſunt accipiendæ: quod eſt dicere, myſticum Moſem eſſe cæleſtem ſapientiam atque doctrinã in viris Apoſtolicis ad Iudæorum ſemet perſequentium ſalutem excubantibus effulgentem; & myſticũ Eliam eſſe Euangelicum zelum ac ſanctimoniam, quæ in eiſdem viris eminebat.

In noſtra expoſitione minimè infirmari cõmunem de Enocho & Elia traditionem, ſed cõfirmari potiùs.

Huiuſmodi explicatio, ſi rem ipſam conſideres, ſatis idoneè cohæret cum præcedentium capitum contextu, & præcipuè cum ſeptem plagarum ſeu tubarũ tractatione. Nam primæ ſex plagæ, vt iam aliàs vidimus, ſunt Fames, Bellum, Peſtilẽtia, Ignorantia Concupiſcentiæ & Iræ, quibus Deus acerbiſſimè puniuit Iudæos, qui Chriſtum Dominum excipere noluerunt: ſeptima autẽ plaga (vt ad huius capitis calcem conſtabit) eſt Obduratio ac Reprobatio eorundem Iudæorum rebellium. Inter plagam igitur ſextam & ſeptimam quis non aduertat nihil aliud poſſe congruenter interijci, niſi deſcriptionem perſecutionis ſæuiſſimæ, quam Iudæi itarum plagæ traditi & furiarum œſtro perciti A aduerſus Chriſtianos excitarunt? nec non qualiter ſe in ea perſecutione tractarint viri Apoſtolici pro virili parte Iudæorum conuerſionem procurantes? in hoc ergo tractatu quid aptius, quidue aut elegantius aut cohærentius, quàm *doctrinam* ac *ſanctitatem* prædicatorum Euangelij deſcribere, inimicorum impetum egregiè ſuſtinentes, atque mirâ de illis ratione triumphantes?

Roboratur noſtra de duobus teſtibus expoſitio ex præcedentiũ capitum ſerie & contextu.

Duæ igitur primæ viæ cohęrentiam contextus deſerunt, & violenter nimis ad Antichriſti perſecutionẽ importuna hyperbati tranſiliunt. Nec minùs in tertia via, qui à primitiuæ Eccleſiæ tempore digrediuntur. Qui verò ſuſpicantur, duos illos teſtes eſſe Chriſtum Dominũ & Ioannẽ Baptiſtã; B non animaduertũt Chriſti & Ioannis prædicationem perperam collocari poſt plagas eas, quæ c. 8. & 9. continentur; & poſt ea, quæ c. 4. 5. & 6. ſcripta ſunt. Præterquàm quòd duo teſtes, de quibus textus agit, manifeſtè appellantur Chriſti teſtes: Chriſtus enim eſt, qui de illis ait, *& dabo duobus teſtibus meis*. In his enim verbis abſque dubio ille ipſe loquitur, qui Ioanni dederat in manus libellum: eſtque Angelus fortis cap. 10 qui, vt vidimus, Chriſtũ agit. Si duo ergo teſtes ſunt Chriſti teſtes, perſpicuum eſt, Chriſtum ipſum ex iis alterũ eſſe non poſſe. Deinde hi duo teſtes infrà appellantur ſerui C Chriſti: dicitur enim, *Vbi eorum Dominus crucifixus eſt.* Quî ergo eorum alter eſſe poteſt Chriſtus? Prætereà quæcunque binæ aliæ deſignentur perſonæ, minimè diſcurſus plenitudini fit ſatis. Nam Apoſtoli fuere duodecim: & tam illi, quàm ſeptuaginta duo diſcipuli fuerunt Chriſti teſtes: & conuerſionis efficientia, quæ in decima Hieroſolymæ parte conſpecta eſt (qui fuit finis glorioſus & admirabilis fructus teſtimonij, quòd de Chriſto duo hi teſtes præbuerunt) non debet integrè attribui vlli perſonarum pari, ſed iis omnibus, qui Chriſto in ſpirituali illa expeditione fideliter ſeruierũt. Quare eiuſmodi declaratio de duodus Chriſti teſtibus D videtur neceſſariò eligenda, quæ ſit honorifica & glorioſa iis omnibus, quos Deus ad decimæ Hieroſolymæ partis conuerſionem, vt inſtrumentum, aſſumpſit, de qua decima parte dicetur infrà verſu 13.

Superiores ſententiæ improbantur.

Satis apparet ex dictis, tres priores exponendi vias à vera explicatione declinare: móxque facilè cernitur, in quarta via explicationẽ illam Pannonij & Anæ Montani nequaquã ſatisfacere. Etenim ſi tota hæc ratiocinationis ſeries, & quidquid de duplici teſte agitur, tẽdit omnino ad decimæ partis Ieroſolymæ conuerſionẽ, quam Iſaias c 6. prædixerat, & quæ Eccleſiæ tranſitũ ad Gentilitatem anteceſſit: ſi hoc, inquã, ita eſt; manifeſtò apparet, E minimè eſſe ad rem de omniũ temporũ prædicatoribus tractationem. Nec verò lex & Prophetæ fuerunt, qui reapſe ſuâ patientiâ & laborum tolerantiâ decimam Iudæorum partem in Chriſti fidei ditionem ac poteſtatem redegerunt. Quapropter nulla alia ſupereſt ſemita ſequẽda, niſi illa D. Hieronymi, quam multi auctores, iique grauiſſimi ſectantur; vt vidimus in Prolegom. notat. 12.

Reliquum eſt oſtendere, quàm rectè & appoſitè, quidquid textus ait de duobus teſtibus, ad noſtram declarationem applicetur. Atque imprimis F Chriſti teſtium nomen inficiabitur nemo doctrinæ cæleſti & ſanctitati miniſtrorum Euangelij apprimè congruere. Nam teſtimonium, quod Apoſtoli, viríque Apoſtolici Chriſto dederunt, fuit quidem doctrinæ cæleſtis & admirabilis ſanctitatis teſtimonium. Vnde nihil aptius aut ſignificantius, quàm cæleſtem ipſam eorum doctrinam &

Quàm aptè nomen duorum Chriſti teſtium conueniat ſapientiæ & ſanctitati.

admirabilem ſanctimoniam, tanquam nobiliſſimũ par Chriſti teſtiũ, per proſopopœiã inducere.

In hoc teſtiũ nomine alluditur ad duos templi Cherubinos ingentes.

Porrò in hoc teſtium nomine alluditur, ni me fallo, ad myſterium duorum Cherubinorum, qui vtroque ex latere, ad arcam teſtamenti erãt: & ſingulatim ad duos ingentes Cherubinos ſiue coloſſos, quos Salomon effinxit; quorũ interiora ex oliuo erant, vt patet 3. Reg. 6. 23. *Et fecit in oraculo duos Cherubim de lignis oliuarum decem cubitorum altitudinis.* Vnde & in hoc capite 11. ſequitur infrà n. 4. *Hi ſunt duæ oliuæ.* Ad hos, inquam, alluditur: nam in arca poſita fuit teſtificatio Dei, vt habetur Exodi 25. 16. Quare duo Cherubini ſignificant duos Chriſti teſtes nempe virorum Apoſtolicorum doctrinam & ſanctitatem. Vbi nota pro teſtificatione poni in Hebræo *Ghaduth*: & teſtes vocantur *Ghedim*, vt videre eſt Deuter. 7. 6. vbi legimus, *in ore duorum vel trium teſtium.* De his autem Dei teſtibus, in quibus ille gloriatur, vide Iſaiæ 43. 10. & 12. & c. 44. 8. & 9. Aduerte inſuper in verſu 1. & 2. huius cap. 11. ſermonem fuiſſe de Dei templo, nõ quidem materiario, ſed viuo & ſpirituali: atque ita conſectarium eſt, vt in hoc verſu 3. agatur de viuis duobus templi Dei viui Cherubinis, deque maxima gloria & ſplendore, quo Deum excellenti ſuo teſtimonio prædicarunt.

In duobus teſtibus alluſionem continere ad Moſem & Eliam.

Cur Moſi & Eliæ nomen duorum teſtium quadret.

Præter hæc, in nomine duorum Chriſti teſtium alluſio eſt ad Moſem & Eliam, vt ex contextu patet: nam Eliam denotant verba illa, *Hi habent poteſtatẽ claudendi cælum, ne pluat diebus prophetiæ ipſorum*: at Moſem indicant verba ſequentia, *Et poteſtatem habent ſuper aquas conuertendi eas in ſanguinem, & percutere terram omni plaga.* Et quidem tam Moſi, quàm Eliæ quadrat mirificè nomen duorum Chriſti teſtium. Fuerunt enim teſtes admirandæ transfigurationis, in qua Chriſtus ſuam gloriã patefecit. Cum autem Ioannes in Chriſti transfiguratione interfuerit; planum fit, ipſum, qui tunc Chriſtum nube amictum, eiuſque faciem vt ſolem videbat, & audiebat ſibi dicentem, *dabo duobus teſtibus meis*; facilè intellecturum fore, duorũ teſtiũ appellatione deſignari duos illos, quos Chriſtus in ſua trãsfiguratione teſtes adhibuerat: præſertim cùm mox audierit ipſe Ioannes, *Hi habent poteſtatem claudendi cælum* (quod fuit Eliæ miraculum:) *& poteſtatem habent ſuper aquas conuertendi eas in ſanguinem*; quod Moſes patrauit. Enimuerò Moſes & Elias in hoc ſacro ænigmate (vt ſuprà dicebamus) non veræ ſunt perſonæ, ſed fictæ. Nam contextus agit de tempore perſecutionis, qua Iudæi Euangelium oppugnarũt ſub primitiuæ Eccleſiæ tempeſtatem. Tunc autem Moſes & Elias nequaquã cõcionaturi aduenerũt. Quamobrem ille eſt verus germanúſque ſenſus, vt ſermo ſit de myſticis Moſe & Elia, qui in Apoſtolorum & aliorum Chriſti diſcipulorum prædicatione eminebant in turbulenta illa perſecutione.

Quomodo Moſes & Elias in hoc ænigmate ſacro inducantur.

Myſtica Chriſti trãsfiguratio.

Nota ergo, gloriam, quæ ex Euangelica prædicatione & peccatorum conuerſione redundat in Chriſtum, eſſe myſticam quandam ipſius Chriſti transfigurationem, & illuſtriſſimam ipſius gloriæ probationẽ: in qua Chriſtus duos teſtes producit, *vt in ore duorum teſtium ſtet omne verbum.* Hi autem duo teſtes locupletiſſimi, ſunt doctrina cæleſtis & admirabile exemplum ipſius miniſtrorum. Notum enim eſt Euangelicam atque Apoſtolicam prædicationem ad doctrinam & exemplum reduci, hoc eſt, ad præſtantiſſimam ſapientiã, & integerrimam vitæ ſanctimoniam. Deinde qui doctrinam & ſanctitatẽ efficit teſtes; illis perſonam addat per proſopopœiam neceſſe eſt: atque huiuſmodi perſonis oportet nomina imponi. Nemo autem inficiabitur A ad doctrinæ cæleſtis nomen atque perſonam idoneum valde eſſe Moſem; quemadmodũ Eliam ad vitæ ſanctitatem & zelum Euangelicum. Facit huc, quòd Moſes figurat legem, quæ erat doctrina cæleſtis: & vitæ Euangelicæ exẽplum in nullo alio Prophetarum ita extat atque eminet, vt in Elia: cuius vita non tam ex veteri teſtamento Prophetam, quàm ex nouo virum planè Apoſtolicum redolet: quippe non virginalis ſolùm pudicitiæ, ſed vitæ etiã religioſæ fuit; & parens atque auctor cæleſtis illius vitæ. Atque ita in Moſe, doctrinæ cæleſtis; in B Elia, vitæ Apoſtolicæ exemplum eniteſcit: & in vtriuſque coniunctione mirè exprimitur perfecta Chriſtianæ fidei prædicatio; quæ ex vita atque doctrina, ex zelo & ſapientia, ex magna intellectus illuſtratione & voluntatis ſtudio, contentione atque ardore componitur. Quorum vtrumque apprime in vtroque Propheta repræſentatur: in Moſe quidem cæleſtis ſapientia per lucis radios ex ipſius vultu emicantes; in Elia, vitæ puritas & feruens animi ardor per igneum currum.

In Moſe figurari legem: in Elia ſanctitatem.

Cur Chriſtus in ſua Transfiguratione inter Moſem & Eliam medius interiectus apparuerit?

Et certè, ni me animus fallit, præcipua ratio, quapropter Chriſtus Dominus in ſua transfiguratione gloriam ac maieſtatem ſuam inter Moſem & C Eliã interiectus patefecit; ea fuit vel maximè, quia hi ſunt duo ipſius teſtes, qua ratione iam explicuimus. Cùm verò prædicationis Euangelicæ finis ſit Chriſti claritatem demonſtrare: non illa quidem dignè, vt par eſt, peragitur; niſi adſit doctrina cæleſtis, quã alter; & vitæ ſanctitas, quã alter deſignat.

Verùm in Chriſti trãsfiguratione Moſes in proprio corpore, an in aſſumpto apparuerit?

Obſeruandũ hîc obiter eſt, quamuis Titæus de Transfiguratione c. 3. 5. 36. ſibi perſuadeat, in Chriſti transfiguratione Moſem cum proprio corpore adfuiſſe, & pro ſe afferat Damaſcenum: probabilius tamen cenſeri Moſem non in corpore proprio adfuiſſe, ſed in aërio, vel ex ſimili materia angelorũ operâ cõpacto; vt docet Diuus Thomas 3. part. D q. 45. art. 3. & Abulen. Matt. 17. q. 54. & 55. Fundamentũ autem eſt, quia Moſes vitâ iam erat defunctus; nec expediebat ipſum à mortuis ante Chriſtũ excitari. Venit ergo Moſis anima, non in proprio corpore, ſed in alio ſubtili: Elias autem aduenit (quippe qui ſuperſtes adhuc eſt) proprio corpore atque animâ conſtans. Quo nobis innuitur, ex legis doctrina non opus eſſe ad Euangelium acerſiri antiquum cęrimoniarum corpus; ſed earũ tantùm animam, cærimoniis aliis magis ſpiritalibus conueſtitam. Verùm de iis omnibus, quæ ad vitæ ſanctitatem per ſe conducunt, non anima ſolùm, ſed verum etiam corpus requiritur; nec tantùm intima E animę affectio, ſed etiam externi corporis demonſtratio; atque adeò totus Elias viuus ac ſuperſtes, corpore & animo conſtans.

In duobus teſtibus alludi etiam ad Enochum & Eliã ſub Antichriſto venturos.

Notauimus adhuc in duobus teſtibus alluſiones duas, alteram ad Cherubinos, quos fabricauit Salomon; alteram ad transfigurationis myſteriũ. His addo tertiam, nempe ad Enochi, & Eliæ ſub Antichriſto prædicationem. Nam cùm certum ſit Enochũ & Eliam viuos adhuc ſupereſſe, & Antichriſti tempore ad prædicandum venturos: veriſimile mihi ſit, in hoc ænigmate per comparationem alludi ad ea, quæ extremis illis temporibus ſunt euentura. F Ad cuius explicationem imprimis aduerto, in aliquo ænigmate rectè ſupponi poſſe hiſtoriam aliquam, ſiue prophetiam; ad eámque alludi propter aliam rationem; & diuerſas ſimul alluſiones vſurpari, ex quibus illud aſſumatur, quod ad ænigmatis ſignificationem magis conducit. Secundò aduerto, Ioanni familiare eſſe, per comparationem reſpicere ad Antichriſti tempus, quando de Eccleſiæ calamitatibus & perſecutionibus agit.

Familiare eſſe Ioanni, in aliqua Eccleſiæ perſecutione per

Patet

comparationem reſpicere ad Antichriſti tempus.

Patet hoc 1. Ioan. 2. 18. *Filioli nouiſſima hora eſt; & ſicut* A *audiſtis, quia Antichriſtus venit, & nunc Antichriſti multi facti ſunt*, ſi ergo hic eſt Ioanni mos; valde eſt veriſimile, agere illum in Apocalypſi de Iudaici populi perſecutione in Eccleſiam ſuſcitatâ, per comparationem ad eam, quam Antichriſtus excitabit. Atque adeò in ſupradictis duobus teſtibus fiet alluſio ad duos illos, qui re ipſâ ſunt venturi ad prædicandum ſub extremæ illius perſequutionis tempus. Ceterùm, ne quiſpiam deciperetur, dum crederet in hoc de duobus teſtibus tractatu nihil aliud ineſſe myſterij, quàm res ſub Antichriſto euenturas prædicere: idcirco congruentiſſimum B fuit, hoc in loco Moſem pro Enocho ſubſtitui. Id quod aptius multò erat ad ea, quæ in hoc ænigmate erant ſignificanda; vt ſuprà expendimus.

Hieronymũ pro nobis facere in hac explicandi ratione.

Cum huiuſmodi animaduerſione de reſpectu ad perſecutiones Antichriſti tempore euenturas rite conſentit, quod ſuprà retulimus ex Hier. Epiſt. 148. *De Enoch & Elia, quos venturos Apocalypſis refert, & eſſe morituros; non eſt iſtius tẽporis diſputatio: cum omnis ille liber aut ſpiritualiter intelligendus ſit, vt nos exiſtimamus, aut fabulis acquieſcendum.* Quibus in verbis ſanctus Doctor vna ex parte expreſsè aſſerit, in Apocalypſi referri Enochũ & Eliã venturos & morituros: C ex alia verò affirmat, Apocalypſin, vt ſonat, accipi nequaquã debere. Vtrumque autẽ cohęret optimè, ſi ſtatuamus in Apocalypſi referri eiuſmodi prophetiam, ad quam liber ipſe per alluſionem reſpicit; aliud tamen longè diuerſum reapſe ſignificaret. Fortè etiam nos admonere voluit Hieronymus, licèt Apocalypſis in hac alluſione præſtituat, Enochum & Eliam ſub Antichriſti tempus certò eſſe venturos, & ab eodem tyranno occidendos: non tamen eſſe certum quidquid Apocalypſis de duobus teſtibus aſſeuerat, in Enocho & Elia, ita vt ſonat, eſſe cumplendum. Facilè enim potuit Apocalypſis D ad certam de Enochi & Eliæ aduentu veritatem reſpicere; & addere præterea quidquid conſentaneum erat ad propoſiti ænigmatis ſignificationem, quantumuis non ea omnia in Enocho & Elia forent Antichriſti tempore euentura.

Nihil in noſtra explicatione derogari Eccleſiæ traditioni.

Nec verò quiſpiam exiſtimet, me propterea aliquid derogare ex iis, quæ Eccleſia communi conſenſu & antiquâ traditione accepit. Quod enim à doctiſſimis viris pro traditione accipitur, illud eſt, Enochum ſcilicet & Eliam Antichriſti tempore ad prædicandum venturos, & in ea perſecutione E morituros. At, quidquid Apocalypſis de duplici teſte affirmat, ad Enochum & Eliam fore applicandum; & in eis, vt verba ſonant, eſſe complendum; hęc verò, vt iam vidimus, peculiaris quorundam opinio eſt, non communis Eccleſiæ conſenſio; vt ex interpretationum, quas ſuprà retulimus, diuerſitate conſtat.

Ex his, quæ hactenus diximus, cumplanata manet, opinor, præcipua difficultas, quæ occurrit in iis rebus omnibus, quas textus de duobus teſtibus confirmat. Tranſeamus ergo ad breuiores notatiunculas circa contextum.

Quid ſit, Dabo teſtibus, & prophetabunt.

Et dabo duobus teſtibus meis, & prophetabunt.] Id eſt, F dabo vt prophetent, ſeu, quod idem eſt, vt prædicent; aut forte per ſpecialem energiam ait, *dabo illis*; nec tamen declarat, quid ſit eis daturus. Quod perinde eſt ac ſi dicat, ſe daturum illis, quæcunque ad prædicationis munus ſtrenuè obeundum neceſſaria ſunt, id eſt, ſpiritum, contentionem animi, mentis ardorem; necnon os & ſapientiam, quibus obſiſti non poſſit. Expende illa Chriſti verba, *Nolite ergo cogitare, quomodo aut quid loquamini, dabitur enim vobis in illa hora*, Matth. 10. 19. vbi aduerte, verbo illi, *dabitur*, reſpondere hîc, *dabo duobus teſtibus meis*. Et in iis, quæ daturus eſt illis includitur vis ac poteſtas edendi miracula; de qua verſu ſexto.

Dierum 1260. numerus quomodo accipiendus.

Diebus mille ducentis ſexaginta.] Quod idem eſt, ac tres anni cum dimidio: eſtque myſticè accipiendum, vt latè explicuimus verſu 2. & 3. Id vnum addo, ideo tres annos cum dimidio in numerum dierum reduci; vt explicetur non eos ſolùm feſtis illius temporis diebus, ſed omnibus etiam & ſingulis concionaturos. Quo denotatur perſeuerantia ingens atque conſtantia infatigabilis, quibus doctrina apoſtolica & euangelica ſanctitas conuerſioni Iudæorum fortiter conſuluerunt; quandiu ab ipſiſmet Iudæis acerrimè oppugnabantur.

Cur duo teſtes ſaccis amicti inducuntur.

Amicti ſaccis] Id eſt, pœnitentiam & peccatorum deteſtationem prædicantes, & homines ad eam cohortantes.

NOTATIO VI.

In qua declaratur, quod ſit ſolidum fundamentum illius traditionis, quæ docet Henochum & Eliam Antichriſti tempore ad prædicandum venturos.

ALIQVIS fortaſſe verebitur, ne, ſi in eo, quod Apocalypſis capite vndecimo refert de duobus Chriſti teſtibus, mea admittatur expoſitio; præcipuum illâ diruatur fundamentum, quo Eccleſia nixa habet pro certo, ſemperque habuit, Henochum & Eliam viuos adhuc ſuperſtiteſque eſſe; ſub Antichriſto ad concionandum venturos; & ab eodem pro Chriſti fide occidendos fore. Hæc obiectio, quæ aduerſus meam declarationem poteſt opponi, eò eſt validior, quò probabilius fuerit reliqua Scripturæ loca, quæ ad fidem Henochi & Eliæ aduentui faciendam adduci ſolent, poſſe iuxta alium ſenſum explanari.

Quamuis enim in ſacra Scriptura vna explicatio aliam non excludat: negari tamen non poteſt, cùm argumentum ab vna expoſitione deſumptum non ſit admodum firmum; cùm oſtenditur, locum illum in alio literali ſenſu appoſitè explicari valere. Sic enim fit vt ab Scripturæ verbis non cogi videantur ad communem excipiendam explicationem.

Quod ſit in Scriptura fundamentum ad Eliæ & Henochi aduentũ ſub Antichriſto affirmandũ.

Vt ergo diſpiciamus, vtrùm in Apocalypſeos loco niti opus ſit, vt Henochi & Eliæ aduentum pro certo fore habeamus; oportet cætera Scripturæ loca obiter percurrere, in quibus hæc traditio niti poſſe videbatur, & quid habeant vis ac roboris examinare.

Ad Eliæ aduentum aſſerendum, omiſſo Apocalypſeos loco, tres nobis reſtare loci videntur: ij ſunt 4. Reg. 2. 11. Eccleſiaſtici 42. 10. & Malachiæ 4. 5. Diſcutiamus ergo per ſingulos, & inquiramus; num aliter valeant aptè explicari?

Examinatur primus locus ex 4. Regum.

Primus eſt, 4. Regum 2. 11. vbi ſolum dicitur Elias aſcendiſſe in cælum in curru igneo. Id tamen non videtur conuincere: nam ſimiliter dicitur de Enocho Geneſ. 5. 24. *Ambulauit Henoch cum Deo, & non apparuit, quia tulit eũ Deus.* Qui autem aiunt hanc eſſe Eccleſiæ traditionem, non minùs de Henocho, quàm de Elia loquuntur: cum tamen Ambroſius, Hilarius, Catharinus, Arboreus, & noſter Maldonatus affirment, non Henochum ſed Moſem cum Elia venturum. Locus ergo ille 4 Regum 2. 11. non planè conuincit.

Expenditur ſecundus locus ex Eccleſiaſtico.

Alter locus eſt, Eccleſiaſtici 48. 9 & 10. *Qui receptus eſt in turbine ignis, in curru equorum igneorum. Qui ſcriptus eſt in iudiciis temporum lenire iracundiam Domini, conciliare cor patris ad filium: & reſtituere tribus Iacob.* Prima huius loci pars eadem eſt cum iis verbis ex 4. Regum 2. 11. de quibus iam diximus. In ſecunda verò parte, exploſâ Ianſenij opinione, quam meritò reprehendit Pererius in Danielem (nempe Eccleſiaſticum non loqui ex propria ſententia, ſed ſecundùm receptam ſuo tempore opinionem, qua credebatur Elias in ſua perſona ante Meſſiam venturus:) hac, inquam, audaci opinione omiſſâ; fortaſſe dici poſſet, Eccleſiaſticum quidem loqui ſecundum rei ipſius veritatem; loqui tamen de ſpiritali aduentu Eliæ. Neque obſtat, quòd in contextu ad ipſam Eliæ perſonam dirigatur ſermo. Nam loquendo cum perſona eiuſdem, & reſpiciendo ſpiritalem eius aduentum in alterius perſona (nempe Ioannis Baptiſtæ,) Eliæ ipſi potuit elegantiſſime dici, Tu ſcriptus es à Malachia mittendus eſſe à Deo præcurſor Meſſiæ.

Quomodo prædictus

Pro cuius intelligentia animaduertendum eſt, Eccleſiaſticum ibi congerere laudes veri Eliæ; ſed ad ipſius quoque *locus Eccleſiaſtici poſſit de ſpirituali Eliæ aduentu intelligi.*

Eliæ laudem ſpectare, quòd Ioannes Baptiſta in illius ſpiritu & virtute venerit. Quid enim magnificentius, quàm Eliæ nomen ita eſſe illuſtre atque glorioſum; vt eius imitatio ac nomen potuerint Ioannem Baptiſtam ſupremum Chriſti prodromum honorare? Certè cum huiuſmodi ſenſu mirificè cohærent, quæ in eodem Eccleſiaſtici loco ſequuntur: ea ſunt: *Beati, qui te viderunt, & in amicitia tua decorati ſunt. Nam nos vitâ viuimus tantùm: poſt mortem autem non erit tale nomen noſtrum.* Quod eſt dicere, Ceteri mortales poſtquàm è viuis excedimus, obliuioni tradimur: tu autem poſtquàm à nobis raptus es, viuis adhuc inter nos per glorioſum nomen, viuéſque in ſæcula: ſiquidem in tuum honorem & gloriam Ioannes Baptiſta appellabitur Elias, eo quod tui futurus ſit imitator: ſi ergo poſtquam à nobis diſceſſiſti, tui memoria & nomen adeò viget, adeòque vigebit; quid exiſtimare debemus de illorum fœlicitate, qui tui ipſius præſentiâ & conſuetudine perfrui meruerunt?

Reprehenditur Ianſenius, & ab eius calumnia vindicatur Vulgatus.

Hunc contextum non eſt aſſequutus Ianſenius: & quia voluit aliter interpretari de vita per Meſſiam afferenda, ideo dicere eſt auſus, noſtrum interpretem non intellexiſſe Græcæ lectionis myſterium: & propterea multis additis verbis longè aliter vertiſſe. Enimuerò ſi ſerius rem expendiſſet, cerneret vtique; quia noſter interpres colliniauit, ideò vt Græcæ lectionis myſterium clariùs exprimeret, eundem addidiſſe quædam in Latina verſione. Græca enim ad verbum ſonant, *Et etiam nos vitâ viuemus*, id eſt, non ampliùs viuemus, quàm dum vita hæc mortalis durabit, id eſt, non ampliùs durat nomen noſtrum; tuum autem æternum ſuperſtes erit. Hic erat ſenſus myſterij plenus. Ex quo intelligitur nihil addidiſſe Latinum interpretem, quod non contineatur in vero Græcæ lectionis ſenſu. Quod ſi Ianſenius obſeruaſſet, non adeò liberè vulgatam lectionem corriperet, neque auſus fuiſſet auctorem etiam libri quodammodo reprehendere. Ab ea tamen calumnia aſſeruit Eccleſiaſticum Vulgatus: ex eius enim tranſlatione conſtat, Eccleſiaſticum aptiſſimè poſſe intelligi de alterius aduentu, qui nominis veri Eliæ gloriam amplificet atque extendat. Quod ſi hæc expoſitio probabilis eſt, ex ea potiùs infertur, Eccleſiaſticum in modo loquendi, videri primo aſpectu loqui de Elia, quaſi de homine iam mortuo. Nam illa antitheſis, *Poſt mortem non erit tale nomen noſtrum*, prima ſpecie ſic videtur explicanda; *nomen noſtrum, non erit tale poſt mortem, quale poſt mortem eſt tuum.* Non tamen id voluit Eccleſiaſticus aſſerere; ſed tantum Eliam poſtquàm à mortalium conſortio diſceſſit, adhuc inter mortales ipſius per nominis claritudinem viuere.

Tertius ex Malachia locus expenditur.

Tertius locus eſt ex Malachia cap. 4. 5. Quem locum quãuis Maldonatus atque Toletus Lucæ 1. 17. & Pererius in Daniel. contendant explicandum omnino eſſe de proprio veri Eliæ, non de ſpirituali aduentu; Hieronymus tamen ibi explicat de vniuerſo Prophetarum choro ſiue de Prophetiis; & Ianſenius in eum locum Eccleſiaſt. 45. vult Malachiam non agere de perſonali Eliæ aduentu, ſed de ſpirituali in Ioannis Baptiſtæ perſona. Et meâ quidem ſententiâ certum eſt, Malachiæ locum de ſpirituali Eliæ aduentu in perſona Ioannis fuiſſe à Chriſto Domino explicatum. Lege Matth. 11. 14. *Ipſe eſt Elias, qui venturus eſt.* & Matth. 17. 10. *Interrogauerunt eum diſcipuli; Quid ergo ſcribæ dicunt, quòd Eliam oportet primùm venire? At ille reſpondens ait, Elias quidem venturus eſt, & reſtituet omnia. Dico autem vobis, quod Elias iam venit, & non cognouerunt eum.* Vbi nota, verba illa *Elias quidem venturus eſt*, ita poſſe explicari, quaſi dicat certum ex Scriptura eſſe, Eliam fore venturum nempe ante primum Domini aduentum, nimirum ſpiritaliter. Adde huc, quod Gabriel Angelus Lucæ 1. 17. citat Malachiæ locum, & exponit de Ioanne. Atque ita non alio ſenſu negato, exiſtimo Malachiæ locum de Eliæ aduentu ſpirituali debere intelligi.

Malachiæ locus de Elia quo pacto ſit intelligendus.

Explicatio de ſpirituali Eliæ aduentu ante primũ aduentum Chriſti, quã ſit & certa, & Scripturæ congruens.

Pro cuius rei confirmatione nota, explicationem de ſpirituali Eliæ aduentu ante primum aduentum Domini, non ſolùm eſſe certam propter rei ipſius veritatem, & propter Chriſti atque angeli applicationem, ſed etiam adeò aptam & elegantem, vt ſermonem abſtrahendo ab ipſius aduentu perſonali, illa per ſe ſit Scripturæ ſacræ congruentiſſima. Primum enim negari non poteſt, veriſſimè & elegantiſſime dici aduenisse Eliam, quando Ioannes Baptiſta aduenit in ſpiritu & virtute Eliæ. Sic enim locutus eſt Chriſtus, vt ſuprà vidimus: & ſimiliter loquitur Angelus Danielis c. 12. cum ait: *Multi de iis, qui dormiunt in terræ puluere, euigilabunt.* hac item ratione loquitur Ioannes in Apocalypſi cap. 13. Cum dicit primum beſtiæ caput, (id eſt Neronem) poſtquam occiſum eſt, ſurrexiſſe: nimirum quia ſurrexit alius Eccleſiæ perſecutor in ſpiritu & crudelitate Neronis. Conſtat ergo eam & Scripturæ eſſe phraſim, & elegantiæ plenam. Neque obſtat Malachiæ contextus, quin intelligi poſſit, ad literam agi de primo Domini aduentu: Nam quamuis ſic loquatur, *Antequàm veniat dies Domini magnus & horribilis*; ex Græco tamen redditur, magnus & illuſtris. Et primus Domini aduentus meritò dicitur horribilis: eſt enim valde admirãdus ac ſummopere venerãdus modus, quo Chriſtus ſuum populum redempturus aduenit. Præterquàm quod primus aduentus non iniuriá dici

Explicatur Malachiæ locus de ſpirituali Eliæ aduentu in beato Ioanne Baptiſta.

A poteſt Iudaico populo horribilis: eo enim cæcutierunt illi, & obdurauerunt. Ioannis autem prædicatione effectum eſt, vt aliqua Iudæorum pars ad Chriſtum conuerteretur, atque adeò ne omnes excæcarentur penitus, & fierent anathema; id eſt, ſeparati & execrandi. Conſtat ergo Malachiæ contextum appoſitè de ſpirituali Eliæ aduentu intelligi. Ad hæc, non ſolùm in Ioannis Baptiſtæ perſonâ ſpiritaliter aduenit Elias; ſed etiam in multis aliis & venit, & veniet; vt in beato Dominico & Franciſco: ac proinde ante ſecundum etiam Chriſti aduentum præcedit ſpiritaliter aduentus Eliæ. Nec vero huic de aduentu ſpirituali explicationi repugnant verba illa, quæ ſequuntur; nimirum, *Et conuertet cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres eorum.* Nam Gabriel An- B gelus hæc itidem verba ad Ioannem applicauit Lucæ 1. 17. Quia videlicet ſua admirabili prædicatione effecit, vt multi patres cum filiis, & filij multi cum patribus in vera religione conciliarentur: qua etiam ratione reſtituit tribus Iacob. Nã per incredulitatẽ perijſſẽt omnes Iſraelitę niſi Chriſto prædicato, ſeruaretur in eis vetus Dei populus; qui inſertus deinde Gentibus augeretur, & gloriam duodecim tribuum ſpiritualiter retineret, vt ex c. 7. Apocalypſeos intelligitur.

De Henochi aduentu ſub Antichriſti tempora primus locus examinatur.

Verùm age iam, ad Henochi aduentum tranſeamus. Primus locus eſt Geneſ. 5. 24. *Ambulauitque cum Deo, & non apparuit; quia tulit eum Deus.* Ex hoc autem loco non videtur efficaciter probari, Henochum, vt contra Antichriſtum prædicet, venturum cum Elia, & vnà cum ipſo fore occidendum. Conſtat enim, ſtante adhuc hoc ipſo loco, aliquos ex C grauiſſimis auctoribus, & inter eos Hilarium atque Ambroſium ſibi perſuadere, non Henochum cum Elia, ſed Moſem ad prædicandum venturum. Quam ſententiam noſtra ætate ſequuntur Catharinus, Arboreus, Gagneius, Arias Montanus, Maldonatus & alij.

Secundus locus de Henochi aduentu ex Eccleſiaſtico.

Sequitur alter locus Eccleſiaſtici 44. 15. *Henoch placuit Deo, & tranſlatus eſt in paradiſum, vt det Gentibus pœnitentiam.* Verumtamen textus Græcus non cogit, vt explicemus de Henochi aduentu, vt notauit Ianſenius. Græca enim ad verbum ſonant: *Henoch placuit Domino, & trãſlatus eſt documentũ pœnitentiæ ætatibus ſeu generationibus.* Abſque eo autẽ, quòd Henochi aduentus affirmetur, prædicta verba videntur aliter poſſe aptè explicari. nimirũ, ideo Deum abſtuliſſe Henochum, vt miræ illius rei recordatio in poſterorum ſæculis & ætatibus admoneret peccatores, à Deo aſſumi ſanctos viros, & ex ſceleratorum conuictu ſecerni; quia non meretur mundus illos apud ſe habere, quorum mores adeò ſunt di- D uerſi atque contrarij deprauatis mundanorum hominum moribus: ſicque ſanctæ Henochi vitæ memoria ſemper peccatores ad pœnitentiam excitet. Huic intelligentiæ fauere videtur locus alter Eccleſiaſtici c. 49. 16. *Nemo natus eſt in terra, qualis Henoch; nam & ipſe receptus eſt à terra.* Atq; in eodem ſenſu explicari poteſt Eliam à Deo fuiſſe ſublatum igneo curru. Et iuxta hanc expoſitionem, illa verſionis Latinæ verba, *vt det Gentibus pœnitentiam*, aptè poſſunt ita intelligi, vt ſemper pœnitentiæ documentum exiſtat, quantumuis alias non eſſet Antichriſti tempore venturus.

Tertius de Henochi aduentu locus ex epiſtola Pauli ad Hebræos.

Tertius locus eſt ad Hebræos 11. *Henoch tranſlatus eſt, ne videret mortem: & non inueniebatur, quia tranſtulit illum Deus.* Quibus ex verbis non colligi videtur poſſe, ipſum cum Elia ſub Antichriſti tempus venturum.

Si Apocalypſeos locum excipiamus, nullus eſt in tota ſa- E cra pagina locus, præter eos, quos retulimus, in quibus Eccleſiæ traditio de ſecundo Henochi & Eliæ aduentu, deque eorum martyrio innitatur. Quòd ſi hiſce omnibus locis diuerſus poteſt ſenſus idoneè adhiberi, vt iam vidimus; ne traditio Eccleſiæ collabatur, neceſſariò fatendum videtur, germanum ac literalem ſenſum huius loci Apocalypſeos de duobus Chriſti teſtibus non eſſe alium, niſi Henochi & Eliæ aduentum, prædicationem, martyrium, & glorioſam reſurrectionem.

An ſit Eccleſiæ traditio, Henochum & Eliam eſſe ſub Antichriſto venturos ad prædicandum.

Quòd autem ſit Eccleſiæ traditio, Henochum & Eliam aduerſus Antichriſtum eſſe prædicaturos, & ab eodem necidendos; id à grauibus Theologis aſſeritur, & à nonnullis iudicatur eſſe de fide. Ad cuius veritatis confirmationem afferunt multa Maluenda l. 9. de Antichriſto. Suarez 3. p. to. 2. diſp. 55. Pererius in Daniel. Viegas, & Ribera Apoc. 11. Mendoza in quodlibet. Pamelius in Tertullianum.

Futurum Henochi & Eliæ aduentum non ab omnibus æquè certum reputari.

F Ad hæc autem aſſero primò, licèt affirment aliqui de fide eſſe Henochum & Eliam ad prædicandum contra Antichriſtum venturos, aliis tamen non ita certum videri. Imprimis enim de Henocho id negant Hilarius, Ambroſius & nonnulli Theologi ex iunioribus doctiſſimis, quos ſuprà retulimus. Deinde eam traditionem non videntur recipere, qui Henochum & Eliam immortalitate donant; vt Procopius in Geneſin. vel qui dubitant, an ſint immortales, vt Gregorius Nazianzenus; quem refert Pamelius. Eugubinus etiam illis immortalitatem tribuit (quem refert Suarez 3. p. to. 2. diſput. 55. & fauere ait Epiphanium & Hieronymum. Præterea non defuere, qui in dubium reuocarint, num reuerà ſint Henochus & Elias venturi: & ſpeciatim, qui dicunt Mahometum fuiſſe Antichriſtum. De quo videri poſſunt, quæ ſcripſerat Henrenius, & quæ contra eum ſcripſit Pererius in tractatu de Antichriſto. Ad hæc, Suarez non ait eſſe de fide: ſed disiunctiuè, aut eſſe de fide, aut proximum fidei. Pererius verò ſolum ait, eam eſſe communem ſententiam, & ab antiquis temporibus in populo Chriſtiano receptam, & Ianſenius Eccleſiaſtici 48. planè aſſerit, non eſſe de fide.

Henochum non fuiſſe mortuum, de fide conſtare: idémque de Elia aſſerendum.

Secũdò illud ſaltem de fide eſt, Henochum non mortuum eſſe. Id enim expreſſit Paulus ad Hebræos 11. 5. Et de Elia ſimiliter colligitur manifeſte ex 4. Regum 2. 11. Nam ſi ex tranſlatione colligit Paulus, Henochum non vidiſſe mortẽ: ergo ſimiliter eſt certum de Elia. Et quamuis Philo Iudæus dixiſſet mortuum fuiſſe Henochum, nihil hoc Chriſtiani curaremus. Suarez hunc errorem tribuit Philoni in libro de Abrahamo, ſeu de vita ſapientis. Meo tamen iudicio ex Philonis verbis non id rectè colligitur, quia loquitur allegoricè: atque ita ex eodem loco Viegas infert, affirmaſſe Philonem, Henochum non fuiſſe mortuum. Qui hac in re addubitare videtur, eſt Chryſoſtomus tom. 1. ait enim, *Si quis curioſius rogare velit, quò tranſlatus ſit Henoch, & num vſque ad præſens vixerit, diſcat non conuenire humanis mentibus curioſius ea, quæ à Deo fiunt, explorare.* Hæc ille; quæ fortè per non curantiam protulit. Si enim aduerteret, quod Paulus affirmat, Henochum non vidiſſe mortem, neutiquam diceret, id explorare, curioſum valde eſſe.

Quid ſenſerit Chryſoſtomus de Henochi morte.

Quo fundamento nitatur Eccleſiæ traditio de futuro Henochi & Eliæ aduentu.

Tertiò, vt Eccleſia futurum Henochi & Eliæ aduentum reputet certum, qua ratione reputat; ſufficiens eſt fundamẽtum, conſtare de fide ipſos nondum eſſe mortuos, ſed ſuperſtites adhuc remanere; nec non tot eſſe Doctores, qui vel propter prædicta Scripturę loca, vel fortè ex Apoſtolorũ traditione aut aliâ etiam antiquiori iam inde a Prophetis deductâ, affirmant vt rem omnino certam, Henochum & Eliã ideò non obiiſſe, quia Antichriſti tempore ſunt ad prædicãdum venturi, & tunc martyrij palmam adepturi. Hoc, inquã, fundamentum ſufficit. Conſtat enim, à Deo per tot annorum millia Henochum & Eliam fuiſſe aſſeruatos, & ipſorũ mortem tandiu protractam, non quidẽ fruſtra, ſed ſingulari planè conſilio ad egregium aliquod & inſigne facinus. Quem autem ſibi finem diuina prouidentia in hoc propoſuerit, ſatis, ex veteri traditione nobis innoteſcit; atque etiam ex communi Doctorum declaratione in locis ſuprà dictis. Huic autem traditioni ſiue communi perſuaſioni non officit, ſuperiora illa loca in alto fortaſſis ſenſu idoneè intelligi poſſe. Nam eundem Scripturæ locum duplici literali ſenſu conſtare, præſertim ſi connexionem inter ſe habeant, diſſentaneum non eſt. Si hæc veritas atque eius certitudo in eo niteretur, quòd loci illi nullam aliam præterea declarationem admitterent, niſi de perſonali Henochi & Eliæ aduentu; tunc quidem aliam concedere expoſitionem, perinde eſſet, atque illorum aduentum negare: ſed ad eas anguſtias minimè redigimur in hac traditione; nec Eccleſia eam videtur in hoc certitudinis gradu amplecti.

Non minùs certò de Henochi aduentu, quàm de Elia conſtare.

Quartò, quamuis ſit verum, ſi aliquorum Doctorum ſententia attendatur, Henochi aduentum non tantâ auctoritatis firmitudine niti, vt aduentum Eliæ; ſiquidem multi affirmant Eliæ aduentum, qui aduentum Henochi inficiantur. Si tamen res ipſa ex ſacræ Scripturæ auctoritate conſideretur; non minùs eſt certus Henochi aduentus, quàm Eliæ. Nam præcipuum fundamentum, quo hæc communis Doctorum perſuaſio firmatur, illud eſt, quòd ex Scriptura conſtet, vtrumque Prophetam eſſe adhuc ſuperſtitem: & de Henocho id Paulum exprimere. Quòd ſi Eccleſiaſtici locus inſpiciatur; non minorem videtur habere vim textus, qui de Henocho loquitur, quam qui de Elia.

Ex Apocalypſeos loco præcisè ſumpto non certò probari Henochi & Eliæ aduentũ.

Quintò, quanquam Doctores aliqui opinati ſunt, locum Apocalypſeos eſſe præcipuum fundamentum, vt Eccleſia pro certo habeat, Henochum & Eliam eſſe venturos ad prædicãdum tempore Antichriſti, mihi tamen certum eſt, decipi eos, qui eam ſibi mentem induerint. Primò, quia vt ſæpè aliàs ex Dionyſio Areopagitâ retulimus, *Theologia ſymbolica non eſt argumentatiua.* Secũdò, quia multi ſunt Doctores, qui hũc eſſe Apocalypſeos ſenſum negant, vt vidimus in commentario. Tertiò, nam Apocalypſeos acoluthia, quæ ſolidis fundamẽtis & grauiſſima auctoritate ſolidatur, ſenſum alium manifeſte poſtulat. Quartò nam ſi Apocalypſeos textus conſideretur, perſpicuum eſt in eo non coniungi Eliam cum Henocho, ſed cum Moſe. Quamobrem id potiùs nonnullis præbuit anſam erroris, quod ſibi perſuaderent Apocalypſin in ſenſu literali loqui de Eliæ & ipſius ſocij prædicatione ſub Antichriſti tempus. Nam cùm hoc ita ſtatuerent, ſcripſerũt, non quidem Henochum, ſed Moſem tunc fore Eliæ comitem, id quod nimis exaggerando aſſeuerarunt, cùm res ſit, meo quidem iudicio, improbabilis. Conſtat enim ex Scriptura Moſem eſſe mortuum, eiúſq; animam, ex quo fuit per Chriſtum Dominum à limbo educta, perfrui cæleſti beatitudine. Eſt autem minimè probabile, aliquem ex Beatis excitandum fore, & rurſus vitam mortalem traducturum, ac poſteà moriturum. Itaque tantùm abeſt, vt caput vndecimum Apocalypſeos potiſſimum ſit fundamentum ad Eliæ & eius ſocij ſub Antichriſto prædicationem & martyrium aſſerẽda, vt potiùs verum ſit, opinionem illam, quæ putat Apocalypſin agere de Henochi & Eliæ aduentu, pugnare omnino A cum vero aduentu Eliæ & ſocij ipſius. Nam ex hac opinione ſequitur, non Henochum Eliæ comitem futurum, ſed Moſem: quod eſt falſum omnino & improbabile. Inde enim infertur, Henochum quaſi irrito conatu & Dei conſilio fruſtra cuſtodiri: cùm conſtet ex ſacris Litteris, ipſum planè eſſe, non Moſem, quem aſſeruat Deus, vt extremis temporibus mittatur.

NOTATIO VII.

In qua aduertitur, multa eſſe ſymbolorum paria, in quibus B *ſignificari voluit Spiritus ſanctus coniunctionem ſapientiæ, & ſanctitatis, quæ ſunt duo teſtes capitis 11. Apocalypſeos.*

TAM Angelos, quàm homines (quorum vtrique ſunt rationales creaturæ) condidit Deus, vt eum ſuis actionibus honorarent: cetera autem omnia ad hominum obſequium produxit. Ex quo apparet, quanti Deus æſtimet actionem rationalium perfectionem, earum, inquam, quæ angelis & hominibus ſunt communes. Atque ex his actibus rationalibus, quibus Angeli & homines Deum colunt ac ſuſpiciunt, alij perficiunt intellectum, dum eum verâ ſapientiâ illuſtrant; alij voluntatem, dum illam ad diuinum nutum ac voluntatẽ conformant, in quo vera ſanctitas conſiſtit. Hinc elicitur tũ Angelicam, tum humanam perfectionem, atque adeò decus C & gloriam, quam rationales creaturæ Deo poſſunt ſuis actionibus deferre, ea, inquam, omnia reuocari ad coniunctionem veræ ſapientiæ mentem illuminantis, veræq; ſanctitatis mũdantis affectum. Quòd ſi hoc perfectionum par in ſemet cõplectitur gloriam omnem atque honorem, quem rationales creaturæ Deo poſſunt tribuere, quid obſecro congruentius, quàm vt duplicis huius perfectionis frequẽtiſſima ſit in ſacris ſymbolis mentio? Ad hæc, vt ſignificetur quã ſit Deo honorifica & glorioſa hæc ſanctitatis atque ſapientię in rationalibus creaturis copulatio, quid aptius, quàm diuinum Spiritum voluiſſe, multa huiuſmodi ſymbolorum paria, hãc ipſam perfectionum ſocietatem indicantia multiplicare?

Proponuntur varia ſapientiæ & ſanctitatis ſymbola.

Ex his ergo ſymbolis placuit in hac notatione viginti non minùs paria colligere, atque ex iis ordiri, quæ naturalia ſunt, quæque potiſſimũ conſiſtunt in myſtica ſignificatione, quã Deus naturalibus rerũ aliquarũ proprietatibus indidit.

I. ſymbolum. Inter hæc primum ſibi vendicat locum ſocietas ſplendoris D & efficacitati, quam Deus in ſole conſtituit, cámque imprimis celebrat Pſal. 109. verſ. 3. ſub nomine virtutis & ſplendoris.

II. Secundò, in igne etiam lux atque calor eandem ſortiuntur ſignificationem.

III. Tertiò, in meteoris eidem deſeruiunt myſterio tonitrua & fulgura, vt vidimus Apocalypſeos 4. in commentario verſus quinti.

IV. Quartò, in corporibus myſticis ſunt eidem ſignificationi aptiſſimæ, illæ duæ proprietates magnetis, vt vidimus Apocal 2. not. 5.

V. Quintò, ex agricultura rectè ad eandem ſignificationem vſurpatur conſociatio & quaſi connubium palmæ atque vitis, vt videbimus Cant. 7. verſu 7.

VI. Sextò, ex regiis hortis deſumptum eſt ad hoc idem denotandum per illud ſymbolorum, *Hortus concluſus, fons ſignatus*, E vt patebit Cant. 4. 12.

VII. Septimò, ex humanis moribus ſymbolicè accipitur conuiuium vini ad ſapientiam denotandam, & nuptiales amplexus ad ſanctitatis perfectionem: vt planum fiet Cant. 1. 1. vbi vbera ſponſi vino præferuntur.

VIII. Octauo, inter naturalia ſymbola annumerari poteſt auri & argenti cognatio quæ duo ſunt metalla pretioſa, eáque ſæpè Deus coniuncta procreat: vt conſtat in electro natiuo, de quo mira prodit Plinius. Atque hæc auri & argenti coniunctio mirificè deſeruit ad glorioſam ſanctitatis & ſapientiæ copulationẽ in coronis ex auro & argẽto, de quibus Zach. 6. 11.

Aliud ſymbolorum eſt genus, quod in ſacris hiſtoriis fundatur: aut in rebus, quas Spiritus ſanctus ad huius perfectionum paris ſignificationem ſabrefieri iuſſit. Et hiſtoriæ quidem, in quibus duæ copulantur perſonæ, vt altera cæleſtem F repræſentet doctrinam, altera euangelicam ſanctitatem, ſunt quæ ſequuntur.

IX. Prima, Pontifex Ieſus ſapiens, & dux Zorobabel fortis: de quibus agitur Zachariæ 4. & Eccleſiaſtici 49. 13. & 14.

X. Secunda, Moſes & Elias in Chriſti transfiguratione, quò alluditur in duobus Chriſti teſtibus, Apocalypſ. 11.

XI. Tertia: ſorores duæ Martha & Maria, quæ Chriſti verba exaudit, altera, quæ in ipſius Chriſti obſequium ſeſe impendit. Et fortaſſe aliquis has duas ſorores componat cum duabus illis Liâ & Rachele, quas Iacobus duxit vxores.

Quarta:

XII. Quarta, duo Angeli, qui Chriſti reſurrectionis fuerere teſtes, Lucæ 24. 4. Et qui in Chriſti Aſcenſione apparuerunt, Actuum c. 1. 10.

XIII. Quinta; ad eiuſdem rei ſignificationem miſit Dominus diſcipulos binos ante faciem ſuam.

XIV. Sexta: eidem myſterio ſeruiunt duo illi viri, qui vuarum racemum comportarunt, de quo Nu. 13. 24.

XV. Septima: (vt hiſtoriis viſiones propheticas adiungamus) huc ſpectat biga equitum Iſa æ. 21. 9.

XVI. Octaua eódem etiam pertinent duæ oliuæ, Zachariæ 4. 3.

Reges verò artificiales ad hanc eandem ſignificationem, Dei quondam iuſſu fabricatæ, quæ quidem modò in mentem veniant, ſunt huiuſmodi.

XVII. Prima: duæ columnæ Booz & Iachim, quæ erant in templi porticu, de quibus diximus Apocalypſ. 3. not. 1.

XVIII. Secunda: menſa propoſitionis & candelabrum, quæ erant in templi parte, quæ appellabatur ſancta, iuxta portam ſanctuarij: alterum quidem ad dexteram, altera ad ſiniſtram. Hanc verò eſſe germanam duplicis illius ſymboli ſignificationem, vidimus c. 4. notat. 14.

XIX. Tertia: duo Cherubini, qui erant in ſancta ſanctorum, (quibus opponuntur duæ mulieres, quæ leuauerunt amphoram impietatis Zachariæ 5. 9.) Porrò de duorum Cherubinorum ſignificatione diximus latè Apocalypſeos 4. notat. 9. In templi etiam parietibus Cherubini cælati erant bini eâdem ſignificatione.

De doctrina & veritate in Pontificis olim Rationali impreſſis.

Vrim & Thumim.

XX. Quarta: cognatio illa, ſiue ſocietas doctrinæ & veritatis, quas Deus in Pontificis Rationali imprimi iuſſit, Exod. 28. 30. Nam per doctrinam ſignificari ſapientiam compertum eſt. Deinde doctrinæ & veritatis diſtinctio, & Rationale duplex effectum (inſtar corporarium burſæ) vt in altera parte C apponeretur doctrina, in altera veritas. hæc, inquam, diſtinctio, meo iudicio, poſtulat, vt veritas in Rationali ponatur, ſicut ſæpè aliàs in Scriptura pro ſanctitate, cui aptiſſime tribuitur veritatis nomen. Adde ex Hebræo ad verbum reddi, pro *Vrim & Thumim, Illuminationes, & Perfectiones.* Nō diſputo in præſenti id, quod ab aliis latè diſputatur, & quod ipſi myſterio præſtituitur, ex qua ſcilicet materia, & qua forma fuerint in Rationali Vrim & Thumim; pro quibus noſter vertit doctrinam & veritatem. Scio ea de re varias eſſe admodum Doctorum ſententias, quas refert noſter Delrius lib. 4 de Magia. Ceteris tamen omiſſis breuiter dico, nihil in ea re veriſimilius eſſe, quàm quod Philo manifeſtè docet l. 3. de vita Moſis: vbi Rationale appellat baſim; & ait, in ipſa textura Rationalis ſcripta fuiſſe illa verba Vrim & Thumim. Et ſimiliter loquitur libr. 2. de Monarchia. Philonis traditionem amplectuntur Hugo de ſancto Victore in Exod. Raduiphus lib. 6. in Leuiticum, Rabanus l. vltimo in Exod. & noſter Ribera lib. de Veſtibus ſacerdotalibus ca. 12. & ſanct Auguſtinus in Exod. qu. 127. Vbi ait intelligi poſſe demonſtrationem & veritatem literis fuiſſe impoſita ſuper logion, id eſt, ſuper rationale.

Sūmus olim veteris legis Pōtifex qua ratione Deū conſuleret.

Præmitto inſuper, Pontificem ad conſulendum Deum ſibimet induere ſolitū rationale, quod erat proprium Pontificatus inſigne (quemadmodum nunc ſummi Pontificis thiara, & Archiepiſcoporum pallium propria ſunt.) Veriſimilius autem eſt, tam Deum conſulendi rationem, quàm Dei ipſius reſponſum, vtrumque viuâ voce fieri ſolere. Nec his obſtat aliquando diuinum oraculum inſolito lapidum rationalis ſplendore aſſociari, de quo Ioſephus lib. 3. Antiquit. c. 9.

Cur voluerit Deus in Pōtificis rationali (quod erat præcipuum ipſius inſigne) inſcribi duo illa verba, Vrim & Thumim.

His ita præpoſitis, & ſomniis aliquorum omiſſis, ſolùm ſupereſt explicare, cur voluerit Deus, præcipuum ſupremi E Pontificis in lege veteri inſigne, fuiſſe Pectorale; & in interiori eius parte duo illa verba eſſe cōtexta Vrim & Thumim, quæ ſapientiam & ſanctitatem repræſentant? Ad quod reſpondeo, quemadmodum inter ſacra Chriſtianæ Eccleſiæ ornamenta Pallium ſignificat Archiepiſcopalis poteſtatis plenitudinem; ita ſimiliter in pectorali pontificis Hebræorum decreuiſſe Deum, vt pretioſum illud ſtemma denotaret maximam dignitatis illius auctoritatem & poteſtatem; necnon peculiarem Dei ipſius præſentiam atque præſidium, quo muniebantur legitimi Pōtifices; ne errare poſſent in eo, quod tam circa doctrinam, quàm circa mores decernerent. Et quamuis, vt Hebraicus populus ſuum Pontificem ſuſpiceret, decreuit Deus, ſingularem illam cælitus præſentiam ac protectionem in Pontificis conſultis ſæpè propalam reddi F manifeſtam, (Dei ipſius voce auditâ, & pretioſorum lapillorum inſolito ſplendore micante) alia tamen erat Deo ſublimior mens, alius excellentior ſcopus in ſingulari illo præſidio, quo veterem Pontificem protegebat: vt his veluti lineamentis atque vmbris figuraret ingentem Romani Pontificis dignitatem, qui ſupremus eſt Catholicæ Eccleſiæ Præſul. Vt autem ſignificaretur, in Romani Pontificis pectore Deum recondere infallibilem auctoritatem ad vniuerſalis Eccleſiæ adminiſtrationem, tam circa fidei doctrinam, quā circa mores, & Eccleſiæ ipſius ſanctitatem (cuiuſmodi ſunt Religioſorum ordinum inſtitutio & approbatio, ac præceptorum in ipſa Eccleſia ſanctio) ad huius, inquam, myſterij ſignificationem nihil potuit conuenientius excogitari,

Supremū veteris legis Pontificem fuiſſe veluti vmbrā ſummi Pontificis, qui Chriſti vicarius & Romanæ Eccleſiæ caput eſt.

A quàm recondita textura doctrinæ & veritatis in antiqui Pontificis pectorali.

Verum eſt tamen, repræſentationem hanc maximam dignitatis in Romano Pontifice non eſſe proximam & immediatam: hæc enim in eo præſertim ſolidatur, quòd Pontifices Romani ſunt ipſius Chriſti Vicarij; ac proinde certam habent Dei ipſius præſentiam & aſſiſtentiam ad doctrinæ & ſanctitatis in Catholica Eccleſia adminiſtrationem. At in Chriſti pectore veluti proprio in fonte eſt vera ſanctitas, veráque doctrina. Atque in hoc perfectionum pari, vt in baſi ac fundamento, nititur vniuerſa gloria & ſplendor duodecim lapidum pretioſorum: hoc eſt, nouarum tribuum Iſraelis, de quibus Apocal. 7. Nam ſi in duodecim rationalis lapidibus exſculpta erant inſignia duodecim tribuum, (vt habetur Sap. B 18. 24.) nouæ etiam duodecim tribus Iſraelis, & ipſarum Patriarchæ duodecim in maximam Chriſti gloriam atque honorem redundant; & hiſce duodecim tribubus inſerta eſt poſteà Gentium plenitudo. Atque hæc nunc obiter attigiſſe ſit ſatis. Illud tandem adiicito, in huiuſmodi ſymbolo admoneri Pontificem, quantopere debeat Chriſtum, cuius eſt Vicarius, imitari; ac proinde ſuum pectus magnâ ſapientiâ, nec minori ſanctitate adornare.

T E X T V S.

Verſ. 4. *Hi ſunt duæ oliuæ & duo candelabra in conſpectu Domini terræ ſtantes.*

C COMMENTARIVS.

Grammatica loci huius conſtructio quo modo cohæreat.

QVOD attinet ad grammaticam conſtructionem, videtur non fuiſſe dicendum, *ſtantes*, ſed *ſtantia*; vt adiectiuum ad nomen, *candelabra*, referatur. Ad hoc reſpondet Pererius to. 3. in Geneſ. c. 21. hanc incuriam irrepſiſſe ex eo quòd nomen *cādelabra* Græcè ſit fœminei generis. Ego quidem dicerem, *ſtantes* referri debere ad pronomen, *hi*, cum eóque concordare; ita vt conſtructio ſit, *Hi ſtantes coram Domino ſunt vel vt duæ oliuæ, & duo candelabra.*

Alluſio in his verbis ad Zachariæ locum.

Duæ oliuæ à Zacharia viſæ quid ſignificent.

Hi ſunt duæ oliuæ.] Manifeſta hic fit alluſio ad id Zachariæ 4 nu. 3. *Et duæ oliuæ ſuper illud* (cādelabrū) D *vna à dextris, & vna à ſiniſtris eius.* Vbi notandum eſt duas illas oliuas, quas vidit Zacharias, à Ribera explicari de Enocho & Elia. Sed non video, quomodo hæc expoſitio cohæreat cum illius viſionis ſcopo; de quo dicemus ſuo loco. D. Hieronymus refert Eccleſiaſticam harum oliuarum explicationem eſſe, vt ſignificent Moſem & Eliam. Quæ expoſitio deſumpta eſt omnino ex hoc Apocalypſeos loco. Nam Ioannes procul dubio ſe refert ad Zachariæ locum, cùm ait, *Hi ſunt duæ oliuæ*, & mox addit; *Hi habent poteſtatem claudendi cælum*; quod Eliā innuit non obſcurè. Deinde ſubiungit, *Et poteſtatē E ſuper aquas, conuertendi eas in ſanguinem, & percutere terram omni plaga*: in quo Moſes denotatur. Hæc ergo explicatio, quam Hieronymus refert, & Eccleſiaſticam appellat, grauiſſima eſt: ſed intelligi debet de myſticis Moſe & Elia; de quibus loquitur Apocalypſis, vt ſuperiùs adnotauimus. Et verò, Zachariæ loco hac ratione explicato: rectè viſionis illius contextus cohæret, vt ſuo loco planum faciam. Arias Montanus explicat duas illas oliuas de duplici Chriſti dignitate, ſcilicet ſacerdotali & regia. Ceterùm hæc explanatio cum Apocalypſeos loco non poteſt cōuenire: & cùm verba Apocaly- F pſeos ad verba Zachariæ reſpiciant; quæ expoſitio argumento Apocalypſeos, & ipſius contextui non quadrat, minimè eſſe poteſt vera Zachariæ loci intelligentia.

D. Hieronymi explicatio de Moſe & Elia.

Duas oliuas in ſenſu proximo ad Zorobabelē ducē & Ieſum Sacerdotem eſſe referendas.

Præter hæc, proximus Zachariæ ſenſus ille eſſe videtur, quem tradunt Lyranus & Stunica, cenſentes loqui Prophetam ad literam de Zorobabele & Ieſu magno Sacerdote. Senſus autē ipſius cōtextus is eſt: cùm Angelus Prophetæ annunciare vellet per ducem Zorobabelem & per Ieſum

Pon

Pontificem ſuperandas eſſe difficultates omnes in templi ædificio occurſantes, & ipſam fabricam fore ad faſtigium perducendam, & cultum ibi diuinum celebrandum: vt hanc ei veritatem certò enunciaret, illi oſtendit aureum templi candelabrum accenſum. Quod non aliud fuit, quàm ei confirmare, candelabrum ſine dubio fore accendendum: id quod fuerat euenturum ipſo dedicationis die poſt abſolutum iam templi ædificium. Præterquàm quòd candelabrũ ipſum accẽſum eſt idoneum ſatis ſymbolũ gloriæ & ſplendoris tam tẽpli ipſius, quã Catholicæ Eccleſiæ. Hæc eſt illius capitis proxima intentio apud Zachariã; & in eodem ſenſu, vt dux Zorobabel & Pontifex Ieſus meritò afficerentur honore, oſtendit etiam Prophetæ Angelus duas oliuas ſeu duos oliuarum ramos, in quo eidem ſignificauit; ſi accenſi candelabri fulgor ſymbolum erat ſplendoris illius templi ad diuinum cultum ædificati, oleum quidem illius lucis referri acceptum Zorobabeli & Sacerdoti Ieſu, & quemadmodum candelabri lux referenda eſt oliuæ, quæ oleum ſubminiſtrauit; ita populum ipſum debere agnoſcere plurima officia, quibus ſuo duci atque Pontifici tenebatur aſtrictus. ſiquidem illorum fortitudine & ſolertiâ templum inſtauratum & diuinum cultum reſtitutum adepturi fuerant. Vide Eccleſiaſtici 49. 13. *Quomodo amplificemus Zorobabel: Nam & ipſe quaſi ſignum in dextera manu. Sic & Ieſum filium Ioſedec? qui in diebus ſuis ædificauerunt domum, & exaltauerunt templum ſanctum Domino, paratum in gloriam ſempiternam.* Propterea ergò Angelus Zorobabeli & Ieſu pro inſignibus & ſtemmatis duas oliuas præſcripſit; per alluſionẽ videlicet ad duos Cherubinos, quos Moſes de lignis oliuarum fabricauit; nec non ad ſignificationem illorum Cherubinorum ex oliuo, de qua diximus capite 4. Quòd ſi duo Cherubini, quos effecit Salomon, figurabant (vt diximus) magnam doctrinam & inſignem virtutem: in Zorobabele quidem virtus eminebat, in Ieſu Pontifice doctrina. Atque vnâ oliuæ ſymbolum magna in ſe includebat elogia: vt facilè cerni poteſt expenſis iis Scripturæ locis, in quibus oliuæ fit mentio. Vide illud Pſal. 51. 10. *Sicut oliua fructifera in domo Domini.* Eccleſiaſtici 24. 19 *Quaſi oliua ſpecioſa in campis.* Ierem. 11. 16. *Oliuam vberem, pulchram, &c.* Oſeæ 14. 7. *Erit quaſi oliua gloria eius.* Ad Roman. 11. 17. *De pinguedine oliuæ.* Oliua item fortaſſe eſt illa Pſalmi primi; *Cuius folium non defluet.* Vide etiam Ieremiam c. 17. 8. Et Ariam Montanum de arcano ſermone.

In duabus Zachariæ oliuis ad duos magnos tẽpli Cherubinos haberi reſpectum.

Confirmatur noſtra expoſitio de duplici Apocalypſeos oliua per alluſionẽ ad oliuas Zachariæ.

Ex his omnibus ſatis explicatur noſter locus: in quo manifeſtè alluditur ad locum Zachariæ. Quare vox, *oliuæ*, articulum habet præfixum in Græco; quaſi deſignans duas illas Zachariæ oliuas: atque innuens, ſi zelus ac virtus Zorobabelis, ſi ſapiẽtia, & conſilium Pontificis Ieſu vtrique ipſorum nomen atque elogium oliuarum indidit; maiori quidem iure hoc laudis præconium, huncque titulum excellenti ſapientiæ & egregiæ ſanctitati prædicatorum Euangelij tribui debere, quibus prædicatoribus candelabrum Eccleſiæ ſuam lucem, fulgorẽ, ſplendorem & gloriam refert accepta. Adde huc, quòd ſignificatio hæc doctrinæ & ſanctitatis, quæ in Euangelij miniſtris eniteſcunt, eſt præcipuus ſenſus duarum oliuarum, & eorum omnium, quæ de Ieſu Pontifice & de duce Zorobabele apud Zachariam c. 4. prædicantur, vt ſuo loco opportunè conſtabit. Quamobrem Apocalypſis ad Zachariæ locum ſeſe refert in eo ſenſu, quem Spiritus ſanctus in ea Zachariæ viſione potiſſimum reſpiciebat. Facilè autem eſt cernere, myſticos A Moſem & Eliam à myſticis Ieſu & Zorobabele neutiquam eſſe diſtinctos.

Oliua miſericordiæ ſymbolum.

Quòd ſi attendamus propriam & peculiarem oliuæ ſignificationem ſymbolicam (quæ non alia eſt, quàm miſericordia) hæc eadem ſignificatio mirificè ad hunc locum aptatur: quemadmodum in duobus Cherubinis, quos Salomon ex lignis oliuarum fabrefecit. Nam vtrobique finis præcipuus eſt per proſopopœiam doctrinæ & ſanctitati ſpeciem perſonarum affingere, atque adeò perelegantér inducere duas has perſonas, quaſi ingenti hominum commiſeratione tactas ſeſe in eorum ſalutem totas impendere. Atqui perſpicuum eſt, hoc B opus prædicationis Euangelicæ cum excellenti doctrina & admirabili ſanctitate coniunctæ eſſe perfectiſſimum Miſericordiæ opus: in eôque impleri, quod dicitur Eccleſiaſtici 44. 10. *Illi viri miſericordiæ ſunt, quorum pietates non defuerunt.*

In duplici item candelabro ad Zachariæ locũ alludit.

Et duo candelabra in conſpectu Domini terræ.] Hiſce in verbis dilucidè fit alluſio ad caput Zachariæ 4. ita tamen, vt conuenientiæ admiſceatur differentia, ſicut in multis aliis Apocalypſeos alluſionibus. Conuenientia quidem manifeſta eſt, tum in duabus oliuis, tum in iis verbis, *In conſpectu Domini terræ*; quæ ſumpta ſunt ex calce c. 4. Zachariæ; vbi legimus, *Iſti ſunt duo filij olei, qui aſſiſtunt Dominatori* C *vniuerſæ terræ.* Et verò in Zachariæ contextu, hæc verba explicant duplicis oliuæ ſymbolum, & meâ quidem ſententiâ, cùm dicitur, *Iſti ſunt duo filij olei, qui aſſiſtunt Dominatori vniuerſæ terræ,* perinde eſt ac ſi diceretur, *Iſtæ ſunt duæ illæ oliuæ,* id eſt, duo illi magni Cherubini ex oliuarũ lignis fabricati, qui adſtant ad vtrumque arcæ latus, ſupra quam verus ac præpotens Deus ſuam fixit ſedem & thronum. Cũ autem in præcipuo ſenſu, quem Spiritus ſanctus intendebat, ſermo ſit de miniſtrorum Euangelij doctrina & ſanctitate, (quas duo Salomonis Cherubini figurabant) dum aſſeritur illos aſſiſtere *Dominatori vniuerſæ terræ*, nobis ſignificatur, illas eſſe D vniuerſales adminiſtras, atque adeò curatrices non tantùm incolumitatis & ſalutis vnius aut alterius prouinciæ, ſed totius etiam terrarum orbis. Quod idem eſt ac dicere, in Euangelica prædicatione imprimis eminere vniuerſalem Dei prouidentiam de ſpirituali Gentium omnium ac nationum bono, ſiquidem propterea virorum Apoſtolicorum doctrinam & ſanctitatem, vt apta huic muneri inſtrumenta, deſumit. Atque hoc ſit ſatis ad indicandam concinnitatem & congruentiam, quæ inter Apocalypſeos & Zachariæ locos reperitur.

Quid ſit hic aſſiſtere dominatori vniuerſæ terræ.

Differentia inter Zachariæ & Ioãnis locos.

At verò eorum differentia eiuſmodi eſt. Zacharias vnum tantummodò candelabrum inſpexit, & E ad vtrumque ipſius latus oliuas duas, Ioanni autẽ dicitur de duobus Chriſti teſtibus, *hi ſunt duæ oliuæ & duo candelabra.* Quo illi affirmatur, illos teſtes nõ ſolùm eſſe oliuas, quæ oleum largè ſuppeditent ad candelabri fulgorem alendum; ſed etiam eſſe mira candelabra, quæ ante Deum in vniuerſis terræ prouinciis ardent & collucent. Et quamuis verum ſit candelabrum ſymbolum in capite 1. Apocalypſeos Eccleſiis adſcriptum fuiſſe: hoc non impedit, quò minùs idem candelabri ante Deum ardẽtis elogium doctrinæ & ſanctitati virorum Apoſtolicorum tribuatur: dum in iis attẽditur, F doctrinæ eorum ac ſanctitatis luce Deum magnopere decorari, & ſeptem ipſius ſpiritus cum primis eniteſcere. Neque hæc candelabra obſcurat perſecutionis nox; quin imò in ea ipſorum ſplendor ac gloria magis, magiſque proditur. Quam ratiocinationem amplificare perfacile eſt, percurſis iis Scripturæ locis, in quibus de candelabrorum materiâ ac formâ tractatur ; & iis etiam, in quibus iuſti candelabro comparantur, vt Ioannes Baptiſta atque alij. Et memini me alibi adnotaſſe in ſymbolica ſignificatione abſtractum à concreto non diſtingui. Nam Leo, verbi gratiâ, tam fortitudinis, quàm viri fortis promiſcue ſymbolum extat.

Diſtinctionē inter doctrinā & ſanctitatem adūbrari in tēplo menſa & candelabro.

Obſeruari etiam debet, diſtinctionem inter doctrinam & ſanctitatem in templo Salomonis adumbrari inter candelabrum & menſam. ibi enim candelabrum figurabat vitæ integræ & incorruptæ lucem; menſa autem diuinæ doctrinæ ſymbolum erat. Hoc tamen impedimento non eſt, quin dicatur etiā magna cum energia excellentem doctrinā Euangelicam eſſe admirabilis inſtar candelabri.

T E X T V S.

Verſ. 5. *Et ſi quis voluerit eos nocere, ignis exiet de ore eorum, & deuorabit inimicos eorum; & ſi quis voluerit eos lædere, ſic oportet eum occidi.*

COMMENTARIVS.

S*I quis voluerit eos nocere.*] Vſitata phraſis latina erat, *eis nocere*. ſed in noſtro textu Græca conſtructio remanſit. Verbum Græcum eſt, *ἀδικῆσαι*, quod propriè ſignificat, *lædere*, aut *iniuriam facere*; idémque verbum eſt, vbi nos legimus; *Si quis voluerit eos lædere.*

Alluſio ad ignem quem ter Elias è cælo deſcendere iuſſit.

Ignis exiet de ore eorū, & deuorabit inimicos eorū.] Alluditur ad hiſtoriam, quæ 4. Regum 1. 10. & ſequentibus narratur: vbi Elias ait; *Si homo Dei ſum, deſcendat ignis de cælo, & deuoret te.* Videatur etiam Eccleſiaſtici 48. 3. *Deiecit de cælo ignem ter.* Quia verò vt primùm Elias imprecabatur ignem cælitus immiſſum, protinus decidebat ignis: videbatur quodammodo ignis ille ex Eliæ ore erumpere. Enimuerò agendo de myſtico Moſe, & de myſtico Elia, ſacra fictio non inducit eos ſolùm ignem è cælo demiſſum imprecantes, atque ignem mox deiici: ſed etiam ipſoſmet ex ſuo ore cæleſtem ignē emouentes. Noui, hoc à multis de proprio & corporeo igne explicari, qui Moſis & Eliæ hoſtes penitus abſumat, & corporis vita priuet. Certum meminiſſe oportebat illius euentus, quem Lucas narrat, cap. 9. 55. *Cùm Samaritani non reciperent Ieſum, Iacobus & Ioannes dixerunt, Domine vis dicimus, vt ignis deſcendat de cælo, & conſumat illos: Et conuerſus Ieſus increpauit illos dicens, Neſcitis cuius ſpiritus eſtis.* Myſtici ergo Moſes & Elias non eo ſunt præditi ſpiritu, vt materiali igni vitam hominibus auferāt; ſed potiùs, vt peccatores diuini ſpiritus igne inflamment. Atque huiuſmodi vindictam Euangelici viri de inimicis expetunt; eámque re ipsâ de multis ſumunt, & de illis præſertim, à quibus validiùs oppugnantur, & vehementiùs affliguntur; nimirum pro ipſis ad Deum preces effundere, & tantâ ad eos efficacitate concionari, vt illos demum ſubijciant cæleſti Spiritus ſancti flāmæ. Iam, quod textus ait, *ſic oportet eum occidi*, non denotat ſolùm à myſticis Moſe & Elia peccatores reapſe fore myſticè interficiendos; verùm etiam ad Dei gloriam & totius mundi ſalutem ſummopere conducere huiuſce vindictæ rationem. Et in eo ſenſu ſacra interdum Scriptura vſurpat verbum, *oportet*; vt Sapient. 12. 19. *Oportet iuſtum eſſe & humanum.*

Ignis è duorum teſtium ore prodiens de quo igne ſit explicandus.

Ad concionatoris efficaciā exprimendam ſignificanter dici, eum e ore ignem euomere.

Prętereà in ea phraſi, *Ignis exiet de ore eorum*; aduerte, vſitatam eſſe hanc loquendi rationem, eámque ad Euangelicum aliquem concionatorē vſurpari ſolere, aſſerendo eum ignem ore euomere.

A Hic tamen ignis eſt ſanctus & purus, qui figurabatur in illo igne, de quo dicitur Leuitici 9. 24. *Ignis à Domino deuorauit holocauſtum.* Ad hæc; ignis, quo Elias abſumpſit eos, qui ad illum comprehendendum aduenerant, erat ignis cæleſtis. quo Spiritus ſancti ignis denotatur. Atque de hoc ipſo igne ſermo eſt Apocalypſeos 17. 16 vbi in Romæ conuerſione, dicitur, *Ipſam igne cremabunt.* Et Apocalypſ. 20. 9 de ſimili conuerſione ſic habetur, *Deſcendit ignis à Deo de cælo, & deuorauit eos.* Quin imò non alius eſt ignis Chriſti pedū Apoc 1. & 10. Videantur quæ diximus in Prolegomenis notat 23. Et illud interim, quod ibi diximus, hîc etiam adnotetur, nimirum, B quamuis maximum inferatur beneficium peccatori, qui hoc igne ſuccenditur; hoc tamē beneficium eſſe pariter magnam vindictam: quippe peccatū ipſum Deo & virtuti infeſtū omnino deſtruitur. Quod verò textus ait, *ſic oportet eum occidi*; denotat, mortem hoc igne illatam, eſſe remedium efficaciſſimum ad vitam veram & permanſuram obtinendam. Quemadmodum de aue phœnice iactatur; eam igne conſumi, atque inde ſuperſtitem & vegetam reuiuiſcere.

C

T E X T V S.

Verſ. 6. *Hi habent poteſtatem claudendi cælum, ne pluat diebus prophetiæ ipſorum: & poteſtatem habent ſuper aquas conuertendi eas in ſanguinem, & percutere terram omni plaga, quotieſcunque voluerint.*

COMMENTARIVS.

In his duorū teſtium miraculis manifeſtè ad Moſis & Eliæ miracula reſpici.

HVIVS verſiculi verba, vt ſuprà iam vidimus, Eliam & Moſem deſignant. Quamuis textus D ipſe non perſpicuè affirmet, duos hoſce teſtes eſſe Eliam & Moſem; ſed ab illis ea miracula poſſe præſtari, quæ à Moſe & Elia fuiſſe præſtita ſacræ Literæ teſtantur. Verùm tamen idem penè eſt, ac ſi myſtici Moſes & Elias (de quibus hic agitur) deſignarentur. Prætereà textus ipſe iuxta ſenſum grāmaticum poſſet diuiſiuè ſumi, ita vt, quod dicitur, *Hi habent poteſtatem claudendi cælum, & percutiendi terram omni plagā*: ita intelligatur, vt vnicuique eorum ſua tribuatur pars: hoc eſt, myſtico quidem Eliæ poteſtas claudendi cælum; & Moſi myſtico poteſtas orbem percutiendi Ægyptiacis plagis. Attamē phraſis hæc, qua vtitur Apocalypſis, aliquid amE pliùs ſignificat; vtrique ſcilicet poteſtatem ineſſe & cælum claudendi, & terram Ægypti plagis mulctandi. Quapropter ad præcipuum ſenſum congruentius eſt, vt hoc ſecundo modo accipiatur; intelligaturque hac ratione efficacitatem illam, quæ ſub Moſis nomine tribuitur doctrinæ, non in ſola doctrina reperiri, niſi cum vitæ ſanctitate ſit coniūcta: nec etiam ſolum zelum, aut ſolam vitæ ſanctimoniam eſſe, quæ cælum claudere poſſit & recludere, vt deinceps conſtabit. Etenim nec zelus ſatis eſt, niſi cum ſapientia copuletur (ſancta enim ruſticitas ferè non prodeſt ceteris, vt ait Hiero-F nymus,) nec ſola doctrina res miras & excellentes præſtat. At egregia ſanctitas & doctrina præſtans vtraque inter ſe copulatæ & coniunctæ maximam habent vim ad ea efficienda miracula, quæ in textu referuntur.

Quomodo ſit explicanda poteſtas duobus teſtibus data claudēdi cælum.

Quod ad enumerationis ordinem ſpectat, primo quidē aſpectu videbatur Moſes priùs deſignādus, deinde

Cur priùs Elias videatur deſignari, deinde Moſes.

deinde Elias. Moſes enim prior fuit. Prætetquam quòd doctrina ſanctitatem vitæ præcedit. Nam priùs illuſtratur intellectus, quàm inflammetur voluntas. Nihilominùs tamen ſapientiſſimè priùs apponit textus Eliam, deinde Moſem: namque agitur de myſticis Moſe & Elia, deque Euangelica prædicatione, quæ ex vtroque componitur. In prædicatione autem certum eſt, exemplum antecedere doctrinæ: vt multi notant circa ea verba, *Cœpit Ieſus facere & docere.* Actuum 1. 1. ſiue vt quidam ſcitè proferebat, facète & docere.

Qua ratione duo teſtes cælum dicantur claudere.

Poteſtatem claudendi cælum.] Elogium planè Euangelicæ prædicationis (quæ ex admirabili vitæ exéplo, & ex præſtanti doctrina coaleſcit) illud eſt, quòd in eius ſit poteſtate cælum claudere, vt de Elia legitur. Id quod aptiſſimū eſt, vt ſignificetur, quanta mundo vniuerſo calamitas impenderet, ſi Dei ſerui ſe ſubtraherent, & ab Euangelio exéplo & doctrina prædicando penitus abſtinerent. Hoc etenim perinde eſſet, quaſi cęlū claudere, & cæleſtē rorē, verámq; pluuiā, quæ tellurē fæcūdat, omnino deficere, lege Deuteron. 32. 2. *Concreſcat, vt pluuia, doctrina mea, fluat, vt ros eloquium meum: quaſi imber ſuper herbam, & quaſi ſtilla ſuper gramina.* Multa poſſem ad eandem myſticam pluuiæ ſignificationem afferre; ceteris tamen omiſſis, verba Hiſpalēſis noſtri Archiepiſcopi D. Iſidori referre ſit ſatis in lib. de Mundo c. 33. *Pluuiæ* (inquit) *nubium eloquia ſunt Apoſtolorum, qui quaſi guttatim, abundantiſſimè tamen, doctrinæ fecunditatem infundunt.* Similia apud eundem verba leguntur c. 4. in lib. 1. Regum.

Euangelica doctrina quaſi cæleſtis ros.

Quo pacto ſint illa intelligenda: Ne pluat diebus prophetiæ ipſorum.

Ex dictis elicitur, verba illa, *Ne pluat diebus prophetiæ ipſorum*, non fore intelligenda in ſenſu (quod aiunt) compoſito, ſed in ſenſu diuiſo; nam ſi cæleſtis pluuia eſt ipſamet prædicatio, fieri neutiquam poteſt, vt vnà perſonet prædicatio ipſa, nec tamen myſtica ſit pluuia. Sed quia ipſorum prophetiæ tēpore (hoc eſt, quando concionantur) poſſent ab ipſa prædicatione ſibi temperare in hac prouincia, & in aliam Euangelij ſigna ac prædicationem inuehere; idcirco dicitur in ipſorum eſſe manu, quo tempore concionantur, non concionari; quod planè eſt ac terram aridam & ſitientem derelinquere.

De omnibus Ægypti plagis hic eſſe ſermonem.

Et poteſtatem habent ſuper aquas conuertendi eas in ſanguinem, & percutere terram omni plaga.] De omnibus Ægypti plagis ſermonem eſſe mihi facilè perſuadeo, quæ omnes vt pariter comprehenderētur, deſignatam exiſtimo priùs à textu fuiſſe primam, quæ fuit aquam in ſanguinem conuertere (de qua Exodi 7. 20.) deinde ceteras omnes fuiſſe comprehenſas verbis illis, *Et percutere terram omni plaga*; id eſt illis omnibus plagis, quæ conuerſionem aquarum in ſanguinem ſunt conſequutæ. Qui putant hæc omnia, ita vt ſonant, accipienda eſſe & intelligenda; aduertere deberent vtique, ſenſum huiuſmodi non eſſe ænigmaticum, nec cum ipſo cōtextu cohærentem: præſertim quia è diuinæ prouidētiæ ratione minimè eſt, peculiari alicui ſancto tantam patrandi miraculi copiam facere; vt pro libito, toties quoties (vt aiunt) omnia illa Moſis miracula ſine diſcrimine edat. Ceterùm ſi animaduertamus de Moſe, & Elia myſticis eſſe ſermonem (id eſt de apoſtolica prædicatione, quæ ex vtroque coagmētatur) facilè mox perſpicitur, quemadmodum miraculum illud claudendi cælum myſticè intelligitur; ita ſimiliter plagis Ægyptiacis myſticum hic fore ſenſum tribuendum; de quo legantur, quæ ſcripſimus ſuprà c. 8. not. 4. ad finem: quibus nunc addemus notationem aliam, quæ octaua huius capitis erit.

Quo ſenſu ſint hæ plagæ accipiendæ.

Priùs tamen notandum eſt, in hac plagarum poteſtate alludi ad Moſis virgam, & ad verba illa Pſ. 109. 2. *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion.* Quo ex loco conſtat Euangelicæ prædicationi myſticam Moſis virgam à ſacra Scriptura dari, necnon poteſtatem myſticè per illam omnes Ægypti plagas inſtaurandi; vt in illius Pſalmi explicatione planum fiet.

NOTATIO VIII.

De myſtica plagarum Ægypti ſignificatione.

DVAS inprimis ob res vſurpat Apocalypſis alluſionem ad Ægyptiacas plagas. Primo ad agendum de bello, quod diuina prouidentia cum Iudæis & Gentibus geſſit, per ſimilitudinem belli illius, quod Ægyptiis intulit, vt Iſraeliticum populum ex eorum educeret poteſtate: de quo agitur capite 8. & cap. 16. vt diximus c. 8. notatione quarta. Deinde vt explicet ingentem poteſtatem myſticam, quam duo Chriſti teſtes habent (hoc eſt Euangelica prædicatio, quæ ex admirabili exemplo, & doctrina excellenti compingitur) ad mira & inaudita facinora patranda. Eapropter c. 11. Apocalypſeos apponitur alluſio ad Moſis virgam, & ad maxima miracula, quæ Moſes per illam edidit. In hoc enim ſenſu dicuntur duo Chriſti teſtes eſſe potentes ad aquas in ſanguinem conuertendas, & ad terram plagis omnibus (ſcilicet Ægytiacis) percutiendam.

Cur Apocalypſis alluſionem ad Ægypti plagas vſurpet.

Quod peccatorū ſupplicium propriè ad prædicationem Euāgelicam ſpectet.

Deinde ad Euangelicam prædicationem non propriè ſpectat peccatorum ſupplicium, proprias immittendo plagas. Atque ideo, quod textus ait, *Hi habent poteſtatem conuertendi aquas in ſanguinem, & percutiendi terram omni plaga,* myſticè debet intelligi neceſſariò: id eſt, aut de plagis myſticis, aut de figurata veras plagas immittendi ratione. In aliqua ergo plagarum huiuſmodi (vt in conuerſione aquæ in ſanguinem) habita myſtici ſenſus ratione, videbimus plagam illam verè immitti ab ipſa Euangelij prædicatione. In aliis verò, vt magna cum emphaſi & elegantia dicantur duo Chriſti teſtes terram omni plaga percutere; ſatis erit, ſi oſtendamus Apoſtolicam prædicationem eſſe valde efficacem ad enunciandas & retegendas hominibus eas plagas, quas patiebantur quidem, nec tamen agnoſcebant: nimirum, quia ipſis hominibus proponit ob oculos, & aſpicienda offert; quæ iidemmet, cùm perpetrarentur, non aduertebant; ſcilicet eos per infidelitatem plagis huiuſmodi ſubiici; Chriſtique crucem eſſe, quæ illos ab iis plagis poſſit eripere. Atque hic idoneum habet locum loquutio illa, quæ alias ad res à multis vſurpatur, videlicet ſæpe in ſacris Literis tunc aliquid fieri dici, cùm manifeſtatur. Et tunc præſertim hæc phraſis continet proprietatem, quando rei illius declaratio maximam ſecum affert admirationem. Tunc enim rectè tribuitur effectus ei, qui illum reddit manifeſtum ſiquidem antea ignota res erat, & eius manifeſtatio maximi fuit momenti opus, quod inter ingentia miracula referatur. Ad hæc, eleganter dicitur Euangelicus prædicator peccatores verberare atque percutere, cùm eis ſua ſcelera in oculorum conſpectu ſubijcit, & quaſi in propatulo oſtendit, atque in ea acerrimè inuehitur. Hoc ergo eſt, quod textus ait, *Percutere terram omni plaga.* Hoc ita conſtituto, plagæ, quas Deus in Ægyptum immiſit, ſunt omnino decem (de quibus latè agitur in Exod. c. 7. vſque ad 12.) quæ hoc ordine numerantur. Prima eſt, *Aqua conuerſio in ſanguinem.* Secunda, *ranæ.* Tertia, *cyniphes.* Quarta, *muſca canina.* Quinta, *peſtis animalium.* Sexta, *vlcera veſicarum.* Septima, *grando.* Octaua, *locuſtæ.* Nona, *tenebræ.* Decima, *mors primogenitorum.*

Quo ſenſu dicantur duo teſtes terram omni plaga myſticè percutere.

Euangelicus concionator quando dicatur peccatores diuerberare.

Decem Ægypti plagæ per ordinem annumeratæ.

De myſtica harum omnium plagarum ſignificatione multa video ab interpretibus ſparſim dici, & ferè omnia à noſtro Pererio congeri ſuo in Exodum commentario.

Quando myſtica plagarū Ægypti ſignificatio debeat indagari.

Ceterùm meâ ſententiâ minime facit ſatis explicatio illa, quę plagarum ſingulas ſeorſum ſumit, eáſque ad idoneam aliquam cogitationem ita applicat, vt nullam omnino ducat rationem explicationis huiuſmodi, quę vniuerſam decem plagarum ratiocinationem per ordinem ad decem myſticas plagas aptè applicet, in quibus idem cernatur ordo. Etenim ſi *omnia in figura contingebant illis*, iuxta Pauli pronunciatum: quis dubitet, in ea decem plagarum hiſtoria fuiſſe Spiritus ſancti mentem, vt alius myſticarum plagarum denarius figuraretur: & illi pariter ordini plagarum decem à Deo in Ægyptum illatarum peculiare myſterium ineſſe? Nequaquam ergo fuit ſatis, ſi plagæ ſingulæ concionatoriè ad aliquid morale accommodentur, niſi omnis illarum ſeries, numerus & ordo ad rem Spiritus ſancti mente dignam applicetur. Ac demum eiuſmodi eſſe applicationem oportet, vt ſi veriſſima illa decem plagarum narratio hiſtorica per meram fuiſſet fictionem & ænigma excogitata; appareret ſanè illam ſapienter ſatis fuiſſe confictam ad myſterium illud præſignificandum, quod diuinus Spiritus in plagarum numero atque ordine occultauerit.

Myſtica D. Auguſtini explicatio de decem Ægypti plagis.

Hoc explicationis genus vix aliquis (quod quidem viderim) in decem Ægypti plagis fuit auſus meditari. Conſtat tamen in D. Auguſtino maximè fuiſſe in optatis. Scripſit enim tom. 9. tractatum de decem plagarũ conuenientia cũ decem præceptis Decalogi. Vbi præcepta decem conſiderat ſanctiſſimus Doctor, veluti decem medicamenta plagarum totidem, quæ in decem Ægypti plagis figurentur. Quòd ſi Auguſtini applicatio aliquanto eſt violentior: ex eo ipſo infertur, quam apud ſe firmiter D. ipſe Auguſtinus ſtatuerit, in decem Ægypti plagarum ſignificatione ordinẽ quæri oportere: quandoquidem ad ipſius inquiſitionem aſpirauit, quantumuis, quæ ſibi occurrit, non nihil coacta videretur. Quemadmodum quia certò exiſtimabat, quidquid in opus ſex dierum partitur Geneſ. 1. à Deo fuiſſe vno eodemque momento conditum, non dubitauit violenter explicare, qua ratione in illo ſex dierum opificio diſtingueretur manè & veſpere. Minus enim inconueniens fore reputauit, violentam adhibere declarationem, quàm concedere in creatione paulatim Deum, & quaſi pedetentim proceſſiſſe. Sed de ea nos quæſtione alibi fortaſſis agemus. In applicatione verò decem plagarum iuuabit procul dubio diui Auguſtini deſiderium, & plagarum eiuſmodi myſterium prouehet, qui applicatione non quidem coacta ac violenta, ſed apta & congruenti oſtenderit, decem Ægypti plagas conſequenti ordine reſpondere decem plagis, quas Euangelica prædicatio in infidelibus & peccatoribus detegit. Quibus ex plagis diuinus Spiritus verum liberat Iſraelem, hoc eſt, bonos & ſtrenuos Chriſti cultores.

Denarius plagarũ numerus appoſitus ad plagarũ in peccatores immiſſarũ multiplicationẽ.

Imprimis ergo quod ad numerum denarium attinet; vt ſignificetur infidelium & peccatorum plagas eſſe complures, facilè perſpicitur, quàm fuerint congruenter ad denarium numerum redactæ: qui numerus multiplicationis eſt proprius. Quamobrem licèt difficile non admodum eſſet, plagas ſceleratorum hominum ad numerum aut maiorem aut minorem reuocare: eleganter tamen & ſignificanter denario ſunt numero comprehenſæ. Huiuſmodi autem reductio & ad prædictum numerum reuocatio quàm fuerit idonea & conſentanea, ex ipſa enumeratione conſtabit.

Auctoris ſententia de myſtica Ægypti plagarum ſignificatione.

Iis igitur prætermiſſis, quæ à nonnullis Doctoribus de decem plagarum myſterio diſputantur, noſtra declaratio hiſce decem plagis myſticis coërcetur. Prima eſt, *infidelium & improborum hominum diſcordia*. Secunda, *rixæ & tumultus*, qui ex ipſa diſcordia dimanant. Tertia, *curæ & ſolicitudines*, quæ mundanos homines diſcruciant. Quarta, *iræ atque odia*, quibus æſtuant. Quinta, *expetita voluptas & oblectamentum* in rebus ipſis, quas poſſident, minimè inuenta, atque adeò rerum poſſeſſarum inutilitas. Sexta, *conſcientiæ ſtimuli ac morſus*. Septima, *obſtinatio in ſuis ſceleribus*. Octaua, *concupiſcentiæ tyrannis*. Nona, *miſeranda cæcitas*, in qua iacent. Decima, *ſuarum animarum damnatio*.

Has miſerias quicunque attentè perpenderit, animaduertet, improbos homines & infideles illis miſerè conflictari: nec tamen ſpiritales viros earum contagione maculari. Illi enim ſunt verus Iſrael Dei, de quo Paulus agit. Et quamuis mundanorum hominum plagæ poſſint ad numerum latiorem reduci; hæ tamen decem ſunt inter ſe diſtinctæ, & ceteras omnes comprehendunt, à quibus Deus verum liberat Iſraelem, & ſpiritalem Ægyptum percellit.

Explicatur ſuprà traditus myſticarum plagarũ ordo.

Vt ad earum ordinem veniamus, aduerte inter mundi plagas iure optimo à diſcordia initium ſumi. Nam in magno aliquo hominum cœtu, quod imprimis expetitur, concordia eſt: quippe reipub. ſpeciem ac formam ea vna inducit. Deinde animorum diſcordiam ſubſequuntur *contentiones & rixæ & animoſitates*, vt loquitur Paulus. Tertiò, ambitionem ſequuntur curæ & anxietates. Quartò, vbi res non ſuccedit, ecce tibi indignationes, iræ, atque odia ingruunt. Quintò, ſi proſperè accidant res, quando ſcilicet aliquis voti ſui compos euadit (vt ſi rei familiaris copiam adipiſcatur) quietem & tranquillitatem quam exquirebat non reperit; quod eſt nucem ſine nucleo inuenire. Sextò, ex eo quòd iniuſtè & inordinatè, quod optabat, improbus conquiſierit, (ſiue illud aſſequatur, ſiue non,) ſequuntur inde acerrimi conſcientiæ morſus & ſtimuli. Septimò, quantumuis ſcelerum conſcientia exagitetur impius, eam miſeriam alia maior adhuc ſubſequitur, nempe cordis obſtinatio & pertinacia; qua obduratur, vt in ſua infelicitate ac miſeria perſiſtat. Octauò, huic cordis duritiæ ſuccedit vehemens concupiſcentiæ tyrannis; qua peccatores miſeri ſuis deſideriis, vt carnificibus duriſſimis, traduntur. Nonò, huiuſmodi concupiſcentiæ tyrãnidem excipit miſerabilis cæcitas, quæ iure optimo cum ſubterraneis ſcrobibus & obſcuriſſimis cuſtodiis comparatur; in quibus captiui Chriſtiani apud Mauros arctiſſimè detinentur. Decimò, has demum miſeriarum & infelicitatum facies claudit finis planè miſerabilis, cum ſcilicet improbus lethali ſcelere conſtrictus decedit, ipſiuſque anima in barathrum æternis ignibus crucianda detruditur.

Obiectio contra prædictũ plagarũ ordinem.

Huic tamen ordini aliquis ſe ita opponet: ſi ordo ſeptem plagarum, quibus Deus affecit Iudæos, eſt ille, quem cap. 8. A propoſuimus (nimirum Fames, Bellum, Peſtilentia, Ignorantia, Concupiſcentiæ, Iræ, & Obduratio,) aut Apocalypſeos ordo confuſus eſt atque permiſtus; aut ordo myſticarum decem plagarum, quas modò recenſuimus, legitimus non eſt: quia illarum ſeptem plagarum ordo minimè conſonat cum ordine decem plagarum Exodi, vt ex ſe patet manifeſtè. Etenim præterquam quod in Apocalypſi præcedunt Fames, Bellum, & Peſtilentia, quæ hic omittuntur, in Apocalypſi quidem concupiſcentias antecedit ignorantia, & iras atque odia, concupiſcentiæ, iræque ipſæ, obdurationem. In eo autem decem plagarum ordine, quem modò præſcripſimus, iræ præcedunt cordis duritiem; hæc concupiſcentiæ tyrannidem; quæ tenebras ignorantiæ anteuertit.

Enodatio ſuperioris difficultatis.

Ad hæc reſpondeo nonnullis propoſitionibus. Prima eſt: B congruentiſſimum fuiſſe plagas à Deo inflictas Iudæis ad ſeptenarium numerum reuocari, vt ſuo loco vidimus. In illis autem plagis non facienda erat ſolùm mentio ſpiritalium plagarum, quibus Deus infideles omnes & ſceleratos punit; ſed etiam earum, quæ propriæ erant atque corporeæ, eiuſmodi ſunt Fames, Bellum, & Peſtilentia. Vt enim Deus ſui altiſſimi conſilij rationem oſtenderet, vtque Iudaici populi perfidia magis magiſque appareret, voluit ſupplicia illa, quæ in Iudaicum populum immiſit, non ſolum ſpiritalia eſſe, ſed etiam corporea, vt Famem, Bellum & Peſtem.

Qualis ſit ignorantia, quæ inter ſeptẽ Iudæorũ plagas quartum locum occupauit.

Secunda ignorantia, quæ inter ſeptem Iudaici populi plagas quarto loco conſtruitur, non eſt ſpiritalis ignoratio, in qua generatim ſunt infideles omnes immerſi: ſed peculiaris alia miſeria, per quam tertia cæleſtis lucis parte priuati ſunt, vt ſuo loco explicatum eſt.

In tribus poſtremis Iudæorum plagis hæc omnes decem quodãmodo includi.

C Tertia, in tribus poſtremis plagis ex ſeptem illis Iudæorum propriis clauduntur quodammodo omnes decem plagæ, quas nuper expoſuimus. Nam ad plagam deſideriorum cordis reducuntur diſcordia, contentiones, curæ, fluxarum huius vitæ rerum vanitas, concupiſcentiæ tyrannis & miſerabilis cordis cæcitas. Quapropter ad has omnes infelicitates ſub vno eodẽmque ſymbolo pariter figurandas excogitatæ ſunt monſtroſæ illæ locuſtæ, c. 9. Apoc. In eáque pictura cernimus cæcitatis fumum ex imo puteo aſcendentem, & vultuum placidorum fraudulentiam, nec non dentes, quibus rodunt, ac mordent, & acutos caudarum ſtimulos. In plaga item irarum Apocalypſeos includuntur ſimiliter conſcientiæ morſus & ignorantiæ fumus; vt vidimus in deſcriptione equorum, ſiue furiarum capitis noni.

Cur in ſeptẽ Iudæorũ plagis plagæ cõcupiſcentiarum præcedat ſubtractionem tertiæ partis lucis.

Quarta: vt oſtendatur, ignorantiam antecedere concupiſcentiis atque iris, D ex hiſque ignorantiam ipſam multiplici incremento augeri, ſapienter in Apocalypſi obſcuritas tertię partis lucis plagas concupiſcentiarum & irarum antegreditur: & in Exodo eaſdem iras & concupiſcentias tenebræ mox palpabiles conſequuntur.

Cur item in eiſdẽ Iudæorum plagis, concupiſcentiæ antecedant iras.

Quinta: vt denotetur, concupiſcentias præcedere iris, & obdurationi; nec non in obſtinato peccatore tyrannidẽ concupiſcentiæ obſtinatione ipſa vehementer excreſcere: ad hoc, inquam, ſignificandum congruenter in Apoc. concupiſcẽtiæ antecedunt iras atque odia, (præſertim, quia ibi potiſſimum attendebatur Iudæorum Eccleſiam perſequentium furor, qui ex effrænatis eorum concupiſcentiis duxit originem.) At in Exodo poſt irarum & indignationum plagam depingitur cordis obduratio, quam ſequitur crudelior concupiſcentiarum cordis tyrannis. Et hanc etiam ſæuiorem tyrannidem ſubſequitur confirmatio in ipſa obduratione, de qua Apocalypſis agit: in eáque obdurationis perpetuitate includitur animæ damnatio.

E Sexta: ex iis, quæ diximus hactenus, elicitur, idoneè ſatis ſeptem Apocalypſeos plagas ordine ibidem expreſſo enumeratas fuiſſe: nihilominus decem myſticas Exodi plagas eo ordine, quẽ nuper tradidimus, rectè conſiderari. Quare, quicunque ordinem attentè inſpexerit, animaduertet eſſe verũque legitimum & Spiritus ſancti ſapientia dignum.

Reliquum eſt, vt breuiter attingamus ſingularum ex decem Ægypti plagis applicationem ad myſticam eam plagam, quam ſuo ordine reſpiciunt.

Redditur apta ſingularũ myſticarum ratio, & cum propriis Ægypti plagis per ordinem cõferuntur.

Primò igitur ad infidelium diſcordiam innuendam nihil aptius, quàm aquarum potabilium conuerſio in ſanguinem. vt fuſiùs explicabitur c. 16. in plaga tertia (vbi notabimus, Euangelica prædicatione diſcordiam in terrarum orbẽ fuiſſe inuectam, vt Chriſtus antea prædixerat.) Hic ſatis ſit ad- F uertere, ſanguinem eſſe belli ſymbolum, vt vidimus c. 8. in plaga ſecunda: & bellum quidem Iſraelitico populo à Gentibus illatum ritè in mari ſanguineo denotatur. Ad domeſticum verò & inteſtinum bellum figurandum aptiſſimæ ſunt aquæ potabiles in ſanguinem conuerſæ. Sic enim ſignificatur, diſcordiam in intima reip. viſcera ac venas ſerpere.

Cõtentionibus & rixis, ranæ.

Secundò: ad contentionum, rixarum & animoſitatum ſignificationem quis non videat appoſitum eſſe ſymbolum ranas & importunum earum clamorem? Dicemus de hoc ſymbolo latius c. 16. in ſexta plaga.

Curis, culices.

Tertiò: curarum numeroſa multiplicitas, quæ licèt rerum minimarum ſint, animum tamen excruciant, &

ſan

ſanguinem exugunt, nec eas valet homo à ſe excutere: ad huiuſmodi, inquam, ſignificationem eleganter applicatur culicum plaga, qui pungunt & angunt aculeis, & rauco murmure torquent.

Iræ & indignationibus œſtros ſiue aſilos.

Quartò: iræ & indignationes per œſtros ſiue aſilos optimè figurantur, quorum effectus atque ictus furioſi ſunt: vnde & œſtro perciti, videntur ij, quos pungunt.

Rerum temporalium vanitati, pecorum internecionem.

Quintò: vanitas rerum ac bonorum huius vitæ, in quibus optata tranquillitas minimè reperitur, in pecorum internecione figuratur egregiè. Nam qui re familiari abundat, eius tamen ope ac ſubſidio impendentes calamitates ſubterfugere neutiquam poteſt, nec ad veram animi voluptatem peruenire: nam illi res familiares atque fortunæ perinde ſunt, quaſi mortuæ eſſent, cum nulli ſibi viui eſſe poſſint aut vtilitati, ſed impedimento potiùs, damno & detrimento.

Conſcientiæ morſibus vlcera veſicarum.

B Sextò, conſcientiæ morſus & interior animæ confuſio ac perturbatio non ineptè denotantur in veſicarum vlceribus, quæ dolorem ſecum, pudorem & horrorem afferunt. De qua plaga dicemus iterum c. 16. in plaga prima. Hic ſolùm addo, Proſpero & Ruperto hanc plagam vlcerum veſicarum eſſe adulterorum pœnam.

Obdurationi grandinem.

Septimò: per grandinem obduratio conuenienter ſignificatur, vt videbimus in fine huius capitis vndecimi, & in plaga ſeptima capite decimo ſexto.

Concupiſcentiæ locuſtas.

Octauò, per locuſtas vidimus iam capite nono mirificè concupiſcentiæ tyrannidem figurari.

Animorum cæcitati tenebras.

Nonò: ad maximam animorum cæcitatem indicandam, qua infideles & peccatores hallucinantur, quid clarius ipſiſmet Ægypti tenebris? Quare Auguſtinus de concupiſcentiæ tenebris exponit.

Aeternæ damnationi mortē primogenitorum.

C Poſtremò: ad animarum damnationem optimum etiam eſt ſymbolum mors primogenitorum (atque hoc fortaſſis indicat primogenita mors.) Namque vt primogenitus eſt in paterna domo princeps, ſic animus in vnoquoque homine.

Cur, cùm malefici Ægypty primā & ſecundam plagas fuerint imitati, tertiam & ſequentes imitari non potuerint.

Cùm hucuſque explicauerim decem Ægypti plagarum myſterium in meæ applicationis confirmationem: illud appendicis loco iuuat annectere, quod mihi haud exiguæ voluptati fuit, nimirum, quid habeat myſterij quod dicitur Exodi 8. 18. in cyniphum ſiue culicum plaga, *Feceruntq; ſimiliter malefici incantationibus ſuis, vt educerent cyniphes, & non potuerunt. Et dixerunt malefici ad Pharaonem, Digitus Dei eſt hic.* Vbi notandum eſt, in prima plaga conuertendi aquam in ſanguinem dici Exodi c. ſeptimo numero vigeſimo ſecundo, *Feceruntq; ſimiliter malefici Ægyptiorum incantationibus ſuis.* Id quod in ſecunda item plaga ranarum di- D citur quoque Exodi capite octauo numero ſeptimo. *Fecerunt autem & malefici per incantationes ſuas ſimiliter, eduxeruntque ranas.* In tertia tamē plaga, & in ceteris deinceps, Ægyptiaci malefici cæleſtem plagam æmulari non potuerunt. Deinde notandum eſt ex eo quod textus ait in prima plaga, apparere, quemadmodum malefici cæleſtem plagam in terra Geſſen imitari contenderint. Patet hoc; nam cùm extra terram Geſſen tota aqua potabilis fuerat in ſanguinem conuerſa, neceſſe ergo erat ad Moſaici illius miraculi imitationem pergere ad terram Geſſen, vbi vera & germana aqua remanebat ab eiuſmodi metamorphoſi immunis.

Quibus præmiſſis, huiuſmodi myſterium, quòd ſcilicet Dæmon ſuis technis aliquo modo potuerit primam & ſecundam plagam imitari in terra Geſſen, tertiam & reliquas non item: huius, inquam, rei myſterium, meo iudicio, illud E eſt, quia in terra Geſſen, id eſt, in ſpiritualibus viris eo dæmonis aſtutia & malitia peruenit, vt primam & ſecundam plagas ex plagis decem myſticis æmuletur. ceteras autem plagas imitari nequaquam poteſt. Ita enim plerumque videmus accidere, vt inter viros pios contentiones, aliquot atque diſcordiæ exoriantur, quas dæmon excitare & accendere conatur ſub zeli aut diuini obſequij prætextu. Enimuerò tota hæc dæmonis machinatio & fraus, præterquam quòd vera omnino plaga nō eſt, ſed ipſius ſpeciem præfert, ſecundā plagam non prætergreditur. Etenim licet cum vero Dei obſequio ſtare poſſit ſententiarum diuerſitas, & nonnullæ minoris momenti diſſenſiones, dum quiſque in ea perſtat ſententia, quam rectam & rationi conſentaneam eſſe iudicat. verùm tamen inter pios & ſpiritales viros non res eò deducitur, vt curas ſecum, anxietates, odia, cæcitatem & obſtinationem trahat. Huiuſmodi enim infelicitates, & veras ani- F mi miſerias recti homines atque integri ne in ſpecie quidem patiuntur.

Scrupulos ad animorum medicinam à Deo ſæpè immitti.

Si autem ſcrupuli aliquam præ ſe ferunt conſcientiæ morſuum ſpeciem: id ſane longè eſt diuerſum ab acerrimis animi ſtimulis ac vehementi mentis perturbatione, qua ſcelerati exagitantur. Nec tamen hęc inter plagas, ſed inter animæ potiùs medicamenta à Deo ſapienter probis hominibus adhibita referendum eſt, ſiquidem (*bonarum mentium eſt* vt ait Gregorius) *ibi culpam timere, vbi culpa non eſt.*

Quid Deus tantā plagarum multitudine in Ægyptios effuſâ ſignificare voluerit.

Hactenus de myſtica plagarum Ægypti ſignificatione. In ipſa verò hiſtoria propterea tantam Deus plagarum diuerſitatem immiſit, vt oſtenderet, res creatas omnes aduerſus Dei hoſtes arma capere, & bellum apertum indicere, vt habetur Sapient. cap. quinto, numero decimo octauo & vige- A ſimo primo, & capite decimo ſexto numero decimo ſeptimo, vbi litteralis eſt ſermo de Ægypti plagis. Atque ita Nilus (quem Ægyptij vt Deum venerabantur) ſanguineo infectus colore cernitur. Deinde in ranis & culicibus declaratur, non Deo opus eſſe crocodilis, aut immanibus aliis piſcibus ad bellum ſuis hoſtibus inferendum: ſed ſatis ſibi ſupérque eſſe ranarum & culicum exercitum.

Non ſecùs ex terreſtribus animalibus ſeligit Deus, ex noxiis quidem non iam leones aut tigrides, ſed œſtros aut aſilos. Ex vilibus autem (qualia ſunt pecora) ea deſumitur plaga, qua animalia ipſa intercidant: at ex humanis corporibus exoritur plaga vlcerum acerbiſſimorum, quæ dolorem pariter & pudorem ſecum afferant.

Tandem aeris & ignis plagæ ſunt fulmina, grando, locuſtæ, & tenebræ horribiles. Nam locuſtas adduxit ventus B vrens. Ac poſtremò plaga decima Angelorum miniſterio fuit inuecta.

TEXTVS.

Verſ. 7. *Et cùm finierint teſtimonium ſuum, beſtia, quæ aſcendit de abyſſo, faciet aduerſus eos bellum, & vincet illos, & occidet eos.*

COMMENTARIVS.

C NON permiſit Deus Iudæorum nequitiam aduerſus duos Chriſti teſtes præualere: quandiu teſtes ipſi integrè & cumulatè nondum perhibuerant teſtimonium, cuius gratia miſſi fuerant. Ita enim decebat Dei prouidentiæ oſtenſionem. Atque id ſignificatur verbis iis, *Cum finierint teſtimonium ſuum.* Verbum Græcum eſt τελέσω, quod proprè ſignificat perficere & ad finem vſque perducere. In rebus item ſacris ſignificat celebrare & peragere: vt ex Herodiano atque Dionyſio Areopagita notant dictionaria. Forſan ergo in præſenti D agitur de Euangelij prædicatione, vt de ſacrificio quodam: quemadmodum Paulus loquitur ad Romanos 15. 16. *Vt ſim miniſter ſanctificans Euangelium Dei.* εἰς τὸ εἶναί με λειτουργὸν ἱερουργοῦντα τὸ εὐαγγέλιον, hoc eſt, *Sacra functione circa Euangelium fungens.*

Quid iis innuatur verbis, Cùm finierint teſtimonium ſuum.

Beſtia, quæ hic dicitur de abyſſo aſcēdere, quænam ſit.

1. Opinio explodītur de maris beſtia, de qua cap. 13.

Beſtia quæ aſcendit de abyſſo.] Hoc nomine nonnulli putant deſignari maris beſtiam, de quo agitur c. 13. in qua opinantur alij Antichriſtum, alij Romanum Imperium figurari. Quamobrem ad eam, quam perſequimur, acoluthiam, ineſſit difficultas quorſum beſtiæ maris hîc mentio fiat: ſi- E quidem in hoc capite iuxta noſtram explicationē de Romani Imperij perſecutione non agitur, ſed de illa, quam Iudæi in Eccleſiam concitarunt. Vt huic difficultati faciamus ſatis, exiſtimabit quiſpiam, aptè hîc dici poſſe, Iudæos in ea perſecutione aduerſus Chriſti Euangelium coortâ, vi atque potentia Romanorum vſos fuiſſe; atque adeò ex eo tempore Romanum Imperium in Pilato, Herode, Feſto atque aliis ſeſe Euangelio oppoſuiſſe. Ipſe tamen non in eas redigor anguſtias, vt hanc loquendi rationem acceſſere opus ſit: quippe qui pro certo habeam, hanc beſtiam, quæ in textu dicitur bellum aduerſus duos Chriſti teſtes geſsiſſe, F non eſſe maris beſtiam, de qua agitur c. 13. ſed eſſe locuſtas capitis noni.

Auctoris expoſitio de locuſtis, de quibus ſuprà.

Ac primùm nullius difficultatis eſt, de locuſtis in ſingulari numero eſſe ſermonem. Quin imò hæc eſt familiaris ratio loquendi de locuſtis, vt patet Exod. 10. 4. *Ego inducam cras locuſtam.* Et ſimiliter numero 12. & 19. & 3. Regum 8. 37. & 2. Paral. 6. 28. & c. 7. 13. item Pſalm. 104. 34. Prouerb. 30. 37. Eccleſiaſtæ 12. 5 Ioel 1. 4. & c. 2. 25.

Deinde certum eſt locuſtæ congruere nomē beſtiæ. Lege Sapient. 16. 1. *Per multitudinem beſtiarum*

Singularis pro plurali frequens in ſacris.

exterminati ſunt. Et paulò infrà; *illos enim locuſtarum & muſcarum occiderunt morſus.* Ad hæc, Græca vox, quę reſpondet beſtię eſt θηρίον, & Ælianus Araneum etiam appellat θηρίον. Dioſcorides autem, Hippocrates & Galenus lumbricos etiam. Et apud medicos peculiariter dicitur, θηρίον, quod ictu, morſuve venenum relinquit. Conſtat autem locuſtis Apocalypſeos caudas ſcorpionum ineſſe.

Nomē Beſtiæ locuſtis in Scriptura familiare.

Abyſſi nomē hic pro alto puteo ſumi.

Tertiò, textus ipſe expreſſe ait, *Beſtia quæ aſcendit de abyſſo.* Et quamuis alibi abyſſi nomen pro mari etiam ſumatur interdum: Apocalypſis tamē aperte diſtinguit abyſſum à mari; abyſſum enim vocat puteum, vt patet cap. 9. n. 1. 2. & 3. Itaque apud Apocalypſin figura abyſſi eſt inſtar putei profundi. Conſtat autem ex abyſſi puteo locuſtas aſcendiſſe. Nam aperto puteo, *Aſcendit fumus: & de fumo exierunt locuſtæ in terram.*

Quartò, nomen beſtiæ Græcè fixum habet articulum: quod argumento eſt de beſtia illa præceſſiſſe ſermonem. Nam in cap 13. quando maris beſtia primò nominatur, nullus ei præponitur articulus: nec beſtiæ etiam terræ, quando primò in eodem cap. 13. exprimitur.

Obiectio aduerſus prædictam expoſitionem.

Ex his ergo mihi certum eſt, textum hic agere de locuſtis cap. 9. Opponet tamen nobis aliquis; de locuſtis illis dicitur cap. 9. 4. *Præceptum eſt illis, ne læderent fœnum terræ, &c. niſi tantùm homines, qui non habent ſignum Dei in frontibus ſuis*: ac proinde non videtur hoc in loco ſermo eſſe de illa Beſtia; cùm perſpicuè dicatur de beſtia abyſſi; *Faciet aduerſus eos* (id eſt duos Chriſti teſtes) *bellum, & vincet illos, & occidet eos.*

Reſpondetur obiectioni.

Reſpondetur; locuſtæ cap. 9. (vt ſuo loco vidimus) ſignificant Iudaici populi concupiſcentias quæ quidem ex Iudæis eos ſolùm lædebant, qui Dei ſigno in ſuis frontibus non erāt notati: in eos enim verè immittebantur. Licèt autem dicatur abyſſi beſtia bellum geſſiſſe aduerſus Chriſti teſtes, eóſque ſuperaſſe & obtruncaſſe: id tamen non egit bellua immediatè in eos irruendo, ſed mediatè; nimirum Iudæos contra ipſos Chriſti teſtes incitando. Et quidem damnum inferunt feræ illæ locuſtæ illis, in quos per ſe ipſas irruunt; id eſt, in eos, quos tradidit Deus in deſideria cordis eorum. At familiares Chriſti ſeruos, quos perſequuntur concupiſcentiæ in Chriſti hoſtibus dominantes, licèt bello oppugnent, vincant & occidant; nō tamen verè ac propriè lædunt. Illud enim verum eſt damnum & detrimentum deplorandum quòd in hominum animis & cordibus concupiſcentiæ ipſæ regnant ac dominantur. Quod damnum, vt conſtat, minimè inferunt Chriſti ſeruis, quando in eos ſuſcitant bella.

Quàm rectè dicantur locuſtæ facere contra Dei teſtes bellū.

Præterea eadem phraſis, *Faciet aduerſus eos bellum,* elegāter huic ipſi ſenſui aptatur. Reges enim ſunt, qui bellum gerunt, nō quidem per ſe ipſos, ſed per ſuos milites; dum eis ſua iuſſa & imperia exequenda indicunt. Eâdem ergo ratione, qua Iudæis concupiſcentiæ imperitabant, dicuntur aptè intuliſſe bellum Chriſti teſtibus, videlicet ſubditam ſibi gentem in eos commouendo. Simili locutione ſignificāter diceretur impura libido geſſiſſe bellum in Ioannē Baptiſtam, ſcilicet Herodiadem & Herodem concitādo aduerſus illum. Manifeſtum autem eſt, fluxarum rerum & caducarū concupiſcentias, quæ in Iudæorum cordibus regnabant, fuiſſe potiſſimas duces, quæ Iudæos ad Chriſti ſeruos perſequendos excitarunt, immiſerunt, cōpulerunt. Videatur Iacobi 4. 1. *Vnde bella in vobis? nonne hinc, ex concupiſcentiis veſtris, quæ militant in membris veſtris.*

Et vincet illos, & occidet eos.] Quando tyrannis & immanitas miniſtris Euāgelij potētior eſt ac robuſtior, vt eos in exiliū atque adeò infra mortuos amandet; tunc magna cum elegantia dicuntur Veritas & Sanctitas vinci atque occidi. Et hac ratione loquitur Daniel cap. 8. verſ. 12. *Proſternetur Veritas in terra.* Et Iſaias cap. 59. num. 14. *Corruit in platea veritas.*

TEXTVS.

Verſ. 8. *Et corpora eorum iacebunt in plateis ciuitatis magnæ, quæ vocatur ſpiritualiter Sodoma & Ægyptus, vbi & Dominus eorum crucifixus eſt.*

COMMENTARIVS.

SVNT qui ex his verbis inſerant, Antichriſtum Ieroſolymis regnaturum fore, atque ibi interfecturū duos Chriſti teſtes Henochum & Eliam: de qua explicatione vide Bellarminum to. 1. l. 3. de Rom. Pont. c. 13. & Maluendam de Antichriſto l. 9. Alij ſunt, qui ſibi perſuadent, hīc non eſſe ſermonem de Ieroſolyma in literali ſenſu, ſed generatim de vrbe Euāgelio inimica; hoc eſt de ea, quā Auguſtinus appellat Babylonem, vel etiam de Roma Ethnica. Ad cuius probationem afferunt, vbi Chriſtus ab hominibus offenditur, illum ibidem crucifigi: iuxta illud ad Hebræos 10. 29. *Deteriora meretur ſupplicia, qui filium Dei conculcauerit, & ſanguinem teſtamenti pollutum duxerit.* Item ad Galat. 3. 1. *In vobis crucifixus, &c.* Atque hanc ſecundam expoſitionem ſequuntur Paula & Euſtochium tom. 1. Diui Hieronymi epiſt. 17. cap. 4.

Num hic Sodomæ & Ægypti nomine ſignificetur Ieroſolyma?

Vera ſententia affirmāt.

Nihilominus certum exiſtimo agi in hoc loco de Ieroſolyma; atque adeò hunc verſiculum cogere, vt ſeptem omnes tubarū plagæ ſint illæ, quibus Deus mulctauit Iudæos, Chriſtū ipſiúſque doctrinam reijcientes, vt latè expendimus in prolegomenis notat. 12. Quin imò acoluthia etiam & recta præcedentiū capitū applicatio dilucidè oſtendunt, ſermonem hic eſſe de Ieroſolymorum vrbe; id, quod clarè item probat illa Ioannis periphraſis, *Ciuitas magna, quæ vocatur ſpiritualiter Sodoma & Ægyptus.* Nam imprimis appellatio hæc ciuitatis magnæ congruit Ieroſolymæ propter illud, quod Ioſephus ſcribit lib. 7. de bello cap. 17. nimirum paſchali quodam tempore numeratas fuiſſe Ieroſolymæ perſonas paſchalem agnum edentes ad tricies centena millia & millia itidem quater centum. Deinde certum eſt, Ieroſolymam eſſe vrbem illam, quæ in ſacris Literis ſpiritualis Sodoma nuncupatur. Lege Ieremiam 24. 14. vbi loquens Deus de Ieroſolyma, ait; *Facti ſunt mihi omnes, vt Sodoma.* Deut. 32. 32. *De vinea Sodomorum vinea eorum.* Iſai. 1. num. 10. *Audite verbum Domini principes Sodomorum.* Iſai. 3. 9. *Peccatum ſuum quaſi Sodoma prædicauerunt.* Legatur etiam Ezechiel 16. vbi Sodoma appellatur Ieroſolymæ ſoror: perinde ac ſi vtraque dicantur valde inter ſe eſſe ſimiles: & ibi num. 49. *Hæc fuit* (dicitur) *iniquitas Sodomæ ſororis tuæ, ſuperbia, ſaturitas panis & abundantia, & otium, & manum egeno & pauperi non porrigebant.* Propter ſimilia ergo ſcelera atque flagitia vocatur Ieroſolyma ſpiritualiter Sodoma. Quod autem ſubditur illam pariter appellari ſpiritalem Ægyptum; ideò procul dubio dicitur, quia Ægypti plagæ iuxta myſticum ſenſum, in hoc capite ad Ieroſolymam applicantur. Illud etiam non parum fauet, quòd Ezech. 23. tribuitur Ieroſolymæ nomen *Ooliba*; & ſæpius dicitur

Nomen ciuitatis magnæ quadrare Ieroſolymæ.

Eidem etiā nomen Sodomæ in ſacris dari.

Ægypti item nomen eidem conuenire.

tur atque iteratur ea fornicata fuiſſe in Ægypto; indéque fornicandi conſuetudinem ſuxiſſe, nec dum obliuioni mandaſſe. Ex quo infertur, Ieroſolymæ rebelli nomen ſpiritualis Ægypti propter ſpiritualem idololatriam quadrare.

Cur Ioannes hic Ieroſolymam nō proprio nomine compellauerit.

Ioannes ergo voluit haud dubie Ieroſolymam hac periphraſi deſignare; & argumenti Apocalypſeos lucem atque notionem exhibere. Noluit tamen proprio Ieroſolymæ nomine vti: vt ſignificaret hoc pacto perfidam illam vrbem indignā prorſus eſſe, cui nomen Pacificæ tribueretur: qua ratione etiam cap. 2. 9. deſignans Iudæos ait Dominus, *Qui ſe dicunt Iudæos eſſe, & non ſunt*. Atque ad illud, de quo ſermo erat in contextu, oportuit maximè Ieroſolymam nō ſuo nomine compellari, ſed myſtica ſpiritualis Sodomæ & Ægypti appellatione, vt infrà explicabimus. Ceterùm nequis remaneret dubitationis ſcrupulus, agi ibi de infida Ieroſolyma; quemadmodū cap. 17. 18. deſignata Roma dicitur; *Ciuitas magna: quæ habet regnum ſuper reges terræ*. Et de illa pro certo indicio traditur ædificatam eſſe illam ſupra ſeptem montes: ita ſimiliter ad notandam Ieroſolymam, certum etiam apponitur ſignum; *In qua Dominus crucifixus eſt*.

Quomodo dicatur verè, In qua Dominus crucifixus eſt, *cū Chriſtus extra portas paſſus ſit.*

Quòd ſi aliquis in eo ſubſtiterit, quòd Chriſtus non fuit Ieroſolymæ, ſed extra illā cruci ſuffixus, quià *extra portam paſſus eſt*: ad id dubioli reſpōdeo, hoc eſſe ſatis, vt verè dicatur Chriſtus Ieroſolymæ in crucem actus: vt patet ex iis Lucæ 13. n. 33. *Non capit Prophetam perire extra Ieruſalem*, vbi Chriſtus de ſua morte habebat ſermonem.

De ſententia alia, quæ contendit, hic agi ad literā de Antichriſto Ieroſolymæ regnaturo, & Henochum atque Eliam ibidem occiſuro, dixi iam ſuprà, me illā nec impugnare nec ſequi: quin imò, ſi adeò certa eſt, vt nonnullis collibuit, ſatis eſſe ad eam prophetiam hic fieri alluſionem: cōtextum tamen non obſcurè agere de perſecutione ſub primitiuæ Eccleſiæ tempus à Iudaico populo aduerſus Chriſti fideles concitata.

Ait ergo textus, *Corpora eorum iacebunt*. Cùm enim martyrum corpora in media platea iacent inſepulta, dicitur ſignificanter ſatis, *hic iacent veritas & ſanctitas*; vt ſuprà oſtendimus.

Platea ciuitatis quo ſenſu hic capiēda.

In plateis ciuitatis.] Plenius eſt id, quàm quod quidam libri Græci habent, nempe in ſingulari numero, *in platea*. Nec enim de vno aut altero martyre eſt ſermo; ſed de iuſtitia, & ſanctitate in cunctis Chriſti martyribus, qui in ea Iudaici populi perſecutione mortē fortiter oppetierunt. Atqui ſimile eſt vero, non omnes fuiſſe in eādem vrbis platea contrucidatos. Præſertim quia non tam agitur de vrbe ipſa Ieroſolyma; quàm de ciuitate, id eſt, de republica illa Iudæorum, cuius metropolis erat Ieroſolyma. Qua ratione illius vrbis plateæ planè erant publici omnes conuentus atque hominum cœtus. Quo innuitur, in media luce & Iudaici populi conſpectu atque conſenſu martyres Chriſti, Iudæorū manibus iugulatos iacere: quaſi perduellionis rei, aut infames latrones eſſent. Eò enim Iudaici populi iniquitas proceſſit, vt doctrinam viuam, viuámque exemplum, quæ ſeſe illis opponerent, minimè ſupereſſe paterentur.

Sodomæ & Ægypto etymologia.

Quæ vocatur ſpiritualiter Sodoma & Ægyptus.] Sodoma Philoni ſonat *cæcitatem*; Ægyptus *anguſtias*. Quare in vtroque nomine ritè exprimitur furentium Iudæorum cæcitas ac rabies, qua Chriſtianos perſequebantur atque vexabant. Aut fortaſſe, (ſi non tam nominis etymologiam, quàm rem ipſam attendamus,) nomen Sodomæ denotat, eos permittēte Deo in deſideria cordis fuiſſe traditos: Ægypti verò nomen indicat, nouum Iſraelem à Iudæis ipſis, ſicuti olim veterem ab Ægyptiis, acerrimè oppugnari.

Vbi & eorum Dominus crucifixus eſt.] His verbis innuitur, Iudæos, quod aduerſus Chriſtum ipſum prius machinati fuerant, in diſcipulos quoque machinari: iuxta illa eiuſdem Chriſti verba, *Si me perſecuti ſunt, & vos perſequentur*.

NOTATIO IX.

Cur Ieroſolymæ rebelli nomen Sodomæ & Ægypti tribuatur.

CVR Ægypti nomen ad Ieroſolymam rebellem; hoc eſt, ad Iudæam applicetur, dicemus exactè Apocal. 14. notat. 6. Quare illud hic tantùm exponere eſt animus; cur ſcilicet ſynagoga nomine Sodomæ nuncupetur? Quam ad rem oportet attentè perlegere, quod de mari mortuo proditur Geneſ. 19. 25. & pariter animaduertere totam eam regionem, antequam Dominus ſubuerteret Sodomam & Gomorrham, irrigari ſolitam, *ſicut paradiſum Domini, & ſicut Ægyptum venientibus in Segor*. Quæ tota regio igne exuſta in mare mortuum euaſit. Pro quo videri debent ea quæ ſcribunt Strabo lib. 16. c. 7. vbi de Iudæa, Andreas Maſius Ioſue 3. fol. 66. Ioſeph. l. 5. de Bello cap. 5. Plinius l. 5. hiſtoriæ c. 15. & 16. & l. 7. c. 15. Tacitus l. 5. hiſtoriæ, ſiue vt alij computant, l. 25. Abrahamus Ortelius latè in ſua geographia in tabula de peregrinatione Abrahæ, vbi citat Patres.

Sodomam & Gomorrham poſt cæleſtem ignē in mare mortuū euaſiſſe.

Iudæi quales quondā fuerint: quales modò, poſtquā diuinitus ſupplicio affecti ſunt.

Sodomitica regio qualis olim fuerit.

Sodomæ poma poſt inflictū cælitus ſupplicium cuiuſmodi ſint.

Significatio ergo in eo potiſſimùm conſiſtit, quòd Iudæorum natio ac populus priùs quidem fuerit veluti Dei paradiſus, at poſt ſupplicium illis diuinitus inflictum, ſit tanquā mare mortuum, in quo nihil viuens procreatur. Quamuis enim illis adhuc cæremoniæ aliquot & externa quædā fructuum & probæ vitæ facies remaneat: hæc tamen omnia ficta & commentitia ſunt. Expende Ioſephi verba, vbi de Sodomitica terra, *Olim fortunata, nunc omnis exuſta*. Quod verò attinet ad inanem diuini cultus ſpeciem in Iudæis adhuc reſidentem, appoſita etiam ſunt ipſius Ioſephi verba, *Videre* (inquit) *licet renaſcentes in fructibus cineres, qui colore ſunt edulibus ſimiles, carpentium verò manibus in fumum diſſoluuntur & cinerem*. Atque hæc ſunt, quæ vulgò Sodomæ poma nuncupantur. Idem refert Tacitus hiſce verbis, *Habitu lacus inficitur terra vicina, & ſuperfuſus ſpiritus corrumpitur, eóque fœtus ſegetum & autumni putreſcunt, ſolo, cæloque iuxta graui. Nam cuncta ſponte edita aut manu ſata, ſiue herba tenus aut flore, ſiue ſolitam in ſpeciem adoleuere, atra & inania velut in cinerem euaneſcunt*. Idem recenſet Tertull. Auguſtinus, & Solinus relati ab Ortelio in tabula de peregrinatione Abrahæ.

Deinde Iudæorum conuictus & commercium exitiale ferè eſt omnibus, niſi diu multúmque in vera religione probatis atque perſpectis. Id quod figuratur rectè in eo, quod Strabo affirmat de maris mortui bitumine, *Æri, argento ac nitidis & terſis omnibus rubiginem inducit, dempto ſolo auro. Et cùm vaſa æruginem contrahunt, tum accolæ intelligunt, bituminis eruptionem appetere*.

Bitumē maris mortui, eiuſq; natura.

Verus (ſi quis eſt) fructus, quem Iudæorum gens hac tempeſtate producit, non eſt alius, quàm ſpinæ atque ſentes. Lege Sophoniæ 2. 9. *Moab vt Sodoma erit, & Gomorra promptuarium ſpinarum, & fodina ſalis, & vaſtitas æterna*. Et quidem miſeria atque infelicitas, qua Iudæorum animi & conſcientiæ occupantur, ita vt nullus in eis diuinæ ſit gratiæ particeps, meritò ſignificatur in maris mortui epitheto, quod eſt *ſalſiſſimum & amariſſimum*, nec non in eius liquore adeò graui & vehementi, vt nihil viuens patiatur in eo demergi, vt adnotarunt Ioſeph. lib. 5. de Bello c. 5. Tacitus & Strabo.

Sodomiticæ regionis ac telluris color & ſpecies qualis.

Inanis item & ficta religionis ſpecies in Iudæis rectè figuratur in eo, quod tradidit Ioſephus; *Mirabilis eſt coloris mutatio, qua ter in ſingulos dies variata ſuperficiem vertit, & ſolis radiis variata reſplendet, quem eſſe ſplendorem falſum nemo dubitat*. Ad hæc, quàm obfirmati & peruicaces in ſua obſtinatione ſint, fortè indicatur in iis, quæ Plin. l. 7. c. 15. de maris mortui bitumine ſcripta reliquit, *Sequax & lenta bituminis eius natura*.

Hæc de Iudæis, poſtquàm veritate interioris luminis ac religionis carentes in mortuis ceremoniis perſeuerant. Atque horum aliqua poſſunt ſuo modo applicari ad quamuis religioſam familiam, quæ à primitiuo ſuæ inſtitutionis ſpiritu omnino deſciſceret, & in ſolis externis ritibus ac ceremoniis abſque vlla ſpiritualis vitæ fruge perſiſteret. Hæc namque eſt hypocriſis, quam Chriſtus Phariſæis exprobrat.

TEXTVS.

Verſ. 9. *Et videbunt de tribubus & populis & linguis & gentibus corpora eorum per tres dies & dimidium: & corpora eorum non ſinent poni in monumentis.*

10. *Et inhabitantes terram gaudebunt ſuper illos, & iucundabuntur, & munera mittent in inuicem. Quoniam hi duo Prophetæ cruciarunt eos, qui habitant ſuper terram.*

COMMENTARIVS.

Iudæorum cæcitas & amentia.

HORVM verſuum finis eſt depingere, quò dementiæ & immanitatis peruenerit illa Iudæorum in Eccleſia perſecutio. Eò enim rem fuiſſe deductã ſignificatur, vt veritas, ac virtus magno cum ſuorum hoſtium gaudio atque tripudio ſuperatæ iacuerint. Nam nõ prædicatores ſolùm Euãgelici aut omnino expulſi, aut etiã trucidati ſunt: ſed etiam Iudæi Chriſtianæ religionis hoſtes inſolenter triumpharunt, & ſanctiſſimorum Chriſti martyrum opprobria ac cædes pro maxima lætitia & celebritate reputabant. Hæc tamen omnia mitiſſimus Deus ad eorundem perſecutorum cõuerſionem, & animi ſalutem dirigebat. Quippe tanta eſt ipſius bonitas, vt, dummodo ſui hoſtes à flagitiis & ſceleribus reſipiſcant, non dubitet ſuoſmet familiares & amicos mactandos & trucidandos permittere: ita vt videãtur etiam ſepulturæ honore carere (hoc eſt inglorij, atque indecores poſt ipſam internecionem manere:) vt vel ſic Iudæi obſtinati cernentes veritatem adhuc valere & vincere, illi tandem manus darent.

Martyrum mors quaſi ſacrificiũ pro ipſis perſecutoribus oblatum.

Quamobrem ad eorum conuerſionem, qui ſe Catholicæ religioni ſubiecerunt, & eam amplexi ſunt, fuit ſanctiſſimorum virorum mors acceptum Deo ſacrificium; quo iuſtiſſima ipſius ira conquieuit: ipſorúmque ſanguis ſata Eccleſiæ fœcundauit, vt vberes atque copioſos fructus redderent. Et ſanè illorum etiam reſpectu, qui rebelles adhuc perſtiterunt, prædicatio miniſtrorũ Euangelij & proprij ipſorũ ſanguinis effuſio Dei conſiliũ & admirabilem agendi rationẽ æquiſſimã eſſe teſtata ſunt: & magis magiſque innotuit, quàm meritò Deus ipſe poſteà indignationis repreſſum flumen eruperit, aduerſus eos, qui poſt tot támque grauia veritatis teſtimonia, rebelles adhuc, perfidi & obſtinati perſtabant.

Quia verò ſummopere expediebat, magnas illas Eccleſiæ anguſtias ne multum tẽporis durare permitteret Deus, vt denotaretur cura, quam ipſius habet prouidentia coarctandi afflictionis & calamitatis tempus, ne diutiùs, quàm par eſt, perſiſtat: eapropter in hac ſacra fictione tempus, quo Martyrum corpora inſepulta fuerant remanſura, & aduerſariorum opprobriis atque illuſionibus obnoxia, ad tres dies cum dimidio omnino contrahitur, de quo ſpatio dicemus notatione 10.

Num hîc de Gentibus, an de Iudæis ſermo ſit.

Videbunt de tribubus & populis & linguis & gentibus.] Aliquis fortaſſe ex his verbis anſam arripiet; vt probet, non agi in hoc loco de Iudaici populi perſecutione, ſiquidem exprimuntur hîc populi, linguæ & gentes. Verùm tamen adeò ſunt firma fundamenta, vt credatur agere contextus de prima illa Iudæorum perſecutione, vt neque hoc argumento, neque aliis grauioribus poſſint conuelli. Deinde, vt repræſentetur, perſecutionem eiuſ- A modi fuiſſe totius Iudaici populi conſenſu & approbatione; expediens valde fuit mentionem fieri de populis, linguis & gentibus. Ieroſolymam enim confluebant Iudæi ex omnibus orbis prouinciis & ex omnibus linguis ac nationibus, vt habetur Actuum 2.9. *Parthi, & Medi, & Elamitæ &c.* Quòd ſi Gentiũ nomen Iudæis ipſis tacitè obijcit Ethnicorum infidelitatem; non id nouum in Apocalypſi eſt, videatur cap. 9. num. 20. Tertiò, ſi quis adhuc perſtiterit, linguas & gentes, quæ hic nominantur, non eſſe referendas ſolùm ad Iudæos, ſed ad B Gentiles etiam; non valde contenderim. Etenim verum etiam eſt, Gentibus fuiſſe manifeſtam perſecutionem illam Iudæorum excitatam in Chriſti ſectatores, nec non eorum cædes, opprobria & irriſiones. Atque hoc eſt, quod textus ait; *Videbunt de tribubus & populis & linguis & gentibus.* Et hæc quidem omnia ſpectant ad ponderandam illius perſecutionis frequentiam ac celebritatem, & triumphi etiam; quem Iudæi ſe ex Chriſtiano nomine reportaſſe putabant: vt poſteà tanto fuiſſet maior excellentiórque Chriſtianæ Eccleſiæ gloria in triumpho de Iudæis acto; quantò ipſius Eccleſiæ afflictio fuerat manifeſtior, & Iudaici C populi triumphus (inanis tamen ac futilis) aſpectantium oculis & opinioni celebrior.

Verſ. 10.

Quo ſenſu dicantur duo teſtes cruciare eos qui habitant ſuper terram.

Quoniam hi duo prophetæ cruciauerunt eos, qui habitant ſuper terram.] Suprà iam explicuimus, qui ſint hi duo prophetæ, ſiue Chriſti prædicatores ac teſtes, in capite item decimo fusè probauimus terræ nomen in hac prima Apocalypſeos parte deſignare Iudæam. Quare *qui habitant ſuper terram*, ſunt nimirum Iudæi. Cruciatum autem, quo textus ait fuiſſe affectos Iudææ habitatores à duobus prophetis, perſpicuum eſt, fore intelligendum de dolore acrabie, qua Iudæi efferebantur; quod publicè prædicaretur, eum, quem ipſi in crucem D ſuſtulerant, eſſe promiſſum Meſſiam, atque adeò verum Dei Filium. Præſertim, quia cum ipſa prædicatione coniungebantur myſticæ plagæ, quibus duo prophetæ Iudaicum populum percutiebant; vt ſuprà explicatum eſt.

NOTATIO X.

De myſterio trium dierum cum dimidio.

E IN ſecunda huius capitis notatione, vidimus, hebdomadam, ſiue annorum ſit (vt apud Danielem) ſiue dierũ, quocunque modo ſumatur, eſſe temporis circulum. Ceterùm hebdomada annorum longior eſt periodus, dierum verò hebdomada periodus breuior. Quamobrem vt denotetur, Eccleſiæ perſecutionem, quantumuis longa videatur, ſe tamen vera non plus, quàm dimidium temporis durare (ſi rectè expendantur res) & opportuno tempore, quando nulla ferè erat ſpes reliqua, ſucceſſuram afflictioni & aduerſitati tranquillitatem ac pacem: vt hoc, inquam, denotetur, percommoda locutione fuit expreſſum, perſecutionem Eccleſiæ non amplius, quàm tres annos & dimidiatum ex integra annorũ hebdomada duraturam. Ad eundem ergo modũ, quando agitur de arctiſſimo ſæuioris perſecutionis tempore, quando non tam bellum, ſed ſumma veræ doctrinæ F ac ſanctitatis abiectio, deſpicientia atque ludibrium videbatur: tunc ſanè, vt oſtendatur, hanc grauiſſimam anguſtiam, & contemptionem non multum temporis à Deo permitti; ideo periodus breuior, ſiue ſpatium aſſumitur, nimirum dierum hebdomada: affirmaturque, illud à Daniele capite octauo numero duodecimo prædictum, *Proſternetur veritas in terra*, non fore per longum temporis interuallum duraturũ: ſed tantummodò per tres dies & dimidium: quod eſt, per dimidiũ hebdomadæ breuioris. Quaſi apertiùs aſſeratur, non permittere Deum diutiùs grauiſſimum illum conflictum durare: atque adeò breui dierũ periodo cognoſcendum eſſe, tempus illud acerrimæ perſecutionis & afflictionis acerbiſſimæ non amplius fuiſſe, quàm dimidiũ illius

Trium dierũ & dimidiati myſterium in duorũ Chriſti teſtium reſurrectione.

breuis interualli: quod ſubinde conſequatur magna exaltatio atque gloria. Quapropter, quando perſecutionis procella vehementius ſæuiebat, & quando Iudæorum opinione de religione Chriſtiana, deque fidelium ſanctitate & veritate actum erat: tunc propius erat & magis magiſque appropinquabat, non ſolum tantæ calamitatis remedium, ſed ſumma etiam felicitas & Chriſtiani nominis exaltatio. Nam *niſi breuiati fuiſſent dies illi, non fieret ſalua omnis caro.* Et quamuis diuina prouidentia permiſit, Eccleſiam primitiuam in ſummas redigi anguſtias: non tamen eius curam abiecit, ſed potiùs exiguo temporis interuallo eam ad illuſtriorem gloriam euexit. Ideóque textus ait, poſt tres dies cum dimidio, (hoc eſt, breui temporis ſpatio) opportune ſatis duos Chriſti teſtes fuiſſe à morte ad vitam reuocatos, magno cum hoſtium ſtupore atque formidine, & in cælum glorioſè aſcendiſſe. Facile autem eſt animaduertere alluſionem, quæ continetur hic ad Chriſti redemptoris noſtri reſurrectionem & aſcenſionem: ac proinde ad ſummæ exaltationis ſignificationem poſt maximam abiectionem & deſpicientiam nullum aliud ſymbolum elegantius ac ſignificantius excogitari potuiſſe.

Ad quem Scripturæ locum in hoc trium dierũ & dimidiati ſpatio alludatur.

Aliquis ſcire fortaſſis optabit, quem ad locum Scripturæ reſpectus habeatur in hoc trium dierum & dimidij ſpatio. Vix enim (vt aliàs vidimus) in tota Apocal. res aliqua paulò inſignior reperiatur, quæ illuſtrem Scripturæ locum non referat. Quamobrem non eſt veriſimile, exiguum hoc temporis interuallum alicui alteri Scripturæ loco non reſpondere. Atque eadem ſpatij differentia, quæ interceſſit inter Chriſti mortem & glorioſam ipſius reſurrectionem allicit nos & ſtimulat, vt accuratè diſquiramus, quónam Scripturæ locorum in hoc tridui & dimidiati diei interuallo alludatur. Ab eiuſmodi ſe cura atque labore eximunt ij, qui arbitrantur Apocalypſin hac in parte non ænigma agere; ſed perſpicuam prophetiam, quæ intelligenda ſit omnino ac ſonat, & re ipſa in Henocho & Elia ſub mundi finem comprobanda. Enim verò, quid de eiuſmodi declaratione ſentiam, & quantopere teneamur ad contextum huiuſmodi pro ænigmatico reputandum (nec non ruinam decimæ partis Ieroſolymæ, & quæ ipſam tum præcedunt, tum ſubſequuntur,) hæc, inquam, iam à me ſatis ſunt in ſuperioribus explicata.

Reſpondetur propoſitæ quæſtioni.

Reſpondeo ergo ad eam interrogationem, qua rogatur de peculiari loco, ad quem fiat alluſio in trium dierum & dimidiati ſpatio. Exiſtimo, in hoc loco reſpici ad eadem Danielis teſtimonia, ad quæ reſpectus habetur in tribus annis cum dimidio. Nam imprimis in arcano ſermone certum eſt, diem pro anno accipi frequenter ſolere: vt rectè multi colligunt ex Ezechielis cap. quarto num. ſexto, *Diem pro anno dedi tibi.*

Siue tribus annis & ſemis, ſiue tribus diebus & ſemis perſecutio durare dicatur, perinde eſſe quoad ſenſum myſticũ.

Secundò; ſiue Iudaici populi perſecutio tribus annis cum dimidio, ſiue tribus diebus cum dimidio duraſſe dicatur; nequaquam variatur ſenſus. Neutrum enim ex his interuallis vſurpandum eſt, ita vt ſonat, ſed in ſenſu myſtico. Qua de re vt erudiremur, congruenter fuit ipſa phraſis immutata, & modò tres anni cum dimidio, modò tres dies & dimidiatus expreſſi ſunt. Quod ſit autem dimidiæ hebdomadæ myſterium, ſuprà notat. 2. explanatum à nobis eſt.

Ad duorum teſtium reſurrectionem congruentius trium dierũ & dimidij ſpatium, quã trium annorum vſurpari.

Tertiò, licèt ſenſus non varietur, ſiue tres dies & dimidiatus, ſiue tres anni cum dimidio deſignentur: ad ſacræ tamen fictionis congruentiam prudenter ſatis appoſita fuit trium annorum & dimidij phraſis in belli ac perſecutionis figura: in eius verò temporis repræſentatione, quo Martyrum cadauera ingloria, inſepulta & ludibrio habita iacuerunt; eleganter vſurpata fuit trium dierum & dimidij expreſſio. Etenim violenter nimis fingeretur, Iudæorum irriſionem atque ludibrium de interfectorum corporibus tres omnino annos atque dimidium duraſſe. Præſertim, quia vt ſuperiùs diximus, trium annorum & dimidij interuallum applicatum fuit aduerſus perſecutionis illius tempus; tres verò dies cum dimidio ad grauiſſimæ & calamitoſiſſimæ anguſtiæ ſpatium, quod extremam perſecutionis tempeſtatem complexum fuit. Quapropter oportuit vel maximè trium annorum & dimidij phraſim ad totum perſecutionis tempus, phraſim verò dierum trium & dimidiati ad ſummam & extremam anguſtiam accommodari.

In duorum teſtium prædicatione & occiſione ad Chriſti prædicationem & paſſionem alludi.

Quarto, in hoc etiam facta eſt alluſio ad Chriſti prædicationis & paſſionis tempus. Nam Chriſti Domini prædicatio per tres annos & dimidium durauit. Atque ita conueniens fuit, duorum teſtium prædicationem, & Iudæorum bellum in eos ſuſcitatum ad tres annos atque dimidium in hac ſacra & arcana fictione reuocari. Et quamuis tempus illud, quod à Chriſti paſſionis exordio ad reſurrectionem vſque interfuit, non fuerit trium omnino dierum & dimidiati (niſi paſſionis initium à feriæ quartæ veſpertino tempore ob peculiarem aliquam conſiderationem capere velimus: cuiuſmodi eſſet propter impiam Iudæ pactionem de Chriſto hoſtibus tradendo, aut aliquid ſimile:) nihilominus à Chriſti morte vſque ad ipſius reſurrectionem tres verè numerantur dies. Et ad ſignificandam temporis illius breuitatem, quod interceſſit inter grauiſſimam & extremam Eccleſiæ calamitatem in duorum teſtium internecione figuratam, & A inter Eccleſiæ ipſius exaltationem, quæ in eorundem teſtium reſurrectione & aſcenſione adumbratur, aptè ſatis aſſumitur trium dierum & dimidij tempus. Quo innuitur, ipſorum abiectionis & Eccleſiæ afflictionis ſpatium vixdum fuiſſe longius, quàm quod inter Chriſti mortem & glorioſam ipſius reſurrectionem fuit interiectum. Quia *nubecula eſt quæ citò tranſit,* (vt magnus aiebat Athanaſius.) Atque hæc locutionis ratio, vt iam diximus, congruentiſſimè ad tres dies atque dimidium reuocatur.

Denique, quemadmodum dimidiata hora capitis octaui, & quinque menſes capitis noni non ſunt propria & ſtricta temporum interualla; ſed metaphorica & myſtica: ita ſimiliter tres anni cum dimidio, & dies etiam tres cum dimidio ſunt pari ratione myſtice vſurpandi, vt hoc pacto ſignificent Deum in medio ipſo tempore, id eſt, tempore oppor- B tuniore, quando id minùs fieri poſſe hominibus videbatur, Eccleſiæ afflictionis tempus contrahere & coarctare, ipſique Eccleſiæ gloriam ac decus immortale impertiri.

Quomodo intelligendum quod dicitur de duorum teſtium occiſorum cadaueribus inhumatis, &c.

Ex dictis facilè apparet, quod dicitur de occiſorum cadaueribus per tres dies ac dimidium inhumatis, & omni prorſus honore carentibus, non neceſſariò debere re ipſa comprobari in aliquot ex iis martyribus, qui in ea perſecutione mortem pro Chriſto ſubierunt. Illud enim ſolum hæc allegoria indicat, vt non ſemel aduertimus, tempus ſcilicet, quo virtus defecta iam ac penè conuulſa cum Chriſti hoſtium triumpho atque tripudio, cumque maxima Chriſtianæ fidei contemptione videbatur.

C

TEXTVS.

Verſ. 11. *Et poſt tres dies & dimidium ſpiritus vitæ à Deo intrauit in eos, & ſteterunt ſuper pedes ſuos: & timor magnus cecidit ſuper eos, qui viderunt eos.*

Verſ. 12. *Et audierunt vocem magnam de cælo dicentem eis; Aſcendite huc: & aſcenderunt in cælum in nube; & viderunt eos inimici eorum.*

COMMENTARIVS.

Quãdo exiſtimandi ſint duo teſtes in Ieroſolymæ plateis occiſi iacuiſſe.

D PLVRA ex iis, quæ ſuper his verſiculis erant adnotanda, in ſuperiori notatione prædicta iam ſunt & explicata. Nonnihil tamen ſupereſt annectendum: videlicet in Ieroſolymæ perſequutione aduerſus Chriſti Eccleſiam coortâ, poſt ingentem illam afflictionem & ærumnam, ſucceſſiſſe maximam proſperitatem & Chriſtianæ Eccleſiæ ingens in ipſa vrbe Ieroſolyma incrementum. Etenim poſt Diui Stephani martyrium, ait ſacer textus Actuum 8. 1. *Facta eſt autem in illa die perſecutio magna in Eccleſia, quæ erat Ieroſolymis; & omnes diſperſi ſunt per regiones Iudææ & Samariæ, præter Apoſtolos.* Et poſteà magis adhuc creuit perſecutionis æſtus; E vt apparet cap. 10. in Iacobi Maioris martyrio & Petri comprehenſione. Et denique omnes fere Apoſtoli Ieroſolymâ ceſſerunt, & in varias conceſſere prouincias ad Euangelij doctrinam diſſeminandam. Itaque principio quidem magna fuit facta fidelium turbatio ac cædes; videbatúrque Chriſti nomen ab Ieroſolymorum finibus procul exulare. Et tunc ſanè ſuum congruenter habuit locum, quod Apocalypſis exprimit de duobus Chriſti teſtibus ſanctitate & doctrina iacentibus in Ieroſolymæ plateis; quod ſubiungit de Chriſti inimicorum gaudio atque triumpho, quòd illos ex F toto terrarum orbe ſibi viderentur expuliſſe. Ceterùm tantæ, támque vehementi anguſtiæ ſucceſſit poſteà (ante Ieroſolymæ vaſtitatem) tanta Iudæorum conuerſio per Iacobi Minoris Ieroſolymorum Epiſcopi prædicationem: vt, quemadmodum Euſebius ſcribit lib. 2 hiſt. Eccleſ. cap. 22. *Plerique etiam ex Principibus viris fidem Chriſti amplexati ſint.* Quin imò, vt idem ait, *Nonnullis ex Scribis & Phariſæis & reliquis Iudæis tumultuari cœperũt, quòd vniuerſus*

Quando duo illi teſtes ſurrexiſſe dicantur.

Ingens fructus in Iudæorum conuerſione ex Iacobi Minoris prædicatione perceptus.

fere populus Ieſum exiſtimat verum eſſe Chriſtum. Atque hæc fuit cauſa, propter quam Iacobus frater Domini fuit martyrio coronatus. Certum igitur eſt poſt Chriſtiani nominis oppreſſionem illam maximam ſubſecutum mox fuiſſe maximum Chriſti fidei incrementum & veræ religionis in eâdem Ieroſolyma exaltationem. Hæc ergo eſt hiſtoria, quam duorum Chriſti teſtium reſurrectio admiranda & eorundem in cælos aſcenſio repræſentant. Atque ad hanc etiam Chriſtianę fidei in Ieroſolyma exaltationem, non parum fortaſſis adiuuit conuerſio multorum ex Iudaico populo, qui Alexandriæ ad veram Chriſti religionem traducti magna cum vitæ ſanctitate degebant; de quo Euſeb. lib.2.hiſt.cap.16.

Præterea, vt ſignificaretur, Chriſtianam doctrinam & ſanctitatem, quæ Ieroſolymis collapſæ penitus atque conſumptæ videbantur, caput rurſus attollere, & ingenti cum gloria ac ſublimitate eminere viſas, congruenter ſatis indueuntur duorum Chriſti teſtium corpora demortua iam & opprobriis exagitata per nouam rurſus vitam erecta, ac ſuſcitata. Deinde ad maximam Chriſtianæ fidei exaltationem per Iacobi Minoris prædicationem, quid ſignificantius, quàm in cælum aſcenſio in nube? Lege, quæ diximus cap.1. verſu 7. circa illa verba, *Ecce venit cum nubibus.* Adhæc elegantiſſimè additur in textu: *Et aſcenderunt in cælum in nube, & viderunt eos inimici eorum.* Quibus verbis apertè ſignificatur Chriſtianam fidem Ieroſolymis caput erexiſſe, & ad eam principes viros media prædicatione ſe traduxiſſe; quos propterea, vt ſanctos, maximi ab ipſis Iudęis fuiſſe habitos. Quin imo iidem Iudęi Chriſtiani nominis hoſtes, quantumuis inuiti ac renuentes, propriiſmet oculis aſpiciebant ingentem & admirandum honorem atque æſtimationem, quam Iacobo fratri Domini omnes deferebant; & facultatem illi vni conceſſam, (præterea nemini) ingrediendi in ſancta ſanctorum. Et forſan illis ipſis verbis, quæ nuper ex ipſo textu retulimus, denotatur, nonnullos ex iis, qui priùs hoſtili & inſenſo animo erant, videntes glorioſum Chriſtianæ fidei incrementum, eidem ſe tandem ſubieciſſe. Nam ſimili phraſi dicit Paulus (vt cap.1.notauimus) *Aſpicientes in auctorem fidei & conſummatorem Ieſum.*

Quomodo duo teſtes vidiſſent ad cælum conſcendiſſe dicantur.

Quo ſenſu Iudæi teſtes in cælum abeuntes aſpexerint.

Nubes Euangelicæ prædicationis ſymbolum.

Per nubem quidem ſignificari Euangelij prædicationem, genuina eſt meo iudicio, in Apocalypſi explicatio: vt ex aliis eiuſdem Apocalypſeos locis conſtat. Huic tamen explicationi aliam adiicio: quæ eſt eiuſmodi. Poteſt per nubem ſignificari Dei gloria, iuxta illud Exodi 15.10. *Gloria Domini apparuit in nube.* Cùm autem duo Chriſti teſtes dicuntur, ſpectantibus ipſorum hoſtibus, in nube aſcendiſſe in cælum: fortaſſis indicatur, Iudæis vna ex parte triumphum & exaltationem Chriſtianæ fidei innotuiſſe; (ſiquidem ita eam manifeſtè aſpexerunt, vt inficiari non poſſent:) ex alia verò parte, hanc Euangelij gloriam illis quaſi nubem fuiſſe obductam, ne eam omnino intelligerent. Effectus quidem ipſius euidentia illis quantumuis renuentibus affatim declarauit Chriſtianæ doctrinæ & ſanctitatis triumphum: ignorantiæ tamen nubes illis impedimento erat, ne Chriſti teſtium aſpectu & pulchritudine fruerentur. Ceterùm hæc eadem ipſorum ignorantiæ nubes eſt peculiaris triumphi teſtium gloria: quippe non adeò ille eſſet glorioſus, ſi ipſius hoſtes eum poſſent abſque nube intueri: hoc eſt, agnoſcere integrè, & contemplari, antequàm ſe ſe illi ſubderent.

T E X T V S.

Verſ.13 *ET illa hora factus eſt terræmotus magnus, & decima pars ciuitatis cecidit: & occiſa ſunt in terræmotu nomina hominum ſeptem millia: & reliqui in timorem miſſi ſunt, & dederunt gloriam Deo cæli.*

COMMENTARIVS.

Quid hic per terræ motum figuretur.

SVPRA c.6.12. diximus terræmotum in Apocal. eſſe magnæ rerum mutationis ſymbolum. Ad illam ergo mutationem ingentem ſignificandam, quæ Ieroſolymæ accidit, quando poſt vniuerſale illud odium in Chriſti fidem conceptum, ſubſecuta fuit conuerſio bonæ Ieroſolymorum partis, & publica Chriſtianæ religionis confeſſio: ad hanc inquam, mutationem denotandam quid congruentius, quàm terræmotus in ipſo textu deſcriptus? Quod verò dicitur, *In illa hora*; horæ nomen eſt ad ſacram ænigmatis fictionem accommodatum; in quo dicuntur duo Chriſti teſtes à mortuis ſurrexiſſe. Fingitur enim terræmotus magnus fuiſſe factus, quo tempore illi ſunt ad vitam reuocati, & in cælum euecti. Si tamen alicui magis placeat terræmotum ad Dei timorem referri (quia in terræmotu tremit quidem tellus, & tremor aptè ad timorem refertur) hoc etiam non eſt abs re; vt ſignificetur Chriſtianâ doctrinâ & ſanctitate reuiuiſcentibus, mirum fuiſſe effectum diuinæ gratiæ oſtenſum in ſancto Dei timore, qui corda occupauit plurimorum ex iis, quos antea duros ac rebelles Euangelica prædicatio inuenerat. Atque ſanctus hic timor ſignificanter appellatur terræmotus magnus ob ingentem morum conuerſionem, quam in terra, id eſt in Iudæis, effecit.

Ruina decimæ partis Ieroſolymæ quo in ſenſu accipienda.

Et decima pars ciuitatis cecidit.] Miror ſanè doctos eſſe viros, qui ſibi perſuadent Spiritus ſancti mentem hoc in loco non eſſe aliam, quàm quod verba ipſa textus ſonant; nimirum decimam partem ædificiorum Ieroſolymæ ruituram. quod ad Antichriſti tempus referunt, poſt Henochi & Eliæ martyrium. Si hoc ita eſſet certum, vt nonnulli credunt; ſatis eſſet in ſenſu ipſo ænigmatico ſupponi, quod tunc euenturum eſt, & ad illud per alluſionem reſpici. Enim verò Spiritus ſancti ſenſum in difficilis huius ænigmatis decurſu non materialiter (vt ita dicam,) ſed ſpiritaliter accipiendum eſſe, & ad primitiuæ Eccleſię tempora referendum, negare non poterit, qui ſex tubarum hactenus pręmiſſarum myſterium probè tenuerit; nec non ſeptimæ, quę mox ſequitur. Et meo quidem iudicio in hac decimę partis Ieroſolymę ruinâ, manifeſtè continetur alluſio ad murorum Hierichuntinorum caſum, circùm concrepantibus ſeptem tubis (de quo Ioſue 6.20.) Nam in hoc Apocalypſeos loco ſeptem tubæ non contra Hiericho, ſed aduerſus Ieroſolymam inflantur. Huius tamen clangoris effectus non fuit totius Ieroſolymæ, ſed decimæ tantùm partis ruina, ante ſeptimæ tubæ ſonum.

Per hominū caſum ſiue ruinam, eorundem conuerſionem myſticè in Sacris ſæpè denotari.

Et mihi ſanè indubitatum eſt, in decimæ partis ruinâ conuerſionem decimæ Iudęorum partis figurari. Atque imprimis hęc partis decimę Iudęorum conuerſio fuerat multò antè per Iſaiam pręnunciata cap.6.13. verbis illis; *Et adhuc in ea decimatio, & conuertetur.* In quibus illud certè aſſeritur, licet Iudaicus populus fuerat propter ſua ſcelera obdurandus à Deo, & execrandus; eam tamen infelicitatem non adeò generalem fore, quin ceterorum excæcationem præcederet decimæ partis illuminatio. Quem ſenſum illius eſſe loci propriũ & germanum, explicabimus notatione 11. ſequenti.

Cadere pro ſubiici Chriſto, ſæpe in Sacris.

Deinde nulli mirum videri debet, verbum, *cadere*, in ænigmate ad conuerſionem referri. Eam enim eſſe genuinam ſignificationem in arcano ſacræ Scripturæ ſermone, compertum eſt: & videre licet in ſylua Allegoriarum ex Baſil. in Pſalm. 44. 10. Tertull. libro aduerſus Iudæos, Hieronym. Iſaię 13. 17. & 26. & Amos 7. Auguſt. in Pſ. 44. 10. Greg. 1. Reg 14. & lib. 2. Moral. c. 38. Quia omnes Patres notant, *Cadere*, eſſe ſubiici Chriſto eos, qui ad veram religionem ac fidem commigrant. Vnde & ruinam Damaſci explicant de Gentium conuerſione, notantque, tunc dici habitatores terræ non cadere, quando improbi non reſipiſcunt, ſed in ſuis ſceleribus erecti & obſtinati perſtant. Lege Iſaiam 13. vbi cadere dicuntur in ore gladij, qui Dei verbo conuicti, & gladio oris ſubiecti priſtinos deſerunt errores; ſimiliter Leuit. 26. & 2. Paralip. 7. & Ierem. 18. myſticè dicuntur inimici cadere coram fidelibus, cùm ſe illis ſubiiciunt, vel cùm Dæmones ſuperantur; vti explicant Origen. hom. 19. in Matth. & Heſychius Leuit. 26. Iam, quod Chriſtus dicitur *Poſitus in ruinam multorum*, Lucæ 2. Origenes & Hieronymus myſticè impleri dicunt, cùm cadit vetus homo, & reſurgit nouus. Adhæc, mænium Hierichuntinorũ caſum (quò fit in hoc loco alluſio) de Dæmonis machinationibus deuictis exponunt Origen. Hieronymus & Auguſtinus Epiſtola 119. Et cadentem Babylonem de conuerſione peccatorum explicat Origenes ipſe homil. 1 in Ierem. Atque is eſt genuinus in Apocalypſi ſenſus, cùm dicitur; *Cecidit, cecidit Babylon*. Vt ſuo loco videbimus. Huc ſpectat illud Pſalm. 44. 10. *Populi ſub te cadent*. & Apocal. 19. 16. *Ciuitates Gentium ceciderunt*. Denique quòd ruina decimæ partis Ieroſolymæ ſit myſticè accipienda, valde cõfirmatur ex eo, quòd cõflagratio Babylonis, de qua c. 17. & 18. eſt omnino etiam myſticè ſumenda; vt ibidem planum fiet. Et quemadmodum triumphus, quem Eccleſia de populo Gentilico reportauit, eſt myſtica Romæ conflagratio: non aliter, quem egit de Iudaico populo triumphum, fuit myſtica decimæ partis Ieroſolymæ ruina

Ieroſolymæ cõuerſionem ſub ſupplicij & vindictæ ſpecie figurari.

Tertiò, contextus in plagis tubarum haud dubiè continet ſeueritatem, qua Deus in Iudaicum populum animaduertit ſub primæuæ Eccleſiæ tempus, vt probatũ ſatis eſt ſuprà: quo tẽpore euerſa fuit Ieroſolyma; ita vt nec lapis lapidi impoſitus ſupereſſet. Quapropter ſi de materiali (vt ita dicã) ruina ſermo eſſet, neutiquam diceretur, *Decima pars ciuitatis concidit*; cùm ex ipſo pateat contextu, ſermonem inſtitui de Ieroſolyma, vt liquet in verſu octauo. Notanda eſt ergo ſumma Spiritus ſancti elegantia, qui ingentem illam Ieroſolymæ ruinam (quæ tanta fuit, tamque calamitoſa, vt Chriſto illã prædicenti lachrymas elicuerit) non tanti æſtimet, quanti myſticam decimæ partis ruinam: in qua verus conſiſtit triumphus, quem egit Eccleſia primitiua de rebelli & obſtinata Ieroſolyma: quæ, quantumuis perfida & obdurata, decumas tamen Deo, Sanctiſque gratiſſimas dedit.

Quartò eademmet decimæ partis Ieroſolymæ conuerſio pereleganter figuratur ſub typo ſupplicij atque vindictæ, quam ſumpſit cælum de Ieroſolyma; vt latè explicuimus in Prolegomenis, not. 23. & Iſaiæ c. 6. 13. vbi de conuerſione decimæ Iudæorum partis agens, eam nuncupat decimationem. Fortè alludit ad eam decimationem, quæ A militibus ſupplicij ergô ſolet indici; cùm ſcilicet ad vniuerſum plectendum exercitum, decimus quiſque ex numeratis militibus capite damnatur. Sed quemadmodum in vltione propria ſeueriſſimè cum decima eorum parte agebatur, cum reliquis piè & clementer: ita è contrario ingens Dei miſericordia potiſſimùm ſplendeſcit in decima parte, quæ cadere dicitur: magna autem ſeueritas in nouem reliquis partibus, quæ non cadunt. Atq; hæc grauis ſeueritas mox in plaga ſeptima exprimitur.

In hominum ſeptem millium occiſione aliud ad 3. Reg.

Septem millium occiſionem de conuerſione explicatum iri.

B *Et occiſa ſunt in terramotu nomina hominum ſeptem millium.*] Hiſce in verbis non dubito alluſionem fieri ad 3. Reg. 19. 18. *Derelinquam mihi in Iſrael ſeptẽ millia virorum, quorũ non ſunt curuata genua ante Baal.* Quæ verba fecit Deus ad Eliam, aſſerentem ſe ſolum eſſe derelictum. Atque id Paulus ponderat ad Rom. 11. 4. *Elias interpellat Deum aduerſus Iſrael, Domine Prophetas tuos occiderunt, & relictus ſum ego ſolus,* &c. *ſed quid dicit illi diuinum reſponſum? Reliqui mihi ſeptem millia,* &c. Cùm ergo in præſenti ſeptem millia dicuntur occiſa; occiſionem eiuſmodi de C conuerſione planè intelligo: vt nõ ſemel aliàs in Apocalypſi (id quod ſatis diſputatum eſt ſuprà, & confirmatũ in prooemio not. 23.) ſi ergo id ſtatuamus, decimæ nimirum partis ruinam eſſe eorum traductionem ad Chriſti fidem: contextus ipſe compellit, vt ad eandemmet conuerſionem referatur myſtica ſeptem millium mors: vt ad illud capitis 20. 21. *Ceteri occiſi ſunt gladio ſedentis ſuper equum*, id eſt, *gladio Spiritus, quod eſt verbum Dei.* Et quidem ſuppoſita hic alluſione ad ſeptem illa millia, *qui non curuauerunt genua ante Baal*, neceſſe eſt, verbum *occidere* accipi de myſtica vltione atque cæde: nam propria vindicta & ſupplicium minimè ſunt apta ad D eos, qui idolis cultum non exhibuerunt; ſed ad eos, qui idola venerati ſunt.

Obiectio extra prædicta diſſoluitur.

At enim (inquies) ſi occiſionis nomine agitur de illis, qui ſe ad Chriſti fidem traduxerunt, numerus quidem 7. millium exiguus valde eſt ad ſignificãdum numeroſam eorum multitudinem, qui Ieroſolymæ Chriſtu dedêre nomen. Etenim ſi verum eſt decimam eorum partem, qui tunc Ieroſolymæ degebant, ſe Euangelio ſubieciſſe: ciuium certè numerus plus decies centena millia comprehendebat: imò & plus vicies, vt obſeruant Ioſephus & Euſebius. Præſertim, quia nomine Ieroſolymæ nõ E ciuitatis modò ciues intelliguntur, ſed etiam totius Iudææ. Reſpondeo tamen numeros hos in ænigmatica locutione, non eſſe accipiendos, ita vt ſonant: atque adeò, cùm dicitur occiſa ſunt ſeptem millia, non ſignificari totidem fuiſſe homines nec plures, nec pauciores ad Chriſtiana ſacra traductos; ſed cædem illam ſpiritalem in maxima hominum multitudine fuiſſe factã, qui ex ſpiritali idololatria euaſerunt, quíque fuerant præſignificati in ſeptem his millibus, *qui non curuauerunt genua ante Baal.* Nec aliud eſt, quod Paulus innuit in verbis illis, quæ ex epiſtola ad Rom. paulò ante retulimus.

Cur dicat Ioannes, Nomina hominum non homines?

F Reliquum eſt expendere, cur non dicat textus, *Occiſa ſunt ſeptem millia hominum*, ſed *nomina hominum ſeptem millium?* Sixtus Senenſis libro ſecundo, verbo *mortis liber*, exponit de reprobis, & hoc ex hoc loco probat, dari librum mortis, in quo reproborũ nomina ſcribantur. Pro qua expoſitione conatur adducere Hieronymum & Auguſtinum. Verùm explicatio hæc nullum habet firmum fundamentum; vt ex ſupra dictis apparet. Alius fortaſſe ſomniaret, hac phraſi denotari extinctas fuiſſe ſeptics mille familias ſiue progenies hominum, quibus diuerſa ſolent nomina & appellationes ineſſe.

Sed hoc vanum eſt. Alius philoſophabitur huius loquutionis eſſe ſenſum, non ipſos perire homines, ſed eorum nomina. Quia in alios homines mutantur: ad eum ferè modum, quo Paulus ait, *Viuo ego, iam non ego.* Et eapropter ſacro baptiſmate tinctis nouum imponitur nomen. Germana tamē expoſitio eſt, illos propriis nominibus appellari à Deo, cognoſci, ſeligi, atq; amari, qui peccatis morientes Chriſto reſurgunt ac viuunt. Et de phraſi quidem ipſa diximus c. 3. 4. ad ea verba, *Habes pauca nomina in Sardis.* Adhæc; electi ac prædeſtinati ſunt quidem magnæ apud Deum æſtimationis, & magna nomina pro magni nominis hominibus dixit Plin. & ὀνόματα καλὰ pro honeſtibus nominibus Dion. Halicarnaſſeus; ſicut è contrario dixit Latinus Poëta,

Auulſumq; humeris caput, & ſine nomine corpus.
2. Æneid.

Quinam dicantur in timorem verſi: & Deo dediſſe gloriā?

Et reliqui in timorem miſſi ſunt, & dederunt gloriam Deo cæli] Huius locutionis figura deſumitur ex eo, quod ferè videmus accidere, quando repentino aliquo terræmotu ædificium concidit: cuius ruina obteruntur alij, alij formidine & horrore paueſcunt. Quòd ſi illi in myſtico terræmotu dicuntur occiſi atque oppreſſi, qui Chriſtianæ fidei ſacra ſuſceperunt: ſequitur eos, qui nec nomine occiſorū comprehenduntur, fidē amplexos non fuiſſe. Vnde difficultas exoritur, quinam dicantur timuiſſe, & gloriā Deo dediſſe. Reſpondeo: ſenſus non eſt, illos Deo dixiſſe laudē, propterea quòd eos à morte eripuerit, hoc enim non eſt ad rem: ſed Iudæos, qui in ſua obſtinatione perſtiterunt, Dei tamen glorię inſeruiiſſe, quatenus confeſſi ſunt, Deum iure optimo Chriſti nominis hoſtibus ſuccenſere, & ſeueriſſimè in eos animaduertere. Ad cuius ſenſus explicationem, aduerte primò vſitatam eſſe Scripturæ phraſim, qua aſſeritur homo impius ac ſceleratus, quando acriter punitur, Deo gloriam dare, dum confitetur ſe iuſtè pro ſuis ſceleribus plecti. Patet hoc Ioſue 7. 19. vbi ait Ioſue ad Acham, *Da gloriam Domino Deo Iſrael, & confitere, atque indica mihi, quid feceris.*

Quo ſenſu Iudæi increduli Deo gloriam dediſſe perhibeantur.

Aduerte 2. vulgatā fuiſſe apud Iudæos opinionem (apud eos præſertim, qui prudētia inter eos pollebāt) horribilē illā ſeueritatē, cuius documētū edidit Deus in Ieroſolymā, cū eam Titus deuaſtauit, propterea fuiſſe: quia Iacobū Minorē ipſius vrbis Epiſcopum indigna morte Iudæi peremerit. Docet hoc expreſsè Ioſephus li. 20. Antiquit. c. 8. & ex illo refert Euſebius li. 2. hiſtor. c. 22. ex quo euidēter infertur, illos ſibimetipſis reos ac nocentes videri, quòd Chriſtū ſuffixiſſent cruci: ſiquidē fatebantur, aut verebātur ſaltem, impiū illud facinus in Iacobi internecione patratū, fuiſſe tot ærumnarū & calamitatū cauſam. Si enim in eorūdē opinione adeo inexpiabile fuerat ſcelus, occidere Iacobū aſſerentem, verum eſſe Meſſiā Chriſtū, qui ab ipſis fuerat Iudæis interfectus; multò etiā atrocius erat flagitiū ex ipſorū cōfeſſione, aut certè timore ipſum occidiſſe Chriſtū. Hæc igitur Iudæorū (ſiue cōfeſſionē velis, ſiue timorē) in media illa eorūdē obſtinatione, qua Chriſtū reiecerunt, quā fuerit Deo glorioſa, quāq; Dei ipſius ſeueritatē in Iudaicū populū iuſtā & ſatis meritā eſſe cōprobarit, perſpicuum eſt. Siquidem iidem Chriſti hoſtes Iudæi fateri cogebantur, aut ſaltem extimeſcere, calamitoſiſſimum illud excidium, & extremas anguſtias, quas patiebantur, meritiſſimum fuiſſe ſupplicium ſibi cælitus immiſſum, ob impiam necem, quam Iacobo fuerant machinati, propterea quòd Chriſtum crucifixum verum eſſe Meſſiam aſſeueraret.

NOTATIO XI.

De genuino ſenſu decimationis, cuius meminit Iſaias c. 6. & ad quam alluditur Apocal. 11. 13.

Decimatio ab Iſaia prædicta qua ſenſu explicanda ſit.

VIDEBITVR alicui fortaſſe noſtra explicatio de conuerſione decimæ partis Iudæorū infirmo aut debili fūdamento niti. Aliter enim explanant non ſolū Foretius, Peruſinus & alij ex iunioribus, ſed etiam Patres, quia Cyrillus Alexandrinus ſic interpretatur, *Oppugnātibus regionem Iudaicam Veſpaſiano & Tito, ad tantam virorum paucitatē gens eorum redacta, vt à vero deflexurus non ſit, qui vix totius populi decimam partem in ea ſuperfuiſſe dixerit.* Quam eandem explicationem ſequuntur Hieronymus, Procopius, Carthuſianus, Leo Caſtrenſis, Foretius & Peruſinus. Quin imò Foretius non modò hanc expoſitionem amplectitur, ſed etiā noſtram impugnat. Ait enim; *Aliqui accipiunt in bonam partem pro electis, quibus nequaquam aſſentior, quòd quæ ſequuntur, nō conueniunt.* Hoc ideo dicit, quia vbi nos legimus. *Erit in oſtenſionem,* ipſe transfert, *Erit in combuſtionem.* Et vbi nos, *Sicut quercus quæ expandit ramos;* legit ipſe, *Sicut quercus quibus in defluxu foliorum ſtipes eſt.* Quod eſt dicere; veluti quercus, cuius foliis decidentibus, truncus ſolus nudus remanet.

1. Opinio explicantiū de propria hominum internecione.

Omitto Lyram atque Vatablum cum Hebræis aliter interpretari, nimirum de numero denario Regum à Ioatham filio Oſiæ vſque ad Sedechiam: cuius tempore affirmant impletā fuiſſe prophetiam de Iudæorum captiuitate per Nabuchodonoſorem. Hanc explicationem longe aberrare à ſcopo facile erat oſtendere. Sed omittendam potius cenſebam, non minùs, quàm illam de ſoluendis Eccleſiis decimis, cuius Lyranus & Carthuſianus meminere.

2. Sententia (quæ & præfertur) exponens de conuerſione ad Chriſti fidē.

Redeo igitur ad id, quod doctis atque catholicis certum eſt, nempe Iſaiam in eo capite de excæcatione & obduratione Iudæorum in primo Chriſtianæ Eccleſiæ ſæculo agere. Hoc ita ſtatuto, nemini mirum videri debet, ſi decimatio referatur ad eos, qui ex Iudæorum populo Chriſtianam fidem amplexi ſunt. Nam ea eſt Magni Baſilij explicatio; cuius hæc ſunt verba, *Licèt omnis Iſrael non ſit conſequutus quod quærebat: at certè ſecundum electionem conſequutus eſt per eos, de quibus ait Dominum Eliæ, 3. Reg. 14. Reliqui mihi ſeptem millia virorum, qui non curuauerunt genua ante Baal. Atq; hi ſunt de quibus dictum eſt hoc. Adhuc in ea erit decimatio.* Sic Baſilius, cuius veſtigiis inſiſtunt Arias Montanus, Oſorius, Hector, & Aluarez.

Et ſane ſi vulgatam ſequamur lectionem, (quam nemo prudēs lectioni Foretij non anteponat) vix inficiari, aut tergiuerſari poſſimus, quin de electis ſit contextus intelligendus. Nam ramos expandere non dicitur arbor, cùm vritur atque deſeritur: ſed cum poſt putationem renouatur, & feliciter ramos expandit. Quapropter Iſaiæ mens illa eſt, quam ſapienter Arias Montanus declarat: videlicet illum agere de arbore, cui per putationem rami inutiles præciſi ſunt, & vix ei decima ramorum reſtitit pars: illud tamē, quod ei remāſit, pullulauit mox, & noua germina feliciſſime protulit. Quare concludit Iſaias non aliter Eccleſiæ ſorte euenturum, opitulante Deo maximæ ſanctitati paucorum, qui ex eo populo, veluti reliquiæ & ſpiritalis regenerationis ſemina, reſidui fuerant. Atque id eſt, *Semen ſanctum erit, quod ſteterit in ea.* Quam interpretationem confirmat Arias ex c. 11. epiſt. ad Rom. vbi Paulus ait n. 17. *Quòd ſi aliqui ex ramis fracti ſunt,* &c. Quibus in verbis alluditur ad finem c. 6. Iſaiæ. Quam etiam ſententiam confirmat Arias ex Chaldaica paraphraſi, in qua idem continetur ſenſus.

Ex Apocalypſeos c. 11 confirmatur illa Iſaiæ interpretatio.

Niſi autē me valde fallo, optima eſt explicationis eiuſdē confirmatio, quæ petitur ex manifeſta alluſione Apocalypſeos, c. 11. 13. ad eundem Iſaiæ locum. Cùm enim Ioannes ait, *Decima pars ciuitatis cecidit,* reſpicit profectò locū Iſaię. Ceterùm eleganter ſatis Iſaiæ inuertit ordinem & quod ille per arboris decimam partem permanentem expoſuit, Ioannes per decimæ partis vrbis ruinam extulit. Etenim in Apocalypſeos contextu inſtituebatur ſermo de Ieroſolyma, ſub ſpecie belli grauiſſimi, quod Deus in ciuitatem quandam ſuſcipiebat. Vnde pars ea ciuitatis, quæ ſe Euangelio ſubdidit, dicitur eleganter, ad cæleſtium tubarum clangorem cecidiſſe. Idemque innuitur in ea arboris allegoria per decimā ramorū partē, qui ad ſpiritalem inſtaurationem remanſerūt.

Alia Lyrani expoſitio refertur ac reijcitur.

Alia Lyrani expoſitio eſt, alludi hic ad eam hiſtoriam Geneſ. 18. vbi dicitur Deus conceſſiſſe Abrahamo, Sodomam non fore euertendā, ſi decem in ea iuſti inuenirentur. Enimuerò hoc omnino eſt abs re. Certum enim eſt ex Iudaico populo multa hominum millia ad Chriſtum fuiſſe tranſlata: nec tamen ideo maiorem Iudaici populi partem non puniuit Deus ac reprobauit. Manet ergo, legitimam Iſaiæ expoſitionem eſſe illam, quam docet Baſilius, & paraphraſis Chaldaica, quámque manifeſta Apocalypſeos & Pauli alluſio adumbrat, & ſequuntur Arias Montanus, Hieronymus, Oſorius, Hector, Pintus & Aloarez. Nec verò opus eſſe reor, obiectioni Foreri reſpondere. Ille enim haud dubiè cõtextum non probè tenuit, nec Iſaiæ comparationem ab arbore deſumptam, cuius rami inutiles & ſuperuacui amputantur, quò deinceps efficacius pullulet & noua germina erumpant. Quæ omnia ſimul cum Hebraicarum vocum, quibus Iſaias vtitur, ſignificatione doctiſſimè Arias Montanus declarauit.

NOTATIO XII.

In id Zachariæ 12. 2. Ecce ego ponam Ieruſalem ſuperliminare crapulæ omnibus populis in circuitu: ſed & Iuda erit in occiſione contra Ieruſalem.

QVod ſermo inciderit de decimæ partis Iudæorum conuerſione (de qua Apocalyp. 11. 13. & Iſaiæ 6. 13.) non abs re fore putaui, ſi hunc Zachariæ locum inſignem ſanè & difficilem explicarem. Ad quem profectò alluditur in Apocalypſi, vt capite decimo quarto videbimus: atque ex iis quæ in hoc capite vndecimo de partis decimæ Ieroſolymæ conuerſione tractantur, exoritur lux ad Zachariæ loci illuſtrationem.

Superliminare crapula quid ſit apud Iſaiam.

1. Expoſitio Ariæ, Pagnini, & Hebræorum.

Ecce ego ponam Ieruſalem ſuperliminare crapulæ. Verbo illi *ſuperliminare* reſpondet hic in Hebræo סף, *Saph*) & Arias Montanus atque Pagninus, vt compertum ſtatuunt, hoc in loco non ſignificari ſuperius oſtij limen, ſed vas, ſiue ſcyphum, aut cratera. Nituntur fortaſſis in eo, quod *ſuperliminare crapulæ* non videatur inter ſe aptè cohærere: ſecus erit, *vas ebrietatis*, aut, *vas veneni ſoporiferi*. Et negari profectò non poteſt, quin Hebraica dictio ſignificet etiã idem, quod vas, in quod liquor aliquis infunditur, quia Ieremiæ capite quinquageſimo ſecundo num. decimonono, eidem hebraicæ dictioni reſpondet in noſtra vulgata *hydria* nomen.

Rabbini frequenter, vbi Hieronymus vocem סף *Saph*, explicat, ſeu vertit limen vel ſuperliminare, intelligunt ipſi de vaſis templi. Vnde cum Hieronymus transfert, *Cuſtodes veſtibuli*, vel *ianitores*, ipſi exponunt de vaſorum cuſtodibus; vt Ieremiæ 35. 4. & 4. Reg. 12. 19. & c. 22. 4. & c. 23. 4. & c. 25. 18. & 1. Paralip. 9. 19. & Eſther 2. 21. Sed pro Hieronymo ſunt Septuaginta interpretes. Expendat ergo æquus iudex, quibuſnam interpretibus ſit potius habenda fides, ſeptuaginta ne viris & Hieronymo; an Rabbinis? præſertim, quia in his locis Hebraicè ponitur *Saph*, in ſingulari numero: atqui *Cuſtodes vaſis*, pro cuſtodibus vaſorum, violenta planè eſt phraſis: cuſtodes autem liminis, aut ſuperliminaris non item.

2. expoſitio Hieronymi: quæ, vt verior, eligitur.

Deinde aliis in locis, vbi Hieronymus & Septuaginta de limine ſuperliminari exponunt: eodem etiam modo interpretantur Rabbini; vt 3. Reg. 14. 17. Iudic. 19. 25. & 2. Paral. 34. 9. Iſai. 6. 4. Ezech. 23. 4. & cap. 40. 9. & cap. 41. 16. & cap. 33. 8. Sophoniæ 2. 14. & Amos 9. 1.

Hieronymi lectioni & expoſitioni conſonare verſionẽ 70.

Tertiò in loco etiam Zachariæ 12. 2 Septuaginta de ſuperliminari explicant. Legunt enim, *Ecce ego pono Ieruſalem vt ſuperliminaria, quæ mouentur, omnibus populis in circuitu.* Exiſtimare ergo, tum Septuaginta interpretes, tum Hieronymum aberraſſe, quod non ita idonee dici videatur *ſuperliminare crapulæ*: id planè eſt Septuaginta & Hieronymum ignorantiæ inſimulare. Nullo autem modo fit veriſimile, illos adeò eſſe hebetes, vt in re ita manifeſta, ac Pagnino, Ariæ, & Rabbinis videtur, errauerint. Vide quid ſimile in hac eadem voce Exod. 12. 22.

Prior expoſitio impugnatur.

Quartò in Pagnini, Ariæ, & Rabbinorum tranſlatione, non leuis remanet in contextu difficultas. Dicere enim, *Ego ponam Ieruſalem ſcyphum veneni*, ſiue, *vas plenum amaritudine*, vel *calicem ſtuporis aperientis cor*, aut, *calicem ſoporiferum omnibus populis in circuitu*; horum, inquam, nihil eſt, quod ſignificet Ieroſolymam labore atque ærumna affligendam: ſed potius ipſam finitimis omnibus populis calamitati, & oppreſſioni futuram. At verò contextus exigit, ne hiſce in verbis agatur de aliorum populorum calamitate, ſed de ipſius Ieroſolymæ labore atque anguſtia. Quod efficaciter ſatis probatur, tum ex antecedentibus verbis, *Onus Domini ſuper Iſrael*; quæ manifeſtam præ ſe ferunt prophetiam Iſraelitico populo minitantem: tum etiã ex ſubſequentibus, *Sed & Iuda erit in obſidione contra Ieruſalem.* Et certè qui ait, tribum Iuda Ieroſolymitanos etiam obſeſſuram, manifeſtè innuit, in præcedentibus verbis fuiſſe ſermonem de acerbiſſimis anguſtiis, in quas fuerat Ieroſolyma redigenda. Si ergo Hieronymi & Septuaginta interpretum tranſlatio vſui eſſe poſſit ad ingentem afflictionem exprimendam, quã opprimenda erat Ieroſolyma: næ tunc dilucidè conſtabit, Rabbinos, Pagninum, & Ariam longius ab ſcopo aberraſſe.

Quid ſit ſuperiorum liminum commotio in hac Zachariæ lectione.

Quintò, ſuperiorum oſtij liminum commotio videtur præſentem totius domus ruinam innuere. Quare cùm Deus dicit (iuxta Septuaginta) *Ponam Ieruſalem vt ſuperliminaria, quæ mouentur*; perinde eſt quaſi dicat, te illam eõ periculi atque diſcriminis deducturum, quò redacta eſt do-
A mus; cuius ſuperiora portarum limina horribili ſtridore tremefacta concutiuntur, hoc eſt, perſecutionem grauem & acerbam, vt totum Eccleſiæ ædificium deſuper ruiturum videretur. Cùm autem ædificiũ aliquod concutitur & labaſcit, quicunque in conſpectu ſunt prætereuntes vocibus & clamoribus, vt ſibi caueant, hortantur. Hoc ergo eſt, quod ait Propheta; omnes ſcilicet populos circunſpecturos Ieroſolymam, vt domum labantem iam ac penè ruentem, videlicet propter perſecutionis magnitudinem: & ſe mutuo hortaturos, vt ſibi à Chriſtianorum ruina præcauerent.

Superliminare crapula quomodo ſit accipiendum.

Nec aliud noſtra lectio debet ſignificare, cùm ait, *ſuperliminare crapulæ*. Pro cuius intelligentia aduertendum eſt, ebriis hominibus, & præ vini ingurgitatione capitis vertigine laborantibus, omnia videri circumagi & tremefieri. Senſus igitur eſt, Ieroſolymam in eiuſmodi diſcrimen traham, vt in finitimorum circum oppidorum conſpectu reapſe illi accidat, quod falſa exiſtimatione deluſi videri ſibi ebrij fre-
B quenter videntur, domos ſcilicet & ædificia omnia commoueri. Itaque ſuperiora huiuſce ædificij limina re vera concutientur, & tota ſtructuræ moles ruinam minitabitur, præ vehementi perſecutionis vi atque impetu: quemadmodum videntur ebrio domus, quantumuis firmæ, emoueri. Quare ſe mutuo hortabuntur vicini, vt ſuæ ſaluti & incolumitati conſulant.

Comparatio hæc ab ebrio petita quonam pacto intelligenda ſit.

In hac expoſitione, *ſuperliminare crapulæ*, comparatio eſt petita ex limine, quod ebrius aſpicit. Senſus tamen non is eſt, quod ſcilicet limen fictè & ſimulatè videatur collapſurum: ſed quòd re vera labet ac titubet, & in grauiſſimum reuocetur diſcrimen, vt Septuaginta explicuerũt. Quoniam verò domum nutare, & minari ruinam, ex perſecutione oritur, quæ in Eccleſiam à Iudæis excitata eſt, ideo aptiſſimè ſubijcitur, *Sed & Iuda erit in obſidione contra Ieruſalem.*

Sextò, *commoueri ſuperliminaria*, Hebraica phraſis eſt,
C qua indicatur ædificij alicuius impendere ruinam: vt videre eſt Iſaiæ capite ſexto numero quarto, & Amos capite nono numero primo. Quibus ex locis confirmatur noſtra hæc de Zachariæ loco explicatio, quòd ſcilicet in motu ſuperliminaris non ſermo ſit de finitimorum oppidorum calamitate, ſed de Ieroſolymæ ipſius anguſtia atque diſcrimine.

Septimò, ad rei cuiuſpiã magnitudinem exaggerandam, ſignificanter ſatis ſolemus dicere, eam quaſi ſolam mentis conceptionem, aut conſiderationem videri: id quod Hiſpano noſtro idiomate elegantius ſonat, *Parece coſa de imaginacion.* Vt Pſalm. 125. 1. *In conuertendo Dominus captiuitatem Sion, facti ſumus ſicut conſolati.* Hebraicè *vt ſomniãtes*, id eſt, res ita admirabilis ac noua viſa eſt, vt ſomniata potius quàm oculis vſurpata videretur. Igitur ad magnam commotionem poſtium ſignificandum, congruenter dicitur, *vt ſuperliminare crapulæ*: id eſt, ſicut in crapula moueri videntur ſuperliminaria: ſic reuera commouebitur Eccleſiæ ædificium ſpe-
D ctantibus vicinis populis, & ſe ad cauendum ſibi mutuò cohortantibus.

Traditur alia expoſitio ſuperliminaris crapulæ.

Octauò, *Superliminare crapulæ omnibus populis in circuitu*, forſitan denotat omnes finitimos populos Chriſtianæ Eccleſiæ limina reſpecturos tanquam crapulam, ebrietatem & inſaniam, & Chriſtianis hominibus inſultaturos, quemadmodum pueri ebrium hominem vrgere & inſectari ſolent, quem labentem iam, & vacillantem, vt citiùs corruat, impellunt atque ſupplantant. Lege illud Pſalmi 106. 27. *Moti ſunt, ſicut ebrius*, id eſt, huc illuc nutant ac titubant cerebro & pedibus tentati. Item Iob 12. 25. *Errare eos faciet quaſi ebrios.*

Hebræa vox Saph *quid propriè.*

Nonò, Arias Montanus arbitratur, Hebræum vocabulum סף (*ſaph*) ex primæua ſignificatione denotare quodcunque vas, & inde transferri ad limen. Mihi veriſimilius multò eſt, primaria & germana ſignificatione per hanc vocem indicari limen; atque hinc aliquando tranſlatitiè ſignificari non
E quodcunque vas, ſed aliquod vas, in quo ſimilitudo aliqua liminis appareat: vt patulus lebes, qui ſuperiore parte habet anſam limini ianuæ non abſimilem. Atque ita forſan in noſtra etiam vulgata, Exodi capite duodecimo numero vigeſimo ſecundo, limen accipitur pro ſimili vaſculo. Hoc inde mihi probabile fit, quòd à vaſe ad limen, nullum ſimilitudinis tranſitum reperiri poſſe videam. A limine verò ad aliud peculiare vas, aptè potuit transferri nomen. Limen autem prius eſt & notius, quàm peculiaris illa vaſis forma. Ad hæc in ſacris Literis iuxta Hieronymum, Septuaginta & Græcos interpretes (vt Aquilam, Symmachum, & alios,) ferè hoc nomine ſignificatur limen: ea igitur erit primæua ac vera ſignificatio.

Quo ſenſu dicatur Iudas pugnaturus aduerſus Ieruſalem.

Sequitur in textu, *Sed & Iuda erit in obſidione contra Ie-*
F *ruſalem.* hic quamuis hebraicus contextus alio modo transferri videatur poſſe; & Septuaginta interpretum verſio non adeò perſpicua ſit: ex contextu tamen & ex collatione huius loci cum altero illo capitis 14. 14. *Sed & Iudas pugnabit aduerſus Ieruſalem*, non dubitauit Hieronymus, in ſenſu grammatico ſignificari, Iudæos ipſos aduerſus Ieroſolymam fore pugnaturos. Cùm autem Zacharias Ieroſolymæ nomine extra dubitationem de Chriſtiana Eccleſia primogenita loquatur; ideò Cyrillus (quẽ Arias & Ribera ſequũtur)

cenſet, prophetam in præcipuo ſenſu agere de perſecutione, quam Iudæi aduerſus Eccleſiam primogenitam excitarunt, vt ſenſus ſit, non ſolùm fore Eccleſiam à Gentibus oppugnandam, ſed etiam à Iudæis ipſis, qui in Meſſiæ expectatione erant. Hæc illi.

Quid hic Iudæ nomine innuatur.

Mihi tamen, cum bona eorum venia, perſuaſum eſt, ſub Iudæ nomine non deſignari in præſenti Iudæos pertinaces qui in ſua perfidia & obſtinatione reſtiterunt: ſed eos potiùs, qui initio quidem (vt Paulus) Euangelio repugnabant, poſteà tamen ſunt ad fidem conuerſi. Atque hanc eſſe exiſtimo decimam Iudaici populi partem, quæ Euangelio nomen dedit: de qua Apocal. 11. 13. & Iſaiæ 6. 13. Hoc mihi probatur ex iis, quæ mox numero quarto ſequuntur; *Super domum Iuda aperiam oculos meos; & ponam duces Iuda ſicut caminum ignis in ligna, & ſicut facem ignis in fæno: & deuorabunt ad dexteram & ad ſiniſtram omnes populos in circuitu. Et ſaluabit Dominus tabernacula Iuda, ſicut in principio, vt non magnificè glorietur domus Dauid, & gloria habitantium Ieruſalem contra Iudam.* Ex his verbis infero, eam fuiſſe loquendi rationem; quaſi initio ad Gentes, quæ bello Ieruſolymam infeſtabant, ingens Iudæorum manus ſeſe hoſtili animo adiunxerit, vt illis aſſociati prælium etiam ipſi cum Ieroſolyma committant: huic autem Iudæorum phalangi Deus poſteà oculos aperuerit, & corda immutarit: ita vt conuerſis ſignis arma in Gentiles ipſos ſumſerint, qui Ieroſolymam euerſuri eruperant, magnamque in ipſis ediderint ſtragem.

Hoc ita poſito, nomen Iuda non hic deſignat tribum Iudæ: ſed promiſcuè & indiſtinctè ſumitur eodem modo, quo nomen Iſraelis Nam poſt captiuitatem Babylonicam, duo hæc nomina Iſrael & Iuda pro eodem accipiebantur: & populus quidem Iudaicus ceteras comprehendebat tribus. Atque ita ſtatuūt Cyrillus, Arias, & Ribera. Quod enim de Iudaica perſecutione exponunt, non referunt ad perſecutionem eam, quam vna conciuit tribus, ſed ad eam, quam carnalis Iſraelis populus commouit.

Poſt Babylonicam captiuitatem duo hæc nomina Iſrael & Iuda, pro eodem ſumi ſolita.

Ego verò cenſeo nomen Iuda taliter quidem ſumi, vt tribus omnes comprehendat: ita tamen, vt ſermo ſit de illis tribubus, quas Apocalypſis cap. 7. inſinuat. Etenim ingens ille numerus centum quadraginta quatuor millium ferè totus conſtat ex iis Iudæis, qui initio perſequebantur Eccleſiam, poſteà verò non modò ſunt ad fidem conuerſi, verùm etiam ex ſemetipſis exercitum illum conflarunt, quo Deus bellum Gentibus indixit, & falſum idolorum cultum ſuſtulit. Suppono igitur ex capitis ſeptimi commentario; ferè omnes illos centum quadraginta quatuor millia fuiſſe ex populo Iſraelitico. Atqui manifeſtum eſt, principio penè omnes illius populi Chriſtianæ Eccleſiæ tunc primum naſcenti bellum intuliſſe. Poſteà tamen illos cæleſti lumine illuſtrauit Deus, & bellum ita fuit commutatum, vt myſtico ac ſpirituali igni, quem Chriſtus in terris accenſurus aduenit, Gentilitatem inflammarint atque hoc ſignificatur in Zachariæ textu ſatis eleganter, vt vidimus.

Nota ergo, negari non poſſe, quin Zacharias de illis ſermonem inſtituat, qui inſtrumento, atque adeò adiumento fuerunt ad inſignem victoriam, quam Eccleſia de Gentibus reportauit. Hos autem manifeſtum eſt non ex eorum Iudæorum numero fuiſſe, qui rebelles & obſtinati perſtiterunt, ſed ex illis, qui ad fidem Catholicam commigrarunt. Diſtinctio autem eſt eiuſmodi, vt per nomen *Ieruſalem & domus Dauid*, denotentur primi illi, qui Euangelio non repugnarunt: at per nomen *Iuda*, (de quo dicitur, *pugnabit aduerſus Ieruſalem*,) ſignificantur, qui principio quidem Euangelio reclamarunt, & bellum in Eccleſiam ſuſceperunt: poſteà tamen ſuam Euangelij iugo ſuppoſuere ceruices, & ex illis confectæ ſunt myſticæ illæ tribus duodecim, de quibus agitur Apocal. 7.

In nomine Iuda, apud Zachariam non eos comprehendi Iudæos, qui obſtinati perſtiterunt.

Quod autem in nomine Iuda non includantur ij, qui in ſua obſtinatione permanſerunt, ſingularem habet elegantiam. Nec enim vnquam futuri erant veri Iudæi, ſed potius ſynagoga Satanæ, vt loquitur Apocalypſeos c. 2. 9. Quare hi in Gentilium numerum ab Scriptura referuntur. Quamobrem Iudæorum nomen ad eos eleganter accommodatur, qui erant à Deo prædeſtinati, vt per eos Gentes Euangelij fidem reciperent; & quamuis eorum perpauci fidem principio amplexi fuerint, nec illam vnquam oppugnarint, maior tamen eorum pars fuit certè, qui traducti ad fidem ſunt, poſtquàm illam infeſtarant. Qua in re expletum fuit diuinæ prouidentiæ conſilium, vt idonei poſteà Euangelij miniſtri forent, qui illud antea perſequebantur; cuiuſmodi tum Paulus, tum alij fuere permulti. In his autem verùm eſſe comprobatur, Deum ſaluaſſe tabernacula Iuda, ſicut in principio, nec non ex decimæ Iudæorum partis conuerſione, & admirabili ipſorum efficientia in Catholica religione propugnanda illud imprimis redundaſſe; ne primogenita Eccleſia (quæ per domum Dauid, & myſticam Sionem, ſiue Ieroſolymam figuratur) ſeſe gloriabunda iactet, quaſi ipſa per ſe ſola abſque Iudaici populi ſubſidio victoriam ex Gentibus obtinuerit. Nec enim ita accidit, ſed Iudaico populo ſuppetias ferente, id eſt, illis poſteà auxiliantibus, qui primo naſcentem Eccleſiam afflixerant; quorum A mentes illuminauit Deus, & ex oppugnatoribus propugnatores reddidit.

Vltimò, cum hac Zachariæ expoſitione conſonant optimè verba ipſius textus præcedentia, ſcilicet, *Dicit Dominus extendens cælum, & fundans terram, & fingens ſpiritum hominis in eo.* In quorum verborum expoſitione me refero ad ea, quæ de illis dixi Apocalypſ. cap. primo numero quarto, & in illius loci commentario, *ab eo qui eſt, & qui venturus eſt.* Illud hic demum addo, cælum Chriſtianæ eſſe Eccleſiæ ſymbolum; terram autem Iudaici populi, vt ſæpe diximus.

T E X T V S.

B Verſ. 14. *Væ ſecundum abiit, & ecce væ tertium veniet citò.*

COMMENTARIVS.

DE his verbis diximus cap. 8. fine & capite decimo in principio; vbi animaduertimus, hiſce ex verbis colligi totum caput decimum, & partem eam vndecimi, quæ ſeptimam præcedit plagam conſideranda eſſe veluti ad plagæ ſextæ tempus ſpectantia. Alioqui nimis ſerò diceret hic Ioannes, *Væ ſecundum abiit, & ecce væ tertium veniet citò.*

C

NOTATIO XIII.

De ſumma & ſcopo eorum, quæ ſequuntur vſque ad finem capitis: hoc eſt, eorum, quæ ad ſeptimæ tubæ plagam ſpectant.

Difficultas in ſubſequētis cum antecedentibus connexione.

ACOLVTHIA eorum, quæ ſequuntur à ſeptimæ tubæ clangore ad finem vſque capitis 11. non leuem continet difficultatem. Quæ enim hic coniunguntur, minimè inter ſeſe videntur conſentire. Nam imprimis ex illis tribus *Væ*, quæ aquila cap. 8. 13. ſignificauit, poſtremum & ſeueriſſimum ad ſeptimam pertinet tubam. Cùm tamen vice fletus ac lamenti, poſt ſeptimæ tubæ clangorē, voces laudis atque lætitiæ perſonent, quòd Deus iam & Chriſtus regnent. D Secundò huic exultationi adiungitur ira Gentium & ira Dei. Tertiò, videtur hic eſſe ſermo de extremo vniuerſalis iudicij die, nempe de mortuorum reſurrectione, de ſanctorum præmio, & improborum ſupplicio. Id enim ſonant verba illa, *Tempus mortuorum iudicari, & reddere mercedem ſeruis tuis puſillis & magnis, & exterminādi eos, qui corruperunt terram.* Quartò, quod ad finem additur videtur neceſſariò referendum ad Euāgelicæ prædicationis tempus. Nam arca Dei & manna atque virga Aaronis non ſunt idoneum æternæ beatitudinis ſymbolum: at fulgura & voces aptiſſima ſunt ſymbola ad prædicationem Euangelij, vt vidimus capite 4. 5. atqui violentum planè eſt huiuſmodi ſymbolum ad æternas damnatorum pœnas applicare. Nihilo eſt aptior ad infernum indicandum terræ motus & ingens grando: vt facilè cernet, qui attentè perſpexerit horum ſymbolorum elegantiam.

Difficultas a tempeſtas in hoc loco ad quas expoſitiones Syrtes interpretes non paucos impegerit.

E Denique in huiuſmodi rerum conſequentia tantam interpretes difficultatem inuenerunt, vt iudicauerint, quidquid in verſu 19. dicitur (ſcilicet, *Apertum eſt templum Dei in cælo*, &c.) non ad ſeptimam pertinere tubam, ſed ad nouam aliam viſionem, quæ in capite 12. continuetur. Itaque arbitrantur ex hoc verſu exordiendum fore caput ſequens. Ita ex Græcis Andreas, & ex Latinis Ioachimus, Rupertus, Hugo Cardinalis, Anſelmus, Albertus, Pannonius, & alij. Omitto Aretam, qui licèt ſeorſum nouum caput conficiat ex verſu decimo nono, aſſerit tamen, hoc eſſe tertium væ. In quo exiſtimat hunc verſum ad ſeptimam tubā pertinere. Et quidem hac in re collineauit Aretas. Etenim præterquam quod F communis diſtinctio, quam admittit Eccleſia, nos docet, grandine magnā plagam tubæ ſeptimæ compleri, & nouum argumentum ordiri à magno illo ſigno, id eſt, à muliere amicta ſole: præter hanc, inquam, communis diſtinctionis auctoritatem, qui myſterium plagæ ſeptimæ probè tenuerit, nec non magnæ grandinis ſymbolum, dubitare non poterit, quin magna hæc grando ſeptimam plagam perficiat. Nam abſque huiuſmodi grandine nihil aliud fuerat prædictum, quod dignè plagæ ſeptimæ grauitatem ponderaret. Adhuc, proportio & conuenientia ſeptimæ huius plagæ cum plaga item ſeptima capitis 16. & cum ſeptima etiam Ægypti plaga (de qua Exod. 9. 22. probat efficaciter magnum profectò latere myſterium in eo, quòd in hiſce tribus locis grando magna ſemper in loco ſeptimo reponatur.

His

Variæ explicationes de ſeptimæ tubæ myſterio.
1. Opinio exponentium de victoria ex Antichr. parta.
2. De tempore libertatis Eccleſiæ ſub Iuſtiniano Imperatore.
3. De extremi iudicij die.

His ita præmiſſis de tubæ huius ſeptimæ myſterio variæ iactantur ſententiæ. Atque vt à Dei & Chriſti regno, quod, cæli gaudio celebratur, ducamus exordium, aliis placet, hoc eſſe referendum ad tempus victoriæ ex Antichriſto partæ. Ita Seraphinus ſequutus fortaſſe Ioachimum, qui exponit de tempore magnæ cuiuſdam libertatis, quæ pertinet, vt ille ait, ad Spiritum ſanctum. Alij referunt ad tempus libertatis Eccleſiæ ſub Iuſtiniano Imperatore. Sic Aureolus, Antoninus, Lyranus, Ederus, & Lezarazus. Alij ad ipſum vniuerſalis Iudicij diem, vt Andreas, Aretas, Beda, Primaſius, Albertus, Ribera, & Viegas.

Reiiciuntur duæ priores interpretationes.
Argumenta pro 3. expoſitione.

Primas duas declarationes ſatis conſtat cum ſeptem plagarum argumento non conſentire: id quod ſufficit, vt eas prætermittamus. Tertiam verò dixit aliquis non malè cohærere, vt poſt ſex plagas, quibus Deus in hac vita perfidos percuſſit Iudæos, ſeptima addatur de vindicta, quam de illis Deus in die iudicij ſumet. Præterea huic ipſi de iudicij die explicationi fauere videntur duo imprimis argumenta. Primum eſt, quia textus planè meminit vniuerſalis mortuorum reſurrectionis, necnon iudicij & præmij Sanctis tribuendi, atque ſupplicij pariter improborum. Hæc enim omnia apertè ſonant verba illa, *Tempus mortuorum iudicari, & reddere mercedem ſeruis tuis puſillis & magnis, & exterminandi eos, qui corruperunt terram.* Secundum eſt, quod textus ait de Dei atque Chriſti regno, aptè ſatis verum redditur in extremi iudicij die; vt probant illa Pauli verba 1. Corinth. 15. 24. *Deinde finis, cùm tradiderit regnum Deo & Patri.*

Refutatur 3. expoſitio.
1. Ratio contra 3. expoſitionem.

Nihilominus expoſitio hæc mihi non probatur. Primò, quia in ea præſtituitur, ſermonem hic eſſe per anticipationem de die Iudicij; & poſteà ad Antichriſti bellum fieri regreſſum (imò ad incarnationis myſterium; vt docent Ambroſius & alij.) Atqui huiuſmodi anticipationes, & ordinis perturbationes, niſi neceſſitas cogat, admittendæ non ſunt; aut niſi fortè prudentia atque elegantia videantur exigere ob ſingularem aliquam rationem anticipationes huiuſmodi & perturbationes. Quæ omnia hic omnino deficiunt. Nam, vt infra videbimus, abſque aliqua ordinis perturbatione declaratur contextus, & oſtenditur, ſymbola in hoc loco vſurpata, eſſe maximè idonea ad ſignificationem eorum, quæ in iis adumbrantur. Nec aliqua vrgebat ratio, vt ex Iudaici populi perſecutione in Eccleſiam commota repente ad diem iudicij fieret tranſgreſſio.

Secunda ratio.
Traditur vera ſeptimæ plagæ interpretatio, de Iudæorũ obduratione.

Deinde, quia Concupiſcentias & Furias (quæ in quinta, & ſexta plaga continentur) recto ordine conſequebatur plaga obdurationis ac pertinaciæ, qua Deus in hac vita populum Iudaicum percuſſit. Ad quam ſignificationem elegans ſymbolum, & in ſacra Scriptura vſitatum, eſt grando magna, quæ hoc caput abſoluit. Nec alia eſt grandinis ſignificatio in plaga ſeptima c. 16. vbi tamen agitur de quorundam ex Gentibus obduratione. Ex hac autem animaduerſione colligitur planè diſtinctio ſeptimæ huius plagæ c. 11. & magnæ grandinis c. 16. Aliter enim vtraque plaga confunditur. Nec poteſt diſcriminis inter vtramque congruens reddi ratio, cùm ex quatuordecim Apocalypſeos plagis ſeptima & quartadecima inter ſe confundantur, & vtriuſque ſignificatio ſit de æternis inferorum pœnis.

Probatur noſtra expoſitio, & pariter tertia ſuperiùs poſita impugnatur.

Tertiò, ſi ſymbola vocum, fulgurum, terræmotus & magnæ grandinis ad pœnas inferorum aptentur; rectè Apocalypſi ſubtrahitur ſymbolicæ ſignificationis excellentia. Etenim, ſi rectè huiuſmodi ſymbola inſpiciantur; certum eſt, illa ad alias ſignificationes elegantiùs transferri: vt in tribus primis vidimus c. 4. & 6. atque in vltimo videbimus in hoc c. 11. Quin imo ita eſt generatim receptum, vt propria tonitruorum & fulgurum ſignificatio ſpectet commotionem cæleſtis fortitudinis & admirabilis exempli in Euangelij promulgatione. Terræmotus autem ſignificatio eſt mutatio rerum: grandinis verò (vt poſteà planum fiet) obduratio peccatorum. Quare violẽtum profectò eſt, vſitatas in ſacris Literis horum ſymbolorum ſignificationes, eáſque perelegantes prætermittere, vt ad diem Iudicij, & ad æterna improborum ſupplicia importuna tranſitione deueniatur. Præter hęc, multos interpretum impulit hæc ratio (etiam ex iis, qui in tuba ſeptima de die Iudicij ſermonem eſſe putabant) vt nihilominus in fulguribus ac vocibus ad Euangelij prædicationem regrederentur.

Quartò, in capite 12. dubium non eſt, agi de Eccleſiæ tranſitu ad Gentilitatem Iudaico populo derelicto. Ex quo fit manifeſtum, quod antecedit (nempe ſeptimam plagam) non fore vniuerſalis Iudicij diem, ſed Iudaici populi obdurationem. Hæc enim duo ſunt maximè inter ſe connexa, videlicet Iudæorum obduratio & Eccleſiæ migratio ad Gentes, vt paulò infrà apparebit.

Quintò, illud præ ceteris noſtram ſententiam ſuadet, quia quidquid textus in plaga ſeptima exprimit, congruentiſſimè ad Iudaici populi obſtinationem applicatur. Quamobrem, cùm adeò certum ſit, tubarum plagas eſſe ſeptem illas, quibus Deus in Iudæos animaduertit, & ex plaga vltima fieri tranſitum ad Eccleſiæ tranſmigrationem ex Iudæis ad Gentes: vocari in dubium non poteſt, quin, ſi quod in hac plaga ſeptima textus affirmat, idoneè ad populi Iudaici A obdurationem applicetur, id debeat eſſe verus germanúſque ſenſus. Quod verò in Apocalypſi vſque ad vndecimi capitis finem de Eccleſiæ bello in Iudæos ſuſcepto inſtituatur ſermo, & à capite 15. de eiuſdem Eccleſiæ bello aduerſus Gentes, hoc inquam, ſatis ſtabilitum eſt ſuprà, tum in proœmio notat. 12. tum etiam in capitum præcedentium commentatio.

Reliquum modò ſit, oſtendere congruentem hanc contextus applicationem ad obdurationem Iudaici populi, id quod in ſequenti commentario patebit.

B

T E X T V S.

Verſ. 15. *Et ſeptimus Angelus tubâ cecinit: & factæ ſunt voces magnæ in cælo dicentes; Factum eſt regnum huius mundi, Domini noſtri & Chriſti eius, & regnabit in ſæcula ſæculorum. Amen.*

COMMENTARIVS.

Quorſum hæc cum Iudæorum obduratione, ſubiectio regni mundi Chriſto & regnũ ipſius Chriſto perpetuum componatur?

C Hic ſeſe imprimis mẽti offert dubitatio, quid ſcilicet habeat commune cum Iudaici populi obſtinatione, ſubiectio regni mundi Chriſto, & Chriſti ipſius regnum perpetuò duraturum? Reſponſio autem eſt huiuſmodi: quemadmodum in diuino decreto connexionẽ habet vocatio Gentium cum Iudæorum reprobatione (vt enim Deus Gentibus Euangelij lumen impartiret, Iudæorum permiſit cæcitatẽ, vt docet Paulus ad Roman. 11.) haud aliter Eccleſiæ patuit obduratio ac reprobatio Iudaici populi eodem tempore, quo ſanctis innotuit Euangelicæ prædicationis ad Gentes initiũ, D & porta ad ipſius Euangelij penetralia vniuerſis mundi nationibus reſerata. Hæc enim duo in diuinæ prouidentiæ conſilio coniuncta inter ſeſe & copulata erãt. Idcirco dilucidè conſtat, ad tractatũ de Iudaicæ gentis reprobatione pertinere Gentilici vocationem: atque hanc eandem vocationem Gentium, quam prænunciat Deus, eſſe extremæ in Iudaico populo calamitatis (id eſt, obdurationis ac reprobationis) exordiũ. Proptereà quòd, vt iam diximus, Gentium vocatio, & obcæcatio Iudæorum connexæ ſint; & ad plenum Gentilicæ vocationis effectum, in diuini conſilij ratione, Iudæorum repulſa pro medio inſtrumẽto accipi E deberet. Quare, cùm dicitur Deus portam Gentibus patefacere; perinde eſt quaſi dicatur, eam velle Iudaico populo claudere. Circa hæc autem notanda ſunt Hieronymi verba in id Matthæi 15. 24. *Non ſum miſſus, niſi ad oues, quæ perierunt domus Iſrael.* Vbi ſic habet; *Non quòd & ad Gentes non miſſus ſit, ſed quòd primùm miſſus ſit ad Iſrael, vt illis non recipientibus Euangelium, iuſta fieret ad Gentes tranſmigratio.*

Iudæorũ obſtinatio & Gentiũ electio in diuina prouidentiæ conſilio fuere coniuncta.

Regnare Deum & Chriſtum eius in mundo, ſæpè in ſacris Litteris ad Gentium conuerſionẽ referri.

Iam, quòd regnare Dominum, & Chriſtum eius in mundo, ſoleat in ſacris Litteris ad Gentiũ con- F uerſionem referri, liquet ex Pſalmo 96. *Dominus regnauit, exultet terra, lætentur inſulæ multæ: nubes & caligo in circuitu eius; iuſtitia & iudicium correctio ſedis eius,* &c. Argumentum enim huius Pſalmi non eſt aliud, quàm vocatio Gentium; vt in eius cõmentario videbimus. Idémque dixerim de Pſal. 98. *Dominus regnauit, iraſcantur populi.* item Pſalmo 92. *Dominus regnauit, decorem indutus eſt, indutus eſt Dominus fortitudinem.* Quem ad locum clarè alluditur infrà, cùm dicitur, *Accepiſti virtutem tuã magnam, & regnaſti:* De quo ibi. Huius locutionis fundamentum illud eſt. Cùm enim Deus antea vni populo Iſraelitico notus eſſet, præterea nemini; non vtique in mundo videbatur regnare; nec ſpirituale

A eius regnum, vniuerſalem monarchiam, ſed peculiarem referebat principatum. Atqui regnare Deum, idem eſt, ac propalam oſtendi Dominum vniuerſalem, & cunctis mundi nationibus dominantem; quas omnes infinito ſuo amplexu coërcet ſeptemplex diuinæ prouidentiæ ſpiritus.

Voces magnæ è cælo exauditæ quid indicẽt.

Cùm ergo primis fidelibus fuit diuinitus prænunciatum, Dei regnum vniuerſis nationibus cõmunicari; & diuinum decretum iam impleri, Eccleſiam propagandi ſuam ad extremos vſq; mundi limites, & Gentes omnes gratiâ Euangelicâ alliciendi & inuitandi; tantâ hac Eccleſiæ ſublimitate & gloriâ à ſe ipſis expectatâ, & B fæliciſſimis tantæ operis exordiis ſummopere fideles fuere lætati. Atque ingentes voces illæ & clamores qui in cælo perſonant, indicant glorioſiſſima laudum præconia, quę Deo Chriſtiani primitiùs dederunt. Cæli enim nomen Chriſtianæ Eccleſiæ in Apocalypſi tribui, vidimus c. 4. Perſpicuum autem eſt, per mondi regnum denotari regnum vniuerſale: ſicut & dicere duraturum fore in ſecula ſeculorum, indicat ipſius perpetuitatem. Quaſi dicatur Chriſtiana Eccleſia eſſe catholica & permanens, hoc eſt, vniuerſas nationes complectens, & in æternum permanſura.

T E X T V S.

Verſ. 16. *Et viginti quatuor Seniores, qui in conſpectu Dei ſedent in ſedibus ſuis, ceciderunt in facies ſuas, & adorauerunt Deum, dicentes:*

17. *Gratias agimus tibi Domine Deus omnipotens, qui es, & qui eras, & qui venturus es; quia accepiſti virtutem tuam magnam, & regnaſti.*

COMMENTARIVS.

Per Seniorũ adorationẽ, quid ſignificetur.

VIDE ſuprà c. 4. verſu 10. vbi oſtendimus, per ſeniorum ſiue presbyterorum adorationem ſignificari Chriſtianæ Eccleſiæ ſacrificia, quas Miſſas dicimus; hæc enim eſt excellentiſſima ratio, ingentia Dei opera celebrandi. Verbum autem *Gratias agimus*, vt ex Græco patet, idem ſignificat, quod, *Euchariſtiæ ſacrificiũ offerimus*; ſcilicet pro vocatione Gentium, vt diximus verſu præcedente. Id enim ipſum hîc denotat phraſis illa, quæ affirmat regnare Deum. Atque id ipſum magnopere congruit cum plaga ſeptima, vt ſuperiori verſu explicatum eſt. De illa verò loquutione, *Qui es, & qui eras, & qui venturus es*, dictum à nobis eſt latè cap. 1. notat. 3.

Verſ. 17. *Alluſio ad Pſalm. 92.*

Quia accepiſti virtutem tuam magnam & regnaſti.] His verbis habetur reſpectus ad Pſ. 92. vbi dicitur, *Dominus regnauit, decorem indutus eſt, indutus eſt Dominus fortitudinem.* Idem enim eſt virtus, ac fortitudo. *Et accipere virtutem*, non aliud eſt, quàm *indui virtute*. Quippe ideo accipitur veſtis, vt induatur. Simili phraſi dixit Epheſiis Paulus cap. 6. 13. *Accipite armaturam Dei.* Item Ioannis 13. 12. *Accepit veſtimenta ſua.*

T E X T V S.

Verſ. 18. *Et iratæ ſunt Gentes; & aduenit ira tua, & tempus mortuorum iudicari, & reddere mercedem ſeruis tuis Prophetis, & Sanctis, & timentibus nomen tuum, puſillis & magnis, & exterminandi eos, qui corruperunt terram.*

COMMENTARIVS.

Præterita pro futuris.

In Gentium ira alluſio ad Pſal. 2.

E*T iratæ ſunt Gentes & aduenit ira tua.*] His in verbis præterita pro futuris accipiuntur. Et præterquam quòd phraſis hęc Prophetis eſt familiaris; etiam in hoc loco oportuit vſurpari propter alluſionem ad Pſalmum 2. in quo hæc eadem prophetia per præteritum enunciatur. Dicitur enim, *Quare fremuerunt* (ſiue iratæ ſunt) *Gentes?* Et infrà, *Tanquam vas figuli confringes eos.* vbi ſermo eſt de Deo. Itaque vtrumque eorum, quæ in hoc verſu dicuntur, nempe, *Iratæ ſunt Gentes, & aduenit ira tua,* desumptum eſt ex Pſal. 2. Et ſanè poſtquàm Deus primitiuæ Eccleſiæ fidelibus ſuum de vocatione Gentium decretum, & adiuuandi huius operis exordium prænunciauit; poſtquàm fideles ipſi eidem debitas grates egerant ob inſigne illud beneficium in ſuam Eccleſiam collatum, cùm ei Gentes omnes ſubiicere decreuit: addunt deinceps, ſibi ignotum non eſſe Euangelicæ prædicationi Gentes initio pertinaciter reſtituras; ſicut ſcriptum eſt in Pſal. 2. huic tamen Gentium iræ nouiſſimam Dei iram (qua ipſe imprimis gloriatur) ſucceſſuram, quę myſticam de ipſis vindictam ſumat: atque hac ratione C Gentilium perſequutionem in ipſorum Gentilium conuerſionem redundaturam, vt in ſecundo Pſalmo fuerat à Dauide prædictum, *Dabo tibi Gentes hæreditatem tuam & poſſeſſionem tuam terminos terræ.*

Quid appelletur hîc tẽpus mortuorũ iudicari.

1. Opinio exponẽs extremi iudicij diem.

Impugnatur præcedẽs interpretatio.

Et tempus mortuorum iudicari, & reddere mercedem ſeruis tuis, &c. Primaſius, Beda, Andreas, Aretas & alij, vt credant, 7. tubæ plagam eſſe illam, quam extremi iudicij die ſunt improbi perpeſſuri; eo ſolùm nituntur fundamento, quòd in hoc verſu expreſſa ſit mentio de mortuorum tempore: quod nõ aliud eſſe videtur, quàm generalis reſurrectio. Deinde D ſequitur, *iudicari*: poſteà ſententiæ ipſius executio, id eſt, *Reddere mercedem ſeruis tuis, & exterminare eos, qui corruperunt terram.* Huic tamen argumento, vt faciam ſatis, aſſero in ænigmate nouum non eſſe, vt aliud ſonet, aliud ſignificet. Fateor ergo in huiuſmodi verbis alluſionem ad diem Iudicij eleganter fieri; præcipua tamen ſignificatio de die illo eſſe non poteſt propter rationes eas, quas notatione 13. attigimus.

Traditur vera expoſitio de myſtica reſurrectione, per alluſionẽ ad extremi Iudicij diem.

Ad hæc, non hic eſt ſolùm Scripturæ locus, in quo ſub propriæ reſurrectionis ſpecie legitimus ſit E reſurrectionis myſticæ ſenſus. Expende illud Pauli ad Epheſ. 5. 14. *Surge, qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Chriſtus.* Quæ cùm ita ſint, nõ inficior, *adueniſſe tempus mortuorum*, idem eſſe, quod *adueniſſe tempus reſurrectionis mortuorum.* Ceterùm locutionem hanc aptiſſimam eſſe affirmo, vt ænigmaticè indicetur Gentilium ſanctificatio, & cæleſtis Spiritus eiſdem liberaliter largiendus. Quòd ſi antecedentia verba de vocatione Gentium agunt, vt ex ſuperioribus conſtat, quid, obſecro, congruentius, quã ſi aſſeratur, appropinquare iam tempus, cùm Deus mortuis fuerat vitam daturus? Rurſus, ſi hoc ita eſt, ipſa ad Iudicij diem alluſio inuitat, atque alludit, F vt mortuorum reſurrectioni mentio Iudicij ſubiiciatur. Et verò non parum habuit congruẽtiæ cũ plagæ ſeptimæ argumẽto adiectio illa admirabilis Dei Iudicij poſt myſticã Gẽtium reſurrectionẽ. quod Dei iudiciũ ſplendeſcit imprimis in ipſarũ Gẽtiũ vocatione, & ſanctificatione; adiectâ pariter Iudaici populi repulsâ. Ideoque poſt *tẽpus mortuorum* additum fuit, *Iudicari.* Aut fortaſſe verbum hoc refertur ad iudiciũ illud cõtra Idololatriã, de quo Chriſtus Ioan. 12. 31. *Nunc iudicium eſt mundi.*

Verbum iudicari, ad quid referendum ſit.

&

& Iſai. 42. 4. *Donec ponat in terra iudicium.* Perſtante adhuc alluſione eadem ad vltimi iudicij diem, additur mox; *Et reddere mercedem ſeruis tuis Prophetis.* Nam ſimul cum incredibili gaudio ex Gentium conuerſione parto Deus in hac vita ſuis Prophetis (id eſt, Euangelij prædicationis miniſtris) copioſam retulit mercedem, & ſummi ſolatij triumphum. Quemadmodum innuit Paulus, quando eos, quos ipſe ad Chriſti fidem euocarat, ſuum gaudium & coronam appellat.

Et ſanctis & timentibus nomen tuum puſillis & magnis.] Proſequitur adhuc alluſio ad Iudicij diem, dum dicitur merces hæc eximia non ſolùm Prophetas, id eſt, Euangelij prædicatores attingere, ſed etiam Sanctos omnes; & eos, qui Dei nomen colunt ac reuerentur; & poſtremò eos omnes qui in ſanctitate ſiue maximè excellunt, ſiue mediocriter prouecti ſunt. Hæc eſt locutionis huius figura: qua ſignificatur, gaudium ingens de Gentium conuerſione non ſolùm ad eximios ſanctitate viros, & ad ſtrenuos Euangelij operarios, ſed vniuersè ad fideles omnes & Dei amicos ſpectare. Etenim omnium Eccleſiæ filiorum ſtudium & cupiditas (in illis præſertim primis Eccleſiæ ipſius temporibus,) eò ardens ferebatur, vt ſummi, præpotentiſue Dei gloria magis magiſque in dies exceſceret. Pro quo ardenti deſiderio, magna illos contingit pars ſpiritualis huius voluptatis, quæ ex Gentilitatis conuerſione percipitur. Hac ferme ratione inter Religioſos viros dici ſolet, licèt fructus, qui ex animorum conuerſione capitur, videatur magis propriè ad concionatores & confeſſarios pertinere; huius tamen fructus partem ſibi vendicare fratres eos qui temporalibus domus miniſteriis ſunt addicti, vt coquum, ianitorem, & reliquos: ſiquidem vniuerſim vnum idémque religionis corpus conficiunt. Atque hæc conſociatio & vitæ communio cauſa eſt, vt ſummos & infimos hoc gaudium & ſolatium ex maximo Religionis fructu proueniens attingat. Et ad expendendam magnitudinem gaudij, quod ex Gentilitatis conuerſione percepit vniuerſa Eccleſia (quæ & magnos, & paruos amplectitur) nihil aptius.

Et exterminandi eos, qui corruperunt terram.] Hæc verba congruenter referri exiſtimo ad idolorum euerſionem. Nam ſiue contextum, ſiue phraſim attendas, hic ſenſus egregiè concinit.

T E X T V S.

Verſ. 19. *Et apertum eſt templum Dei in cælo: & viſa eſt arca teſtamenti eius in templo eius: & facta ſunt fulgura & voces & terræmotus & grando magna.*

COMMENTARIVS.

Quid ſignificet arca teſtamenti in cælo viſa.

NEceſſe eſt, (vt ſuprà aduertimus) hunc verſiculum applicare ad Iudæorum rebellium obdurationem. Vt ergo ſignificetur Iudaico populo propter ipſorum ſcelera detraxiſſe Deum arcam teſtamenti; eleganter inducitur in hoc loco ipſa teſtamenti arca, quæ in Iudaici populi templo eſſe priùs ſolebat, in cælum iam tranſlata. Ad eundem ferè modum fingit Ouidius in primo Metamorph. virtutes terrarum regionibus derelictis, in cælum conſcendiſſe:

> *Vltima cæleſtum terras Aſtræa reliquit,* &c.

Quòd autem arca Dei in cælum commigrarit, elegantem continet cum ſumma energia ſignificationem. Denotat enim, quod Dei arca figurabat, id nequaquam iam apud Iudaicum populum (qui, vt ſuprà vidimus, terra eſt,) reperiri: ſed in cælo myſtico, quod eſt Chriſtiana Eccleſia; vt capite quarto explicuimus. Quamobrem cùm Ioanni templum cæleſte pateſceret, id eſt, Chriſtianæ Eccleſiæ templum; cúmque Deus noui huius templi myſteria illi reſeraret: vidit arcã, quæ in Iudaico quondã templo ſedem ac domicilium fixerat, dereliquiſſe terrã, & cælum conſcendiſſe: atque adeò Iudæos à Deo fuiſſe penitus deſertos, abiectos, induratos, repulſos. Omitto accuratiorem arcæ explicationem ad notationem 14. Non tamen mihi temperare hic poſſum, quin verba Magni Leonis ſubiiciam; ea ſunt ſermone 8. de paſſione Domini poſt medium; *Traxiſti* (ait) *Domine omnia ad te; cùm in execratione Iudaici ſceleris, ſciſſo templi velo, ſancta Sanctorum ab indignis Pontificibus receſſerunt: vt figura in veritatem, prophetia in manifeſtationem, vt lex in Euangelium verteretur.*

Quid ſibi velint hic fulgura & voces.

Et facta ſunt fulgura & voces & terræ motus & grando magna.] Nullum aliud ſymbulum potuit, opinor, elegantius, aut ſignificantius vſurpari ad horribilem Iudæorũ obdurationis plagam exprimẽdam, quàm id, quod hic proponit Apocalypſis. Quippe nulla alia res clariùs oſtendit improborũ obdurationem, quàm vt eò peruicaciæ & obſtinationis deueniant; vt quantumuis admirabili vitæ cæleſtis exẽplo & excellenti doctrinâ doceantur; hoc tamen propter eorum peruerſitatem ad nihil aliud, quàm ad grauiorem ipſorum cordis duritiem conferat. Vt igitur figuretur Apoſtolica prædicatio ſanctiſſimis exemplis & miraculis planè diuinis comitata, vidimus iam cap. 4. mirificum eſſe ſymbolum tonitrua ac fulgura. Ad terribilem verò obdurationem nihil potuit adduci cõgruentius, quàm grando magna, vt notatione 15. probabimus.

Cur alibi fulgura, voces & tonitrua: hic verò ſolùm fulgura & voces coniungantur.

Præter hæc, ſi in hoc loco per voces non ſignificantur tonitrua; ſed concionatorum voces & clamores: cùm alibi *Fulgura & voces & tonitrua*; hic, *Fulgura & voces* tantummodò appunantur, indicabit profectò, vim illã cæleſtẽ atque diuinã, quam Deus non prædicatoris luce ad peccatorum conuerſionem coniungit, quæque in tonitru figuratur, & ſceleratos proſternit, deiicit, & ad Deum trementes ac ſtupefactos conuertit; hanc, inquam, meritiſſimo Dei ſupplicio, in prædicatione, quæ ad Iudæos fiebat, fuiſſe deſideratam. Cùm ipſis prædicari perinde eſſet, atque illos per occaſionem reddere obſtinatiores.

Terræmotus hic quid denotet.

Symbolum autem terræmotus, qui inter voces & grandinẽ interponitur, denotat, ſicut & aliàs ingentem nouitatem & mutationem, voces ſcilicet prædicatorum cum admirabili ſanctimonia & clariſſimis miraculis coniunctas, quæ ſceleratorũ mollire duritiem, atque adeò frangere ferrea corda deberent; nullius iam vſus, aut emolumenti in Iudæorum animis eſſe, niſi vt eos magis magiſque obdurent. Quid, quæſo, poſſet excogitari elegãtiæ plenius ad exprimendum infelicem ac miſerabilem ſtatum, quò Iudaicus populus, extrema hac plaga ceterarum grauiſſima, peruenit.

N O T A T I O XIV.

De germana ſignificatione arcæ Dei, & eorum, quæ ad arcam ſpectant.

QVæ ab iis ſignificationes tradi ſolent, videri poſſunt apud Allegoriarum ſyluam, & apud Riberam libro

A ſecundo de Templo capite tertio. Mihi fuerit ſatis in præſenti ſignificationem eam, quæ mihi maximè probatur, & quæ optimè myſterio plagæ ſeptimæ deſeruit, paucis proponere.

Quid intra teſtamenti arcam: quid iuxta fuerit.

Imprimis intra arcam ſolùm erant tabulæ legis: quamuis ad arcam etiam pertinerent, Primò Propitiatorium: ſecundò Cherubini à Moſe fabricati, & ſupra ipſum propitiatorium conſtituti: tertiò virga Aaronis & vrna Manna, quæ ſimul erant cum arca, non tamen intra illam; vt optimè probat Ribera libro ſecundo de templo cap. ſecundo. Quartò Scriptura ſacra, quæ ad latus arcæ erat, vt colligitur ex eo, quod præcepit Moſes Deuteron. 31. 26. Nec magni refert meo iudicio diſcernere, num Scriptura intra arcam, an iuxta illam fuerit.

Quomodo teſtamenti arca in cælo fuerit Ioanni viſa.

Deinde, quamuis Apocalypſeos textus aſſerens patuiſſe cæli templum, non exprimat aliud mihi ſingillatim fuiſſe viſum præter arcam teſtamenti: verùm tamen procul dubio cum arca Apocal. coniungit quidquid ad arcam ipſam pertinet, quamuis intus non fuerit. Nam de illis omnibus eadem eſt ratio, quod attinet ad arcæ tranſlationem in cæli templum, id eſt, ad Eccleſiam Chriſtianam. B Atque ita Paulus etiam ad Hebræos 9. coniungit cum arca vrnam auream, in qua erat Manna, & Aaronis virgam.

Quid arca ſignificet.

Tertiò, exiſtimo aptiſſimam, & valde propriam ſignificationem arcæ, in qua legis tabulæ erant incluſæ, eſſe diuinæ legis obſeruationem. Cum autem dicitur arca ad cælū tranſlata, innuitur non obſcurè veram diuinæ legis obſeruantiam non ampliùs apud Iudaicum populum fore. Quantumuis enim aliquot legis præcepta ac cæremonias materialiter (vt dicitur) cuſtodirent, præcipua tamen mandata traſgrediebātur: proptereaque Deum ſibi habebant infenſum: quin & cæremoniarum legis obſeruatio iam contra legem ipſam militabat; præſertim poſt annos quadraginta, qui deſignati ſunt bene longo interuallo, vt ſynagoga cum honore ſepeliretur. Itaque legis quidem obſeruantia apud Iudaicum populum iam non erat: erat tamen verè ac perfectè apud Chriſtianæ Eccleſiæ templum. Exempli gratiâ: Iudæorum circumciſio legis eſt non iam obſeruatio, ſed tranſgreſſio: vera tamen circumciſio, quam à nobis exigit Deus, nempe ſpiritualis, in Chriſtiano populo imprimis viget: id quod de reliquis cere- C moniis eſt dicendum.

Quid per arca Propitiatorium ſignificetur.

Quartò propitiatio ſiue Propitiatorium eſt peccatorum remiſſio, & diuinæ prouidentiæ ſingulare patrocinium: hac verò propitiatione certum eſt Iudæos prorſus carere, Chriſtianos in Chriſto & per Chriſtum cumulatiſſimè frui: atque ita interpretatur Paulus ad Rom. 3.

Quid per Cherubinos arcæ impoſitos.

Quintò, Cherubini, vt vidimus c. 4. notat. nona, denotant veram ſapientiam ac ſanctitatem: ex his enim componitur, & quaſi coagmentatur Dei thronus, in quo ipſe requieſcit. Significat autem Apocalypſis, iam apud Iudæos, nec veram ſapientiam, nec veram ſanctitatem remanere, ac proinde nec Dei thronum apud illos, ſed apud Chriſtianam Eccleſiam reperiri.

Quid per Aaronis virgā & Manna.

Sextò, veram legis obſeruationem comitantur duo, quæ in virga Aaronis & in Manna vrna conuenienter figurantur, nimirum manifeſta diuinæ potentiæ contra Iudaici populi hoſtes oſtentatio, nec non admirabilis beneficentia ac pro- D uidentia ſuauiſſima ad ipſius populi patrociniū. Quod enim virga ad inimicos debellandos pertineat, facilè intelligitur ex eo, quòd Moſaicæ virgæ miracula ferè omnia in Ægyptiorum ſupplicia redundarint. Vnde eſt illud Pſal. 109. 2. *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion; dominare in medio inimicorum tuorum.* Vrna verò Manna perſpicuum eſt prouidentiæ ſuauiſſimæ ſymbolum, & fauorum ac gratiarū, quibus Deus ſuos filios affatim cumulat. Horum igitur duorum vtrumque à Iudaico populo abeſt longiſſimè, & in populo Chriſtiano affluenter inuenitur. Myſticam autem virgam ad hoſtes debellandos ac ſubigendos, locus ille Pſalmi, quem paulò ante retulimus, deſcribit elegantiſſimè, *Virgam virtutis tuæ*, &c. vt in eius Pſalmi commentario explanabimus. Myſtica etiam vrna Manna (qua maxima Dei beneficia, ac celeſtes deliciæ, quibus ſuos familiares Deus ipſe permulcet) appoſitè ad Chriſtianæ Eccleſiæ Sacramenta accommodatur, præſertim tamen ad ſacram Euchariſtiam, & ad incredibilem voluptatem, quam ex piis libris, ex ſacris cohortationibus, ex diuinis conſolationibus per cæleſtium rerum E commentationem & contemplationem, Chriſtianæ Eccleſię filij percipiunt.

Septimo denique, Scriptura ſacra non iam in populi Iudaici manet poteſtate: ſiquidem verâ ipſius caret intellectione: manet autem ac perſtat in Chriſtiano populo: cui Deus, inter cetera beneficia præſtantiſſima, hoc tribuit ſingulare.

NOTATIO XV.

In qua colliguntur exempla grandinis magnæ.

APud Latinos aliud eſt lapidibus pluere, aliud grandine quantumuis magna. Legimus quidem apud Plinium libro ſecundo cap. 58. veros aliquando lapides cecidiſſe (de quo etiam Alexander ab Alexand. libro quinto, capite vigeſimo quinto,) vnde olim apud veteres nouemdiale inſtitutum erat ſacrificium peragendum quocunque tempore lapides pluerent. Et ſanè res fuit non ſemel oculis vſurpata. Quin imò noſtra ætate in Arequipa Peruani regni vrbe lapidibus depluiſſe multorum teſtimonio & literis accepimus. De grandine autem valde magna, quod quidem ipſe viderim, non meminit Plinius.

Nouēdiale apud ethnicos ſacrificiū quod diceretur.

Qualis fuerit grando in Ægyptios è cælo demiſſa.

In ſacris tamen Literis fit mentio grandinis horribilis Exodi 9. 24. quæ *tanta fuit magnitudinis, quanta antè nunquam apparuit in vniuerſa terra Ægypti, ex quo gens illa condita eſt. Et percuſſit cuncta, quæ fuerant in agris, ab homine vſque ad iumentum*: deciditque fulminibus ac tonitruis glomerata; *& grando & ignis miſta pariter ferebantur.* De hac eâdem grandine Ægypti dicitur Sapientiæ 5. 23. *A petroſa ira plena mittuntur grandines.*

Lapides è cælo in Amorrhæos miſſi.

2. Præterea Ioſue 10. 11. miſit Deus contra Amorrhæos lapides magnos de cælo. *Et mortui ſunt multò plures lapidibus grandinis, quàm quos gladio percuſſerant filij Iſrael*: quantumuis facta fuerat ingens à militibus occiſio. De grandine item hac dicitur Eccleſiaſtici 46. 6. *In ſaxis grandinis virtutis valde fortis* oppugnatos à Deo fuiſſe hoſtes. Vide etiam Ezech. cap. 38. num. 22. grandinem lapidum immenſorum contra Gog.

Varia grandinis tum minoris, tum grandioris è cælo demiſſæ exempla referuntur.

Grādo nucis inſtar cum ea inſcriptione. Ieſus Nazarenus.

3. Grandinem quidem iuglandium ſiue nucum magnitudine ſæpiùs fuiſſe viſam, affirmatur. Illud autem valde eſt mirabile, quod narrat Ludouicus Clauitellius folio 82. nempe cecidiſſe anno 1234. in agro Brixienſi & Cremonenſi grandinem craſſitudinis nucum; in qua impreſſum erat, *Ieſus Nazarenus.* Quod verò ad magnitudinem nucum attinet, eiuſdem quantitatis & maioris etiam depluit grando Hiſpali die vndecimo Octobris anno 1603. quam me videre memini.

Grando oui gallinacei magnitudinem habens.

4. Grando oui gallinacei magnitudinem adæquans à multis viſa fuit. Nec plures ſunt anni, cùm Cazorlæ in oppido ad Bæticæ confinia ſitu conſpecta fuit. Et anno 1514. die quinto Auguſti, Cremonæ & in eius agro eiuſdem magnitudinis grandinem pluiſſe, auctor eſt idem Clauitellius fol. 260.

Itē humani capitis adæquans magnitudinem.

5. Non deſunt, qui affirment cecidiſſe grandinem aliquando magnitudine inſtar humani capitis. Ita referunt ex Iſidoro Conimbricenſes in ſuis Meteoris cap. de grandine. Idemque aſſeuerat Olaus Magnus de regionibus Septentrionalibus lib. 1. cap. 22. fine: id quod ab eo videtur recenſeri, tanquam res in iis regionibus vulgaris & oculorum conſuetudini peruia.

Mira grandinis magnitudo.

Nec minor erat, opinor, grando, quam refert Clauitellius fol. 306. vbi ait, anno 1537. menſe Auguſto in agro Bononienſi vehementem cecidiſſe grandinem ſanguine miſtam, ex qua grana aliquot fuerunt ponderata librarum viginti octo, quæ triginta ſex vncias ſupra centum conficiunt, ſi libris ſingulis duodenæ vnciæ tribuantur.

Eiuſmodi fermè eſt illud, quod refert Tripartita libro 7. cap. 22. nempe Conſtantinopoli grandinem ſaxorum magnitudine vehementer effuſam, quarto Calendas Iunias, anno trecenteſimo ſexageſimo nono.

Grandinem ingentem Conſtantinopoli depluiſſe, cùm B. Chryſoſtomus fuit in exilium actum.

Anno etiā quadringenteſimo ſexto, pridie Calendas Octobris, cum clariſſimum illud Eccleſiæ lumen diuus Ioannes Chryſoſtomus fuit in exilium actus, terribilis etiam grando in Conſtantinopolim depluit: quod recenſet Tripartita lib. 10. cap. 20. & Nicephorus lib. 13. cap. 36. eandem refert hiſtoriam, ex cuius tamen narratione conſtat, grandinē illam non adeò fuiſſe magnam, vt eam, quam Clauitellius Bononiæ pluiſſe affirmat. Verba Nicephori ſunt. *Pluribus in locis grādo ſaxis manuariis maior, & circiter octonarum librarum pondus trahens, deferri viſa eſt.* Octo quidem libræ nonaginta ſex vncias non ampliùs continent, ſi cuilibet libræ duodecim vnciæ reddantur.

Iacobus Meyerus in Flandriæ annalibus an. 1435. ait, *Nonis Auguſti grandinis, quæ cecidit, magnitudo omnem memoriam ſuperauit.*

Sextò, multò adhuc maior eſt grando, quam depingit Apocal. cap. 16. fine, *Grando magna ſicut talentum.* Nam talentum in Scriptura mille quingentas vncias ponderat. Atque eiuſdem etiam magnitudinis eſſe exiſtimo, quam ipſa Apoc. cap. 11. fin. appellat grandinem magnam.

7. Aliquod tamen glacialis gelu fragmentum multò grandius perhibent aliquando cecidiſſe de cælo. Nam in horrenda illa grandine, quæ in Gallia ſub Eugenij ſecundi Pontificis ſummi tempus cecidit (quæ plures oppreſſit homines, vt refert Illeſcas in ſua Pōtificia hiſtoria to. 1. f. 180. 2.) fruſtum gelu duriſſimi cecidit, quod refert Illeſcas ex communi ſcriptorum ſententia habuiſſe quindecim pedum longitudinem, ſex latitudinem, & duorum craſſitudinem. Noſter tamen Pererius in Exodum cap. 9. §. 24. illi tribuit longitudinem pedum non ampliùs duodecim; pro quo citat Palmerium Florentinum in ſuo Chronico.

NOTATIO XVI.

De ſignificatione grandinis magnæ.

Quid per grandinem in ſacris denotetur.

PEr grandinem in arcano ſacrarum Literarum ſermone diuinam punitionem & damnatorum pœnam denotari refert Lauretus in ſylua ex Hieronymo, Eucherio & Georgio Veneto. Ex eiſdemq; aſſerit, per grandinem ſignificari cordis duritiem, aut prauorum hominum vitam, quæ & per torporem frigeſcit, & per duritiæ malitiam percutit. Hæc ille. Vide etiam Iſidorum libro de Mundo c. 35. cuius ea ſunt, *Figuraliter grando, perfidia duritia eſt, torpore malitia frigida.*

Exponitur grandinis natura.

Enimuerò, vt huius elegantia ſymboli plenius intelligatur, conſideranda eſt grandinis natura ex Ariſt. 1. Meteor. c. 12. & ex eius interpretibus. Grando igitur eſt pluuia, quæ in ipſo caſu gelaſcit & obdureſcit: in cuius congelatione ſemper aliqua accidit antiperiſtaſis. Dupliciter enim congelatur, videlicet aut ardenti æſtu, aut vehementi frigore. Quando æſtus ardore conglaciat, tunc quidem perſpicuum eſt, niſi per antiperiſtaſin, nequaquam gelatum iri, frigore nimirū aquæ magno aeris circumeuntis calori, reſiſtente, ac ſeſe cōtrahente, donec tandem aqua abeat in lapidem. Quando autem frigeſcente aere atque gelante, decidit grando: tunc aiunt Philoſophi, ingentem illam duritiem ac rigorem ex eo prouenire, quòd in ipſa aqua aliquis inerat calor, qui eam extenuando efficit demum, vt aeris circundantis frigus illam celerius ac validius conſtringeret.

Grandinis ſymbolum ad ſeueriſſimum obdurationis ſupplicium applicatur.

Quibus præſtitutis facile apparet, magnam grandinem eſſe ſymbolum aptiſſimum ad ſeueriſſimi ſupplicij ſignificationem, illius nempe ſupplicij, quod de miſero peccatore in vltima obduratione ſumitur. Cordis ergo duritia ſiue obduratio vſque ad mortem, propriè & eleganter per magnam grandinem denotatur. Primò, propter inſolitam rei nouitatem, dum aqua, quæ ex ſe ita eſt mollis ac liquida, tantopere obdureſcit. Deinde, quia ſi maximus diuinæ vindictæ rigor in eo conſiſtit, quòd peccatorem ad finalem vſque impœnitentiam obduret: ad huius quidem furoris diuini imaginem exprimendam nihil profectò elegantius, quàm aquam in ipſo caſu obdureſcere. Expende illud 2. Reg. 14. 14. *Omnes morimur, & quaſi aqua dilabimur in terram, quæ non reuertuntur.* Hebraicè, *Moriendo morimur, velut aqua effuſa in terram, quæ non colligentur.* Vbi mors cum ipſo pluuiæ guttatim decidentis caſu comparari videtur, cuius pluuiæ guttę non amplius ſurſum continuæ aſcendunt. Si ergo pluuiæ lapſus eſt ſymbolum mortis, quid aliud, obſecro, erit, ad mortem vſque lapidis inſtar obdureſcere, niſi eatenus indurari peccatorem, donec tandem in lethali crimine decedat? Iam, quæ maior concinnitas, vt ſignificetur duritiæ culpa ſemper in peccatore reſidere, quàm illa, de qua dicebamus, antiperiſtaſis? Aqua, dum cælo reſilit, & frigori calore, calori frigore opponitur, lapidis inſtar obduratur. Quid hoc, niſi vt animaduertat homo, in ſemet ineſſe culpam, quòd ipſius cor cælitus obduretur: eò enim eius repugnantiam, peruicaciam & obſtinationem cedere par erat. Nam qui nec beneficiorum calori, nec comminationum rigori ceſſit; dignus profectò eſt, vt in eundem fauor ac rigor conſpirent, & obduratum deiiciant, proſternant, & in damnationem æternam proprio dent pondere præcipitem.

Quanam in Apocalypſi grando magna verè nuncupetur.

Præter hæc, quantumuis craſſa ſit grando materialis, licèt granum quodlibet multas ponderet libras: non ideo in Apocalypſi grando magna nuncupabitur: ſecus tamen obſtinati cordis durities, quæ illud in inferos deturbat. Etenim in eorum duritie & obſtinatione, qui ad mortem vſque in capitali ſcelere obdurati perſiſtunt, cæleſtis indignatio atque ira cum primis pateſcit. Et ſanè, ſi attendamus magnas ſtrages, quam formidanda hæc obdurationis grando edit: perſpicuum eſt, humani cordis duritiem non eſſe flagellum eiuſmodi, quod tecta aut agros diuerberet, ſed peccatoris ipſius animum ac mentem: hac enim illos deſuper cælum percutit. Atque ita improbi & ſcelerati homines ſunt, qui tā horrenda grandine percelluntur. Quid ergo hac grandine congruentius ad æternam vindictam figurandam? Legatur Iſaiæ 28. 2. *Ecce validus & fortis Dominus ſicut impetus grandinis.* Et cap. 30. 30. *Allidet Dominus in turbine & in lapide grandinis.*

Quid innuat Apocalypſis 16. grando magna, ſicut talentum.

Iam verò, quod Apocalypſ. cap. 16. in plaga ſeptima de mira hac grandine dicat, *Grando magna ſicut talentum*: hoc imprimis habet elegantiæ, quia talentum eſt omnium ponderum maximum, pondus tamen æquum ac iuſtum: quin imò Græca vox propriè ſignificat iuſtum pondus. Talentum autem ſacræ Scripturæ appendit mille quingentas vncias: vt videbimus cap. 18. Quod mirificè deſeruit, vt ſignificetur ſupplicium hoc grauiſſimum æque ac iuſtiſſimum eſſe.

Obſeruandum eſt etiam in fine capitis 11. Apocalypſeos propriè ſermonem eſſe de obſtinatione & obduratione finali Iudæorum: quæ iure optimo appellatur grando magna. Ceterùm poteſt etiam aliorum peccatorum pertinacia & durities (vt Pharaonis) cum formidabili grandine comparari: tum propter rigentem duritiam, tum etiam propter repugnantiam & peruicacem obſtinationem, qua cæleſtibus monitis & cohortationibus reſiſtūt. Atque ideo cap. 16. fine vbi dicitur *Grando magna ſicut talentum*, agitur planè de Gentilium aliquot pertinacia & obduratione; qui poſt promulgatum Euangelium, ſibique propalam enonciatum, infideles adhuc & cæci præfractâ mente reſtiterunt. Etenim licèt quàm plurimi Chriſtianam fuerint religionem amplexi: alij tamen nec pauci in ſuæ ſuperſtitionis caligine permanſerunt. Nam Chriſtus *poſitus eſt in ruinam & reſurrectionem multorum*, Lucæ 2. 34. Apud Iſaiam etiam non ſemel legimus grandinem horribilem, qua Deus aliquot percuſſit, cum maximâ in alios beneficentia coniunctam. Sic enim ille cap. 28. 10. *Ecce ego ponā in fundamentis Sion lapidem pretioſum; & ponam in pondere iudicium, & iuſtitiam in menſura; & ſubuertet grando ſpem mendacij.* Et cap. 32. 18. *Et ſedebit populus meus in pulchritudine pacis, & in tabernaculis fiduciæ, & in requie opulenta. Grando autem in deſcenſione ſaltus, & humilitate humiliabitur ciuitas.* Simili ergo ratione Apocalypſis 16. fine vbi de irruptione in vrbem Romam, deque multorum conuerſione ſermo eſt, demum additur, *Et grando magna ſicut talentum deſcendit de cælo in homines.* Namque ex Romæ conuerſione grauior adhuc & durior obſtinatio per occaſionem redundauit ad eos, qui in ſua cæcitate & idololatria pertinaciter remanſerunt, & ſæpè diuinæ prouidentiæ conſilium eo demum deuoluitur, vt probi iuſtiores fiant, improbi ob ſuam pertinaciam deteriores; iuxta illud, *Qui iuſtus eſt iuſtificetur adhuc, & qui in ſordibus eſt, ſordeſcat adhuc*, Apocalypſis 22. 11. Notandum inſuper eſt, peccatores dum in viuis degunt, obduratione ſuā in interitum ruere voluntarium: non tamen propriè obdurationem dici, niſi eam, quæ ad mortem vſque perſiſtit: quæ quidem, multo antea obdurationis curriculum init, & ex eo tempore infœlix peccator incipit ſuæ duritiæ pondere ferri.

Grandinem horribilem, qua Deus aliquos percutit, cōiungi aliquando cum magna Dei ipſius in alios beneficentia, & huius diſcriminis myſterium.

Hactenus de grandine magna. Verùm Apocalypſeos 8. 7. in ſymbolis, quæ de cauſis famis afferuntur, dicitur, *Facta eſt grando & ignis*, &c. Nec tamen vocatur grando magna. Non enim ibi agitur de cordis duritie, ſed de ſeptem plagarum minima, nempe fame, quæ inter cæleſtia flagella computatur etiam, paruum tamen præ cæteris, ex quibus maximum eſt grando magna: tantum in arcano ſermone grando à magna grandine diſtat. Atque ipſe etiam textus nos huius diſcriminis admonet: ſiquidem tres plagas poſtremas aſſerit eſſe horribiles illas, quæ tribus *Væ* reſpondent. Rupertus affirmat grandinem magnam eſſe punitionem ipſam, & communem grandinem eſſe comminationem. Verùm tamen congruentius eſt, grandinem in prima plaga referri ad famem, vt eo loci expoſuimus: magnam verò grandinem in plaga ſeptima ad obdurationem ſpectare. Vtrobique autem reſpectus eſt ad ſeptimam Ægypti plagam: cum eo tamen diſcrimine, quòd prima Apocalypſeos plaga reſpexit quidem Exodi hiſtoriam, in qua grando cibaria Ægyptiis ſuſtulit. At plaga ſeptima ſpectauit eiuſdem plagæ Ægyptiacæ myſterium, quod peccatoris obdurationem, vt ſuprà diximus, figurabat. Atque hæc de capite vndecimo, & de prima Apocalypſeos parte, quæ ad Iudæorum diminutionem pertinet.

LIBER QVARTVS.

QVI CONTINET EXPLICATIONEM VIII. CAPITVM, A XII. VSQVE AD XIX.

In quibus agitur de bello Eccleſiæ cum Gentiliſmo, & de victoria quam de illo obtinuit.

EXORDIVM HVIVS LIBRI.

IN lautiſſimo epulo, quod Apocalypſis fidelibus apparatiſſimè apponit, varia ſunt fercula; prima ſcilicet, media, atque vltima. Prima fercula, ſeu menſæ proponuntur fidelibus in tribus primis capitibus, quæ prologum agunt. Extrema continentur in vltimis tribus capitibus, quæ veluti totius ſacræ actionis coronis prophetiam poſteriorum temporum ſummatim complectuntur: & poſtremò agunt de cæleſtis Ieroſolymæ triumpho. Media tamen fercula ſiue menſæ miri huius conuiuij (quod magis ex profeſſo tractatur, quodq́ue præcipuè ob oculos fidelium proponitur) comprehendunt ea capita, quæ à quarto vſque ad vigeſimum interiacent. Quæ quidem admirabili quodam vaticinio continent modum, quo Chriſtiana Eccleſia de Iudæis, ac Gentibus fuerat triumphatura. Cùm autem triumphum ex Iudæis diuerſo modo, atque ex Gentibus actura eſſet Eccleſia; congruentiſſimum extitit, vt hæc ſexdecim capita, (quæ præcipuum huius actionis ſcopum continent) duas in partes diuiderentur: & prima octo agerent de Eccleſia primigenia vſque ad *Iudæorum diminutionem*: & octo ſequentia impenderentur in *Diuitias Gentium*, Romanæ Eccleſiæ felicitatem deſcribentes. Hæ igitur Gentium diuitiæ, & Romanæ Eccleſiæ felicitas ſunt quarti huius libri argumentum. Et quamuis argumentum libri tertij profundius ſit propter ſeptem ſigillorum myſterium: quarti tamen libri argumentum procuIdubio eſt iucũdius, quia Chriſtianæ Eccleſiæ glorioſius. Atque ad illuſtriorem gloriæ huius conſiderationem priùs ob oculos ponitur coniuratio malitiæ Dæmonum cum totius Imperij Romani potentia, nec non cum ſapientiæ carnalis calliditate atque verſutia. Coniuratio (inquam) horum trium eo conſilio inita, vt fidei Chriſtianæ internecino bello obſiſteretur. Deinde figuratur, quemadmodum huic bello Euangelij prædicatorum exercitus ſe oppoſuerit retorquendo bellum aduerſus dæmonis, mundi, atque carnis phalanges. Deſcribunturq́; plagę phialarum, quibus Eccleſiæ miniſtri pugnarunt: & poſtremò irruptio in Romam ethnicam facta, & egregium illud ac memorabile facinus, quo tandem, quę erat idololatriæ caput ac princeps, in Chriſtianæ Religionis Metropolim fuit mutata. Ex quo totius Imperij ad Chriſti fidem conuerſio, & diuturna populi Chriſtiani pax & proſperitas emanauit.

Quod ſit quarti huius libri argumentum.

Babylonem in Apocalypſi pro Roma ethnica ſumi.

In hoc argumento illud vt certum præſtituitur, ſcilicet Apocalypſeos Babylonem eſſe Romam ethnicam, illam (inquam) antiquam Romam, quæ Chriſti quondam Eccleſiam perſequebatur, & Chriſtiano nomini internecinum bellum inferebat. Quæ (vt cap. 17. videbimus) eſt Hieronymi ſententia quatuor in locis: Tertulliani in duobus, nec non Pauli

Oroſij,cui ex recētioribus ſubſcribūt Heſſelius,Gagneius:& ex noſtris Salmeron,Bellarm. atque Suarez. Ceterùm *habemus firmiorē propheticum ſermonem* , id eſt,ipſius Angeli ad Ioannem explicationem manifeſtam,cap. 17. 18. *Mulier*(ait)*quam vidiſti, eſt ciuitas magna,quæ habet regnum ſuper Reges terræ.* Et n.9. *Septem capita Beſtiæ,ſeptē montes ſunt,ſuper quos mulier ſedet.* Cōcinit etiam,quod B.Petrus Epiſt. 1.cap. 5. 13. Babylonis nomine Romam deſignat,vt exponunt Papias Hierapolites Epiſcopus,& ex eo Euſebius lib.2. hiſtoriæ cap. 15. & Hieronymus de ſcriptoribus Eccleſiaſticis , nec non Beda ibi, atque Heſſelius. Adſtipulatur Auguſtinus de ciuitate libro 18.cap.22. vbi Romam appellat filiam Babylonis ex locutione ſcilicet ſacræ Scripturæ. Quapropter nemo poteſt mihi explicationis nouitatem & inſolentiam opponere,nec erit(opinor)qui nobis obiiciat horum capitum cum antecedētibus ineptam in mea explicatione,atque adeò nullam connexionem. Quia ſi priorum capitum argumētum eſt illud,quod in noſtra explicatione continetur,euidens eſt, nullum aliud horum capitum ſequentium argumentum eſſe poſſe,niſi hoc,quod à nobis ſubiicitur. Ipſa enim argumenti acoluthia ſeu conſequentia poſtulat , vt Iudaici populi diminutionem diuitiæ Gentium & Romanæ Eccleſiæ felicitas ſubſequantur.

Duplex aduerſariorum genus ſequēti expoſitioni reſiſtutum.

Nihilominus tamen huic libri quarti argumento duo aduerſariorum genera repugnatura fore video:aliud quidem Catholicorum,qui ſibi perſuaſerant , maris Beſtiam capitis 13. eſſe Antichriſtum , & phialarum plagas ad nouiſſima mundi tempora ſub Antichriſti aduentum pertinere : deinde quantumuis Apocalyp. Babylon Romam denotet , verùm non agi de veteri Roma ethnica,ſed de Roma ipſa propè mundi finem. Quod ergo ad hoſce attinet auctores,tota difficultas eò tandem deuoluitur,verúmne mea contextus applicatio ſit apta & cohærens,an non? Cùm enim de ipſius hiſtoriæ veritate,ad quam ipſe applico Apocalypſin,inter nos conueniat, ſi ad hanc hiſtoriam vniuerſus contextus in mea interpretatione congruenter,exactè & conſequenter aptetur,ſicut ad optimam ænigmatis enodationem opus eſt , ſi hoc inquam fiat, proculdubio primum aduerſariorum genus hac in parte gaudebit ſe vinci,& idoneæ interpretationi facilè acquieſcet. Aliud tamen genus aduerſariorum erit,quibus mea explicatio,ſi cōgruentiſſima foret, eo ipſo eſſet moleſtiſſima:ij ſunt hæretici Eccleſiæ Romanæ hoſtes. Qui hactenus quidem nihil ſibi videbuntur in mea explicatione deprehendere,in quo offendant. Nam in Iudaici populi reprobatione, (de qua à capite 4. vſque ad finem vndecimi tractatur,)& in Diuinæ prouidētiæ ratione,qua ſe Deus aduerſus Iudæos æquum ac iuſtum re ipſa comprobauit,in hoc(inquam) hæretici ferè non à nobis diſſentiunt:in iis verò , quæ à capitis duodecimi exordio inchoantur, mea illis interpretatio eò grauior ſit ac moleſtior neceſſe eſt, quò iuſtior fuerit ac cohærētior. Tametſi enim nobiſcum conueniant in Iudaici populi reprobatione & Chriſtianæ Eccleſiæ ad Gētes tranſitione , nihil eſt tamen,quod ipſi magis horreant & execrentur,quàm præcipuum mei argumenti ſcopum , videlicet in admiranda hac Eccleſiæ ad Gentiles migratione Romanam Eccleſiam , vt vniuerſalis Eccleſiæ caput , à Deo ſeligi ac deſtinari : ipſamque eſſe primigenium illum Eccleſiæ primæuæ filium, qui Gentes omnes fuerat in virga ferrea recturus. Adhæc,eandem eſſe Agni ſponſam:cuius nuptiæ,poſt victoriam atque triumphum de Roma ethnica , celebratæ fuerunt. Ac denique eum fuiſſe principalem Apocalypſeos ſcopum,vt Romanæ Eccleſię amplitudinem miris pręconiis extolleret.

Enimverò quantumuis ipſi inuidia diſrumpantur, ſpero tamen,ſe nullis machinis congruentem meæ applicationis cohærentiam ad eum, quem deſigno,ſenſum fore labefactaturos. Qua in re illud mihi in votis maximè eſt,videlicet,vt ſapientes videant,ſi ingenioſiſſimus quiſpiam(eſto Apocalypſis conſcripta non fuiſſet)vellet mentis perſpicacitatem , & acrimoniam eò conferre , vt elegantiſſimum conderet ænigma ad celebrandam hanc Eccleſiæ dignitatem , quam ipſius filij veneramur , & ad eius diſcurſus filum deducendum, quem ego in eiuſdem Romanæ Eccleſiæ venerationem ſequor, ad hæc(inquā)nihil aptius, nihil potius,nihil grauius & ſapientius potuiſſe excogitari,quā quod in Apocalypſi à c. 12. vſque ad 20. depictum nobis proponitur. Hoc me(fateor)inceſſit deſiderium,cuius ſi diuino auxilio compos euaſerim,tunc demum conſtabit Doctoribus,quanti ad Romanæ Eccleſię auctoritatem,& Hæreticorum ignominiam ſit faciendum,quòd Deus hac tempeſtate verum Apocalypſeos ſenſum patefecerit. Hanc ad rem nonnihil me dixiſſe memini in ſecunda notatione procemiali:verùm cùm maximopere cupiam ad rem iam deuenire,& manus cum hoſtibus conſerere,idcirco longior hîc eſſe nolo. Illud tamen addo,hanc ipſam diſceptationem, de qua cum Hæreticis tantopere digladiamur Romanæ Eccleſiæ filij,me cogere,vt in horum capitum explicatione pro virili parte contendam , ne quid afferam , quod firmum & ſolidum non ſit.

A

CAPVT XII.

TEXTVS.

Verſ. 1. *Et ſignum magnum apparuit in cælo, mulier amicta ſole, & luna ſub pedibus eius, & in capite eius corona ſtellarum duodecim.*

COMMENTARIVS.

Quid hîc nomine ſigni magni denotetur.

DVM ſigni nomen mulieri atque draconi tri- B buitur; putare poſſet aliquis, alludi in hac locutione ad eas imagines, quarum ſingulas Aſtrologi ex quodam ſtellarum numero in cælo fingũt. Nam illæ appellari ſolẽt ſigna, & ſic dicuntur eſſe duodecim ſigna Zodiaci. Præſertim cùm inter cæleſtia ſigna Virgo, & Draco annumerentur. Verùm alia eſt Scripturæ phraſis; iuxta quam in præſenti, ſignum proculdubio capitur pro re valde mirabili; nec tamen opus eſt, ſigni nomen ſtrictè pro miraculo in fidei confirmationem facto, vſurpari. Nam ea ratione ſigni nomen Draconi nequaquã conueniret; cùm tamen paulu infrà legamus, *Et viſum eſt aliud ſignum in cælo, Draco magnus.* &c. Signum C ergo hîc nihil aliud, quàm rẽ admirabilem ſonat. Deinde perſpicuum eſt, *Signum magnum*, non idem eſſe, atque fœminam corpore ingenti; ſed rem magnâ admiratione dignam, ſicuti diximus. Et quanuis videatur alicui ſignum huiuſmodi referendum eſſe ad rem illam nouam atque inſolitam; cuiuſmodi eſt, mulierem grauidam ſupra lunam eſſe, ſole amictam, & ſtellarum coronâ redimitam: ceterùm ad ſignificationem potiùs referenda eſt hæc ſigni magni appellatio; quòd ſcilicet hæc mulier, vt poſteà videbimus, Eccleſiam primogenitam repræſentet, ad Gentes, prædicandi Euangelij cauſâ, proficiſcentem. Quare quòd Eccleſia ad Gentilitatem commigret, hoc eſt ingens illud myſterium, D hæc res valde miranda, quæ magni ſigni nomine indicatur. Vide Actuum 10 numero vigeſimo quinto: *Et obſtupuerunt ex circumciſione fideles; quia & in nationes gratia Spiritus ſancti effuſa eſt.* Quod ampliùs confirmatur; quia iterum tantummodò in tota Apocalypſi nomen ſigni magni repetitur; nempè capit. 15. numero primo, vbi legimus, *Vidi aliud ſignum in cælo magnum atque mirabile, Angelos ſeptem habentes ſeptem plagas nouiſſimas.* Vbi ſermo etiam eſt de eodem prædicationis ad Gentes, & conuerſionis myſterio; déque myſticis plagis, quibus Deus Romam ethnicam acriter oppugnauit, donec eam ad Chriſti fidem traduceret, vt propriâ E in ſede dicemus.

Cur Eccleſia in cælo apparuiſſe dicatur?

Apparuit in cælo.] Si ad figuram ipſam, ſiue ideam ſpectemus; opinabitur fortaſſe aliquis, neceſſe eſſe vt aſcenſus fiat in ſupremum locum; vbi ſol, luna, atque ſydera exiſtunt; vt mulier ſtellis ſit coronata, ſole amicta, & lunam pedibus premat. Veruntamen æquè facile eſt ſolem, lunam, & ſydera ad locum aëreum è cælo demitti; atque fœminam in ipſum ſolis & ſtellarum locum aſcendere. Et quidem figuræ ipſi, in qua pingitur mulier in deſertum volans, aptius eſt, vt in aëre conſideretur; cui ſolet cæli nomen, tum apud ſacros Scripto- F tores, tum etiam apud prophanos attribui. Præterquàm quòd ſi mulierem ad cælum euebamus, vt ſol, luna, atque ſydera ſuis quæque locis perſiſtant, mulieris ipſius figuram nimiæ proceritatis eſſe, neceſſe eſt.

In hac muliere Eccleſiam figurari.

Vt autem ad ſignificationem deueniamus; ſi hęc mulier Chriſtianam Eccleſiam primogenitam repræſentat, vt mox videbimus; ſæpè iam diximus eam aptiſſimè à terra eleuatam, & in nubibus ſiue in cælo poſitam depingi; ad indicandam cæleſtem ipſius conuerſationem. Propterea enim illam Paulus appellat cæleſtem Ieruſalem ad Hebræos 12.12. Vbi euidens eſt Paulum agere de Eccleſia in terris militante; de qua tamen ait, *Acceſſiſtis ad Sion montem, & ciuitatem Dei viuentis, & Ieruſalem cæleſtem.* Verũ non opus eſt, vnum idemque eſſe myſteriũ, quòd tam mulier, quã draco in cælo apparuerint; alia eſt enim draconis ratio, de quo infrà.

Mulier.] Mazerus in huius capitis explicatione opinatur, duas fœminas Ioanni viſas; in cælo alteram ſole amictam, alteram in terra grauidam, & doloribus partus prænunciis preſſam. Manifeſtè tamen loquitur Ioannes de vna ſolùm muliere; id quod ceteri omnes interpretes ita ſtatuunt. Præterea, quamuis non deſit, qui applicet ad Virginem Deiparam ea, quæ de hac muliere hîc recenſentur: conſtat tamen, de Eccleſia ſub typo mulieris ſermonem inſtitui. Illud inter interpretes in controuerſiam vertitur, de quo ſcilicet Eccleſiæ tempore ſermo ſit. Alij enim volunt agi de antiqua Eccleſia, hoc eſt de ſynagoga, quæ erat Chriſto grauidata; ita Aretas, Rupertus, & Barradas tomo 1. libr. 10. capit. 12. Alij ſentiunt ſermonem eſſe de Eccleſia in nouiſſimis temporibus ſub Antichriſti perſecutione. Ita Ribera ex Andrea, & Methodio. Certum tamen eſt mihi, hîc agi de Eccleſia primogenita, quæ poſt Iudaici populi obdurationem ad Gentes Euangelium prædicatura migrauit. Atque imprimis ſic exigit capitum antecedẽtium contextus. Nam caput vndecimum finem fecit in populi Iudaici obduratione ac reprobatione. Quare conſectarium eſt, vt de Eccleſiæ ad Gẽtes tranſitu protinus agatur. Et ſanè Ribera §. 2. fatetur pleroſque hanc mulierem parturientem interpretari de Chriſtiana Eccleſia in primo ſtatu. Deinde hæc eadem explicatio mirificè cum ſubſequentibus cohæret. Nam capit. 13. tractatur (vt ibi videbimus) de ea perſecutione, quam Romanum Imperium aduerſus Chriſti Eccleſiam ſuſcitauit; cui bello antecedit ipſe Eccleſiæ tranſitus ad Gentilitatem, cùm vniuerſum mundum Euangelij luce illuſtrare contendit. Tertiò, vt denotetur hæc Eccleſiæ voluntas, & efficax ſtudium orbem totum illuminandi, nihil aptius, quàm quod textus ipſe refert; nimirum fœminam hanc apparuiſſe ſolis radiis veſtitam, ſtellis coronatam, & lunæ innitentem. Nam vt in rebus corporeis vniuerſalis mundi lux ſunt ſol, luna, & ſtellæ: ita ad ſpiritalem totius orbis illuſtrationem nihil potuit ſignificantius effingi, quàm myſtici ſolis, lunę myſticę, & myſticorum ſyderum conſociatio: quibus Eccleſia ad nationes omnes illuſtrandas amicta atque ornata eſt. Si enim, *qui docti fuerint, fulgebunt quaſi ſplendor firmamenti; & qui ad iuſtitiam erudiunt multos, quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates.* Vt habetur Danielis 12.3. Quam aliam ad rem potuit congruentiùs vſurpari ſolis, lunæ, & ſtellarum ſymbolum, quàm ad denotandam vtilem animi contentionem, qua Eccleſia vniuerſis mundi nationibus Euangelij lumen inuehere decreuit? Quartò, in verſus ſecundi commentario conſtabit, neceſſarium eſſe, vt in hoc loco de primitiua Eccleſia ſermo ſit.

Quare Eccleſia radiis ſolis amicta, ſtellis coronata, & lunam plantis premens appareat?

Iam, vt de ſacræ fictionis huius elegantia nonnihil dicam; næ illa omnibus Poëtarum fabulis præſtat. Illi enim commenti ſunt, fœminam, (quam dixere Latonam) filium Ioui parituram à ſerpente Pythone acriter vrgeri & inſectari; & ab eo fueo fugiētem in Delon inſulam appuliſſe: atque inibi Apollinem, & Dianam vno eodémque partu fuiſſe enixam. In Apocalypſi autem mulier paritura filium, *Qui recturus eſt omnes Gentes in virga ferrea*, Apolline ipſo amicitur, lunâ pedibus ſuppoſitâ nititur, & ſtellis caput ornatur. Romani etiam per adulationem finxerunt, Auguſtum Cæſarem eſſe ſolem, & vxorem ipſius lunam, vt videre eſt in Auguſti numiſmatis apud Goltzium, capit. 9. 9. & capit. 52. 2. vbi tribuitur Auguſto radiata corona. (Sic enim pingebatur ſol) & eius vxor inſculpitur imagine lunæ coronata; vt depingi ſolebat Diana. At in Apocalypſi mulier Ioanni oſtenſa non fingitur eſſe ſol, ſed ſolis eſſe radiis amicta; nec luna confingitur, ſed in luna pedibus eſſe nixa. Adhæc; Auguſti vxor in illis numiſmatis genetrix orbis inſcribitur. In præſenti verò mulier priùs ſuum primogenitum parit, qui Gentes omnes erat recturus; & poſteà multos alios filios edit in lucem; vt colligitur ex numero decimo ſeptimo, vbi draco dicitur abiiſſe, *facere prælium cum reliquis de ſemine mulieris.*

Romanos Auguſto Cæſari ſolem: lunam ipſius vxori per adulationem attribuiſſe.

Luna pedibus mulieris ſuppoſita qua ratione pingi debeat.

Præter hæc, in ſolis, lunæ & ſtellarum coniunctione (vt eam regrediar) video vulgares picturas frequenter aberrare. Nam pictores lunam fœminæ pedibus ſuppoſitam ſolent vtroque acumine ſurſum conuerſo depingere; Mathematicæ autem artis peritis euidens eſt, ſi ſol & luna coniuncti vterque ſint, & luna ab inferiori loco ex vno latere reſpiciatur; vtramque lunæ cuſpidem, ſiue acumen deorſum conuerſa videri, ita vt mulier ſit, non ſupra lunæ concauum, ſed ſupra conuexam illius partem. Id quod ita fieri oportebat, vt mulierem ſuprà ſtantem colluſtraret.

Luna hîc pedibus ſubiecta num pro re vili & deſpecta ſit ſumenda? Proponitur ſententia affirmans, & Scriptura locutione probatur.

In diſtinctione autem ſolis, lunæ, & ſtellarum huiuſce figuræ, quamuis ſoli & ſtellis ferè tribuant interpretes nobiliſſimam ſignificationem; lunæ verò non item, ſed eam conſiderant, vt rem ab ipſa muliere deſpectam, conculcatam, aut ſaltem illi longè inferiorem. Nituntur imprimis in eo, quòd mulier lunam ſub pedibus habeat; atqui phraſis hæc, *Sub pedibus*, denotare ſolet illud, quod ſub pedibus eſt, tanquam abiectum contemni atque calcari: vt 2. Reg. 22. 39. *Cadent ſub pedibus meis.* 3. Reg. 5. 3 *Sub veſtigio pedem eius.* Iudith 14. 5. *Conteret vos ſub pedibus veſtris.* Pſalm. 8. 7. *Omnia ſubieciſti ſub pedibus eius.* Pſal. 17. num. 39. *Subtus pedes meos.* Pſal. 46. num. 4. *Gentes ſub pedibus noſtris.* Thren. 3. num. 34. *Vt contereret ſub pedibus.* Malach. 4. num. 3. *Calcabitis impios, cùm fuerint cinis ſub planta pedum veſtrorum*, ad Roman. 16. numero 20. *Deus conteret Satanam ſub pedibus veſtris.* 1. Corinth. 15. numero 25. *Inimicos ſub pedibus*, & numero 27. *Omnia ſubiecit ſub pedibus eius.* Similiter ad Epheſ. 1. 22. & ad Hebræos 2. numero 8. & Iacobi 2. num. 3. Facit etiam illud Pſal. 109. num. ſecundo, *Donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum.* Et alia huiuſmodi.

Lunam hîc à multis pro bonis temporalibus ac mutabilibus vſurpari.

Propter hæc fortaſſe D. Gregorius, & poſt eum plerique interpretes exiſtimant, hoc in loco per lunæ ſymbolum bona commutabilia denotari, quæ ab Eccleſia deſpiciuntur & conculcantur. Quò applicant illud Eccleſiaſtici 27. numero 12. *Stultus ſicut luna mutatur.* Qui verò opinantur, lunam hic eſſe Eccleſiæ ſymbolum, ſicut in aliis locis, (vt tradunt Tertullianus, Ambroſius, Hieronymus, Auguſtinus, Gregorius, atque Bernardus ex Canticorum 6. 9. *Pulchra vt luna*, apud Lauretum in Sylua allegoriarum verbo Luna) ſimul affirmāt, mulierem ſupra lunam ſtantem eſſe Virginem cælorum Reginam; propterea quòd ceteris omnibus fidelibus magnopere præſtet.

Ab aliis pro Eccleſia: & mulierem pro B. Virgine.

Improbatur vtraque ſententia.

A Ceterùm neutra harum expoſitionum mihi probatur. Primò, quia licèt luna per ſe ſumpta poſſit aliquando ad mutationis, ſiue imperfectæ rei ſignificatum, (ſaltem per modum comparationis,) vſurpari; in ſolis verò, lunæ, & ſyderum coniunctione neceſſarium eſt, quemadmodum ſol lunam antecedit, ita etiam lunam ſtellis antecedere. Nam quoties in Scriptura fit mentio ſolis, lunæ, & ſtellarum, (ſæpiſſimè autem fit) ſemper hic ipſe ordo ſeruatur; ita vt prius nominetur ſol, deinde luna, poſteà ſtellæ. In præſenti autem idem ſeruatur ordo. Etenim quamuis ſtellæ mulieri pro ſerto ſiue diademate, B ſol, pro amictu, luna pro ſuppedaneo, ſiue baſi ſit; verum dignitatis ordine ſeruato, priùs dicitur *ſole amicta*, mox additur, *Et luna ſub pedibus eius:* ac poſtremò ſubiūgitur, *Et in capite eius corona ſtellarū duodecim.* Quis ergo in huiuſmodi ordine dubitet, quin ſol & luna ſint duo magna luminaria myſtica; & ſtellas in myſtica ſignificatione eſſe lunæ ipſi inferiores: quemadmodū in luce, quam noctu impertit, cunctis ſyderibus lōgè antecedit: vnde eſt illud Horat. l. 1. Ode 12. *Micat inter omnes Iuliū ſydus; velut inter igneis Luna minores.* Et in Epodon Ode 15. *Nox erat, & cælo fulgebat luna ſereno Inter minora ſydera.*

Secundò, quòd mulier hæc apparuerit ſole veſti- C ta, lunâ innitens, & ſtellis coronata, proculdubio ſymbolicè indicat (vt ſuprà dicebamus ex Iudaici populi reprobatione redundaſſe, vt Eccleſia commigraret ad Euangelij lumen cunctis mundi nationibus impertiendum. Quæ connexio haud obſcurè innuitur in ea coniunctione, *Et.* Ex qua hoc caput duodecimum orditur. Ad illuminationis ergo ſignificationem, nemo non viderit ineptum eſſe, vt ſtellæ præferantur lunæ.

Tertiò, in alia ænigmaticâ pariter ſolis, lunæ, & ſyderum coniunctione, habemus Scripturæ ipſius interpretationē, per ſolem ac lunam duo maiora ac præſtantiora lumina denotari; & per vndecim ſtel- D las, ſolis illius ac lunæ filios. Geneſ. 37. 9. ait Ioſephus, *Vidi per ſomnium quaſi ſolem & lunam, & ſtellas vndecim adorare me.* Et infrà ipſius parens Iacobus ait, *Num ego, & mater tua, & fratres tui adorabimus te?* Facilè ergo quiſque cernet, optandum maximè eſſe, vt in præſenti ſtellæ ſimiliter duodecim ſint quaſi ſolis ac lunæ filij.

In Apocalypſi ſolem eſſe ſymbolum diuinitatis: lunam humanitatis Chriſti. Auctoris interpretatis, per lunam figurari Chriſti humanitatem.

Quartò, in Apocalypſi euidens eſt in ſolis ac lunæ coniunctione, per ſolem diuinitatis claritatem, & Chriſti humanitatis claritatem per lunam indicari. Legimus enim c. 21. 23. *Ciuitas non eget ſole, neque luna, vt luceant in ea; nam claritas Dei illuminauit eam,* E *& lucerna eius eſt Agnus.* Quod perinde eſt, ac dicere, cæleſtem Ieroſolymam minimè ſole aut luna corporeis indigere; cùm Dei diuinitatem pro ſole, pro luna humanitatem Chriſti habeat. Hoc ita cōſtituto, quis non videat, idcircò in hoc capite 12. priùs mulierem ſole circumamictam apponi, deinde lunâ veluti baſi fultam; vt ſignificetur ſolem ipſum, ac lunam, qui triumphantem Eccleſiam colluſtrant; eoſdem, licèt non eodem modo, ſuæ etiam lucis vſuram militanti Eccleſiæ communicare? F Cum huiuſmodi ſenſu egregiè conſentit, quòd poſt ſolem ac lunam, illico ſtellæ Eccleſiam coronantes, id eſt, Apoſtoli adiungantur. Nam Dei claritas, Chriſti quatenus hominis, & ipſius Apoſtolorum; hæc ſunt clariſſima militantis Eccleſiæ luminaria: quorum fulgore & claritate Eccleſia primogenita omnes mundi Gentes per Euangelij prædicationem & fidei cognitionem luſtrauit.

Hæc explicatio ita facere videtur ſatis, vt neminem de ea fore dubitaturum putarem. Si tamen apta & congruēs reperiretur ſolutio illius difficultatis, *Reſpondetur locis ſuprà adductis: vbi ſub, vel ſubter abiectionem videtur importare.*

A rans, quæ in ea protinus occurrit; nimirum, quòd luna ſubter mulieris pedes viſa ſit. Ad hoc ergo primò aſſero; in iis locis allatis, vt probetur hæc phraſis, *ſub pedibus*, abiectionem & cõtemptionem denotare, nihil probari ampliùs, quàm ſæpè Scripturam eâ phraſi vti ad eius rei, quæ vincitur, ſiue deſpicitur, ſignificationem. Enim verò certum omnino eſt, aliis in locis locutionem hanc non in eo ſenſu vſurpari, vt Pſalm.17.numero decimo, & 2.Regũ 22.numero decimo, *Caligo ſub pedibus eius.* B Et Exodi 24.numero decimo, *Sub pedibus eius quaſi opus lapidis ſapphirini; & quaſi cælum, cùm ſerenum eſt.* Num.16.32. *Dirupta eſt terra ſub pedibus eorum.* 1.Machab.6.numero quadrageſimo ſexto, *Iuit ſub pedes elephãtis, & ſuppoſuit ſe ei, & occidit eum.* Vide etiam 2. Regum 2. numero vigeſimo tertio, vbi nos legimus, *Mortuus eſt in eodem loco*, Græcè habetur, ὑποκάτω αὐτοῦ, id eſt *ſub ſe.* Atque hoc eodem aduerbio ὑποκάτω, vtitur Ioannes in hoc loco.

Secundò aſſero; iis locis, in quibus eſſe *ſub pedibus*, vinci aut contemni ſignificat, idcirco hanc attribui ſignificationẽ, quia phraſis illa in huiuſmodì materia vſurpatur, quæ aliam non admittat expoſitionem; C & quia coniungitur cum hiſce verbis, *Cadere, conterere, conculcare, ſubiicere.* Cum verbis enim huiuſmodi (præſertim vbi de hoſtibus ſermo eſt) manifeſtum eſt, quod pedibus ſubiicitur, ideo ſupponi, vt proculcetur & ſubigatur. Vbi autem nec de hoſtibus agitur, nec verbum aliquod exprimitur, quod contemptionem denotet, ſuprà iam vidimus locos aliquot, in quibus, *ſub pedibus*, nihil aliud ſit, quàm locum ſingulatim aſſignare, abſque aliqua deſpicientiæ aut abiectionis notâ. Confirmatur hoc, quia in ceteris etiam locis, quantumuis nõ diceretur, *ſub pedibus veſtris*, ſed *ſub vobis*, eodem planè modo acciperetur locutio. D Idem enim eſt ſenſus, *Deus cõteret inimicos ſub pedibus veſtris*, Atque hic, *Conteret eos ſub vobis.* Et interdum quidem dicitur *ſub pedibus*, interdum verò *ſub manibus*, vel *ſub manu.* vt Geneſ cap.16.num.9. *Humiliare ſub manu illius.* & Pſalm. centeſimo quinto, numero quadrageſimo ſecundo, *Humiliati ſunt ſub manibus eorum*, & ſimiliter 1.Petri 5.numero 6.

Præpoſitio ſub quid propriè ſignificet.

Tertiò aſſero, vocem *ſub*, non aliud ſignificare, quàm rem ipſam, de qua ſermo eſt, eſſe *ſubter*: ex cõtentu autem, & ex myſterij intelligentia pendêre, vtrùm hic exiſtendi modus ſit per modum fulcientis aut ſuſtinentis, E an potiùs vt ſubiecti, afflicti, & conculcati proprius. Nam *boues ſub mari æneo*, & *ſub baſibus*, perſpicuum eſt ibi eſſe ſtabiliendo, & ſuſtẽtando, 2.Paralipom.4.num.15. & Ieremiæ capit.52. numero vigeſimo. Item *læua eius ſub capite meo*, Cant. 8.num.3. & ſimiliter *Puluilli ſub omni cubito, & ceruicalia ſub omni capite*, Ezechiel. 13. numero decimo octauo. Et ſexcenta huiuſmodi. Luna igitur ſub pedibus rectè poteſt in ea acceptione ſumi, vt ſuſtineat ac foueat. Præſertim in ſolis, lunæ, ac ſyderum conſpiratione; vbi & ſol atque ſtellæ fauent, & luna quamuis ſoli dignitate inferior, ſtellis tamen ſuperior eſt. Atque ipſis prior à Ioanne exprimitur. F Adde huc, ſuperiorem locum non eſſe in hoc ænigmate nobiliorem. Siquidem ſeruato naturæ ordine, & ipſius myſterij congruentia, textus ſtellas conſtituit pro capitis diademate, & ſolem pro totius corporis veſtitu. Nihil ergo mirum, ſi luna, licèt rem multò nobiliorem ſtellis adumbret, in inferiori tamen loco collocetur.

Quartò, ex quinque, aut ſex locis ſuprà adductis dilucidè cernitur, phraſim illam, *ſub pedibus*, interdum in Scriptura abſque vlla abiectionis ſignificatione accipi. Quando enim dicitur, *Caligo ſub pedibus eius*; ſi dicentis animus eſſet, admirabilem maieſtatem obſcurâ in nube latentem indicare; nemo certè aut picturam, aut locutionem damnaret. Atqui manifeſtum eſt, Deum ſuæ maieſtati ſuperiorem non eſſe, nec eam contemnere. Quòd ſi in ſapphiro celſiſſimus diuinitatis thronus figuratur, nihil in eo eſt, quod Deo inferius ſit; & tamen textus ait: *Sub pedibus eius quaſi opus lapidis ſapphirini; & quaſi cælum, cùm ſerenum eſt.*

Cur luna Chriſti humanitatem ſignificans, ſub mulieris, ſiue Eccleſiæ pedibus ponatur?

Quintò, conueniens valdè fuit, lunam ſubter mulieris pedes conſtitui; vt ſignificetur, Chriſtum Dominum eſſe baſim ac fundamentum, quo tota nititur Eccleſia. Quamuis enim ſi Chriſti humanitas hîc in propria hominis figura pingeretur, diſſonum eſſet ac minimè decorum, ipſum Eccleſiæ pedibus ſupponi; at enim in lunæ ſymbolo nihil habet diſſentaneum, ſed conſentaneum potiùs, quòd ſubter mulieris pedes collocetur. Hoc ideo dixerim, quia in communi concipiendi ratione perſona aliqua ſiue humana figura ſub alterius pedibus poſita, ſubmiſſionem atque abiectionem indicat: & hac ratione eſſe *ſub pedibus*, inferioris eſt. Veruntamen globus aliquis congruenter ſatis poteſt figuræ humanæ pedibus ſubſtitui, quaſi illam fulciendo. Ad eum ferè modum, quo in celſiſſima templi maximi Hiſpalenſis turri Fidei ſimulacrum ingenti globo veluti baſi ac fulcro impoſitum cernitur. Si autem globus ille aureus foret, & ſolem repræſentaret; diceret nemo ineptè Chriſtianæ Fidei imaginem Soli imponi; vt denotaretur Chriſtianam fidem in Chriſto Domino prorſus inniti. Planum ergo fit, ſi mulier pedibus lunâ nitatur, lunã ipſam eſſe fœmineæ figuræ baſim, & in ea fœminam ſuſtineri. Verùm maioris diſſimulationis ergo, (vt ænigmaticum decet ſtilum) non dicitur luna ſuſtinere mulierem, ſed eſſe ſub pedibus eius.

Inferior locus in ſymbolis plerumque magnæ dignitatis.

Sextò: in ſymbolis plerumque inferior locus eſt maximæ dignitatis. Nec enim dignius eſt quidquam, aut honoratius, quàm primum fundamenti lapidem eſſe in ſpiritali ædificio, & Eccleſiæ columnæ baſim atque adminiculum, quo Chriſtiana reſpublica firmetur. Quamobrem Paulus Chriſtum appellat Eccleſiæ fundamentum; atque ea de cauſa, & in eâdem ſignificatione ponitur ſub mulieris pedibus luna. In quo etiam fuit habitus reſpectus ad inferiorem locum, quem luna inter reliqua ſydera occupat. Ceterum eo ipſo concipitur rectè, vt ſtellarum omnium fundamentum. Accedit huc, quòd terram quantumuis ſubter pedes locatam veteres Ethnici Deam eſſe finxerunt, & viuentium omnium parentem, quæ nos ſuſtineat, atque alat. Et iuxta eandem proportionem tribuunt lunæ Philoſophi terræ cæleſtis cognomen, (ſic enim fuit locutus Pythagoras:) eamque conſiderant veluti ſtellarum matrem; tametſi ſtellis omnibus inferior eſt. atque ita in Ioſephi ſomnio manifeſtè luna ſtellarum mater eſſe concipitur.

Eccleſiam parturientẽ Chriſto ſubnixam perinde eſſe, quaſi vera Lucina ope & auxilio adiutam.

Septimo, cùm hæc mulier, quam textus deſcribit, parturiens ſit, denotétque Eccleſiam primigeniam per fidei lucem Gentibus effuſam complures filios Deo procreaturam: ad hunc ſcopum appoſitè omnino mulier appingitur Chriſto innitens: ideóque maximè oportuit fœminam eam parturientem exprimi, quaſi lunæ myſticæ ope & auxilio adiutam. Nam & Gentes ad lunæ fœcunditatem reſpicientes, eam in partubus implorabant, & quaſi obſtetricem credentes, illam Iunonem Lucinam compellabant. Fælix igitur primæuæ Eccleſiæ partus, (vt conſtat,) Chriſti Aſſertoris noſtri ope & adiumento fouebatur: ideóque vt partus hic fauſtus & auſpicatus eſſet, eleganter inducta fuit myſtica Lucina opem ferens ſuo contactu atque virtute parturienti fœminæ (vt tellus quondam Antæo præſtitiſſe fingitur.) eamque ſupra ſe ſuſtinens, ne deficiat. Ac denique mulier hæc nequaquam poſſet eum filium primogenitum gignere, *Qui recturus erat omnes gentes in virga ferrea*; niſi Chriſti Redemptoris noſtri præſidio ſtabiliretur. Quia in ipſo, & per ipſum, & cum ipſo peperit Eccleſia primogenita fidelium ex Gentilitate multitudinem.

Minimè indecorũ eſſe, vt Chriſtus imo in loco quaſi ſuſtinens & fulciens Eccleſiam effingatur.

Octauo, Propitiatorium, Chriſti erat figura, & tamen baſis erat Cherubinorum, qui Chriſtianę Eccleſiæ ſapientiam & ſanctitatem indicant. Quare Chriſtum induci veluti baſim, qua Eccleſiæ figura fulciatur, id verò eſt inſtrumenti veteris ſymbolis ac figuris conſonum. Et tantum abeſt, vt Chriſti maieſtate indignum ſit, illum, vt fundamentum proponi, quo mulier Eccleſiam repræſentans firmetur; vt nullo alio nomine meliùs Regia dignitas ſonuatur. Quapropter Græci Regem appellant, βασιλεὺς, quod ſonat baſim populi; idemque eſt, illum nominari populi ſtabilimentum; quod epitheton ſapienti Regi tribuitur, Sapient. capite 6. numero vigeſimo ſexto. Et Ioſepho principi in Ægypto ſapientiſſimo, Eccleſiaſtic. 49. numero decimo ſeptimo, vbi Græcè legimus, στήριγμα, quod eſt id, cui res aliqua innititur tanquam baſi.

Vltimò tandem noto, congregationem hanc ſolis, lunæ & ſtellarum duodecim, eſſe admirabilem aſtrorum coniunctionem, & quaſi confluxum; quo indicatur Eccleſiæ primogenitus partus fœliciſſimus futurus. Nam ſi in partu aliquo verum eſt, ipſius felicitatem ex auſpicatorum ſyderum conſociatione pendere; in nullo alio id poteſt rectiùs aſſimari, quàm in hoc, de quo textus agit; id eſt, in fundatione Romanæ Eccleſiæ, quæ eſt filius primogenitus ab hac muliere in lucem editus. Hoc enim fuit actum myſticis aſtris confluentibus, & auſpicatiſſimè conſpirantibus per ſingulare beneficium atque opem, quam ſua claritate Deus, Chriſtus, & duodecim Apoſtoli præſtiterunt; quorum doctrina fuit Romana Eccleſia fundata.

N O T A T I O I.

De præſtantia ſymbolorum ſolis, lunæ, & ſtellarum ad ſignificationem diuinitatis, & humanitatis Chriſti, & Apoſtolorum.

Endymionis cum hiſtoria, tum fabula.

IN ſolis & ſtellarum ſignificatione exiſtimo, interpretationem meam neminn nouam & inſolitam viſum iri. At, quod ad lunæ attinet ſignificationem, ſuſpicor, illud Endymionis prouerbium mihi fore applicandum. Hiſtoria quidem ſic breuiter habet. Cum Endymiõ admirabilem ac multiplicem lunæ ſpeciem, ſiue phænomena ſæpè tacitus contemplaretur, vt cauſa ac rationes indagaret, poſt earum excogitationem atque inuentionem dilaudatur ab aliis, ab aliis vituperatur. Laudant quidem Marcus Tullius, Plinius, & Mythologici omnes, qui in eius commendationem explicant fabellam illam, qua fingitur à luna fuiſſe adamatus atque ſopitus, vt ipſum in Cariæ monte dormientem e cælo illa deſcendens oſcularetur. Ceterum vulgus eum vituperat, & Endymionis ſomnium vertit in prouerbium aduerſus eos, qui ſopore preſſi negligenter conniuent, vbi ſolicite foret vigilandum. Mihi certe in lunæ Apocalypſeos contemplatione contigit, valde admirari ſecundum cæli luminare mulieris pedibus ſuppoſitum; & coactus ſum nouam inueſtigare intelligentiam. Quæſiui ſedulò, ac demum inueni, dum lunam de Chriſti humanitate interpretor. Meâ tamen explicatione multos offenſum iri, vel nouitate ipſa permotos, conſecto: atque adeò A pro ludibrio illam habituros; aſſerturóſque me vel in eo ſomniare, vbi maximè vigilandum erat. Spes tamen iniecta mihi eſt, ſapientibus viris in huiuſmodi interpretatione pergratum me fore facturum. Vtinam & eiuſdem myſticæ lunæ gratiam etiam ac fauorem promerear; eiuſque beneficio immergar ſpiritali illo ſomno, à quo ſponſus ſuam prohibet ſponſam excitari: ac deſtinato demum tempore (in morte ſcilicet) feliciùs in Chriſto dormiam, & ab eo me tunc fuiſſe dilectum experiar, cui in hac lunæ contemplatione deſeruire contendo.

Vt ergo in meâ expoſitione pergam, viſum mihi eſt, quò plus ei lucis afferrem, in hac notatione cum lunæ ſymbolo, ſymbola etiam ſolis & ſtellarum coniungere, & de ſymbolorum huiuſmodi præſtantia nonnihil addere. Quod enim ea in præſenti Spiritus ſanctus coniunxerit res eſt magnæ elegantiæ, & animi attentione digna. Quòd ſi aliquis dicat, violentum videri, quòd ſol, luna & ſtellæ ſuam omnes ſimul B lucem effunderent, nec ſol ſuis radiis lunam & ſtellas obſcuraret. Ad hoc reſpondeo, in ænigmatis haudquaquam eſſe exigendum, ne quid admirabile & inuſitatum fiat: illud tantummodo quærendum, ne quid in ſignificatione atque eius applicatione perperam accommodetur. Egregiè autem conuenit hæc ſtellarũ & lunæ claritas corã ſole. Myſticus enim ſol efficit, vt tam luna, quàm ſtellæ cum ipſo Chriſtianam colluſtrent Eccleſiam.

Expenditur, quàm aptè congruat lunæ ſymbolum ad Chriſti humanitatẽ ſignificandã.

His præmiſſis, accedamus ad horum ſymbolorũ præſtantiam ſeorſum conſiderandã. Solis ſymbolum, ſi ſenſum accipiatur, aptiſſimè conuenit Chriſto, vt ex pluribus Scripturæ locis colligunt multi. Enimuerò ad denotandã ſub diſtinctione tam diuinitatis lucẽ, quàm humanitatis, non alia potuere ſymbola magis idonea proponi, quàm duo hæc magna luminaria, ſol videlicet, ac luna. Ad hoc autẽ, quamuis diuinitas in Patre, Filio, ac Spiritu ſancto ſit prorſus eadẽ; at C expreſſioris diſtinctionis gratiâ loquemur Scripturæ more de Patris diuinitate, deque humanitate Chriſti. Ad Patris ergo Æterni claritatem ſignificandam, quid obſecro congruẽtius, quàm ſolis nomen? nonne ſol eſt fons lucis, & reliquorum luminum parens? Quid ergo aptius ad eius deſignandã claritatem, qui totius eſt diuinitatis fons, & quem Scriptura *patrem luminum* appellet?

Deinde ad lucis diſtinctionem, quam Chriſti humanitas habet, facile eſt videre, quàm rectè & congruenter lunæ nomen applicetur. Etenim inter luces omnes, quæ deriuantur à ſole, lunæ certè lux extat atque eminet; ſiquidem eſt alterius inſtar ſolis. Vt ergo adumbretur præſtantia ac dignitas, qua Chriſti lux Sanctis omnibus antecellit, aptiſſimum eſt ſymbolum lunæ. Ad hæc, ſi ſol ac luna rite conſiderantur veluti ſtellarum omnium parentes, vt colligitur ex Geneſ. 37. n. 9. quis neſciat, à Deo Patre, & à Chriſto Domino, vt à parentibus luminum, eam omnem dimanare lucem, quæ in omnibus D myſticis ſyderibus effulget?

Difficultas circa prædictã applicationẽ proponitur, ac ſoluitur.

Ceterum incurret fortaſſis alicui difficultatem, quod in Geneſi de ſole ac luna dicitur, vt ad Æternum Patrem, & ad Chriſtum accommodetur. Dicitur enim c. 1. 16. *Luminare maius, vt præeſſet diei. & luminare minus, vt præeſſet nocti.* Videtur autem tẽpus legis gratiæ, eſſe dies, iuxta illud Pauli Rom. 13. 12. *Nox præceſſit, dies autẽ appropinquauit, abiiciamus ergo opera tenebrarũ, & induamur arma lucis, ſicut in die honeſtè ambulemus.* Huic ergo diei Chriſtus Ieſus præeſt: ideóque lunæ ſymbolum, quæ noctẽ illuminat, nõ ei videtur aptè congruere. Reſpondetur tamen, quamuis legis gratiæ tempus, ſi cum ea cõparetur ignorantiâ, qua mundus quondã erat immerſus, rectè ad diem referatur: verùm ſi cum æternæ beatitudinis ſtatu componatur; lux ea, qua fideles in hac vita fruuntur, eleganter per lucem lunæ, ac ſyderum denotatur. Qua ratione fuit locutus D. Petrus in ſua ſecunda Epiſt. c. 1. 19. *Habemus firmiorem propheticum ſermonem, cui bene facitis attendentes, quaſi lucernæ lucenti in caliginoſo E loco donec dies illuceſcat.* Quod cùm ita ſit, diuinitatis quidem luce in ſe ipsâ ſoli perfruuntur Beati; atque ideo lux ea eſt luminare maius quod diei Beatitudinis præeſt. Interim verò, qui ea fruimur luce, quæ in hac vita fidelibus impertitur, nõ ſole in ſe ipſo fruimur, ſed luminari ſecundo, nẽpe Chriſto, & ipſius atque Apoſtolorũ doctrinâ. Quãobrem Pſ. 8. vbi diſtinctè de illa luce habetur ſermo, quam in hac vita poſſident fideles, nulla fit ſolis mẽtio, ſed lunæ ſolùm, & ſtellarũ. *Quoniã videbo cælos tuos opera digitorũ tuorũ, lunã & ſtellas, quæ tu fundaſti.* Appoſite ergo diuinitatis claritas appellatur *luminare maius, quod præeſt diei.* (Cùm in Beatitudinis cæleſtis die Sancti propriè & maximè Dei claritate in ſe ipsâ perfruantur) Chriſti verò aſſertoris noſtri claritas dicitur, F *Luminare minus, quod præeſt nocti.* Nam in huius vitæ nocte, quacunque fideles potiantur claritate, non ea immediatè ex illa æterni diei claritudine, ſed ex Chriſti, & eius Apoſtolorum doctrinâ deriuatur.

Chriſti diuinitatem, luminare maius, quod diei Beatitudinis præeſt: humanitatem verò luminare minus, quod præeſt huius ſæculi nocti.

Verum quidem eſt tamen, huiuſce vitæ noctem eſſe fidelibus clariſſimam. Nam luna, cuius luce colluſtrantur, eſt ſolis inſtar clara ac fulgens, vt fuerat ab Iſaia prædictum, cap. 30. 26. *Erit lux lunæ, ſicut lux ſolis.* Veruntamen ſi hæc lux cum æterni illius diei luce comparetur, poteſt lux noctis meritò nuncupari: quippe myſticus ſol ſepties eſt, atque adeò millies lunâ fulgentior: vt idem vates mox ſubiecit, *Et lux ſolis ſeptempliciter.* Si igitur lux vitæ huius eſt propriè lumen Chriſti, & cæleſtis Patriæ lux eſt ipſa claritas diuina; adhæc, ſi lux ea, qua fruuntur in hac vita fideles ab Scriptura enim noctis luce comparatur: Chriſtus ergo eſt myſtica luna, & Pater æternus eſt ſol.

Obiectio cōtra ſuperius dicta.

At enim, ex hac ipſa explicatione noua ſuboritur difficultas. Etenim, ſi diuinitatis lucem, qua potiuntur Beati, ſol figurat: igitur Eccleſia primigenia (quæ erat Eccleſia militans) nequaquam depingenda erat ſolis amictu veſtita, ſed ſolùm lunæ, & ſtellarum ornatu decorata.

Reſponſio.

Reſpondeo, vt exactè luna applicaretur ad Chriſtum, & ſolis lux ad diuinitatem, cōgruenter fuit expenſum, quia rectè diuinitati conueniret luminare maius, quod præeſſet diei; & Chriſto Domino luminare minus, quod præeſſet nocti. Quia in hac vita nondum fruitur Eccleſia diuinitatis luce in ſeipſa. Nihilominus idonea extitit ratio, quam ob rem militans Eccleſia amiciretur ſole, quòd magna ſit illuſtratio, quam à diuinitate accipit. Etenim lunæ quidem lux aptiſſimè (vt vidimus) ad Chriſti Aſſertoris noſtri doctrinam, qua fruitur Eccleſia, accommodatur: (iuxta illa Chriſti ipſius verba Ioan. 7. 16. *Mea doctrina, non eſt mea.* Ingentem enim lucem, quam habet luna, à ſole eſt omnino mutuata.) Ceterùm præter hanc doctrinam, & Apoſtolorum atque Euangelij miniſtrorum prædicationem, (qui ſtellarum inſtar ſunt) fruitur inſuper Eccleſia Spiritus ſancti illuſtratione ſecundum Chriſti ipſius dictum; *Ille vos docebit omnia, & ſuggeret vobis omnia, quæcumque dixero vobis.* Ioan. 14. 26. Atque interior hæc Spiritus ſancti per ipſius dona illuminatio, eſt aliqua diuinæ claritatis effuſio. Tametſi autem in cæleſti patria erit longè maior atque præſtantior claritas, & excellentiori longe modo participata, (ſiquidem ſolis ipſius lux proprio in fonte haurietur) in hac tamen vita per Spiritus ſancti chariſmata ſingularia, potitur Eccleſia Dei claritate; eamque ob rem veſtita ſole conſpicitur, quia induta eſt virtute & claritate ex alto. Itaque quamuis diuinitas magis quidem propriè ſolis munere in cælo fungatur: nihilominus idonea ſatis fuit ratio, vt Eccleſia primogenita congruenter ſolis induta radiis cerneretur. Sicut è contrario, licèt Chriſtus magis directè officium lunæ præſtet, fideles in hac vita degentes ſuâ doctrina illuminans; quia tamen in patria præter diuinitatis claritudinem, qua potiuntur Beati, Chriſti humanitatis conſpectu clariſſimo magna fit ad eorum fælicitatem acceſſio, idcirco dicitur etiam Apocalypſis 21. numero 23. claritas Dei, & Agni eſſe cæleſtis Ieroſolymæ ſol ac luna, qui Agnus ibi lucernæ nomine compellatur, quia luna noctis eſt inſtar lucernæ: die verò, quamuis lucernæ munere non fungatur, homines tamen ſua pulchritudine magnopere exhilarat, *Et parte dies ſolis lucem adiuuat*, vt optime Plinius l. 2. c. 9.

Lunam minui in conſummatione, quid ſit apud Eccleſiaſticum.

Præterea in luna hac corporea, quam intuemur, illud eſt notatione dignum, quod Eccleſiaſticus his verbis ponderat, capit. 43. numero ſeptimo. *Minuitur in conſummatione; & creſcit mirabiliter in conſummatione.* Vbi locutio illa, *In conſummatione*, perinde eſt, quaſi vſque ad ſummum: quod idem eſt, ac dicere: lunam quidem eò vſque diminui, quoad omnino conſumpta eſſe videatur: mox verò poſt hanc diminutionem conſequi continuum incremētum, donec ſolem ipſum quodammodo adæquet. Vnde Plinius libr. 2. capit. 9. *Immenſa orbe pleno, ac repente nulla.* Hæc ergo lunæ proprietas aptiſſima eſt ad ſummam Chriſti Domini ſubmiſſionem exprimēdam, necnon exaltationem ſummam, quæ fuit humiliationem conſecuta. Prius enim *exinaniuit ſemetipſum.* &, *Non erat ei ſpecies, neque decor.* Hanc tamen extremam demiſſionem ſubiit præſtantiſſima exaltatio, donec eò vſque luna cetera cæli aſtra ſuperaret, vt meritò *Regina cæli* à Ieremia nominetur c. 7. 18. & 44. 17. concinitque Horatius in ſæculari carmine; vbi lunam ſyderum Reginam appellat.

Si verò iis quæ diximus, à nimium theoricis opponatur; lunam ſolis claritate ac radiis non penetrari, quòd diaphana non ſit, atque adeò videri potiùs partem cæli infimam, & minus in ſe continentem perfectionis, præſertim cùm plurimæ ſint ſtellæ ipſa maiores, & aſtrorum multitudo penè innumerabilis ſit. Vt omittam quæſtionem illam Aſtrologis diſcutiendam; vtrùm dentur aliquæ ſtellæ luna maiores. Eſto hoc verum ſit, & luna ipſa ſit opaca, atque ſtellarum aliquæ non item: hoc tamen ad illud conducet, quod Pſalm. 8. dicitur. *Minuiſti eum paulò minùs ab Angelis.* Chriſtus enim quatenus homo, eſt Angelis inferior natura; ſi tamen ſplendor ac gloria attendantur, quis neget lunam eſſe ſtellarum Reginam, ac proinde, quæ inter eas fulgeat, vt Regina inter minora ſydera, vt ait Horatius? Quapropter Chriſti gloria, ſapientia, & ſplendor ſunt abſque controuerſia multò præſtantiora iis omnibus, quæ in Angelis, & Sanctis vniuerſis reperiuntur. Atque hoc diuinæ prouidentiæ conſilium; vt aſtrum natura inferius, ſit gloria tanto excellentius atque ſublimius, hoc inquam ad lunæ ſymboli perfectionem congruentiſſimum extitit.

Lunæ influxus in inferiora corpora.

Verum enimverò ſi lunæ influxum, & quaſi illapſum inA ſpiciamus, hæc quidem in parte ceteris ſignis cæleſtibus longè antecedit. Et quamuis ſole ſit inferior, illum tamen in rerum ſublunarium procreatione & conſeruatione comitatur; ita vt nihil producere videatur ſol per ſe ſolus, niſi cum luna ſociatus. Facit, quod ſupra vidimus, videlicet lunam à Romanis genitricem orbis appellari ſolitam, cui epithetum Catullus concinit, dum lunam alloquens ait,

Tu ruſtica agricolæ tecta
Bonis frugibus exples.

De lunæ autem in terras influxu ac poteſtate in hæc inferiora latè Plinius libr. 2. capit. 41. & capit. 49. Et in Scriptura Deuteron. 33. numero 14. in Ioſeph benedictione, omnia poma & fructus terræ dicuntur eſſe fructus ſolis & lunæ. Sic enim textus habet *De pomis fructuum ſolis & lunæ.* QuamB uis autem hanc efficacem generandi virtutem luna ex ſole (ſicut & lucem) participet, veruntamen magna ſolis vis atque calor cum lunæ humiditate ac mollitudine miram in modum conſpirant ad naturalium rerum generationem, quæ in calore atque humiditate congruenti potiſsimum cōſiſtit.

Spiritalis luna. i. Chriſti influxus in ſuos fideles.

Simili etiam ratione ſpiritalis nouæ cuiuſque creaturæ regeneratio, & totum diuinæ Gratiæ incrementum, quod percipiunt, non ſolum ex Dei pendet virtute, ſed etiam ex Chriſti Redemptoris noſtri meritis, benignitate & gratia. Myſticus enim ſol ſupranaturalem ſuam vim & efficacitatem nulli creaturarum elargitur, niſi lunæ myſticæ influxus, atque benignitas pariter confluant. Ac denique vehemens lunæ illapſus appoſitè ſignificatur in eo, quod Plinius aſſerit, nimirum lunæ ſydus eſſe rerum ſpiritum. Simili enim phraſi aptiſsimè dicitur Chriſtus eſſe *Spiritus oris noſtri* ex Ieremiæ Threnis, capit. 4. numero 20.

In luna ſummam Chriſti humiliationem & exaltationē figurari.

C Ad hæc, quemadmodum ad Chriſti Domini paſsionem & exaltationem nobis in memoriam reuocanda, ſemper cælum nobis ob oculos ſubiicit aſſiduam cum coniunctionis lunæ, tum oppoſitionis viciſſitudinem, (in qua veluti in expreſſa effigie figuratur ſumma exaltatio ſummam diminutionem ſubſequens) Ita etiam vt euidentior eſſet in luna ſignificatio Chriſti humanitatis, ſola ipſa luna inter cetera cæli aſtra præ ſe fert veluti expreſſam faciei humanæ effigiem, quæ nos quodammodo commonefacit, perfectiſſimæ Chriſti humanitatis ſymbolum ſe eſſe pulcherrimum, nec non bonorum omnium, quæ ex illa in nos deriuantur.

Vt verò noſtram hanc lunæ ſignificationem nemo nouitatis aut paruæ auctoritatis inſimulet, meo quidem iudicio Scripturæ liber tum primus, tum poſtremus, id eſt, Geneſis & Apocalypſis ſummam ei antiquitatem, & auctoritatem afferunt. Ex Geneſi enim nobis liquet, in ſolis, lunæ, ac ſyderum D coniunctione, lunam ſecundum dignitatis locum obtinere, cui ſtellæ vndecim ſuam ſubſtantiam referant acceptam. Nemo autem dubitat, duodecim Apocalypticas ſtellas eſſe Apoſtolorum ſymbolum, eóſque filios ac diſcipulos ſolis diuinitatis atque humanitatis Chriſti. In Apocalypſi idem expreſſe aſſeueratur, ſolem Eccleſiæ eſſe Dei claritatem, & ingentem lucernam, (id eſt lunam) eſſe Chriſtum Dominum, vt ſuprà expendimus, ex c. 21. 23.

Ex Patribus quinā luna ſymbolum ad Chriſti humanitatem applicent.

Et ne patronus aliquis ex ſanctis doctoribus huic noſtræ expoſitioni deſit, D. Auguſt. in id Pſalm. 73. 16. *Tuus eſt dies, & tua eſt nox*, expreſſe applicat lunam carni Chriſti, hoc eſt ipſius humanitati illuminanti huius vitæ noctem. Et Gregorius hom. 2. in Euangelia in principio, dum lunam ait in ſacra Scriptura poni pro defectu carnis, de humanitate Chriſti interpretatur, ſubdit enim, diuinitatem defectum noſtræ carnis ſuſcepiſſe.

Itaque noſtræ explicationi neque antiquitas deeſt, neque auctoritas. Quòd ſi res ipſa attentè perpendatur, dubium E non eſt, quin luna ſit præſtantiſſimum Chriſti humanitatis ſymbolum. Quamobrem fateor, maximæ mihi voluptati fore, ſi Turcæ lunæ inſigne non ſuis vexillis arrogaſſent, vt Chriſtianæ Religionis cultores huiuſmodi ſignum in ea, quam tradit Apocalypſis ſignificatione, vſurpare poſſemus. Ceterum præſtantius eſt inſigne, quod nobis Apocalypſis in huius capitis exordio proponit ob oculos; nempe fœmina ſole veſtita, lunæ innitens, & ſtellis coronata. In hac enim pictura habemus pariter ſymbolum diuinitatis, & Chriſti humanitatis, atque excellentiæ Apoſtolorum; necnon ſingularis beneficij, quod Deus in mundum contulit, dum decreuit primitiuam Eccleſiam diuinitatis claritudine circumfuſam, Chriſti præſidio ſuffultam, & Apoſtolorum doctrinâ imbutam, omnibus mundi nationibus lumen Euangelij inF ferre. Atque ad egregium Chriſtianæ Eccleſiæ vexillum non video, quod aliud ſtemma, ſiue inſigne præſtantius aut elegantius potuerit excogitari.

Duodecim ſtellæ Apoſtolorū ſymbolum.

Reliquum eſt, vt nonnihil de duodecim ſtellarum ſymbolo dicamus. Atque imprimis in duodenario hoc numero habitus fuit proculdubio reſpectus ad duodecim Apoſtolos, qui doctrinam Euangelicam duodecim Apoſtolici ſymboli veritatibus complexi ſunt. Quapropter quamuis Paulus & Barnabas non minus Apoſtolorum nomine, & ſtellarum ſymbolo digni ſint, quàm reliqui duodecim; veruntamen cum in ſtellis eis fœmineæ coronæ habita fuerit ratio veritatum duodecim in Apoſtolico ſymbolo contentarum, quæ Eccleſiæ ipſius gloriam & ornamentum com-

Apoſtolorum, qui Apoſtolicum ſymbolum ordinarunt. Ceteroquin ſi Apoſtolis ſtellarum ſymbolum attribuitur, quòd mundum colluſtrarint (iuxta id Danielis 12. numero tertio. *Qui ad iuſtitiam erudiunt multos, tanquam ſtellæ in perpetuas æternitates.*) huiuſmodi certè ſymbolum non minùs propriè Paulo ac Barnabæ debetur, qui ſingulatim ab Spiritu ſancto fuerunt Apoſtoli Gentilitatis electi. Singularis vero Pauli commemoratio, ob excellentem illius doctrinam, atque ob Gentilitatis conuerſionem (de qua libro quarto Apocalypſeos agitur) minime Ioannem præterijt, vt infrà oſtendetur. Quinimo nullius Apoſtolorum toties Apocalypſis meminit, vt Pauli. De quo capit. 16. numero 2. & cap. 17. numero 1. & capit. 21. numero 9. Ac fortaſſis etiam in duabus mulieris alis reſpectus fuit habitus ad Paulum & Barnabam, vt ſuo loco expendemus.

Cur ſtellæ, quæ Apoſtolorum ſunt ſymbolū, ſupra mulieris caput apponantur?

Præter hæc, quòd ſtellæ duodecim mulieri pro diademate ſint impoſitæ, non arguit ſtellas ipſas aliquid nobilius lunâ præ ſe ferre. Conſtat enim ſolem eſſe excellentioris rei ſymbolum, quàm ſtellas; quantumuis ſol fœminæ pro indumento ſit, ſtellæ pro corona, non ergo ſuperior locus ſtellis tribuitur, quòd nobilioris rei ſymbolum exiſtunt, ſed ſolum vt denotetur, Apoſtolos eſſe Eccleſiæ gloriam & ornamentum. Atqui manifeſtum eſt, illis hoc elogium congruere; ſiquidem Paulus eos vocat Chriſti gloriam.

Difficultatis nodus ſoluitur.

Obijciet tamen aliquis; ſi hoc in loco figuratur Eccleſia primogenita poſt obdurationem Iudæorum, & poſt decimæ Ieroſolymorum partis conuerſionem: tunc quidem non fuerat depingenda cum ſtellarum duodecim diademate. Eo enim tempore Iacobus maior, & ex ceteris Apoſtolis nonnulli vitam iam cum ſanguine pro Chriſto profuderant: quare tunc non duodecim extabant. Ad hoc reſpondeo, quòd Eccleſia Apoſtolorum duodecim claritate, & ſplendore redimiretur, neutiquam pendebat ex eo, quòd ipſi viui adhuc & ſuperſtites eſſent; nam poſt eorum etiam omnium mortem, ſemper hæc erit Eccleſiæ corona, decus & ornamentū. Simili etiam ratione quamuis hic primogenita ſingulatim Eccleſia conſideretur in egregia illa expeditione fundationis Romanæ Eccleſiæ; & quamuis ad hanc ipſam expeditionem non fuerint reapſe profecti, niſi duo vel tres Apoſtoli; nihilominus congruentiſſime eſt excogitatum, vt Eccleſia primogenita ad Romanæ fundationem ſtellis duodecim coronata progredi dicatur. Quam enim doctrinam prædicabat Eccleſia, & in qua gloriabatur, ea profectò non alia erat, quàm quæ in Apoſtolico ſymbolo continetur; in quo Apoſtolorum duodecim ipſum concinnantium gloria ſplendeſcit. Atque hac doctrinâ fundata fuit, & erecta Romana Eccleſia.

Aaronis corona gemmis fulgens.

Illud inſuper obſeruatione dignum eſt, in corona ſcilicet ſtellarum videri ad Aaronis coronā alludi, quæ fortaſſis erat pretioſis vndique lapillis ornata; vt canere videtur Eccleſia hebdomada tertia poſt Paſcha feria 2. in ſecundæ lectionis reſponſorio: *In diademate capitis Aaron lapides pretioſi fulgebant.* Capite autem primo vidimus, gemmis fulgentiſſimis nomen ſtellarum congruere.

Denique in hac myſtici ſolis, lunæ, & ſtellarum conſpiratione ſunt iure ponderanda Eccleſiaſtici verba cap. 43. vbi deſcribit *ſpeciem cæli in viſione gloriæ.* Deinde perelegantér deſcenſu facto, ad ſolis, lunæ & ſtellarum deſcriptionem ſeorſum deuenit. Totus autem ille diſcurſus ad primæ huius notationis ſcopum eſt valde appoſitus.

Luna vtrùm hic accreſcēs vel decreſcēs conſiderāda.

At enim (dicet quiſpiam) in hac capitis duodecimi figura, cùm ſolis, & lunæ, & ſtellarum coniunctio proponatur, neceſſe eſt, lunam conſiderari non quidem in ſua acceſſione & augmento; ſed in receſſu potius ac diminutione; aptiùs vero multò eſſet ad Chriſti Domini ſignificationem, ſi luna in ſuo incremento figuraretur. Nam ſi de Simone Oniæ filio ait Eccleſiaſticus cap. 50. 6. *Quaſi luna plena in diebus ſuis lucet*, quantò magis debebat Chriſtus lunæ plenæ ſymbolo denotari? Reſpondetur, comparationem illam eſſe deſumptam ex pulchritudine, quam luna mortalium oculis oſtendit. Veruntamen ſi in ſe ipſa conſideretur, ſemper eſt æqualiter pulchra. Non aliter Chriſtus ſub primitiuæ Eccleſiæ tempora, quando ipſius pulchritudo magis mundo obtegebatur, ipſemet erat omnino, qui nunc eſt, & quamuis figura coniunctionis ſolis cum luna exigerit, vt luna ipſa in ſua diminutione pingeretur; ſcopus tamen præcipuus fuit, vt luna ipſa vſurparetur ſecundum omnem, quam continet, perfectionem; &, vt decremento ipſius propoſito, promitteretur deinceps incrementum; ac propterea vtrumque extremum deſumeretur ad mirā huius ſymboli perfectionē.

NOTATIO II.

De ſecundaria ſignificatione lunæ, quæ mulierem ſuſtinebat. Hoc eſt, de eodem ſymbolo, reſpectu Beatæ Virginis.

Senſuū multiplicitatem in Scriptura interdum ex ipſius fœcunditate, interdum ex rei difficultate exoriri.

MVLTIPLICATIO ſenſuum in eodem Scripturæ loco interdum non ex ipſa ſacrarum Literarum fœcunditate naſcitur, ſed ex diuerſitate ingeniorum, & loci, qui explicatur, difficultate: quod nullus ex iis ſenſibus, qui adducuntur plenè & cumulatè ſatisfaciat. Quemadmodum multiplicantur nonnunquam alicuius argumenti ſolutiones, quia nulla mentem omnino explet. Nec enim ſemper varij proponuntur alicuius loci ſenſus, vt omnes ſimul quiſpiam amplectatur, ſed vt ex iis ſeligat illum, qui magis arriſerit. Interdum tamē ex ipſa Scripturæ fœcunditate, & ex rerū ipſarum connexione oritur ſenſuum multiplicitas. Tunc autem non ideo proferuntur, vt ex eorum, qui proponuntur varietate lector aliquem ſecernat, ſed potius hoc pacto oſtenditur, eos omnes ſenſus atque expoſitiones iuxta Spiritus ſancti mentem ab Scriptura pariter coerceri. Id quod ſi in aliis Scripturæ libris verum eſt, in Apocalypſi ob peculiarem rationem ita eſſe credendum, vidimus notat. 20. proœmiali.

Luna ſymbolum in hoc loco ad Beatam etiam Virginē, ſecundario tamen, applicari.

Hac igitur ratione contendo, lunæ ſymbolum, quæ mulierem Ioanni viſam fulciebat, præter præcipuam ſignificationem de Chriſti humanitate, quam propoſuimus, iuxta Spiritus ſancti intentionem ad ſanctiſſimā etiam Virginem congruenter applicari. Nam imprimis cùm Apocalypſis in primigeniæ Eccleſiæ gloria de illa eiuſdem pulchritudine ſingularim egerit, quam ex duodecim Apoſtolorum corona accipit ipſa; cúmque ter deinceps Paulum deſignet, nempe in capitibus 16. & 17. ac. 21. quicumque miram Virginis ſacratiſſimæ excellentiam perpenderit, & ipſius precum efficacitatem; facilè cernet, in huiuſmodi figura & admirabili ſpectaculo, quo Chriſtianæ Eccleſiæ ſplendor deſignatur, nequaquam Spiritum ſanctum prætermiſiſſe admirabilem Virginis ac Matris excellentiam, & quantum in ea patrocinij ac defenſionis Chriſtiana experiatur Eccleſia. Præcipuè cùm Apocalypſeos ſcriptor ſit Ioannes, qui tantopere fuit Deiparæ obſequij ſtudioſus, & illi in filium traditus fuit a Chriſto in eo ipſo, quod in cruce condidit, teſtamento. Si ergo conſentaneum erat, ne in Apocalypſi omitteretur integerrimæ Virginis excellentia; nullum profectò ſymbolum potuit ad hanc ſignificationem illuſtrius, quàm luna, vſurpari: vt poſteà planum fiet: nec locus valuit aptior inueniri, quàm cùm de Eccleſiæ primogenitæ partu, déque caſta Lucina eius auxiliatrice agebatur.

Diſſentaneū minimè eſſe, ſed valdè cōſentaneum, vt eodem loco ac verbis de filio ac matre agatur.

Deinde minimè debet reputari diſſentaneum, ſed valdè potius conſentaneum, vt in eodem loco, eiſdémque verbis Scriptura Chriſtum Dominum & ſanctiſſimam eius parentem ſignificet. Hoc enim mirè conducit ad denotandum arctiſſimum neceſſitudinis vinculum & maximam ſimilitudinem, quæ inter filium ac matrem reperitur: oſtenditúrque nihil inter eos quaſi diuiſum aut ſeiunctum inueniri: quinimò vbi de filio tractatur, de matre etiam mihi tractari; cùm adeò inter ſe mirabiliter conſentiant, & in eodem throno ſedes habeant. Quare maiori quidem iure Virgilianum illud huc applicare poſſemus:

Caſta faue Lucina, tuus iam regnat Apollo. Eclog. 4.

Et ſanè, qui id attentè perpendat, facili negotio aduertat, nihil aliud cælorum Reginæ nobilius aut honorificentius eſſe poſſe, quam cum filio ita eſſe coniunctam, vt vbi de filij excellentia ſermo ſit, ibi etiam de excellentia matris nō taceatur. Præcipuè verò vbi de admirandis filij operibus & beneficiis in Eccleſiam collatis agitur; cùm ipſius mater ſit potiſſimum inſtrumentum, quo medio iſthæc beneficia in Eccleſiam deriuantur. Hæc ipſa ratio, & quaſi ſubordinatio idonee efficit, vt verba eadem Chriſtum, vt præcipuam cauſam commendent, & ſanctiſſimam Virginem vt hominum mediatricem, & præcipuum in eorum ſalute inſtrumentum. Si enim alicuius miniſtri, ſiue magnatis fauor & gratia apud terrenum aliquem Regem tanta eſſe poſſit, vt cùm primùm dicatur Rex beneficium quoduis tribuiſſe, eo ipſo innuatur, atque adeò intelligatur, illud familiariſſimo Regis amico, ſiue famulo referri acceptum debere, quòd abſque ipſius interuentu nihil omnino largiatur Rex: iam quantò maiori iure poterit hæc loquendi atque ſentiendi ratio ad ſingulariſſima illa promerita transferri, quibus Chriſtus ſuam cumulat Eccleſiam; cùm omnia ea Mariæ Virginis ope ac patrocinio prorſus pendeant?

Quæ de Chriſto, vt de præcipua noſtrorum bonorū cauſā dicuntur; de Virgine etiam, vt de hominum mediatrice, aptè enunciari.

Atque huiuſmodi quidem conſideratio nuper aut excogitata, aut inuenta non eſt: ſed antiquiſſima ſanè, & à Patribus, atque communi Eccleſiæ conſenſu recepta. Pleraque enim ampliſſimæ laudis præconia, quæ in Virginem ex Scripturæ verbis deprompta congeruntur, nituntur omnia in eiuſmodi locutionibus, quarum primarius ac præcipuus ſenſus reſpicit Chriſtum. Hinc eſt, vt in Beatiſſimæ Virginis celebritatibus Eccleſia diuino ſpiritu afflata bonam capitis octaui Prouerbiorum partem decantet, vbi in literali ſenſu ſermo eſt de æterna Dei Sapientia, nempe Chriſto: ſub cuius nomine dicitur, *Dominus poſſedit me in initio viarū ſuarum, antequam quidquam faceret à Principio, ab æterno ordinata ſum*, &c. Similiter in ipſius Virginis feriis canitur ab Eccleſia totum ferè c. 24. Eccleſiaſtici, in quo pariter eſt de Chriſto, Dei Sapientia, ſermo. In his ergo, atque ſimilibus locis nonnulli ſatis eſſe putant, ſi Eccleſia aliquo modo ad Virginē applicare perhibeatur, quod tamen minimè dicatur

Multa ex iis, quæ Eccleſia de B. Virgine decantat, ad Chriſtū primariò, ſecundariò ad Virginē referri.

de illa, ſi verus Scripturæ ſenſus attẽdatur. Quemadmodum eidem etiam applicantur verba illa: *Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.* Mihi tamen valde fit veriſimile, tam in Scripturæ fœcunditatem, quàm in maximam vnionem, quæ inter Chriſtum & Mariam intercedit, omnino cadere; vt illa ipſamet verba, quæ in præcipuo ſenſu Chriſtum reſpiciunt, in ſenſu ſecundario, ex intentione etiam Spiritus ſancti, ad Virginem referantur: ac proinde non ſolum ab Eccleſia per accommodationem, ad ipſam Virginem applicari, verùm etiã per credibilem ſatis & valde piam exiſtimationẽ, quod diuinus Spiritus in iis locis non Chriſtum modò, ſed Virginem etiam propter mutuam vtriuſque coniunctionem attenderit.

Prædictam explicandi rationem in multis Scripturæ locis B. Virgini eſſe glorioſiſſimam,

Atque hoc certe Virgini ſanctiſſimæ glorioſius & honorificentius eſt, quàm ſi aliis totidem hinc locis, ſiue verbis de illa ſeorſum a filio ageretur: dignius enim eſt, & excellentius Reginæ, vt ſella ipſi in eodem Regis throno ſub eodem peniſtromate, & ſub eadem cortina collocetur, quàm ſi in alio throno atque ſede quantumuis excelſa reponatur. Si ergo hoc Virgini præſtantius eſt; veriſimile non fit, eo alicuius ingenium quamuis acutiſſimum poſſe deuenire, vt plus Virgini deferat ratiocinãdo honoris, quàm re ipſâ voluit Spiritus ſanctus ei tribuere.

Itaque hæc mihi ratio facile perſuadet, ſiquidem magnus hic honor potuit Virgini præſtari, vt de illa in ſecundario ſenſu ſit ſermo in iis locis; vbi primarius de Chriſto ſenſus eſt. Hanc explicandi rationem non pro futili & nupera inuentione à me excogitatã, eſſe reputandã velim, ſed pro vera ac ſolida Spiritus ſancti mente: qui Virginẽ, vt chariſſimam ſibi ſponſam, vnicè diligit. Et quidem ex eiſdem lectionibus quas Eccleſia in B. Virginis officio vſurpat, hanc ipſe philoſophiam didici. Nam ad meram accommodationem præter Spiritus ſancti mentem nimium videbatur ſatis, non vnum aut alterum verbum, ſed integra Scripturæ capita eidem applicari. Qua in re haud ſimile quidem accidit, quod in Canticorum libri applicatione. In huiuſmodi enim libro perſpicuum eſt, ſingularem eſſe Virginis prærogatiuam, vt illi per excellentiam aptetur, quidquid generatim prædicatur de ingenti amore, quo Chriſtus ſuam ſponſam proſequitur, déque admirabili ipſius ſponſæ pulchritudine ac perfectione. At continua illi capita applicari, in quibus de ſolo Chriſto (id eſt, æterna Dei Sapientiâ) ſermo inſinuatur, id verò longè mihi fit diuerſum, atque adeò perſuadet in ipſiſmet capitibus Spiritus ſancti intentionem planè fuiſſe, vt excellentiſſima intemeratæ Virginis perfectio atque ſanctitas in ſenſu ſecundario ſignificetur.

Difficultas contradicta.

Sed opponet nobis aliquis, vt in lunæ ſymbolo fœminam ſuſtentantis locus Virgini ſuperſit, videri congruentius, vt in ea ſolis, lunæ, atque ſyderũ coniunctione, per ſolem Chriſtus; per lunã B. Virgo; per ſydera Apoſtoli denotentur. Hæc enim explicatio videtur illi perſimilis, quam Iacobus admirabili Ioſephi ſomnio adhibuit, cùm dixit. *Nam ego, & mater tua, & fratres tui adorabimus te?* Accedit, quod ſolis ſymbolum aptiſſimè conuenit Chriſto; vbi autem admittatur, in ſole Chriſtum figurari, & in ſtellis Apoſtolos; conſectarium videtur, in luna Virginem adumbrari. Præterquàm quòd nemo neſcit, verba illa Cant. 6.9. *Pulchra vt luna*, Virgini per excellentiã congruere.

Luna ſymbolum ad Virginem à Patribus applicari.

Quapropter eadem in eius Litaniis Eccleſia decantat; & ferè Eccleſiaſtici ſcriptores inter cetera Virginis elogia, hoc vt præcipuum adtribuunt. Et ſingulatim Cardinalis Petrus Damianus in ſermone de Virginis aſſumptione, vbi hæc habet. *Quantumlibet alia ſtellæ reluceãt; luna tamẽ & magnitudine præminet & ſplendore. Sic vtrãque naturam Virgo ſingularis exuperat, & immenſitate gratiæ, & fulgore virtutũ.* In ſermone item ſecundo de Natiuitate B. Mariæ affert illud, *Pulchra vt luna*, & ſubdit; *Quemadmodũ nullum eſt aſtrũ excepto ſole, adeò pulchrũ vt luna: ſic ſummam gloriã eſſe poſt Deũ videre Virginem, adhærere ei, & in illius protectionis munimine commorari.* Et Rupertus l. 6. in Cantica. *Sicut luna* (ait) *lucet, & illuminat luce non ſua, ſed ex ſole acceptã; ſic tu, ô Beatiſſima Virgo, hoc ipſum quòd tam lucida es, non ex te habes, ſed ex diuina gratia.* Innocentius etiam ſermone 2. de Aſſumptione Virginis philoſophatur in lunæ pulchritudine, & rotunditate, & ad Virginis fœcunditatem applicat, ex qua plene formoſa exiſtit.

Propoſita ſuprà difficultati ſit ſatis.

Nihilominus quamuis verum ſit, ſolis ſymbolum Chriſto Domino mirificè aptari, & lunæ ſymbolum Virgini Mariæ: in Apocalypſi tamen certum meo iudicio eſt, ex c. 1. & 13. repræſentari in ſolis ac lunæ affinitate diuinitatis claritatem, necnon humanitatis Chriſti Domini. Quapropter nullus reliquus eſt locus, vt Virgini in primario ſenſu lunæ ſymbolum apud Apocalypſin aptetur: ſed ſolùm in ſenſu ſecundario. Ceterùm idipſum, vt nuper dicebamus, Deiparæ ipſi illuſtrius & glorioſius eſt. Quare illud ſupereſt, vt ad natiuas lunæ facultates conſiderandas regrediamur, & ad id, quod textus aſſerit de parturiente muliere lunæ veluti ſcabello & adminiculo ſuſtentata, vt ea omnia ad Virginem applicemus.

Quam ad rem illud prætermitto, quod ex dictis in commentario conſtat, duas nimirum difficultates eſſe iam ibidem ſuperatas, quæ aduerſus hanc expoſitionem obiici videbantur poſſe. Alteram, quòd luna varietatem ac mutabilitatem

A indicet: alteram, quod infra mulieris pedes poſita videatur ipſi fœminæ inferior, & ab ea deſpecta & conculcata. Hæc (inquam) longè aliter hic ſe habere, tam in commentario demonſtrauimus. Luna enim non ideò ſubter mulierem locatur, quaſi ab ea ſit ſuperata, deuicta, aut contempta: ſed ponitur vt baſis ſeu fundamentum, quo fœmina ipſa fulcitur. Nec verò hic lunæ viciſſitudines: ſed ipſius claritas, pulchritudo, & ſecundus inter omnia cæli lumina locus attenduntur. Quòd ſi hoc elogium Chriſti humanitatis eſt proprium: hanc ipſam magnitudinem & excellentiam Virgo Parens participat, propter ipſius arctiſſimam cum Chriſto cognationem. Quamobrem id vnum reliquum eſt, vt ſcilicet lunæ philoſophiam ad ſanctiſſimæ Virginis præſtantiam, & ipſius erga Eccleſiam patrocinium applicemus.

Eccleſiaſtici locus, Minuitur in conſummatione, &c. de B. Virgine explicatur.

Primum ergo in ſupradicto lunæ encomio Eccleſiaſtici 43. 7. 8. *Minuitur in conſummatione, & creſcit mirabiliter in conſummatione:*

B deſignatur eleganter illud, quod in B. Virgine inſigne atque præclarum eſt, coniunctio videlicet humilitatis maximæ ac demiſſionis, cum admirabili excellentia & exaltatione. Nam quæ ſibi ancilla, atque adeò nihil in ſuis operibus apparet, reapſe eſt cæli Regina glorioſiſſima. Quare & diminutio, & incrementum, vtrumque mirandum in modum excellit. Quemadmodum luna in ſua cum ſole coniunctione, eò vſque diminuitur, donec ſuam penitus lucem occultet, & nullam omnino habere videatur (id quod oritur ex eo quòd luna cum ſole coniungatur, & ipſi ſubiiciatur plenè.) Non aliter Virgo ex eo quòd cum Deo intimè vniretur, & illi ſeſe perfectiſſimè ſubiiceret: *omnem ſuæ lucis hauſtum eò regerit, vnde accepit*, vt Plinius inquit. Atque in coniunctione hac cum ſole conſiſtit potiſſimum perfecta ipſius Virginis humilitas.

C Verùm hæc eadem luna, quæ adeò minuitur, atque contrahitur, tantopere etiam ab ipſo illuſtratur ſole: vt in oppoſitione, ſi illam vna ex parte, ſolem ex altera proſpectes, ſecundum penè ſolem, & quaſi alterum de numine numen glorioſiſſimè reſplendens, & longo interuallo cetera aſtra antecellens iure appelles. Quid igitur poteſt adduci congruentius ad ſummæ humilitatis, ſummæque exaltationis ſymbolum? Huc ſpectat, quòd Luna à Plinio vocatur *humilis, & excelſa; quia aliàs admota cælo, aliàs contigua montibus.*

Virginis tum humilitatẽ, tum exaltationem in duplici nominis Maria *etymo indicari.* Maria *ſonat*, ſtilla (*ſiue* gutta) maris.

Hic obiter addo, hanc ipſam humilitatis, & celſitudinis cognationem in Mariæ nomine non obſcurè adumbrari. Hoc enim nomine (quod iuxta ſuam originem ſonat Mariam) duplici etymo notatur. Alterum eſt, *ſtilla maris*, ſiue *gutta maris* (non quidem ſtella, vt vulgò iactari ſolet, ſed ſtilla, ſiue gutta) quia מר *Mar* ſignificat idem quod gutta, & ים *iam* denotat mare. Vnde *Mariam* eſt idem, quod

D *gutta maris*. Hoc autem ad demiſſionis & humilitatis ſignificationem eſſe aptiſſimum, nemo non videt. Hac enim ratione indicatur res valde exigua, cuiuſmodi eſt exiſtimatio, quam de ſe verè humilis habet: ſicut gutta aliqua, ſi cum tota maris immenſitate conferatur, ferè nihil eſt. Et videtur quidem Hebraicâ locutione appellari gutta maris, quod valde eſt exiguum. Vide Eccleſiaſtici 18. numero octauo. *Numerus dierum hominis, quaſi guttæ aquæ maris deputati ſunt: & ſicut calculus arenæ, ſic exigui anni in die æui.* Quaſi dicat vitam hominis reſpectu æternitatis eſſe planè nihilum. Simili ergo ratione, qui ſe ipſe valde contrahit atque demittit; aptiſſimè dicitur in ſuis oculis eſſe maris gutta. Cùm autem nemo vnquam adeò humilis, vt Beatiſſima Virgo, extiterit; idcircò nulli *Mariæ* nomen æquè conuenit, atque illi, id quod intelligendum eſt; ſi opinionem, quam ipſa de ſe concipit, conſidere-

E mus.

Maria, idem quod, excelſa.

At verò in Dei oculis pluſquàm lynceis Virgo eſt altiſſima planè ac glorioſiſſima: id quod in nomine etiam *Mariam*, apprimè innuitur: vt doctè explicat Caninius de locis noui teſtamenti c. 13 vbi aſſerit, omnes Hebraicè doctos eſſe faſſuros, literam מ in hoc nomine ſemanticam: thema autem eſſe רם *ram*, quod eſt excellere, & eminere. In quo themate quieſcit media *Iod*, quæ in deriuato mouetur. Sicut à קם deriuatur, קים, atque ita ex *ram*, deducitur *riam*, deinde cum מ quod additur, ſonat *Mariam*. Et Hebraicè quidem ſonat *Miriam*; vt apparet in nomine Mariæ ſororis Moſis Exod. 15. v. 20. Sed nomina, quæ Hebraicè initio ha-

F bent *Iod*, ea Syriacè cum *a*, pronunciantur: vt doctè idem Caninius c. 6. Quare pro *Migdal, Miriam, Ribboni*, profertur, *Magdal, Mariam, Rabboni*. Maria ergo ſonat exiguam, & ſonat excelſam. Et fortè, quæ prius ſuit hoc nomine nuncupata, ideo dicta eſt Maria, quia procera ſtatura erat. Hæc tamen etymologia nequaquam excludit alteram. Vt enim Hebraicè dicitur gutta maris, rectè dicitur *Mariam*. Nomen ergo Mariæ & guttam maris ſignificat; & eam fœminam, quæ valde ſit excelſa.

Etymon nominis Maria, *quatenus guttam ſonat, ad*

Quid ergo elegantius, quàm ſub eodem Mariæ nomine aptiſſimum humilitatis & excellentiæ ſymbolum delitescere? Et quidem hæ ſunt genuinæ huius nominis etymologiæ. Quamuis poſſet etiam ratiocinari quiſpiam in ea, quòd ſtilla maris ſit appoſitũ nomen ad denotãdũ vnionem, qui ex gutta cæleſtis roris in mari cõglaciantis conflatur. Et

vni

margaritarũ procreationẽ poſſe aptè applicari.

vnio etiam ſiue margarita eſt aptum Virginis nomen. Sed ad ipſum iam lunæ ſymbolum regredimur.

Admirabilis in B. Virgine virginitatis & fœcunditatis conſociatio in lunæ ſymbolo adumbratur.

Secundo ergo inter B. Virginis ſingulares prærogatiuas admirabilis eſt virginitatis, & fœcunditatis conſociatio. Ad cuius ſignificationem nullum aptius lunæ ſymbolum reperiri poteſt. Vtraque enim virginitatis & fœcunditatis ſignificatio ab humaniorum literarum ſtudioſis eidem lunæ attribuitur. Patet hoc, quia in numiſmatis Corneliæ Auguſtæ (vt refert Pierius lib. 44.) cum lunæ imagine, in aliis hæc inſcriptio apponitur, *Fœcunditas*, in aliis hæc, *Pudicitia*. In caſtitatis vero ſignificatione illud præſupponitur, quod in Poetarum fabulis inculcatur, nempe Dianam præ virginitatis amore commercia fugiſſe hominum; & propterea virginũ comitatu ſæpius ſyluas venando fatigaſſe. Quare Virgilius, cæterique Poetæ illam appellant caſtam; atque illud Plinij, *Luna ſuper omnia pura, lucet, ac plena*. Significatio autem fœcunditatis ſimiliter eſt congruentiſſima: ſol enim ac luna ſunt, qui omnia generant ac procreant; vt notatione præcedente vidimus. Verum ad virginitatis quidem ſignificationem nihil opus eſt fabulas accerſere: apud Bernardum enim de Paſſione Domini cap. 31. legimus, *Quæ ſanctorum chorus melius lunæ comparatur, quàm virginitas?* Videlicet propter ipſius candorem, & pulchritudinem vndique; *Honorabuntur præ cæteris: ſicut lunam videmus præ cæteris præeminere.* Iam qui attentè lunam inſpexerit, haud dubitabit, rectè ab illo fuiſſe prolatum, qui dixit, lunam margaritarum ideam videri. Conſtat autem margaritas eſſe aptiſſimum virginitatis ſymbolum (de quo infra c. 21.) Luna igitur mirificè innuit virginitatem pariter ac fœcunditatem, & perinde Beatiſſimam Virginem Matrem.

Lunã à veteribus celebrem caſtam vocari.

Lunam ſimul cum ſole fœcunditatis eſſe originẽ.

Præcipuam Virginis excellentiam, quòd ſit mater Dei, in luna item ſymbolo figurari.

Tertiò, miræ & eximiæ Virginis excellentia atque dignitas eò tãdem reducuntur, quòd mater ſit Dei, atque etiam ſit gratiæ & miſericordiæ mater, ad vtramque vero rem egregiè conducit lunæ ſymbolum ſubter mulieris pedes poſitæ: vt Ioannes hoc capite fuit viſa. Nam imprimis dignitati Matris Dei proprium epitheton eſt, *Regina cæli*, quod nomen tribuit lunæ Ieremias cap. 7. 18. Deinde, quòd mulieris pedibus ſit ſubdita: vidimus iam in commentario non denotare, eam aut victam eſſe aut deſpectam; ſed vt Eccleſiæ baſim ac fundamentum, ita ſupponi. Quare ſi Apoſtoli baſes terræ nuncupantur Iob. 38. (vt exponunt Hieronymus, & Gregorius) quanto congruentius Dei Mater, cælique Regina dicetur Eccleſiæ baſis? Præterea Ioannes vidit mulierem lunâ fulciri, & ſole ac ſyderibus ornari. Quod nobis innuit; lunam, dum mulierem veluti baſi ſuſtentat, eſſe etiam fulcrum ac baſim, quo non ſtellæ ipſæ ſolùm, ſed ſol quoque mulierem circumueſtiens quodammodo nitebatur. Hoc verò eleganter exprimitur in eo, quòd Virgo ſit Dei Mater. Filius enim quodammodo in matre, ſicut in baſi columna, fulcitur. Ideòque & Apoſtoli, & vniuerſa Eccleſia ſuſtentantur in Virgine: quòd ipſa ſit verè Dei Mater. Si autem lunæ ſymbolum Virgini congruit propter coniunctionem maximam & neceſſitudinem, quæ illi intercedit cum Chriſto (qui primaria eſt lunæ ſignificatio) ex hac ipſa cum Chriſto coniunctione atque vnione deriuatur in Virginem quòd ipſa ſit ſuo modo Eccleſiæ fundamentum, atque adeò lunam eſſe fœminæ illius baſim, nobis indicat, cælorum Reginam Dei eſſe ipſius parentem.

Apoſtoli baſes terræ.

B. Virgo Eccleſiæ baſis.

B. Virginis excellentiã inter omnes ſanctos per lunam etiam indicari.

Præter hæc, quantopere Dei Mater reliquis Sanctis antecedat, repræſentatur id optime in præſtãtia atque excellẽtia, qua luna ſtellas excedit. Epitheton autem Matris gratiæ ac miſericordiæ luna etiam in eo potiſſimũ indicat, quod ipſius influxus, lenitas atque humor tanta ſint, quódque res omnes ſublunares vſque adeò ex hoc lunæ influxu pendeant, vt in præcedenti notatione explicauimus. Hoc ſpectat illud Plinij l. 2. c. 51. *Luna fœmineum ſydus & molle.* quod ad ipſius lenitatem ac mollitudinem explicandam eſt aptum. Et Plinius ipſe l. 2. c. 18. *Luna color blandus.* & l. 2. c. 9. *Omnem admirationem vincit luna ſydus terris familiariſſimum.* Hoc ipſum innuitur in eo, quòd mulier lunâ innitens apparuerit: quod ſignificat, Virginem ſanctiſſimam ſua pietate & precum efficacitate eſſe Eccleſiæ firmamentum & adminiculum. Imo verò non precibus ſolùm, verùm etiam cæleſtis planè vitæ exemplo, & ſapientiæ ſibi reuelatæ magnitudine adeò primigenitæ illuxit Eccleſiæ, vt meritò eam inſtituiſſe dicatur. Hanc ob rem, cùm Chriſtus in cælum conſcenderet, tandiu reliquit in terris Virginem cælorum Reginam: vt ſuo præſidio, patrocinio & cæleſtis præſentiæ ſolatio, necnon admirandæ ſanctitatis atque ſapientiæ ſplendore eſſet veluti perfugium tutiſſimum, atque aſylum eorum omnium, qui Chriſti religionem ſuſcipiebant. Iam vero ad Virginis ſapientiæ elogium facit Plinianum illud lib. 2. c. 9. de luna dictum. *Omnium, quæ in cælo pernoſci potuerunt Magiſtra.* Veruntamen patrocinium hoc & quaſi receptaculum non fuit Eccleſiæ ſublatum poſt Virginem in cælum aſſumptam. Nam gratiſſima illius recordatio, & indulgentiſſimæ Parentis officium, quod ipſa in cælo præſtat pro Eccleſia, & maxima Virginis ipſius apud Filium poteſtas, hæc, inquam, omnia prouehunt, & augent ſingulare ſolatium ac fauorem, qui ex hoc Virginis fundamento in Eccleſiam acceſſit.

Cur Chriſtus poſt ſuã Aſcenſionẽ tandiu in terris Virginem matrem reliquerit.

Auxilium B. Virginis quantũ ad Eccleſiæ propagationem interſit.

A Et quidẽ tam ad egregias quaſque Eccleſiæ expeditiones (quarum maxima fuit Gentilitatis conuerſio) quàm ad prædicationis Euangelicæ efficacitatem ac fructum, auxilium Virginis Eccleſiam de proſpero euentu reddit ſecuram. Cùm verò hoc in loco prædicatio Euangelij ad Gentes, & Eccleſiarum omnium ſingularium, ac præcipuè Romanæ, fundatio in Matris Sionis figura denotentur (hæc enim eſt mulier grauida, & iã partui proxima) vt & partus hic foret auſpicatiſſimus, & in rebus cæteris euentus felix ac fortunatus, egregiè figuratur Virgo Beatiſſima ſub ipſius partus tempus opem ferens, tanquam ea, quæ eſt veriſſima ſpiritualium partuum Lucina: cuius aſtri allapſu benigniſſimo & præſentiſſimã ope fidens Eccleſia primogenita ſperabat ſe innumerabilem illam prolem fore parituram; de qua dixerat Iſaias 66. 8. *Quis audiuit vnquam tale, & quis vidit huic ſimile? nunquid parturiet terra in die vna, aut parietur gens ſimul? quia parturiuit, & peperit Sion filios ſuos.*

B Concludo igitur, tam Chriſto, quàm Beatiſſimæ ipſius Parenti eſſe mirificum lunæ ſymbolum, & Apocalypſeos perfectione digniſſimum.

NOTATIO III.

De ſymbolica ſignificatione eclipſium, ſiue defectuum ſolis ac lunæ.

Solis eclipſis vnde proueniat.

Vnde item eclipſis lunæ.

Solis ac lunæ eclipſis, ſymbolum Chriſti paſſionis, & Iudæorum excæcationis.

CVm viderimus per ſolem in Apocalypſi ſplendorem diuinitatis Patris æterni; per lunam, humanitatis Chriſti ſplendorem: & ſecundariò ſplendorem Virginis Deiparæ ſignificari; oportet examinare, vtrùm quod tam in ſole, quàm in luna adeò eſt inſigne; (nempe miræ ipſorum eclipſes) ad eandem etiam conferat ſignificationem. Pro quo aduertendum eſt ſolis defectum non in eo conſiſtere, quòd ſol ipſe C aliquid de ſua luce aut claritate in ſeipſo deperdat: ſed quia luna terræ auerſa, ſeſe inter terrã ipſam & ſolem interponit: ita vt nec lunæ claritate, nec ſolis radiis tellus fruatur. Lunæ autem eclipſis ex eo fit, quod tellus inter ſolem ac lunam ſeſe interſerat: hinc enim efficitur, vt luna ipſa tunc maneat obſcurata, nec ſolis in ſe radios excipiat. Vtriuſque autem defectus ſignificatio meo quidem iudicio non eſt alia, quàm de Chriſti Domini Paſſione, & de Iudæorum excæcatione. Nam primò, quod Chriſtus in cruce ad Patrem conuerſus dixerit ex Pſ. 21. *Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquiſti me?* hæc inquam derelictio in lunæ eclipſi perquàm venuſtè exprimitur. Namque vt luna in ſuo defectu à ſole deſtituitur, quia tellus ſe mediam interiicit, non aliter ex eo quòd Chriſtus ſcelera filiorum Adam (qui per terram denotantur) D luenda ſuſceperit, redundauit, vt Chriſtus ipſe (qui eſt myſtica luna) ab Æterni Patris claritate atque auxilio derelictus videretur. Id quod ſuo etiam modo extenditur ad acerrimum dolorem, quo ſanctiſſima Virgo in filij ſui paſſione ac morte cruciabatur.

Quòd ſuperior Chriſti animæ portio in ipſa paſſione immenſa Dei gloria fruebatur, per ſolis defectum figurari.

Cæterum, quamuis inferior Chriſti animæ portio tot fuerit cruciatibus atque ignominiis affecta, vt meritò Chriſtus Dominus à Patre ſe derelictum lamentaretur: ſuperior tamen animæ portio pleniſſimè immenſa Dei claritate perfundebatur; atque id, quod non integrè in lunæ denotatur eclipſi, mirificè in ſolis defectu adumbratur. Nam tametſi ſolis nuncupatur eclipſis, quia terræ obſcuratur ſol, eámque tenebris circonfuſam relinquit: ipſi tamẽ ſoli nulla in ſe ipſo detrahitur claritas: ſolem enim, vt pote Dei claritatis imaginem, nulla poteſt ſuæ lucis pars deficere. Et quamuis tunc luna inter terram ac ſolem interiecta videatur penitùs obſcura E & tenebricoſa perſiſtere, ſuperioris tamen ſui partis claritatem minimè amittit.

In luna etiã defectu circa Chriſti paſſionem philoſophari pariter poſſe.

Hæc omnia eleganter figurant, quod in Chriſti Redemptoris noſtri Paſſione accidit. Tunc enim Chriſtus ipſe (qui myſtica eſt luna) ſe inter Deum atque homines medium; ſiue mediatorem potiùs interpoſuit. Et quanquam ex hoc Chriſti interpoſitu atque interiectu, vitam pro hominibus profundendo, ſuam ipſe ſuperioris partis claritatẽ non amiſit; verùm in ipſius mundi oculis myſtica hæc luna penitus obſcurata extitit, nõ quòd illam claritas deſtituerit, ſed quoniam inferior animi pars, quæ hominibus erat obiecta, fœdata prorſus ac tenebricoſa apparuit; & ſuperioris partis claritas ad diuinæ illius lucis radios ſeſe tunc ſubtraxit funditus; vt mediatoris officium ipſe cumulatiſſimè præſtaret. Cùm autem Iudaica terra in Chriſti paſſione obcæcata offenderit; F hinc fuit, paſſionem illam ac mortem, è qua mundi totius remediũ dependebat, Iudæis ipſis perinde fuiſſe, quaſi ſolis defectum; ipſoſque in perpetua caligine perſtitiſſe, nec aſpexiſſe diuinæ prouidentiæ claritatem, quæ myſtici ſolis vicem gerit. Itaque admirandum illud opus Chriſti inter Deum atque homines interiecti, vt Deum ipſum hominibus redderet propitium; Iudæos per occaſionem ita offendit, & inſolita luce perſtrinxit; vt illâ etiam Dei claritatis cognitione, qua fuerant priùs imbuti, deinceps deſtituti remanſerint.

Ex dictis colligo, ideo ſolem in Chriſti Paſſione per

Solis defectus in Chriſti paſſione, vt ſymbolica ipſius ſignificatio.

A miraculum defeciſſe, non ſolùm vt cælum ipſum in Chriſti morte mœſtitiæ ac luctus ederet ſigna; ſed etiam vt in eo miraculo, veluti in ſymbolica quadam effigie atque imagine figuraretur, quod re ipſa in Chriſti Domini Paſſione ſpiritualiter accidebat. Quòd autem defectus ille mirus, inſolitus & præter naturam omnino extiterit (erat enim in ipſo lunæ obiectu atque oppoſitu è regione ſolis) hoc ipſum mirificè deſeruit ad ſignificandũ admirabile illud Chriſti Paſſionis miraculum, & Iudæorum excæcationis. Quamobrem non ſine diuino inſtinctu (quamuis nõ ſatis, quod dixit, perciperet) videtur Dionyſius Areopagita ſtupendum ſolis defectum miratus, dixiſſe, aut naturæ auctorem emori, aut naturæ ipſius machinam diſſolui.

In hac Ioannis viſione aliquam eſſe ſolis eclipſeos ſpeciem, & quæ ſit eius ſignificatio.

Præter hæc, quamuis in hac mulieris figura Ioannem lunæ claritas non latuerit, quia ipſam ex ſuperiori parte, aut ſaltem ex latere conſpiciebat, ceterùm ſi Ioannis viſionem B attentè perpendamus, aliqua ibi ineſt ſolis defectus, reſpectu terræ, repræſentatio. Sol enim erat ſupra lunam, & luna ipſa inter ſolem ac terram media. Quare in hac figura non denotatur lunam inferiore ſui parte eſſe conſpicuam & collucentem, ſed tantùm ſuperiore parte, qua mulierem ipſam colluſtrabat. Hoc autem veluti quibuſdam inuolucris adumbrat, Chriſtianam Eccleſiam primogenitam à Chriſto in cælum euectam, & in eodẽ fultam, frui quidem perfectâ ſolis, lunæ, & ſtellarũ claritate; atque hoc eodẽ fulgore conſpicuam ad Gentes illuminandas proficiſci: hanc tamen ipſam profectionem ita fieri, vt Iudaicus populus in tenebricoſa nocte immerſus remaneret. Nam vt vidimus cap. 10. terra ſymbolum ſæpè in Scriptura, & præſertim in Apocalypſi, Iudaicum populum repræſentat. Cùm autẽ in hac viſione eclipſis figuretur reſpectu terræ, quæ lunæ ſubiacebat; ſignificatio eſt, Iudaici populi terram (ex qua Eccleſia primogenita in cælum ſcandere viſa eſt) eam inquam, quæ ſubtus manebat, C obſcuram & caliginoſam in miraculoſo illo ſolis defectu perſiſtere, & Eccleſiam tantâ claritate ornatã ad ceteras colluſtrandas nationes, quæ tunc lunæ non ſubiacebant, commigrare. Etenim ſi tellus lunæ ſubiecta denotabat Iudaicum populum; Gentilicus quidem, vtpote adeò diuerſus, cõgruenter figuratur in remotiſſimis prouinciis, quò eclipſis non attingebat. Quapropter mulier lunæ impoſita, ac ſole veſtita, dum in cælum extollitur, indicat, ſe Iudaico populo obſcura caligine circunfuſo, ſuæ claritatis radios in reliquas orbis nationes diſpergere.

NOTATIO IV.

De mirabili efficacia lunæ in æſtuum maris acceſſu, & receſſu.

D

Expenditur lunæ efficientia in maris fluxu ac refluxu; & ſymbolica illius repræſentatio. Maris fluxus ac refluxus vnde proueniat; & quo tempore ac modo contingat.

SI in lunæ ſyderum Reginæ creatione ſingularis arcanæ prouidentiæ ſcopus non fuit alius, quàm vt in huius nobiliſſimi aſtri natura & facultatibus myſticam quandam Chriſti humanitatis imaginem, & elegantiſſimum virtutis eius ſymbolum hominibus contemplandum proponeret; hæc ipſa ratio nos inuitat, vt expendamus, an ceteræ quoque lunæ proprietates eidem ſignificationi aptiſſimè famulentur. Inter eas verò valde notanda, ſeu potiùs admiranda eſt ea dominatio, quam in mare, & præſertim in Oceanum, luna habere, & exercere deprehenditur; conſtat enim maris æſtuum acceſſum, atque receſſum lunæ motu gubernari; bis enim inter duos exortus lunæ affluunt, biſque remeant; atque adeò Oceani affluentia & acceſſus ſex horas & paulo ampliùs continuatur, & tantundem E temporis receſſus; & ſtatim rurſus ſenas horas & tantillo plus creſcere viſuntur aquæ, & æquale illico ſuccedere decrementum. Quod verò ſingulis ſenis tam acceſſus, quàm receſſus horis nonnihil ampliùs addatur; id ex eo prouenit, quòd inter duos lunæ exortus nonnihil ampliùs intercedit, quàm inter duos exortus ſolis; id nempe quod opus eſt, vt ab vna coniunctione lunæ ad aliam ſol in diurnis anfractibus, vno exortu atque circuitu lunam ſuperet: exoriente ſcilicet lunâ quotidie nonnihil tardiùs. Quod etiam vſui eſt, vt ipſis oculis hauriamus maris æſtuum acceſſum, atque receſſum lunæ motu gubernari (vt ſuprà dicebamus) & ab ipſa luna prouenire. F De quo videri potuerunt Ariſtoteles 2. Meteororum, & problemate 13. Ptolomæus libro 2. quadrip. cap. 12. Plinius libro 2. cap. 97.

Peculiaris in maris fluxu ac refluxu obſeruatio.

Et quidem philoſophicam adeò mirabilis effectus reddere rationem, quæ poſſit intellectui ſatisfacere, id Philoſophorum eſt. Neque parum erit, ſi ita ſe ab ea difficultate expediant, vt res ſatis expoſita, & intellecta maneat. Quare illis eã curã relictâ, ac variis eorum opinionibus ſuperſedendum ratus (vtpote qui non rationem exquiram, ſed quis ſit effectus conſiderem; vt notare in eo valeam, quàm aptè deſeruiat ſignificationi ſymbolicæ) in ipſo effectu aliquid mihi cernere videor, quod neſcio an ab aliis obſeruatum ſit. Nimirum, quo tempore mare à nobis recedit, eodem recedere ſimiliter ab Antipodis: & hoc ipſo tempore affluere, & accedere ad eos, qui & à nobis, & à noſtris Antipodis æqualiter diſtant, ad eos nempe, qui ſunt nobis collaterales, vt ita dicam. Hoc vt ampliùs explicem, poſtulo à lectore, vt eum globum, qui ex maris & ex terræ ambitu conſtitutus, in quatuor æquales partes diuiſum contempletur: ad eum prorſus modum, quo ſphæram coluri diuidunt, ſe mutuò ſecantes ad angulos rectos ſphærales in polis mundi, atque adeò partientes ſphæram in quatuor partes æquales, quarum quælibet pertingit ab vno polo in alium. Hoc facto, id eſt, diuiſo globo maris & terræ in illas quatuor partes æquales, ſimul etiam diuiditur Oceanus per illos coluros. Hac igitur partitione conſideratâ, aſſero, lunam quo tempore facit Oceanum affluere in vna ex illis quatuor partibus deſignatis (verbi gratia in ea, quæ ad nos ſpectat) eo ipſo tempore efficere, vt in quarta parte, quæ proxima eſt, & quaſi collateralis, decreſcat idem Oceanus: in ſequenti verò parte (quæ ad Antipodas noſtros pertinet) affluentiam & acceſſum maris contingere illis eodem ipſo tempore, quo nobis: & denique in vltima quarta parte, quæ inter nos & Antipodas interiacet, tunc quoque, ſicut in altera collaterali, Oceanum decreſcere, & remeare.

Demonſtratur prædicta marini acceſſus & receſſus obſeruatio.

Non eo inficias, valde mirabile eſſe, quòd eodem tempore quadripartito diſcrimine Oceanum luna diſtinguat; vt variato per gyrum effectu ſuæ virtutis efficaciam euidentiùs oſtentet. Si quis tamen, propter rei admirationem, aſſenſum cohibet, accedat propius, & manifeſtè cernet rem eſſe exploratam atque compertam. Siue enim luna, cùm eſt ſupra nos, tunc faciat illam quartam partem maris, quæ ad nos pertinet, affluere; ſiue tunc faciat eam refluere, & remeare; quidquid horum eligatur, non poterit negari, quin luna reſpectu ſequentis (verſus Occidentem ſolem) quadrantis, futura ſit poſt ſex horas in eadem poſitione, in qua modò eſt reſpectu huius Oceani partis, quam noſter quadrans complectitur. Et ſimiliter negari non poteſt, quin poſt duodecim horas futura ſit in eâdem poſitione reſpectu noſtrorum Antipodum; & poſt horas duodeuiginti in eâdem, reſpectu quadrantis extremi. His verò ita præſtitutis liquidò conſtat, eum ipſum effectum, qui à lunæ præſentia dimanare nunc cernitur in Oceanum in hoc noſtro quadrante, viſendum eſſe poſt ſex horas in quadrante ſequenti: ex quo conſectarium eſt, vt in eo quadrante proximo nunc proculdubio contrarius effectus contingat. Neceſſe enim eſt, vt pars Oceani, quæ modò affluit, eadem poſt ſex horas recedat: & ſimiliter quæ modò recedit, tunc affluat. Hac verò continuatâ ratione euidenter probatur, id ipſum, quod nos modò cernimus in Oceano, ſimiliter tunc ab Antipodis cerni. Id quod aliter etiam demonſtratur ex eo quòd dubitari non poſſit, quin poſt duodecim horas renouandus ſit in hoc noſtro quadrante idem effectus, qui nunc in eo cernitur à lunæ influxu prouenire. Atqui negari non poteſt, quin eo ipſo tempore (id eſt, poſt duodecim horas) futura ſit luna reſpectu noſtri in eâdem poſitione, qua modò eſt reſpectu noſtrorum Antipodum. Ergo neceſſe eſt, vt idem modò efficiat in eorum quadrante, quod nunc facit in noſtro.

Improbantur, qui maris acceſſum & receſſum referũt in humiditatem, quæ à luna in partem aëris & aquæ ipſi lunæ ſub[illegible]tem deriuetur.

His ita explicatis obiter animaduerto, decipi proculdubio eos, qui maris vel acceſſum, vel receſſum prouenire ſuſpicantur ab humiditate, quæ à lunæ præſentia in partem aëris & aquæ ipſi lunæ ſubiacentem deriuetur. Conſtat inquam eos toto cælo aberrare; cùm enim acceſſus maris eodem omnino tempore nobis & Antipodis contingat; & eo ipſo tempore contingat receſſus iis, qui & nobis & ipſis ſunt collaterales: fingi non poteſt, lunam vno eodémque tempore in hoc noſtro quadrante, & in oppoſito humiditatem producere, ſiccitatem autem in iis duobus quadrantibus, qui ſunt medij inter nos & Antipodas. Quare fieri etiam non poteſt, vt vera ſit eorum ſententia, qui affluentiam maris exiſtimant ex eo prouenire, quòd luna per ſui præſentiam globum maris & terræ in aduerſam partem impellat: hæc enim opinio indiget, vt quo tempore ad nos accedit mare, eodem ab Antipodis recedat. Atqui non poteſt globus terræ & maris in vtramque partem ſimul impelli. Demonſtratúmque eſt eodem omnino tempore nobis & Antipodis acceſſum maris contingere; & tunc in vtroque quadrante collaterali maris receſſum euenire.

A lunæ efficientia binæ veluti cruces in Oceani aquis imprimi, ſub ſingulis polis ſingulæ.

Sed relictâ Philoſophis (vt ſuprà dicebam) philoſophicâ indagatione, ſi ſupponatur id, quod ſuprà demonſtratum eſt (ſcilicet in quatuor Oceani partibus tam aſſignatis & per coluros diuiſis, eodem tempore, quo ad nos accedit Oceanus, accedere etiam ad eos, qui nobis ſunt Antipodes, & tunc recedere ab iis, qui nobis ſunt collaterales) hoc inquã ſuppoſito, neceſſariò fatendum eſt in ipſis Oceani aquis ſemper à luna duas deſignari cruces, alteram ſub hoc polo, alterã ſub illo. Nam ibidem etiam ex coluris ſe inuicem ſecantibus, crucem vtrâque ex parte concipimus. Sed hoc intereſt, quòd cruces à coluris formatæ non ſunt veræ, ſed imaginariæ; quas verò facit in Oceano luna, veræ ſunt, & reapſe in aquis formatæ. Si enim hæc pars Oceani reuera affluit, atque redundat; pars verò illa, quæ huic proxima eſt, eodem tempore minuitur, atque recedit: fieri non poteſt, quin aliqua linea velut limes acceſſum à receſſu diſterminet, & vtrumque effectum diſtinguat. Imò verò hoc diſtinctionis ſignum non ſolùm eſt neceſſe, vt in maris ſuperficie exiſtat; ſed etiam vt veluti gladius interiora aquarū vſque ad abyſſi profundum penetret: æſtuſque turgidos atque tumentes ab aquis ſubſidentibus & recedentibus penitùs diuidat. Hæ verò cruces (ſiue linearum, ſiue gladiorum) nunquam quietæ conſiſtunt, ſed ad lunæ motum eâdem celeritate ſe conuertunt, ac torquent. Quemadmodū etiam coluri nunquam gyrum agere ceſſant. Secant enim Zodiacum tranſeuntes alter per principia Arietis & Libræ, alter per principia Cancri & Capricorni. Atque ita ſicut Zodiacus ſemper circumagitur; ſic etiam neceſſe eſt, vt coluri ſemper in gyrum conuertantur. Illi verò coluri (vt ſic eos appellem) quos reipſa in Oceano deſignat luna, non ad Zodiaci motum, ſed ad lunæ ipſius motum ſe conformant, vt ex prædictis facilè intelligitur. Atque hactenus quidem lunæ dominationem in mare conſiderauimus, ſupereſt ad applicationem animum aduertere.

Applicatio.

Myſtica prædictæ philoſophiæ conſideratio.

Admirandā lunæ in Oceanum dominatione ſuperiùs explicatā, voluit nobis diuina Prouidentia quaſi penicillo depingere dominationem illam, quam Chriſto Domino in Gentiliſmum conceſſit Pater Æternus, quamque Pſalm. ſecundo promiſerat ei per illa verba, *Poſtula à me, & dabo tibi Gentes hæreditatem tuam.* Oceanus enim Gentilitatem omnino adumbrat, vt explicatum eſt Ioanni ab Angelo ſic interpretante, *Aquæ multæ ſunt populi multi, & Gentes, & linguæ.* Ad maximam verò poteſtatem denotandam nihil aptius effici potuit, quàm vnam Oceani partem augere, & alteram minuere; & hoc variato effectu, maris æſtus diſtinguere. Certè quod in Pſalm. 74. numero octauo legimus, *Hunc humiliat, & hunc exaltat,* ad ſupremæ dominationis, ſeu poteſtatis experimentum manifeſtè refertur. Ad expreſſiorē verò poteſtatis imaginem ſpectat tum quadripartita illa mirandi effectus diſtinctio, tum etiam eiuſdem effectus circumlatio: per quam ea pars exaltatur, quæ fuerat humiliata atque depreſſa; & illa etiam deprimitur, quæ fuerat ſubleuata & tumefacta. Quoniam verò ſuprema poteſtas, dominatioque in myſticum mare (id eſt, in Gentes) data eſt Chriſto propter crucis acerbiſſimum cruciatum; inde eſt, in ipſo Chriſti imperio & poteſtate in omnes Gentes mirificè elucere ipſius crucis Chriſti gloriam. Ad hoc autem denotandum, quid congruentius optari potuit, quàm vt in ipſo experimento dominationis, quod luna habet in Oceanum, ſemper figura crucis Chriſti vtrinque manifeſta exiſtat, & glorioſè in orbem circumferatur?

Effectū marini tum acceſſum, tum receſſum eſſe ſymbolum ſummæ poteſtatis.

Chriſti crucem poteſtas in Gentium conuerſione.

Plenilunij acceſſus & receſſus interlunij quid myſticè adumbrent.

Quod verò interlunij & plenilunij diebus multò ſit maior & expreſſior maris æſtuum acceſſus atque receſſus (quod vulgus aquas viuas appellat) atque adeò tunc non ſolùm in Oceano, ſed etiam in Mediterraneo mari euidentiſſimè appareat: id etiam ſignificationi ſymbolicæ mirificè cōgruit. Lunæ enim coniunctio (per quam noſtris obtutibus obſcuratur) mortem Chriſti Domini adumbrat; quemadmodum & reſurrectionem oppoſitio; in qua luna omnino ſuam lucem & gloriam integrè oſtentat. Elegantiſſimum verò eſt, vt vtriuſque myſterij maieſtati mare myſticum (hoc eſt, Gentilitas) ſingulariter ſe ſubiectum eſſe re ipſâ fateatur: & propterea in vtriuſque myſterij repræſentatione altiùs ſe maris æſtus deprimant, & attollant.

De lunaticis, deque myſtico eorū ſymbolo conſideratio.

Quoniam verò in maiorem tam plenilunij, quàm interlunij efficacitatem incidimus; appendicis loco viſum eſt hic nonnihil annectere de lunaticis, qui eiſdem diebus vehementiùs furunt: nam & hoc quoque noſtro inſtituto deſeruiet. Animaduertendum tamen eſt, acriorem illum furorem non effici directè à luna, cùm in ſanorum capitibus nihil huiuſmodi efficiat; ſed indirectè propter capitum eorum inſanitatem. In hoc autem peregrino effectu deſignari videtur id, quod certiſſimum eſt, nempe eos qui in ſua impietate obdurauerunt (qui ſunt verè inſipientes & fatui) in myſtico interlunio, & plenilunio furere. Quia nihil eſt in Chriſtiana Religione, in quo illi vehementiùs furāt, atque bacchentur, quàm Chriſti veri Dei mors, & eiuſdem mortui reſurrectio. Hoc verò eſt, quod Paulus prædicat, ſcilicet Euangelium (quod ad Chriſti mortem & Reſurrectionem reuocatur) eſſe Gentibus ſtultitiam, ſiue inſaniam. Vnde ad eorum myſteriorum prædicationem furebant miſeri, & aduerſus Euangelij prædicatores, nec non aduerſus fideles omnes tragœdias furioſi excitabāt. Sicut enim Gentes Chriſto ſubiectæ in humilitate mortis Chriſti, & in gloria Reſurrectionis eius, maiorem in modum ſe illi ſubijciunt, vtrumque myſterium, maximè venerantes; ſic etiam iis, qui adhuc inſaniunt, maxima hæc noſtræ ſalutis myſteria maioris ſunt furoris occaſio.

A

NOTATIO V.

In qua explicatur, ex quibus Scripturæ locis ſit deſumptum hoc lunæ ſymbolum, quod Chriſto tribuitur.

Ex quibus Scripturæ locis deſumatur lunæ ſymbolū ad Chriſti humanitatem.

Primus eſt Geneſ. c. 1. & Pſ. 135.

SI ferè omnia Apocalypſeos ſymbola ex inſignibus veteris inſtrumenti locis accerſuntur (vt doctis fatendum erit) dubiū mihi non ſit, quin nobile hoc lunæ ſymbolum Chriſto applicatum ex aliquot Scripturæ locis ſit petitum. Quærenti igitur locos huiuſmodi, illud imprimis occurrit: hanc ſcilicet forſitan fuiſſe myſticam ſignificationem à diuino Spiritu intentam Gen. 1. 16. cùm dicitur: *Luminare maius, vt præeſſet diei, & luminare minus, vt præeſſet nocti.* Ex quo B ſumptum eſt illud Pſ. 135. 9. *Solem in poteſtatem diei, lunam & ſtellas in poteſtatem noctis.* vbi idem fortè myſterium deliteſcit. Et de loco Geneſeos dicemus in notatione ad Pſalmum 28.

Secundus ex Iobi 55.

Deinde Iobi 25. 5. dum dicitur: *Ecce luna non ſplendet, & cæli non ſunt mundi in conſpectu eius:* forſan ſermo eſt de luna myſtica, id eſt, de Chriſti Domini humanitate: & de myſticis cælis, id eſt, de Eccleſia primogenita. Nam omnis creata lux, quamuis Chriſti etiam humanitas comprehendatur; ſi tamen cum diuinitatis luce comparetur, verè dicitur in conſpectu eius non ſplendeſcere. Si verò in hoc loco de luna corporea ſermo eſſet, parum admodum in ea locutione ſignificaretur; quādoquidē nec ſol vnus, nec mille ſoles poſſunt cum diuinitatis luce conferri. Quid, ſi peculiari etiam C myſterio de luna dicatur, *Non ſplendet:* non tamen, *Non eſt munda:* cùm Dei adhuc conſpectu humanitas Chriſti ſit ab omni ſcelerum contagione immunis? Id quod in cælo myſtico ſecus accedit. Nam Chriſto Ieſu, & ipſius Matre exceptis, *omnes peccauerunt, & egent gloria Dei.*

Tertius ex Pſal. 8.

Adhæc Pſal. 8. (vt in eius commentario videbimus) literalis ſenſus non eſt de materiali luna, aut ſtellis, cùm dicitur num. 4. *Lunam & ſtellas, quæ tu fundaſti,* ſed de Chriſto, & ipſius Apoſtolis, ac viris Apoſtolicis.

Quartus ex Pſal. 71.

Fortaſſe etiam Pſ. 71. 5. dum videtur de Salomone dici, *Permanebit cum ſole, & ante lunam;* de myſticis ſole, ac luna ſermo eſt. Agitur enim ad literam de Chriſto Domino; qui cum ſole, id eſt, vnà cum diuinitate, quaſi luna cum ſole; ſed ante lunam, id eſt, multò clarior, quàm luna, ſplendet. Nam lunæ huius claritas claritatem ſolis æmulatur, vt D habetur Iſaiæ 30. 26.

Quintus ex Pſal. 88.

Præterea Pſal. 88. 38. dū Deus de Dauide agens, iuraſſe dicitur, *Thronus eius ſicut ſol in conſpectu meo, & ſicut luna perfecta in æternum:* valde ſuſpicor de Chriſto vero Dauide, qui verus eſt Deus, & verus homo, ſermonem inſtitui: qui propterea lucet ſimul ſicut ſol, & ſicut luna perfecta in æternum. Vt ſol quidē, quia Deus eſt; vt luna, quia verus Meſſias.

Sextus ex Cant. 6.

Item Cant. 6. 9. de Eccleſia prædicatur, *Pulchra vt luna.* Vbi forſan etiam eſt ſermo de Eccleſiæ pulchritudine ad lunæ, id eſt, Chriſti Domini imitationem.

Septimus ex Iſaia 60.

Similiter Apoc. 21. n. 23. manifeſtè reſpicitur ad illud Iſaiæ 60. 20. *Non occidet vltrà ſol tuus, & luna tua non minuetur.* Quibus in verbis liquet, ſermonem haberi de ſole myſtico & myſticâ lunâ. Alioquin nō diceretur ſol iuſti, nec iuſti luna; nec hic ſol & luna vnquam aut occidere, aut minui per- E hiberentur. Ioannes ergo in Apocalypſi diſertè explicat, ſolem illum, de quo Iſaias agit, eſſe diuinitatis claritatem: & cæleſtis Ieroſolymæ lunam eſſe Chriſtum, de quo in cæleſti patria dum ſermo eſt, verè dicitur luna nunquam diminuēda, iuxta illud Pſal. 88. 38. *Sicut luna perfecta in æternum.*

Octauus ex Habac. 3.

Denique Habacuc 3. n. 11. in iis verbis, *Sol & luna ſteterunt in habitaculo ſuo,* lunæ nomine, in literali ſenſu ſermo eſt de Chriſti Domini humanitate; ſicut de diuinitate in nomine ſolis, vt explicabimus in illius Cantici commentario.

TEXTVS.

Verſ. 2. *Et in vtero habens clamabat parturiens; & cruciabatur, vt pariat.* F

COMMENTARIVS.

MVLIER, quæ in deſertum aufugit, ſine dubio eſt Eccleſia primogenita, quę poſt Iudaici populi obdurationem ſeſe ad Gentiles recepit. Porrò primigeniæ huius Eccleſiæ nomē apud Scripturam eſt Sion, ſiue mater Sion. Ibi enim eam Chriſtus fundauit, diuino Spiritu in diſcipulos eôdē coactos demiſſo. Quibus ita conſtitutis, facilè intelligitur cōtineri in hoc loco manifeſtā

Alluſio in parturiente fœmina ad Iſaiæ locum.

nem ad Iſaiæ 66. 7. *Antequam parturiret, peperit, antequam veniret partus eius, peperit filium maſculum.* Et infrà: *Quis audiuit vnquam tale? & quis vidit huic ſimile? numquid parturiet terra in die vna? aut parietur gens ſimul, quia parturiuit, & peperit Sion filios ſuos?* Vbi aduertendũ eſt, verbis illis, *Antequam parturiret*, nõ denotari, partum abſque doloribus fuiſſe in lucem editum; ſed tam dolores, quàm partum ipſum pariter cõfluxiſſe. Quod indicat miram celeritatem, qua Eccleſia primæua ingentem fideliũ numerum Chriſto effudit; vt mox verbis illis explicatur, *Quis audiuit vnquam tale, quia parturiuit, & peperit Sion filios ſuos?* Quaſi diceret, dolores partus præcurſores, ac partus ipſe ſimul aduentarunt. Non tamen abſque doloribus, & cruciamentis partus accidit; cùm mox Propheta ſubiiciat, *Parturiuit, & peperit.* Verbum autem *Parturio*, dolores parturientis haud dubiè deſignat.

Quid ſit apud Iſaiam; antequam parturiret, peperit.

Myſticã hãc fœminã eſſe eandem, quã in Scriptura appellatur Sion.

Sermo igitur eſt de myſtica illa fœmina, quæ in Scriptura appellatur Sion. Et ea ipſa eſt ſpiritalis Ieroſolyma, de qua Iſaiæ 3. 3. *De Sion exibit lex, & verbum Domini de Ieruſalem.* Vtraque enim allegoria & fœminæ, & ciuitatis ad Chriſtianæ Eccleſiæ ſignificationem egregiè deſeruit. Et ambæ etiam allegoriæ disertè copulantur Apocalypſis 19. & 21. vbi de Eccleſia, vt de ſponſa, vtque de vrbe ſermo eſt. In hymno item, qui in Eccleſiæ dedicatione concinitur, iunguntur quoque hæ allegoriæ. Quod prudenter ſatis fit; vt ea ratione admoneamur, non eſſe nobis in grammatico ſenſu conſiſtendum; ſed ad myſterij arcana penetrãdum. Hæc eſt igitur illa Sion, de qua frequentiſſimè apud Pſalmos & Prophetas mentio eſt. Pſalmorum quidem loci ſunt quadraginta: Iſaiæ verò quinquaginta. In Pſalmi autem duodetrigeſimi commentario planum fiet, quàm meritò Sionis nomen fuerit primogenitæ Eccleſiæ inditum, per alluſionẽ ad tabernaculum illud à Dauide in Sionis monte Deo erectum. Eadémque alluſio expreſſa eſt ad Hebræos 12. num. 32. vbi dicitur. *Acceſſiſtis ad Sion montem, & ciuitatem Dei viuentis, ad Ieruſalem cæleſtem.* Vbi quamuis Apoſtolus eam cæleſtem appellet Ieroſolymam ſimili ratione, qua hîc dicitur in cælo apparuiſſe; manifeſtum autem eſt, non de triumphante Eccleſia, ſed de militãte eſſe ſermonem: ad quam acceſſerant fideles, quibus Apoſtolus ſcribit. Similiter de eâdem Eccleſia militante loquitur non obſcurè Paulus ipſe ad Galatas 4. numero vigeſimo ſexto. *Illa autem, quæ ſurſum eſt Ieruſalem, libera eſt, quæ eſt mater noſtra.* Et ſubdit, hanc eſſe, quæ multos filios parturiebat. Lege etiam ad Romanos 9. numero trigeſimo tertio, & 1. Petri 2. numero 6.

Eãdem etiã ab Apoſtolo appellari Ieruſalem cæleſtem.

De quo Eccleſiæ ſtatu ſit ſermo ſub hac fœmina parturientis allegoria.

Ex hac inſuper Apocalypſeos alluſione ad id Iſaiæ 66. 7. validè confirmatur, quod ſuprà in primi verſus cõmentario ſtatuimus, videlicet non eſſe hîc ſermonem de Eccleſia ſecundùm eum ſtatum, quem ſub Antichriſti aduentum eſt habitura; ſed iuxta eum, quem primitiua Eccleſia habuit: quia de illa manifeſtè loquitur Iſaiæ locus. Sũma enim illius Iſaiæ capitis eſt faſtidium Dei, ſiue ſatietas de Iudaico cultu ſine timore Dei; atque adeò ſynagogæ reprobatio, & Gentium electio per mirabilem Sionis partum. In fine autem capitis ruſus agitur de vocatione Gentium, & de nouæ Ieroſolymæ felicitate.

Fœmina huius fœturam non de vno ſolùm filio, ſed de pluribus eſſe accipiendam.

Iam quòd in vtero habere viſa ſit, non referendũ eſt ſolùm ad vnius filij, aut alterius; ſed ad complurium grauiditatem, vt ex alluſione ad locum Iſaiæ conſtat. Quamobrem quamuis hoc in loco potiùs mẽtio fiat filij primogeniti: paulo tamen pòſt ſubditur, Eccleſiam multos peperiſſe filios; aduer- A ſus quos prælium commiſſurus abiit draco, vt habetur infrà in hoc capite num. 17. Vnde grauiditas hæc quàm plurimos pollicebatur filios; & verè ita contigit. Nam Euangelij per totum orbẽ promulgatio (quæ figuratur per mundi illuſtrationẽ, ſolis, lunæ, & ſtellarũ claritate) perinde fuit, quaſi ſpiritalis quædã innumerabilium fœtuum grauiditas, ſiue fœtura: atque ita cernitur, conuenienter mundi illuminationem cum mulieris parturientis figura in præſenti copulari.

Clamabat parturiens, & cruciabatur vt pariat.] In filiis primis, quos primæua Eccleſia peperit Chriſto, videtur vel maximè expletũ fuiſſe, quod Iſaiæ verba inſinuãt, nempe filios eos penè abſque par- B tus cruciatu fuiſſe ſuſceptos, *Antequam parturiret, peperit.* Nã vt primùm Spiritus ſanctus in Apoſtolos deſcẽdit, prodiit mox Petrus ingẽti animi feruore concionabũdus. *Et appoſitæ ſunt in die illa animæ circiter tria millia*, Actuum 2. numero quadrageſimo primo. Et ſimiliter contigit illis diebus in primis Apoſtolorum concionibus. Nihilominus tamen in feruida Euangelij prædicatorum oratione & incredibili contentione, qua animorum ſaluti inhiabant, eleganter verbi *Parturire*, vis atque energia exprimitur. Nec in alio ſenſu illud Paulus vſurpat ad Galat. 4. 19. *Filioli mei, quos iterum parturio.* Et certè, ſi in primorum illorũ cõuerſione non ita diſpi- C ciuntur Apoſtolorum labores ac defatigationes, in Gentilium ſaltem conuerſione, & in ærumnis atque calamitatibus, quas Apoſtoli ſubierunt in Chriſti fide per totum terrarum orbem propagandâ; in hoc (inquam) ſatis patuit, quàm propriè ac ſignificanter allegoria ex partus doloribus petita, vſurpetur. Hæc enim ſpiritalis fœtura illis maximo cruciatu, maximiſque angoribus conſtabat: nec tamen ideo à ſuſcepto prædicandi conſilio deterrebantur. Et verò energiam hanc & concionam metaphoram ex partus cruciamentis atque clamori- D bus petitam apprimè expoſuit Chriſtus Dominus agens de Apoſtolorum triſtitia Ioan. 16. 21. *Mulier cum parit, triſtitiam habet, quia venit hora eius; cùm autem peperit puerum, iam non meminit preſſuræ*, &c. *& vos igitur nunc quidem triſtitiam habetis*, &c. Si ergo tunc aptus fuit cõparationi locus; nihilo fuit ineptior, quando triſtitia illa atque preſſura ad ſpiritalium filiorum partum ſpectabat. Id quod figurant in eo, quod textus refert de muliere clamante, *& cruciabatur vt pariat.*

Fœminam hanc myſticam parturire, quid ſignificet.

Clamores inſuper eiuſmodi idoneè referuntur nõ ad clamores ſolùm orationis, ſed etiam ad clamores prædicationis; ac demum Euangelicis con- E cionatoribus tribuit Scriptura nomẽ matrum, quæ ex diuino Spiritu concipiunt, & ſpiritales Deo filios procreant. *Semen autem eſt verbum Dei*: hoc eſt, cæleſtis doctrina. Quia verò noui filij Chriſtum Dominũ in animi virtutibus, ac veluti lineamentis ad viuum exprimunt: eapropter ritè etiam dicuntur Euangelij prædicatores eſſe Chriſti matres; dũ filios hoſce ſpiritaliter pariũt. Atque ita in eiſdẽ expletur, quod Chriſtus Ieſus Matth. 12. num. 50. expreſſit; *Quicumque fecerit voluntatem Patris mei, qui in cælis eſt, ipſe meus frater, & ſoror, & mater eſt.* Qui F enim per vitæ imitationem fit Chriſti frater, per prædicationem mater efficitur; vt optimè philoſophatur Gregorius. Poſtremò ad primigeniam Eccleſiam, quæ ad Gentes illuminandas, & Romam potiſſimùm properabat, poſſumus haud perperam Michææ verba applicare, capite 4. numero 10. *Dole, & ſatage filia Sion quaſi parturiens*, &c. *& venies vſque ad Babylonem, ibi liberaberis, ibi redimet te Dominus Deus de manu inimicorum tuorum.*

Clamores fœminæ parturientis, quid innuãt.

Denique

Qua contentione & ſtudio ſe debeãt gerere, qui animorum ſaluti incumbunt.

Denique ex verſiculi huius verbis edocemur; illis, qui ad animorum conuerſionem ſe totos traducunt, compertum debere eſſe, hoc ſibi munus excellentiſſimum non gratis, ſed ingentibus partus clamoribus atque doloribus conſtaturum ad primæuæ Eccleſiæ imitationem; quæ huiuſmodi doloribus filios Deo protulit. In his autem cruciatibus figurantur pariter curæ, anxietates, corporis atque animi afflictiones pro animorum ſalute procuranda: dolor item de hominum ſceleribus in Deum patratis, ac zelus, qui cor exedit atque conſumit. Iuxta illud Pſal. 68.10. *Zelus domus tuæ comedit me*: & tandem laborum atque ærumnarum inuicta tolerantia, pro obſequio in proximos ſtrenuè impendendo. Quinimò ſi opus ſit, debent in tanti operis progreſſione vitam prodigere, vt Rachel ex Beniamini partu interiit.

T E X T V S.

Verſ. 3. *Et viſum eſt aliud ſignum in cælo: & ecce draco magnus rufus habens capita ſeptem, & cornua decem, & in capitibus eius diademata ſeptem.*

4\. *Et cauda eius trahebat tertiam partem ſtellarum cæli; & miſit eas in terram; & draco ſtetit ante mulierem, quæ erat paritura: vt cùm peperiſſet, filium eius deuoraret.*

COMMENTARIVS.

Hoc draconis ſignum cuiuſmodi fuiſſe fingatur.

Aliorum explicatio de ingenti draconis magnitudine.

Serpẽtes aliquot magnitudinis prægrandis.

SIGNVM in præſenti nihil eſt aliud, quàm res mira (vt verſu primo explicui.) Mirum autem hoc ſignum nonnulli exponunt de draconis præſertim magnitudine, déque ſeptem ipſius capitibus, cornibus decem, ac de ipſius alis ac velocitate. Nam immaniſſimus draco pro re prorſus admiranda reputatur. Ideò Plinius vt ſtupendum miraculum refert lib. 8. cap. 14. enormem quendam ſerpentem centũ viginti pedibus longum, qui oppidi inſtar tormentis atque balliſtis fuit oppugnatus ac deuictus. Refert etiam eodem capite, ſerpentes in India in tantam adoleſcere magnitudinem, vt ſolidos hauriant ceruos, tauróſque. Porrò de anſerinis pedibus, & alis draconũ, mira etiam ſunt quæ referuntur à Geſnero, & Buſtamantio, nec non à Leſlæo in ſua Scotia, libro decimo, fol. 541. Iouius item lib. 18. ait Georgiani regni incolas aſſeuerare in ſuis vallibus alatos gigni dracones. Et Lucanus de draconibus loquens, ait, eos ducere in altum aëra cum pẽnis. Hos autẽ alatos dracones aſſerunt Eucherius & Iſidorus in Scriptura Syrenes appellari. Et Iſaiæ 14. 29. vbi nos legimus, *Semen eius abſorbens volucrem*, Septuaginta legunt, *Serpentes pennati*. Arias vertit; *Fructus eius ſerpens ignitus volans*. Alij verò: *Ceraſtes volans*. Verum eſt tamen aliquot interpretes ſecus explicare, ſcilicet Baſiliſcum ſua vi attrahere ad ſe, atque deiicere aues volantes.

His accedit, quod admirationi planè eſt, nimirum multitudo capitum, & cornuum. Licèt enim nõ deſit quiſpiam, qui referat, vidiſſe ſe ſerpentem ſepticipitem, quem perhibent apud Bauariæ Ducem balſamo conditum vetuſtati aſſeruari. Et Geſnerus etiã referat, ſimilem alium ad Regem Galliarum fuiſſe delatum: ipſe tamen Geſnerus ſubdit, pro certo tunc percrebuiſſe, huiuſmodi ſerpentem non à natura procreatum, ſed ab arte fuiſſe confictũ, ad lucra viſo huiuſmodi comparãda. Idémque A poteſt de illo apud Bauariæ Ducem ſeruato coniectari. Sat noui, nonnullos, ne veluti omnino incredibile mõſtrum hoc exiſtimetur, adducere verba illa Pſalm. 73. 14. *Tu confregiſti capita draconis*. Per quæ verba (vt notat Ianſenius) Pharao cum dracone multorum capitum comparatur. Ibi tamen nec de ſeptem draconis alicuius capitibus mentio fit, nec Hebraicè habetur in plurali numero, *capita*; ſed *Leuiathan*, in ſingulari. Et fortè cùm Leuiathã plurali numero careat, vt exprimerentur Leuiathanes, periphraſticõs dictum fuit, capita Leuiathan. Nam Leuiathan eſt immanis cetus, vt patet ex eius B deſcriptione Iob. 40. Nemo autem cetis plura capita tribuit.

Auctoris expoſitio de ſigni magni appellatione ad draconem deſcribendũ.

Verùm enim verò, ſiue intra naturæ vires ſerpẽs dari poſſit ſepticeps, ſiue non: in ænigmate ſaltem nihil eſt, cur illud vereamur fingere, quod in rerũ natura fieri non poteſt; nec enim opus eſt figuram huiuſmodi ex rebus naturalibus eſſe deſumptam, cùm ſatis ſit aptè fuiſſe confictam ad alicuius myſterij ſignificationẽ. Quare non propterea ſignum, id eſt, res mira nuncupatur, quòd ſerpens hic per aëra volans ſit valde ingens, & multis capitibus admirandus, ſed quia denotat quidpiam, quod re C verâ eſt admirabile: ita vt meritò fingi potuerit hæc bellua multiceps eſſe in cælo. Id ergo eſt, quod explicatione indiget: cur ſcilicet in cælo apparuerit hic draco, qui quidem refert Satanam, vt expreſſit Ioannes numero 9. dicens, *Vocatur diabolus, & Satanas.*

Cur draco in cælo apparuerit?

Cur draco in cælo apparere dicatur?

1. Explicatio de adoratione dæmoni ab Ethnicis delatã: quæ tamen explóditur.

HVIC dubitationi reſpondebit aliquis, ideo draconem in cælo viſum; vt innuatur ipſum pro Deo cultum ac veneratum eſſe. Hoc autem D mirandum prorſus eſt, eò ſcilicet mundi cęcitatẽ & amẽtiam deueniſſe, vt dæmoni diuinitatẽ detulerit, eúmq; pro Deo ſuſpexerit. Qua ratione nõ malè cõueniebat ſigni nomẽ. Ceterùm ſi, quòd draco in cælo ſit viſus, ad idololatriam referatur; oportebit, cùm infrà numero 9. dicitur, *Proiectus eſt de cælo*, hunc draconis caſum ad idololatriæ euerſionem referri, quod dici nulla ratione poteſt. Etenim quamuis prima ſpecie appareat, verbis illis, *Proiectus eſt draco*, alludi ad Chriſti dictum Ioan. 12. 31. *Nunc princeps huius mundi eiicietur foras.* (Quæ verba E Maldonatus, & Toletus explicant de iure, quod dæmon per Chriſti mortem amiſit: Salmeron verò cum multis Patribus, quos adducit, de ipſa idololatriæ deſtructione:) ſi tamen Apocalypſeos contextus ſeriò examinetur, minimè videtur cohærere, vt in cap. 12. dum dicitur proiectus fuiſſe draco, agatur aut de iure dæmoni in mundi dominatione ablato; quia non eſt de Chriſti Paſſione ſermo; aut de idolorum culturæ extinctione. Nam verba illa præcedunt perſecutionem à Romano Imperio excitatam aduerſus Eccleſiam. Quare de idololatriæ excidio vera comprobari non poſſunt; cùm conſtet ante perſecutiones à Romano Imperio con- F tra Euangelij prædicatores commotas, idololatriam ex eodem Imperio Romano non fuiſſe expulſam. Quamobrem, ſi vox *Proiici*, nõ indicat idololatriæ exterminationem; nec in cælo id accidiſſe, ſignum erit draconem ſiue Satanam pro vero numine fuiſſe cultum. Siquidem poſt ea, quæ textus refert, quando ait, *Proiectus eſt draco*, fuit etiam ab idolorum cultoribus pro Deo habitus. Nam deinceps c. 13. dicitur, Romanum Imperium idolorum cultui deditum Chriſtianam Eccleſiam inſectari.

Dicet alius, quòd draco in cælo, id eſt, in aëre

2. Explicatio de dæmonis potentia.

fuerit viſus, referendum eſſe ad magnam ipſius potentiam, qua maximum poſſit detrimentum ac perniciem hominibus importare: eſt enim alatus hoſtis, qui velocitate ingẽti poteſt abſque vllo impedimento per aëra volitare. Atque id fortaſſis innuit Paulus ad Epheſ. 2. 2. vbi dæmonem appellat principem poteſtatis aëris huius, & cap. 6 num. 12. de dæmonibus agens; *Aduerſus ſpiritualia nequitiæ in cæleſtibus.* Quo in loco nomen nequitiæ ad aſtutiam, calliditatem, atque verſutiam refertur. At verò *in cæleſtibus*, idem eſt, quod per aëra cum ingenti potentia. Vnde maxima vis, quæ draconi ineſt ad damnũ inferendũ, eleganter figuratur in eo, quòd in cælo apponatur: hoc eſt, per aëra pennis volitet. Quæ videtur eſſe egregia pictura; vt exprimatur, quãta ſit dæmonum humani generis hoſtium horribilitas. Qua de re legendus eſt inſignis Chryſoſtomi locus, tomo 5. tract. de ſacerdotio, in fine.

Reiicitur prædicta expoſitio.

Verùm iſthæc expoſitio minimè præſenti inſtituto cõgruit. Nam ſi ideo in cælo apparuiſſet draco, vt huiuſmodi ſymbolo terribilis ipſius potentia notaretur, ipſius ex cælo deturbatio deberet eſſe ſignum deperditæ iam potentiæ, quam ſi nondum amiſerat per Chriſti Paſſionem (ſiquidem poſt eam alatus in Apocalypſi depingitur) verè dici non poteſt dæmon ante idololatriam ex Romano Imperio depulſam, ſuam amiſiſſe potentiã propter mulieris partum, aut propter egregium aliud Eccleſiæ facinus, quod in Michaëlis & Angelorũ cum dracone conflictu figuratum ſit. De quo infrà verſu 7.

3. Expoſitio de dracone perſequente Eccleſiã, quæ in cælo eſſe ob vitæ ſanctitatem dicitur.

Alia expoſitio eſt, quam ſequitur noſter Ribera; ideo videlicet draconem in cælo eſſe viſum, quia bellum infert militanti Eccleſiæ, quæ in cælo deſcripta erat; & præcipuè propter bellum, quod gerit cum iis, qui inter fideles ſtellarum inſtar ſunt. Adiuuat expoſitionem hanc, quod narrat Zacharias cap. 3. 1. *Satan ſtabat à dextris eius, vt aduerſaretur ei.* Sicut igitur ad bellum denotandum, quod dæmon aduerſus Ieſum ſacerdotem mouebat, ad ipſius dexteram fuit conſpectus: ſic congruens videtur fuiſſe, vt dæmon ſub draconis ſpecie pingatur in cælo; quo denotetur bellum à dæmone contra mulierem in cælo poſitam ſuſceptum. Aut fortaſſe in hac draconis pictura alluditur ad illud Iob. 1. 6. & cap. 2. 1. vbi Iobum accuſaturus adfuit Satan inter filios Dei. *Cum veniſſent filij Dei, & ſtarent coram Domino.* Quod perinde eſſe videtur, quaſi in cælo Angelis admiſtus apparuerit veluti Iobi accuſator. Ad quod manifeſta alluſio continetur Apocalypſ. 12. 10. dicitur enim; *Quia proiectus eſt accuſator fratrum noſtrorum, qui accuſabat illos ante conſpectum Dei noſtri.*

Impugnatur 3. expoſitio.

Sed neque in hac expoſitione animus acquieſcit. Nam ſi bellum iis illatum, qui in cælo degunt, (quia illorum conuerſatio in cælis eſt) ſufficit, vt draco etiam, qui eos bello infeſtat, in cælo depingatur, hoc quidem bellum cum mulieris partu nõ eſt finitum: perſpicuum namque eſt, bellum longiùs proceſſiſſe, vt in capitibus ſequentibus recenſetur: & ſingulatim bellum exarſit crudeliſſimum ſub perſecutionis tempora. Cùm autem textus indicet, ante hoc bellum fuiſſe draconem in terram deturbatum, neque locum eius in cælo ampliùs inuentum; ratio ergo, cur in cælo affingatur draco, non eſt propter bellum ab eo illatũ iis, quos Apocalypſis in cælo depingit. Nec verò ea poteſt reddi ratio, quòd ſcilicet delatoris partes aduerſus fideles ageret. Nam antequam draco hoc accuſatoris officio defungatur, textus exprimit, illum è cælo fuiſſe expulſum. Quare quòd in cælo apponatur, non innuit, illum accuſatoris partes agere. Quomodo autem ſit intelligendum, quod dicitur, proiectum fuiſſe de cælo eum, qui Dei ſeruos accuſabat; infrà ſuo loco dicemus.

4. Expoſitio de ingenti dæmonis auiditate mulieris filios deuorandi.

Reſpondebit fortaſſe alius, dæmonem quidem in cælo conſpici, non vt ibi eſſe ſignificetur, ſed vt oſtendatur in ea vehementi auiditate, qua dæmon mulieris filios, ac præſertim primogenitum, deuorare ſtudebat, priſtinum illud bellum fuiſſe redintegratum, quod in cælo quondam exarſit; quando Satanas aduerſus Deum rebellauit; quod bellum Theologi aliquot exiſtimant ex dæmonis ſuperbia, & aduerſus Chriſtum indignatione directe fuiſſe coortum. Iuxta quam explicationẽ ſenſus erit eiuſmodi; vt dæmon in Chriſtum quondam conſpirauit, ita etiam cõiurauit poſteà aduerſus Romanam Eccleſiam, quò illam in ſuis primordiis, ſi poſſet, deglutiret; proptereà quòd extimeſceret, à Romana Eccleſia ſe mundi imperio ac dominatione priuandum. Quando verò dicitur dæmon è cælo corruiſſe, nec locus eius in cælo amplius fuiſſe inuentus; in hoc etiam alluſio eadem ad bellum antiquum continuatur. Quapropter non opus eſt præſtituere, dæmonẽ in cælo extitiſſe; neque enim alius eſt ſenſus, niſi tantùm accidiſſe dæmoni, quod olim in cælo degenti accidit: cùm & ſuperatus fuit, & inde expulſus.

Nonnihil adhuc aliud præter quartæ expoſitionis ſenſum deſiderari.

Verùm enim verò, quãuis in hoc Apocalypſeos bello ad priſtinum illud alludatur, cùm Satanas & eius ſocij de cælo ſunt deturbati; hæc tamen alluſio non impedit, quominus hæc dæmonis in cælo pictura ſub partus fœminæ tempus, & dæmonis ipſius poſtea ruina, non poſſint maiorem aliquam exprimere energiam; id quod in præſenti inueſtigamus. Nam ſimplex ad illud vetus bellum reſpectus nõ ſatis eſſe videtur, vt proptereà abſque alio myſterio draco aſpiciatur in cælo. Etenim primum illud bellum fuit etiam inſtauratum in acerrimis congreſſibus, quibus dæmon deinceps Eccleſiam opprimere tentauit: nec tamen ideo huiuſmodi bella dæmon in cælo geſſiſſe fingitur: ſed vel in terris, vel in maris littore, vt in capitis huius fine habetur.

Auctoris interpretatio de magna dæmonis fiducia, fore vt Eccleſiã ſuperaret.

Reiectis igitur quatuor expoſitionibus, ſupereſt eam proponere, quæ mihi videtur probabilior. Quod ergo draco apparuerit in cælo, exiſtimo non ſolum denotare, ipſum inferre bellũ Eccleſiæ primogenitæ (quam Apocalypſis magna cum energia depingit in cælo) verùm etiam in hoc bello magnã draconi ineſſe fiduciã, fore vt Eccleſiam ipſam ſuperaret. Etenim dum hæc dæmoni iniecta erat ſpes; quantumuis ingentes alas haberet mulier, poterat adhuc dæmon ſperare, ſe ſuperiorem atque victorẽ euaſurum; atque adeò Eccleſiam in acerrimo hoc conflictu deuictum iri. Ad huiuſmodi ſignificationẽ bellè habet, quemadmodum mulier in cælo (id eſt, è terra ſublimis) exiſtebat, ita etiam draconẽ in cælo videri; hoc eſt, cum magna expectatione de victoria à ſe reportanda. Quòd verò iactantia & gloriatio meritò fingatur alas tribuere, & ad cælum vſque eos extollere, qui Rempublicã ſe oppreſſuros eſſe confidunt; patet ex illo Iſaiæ 14. numero decimo tertio, *In cælum conſcendam*, &c. vbi loquitur Nabuchodooſor. Et Danielis 8. 10. de Antiocho dicitur, *Magnificatum eſt vſque ad fortitudinem cæli.* Et de eodem 2. Machab. 9. numero decimo. *Sydera cæli contingere ſe arbitrabatur.* Et 1. Machab. 1. numero quarto, de Alexandro Magno, *Exaltatum eſt & eleuatum cor eius.*

Ratiocinatio, vnde dæmõ potuerit fiduciã ſuperãda Eccleſia cõcipere

Deinde, quamuis & dæmonem obcæcaret ipſius ſuperbia & arrogantia ac diuinæ prouidentiæ conſiliorum ignoratio; eò tamen res eſſe deducta videbatur,

debatur, ita omnia prouecta atque diſpoſita, vt dæmonis aſtutia atque calliditas, priuſquàm reapſe ita fieri cerneret, minimè ſuſpicari potuerit Chriſtianam Eccleſiam ſuperiorem euaſuram in difficillimo & grauiſſimo opere, quod exequi tētabat, Chriſti nomen toto terrarum orbe amplificandi; Eccleſias in cunctis Romani Imperij prouinciis erigendi; & inanem idolorum ſuperſtitionem penitus ablegandi. Nam imprimis, cùm primitiua Eccleſia omnes contendiſſet neruos in Iudaici populi conuerſionem; illud profecerat ad ſummum, vt decimam tantùm partem ad Chriſtiana ſacra traduceret, reliquis nouem partibus ita in ſua perfidia obſtinatis, vt quodammodo dæmon gloriari poſſe videretur, ſe in eo bello cōpendium potiùs, quàm diſpendium feciſſe: ſiquidem ex decem fidelis populi partibus, nouem ipſe fuerat lucratus; atque adeò effecerat, vt omnes ſeſe acerrimos Chriſtiani nominis hoſtes profiterentur.

Si ergo primogenita Eccleſia adeò profecerat parum cum iis, qui Abrahami ſe filios iactabant, & ab eo fidem quaſi hereditario iure acceperant, qui ſacrarum Litterarum monumenta apud ſe retinebant; qui vera Dei notione & admirabilium ipſius operum erant imbuti, qui Chriſti Ieſu doctrinam auribus, oculis miracula vſurpauerant, qui Apoſtolorum prædicationem ſummæ ſapientiæ & ſanctitatis eximiæ præſidio comitatam exceperant: ſi in horum, inquam, conuerſione ita parcè & ſtrictè ſe geſſerat Eccleſia; quinam eam ſibi mētem dæmon induceret, Eccleſiæ feliciùs ac fortunatiùs cum Romano Imperio euenturum: cùm ethnicorum animi tantopere Euangelio aduerſarentur; cùm adeò pauci atque contempti eſſent prædicatores; cùmque plures ex iis de medio tollerentur? Hinc ergo ingentes alæ antiquo ſerpenti natæ fuerant, videlicet quòd Iudaicum populum eſſet deuoraturus, qui tunc Eccleſiam vehementer inſectabatur. Nam vt eſt in prouerbio; *Serpens non fit draco, niſi ſerpentem deuoret.*

Præterea Eccleſiæ excurſio ad Euāgelium Gentibus promulgandū, per occaſionē ex Iudaici populi perſecutione traxit initiū. Cùm ergo cerneret dæmon ſibi vires robúrque ſuppetere ad grauiores adhuc & ſæuiores procellas in Gētilitatis mari excitandas; exiſtimabat planè, illud Eccleſiæ ſtudium & contentionem vniuerſum orbem Euangelio ſubigendi futilem prorſus & inanem fore. Præſertim, cùm ſibi eſſet perfacile (vt putabat) fidelibus nuper ad Chriſtum conuerſis omnes inferorum machinas opponere, & ſic ab inſtituto curſu deterrere. Quo pacto prædicationem Euangelij ſperabat facilè aut opprimi, aut reprimi ſaltem poſſe.

Cur draconis viſum appelletur à Ioanne ſignum magnum.

Ex dictis non obſcurè apparet, dæmonis expectationem atque fiduciam eam eſſe, vt Eccleſiam primogenitam deuinceret atque proſterneret; & Euāgelij prædicatorum conatus in Gentium conuerſione irritos faceret. Atque ex his etiam perſpicitur, quàm meritò appelletur ſignum, id eſt, res mira; quòd ſcilicet tantum licentiæ Deus dæmoni permiſerit, vt eos caperet animos, atque in eam deueniret expectationem: ac proinde Deus ipſe ſtatueret, Euangelij promulgationē in toto terrarum orbe tātæ infirmitatis ſpecie, à fidelibus iniri: dum ex parte dæmonis, ſi res foret humano iudicio dimetienda, tantum roboris & cōtentionis, tantúmque machinationis & fraudis admouebatur, vt in draconis figurâ in cælo viſâ conſpicitur; qui proinde mulieris prolem quàm mox deuoraturus auidiſſimè expectabat.

A Veruntamen, poſtquàm aſpexit dæmon primæuam Eccleſiam ſuum filium primogenitum peperiſſe, id eſt, nouā aliam Eccleſiā Romæ erexiſſe; & fideles recèns Chriſtianis ſacris initiatos, quos ipſe ſe glutire poſſe exiſtimabat, diuinitus cæleſti robore armari, & ab eius vnguibus eripi: tunc re ipsâ euidenter agnouit, ſuam ipſius ſpem atque fiduciā incaſſum cecidiſſe. Quapropter dum ſua expectatione deiicitur, eleganter de cælo ruere figuratur. Et quamuis non ideò à bello Eccleſiæ inferendo deſtiterit; non tamen id è cælo agebat, non futili illa ſpe Eccleſiam ſuperandi ſubnixus. Ex iis enim, quæ in Romanæ Eccleſiæ exordio atque progreſſu cernebat, eliciebat facilè, Eccleſiam demum ſo- B paraturam, atque idololatriam ea Imperij totius finibus iri depulſum. Itaque acerrimum hoc prælium ex parte dæmonis in rabiem iam ac deſperationem deſinebat, cum aliqua ſpe hos, aut illos deuorandi; non tamen ſperabat ſe Romanam Eccleſiam deuoraturum, nec eius conatus deluſurum.

Quo ſenſu dicatur draco è cælo deiici.

Cur draco appelletur rufus.

Et ecce draco magnus rufus.] His verbis adumbratur horribilis dæmonis vis atque calliditas ad perniciem hominibus afferēdam. Et in ſerpentis quidem figura alluditur ad eam ſpeciem ſerpentis, quam olim dæmō Euam decepturus induit. Quod egregiè indicat ho[illegible]es inimicitiàs, quas cum humano genere exercet: quapropter nominatur in Apocalypſi ſerpens antiquus. Græcū nomen, quod voci, *rufus*, reſpondet eſt, πυῤῥὸς; ſcitum autem eſt, C ſerpentē interdum rufo colore inueniri, quæ Græcè appellatur πυῤῥίας. Quod ſerpentum genus ceteris exitialius & callidius reputatur. Et forſan in præſenti, *rufus*, eſt idem quod ignitus: factâ nimirum alluſione ad ignitos ſerpentes; de quibus Numerorum 21. 6. Et enormes quidem dracones aliquando viſi eâ maximè ratione horrorem incutiebant, quòd ignem tanquam vomitu longè latèque diffundere conſpecti ſint. Leſlæus in ſua Scotia anno 1558. refert apud Marchiam & Laudouiam, populum excubare eſſe coactum circa fruges, vt ignem, quem ex draconis cuiuſdam vomi- D tionē concipiebant, extingueret.

An draconis ſymbolum in præſenti ſolùm denotet dæmoniorum principem; an etiam vniuerſum dæmonum agmen.

1. Sententia explicans de dæmonum principe draconem.

DE Principe dæmoniorum multi videntur exponere: quibus prima ſpecie fauet cōtextus. Primò, quia dicitur eius cauda tertiam ſtellarum cæli partem traxiſſe: atqui ipſum dæmoniorum agmen non ſecum attraxit tertiā Angelorum partem, ſed vnus Lucifer. Secundò, quia manifeſtè E draco ipſe à ſuis Angelis diſtinguitur infrà n. 9. *Proiectus eſt draco ille magnus, &c. & Angeli eius cum illo miſſi ſunt.* Hic itidem videtur non obſcurè adumbrari commento illo Pherecydis Syri (quem referunt Viues in lib. 14. de ciuitate cap. 11. & Pererius in Danielem circa finem) ait enim dæmones à Ioue fuiſſe è cælo deturbatos, quorum princeps dictus ſit Ophionæus, id eſt, ſerpentinus.

2. Tamē ſententia, vt probabilior, ſeligitur explicans de vniuerſo dæmonū cœtu.

Nihilominus multò veriſimilius exiſtimo, apud F Apocalypſin ſymbolo draconis vniuerſam dæmonum Rempublicam denotari. Ac primùm, ita ſolet paſſim de dæmone inſtitui ſermo in ſingulari numero; cùm tamē dæmonis nomine vniuerſi dæmones intelligantur, qui ad vniuerſalis Eccleſiæ perſecutionem vnâ, velut agmine facto, conſpirant. Deinde Apocalypſis cap. 12. & 13. haud dubiè proponit coniurationem quandam, ſiue fœdus initum inter draconem, Beſtiam maris, & Beſtiam terræ (in quibus monſtris tribus fit alluſio ad Satan, Leuiathan, & Behemoth: de quibus in Iobi libro.) Hac igitur monſtrorum trium coniugatione ſuppoſitâ, congruens & recta proportio exigit, vt de cunctis tribus eodem modo agatur. Quamobrem cùm marinæ beſtiæ nomine non deſignetur vnus tantùm Romanus Imperator, ſed totum Imperium idolorum ſuperſtitioni addictum, quod ſe Chriſti Eccleſiæ opponebat: cùm etiam terreſtris Belluæ appellatione nō vnus aut alter Imperij miniſter ſignificetur, ſed æqualiter tota miniſtrorum perſecutionis colluuio, vt ſuo loco conſtabit: conſectarium eſt, per draconem, non aliquem ex dæmonibus ſingularem; ſed vniuerſum dæmonum exercitum denotari.

Tertiò, ipſamet draconis figura, quam textus exprimit, efflagitat, ne vnius dæmonis; ſed omnium ſymbolum præ ſe ferat. Nam decem cornua indicant principū multitudinē; videlicet, *Principes & poteſtates tenebrarū harū*, vt loquitur Paulus. Quemadmodum in decem marinæ Belluæ cornibus multitudo ſceleratorū figuratur; vt inferiùs dicetur.

Quartò, hæc eadem ſententia omnibus facilè arridebit; ſi argumentorum, quæ è contrario propoſita nobis ſunt, idonea ſolutio inueniatur. Nec enim erat, cur in Apocalypſi de aliquo dæmone ſingulatim tractaretur.

Reſpondetur primæ ſententiæ fundamento.

Ad argumenta igitur in contrarium adducta facilis reſponſio eſt, ſi Apocalypſeos ænigma probè teneatur. Etenim vt deinceps videbimus, quamuis in tertiæ ſtellarum partis lapſu fiat alluſio ad damnum, quod Lucifer in cælo patrauit, quando inde decidit; verùm primarius ænigmatis huius ſenſus eſt valde diuerſus. Pari etiam ratione, qui draconis Angeli nominantur, non dæmones ſunt; ſed homines peruerſi ac deprauati ſatellites, & adminiſtri ipſius dæmonis: ad eum modū quo prædicatores Euangelici Chriſti Angeli nuncupantur. Quare nihil eſt, quod nos obliget, vt draconis ſymbolum ad dæmonum Principem ſingulariter referamus.

Vtrùm draconis capita ſeptē & cornua decē ad Antichriſti tempora referantur? Proponitur ſententia affirmans.

Habens capita ſeptē, & cornua decē. Ribera §. 11. ait, *Hoc nemo negare poteſt ad Antichriſti tempora pertinere*, aſſeritque cap. 7. Danielis, & communem Eccleſiaſticorum ſcriptorum opinionem inibi à Hieronymo relatam: qui ex capite illo colligunt, cùm Antichriſtus aduenerit, mundum vniuerſum inter decem Reges diuiſum iam tunc fore: ex quibus tres (nempe Ægypti, Africæ, & Æthiopiæ Reges) ab Antichriſto ſuperatum iri; reliquos verò ſeptem ſeſe illi ſubdituros, & cum eo pariter conſpiraturos. Deinde aſſerunt, hanc eandem prophetiam in ſeptē capitibus, & decem cornibus denotari; nam per cornua decē totidē innui Reges; & per ſeptem capita, Reges illos ſeptem, qui Antichriſto ſunt faſces ſubmiſſuri. Ribera autem affirmat, quamuis draco dæmonē, maris Beſtia Antichriſtū deſignet; in decē tamen cornibus & capitibus ſeptem idem omnino vtrobique repræſentari; nempe illos Reges, qui ad Diabolū & ad Antichriſtū pertinent, & de vtriuſque veluti corpore ſūt: quia per eos vterque aduerſus Eccleſiam pugnabit. Hæc Ribera à §. 11. vſque ad 16. & pro ſe adducit Irenæum, Hippolytum, Lactantium, Hieronymum, Theodoretum, & Proſperum. Et fatetur quidem, Auguſtinum de veritate eius prophetiæ addubitare; ſed ipſe ait, de ea dubitari non poſſe.

Ceterùm, vt meum hac de re ſenſum exponam; imprimis nihil eſt, cur hic traditione Eccleſiaſticâ, & communi doctorum declaratione nobis terrores ac minæ intendantur. Nam & ex Apocalypſeos interpretibus complures capita ſeptem, & cornua A decem ad diuerſa ſignificata applicat; non verò ad decem Reges ſub Antichriſti aduentum futuros, vel ad ſeptem cum illo coniuraturos. Et ex auctoribus, quos pro ſe affert Ribera, nō omnes de Apocalypſeos dracone, & Beſtia loquuntur; ſed ſolùm de capite 7. Danielis; apud quem, neque in dracone vno, neque in Beſtia capita ſeptem reperiuntur.

Opinionē de toto orbe in decem Reges ſub Antichriſto diuidendo, non adeò eſſe certā, vt aliqui putant.

Deinde opinio aſſerens mundum ſub Antichriſti tempus in decem Reges diuiſum iri; & horum tres ab Antichriſto delendos, ſeptē reliquos ſubigendos fore, hæc, inquam, opinio non adeò certa B eſt, vt Ribera contendit. Nam quamuis Hieronymus eam Eccleſiaſticis Scriptoribus adſcribat; non tamen vult eam ab omnibus certam reputari; ſed ſolùm eam fuiſſe communē ac vulgarem omnium opinionem; ſimili ferè loquēdi ratione, atque illâ; *Totus mundus poſt eum abit.* Vbi *totus* per Hyperbolem dicitur. Cùm autem ad ferendum iudicium de aliqua opinione acceditur; nullus eſt Doctor Auguſtino grauior, qui lib. 20. de ciuitate c. 23. ait: *Vereri me ſane fateor, ne in decem Regibus, quos tanquam decem homines videtur inuenturus Antichriſtus, fortè fallamur; atque ita ille nobis inopinatus adueniat.* Qua- C re ipſe in Beſtia c. 1, 2 nullo modo vult Antichriſtum intelligi. Auguſtinum ipſius diſcipuli, aliique non pauci, ſequuntur.

Auguſtini mens de decē Regibus ſub Antichriſto futuris.

Infirmatur prædicta de decem Regibus opinio.

Tertiò, in illa communi opinione, quæ Hieronymi tempore percrebuerat, de decem Regibus ab Antichriſto in orbe reperiendis, non ſermo erat generatim de decem Regibus, ſed de decem Romanis ducibus, qui fuerant Imperium diuiſuri inter ſeſe; ac decem in Regna diſperſuri. Quemadmodum Alexandri Imperium in quatuor fuit Regna partitum. De aliis verò Regibus agere, abs re erat. Non enim aliud erat illius opinionis fundamentum, niſi tātùm congruentem aliquam inquiD rere expoſitionem decem cornibus quartæ Beſtiæ Danielis 7. per quam euidens eſt Imperium denotari Romanum. Qui autem Romani duces non ſunt, illius Beſtiæ cornua eſſe non poſſunt. Quapropter ſi Romanum Imperium fuit iam finitum; effectus planè ipſe oſtendit, eam opinionem falſâ aliquâ coniecturâ, aut cogitatione fuiſſe ſubnixam. Quòd autem Imperium ſit extinctum, prorſus videtur certum. Qui enim in eo deinceps ſucceſſerūt, ex diuerſis Gentibus ac nationibus ſunt. Quòd ſi Daniel in eodem capite diuerſam Beſtiam atque Imperium diuerſum Medorum & Perſarum efficit a Chaldæorum Beſtia, & Imperio, quantum- E uis Perſæ ac Medi in Babylonis Regno ſucceſſerint: euidens ergo eſt, interiſſe iam Romanum Imperium, licèt ipſius prouinciæ ab aliis nunc Regibus & Imperatoribus occupentur. Non igitur fieri poteſt, Romanum Imperium à Daniele in quarta Beſtia expreſſum in decem fore Regna partiendum, quæ ſint veluti decem Beſtiæ cornua; & reliqua, quæ illius ſententiæ auctores opinantur. Ac demum euentus ipſe declarauit, Auguſtini timorem non futilem, aut vanum fuiſſe.

Reſponſio pro oppoſita ſententia refellitur.

Huic obiectioni Ribera §. 14. his verbis re- F ſpondet. *Quod antiqui Scriptores dicunt de regno Romanorum, nos de vniuerſo orbe intelligere poſſemus; quia regnum Romanorum iam nullum eſt. Sed coniecturâ multum ducor, Romam ad priſtinam gloriam redituram eſſe ante tempus Antichriſti, & eius Imperium tunc in decem Reges eſſe diuidendum.* Qua de re latè Ribera ipſe c. 14. à n. 50. Hæc Riberæ verba duas continent partes. Prima eſt, Danielem non iam de Romanorum Imperio, ſed de vniuerſo orbe agere. Id quod per ſe facilè corruit. Euidens nāque eſt, Danielem ibi de Romanorũ Imperio vaticinari. Altera pars eſt: Romam Imperij rurſus & idololatriæ caput, ſicuti olim futuram; tuncque Danielis vaticinium fore complendum. Quæ coniectura prorſus inanis eſt. Nam eſto, Roma iterum ad Imperij & idololatriæ culmen eueheretur: non propterea Imperium iam extinctum reſurgeret; ſed aliud valde diuerſum oriretur. Quemadmodum, ſi nunc Imperium aliquod fundaretur in Græcia; diceret nemo, eam eſſe tertiam Danielis Belluam. Simili ergo ratione nec nouum illud Romæ Imperium, quod nunc, aut poſtea denuò erigeretur Romæ, foret in quarta Danielis Beſtia præſignificatum.

Denique in hac opinione de decem Regibus ab Antichriſto in orbe reperiendis idem ferè contingit, quod in nuncio aliquo ſiue rumore, qui nullo alio auctore aut capite ſpargeretur in vulgus; niſi ſolùm, quòd Toletanus Præſes, aut Princeps alius vir clariſſimus illud diceretur affirmaſſe. Si enim poſteà conſtaret, id à Toletano Præſide nuſquam fuiſſe aſſertũ, prudentes viri proculdubio figmentum illud, ac meras eſſe nugas reputarent. Idem accidit in hac opinione, quam licèt olim multi aſſeuerarint; nonnulli tamen verebantur, ne quid in ea falſitatis ſub veri ſpecie lateret. Vt autem crederent, nullum aliud fundamentum erat, niſi quia à Daniele id fuiſſe prædictum putabatur. Poſteà verò longo ſæculorum decurſu euidenter deprehenſum eſt, id nequaquam à Daniele fuiſſe affirmatum. Ille enim in quartæ Beſtiæ vaticinio agit tantùmmodò de Romano illo Imperio, quod Chriſtianam Eccleſiam conflictauit: hoc autem iam prorſus interiit. Quis ergo non videat, huiuſmodi opinioni nullam iam veriſimilitudinem ſupereſſe? Et hactenus de incertitudine opinionis.

Illam de decē regibus expoſitionē in Apocalypſi ſaltem nullum poſſe habere locũ ex cohærenti ipſius ſerie demonſtratur.

Quartò, nihilominus tamen quãtumuis certum foret hoſce decem Reges in Romano Imperio ſub Antichriſti tempora futuros, & ex iis tres fore ab Antichriſto occidendos, ac reliquos ſubiugandos: quãtumuis etiam id fuiſſet à Daniele prædictum; in duabos adhuc Apocalypſeos figuris (nempe in draconis capitis 12. & in Beſtiæ capitis 13.) nullo modo poſſet vaticinium illud huic Prophetiæ ſignificandæ deſeruire. Primò, quia bellum in c. 12. & 13. Apocalypſeos depictum, vt euidenter ex ipſo contextu deducitur, antecedit mille pacis annos, de quibus c. 20. At Antichriſti bellum conſtat poſt mille illos annos fore. Deinde, quia vt ſignificerut decem Reges priùs regnaturos, & ex illis tres ab Antichriſto euerſum iri, reliquos ſubiectum: ad hoc inquam nullus mediocriter eruditus ſatis ſibi eſſe putaret, ſi id in ſeptem capitibus, & decem cornibus exprimeret. Certè ſi ipſe huius eſſem ænigmatis inuentor & auctor, pudore omnino ſuffunderer, quòd ita inſciè & imperitè vaticinium illud adumbrare voluiſſem: cur ergo illud diuino Spiritui tribuam, quod mihi ipſe attribui planè dedigner? Tertiò, quia coactum valde eſt, & prorſus extra rem, ſi exiſtimemus, Reges illos dæmoni & Antichriſto in auxilium adiungendos, ipſius dæmonis atque Antichriſti capita futuros. Si è cõtrario affirmaretur, dæmonem ſcilicet & Antichriſtum eſſe illorum Regum capita ac principes, id ſanè proportionis alicuius ſpeciẽ præ ſe ferret. Tunc autem draconis & marinæ Beſtiæ figuræ non erant pingendæ duæ, ſed monſtrum vnicum binis capitibus, & ſeptenis ſiue cornibus, ſiue manibus præditum. At verò duo exprimi monſtra, & eorum ſingula ſeptem conſtare capitibus, vt dæmon & Antichriſtus denotentur, qui eiſdem omnino miniſtris vtantur; id profectò meâ ſententiâ ita eſt A abſurdum, quàm quod maximè. Poſtremò, Antichriſtus in ea etiam opinione ſeptem tantùm Regum induſtriam & auxilium ſibi acciturus eſt: tres enim reliquos (aiunt) de medio eſt ſublaturus. Quorſum igitur cum decem cornibus appingitur? Apud Danielem quidem vetus illa opinio aliqua cõſequentiæ & ordinis ſpecie non carebat; ibi enim exiguum quoddam cornu excreſcit, & tria alia ex magnis euellit, & reliqua ſeptem in ſuam redigit poteſtatem. Verùm in duplici Apocalypſeos monſtro ſi dæmonis & Antichriſti ſint ſymbola, quo pacto poſſint Riberæ & Viegæ opinioni aptari illa duo monſtra, fateor me omnino B non aſſequi.

Auctoris interpretatio de ſeptẽ draconis capitibus ad ſeptẽ capitalia vitia relatis.

Quintò, vt ad meam tandem expoſitionem accedam, ſeptem draconis capita interpretor de ſeptem nefariis ſpiritibus, quos dæmoni ſancti Patres adſcribunt, nimirum de ſpiritu ſuperbiæ, auaritiæ, luxuriæ, iræ, gulæ, inuidiæ, atque acediæ. Vt autem ſignificetur fraudulentus hic hoſtis, nos interdum ſuperbiâ, aliàs luxuriâ, aliàs irâ (& ſic de ceteris) oppugnare; neſcio quid poſſit aptius figurari, quàm draco ſeptem diuerſis vultibus conſtans. Et poſſet etiam aliquis exiſtimare, ex hiſce capitibus ſiue vultibus, alium eſſe leonis, aliũ tigridis, alium vrſi, alium viperæ, alium lupi, alium ſerpentis, atq; C alium aſini. Licèt enim huiuſmodi diuerſitatem textus non exprimat, eâ tamẽ denotari poſſet, dæmonem in ſuis incurſibus & oppugnationibus, nunc ſuperbi leonis vultum nobis oſtendere, nunc ſerpentis inuidæ, nunc viperæ iratæ, nunc etiã aſini ignaui; vt huiuſmodi technis & aſtibus nos in ſcelera ac flagitia pelliciat; ſiue vi impios aduerſus fideles impellat. Ceterùm ſiue huiuſmodi facies ſub hac diuerſitate, ſiue vt ſerpentis capita conſiderentur; ſignificatio quidem ex ſeptem capitalibus vitiis debet ſumi. Nam & ſemper communis Eccleſiæ cõſenſus hæc vitia capitalia appellauit. Quòd verò peccata omnia ad capitalia ſeptem reducan- D tur; nititur præſertim in ſeptem illis dæmoniorum ſpiritibus, de quibus Matth. 12. numero 45. & Lucæ 11. numero 26. Eſtque manifeſta doctrina Gregorij libro 31. moralium cap. 31. & Caſſiani lib. de inſtitutis cap. 1. & Collatione 5. cap. 2. (quamuis ibi octo vitia capitalia enumeret) & D. Thomæ 1. 2. quæſt. 84. art. 4. & Theologorum in 2. diſt. 41. Cur verò ad ſeptem illa vitia reuocentur omnia, diſputat bene Valentia tom. 2. diſput. 6. quæſt. 14 puncto 2.

Si ergo hæc ſunt ſeptem corporis peccati capita, quis non videat, hæc eadem fore capita, ad quæ totum dæmonis bellum & ſingularia tentationum prælia redigantur? Præter hæc in ſeptem marinæ E Beſtiæ capitibus ſignificatur capitum illius Beſtiæ ſucceſſio (ſiue Imperatores idololatræ, ſiue perſecutiones ipſæ per capita deſignẽtur.) Dicitur enim cap. 17. 10. *Quinque ceciderunt, vnus eſt, & alius nundum venit.* Iam ſi draconis ſeptem capita velimus aliquâ etiam ſucceſſionis ſignificatione conſtare; quilibet facilè cernet, dæmonem nõ omnia ſimul vitiorũ ora vultúſque prætendere; ſed modò hunc, deinde illum, poſteà aliũ. Itaque quamuis dæmon omnia in ſe ſuperbiæ, luxuriæ, & ceterorum capita ſimul contineat; at in ipſa tentatione non omnia F ſimul propalàm obiicit; ſed caput capiti, vultus vultui ſuccedit; & priùs (verbi gratia) gulæ ſpiritum immittit, mox luxuriæ, hinc ſuperbiæ, deinde inuidiæ, &c.

Quid per decem draconis cornua ſignificetur.

Sextò, per decem draconis cornua denotatur dæmonum tum multitudo, tum etiam ſingulorum vis ac potentia. In huc eodem ſenſu dixit Paulus

ad

A ad Epheſ. 6. numero 12. *Non eſt nobis colluctatio aduerſus carnē & ſanguinē, ſed aduerſus Principes & poteſtates.* Pro quo aduertendū eſt, Principes in Scripturæ phraſi aptiſſimè per cornua deſignari; quia ſicut cornuta animalia præcipuum robur habēt in cornibus, & illæ ſunt partes excelſiores atque eminentiores, ſic gloria robúrque Reipublicę in Principibus maximè eſt. Legendus eſt Maldonatus in id Lucæ 1.69 *Erexit cornu ſalutis nobis.*

Denarius multiplicationis numerus, atq; adeò multitudinis & vniuerſitatis ſymbolum.

Quod autem ad numerum denarium pertinet; conſtat ſatis eum eſſe multiplicationis numerum. Omnes enim nationes inter numerandum, vbi ad denarium acceſ- B ſêre, non longiùs progrediuntur; ſed regrediuntur potiùs, & vnitatem, binarium, & ternarium, ceteróſque cum denario coniungunt. Sic vbi ex denario procedere opus eſt, dicimus vndecim, duodecim, tredecim: item viginti vnum, vnum & triginta, & ſic de reliquis. Quare videtur nullus numerus per ſe ſumptus eſſe denario maior; ideóque eſt vniuerſitatis & multitudinis ſymbolum. Et profectò, qui quartam Danielis Beſtiam cap. 7. attentè conſideret; non obſcurè coniiciat, illam Beſtiam à Propheta, vt à reliquis diſtinctam notari, atque diſcerni, habet enim cornua decem, quo innuitur C Romanum Imperium non propriè eſſe Regnum, ſed Polyarchiam: atque vt denotetur, Romanos ſenatores eſſe Principes, concinnè & eleganter cornua decem Beſtiæ addita ſunt. Nam ad magnam ſenatorum multitudinem indicandam, nullus potuit numerus congruentior exprimi.

Difficultas contra prædictam expoſitionem.

Obiicies tamen: figura decem cornibus conſtans aptior videtur ad Romanam innuendā Rempublicam, quando propriè Polyarchia erat; priuſquàm Cæſares illam ad Monarchiæ normam redigerent: poſtea enim nihilo erat ſecius Monarchia, quàm reliquæ omnes hoc nomine nuncupatæ. Quòd ſi quartæ Beſtiæ diſcrimen à ceteris in hoc D ſingulariter deſignetur; hæc certè differentia non perſtabat, quando Romanum Imperium Eccleſiam oppugnauit. Et quidquid de Romano Imperio ſit; dæmonis ſaltem Regnum propriè Monarchiæ rationem habet: omnes enim ei obediunt, qui ſecum reliquos in eandem perniciem traxit. Quapropter ſi decem cornua Polyarchiæ ſymbolum præ ſe ferunt; draconi cornua decem non ineſſe debebant.

Reſponſio.

Reſpondeo tamen. Tam in Romano Imperio, quàm in dæmonis Regno, ſi rem ſeriò diſcutere velimus; & Monarchiam, & Polyarchiam coniunctim reperiemus. Nam ſimul cum Romano Imperatore Senatus etiā Rempublicam E gubernabat: & grauiſſima erat ſenatorum auctoritas; atque adeò Imperij vis ac robur non in Imperatore ſolùm, ſed etiam magna ex parte in ſenatorum numero, virtute atque conſilio fulciebatur. Erat enim Senatus grauiſſima Principū concio, quæ ſemper, Imperatore etiam moriente, permanebat. De quo latè Polybius. Similiter etiam dæmonis Regni vis nō in eo ſolùm cōſiſtit, quòd Lucifer ſit verſutiſſimus pariter ac potentiſſimus; verùm multò etiā magis, quòd inferorum Reſpublica ſit Polyarchia (ſiue Ariſtocratia) atque ex Principibus & Poteſtatibus coagmētetur. Quam- F obrem ſicuti ad maximum Romani Imperij robur explicandum appoſita fuit ſpecies marinæ Beſtiæ decem cornua habentis; non minùs congruenter cornua totidem draconi dæmonē referenti affixa ſunt, vt denotetur, ipſius miniſtros eſſe Principes ac Poteſtates (ſic enim loquitur Paulus) nec non multitudine penè innumerabiles; ac proinde bellum, quod aduerſus Chriſtianam Eccleſiam exarſit, acerrimum pariter & periculoſiſſimū extitiſſe.

Cur draconis capita fuerint coronis redimita: at marinæ Beſtiæ non capita, ſed cornua coronentur?

A *Et in capitibus eius ſeptē diademata.*] Obſeruatione dignum eſt diſcrimē, quod textus inter draconis coronas & coronas marinæ Belluæ deſignat: ait enim, draconis capita eſſe coronis redimita, atque adeò ſeptē illi eſſe diademata. At marinæ Beſtiæ non capita, ſed cornua eſſe coronis ornata; ac proinde decem coronas illi eſſe, cùm totidem cornua ſint. Oportet ergo huiuſce diſcriminis congruentē reddere rationem. Illa autem ſeſe mihi offert in præſenti. Inter dæmonum Rempublicam, & inter Rempublicam hominum hæc differentia verſatur: quòd dæmones quidem omnes in vnum con- B ſpirent, nec peculiarem victoriam huic, aut illi dæmoni expetunt, id vnum contendunt atque laborant, vt ſeptem ſpiritus ſuperbiæ, auaritiæ, luxuriæ, &c. victoriam ex hominibus adipiſcantur. Quapropter licèt Principes ac poteſtates, qui in decem cornibus ſignificantur, ſint plurimi: quas tamen illi victorias atque coronas permagni æſtimant, & auidiſſimè expetunt, eæ ſunt non amplius ſeptem; quæ nimirum ad ſeptem capita, ſiue ad capitalia vitia pertinent. At verò Romani Imperij ſenatores, vtpote terreni Adami filij, nec inter ſe rectè conſentientes, ſinguli de peculiari ſua potentia atque C corona, déque ſingulari excellentia, qua ceteris præſtarent, gloriabantur. Cùm autem denarius numerus ſenatorū multitudinē repræſentet, coronarū, quibus ſe ipſi iactabant, numerus multitudini eorum æquè reſpondet. Aut ſicut ſtellæ duodecim ſunt mulieris corona, quia duodecim Apoſtoli Eccleſiæ ſunt decori & ornamēto; ſic Imperij Romani ſplēdor & gloria proueniebat ex ſenatorū multitudine, qui in denario numero figurantur. Imperatoris autem pręcipua dignitas ac maieſtas ea erat, quòd in illa dominaretur Republica atque Senatu, qui ſenatoribus veluti Regibus quibuſdā conſtabat. Dæmonibus autem nulla alia excellentior D gloria, nulla optabilior corona eſt, quàm vt immundi ſeptem ſpiritus miſeros mortales deuincāt, atque triumphent. Quamobrem dæmones bellum Eccleſiæ inferebant ſeptem illis capitibus coronatis: dum eorū interuentu ſe regnaturos ſperabant. Romanum verò Imperium non tam in diſtinctione Imperatorū per ſeptem capita ſignatorum gloriabatur, quàm in ipſius Imperij potentia, & in ſenatorum multitudine, qui vnà cum ſuis Imperatoribus idolorum ſuperſtitioni penitus erant addicti; atque hac ſenatorum multitudine & auctoritate freti tam Imperium, quàm Imperatores Eccleſiam peracri bello premebant.

E His adiungo, quod ritè expendit Methodius, & ex eo refert Andreas capit. 33. videlicet per ſeptem draconis coronas, quas Ioannes aſpexit, ſignificari totidem coronas à Deo iuſtis hominibus proponi in bello eis per dæmonē illato; propter clariſſimū triumphum, quem ex vitiis ſeptem capitalibus agunt: non tamen eis pro corona pollicetur, dæmones ab iis ad Chriſti Euangelium traducendos. Contrà verò in victoria, quam ex Romano Imperio Euangelij prædicatores compararunt, non illis pro corona proponitur triumphus de capitalibus vitiis agendus; nec enim ſatis eſt mundum vniuer- F ſum ad fidem conuertere, vt idcirco de ſeptem vitiis triumphetur: ſed huiuſmodi triumphus de capitalibus vitiis perinde eſt, quaſi de dæmonibus ipſis triumphare. Itaque illud peculiare extitit in victoria de populo Romano comparata, quòd Eccleſia ſub Chriſti fidem redegerit, Romanos ipſos ſenatores, qui erant cornua Beſtiæ coronatæ, atque adeò eorundem ſenatorum coronas ad Chriſti pedes abiecerit.

verſ. 4. Quid ſit, draconis caudâ trahi tertiã ſtellarum partem.

Et cauda eius trahebat tertiam partem ſtellarum cæli, & miſit eas in terram. Hoc multi referunt cum Victorino ad Angelorũ lapſum, quos eorũ Princeps ideo caudâ traxiſſe dicatur, quòd ſecum eos, ſiue poſt ſe traxerit. Sic enim exponit eam phraſim Origenes tractatu 30. in Matthæum. Et quãuis ſcopus ſit agere de damno ac detrimento, quod dæmon hominibus importat: poteſt tamen id vſurpari ad probandum, quanta ſit dæmonis ipſius poteſtas, & ad eam ponderandam ex damno, quod cælo inuexerat. Verùm in noſtra explicandi ratione obſtat expoſitioni huiuſmodi, quòd nos per draconem in hoc capite non dæmoniorum Principem, ſed vniuerſum eorum exercitum intelligimus.

1. Expoſitio Victorini.

2. Expoſitio B. Gregorij.

Alij per draconis caudam ſuſpicantur Antichriſtum figurari, quæ eſt magni Gregorij interpretatio; & eam mordicus tenet noſter Ribera, pro certo habens hoc in capite de Antichriſti tẽpore ſermonẽ inſtitui. Et ſecundùm hanc explicationem, tertia ſtellarum pars, quam draco caudâ è cælo traxit, & in terram deiicit, adumbrat eos fideles, quos Antichriſtus ad ſuam ſententiã pertrahit. Ceterùm huic expoſitioni, vt ſæpe aliàs diximus, ordo ipſe, ſeu ſeries Apocalypſeos reclamat. Nam c. 13. habetur ſermo de Romani Imperij perſecutionibus in Eccleſiam concitatis, & multo pòſt de Eccleſiæ ipſius victoria atque pace, quæ per mille annos durat. Itaque Antichriſti perſecutioni nullus eſt locus in tota Apocalypſi reliquus, donec dæmon poſt mille annorum pacem diſſoluatur. Quòd ſi Ribera putaret Apocalypſin continuatâ prophetiæ ſerie, & rerum ordine ſeruato congruentiſſimè declarari poſſe, neutiquam hoc caput de Antichriſti perſecutione exponeret.

3. Expoſitio Thomæ Angelici.

Dicent alij, ſi noſtra huius capitis expoſitio admittatur, cùm ſtellæ videantur eſſe ij, qui ceteros fidelium ſuo lumine colluſtrãt, per tertiam earum partem à dracone deturbatam ſignificari infelicitatẽ multorum; qui cùm cæli ſtellæ ſeligantur, ipſi tamen dæmoni cedunt, & ab eo ſe proſterni & conculcari permittunt. Sic videtur exponere Thomas hîc; & adducit Gregorium. Huc ſpectat, quod capite 3. vidimus, nempe Sardenſem, & Laodicenum Epiſcopos fuiſſe quidẽ ſtellas; quia in Epiſcopali dignitate conſtituti erant; nihilominus vtrumque lethali ſcelere eſſe immerſum, atque adeò à dæmone deiectum & conculcatum. Prætereà hic locus videtur manifeſtè reſpicere illum Danielis 8. numero decimo. vbi Antiochus Epiphanes dicitur *Deieciſſe de fortitudine, & de ſtellis, & conculcaſſe eas,* vbi Hieronymus & Theodoretus exiſtimant denotari, Iudæorum plurimos; qui nobilitate & doctrinâ ac pietate erant illuſtres, minarum & tormentorum terrore de obſeruatione Moſaicæ legis fuiſſe ab Antiocho deiectos, & ad idololatriã pertractos. Si autẽ in alluſione ad eum locum in hoc perſtandum nobis ſit; cùm hîc de dæmonis perſecutione ſit ſermo in Chriſti fideles primitiuæ Eccleſiæ tempore ſuſcitatâ, eos deieciſſe & conculcaſſe diceretur; quos minis atque cruciatibus de Chriſtiana fide, ac de illius profeſſione depulſos ad idololatriam compulerit. Id quod ad dæmonis potentiam, & aſtutiam ponderandam aptum ſatis eſt.

Auctoris mens & expoſitio.

Hæ omnes expoſitiones quaſi certum præſtituunt, *trahere, & in terram mittere,* perinde eſſe, quaſi in culpam & grauia peccata deiicere. Verùm cum bonâ grauium interpretum ita credentium veniâ, multò mihi fit veriſimilius, ſermonem in hoc loco eſſe, non de damno; quod inuexit dæmon in eorum animas, qui cæleſtium ſtellarum munere A fungebantur; ſed de corporum comprehenſione, oppreſſione atque cæde. Et imprimis ad indicandam dæmonis fiduciam, fore vt Eccleſiam poſſet re ipſâ auertere à ſuſcepto, propoſitóque conſilio idololatriã ex orbe depellendi, & nationes omnes fidei radiis illuminandi; ad huius inquam fiduciæ ſignificationem appoſitè ſatis expenditur dæmonis ipſius iactantia, quòd comprehendi, atque occidi fecerit bonam eorum partem, qui Euangelij verbum diſſeminabant. Quo innuitur, reliquam illi eſſe ſpem, futurum vt ceteros omnes pari ratione deiiceret atq; proſterneret; quo facto Eccleſiæ conatum & contentionem fore penitus eludendam. B Atque hæc dæmonis arrogantia, & gloriatio, quòd cæli lumina & ſtellas magna ex parte deturbaſſet, nõ parum reliquam dæmonis ipſius confidentiam adiuuabat. Cui enim duci non vires animóſque adderet tertiæ ex hoſtium ducibus partis occiſio?

Corroboratur noſtra ſententia ex alluſione ad Danielis locum.

Deinde, ſi in hoc loco ſit alluſio (vt re vera ſit) ad illa Danielis verba c. 8. 10. *Deiecit de fortitudine & de ſtellis, & conculcauit eos*; Pererius inibi fatetur huiuſmodi verba congruentiſſimè explicari de viris ſanctitate inſignibus; quos Antiochus nõ quidem ſpiritaliter, ſed corporaliter deiecit, & conculcauit, acerbiſſimis eos cruciatibus trucidando; ſicut de venerabili ſene Eleazaro, ſeptémque pueris, & C eorum matre narrat poſterioris Machabæorum libri hiſtoria. Et meâ quidem ſententiâ explicatio hæc longè eſt aptiſſima ad Danielis contextum, ſequitur enim numero 11. *Et proſternetur veritas in terra; & faciet, & proſperabitur.* Quæ verba ad tyrannorum victoriã in Martyrum internecione ſpectãt omnino. Atque in hoc eodẽ ſenſu, & per loci eiuſdem alluſionem dicitur in Apocalypſi cap. 11. 8. *Corpora eorum iacebunt in plateis ciuitatis.* Nihil ergo in præſenti cohærentius, quàm vt Apocalypſis ad illud reſpiciat, quod c. 11. deſcripſerat, & proptereà dicat, gloriari dæmonem de tertiæ ſtellarum partis deiectione, atque id ipſum in ceteras machinari.

D Tertiò, cùm probatum iam ſit, ſermonem hîc inſtitui de primæuę Eccleſiæ tempore; non video, quàm ſit ſolidum aſſerere, tertiam eorum partem, qui ſub idem tempus veluti Eccleſiæ ſydera effulgebant, à dæmone per ſpiritalem ruinam deturbatam. Accedit huc, quòd ad huius libri ſcopum (qui de primogenitæ Eccleſiæ victoriis agit, minimè erat ad rem loqui de eorum lapſu fidelium, quos dæmon in ſcelera dabat præcipites; & eorum potiſſimùm, qui erant Eccleſiæ ipſius ſtellæ.

Cur Draco alios dentibus diſcerpere & vorare: alios percutere & opprimere dicatur: & quæ ſit huius diſcriminis ratio?

Quartò, ad noſtram expoſitionem textus ipſe cõgruenter ſatis aptatur; nec enim dicit, cæli ſtellas à dracone deuorari, ſed eius caudâ deiici. Atqui, vt E iam vidimus, in ſeptem illis capitibus denotatur multiplex vitiorum capitalium tentatio; quibus anguſto animo ſuccumbere, non eſt aliud, quàm dæmonis pabulum fieri, & eius dentibus dilaniari. Quamobrem ad illud ſignificandum diſcrimen, quod draco in aliis animorum ſtragẽ, in aliis corporum duntaxat facit, appoſitè dicitur alios impreſſis dẽtibus diſcerpere, atque glutire, alios, quos deuorare non poteſt, percutere & opprimere: id quod ſerpentes non aliter, quàm caudæ verberibus patrare poſſunt. Quod autem textus ait, *Trahebat*; non denotat, dæmonem eos poſt ſe, aut ſecum F traheret; ſed caudæ ictibus & voluminibus deuoluere. Hoc enim ſignificare poteſt verbum Græco, *σύρει*, atque idem contextus ipſe depoſcit. Nam ſignificatio eas poſt ſe trahendi non rectè conſonat cum eo, quod ſequitur, *Et miſit eas in terram.* At verò ſtellas ipſas deuoluere, & in terram proſternere; hoc optimè cohæret.

Prætereà manifeſtum eſt, cùm c. 13. 7. de maris Beſtia dicitur, *Datum eſt illi bellum facere cum ſanctis, & vincere eos*: non eſſe de ſpiritali victoria ſermonem. Si ergo verba iſthæc de victoria corporum intelliguntur: quid, obſecro, cõgruentius ad externã illam victoriam denotandã, vbi de ſerpente agitur, quàm ſi dicatur ſerpens ipſe ſuâ caudâ magnam ſtellarum partem è cælo in ſolum decutere?

Obiectio contra prædictã expoſitionem ex Auguſtini auctoritate diſſoluitur.

Sed dicet aliquis, Auguſtinũ in ea verba Matt. 5. *vt conculcetur ab hominibus*, hæc habere: *Calcari non poteſt niſi inferior; ſed inferior non eſt, qui quamuis corpore multa in terra ſuſtineat, corde tamen fixus in cælo eſt.* Quibus ex verbis colligitur, nec phraſim illã *Miſit eos in terram*, nec Danielis verba cap. 8. 10. *Conculcabit eas*, ab Auguſtino de corporali deiectione exponi potuiſſe. Præſertim, quia *deiicere in terram*, videtur idem eſſe, atque eos à cæleſti conuerſatione ad terrenos affectus deturbare. Reſpondetur, vbi de ſpiritali ruina ſermo eſt, myſticum hunc ſenſum eſſe congruentiſſimum; verùm nec Auguſtinum, nec alium negare poſſe, quin eiſdem verbis de corporali deiectu poſſit agi?

Quid per draconis caudam ſignificetur.

Quintò, forſan per draconis caudam ſignificari poſſunt illi homines, qui dæmonis obſequuntur voluntati. Nam caudam pro ducis alicuius exercitu ſumi, phraſis eſt ſacræ Scripturæ; vt videre licet apud Iſaiam c. 7. 4. Qua ratione, eos dicetur dæmon traxiſſe caudâ, quos per deprauatos homines afflixit, atque proſtrauit.

Sextò denique, quamuis mea mihi placeat declaratio in hiſce verbis, vbi draco dicitur cauda deieciſſe tertiam ſtellarum partem, & eas in terram miſiſſe: non tamen idcirco ea mihi mens eſt, vt graues alias expoſitiones ſugillem. Nam Scripturæ ſacræ fœcunditas plures complectitur. Ceterùm liceat mihi eas declarationes omittere, quas ipſe cum ſerie ac filo à me ducto, connectere atque contexere neſcio; & eam interim vſurpare, quæ magis è mea re videtur eſſe.

Et draco ſtetit ante mulierem, quæ erat paritura, vt cum peperiſſet, filium eius deuoraret.] In huiuſmodi figura innuitur, draconem de matris deuoratione diffidentem, filium ſaltem naſciturum deuorare ſe poſſe confidere. Ex quo intelligitur ad ſpiritalis mortis ſignificationem idoneum imprimis eſſe ſymbolum, à dracone deuorari: eius autem caudâ verberari, atque ad terram affligi, non ſpiritalis necis, ſed afflictionum & cædis corporalis eſſe ſymbolum; vt verſu præcedenti dicebamus. Quamuis enim draco mulierem quippe adultam iam & proceram, deuorare non poſſet, poſſet vtique ſuæ acerbitatis & indignationis virus in eam euomere, caudâ percutiendo, & acriter diſcruciando. Sic enim deiiciebat aliquas ex ſtellis, quibus mulier coronata erat. Nã ſi rem ipſam inſpiciamus maxima quidem & robuſtiſſima primogenitæ Eccleſiæ virtus dæmonem reddebat ſecurum, fore vt ab eo neutiquam poſſet deuorari: non tamen ideo deſperaret dæmon, quin ſui furoris atque odij documentum in ea edere non poſſet perſequendo ſcilicet, & atrociſſimè mactando illos, qui ſtellarum in cælo fungebantur munere.

Quẽ in ſenſum dicatur draco expectare, vt naſciturum mulieris filiũ voraret.

Horum ergo verborum ſignificatio ea eſt; quamuis dæmoni conſtabat primogenitæ Eccleſiæ ſanctitatem ſuperari à ſe & conſterni non poſſe; confidebat tamen fore vt filios, quos mulier in lucem ederet, & quas nouas fundaret Eccleſias, in primo ipſo flore & imbelli teneritudine correptas per ſeptem capitalium vitiorum facies, poſſet tandem deuorare: id eſt, eas ab inſtituto ſanctitatis curſu, atque adeo à Chriſtiana Religione reuocare A valeret, & ſecum pariter in eandem conſpirationẽ deuoluere. Hunc eſſe exiſtimo germanum loci huius ſenſum. Porrò tametſi textus ait, *Filium eius*, in ſingulari numero: ſuſpicor tamen non referendum eſſe ſolùm ad filium primogenitum, quem mox dicitur fœmina peperiſſe; ſed generatim ad quemuis ipſius filium. Nam mulier, vt ſuprà vidimus, non vnum modò filium, ſed plures geſtabat in vtero: vt ex illo Iſaiæ loco cap. 66. 8. (de quo ſuprà) & ex hoc ipſo capite 12. conſtat.

Serpẽtes quædam dictæ Boæ.

Notandum inſuper eſt, hanc draconis confidentiam de puero recèns nato deuorando eſſe conſen- B taneã iis quæ interdum accidiſſe nouimus. Plinius enim libro 8. cap. 14 ait Claudio principe occiſam fuiſſe in Vaticano ſerpẽtem quandam ex illis, quæ appellantur Boæ; & in eius aluo inuentum fuiſſe ſolidum infantem. Vnde & Poëtæ etiam fingunt (niſi vera eſt fortaſſis hiſtoria) ſerpentes duos infantem Herculem in cunis agentem adortos, vt deuorarent. Facit etiam, quòd Pharaonem Iſraelitici populi infantes conficere conantem Scriptura appellat draconem, Pſal. 73. 14. *Tu confregiſti capita draconis.* Herodi etiam, qui Chriſtum puerum glutire contendit, & ſuam rabiem efferatam in regionis Bethlemiticæ paruulos effudit, draconis ſym- C bolum egregiè quadrat. Et quod mirum eſt, ipſum Herodis nomen Syriacè ſonat idem, quod *draco igneus*; vt Arias Montanus in ſuo apparatu tradit. Nec defuit, qui diceret in hoc dracone Ioanni viſo, qui puerum naſciturum deuorare cupiebat, Herodem figurari; atque hanc eſſe propriam huius Apocalypſeos partis expoſitionem. Ita ſanè Barradas lib. 10. c. 12. Hæc tamen declaratio minimè conſonat cum Apocalypſeos acoluthia ac ſerie. Quare multò rectiùs aſſeretur, in Herode figuratum fuiſſe, quod poſtea dæmon tentauit; vt ſcilicet primogenitæ Eccleſiæ filios deuoraret.

Pharao ab Scriptura appellatus draco. Herodis nomen quid ſonet.

His addo, draconem hunc ſiue ſerpentem, de D qua in præſenti eſt ſermo, videri Hydram, quæ multis etiam capitibus fingebatur. Huc ſpectat, quòd hæc ſerpens Ioanni conſpecta flumen aquæ ex ore euomuit. Hydram autem eſſe inuidiæ ſymbolum videre poterit lector apud Pierium lib. 16. In eo autem, quod fingitur de pueris, quos ſerpentes ſiue Hydræ deuorare optarunt; apparet inuidia, qua ſtimulatæ occidere volebant eos, qui ad magnam orbis expectationem ac felicitatem naſciturierant. Quòd autem draco mulieris filium deglutire voluerit, indicat, filium ipſum mulieris primogenitum ad mundi Imperium capeſſendum, & ad de- E pellendam idololatriæ impietatem in lucem prodire. Quò rectè applicari poteſt Herculis fabula, qui ortus dicitur ad teterrima monſtra, quæ orbem vniuerſum opprimebant, funditus ableganda.

Serpẽs hydra inuidiæ ſymbolum.

TEXTVS.

Verſ. 5. *Et peperit filium maſculum, qui recturus erat omnes gentes in virga ferrea; & raptus eſt filius eius ad Deum, & ad thronum* F *eius.*

COMMENTARIVS.

Quid per filiũ maſculũ figuretur.

PEr filium hunc maſculum exiſtimo deſignari illuſtrem aliquem populum, quem primogenita Eccleſia Deo peperit. Nam primùm cum Aretæ veniã, Apocalypſeos acoluthia ſiue contextus non fert, vt de Chriſti Domini natali hîc ſermo ſit. Quamobrem quod dicitur, *Qui recturus erat omnes* *gentes in virga ferrea*; non ita eſt accipiendum, quaſi ſupremus ſit Monarcha, qua ratione proprium eſt Chriſti Aſſertoris noſtri regere gentes in virga ferrea, ſed poteſtate ab ipſo Chriſto deriuatâ. Nam Chriſtus, qui ab æterno Patre ferream virgam accepit, eandem etiam aliquibus communicat: vt habetur ſuprà c. 2. 27. Et quamuis verum ſit, virgam hanc non ſolùm populo ſancto impertiri, ſed nonnullis etiã perſonis ſingularibus; nullus tamẽ eſt peculiaris homo, qui inter Eccleſiæ filios ita emineat, vt de eo poſſit in Apocalypſi per excellentiã dici, eſſe primogenitũ Eccleſiæ filiũ; qui prædictus fuerat omnes gẽtes in virga ferrea recturus.

Secundò, illa loquendi ratio, *Qui recturus erat omnes gẽtes in virga ferrea*, ſupponit in Scriptura præſignificatum iam eſſe, hunc filium, de quo in præſenti agitur, totius mundi moderatorem ac Principem futurum. Hoc autem in toto veteri teſtamento de nullo ſingulari primogenitæ Eccleſiæ filio prædictum fuiſſe comperiemus; ſecus tamẽ de populo aliquo ſancto, de quo dicitur Danielis 7. 27. *Regnum autem & poteſtas & magnitudo Regni, quæ eſt ſubter omne cælum, detur populo ſanctorum Altiſſimi.* Quare illud nũc Ioannes ait, matrem Sionem peperiſſe filium primogenitum; in quo explenda erat Danielis Prophetia, & cuius interuentu Chriſtus fuerat mundum recturus iuxta illud Pſ. 2. 9. *Reges eos in virga ferrea.*

Idem etiam amplius ex Iſaia verbis ſolidatur.

Tertiò, quòd maſculi filij nomen referatur ad populum aliquẽ, probatur efficaciter ex Iſaiæ verbis 66. 7. Nec enim dubitari poteſt, quin iſthæc Apocalypſeos verba, *Peperit filium maſculum*, ſint deſumpta ex illis, quæ ibi profert Iſaias de matre Sione loquens, *Peperit maſculum*. Vbi euidẽs eſt, Iſaiam non de ſingulari perſona, ſed de numeroſo aliquo populo loqui: mox enim poſt verba illa, *Sion peperit maſculum*; ſubdit. *Quis audiuit vnquam tale, & quis vidit huic ſimile? numquid parturiet terra in die vna, aut parietur gens ſimul? quia parturiuit, & peperit Sion filios ſuos?* vbi perſpicuè exigit contextus, vt ille ipſe, qui filius maſculus appellatur, illico nominetur gens & filij multi: alioqui contextus neutiquam inter ſe cohæreret. Neceſſe ergo eſt, vt maſculus ille filius non ſit ſingularis perſona, ſed clariſſimus aliquis populus.

Quartò, cùm mater ipſa non ſit peculiaris aliqua mulier, ſed Eccleſia primogenita: nihil mirum, ſi filius primogenitus ſit alia illuſtriſſima Eccleſia. Sic enim ſæpe loquimur; vt cùm dicimus, Coloniam aliquam fuiſſe Romæ filiam; aut Religioſorum aliquem conuentum eſſe alterius filium, ſiue ab altero per filiationem ortum. Et in ſacris Literis deprehẽdimus Iſraelitico populo in ſuis primordiis nomen filij parui attribui: vt patet Oſeæ 11. 1. *Puer Iſrael & dilexi eum.* &c. *Ex Ægypto vocaui filium meum.* Iere. 31. 20. *Filius honorabilis mihi Ephraim, puer delicatus.* Luc. 1. 54. *Suſcepit Iſrael puerum ſuum.* Ex quibus facile elicitur, ſicut nomen parui pueri, & Dei filij poteſt integro populo applicari; ita ſimiliter poſſe filium Eccleſiæ primogenitum vocari, atque adeò aptiſſimè fingi illum, Deo parente, ab Eccleſia primæua vt à matre in lucem ſuſcipi.

Qui populus ſiue gens in maſculo puero adumbratur.

Vidimus iam, primogenitum huius mulieris filium nõ de peculiari aliqua perſona, ſed de Eccleſia aliqua, ſiue populo eſſe explicãdum. At enim quinam populus hic, ſiue Eccleſia in puero figurata? Ribera opinatur Apocalypſin ex hoc loco agere de euentis ſub Antichriſti tempora futuris; nimirum de Eccleſiæ renouatione extremis illis tẽporibus, & de inſigni ſanctimonia, qua Deus ſuos fideles ornabit ac muniet. Mihi tamen, vt verum fatear, A coactum planè videtur in huius figuræ interpretatione primogenitam Eccleſiam prætermittere; & ad Antichriſti tempora mẽtem adducere. Præſertim, cùm omnia, quæ textus aſſeuerat, congruenter ad primogenitam Eccleſiam aptẽtur; cumque tot difficultatum ſalebræ in Riberæ expoſitione intercurrant.

Opinio Riberæ ea de re improbatur.

Sermonẽ hic eſſe non de Antichriſti, ſed de primitiua Eccleſia tempore.

Nam in primis in ea explicatione conſtituẽdum eſt, huiuſmodi figurã ex proprio loco in alium per anticipationem transferri, vt fatetur Ribera §. 1. & 25. Deinde, Apocalypſis (iuxta interpretationẽ eandem) omittit prorſus exitum earum perſecutionum horribilium, quas Romanum Imperiũ idololatriæ B additum aduerſus Eccleſiam cõmouit; & ad Antichriſti perſecutionẽ repentè trãſgreditur: quaſi verò ad ſeptẽ Aſiæ Eccleſias (quibus liber hic mittebatur) magis ſpectaret de Antichriſto vaticinium, quàm finis perſecutionis illius, quam à Romano Imperio videbat excitari. Prætereà, quaſi victoria de Romano Imperio obtinẽda, & idololatriæ ex eiuſdem Imperij finibus depulſio, res forent parui admodum momenti, non ſecus ſibi perſuadent, qui hæc omnia ad Antichriſtum referunt, duo illa in Apocalypſi inuolui ſilentio: cum tamen eã tẽpeſtate tantopere Eccleſiã ſollicitudine, & anxietate ſuſpẽſam tenerent. Præterquàm quòd ſi res ipſa (Romæ C inquam conuerſio & idololatriæ expulſio) attentè cõſideretur; adeò eſt excellens ac præſtans, adeòque difficilis, vt nihil vnquam ſecundum humani generis redemptionẽ maius aut mirabilius poſt hominũ memoriã patrârit Deus. Ad hæc; ſi in hac figura intẽdatur animus ad eas perſecutiones, quas tunc Eccleſia ſuſtinebat, & ad glorioſum earum exitum; totus planè nobiliſſimæ huius actionis decurſus, nullâ anticipatione interpoſitâ, continuato filo & aptè inter ſeſe cohærenti ad finẽ vſque contexitur. Si autem hæ Apocalypſeos figuræ in primario ſenſu ad Antichriſti tempora referantur; perturbetur omnino ordo, & plurimæ anticipationes ac tranſgreſſiones D adſciſcantur, neceſſe eſt. Atque vt exemplo aliquo confuſio hæc, & violentia expoſitionis pateſcant; neſcio certè quid clarius & manifeſtius poſſit exprimi, quàm cõſecutionis ordo, quo narrat Apocalypſis, draconem, maris beſtiam, & beſtiam terrę acerrimum inferre bellum Eccleſiæ. Ex quibus conflictionibus Chriſtum demum euadere victorem, & maris ac terræ beſtias in ſtagnũ ignis ardentis immitti; draconẽ autem in quadam abyſſo primùm alligari; deinde poſt mille annos ſolui, & eum rurſus contra Eccleſiã bello infeſtiſſimo exardeſcere. Quid ergo magis aut violentum, aut confuſum fingi, aut excogitari poteſt, quàm draconis, marinæ belluæ atque terreſtris prælia poſt mille illos pacis E annos reiicere? Prætereà, primum draconis bellum, quis non videat, inde ducere exordium, quòd infantem à muliere edendũ deuorare voluerit? Nõne coactum omnino eſt, & planè tumultuariũ, ſi bellum hoc draconis poſt mille ipſius ligationis annos protrahatur? An verò in textu ipſo nõ euidens eſt, poſt primum illud bellum fuiſſe draconẽ per mille annos conſtrictum? Impoſſibile igitur eſt, bellum illud ab ipſo dracone poſt mille annos ſuſceptum, eſſe omnino idem, quod Apocalypſis cap. 12. recenſet.

Superior aſſertio ex Apocalypſeos filo ac ſerie probatur.

[illegible]

Vera ſententia, infantẽ maſculũ eſſe peculiarem aliquam Eccleſiam, non vniuerſalem fideliũ omniũ cœtum.

F Ex his meo iudicio manifeſtè infertur, mulierem hanc, quæ filium parit, eſſe Eccleſiam primogenitam, vt ſuprà explicauimus: ac proinde infantem recẽns natum aliquam eſſe Eccleſiam, quam Chriſto primogenita Eccleſia peperit. Quod cùm ita ſit; exiſtimabit fortaſſe quiſpiam, cùm mater ſit primæua Eccleſia ex Iudæis Chriſtum

A eo tempore ſuſcipientibus coacta. filium ipſius eſſe fideles omnes, quotquot ex Gentilico populo per primogenitæ Eccleſiæ prædicationē ad Chriſtum aggregati fuere. Huic enim populo videtur mundi regnum fuiſſe promiſſum. Nam Synagogâ repulsâ, & compluribus primogenitæ Eccleſiæ filiis pro Chriſti fide interfectis, remāſit quaſi princeps ac Regina Eccleſia illa, quæ ex Gentibus fuit euocata, quæ nimirū diuino deinceps lumine annuente toti terrarum orbi dominata eſt. Hæc declaratio, ſi filij primogeniti à matre Sione ſuſcepti ſymbolū ita explicet, vt non ad ſingularem aliquā Eccleſiā applicet, B ſed ad vniuerſalem, quæ Eccleſias omnes in Gentilitate erectas comprehendat: in hac inquam acceptione repugnat ipſi contextui. Agitur enim diſtinctè in hoc capite de primogenito vno filio ad aliorum natu minorum differentiam; & perſpicuè n. 17. dicitur mulier præter filium primogenitum alios Chriſto filios procreaſſe. Neceſſarium ergo eſt, primùm huiuſmodi filium eſſe intelligendum, non de vniuerſis ſiue fidelibus ſingularibus, ſiue populis, quos primitiua Eccleſia ex Gentilitate conuertit; ſed de peculiari aliqua Eccleſia in Romani Imperij prouinciis fundata, quæ ſit à ceteris diſtincta, ſed earum tamen Princeps & C caput: quemadmodum filius primogenitus inter fratres reliquos obtinet principatum.

Hæc ratio in eo imprimis nititur, quòd Apocalypſis non aſſerit ſolùm, quemadmodum Iſaias, filium maſculum à matre Sione fuiſſe genitum: ſed diſtinctè loquitur de hoc filio, vt de primogenito; ad quem dominatio atque imperium ſpectabant. Additque poſt hunc filium alios inſuper à primogenita Eccleſia fuiſſe ſuſceptos: Quapropter apud Iſaiam nomine filij maſculi rectè poſſet intelligi Catholica Eccleſia ex Gentibus congregata; quæ fideles omnes ex Gentilitate ad Chriſti fidem euocatos comprehendat. In Apocalypſi autem neceſ- D ſe eſt, filij maſculi ſignificationem ad ſingularem Eccleſiam coarctari. Et quamuis meritò etiam dici poſſit, ſceptrum ferreum Eccleſiæ Catholicæ fuiſſe traditum: hoc tamen in vniuerſali Eccleſia ratione ſui capitis verum eſſe comprobatur. Nec aliud indicare voluit Apocalypſis, nimirum inter Chriſtianos populos eſſe vnum ceterorum primogenitum, quem propriè attingat in omnes nationes mundi dominatio, quæ in ferreo ſceptro figuratur. Quemadmodū verò Catholica Eccleſia in ſuo capite, nempe in Romana regnat; ſic etiā Romana Eccleſia in ſuo capite, id eſt, in Romano Pontifice.

Filij demum maſculi nomine Romanam Eccleſiam adumbrari.

E Cùm ergo Apocalypſis inter Eccleſias omnes, quæ per mundi prouincias ſunt inſtitutæ, ſingularem vnam, vt primam ac ceterarum principem deſignet; eamque aſſerat eſſe filium maſculum, qui recturus erat Gentes in virga ferrea. Quis erit, non dico ex Catholicis, ſed vel ex ipſis hæreticis, qui veriſimilitudine aliquâ audeat Eccleſiam aliam à Romana deſignare, quæ verè dici poſſit filius primigenius & præcipuus Eccleſiæ & primogenitæ; & cui ſingulariter ferreum Chriſti poteſtatis ſce- F ptrum conueniat? Si quis fortè in tota Scriptura reperiretur locus, qui explicatè aſſereret, (ita vt vel hæretici inficiari non poſſent,) inter peculiares Eccleſias eſſe vnam ceterarum reginam & caput: numne aliquis fuiſſet auſus hanc primatus prærogatiuam Eccleſiæ alteri, præter Romanam, deferre? Nullus, opinor adeò inſaniret, vt aliam à Romana, caput ceterarum aſſignaret. Tametſi enim eò aliquorum impudentia permaſit, vt ſe ex Romani Pontificis obedientia exemptos dicerent; & præfracto ore blaterarent, Romanam Eccleſiam non eſſe caput reliquarum, ſed aliquas præterea æqualis eſſe dignitatis. Nihilominus inauditum eſt, fuiſſe quempiam, qui tam Romanam Eccleſiam, quàm reliquas omnes opinaretur eſſe ſubiectas peculiari alteri Eccleſiæ ex iis, quas primogenita Eccleſia fundauit. Si ergo nullius petulantia eò erupit, vt aliam Eccleſiā à Romana cōſtituere auderet Principem ceterarum omnium, cui per antonomaſiam & per primogenij iura ferreum ſceptrum ſupremæ dignitatis congruat: conſequenter debemus fateri, cùm Apocalypſis ſingularem Eccleſiam vt natu maiorem inter reliquas deſignet, hanc neutiquam eſſe à Romana Eccleſia diuerſam. Quòd verò inter primogenitæ Eccleſiæ filios deſignet Apocalypſis vnum primigenium & ceterorum caput, exiſtimo ſuprà me efficaciter probaſſe. His accedit, quòd Apocalypſis in hac excellentia, quam Romanæ Eccleſiæ præ ceteris omnibus defert, alludit ad eam prærogatiuam, quam illi etiam Canticorum liber attribuit: & ſingillatim c. 6. 8. Cui loco lucem affert Apocalypſis alluſio, & alter ab altero corroborantur; vt in eius loci expoſitione videbimus.

Romana Eccleſia excellentia & primatus inter Eccleſias ceteras.

Enimuerò, vt huius expoſitionis veritas magis eluceſcat, oportet duabus ſatisfacere obiectionibus, quæ poſſent noſtræ declarationi opponi. Altera eſt eiuſmodi. In c. 19. iuxta noſtrā acoluthiam agitur de Romana Eccleſia, & Agni ſponſa appellatur; nec non celebrantur nuptiæ. Non igitur cohæret, vt Eccleſia eadem nunc filius maſculus, nūc Agni ſponſa appelletur. Altera obiectio eſt, Textus ipſe exprimit, poſt filij maſculi ortum, in deſertum effugiſſe ipſius matrem, vt habetur n. 6. & n. 13. deſertum autem propriè Gentilitatem denotat. Quare in Gentilitatem fugere, perinde eſt, ac commigrare ad Gentes; ſi ergo hæc fuga poſt filium maſculum iam natum accidit, maſculus igitur filius non poteſt Eccleſiam Romanā indicare; nam Eccleſiæ huius natalis non contigit ante primogenitæ Eccleſiæ fugam ad gentes, ſed potiùs admirandus extitit fugæ illius fructus.

Proponitur duplex difficultas in prædicta expoſitione.

Ad primam difficultatem Reſpondeo, vnius populi figuram vtroque modo proponi aptè potuiſſe; nimirum & ſub ſpecie viri, & ſub ſponſæ etiam forma. Nec ratio vlla vrgebat ne qua in figurā varietas ineſſet: quinimo diuerſitas ipſa deſeruiit, vt figura altera alterius defectū ſuppleret. Et quidem congruèret ſatis duabus hiſce figuris fuit ſuus cuique locus diſtributus; nam in c. 12. ad denotandam partus ipſius felicitatem & robur ac fortitudinem ſanè quàm maſculinam, quæ Romanæ Eccleſiæ io ipſo ſui exortu fuit indita: appoſitè maſculi figura illi aptatur. Poſteà verò c. 19. vbi pacis tēpus depingitur, quādo per Romanæ Eccleſię prędicationem & auctoritatē Prouinciæ omnes Euāgelij iugum, erant ſubituræ, (quod miram præ ſe fert fœcunditatem) tunc inquam ſponſæ figura & ſpecies valde fuit opportuna; & ipſa deſponſationis ac nuptiarum celebritas congruentiſſima extitit, ad publicam Chriſtianæ Religionis profeſſionem nutandam, vt ſuo loco dicemus.

Prima difficultas ſoluitur.

Ad ſecundam difficultatem. Quamuis primogenita Eccleſia à Deo edocta eò potiſſimū mentem adiecerit, vt idololatriæ impietatē penitùs ex mūdo depelleret, & Euangelij luce Gentes illuſtraret: & quamuis eam ad rem decreuerit Romanam Eccleſiam erigere, quæ Chriſtiani imperij caput eſſet: ceterùm ad hunc ipſum finem, diuinæ prouidentiæ cōſilium ita ſtatuit, vt Romana Eccleſia in Iudæis ipſis Romæ degentibus exordium ſumeret; & idcirco Petrus ac Paulus ſe Romam cōtulerunt, qui prædicationis efficacitate ex eis priùs Iudæis,

Soluitur ſecunda.

qui Romæ erant, bonam ad Chriſtum partem traduxerunt, in quibus Romana Eccleſia fuit inchoata. Hoc planum fit ex Apoſtolorum actibus, & ex hiſtoria Eccleſiaſtica. Et verò ita fieri decebat diuinæ prouidētiæ ſuauitatem pariter ac fidelitatem. Exhinc Romæ eodē modo ſe res habuit, ac prius Ieroſolymæ; nam præ obſtinatis ac rebellibus, pauci fuere Iudæi, qui ſe ad Chriſtum adiunxerunt. Deinde multi paucos acriter cœperunt inſectari. Cùm autem hæc perſecutio coorta fuiſſet Romæ, quæ Gentilici populi caput erat; fideles à Iudæis perfidis diuexati, cùm viderent operam cum eis ludi, vtpote cum obduratis omnino & obcæcatis, ad Gentes prædicationis ſuæ vim tranſtulerunt. Atque hic propriè locum habet mulieris fuga ad Gentilitatis deſertum. Hac igitur ratione intelligitur primogenita Eccleſia filiũ peperiſſe maſculum (hoc eſt Romanã fundaſſe Eccleſiam) antequã ad deſertum Gentilitatis euolaret. Nam Romana Eccleſia fuit primũ inſtituta in iis, qui ex Iudæorum Romæ exiſtētium cœtu, Chriſti fidē amplexi ſunt.

Quo ſenſu filius maſculus dicatur omnes gentes in virga ferrea recturus.

Qui recturus erat omnes gentes in virga ferrea.] De ferreæ virgæ ſymbolo diximus latè ſuprà cap. 2. 26. Illud hîc ſolùm addo, ſermonem eſſe in hoc loco de ea ſingulatim Eccleſia, cui ſtatutum iam erat, vt ſumma traderetur poteſtas ad nationes omnes Chriſto conuertendas, & ad eas edomandas Chriſti virgâ: quæ quamuis rigoris ſpeciem præferat, ſub eâ ſummus includitur fauor, & ingēs efficacitas ad animorum conuerſionē; vt ſuo loco explicatũ eſt. Iam mundi conuerſionē per Eccleſiã Romanam, & eiuſdē auctoritate per ipſius legatos eſſe factam, Ex hiſtoriis Eccleſiaſticis liquidò conſtat. Atque id ſignificatur in virga ferrea, de qua hîc ſermo eſt; & in huius pariter virgæ excellētia ac ſumma perfectione continetur vniuerſalis auctoritas, qua Eccleſias omnes tanquam caput flectit ac moderatur. Et de veritate quidem ſupremæ poteſtatis, quam habet Romana Eccleſia, ab aliis eſt egregiè contra hæreticos diſputatum. Quare hac de re ad eos auctores refero lectorem. Mei enim muneris ſolùm eſt oſtendere, quàm ſit aptum virgæ ferreæ ſymbolum ad ſupremę poteſtatis ſignificationem: nec non demonſtrare in hoc Apocalypſeos loco de Romana Eccleſia ſermonem inſtitui; quorum vtrumque, ni fallit animus, ſatis iam manet explicatum.

Qua ratione dicatur filius maſculus ad Deũ eiuſq; thronum raptus.

Et raptus eſt filius eius ad Deum, & ad thronum eius.] Omitto aliorum expoſitiones à noſtra ſerie alienas, vt de Chriſti aſcenſione in cælum, aut de gloria Sanctorum poſt martyrium (quæ eſt Ambroſij, & Riberæ) & alias ſimiles. Et quidē cùm hic filius, quem peperit fœmina, Romanã Eccleſiam in ſuis primordiis adumbret, quod nunc ſubiicit textus, nempe, *Raptus eſt filius eius*, &c. manifeſtam continet alluſionem ad id, quod dicitur de Ioas 4. Reg. 11. 2. quem ipſius amita, *vxor Pontificis Ioiadæ furata eſt de medio filiorum Regis, qui interficiebantur, & nutricem eius, & abſcondit eum à facie Athaliæ*, &c. *eratque cum ea ſex annis clam in domo Domini*, nempe, in cubiculo lectulorum; vt habetur 2. Paral. 22. 11. quod erat fortaſſis penetrale aliquod in ſuperiore templi parte. Quemadmodum igitur Deus in ſua domo protexit Ioas, quia regnum erat moderaturus; ita etiam Deus ipſe, qui Romanam elegerat Eccleſiam, vt in ſuo eam throno collocaret, tutatus illam fuit à dæmone, qui recens ortam deuorare cupiebat; vt hoc pacto portæ inferi non præualerent aduerſus eam. Atque etiam dum Romanus Pontifex Chriſti vicarius conſtituitur, maſculus ille filius in thronum euehitur. Nam ratione A Romani Pontificis verè dicitur Eccleſia Romana Dei thronum in terris habere. Qua etiam ratione idoneè intelligitur, puerum ad Dei thronum fuiſſe raptum; non vt defenderetur ſolùm, ſed etiam vt in throno ipſo locaretur. Fateor tamen ſimplicius eſſe, vt pueri raptus ad Deũ & eius thronum, non referatur ad ipſius ſeſſionem in throno, ſed ad defenſionem, & à furore draconis glutire cupientis liberationem. Nam vt infans ex draconis ira atque furore eriperetur, nõ potuit tutior locus, atque adeò aptior cogitari; vt elegãtiſſimè canitur Pſ. 90.

Ioas quid ſonet.

B *Qui habitat in adiutorio Altiſſimi, in protectione Dei cæli commorabitur*: ab ipſo Pſalmi exordio vſque ad exitum. Et eiuſmodi interpretationi rectiùs congruit alluſio ad hiſtoriam Ioas. In qua hiſtoria obſeruandum eſt, per nomen *Ioas* ſignificari ignem Dei: lucerna autem Dei ſolet in ſacris Literis regiam poteſtatem indicare. Quapropter illud in hac alluſione videtur adumbrari, videlicet ne tempeſtatis impetus (quæ ad extinguendam Dei lucernam in Romana Eccleſia accenſam excitabatur) Dei ignem, atque adeò Eccleſiam ipſam in ſuo exordio extingueret, idcirco diuinæ prouidentiæ patrocinio eam fuiſſe protectam, & cuſtoditã: dum Deus ipſe illam C in ſuum intulit tabernaculum, & quaſi manu oppoſitâ *lumen defendit ab aura*.

Explicatur adhuc magis modus, quo infans dicitur ad Deum delatus & ad eius thronum.

Secundum ea, quæ diximus; puerum rapi, & in Dei tabernaculum introduci, non aliud erit, quàm per ſingulariſſimam Dei potentiam à dæmonis eripi rabie. Veruntamen bifariam fideles à Deo ex tentationibus liberantur. Primò, cùm Deus ipſe dæmonis oppugnationes temperat, nec patitur eos tentari ſupra id, quod poſſunt. & quamuis huiuſcemodi ad pueri recens nati ſpeciem ſit idonea, & in hac prouidentia dæmon potuerit animaduertere, ſuam omnem confidentiam, & puerum vorandi ſtudium irrita atque inania euaD ſiſſe, nihilominus alius eſt liberandi modus multò Romanæ Eccleſiæ glorioſior in ſuis præſertim initiis, & huic textui congruentior, nec non Dei intentioni, qui dæmonem ipſum & tartareas poteſtates hoc pacto ſapientiùs eluſit. Huiuſmodi autem eripiendi modus eſt, fidelibus ipſis ac iuſtis hominibus affluentem diuini Spiritus copiam, id eſt, magnam ſanctitatem atque ſapientiam elargiri; ita vt quantumuis ſæuiſſima cooriatur tempeſtas, non tantùm cæleſtem eorum ignem non extinguat, ſed etiam magis magiſque ſuis flatibus augeat. Quæ Spiritus abundãtia fuit à Deo affluenter ſatis Romanæ Eccleſiæ in ſuo exordio collata. E Ad hæc; figura illa inducendi puerum in ipſum Dei thronum, veluti in ſancta ſanctorum, eſt etiam huic ſignificationi aptiſſima. Hoc enim ſignificat apud Paulum, propalatam eſſe ſanctorum viam; videlicet ianuam ſancti ſanctorum eſſe patefactam, vt eò fideles perfugerent, & maximam illam ſanctitatem ac ſapientiam participarent, quæ illis Chriſtus propriâ morte acquiſiuit: quæ nimirum duo per duos Cherubinos ſignificari, vidimus iam capite quarto. Quamuis autem ſingularis Dei defenſio ac patrocinium, quo tentationes attemperat, ac modificatur, ſit maximum beneficium, F quo fideles ſecuri reddantur; negari tamen non poteſt, quin ſecunda protectionis ratio ſit multò excellentius beneficium, & gratia multò ſublimior. Atque hic eſt modus longè nobiliſſimus iuſtos præſtandi ſecuros. & ea ratione inter maxima quæque pericula, minas atque tormenta, qui intra Dei tabernaculum eſt receptus, & largam diuini Spiritus copiam imbibit, qua in Chriſto ſit radicatus ac fundatus; næ ille meritiſſimè dicitur ita eſſe protectus ac ſecurus,vt ſummâ fruatur pace ac tranquillitate; nec eò poſſint dæmonis machinæ peruadere.

Superioris explicationis confirmatio.

Deinde, ſenſus hic eſt multò congruentior huius capitis ſcopo; in quo quaſi ob oculos proponitur quàm irritus atque eluſus dæmon euaſerit, quàmque è ſua ſutil.ipe fuerit in terram deiectus: propterea quòd experimento didicerit, tantam à Deo opem & auxilium Romanis nuper conuerſis impertiri,vt nulla ſibi eos deuorandi reliqua fuerit ſpes. Nam diuini Spiritus copia eos tutus atque ſecuros nihilo ſecius reddebat,quàm ſi in ipſa ſancta ſanctorum fuiſſent illati. Quod euidenti erat argumento, Deum omnino decreuiſſe per Romanam Eccleſiam firmiter ſtabilitam ex toto terrarum orbe funditus idololatriam amandare.

Fauet inſuper huic explicationi allegoria filij maſculi, & virilis roboris eidem inditi; quippe qui naſcebatur ad dæmonis potentiam opprimendam. Namque vt Hercules ab ipſis incunabilis oſtendiſſe fingitur,nulla deinceps monſtra aduerſus illum fore ſuperiora;quando vel infans in cunis degens,ſerpentes ipſum adortas oppreſſerat:ita in Chriſtiani populi recens erecti robore inuicto, ac virtute planè maſculâ maximè enituit, quantam poſteà ſtragem fuerat in inferorum dracone ac ſerpentibus facturus. Vt autem denotaretur ſpiritalis tranquillitas atque pax Romanorum nuper ad fidem conuerſorum in mediis ipſis procellis;quas in eos dæmon excitabat, nihil ſignificantius,quàm aſſerere, filium paruulum in Dei tabernaculo ſiue throno eſſe abditum. Quin ipſum diuini throni nomen innuit Euangelicam ſapientiam & ſanctitatem, qui ſunt duo myſtici throni Cherubini, vt diximus c. 4.

TEXTVS.

Verſ. 6. *Et mulier fugit in ſolitudinem, vbi habebat locum paratum à Deo,vt ibi paſcant eam diebus mille decentis ſexaginta.*

COMMENTARIVS.

QVOD ad ipſam figuræ ſpeciem attinet, eiuſmodi eſſe videtur,vt infans à muliere editus ſit in ſancto ſanctorũ occultatus;& mater ipſa fuerit derelicta, vt eam perſequeretur draco; tum verò ipſa in ſolitudinem effugerit. Itaque pueri perfugium & aſylum fuit ſancta ſanctorum,matris verò non aliud fuit, quàm vt fugâ ſaluti conſuleret, ſeque in eremum reciperet, atq; in ſpeluncã abderet, ſibi à Deo præparatam: qualem Paulo primo eremicolæ parauit. Ex hac figura inferet quiſpiam, puerum paruulum,vtpote tenerum ac delicatum, à Deo fuiſſe ex tentatione ereptum: atque adeò dæmoni non fuiſſe poteſtatem permiſſam, vt eum oppugnaret: matrem verò, vt quæ adultâ iam ac robuſtâ virtute erat,ſerpentis furori fuiſſe expoſitam,diuino tamen præſidio ſecuram, ne quid à ſerpente caperet detrimenti. Ceterùm tametſi verum eſt, primogenitæ Eccleſiæ virtutem fuiſſe præſtantiorem,quàm filiorum,quos ipſa Chriſto procreabat: nihilominus ſanctitas fidelium, quos maſculus hic puer deſignat,adeò fuit vegeta ac fortis, vt protinus potuerit validiſſimè ſerpentis perſecutioni obſiſtere. Atque ex Eccleſiaſticis hiſtoriis liquet, ex fidelibus recenter ad Chriſtum traductis, complures egregia cõſtantiæ ac fortitudinis documen-
A ta dediſſe. Suprà autem vidimus, hoc optimè cohærere cũ illis textus ipſius verbis; *Raptus eſt* (puer) *ad Deum, & ad thronum eius.* Quamobrem,cùm dicitur nunc mulier in ſolitudinem fugiſſe; verba hæc non ita ſunt explicanda, vt ſit ſenſus, mulierem fuiſſe expoſitam ei perſecutioni,è qua ereptus fuit puer; ac propterea illam in ſolitudinem effugiſſe.

Cur filius paruus in Dei thronũ aſſumptus, mater verò in ſolitudinẽ fugiſſe dicatur.

Redditur ſuperioris diſcriminis ratio.

Diſcrimen igitur in hoc minimè ſitum eſt, ſed in eo vel maximè,quòd in pueri ſpecie de Chriſtianis ad fidem nuper traductis ſermo eſt;at in matris figura de Apoſtolicis prædicatoribus agitur. Illud
B autem in nuperis fidelibus erat imprimis mirandum,eos ſcilicet inter ſæuas perſecutionis procellas tanta pace & tranquillitate frui; id quod eleganter repræſentatur in eo,quòd puer ſit raptus ad Deum & ad thronum eius: etenim eius fortitudo atque tranquillitas in terreſtribus bonis contemnendis ſita fuit,firmiter Deo adhærendo. Verùm Euangelicos prædicatores non attingebat ſolùm pax atque cõſtantia in mediis perſecutionum turbinibus;ſed etiam vt tempori morem gererent, & ſuum accuratè munus Euangelium prædicandi explerẽt;atque adeò Chriſti obtẽperarent præcepto, Matt.c.10.23. *Cùm perſequentur vos in ciuitate iſta, fu-*
C *gite in aliam*: videlicet ad Euangelium fructuosè diſſeminandum:ne in obduratorum culturâ,temporis iactura ne quidquam fiat.

Hunc ad finem expediens fuit,vt mulier in ſolitudinem fugiens fingeretur. Qua in re illud ſupponitur,poſt primogenitum fœminæ filium exortum,id eſt poſt nouam Romæ Eccleſiam in Iudæis Euangelium ſuſcipientibus fundatam, draconem obſtinatorũ Iudæorũ interuentu horribilem ſuſcitaſſe perſecutionem aduerſus Chriſti fidei prædicatores; hos propterea ex hac perſecutione iuxta Chriſti conſilium fugientes,vel Iudæorum potiùs perfidorum duritiæ ſuperſedentes in deſertum (vt
D textus ait) confugiſſe.

Deſertũ eſſe ſymbolum Gentilitatis.

In qua locutione primò notandum eſt, per deſertum procul dubio figurari Gentilitatem. Hanc enim eſſe Scripturæ phraſim disertè docent Clemẽs Alexandrinus,Origenes,Ambroſius, Baſilius, Hieronymus,Gregorius, Hilarius, Heſychius, & alij multi apud Lauretũ in Sylua allegoriarũ verbo,*Deſertũ*. Atque ex pluribus Scripturæ locis manifeſtum planè eſt,vt Iſaiæ 35. 1. *Lætabitur deſerta & inuia, & exultabit ſolitudo.* Item c. 41. 19. *Ponam in deſerto abietem.* Eadémque phraſi ſæpè vtitur in Pſalmis Dauid, & ceteri Prophetæ, vt Ieremias,
E Ezechiel, & Amos.

Quid ſit mulierem i. deſertũ fugere.

Secundò nota, Chriſti præceptum (vt ſuprà vidimus) fuiſſe eiuſmodi, *Cùm perſequentur vos in ciuitate iſta, fugite in aliam.* Sed cùm Roma adeò eſſet ingens & laxa, ſatis fuit loci, vt præcepti eiuſdem finem impleret Eccleſia primogenita intra Romæ adhuc ſpatia ſe continens: nimirum ſi Iudæis derelictis ſuæ prædicationis vim ad Gentiles traducerent. Atque ad huius tranſitionis nouitatem denotandam, opportunum ſatis fuit, vt figuraretur pri-
F mogenita Eccleſia,non quidẽ ad aliam ciuitatem, ſed ad deſertum migraſſe. Nam ad Gentes prædicare iuxta ſacrarum Litterarum locutionẽ,perinde eſt, quaſi deſertum petere prædicandi gratiâ. Veruntamẽ,vt Iudaici populi obſtinationem, ſubterfugeret,operæ pretium duxit in deſertum Euangelij lumen inuehere.

Tertiò nota, hoc ipſum, quod Romæ egerunt Apoſtoli, dum Iudæorum obſtinatione derelictâ ad Gentes prædicaturi ſe conuerterunt, hoc inquã ipſum in reliquis ciuitatibus eos præſtitiſſe. Sic enim *amiſſio Iudæorum fuit reconciliatio mundi*, vt habetur ad Rom. 11. 15. Lege Actuum 13. 46. *Tunc conſtanter Paulus & Barnabas dixerunt; Vobis oportebat primùm loqui verbum Dei; ſed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ; ecce conuertimur ad Gentes. Sic enim præcepit nobis Dominus.* Præter hæc, cùm Iudæi Stephanum martyrio coronarunt; mox ſubiicit textus Act. 8. 1. *Facta eſt autem in illa die perſecutio magna in Eccleſia, quæ erat Ieroſolymis; & omnes diſperſi ſunt per regiones Iudææ & Samariæ præter Apoſtolos.* Circa quem locum Baronius tom. 1. anno Chriſti 35. fol. 244. contendit, diſcipulos tunc non ſolùm per Iudææ, & Samariæ regiones, ſed etiã per vniuerſum orbem fuiſſe diſperſos; atque ea ratione Chriſtianis in diuerſas, ac longè poſitas regiones proficiſcentibus, & Euãgelium prædicantibus Eccleſiam Dei feliciter fuiſſe propagatam. Nam qui tunc Ieroſolymis exceſſerunt, fuere numero ampliùs quindecim millia. Ipſe tamẽ verius exiſtimo, quod à Luca ſignificari videtur, diſperſionẽ ſcilicet tũc per Iudææ & Samariæ ſolùm regiones fuiſſe factam. Egreſſio autem ex Palæſtina non tunc accidit, opinor, niſi paucorum admodùm (ſi qui fortè fuerunt.) Si enim generalis fuiſſet per totum orbem diſſipatio, non diceret Lucas, *Omnes diſperſi ſunt per regiones Iudææ & Samariæ*: ſed, *Quidã per regiones Samariæ, alij verò per remotas alias regiones.* Quod autem Baronius adducit, vt probet diſperſionem toto terrarũ orbe fuiſſe factam; euincit quidẽ fideles per totum orbem fuiſſe diſperſos; non tamẽ id tunc accidiſſe probat. Quamobrẽ multò veriſimilius eſt, per orbem fuiſſe fideles diſpertitos, quando poſteà vehementiùs adhuc perſecutionis tempeſtas ingruit, & Apoſtoli ex Iudæa cedentes per Gentilitatẽ diuiſi ſunt; id quod nouennio poſteà accidit, nempe anno Domini 44. vt videre eſt apud eundẽ Baronium, vbi accedit ad annũ 44. fol. 305. quo in loco oſtendit, Apoſtolorum diuiſionẽ eueniſſe anno Claudij 2. quo tempore occiſus fuit Iacobus maior, & Petrus eidẽ ſupplicio deſtinatus, ſed diuina ereptus virtute, perſequẽte eos Agrippâ.

Poſt Stephani martyriũ vtrùm diſcipuli toto terrarum orbe, an ſolùm per Iudæam & Samariã ſint diſperſi?

At mulieris fuga, de qua hîc Apocalypſis loquitur, ne tunc quidem accidit; ſed poſt Eccleſiam Romæ iam fundatam ex Iudæis, qui Chriſti fidem complexi ſunt. Textus enim agit de mulieris fuga poſt editum in lucem eum filium, *Qui recturus erat omnes gentes in virga ferrea.*

Quãdo mulieris in deſertum fuga acciderit.

Hæc de nobilis huius fugæ ſenſu. Sed vt ad figuram ipſam, vel ideam regrediamur, dubitabit fortaſſe quiſpiam, vtrùm conſideranda ſit fugiens fœmina lunam ſecum ſemper ſub pedibus ducere, qua innitatur. Qui enim ait, fœminam lunæ eſſe impoſitam, deinde ſe in fugam dare; non ideo aſſerit, lunam ſimul cum ipſa euolaſſe: quinimò ideo videntur alæ fuiſſe mulieri datæ, quòd non iam luna innitens veheretur. Præterea, ſi per lunam (ſaltem in ſecundario ſenſu, vt ſuprà diximus) Sanctiſſima Virgo indicatur; certũ non eſt, eam etiam Iudæã exceſſiſſe; quando Apoſtoli inde egreſſi ſunt. Licet enim Concilium Epheſinum dicat, Mariam Deiparam degiſſe Epheſi cum Ioanne Euangeliſta; Epiphanius tamen id inficiatur, de quo conſulendus eſt Baronius tomo 1. anno 44. fol. 310. & 311.

Vtrùm mulier cum luna pedibus ſuppoſita fugiſſe conſideranda ſit?

Nihilominus ſi figuræ huius ſenſum penitiſſimum, ac myſterium præcipuũ perſcrutemur, haud dubiè aſſeuerandum eſt, ita eſſe fugæ huius ideam concipiendã, quaſi mulier in deſertum aufugiens ſemper lunæ ipſi incumbens feratur. Facilè enim intelligitur luna parili motu cum ipſo fœminæ volatu illius ſuppoſita pedibus, eámque ſuſtinẽs ferri.

Pars affirmans ſtatuitur.

Quod autem de ſanctiſſima Virgine dicitur, quòd tunc Iudæam non dereliquerit, nihil ad rem; nam vt Eccleſia ad nobiliſſimam illam expeditionem Chriſti & ipſius Matris auxilio nitens proficiſcatur, non opus eſt illos ex Iudæa exijſſe; præſertim cùm hîc non ſit directè ſermo de egreſſu ex Iudæa; ſed de admirabili illa tranſitione, quam intra Romam primogenita Eccleſia à Synagoga ad Gentilitatem, ſiue ad deſertum fecit.

Vbi habebat locum paratum à Deo, vt ibi paſcant eam diebus mille ducentis ſexaginta.] Mulier ergo in deſertum ſeſe proripit; vbi ſpeluncam reperit, in quam ſe abdat; nec defuit inibi, qui ei cibũ afferret (vt coruus olim Paulo Eremicolæ): & eo modo tres annos cum dimidio tranſegit. Quod autẽ ad ſenſum attinet: toto tempore, quo ad Gentes fiebat prædicatio, antequam bona eorum pars Chriſti fidem ſuſciperet, primogenita Eccleſia in deſerto degit. Deſertum enim eſt (vt iam diximus) Gentilitas; vbi incommoda valde eſt viuendo ratio: quod ſignificatur per habitationem in deſerto; vbi leones, tigrides, viperæ, aliáque animãtia noxia & efferata eſſe ſolent, cùm tamen locus ipſe alioquin ſit omni humano ſolatio deſtitutus. Enimuerò in media ipſa ſolitudine, & rerum omniũ defectu inuenit primogenita Eccleſia tutiſſimum & placidiſſimum in Deo refugium. Sic enim crebrò Deus in Pſalmis & in aliis Scripturæ locis nuncupatur. Iam, quòd mulieri in deſerto victus ſuppeditetur; innuit conſolationem, quam Deus Euangelij concionatoribus largiebatur, quòd Dei ipſius voluntati in eo opere obſequerentur; iuxta illud Ioannis 4. 34. *Meus cibus eſt, vt faciã voluntatẽ eius, qui miſit me.* Atq; hoc ſolatiũ comitabatur fructus quàm mox demetendi expectatio, nec non primitiuæ ipſæ, quæ iam apparebãt.

Quãdiu mulier ſiue Eccleſia in deſerto degerit.

Sed addit textus: *Vt ibi paſcant eam. ibi* autem idem eſt, atque in deſerto. Porrò ea incommodæ vitæ ratio, labor ille, afflictio, atque ferarum ibi degentium formido, quæ deſerti nomine figurantur, erant duratura, vt textus ait, *Mille ducentis ſexaginta diebus.* Quo dierum numero vidimus iam capite vndecimo, tres annos & dimidiatum denotari iuxta Hebræorum & Græcorum enumerationẽ. Vidimus etiam ibidem, ſpatium hoc trium annorum & dimidij eſſe myſticum; per illudque ſignificari, in media ſeptem annorum hebdomada, hoc eſt breui temporis interuallo aduerſitatẽ atque ærumnam finiri. Quare loci huius ſignificatio eſt, intra paucos annos ſolitudinem ipſam in paradiſum, & Gentilitatis deſertum in Chriſtianam Eccleſiam conuertendum fore: & tunc quidem Euangelij miniſtros, qui in ſolitudinem fugerant, in maximâ repentè frequentiâ & celebritate multorum ſibi amiciſſimorum futuros.

Quid figuretur per 1260. dies, quibus mulier in deſerto erat paſcenda.

TEXTVS.

Verſ. 7. *Et factum eſt prælium magnum in cælo; Michaël, & Angeli eius præliabantur cum dracone; & draco pugnabat, & Angeli eius.*

8. *Et non valuerunt, neque locus inuentus eſt eorum ampliùs in cælo.*

COMMENTARIVS.

IN hac pugna Michaelis cum dracone, quatuor quæſtiones per ordinem occurrunt. Prima, ad quem Scripturæ locum in præſenti alludatur. Secunda, de qua pugna loquatur ille locus, quem reſpicit Apocalypſis. Tertia, de qua etiam pugna Apocalypſis ipſa agat in præſenti. Quarta, de perſonis ſub nomine Michaelis, & eius Angelorum deſignatis.

QVÆSTIO I.

Ad quem Scripturæ locum hîc alludatur.

Ad quemnā Scripturæ locum fiat alluſio in hac pugna Michaelis cum dracone.

PROSPER in dimidio temporis cap. 4. exiſtimat, viſionem hanc, in qua draco eſt ſuperatus, eandem eſſe cum illa Danielis 10.13. *Princeps Regni Perſarum reſtitit mihi; & ecce Michael vnus de Principibus primis venit in adiutorium meum.* Et in fine capitis ait Gabriel: *Reuertar vt prælier aduerſus Principem Perſarum*, &c. *& nemo eſt adiutor meus, niſi Michael Princeps veſter.* Hactenus Daniel. Si autem bellum, de quo ibi loquitur, idem eſt cum illo, de quo in hoc loco Ioannes agit, vt ſibi beatus Proſper perſuaſit; ſequitur inde, apud Danielem, dæmonem eſſe Regni Perſarum Principē. prælium enim Michaelis, quod hîc deſcribitur fit aduerſus draconē. Quamobrem hæc Proſperi ſententia Caſſiani & Ruperti opinioni conſentanea eſt; qui exiſtimant Regni Perſarum Principem eſſe dæmonem.

1. Opinio B. Proſperi.

Enimuerò meo iudicio probabile non eſt, in hoc Apocalypſeos prælio haberi reſpectum ad illam Danielis pugnam. Primò, quia communior ac receptior Theologorum ſententia eſt, Perſarum Regni Principem, de quo Daniel, non eſſe dæmonē, ſed bonum Angelum. Sic ſanè ſentiunt Theodoretus, Gregorius, Lyranus, Carthuſianus, Pererius; & ferè omnes Scholaſtici, atque imprimis D. Thom. 1. p. q. 113. art. 7. Atque ad eam alluſionem oportebat Perſarum Regni Principem, & draconem eſſe eundem. Secundò, eſto Princeps Regni Perſarum referat dæmonem; nemo ſaltem dicet eum eſſe, aut dæmoniorum Principem, aut totum dæmoniorum exercitum; quia textus illum diſtinguit à Regni Græcorum Principe. Non ergo cohæret, vt hæc Apocalypſeos pugna ſit illa eadem Danielis: cùm in Apocalypſi draco, aut dæmonum ſit Princeps, aut vniuerſa dæmonum phalanx, vt explicauimus ſuprà.

Auctoris ſententia, & propoſitæ quæſtionis ſolutio.

Cùm ergo ſtatuerimus non hîc contineri alluſionem ad eum Danielis locum; ſupereſt in præſenti alludi ad caput eiuſdem Danielis 12. 1. vbi dicitur, *In tempore autem illo conſurget Michael Princeps magnus, qui ſtat pro filiis populi tui.* Et ſtatim ex alluſione ipſa intelligitur verbum illud, *conſurget*, eſſe idem quod *exurget in prælium.* Quaſi dicat, bellum concitabit aduerſus Aquilonis Regem (de quo in præcedenti capite fuerat ſermo.) Deinde neceſſarium eſt, Aquilonis Regem, de quo Daniel ad finem cap. 11. loquitur, & hunc Apocalypſeos draconem eſſe eundem, vel ſaltem vnà conſpirare, ita vt Michael eo ipſo, quòd bellum aduerſus Aquilonis Regem ſuſcipiat, bellum etiam cum dracone gerat.

QVÆSTIO II.

Quis ſit ſenſus illius Prophetiæ Danielis cap. 12. 1. vbi dicitur: In tempore illo conſurget Michael Princeps magnus.

De quo tempore agat Daniel cap. 12. initio.

HVIVS quæſtionis enodatio pendet ex intelligentia illius temporis, de quo ad finem c. 11. Danielis inſtituebatur ſermo. Nam eōdem temporis referuntur verba illa, *In tempore illo conſurget Michael Princeps magnus.* Qua de re variæ extiterunt A auctorum ſentētiæ. Prima fuit Porphyrij; qui contendebat, ibi non eſſe ſermonem de aliquo Chriſtianæ Eccleſiæ bello; ſed de illo, quod Antiochus Epiphanes Iudaico populo intulit. Altera opinio fuit exiſtimantium nullo modo agi in cap. 11. aut in eius ſaltem fine de Antiocho, ſed ſolum de Antichriſto. Tertia affirmat, Danielem (ſicut moris eſt Prophetarum) Iudaica tangere, & Chriſtiana reſpicere; & propterea quamuis præcipuè reſpiciat bellum ab Antichriſto, ſiue ab Antichriſtis in Chriſtianam Eccleſiam commouendum; ad hoc tamen ipſum vti comparatione belli illius, quo Antiochus Iudæorum populum acriter vexit, dum B pro virili parte Iudæorum Religionem eà tempeſtate vigentem extinguere fuit conatus.

Variæ hac de re opiniones.

Auctoris mens.

Tertia hæc ſententia mihi ſemper certiſſima viſa eſt, vt in illius Prophetiæ expoſitione oſtendam libro huius operis nono. Et quamuis exiſtimet nonnemo interpretationem hāc Hieronymo eſſe contrariam, propterea quòd S. Doctor Porphyrij explicationem vehementer impugnet. Ceterùm, quòd Hieronymus, & reliqui ex antiquis Doctoribus refellunt, illud eſt, quod præcipuè Porphyrius laborabat, videlicet apud Danielem nullo modo eſſe ſermonem de perſecutionibus, quas Chriſti Eccleſia erat ſubitura. Quem errorem dum C veteres Doctores refutant, mirum non eſt, eos aliquando diſputationis feruore eò prouehi, vt nihil videantur loci relinquere; quò Porphyrij ſenſus ſit ſaltem, ſi non præcipuus, at quaſi fundamentum, quo principalis ſenſus innitatur. Et fortè prudentiæ fuit, ne viderentur cum Porphyrio conſentire; eò inclinare, vt nihil aſſertionis cum illo habere vellent commune: non ſolùm quia Porphyrius præcipuum negabat ſenſum, verùm etiam, quia in eo ipſo, quod poſſet veluti fundamētum potiſſimæ intentionis ac ſenſus eſſe, multa errorum figmēta permiſcebat. Quapropter D ſapienter ipſius Porphyrij nugæ ac deliramenta ſunt exploſa, & de infeſto Eccleſiæ hoſte triumphatum. Veruntamen reiecto Porphyrij errore, & ſedato illius contentionis æſtu; ſi B. Auguſtinum iudicem accerſere velimus, dubium non eſt, quin Spiritus ſanctus ſuæ mentis nō reputet indignum, vt Daniel in toto cap. 11. agat de Antichriſto, ſiue de Antichriſtis Eccleſiæ hoſtibus per comparationem ad Antiochum; vt hoc pacto Iudaica tangēs, Chriſtiana reſpiciat. Atque vt ſuo loco videbimus, contextus ipſe vrget, ne dubitemus figuram vniuerſi illius capitis, & proximum ſenſum (quamuis minùs præcipuum) eſſe Regem Antiochum; & de E illo haberi ſermonem ad eum ferè modum, quo Pſ. 28. inducuntur Dauidis bella; vt hac ratione per comparationem agatur de bello, quod Chriſtus per Chriſtianam Eccleſiam cum Gentibus fuerat geſturus.

Michaelem eſſe Mathathiam figuram apud Danielem.

His præmiſſis in ſenſu proximo Michael procul dubio eſt Mathathias, ſtrenuus ille dux, qui Antiochi tempore, diuino zelo accenſus erexit vexillum aduerſus nefandas Antiochi machinationes; F & veram Religionem omni virium contentione defendit atque protexit. Nomen autem *Michael* ad amuſſim congruit Mathathiæ; quod enim illi animos fecit, vt ſe Antiocho opponeret, fuit potiſſimùm Dei zelus & maximū diſcrimē, quod inter Deum verum, & inter ficta Antiochi idola (quæ ipſe veneranda curabat) intererat. Quamobrem ad nomen atque inſigne Mathathiæ nihil aptius, quàm Michaelis cognomentum, quod ſonat, *Quis ſicut Deus?* quod verò textus ait, *In tempore illo*, accipiendū eſt de tēpore illo anguſtiæ & oppreſſionis;

vt Hebraicus exprimit textus, vbi nos legimus, *Veniet tempus, quale non fuit.* Deinde vt ſignificaretur, ſæuam illam tempeſtatem non fore potentem, vt veros Iſraelitas ſubmergeret, ait textus, *In tempore illo ſaluabitur* (Hebraicè euadet) *populus tuus omnis, qui inuentus fuerit ſcriptus in libro.* Mox verò innuitur, illius afflictionis tempus vſui fore, vt Deus nouos excitaret Phinees, nouóſque Elias; nec non vt noui Achabes, ac Iezabeles nouæ retegerentur. Quem ad finem ſubiungit textus: *Et multi de iis, qui dormiunt in terræ puluere euigilabunt, alij in vitã æternam, & alij in opprobrium.* Phraſis enim Scripturæ eſt, & elegantiæ plena, aſſerere antiquos tyrannos ad lucem reuocari, nec non Moſen & Eliam, alióſque perſimiles; quando viri excitantur eiuſmodi, qui eorum geſta ac robur imitentur. De qua phraſi diximus cap. 11. vbi de duobus teſtibus. Atque hæc de proximo illius prophetiæ ſenſu ſint obiter dicta, ceteris ad proprium locum reiectis.

Quæ ſenſu à Daniele dicantur euigilaturi multi ex iis, qui in terra puluere dormiunt.

Iam, quod ad præcipuum attinet ſenſum, Chriſtianæ Eccleſiæ prophetiam in Antiochi perſecutione adumbratã reſpexit potiſſimùm Daniel. Et quamuis Hieronymus, aliíque Doctores videãtur in illius Prophetiæ declaratione nihil aliud cogitare, præter Antichriſti tempora: ſi tamẽ Antiochi hiſtoria ſeriò inſpiciatur, nihil eſt, cur vaticinium illud ad Antichriſti tempora coarctemus. Nam in ea Antiochi perſecutione, quæ directè contra veram Religionẽ exarſit, certè fuit ad viuum expreſſa non ſolùm perſecutio illa, quam poſtremus ac verus Antichriſtus in Eccleſiam ſuſcitabit; ſed omnes etiam aliorum Antichriſtorum perſecutiones, & Romani præſertim imperij. Illæ enim omnes eò ſpectarunt, vt veram ac ſinceram Religionẽ ex toto orbe penitus exterminarent, & inanem idolorum ſuperſtitionem vero Dei cultui anteferrent.

In Antiochi Epiphanis perſecutione adumbrari perſecutiones in Chriſti Eccleſiam concitatas.

Hoc mihi adeò fit planum, vt aliâ non indigeat probatione. Ceterùm ipſe Apocalypſeos contextus validiſſimæ inſtar confirmationis eſt. agit enim haud dubiè de initio perſecutionis, qua Romanum Imperium Chriſtianam infeſtauit Eccleſiam. Quam ad rem aſſumit alluſionem ad Danielis prophetiam; in qua, vt dicebamus, ſenſus proximus eſt, de perſecutionis tempore ſub Antiocho. Sequenti tamen quæſtione res fiet illuſtrior.

QVÆSTIO III.

De qua pugna loquatur in præſenti Apocalypſis.

De qua pugna ſermonẽ hic inſinuat Apocalypſis. 1. Expoſitio putantium de antiquo angelorũ & dæmonum prælio agi.

NONNVLLIS placet, Apocalypſin hîc reſpicere ad bellum illud antiquum, quod in cælo inter bonos Angelos, ac malos fuit peractum: in quo cõmuniter pro certo reputatur obſtinatorum ducem fuiſſe Principem dæmoniorum, & ducem bonorũ Michaelem. Quem ſenſum hîc agnoſcunt Aretas, & alij. Contextus autem manifeſtè oſtendit, licèt ad priſtinũ illud bellum in hoc loco alludatur, non tamen de illo directè agi. Atque ea alluſio non hîc reperitur ſolùm, ſed apud Danielem etiã in ſenſu proximo. Ratio enim cur Mathathiæ nomẽ Michaelis imponatur, fuit propter Michaelis Archangeli imitationem. Nam vt Michael (cùm Angeli ſuperbi ſe Deo oppoſuerunt, & in ſuũ conditorem conſpirarunt) illis inuicto animo obſtitit, eóſque de cælo detruſit: ita ſimiliter Mathathias diuinæ gloriæ zelo æſtuans Antiochi & ipſorum miniſtrorum furori ſe oppoſuit.

2. Expoſitio Ribera referentis ad Antichriſti prælium.

Ribera §. 26. ſentit, hoc Michaelis prælium cum dracone citra dubitationem ad Antichriſti tempora pertinere. Probat hoc ille D. Gregorij, & A Aretæ auctoritate: atque etiã ex alluſione ad illum Danielis locum cap. 12. 1. *In illo tempore conſurget Michael Princeps magnus.* Quem locum Hieronymus & antiqui interpretes cenſent de Antichriſti tempore eſſe intelligendum. Vrget etiam Ribera ex ipſo contextu; quia n. 12. huius capitis dicitur: *Væ terræ & mari, quia deſcendit diabolus ad vos habens iram magnam, ſciens quia modicum tempus habet.* Quibus ex verbis videtur neceſſariò colligi, prophetiã hãc ad nouiſſimæ Eccleſiæ tẽpora ſpectare, alioqui non diceretur dæmon, ſciens ſibi modicum ſupereſſe temporis, in mundi perniciem feſtinaturus.

Refellitur ſecunda expoſitio.

Nihilominus in mea explicationis ſerie bellum B hoc nõ poteſt Antichriſti tempora reſpicere. Nam poſt hoc bellum diabolus per mille annos alligatur. Dein bellum contra Eccleſiam per Antichriſtum commouet. Non igitur de Antichriſti bello in hoc loco diſputatur. Reſpondet huic argumento Ribera, bellum hoc per anticipationem hoc in loco deſcribi. Ceterùm anticipationes huiuſmodi violentæ minimè faciunt difficultati ſatis; præſertim quando tota ſeries abſque vlla prolepſi, ſiue anticipatione poteſt congruentiùs intelligi. Qua de re conſulenda ſunt, quæ diximus in notationibus proœmialibus. Et meo quidem iudicio violẽtia anticipationis hac in parte eſt maxima. Nam C cap. 12. manifeſtè incipit draconis bellum; in cuius belli decurſu draco ipſe ad finem capitis in maris littore depingitur. Deinde cap. 13. proſequitur bellum ipſum terra marique geſtum; ac demum beſtia maris & beſtia terræ (quæ cum dracone cõiurauerant) mittũtur in ſtagnũ ignis; & draco ſiue diabolus per mille annos conſtrictus ſoluitur poſteà, & iterum Eccleſiæ bellum indicit. Quid ergo violentius, quàm aſſerere bellum hoc capitis 12. eſſe illud, quod poſt mille annos fuit geſtum?

Reſpondetur 2. opinionis fundamẽtis.

Ad B. Gregorij auctoritatem reſpondeo ex eodem Gregorio in proœmio libri Regum, vbi ait: *Venerabiles Patres ſi ſeriatim cuncta exponerent, quæ ex* D *parte tetigerunt, eam ſeriem locutionis, quam tenere viſi ſunt, obſeruare nequaquam potuiſſent.* Hæc ille. Et regula iuris eſt, *Quod quiſque iuris in alium ſtatuit, vt ipſe eodem iure vtatur.* Adde, quòd Patres, qui de idololatriæ expulſione interpretantur illud Ioannis 12. 31. *Nunc Princeps huius mundi eiicietur foras;* omnino videntur noſtræ explicationi fauere. Nam vt vidit ibi noſter Maldonatus, proiectum eſſe draconẽ in terram, idem eſt, quod eiectum eſſe foras. Quare ſi locus ille de prima idololatriæ expulſione tractat; neceſſe etiã eſt, ſermonem eſſe in præſenti de bello geſto à Michaele ad idololatriam ex Romano orbe depellendã. Patres verò, qui locum illum Ioan. 12. 31. de idololatriæ eiectione expoſuẽt ſunt Cy- E rillus, Gregorius, Nazianzenus, Baſilius, Auguſtinus, & Gregorius ipſe Magnus, quos refert & ſequitur Alphonſus Salmeron tom. 8. tract. 56. & Toletus Ioannis 12.

Ad argumentum ex Danielis c. 12. 1. ex Hieronymi auctoritate petitum reſpondeo idem ipſum, quod quæſtione præcedẽte dixi; nempe Danielem in ſenſu proximo de bellis Antiochi vaticinari; quapropter in iis verbis ſub Michaelis nomine Mathathiam intelligi. Quid ergo prohibet, Apocalypſin in præſenti ad proximum verborum illo- F rum ſenſum alludere? Quidve obſtat, vt in Antiochi bello Mathathias Dei zelo ſuccenſus acriter Antiocho obſtitit, ita etiam in dæmonis perſecutione aduerſus Eccleſiam (quando illa idolorum cultum pellere ex orbe curabat) exurgere ſimiliter admirabilem alium Mathathiam? Si autem primo illi Mathathiæ Daniel Michaelis nomẽ indidit: hoc ipſum nomen & alluſio ad antiquum cæli bellum congruunt potiori iure nouo Mathathiæ, de quo in Apocalypſi ſermo eſt. Quem ſenſum, exiſtet, opinor, nemo, qui aut parum aptum, aut malè cohærentem dicere poſſit.

Iam verò, ſi (vt mihi perſuaſum eſt) Daniel eo loci in præcipuo ſenſu non agit ſolùm de Antichriſti tempore, ſed æqualiter de perſecutionibus in Eccleſiam excitandis ad veram Chriſti Religionem extinguendam; ſi hic inquam eſt Danielis Prophetiæ ſcopus, inter huiuſmodi perſecutiones primū illæ locum obtinent, quas Romanum Imperium idololatriæ addictum à Nerone ad Iulianum vſque cōmouit. Quare Apocalypſis de hiſce perſecutionibus loquens potuit alludere non modò ad proximum Danielis ſenſum de bellis Antiochi; ſed etiam ad ſenſum præcipuum de iis perſecutionibus, quibus Gentes Eccleſiam oppugnaturi erant.

Licet autē daremus, Danielem nullo modo de Antichriſti bellis loqui, nec de Romani Imperij perſecutionibus, ſed ſolùm de perſecutione illius, qui per antonomaſiam vocatur Antichriſtus; congruenter adhuc potuit in Apocalypſi tractari de Romæ ethnicæ perſecutione per alluſionē ad perſecutionē Antichriſti. Nā & Ioanni mos eſt loqui de iis, qui Chriſtum perſequuntur ſub alluſione & nomine extremi Antichriſti; vt cùm ait, *Audiſtis, quia Antichriſtus venit: & nunc Antichriſti multi facti ſunt*, 1. Ioan. 2. 18.

Quo ſenſu dicatur dæmon, ſciens quia modicum tempus habet.

Ad confirmationem ex contextu deſumptam Reſpondeo; cùm quis dicit, parum ſibi tēporis reſiduū eſſe, nō eſſe neceſſariū, vt diem iudicij iam imminere credat, ſatis namque eſt ſi ſuſpicetur, parū tēporis ſibi reſtare ad rem aliquā patrandā, quam aut præ manibus habeat, aut abſoluere deſideret. Quare vbi dæmon erectā iam vidit Romanam Eccleſiam, & Euangelij ſemen toto terrarū orbe cum maximo prouentu diſpergi; credēs paucis pòſt ſæculis idololatriam ex toto fore Romano Imperio exturbandā, potuit verè dicere, parū ſibi ſupereſſe tēporis, quippe Euangelicæ prædicationis efficiētiam eſſe maximam, ac proinde paruū ſatis tempus ſibi iam reliquū eſſe illius Imperij, quo mundū tot retro ſæculis per idololatriam occuparat: parū etiā ad ſuū Imperiū tuendū ab eorum incurſionibus, qui illud in Chriſti ditionē ac poteſtatē redigere tentabant. Notum autem eſt, *Modicum & Multum*, dici relatiuè. Nam ad res aliquas applicatur iure modicum, quod ad alias verè eſt maximum. Conſideratā ergo glorioſi & admirandi facinoris magnitudine (cuiuſmodi erat idololatriam ex orbe penitus ablegare) meritò quidē paruum tēpus appellatur duorum aut trium ſæculorum ſpatium: præſertim quia in aliquot orbis partibus Euangelij prædicatorū intentio effectum multò antè fuit ſortita. Quare reſpectu aliquarum Gentium multò minus fuit interuallum. Quamobrē ex eo, quòd citò dæmō expelli incipiendus erat, dixit Chriſtus Ioanni 12. 31. *Nunc Princeps huius mundi eiicietur foras*. Quòd ſi locutionem ipſam inſpiciamus, non minus ſpatij opus eſt, vt dicatur *Nunc*, quàm vt aſſeratur parum ſupereſſe temporis; & vocē quidem *Nunc* referunt Patres ad actualem idololatriæ expulſionem, vt ſuprà vidimus.

Auctoris demum ſententia de hoc Apocalypſeos prælio.

Ex hactenus dictis infero, quod textus ait, *Factum eſt prælium magnum in cælo*, referendū eſſe ad bellum, quo dæmon fuit depulſus ex imperio, quod in orbe per idololatriam obtinebat. Atque hic ſenſus mirificè cōſonat cum præcedenti fuga mulieris in deſertum. Nam fuga illa nihil aliud fuit, quàm Iudaicum populum derelinquere, & ad Gentilium conuerſionem commigrare. Qua in re includitur bellum illud acerrimum, quod geri opus fuit ad dæmonem ex ſuo imperio deturbandum.

QVÆSTIO IV.

In qua explicatur, quaſnam perſonas textus aſſignet ſub nomine Michaelis, & illius Angelorum.

Quinam ſub Michaelis eiuſque angelorum nomine figurentur.

QVAMVIS ſuperiore quæſtione iam cōſtet, hoc Apocalypſeos bellum eſſe illud, quod idololatriæ impietatem ex orbe exegit; non tamen adhuc declarauimus, quis ille ſit, qui Michael hîc nuncupatur? qui ipſius Angeli? Quare locus hactenus ſupereſſe videtur, vt hæc nomina ita accipiantur ac ſonant. Nam ſicut pugna inter Angelos fuit exorta de filiorum Iſraelis in Babylone adhuc manentium liberatione, vt habetur Danielis 10. & in ea fit peculiaris mentio Michaelis; haud ſecus compertum eſt, Michaelem & Angelos beatos interfuiſſe etiam in bello, quod Eccleſia idololatriæ inferebat; atque Eccleſiæ ipſi opē tuliſſe: & eorum auxilio glorioſiſſimam fuiſſe victoriā reportatam. Hunc ſenſum imprimis illud iuuat, quòd cùm textus ipſe de Michaele & eius Angelis explicatè loquatur; minùs videatur decorum, nec ſatis grati animi præ ſe ferens, ſi nomen Michaelis ipſius & Angelorum pro ænigmate vſurpetur, & ad diuerſum alium ſenſum detorqueatur. Secundò diaboli nomē in præſenti accipitur propriè; ſimiliter ergo erit nomen Michaelis accipiendum; ſiquidē prælium committitur inter Michaelem & dæmonem. Tertiò, nomen Michaelis in ſenſu proprio ſumitur apud Danielem c. 10. vbi ſermo eſt de bello; erit igitur hîc eodem modo vſurpandum, vbi de bello etiam ſermo eſt.

1. ſententia hæc nomina ita accipiens, vt ſonant.

2. ſententia Auctoris: Michaelem explicantis de Chriſto Domino, & eius angelos de Euangelicis concionatoribus.

Cenſeo tamen nihilominus Apocalypſeos ſcopum fuiſſe eiuſmodi, vt Michaelis perſona hîc attribueretur Chriſto Domino, & Michaelis Angelorū perſonæ ipſi exercitui miniſtrorum Euangelij, & prædicatorum, quibus Deus hoc bellum idololatriæ faciebat. Ac primò nihil eſt, cur nouum & inſolitum videatur alicui, ſi in ænigmate perſona aliqua ſupponatur pro alia (vt vidimus in Moſe, & Elia c. 11.) id enim nō ſolùm non eſt incōueniens, ſed potiùs ſi aptè fiat, elegantiſſimum eſt. Deinde quamuis Michael & Angeli homines defendant, ac protegant in iis omnibus, quæ ad ſummi Dei obſequium ſpectant; & idcirco bona illos gloriæ pars in his victoriis attingat: verùm quando ſermo incurrit de bello, quo dæmon fuit ex mundo eiectus; quis non videat, meliùs & congruentiùs egregium hoc facinus Chriſto vt Imperatori, & Prædicatoribus Euangelicis vt militibus adſcribi? Tertiò, ſi Apocalypſeos tam finis, quàm ſtylus attendatur; certum eſt in ea ſæpe Angelorum nomine Chriſtum & viros Apoſtolicos deſignari. Nam Chriſtus eſt Angelus ille fortis capitis decimi, & Dei Prophetæ ſunt Angeli tubarum; Euangelici item concionatores phialarum Angeli. Quartò, ipſemet exponit contextus, eos ipſos, qui pugnarunt atque vicerunt, eſſe Euangelij prædicatores in Chriſti Sanguinis virtute ac robore, ait enim; *Proiectus eſt accuſator fratrum noſtrorum: & ipſi vicerunt eum propter ſanguinem Agni, & propter verbum teſtimonij ipſorum; & non dilexerunt animas ſuas vſque ad mortem*. Hi ergo Angeli victores ſunt prædicatores Euangelici, qui in ipſo Marte pro Chriſti Religione mortem conſtanter oppetierunt: atque adeò Michael erit in hoc loco Chriſtus Dominus.

Quintò, bellum hoc non ſitum erat in mentium & animorum diuerſitate, ſed in concionibus efficacitatis maximæ, & in teſtimonio proprij ſanguinis, quo veram Religionem Martyres moriendo confirmarunt. Quapropter licèt Angelorum auxilium magni fuerit ad victoriam momenti; ſi tamen idoneè ſit loquendum, Angeli non auxilium hominibus præſtitere in eo bello depugnando; ſed ipſis Chriſti militibus arma ſuggerendo, eóſque ad prælium excitando.

Michaelis tum figurã, tum nomen Chriſto ſymbolicè quadrare.

Sextò, tam figura, quàm nomẽ Michaelis Chriſto Redemptori noſtro aptiſſimè quadrant. Ipſe enim eſt vnus de Principibus primis, vtpote vna ex tribus ſanctiſſimæ Trinitatis perſonis. Quòd ſi de Chriſto, quatenus eſt homo, loquamur, Michaelis nomẽ illi congruit appoſitè propter ardentem diuinæ gloriæ zelum; iuxta illa ipſius Domini verba, *Ego non quæro gloriam meam.* Æterni namque Patris gloria Chriſtum impulit, vt arma caperet, & dæmonem ipſum proſterneret, eadémque ratione hoc nomen Michaeli Archangelo fuit impoſitum. Sicut enim Gabrieli ſuum datũ eſt nomen propter ingentem Dei fortitudinem, quæ in eis elucet operibus, quorum annunciatio Gabrieli demandatur; ſicut etiam nomen Raphaelis (quod Dei medicinam ſonat) illi fuit conceſſum, qui Tobiam curauit, propter ipſius operis efficientiam: ita ſtrenuo Imperatori Angelorum, qui cum dæmonum Principe conflixerunt, eúmque è cælo dedere præcipitem, iure optimo nomen Michaelis inditur; ob accenſum illum Dei gloriæ zelum: ſonat enim Michael, *Quis ſicut Deus?* Hæc autem inſcriptio ſiue titulus mirificus planè eſt ad hieroglyphicum de diuinæ gloriæ zelo; quo inſtructi ſunt ij, qui zelo huiuſmodi inſtimulati ſeſe Dei gloriæ hoſtibus conſtanter oppoſuerunt. Notandum verò hîc eſt, Michaelis nomen fuiſſe quondam in Dei populo valde vſitatum. Plures enim ex Iſraelitis in Scriptura legimus Michaelis nomine appellatos. Nec aliud erat, opinor, ominis huius myſterium, niſi vt diuinæ gloriæ zelum ſignificaret. Quamobrem Michaeli Archangelo fuit propterea, vtpote in huiuſmodi zelo excellenti, hoc nomen impoſitum. Si ergo hæc eſt illius nominis ratio; nemo non viderit, Chriſtum Dominũ eſſe verum Michaelem. Et forſan Michaelis nomen ideo hîc articulum habet præfixũ; vt innuatur de illuſtriſſimo illo Michaele in hoc loco verba fieri; de illo inquam, qui fuit in Archangelo figuratus.

Michaelis nomen olim apud Hebræos vſitatum; eóque multos ex illis fuiſſe vocatos.

Fulcitur ſuperior explanatio de Michaelis & eius Angelorum ſignificatione.

Septimò, ſi in hiſce verbis, *Factum eſt prælium in cælo;* & infrà, *Proiectus eſt draco ille magnus*, in eadem ſignificatione alludatur ad id, quod Chriſtus dixit Ioannis 12.31. *Nunc princeps huius mundi eiicietur foras:* Si in his etiam Chriſti verbis ad literam agatur de idololatriæ euerſione, vt multi Patres exponunt: certè cùm Chriſtus dixit, *Nunc princeps huius mundi eiicietur foras*; loquebatur de efficacia, quam ex ſuo ipſius ſanguine Euangelici prædicatores hauſturi erant, ad dæmonem ex ſuo throno & poſſeſſione repellendum. Igitur quando ait, *Nunc princeps huius mundi*, &c. abſque dubio idem ſignificat, ac ſi expreſsè diceret; à me & à meis miniſtris, hoc eſt, ab Apoſtolis atque diſcipulis eiicietur foras. In quo alludit profectò ad priſtinũ illud bellum, quo per Michaelem, & ipſius comites præceps fuit actus è cælo: atque in huiuſmodi alluſione ſibi Chriſtus Michaelis figuram, & ſuis Prædicatoribus figuram Angelorum comitum Michaelis, aſſumit. Idem igitur ſenſus erit in hoc Apocalypſeos loco. Et hîc quidem amplius habet decori tranſlata ad Chriſti milites Angelorum figura. quippe proponitur bellum ipſum in cælo; vt denotetur, quanto dæmon imperio mundum teneret occupatum; ſiue potiùs quia hoc Apocalypſeos ænigma militantem Eccleſiam, cuius conuerſatio in cælis erat, frequenter in cælo conſiderat. Ad hæc, Angelorum nomen proprium eſt miniſtrorum Euangelij: qui ſunt Angeli à Chriſto miſſi ad ipſius nomen hominibus diuulgandum. Vnde ille, *Sicut miſit me* (inquit) *Pater, & ego mitto vos.* & hac ratione egregiè ſtat, Chriſtum eſſe myſticum Michaelem, & ipſius Angelos eſſe Chriſti Prædicatores.

Diruuntur primæ ſentẽtiæ fundamenta.

Ad primam igitur difficultatem ex iis, quæ initio ſunt propoſitæ, Reſpondetur: Michaeli, & ipſius Angelis ſatis Scriptura attribuit, quòd ipſorũ tam nomina, quàm figuræ Chriſto & eius Prædicatoribus deſeruiant. Atque ad grati animi ſignificationem, quam Chriſti diſcipuli Angelis ob auxilium præſtitum debent exhibere, non ſolùm huiuſmodi conſideratio non impedit, ſed iuuat potiùs maximè. Nam Angelorum nomen nos admonet ſocietatis ac fœderis inter Euangelij Prædicatores, & cæleſtes Angelos initi: ex quo conſectarium eſt, cæleſtes Angelos iis opem ferre, qui per Dei gratiã ſunt ipſorum ſocij. Ad ſecundam Reſpondetur: in huius belli pictura dæmon non appellatur diabolus & Satan, ſed Draco; nec minùs eſt allegoricum nomen *Draco*, quàm *Michael, & Angeli eius*; Vt igitur poſteà exponitur, dracone dæmonem figurari, ita intelligendus eſt Michael eſſe Chriſtus. alioqui nomen alterum propriè, alterum figuratè ſumeretur. Præterea, cùm dicitur, *Draco & Angeli eius*; Angelorum nomen non pro dæmonibus ponitur, ſed pro hominibus, per quos dæmon pugnauit. Nam in draconis figura dæmones vniuerſi denotantur, vt ſuprà explicuimus. Quare eâdem proportione Michaelis Angeli ſunt Euangelij concionatores. Et verò magis propriè Prædicatores Euangelij vocitantur Chriſti Angeli, quàm cæleſtes ſpiritus dicuntur Angeli Michaelis. etenim nomen Angeli miniſterium præ ſe fert: atqui cæleſtes Angeli non propriè ſunt Michaelis Archangeli miniſtri. Quapropter exacta ſacrarum Literarum ſinceritas fortè, ſi de Angelis cæleſtis Hierarchiæ ſermo eſſet, non eos Michaelis Angelos nuncuparet. Ad tertiam denique difficultatem dico, ſi Danielis 10. nomen Michaelis accipitur propriè, ſaltem Danielis 12. accipi figuratè. Vidimus autem iam ſuprà q.1. hîc non ad caput Danielis 10. ſed ad caput 12. fuiſſe reſpectum.

Michael & Angeli eius præliabantur cum dracone; & draco pugnabat, & Angeli eius.] In horum verborum ordine apparet magna Scripturæ exactio. Nam ſi directè loqueretur de antiquo bello, quod inter bonos Angelos & malos exarſit, quando improbi de cælo ſunt deiecti; ordo ipſe deberet huiuſmodi eſſe; *Draco & Angeli eius præliabantur, & Michael & Angeli eius pugnabãt.* Draco enim fuit, qui tunc bellum inchoauit, & perturbauit pacem. Ceterùm loquẽdo de nouo bello, quod Chriſtus & ipſius Prædicatores dæmoni, eiúſque Angelis indixerunt; legitimus quidem ordo popoſcit, vt à Michaele ſumeretur initium. Nam dæmon fortis inſtar armati (vt Chriſtus ait) non aliter mundo dominabatur, ac ſi omnia in pace & tranquillitate poſſideret: proptereà quòd homines ſeſe illi voluntario obſequio ſubiugauerant. Chriſtus autem hoc bellum fuit exorſus. Sic ille: *Non veni pacem mittere, ſed gladium.* Quod deinceps bellum ipſius Chriſti auxilio fulti Euangelij prædicatores prouexerunt. At dæmon ideo acri bello aduerſus illos excanduit, quia ipſi illum bello item è ſolio deturbare intendebant.

Quorſum dicatur. Michael & angeli eius præliabãtur.

Ex

& mox; & draco pugnabat & angeli eius?

A Ex quo colligitur, bellum hoc ex parte Michaelis & ipſius Angelorum eſſe referendum ad Euangelij prædicationem. Quod verò ſequitur, *& draco pugnabat, & Angeli eius*, eſſe referendum ad perſecutionem, quam dæmon contra Euangelij promulgatores eo fine commouit; vt ſuas ipſius partes defenderet; nec ab imperio, quod tot retro ſæculis per idololatriam in orbe tenuerat, per ipſos pelleretur.

verſ. 8. *Quo ſenſu dicatur draconis & ipſius angelorũ locus nõ amplius fuiſſe inuentus in cælo.*

Et non valuerunt, neque locus inuentus eſt eorum amplius in cælo.] Senſus eſt, dæmonis & ipſius miniſtrorum repugnantiam non fuiſſe ſatis, ne tandem victi remanerẽt. Quod verò attinet ad phraſim; fortè B philoſophabitur aliquis, hîc non dici ſolùm, eos è cælo corruiſſe; ſed etiã eorũ locum nõ amplius apparuiſſe, vel ipſius memoriã deinceps nõ fuiſſe ſuper. Nec deerit fortaſſis, qui huiuſmodi conſiderationẽ eò referat, vt idololatria nõ expulſa modò ex orbe per Euangelij lucẽ, verùm etiã obliuione penitus ſepulta dicatur. Simplicius tamẽ eſt phraſim illã, *Locus eorũ non eſt inuentus*, perinde eſſe, quaſi aſſeratur, eos in poſterũ non illum occupaſſe locum, quem antea poſſidebant. Simili locutione dicitur Pſ. 36.10. *Quæres locum eius, & non inuenies.* Et Daniel 2.35. *Nulluſque locus inuentus eſt eis.* C

Draco & eius angeli qua ratione in cælo ſtetiſſe dicãtur.

Verùm enim verò oportet nonnihil ampliùs exponere, qua ratione dæmon & eius Angeli in cælo ſteterint. Quo explicato planũ dein fiet, quod nunc additur de ipſorum lapſu, dèque loci ſpatio vacuo derelicto. Ad huius ergo explicationẽ nota 1. Cùm hîc ad antiquum bellum inter vtroſque Angelos coortum fiat alluſio; hanc fuiſſe ſatis, vt draco & ipſius miniſtri elegãter in cælo ſtetiſſe fingantur. Nam quemadmodum in veteri bello mali Angeli de cælo fuere depulſi, ſic poſteà mũdi poſſeſſione priuati ſunt. Secundò nota, draconis in cælo apparentis viſione (vt verſu tertio vidimus) ſignificari, non ſolùm fuiſſe illum huius ſæculi veD luti Deũ, ſed etiã ſpe victoriæ erectũ fuiſſe. Quare è cælo deiici, perinde fuit, atque cauſâ cadere, & conceptã animo fiduciã deponere. Atque eodẽ etiã ſenſu dæmonis ipſius miniſtri, vt Simon Magus, & Apollonius Tyanæus videntes Euangelij vexillum erigi iam, & Chriſti fideles cæleſti virtute munitos in mediis tormẽtis perſtare integros atq. inuictos, deſperarũt prorſus ſe aduerſus illos victores poſſe euadere, idẽmque dixerim de præſidum ac iudicum turba, nec non de ipſius perſecutionis ſatellitibus & adminiſtris, qui omnes ſe tandem ſuperari ægerrimè ferebant. E

Difficultas contra dicta.

Opponet aliquis, ſi victoria, de qua hîc agitur, in eo potiſſimùm ſtetit, vt idololatria ex orbe exterminaretur; hæc victoria non adeò citò fuit reportata, vt textus videtur innuere. Nã draconis lapſus ponitur ante Romani Imperij perſecutiones, de quibus c. 13. ſermo eſt. conſtat autẽ, quãdo perſecutiones vigebant, idololatriã adhuc durare. Quomodo ergo draco & Angeli eius deſcribuntur cecidiſſe, antequam ad ipſas deueniatur perſecutiones? Præſertim quia præter ipſius draconis ruinam priori loco deſcriptam, ſignificatur draco ipſe poſt ſuum caſum extitiſſe ſuper arenã maris; & per maF ris ac terræ Beſtias priſtinum redintegrare bellum.

Soluitur.

Reſpondeo, perſecutionibus c. 13. antecedere primam perſecutionem ſub Nerone, vt ex c. ipſo 13. colligitur. Tota enim illa c. 13. perſecutio in eo fundatur, quòd primum marinæ Beſtiæ caput reſurrexit; hoc eſt Neronis perſecutio reuixerit ab Imperatoribus eius ſucceſſoribus inſtaurata. Hoc ſuppoſito, quod de draconis caſu & ipſius Angelorum figuratur in Neronis perſecutione verum tenet. Nec obſtat multos poſt annos idololatriã in orbe extitiſſe. nam dæmon & eius miniſtri experimento ſatis competerant, horribilem à ſeipſis perſecutionem excitatam neutiquam obſtitiſſe, quo minùs Euãgelij prædicatio altiores in orbe radices ageret. Quamobrẽ ex ipſius belli inſtauratione, & incremento (vt ipſimet perſpicuè cernebant) minimè ſubſequuturus erat effectus, quem ipſi tantopere contendebant, de Euangelij prædicatione extinguenda: ſolùm inde conſtabat furor ac rabies, qua dæmon, & ipſius ſatellites in Chriſti Eccleſiam excandeſcebãt. Atque id propriè eſt, bellum Eccleſiæ moueri ab ipſis deiectis iam ac deturbatis, nõ ſecus ac ſi quis, poſtquàm proſtratus iam eſſet, rabie adhuc efferatus hoſtem morſibus appetere, & quauis ratione lædere tentaret.

Prophetia hæc de dæmonũ expulſione de cælo quomodo cõſideranda ſit fuiſſe impleta.

Præter hæc; huiuſmodi prophetia non ſimul & eodem tempore fuit in vniuerſis orbis partibus completa; ſed veluti ſi tyrannus aliquis regnum quodpiam occupaſſet, deinde maximus exercitus ad tyrannum expellendum procederet, eúmque paulatim ex antiqua poſſeſſione deiiceret; dũ oppida aliquot, atque vrbes ſingulis diebus recuperarentur. Non aliter Apoſtolicorũ virorũ exercitus ſucceſſiuè dæmonem depellebat ex hominum animis, quos per idololatriæ tyrannidem occuparat. Vt igitur ratione cuiuſque oppidi, ſiue caſtelli, poſtquàm ex poteſtate tyrãni eſſet ereptum, poſſet dici, *Nunc facta eſt ſalus, & poteſtas, & regnum veri Domini*: ita etiam quo gradu Gentiles ad Chriſti fidem traducebantur; eodem in nuper cõuerſis ruina draconis cõprobabatur. & ſimiliter intelligenda ſunt reſpectiuè illa verba, *Neque locus inuentus eſt eorum amplius in cælo.* Nam draconis lapſus, & de veteri poſſeſſione expulſio ſunt accipiẽda reſpectu cuiuſque Gentilis, quando ad Chriſti fidem commigrat: quantumuis reſpectu ceterorum, qui in ſua adhuc impietate perſiſtunt, nondum repulſam tulerit dæmon. Nihilominus dum Tyrannus amiſſa oppida non recuperat, & dum contrarius exercitus illum adhuc cedere, & pedem referre cogit; iure optimo dicitur tyrannus deiici, nec ad Imperij, quod poſſidebat, tranquillam poteſtatem redire. Ita igitur draco & eius miniſtri poſt primam illam perſecutionem dicuntur verè cecidiſſe, nec ad quietem mundi Imperij poſſeſſionem per communem orbis idololatriam rediiſſe. Ex eo autem, quòd draco cerneret, ſe quotidie ab Eccleſia nouis præliis ſuperari in rabiem agebatur.; *Sciens quia modicum tempus habet.* Videbat enim Chriſti exercitum per Gentilitatem ipſam ſe immiſiſſe, & in animorum expeditione quotidie ſuperiorem euadere; atque adeò ex militum virtute ac robore facilè perſpici, eos breui temporis interuallo (breui inquam, ſi expeditionis ipſius magnitudo ac difficultas ponderentur) vniuerſum orbem ſub Chriſti poteſtatem eſſe redigendum.

Prædicationis euangelicæ lux in primo etiam ſuo exortu quãta fuerit.

Prætereà, vt draconis & ipſius Angelorum ruina magis adhuc reipsâ comprobetur, illud plurimum confert, quòd ſcilicet Euangelicæ prædicationis lux vniuerſo orbi diffuſa adeò fuerit conſpicua, vt nulla humanæ eloquentiæ nubecula, nec aſtus diabolici aut mundanæ poteſtatis tenebræ fuerint ſatis ad clariſſimum eius lucis ſplendorem obſcurandum. Sed potiùs manifeſtè conſtaret, idolorum cultum à ſuis ſectatoribus non ideo retineri, quòd cordati viri veram illam eſſe religionem crederent; ſed quia humanâ ſolùm ac politicâ ratione ducti nolebant potentes ac ſuperbi Euangelicæ doctrinæ humilitati ac demiſſioni ſe ſubiicere; & à vitiis atque peccatis ad ſanctitatem vitæ animum traducere. Atque vniuerſalis hæc lux de idololatriæ falſitate fuit certè dæmoni & ipſius miniſtris maximæ inſtar ruinæ; ob quam dicitur verè, *Locus eorum non eſt inuentus amplius in cælo.*

At enim ante ipſius Euangelij prædicationem (inquies) ſatis fuerat lucis aliquibus ſaltem Philoſophis exortum de idololatriæ nugis atque figmẽtis. Ita ſanè: verùm iſthæc lucis fulgetra in aliquorum animis intermicantia, in ipſis fuerant extincta. Ceterùm ea lux & euidentia, quæ ex Euangelij promulgatione orbi innituit, vniuerſalis ferè extitit: & in hac perſpicua veræ lucis cognitione præclarè completur dæmonis lapſus, & eorum omnium, qui ex inani idolorum cultu rem ſuam & auctoritatem augebant; vt idolorum ſacerdotes & alij eiuſmodi.

NOTATIO VI.

De ſecundaria ſignificatione Michaelis & Angelorum eius per alluſionem ad Mathathiam & ipſius liberos atque eorum exercitus.

Secunda Michaelis & ipſius angelorum ſignificatio ad Petrum Apoſtolum relata.

SICVT notatione 3. capitis huius vidimus lunæ ſymbolum præcipuè ad Chriſtum pertinens, in ſenſu tamen ſecundario ad ſanctiſſimam Virginem ſe extendere; ſic etiam in præſenti explicandum mihi eſt, alluſionem ad illud Danielis 12.1. *In tempore illo conſurget Michael princeps magnus,* in ſenſu ſecundario ad Petrum Apoſtolorum principem propagari, ac proinde valde eſſe veriſimile, huiuſmodi ſenſum iuxta Spiritus ſancti mentem comprehendi in hoc Apocalypſeos bello, quod Michael & eius Angeli aduerſus draconem & Angelos eius geſſerunt.

Hoc mihi perſuadeo imprimis, quia Apocalypſis præter honorificam mentionem totius Apoſtolorum collegij, ſpeciatim meminit Pauli, vt vidimus c. 16.2. & c. 17.1. & c. 19.9. Si ergo de Paulo vt præclariſſimo Gentilitatis Apoſtolo oportuit ſingulariter meminiſſe in hac Apocalypſeos parte, vbi agitur de diuitiis Gentium, & de prædicatione ad Gentes facta: veroſimile valde eſt, ſingularem etiam Petri mentionem fieri in Apocalypſi, præſertim vbi agebatur de Romanæ Eccleſiæ fundatione, quæ ab Apoſtolo Petro fuit potiſſimum inſtituta, non ſolùm quia Petrus fuit primus Romæ Epiſcopus, ſed quia Apoſtolorum primus ac princeps, qui Romam aduenit, & in ea multos ad Chriſtum adduxit; ac demum quia Petri aduentus Romam fuit quindecim annis ante aduentum Pauli, vt videre eſt apud Baronium. Et fructus quidem ex Petri prædicatione perceptus nihilo fuit minor, quàm Romanæ Eccleſiæ fundatio. Deinde egregia virtus, qua ſe Petrus Simoni Mago Romæ oppoſuit, eſt quidem in Eccleſiaſticis hiſtoriis omni prædicatione digniſſima. Et certè in deiectione Simonis Magi è cælo mirificè fuit expreſſus hic dæmonis & ipſius Angelorum lapſus, quem refert Apocalypſis.

Quemadmodum igitur ob maximam Chriſti cum Sanctiſſima Virgine coniunctionem, idem lunæ ſymbolum potuit vtrumque capere, vt vidimus ſuprà in hoc eodem capite notatione tertia; ita etiam propter vnionem maximam, quæ inter Chriſti Pontificiam dignitatem & dignitatem Petri intercedit, ſuus etiam Petro relinquitur locus in hac eadem Michaelis cum dracone pugnantis figurâ. Etenim ſi Mathathiæ nomen Michaelis fuit impoſitum, propter ardentem Dei zelum, quo Michaelis inſtar vexillum ſuſtulit contra tyrannicam Antiochi ſuperbiam, & Dei gloriam ac veram Religionem acerrimè propugnauit; hoc certè idem facinus præclariſſimum mirificè fuit reſtauratum in zelo illo, atque animi ardore, quod B. Petrus in Imperij metropoli, atque adeò in totius orbis theatro conſtanter & animosè obſtitit dæmonis ſuperbiæ; qui Simonem Magum veluti inſtrumentum aſſumpſerat ad ſuum nomen glorioſè amplificandum, atque vt perſuaderet ſe habere propriam ſedem, ſeu locum in cælo, atque adeò diuinum cultum ei eſſe debitum, eoſque omnes, qui ipſum non colerent, ignominiæ & euerſioni eſſe ſubiiciendos.

Deinde, quod Petrus fuit exorſus, cùm Simoni ardenter ſe oppoſuit, illumque ex æthere præcipitauit, id ipſum poſtea prouexit, dum per ſe & per ſuos comites in idololatriam vehementi prædicatione inuectus eſt. Quod perinde fuit, quaſi aperto marte cum ipſo dæmone pugnare, cùmque ſacerdotibus idolorum cultoribus, qui dæmonis ipſius factionem tenaciter ſectabantur. ea autem ſubiectio ac reuerentia, quam ceteri Euangelij Prædicatores vni Petro, vt reliquarum capiti & Chriſti vicario, exhibebant; ea, (inquam) magnâ A cum energiâ denotatur in illo loquendi modo, quo Petrus & & reliqui viri Apoſtolici innuũtur his verbis: *Michael & Angeli eius.* Nã vt reliqui Hierarchiæ cæleſtis Angeli Michaelem vt ducem obſeruabant in illo bello aduerſus dæmonem geſto, ita Euangelij Prædicatores omnes, qui Hierarchiæ Eccleſiaſticæ Angelos agunt, Petrum Chriſti Vicarium tanquam ducem & imperatorem ſuſpiciebant. Quare, qui Chriſti ſunt Angeli, iidem etiam Angeli Petri dicuntur. Præterquã quod Petrus Româ in omnes Prouincias Prædicatores, & Epiſcopos dimittebat; qui propterea iure optimo Petri Angeli poſſunt nuncupari, qui ſub ipſius Petri ſignis aduerſus tartareas poteſtates militabant. Huius autem belli effectus is fuit potiſſimus, vt ſcilicet dæmonem è cælo, quò ſe per ſuperbiam atque iactantiam extulerat, deiicerent; & tam Gentium idolis, quam ipſorum ſacerdotibus falſam diuinitatis B perſonam detraherent. Quòd ſi deiicere de cælo draconem & Angelus eius, fuit idololatriæ fictam & ementitam exiſtimationem auferre, & euidenter oſtendere vera eſſe figmenta, atque nugas, quid quæſo ad eam rem vtilius & efficacius, quàm Simonis Magi deiectio, quæ per Simonem Petrum fuit executioni mandata?

Denique cùm Petrus extiterit Romanæ Eccleſiæ fundator & princeps (quo inſtrumento Deus fuit vſus ad idololatriam ex orbe ablegandam quæcumque hanc ob rem totus mundus Romanæ debet Eccleſiæ, ea omnia Petro ſecundùm Deum referre etiam debet accepta. Quare cùm Petri ipſius dignitas in ſuis ſucceſſoribus continuata ferè perſiſtat, omnes Catholicæ Eccleſiæ filij, etiamnum diuini verbi gladio bellum Hæreticis & idololatris inferentes, omnes inquam ſe Romanis Pontificibus Chriſti Vicariis milites eſſe gloriantur. C Quapropter quòd valdè ſint Papiſtæ (id quod nobis Religioſis hominibus Hæretici exprobrant) hoc ipſum & ipſis, & nobis ſummo decori ac gloriæ eſt. Hoc enim perinde eſt, atque myſtici Michaelis eſſe Angelos; & bellum draconi, eiuſque Angelis acriter facere, illud videlicet continuando, quod Romæ Dux noſter & Princeps iniuit.

NOTATIO VII.

In qua expenditur, an mentio prælij Michaelis & Angelorum eius faueat eorum ſententiæ, qui exiſtimant dæmones è cælo ruiſſe, quia Chriſtum tanquam caput recognoſcere detrectarunt, eiúſq; diuinitatem ambierunt.

CELEBRIS eſt noſtra ætate diſputatio, an dæmones propterea ruerint, quòd Chriſtum ſibi per fidem propoſitũ, D vt eum venerarentur, & tanquam caput ac Principem adorarent, non ſolùm adorare noluerint, ſed ſibi etiam eam diuinitatem affectarint. Huius quæſtionis deciſio me non attingit: refero me hac in re ad Theologos Scholaſticos. Illud interim animaduerto, opinionem hanc nonnullis ex doctis recentioribus valde placuiſſe, vt Catharino, Viguerio, Narlanto, & noſtro Suarez 3.p.to.2.diſp.31.ſect.4.§. Ex his ergo, ad finem. Quod autem ad me ſpectat, illud eſt, num quod in hoc loco recenſetur de prælio Michaelis, & Angelorum eius cum dracone, & ipſius Angelis, faueat aliquo modo huic opinioni, quæ in hoc doctiſſimorum hominum ſæculo, eorum non paucos pro ſe habet.

In Apocalypſi & Danielis prælio per alluſionem reſpici ad antiquum illud angelorum ac dæmonum prælium.

Hanc ad rem primò aduertendum eſt, quamuis Apocalypſeos locus, & alter ille Danielis, quem reſpicit Apocalypſis, non agant directè de primo illo bello inter Angelos cæleſtis Hierarchiæ & dæmones initio; in vtroque tamen ex his locis E bellum illud præſtitui, & per alluſionem reſpici, ſiquidem per comparationem ad illud, Michaelis nomen Chriſto Domino, & ſuo etiam modo Mathathiæ tribuitur.

Secundò, comparatio illa, quæ fit cum priſtino Angelorum bello, erit quidem tantò aptior, quantò maior extiterit proportio inter bellum Angelorum, & bellum quod Chriſtus Gentilitati indixit, atque etiam inter bellum, quod Mathathias in Antiochum & eius miniſtros ſuſcepit.

In bello ergo, quod per Euangelij concionatores Chriſtus contra idololatriam geſſit, certum eſt non in eo ſolum idolorum oppugnationem eſſe ſitam, vt ipſorum falſitas probaretur, verum etiam vt Ieſu Chriſti veri Dei atque hominis fides idolorum ſuperſtitioni penitus opponeretur. Itaque illud proponebatur Gentilibus, Chriſtum ſcilicet vt verum mundi Saluatorem, verumque Deum coli & adorari debere: F ficta verò idolorum ſimulacra vtpote Deo vero contraria illudi debere atque contemni. Atque hæc eadem fides, quamuis non ita explicita, includebatur in iis, quæ Moſaica lex fidelibus proponebat ante Chriſti Redemptoris noſtri aduentum. Quare Mathathias, dum in ſuæ legis defenſionem, Antiochi furori atque amentiæ obſiſtebat, non ſolùm ſe idololatriæ infenſum profitebatur, verùm etiam in Meſſiæ a Iudæis expectati venerationem erigebat vexillum, & in eo ſuam omnem firmabat ſpem; ac proinde profitebatur, idola quippe Chriſti Domini fidei & ſpei contraria deſpicienda, & penitus expellenda fore.

Quibus ita præmiſſis, qui veram ſibi eſſe perſuaſerit

Collatio per ſimilitudinē vtriuſque belli prædicti cum priſtino angelorum & dæmonis bello.

illam Suarez & aliorum huius temporis Theologorum ſententiam, maiorem inueniet proportionem, atque elegantiam in verbis illis, *Michael, & Angeli eius præliabantur cum dracone.* Erit enim ſenſus, tunc *inſtauratum fuiſſe bellum illud priſtinum, quo Michael* vexillum ſuſtulit aduerſus eos, qui Chriſtum verum Dei filium, & humani generis Redemptorem confiteri & adorare nolebant: ſed potius contendebant Chriſti diuinitatem dæmoniorum Principi eſſe deferendam. Hac certè ratione plenior multò eſt comparationis elegantia; in qua comparatione mox pateſcit idololatriæ originem fuiſſe ductam ab inuidia, quam dæmon de Ieſu Chriſto concepit, cum æterno de diuini Verbi Incarnatione decreto noluit ſe ſubiicere; ſed optauit, quando ſibi non erat permiſſa vnionis hypoſtaticæ dignitas, quæ naturæ humanæ conceſſa fuit, vt ipſe ſaltem pro Deo fuiſſet cultus in Chriſti Domini æmulationem, & eorundem hominum, quos Dei Filius ſaluandos ſuſcepit, damnationem.

Hanc etiam ob cauſam dæmon agnoſcens ſolem, lunam & ſydera à Deo fuiſſe condita, vt Chriſti & ipſius Eccleſiæ ſymbola eſſent; concupiuit ipſe in eiſdem ſymbolis ſe ab omnibus adorari. Et quia luna potiſſimum eſt inter ſymbola humanitatis Chriſti illuſtriſſimum, curauit imprimis lunæ veneratione plus errorum & ſuperſtitionum a mortalibus excogitari, eamque à Chriſti hoſtibus in ſuis ſignis atque vexillis aduerſus Chriſtum & eius Eccleſiam affigi.

E contrario verò Michael & ipſius commilitones, quos dæmon in fraudem pellicere non valuit; & eorum ſuperbiæ obſtiterunt, qui Deo bellum inferre tentabant; & Chriſto ſe ſponte ſubiecerunt: quod idem fuit, quaſi in ſuis vexillis Chriſti inſigne apponere, & in eo adorando ac ſuſpiciendo gloriari. Id quod Euangelici Prædicatores deinceps imitati ſunt in bello, quod contra idololatriam gerebant. Quare ipſorum gloriatio erat, quod Paulus ait, *Nos autem prædicamus Ieſum Chriſtum, & hunc crucifixum,* 1. Corint. 1. 23.

His addo, quòd vt in Apocalypſi bellum draconis aduerſus Mulierem ex eo ducit exordium, quòd ipſa filio, quem vtero geſtat, ſit grauida, cuique virga ferrea erat promiſſa; ita etiam plenior foret alluſio belli huius ad illud priſtinum in cælo geſtum, ſi illud etiam Angelorum bellum exordium cepiſſet ex inimicitiis draconis contra illum, qui fuerat in mundi felicitatem orturus: cui ferrea virga in Pſalmo ſecundo fuerat promiſſa.

T E X T V S.

Verſ. 9. *Et proiectus eſt draco ille magnus, qui vocatur diabolus, & Satanas, qui ſeducit vniuerſum orbem, & proiectus eſt in terram, & Angeli eius cum illo miſſi ſunt.*

COMMENTARIVS.

Quo ſenſu draco dicatur in terrā deiectus.

QVID ſit draconem proiectum eſſe de cælo explicuimus verſu 8. ſumma vero hæc eſt. Euangelij prædicatio, etiam antequam idololatriam ex orbe depelleret, ipſam ſimul cum dæmone in terram deiecit; quia mundo euidenter oſtendit, falſa idolorum ſimulacra & ipſorum miniſtros, (qui pro diuinis rebus ac cæleſtibus colebantur) nihil veræ diuinitatis habere: atque hac ratione à priſtina diuini nominis exiſtimatione prorſus collapſi ſunt. Qui verò idolis adhuc cultum deferebant, illi non tam priori ignoratione, quàm malitiâ & prauitate ducti in eam ſe impietatem detrudebant. Qua in re completa fuit primò dæmonis, & ipſius miniſtrorum ruina; quamuis veriùs ac perfectiùs reapſe fuerit comprobata in iis, qui euitatâ idolorum impietate Chriſtianam Religionem profitebantur. Sic enim meliùs proiicitur foras dæmon; & ita locutus eſt Chriſtus Ioannis 12. 31. dicens; *Nunc Princeps huius mundi eiicietur foras.* Vbi noſter Maldonatus ait, proiectum eſſe draconem in terram, idem eſſe, quod eiectum eſſe foras. Quinimò Proſper in dimidio temporis cap. 2. afferens hunc locum Ioannis 12. 31. legit, *Nunc Princeps huius mundi miſſus eſt deorſum.* Ceterum, meo iudicio, quod hic Apocalypſis innuit, cùm ait, proiectum fuiſſe draconem; in Euangelij prædicatione re ipſa verum eſſe compertum fuit, in iis etiam, qui fidem non receperunt.

Draconem magnum appellatione quid innuatur. In antiquo ſerpente alluſio ad eum, qui Euam decepit.

Draco ille magnus.] Quaſi dicat, dracones corporeos, qui ſub oculorum aſpectum cadere poſſunt, quantumuis licèt ſint prægrandes, exiguos tamen eſſe, id eſt parum importare detrimenti; ſi cum cæde & vaſtatione ab hoc dracone illata cōparetur.

Serpens antiquus.] Alluditur ad draconis, ſiue ſerpentis figuram, quam dæmon Euam decepturus induit; vt habetur Geneſ. 3. 1. Non quia dæmon delegit ſerpentem, vt ſentit Diodorus; ſed quia non ei permiſit Deus, vt aliud ex animalibus aſſumeret; vt ſapienter docet noſter Delrius, ſecutus in eo Bar-cepham lib. de paradiſo capite 27. Ideo autem alterius animalis vſum dæmoni nō permiſit Deus; vt in ea figura, qua dæmon Euam decepit, veluti in aptiſſimo ſymbolo agnoſceremus dæmonis verſutiam ac fraudes, & quàm ſit capitalis humani generis hoſtis. Latitant enim ſerpentes in frondibus, aut etiam ſub arena in viis; vt incautos mordeant, & effuſo veneno inficiant. Serpentis autem aſtutiam prædictus Geneſeos locus exprimit dicens, *Serpens erat callidior cunctis animantibus terræ.*

Hebraicum ſerpentis nomen vnde deriuetur, quid ſignificet.

Et nomen ipſum Hebraicum *Nehhes*, quod reſpondet ſerpenti, deriuatur à radice, *Nehhas*; quod eſt malis artibus curioſè obſeruare, & explorare, vt noceat. Propterea igitur Deus dæmoni poteſtatem non fecit, vt ſub alia figura Euam tentaret. Veruntamen tum dæmonis ipſius audacia & impudentia, tum hominum ignoratio & ſtoliditas eò proceſſerunt, vt ſub eadem ſerpentis ſpecie dæmon adorari ſe ab hominibus effecerit; vt ex Auguſtino & aliis rectè expendit Pererius in Danielem extremo folio.

Diaboli nomen quid ſonet.

Qui vocatur diabolus.] Hoc nomine vtitur Scriptura in veteri inſtrumento, 3. Reg. 21. 13. Pſal. 108. 6. Sapientiæ 2. 24. Eccleſiaſtici 21. 30. Habacuc. 3. 5. Eſt autem Græcum nomen ſonans idem, quod *Calumniator.* Et quidem apud Iobum cap. 1. 9. 10. & 11. & cap. 2. 4. 5. expreſsè reperimus, dæmonem eſſe bonorum calumniatorem; & eo fine facultatem ad tentandos homines petere, vt conſtet ipſorum ſanctitatem non eſſe ſolidam; quippe quæ oppugnata ſuccumbat.

Quorſum hic diaboli ſiue calumniatoris appellatio?

Sed quorſum hoc, vbi de dæmonis agitur deiectione? Nùmne dæmon calūniatoris officio fuit motus? Minimè ſanè. Namque vti ad Dei gloriam & ſanctiſſimi Iobi coronam expediens fuit, dæmoni licentiam permitti, vt calumniatoris & tentatoris munere aduerſus Iobum fungeretur: ita etiam inſigni ſanctitate viris vtile valde eſt, illos à dæmone iiſdem artibus ac technis oppugnari. Nihilominus tamen quādo de ipſius agitur lapſu, opportunè ſui muneris mentio fit, vt iuſti viri gaudeant ipſorum aduerſarium & calumniatorem dari peſſum: & quamuis calumniatoris adhuc partes agat, non tamen ea alacritate & confidentia ſe gerere, quam præ ſe ferre quōdam ſolebat: ſed potiùs furore ac rabie correptum, quòd iuſti de ipſo clariſſima reportent trophæa, eumque ex mundi imperio deiiciant: ſiquidem Euangelij prædicatio propalam terrarum orbi oſtendit idololatriæ falſitatem & mendacium.

Satanæ nomen.

Et Satanas.] Nomen hoc dæmoni adſcribitur in veteri teſtamento 1. Par. 21. 1. & in libro Iobi decies; ac ter apud Zachariam idē ſignificat, quod *Aduerſarius.*

Alluſio ad Iobi librum.

Huius verò loci alluſio ſingillatim reſpicit Iobi librum: nam in Apocalypſi cap. 12. & c. 13. tres præcipui duces belli in Eccleſiā ſuſcepti, ij ſunt; draco, Beſtia maris, & Beſtia terræ; qui tres reſpondent tribus illis hoſtibus, quos Deus ſe vincere gloriatur apud Iobum, nempe, Satan, Leuiathan, & Behemoth. Reſpectus autem ad Iobi librū eſt quidem in nomine *Satan* manifeſtus; nec enim dicitur ſolùm eſſe nomen eius *Satan*; ſed additur etiam, *Accuſator fratrum noſtrorum, qui accuſabat illos ante conſpectum Dei.* quod manifeſtè ex Iobi libro deſumptum eſt.

Quid ſit hîc, proiici in terram.

Et proiectus eſt in terram.] Diuinus ſpiritus non fuit contentus dixiſſe, *Proiectus eſt*, ſed addidit, *in terram.* quod indicio eſt, peculiari myſterio non carere phraſim illam; *Proiici in terram.* In hoc igitur fortaſſis alluditur ad maledictionem illam, quam olim Deus in ſerpentem pronunciauit, Geneſ. 3. 14. *Super pectus tuum gradieris.* quod eſt, *Repere.* Hæc autem maledictio denotat, vt ſerpentes ſemper terrâ ſerpunt, ita dæmonem cum ſua omni calliditate & aſtutia nuſquam è terra fore erigendum, id eſt, in ſuâ ſemper miſeriâ & vilitate remanſurum. Huiuſmodi maledictum ſolet cadere in ſagaces nimis atq; verſutos huius mundi filios; qui cum aſtutiſſimi ſint, ſemper tamen ad res terrenas adhæreſcũt, & pectus ad terreſtres affectiones deprimunt; neque vnquam animum ad cæleſtia, ſiue ſuperna erigunt. Deinde in iis verbis non ſignificatur modò dæmonis culpæ abiectio & indignitas atque ipſius pertinacia, verùm etiam innuitur, ipſum è cælo cecidiſſe, hoc eſt ex illa hominum exiſtimatione; qua dæmoni & falſis ſimulacris, ſicuti diuinis rebus, cultum & honorem deferebant. Hæc autem alluſio, vt conſtat, ſupponit antiquam illam dæmonum ruinam è cælo in infima terrarum loca.

Quo ſenſu diaboli angeli cum illo dicantur in terrã miſſi.

Et Angeli eius cum illo miſſi ſunt.] Senſus eſt (vt ſuprà iam diximus) ſimul cum idololatriæ caſu, cecidiſſe etiam Pontificum & Sacerdotum de idolis exiſtimationem & honorem; atque adeò patuiſſe, id quod antea munus & dignitas ſacra ac planè diuina videbatur, reapſe ſordidum eſſe, ſqualidum & terrenis prorſus affectibus atque viliſſimis fultum.

NOTATIO VIII.

Qua explicantur illa Chriſti verba Ioannis 12. 31. Nunc Princeps huius mundi eiicietur foras.

Duplex ſenſus illorum Chriſti verborũ, Princeps huius mundi eiicietur foras.

VIDIMVS in ſuperioribus iuxta Proſperi, Maldonati, & aliorum ſententiam in his Apocalypſeos verbis, *Proiectus eſt Draco, &c.* contineri reſpectum ad illa Chriſti verba Ioannis 12. 31. *Nunc Princeps huius mundi eiicietur foras.* Quæ verba bifariam explicari ſolent. Primò de iure, id eſt, quod Chriſtus ſuâ morte dæmonem vicerit: ita vt, niſi per homines ſteterit, nil prorſus in eos habeat poteſtatis. quod perinde fuit, atque illum priuare iure, quod ſibi inerat regnandi in hominibus per peccatum à primi omnium Parentis lapſu. Tunc enim traditus fuit mundus dæmoni ſicut tortori à Iudice iuſto Deo. Niſi verò Chriſtus mundum Deo Patri reconciliaret, nemo poſſet à peccati & dæmonis ſeruitute liberari. Secunda expoſitio eſt de facto; id eſt, non ſolùm de iure, quod dæmon per Chriſti mortem amiſit; ſed etiam de facto, quia re ipsâ poſſeſſionem amiſit, quando expulsâ idololatriâ mundus fuit ab errore liberatus, & innumeri homines ſe ad Ieſum Chriſtum perfectiſſimè aggregarunt.

Primam expoſitionem ſequitur Maldonatus, & eandem etiam videtur magis probare Toletus. Secundam amplectitur Salmeron; eamque multi Patres videntur excipere, vt Cyrillus libro decimo in Ioannem, capite quadrageſimo, & Nazianzenus oratione de calamitatibus animæ ſuæ. quorum vterque dæmonis mancipium ſiue dominium ad idololatriam referunt. Quò ſpectat Auguſtini & Gregorij interpretatio, qui verba illa *Eiicietur foras*, ita exponunt, *Foras, ſcilicet, de cordibus hominum.* Similia ferè Baſilius. Præterea verba illa, *Traham ad me ipſum* & illa *Eiicietur foras* & totus item contextus aptius de facto ipſo, quam de ſolo iure explanantur. Et Apocalypſeos locus de ſolo iure agere non poteſt. Nec enim hic agitur de Paſſionis Chriſti tempore, ſed de Euangelij prædicatione ad Gentes, poſtquàm mulier in ſolitudinem fugit.

Auctoris explanatio ad ea Chriſti verba.

Inter duas haſce expoſitiones ſi proprius Apocalypſeos ſenſus inſpiciatur, media via videtur incedendum: ita vt nec de ſolo iure ſit ſermo, nec opus ſit ad horum verborum veritatem operiri plenam totius idololatriæ euerſionem; ſed ſolum effectum, qui ex Euangelij prædicatione fuit ſubſecutus: cum idololatriæ exiſtimatio, gloria & ſplendor omnino fuere detracta. Hoc enim fuit Draconem in cælo ſtantem ad terram proſternere, vt ſuprà explicatum eſt. Quòd ſi Apocalypſeos locus ad Chriſti verba reſpicit; nihil congruentius, quàm vt Chriſti verbis eam intelligentiam tribuamus, quæ cum Apocalypſeos contextu magis conſonat. Et quamuis Chriſti fuerit mens, ſignificare, idololatriam ex toto orbe reipſa fore exterminandam; ad huiuſmodi ſignificationem ſatis eſt, in hiſce verbis attingi, idololatriam citò ex falſi honoris culmine ruituram. Hunc enim lapſum conſecuta fuit idololatriæ euerſio, & ex antecedentibus ſæpè ſubſequentia ſignificantur.

Verum quidem eſt, non eſſe prorſus neceſſarium, vt *Proiici in terram*, ſit idem omnino cum eo, quod Chriſtus dixit, nempe eiiciendum eſſe foras. Dici enim poteſt, aduerbium illud *Foras*, non ſignificare extra cælum, ſed extra iniquam poſſeſſionem, quam dæmon mundani imperij ſibi immeritò arrogarat.

TEXTVS.

Verſ. 10. *Et audiui vocem magnam in cælo dicentem, Nunc eſt ſalus & virtus, & regnum Dei noſtri, & poteſtas Chriſti eius, quia proiectus eſt accuſator fratrum noſtrorum, qui accuſabat illos ante conſpectum Dei noſtri die ac nocte.*

COMMENTARIVS.

Vox magna, quam Ioannes è cælo exaudiit, à quo fuerit prolata.

ARETAS, Haymo, & Anſbertus exiſtimant, hanc eſſe vocem Angelorum cæleſtis Hierarchiæ, qui iuſtos homines aiunt ſuos eſſe fratres; ſed iam ſæpiùs vidimus, cæli nomine in Apocalypſi militantem Eccleſiam adumbrari. Quare hæc vox *magna* ſignificat communem ac celeberrimam fideliũ lætitiam, & intimum deuoti animi ſenſum; quo Deo immortales egere gratias, quando Draconem & eius Angelos è cælo deiectos aſpexerunt: eâ nimirum ratione, qua ſuperiùs explicatum eſt. Verùm verba ſingula expendamus. *Salus* hîc eſt, mundi ſalus. Græcè σωτηρία, *ſaluatio.* *Virtus* verò eſt Chriſti Paſſionis virtus & efficientia. *Regnum* autem *& poteſtas Chriſti*, eſt nationum omnium ſubiugatio; quæ omnia ſunt dæmonis regno oppoſita. Quamobrem cùm myſticum cælum cerneret, idololatriam ex ſuo iam honore & exiſtimatione deturbari, & mundum à dæmonis tyrannide liberari cœpiſſe; præ nimia lætitia voces in cælum tollebãt clamantes, *Nunc facta eſt ſalus & virtus, &c.* Quaſi dicerent; iam patefieri incipit vniuerſalis hominum redemptionis efficacitas; & in hoc exordio atque capite cernimus quaſi præſentem glorioſiſſimæ noſtræ expeditionis exitum: iam enim dæmon loco motus & ex ſua gloria deiectus eſt: & quod felicibus auſpiciis Romæ fuit hactenus cœptum, Deus ipſe, qui dedit initia, maximo cum incremento prouehet. Iam, quod attinet ad phraſim ipſam, *Nunc facta eſt ſalus, &c.* vide ſimilem locutionem ſuprà c. 11. 15.

Quid hîc nomine ſalutis & virtutis ſignificetur.

Quia proiectus eſt accuſator fratrum noſtrorum.] Accuſator, (vt aliàs diximus) idem eſt in præſenti, quod calumniator, ſiue diabolus. Græcum nomen eſt, κατήγορος, quo deſignatur is, qui aduerſos alios obloquitur. Et de calumniis in præſenti eſſe ſermonem ex ſuperiore verſu liquet: vbi etiam diximus de perſpicua eius loci alluſione ad Iobi librum, deque dæmonis officio calumniandi, quod quamuis poſt ſuum lapſum non amiſerit, nihilominus congruenter inducitur fidelium lætitia de calumniatoris caſu propter Chriſti Regni initium in Gentes inuectum. Itaque non eſt in præſenti ſermo de accuſatione, qua dæmon peccatores defert. Quod primò conſtat ex alluſione ad Iobi librum: illa enim dæmonis accuſatio non fuit de Iobi peccatis, quæ ipſe patraſſet; ſed calumniatus fuit, Iobum, ſi Deus tentari permitteret, in culpam fore lapſurum. Deinde ex hoc Apocalypſeos contextu idem roboratur; quia per alluſionem ad Iobi librum, cùm dæmon à Deo licentiam impetrauit, vt Iobum ipſum oppugnaret, dicitur in præſenti, ex hac dæmonis calumnia aduerſus Euangelij prædicatores, nihilo glorioſior euaſiſſe dæmon, quàm ex illa Iobi calumnia. Nec enim ſolùm prædicatorum virtus probata & ſpectata enituit, verùm etiam dæmon ipſe inglorius remanſit, & inde idololatriæ ruina duxit exordium. Non ergo ſermo eſt de dæmonis accuſatione aduerſus infideles & Idolorum cultores; ſed de calumnia in Euangelicos concionatores: quòd ſcilicet, ſi in media Roma Gentilium telis & oppugnationibus forent expoſiti, erecto animo Chriſti fidem prædicare minimè auderent. Et quemadmodum Deus illos ad Gentilitatem, & Romam potiſſimùm miſit, vt firma & ſtabilis eorum virtus longè latéque pateſceret; ita etiam hoc ipſum experimentum quod à Deo vt familiariſſimo proficiſcebatur; à dæmone quidem oriebatur, vt ab aduerſario & calumniatore, vt in Iobi libro apparet. Cuius rei conſideratio valde conueniens fuit ad dæmonis ipſius irriſionem; vt dum de concionatoribus Euangelicis triumphare ſe putat, victus ipſe ſuperatuſque decedat: & tantam præteritæ gloriæ atque exiſtimationis iacturam faciat, vt verè dicatur ex æthere cecidiſſe, tam ipſe, quàm ipſius miniſtri, vt ſuprà explicuimus. Conſtat autem hunc eſſe proprium ſenſum ex iis, quæ ſequuntur, *Et ipſi vicerunt eum.* vbi apparet dæmonem fuiſſe deuictum ab iis, quos ipſe criminabatur, ſicuti in Iobi hiſtoria accidit, ad quam in præſenti alluditur.

Dæmon quo ſenſu dicatur fratrum accuſator.

Qui accuſabat illos ante conſpectum Dei noſtri die ac nocte.] Alluſio ad Iobi hiſtoriam manifeſta eſt; in qua etiam eſt ſatis fundamenti ad extrema huius verſiculi verba, *Die, ac nocte.* Dicitur enim Iobi 1.8. *Cum veniſſent filij Dei, vt aſſiſterent coram Domino, affuit etiam inter eos Satan, &c. & ait, Nunquid Iob fruſtra timet Deum? &c. Extende manum tuam, & tange cuncta, quæ poſſidet, niſi in faciem benedixerit tibi.* Id quod accidit in die Iobi, hoc eſt in ſuæ proſperitatis tempore. Deinde cap. 2.4. cùm veniſſet Satan & in Dei adſtaret conſpectu, laudante Deo Iobum, quòd adhuc priſtinam ſuam innocentiam in aduerſa fortuna (quod eſt noctis Iobi tempus) retineret, reſpondens Satan, *Pellem* (inquit) *pro pelle, & cuncta, quæ habet homo, dabit pro anima ſua: alioquin mitte manum tuam, & tange os eius & carnem, & tunc videbis, quòd in faciem benedicat tibi.* Itaque in die criminatio dæmonis erat, Iobum aduentante nocte aduerſitatis Deo valedicturum; nocte verò criminabatur, noctis vmbris duplicantibus & tentationis vi ingruente, tunc ſaltem à Deo defecturum. Similiter ergo Euangelij Prædicatoribus vſu venit; nam ante perſecutionem calumniabatur dæmon, eos vrgente aduerſitatis impetu in Chriſti obſequio ac fide retroceſſuros, ſeque in latebras abdituros: ſub ipſa autem perſecutione, eò tendebat calumnia, vt diceret: fidei prædicatores fore vt animũ deſponderent, vbi tenebricoſâ perſecutionis nocte ſe vndique obſeſſos cernerent, & Romani Imperij auctoritate & magnitudine acriter appetitos. Hunc eſſe exiſtimo loci huius contextum. Quòd ſi impensè conſideremus, quod generatim loquendo accidit fidelibus, quando illos dæmõ diu noctúque tentat & calumniatur; poteſt id aptè ad duo tentandi genera referri; alterum per res aduerſas, alterum per ſecundas; quarum extrema oppugnatio non minùs periculoſa eſt, quàm prima: complures enim, quos non deiecit aduerſitas, proſperitas proſtrauit. Vt autem dæmon criminatur alios, quò ſibi per Deum liceat illos mediis aduerſitatibus tentare; ita etiam alios molitur calumniam, vt eos per res ſecundas oppugnet. Quorum vtrumque Euangelici prædicatores re ipsâ periclitati ſunt, *Per infamiam & bonam famam*, vt Paulus loquitur 2. Corint. 6.8. Iam veluti dij honoribus affecti, (vt Actuum 14.12.) iam ceu dæmones eiecti & profligati.

Alluſio in hac dæmonis accuſatione ad Iobi librum.

Quo ſenſu dæmon homines die ac nocte accuſare dicatur.

Duplex tentationis genus, per aduerſitates & proſperitate.

Cæleſtis igitur vox, quam Ioannes audiuit, vox eſt exultantis Eccleſiæ de futura contra diabolum victoria; quæ in glorioſiſſima illa Euangelicæ prædicationis & conuerſionis mundi expeditione fuerat à Chriſti fidelibus comparanda; cuius felix iam initium cernebatur. Cùm dæmon deinceps in deterius ruat, ac proinde ipſius imaginationes non poſſint Eccleſiæ felicitati obſiſtere; ſed potiùs in nobiliorem Dei gloriam ſint tandem ceſſuræ, & in idololatriæ ruinam.

Aduerte autem hîc non dici, *Accuſator noſter*, ſed *accuſator fratrum noſtrorum, qui accuſabat illos.* quæ verba videntur reſpicere Iobi & antiquorum Sanctorum accuſationem; de quibus vt de fratribus congruenter ſermo eſſe poteſt. Nihilominus præſtabilius eſt, vt Chriſtiani adhuc viui & ſuperſtites intelligantur de illis loqui, qui pro Chriſti fide & Euangelij prædicatione fortiter occubuerant. Huic enim explicationi fauent manifeſtè verba ſubſequentis verſus. Quamuis poſſet etiam affirmari, vniuerſum Chriſtianæ Eccleſiæ corpus agere ſingulatim de Euangelij concionatorum conſtantia: qui pro Chriſti gloria & mundi ſalute extremam mortis aleam fortiter & animoſè ſubierant; & auſi fuerant in orbis theatro palàm prædicare Ieſum Chriſtum eſſe vnicum Deum verum.

Cur non dixerit Ioãnes accuſator noſter, ſed fratrũ noſtrorum?

TEXTVS.

Verſ. 11. *Et ipſi vicerunt eum propter ſanguinem Agni, & propter verbum teſtimonij ſui; & non dilexerunt animas ſuas vſque ad mortem.*

COMMENTARIVS.

DÆMONIS criminationes in Chriſti miniſtros, & facultas ei permiſſa eos inſectandi, illum tandem habuere finem, vt in ipſis Chriſti ſeruis magis magiſque emineret eiuſdem Chriſti ſanguinis virtus, Diuini verbi efficacitas, & ingens virorum Apoſtolicorũ charitas. Hęc eſt explicationis ſumma. In textu verò notandum eſt, cum dicitur, *Propter verbum teſtimonij ſui*, ex Græco ad verbum reddi, *Teſtimonij ipſorum.* hoc eſt teſtimonij, quod Sancti inter promulgandum Euangelium de Chriſto dabant. Illa autem phraſis, *Non dilexerunt animas ſuas vſque ad mortem* perinde eſt, ac ſi dicerent, tantum abeſt, vt non dilexerint, vt emori etiam non formidauerint. Facit huc illud Pauli Act. 20.24. *Nec facio animam meam pretioſiorem, quàm me, dummodo conſummem curſum meum.* Hoc eſt, Nõ tanti eſt mihi vita mea, quanti vt curſum meum conſummem.

Quid ſit, non diligere animam ſuam vſque ad mortem.

TEXTVS.

Verſ. 12. *Propterea lætamini cæli, & qui habitatis in eis. Væ terræ, & mari, quia deſcendit diabolus ad vos habens iram magnam, ſciens quòd modicum tempus habet.*

COMMENTARIVS.

Quid innuatur diſtinctione cæli & eorum, qui in eo habitant.

Si cæli in Apocalypſi Chriſtianam Eccleſiam ſignificāt, vt aliàs diximus: quænam eſt diſtinctio hæc inter cælos & eos, qui in cælis habitabant? Reſpondeo, cælorum nomine denotari vniuerſam Eccleſiam: nomine autem eorum, qui in cælis habitare dicuntur, intelligi Chriſtianos ſingulos, qui in Eccleſiæ gremio degunt; quod eſt dicere; lætentur atque exultent tam communis Eccleſia, quàm ſinguli fideles. Ita cap. 13. 12. legimus, *Terram, & habitantes in ea.* Aut fortaſſe cælorum nomen primogeniam deſignat Eccleſiam, id eſt, illos ex circunciſione fideles, qui Chriſtum receperunt: iuxta Pauli locutionem, qui Ieroſolymitanam Eccleſiam appellat cæleſtem Ieruſalem. Qua ratione Gentiles ij, qui in eandem Eccleſiam ſunt inſerti, dici poſſunt in cælis habitare. Simili enim diſtinctione poſſemus dicere: Lætetur Hiſpalis, & quotquot in ea degunt; id eſt, quamuis Hiſpali nati non ſint. Prior tamen expoſitio mihi magis arridet.

Væ terræ, & mari.] In c. 13. innuitur, mare ac terram concitare horribilem perſecutionem aduerſus Chriſtianam Eccleſiam. Per reſpectum igitur ad eam perſecutionem ait nunc textus, *Væ terræ, & mari.* Tametſi autem hæc procella eſt in Eccleſiam ſæuitura, nihilominus non tantùm non dicitur; *Væ Eccleſiæ*, verùm etiam aſſeritur, *Lætamini cæli*; Eccleſiâ videlicet cæli nomine nuncupatâ. quod perindè eſt, ac ſi dicatur perſecutio illa non in Eccleſiæ ruinam, ſed in admirabilem eius potiùs gloriam, ſplendorem atque victoriam redundatura, nec perſecutio illa Eccleſiæ calamitoſa, ſed felix futura; iuxta illud Iacobi c. 1. 2. *Omne gaudium exiſtimate fratres, cùm in varias tentationes incideritis.* Quamobrem *Væ* illud non fidelibus perſecutionis tempeſtate iactatis, ſed perſecutoribus ipſis; videlicet mari & terræ, per modum comminationis intenditur. Non enim ſunt Chriſtiani, quantumuis oppugnati, miſeriæ & calamitati obnoxij: ſed potiùs ipſorum oppugnatores, quorum miniſterio vtitur dæmon. Atque hic ſenſus eſt Apocalypſeos ſapientiâ digniſſimus.

Nomine terræ & maris quid hic ſignificetur.

Deinde in maris & terræ diſtinctione (ſi in perſecutione Iudaici populi perſiſteremus) adhuc non dubitarem, per terram Iudæos, Gentiles per mare deſignari, vt vidimus capite decimo, & eadem allegoriâ ſeruatâ dici poſſet, in perſecutione à Gẽtibus excitata non ſolùm fuiſſe infelices ac miſeros Gentiles, qui in Chriſtianos excandeſcebant; ſed Iudæos etiam, qui eamdem Gentilium perſecutionem vrgebant pro virili parte, & ipſorum Gentilium factioni in hac re vehementer ſtudebant; vt ex Eccleſiaſticis hiſtoriis conſtat. Certum namque eſt; tam Romæ, quàm vbicunque reperiebantur Iudæi, eos fuiſſe potiſſimos fidelium calumniatores.

Nihilominus tamen exiſtimo, nomen terræ & maris congruentiùs ſumi in hoc capite, ſicuti in capite decimotertio. Nam Draco, vt ad calcem huius cap. aſſeueratur, maris littus ſelegit, vt locum aptũ; ex quo tam mare quàm terram miſceret, & in bellum aduerſus Chriſtianam Eccleſiam concitaret. Quapropter terræ nomen Iudæos hic ſingulatim non denotat, ſed vniuerſè eos omnes, qui terrenis affectibus inhæreſcunt: ſicut & nomen maris mundum, eiùſque potentiam deſignat. Quòd autem in ſecunda hac Apocalypſeos parte nomen terræ comprehendat omnes terreſtrium affectionum ſectatores; eo fine fuiſſe excogitatum videtur, vt terræ nomen ad Gentiles ſeſe extenderet eadem proportione, qua ad Iudæos priùs fuerat terræ ipſius ſymbolum accommodatum: videlicet propter terrenos affectus. Hanc explicationem fulciunt Græca quædam, quæ vbi nos legimus, *Væ terræ, & mari*, legunt, *Væ habitantibus in terra, & habitantibus in mari.* Quæ expoſitio Iudæos terræ nomine non excludit; continentur enim in communi ratione eorum, qui terrenis affectibus volutantur. Quare in hac ſecunda explicatione includitur etiam prima.

Cur hic Væ non de Eccleſia afflicta, ſed de ipſam affligentibus prædicetur.

Itaque quo tempore infideles fuerant inſectaturi Chriſtianos homines, & in eis ſtragem edituri; eodem cæleſtis vox non ait, *Væ fidelibus*: ſed, *Lætamini cæli*: & *Væ infidelibus*. Nam in ipſa perſecutionis rabie, cædes & vera ſtrages in improbis potiùs perſecutoribus, quàm in probis ac ſanctis hominibus à dæmone fit. Etenim non æquum eſt, cæleſti voce pronunciari *Væ* in eos, qui ingenti meritorum theſauro locupletantur; ſed in eos, qui *theſaurizant ſibi iram in diem indignationis ac vindictæ*: hi autem ſunt, qui in huiuſmodi mari vitam tranſigunt, ipſius turbulentis vndis ac fluctibus conquaſſati; & qui terreſtrium bonorum cupiditate illecti, terræ incolæ verè & ſunt & nuncupantur: atque vt mundanis iuſſis obtemperent, perſecutorum partes velis remiſque prouehunt.

Verùm hoc Væ extendatur etiam ad Chriſtianos debiles & infirmæ virtutis.

Aliquis forſan opinabitur, hoc Apocalypſeos, *Væ*, propagari etiam ad Chriſtianos fractæ ac debilitatæ virtutis, qui terræ etiam ac maris incolæ dici poſſunt; quòd Chriſtianæ profeſſionis, ipſiúſque morum celſitatem non auidè arripiunt. Ceterùm quamuis Apocalypſeos doctrina ad horum etiam calamitatem dilatetur; vero ſimilius tamen eſt, directè hîc eſſe ſermonem non de ipſis, ſed de infidelibus obſtinatis Eccleſiam inſectantibus. Nam ſcopus eſt, agere de Chriſtianæ Eccleſiæ felicitate in medio ingruentium perſecutionum impetu. Et quidem ſi primigeniæ Eccleſiæ ſtatus conſideretur, in quo valde pauci Chriſtianorum vitiis & improbitati ſe dabant, iure optimo potuit de Chriſtiani populi felicitate inſtitui ſermo: eadem omnino ratione, ac ſi omnes verè ſanctitati ſtuderent. Sic enim loqui ſolemus, vbi de communitatis laudibus ſermo eſt.

Quia deſcendit diabolus ad vos habens iram magnam.] Ex his verbis colligitur reſpici in hoc loco ad ea, quæ in fine capitis dicuntur; ſcilicet, Draconem, vt bellum Eccleſiæ inferret, in maris littore conſtitiſſe, inter mare ipſum, ac terram; & quamuis ingens dæmonis ira ac furor in Eccleſiam potiſſimùm ferebatur, ad eius tamen executionem accitutum fore in ſuum auxilium maris Beſtiam, & Beſtiam terræ, atque maris & terræ incolas, nec non iis omnibus mirè abuſurum. Quare dæmonis ira ac furore fuerant ipſi corripiendi, & grauiſſimis ſceleribus miſerandum in modum implicandi.

Quo ſenſu dicatur dæmon, ſciens quia modicū tempus habet.

Sciens, quia modicum tempus habet.] Hinc aliqui inferunt, contextum propriè ac directè de Antichriſto agere. Huiuſmodi tamen declarationem ſuperiùs iam ſubuertimus fortioribus argumentis, & ſerie atque acoluthiâ non vnius aut alterius verbi, ſed totius libri. Iam, quòd auctores nonnulli in hiſce verbis vrgēt, vt contextus tēpora

Antichriſti reſpiciat: ad id quidem in promptu eſt ſolutio. Cùm enim dicitur parum nobis ſupereſſe temporis, non agi ſolet abſtractè de tempore, quod ad extremi vſque iudicij diem reliquum eſt; ſed de tempore, quod nobis reſtat ad illud peragendum, de quo incipit ſermo. Veluti ſi quis vindemiam accelerarer exiſtimans modicum ſibi temporis eſſe ſuper; intelligendum eſt de tempore ad vindemiam apto, priuſquàm vuæ ſolis ardore paſſæ exareſcant. Nemo autem inficiari poteſt, hunc eſſe peruagatum loquendi modum. Cùm ergo noſtræ expoſitionis continuatio ſpectet ad tempus, quo per Euangelij prædicationem ad Gentes, idololatria priſtino loco, gloriâ, ac dignitate ceciderat; nullius difficultatis eſt, verba illa, *Sciens quia modicum tempus habet*; aptiſſimè ad exiguum referri tempus, quod dæmoni reſiduum erat, vt in mundo per idolorum culturam imperitaret; antequam Chriſtiana Religio caput attolleret. atqui perſpicuum eſt, ſi rei moles ac magnitudo ponderetur, modicum ſatis tempus reputari vnum aut alterum ſæculum. Quamuis enim de Antichriſti tempore ſermo eſſet; neſcit omnino dæmon tempus ab Antichriſto ad extremi iudicij diem interiiciendum minus ducentis annis fore.

Vnde dæmon coniectare potuerit, parum ſibi ſupereſſe temporis.

Quòd ſi roges, vnde coniectarit dæmon, ab initio Euangelicæ in orbe prædicationis parum intereſſe temporis ad idololatriæ vſque ruinam & expulſionem? Reſpondeo, Id dæmonis malitiam, ac verſutiam minimè latuiſſe; cùm videret in ipſis prædicationis & conuerſionis primordiis ingentem Chriſtianæ Religionis & ipſius prædicatorum efficaciam, & Prophetarum inſuper hac de re vaticinia perpenderet; quodque veriſimile erat, effuſo Chriſti Sanguine fore præſtandum.

TEXTVS.

Verſ. 13. *Et poſtquàm vidit draco, quòd proiectus eſſet in terram, perſecutus eſt mulierem, quæ peperit maſculum.*

COMMENTARIVS.

Verùm draconis perſecutio fugam mulieris anteuerterit; an è contrario?

QVod draco mulierem ſit perſecutus, apponitur hîc quaſi quid conſectarium, poſtquam draco ſe è cælo in terram deiectũ aſpexit. At enim (inquies) mulier in deſertum fugit ratione perſecutionis in ſe concitatæ; perſecutio ergo, mulieris fugam anteuertit. Ceterùm mulier quidem fugit in ſolitudinem propter Iudæorum rebellium perſecutionem, qua Euangelij prædicatores exagitabant. poſtquam verò Euangelium Gentibus enunciari cœpit, & dæmon propter amiſſum idololatrię ſplendorem de cælo fuit deiectus; tunc dęmon ipſe vehementiore furore correptus perſecutionem non Iudæorum modò, ſed Gentium pariter in Eccleſiam commouit.

Quid innuatur, dum dicitur draco perſecutus mulierem, quæ peperit maſculum.

Quia verò Romæ prima perſecutio præcipuè fuit coorta contra nouæ Romanæ Eccleſię Parentem, hoc eſt contra Apoſtolos & Euangelicos prędicatores, qui Romanam Eccleſiam à fundamentis erexerant; ideo draco dicitur perſecutus fuiſſe mulierem, quæ peperit maſculum. Quibus verbis deſignari arbitror, primam ſub Nerone perſecutionem; quæ exarſit primò aduerſus Euangelij prædicatores, & ſingulatim aduerſum eorum caput Petrum. In eo autem, quòd draco fuerit inſectatus fœminam, quæ maſculum filium in lucem edidit; innuitur, dæmonem Romanæ Eccleſiæ fundatione imprimis ſtimulari ad eam perſecutionem A excitandam. Nec enim dubitabat, quin maſculus ille filius ad idololatriam penitus exterminandam fuiſſet natus.

TEXTVS.

Verſ. 14. *Et datæ ſunt mulieri alæ duæ aquilæ magnæ, vt volaret in deſertum, in locum ſuum; vbi alitur per tempus, & tempora, & B dimidium temporis à facie ſerpentis.*

COMMENTARIVS.

Num alæ ſint datæ mulieri, antequã ſe fugæ mãdare cœpiſſet; an poſt fugæ initiũ?

HIc illud primò dubium occurrit; vtrùm huiuſmodi alæ fuerint mulieri datæ, antequam ſe fugæ mandaret; an potiùs poſtquam cœpit fugere, quando draco illam ſuſcitauit perſecutionem; de qua ſuperiore verſu diximus, quòd ſe è cælo deiectum videret. Ratio dubitandi eſt, quia ſuprà nu. 6. dictum fuerat, mulierem fugiſſe in ſolitudinem; cùm tamen ibi nulla ſit alarum mentio: nunc autem n. 14. facta mentione perſecutionis, poſteaquàm in terram fuit draco proſtratus, additur duas C mulieri alas fuiſſe datas, vt in deſertum volaret. Quare non videntur illi fuiſſe tributæ, quoad dæmon eam in deſertum fuit inſecutus. Arbitror tamen, aptius & congruentius intelligi, à principio, aut ſaltem ſtatim ac peperit maſculum, alas ei fuiſſe additas; vt ſe reciperet in illud perfugium, quod Deus illi in deſerto præparauerat. Mulier enim, cùm peperit, fingitur in cælo fuiſſe, & mox poſt partum fugiſſe; atque vt per aëra impune volitaret, alis ſibi opus erat. Quapropter, quòd poſteà alarũ mentio intercurrat, non ideo fit, quia ante ipſam perſecutionem alæ ei conceſſæ non fuerint; ſed vt intelligatur, quamuis draco mulierem in deſertum D ſequeretur, illam tamen ſubſequi, ita vt eius iter impedire nullo modo poſſet. Tametſi enim draconi alæ inerant; eæ tamen, vtpote draconis, non illum ſublimè efferre poterant. At fœminæ fuerant ſuppeditatæ aquilinæ alæ; atque adeò multò altiùs ac velociùs dracone volitare poterat. Vide de velocitate aquilæ Deuteronomij 28.49. Habacuc. 1.8. & 2. Reg. 1.23. Item de illius ſublimitate lege Prouerb. 30.19. & Ierem. 49.22.

In mulieris alis ſubeſſe alluſionem ad Iſaiæ locum cap. 40.

Deinde in alis mulieri ſubminiſtratis videtur contineri alluſio ad illud Iſaiæ 40. 31. *Qui ſperant in* E *Domino, mutabunt fortitudinem: aſſument pennas vt aquilæ; current, & non laborabunt; ambulabunt, & non deficient.* Quæ tamen Iſaiæ verba non adigunt nos, vt in alarum diſtinctione philoſophemur; nam ad denotandam ingentem velocitatem ac ſuauitatem in aſſiduo atque indefeſſo per aëra volatu, ſanè quàm idonea eſt alarum aquilæ allegoria: ad quod tamen non eſt neceſſe notare, quot ſint alæ, & quales. Quare Iſaiæ locus non ait, *Aſſument duas pennas*, ſed *Aſſument pennas, vt aquila.* Similiter etiam Ezech. 17. 3. & num. 7. legimus, *Aquila grandis magnarum alarum.* vbi interpretum nemo in applicatione de ala- F rum diſtinctione philoſophatur. Verùm in hoc Apocalypſeos loco contextus ipſe nos cogit, vt in applicatione duplicis alæ diſtinctionem inueſtigemus. Ait enim, *Datæ ſunt mulieri alæ duæ.* Niſi enim in binarij numero peculiare myſterium deliteſceret; nequaquam diceretur, *Alæ duæ.* Sicuti nec apud Ezechielem id exprimitur, vbi de aquilæ magnæ alis.

Duarum alarum mentionem hoc in loco non abſque myſterio fieri.

Prætereà aduertendum eſt, in Græco inſignem quandam aquilam deſignari, duplici enim articulo inſcribuntur hæc verba, præfixo tam in voce *Aquilæ*, quàm in *Magnæ*. Quamobrem cùm in Apocalypſi Aquila ſit ſapientiæ ſymbolum, vt vidimus capit. 4. 7. & cap. 8. 13. Cúmque duplex hîc (vt dixi) articulus præponatur; non videtur dubitandum, quin in præſenti, aquila cæleſtem ſapientiam denotet. Per duas verò alas nihil aptius occurrit, quàm vt duo teſtamenta, ſacræ Scripturæ partes, indicari dicamur. Nam ſapientiæ cæleſtis alæ ſunt Eccleſiæ ſummo ſolatio. Atque hæc eſt Ticonij, & aliorum explicatio. Si tamen aliquis optet huic expoſitioni aliam addi, quæ de duobus ſapientiæ actibus agat; hæc inſuper poteſt adhiberi explanatio, videlicet vt duarum alarum altera ſignificet rerum temporalium deſpiciẽtiam, altera ſpiritualium æſtimationem. Duabus his ſapientiæ partibus congruenter applicatur duarum alarum diſtinctio; & vtriuſque coniunctioni nihilo aptatur minùs aquilæ grandis allegoria. his enim pennis ſpiritales viri ex rerum terreſtrium contagione abſtracti tolluntur in ſublime, & in vno Deo verum exquirunt ſolatium. Rem autem quamlibet tanti ducere, quanti eſt; id verò proprius eſt ſapientiæ effectus. Sapientis namque eſt de rebus ipſis, perinde ac ſunt, iudicium facere. Quare applicatio fit aptè ad duplicem actionem; quæ propriæ ſunt ſapientiæ partes, & quaſi alæ.

Quod ſit duarum mulieris alarum myſterium.

Alia de duplici mulieris ala expoſitiones referuntur, ac refelluntur.

Aliquis congruens eſſe putabit, vt hæ duæ alæ ſint ſanctitatis atque ſapientiæ ſymbola; vt hoc quoque par pluribus illis annumeretur, quæ retulimus cap. 1. Si tamen aquila eſt ſapientiæ ſymbolum, vt ſatis ſuprà probatum eſt; non rectè conſonat, vt ex duabus aquilæ pennis vna ſapientiam, ſanctitatem altera figuret. Nihilo eſt aptius, per duas alas denotari amorem tam Dei, quàm proximi; vel deſiderium gloriæ Dei, & vitæ immaculatæ ſtudium (quæ eſt explicatio Riberæ.) Neque enim huiuſmodi actiones ſunt propriæ ſapientiæ, ſed ſanctitatis. Omitto expoſitiones alias minùs probabiles; cuiuſmodi eſt, per duas alas innui fauorem Romani Imperij, cuius inſigne fuit aquila; aut etiam fauorem Imperij Orientalis, & Occidentalis. Quæ interpretationes cum Apocalypſeos ſerie nulla ratione conſentiunt.

Dicet tamen aliquis, illud ſaltem non ineptè affirmari poſſe; duas nimirum aquilæ alas eſſe impugnationẽ falſitatis & veritatis probationem; atque ad prædicationem Gentibus factam conducere imprimis cõſiderationem vtriuſque rei, quas Deus Euangelicis prædicatoribus impertiuit. Aut ſi profectio in deſertum fuit Iudaici populi derelictio, & ad Gentes commigratio; fortaſſis duarum alarum altera Iudæorum reprobationis cognitionem, altera electionis Gentilium indicat. Adhæc dico; ex contextu ipſo planum fieri, alas aquilæ fuiſſe mulieri datas; non vt in ſolitudinem fugeret, ſed vt peruenire poſſet ad refugij locum, quem Deus illi in deſerto præparauerat. Hoc enim manifeſtè innuunt verba illa, *Datæ ſunt mulieri alæ duæ, vt volaret in locum ſuum, vbi alitur à facie ſerpentis.* In ſuperioribus autem explicuimus, Deum ipſum eſſe locum, ſiue domum refugij, quò ſeſe mulier in ſolitudine abdidit. Conſtat verò ad eiuſmodi perfugium in deſerto inueniendum minimè eſſe aptam aliorum arcanorum notitiam, nec in argumentis refutandis vim; eſſe verò valdè ad rem contemptionem terrenarum rerum, & cæleſtium æſtimationem.

Quid ſit, ali mulierem à facie ſerpentis.

Vbi alitur à facie ſerpentis.] Ribera §. 39. ait hîc eſſe Hyperbaton; nam verba illa *A facie ſerpentis*, non connectuntur (inquit) cum verbo *alitur*, ſed cùm, *Vt volaret*; ita vt conſtructio ſit, *Datas eſſe mulieri alas, vt volaret à facie ſerpentis in deſertum, in locum ſuum; vbi alitur per tempus, & tempora, &c.* Hæc ille. Meo tamen iudicio nullum hîc ſubeſt Hyperbaton. Ali enim à facie ſerpentis Græcâ phraſi idem eſt, quod ali procul à ſerpentis conſpectu. Quarè aptiſſimus ſenſus eſt; quamuis acerrima ſit ſerpentis perſecutio, non tamen eò peruenire poſſe, vt impedimento ſit, quominus in abdito tranquillæ animæ penetrali fruantur ſancti viri maximo ſolatio ex eo, quod Dei voluntatem perfectè exequi conentur. Hic enim eſt ſanctarum animarum cibus, vt ſuperiùs Chriſti Domini tum verbis, tum etiam exemplo probauimus. Et in hac etiam ſignificatione includitur patientia & ſpes & ſolatium ortum ex contumeliis pro Chriſto toleratis.

Per tempus, & tempora, & dimidium temporis.] Id eſt, per tres annos & dimidiatum, vt cap. 11. diſcuſſimus: vbi etiam latè de myſtici huius temporis ſignificatione. Præterea ali *per tres annos & dimidium à facie ſerpentis*, accipiendum eſt de tempore, quod mulier in deſerto tranſegit in ſpelunca, ſiue refugio diuinæ prouidentię, ſepta vndique tygribus, leonibus, ac baſiliſcis ante Gentilitatis conuerſionem. Tunc enim ſolitudo fuit in paradiſum commutata, vt diximus verſu 6.

NOTATIO IX.

De ſecundaria ſignificatione duarum alarum, quæ datæ ſunt mulieri, vt in deſertum volaret.

SEMEL iam & iterum in hoc capite (nempe in lunæ, & in Michaelis ſymbolo) vidimus primariæ ſignificationi adiungi interdum ſecundariam, quam etiam Spiritus ſanctus intendit. In ſymbolo ergo duplicis alæ mulieri ſubminiſtratæ, præter primariam ſignificationem, illud occurrit, nimirum, in his etiam alis Eccleſiæ conceſſis ſignificari fortaſſis Apoſtolos Paulum, & Barnabam, ita vt ipſi ſint duarum inſtar alarum, quibus ornata fuerit Eccleſia primogenita; vt ſeſe audacter in Gentilitatis deſertum inferret.

Secundaria duarum feminæ alarũ ſignificatio de Paulo & Barnaba Gentium Apoſtolis.

Hanc ad rem conſidero imprimis, vt per Gentilium deſertum fieri poſſit iter, rectè concipi alas vt neceſſarias, ſine quibus illac tendi non poſſit. Vide Ioannis 7. 35. vbi poſtquam Chriſtus dixit, *Ego vado, quò vos non poteſtis venire: dixerunt Iudæi ad ſemetipſos, Quò hic iturus eſt? numquid in diſperſionem Gentium iturus eſt, & docturus Gentes?*

Paulus & Barnabas Gentium Apoſtoli ab Spiritu ſancto deſtinati.

Secundò conſidero, quod Spiritus ſanctus ait, Act. 13. 2. *Segregate mihi Saulum & Barnabam in opus, ad quod aſſumpſi eos.* Et infra n. 46. *Contradicentibus, & blaſphemantibus Iudæis; tunc conſtanter Paulus & Barnabas dixerunt, Vobis oportebat primùm loqui verbum Dei; ſed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad Gentes; ſic enim præcepit nobis Dominus. Audientes autem Gentes gauiſæ ſunt, &c.*

Tertiò receptiſſimum eſt Exodi 19. per alas aquilæ intelligi Moſem & Aaronem, vel etiam prædicatores; ſic exponunt Origenes, Ambroſius, Hilarius, Baſilius, Auguſtinus, & Heſychius. Victorinus autem & Ticonius duas has alas interpretantur de Elia, & ipſius comite ſub Antichriſto. Si igitur Dei miniſtri, & præſertim concionatores ſunt aquilæ alæ, quid mirum per alas mulieri attributas, vt in ſolitudinem volaret, Apoſtolos Gentilitatis denotari; qui aquilarum inſtar Eccleſiam velociſſimè per Gentilitatis ſolitudinem aduexerunt?

Quartò, quamuis Apoſtoli omnes Iudæis & Gentibus prædicarent; certum tamen eſt Paulum & Barnabam magis propriè eſſe Gentilitatis Apoſtolos, vt ex ſuprà dictis liquidò conſtat. Quod roboratur ampliùs, quia licet nullam Barnabæ epiſtolam habeamus: Paulus tamen de ſe & de Barnaba pariter loquitur. Lege ad Romanos 11. 13. *Ego ſum Gentium Apoſtolus, miniſterium meum honorificabo.* Et cap. 15. 16. *Data eſt mihi gratia, vt ſim miniſter Chriſti Ieſu, ſanctificans Euangelium Dei, vt fiat oblatio Gentium accepta.* Et ad Galatas 2. 2. *Aſcendi cum Barnaba, & contuli cum Apoſtolis Euangelium, quod prædico in Gentibus.* Et n. 7. *Cùm vidiſſem, quòd creditum eſt mihi Euangelium præputij, ſicut Petro circumciſionis, (qui enim operatus eſt Petro in Apoſtola*

A *tum circumciſionis, operatus eſt mihi inter Gentes.) & cùm cognouiſſent gratiam, quæ data eſt mihi; dextras dederunt mihi & Barnabæ ſocietatis; vt nos in Gentes, ipſi autem in circumciſionem.* Et 1. ad Timoth. 2.7. *Poſitus ſum ego prædicator & Apoſtolus & Doctor Gentium* (ſiue *Magiſter Gentium:* vt habetur 2. ad Timoth. 1. 11.) Ex his ergo locis planum fit, Paulo & Barnabæ peculiarem ab Spiritu ſancto gratiam & audaciam fuiſſe collatam, vt Euangelij lumen in Gentes inueherent, & ceteris Apoſtolis viam ad Gentium prædicationem reſerarent. Vide illud Act. 9. 15. *Vas electionis eſt mihi iſte, vt portet nomen meum coram Gentibus.* Aduerte autem alarum eſſe proprium, auem euehere & aſportare: & vas quidem electionis Hebraicâ phraſi ponitur pro egregio inſtrumento, (cuiuſmodi eſt ala) ad portandum numen. Sic enim alæ atque tuba tribuuntur Famæ.

Cur hoc potiſſimùm loco Pauli & Barnaba mentio fiat?

Quintò, cùm ſermo ſit de primogenita Eccleſia, B quæ vocatur Sion; oportebat honorificam fieri mentionem de reliquis præcipuis ipſius partibus, ac potiſſimum de illis, quibus Euangelij prædicatio & erectio Eccleſiarum, quæ ſunt matris Sionis filiæ, referri debent accepta. Quamobrem cùm Chriſtus & ipſius Mater ſanctiſſima in luna: in duodecim ſtellis totidem Apoſtoli figurati ſunt; decebat, ne duo Spiritus ſancti Apoſtoli Paulus & Barnabas ſilentio prætermitterentur. Non autem reperiri potuit aptior & congruentior locus ad eorum mentionem, quam hic, vbi de prædicatione ad Gentes ſermo inſtituitur. Hoc verò non eſt Paulum & Barnabam ceteris Apoſtolis inferiores effingere; quòd duodecim per ſtellas totidem, & hi duo per mulieris alas denotentur: quinimò ita aſſignatur peculiaris gratia, quam diuinus ſpiritus Paulo & Barnabæ fuit elargitus, vt Euangelium per Gentilium regiones celeriter C vectarent: & reliquis Apoſtolis veluti alas ſuggererent ad glorioſam illam expeditionem. cetera, dubium non eſt, quin ſi duodecim Apoſtoli ſtellarum cognomento merentur honorari, quòd mundum ſua luce compleuerint, non minus hoc nomine ſint Paulus & Barnabas digni. Enimuerò; dum aliis ſtellarum, aliis alarum ſymbolum diſtribuitur; adumbratur non obſcurè hæc duodecim Apoſtolorum gloria, quòd Apoſtolicum Symbolum condiderint, & ſint duodecim myſtici Patriarchæ ſpiritalis Iacobi filij: inde peculiaris Spiritus ſancti prærogatiua, quam duobus Apoſtolis conceſſit. Nec tamen ideo negatur, duodecim Gentilitatis etiam Apoſtolos fuiſſe; ſed per attributionem congruenter hoc elogium illis applicatur, qui diuinitus fuere ad id muneris peculiariter deſtinati.

Sextò, quòd Ioannes in Apocalypſi alarum ſymbolo D Paulum & Barnabam ſignatos viderit, gratum illis valde videtur fuiſſe, eo quòd Eccleſias in Aſia per Ioannem fundatas, Paulus in Aſia itidem, & Epheſi præſertim prædicans, inchoauerit. Etenim dum vtrumque Apoſtolum in mulieris alis figuraret, perinde fuit, ac ſi diceret, illis veluti auctoribus honorem attribui debere ea Eccleſiarum fundatione, quas ceteri in Gentilitate erexerunt; quaſi illi priùs felicibus & auſpicatiſſimis primordiis initium dederint; & robur animoſque ceteris ad glorioſam hanc expeditionem addiderint.

Cur mulieri aquilinæ alæ, non columbinæ aſſingantur?

Septimò, mulieri congruenter ſatis aquilinæ alæ, non columbinæ tribuuntur; quo innuitur, illam non tam fuiſſe fugam, quam ſub fugæ ſpecie animoſam impreſſionem, volatum ſublimem, & admirabile quoddam aucupium. Columba quidem timida eſt, aquila tamen audax; *& ad præceptum Domini eleuabitur aquila.* Iob 39. 30. Et infrà numero 33. *Vbi cadauer fuerit, ſtatim adeſt.* Maldonatus Matth. 34. 28. aſſerit, hoc eſſe Hebræorum E prouerbium. Præterea Iob 9. 26. de aquila dicitur; *Velat ad eſcam.* Quare egreſſio illa Pauli & Barnabæ fuit veluti incurſus ad prædam. Quod pariter exemplo eſt Euangelij miniſtris & concionatoribus. Et in hoc exemplo veluti in quadam pictura cernimus aquilam grandem, quæ *prouocat ad volandum pullos ſuos*, Deut. 32. 11. & eos docet in ſublime volatum extollere, prædam indagare, & ſolem aduerſis oculis intueri. Portat etiam pullos ſuper alas: Exod. 19.4. illos videlicet, vel potiùs Eccleſiarum pondus in ſe ſuſtinens. ac demum in aquilæ pennarum allegoria longior fieri poteſt ratiocinatio.

Verùm vt ingenuè fatear, quid ſentiam, tota hæc explicatio alarum mulieris ad Paulum & Barnabam concionatoria mihi potiùs, quam propria & literalis apparet. F Contextus enim non alas mulieri tribuit, vt ſe per deſertum inferat, ſed vt in eodem deſerto ad perfugij locum ſe recipiat. Nec verò timendum eſt, ſi minùs hoc ſymbolum attigerit Paulum, ipſum abſque peculiari ſui mentione in Apocalypſi prætermiſſum iri. Nam in aliis locis honorificentiſſimè ſub aliis ſymbolis ſignificatur; vt poſtea perſpicuè conſtabit, capite decimo ſexto, in plaga prima & ſimiliter c.17. & c.21.

TEXTVS.

Verſ. 15. *Et miſit ſerpens ex ore ſuo poſt mulierem aquam tanquam flumen, vt eam faceret trahi à flumine.*

16. *Et adiuuit terra mulierem; & aperuit terra os ſuum, & abſorbuit flumen quod miſit draco de ore ſuo.*

COMMENTARIVS.

Ingentes piſces aqua copiam efflantes.

QVOD ad ideam attinet, non opus eſt eam ab aliqua re naturali deſumi; id eſt, eſſe in rerum natura draconem, qui aquam ore emittat. Ingentes aliquos piſces tradunt magnam aquæ copiam fiſtulâ quadam euomere, & ex eis, quidam appellatur, *φυσήτηρ*, id eſt, flator; eo quòd nimboſam quandam aquarum eluuionem efflando emittat. Vt plerumque etiam alueos nauigantium deprimat. Bellua eſt miræ magnitudinis, quam Itali appellant *Capitolium*, de qua Rondeletius libro 18. capite 14. Deinde Crocodilus dicitur etiam aquam in ipſam viam eiicere, vt homo collabatur. Eſt enim humani corporis auidiſſimus. de quo Marſilius de aqua benedicta folio 93.

Ribera contemplatur, hunc fluuium, quem draco ore euomebat, conſiderandum eſſe inſtar fluctus accedentis & recedentis: ſic enim deſeruiet ipſius draconis auiditati deuorandi fœminam. ſed ſuprà iam vidimus, dæmonem de mulieris deuoratione deſperare; id tantùm conari, vt eam inſectaretur, vexaret, ac diſcruciaret. Quamobrem aptius & ſimplicius eſt, ſi aſſeramus draconis fuiſſe mentem, vt fluminis torrens mulierem corriperet, ac demergeret; vel ſaltem ex ſpelunca extraheret: id enim videtur iis verbis innui, *Vt eam faceret trahi à flumine.* Nam cùm intra ſpecum dæmon eam videatur infeſtare non poſſe; aptiſſimè effingitur, effuſo aquæ flumine, illam ex ſpecu velle extrahere.

Ingentem perſecutionem in Scriptura per fluuium inundantem deſignari.

Vt verò ad ſignificationem deueniamus; in Scriptura quidem compertum eſt, perſecutionem ingentem ſignificari per inundantem fluuium. Lege Iſaiæ 8.7. Ieremiæ 46.8. Pſalm. 91.3. Pſal. 123.4. *Forſitan aqua abſorbuiſſet nos.* Et Cant. 8.7. *Nec flumina obruent illam.* Quæ locutio ſiue phraſis apud prophanos etiam Poetas communis eſt. Ex quibus Homerus fingit bellum, quod fluuius Xanthus Achilli inferre tentauit.

Vtrum hic draconis fluuius humanam ſignificet eloquentiam?

Proponitur ſententia affirmans.

Obiiciet tamen quiſpiam; quamuis per fluuium mulieri impendentem aptè figuretur perſecutio; cùm verò fluuius hic ex draconis ore eruperit, neceſſarium eſt, ne de qualibet perſecutione explicetur; ſed de illa, quæ idoneè conſideretur ex ore procedere: eiuſmodi eſſet Philoſophorum doctrina, & Oratorum eloquentia. Nam ſimili ratione gladius ex ore procedens c.1.16. & ignis ex ore duorum teſtium capite 11. 5. Ranæ item ex ore draconis & Beſtiarum cap.16.13. Hæc inquam omnia ad doctrinam referuntur. Similiter ergo in fluuio ex ore draconis procedente philoſophandum erit. Deinde, flumen eſt appoſitum ſymbolum ſapientiæ & eloquentiæ. Quare fluuius ex ore draconis humanam eruditionem atque eloquentiam, quam draco oppoſuit Euangelio, congruenter denotabit. Tertiò, ſi ſeriò inſpiciamus, A quod in hoc dæmonis bello per Gentes Eccleſiæ illato accidit; comperiemus ſanè, priùs hoc bellum per verba, deinde per opera ipſa atque cruciatus fuiſſe geſtum. Initio enim priuſquam ad tormenta ac cædes ventum eſſet, dæmonis calliditas nitebatur humanæ ſapientiæ atque eloquentiæ viribus doctrinam Euangelicam ſuperare, & tanquam ſtultam ac ludicram irridere. Id enim eſt, quod Paulus ait, nimirum Euangelium ab ſe prædicatum eſſe Gentibus ſtultitiam. Porrò certum eſt, interdum per Oratores, ac Philoſophos, interdum per B ludibria & illuſiones, nonnunquam etiam per mellitam ac ſuauem loquendi copiam Eccleſiæ dæmonem peracre intuliſſe bellum. Quamobrem, cùm Apoſtoli non fuerint concionati *in ſublimitate ſermonis*, nec fucatis verborum pigmentis ac lenociniis; cùmque ipſorum doctrina, ſi externa conſideretur ſpecies, non admodum eſſet ſplendida & popularis; mirum non eſt, dæmonem principio contendiſſe, vt profanæ eloquentiæ torrens Euangelicam prædicationem exſorberet, & opprimeret rapidiſſimi inſtar fluminis; quod ſolitas ripas prætergreſſum obuia quæque ſecum trahit. Itaque hæc videtur extitiſſe C prima perſecutio à Gentibus in Euangelium concitata: & proptereà textus videtur aſſerere, vbi primum dæmon fuit in terram deiectus, & fœminam aquilinis alis in locum perfugij conceſſiſſe aſpexit; priuſquam Romani Imperij potentia, per maris Beſtiam denotata Euangelio ſeſe opponeret, draconem ex ore euomuiſſe aquæ fluuium, quo fœminam adoriretur; vt hoc pacto mundanæ eloquentiæ flumine fœminam deuolueret, atque corriperet; quemadmodum lignum aliquod, ſiue arbor ſolet ab effuſo torrente deferri. Ea enim videtur eſſe vis græcæ vocis *ποταμοφόρητον*. D

Refutatur ſuperior ſententia.

Nihilominus hæc explicatio nulla mihi ratione probatur. Primò, quia bellum, quod per mundanam eloquentiam conſideratur aduerſus Euangelij doctrinam eſſe geſtum, quamuis reapſe dæmonis inſtrumentum extiterit, quo ipſe Gentilium non paucos falſa verborum titillatione pelliceret; non tamen tanti fuit, vt inter perſecutiones in viros Apoſtolicos coortas debeat recenſeri. Ipſi enim Chriſti ſectatores non eiuſmodi erant, qui humanæ ſapientiæ affluentiam Euangelio, eiuſque doctrinæ contrariam magni admodum ducerent. Quare dæmon ipſe non E adeò deſipiebat, vt exiſtimaret, humanam eloquentiam & eruditionem fuiſſe ſatis, vt per eam veluti effuſo flumine, Eccleſiam primogenitam ſiue Apoſtolicos viros pertraheret. Secundò ad ſapientiam huiuſmodi humanam figurandam minimè eſt ad rem fluuius ex draconis ore exiliens. Tametſi enim humana eloquentia rite comparatur fluuio, eiuſmodi tamen fluuius eſt, qui ex ſapientium & eloquentium hominum ore, non ex ore dæmonis procedit. Tertiò, hæc declaratio non bene conſonat cum ſub- F ſequentibus; dicitur enim, *Terra aperuit os ſuum, & abſorbuit flumen, quod miſit draco de ore ſuo.* Nam licet aliqui contemplentur hic floridam illam eloquentiam, quæ quondam in toto orbe vigebat (vt Demoſthenis, Ciceronis, & aliorum) quaſi à terra dehiſcente fuiſſe exhauſtam atque abſorptam: non tamen rectè conſideratur, eloquentiam illam, ne Euangelio euaderet ſuperior, Diuino conſilio fuiſſe à terra deuoratam. quaſi verò Euangelij prædicatio non aliter poſſet humanam eloquentiam excellere. Vanum hoc eſt, & puſilli animi, ac nimium humanam eloquentiam timentis. Nec video, quænam apta interpretatio poſſit aſſignari illis verbis, quibus textus ait, flumen à terra fuiſſe abſorptum; ſi per flumen humana eloquentia atque ſapientia figurentur. Præſertim cùm addatur huiuſmodi deuorationem fluminis mulieri adiumento fuiſſe. Quartò, poſtquàm textus aſſerit, dæmonem apud ſe decreuiſſe mulierem inſectari; non rectè conſentit, huiuſmodi oppoſitionem humanæ eloquentiæ primo loco deſignari, quaſi magnam perſecutionem, & quaſi flumen ex ore dæmonis emiſſum. Næ exaggerationem hanc ſapientia Apocalypſeos indignam planè reputarem.

Quid ſignificet flumen ex draconis ore procedens.

Mea igitur ſententia eſt, per flumen hoc ex ore draconis procedens ſignificari Neronis perſecutionem in Chriſtianam Eccleſiam, & præſertim Euangelicos concionatores commotam. Cui ſignificationi mirificum eſt ſymbolum fluminis ex draconis ore emiſſi. Atque imprimis miro artificio Apocalypſis hac diſtinctione perſecutionem Neronis (quæ fuit prima) ab aliorum Imperatorum perſecutionibus diſcriminauit; vt ſcilicet perſecutionem Neronis proximè dæmoni tribuat, aliorum verò perſecutiones ipſis attribuat Imperatoribus. Cuius diſcriminis ratio eſt; quia Nero fuit veneficiis & incantationibus addictiſſimus, atque vt Plinius lib. 30. cap. 2. *Veneficorum omnium, quotquot vmquam extitere, maximus, qui dæmones de qualibet ſuſpicione conſulebat.* Et proptereà Simon Magus tanta apud illum gratia pollebat. Satis ergo credibile fit, perſecutionem à Nerone excitatam, ab ipſius dæmonis reſponſo duxiſſe originem. Quare edicta ac leges omnino impiæ, quas Nero in Euangelium promulgauit, eleganter repræſentantur, quaſi ex draconis ipſius ore proceſſerint: atque adeò rapidiſſimum illum perſecutionis fluuium Eccleſiæ imminentem multò aliter extitiſſe, ac perſecutiones reliquas, quas ſtimulabat, & vrgebat dæmon, qua ratione homines ſolet ad peccatum inducere: ſed potiùs expreſſo dæmonis oraculo hanc Neronis pugnam in Chriſtianos ſæuiſſe. Quamobrem oppugnationes reliquæ, & machinæ in Eccleſiam intentæ Beſtiæ maris capitibus: hæc verò Neronis, draconi ipſi proximè tribuuntur.

Nero veneficiis addictiſſimus.

Cur Neronis perſecutio ſpecialiter per hunc draconis fluuium figuretur.

Reſpondetur argumentis pro prima expoſitione adductis.

Hæc interpretatio non parum accipit roboris ex propria ſignificatione Beſtiæ maris cap. 13. Ibi enim, (vt videbimus) ſupponitur, primam Neronis perſecutionem iam præceſſiſſe: deſcriptio enim perſecutionum cap. 13. initium ſumit à re illa mirabili, quòd primum Beſtiæ caput reuiuiſceret; quod perinde eſt, ac dicere, Neronis perſecutionem tunc inſtaurari; id eſt, Imperatores deinceps ſuccedentes, quaſi ab inferis reuocaſſe, & excitaſſe Neronianam rabiem contra Chriſti nomen.

Conſtat ergo ex his ad argumenta pro priori expoſitione allata. Ad primum enim, quemadmodum gladius ex ore Chriſti procedens refertur ad doctrinam, ſic etiam flumen ex draconis ore erumpens refertur ad edicta & perſecutionem, quæ dæmon Neroni non inſpirauit ſolùm, ſed etiam expreſſit. Ad ſecundum. Flumen non minùs aptè deſeruit ad ſignificationem perſecutionis, quàm eloquentiæ, vt ſuprà ex multis Scripturæ locis oſtendimus, præſertim cùm ipſa contextus ſeries non obſcurè de perſecutione agat.

A agat. Ad tertium. Oppoſitio ac repugnantia, qua Gentes per humanam ſapientiam ac eloquentiam Euangelio obſtiterunt, minoris fuit momenti res, quàm vt inter grauiores Eccleſiæ perſecutiones locum habeat.

Verſ. 16. Quid hic nomine terra innuatur.

Vt eam faceret trahi à flumine.] Hoc eſt vt ipſam perturbaret, & à parta tranquillitate ac pace deiiceret, vt ex ſuperiùs dictis liquet. Id enim denotat draconis conatus, quo eam è refugij loco extrahere laborabat.

Et adiuuit terra mulierem.] Sæpè iam diximus in terra affectiones terrenas figurari. Et quidem qui Neronem occiderunt, id nec propter diuinum obſequium, nec propter veræ religionis defenſionem præſtiterunt, ſed ſolùm propter ſuas terrenas cupiditates. Aut ſi terræ nomen (vt ſæpè in Scriptura) referatur ſingulatim ad eam ciuitatem, de qua agitur: Romani Gentiles; qui de medio Neronem ſuſtulerunt, terreſtribus affectionibus & cupiditatibus tenebantur; qui tamen in Neronis cæde nonnihil Eccleſiæ adiumento fuerunt. Occiſo enim Nerone, & ipſius edictis abrogatis, perſequutio illa eius iuſſu cœpta finem fecit. Id quod ſignificanter figuratur, dum dicitur terra fluuium ex dracone procedentem abſorbuiſſe. In quo fortaſſe alluſio fit ad id, quod in locis aliquot cernitur; vbi fluuius interdum in terra ipſa per ſpatium aliquod, ſiue etiam leucas ita demergitur, vt prorſus non appareat. Quod in Anate vlterioris Hiſpaniæ fluuio experimento deprehendimus. B

Quomodo terra mulierem adiuuerit.

C

TEXTVS.

Verſ. 17. *Et iratus eſt draco in mulierem; & abiit facere prælium cum reliquis de ſemine eius, qui cuſtodiunt mandata Dei, & habent teſtimonium Ieſu Chriſti.*

COMMENTARIVS.

Qui ſint reliqui de mulieris ſemine, quibus draco bellum intulerit.

NERONIS perſecutio ſimul cum ipſius morte finem fecit: non tamen dæmonis ira contra primogenitam Eccleſiam, eiúſque filios. Quapropter deſperans dæmon ſe poſſe primogenita Eccleſia, aut filio primogenito ſuperiorem euadere: ſtatuit generale bellum ſuſcipere, hoc eſt, non ſolùm aduerſus vnam Romæ Eccleſiam (quæ eſt primogenitus matris Sionis filius) verùm etiam aduerſus peculiares omnes Eccleſias, qui ſunt Sionis etiam filij natu minores: ac demum aduerſus eos omnes, qui ſpiritali generatione à matre Sione, id eſt, ab Eccleſia primogenita genus ducunt. Et quidem primorum Chriſtianorum vita atque inſtitutio tunc erat huiuſmodi, vt Ioannes de illis generatim dicat, *Qui cuſtodiunt mandata Dei, & habent teſtimonium Ieſu Chriſti.* Semper tamen maximi alicuius cœtus, ſiue numeroſæ hominum multitudinis laudes patiuntur aliquam exceptionem propter ſingularis cuiuſpiam defectum. Sub nomine autem mandatorum Dei continentur, quæ ad fidem, ſpem, ceteráſque virtutes ſpectant. At *habere teſtimonium Ieſu Chriſti*, videtur hic quidem eſſe, quaſi Chriſti chirographo teſtatum habere, illa eſſe vera Dei mandata; quæ qui cuſtodierit, æternam fælicitatem conſequatur. (Vide 1. Ioannis 5. 10.) Aut quod magis ipſe D E F

Quid ſit, habere teſtimonium Ieſu Chriſti.

A probo, *Teſtimonium Ieſu Chriſti*, in hoc loco eſt, manifeſta Chriſti approbatio in maximis beneficiis, quibus eos afficiebat; dum vires illis ſuggerebat ac robur, & miranda per eos opera patrabat.

Sermonem hic eſſe de aliis primogenitæ Eccleſiæ filiis ad diſtinctionem primogeniti.

Porrò in hoc verſu notandum eſt valde, ſermonem non obſcurè eſſe de aliis primogenitæ Eccleſiæ filiis ad diſtinctionem filij primogeniti, *qui recturus erat omnes gentes in virga ferrea.* Ex quo patet, primogenitum filium non eſſe vniuerſalem Eccleſiam, ſed peculiarem quandam, quæ inter reliquas obtineat principatum. Et quamuis de B dracone dicatur, *Abiit facere prælium cum reliquis de ſemine mulieris*: non perhibetur ideo ipſe à bello contra filium primogenitum inferendo abſtinuiſſe: ſed decreuiſſe ſimul generali bello vndique concitato non primogenitum modò filium, ſed omnes pariter mundi Eccleſias, & vniuerſos homines Chriſtianæ fidei profeſſores adoriri. In quo etiam innui tacitè videtur, perſecutionem per flumen à dracone emiſſum indicatam, non ita fortaſſis communem & generalem extitiſſe. Id quod colligitur ex iis, quæ Baronius recenſet anno Chriſti 60. agens de Neronis perſecutione, & C referens, quæ de illa tradunt Tacitus, Tertullianus, & alij. Non enim ſignificant, eam perſecutionem fuiſſe in toto Imperio vniuerſalem, ſed peculiarem Romæ, nec non ſub eo prætextu cœptam, quòd Chriſtiani falsò inſimularentur ignem ad Romam comburendam admouiſſe; vt hoc pacto Nero ipſe à ſuſpicione excitati incendij ſe purgaret. Quamuis non propterea negandum ſit, eam ipſam perſecutionem poſteà ad alias prouincias fuiſſe extenſam.

Neroniana perſecutionis initium non toto Imperio commune, ſed Romæ peculiare fuiſſe: & quo prætextu cœperit.

Abiit facere prælium.] Huiuſmodi prælium, ſiue generalem perſecutionem, quæ hiſce verbis de- D notatur, perſpicuum eſt illam eſſe, quæ deſcribitur capite decimo tertio à dæmone fuiſſe commotam per maris Beſtiam, & Beſtiam terræ. Ideo enim mox additur, dæmonem inter mare & terram, nempe in maris littore ad hoc bellum capeſſendum conſtitiſſe.

TEXTVS.

Verſ. 18. *Et ſtetit ſuper arenam maris.* E

COMMENTARIVS.

Verùm hic Stetit, an Steti legendum ſit.

RIBERA §. 43. & Viegas ſectione 21. fine, aiunt, fruſtra laborare interpretes in exponendo, cur draco ſuper maris arenam ſtetiſſe dicatur; cùm non ſit legendum *Stetit*, ſed *Steti*, in prima perſona. Probant, quia Græcè legitur ἐστάθην. Et apud Aretam atque Andream legitur *Steti*, & in Complutenſi etiam editione. Citant etiam pro ſe Rupertum & Eraſmum; aiuntque F hæc verba pertinere ad caput 13. vt videre eſt in Andrea, Areta, Ruperto & Richardo. Probant prætereà ex contextu; quia Ioannes ſtatim ſubdit, ſe vidiſſe Beſtiam de mari aſcendentem: atque ita optimè cohæret, Ioannem ad hanc viſionem ſupra maris arenam conſtitiſſe.

Vaticanæ editionis lectio præfertur.

Exiſtimo autem, omnino legendum eſſe *Stetit*, in tertia perſona: atque adeo de dracone hic eſſe ſermonem. Sic enim legitur in Bibliis omnibus correctis, & in vltima editione Vaticana; nec Biblia reperientur alia typis excuſa, in quibus legatur

tur *Steti*; vnis Complutenſibus exceptis. Et in iis ipſis poſt vocem *Steti*, ſequitur punctum T. vbi conjectari poteſt per typographi inconſiderationem huiuſmodi errorem irrepſiſſe. Ex interpretibus autem, vnum Rupertum conſtat legiſſe, *Steti*, in prima perſona; qui verbum hoc de Ioanne interpretatur. Ex Andreæ verò, & Aretæ commentariis nihil poteſt certò inferri; quia nihil peculiare notant ſuper ea verba. Quamobrem licet in eorum textu impreſſo legatur, *Steti*; fortaſſis eſt aut error interpretis, aut mendum præli. Ceteri expoſitores legunt omnes, *Stetit*, & ad draconem referunt. Illud verò argumentum, quòd aliqui ex hoc verſu caput 13. auſpicentur, nihil probat. Communis namque diuiſio hunc verſum capiti 12. adſcribit. Atqui in diuiſione communi locum non habet *Steti*, in prima perſona. Quin imò licèt caput 13. his verbis incipiat; non tamen perperam legetur, *Stetit*, in tertia perſona; vt patet ex Richardo, & clariùs infrà conſtabit.

Quod attinet ad Eraſmum, miror illum à Ribera, & Viega pro ſua opinione adduci, cùm ipſe non legat *Steti*, ſed *Stetit* in tertia perſona. Eſto tamen legeret in prima; non tanti eſt, quem tutò ſequi poſſis, omiſſa communi & recepta lectione. Iam quod affertur ex Græco, facili negotio diluitur; qui enim ex Græco transferunt, (vt Eraſmus, Vatablus, Arias, & Biblia Regia) legunt omnes in tertia perſona; indicium ſanè non obſcurum, fortè in græcis libris correctioribus non legi, ἐςάθην, ſed ἐςάθη, quod eſt, *Stetit*, vel *collocatus fuit*. Aut forſan ἐςάθην poteſt tertiæ perſonæ deſeruire addito in fine dictionis ν, eo quòd ſequatur vocalis, qua ratione ſæpè ponitur λέγουσιν, pro λέγουσι. Et quamuis grammatici aſſerant non addi, ν, in fine dictionis niſi poſt ἴωτε, vel ἔψυλεν, in verbo tamen ſubſtantiuo ſaltem dicitur ἦν, ἦς, ἦν, ita vt habeat ν, in tertia perſona. Forſan ergo ſimiliter id poteſt extendi ad verbum ςάω, vel ἵςημι, quod ſignificat *ſtare*, & eſt quaſi ſubſtantiuum.

Denique communi lectioni inſiſtendum eſt; & ab illa nemo, opinor, recederet; niſi interpretationis difficultate abreptus. Sed fortaſſis ea difficultate ſuperata, myſterium ipſum in his verbis incluſum planè oſtendit, veram lectionem eſſe, *ſtetit*, in tertia perſona. Atque vt ab ipſa ænigmatis figura incipiamus; quis non videat in his duobus capitibus 12. & 13. repræſentari coniurationem quandam monſtrorum trium in Eccleſiam conſpirantium; nempe draconis è cælo dilapſi, Beſtiæ maris, & Beſtiæ terræ? In hac ergo figura liquidò conſtat, maris Beſtiam eſſe quaſi præcipuum maris ducem & imperatorem, & Beſtiam terræ eſſe etiam terreſtrium copiarum ducem: draconem porrò eſſe communem tam terreſtris exercitus, quàm naualis imperatorem. Quare proprius illius locus eſt inter mare ac terram, & in ipſo maris littore. Hoc ergo indicat textus, cùm ait, *Et draco ſtetit ſuper arenam maris*. Adhæc, quemadmodum maris Beſtiam textus depingit in mari, & terræ Beſtiam in terra, ita etiam amphibium animal rectè in maris littore conſtituitur. Serpentes autem videntur ferè omnes ex amphibiorum eſſe genere, de quo Virgilius in Georgicis.

Quid duobus hoc c. 12. & 13. contineatur.

Cur draco in maris littore ſtetiſſe dicatur, quod attinet ad figuram.

Sed accedamus iam ad myſterium. In cuius inueſtigatione notandum primò eſt, generalem Eccleſiaſtici exercitus Imperatorem (nempe Chriſtum) ab Apocalypſi collocari in maris littore. A Nam vt vidimus capite decimo, figura illa Angeli fortis pede altero mare, altero terram prementis Chriſtum Dominum repræſentat. Si ergo Chriſtus ideo pedem alterum in mari tenens depingitur, quia Euangelij ad Gentes prædicatio eò ingreditur; ſi dæmonis item intentio eò fertur, vt prædicationi Euangelicæ mare ineunti obſiſtat; quæ poſſet ſtatio illi congruentior deſignari, quàm maris littus: vt Chriſti ſtudio & contentioni repugnare tentaret?

Item quod attinet ad myſterium, ſeu ſignificationem.

Secundò notandum eſt, draconis ſitum conſultò in ſacra fictione fuiſſe eiuſmodi deſtinatum, B vt draco ipſe inde vtramque maris & terræ Beſtiam prenſare, & ſolicitare poſſet; quò prælium aduerſus Chriſtianam Eccleſiam initum acriter & ardenter vrgerent. Quamobrem, cùm draco è cælo in terram fuiſſe lapſus dicatur, congruenter ſatis in eo ſitu depingitur: vt ſuo inde ſibilo atque halitu peſtilenti vtramque ſimul Beſtiam ad prælium accenderet & inflammaret.

Tertiò notandum eſt, Neronis perſecutionem mirificè (vt diximus) fuiſſe figuratam veluti bellum, quod dæmon per ſe ipſe immediatè gerebat. Quo ſignificatur Neronem expreſſa ipſius dæ- C monis cohortatione atque reſponſo (quod vtpote inſignis veneficus in omnibus conſulebat) animum ad bellum illud appuliſſe. Quæ verò perſecutiones ab aliis Imperatoribus ethnicis poſt Neronem excitatæ ſunt; hæ deſcribuntur capite decimo tertio veluti prælia, quæ Imperium ipſum, eiuſque miniſtri aduerſus Eccleſiam committebant; non verò dæmon per ſe ipſe proximè, ſed illorum interuentu ac miniſterio. Quippe in hiſce præliis dæmonis iuſſu expreſſo non capiebatur exordium: quamuis reuera ipſe etiam fuerit in illis præcipuus hortator & auctor. Ad hoc ergo ſignificandum congruenter fingitur draco in D maris littore deliteſcere. Nam & colubri in arena latêre ſolent, & ipſa maris arena aptum eſt ſymbolum innumerabilis multitudinis hominum; in quibus Euangelij ſemen nullum fert fructum. Certum autem eſt, eos omnes, qui obſiſtebant Euangelio, eſſe infinitum ſtultorum numerum; in quibus Euangelij ſemen ſterile reddebatur. Atque vt denotetur, infideles vtpote mundanos & obduratos, ac nullius ſtabilitatis aut firmitudinis, nequaquam permittere, vt Euangelij ſementis in eorum animis radices ageret, ad hoc inquam aptiſſima eſt arena. Primò, propter E infinitum numerum: huic enim ſignificationi ſæpe maris arena accommodatur in Scriptura: & expreſsè iam habemus Apocal. 20. 7. vbi dicitur, *Quorum numerus eſt ſicut arena maris*. Secundò propter duritiem. Tertiò, propter vnionis defectum. Sunt enim impij, vt arenæ maris, inter ſe minimè cohærentes, ſiue vt arena ſine calce (quod aiunt.) Quartò, propter ſterilitatem; nec enim poteſt arena ferre fructum, nec ſemen ſibi commiſſum reddere. Quintò, arenæ duritiei additur F emphaticôs genitiuus ille *Maris*. Nam præterquam quòd arena ex ſe ſterilis ac dura eſt, aſſidua ipſa marinæ vndæ eluuio illam magis adhuc fructus expertem reddit. Id quod omnino accidit impiis hominibus, quibus præter natiuam rigentis cordis duritiem, adiungitur noxia illa affectio ac lues, quàm ex mundi commercio & contagione trahunt, nec non ex ſalſa aqua, qua frequenter alluuntur, hoc eſt ex eo quòd deprauatis mundi legibus ac moribus ſubiaceant. Hi ergo ſunt, in quibus ſerpens antiquus ſe abſcondit.

Diſcrimen inter Neronianam perſecutionem & reliquas ſubſequentes.

Quid denotetur per arenam, in qua draco conſtitit.

Nam in perſecutione ac repugnantia, qua impij Euangelium infeſtabant, haud dubiè præcipuus dux atque ſuaſor erat dæmon deliteſcens, veluti in arena, in infinita impiorum multitudine, quæ ſeſe Euangelio opponebat. Facit pro hac explicatione, quod Origenes, Auguſtinus, & Heſychius notant, nempe arenæ ſymbolo impios denotari ſteriles atque terrenos. Atque in maris arena plus adhuc energiæ habet hæc ſignificatio, vt ex dictis liquet. Quare communis expoſitio eſt de impiorum multitudine.

Quartò notandum eſt, illam ipſam ſtationem, quam ſibi elegit draco, eſſe aptam, vt denotet ipſius finem & ſcopum ad bellum inferendum tendere, vt patet ex phraſi latina, *Deſcendere in arenam*.

Beſtia maris & beſtia terræ ſignificatio.

Cur draco inter maris ac terræ beſtias interiectus fingatur.

Vltimò nota, quamuis proxima maris Beſtiæ ſignificatio ſit imperij potentia atque ſuperbia, & ſignificatio proxima Beſtiæ terræ ſit induſtria ſapientiæ carnis, quæ magnum illud perſecutionis incendium excitabat: in his tamen duabus Beſtiis denotatur etiam, in altera quidem hoſtis animæ, quem mundum appellamus, in altera, caro, quæ alius eſt hoſtis. Et inter hoſce duos eſt dæmon interiectus, qui ſeſe Euangelio ac veræ pietati opponens, contendit vtriuſque aduerſarij vires atque exercitus aduerſus Chriſtum, eiúſque Eccleſiam conflare. Quamobrem draco in maris littore quaſi medius interpoſitus fingitur, vt vtramque Beſtiam ad huiuſmodi bellum pelliciat. Præterea cum mundi atque carnis bellum terra, marique geratur, hoc eſt, extrà & intrà: quid congruentius quàm draconem ipſum huiuſce belli & nefandæ amicitiæ conciliatorem in medio conſiſtere? Hoc enim bellum in eo potiſſimùm ſitum eſt, vt mundi potentia extrà & intùs ſapientia carnis aduerſus Chriſtianam fidem machinas omnes admoueant. Quare dæmon conſpirationis huius auctor, tectè inter vtramque medius collocatur, vt ambas ad bellum excitet atque accendat.

CAPVT XIII.

Diſputatio de huius capitis argumento.

TOTVM hoc caput ad duas reducitur Beſtias; maris alteram, alteram terræ. Quapropter præcipua eius difficultas in eo ſita eſt, vt quæ ſint huiuſmodi Beſtiæ diligenter inquiramus, atque explicemus. Diſtinctionis autem gratia de ſingulis ſeorſum agemus.

De Beſtia maris.

BESTIAM maris alij inferorum dæmonem eſſe autumant. Alij impium quendam hominem omni ſcelere & improbitate inſignem. Alij peculiare quoddam imperium. Alij denique vniuerſam improborum hominum multitudinem.

§.1. *An ſit Dæmon?*

Marinam Beſtiam de dæmone rectè explicari non poſſe.

IN applicatione ad dæmonem occurrit protinus in ipſo textu repugnantia; videlicet, quia draco marinæ Beſtiæ dedit ſuam virtutem & poteſtatem ampliſſimam. Quamobrem, cùm draco manifeſtè dicatur eſſe dæmon; ſi maris Beſtia dæmonem ſimiliter agit, ſequitur inde dæmonem dæmoni ſuam tradidiſſe poteſtatem. Hoc argumento conſtricti nonnulli (vt refert Aretas) in eam abiere ſententiam, vt dicerent, hanc A Beſtiam eſſe dæmoniorum ſecundum; hoc eſt, non Satanam, qui princeps dæmoniorum eſt; ſed dæmonem alterum inferiorem Satanæ, & ceteris dæmonibus ſuperiorem. Ridebunt (opinor) Theologi: ſed magis miror fuiſſe, qui exiſtimarent hanc maris Belluam eſſe ipſum dæmoniorum Principem. Quam expoſitionem confuſè tradiderunt Haymo, Albertus, & alij; & diſtinctè amplectitur noſter Pineda, Iob capite 40. verſu 10. §.1. & priùs etiam indicauerat, eam ſibi non diſplicere Iob 18. verſu 15. §.6. Libenter hoc omitterem, ne viderer in magno & pulcherrimo opere B næuum carpere; niſi cenſerem venerationem debitam textui aſſerenti draconem dediſſe poteſtatem ſuam magnam Beſtiæ maris, nos cogere, vt dicamus applicationem illam Beſtiæ marinæ ad dæmonem, non poſſe eſſe explicationem textus, & quanto maior eſt auctoritas eius, qui eam ſequitur applicationem, tantò maior erat periculum exiſtimandi eam eſſe ſolidam explicationem. Exiſtimabit fortè aliquis eam applicationem in eo niti, quòd Beſtia marina Apocalypſeos reſpondet Leuiathan Iobi, quem multi, iique graues auctores de dæmone interpretantur.

C Ceterùm ad huiuſmodi ſuſpicionem reſpõdeo, alluſionem quidem marinæ Belluæ ad Leuiathan eſſe certam, vt infrà oſtendam: in Leuiathan verò explicatione minimè contentos nos eſſe debere, ſi illum de dæmone exponamus. Nam ex Apocalypſeos alluſione perſpicuè colligitur, qua ratione dicitur draco ſuam marinæ Beſtiæ dediſſe poteſtatem; eâdem etiam, poteſtatem hanc conceſſiſſe Leuiathan. Et quamuis primo aſpectu videamur in diſtinctione Leuiathan à dæmone communi declarationi repugnare; ſuo tamen loco videbimus, permagni eſſe æſtimandam lucem eam, D quæ ex Apocalypſi in Leuiathan Iobi refunditur; nec non auctores omnes, qui Leuiathan ad dæmonem applicant, eo vel maximè fundamento, & quidem ſatis vero, fuiſſe ſubnixos; quòd ſcilicet deſcriptio Leuiathan allegorica eſt (licet aliquis hoc non exiſtimauerit valde ſolidum) & in eo bello, quod Deus gerit aduerſus Behemoth & Leuiathan, cum dæmone pariter pugnat. Nihilominus tamen, neque Leuiathan, neque Behemoth ſunt ipſi dæmones, ſed cum dæmone fœderati; ad eum modum, quo in Apocalypſi Beſtiæ maris & terræ cum dæmone conſpirant, à quo tamen E diſtinctæ ſunt. Et Apocalypſis quidem nobis quaſi viam reſerauit, vt dignoſcere poſſemus, quinam ſint Behemoth & Leuiathan, de quibus libro 6. latè dicemus.

§.2. *An Beſtia maris ſit Antichriſtus?*

Vtrum maris Beſtia ſit Antichriſtus?

SEQVITVR ea opinio, quæ maris Beſtiam de quodam homine omnium flagitiorum turpitudine infami interpretatur. Quem alij Lutherum eſſe putat, (vt Lindanus libro tertio dubitantis.) Alij Genſericum. Alij Mahometum, (vt F Antoninus, Ioannes Annius, Hentenius, Genebrardus, Euthymius, Cedrenus, & Zonaras.) Alij Siroem, ſiue Sirum Coſdroæ Perſarum Regis filium (ſic Lyranus, Ederus, Lizarazus, & Sotus 4. diſtinctione 49. quæſt. 1. a. 2.) Alij denique complures opinantur, per Beſtiam marinam Apocalypſeos propriè & directè Antichriſtum figurari; cuius perſecutio erit omnium, quotquot Chriſtiana Eccleſia habuerit, maxima. Atque hanc expoſitionem nonnulli adeò certam eſſe putant, vt de illa dubitari omnino non poſſit. Sic cen-

Proponitur ſententia affirmans.

ſet Maluenda lib. quarto de Antichriſto capite decimo octauo, & Ribera hic eum aliquot aliis. Rigidæ huius cenſuræ fundamentum eſt; quia plurimi ſunt Patres, qui hanc maris Belluam ad Antichriſtum referunt, vt Irenæus, Tertullianus, Hippolytus, Ephrem, Prudentius, Gregorius, & Proſper. expoſitores verò (vt aiunt) ferè omnes, vt Ambroſius, Haymo, Methodius, Andreas, Aretas, Rupertus, Albertus, Thomas, Pannonius, Gagneius, Seraphinus.

Expenditur eorum auctoritas, qui pro hac ſententia referuntur. Ac primo de expoſitoribus agitur.

Verùm enim verò, vt expoſitio aliqua pro certa & indubitata reputetur, non ſatis eſt, multos illi ſubſcribere: ſi tamen ſunt adhuc graues auctores, qui oppoſitam ſententiam amplectantur. Et quidem ſi recenſeamus auctores, & vtrorumque auctoritatem æqua lance expendamus; profectò nec numero ſunt, nec grauitate inferiores, qui illi de Antichriſto expoſitioni ſeſe opponunt, quos ipſe paulo pòſt referam, vt hi cum illis poſſint conferri. Nec verò lectorem efflagito, vt mihi in hac parte fidat, ſed auctores ipſos peruideat; ita enim ipſe præſtiti. Cùm autem omnes, quos pro ſe affert Maluenda, ſingulatim conſuluiſſem, reperi eorum aliquos Diui Auguſtini veſtigiis inſiſtere, & opinionem ſectari; qui maris Beſtiam explicat de impiorum multitudine; ex quorum albo ſunt Primaſius, Beda, Richardus, & Albertus, quos Maluenda pro ſua de Antichriſto expoſitione adducit. Alij adeò confusè & promiſcuè loquuntur, vt vtram ſectentur viam, diſcernere omnino neſcias. Ex his ſunt Haymo, Albertus, atque alij; qui referunt explicationem de Antichriſto & de Dæmone, nec non eam, quæ maris Beſtiam de Imperiorum multitudine exponit; & cùm vtramque pariter complecti velle videantur, nullam firmiter tenent.

Deinde Patribus.

Venio ad Patres, qui pro illa opinione citantur à Maluenda. Atque imprimis eorum aliquos certum planè eſt fuiſſe Millenarios; & quamuis id ad res alias illis auctoritatem non deroget, in hac certè non illis admodum fidere debemus. Nam huius explicationis difficultas in eo vel maximè ſita eſt, quòd ex eius aſſertione ſequatur, mille pacis annos Eccleſiæ ſubſequi poſt Antichriſti bellum; id quod Millenarij nequaquam diſſonum aut diſſentaneum reputabant. Quæ ergo prudentia eſt, in re adeò difficili eorum opinione niti ac fidere, qui difficultatem ipſam non cernunt; quia ſibi verum eſſe perſuadent, quod Eccleſia erroris damnauit. In hac igitur quæſtione, Vtrùm Beſtia maris Antichriſtus ſit, nulla habenda eſt ratio, (opinor) Irenæi, Tertulliani, Lactantij, Apollinaris, Iuſtini, Papiæ, nec alterius cuiuſque ex Millenariis. Hi enim dum eum errorem ſectantur, non admodùm laborant de difficultate magna, quæ mox in ipſo contextu ſeſe obiicit, videlicet exitum belli ab vtrâque, maris & terræ Beſtia geſti aduerſus Eccleſiam, eſſe victoriam ipſius Eccleſiæ, & mille pacis annos.

Millenariorum auctoritatem hac in parte fidem non facere.

Rerum trāſgreſſionē & ordinis perturbationem in explicatione Apocalypſeos non rectè admitti.

Reſpondebit tamen Ribera difficultatem hanc prorſus deſinere; ſi præſtruamus, in Apocalypſi nullum ordinem, aut Prophetiæ ſeriem obſeruari; hanc enim eſſe Prophetarum conſuetudinem. Verùm id, quod videtur Riberæ deuorandum, nec deuorabant Millenarij in Apocalypſi: nec deuorabit, qui viam aliquam inuenerit ad totam Apocalypſeos acoluthiam aptiſſimè abſque vlla anticipatione vel ſaltu, vel ordinis peruerſione declarādam. Nec enim aut Ribera, aut quilibet alius ire inficias poteſt; quin ſi id fortè reperiatur, ordinis peruerſio fuerat idcirco conficta; quia vera intelligentia nondum inuenta erat. Quamobrem, quia diuino numine fretus ſpero, me totam Apocalypſin ſeruato hiſtoriæ ac myſteriorum ordine expoſiturum, exiſtimo planè ordinis peruerſionem, quam alij deuorare non dubitant, violentam prorſus atque coactam eſſe. Et certè cùm vel Millenarij ipſi hanc rerum permiſtionem & confuſionem minimè admitterent; eorum abuti auctoritate ad ea amplectenda, quæ ipſi reſpuebant; id profectò non aliud eſt, quàm difficilis ac ſalebroſæ viæ illos aſſumere duces, qui ad difficultatem agnoſcendam omnino cæcutiunt.

In hac præſertim Apocalypſeos parte quàm deceat qualibet ordinis confuſio & incōſequentia.

Et quamuis in aliis Apocalypſeos nodis non admodùm contextum vrgeret, atque peruerteret. qui ſaltus eiuſmodi & tranſgreſſiones admitteret, in hac ſaltem re huiuſmodi perturbatio ordinis expreſſam, & coactam ſatis violentiam præ ſe fert. Textus namque ipſe clarè indicat, horum capitum bellum eo demum exitu finiri, vt duæ Beſtiæ in ſtagnum ignis præcipites detrudantur: & draco præcipuus belli auctor in quodam puteo per mille annos conſtringatur; vnde ſoluatur poſteà, & bellum in Eccleſiam redintegret. Quem rerum ordinem ac ſeriem qui neget, næ ille meridianam neget lucem.

At enim (inquies) quantumuis licèt eum ordinem admittamus. poteſt adhuc conſequenter aſſeuerari, maris Beſtiam eſſe Antichriſtum; vt tuentur Pannonius, Seraphinus de Fermo, & Bulingerus (forſan ex Ioachimo, Vbertino, & Hortulano) qui mille pacis annos myſticè exponunt, & applicant ad pacem, qua Eccleſia poſt Antichriſti interitum fruetur. Quin imò affirmare non dubitāt, bellum Gogi & Magogi non eſſe illud, quod antonomaſticè bellum Antichriſti vocatur, ſed aliud poſt Antichriſti ipſius mortem, & poſt mille illos pacis annos futurum. Ceterùm vt meum hac de re ſenſum exponam, hæc mihi non expoſitio, ſed ſomnium potiùs ac merum figmentum viſum eſt. Ex quorum auctorum inſolita explicandi ratione illud ſaltem elicio, videlicet quantopere illos vrſerit, atque impulerit ipſemet rerum ordo, quem Apocalypſis in horum capitum bello recenſendo, & in mille pacis annis, atque in Gogi & Magogi bello obſeruat: ſi quidem vt illud tueri poſſent atque defendere, quod affirmauerant de Antichriſto per maris Beſtiam figurato, quodammodo in Millenariorum errorem prolapſi ſunt: dum mille annorum pacem poſt Antichriſtum & ante Gogi & Magogi perſecutionem inſeruerunt; pacemque ipſam mille annorum ad violentiſſimam allegoriam reuocarunt.

Mille pacis annos, de quibus Apocalypſis, Antichriſti bello debere præcedere.

Mihi quidem dubia & incerta confingere fas non eſt. Video autem in communi ac recepta Theologorum doctrina, mille pacis annos, de quibus Apocalypſis, in Antichriſti perſequutione terminari: vt docent Auguſtinus libro vigeſimo de Trinitat. capite ſeptimo, Gregorius libro 9. Moralium capite primo, & lib. 35. capite 20. Primaſius, & Beda in Apocalypſin, & grauiſſimi quique interpretes. Quamuis improbabile non exiſtimem, Gogi & Magogi bellum, ac pacis perturbationem exordiri à bello hæreticorum huius temporis, vt Antichriſti præcurſorum: atque adeò totum hoc veluti prooemium quoddam & inchoationem ad Antichriſti bellum pertinere. Verùm vtcunque hoc ſit, mille certè pacis annis aut potitur, aut potita iam eſt Eccleſia poſt Romanum

Millenariorum de maris Beſtia mentem, ſi rectè inſpiciatur, ad interpretationem Rom. Imperij ſatis inclinare.

Imperium Religioni ſubiectum, & ante ipſius Antichriſti aduentum. Quæ veritas difficillimam reddit marinæ Beſtiæ explicationem de Antichriſto, atque difficultatem hanc dignoſcere Millenarij non poterant. Nam præter ipſorum errorem, qui mille annorum pacem (vt ſonant) conſtituebant, & primam iuſtorum reſurrectionem poſt Antichriſti aduentum, & ante diem Iudicij collocabant, præter hunc inquam errorem, nondum ipſemet Eccleſiaſticæ Eccleſiæ ſucceſſus illos ab ea deceptione depulerat; cùm tamen ex Eccleſiæ hiſtoria ac rerum ſucceſſione conſtet euidenter, poſt Rom. Imperij ſubiectionem & euerſionem idololatriæ, Chriſtianam Eccleſiam mille pacis annis potitam eſſe ante iuſtorum reſurrectionem, & aduentum Antichriſti. Itaque ipſa temporum ſeries & ordo ſæculorum euidenter oſtendit, Antichriſti perſecutionem (quæ nondum aduenit) cum antiquis Romani Imperij ethnici perſecutionibus neutiquam fore continuandam vt falsò Millenarij putabant. Si igitur hæc Millenariorum opinio rectè conſideretur; facilè mox conſtat, ab ea minimè diſſentire illam expoſitionem, quæ per maris Beſtiam Romanum Imperium ethnicum ſignificaret. Extremum enim & immaniſſimum illius perſecutionis, credebant ipſi perſecutionem Antichriſti fore. Quare ſepoſito eorum errore, Millenarij, quos Maluenda & Ribera ſuæ fauere opinioni arbitrantur, dum maris Beſtiam ad Antichriſtum referunt, re verâ ſi eorum non verba ſolùm, ſed intentionem etiam diſcutiamus, ad eam potiùs inclinant ſententiam, quæ maris Beſtiam de Romano imperio Idololatra interpretatur. Quapropter Victorinus (qui ex Millenariorum numero eſt) expreſsè per Beſtiam de mari aſcendentem Romanum imperium & populum commiſtum intelligit. Itaque Millenarij (quorum teſtimonium eſt irritum ac nullum ad marinam belluam de Antichriſto declarandam, quippe contextus difficultatem non explorarunt) ipſimet non de alio loquuntur Antichriſto, vt ex eorum intentione patet, quàm de antiquo Romano Imperio Idolorum culturæ dedito. Id quod ſi Maluendæ ac Riberæ ſatis eſt, næ in eandem omnes ſententiam pedibus imus; nec opus erit ad noſtram ſtabiliendam ſententiam à Millenariorum errore auxilium implorare.

Quid reſpondendum ſit ad Patrum auctoritatē, qui marinā belluam de Antichriſto exponunt.

Dices, alij Patres (vt Gregorius) quos Millenariorum error nec leuiter aſperſit, E nihilominus affirmant, maris Beſtiam eſſe Antichriſtum; cuius perſecutio re ipsâ mille pacis annos conſequitur. Reſpondeo primò, ex antiquis Patribus à Millenariorum errore intactis, qui marinam Beſtiam de Antichriſto exponant, eſſe perpaucos; & multo eſſe plures, qui in aliam deſcēdunt ſententiam, nec minus graues, vt infrà videbimus. Secundò: ſuprà iá Gregorij verba retulimus; ex quibus liquet per Gregorium, & eius exemplum licere iis, qui *ſeriatim* aliquem Scripturæ librum exponunt, diſcedere ab aliquorum Patrum explicatione, qui non ſeriatim expoſuerunt. Tertiò; illud mihi imprimis proba- F tum eſt per maris Beſtiam non directè & propriè illum denotari Antichriſtum, cuius perſecutio poſt mille pacis annos eſt futura. Ad Patres verò, qui maris Belluam Antichriſto applicant, ſufficit de illo hic agi indirectè; id eſt, de Romano Imperio per comparationem ad Antichriſtum. Quæ locutio Scripturæ familiaris eſt, & præcipuè Ioannis, quando de Eccleſiæ perſecutoribus loquitur: quibus in hoc ſenſu nomen ac figuram Antichriſti tribui, res eſt, quæ Apocalypſeos A contextum ac ſeriem minimè interturbat. Atque hac ratione poteſt verè affirmari, ſermonem eſſe indirectè de Antichriſto: obiterque ipſius Antichriſti aſſeritur perſecutio, quando ſumitur ab illa comparatio; id quod nequaquam infitiabor. Et ſanè explicatione hac contenti eſſe deberent, qui ſibi perſuadent, complures eſſe Patres, qui de Antichriſto hanc maris Beſtiam declarant. Etenim quantumuis eſſent plurimi; poſſet eorum expoſitio hoc pacto congruenter accipi: & pariter reliquus erit explanandi locus, vt directè de iis rebus in hoc loco ſermo ſit, quas præcedentium B & ſubſequentium ſeries & cohærentia ſuo iure depoſcunt.

Quid de expoſitorib. idē ſentientibus dicendum.

De huius autem libri interpretibus ita cenſeo: mirandum minimè eſſe in libro adeò obſcuro atque difficili, in quo hiſtoriæ conſecutio adeò erat inuoluta; dum expoſitores ipſi aſſerebant, contentos ſe eſſe, (vt Richardus ait) aliqua ſolùm circa ſuperficiem carpere; cùm viderent aliquos eſſe Patres, qui Belluam marinam Antichriſti figuram eſſe putarunt, eorumdem inſtitiſſe veſtigiis: nulla interim de huius explicationis exordio (quod à Millenariis deriuatur) inquiſitio- C ne factâ. Veruntamen nec expoſitio hæc ita eſt communis ac peruagata, vt opinatur Maluenda. Nam ex interpretibus habemus etiam pro noſtra ſententia non paucos, vt ſtatim planum fiet.

De ceteris expoſitionibus marinam Beſtiam ad peculiarem aliquam perſonam detorquentibus (ſiue illum eſſe verum Antichriſtum, ſiue Mahometum velint, ſiue quemlibet alium Antichriſti præcurſorem, vt Lutherum, ſiue Eccleſiæ hoſtem, vt Coſdroæ filium) de huiuſmodi, inquam, expoſitionibus refellendis nihil laboro. Conſtat enim D eas non explicationes eſſe, ſed applicationes, quibus Apocalypſeos filum duci continuata ſerie non poſſit; nec dignæ ſunt huius libri magnitudine, & grauitate, nec demum abſque magna violentia applicantur, quamuis nihil aliud niſi ipſa marinæ Beſtiæ figura attendatur.

Impugnantur opiniones marinā beſtiam exponētes de ſingulari aliqua perſona.

Atque vt cunctis expoſitionibus, quæ maris Beſtiam ad ſingularem referunt perſonam, nonnihil opponam: aliis prætermiſſis, illud interim nunc animaduertere ſit ſatis, ſeptem capita, quæ textus Beſtiæ maris attribuit, fieri non poſſe vt ſingulari alicui perſonæ, nec ſub E eodem tempore aptentur. Nam ex cap. decimo ſeptimo planum fit, ſeptem iſthæc capita non eſſe reapſe comprobanda, ſiue aſſerenda ſub eodem tempore; ſed per ſucceſſionem atque decurſum: ita vt de illis verè poſſit aſſeuerari, *Quinque ceciderunt; vnus eſt, & alius nondum venit.* Quod perinde eſt, ac ſi dicatur, poſt capita quinque præciſa ac demortua, ſextum eſſe ſuperſtes, necdum ſeptimi tempus aduenisse. His verbis (ni fallor) euincitur falſitatis, quæcunque expoſitio contendat ſeptem capita de eodem tempore explanare: arripit enim viam F contrariam iis, quæ textus exprimit. Præterquàm quòd, vtcunque ſeptem hæc capita accipiantur, euidens ex contextu eſt, in illis Reges ſeptem diuerſos, aut Principes denotari. Atqui ſingulari alicui perſonę ſeptem capita affingere, quòd ſeptem ei Reges præſtent obſequium, id verò non aliud eſt, quàm ex pedibus capita conflare.

(.·.)

§. 3. *De*

§. 3. *De Hæreticorum inſania in Beſtiæ marinæ expoſitione.*

Hæreticorũ ſomnium de marina beſtia expoſitione.

SEQVVNTVR eorum opiniones, qui marinam Belluam de aliquo Imperio ſingulari exponunt. Et nequa mihi opinio quantumuis iocularis & nugatoria prætermittatur; primo loco Hæreticorum noſtri temporis inſaniam ac delirium referam, vt famâ & auditione accepi, (nihil enim habeo præter auditum.) Fingunt igitur, & obloquuntur, hanc maris Beſtiam eſſe figuram Eccleſiaſtici Imperij Romanorum Pontificum, ſiue eorum ſucceſſionis. Mira hæc impudentia ac deliratio indigna profectò erat, cui reſponſio præberetur; nec ſedes Apoſtolica noſtrâ indiget in meris hiſce nugis diſſenſione. Sed reſpondendum eſt ſtultis iuxta ſtultitiam ſuam; ne ſibi ſapientes eſſe videantur. Prætermitto præcipuam huius erroris confutationem, quæ petenda eſt ex euidenti demonſtratione, qua perſpicuum fit Romani Pontificis auctoritatem à Chriſto Domino fundatam, ſtabilitam, atque erectam eſſe; necnon Catholicæ Eccleſiæ vnionem ac vinculum, & pariter columnam ac firmamentum veritatis. Ex quo infertur, eos, qui aſſerunt Apocal. deſcripſiſſe Pontifices Romanos in Beſtia maris, non aliud agere quàm vt Apocalypſis deſeruiat blaſphemiis contra Chriſtum & Eccleſiam. Hoc tamen, vt dixi, ſilentio inuoluo, quia huius in libri expoſitione non me attingit hæreſum impugnatio, ſed ænigmatum Apocalypſeos enodatio. Quamobrem ſatis mihi erit, ſi ipſiſmet hæreticis euidenter oſtendero, impoſſibile omnino eſſe hanc maris Beſtiam eſſe ſymbolum ac figuram ſupremæ Pontificis ſummi dignitatis, quæ ipſos tantopere torquet & cruciat; ac proinde hanc ipſorum applicationem eſſe execrandam blaſphemiam, & omnium riſu ac ſibilis explodendam.

Confutatur hæreticorum error, ex ipſa contextus ſerie & conſequentia.

Quam ad rem illud ſolùm noto, ſiue potiùs obiter refrico, quod ſuperiùs iam planum feci, nimirum capitis vndecimi finem claudere in ſe abſolutam tractationem de Iudæorum repulſa atque reprobatione. Deinde in capite duodecimo denotari Eccleſiæ tranſitum ad Gentiles, & peculiares Eccleſias, quæ in tota Gentilitate ſunt inſtitutæ; nec non Dæmonis perſecutionem aduerſus illas excitatam. Præterea euidens eſt, hoc ipſum argumentum in capite decimo tertio continuata ſerie prouehi. Nam draco & Beſtia maris ac Beſtia terræ, inito inter ſe fœdere, aduerſus Eccleſiam ad Gentes commigrantem coniurant. Certè, qui in meridiana luce cæcutire, & mente obſtinatâ, ac præfracto ore blaterare nolit; perſpicuè videat ac fateatur neceſſe eſt, hanc rerum ſeriem ac decurſum adeò manifeſtè in textu exprimi; vt qui noſtram ſuperiorem capitum explanationem perlegerit, ante capitis huius 13. commentarium, vel ex ipſa textus lectione reddatur certus de belli eiuſdem conſecutione in duodecimo & decimo tertio capitibus. Quapropter, qui per maris Beſtiam Romanos Pontifices aſſeruot figurari, nihil aliud contendunt quàm vt bellum à Dæmone excitatum in Eccleſiam, poſtquàm migrauit ad Gentes, per Romanos ipſos Pontifices geſſerit ipſemet Dæmon. Ecquis ergo Hæreticorum adeò vecors ac demens reperiatur, qui non videat ſuos conatus irritos planè eſſe ac nugatorios: ſi probare contendat Romanos Pontifices Petro per ordinem ſuccedentes eſſe præcipuum inſtrumentum belli illius, quo dæmon Chriſti Eccleſiam demoliri tentauit? Quod ſi Hæretici non audeant antiquos Pontifices Romanos Chriſti eſſe hoſtes affirmare; ex antiquis ſanè Pontificibus neceſſe eſt marinæ Beſtiæ ſignificationem auſpicari: ſi tamen, (vt ipſi comminiſcuntur) huius Beſtiæ figura Romanos Pontifices adumbrat. Euidens namque eſt hîc ſermonem inſtitui de bello, quod Bellua hæc Eccleſiæ intulit, ſimul atque ad Gentilitatem ſeſe ipſa Eccleſia tranſtulit.

Hæreticorũ in ſuo errore confuſio, inconſequentia & ordinis perturbatio.

Ad hæc; nemo non viderit, omnino eſſe improbabile, quòd Apocalypſis prætermittat grauiſſimum bellum, quo Romani Imperatores Idolorum cultores Chriſtianam Eccleſiam diuexarũt, vbi primum Euangelium Gentibus promulgari cœpit: & repentè tranſiliat ad bellum illud, quod Hæretici ſomniant Romanæ Eccleſiæ à ſummis Pontificibus inferri. Quamuis enim verum foret id, quod eſt impudentiſſimum mendacium, nempe Romanos Pontifices eſſe Chriſti hoſtes: nihilominus nulla ratione cohærebat, vt in præſenti de illis ageretur in Beſtia maris. Hoc enim planè eſſet, prorſus omittere clariſſimam illam & glorioſiſſimam victoriam, quam Eccleſia ex Romani Imperij perſecutione comparauit, (quod certe poſt humani generis redemptionem, præſtantiſſimum extitit facinus omnium, quotquot mundus aſpexit) & quæ proximè ſubſequebatur Eccleſiæ tranſitum ad Gentes: & pro Hæreticorum libito Prophetiæ ſeriem ordinemque peruertere, atque ad importuniſſimam narrationem ſiue fictionem potiùs ridiculè tranſilire.

Reuincitur hæreticorum inſania ex Danielis beſtiæ collatione cum marina hac Apocalypſeos bellua.

Iam verò quis vnquam Danielis textum attentè perlegit, quin pro comperto habeat, Beſtiam illam decem inſignitam cornibus eſſe Romanum Imperium idolis addictum, & antiqui illius ſenatus potentiam? Si hæc ergo eſt Beſtiæ decem cornuum apud Daniel̃e ſignificatio; & in hoc Apocalypſeos loco manifeſtus ad illam reſpectus habetur; cuius ſtultitiæ eſt, odio ac furori in ſedem Apoſtolicam tantopere indulgere, vt Beſtia decem cornuum in Apocalypſi non pro Imperio & ſenatu Chriſti nomen acerbiſſime inſectante, ſed pro Petri ſucceſſoribus vſurpetur.

Denique, quantumuis ex ipſa Apocalypſeos cohærentia, & ex alluſione ad quartam Danielis Beſtiam, non ita conſtaret euidenter falſitas & inſania huius applicationis ad Romanos Pontifices: quis adhuc non videat, ipſam marinæ Beſtiæ deſcriptionem omnino huiuſmodi applicationi repugnare. Quò enim, obſecro, accommodandum eſt opus illud mirum & inſolitum, cùm primum caput antea extinctum reuiuiſcit? Quò vrſini pedes, qui manifeſtum ſunt luxuriæ ſymbolum? Verùm quid opus eſt diutiùs in his deliriis refutandis immorari? quaſi verò prudentiæ ſit, vocibus & clamoribus cum eo contendere, qui in meridiana luce cymmerias ſe tenebras contrectare aſſeueret.

§. 4. *De Applicatione marinæ Beſtiæ ad Imperium Turcarum.*

Excluditur opinio exponentiũ maris Beſtiam de Turcarũ imperio.

DISCVTIAMVS oportet, (obiter tamen) explanationem aliam, quæ placuit Caponſachio in huius capitis interpretatione, Louiſino in libro de Aquila Eſdræ, fol. 21. & Luiſio Legionenſi in libro de nominibus Chriſti. Hi enim opinati ſunt in marina hac Bellua Turcicum Imperium figurari. Eôdem ferè recidit eorũ expoſitio, qui hanc maris Beſtiam eſſe exiſtimant Mahometiſmum, ſiue Mahometicorum colluuionem ac fæcem: quod placuit Ioanni Annio, atque Hentenio. Ceterùm præterquam quòd huiuſmodi applicatio multis in rebus violentiam præ ſe fert, profectò tam Apocalypſeos ſeries, quàm alluſio ad quartam Danielis Beſtiam decem cornibus præditam dilucide oſtendunt, huiuſmodi expoſitionem veram eſſe non poſſe. De quo plura non dicam, quia ex iis quæ infrà ſubiicientur, idem ampliùs conſtabit.

§. 5. *Beſtiam maris non eſſe aliud, quàm Romanum Imperium, quod olim Eccleſiam inſectabatur.*

Statuitur vera marina Beſtiæ interpretatio de Romano imperio ethnico antiquo Chriſtianam Eccleſiam perſequente.

RELIQVVM eſt, vt expendamus, quid cenſendum ſit de eorum ſententia, qui affirmant per marinam Beſtiam, Romanum ſignificari Imperium idolorum ſuperſtitioni deditum; quod Chriſtianam Eccleſiam acriter vexauit, vt primùm illa Iudæis derelictis ad Gentiles gradum fecit. Imprimis ergo ita ſtatuo, pro hac explicatione auctores ſanè quàm multos, eóſque grauiſſimos numerari. Nam vt ex iis ipſis ducamus exordium, qui maris Beſtiã ad Antichriſtum videntur detorquere, eorum non pauci procul dubio Antichriſti nomine compellant vltimum ex Romanis Imperatorem, qui iuxta eorum opinionem multò crudeliùs cæteris fuerat in Eccleſiam ſæuiturus. Et quamuis hi auctores in eo errauerint, quòd exiſtimarint illum, quem Eccleſia per antonomaſiam appellat Antichriſtum, extremum fore omnium antiqui illius Imperij Romani Imperatorum nihilominùs (vt ſuprà iam vidimus) ſi diligenter attendatur Millenariorum mens, certum eſt, per ipſos Antichriſtum à veteri Imperio Romano minimè diſtingui; niſi tantùm penes illud, quod Romanum Imperium vetus ſub extremâ perſecutione Eccleſiæ inferendâ conſiderabant. Hoc videre eſt expreſſum in Victorino, qui Millenarius erat. Nec alia fuit reliquorum mens, qui huic ſubſcripſerunt errori. Eos autem fuiſſe ex antiquioribus Patribus non paucos, ſuperiùs oſtendimus. Qui quidem licet decepti fuerint, dum mille pacis annos in Regno Chriſti craſſe nimis ac ſupinè acceperunt; verùm in pace illa mille annorum conſtituenda, quaſi fructu atque effectu conſecuto ex victoria, quam Eccleſia de Beſtia maris & eius fœderatis reportauit; in hoc ſanè minimè errarunt, ſed optimam Apocalypſeos conſecutionem aſſecuti ſunt. Quemadmodum etiam Danielis ordinem tenuere, quatenus perſecutionem illam à Beſtia decem cornuum excitatam, non dubitarunt eſſe Romani Imperij & ſenatorum perſecutionem.

Tradita explicatio auctoritatis momentis fulcitur.

Quinam ex Patribus noſtram tueantur ſententiã.

Deinde auctores omnes, qui meretricem illam (Apocalypſeos 17.) Babylonis nomine diſtinctam exiſtimant eſſe antiquam Romam ethnicam, quæ Chriſtianam inſectabatur Eccleſiam; conſequenter adſtruunt marinam Beſtiam huius capitis 13. eſſe Romanum Imperium idololatram. Certum namque eſt, maris Beſtiam, de qua in hoc capite, & Beſtiam illam, cui Babylon inſidet, capite 17. vnam eandemque eſſe; vt diſertè docet Hieronymus, & ſuo loco demonſtrabimus. Vbi autem ſemel ſtatuamus in meretrice illa Romam ethnicam figurari; illico compertum fit, eam Beſtiam eſſe Romanum Imperium diis cõmentitiis obſequens, quod à Roma ethnica adminiſtrabatur. Auctores verò, qui Babylonem Apocalypſeos eſſe credunt A Romam antiquam idolorum cultricem, plurimi ſunt atque grauiſſimi; vt vidimus notatione 11. proœmiali; vbi plures quam viginti enumerauimus, eorum etiam locis indicatis. Ij autem ſunt, Papias, Tertullianus, Euſebius, Hieronymus, Apringius, Caſſiodorus, Paulus Oroſius, Hentenius, Annius, Salmeron, Ederus, Bulengerus, Forerius, Gagneius, Heſſelius, Bellarminus, Pererius, Suarez, Marquez, Pradus, & Mendoça. Et meo quidem iudicio præuium horum auctorum ducem meritò deſignare poſſumus Angelum illum, qui Ioanni nonnulla ex Apocalypſi explicauit. B Perſpicuè enim aſſeruit, ſeptem eius Beſtiæ capita eſſe ſeptem Romæ montes: & per meretricem denotari vrbem magnam, *quæ habebat regnum ſuper reges terræ.*

Prætereà ſi phialarum plagæ ſignificant bellum, quod Chriſtiana Eccleſia intulit idololatriæ, donec eam euerteret (vt Irenæus cum maxima voluptate perdidicit ex antiquo Presbytero, qui fortè erat Polycarpus Ioannis auditor) certè ſi hoc admittatur, eâdem etiam conſequentiâ admittatur neceſſe eſt, meretricem capitis 17. eſſe Romam ethnicam, & Beſtiam capitis 13. eſſe Romanum C Imperium ethnicum, quod Chriſti Eccleſiæ inſultabat. Atque vtrumque admittit beatus Apringius in ſuis commentariis cap. 13. & 17.

Aliorum auctorum ſenſus pro noſtra explanatione declaratur.

Porrò auctores ij qui marinam Beſtiam de impiorum omnium multitudine ſiue de Gentiliſmo declarant; intelligendi profectò ſunt non de vniuerſis impiis, qui ab ipſo mundi primordio extitere; non de cunctis Gentilibus, qui aut poſt hominum memoriam fuerant, aut tunc fortè ſiue in Iaponia, ſiue in America, ſiue alicubi Gentium extra Imperij fines degebant, ſed de illis ipſis impiis, de illis ethnicis, qui per Imperij perſecutiones Bellum contra Eccleſiam gerebant. D Sic enim plerumque ſcriptores antiqui nomina mundi atque orbis, & quæuis alia vniuerſitatem ſignificantia ad Romanum orbem, ſeu Imperium accommodare ſolent. Et verò in contextu euidens eſt, non inſtitui ſermonem de impiis omnibus, aut de cunctis Gentilibus generatim ſumptis, qui vbique terrarum diſperſi erant; ſed de illis ſolùm, qui in illa Eccleſiæ perſecutione vnum veluti corpus atque exercitum inter ſe conflabant. Hi autem non alij erant, niſi qui eâ tempeſtate impietati ac furori Romæ ethnicæ erant ſubiecti, (quæ Roma E meretrix eſt in Beſtia conſidens); & pro capitibus ſiue moderatoribus habebant Rom. Imperatores in Beſtiæ capitibus figuratos. Hinc eſt, Bellarminum ſapienter pro eodem reputare Rom. Imperium, vel cœtum impiorum; ait enim libro 3. de Pontifice Romano cap. 15. Beſtiam hanc de mari aſcendentem eſſe Romanum Imperium, aut cœtum impiorum. Id quod clarè etiam cernitur in Victorini interpretatione, & in Apringio. Si autem admittamus, impiorum cœtum (de quo multi marinam Beſtiam explicant) Imperium eſſe Romanum; à nobis etiam ſtabunt Ticonius, & F Auguſtinus lib. 20. de ciuitate cap. 9. & 14. quos ſequuntur Primaſius, Beda, Richardus, Hugo, Anſbertus, & alij multi, qui de infidelium populo, ſiue de cœtu impiorum hanc maris belluam intelligunt. Atque idem dico de illis, qui eandem Beſtiam ad Gentiliſmum referunt: ex quibus ſunt Ioannes Annius, & Hentenius. Atque huc vſque de noſtræ expoſitionis auctoribus; qui omnes vnum in numerum congeſti, & plures ſunt & grauiores auctoribus omnium aliarum expoſitionum.

Rationibus noſtra expoſitio roboratur.

Sed præter tantam teſtium nubem, ſunt etiam valida ſatis argumenta, quæ noſtram ſtatuunt roborántque ſententiam; eaque, vt ſummatim complectar, hæc ſunt. Primum; quia, vt ſuprà iam diximus, negari non poteſt, quin in hac Beſtia decem cornuum alludatur ad quartam illam Danielis Beſtiam capitis 7. quam eſſe Romani Imperij figuram ac ſymbolum, liquidò conſtat. Secundum; antecedentium capitum contextus hanc de Romano Imperio explicationem non inſinuat ſolùm, ſed affatim quoque vrget. Romanum namque Imperium idolorum cultui ſtudẽs horribile in Euangelij prædicationem concitauit bellum; atque hoc fuit, quod aduerſus Eccleſiam exarſit; ſimulatque illa ad Gentilitatem confugit. Nec verò credibile eſt, in nobiliſſima de Eccleſiæ progreſſu prophetia rem adeò ſublimem & glorioſam prætermiſſum iri. Tertium: ſubſequentium huius libri partium connexus ſuo quaſi iure depoſcit eandem marinę Belluæ explicationem. Nam victoriam Eccleſiæ de Romano Imperio partam conſecuta eſt idololatriæ exterminatio, & pax per mille annos durans: de qua poſteà. Quartum: ad Romanum Imperium idolorum cultorem aptiſſimè applicatur, quidquid de marina Beſtia textus recenſet: nec in quauis alia expoſitione quidpiam reperitur, quod hac in re animum omnino expleat. Quintum denique: in hac interpretatione (id quod mihi validiſſimi inſtar argumenti eſt) totum Apocalypſeos filum facilè duco, & antecedentia cum ſubſequentibus attexo. Hoc autem tum in omni declaratione optandum maximè eſt, tum etiam in ænigmatum enodatione euidenter demonſtrat, veram ac germanam expoſitionem fuiſſe deprehenſam. Atque hæc de argumento primæ partis huius capitis, nempe de maris Beſtia. Regrediatur nunc diſputatio ad ſecundam capitis partem de Beſtia terræ.

§. 6. *Beſtia de terra aſcendens quid ſignificet.*

Beſtia de terra aſcendentis interpretatio quæ ſit.

AVGVSTINVS lib. 20. de ciuitate cap. 14. ait, forſan per hanc Beſtiam deſignari Antichriſtum. Eandem expoſitionem amplectitur Proſper in dimidio temporis cap. 11. vbi tamen parum ſibi videtur conſtare. Nam cap. 10. ad Antichriſtum applicauerat Beſtiam maris. atqui euidens ex contextu eſt, maris Beſtiam & Beſtiam terræ diuerſas eſſe debere. Quare, qui per maris Beſtiam Antichriſtum intelligunt, ſibi ipſis repugnant, ſi ad eundem velint terreſtrem Beſtiam referre. Enimuerò huiuſmodi repugnantiâ omiſſâ, terreſtris Beſtiæ applicatio ad Antichriſtum (cuius etiam meminit Andreas) Antichriſtum ipſum marinæ Beſtiæ miniſtrum conſtituat, oportet. Hoc verò non aliud eſſet, quàm aſſerere, ſiue ſupponere, in marina Beſtia dæmonem repræſentari, quod ſatis ſupérque impugnatum eſt. Nam Antichriſtus minimè contendet, cuiquam alij præter dæmonem & ſeipſum, adorationis honorem cultúmque deferri: cùm tamen affirmet textus, Beſtiam terræ effecturam, vt mundani omnes marinam Beſtiam adorent.

Referuntur aliorum ſententiæ.
1. Sententia explicans de Antichriſto.

2. exponẽs de Mahomete.

Hentenius in iudicio de Apocalypſi, (quod veluti prologum agit ad Aretæ commentarios) refert Annij Viterbienſis quæſtiones in Apocalypſim Sixto Quarto Pontifici ſummo & Chriſtianis Regibus dicatas; quibus contendit, per hanc terræ Beſtiam ſignari Mahometum; húncque eſſe magnum illum Antichriſtum, qui prædictus erat bellum Eccleſiæ illaturus. Quam Annij opinionem non refert ſolùm Hentenius, ſed probare etiam videtur, quamuis concludat demum, ſe nihil aſſerendo dicere, ſed vt doctioribus occaſio perſcrutandi detur. Contra hanc Annij excogitationem aliqui graues Theologi conſcripſerunt; vt Suarez, Pererius, & Maluenda. Quapropter ad eorum ſcripta lectorem refero; in quibus demonſtrant, fieri nullo modo poſſe, vt Mahometus ſit celebris ille Antichriſtus toties in ſacris Literis prænunciatus. Verùm quod attinet ad huius Beſtiæ de terra aſcendentis interpretationem; illam de Mahometo explicari planè repugnat veræ declarationi, quam de marina Bellua tradidimus. Etenim textus hanc terræ Beſtiam perſpicuè deſignat, vt Beſtiæ marinæ miniſtram. atqui Mahometus nullo pacto Romani Imperij ethnici miniſter extitit.

Tertia eſt nouorum hæreticorum figmentum.

Multò adhuc veſanior eſt ea huius Beſtiæ applicatio, quam ab huius temporis hæreticis per ſummam impudentiam aſſignari audio. aſſerunt enim in ea Romanos Pontifices, aut eorum miniſtros adumbrari; qui ex duplici cornu, quod textus huic Beſtiæ attribuit, anſam accipiunt ad Epiſcoporum mitras caninis dentibus dilacerandas. Refert hoc Durantius de rebus Eccleſiæ. Veruntamen aduerſus hanc impudentiam & inſaniam ſint ſatis, quę diximus contra eoſdem hæreticos in ſuperioris Beſtiæ explanatione.

4. Sententia explicans de Antichriſti miniſtris.

Diuus Gregorius libro trigeſimo tertio Moralium, capite trigeſimo ſexto, exiſtimans in maris Beſtia Antichriſtum deſcribi, credit inſuper, ipſius Antichriſti adminiſtros & concionatores per Beſtiam terræ denotari: eadémque expoſitio arriſiſſe videtur Richardo, Bedæ, & Ansberto. Aliorum ſuſpicio eſt non plures Antichriſti miniſtros, ſed certum quendam ipſius ſodalem & aſſeclam valde inſignem per terrenam hanc Belluam innui. Sic Irenæus, Andreas, Ambroſius, Ribera, & Viegas. Vtraque explicatio in eo nititur, quòd maris Beſtia Antichriſtum deſignet; hinc enim obligat textus, vt terreſtrem Beſtiam miniſtram eſſe marinæ fateamur. Quapropter, corruente fundamento, corruat neceſſe eſt terreſtris Beſtiæ expoſitio; quæ illo veluti adminiculo fulciebatur. Et ſanè, ſi maris Beſtiam eſſe Antichriſti figuram opinarer; in terrenæ Beſtiæ explicatione Gregorium potiùs, quàm Irenæum ſectarer. Etenim Antichriſti fore concionatores veris Chriſti prædicatoribus omnino oppoſitos, res eſt multò in ſe certior, quàm quod Irenæus & eius ſectatores ſibi perſuadent, de vnius ex Antichriſti miniſtris præſtantia & excellentia inter ceteros omnes; ita vt id ſufficiat, vt Scriptura hunc Pſeudopropheram reliquorum Antichriſti aſſeclarum principem ſingulatim exprimat, & in hac terræ Beſtia figuret; nullâ interim ceterorum factâ mentione. Incertum eſt hoc valde, neque vnquam communi Eccleſiæ conſenſione receptum. Et ænigmata quidem meliùs multò impenduntur in ſolidarum rerum atque certarum ſignificationem, quàm in earum, quæ ex alia parte minimè innoteſcunt, niſi ex ea ſolùm ſuſpicione & coniectura, quòd illud in ænigmate adumbretur.

Superiorum explicationũ nullam cum tradita marina beſtia expoſitione poſſe congruere.

His tamen omiſſis; quæcumque eſt auctoritatis ac rationis firmitas, vt Apocalypſis Romanum figuret Imperium falſæ Deorum ſuperſtitioni deditum: eadem nihilo incertius reperitur, vt terreſtri Belluæ non tribuatur interpretatio, quæ cum vera Beſtiæ marinæ explanatione non cohæreat. Primâ igitur ſpecie apparet, per Beſtiam terræ ſignificari miniſtrorum multitudinem, qui Romani Imperij perſecutionem promouerunt. Etenim in textu ipſo perſpicuum eſt, Beſtiam terræ eſſe

Verùm per terræ beſtiā ſignificatur Romani imperij miniſtri perſecutionē ipſam promouentes.

marinæ Beſtiæ ſubiectam, & omnem illius conatum ad huius venerationem & cultum ab omnibus exhibendum transferri. Deinde quemadmodum arcanum marinæ Beſtiæ myſterium non vnam aut alteram perſonam ſingularem repræſentant, ſed ingentem hominum multitudinem; hoc eſt, Romanum Imperium ethnicum, quod ſuâ potentia, atque ſuperbia Chriſtianam Eccleſiam de medio tollere tentabat: ita ſimiliter terreſtris Beſtiæ interpretatio eiuſmodi eſſe videtur, vt vniuerſam miniſtrorum perſecutionis multitudinem complectatur. Præter hæc; auctores illi, qui per maris Beſtiam Antichriſtum deſignari putabant, aut omnes, aut ſaltem plures eam ſibi mentem induxerant, vt crederent in Beſtia terreſtri ſignatos eſſe Antichriſti miniſtros. Sic enim Aretas, Haymo, Rupertus, Pannonius, & plerique alij cenſuerunt. Si ergo hoc erat ad interpretationem de Antichriſto in marina Beſtia conſectarium: vbi per eandem maris Belluam ſignificari Romanum Imperium dicamus, videtur illud pariter aſſeuerandum, in terræ ſcilicet Beſtia depingi ardorem atque ferociam, quæ in eius perſecutionis miniſtris æſtuabat. Hac enim ratione vtriuſque Beſtiæ nomen æqualiter accipitur, quatenus tam vna Beſtia, quàm altera non pro ſingulari perſona, ſed pro numeroſa multitudine vſurpantur, (ſicuti apud Danielem capite ſeptimo quatuor Beſtiarum figuræ ſumuntur) & terreſtris Beſtia Beſtiæ marinæ ſubiecta atque obſequens exprimitur, vt textus ipſe manifeſtè oſtendit.

Pars negatiua ſtatuitur ac probatur.

Hoc fortaſſis modo, quem tradidimus poſſet aliquis in eiuſmodi explicatione ratiocinari. Mihi tamen nequaquam placet, quòd terreſtris Belluæ ſignificatio ad perſecutionis miniſtros, (vt Præſides, delatores, & alios eiuſmodi) coarctetur. Primò, quia ſymboli terræ ſignificatio multò latiùs patet. Extenditur enim ad eos omnes, qui terrenis cupiditatibus & affectionibus ſubiecti ſunt; quem in numerum adſcribuntur Romani Imperatores idolis ſeruientes, ceterique Gentiles; quamuis perſecutionis miniſtri non ſint. Secundò, nam in verbis illis capitis 12. numero 12. *Væ terræ & mari*, haud dubiè alluditur ad perniciem, quam dæmon mari & terræ per duas haſce Belluas fuerat illaturus; atqui huiuſmodi alluſio, meo iudicio, exigit, vt quando de maris & terræ Beſtiis incidit ſermo, vtrumque nomen tam terræ, quàm maris non minùs largè ac generatim accipiatur, quàm in capite 12. ſumitur, cùm dicitur, *Væ terræ & mari*. Tertiò, quemadmodum maris Beſtia ſub ſua figura coërcet Gentes omnes, quas in ſe Romanum claudit Imperium; & in hac ſignificatione ſymbolum maris Gentium multitudini attribuitur (quia aquæ multæ populi multi) nec plus hæc marina Beſtia contrahitur, quàm ad Romani orbis Gentes: pari etiam ratione expediens eſt, vt Beſtia de terra aſcendens complectatur terras omnes, quæ Romanorum ditioni parebant. Quartò, cum Spiritus ſancti mente, (quæ, vt infrà videbimus, in hac draconis, & duplicis Beſtiæ pugna illum repræſentat conflictum, quo Dæmon, Mundus & Caro, virtutem acriter oppugnant) non rectè conſentit coarctatio hæc Belluæ terreſtris ad perſecutionis miniſtros. Nec enim minùs latè patet carnis, quàm Mundi oppugnatio. Is enim animarum hoſtis, qui appellatur Caro, in omnibus mundanis reperitur bellum erga animas gerens; atque ita æquè latè patere debet myſtica ſignificatio Beſtiæ terreſtris, ac Beſtiæ marinæ.

Auctoris ſententia de terreſtris beſtiæ ſignificatione.

Supereſt ergo, vt noſtram de terræ Beſtia A explicationem ſubiiciamus; quæ quamuis initio fortaſſis nouitatem, & inſolentiam præ ſe ferre videatur aliquibus; ſpero tamen, ſi attentè diſpiciatur, Theologis non ineptam viſum iri. Quanquam ergo in prima Apocalypſeos parte nomen terræ ad Iudaiſmum, & maris nomen ad Gentiliſmum contracta ſint, in hoc tamen quarto Apocalypſeos libro, vbi nulla iam mentio Iudæorum, vtrumque ſymbolum ad Gentiles aptatur; & maris ac terræ diſtinctio non iam perſonarum aut Gentium diuerſitatem importat, ſed formalem ſolùm diſtinctionem, vt loquuntur logici, id eſt, ſicut maris nomen ad omnes Gentes dilatatur: ſic etiam nomen B terræ in ſua ſignificatione ad eoſdem Gentium terminos ſeſe extendit. Cum eo tamen diſcrimine, quòd in mari adumbrantur tumidi communis opinionis & legum mundanarum fluctus; nomen verò terræ ad affectus terreſtres refertur. Hæ autem gubernandi rationes, aut per mundi leges, aut per cupiditates terrenas, diuerſæ in ſe ſunt; quarum tamen vtraque in mundanis atque improbis hominibus reperitur.

Explicatur amplius prædicta interpretatio.

Et quamuis ambiguitatem & æquiuocationem præ ſe videatur ferre, quòd in prima Apocal. parte terræ nomen pro Iudæis accipiatur, nunc verò pro Gentibus, quatenus terrenis affectibus C ſubditi ſunt; ſi tamen rem ſeriò examinare velimus, non quidem diuerſam ſignificationem, ſed applicationem ſolùm diſtinctam comperiemus. Nam eâdem ratione, qua Iudæi, cùm de illis ſermo erat, terræ nomine ſignabantur (videlicet propter terrenas affectiones, quibus erant demerſi) eâdem, inquam, Gentibus nunc idem terræ nomen adſcribitur, quando de Gentilitatis bello ſermo eſt. Nec verò inuſitatum eſt, vt vnum idemque ſymbolum modò hos, modò illos ſignificet: ſi tamen eadem ſemper ſpectetur ratio. Sic enim quando de Nerone agitur, illi nomen D leonis attribuitur ob ſuam immanitatem ac ſæuitiam; eâdemque ratione poteſt nomen idem ad crudeliſſimum alium Imperatorem transferri, (vt ad Diocletianum) quando Nerone omiſſo, de illo ſermo eſt.

Iam in perſecutionibus, quas Romanum Imperium in Eccleſiam commouit; præter Dæmonis inſtimulantis atque vrgentis malitiam, duo imprimis illum impietatis ignem accendebant. Alterum, Romani Imperij amplitudo atque maieſtas, quæ Euangelij humilitati funditus contraria Gentilium oculis proponebatur: atque hæc eſt maris Beſtia, cuius vana exiſtimatio atque conce- E ptio illis agebat præſtigias, & ſtimulos admouebat, vt crudeliſſimo bello eos exterminarent omnes, qui hominis crucifixi cultum & adorationem inducere conabantur. Id quod propriè Euangelicæ ſubmiſſioni & humilitati è regione repugnabat. Alterum, terrenus effrænatarum cupiditatum affectus, qui in ipſis Gentibus integer ac viuidus extabat. Hic autem aſtutiſſimus pariter & efficaciſſimus eſt, vt temporalia bona, & quidquid mundus proponit, ſuſpiciantur maximè, atque colantur; & è contrario velis remiſque fugiatur F quidquid mundanæ felicitati obſiſtit. Atque hæc eſt Beſtia terræ, quæ affectionem Euangelio prorſus oppoſitam repræſentat; cui proinde affectioni nomen ſapientiæ carnis in ſacris Literis imponitur. Itaque hi duo acerrimi hoſtes ſecum afferunt, alter obiectum, id eſt Romani Imperij ethnici auctoritatem ac maieſtatem Euangelio contrariam, alter affectum, id eſt, carnis ſapientiam eidem infeſtam Euangelio.

Ex dictis facile eſt intellectu, quamuis Beſtia terræ in eiſdem perſonis exiſteret quas maris Beſtia figurat, hoc eſt in vniuerſis ethnicis, quos Romani Imperij nomen includebat: veriſſimè tamen induci Beſtiam terræ, veluti inſignem quendam marinæ Beſtiæ miniſtrum; cuius proprium ſit marinæ Beſtiæ cultum & adorationem omni ſtudio & contentione tueri atque prouehere. Etenim maxima vis deprauatæ conſuetudinis, & ſapientiæ carnis totum ſuum robur ac vires eò cōferebat, vt ethnicos homines miſeros & obcæcatos Romani Imperij ſuperbiæ, atque arrogantię prorſus ſubmitteret: & pro Romano ipſo Imperio, eiuſque ſuperbia contra doctrinam Euangelicam animis armiſque muniret.

Quòd ſi rem penitiùs inſpiciamus; quanquam Beſtia terræ eaſdem omnino perſonas occupabat, quas Beſtia maris indicat; in marinæ tamen Beſtiæ nomine denotatur, totum Romanum Imperium coniunctim ſumptum (nam contrarium Euangelio obiectum erat totius Imperij ethnici auctoritas, quam Dæmon ſingulis ethnicis hominibus proponebat.) Nomine autem terrenæ Beſtiæ repræſentatur, quod ſeparatim in quolibet Gentilium aduerſus Euangelium pugnabat; nempe terrena affectio deprauata, quæ ſingulos deiiciebat, vt marinam Beſtiam reuerentia ac veneratione proſequerentur, & ſub ipſa contra Chriſti Eccleſiam militarent. Et hactenus de argumento huius capitis, vt maiorem confirmationem commentatio relinquamus.

§. 7. In hoc eodem argumento, quod ad doctrinam attinet, reuocari debere hypotheſim ad theſim.

DIXIMVS de proprio huius capitis argumento, ceterùm iuxta Rhetoricorum præceptionem, qui hypotheſim ad theſim reuocari oportere tradunt (id eſt argumentum peculiare ad communiorem rationem,) operæ precium me fore facturum putaui, ſi illud hic obſeruarem; quod animaduerſione dignum maximè duco, videlicet, quamuis horum duorum capitum contextus ſingulatim contineat bellum, quod Dæmon, Rom. Imperium ethnicum, & perſecutionis miniſtri aduerſus Eccleſiam geſſerunt, nihilominus in hac ipſa deſcriptione pactionis inter draconem & vtramque Beſtiam initæ diuinum Spiritum occultaſſe generalem doctrinam, quæ non obſcurè indicat pugnam acerrimam trium animæ hoſtium; Dæmonis, Mundi, & Carnis contra Euangelij doctrinam ac veram Chriſtiani nominis pietatem. Namque vt in mutua fœdera coniurarunt draco, id eſt, Dæmon & Romanum Imperium, atque ſingulorum Gentilium affectus, quo internecino bello Chriſtianum nomen extinguere ac delere tentarent; non aliter vt ſpiritale bellum tum aduerſus quemlibet piorum hominum cœtum, tum etiam aduerſus ſingularem quemque hominem gerant, iunguntur ſemper & copulantur Dæmon, Mūdus, & Caro, qui in Diuinam gloriam & animorum incolumitatem infenſo atque hoſtili animo ſunt. Atque hæc quidem generalis doctrina in horum capitum argumento includitur. Etenim qua draco Euangelicæ prædicationis curſum impedire, & interturbare ſtudebat, eâdem pariter contentione cuiuſque hominum ſaluti tendit inſidias. Quare, quod ſingulari cuique homini damni & detrimenti conatur inferre hoſtis animæ, quem Mundum vocamus, idem omnino Romanum Imperium Chriſtianæ Eccleſiæ moliebatur in ea perſecutione, quam olim ſuſcitauit; & quod ſinguli ethnici in ea perſecutione præſtabant, à zelo, æſtu, & carnis ſapientiâ proficiſcebatur. Itaque in triplici hoc Eccleſiæ hoſte triplicis animi hoſtis non adumbratam modò, ſed expreſſam etiam habemus effigiem.

Bellum à tribus hoſtibus Dracone, Beſtia maris & Beſtia terræ in Eccleſiam ſuſceptum quo modo aptè ad bellum trium animæ hoſtium Mundi, Dæmonis & Carnis applicetur.

Quòd autem hęc fuerit Spiritus ſancti intentio, ſatis conſtabit; ſi obſeruetur draconis, & duplicis Beſtiæ alluſio ad Satanam, Leuiathan, & Behemoth; de quibus in libro Iobi mentio eſt: & pariter etiam attingatur ſenſus genuinus eorum verborum, quæ Deus in deſcriptione Behemoth & Leuiathan ad Iobum fecit. Certe in draconis deſcriptione perſpicua eſt alluſio ad Satanam libri Iobi; vt vidimus in eorum verborum expoſitione, *Hic eſt Diabolus & Satanas accuſator fratrum noſtrorum, qui accuſabat illos die ac nocte.* Ad hæc; ſi conſideremus, apud Iobum gloriari Deum de internecione Behemoth & Leuiathan: eamque ob rem illos ex profeſſo deſcribi; atque alterum eſſe ingentem maris Belluam, alterum terræ: ex his non erit difficile coniectare, ſicut in Apocalypſi coniurant draco, maris Beſtia, & Beſtia terræ; ita etiam apud Iobum Behemoth & Leuiathan cum Satana conſpirare, ac viciſſim reſpondere duabus Apocalyp. Beſtiis cum dracone, qui è cælo cecidit, fœderatis: ac proinde, quemadmodum in Apocalypſi non draco ſolùm, ſed vtraque etiam maris & terræ Beſtia aduerſus Chriſtum arma capiunt; ita ſimiliter in Iobi libro non Satanam modò, ſed Behemoth etiam, & Leuiathan Iobo aduerſari. Quamobrem gloriatur Deus, quòd cum ipſis bellauerit, eoſque deuicerit, vt Iobum familiarem ſuum ex imminenti diſcrimine liberaret. Cuius admirabilis planè allegoriæ myſterium eò ſpectat, vt vehemens illa procella, quam Deus contra Iobum excitari permiſit, exitum fuerit ſortita adeò glorioſum Iobo; vt ipſe non ex Dæmone ſolùm criminante, verùm etiam ex mundo per Leuiathan, & ex Carne per Behemoth figuratis clariſſimum ageret triumphum.

Alluſio in triplici hoc Apocalypſeos hoſte ad Satanam, Leuiathan, & Behemoth, de quibus Iobus.

Et quamuis deſcriptiones duplicis Apocalypſeos Beſtiæ ſint valde diuerſæ ab iis, quibus Behemoth & Leuiathan expinguntur; in hoc tamen diſcrimine mirus lepor atque elegantia deliteſcunt, vt libro ſexto explicabimus. Et quidem ſi rem ad theſim reuocemus; communis eſt & vniuerſalis doctrina, quæ vtrobique continetur de pugna acerrima, qua tres animæ hoſtes inter ſe fœderati homines oppugnant. Deinde quanquam Apocalypſis ſingulatim agit de Romano Imperio fictis diis ſeruienti, quando vrſinos ei pedes, tigrinum corpus, os leoninum effingit; nihilominus pictura eadem ſuo modo aptatur belliſſimè ad eum Mundum, qui nunc etiam apud Chriſtianos, vt infeſtus animæ hoſtis virtutem perſequitur. Item, quod Apocalypſis enumerat de præſtigiis ac lenociniis ſapientiæ Carnis, quæ in ethnicis Eccleſiam vexantibus reſidebant; aptiſſimè etiam poteſt generatim loquendo accommodari ad fucata Carnis pigmenta, & eius ad vitia proclinitatem.

Non inficior, apud Apocalypſin non repræſentari detrimentum, quod reapſe dæmon Eccleſiæ intulit; ſed quod inferre tentauit, dum aduerſus illam Romanum concitauit Imperium, & perſecutionis miniſtros admotis furiarum aculeis ſtimulauit. Quare non progreditur narratio ad ſuggeſtiones turpes, quibus Dæmon proximè luſtrorum animos oppugnat, nec in carnis bello ad eas deuenitur conflictiones, quibus fideles ho-

Quorſum tandem tumultus draconis & duplicis beſtiæ bellum ſpectet.

mines tentabantur, ſed ſolū ad ipſam efficientiam A quam ſapientia carnis præſtabat, concitando perſecutionis miniſtros aduerſus fidelium cœtum. Id tamen ita fieri oportebat; vt re ipſa conſtaret, coniurationis inter draconem & vtramque Beſtiam initæ exitum in hominum mundanorum ac potentium, inque Eccleſiæ hoſtium perniciem redundaſſe. Quapropter Beſtia vtraque tandem in ſtagnum ignitum fuit detruſa; & Eccleſia non indemnis ſolùm, ſed victrix etiam glorioſiſſimè ex tot perſecutionis anguſtiis emerſit. Id quod ſatis ſuperque extitit ad Apocalypſeos ſcopum, nec B minùs ſatis eſſe debet, vt ab effectu, quem dæmonis ſuggeſtiones & ad vitia procliuitas in terrenis hominibus præſtiterunt, eliciamus demum, qui eiuſdem atque illi, naturæ ſumus participes, expoſitos nos planè eſſe atque obnoxios. (ſi naturæ imbecillitatem reſpiciamus) non tantùm externis mundi bellis, ſed internis etiam dæmonis & carnis conflictionibus. Quare quòd eorum hoſtium victores euadamus, id ſanè ſingulari Dei prouidentiæ ac patrocinio adſcribendum fore; vt apud Iobi librum innuitur in peculiari beneficio, quo Deus ipſum affecit, dum ſaluum & incolumem præſtitit à ſemetipſo. (hoc eſt à ſua carne C per Behemoth figuratá) & à Mundi ſuperbia, quam exprimit Leuiathan, nec non à multiplici Satanæ incurſione.

TEXTVS.

Verſ. 1. *Et vidi de mari Beſtiam aſcendentem, habentem capita ſeptem, & cornua decem, & ſuper cornua eius decem diademata, & ſuper capita eius nomina blaſphemiæ.* D

COMMENTARIVS.

Maris & terræ beſtias cum dracone aduerſus Eccleſiam fuiſſe fœderatas.

CONNEXIO huius verſus cum præcedentis capitis vltimo oſtendit ſatis, Beſtiam maris & Beſtiam terræ cum dracone fœderatas Eccleſiæ bellum machinari. Cùm enim ſuperiori verſu ſit dictum, draconem ad maris littus conſtitiſſe; ſequitur mox, Beſtiam vnam è mari, alteram è terra conſcendere, marinæ autem Beſtiæ tradit draco virtutem ſuam & poteſtatem magnam, & qui marinam Beſtiam adorant, venerantur pariter draconem qui dedit Beſtiæ poteſtatem. Terrena autem Beſtia loquitur ſicut draco, & homines ad marinæ E Beſtiæ cultum & adorationem inducit. Conſtat ergo draconem & Beſtias duas pariter conſpirare, vt bellum cum filiis mulieris faciant, de quo cap. 12. 17. ſiue vt bellum inferant ſanctis, vt cap. 13. 7. Mea autem declaratio ſummatim ea eſt: dæmonis malitia & aſtus in Romano Imperio auctoritatem mundi & carnis ſapientiam comparauit, vt cum Chriſtiana dimicaret Eccleſia, vbi primùm Euangelium Gentibus promulgari cœptum eſt.

Marina beſtia aſcenſum è mari perinde conſiderari quaſi draconis effectum idémque de terra beſtia dicendum.

Et vidi de mari beſtiam aſcendentem.] Hoc ita eſt conſiderandum, quaſi effectus ſit ex dæmone ad maris litus exiſtente conſecutus. Idémque dixerim F de eo, quod textus inferius ſubiicit; nimirum alteram etiam Beſtiam aſcendiſſe de terra. Hac enim ratione dæmon homines oppugnat, dum eis proponit ob oculos fluxa ac peritura bona, & quidquid in mundo magni æſtimatur: quod perinde eſt, veluti ſi ex mundi huius mari Beſtia illa virtuti contraria exurgat ad homines in fraudem pelliciendos. Tentat etiam dæmon, dum hominum voluntatem atque affectum excitat, & inflammat, & carnis ſapientiam pariter inſtimulat: hoc autē non aliud eſt, quàm ſi è terra conſurgat Beſtia altera, quæ marinæ Beſtiæ imprimis miniſtret.

Nomini *Beſtiam* reſpondet Græcè θηρίον, quod propriè ſignificat belluam aut feram; atque idem in hoc loco ſignificat nomen Beſtiæ, & in hac etiam ſignificatione apud Latinitatis auctores poni ſolet. Ideo autem Romano Imperio idololatriæ, & poſteà ſapientiæ carnis nomen ac figura Beſtiæ, ſiue Belluæ efferatæ tribuitur; quia in morem feræ Chriſtianam Eccleſiam diuexarunt.

Quid ſit, Beſtiam è mari aſcendere.

Aſcendentem.] Ribera exiſtimat, *Aſcendere* in hoc loco idem eſſe, atque ad litus emergere. Sed contrà eſt, quia eadem phraſi illico dicitur Beſtia altera aſcendiſſe de terra. Quod ſi Beſtia vtraque ad litus conueniunt, non ambæ dicentur aſcendere, neque enim littus & mari & terra ſublimius reputatur. Aptius fortaſſis eſt ſi in hac locutione figuretur, mare horribilem produxiſſe feram & terra alteram eiuſdem rationis; ita vt marina Beſtia ex ipſis maris vndis oriri ſit viſa; nec ſolùm caput, ſed totum corpus attollere: eadémque ratione Beſtia terreſtris conſideretur edita. In Græco, pro *Aſcendere*, eſt verbum, ἀναβαῖνον, qua etiam phraſi in Scriptura dicitur aſcendere virgultum, & ſpinæ naſci.

Notandum inſuper eſt, apud Danielem cap. 7. 3. quatuor Beſtias, (quibus Monarchiæ quatuor indicantur) dici omnes aſcendere. Vbi Pererius noſter aſſerit, ea locutione denotari Monarchiarum principium, vtpote quæ ex humilibus ac paruis initiis duxere primordia. Nam id quod aſcendit, prius in humili erat loco, vnde paulatim ad ſublimiorem euehitur locum. Conſtat autem cuiuſuis Monarchiæ principia parua & obſcura fuiſſe; hinc decurſu temporis ad potētiæ faſtigium euaſiſſe. Hæc eſt Pererij mens. Non tamen id eſt ad rem, quæ in Apocalypſeos ſignificatione intenditur. Nam Romani Imperij potentia in ipſo perſecutionis exordio maxima erat. Accedit, quòd eâdem loquendi formulâ, dicuntur aſcendiſſe altera Beſtia de mari, altera de terra: atqui ſecundæ Beſtiæ non congruit eiuſmodi explicatio, quæ illam ex paruis initiis denotet fuiſſe ortam. Commodiùs hic eſſet, per hanc loquendi rationem ſignificari, coortam fuiſſe perſecutionem, quam aduerſus Eccleſiam vtraque Beſtia draconis inſtinctu & afflatu excitauit.

§. 1. *Cur altera Beſtia de mari, altera de terra aſcendiſſe dicantur.*

Quid ſit alteram è mari beſtiam, alteram è terra conſurgere.

MARE quidem, (vt iam innuimus) denotat mundum, terra verò carnem. Ex mundi ergo mari, atque ex communis ethnicorum erroris fluctibus in Eccleſiam conſurrexit Romani Imperij auctoritas ac ſuperbia; ex carnis autem affectionibus inordinatis altera emerſit Beſtia, id eſt, ſapientia carnis, quæ marinam Beſtiam Gentibus adorandam propoſuit, & vehementer contendit.

Per mare ſignificari mundum.

Vt ergo ad horum ſymbolorum ſingula ſeorſum deſcendamus, Mundum ſignificari, notarunt Clemens Alexandrinus, Origenes, Arnobius, Hieronymus, Cyrillus, Auguſtinus, atque Gregorius. Addam noſtri Pererij verba Danielis 7. *Mare* (ait) *ſignificat Mundum, vel conditionem rerum humanarum; eſt enim ea amaritudinis & acerbitatis plena, inconſtans, inſtabilis, periculiſque referta, & habet plurimos piſces atque diuerſos, & minores ſunt præda maiorum.* Deinde ad inconſtantiæ & mutabilitatis ſignificationem, præter ventorum perturbationes & maritimas tempe tempeſtates, ſpectant etiam maris frequentes acceſſus atque receſſus. Prætereà, vt ſæpè aliàs obſeruauimus, per mare in Apocalypſi figuratur gentilitas; quia *Aquæ multæ ſunt populi multi.* Et ex gentilitate ipſa ennrendit dæmon, Romani Imperij ſuperbiam atque potentiam in Chriſtianæ Religionis perniciem conſurgere: & eapropter Daniel capite ſeptimo numero tertio confirmat, quatuor Beſtias cum fideli populo pugnantes è mari fuiſſe exortas.

Per terram adumbrari terrenos affectus.

Quod verò terra affectus terrenos ſignificet, plures etiam ex Eccleſiæ Patribus obſeruarunt, vt Origenes, Baſilius, Hilarius, Ambroſius, Auguſtinus. Idcirco Iacobus in ſua epiſtola cap.3.15. ſapientiam carnis appellat terrenam, quia aſtus atq; præſtigiæ ſapientiæ carnis ex terrenarum affectionum impotenti vehementia proficiſcuntur.

In quo conſiſtat pugna trium animæ hoſtium, id eſt, mundi, dæmonis, atque carnis.

Iam ſi trium animæ hoſtium, Dæmonis, Mundi, atque Carnis pugnam examinare velimus; in eo imprimis conſiſtit, quòd dæmon illud vel maximè laborat, vt Mundus rebus virtuti contrariis menti propoſitis ad terrenum & inordinatum affectum homines alliciat: hæc autem terreſtris affectio (quam dicimus carnem) expetat, & diligenter inquirat, quod Mundus proponit. Si ergo Caro repræſentat affectum, quid aptius, quàm illum per terram figurari; quæ ex ſe arida eſt, & ſemper appetit eo ſatiari ſucco, quem ex mari ſugere conatur? Ardens quidem terræ myſticæ ſitis in eo cum primis figuratur, quòd ſemper bibit, & haurit inſaturabilis, nec tantâ fluuiorum infinitate natiuam extinguit ſitim. Quia maxima illius ſiccitas indiget eâ aquarum immenſa vi. Videtur autem ex eo ipſo ſitis terræ creſcere, quòd aqua maris ſemper ſalſiſſima ſit. Si autem in terræ ſiti congruenter terrenus affectus indicatur, rectè huius deſiderij obiectum adumbrabitur in mundi mari, cuius ſuccum ſemper appetit terra. Homini ergo, qui terra eſt, intra domeſticos parietes ſuus inimicus, id eſt, terrena affectio, innaſcitur. Et mundi Beſtia, quæ ex parte obiecti conſideratur, ſapienter fingitur exorta è mari, quod terram obit, atque alluit; & cuius ſucco ipſa appetit ſatiari. Et quemadmodum in qualibet regione terræ fructus ij ſolent nuncupari, qui non aliunde deuehuntur, ſed in ipſa regione procreantur; ita etiam carnis ſapienti, eiuſq; lenocinia dici poſſunt natiui cuiuſque terræ fructus. Illud verò, quod Mundus Gentilibus proponebat ob oculos, nempe Romani Imperij auctoritas ac ſuperbia, ex mundano cooriebatur mari per ſpeciem horribilis & formidandæ Belluæ Religioni Catholicæ interminantis: eiuſmodi tamen, quæ, vt homines in ſuum obſequium incautos traheret, terrenæ Beſtiæ fraudibus atque fallaciis indigeret.

Ad hæc; ſi mare mundum vt obiectum repræſentat; ſi terra, humani cordis affectus; naturale erat, terram ipſam vndique maris vndis ambiri, ac veluti demergi; & hac ratione tellus ipſa nunquam poſſet fructus proferre. Verùm admirabilis Dei prouidentia figuratur in illis Geneſeos verbis cap.1.9. *Congregentur aquæ, quæ ſub cælo ſunt, in locum vnum; & appareat arida.* Quod perinde fuit, ac ſuâ omnipotentiâ præcipere, vt aliqua terræ pars maris & fluctuum ſubiectionem & imperium ex ſe excuteret; atque ita cælo expoſita pateret, rorem inde cæleſtem expectando, ac ſitiendo. Quare mox ſequitur, *Germinet terra herbam virentem.* Sed hoc obiter delibaſſe ſit ſatis.

Quid per ſeptem marinæ Beſtiæ capita figuretur.

Aliorum explicationibus ſuperſedeo; quòd eas non probè teneam, & multa eo nitantur fundamento, vt in marina Beſtia Antichriſtum denotari A putent. Ribera inſuper ait; quòd ad ſenſum attinet, idem eſſe *aſcendere de terra*, atque *aſcendere de mari*. quia Daniel cap. 7.17. quod priùs dixerat, quatuor ſe Beſtias de mari aſcendentes aſpexiſſe; ſtatim explicat de quatuor Regnis, quæ de terra aſcendent. Ad hoc tamen dico, in ænigmatis declaratione, poſſe quidem Mundum nuncupari terram; quia idem eſt mundus, & orbis terrarum: non tamen vacare myſterio, quòd in eodem ænigmate Beſtia altera de mari, altera de terra aſcendiſſe dicantur. Atque hoc eſt myſterium quod nos explicari conati ſumus.

B *Habentem capita ſeptem.*] In capite 17. planum fiet, hanc maris Beſtiam capite 13. & Beſtiam capite 17. deſcriptam, ſuper quam ſedit Babylon, non eſſe diuerſas, ſed eandem. Quamobrem, quam Angelus declarationem tradit de ſeptem capitibus & decem cornibus Beſtiæ capitis 17. eadem deſeruit ſeptem item capitibus, & cornibus decem marinæ huius Beſtiæ capitis 13. Quod adeò certum eſt, vt illi ipſimet, qui has Beſtias diuerſas eſſe putarunt, (vt Ribera, & alij non pauci) nihilominus ſtatuant, 7. capitum, & cornuum decem ſignificationem eandem in vtrâque Beſtia C eſſe debere. Expoſitio ergo ſeptem horum Beſtiæ capitum ab Angelo reddita capite 17.9. eſt eiuſmodi. *Septem capita ſeptem montes ſunt, ſuper quos mulier ſedet, & Reges ſeptem ſunt: quinque ceciderunt, vnus eſt, & alius nondum venit.*

Duplex ſeptem beſtiæ capitum ſignificatio ab angelo tradita.

In quibus Angeli verbis notandum eſt, ſeptem Beſtiæ capitibus duplicem ab Angelo ſignificationem aſſignari, (vt vel hinc conſtet multiplicem eiuſdem loci intelligentiam ab Spiritu ſancto ſæpe intendi.) Quamuis verum etiam ſit duas has ſignificationes ab Angelo explicatas, non eſſe admodùm inter ſe diuerſas. Septem enim montes (vt infrà videbimus) Romam; & ſeptem Reges D totidem Romæ Imperatores deſignant Chriſtianæ Eccleſiæ oppugnatores. Quare cùm ſeptem Beſtiæ capita dicuntur eſſe montes totidem; innuitur pariter, Romam eſſe caput Romani Imperij ethnici Eccleſiam perſequentis. Cùm verò dicitur ſeptem capitum ſignificatio ad ſeptem Reges referri; indicatur, Romanos Imperatores eſſe illius Imperij caput: quorum vtrumque eòdem recidit.

1. Septem capitum ſignificatio.

Prima ergo ſignificatio eſt de ſeptem Romæ montibus; hoc eſt, de Roma ipſa, quæ propter ſeptem montes appellabatur ſeptimontium, vt norunt in humanioribus literis mediocriter verſati. E Hi autem ſeptem montes ſunt huiuſmodi: Palatinus, Quirinalis, Auentinus, Cælius, Viminalis, Æſquilinus, Ianicularis. Vnde liquet, per maris Beſtiam apertè Imperium deſignari Romanum, cuius caput erat Roma idololatrix. In ſeptem enim montibus Roma figuratur, eo quòd ſuper illos fundata ſit. In hac autem ſignificatione manifeſtum eſt, capitum numerum cum montium numero exæquari; atque adeò vt dicatur Roma eſſe Imperij caput, congruenter in Beſtia pro vno capite, ſeptem reponi. Roma enim, F cùm ob montes ſeptem, tum ob ingentem ſuam molem ac magnitudinem, quaſi ſeptem vrbium pariter coniunctarum ſpeciem præ ſe ferebat.

Dices tamen: Roma ethnica eſt meretrix illa capitis 17. quam Ioannes coccineæ Beſtiæ inſidentem fuit contemplatus; non autem rectè inter ſe videntur cohærere, vt & Beſtia ſepticeps, & meretrix illi inſidens, vnum idémque ſint. Reſpondeo, Bene vtrumque componi, & inter ſe conſentire: quinimò concinnum imprimis eſſe atque

que elegans, vt duo diuerſa ſymbola in eâdem vſurpentur ſignificatione. Sic Geneſis 41.26. *Septem boues pulchræ, & ſeptem ſpicæ plenæ ſeptem vbertatis anni ſunt; eandémque vim ſomnij comprehendunt.* Et infrà numero 32. *Quod autem vidiſti ſecundo ad eandem rem pertinens ſomnium; firmitatis indicium eſt: eo quòd fiat ſermo Dei, & velocius impleatur.* Facit, quod Apocalyp. 5. 6. legimus ſeptem cornua & ſeptem oculos Agni, quorum vtrique ſymbolorum eandem textus ipſe ſignificationem adſcribit, & communiter ferè interpretes. Non ergo diſſentaneum eſt, duo ſymbola pariter coniuncta eidem ſignificationi deſeruire; modò vtrumque rectè ad eundem ſignificatum aptetur. Id quod in duplici ſymbolo capitis 17. minimè deſideratur. Ecquis enim neget, ad Reipublicæ moderatorem ſignificandum idonea hæc eſſe ſymbola; Reipublicæ caput, nauis gubernatorem, ſeſſorem equi, currus aurigam, &c.

2. ſignificatio.

Altera ſignificatio ſeptem Beſtiæ capitum ab Angelo expreſſa eſt, de ſeptem Regibus, (hoc eſt de multis Imperatoribus) nempe de illis, qui Chriſtianam Eccleſiam exagitarunt. Maris enim Bellua non adumbrat Romanum Imperium, prout à Chriſtiano & ethnico abſtractum; ſed quatenus idolorum ſuperſtitioni velificabatur quondam, & Dei Eccleſiam vehementer premebat. Atque ita in huius Beſtiæ capitibus ij ſolùm Imperatores notantur, qui perſecutionem aduerſus Eccleſiam ſuſcitarũt. Huic declarationi fauet Proſper in dimidio temporis c.8. vbi agens de ſeptem Beſtiæ capitibus; *In quantum datur* (inquit) *exiſtimatio, priores Reges memorat Ioannes; qui truculentiores fuerunt in Religionem Chriſti.* Confirmatur, quia Ioannes ſuper ſeptem Beſtiæ capita inſpexit nomina blaſphemiæ: igitur qui non truculentos ſe in Chriſtum exhibuerunt, nec Chriſtiani nominis hoſtes fuere, non ſunt inter Beſtiæ capita recenſendi. Hinc obiter reiicitur Victorini explicatio; qui, quod Angelus ait, *Quinque ceciderunt,* explicat de quinque imperatoribus, qui inter Neronem & Domitianum numerantur. (Hi verò ſunt Galba, Otho, Vitellius, Veſpaſianus, & Titus.) Quòd hi imperatores quinque ſint, & dicat Angelus, *Quinque ceciderunt*: deinde ſubiiciat, *Vnus eſt* (quo tempore Domitianus regnabat) anſam præbuit; vt quinque illi eſſe crederentur, qui poſt Neronem proximè ſucceſſerunt; & vnus, qui viueret, Domitianus. Hæc tamen applicatio non cohæret. Nullus enim ex illis quinque aut Eccleſiam conflictauit, aut Chriſtianum ſanguinem effudit.

Qua rerum viciſſitudine ſint intelligenda ſeptẽ Beſtia capita ſibi ſuccedere.

Septem igitur Beſtiæ capita non opus eſt ſibi ipſis continuâ viciſſitudine ſuccedere; vt Neroni Galba, Galbæ Otho ſucceſſit. Quinimò neceſſarium videtur, vt inter vnum atque aliud interiectum ſit ſpatium aliquod temporis; atque adeò Beſtiæ capita per diuerſas perſecutiones diſtinguantur. Quare dum eadem continuatur perſecutio (quamuis ab vno Imperatore cœptam alius promoueat: vt in tertia perſecutione accidit ſub Traiano & Adriano; & in quarta ſub Antonino & Lucio Commodo, atque in quinta ſub Seuero & Aurelio,) nihilominus verè affirmatur Beſtia non diuerſum exhibere vultum, ſed eandem hoſtilem faciem præ ſe ferre. Continuatio enim efficit, vt & eadem perſecutio, & Beſtiæ facies eadem dicatur. Sicuti in eiuſdem fluminis vndis quantumuis aſſiduo fluxu decurrentibus accidit. Quamobrem numerica Imperatorum diſtinctio non videtur in Beſtiæ capita diſtinctionem inducere; quan-
A do propter perſecutionis eiuſdem progreſſionem, eadem oſtenditur Beſtiæ facies aduerſus Eccleſiam. Quod ex eo ampliùs roboratur, quia quando duos ſimul Imperatores extare contigit, & vtrumque perſecutionem pariter in Eccleſiam vrgere (vt ſub Diocletiano & Maximiano accidit) vterque ſanè pro eodem Beſtiæ capite debet reputari. Perſonalis igitur diſtinctio non capitum diſtinctionem arguit, quando perſecutio eadem abſque vlla diſtinctione continuatur. Atqui manifeſtum eſt, non eſſe diuerſam perſecutionem, quando illa ipſa, quæ priùs inceperat, abſque vlla intermiſſione prouehitur: vt conueniunt omnes, qui
B Eccleſiæ perſecutiones enumerant. Cum igitur perſecutiones interrumpendæ forent, hac ipſa interruptione ſignificatur, quod Angelus ter in capite 17. repetit; dum ait de Beſtia; *fuit & non eſt; erat & non eſt,* quod idem eſt, ac ſi diceret, *Modo eſt, & modo non eſt.* Etenim Diuina prouidentia ſuauiter diſpoſuit, vt noctem dies exciperet, & perſecutionis ærumnam pax atque tranquillitas: & hac rerum viciſſitudine pugnaret Eccleſia, & non ſuccumberet, nec oppugnata expugnaretur. Et infeſtiſſima illa Bellua, vbi Imperator naturâ crudelis non erat, quaſi abſcondi & deliteſcere videbatur. vbi autem Imperator quiſpiam veluti caput leoninum eminebat, prodibat extemplò ex ſuis latibulis, & è mari emergens aſcendebat, vt bellum aduerſus Chriſtianos redintegraret.

Ex perſonali Imperatorum inter ſe diſtinctione non inferri diſtinctionẽ inter Beſtia capita.

Difficultas non exigua in ſeptenario capitum numero.

Eccleſia perſecutiones quot & quæ fuerint, ſecundum Auguſtinum.

Iam verò, ſi ad ſeptenarium capitum numerum reuocemus ſermonem, haud exigua ſeſe offert difficultas. Nam imprimis ſi capitum numerus ad numerum perſecutionum reducatur, quas Romanum Imperium ethnicum ante Iuliani perſecutionem in Eccleſiam concitauit, eæ ſunt non minùs decem, vt conſtat ex iis, quæ Auguſtinus refert libro 18. de ciuitate cap. 52. vbi perſecutionum ordo & numerus eſt eiuſmodi Prima Neronis. Secunda
D Domitiani. Tertia Traiani & Adriani. Quarta Antonini & Lucij Commodi. Quinta Seueri & Aurelij. Sexta Maximini. Septima Decij. Octaua Valeriani. Nona Aureliani. Decima Diocletiani & Maximiani.

Secundò, ex ipſo textu liquidò videtur inferri, ſeptem capitum ſignificationem ad ſeptenarium numerum non eſſe ſtrictè redigendam. Cùm enim capite 17. dixiſſet Angelus, *Quinque ceciderunt, vnus eſt, & alius nondum venit,* ne Ioannes ad ſeptenarium numerum ſe nimis religioſè aſtringeret, ſubdidit: *Et Beſtia, quæ erat, & non eſt, & ipſa octaua eſt.* Id quod in Græco clariùs adhuc exprimitur; nam
E vox illa *Octaua* ponitur in maſculino genere, *Et ipſe octauus eſt.* Vbi de octauo capite ſermo eſt, eodem modo, quo priùs dixerat Angelus, *Quinque ceciderunt, vnus eſt, &c.* Quòd autem octaua Beſtia dicatur ratione capitis octaui, & octauæ perſecutionis; id exiguæ difficultatis eſt, præſertim cùm in ænigmatis facilè fiat tranſitus ab Imperio ad caput, qui eſt Imperator: vt Danielis 2.39. *Tu es caput aureum, & poſt te conſurget aliud regnum argenteum, & aliud æreum, & aliud ferreum.* Quo in loco ſi exactè nimis ac formaliter eſſet loquendum; diceret Da-
F niel, *Tuum imperium, eſt caput aureum.* Sed parum refert.

3. ratio difficultatis.

Tertiò: ſuperuacaneum omnino videtur Spiritum ſanctum in hac prophetia Eccleſiæ prænunciare voluiſſe omnes prorſus perſecutiones, quibus illam Romanum Imperium fuerat oppreſſurum. Nec enim aut exacta huius rei cognitio Eccleſiæ fuerat magnam vtilitatem allatura. (Sicut nec annorum numerum præſcire: iuxta illud

Actuum

Sententiarũ varietas in recenſendo Eccleſiæ perſecutionum numero.

Actuum. 1.7. *Non eſt veſtrum noſſe tempora vel momenta, quæ Pater poſuit in ſua poteſtate*:) aut reapſe ante perſecutionum exitum præcognouit Eccleſia quot fuerant omnino futuræ, imò verò poſt earum finem vix liquidò poteſt ſtatui, quot fuerint. Nam Auguſtinus vt vidimus, decem enumerat, & Iuliani perſecutionem addit vt vndecimam. Seuerus Sulpitius nouem, & cum Iuliani perſecutione decem recenſet. Genebrardus perſecutionem Iuliani in ordine quartamdecimam nominat, quamuis hunc in numerum adſcribat perſecutionem Scribarum, & Phariſæorum. atque etiam Saporis B Perſarum Regis. Viegas cap. 6. Apocalypſeos duodecim narrat, complectens Neronis & Iuliani perſecutiones. Et ex Baronij hiſtoria deduci poteſt, earum numerum non eſſe certum ac præfinitum: quin etiam multo adhuc plures poſſe enumerari, nempe ſub Alexandro, ſub Claudio Martiano, ſub Gallo & Voluſiano. Adde huc, ſi intermiſſio diſtinctam perſecutionem efficiat, ſub eodem Imperatore (vt ſub Aurelio) duas recenſeri poſſe perſecutiones. Ac demum, velle hoc nimis exiliter, ad calculos reuocare, & perſecutionum numerum præciſè ad ſeptenarium redigere, rem eſſe parui momenti & grauitatis, atque adeò Spiritus ſancti C mente indignam videri. Nam nec ante ipſum euẽtum hæc fuere præcognita; hæc verò præſagiri oportebat, quot futuræ eſſent perſecutiones, (quẽadmodum nec ſingulis hominibus oportet annorum numerum innoteſcere, quot victuri ſunt.) Et poſt ipſarum perſecutionum exitum exæquare earum numerum cum numero capitum, quem textus exprimit; nihil aliud vtilitatis & emolumenti importat, præter argutam nimis curioſitatem.

4. difficultatis ratio.

Quartò, coactum valde eſt ac violentum, minimeque probabile, Iulianum Apoſtatam ex marinæ Beſtiæ capitibus excludere; cùm ſermo ſit de idololatris Imperatoribus, qui Eccleſiam conflictarunt. D Quòd ſi per ſeptenarium numerum ſeptem tantùm perſecutores primi deſignentur; neceſſariò prætermittendus erit Iulianus. Tum quia abſque illo ſeptem affatim numerãtur; tum etiam vt hac ratione Iulianus octonarium numerum expleat, iuxta illa verba capitis 17.11. *Et ipſa octaua eſt, & de ſeptem eſt.*

In capitum ſeptenario haberi reſpectũ ad exactum Eccleſiæ perſecutionum numerum, exceptis tamen Neronis & Iuliani perſecutionibus.

Nihilominus mihi valde veriſimile eſt, in ſeptem marinæ Beſtiæ capitibus Spiritum ſanctum reſpexiſſe ad exactam præcipuarum perſecutionum numerum, quæ inter Neronis, & Iuliani perſecutiones interceſſerunt (ipſis tamen Nerone & Iuliano ex hoc numero excluſis:) ex quarum perſe- E cutionibus altera fuit prima, altera poſtrema Enumero igitur medias tantùm perſecutiones duabus extremis omiſſis. Id alicui fortaſſis paradoxon videatur: ſed explicatione probabile fortè fiet. Primò ergo, ea potuit ratio exiſtere, cur Neronianæ perſecutionis mentio inter ſeptem Beſtiæ capita non fieret; quia ipſius mentio ſingulatim facta iam præceſſerat capite 12. vt ibi vidimus, vbi perſecutio illa draconi ipſi fuit adſcripta, cuius iuſſu atque oraculo Nero ipſe, vtpote inſignis veneficus, creditur perſecutionem illam excitaſſe. Quamob- F rem Beſtia maris repræſentare debet perſecutiones eas, quas Romanum Imperium poſt Neronianam commouit; & in quarum ſingulis Neronis perſecutionem inſtaurauit.

Cur Neroniana perſecutionis mẽtio in capitum ſeptenario nulla ſit.

Cur item nec Iuliani perſecutio inter ſeptem capita annumeretur?

Deinde, ne Iuliani perſecutio intèr ſeptem capita directè annumeretur, ratio etiam ſatis congruẽs reperitur. Illa enim perſecutio Iuliani perinde extitit, quaſi ſemiuſtus torris; qui cinere ſopitus ac pene extinctus reuiuiſcere & rurſus fumigare cœ- A pit poſt perſecutionum incendium in Imperio prorſus reſtinctum. Dicam clariùs. Conſtantini quidem tempore Chriſtiana Eccleſia clariſſimam iam victoriam ex idolorum cultu adepta fuerat per publicam Chriſtianæ Religionis profeſſionẽ, & templorum magnificentiſſimorum erectionem. Quare Imperij perſecutiones iam tunc videntur, non interruptæ ſolum, ſed etiam finitæ penitus fuiſſe. Quòd ſi poſtea Iulianus aliam denuo perſecutionem inſtaurauit; ſatis fundamenti eſt in Eccleſiaſtica hiſtoria, vt hæc Iuliani perſecutio non referatur in earum numerum, quas paſſa eſt Eccle- B ſia ante Religionis Chriſtianæ publicam profeſſionem. Quamobrem, qui perſecutionum à Romano Imperio ethnico illatarum numerum ineunt, communiter Iuliani perſecutionem prætermittunt; vt videre eſt apud Auguſtinum, quando eas ad denarium redigit numerum; & apud Seuerum Sulpiciũ, cùm illas nouenario numero coercet; & ſic de reliquis, qui ſeorſum, veluti rem alterius generis, referunt Iuliani perſecutionem. Ideoque Angelus capite 17. priùs enumerauit perſecutiones ſeptem, eáſque ad ſeptem Beſtiæ capita reuocauit: & mox ſubdidit, aliam prætereà futu- C ram, quæ in reliquarum numerum non fuerat adſcripta; vtpote res alterius rationis, & eapropter ſeorſum reponenda, quaſi reliquarum ſeptem additamentum; verùm ex earum etiam genere, & veluti titio, qui ex priorum perſecutionum incendio reliquus fuerat.

Quomodo perſecutiones inter Neronem & Iulianum interiectæ ad ſeptenarium numerum reuocentur.

Supereſt nunc oſtendere, quæ potuerit congruẽs ratio reperiri, quamobrem perſecutiones inter duas Neronis & Iuliani extremas interiectæ, ad numerum ſeptenarium reducantur; quando ex Auguſtino nuper vidimus, poſt Neronem & ante Iulianum nouem extitiſſe perſecutiones. Ad hoc Reſpondeo. Ex nouem illis perſecutionibus, quas D Auguſtinus poſt Neronianam recenſet, & nos ex eodem ſuprà retulimus, duas omnino detrahit Seuerus Sulpicius. Licèt enim ille nouem referat (vt aduertit Genebrardus) nempe octo poſt Neronianam: nihilominus vt hunc nouenarium numerum conſtituat, Traiani perſecutionem in duas diſſecat; alterã ab ipſo Traiano, alteram ab Adriano inductam, D. autem Auguſtinus & Genebrardus ex vtraque vnam conſtituunt, à Traiano cœptam, prouectam ab Adriano. Itaque Sulpicius duas efficit ex vna; tollit tamen duas alias, nempe Maximini & Aureliani quas contemnit. Et apud Genebrardum quidem legi poteſt fundamentum, E quo nixus Sulpicius illas perſecutiones ex ceterarum aluo ſuſtulerit. Ratio autem eius fuit, quia Maximiniana nec generalis in toto Imperio extitit, nec aduerſus Chriſtianos omnes; ſed ſolùm contra prædicatores excitata. Atque Aureliani perſecutio reapſe executioni mandata non fuit, vt obſeruat Genebrard. & ex Euſebio, aliiſq; compluribus probat. Conſtat ergo ſatis eſſe fundamenti atq; rationis, vt ex 10. perſecutionibus ab Auguſt. recenſitis, duæ ſupprimantur. Quare Neronianâ etiam ſuppreſſâ, iuxta ea, quæ ſuperiùs annotauimus, ſeptem omnino reſiduæ ſunt communes F & generales Eccleſiæ perſecutiones ante Iulianum: quæ hoc ordine numerantur. Prima Domitiani. Secunda Traiani. Tertia Antonini. Quarta Seueri. Quinta Decij. Sexta Valeriani. Septima Diocletiani. Atque his ſeptem reſpondent totidem Beſtiæ capita, relictâ Iuliani perſecutione; de qua intelligantur verba illa capitis 17. *Et ipſa octaua eſt.* Ita vt quaſi res à ſuperioribus diuerſa conſideretur, & eo minus afferens timoris, quò

altiores

que elegans, vt duo diuerſa ſymbola in eâdem vſurpentur ſignificatione. Sic Geneſis 41.26. *Septem boues pulchra, & ſeptem ſpicæ plenæ ſeptem vbertatis anni ſunt; eandémque vim ſomnij comprehendunt.* Et infrà numero 32. *Quod autem vidiſti ſecundò ad eandem rem pertinens ſomnium; firmitatis indicium eſt: eo quòd fiat ſermo Dei, & velociùs impleatur.* Facit, quod Apocalyp. 5. 6. legimus ſeptem cornua & ſeptem oculos Agni, quorum vtrique ſymbolorum eandem textus ipſe ſignificationem adſcribit, & communiter ferè interpretes. Non ergo diſſentaneum eſt, duo ſymbola pariter coniuncta eidem ſignificationi deſeruire; modò vtrumque rectè ad eundem ſignificatum aptetur. Id quod in duplici ſymbolo capitis 17. minimè deſideratur. Ecquis enim neget, ad Reipublicæ moderatorem ſignificandum idonea hæc eſſe ſymbola; Reipublicæ caput, nauis gubernatorem, ſeſſorem equi, currus aurigam, &c.

2. ſignificatio.

Altera ſignificatio ſeptem Beſtiæ capitum ab Angelo expreſſa eſt, de ſeptem Regibus, (hoc eſt de multis Imperatoribus) nempe de illis, qui Chriſtianam Eccleſiam exagitarunt. Maris enim Bellua non adumbrat Romanum Imperium, prout à Chriſtiano & ethnico abſtractum; ſed quatenus idolorum ſuperſtitioni velificabatur quondam, & Dei Eccleſiam vehementer premebat. Atque ita in huius Beſtiæ capitibus ij ſolùm Imperatores notantur, qui perſecutionem aduerſus Eccleſiam ſuſcitarũt. Huic declarationi fauet Proſper in dimidio temporis c.8. vbi agens de ſeptem Beſtiæ capitibus; *In quantum datur* (inquit) *exiſtimatio, priores Reges memorat Ioannes; qui truculentiores fuerunt in Religionem Chriſti.* Confirmatur, quia Ioannes ſuper ſeptem Beſtiæ capita inſpexit nomina blaſphemiæ: igitur qui non truculentos ſe in Chriſtum exhibuerunt, nec Chriſtiani nominis hoſtes fuere, non ſunt inter Beſtiæ capita recenſendi. Hinc obiter reiicitur Victorini explicatio; qui, quod Angelus ait, *Quinque ceciderunt*; explicat de quinque imperatoribus, qui inter Neronem & Domitianum numerantur. (Hi verò ſunt Galba, Otho, Vitellius, Veſpaſianus, & Titus.) Quòd hi imperatores quinque ſint, & dicat Angelus, *Quinque ceciderunt*: deinde ſubiiciat, *Vnus eſt* (quo tempore Domitianus regnabat) anſam præbuit; vt quinque illi eſſe crederentur, qui poſt Neronem proximè ſucceſſerunt; & vnus, qui viueret, Domitianus. Hæc tamen applicatio non cohæret. Nullus enim ex illis quinque aut Eccleſiam conflictauit, aut Chriſtianum ſanguinem effudit.

Qua rerum viciſſitudine ſint intelligenda ſeptẽ Beſtia capita ſibi ſuccedere.

Septem igitur Beſtiæ capita non opus eſt ſibi ipſis continuâ viciſſitudine ſuccedere; vt Neroni Galba, Galbæ Otho ſucceſſit. Quinimò neceſſarium videtur, vt inter vnum atque aliud interiectum ſit ſpatium aliquod temporis; atque adeò Beſtiæ capita per diuerſas perſecutiones diſtinguantur. Quare dum eadem continuatur perſecutio (quamuis ab vno Imperatore cœptam alius promoueat: vt in tertia perſecutione accidit ſub Traiano & Adriano; & in quarta ſub Antonino & Lucio Commodo, atque in quinta ſub Seuero & Aurelio,) nihilominus verè affirmatur Beſtia non diuerſum exhibere vultum, ſed eandem hoſtilem faciem præ ſe ferre. Continuatio enim efficit, vt & eadem perſecutio, & Beſtiæ facies eadem dicatur. Sicuti in eiuſdem fluminis vndis quantumuis aſſiduo fluxu decurrentibus accidit. Quamobrem numerica Imperatorum diſtinctio non videtur in Beſtiæ capita diſtinctionem inducere; quando propter perſecutionis eiuſdem progreſſionem, eadem oſtenditur Beſtiæ facies aduerſus Eccleſiam. Quod ex eo ampliùs roboratur, quia quando duos ſimul Imperatores extare contigit, & vtrumque perſecutionem pariter in Eccleſiam vrgere (vt ſub Diocletiano & Maximiano accidit) vterque ſanè pro eodem Beſtiæ capite debet reputari. Perſonalis igitur diſtinctio non capitum diſtinctionem arguit, quando perſecutio eadem abſque vlla diſtinctione continuatur. Atqui manifeſtum eſt, non eſſe diuerſam perſecutionem, quando illa ipſa, quæ priùs inceperat, abſque vlla intermiſſione prouehitur: vt conueniunt omnes, qui Eccleſiæ perſecutiones enumerant. Cum igitur perſecutiones interrumpendæ forent, hac ipſa interruptione ſignificatur, quod Angelus ter in capite 17. repetit; dum ait de Beſtia; *fuit & non eſt*; *erat & non eſt*, quod idem eſt, ac ſi diceret, *Modò eſt, & modo non eſt.* Etenim Diuina prouidentia ſuauiter diſpoſuit, vt noctem dies exciperet, & perſecutionis ærumnoſam pax atque tranquillitas: & hac rerum viciſſitudine pugnaret Eccleſia, & non ſuccumberet, nec oppugnata expugnaretur. Et infeſtiſſima illa Bellua, vbi Imperator naturâ crudelis non erat, quaſi abſcondi & deliteſcere videbatur. vbi autem Imperator quiſpiam veluti caput leoninum eminebat, prodibat extemplò ex ſuis latibulis, & è mari emergens aſcendebat, vt bellum aduerſus Chriſtianos redintegraret.

Ex perſonali Imperatorum inter ſe diſtinctione non inferri diſtinctionẽ inter Beſtiæ capita.

Iam verò, ſi ad ſeptenarium capitum numerum reuocemus ſermonem, haud exigua ſeſe offert difficultas. Nam imprimis ſi capitum numerus ad numerum perſecutionum reducatur, quas Romanum Imperium ethnicum ante Iuliani perſecutionem in Eccleſiam concitauit, eæ ſunt non minùs decem, vt conſtat ex iis, quæ Auguſtinus refert libro 18. de ciuitate cap. 52. vbi perſecutionum ordo & numerus eſt eiuſmodi. Prima Neronis. Secunda Domitiani. Tertia Traiani & Adriani. Quarta Antonini & Lucij Commodi. Quinta Seueri & Aurelij. Sexta Maximini. Septima Decij. Octaua Valeriani. Nona Aureliani. Decima Diocletiani & Maximiani.

Difficultas non exigua in ſeptenario capitum numero. Eccleſiæ perſecutiones quot & quæ fuerint, ſecundum Auguſtinum.

Secundò, ex ipſo textu liquidò videtur inferri, ſeptem capitum ſignificationem ad ſeptenarium numerum non eſſe ſtrictè redigendam. Cùm enim capite 17. dixiſſet Angelus, *Quinque ceciderunt, vnus eſt, & alius nondum venit*, ne Ioannes ad ſeptenarium numerum ſe nimis religioſè aſtringeret, ſubdidit: *Et Beſtia, quæ erat, & non eſt, & ipſa octaua eſt.* Id quod in Græco clariùs adhuc exprimitur; nam vox illa *Octaua* ponitur in maſculino genere, *Et ipſe octauus eſt.* Vbi de octauo capite ſermo eſt, eodem modo, quo priùs dixerat Angelus, *Quinque ceciderunt, vnus eſt, &c.* Quòd autem octaua Beſtia dicatur ratione capitis octaui, & octauæ perſecutionis; id exiguæ difficultatis eſt, præſertim cùm in ænigmatis facilè fiat tranſitus ab Imperio ad caput, qui eſt Imperator: vt Danielis 2.39. *Tu es caput aureum, & poſt te conſurget aliud regnum argenteum, & aliud æreum, & aliud ferreum.* Quo in loco ſi exactè nimis ac formaliter eſſet loquendum; diceret Daniel, *Tuum imperium, eſt caput aureum.* Sed parum refert.

1. ratio difficultatis.

Tertiò: ſuperuacaneum omnino videtur Spiritum ſanctum in hac prophetia Eccleſiæ prænunciare voluiſſe omnes prorſus perſecutiones, quibus illam Romanum Imperium fuerat oppreſſurum. Nec enim aut exacta huius rei cognitio Eccleſiæ fuerat magnam vtilitatem allatura. (Sicut nec annorum numerum præſtire: iuxta illud

Actuom

Sententiarũ varietas in recenſendo Eccleſiæ perſecutionum numero.

Actuum. 1. 7. *Non eſt veſtrum noſſe tempora vel momenta, quæ Pater poſuit in ſua poteſtate:*) aut reapſe ante perſecutionum exitum præcognouit Eccleſia quot fuerant omnino futuræ, imò verò poſt earum finem vix liquidò poteſt ſtatui, quot fuerint. Nam Auguſtinus vt vidimus, decem enumerat, & Iuliani perſecutionem addit vt vndecimam. Seuerus Sulpicius nouem, & cum Iuliani perſecutione decem recenſet. Genebrardus perſecutionem Iuliani in ordine quartamdecimam nominat, quamuis hunc in numerum adſcribat perſecutionem Scribarum, & Phariſæorum, atque etiam Saporis Perſarum Regis. Viegas cap. 6. Apocalypſeos duodecim narrat, complectens Neronis & Iuliani perſecutiones. Et ex Baronij hiſtoria deduci poteſt, earum numerum non eſſe certum ac præfinitum; quin etiam multo adhuc plures poſſe enumerari, nempe ſub Alexandro, ſub Claudio Martiano, ſub Gallo & Voluſiano. Adde huc, ſi intermiſſio diſtinctam perſecutionem efficiat, ſub eodem Imperatore (vt ſub Aurelio) duas recenſeri poſſe perſecutiones. Ac demum, velle hoc nimis exiliter ad calculos reuocare, & perſecutionum numerum præciſè ad ſeptenarium redigere, rem eſſe parui momenti & grauitatis, atque adeò Spiritus ſancti mente indignam videri. Nam nec ante ipſum euẽtum hæc fuere præcognita; hæc verò præſagiri oportebat, quot futuræ eſſent perſecutiones, (quẽadmodum nec ſingulis hominibus oportet annorum numerum innoteſcere, quot victuri ſunt.) Et poſt ipſarum perſecutionum exitum exæquare earum numerum cum numero capitum, quem textus exprimit; nihil aliud vtilitatis & emolumenti importat, præter argutam nimis curioſitatem.

4. difficultatis ratio.

Quartò, coactum valde eſt ac violentum, minimeque probabile, Iulianum Apoſtatam ex marinæ Beſtiæ capitibus excludere; cùm ſermo ſit de idololatris Imperatoribus, qui Eccleſiam conflictarunt. Quòd ſi per ſeptenarium numerum ſeptem tantum perſecutores primi deſignentur; neceſſariò prætermittendus erit Iulianus. Tum quia abſque illo ſeptem affatim numerãtur; tum etiam vt hac ratione Iulianus octonarium numerum expleat, iuxta illa verba capitis 17. 11. *Et ipſa octaua eſt, & de ſeptem eſt.*

In capitum ſeptenario haberi reſpectũ ad exactum Eccleſiæ perſecutionum numerum, exceptis tamen Neronis & Iuliani perſecutionibus.

Nihilominus mihi valde veriſimile eſt, in ſeptem marinæ Beſtiæ capitibus Spiritum ſanctum reſpexiſſe ad exactam præcipuarum perſecutionum numerum, quæ inter Neronis, & Iuliani perſecutiones interceſſerunt (ipſis tamen Nerone & Iuliano ex hoc numero excluſis:) ex quarum perſecutionibus altera fuit prima, altera poſtrema. Enumero igitur medias tantùm perſecutiones duabus extremis omiſſis. Id alicui fortaſſis paradoxon videatur: ſed explicatione probabile fortè fiet. Primò ergo, ea potuit ratio exiſtere, cur Neronianæ perſecutionis mentio inter ſeptem Beſtiæ capita non fieret; quia ipſius mentio ſingulatim facta iam præceſſerat capite 12. vt ibi vidimus, vbi perſecutio illa draconi ipſi fuit adſcripta, cuius iuſſu atque oraculo Nero ipſe, vtpote inſignis veneficus, creditur perſecutionem illam excitaſſe. Quamobrem Beſtia maris repræſentare debet perſecutiones eas, quas Romanum Imperium poſt Neronianam commouit; & in quarum ſingulis Neronis perſecutionem inſtaurauit.

Cur Neronianæ perſecutionis mẽtio in capitum ſeptenario nulla ſit.

Cur item nec Iuliani perſecutio inter ſeptem capita annumeretur?

Deinde, ne Iuliani perſecutio inter ſeptem capita directè annumeretur, ratio etiam ſatis congruẽs reperitur. Illa enim perſecutio Iuliani perinde extitit, quaſi ſemiuſtus torris; qui cinere ſopitus ac pene extinctus reuiuiſcere & rurſus fumigare cœpit poſt perſecutionum incendium in Imperio prorſus reſtinctum. Dicam clariùs. Conſtantini quidem tempore Chriſtiana Eccleſia clariſſimam iam victoriam ex idolorum cultu adepta fuerat per publicam Chriſtianæ Religionis profeſſionẽ, & templorum magnificentiſſimorum erectionem. Quare Imperij perſecutiones iam tunc videntur, non interruptæ ſolum, ſed etiam finitæ penitus fuiſſe. Quòd ſi poſtea Iulianus aliam denuo perſecutionem inſtaurauit; ſatis fundamenti eſt in Eccleſiaſtica hiſtoria, vt hæc Iuliani perſecutio non referatur in earum numerum, quas paſſa eſt Eccleſia ante Religionis Chriſtianæ publicam profeſſionem. Quamobrem, qui perſecutionum à Romano Imperio ethnico illatarum numerum ineunt, communiter Iuliani perſecutionem prætermittunt; vt videre eſt apud Auguſtinum, quando eas ad denarium redigit numerum; & apud Seuerum Sulpiciũ, cùm illas nouenario numero coercet; & ſic de reliquis, qui ſeorſum, veluti rem alterius generis, referunt Iuliani perſecutionem. Ideoque Angelus capite 17. priùs enumerauit perſecutiones ſeptem, eáſque ad ſeptem Beſtiæ capita reuocauit: & mox ſubdidit, aliam prætereà futuram, quæ in reliquarum numerum non fuerat adſcripta; vtpote res alterius rationis, & eapropter ſeorſum reponenda, quaſi reliquarum ſeptem additamentum; verùm ex earum etiam genere, & veluti titio, qui ex priorum perſecutionum incendio reliquus fuerat.

Quomodo perſecutiones inter Neronem & Iulianum interiecta ad ſeptenarium numerum reuocentur.

Supereſt nunc oſtendere, quæ potuerit congruẽs ratio reperiri, quamobrem perſecutiones inter duas Neronis & Iuliani extremas interiectæ, ad numerum ſeptenarium reducantur; quando ex Auguſtino nuper vidimus, poſt Neronem & ante Iulianum nouem extitiſſe perſecutiones. Ad hoc Reſpondeo. Ex nouem illis perſecutionibus, quas Auguſtinus poſt Neronianam recenſet, & nos ex eodem ſupra retulimus, duas omnino detrahit Seuerus Sulpicius. Licèt enim ille nouem referat (vt aduertit Genebrardus) nempe octo poſt Neronianam: nihilominus vt hunc nouenarium numerum conſtituat, Traiani perſecutionem in duas diſſecat; alterã ab ipſo Traiano, alteram ab Adriano inductam, D. autem Auguſtinus & Genebrardus ex vtraque vnam conſtituunt, à Traiano cœptam, prouectam ab Adriano. Itaque Sulpicius duas efficit ex vna; tollit tamen duas alias, nempe Maximini & Aureliani quas contemnit. Et apud Genebrardum quidem legi poteſt fundamentum, quo nixus Sulpicius illas perſecutiones ex ceterarum aluo ſuſtulerit. Ratio autem eius fuit, quia Maximiniana nec generalis in toto Imperio extitit, nec aduerſus Chriſtianos omnes; ſed ſolùm contra prædicatores excitata. Atque Aureliani perſecutio reapſe executioni mandata non fuit, vt obſeruat Genebrard. & ex Euſebio, aliiſq; compluribus probat. Conſtat ergo ſatis eſſe fundamenti atq; rationis, vt ex 10. perſecutionibus ab Auguſt. recenſitis, duæ ſupprimantur. Quare Neronianâ etiam ſoppreſſâ, iuxta ea, quæ ſuperiùs annotauimus, ſeptem omnino reſiduæ ſunt communes & generales Eccleſiæ perſecutiones ante Iulianum: quæ hoc ordine numerantur. Prima Domitiani. Secunda Traiani. Tertia Antonini. Quarta Seueri. Quinta Decij. Sexta Valeriani. Septima Diocletiani. Atque his ſeptem reſpondent totidem Beſtiæ capita, relictâ Iuliani perſecutione; de qua intelligantur verba illa capitis 17. *Et ipſa octaua eſt.* Ita vt quaſi res à ſuperioribus diuerſa conſideretur, & eo minus afferens timoris, quò altiores iam radices egerat Chriſtiana Religio.

Argumentis pro ſuperiore ſententia adductis ſit ſatis.

Hæc mihi interpretatio probabilior viſa eſt; ideoque argumentis in contrarium adductis facere oportet ſatis. Ad primum ergo Reſpondeo; non deeſſe aptum fundamentum, (vt vidimus) ad perſecutiones omnes arctiori numero complectendas, quantumuis Auguſtinus ad denarium reducat. Ad ſecundum, Angelus quidem non eo fuit conſilio, vt Ioannem admoneret, præcipuas perſecutiones plus ſeptem fore; ſed ſeptem præcipuis aliam deinceps ſucceſſuram, nempe Iuliani. Ad tertium, quia nō permagni Eccleſiæ intererat ante ipſum rerum euentum vulgò numerum perſecutionum Romani Imperij prænoſci, ſed potiùs id ignorari oportebat, idcirco quamuis diuinus Spiritus in hoc ænigmate eas adumbrauerit, ita tamen inuolucris & integumentis obtexit, vt ante ipſum euentum fideles Apocalypſeos verbis ſecuri ac negligentes reddi non poſſent, ſiue de certo perſecutionum numero, ſiue de illarum enumerandi ratione. Quod autem non expedierit, Eccleſiam antè præcognouiſſe exactum perſecutionum numerum, non ideo probatur, ab Spiritu ſancto huiuſmodi numerum præmonſtratum non fuiſſe. ad hoc enim ſatis rationis erat, ſi Ioannes id myſterij probè intelligeret, nec non alij, quibus Apocalypſeos intelligentia procul dubio impertita fuit. Atque ad Eccleſiæ ſolatium non parui admodum intereſt, poſt prophetiæ complementum, eiuſdem prophetiæ figuram, & ipſius partium numerum in eadem figura adumbratum Eccleſiæ ipſi innoteſcere. Hoc enim non parum conducit, opinor, vt Spiritus ſanctus in ſeptem Beſtiæ capitum viſione credatur reſpexiſſe ad præcipuarum perſecutionum numerum: quamuis cum hoc etiā ſenſu rectè alter conſentire poſſit, de quo infrà. Iam, quod additur, perſecutiones videlicet ad maiorem poſſe numerum reduci; ad id reſpondeo, perbreuem intermiſſionem non tanti eſſe, vt proptereà diuerſa ſit perſecutio reputanda; quia parum pro nihilo reputatur. Et perſecutiones quidem ab Auguſtino relictas perſpicuum eſt minoris eſſe momenti, atque adeò iure prætermitti debere. Magnas verò & generales perſecutiones poſt Neronianam & ante Iulianæam, fuiſſe omnino ſeptem, nec plures nec pauciores, ex ſuperioribus ſatis conſtat. Ad quartum Reſpondeo. De Iuliani perſecutione, quamuis ex illarum ſeptem numero ſepoſitâ ob ſuprà dictam rationem, peculiarem tamen fieri mentionem; quod ſatis eſt.

§.2. Alia expoſitio ſeptem marinæ Beſtiæ capitum.

2. expoſitio de ſeptem marinæ Beſtiæ capitibus.

VIDIMVS hactenus, qua ratione ſeptem Beſtiæ capita poſſint ita accipi, vt capitum numerus ſeptenario perſecutionum numero reſpondeat. Verùm illud etiam mihi ſatis vero ſit ſimile, nimirum ſeptem capitum ſignificationem non opus eſſe ad ſeptenarium perſecutionum numerum preſsè ſumptum reduci, ſed ſolùm ad multitudinem Imperatorum ethnicorum, qui Chriſtianam Eccleſiam vexarunt. Etenim receptiſſima eſt in ſacris Literis phraſis, certum numerum pro incerto poni: id quod præcipuè locum habet in quibuſdam numeris, qui completi appellantur; cuiuſmodi ſunt ſeptenarius, denarius & millenarius. Quòd verò ſeptenarius atque denarius numeri reputentur completi, auctor eſt Ambroſius libro de Noë & Arca, c. 12. pro quo plures extant Scripturæ loci, in quibus dilucidè apparet, ſeptenarium indefinite ſumi, vt Pſal. 118.164. *Septies in die laudem dixi tibi.*

In aliquot numeris certum aliquādo pro incerto poni.

A Geneſ. 4.24. *Septuplum vltio dabitur de Cain.* Prouerb. capite vigeſimo quarto numero decimo ſexto. *Septies enim cadit iuſtus.* Matth. capite duodecimo numero quadrageſimo quinto. *Aſſumit ſeptem alios ſpiritus nequiores ſe.* Si ergo recepto Scripturæ more ſeptenarius apponi ſolet ad plura nullo certo numero præfinita ſignificanda; congruenter in hoc ænigmate ſeptem exprimi capita potuerunt, vt plures ſiue Imperatores ſiue perſecutiones nullo certo numero ſignarentur. Atqui conſtat in ænigmate figuram atque picturam ſeptenarij fuiſſe, quod nō nego; aſſero tamen ſeptenarij huius ſigni- B ficationem non eſſe neceſſariò ad certum aliquem Imperatorum ſeptenarium reuocandam.

Septenarium ad indefinitum rerum ſibi ſuccedentium numerum denotandum congruenter vſurpari.

Deinde, quamuis ſeptenarius & denarius, ſi indefinitè ſumantur. (hoc eſt, poſito certo numero pro incerto) videantur præ ſe ferre eandem ſignificationem; nihilominus aptior videtur ſeptenarius ad eas denotandas res, quæ temporis decurſu ſibi ſuccedunt. Hi enim numeri proptereà indefinitè vſurpantur, quia completi ſunt, vt ſuprà dicebamus. Licèt autem denarius ſit completus in numerandi ratione, nuſquam tamen denarium aliquem rerum ſuccedentium reperimus, qui C communi conſenſione ſit pro perfecto & abſoluto numero receptus. Secus tamen eſt de ſeptenario, nam & ſeptem continet dies hebdomada, & totidem etiam annorum hebdomada eſt; & hebdomadæ Pentecoſtes ſeptem pariter ſunt. Quamobrem idonea extitit ratio, cur in ænigmate denarius cornuum Beſtiæ denotaret multitudinem principum polyarchiæ, qui ſunt omnes ſimul; & ſeptenarius numerus deſignaret in ſeptem Beſtiæ capitibus multitudinem Imperatorum, qui non ſimul, ſed temporis decurſu ſucceſſerunt. Quare in ipſis capitibus textus ſucceſſionem euidenter exprimit: dicitur enim cap. 7. 10. dum de illis ſermo D eſt; *Quinque ceciderunt. vnus eſt, & alius nondum venit.* Quid expreſſius ad ſucceſſionem denotandam?

In capitum Beſtiæ ſeptenario indefinitè ſumpto quid innuatur.

Tertiò, in ſeptem capitum numero, ſi certus pro incerto reponatur, ſignificari poteſt, quamuis voluerit Deus perſecutionum numerum Eccleſiæ ignotum eſſe, non tamen temere & caſu id fore euenturum, ſed in numero certo atque perfecto, id eſt, per ſummam Dei ſapientiam ac diſpoſitionem ordinato ad ipſius Eccleſiæ emolumentum. Vide quid ſimile in numero centum quadraginta quatuor millium cap. 7. & cap. 14.

Ex angeli verbis cap. 17. colligi, ſeptenarium hic indefinitè ſumendū.

Quartò, quæ poterat ſubeſſe dubitatio, vtrùm E ſcilicet ſeptenarius ſtrictè pro ſeptem Imperatoribus, an latè pro eorum multitudine ſumeretur, hanc inquam ſuſtulit Angelus capite decimo ſeptimo numero vndecimo verbis illis, *Et Beſtia quæ erat, & non eſt, & ipſa octaua eſt.* Siue vt in Græco legitur, *Et ipſe octauus eſt.* vbi cùm dixiſſet anteà, *Quinque ceciderunt, vnus eſt. & alius nondum venit.* videbatur quidem ſenſus eſſe eiuſmodi, vt ſeptem omnino eſſent. ceterùm, vt alium longè diuerſum eſſe ſenſum appareret, ſubiungit Angelus, inter ſeptem illos reges numerari etiam octauum: & nihilominus fuiſſe ſatis ſeptem tantùm capita Beſtiæ apponi; F quia octauus rex ex ſeptem illis vnus erat. Difficilè valde explicatu atq; adeò intellectu id videatur alicui, niſi aduerterit ſeptenarium hic numerum laxè & indefinitè pro numero incerto vſurpari. Si autem obſeruetur capita ſeptem nihil aliud denotare, quàm plurima capita, omnino tollitur (ni fallor) difficultas. Etenim ſi in aliquo ænigmate per ſeptem vnius Beſtiæ capita vellem complurium Imperatorum ſucceſſionem figurare (hoc eſt in numero definito indefinitum) roganti, cur plura Beſtiæ ra Beſtiæ capita non affingerem, cùm Otho octauus fuerit Imperator? facilè vtique reſponderem, quod Angelus Ioanni edixerit; nimirum octauum hunc Imperatorem eſſe vnum ex ſeptem capitibus, quæ Beſtiæ aſſignaui. Quòd ſi rurſus vrgeret, quinam fieri poſſet, vt octauus eſſet vnus ex ſeptem? riderem ſanè interrogantis imperitiam; & ſecundò iterarem, vbi ſeptenarius indefinitè accipiatur; in eo quidem octo, nouem, duodecim, aut multò etiã plures comprehendi. Quare mirum non eſſe, ſi octauus in ſeptenario illo includatur.

Cur Angelus Ioanni certum perſecutionum numerum non declarauerit.

Quamobrem, quod Angelus Ioanni expoſuit, illud eſt, videlicet, perſecutiones plures ſeptem futuras, quantumuis figura ipſa ſeptem capita præferret: quot verò ſtrictè futuræ eſſent, id fortè Angelus non declarauit, vt oſtenderet, nolle Deum id Chriſtianæ Eccleſiæ reuelare, & eam ob rem Belluam ſepticipitem fuiſſe viſam. Additúmque eſt ab Angelo in illo capitum ſeptenario octauum contineri; vt hac ratione pateſceret, illum ſeptenarium numerum indefinitè pro incerto fore accipiendum: ac proinde non opus eſſe, vt ſenſus ad octo perſecutionum numerum contraheretur. Nam ſi id ſignificare voluiſſet, facilè profectò foret, octo Beſtiæ capita appingere.

Vt autem exemplo aliquo planum fiat, ſeptenario numero indefinitè ſumpto, verè dici potuiſſe, octauum eſſe ex illis ſeptem vnum; lege Danielis 7.8. vbi ex medio ſpatio decem cornuum ſurgit cornu vndecimum. Cùm verò per cornua decem denotentur Romani omnes ſenatores, (vt infrà videbimus.) dubium non eſt, quin, qui contra illos caput extulit, eorum vnus fuerit. Nam Iulius Cæſar, qui Monarchiæ initium dedit, ex eodem ſenatorum numero erat. Cornu igitur vndecimum eſt vnum ex decem. Id certè negari non poteſt, loquendo de ænigmatis ſignificatione, quamuis in figura ipſa ſiue pictura congruenter expreſſum fuerit vndecimum cornu exiguum, quo Iulius Cæſar ſignaretur quaſi à ceteris diuerſus, quamuis ex numero illorum, & innueretur pariter, ipſius felicitatem ex paruis initiis originem duxiſſe, & ſub ipſa exordia aliorum Imperatorum felicitati inferiorem extitiſſe.

Cur Eccleſiæ prænunciare Deus voluerit perſecutiones fore amplius ſeptem: nec tamen præfinitum omnium numerum reſerauerit?

Videamus nunc, cur Eccleſiæ fuerit prænunciatum, perſecutiones amplius ſeptem fore, non autem earum numerus illi clarè fuerit expreſſus? Etenim ſi congruens fuit Eccleſiæ prædici, plus ſeptem perſecutiones futuras, nihilo videbatur minùs fore conſentaneum, ſi exactus illi numerus exponeretur. Reſpondeo tamen, oportuiſſe quidem præſcire Eccleſiam plures ſibi perſecutiones à Romano Imperio imminere; vt illa ſeſe ad tot hoſtiles incurſus compararet, ac præmuniret: congruum tamen fuiſſe, ne præfinitum earum numerum cognoſceret, hoc enim ſibi maiori emolumento erat futurum. Quemadmodum dici ſolet, & meritò, iuſtis hominibus expedire, ne extremum ſuæ vitæ diem præcognoſcant; vt hac ratione cautiores ac ſolertiores ſe exhibant.

Obiectio contra prædictam declarationem.

Nihilominus opponet nobis quiſpiam, hanc interpretandi rationem in ſeptenario numero minimè reſpondere declarationi, quam in ſuperioribus tradidimus de ſtellis duodecim, ex quibus mulieris corona conſtabat: de duobus teſtibus capitis 11. de ſeptem cornibus, totidémque oculis Agni: de ſeptem draconis capitibus: & de ſeptem pariter capitibus Beſtiæ per reſpectum ad ſeptem Romæ montes.

Solutio.

Etenim, ſi hi omnes numeri præcisè vſurpantur, vt ſonant; ita etiam accipiendus erit ſeptenarius numerus in ſeptem Beſtiæ capitibus reſpe- A ctu ſeptem perſecutionum. Reſpondeo, aliquos numeros, vt binarium & duodenarium, non eſſe ex iis, qui ſolent indefinitè ſumi, ſicut denarius & ſeptenarius, qui tamen duo, nempe ſeptenarius & denarius (vt omnes facile concedent) tam in ænigmate, quàm extra ænigma accipi poſſunt haud ineptè indefinitè pro incerto & indeterminato numero: & fortè binarius numerus & duodenarius ad hanc ſignificandi rationem perperam aſſumerentur. Neque vrget, quod ex præciſa ſeptenarij acceptione in Agni cornibus, & in draconis capitibus adducitur. Licèt enim huiuſmodi numeri poſſint B indefinitè accipi; id tamen non obſtat, quo minùs propriè etiam & præfinitè valeant vſurpari; ſicut è contrario, quòd ſumantur interdum definitè, non ideo ſunt ſemper neceſſariò ad eam ſignificationis proprietatem coarctandi: præſertim quando ipſemet, qui ænigma proponit, nos edocet, ſeptenarium numerum non eſſe propriè & exactè ſumendum: vt Angelus Ioannem erudiit dicens, *Et ipſa octaua eſt*. In ſeptem Agni cornibus iuſta fuit computatio; reſpondent enim ſeptem libri ſigillis. In draconis item capitibus congruit pariter enumerandi ratio cum ſeptem vitiis, quæ capitalia vo- C cant. Ceterùm, quamuis diuiſio alia magis adhuc metaphyſica in plura membra fieret; & capitalia ipſa vitia cõſtaret ad octo poſſe reduci, vt Caſſianus alicubi exiſtimat: adhuc ea omnia vitia optimè in ſeptem draconis capitibus denotarentur. Nam & D. Thomas non reputat inconueniens vitium aliquod reperiri, quod directè non ſit vllum ex ſeptem illis capitalibus, quæ vulgò numerari ſolent, vt videre eſt 1.2.q.84.a.4.ad 5. Licèt autem Valentia rectè vitiorum ſeptem capitalium numerum ad peccatorum omnium multitudinem per accommodationem diſtribuat: alius tamen fortaſſis exi- D ſtimaret, diuiſionem huiuſmodi non admodum eſſe formalem, ſed ſolùm accommodatam ad ſeptem ſpiritus nequiſſimos, (quorum mentio eſt apud Matth. c.12.45. & apud Lucam c.11.26.) atq; ad 7. capita draconis. Sin autem diuiſio hæc in 7. vitia capitalia ſit perfecta & exacta; multò autem commodiùs accidit. Cùm verò 7. draconi capita afficta ſint, & totidem montes numerentur, in quibus Roma eſt fundata; facilè apparet congruẽs ratio, cur Beſtiæ capita non ampliùs 7. eſſe deberent. Nam ad quemlibet Imperatorum Eccleſiam perſequentium numerum indicandum aptus erat E imprimis ſeptenarius. De numero verò denario in cornibus dicemus infrà.

Altera obiectio.

Obiicies ex Ribera, neminem interpretum, præter Victorinum, ſingula Beſtiæ capita de ſingulis Principibus intellexiſſe. Nam ceteri omnes expoſitores in horum ſeptem capitum ſingulis plures agnoſcunt Principes. Sicut Danielis 8.20. *Aries rex Medorum eſt atque Perſarum.* Quod de cunctis Medorum atque Perſarum regibus exponit Hieronymus. Et tantum abeſt, vt de Imperatoribus ſingulis ſingula ſint capita explicanda, vt Viegas c.7. exiſtimet, communem eſſe Richardi opinionem, quæ F ſeptem capita interpretatur de vniuerſis regibus impiis, quæ in 7. mundi ætatibus, & antea extiterunt, & deinceps exiſtent: quarum ætatum prima fuit vſque ad Noëum: ſecunda vſque ad Abrahamum: tertia vſque ad Moſem: quarta vſque ad Dauidem: quinta vſque ad Chriſtum: ſexta vſque ad Antichriſtum: ſeptima vſque ad Iudicium.

Soluitur.

Ad hæc tamen dico, minimè violentum eſſe, ſingulare nomen accipi aliquando pro plurali. Si tamẽ euidens ſit marinã Beſtiam pro Rom. Imperio inanium deorum ſuperſtitioni dedito vſurpari:

euidens pariter erit,nõ eſſe Beſtiæ capita,quæ Viegas,atque Ribera opinantur. Etenim neceſſe eſt,7. illa capita eſſe Reges,& capita Rom.Imperij ethnici Catholicam vexantis Eccleſiam. Siue autem ſeptenarius capitum ad 7. referatur perſecutiones (pro eodem capite computatis iis,qui vnam perſecutionem commouerunt,& ſic de reliquis) ſiue ad ingentem Imperatorum numerum Eccleſiæ hoſtium: contextus ſaltem omnino reſpuit,hoc in loco eſſe ſermonem, aut de regibus ſub Antichriſto futuris,aut de primis mundi ætatibus:ſed duntaxat de illis,qui ex parte Imperij Rom.perſecutiones in Chriſti Eccleſiam ſuſcitarunt. Quòd autem ſermo eſſe non poſſit de regibus Antichriſto obſecuturis, meo quidem iudicio, conuincunt illa Angeli verba, *Quinque ceciderunt, vnus eſt, & alius nondum venit.* vbi dilucidè oſtenditur, ſeptem illa capita non ſimul, ſed per ſucceſſionem exiſtere; ita tamen, vt omnia illa ſint imperij ethnici capita.

§.3. *An in ſeptem marina Beſtia capitibus alludatur ad Beſtias quatuor, de quibus agit Daniel capite ſeptimo.*

Marina huius beſtiæ collatio cum quarta Danielis beſtia, quam reſpicit.

MARINA Apocalypſeos Beſtia euidenter reſpicit quartam Beſtiã Danielis in decem cornibus,quibus vtraque coronatur. Perſpicuum item eſt, quartam illam Danielis Beſtiam eſſe Romani Imperij idololatræ figuram: quia Danieli dictum eſt cap.7.17. *Hæ quatuor Beſtiæ magnæ, quatuor regna ſunt, quæ conſurgent de terra.* quæ etiam quatuor regna,ſiue Imperia dubium non eſt in ſtatua illa Danielis 2.31.fuiſſe præfigurata. Porrò ipſiuſmet Danielis expoſitio eſt,quatuor eorum regnorum primum eſſe Chaldæorum;alterum Perſarum ac Medorum; Græcorum tertium, & quartum Romanorum. Enimuerò (id quod mirum apparet) cùm Apocalypſeos marina Beſtia quartæ Danielis beſtiæ reſpondeat; ſeptem illius capita non videntur eidem quartæ beſtiæ, ſed vniuerſis quatuor reſpondere. Nam quartæ Beſtiæ Daniel non plura capita attribuit; quare vnico ſolùm conſtitiſſe videtur. Ex quo efficitur apud Danielem ſeptem capita inter quatuor omnes beſtias eſſe diſpertita. Vidit enim Daniel leænam, vrſum, & pardum quatuor capitibus inſignitum, atque aliam beſtiam cum cornibus omnino decem. Itaque marina Ioannis beſtia, ex quatuor illis Danieli viſis coaleſcere, & coagmentari videtur: ſiquidem pariter & vrſus eſt, & pardus, & leo; habétque decem cornua, vt ex illius deſcriptione in ipſo textu expreſſa colligitur.

In marina beſtia non poſſe ſignificari quatuor mundi Monarchias.

Nihilominus impoſſibile eſt, arbitror, in Apocalypſi per hanc marinam Belluam quatuor omnes Monarchias figurari. Primæ enim tres finitæ iam erant, cùm Eccleſia ad Gentes gradum fecit. Bellum autem marinæ Beſtiæ aduerſus Eccleſiam fuit ſuſceptum poſt Eccleſiæ ipſius ad Gentes migrationem; vt ex ſuperiorum contextu manifeſtè deducitur. Præterquã quòd textus ipſe exprimit Babylonem (id eſt, Romam idolorum cultricem) ſuper Beſtiam conſidere; & per ſeptem Beſtiæ capita, totidem Romæ montes adumbrari. Eſt item haud obſcurum diſcrimen inter ſeptem illa capita, quæ Daniel in quatuor beſtiis; & inter hæc ſeptem quæ Ioannes in eadem maris Bellua, aſpexerunt. Capita enim Ioanni viſa pardi erant omnia, vt infrà videbimus; ex illis verò ſeptem Danielis,quatuor pardi erant;vnum vrſi;leænę aliud; & alterius figura non exprimitur

Marinam Apocalypſ. beſtiam ex quatuor Danielis beſtiis quodammodo conflari.

Mihi tamen nihilominus certum eſt, eam A fuiſſe diuini Spiritus intentionem, vt hanc maris Beſtiam ex quatuor illis Danielis conflaret. Non quidem vt hæc Beſtia omnes quatuor Monarchias ſignificaret; ſed vt edoceremur, quidquid furioſi, crudelis atque immanis in quatuor Belluis Daniel diſperſum conſpexerit, totum hoc in vno Romano Imperio ethnico coactum atque compactum reperiri. Quare in ea deprehendi multitudinem cornuum & capitum, & pardinæ pellis varietatem oculorum multitudine diſtinctam, (quod eſt auaritiæ ſymbolum;) item vrſi deformitatem, (quod eſt ſymbolum luxuriæ:) atque feritatem leonis, quæ ſuperbiam & arrogan- B tiam innuit. Quòd ſi Danieli in quarta beſtia non ea omnia ſunt figurata, quæ Ioannes in Beſtia maris contemplatus fuit; ideo accidit, quia Danieli non ita expreſsè atque diſtinctè præmonſtrata fuit horribilitas & immanitas perſecutionum à Romano Imperio in Eccleſiam excitandarum. Ioanni verò id fuit explicatè & luculenter præſignificatum. Quòd autem maris Beſtia conflata ſit ex iis omnibus, quæ terribilitatis ſpeciem in quatuor Danielis beſtiis præ ſe ferebant; ideo fortaſſis fuit ita monſtratum, quia ſecunda Monarchia primam,tertia ſecundam, quarta tertiam deuorauit. Vnde Monarchia quarta (præſertim quando Chri- C ſti Eccleſiam diuexauit) in ſe iam includebat quodammodo tres priores: & vitiorum ſaltem omnium ſentinæ,ac ſcelerum colluuiones, quæ in ceteris ſparſim reſidebant, in vnam Romani Imperij Monarchiam confluxerant. Deinde percommodè etiam accidit, vt marinæ Belluæ ſeptem tribuerentur capita, quæ in beſtiis quatuor Danielis erant diſperſa; vt Beſtiæ capita capitibus draconis reſponderent, in eiſque ſignificaretur perſecutionum multitudo; quemadmodum ſeptem draconis capita ad multiplices illius ſuggeſtiones ac tentationes referuntur. Ad illud autem, quod nuper D diximus (videlicet in Romani Imperij Monarchia quodammodo tres priores includi) adiungi poteſt, quod Oroſius lib.1.cap.1. & lib.7.cap.2. ait, vbi quatuor illas recenſet Monarchias (quamuis ipſe, vt Africanus, Medorum Monarchiam omittat,& eius loco regnum Carthaginenſe ſubſtituat; quòd ſeptingentos annos duraſſe affirmat.)& hoc modo eas diſtribuit, vt Rom.Imperium ſit Occidentale; Babylonicum,Orientale; Macedonicum, Septentrionale; Carthaginenſe,Meridionale; ſubditque Romanum ab Occidente conſurgens hæreditate Orientis fuiſſe nutritum;& Macedonicum atque Carthaginenſe partes tutoris & curatoris E tenuiſſe.

Decem cornua quomodo in ſeptem beſtiæ capitibus conſideranda ſint.

Et cornua decem.] Decem cornuum diſtributio eo, quo depingi ſolet modo, aliis capitibus cum vno cornu,aliis cum duplici affictis,congruentem non poteſt (meo iudicio) habere applicationem in ænigmatis ipſius ſignificato. Quamobrem, cum bona Pictorum venia, magis conſentaneum putarem,ſi omnia 10.cornua in præcipuo capite ponerentur. Nam vt videbimus c.16.13.in marinæ Beſtiæ deſcriptione, vnum erat magis principale caput,& cetera minùs præcipua. Capitis autem prin- F cipis ſignificatio ea eſt, quam Angelus c.17.10.attingit,cùm ait, *Vnus eſt*: vbi ſupponit ſingulis ſuam vicem,tempúſque per ſucceſſionem appropinquare;atque illi,quod re ipſa imperium tenet,10. cornua tribuendo,innuit, omnia cornua in eo ſimul eſſe capite,quod tũc regnat. Quamobrem ipſamet cornua,quæ primo capiti, cùm regnabat,inerant, ſecundum etiam caput,cùm regnat,comitantur;& tertium pariter comitabuntur, cùm regnet. Si cui tamen magis adhuc vulgaris pictura arrideat; illud A ſaltem præſtituat neceſſe eſt, rationem ſe reddere non poſſe in ænigmatis interpretatione; cur vni capiti duo cornua, alij vnum obtigerit? niſi ſolùm quia picturæ ipſius facilitas atque commoditas id exigebat: quantumuis, quod ad ſignificationem attinet, decem cornua in ſingulis capitibus reperiantur coniuncta, quando cuiuſque tempus per vices aduenerit.

Decem beſtiæ cornua quid ſignificent.

Denarius multiplicationis numerus.

Sed vt de ſignificatione ipſa dicamus, prætermiſſa illa opinione, quæ decem cornua ad Reges decem ſub Antichriſto in Romano Imperio futu- B ros applicat; aut ad eorum multitudinem regum, quos Antichriſtus ipſe in terrarum orbe reperiet, (quod minùs diſplicet Auguſtino 20. de ciuitate cap.23.) illud mihi certum eſt, decem iſthæc cornua eſſe ſymbolum multitudinis ſenatorum Romanorum. Sicut enim vnum cornu in Scriptura deſignat principem vnum; ita cornua plurima Polyarchiam innuunt, ſeu plurimorum principum gubernationem. Et idcirco dixit Daniel quartam Beſtiam eſſe diſſimilem ceterarum: aliæ enim erant abſolutè loquendo Monarchiæ; Romanum verò Imperium propriè Polyarchiæ rationem induebat. Vt autem hoc ſignificaretur; aptiſſimum C fuit decem cornuum ſymbolum; quippe denarius eſt multiplicationis numerus, & eam ob rem maiores omnes numeri in denario tandem clauduntur. Nam vbi ad denarium deuenitur, protinus ad numerorum initium, ſiue vnitatem regreſſio fit; & dicimus, *Vndecim, Duodecim* &c. quaſi diceremus decem & vnum, aut decem & duo. Cùm autem ſenatorum numerus certus ac præfinitus non eſſet, & exprimendus foret numerus aliquis, qui multitudinis eſſet ſymbolum; nullus poterat congruentiùs aſſumi, quàm denarius. Lege Zachar. 8.13. *In diebus illis apprehendent decem homines ex omnibus linguis Gentium fimbriam viri Iudæi, dicentes, Ibi-* D *mus vobiſcũ*, &c. Vbi fortè *Decem*, idẽ eſt, ac *Plurimi*. Si enim non intelligas decem ex qualibet lingua, ſed decem ex omnibus collectiuè; non poſſunt eſſe decem ex omnibus linguis, cùm linguæ omnes plus ſeptuaginta ſint. Præterea ipſemet Apocalypſeos contextus cap. 17.12. explicat, per decem cornua figurari Polyarchiam, quæ eſt multitudo principum eodem tempore vigentium: atqui eiuſmodi erant Romani ſenatores. Etenim licèt non propriè fuerint reges; eorum tamen potentia & amplitudo regum inſtar erat. Quare Cy- E neas dixit, Romanum Senatum ſibi fuiſſe viſum conceſſum regum, vt narrant Plutarchus in Pyrrho, Florus lib.1. Liuius lib.11. Lipſius lib.4. de magnitudine Romana cap.2. Cohærent cum hoc ipſius textus verba, *Decem cornua decem reges ſunt, qui poteſtatem tanquam reges vna hora accipient*: vel acceperunt. Quid enim eſt, obſecro, *Vna hora*, niſi vno eodemque tempore principatum tenere? Quod autem reges appellentur, & declaretur pariter, eos non propriè reges eſſe, ſed regum habere potentiam & amplitudinem, quis non in hoc ſenatorum Romanorum deſcriptionem cognoſcat? F

Soluitur difficultas in prædicta explicatione occurrens.

Dicet tamen aliquis, quando Romanum Imperium in Eccleſiam ſæuiit, Polyarchia ipſa Romanorum iam fuerat ad Monarchiam redacta; atque adeò pro illo ipſo tempore non rectè decem cornua Beſtiæ tribuuntur. Ceterùm, quamuis verum ſit, per dignitatem imperatoriam multum auctoritatis ſenatoribus fuiſſe imminutum, adhuc tamen maxima illis auctoritas & amplitudo reſtiterat; vt cap.12. obſeruauimus ex Polybio: & leges ſingillatim ſenatus ipſe probabat, & confirmabat; aliter enim nullam legum vim obtinebant. Quare cùm hæc maris Beſtia Romanum repræſentet imperium Romanæ Eccleſiæ per edicta ac leges iniquas bellum inferens, non fuit ſatis ſeptem figurari capita, quæ Imperatorum ſymbolum gerunt, niſi decem quoque cornuum figuraretur auctoritas quæ Romanum Senatum denotarent. Etenim in iis legibus & perſecutionibus, quæ aduerſus Chriſtianam Eccleſiam dimanabant, Romanum Imperium non meram agebat Monarchiam, ſed Monarchiæ iuxtà ac Polyarchiæ permiſtionem. Quapropter conſentaneum fuit, decem cornua marinæ Beſtiæ affingi, quibus Romani Senatus auctoritas in Eccleſiæ oppugnatione & idolorum propugnatione adumbraretur. Qui ergo ſemel ſibi in mentem induxerit, decem cornua apud Danielem ſignificare Romani ſenatus auctoritatem, neſcio, quo pacto poſſit in dubium vocare, in eâdem ſignificatione hoc ſymbolum ab Apocalypſi vſurpari, cùm ex illo Danielis ſymbolo ſit deſumptũ. Præſertim cùm conſtet, ita exigi neceſſariò ad conſequentem Apocalypſeos ſeriem & acoluthiam, nec non ad declarationem ab Angelo traditam de decem cornibus cap. 17. numero 9.10.11. & 12. Cùmque certum etiam ſit ad Polyarchiæ ſignificationem nihil poſſe cõcinnius afferri, quàm hæc decem cornua. Nec tamen inde ſequitur, per denarium numerum ſemper ingentem multitudinem denotari. Nam in aliis rebus denarius eſt numerus exiguus, vt cùm exprimuntur decem dies cap.2.10. In aliis verò eſt ingens numerus, vt in decem vnius Beſtiæ cornibus.

Obiectio contra noſtram interpretationem.

In quarta Danielis beſtia, quid ſignificet, tria capitis cornua ab alio eminentiori decuſſa.

Sed obiiciet aliquis, ſymbolum decẽ cornuum ſi idoneum erat ad Romanum Senatum figurandum ante Iulij Cæſaris tyrannidem & Monarchiæ inſtitutionem; ex hoc ipſo colligitur, non eſſe huiuſmodi ſymbolum ad rem, vt per illud Senatus idem denotetur, quo tempore perſecutiones ſunt aduerſum Eccleſiam excitatæ. Etenim hæ perſecutiones accidere multis annis poſt Monarchiam inſtitutam: huiuſmodi autem Monarchiæ exordio dum vaticinatur Daniel, affirmat, in medio decem cornuum loco, cornu aliud vndecimum ſeſe extuliſſe, quod inter cetera ſuperius euaſit, *Et tria de cornibus prioribus euulſa ſunt à facie eius.* Quod in ſenſu proximo ſignificat inter Romanos ſenatores vnum ſuſtuliſſe criſtas, ſeque in eius Reipublicæ Monarchiam intruſiſſe, & bonam eiuſdem Reipublicæ ſenatorum partem fuiſſe demolitum: quia ſuos hoſtes, & competitores diſturbauit. Id quod ſignificatur in trium cornuum euulſione, quæ fere tertiam denarij numeri partem conficiunt. Ex hoc igitur inferri videtur, cùm in Apocalypſi Rom. indicatur Imperium, quo tempore iam erat Monarchia, Beſtiam hanc non fore cum decem cornibus depingendam, ſed ſolum cum 7. Quandoquidem Monarchia ipſa extitit cauſa, cur tria ex decem cornibus amitterentur. Reſpondeo tamen, apud Danielem fuiſſe figuratum, quod Iulij Cæſaris tempeſtate fuerat euenturum; atque adeò oportuiſſe, vt illorum trium cornuum euulſio repræſentaretur: non tamen ideo fuiſſe neceſſarium, vt in poſterum ſeptem duntaxat cornua Beſtiæ affingerentur. Etenim numerus ſenatorum, quos Iulius Cæſar euertit, aliis poſteà ſenatoribus fuit inſtauratus. Imò verò ſenatus à Iulio Cæſare ad nongentos auctus deſcribitur. Et quidem licèt id non præſtitiſſet; Senatorum tamen numerus ſemper extitit ingens. Decem autem cornua (vt iam vidimus) id vnum denotant, maximam ſenatorum principalium multitudinẽ.

Quapropter quamuis deinceps pauciores eſſent numero, quam antea (nec enim fuerunt, niſi multò plures) ſymbolum adhuc eorum proprium erant cornua decem. Et quemadmodum in decem draconis cornibus multi innuuntur dæmones, qui ſunt *Principes & poteſtates tenebrarum harum*: haud aliter decem Beſtiæ cornua denotant Romani ſenatus principatum & poteſtatem.

Et ſuper cornua eius decem diademata.] Vide ſuprà capite 12.3. vbi adnotauimus diſcrimen inter draconem & maris Beſtiam; quod in dracone ſeptem ſint, iuxta capitum numerum, diademata. Nam draconis capita ſunt coronis inſignita. In Beſtia verò maris ſunt diademata decem, quia eius cornua ſunt decem, quibus impoſitæ ſunt coronæ. Ibi autem diſcriminis huius idoneam rationem reddidimus.

Quænam ſint blaſphemiæ nomina beſtiæ capitibus impreſſa.

Et ſuper capita eius nomina blaſphemiæ.] Hæc blaſphemiæ nomina in capitum frontibus impreſſa conſidero. Hoc enim ſatis eſt ad textus ipſius veritatem, præſertim ſi Græca loquutio attendatur, ἐπὶ τὰς κεφαλάς. Si quis autem roget, quænam iſthæc nomina fuerint? Reſpondeo, Nullum mihi aptius nomen occurrere, quàm *Antichriſtus*, quaſi ſe Chriſti profiteantur hoſtes, eiuſque nomen ſanctiſſimum maledictis inceſſant. Notandum porrò eſt, in capite 17.3. viſam Ioanni fuiſſe eandem Beſtiam nominibus blaſphemiæ plenam; quod fortè non arguit ſolùm in capitibus, ſed in toto etiam corpore fuiſſe hæc nomina diſperſa. Nam quamuis propter nomina illa, quæ deſcripta in frontibus habebat, dici poſſet plena nominibus blaſphemiæ, (ſicut aliquem diceremus annulis plenum, ſi in digitis ſingulis ſingulos geſtaret) nihil tamen prohibet, quin cùm initio Ioannes non viderit Beſtiam coccineam (id eſt ſanguine tinctam) poſteà tamen viderit: eâdem etiam ratione principio quidem inſpexerit, Imperatores ſolùm eſſe Antichriſtos, id eſt, qui bello Chriſtum laceſſere tentabant; deinceps verò conſpexerit totam pariter Beſtiam eodem Chriſti nominis odio imbutam eſſe atque refertam. Nam.

Regis ad exemplum totus componitur orbis.

Præſertim cùm dæmon ipſos idolorum cultores ſtimularet, & accenderet; quò Romanorum Imperatorum edicta & ſenatus conſulta aduerſos Chriſti ſectatores impigrè ac diligenter exequerentur. Atque hæc de blaſphemiæ nominibus ſuper Beſtiæ capita impoſitis, ſi capita ad Imperatores referantur. Si verò referantur ad ſeptem montes; illi quidem blaſphemiæ etiam nominibus erant pleni, propter frequentiſſima idolorum templa, quæ paſſim per totos vrbis vicos ſtructa viſebantur. Suſpicor tamen, ſimplicius eſſe, ſi, (dum de blaſphemiæ nominibus agitur, quæ in Beſtiæ capitibus erant deſcripta) capitum nomen pro Imperatoribus ſupponatur. Ex quo demum intelligitur, non propriè huius Beſtiæ capita reputari, niſi eos ſolùm Imperatores, qui Chriſtianam Eccleſiam afflixerunt.

T E X T V S.

Verſ. 2. *Et Beſtia, quam vidi, ſimilis erat pardo, & pedes eius ſicut pedes vrſi, & os eius ſicut os leonis; & dedit illi draco virtutem ſuam & poteſtatem magnam.*

C O M M E N T A R I V S.

DIXIMVS ſuperiore verſu, quãuis maris Beſtia quatuor illas Danielis (nempe quatuor Mo- A narchias) non directè repræſentet, ſed ſolùm quartam; nihilominus diuinum Spiritum in ea quodammodo voluiſſe coniungere, quidquid in illis quatuor ſæuum, immane, atque terribile enumerabat; atque adeò vndique accerſiuiſſe, quod ad diſtinctiorem ſignificationem congruentius eſſe poterat: vt ſimul cum decem cornibus & ſeptem capitibus iungantur in illa leonis ſuperbia, quam tribuit Daniel primæ Beſtiæ, vrſi luxuria, quam tribuit ſecũdæ; & maculoſa pardi figura, quam tribuit tertiæ. Sic enim expediens erat ad deſcribendum cruentum bellum, quod Imperium Rom. idolis ſeruiens Eccleſiæ Chriſtianæ fecit; quod B bellum multò diſtinctiùs reuelatum eſt Ioanni, quàm Danieli. Quamobrem nihil mirandum nobis eſt, cur Beſtia adeò noua & inaudita aſcẽdat de mari, quæ nihil habeat cum marinis piſcibus commune. Hæc enim pictura non eſt, vt illa Leuiathan apud Iobum, in qua diuinus Spiritus ſimilitudinem ceti, (quæ propria eſt maris Beſtia) vſurpauit, vt animæ hoſtem, quem mundum appellamus, depingeret. At in Apocalypſi ad diſtinctiorem ſignificationem eiuſdem inimici, præſertim in bello per Rom. Imperium contra Eccleſiam geſto, non ſatis eſſe duxit Spiritus ſanctus ſimilitudinem cuiuſlibet Beſtiæ ex iis, quę naturali generatione pro- C pagantur: & propterea in hac ſacra viſione aliam multò monſtroſiorem & horribiliorem expreſſit. Qua in re elucet imprimis ſacrarum Literarum ſapientia; quæ per comparationes ex rebus naturalibus petitas fuit exorſa; poſteà tamen, vt figura ipſa ſiue pictura expreſſior fieret, naturalibus comparationibus alias ex rebus fictis accerſitas ſapienter & eleganter adiunxit.

Cur huius beſtiæ figura noua & inſolita appareat, nec veri alicuius animantis ſimilitudinem præ ſe ferat.

Pardi animantis natura, & eius conſideratio.

Similis erat pardo.] Notandum hic eſt de pardo diuerſa & inter ſe diſcrepantia à Plinio atque Solino tradi. Plinius enim lib. 8. cap. 18. ſentire videtur, pardos eſſe pantherarum mares. Solinus autem D cap. 21. vtrumque animal ſpecie diuerſum affirmat. ait enim, *In his ſylueſtribus & pardi ſunt, ſecundum à pantheris genus, ſatis noti, nec latius exequendi, quorum adulterinis coitibus degenerantur partus leænarum, & leones quidem procreantur, ſed ignobiles.* Plinius quoque hæc ſcribit, *quidam à pardis pantheras candore ſolo diſcernunt, nec adhuc aliam differentiam inueni.* Nec verò aut Plinius aut Solinus exponunt, num pardi illi, de quibus loquuntur, varij ſint & maculoſi. Tigribus quidem & pantheris picturæ varietatẽ tribuũt: vnde Plinius, *Panthera* (inquit) *& tigris macularum varietate propè ſolæ beſtiarum ſpectantur. Pantheris in candido breues macularum oculi. Sunt qui tradãt in armo* E *iis ſimilem lunæ maculam creſcentem in orbes, & cauantem pari modo cornua.* Aſſeritq́; multas in Syria pantheras eſſe. Solinus agens priùs de tigribus hæc habet, *Hoc beſtiarum genus inſignes maculis nota & pernicitas memorabile reddiderunt. Fuluo nitent: hoc fuluum nigrantibus ſegmentis interundatum varietate apprimè decet.* Deinde magnam ipſius velocitatem commendat. Poſteà ad pantheras tranſiens, hæc ſubdit, *Numeroſæ ſunt in Hyrcania, minutis orbiculis ſuperpictæ; ita vt oculatis ex fuluo circulis, vel cærulea, vel alba diſtinguatur tergi ſupellex.* Ad hæc, pantheris non video à Pli- F nio aut Solino velocitatem tribui, quinimò negare videntur: notant enim eam caput abſcondere, ne reliqua animalia fugiant, quando ad eam odore allecta accedunt. Quod ſi caput occultat, ne illa ſibi per fugam conſulant; indicio eſt, pantheram non pernicitate præſtare. Ex dictis minimè conſtat, pardum illum, de quo Plinius & Solinus agunt, eſſe pelle maculoſa, nec inter ſe conueniunt de animalis ſpecie.

Verùm pardus ſit ſpecie diuerſus à panthera.

Verum-

Pardi nomine in ſacris Literis tigres etiam & pantheras comprehendi.

Veruntamen in ſacris Literis pardus haud dubiè maculoſus eſt; & eos comprehendit, quos Plinius & Solinus nominant tigres & pantheras. Probatur primò, quia Ieremiæ 13.23. dicitur, *Si mutare poteſt pardus varietates ſuas*. Et Habacuc 1.8. *Leuiores pardis equi eius*. Vnde Hieronymus Danielis 7. ait, *Pardus eſt maculoſus & velociſſimus, præcepsq́; fertur ad ſanguinem*. Secundò probatur; nam Plinius affirmat, pantheram eſſe animal in Syria frequens. Quare cùm in ſacris Literis ſub hoc pantheræ nomine nō exprimatur, certè pardus pantheram etiā ſignificat, aut ſub ſe comprehendit. *Tertiò*, quia Tigris animal in noſtra Vulgata nuſquam reperitur, niſi apud Iobum capite quarto numero vndecimo, *Tigris periit*. vbi Hebraicè legitur לַיִשׁ, *lis*, quod propriè leonem ſignificat, vt patet Iſaiæ 30.6. *Leo ex eis*. & clariùs Prouerb. 30.30. *Leo fortiſſimus beſtiarum*. Itaque videtur tigris in Vulgata eſſe leo; & pardus eſſe tigris, aut panthera. Nec mirum, quia in prophanis etiam auctoribus ſolent Pardi & Pantheræ nomina confundi; vt conſtat ex Ariſtotele, Plinio Dioſcoride, & Gaza. Vnde Aconitum ſolet appellari, παρδαλιαγχὲς; eo quòd pantheras enecet; vt ſcribit Plinius, & Dioſcorides, & πανθὴρ, ος eſt etiam maſculini generis. mares igitur vocantur etiam Pantheræ. Quare ſi pardus idem eſt ac panthera, eius nomen crudelitatem ſonat, quia πανθὴρ, idem ſignificat, quod *omnino fera*, vel *valde ſæua*. Eſt item aſtutus, pernix, & oculis tota pelle diſtinctus: & per fraudem intercipit ea animalia, quæ illius caput aut vultum non intuentur, in fraudem verò inducit odore, vt Plinius ait. Alij fortaſſe dicent, pellis varietate & pulchritudine. De ſignificatione autem dicemus poſteà.

In Vulgata tigridem ac leonem eadē voce originali vſurpari interdum.

Panthera nominis etymon.

Vrſorum naturæ conſideratio.

Vrſus, animal valde libidinoſum.

Et pedes eius ſicut pedes vrſi.] Quod de pedibus dicitur, fortè extendendum eſt ad crura atque femora; hæc enim omnia pedum nomine ſolent comprehendi. Iam de vrſorum natura Plinius libro octauo cap. 36. ſcribit. *Vrſorum coitus non vulgari quadrupedum more, ſed ambobus cubantibus complexiſque*. Et memini me apud aliquem auctorem legere, marem ac fœminam complures dies ſimul amplexatos permanere; quod ſummæ eſt luxuriæ ſymbolum. Addit Plinius, *Molli fronde conſternunt lectum, oculi eorum hebetantur crebro*. Et alibi dicit, *Vrſi ſine calceatu longo itinere fatiſcunt*. Itaque animal eſt maximè luxurioſum ac molle: eſt etiam fœdiſſimus pariter atque turpiſſimus, quæ omnia manifeſtam luxuriam præ ſe ferunt. Accedit, quòd vrſus expetit fauos; & quamuis Plinius autumet, non eos affectare mellis cauſa; ſed vt illum apes ſuis aculeis pungant, atque ea ratione grauedinem oculorum releuet, ſiue vt apes ipſas deuoret, quod alibi idem Plinius ait. Communis tamen opinio fert, vrſum mellis eſſe auidiſſimum, ideóque fauos auferre. Et quidem ad ſymbolicam ſignificationem recepta hæc opinio ſatis fundamenti præbet.

Os leonis hic quomodo accipiendum.

Et os eius ſicut os leonis.] Si Græca vox, ϛόμα, ſumi poſſet pro tota facie, vt interdum *Os* apud Latinos (veluti cùm dicitur,

Os homini ſublime dedit, cælúmque videre
Iuſſit)

dici poteſt huic Beſtiæ facies eſſe leonina, tigrinum pectus, & pedes atque femora vrſina. Verùm Græcanicæ literaturæ periti affirmant, nuſquam ϛόμα, pro tota facie accipi; ſed pro eo ſpatio, quod deductis labris continetur; ſiue pro toto illo interiori ſpatio vſque ad imas fauces; in quo ſunt dentes, palatum, lingua, gurgulio, & tonſillæ duæ. Quare in externa huius Belluæ figura, nihil video leonis proprium; nam in oris hiatu A parum eſſe poteſt diſcriminis inter leonem, tigridem, atque pantheram. Hæc perpendenti illud mihi occurrit, quod in textu dicitur; *Os eius ſicut os leonis*; ad rugitum & vocis ſonum fortaſſis referendum eſſe. Phraſis enim Scripturæ eſt, os pro loquela, ſiue pro vocis prolatione vſurpare, vt Matthæi 16.18. *In ore duorum, vel trium teſtium*, &c. Lucæ 19.22. *De ore tuo te iudico*. Prima Petri 2.22. & ſæpe alibi. Iuxta hunc ergo accipiendi modum ſenſus erit, quamuis ſpecies ipſa vultus & totius corporis pardum referat, rugitum tamen eſſe leonis: atque vt leoninus ſit rugitus, conſequenter requiritur, B vt rictus & internus illud ſpatium vſque ad imas fauces ori leonino ſit aſſimile. Et quidem manifeſtum eſt leonis rugitu maximam figurari ſuperbiam, & horrorem pariter atque terrorem incuti ceteris animalibus.

Leonis os ad eius rugitum eſſe referendum.

Significatio partium, ex quibus marina Beſtia compingitur.

Verùm enimuerò deueniamus iam ad chimericæ huius Beſtiæ ex pardo, leone, atque vrſo compactæ ſignificationem. Qui in hac Bellua Antichriſtum intelligunt; affirmant, illum pardo comparari propter nationum, quæ ipſum ſequentur, varietatem, & quia breui orbem ſibi terrarum ſubijciet. Vrſo inſuper comparari propter aſtutiam, C quia, vt ait Plin. *Nulli animalium in maleficio aſtutia maior*: ac demum per leonem figurari propter crudelitates & cædes. Ceterùm præterquam quòd antecedentium & ſubſequentium contextus minimè ſuſtinet huius Beſtiæ de Antichriſto expoſitionem, vt ſuprà probauimus: applicatio illa, meo quidem iudicio, non ſatis eſt apta. Etenim ſi vrſi ſignificatio ad callidam refertur aſtutiam, quorſum aſtutia in pedibus? Si leo ad ſæuitiam refertur, cur ſolùm in ore?

Vrſus luxuriæ ſymbolū.

Pardus cupiditatis & auaritiæ ſymbolum.

Leo ſuperbiæ ſymbolum.

In noſtra tamen interpretatione applicatio (vt ex ſuperioribus conſtat) eſt ad Romanum Imperium ethnicum Chriſtianam Eccleſiam oppugnans, D nec non ad animæ aduerſarium, quem mundum vocant, hypotheſi ad theſim reuocata. Pro hac ergo explicatione imprimis ſunt expendenda Ioannis verba epiſtola prima capite ſecundo numero decimo ſexto, *Si quis diligit mundum, non eſt charitas Patris in eo. quoniam omne, quod eſt in mundo, concupiſcentia carnis eſt, concupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ. quæ non eſt ex Patre, ſed ex mundo*. Si ergo quidquid in mundo eſt, ad luxuriam, auaritiam, ac ſuperbiam reducitur; quid elegantius ad Mundi ſignificationem, quàm in vna, eadémque Beſtia coniunctionem vrſi, pardi, atq; leonis confingere? E Quæ enim eſt Beſtia inter efferatas, quæ ita propriè luxuriæ ſymbolum præ ſe ferat, quàm vrſus? Hæc ergo eſt concupiſcentia carnis. Ad oculorum verò concupiſcentiam quid potuit excogitari pulchrius, quàm Beſtia ocellis vndique picturata? Quippe ad illud ſignificandum, quod cupidorum oculos ad ſe ſe trahit, nihil aptius, quàm huiuſmodi feræ pellis, quæ propter oculorum multitudinem quaſi auarorum oculos in ſe tranſtuliſſe videatur. Et auarus ipſe oculos quidem atque cor in ſuis pecuniis habet repoſita. In Scriptura item per oculos cupiditas & auaritia denotatur. F His adnectitur ſuperbiæ ac ferocitatis ſymbolum in leonis rugitu.

Atque hæc vrſi, pardi, ac leonis accommodatio ad tria illa concupiſcentiam carnis, concupiſcentiam oculorum ac ſuperbiam vitæ non à me primum inuenta eſt: eam enim Hugo Cardinalis attigit; & multa illi poſſunt adiungi, conſideratis iis, quæ in illum Ioannis locum diſputant interpretes, & præſertim Auguſtinus libr. 10. Confeſſ. capit. 28. Et D. Thomas 1.2. quæſt. 77. articulo 5.

Verùm ingenuè fateor, aliquam mihi ſubeſſe formidinem, ne communis diſtinctio, qua verba illa Ioannis, *Concupiſcentia carnis, concupiſcentia oculorum,* &c. ſolent exponi, fundamento parum ſolido roboretur. Nam Ezechielis 23.16. manifeſtè videtur oculorum concupiſcentia ad libidinem referri. Quare non ita apparet neceſſarium, vt concupiſcētia carnis ab oculorum concupiſcentia diſtinguatur. Siquidem non minùs luxuria, quàm auaritia per oculos ſeſe in animum inſinuat; & vtraque eſt carnis voluptati ſatis procliuis. Nihilominus tamen communem explicandi rationem veneratus, meam applicationem ad eam pariter conformaui.

Cur in huius beſtia pedibus luxuria, in corpore auaritia, in ore ſuperbia ſymbolū collocetur?

B Ad hæc; quòd luxuria in pedibus, auaritia in corpore, in ore ſuperbia, (id eſt in capite) collocentur; fortaſſis indicat, in infimis hominibus, qui quaſi mundi pedes ſunt, luxuriam ferè potiſſimum dominari; in mediis, auaritiam; & in capitibus, ſuperbiam. Et corpus quidem pantheræ, vrſini pedes, atque os leoninum fortè adumbrant, mundi corpus diuitiis comparandis inhiare; vt extare ſic, & eminere poſſit, atque ſe in turpem & libidinoſam viuendi conſuetudinem ingurgitare. In medio autem auaritia conſtituitur; quia ſuperbiæ & libidini opus eſt ipſius ope & adminiculo: & inter illas duas, nempe auaritiam atque libidinem caput exerit ſuperbia, C vtpote erecta atque arrogans in ipſo capite, ſiue etiam in ore: iuxta id Prouerb. 14. numer. 3. *In ore ſtulti virga ſuperbiæ.* At luxuria atque libido, vt fæda ac turpis, ad pedes ipſos abiicitur.

Vrſi, pardi ac leonis ſymbola in hac Beſtia eſſe petenda ex trium primarum Danielis beſtiarum ſignificatione.

Deinde cùm in hac vrſi, pardi atque leonis coagmentatione habitus fuerit reſpectus ad tres primas Danielis Beſtias; nihil veriſimilius, quàm iſthæc ſymbola in Beſtia hac, quæ Romanum repræſentat Imperium, eſſe accipienda iuxta eam ſignificationem, in qua ſymbola eadem tribus illis prioribus Danielis Beſtiis tribuuntur. Quod perinde eſt, ac dicere, Romano Imperio Eccleſiam infeſtanti leonis ſymbulum nihilo ſecius congruere, D quàm Monarchiæ Chaldæorum, cùm illi fuit à Daniele adſcriptum. Symbolum item vrſi eidem Romanorum Imperio non minùs, quàm Medorum atque Perſarum Monarchiæ aptari. Pardi denique ſymbolum æque illi, atq; Monarchiæ Græcorum quadrare.

Chaldæis cur leænæ ſymbolum attributum?

Et ſanè Chaldæis leænæ fuit ſymbolum attributum, propter ſuperbiam & arrogantiam. Lege Danielis 5.20. vbi de Nabuchodonoſore, *Eleuatum eſt cor eius, & ſpiritus illius obfirmatus eſt ad ſuperbiam.* Et infrà. *Tu quoque aduerſus dominatorem cæli eleuatus es.* Et Iudith. 1. nu. 7. *Eleuatum eſt cor eius.* Item c. 3. 11. expenditur ferocitas Aſſyriorum E ſeu Chaldæorum. Et cap. 3. 13. Nabuchodonoſor præcepit, vt ipſe ſolus diceretur Deus.

Perſis ac Medis cur vrſi ſymbolum conceſſum?

Deinde Perſis ac Medis vrſi ſymbolum fuit applicatum, propter effrænatam & intemperantem luxuriam, vxorum multitudinem, & deliciarum atque conuiuiorum affluentiam. Vide Eſther capit. 1, & cap. 2.

Græcis cur pardi ſeu pantheræ ſymbolum applicatum?

Græcis autem (quamuis cupiditatis etiam atque auaritiæ inſimulentur, vt patet ex Machabæorum libris) pardi tamen ſiue pantheræ ſymbolum veriſimilius eſt fuiſſe traditum propter incredibilem velocitatem, qua ſui Imperij magnitudinem F adquiſierunt; & propter ingentem gloriam, quam ſibi ex tot nationum ſubiugatione compararunt. Hæc enim inſignis gloria idoneè figuratur in pantheræ ac tigridis pelle, *Quæ facit eas beſtias memorabiles*; vt loquitur Solinus. Et quemadmodum inter ceteras aues pauo, propter ſuam verſicoloris & ocellatæ caudæ varietatem, inanem mundi gloriam miré exprimit; ita inter feras nulla potuit tigride aut pantherâ congruentior ad eandem A ſignificationem deſignari. Atque vt in pauone copulantur ſimul gloriæ ſymbolum, & ſymbolum vilitatis atque abiectionis; hoc in pedibus, illud in pennis (ideo enim dicitur, vbi ſuos deſpicit pedes, ſpecioſum plumarum orbem deiicere:) non aliter in hac ſacra fictione pardi ſeu pantheræ ſimilitudini, quibus magna denotatur pulchritudo, vrſinorum pedum deformitas adiicitur. Fortaſſis etiam Ioannes ideo in ſua Canonica concupiſcentiam carnis, & (quod idem eſt) concupiſcentiam oculorum cum vitæ ſuperbia coniunxit.

Cur in hac beſtia ex pardo, vrſo & leone compactā Romanum adumbretur Imperium?

Mirificè ergo in Beſtia, cuius pellis pardum ſeu pantheram; pedes vrſum; & rugitus leonem refert, B Romanum adumbratur Imperium; quod ſuæ gloriæ magnitudine, delitiarum ac libidinum affluentiâ, & edictorum in Chriſti Eccleſiam promulgatorum terrore Euangelium conuellere, & exterminare conabatur. Cum enim Euangelio ipſi è regione opponeretur Romani Imperij ſplendor, gloria atque maieſtas, & inanium ſectarum ac ſuperſtitionum varietas, quas Romanum ipſum Imperium complectebatur; varietas etiam nationum, quas ſubiugauerat. Hæc inquam omnia fidem idololatriæ facere videbantur. Deinde cùm delitiis & carnis lenociniis homines ad nimiam viuendi licentiam allicerentur (eſto, hæc vt infima, atque C abiecta in pedibus reponantur,) non parum hac ratione molliebantur pariter ac flectebantur, vt religionis à Romano Imperio cultæ iugum ſubirent: & Chriſti ſe doctrinæ omnino contrariæ opponerent. His demum omnibus adiungebatur ſeueritas ac terror legum & edictorum; quæ, leonini inſtar rugitus, horrorem incutiebant hominibus; nequis Chriſti fidem amplecti & profiteri auderet. Iuxta illud Amos 3. nu 8. *Leo rugiet, quis non timebit?* Hic ergo eſt genuinus ſenſus; in quo facilè mox apparet, quam ſapienter pardi ſimilitudo fuerit in pelle conſtituta; vrſi in pedibus: & leonis in ore; id D eſt, in rugitu ſuperbo atque minaci. vt hoc pacto figuraretur terror, quo leges & edicta immania aduerſus Chriſtianum nomen immiſſa hominum animos percellebant. Atque hoc eſt arcanum myſterium, cur marina Beſtia ex pardo leone, & vrſo compacta fingatur: hoc eſt ex animalibus, quæ ſuapte naturâ ſunt terreſtria; vt ea ratione ſignificaretur, bellum, quod mundus inferebat Eccleſiæ, coaleſcere ex iis Beſtiis, quas terra noſtræ deprauatæ affectionis gignit.

Quo ſenſu dicatur draco ſuam virtutem & poteſtatem marinæ dediſſe beſtiæ.

Et dedit illi draco virtutem ſuam & poteſtatem magnam.] Qui de Antichriſto explicant, virtutem hanc à dæmone traditam interpretantur de arca- E norum reuelatione, deque præſtigiis ac malis artibus ad miracula falſa & inania edenda, & mundum hac ratione decipiendum. In noſtra tamen expoſitione, quæ hanc maris Beſtiam ad Romanum Imperium ethnicum refert: hæc virtutis ac poteſtatis magnæ traditio explicari poteſt de maxima cura & ſolicitudine, quam intendit dæmon in Romanum Imperium idolis deditum exornandum, & in eius exiſtimationem ac venerationem amplificandam, vt horribilis illius belluæ reuerentia ab omnibus exhibita & terror in hominum F animos iniectus crudele bellum inferrent Eccleſiæ. Quamobrem hæc virtus Beſtiæ à dæmone collata non conſiſtebat in rerum arcanarum præſagitione; ſed in eo, quòd in hominum mentibus Romani Imperij auctoritatem, amplitudinem & maieſtatem maximè corroboraret; vt hac ratione idolorum cultus magis magiſque æſtimaretur. Pro hac explicatione ſtat, quòd ſæpè virtus in Scriptura pro maieſtate accipitur; & poteſtati reſpondet in

Græco,

A Græco, ἐξουσία, quod ſonat auctoritatem. In Græco item additur, *Et thronum ſuum*, quaſi dæmon non præſtiterit ſolùm, vt Imperium pro maximo ac potentiſſimo coleretur, ſed pro diuino etiam: ita vt, quem Ethnici diuinitatis thronum dæmoni tribuebant, eundem Romano Imperio deferrent. Facit, quod ex antiquis inſcriptionibus conſtat, Romam à Gentibus pro Dea habitã. Lege Goltzij theſaurum; vbi videre eſt varia numiſmata cum hiſce inſcriptionibus. ΡΩΜΗ ΘΕΑ. *Roma & Augusti templum. Romæ & Auguſtorum templum. Dea Roma.* Huc etiam accerſe illam vetuſtatis inſcriptionem, *Sacerdos ad templum Romæ & Auguſti.*

Roma olim à Gentibus diuini honores tributi.

Verùm poteſtas à dracone tradita beſtiæ poſſit referri ad facultatem falſa patrãdi miracula?

B Ingentem dæmonis virtutem ac poteſtatem Beſtiæ communicatam refert nonnemo ad externam ſpeciem falſi illius miraculi, quod poſteà ſubiicitur de vnius capitis reſurrectione. Verùm infrà videbimus, recidiui huius capitis excitationem, in textu non referri vt miraculum à maris Beſtia effectum. Quare non eſt ad rem, quod dicitur, proptereà draconem Beſtiæ ſuam virtutem & poteſtatem dediſſe. Quinimò non video, quomodo magna ſit poteſtas, quæ ad falſum miraculum confingendum tribuatur. Magna enim poteſtas & magna præſtigiatoris fallaciæ res ſunt valde inter ſe diuerſæ. C itaque poteſtatis nomen non eſt referendum ad facultatem edendi falſa miracula, ſed ad auctoritatem ingentem ac maieſtatem ab ipſo dæmone adiutam: in quo etiam includitur magna ad decipiendum efficacitas, quæ eſt maxima Satanæ virtus, quatenus Satanas eſt.

Traditur alia expoſitio poteſtatis beſtiæ a dracone commiſſæ: quæ & probatur.

Prædictæ explicationi aliam adiungo, quæ mihi adhuc magis probatur: ea autem eſt, pro virtute ac dæmonis poteſtate hîc intelligi licentiam ac facultatem, quam dæmoni permittit Deus, vt iuſtos perſequatur, ſicut & Iobum perſecutus fuit. Omnino enim hiſce in verbis alluditur ad id, quod Deus Satanæ dixit Iobi 2. nu. ſexto, *Ecce in manu tua eſt.* D vbi ei datur poteſtas, non ſolùm ad fortunas iuſto viro auferendas, ſed etiam ad eum grauiter torquendum. Atque hæc eſt magna illa facultas, & ἐξουσία, prout diſtinguitur ab ea, quæ prius illi fuerat conceſſa, auferendi ab eo omnia externa bona, *Vniuerſa, quæ habet, in manu tua ſunt.* At verò magna facultas omnia pariter includit. Hanc igitur maximam poteſtatem, quam dæmoni fecit Deus, inſectandi Chriſtianos homines, ſtatuit dæmon ipſe exequi per Imperium Romanum. Hoc enim pacto exiſtimabat, Chriſtianæ Eccleſiæ perſecutionem fore ſæuiſſimam. Pro expoſitionis huius confirmatione vide infrà numero duodecimo. E

T E X T V S.

Verſ. 3. *Et vidi vnum de capitibus ſuis quaſi occiſum in mortem; & plaga mortis eius curata eſt; & admirata eſt vniuerſa terra poſt Beſtiam.*

COMMENTARIVS.

F

Verùm hic caput quaſi occiſum pro verè occiſo ſumatur?

QVIA in textu nõ abſolutè dicitur, *Occiſũ*, ſed, *Quaſi occiſum*; ideo multis viſum eſt, caput illud non apparuiſſe Ioanni omnino mortuum, ſed lethali plagâ vulneratum. Et facit, quod infrà numero 12. dicitur, *Cuius curata eſt plaga mortis*, & paulo pòſt, *Habet plagam gladij & vixit.* Veroſimilius tamen mihi eſt, in ea viſione caput illud Ioanni planè mortuum fuiſſe viſum; ideóque dici in textu illud tanquam mortuum, aut quaſi mortuum fuiſſe inductum; quia reuera occiſum erat. Sic enim cap. 5. 6. dicitur, *Vidi Agnum tanquam occiſum.* vbi particula *Tanquam* ſignificationem non imminuit; ſed apponitur, vt vel ſic appareat illius poſitionẽ fuiſſe, vt Agni occiſi; in quo vera Chriſti mors figurabatur. Et quidem ad ſignificationem multò congruentius eſt, vt occiſum caput reuiuiſcat.

Caput vnũ beſtiæ quaſi occiſũ, quid ſignificet.

Sed age iam, quænam eſt huiuſmodi ſignificatio? Qui ad Antichriſtum confugiunt; alij ex illis volunt, hoc primum Beſtiæ caput pro ipſo Antichriſto ſubſtitui. Exiſtimant enim, illum mortuum ſe ſimulaturum, & triduo tranſacto denuo appariturum, vt verè à mortuis excitatus credatur. Alij caput hoc interpretantur de vno ex ſeptem Regibus, qui ſe Antichriſto ſubiicient. Opinantur enim hũc Regem lethali priùs vulnere in prælio percuſſum, mox ab Antichriſto fore ſanandum. Sic noſter Viegas, qui priorem explicationem impugnat. Sed vtraque meo iudicio omnino eſt extra rem. Nam in hoc capite, (vt ſæpè aliàs diximus, & initio huius capitis latè diſputauimus) directè inſtituitur ſermo de Romani Imperij perſecutione aduerſus Eccleſiam. Prætetquàm quòd ſuperiores duæ declarationes contextum ad res omnino incertas & parum veriſimiles applicant.

In noſtræ autem expoſitionis filo illud inuenio Apocalypſeos elegantiâ imprimis dignum, videlicet in ea perſecutione, quam Domitianus ſuſcitauit, viſum fuiſſe reuixiſſe Neronem, qui primus fuerat perſecutor. Cui explicationi contextus omnino videtur applicandus. Ac primò, rectè congruit Neroni locutio illa, *Vnum de capitibus Beſtiæ*, id eſt, primum: ſic enim ſæpè ponitur in Apocalypſi *vnum* pro *primo*. Deinde, quanuis verum ſit, bellum, de quo in hoc capite agitur, eſſe illud, quod Romanum Imperium à tempore Domitiani Eccleſiæ indixit. (de Neronis enim perſecutione ſuprà actum iam erat cap. 12. vbi ea draconi ſapientiſſimè fuit attributa,) cùm tamen Beſtia Imperium idolorum cultorem repræſentet; neceſſarium eſt, primum eius caput ad Neronem referri. Quoniam verò primum caput priùs apparet demortuum, deinde reſurgit; hoc ipſo eleganter figuratur, Neronis perſecutionem fuiſſe quidem tranſactam, in Domitiano tamen mox redintegrari. Atque ita primum caput, cùm mortuum viſitur, deſignat Neronem fuiſſe occiſum, & eius perſecutionem ceſſaſſe. Cùm autem reſurgit, innuit eundem Neronem in Domitiano reuiuiſcentem, & Neronis perſecutionem in deteſtabili ſucceſſore inſtauratam. Itaque primo in capite repræſentatur tum Nero ipſe in Domitiano ſuſcitatus: atque hac ratione denotatur pariter idem Domitianus, cuius perſecutio eſt prima earum, quæ in hoc capite ſub ænigmatum inuolucris adumbrantur: vt ſuprà collegimus.

Quo ſenſu dicatur caput beſtiæ occiſum mox reuixiſſe.

Superiorem de Nerone & Domitiano expoſitionem ex antiquorum veſtigiis elici.

Tertiò, huius explicationis veſtigia nonnulla reperio; ex quibus non obſcurè coniectare licet, hunc locum ita fuiſſe quondam à Ioannis diſcipulis intellectum. Id autem elicio ex eorum deceptione, qui ſibi perſuaſerunt, Antichriſtum eãdem fore Neronis perſonam; atque adeò affirmabant, Neronem rurſus in nouiſſimis temporibus fore appariturum. Ita opinati ſunt antiquorum multi, vt refert Hieronymus Danielis 11. ex quibus fuit vnus Victorinus, vt patet ex ipſius commentatio ad ea verba cap. 17. *Et ipſa octaua eſt.* Vbi ait, octauũ hoc caput eſſe Antichriſtum, quem fore Neronem ipſum ab inferis tunc excitandum. Et Proſper in dimidio temporis cap. 8. ſic habet. *Octauam Regem, quem dicit Antichriſtum, quidam Neronem intelligi volunt;*

lunt; vt ipſe ſit Beſtia, quæ fuit, & non eſt, & iterum venturus eſt. Sed ſiue ipſius formam & ſpeciem corporis ſumat, & in ea appareat, ſicut Angelus in libro Tobiæ dicitur ſimilitudinem Azariæ ſuſcepiſſe. ſiue in alterius ſpecie appareat Antichriſtus; ipſum tamen Neronis luxuriam ſæuitiamq́; morum habiturum Daniel Propheta teſtatur. Hactenus Proſper, in quo Victorini, & aliorum errore accidiſſe credo, quod in multis aliis rebus vſu venire ſolet; nempe ex metaphorâ aliquâ ſiue allegoriâ, quæ initio fuit rectè percepta, prouenire poſteà, vt nonnulli ſibi in animum inducant, illam fore accipiẽdam, vt ſonat. Id quod in ſancti Georgij pictura (vt Baronius notat) conſpicuum fit. Nec enim ſapienter ſatis ſibi quiſquam perſuadeat, in eiuſmodi pictura ſignificari virginem aliquam ex draconis faucibus per Georgium liberatam. Et forſitan ſimile etiam eſt, quod de procera nimis, & pluſquàm giganteâ Diui Chriſtophori ſtaturâ, quę ſolet fere depingi, in multorum animus irrepſit. Vt igitur ineptum planè eſt, quæ vera ſunt ac ſolida, ad meras velle metaphoras reducere: ita etiam nimiæ ſimplicitatis eſt, metaphoras ipſas, ita vt ſonant, abſque vlla penitiori intelligentiâ aſſumere; præſertim in rebus iis, vbi ingentia miracula abſq; vlla vel Dei gloria, vel Eccleſiæ vtilitate, gratis & nequidquam, confinguntur. Ecquid enim ex Nerone aut in viuis aſſeruato, aut poſt duo vel tria annorum millia excitato, vtilitatis & emolumenti diuina prouidẽtia percipiet? Si fortè expedit, crudeliſſimum hominem, & Chriſtiani nominis ac ſanguinis maximè ſitientem aliquando exiſtere; non tanta nobis ineſſe debet ſimplicitas, vt cùm primùm Neronem audiamus nuncupari, protinus eandem antiqui Neronis perſonam ab inferis reuocandam fore credamus.

Cur in Domitiani perſecutione dicatur Neronis perſecutio reuixiſſe.

Quartò, prudenter valde excogitatum fuit in Domitiani perſecutione (idemque de ceteris dicemus infrà) reuicturam eſſe perſecutionẽ Neronis, atque eiuſdem Neronis perſonam & immanem crudelitatem myſticè ſuſcitatum iri. Nam & Neronis perſecutio prima extitit, eaque ſæuiſſima, vt ex Eccleſiaſticis hiſtoriis conſtat; & poſt Neronis mortem videbatur Catholica Eccleſia ab Imperij Romani impugnationibus libera omnino euaſiſſe. Præſertim cùm Imperatores ij, qui Neronem ſubſecuti fuere (videlicet Galba, Otho, Vitellius, Veſpaſianus, & Titus) Chriſtianos fuerint obliti. His ergo animaduerſis cernitur, quàm ſapienter & eleganter fingatur in Domitiano reuixiſſe Nero, & antiquam perſecutionem renouaſſe. Sanè hæc loquendi ratio cum aliis Scripturæ locis & ſapientiũ locutione valde conſonat. Ezechielis 34. 23. *Suſcitabo ſuper eas paſtorem vnum, qui paſcat eas, ſeruum meum Dauid.* Danielis 12. 2. *Multi de his, qui dormiunt in terræ puluere, euigilabunt: alij in vitam æternam, & alij in opprobrium.* Malachiæ 4. 5. *Ecce ego mittam vobis Eliam.* Quod de Ioanne Baptiſta Domini præcurſore explicat Angelus Lucæ 1. numero 17. *Ipſe præcedet ante illum in ſpiritu & virtute Eliæ.* Quin & Virgilius Æneidos 6.

Non Simois tibi, nec Xanthus, nec Dorica caſtra
Defuerint. Alius Latio iam partus Achilles,
Natus & ipſe Deâ.

Omitto alia ſexcenta, & iam iterum ſuprà de hac phraſi diximus.

Quintò, quanuis pari etiam ratione, qua in Domitiano dicitur reuixiſſe Nero, idem poſſet de ceteris perſecutionibus poſt Domitianum ſubſecutis affirmari; ſatis tamen fuit ſemel fuiſſe expreſſum in prima, vt de reliquis idem pariter intelligeretur. Nec ænigmatis nitori atque elegantiæ ſæpiùs A idem iterari congruebat.

Vtrùm primi marinæ beſtiæ capitis reuiuiſcentia tanquam ipſius beſtiæ miraculum referatur?

Sextò denique, prudenter contextus hanc primi capitis reuiuiſcentiam non refert, quaſi marinæ beſtiæ miraculum. Tametſi enim dicitur poſt primum caput ad vitam reuocatum, *Admirata eſt vniuerſa terra poſt Beſtiam*: inde tamen non infertur, hãc admirationem fuiſſe exortam ex eo, quòd marina beſtia miraculum aliquod ediderit. Conſtabit hoc infrà ex illorum verborum explicatione. Nũc duo tantũ obiter attingo. Primũ: ſi Ioannes affirmare vellet, primũ caput ſingulari marinę Beſtię miraculo excitatũ fuiſſe, facilè id explicatè aſſerere potuiſſet. B alterum; quod ad ſenſum attinet, non rectè cohæret, ſi hęc primi capitis reſurrectio tanquam Beſtiæ miraculum referatur. Etenim licèt maris Beſtia perſecutionem inſtaurauit; hæc tamen inſtauratio nihil eſt aliud, quàm Chriſtiani nominis hoſtem ſeſe iterum re ipsâ profiteri; id quod Beſtiæ non nouum, inſolitum aut miraculoſum eſt; ſed vulgare potiùs, vſitatum & familiare; quia *contra bonum, malum, & contra vitam, mors.*

Quomodo vniuerſa terra dicatur poſt beſtiam admirata.

Et admirata eſt vniuerſa terra poſt Beſtiam.] Modus ipſe loquendi perinde eſt, quaſi Gentes ingens aliquod miraculum obſtupuerint. Senſus tamen non C is eſt: ſed, renouatâ in Chriſtianos perſecutione, Gentes ſe Beſtiæ ſubiecisse; eamque maximi æſtimaſſe, coluiſſe, & obſeruaſſe: & hac ingenti ęſtimatione & veneratione ad ipſius cultum, voluntatem ac nutum allectas & attractas fuiſſe. Quod idem eſt, ac ſi aſſeratur, ſingulos homines multitudinis errori ſubſcripſiſſe; cùm viderent Romanum Imperium Chriſtianæ Religioni crudeliſſimâ perſecutione obſiſtere. Hunc exiſtimo germanum eſſe huius loci ſenſum. Notum verò eſt, verbum *Admirari*, ſolere accipi pro eodem, quod eſt permagni facere & æſtimare, vt cùm Horatius ait,

D *Nil admirari, propè res eſt vna, Numici,*
Solaq́; quæ poſſit facere & ſeruare beatum.

Addo etiã, terræ nomẽ poſſe hîc referri ad eos, qui terrenis affectibus inhæreſcunt, vt ſæpè alibi.

TEXTVS.

Verſ. 4. *Et adorauerunt draconem, qui dedit poteſtatem Beſtiæ: & adorauerunt Beſtiam; dicentes: Quis ſimilis Beſtiæ, & quis poterit pugnare cum ea?* E

COMMENTARIVS.

De qua beſtia adoratione hic ſermo ſit.

SEQVI Beſtiam, eſt adorare draconem; nimirum per idololatriam, quam Beſtia ſuadebat; & eam ob rem draco tantum auctoritatis ac poteſtatis Beſtiæ conceſſit; vt homines induceret, ac ſubigeret ad ipſius draconis adorationem.

Et adorauerunt Beſtiam.] Quanuis hominum lippitudo ac cæcitas eò peruenerit, vt Romano ipſi Imperio diuinos honores tribuerint: hîc tamen eade re ſermo nõ eſt; ſed de obſeruãtia, veneratione F & ſubmiſſione, quam Beſtiæ exhibuerunt, ſibi perſuadentes, Beſtiæ obſiſtere in iis præſertim, quæ ad religionem ſpectabant, abſque temeritatis & inſaniæ nota, poſſe neminem. Itaque verbum *Adorare*, quando ad draconem refertur, propriam idololatriæ actionem præfert; quando autem refertur ad Beſtiam, denotat ſtultam illam reuerentiam & cæcam ſubiectionem, quæ alius quidam adorationis modus eſt. Si tamen perſiſtat aliquis, reſpectu etiam draconis hoc eodem modo verbum eſſe accipiendum, de voluntate in dæmonis obſequium

ac

ae nutum pronâ, non admodùm repugno. Atque hoc pacto verbum *Adorare* ſecundùm ſenſum eundem vſurpabitur, ſiue ad Beſtiam referatur, ſiue ad draconem.

T E X T V S.

Verſ. 5. *Et datum eſt ei os loquens magna & blaſphemias: & data eſt ei poteſtas facere menſes quadraginta duos.*

C O M M E N T A R I V S.

Loqui magna, quid hic ſit.

NOVVM & inuſitatum apparet, quòd Beſtia pardo ſimilis, & os leonis habens loquatur; & mirum etiam eſt, permittere Deum nefandas illas blaſphemias, quibus Imperium Romanum veram Chriſti Religionem irridebat. Ita tamen facto opus erat ad altiſſimum diuinæ prouidentiæ conſilium. Porrò, *Loqui magna*, in præſenti idem videtur eſſe, quod loqui ſuperba. Græcanicæ enim literaturæ peritiſſimus quidam me docet, vſitatam eſſe apud Græcos phraſim, *Loqui magna*, id eſt, blaſphemias proferre: atque adeò ad phraſem eam exponendam addidiſſe Ioannem, *Et blaſphemias*. Ad cuius locutionis probationem afferunt Tragicum quendam Græcum ita dicentem, *Nihil magnum dixeris*; hoc eſt, ne blaſphemias iactes.

Quid item ſit, Facere.

Facere.] In quibuſdam Græcis codicibus additur *πόλεμον*, id eſt, facere bellum. Maior tamen ſubeſt energia in verbo *Facere* abſolutè poſito; quod perinde eſt, quaſi ſtragem in Chriſtianis hominibus maximam edere. Et conſtat ſæpè in Scriptura hoc verbum abſolutè accipi. Obiter aduerte, in hoc verſu ſimul coniungi *Loqui*, & *Facere*: eâ omnino phraſi, qua Hiſpanè dici ſolet, *Dezir y hazer*, quæ eſt locutio familiaris virorum robore atque animis præditorum.

Menſes quadraginta duos.] In capite 11. expoſuimus, hos duos & quadraginta menſes (ſiue quod idem eſt, tres annos & dimidium) eſſe myſticum temporis ſpatium, quo Eccleſiæ perſecutio durat; vbi de magna huius myſtici ſpatij energia, deque alluſionibus, quæ in eo perſtringuntur.

T E X T V S.

Verſ. 6. *Et aperuit os ſuum in blaſphemias ad Deum, blaſphemare nomen eius, & tabernaculum eius, & eos, qui in cælo habitant.*

C O M M E N T A R I V S.

Qua ratione Beſtia in Dei tabernaculũ maledicta congeſſiſſe dicatur.

IMPERIVM ethnicum atque impium irriſioni ac ludibrio habebat vnicum verùmque Deum; & Dei nomen (nempe Ieſum, ſiue Saluatorem) illudebat, necnon promiſſiones in hoc ipſo nomine incluſas; quæ eædem ſunt, quæ in nomine *Iehoua*. (de hoc autem diximus latè cap. 1.) Congerebat pariter maledicta in Dei ipſius tabernaculum, id eſt in cultum & venerationem qua tunc Chriſtiana Eccleſia ſummum ac præpotentem Deum proſequebatur: quando videbatur nondum magnum illud poſſidere templum, quod poſteà fuit erectum Salomonico templo reſpondens; ſed myſticum duntaxat habere tabernaculum minoris amplitudinis ac maieſtatis; commodum tamen ad viam, quam per eremum ſuſcipiebant. Ceterùm quemadmodũ diuinæ virtutis præſentia ac demonſtratio nihilo A ſuit minor aut inferior in Moſis tabernaculo, ſed maior potiùs & illuſtrior, quàm quo tempore Deus in templo Salomonis degit; ita ſimiliter in illa Religionis forma & externo cultu, qui in Gentilium oculis abiectus & deſpicatiſſimus videbatur, mirum in modum enitebat ſummi Dei virtus & præſentia. Vide infrà c. 15. 5. vbi rurſus de myſtico tabernaculo.

Et eos, qui in cælo habitant.] Hoc eſt, ludificabatur Romanum Imperium primitiuos Chriſtianos; atque adeò eoſdem ipſos, qui verè & ſignificanter in cælo degere dicebantur: quia eorum conuerſatio B in cælis erat. Quare Chriſtianam ludere Eccleſiam, perinde erat, quaſi ipſoſmet cæli habitatores ludere.

T E X T V S.

Verſ. 7. *Et datum eſt illi bellum facere cum ſanctis, & vincere eos; & data eſt illi poteſtas in omnem tribum, & populum, & linguam, & gentem.*

C

C O M M E N T A R I V S.

De quo Beſtia bello atque victoria hic ſermo ſit.

QVAMVIS in Romani Imperij perſecutione nonnulli ex fidelibus deſponderint animum: verùm hîc neutiquam ſermo eſt (opinor) de huiuſmodi victoria, quam Ethnici de Chriſtianis reportauerint; nec enim id eſt ad rem in hac argumẽti Apocalypſeos parte; præſertim cùm victi ipſi appellentur Sancti, & de Sanctis in genere ſermo ſit. Non ergo agitur hîc de eo, quòd animi vincantur; ſed quòd corpora occidantur & contrucidentur; ad eum modum, quo Daniel ait, *Proſternetur veritas in terra:* atque vt draco dicitur tertiam ſtellarum D partem in terram deieciſſe: at verò bellum & ſtrages, quæ hîc recenſetur, erat generalior adhuc & vniuerſalior. Nam marinæ Beſtiæ, *data eſt poteſtas in omnem tribum, & populum, & linguam, & gentem.*

T E X T V S.

Verſ. 8. *Et adorauerunt eam omnes, qui inhabitant terram, quorum non ſunt ſcripta nomina in libro vitæ Agni, qui occiſus eſt ab origine mundi.* E

C O M M E N T A R I V S.

Quorumnam nomina dicantur non eſſe ſcripta in libro vitæ Agni? Difficultas in prædicta expoſitione.

ADORANDI verbum, qua ratione ſit accipiendum, diximus, ſuprà verſu 4. Et ſæpè iam explicuimus, eos dici inhabitare terram, qui in terrenas affectiones ſe totos demergunt. Quamuis poſſit etiam ita intelligi, vt hac phraſi agatur in præſenti generatim de omnibus, qui Romanũ orbem habitant; reſtrictâ tamen generali hac acceptione per additamentum illud quod mox ſubiungitur, F ad ſignificandos eos omnes & ſolus, qui ſeſe Romani imperij Beſtiæ ſubmittebant, *Quorum non ſunt ſcripta nomina in libro vitæ Agni.*

Enim verò in generali hac propoſitione occurrit protinus difficultas. Etenim Iudæi, qui Romanum incolebant orbem, & terrenis etiam affectibus obſecũdabant, Romano ſe Imperio non ſubijciebant in ipſo idolorum cultu; nec tamen eorum nomina inſcripta erant in libro vitæ Agni. Deinde, quamuis veriſimile valde ſit, ex primæuis Chriſtianis paucos admodũ æternis inferorũ ſuppliciis addici; nihilominus non omnes prorſus ſaluabantur. Nonnulli igitur ex iis non erant prædeſtinati, atque adeò eorum nomina non erant ſcripta in libro vitæ Agni; nec tamen ſubiiciebant ſe Beſtiæ, vt idola colerent; ergo non adorauerunt eam *omnes, qui habitant terram, quorum non ſunt ſcripta nomina in libro vitæ Agni.*

Prima difficultatis propoſitæ ſolutio.

Reſpondeo tamen: quod ad Chriſtianos attinet, dicere non ineptè poſſemus, eos, qui ob ſua lethalia ſcelera damnantur, deleri de libro vitæ Agni; iuxta vſitatam Apocalypſeos locutionem cap. 3. 5. quòd ſi delentur, eorum ergo nomina prius inibi erant deſcripta. Nam, vt in eundem locū dicebamus, in eo libro non ſcribuntur ſolùm, qui ſaluandi ſunt; ſed omnes, quos diuina prouidentia ad chriſtianiſmum efficaciter vocat. Qui autem ex eo catalogo expunguntur, non ob peccatum quodlibet delentur; ſed quando diuino atque occulto Dei iudicio permittente obdurantur, vt deinceps ad gratiæ ſtatum non redeant. Quare quod ad reprobos ex Chriſtianis ſpectat, rectè ac verè dicitur, eorum nomina fuiſſe priùs in librum vitæ Agni relata.

2. Solutio.

Nihilominus tamen reſponſionem aliam oportet magis aptam indagare. Nam Iudæi ſaltem, qui in Chriſtum non crediderant, non erant in libro vitæ Agni deſcripti: imò etiam Chriſtianorum aliqui forſan obliterati iam erant iuſto ſummi Dei iudicio, quantumuis in idololatriam non fuiſſent prolapſi. Itaque difficultate adhuc non caret generalis illa locutio; qua omnes ij, qui in vitæ librum tranſcripti non erant, beſtiam adoraſſe dicebantur.

Vt ergo verè affirmetur, omnes in eo libro non ſcriptos Beſtiæ cultum exhibere; non opus eſt, eos omnes expreſsè & (vt ita dicam) formaliter idololatriæ eſſe addictos; ſatis eſt eos myſticè idolorum cultui ſtudere, id eſt, mundo ac mundanis rebus inhiare; & fluxa atque caduca bona pluris æſtimare, quàm oporteret; atque adeò ſupremum rerum omnium Creatorem pro rebus creatis infimis & abiectiſſimis derelinquere. Notum enim eſt huiuſmodi omnes in Scriptura appellari idololatras, atque ita Iſaiæ 2. 8. vbi expreſsè agitur de nouiſſimis temporibus, (id eſt de temporibus legis gratię) perhibetur Iudæorum terra repleta eſſe idolis, & propter idololatriam ij fuiſſe reprobati; id quod de improbis Chriſtianis intelligi etiam poteſt. Adorare ergo Beſtiam, idem ferè eſt, quod mundum diligere; quæ eſt phraſis Ioanni familiaris. Adorandi tamen verbum addit admirationem & reuerentiam; & mundi generalem acceptionem Romano Imperio accommodat textus: quod eſt agere de mundo, qui tunc Euangeliū oppugnabat.

Ab origine mundi, *quo ſenſu intelligendum ſit.*

Ab origine mundi.] Hæc verba ſi grammatica ſolùm attendatur, trifariam poſſunt connecti. Primò ſic. Ab origine mundi adorauerunt Beſtiam illi, qui non ſunt ſcripti in libro vitæ Agni. quam tamen conſtructionem amplectitur nemo. Certè à nobis recipi nequaquam poteſt, beſtiam hanc de Romano Imperio explicantibus; quod ab ipſa mundi conſtitutione, cùm non extaret, coli nullo modo potuit. Secunda conſtruendi ratio intelligit, Agnū ipſum ab origine mundi occiſum dici. Habet enim hæc locutio ſuum verum ſenſum; eamque ſequuntur Irenæus, Anſelmus, Hugo, Thomas, Anſbertus, Gagneius, Viegas hîc ſectione 4. Fauent etiam Ambroſius & Beda. Tertia conſtructio eſt, Beſtiam adorari ab iis, quorum nomina ab origine mundi non ſunt ſcripta in libro vitæ Agni occiſi. Sic Ticonius, Andreas, Aretas, Ioachimus, Zegerus, & Ribera, nec non Ambroſius & Beda. Hanc ipſe conſtructionem magis probo; quamuis enim in aliquo ſenſu verum ſit, Chriſtum à mundi origine fuiſſe occiſum; hic tamen ſenſus, meo iudicio, in præſenti non erat ad rem, ſi per ſe ſumatur. Cohæret autem optimè, ſi ponderetur ex diuina prædeſtinatione ſecundum Chriſti ſanguinis virtutem conſtitutâ proficiſci, ne aliquis mundum diligat, nec iniquis eius legibus ſubſcribat. In Chriſto enim prædeſtinati ſunt ij, qui non diligunt mundum; & eiuſmodi erant, qui ſe ipſos à Romano Imperio ſeduci non patiebantur. In hac item conſtructione includitur aliquo modo Agnum occiſum eſſe ab origine mundi; quia in Chriſto occiſo prædeſtinati ſunt omnes electi, atque ita Ambroſius, & Beda vtramque conſtructionem coniungunt. Nota præterea elegantem antitheſim inter librum vitæ & Agnum occiſum; illa enim vita, ad quam euocantur electi, fructus eſt Chriſti paſſionis ac mortis.

T E X T V S.

Verſ. 9. *Si quis habet aurem audiendi, audiat.*

COMMENTARIVS.

HÆc verba, quæ intentam animi mentem exigunt, referri poſſunt ad id, quod proximè anteceſſerat de prædeſtinatione; ſed aptiùs (ni fallor) ad ſubſequentia referuntur, licèt enim vtrumque ſit attentione & auditione digniſſimum; peculiaris tamen elegantiæ eſt, audientiam poſcere ad ſortium commutationem.

T E X T V S.

Verſ. 10. *Qui in captiuitatem duxerit, in captiuitatem vadet: qui in gladio occiderit, oportet eum gladio occidi. Hîc eſt patientia, & fides ſanctorum.*

COMMENTARIVS.

Duplex horum verborum ſenſus.

DVPLICEM hæc verba ſenſum admittunt. Primus eſt; qui ſanctos viros detrudebant in carceres, torquebant, occidebant; eos etiam comprehendendos, & æternis inferorum ſuppliciis ac morte nuſquam intermoriturâ diſcruciandos. Ex quo intelligitur, qui in hac mortali vita pro Chriſti fide ac Religione proba & tormenta patiūtur, eos in Beatorum felicitate ſempiternis fore præmiis afficiendos: qua certa expectatione ſancti in patientia ac fide, quam profitentur, inter omnes tormentorum procellas firmi ſtabileſque perſiſtūt.

Poſterior tamen ſenſus anteponendus.

Alter ſenſus eſt de ſpe Chriſtiano populo iniectâ, fore vt Ethnicos in myſticam captiuitatem redigerent, *captiuantes*, videlicet, *eorum intellectus in obſequiū fidei*) eos inquam Ethnicos, qui Chriſtianos ipſos comprehendebant, ac trucidabant; & glorioſam hanc de Gentibus victoriam per ipſam perſecutionem ac martyrium, quæ patiebantur fideles, obtinendam fore: atque hac certa fiducia Chriſtianos ipſos in ſuæ fidei profeſſione roborari. Secundum hunc ſenſum aptiorem iudico, & congruentiorem myſticis Apocalypſeos locutionibus. & fortè ſignificatur pariter, quando Gentiles videbantur Chriſti miniſtros ſuperare & necare (iuxta ea, quæ ſuprà dicta ſunt de poteſtate Beſtiæ commiſsâ ſanctos viros ſuperandi) tunc Gentiles ipſos verè fuiſſe deuictos. Vocem autem illam, *Oportet*, vidimus iam aliquando eò referri, vt denotet, myſticam hanc mortem eſſe maximum ipſius, qui occiditur, beneficium. Vide caput 11.5. *Sic oportet eum occidi.* Verùm non ſignificatur ſolùm, hoc illi conducere; ſed etiam re ipſâ occiſum iri. Sæpè enim verbum hoc ad prophetiæ certitudinem adhibetur; vt illud A Pauli 1. Corinth. 11. numero 19. *Oportet hæreſes eſſe.*

In Græco denique habetur perelegans in hoc verſu Paronomaſia, nam duobus illis verbis, *Duxerit*, & *Vadet*, reſpondent hæc duo συνάγει, ὑπάγει.

PARS II. CAPITIS XIII.

In qua agitur de Beſtia terræ.

TEXTVS.

Verſ. 11. *Et vidi aliam Beſtiam aſcendentem de terra; & habebat cornua duo ſimilia Agni, & loquebatur ſicut draco.*

COMMENTARIVS.

De Beſtia terræ quid ſingulatim textus exprimat.

Verùm terreſtris beſtia ſit humanâ ſpecie concipienda?

QVID ſit aſcendere de terra, diximus ſuprà verſu 1. De figura autē huius beſtiæ, nil aliud exprimere videtur textus, niſi ſolùm duo cornua illi ineſſe cornibus Agni ſimilia. Verùm beſtia hæc terreſtris Pſeudoprophetæ nomine ter nuncupatur; nempe c.16.13. c.19.20. & c.20.10. Quare aliquis ſibi forte perſuadebit Pſeudoprophetæ nomen & officium depoſcere, vt huic beſtiæ humana tribuatur figura; vt pote quæ aptior eſt ad loquen- C dum, & ad interpretis vices pro marina beſtia gerendas. Neque obſtat beſtiæ nomen; nam duo parua cornua, quæ illi in textu affinguntur, ſatis fundamenti præbent, vt beſtiæ nomen illi deferatur. Etenim Satyrus ille, ſiue Faunus, quem Hieronymus in vita Pauli Eremicolæ magno Antonio obuiam occurriſſe deſcribit, humanâ quidem conſtabat figurâ, ſed fronte cornutâ & caprinis pedibus. Narrat autem Hieronymus, portentoſum hoc animal de Chriſto Domino verba feciſſe; & Antoniū mox exclamaſſe, & grates Deo egiſſe, quòd vel ipſæ beſtiæ Chriſtum prædicarent. Addit etiam huiuſmodi beſtiam viuam perductam fuiſſe Alexandriam; hinc ipſius cadauer poſteà Antiochiam D allatum.

Pars negatiua ſtatuitur.

Verùm probabile nihilominus non apparet, terreſtrem hanc belluam, de qua Apocalypſis, humanâ ſpecie eſſe figurandam. Nam Pſeudoprophetæ nomen id vnum denotat, ipſius prophetias eſſe commentitias; in quo alluditur (vt infrà perſpicuū fiet) ad dæmonis prophetias, quæ Geneſ. 3. 4. referuntur. *Nequaquam moriemini. Aperientur oculi veſtri. Eritis ſicut dij.* Itaque eodem ſenſu Beſtia terræ vocatur Pſeudopropheta, quo dæmonem ratione illorum verborum vocare ita poſſemus. Conſtat autem dæmonem non humanâ ſpecie Euæ apparuiſ- E ſe, ſed in ſerpentis figura. Quamobrem nec ex nomine Pſeudoprophetæ, neque ex iis, quæ textus terreſtrem Beſtiam fuiſſe locutam recenſet, colligi poteſt eam Ioanni humanâ figurâ fuiſſe viſam. Præſertim cùm liqueat, marinam Beſtiam (cuius ſpecies adeò ab humanâ erat diuerſa) loqui etiam magna & blaſphemias. Vbi manifeſte apparet, Apocalypſin verba humana in præſenti dare iis beſtiis, quibus humanæ figuræ nihil erat; ſicut etiam ſuprà humanam locutionem tribuit aquilæ.

Nam beſtia terræ præter ea, quæ textus exprimit, fuerit in ceteris marinæ beſtiæ perſimilis?

Alius fortaſſe opinabitur, hanc terræ Beſtiā, exceptâ capitum & cornuum multitudine, cetera concipiendam eſſe marinæ Beſtiæ ſimilem; nimirum vrſinis pedibus, pardino corpore & binis corniculis Agni ſimilibus. Nam Ioannes marinam Beſtiam cumulatè deſcripſit, dicens, *Similis erat pardo, & pedes eius ſicut pedes vrſi*; deinde addit, *Et vidi aliam Beſtiam aſcendentem de terra.* Quòd ſi diſſimi- B lis eſſet formę, neceſſariò videbatur exprimenda, ſicut marinæ Beſtiæ forma expreſſa fuit. Cùm igitur ibi Ioannes ſubticeat, & tantùm explicet, contemplatum ſe fuiſſe aliam Beſtiam è terra ſurgentem; videtur quidem vox *aliam*, idem hîc eſſe, quod alia numero diſtincta, ſed eiuſdem figuræ. Nam & exceptio, (vt aiunt) firmat regulam; & textus ipſe manifeſtum aſſignat diſcrimen; dum ait, primæ Beſtiæ cornua decem, ſecundæ duo tantùm ineſſe: item, primam in modum leonis; ſecundam in ſerpentis modum loqui. In reliquis igitur conſiderari debent, vt inter ſe ſimiles. Adhæc, quod magis videbatur mirum & inſolitum, maris ſcilicet Beſtiam pardo & vrſo eſſe ſimilem, id textus ipſe exprimit, atque ideo in terreſtri Bellua dixiſſe fuit ſatis, *Et vidi aliam Beſtiam aſcendentem de terra*, id eſt, aliam etiam pardo atque vrſo ſimilem.

Reſpondetur negatiuè.

E contrario tamen eſt; quia ſi terreſtris Beſtia ſit marinę Beſtiæ aſſimilis cōſiderāda in eo, vbi textus diſcrimen nō explicat; inde pariter ſequeretur terrenæ Beſtiæ ſeptē itē capita fore attribuenda; quod improbabile eſt. Reſpondebis, capita & decē cornua Beſtiæ marinæ à textu exprimi, priuſquā dicatur ſimilis eſſe pardo & vrſo: quare in pardi & vrſi ſimilitudine vtraq; Beſtia ſe mutuò referat, neceſſe eſt. Nā ſeptem capita & cornua decē non reſpiciūt ſimilitudinē, ſiue imitationē belluarū notarū, ſed ſingularis alterius portētoſæ; ideoq; non opus eſt in hoc terrenā Beſtiā marinæ aſſimilari. Conſultò enim priùs dictum fuit, quod ad capita & cornua ſpectabat; mox additū eſt, *Similis erat pardo, & pedes eius ſicut pedes vrſi.* vt Beſtiæ ambæ in hoc eſſe ſimiles, in reliquis diſſimiles crederētur. His addēt, vbi diſcrimen inter marinę Beſtiæ & terreſtris cornua aſſignetur, hinc elici, ſeptē marinæ Beſtiæ capita nō eſſe ad terrenā Beſtiā extendenda; cùm cornua ſint quid capitibus ipſis annexum, & in cornibus mirum non ſit differentiam inter marem, ac fœminā in maris & terræ Beſtiis reperiri. Nam in ipſis etiā animalibus naturali ordine propagatis eiuſmodi diuerſitatem interdum reperimus; vt maribus cornua ſint, fœminis aut nulla, aut diuerſa.

Fit ſatis argumentis, quibus vtrāque beſtiam eſſe omnino ſimilem probabatur.

Hæc habui, quæ pro ſimilitudine harū Beſtiarum afferrē. Mihi tamē magis placet, nequid de ipſa viſionis ſpecie affirmetur, quod ex ipſo textu nō manifeſtè colligatur. Quæ autē ad Beſtiæ vtriuſq; ſimilitudinē aſtruendā adduximus argumēta, lubricæ potiùs cōiecturæ ſunt. Quapropter ad primum reſpondeo; Ioannē nō ideo terrenæ Beſtiæ figuram ſuppreſſiſſe, quia alteri ſimilis erat; ſed quia ad myſterij ſignificationē parui intererat. Quod autem exceptio firmet regulā, nihil probat; nec enim vlla eſt regula, quæ illas eſſe ſimiles affirmet. Etenim quāuis per maris Beſtiā, mūdus; caro, per Beſtiā terræ figurētur; hoc tamē nō cogit, vt hæ beſtiæ licèt inter ſe cōiuratæ, eiuſdē eſſe figuræ cōſiderentur. Et quidē ſi ad harū Beſtiarū myſterium reſpiciamus; caro nō mundanū amat obiectum, vt ipſa in ſe habeat, quod diligit in mūdo; ſed potiùs frui mundo concupiſcit, vt famē expleat earū rerū, quæ affluunt in mūdo. Et ipſummet officiū, quod textus terræ Beſtiæ attribuit, videlicet vt Beſtiæ marinæ cultum & adorationē magnopere promoueat; hoc ipſum indicat Beſtiā terrenā marinæ prorſus concedere. Ex quo videtur nihil opus eſſe, vt hæ duæ Beſtiæ ſint inter ſe omnino ſimiles. Præterquā quòd, ſi figurâ ſimili pingerentur, huius ſimilitudinis ſignificatio in eo conſiſteret, vt quod in marina Beſtia quaſi in obiecto eſt, id ipſum in Beſtia terræ eſſet, tanquam in effectu. Ad hāc verò ſignificationē non admodū congruēs eſt vtriuſq; Beſtiæ ſimilis omnino pictura; licèt aliquā iis fore ſimilitudinē, ſi minùs in multiplici colorū varietate, at in corporis figura, (meo iudicio) negari nō debeat; quippe maxima familiaritas, quā inter vtrāq; Beſtiā intercedere textus innuit, videtur exigere, vt aliquā inter ſe habeāt ſimilitudinē. Quamobrē vtramq; cōſidero quadrupedem, vtramque eiuſdem ferè magnitudinis, nec diſſimilis valde figuræ. Et hactenus de terreſtris Beſtiæ figura, quam Ioannes vidit. Nunc ad ea, quę textus exprimit, progrediamur.

Quid per terra Beſtiā figuretur.

Principio quidē Ioannes huic mōſtro nomē terreſtris Beſtię attribuit; in diſputatione autē huic capiti præfixâ explicauimus, hāc terræ Beſtiā eſſe hominū procliuitatē ad ea velis remiſque ſectanda, quæ mūdus amat, & maximi ducit; atque adeò hūc eſſe animæ aduerſariū, qui vulgò appellatur caro. Poſteà itē explicuimus, cur ex duabus hiſce Beſtiis altera viſa ſit de mari, altera de terra aſcendere.

Quid ſignificent duo Beſtia cornua Agni ſimilia.

Subdit deinde Ioannes; *Et habebat cornua duo ſimilia Agni.*] Vox *Agni*, nullū hîc articulū habet præpoſitū. Nā quamuis in ipſo myſterio cōtineatur alluſio ad Agni cornua, de quibus ſuprà c. [illegible] (vt mox cōſtabit;) verū qui viſionē narrat, viſa tantū refert: vidit autem hāc terræ beſtiā conſtare duplici cornu cornibus Agni non abſimili. Qua in re (vt opinor) voluit diuinus Spiritus figurare, ex ſeptem Agni cornibus ca. 5. duo duntaxat aliquo modo ad terræ beſtiam per ſpeciē, ſiue ſimilitudinem quandā ſpectare. Dicā clariùs. Per ſeptem myſtici Agni cornua denotantur ſeptem Dei Spiritus, id eſt, Virtus, Beneficentia, Æquitas, Sapientia, Patientia, Comminatio, & Seueritas de quibus latè egimus c. 1. & ca. 5. Sapientia ergo carnis in ea perſecutione non magnā admodùm virtutem oſtentabat (quę enim virtus aut fortitudo eſt, inferre bellum iis, qui ſponte gladio iugulum ſupponebant?) nec Beneficētiam; cùm crudelitatem potius exhiberet; nec Æquitatem, quia iniquitas maxima in innocentium internecione emicabat, nec Sapientiam, cū ipſimet tyranni neſcirent omnino quid agerent, quò ſe verterent, vt Chriſtianū nomen penitus extinguerent: nec Patientiam, quia impatienter nimis ſe gerebāt, quòd auderet quiſpiam Chriſtianam Religionem profiteri. Itaq; ex ſeptem ſpiritibus, in quibus gubernationis perfectio ſita eſt; quinque illi primi manifeſtè carnis ſapientiæ deficiebant duo tamen reliqui erant, nempe comminatio & ſeueritas. Nā minæ Chriſtianis intentæ valdè erant horribiles; & ſeueritas in tormentorum executione immanitatem quàm maximam præferebat. Et quidem tā in comminationibus, quàm in tormentorum ſeueritate affectabat carnis ſapientia prætextum innocentiæ & ſanctitatis; atque adeò duplex cornu veluti mitis Agni iactabat; quibus tamen Chriſti Euangelium affligere, deturbare, atque proſternere vehementer optabat. Dum igitur conatur ſuis minis atque tormentis æquitatis ac ſanctimoniæ velum obducere; in eo non obſcurè innititur imitatio quædam (falſa tamen, duorum ex ſeptem cornibus, quibus verus Agnus Chriſtus Ieſus inſignitur.

Quid innuatur, dum duo Beſtia cornua dicūtur eſſe Agni ſimilia.

Quòd autem terrenæ beſtiæ duo Agni cornua affingantur; fortè in hoc tacita ſubeſt irriſio comminationis ac ſeueritatis, quibus ſapientia carnis Euangelium exterminare tentabat. Etenim dum duo ſolùm cornua extabant, (hoc eſt, abſque commercio & ſocietate aliorum quinque, nempe virtutis, ſapientiæ, & ceterorum) nihil erat cur fideles terrenam Beſtiam perhorreſcerent; ſed potiùs eam deſpicerent, quaſi ipſius cornua imbellis agnelli eſſent.

Hæc expoſitio de duobus Agni cornibus ſupponit id, quod diximus in ſuperioribus agentes de ſeptem ſpiritibus, & de ſeptem cornibus Agni. Spero autem, ſi lector tractationis illius memoriam refricare volet, hanc de duobus Beſtiæ cornibus explicationem illi aptam, & cum Apocalypſeos ſerie, & cum ſeptem cornuum Agni ſignificatione congruentem viſum iri.

Cur duo iſthæc cornua terreſtri potiùs beſtiæ, quàm marinæ apponantur?

Rogabit tamen quiſpiam, cur duo iſthæc cornua (id eſt comminatio, & ſeueritas) terrenæ Beſtiæ potiùs, quàm marinæ adſcribantur? Nam ſi per maris Beſtiam Romanum indicatur Imperium idolorum ſuperſtitione irretitum; hoc ipſum Imperium erat, quod Chriſtianam Eccleſiam minis atque cruciatibus vexabat. Reſpondeo tamen, non duo eſſe bella, ſed vnicum, quod à mundo & carne contra Eccleſiam fiebat. Nec enim hîc directè ſermo eſt de pugna, aut certamine ſingulari, quo fidelium ſingulos propria ipſorum caro laceſſit; ſed de bello ab infidelibus geſto, quos mundi auctoritas & carnis ſapientia ad malum procliuis incitabant. Quòd verò minis atque tormentis ſanctitatis & innocentiæ ſpecies prætendatur; id quidem non tam ex mundi ſuperbia, quàm ex carnis ſapientia, eiuſque præſtigiis proueniebat. Denique obſeruandum eſt, cornua Agni capitis 5. eſſe ſymbola rerum Romanæ Eccleſiæ gratiſſimarum; quia Agnus eſt ſummum ipſius Eccleſiæ bonum: at in hac Beſtia Eccleſiæ contraria ſymbola eſſe debent rerum eidem Eccleſiæ infeſtarum, quantumuis publicæ vtilitatis prætextu obtegerentur.

NOTATIO I.

In qua nonnulla aliæ explicationes duorum cornuum expenduntur.

Alia de duobus cornibus expoſitiones obiter referuntur, ac refelluntur.

1. Expoſitio de ſimulata manſuetudine & innocentia, qua in inſigni aliquo Antichriſti miniſtro ſint futura.

2. Expoſitio de duplici animæ facultate, iraſcibili & concupiſcibili.

3. Expoſitio de præcipuis ducibus quorū ope ſapientia carnis vtatur.

QVI opinantur in hac terræ Beſtia inſignem aliquem Antichriſti miniſtrum adumbrari (vt Ribera & Viegas putant) duo cornua Agni ſimilia interpretantur de manſuetudine & innocentia, quas hic Antichriſti Propheta ſimulabit. Ceterùm exploratum iam ſuprà eſt, per hanc Beſtiam nullo modo Antichriſti miniſtrum poſſe figurari. Hoc addo, quòd licèt innocentia & manſuetudo repræſententur in Agno, non tamen in Agni cornibus, ſed in tota corporis figura. Quapropter aptius eſt, per duo illa cornua denotari duos gubernationis ſpiritus, in quibus ſanctitas & innocentia ſimulantur. ideòque in duobus Agni cornibus ſignari per alluſionem ad ſeptem veri Agni cornua.

Dicet alius; ſi hæc Beſtia carnem animi hoſtem ſignificat, duo ipſius cornua aptè poſſunt denotare duplicem eiuſdem carnis facultatem, iraſcibilem & concupiſcibilem, quas duas veluti partes deprauatæ propenſionis vis complectitur. Licèt enim externa ipſius ſpecies comitatem & facilitatem prætendat, ſunt tamen cornua, quæ vim afferre conantur. Verùm hoc concionatorium potiùs eſt, quàm germana expoſitio; & in hac interpretatione omittitur alluſio illa ad duo ex ſeptem cornibus Agni in qua plurimum lepôris & concinnitatis ſitum eſt.

Alij magis forſitan arridebit, quemadmodum per draconis & marinæ Beſtiæ cornua figurantur Principes & poteſtates; non aliter denotari in terræ Beſtiæ cornibus præcipuos duces & anteſignanos; quorum ope & adminiculo ſapientia carnis ſeſe Chriſtianæ Eccleſiæ in ſuis primordiis oppoſuit; contendens vehementer idololatriam promouere per veræ ſapientiæ ſpeciem. Hi ſunt enim ipſius cornua, hoc eſt eminentiores ſapientiæ carnis miniſtri, & eius virtutem ſiue robur præferentes. Ex hiſtoriis autem Eccleſiaſticis apparet, qui veris dæmonis præſtigiis, & falſa magnæ ſapientiæ ſimulatione plurimum negotij Apoſtolis faceſſiuerũt, eos fuiſſe duos inſignes magos ceteris omnibus nobiliores, Simonem Magum, & Apollonium Tyanæum. Hi enim duo Apoſtolis per falſa miracula & inanem diuinæ ſapientiæ oſtentationem pertinaciſſimè repugnarunt. De Simone Mago nemo eſt, qui neſciat; nec minus fuit acre Apollonij bellum in Eccleſiã, præſertim Epheſi. Epheſios namq; magiæ fuiſſe addictiſſimos teſtatur Hieronymus: & hoc pacto incredibilem apud illius vrbis accolas exiſtimationem aucupatus eſt Apollonius, qui Epheſi permanſit vſque ad Domitiani interitum. Conſulatur Baronius tomo 1. pag. 423. & 682. Huc ſpectat, in Prouerbium abiiſſe iam Epheſias literas, quo denotantur filicis grana, id eſt, inſignia veneficia. Et Baronius pag. 497. obſeruat, ideo Paulum tamdiu apud Epheſios fuiſſe commoratum. Et pagin. 530. tradit, ſanctum Paulum & Apollonium pariter Epheſi extitiſſe, & dæmonem artibus Apollonij fuiſſe conatum Chriſtianæ fidei aduerſari; ſicut olim Iannes & Mambre Moſi reſtiterunt; & vt Magi Ægyptiaci Moſis ſapientiæ ac virtuti ſe oppoſuerunt. Cùm enim eadem ferè, quæ à Deo per Paulum ſigna fierent, ab Apollonio viderentur factitari; veritas in magnum diſcrimen reuocabatur; ita vt Chriſtianæ fidei hoſtes qualemcumque aucupantes occaſionem, eiuſdem eſſe generis, quæ à Paulo, & ab Apollonio agerentur, ſtoltè iactarent; & plus fortaſſe tribuerẽt Apollonio ſua glorioſiùs oſtentanti, quam Paulo modeſtiſſimè ſe gerenti. Quamobrem Apollonio ſtatuas Epheſi erexere, & obtulere ſacrificia. atque ita oportuit Ioannem magnâ virtute in Apollonium obniti: vt olim Petrus aduerſus Simonem Magum depugnauit. Item pag. 747. affirmat Baronius ipſe, Ioannem propterea rediiſſe Epheſum; & in omnium conſpectu mortuum ad vitam reuocaſſe. Sileo multa alia, quæ hanc ad rem ex Euſebio & Baronio adduci poſſent.

Simon Magus & Apollonius Tyanæus præcipui Euangelij hoſtes.

Applicatur 3. cornuum duorum expoſitio ad Simonem Magũ & Apollonium.

His præmiſſis dici poſſet, ideo bina huius beſtiæ cornua fingi cornibus Agni ſimilia, vt denotetur exigua illius vis & parua exiſtimatio, qua Apoſtoli ſapientiam & miracula Simonis Magi atque Apollonij excipiebãt. Vera enim miracula & diuinitus patrata cum falſis & commentitiis conferri non erubeſcunt; & facilè Apoſtolis fuit euidenter oſtendere, Simonis & Apollonij miraculorum falſitatem, meraſque præſtigias. Id quod ita præſtiterunt Apoſtoli, cũ per ſuorum miraculorum veritatem, tum per ſuæ doctrinæ virtutem, *Et multi ex eis, qui fuerant curioſa ſectati,* (Act. 19. 19 vbi ſermo eſt de Epheſo) *contulerunt libros, & combuſſerunt coram omnibus; & computatis pretiis illorum inuenerunt pecuniam denariorum quinquaginta millium.* Pulchrum ſanè extitit, nec minùs viſu dignum, Apollonij diſcipulos a Paulo conuictos, tot librorum congeriem tanto pretio æſtimatam flammis dedidiſſe; & maior adhuc & præſtabilior efficientia fuit conſecuta ex Ioannis apud Epheſum miraculis & prædicatione.

Prædicta expoſitio, vt ſecundaria, probabiliter admittitur.

Hanc de Simone Mago & Tyanæo Apollonio expoſitionem ſi quis vt ſecundariã volet admittere, non admodum recuſabo. qui verò primatiam affirmet, næ ille plus æquo veneficis & præſtigiatoribus detulerit. Præſertim cùm terreſtris hæc Bellua, vt ſupra vidimus, non ad perſecutionis miniſtros coarctetur; ſed potiùs ad Romanos Impp. & ad idololatras omnes dilatetur. Non autem hìc directè agitur de oppugnatione, quæ per falſa miracula; ſed quæ per furorem perſecutionis, Eccleſiæ facta fuit: vt ſeries atque contextus attentè conſideranti facilè oſtendent. Quare quæ videntur miracula, (cuiuſmodi eſt ignem è cælo deducere) ea alterius rationis ſunt, non ex veneficorum præſtigiis petita.

Iam, quod initio huius expoſitionis perſtrictum fuit de Beſtiæ terrenæ cornibus, quæ perſonas aliquas humanâ ſapientiâ maximè inſignes repræſentent; ad hoc inquam Reſpondetur, alluſionem ad Agni cornua capitis 5. poſtulare, vt horum cornuum duorum declaratio ad ſeptem illorum cornuum interpretationem conformetur. Vidimus autem in eo cap. 5. licèt aliqui ſeptem illa cornua de ſeptẽ præcipuis Angelis intellexerint; certum tamen eſſe, ſeptem optimæ gubernationis ſpiritus in iis denotari. Quòd ſi cõtendat aliquis nomen cornu in vna eademq; ſignificatione ſemper accipi debere; hic profectò ad eam ſe regulam conſtringit, quæ non ſemper obſeruatur; vt in nomine terræ apud Apocalypſin aduertimus; quæ priùs pro ſynagogâ fuit vſurpata, deinde ad Gẽtes terrenorũ affectuũ ſectatrices ſeſe extendit. Præterquam quòd in ipſa viſionis ſpecie, ſiue figurâ valde ſũt diuerſa marinæ Beſtiæ cornua (quæ ingẽtia ſunt) a cornibus terrenæ Beſtiæ, quæ ſunt inſtar cornuum Agni. Sed ad ipſum iam commentarium redeamus.

A

T E X T V S.

Et loquebatur ſicut draco.

C O M M E N T A R I V S.

Quid ſit, terrã Beſtiã loqui, vt draconem.

MARINÆ Beſtiæ vox leonis rugitui comparatur: vox autẽ terrenæ Beſtiæ ſibilo ſerpentis. Quo denotantur carnis fraudes atque præſtigiæ. Eſt enim ſerpens callidior cunctis animantibus, vt habetur Gen. 3. & placidi ſibili ſpecies cum B ſerpentinâ calliditate copulatur. Quare *loquebatur ſicut draco*, idem eſt ac dicere, eius loquelam eſſe dulcem, & ſeſe facilè inſinuantem; ita vt illam auribus excipere perinde ſit, quaſi colubri ſibilos exaudiri. Porrò verbis illis denotatur pariter, ſapientiæ carnis ſermonem à dæmone inſpirari, & illi eſſe perſimilem. Quemadmodum ſpirituales viri ſæpè ac verè iactare ſolent, carnis loquelam eſſe quidem loquelam ipſius dæmonis. Quibus autem rationibus ſapientia carnis idolorum propugnabat cultum, & veram Religionem oppugnabat; eædem quidem à C dæmone erant immiſſæ atque hauſtæ.

In hoc terrena Beſtia ſermone alludi ad aſtutiam ſerpentis Euam decipientis.

Prætereà in hac ipſa comparatione alluditur ad aſtutiam ſerpentis, quæ Euam in paradiſo decepit Geneſ. 3. Quo loco videre eſt, ſerpentis verba eò ſpectare, vt Euæ detrahat timorem veræ comminationis, & proſperitatis falſæ ſpem ingerat. Priùs enim dixerat ſerpens, *Nequaquam moriemini*, quò metum auferret. Mox ſubiicit, *Aperientur oculi veſtri; & eritis ſicut dij, ſcientes bonum & malum*, quò inanem fictarum promiſſionum expectationem illi iniecit. Similiter ergo ſapientia carnis Euangelio Chriſti infeſta vi deprauatæ propenſionis hominibus D ſuadebat, minas eas, quas Euangelij concionatores iactabant aduerſus Religionis Chriſtianæ cõtemptores, eſſe prorſus nugatorias; ac proinde, ſi Euangelicæ fidei obſiſterent, eiuſque prædicatores infra mortuos amandarent, eos magnâ pace & tranquillitate fruituros. Vide ſuprà cap. 11. 10. vbi de cruciatibus ac tormentis, quibus prædicatores Euangelij incolas terræ torquebant; quæ vt à ſe depellerent homines ipſi terreni illis bellum inferebant. Conſtat ergo ſapientiæ carnis ſermonẽ rectè & eleganter dici ſimilem ſermoni draconis. Quapropter vt dæmon falſum egit vatem in iis, quæ Euæ E primæ parenti præſagiuit; ita ſapientia carnis veſtigia dæmonis inſiſtens, falſas prophetias profert: atque ideo in Apocalypſi terrenæ Beſtiæ tribuitur nomen Pſeudoprophetæ; idque bis & ter repetitur, vt res, cuius cognitio magni momenti ſit.

Articulum Græco nomini præpoſitũ non ſemper peculiare habere myſterium: nec è contrario ſemper abeſſe myſterium, cùm ille abeſt.

Præter hæc, cùm dicitur, *Loquebatur ſicut draco:* vox *draco* non habet articulum in Græco; nec tamen dubitare quiſquam poteſt, quin Beſtiæ ſermo comparetur cum ſermone draconis c. 12. de quo etiam paulò antè facta fuerat mentio, nempe n. 4. Quãobrem non quotieſcumque deeſt in Græco articulus, deeſt propterea certa aliqua ac præfinita alluſio. F Quod etiam obſeruare licet, cum dicitur; *Habebat duo cornua ſimilia Agni*; vbi articulus ſimiliter deſideratur in nomine *Agni*. Et tamen ad Agnum cap. 5. alluditur, vt ſuprà adnotauimus. Et qua ratione deeſt articulus Agno; eâdem deeſt etiam draconi. Videlicet, quia illud tantùm refert Ioannes, quod vidit: atque ideo tantummodò aſſerit, terrenæ Beſtiæ ſermonem referre ſibilum colubri, ſiue ſerpentis. Qua in re illud (vt ſupra diximus) continetur myſterium, nimirum alluſio ad draconem, ſiue ſerpentem Geneſeos, & ad caput 12. Apocalypſeos. Ex quo facilè colligitur, draconem & duas Beſtias pariter coniurare; ſiquidem draco ſuam poteſtatem marinæ Beſtiæ, & terrenæ ſuum ſermonem communicat.

NOTATIO II.

De quibuſdam locis, in quibus Apoſtoli loquuntur de ſapientia carnis.

AD pleniorem explicationem eorum quæ Apocalypſis de Beſtia terræ aſſeuerat, operæ pretium erit obſeruare ea, quæ Apoſtoli docent de ſapientia carnis. Etenim, ſi per terreſtrem Beſtiam carnis ſapientia figuratur; quod Apoſtoli de hac ſapientia affirment, deſeruiet maximè ad interpretationem eorum, quæ Apocalypſis de Beſtia terræ teſtatur.

De terrena & carnali ſapientia, deq; cæleſti & ſpirituali locus ex B. Iacobi canonica.

Sanctus igitur Iacobus in ſua Canonica cap. 3.15. ait, *Nō eſt ipſa ſapientia de ſurſum, ſed terrena, animalis, diabolica. Quæ autem de ſurſum eſt ſapientia, primùm quidem pudica eſt, deinde pacifica, modeſta, ſuadibilis, bonis conſentiens; plena miſericordia, & fructibus bonis, non iudicans, ſine ſimulatione.* Hæc Iacobus. In quibus vox *Terrena* denotat illam in terrenis affectibus fundari, vt ſæpè explicuimus. Deinde *Animalis*, dicitur ab anima animali, id eſt a parte animalis hominis, quæ non nititur in ſpiritualibus portionis ſuperioris rationibus, ſed inferioribus ac politicis. *Diabolica* verò dicitur, quia ex ipſo diabolo perdiſcitur, vt ab huius deteſtabilis doctrinæ magiſtro, atque id denotatur verbis illis, *Loquebatur ſicut draco.* Itaque ad id, quod textus ait, *Aſcendebat de terra*, reſpondet vox *Terrena*: & nomini Beſtiæ reſpondet *Animalis*: ac denique verbis illis, *Loquebatur ſicut draco*, reſpondet *Diabolica*. Deinde ex epithetis, quæ Iacobus veræ ſapientiæ adiungit, per contrarium ſenſum eliciemus (ſiquidem illam Iacobus ſapientiæ terrenæ opponit) terrenam quidem eſſe impudicam, litigioſam, immodeſtam, ſiue ſuperbam, imperſuaſibilem, ſeu bonis non conſentientem, vacuam miſericordiā & fructibus bonis, iudicantem, & ſimulantem.

Carnalis ſapientiæ deſcriptio, ex Paulo.

Secundò notanda ſunt Pauli verba ad Romanos 8. 5. *Qui ſecundùm carnem ſunt*, (vel ambulant,) *quæ carnis ſunt ſapiunt: & ſapientia carnis mors eſt, & inimica eſt Deo, legi enim Dei non eſt ſubiecta, nec enim poteſt. Qui autem in carne ſunt, Deo placere non poſſunt.* Et 1. ad Corinth. 3. 19. *Sapientia huius mundi ſtultitia eſt apud Deum.* Et 2. Corinth. 1. 12. *Non in ſapientia carnali conuerſati ſumus, ſed in gratia Dei, in ſimplicitate & ſinceritate.*

TEXTVS.

Verſ. 12. *Et poteſtatem prioris Beſtiæ omnem faciebat in conſpectu eius; & fecit terram & habitantes in ea adorare Beſtiam primam, cuius curata eſt plaga mortis.*

COMMENTARIVS.

LEGENDA ſunt ſuprà dicta, num. 2. vbi draco dicitur dediſſe Beſtiæ maris (quæ hîc dicitur prior Beſtia) virtutem ſuam & poteſtatem magnam; & poteſtati quidem reſpondet ibi in Græco, ἐξουσία, id eſt, licentia; illam autem licentiam ſiue facultatem exhibendi immanitatem ſuam aduerſus Dei familiares (de quo in libro Iobi) dæmon plurimi faciebat. Quòd verò poteſtati adiungatur Virtus, phraſis eſt Græca; vt conſtat ex Plutarcho & Herodiano, qui ſimiliter copularunt δύναμιν, & ἐξουσίαν. Illam ergo facultatem magnam ſibi tributam decreuit dæmon per maris Beſtiam, id eſt per Romanum Imperium exercere. Nam in ea facultate dæmoni permiſsâ includebatur poteſtas delegandi. Quare ipſe ſibi marinam delegauit Beſtiam. Atque id eſt, quod dicitur verſu 2. Nunc verò additur, quòd maris Beſtia videatur eandem facultatem terreſtri Beſtiæ, tanquam ſuo miniſtro, ſubdelegaſſe. Quam enim facultatem dæmon marinæ Beſtiæ communicarat, Beſtia terrena exercebat; & A quidem ita reapſe accidebat. Nam Romanum Imperium per carnis ſapientiā, & per terrenas ſingulorum Ethnicorum affectiones perſecutionem contra Eccleſiam opere præſtabat. Addit porrò textus, facultatem hanc à terrena Bellua in marinæ Beſtiæ conſpectu exerceri. Nam ſingulares homines, vt Mundo, (hoc eſt Romano Imperio idololatræ) pergratum facerent, aduerſarios ſe & inimicos Chriſtiani profitebantur nominis; ipſoſque Chriſtianos in Romani Imperij oculis diſtorquebant, cædebant, contrucidabant.

Qua ratione Beſtia terræ effecerit, vt terra primā beſtiam adorauerit.

Et fecit terram, & habitantes in ea adorare Beſtiam primam, cuius curata eſt plaga mortis.] Vidimus iam B ſuperiùs, in reſurrectione primi capitis Beſtiæ (cuius plaga mortis curata eſſe dicitur,) ſignificari Neronis perſecutionē à Domitiano rurſus excitatam. Huius igitur loci contextus eſt huiuſmodi; ſapientia carnis, vt primùm per Domitiani edicta recrudult perſecutio, effecit, vt terreni homines marinam Beſtiam cultu ac veneratione proſequerentur; ideſt vt eius complecterentur leges, vt tempori morem gererent, ac ſe Chriſtianæ fidei hoſtes exhiberent. Dictum iam aliàs eſt in hoc eodem capite de adorandi verbo; & qua ratione accipiatur terræ nomen. Quod ſubditur, *terram & habitantes in ea*, alterum eſt alterius explicatio; vt ſuprà cap. 12. 12. C vbi dicitur: *Cæli, & qui habitatis in eis.*

TEXTVS.

Verſ. 13. *Et fecit ſigna magna, vt etiam ignem faceret de cælo deſcendere in terram in conſpectu hominum.*

COMMENTARIVS.

Verùm in commentitiis hiſce ſignis ſermo ſit de Antichriſti miniſtris? Statuitur de Antichriſto aut eius miniſtris directè non hîc eſſe ſermonē: ad illos tamē per alluſionē reſpici.

D EX his ſignis fucatis & commentitiis colligunt nonnulli ſermonem hîc eſſe de miniſtro illo Antichriſti, vel de ipſius concionatoribus. Certum namque eſt, Antichriſtum, ad homines in fraudem illiciendos, falſa miracula editurum: ſic enim prædixit Dominus, vt habetur Matth. 24. 24. *Surgent enim Pſeudochriſti & Pſeudoprophetæ; & dabunt ſigna magna & prodigia: ita vt in errorē inducantur (ſi fieri poteſt) etiam electi.* Et Marci 13. 22. *Et dabunt ſigna & portenta ad ſeducendos (ſi poteſt fieri) etiam electos.* Accedit, quòd apertè loquitur Paulus 2. ad Theſſ. 2. 9. *de ſignis & prodigiis mendacibus* Antichriſti. Ceterùm quia ex ſuperiori diſputatione conſtat, in præſenti de vltimi E Antichriſti temporibus ſermonem non eſſe; ſed de perſecutione, quam Romanum Imperium in Chriſti Eccleſiam concitauit; ideo quòd de magnis terrenæ Beſtiæ ſignis dicitur, non poteſt ad Antichriſti vel ipſius miniſtrorum ſigna directè referri. Dixi directè; quia alluſionem & comparationem ad Antichriſti ſigna atque portenta non ſolùm non inficior, ſed certiſſimam etiam eſſe in præſenti cenſeo. Cum hac ergo alluſione affirmat hîc Apocalypſis, in Romani Imperij perſecutione, falſa quidem, ſed ingentia miracula per carnis ſapientiam patrari, F aduerſus vera miracula atque prodigia, quibus promulgata Chriſti fides à viris Apoſtolicis comprobatur. Et quamuis ſuſpicetur fortaſſe aliquis, hoc eſſe referendum ad Simonis Magi & Apollonij miracula commentitia; verùm nec prodigia hæc, quæ referuntur in textu, (vt ignem de cælo deſcendere, & marinæ Beſtiæ imaginem loqui) de Simone Mago aut de Apollonio leguntur; nec conſentaneum eſt Apocalypſin ad Simonis & Apollonij præſtigias ſui ſtili ſeriem & grauitatem demittere.

Quænam ſint hæc ſigna à Beſtia terra patrata?

Porrò elegantiſſimum eſt, magnorum prodigiorum nomen attribui duabus rebus ita inſignibus, quibus ſapiẽtia carnis in iis perſecutionibus Chriſtianã conflictauit Eccleſiã. Altera ex his rebus fuit, Gentibus eum animum fuiſſe inductum, vt bella ac peſtes, cæteraſque imperij calamitates diuinitus fuiſſe immiſſas putarent in ſupplicium earum iniuriarum, quæ diis nouâ illâ Chriſtianorum Religione fiebant. Hæc autem opinio Gentilium animos mirum in modum peruaſit: quam ſuis ſcriptis conuellerunt Prudentius contra Symmachum, Ambroſius, Auguſtinus, Oroſius, Theodoretus contra Græcorum affectiones, aliique permulti. Et noſtrâ etiam tempeſtate hæc falſa exiſtimatio non parum Catholicæ Religioni apud Iaponios obſtitit; vt ex illorum regnorum hiſtoriis, & noſtrorum hominum apud eos degentium literis videre eſt. Hæc itaque eſt vna ex præcipuis carnalis ſapientiæ fraudibus. Altera; eiſdem etiã Ethnicis perſuaſum eſſe, ipſorum idololatriam rem eſſe planè cæleſtem atque diuinam; ac proinde Chriſtianam Religionem illi oppoſitam ex toto orbe exterminari debere. Facilè autem apparet, quantopere hæ duæ deceptiones ſint inter ſe connexæ & colligatæ, ad eaſque reduci, quidquid carnalis ſapientia aduerſus veritatem Euangelicam excogitare valebat. His ergo duobus mendaciis atque præſtigiis tribuit Apocalypſis duorum ingentium portentorum figuram; quorum alterum ſit, ignem è cælo demitti; alterum, imaginem marinæ Beſtiæ loqui. Quamobrem inſpiciamus oportet, quàm aptè quælibet ex his figuris ad fraudem illam, quæ ei reſpondet, deuotandam accommodetur.

Alluſio ad ignem ab Elia è cælo delatum.

Vt etiam ignem faceret de cælo deſcendere in terram in conſpectu hominum.]Quamuis interdum ignem deſcendere de cælo, ſit gratiæ atque fauoris ſignum; vt 2. Paralip. 7. 1. *Cùmque compleſſet Salomon fundens preces, ignis deſcendit de cælo, & deuorauit holocauſta & victimas.* Et 2. Machab. 2. 10. *Deſcendit ignis de cælo, & conſumpſit holocauſtum.* Hîc tamen congruentiùs videtur, vt reſpectus habeatur ad illud Eliæ miraculum 4. Reg. 1. 10. *Deſcendit itaque ignis de cælo, & deuorauit eum, & quinquaginta, qui erant cum eo.* Vbi ignis ille acerrimi vindicis egit vices. Per alluſionem ergo ad hoc miraculum; (vt indicetur per carnalis ſapientiæ præſtigias fieri, quòd Deus mundum propter idololatriæ contemptionem punire videretur, quemadmodum Elias contra eorum cultores ignem cœlitus demiſit:) aptiſſimè textus inducit terrenam Beſtiam efficientem, vt in hominum conſpectu ignis è cælo in terram deſcenderet; ita vt propter carnis ſapientiæ ſeductionem id verè fieri homines putarent.

Ignem à Beſtia de cælo per ſpeciem demiſſum poſſe etiam de falſo religionis cultu ſuo modo explicari.

Si tamen aliquis in eam propendeat ſententiam, vt hunc ignem de cælo dilapſum de Religionis igne interpretetur; illud ſaltem obſeruare debet, hîc nullum verbum de ſacrificiis fieri. Quòd ſi adhuc ignis hic è cælo deſcendens ad Religionis ignem applicaretur, ſenſus eſſe poſſet, ſapientiam carnis Gentilibus perſuadere zelum Imperij Romani in Chriſtiana Religione vexanda eſſe planè diuinum, & veluti è cælo dilapſum; quòd eos ad perſecutionem illam nihil aliud ſtimularet, quàm zelus honoris & cultus diis impendendi.

Atque hæc de primo miraculo. Supereſt, vt de altero mox ſubſequenti agamus.

TEXTVS.

Verſ. 14. *Et ſeduxit habitantes in terra propter ſigna, quæ data ſunt illi facere in conſpectu Beſtiæ; dicens habitantibus in terra, vt faciant imaginem Beſtiæ, quæ habet plagam gladij, & vixit.*

15. *Et datum eſt illi, vt daret ſpiritum imagini Beſtiæ, & vt loquatur imago Beſtiæ, & faciat, vt quicunque non adorauerint imaginem Beſtiæ, occidantur.*

COMMENTARIVS.

Secundũ terreſtris Beſtiæ ſignum ſiue miraculum.

HI duo verſus ad ſecundum miraculum pertinent; dicitur enim Beſtia terræ ſeduxiſſe habitantes in terra, dicens eis, *vt faciant imaginem Beſtiæ.* Id autem referri non poteſt ad præcedens miraculum, ſed ad ſubſequens; cuius narratio inchoatur ab eo, quod ante miraculum præceſſit, nempe terræ incolis perſuadere, vt marinæ Beſtiæ imaginem effingerent. Mox ſequitur miraculum ipſum, quo imagini eidem fuit datus ſermo. Deinde adiungitur eorum occiſio, qui imaginis adorationem reſpuerunt. In tota hac narratione id vnum prodigioſum apparet; quòd ſcilicet marinæ Beſtiæ imagini vitalis ſpiritus & ſermo fuerit datus; in quo cùm vnum ſolùm videatur contineri miraculum, textus tamen de illo in plurali numero loquitur; ait enim, *Seduxit habitantes in terra propter ſigna.* Vnde infero, imaginem quam terrena Beſtia fieri iuſſit, non vnam tantùm fuiſſe, ſed plures. quippe vnuſquiſque ſuam peculiarem effingebat. Quare quot erant imagines, tot edebantur miracula; nam cuilibet imagini & ſpiritum & loquendi poteſtatem terreſtris Beſtia dabat. Aliquis fortè aſſereret, de hoc miraculo in plurali numero eſſe ſermonem; quòd diuerſa ſint, imagini vitam dare, & loquendi prætereà facultatem. Mihi tamen magis placet pluribus ſimul imaginibus animam ſimul ac vitam à terreſtri Beſtia fuiſſe tributam; eò m myſterio ipſi mox ſubiiciendo id congruentius ſit.

Ait igitur textus hoc miraculo per Beſtiam terreſtrem edito terræ incolas fuiſſe deceptos; additúrque miraculum hoc in conſpectu Beſtiæ maris fieri. Prætereà idem prodigium ſupponitur, reuixiſſe iam Neronis perſecutionem; ita enim terræ incolis præcipiebatur, vt effingerent *imaginem Beſtiæ, quæ habet* (id eſt habebat) *plagam gladij, & vixit.* Hoc autem eſt, primum caput antea mortuum ſurrexiſſe, vt dictum in ſuperioribus eſt.

Quid per viſionis huius figuram ſignificetur.

In huius viſionis figura ſignificari diximus Gentiles carnali ſapientia in eam opinionem adductos, vt quàm profitebantur idolorum culturam, rem eſſe diuinam, & miraculis maximis à Deo comprobatam putarent. Vt autem ænigmatis huius elegantia perſpiciatur, notandum priùs eſt, in eo, quòd Beſtia terræ imagini marinæ Beſtiæ vitam & ſermonem ſuppeditauerit, fieri omnino alluſionem ad falſum & adumbratum miraculorum ac reſponſorum fucum, quo idololatriam ipſam dæmon in Ethnicorum animis figurauerat, & expreſſerat. Perſuadebant enim ſibi Ethnici, per cæleſte miraculum ſtatuas ipſas rogatas ſermonem accipere, & reddere; quantumuis oraculum ipſum non ab Apollinis ſtatua, ſed à fœmina Pythia furore correptâ ederetur.

De qua marinæ Beſtiæ imagine hic ſermo ſit.

Ad huius igitur deceptionis & fraudis imitationem fingitur, poſtquàm Domitianus Neronianam perſecutionem ab inferis excitauit, carnalis ſapientia reperiſſe quaſi præſtigias quaſdam & incantamenta; quibus Gentilibus fucum faceret; ac perſuaderet, illius perſecutionis edicta eſſe cæleſtia quædam oracula. Quamuis enim nō permiſit Deus, vt per ſtatuas ipſas æreas, lapideas ac ligneas ſermonem redderet dæmon in legum atque edictorum aduerſus Chriſtianos dimanantium comprobationem; quinimò diuino conſilio & prouidentia fuerit factum, vt quo tempore Euangelium promulgari cœptum eſt, Apollinei oraculi ludibria euaneſcerent, & ſtatuæ quondā eloqui ſolitæ deinceps obmuteſcerent: cæterùm carnalis ſapientia modum ac rationem excogitauit, qua oraculorum defectum ſuppleret; atque adeò ſingulis incolarū orbis intra ſuas mentes idolum fabricari iubebat, quod maieſtatem Romani Imperij Chriſtianam Religionem damnantis ad viuū exprimeret. Huic autem ſimulacro, quod quiſque in ſua cogitatione fingebat, carnalis ſapientia ſpiritum, vitam, animumque dabat. Perficiebat enim vt Ethnici & ſibi perſuaderent, & propalam enunciarent, edicta illa in idololatriæ venerationem promulgata ſanctiſſima eſſe & maximè diuinis legibus conſentanea; ac proinde nihilo ſecius inanem deorum ſuperſtitionem fore, vt veram ac germanam amplectendam, quàm ſi eo ipſo quòd à Romano exciperetur Imperio, diuinitus confirmata videretur. Vt ergo hæc magna deceptio ſignificaretur, (qua ſibi perſuadebant Ethnici cæleſte reſponſum eſſe id, quod vnicuique peruerſitas affectionis deprauatæ dictabat) quid potuit ſignificantius per viſionem effingi, quàm idolis per Ethnicos in cuiuſque animo fabricatis à ſapientia carnis vitam & ſpiritum dari, vt & idololatriam confirmaret, & vanæ eorum opiniones pro cæleſtibus oraculis haberentur? & ſtatim ageretur de eis interficiendis, qui marinæ Beſtiæ imagini cultum non deferrent, faſceſque ſubmitterent; hoc eſt, falſam Romani Imperij de idolorum cultu exiſtimationem non tanquam veram amplecterentur?

Imagini Beſtiæ marinæ quo ſenſu anima indita eſſe dicatur?

Quid ſit, ſignificari à terrena beſtia in marinæ beſtiæ conſpectu.

Additur in ipſo textu, hoc miraculum, prædictas ſtatuas animandi patrari à terrena Beſtia in Beſtiæ marinæ conſpectu: quod concinnam in ſe continet elegantiam. Hæc enim omnis ſeductio in Romani Imperij ethnici obſequium & ſubmiſſionem cedebat. Conſtat autem quod hominibus placendi cauſâ fit, hoc aptiſſimè dici in hominum fieri conſpectu; præſertim cùm in huius prodigij figurâ non ſolùm ſignificata fuerit interior hominū perſuaſio, ſed multò magis externa idololatriæ profeſſio; in quâ Gentiles, vt Romano obſequerentur Imperio, ita ſe gerebant ſecundùm externam ſpeciem, ac ſi re verâ diuino oraculo inſtruerentur, veram eſſe omnino & inconcuſſam veritatem, quam ſibi ipſi practicè perſuadere volebant, vt Romano Imperio morem gererent.

Alia ſecūdi huius ſigni explicationes referuntur, nec probantur.

Omitto alias interpretationes ſecundi huius miraculi terrenæ Beſtiæ; quia cum ea argumenti ſerie, quam ipſe perſequor, minimè conſonant. Huiuſmodi eſt Auguſtini expoſitio libro 20. de ciuitate cap. 9. qui per imaginem Beſtiæ intelligit ſimulationem in eis videlicet hominibus, qui fidem profiteri videntur, infideliter tamen viuunt. Nam ad eandem pertinent Beſtiam non ſolùm aperti hoſtes nominis Chriſtiani, ſed etiam zizania. Sic Auguſtinus, ſed non video, quomodo hæc explicatio cohærere poſſit cum textu.

Iam, qui marinā Beſtiam pro Antichriſto acci- A piunt hæc miracula vſurpant, vt ſonant, nullo interim alio myſterio conquiſito. Quod tamen cum ænigmatis ſtilo minimè congruit. Qui autem terrenam Beſtiam de Mahometo exponunt (vt Ioannes Annius, quem refert Hentenius) aſſerunt, tunc marinæ Beſtiæ imagini dediſſe ſpiritum, quando ſuam promulgauit legem. Quod quidem quàm rectè & aptè aſſeueretur, aliorum iudicium eſto.

TEXTVS.

Verſ. 16. *Et faciet omnes puſillos & magnos, &* B *diuites & pauperes, & liberos & ſeruos habere characterem in dextera manu ſua, aut in frontibus ſuis:*

17. *Et ne quis poſſit emere, aut vendere; niſi qui habet characterem, aut nomen Beſtiæ; aut numerum nominis eius.*

COMMENTARIVS.

Vtrùm character, nomē & numerus nominis Beſtiæ tria ſint, inter ſe diſtincta?

ANTEQVAM ad duplicis huius verſiculi myſterium accedo, in ſenſu ipſo grammatico oc- C currit difficultas priùs diſcutienda. Vtrùm ſcilicet character, nomen, & numerus nominis tria ſint inter ſe diſtincta, an ſolùm duo? Hæc dubitatio, (ſiue potiùs eius ſolutio) pendet ex ea, an character ſit à numero, & nomine diſtinctus? Interpretes huius loci ferè ſtatuunt, & quaſi certum præmittunt, characterem eſſe quid à numero, & nomine diuerſum, & à Beſtia ſignari alios numero, alios nomine, alios charactere. Quapropter Ribera affirmat characterem haud dubiè eſſe à numero & nomine D diſtinguendum; cùm textus illa diſtinguat dicens, *Characterem, aut nomen Beſtiæ, aut numerū nominis eius.* Hac autem diſtinctione ſuppoſitâ, offert ſe illico difficilis nodus de huiuſmodi charactere, quiſnam ille ſit? Alij enim autumant eſſe Antichriſti effigiē: alij eſſe draconis inſigne: alij eſſe notam, qua Chriſtus inſcribitur, quæ huiuſmodi eſſe dicitur, ☧ & Anſbertus quidem aſſerere videtur, ſibi à Deo fuiſſe reuelatum, de huiuſmodi nota ſermonem hic eſſe.

Propoſitæ quæſtionis enodatio.

Mihi videtur omnino certa ſententia Hippolyti Martyris in oratione de conſummatione ſeculi, qui exiſtimat de nullo alio charactere in præſenti E agi, niſi de nomine, vel numero nominis Beſtiæ. Ac primò, quod textus ait, Beſtiam terræ facturam, *Ne quis poſſit emere, aut vendere, niſi qui habet characterem, aut nomen Beſtiæ, aut numerum nominis eius.* Hoc inquam non probat, characterem à reliquis duobus fore diuerſum. Etenim rectè ita fieri poteſt cōſtructio, vt emere, aut vendere nemo poſſit, cui impreſſa non ſit Beſtiæ nota, ſiue ſignum; idque ſiue nomen ipſum Beſtiæ ſit, ſiue nominis numerus; quod perinde eſt, quaſi dicatur, ne emere aut vendere poſſit, niſi qui habeat characterē; hoc eſt aut F nomen Beſtiæ, aut numerum nominis eius. Sicut 1. Cor. 14. 7. dicitur. *Quæ ſine anima ſunt vocem dantia, ſiue tibia, ſiue cithara.* vbi, *Sine anima vocem dantia,* non eſt diuerſum quidpiā à tibia & cithara; ſed cōmunis quædam ratio tibiæ & citharæ. Ita ſimiliter numerus & nomen impreſſa in ipſa carne conueniunt in eo, quòd ſint character ſiue nota inuſta. Lege etiam 1. Corinth. 14. 6. *Linguis loquens &c. aut in reuelatione, aut in Prophetia, aut in doctrina.* Ecce *loquens linguis*, eſt quid commune ad ea, quæ ſubiunguntur.

Probatur

His præmiſſis; quæ me vrgent rationes, vt characterem *tionibus characterem non diſtinguit hic à numero & nomine.*

cterem in præſenti à numero, & nomine non diſcriminari exiſtimem, eæ ſunt. Prima, ſi character nomini ac numero communis eſt, nec alius præterea character reperitur, verè diceretur terreſtris Beſtia omnibus Beſtiæ marinæ characterem inurere. Sin diuerſus eſſet, non diceretur verè omnes charactere deſignare: ſed alios quidem charactere, alios nomine, & alios numero. Vide ergo, quid aſſerat textus, *Et faciet omnes puſillos & magnos &c. habere characterẽ in dextra manu ſua, aut in frontibus ſuis.* Si ergo characterem à numero, & nomine diſtinguit; numerus quidem & nomen prorſus ſuperuacua ſunt; quando omnes vno charactere notãtur, niſi fortè tria omnia ſigna omnibus pariter imprimerentur. Tunc autem quorſum diceretur ſub diſtinctione, *Characterem, aut nomen Beſtiæ, aut numerum nominis eius?*

Secunda. In capite 20. numero 4. dicuntur omnes, *qui non acceperunt characterem Beſtiæ in fronte, aut in manu,* regnare cum Chriſto; igitur non accepiſſe characterem, idem eſt, ac non accepiſſe nomen, nec numerum. Alioqui non regnarent cum Chriſto omnes, qui characterem non acceperunt.

Tertia. Nã alioqui ſæpè foret diminuta locutionis forma, cùm agitur de illorũ ſupplicio, qui characterẽ acceperunt; nec tamen agitur de iis, qui acceperunt nomen, vel numerum, cùm de omnibus foret agendum. Vide infrà cap. 14. 9. *Et acceperit characterem in fronte ſua, aut in manu ſua, & hic bibet de vino iræ Dei.* & c. 14 numero vndecimo, *Nec habent requiem, &c. & ſi quis acceperit characterẽ nominis eius.*

Quarta. χάραγμα, quæ Græca eſt vox, & hîc reſpondet nomini *character*, idem eſt, quod nota impreſſa; ſiue ergo imprimatur in cute nomen, ſiue numerus; vtrumque propriè eſt character. Quòd autem ſit ſermo de nomine, & de numero in cute impreſſo videbimus infrà, & Vegetij locus ad nomen adiumento erit.

Quinta. Si ſemel præſtituamus, nõ de alio charactere hîc eſſe ſermonem, niſi de nomine aut de numero; facilè hinc intelligitur, cur numerus appelletur numerus nominis, & cur character item vocetur character nominis cap. 14. 11. id eſt, nomen ipſum vel expreſsè inſcriptum, vel ad numerum reuocatum, vt inferiùs dicemus. Cæteroquin difficile profectò eſt, quid ſit character nominis à nomine ipſo diſtinctus? Quod enim ait noſter Ribera, eſſe notã aliquam ipſius nominis, qua nec literæ expreſſæ ſint, nec numerus ſed mera nota; id ſanè difficultati non facit ſatis, quippe nota illa, nomen etiam eſt. Ac demum in noſtra ſententia ceſſat omnino quæſtio de peculiari modo ac ratione characteris, à nomine & numero diſtincti. In qua quæſtione nihil ſolidum poterat adduci.

Quomodo faciat terræ beſtia omnes habere characterem in fronte aut in manu.

Antiqua cõſuetudo milites in cute ſcribendi puncturis.

Cùm ergo dicitur; *Faciet omnes habere characterẽ in fronte, aut in manu:* ſermo eſt de marinæ Beſtiæ nomine, vel de nominis numero, vt ſtatim explicabo. Fit autem alluſio ad antiquæ militiæ morẽ; in qua qui nomen ſuum dabant, ſtigma Principis in manu accipiebant: de quo vide Vegetium lib. 1. cap. 8. & libro 2. cap. 5. vbi ait; *Puncturis in cute punctis ſcribuntur milites.* Quæ inſcriptio fuiſſe videtur eiuſmodi, quæ nomen ſiue ducis, ſiue Regis, ſub quo militabant, contineret. Accipere autem characterem in fronte, vel in manu dextra, videtur maioris æſtimationis ergò fieri, ſiue maioris ſubmiſſionis militis illius; qui eo ſigno notatur, & quaſi ſeruum eo ſtigmate ſe profitetur. Porrò de illo antiquæ militiæ vſu legatur Lipſius libr. 1. de militia dialogo 9. vbi multa adducit ex codice Iuſtiniani, ex Auguſtino, Chryſoſtomo, & Prudentio.

A Si verò quæras, quonam inſtrumento character hic imprimeretur? ferróne an gladio? Reſpondeo; vtrumque fortaſſis in vſu fuiſſe. Nam puncturæ in cute (quod Vegetius ait) proculdubio fiebant acuminata cultelli cuſpide, ſicut & hodie Afræ, ſiue Maurorum fœminæ brachia huiuſmodi ſtigmatibus ſolent depingere. Sed Machabæorum 3. (vt habetur in editione Sixti, fol. 1403. D.) Philopator iuſſit Iudæos deſignari per ignem inſigni Liberi hederæ folio.

Quid ſit numerus nominis.

Priùs antẽ quàm de ipſo agamus myſterio; opus eſt locutionem illam, *numerum nominis*, explicare. B Ad cuius explicationem præmittendum eſt, apud Græcos, (ſicut etiam apud Hebræos) literarum characteres pro numerorum etiam notis vſurpari; ita vt quælibet litera ſuum habeat peculiarem numeri valorem. Nec enim numeri diuerſas habent notas ab alphabeti literis. Itaque, α valet vnum: β, valet duo: γ, tria; & ſic deinceps. Quapropter quoduis nomen poteſt pòſt ad præfinitum aliquem numerum reduci; id eſt, ad eam ſummam, quæ ex nominis illius literis ad numerandi rationem reuocatis ſubducitur. Exempli gratia nomen Ieſus continet 888. nomen verò Mariæ continet 152. vt ex hac ſumma videre eſt.

Numeri apud Græcos quibus deſignentur characteribus.

C

ι	10.	μ	40.
η	8.	α	1.
σ	200.	ρ	100.
ο	70.	ι	10.
υ	400.	α	1.
ς	200.		152.
	888.		

Ex quibus liquet, characterem in præſenti idem eſſe, quod nomen, vel numerum nominis: numerum verò eſſe idem, quod numerum nominis; atq; adeò characterem ſiue ſit nominis, ſiue numeri, rectè nominis characterem appellari. Præterea ex duobus D ſignis, nempe nomine & numero, liquidò cernitur, ſignum expreſſum eſſe nomen, & occultum eſſe numerum: re tamen ipſa vtrumq; ſignum in idem recidere.

Quid ſit, prohiberi ab emptione & venditione quotquot Beſtiæ charactere ſignati non ſint.

In ipſa autem idea (antequàm ad myſterium deueniamus) cùm prohibetur ne quis poſſit emere, aut vendere, niſi qui Beſtiæ habeat characterem; idem eſt, ac reliquos omnes quaſi ex ſignatorum commercio & communione ſeiungere, eiſq; aqua & igni interdicere. Etenim inteſtinum odiũ & inimicitiæ, quæ in aliquẽ populũ exercentur, indicari E ſolent, quando populares illi à contubernio atque commercio penitùs arcentur; præcipuè quando huiuſmodi deteſtatio & execratio ex eo prouenit, quòd gens illa ſiue populus ratione deprauatæ religionis pro abominabili reputatur; & quia timetur, ne eorum conuictu & contagione ſani homines inficiantur. Non abſimile eſt illud Ioãnis cap. quarto numero nono *non coutuntur Iudæi Samaritanis.* Denique cùm commercium interdicitur, hoc ipſo indicatur, eorum hominum communionem & ſocietatem eſſe Reipublicæ exitiabilem.

Quo ſenſu faciat Beſtia terræ, vt omnes marinæ Beſtiæ characterem habeant.

His ita præſtitutis, ad ipſam myſterij explicationem F progrediamur. Quod de Beſtia terræ dicitur; *Faciet omnes puſillos & magnos, diuites & pauperes, liberos & ſeruos habere characterem,* denotat, ſapiẽtiã carnis, vt perſecutionem in Chriſtianos excitatam magis magiſque accenderet, Ethnicis generatim præſtigias agere, ſub gloriæ & honoris ſpecie; vt omnes futili inanis exiſtimationis ſplendore perſtricti coniurarent pariter, & contra Euangelij doctrinam exercitum conflarent: per ſpeciem dedecoris & ignominiæ, quam in cultu & adoratione à Chriſtianis crucifixo homini exhibita ſubeſſe putabant. Cùm autem perſecutio iſthæc ſub militiæ figura deſcribitur per alluſionem ad priſtinam militum conſuetudinem ſtigmate ducis inuſtorũ; idem eſt atque aſſerere, hanc perſecutionem in Chriſtianum nomen exortam eſſe generalis inſtar belli, cui Gentiles omnes nullo habito diſcrimine nomen dabant; vel ea opinione permoti, quòd ſuum honorem & exiſtimationem tuerentur aduerſus eos, qui prædicabant, idolorum cultores flagitiis atque ſceleribus eſſe demerſos, & inani ſuperſtitione obcæcatos. Dicuntur autem omnes liberi & ſerui, magni & puſilli accepiſſe characterem; ac ſi clariùs diceretur; in aliis bellis ſiue expeditionibus multi plures afferunt excuſationis anſas, & moras nectunt, quominùs arma capiant, & & ad bellum proficiſcantur; in hoc tamen nullus eſt, qui expeditionem recuſet, omnes communi conſenſione, tam pueri, quàm prouectæ ætate viri in arma feruntur.

Quæ ſit ratio diſcriminis, cur alij characterem in fronte, alij in manu accipiant?

Et omnes quidem marinæ Beſtiæ charactere, ſiue nomine notantur; ſed non omnes eodem modo, alij enim characterem in fronte, alij in manu dextra accipiunt: in aliis character expreſſum nomen, in aliis nominis numerum præfert. Explicandum igitur eſt imprimis, quid ſit accipere characterem in fronte; quid in manu? Explicauit autem optimè Auguſtinus l.20. de ciuitate cap.9. his verbis. *In fronte per profeſſionem; in manu per operationem.* Similiter Proſper in dimidio temporis cap.5. *Inſcriptio in fronte* (ait) *eſt gloriatio in malis operibus; & inſcriptio in manu, eſt imitatio.* Qui ergo publicè ſe Chriſtianorum perſecutores profitebantur, atq; iactabant: his character erat inuſtus in fronte; quippe de ſua impietate propalam gloriabantur. In manu autem ſignantur ij, qui ſi minùs Chriſtianorum perſecutionem profitebantur; in ſuis tamen præcipuis operibus hanc veluti inſcriptionem habebant præfixam, ita vt ſi eos, eorumque opera attentè inſpiceres, facilè illius perſecutionis miniſtros & belli illius milites recognoſceres.

Quodnam ſit nomen Beſtiæ vel expreſſũ literis, vel numeris impreſſum?

Age verò, quod nomen exiſtimatur in Gentiliũ frontibus fuiſſe; in aliis per literas proprias expreſſum, impreſſum in aliis per nominis numerum? Reſpondeo, hoc non fore eiuſmodi, quod deſignet Romanum Imperium idolis deditum, & Chriſtianæ Eccleſiæ perſecutorem. Hoc enim ſignificat Beſtia maris. Et quamuis Romano Imperio ethnico Eccleſiam infeſtanti varia poſſent ac multiplicia nomina imponi; inter omnia tamen illud ſeligi debet, quod aptius ſit ad denotandam perſecutionem in Eccleſiam ab eo excitatam, & eiuſdem perſecutionis fundamentum. Ad harum rerum vtramque operæ pretium erat, eiuſmodi nomen deſumi quod magna cum energia ſuperbiam Romani Imperij ſignaret. Ad hoc imprimis obſeruo ſub hoc ſuperbiæ & ſuperborum nomine in Prophetis inſtitui ſermonem de hoſtibus & aduerſariis populi Dei ac veræ Religonis. Lege Iſaiæ 13.11. *Quieſcere faciam ſuperbiam infidelium.* Ezech.7.24. *Quieſcere faciam ſuperbiam potentium.* Ezechiel, 32.12. *Vaſtabunt ſuperbiam Ægypti.* Zachariæ 9.6. *Diſperdam ſuperbiam Philiſthinorum.* Et c.10.11. *Humiliabitur ſuperbia Aſſur.* Et perſecutores ipſi appellantur filij ſuperbiæ Iob 41.25. & 1. Machab.2.47. Iam, quod dicitur Eccleſiaſtici 10. numero decimo quinto, *Initium omnis peccati eſt ſuperbia*, verum præcipuè tenet in Eccleſiæ perſecutione. Quin & vox *initium*, deſumi poteſt pro præcipuo fundamento, quo innititur: ſicut & alibi.

Superborum nomine ſæpè in ſacris hoſtes populi Dei ac veræ religionis deſignari.

Secundò obſeruo, Monarchiarum ſingulis attribui quandam veluti notam ac ſignum eius rei, quæ in ea potiſſimùm eminebat; vt vidimus cap. 9. not.3. atque ex ea diſtributione Romanos vel maximè attingit ſuperbia, vt ibi confirmauimus auctoritate Auguſtini.

Tertiò obſeruo, ſi rite expendatur cauſa, vnde Romanum Imperium initium ſibi belli deſumpſit, non aliud fuiſſe, niſi ſuperbiam inueniemus. Etenim perſecutio illa directè opponebatur Chriſti præſertim in crucem ſuffixi humilitati ac ſubmiſſioni; quæ Romanos imprimis offendebat, quaſi res ipſorum iudicio valde ignominioſa. Deinde cùm Romani ita eſſent arrogantes ac ſuperbi, cúmque Euangelij doctrina eos vt omnino deceptos & ſceleribus coopertos damnaret; neceſſe erat, qui in ſua adhuc ſuperbia & obſtinatione perſiſtebant, eos immani furore percitos rapi aduerſus illos, à quibus ipſi vt vani atque decepti inſimulabantur.

Partes, ex quibus marina Beſtia compingitur ad ſuperbiã omnes reuocari.

Quartò obſeruo, in ipſa marinæ Beſtiæ figura extare imprimis, & eminere pardi ſimilitudinem, os leonis, & capitum atque cornuum multiplicitatem, quæ omnia non obſcurè ſuperbiam & arrogantiam prædicant. Pellis namque pardi macularum varietate ac notis adſperſa manifeſtè indicat mundanæ gloriæ faſtum ac pompam: cùm pardinæ pellis ocellatæ varietas & pulchritudo eandem habeat inter feras ſignificationem, quam inter aues oculi in cauda pauonis depicti adumbrant. Atqui neminem latet, pauonem inter aues eſſe faſtus ac ſuperbiæ ſymbolum. In leonis autem ore (id eſt in rugitu) ſuperbiam pariter figurari, clarius eſt, quàm vt in dubium vocetur. Iam verò in capitum multitudine, in blaſphemiæ nominibus, & in cornuum multiplicitate, quis non videat perſpicuam iactantiæ atque ſuperbiæ oſtenſionem?

Marina Beſtia rectè ſuperbiam attribui.

Quintò; cùm tres aduerſarij, qui ad bellũ Euangelio inferendum conuenerunt, ſint draco, & Beſtia maris, & Beſtia terræ; mirificè cohæret, vt draconi malitia dęmonis, marinæ Beſtiæ ſuperbia Imperij, & carnalis ſapientia terrenæ Beſtiæ attribuãtur. Ex his ergo omnibus facilè intelligitur, nomen, quo Scriptura Romanum Imperium ethnicum appellare debebat, eiuſmodi fore, vt maximoperè ipſius Imperij ſuperbiam exprimeret, præſertim cùm ſermo ſit de nomine, quod Gentiles in ea perſecutione frontibus ſiue dextris inuſtum gerebant, quodq́ue ſignificare debebat ſingularem notam aut ſignum; ex quo conſtaret, eos eſſe Romani Imperij ethnici milites in ea perſecutione. Nullum autem aliud erat ſignum, niſi ſuperbia.

Quod tandẽ ſit Beſtiæ marinæ nomẽ literis vel numeris notatum.

Quæ cùm ita ſint; mea ſententia eſt, cùm in Apocalypſi agitur de marinæ Beſtiæ nomine, diuinum ſpiritum ſignificare voluiſſe nomen hoc, *ſuperbia vitæ*. Nam imprimis nullum aliud nomen poterit congruentius eligi, quod ſignificanter indicaret, quidquid in Romano Imperio Chriſtianæ Religioni potiſſimùm ſe opponebat. Deinde, cùm Apocalypſeos ſcriptor ſit Ioannes, qui in prima ſua Canonica c.2.16. ait, *Omne quod eſt in mundo concupiſcẽtia carnis eſt, & concupiſcẽtia oculorum, & ſuperbia vitæ*, ſi ad Romanum Imperium ethnicum Eccleſiam perſequens ſingillatim denotandum appoſita fuit ſuperbia: congruentiſſimum erat, eandem illam phraſim à Ioanne in ſua Canonica vſurpatam aſſumi, nempe *ſuperbia vitæ*, quæ phraſis maximè conducebat ad illud, quod intendebatur, ſignificandũ. Tertiò denique validiſſima huius expoſitionis confirmatio eſt, quod nomen Græcum illi locutioni reſpondens, nempe *ἡ ἀλαζονεία βίου*, adæquat omnino numerum 666. dicitur enim verſu ſequente, *numerus eius 666.* ſed de hoc latiùs infrà.

Quo ſenſu

Reliquũ eſt vt explicemus, quid ſit, alios accipere

(vel

alij nomē beſtiæ, alij nominis numerū accipiant.

(vel in fronte,vel in manu)nomen Beſtiæ;alios verò nominis numerum? Ad quod reſpondeo. In nomine expreſſo expreſſam denotari ſuperbiam, & manifeſtam perſecutionem (ſiue in ea gloriando, ſiue eam ſaltem opere exequendo;quod eſt *in fronte*,vel *in manu*.) Numerus autem nominis erit ſuppreſſa & implicita ſuperbia,quæ non ita apertè ſuperbiæ & perſecutionis ſpeciem præ ſe fert;verùm eodem tandem deuoluitur. Qui enim numerandi rationem nouit,id eſt,qui veram rerum ſingularum æſtimationem ex ipſiſmet rebus dimetitur; facilè cognoſcit,quæ non aperta apparet ſuperbia & aperta perſecutio, illam reapſe eiuſdem eſſe rationis cum perſecutione manifeſta,& eodem prorſus ſpectare. Verbi gratia. Nonnulli extitêre fortaſſis, qui dicerent, ſe de Chriſtianis nihil minùs æquum ac rectum opinari:ceterùm ne qua in Religione nouitas & inſolentia ſerperet, maximè oportere, vt in illos ſeuerè conſuleretur. Deinde alij perſequebantur Chriſtianos,ſpecie quidem non tam ſuperbiæ, quàm temporalis alicuius commodi; qui tamen re vera occulta ferebantur ſuperbia. Præterea, alij eo ipſo,quòd ſe idolorum cultui addictos oſtentarent, aut Imperatorum decretis impiis audientes eſſent in falſis deorum ſacrificiis frequentandis; perſecutionem ipſam promouebant: quamuis per ſe ipſi Chriſtianos non infeſtarent. Etenim dum Ethnicorum cauſæ fauebant, clarè indicabant Chriſtianæ Religionis contemptum:atque adeò vel expreſſo ſuperbiæ nomine,vel eius valore(quod perinde valet)notati & inſigniti agnoſcebantur. Omnes enim ſupradicti Eccleſiæ perſecutionem, quæ in Romani Imperij ſuperbia nitebatur, peſſimo ſaltem exemplo prouehebant. Ac demùm ſi beſtiæ nomen manifeſtam ſuperbiam & perſecutionem pariter manifeſtam importabat;aptiſſimè per nominis numerum implicita perſecutio deſignatur. Nam nomen propriis diſtinctum characteribus videtur ſuam ſignificationem exprimere, ac pronuntiare; numerus autem nominis, non tam exponit, quàm perinde valet.

Et ne quis poſſit emere, aut vendere.] Bellicum ſolet eſſe ſtratagema, vt peculiari aliquo ſigno milites omnes vnius factionis diſtinguantur; quò reliqui eo ſigno carentes pro hoſtibus reputentur. Sic ergo ſapientia carnis, ne in ea perſecutione Chriſtiani poſſent deliteſcere,decreuit, vt Gentiles omnes re ipſa ſe Romani Imperij ethnici ſectatores profiterentur,gentilia ſacra & ceremonias frequentando, nefandóſque ritus in connubiis, iuramentis, aliíſque ſexcentis rebus obſeruando. In quibus apparebat,num Gentiles eſſent,an non. Ex hoc autem conſectarium erat, Chriſti fideles, qui hoſce ritus impios auerſabantur;occultari non poſſe. Ex eo autem quod in has anguſtias Chriſtiani ſe redigi cernerent, cogebantur latebras peruestigare, quò ſe abderent,ne Ethnicorum impietatem communicarent. Hoc igitur vt ſignificetur,concinnè ſatis & ſignificãter dicitur illis,qui matinę Beſtię nomine aut numero nollẽt inſigniri,cõmercio penitùs interdici. Adhæc deprauata cõſuetudo & effrænati ingenij procliuitas efficiunt, ne inter homines tranſigi videatur poſſe, niſi quis mundanarum legum iugum ſubire, & quaſi iniuſto ferro ac ſtigmate ſe notari patiatur.

Quo ſenſu dicantur, qui beſtiã adorare noliũt,humano interdici commercio.

Scio ſanctiſſimum Ephræm in tractatu de conſummatione ſæculi,hæc omnia ad Antichriſti tempus referre,& quæ dicuntur de charactere, nomine & numero,ita vt ſonant, accipere. Proſperum item in dimidio temporis de Hæreticis explicare. Sed nobis noſtra explicatio fuit exponenda. Legat qui A voler Viegam hic ſectione 7. vbi de Primaſij & Anſberti explicatione.

T E X T V S.

Verſ. 18. *Hic ſapientia eſt: qui habet intellectum, computet numerum beſtiæ; numerus enim hominis eſt; & numerus eius ſexcenti ſexaginta ſex.*

B

COMMENTARIVS.

Quid illis innuatur verbis, Hic ſapientia eſt.

VERBA illa, *Hic ſapientia eſt*, denotant ingenij acrimonia & perſpicacitate opus eſſe ad ea, quæ ſubſequuntur, rectè percipienda; vtpote quæ myſterium ac difficultatem in ſe contineant. Iam ſi locutionem ſpectes, non abſimile eſt Virgilianum illud Æneidos 6. *Hoc opus, hic labor eſt*. In Græco autem *ſapientia*, præfixum habet articulum; quod emphaſim innuit.

Quæ ſit apud Græcos numeros & ſignandi & computandi ratio.

Porrò Beſtiæ numerus debet eſſe, qui ex valore literarum vnius nominis conficitur: cùm Græcè C (in qua lingua Ioannes Apocalypſim ſcripſit) Alphabeti literæ, ſicuti iam diximus, ſint etiam numerorum notæ,& quælibet litera diuerſum contineat valorem; vt conſtat ex ſubiecta tabula, quæ in omnibus Græcæ linguæ dictionariis apponi ſolet.

D

α	1.	σ	200.
β	2.	τ	300.
γ	3.	υ	400.
δ	4.	φ	500.
ε	5.	χ	600.
ς	6.	ψ	700.
ζ	7.	ω	800.
η	8.	ϡ	900.
ϑ	9.		
ι	10.		
κ	20.	α,	1000.
λ	30.	β,	2000.
μ	40.	γ,	3000.
ν	50.	δ,	4000.
ξ	60.		
ο	70.	&c.	
π	80.		
ϛ	90.		
ρ	100.		

Quid hic dicatur, numerus hominis. Bedæ expoſitio improbatur.

E *Numerus enim hominis eſt.*] Beda exiſtimat hiſce verbis innui, Antichriſtum fore verum hominem, & conſtructionem eſſe huiuſmodi, *Numerus hominis eſt*, id eſt, numerus iſte, de quo loquor, erit numerus nominis cuiuſdam hominis, nempe Antichriſti. Hæc conſtructio illud præſtituit, directè hic eſſe ſermonem de Antichriſto; quod tamen ſuprà impugnatum ſatis eſt. Accedit, quòd genitiuus ille *hominis*, in Græco non habet articulum; haberet autem ſi de certo aliquo homine ageretur. Deinde, conſtructio illa non aptum videtur reddere ſenſum; F ſi enim ideò dictum fuit, *numerus hominis*, vt Antichriſtus verus homo futurus affirmaretur; connexio literæ hæc erit. *Qui habet ſapientiam, computet numerum nominis beſtiæ, quia Antichriſtus erit homo, atque adeò numerus eius, erit numerus hominis.* Quæ ratio minimè videtur apta. Nam quòd Antichriſtus ſit homo futurus, nil deſeruit ad hoc, vt computetur, vel non computetur numerus eius.

Richardi interpretatio, quæ & probatur.

Congruentior eſt ea conſtructio, quam Richardus & alij ſequuntur; videlicet numerum hominis appellari eum numerum, qui ab homine obſeruari poſſit: quaſi dicatur eiuſmodi eſſe enumerandi ratio & computatio, quam humani ingenij vis aſſequi & inire poſſit. A Qua ratione nec phraſis eſt inſolens, nec inepta ratio: imò verò aptiſſima eſt connexio. *Qui habet ſapientiam, computet numerum Beſtiæ; humani enim ingenij viribus hæc fieri valet computatio.* Scilicet obſeruando ſingularum literarũ valorẽ, & eas in ſummam redigendo; & hoc pacto numerus, qui ex omnibus nominis literis conficitur, eſt 666. Cùm autẽ dicitur *numerus eius*, pronomen illud *eius*, non ad hominem, ſed ad Beſtiam referendum eſt.

Quomodo contextus ſeries iuxta hanc expoſitionẽ aptè connectatur.

Conſtructio ergo eſt huiuſmodi: *Hic ſapientia eſt*, hîc ſita eſt concinnitas imprimis & elegantia; atque adeò ingenij perſpicacitate opus eſt. *Qui habet intellectum computet numerum Beſtiæ*: cui ſuppetũt ingenij vires, is valorem literarum, quas continet Beſtiæ nomen, accuratè obſeruet; eiúſque ſummam ac rationem B ſubducat: id quod non difficilè præſtabit. *Numerus enim hominis eſt*. id eſt, quia eiuſmodi eſt ſupputatio, quam poſſit humano more conficere. Numerus autem omnino eſt 666. Eodem recidit, quod alij ita explicant. Hominis eſt numerare, quare qui habet intellectum computet, &c. vel vt ait Aretas, *Numerus hominis eſt*, id eſt, nomen, de quo habetur ſermo, non eſt inſuetum & inſolens, ſed hominibus notum ac familiare. Aut fortaſſe ſeipſũ deſignauit Ioannes per nomen *hominis*, quaſi dicat, C hæc computatio mea eſt, ſiue computatio eſt valoris earum literarum, quas in prima mea Epiſtola ſcripſi c.2.16. Atque hæc de ſenſu grammatico.

Hiſce verbis de nomine Antichriſti non poſſe eſſe ſermonem.

Vt verò ad rem ipſam accedamus, valdè ab ſcopo aberrant meo iudicio, qui putant Spiritum ſanctum in his verbis de numero nominis Antichriſti agere. Primò, quia vt demonſtratum ſuprà eſt, hæc Beſtia nequaquam eſt Antichriſtus; ſiquidem poſt Beſtiæ ipſius præcipitationem in inferos, mille pacis anni ſuccedũt ante aduentũ Antichriſti. Atque vt Hieronymus in ea Chriſti verba Matth. 24. (*Qui legit intelligat*) ſapienter ait; *Quando ad intelligentiam prouocamur, myſticũ monſtratur eſſe quod ſcriptũ eſt* Similiter D ergo in præſẽti verba illa, *Hic ſapiẽtia eſt*, nõ patiũtur vt præcipuus ſenſus Antichriſti nomen reſpiciat.

Secundò, Antichriſti nomen nobis reuelari, næ res eſſet ſuperuacuæ curioſitatis plena, atque adeò indigna Spiritus ſancti grauitate. Etenim niſi reliqua ſigna Dei famulos edoceant, qui ſe Chriſtũ eſſe iactat, & prædicat, eum eſſe verum & vltimum Antichriſtum; certè exigui aut nullius vſus erit, numerum 666. eius nomini rectè quadrare, quippe numerus hic ad plurima alia nomina poteſt præcisè conformari: ſicuti ad Mahometum, ad Lutherũ, aliáque penè innumera. Facilè autem eſt nomen aut cõtrahere, E aut diſtrahere; quò iuſta illi computatio conueniat. Quamobrem ſicuti veriſimile nobis non fit propter Genebrardi, aut etiam Lindani ratiocinationem, verum Antichriſtum fuiſſe aut Mahometũ, aut Lutherum; ita ſimiliter nihil eſt, cur ſperemus ex literarum valore Antichriſtum nobis cognitum iri. Quinimò obſeruare literarum valorem in nomine illius, qui Chriſto ſe opponat, procliue eſt, vt ad multiplices ac vanas cuiuſque mẽtis conceptiones diſtrahatur; dum quilibet ſuum pro libito Antichriſtum confingit. Si autem certum foret, de vero F Antichriſti nomine hîc eſſe ſermonem; facile ipſi Antichriſto eſſet proprio diſſimulato nomine aliud ementiri, ne agnoſci poſſet ex nomine.

Tertiò, illud ſaltem probabile eſſe. inficiari mihi nemo poteſt, marinam Beſtiam c. 13. non eſſe Antichriſtum. Non igitur conſtat, Antichriſti nominis numerum fore 666. ac proinde non voluit Spiritus ſanctus, vt Eccleſiæ numerus Antichriſti nominis innoteſceret. Quid igitur proderat, nomen ita reuelaſſe, vt nullius omnino vtilitatis eſſet?

Præter hæc, ænigmata, quæ eruditis ingeniis negotium faceſſunt, non eo fine ſunt condita, vt per ipſa conſtaret, de iis, quæ priùs erant ignota, ſed vt ænigmatis inuolucris deliteſcant, quæ nota priùs erant illis ipſis, quibus ænigma proponitur enodandum. Hæc mihi veritas adeò perſpicua eſt, vt non ſatis admirer eos, qui opinantur hunc numerum 666. fuiſſe appoſitum ad eius nominis ſignificationem, quod antea latebat Eccleſiam. Aptiùs certè Aretas (ſi tamen ſatis tenuit, quod dixi) dum explicat, quid ſibi velint ea verba, *numerus hominis eſt*. Ait enim illis denotari, non eſſe in præſenti ſermonem de nomine ignoto & inſueto, ſed potiùs de nomine valdè noto.

Ænigmata ad res alioqui notas, nõ ad ignotas ſignificandas componi.

Adhæc; valdè veriſimile exiſtimo, Ioannem priùs ſuam primam Epiſtolam Canonicam ſcripſiſſe; deinde in hoc nominis Beſtiæ numero reſpexiſſe ad ſuperbiam vitæ, quam de Romano Imperio agens, mundo attribuerat. Ceterùm vtcumque hoc ſit, negari ſaltem non poteſt fidelibus fuiſſe notiſſimam eorum ſuperbiam, qui perſequebantur Eccleſiam: & ſuperbiæ nomen, iuxta Scripturæ locutionem, aptiſſimè omnibus Eccleſiæ perſecutoribus tribui, vt vidimus ſuprà: Romanis autem Ethnicis multò congruentiùs, quàm ceteris.

Hoc ergo nomen *ſuperbia vitæ*, eſt, ἡ ἀλαζονεία βίου. Cuius literarum valor ſi attentè perpendatur, numerum 666. adæquat. Sed obiiciet nobis aliquis, ſi rectè computatio fiat, huius nominis numerum non eſſe 666. ſed 665. vt videre eſt in hac ſumma.

Quod nomen eo numero 666. adumbretur.

η	8.
α	1.
λ	30.
α	1.
ζ	7.
ο	70.
ν	50.
ε	5.
ι	10.
α	1.
β	2.
ι	10.
ο	70.
υ	400.
	665.

Reſpondetur: poſtremũ, α, huius nominis ἀλαζονεία, iuxta antiquum ſcribendi & pronunciandi morem duplicandum eſt, atque ita ſcribendum ἀλαζονείαα, atque ita non deerit vnitas, quæ videbatur deeſſe. Et ne cui hoc à me fictum videatur; Mekerkius in libello, quem ſcripſit de prolatione Græcorum cap. 37. ait, vocales indifferentes, vbi natura longæ ſunt, ab antiquis Græcis in prolatione & inſcriptione duplicari. Pro cuius confirmatione obſerua ex Antonio Auguſtino in dialogis de numiſmatis, atque ex aliis, Latinos etiam olim ſcripſiſſe *feelix* per duplex *E*. quòd vocalis illa eſſet longa. Vide etiam Lipſium de recta Latinæ linguæ pronunciatione: vbi ait, Non ſolùm in enunciando, ſed etiam in ſcribendo antiquis cura fuit, vt aliter pingerent vocales longas, aliter cõtractas. Nam has ſolitarias pingebant ad exemplum hodiernum, illas geminabant. Atque id probat ex Victorino Afro & ex Quintiliano. Victorinus ait, *Nauius & Liuius, cùm longa ſyllaba ſcribenda eſſet, duas vocales ponebant.* Quintilianus verò: *Vſque ad Atticum, & vltrà porrectas ſyllabas geminis vocalibus ſcripſere.* Idem docet de Græcorũ ſcriptione & prolatione germana Ioannes Scapula in ſui dictionarij calce; vbi de vetere Græcanicæ linguæ pronunciatione in litera α. &

Soluitur difficultas in noſtra expoſitione occurrens.

Vocales natura longas olim apud veteres duplicari conſueuiſſe.

pro ſe adducit Fabium, & Priſcianum.

Apud Græcos, quando penultima acuto notatur accentu, vltimam eſſe longam.

Supereſt probare, vltimum α, nominis ἀλαζονεία eſſe naturâ longum; qua de re dubitabit nemo, qui fuerit mediocriter in quantitatis regulis verſatus. Generalis enim regula eſt in Græca lingua, quando penultima acuto notatur accentu, vltimam eſſe longam. Conſule Clenardum in fine ſuæ grammaticæ, vbi de accentibus: & Gretſerum de accentu pag. 25.

Quanuis autem ſecundum α, ſit longum in nomine ἀλαζονεία, non tamen eſt longum naturâ, ſed ſolùm poſitione; quia ſequitur duplex conſona, nempe ζ, atqui ipſimet auctores, qui affirmant vocalem longam quondam duplicari ſolitam, exprimunt, id eſſe intelligendum de vocali, quæ ſuapte naturâ eſt longa; non de illa, quæ poſitione duarum vel vnius duplicis longa eſt. Scribebant enim antiqui, & proferebant *Feelix* non *Feelix*.

Alluſio in hoc nominis numero ad ſuperbiam vitæ, de qua Ioannes in ſua prima canonica.

Cùm mihi eam mentem induxerim, vt Beſtiæ marinæ nomen eſſe *vitæ ſuperbiam*, exiſtimarem; in eam incidi pariter coniecturam, vt opinarer, Ioannem in hoc loco alludere ad ea verba quæ ipſe in ſua prima Canonica conſcribit, cùm ait; *ſuperbia vitæ*. Cùm autem ad Græcum fontem recurrerem, & valorem literarum, quæ in eo nomine ἡ ἀλαζονεία continentur, ad ſummam redigerem; vbi omnino 666. eſſe reperi, firmior in mea ſententia perſtiti.

Occurritur difficultati, quæ ex Græci articuli notione exoriri poteſt.

Verùm enim verò poſtquam vnitatem, quæ huic numero deeſſe videbatur, inuenimus; alia occurrit haud leuis difficultas. Etenim in Græcis noui teſtamenti codicibus, *ſuperbia vitæ*, duplici inſcribitur articulo, ἡ ἀλαζονεία τοῦ βίου. Si autem articuli τοῦ, valorem pariter computemus; ille ſolùm conficit 770.

τ	300.
ο	70.
υ	400.
	770.

Et quidem, cùm primum articulum nominis ἀλαζονεία numeremus, nempe ἡ, ſecundus item articulus ſubſequentis nominis pariter videtur numerandus; ſin minùs, vterque ſimul expungendus. cùm nulla potior appareat ratio, cur prior articulus exprimendus, alter ſupprimendus ſit.

Reſpondeo tamen, vt numerum hunc 666. inuenire poſſem, diuino conſilio factum fuiſſe arbitror, vt primùm ita ſcriptum reperirem, ἡ ἀλαζονεία βίου, vnico articulo. Poſteà autem quanuis duplicem articulum in pleriſque codicibus viderim, nihilominus valde ſuſpicor, germanam lectionem vnico tantum articulo eſſe exaratam. Primò, quia ſi quis conſulat interius aurium iudicium, inueniet exactiorem locutionem eſſe cum vno duntaxat articulo, *Illa ſuperbia vitæ*, vt locus intelligatur de omni ſuperbia; nec tamen omniũ hominum vita condemnetur. Solet enim articulus, qui adiungitur, efficere, vt nomen illud in tota ſuæ ſignificationis latitudine ſumatur, & nihil prætereà ſit reliquum. Verbi gratiâ: cùm Hiſpanè dicimus, *Los ombres*, *Los Reyes*, de omnibus loqui videmur. Deinde licèt in vulgari, & vſitato ſermone non ineptè dicatur, ἡ ἀλαζονεία τοῦ βίου, verùm ſi pro vno eodémque nomine vnius perſonæ proprio vſurpetur; quaſi in vnicum nomen coaleſcit: vt cùm dicimus, *Paterfamilias*, atqui nomen vnicum vnicus decet articulus. Quare in Epiſtola canonica potuit duplici articulo conſtare, quanuis in Apocalypſi primi tantùm articuli ratio habeatur. Et ſaltem vtrouis modo ſcribi poterat, *Illa ſuperbia illius vitæ*, & *illa ſuperbia vitæ*. Hiſpanicè, *La ſoberuia de la* A *vida*, & *La ſoberuia de vida*. Cùm autem non poſſit vtrouis modo numeri 666. ſummam adæquatè conficere; ſatis eſt ſi alterutro modo conficiat. Et quanuis Ioannes in ſua Canonica vtrumque expreſſiſſet articulum; poſſet adhuc in Apocalypſi ad alteram ſcribendi rationem reſpicere, præſertim ſi aut ea videbatur exactior, aut numerus 666. magis hic congruebat, quàm alius propter peculiare aliquod myſterium, de quo infrà.

Quo igitur tempore Ioannes Apocalypſin exarauit, receptâ conſuetudine ſignificatio numerorum B obſeruari ſolebat, atque ita doctores ſacri eam frequenter verſare ſolent, vt Auguſtinus & alij; in ænigmatis autem, ſapientis eſt ad ſui temporis conſuetudinem ſe conformare. Et quanuis prima ſpecie videatur hic numerus 666. fuiſſe in ænigmate expreſſus eo ſolùm fine, vt doctorum ingenia difficultate excuteret, & exacueret: ceterùm ad ipſum literarum valorem abſque peculiari alio myſterio deſcendere; id verò ſacrâ Scripturâ dignum minimè eſt. Quapropter myſterium ipſum oportet indagare diligenter. Et quidem quòd ſuperbia bifariam ſcribatur, nempe per proprios characteres, & C per numeros, vidimus iam ſuprà ſingularis myſterij plenum eſſe, nimirum vt denotetur, in alijs expreſſam atque patentem eſſe ſuperbiam, in aliis opertam atque implicitam; cùm tamen perinde ſit. Atque hoc certè myſterio (non inficior) in ſuperbiæ nomine contentus, nil vlteriùs peruestigarem. Fortè tamen peculiaris alia ſubeſt vis atque concinnitas in eo, quòd ſuperbiæ numerus ad 666. reuocetur.

Quid myſterij latere poſſit in nomine ſuperbia vitæ, *per numerum 666. figurato.*

Huiuſmodi eſſet myſterium, ſi numerus hic 666. congruentior extitiſſet quolibet alio ad ſuperbiã ſignificandam: ita vt ſingulari Dei prouidentiâ videatur factum, vt Græcum ſuperbiæ nomen ad eũ numerum reduceretur. Certè pium eſt credere nõ D abſque diuino conſilio nomen *Ieſus* cum numero 888. exæquari; præſertim ſi per vnam ex Sibyllis ita erat prænunciatum; vt habetur L. 1. oraculorum Sibyllinorum in Bibliotheca ſanctorum Patrum tomo 8. folio 10. Fortè etiam non accidit caſu, vt Græca vox reſpondens concupiſcentiæ, (quando dixit Ioannes, *Concupiſcentia carnis*, *concupiſcentia oculorum*) eſſet ἐπιθυμία conficiens præcisè numerum 555. hac ratione.

Nomen Ieſus *Græcè quem numerum conficiat.*

E

ε	5.
π	80.
ι	10.
θ	9.
υ	400.
μ	40.
ί	10.
α	1.
	555.

Hoc ita conſtituto, non deerit forſan, qui myſterij aliquid ineſſe putet in eo, quòd *concupiſcentia* tres nobis quinarios, *ſuperbia* tres ſenarios, & *Ieſus* tres octonarios repræſentet. Ipſe quidem trepidas potiùs ſuſpiciones, quàm firmas poſſum rationes adducere. Dicam tamen, quid mihi coniecturæ in mentem veniat. Triplicatio eiuſdem numeri per F vnitates, denarios, & centenarios, videtur eſſe vniuerſalis comprehenſio & affirmatio in infimis, medijs, & ſummis; aut ſemel, bis ac ter, ad firmiorẽ aſſeuerationem. Ad hæc; Octonarium perhibent Doctores, eſſe æternæ felicitatis ſymbolum, perfectum item concentum, conſonantiam ac reditum in Deum in æternitate ſuccedente volubilitati ſeptenariæ. Huiuſmodi autem felicitatem omnibus abſolutam numeris habemus in Chriſto Ieſu, qui vera eſt animorum ſalus atque felicitas. Per qui-

Octonarius numerus æternæ felicitatis ſymbolum.

narium denotari dicuntur quinque corporei ſenſus; & noſtra quidem deſideria, ſtudia & concupiſcentiæ tum carnis, tum oculorum id vnum laborant, ac deſudant, vt corporeos ſenſus demulceant, & paſcant. Semper tamen inexplebilis deſiderij ſitis viget, ac perſtat; nec in paruis vnquam, in medijs, aut in magnis planè ſatiatur. (Hiſpanè diceres, *Siempre ſe quedan en cinco de corto.*) Senarius habet, neſcio quam perfectionis vmbram. Dicitur enim numerus eſſe perfectus; id quod ita (falsò tamen) putat mundi ſuperbia atque iactantia; ſibi nempe nihil abeſſe, nunquam tamen attingit requiem & plenitudinem per ſeptenarium numerum figuratam; nec illum prehendit felicitatis cumulum, quem ſibi ſuperbia confingit; idque neque in paruis, neque in medijs, neque in magnis. Itaque naturalem quietem ac felicitatem nunquam ſuperbia adipiſcitur, quantumuis per nimium mundi faſtum ſeſe extollat, & ſublimi feriat ſydera vertice. At in Chriſto non naturalis modò Beatitudo, ſed ſupernaturalis etiam atque diuina perfectè & cumulatè reperitur omnibus ſuis numeris abſoluta.

Ex iis, quæ diximus, elici poteſt ratio, cur Apocalypſis potiſſimum attenderit nomen illud ἀλαζονεία βίου vnico inſcriptum articulo; videlicet vt omnino adæquaret myſticum illum numerũ 666. Quare quod alicui videri poſſet in ſupputandi ratione impedimento, quòd ſcilicet in eo nomine poſtremũ α, duplicaretur; nec articuli τοῦ ferè apud Græcos codices in prima Ioannis Canonica expreſſi vlla duceretur ratio; hoc ipſum computationem vero ſimiliorem reddit. Quippe vbi congruẽs difficultatis enodatio reperitur; quantò minùs quadrare anteà videbatur, tantò magis difficili congruit ænigmati.

NOTATIO III.

In qua explicatur, quanam inter aliorum opiniones & de nomine Beſtiæ, & de nominis numero aptior videatur?

Referuntur variæ aliorũ expoſitiones de numero nominis Beſtiæ, ac reijciuntur.

Inſaniæ hac de re hæreticorum error confutatur.

GENEBRARDVS in ſua Chronologia in Vitaliano refert, Hæreticos abuti myſterio numeri 666. vt ſummum Pontificatum maledictis proſcindant, & præfractè ore affirment exordium habuiſſe anno Chriſti 666. ita enim in Apocalypſi prænunciari. Hanc imperitiam, atque adeò inſaniam refellere nihil moror; ne vel ipſis Hæreticis riſum moueam, quòd in re adeò nugatoria confutandâ operam & tempus abſumam: dicitur enim maledicta ſolere contemni, etiamſi non credantur. Conſtat autem huiuſmodi numerum in Apocalypſi neutiquam referri ad tempus, quo Beſtia illa fuerat exſurrectura; nec ad annos, quibus perſecutio Beſtiæ duratura erat; ſed ad nomen, quod Apocalypſis Beſtiæ illius nomen eſſe conſiderat, & in frontibus impreſſum, aut etiam in manu dextra eorum, qui Beſtiam ipſam cultu & veneratione proſequuntur. Numerus autem annorum quorſum ab aliquo in fronte exaratus geſteretur?

1. opinio applicantium nominis numerum ad Mahometũ.

Vt ergo ad ea nomina deueniamus, quæ numero 666. reſpondent; quæcumque extitit vnquam vel leuis ſuſpicio, vel inanis coniectura de aliquo, qui futurus Antichriſtus crederetur, illicò non deerant, qui illius nomen ita aptarent, atque effingerent, vt numerum illum exæquaret. Quamobrem, qui arbitrati ſunt Genſericum eſſe Antichriſtum, mox inuenerunt huius nominis literas valere 666. Eandem etiam ob cauſam, qui Mahometum pro Antichriſto ducebant, eius nomen ita accommodarunt, vt eidem numero iuſtè congrueret, nimirum ſcribentes, *Maometis*. Sic Euthymius, Cedrenus, Zonaras, Annius, Hentenius, nec non (vt perhibent) Pariſienſes multi. Certè Genebrardus, libro 3. Hiſtoriæ folio 491. & 755. in ea eſt perſuaſione.

2. opinio ev-

Pari etiam ratione tenentur ad inueſtigandam con- A gruentem proportionem inter Otomanæ familiæ nomẽ, & numerum 666. qui putant in maris Beſtia Turcicum Imperium deſignari. In quam opinionem defluxerunt noſter Salmeron, Ludouicus Legionenſis, & Ferdinandus del Caſtillo Dominicanus, atque alij. Sic etiam Lindanus libro 3. dubitãtium, conatur oſtendere Lutheri nomini certâ quadam ratione pronunciato quadrare numerum 666.

ponentium maris Beſtiã de Turcico Imperio.

Error hæreticorum de nomine Latinus explicantium exploditur.

Hæretici item, ne minùs videantur ſubtiles, garriunt in hoc nomine Λατεῖνος (quod eſt ab Irenæo aſſignatum) inueniri prædictum adæquatè numerum, atque hoc eſſe commune Pontificum Romanorum nomen, qui ſunt Eccleſiæ Latinæ Papæ. Sic Dauid Chytræus, & Theodorus Bibliander; quorum veſaniam impugnat Bellarminus in Appendice ad ſuum de Romano Pontifice tractatum. B Ad me quidem in iis commentariis nulla ſpectat impugnatio, quàm perſpicua ipſa euidentia, qua conſtat, nec hæreticorum inſanias, nec Catholicorũ aliquot opiniones de ſingulari aliquo Antichriſto deſignando poſſe Apocalypſeos contextui accommodari in iis, quæ de Beſtia maris ediſſeritur, id quod (ni fallor) ſupra à me valdè ſatis comprobatum.

Irenæi mens explicatur.

Ad Irenæi verò auctoritatem, qui nomen Λατεῖνος deſignat, vera reſponſio eſt, ſanctum Doctorem exiſtimaſſe maris Beſtiam fore aliquem Romanum Imperatorem; & propterea nomen Λατεῖνος, illi aptaſſe. Iam verò in ſuperioribus animaduertimus, eam opinionem falsò Millenariorum animis inſediſſe, fore vt extremus Romani Im- C perij ethnici Imperator eſſet inſignis ille Antichriſtus, qui in Apocalypſi per maris Beſtiam fuerit adumbratus. In qua opinione nonnihil ineſt veri, & rectæ Apocalypſeos intelligentiæ: nempe in marina Beſtia repræſentari Romanum Imperium antiquum idolorum cultui deditum, & in Catholicam ſæuiens Eccleſiam. Atque in huiuſmodi quidem conſideratione non omnino erat abs re nomen Λατεῖνος. Verùm minimè facit ſatis; nec enim eſt aliquod myſterio plenum, & dignum, quò Apocalypſis reſpiciat, & in Eccleſiæ hoſtium frontibus, aut dextera impreſſum eſſe ſiue literis, ſiue numeris effingat. Præterquam quòd vulgaris ſcribendi ratio non eſt, *Lateinos* ſed *Latinus*, quæ literatura numerum 666. non omnino adæquat.

3. opinio interpretantiũ maris beſtiã de Antichriſto.

Ex ceteris auctoribus, qui ad Beſtiæ nomen, & ad nume- D rum 666. ſigillatim deſcendunt; ferè omnes nomen aliquod inquirunt, quod & ad Antichriſtum quoquo modo pertineat, & prædictum numerum 666. æquet. Cùm autem certum Antichriſti nomen ignoretur, alij hoc, alij illud pro libito confingunt. Vide Viegam hîc, qui pluſquam quindecim nomina a diuerſis excogitata refert ac demum concludit, nihil poſſe certi de Antichriſti nomine definiri, quoad Antichriſtus ipſe adueniat; ſic ille. Ego verò, qui ex Apocalypſeos ſerie pro comperto habeam per maris Beſtiam minimè denotari directè famoſum illum Antichriſtum, qui hactenus nondum venit, ſed Romanum Imperium antiquum, quod Chriſti oppugnauit Eccleſiã: conſequenter omnia nomina ea ficta, tanquam celebris illius Antichriſti, qui nondum venit, aliena omnino cenſeo ab Apocalypſeos intentione. Nihilominus tamen inter alia nomina, quæ à prædictis auctoribus afferuntur, video nonnulla, quæ ſi conſiderentur, non vt poſtremi Antichri- E ſti propria, ſed vt Romani Imperij ethnici communia; non erunt valdè abs re. Huiuſmodi eſt nomen ἄντεμος, id eſt, *Contrarium*, quod aſſignatur a Ticonio, & Primaſio. Nam Romanum Imperium ethnicum in perſecutionibus, quas excitabat, ſe Chriſtianæ Eccleſiæ contrarium & infenſum profitebatur.

Aretæ expoſitio de nomine Victor expenditur.

Sed omiſſis aliis, inter nomina reliqua à Viega relata, illud mihi magis arridet, quod apponit Aretas; dummodo non ad poſtremum Antichriſtum, ſed ad Romanum Imperium Eccleſiæ perſecutorem referatur, illud autem eſt, νικητὴς, id eſt, *Victor*. Pro quo obſeruandum imprimis eſt, Romanum Imperium quondam gloriari ſolitum, tanquam omnium mundi Gentium atque nationum victorem. Hinc eſt illud non arrogantiæ minùs, quàm maieſta- F tis plenum elogium.

Parcere ſubiectis, & debellare ſuperbos.

Virgilius Æneid. 6.

Quo ſenſu, nomen Victoris Romano Imperio ethnico Eccleſiam perſequenti congruat.

Sic quidem in hoc capite numero 7. de illo aſſeritur, *Datum eſt illi bellum facere cum ſanctis, & vincere eos.* Itaque perſecutionis ipſi videtur hic tribui Victoriæ nomen, propter cædem & ſtragem, quæ in Chriſtianis fiebat: & conſequenter, quia Chriſtiani nominis perſecutores inſtabant, rectè conſiderantur victoris nomen in fronte ſiue in manu dextra impreſſum habere. Præcipuè cùm ſingulares homines carnali ſapientia ducti in ea perſecutione ſeſe totos effingerent ad communem mundi normam ac ſenſum, et ad eam partem inclinarent, in quam inclinaret victoria, atque adeò factionis victæ ſe inimicos profiterentur. Cum hac quidem conſideratione rectè congruit, quod textus ait de numero 666. vt colligere eſt ex ſubiecta computandi ratione.

ο	70.
ν	50.
ι	10.
κ	20.
η	8.
τ	300.
η	8.
ς	200.
	666.

Quòd autem ſiue in fronte, ſiue in dextra alij nomen, alij numerum habeant exaratum, poteſt ad idem ferè myſterium referri, quod in commentario expoſuimus, agentes de nomine *Superbiæ vitæ*. Iam, quod ait textus, *Quia numerus hominis eſt*, in victoris nomine poſſet ita explicari, vt ſit nomen ex iis, quibus homines vti ſolent. Atqui perſpicuum eſt, nonnullos proprio nomine *Nicetas* fuiſſe appellatos, ſicut & Latinè Victores.

Poſſet inſuper quiſpiam contemplari, victoris nomen, quod perſecutoribus datur, idem ad numerum 666. reduci; vt innuatur, quantumuis Ethnici de perfecta glorientur victoria, (quia ſenarius vtpote perfectus numerus perfectionem ſignificat) huiuſmodi tamen victoriam eſſe contractam ad ſenarium numerum, qui nunquam ſeptenariũ pertingit, quia *relinquitur ſabbatiſmus populo Dei*. & ſex die- A bus operis ac laboris ſuccedit feſtus dies, gloria ac ſplendor Chriſtianæ Eccleſiæ. ſicuti in glorioſa Chriſti transfiguratione poſt ſex dies factâ, adumbratum fuit.

Ceterùm adhuc exiſtimo, huiuſmodi expoſitionem Apocalypſ. grauitate non ita dignam eſſe; ſicuti eam, quam in commentario explicui, illa enim multò eſt hac illuſtrior & congruentior ſacræ Scripturæ locutioni attribuentis perſecutionem vni ſuperbiæ, & perſecutores omnes appellantis ſuperbos, ſiue ſuperbiæ filios, quod etiam in Romanis idololatris multò veriùs comprobatur. Accedit, quòd licèt Græcum nomen *θήρ* quod Belluam, ſeu Beſtiam ſignificat, ſit maſculini generis: in Apocalypſi tamen cùm agitur de Beſtia maris, & Beſtia terræ, non vſurpatur nomen *θήρ*, ſed *θηρίον*, quod neutrum eſt. B nomen autem, *ὁ νικητὴς*, & appellatiui formam habet, & eſt maſculini generis: atqui appellatiuum maſculinum cum neutro ſubſtantiuo non rectè conſentit. Quę tamen obiectio in nomine *ſuperbia vitæ* locum non habet: cùm nomen hoc non appellatiuum ſit, ſed abſtractum, atque adeò ſignificanter ſatis Imperio Romano imponatur. Etenim abſtracta nomina vſurpare proprium eorum eſt, qui magna cum energia loquuntur: vt videre eſt in ſanctis Doctoribus Ambroſio ac Leone Papa: nec non in aliis, quibus eadem ſtyli grauitas, & loquendi energia familiaris eſt.

CAPVT XIV.

Prologus de connexione partium huius capitis.

Qua ratione capitis 14. ſeries cum præcedentibus connectatur.

CAPITIS huius partes primo aſpectu A diſſolutæ inter ſeſe ac diſſentaneæ apparent. Orditur enim à deſcriptione numeroſiſſimi illius exercitus centum quadraginta quatuor millium, qui Agnum ſequũtur. Deinde tranſit ad tres Angelorum voces; quorum vnus de iudicio, alter de Babylone: tertius de inferorum pœnis agit. finitur tandem meſſe atque vindemiâ. Hæc tamen omnia in noſtra expoſitione mirificè & inter ſeſe, & cum antecedentibus cohęrent. Cùm enim capite 13 expreſſa fuerit B innumerabilis Gentium multitudo, quæ in Romani Imperij bello contra Chriſti Eccleſiam geſto factionem draconis, & Beſtiarum maris ac terræ ſectabantur: nihil conſequentius, quam deſcribere exercitum, quem Chriſtus Dominus prædictis hoſtium phalangibus oppoſuit. deinde cohortationem ſubiicere; qua ſuos ipſe Chriſtus in prælium accendit. poſteà glorioſiſſimam victoriam, quam Chriſti exercitus fuit adeptus. Hæc ergo tria ſunt, quæ in hoc capite per ordinem deſcribuntur. Nam centum quadraginta quatuor millia, quos textus ait fuiſſe in Sionis monte cum Agno; cõſtat eſſe exercitum, quem coëgit Chriſtus, vt ſpiritale bellum Romano Imperio indiceret atque inferret; illudque ſubiugaret. Ternæ autem Angelorũ voces nihil aliud ſunt, quàm hortatio Chriſti, qua ipſe per ſuos miniſtros concitauit in præliũ milites. Poſtremò meſſis ac vindemia ſunt allegorica quædã & ænigmatica pictura præſtantiſſimæ victoriæ, quam Chriſti exercitus comparauit. Nec nouum in Scriptura eſt his allegoriis vti ad ingentis victoriæ ſignificationem, necnon ſtragis in hoſtibus editæ. Nihilo inuſitatius eſt animarum conuerſionem, ac ſubiectioctionem Imperio Chriſti, ſanguinis item effuſionem figurari veluti victoriam ab hoſtibus reportatam, & cædem in iiſdem factam: vt infrà in explicatione perſpicuum fiet.

TEXTVS.

Verſ. 1. *Et vidi, & ecce Agnus ſtabat ſupra* A *montem Sion; & cum eo centum quadraginta quatuor millia, habentes nomen eius, & nomen Patris eius ſcriptum in frontibus ſuis.*

COMMENTARIVS.

Hos centum quadraginta quatuor millia eſſe eoſdẽ, de quibus c. 7.

HI centũ quadraginta quatuor millia ſũt haud dubiè iidẽ ipſi, qui capite ſeptimo continentur; vt docet Hieronymus l.1. contra Iouinianũ; & manifeſtum eſt. Nã vtrobiq; idem eſt numerus B ſequentium Agnũ, ſcilicet centum quadraginta quatuor millia. Similiter enim dicitur c.7.17. *Agnus reget illas, & deducet eas.* Quamobrem ſicut c.7. per ingentẽ hunc hominum numerũ ſignificari diximus primitiuæ Eccleſiæ Chriſtianos (qui maiori ex parte Iſraelitæ fuerunt:) ita etiam in hoc loco eadẽ eſt tantæ huius multitudinis ſignificatio. Etenim vt prælium cũ Romano Imperio Chriſtus cõmitteret, illúdque ſub iugi Euãgelij ditionẽ redigeret; Chriſtianos primitiuos elegit in milites, qui maxima ex parte erant Iſraelitæ, qui Chriſti fidẽ, & Spiritũ receperant. Quòd autẽ hæc viſio Agni, & numeroſi C exercitus in Sione monte fuerit conſpecta, alluditur in eo ad Iſaiæ verba c.2.3. *Quia de Sion exibit lex, & verbum Domini de Ieruſalem.* Scio Arnobiũ, Hieronymum, Auguſtinũ, Gregoriũ, atque Rupertum (apud Lauretum, in ſylua allegor. verbo *Sion*) obſeruare, per Sionem in Scriptura militãtem Eccleſiam ſignificari ſolere. primum tamen & præcipuũ ſignificatum eſſe arbitror, vt primæuã denotet Eccleſiam; quæ magnam partem ex Hebræorum populo conſtabat. Hinc autem Sionis nomen extenditur ad totam Eccleſiam militantem; quia ceteri D inſerti ſunt, vt ait Paulus, in eandem oliuam; & propter totius ſanctimoniæ celſitatem, qua Deus primigeniam Eccleſiam inſigniuit. Sionis etiã nomen ad virtutum culmen denotandum refertur; quæ eſt Hieronymi explicatio. Cernit ergo Ioannes Agni exercitum in virtutum culmine, & in ea ſpiritus perfectione quæ in Sioneo monte fuit affatim Eccleſiæ communicata. Ibi enim Apoſtoli atque diſcipuli induti ſunt virtute ex alto: ibi diuinum Spiritum intimis præcordiis acceperũt; ibi imbu-

Per hos centũ quadraginta quatuor millia denotari primitiua Eccleſia fideles.

imbuti ſunt cæleſti robore atque virtute ad Chriſti nomen vniuerſis nationibus enunciandum; & ad vitam, ſi opus eſſet, in hac expeditione promptè & alacriter profundendam.

Obiectio ex Areta contra noſtram expoſitionem diluitur.

Obiicit tamen nobis Aretas (quem Ribera & Viegas ſequuntur) Ioannem in præſenti ſine articulo loqui de exercitu cētū quadraginta quatuor millium: quòd ſi de eodem illo n. capitis 7. verba faceret, eum articulo fore vſurum; vt hoc pacto ad eoſdem illos, quos ſuperiùs commemorauerat, ſe referret. Ceterùm euidens eſt, argumentum hoc nullius eſſe roboris; conſtat enim Ioannem hîc de eodem Agno loqui, de quo ſuprà c.5. & c.7. & tamen hîc ſine articulo ait; *Ecce Agnus ſtabat*. Si ergo fatendum nobis neceſſariò eſt, de eodem Agno eſſe ſermonem, quamuis articulo careat; defectus igitur articuli neutiquam probat, hanc centum quadraginta quatuor millium multitudinem eſſe diuerſam ab illa. Quod autem in hoc loco dilucidè perſpicitur, in Græcanica lingua nouum non eſt, vt ipſi etiam peritiores grammatiſtæ notant; vt videre eſt apud Clenardum in notis ad articulos. Vbi docet, in Græca lingua ſæpè abundare, ſæpè etiam deeſſe articulos; modò ornatus gratia, modò quia phraſis Græca patitur articulos addi, vel tolli. His adiungitur, qui ænigmata conſcribit, non opus eſſe, vt exprimat inter ſcribendum quidquid illi ſenſui lucem afferre poteſt; ſatis eſſe, ſi ænigma ipſum deſcribat. Quinimò in viſione aliqua, ſiue ænigmate lepôris potiùs & concinnitatis plenum eſt, vt deſit articulus; quò non ita facilè agnoſcatur, huius capitis Agnum, & centum quadraginta quatuor millia illum comitantes eſſe eoſdem, de quibus cap.7. Atque ita ad ænigmatis intelligentiam id remittatur. Quòd ergo deſint articuli in hoc loco tam Agno, quàm centum quadraginta quatuor millibus (quantumuis iidem ſint) ideo fit, quia licèt ex ænigmatis ſenſu conſtat, eos eſſe eoſdem, ex ipſa tamen viſione imaginariâ nonnihil dubitationis ſuboriebatur, videlicet, quia Agnus nunc in Sione monte conſpicitur, cùm in cælo priùs in medio throni viſus eſſet; & ingens illa multitudo alia nūc nota ſunt inſigniti, diuerſa ab illa, quæ c.7. recenſetur. Qui autem condit ænigmata, non tenetur ad omnem funditus ſcrupulum tollendum, qui poteſt offerri. Itaque potuit, ac debuit Ioannes articulos prætermittere. Vide quid ſimile in c.17. vbi eandem ob cauſam deeſt Beſtiæ articulus.

Sionis nomine primogenitā figurari Eccleſiam.

Nomine igitur Sionis in præſenti deſignatur Eccleſia primogenia ex Iudaico populo conflata: quæ in Sione monte diuini Spiritus robore, ac cæleſti virtute fuit imbuta. Atque eodem modo vſurpat nomen Sionis Iſaias cap.66.8. *Et peperit Sion filios ſuos*. Et quidem quod ibi ſub eiuſmodi allegoria Iſaias adumbrat, hoc ipſum hîc ſignificatur: dū oſtenditur, Chriſtum cum validâ primorum Chriſtianorum manu ex Iſraelitico populo coactâ bellum aduerſus Imperium Romanum geſſiſſe. Simili item ratione accipit Paulus nomen Sionis ad Galat.4.26.& ad Hebr.12.22. Nec aliter vſurpauerat Dauid Pſ.18.& ſæpè alibi.

Cur in Sionis monte Chriſtus ſub Agni ſpecie apparet?

Sed cur in hoc monte Chriſtus ſub ſpecie Agni apparet? Videlicet, quia cùm Chriſtus ſe veluti Agnum manſuetiſſimum in ſacrificium obtulit, & pro mundi ſalute mortem obiuit: ſuis reliquit exemplum, necnon Spiritum cæleſtem, atque virtutem contulit; vt ipſius & veſtigia ſectantes, & crucem capeſſentes imitarentur Agnum in morte pro mundi ſalute & incolumitate, ſi opus eſſet, ſubeundâ. atque huiuſmodi eſt bellum, quo Chriſtus Romanum imperium erat oppugnaturus, & ſibi ſubiecturus. Quamobrē energiâ plenum eſt, quòd validiſſimi huius exercitus dux ſub Agni imagine atque figura conſpicuus appareat; vt hac ratione conſtet, qui ſuis prædixerat, *Ite, ecce ego mitto vos ſicut agnos inter lupos*, Lucæ 10. nu. 3. eundem vt ducem ſtrenuū in Agni tamē ſpecie ipſis antecedere.

Quid ſit dicendum de præfinito hoc numero centum quadraginta quatuor milliū.

Iam, quod ad numerum centum quadraginta quatuor millium ſpectat; recolat lector quæ diximus cap.7. Quamobrem illud modò reliquum eſt, vt duo ſoluamus argumenta; quibus probari ſolet, hanc hominum multitudinem non eſſe eandem, quæ c.7. deſcribitur. Primum eſt, quia filij Iſraelis c.7. in fronte erant ſigno crucis muniti: virgines autē in hoc loco gerunt in frontibus nomen Agni, & nomen Patris eius. Alterum, veriſimile non eſt, illos centum quadraginta quatuor millia Iſraelitas fuiſſe omnes virginali pudicitiæ flore fragrantes: atqui de hac capitis huius multitudine in vniuerſum textus affirmat, *Virgines enim ſunt, & ſequuntur Agnum quocumque ierit*.

Expeditur difficultatis nodus in noſtra explicatione.

Ad primum reſpondetur, mirum non eſſe, vt iidem ipſi in vno Apocalypſeos loco ſigno crucis in frontibus impreſſo depingantur; in alio verò cum nomine Agni & Patris eius: ſunt enim veluti duo ænigmata, nec opus ea inter ſe omnino conſentire. Præterquàm quòd ſi oporteret ſermonem de iiſdem eſſe, & viſionem pariter eſſe eandem; optimè cohæret crucis ſignum cum Agni & ipſius Patris nominibus. Nam quemadmodum vnum idemque ſigillum capit ſimul vtrumque nomen, atque etiā crucis ſignum; ita ſimiliter tam nomina, quā crux poſſunt pariter in militum Agni frontibus inuſta conſiderari. Imò potiùs ſi diuerſi forent qui cruce ſunt inſigniti ab iis, qui Agni & Patris eius nominibus ſunt notati; difficile eſſet idoneam reddere rationem, cur illic c.7. vno ſigno diſtinguantur; hi verò alio. Cùm autem iidem ſint vtrique, ceſſat quæſtio; & facilè apparet, nomina Chriſti & æterni Patris in militum frontibus impreſſa haberi, conſectarium eſſe ad crucis ſignum in eorundem frontibus exaratum. Qui enim gloriantur, ſe Chriſti & ipſius Patris eſſe ſeruos; hi quidem verè dicuntur & ſignificanter id in frontibus inſcriptum habere. Hos autem perſpicuum eſt eſſe eoſdem, qui Pauli inſtar, in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti gloriantur. Quòd ſi ſignum Tau c. 7. commutatur hîc in nomen Agni & ipſius Parentis; forſan ideo fit, quia cap.7. agebatur de illorum frontibus ſignandis, vt hac nota diſtincti plagas ſubterfugerent; nunc verò ſermo eſt de ea profeſſione, qua Chriſti ſerui ſe Chriſto ipſi, eiuſque Parenti ſubditos eſſe fatētur. Item ſignum hoc reſpondet iis, quę c.13. dicta ſunt de marinæ Beſtiæ ſectatoribus, qui gerunt ſcriptū ipſius nomen ſiue in fronte, ſiue in manu; idque vel numero, vel literis. Similiter ergo, qui ſequuntur Agnum, dicuntur in præſenti impreſſum geſtare in fronte nomē Agni & Patris eius. Ad ſecundam difficultatem reſpondebitur in commentario verſus quarti.

Aliorum explicationes de numero 144. millium reiiciuntur.

Ribera & Viegas cum aliis contendunt, in hac viſione ſermonem inſtitui de ſanctis, qui Antichriſti tempore ſunt inſigni virtute & ſanctitate extituri. Contendit autem Ribera, centum quadraginta quatuor millia eſſe exactum & præciſum numerum eorum, qui virginali pudicitiâ præditi Antichriſto ſunt reſtituri; quod tamen Viegę non placet. Prætereà Aretas credit, hos centum quadraginta quatuor millia de quibus in præſenti agitur, eſſe omnes ex populo Gentilico. Viegas complecti vult ſanctos ex populo vtroque Iudæorum & Gentilium: & in hac viſione exiſtimat, eos cum ea gloria induci, qua ſunt in cæleſti regione perfruituri. *Quia videbitur Deus deorũ in Siõ*, Pſ.83.8. Quin etiã Gregorius l. 5. commentariorum in libros Regum cap. 3. ait, Sion eſſe altiſſimum ſupernæ felicitatis. Hæc illi. Meo tamen iudicio nihil horum cum Apocalypſeos ſerie conſonat; nec illud Pſ. 28. *Videbitur Deus deorum in Sion*, neceſſe eſt ad beatam viſionem referri; ſed ad maximam Dei cognitionem, quam ſancti viri in hac vita aſſequuntur.

NOTATIO I.

In qua explicatur alluſio ad id Iſaiæ 16. 1. Emitte Agnum Domine, dominatorem terræ de petra deſerti ad montem filiæ Sion.

Alluſio ad Iſaiæ locũ in Agno ſupra montẽ Sion viſo.

Explicatur Iſaiæ locus cap.16.

Difficultates circa hunc Iſaiæ locum.

CVm Ioannes c. 14. 1. dicat, *Ecce Agnus ſtabat ſupra montẽ Sion*: facilè quiſpiam cernet, hæc verba illis Iſaiæ verbis reſpondere; atque adeò in Apocalypſi denotari, Ioannem completum iam vidiſſe, quod Iſaias tantopere expetebat, cùm dixit: *Emitte Agnum Domine dominatorem terræ de petra deſerti ad montem filiæ Sion.*

Forerij expoſitio in hæc Iſaiæ verba.

Contra hanc tamen alluſionem obiici poteſt primò; in Hebræo non eſſe ſermonem cum Deo, ſed cum Moabitis; Hebræa enim ſonant. *Emittite Agnum*, vel *Arietem*, (vt vertit Forerius,) & Septuaginta multò aliter vertunt, nempe: *Mittam quaſi reptilia ſuper terram.* Quæ verba Baſilius, & Cyrillus coniungunt cum ſuperioris capitis fine, & deinde caput 16. ſic incipiunt. *Nunquid petra deſerta eſt montis filiæ Sion?* Secundò poteſt opponi totus Iſaiæ contextus capitis 15. & 16. qui pertinet ad onus Moab: in medio autem hoc contextu minimè videtur ad rem, vt abrumpantur cõminationes aduerſum Moab precatione illa, *Emitte Agnum Domine dominatorem terræ.* Quamobrem Forerius opinatur, legitimum lectionis originalis ſenſum eſſe ironiam quandam, qua Moabitis per irriſionem dicitur, vt aduerſus Ieroſolymam immittant belli arietes; quaſi apertiùs aſſerat Propheta, eos, ſi contra Ieroſolymam proceſſerint, cum probro ac dedecore redituros. Hiſpani dicerent, *Que vendran por lana, i bolueran treſquilados.* Huc accedit, quòd verba paulò infrà poſita manifeſtam continent ironiam, *Ini conſilium, coge concilium.*

Aliorum explanatio.

Alij exiſtimant, verbis illis, *Mittite Agnum, &c.* agi de vectigalibus, quæ Moabitæ tanquam ſubdititij Ieroſolymis perſoluturi erant. Et interpretes quidem qui legunt, *Emitte Agnum Domine dominatorem terræ.* & explicant tanquam ingens deſiderium de Meſſiæ aduentu, non ſatis exponunt, quomodo hæc verba cum præcedentibus & ſubſequentibus aptè connectantur. Quod enim notant, morem ſcilicet Prophetarum eſſe, filum repentè abrumpere, & ad Chriſti myſteria tranſilire; id vtcunque accipiendum eſt de tranſitione, aut ſaltu diſſono atque hiulco, nullâ autem ratione videtur cõſonum, vt in media ipſa aduerſus Moabitas comminatione horribili, eo ſolùm, quòd Meſſias vtpote Dauidis filius ex Ruth Moabitide fuerat propagãdus, abſque vlla prætereà cõnexione inſeratur verſus vnus, quo à Deo aduentus Meſſiæ oretur. Deinde, omiſſo illo ſaltu, contextus illico ad minas contra Moab regreditur, ita vt medius ille verſus interiectus nihil omnino conducat ad ipſarum minarum conſequentiam. Nec eleuatur difficultas ex eo, quod nonnulli excogitarunt, videlicet, vt primum hunc capitis 16. verſiculum hinc inde parentheſi includerent: ſic enim in Plantinianis Biblijs legitur. Verùm eiuſmodi parentheſis, nec in correctioribus Biblijs, nec in editione Vaticana reperitur. Imò credibile non eſt, caput ipſum à parentheſi exordiri. Nec demum in ſermone prudenti admitti debet parẽtheſis, quæ ſit omnino extra rem.

Vulgata & lectio & ſcriptio defenditur.

Oportet in hac difficultate idoneã inuenire rationem, qua primus hic verſus capitis 16 iuxta vulgatam lectionẽ, & in eo ſenſu, qui votum ac deprecationem pro Meſſia contineat, congruenter cum antecedẽtibus & conſequentibus conſentiat. Etenim vt legatur atque explicetur ſicuti vulgatus legit, & intellexit, præter Eccleſiæ auctoritatẽ, qua vulgata verſio roboratur, non parui momenti eſt manifeſta Apocalypſeos alluſio ad eundem Iſaiæ locum, apparet enim in Apocalypſi denotari antiquum illud Eccleſiæ deſiderium, quod Iſaias capite 16. 1. repræſentat, à Deo iam fuiſſe expletum, & idcirco Chriſtum ſub Agni ſpecie Ioanni in Sione monte viſum; quia Iſaias dixerat. *Emitte Agnũ Domine dominatorem terræ ad montem filiæ Sion.*

Vera Iſaiæ verborum expoſitio.

In hac ergo difficultate obſeruandum eſt, eam inde potiſſimùm fuiſſe ortam, quòd interpretes communiter

A ſtatuant in contextu capitis 15. & 16. ſimplicem eſſe ſermonem de propria aliqua vindicta, quã Deus fuerat de Moabitis ſumpturus paulò poſt, quàm ab Iſaia fuerat prædicta. Nam ſi hæc explicatio de ea vindicta ita, vt ſonat, accipiatur, reperiri non poteſt, quo pacto verſus hic primus capitis 16. in ea tractatione inſeratur è re ipſius contextus & conſecutionis. Ceſſat autem hæc difficultas, ſi illud hic ſtatuamus, quod ſine dubio D. Hieronymus conſtituit, vt ex eius commentario planum fit, nimirum Moabitarum nomen in hiſce capitibus eſſe myſticè accipiẽdum, & Moabitarum euerſionem, quam prædicit Iſaias, eſſe myſticam vindictam, ſicuti de Babylonis excidio in Apocalypſi docuimus: & de Idumææ etiam euerſione Iſaias ipſe ca. 34. Non tamen inde tollitur, ne Propheta attingat etiam

B propriam veterum Moabitarum ruinam; cùm potiùs familiare ſit ſacris vatibus (vt toties ex Auguſtino inculcamus) præſentia tangere, futura reſpicere. Quamobrem nihil congruentius prophetico ſtilo, quam per comparationem propriæ ruinæ Moabitarum, ſiue propriæ vindictæ, quam Deus de illis cepit, agere ad literam de myſtica eorum ruina, qui ſpiritualiter dicuntur Moabitæ, & de vindicta etiam myſtica à Deo de illis per Euangelij prædicatores ſumendâ. Iam verò quam ſint huiuſmodi locutiones myſticæ Prophetis viitatæ, notiſſimum erit iis, qui in eorum intellectione profecerint.

Explicatur adhuc magis & confirmatur prædicta interpretatio.

Hic ergo ſenſus, qui iuxta receptam Prophetarum locutionem valde eſt Iſaiæ congruens, magnopere cõfirmatur hoc ipſo verſu capitis 16. quod enim extra rem prorſus eſſet, reſpectu propriæ vindictæ Moabitarum (præſertim ſi

C ſermo ſit de vindicta, qua Deus illos ante Verbi incarnationem foret vlturus) hoc ipſum appoſitiſſimum eſt ad vindictam myſticam, quam ſumpturus erat Deus de illis, qui ſpiritualiter Moabitæ nuncupantur: ad quos dimiſſi fuerunt Euangelij prædicatores, *Sicut agni inter lupos.* Qui tamen pro duce Chriſtum ferebant, qui mundum veluti Agnus myſticus expugnauit: ideoque Iſaias illum iure optimo appellat, *Agnum dominatorem terræ.* Cum autem Iſaias de illis, quos Agnus ſubiecturus erat, ſub Moabitarum nomine, & per comparationem ad Moabitarum ruinam loquatur, cumq. meminiſſet ex Ruth quæ Moabitis genere Meſſiam orturum, qui myſticos Moabitas ſubiugaturus fuerat; alludens etiam ad fœcunditatem terræ Moab in agnis procreandis; propterea ait, *Emitte Agnum Domine dominatorem terræ de petra deſerti, ad montem filiæ Sion.* Quibus verbis exprimit ſacer Vates ingens illud deſiderium,

D quo Prophetæ olim æſtuabant, vt myſticus Agnus, verùſque ſecundùm genus Moabita, id eſt Chriſtus Dominus in mundum adueniret, ſuumque agnorum exercitum conflaret in myſtico Sionis monte, vt myſticam pariter vindictã ſumeret de illis, qui ſpiritaliter Moabitæ nominantur.

Eadem Iſaiæ verborũ explanatio ex loco Apocalypſeos roboratur.

Si verſum hũc iuxta eiuſmodi ſenſum accipiamus, quid, quæſo, aptius & cohærentius dici potuit ad ea omnia, quæ cap. 15. antecedunt, & cap. 16. ſubſequuntur? quidve optari potuit congruentius, vt manifeſtè conſtaret Apocalypſeos alluſionem ad ea Iſaiæ verba eſſe mirificam, & genuino illius loci ſenſui congruentem. Hoc ergo ipſum, quod opus erat, vt alluſio Apocalypſeos ad hunc locum, ſicut & cæteræ omnes, quibus tota Apocalypſis ſcatet, niteretur in germano illius loci ſenſu, quem reſpicit; hoc vtique ipſum

E nobis perſuadet Apocalypſeos auctoritas; alioquin eius alluſio ad eum Iſaiæ locum indigna eſſet Apocalypſeos ſapientiâ & elegantiâ. Itaque Apocalypſis ipſa nos edocet, Iſaiæ contextum in duplici illo capite directè reſpicere ad myſticam illam vindictam, quæ à Deo ſumenda erat ſub feliciſſima legis gratiæ tempora de illis, qui ſpiritaliter eſſent Moabitæ: ſicut cap. 11. docet etiam non obſcurè Apocalypſis, quidquid Iſaias, aliique Prophetæ de onere Ægypti prædicunt, id ſecundùm Spiritus ſancti intentionem directè aſſeri de ſupplicio in Iudæos exercendo, quia Iudæa eſt, quæ *vocatur ſpiritaliter Ægyptus ubi Dominus crucifixus eſt.*

Idẽ ex ipſius Iſaiæ cõtextu & ſerie confirmatur.

Præter hæc, ſi attentè examinentur verba aliqua ex iis, quæ in Iſaiæ contextu ſubſequuntur; apparet facilè, Prophetam de illis loqui, qui ſpiritaliter dicuntur Moabitæ. Etenim ad denotandum eam victoriam, quam de illis

F Chriſtiana Religio comparauit, quando ipſamet interitura videbatur, appoſita valde ſunt verba illa: *Pone quaſi noctem umbram tuam in meridie.* Vt autem ſignificaret, quod fuerat in media Chriſtianorum perſecutione futurũ, quando Chriſtianorum multi in Gentilium domos ſeſe abdebant, quid conuenientius, quam verba illa: *Abſconde fugientes, & vagos ne prodas, habitabunt apud te profugi mei. Moab eſto latibulum eorum à facie vaſtatoris.* Iam ad præcipuum illius perſecutionis finem, nempe ad myſtici Dauidis victoriam per Gentilitatis conuerſionem intuitiue deleuerit ea; *Et præparabitur in miſericordia ſolium, & ſedebit ſuper illud in veritate in tabernaculo Dauid, iudicans, & quærens iudicium, & velociter reddens, quod iuſtũ eſt.* Si ergo omnia iſthæc ad legis gratiæ tempora referenda ſunt, cur non etiam omnia à principio ca. 15. vbi de onere Moab. Quod ſi ſemel obtineamus, nulla ſupereſt difficultas in eorum verborum contextu; *Emitte Agnum Domine dominatorem terræ.* Nec ſolùm à principio cap. 15. proprius illius loci ſenſus eſt, quem myſticum appellant; verùm etiam in capitibus præcedentibus, vt aliquando diuino aſpirante Numine oſtendam.

Si ſenſus hic, quem propoſui, in c. 15. & 16. admittatur; apparet mox verſum primum capitis 16. non parum elegantiæ, & concinnitatis in ſe continere. Etenim figura ipſa & ſpecies locutionis contra Moab præfert ingentem quandam vindictam de Moabitis à Deo ſumendam. Verùm ſub hac vindictæ ſimulatione latet ſummæ miſericordiæ & beneficentiæ effectus; ſcilicet conuerſio atque martyrium eorum, qui dicebantur Moabitæ. Hæc enim & in Apocalypſi compellatur ira nouiſſima, & in pleriſque Prophetarum locis iuxta ſenſum legitimum reſpicitur. Ad figuram ergo locutionis, quæ eſt de Moabitarum excidio, rectè dicitur dux à Deo mittendus aduerſus Moabitas, ex ipſiſmet Moabitis originem eſſe ducturus, atque adeò in Moab inuaſurus, quaſi in regionem ſibi ſatis notam atque perſpectam: quod magni ſolet eſſe momenti ad felicem ipſius victoriæ exitum. Si autem attendamus permagnam commiſerationem, quæ ſub iræ atque vindictæ perſonâ deliteſcit; conuenienter ſatis fit mentio cognationis, quæ duci ipſi cum illis intercedit. Atque ad hoc ſignificandum ait Propheta, verum Meſſiam Agni nomine iure nuncupatum non poſſe non pietate atque clementiâ maxima aduerſus eos vti, quos textus Moabitas vocat. Namque vt ex Ruth quæ Moabitis genere deriuatur; ita etiam propinquos atque cognatos habet eos omnes, quibus Scriptura Moabitarum nomen attribuit. quare ipſius victoria, vtpote victoria propinqui ac neceſſarij, in generale hominum beneficium cedet.

Ex hucuſque dictis ſequitur, primum verſiculum ca. 16. qui ante veram ipſius textus intellectionem, difficultatis non parùm afferebat, ſuperato iā difficultatis nodo plurimū lucis duobus illis Iſaiæ capitibus impertiri, dum tam verſus ille, quam caput vtrumque in ſenſu myſtico accipiuntur; ita enim opus eſt, vt primus ille verſus capitis 16. cum antecedentibus & ſubſequentibus ritè cohæreat. Verùm enim verò, licèt dixerimus hactenus, ſermonem hoc loco non eſſe tantummodò de carnalibus Moabitis, ſed de iis omnibus, qui ſub eorum figura comprehendebantur; & quamuis neceſſariò videatur hæc ſignificatio ad Gentiles omnes extendenda; non tamen adhuc expoſuimus, ſub qua ratione Gentilibus nomen Moabitarum tribuatur; cuius rei explicatio non parum conferet ad pleniorem horum Iſaiæ capitum intelligentiam. Id tamen commodius explicabimus in Appendice ad notationem ſextam, vbi de myſticis Idumæis, & de myſtica Ægypto.

Reſpondetur difficultatibus initio poſitis.

Ad primò quod attinet ad Hebraicā lectionem.

Nunc reſpondeamus oportet ad duplex illud difficultatis caput, quod initio oppoſuimus Apocalypſeos alluſioni ad prædicta Iſaiæ verba in eo ſenſu, quem Vulgatus expreſſit. Ad primum ergo reſpondeo, fortè contextus difficultate coactos Hebræos vnius literæ adiectione mutaſſe Hebraicum verbū, quod ſonabat *Mitte* in *Mittite*. Nam Hieronymus obſeruat, Hebræa ad verbum ſonare, *Mitte Agnum dominatorem terræ*, vel *dominatori terræ*. Septuaginta hic verſio nihil lucis afferre poſſe videtur, manifeſtè enim ſecundam perſonam in primam commutarunt, transferentes, *Mittam*. Si tamen vera lectio Septuaginta foret ea, quæ in Biblijs Complutenſibus reperitur, *Mittam Agnum dominatorem ſuper terram*: idem maneret ſenſus. Verùm quidquid de hoc ſit, lectio Baſilij & Cyrilli Hebræo non reſpondet. Fuit porrò ſingulari Dei conſilio factum, vt eam Hieronymus corrigeret, & Eccleſia correctionem Hieronymi probaret, atque amplecteretur. Iam quod Forerius tranſtulit *Arietem*, loco *Agni*, id ex loci difficultate ortum eſt: conſtat tamen Hebraicam vocem ſignificare Agnum. Sic enim vertunt Pagninus, & Arias. eadémque verſio ex Apocalypſeos alluſione pariter, vt vidimus, roboratur. Cùm autem legamus Agnum, inconueniens non eſt, ſi credamus, Hebraicam vocem, quæ in plurali ſonat, *Mittite*, incorruptam eſſe. nam ſi ſenſus attendatur, in idem recidit, ſiue ſermone ad Moabitas conuerſo dicatur illis, *Mittite nobis Agnum, qui dominaturus eſt vniuerſæ terræ.* Siue ad Deum ſic ſermo dirigatur, *Mitte Agnum Domine, qui dominetur vniuerſæ terræ.* Vtrauis enim ratione idem ſignificatur; nimirum ardens deſiderium aduentus Meſſiæ, qui ex Moabitico genere ducturus erat originem, & lenitate ac manſuetudine Gentes ferè omnes ſubiugaturus. Itaque verba illa, *De petra deſerti*, innuunt Chriſtum, quatenus ex Ruth deriuatum, fore Moabitam; vt præclarè docet Hieronymus. Non tamen propterea opus eſt, eidem Ruth nomen petræ hîc indi, vt contendunt aliqui. veriſimiliùs enim eſt, petræ nomen eſſe, quod vrbi Arabiæ Petrææ Metropoli tribuitur. nam ea appellatur Petra Ptolomæo & Straboni: id quod ſignificat Hebraica vox,

Hebraica lectio cum Vulgata cōponitur.

A *Salagh*, id eſt, rupes, aut ſaxum, ſicuti quoddam Africæ oppidum noſtri dicitur *El Peñon*, quia in viuo ſaxo erectum eſt, & vrbs illa Arabiæ Petrææ videtur fuiſſe Moabitarum regni Metropolis.

Secunda difficultatis ſolutio.

Secundus difficultatis nodus ita ſoluitur: in tractatu quidem de onere Moab, ſi de proprijs pœnis à Moabitico populo repetitis intelligatur, verba illa minimè eſſe videntur ad rem, *Emitte Agnum Domine dominatorem terræ.* Si tamen onus Moab de myſtica vindicta interpretetur, nihil poteſt aptius afferri, vt conſtat ex iis, quæ ſuperiùs annotauimus. Ironiam autem, quam hic Forerius ſubeſſe putat, reſpuit omnino tam Vulgata lectio, quam Apocalypſeos alluſio; quos duces potiùs, quàm Forerium ſectari debemus. Nihilo eſt congruentior ſenſus de vectigali ſoluendo; B hic enim pariter & Vulgatæ lectioni, & Apocalypſeos alluſioni refragatur. Quare huiuſmodi ſenſibus relictis, eum vnum, quem propoſui, voluit haud dubiè Vulgatus exprimere; eumque Apocalypſeos alluſio collineauit: qui nec præpoſtero ſaltu, nec repentinâ tranſitione, nec parentheſi importunâ indiget: ſed continuum ducit filum, elegantiâ rerum atque ordinis conſecutione: vt ex ſupra dictis ſatis apparet.

TEXTVS.

Verſ. 2. *Et audiui vocem de cælo, tanquam vocem aquarum multarum, & tanquam* C *vocem tonitrui magni, & vocem, quam audiui ſicut citharœdorum citharizantium in citharis ſuis.*

3. *Et cantabant quaſi canticum nouum ante ſedem, & ante quatuor animalia, & ſeniores; & nemo poterat dicere canticum, niſi illa centum quadraginta quatuor millia, qui empti ſunt de terra.*

COMMENTARIVS.

Ioannes quomodo vocem è cælo exaudierit.

IMprimis violentum valde eſt exiſtimare, eundem D aquarum multarum ſonitum eſſe ſimilem tonitruo magno & cithararum concentui. atque magna hæc violentia nec à textu exigitur nec ad myſterium neceſſaria eſt. Quapropter ſatis eſt, ſi dicamus, Ioannem auribus ſimul excepiſſe tres eos ſonitus, quos refert; non quidem confuſos, & in vnum promiſcuè coaleſcentes; ſed diſtinctos, ſicuti qui tres pariter voces exaudit. Imò verò non diuerſi ſolùm erant ſoni; ſed primi duo in cælo reſonabāt; tertius non item, vt ſtatim explicabimus. Et quamuis Vulgata ait, *Et vocem, quam audiui ſicut citharœdo-* E *rum, &c.* non tamen opus eſt, vt hoc de tonitrui voce intelligatur; præſertim cùm ex Græco ſic reddatur ad verbum, *Et audiui vocem citharœdorum.*

An vox citharœdorum à Ioanne ſit etiam è cælo audita.

Et audiui vocem de cælo.] Hoc proximè refertur ad vocem aquarum multarum; deinde liquet etiam, vocem tonitrui pariter de cælo exaudiri. Quare ad vtramque vocem referenda eſt vox illa *De cælo.* An verò vox quoque citharœdorum de cælo audita ſit, id oportet diligenter expendere. Dicet quiſpiam, neceſſarium eſſe, vt tertia hæc vox in cælo pariter ſonuiſſe dicenda ſit; tum quia nulla eſt potior ratio, cur vox de cælo ad duas primas, non verò ad tertiam itidem referatur: tum etiam quia de ci- F tharœdis mox ſubiungitur, *Et cantabant quaſi canticum nouum ante ſedem, & ante quatuor animalia, & ſeniores.* Conſtat autem Dei thronum, & animalia, & ſeniores viſos à Ioanne in cælo; vt patet c. 4. nu. 2. 5. & 6. Igitur citharœdi etiam erant in cælo; alioquin non dicerentur cantare ante ſedem, & ante quatuor animalia, & ſeniores.

Quinam ſint huiuſmodi citharœdi citharas pulſantes?

Vt huic difficultati ſatisfiat; intelligamus imprimis oportet, qui ſint illi, de quibus verſu 3. dicitur, *Et cantabant quaſi canticū nouū.* Qua in re primò deſtatuo, hos non eſſe poſſe animalia & ſeniores; quamuis quanuis enim hís quoque datæ ſint citharæ, vt habetur c.5.8. verùm cùm textus hîc dicat citharœdos ante quatuor animalia & ſeniores cantare, euidenter hos ab illis diſtinguit. Secundò, hi citharœdi non ſunt Angeli ex cæleſti Hierarchia; hoc enim cum ipſo ſenſu non bene conſentit. Quapropter pro certo habeo citharœdos hoſce eſſe exercitum centum quadraginta quatuor millium, qui erant in monte Sionis. Etenim quanuis aliquis conſiderare poſſet, harmoniam priùs in cælo reſonare, qua veluti ad canticum pariter inuitarentur centum quadraginta quatuor millia: & quanuis huic intelligentiæ videatur fauere, quod ſequitur; *& nemo poterat dicere canticum, niſi illa centum quadraginta quatuor millia*(vbi *dicere* perinde eſſe videtur, quaſi *imitari*: nam verbum Græcum μαθεῖν, eſt diſcere:) nihilominus ſi rectè id expendamus, nulli alij reliqui ſũt, qui poſſint citharœdorum vice fungi, præter illa centum quadraginta quatuor millia. Quare nihil eſt, cur alios eſſe fingamus.

Statuitur citharœdos hos non eſſe alios, niſi illa 144. millia.

Verumtamen vt vox illa, *Audiui vocem de cælo*, ad citharœdorum concentum referatur; inſtabit aliquis, fortè verba ipſa ita eſſe connectenda, vt Ioannes de cælo audierit vocẽ citharœdorum in Sione monte cantillantium. Aſcenderat enim Ioannes in ſpiritu in cælum, vt habetur cap. 4.t. Dicat alius, quod Ioannes aſſerit verſu 1. huius capitis, nempe Agnum & centum quadraginta quatuor millia eſſe in Sionis monte; non ita intelligendum fore, vt in monte ipſo pedibus niterentur; ſed vt nubes aliqua ſupra terram eſſe ſolet. Quare cæleſti Agno in medio throni, qui erat ſuper nubes, permanente, potuit conſpici quaſi ſupra ipſum Sionis montem exiſtens. in quo ſenſu verè dici poſſet vox centum quadraginta quatuor millium Agnum conſtipantium de cælo reſonare. Hæ tamen duæ expoſitiones illius vocis *De cælo*, coactæ ſunt, opinor. quapropter illud ſimplicius & germanius eſt, Agnum in hac viſione apparuiſſe in montis Sionis culmine, & in eodem ipſo monte (qui hîc videtur fingi ingens atque extenſus) extitiſſe etiam omnes illos centies quadragies quater mille. Adhæc, è cælo perſonuiſſe vocem aquarum multarum ac vocem tonitrui: ex monte verò Sionis ſonuiſſe vocem perſimilem citharœdorum citharizantium in citharis ſuis: hoc eſt muſicum concentum atque harmoniam humanarum vocum cum citharis concinentium valde ſimilem.

Verũ Agnus & 144. millia in Sion monte pedibus niterentur: an verò in aëre obſeruati conſiderandi ſint.

Argumenta autem ſuperiùs adducta ad probandum huiuſmodi harmoniam è cælo fuiſſe exauditam, non multum roboris habent. Quare ad primum aſſero, vt vox illa *De cælo*, non extendatur ad muſicam, ideo phraſim fuiſſe in textu immutatam. Etenim cùm de primis duabus vocibus dictum eſſet; *Audiui vocem de cælo tanquam vocem aquarum multarum & tanquam vocem tonitrui magni*; non eadem loquendi ratio longiùs progreſſa eſt, *& tanquã vocem citharœdorum*. ſed rurſus ita cœpit, *Et audiui vocem citharœdorum*, vt ex Græco paulò ſuprà retulimus. Vnde verò hæc vox ſit exaudita, in conſequentibus explicatur. Nam textus eam manifeſtè tribuit centum quadraginta quatuor millibus; quos dixerat verſu primo, in monte Sione conſiſtere. Quapropter contextus haud obſcurè indicat, è cælo voces horribiles tonare, id eſt, vocem aquarum multarum (videlicet vocem maris, vt diximus cap. 1.) & vocem tonitrui magni: at ex monte Sione ſuauiſſimam harmoniam concrepare: quæ horribiles illas voces comitabatur.

Argumentis à contrario adductis occurritur.

Ad 2. nubes illæ, in quibus thronus, ſeniores, & animalia apparuerunt, non ita excelſæ conſi- A derandæ ſunt; vt muſicæ concentus, quem edebant centum quadraginta quatuor millia in Sione monte concinentes non eò conſcendat. Quòd ſi ſacra fictio inducit ipſos voce ac citharis perſonantes in conſpectu throni, & ſuauiſſimâ modulatione permulcentes eum, qui in throno ſedet, nec non animalia & ſeniores; aptiſſimè dicitur centum quadraginta quatuor millia in monte commorantes citharas inibi pulſare, atque canere *Ante ſedem, & ante quatuor animalia, & ſeniores*, hoc eſt coram illis, ſiue illis audientibus atque fruentibus. Vide infrà num. 5. vbi de his etiam di- B citur, *Sine macula ſunt ante thronum Dei.* Atque hactenus de viſionis huius ideâ.

Venio iam ad myſterium. Cæli nomen in hoc loco non videtur ad militantis Eccleſiæ ſignificationem referendum. Hîc enim per montem Sionem, & per centum quadraginta quatuor millia militans figuratur Eccleſia. Quamobrem licèt aliis in locis cælum ſit militantis Eccleſiæ ſymbolum; hîc tamen propria ac germana illius ſignificatio eſt ſupremæ diuinæ prouidentiæ gubernatio. Et quidem communis locutio eſt, quæ cælo C attribuat, quæ operatur Deus. Sonus autem tonitrui è cælo edi ſolet; at verò multarum aquarum ſonitus, ſi furentis pelagi fremitum repræſentat, vt vidimus cap. 1. nouum quidem & inuſitatum apparet, quòd cælo pariter tribuatur. Hæc tamen nouitas & inſolentia energiam maximam in ſe continet. Nam maris ſonitus denotat perſecutionem Romani Imperij commotam aduerſus Eccleſiam, vt vidimus cap. 1. atque vt innuatur diuinam prouidentiam eâdem perſecutione vti, vt per illam doceret Eccleſiam, atque inſtrueret, & Euangelicæ prædicationi efficacitatem adhiberet; ad hôc D inquam congruentiſſimum fuit, vt vox aquarum multarum (qui eſt ſæuientis pelagi ſonus ac fragor) è cælo deſcendere ſignificaretur. In cuius explicatione ampliùs immorari non opus eſt; cùm cap. 5. id latiùs explicatum ſit. vbi vidimus propter ſimilem aut eandem rationem Chriſto Domino vocem aquarum multarum adſcribi. Ex quo facilè cernitur, quàm fuerit conſentaneum frementis ſonitum maris cum voce tonitrui magni coniungi. Nam tonitrui ſonitus (vt vidimus cùm ſæpe alias, tum præſertim cap. 4.) aptiſſimè ſignificat vim cæleſtem atque robur, quod Deus E prædicationi Euangelicæ conferebat. Illud autem imprimis erat mirandum, videlicet quò vehementior ingruebat Romani populi perſecutio, eò validiores vires ac firmius robur à Deo impendi in prædicationem eorum, qui ipſius prædicationis causâ diſtorquebantur pariter, ac trucidabantur.

Quid cæli nomine in hoc loco denotetur.

Cur vox aquarũ multarum ſit Ioanni è cælo exaudita?

Cur vox aquarũ multarum cum voce tonitrui coniungatur?

Quid per tonitrui vocẽ figuretur.

Deo igitur perſecutioni cæleſtem tribuente vocem, & Euangelij prædicationem cum ſuæ vocis virtute copulante; reſonabat ſimul Chriſtiani exercitus vox (hoc eſt ipſa Chriſtianorum hominum prædicatio) quę mirificè comparatur muſicæ ſuauiſſimarum vocum cum citharis dulciſſimis conſo- F nantium. Quo denotatur, Chriſtianos primitiuos non vocibus ſolùm, ſed etiam manibus, id eſt tum verbo, tum opere concionari. Tot autem, tamq́ue ſuauium vocum harmonia cum citharis copulatarum Deo erat gratiſſima; ideoq́ue dicuntur cantare ante ſedem Dei. Erat item erga homines efficaciſſima: nam multarum vocum, & muſicorum inſtrumentorum harmonia atque concentus repræſentat maximam quandam efficientiam in hominum cordibus permouendis. Quamobrem quod Poëtæ de ſuis Orpheo & Amphione comminiſcuntur, multò præſtantiùs & excellentiùs in Euan-

Quid per vocum & cithararum concentus? Cur dicãtur cantare ante thronũ Dei gelij concionatoribus verum comprobatur; qui in media perſecutionis ſæuiſſimæ procella ad ſeſe feras indomitas & ſaxa rigentia trahebant; & illas cicurabant, hęc molliebant; atq; mira illius harmonię vi & efficacitate ſubiiciebant. Multi latè ſcribunt de hoc muſicæ ſymbolo ex humanis vocibus ac citharis compactæ, qua ſignificetur ſapientię & ſanctitatis, ſeu quod idem eſt, verborum atque operũ coniunctio, potentia ac robur. Vide Viegam hîc, qui adducit inſignem Clementis Alexandrini locum. Lege etiam illud Eccleſiaſtici 39.20. *In canticis labiorum & citharis.*

Cur humanæ voces cũ cithararum cantu conſocientur?

Præter hæc, huiuſmodi ſymbolum non ſolùm Euangelicæ prædicationi deſeruit (quæ vitæ immaculatæ exemplo ſociari debet:) ſed etiam quamuis ab aliorum conuerſione abſtrahamus ſermonem, & Dei ſolùm laudem hymnis ac piis vocibus conceptam conſideremus; hęc inquam laus, haudquaquam eſt illi grata, niſi cum cithara, id eſt, cum manuum operibus ſocietur. Itaque inter ipſam perſecutionis ſæuitiam, ille inprimis concentus muſicus Deo perquam eſt gratiſſimus, quem fideles in canticis labiorum & citharis edunt. Atque hoc erat canere ac pulſare ante ſedem Dei, dum Deus ipſe dulciſſima mulcetur harmonia, quæ reddatur in Chriſtianorum neruis per crudeliſſimos cruciatus diſtentis atque diſtortis; chordarum inſtar, quæ in citharis contentę dulciter perſonant. Nec ſolùm in Dei gloriam atque honorem hoc cedebat; verùm etiam in maximum Apoſtolorum & Sacerdotum Chriſtianorum decus atque lætitiam; quòd ſcilicet ipſorum filij ſuaui illo concentu Deum prædicarent. Propterea enim textus non ait modò, *Ante ſedem Dei*: verùm adiungit pariter, *Ante quatuor animalia, & ſeniores.* Quod eſt ante prædicatores & Sacerdotes, vt diximus c.4. Expende illa Pauli verba ad Phil.4.1. *Gaudium meum, & corona mea.* Sic enim ſuos Apoſtolus filios compellat, qui Deum verbo & opere glorificabant.

In numero 144. millium nõ Apoſtolos ac diſcipulos, ſed eorum tantùm filios includi.

Ex hactenus dictis colligitur, in numero centũ quadraginta quatuor millium non includi Chriſti Apoſtolos atque diſcipulos; ſed ipſorum filios, & eorum filiorum diſcipulos. Etenim vt denotaretur, quàm extiterit glorioſa Chriſti Apoſtolis atq; diſcipulis conſtantia primorum Chriſtianorum, quos ipſi ad fidem traduxerunt: & fortitudo eorũ, qua prouehebant gloriam Dei in Romani Imperij conuerſione; congruenter ſatis accidit, vt ipſi Apoſtoli atque diſcipuli in textu diſtinguerentur ab iis, quos ipſi Euangelio ſubegerunt. Et quidem maior Apoſtolorũ præſtantia & excellentia in eo decorè indicatur; quòd ipſi in cælo depingantur Dei thronum conſtipantes; eorúmque diſcipuli in monte Sione collocentur. Quamuis enim vtrumq; ſymbolum idoneè repræſentet Chriſtianæ ſanctitatis celſitudinem; atque adeò Agnus, id eſt Chriſtus, cum animalibus & ſenioribus in cælo, in monte Sione cum centum quadraginta quatuor millibus apponatur: ceterùm, quòd in hac viſione alij in monte, alij conſiderentur in cælo; potuit quidem aptè confingi ad denotandam ſublimiorem eorum excellentiam, qui editiores ac celſiores erant. Et quamuis verè etiam dicantur non Apoſtoli tantùm, ſed pij omnes fideles in cælo degere; quia ipſorum conuerſatio in cælis eſt: nihil tamen prohibet quominus cæli ſymbolum accipiatur interdum pro nobiliſſima illa ac perfectiſſima ratione viuendi in cælo, quæ propria erat Apoſtolorum & diſcipulorum Chriſti; nec nõ aliorum ſimiliter, qui ipſis fuêre perſimiles.

Verſ.3. *Et cantabant quaſi canticum nouum.*] Si de doctrinę A ſolùm præſtantia ac perfectione haberetur hîc ſermo; nouũ canticũ nuſquã antea exauditũ, non eſſet aliud, quàm explicata Apoſtolici ſymboli doctrina. Veruntamẽ hæc noua cantio poteſt etiã ab iis vſurpari, qui ex numero cẽtũ quadraginta quatuor millium non ſunt, quòd deprauatis moribus ſint, quãuis Chriſtianã profiteantur fidẽ. Quare illud mihi magis arridet, nouũ hoc canticũ referri ad honorificã prædicatorũ gloriationẽ in ipſiſmet perſecutionũ & cruciatuum procellis; quod veteris Teſtamenti tempore fuerat inauditum, ac proinde legis gratię B proprium. Licèt autem citharœdi ab Apoſtolis & Chriſti diſcipulis, vtpote eorum filij diſtinguantur; nihilominus hęc noua cantandi ratio non ab ipſis filiis duxit exordium. Non item appellatur canticũ nouum, quia ipſi primò cecinerunt illud; ſed quia in mundo fuerat inauditum, antequam Deus ſuũ Chriſtianæ Eccleſiæ Spiritum impertiret. Atque ideo fortaſſis non dicitur, *Cantabant canticum nouũ:* ſed, *quaſi canticum nouum.* Adhuc enim perſtabat in hominum opinione illa nouitatis & inſolentiæ admiratio, quòd in afflictionibus atque ærumnis mortales exultarent, & iactabundi gloriarentur.

Quæ ſit hæc noua cantio à 144. millibus vſurpata.

C *Et nemo poterat dicere canticũ illud, niſi illa centũ quadraginta quatuor millia.*] Verbo, *Dicere* reſpondet in Græco μαθεῖν. Quod propriè eſt, *Diſcere*. Hîc tamẽ vtrũq; in idẽ recidunt; qui.n. nouum canticum ediſcunt, iidem illud decantant, ac prædicant. Ex verbo autẽ Græco deducitur, quamuis Cantico epitheton *Nouum* adiungatur, nihilominus illud iã antea ab Apoſtolis & diſcipulis fuiſſe decantatũ. Ex ipſis enim didicere centũ quadraginta quatuor millia. Atq; ita imitantur hoc pariter legitimi eorum ſucceſſores & ſtudioſi ſectatores; nec nõ qui in eãdem adſciſcuntur ſocietatem. Ex his etiã verbis infertur manifeſtè, quantumuis primæui Chriſtiani, quibus cum Deus bellum Gentilitati intulit, maxima ex D parte fuerint à Iudæorum populo acciti; in exercitu tamen centum quadraginta quatuor millium cõprehendi neceſſariò fideles omnes perfectos, quotquot eâ tempeſtate reperiebantur. Illud enim canticum non concinebant modò fideles ex populo Iudæorum euocati; ſed fideles etiam perfecti ex populo Gentilico, qui in eam oliuam inſerebantur. Tametſi autem initio complures eorum, aut ferè omnes erant ex Hebræorum populo; illud tamen permagni faciendum eſt, eos videlicet ſpiritales Iſraelitas fuiſſe, & ex nouis Dei populi tribubus ſub nouis Patriarchis, id eſt ſub Apoſtolis; quæ dignitas illis impertiebatur, qui ex Gentilium populo E ad Chriſtianam Religionem commigrabant.

Per illos 144. millia denotari fideles tã ex Iudæis, quàm ex Gentibus euocatos.

Qui empti ſunt de terra.] *Emere* hîc non eſt ſolùm proprium ſanguinem in pretiũ effudiſſe: hoc enim modo pro vniuerſis hominib. Chriſtus Ieſus mortẽ ſubiit. Emptionis ergo perfectio in eo conſiſtit, quòd quis eã rẽ, quã emit, vel redimit, extrahit ab eius poteſtate, qui poſſidebat & in ſuã vendicat ditionẽ. Primitiuos autẽ Chriſtianos & homines verè ſpiritales dicitur Chriſtus verè ac propriè eripuiſſe de terra, i. de terrenarũ rerum cupiditate, de mundi ſubiectione, déque prophanis ipſius legibus; eoſq; F tranſtuliſſe in libertatem, & in Regnum filij dilectionis ſuæ, atque hoc eſt, eos, qui captiui tenebantur, à Chriſto fuiſſe in veram libertatem aſſertos.

Quo ſenſu dicantur empti de terra.

TEXTVS.

Verſ.4. *Hi ſunt, qui cum mulieribus non ſunt coinquinati, virgines enim ſunt. hi ſequuntur Agnum quocumq; ierit, hi empti ſunt ex hominib. primitiæ Deo, & Agno.*

5. *Et in ore eorum non eſt inuentum mendacium; ſine macula enim ſunt ante thronum Dei.*

COMMEN-

COMMENTARIVS.

Vtrùm virginum nomē hic in ſenſu proprio, an in allegorico ſit vſurpādum? Proponitur prima expoſitio in ſenſu proprio accipiens.

QVOD de horum centum quadraginta quatuor millium virginitate aſſeueratur, plerique accipiunt vt ſonat. Cùm autem virginitati adiūgatur hic aliarum virtutum maximarum præſidium & comitatus; opinatur Ribera de iiſdem tantùm virginibus eſſe ſermonē qui virtutes omnes cum virginitate copulant; vel ſignificari, in virginum multitudine omnia merita, etiam martyrij, inueniri. Addit Viegas virginitatē ipſam eſſe quoddā martyrij genus; ſimplicitùs tamen eſſe, ſi explicetur, non de imitatione Chriſti, neque de omniū virtutum genere; ſed de ea voluptate & gaudio, quo virgines Deum afficiunt; ſicuti muſicæ artis periti ſuo mirifico concentu principem aliquem demulcent; qui illos propterea ſecum affert, quocumq; pergat. Atque hoc ait Viegas, eſſe, *Hi ſequuntur Agnū quocūq; ierit.* Et quidē tā Ribera, quā Viegas ſibi perſuadent de illis duntaxat virginibus eſſe in præſenti ſermonem, qui Antichriſti tempore adhærebunt Agno. Verùm nō deerit, qui hæc in vniuerſum de Religioſorum hominum familiis Eccleſiam Chriſtianā decorantibus prædicta velint. Nam in Religioſis Ordinibus ſacri homines profitentur caſtitatem Angelicâ puritate cuſtoditam, & eum diuinorum præceptorum atque conſiliorum obſeruatione copulatam: quod eſt *ſequi Agnum, quocumque ierit.*

Vera auctoris ſententia exponens in ſenſu allegorico.

Huiuſmodi expoſitiones, virginitatis nomen vſurpant in ea propria acceptione, quā præ ſe fert. Enimuerò (ni me animus fallit) non ſolùm Apocalypſeos ſeries & conſequentia, ſed etiam hic ipſemet textus præſens diuerſam interpretationem depoſcit. Primò enim Apocalypſeos argumentum poſtulat, vt in his centum quadraginta quatuor millibus illi adumbrentur milites, qui Chriſto Redēptori noſtro in ſpiritali ac myſtica imperij Romani expeditione ſtrenuā nauarunt operam. Ex quibus licèt pleriq; fuerint propriè virgines, non tamen omnes; ſed nonnulli etiam coniugati, aut vidui in iis reperiebantur. Quòd verò ſancti illi viri, qui aut matrimonio erant addicti, aut etiam poſt coniugis mortem ab eo liberati excludantur ab eorum conſortio, qui canticum nouum pariter concinebant; id ſanè nec cum vera cātici ipſius declaratione, nec cum argumenti acoluthia & cohærentia conſentit. Deinde vt virginitatis nomen hîc myſticè deſumatur, non modò ænigmatis ſtilus permittit, ſed etiam contextus. Nam vbi nos legimus, *Virgines enim ſunt:* habetur Græcè παρθένοι, quod nomen fœmineum eſt, & puellas intactas ſignificat. Manifeſtum verò eſt, ſenſum huius loci minimè eſſe, hos omnes citharœdos eſſe puellas illibatas. Quamobrem ipſe contextus inuitat, vt virginum nomen allegoricè accipiatur, ſicuti ab Apoſtolo accipitur 2. Corinth. 11.2. *Deſpondi enim vos vni viro virginem caſtam exhibere Chriſto.* Vnde Origenes, Hieronymus, Auguſtinus, Heſychius, atque Fulgentius (apud Lauretum verbo Virgo) colligunt, in ſacris Literis non ſolùm Eccleſiam appellari virginem; ſed omnes etiam animas puras, quæ minimè patiuntur violari ſe à concupiſcentiis & prauis affectibus, ſed integras ſe Chriſto reſeruant. Itaq; vitę atq; doctrinæ integritas & perfectio pro myſtica virginitate reputatur. His addo, in hoc loco alludi (vt opinor) ad illud Cantic. 1.3. *Adoleſcentulæ dilexerūt te: curremus in odorē vnguentorum tuorum.* Vbi virginitati adiūgitur ſequi Chriſtum, quocumque ierit; ſicuti & in præſenti. Iam, quod de virginitate dico, idem etiam dictum eſto de illis verbis, *Hi ſunt, qui cum mulieribus non ſunt coinquinati.* nam ſimiliter hoc eſt allegoricum.

A Exiſtimo ergo virgines in hoc loco appellati eos omnes, qui rerum creatarum inordinata affectione ſe non contaminant. Nec de illicito ſolùm affectu loquor, ſed de licito etiam atque permiſſo; qui tamen aliquo modo animum à diuino commercio remoretur. Sicut Paulus loquitur de matrimonio 1. Corinth. 7.33. & 34. Etenim ab eo effectu, qui ex matrimonio ſequi ſolet, dum animam à Dei familiaritate quodammodo retardat, aut diuidit; ab hoc inquā ſpiritales viri, quantumuis vidui aut coniugati ſint, reperiuntur immunes. Huius autem verſus cum præcedenti connexio ea eſt. Vt decantari poſſit noua cantio, de qua ſuprà, nempe noua & B efficaciſſima prædicandi ratio, atque etiam in tribulationib. gloriatio; oportet quemuis ſpiritalem eſſe virū, & ſequi Agnum quocumque ierit: quod perinde eſt quaſi animo forti magnóque eſſe ad Chriſti amplectenda conſilia, ad eius crucē tollendam, & ad martyrij, ſi opus ſit, palmam reportandam. Id quod ſaltem in voto præſtabāt omnes primitiuæ Eccleſiæ ſancti. Quòd ſi propter ſuſceptum firmiter caſtimoniæ conſilium atq; decretum virgo quæuis verè poteſt dicere, *Virum non cognoſco:* verè etiam dici poſſunt Chriſtum ad Caluarię montē C ſequi, qui tenaci mente apud ſe ſtatuerunt pro ipſo Chriſto vitam, ſi oporteat, amittere; & qui ipſum in rerum temporalium deſpicientia, & diuinæ gloriæ deſiderio ſubſequuntur.

Quinam hic appellantur virgines?

Hi empti ſunt ex hominibus primitiæ Deo *& Agno.*] Facilè intelligitur, quàm verè primæui dicantur Chriſtiani primitiæ eſſe illorum, quos Chriſtus ſuo ſanguine redemit. Et fortaſſis alluditur ad illud Ierem. 2.3. *Sanctus Iſrael Domino primitiæ frugum eius: omnes qui deuorant eum, delinquent.* Quæ verba ad ſpiritalem Iſraelem translata, ſignificationis & ener- D giæ habent plurimum. Conſtat autem hæc centum quadraginta quatuor millia eſſe ſpiritalem Iſraelē, ſicut cap. 7. vidimus. Iam verò ſi primitiua Eccleſia eſt primitiæ Chriſti, ſequitur, vberem & copioſam meſſem eſſe vniuerſalem Eccleſiam ex Gentilitate euocatam. Licèt autem hæc meſſis multò fuerit maior & affluentior; primitiæ tamen Deo extitere gratiores, vtpote ex lectiſſimis hominibus coactæ. Illi enim Spiritus ſancti primitias acceperunt, teſtante Paulo ad Rom. 8.23. *Primitias ſpiritus habēties.* & 2. Theſſal. 2.12. *Elegerit vos Deus primitias.* Ac demum propter huiuſmodi primitias fortunat Deus atque fœcundat Eccleſiam vniuerſam; iuxta id Pro- E uerb. 3.9. *Honora Dominum de tua ſubſtantia, & de primitiis omnium frugum tuarum da ei; & implebuntur horrea tua ſaturitate, & vino torcularia tua redundabūt.* Quapropter primitias huiuſmodi conſequitur ad calcem huius capitis, ſpiritalis meſſis atque vindemia, de quibus ſuo loco dicemus.

Cur hi dicātur primitiæ Deo & Agno?

Verſ. 5.

Et in ore eorum non eſt inuentum mendacium.] Græcè δόλος. vnde alluſio videtur fieri ad ea Chriſti verba de Nathanaele loquentis Ioan. 1. 47. *Ecce verus Iſraelita, in quo dolus non eſt.* Videlicet quia mundi ſermo atque loquela mendaciis & fraudibus ſcatet: F at ſpiritalium hominum ſermones veritatem ac ſimplicitatem præ ſe ferunt: nec aliud verbis, aliud factis oſtendunt: ſed vitam ad Chriſtianiſmi profeſſionem conformant.

Quo ſenſu dicatur in eorum ore non fuiſſe inuentum mendacium.

Sine macula enim ſunt ante thronum Dei.] Redditur hîc ratio, cur Chriſtiani primitiui mendacium quodlibet ac deceptionē deteſtarentur: nimirum, quia vt homines diuino auxilio protecti & in Dei ipſius conſpectu degentes vitam ab omni ſcelerum contagione illæſam agere ſtudebant. *Sine macula.* Græcè ἄμωμοι, id eſt, *inculpati.* Rectè tamen vertit noſter interpres: quaſi innuat, eos, qui in magni alicuius Principis conſpectu ſemper agunt, accuratiſſimè ſtudere, vt veſtimenta ſua ab omni labe ac ac macula ſint deterſa; ne Regem, cui famulantur, vel leuiter offendant. Vide cap. 7. 14 vbi de his ipſis dicitur, *Lauerunt ſtolas ſuas, & dealbauerunt eas in ſanguine Agni. Ideo ſunt ante thronum Dei.*

TEXTVS.

Verſ. 6. *Et vidi alterum Angelum volantem per medium cæli, habentem Euangelium æternũ, vt euangelizaret ſedentibus ſuper terram, & ſuper omnem gentem, & tribum, & linguam, & populum.*

7. *Dicens magna voce; Timete Dominum, & date illi honorẽ, quia venit hora iudicij eius, & adorate eum, qui fecit cælum & terram, mare & fontes aquarum.*

8. *Et alius Angelus ſecutus eſt dicens; Cecidit, cecidit Babylon illa magna, quæ à vino iræ fornicationis ſuæ potauit omnes Gentes.*

9. *Et tertius Angelus ſecutus eſt illos dicens voce magna: Si quis adorauerit Beſtiam, & imaginem eius, & acceperit characterem in fronte ſua aut in manu ſua.*

10. *Et hic bibet de vino iræ Dei, quod miſtum eſt mero in calice iræ ipſius, & cruciabitur igne & ſulphure in conſpectu Angelorum ſanctorum, & ante conſpectum Agni.*

COMMENTARIVS.

Quinam in tribus hiſce angelis ſignificentur? Aliorum expoſitio de Antichriſti tempore, exploditur.

HOſce omnes verſiculos coniunxi; quia in illis referuntur trium Angelorum voces. In quarum explicatione nequaquam ſatis eſt, vnamquamque ſeorſum conuenienter applicari, niſi oſtendatur pariter congruentia huius ternarij Angelorum, & cohærentia trium vocum inter ſeſe, atque adeò earum omnium argumentum. Viegas parte 2. ſectione prima addubitat, num hi tres Angeli denotent tres prædicatorum differẽtias, quos Deus ſub Antichriſti tempora ſit miſſurus; vt Ticonius, Beda, Rupertus, Anſelmus, & Ambertus exponere videtur? an verò ſit ſolùm viſio imaginaria, vt Ioannes tres illas ſententias literis mandaret? Mihi quidem Interpretatio, quæ hos tres Angelos ad Antichriſti tempora reijcit, reijcienda neceſſariò eſt. nam meæ acoluthiæ filum me cogit, ne in hoc loco extra Romani Imperij primitiuam Eccleſiam perſequentis limites pedem efferam. Præterquàm quòd indignum eſt Apocalypſeos grauitate, hunc Angelorum ternarium ad res omnino incertas applicare; huiuſmodi eſt triplex ille prædicatorum ordo, quos à Deo fore ſub Antichriſti tempus mittendos nonnulli opinantur. Nec verò ſimile rationi apparet, prædicatorum diſcrimen inde eſſe capiendum; quòd alij prædicent ea, quæ in prima horum trium Angelorum voce continentur, alij Babylonis ruinam; & alij inferorum pœnas. Cur non potiùs omnes vniuerſam Chriſtianam doctrinam perſonabunt? Iam affirmare huic trium Angelorum viſioni illud myſterij ſolùm ineſſe, vt tres illæ ſententiæ conſcriberentur; hoc inquam mentem minimè explet: niſi exponatur trium ſententiarum connexio, & co-A gruens pariter ratio reddatur, cur ſint in hunc locum inſertæ.

Myſterium trium vocũ à tribus angelis prolatarum quodnam ſit?

Omiſſis ergo aliorum declarationibus, illam ego veram atque germanam iudico, quæ has tres voces explicet de cohortatione, quæ ex parte Agni fuit ſuis militibus facta; vt in eo bello, quod Agnus ipſe aduerſus Romanum Imperium perſecutionis tempore gerebat, ſtrenuè & fortiter dimicarent. Cùm autem hoſtilis factionis duces tres fuerint, nempe draco, beſtia maris, & beſtia terræ; ideo tribus hiſce ducibus tres item voces Angelicæ per ordinem opponuntur. Prima nimirum draconi; ſecunda marinæ beſtiæ; tertia beſtiæ terreſtri. Et quidem B vbi ad ſingularum vocum expoſitionem deueniamus; facilè perſpicietur, huiuſmodi diſtributionem non gratis confictam, ſed ab Spiritu ſancto fuiſſe intentam.

Auctoris ſententia de trium angelorum ſignificatione.

Poſtquàm trium vocum ſeries & cohærentia obſeruata fuerit; facilè concedet quiſpiam tres illos Angelos, quibus voces eiuſmodi tribuuntur, eſſe tres ex ſacris Scriptoribus; eos ſcilicet, ex quibus eæ ſententiæ videntur eſſe depromptæ. Illud autem hîc Apocalypſeos elegantiam imprimis commendat; videlicet, quòd hi tres Scriptores ſint illi ipſimet, C qui pręcipui extitere duces in eo Eccleſiæ bello aduerſus Romam ethnicam ſuſcepto. itaque figuratur in hoc loco exhortationem militib. Chriſti fieri ab illis ipſis, quos Chriſtus illius belli duces delegit. Ij vero ſunt Petrus, Paulus, & Ioannes; qui inter ceteros Apoſtolos ſunt deſtinati, vt Romæ Euangelium prædicarent, & tanquam expeditionis huius duces præſtantiſſimi, in eâdem vrbe martyrio coronarentur. Et quidem licèt tres Apoſtoli viderentur prædicto ordine numerandi, nempe Petrus, Paulus, & Ioannes: ceterùm ordo ſententiarum D (quarum prima continebat hortationem aduerſus dæmonem; ſeconda aduerſus Imperiũ Romanum; tertia aduerſus carnis ſapientiam) poſtulat, vt in trium Angelorum ordine primus foret Ioãnes, ſecundus Paulus, tertius Petrus. Prima enim ex tribus ſententiis deſumpta eſt ex Ioannis Euangelio; ſecunda ex Paulo; tertia ex Petro. Qua in re forſitan Ioannes comitatis ergò, honoris ac decoris ordinem ſeruauit. Sæpè enim vſu venit, vt poſterior locus pręſtantior & honoratior ſit. Quare cùm Petrus extremo in loco numerandus eſſet, vtpote Dux & Princeps ceterorum; ſibi Ioannes primum, atque adeò nouiſſimum reſeruauit: & Paulo ſecundum E reliquit.

Alter Angelus quo ſenſu ſit accipiendus.

Verùm ad ſingulos iam verſus deſcẽdamus. In verſu 6. ait textus, *Vidi alterum Angelum*. vbi pro voce, *Alterum*, optarem ego legi *Alium*, vt Græca ſonant. & vox *Alium*, non referenda hîc eſt ad aliquẽ, qui præceſſerit; ſed reſpectu aliorum, qui ſubſequũtur. phraſis enim eſt frequẽter vſurpata, vt Alius non minùs dicatur de primo, quàm de ſecundo & tertio; vt 1. Corint. 11. 21. *Alius quidem eſurit, alius autem ebrius eſt*. Videre licet locutiones ſimiles 1. Corint. 12. 8. 9. & c. 15. 40 41. & ad Epheſ. 4. 11. Vt ergo F Ioannes aſſerat, tres Angelos ſibi viſos; quorum alius prædicabat horam iudicij aduentaſſe, alius Babylonis ruinam, & alius æternas inferorum pœnas; optimè potuit de primo dicere; *Vidi alium Angelum*. Et ex contextu manifeſtum eſt, eum eſſe ſenſum. Nam numero 9. additur, *Et tertius Angelus ſecutus eſt illos*. Ad hæc nullus alius in hoc loco Angelus præceſſerat: ratione cuius appellandus eſſet alius, ille de quo hîc ſermo eſt: viciniores enim, qui anteceſſerant Angeli, ſunt Angeli Michaelis, de quibus c. 12. 7. atqui illi longiùs diſtabant, quàm vt reſpectu illorum hic poſſet vocitari.

Volantem

In angelo per medium cæli volante Ioãnē ipſum Euangeliſtam figurari.

Volantem per medium cæli.] Hic Angelus, vt infrà videbimus, ipſummet Ioannem Euangeliſtam repræſentat; qui dicitur ſignificãter ſuis per medium cæli volare, propter excellentem cognitionem, qua res ſupranaturales percalluit. Quòd autem Ioannes hoc de ſe elogium literis tradat, id ipſius Ioannis modeſtiæ minimè refragatur; iuſſus namque fuit, quod cerneret, literis mandare. Ipſe verò vidit, primum trium Angelorum per medium cæli volãtem; & quamuis Ioannes non dubitauerit, ſe in illo Angelo figurari, ipſius tamen partes erant, ſimplici narratione atque aperta conſcribere, quæ videbat. Nec dubium quin ille nequaquam ſuperbiit, ſed potiùs demiſſè admodum de ſe exiſtimauit, eo ipſo quòd ſe à Deo exaltatum vidit. Fortè etiam, *Volare per medium cæli*, eò ſpectat, vt ab omnibus videri & exaudiri poſſit; quo innuitur, licèt vox huic Angelo attributa myſterio plena ſit, ab eo tamen adeò clarè atque perſpicuè fuiſſe proditam, vt ab omnibus fidelibus generatim excepta & intellecta fuerit.

Quid hic ſit, per medium cæli volare.

Quid, ſi *Volare per medium cæli*, denotet Euangelij, ſiue boni nuncij lætitiam & gaudium? Etenim ad ſignificandam ingentem lætitiæ voluptatem, non perperam induci poteſt ſublimis volatus, quo euehatur nuncius in cælum, & per aëra volitet atque diſcurrat. Nec diſſonat quod ſequitur.

Quid ſit hic Euangelium æternum.

Habentem Euangelium æternum.] Id eſt, ſeſe per aëra volitans extulit magna cum hilaritate & exultatione; quia lætiſſimum nuncium hominibus afferebat. Illud tamen inſolitum hîc prima ſpecie apparet, Euangelij nomen atque adeò æterni Euangelij tribui iis, quæ mox conſequuntur, nimirum *Timete Dominum, & date illi honorem, quia venit hora iudicij eius.* Citò tamen conſtabit huiuſmodi verba rectè intellecta feliciſſimum in ſe nuncium & æternum etiam continere. Notandum tamen hîc obiter eſt, tametſi apud Scholaſticos Theologos æternitas propriè loquendo nec principium habet, nec finē; in ſacris tamen Literis non ſemper iuxta hanc ſtrictam acceptionem ſumi; ſed interdum accipi æternitatem ſecundùm præteritam durationem: vt ad Rom. 16. 25. vbi de myſterio temporibus æternis tacito; interdum verò ſecundùm futuram & poſteriorem; qua ratione hominis animam dicimus æternam, id eſt, in æternum duraturam. Et certè in hoc eodem ſenſu æternum Euangelium hîc vocatus nūcius ille, qui maximam importat felicitatē in æternum permanſuram. Porrò contextus ipſe exprimit huius nuncij felicitatem eſſe vniuerſalem; ait enim, *Vt euangelizaret ſedentibus ſuper terram, & ſuper omnem gentem, & tribum, & linguam, & populum.* Sed videamus iam, ecquis ſit nuncius huiuſmodi, vt poſtea diſcernere poſſimus, quàm meritò appellatus fuerit Euangelium æternum, & ad vniuerſas ſpectans nationes.

Verſ. 7.

Dicens voce magna.] Græca ſonant, *Dicentem.* Verùm perinde eſt, *Dicens.* & cohæret cum illo verbo, *vt euangelizaret*, vox autem *Magna* denotat publicā lætitiam & celebritatem; ſic enim felix aliquis nūcius, qui vniuerſis renunciatur, promulgari ſolet.

Cuiuſmodi ſit hic nuncius ab angelo allatus.

Timete Dominum, & date illi honorem: quia venit hora iudicij eius.] Exiſtimabunt aliqui huius boni nūcij felicitatem in eo potiſſimùm conſiſtere, quod Eccleſiaſticus ait c. 34. 16. *Qui timet Dominum, nihil trepidabit, & non pauebit.* Quòd ſi hæc eſt cohortatio militibus Chriſti facta, vt Romani Imperij perſecutionem parui pendant; non eſſe abs re videbitur, ſi excitentur atque erigantur firma ſpe; quòd ſcilicet nulla aduerſitas, aut ingruens perſecutio poſſit illum concutere; qui in Dei timore firmus ſtabiliſque permanſerit; atque adeò Deum eſſe duntaxat A extimeſcendum, eiúſque iudicia veneranda: non inania hominum conſilia, & ſæuiſſima tyrannorum edicta promulgata.

Prima expoſitio proponitur.

Quam ad rem adduci poſſunt multi Scripturæ loci, vt eſt ille Matth. 10. 28. & Luc. 12. 5. *Nolite timere eos, qui occidunt corpus. Oſtendam autem vobis quem timeatis.* 2. Paral. 20. 15. *Nolite timere, nec paueatis hanc multitudinem: non eſt enim veſtra pugna, ſed Dei.* Pſ. 26. 1. *Dominus illuminatio mea, & ſalus mea; quem timebo?* Eccl. 12. 13. *Deum time, & mandata eius obſerua, hoc eſt enim omnis homo, & cuncta quæ fiunt adducet Deus in iudicium:* & Eccl. 2. 21. B *Qui timent Dominū, cuſtodient mandata illius, & patientiam habebunt vſque ad inſpectionem illius.* Prætereà cū in hac voce Angelica mentio fiat iudicij, ſuſpicabitur aliquis hunc Angelum eſſe B. Petrum, qui de iudicij die disertè agit epiſtola 2. cap. 2. 9. & cap. 3. 10.

Refellitur prædicta expoſitio.

Hi omnes loci agunt de Dei timore & de iudicio. Sed vox Angeli aliam adhuc multò diuerſam (ni fallor) continet energiam, & locum alium valdè diſſimilem reſpicit. Imprimis quia, quod hic Angelus contentâ voce prædicat, exprimitur in hoc loco, vt nouus ac feliciſſimus nuncius, qui cunctis nationibus renunciatur. C Præceptum autem timoris Dei, non eſt nouus & felix nuncius, ſed antiquum præceptum. Quare in nullo eorum locorum, quos nuper retulimus, præceptum de Deo timendo, vt nuncius nouus ac felix traditur. Deinde nō videtur eſſe ad rem in hoc loco tractatio de vniuerſalis iudicij die. Nec enim aut hæc veritas in ſacris Literis ſolet vt felix nuncius proponi; nec vniuerſè cunctis hominibus, ſed ſolùm bonis eſt felix; cùm tamen hîc textus dicat, *Vt euangelizaret ſedentibus ſuper terram, & ſuper omnem gentem, & tribum, & linguam, & populum.* Tertiò: Apocalypſeos ſeries & conſequentia nondum in hoc loco ad extremi iudicij diē D peruenit; ſuperant enim mille pacis anni, & Gogi & Magogi bella. Quamobrem non video, quàm aptè dicatur hîc vniuerſalis iudicij hora aduentaſſe.

Vera auctoris interpretatio.

Exiſtimo ergo in hac Angeli voce reſpici locum illum Ioannis 12. 31. *Nunc iudicium eſt mundi: nunc Princeps huius mundi eiicietur foras.* Quibus in verbis norunt omnes de vniuerſali iudicij die non eſſe ſermonem, & quamuis nonnulli ad Chriſti paſſionem applicent, quippe dæmoni per illam fuit ius ablatū, quo mundum tenebat oppreſſum; receptior tamen & congruentior explicatio eſt, quæ non de iure ſolùm, ſed etiam de facto ipſo exponit: quòd ſcili- E cet dæmon citò deturbandus foret ab iniqua poſſeſſione qua mundum per idololatriam tyrannicè occupauerat. Nā idololatriæ expulſio ex orbe terrarū fuit vnus ex præcipuis Chriſti paſſionis effectibus. Et hac ratione intelligunt multi Patres illa ipſa Chriſti verba: vt vidimus c. 12. not. 7. Cùm ergo dicitur adueniſſe iā iudicij hora: de hoc ipſo iudicio accipiendum eſt. Atque huic explicationi egregiè concinit ipſa Apocalypſeos ſeries. Nam in hiſce capitibus ſermo eſt de tempore illo, quo vehementea Romani imperij perſecutiones aduerſus Romanā Eccleſiam extiterunt: quas perſecutiones vti in- F ſtrumentum, diuina vſurpauit prouidentia ad idololatriam ex orbe ablegandam. Deinde ad Chriſti milites in ſpiritalem illam pugnam ſtimulandos, nihil potuit congruentius proponi, quàm certa expectatio de feliciſſimo illius prælij exitu: videlicet de dæmonis imperio, quod ipſe per falſam idolorū ſuperſtitionem in mundo comparauerat, penitus euertendo. Iam, quam aliam ad rem potuit meliùs & aptiùs vſurpari nomen æterni Euangelij, id eſt rei nouæ feliciſſimæ & in æternum duraturæ? Ecquid enim magis nouum & inſolitum, quo tempore mūdus vniuerſalis per idolorum impietatem nefandæ dæmonis ſeruituti ſubiacebat, quàm eiuſmodi nuncius, qui libertatis veræ tempus adueniſſe iam hominibus pronunciaret?

Cur nuncius de idololatria expulſione appelletur Euangelium æternum?

Præterea rectè ac verè affirmatur huius libertatis felicitatem ad terram vniuerſam ſpectaſſe; ac proinde verum in ea comprobatur, quod textus aſſerit: *Sedentibus ſuper terram, & ſuper omnem gentem, & tribum, & linguã, & populum.* Adhæc, cui alij nuncio felici conuenientiùs addi potuit illud epitheton, ſiue appoſitum quod in præſenti Euangelio additur, cùm dicitur, *Euangelium æternum?* Etenim ante Chriſti Saluatoris noſtri paſſionem, quamuis ſæpè Iſraëliticus populus idololatriæ iugum à ſe excuſſerit; in eandem tamen captiuitatem identidem relabebatur. Poſtea verò quàm per Romani Imperij perſecutionem Chriſtus falſum idolorum cultum triumphauit; regio illa, ſeu prouincia, vnde ſemel hoc idololatriæ monſtrum fuit prorſus exterminatum, immunis deinceps ac libera ab hoc exitio in æternum perſtitit. Id quod hactenus experimento edocti ſumus; nec apud Chriſtianos modò, ſed apud Iudæos etiam, Turcas & Mauros aſpeximus. Licèt autem eam ſibi mentem nonnulli inducant, fore vt Antichriſti tempore orbis ſit rurſus antiquæ idololatriæ eluuione obruendus; & propterea dicere poſſint, vt idololatriæ expulſio appelletur æterna, ſatis eſſe, ſi per mille ampliùs annos ſit duratura; nihilominùs multò mihi veroſimilius fit idolorum culturam ſemel per Chriſti Euangelium expulſam, nuſquam fore à mundo rurſus amplectendam. Tanta enim eſt lux atque euidentia, qua fides Chriſtiana & glorioſiſſimæ Martyrum palmæ terrarum orbem repleuerunt, vt nullum dæmoni veſtigium reliquum ſit, quà poſſet idolorum impietatem rurſus in orbem inuehere. Quod autẽ de Antichriſti tempore aſſeueratur; ad hoc reſpondeo, credibile mihi non eſſe Antichriſti bellũ Chriſtianæ Eccleſiæ inferendum, eo fine eſſe, vt Catholicos ad idolorum culturam pertrahat. Etenim ſi huiuſmodi bellum adeò fictis & ſimulatis miraculis eſt faciendum, vt ab ipſis non decipi, ac ſeduci ſit admirabile conſtantiæ & fortitudinis in ſanctis viris inditium; quomodo cohæret cum hoc miraculorum bello finis atque intentio idololatriam in mundum inferendi? Quis enim adeò cæcus ſit, qui non videat miracula in idololatriæ confirmationẽ edita prorſus eſſe futilia & nugatoria? Quidve mirum, ſanctiſſimos viros in iis miraculis non ſuccũbere, quæ merum præ ſe ferunt fucum atque præſtigias? Quòd verò ſibi alij perſuadent, ante Antichriſti ſaltem perſecutionem, Romam iterum idololatriæ caput ac ducem futuram, & propter hoc ſcelus tunc fore euertendam: id ſuprà iam oſtendimus eſſe omnino improbabile.

Idololatriam nunquam poſthac in mundũ deinceps fore inuehendam, nec dũ ipſo Antichriſti tempore.

Imperatiuus pro futuro.

Ceterùm ad primi Angeli verba regrediamur, *Timete Dominum, & date illi honorem.* Imperatiuus hîc, pro futuro (opinor) ſumendus eſt; ita vt ſint verba non tam præcipientis, quàm gratulantis & exultantis. Simili enim phraſi alicui gratulari ſolemus; & in prophetiis nihil frequẽtius, quàm imperatiuũ loco futuri vſurpari. Hunc ſenſum (meo iudicio) requirit Euangelij æterni nomen; quia aliud eſt præcipere, aliud euangelizare. Vniuerſas ergo Gentes, quæ priùs idolorum vanitati erant ſubiectæ, alloquitur Angelus, & ait: *Timete Dominum, & adorate eum.* quod perinde eſt, quaſi diceret; Iam deinceps nõ vana idola, ſed verum adorabitis Deum; iam enim venit hora illius iudicij à Chriſto prædicti per verba illa: *Nunc iudicium eſt mundi, nunc Princeps huius mundi eiicietur foras.* Quis, obſecro, non videat, hunc eſſe ſenſum aptiſſimum & mirificè concinentem A cum verbis præcedentibus; in quibus dictus eſt hic Angelus afferre Euangelium æternum, *vt euangelizaret ſedentibus ſuper terram, & ſuper omnem Gentem &c.* Si quis autem in hiſce verbis optet diſtinguere terram ab omni Gente, ita vt per terram Iudæa, ſiue Iudæi deſignentur; non admodum repugnabo: quia illi etiam huius felicitatis partem aſſecuti fuerũt, licèt alioqui grauiſſimis ſceleribus cooperti.

Cur hic angelus non ad primanos Chriſtianos, ſed ad Gentes ipſas verba faciat?

Obſeruandum inſuper eſt horum verborum artificium. Cùm enim ſcopus eorum ſit, Chriſti milites cohortari ad conſtantiam in myſtico illo bello B firmiter retinendam: non tamen hic Angelus ad eos conuertit ſermonem, ſed ad vniuerſas Gentes; qui modus Chriſti milites accendendi aptiſſimus eſt. Videtur enim Angelus in eorum conſpectu dicere, nihil opus eſſe ſtrenuos milites cohortari, qui ita fortiter & animoſè mortem pro Chriſto ſubeunt; ſed gratulari potiùs orbi vniuerſo ingentem illam felicitatem quæ ad omnes Gentes redundat, ex inuictiſſima Chriſti Martyrum conſtantia. Quo perſuadendi genere quid quæſo efficacius excogitari potuit?

Quanam hic ab angelo dicatur hora iudicij.

C *Quia venit hora iudicij eius.*] Illius videlicet, quod Ioan. 12. 31. à Chriſto dicitur iudicium mundi; quia per illud mundus à dæmonis ſeruitute eſt ereptus. Quòd verò hora illius iudicij adueniſſe dicatur; ad horam, id eſt, ad tempus belli illius decretorij referendum eſt. Græca vox, quæ hîc reſpondet iudicio, eſt κρίσις; quæ (vt norunt Græci, & Plutarchi atque aliorum vſu comprobatur) elegantiſſimè ponitur ad decretorium, ſiue iudiciarium belli præliũ ſignificandum. Congruenter igitur atrociſſimæ perſecutionis tempus, quam Romanum Imperium D in Chriſti Eccleſiam concitabat, concipitur quaſi hora decretorij prælij, per quod mundus fuerat à dæmonis cultu liberandus. Huic κρίσεως ſignificationi affinis eſt medicorum vſus; qui in morbis κρίσιν appellant, quaſi decretoriam morbi pugnam; ex qua ſequitur aut morbi ipſius depulſio, aut repentina in melius, aut in deterius commutatio. Similiter conflictio illa eſt veluti quoddam iudicium, quo Imperij poſſeſſor aut in eo corroborandus, aut ab eo exturbandus eſt. Et verò Romani Imperij perſecutio mundum grauiter ægrotantem in extremum penè conflictus diſcrimen adduxit; & veluti quædam κρίσις extitit vehementis illius morbi, quo E afflictabatur; dum vna ex parte dæmon in veteri ſua poſſeſſione perſiſtere; ex alia Chriſtus illum inde eiicere conatur; quod & re ipſa præſtitit, & conflictione illa ægrotus antea mundus morbo depulſo ad integram fuit ſanitatem reſtitutus. Nomen autem iudicij, vt bene adnotauit Toletus Ioannis 12. 31. connotat iuſtitiam. Nec enim verè nuncupatur iudicium, quod non eſt iuſtum. In eo certè, quod Dei iudicium vocatur, perſpicuum eſt, neutiquam defore iuſtitiam. Quamobrem cùm dicitur appropinquaſſe hora iudicij Dei, (videlicet quando inſtabat tempus dæmonem ex iniuſta mun- F di poſſeſſione deturbandi) innuitur pariter, hanc dæmonis poſſeſſionem tyrannicam extitiſſe, & ea fuiſſe dæmonem ipſum depulſum non reapſe ſolùm, ſed iure etiam propter Chriſti Redemptoris noſtri merita, & fortitudinem Martyrum præſtantiſſimorum; qui vt inuicti milites Chriſti in ea expeditione vitam cum ſanguine profundere non dubitarunt. Deniq; vt diſtinctè de admirabili illa κρίσει loquamur, tam reſpectu paſſionis Chriſti, quàm in ordine ad Romani Imperij perſecutionem, dicere iure poſſemus, diem criticum à Chriſti paſſione primordium cepiſſe, & horam ipſam κρίσεως incidiſſe, vt hic Angelus ait, in Romanæ perſecutionis tempus; quanuis Martyrum paſſionis efficacitas Chriſti Ieſu paſſioni referri debeat accepta,

Primi Angeli vox vnde ſit deſumpta.

His ita præmiſſis, ſi tres Angelorum voces, qui Chriſti exercitum in prælium acuunt, per ordinē ſunt obiiciendæ, prima draconi, ſecūda Beſtiæ maris, & tertia Beſtiæ terræ; aptiſſimè vox prima fuit accepta ex iis, quæ poſteà conſcripſit in ſuo Euangelio Ioan. cap. 12. 31. *Nunc iudicium eſt mundi, nunc Princeps huius mundi eiicietur foras.* Etenim vt oſtenderetur fruſtrandas fore dæmonis ſpes, quas conceperat de ſuo imperio in toto terrarum orbe per idolorum impietatem roborando, nihil potuit hâc ad rem magis idoneum afferri; quo continuatur illud, quod in draconis lapſu cœptum erat c. 12. 9. & mundo vniuerſo feliciſſimus exponitur nuncius, nempe de felicitate in æternum duratura. quę felicitas non eos ſolùm attingit, qui iam Chriſtiana ſacra ſuſceperant, & pietati ac ſanctimoniæ ſtudebant; ſed omnes etiam totius orbis nationes. Omnibus enim promittitur per illam Eccleſię perſecutionem liberatio ab impiis idolorum ritibus, quibus dæmon in mundo colebatur.

Cur hic dicatur Deus feciſſe mare & fontes aquarum.

Et adorate eum, qui fecit cælum & terram, mare & fontes aquarum.] Ad deſignandum mundi opificem ac molitorem Deum, ſatis erat dicere, *Qui fecit cælum & terram.* quare quod additur, *Mare, & fontes aquarum,* haudquaquā myſterij expers eſt. Præſertim cùm hæc phraſis fortè nullibi præterea in tota Scriptura reperiatur. Quanuis enim Act. 14. 15. ex Pſ. 145. 6. dicatur Deus eſſe, *qui fecit cælum & terrā, & mare, & quæ in eis ſunt:* hîc tamen adduntur fontes aquarum. Et quidem quando in ſacris Literis ſingularis aliqua Dei periphraſis deſcribitur; verba certè eiuſmodi ponuntur, quæ conſentanea ſunt ad ponderandum egregium aliquod Dei facinus, quod eidem in ſubſequenti contextu attribuitur. Licet hoc obſeruare in verbis illis Zachariæ 12. 1. *Dicit Dominus extendens cælum, & fundans terram, & fingens ſpiritum hominis in eo.* Quem locum alibi expendimus, oſtendentes congruentiam locutionis illius ad eius capitis prophetiam. Nec aliter in præſenti philoſophandum eſt. Huius ergo periphraſis ſcopus, quam primus hic Angelus de Deo tradit, non denotat ſolùm Deum eſſe vniuerſalem rerum omnium creatarum effectorem; verùm etiam obiter proponit prouidentiam, quam Deus in cælo, in terra, in mari, & in fontibus oſtendit; vt hoc pacto denotetur ſingularis prouidentia, quæ ſuæ conſulebat Eccleſiæ in media illa rerum perturbatione & calamitate; in qua minimè erat timendum, ne Chriſti Eccleſia deficeret. Nam quemadmodum tellus, licèt primo aſpectu videatur à mari penitùs abſorbenda, cùm nullum præterea habeat adminiculum, quo ſuſtineatur; nihilominus tamen firma conſiſtit; ita Eccleſia in mediis perſecutionum vndis integra & inconcuſſa fuerat permanſura. Et ſicuti maris amaritudo non obſtat, quominus ex eo dulces ac pellucidi fontes identidem exoriantur, qui terram irrigent, ac fœcundent; non aliter ex illo perſecutionum mari educturus erat Deus cryſtallinos fontes ac fluuios ſapientiæ, ſolatij ac felicitatis quæ in Chriſti Eccleſiam redundarent. Atque ſatis ſit hîc obiter delibaſſe; de hoc enim latiùs agemus l. 6. circa caput Iobi 38.

Alluſio in Babylonis ruina ad Iſaiæ & Ieremiæ loca.

Sequitur verſus octauus; in quo ſecundi Angeli vox proponitur, *Cecidit, cecidit Babylon illa magna, quæ a vino iræ fornicationis ſuæ potauit omnes gentes.* His in verbis manifeſta continetur alluſio ad verba Iſaiæ c. 21. 9. & Iere. c. 51. 8. Primus ſic habet, *Cecidit cecidit Babylon; & omnia ſculptilia deorum eius contrita ſunt in terram.* Secundus verò ſic: *Subitò cecidit Babylon, & contrita eſt.* Et quanuis Propheta vterque in ſenſu proximo videatur agere de antiqua Babylone, quæ ſub Nabuchodonozore Ieroſolymam bello afflixit; mihi tamen certum etiam eſt, vt Pſ. 28. per comparationem ex Dauidis victoriis petitam, agitur ad literam de triumpho, quem Chriſtus de Gentilitate egit: ſic etiam Iſaiam ad Ieremiam in literali ſenſu prophetico per comparationem antiquæ Babylonis, loqui de Roma ethnica, quæ Chriſti Eccleſiam fuerat oppugnatura. Huius autē nouæ Babylonis ruina (quæ tantopere eſt in ſacris Literis celebrata) non eſt alia, niſi Romæ conuerſio, vt diximus notatione 22. prooemiali, & ex profeſſo dicemus c. 17. & 18.

Quis in hoc ſecundo angelo figuretur.

Hoc ſuppoſito; dicet quiſpiam, hunc Angelum ſecundum, qui protulit ea verba, *Cecidit, cecidit Babylon illa magna;* non eſſe alium, quàm Iſaiam aut Ieremiam. Ipſe tamen mihi perſuadeo, in hoc ſecūdo Angelo non aliquem ex veteri teſtamento Prophetam, ſed vnum ex noui ſcriptoribus denotari. Primò, quia cùm tres hîc Angeli inducantur, cúmque Ioannes ex illis ſit primus; optandum maximè eſt, vt in duobus reliquis Paulus ac Petrus inſinuētur; vt hic Angelorum ternarius ſignificet ternariū Apoſtolorum, qui Romæ prædicarunt. Secundò, quia quanuis Iſaias & Ieremias loquantur de myſtica Romæ ethnicæ ruina, dum aiunt perſpicuis verbis, *Cecidit Babylon:* re tamen ipſa idem Petrus ſignificat, cū Romam appellet Babylonem 1. Petri 5. 13. Etenim, dum illam Babylonem nominat; tacitè fideles admonet, Iſaiæ & Ieremiæ vaticinia, quæ de Babylonis loquuntur excidio, de Roma eſſe intelligēda; & de eadem Romani Imperij ruina agit Paulus 2. ad Theſſal. 2. vt videbimus notatione 2. Tertiò, quanuis Iſaias & Ieremias eiſdem diſtinctè verbis dicāt; *Cecidit, cecidit Babylon;* in hoc tamen loco expedit potiùs, vt ſecundi angeli figura alicui ſcriptori ſacro tribuatur, qui non ita loquatur expreſsè. Nec enim myſterio vacat, quòd textus de trium horum Angelorū vocibus loquēs, primo & tertio Angelo magnam vocem tribuat, de ſecundo autem nihil eiuſmodi proferat. Ex quo infero, in hoc loco habitum fuiſſe reſpectum ad aliquem, qui cùm eandem ſententiam ſcripſerit; non eam tamen clarè ac diſtinctè, ſed tectè & obſcurè tradit; ita enim fieri expediebat, vt notatione 2. videbimus.

Licèt autem Iſaias ac Ieremias in deſignanda Roma ſatis etiam obſcurè, & ſub allegoriæ inuolucro loquantur; ceterùm ea ſaltem verba, *Cecidit, cecidit Babylon;* expreſsè proferuntur: ad diſtinctionem verò ſecundæ vocis, quæ non magna fuerit & contenta, ſed parua ac demiſſa, multò aptius eſt, vt reſpiciatur, qui eandem ſentētiam aliis verbis pronunciet. Præcipuè cùm ſignificatio eò potiſſimùm ſpectet, vt fidelibus conſolationem & animos adderet, quod Ioannes clarè conſcripſit; *Nunc iudicium eſt mundi, nunc Princeps huius mundi eiicietur foras.* Id quod contentâ voce prædicabatur. Deinde eoſdē etiā excitabat, quod occultâ traditione inter fideles ipſos dimanabat, Romam ſcilicet, quæ idololatriæ erat metropolis, in Chriſtianæ Eccleſię caput ac metropolim fore conuertendam. Atque hanc arcanam doctrinam & traditionem ab Apoſtolis hauſit Eccleſia. Quare cōgruentiſſimum eſt, in hoc ſecundo Angelo aliquem ex Apoſtolis ipſis deſignari. Quartò; verba illa. *Cecidit Babylon.* non vnus profert ſacer Vates, ſed duo; nec videtur potior ratio vnius, quàm alterius. Cùm verò in Apocalypſi hæc verba non tribuantur duobus Angelis, ſed vni tantū; aptius eſt, vt ad nouum aliquem

Angelum referantur, qui eandem ſententiam aliis A verbis dixiſſe reperiatur. Atq; hæc de Angelo ipſo.

Per ſeptem capita Beſtiæ capitis 13. & per fœminam beſtiæ inſidentem c. 17. eadem omnino, id eſt, Romam ethnicā figurari.

Verùm vt ad eiuſdem Angeli verba redeamus; ſicuti vox primi Angeli è regione reſpicit draconem, id eſt dæmonem; ita etiam hæc ſecunda directè opponenda eſt Beſtiæ marinæ hoc eſt Romano Imperio ethnico; quod in eâdem maris Beſtia figuratur. Et primâ quidem ſpecie apparet, non hîc ſermonem haberi contra ipſam Beſtiam; ſed contra eam vrbem, quam Apocalypſis Babylonem appellat; atque adeò diſtinctionem fore aſſignandā inter Beſtiam, & ciuitatem: ſiquidem c. 17. depingitur Babylon ipſi Beſtiæ inſidens. Reſpondeo tamen, id ipſum ſignificari per fœminam Beſtiæ inſidentem, quod per ſeptem Beſtiæ capita, & decem B cornua; vt diximus c. 13. & iterum c. 17. repetemus. Quamobrem qui aduerſus mulierem verba facit, obloquitur pariter contra Beſtię caput; atqui quod in caput ipſius Beſtiæ iactabatur, in totam etiam iactari Beſtiam perſpicuum eſt. Etenim dum Beſtię caput penitus abſcinditur, de tota ipſa Beſtia triūphatur. Atque ita fuerat euenturum, vt Eccleſia de Roma triumphans, toti Romano Imperio dominaretur. Hoc autem appoſitè figuratur, dum inducitur Eccleſia de Roma triumphatura. Id ergo propriè ac directè exprimitur hiſce verbis, *Cecidit,* C *cecidit Babylon illa magna.*

Verſ. 8.

Quæ è vino iræ fornicationis ſuæ potauit omnes gētes.] Vſitata eſt in Sacris locutio, propinare calicē, pro eo quod eſt, affligere, ac diuexare. cuius phraſis ſignificatio infrà n. 10 apparet, cùm dicitur; *Hic bibet de vino iræ Dei.* & ca. 18. 6. *In poculo, quo miſcuit vobis, miſcete illi duplum.* Quibus loci alij ſunt non abſimiles. Porrò hæc phraſis in præſenti refertur procuidubio ad generalem perſecutionem, qua in ſuis omnibus prouinciis Roma Chriſtianos premebat: propterea enim dicitur iræ ſuæ vino omnes Gentes potaſſe. Illud autem inſolitum & peregrinum occurrit, quòd ita illa appelletur ira fornicationis. D Verumtamen re attentiùs inſpectâ cernitur, magnam hîc energiam & elegantiam ineſſe. Deſumitur enim allegoria à mulieribus meretricibus ac fornicariis, quæ ſunt valdè iracundæ, maximè quādo zelotypia feruntur. Quamobrem cùm idolorum cultus in Scriptura appelletur fornicatio; vt exprimaretur ingens ira atq; furor, quo Roma ethnica Chriſtianos infeſtabat, congruenter ira fornicationis vocatur; id eſt ira, qua Roma veluti fornicatrix excanduit aduerſus eos, qui homines ſeparare retrahebant ab eiuſdem Romæ concubinatu hoc eſt E ab ipſius nefanda ſocietate; quæ ſpiritualem fornicationem, id eſt impium idolorum cultum anhelabat. Itaque ira fornicationis nihil aliud eſt, quàm ira ex ſpiritualis fornicationis zelo exardeſcens. Atque hac ira Chriſtianum nomen Roma fuit inſectata in vniuerſis ſui Imperij prouinciis. Fortaſſe tamen alius eſt ſenſus calicis illius, quem habet in manu ſua Babylon, Apocalypſeos 17. 4. de quo ibi. Facilè tandem cernitur, cùm ſecundæ huius vocis ſcopus foret ſignificare triumphum ab Eccleſia de Romano Imperio conſequendum; expediens valdè fuiſſe, F vt fieret ſingulatim mentio de perſecutionis calice, quem Roma Imperij caput ac princeps Chriſtianæ propinabat Eccleſiæ. Atque ita Paulus etiam 2. Theſſ. 2. 7. vbi agit de Chriſtiani populi expectatione in triumpho de Romano Imperio reportando; ibidem pariter agit de perſecutione, quam Dei Eccleſia ab Imperio patiebatur.

Quanam ira fornicationis hic dicatur?

Hunc ſecundum Angelum eſſe Pauli figuram.

Quapropter mihi perſuadeo hunc ſecundum Angelum eſſe Pauli figuram, propter verba illa, quæ ipſe ad Theſſal. ſcribit. Vt autem meliùs hæc alluſio perſpiciatur; viſum eſt, verba ipſius Pauli, in notatione ſequenti expendere.

NOTATIO II.

In qua explicatur locus Pauli 2. ad Theſſalonicenſes 2. ad quem in præſenti alluditur, dum de ruina Babylonis agitur.

TEXTVS PAVLI.

3. *Ne quis vos ſeducat vllo modo; quoniam niſi venerit diſceſſio primùm, & reuelatus fuerit homo peccati, filius perditionis.*

4. *Qui aduerſatur, & extollitur ſupra omne, quod dicitur Deus, aut quod colitur; ita vt in templo Dei ſedeat oſtendens ſe tanquam ſit Deus.*

5. *Non retinetis, quòd cùm adhuc eſſem apud vos, hæc dicebam vobis.*

6. *Et nunc quid detineat ſcitis, vt reueletur in ſuo tempore.*

7. *Nam myſterium iam operatur iniquitatis: tantum vt qui tenet nunc, teneat donec de medio fiat.*

Summa eorum, quæ Paulus his verbis docet.

PAVLVS Theſſalonicenſes admonet, ne exiſtiment extremi iudicij diem, quam mox adfore; priùs enim futuram magnam a Catholica fide defectionem; nec non impium illum Antichriſtum, cuius typum duntaxat gerebat Romanum Imperium ethnicum; quin & de eodem Imperio Romano Eccleſiam fore triumphaturam. Quapropter dum Imperium Romæ ethnicum permanebat, diem iudicij nondum imminere: poſtea tamen quam Eccleſia triumphum de Romano ageret Imperio, ſuo quidem tempore retegendam fore Antichriſti perſecutionem, quem Eccleſia etiam fuerat triumphatura.

Commentarius verborum Pauli.

NISI *venerit, diſceſſio primùm.*] Id eſt, non veniet dies Domini, antequam adueniat apoſtaſia, & Antichriſtus. Nota conuerſum loquendi modum.

Diſceſſionis nomine quid ſignificet Paulus.

Diſceſſio.] Græcè apoſtaſia: Et videtur omnino eſſe ſermo de magna quadam apoſtaſia in nouiſſimis temporibus futura, de qua etiam plerique intelligunt illud Pauli 1. ad Timoth. 4. 1. *Spiritus autem manifeſte dicit, quia in nouiſſimis temporibus diſcedent quidam à fide, attendentes ſpiritibus erroris, & doctrinis dæmoniorum.* vbi pro *Diſcedent* Græcè habetur ἀποστήσονται à verbo ἀφίστημι, a quo deriuatur apoſtaſia. Idemque verbum eſt apud Lucam cap. 8. 13. *Qui ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt.* Ait ergo Paulus: *Ne putetis poſtremi iudicij diem tam iam imminere: adhuc enim ſingulari Dei beneficio longiùs ab ea apoſtaſia diſtamus, quam ante diem iudicij euenturam præſcimus.* Verum eſt, quamlibet hæreſim eſſe apoſtaſiam, verùm Apoſtolus cum articulo loquitur de magna illa apoſtaſia ſub Antichriſti tempus futura, aut fortè loquitur de tempore etiā præcurſorum Antichriſti. Nam de hæreſibus exponunt Theodoretus, Sedulius, & alij: & eandem expoſitionem ſequitur Stapletonus oratione Academica 18.

Diſceſſionis ſiue apoſtaſiæ prima expoſitio.

Diſceſſionem ſiue apoſtaſiam pro defectione à Chriſti fide accipiunt Auguſtinus, Cyrillus Ieroſolymitanus, Strabus, Thomas, Liranus; Titelmanus, Gagneius; Sonnius, Bellarminus, & Suarez, quos refert Maluenda de Antichriſto fol. 136. & quamuis diſceſſionis nomine videantur intelligere ipſum Antichriſtum Chryſoſtomus, Auguſtinus, Theodoretus, Theophylactus, Oecumenius, Beda, & alij, quos ipſemet citat Maluenda, fol. 135. fortaſſe tamen ſunt explicandi non de formali ipſius Antichriſti apoſtaſia; ſed de ea, quam ipſe inuehet.

2. expoſitio apoſtaſiæ.

Aliorum expoſitio eſt de diſceſſione, ſiue defectione Prouinciarum ab Imperio Romano, quam ſequuntur Tertullianus, Hieronymus, Ambroſiaſter, Primaſius, Sedulius, Engelbertus, Caietanus, Titelmanus, & Driedo. Ceterū hæc interpretatio ſupponit, Prouinciarū defectionē à Romano Imperio eſſe proximum Antichriſti iam aduentantis ſignum; quod a Millenariis deriuatū eſt, & nos infrà probabimus, id nulla ratione à ſacra Scriptura doceri. Huc ſpectat diſceſſio decem Regum a Romano Imperio, de qua nonnulli hunc locum interpretantur. Alij verò de diſceſſione Romæ a Chriſti fide, exiſtimantes ante aduentum Antichriſti Romam totius idololatriæ caput & Metropolim futuram, quod nos late impugnauimus.

Quid ſit apud Paulum homo peccati. Conuellitur hæreticorum error.

Et reuelatus fuerit homo peccati.] Hæretici exponunt de Romanorum Pontificum ſucceſſione. Sed Paulus manifeſtè agit de ſingulari quodam homine, non ſolùm quia ſingulari numero vtitur, atque etiam articulo, (qua ratione de peccatoribus generatim loqui non ſolemus) ſed etiam quia Paulus paulò infra ſe magis explicat oſtendens agere ſe de infeſtiſſimo Chriſti aduerſario, qui a Iudaico populo vt Meſſias excipiendus eſt, vt obſeruarunt Irenæus, Hieronymus, Cyrillus vterq;, Auguſtinus, Chryſoſtomus, Ambroſius, Gregorius, Theodoretus, Theophylactus, & Oecumenius, quos adducit Maluenda folio 31. col. 1. Præterquam quòd euidens eſt ſummos Pontifices Chriſti Vicarios contra ipſum Chriſtum non inſurgere, nec pro dijs velle honorari; atqui de Antichriſto Paulus ait, eum in Dei templo ſeſſurum, & oſtenſurum, quòd ſit Deus, & eleuatus contra Deum.

Quid Paulus innuat, ſe Theſſalonicenſibus dixiſſe.

Non retinetis, quod cùm eſſem apud vos, hæc dicebam vobis?] Auguſtinus libro 20. de ciuitate capite 19. ignorare ſe fatetur, quid Paulus Theſſalonicenſibus dixerit, atque loci huius difficultatem eò reuocat, quòd omnino neſciat, quæ Paulus eos attentè admonuerit. Sed ſaluâ tanti Doctoris reuerentiâ ex contextu videtur manifeſtum, quòd Apoſtolus eis prædicarat, idem eſſe, quod in hoc loco paulò antè ad eos ſcripſit: nimirum antequam dies Domini adueniat, futuram ingentem illam apoſtaſiam, & Antichriſti aduentum: alioquin non diceret Apoſtolus, vt reuocaret in memoriam, ſe illis hæc ipſa coram dixiſſe.

Quid eſſet id, quod Antichriſti aduentum remoraretur.

Et nunc quid detineat ſcitis.] Id eſt, quid Antichriſti aduentum remoretur; vt exponunt Ambroſius, Hieronymus, Chryſoſtomus, Theophylactus, Caietanus, & Titelmanus apud Maluendam fol. 64. col. 2. Quod autem Antichriſti aduentum eo tempore detinebat, & Theſſalonicenſes ex Pauli prædicatione cognouerant, illud erat; quòd ſcilicet Romanum Imperium nondum Eccleſiæ eſſet ſubactum; cùm tamen ante aduentum Antichriſti foret ipſi Eccleſiæ ſubiiciendum, vt infrà conſtabit clariùs.

Vt reueletur in ſuo tempore.] Quod Antichriſti aduentum retardat, non efficit vt ipſe ſeriùs adueniat, quam foret venturus; ſed potiùs vt tempore à Deo præfinito adueniat.

Quid ſit apud Paulum Myſterium iniquitatis.

Locus difficilis.

Quomodo cohæreat, aduentũ Antichriſti retardari ex eo, quod myſterium iã operetur iniquitatis.

Nam myſterium iam operatur iniquitatis.] Myſterium iniquitatis perinde eſt, ac figura atque pictura, quæ iniquitatem & impietatem Antichriſti repræſentet; præuia quædam repræſentatio illius belli, quod Antichriſtus eſt Chriſto facturus. Vno verbo dicam: Typus Antichriſti. Atque ita myſterium iniquitatis de Antichriſti typo exponunt Tertullianus, Chryſoſtomus, & plerique alij. Sermo verò eſt de Romano Imperio idolorum cultui dedito, vt infrà videbimus. Enimuerò nexus & conſequentia huiuſce loci difficilis apparet. Etenim vt probetur Antichriſti tempus non imminere, ſed longè diſtare, minimè conueniens videtur ea ratio, quòd ſcilicet extet iam atq; emineat, qui ipſius Antichriſti typus eſt. Obſerua vim eorum verborum, *Nam, & iam*, quæ poſtulant, vt typum ipſum iam aduenisſe, conferat ad probandam Antichriſti aduentus dilationem. Ad hoc Reſpondeo, Romanũ Imperium eo ipſo quòd mundi conuerſioni obſiſtebat, & Antichriſti officium gerebat, protrahebat magni illius Antichriſti aduentum, qui futurus nõ eſt, quoad Eccleſia triumphum de idololatria egerit, (nam apoſtaſia poſt mundi conuerſionem erat euẽtura.) Quare citiùs Antichriſtus adueniret, ſi totus orbis properè & abſque vlla contradictione ad Chriſti fidẽ conuolaret, & electorum numerus expleretur. Quod ergo Eccleſia ſub ipſa initia, Antichriſti typũ offenderit, hoc ipſũ Antichriſti aduentũ detinebat. Optimè igitur probat Paulus dilationem aduentus Antichriſti ex eo, quòd in Antichriſti typum Eccleſia inciderit. Agere enim Antichriſti typum, idipſum cogit, vt veri Antichriſti aduentus differatur. Ad hæc, forſitan particula *Nam*, non exigit vt ſubſequens propoſitio ſit antecedentis probatio; ſed ſolùm vt aſſeratur, illud ſolùm diſtrahi, atque proferri; nempe proprij Antichriſti aduentum; non verò aliorum, qui eius vices gererent, quandoquidem extabat iam, qui ipſius munere fungeretur.

Verbum operatus *hic & actiuè, & paſſiuè poſſe ſumi.*

Verbum *operatur*, poteſt actiuè & paſſiuè ſumi; nam verbum Græcum eſt commune, & in eo loco ad Galatas 5. 6. *Fides, quæ per charitatem operatur*, accipiunt paſſiuè (*operatur*, id eſt *actuatur*) Tirianus, Bellarminus, & Stapletonius oratione academica 28. Si autem verbum, *operatur*, hic actiuè vſurpetur, bifariam poteſt hic locus conſtrui, vt notat D. Thomas; nam myſterium iniquitatis poteſt in nominandi caſu intelligi; ita vt hic reddatur ſenſus; *Iam typus Antichriſti ſuum exercet vim.* Poteſt etiam accuſatiuus eſſe in hoc ſenſu. *Iam eſt, qui opere compleat myſterium iniquitatis, & typum Antichriſti exerceat.* Tunc autem opus A erit, verbo *operatur* quærere ſuppoſitum: & vtrumque in eundem ferè ſenſum recidit. Quid verò ſit ad conſtructionem aptius infra conſtabit.

Quid ſit apud Paulum Tantùm vt qui tenet nunc, teneat.

Tantum, vt qui tenet nunc, teneat.] Græcè ſolum habetur, *Tantùm qui tenet nunc, μόνον ὁ κατέχων ἄρτι.* Et quidẽ Græcè illud videbatur congruentius, vt κατέχων eſſet ſuppoſitum verbi ἐνεργεῖται, nullo interpoſito commate; ita vt hic ſenſus reddatur, *Qui nunc tenet, ſeu poſſidet, nihil aliud agit, quàm vt ſit Antichriſti typus.* Id eſt, non eſt verus Antichriſtus, ſed ipſius typus, & eius iniquitatem typicè repræſentans. Hæc literæ ordinatio omnem huic loco tollebat difficultatem, & ſenſui valdè erat apta. Et quamuis in Græco cum diſtinctione aliqua legamus, *Iam operatur myſterium iniquitatis, tantum qui tenet nunc.* Senſus idem erit hac ratione, *Eſt iam, qui Antichriſti munus peragit, tantùm qui tenet nunc.* id eſt, nec aliud eſt præterea, qui nunc tenet, ſeu poſſidet. quaſi dicat: Non eſt verus Antichriſtus, ſed typus ipſius tantùm hoc facit, vel B tantùm operatur myſterium iniquitatis, nec verum agit Antichriſtum. Iuxta hunc ſenſum videtur repetendum, *Operatur myſterium iniquitatis*: ita vt illud *Tantum*, perinde ſit, ac *Tantum operatur myſterium iniquitatis.* Nec Paulò inuſitatum eſt preſſè & conciſè loqui; ita vt ſit aliquid neceſſariò ſupplendum, vt ſuprà: *Niſi venerit diſceſſio primùm.* id eſt, non veniet dies Domini, niſi venerit diſceſſio primùm. Singillatim verò concinnitatis habet plurimum conciſa hæc loquendi ratio, vbi obſcuritas affectatur. Quòd ſi Paulus de Nerone, aut de Romano Imperio inſtituebat ſermonem; perſpicuum eſt illum obſcurè loqui voluiſſe.

Latina lectionis ſenſus exprimitur.

Sed videamus oportet, verùm Latina lectio, quæ habet, *Tantùm vt qui tenet nunc, teneat*, eundem admittat C ſenſum? Ad hoc aſſero, in omni ſenſu aliquid neceſſariò fore ſupplendum; & nihil aptius, quam vt ex præcedenti contextu ſuppleatur, hac ratione. Non deeſt, qui Antichriſti officio fungatur, ſed nihil aliud præterea eſt, tantùm hoc eſt; illud enim ſolum agit, vt Antichriſti officium gerat, id quod reapſe videmus accidere, vt qui nunc tenet, teneat ſiue poſſideat, donec de medio tollatur.

Exiſtimabit aliquis, cùm dicitur, *Tantùm vt qui tenet nunc, teneat*, idem eſſe, ac ſi diceretur: id ſolùm expectandum eſſe, id vnum ſupereſt, vt qui tenet nunc, teneat. Verùm eiuſmodi conſtructionem Græca lectio reſpuit. Præterquam quòd ſenſus hic minimè eſt ſolidus; nec enim verum eſt, Antichriſtum fore venturum, ſimulac ſublatus de medio eſſet ille, qui tenebat, ſeu poſſidebat.

Quo ſenſu dicatur hic, qui tenet.

D *Qui tenet.*] Græcè, ὁ κατέχων. Eſt autem in hoc loco idem verbum Græcum, quod paulò antè ſignificat detinere in iis verbis. *Et nunc quid detineat ſcitis.* Hic verò poſſidere, ſeu tenere, redditur. Quare arbitrabitur aliquis, hic etiam verbum hoc ſignificare debere idem, quod *Detineo.* quia ſimplicius eſt, cùm verbum idem in eodem contextu repetitur, in eodem pariter accipi ſenſu. Sed contra eſt; quia omnes interpretes tam Græci, quam Latini expoſuerunt in præſenti, *Tenere* pro *Poſſidere.* Et vulgatus de induſtria non hic appoſuit, *Tantùm qui detinet*, ſed *Tantum qui tenet*, vt locus communi interpretationi ſupereſſet. Iam ad id, quod dicitur, ſimplicius eſſe, vt hic & paulò ſupra eodẽ modo verbũ idem accipiatur. Reſpondeo, elegantius eſſe vt ipſummet verbum aliter vſurpetur: præſertim vbi obſcuritas aliqua vel elegantia conſultò acceſſitur. Legendus eſt hac de re Gueuara in Habacuc cap. 1. verſ. 16. §. 167. E verbo *Sagena.* Vbi inter alia affert acutum illud de Nerone atque Aenea ſub ambiguitate pentametrum.

Suſtulit hic matrem, ſuſtulit ille patrem.

Verbum, qui tenet, *ad quẽ hic referatur.*

Porrò, *qui tenet*, referunt ad Neronem Victorius, & alij. Verba item illa, *Iam myſterium operatur iniquitatis*, de Nerone intelligunt Tertullianus, Chryſoſtomus, Ambroſius, Auguſtinus, Theophylactus, Strabus, Lyranus, & Gagneius: vt videre eſt apud Maluendam fol. 65. Sed Baronius contendit, hanc epiſtolam non ſub Nerone, ſed ſub Claudio fuiſſe conſcriptam: qua de re conſulendus eſt idem Maluenda fol. 67. & 68. Non eſt ergo certum, Paulum ad Neronem ſolùm reſpexiſſe, neque is eſt ſenſus plenior, vt inferiùs patebit.

Ribera, illud *qui tenet*, exponit de omnibus ſextæ ætatis F regibus. Maluenda tamen eam expoſitionem non valdè probat, & certè ea eſt duriſſima. Sotus in 4. diſt. 49. ſic explicat, Tantùm vt qui tenet nunc regnum temporale, id eſt Roma, teneat ſpirituale: donec in fine mundi ab ea tollatur, & tunc veniet Antichriſtus. quam tamen expoſitionem Maluenda impugnat, fol. 67.

Receptiſſima expoſitio eſt, per Imperium Romanum, dum ſtat, Antichriſti aduentum detineri, indque ſignificari per illa verba, *Tantũ qui tenet nunc, teneat.* ita Tertullianus, Chryſoſtomus, Ambroſius, Hieronymus, Auguſtinus, Theophylactus, Oecumenius, Anſelmus, Haymo, Strabus, Thomas, Liranus, Caietan⁹, Bellarmin⁹, Suarez, & Pameli⁹, quos refert Maluenda, ſol.66.col.1.

Vt ergo, quid ipſe ſentiam, nonnullis aſſertionibus exponam, imprimis communis expoſitio mihi perplacet, vt iis verbis, *qui tenet nunc* Romanum deſignetur Imperium. Neque obſtat, Paulum maſculino genere vti, quia de Imperatoribus in communi ſic loqui poterat; ſicuti nos etiam diceremus, Papa eſt Chriſti Vicarius, id eſt, Papæ omnes. Sic ergo de Romanis Imperatoribus rectè dici poteſt, *qui tenet*.

Quo ſenſu ſermo ſit hic de Romano Imperio.

Deinde in ſacris Literis ſermo non eſt de Romano Imperio abſolutè ſiue materialiter, ſed formaliter, quatenus eſt Eccleſiæ hoſtis, hac enim ratione appellatur Beſtia. Cùm autem de eodem Imperio ad Chriſti fidem conuerſo ſermo eſt, tunc dicitur Regnum Beſtiæ auferri, & populo ſancto tradi ita Danielis 7.27. & Apocalyp.17 & 18 Quare verba illa, *Tantum qui tenet nunc*, cùm de Romano agant Imperio, non debent ad Chriſtianos Imperatores extendi, ſed ita vt de Imperio loquantur ſolùm, quatenus ethnico & Euangelij aduerſario. Sin verò obiicias, tunc nondum Neronis perſecutionem incepiſſe, vt probat Baronius, & Maluenda fatetur: Reſpondeo, Claudium eo iam tempore cœpiſſe Chriſtianos inſectari, Iudæis in exilium amandatis, vt videre eſt apud eundem Maluendam lib.4. cap.1. & quamuis nulla peculiaris perſecutio tunc fuiſſet inchoata; certum adhuc eſt, Chriſtianos ſibi a Romano Imperio, vt ab infeſtiſſimo hoſte cauere, & fortè Paulus erat iam in carcerem detruſus.

Tertiò, *Donec de medio fiat*, Non accipiendum eſt materialiter, ſed formaliter, id eſt, donec Romanum conuertatur Imperium, quod perinde eſt, ac dicere, Imperium Romanum Antichriſti vice & officio fungi, donec de illo triumpharet Eccleſia iuxta Danielis Prophetiam cap.7. cui conſonat Apocalypſis.

Cur Paulus obſcurè fuit locutus de victoria ex Romano Imperio per Eccleſias reportandâ.

Quartò, quandoquidem Paulus ſignificare voluit Chriſti Eccleſiam de Romano Imperio triumphum acturam; congruentiſſimum fuit, vt non palam & apertè, ſed tectè & obſcurè loqueretur. Chryſoſtomus & Theophylactus aſſerunt, non metus cauſâ, ſed vt nos erudiat, ne ſuperuacuas ſuſcipiamus inimicitias, ſi nihil vrgeat. Hieronymus, *Ne cauſam perſecutionis in Eccleſiam arriperent Romani, ſi diceret delendum eſſe Imperium Romanum.* Idémque accideret, ſi manifeſtè affirmaret Apoſtolus, Chriſtianam Eccleſiam de Romano Imperio triumphaturam. His addo, eandem ob rem Romam à Petro appellatam fuiſſe Babylonem, diſſimulationis ergò, & ſimiliter a Ioanne in Apocalypſi.

Quintò: Nõ ait Paulus, cùm Romanum Imperium fuerit extinctum, mox Antichriſtum & diem iudicij venturum. Id vnum aſſerit, Romanum Imperium Antichriſti partes agere, dum idolorum culturæ adſtrictum Chriſtianam perſequebatur Eccleſiam; id quod ab eo fore præſtandum, donec Chriſti fidem ac Religionem ſuſciperet. Quinimò eo ipſo quòd affirmat, Eccleſiam de Romano Imperio triumphaturam (vt innuit verbis illis, *Donec de medio fiat*) ſignificat pariter, Eccleſiam ipſam poſtea multos annos pace perfruituram, antequàm Antichriſtus adueniret: tum quia hoc ſpectat ad perſecutionis finem & Eccleſię triumphũ, vt prædixerat Daniel cap.7.27. *Dabitur regnum populo ſanctorum.* vtique reipſa adimpletum eſt. Tum etiam quia verba illa, *Et tunc reuelabitur ille iniquus*; non referuntur ad illud, *Donec de medio fiat*; ſed ad id, *ſuo tempore.*

Quòd ſi obiicias, cùm dicitur *Reuelabitur ſuo tempore, & tunc reuelabitur*, non propterea aliquid de tempore affirmari: Reſpondeo, hic quidem nõ eum fuiſſe Apoſtoli ſcopum, vt tempus ipſum præfiniret; ſed ſolùm vt aſſereret Antichriſti aduentum ſuo tempore fore, poſtquam Eccleſia triumphum de Romano Imperio reportaſſet. Quantum verò temporis ſit hic Eccleſiæ triumphus duraturus; id nec a Paulo declarari, nec a Ioanne in Apocalypſi Licèt enim Ioannes expreſſerit, mille pacis ac regni ab Eccleſia poſſeſſi annos futuros, loquitur tamen figuratè, & millenarium pro longiſſimo annorum numero, nobis tamen incerto atque indefinito, vſurpat.

NOTATIO III.

In qua explicantur verba quæ ſuperioribus adnectit Paulus 2.Theſſal. 2.8.

QVEM *Dominus Ieſus interficiet ſpiritu oris ſui, & deſtruet illuſtratione aduentus ſui eum.*] Græcè *ἀναλώσει τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ καταργήσει τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς παρουσίας αὐτοῦ.*

Conciliantur Pauli & Apocalypſis loca, quæ videntur inter ſe oppoſita.

Vocem illam *Quem*, euidens eſt ad Antichriſtum referri. Vnde qui affirmantur in Apocalypſi expreſſe aſſeri Antichriſtum & eius percuſſorem viuos ac ſuperſtites in infernum barathrum detrudendos (vt Ribera Apocalyp.19] A laborant valdè cum ea repugnantiæ & oppoſitionis ſpecie, quam inter hunc Pauli locum, & Apocalyp.19.20. offendunt. Paulus enim ait, Antichriſtum a Chriſto fore occidendum, & in Apocalypſi videtur aſſeri, Antichriſtum viuentem ac videntem ad inferos deturbandam.

Quo ſenſu Paulus de Antichriſto dixerit, quòd Dominus Ieſus interficiet ſpiritu oris ſui.

Vt ergo hanc difficultatem expediam, imprimis ſic ſtatuo, in Apocalypſi ſermonem non eſſe de Antichriſto, vt eo loco late oſtendam. Deinde etiamſi Apocalypſis de Antichriſto perſpicuè ibi ageret; per locum adhuc Pauli liceret, Antichriſtum ipſum in inferorum regiones viuentem præcipitari. Etenim pro verbo illo *interficiet*, Græcè habetur *ἀναλώσει*, quod propriè eſt *conſumet*. Atque ita vertitur Lucæ 9.54 *Vt ignis deſcendat de cælo, & conſumat illos.* & ad Galat.5.15. *Si inuicem mordetis, & comeditis; videte ne ab inuicem conſumamini.* In nouo quidem Teſtamento non eſt B verbum *ἀναλίσκω*, niſi in tribus hiſce locis. Nam quod dicitur *Deus noſter ignis conſumens eſt*, *καταναλίσκον*, ad Hebræos 12.29. Atque vt in Græco Theſauro obſeruatur, verbum *ἀναλίσκω* ſignificat *conſumere, extinguere, perdere.* Itaque vox illa *interficiet*, ſi vim huius loci in originali examinemus, non hic ſignificat *Occidere*, ſiue *interficere*, vitâ prorſus ablata, ſed *deſtruere*, ſiue *euertere*. Et dux quiſpiam, quem hoſtis ſuperauit, profligauit, & omni honore ſpoliatum ingenti affecit plagâ & ignominiâ, næ ille dicetur verè deſtructus, euerſus, & quaſi ad nihilum redactus. Atque id propriè ſignificat, *ἀναλώσει*. Quamobrem idem eſt *interficiet*, quod mox ſequitur, *Deſtruet eum.* quod in Græco eſt, *καταργήσει*, & *καταργέω* eſt *ἀργὸν* reddo, & inefficacem, atque inutilem. quod verbum Paulo familiare eſt, & interdum vertitur, *euacuare*, vt ad Romanos 3.3. *Numquid incredulitas illorum* C *fidem Dei euacuabit?* & 1.Corinth.13.10. *Euacuabitur, quod ex parte eſt.* & cap.15.24. *Cum euacuauerit omnem principatum & poteſtatem.* Interdum verò, *Deſtruere*. Quod enim viribus ac vigore ſpoliatur, euerſum ac deſtructum remanere videtur.

De qua Antichriſti nece loquatur Paulus.

Ex dictis infero, Paulum (meâ ſententiâ) non agere de propria atque (vt ita dicam) perſonali Antichriſti nece; ſed tantùm contendere Chriſti Aſſertoris noſtri doctrinam ac fidem Antichriſto ipſi multò ſuperiorem extituram, atque adeò mundum vniuerſum perſpecturum, quidquid ſibi Antichriſtus falſis miraculis probauerat, dæmonis eſſe præſtigias ac deceptiones. Nec verò ideo inficior, Antichriſtum a Chriſto fore occidendum: illud aſſero, Pauli locum de hac propria occiſione non agere; ſed ſolùm velle, Chriſtum Dominum ſui oris ſpiritu, & excellentiſſimâ D ſuæ præſentiæ manifeſtatione fraudem ac tyrannidem Antichriſti euerſurum. Hoc mihi textus ipſe ſonat cum ſua origine collatus. Nihilominus tamen placet verba ipſa ſingillatim nonnihil amplius exponere.

Quis hic dicatur ſpiritus oris Chriſti.

Spiritu oris ſui.] Perinde eſſe exiſtimo, ac ſi Apoſtolus diceret; Chriſtum Dominum, vt Antichriſtum deiiciat atque proſternat, ſui ipſius miniſteris diuini ſpiritus copiam effuſurum, vt cæleſti vi, ſanctitate maxima, veriſque miraculis Euangelicam prædicationem confirmantes, Antichriſtum conterant, & diuinæ lucis vſuram toto orbi impertiantur. Hanc autem ſiue phraſim, ſiue ſignificationem minimè damnabit, opinor, qui animaduerterit, quid Chriſtus Ieſus ſignificare voluerit, quando in Apoſtolos præſentes *inſufflauit* vt habemus in Euangelica hiſtoria Ioan. E 20.22. Item quid illud Gen.2.7. *Inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ.* Vide etiam Ezech. 37.9. *Inſuffla ſuper interfectos.*

Quanam hic illuſtratio aduentus Chriſti dicatur?

Reiicitur 1. expoſitio de viſibili Chriſti aduentu ad Antichriſtum interficiendum.

Vera ſententia & Pauli loci explicatio.

Illuſtratione aduentus.] Græcè *τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς παρουσίας*, quod propriè ſonat, *Superna apparitione præſentiæ ſuæ.* Nec deſit fortaſſis, qui his verbis adductus eam ſibi mentem induat, vt exiſtimet Chriſtum viſibili ſpecie in media luce apparitutum, vt & Antichriſtum proſternat, & ipſius fallacias mundo irritas & inanes oſtendat. Verùm (ut me fallit animus] hoc nec Chriſti Domini auctoritati conſentaneum eſt, nec ipſius prouidentiæ rationi valde conſonum. Non enim opus eſt Chriſtum rurſus in orbe ſe videndum & aſpectandum proponere, cùm illam Antichriſti perniciem poſſit aliter facilè reſecare, immiſſâ ſui Spiritus diuini copiâ, & cæleſtium donorum atque gratiarum F fluentis. Quid ergo erit, *Superna apparitio præſentiæ ſuæ?* In ſui ſpiritus communione ac largitione Chriſtus Ieſus ſuam præſentiam reddet conſpicuam, ſicuti dicitur, *Digitus Dei eſt hic*: quando ipſius omnipotentia maximè oſtenditur. Et quemadmodum Chriſtus Dominus Matt.28.20 dixit: *Ecce ego vobiſcũ ſum vſque ad conſummationẽ ſæculi.* Si ergo dicitur ſuâ gratiâ atque fauore præſens adeſſe, qui non ſolùm cernit, quæcumq; accidũt, ſed etiam ita fauet & auxiliatur, vt ſuæ præſentiæ clariſſima documenta edat; quis non videat, quam meritò dicatur Chriſtus ſuomet ſpiritu Antichriſtum euerſurus, quando ſuis ſeruis eundem Spiritum ſuppeditet, quo ſuam præſentiam illis reddat manifeſtam, & ſe ad Eccleſiæ ſuæ in extremo penè diſcrimine laborantis auxilium aduentare declaret? Facit, quòd ſæpè in Scriptura per Dei aduentum ſignificatur admirabilis ipſius fauor atque ſubſidium, ſumptâ metaphorâ a præſtantiſſimo aliquo duce, qui validâ manu appropinquat ad alicuius vrbis hoſtium obſidione preſſæ liberationem.

Verùm hic Chriſti aduentus, de quo Paulus, poſſit ad vltimũ iudicij diem referri?

Iam, ſi quis exiſtimet verba illa, *Illuſtratione aduentus ſui*: referri ad vltimum iudicij diem, quaſi dicatur Antichriſti perſecutio ad extremum vſque diem iudicij duratura, & tunc a Chriſto, cùm mundum iudicaturus adueniat, Antichriſtus ipſe pariter opprimendus; facile eſt oſtendere huius explicationis falſitatem: tum quia contra communem doctorum opinionem militat, quam ipſi ex Daniele etiam colligunt, ſcilicet poſt Antichriſti excidium tempus aliquod ante poſtremam iudicij diem præteriturum. Et hoc per ſe erat veriſimile conſideratâ diuinæ prouidentiæ conſuetudine: tum etiam, quia contextus ipſe agit de maxima quadam diuini Spiritus effuſione, id quod vltimo die iudicij futurum non eſt.

In Pauli verbis alluſio ad Iſaia cap. 11. licèt non eundem reſpiciat ſenſum.

Quod verò Paulus ait de Chriſto Domino, qui Antichriſtum *interficiet ſpiritu oris ſui*; videtur pleriſque deſumptum ex Iſaia cap. 11. 4. *Spiritu labiorum ſuorum interficiet impium.* Et ſaltem Vulgatus interpres apud Paulum legiſſe videtur, *Interficiet*, per alluſionem ad Iſaiæ locum.

Circa hoc, primò aſſero, in Iſaia ſermonem non eſſe de Antichriſto; quia nec contextus id patitur, nec nomen impij habet articulum. Sed ſermo eſt manifeſtè de peccatorum conuerſione ad Chriſti fidem. Hoc enim clariſſimum facinus ſolet ab Scriptura depingi ſub ſpecie ſiue figura maximæ cuiuſdam victoriæ; in qua Chriſtus peccatores interficiat; & *litera quidẽ eos occidit, ſpiritus autem viuificat.* Vide Cyrillum, & Procopium, qui hunc locum de dæmonibus a Chriſto vincendis exponunt.

Deinde Iſaiæ locus iuxta Græcum ſic ad verbum ſonat; *In ſpiritu per labia interficiet impium.* Quare in Græco locus alter cum altero non conſentit; præterquam in nomine *ſpiritu*. Nam Paulus iuxta Græcum ſic habet, *Quem Dominus conſumet ſpiritu oris ſui.* Iſaias verò ſic, *In ſpiritu per labia interficiet impium. ἐν πνεύματι διὰ χειλέων ἀνελεῖ ἀσεβῆ.* Adde, quòd Iſaiæ cap. 11. 4. paulò antè, vbi noſtra Vulgata legit, *Virga oris ſui*: in Græco eſt, *Sermone oris ſui.*

Quomodo Pauli alluſio ad Iſaiam ſit intelligenda.

Nihilominus exiſtimo, Paulum ad Iſaiæ locum alluſiſſe. Quamuis enim Iſaias non agat de Antichriſto; tamen vt Paulus aſſereret Antichriſtum a Chriſto fore ſuperandum, quatenus Chriſtus ipſe ſui ſpiritus copiam & affluentiam ſuis ſeruis erat elargiturus, opportunè hoc ita explicuit, aſſerens id futurum eſſe ad eum ferè modum, quo Chriſtus idololatriã deuicit: videlicet ſuomet ipſius ſpiritu impietatem deſtruendo. (Id quod ſignificat Iſaias, aſſerens Chriſtum ſuo ſpiritu peccatores occiſurum.) Quod vt Paulus indicaret, ad Iſaiæ locũ per alluſionem reſpexit. Verùm pro *Interficiet*, ſubſtituit, *Conſumet*. Illi enim, qui peccato moritur, & ſeſe ad Chriſtum conuertit, rectiùs quadrat interfici gladio ſpiritus; *Quod eſt verbum Dei.* Antichriſto verò ac dæmoni, qui conuertendi non ſunt, magis congruit conſumi ac deſtrui, propterea quòd conſumantur ac deſtruantur illo ipſo ſpiritu, quem Deus Euangelij prædicatoribus elargitur; nec non myſticâ morte, quam Deus illis infert, qui dæmonis & Antichriſti famuli atque aſſeclæ erant.

TEXTVS.

Verſ. 9. *Et tertius Angelus ſecutus eſt eos, dicens voce magna, Si quis adorauerit Beſtiam & imaginem eius, & acceperit characterem in fronte ſua, aut in manu ſua.*

10. *Et hic bibet de vino iræ Dei, quod mistum eſt mero in calice iræ ipſius, & cruciabitur igne & ſulphure in conſpectu Angelorum ſanctorum, & ante conſpectum Agni.*

COMMENTARIVS.

Quomodo hæc tertij Angeli vox contra terræ Beſtiam intentetur.

IN horum trium Angelorum partitione diximus, tertij Angeli vocem è regione fore opponendam terreſtri Beſtiæ, hoc eſt ſapientiæ carnis: id quod difficultatem nunc videtur inuoluere. Cùm enim dicitur, *Si quis adorauerit Beſtiam, & imaginem eius.* haud dubiè nomen Beſtiæ marinam Beſtiam ſignificat; de cuius imagine & charactere ſuperiore capite actum eſt. Ex quo primâ ſpecie videtur inferri, tertium Angelum directè loqui non A contra terreſtrem Beſtiam, ſed contra marinam. Verùm enimuerò, quòd marina Beſtia & eius imago adorentur; quodque eius milites in fronte aut in manu characterem ſiue notã impreſſam habeant; hoc inquam eſt proprium terreſtris Beſtiæ officium, vt ex ipſo ſuperioris capitis textu liquet. Quare hæc Angeli tertij vox directè aduerſus eos intonat, qui terreſtri Beſtiæ obſequuntur. Ad hæc; ſi per terræ Beſtiam ſapientia carnis figuratur, (vt vidimus cap. 13.) marinæ Beſtiæ & ipſius imaginis venerationem & ipſius characteris impreſſionem in ſuorum militum fronte ſeu manu non præſtat carnalis ſapien- B tia effectiuè, ſed formaliter; vt Scholaſtici loquuntur. Etenim hæ ſunt formales carnalis ſapientiæ actiones; vel potiùs hæc eſt allegoria, ſiue ænigma efficientiæ quam terrenus affectus in terreſtribus hominibus operatur: eſt item quædam veluti deſcriptio exprimens, quid agat, qui ſuis cupiditatibus miſerè ſuccumbit. Quamobrem vox ea, quæ marinam Beſtiam, eiuſque imaginem adorantibus, & characterem in manu aut fronte accipientibus comminatur; ipſamet propriè intenditur in terræ Beſtiam, id eſt in carnalem ſapientiam, in C hoc enim carnis ſapientia potiſſimùm conſiſtit; nec alia præterea eſt ſapientia carnis, niſi id ipſum quod præ ſe fert hæc allegoria, ſiue ænigma de adoratione marinæ Beſtiæ & ipſius imaginis. Exiſtimo autem hoc ſatis à me explicatum in capitis 13. commentario. Vnde planum ſit, hanc tertiam vocem directè aduerſus terreſtrem Beſtiam emitti.

Terræ Beſtiã (quod ad myſticũ attinet ſenſum) bifariã conſiderari poſſe.

Enimuerò Beſtia terræ cõſiderari poteſt in Ethnicis hominibus Chriſtianos perſequentibus, eorúmque mortem anhelantibus; quo in ſenſu actum iam de illa eſt cap. 13. Poteſt inſuper concipi in aliquo, D qui cùm Chriſtianus eſſet, tormentorum vi ac terrore ſiue terrenâ alia affectione compulſus à Chriſtiana Religione defecit. Exiſtimo ergo iuxta hanc ſecundam acceptionem agi in hoc loco de illorum impietate, qui ſe totos terreſtri Beſtiæ ſubiiciunt; & ab ea decepti marinam Beſtiam, eiúſque imaginem cultu ac veneratione proſequuntur. Licèt enim huiuſmodi doctrina generalis ſit, ex ipſa tamen dicendi ratione apparet, applicari hîc non ad Gentilium infirmitatem; ſed ad hominem quempiam, qui Chriſtianæ priùs Religionis cultor in fraudem fuit à Beſtia terræ illectus. Hoc ex eo infero, quia modus loquendi is eſt; *Si quis adorauerit Beſtiam & imagi-* E *nem eius.* Atqui phraſis illa, *Si quis*, in præſenti indicat de eo ſermonem inſtitui, quod poſſet alicui contingere; non tamen valde viſitatum in ea Gente, ad quam hîc ſermo dirigitur. Et verò ita prorſus primitiuæ Eccleſiæ Chriſtianis accidebat. Perpauci enim eorum reperiebantur, qui carnali ſapientiâ decepti Chriſtianam fidem abiurarent. Id quod innuitur eâ locutione, *Si quis adorauerit Beſtiam & imaginem eius.* Si enim ad Gentiles verba fierent, nequaquam diceret Angelus, *Si quis*; ſed *omnes qui* adoratis Beſtiam. Præterea quamuis ca. 13. habitus fuerit ſermo de effectu, quem generatim Beſtia terræ in F vniuerſis Gentilibus præſtabat; & nunc Angelus ſermonem conuertat ad eum Chriſtianum, qui ſe à terreſtri Beſtia circumueniri patiatur; ipſa tamen terræ Beſtia vtrobique eadem eſt, vt conſtat, eadémque ratio Gentiles ſiue Chriſtianos decipiendi.

Huiuſmodi minæ, quas tertius intẽdit Angelus, contra quos potiſſimùm iactentur.

Iam verò, quòd in hoc loco ſingillatim de Chriſtiano homine ſit ſermo, qui ab hoc monſtro ſe decipi patiatur; id inquam textui congruens valde eſt. Etenim finis trium harum vocum, quas Ioannes ab Angelis totidem probatas auribus excepit; is eſt, vt Chriſti milites inducerentur pariter, atq; inflammarentur ad myſticum illud Eccleſiæ contra Romanum Imperium certamen fortiter capeſſendum. Cùm autem in duabus vocibus præcedentibus figurata fuerit certa fiducia, quã Eccleſia de victoria ex dæmone ac mundo comparandâ conceperat; grauitas autem tormẽtorum & humana debilitas efficiebant, vt timor ac formido Chriſtianorum animos inceſſeret; fore vt nonnihil ex iis perſecutioni ſuccumberent, & Chriſtianam Religionem deſererent. Hic verò metus conueniens ſatis eſt, vt cum timore & tremore ſinguli ſuam ſalutem operentur. Vt ergo & hoc diſcrimen proponeretur ob oculos, & præſentiſſimum illi remedium adhiberetur; opportunè admodùm ait tertius Angelus, *Si quis adorauerit Beſtiam & imaginem eius, &c. Et hic bibet de vino iræ* Dei, *& cruciabitur igne & ſulphure.* In his verbis indicatur imprimis poſſibile eſſe, vt quis ex priſtino ſanctitatis gradu ruat: vt vel ſic *qui ſtat videat, ne cadat.* Deinde ad homines ab eo ſcelere deterrendos, depingitur quanta ſit rei indignitas & ignominia, vt Chriſti miles illaqueari ſe patiatur à Beſtia terræ; & ante maris Beſtiam, eiúſque imaginem in genua procumbat; ſéque illius notâ & ſtigmate ſiue in fronte ſiue in manu permittat inuri. Tertiò, ad hoc etiam magis agnoſcendum conducit, quod de æternis inferorum ſuppliciis, quibus Deus improbos plectit, deinceps additur. Ac demum hæc ipſa pœnarum inferni conſideratio aptiſſima eſt, vt excitentur Chriſtiani; & ad cruciatus atque tormenta fortiter ſubeunda ſtimulentur: quandoquidem perſpicuè cernitur, quàm ſit ſtultum atque inſanum, metu breuiſſimi cruciatus ſeſe æternis inferorum tormentis addicere.

Vinum iræ Dei oppon. vino iræ Babylonis.

Miſcere *in Scriptura interdũ pro eodem ſumi, quod* infundere.

Portò, quid ſit Beſtiam & imaginem eius adorare; quid, accipere eius characterem in fronte aut in manu; de hoc iam ſatis ca. 13. diſputatum eſt. Quare longius in textus explicatione progredior. *Et hic bibet de vino iræ Dei.* Hoc propriè eſt, vino Babylonis iræ opponere vinum iræ Dei; quæ multò magis horribilis ac formidabilis eſt. Iam, quod ad calicis, ſiue potionis vini allegoriam attinet; phraſis eſt, vt ſuprà dicebamus, in ſacris Literis valde familiaris. Sequitur: *Quod miſtum eſt mero.* In qua locutione manifeſtè apparet, certum omnino eſſe, quod à nonnullis obſeruatum eſt, videlicet, *Miſcere*, plerumque non eſſe idem, quod vinum aquâ temperare, ſed idem, quod vinum, quamuis ſit merum, in poculum infundere, vt Pſal. 74. 9. *Calix in manu Domini vini meri plenus miſto*, ſiue *miſtione*. Quamobrem quod nunc dicitur, calicem quem damnati potãt, miſtum eſſe mero; denotat eſſe pœnarum ac tormentorum calicem abſque vlla ſolatij aut quietis intermiſtione; ſecus tamen eſſe Sanctorum dolores atque tormenta, quibus in hac vita conflictantur; propterea quòd admirabili ſint lætitiâ & conſolatione temperata; tum propter maximam voluptatem, quam ex pœnis ipſis pro Chriſti amore perpeſſis hauriunt, tum etiam propter pœnarum breuitatem & præmij atque gloriæ ſperatæ æternitatem.

Quid per ignẽ & ſulphur in Apocalypſi.

Et cruciabitur igne & ſulphure.] In Apocalypſi per ignem & ſulphur inferni denotantur cruciatus. Infrà cap. 19. 20. *Viui miſſi ſunt hi duo in ſtagnum ignis ardentis ſulphure.* Sed quorſum ſulphuris mentio in igne gehennæ? Reſpondebit fortè quiſpiam, hoc ad illius ignis perennitatem ſignificandam ſpectare; quaſi concipiatur ſulphure nunquam defecturo, eum ignem ali. Ego tamen non video in ſulphuris natura aliquid, quod ad eius ignis æternitatem indicandam conferat. Quamobrem licèt certum ſit, infernum ignem nunquam fore intermoriturum; hoc autem neutiquam in ſulphure ſignificatur, nec in eo ſignificari id opus erat. Nam gehennæ æternitas ſa- A tis iis verbis denotatur; *Quod miſtum eſt mero*, quod eſt, abſque vlla conſolationis permiſtione, atque adeò ſine ſpe de illo igne atque tormento vnquam abſiſtendo. Præſertim cum ſequenti verſiculo addatur, *Et fumus eius aſcendet in ſæcula ſæculorum.*

Quorſum hic ſulphuris mentio fiat.

Quid ergo in præſenti denotat ſulphur? Suſpicor, propriam ipſius ſignificationem eam eſſe, nimirum animas inferorum igne torqueri; quia ſcelera atque flagitia ſiue peccatores ipſi ſunt veluti ſulphur, hoc eſt propria atque apta materia & nutrimentum; quod ignis ille celeriter corripit, & in- B flammat; quia vt ait Plin. l. 35. cap. 15. agens de ſulphure; *Non alia res faciliùs accenditur.* Præter hæc, *Ex ardeſcẽtis ſulphuris repercuſſu pallor dirus veluti defunctorum hominibus offunditur*: vt ibidem notat Plinius. Hic autẽ dirus pallor apprimè exprimit dãnatorum hominum deſperationem; & grauiſſimus ac teterrimus odor pœnam ac fœtorem flagitiorũ, quæ ſui odoris putore damnatos ipſos torquet acerrimè. Notum inſuper eſt, & Plinio ibidem obſeruatum, necnon Alexandro ab Alexandro l. 5. cap. 27. ex Ouidio, inter Gentiles ſulphuri in rebus ad religionem ſpectantibus fuiſſe locum ad expiandas C ſuffitu domos. Et fortè per alluſionem ad priſtinum hunc morem repræſentat Scriptura, mundum, (qui Dei eſt domus) videri quodammodo igne tartareo expiari. Nam diuinæ iuſtitiæ improborum pœnas iuſtiſſimas exigenti ſatisfacit inferorum ignis, dum ſuam ſeueritatem in damnatis exercet. Atque eadem myſtica philoſophia poteſt pariter extendi ad odorem ſulphureum; quem fulminibus ineſſe notat ibidem Plinius. Fulmina enim ſunt diuinæ indignationis ſymbolum, & ſupplicij ſeueritate videntur mundum expiare. Poſtremò in ſulphuris atque ignis coniunctione alluditur ad Sodomæ & Gomorrhæ ſupplicium; in quo *pluit* D *Dominus ſulphur & ignem*, Gen. 19. 24. Et ſupplicium illud ait Scriptura fuiſſe exemplum inferni ſupplicij. Conſule epiſtolam Iudæ num. 7.

Sulphuris natura.

Apud ethnicos olim ſulphur in ſacris adhibitum ad expiãdas ſuffitu domos.

Ex Dei & Angelorum conſpectu damnatorũ pœnas apud inferos magis augeri.

In conſpectu Angelorum ſanctorum & ante conſpectum Agni.] Inter ceteras res, quæ damnatorum pœnas atque cruciatus adaugent, vna eſt certa cognitio, qua ſciunt ſuos cruciatus atque tormenta à Chriſto eiúſque Angelis peruideri, nec tamen ad commiſerationem ideo flecti, ſed potiùs voluptate affici, quòd Dei hoſtes vehementer puniantur. Cùm autem ſingillatim in contextu ſit ſermo de E ſupplicio, quod ſumet Deus de Chriſtiano homine, qui à Beſtia terræ in fraudem ſe induci fuit paſſus, vt Chriſtianam Religionem deſereret: his ipſis peculiaris erit tormenti atque cruciatus ratio & grauitas, quòd ſemper æternis ignibus exurantur in eius conſpectu, in quem ſe proditores & perfidos exhibuerũt; necnon in cuſtodum Angelorum conſpectu, quos ipſi neglexerunt; dum Chriſtianam fidem abnegantes, pluris Satanam, eiúſque miniſtros æſtimarunt, atque conceptus ex hac perfidia ac proditione pudor & verecundia nuſquam intercidet: quia nunquam eam ſibi ſolatij particulam adſciſcent, quæ ex Agni & ipſius Angelorum abſentiâ F ad eos deriuari poſſet. Angelorum autem nomen poteſt extendi ad viros ſanctiſſimos, qui fuerant miniſtri & cooperatores conuerſionis eorum, qui poſtea à vera Religione turpiter defecerunt.

Damnatorũ apud inferos pœna obiter ponderantur.

Reliquum eſt, vt inquiramus ex qua Scripturæ parte hæc tertij Angeli vox fuerit deſumpta? Inde enim pendet cognoſcere, quis ſit tertius hic Angelus. Nec verò in eo ſita eſt difficultas, vt aliquem Scripturæ locum inueſtigemus, in quo de hoc ipſo argumento tractetur. Nec enim difficile eſt complura eiuſmodi loca in Euangeliis, in Pauli Epiſtolis,

Ex qua Scriptura parte hæc tertij angeli vox ſit deſũpta.

lis, & in aliis Scripturæ locis reperiri. Difficultas ergo in eo conſiſtit, vt ex omnibus eiuſmodi locis ſeligatur vnus, qui in hac ipſa ſententia maximè omnium inſignis; vel ſaltem ſit congruentior, quò in hac tertij Angeli voce alluſio facta eſſe potuerit. Exiſtimo ergo Spiritus ſancti mentem hoc in loco fuiſſe intentam ad ſecundam Petri epiſtolam, præſertim in caput ſecundum. Primò, quia cùm antecedentes Angeli ſint Ioannes & Paulus; nullus alius poſſet eſſe aptior Petro, vt agmen hoc clauderet, & tertius illis duobus adiungeretur. Secundò, caput illud ſecundum Epiſtolæ Petri ſecundæ eſt illuſtriſſimum ad explicandam ſummam miſeriam atque ſupplicium eorum, qui terrenis affectionibus & cupiditatibus allecti Chriſtianam Religionem derelinquunt. In cuius rei confirmationem valde eſt obſeruatione dignum, quòd cùm B. Iudas in ſua canonica vellet idem argumentum tractare, ferè omnia, quæ hac de re diſputat, ex Canonica Petri epiſtola deprompſerit, vt ſequenti notatione videbimus. Et quamuis duo Apoſtoli Petrus ac Iudas in prædictis locis agant ſingillatim de iis, qui à Chriſtiana Religione deſciſcentes in hæreſim miſerè prolabuntur; apoſtaſia tamen eſt inter hæreſes maxima. Quapropter quod de æternis Hæreticorum pœnis tractatur, non minùs de Apoſtatis, quàm de ſectariis accipi debet. Et aliorū quidē apoſtaſia, atque hæreſis aliorum, iuxta Petri & Iudæ doctrinam, ſuam ducūt originem ex eo, quòd homines ſuis ſe effrænatis cupiditatibus ac libidinibus totos dedant. Atque id ipſum ſignificat beſtia terræ, ſiue carnalis ſapientia.

Petrum Apoſtolū in tertio Angelo ſignificari.

Obſeruandum prætereà eſt, licèt directè in hoc ſit ſermo, (& ſimiliter in Petri, atque Iudæ Epiſtolis) de illis, qui, vt ſuas ſectentur concupiſcentias, Chriſtianam fidem eiurant; cæterùm adhibita proportione poſſe eandem doctrinam congruenter applicari ad eos Chriſtianos, qui in ſuis ſceleribus immerſi, ſuas cupiditates ſequuntur, quantumuis fidem non deſerant. Non tamen poſtulabat contextus, vt hîc de illis ageretur; præſertim primitiuæ Eccleſiæ tempore, quando Chriſtiana fides tantopere oppugnabatur; & qui ſe ſponte ſuis vitiis tradebant, adeò parum diſtabant à Chriſtiana Religione deſerendâ. Quare maiori ex parte fideles tunc erant à vitiorum fæce & contagione ſeiuncti, & virtutis ac ſanctimoniæ imprimis ſtudioſi. Quemadmodum hodie videmus accidere in iis Catholicis, qui in prouincia aliqua hæreſeos lue infecta ſeſe audacter Chriſtianæ Religionis aſſertores & Summo Pontifici obſequentiſſimos profitentur.

Doctrinā in Petri & Thadæi epiſtolis contentā ſuo etiam modo ad omnes Chriſtianos deprauata vita poſſe applicari.

NOTATIO IV.

In qua conferuntur Epiſtola II. Petri & Epiſtola Iudæ, vt manifeſtè cernatur, B. Iudam quàm plurima ex B. Petri Epiſtola deſumpſiſſe: & alteram eſſe optimum alterius commentarium.

Collatio inter Petri & Iudæ Thadæi epiſtolas.

CVm eam mihi mentem induxerim, vt vocem hanc tertij Angeli ex ſecunda Petri Epiſtola fuiſſe depromptam exiſtimem, propterea diligenter attendi prædictę Petri epiſtolæ ſeriem ac decurſum. Et quidem (ni fallor) ad eius intelligentiam faciliùs aſſequendam haud parum conducit Iudæ Thadæi Epiſtola, quippe ex vtriuſque collatione perſpicuè elicitur, Iudam ex Petri Epiſtola fuiſſe mutuatum non ſolùm rerum ac rationum, quas affert, ordinem & cohærentiam; verùm etiam ex ipſiſmet verbis non pauca. Quapropter in alterius verbis clariùs apparet, quod in altero obſcuriùs latebat. Quod vt manifeſtè perſpiceretur, operæ pretium me fore facturum putaui, ſi vtriuſque Epiſtolæ verba inter ſeſe conferrem, vt lector inde magnam vtriuſque ſimilitudinem obſeruare facilè poſſit.

Ex Epist. B. Petri.	Ex Epist. B. Ivdae.
Caput 1.num.2. *Gratia vobis, & pax adimpleatur.*	Num.2. *Miſericordia vobis, & pax, & charitas adimpleatur.*
Cap.2.1. *In vobis erunt magiſtri mendaces, qui introducent ſectas perditionis.*	Num. 3. *Subintroierunt quidam homines impij, qui olim præſcripti ſunt in hoc iudicium.*
Et eum, qui emit eos, Dominum negant. Num.2. *Et multi ſequentur eorum luxurias per quos via veritatis blaſphemabitur.*	Num.4. *Solum Dominatorem, & Dominum Ieſum Chriſtum negantes, Dei noſtri gratiam transferentes in luxuriam.*
Num. 4. *Si enim Deus Angelis peccantibus non pepercit, ſed rudentibus* (Græcè catenis) *inferni detractos* (id eſt præcipitatos) *in tartarum tradidit cruciandos in iudicium reſeruari.*	Num. 6. *Angelos verò, qui non ſeruauerunt ſuum principatum, ſed dereliquerunt ſuum domicilium, in iudicium magni diei, vinculis æternis ſub caligine reſeruauit.*
Num.6. *Et ciuitates Sodomorum & Gomorrhæorum in cinerem redigens, euerſione damnauit; exemplum eorum, qui impiè acturi ſunt, ponens.*	Num.7. *Sicut Sodoma & Gomorrha, & finitimæ ciuitates ſimili modo exfornicatæ, & abeuntes poſt carnem alteram factæ ſunt exemplum, ignis æterni pœnā ſuſtinētes.*
Nu. 10. *Magis autē eos, qui poſt carnē in concupiſcentia immunditiæ ambulant, dominationémq; contemnunt.*	Num 8. *Similiter & hi carnem quidem maculant, dominationem autem ſpernunt.*
Δόξας *non metuunt blaſphemantes.*	Δόξας *autem blaſphemant.*
Num.11. *Angeli fortitudine & virtute cùm ſint maiores, non portant* (Græcè φέρουσι) *aduerſum ſe execrabile iudicium.*	Nu.9. *Cùm Michael Archangelus cū diabolo diſputans altercaretur de Moyſi corpore, non eſt auſus iudiciū inferre blaſphemiæ; ſed dixit: Imperet tibi Dominus.*
Num.12. *Hi verò, &c. in his quæ ignorant blaſphemantes in corruptione ſua peribunt.*	Num.10. *Hi autem quæcumque quidem ignorant, blaſphemant; quæcumque autem naturaliter tanquam muta animalia norunt; in his corrumpuntur.*
Num.13. *Coinquinationes & maculæ deliciis affluentes, in conuiuiis ſuis luxuriantes.*	Num. 12. *Hi ſunt in epulis ſuis maculæ conuiuantes ſine timore, ſemetipſos paſcentes.*
Num 14. *Cor exercitatum auaritia habentes.* Et n. 3. *In auaritia fictis verbis de vobis negotiabuntur.*	Num. 16. *Mirantes perſonas, quæſtus causâ.*
Num.15. *Secuti viam Balaam ex Boſor, qui mercedem iniquitatis amauit.*	Num.11. *Errore Balaam mercede effuſi ſunt.*
Num.17. *Hi ſunt fontes ſine aqua, & nebulæ turbinibus exagitatæ.*	Nu.12. *Nubes ſine aqua, quæ à ventis circumferuntur.*
Quibus caligo tenebrarum reſeruatur.	Nu.13. *Quibus procella tenebrarū ſeruata eſt in æternū.*
Num.18. *Superba enim vanitatis loquentes pelliciunt in deſideriis carnis luxuriæ eos.*	Num.16. *Secundum deſideria ſua ambulantes, & os eorum loquitur ſuperba.*
Cap.3.n.1. *Chariſſimi.*	Num. 17. *Vos autem chariſſimi.*

Num.2. *Memores ſitis eorum, quæ prædixi verborum, &c. & Apoſtolorum veſtrorum, præceptorum Domini, & Saluatoris.* A	*Memores eſtote verborum, quæ prædicta ſunt ab Apoſtolis Domini noſtri Ieſu Chriſti.*
Num.3. *Hoc primùm ſcientes, quòd venient in nouiſſimis diebus in deceptione illuſores iuxta proprias concupiſcentias ambulantes.*	Num.18. *Qui dicebant vobis, quoniam in nouiſſimo tempore venient illuſores ſecundùm deſideria ſua ambulantes in impietatibus.*

Nonnulla in Petri epiſtola difficilia loca ex B. Iudæ epiſtola, eiuſque contextu explicari debere.

Ex huiuſmodi collatione, magna, opinor, lux oboritur ſecundo capiti epiſtolæ Petri ſecundæ, & ſatis etiam perſpectum manet, quod ſufficit; vt cognoſcatur allegoriam illius vocis, quam ex tertio Angelo refert Ioannes, eſſe idē, quod in eo ſecundo poſterioris Epiſtolæ Petri capite latiùs deſcribitur, nimirum de ſempiternis eorum ſuppliciis, qui ſuis concupiſcentiis ac libidinibus indulgentes in Chriſtianâ B fide miſerum fecere naufragium. Et quidem difficiles aliquot B. Petri locos neceſſe eſt intelligi, quemadmodum B. Iudas eos quaſi paraphraſticè exponit. Vt quod dicitur apud Petrum cap.2.11. *Angeli non portant aduerſum ſe execrabile iudicium*: neceſſarium eſt id de bonis Angelis intelligi. Nam Iudas ad Michaelem ſingillatim deſcendit, velut innuens, quod Petrus generatim dixit, de Michaele ſpeciatim dixiſſe. de quo per traditionem ex antiqua aliqua reuelatione deriuatam, aut per veterem aliquem librum canonicum id proditum erat, videlicet in diſceptatione illa, qua cum dæmone altercatus fuit, non auſum fuiſſe illi iudicium inferre blaſphemiæ. Itaque quamuis latinis auribus, *Portare iudicium execrabile*, non idem ſonet, C quod *Inferre iudicium blaſphemiæ*, ſeu maledictum iacere in alium; nihilominus Iudæ contextus, & Græca lectio, quæ vtrobique eodem vtitur verbo. (nempe φέρω, cuius Aoriſtus eſt ἤνεγκα.) cogunt, vt aſſeramus in vulgata idē hic eſſe, *Portare*, quod *Inferre*. Nec valde mirum eſt, verumque verbum *Fero*, & *Porto* in hoc loco confundi. Quod autem Petrus ait, Angelos non portare (ſiue inferre) aduerſum ſe execrabile iudicium, ſiue execrationem; verbum *Aduerſum ſe*, ſignificat idem, quod erga alios angelos, nempe erga dæmones, qui ſunt eiuſdem naturæ.

Portare iudicium execrabile, quid ſit apud B. Petrum.

Quod verò in hiſce epiſtolis de nouiſſimis temporibus aſſeueratur, ad primitiuæ etiam Eccleſiæ tempora referendum eſt; ita vt nouiſſima tempora, iuxta ſacræ Scripturæ phraſim, de tempore legis gratiæ intelligantur. Quod patet, quia ſaltem B. Iudas, (qui poſt Petrum ſcripſit) affirmat, fuiſſe iam expletam veterem illam prophetiam, de qua Chriſti Apoſtoli ceteros fideles admonuerant. Reliqua omnia, quæ ad harum Epiſtolarum elucidationem ſpectant, interpretibus Canonicarum Epiſtolarum remittô.

TEXTVS.

Verſ. 11. *Et fumus tormentorum eorum aſcendet in ſæcula ſæculorum: nec habent requiem die ac nocte, qui adorauerunt Beſtiam & imaginem eius, & ſi quis acceperit characterem nominis eius.*

COMMENTARIVS

Difficultas vbinam apud Petri epiſtolam reperiatur mētio de eo tormentorum fumo, de quo hic ſermo eſt.

CONTINVATVR in hoc verſu vox Angeli tertij. Quamobrem, cùm iuxta noſtram expoſitionem, vox hæc ſit mutuata ex cap.2. Epiſtolæ D. Petri ſecundæ; oportet oſtendere, vbi Petrus in eo capite agat de fumo tormentorum; quibus ij cruciantur, D qui ſe à Beſtia terræ decipi ſinunt, vt fidem deſerant; de eiuſmodi inquam fumo, qui in æternum ſit duraturus: & vbi etiam Petrus dicat, eos non habere requiem die ac nocte. Erunt fortaſſe, qui credant in toto illo capite nihil poſſe reperiri, quod huic verſiculo reſpondeat; ac proinde in eam deueniant ſuſpicionem, vt per illum tertium Angelum opinentur Iſaiam adumbrari. Nam ille eſt, qui c.34.10 agens de Boſra Idumææ Metropoli, ait, *In ſempiternum aſcendet fumus eius.* Veruntamen quamuis in hoc Apocalypſeos loco contineatur pariter alluſio ad illa Iſaiæ verba, (de qua notatione quintâ:) E hoc tamen ideo fit, quia Petrus in eo capite ad Iſaiæ locum alludit. Etenim quòd tertius ille Angelus Ioanni viſus non Iſaiam, ſed Petrum repræſentet; inde mihi perſuadeo, quia primus Angelus fuit abſque dubio Ioannes, quem tanquam ſocij comitentur in ea cohortatione ad fideles habita, ſunt profectò aptiores multò Paulus ac Petrus, quàm aut Iſaias, aut quilibet alius ex ſacris veteris Inſtrumenti vatibus; præſertim cùm ex tota tertij Angeli voce (excepto æterno illo fumo in ſæcula ſæculorum aſcendente) nihil omnino in eo Iſaiæ capite reperiatur; & forſan in alio ſatis diuerſo ſenſu. F At in ſecundo capite Epiſtolæ Petri ſecundę habemus omnē vocis huius tertiæ medullam, & integram hac de re eámque mirificam tractationem. Et quamuis verum ſit, Petrum non expreſsè vti metaphora æterni fumi, aſſerit tamen, quod ſatis eſt, vt in Apocalypſeos ænigmate & allegoria per fumi æterni tranſlationē denotetur, quod Petrus ſignificāter ſatis perſtrinxit. Quemadmodum nec apud Petrum inuenitur adoratio Beſtiæ & eius imaginis, nec notæ ac characteris impreſſio; bene tamen huius allegoriæ ſufficiens fundamentum. cuiuſmodi eſt homines ſuis inordinatis appetitionib. morem gerere, & à vitæ ſuperbia atque inani mundi exiſtimatione ſe ferri permittere, vt c.13. affatim explicuimus. Et de his quidem dilucidè agit Petrus in eo capite.

Propoſita difficultas expenditur.

Sed quæ ſunt apud Petrum verba, quibus in Apocalypſi fumus æternus reſpondeat? Imprimis B. Petrus in eo capite n.9. mentionem facit Sodomæ & Gomorrhæ; aſſeritque in earum cruciatibus atque tormentis exemplum nobis proponi eius ſupplicij, quo meritiſſimè mulctantur impij ſuarū cōcupiſcentiarū ſectatores. Id quod Thadæus clariùs adhuc expreſſit: ait enim, *Facta ſunt exemplum ignis æterni pœnam ſuſtinentes.* Deinde quando Iſaias de Boſra agens aſſerit, *In ſempiternū aſcendet fumus eius*: ſignificare voluit idē Boſræ eſſe euenturū, quod in Sodoma & Gomorrha fuit antè figuratum; quæ quidē exuſtæ fuerunt, & ſupplicij illius atque ignis effectus perpetuò durat. Quippe halitus peſtilens, quem ſemper mare mortuum exhalat, nec patitur volucrē aliquā ſuprà impunè volitare; hic inquam halitus peſtifer & ſemper aſcendens, eſt veluti fumus illius incendij, quo Sodoma & Gomorrha cōflagrarunt; & eiuſmodi fumus, qui nuſquam conſumatur. Si ergo admittamus hanc eſſe verborū Iſaiæ vim; facilè eſt videre, quàm aptè & congruenter dixerit Petrus, in inferorum ſuppliciis, quibus ſuarum concupiſcentiarum ſectatores excruciantur, verum comprobari, quod in Sodomæ & Gomorrhæ pœnâ figuratur. Quid verò per fumum huiuſmodi à gehenna ſemper aſcendentem inſinuetur; commodiùs notatione quinta diſputabimus.

Quid hoc in loco ſit, non habere requiem die ac nocte.

Nec habent requiem die ac nocte.] Exiſtimo id referendum minimè eſſe ad inferorum ſupplicia; cùm ibi nullus ſit dies. Nec ſatis huic difficultati fit, ſi dicas, *Die ac nocte*, phraſim eſſe vſitatam, quæ aſſiduos cruciatus abſque vlla quietis intermiſſione ſignificet. Non enim veriſimile eſt eam phraſim ab Apocalypſi abſque peculiari myſterio vſurpatam. Nam in ænigmatis ab acerrimi ingenij viro compoſitis, ſi optima ſint, nihil debet redundans, nihil ſuperuacuum reperiri: quantò magis in hoc ænigmate ceterorum ingenioſiſſimo ac planè diuino. Cùm ergo antecedentia verba ad tartareos cruciatus referantur; optimè adhuc cohæret, vt addatur nunc, impios ac ſceleratos homines non in alia ſolùm vita æternis pœnis torquendos, ſed in hac etiam; nec tantùm nocte, id eſt aduerſitatis tempore, ſed die etiam, id eſt tempore proſperitatis ſemper fore inquietos & impacatos; nec verò vnquam pace fruituros, *quia non eſt pax impiis, dicit Dominus*. Atque hoc etiam nos docet Petrus in eo c. n. 17. *Hi* (inquit) *ſunt fontes ſine aqua, & nebulæ turbinibus exagitatæ*. Quod eſt dicere; qui ſuis cupiditatib. laxant habenas (dũ ea ipſa via falsò putant, ſe deſiderij ſitim expleturos) æquiſſimo Dei iudicio, atque adeò ſupplicio fit, vt ſuas omnes ſpes irritas eſſe & inanes experiantur: nec ſolida potiantur vnquam requie & tranquillitate. Hoc namque eſt, *Fontes ſine aqua, & nubes turbinibus exagitatæ*. fons. n. aquæ copiam, & affluentiam pollicetur. hi tamen fontes ſunt mendaces ac fraudulenti, & nubes etiã commentitiæ. Cùm enim videbatur pluuiæ copia in terram effluxura; reflat repentè ſiccus ac frigidus Boreas; qui nubes ipſas huc illuc diſſipat, & miſerorum hominum ſpeculam irritam prorſus reddit. Id quod expreſſit B. Iudas num. 12. *Nubes ſine aqua, quæ à ventis circumferuntur*. Qua in re verum deprehenditur, quod Salomon ait Prou. 25. 14. *Ventus & nubes & pluuia non ſequentes, vir glorioſus, & promiſſa nõ implens*. Hoc enim prouerbiũ ſapienter de illis intelligitur, qui vana mundi gloriola decepti falſam ſibi promittunt felicitatem: quam tamen promiſſionem nunquam ad ipſum exitum perducunt.

NOTATIO V.

De duplici ſenſu fumi aſcendentis in ſæcula, & de Iſaiæ loco c. 34. 10. cum locis Apocalypſeos collato.

De fumo aſcendente in ſæcula ſæculorum diſputatio.

DVo ſunt in Apocalypſi loci, in quibus de fumo in ſæcula aſcendente tractatur. Alter in hoc c. 14. num. 11. vbi agitur de gehennæ igni, quo damnati exuruntur; de cuius ignis fumo dicitur, *Fumus tormentorum eorum aſcendet in ſæcula ſæculorum*: prædictum autem fuerat, eos igne & ſulphure eſſe torquendos. Alter habetur Apoc. 19. 3. ibi enim ſermo inſtituitur de Babylone; & poſtquam dictũ fuerat, eã igne fore comburendam; ſubiungitur, *Et fumus eius aſcendit in ſæcula ſæculorum*. Vtroque in loco videtur alludi manifeſtè ad Iſaiæ verba cap. 34. 10. in quibus agit Propheta de incendio Boſra, quæ erat Idumææ metropolis, & ad eius incendium exaggerandum affirmat, torrentes in picem, terram in ſulphur conuertendam fore; vt vrbs ipſa magis magiſque exardeſceret. Dein hæc ſubdit: *Nocte & die non extinguetur, in ſempiternum aſcendet fumus eius*.

Alluſio ad Iſaiæ locum de fumo æternùm duraturo.

In trium horum locorum conciliatione duplex oboritur difficultas. Prima de germano Iſaiæ loci ſenſu, quem reſpicit Apocalypſis. Nec enim fumi ſempiterni, de quo Apocalypſis, ſenſus debet eſſe diuerſus ab eo ſenſu, quem apud Iſaiam habet. Altera difficultas eſt, vtrùm in Apocalypſi ſit ſenſus idẽ fumi ſempiterni in c. 14. & in c. 19. Nã in noſtra acoluthia c. 14. ſermo eſt de æterno gehennæ ſupplicio, quod illis paratum eſt, qui Beſtiam adorauerunt, & eius acceperunt characterem. Capite verò 19. agitur de myſtica vindicta, quam Deus erat de Roma ſumpturus, eam videlicet Chriſtianæ Religioni ſubijciens, & Religionis eiuſdem ignem in ea æternùm accendens. Hæc autem ſenſuum diuerſitas, præter difficultatem, quam in ipſa Apocalypſi habet, reddit etiam valde perplexum Iſaiæ locum. Quam enim lucem ei alter locus afferebat, videtur alter ſubtrahere, ſi diuerſum exigat ſenſum.

Expenditur

Circa primam difficultatem præmiſſam imprimis expo- A ſitiones duorum Iſaiæ interpretum, qui noſtra ætate permagni (& quidem ſatis meritò) æſtimantur: Forerij & Ariæ Montani. Quorum prior in eo Iſaiæ capite 34. exiſtimat Idumææ nomine ibi deſignari Iudæam, & nomine Boſra Ieroſolymam: locum autem ipſum interpretatur de illius prouinciæ euerſione propter Iudæorum ſcelera. quod verò de incendio & ſempiterno fumo aſſeuerat, quaſi hyperbolicè dictum accipit. Contra hanc declarationem validiſſimum argumentum ex eo petitur, quòd Apocalypſis cùm bis ad Iſaiæ locum alludat, in neutra parte meminit Iudææ aut Ieroſolymæ, nec reperitur interpres, qui in his locis eum ſenſum ſubeſſe ſuſpicetur. Iam, velle in Apocalypſi per hyperbolem exponere incẽdium, ac fumum ſempiternum, id ſanè commentitium eſſet. Nam in enodandis ænigmatis non rectè applicet, qui eorum verba ad ſenſum B hyperbolicum reuocet, cùm nihil in eis deprehendatur, quod ſi percipiatur probè, non ſenſui congruenter aptetur. Et ſaltem c. 14. dubium non eſt, de ſempiterno igne ſermonem haberi: vbi ignem fore in æterna ſæcula duraturũ, quis audeat ex Catholicis inficiari? Quapropter neceſſariũ eſt, huic fumo aliquem adhibere ſenſum de re quapiam, quæ verè ac propriè in perpetuum dicatur duratura. Et quidem inepte, qui locum Iſaiæ, ad quem bis alludit Apocalypſis, ſic exponit, vt interpretatio conuenire non poſſit cum loco Apocalypſeos; non video qua ratione doctis ſatisfacere poſſit.

Iſaiæ locus de fumo incendij Boſra in ſempiternũ aſcẽdẽte.

1. expoſitio Forerij, Idumæam explicantis de Iudæa, & Boſra de Ieroſolyma.

Argumẽtum contra Forerij expoſitionem.

Arias Montanus autem in eodem Iſaiæ loco affirmat, ſub nomine Boſra (quod à munitionis ſignificatione deducunt) agi ad literam de Roma, quæ ara erat Gentium munitiſſima. Porrò incendium interpretatur de igne Euãgelico, cuius virtus eſt eiuſmodi, vt nihil omnino ab incẽ- C dio excipiat eorum, quæ priùs maxima videbantur. Fumũ autem exponit de incertis fabulis obſcuris ac moleſtis, (id quod ex antiqua illa ſuperſtitione poſt idololatriæ expulſionẽ tantummodò remanſit.) His addit, expediẽs fuiſſe, vt eiuſmodi fabulæ monumenti cauſſa ſupereſſent. Hæc ille.

2. expoſitio Ariæ Montani, accipientis Boſra pro Roma.

Ex hac interpretatione illud maximè probo, quòd pro Idumæa Romanum Imperium explicat, & pro Boſra Romã ipſiuſmet Imperij metropolim; quod mea ſententia eſt ex Apocalypſi certiſſimum. Nam, quod Iſaias aſſerit de incendio & fumo Boſra, Apocalypſis c. 19. ad Babylonis incendium ac fumum applicat. Per Babylonem autem ſignificari Romam, manifeſtum eſt. Et quamuis c. 14. directè ſit ſermo de igne ac fumo Chriſtianorum, qui in Romani Imperij perſecutione decepti carnali ſapientia à Chriſti Religione D deſciſcerent: verùm id in hoc ſignificatur, quòd Chriſtiani facerent, nihil eis profuturum, vt illud effugiant ſuppliciũ, quod Chriſti Eccleſiæ perſecutoribus carnali ſapientia ſeductis fuerat præparatum. Itaque ſupponitur illum ignẽ ac fumum eſſe deſtinatum ethnicis hominibus, qui Chriſtianam Eccleſiam inſectabantur; ac proinde veros Idumæos (de quibus Iſaias c. 34. loquitur) fuiſſe idolorum cultores, qui Eccleſiam infeſtarunt; hoc eſt Imperium fuiſſe Romanum: atque adeò in Boſra deſignari Romam ipſius Imperij metropolim. Hoc autem non obſtat, quominus Propheta de ipſis etiam Idumæis, & de vrbe, quæ propriè appellatur Boſra, aliquo modo loquatur. Etenim rectè ſtat, Prophetam, ſicuti in aliis locis, hîc etiam Iudaica tãgere, Chriſtiana reſpicere: & per comparationem diuini E ſupplicij de antiqui Iſraelis hoſtibus ſumendi, agere de vltione, quæ exercenda erat in ethnicos veri Iſraelis, id eſt, Chriſtianæ Eccleſiæ oppugnatores.

Quid in Ariæ explicatione probetur.

Quod verò ſpectat ad fumum; Ariæ Montani expoſitionem nullo modo recipiendam cenſeo. Primò, quia *Fumum aſcendere in ſæcula*, applicat Apocalypſis ad fumum, qui ex tartareo inferorum igne attollitur: vbi ſtultum eſſet de fabulis interpretari. Secundò, quamuis Iſaias non ageret de alio incendio, quam de myſtica Romæ conflagratione per Chriſtianæ Religionis ignem, in eo etiam ſenſu iuxta Ariæ Montani declarationem, opus eſt, ne vllus ſupereſſet ignis, ſed ſolùm fumus: atqui Iſaiæ textus contrarium omnino aſſerit cùm dicat, *Nocte & die non extinguetur*. Id quod verum planè eſt: ignis enim veræ Religionis ſemper erat Ro- F mæ duraturus, tanquam in Chriſtianæ Religionis arce atque capite. Quod ita eſſe ſupponitur in eo, quod de fumo additur, qui ſemper durat, dum viget ignis. Et quamuis Iſaias alludat procul dubiò ad pœnas, quas Deus de Sodoma & Gomorrha exegit, vbi verè non perſeuerat ignis; verùm idcirco dicitur quodammodo perſeuerare, quoniam perſeuerat fumus ille qui ſemper ex mari mortuo exhalatur, & aliquo modo imitatur fornacis fumum. Hoc tamen intereſt diſcrimen inter incendium, de quo agit Iſaias, & Sodomæ conflagrationem. Nam Sodomę conflagratio nõ perpetuò durat & alterum incendium durat ſemper: atque ita quo igne Sodoma deflagrauit, ille extitit figura ſempiterni ignis, vt expreſsè Iudas Thadæus teſtatur in ſua Epiſtola n. 7. his verbis, *Sodoma & Gomorrha facta ſunt exemplum, ignis æterni pœnam ſuſtinentes*. Vnde Iſaias etiam

Quid in prædicta Ariæ interpretatione diſpliceat.

perſpicuè edifferit, eum ignem, de quo ipſe loquitur, fore ſempiternum; & nec proſperitatis, nec aduerſitatis tempore extinctum iri: idcóque fumum durare per ſæcula, quia ignis etiam in ſæcula perdurat.

Quo ſenſu ſumatur fumus ſempiternus, Apocal. 14.

Quo item ſenſu fumus idem ſumatur, c. 19.

Reiectis Forerij & Ariæ Montani explicationibus; neceſſarium eſt, aliam inueſtigare, in qua intellectus acquieſcat. Et quoniam ea ex Apocalypſi petenda eſt: oportet, antequam genuinam Iſaiæ declarationem proponamus, ad alteram difficultatem ex duabus initio propoſitis reſpondere. Videlicet, verū in Apocalypſi ſit ſenſus idem fumi aſcendētis in ſæcula c. 14 & 19. Qua de re ſic ſtatuo. Mihi pro certo eſt in c. 14 ſermonem eſſe de inferorum igne, vt vidimus in cōmentario. Nec minùs certū eſſe exiſtimo in c. 19. agi de Chriſtianæ Religionis igne, qui Romæ ſemper exardeſcit: vt eo loci conſtabit. Quod autē Apocalypſis iiſdē ferè verbis vtatur, prius ad agēdum de propria vindicta, qua Deus ſceleratos homines vlciſcitur; & poſtea eadem verba vſurpet, ac transferat ad myſticam vindictam, quam Deus de Roma ſumpſit; id inquam non ſolùm diſſentaneū non eſt, ſed valde etiam conſentaneū: vt ſignificetur vindictam myſticam, & Deo eſſe glorioſiſſimam, & diuinæ iuſtitiæ perfectiſſimā ſatisfactionem. Quamobrem peccatorū conuerſioni tribuitur nouiſſimæ iræ nomen, id eſt, nouæ alterius & multò nobilioris vindictæ. Sicut ergo idem iræ nomen vindictæ propriæ ac myſticæ communicatur: ſic elegantiſſimum eſt, vt phraſis eadem ignis æterni ac fumi aſcendentis in ſæcula, qua damnatorum pœnæ fuerant ſignificatæ, poſtea deſumatur ad ſignificandum nouum ſupplicij genus, quod Deus ſumpſit de illis, quos veræ Religionis igne à ſeipſo inflammatos in æternum voluit eo incendio conflagrare.

Vterque fumi ſenſus ſuprà traditus cōprobatur.

Quòd ſi phraſis ignis & ardoris ſēpiterni potuit elegāter ad duplicē hunc ſenſū ita inter ſe diuerſos accommodari; quid mirum, ſi fumus de igne aſcendens in ſæcula, diuerſo etiā modo accipiatur? Nōne cōſectarium eſt, vt ſempiternum ardorē fumus pariter ſempiternus comitari cōcipiatur? Si ergo duplex illa ignis ratio admittitur; neceſſarium eſt, duplicem quoq; fumi intelligentiam concedi. Ad hæc: Si qua extitit in duplici ignis ratione concinnitas & elegantia; maior adhuc effulget in eo, vt vtrobiq; ſempiternū ignē fumus etiam ſempiternus ſubſequatur. Etenim licet verū ſit, ignes ipſos inter ſe eſſe diuerſos, fumi tamen magnā inter ſe habent cognationē. Nā ſi attentè inſpiciamus, quid ſit fumus ex inferno igne aſcēdens in ſæcula, nihil aliud (arbitror) per fumi allegoriā adūbrari, quam ſplēdorē & gloriam, quæ in Deum redundat ex eo, quòd damnati æterni barathri ignib. diſcrucientur. Si autem ex hoc magna Deo gloria prouenit, atque hæc gloria potuit congruenter per fumū denotari: profectò cū Scriptura allegoriā incendij ſempiterni ad veræ Religionis ignē, quo Roma ſemper exardet, trāſferat, in hac ipſa allegoria ſempiternus fumus locū habebat iuxta eādē diuinæ gloriæ ſignificationē. Nec. n. eſt minor Dei gloria, ſed lōgè maior, & ſimiliter ſempiterna, quæ redūdat ex myſtici incendij igne, qui Romā accendit, quam quæ ex æterno dānatorū ſupplicio. Atque ita tamen fumus aſcendens in ſæcula duplicē habet ſenſum, alterū de iuſtæ ſeueritatis gloria, de qua c. 14. agitur, alterū de gloria iræ nouiſſimæ, de qua c. 19. Sed vtrique loco commune eſt, per fumū in ſæcula aſcendentem ſignificari ſempiternam gloriam Deo redundātem ex eo, quòd ſe ignem conſumentem oſtendat. Nam in vtraque ira, (in antiqua videlicet & in nouiſſima) verè Deus ignis æterni officium præſtat; & ſiue damnatos in gehenna æternùm puniat, ſiue prædeſtinatos ſuæ charitatis igne myſticè exurat; vtrāque ratione ſuam gloriam promouet.

Quid per fumi allegoriā adumbretur.

Quomodo duo ſenſus ignis in ſæcula aſcendentis in vnum coaleſcere poſſint.

Proponitur alia duplicis fumi explicatio.

Aliquis fortaſſe dicet, fumum aſcendentem ex perpetuo Catholicæ Religionis igne Romam inflammante, eſſe fumum diuinarum laudum & orationum ac precum, quibus Deus ab Eccleſia Catholica colitur, ſemperq; coletur: per fumum item ex inferis aſcendentem figurari damnatorum hominum blaſphemias ac deſperationes. Mihi tamen magis placet per fumum ex vtroque igne elicitum denotari Dei gloriam, quæ in eum redundat ex eo, quòd ignis ſempiterni vices gerat. Hac enim ratione idonea reperitur cōciliatio inter eos locos, qui oppoſiti & inter ſe pugnantes videbantur. Atque huic ſignificationi valde fauet ipſius fumi natura. quippe ignis lignum aliquod corripiens, dum illud abſumit, fumum excitat, & ille quidem fumus in aëra ſublatus quaſi prædicat ignis victoriam & ſtragem, quam in ſuo aduerſario edit. Itaque fumus videtur ſuapte natura ignis gloriam atque victoriam figurare. Nec poteſt æternus eſſe fumus, quin ignis etiam æternus ſit. Sed cùm Deus ſit æternus ignis, nec ipſius victoria finiatur vnquam (ſiue ſermo ſit de illa, quam in damnatorum punitione, ſiue de ea, quam in myſtico Romanæ vrbis incendio conſequitur) elegantiſſimè fingitur ex vtroque igne, tam vero inferni, quam myſtico Romæ, fumus aſcendere ſempiternus.

Quomodo fumus ſymbolum poſſit de Dei gloria apte exponi.

Huic explicationi adſtipulatur, quod alibi in ſacris te- A petimus fumum Deo glorioſum, vt Iſaiæ 6. 4. *Et domus repleta eſt fumo.* & Apoc. c. 8. 4. *Aſcendit fumus incenſorum*, & c. 15. 8. *impletum eſt templum fumo.* Ac demum, ad fumum, qui in cælum feratur, aptius eſt gloriam aſſumi Deo prouenientem ex damnatorum ſupplicio, quam ipſorum damnatorum blaſphemias ac maledicta. Deinde non inficior in igne ex myſtico Romæ incendio in cælum aſcendente cōprehendi etiam orationes ac laudes. verùm congruentiùs refertur fumus ad vindictæ gloriam; ſiue ea ſit propria vindicta, vt in inferno, ſiue myſtica, vt in Romæ incendio ſempiterno.

Alia Iſaiæ loci interpretatio exponitur.

Iā vt ad Iſaiæ locum regrediamur. poſſet primò dici, ſacrum vatem cap. 34. non agere de propria vindicta, quam Deus fuerat ſumpturus de Romanis, qui Euangelium re- B cipere noluiſſent, ſed de myſtica duntaxat vindicta, quam ſumpturus erat de Roma cùm illam veræ Religionis igne inflammauit. Quo ſuppoſito, dicendum eſſet, in cap. 14. Apocalypſeos vocem tertij Angeli non reſpicere ad Iſaiæ locum, ſed ad ſecundum caput epiſtolæ Petri ſecundæ; vbi ſermo eſt de æterno igne, quo Deus eſt animaduerſurus in eos, qui vt ſuis concupiſcentiis indulgeant, ſeſe impietati turpiter dedunt: ſicuti in Sodomæ & Gomorrhæ ſupplicio fuit adumbratum. itaque ex duobus Apocalypſeos locis, in quibus legitur fumus aſcendens in ſæcula, primus ſit deſumptus ex Petri Epiſtola, alter ex cap. 34. Iſaiæ.

Tertia item Iſaiæ explicatio proponitur.

Secundò dici poteſt, Iſaiæ locum vtramq; rem complecti, nempe vindictam myſticam de iis ſumendam, qui primò bellum Eccleſiæ inferebant, deinde Religionis veræ igne æternùm duraturo flagrarunt; & vindictam etiā pro- C priam in eos exercendam, qui myſtico Euangelij igni non cederent, & propterea forent æterno igne cruciandi. Et quidem Apocalypſis (vt ego exiſtimo) nos docet, vtrumque ab Iſaia fuiſſe adumbratum in eo Idumæorum incendio. Nam vtroque in loco perſpicuum videtur, Apocalypſin ad Iſaię locum alludere: atq; adeò c. 14. vti ſignificatione ęterni inferorum ignis; c. autem 19. ignis myſtici ſignificatione. Cùm autem ad vtrumque denotandum Iſaiæ verba accerſat; nos pariter inſtruit, Prophetam complexum fuiſſe vtrūq; ſenſum. Nec negari poteſt, quin ambos ſimul recipiat phraſis illa, videlicet, quòd Deus fuerat ſuos inimicos æterno igne exuſturus, & triumphaturus fumo ſempiterno, qui ex eorum incendio erat in cælum aſcenſurus.

Hinc tamen minimè infertur, vtrumque pariter ſenſum in quolibet ex his Apocalypſeos locis comprehendi. Nam c. ſaltem 14 euidens eſt, contextum nequaquam permittere D vt de alio igne agatur, præterquam de igne tartareo. Et meo quidem iudicio violentum etiam eſt in cap. 19. ſenſum de inferorum igne pariter coercere. Nam reſpectu plagarum nouiſſimarum minimè facit ad rem. Nihilominus ſi quis contendat cum eo ſenſu, quem ipſe plagis nouiſſimis & euerſioni Babylonis aſſigno, poſſe non ineptè componi declarationem eiuſmodi, quę hanc Apocalypſeos Prophetiam exponat pariter de propria vindicta, quam Deus per ſempiternum inferorum ignem de rebellibus & obſtinatis erat ſumpturus: hic inquam, vt vtrumque ſimul ſenſum complectatur, poterit pro ſe adducere: mirum non eſſe, ſi Apocalypſis in capite 19 & in duobus præcedentibus duos illos ſenſus comprehendat; ſiquidem eos comprehendit Iſaias c. 34. Veruntamen mihi ſatis eſt illam explanandi viā, eumque ſenſum ſectari, qui magis proprius magiſque ſolidus apparet. Cùm autem in cap. 14. alter ſolùm ex duplici illo ſenſu locum habeat; ita etiam exiſtimo in cap. 19 alterum etiam duntaxat comprehendi: atque adeo Apocaly- E pſin ſapienter vtrumque ſenſum, quos Iſaias coniunxit, diuiſiſſe, & alterum in cap. 14. alterum in c. 19. expreſſiſſe. An verò in aliis Iſaiæ & Ieremiæ vaticiniis, vbi de Babylonis excidio ſermo eſt, ſit vterque ſenſus admittendus, quemadmodum Iſaiæ 34. commodiùs ea de re alio loco, vbi ſe aptior dabit occaſio, diſſeremus.

NOTATIO VI.

Vbi, cur in Iſaia, & in aliis Scripturæ locis Idumæa deſignet Romanum Imperium, quod Chriſtianæ Eccleſiæ ſe oppoſuit? Et cur etiam myſtica Aegypti nomen Iudæis tribuatur rebellibus, qui Eccleſiam ſunt perſecuti? F

In Idumæa Romanum Imperium ethnicum figurari.

PEr Idumæam Iſaiæ 34 Romanum deſignari Imperium idolis ſeruiens, quod Chriſtianam Eccleſiam oppugnauit, & per Boſra Idumææ metropolim adumbrari Romam ethnicam illius imperij caput, notatione ſuperiori oſtendimus. Pro quo nō militat ſolum auctoritas doctiſſimorum interpretum, qui ita exponunt; ſed etiam Eccleſiæ

Patrum: qui notant Idumæam ſignificare Gentilitatem Chriſtianæ fidei ſubiugãdam. Ita Bautius Pſ. 59. Arnobius, & Hilarius Pſ. 107. & Auguſtinus de Eſſentia diuina, & Pſ. 59 & 62. Nec Patres modò, ſed etiam Apocalypſeos conſequentia id confirmat: in qua certum eſt, quod aſſerit Iſaias de fumo in ſæcula aſcendente in conflagratione Boſra, a Ioanne intelligi de fumo aſcendente ex myſticæ Babylonis ſiue Romæ incendio. Quamobrem tota ea auctoritas, qua probatur in Apocalypſi Babylonem pro Roma vſurpari, militat etiam, vt credamus, Idumæã in Iſaia pro Romano Imperio ethnico accipi. Eadémque explicatio extendenda eſt ad plures alios Scripturæ locos; inter quos illuſtriſſimus eſt ille Ioelis 3. 19. *Ægyptus in deſolationem erit, & Idumæa in deſertum perditionis.*

Ioelis locus exponitur.

Circa quem locum obſeruandum eſt, argumentum illius capitis (vt ex Apocalypſeos alluſione conſtat & videbimus lib. 10.) non eſſe aliud, quam duplicem victoriam ab Eccleſia Chriſtiana de Iudæis, déque Gentibus reportandam. Clariſſima autem victoria, quam Eccleſia de Gentibus fuit conſecuta, nihil eſt aliud, quam Romani Imperij ad Chriſti fidem ſubiectio. Paucis ergo complectitur ſacer Vates pœnas, quas Deo daturi erant Iudæi ac Romani Eccleſiam perſequentes. & Iudæis quidem nomen Ægypti, Romanis Idumææ nomen imponit, aitque, *Ægyptus in deſolationem erit, & Idumæa in deſertũ perditionis.* Quòd verò Ægyptus myſtica ſit Iudæa & Ieroſolyma; expreſſum in Apocalypſi habetur c. 11. 8. vbi ciuitas, in qua Chriſtus fuit in crucem ſuffixus, appellatur ſpiritaliter Ægyptus. Si autem Idumæa Romanum figurat Imperium idolorum cultui mancipatum, (vt conſtat ex Iſaiæ 34.) congruentiſſima explicatio eſt, vt per Ægypti, & Idumææ vaſtationẽ innuatur ſupplicium a Deo inflictum Iudæis ac Gentibus doctrinæ Euangelicæ obſiſtentibus; excæcando videlicet ac repellendo obſtinatos; prædeſtinatos verò diuini verbi gladio iugulando, eóſque euangelicæ fidei ſubiiciendo, & vtramque ob rem ſignificanter dicuntur Ægyptus & Idumæa, quatenus tales ſunt (id eſt, quatenus Euangelij hoſtes) euerſæ atque deſtructæ fuiſſe.

Apud Ioelem in Ægypto Iudæos, Romanos in Idumæa adumbrari.

Hoc ita conſtituto; explicemus oportet fundamentum, quod extitit, vt Idumææ nomẽ Romano Imperio ethnico, & nomen Ægypti Iudaico populo aptaretur. Ad huius rei explicationem obſerua, in hac phraſi tonui, quemadmodũ fuit inſtaurata vetus illa repugnantia & oppugnatio, qua Ægyptus & Idumæa ſeſe Iſraëlitico populo oppoſuerunt; & pariter inſtaurata fuit victoria diuinitus eidẽ Iſraëli populo conceſſa, & vindicta de Ægyptiis atque Idumæis ſũpta. Sicque nominum partitio percommodè accidit; quippe *Omnia in figura contingebant illis.* Deus ergo Moſem demiſit, vt ſuũ populũ ex Pharaonis eriperet ſeruitute, eúmque conduceret ad Amorrhæorum & Pherezæorum expeditionem. Qua in re illud fuit figuratum, ex eo, quòd Deus Chriſtum Dominum Iſraëlis Saluatorem miſerit, ſubſecutã fuiſſe imprimis eductionẽ ipſius Iſraelis ex miſtica ſeruitute, & aſſertionem eorum in Euangelicam libertatem. Notum autem eſt, libertatis Euangelicæ nomine comprehendi liberationem a Moſaicæ legis iugo; non ſolùm quatenus cærimonialis erat, ſed etiam quatenus lex. Qua ratione Paulus ait, illam eſſe occaſionem peccati, quia cõcupiſcentiam excitat, dum gratiam non confert ad ea explenda, quæ iubet. Atque hic eſt primus effectus ex virga virtutis Chriſti conſecutus. Alter eſt, vt qui per Redemptoris virtutem ex Legis captiuitate in Euangelij libertatem aſſerebantur, minimè eſſent contenti liberatione illa, ſed ſtrenuè etiam & conſtanter myſticam Amorrhæorum & Pherezæorum expeditionem aggrederentur; id eſt, Gentilitatis ac totius mundi conuerſionem ad veram Chriſti Religionem.

Cur Idumææ nomẽ Romano Imperio ethnico, Iudaico verò populo nomẽ Ægypti imponatur.

Harum igitur duarum expeditionum primæ obſtitit ſynagoga; & ſecundæ Romanum Imperium ethnicum. Prima ex his oppoſitionibus figurata fuit in ea, qua Ægyptus populo Iſraëlitico obſtitit, volens nimirum diſiicere libertatem, quò Deus ſuum populum euocabat: qua de re latè agitur in Exod. Secunda verò oppoſitio adumbrata fuit in ea, qua Edon contra Iſraelis populum ſe oppoſuit, ne recta ad Amorrhæorum, & Pherezæorum expeditionem pergeret. Lege Num. 20. 14 & infra: *Miſit Moyſes nũcios ad Regem Edom; Obſecramus vt nobis tranſire liceat per terram tuã.* (illac videlicet recta dirigebatur via.) *Cui reſpondit Edom; Non trãſibis per me, alioquin armatus occurram tibi. Statimq; egreſſus eſt obuius cum infinita multitudine, & manu forti.* Hæc inquã hiſtoria figura fuit belli, quod Romanum Imperiũ Euangelicis intulit concionatoribus (qui erant veri Iſraëlis filij, & pergebant ad Euangelium Gentibus prædicandum, & eas fidei Chriſti ſubiiciendas) & recta quidem ad hanc profectionem via, ea videbatur eſſe, vt Romanum Imperium illis liberam concionandi poteſtatem faceret; quod perinde erat quaſi tranſitũ liberum relinquere ad ſubiugandas animas, quæ a Deo erant prædeſtinatæ, vt ſub fidei Euangelicæ iugum irent. Verùm Romanum Imperium A ferus id egit; nam maximâ potentiâ ſeſe illis oppoſuit, *Cum infinita multitudine, & manu forti.* Quamobrẽ neceſſe fuit, myſticum Iſraëlem diſpẽdio deſertum circuire, hoc eſt maximas exantlare moleſtias atque ærumnas in deſerti laboribus & difficultatibus figuratas: vt hac ratione ad Amorrhæorum expeditionem, hoc eſt, ad multarum ex Gentibus animarum conuerſionem, antequam Romanum ſubiugaret Imperium, perueniret.

Quomodo Ægypti Iudæos, Idumæi Romanos adũbrarint.

Vides ergo, ſi rectè figura ipſa expendatur, nomen myſticæ Ægypti mirificè carnali Iſraeli quadrare, nec minus Edonis myſtici nomen Romano imperio idolorum cultori. Atque vt in ipſa figura Deus ſeueriſſimè animaduertit in vniuerſum Ægyptiorum exercitum, cùm eos in mare demerſit, & poſtea etiam fuit vltus Idumæos, cùm eos Dauidis imperio funditus ſubiecit, vt habetur 2. Reg. 14. B Ita etiam in re ipſa figurata carnalem Iſraelem mare rubrum obruit. Quamuis enim myſtico Iſraëli non ſubiecti remanſerint, quia ad fidem conuerſi non ſunt, in ſua tamen obſtinatione ſubmerſi fuerunt. Myſticum autem Edonẽ ſubiecit Deus veri Dauidis, id eſt, Chriſti iugo. *Et facta eſt vniuerſa Idumæa ſeruiens Dauid.* Atque in eodem ſenſu ait myſticus Dauid Pſ. 59. 10. & Pſ. 107. 10. *In Idumæam extendã calceamentum meum.* Gloriãs videlicet, quòd Romanum Imperium ſit calcaturus, id eſt, ſuæ ditioni ſubiugaturus. Vide etiam Iſaiæ 34. 5. *Super Idumæam deſcendet.* & Ierem. 49. 17. *Erit Idumæa deſerta:* Ezech. 25. 13. & 14. *Extendam manum meam ſuper Idumæam, &c.* & c. 36. 5. Item Amos 9. 12. *Vt poſſideant reliquias Idumææ.* Abdiæ u. 8. *Perdam ſapientes de Idumæa.*

Ægyptios fuiſſe in mari demerſos; Idumæos verò Dauidi ſubactos, quid myſticè ſignificet.

C Ex his omnibus intelligitur, in Apocalypſi nomen Ægypti, Ieroſolymæ ac Iudeæ non gratis, ſed congruenti applicatione impoſi; idémque dixerim de incendio Boſra ad myſticum Romæ incendium applicato. Vnde plurimũ lucis oboritur multis prophetiis; ex quibus aliæ primo aſpectu loqui videntur aduerſus propriam Ægyptum, & alię aduerſus propriam Edonem. Ceterùm licet iſthæc applicatio congruentiſſima ſit; non tamen obligat, quo minùs in aliqua parte poſſit Ægypti nomen ethnicis Philoſophis propter inanem ſapientiæ iactantiam attribui: & aliqua etiam ex parte Eſau, vtpote Iacobo natu maior, Synagogam repræſentat, vt in Iacobi lucta cum Angelo explicatum eſt, de qua diximus c. 11. not. 1. Ibi tamen figura non petitur ex toto Edonis populo, ſed ex perſona Eſau. Cùm D verò reſpicitur ad Edonis pugnam, qua Iſraëli obſtitit, ne ad terræ Promiſſionis expeditionem progrederetur; tunc non agitur de perſona Eſau, ſed de vniuerſa Idumęa, & eius Principibus, quæ eſt Romani Imperij ethnici figura. Vt ex ſupra adnotatis manifeſtè conſtat.

Appendix ad notationem ſextam de vera Moabitarum & Ammonitarum ſignificatione.

De Moabitis & Ammonitis diſputatio

CVm in præcedenti notatione explicata ſit propria Ægypti & Idumææ ſignificatio; oportet, vt hic addamus, qui ſint ſpiritaliter Moabitæ & Ammonitæ. Nam ſicut Idumæa ſeſe oppoſuit intentioni filiorum Iſraëlis, qui ad Amorrhæorum & Pherezæorum expugnationem properabant; E ita ſimiliter eiſdem conatibus Moabitæ & Ammonitæ obſtiterunt. Conſtat hoc Iudicum 11. Ex quo capite ſimiliter patet, eundem fuiſſe Ammonitis & Moabitis Regem: electus quippe eſt Iephte in principem, vt pugnaret pro Iſraël aduerſus filios Ammon. *Et miſit nuncios* (Iephte) *ad regem filiorum Ammon, qui ex perſona ſua dicerent: Quid mihi & tibi eſt, quia veniſti contra me, vt vaſtares terrã meã? Quibus ille reſpondit. Quia tulit Iſraël terram meam, quando aſcendit de Aegypto, &c. Per quos rurſum mandauit Iephte, & imperauit eis, vt dicerent regi Ammon: Hæc dicit Iephte, non tulit Iſrael terram Moab, nec terram filiorum Ammon; ſed quãdo de Aegypto conſcenderunt, ambulauit per ſolitudinem vſque ad mare rubrum, & venit in Cades. Miſitq; nuncios ad regem Edom, dicens, dimitte me vt tranſeam per terram tuam. Qui noluit acquieſcere precibus eius. Miſit quoque ad regem* F *Moab, qui & ipſe tranſitum præbere contempſit. Manſit itaque in Cades, & circuiuit ex latere terram Edom, & terrã Moab, &c. nec voluit intrare terminos Moab.* Vt ergo ex his liquet, reges Idumæorum, Moabitarum & Ammonitarum erant, a quibus filij Iſraelis liberam per ſuas regiones tranſeundi poteſtatem deprecabantur: vt in Amorrhæorum & Pherezæorum expeditionem rectà poſſent contendere. Quamobrem cùm expoſuerimus iam, quæ ſit myſtica Ægyptus & Edom; ſupereſt explicare, qui ſint myſtici Moabitæ, & Ammonitæ, qui eundem habebant regem, & ſimiliter Iſraeli tranſitum per eorum ditionem interdixerunt.

Cùm igitur idem fuerit Moabitarum & Ammonitarum rex; ſequitur, quo tempore filij Iſraëlis hanc ad eum legationem miſerunt, Balac Ammonitarum & Moabitarum regnum tenuiſſe, de quo latè agitur Numerorum 22. 23. & 24. Quamuis enim Moabitarum & Madianitarum

Balac Moabitarum & Ammonitarum rex.

ſolùm mentio fiat, ſed ſub Moabitis intelliguntur etiam Ammonitæ, vt colligitur ex ſuperiore loco Iudicum 11. Nam idemmet erat Ammonitarum & Moabitarum rex: ac proinde communi conſenſione obuiam Iſraëlitico populo prodierunt.

Moab & Ammõ filij Loth.

Ad myſticam autem expoſitionem, quam reſpicit Apocalypſis, obſeruandum eſt, Moab & Ammon (ex quibus Ammonitæ & Moabitæ ducunt originem) fuiſſe ambos Lothi filios ex duabus ipſius filiabus ſuſceptos, Moab ex maiore, & ex minore Ammon, vt habetur Geneſ. 19.37. Hi ergo duo fratres ex inordinata concupiſcentia procreati, videntur mihi repræſentare duos inordinatos affectus, qui generantur à carne; alterum concupiſcibilis facultatis, alterum iraſcibilis. Quare illi ſpiritaliter Moabitæ nũcupantur, qui ſuis concupiſcentiis ſe totos dedunt: illi Ammonitæ, qui iræ atque furoris æſtu aduerſum Dei filios rapiuntur. Manifeſtum autem eſt, eoſdem eſſe, qui & ſuis concupiſcentiis morem gerunt, & earum cauſa filios Dei perſequuntur: ideóque interdum Moabitarum nomine vterque comprehenditur affectus. Verùm formalis eorum diſtinctio in duobus illis fratribus non ineptè figuratur. Nec opus eſt, inter myſticos Moabitas atque Ammonitas realem intercedere diſtinctionem: imò verò iidem Gentiles in Idumæis, in Moabitis, & in Ammonitis adumbrati ſunt. Nam Idumæa in S. Literis (vt iam diximus) ſignificat Rom. Imperium idolorum ſuperſtitionis ſtudioſum; quod cum ingenti potentia Chriſtianæ Eccleſiæ primitiuæ ſe oppoſuit. Atque ſicuti in Apoc. fuit ſatis formalis diſtinctio, vt terreſtris Beſtia à Beſtia marina diſtingueretur, & in Beſtia maris Rom. ſignaretur Imperium, in Beſtia verò terræ carnalis adumbraretur ſapientia, (quæ in ſingulis ethnicis bellum faciebat aduerſus Eccleſiam:) ſic ſub eiuſdem veritatis figura, in antiqua hiſtoria incluſæ per Idumæam repræſentatur idem, quod Beſtia maris, & per Moabitarum atque Ammonitarum regnum, idem, quod Beſtia terræ. Vbi tamen maioris diſtinctionis gratia, in nomine Moab adumbratur concupiſcibilis facultatis affectio inordinata, & Ammonis nomine, affectio iraſcibilis: ad eum ferè modum, quo in Apocal. cùm de bello à Iudæis in Eccleſiam geſto agitur, diſtinguuntur locuſtæ ab equis furioſis, id eſt, concupiſcentiæ ab iris, vt vidimus cap. 9. Similiter ergo in bello per Rom. Imperium Eccleſiæ primitiuæ inferendo, totius Imperij potentia in Idumæis Iſraël reſiſtentibus figurata fuit. Illi enim Dei populo proceſſerunt obuiam, *Cum infinita multitudine, & manu forti.* Carnalis autem concupiſcentiæ affectus, quo ethnici ſtimulati Euangelium acriter oppugnarunt, in Ammonitis atque Moabitis eleganter adumbratur. At rex Balac (quod deſtructorem ſonat, & vtriuſque populi rex erat) innuit amoris proprij effrænatam potentiam, cui etiam Apoc. 9. 11. Exterminantis nomen datum eſt.

Quinam per Ammonitas & Moabitas myſticè ſignificentur.

Imperij Romani potētia quomodo in Idumæis deſignetur.

Præterea, vt in Apocalypſi priùs Imperij idololatræ ſuperbia in maris Beſtia depingitur; deinde ſapientia carnis, in Beſtia terræ: ſic etiam in Numerorum libro (vbi deſcribitur hiſtoria de bellis & oppugnationibus, quibus Iſraëlis filios vexarunt nationes illæ, quæ regionibus per ipſos Iſraëlitas debellandis priores exiſtebãt) primò recenſetur Idumæorũ oppoſitio *in manu forti.* Dein huic oppoſitioni additur repugnantia regis Balac, qui Moabitis pariter, & Ammonitis imperabat. Atq; vt in Apocalypſi marinę Beſtię adſcribitur potentia, & Beſtię terreſtri aſtutia & calliditas, non aliter in Numerorum libro ingens potentia attribuitur regi Edom, *Qui egreſſus eſt obuiam, cum infinita multitudine, & manu forti.* Regi autem Balac Moabitis & Ammonitis dominanti non tam potentia tribuitur, quàm aſtutia. Vnde perhibetur promiſſis atque blanditiis Prophetam Balaamum pellicere tentaſſe, vt in Iſraëliticum populum maledicta & execrationes euomeret. Balaamus ergo videtur rationem figurare, (quæ eſt veluti Dei Propheta Gentilibus adhuc reliquus.) Quare dum Balaamus Deum obſeruauit, & ſuum præſtitit officium, adduci non potuit, vt Iſraëlis populum diris & imprecationibus deuoueret, ſed potiùs ei fauſta atque felicia fuit precatus. Licèt poſtea in eam ſententiam peruersè inciderit, vt regi Balac conſilium daret pernicioſum, quo populum ipſe Iſraëliticum in ſcelus atque flagitium impelleret. Ita accidit in Eccleſiæ perſecutione; multi enim ex ipſis ethnicis erant, quibus recta ratio ſemper dictabat, periniquum eſſe Chriſtianos homines inſectari, quamuis ipſimet poſtea morem tempori gererent, & re ipſa perſecutionis fautores ſe profiterentur.

Balac regis & Balaami Prophetæ hiſtoria myſticè applicatur.

Madianitæ etiam, (qui regi quoque Balac ſubiacebant) fortaſſis ſignificant ſimulata per ſpeciem rationis argumenta, quibus inordinatæ affectiones vtebantur ad Eccleſiam perſequendam. Nec enim ſua etiam rationis (falſæ tamen ac fictæ) ſpecies deſit concupiſcentiis, iris atque furoribus hoſtium Eccleſiæ, qua illi excitati perſecutionem alant ac prouehant. Et aliquando etiam harum rationum fictio eò peruenit, vt nonnulli ex fidelibus in fraudem A inducerentur, & in eadem ſcelerum communione cum Madianitis coeuntes, eorum idola venerarentur. Huc ſpectat etymon nominis *Madian*, quod ſonat *Litem.* Fuit autem Madian filius ſpurius Abrahami, qui idem eſt, ac *à Deo edoctus.* Et hæc attigiſſe, ſiue indicaſſe ſit ſatis: infiniti namque operis eſſet, omnia perſequi. Ceterùm ea, quæ diximus, vſui eſſe poſſunt, vt intelligamus, cùm Prophetæ agũt de vindicta à Deo ſumenda de Moabitis, in ſenſu prophetico eſſe ſermonem de vindicta myſtica, quam ſumpturus erat Deus de illis, qui ſuis priùs concupiſcentiis obſequẽtes ab Euangelica doctrina longiſſimè abhorrere videbantur. Quando verò Prophetæ loquuntur de victoria ex Ammonitis per Eccleſiam reportanda; ſimiliter ſenſum B eſſe propheticum de illa victoria, quam adeptura erat Eccleſia de ira atque furore Gentilium illam perſequentium. Atque hunc modum exponendi eiuſmodi Prophetias ab Apocalypſi diſcimus, dum in principio capitis 14. alludit ad Prophetiam Iſaiæ de onere Moab, (capite 15. & 16.) eamque applicat ad myſticam vltionem, quam Agnus ſumpturus erat ex iis, qui ſuis antea concupiſcentiis indulgentes ſe opponebant Euangelio. Et ſimiles prophetias aduerſus Moabitas legimus Numerorum 21. 29. & c. 24. 17. Pſalm. 59. 10. & Pſalm. 107. 10. Iſaiæ 25. 10. Ieremiæ 48. 1. Ezechielis 25. 8. Amos 2. 1. Sophoniæ 2. 8. Nec alia ratione explicandæ ſunt prophetiæ contra Ammonitas, Pſal. 82. 8. Ieremiæ 49. 1. Ezechielis 21. 20. & cap. 25. 2. Amos 1. 13. Sophoniæ 2. 8. In his enim propheticus pari- C ter ſenſus ſonuit victoriam præclariſſimam, quam Deus ſuæ Eccleſiæ fuerat conceſſurus de Gentibus, qui eam acerrimè oppugnabant, multis eorum ad Chriſtianam religionem adiunctis. Atque hoc etiam myſterium fuerat adũbratũ in victoriis, quas populus Iſraëliticus ex Ammonitis adeptus eſt, de quibus Iudicũ 11. 33. & 1. Reg. 11. 11. & 2. Reg. 8. 12. & omnium maximè 2. Reg. 10. Legatur etiam caput 12. 26. Idem quoque myſterium figurabatur in iis victoriis, quas olim Deus Iſraëli contra Moabitas dedit. *Factus eſt enim Moab ſeruiens Dauidi ſub tributo*, vt habetur 2. Reg. 8. 2.

Vox Madiã quid ſonet.

Prophetæ, cũ de vindicta ex Moabitis ſumenda ſermonem inſtituunt, quonã potiſſimũ prophetia finem dirigãt: quò verò reſpiciant, quãdo de victoriis ex Ammonitis reportanda agunt.

Iam, ſi Moabitæ & Ammonitæ conſiderentur ſecundùm eorum ſignificata, id eſt concupiſcentias atque iras, quæ aduerſus Chriſti Euangelium militant, latens hinc D myſterium eruitur, ratióque cognoſcitur, cur præceperit Deus Iſraëlitis, vt contra Madianitas & ceteros eiuſdem factionis internecinum bellum gerant, nec Ammonitæ & Moabitæ vnquam in Eccleſiam ingrediantur. Vide Numer. 25. 17. *Hoſtes vos ſentiant Madianitæ.* Et de non admittendis vllo vnquam tempore in Eccleſiam Moabitis & Ammonitis, lege Deutero. 23. 3. & 2. Eſdræ 13. 1. Ratio verò eſt, quia Moab, vt iam diximus, ſignificat inordinatas concupiſcentias, quam explicationem deſumpſimus ex Origene homil. 5. in Geneſim, Ambroſio in Pſal. 59. & Gregorio 1. Regum capite decimoquarto; qui notant, per Moab ſignificari concupiſcentiam, quæ à patre diabolo eſt, & carnales etiam ſenſus qui nunquam ſunt Dei Eccleſiam ingreſſuri. Nec diuerſa eſt explicatio Origenis Exodi capite 6. Baſilij atque Hilarij Pſalmo 59. & Hieronymi Pſalmo 82. Etenim licèt ij dicant, Moabitas eſſe ſymbolum Gentilium, intelligendi tamen ſunt de Ethni- E cis, quatenus propriis cupiditatibus irretiti Euangelicæ prædicationi pertinaciter reſiſtunt.

Cur Deus ſuo populo præceperit, vt & Madianitis ſe hoſtes exhiberent, & Ammonitis ac Moabitis ingreſſu Eccleſiæ interdicerent? myſticè.

Quid per Madianitas ſignificetur.

TEXTVS.

Verſ. 12. *Hîc patientia Sanctorum eſt, qui cuſtodiunt mandata Dei, & fidem Ieſu.*

COMMENTARIVS.

ERIT fortaſſe, qui credat, in his verbis conti- F nuari adhuc vocem tertij Angeli, aut ſaltem aduerbium illud, *Hîc*, ad tertij Angeli vocem duntaxat referendum eſſe. Mihi conueniens videtur, ne verba iſthæc ad tertij Angeli ſermonem pertineant, ſed conſiderentur quaſi à Ioanne adnotata, dum de tribus omnibus trium Angelorum vocibus ſuperiùs relatis loquitur. In quibus lectorem inſtruit; trium harum vocum veritati inniti patientiam & ſpem, quæ ſanctis viris inerant perſecutionis tempore, cùm tormenta quælibet atque cædes conſtanter tolerabant, ne Chriſti fidem ac religionem violarent.

Verba hæc nõ ad tertiũ angelum referenda, ſed à Ioanne ſub propria perſona dicta.

TEXTVS

TEXTVS.

Verſ. 13. *Et audiui vocem de cælo dicentem mihi: Scribe, Beati mortui, qui in Domino moriuntur: Amodo iam dicit Spiritus, vt requieſcant à laboribus ſuis: opera enim illorum ſequuntur illos.*

COMMENTARIVS.

Quinam hic dicatur mortui.

DE omnibus, qui ex hac vita in Dei gratia decedunt, exponunt hâc vocem Bernardus, Beda, Richardus, Andreas, Primaſius, Haimo, Ioachimus, Ansbertus, Pannonius, & alij. Alij verò de ſolis Martyribus, ſiue quia mori in Domino exiſtimant perinde eſſe, ac mori propter Dominum (aliquando enim *in*, eſt idem quod *propter*, vt Geneſ. 18. 28. & capite vigeſimo nono, numero decimo octauo.) ſiue quia generalis ſententia de felicitate eorum, qui mortem obeunt in Dei gratia, hîc ſanctis martyribus applicatur, cùm ſermo ſit de perſecutionis tempore, & cohortatio fiat ad patientiam, vt videre eſt in ipſo contextu.

Duplex aliorum ſententia proponitur.

Auctoris ſententia.

Ipſe tamen mihi perſuadeo, *Mori* in hoc verſu non eſſe re ipſa ex hac vita decedere, ſed conſtanti atque erecto animo eſſe ad vitam pro Chriſto cũ ſanguine profundendam; & internecioni quaſi victimam eſſe iam deuotum ac deſtinatum pro Dei gloria & Chriſtianæ fidei profeſſione; atque adeò exiſtimo, illos in hoc loco mortuos nominari, qui fortiter mori decreuerunt, priuſquàm ſceleris quidquam in Diuinam maieſtatem admittant; ac demum labores omnes & calamitates maturè proſpiciant, Virgiliani inſtar Æneæ dicentes lib. 6.

Omnia præcepi, atque animo mecum antè peregi.

Mors pro verâ ſui mortificatione interdum in Scripturis ſumpta.

Imprimis ergo nouum minimè eſt in Sacris verbum indicatiui præſens ſignificare firmũ aliquod concilium atque decretum, vt patet Lucæ 1. 34. *Virum non cognoſco.* Secundò, quod attinet ad verbum ipſum, *Morior*, vtitur eâdem phraſi Paulus 1. ad Corint. 15. 31. *Quotidie morior per veſtram gloriam*, id eſt, quotidie pro meorum proximorũ ſalute me morti offero, & eam quaſi deuoro. Et propter propriarum cupiditatum cohibitionem, ait ad Coloſſ. 2. 20. *Mortui eſtis cum Chriſto.* Et c. 3. 3. *Mortui enim eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo.*

Lectio Græca quomodo hic ordinetur.

Tertiò; vox illa *amodo* in Græco coniungitur cum verbo *moriuntur. Beati qui moriuntur amodo.* Vt patet non ſolùm ex Arethæ commentario, ſed ex ipſa etiam Græcarum dictionum connexione. Sequitur enim mox ναὶ. Nec verò bona eſt incipiendi ratio ἀπάρτι ναὶ, ſed deſinere in ἀπάρτι, deinde incipere à particula ναὶ: eâdem ferè ratione, qua Latini ſolent incipere à dictione affirmatiua *Næ*, idem valente, quod Græca ναὶ. Nec proptereà Latinè mutatur ſenſus, quòd legatur, *Beati mortui, qui in Domino moriuntur: amodo iam dicit ſpiritus.* Etenim quantuis, quòd ad grammaticam attinet conſtructionem, Græcè connectenda ſit vox ἀπάρτι, id eſt, *amodò* cum præcedentibus; in ſenſu tamen cum vtrâque parte cohæret. Illud enim hîc ſignificatur, eos videlicet, qui protinus firmiter apud ſe ſtatuunt vitam ipſam Chriſto libenter immolare, ac morti ſe ipſos, cùm opus fuerit, deſtinare; ex eo puncto temporis ingenti pace perfrui, & à laboribus & ærumnis requieſcere. Atque ad hoc denotandum ait Vulgatus, *amodo iam requieſcunt*, id eſt, antequam re ipsâ moriantur, ſtatim ac ſe morti pro Chriſto deuouent, ex eo tempore iam laboribus depoſitis requieſcunt, quaſi reapſe occubuiſſent.

Rationum momentis prædicta expoſitio roboratur.

Quartò fauent huic explicationi duæ illæ particulæ *amodo iam*, quam coniunxit vulgatus. Si enim ſermo eſſet de illis, qui verè decedunt in Dei gratia, non diceret *amodo*, (quod idem eſt, atq; *ex nunc*) ſed *ex tunc*, cùm primùm obierint. Vtriuſque autẽ particulæ copulatio, *amodo iam*, habet nõ parum energiæ, qua ſignificatur tanquam quid nouum ac mirum, eos adhuc in mortali carne degentes, nihilominus iam à laboribus conquieſcere.

Quintò, ad eorum felicitatem declarandam, qui pro Chriſti fide re ipſa martyrio coronantur, B frigidiuſculum erat non aliud dicere, quàm eos, ſimulatque occiſi fuerint, à doloribus atque tormẽtis immunes fore: quinimò nihil iſthac affirmatione opus erat adiecta particulâ ναὶ, & Spiritus ſancti teſtimonio; quippe hæc affirmationis & teſtimonij ratio præſtituit ſermonem eſſe de re inſolita planè & admirabili; cuiuſmodi eſt, etiam in hac vita fragili & caduca, *Amodo iam* magna perfrui pace & tranquillitate, qui ſeriò ſe morti pro Chriſto deuouet.

Sextò; verba hæc, *amodo iam dicit ſpiritus, vt re-* C *quieſcant à laboribus ſuis*, eleganti quadam antitheſi reſpondent iis, quæ ſuprà verſu 11. dicta fuerant de ſuarum concupiſcentiarum ſectatoribus, *Non habent requiem die ac nocte.* Quæ verba, vt in earum commentario vidimus, ſpectant ad moleſtias atque angores, quos in hac vita perpetiuntur ij, qui ſuis ſe cupiditatibus totos addicũt. Similiter ergo nunc de fidis Chriſti ſeruis aſſeritur, illos amodò iam à laboribus ſuis requieſcere, id eſt, pacatos atque tranquillos omnino vitam agere; vbi ſtrenuè Chriſti crucem, labores ac mortem amplecti apud ſe ſtatuerint.

Septimò; noſtræ etiam explicationi adſtipula- D tur Ambroſius, qui verbum illud *Moriuntur* exponit de illis, qui Chriſti mortificationẽ cõplectũtur, & mundo moriuntur antequam è viuis excedant.

Octauò; conſequens etiam contextus pro nobis eſt. Nam verba illa, *Opera eorum ſequuntur illos*, ſi genuina Scripturæ phraſis attendatur, poſtulant de illis hîc eſſe ſermonem, qui nondum vitam cum morte commutarunt.

Quanta perfruantur pace, qui pro Chriſto, cùm opus fuerit, ſuccumbere firmiter apud ſe ſtatuunt.

Nonò; non debet nimis myſticum videri, vt in Apocalypſi mori dicantur, qui Chriſti mortificationem ſuſcipiunt. Hæc enim loquendi ratio tam Apoſtolis, quàm ſpiritualibus viris vſitata eſt. Ac denique ad exprimendam eam felicitatem, qua E Sancti in cæleſti Beatitudine circunfluunt, multæ ſunt prætereà in ſacra Scriptura loquutiones, quæ illam elegantiùs ac ſignificantiùs oſtendant. Enim verò quanti ſit momenti, pro Chriſto ſeſe morti, cùm oporteat, deſtinare, præſertim ingruentium perſecutionum tempore; id inquam meo iudicio elegantiſſimè in hac cæleſti voce Ioanni exauditâ declaratur. Iam ſi contextum inſpicias, mirificè cohæret: cùm enim per tres Angelorũ voces Apocalypſis fideles omnes ſit cohortata ad patientiã F atque conſtantiam perſecutionis tempore retinendam; non video, quid magis appoſitum pro illius hortationis clauſula ſubiungi potuerit, quàm illis confirmare, ac polliceri; fore vt, cum primùm pro Chriſto labores, cruciatus ac necem æquanimiter tolerare decreuerint, illico admirabili tranquillitate potiantur, & labores ipſos experiantur leues ac faciles; nec in ipſo tormentorum conflictu deficiant. Hunc eſſe opinor ſententiæ huius contextum, vt eam conſideranti manifeſtum erit; &

Præcedentiũ verborũ ſenſus magis adhuc explicatur.

præter

præſertim conſideranti illa verba. *Opera illorum ſequuntur illos.* Porrò in hac explicatione facilè eſt intellectu, cur dicatur *Mori in Domino.* Nam firmum illud moriendi conſilium atque decretum Chriſto debet inniti, ſicut *patientia in Chriſto*, cap. 1. 9. Niſi fortè locutio iſthæc deſignet mortificationẽ hanc eſſe legis gratiæ propriam. Nam ſicut *in Moyſe*, idẽ eſt, quod *in lege Moyſi*, 1. Corint. 10. 2. ita *in Chriſto*, idem eſt atque *in lege Chriſti*, ad Galat. 5. 6. vbi dicitur, *In Chriſto Ieſu neque circumciſio aliquid valet, neque præputium, ſed noua creatura.*

Quid ſit Mori in Domino.

Cur hæc vox [illegible] *dicatur eſſe* de cælo?

Cohæret autem optimè, quòd hæc ſententia dicatur vox eſſe de cælo; nam, vt ſæpè diximus, cælum in Apocalypſi cæleſtem Eccleſiæ Chriſtianæ B conuerſationem repræſentat. Atque hæc doctrina de felicitate quæ in mortificatione & morti deuotione deliteſcit, næ legis gratiæ propria valdè eſt, antea enim rarum admodum erat altiſſimæ huius doctrinæ experimentum. Quamobrem verba item illa Habacuci cap 3. 16. *Ingrediatur putredo in oſſibus meis, & ſubter me ſcateat, vt requieſcam in die tribulationis* (quæ, vt in illius commentatio oſtendam, eandem continent de mortificatione, deque eius tranquillitate doctrinam) in Chriſtiani populi primæui perſona dicuntur. Iam quòd Spiritus ſancti auctoritas hîc interponatur (id enim ſonant verba illa, *Dicit Spiritus*) denotat, hanc eſſe ſpiritalem omnino doctrinam ab Spiritu ſancto viris ſpiritualibus C traditam, idque poſtquam Chriſtus fuit pro nobis in crucem actus, prius enim *nondum erat Spiritus datus, quia Ieſus nondum erat glorificatus.*

Doctrina de vera requie quam iuſti per ſui mortificationem aſſequuntur, ſpiritualium virorum propria, nõ carnalium.

Amodo iam dicit Spiritus, vt requieſcant a laboribus ſuis.] Hæc doctrina carnalibus hominibus difficilis admodũ apparebit; nimirum, vbi quiſpiam Chriſti crucem fuerit amplexus, & fortiter mori pro Chriſto ſtatuerit, in ipſiſmet laboribus, ſiuo etiam ab ipſis requiem ſe ac pacem inuenturum. Sed nihil eſt magis inter ſpiritales viros aut familiares ſæpius iteratum: quibus vtpote expertis habenda fides, præſertim cùm Ioannes dicat, voce ſibi cæ- D litus audita confirmatum fuiſſe, eiuſmodi doctrinam eſſe Spiritus ſancti propriam: Et multa alia ſimilia teſtimonia reperiuntur in nouo teſtamento; vt illud Pauli ad Coloſſ. 3. 3. *Mortui enim eſtis, & vita veſtra*, &c.

Quo *ſenſu dicitur*, Opera illorũ ſequuntur illos.

Opera enim illorum ſequuntur illos.] Communis expoſitio eſt, iuſtos in cæleſti patria præmium bonorum operum inuenire. Verùm conſiderata Scripturæ phraſi multò ſimplicius, & aptius eſt, vt de ipſis explicemus operibus. Neque enim ait textus, *Fructus operum ſequitur eos*, ſed *Opera illorum ſequuntur illos.* Cum autem agatur hîc de illis, qui ſe morti E fortiter addicunt, ac deuouent, ſenſus horum verborum eſt, qui pro Chriſto mori decreuerunt, & mortem ipſam quaſi deuorarũt, eos poſteà in opere ipſo non viribus deficere; ſed ſtabiles potiùs, & in opere efficaces, conſtantes, patientes, & fideles Chriſti amatores inueniri. Quid enim aliud ſignificatur operum nomine? Et verò verba illa *Sequuntur illos*, cũ de operibus ſermo eſt, denotant proculdubio, quod poſteà res ipſa oſtendit. Conſule Prou. 12. 20. *Qui pacis ineunt conſilia, ſequitur eos gau-* F *dium.* & cap. 18. 3. *Sequitur eum* (impium) *ignominia & opprobrium.* Et cap. 29. 1. *Qui corripientem contemnit, &c. & eum ſanitas non ſequitur.* Et n. 23. *Superbũ ſequitur humilitas, & humilem ſpiritu ſuſcipiet gloria.* Ieremiæ 48. 2. *Sequetúrque te gladius.* 1. ad Timoth. 5. 24. *Quorundam hominum peccata manifeſta ſunt, præcedentia ad iudiciũ; quoſdã autem & ſubſequuntur.* vbi ſenſus eſt de nonnullis, quos Epiſcopus nõ potuit non ad ſacros ordines recipere; quia ipſorum peccata non A erant manifeſta: poſteà tamen ipſorum opera indicarunt, eos fuiſſe indignos. Subdit verò ibi Apoſtolus, *Similiter autem & facta bona.* Senſus igitur in præſenti eſt, qui mortem pro Chriſti fide ſubire non formidabant, ſed potiùs ad eam oppetendam prompti ac parati erant, eos deinceps in patientia atque conſtantia firmos ſtabiléſque perſiſtere.

Difficultas contra prædicta ſoluitur.

Sed opponet aliquis; non benè probari, eos qui pro Chriſto ſeriò mori decreuerunt, in ipſis laboribus pace frui; quia poſteà inueniuntur in operibus ſtabiles. Reſpondeo primò, optimè cohærere contextum. Nec enim pace fruerentur, ſi laboribus & perſecutionibus ſuccumberent. Secundò, particulæ *Enim* reſpondet in Græco δὲ. Itaque hîc vox *Enim* cauſalis non eſt, ſed affirmatiua & continuatiua, vt ſæpè alibi. Quare de iis, qui ſe morti viriliter offerunt, duo affirmantur; alterum eos illico (ex eo videlicet ſuſcepti conſilij tempore) requiem potiri: alterum, illos poſteà in ipſis operibus ſtabiles ac firmos reperiri.

T E X T V S.

Verſ. 14. *Et vidi, & ecce nubem candidam: & ſuper nubem ſedentem ſimilem filio hominis, habentem in capite ſuo coronam auream, & in manu falcem acutam.*

15. *Et alius Angelus exiuit de templo clamans voce magna ad ſedẽtem ſuper nubem, Mitte falcem tuam, & mete, quia venit hora, vt metatur; quoniam aruit meſſis terræ.*

16. *Et miſit, qui ſedebat ſuper nubem, falcem ſuam in terram; & demeſſa eſt terra.*

COMMENTARIVS.

Tranſitio ex militia allegoria ad allegoriã meſſis, ex Ioele petita.

EX allegoria exercitus atque militiæ tranſitio fit ad meſſis allegoriam. Verùm ſenſus ipſe haud dubiè continuatur: vt cernitur apud Ioelem c. 3. vnde hæc allegoriæ commutatio deſumitur. Agebatur enim de bello, vt patet n. 9. *Sanctificate bellũ, ſuſcitate robuſtos, accedant, aſcendant omnes viri bellatores. Concidite aratra veſtra in gladios, & ligones veſtros in lanceas. Infirmus dicat, Quia fortis ego ſũ, erũpite*, &c. Et paulò infrà ſequitur, *Mittite falces quoniã maturauit meſſis.* Hæc igitur meſſis, de qua loquitur ibi Ioel, in præſenti deſcribitur à Ioanne. Ribera E ait, hanc viſionem eſſe difficillimam; ſed demum per meſſem ſtatuit debere intelligi conſummationem ſæculi: iuxta illud Matth. 13. 30. *Sinite vtraque creſcere vſque ad meſſem*: Cum Ribera cõſentit Maldonatus Matth. 19. 28. vbi hunc Apocalypſeos locum affert, & ſic habet, *De extremo iudicio loquitur, vt falx in manu ſedentis declarat.* Atque ea eſt Gregorij Magni expoſitio l. 33. Moralium c. 14. vbi diuini iudicij poteſtatem per falcẽ intelligit. *In falce enim quidquid inciditur, intus cadit.* Eandem de extremi F iudicij die interpretationem amplectitur Primaſius, Beda, Haymo, Ambertus, Pannonius, Viegas & alij. Et videtur quidem ex eo valdè confirmari, quòd in eo Ioelis loco (ad quem hîc alluſio fit) præcedit, *Conſurgant, & aſcendant Gentes in vallem Ioſaphat, quia ibi ſedebo, vt iudicem omnes Gentes in circuitu.* & mox immediatè ſequitur, *Mittite falces, quoniam maturauit meſſis.*

Quid ſit apud Ioelem, Mittere falces, quia appropinquauit meſſis.

1. *expoſitio accipiens de extremi iudicij tempore.*

Auctoris explicatio

Nihilominus mihi certum eſt, per meſſem in hoc loco denotari ingentem fructum, quem ſuis con-

de meſſe animarum, quæ per Euangelij prædicationem in Eccleſiæ horrea conuehũtur.

concionibus collegerũt Apoſtolici viri, quos Deus ad prædicandum Gentibus miſit; hoc eſt, vberrimam animarum ſegetem & copioſiſſimam Gentilium conuerſionem. Atque inprimis inficiari nemo poteſt, quin vſitata ſit Scripturæ loquutio, meſſem appellari Gentilium conuerſionem. Patet hoc Matth. 9. 37. & Lucæ 10. 2. *Meſſis quidem multa, operarij autẽ pauci. Rogate ergo Dominum meſſis, vt mittat operarios in meſſem ſuam* Et Ioan. 4. 35. *Videte regiones, quia albæ ſunt iam ad meſſem.* Et certè nihil apud Eccleſiæ Patres frequentius, quàm animarum cõuerſionem nomine meſſis, aut ſegetis ſignificare.

Prædicta interpretatio in Apoc. conſecutione ſoluitur.

Secundò, Apocalypſeos ſeries & conſequutio hunc ſenſum omnino poſtulat; qui prætermitti nõ poteſt, niſi ab iis, qui de Apocalypſeos filo & cohærentia nihil curant. Etenim præterquam quòd nullus hic locus eſt extremo iudicio: (cùm poſtea mille pacis anni ſubſequantur) in hoc ipſo capite euidens eſt, nódum ad diei iudicij tractationem perueniri; quandoquidem ſub Agni ſpecie Chriſtus apparet, & Agnus ipſe eſt huius belli, huiuſque exercitus dux; nec non eius milites prælium ineũt, non ſecus atque agni inter lupos. Ad hoc ergo bellum ſpectat meſſis, vt manifeſtè colligitur ex Ioëlis 3. ibi enim meſſis allegoria cum belli tractatione connectitur. Et quamuis ſibi aliqui perſuadeãt, legitimum ſenſum capitis 3. Ioëlis eſſe de propria vindicta, déque vniuerſalis Iudicij die: me certè Apocalypſis docet, Ioëlem ibi agere de myſtico Euangelij prædicatorum bello; atque adeò meſſem eſſe illius prædicationis fructum. Et de die quidem Iudicij ego prorſus explicare neſcirem illa Ioëlis verba n. 10. *Infirmus dicat, quia fortis ego ſum.* Vnde Paulus: *Virtus in infirmitate perficitur.* & *Omnia poſſum in eo qui me confortat.* & alibi. *Cum infirmor, tunc potens ſum.* Quæ verba aptiſſimè applicantur ad robur ac vires, quas Deus viris Apoſtolicis ſuggerit; quando infirmiores ipſi ac debiliores ad Euangelij meſſem videntur. Nec huic ſenſui obſtat mentio vallis Ioſaphat, vt conſtabit libro 10. in illius capitis expoſitione.

Ex ipſa viſione Ioanni hic oſtenſa id amplius confirmatur.

Tertiò, ad ſignificandam myſticam conuerſionis meſſem in Gentilium quamplurimis, cohærent optimè, quæ in hac viſione Ioanni ſunt oſtenſa. Nam per nubem candidã mirificè exprimitur miniſterium Euangelij prædicatorum, vt vidimus c. 1. & in ea nube eleganter effingitur Chriſtus aduenire cum verbi ſui falce ad metendum. Ipſe enim propriè conuerſionis effectum præſtat. Nam licèt poſſit etiam iiſdem operariis, veluti miniſtris attribui; vt conſtat Matth. 9. 37. Luc. 10. 2. & Ioëlis 3. 13. In Apocalypſi tamen iure optimo Spiritus ſanctus conuerſionem animarum Chriſto, vt præcipuo auctori, voluit adſcribi. Quapropter c. 19. 21. cernimus, licèt Chriſtus magnam equitum multitudinẽ ſecum ducat, vniuerſas tamen cædes fieri ab ipſo Chriſto; quia *omnes occiſi ſunt in gladio ſedentis ſuper equum, qui procedit de ore ipſius* Porrò nubis ſymbolum optimè etiam indicat incredibilem velocitatem, qua viri Apoſtolici diuino ſpiritu afflati totũ terrarum orbem percurrerunt, nulla difficultate victi, nullo labore fatigati. Vnde illud Iſaiæ 60. 8. *Qui ſunt iſti, qui vt nubes volant?* Deinde humana figura aptiſſima eſt ad Chriſtum clementem atque benignum denotandum; & eapropter de prima illa figura cap. 1. 13. dicit Ioannes, vidiſſe ſe ſimilem filio hominis. & ſicut c. 1. in prima illa viſione ſermo eſt de Chriſto in ſua Eccleſia; ſic etiam in præſenti, perſona filij hominis repræſentat Chriſtum in viris Apoſtolicis, ſiue per illos, metentem myſticam meſſem. Adhæc corona aurea, quam cæ-A leſtis meſſor geſtat in capite, egregiè conuenit cum Gentium vocationis myſterio; quia per Gentium conuerſionem dicitur Chriſtus in mundo regnare. Atque hic eſt ipſiſſimos ſenſus eorum Pſalmorum, in quibus dicitur *Dominus regnauit.* (Ij autem ſunt Pſ. 92. Pſ. 96. & Pſ. 98) Expende verba illa, *Dominus regnauit; exultet terra, lætentur inſulæ multæ; nubes & caligo in circuitu eius.* Ecce nubem, de qua in præſenti Ioannes. Mox ſequitur, *Iuſtitia & iudicium correctio ſedis eius.*

Quid ſignificetur eo Pſalmorum exordio, Dominus regnauit.

Verſ. 15.

Et in manu ſua falcem acutam]. Quod in belli allegoria eſt gladius; hoc in meſſoris figura eſt falx acuta; quare ſine dubio ſermo eſt de gladio Spiri-B tus, *Quod eſt verbum Dei.* Vide c. 19. 21. vbi tota occiſio fit ipſius ducis gladio.

Et alius Angelus exiuit de templo.] Quod ad grammaticam ſpectat, relatiuum *alius* non ſignificat ſub Angeli ſpecie apparuiſſe illum, qui ſuper nubem candidam fuit viſus; ſatis namque eſt, duos proximè ſubſequentes eſſe Angelos, ſicut diximus ſuprà num. 6. Si tamen aliquis velit, per complexum illud, *Alius Angelus*, denotari in præſenti, meſſorem etiam Angelum eſſe; nõ admodum repugno. Nam & Chriſto & Apoſtolis nomen etiam Angelorum in ſacris Literis datur: nec tamen ideo opus eſt, meſſorem apparuiſſe alatum.

In hoc Angelo, qui è templo exiuit, quis figuretur.

C Quòd verò ad rem ipſam attinet; hic Angelus è templo exire viſus denotat (opinor) Prophetam Ioëlem; verba enim quæ profert ea ſunt: *Mitte falcem tuam, & mete, quia venit hora, vt metatur; quoniam maturauit meſſis terræ.* Hæc autẽ verba mutuata ſunt ex c. Ioëlis 3. n. 13. vbi ait: *Mittite falces, quoniam maturauit meſſis.* Ideo autem Apocalypſis ſingulari numero, Ioël verò plurali vtitur: quia Ioël alloquitur Euangelicos prædicatores, quos deſtinauit Deus ad Euangelium Gentibus promulgãdum; at Apocalypſis dirigit ſermonem ad Chriſtum. Senſus tamen idem eſt; quia Chriſtus erat præcipuus, qui in ſuis operariis fruges demetebat. Quamobrẽ ipſis, D vt inſtrumentis; Chriſto, vt principali cauſæ, meſſis adſcribitur. Ioëlem verò de meſſe Euangelica ſermonem inſtituere libro 10. manifeſtum erit in eius capitis commentario.

Quid ſibi velit hic angelus clamans, Mitte falcem tuã, *&c.*

Verùm age iam, quid ſibi vult, Ioëlem dicere Chriſto, vt mittat falcem, quoniam triticum ad maturitatem peruenerat? Reſpondeo, Ioel, vt Propheta, Dei beneplacitum enunciat; Chriſtus autem quatenus homo in ſuis actionibus ſemper in Dei beneplacitum mentis oculos intendit: & idcirco dicitur Chriſtus, vt impleretur Scriptura, protuliſſe, *Sitio.* & ſimiliter in multis aliis. Præterquã quòd E meſſor in hac viſione repræſentat, quod Chriſtus per ſuos miniſtros, id eſt prædicatores Euangelicos fuit operatus; ad eóſque ſermonem conuertit Ioel cùm ait, *Mittite falces*, &c.

Angelum egredi è templo, quid innuat.

Sed quid ſignificat illa Angeli egreſſio è templo? Illud quidem vaticinium capitis 3. Ioelis eſt arcanum nimis ac reconditum: in eoque oſtenditur, Prophetam, quando vaticinium hoc enunciaturus prodiit, quaſi ex ipſo Dei penetrali fuiſſe egreſſum; hoc eſt, quòd Deus illum in abditum Sanctuarij F receſſum intulerit, & intra Chriſtianæ Eccleſiæ arcana docuerit, ideo Prophetam potuiſſe admirabilem illam prophetiam pronunciare. Quod autem Ioel dicatur in illis verbis *Clamaſſe voce magna*, ad vehementem affectum referendum eſt; ſicuti qui in rebus magni momenti præ ingenti animi ſenſu exclamare ſolent. Fortè etiam clamor hic Euangelij concionatores ad clamandum inuitat. Sic enim ſuum explent officium, & apta fiunt myſtici meſſoris inſtrumenta.

Quoniam

Alluſio ad Ioelis verba.

Quoniam aruit meſſis terræ.] Verba Ioelis ſunt, *Quoniam maturauit meſſis.* Ad quæ etiam verba reſpexiſſe videtur Chriſtus Ioan. 4.35. *Videte regiones, quoniam albæ ſunt iam ad meſſem.* Quibus verbis nõ ſignificatur, meſſem ipſam, quod in ſe eſt, maturã iã & falci aptam eſſe, ſed adeſſe iam tempus opportunum, quo Deus ipſi maturitatem addere decreuerat. Quapropter maturitas non eſt referẽda ad bonam diſpoſitionem, quæ Gentibus ipſis ineſſet: ſed ad magnam efficacitatem, quam Deus prædicationi conferebat; quòd acceſſiſſet tempus à Deo conſtitutum, in quo & concionatoribus ad prædicandum, & ad excipiendum auditoribus opem auxiliumque efficax præbere decreuerat. Scio aliter exponere Andream & alios; qui putant, propterea dici, *Quoniam aruit meſſis terræ,* vt ſignificaretur electorum numerus eſſe completus. Verùm hic ſenſus aptari non poteſt Ioannis verbis in Euangelio cap. 4.35. cùm Chriſtus ait, *Videte regiones, quoniam albæ ſunt iam ad meſſem.* Idemque eſt: *Quoniam aruit meſſis terræ.*

Verſ. 16.
Quo ſenſu hic dicatur demeſſa eſſe terra.

Et demeſſa eſt terra.] Non agitur hîc de generali totius Imperij Romani conuerſione; ſed de meſſe, ſiue conuerſione, quæ vindemiam anteceſſit: hoc eſt, ingentem Martyrum numerum, qui in maximum Chriſti nominis decus, ſplendorem, & gloriam redundauit. Nec alia fuit myſtica hæc meſſis, quàm vocatio atque conuerſio numeroſæ Gentilium multitudinis, quæ per viros Apoſtolicos toto orbe diſperſos ad Chriſti Religionem ex omnibus Imperij prouinciis aggregata fuit. Terræ igitur nomine deſignatur humanum genus. Non quòd cuncti homines fuerint ad fidem traducti: ſed quia ex humani generis terra maximum hunc fructum percipit Deus.

TEXTVS.

Verſ. 17. *Et alius Angelus exiuit de templo, quod eſt in cælo, habens & ipſe falcẽ acutam.*

18. *Et alius Angelus exiuit de altari, qui habebat poteſtatem ſuper ignem; & clamauit voce magna ad eum, qui habebat falcem acutã, dicens; Mitte falcem tuam acutam, & vindemia botros vineæ terræ, quoniam maturæ ſunt vuæ eius.*

COMMENTARIVS.

Verùm in hac vindemia ſit ſenſus de propria vindicta, an de myſtica.

AD meſſem, de qua in ſuperioribus verſibus ſermo fit, additur in his noua quædã ac mira vindemia, in qua falcis nomen, ſi literam ſpectes, ad cultelli curui figuram referendum eſt: cuiuſmodi ſunt cultelli, quibus multis in locis vites vindemiari ſolent. In præcipuo autem ſenſu quæſtio illa ſeſe hîc primùm offert, verùm hæc vindemia ſit propria vindicta, quam Deus de mortalibus ſumat: vel magnum potiùs beneficium, quod in eos conferat? De propria vindicta eſſe ſermonem, opinantur multi, vt Andreas, Ambroſius, & Ribera; qui eiuſmodi vindemiam de reproborum damnatione interpretantur. Cui explicationi fauere videtur contextus, qui agit de ira Dei. Nam qui vindemiauit, *miſit botros in lacum iræ Dei magnum.* quem lacum aiunt eſſe infernum. Deinde in aliis etiam Scripturæ locis, vindemiæ nomẽ manifeſtè in malam partem accipitur. Sic Pſal. 79.13. *Vt quid deſtruxiſti maceriam eius; & vindemiant eam omnes, qui præ-* A *tergrediuntur viam.* Threnorum 1.12. inducitur Ieroſolyma ſic lamentans; *Vindemiauit me, vt locutus eſt Dominus in die iræ furoris ſui.* Et num. 22. ſubdit, *Vindemia eos, ſicut vindemiaſti me.* Et cap. 2. 20. *Vide Domine, & conſidera, quem vindemiaueris.* Iſaiæ 16.9. *Super vindemiam tuam, & ſuper meſſem tuam vox calcantium irruit.* vbi ſermo eſt de vindicta de Idumæis ſumenda. Et cap. 32.10. *Conturbabimini confidentes, conſummata eſt enim vindemia, &c. plangite, &c.*

Proponitur prima ſententia explicans de propria vindicta.

Auctoris mens exponentis de myſtica vindicta.

Hæc tamen nihil obſtant, quominùs pro certo rear, per hanc vindemiam in præſenti figurari ſummum beneficium in eos collatum, qui vindemiari B dicuntur. Et imprimis argumenta omnia quæ ſuperius attulimus, vt meſſem præcedentem vindemiæ probaremus eſſe feliciſſimam iis, qui pro meſſe computantur; illa inquam omnia militant pro noſtra hac vindemiæ explicatione, vt interim Apocalypſeos acoluthiam atque contextum (ex quo validum ſemper argumentum deſumo) prætermittam. Secundò, ipſamet meſſis atque vindemiæ copulatio felicitatem adumbrat non obſcurè. Hîc enim cernimus, vindemiam denotari quaſi rem, quæ proximè meſſem fuit ſubſecuta. Atque apud Leuiticum cap. 26.5. ſcriptum legimus, *Si in præceptis meis ambulaueritis, &c. apprehendet meſſium* C *tritura vindemiam;* item Deut. 7. num. 13. Amos 9. 13. *Comprehendet arator meſſorem, & calcator vuæ mittentem ſemen.* ſimiliter etiam Ioëlis 13.3. de quo loco dicemus infrà.

Tertiò, nemini nouum & inauditum videri debet, quòd Eccleſia appellatur vinea atque meſſis. Id enim & in multis Scripturæ locis manifeſtum eſt, & ab ipſamet Eccleſia decantatur in quadam Sabbati ſancti oratione, quæ ſic ſe habet, *Tribue quæſumus Domine populis tuis; qui & vinearum apud te nomine cenſentur, & ſegetum, &c.* Si ergo Chriſti Eccleſiæ ſunt vinea; certè vindemia felicitatis ma- D ximæ ſymbolum eſſe debet.

Argumenta pro priori expoſitione adducta enodantur. Primum ſoluitur.

Vt autem illis obuiam occurramus, quæ nobis in contrarium opponuntur; ad primum Reſpondeo, in Apocalypſi (vt ſæpe diximus) vindictæ, atque iræ ſpeciem attribui animarum conuerſioni, aliiſque permagnis beneficiis, quibus Deus homines ſolet afficere. Quamobrem nomen iræ, aut lacus iræ non ſolùm non eſt impedimento, ſed elegantiæ potiùs plurimum continet; quòd ſummum beneficium ſub vindictæ ſimulatione figuretur. Aduerte autem pro nomine *Lacus* Græcè apponi ληνόν, quo nomi- E ne propriè ſignificatur torcular. Sic enim redditur infrà cap. 19. 15. Quòd autem torcular appellent lacus; nouum non eſt, & Hiſpanis hominibus imprimis eſt familiare. Nos enim torcular linguâ vernaculâ nominare ſolemus *El lagar.* Deinde cùm ſermo hîc ſit de ira Dei in vindemia; manifeſtè reſpicitur ad illud Iſaiæ 63.3. *Torcular calcaui ſolus: calcaui eos in furore meo, & calcaui eos in ira mea, conſperſus eſt ſanguis eorum ſuper veſtimenta mea, & omnia indumenta mea inquinaui.* Quibus in verbis de Chriſti paſſione ſermonem inſtitui, compertum eſt, F cùm Chriſtus Dominus, quàm potuit maximam iræ ſignificationem aduerſus peccatum exhibuit. Et quamuis in ordine ad ipſos peccatores ira fuerit in ſummam miſericordiam conuerſa: hæc tamen ipſa miſericordia in ſacris literis ſub ſpecie vindictæ ſignificatur. Itaque nos docet Iſaias, Chriſtum ſe ex ſuis hoſtibus vindicaſſe, & illuſtrem de illis reportaſſe victoriam. Quòd verò Chriſtus ſuomet ſanguine fuerit reſperſus, id magna cum energia figuratur, quaſi ipſe effuſo ſuorum hoſtium cruore redundaret. Etenim in ſuæ paſſionis vindemia occidit myſticè Chriſtus ſuos hoſtes, atque contriuit.

Quare in hoc Apocalypſeos loco per alluſionem ad illa Iſaiæ verba, inducitur ſermo de maximo quodam beneficio, quod Deus in ſuos contulit ſeruos, vt infrà explicabimus.

Secundum ſoluitur.

Ad ſecundum argumentum dicendum eſt, in iis quidem locis agi de ſeueritate ac ſupplicio: ſi tamen hîc erat agendum de ingenti beneficio, quod ſupplicij ſpeciem habebat, eo ipſo aptiſſimam eſſe vindemiæ atque iræ allegoriam. In hoc enim ſita eſt potiſſimùm huius phraſis de nouiſſima ita agentis concinnitas & elegantia; vt tranſlationes illæ, quibus horribile ſolet denotari ſupplicium, traducantur ad nouam iræ rationem, ſiue ad iræ perſonam ac laruam, qua diuina miſericordia veluti perſonata procedit. Ad hæc, ſi in aliquibus locis vindemiatio applicatur ad ſupplicij ſignificationem, in aliis etiam transfertur ad ſignificationem magni triumphi, vt Iſaiæ 25. 6. & vtraque ſignificatio hic perelegantet coniungitur, felicitate cum rigoris & ſeueritatis aſpectu coniuncta.

Quodnam fuerit beneficium per vindemiæ allegoriam figuratum.

Ad pleniorem autem huius elegantiæ expreſſionem, tranſeamus oportet ad quæſtionem ſecundam; Ecquod ſcilicet beneficium ſit illud, quod hic per vindemiæ allegoriam innuitur? Dicet fortaſſe aliquis, non eſſe opus, vt meſſis atque vindemiæ ſignificationes diuerſæ ſint; duplici enim allegoria potuit res eadem indicari. & apud Ioelem 3.13. (quò in hac Apocalypſeos meſſe, & vindemia reſpici diximus) meſſis ac vindemia non videntur inter ſe diſtingui. Nam in eodem verſu dicitur: *Mittite falces, quia maturauit meſſis, venite, & deſcendite, quia plenum eſt torcular; exuberant torcularia.* Vbi apparet, meſſis atque vindemiæ coniunctionem perinde eſſe, quaſi duæ metaphoræ conglobentur, quæ exprimant ingentem cædem à victore exercitu in victis edendam. Si autem ſermo eſt de Euangelicæ prædicationis bello; per meſſem quidem ac vindemiam denotabitur ipſius prædicationis fructus. Vnde in ſapientia Euangelica complebitur, quod Eccleſiaſticus ait cap. 33. 17. *Quaſi qui vindemiat repleuit torcular.* Adde huc, quòd inter eos, qui meſſem ac vindemiam huius capitis ad propriam referunt vindictam, reperiuntur aliqui, qui inconueniens non eſſe putant, vt res eadem duplici allegoria pariter explicetur. Sic ſanè Viegas, licet ſtatim ſubdat, fortaſſis ſenes comparari meſſi; adoleſcentes verò, vindemiæ; & propterea mortem duplici armari falce; quia altera adoleſcentes vindemiat, altera demetit ſenes. Hæc ille.

Propoſita dubitationi ſatisfit.

Verùm enimuerò, vt quid ſentiam exponam: exiſtimo, quemadmodum per meſſem conuerſio multorum infidelium denotatur; ita ſimiliter per vindemiam adumbrari eorundem martyrium, qui Chriſti amplectebantur fidem. Primò enim inficiabitur nemo, quin cùm hæ duæ figuræ ſint inter ſe diuerſæ, & meſſis tanquam vindemiam ſubſequens inducatur; congruentiſſimum ſit, vt vindemia diſtincta ſit à meſſe. Deinde in Gentilium conuerſione, quo tempore Romanum Imperium Eccleſiam euertere curabat, notum eſt, poſt conuerſionem, mox ſubſequi fidei confeſſionem, mox pro confeſſione ipſius fidei, effuſionem plerunque ſanguinis, ac mortis perpeſſionem. Cùm ergo tantopere ad Chriſti gloriam redundaret, vt quamplurimi ea iis, qui paulo antè in miſera idolorum ſuperſtitione volutabantur, vix dum ad Chriſti ipſius fidem traducti adeò inſigne acceptæ nuperrimæ fidei teſtimonium redderent, & fortiter atque alacriter pro Chriſto inter crudeliſſima tormenta interirent: facilè cernitur, rem hanc eſſe digniſſimam, quæ in

Per vindemiam ſignari Martyrum cædem.

Rationibus ſolidatur prædicta interpretatio.

A Apocalypſi æternis celebraretur præconiis, atque in hoc præſertim loco, vbi agitur de admirabili fructu, quem viri Apoſtolici toto terrarum orbe diſiecti ex Chriſtianæ fidei prædicatione ceperunt. Id quod dignè Paulus expendit ad Philip. 1.29. *Quia vobis donatum eſt, non ſolum vt in eum credatis, ſed vt etiam pro illo patiamini.*

Tertiò, voluptas maxima, quam Diuina prouidentia accipiebat in tanto cruore pro Chriſti gloria effuſo, optimè ſignificatur in admirabili hac vindemia; in qua dicitur tanta fuiſſe vuæ copia in B lacum ſiue torcular iniecta, vt ſanguis (qui rubro reſpondet vino) vſque ad equorum frænos per ſtadia mille ſexcenta redundet. Ad quorum verborum explanationem vbi peruentum erit, artificioſæ huius allegoriæ venuſtas & elegantia magis perſpicietur.

Ex Ioelis loco, ad quē hic reſpicitur, eadē probatur expoſitio.

Quartò, hic ipſe ſenſus eſt vindemiæ, quæ cum meſſe coniungitur Ioëlis 3.13. & Amos 9.13. Quare vtrobique mox ſubditur: *Stillabunt montes dulcedinem,* &c. Quibus verbis innuitur mira conſolatio ſpiritalis, qua Deus ſuos fideles recenter conuerſos in medio perſecutionis curſu perfundebat. Sic enim C expediens erat, vt poſſent fortiter & animosè pro Chriſto tolerare tormenta.

Cur in vindemia epitheton Acutæ quater addatur falci, ſemel verò in meſſe.

Quintò, quamuis falci, de qua agitur in meſſe, & falci ſimiliter vindemiæ tribuatur epitheton *acuta:* ceterùm in meſſe hoc epitheton non fuit ſecundò iteratum: at in vindemia quater repetitum eſt, nimirum n.17. *Habens & ipſe falcem acutam.* n.18. *Ad eum qui habebat falcem acutam.* & infrà; *Mitte falcem tuam acutam.* & n.19. *Miſit falcem ſuam acutam.* Atque hæc affectata repetitio meo iudicio congruentiſſima extitit ad exprimendam Diuini verbi vim in Chriſtianorum recens conuerſorum animis roborandis, vt pro Chriſti gloria hilariter ac iucundè in mortem D ruerent. Eodem enim ſenſu ait Paulus ad Hebræos 4.12. *Viuus eſt enim ſermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens vſque ad diuiſionem animæ ac ſpiritus, compagum quoque ac medullarum, & diſcretor cogitationum, & intentionum cordis.*

Sextò, D. Hieron. Iſaiæ 24.13. in ea verba, *Cū fuerit finita vindemia,* nomine vindemiæ intelligit oppreſſionem iuſtorum in Antichriſti perſecutione.

Expreſſionē muſti in vindemia ad Martyrum ſanguinē figurandum eſſe appoſitā.

Septimò, nihil propius ad ſignificandam ſanguinis effuſionem in Sanctorum martyrio, quàm eadem expreſſio muſti in vindemia, tum quia muſtum ipſum E in Scriptura ſanguis vuæ nominatur (forſan quia in Palæſtina vinum ferè erat rubrum) tum etiam, quia paſſio Chriſti per allegoriam vindemiæ figurata eſt apud Iſaiam cap.63.3. vt ſuprà vidimus. Quapropter per alluſionem ad illum Iſaiæ locum cohæret optimè, vt Martyrum paſſio in hoc Apocalypſeos loco tanquam vindemia quædam ſignificetur, per quam Chriſtus victor, & ſuæ paſſionis victoriam glorioſè prouehens, ſe admirabiliter de illis vindicauit, qui antea idolis ſeruierant, eos videlicet in tormentorum atque cædis torcular immittendo, eiſque ſuggerendo robur, vt ſanguinem ac vitam pro ipſo conſtantiſſimè profunderent.

Quomodo in Martyrū cæde ſuā Deus iram oſtēdat.

F In ſanctorum etiam martyrio oſtendit Chriſtus Dominus ſuam iuſtiſſimam iram, quam contra idololatriam conceperat. Si quidem, vt eam opprimeret, ſuorum amicorum ſanguinem effudit. Quod enim Ioannes ait epiſtola 1. capite 5. 4. *Hæc eſt victoria, quæ vincit mundum, fides noſtra;* in fide martyrio confirmata verum eſſe imprimis comprobatur. Quamobrem Martyrum ſanguis conſiderari etiam poteſt tanquam ſanguis inimicorum; atque adeò Martyres ipſi figurantur veluti triumphatores; qui licèt ſe ſanguine aſpergant, hæ autem maculæ indicant & ſuæ victoriæ ſigna, & Dei indignationem aduerſus idololatriam: ad eum ferè modum, quo Iſaias loquitur de Chriſti paſſionis vindemia cap.63. Quòd ſi Chriſti Redemptoris noſtri paſſio eſt magnum illud diuinæ iræ torcular; in eo ipſo copioſa Martyrum vindemia calcata fuit. Ipſorum enim ſanguis pariter cum Chriſti ſanguine miſtus confluxit; vt ex eo efficacitatem acciperent, & cumulatum ei redderent effectum in ea victoria, de qua agit Iſaias.

Quinam ſint duo angeli vindemiæ?

Sequitur ordine tertia quæſtio. Quinam ſcilicet ſint duo Angeli vindemiæ, tam qui falcem manu tenebat, vuam vindemiaturus, quàm qui illum ad vindemiam cohortatus eſt? Primaſius, Beda, Haymo, Anſbertus, Pannonius, & Viegas; credunt, vuæ vindemiatorem eſſe Chriſtum. Hoc tamen Riberæ non placet; ſed aſſerit illum eſſe Hierarchiæ cæleſtis Angelum. Ceterùm cùm tres hîc Angeli per ordinem enumerentur, vnus qui ait, *Mitte falcem tuam, & mete.* Alter vuam demeſſurus. Tertius; qui ſecundum admonet, vt eam præcidat: cumque horum trium Angelorum primus ſit Ioel Propheta, vt ſuo loco vidimus; valde veriſimile eſt ſecundum & tertium Angelos eſſe pariter prophetarum totidem veteris inſtrumenti figuram. Etenim cùm vterque cum Ioële copuletur, & tres omnes appellentur Angeli; congruens exigit coniectura, vt Angelorum nomen illis eodem modo quadret, & tres ipſi aptè coniungantur; atque adeò, vt illi omnes ex veteri teſtamento ſint. Prophetis autem tribui in Apocalypſi Angelorum nomen, vidimus ſuprà in Angelis tubarum. Præterea tertius Angelus, qui ad vindemiatorem clamauit · dicens, *Mitte falcem tuam acutam, & vindemia,* meo iudicio Eliam Prophetam adumbrat. Quæ enim textus de illo prodit indicia, hæc ſunt: *Qui habebat poteſtatem ſuper ignem* Quibus verbis Elias videtur omnino deſignari. Ille enim fuit; qui cum Prophetis Baal pactus eſt, 3.Reg. 18.24. *Deus qui exaudierit per ignem, ipſe ſit Deus.* Et num.38. *fecit, vt deſcenderet ignis Domini, & voraret holocauſtum.* Ipſe itidem eſt, quo præcipiente ignis de cælo demiſſus vnum & alterum Quinquagenarium cum ſuis militibus abſumpſit, 4.Reg.1.10.12. Quamobrem, cùm de quodam Propheta hîc inſtituatur ſermo, *Qui habebat poteſtatem ſuper ignem*; non alius eſſe poteſt, præter Eliam.

In tertio angelo, qui ad vindemiatorem clamauit, figurari Eliam.

Huc acceſſit; quod de eodem Angelo hîc dicitur, *Exiuit de altari.* In quo continetur etiam alluſio non obſcura ad id, quod de Elia affirmatur 3.Reg. 18.30. *Curauit altare Domini, quod deſtructum fuerat* & inſigne obtulit ſacrificium. Quare hunc eundem Angelum audiuit Ioannes ab altari loquentem cap.16.7. Vbi ex contextu etiam non parum roboratur per hunc altaris Angelum denotari Eliam. Nam Eliæ ſocius in Apocalypſi (ſicut & in Chriſti transfiguratione) eſt Moſes, vt vidimus cap.11. Angelus verò ille, qui ab altari loquebatur, adiungitur tanquam ſocius Angelo aquarum cap 16.5.& 7. Et qui animum parumper aduertat, non dubitabit, quin Angelus aquarum Moſem deſignet. Quippe cùm Apocalypſis Angelorum nomen Prophetis tribuat; nulli alij præter Moſem, quadrat nomen Angeli aquarum. Quia ipſum nomen *Moſes* ſonat idem, quod *Attractus*, ſubaudi *de aquis.* Lege Exodi 2.10. *Vocauitq; nomen eius Moyſes, dicens, quia de aqua tuli eum.* Et Apocalyp. 11. de Moſe dicitur, *& poteſtatem habet ſuper aquas.* Ex his ergo valde vero ſimile eſt, illum Angelum, *qui habebat poteſtatem ſuper ignem,* eſſe Eliam. Quo conſtituto, non videtur dubitandum, quin Moſes ſit ille,

Per Angelū aquarum figurari Moſē, qui hic vindemiatoris perſonā agit.

A qui in præſenti vindemiatorem agit. Nam qui habebat falcem ad vindemiandū, *& qui habebat poteſtatem ſuper ignem,* in hac vindemiæ viſione ſocij ſunt. Quapropter vbi in altero Eliam agnoſcamus, mox alter intelligitur eſſe Moſes. Hi enim duo, ſicut in transfiguratione Chriſti, ſic etiam in Apocalypſi ſociantur cap.11. & in hoc capite 14.& cap.16. 5.& 7. Itaque tres Angeli, quorum hic meminit Ioannes, ſunt Ioël, Moſes, Elias. Ioël quidem ad meſſorem clamat, Moſes verò & Elias ſunt ij quorum in hac myſtica vindemia mentio fit.

Porrò, quemadmodum cap.11. Moſes & Elias per-
B ſonæ ſunt, quarum altera cæleſtem ſapientiam, altera eximiam ſanctitatem, ſiue ardentem zelum in Chriſti ſeruis effulgentes repræſentant; ſic etiam in præſenti opus eſt, vt Moſes & Elias eandem ſignificationem retineant. Quare ad eorum quæ nuper de illorum ſignificatione diximus, comprobationem, reliquum eſt, vt exponamus, cur myſtica vindemia cæleſti ſeruorum Chriſti ſapientiæ attribuatur; & cur zelus hîc introducatur ad ſapientiam clamans, vt mittat falcem, atque vindemiet.

Moſem & Eliā in duobus angelis figuratos hic eſſe ſapientiæ & ſanctitatis ſymbola.

Circa primum aduerte, non eſſe hunc locum primum, in quo cædes cæleſti adſcribatur ſapientiæ.
C Nam vt cap.6. vidimus, quarto ſigillo deſignato, retegendus erat admirabilis ſapientiæ atque conſilij ſpiritus, & tamen figura per ſpeciem apparuit mortis atque inferni ſtragem edentis in Chriſti Ieſu familiaribus. Vbi adduximus illa Iſaiæ verba; *Admirabilis conſiliarius.* In quibus ad Salomonicum alluditur iudicium, quod primo aſpectu crudelitatis ac feritatis ſpeciem præ ſe ferebat. Adduximus item illud Prouerb. 9.2. *Sapientia immolauit victimas ſuas.* quod ad ſuorum filiorum mactationem à Tertulliano refertur. Itaque iure
D ſatis magno tribuitur ſpiritui ſapientiæ & admirabili Dei conſilio vindemia effecta in torculari, quod loco vini expreſſit immenſam ſanguinis Martyrum copiam.

Cur myſtica vindemia attribuatur cæleſti ſapientiæ ſeruorum Chriſti.

At enim, inquies, quamuis Martyrum ſanguinis effuſio eleganter admirabili conſiliario tribuatur, quòd eius fuerit conſilium, ſtultitiæ ſimulatione propriam ſapientiam obtegere; Moſes tamen minimè denotat Dei ipſius, aut Chriſti ſapientiam, ſed ipſius ſeruorum. Etenim Moſes & Elias conſiderantur tanquam ſerui Chriſti; & Chriſtus ipſe eorum vocatur Dominus Apocalyp. 11. 8. Reſpondeo, per Moſem quidem & Eliam non directè
E repræſentari Dei aut Chriſti ſapientiam, ſed ſeruorum ipſius; ſapientiam tamen Sanctorum eſſe à diuina deriuatam. Quapropter ſicut conſilium de ſanguine Martyrum effundendo Diuinam prouidentiam & Chriſti conſilium, vt præcipuam cauſam, propriè attingit; ſic etiam ſuo modo attingit ſanctorum ſapientiam, ipſiuſmet conſilij executio; quatenus illa conſilio atque ſapientiæ ipſius Dei & Chriſti ſubordinatur. Deus enim ſuis ſanctis vtitur vt liberis inſtrumentis in eo, quod præſtant, obſequio ſuum pro illo ſanguinem effundendi. Et quemadmodum diuini conſilij & ſa-
F pientiæ proprium eſt, Sanctos ſuos per iniurias, tormenta & cædes ad æternæ gloriæ celſitatem conducere; ita ſimiliter proprium eſt ſapientiæ, quam Deus ipſe ſuis ſeruis impertiuit, ſe ipſos tormentis ac morti pro Deo offerre, & animam ſuam, ſiue vitam odiſſe, vt eam reddant meliorem. Quod qui attentè conſideret, facilè cernat, rem eſſe Spiritu ſancto digniſſimam, vt vera illa æſtimatio atque conſilium eorum, qui omnia pro Chriſto aſpernabantur, cæleſti tribueretur ſapientiæ, quam Deus ſanctis ipſis elargiebatur. Quapropter magna cum

Soluitur difficultas in hac explicatione occurrens.

energia

A energia inducitur Moſes, id eſt ſanctorum ſapientia hanc vindemiam faciens. Qui verò clamat ad Moſem, eumque hortatur, vt ſuum præſtet officium, eſt eius comes Elias, id eſt, diuinæ gloriæ zelus, qui ſanctos impellit viros ad ſanguinis pro Chriſto effuſionem.

Sed quorſum in meſſe Ioel ipſiuſmet Ioelis Prophetæ perſonam agit, cùm in vindemia Moſes & Elias non proprias ſed fictas perſonas repræſentent? Deinde, quorſum in meſſe, qui falcem mittit, eſt Chriſtus Dominus; at in vindemia, qui infert falcem, non Chriſtus eſt, ſed myſticus Moſes, id eſt cæleſtis ſapientia ſeruorum Chriſti?

Cur in myſtica meſſe Chriſtus ſit, qui falcem mittit: at in vindemia nõ Chriſtus, ſed myſticus Moſes.

Reſpondeo, Chriſtum eſſe, qui in ſuis operatur, & quem Prophetæ reſpiciunt tam in iis, quæ ſcripſerunt, quàm quæ in ſe ipſis atque in ſuis operibus figurarunt. Eſt autem meſſor ſimilis filio hominis (id eſt Chriſtus in ſuis miniſtris) quia animarum conuerſioni, quæ miniſtrorum Euangelij miniſterio fit, Chriſtus efficacitatem addit. Et quamuis vindemia Moſi atque Eliæ myſticis attribuatur, hoc ipſo innuitur eſſe proprium Chriſti facinus. Nam myſtici Moſes & Elias Chriſtum in Apocalypſi ſuum Dominum recognoſcunt; & eius virtute ſuffulti admiranda opera præſtant. Ac demum ad Chriſti, eiuſque Eccleſiæ myſteria illuſtranda deſeruiunt, Ioel quidem ſuis ſcriptis, Moſes verò & Elias ſuis operibus ac figuris. Quamobrem vt ſignificetur, Chriſtum fuiſſe potiſſimum ſcopum eorum omnium, quæ & Prophetæ prædixerunt, & Deus figurauit in illis, congruenter factum eſt, vt alij ad ſacram hanc Apocalypſeos actionem ſua ſcripta conferrent, alij ea myſteria, quæ in ſe ipſis, inque ſuis operibus adumbrarunt. Itaque non ſolùm inconueniens non eſt, ſed valde potiùs conueniens, vt hinc Ioelis ſcripta, inde Moſis & Eliæ opera huc confluant. Præterea, quòd vindemia Martyrum ſanctitati atque zelo tribuatur, non verò tribuatur conuerſio iis ipſis, qui conuertuntur ad fidem, id ex Theologiæ viſceribus petitum eſt. Nam martyrium quidem ſupponit Martyres ipſos eſſe inſignes ſanctitate viros; atque ideo potuit martyrium ipſorum ſapientiæ & ſanctitati aliquo modo tribui; at conuerſio nulla potuit ratione illi adſcribi, qui ad Catholicam fidem traducitur. Nec enim illum ſanctum eſſe antea indicat, ſed peccatorem potiùs, ac proinde omnino indignum, cui tribuatur, quod mera eſt Dei gratia.

Cur in hac viſione Ioel ſuammet ipſius perſonam agat: at Moſes & Elias non ſuas propriè ſed fictas.

Quid ſignificet falx, quã manu portat angelus egrediens è templo, quod eſt in cælo.

Cur hic angelus dicatur egreſſus è templo, quod eſt in cælo: alter verò, qui Ioelem figurat tantùm dicatur exiſſe de templo.

Quibus præmiſſis, textum ipſum percurramus. *Alius Angelus exiuit de templo, quod eſt in cælo.* Hic Angelus in noſtra expoſitione eſt myſticus Moſes; qui cùm cæleſtem ſeruorum Chriſti ſapientiam repræſentet, ideo acutam falcem manu geſtat, quæ idem eſt, atque gladius, ſiue cultellus acutus ad vindemiandum. Conſtat autem gladium ſpiritus eſſe verbum Dei. Cæleſtis verò ſapientia eſt, quæ Diuini verbi auxilium ſibi adſciſcit ad iugulum gladio ſupponendum, atque hoc eſt vuam præcidere, vt eam tyranni conculcent. Verùm ſæpius reperitur, huiuſmodi cultellum, quem Angelus manu tenebat, eſſe acutum, vt indicetur vis maxima, qua vnum ab alio diuidit & ſeparat, iuxta illa Chriſti verba Matth. 10. 34. *Non veni pacem mittere, ſed gladium. Veni enim ſeparare hominem*, &c. Iam ſi Moſis hiſtoriæ memoriam refricare velimus; nonnihil in ea deprehendemus, quò in hac falce ſeu gladio acuto alludatur. Vide Exod. 32. 26. *Si quis eſt Domini iungatur mihi*, &c. *Ponat vir gladium ſuper femur ſuum.* Sed cur ipſe Angelus dicitur *egreſſus de templo, quod eſt in cælo.* Nimirum quemadmodum Ioel dictus fuit exiſſe de templo, quòd Deus illum ad ſuum penetrale admiſiſſe, & ſua illi arcana euulgaſſe videbatur, non aliter cæleſtis ſapientia per Moſem figurata ſignificanter dicitur è templo prodire, id eſt ex recondito diuinæ diſciplinæ penu, quando in ipſam prodit actionem, & falcem manu tenens egreditur ad amputandos botros, & iugulum tyranni ferro ſubdendum. Aduerte inſuper locutionis diſcrimen. Nam Ioelem textus ait exiſſe de templo, de myſtico verò Moſe dicit, *Exiuit de templo quod eſt in cælo.* Videlicet cùm templum B Chriſtianæ Eccleſiæ conuerſationem in cælis denotet, recondita quidem doctrina admirabilis huius & cæleſtis conuerſationis propriè ſpectans ad tempus legis gratiæ, Chriſtianum hominem diuini verbi gladio munit ad vuam reſecandam, & martyrium alacriter ſubeundum: id quod proprium eſt ſpiritus & gratiæ, quam lex Euangelica ſuis aſſeclis & obſeruatoribus communicat. Et propterea Ioel non dicitur exiſſe de templo, quod eſt in cælo; ſed de templo, quò tunc Prophetæ ingrediebantur, quæ erat Chriſti myſteriorum cognitio. Si verò ad Moſaicam hiſtoriam oculos conuertamus, quando C myſticus Moſes, (cùm gladium arripuit, & ſtragem illam edidit) dicitur prodiiſſe è templo, quod eſt in cælo; fortaſſis alluditur ad Moſis deſcenſum è monte, vbi aſpexerat cæleſte templum; ad cuius normam effinxit poſteà tabernaculum, vt ſibi à Deo fuerat imperatum, *Secundùm exemplar quod illi in monte demonſtratum eſt.*

Quid hic per templum.

Scio alios per hunc Angelum intelligere Chriſtum ipſum. Verùm, ſi Chriſtus erat, cur in meſſe ſimilis erat filio hominis; nunc verò in vindemia Angeli nomen habet? Dices Chriſto tribui etiam in Apocalypſi nomen Angeli, vt vidimus capite 10. Hoc tamen propoſitum nodum non ſoluit, D cur ſcilicet & in meſſe ſimilis filio hominis, & in vindemia Angelus ſit? Et certè diſcrimen inter meſſorem, & tres Angelos ſubſequentes hic aſſignatum indicat non obſcurè, hos tres Angelos eſſe ſeruos ac miniſtros illius, qui falcem manu demeſſurus ferebat.

Verſ. 18. Angelus, qui exiuit de altari, quiſnam ſit?

Et alius Angelus exiuit de altari, qui habebat poteſtatem ſuper ignem.] Pãnonius hæc verba de ipſa Eliæ perſona interpretatur; & ad Antichriſti tempus confugit. Ribera exponit de quodam Angelo cæleſtis Hierarchiæ, quem tanquam legatum mittunt E Martyres à Deo poſtulantes, vt improbos in inferos detrudat. Me tamen Apocalypſeos acoluthia docet, hunc Angelum eſſe myſticum Eliam, vt ſuprà iam dixi. Quod autem textus ait, illum de altari exiſſe; de altaris curatione expono. Nam Elias, vt habetur 3. Reg. 18. 30. *Curauit altare Domini, quod deſtructum fuerat.* Et quidem ad diuinæ gloriæ zelum ſignificandum, nihil aptius, quàm Eliam depingere; qui ab altaris curatione prodeat, & ſapientiã Sanctorum cohortetur, vt vineæ terrenæ botros vindemiet. Si Eliæ hiſtoriam in mentẽ reuocare libeat, eò videtur alludi, nimirum, quòd Elias curato Dei altari, & Iſraelitis de veri Dei adoratione conuictis F (argumento ignis de cælo in ſacrificium illapſi) ſuũ populum eſt hortatus, vt egregiam illam occiſionem, & Deo glorioſam facerent in torrente Ciſon. Cùm verò vſurpetur hîc vindemiæ allegoria ad denotandam interfectionem; extra rem non eſt, vt qui ex altari prodit, & ſuper ignem habet poteſtatem, ad vindemiam alios hortetur; ita enim hiſtoria ipſa ſe habuit. Verùm in præſenti ad vindictam myſticam à Deo ſumptam de peccatis per Sanctorum occiſionem accommodatur perelegãter illa hiſtoria. Etenim Spiritus ſancti ignis è cælo di-

Ad hiſtoriã Eliæ hic per alluſionem reſpicit.

A lapſus cæleſtem ſapientiam conijcit, & adegit ad myſticam vindemiam patrandam, & ſanguinem pro veri Dei obſequio fundendum. Faciunt nobiſcum Ambroſius, Haymo & Ansbertus, qui per ignem in hoc loco intelligunt Spiritum ſanctum & charitatem. Ribera quidem interpretatur de igne, quo deflagraturus eſt mundus, vel etiam de igne inferorum. Sed violenter id meo iudicio. altaris enim atque ignis coniunctio exigit, vt de igne altaris ſit ſermo; aut ſaltem de igne cæleſti, qui holocauſtum abſumpſit. Contextus verò poſtulat, vt hæc omnia aptè connectantur cum myſtica martyrij Sanctorum vindemia.

B *Mitte falcem tuam acutam, & vindemia botros vineæ terræ: quoniam maturæ ſunt vuæ eius*] Si zelus ſapientiam admonens, vt ſuam falcem in vindemiam myſticam immittat, non eſſet ipſemet Diuinæ gloriæ zelus, qui in Martyrum ſingulis exardebat; ſuſpicari poſſet quiſpiam, ſingulari elogio appellari botros vineæ illos, qui ad ſubeundum martyrium prompti ſunt, atque diſpoſiti, & hic pariter aſſeri, eos ad vindemiam maturos iam & tempeſtiuos eſſe. Sed cùm ipſimet Martyres ſint, qui loquuntur, & ſe mutuò ad martyrium cohortantur, oportet hæc verba ita exponere, ne ſancti viri ſemetipſos videantur commendare. C Quare verba illa, *Maturæ ſunt vuæ eius*, eò ſunt referenda; vt ſignificetur adeſſe iam occaſionem effundendi pro Chriſto ſanguinem; eo ferè ſenſu, quo ſuprà dictũ, *Quoniam aruit meſſis terræ*. Atque vt ſeipſos excitent, atque accendant; ne pedem referant, ſed ſe potiùs ipſos obijciant tyrannis; rectè poſſunt illi ipſi, qui à Deo ad illuſtriſſimum hoc facinus mouentur, perpendere, ſe ſingulari Dei beneficio firmos fortéſque in fide perſiſtere, & vitam pro Chriſto amittẽdi cupidos; id quod pariter includitur in eo, quod myſticus ait Elias, *Quoniam maturæ ſunt vuæ eius*. Prætereà maturitas hæc eſt opportuna occaſio, D in qua teneantur fideles ad ſuam fidem publicè profitendam. Tunc enim congruenter dicitur tempeſtiua maturitas ad vindemiam ſeſe dare.

Vuæ vineæ terræ, quo ſenſu dicantur eſſe maturæ.

NOTATIO VII.

De comparatione huius vindemiæ Apocalypſeos cum iis, quæ de eadem vindemia habentur apud Ioelem cap. 3. 13.

Alluſio myſtica huius vindemiæ ad Ioelis vindemiam explicatur.

EADEM ratione, qua in Apocalypſi Angelus meſſori dixit, *Mitte falcem tuam, & mete*: alius item Angelus fuit ad vindemiatorem locutus, *Mitte falcem tuam acutam, & vindemia*. Ioel verò non eodem loquitur modo de meſſe atque vindemia; de meſſe enim ait, *Mitte falces, quoniam maturauit meſſis*: deinde ad vindemiam tranſiens, *Venite*, inquit, *& deſcendite; quia plenum eſt torcular, exuberant torcularia*. Quibus in verbis manifeſtum eſt, non eſſe ſermonem ad eos, qui vuam præcidunt, & in torcular iniiciunt; ſed ſupponitur potiùs vuam iam eſſe reſectam, & in torcular immiſſam, atque etiam muſtum iam effluere; ſiquidem ait, *Venite & deſcendite, quia plenum eſt torcular, exuberant torcularia*. Huius ergo diſcriminis in præſenti reddenda ratio eſt, quandoquidem Ioel Propheta in eo capite 3. de eadem agit meſſe atque vindemia, de qua Apocalypſeos cap. 14. Hoc enim præmiſimus ex ſuprà dictis, quod ampliùs roborabitur libro 20. in explicatione illius capitis Ioelis.

Ioel in ſuo capite 3. vindemia ad quos ſermonẽ conuertat.

Aduerto igitur imprimis, Ioelem hic ſermonem conuertere ad Euangelicos ſolùm prædicatores, qui Chriſti fidem diſſeminaturi toto terrarum orbe diſperſi ſunt. Hi enim ſunt ſtrenui ac validi milites victoris illius exercitus, quẽ Ioel ibi deſcribit: quibus edicit, *Mittite falces, venite, & deſcendite, quia plenum eſt torcular*. Vindemia autem, de qua ſacer Vates agit, non eſt martyrium eorundem, ad quos dirigit ſermonem, nec enim ipſos inuitaret, vt accederent, & proprij ſanguinis torrentem intuerentur. Nihilo plus agit in eo, quod de vindemia aſſerit, de myſtica aliqua cæde & internecione, quam Euangelij concionatores ſint facturi. Nec enim eis dicit, vt veniant, & vuam præcidant, aut conculcent. quinimo præſtituit, botros iam eſſe amputatos, & in lacum, ſiue torcular immiſſos; atque adeo muſtum ipſum copiosè exuberare. In quo etiam videtur ſupponere, vuam attritam iam eſſe & calcatam, ſiquidem ait, *Exuberant torcularia*. Vnde apparet, non eos a Ioele inuitari ad vindemiam ipſam faciendam, nec ad calcandam vuam, ſed ad id ſolùm, vt muſti copiam & affluentiam inſpiciant, aut fortè etiam vt ex muſti torrente bibant.

Ioel in ſua illa vindemiæ allegoria, qua de re ſermonem inſtituat.

Ex his ergo mihi perſuadeo, Ioelem Prophetam in ea vindemiæ allegoria ſermonem inſtituere de eorundem Gentilium martyrio, qui nuper ad fidem traducti, eam illico publicè profitebantur, & mortem pro ipſa conſtanter oppetebant. Itaque Euangelicos prædicatores alloquens, ipſóſque hortans, atque excitans ad ſui muneris partes cumulatiſſimè præſtandas; eos admonet, vt ſtrenuè in myſtico meſſorum munere ſe gerant; neque enim illis vtpote meſſoribus vini copiam & affluentiam defore, qua ſe magnopere reficiant atque ſolentur. Cùm enim ipſi ſe totos in meſſem impendant; tunc Deum pariter vindemiæ curã ſuſcipere, atque eoſdem ipſos, qui proximè meſſis fuerant, extemplò in vineam maturam ac tempeſtiuam commutari, ſiquidem Deus eos in torcular iniicit, & muſtum mox abundanter effluit. Hoc ad meſſores dicitur, vt ipſi redintegrato ſtudio & contentione excitentur. Et certè nullum maius ſolatium poſſet Euangelij prædicatoribus afferri, nullum aliud his meſſoribus vinum, quod tantopere ipſorum corda lætificet, quam copioſa ſeges & fructus ipſorũ prædicationis: cùm videant ex teneris plantis ac vineis ita recentibus, Deum tantam maturi muſti copiam elicere, vt ipſoſmet meſſores ad potum inuitet.

Cur Ioel non dixerit, Mittite falces, & vindemiate: *ſicut Ioannes in Apocal. dixit.*

Enimuerò, cùm hoc Ioel ad Euangelij concionatores proloquatur; vbi ſatis fuerit perſpecta horum verborum ſignificatio, dilucidè apparet, cur non aptè dicere potuerit, *Mittite falces & vindemiate*. Nec enim ad ipſos ſpectat prædicatores martyrij vindemiam in recens ad fidem conuerſis præſtare, quia ipſorum non eſt eos martyrio coronare, nec animum ac vires addere ad amputandos botros, & in torcular inferendos. Hoc nempe munus diuinum Spiritum propriè attingit, & hic vigor atque animus reducitur ad cæleſtis ſapientiæ & zeli ardentis participationem. Quamobrem, dum Ioel ad Euangelij prædicatores verba faciebat, & agebat cum illis de recentium Chriſtianorum vindemia; non poterat congruenter dicere, *Mittite falces, & vindemiate*. At verò in Apocalypſi, cùm Moſis nomen ipſimet cæleſti ſapientiæ, quam Deus recèns conuerſis cõferebat, propriè tribuatur; cúmque Eliæ figura accenſo Diuinæ gloriæ zelo imponatur, quo ipſi magnoperè æſtuabant, magnæ fuit congruentiæ atque elegantiæ, vt myſticus Elias myſticum itidem Moſem ſic affaretur, *Mitte falcem tuam acutam, & vindemia botros vineæ terræ*. Etenim vuæ amputatio, & in torcular immiſſio, vt ibi conteratur, res eſt quæ directè cæleſtem attingit ſapientiam, quam Deus ſuis Martyribus copiosè largitur, vt in ſuperioribus explicatum eſt.

TEXTVS.

E Verſ. 19. *Et miſit Angelus falcem ſuam acutam in terram; & vindemiauit vineam terræ, & miſit in lacum iræ Dei magnum.*

COMMENTARIVS.

Angelum vindemiatorem ſymboli eſſe Moſis.

ANGELVS iſte, vt ſuprà iam diximus, eſt myſticus Moſes, id eſt, cæleſtis fidelium ſapientia; & Moſes hic myſticus Diuini verbi falce in terram, F (id eſt in terrena corpora) immiſſa, vineam terræ, ſiue ipſa fidelium corpora vindemiauit, illa propter Dei gloriam tormentis ac morti obiiciẽs; atque hac ratione botros vineæ terræ *Miſit in lacum iræ Dei magnum*, id eſt, fidelium corpora myſticè obiecit vindictæ iræ nouiſſimę Dei, vt in ipſis ſuam expleret indignationem aduerſus hominum ſcelera conceptam, vtque ſuorum Martyrum cruore ſatiatus iuſtiſſimam remitteret iram qua in genus humanum erat accenſus. Vocatur autem lacus magnus, ſiue magnum torcular, quia maximus fuit Martyrum numerus, maximáque Chriſtiani ſanguinis

Quid ſit lacus iræ Dei magnus.

guinis copia, quæ effuſa fuit. Aut fortè reſpicitur ad illud Iſaiæ 63. 3. *Torcular calcaui ſolus: calcaui eos in furore meo, & conculcaui eos in ira mea, & aſperſus eſt ſanguis eorum ſuper veſtimenta mea.* vbi de Chriſti paſſione eſſe ſermonem, ſuperiùs admonuimus. Qui autem pro Chriſti fide emittunt ſanguinem, ſe ipſius Chriſti paſſionis comites & aſſeclas profitentur, ac proinde in idem ſeſe proüciunt torcular, in quo Chriſtus Dominus preſſus eſt, vt cum illo pariter premantur: & eidem Diuinæ vindictę, qua ſe Chriſtus ſubiecit, ſemet vnà cum Chriſto ſubiiciunt; vt cùm ſocij fuerint paſſionum & contumeliarum, ſint etiam poſteà conſolationis ac lætitiæ. Iam lacus ille, in quo Chriſtus preſſus eſt, meritiſſimè torcular magnum nuncupatur. & torcular iræ Dei, illius videlicet iræ, de qua Iſaias loco proximè allato fuerat locutus, capite ſcilicet 63. 3.

TEXTVS.

Verſ. 20. *Et calcatus eſt lacus extra ciuitatem; & exiuit ſanguis de lacu vſque ad frænos equorum per ſtadia mille ſexcenta.*

COMMENTARIVS.

Quid ſit, lacum extra ciuitatem calcari.

LACVM extra ciuitatem calcatum interpretatur Ribera de gehenna, quæ & extra cæleſtem patriam, & extra Eccleſiam eſt. Sed cùm in noſtra expoſitione de paſſione Martyrum ſermo ſit, ideo lacum extra ciuitatem calcatum exponimus Pauli verbis ad Hebræos 13. 11. & 12. *Quorum enim animalium infertur ſanguis pro peccato in ſancta per Pontificem, horum corpora cremantur extra caſtra, propter quod & Ieſus, vt ſanctificaret per ſuum ſanguinem populum, extra portam paſſus eſt. Exeamus igitur ad eum extra caſtra improperium eius portantes. Non enim habemus hic ciuitatem permanentem, ſed futuram inquirimus.* Ex his conſtat, improperium eorum, qui pro Chriſto patiebantur, & tanquam ſacrilegi hominum conſortio indigni credebantur, aptiſſimè ſignificari phraſi illa, *Extra ciuitatem*, vel *Extra portam*. Et fortaſſis ideo extra vrbē quondā morti dānati ſupplicio mulctari ſolebant, (& nunc etiam in pleriſque locis:) ne præſentiā ciuitatē cōtaminarent. Si ciuitatis nomē in hoc loco Eccleſiam denotaret, dicerem, quia perſecutionis miniſtri infideles erant, propterea lacū ſiue torcular extra ciuitatē effingi.

Et exiuit ſanguis de lacu vſque ad frænos equorum.] Victorinus, Ticonius, Primaſius, Beda, Anſbertus, Haymo, & Ribera §. 91. per frænos equorum intelligunt populorum rectores. Alia expoſitio eſt de dæmonibus, quam ponunt Gloſſa, Beda & Anſelmus. Ribera exiſtimat hic ſanctos induci in equis aduectos hilares ac lætos propter ſupplicium, quo improbi apud inferos cruciantur.

Quo ſenſu dicatur ſanguis vſq; ad frænos equorum exire.

Hoc tamen in mea explicatione interpretor de maxima Chriſtiani ſanguinis vi atque copia, quæ primitiuæ Eccleſiæ tempore profundebatur. Vt autem ſignificetur, quantum Chriſtiani ſanguinis tunc fuerit effuſum; congruens ſatis eſt fictio, quæ repræſentet torrentem ſanguinis ita exundantem, vt equos frænorum tenus attingat. Deinde in ſacra hac fictione indicatur, equos ipſos facilè ſanguine exſaturari poſſe. Ipſe enim met ſanguis ad eorum ora pertingebat. Porrò equorum nomen præpoſitum hic habet articulum in Græco, qui articulus denotare ſolet, ſermonem ibi haberi de re aut inſigni, aut iam antea tractata. Famoſi autem Apocalypſeos equi, de quibus antea mentio præceſſerat, ſunt quatuor illi equi capitis 6. nimirum Diuinæ prouidentiæ equi; de quibus agit Habacucus c. 3. 8. *Aſcēdes ſuper equos tuos, & quadriga tua ſaluatio.* Iam potare ſanguinem, victoribus valde eſt glorioſum. Vide Lucium Florum in bello Cymbrico. *Tanto ardore* (inquit) *pugnatum eſt, eáque cædes hoſtium fuit, vt victor Romanus de cruento flumine non plus aquæ biberit, quàm ſanguinis.* Vide etiam Pſalm. 109. 7. *De torrente in via bibet, propterea exaltabit caput.* vbi de torrente ſanguinis eſſe ſermonem, & contextus perſuadet, & in eius Pſalmi commentario videbimus. Præterea in Chriſti Martyrum internecione Diuina prouidentia eſt quæ glorioſam conſequitur victoriā. Ceterùm vt figura ipſa & minùs violenta, & magis elegans eſſet, non dicitur dux ipſe victor potare ſanguinem; ſed ipſius equi. Quòd ſi per Dei equos & quadrigas (vt Habacucus ait) denotatur ſaluatio: quid potuit elegantius fingi, quàm eum, qui homines ſaluaturus adueniebat, ſuam ſaluandi ſitim cumulatiſſimè eorum ſanguine explere?

De quibus equis hic ſermo ſit.

Victorem ex hoſtium cæſorum ſanguine quodammodo potare, glorioſæ victoriæ ſignum.

Quatuor diuinæ quadrigæ ſeu prouidentiæ equi.

Ad hæc; in illa quatuor equorū diſtinctione ac numero adumbrantur (vt vidimus cap. 6.) quatuor præcipuè virtutes Diuinæ prouidentiæ; nimirum Virtus, Beneficentia, Æquitas, atque Sapientia; ſub contrariorum effectuum prætextu diſſimulatæ. Quamobrem, cùm dicuntur in Martyrum Chriſti nece quatuor equi ſanguine expleri; perinde eſt quaſi dicatur, in admirando illo opere Deus ſuo ſatis deſiderio facere, hominum ſaluti proſpiciendi per quatuor illarum virtutum abſolutiſſimam perfectionem; quæ conſiſtit in earum diſſimulatione. Si autem per quatuor equorum colores (vt in illius capitis 6. commentario explanatum eſt) ſignificantur, per album quidem manſuetudo; per ruffum, zelus, per nigrum, modeſtia; & per pallidum, mortificatio: facilè eſt videre, quatuor haſce virtutes glorioſiſſimè in egregio illo facinore triumphaſſe.

Quomodo quatuor diuinæ prouidentiæ partes in ſuorum Martyrum occiſione diſſimulatæ fuerint

Denique fictio ipſa repræſentat, Deum Martyres ſaluaturum in triumphalem currum quatuor illorum equorum conſcendiſſe tectè ac diſſimulāter, vt depingitur c. 5. & 6. Apocalypſeos; & victoria ipſa atque occiſio adeò magna fuiſſe depingitur, vt ipſimet equi ſanguine ſe omnino ſatiauerint. Etenim præſtantiſſima Dei Virtus, quamuis ſub infirmitatis ſpecie (ſiquidem ſuos familiares grauiſſimis tormentis mactari patiebatur) eo tamen cruore expiauit ſitim, quæ æſtuabat clariſſimum illud facinus edendi, & victoriam glorioſiſſimam reportandi. Magna etiam Dei beneficentia, quamuis ſub ſeueritatis integumento, effuſo illo ſanguine ſe ſummopere largam ac beneficam præſtitit. Diuina item Æquitas, quamuis iniquitatis prętextu obuelata, ſibi etiam planè ſatisfecit. Eadémque ratione altiſſimum Dei conſilium ſtultitiæ velo obtectum ſibi cumulatiſſimè ſatisfecit, quòd egregium & admirabile ſuæ excellentiæ documentum dediſſet.

De ſtadiis mille ſexcentis, quib. ſanguis è lacu inundauit, variæ auctorum expoſitiones.

Per ſtadia mille ſexcenta.] Horum verborum applicationem fruſtra nonnulli apud inferos reperiri poſſe contendunt. Et quidem miror Victorinum, Ticonium, Bedam, Haymonem, Anſbertum, atque alios in laborem hunc, inanem operam impendere. Quinimò Ribera vult ex hoc loco deducere, ſtadia illa mille ſexcenta eſſe præcisè quantitatem, qua inferorum concauitas conſtat: concluditque ſtadia illa non eſſe figuratè, ſed propriè & ſtrictè capienda. Quod ipſius ſectatori Viegæ placere nequaquam potuit; &

quidem ſatis meritò. Quam enim, obſecro, vtilitatem aut emolumentum Deus perciperet ex eiuſmodi reuelatione; qua præciſa inferorum quantitas ita prænunciaretur, vt vno excepto Riberâ, nullus præterea ſibi perſuaderet, hanc eſſe in iis verbis Spiritus ſancti mentem? Si de aliqua veritate ſermo eſſet, quæ in alio Scripturæ loco reuelata foret, tunc quidem nihil obſtaret, eam hic valde obtegi atque celari, & ea ratione doctorum hominum ingenia eiuſmodi ænigmatis inuolucro inſtimulari ad eruendam eam veritatem ſub hoc integumento deliteſcentem. Veruntamen quod aliâ viâ penitus ignoratur, fruſtra id in ænigmate quæritur, vt ſæpius dixi.

Qui numerum mille ſexcentorum ſtadiorum accipiunt pro ingenti aliquo numero, ita vt ſit numerus certus pro incerto; næ illi ſibi nequaquam ſatisfaciunt. Licèt enim aliquot numeri ſint pleni, in quibus certus pro incerto ſoleat ſupponi (cuiuſmodi ſunt Septenarius, Denarius, & Millenarius:) hic tamen numerus mille & ſexcentorum, neque vnquam indefinitè fuit vſurpatus, nec certè in aliquo peractis ingenij viro pro numero indefinito, ſed magno, in ſuum ænigma adſciſceretur.

Auctoris ſententia de ſtadiis 1600.

Exiſtimo ergo in eiuſmodi numero habitum fuiſſe reſpectum ad totam illam longitudinem, quam communiter habere dicebatur Promiſſionis terra à filiis Iſraëlis occupata. Quippe iuxta communem ac receptam computationem, illi aſſignabantur centum ſexaginta milliaria; quæ mille ſexcēta ſtadia omnino cōficiunt, vt videbimus notatione 8. Nec alia eſt mille ſexcentorum ſtadiorū dimenſio, quò Apocalypſis reſpicere potuerit. Et verò alluſio ad promiſſionis terram, quam Iſraëlitæ occuparunt, aptiſſima eſt; ſiue terra illa accipiatur ad ſymbolum vniuerſitatis fidelium (quia *Notus in Iudæa Deus, in Iſrael magnum nomen eius*, Pſal. 75. 1.) ſiue accipiatur vt ſymbolum primigeniæ Eccleſiæ, quæ ex Iudaiſmo ad Chriſtum conuerſa eſt.

Quid per 1600. ſtadia myſticè figuretur.

Etenim ſi Palæſtina vniuerſam Eccleſiam repræſentet; huius loci ſignificatio erit, totam Chriſtianam Eccleſiam innumerabilium Martyrum pro Chriſto morientium ſanguine immaduiſſe. Si verò terra duodecim Tribuum ſolùm figurat primæuæ Eccleſiæ fideles, qui per totum orbem diſperſi ſunt ad Euangelium promulgandum: dum tota hæc tellus inducitur Martyrum & Gentilitate conuerſorum cruore redundans, ſignificabitur, copia & vbertate ſanguinis, quem recèns conuerſi pro Chriſto profundebant, primogenitam Eccleſiam abundè irrigari, atque adeò decorari; & Euangelicos ipſos prædicatores eadem mirum in modū oblectari. Cùm enim cernerent, ſuoſmet diſcipulos & auditores vitam pro Catholica religione libenter offerre, & ſanguinem alacriter profundere; hoc ipſum perinde erat ſuis Doctoribus atq; magiſtris, quaſi vini ſuauiſſimi fluuius, qui ipſorum animos lętificabat, ſimúlque explebat ardentem illam ſitim, quæ ipſis inerat Chriſtianam fidem toto terrarum orbe promulgandi. Ac demum effuſum illum pro Chriſto ſanguinem conſiderare poterant, tanquam ſuæ prædicationis fructum. Quare quò maior atque vberior Martyrum ſanguinis torrens figuratur, eò magis Euangelij prędicatorum gloria extat atque eminet, iuxta illud Pſal. 109. 7. *De torrente in via bibet, propterea exaltabit caput.* Cùm autem dictum antea fuiſſet, botros extra ciuitatem fuiſſe calcatos, hoc eſt extra Eccleſiam; congruenter ſignificatur, quamuis extrà prematur vua, vinum tamen per totam promiſſionis terram A effluere, eámque pariter lætificare. Et quamuis periodo eſſet dicere, 160. milliaria, atque 1600. ſtadia, nomen tamen ſtadij appoſitum fuit ad ſacrum Martyrum agonem innuendum.

NOTATIO VIII.

De longitudine illius terræ, quam filij Iſraelis poſſederunt.

IN commentario mille ſexcentorum ſtadiorū duo cūprimis B diximus; Alterum Palæſtinæ regionē, quā 12. Iſraelis tribus obtinuerunt, patére in longitudinem millia paſſuū ſexaginta ſupra centum: Alterum, centies ſexagies mille paſſus conficere omnino ſtadia 1600. Duo iſthæc, claritatis gratia, ſeorſum diſcutere, & examinare oportet.

Quota ſit Palæſtinæ longitudo.

Vt ergo de prima parte priùs dicamus Quamuis Plinius l. 5. c. 13. aſſignet Palæſtinæ (ſiue Iudææ) 189. millia paſſuum à Septentrione ad Meridiem (hæc enim eſt terræ illius longitudo:) verùm quos Plinius terminos illi prouinciæ præſcribit, diuerſi ſunt ab iis, quos communis ac recepta ſententia præfinire ſolet. Quare vel incerta traditione Plinius fuit nixus, vel paſſuū menſura, quā ipſe deſignat, minor eſt, quam quæ apud Palæſtinos in vſu erat. Nā D. Hieronymus epiſtola 129. confirmat, vniuerſæ illius regionis longitudinē vix conſtare 160. paſſuum millibus. Quæ Hieronymi numerandi ratio haud dubiè certa eſt; nam ad id, C de quo S. Doctor ibi agit, debebat prouinciæ illius longitudinem diligenter examinaſſe. Et quidem id facilè Hieronymus noſſe poterat, quippe qui pręter inſignē ſacrarū Literarū cognitionem, multos in ea regione annos poſuerat; eamq; exactè & conſiderate peragrauerat. Quamobrē Hieronymi computationem, quod ad terræ ſanctæ lōgitudinem ſpectat, vt certam amplectuntur Arias Mōtanus in Caleb, & Peretius in Exodum c. 3. §. 44. Atque hæc ipſa longitudo egregiè cōfirmabitur ex hoc Apocalypſeos loco, vt infra videbimus. Porrò longitudo, quā Hierō. cōſiderat, eadem eſt, quam ſæpè Scriptura deſignat, *à Dan vſque Berſabee*. Neq; obſtat quòd longitudo terræ Iſraelitis promiſſę, & à Dauide poſtea ſuo imperio ſubiugatę, fuerit multò maior, nimirum à flumine Ægypti vſq; ad Euphratem. Hæc enim terrarū diſtantia, non erat quam duodecim tribus fuerant occupaturi, ſed quam ſuo imperio ſubiecturi.

Vnū milliare quot ſtadiis cōſtet, iuxta Romanorum numerandi rationem. Romanus paſſus quot pedibus. ſtadium verò quot paſſibus conſtet. Græcorum computandi ratio in milliaribus, ſtadiis & paſſibus. Cur Romani vnius ſtadij dimenſioni pedes 25. adiiciant.

D Circa ſecundam difficultatem, ſiue quæſtionē initio poſitam, (videlicet 160. millia paſſuum idem eſſe, atque ſtadia mille ſexcenta) obſeruandum eſt, iuxta Romanorū numerandi rationem ſtadiis octo confici vnum milliare. Nā Romani ſingulis paſſibus quinque omnino Romanos pedes aſſignant, & ſtadiis ſingulis paſſus 125. qui Romanos pedes conficiunt 625. Cęterùm in Græcorum dimenſione 10. ſtadia milliare vnum, ſiue mille paſſus iuſtè conſtituunt. Quippe iuxta Græcorum computationem paſſus vnus 6. continet pedes (quæ menſura humanam ſtaturam prorſus adæquat), & ſtadium vnum 100. paſſibus, ſiue ſtaturis humanis conſtat, id eſt, pedibus ſexcentis; ac proinde 160. milliaria præciſè ſunt ſtadia mille ſexcenta. Quòd autem Romani ad vnius ſtadij dimenſionem 25. pedes adiiciant; id propterea fit, quia ex communioribus Græcis pedibus, 24. pedes exæquabant longitudinem 25. pedum Romanorum. Quamobrem, vt in ſtadij menſura Romani cum Græcis E conuenirent; ſtadio tribuebant Romanos pedes 625. ſiue (quod idem eſt) 125. paſſus Romanos.

Hæc differentia atq; concordia inter Græcos & Romanos nota eſt omnibus, qui de interuallorum menſuris ſcribunt. Sed cū variæ atque diuerſæ fuerint pedum menſuræ inter Græcos (vt conſtat ex Gellio lib. 1. c. 1.) conſequenter pro certo habendum eſt, diuerſas quoque fuiſſe ſtadiorum menſuras, præſcriptis ſemper ſtadio centum paſſibus Græcis, ſiue pedibus Græcis ſexcentis

Illud nunc videre ſupereſt, vnde ipſe colligam, paſſus cētum ſexaginta millia, quibus Palæſtinæ longitudo protēdebatur, & mille ſexcenta ſtadia quæ Ioānes in Apocalypſi refert, vtramque menſuram fore reducendam ad Græcorum computationem, non ad Romanorum.

Stadia & milliaria, quibus Palæſtina protenditur, ad Græcorum computationem, non ad Romanorum, eſſe reuocanda.

F Ad hanc dubitationem reſpondeo, Cùm Ioannes, & Gręcè & in Græcia conſcripſerit, conſentaneum valde eſſe, vt ſtadium vnum pro centum paſſibus acciperet. Et quamuis Hieronymus ſcripſerit Latinè; cùm tamen ſcripſerit in Palæſtina, maximè eſt rationi conſentaneum, illum loqui de paſſibus, qua ratione apud Palæſtinos accipiebantur. Eſt autem valde veriſimile Palæſtinæ dimenſionē non eā fuiſſe, quæ paſſus quinque pedes, ſed quę ſex præfiniret. Primò, quia ſenorum pedum menſuram (quæ humanam adæquat ſtaturam) conſtat fuiſſe menſuram Palæſtinæ, vt à nobis diſputatur in tractatu de ſacris menſuris. Nec aliqua eſt mentio cuiuſquam menſuræ vulgaris quinque pedibus conſtantis, quæ Hebræis foret in vſu.

Secundò,

A Secundò, quia ſacri Scriptores vſurpant nomen Orgia, (qui eſt paſſus) in iis libris, quos Græcè habemus, vt Matth. 5.41. & Actuum 27.28 vbi liquet, paſſum quinque pedibus conſtare non poſſe; cùm hæc menſura Græca non ſit. Eſt igitur vero imprimis ſimile, Hebraicum paſſum ſenis conſtare pedibus, ſicut & Græcum.

Tertiò, cùm Græci adeò Hebræis eſſent finitimi, tantùmque Romani diſtarent, multò certè probabilius eſt, Hebræos in ſuorum paſſuum menſura cum Græcis potius conſenſiſſe, quam in quinorum pedum dimenſione cum Romanis. Quòd ſi, (vt veriſimilius eſt) Græci illam paſſus rationem ab Hebræis acceperunt; in hoc ipſo euidenter inuoluitur, Hebræorum paſſum ſex pedum fuiſſe. Fit autem paſſus mentio in veteri inſtrumento 2. Reg. 6. 13 & Numerorum capite 35. numero 4. **B** Quamuis in hoc poſteriori loco Hebraicum nomen ſit Amah, quod ſonat cubitum. Sed cubiti nomen aliquando in ſacris vſurpari pro iuſta humanæ ſtaturæ menſura; videat qui volet, in noſtro de ſacris menſuris tractatu.

His demùm addo, quòd ſtadia mille ſexcenta Apocalypſeos cum centum ſexaginta Palæſtinæ milliaribus, iuxta Græcorum rationem omnino conueniant; hoc ipſo perſuaderi, tam milliaria, quam ſtadia ad Græcorum computationem fore reuocanda. Etenim quòd Ioannes in ſuis ſtadiis longitudinem Palæſtinæ regionis reſpiciat; id ſanè ita ſit veriſimile, vt nulla ratione de eo videatur dubitandum. Vbi autem idonea reperitur concordia ob numerandi rationem Græcis vſitatam (id quod optandum maximè erat) quis non videat, eiuſmodi concordia ſatis validè cõfirmari, **C** veritatis ſcopum fuiſſe collineatum, atque adeò centum ſexaginta millia paſſuum, accipienda eſſe de paſſibus ſenorum pedum, & ſtadia mille ſexcenta, de centum paſſuum ſtadiis, iuxta Græcorum computationem?

Duplex difficultas in prædicta computatione proponitur.

Verùm operæ pretium eſt duabus ſatisfacere obiectionibus, quæ contra prædictam conciliationem occurrunt. Prima eſt, quia ex cap. 48. Ezechielis videtur colligi, longitudinem terræ Promiſſionis fuiſſe calamorum non amplius centum quadraginta quinque millium. Si autem calami vnius longitudo eadem eſt cum longitudine paſſus ſenorum pedum; hæc quidem dimenſio non euadit in ſtadia 1600. ſed in 1450. Secunda obiectio eſt; 1600. ſtadia complent ex Romanis milliaribus ducenta præciſè; ex ducentis verò ad centum ſexaginta ſuperant quadraginta milliaria. Si ergo terræ ſanctæ longitudo ducentis **D** conſtaret milliaribus; Hieronymus Latinè non ſcriberet, viam eam 160. milliarium eſſe.

Prima difficultas enodatur.

Ad primam difficultatem reſpondeo, non eſſe ita perſpicuum longitudinem illam calamorum centum quadraginta quinque millium præciſè ab Ezechiele tribui Palæſtinæ terræ. Verùm, licèt id certum foret: ſaltem non cõſtat à Propheta hîc conſiderari eandem omnino longitudinem, quam reapſe materialis Palæſtina habebat. Nam Ezechiel loquitur prophetice, & aliqua immutat ratione myſterij; vt apparet in eo ordine, quo tribus ad Iordanis ripam diſponit. Qui quidem ordo valdè eſt diuerſus ab eo quem ipſæ Tribus inter ſe vnquam ſeruarunt. Deinde probabile ſatis eſt, Ezechielem de maioribus calamis loqui, & Hieronymum in ea epiſtola 129. de minoribus, qui ſunt **E** iidem cum paſſibus ſex pedum humanæ ſtaturæ minoris; atque hac ratione calami illi centies quadragies quinquies mille Ezechielis, longius conficient ſpatium, quam centum ſexaginta millia paſſuum Hieronymi. Nam calamus maior minorem ſuperat quarta ſaltem parte: ita vt centum viginti octo millia calamorum ex maioribus exæquent centum ſexaginta millia ex minoribus. Quapropter Ezechiel fortè cum ratione myſterij; tum etiam vt ſingulis tribubus decem calamorum millia à Septentrione ad Meridiem daret, (præter quinque & viginti millia, quæ primitiis deſignat ad ſacerdotes, Leuitas, atque ciuitatem) addit longitudini calamorum 120. millium, quam occupant 12. tribus, calamos item 25. millia: quod cum illo vaticinio rectè conſentit, in quo vicies quinquies mille calami ſacerdotali terræ, Leuiticæ, atque ciuitati tribuuntur; nihil interim ſubtrahendo ex decem calamorum **F** millibus, quæ ſingulis 12. tribuum deſignantur. Quod ſi ita eſt, centum illa ac ſexaginta milliaria vulgarium paſſuũ, (id eſt, calamorum minorum) conficiebant ex maioribus calamis centum viginti octo millia: ex quibus in duodecim tribus partitus fuit Ezechiel calamos 120. millia ſuereſuntque ſuper 8. millia: quibus ſi 17. millia calamorum addantur ad complementum prædictorum 25. millium; tota demùm longitudo, quam Ezechiel conſiderauit, ad calamorum 45. millium numerum acceſſit. Atque ita extitit, quidquid opus erat ad nouã portionem, quæ in eo vaticinio deſignatur ſacerdotibus & templo, necnon Leuitis & ciuitati: quæ portio nec in 12. tribuum menſura comprehendatur, nec cum illa permiſceatur. Qua ratione locus Ezech. non ſolùm noſtræ concordiæ non refragatur, ſed aliquo etiam modo ſuffragatur.

Calamus maior & calamus minor (quoad menſurã attinet) quota eſſent longitudinis.

A Ad ſecundam difficultatem: Si D. Hieronymus loquitur de Palæſtinæ milliaribus, vt ipſum loqui veriſimile eſt, abſonum non erat, centum ſexaginta milliaribus Palæſtinis ducenta Romana comprehendi. Deinde reſpondeo, minores calamos Hebraicos omnino eſſe æquales 2. vlnis, ſiue virgis Hiſpanicis (quibus ſtatura Hiſpanica conſtat,) vt videre eſt in noſtro tractatu de ſacris menſuris. Atque iuxta hanc menſuram calami 160. millia ſiue paſſus (idem enim ſunt) non adæquant longitudinem 200. milliarium Romanorum; ſed 75. & paulo ampliùs. Nec mirum eſt, vt Hieron. in Palæſtina tunc degens menſura Palæſtina vteretur, vocaſſe 160. millia paſſuum longitudinem illam, quæ iuxta Romanorum dimenſionem appellanda erat 177. milliarium. Et paulò plus continent milliaria 559 quę Plinius **B** refert, ſi funiculum nonnihil extendamus, vt complectatur etiam paludem, quam ipſe Palæſtinæ terminum, & Arabiæ confinem deſignat.

Expeditur ſecunda difficultas.

Tertiò reſpondeo, Non defore fortaſſis, qui coniiciat apud Palæſtinos in milliarium menſuris paſſum vnum eſſe eiuſdem longitudinis cum calamo maiori. Ex quibus 160. millia exæquant 2000. calamorum ex paſſibus minoribus conſtantium; qui conficiebant 1600. ſtadia ex minori dimenſione: atque adeò Ioannem fortè in Apocal. de hac ipſa menſura loqui, dum mille ſexcentorum ſtadiorum meminit.

CAPVT XV.

TEXTVS.

Verſ. 1. *Et vidi aliud ſignum in cælo magnum, & mirabile; Angelos ſeptem habentes ſeptem plagas nouiſſimas, quoniam in illis conſummata eſt ira Dei.*

COMMENTARIVS.

QVANVIS textus mentionem priùs faciat ſeptem plagarum, quã maris vitrei: certum tamen eſt, priùs viſum Ioanni mare vitreum; & poſtea Angelos illos, qui phialas ſeptem effuderunt. Quippe poſt recitatum canticum eorum, qui ſuper mare vitreum ſtabant, ſubdit numero 5. *Et poſt hæc vidi, & ecce apertum eſt templum, & exierunt ſeptem Angeli habentes ſeptem plagas.* Cùm ergo viſionis ordo eiuſmodi fuerit, vt priùs vitreum mare apparuerit, & in eo victores cecinerint, deinde Angeli ſeptem prodire viſi ſint cum ſeptem phialis, quas ex leonis manu acceperant; cùm hic inquam ſit viſionis ordo, cur Ioannes à poſtrema parte orditur, *Vidi ſignum magnum & mirabile, Angelos ſeptem habentes ſeptem plagas?* Reſpondeo, hanc enumerandi rationem fuiſſe maximè congruentem; vt denotaretur maris atque victorum viſionem ad ſeptem plagarum viſionem pertinere. Quapropter Ioannes priùs ſummatim aſſerit, ſe admirabilem ſpectaſſe ſeptem plagarum viſionem. Deinde per ordinem recenſet, vidiſſe ſe coactum mare; canticum audiſſe, poſtea egreſſos è templo ſeptem Angelos cum phialis totidem, quorum 1. phialam effudit in terram, 2. in mare, &c. In ipſo ergo narrationis ordine tacitè innuitur, mare illud vitreum, ſiue coactum, citharas & canticum, omnia iſthæc ad 7. plagarum viſionem ſpectare. Itaque 1. cap. huius verſus eſt propoſitionis inſtar, quam oratores ſolent præmittere, & veluti ſumma cap. 15. & 16. mox verò 2. verſus orditur narrationem.

Ioanni priùs viſum mare vitreũ poſtea ſeptem angelos phialarum.

Cur Ioannes viſionis narrationem à poſtrema ordiatur parte.

Apparet autem difficile explicatu, quid habeat commune mare vitreum cum ſeptem plagis, vt vitrei maris viſio cum ſeptem plagarum viſione congruenter aptetur? Huic tamen difficultati ita reſpondeo. In mari quidem vitreo (vt videbimus infrà) manifeſta continetur alluſio ad mare rubrum, quod filij Iſraëlis traiecerunt; & in Exodi quidem hiſtoria, plagæ illæ, quibus Deus Iſraëlitas ex Ægy-

Quæ ſit connexio maris vitrei cũ ſeptem plagis.

pto eduxit, antecedunt Iſraëlitarum ingreſſum in A mare rubrum. Septem autem plagæ, de quibus in præſenti agitur, non præcedunt myſtici Iſraëlis ingreſſum per vitreum mare, ſed ſubſequuntur potiùs. Quare dum Ioannes ait ſe ſpectaſſe 7. plagarum viſionem, & Iſraëlitas ipſos apparuiſſe iam ſuper mare vitreum, perinde eſt ac ſi dicat, 7. viſionis huius plagas non eſſe illas, quas Deus myſticæ Ægypto inflixit; ſed alias diuerſas, quas poſt myſtici Iſraëlis egreſſionem ex Ægypto immiſit Deus contra nouos hoſtes, qui ex altera maris parte aduerſus Iſraëlem arma ceperunt. Cuius viſionis arcanum myſterium eiuſmodi eſt. Spiritualis Ægyptus in ſacris Literis eſt Synagoga Iudæorum qui Euangelio reſtiterunt. B Quamobrem Apocalypſeos plagæ, quæ directè Ægyptiacis plagis reſpondent, ſunt ſeptem illæ plagæ tubarum, quæ capite 8. & 9. & 11. deſcribuntur; illæ enim ſunt, per quas Deus myſticum Iſraëlem ex ſpirituali Ægypto, (id eſt, ex Iudaiſmo) eduxit, vt in earum explicatione vidimus. Vbi tamen Iſraël ex Ægypto egreſſus fuit, mox ſeſe per Gentilitatem incuſſit; vt pollicebatur viſio capitis decimi, in qua Angelus fortis pede altero terram, altero mare premebat.

Ratio & connexio ſubſequentiū explicatur.

Cùm igitur Iſraël myſticus in Gentilitatem fuerit C ingreſſus, & de ipſis Gentibus triumphum agere cœperit; atque illum ex eis fructū percipere, qui cap. 14. in meſſe atque vindemia fuit figuratus; elegantiſſimè nunc myſticus ipſe Iſraël repræſentatur, non iam pedem alterum in terra, alterum habens in mari; ſed Iſraëlitæ omnes vtroque pede ſuper mare, & citharas pulſantes, atque admiranda Dei opera cantu & celebritate proſequentes. Cùm verò huic noui Iſraëlis triumpho, & myſticæ meſſis atque vindemiæ facinori Romanum Imperium ethnicum ſumma opum vi repugnaret; rectè fingitur ſicut Deus contra ſpiritualem Ægyptum (id eſt, contra ſynagogam) ſeptem immiſit plagas, vt ſuum D inde populum in Euangelij libertatem aſſereret, ita etiam ſeptem alias plagas immiſiſſe in Gentilitatem, & præcipuè in Romanum Imperium idolorum cultorem, & in Romam ethnicam ipſius Imperij Metropolim. His nouis plagis Deus pro ſuo populo acerrimè dimicauit, illique victoriam ex Gentibus comparauit, dum eas in Euangelij ditionem redegit. Quod non aliud fuit, quàm ex Gentilitate educere Catholicæ Eccleſiæ corpus, quemadmodum Iſraëlem ex Ægypto, hoc eſt primigeniam Eccleſiam ex ſynagoga eduxerat. Itaque in his ſeptem plagis nouiſſimis alluditur ad veteres E illas Ægyptiacas. Nam vt ſapienter Irenæus lib. 4. cap. 50. *Vniuerſa, quæ ex Ægypto profectio fiebat populi, typus & imago fuit profectionis Eccleſiæ ex Gentibus, quam eduxit in ſuam hæreditatem non Moyſes famulus Dei, ſed Ieſus filius* Dei. *Si quis enim diligentius intendat iis, quæ à Prophetis dicuntur de fine (id eſt de tempore legis gratiæ) & quæcunque Ioannes vidit in Apocalypſi; inueniet eaſdem plagas vniuerſaliter accipere Gentes, quas olim particulatim accepit Ægyptus.* Hactenus Irenæus. Quæ verba ſuperiùs me iam adduxiſſe F memini, atque expendiſſe, cap. 8. vbi ſimilem etiam Lactantij locum retuli. Verùm duplicis belli diſtinctionem, (nempe primi contra Iudæos ad Iſraëlem ab Ægypto liberandum, ſecundi poſtea aduerſus Gentiles) fortaſſe ſignificat Iudas Thadæus in ſua Epiſtola numero 5. verbis illis, *Ieſus populum de Ægypto ſaluans, ſecundo eos, qui non crediderunt, perdidit*, vbi in vltimis verbis videtur habuiſſe reſpectum ad bellum illud, quod per Ioſue fecit Deus cum Amorrhæis & Iebuſæis, in quo illi euerſi ſunt, atque hoc pacto figurata fuit myſtica Gentilitatis euerſio.

Septē plagas, de quib. nunc Ioannes meminit, myſticè fore accipiendas.

Ex dictis intelligitur, in noſtra declaratione ſeptem eas plagas, de quibus Ioannes meminit initio capitis 15. & quas poſtea ſingulatim deſcribit capite 16. myſticè fore accipiendas. Nec enim eæ ſunt plagæ, quæ vindictam propriam, ſed quæ myſticam contineant: quarum effectus tandem eſt Romæ atque Imperij conuerſio ad Chriſti fidem. Atque hoc eſt eſſe plagas nouiſſimas, id eſt, nouam plagarum rationem, nouúmque iræ modum valdè diuerſum ab iis plagis, quibus Deus quondam ſuos puniuit hoſtes: necnon ab iis, quas in Iudaicum populum rebellem immiſit (quæ fuerunt 7. tubarum plagæ) Etenim tam plagæ veteres, quàm illæ, quas Deus inflixit Iudæis Chriſtum reſpuentibus, propriam vindictam prætulerunt; at nouiſſimæ plagæ myſticam vindictam important. Nimirum plagarum ſpeciem habent, re tamen ipſa ſunt ampliſſima beneficia. Atque hanc eſſe genuinam Scripturæ phraſim, latè explicauimus in prolegomenis notat. 22. Et quidem, ſi ſupponamus ſeptem has plagas eſſe deſcriptionem ænigmaticam eius belli, quod Deus intulit Imperio Romano per Euangelij prædicationem, vt illud Chriſtianæ fidei ſubijceret. Hoc inquam ſuppoſito, ſtatim apparet connexio capitis 15. & 16 cum capite 14. præcedente. Cùm enim depicta fuerit priùs meſſis atque vindemia, hoc eſt, fructus ex Euangelij prædicatione ad Gentes ſubſecutus: congruenter ſatis ſubſcribitur lætitia Euangelij Prædicatorum, qui Gentilitatis mare ingreſſi fuerant, atque etiam plagæ, quibus mediâ ipſorum prædicatione Deus Gentiles plectebat. Hoc igitur eſt horum duorum capitum argumentum.

Aliorū expoſitiones de hiſce 7. plagis nouiſſimis obiter recenſentur.

Sat video, argumenta ab aliis Apocalypſeos interpretibus in ſeptem horum capitum plagis excogitata, valdè eſſe diuerſa ab eo, quod ipſe ſequor. Alij enim ſeptem has plagas applicant ad ſeptem genera Prædicatorum ab Eccleſiæ naſcentis primordiis ad finem vſque mundi futurorum, atque huiuſmodi Prædicatorum minas aſſerunt eſſe has plagas. Hanc interpretationem amplectuntur Primaſius Ioachimus, Ansbertus, Richardus, Haymo, & Pannonius. Alij malunt, per ſeptem has plagas ſignificari ſupplicia, quibus Deus excruciaturus eſt impios prope aduentum Antichriſti, aut prope vniuerſalis iudicij diem, & ferè omnes ſeptem plagas ita accipiunt, vt ſonant. Aliis placet has plagas accommodare ad ea ſupplicia, quæ immittit aduerſus peccata ſeptem capitalia. Alij ſentiunt ſeptenarium numerum in præſenti indefinitè accipi debere; ita vt certus numerus pro incerto ſumatur, atque adeò ſeptem phialæ pro phialis multis. Ita Viegas Ribera tamen ſibi perſuadet, hos ſeptem phialarum Angelos eſſe eoſdem, qui & capite 1. appellantur ſeptem Spiritus, & cap. 8. tubas habere dicuntur.

Reiiciuntur prædictæ explicationes.

Ab hiſce interpretationibus vt diſcedam, cogit me primò Apocalypſeos acoluthia. Nam harum plagarum poſtrema eſt Babylonis diuiſio, quæ ipſius excidium antecedit. Babylonis autem deſtructionem ad Romæ conuerſionem eſſe referendam, apud me eſt indubitatum. Iam ipſam Babylonis euerſionem ſubſequuntur mille pacis anni. Quare pro certo habendum eſt, has plagas ante mille annorum pacis initium euenturas. Quòd ſi præcedentia reſpicere velimus, ex ſuperiorum capitum explicatione conſtat, in calce capitis decimi quarti peruentum fuiſſe ad fructum prædicationis Euangelicæ, quæ fiebat ad Gentes. Quamobrem neceſſe eſt, ſeptem has plagas eſſe illas quibus Deus in myſtico illo prædicationis Euangelicæ bello pro Eccleſia contra Gentilitatem dimicabat.

Hæ ſeptem phialarum plagæ qua proportione reſpondeant ſeptem tubarum plagis.

Secundò, me reuocat ab earum interpretationum veſtigiis proportio & conſonãtia, quæ inter ſeptem has phialarum plagas, & inter ſeptem tubarum plagas reperitur. Cùm enim viderimus, tubarum plagas eſſe illas, quas inflixit Deus Iudaico populo, conſectarium eſt, ſi recta rerum proportio ſeruetur, ſeptem has plagas poſteriores aduerſus populum Gentilicum fuiſſe à Deo immiſſas. Cur verò eiuſmodi plagæ poſtremæ fingantur, tanquam ex phialis effuſæ, inferius explicabitur.

Noſtrũ phialarum argumentum probatur ab ipſius doctrinæ certitudine.

B Tertiò; in mea explicatione nihil incertum ſupponitur. Qui autẽ has plagas vt ſonant, accipiunt, eaſque ad extremas mundi anguſtias prope vniuerſalis iudicij diem referendas putãt; næ illi multa ſatis incerta deuorant: cùm tamen, quæ alioqui ſunt ignota & incerta, minimè faciant ad rem in Apocalypſeos ænigmatis enodandis; vt ſæpè aliàs expendimus. Ad hæc, nimiæ in explicando ſimplicitatis eſt, velle in ænigmate ſeptem has plagas accipere, vt ſonant. Etenim ſi phialæ non ita ſunt accipiendæ, vt ſonant; igitur neque vlcera peſſima; nec mare ſanguineum, nec ſanguinea flumina; nec æſtus, &c. Huc adde, quintam plagam, vbi tenebrarum mentio eſt, à nemine explicari ita vt ſonat. C Quænam ergo maior eſt ratio plagæ illius, quàm cæterarum.

Itẽ ab ipſius interpretationis dignitate.

Quartò; interpretatio, quæ has ſeptem plagas ad myſticas plagas applicat, nobiliſſima eſt & digniſſima Apocalypſeos maieſtate; & quod caput eſt, in cæteris aliis expoſitionibus applicatio eſt violenta, in ſenſu autem, quem nos ſequimur, omnia aptè atque concinnè quadrant. Item aliæ explanationes nullam habent rationem ordinis & conſequentiæ in ſeptem plagis, nec numeri earum; at noſtra interpretatio omnia appoſitè continuat atque connectit.

Ordo & ſeries ſeptem plagarum nouiſſimarũ iuxta noſtri argumenti rationem.

D His ita præſtitutis, priuſquam ad contextum accedamus, oportet ſeriem & cõſecutionem ipſarum plagarum, quibus Deus Bellum Gentilitati intulit, conſiderare. Propoſito enim prius belli ipſius ordine, & plagarum ſerie ac numero ſeorſim conſideratis; textus poſteà applicatio ad earum ſingulas legentem maiori afficiet voluptate.

Series & ordo plagarum ſeptem, quæ in totidem phialis ſignificantur.

I. Pudor Gentilium, dum de peccatis arguuntur.
II. Perſecutionis crudelitas in Euangelij prædicatores.
III. In Gentiles etiam ad fidem conuerſos mira ſæuitia.
IV. Ex Chriſtianorum ſapientia grauiſſima offenſio.
V. Summa in ipſâ perſecutione excæcatio.
VI. Poſt inuaſionem Romæ, maior perſecutio.
VII. Manifeſta vrbis Romanæ diuiſio.

Explicatio & ordinis ratio.

Plagarum omnium per ordinem explicatio. Ac primò de prima.

PRIMÒ: Euangelica prædicatio vt oſtenderet, quantopere mundus redemptione Chriſti indigeret; imprimis mundũ ipſum ſceleris atq; peccati arguebat, hoc eſt, contendebat acriter, omnes eſſe abſque vlla exceptione peccatores, vt latè probat Paulus ad Rom.1. & cap.3.23. ſummatim complexus fuit his verbis. *Omnes peccauerunt & egent gloria Dei.* Atque hac prædicatione Gentiles ipſi pudore ac dolore vehementer pulſabantur.

De 2. plaga.

Secundò: cũ Euangelij miniſtri ab incepta prædicatione minimè deſiſterent, quinimò perſeuerarent confirmantes, non eſſe veram ſalutem niſi iis ſolùm, qui in Chriſtum crederent: hoc ipſum per occaſionem excitauit crudeliſſimam Neronis perſecutionem; quia ipſe & ipſius miniſtri acriter in Chriſtianam Eccleſiam ſæuierunt. Id quod ita Chriſtus prædixerat, vt habetur Matth.24.9. *Tradent vos in tribulationem, & occident vos, & eritis odio omnibus Gentibus propter nomen meum.*

De tertia.

Tertiò, quamuis initio non credebatur perſecutio illa aduerſus Chriſti prædicatores commota ipſos etiã Gentiles eſſe comprehenſura, (quorum multi affines erant ac neceſſarij eorundem perſecutorũ, atque adeo iidem cum illis) quia non exiſtimabant Gentiles poſſe inter eos ipſos reperiri aliquos, qui Chriſtianorum doctrinam ſectarentur: effectus tamen ipſe oſtendit, permultos ex illis tunc vel maximè ad Chriſtianorum Religionẽ adhæreſcere, quando magis vigebat perſecutio. Quare bellum, quod initio aduerſus exteros geri putabant, domeſticũ poſteà & inteſtinũ fuit; ac propterea perſecutores non parũ afflixit. Nec tamen ideo perſecutionis vis atque impetus remittebatur: ſed potiùs ignis ille, furoris & immanitatis vento gliſcente, vehementiùs exardebat; ita vt pater in filium, filius in parentem, mater in filiam, frater in fratrem uatum ſtimulis adacti excandeſcerent. Prænunciauerat id antea Chriſtus Dominus Lucæ 12.51. *Putatis, quia pacem veni dare in terram? non, dico vobis, ſed ſeparationem. erunt enim ex hoc quinque in domo vna diuiſi; tres in duos, & duo in tres diuidentur: pater in filium, & filius in patrem ſuum, mater in filiam & filia in matrem, ſocrus in nurum ſuam, &c.*

De quarta.

Quartò; admirabilis ſapientia cum incredibili charitatis ardore copulata, (quam aduerſarij ipſi non in viris ſolùm Apoſtolicis, ſed in ipſis recentibus Chriſtianis aſpectabant) hæc, inquam, quæ ipſos mollire, & Chriſto ſubiicere deberet; occaſio erat, vt Ethnici ceu ſtulti atq; inſani, aduerſus Chriſtum Dominum probra ac maledicta congererent; & ea omnia magicis artibus atque cantionibus attribuerent. De hac ſapientia & fortitudine, quam Chriſtus ſuis famulis erat largiturus, vide Lucam capite vigeſimo primo, numero decimo quinto. *Ego dabo vobis os & ſapientiam, cui non poterunt reſiſtere, & contradicere omnes aduerſarij veſtri.* Et Actuũ capite ſexto numero decimo. *Non poterant reſiſtere ſapientiæ & Spiritui, qui loquebatur.* Quinimò, *Diſſecabantur cordibus ſuis, & ſtridebant dentibus in eum*; vt habetur Actuum 7.54.

Vrit enim fulgore ſuo, qui prægrauat artes
Infra ſe poſitas.

vt cecinit Horatius lib.2.Epiſt.1.

De quinta.

Quintò: cùm Chriſtianorum numerus perſecutione ipſâ creſceret, nihilominus idololatræ furialibus odiis accenſi, Chriſti nomen magis magiſque perſequebantur: in quo cernebatur ipſorum cæcitas & amentia. Primò in furore atque odio, quod aduerſus propinquos innocentes concipiebant; iuxta illud primæ Ioannis 2.11. *Qui odit fratrem ſuum, in tenebris eſt, & in tenebris ambulat: & neſcit quò eat, quia tenebræ obcæcauerũt oculos eius.* Secundò, quia cùm viderent Chriſtianorum augeri multitudinem, mediâ ipſâ perſecutione; ſtultum planè erat, illos adhoc eâ ratione extinguere velle, & propterea vehementiùs inſectari. Tertiò, quia poſtquàm Chriſtianorum inſignem ſapientiam & admirabile vitæ exemplum agnouerant, eos ta-

A men propterea acriùs oppugnabant, cùm eos potiùs idcirco diligere, & æſtimare permagni deberent. Vide 1. Ioan. 3. 12. *Quoniam opera eius maligna erant, fratris autem eius iuſta.* Et 2. Corint. 4. 4. *Deus huius ſæculi excæcauit mentes infidelium.*

De ſexta.

Sextò; gliſcente adhuc perſecutione, prædicatio pariter vires & incrementum magnum accepit. Accidit itaque, quod nemini veniret in mentem. Multæ enim ex nobiliſſimis Romanorum familiis, vt ex ſenatoriis & equeſtribus, Chriſtiana ſacra ſuſceperunt. In quo apparuit Chriſtianam fidem ad Romam ipſam ſubiiciendam fuiſſe adortam; atque adeò Apoſtolicos viros diuino aſpirante Numine, præter ethnicorum opinionem, in Romanæ ipſius vrbis arcem inuaſiſſe. B Quare cùm Gentiles idololatriæ ruinam extimeſcerent; maiori adhuc furore perſecutio toto Romano orbe multiplici incremento aucta eſt: quod potiſſimùm accidiſſe videtur ſub Diocletiano & Maximiano. Atque in ea Romæ inuaſione, hoc eſt, in repentina & inopinata ſenatoriarum familiarum conuerſione, videtur fuiſſe innouata illa Cyri & Darij in Babylonem irruptio; de qua Iſaiæ capite quadrageſimo quarto, numero vigeſimo ſeptimo. Et eò videtur alluſiſſe Petrus Epiſtola 1. capite C quinto, numero decimo tertio, dum Romam appellat Babylonem. Quo innuit Chriſtiani populi expectationem, Romam occupandi; ſicuti fuerat figuratum in illa Babylonis inuaſione per Cyrum & Darium factâ.

De ſeptima.

Septimò; ſancti Silueſtri tempore efficacitas prædicationis eò peruenit, vt perſecutio vlteriùs progredi non poſſet, Chriſtianorum enim numerus Romæ ferè numerum Gentilium adæquauit; ac penè ſui. nihilo inferior eorum numerus, qui per eam lucis particulam, quæ ſibi ex Euangelij prædicatione oborta eſt, idolorum ſuperſtitionem vt impiam ſpreuerunt; nec tamen ad veram D Chriſti cognitionem acceſſere. Quamobrem cùm Roma in tres factiones ferè æquales, hoc eſt, in Chriſtianos, Paganos & neutrales diuiſa foret, Conſtantinus Imperator, cogente etiam gubernationis politicæ ratione, ſed potiſſimùm Diuino fultus auxilio, libertatem & impunitatem Religionis Catholicæ permiſit, atque adeò liberam Chriſtianis fecit poteſtatem publicè Catholicam religionem profitendi. Qua in re enituit imprimis obſtinata eorum peruicacia, qui in ſua adhuc impietate ac ſuperſtitione permanſerunt. Deinde, qui neutrales erant, ſi minus Euangelij gratiâ fruebantur, eo tamen ipſo quòd ſe quaſi medios gererent, E Eccleſiæ partes adiuuabant; iuxta illa Chriſti verba Marci 9. 29. *Qui non eſt aduerſum vos pro vobis eſt.* Præſertim cùm Euangelij prædicatione effectum fuerit, vt ipſi idololatriam contemnerent. Veluti cùm ſol manè exoritur, ſi quis eius luci locus reſiſtit, ſiue alicuius montis obiectu, ſiue obice alio impediente; nihilominus per ſuorum ſaltem radiorum reflexionem ſol aliquam ſuæ lucis partem illi impertit: qua ſi minùs perfectè, aliquo ſaltem modo eum illuſtret.

F

Ratio ſeptenarij in Phialarum plagis.

Septenarij numeri in his plagis ſeruati ratio redditur.

ROMÆ oppugnationem, (priùs quàm ipſa ad Chriſti fidem penitus conuerteretur) qui attẽtè conſideret; facilè cernat ad ſeptem prædicta pũcta congruenter reuocari. Nihilominus fatendum nobis eſt, niſi peculiaris aliqua myſterij ratio in ſeptenario numero haberetur, neceſſarium hic minimè fuiſſe ad ſeptenarium reduci plagas, quas Deus in Romam immiſit, quò illam hac ratione ſuo Euangelio ſubigeret. Hæ enim ipſæ ſeptem plagæ poſſent haud dubiè ad numerum ſiue maiorem extendi ſiue minorem coarctari. Et in ſeptima præſertim perſpicitur peculiari quidem conſilio contendi, vti omnes ad ſeptenarium redigantur. Secus enim plaga illa in duas non perperam poſſet diuidi: hoc eſt, in Romæ inuaſionem, & in perſecutionem poſteà ſubſecutam. Quanuis ranarum egreſſio ex Euphrate flumine iam areſacto inuitaret, vt ibi pariter in eadem plaga coniungerentur fluminis exſiccatio, & ranarum eruptio: quæ importuno clamore Eccleſiam infeſtarent. Verùm tamen hoc ipſo, quàm in plagis prioribus peculiari ſtudio ac diligentia effectum eſt, vt ſeptenarius numerus conficeretur. In quo præter proportionem, & veluti harmoniam inter ſeptem phialas & totidem tubas (quod in ipſa figura non parum elegantiæ continet) illud inſuper ſingulare hic reperio, nimirum in his ſeptem phialarum plagis peculiarem ſubeſſe reſpectum ad ſeptem Diuinæ prouidentiæ Spiritus.

In ſingulis plagis ſingulos diuinæ prouidentiæ ſpiritus eniteſcere, per ordinem probatur.

Etenim in prima plaga apparet quidem Diuinę prouidentiæ virtus ac fortitudo viros Apoſtolicos roborantis in eorum fortitudine, qui mundi Reges ac Principes audebant peccatores & flagitiis coopertos appellare. Lege caput primum Epiſt. ad Romanos.

In plaga ſecunda ille ipſemet ſanguis, illud ipſũ perſecutionis bellum in ſe includit admirabile Diuinæ Beneficentiæ artificium, vt vidimus in ſecundo ſigillo capitis 6. vbi beneficentia deſcribitur ſub ſpecie diſcordiæ cum gladio magno tollentis pacem de terra. Verùm ſicuti in ſigillo ſecundo gladius erat Beneficentiæ ſymbolum in iis ipſis, qui tormenta necemque ferebant, ita hic effuſus ſanguis eſt Beneficentiæ ſymbolum ipſiſmet, qui illum profundebant. Hoc namque ipſum Deus efficaciter ad eorum conuerſionem dirigebat.

In tertia plaga attenditur ſine dubio Diuina Æquitas; ſicuti illi conſtabit, qui textum attentè legerit. Angelus enim aquarum & Angelus altaris (quos eſſe myſticos Moſem & Eliam ſuprà vidimus) vterque clamant; *Iuſtus es Domine, vera & iuſta iudicia tua.*

In quarta facile eſt cernere, quantopere Dei ſapientia emineat; dũ Martyribus dat *os & ſapientiã, cui non poſſint reſiſtere, & contradicere omnes aduerſarij.*

In quinta, immenſa Dei patientia maximè eniteſcit in probris, maledictis & ingenti cæcitate Ethnicorum & quidem maximæ excæcationis conſideratio eſt aptiſſima ad miræ patientiæ deſcriptionem illius, qui cæcitatem illam attendit; iuxta illud, *Dimitte illis: non enim ſciunt quid faciunt,* Lucæ 23. 34.

In ſexta, textus ipſe nos docet, ſicuti Diuina pietas Romanos repentè & inopinanter inuaſit, & quaſi ex inſidiis cepit, vt eos ſingulari illo Chriſtianæ Religionis beneficio cumularet; ita è contrario, qui non aduigilarint, eos incautos & imparatos à Deo fore opprimendos; & propterea inſerta ſunt verba illa numeri 15. *Ecce venio ſicut fur, beatus qui vigilat, & cuſtodit veſtimenta ſua; ne nudus ambulet, & videant turpitudinem eius.*

Septima deniq; plaga (præterquã quòd propriæ vindictæ magnitudinem ex magnitudine iræ myſticæ coniicere poſſumus) expreſsè agit de horribili ſeueritate, qua Deus grãdinẽ depluit magnã ſicut talentum in eos, qui in ſua pertinacia perſtiterũt.

Conſtat ergo in his ſeptẽ phialarũ plagis habitũ fuiſſe reſpectum ad ſeptem illos Diuinæ Prouidentiæ Spiritus. Quod nobis innuit, inter tubarum plagas & plagas phialarum hoc intereſſe diſcriminis, quòd primæ ex Dei ſeueritate propriè coortæ ſunt hoc eſt, ex ſeptimo Diuinæ prouidentiæ ſpiritu: poſteriores verò non ex vno ſolùm prouidentiæ Spiritu, ſed ex omnibus pariter profectæ ſunt. Omnes enim illi in plagis omnibus ſeptem mirum in modum elucẽt. Quamobrem etſi tubarum Angeli non iidem ſunt, qui phialarum; aliqua tamen ratione verum eſt, per ſeptem phialarum Angelos repræſentari totidem Diuinæ prouidentiæ Spiritus, de quibus capite primò agitur.

De ipſis Angelis effundentibus phialas.

Quinam ſint ſeptem harũ plagarum angeli.

SEPTEM tubarum Angelus ſuo loco diximus eſſe factos Vates, qui ſeptem illas plagas contra Ieroſolymam, & contra Iudaicum populum portenderunt. Qui Angeli in Apocalypſi decorè inducuntur, quaſi ſententiam illam proferentes, quam ipſi prænunciârant. Atque in earum plagarum Angelis ille ſignificatur Propheta, qui in ſingularis illius plagæ vaticinio magis enituit. Sicuti Iſaias in ſeptima, & ſic de ceteris.

Simili ergo modo in plagis phialarum philoſophandum eſt. Quare earum Angeli ſunt Apoſtolici viri, qui ſua prædicatione & ſacrificiis pariter atq; precibus fuêre præcipui miniſtri, quos adſciuit Deus in oppugnationem, qua Romam per haſce plagas vrſit. Et in qualibet harum ſeptem plagarum Apoſtolicus ille vir inducitur, qui in plagæ illius miniſterio plus excelluiſſe videtur. Ex quo infero, per primum Angelum ſignificari Paulum Apoſtolum, qui præcipuus eſt, in cunctis hominibus peccati arguendis; vt hoc pacto oſtendat, quantopere omnes diuinæ gratiæ ope indigeant.

Secundus Angelus eſt Petrus (opinor) ipſe enim Neronem imprimis ſua prædicatione irritauit. Et bene habet in duabus primis plagis Angelos eſſe duos egregios comites, Paulum & Petrum.

Tertius Angelus fortè eſt B. Clemens Papa, qui egregius fuiſſe dicitur in Gentilium plurimis ad fidem adducendis, & ad martyrium animandis.

Quartus eſt alius Pontifex, cuius ope vehementer Chriſtianæ gentis ſapientia effulſerit, vt verbi gratia, tempore B. Agnetis, aut ſancti Laurentij.

Quintus erit ille, qui ſuâ prædicatione excitauit rabidam perſecutionem poſteà ſubſecutam; in qua eminebant imprimis hinc ſumma Gentilium excæcatio, inde conſtantiſſima Dei & Chriſtianorum patientia.

Sextus ille erit Pontifex, qui in multorum Senatorum conuerſione magis claruit. Vide an ſit Fabianus.

Septimus denique videtur fuiſſe ſanctus Silueſter; nam eius tempore accidit magna illa Romæ diuiſio; & ipſe fuit potiſſimus, cuius miniſterio Chriſtus ad eandem diuiſionem fuit vſus.

Textus explicatio.

Cur hic ſignum magnum & admirabile dicatur.

HIS ita prælibatis, ad ipſa iam verba contextus accedamus. *Et vidi aliud ſignum in cælo magnum, & mirabile.* Vide ſuprà cap. 12. 1. vbi mulier illa amicta ſole appellatur *ſignum magnum.* Et quidẽ ratio eadem, ob quam hæc appellatio illi mulieri indita fuit, nunc etiam militat, vt *ſignum magnum & mirabile,* dicantur ſeptem plagæ, de quibus hîc mẽtio fit. Vtrobique enim attenditur magna illa admiratio, quæ fidelibus fuit, quòd Euangelij gratia A ad Gentes etiam dimanaret. Quod verò in præſenti additur, *Et mirabile*; verum tenere videtur in re prorſus admirabili, quòd per haſce plagas, Roma ad Chriſti fidem eſſet conuertenda. Præterea tam in cap. illo 12. quàm in hoc loco cæli nomen ad cæleſtem Chriſtianæ Eccleſiæ conuerſationem referendum eſt, vt alias diximus.

Angelos, pro plagarũ numero, congruenter fuiſſe ſeptem.

Angelos ſeptem habentes plagas ſeptem.] Phialas has in Gentiles reapſe effuderunt omnes illi viri Apoſtolici, qui in clariſſima illa expeditione obſequium Deo præſtitere. Verum enimuerò, cùm plagæ ad ſeptenarium redigantur: operæpretium fuit ſeptem viros Apoſtolicos deſignari in hac ſacra fictione, quorum ſingulis ſingulæ phialæ traderentur effundendæ. B Simile quid vidimus in angelis tubarum capite octauo, quos Prophetas fuiſſe ibidem docuimus. Nemo autem mirari debet, Angelorum nomen in Apocalypſi priùs ad Prophetas, deinde ad viros Apoſtolicos applicari: vtriſque enim hoc nomen tribuitur meritiſſimè & non minùs aptè, quàm angelis hierarchiæ cæleſtis.

Septenarius Angelorum numerus appoſito exemplo explicatur.

Iam verò Angelorum numerum ad hanc viſionem fore deſumendum iuxta numerum plagarũ, facilè intelligitur, ſi conſideremus, quod pereleganter pictores ſolent effingere. C Vt enim depingant venerationem ac reuerentiam, qua cæleſtis hierarchiæ angeli paſſionem Chriſti Domini proſequuntur, exprimunt paſſionis eiuſdem inſignia inter eos per ordinem diſpertita; qui ſummo cum decoro ac reuerentia manibus ea geſtent, atque adorent. Et quamuis angeli qui hoc muneris atque officij præſtant, ſint multitudine innumerabiles, in ipſa tamen pictura ille angelorum numerus ad eam repræſentationem eligitur, qui ipſi paſſionis inſignium numero conſentaneus ſit, vt vnus teneat manibus crucem, alter lãceam, clauos alius, alius coronam, & ſic de reliquis. Similiter ergo in D præſenti, cum ſeptem plagæ ſint itæ nouiſſimæ, ad huiuſmodi picturam deſtinati ſunt ſeptem Eccleſiaſticæ hierarchiæ angeli, in quorum numero fortè etiam alluditur ad ſeptem regis Perſidis cubicularios, vt diximus cap. 1. congruenter enim effingitur, hos ſeptem Angelos eſſe myſticæ Deitæ miniſtros.

Cur & hæ plagæ dicantur nouiſſimæ, & in illis ira Dei conſummata.

Plagas nouiſſimas, quoniam in illis conſummata eſt ira Dei.] Ribera exponit de plagis vltimis, quas Deus prope diem iudicij in ſceleratos homines immittet. Sed in eius expoſitione non video quo pacto plagæ phialarum ſint in eo ſenſu nouiſſimæ. E Nam harum plagarum vltima antecedit Romæ conflagrationem. Ille autem exiſtimat, Romam eſſe ante perſecutionem Antichriſti igne materiali comburendam. Dicere verò, poſt euerſam Romam in annis ſubſequentibus nullo Deum inſigni ſupplicio peccatores puniturum, non video quomodo conſtet in ipſius Riberæ explanatione. Deinde, contextus ipſe cogit, vt ſuperiùs dicebamus, ne propterea iſtæ plagæ dicantur nouiſſimæ, quia ſub diem iudicij effundendæ ſunt; nam poſt ſeptimam plagam ponit Apocalypſis mille pacis annos, qui F Romæ conflagrationem conſequuntur. Atque hoc pariter argumento impugnatur eorum explicatio, qui ſeptem has plagas interpretantur de plagis vniuerſis, quibus Deus plectit peccatores; ſiue quas prædicatores Euangelici à principio Eccleſiæ ad finem vſque mundi effundendas eſſe pronunciant.

In noſtra autem expoſitione his ſeptem plagis tribuitur epitheton nouiſſimarum, vt ſignificetur, hoc eſſe valde nouũ plagarum genus. Quas enim

COMMENTARIVS.

Iam ſuprà notauimus, quamuis priùs fiat mentio ſeptem plagarum, quàm maris vitrei, mentionem tamen, quæ priùs de plagis fit, eſſe veluti propoſitionem & ſummam eorum, quæ in duobus his capitibus dicenda ſunt, atque adeò narrationem à verſu ſecundo incipere.

Maris vitrei nomen hic pro vero maris ſimilitudine, at c. 4. pro vaſe æneo vſurpari. Et quæ ſit huius diſcriminis ratio.

Mare vitreum.] Suprà capite quarto, numero ſexto fit etiam mentio vitrei maris: ibi tamen maris vitrei nomine intelligendum eſt vas vitreum capaciſſimum figura & quantitate ſimile illi, quod mare æneum in Scriptura appellatur. Hîc verò mare vitreum non vas aliquod, ſed ipſæmet maris rubri vndæ coagulatæ. Ratio diſcriminis huius eſt, quia viſio capitis quarti alluſionem habet ad Salomonicum templum; atqui maris nomen in templo ſupponitur, pro ingente admodum vaſe iuxta Scripturæ loquutionem. At in hoc loco non fit ad templum alluſio, ſed ad mare rubrum, & ad ſtupendum illud miraculum, quando Iſraelitæ læti atque hilares illud ſicco veſtigio traiecerunt. Quamobrem neceſſe eſt, maris figuram hic conſiderari ſimilem mari rubro, ita tamen vt aquæ ardentes appareant, & in vitream ſoliditatem coagulatæ, vt textus ipſe requirit. Nam Ioannes ſupra hoc mare conſpexit adſtantes Beſtiæ victores; qui minimùm ſunt centum quadraginta quatuor millia. In vitreo autem vaſe quantumuis capaciſſimo, ne centum quidem homines adſtantes concipi poſſent.

Probatur hic pro mari propriè ſumpto fore accipiendum.

Deinde ſi maris vitrei nomine hoc loco vas vitreum denotaretur: mente comprehendendum eſſet quaſi vas fragile: hoc autem minimè eſſet aptum aut ſatis firmum, quo plurimi homines pedibus innitentes ſtarent. Si tamen maris nomen hîc in ea ſignificatione accipiatur, qua apud Latinos ſolet accipi mare vitreum; perinde erit atque mare congelatum. In mari verò congelato ſiſti, ac deambulari ſine trepidatione poteſt; quinimò ſupra congelatum etiam flumen ponderoſa plauſtra ſolent tranſire.

Soluitur obiectio, quæ contra prædicta poteſt opponi.

Dices, ſi mare eſt congelatum; vbi conſideretur *miſtum igne* (ſic enim textus ait) conſectarium eſt illud ocyſſimè liquefieri. Reſpondeo, in eadem figura ſupponi, illud igne non diſſolui, aut molliri. Quamobrem conſiderandum eſt, idem in hoc coacto mari accidiſſe, quod Sapientiæ 16. 22. ponderatur, vbi agitur de Ægypti plagis, *Nix autem & glacies ſuſtinebant vim ignis, & non tabeſcebant: creatura enim tibi factori deſeruiens exardeſcit in tormentum aduerſus iniuſtos, & lenior fit ad benefaciendum pro his, qui in te confidunt.*

Quid prætereà myſterij ſub maris vitrei nomine hic deliteſcat.

Verùm enimuerò, diuerſum in præſenti Apocalypſeos loco myſterium latet. Pro cuius intelligentia animaduertat lector oportet, hoc mare coagulatum (ſupra quod videt Ioannes ſtantes Beſtiæ victores) reſpondere loco illi capitis 10. vbi vidimus Angelum fortem ignitos habentem pedes, atque altero (nempe dextro) ſupra mare nitentem. Ibi autem diximus, Gentilitatem per mare figurari, fortis autem Angeli comminationem eſſe eiuſmodi, fore vt Iudæorum terra derelicta per Gentilitatis mare graderetur, illudque Euangelij igne ſuccenderet. Quod ergo fortis Angelus Chriſtum repræſentans ibi promittit, hoc ipſum expletum iam cernitur c. 15. in Beſtiæ victoribus, id eſt Chriſti famulis ac ſeruis. Illos enim videt Ioannes terram Iudaiſmi reliquiſſe, & Gentilitatis mare ingreſſos. Tametſi autem mare ipſos videbatur abſorpturum, & ipſorum extincturum ignem, quo illi mare ipſum accendere nitebantur: Diuina tamen virtus illis mare ſolidum reddidit, ita vt intrepidi ac ſecuri deambularent in eo, nec liquefactis vndis obruerentur, & ipſemet Euangelij ignis maris vndas non caleſecit modò, verùm etiam inflammauit, iuxta illud Iſaiæ vaticinium 64. 2. *Aquæ arderent igni.* Videt itaque Ioannes, *& mare vitreum*, (id eſt coactum & ſolidum,) *& miſtum igne* nempe accenſis flammis exæſtuans.

Alluſio ad Pſalm. 65.

Huiuſmodi ſignificationi, (quæ propria & germana eſt) poteſt etiam alia adnecti per alluſionem ad illud Pſal. 65. 22. *Tranſiuimus per ignem & aquam, & eduxiſti nos in refrigerium.* Atque illud ſaltem pro comperto eſt, in hoc Apocalypſeos loco fieri alluſionem ad clariſſimum illud miraculum, quo Deus filios Iſraelis per medium mare rubrum tranſmiſit. Simulque hic innuitur, multò adhuc maius atque præſtantius miraculum accidiſſe myſticis Iſraelitis, quando per Gentilitatis mare perrexerunt. Nam ad carnalis Iſraelis tranſitum diffugere maris fluctus, & gradienti populo liberam & expeditam viam, atque adeò ſiccam præbuerunt. At in myſtici Iſraelis traiectu non diuiſæ ſunt vndæ, ſed potiùs, cùm iter facienti vellent obſiſtere, & iter fluctuum obiectu intercludere; Deus ipſas ſolidas ſtabileſque reddidit, vt nouus Iſraël per ſummas maris vndas abſque ſubmerſionis formidine graderetur. Religionis autem ignis ipſas accendit aquas, viſumque eſt *ſignum magnum & admirabile*, nempe maris aquas eſſe ſolidas, & ardentes igne.

Cur ad priſci olim Iſraelis tranſitum mare ſuas vndas diffiderit: nouus verò Iſrael myſticus ſuper vndas gradiatur.

Cur ſpirituales Iſraelitæ vndis nō ſubmergantur.

Prætereà, quòd ſpirituales Iſraelitæ fluctibus non ſubmergantur, attribui poteſt mundanarum rerum contemptioni. Et quidem congruenter aptatur; nam carnales Iſraelitæ, vtpote diuitiis, opibus, ac bonis temporalibus onuſti, (id eſt eorum amore & cupiditate) aquarum ſummitate vrgere veſtigia non potuerunt; ideóque opus fuit diſſindi vndas, vt ipſi poſſent incolumes in vlteriora littora euadere. At ſpirituales Iſraelitæ, qui ex Ægypto exeunt, per ſummum mare iter faciunt, & mare ipſum ſeſe eorum pedibus ſolidum exhibet. Quamobrem Petrus, qui dixerat, *Ecce nos reliquimus omnia*, potuit Chriſti gratia fultus ad ipſum ſupra mare pergere, vt habetur Matth. 14. 28.

Qui ſint victores beſtiæ & imaginis eius.

Et eos, qui vicerunt Beſtiam, & imaginem eius, & numerum nominis eius.] Victores hos exiſtimo procul dubio eſſe illos centum quadraginta quatuor millia, quorum mentio c. 7. & c. 14. Quapropter, vti victores habebant manibus palmas, vt dicitur cap. 7. 9. quas verò citharas textus hic illis tribuit, tribuerat pariter cap. 14. 2. Nec alij eſſe poſſunt, qui in hoc loco vocantur victores. contextus enim exigit, vt hi ipſi ſint, qui in mari Gentilitatis veræ Religionis ignem accenderunt, quod facinus eſt proprium myſtici Iſraelis ex ſpirituali Ægypto egreſſi. Atque virilem hunc animum, quo myſtici Iſraelitæ Gentilitatis mare tranſire, & igne Religionis accendere tentarunt, conſecuta fuit admirabilis ſeptem plagarum operatio; quò tota hæc viſio demum tendit. Vincere autem *Beſtiam, & imaginem eius, & numerum nominis eius*; non ſolùm eſt, Beſtiam & eius imaginem non adorare, vti ſuprà dictum eſt (poſſent enim id aſſequi fugiendo, & ſeſe in latebras coniiciendo:) ſed bellum etiam eidem Beſtiæ per Euangelij prædicationem indicere acerrimum, & pro Chriſto moriendo, de illa glorioſiſſimè triumphare. Atque ita Eccleſia de Martyribus canit, *Victorum genus optimum.* Porrò, quid ſit Beſtia, quid eius imago, quid nominis eius numerus; c. 13. explicatum eſt.

Quid ſit Vincere Beſtiã & imaginem eius, & numerum nominis eius.

Cur nulla hîc Beſtiæ characteris mentio.

Occurrit hîc dubitatiuncula; cur ſcilicet in præſenti mentio fiat Beſtiæ, imaginis eius, & numeri, alterius verò characteris (id eſt expreſſi nominis) A nulla fiat mentio? Putabit quiſpiam, id per obliuionem noſtro interpreti excidiſſe; nam in pleriſque græcis codicibus additur etiam hic characteris nomen. Aſſero tamen id ipſius contextus proprium non eſſe; ſed videri additum ab aliquo, qui crederet vocem illam deſiderari. Hoc mihi (præter vulgatæ lectionis auctoritatem) perſuadet, quòd character à nominis numero non diſtinguatur; quia eſt quiddam nomini & numero commune, vt vidimus in comment. c.13.n.17. atque ita non erat apta locutio, *Characterem & numerum*, ſed *Nomen & numerum*. B Quare videtur omnino Ioannes hic omiſiſſe nominis mentionem; id tamen non incuria aut obliuione, ſed conſultò ac de induſtria factum eſt. Non quidem quia huiuſmodi victores de expreſſo Beſtiæ nomine non triumpharunt; ſed quia ſatis erat dicere, quod plus eſt, vt reliqua minora ſubintellecta manerent. Quare cùm ageretur de iis, qui pro Chriſti gloria ceruices gladio alacriter ſupponebant; non opus erat explicare, eos Beſtiæ nomine expreſſè notari ſe paſſos non fuiſſe; id enim manifeſtum ſatis erat. Illud explicari oportebat, eos perfectè de Beſtia, déque ipſius imagine triumphum C egiſſe; quandoquidem ſeſe in mortem ſponte offerebant, ne ſignum nominis numeri exciperent: hoc eſt, non ſolùm ne ſe Chriſti aduerſarios profiterentur, ſed etiam ne tacitè ſiue indirectè in tyrannorum ſententiam pedibus viderentur ire.

Quo ſenſu dicantur ſtantes ſupra mare.

Stantes ſuper mare.] Opinabitur aliquis, *Super* in hoc loco eſſe idem, quod *iuxta*, id eſt iuxta maris littus, ſicut Pſal. 136.1. *Super flumina Babylonis*. Verùm alluſio ad Iſraelis tranſitum per mare rubrum, & loci huius proportio & conuenientia cum iis, quæ dicta ſunt cap.10.2. (vbi Angelus fortis dicitur habuiſſe pedem dextrum ſuper mare;) ac demum D intentio atque myſterium huius viſionis poſtulant, ne victores in littore, ſed in ipſo mari pedibus inſiſtentes inducantur.

In citharis alluſio ad Exodi ca. 15. vbi de Maria Moſis ſorore.

Habentes citharas Dei.] In his citharis alluditur ad id, quod dicitur Exodi 15.20. *Sumpſit Maria tympanum in manu ſua, egreſſæque ſunt omnes mulieres poſt eam cum tympanis & choris.* Quapropter mox ſequenti verſu ſequitur canticum Moſis, in quo manifeſtè reſpicitur ad canticum illud, quod legimus Exodi 15. *Cantemus Domino, glorioſè enim magnificatus eſt.* Hic verò, ad maiorem celebritatis ac lætitiæ E ſignificationem, omnes myſtici Iſraelitæ citharas manibus ferunt; quorum pulſus & cantus indicat gaudium atque gloriam, quam re ac verbis Deo deferunt. Cithara enim aptiſſimè deſeruit ad ſignificandam exempli prædicationem, quæ doctrinæ adiungitur; vt ſuprà vidimus. Vocat autem Ioannes has Dei citharas, quia hoc citharatum genere Deus imprimis oblectatur. Et fortè alluditur ad muſica templi inſtrumenta.

Cur appellentur citharæ Dei.

Addo etiam citharas iſtas inter Dei dona meritò computari, quia *omne donum perfectum de ſurſum eſt*. Deinde, recepta Scripturæ phraſi, quidquid eſt excellens & magnificum, ſolet frequenter ſignificari genitiuo illo *Dei*: quod perinde eſt, atque adiectiuum *Diuinus*. F Et quidem, non ſine energia, citharæ diuinæ appellantur admirabiles primorum Chriſtianorum virtutes; quarum actionibus, concentu atque harmonia difficultas omnis in maximam iucunditatem & Dei gloriam conuertebatur.

TEXTVS.

Verſ. 3. *Et cantantes canticum Moyſi ſerui Dei, & canticum Agni, dicentes; Magna & mirabilia ſunt opera tua Domine Deus omnipotens, iuſtæ & veræ ſunt viæ tuæ Rex ſæculorum.*

4. *Quis non timebit te Domine, & magnificabit nomen tuum? quia ſolus pius es, quoniam omnes Gentes venient, & adorabunt in conſpectu tuo, quoniam iudicia tua manifeſta ſunt.*

COMMENTARIVS.

Ad quod Moſis cantici, cum hic fiat alluſio.

Quid ſibi velit, Canticum Moſi, & canticum Agni.

DVo Moſis cantica in ſacris Literis celebrantur: alterum Exodi 15. *Cantemus Domino, glorioſè enim magnificatus eſt*, &c. Alterum Deutero. 32. *Audite cæli, quæ loquar*, &c. Indubitatum tamen eſt, hic non de ſecundo cantico agi, ſed de primo. Hoc enim eſt, quod in Iſraelis tranſitu per mare rubrum decantatum fuit, quò manifeſtè in hoc loco reſpicitur. Quæ autem hic Moſaici cantici ſumma attingitur, primum canticum perſpicuè attendit, non ſecundum. Sed quid erit, *Canticum Moyſi, & canticum Agni*? Dicat aliquis Moſis canticum priùs à victoribus, deinde canticum Agni fuiſſe decantatum; atque hoc ipſum Agni canticum eſſe, quod mox illis verbis exprimitur, *Magna & mirabilia ſunt opera tua Domine*, &c. Ceterùm Apocalypſeos artificium & elegantia minimè patiuntur, aliquid huic ſacræ fictioni inſeri, quod non ſit ex aliquo Scripturæ loco repetitum. Quapropter non rectè exiſtimatur, quod textus canticum refert à victoribus celebratum, nouam aliquam Agni cantilenam eſſe, quæ in alio Scripturæ loco neutiquam reperiatur. Si ergo rem ſeriò expendamus, non dubito quin Ioannes quaſi ſummatim fuerit complexus iis verbis præcipuum Moſaici cantici caput. Quare idem omnino debet eſſe & Moſis canticum, & Agni: videlicet accepto Moſis cantico iuxta ſenſum non literalem, ſed myſticum; accepto etiam Moſis nomine myſticè pro Chriſto. In quo denotatur, ſicuti Moſes fuit præcipuus dux, qui Iſraeliticum populum per mare rubrum traduxit, ita etiam myſticum Moſem, nempe Chriſtum Dominum fuiſſe ductorem præſtantiſſimum, qui ſpiritalem Iſraelem ſuper mare vitreum igne miſtum tranſuexit. Cùm autem qui hoc mare ſuperarunt, in eius traiectu patientiam Chriſti ſint æmulati, dum pro Dei gloria & pro mundi ſalute ad Chriſti imitationem ſeſe morti obiecerunt; ideo dicitur myſticus hic Moſes Iſraelis myſtici dux glorioſiſſimam hanc victoriã, veluti agnus & agnorum dux, comparaſſe. Atque adeò myſticus Moſaici cantici ſenſus eſſe propriè canticum illius, qui egregium hoc facinus, vt agnus aggreſſus fuit, atque confecit. Et propterea congruenter ſatis appellatur canticum Agni illud, quod nouus Iſrael cum Chriſto pariter ſuo duce concinuit. Nam & de eo cantico, *Cantemus Domino glorioſè*, &c. ait ſacer textus Exodi 15.1. illud à Moſe, & ab Iſraelis filiis fuiſſe decantatum. Itaque cohæret optimè illius cantici ſummam & myſticum eius ſenſum à nouis Iſraelitis hic ſimul concini.

Verba, quæ victores hic concinunt, complecti debere ſenſu myſtico ſummã Moſaici cantici.

Verba ergo, quæ victores cecinisse dicuntur, complecti debent in ſenſu myſtico Moſaici cantici ſummam. Quare verba illa, *Magna & mirabilia ſunt opera tua, Domine Deus omnipotens*, referenda ſunt ad prodigium illud admirandum de Iſraelitici populi tranſitu per mare rubrum, déque AEgyptiorum ſubmerſione in eodem mari. Quod autẽ ſequitur, *Iuſtæ & veræ ſunt viæ tuæ Rex ſæculorum*, reuocandum eſt ad æquiſſimum Dei iudicium, quod in admirabili

A bili illo opere ſplendeſcit, nempe in liberatione iuſtorum, & iniuſtorum euerſione. Iam verba illa, *Quis non timebit te, & magnificabit nomen tuum?* reſpiciunt illud, quod in Moſis cantico recenſetur de metu ac trepidatione, quæ exaudito illo Dei prodigio Philiſthæos, Idumæos, Moabitas, & Chananæos peruaſit. Deinde myſticus formidinis huius ſenſus innuit ſanctum Dei timorem, qui fuerat Gentibus ac nationibus iniiciendus, audita Martyrum victoria & glorioſiſſimo Eccleſię perſecutionum fine. Atque id eſt quod textus ait, *Quoniam omnes Gentes venient, & adorabunt in conſpectu tuo, quoniam iudicia tua manifeſta ſunt.*

Num hic Rex ſæculorum, *an* Gētium *ſit legendum?*

Circa verbum illud; *Rex ſæculorum*; illud obiter adnotandum eſt, vulgatæ editionis auctoritate perſuaderi, hanc eſſe germanam lectionem. Nec obſtat, quod adducit Ribera ex variis lectionibus Græcis & ex coniectura, vt per errorem ſcribi potuerit *ſæculorum* pro *ſanctorum*. Cùm igitur hæc ſit vera lectio & omnino recipienda: ſuſpicor, commutationem vocis *Sæculorum* in *ſanctorum*, ſiue *Gentium*, inde fuiſſe exortam; quòd crederetur nulla eſſe peculiaris ratio, cur hic Deus vocaretur *Rex ſæculorum*. Quòd verò voluerint aliqui hic legere, *Rex Gentium?* inde dimanauit; quòd Ieremias cap. 10. 17. habet, *Quis non timebit te ô Rex Gentium?* Enim verò ſi attentius id libeat perſcrutari, nihil aptius in hoc loco, quàm ſi legatur *Rex ſæculorum*. Etenim cùm in hoc victorum cantu ad antiquiſſimum illud Moſis canticum alludatur, mirificè cōſentit, Deum appellari ſæculorum Regem; vt denotetur, ipſummet Dominum, qui quondam antiquum Iſraelem per medium mare rubrum traduxit, nunc etiam traducere nouum Iſraelem per ſummas maris vndas; & in nouiſſimis ſæculis operari, quod in antiquis figurauerat.

Cur Deus hic Rex ſæculorum appelletur.

Verſ. 4.

Quia ſolus pius es.] Horum verborum cum antecedentibus conſtructio huiuſmodi eſt. *Quis non magnificabit nomen tuum, confitendo te ſolum eſſe pium?* Ribera Pium in præſenti accipit, pro mundo ſiue puro; quia Græcè legitur ὅσιος, id eſt ſanctus, iuſtus, nullo ſcelere contaminatus. Mihi videtur noſter interpres Græcæ dictionis ſignificationem ex ſe communem ad omnem ſanctitatem, de pietate erga filios ſingulatim expoſuiſſe. In ipſo enim Iſraelitici populi tranſitu per mare rubrum, ſe Deus admodum pium erga ſuos filios oſtendit: & multò magis in myſtici Iſraëlis traiectu per ſūmos Gētilitatis maris fluctus. Vt autē ponderetur, quàm ſe piū Deus ſuis filiis præſtet; eleganter dicitur ipſe ſolus eſſe pius, id eſt, nulla dari patris aut matris pietas, quæ cū Diuina pietate poſſit vlla ex parte conferri.

Cur hic Deus dicatur pius.

Vox Quoniam, *quid hic peculiare habeat.*

Quoniam omnes Gentes venient.] Credit Ribera particulam *Quoniam*, poni pro, *Quod*; & loci huius ordinationem eſſe huiuſmodi. *Quis non magnificabit nomen tuum, dicens te ſolum eſſe pium, & omnes Gentes eſſe ad te adorandum venturas, & manifeſta eſſe iudicia tua?* Congruentius tamen eſſe exiſtimo, vt victores rationem reddant, ſiue potiùs explicent, cur dixerint, *Quis non timebit te*, &c. nempe quoniam non dubitant, omnes Gentes, conſiderata miraculi magnitudine, (videlicet de eorum tranſitu per ſummitatem maris, deque ipſorum perſecutorum ſubmerſione) venturas fore ad veri Dei templum, vt eum adorent propter tanti miraculi euidentiam, & diuini iudicij oſtenſionem. Iuxta quem ſenſum, quod in fine dicitur, *Quoniam iudicia tua manifeſta ſunt*, perinde eſt, ac redditio rationis de Gentium omnium aduentu. Illa autem phraſis, *Venient, & adorabunt in conſpectu tuo*; idem ſonat, quod, *Venient vt te in templo tuo adorent.*

NOTATIO I.

De ſenſu myſtico cantici Moſis, quod habetur Exodi 15.

TEXTVS.

1. *CAntemus Domino, glorioſè enim magnificatus eſt, equum & aſcenſorem deiecit in mare.*

2. *Fortitudo mea & laus mea Dominus, & factus eſt mihi in ſalutem: iſte Deus meus, & glorificabo eum:*
B *Deus patris mei, & exaltabo eum.*

3. *Dominus quaſi vir pugnator, omnipotens nomen eius.*

4. *Currus Pharaonis & exercitum eius proiecit in mare, electi principes eius ſubmerſi ſunt in mari rubro.*

5. *Abyſſi operuerunt eos, deſcenderunt in profundum quaſi lapis.*

6. *Dextera tua Domine magnificata eſt in fortitudine, dextera tua, Domine, percuſſit inimicum.*

7. *Et in multitudine gloriæ tuæ depoſuiſti aduerſarios tuos: miſiſti iram tuam, quæ deuorauit eos, ſicut ſtipulam.*

C 8. *Et in ſpiritu furoris tui congregatæ ſunt aquæ: ſtetit vnda fluens, congregatæ ſunt abyſſi in medio mari.*

9. *Dixit inimicus: Perſequar, & comprehendam, diuidam ſpolia, implebitur anima mea: euaginabo gladium meum, interficiet eos manus mea.*

10. *Flauit ſpiritus tuus, & operuit eos mare: ſubmerſi ſunt quaſi plumbum in aquis vehementibus.*

11. *Quis ſimilis tui in fortibus Domine? quis ſimilis tui, magnificus in ſanctitate, terribilis atque laudabilis faciens mirabilia?*

12. *Extendiſti manum tuam, & deuorauit eos terra.*

D 13. *Dux fuiſti in miſericordia tua populo quem redemiſti, & portaſti eum in fortitudine tua, ad habitaculum ſanctum tuum.*

14. *Aſcenderunt populi, & irati ſunt: dolores obtinuerunt habitatores Philiſthiim.*

15. *Tunc conturbati ſunt principes Edom, robuſtos Moab obtinuit tremor, obriguerunt omnes habitatores Chanaan.*

16. *Irruat ſuper eos formido, & pauor in magnitudine brachij tui: fiant immobiles quaſi lapis, donec pertranſeat populus tuus, Domine, donec pertranſeat populus*
E *tuus iſte, quem poſſediſti.*

17. *Introduces eos, & plantabis in monte hereditatis tuæ, firmiſſimo habitaculo tuo, quod operatus es Domine: ſanctuarium tuum Domine, quod firmauerunt manus tuæ.*

18. *Dominus regnabit in æternum, & vltrà.*

19. *Ingreſſus eſt enim eques Pharao cum curribus & equitibus eius in mare: & reduxit ſuper eos Dominus aquas maris: filij autem Iſraël ambulauerunt per ſiccum in medio eius.*

I. *Dubitatio: An ſenſus myſticus ſit literalis?*

F

SVPRA iam vidimus per occaſionem noui Iſraelis per ſummas vitrei maris vndas gradientis, Apocalypſin affirmare, quemadmodum victores Moſis canticum cecinerunt. Ex hoc igitur capite ea imprimis ſuboritur dubitatio; Vtrum ſenſus myſticus, quem illi cantico tribuit Apocalypſis, ſit in eo literalis? Quāuis enim in ænigmate poſſit aptè reſpici ad myſticum hiſtoriæ alicuius ſenſum, licèt ſenſus is nulla ratione fuerit intentus per ipſamet antiquæ hiſtoriæ verba: qui tamen in Apocalypſeos intelligentia profecerit, non dubitabit, Apocalypſeos eſſe morē, in iis prophetarum locis, quos citat, eorundem locorum ſenſum literalē indicare. Cū enim c. 10 per alluſionē ad Pſ. 28. Ioannes ait ſe ſæpè tonitruorū vocē audiſſe: eo ipſo ſignificat,

Vtrùm myſtica Moſaici cantici interpretatio pro literali debeat reputari.

etum illius Pſalmi ſenſum literalem in capitis 10. Apocalypſeos ſcopum inſerit. Nec enim ſolùm continet ſpecioſam aliquam alluſionem ſiue comparationem, ſed verum eiuſdem Pſalmi in ſenſu proprio relationem. Quem morē ſemper Apocalypſis obſeruat: atq; id ad miram ipſius Apocalypſeos ſapientiam, & ad ceterorum librorum explicationem eſt valdè notandum. Et in capite quidem octauo vidimus, hunc morem non ſolum in alluſione ad Prophetarum libros, ſed etiam ad Tobiæ librum obſeruari.

Pars affirmans ſtatuitur, vt veriſimilis.

Ex hac ergo conſuetudine oritur in præſenti dubitatio de ſenſu myſtico, quem Apocalypſis in præſenti cantico Moſis attribuit, num in eo literalis ſit, atq; adeò per ipſa illius cantici verba ab Spiritu ſancto intẽtus? Namque vt Apocalypſis c. 10. ſe refert ad Pſalmum 28 ita hic ſe itidem refert ad canticum Moſis ac proinde ſicuti reſpectus ille ad Pſalmum 28 nobis lumen prætulit, vt literalem Pſalmi illius ſenſum attingeremus: ita etiam videtur ex hoc reſpectu ad Moſis canticum nobis lux oritura, ad ſenſum illius cantici literalem.

Prophetis familiare eſſe, ſub Iudaicarum hiſtoriarum cortice Chriſtianæ Eccleſiæ hiſtorias reſpicere.

Cantici Moſaici textum non valde vrgere, vt myſticus ipſius ſenſus pro literali habeatur.

Nouum id fortaſſe, atque inſolitum multis videatur: qui perlecto cantico, & interpretum expoſitionibus peruolutatis, conſtare dicent, nullum alium huius cantici literalē eſſe ſenſum, præter illum, quem & ipſa verba ſonant, & Iſraeliticus populus in eo decantando intellexit. Veruntamen tam Apocalypſeos conſuetudo, quàm lux, quæ ex ea mihi ad plurium locorum Scripturæ intelligentiam affulſit, me certè haud parum vrgent. Nec verò eſt, cur alicui mirum videatur, Moſem inter præſtantiſſimos Prophetas iure enumerandum, in ſuo cantico vti excellentia illa, quā docti viri ſacris Vatibus frequenter attribuunt; quòd nimirum præſentia tangant, & futura reſpiciant: vt in Dauidicis Pſalmis, & in Iſaiæ vaticinio de onere Idumæorum & Babylonis excidio apparet. Atque id ipſum doctiorum plurimi ſentiunt de Prophetis ferè omnibus. Hoc autem non impedit, quominùs in eiſdem locis plerumque in ſenſu proximo agatur de eo, quod litera ipſa ſonat. Etenim ſi inter Prophetiæ alicuius ſenſus aliquis eſt de Chriſtianæ Eccleſiæ euentu per hanc ſiue illam antiquam hiſtoriam figurato, perſpicuum eſt ſecundùm hanc comparationem in ſenſu per verba intento vtrumque comprehendi: nimirum & antiquam hiſtoriam, & Chriſtianæ Eccleſiæ myſterium in illa præſignificatum. Quòd autem hæc ſit Prophetarum mens & conſuetudo, non ſolùm pia eſt opinio, ſed quæ validiſſimis argumentis comprobetur, & magnam afferat lucem ad Prophetarum intelligentiam, ſine qua ſæpè nullus eſt Scripturæ contextus Prophetiarum maieſtate dignus. Et parum ſatis in ſacrarum Literarum ſtudio prouectus eſt, cui hæc non perſuadet ipſamet Prophetarum lectio. Verùm vt ad Moſis canticum deueniam; fatent, nos ab ipſo contextu non cogi, vt præter proximum ſenſum per ipſa etiam verba ex hiſtoriæ illius comparatione, de Eccleſiæ myſterio ſermonem eſſe dicamus. At, ſi minus cantici contextus obligat, veriſimile ſaltem id eſt ex ſenſu, quem illi tribuit Apocalypſis, ex Apocalypſeos ipſius in aliis locis conſuetudine, & ex Moſaici cantici excellentia.

Sed quoniam non omnes id ſibi perſuadebunt: & alioqui nulla ratione negari debet, quin Apocalypſis eum ferè ſemper morem obſeruet: dici poterit, licèt hic ſit receptus ab Apocalypſi mos, in hoc tamen loco peculiarem eſſe rationem, vt dicatur fieri alluſio ad ſenſum illius cantici non literalem ſed myſticum. Quippe vnum, idémque canticum nuncupatur Moſis & Agni, & quia ex ipſo contextu mox apparet, quod victores concinant, non eſſe ex ipſis Moſaici cantici verbis depromptum; ſed alia afferri verba, quibus myſticus antiqui cantici ſenſus comprehendatur. Atque ita nomen Moſis hic myſticè accipitur, ſicuti nomen Agni, & in vtroque deſignatur Chriſtus.

II. *Dubitatio de partibus myſtici ſenſus, quem Apocalypſis prædicto Moſis cantico tribuit.*

Quiſnam ſit myſticè Pharaonis exercitus in mare demerſus.

Explicatur ſummatim myſticus Moſaici cantici ſenſus.

QVis ſit myſticus Iſrael, qui per mare diuinitus tranſiuit? quod mare ipſum myſticum? ſatis iam explicuimus. Sed quiſnam erit Pharaonis exercitus, qui in mare demerſus fuit? Hoc non video ſatis ab interpretibus explicatum. Mihi tamen vt certiſſimum in Apocalypſeos contextu ſupponitur, qui mari obruti fuerunt, Iudæos eſſe Eccleſiam perſequentes. Et quidem non opus erat, id ab Apocalypſi in hoc loco exponi. Iam enim capite 11. dixerat, Ieroſolymam rebellem vocari in Apocalypſi ſpiritualiter Ægyptum. Si ergo mare in præſenti denotat Gentilium multitudinem (quia aquæ multæ populi multi:) Si myſticus item Iſrael per Gentilitatis mare ſeſe inferens non fuit demerſus, ſed illud potiùs ſibi ſubiecit, & veræ Religionis igne accendit; quid aliud erit, Ægyptios Iſraelis perſecutores in mare fuiſſe ſubmerſos, niſi Ieroſolymam Chriſtianor perſequentem iuſto Dei iudicio deuoratam & abſorptam fuiſſe ab ipſis Gentilibus, de quibus Chriſtiani A triumphabant. Quis verò neſciat in primitiuæ Eccleſiæ hiſtoria, quam ſub Prophetiæ ſpecie Apocalypſis depictura erat, conſideratione eſſe digniſſimum horribile illud ſupplicium, quod Deus de Iudaico populo, & præſertim de vrbe Ieroſolyma ſumpſit per Gentiles ipſos, & ſingillatim per Romanum Imperium, de quo iam Chriſtianus populus per Martyrum victorias triumphare cœperat? Denique ipſamet perſecutio aduerſus Chriſti Eccleſiam per obſtinatam Ieroſolymam concitata myſticam Ægyptum induxit in mare exercitus Romani. Etenim æquiſſimo Dei iudicio factum eſt, vt Ieroſolymæ oppugnatio ac perſecutio metu Romanorum Eccleſiæ illata, ipſumet Iudæos in medias vndas, id eſt, in Romanorum potentiam intruderet: vt miſerè interirent, ſicuti Pharaonis exercitus antiquum Iſraelem vrgens interiit. Cùm autem huiuſmodi ruina adeò B fuerit magna, vt eam Chriſtus Redemptor noſter acerbè antea deplorauerit; res profectò erat valde digna, quam Apocalypſis in egregio aliquo ſymbolo attingeret. Nec potuit congruentior locus dari, quam hic; in quo depingitur myſtici Iſraelis traiectus per medium Gentilitatis mare; & Moſis citatur canticum, in quo pariter celebratur tum Iſraelis felicitas in ipſa maris traiectione, tum infelicitas Ægypti, quæ ob nimiam ſuam audaciam eodem fuit mari demerſa.

In eadem etiam figura clauditur, quod poſt Ieroſolymæ vaſtitatem ſubſecutum fuit; videlicet Iudaici populi diſperſio per varias Romani Imperij prouincias, qui veluti captiui nec caput ampliùs extollere, nec in priſtinam libertatem aſſeri potuere. Quis enim non videat, hoc pariter includi in ea repræſentatione, qua Romanum Imperiū inducitur maris inſtar myſticam Ægyptum ſuis vndis obruentis? C Atque hæc quidem interpretatio non eſt ex meo cerebro conficta, ſed ex ipſis Apocalypſeos verbis deſumpta, dum aſſerit, myſticam Ægyptum eſſe Ieroſolymam rebellem, & ſpirituali Iſraeli cum myſtica Ægypto accidiſſe, quod in Moſis cantico celebratur.

Difficultas in noſtra explicatione occurrens ſoluitur.

Dicet tamen aliquis, Eccleſiæ victoriam de Iudaico populo partam a capite 8. ad vſque vndecimum fuiſſe iam in Apocalypſi ſignificatam; quare retrogradum eſſe curſū, ſi nunc Ieroſolymæ ruina iteretur. Reſpondeo, huiuſmodi regreſſum, dum obiter & quaſi per tranſennam fit, eſſe neceſſarium, quando myſtici Iſraelis tranſitus per Gentilitatis mare conſideratur. Hic enim tranſitus connexus erat cum Ægypti ſubmerſione in eodem mari. Qui verò exercitus Iſraelem myſticum ex Ægypto egredientem inſectabatur, perſpicuum eſt, eum non eſſe Gentilicum, ſed Iudaicum. D Gentiles enim Chriſtianum populum non diuexarunt, quòd Iudæorum lege derelicta Euangelicam fuiſſent amplexi, ſed quòd ipſoſmet Gentiles vellent Chriſti fidei ſubigere.

Quis myſticè per Pharaone figuretur.

Cùm hactenus viderimus Pharaonis exercitum eſſe Iudaicū populū noui Iſraelis perſequentem: videamus oportet, quiſnam ſit myſticus Pharao tanti exercitus ductor? Ad hoc dicere poſſet, per Pharaonē ſignificari Iudaici populi Principes ac moderatores, præſertim ſummum Sacerdotum Principem: aut fortè etiam Herodem. Magis tamen placet, vt Pharao deſignet dæmonem, quem veluti ducem & caput ſequebantur Iudæi Chriſtianam Eccleſiam perſequentes. In quo declarationem amplector Tertulliani, Origenis, Arnobij, Hieronymi, Cyrilli, Nyſſeni, Bernardi, & Ruperti, apud Lauretum in ſylua verbo Dæmon; qui notant, in ſacris E Litteris dæmonem Pharaonis nomine figurari, ſed hoc Pariter explico non de dæmone in quouis actu, ſed de illo ſingulatim, prout erat myſticæ Ægypti princeps, i. Iudæorum Eccleſiam perſequentium. Manifeſtum verò eſt, in ea Iudaici populi ſubmerſione obrutum pariter fuiſſe atque euictum ipſius Regem ac Ducem, quatenus perſecutionis illius caput erat.

Præterea, quod in Moſis cantico dicitur de Idumęorū & Moabitarum perturbatione: facili negotio applicatur ad Gentiū terrorē ob clariſſimas victorias, quas ſuis Martyribus Deus conferebat. Iam autē vidimus c. 14. not. 6. qui ſint ſpirituales Idumęi & Moabitæ. & quam aptè hęc nomina conducant ad id, quod Apoc repræſentat, agens de Romano Imperio & de Gentilibus, qui ſuis concupiſcentiis manus F dabant. Eodē ſpectat, quod in ipſo cantico ſubditur de Chananæis & Philiſthæis, qui fuerunt Gentiles ab Iſraele myſtico ſuperati, quantùuis priùs hoſtili & infenſo animo in eum conſpirarint, & acerrimum ei bellum intulerint.

TEXTVS.

Verſ. 5. *Et poſt hæc vidi, & ecce apertum eſt templum tabernaculi teſtimonij in cælo.*

6. *Et exierunt ſeptem Angeli habentes ſeptem plagas, de templo, veſtiti lino mundo & can-*

dido, & præcincti circa pectora zonis aureis.

7. *Et vnum de quatuor animalibus dedit ſeptē Angelis ſeptem phialas aureas plenas iracundiæ Dei viuentis in ſæcula ſæculorum.*

COMMENTARIVS.

Quodnam appelletur Templum tabernaculi teſtimonij.

TEmplum tabernaculi teſtimonij.] Ioanni fuit viſa in cælo forma & ſpecies illius, quod Scriptura tabernaculum teſtimonij appellat; quod erat tentorium Deo ſtructum à Moſe; in cúque atrium B erat patens & apertum, atque opertum etiam & tectum tabernaculum. Hoc igitur tabernaculum opertum appellatur hîc Tēplum tabernaculi; imò etiam videtur templi nomen in hoc loco ad ſanctum ſanctorum coarctari. Nec eſt, cur Riberæ videatur nouum, quod ſancto ſanctorum tabernaculi, nomen templi in Scriptura tribuatur. Nam Dauidis tempore nondum erat fabricatum Salomonis templum, ſed adhuc in veteri tentorio Deus habitabat; cùm tamen Regius ipſe Vates dicat Pſ. 27.2. *Exaudi Domine vocem deprecationis meæ, dum oro ad te; dum extollo manus meas ad tēplum ſanctum tuum.* C Vbi pro *templo* Aquila & Symmachus legunt, χρηματιστήριον, id eſt, *oraculū*. Theodorio verò *Debir*. quæ vox Hebraica ſignificare ſolet ſanctum ſanctorum. Certum igitur eſt per *Templum* interdum in Scriptura ſignificari ſancta ſanctorum. Quare *Templum tabernaculi teſtimonij* perinde erit, atq; ſancta ſanctorum tabernaculi teſtimonij: Ad hæc in Sionis monte nullum aliud extitit templum, niſi teſtimonij tabernaculum; quod in ſacris Literis pro aptiſſimo Eccleſiæ primogenitæ ſymbolo celebratur; vt videbimus in expoſitione Pſal. 18. cuius inſcriptio eſt, *In conſummatione tabernaculi.* Cùm ergo hæc viſio, ſiue figura nō repræſentet Salomonis D tēplū, cui ingentes erant valuæ; ſed ſancta ſanctorū tabernaculi, vbi pro valuis prætentum erat velum; ſequitur hinc, quod Ioānes ait, *Ecce apertum eſt templum*; in eo denotari, non reſeratas fuiſſe valuas. ſed velum ſublatum; & ex interiori tabernaculi receſſu ſeptem Angelos prodiiſſe ſeptem plagas in phialis totidem afferentes. Qui autem Angelis phialas in manus tradidit, ait Ioannes fuiſſe primum ex quatuor animalibus, cui leoninus vultus inerat.

Per templum interdum in Scriptura oraculum, ſiue ſanctum ſanctorum aut tabernaculi, aut templi ſignificari.

Tabernaculi teſtimonij quid ſit.

Ribera & Viegas multum reperêre difficultatis in his verbis, *Templum tabernaculi teſtimonij*; quibus proinde peregrinas adhibuere expoſitiones. Verùm meo iudicio certum ac planum, quod ſuprà dixi, ſāio ea locutione adeò in ſacris Literis recepta E *Tabernaculum teſtimonij*, teſtimonium nō Dei legem ſignificat. Nam in Hebræo ſemper eſt, *Tabernaculum mophed.* Quando autem lex appellatur teſtimoniū, ſemper in Hebræo ponitur *Geduth*, quæ vox valde eſt diuerſa. Itaque *Tabernaculum teſtimonij*, Hebraica phraſis eſt ſignificans tabernaculū illud, in quod ad ſtatuta ſacra & ſolemnitates populus cogebatur; vel, quod Dei præſentiâ & veluti teſtimonio confirmatum & ſtabilitum erat.

Vidit ergo Ioannes in cælo quoddam teſtimonij F tabernaculum ei ſimile, quod fecerat Moſes; in quo velum ſancti ſanctorum erat ſublatum, & ex intimo penetrali prodibant ſeptem Angeli totidē phialas habentes. Hæ autē phialæ erāt plenæ admirabili illo liquore, qui effuſus ſeptem illaturus erat plagas, de quibus c. 16. Porrò huiuſmodi plagæ. vt ſuprà iam vidimus, non antecedunt egreſſum Iſraelis ex Ægypto; ſed conſequuntur potius noui Iſraelis tranſitum ſupra maris vndas. Harum autem ſeptem plagarum ſignificatio (ſicuti in verſus primi A commentario dictum eſt) ad ſeptem plagas myſticas eſt referenda, quibuſcum Deus in Romanum Imperium, & in Romam præſertim Imperij ethnici caput, bellum geſſit. Septem Angeli ſunt viri ſeptem Apoſtolici ad ſacram hanc actionem delecti numero phialarum reſpondentes. Et quamuis figura ſeptenarium aſſignet pro numero plagarum; non tamen ſeptem fuere duntaxat; ſed ampliùs ſeptuaginta millia, qui in id munus effundendi phialarum ſuam operam contulerunt; ſicut in ſimili figura diximus de Angelis Chriſti paſſionis inſignia venerantibus.

Quare ſeptē phialarum angeli ex ſancto ſanctorum prodire fingantur?

Eleganter quoque finguntur ſeptem illi Angeli ex oraculo prodire viſi; vt innuatur, hos Angelos priuſquam ad phialarum munus præſtandū à ſummo Deo mitterentur, ab eo fuiſſe introductos in ſui ſanctuarij penetrale, & arcana ſua conſilia iis fuiſſe communicata. Quòd ſi hos ſeptem phialarum Angelos cum Angelis tubarum conferre velimus, tubarum quidem Angeli dicuntur ſteriſſe in conſpectu Dei; Angeli verò phialarum ex ſancto ſanctorum egreſſi dicuntur. Quo in diſcrimine adumbratur; quantumuis primi Angeli (id eſt antiqui prophetæ) Dei fuerint ſerui, eorum tamē familiaritatem non eò perueniſſe, quò poſteriorum Angelorum familiaritas acceſſit. Hi enim nō ſolum Deo dicuntur adſtare tanquam miniſtri, ſed etiam in ſanctum ſanctorum ingredi, quod eſt, quaſi Dei cubicularios eſſe, atque illi imprimis gratioſos. Priùs enim nondum erat reuelata ſanctorum via, vt Paulus ait, donec per Chriſti mortem ſancta ſanctorum reſerata ſunt, & homines eò penetrarunt, fruituri arcanâ ac recondita Dei conſiliorum communione. Vbi obiter aduertendum eſt, adſtare coram Domino dici in Scriptura omnes, qui in atriū Domini ingrediuntur. Licet autem veteres Prophetæ ſublimiori ſenſu dicantur adſtare coram Domino: nunquam tamen dicuntur ingreſſi in oraculum templi, quod eſt in cælo. Et quamuis alioqui ſignificentur aliquando in ſancta ſanctorum ingreſſi: hoc tamen in aliis myſteriis magis profundis accidit. Etenim ad minas peccatoribus intendendas non neceſſe fuit ſignificari, eos in ſancta ſanctorum fuiſſe introductos.

Quinam in ſacris Literis dicantur adſtare coram Domino?

At enim, quid ſibi vult, quòd textus ait, nimirum hos ſeptem Angelos non fuiſſe egreſſos ex Salomonis templo, quod Paulus nominat ſanctum ſeculare; ſed ex templo, ſiue oraculo tabernaculi teſtimonij? Reſpondeo, in diſtinctione antiqui tabernaculi à Salomonis templo eleganter adumbrari Chriſtianæ Eccleſiæ ſtatum, in quo erat ante victoriam de Romano Imperio partam, ab eo diſtinctum, qui ſibi poſt ipſam victoriam fuit. Priùs enim Chriſtiana Religio per deſertum minori apparatu quaſi exul incedebat, & veluti in tempore belli ſub tabernaculo ac tentorio degebat. Vnde eſt illud Actuum 7. 44. *Tabernaculum teſtimonij fuit cum patribus noſtris in deſerto.* Et 2. Reg. 7. 6. *Neque enim habitaui in domo ex die illa, qua eduxi filios Iſrael de Ægypto.* Poſteà tamen veluti pacis & ſecundæ fortunæ tempore multò maiori magnificentia & apparatu firmum fixit in templo domicilium. Et quidem vtrumque tam tabernaculum, quàm templum verè conſiderantur, vt Dei habitationes: ex quibus gubernauit, atque gubernat ſuam Eccleſiam, & mundum etiam vniuerſum. Veruntamen bellum aduerſus Romanum Imperium ethnicum veriſſimè dicitur Deus non ex myſtico Salomonis templo, ſed ex tabernaculo myſtico adminiſtrâſſe. Sed quamuis antiquum tabernaculum templo fuerit

Cur hi ſeptē angeli non ex templi Salomonici, ſed ex Moſaici tabernaculi oraculo prodire dicantur?

Hic duo rite mero libans carcheſia Baccho
Fundit humi; duo lacte nouo, duo ſanguine ſacro.

Porrò carcheſium eſt ingens phiala; ſic dictum à magnitudine & figura illius, quod in ſummitate mali nautici fabricari ſolet. Turnebus etiam lib. 11. Aduerſariorum cap. 7. citat illud Horatij.

De paulo paululum hoc tibi dabo haud libenter.

Et ait, de poculo pleno, quod erat potatura, paulum Veneri libat, hoc eſt in honorem Veneris effundit.

Phialarũ effuſionẽ quaſi quoddã ſacrificium conſiderari.

Ex dictis elicitur; cùm aureæ phialæ ſint ſacrificij vaſa; cúmque Angeli ſint ſacerdotum inſtar, lineis ſtrictis veſtiti, & zonis aureis præcincti; & cùm idem ſit *libare vinum*, & *Effundere*; conſtat inquam ex his effuſionem phialarum in præſenti eſſe quandam libationem, ſiue ſacrificium. Obiicies; phialæ hîc non ſunt vino plenæ, aut re alia ad ſacrificium pertinente, ſed potiùs iracundia Dei atque adeò non videtur eſſe ſermo de ſacrificio. Reſpondeo, ad ænigmatis explicationem ſpectare, quomodo poſſit diuinæ iræ effuſio ad ſacrificium pertinere. Interim duo aſſeuero; alterum eſt, ſacrificij mentionem in vindicta, (vel potiùs vindictæ in ſacrificio) fieri etiam Iſaiæ 34. num. 6. *Victima Domini in Boſra, & interfectio magna in terra Edom.* & Ezech. 39. 17. *Concurrite vndique ad vindictam meam, quam ego immolo vobis.* Alterum eſt iram Dei, de qua hoc in ænigmate eſt ſermo, liquorem eſſe aliquem, quo phialæ plenæ finguntur; & effuſionem eius liquoris (qui appellatur ira Dei) eſſe mirabilem quandam libationem, ex qua effectus admirandi exoriantur. Aqua illa (quam vulgò fortem argentarij vocant) dicitur metalla liquefacere, & quodammodo conficere. Verùm moltò adhuc efficacior & vehementior eſt eiuſmodi liquor, qui ira Dei nuncupatur; quandoquidem ex eius effuſione effectus adeò admirabiles ſubſequuntur. Quòd ſi has affectiones præſtaret re vera effuſio, ſiue libatio vini alicuius noui & admirandi: id fortè videretur in hoc ænigmate ſignificari. Nam aureæ templi phialæ in eum fuerant vſum deſtinatæ, vt vinum in iis libaretur.

Quid ſit, angelos in manibus phialas tenere.

His ita præmiſſis; viri Apoſtolici per ſeptem Angelos figurati inducuntur in textu phialas manibus tenentes, quaſi poteſtatem habeant, ac voluntatem offerendi Deo admirabile quoddam ſacrificium; quod in eo conſiſtit, vt effunderent inſolitum illum liquorem, qui Dei viuentis ira nominatur. In quo includitur ſignificatio quædam vini per effuſionem in ſacrificiis oblati. Qua in re innuunt viros Apoſtolicos ſuæ fortitudinis, necnon diuinæ prouidentiæ egregia documenta in Euangelij prædicatione dediſſe; quod facinus clariſſimum perinde fuit, quaſi admirabile ſacrificium, in quo infinita Chriſti ſanguinis virtus & efficacitas in mundum fuit effuſa. Itaque liquor hic, quem textus vocat Dei iram, eſt Ieſu Chriſti ſanguis, eiúſque virtus efficaciſſima; quæ virtus dum hominibus communicatur, veluti ſacrificium admirabile offertur. Vtraque in re fortè lector nouitatem & inſolentiam reperiat; ſed ſi vtrobique congruens reddatur ratio, facilè mox erit ænigmatis elegantiam & concinnitatem; necnon myſterij in eo incluſi ſublimitatem deprehendere.

Quiſnam ſit hic liquor, qui vocatur ira Dei?

Probabile etiam, in hoc liquore figurari verbum Dei.

Circa primum ergo notandum eſt, cùm in hiſce plagis de ira Dei myſtica ſermo ſit, quæ & peccatum deſtruit, & peccatori ſummum beneficium tribuit, manifeſtum eſſe, diuinæ iræ nomen Ieſu Chriſti ſanguini præ ceteris aliis rebus imprimis congruere. Nec dubium, quin de hac eadem ira agatur Apoc. 14. 19. vbi de lacu iræ Dei magno. & Iſaiæ 63. 3. *Torcular calcaui ſolus: calcaui eos in furore meo, & conculcaui eos in ira mea, & omnia indumenta* A *mea inquinaui.* Si quis tamen in eam potiùs ſententiam propendeat, vt liquor hic ita efficax ad myſticam de peccatoribus vindictam ſumendam, ſit verbum Dei: quod etiam dicitur facere vindictam in nationibus. Hæc explicatio non multum ab ea differt, quam primò propoſuimus. Etenim diuini verbi efficacitas ex Chriſti ſanguine deriuatur. Quare perinde eſt dicere, Chriſti ſanguinem per Dei verbum operari, atque Dei verbum per ſanguinem Chriſti Domini.

Explicatur, quomodo in hac phialarũ effuſione concipiatur veluti quoddã Chriſti ſanguinis in Gẽtes effuſi ſacrificium.

Circa ſecundum obſerua, communicare mundo B virtutem Chriſti ſanguinis, eſſe veluti perficere Chriſti paſſionis ſacrificium; & adimplere id quod deerat, iuxta Paulum ad Roman. 15. num. 15. *Propter gratiam, quæ data eſt mihi à Deo, vt ſim miniſter Chriſti Ieſu in Gentibus, ſanctificans Euangelium Dei.* Græcè, εἰς τὸ εἶναί με λειτουργὸν Ἰησοῦ εἰς τὰ ἔθνη ἱερουργοῦντα τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ. Vbi Euangelij prædicatio depingitur veluti quoddam ſacrificium, in quo Gentilibus impertitur atque effunditur Ieſu Chriſti ſanguinis virtus; quo mirificè aptatur alluſio ad vini ſacrificium, ſiue libamentum. Vini autem ſymbolum ad Chriſti Domini paſſionem eleganter accommo- C dari, nemo neſcit; atque ita in calice conſecrato ſacrificium paſſionis Dominicæ inſtauratur. In locis item ſupradictis, nempe Apocal. 14. 19. & Iſaiæ 63. 5. allegoria deſumitur à vindemia. Adhæc; allegoria calicis vini meri ſolet in ſacris Literis ad vindictam magnam vſurpari, vt Pſal. 10. 6. Ezech. 25 31. Apocal. 16. 19. Quare optimè cohæret, vt cùm paſſionis efficacitas ſub diuinæ iracundiæ allegoria in his plagis deſcribitur, tribuantur ſeptem Angelis phialæ iiſdem, ſiue calices pleni mirabili quodam vino; cuius libatio & effuſio ſit ſummæ D iracundiæ (myſticæ tamen, & Deo digniſſimæ) ſignificatio.

Cùm verò hæc vindicta non ſit propria ſeueritatis, ſed maximæ virtutis ac beneficentiæ erga Chriſtianam Religionem; ideo ipſamet plagarum figura ſpeciem ſacrificij præ ſe fert. Nam effuſio phialarum eſt libatio, ac proinde ſacrificium. Alioqui in vindicta propria ſacrificio locus non erat; quippe quod ad placandum numen adhiberi ſoleat. Quamobrem non rectè conſentit ſacrificij repræſentatio cum ira atque vltione, niſi myſtica & ſpirituali, per quam veriſſimè diuinum numen placa- E tur; & ſaltem iræ myſticæ potiùs, quàm propriæ vindictæ conuenit ſacrificij figura. Vnde duobus in locis, vbi Scriptura meminit maximæ victimæ, loquens de ingenti occiſione; vtrobique contextus ipſe exigit (ni fallor) vt de myſtica vltione, déque Chriſtianæ Religionis incremento accipiatur. Primus ex his locis eſt, Iſaiæ 34. 6. *Victima Domini in Boſra, & interfectio magna in terra Edom*, id eſt, in Romano Imperio. Quem locum ſuprà oſtendimus, ad myſticam eandem pertinere vindictam, de qua in præſenti ſermo eſt. Alter locus eſt Ezech. 39. 17. *Concurrite ad victimam meam, quam ego immolo vobis.* F Quem locum in cap. 19. & 20. Apocalypſeos oſtendam ad Gentium conuerſionem & progreſſionem Religionis eſſe referendum. Nec ſcio ſacrificij allegoriam vnquam in Scriptura iuxta præcipuum ſenſum de propria vindicta loqui. Et quamuis in his duobus Iſaiæ & Ezechielis locis nonnulli interpretum decipi potuerint, ratione magnæ occiſionis, quæ in ipſis figuratur; vt eos accipiant de propria ſeueritate atque vltione, vti ſonant; æquum ſaltem eſſet, ne phialarum effuſio (quæ eſt vini libatio, ac proinde cruenta occiſorum animalium imagine nõ fallit) ad propriam iram applicaretur; ſiquidem cõſtat plerumque in ſacris Literis nomen iræ, indigna-

A tionis atque vindictæ in ſe includere ſummum conuerſionis mundi beneficium; vt ex Patrum conſenſu, & innumeris Scripturæ locis oſtenſum eſt notat. 22. procemiali.

Diſtinctio maximè obſeruanda inter tubarum plagas & phialarum.

Notanda inſuper eſt diſtinctio, quam textus aſſignat inter tubarum plagas, & phialarum. Nam in plagis tubarum ferè omnibus, (quæ ad ſeueritatis ſpiritum pertinent) apponitur quaſi cõtractio quædam & circunſcriptio, nimirum ad tertiam partem; at in phialis nullus huiuſmodi limes deſignatur. Nam in ſupplicio diuina prouidentia quaſi ſibi B temperat, & magna vtitur cautione; vt ipſius ſupplicij in aliquibus exerciti murmur & ſtrepitus ceteros frænet, & à flagitiis deterreat: & in pleriſque plagis plures ſunt, qui ſupplicio ſubtrahuntur, quã qui ſubiiciuntur; quippe non vult Deus *Mortem peccatoris, ſed vt conuertatur & viuat.* At in phialis, cùm Deus, quod ex ſe eſt, optet myſticam iram, id eſt, ſummam beneficentiam ad peccatores omnes pertingere; ideò nullam adhibet plagis limitationem, ſed plenam potiùs iubet effuſionem. Licèt autem te- C gatur ac diſſimuletur ſenſus vulgari illa locutione effundendi iram: qui tamen id ſeriò expenderit, facilè animaduertet, magnam hanc effuſionem eſſe copioſam beneficentiam; quia ſummum bonum eſt ſummè diffuſiuum ſui. Deus itaque ſtillat iram, & miſericordiam effundit; iracundiam prædicat, & largitur clementiam. Quare & ad ſeueritatis plagas ſymbolum tubarum, ac effuſionis ſymbolum ad plagas myſticas peropportuna fuerunt. In illis enim vult Deus ipſo plagarum ſtridore ac murmure peccatores, vt ſibi conſulant, præmonere; in his remoto ſtrepitu tectè ac diſſimulatè procedit, ne quis D felices plagarum myſticarum exitus euadat.

Deus in ſupplicio parcus: in miſericordia liberalis.

Cur hæc ira myſtica dicatur iracũdia Dei viuentis in ſæcula ſæculorum.

Verùm age iam; cur prædicta ira myſtica nominatur, *Iracundia Dei viuentis in ſæcula ſæculorum.* Nec enim ſatis eſt, ſi dicamus, Deum veriſſimè in ſæcula viuere: cùm ratio poſtulet, non ſolum vt verè, ſed etiam vt aptè & ad rem, de qua agitur, oppoſitè dicatur: quapropter opus eſt, Deum in ſæculorum ſęcula viuere, connecti hîc cum ira myſtica. Et primo quidem aſpectu non ſatis ad rem id afferri videtur. Nam myſtica ira quoddam potiùs iræ principium videtur habere, quod breui in amicitiam declinat: atque adeò ſub iræ ratione non diu permaneat. Nihilominùs eiuſmodi epitheto eleganter innuitur E Dei vindicta à Romano populo experta in ſęculum duratura. Myſtica enim vindicta ſumitur de veræ Religionis igne in æternum Romæ duraturo. Eodem ſenſu dicitur infrà cap. 19. 3. *Et fumus eius aſcendit in ſæcula ſæculorum.* Similiter Iſaiæ 34. 10. de terra Edom, id eſt, de Romano Imperio, *In ſempiternum aſcendet fumus eius.*

Ad hæc, cùm idololatriæ excidium ſub vindictæ ſpecie figuretur; cum glorioſiſſima ea vindicta, quã Deus, poſt longam tot ſæculorum patientiam de idololatria ſumpſit, egregiè conſentit, quod nunc ſubditur, Deum ſcilicet in ſæculorum ſæcula viue- F re. Quo demùm ſignificatur, diuturnam patientiam in admirabilem illam vindictam vergere, ex qua æterna Dei gloria redundaret.

NOTATIO II.

De legitimo ſenſu illorum Ieremiæ verborum, cap. 50. numero 25. Aperuit Dominus theſaurum ſuum; & protulit vaſa iræ.

Quo ſenſu dicatur Deus apud Ieremiam aperuiſſe ſuum theſaurum, & vaſa ira protuliſſe.

IN phialarum effuſione reſpicit Apocalypſis, opinor, ad prædictum Ieremiæ locum. Et quamuis multi certum A eſſe credant, Ieremiam de propria vindicta agere, iuxta eam expoſitionem, quam noſter Chriſtophorus de Caſtro ſequitur: me tamen Apocalypſeos alluſio docet, ſermonem eſſe apud Ieremiam de vindicta myſtica. In quo vindicandi genere dicitur perelegantèr Deus ſuos reſerare theſauros, & nouam hanc vaſorum iræ rationem inde promere: quæ Apocalypſeos phialas, ſiue earum Angelos referunt. Conuenit theſauri nomen, quod peculiariter locum habet in iis, quæ ſunt maximi pretij, & propterea aſſeruantur recondita: licèt in generali etiam ſignificatione quandoque ponatur. Contextus autem Ieremiæ, Babylonis continet euerſionem; quæ ad Romæ conuerſionem in germano ſenſu per Spiritum ſanctum intento referenda B eſt: vt infra cap. 17. videbimus. Atque hic ſenſus non deſtruit, ſed adſtruit potiùs alium quem ceteri ferè interpretes illi Ieremiæ loco præſcribunt. Vterque enim ſenſus eſt copulandus: alius quidem vt præcipuus, alius per comparationem priori deſeruiens. Et verò concinnè ſatis & eleganter Prophetæ de myſtica Dei vindicta ab ipſomet Deo de myſticis Babylonis ſumenda loquuntur per comparationem ad vindictam, ſiue ſupplicium proprium, quod erat in Chaldæorum Babylonem immittendum.

NOTATIO III.

C *De ſecundaria phialarum expoſitione ad Miſſæ ſacrificium ſpectante.*

Secundaria phialarum expoſitio de Miſſa ſacrificio.

QVAM in Commentario tradidi phialarum & effuſionis earum explanationem, nempe de Euangelicæ prædicationis officio, veram ac primariam iudico; quia, vt poſtea videbimus, in ſingularum phialarum effuſione reſpicitur ad inſignis cuiuſdam viri Apoſtolici prædicationem. Verùm (vt in aliis pariter Apocalypſeos locis oſtenſum eſt) id minimè officit, quominùs eodem ſymbolo alia ſecundaria ſignificatio ab ſpiritu etiam diuino intenta contineatur. Imprimis ergo concionatores Euangelici, quos Deus in Gentilitatem miſit, ſacerdotali item mune- D re fungebantur. Cui ſignificationi fauet ſimiliter ſtricta linea, qua antiquæ legis ſacerdotes, (noſtrorum pictura atque imago) induebantur. Quamobrem ſuprà c. 4. viginti quatuor ſeniores, ſiue presbyteri (iidem enim ſunt) lineis veſtibus amicti inducuntur.

Cùm ergo ſacerdotibus phialæ traduntur in manus, perinde videtur eſſe, atque eis calices dati; quibus adumbratur conſecrandi poteſtas, & Deo altiſſimum illud ſacrificium offerendi, de qua ſignificatione nonnihil à nobis dictum c. 5. in phialis, quæ ſacerdotibus tribuuntur. Illæ igitur phialæ, quæ ad Dei numen placandum adhibentur, & quibus idcirco offertur thymiama; ſunt etiam efficaciſſimæ ad myſticam de peccatoribus vindictam ſumendam. Etenim ex Miſſarum ſacrificiis, quæ Deo ſacerdotes offerebant, in ipſorum conciones vis & efficacitas permanebat. Et certè, qui accuratè perpendat, quantam Deus Euangelicæ prædicationi virtutem, robúrque con- E tulerit, poſtquam Miſſæ ſacrificium inſtitutum, & frequẽtari cœptum eſt; næ ille, ſi ſapiat, haud dubitet prædicationis efficacitatem ad Miſſarum vim magna ex parte referendam. Si autem myſtica vindicta in ipſo prædicationis effectu conſiſtit, & prædicatio ex Miſſæ ſacrificio ſuum accipit robur; cur non etiam dicamus, per phialas ſacerdotale munus deſignari; cuius ope ac virtute tot ipſi inita & inaudita prodigia, tot facinora præclariſſima patrant.

Huc ipſe reſpiciens conſultò aſſerui, per liquorem illum è phialis effuſum Chriſti Aſſertoris noſtri ſanguinem figurari; vt hæc loquendi ratio aptè poſſet extendi, non ad prædicationem modò, verùm etiam ad ſacroſanctum Miſſæ ſacrificium, quo Chriſtiana potiſſimùm Eccleſia peracre bellum intulit Gentilitati, & de illa triumphauit glo- F rioſiſſimè. Etenim ipſemet Chriſti ſanguis ſanctiſſimus, qui in Miſſa quotidie conſecratur & offertur, ingentia & admiranda opera in Euangelij prædicatione efficit; & hominum animos ſibi ſuauiter iuxtà atque efficaciter ſubiicit. Conſtat igitur ex his, quæ diximus, duos hoſce ſenſus inter ſeſe mirificè conſentire.

TEXTVS.

Verſ. 8. *Et impletum eſt templum fumo à maieſtate Dei, & de virtute eius; & nemo poterat introire in templum, donec conſummarentur ſeptem plagæ.*

COMMENTARIVS.

Templi nomen hic & ad ſancta, & ad atrium extendi.

CVm ſuperiùs dictum fuit, *Templum tabernaculi teſtimonij* tunc templi nomine ſanctum ſanctorũ deſignabatur. Nunc verò, quando abſolutè de templo ſermo eſt, poteſt congruenter nomen & ad ſancta, & ad atrium ſimul extendi. In hoc namque fumo continetur alluſio ad hiſtoriam illam Numer. 9. 15. & Exod. 40. 32. quando erectum eſt tabernaculum, vbi hæc ſcribuntur, *Poſtquam omnia perfecta ſunt, operuit nubes tabernaculum teſtimonij, & gloria Domini impleuit illud; nec poterat Moyſes ingredi tectum fœderis, nube operiente omnia, & maieſtate Dei coruſcante, quia cuncta nubes operuerat.* Similiter, quãdo Arca Dei fuit in Salomonis tẽplo collocata, 3. Regum 8. nu. 10. & ſecundo Paralip. 5. numero decimo quarto, *Cũ exiſſent ſacerdotes de ſanctuario, nebula* (Hebraicè *Nubes*) *impleuit domum Domini; & non poterãt ſacerdotes ſtare, & miniſtrare propter nebulam; impleuerat enim gloria Domini domum Domini.* Huc ſpectat illud Numer. 16. 42. vbi cũ Moyſes & Aaron fugiſſent ad tabernaculũ; *Operuit* illud *nubes, & apparuit gloria Domini.* Et Ezechiel. capite decimo, num. 3. *Nubes repleuit atrium; & repleta eſt domus nube.*

Hiſce ex locis nequaquam elicio, eundem eſſe fumum, de quo loquitur Ioannes, atque nubem ſiue nebulam de qua in iis agitur; fumum enim eſſe aliquid valdè diuerſum à nube infrà oſtendam. Sed id vnum infero, ſicut nube quondam non modò ſancta ſanctorum, ſed totum etiam tabernaculum & templum repleta ſunt; ſic pariter in præſenti à Ioanne ſignificari, tabernaculum totum fuiſſe expletum fumo; ad eum modum, quo Iſaias cap. 6. ait, *Et domus repleta eſt fumo.*

Cur fumus dicatur prodire A maieſtate Dei & de virtute eius?

Proponitur prima fumi huius explicatio.

Refellitur prædicta explicatio.

Addit textus, fumum eiuſmodi procedere *A maieſtate Dei, & de virtute eius.* Et mirum ſanè eſt, fumum ex maieſtate prodire; præſertim cùm maieſtati Græcè reſpondeat δόξα, quæ vox in nouo inſtrumento reſpondere ſolet claritati. Quid ergo magis mirũ, quam ex Dei claritate fumum exoriri? Aliquis fortaſſis aſſeret, hanc Dei claritatem eſſe igneam; quippe & Deum ignem eſſe, qui & accendere, & illuſtrare homines appetit. cùm autẽ Gentiles colluſtrare & inflammare tentaret; ipſi contrà pro ſua animorum duritia & prauitate nimio indignabundi reſiſterent; idcirco repræſentari in hac viſione, quod in igne frequenter accidere comperimus; qui primùm ex iiſdem lignis, quæ mox eſt concrematurus, fumum ſolet elicere. Facit illud Pſ. 19. numero nono, *Aſcendit fumus in ira eius, & ignis à facie eius exarſit.* Vbi fumus præcedit flammas & ignitas prunas; & qui primò ignis fumum excitat, flammas pòſt & prunas ardentes efficit. Hęc tamen conſideratio non facere videtur difficultati ſatis; nec enim ait textus, fumo Gentilitatem impleri, quam Deus potiſſimùm accendere ſtatuerat, ſed templum ipſum fuiſſe fumo oppletum. Quòd ſi templum Chriſtianam adumbrat Eccleſiam; illa profectò Spiritus ſancti igne accenſa iam erat & inflammata. Quomodo ergo nunc fumo dicitur tota redundare? fumus enim ignem & prunas videtur ſuapte naturâ præcedere.

2. expoſitio.

Dicet alius, fumus concipiendus eſt, quaſi ex Arca teſtamenti prodiens; nam pro maieſtate, vti dixi, Græcè eſt δόξα, id eſt *Gloria.* atqui ipſa arca ſolet in ſacris Literis appellari *gloria* Dei; vt obſeruauit Forerius Iſaiæ 4. numero quinto. Sed neque hoc placet; primò, quia non aptè videtur Dei arca ſignificari verbis illis, *A maieſtate Dei, & de virtute eius.* Nã arcæ in ſacris nunquam Dei virtutis nomen imponitur. Deinde, quia in huiuſmodi viſione Deus ipſe A glorioſius viſebatur in eo figuratus, qui ſedebat in throno; vt vidimus capit. 4. Quare cùm ex eius claritate & virtute fumus procedere dicitur; verbis ipſis innuitur non obſcurè fumum ex claritate & virtute ſedentis in throno egredi: id quod vt nouum & inuſitatum textus ipſe repræſentat.

In fumo ſæpe Dei iram figurari.

Si ex Eccleſiæ Patribus aliquid indagare velimus, quod huic fumo lucem afferat; Hieronymus & Cyrillus Iſaiæ 6. numero 4. aſſerunt, fumum illum ab Iſaia expreſſum vniuerſæ vrbi incendium minitari. Et facit id Pſalm. 17. numero nono, *Aſcendit fumus in ira eius.* Si autem dicas, non totam vrbem fuiſſe viſam fumo impletam: Reſponderi poſſet, in fumo iram Dei denotari; atque vt vehemens B ſignificaretur ira, congruenter figuratur totum fumo plenum: cùm ex ira ſedentis in templo fuerit eruptura vindicta atque exuſtio totam vrbem inflammatura. Quem ſenſum vt cum myſtica plagarum irâ aptè conciliare poſſemus; diceret aliquis fumum, quo Chriſtianæ religionis templum redundabat, eſſe typum atque imaginem iræ & indignationis, qua Deus idololatriam proſequebatur: atque vt fumum mox ſubſequitur flamma, ſic ex eo fumo properè flammam prodituram, quæ Romanum Imperium myſticè deuoraret. Adde huc, C quòd *fumare* in ſacris Literis ſæpe idem eſt, quod *iraſci.* Pſalm. 79. numero quinto. *Quouſque iraſceris.* Hebr. *Vſque quo fumabis?* & Pſ. 73. *Iratus eſt furor tuus.* Hebr. *fumabit furor tuus.* Quin etiam Hiſpanâ locutione dicere pereleganter ſolemus de eo, qui in irâ accenditur, *Subeſe le el humo a las narizes*, iuxta vſitatam Scripturæ phraſim, quæ iræ indicationem in naribus ponit. Quare ad diuini nominis iram denotandam peropportuna alicui videbitur totius templi fumo repleti figura.

Improbatur 2. expoſitio.

Ceterùm, nec in hac explicatione animus planè conquieſcit. licèt enim narium fumus ad iræ D ſignificationem rectè vſurpetur, vt ex ſuperiùs allatis apparet; valde tamen violenter concipitur fumus ex Dei naribus afflatus templum implere. Nec verò textus ait, fumum ex Dei naribus aut ex Arca; ſed à claritate Dei, eiuſque virtute prodire. Hoc igitur eſt cumprimis attendendum, fieri ſcilicet potuiſſe, vt fumus ex Dei claritate prodiens impleret templum; nec euaneſceret, donec omnes ſeptem plagæ eſſent effuſæ.

Auctoris interpretatio de fumo ex maieſtate Dei prodeunte.

Pro huius rei explicatione obſeruo primò, proprium eſſe denſi fumi ab oculis claritatem auferre; atque hoc ipſum in eo loco veluti mirum ponderatur, ex Dei ſcilicet claritate fumum proſilire, qui E claritatem ipſam oculis eripiat. Secundò: plurimus fumus domum aliquam denigrat, & horrenti fuligine decolorat. Velle enim in domum fumo plenam ingredi, perinde videtur eſſe, ac velle ſuffocari atque perire. Tertiò; denſa fumi vis ex domo quapiam erumpens indicat maximum imminere periculum de domus illius incendio & conflagratione. Nam fumus vndanti glomere efflatus innuit, domum flammis abſumi. Ex quo infero, tam in præſenti loco, quàm Iſai. 6. 4. per fumum, quo templum replebatur, non directè figurari F periculum de Gentilitatis ruina impendens; ſed diſcrimen incendij eidem templo, quod occupat fumus, imminentis.

Soluitur difficultas in noſtra explicatione.

Opponet tamen nobis aliquis, nihil horum videri ad rem in plagis his, quæ in Gentiles, & præſertim in Babylonem, id eſt Romam ethnicam, effundebantur. Verùm in textu non dicitur fumus imminere Babyloni, aduerſus quam effundebantur phialæ: id vnum affirmatur, ex quo Angeli cum phialis Babylonem oppugnaturi proceſſerũt, viſam

Dei domum fumo omnino repleri, quoad omnes phialæ ſint effuſæ. Nec aliqua apparet repugnantia, vt per phialas ſignificetur effectus in ipſis Gentibus præſtandus: per fumum innuatur illud, quod interim Dei templo, id eſt Chriſtianæ Eccleſiæ, tenebras offundere, & minas intendere videbatur. Et quidẽ ſi myſterium ipſum attentè diſpiciamus, ita re ipſa accidit. Etenim ex quo viri Apoſtolici Euangelium Gentilibus promulgarunt, Dei templum, id eſt Eccleſia fumo fuit impleta; donec effectus ex ſeptimæ phialæ effuſione ſubſecutus fuit. Nam dum Apoſtoli, eorúmque ſectatores bellum Gentilitati per ſeptem phialarum effuſionem intulerunt, ſi oculos in Chriſtianæ Eccleſiæ periculum velimus intendere, videbimus planè, in ea veriſſimè comprobari, quod in domus fumo impletæ ſymbolo denotatur. Pro ſolis enim claritate, pro gloria atque ſplendore, nihil aliud in Chriſti Eccleſia cernebatur, quàm obſcuritas, & præſtantiſſimum incendij ac vaſtationis diſcrimen. Nec aliter Eccleſia fumoſa ac denigrata videbatur, quã domus aliqua ſolet fumo ac fuligine infuſcari. Eiuſmodi autem fumus ita erat ſpiſſus ac denſus, vt qui hoc in tẽplum vellet ingredi (id eſt ad Chriſtianæ Eccleſiæ Religionem commigrare) perinde videretur, ac ſeſe in medium fumum immittere cum incendij atque exitij periculo. Fumi denique nebula valdè eſt oculis moleſta; atque ita videbatur miſerandum ſatis populi Chriſtiani ſpectaculum, nil aliud præ ſe ferentis, niſi pericula, lacrymas & ærumnas.

Quomodo experimento ipſo patuerit, templum id eſt Eccleſiã ſub Apoſtolorum prædicationis tempore, fumo fuiſſe oppletũ.

Verùm enim verò, totus hic fumus procedebat (ait textus) *A claritate Dei, & virtute eius*, quippe Dei gloria erat, quæ ipſam decolorabat Eccleſiam atque infuſcabat; eamque in maximum videbatur diſcrimen reuocare. Hoc in eo cumprimis verum apparet, quòd primitiui Chriſtiani diuinam duntaxat gloriam pro virili parte ſpectabant: Iudæis videlicet longè abſimiles, quibus Chriſtus Ioan. 5. numero quadrageſimo quarto edixerat, *Quomodo vos poteſtis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis; & gloriam, quæ à ſolo Deo eſt non quæritis?* Imò verò nihil aliud Chriſti fideles, præter maiorem Dei gloriam, inquirebant. Hæc igitur Dei vnius gloria, ad quam ipſi ſemper anhelabant, tunc Chriſti Eccleſiam fumo replebat; fumuſque iſte non fuit minùs Deo glorioſus, quàm nubes ac nebula, quæ Moſaicum olim tabernaculum & Salomonicum templum, in vtriuſque conſecratione complere viſæ ſunt. Et quemadmodum intelligo hunc Apocalypſeos fumum; ita etiam explico illum, de quo Iſaias capite ſexto, numero quarto. Et mirificè conſentit hæc explicatio cum templi periculo, quod figuratur pariter in eo, quod aſſerit Iſaias; domum ſcilicet deſuper ruere videri: id enim eſt, *Commota ſunt ſuperliminaria*, vt in eius capitis expoſitione dicemus libro nono. Si autem & fumus ex Dei claritate, & ex Dei virtute commotio ſuperliminarium oriebatur; profectò quod ſummi periculi ſpeciem præferebat, id Chriſtianæ Eccleſiæ erat glorioſiſſimum; quod imbecillitatis faciem atque periculum, id firmiſſimum pariter ac tutiſſimum. Atque hoc eſt, quod textus ſignificat, nimirum denſum illum fumum, quo domus redundabat, & maximam periculi ſignificationem ex Dei claritate & virtute procedere. *Nam virtus in infirmitate perficitur*; & gloria in ignobilitate & abiectione. Quamobrẽ in ea ignominia ac dedecore, quo tunc Chriſtiana afficiebatur Eccleſia, ipſius gloria ſita erat, multò meliùs, quàm in quauis alia maieſtate & amplitudine. Similiter in grauiſſimis periculis, quibus pro Dei

Explicatur tandem, quo ſenſu dicatur fumus a claritate Dei, & eius virtute prodire.

Quid ſit Iſaiæ 6. domũ impleri fumo, & commoueri ſuperliminaria.

A gloria conflictabatur, ipſi tamen Eccleſiæ virtus & fortitudo enitebat.

Et nemo poterat introire in templum, donec conſummarentur ſeptem plagæ.] Satis patet, hoc ad fumum eſſe referendum. Sicut enim nubes, aut nebula impedimento erat, quominus Moſes poſſet tectum fœderis intrare, Exod. 40 numero trigeſimo ſecundo, aut ſacerdotes poſſent in templo exiſtere, ac miniſtrare, 3. Regum 8. numero decimo. Haud aliter fumus dicitur hîc templi ingreſſum prohibere. Quinimò plus homines arcentur à domo ſiue B templo fumo oppleto, quàm aut nebula aut nube referto; fumus enim, præterquàm quòd lucis ſplendorem oculis eripit, oculos ipſos lacrymis infeſtat, fatigat, atque conturbat. Nihilominus quod textus ait, *Nemo poterat introire*, non ita accipiendum eſt, quaſi aliquis ingreſſum ſeriò cogitans, non poſſet per medium ipſum fumum, quantumuis difficulter, prætentâ ſaltem manu parietes contrectans, eò ſic demum ingredi: ſed ita accipi debet, quaſi nulla fuerit ſuper claritas, cuius ope illic aditus patêre poſſet. Quapropter hoc in loco non is intenditur ſenſus, vt perſiſtente ſeptẽ phialarum bello nullus omnino ex Gentilibus perua-C dere poſſet in templum, id eſt in Chriſtianam Eccleſiam, eius fidem ſuſcepturus. Sed id vnum innuitur; Eccleſiæ ipſius ſplendorem & claritatem non apparere, nec eius pulchritudinem carnalibus oculis retegi, ſed potius ipſius Eccleſiæ ingreſſum perinde videri, quaſi quis ſeſe in fumum in laborem, in periculum conijceret. Eiuſmodi tamen fumum & caliginem non fore perpetuò duraturam; nam à ſeptimæ plagæ effuſione, fumum in claritatem, deformitatem in pulchritudinem, periculum & lachrymas in ſolatium ac ſecuritatem conuerſum iri. vt reapſe accidit, & conſtabit infra, cùm ad plagam ſeptimam peruentum erit; de quo capit. 16. D fine & cap. 17. & 18.

Quo ſenſu dicatur nemo poſſe in templũ introire.

Præter hæc; ſicuti in veterum figurarum gratiã ac venerationem, arcana diuinorum myſteriorum, quaſi inuolucris quibuſdam obtegebantur, nubéſque ipſa veteres arcebat ſacerdotes, nec ad interiora ſpiritalis templi penetralia intrare ſinebat: ita etiam fumus hic, qui Chriſti Eccleſiam a Gentilibus tunc oppugnatam obtexit, quanuis re verâ eſſet fumus ex Dei gloria procedens, vt fumus tamẽ aſpectum prohibebat; nec patiebatur, vt ad templi interiora, & ad arcanum diuini conſilij myſterium acceſſus fieret. Nam fumus ipſe impedimen-E to erat, ne cerni aut intelligi poſſet effectus ex eodem fumo ſubſecuturus. Quare fidelis tum populus in medio illo fumo poterat cum Dauide proferre, Pſalm. cap. 72. numero decimo ſexto, *Exiſtimabam, vt cognoſcerem hoc; labor eſt ante me* (fumus quippe mihi eliciebat lachrymas) *donec intrem in ſanctuarium Dei, & intelligam in nouiſſimis eorum.*

F

NOTATIO IV.

De diſcrimine claritatis magnæ à nebula & fumo.

SVNT qui, cùm in aliquot Scripturæ locis dicitur templum nebulâ ſeu nube, in alijs fumo repleti; cùm fumus ipſe dicatur a claritate oriri, ſibi perſuadeant, tam in hoc Apocalypſeos loco, quam Iſaiæ 6. quod ad viſionem attinet, fumum eundẽ eſſe cum nube, ſiue nebula aut caligine, de quibus ſermo eſt Exod. 40. 32. Numer. 9. 21. & 3. Reg. 8. 10. & 2. Paral. c. 14. 8. Ezech. 1. 3. Addunt præterea, nullum alium fumum, aut nubem ſiue caliginem apparuiſſe, niſi

nimiam

1. opinio eorũ, qui nubem, nebulam ac fumum in ſacris pro eodem accipiunt.

nimiam & inacceſſibilem claritatem; quæ idcirco appellatur caligo, nubes, nebula, fumus, & tenebræ: nam nimiâ hac luce ſyderantur oculi mortalium. In huius rei probationem adducitur illud 1. Tim. 6. numero 16. *Lucem habitat inacceſſibilem, quam nullus hominum videre poteſt.* Ita noſter Prado Ezech. 10 nu. 4. Fauet Caietanus, qui illud Actuum 1 numero 9. *Nubes ſuſcepit eum ab oculis eorum*, exponit de claritate nimia, quæ cœpit à Chriſto Domino dimanare. Vnde & aliqui dicunt, illam veluti nubem in longum ductam, quæ lacteam in cælo viam efficit, nihil eſſe aliud, quã plurimum ſtellarum ibi conglobatarum fulgorem.

2. opinio diſtinguentium quidem nebulam ſiue nubem à luce, non tamen nebulam à fumo.

Aliis placet, nebulam ſiue nubem in prædictis locis eſſe diuerſam à luce, atque adeò veram extitiſſe nebulam, ſiue nubem eam, quæ templum impleuit Exod. 40. 32. & 3 Regum 8. 10. Inter nubem tamen & fumum nihil ponunt diſcriminis exiſtimantes, qui appellatur fumus Apocalypſ. 15. numero 8. & Iſaiæ 6. numero quarto, eundem fuiſſe cũ nube ſiue nebula, & hunc ipſum alibi vocari caliginẽ. Sic Forerius in eo Iſaiæ loco; qui fumum illum, quem refert Iſaias, non accipit de vera fumi natura vel imagine, ſed de nebula. Et probari videtur poſſe hæc opinio ex Iſaia 4. 5. *Creabit Dominus ſuper omnem locum montis Sion nubem per diem, & fumum & ſplendorem ignis in nocte*, vbi eandem nebulam videtur appellare Propheta fumum noctis; quòd vna ex parte ſit obſcura, & lucida ex altera.

Impugnãtur duæ ſuperiores ſententiæ.

Ceterùm, vt meam hac de re ſententiam exponam; imprimis procliue eſt velle ea confundere, quæ ſi diſtinguãtur, non facilè apta diſtinctionis ratio reperitur. Quare cùm in quibuſdam Scripturæ locis inducatur Deus *amictus lumine ſicut veſtimento*, vt Pſalm. 103 numero 2. in aliis verò à Dei præſentia fumus dicatur procedere; & in aliis, nebula: compendiaria ſubterfugiendi difficultatem via fuit viſa, confundere lucem & tenebras, nubem & fumum, atque adeò eam abiicere curam, quæ reddat rationem, cur Deus alibi tenebris, alibi luce, alibi nebula, & fumo alibi ſe operiat?

In Scriptura fumum à nebula ſeu nube diſtingui.

Secundò; Scriptura ſacra manifeſtè videtur diſtinguere fumum à nebula ſiue nube; dum alibi ait, templum impletum fuiſſe fumo; alibi impletum nebulâ. Quod validè fulcitur, quia Exod. 19. numer. 16 & 18. vtrumque exprimitur, nempe & nubes de cælo deſcendens, & fumus aſcendens de monte. Dicitur enim; *Cœpit nubes denſiſſima operire montem, totus autem mons Sinai fumabat; eo quòd deſcendiſſet Dominus in igne ſuper eum, & aſcenderet fumus ex eo, quaſi de fornace.* Item Exod. 40. numero trigeſimo ſecundo, perſpicuè habetur ſermo de nube lucida & ſplendida, cui nulla ratione quadrat nomen fumi. Præterea Hieronymus & Cyrillus fumi nomen manifeſtè accipiunt, prout diſtinguitur à nube, ſiue nebulâ vel nimiâ luce, Iſaiæ 6 numero quarto. Etenim ſi fumus ibi pro nimia claritate, vel etiam pro nebula ſumeretur; ineptè exponerent fumũ de vrbis incendio. Iam columna nubis (de qua Exod. 13. & 14. & 40. Numer. nono & decimo, & Deuteronom. 1.) minimè erat lux inacceſſibilis; ſed propria nubes, quæ de die filios Iſraelis à ſolis æſtu protegebat, & de nocte quadam ignis ſpecie eos illuminabat; vt habetur Num. 9 numero decimo ſexto. Quare ſimili ratione dicendum eſt de nube, quę impleuit tabernaculum Exod. capite 40. numero trigeſimo ſecundo, & Salomonis templum, 3. Regum 8. numero 10. eam videlicet veram fuiſſe nubem. Etenim tam tabernaculum, quam templum impleta ſunt nube; vt Iſraelitis notum fieret, in ipſo tabernaculo & templo habitare ſummum illum & præpotentem Deum, qui in columna nubis apparuit, & cum Moſe fuit collocutus. Lege Exod. 16. numero decimo, *Gloria Domini apparuit in nube*, & cap. 33 nu. 9 *Deſcendebat columna nubis, loquebatúrque cum Moyſe.* Ex quibus facilè eruitur, nubem ſiue nebulam diſtinguendam eſſe à fumo; quia columna nubis non poteſt fumi columna congruenter vocari.

Diſtinctionem ab Scriptura traditam obſeruari imprimis oportere.

Tertiò, recta ratio dictat, obſeruandam religioſè diſtinctionem, quam Scriptura indicat: dum alibi ad Dei præſentiam excitatur nubes; vt Exod. 40 numero trigeſimo ſecundo, alibi fumus; vt Iſaiæ 6. numero 4 & Apocalypſis 15. numero octauo, alibi tam fumus, quam nubes; vt Exod. 19. numero decimo ſexto, & decimo octauo, & Iſaiæ 4. numero quinto, *Nubes per diem, fumus per noctem.* Deinde fumus & denſa nebula, ſiue obſcura nubes, non malè nominantur caligo & tenebræ. Sed quibuſdam in locis inducitur Deus amictus lumine ſeu nube lucida, vt Pſalm. 103. numero ſecundo. In aliis verò dicitur poſuiſſe *tenebras latibulum ſuum*, vt Pſalm. 17. numero decimo, & Pſalm 96. numero ſecũdo, *Nubes & caligo in circuitu eius.* Quamobrem, cùm huiuſmodi diſtinctionẽ innuat Scriptura, quærenda eſt in ipſa ſignificatione congruens diſtinctionis ratio; quam ipſamet ſignificationis proportio, Deo auſpice, facilè oſtendet, diſtinctionem illam à textu indicatam minimè neglectum iri. Et meo quidem iudicio, planum fecimus in commentario ſuperioris verſus octaui, minimè fuiſſe ad rẽ, ſi templum ibi claritate ſeu nube plenum induceretur. Nec enim aut claritas, aut nubes congruenter ſignificare poſſent, quod fumo ſignificatum eſt.

Redditur diſtinctionis ratio, quod ad ſignificationem ſpectat. Quid in nube lucida; quid in obſcura figuretur.

Vt igitur à clarioribus procedamus, nihil familiarius eſt, quàm diei & noctis poſitionem eſſe aptiſſimam ad proſperitatis & aduerſitatis viciſſitudinem adumbrandam. In hac ergo diſtinctione proximum eſt, vt per nubem lucidam ſignificetur fauor atque proſperitas, per obſcuram & tenebricoſam aduerſitas & labor. Atque de his dilucidè loquitur Ezechiel capite 34. numero duodecimo, dum meminit diei, nubis & caliginis. Quod quidem qui ad nimiam claritatem referat, confundat neceſſe eſt lucem cum tenebris, cum nocte diem. Porrò Deum lumine circumueſtiri, manifeſtè ſignificat maximam ſui oſtenſionem. Similiter tenebris cum obduci, denotat ingentem diſſimulationem. Quapropter Pſalm. 103. numero ſecundo, (vbi agitur de creationis operibus, in quibus ſe Deus perſpicuum & manifeſtum maximè oſtendit) dicitur *Amictus lumine ſicut veſtimento.* In Pſalmis verò 17. & 96. (vbi de prouidentiæ operibus ſermo eſt, in quibus ſeipſum, ſuamque gubernationem Deus obtegit) aſſeritur: *Poſuit tenebras latibulum ſuum*, &, *Nubes & caligo in circuitu eius.* Atque de hoc diſcrimine inter creationis & prouidentiæ opera latè diximus cap. 5.

Quid ſignificet, Deum lumine circumueſtiri: quid item tenebris obduci.

Diuina prouidentiæ opera quomodo per denſas tenebras, & per nubem lucidam denotentur.

Et quemadmodum denſæ tenebræ, aut nubes valdè obſcura ſymbolicè repræſentant illa opera, in quibus ſeſe Deus occultat, ita è contrario, vbi ſuæ præſentiæ & fauoris aliquod præbet indicium, non tamen omnino ſe exhibet manifeſtum; ibi proprius videtur eſſe locus nubis lucidæ & pellucentis: vt & ſplendor fauorem detegat, & obtegat nubes Dei maieſtatem. Et eam fortaſſis ob rem Deus ſuum populum in glorioſa nubis columna ducebat, & ex ea alloquebatur Moſem, atque in eadem nube habebant Iſraelitæ lucem ad noctis tenebras illuminandas, & ad terrorem hoſtibus incutiendum. Quæ omnia mirificam continent proportionem; præſertim ſi illius populi ſtatus expendatur, in quo figuræ erant veluti nubes, quæ myſteriorũ ſub ſe deliteſcentium lucem temperabant pariter & obducebãt. Omnia enim erant antiquis nebuloſa; & ſi quid interdum ſplendoris eos irradiabat, id erat exiguum quid & peregrinum, maximè ſi cum luce Euangelica comparetur. Quamobrem nubes etiam, quæ impleuit tabernaculum, Exod. 40. n. 32. vt ex ipſo textu liquet, pulchra erat & ſplendens. Similiter nubes, quæ Salomonis templum repleuit 3. Regum 8. 10. Nec tamen ideò eſt neceſſarium, vt in aſcenſione & in vltimi iudicij die, eadem ſit nubibus ſignificatio. Ex eo enim quod earum miniſterio vſa ſit diuina prouidentia ad ſui oſtenſionem hominibus exhibendã; & quòd nubes ipſæ ſint præcipuum inter res naturales inſtrumentum, in quo diuina prouidentia in rebus naturalibus eluceſcit: hinc inquam apparet congruentia, quæ ineſſe potuit, vt nubes pariter eligerentur tanquam glorioſus ac triumphalis Chriſti currus, vt diximus latè ca. 1. vbi de nubium ſymbolo. Atque eandem ob rem delectæ pariter ſunt nubes ad nubium myſticarum (id eſt Euangelij prædicatorum) ſignificationem.

Fumus, cuius rei ſymbolũ.

Per fumum vidimus iam in commentario ſignificari maximum incendij & vaſtationis diſcrimen. Verùm nonnunquam veræ comminationis ſignificationem exprimit, ſicuti Exod. 19. quando Deus legem ſuo populo indicturus deſcendit, & nonnunquam adumbrat ſignificationem ingruentis periculi, ad eum modum, quo ira myſtica maximæ vindictæ figuram præ ſe fert. Idcirco in primitiuæ Eccleſiæ templo peropportunus fumo locus extitit, dum plagæ aduerſus Gentilitatem immittebantur.

Coniunctio nubis & fumi in monte Sinai quid myſticè adumbret.

Si autem quærat aliquis, quid lateat myſterij in ea nubium è cælo & è monte fumi coniunctione, quãdo Deus in mõte Sinai legem ſuo populo promulgauit; vt habetur Exod. 19. Reſpondeo, Si nubes ipſæ (ſic enim fuiſſe videntur) obſcuræ erant, per ipſas comminatio figuratur: ſin glorioſæ etiam nubes ac lucidæ ibi apparuerunt, fortè in nubium, & fumi ſocietate ſignificabatur, in lege fauorẽ promiſſionum cum minarum terrore pariter ſociari. Quapropter ibi nec ſola nubes, nec fumus ſolus erant ad rem, ſed vtrumque pariter, nempe & nubes è cælo, & fumus è ſolo: ſicuti in ipſo textu non obſcurè ſignificari videtur. Si autem ibi & lucidæ nubes de cælo deſcenderunt, & fumus obſcurus aſcendit de terra, in vtriuſque coniunctione fortè denotatur, fauorem quidem cæleſtem ex ipſomet cælo ſuã ducere originẽ: Dei verò iram ex noſtra obſtinatione. Quod tamen de ira propria, ſiue de propria vindicta, intelligendum eſt. Iram enim myſticam conſtat non ex terra, ſed ex Deo ipſo, eiuſque gloria proficiſci. Atque vt Apocalypſeos fumus, qui templum repleuit, indicat primitiuæ Eccleſiæ calamitatem & periculum: ſapientiſſimè figuratum eſt, illum non ex terra, ſed à Dei maieſtate ſiue gloria & de virtute eius deriuari. Etenim quamuis externa ipſa facies præ ſe ferret Deitatem, qua ipſe fideles conficere & abſumere videretur velle: cæterùm hac ipſa via & diuinæ gloriæ, & Eccleſiæ ipſius amplitudini glorioſiùs & excellentiùs conſulebatur. Quare conſideratè non ineptè poſſumus, duplicem eſſe fumum; alterum quidem grauem & moleſtum, qui ex materiæ alienius ad ignem applicatæ repugnantiâ exoritur, alterum glorioſum atque pergratum, quo Dei gloria ſuæ virtutis & efficacitatis clariſſima prodat indicia. Et hic fumus non minus eſt Deo iucundus, quam redolens thymiamatis fumus, quo ipſius Dei ira placatur.

Alia expoſitio fumi, qui in hoc ca. 15. Apoc. templum impleuit.

Poſſet etiam affirmari, quemadmodum fumus in Sina monte viſus procedebat ex eo, quòd Deus in ignis ſpecie ad ipſum montem deſcendiſſet: ita etiam fumum, quo templum in Apocalypſi completur, inde prouenire, quòd Deus ad Sionem montem in igne (ſcilicet Spiritus ſancti) deſcenderit. Enimuerò ignis ille montis Sina vindictam propriã; at hic Sionæi montis, myſticam præferebat. Quare in hoc ſecundo igne verum omnino redditur, ipſum *à claritate Dei, & de virtute eius procedere.* Id tamen non obſtat, quo minùs verum etiam ſit, quod nuper dicebamus, de diuini ſpiritus igne in terram aſcendẽte. Hic enim ſancti Spiritus ignis meritò nominatur *Claritas Dei, & virtus eius.* Et quia Apoſtoli, vtique Apoſtolici hoc igne fuere contacti (ſicuti montes fulminibus: & quia ipſi ſunt induti virtute ex alto) adeo tantus fuit in Sione monte fumus coortus. Nam Spiritus ſancti ignis eos adegit, vt ſolam Dei gloriam quærerent; ex quo graues Eccleſiæ anguſtiæ atque pericula profecta ſunt. Sed tota hæc fumi vis atque copia in maximam Dei gloriam redundabat.

a Reſpondetur fundamento ſecundæ opinionis ſuprà poſitæ.

Supereſt vt ad Iſaiæ locum ſuperiùs pro Forerij ſentẽtia allatum reſpondeamus. Iſaiæ verba ſunt c. 4. num. 5. *Creabit Dominus ſuper omnem locum montis Sion nubem per diem, & fumum & ſplendorem ignis per noctem.* Verùm ſi hæc verba ſeriò expendere velimus; in ipſis nubes a fumo planè diſtinguitur; quandoquidem Iſaias diſtinctione vtens ait, *Nubem per diem & fumum per noctem*, & mea quidẽ ſententia nubes diei accipienda eſt pro nube grata atque iucũda: fumus verò noctis pro moleſto & acerbo. Cùm autem dies proſperitatem, aduerſitatem nox repræſentet; duo iſthæc ex æquo reſpondent admirabili illi viciſſitudini, qua diuina prouidentia ſuæ Eccleſiæ ſapientiſſimè conſulit; interdum per manifeſta fauoris ſigna, tanquam per nubes lucidas, interdum per anguſtias atque pericula, tanquam per fumum acerbiſſimum; vtrumque tamen pro ſummo Dei beneficio inte æſtimãdum. Id quod textus ipſe innuit: cùm ait tam nubem, quam fumum a Deo creari *ſuper montem Sion*, hoc eſt in ipſius Eccleſiæ gratiam ac beneficium, ad Eccleſiæ ipſius ſolatium atque vtilitatem, vt eam propitiis nubibus mulceat ac foueat, & laborum fumo purget & excoquat. Ideo enim cum fumo coniungitur ſplendor ignis; qui vna ex parte ſignificat periculum, ex alia effectum ipſum purgandi; ac perficiendi fideles, nec non Spiritus ſancti igne accendendi.

CAPVT XVI.

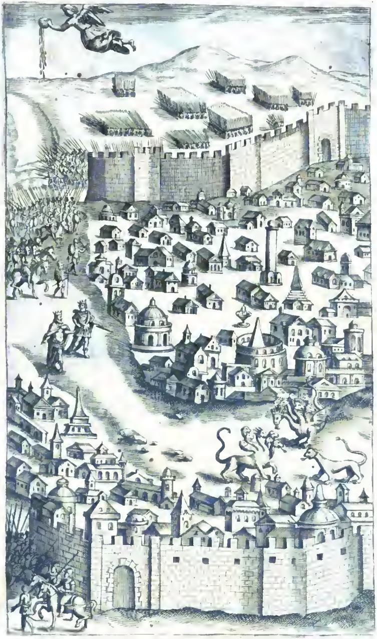

TEXTVS.

Verſ. 1. *Et audiui vocem magnam de templo dicentem ſeptem Angelis; Ite, & effundite ſeptem phialas iræ Dei in terram.*

COMMENTARIVS.

IN primo huius capitis limine admonendus eſt mihi lector; duas res (quæ ad eius intelligentiam B maximi momenti ſunt) nihil opus eſſe à me in hoc loco diſputari, cùm de vtrâque iam in ſuperioribus egerim. Altera eſt, quod ſit harum ſeptem plagarum argumentum? Quis earum diſcurſus, ac ſeries? Qui etiam ſint harum plagarum Angeli, ſiue miniſtri? de hoc enim diximus cap. præced. verſu 1. Altera eſt, harum plagarum cum Ægyptiacis comparatio; quod fuerit Ægypti plagarum myſterium? Cur ibi decem, hîc non amplius ſeptem? atque ex his ipſis nouæ nonnullæ, nec inter Ægypticas numeratæ? qua de re latè diximus c. 8.

Quid denotet vox magna de templo Ioanni audita.

His ergo præſtitutis: *Vox magna de templo*, quæ ad C ſeptem Angelos facta eſt, non ſolùm denotat præceptum Dei Opt. Max. in Chriſtianæ Eccleſiæ templo, & in eius throno ſedentis; verùm etiam Apoſtolorum decretum in eorum concilio ſancitum de Euangelio Gentibus promulgando, déque myſtica Romani Imperij expeditione aggrediendâ. Vt autem ſignificetur & maximum rei momentum, & maximum lumen quod viris Apoſtolicis de cælo ad eam cogitationem affulſit; appellatur vox magna, quæ ſeptem Angelis (id eſt Euangelicæ prædicationis miniſtris) indixit; vt phialas in terram diffunderent. Iam, quid denotent ipſæ phialæ, & cur vocentur phialæ iræ Dei, conſule quæ ſuperiori D capite diximus.

Quid ſit phialas effundi in terram.

Verùm, quid ſibi vult phraſis illa *in terram*? Etenim ſi hiſce plagis prælium erat cum Gentilitate committendum, perperam dici videtur *in terram*, ſed *in mare*: quippe quod in Apocalypſi Gentilitatis ſymbolum ſæpè gerit. Deinde, huic præcepto non reſpondet, quod mox ſubiicit textus. Quamuis enim iuſſi ſint Angeli phialas in terram effundere, & primus reapſe fuderit in terram: ſecundus tamen ſuam phialam in mare effudit; tertius in flumi- E na ac fontes; quartus in ſolem; quintus in ſedem Beſtiæ; ſextus in Euphratem: & ſeptimus in ipſum aërẽ. Nunquid ergo Angeli aut plus, aut aliter quã iuſſi fuerãt, fecerunt? minimè ſanè. ſed in præcepto illo, *Ite & effundite in terram*: terræ nomen pro orbe vniuerſo accipitur, vt ſæpè alibi; id eſt pro vniuerſis nationibus, & *in terram*, hoc eſt in terrenos homines, hæ omnes plagæ effunduntur; etiam ſi videantur primâ ſpecie aliò ſpectare. Quemadmodum lapis in aëra coniectus, in terram demum recidit. Fortè etiam, cùm ſeptem Angeli in templo cæleſti eſſe figurentur, innuitur, eos ex æthere phialas deorſum, id eſt terram verſus effundere, quamuis non phialæ omnes liquorem rectâ in terram immittant. F Quòd ſi ad ſignificationem ipſam mentis oculos conuertamus; meritò phialæ omnes in terram iubentur effundi; inde enim ſubſecutura erat terrenarum affectionum medicina, & myſtica de terrenis hominibus vltio tantopere ab Apocalypſi celebrata. Porrò licet in prima Apocalypſeos parte, diſtinctio maris ac terræ maximè fuerit expediens ad Iudæos à Gentilibus diſcriminandos: verùm in ſecunda hac parte, vbi iam de Gentibus ex profeſſo habetur ſermo, terræ nomen aptè pro Ro- A mano Imperio & Gentilitate ponitur. Vſus enim fert, vt nomen terræ ad eam applicetur terram, de qua tunc agitur.

Terra nomen hic quid ſignificet.

TEXTVS.

De prima phiala.

Verſ. 2. *Et abiit primus, & effudit phialam ſuam in terram; & factum eſt vulnus ſæuum, & peſſimum in homines, qui habebant characterem Beſtiæ, & in eos qui adorauerunt imaginem eius.*

COMMENTARIVS.

Prima phiala ſeu plagæ ſignificatio quæ ſit.

EX ſeptem plagarum ſerie, quam capit. 15. deſcripſimus, primam hanc phialam attingit confuſio & dolor, quem Euangelij prædicatio Gentibus importauit, dum eos ſceleris atque flagitij inſimulabat. Ad huius phialæ effuſionem ſeligitur Paulus Apoſtolus; idque duplici de cauſa. Prima eſt, quia in C his phialis ſermo eſt de prædicatione ad Gentes; atqui Paulus eſt prædicationis huius dux ac veluti ſignifer; ideo enim antonomaſticè, Gentium Apoſtolus nuncupatur. Quare nullus potuit reperiri aptior, qui primam hanc phialam effunderet. Deinde quia vt mundus peccati argueretur, & præſertim Romanum Imperium, (de quo ſermo eſt,) nihil in toto ſacrarum Literarum decurſu inuenitur adeò inſigne, vt caput primum Pauli Epiſtolæ ad Romanos à n. 18. *Reuelatur enim ira Dei de cælo ſuper omnem impietatem & iniuſtitiam, &c.* vbi mirâ efficacitate eorũ reuincit inſipientiam, idololatriã, & neſanda ac deteſtanda flagitia; ac demum illos æterno ſupplicio di- D gnos oſtendit. Notum autem eſt quod animet ad mundum de ſcelere arguẽdum, vt Dei gratiæ neceſſitas magis eluceſcat; in hoc inquam Paulũ eſſe magnum imprimis & excellentem Theologum, qui ceteris acriùs ac vehementiùs vires ac neruos omnes contendit in illud, quod ad Romanos 3. 23. fuit paucis complexus. *Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei.*

Quis hanc phialam effuderit.

Confirmatur Paulum eſſe, qui primam hanc phialam effudit.

Prætereà, vt ampliùs confirmetur, Paulum eſſe primæ phialæ Angelum; notandum eſt, Angelum hunc primæ phialæ, eundem eſſe, qui poſteà cap. 17. E 1. Ioanni indicat magnæ illius meretricis damnationem; ait enim textus. *Venit vnus* (id eſt primus) *de ſeptem Angelis, qui habebant ſeptem phialas; & locutus eſt mecum dicens, Veni, oſtendam tibi damnationem meretricis magnæ.* In quo habetur reſpectus ad id, quod Paulus ſcribit 2. Theſſ. 2. num. 7. vbi de Romano loquens Imperio ethnico ait: *donec de medio fiat*, ſeq; refert in horum verborum declaratione ad ea, quæ ipſiſmet coram fuerat locutus. *Non retinetis, quòd cùm eſſem apud vos, hæc dicebam vobis?* Porrò de Romani Imperij conuerſione non eo ſolùm loco Paulus ait; ſed etiam vbicumque ei incidit ſermo de diuitiis Gentium, deque Dei myſterio in Gentilici po- F puli electione. Hic inſuper Angelus primæ phialæ ait poſteà cap. 21 19. *Veni oſtendam tibi ſponſam vxorem Agni*, ſcilicet cæleſtem Ieroſolymam, & Eccleſię triumphantis gloriam. In hoc autem id attenditur haud dubiè, quòd in toto nouo inſtrumento nullus ſit locus ſiue tractatus ita perſpicuus & copioſus de Sanctorum in cælo beatitudine poſt generalem reſurrectionem; atque ille, qui à Paulo deſcribitur 1. ad Corinth. 15. & 2. ad Corinth. 5. vt alia interim eiuſdem Apoſtoli loca prætermittam. Quibus animaduerſis expendi debet, quàm honorificè Apocalypſis meminerit Pauli, quamque fuerit conſentaneum in hac Apocalypſeos parte, vbi de Gentibus agitur, ter fieri alluſionem ad ea, quæ hoc electionis vas conſcripſit, & prædicauit tribus de rebus, quæ in ipſius doctrina cumprimis extant, atque eminent. Prima eſt, quantoperè mundus Dei gratiâ indiguerit. Altera ſpectat ad diuitias Gentium, & earum conuerſionem. Tertia ad cæleſtes Chriſti diuitias, quæ in ingenti Eccleſiæ triumphantis gloria eluceſcunt.

Qui ſint ij homines, in quos hæc phiala fuit effuſa.

Sed veniamus iam ad ea, quæ textus tradit de primæ phialæ effectu. *Factum eſt vulnus ſæuum & peſſimum in homines,* (id eſt in hominibus) *qui habebant characterem Beſtiæ; & in eos, qui adorauerunt imaginem eius.* Qui ſint iſti homines, explicuimus c.13. Illi autem denotantur, qui propalàm & publicâ idolorum cultus profeſſione impiam Romani Imperij ſuperſtitionem aſſectabantur. Atque ea phraſis, *Vulnus ſæuum & peſſimum*, ita explicanda videtur; vt *vulnus ſæuum*, perinde ſit, quaſi valde crucians; *peſſimum* verò idem quod fœdum, & pudore ipſos homines afficiens; πονηρὸν enim ſignificat idem quod miſerum. Quod autem ſordidum ac fœdum, idem etiam miſerũ eſt. Et ſic ſermo eſt de vlcere peſſimo Iobi 2. 7. In præſenti tamen manifeſtè alluditur ad plagam Ægypti ſextam, Exod. 9. numero decimo. *Factaque ſunt vlcera veſicarum turgentium*: hoc eſt, vulnera ac plagæ in partibus verecundis, & naturâ ipſâ ab hominum conſpectu remotis. Idem ipſum Ioannes voluit in hoc loco indicare. Sed graues ſcriptores in rebus eiuſmodi nõ apertiùs loqui ſolent; quàm, vt percipiantur, ſatis eſt. Et quidem ex alluſione ad Ægypti plagam coniectari facilè hîc poterat, de quibus vlceribus loqueretur textus.

Quodnam hîc appelletur vulnus ſæuum ac peſſimum?

Quid myſticè ſignificet, vlcera veſicarum (de quibus in 6. Ægypti plaga) exorta fuiſſe ex cinere de camino in cælum aſperſo.

Obſeruandum etiam eſt, illa veſicarum vlcera de quibus Exodus agit, exorta fuiſſe *ex cinere de camino in cælum aſperſo.* Quo ſignificatur, ex reliquiis illius ignis in terra ardentis in publicam lucem proditis, & ex manifeſta prædicatione, quæ miſerabiles ignis concupiſcentiæ effectus euulgauit; hinc inquam duxiſſe originem acerba illa vulnera atque horrida; quæ ſymbolicè repræſentant dolorem, confuſionem atque pudorem, quo afficiebantur Gentiles in Euangelij prędicatione. Similé quoque ſignificationem reperire eſt in illis vlceribus, de quibus 1. Reg. 5. 6. *Aggrauata eſt manus Domini ſuper Azotios, & percuſſit eos in ſecretiori parte natium*, & infrà: *Computreſcebant prominentes extales eorum.* Quò etiam reſpicitur Pſalm. 77. 66. *Percuſſit inimicos ſuos in poſteriora; opprobrium ſempiternum dedit illis.* Denique vt turpes ac libidinoſos ſæpè Deus punit verecundis ac moleſtis vlceribus; ita etiam Euangelij prædicatio ſpiritualiter Gentiles percutiebat confuſione atque dolore; quia ipſos acriter diſcruciabat, dum ſe propalàm tanquam peccatores & ſceleratos traduci, atque adeò inexcuſabiles reputari videbant. Quòd hæc plaga dicitur in terram effuſa, fortè denotat dolorem & confuſionem in ſæuis ac peſſimis vlceribus figuratam inde proficiſci, quòd Euangelij prædicatio & cæleſtis illa diuini verbi ſementis in terrenas affectiones ſuis vitiis & cupiditatibus adſtrictas deciderit.

Ex obiectione oppoſita ſolutione, prædicta confirmantur.

Quam expoſitionem vlcerum tradidimus, inficiari nemo poterit, aptam atque idoneam eſſe. Conſtat enim nihil potuiſſe aptius afferri ad verecundiam & confuſionem exprimendam, quæ in Gentiles incubuit, cùm de grauiſſimis ſceleribus fuerint conuicti. Nec ſum ipſe primus, qui eam expoſitionem inueni. Nihilominus tamen opponet aliquis, huiuſmodi interpretationem cum ipſius contextus ſerie & conſecutione non rectè conſentire. Iam enim in fine capit. 14. longiùs progreſſum fuerat ad prædicationis Euãgelicæ fructum in multorum Gentilium conuerſione atque martyrio. Quomodo ergo nunc regreſſus fit ad pudorẽ atque dolorem, quo ſunt initio affecti Gentiles ex Euangelij prædicatione? Similis obiectio fieri poteſt contra ſequẽtis plagæ expoſitionem. In ea enim reditur quoque ad Neronis perſecutionem; quæ retro iam in cap. 12. manebat. Ad hoc igitur Reſpondeo primò; non ſemper falſum arguit, aut ordinis perturbationem regreſſus ad ea, quæ ſuperiùs iam fuerant tractata: ſæpè enim id requirit ipſius ordinis congruentia. Et verò, qui id attentè conſideret, facilè cernat, cùm ipſius diſcurſus ſeries exigat hîc plagarum omnium in Gentiles immiſſarum mentionem coniunctim factam; neceſſarium eſſe, vt non tam de temporis, quàm de rationis ordine curetur: atque adeò fiat regreſſio ad id, quod ſuprà fuerat tractatum; vt ſeptem plagarum viſio foret integra, & ipſius diſcurſus perfectus redderetur. Secundò reſpondeo; quamuis verum ſit Gentilium dolorem & confuſionem & eorum perſecutionem in Euangelij prædicatores excitatam, (quæ ſunt duæ primæ plagæ) initio ab Euangelij prædicatione duxiſſe originem; poſteà tamen eundem præſtitit effectum progreſſus in Euangelij prædicatione factus, & ipſamet concionatorum perſeuerantia. Quare non omnino temporis ordo perturbatur; præſertim cùm ratio ipſa vrgeret, vt doctrinæ ordo præferretur.

TEXTVS.

De ſecunda phiala.

Verſ. 3. *Et ſecundus Angelus effudit phialam ſuam in mare; & factus eſt ſanguis tanquam mortui; & omnis anima viuens mortua eſt in mari.*

COMMENTARIVS.

Quid ſignificet, ſanguis tanquam mortui.

SI textus non ampliùs diceret, quàm *factus eſt ſanguis*; nihil difficultatis erat in grammatico ſẽſu. Manifeſtè enim iis verbis ſignificaretur, mare ipſum ſanguineo colore fuiſſe infectum. Quod verò additur, *tanquam mortui*, nonnihil difficultatis habet. Nam quòd quidam exponũt de atro ſanguine, vel congelato; minimè placet. poteſt enim accidere vt ſanguis ex mortuo animali fluens ſit rubeus & nitidi coloris; ſicuti in hœdi ſanguine apparet. Nec verò aut diuerſi coloris eſt, aut minus congelatus ſanguis ex ſciſſa viui hominis vena exiliens, quàm cruor ex cadauere manans. Si verò ad maximam ſanguinis vim & copiam referatur cõparatio illa *tanquam mortui*: quia ex boue aliquo ſiue equo, cùm occiditur, plurimum effluit ſanguinis; hoc quoque neutiquam videtur facere ad rem. Etenim vt ſignificetur, totum mare fuiſſe ſanguineo colore tinctum, ſatis parum ſanguinis eſt, quod ex occiſo tauro, aut etiam ex mille tauris dimanat. Quid ergo ſignificabunt verba illa, *tanquam mortui*? nec enim abſque peculiari myſterio addita credibile eſt. Exiſtimabit quiſpiam, ſanguinis hîc nomen non pro germano ſanguinis colore, ſed pro quouis atro liquore vſurpari; & fortè genitiuum illum *tanquam mortui*, ad mare mortuum referri: ſic enim appellatur Aſphaltites lacus Ioſue 3. 16. &

1. expoſitio.

eodem modo vocatur à Pauſania libro 5. vt refert A Lipſius in notis ad Tacitum libr. 5. numero 17. eius autem maris aquæ dicuntur eſſe bituminoſæ: atque de eo bitumine loquens Tacitus; *Ater, inquit, natura ſua liquor.* Et concinit Ioſephus libr. 5. de bello capite 5. Facit etiam, quòd mare mortuum fuit ignis è cælo depluentis effectus. Similiter Apocalypſis capite octauo numero octauo, mons igneus in mare decidit; *& factus eſt ſanguis.* Vnde ſuſpicari quis poſſet, ſanguinem ibi eſſe tetrum liquorem; cuiuſmodi eſt in mari mortuo. Demum accedit, quia mox in textu ſequitur, *Et omnis anima viuens mortua* B *eſt in mari.*

Refellitur prædicta explicatio.

Verùm nihil horum eſt ad rem; non ſolùm, quòd violentum ſit, aquas mortui maris appellari ſanguinem; ſed quia genitiuus ille *mortui* ad mare referri non poteſt. Nam vox Græca maris fœminea eſt: at genitiuus *mortui*, neuter, ſiue maſculinus. Præterquàm quòd neceſſe eſt ex contextu nomen ſanguinis in ſenſu grammatico accipi de proprio ſanguinis colore; quippe in tertia plaga per reſpectum ad id, quod in ſecunda præceſſerat, dicitur, *ſanguinem ſanctorum effuderunt*, deinde ſubditur; *Et ſanguinem eis dediſti bibere.* C

Auctoris interpretatio.

Meo igitur iudicio, genitiuus ille *tanquam mortui*, denotat maris aquas fuiſſe ſanguine infectas; quemadmodum in alicuius animalis immolatione aqua ipſa cadaueris cruore tingi ſolebat. Pro cuius explicatione obſerua primò, *mortui* nomen ad hoſtias, ſeu victimas occiſas applicari ſolere; ſicuti de Chriſto Domino dicitur Apocalypſ. 1. numero 18. *Fui mortuus*, Græcè, ἐγενόμην νεκρὸς, vbi manifeſtè νεκρὸς dicitur de occiſo. Et facit, quòd νεκρὸς, de occiſi cadauere ſolet ſæpè dici ab Homero & Thucydide; vt videre eſt in Græcis dictionariis. Secundò obſerua, alluſioni ad Iudaicos ritus & veteres cæremonias aptiſſimum eſſe in Apocalypſi locum. Et D verò res eſt non ſemel in ſacris iterata; videlicet ex animalibus Deo immolatis fundendum eſſe ſanguinem per altaris circuitum. Qua de re legatur Exod. 29. numero 20. Leuitici 15. & 11. & capit. 7. 2. & cap. 8. 19. & cap. 17. 6. & 13. Deuteron. 12. numero vigeſimo ſeptimo, & Ezech. 43. numero 18. Cōſtat autem iuxta altaris templi crepidinem extitiſſe quandam foſſam, qua ſanguis decurreret. Vide Ezech. 45. numero 13. Nec ferebat conſuetudo, vt animalia omnia quæ immolabantur, in ipſa altaris crepidine mactarentur; vt ab ipſo animali ſanguis immediatè in foſſam deflueret, ſed feriebatur animal nonnihil ab altari remotum; eiúſque ſanguis vaſe aliquo ſiue lebete exceptus per altaris gyrum E effundebatur, ſicuti Villalpandus depingit in altaris ænei deſcriptione.

Animalium Deo immolatorum ſanguinem per altaris circuitum effundi ex Dei præcepto ſolere.

Hoſtia ſanguinem in lebetem infuſum cum aqua miſceri ſolere, veriſimili coniectura deducitur.

Tertiò obſerua, non videri veriſimile, hoſtiæ ſanguinem in lebetem omnino vacuum infundi; ſed in eum, cui aliqua ſaltem aquæ copia ineſſet: ita vt animalis ſanguis cum aqua permiſtus (ſic enim apud nos fieri ſolet cùm vena alicui, ſiue in ipſa manu, ſiue in pede ſcinditur) per altaris ambitum faciliùs effundi ac defluere poſſet; alioquin ſæpe ſanguis congelaretur, nec aptè decurrere valeret. F Cùm autem tot animalia in eo altari tunc immolari ſolerent, ne ipſa altaris crepido, & omnia altaris ipſius vaſa valde eſſent cruenta, immunda & ſordida; nihil potius aut congruentius occurrit, quàm vt ſanguis ipſe ſemper cum aqua miſceretur. Atque hoc ipſum, quod ad munditiam & facilem ſanguinis fluxum, ac legis ipſius obſeruationi de ſanguine per altaris gyrum fundendo maximè erat conſentaneum, hoc inquam myſterio ipſi congruentiſſimum erat, nec enim abſque arcano & ſingulari myſterio ex Chriſti latere *exiuit ſanguis & aqua*, vt habetur Ioann. 19. 14. Si hoc igitur maximum in ſe continebat myſterium; quid, obſecro, conuenientius, quàm vt idem etiam myſterium fuerit in antiquis ſacrificiis adumbratum; in ea videlicet conſuetudine aquam ſemper cum ſanguine miſcendi?

Quomodo conſideretur in hoc Apocalypſeos loco aqua maris in ſanguinem conuerſa

His ita præmiſſis; ſi Hebraici populi conſuetudine receptū erat, vt occiſi animalis ſanguis aquā, cui admiſcebatur, tingeret; deinde ſi illud pariter hic intēdebatur, vt ſignificaretur mare totum ſanguineo colore fuiſſe ſuffuſum; quid potuit aptius dici, quàm maris aquam in ſanguinem fuiſſe conuerſam; non ſecus atque in lebete, in quem animalis immolati ſanguis immittebatur, aqua ipſa ſanguineo tingebatur colore. Hoc ergo eſt, quod ſonant verba illa, *Effudit phialam ſuam in mare, & factus eſt ſanguis tanquam mortui.* Atque hactenus de grammatico ſenſu. Vt autem gradum iam ad myſterium in his verbis incluſum faciamus; ad ſecundam hanc plagam ſpectat (vt ſuprà vidimus) crudeliſſima Romani Imperij perſecutio aduerſus Euangelij concionatores ſuſcitata. Cùm verò per mare Gentilitas figuretur; ad cruentæ perſecutionis ſymbolum nihil potuit aptius effingi, quàm mare vniuerſum ſanguineo colore fuiſſe tinctum.

Secunda huius plaga myſteriū & ſignificatio.

Explicatur amplius prædicta plaga 2. ſignificatio.

In huiuſmodi figura aliquis ſatis myſterij latuiſſe putabit, ſi dicatur maxima fuiſſe martyrum ſanguinis copia in omnibus Imperij prouinciis effuſa: ſiue potiùs illud fuiſſe vniuerſale quoddam Romani Imperij bellum contra Euangelij prædicatores vbique geſtum. Sed huic ſignificationi illud imprimis addendum eſt, confuſionem quidem atque pudorem, quo Euangelica prædicatio Gētiles ipſos præpediebat, fuiſſe in ſingulorum animis peculiarem, & imis pectoribus abditum; ideóque primam phialam in terram fuiſſe effuſam: at verò perſecutionem ipſam omni virium contentione, & totius Romani Imperij auctoritate & potentia fuiſſe inſtauratam: & idcirco phialam ſecundam in mare fuiſſe exoneratam. Simili ratione, qua Imperium ipſum in maris Beſtia figuratum fuit, ſapientia autem carnis in Beſtia terræ, c. 13.

Dices; ſi harum plagarum finis is fuit, vt per illas bellum in Gentilitatem fieret: eiuſmodi debebat eſſe figura, vt plagæ omnes in Gentiles ipſos viderentur immiſſæ; at in hac ſecunda plaga ſecus accidit; neque enim bellum & perſecutio in Gentiles, ſed in Chriſtianos ipſos conſurgebat. Quomodo ergo hæc inter plagas Gentilitati immiſſas numeratur? Reſponderet quiſpiam, ſatis fuiſſe, vt iuxta diuinæ prouidentiæ conſilium, perſecutio dirigeretur ad myſticam de Romano Imperio vindictam ſumendam, & ad idololatriæ euerſionem, atque fidei Chriſtianæ incrementum: necem autem Euangelicis prædicatoribus illatam glorioſè triumphaſſe de vniuerſo mundo, ac demum Romanum Imperium ſubiugaſſe. Hæc tamen reſponſio non illis fortaſſe ſatisfaciet, qui non modò optant, myſterium nomini plagarum in Gentiles immiſſarum reſpondere; ſed etiam in ipſa figuræ atque viſionis externa facie ita induci has plagas tanquam aduerſus Gentiles illatas. Quamobrem non ſatis eſt dicere, ſanguinem illum in cælum clamores edere, & vltionem aduerſus ipſos carnifices flagitare: hoc enim non ſignificatur ſatis aptè in ea figura maris in ſanguinem conuerſi. Idcirco congruentius fortaſſe dicetur, ſanguineam maris infectionem repræſentari hìc quaſi rem mari ipſi cōtrariam; quippe piſcium interitus in maris ipſius detrimentum cedit. Subditur autem in textu, *Et omnis anima vi-*

uens

Quo ſenſu dicatur omnem animam viuentem fuiſſe mortuam in mari.

uens mortua eſt in mari. Quare figura ipſa eſt quaſi plaga, per quam mare ipſum vehementer infeſtatur. Etenim Martyrum ſanguis admirabili quadam ratione acriter imperium Romanum ethnicū oppugnabat. Quòd ſi lubeat ſeriò attendere comparationem eam, qua Ioannes vtitur de ſacrificij ſanguine aquam lebetis tingente; in ea comparatione clarè perſpicitur, aquam ab infuſo ſanguine ſuperari, & ipſius colore infici; atque adeò illi quodammodo ſubiugari: ita vt quò ſanguis flueret, eò etiam fluere deberet aqua; ac proinde ſanguine per gyrum altaris effuſo, ipſa pariter aqua funderetur. Si autem de bello myſtico in ſanctificationem geſto ſermo eſt; ſi mari item ipſi perinde accidiſſe indicatur, quaſi lebetis aquæ, cui animalis oblati ſanguis admiſcebatur; in hoc ipſo eiuſdem maris ſanctificatio innuitur. Nam veriſſimè dicitur, ſanguine cum aqua permiſto, aqua ipſa ſanctificari. Ille namque ſanguis, cùm effundebatur, offerebatur Deo: id quod expreſsè habetur Leuit. 1. numero quinto, *Offerent filij Aaron ſanguinem, fundentes per altaris circuitum.* Huius verò ſanctitatis particeps fiebat aqua, cui miſcebatur ſanguis: nam pariter in Dei honorem cum ipſo ſanguine fundebatur. Quare, ſi myſticum bellum mari illatum ad ipſius ſanctificationem ordinabatur; rectè conſonat, vt Martyrum ſanguis miſceatur cum Gentilitatis mari; nam ſanguis aquæ admiſtus eandem ſanctificat.

Myſterium ſanguinis & aquæ ex Chriſti latere fluentis.

Iam ſi myſterium velimus contemplari ſanguinis & aquæ ex aperto Chriſti latere fluentis; ibi certè totius mundi ſanctificatio fuit typicè figurata. Mundus namque per aquas deſignatur; quia *aquæ multæ populi multi*, & ex Chriſti latere prodijt vniuerſalis Eccleſia per Chriſti ipſius ſanguinem deterſa, ac defæcata (alius autem ſenſus eorum verborum 1. Ioann. 5. n. 6. *Non in aqua ſolùm, ſed in aqua & ſanguine.*) Et quanuis tota huius ſanctificationis aquarum efficacitas ex Chriſto, quaſi proprio ex fonte, deriuetur: nihilominus verum etiam eſt, quod Chriſtus ſua paſſione incepit, ab eodem deinceps per Martyrum paſſionem fuiſſe prouectū. Quare ſuo etiam modo Martyrum ſanguis aquas, hoc eſt Gentilitatis mare, ſanctificauit. Quamobrē licèt ex effuſo Martyrum cruore opinarentur Gētiles, Martyres ipſos deuictos proſtratóſque eſſe, Scriptura tamen id proponit, quaſi ſignum omnino certum victoriæ atque triumphi de Gentilitate ipſa reportandi. In cuius rei figura illuſtriſſimum eſt, quod refertur 4. Regum 3. numero vigeſimoſecundo. *Viderunt Moabitæ aquas rubras quaſi ſanguinem, dixerúntque, Sanguis gladij eſt; pugnauerunt Reges contra ſe & cæſi ſunt mutuò Nunc perge ad prædā Moab. Porrò conſurgens Iſrael percuſſit Moab.* Itaque exitus ipſe oſtendit, Moabitas fuiſſe deceptos; & rubeum illum aquarum colorem eſſe quaſi oſtentum præſagiens futuram Moabitarum cædem ab Iſraelitis faciendam. Similiter ergo contigit in profuſo Martyrum cruore, quo Gentilitatis mare tingi viſum eſt. Tametſi enim Gentiles credentes myſticum Iſraelem victum eſſe ac profligatum, ſeſe ad prædam mutuò incitabant; re tamen ipſa ſanguis ille portendebat Gentilitatis excidium ac ruinam. Atque ita inter plagas myſticas aduerſus Gentilitatem immiſſas aptiſſimè annumeratur viſio maris aquæ Chriſti Martyrum ſanguine vndique tinctæ.

Quid ſit, omnem animā viuentem in mari mortuā fuiſſe.

Supereſt, vt nonnihil dicamus de verbis illis, *Et omnis anima viuens mortua eſt in mari.* Atq; imprimis non id eſt ita accipiendum, quaſi fuerit hæc ſanguinei coloris cauſa; ita vt ſuffuſus ſanguinis color A inde prouenerit, quòd occiſa fuerint omnia viuentia, quæ erant in mari. Nec enim ſenſus ſic eſt intelligendus, ſed potiùs è contrario; vt piſcium marinorum interitus duxerit originem ex eo, quòd mare ipſum ſanguine fuerit imbutum. His autem verbis denotatur, quod ex ipſa perſecutionis ſæuitie & immanitate fuit conſecutum; videlicet Chriſtianos omnes, quotquot in Romano Imperio inuenti ſunt, morti addictos deſtinatóſque manere. Elegantiſſimè enim ij ſolùm dicuntur habere animas qui eas non incaſſum acceperunt; vnde fideles duntaxat inter viuentes animas computantur. B Et quanuis non omnes fideles in ea perſecutionis procella reapſe fuerint trucidati; leges tamen impiæ & edicta execranda omnes pariter Chriſtianos ſine diſcrimine damnabant. Quapropter non ij ſolùm, qui reapſe à tyrannis capite plectebantur; ſed reliqui etiam omnes, qui in Catholica fide ſtabiles perſiſtebant, inter mortuos poterant quodammodo numerari. Nam cùm eos leges morti deſtinarent; neceſſe erat, aut vitā amittere, aut profugos ſemper in latebras ſeſe abdere: ideóque eis Paulus edicit, *Mortui enim eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo*, ad Coloſſenſes cap. 3. numero quarto.

Tam ſanguineum colorē, quàm piſciū interitum, concipiēdum eſſe, quaſi maris ipſius plagam.

C Quòd ſi ſanguineus color in aquis eleganter accipitur quaſi ipſius maris plaga; ad eandem etiam plagam pertinet piſcium interitus, quo Chriſtus myſticè vlciſcitur Gentilitatis mare: ſcilicet quia ex hac morte erat oritura vera mundi vita, atq; ſalus. Etenim ſicut in tritici grani allegoria veriſſimè dictum eſt; *Si granum frumenti mortuum fuerit, multum fructum affert.* Ita etiam in ſacris Literis reperimus, aquam ſanguine miſtam è templo effluentem, quę viuis piſcibus vitam videbatur ablatura, eam ipſam alere innumerabilem viuentium piſcium multitudinem, vbi nullus antea alebatur. Lege Ezechiel. D 47. vbi deſcribitur fluuius egrediens è templo (in quo alluditur ad torrentem è templo exeuntem cū ſacrificiorum cruore permiſtum) & ſanctificans mare mortuum, illúdque ſanans, ac vim immenſam viuorum piſcium in eo generans.

TEXTVS.

De III. Phiala.

Verſ. 4. *Et tertius Angelus effudit phialam ſuam ſuper flumina, & ſuper fontes aquarum, & factus eſt ſanguis.* E

5. *Et audiui Angelum aquarum dicentem, Iuſtus es Domine, & qui es, & qui eras ſanctus, qui hæc iudicaſti.*

6. *Quia ſanguinem ſanctorum & Prophetarum effuderunt, & ſanguinem eis dediſti bibere: digni enim ſunt.*

7. *Et audiui alterum ab altari dicentem, Etiam Domine Deus omnipotens, vera & iuſta iudicia tua.* F

COMMENTARIVS.

Tertia plaga ſenſus ac ſignificatio.

AD tertiam hanc plagam (vt vidimus capit. 15. verſu 1.) pertinet tractatio de illa perſecutionis in Chriſtianos commotæ parte, quæ Gentiles ipſos contigit. Atque ad huius plagæ ſignificationē ſapientiſſimè inducuntur fontes ac flumina, ſanguineo pariter colore infecta. Alluſio eſt ad plagam Ægypti primam, de qua Exod. capite ſeptimo, numero vigeſimo, & de eius ſignificatione nonnihil diximus capit.11.notatione 7. vbi tamen accuratiorem ea de re tractationem ad hunc locum reiecimus.

Explicatur adhuc tertia huius plagæ myſterium.

Obſeruandum eſt igitur in ſecundæ phialæ plaga non actum fuiſſe de ſanguine maris vndas tingente, quaſi ſanguis ille profluxerit ex prælio aliquo cum ipſis Gentilibus commiſſo; ſed quaſi ex eo prælio, quod ipſi cum Euangelij prædicatoribus inierunt. Quamobrem, licèt in diuinæ prouidẽtiæ conſilio ſanguis ille fuerit myſtica aduerſus Gentilitatem plaga; non tamen videbantur directè ſaltẽ Gentiles ſibimetipſis inferre bellum, quod aduerſus Chriſti prædicatores promulgabant. Quinimò ipſum Gentilitatis mare videbatur ſuorum aduerſariorum ſanguine maculari; atque adeò Gentiles ipſi hoſtium effundere ſanguinem; nec tamen ad eos perſecutionis procella peruadere. In hac verò tertia plaga peruenitur ad id, quod ex ipſo perſecutionis conflictu redundauit; videlicet quòd illius tempeſtatis calix ipſiſmet etiam Gentilibus Chriſtianos acerbè inſectantibus fuerit propinatus. Cùm enim Ethnicorum quãplurimi ad Chriſtianam Religionem paſſim traducerentur; perſecutionis etiam vis ad ipſorum perſecutorum cognatos & affines ſeſe extendit, factum igitur eſt, vt qui ſe ab amara illa perſecutionis & ſanguinis potione immunes eſſe putabant, poſteà illam pariter hauſerint: atque adeò quod initio bellum aduerſus ſolos exteros fieri credebatur, poſteà in ciuile, domeſticum, & valde inteſtinum euaſerit; vtpote inter patres ac filios, inter fratres & conſanguineos geſtum. Quod ipſis quoque victoribus ſolet eſſe miſerrimum. Vnde effectum eſt, vt qui antea exiſtimabant, ſe calicem perſecutionis minimè libaturos, ſed propinaturos potiùs inimicis; poſteà euadere non potuerint, quin illum ebiberent.

Cur fontes ac flumina ſanguine perhibeantur tincta.

Ad inteſtini huius belli repræſentationem eleganter fontes ac flumina ſanguine dicuntur fuiſſe tincta. Illud enim hîc ſignificatur; perſecutionis ſcilicet calicem ab ipſis etiã perſecutoribus fuiſſe potatum. Quam ad rem appoſitè finguntur flumina ac fontes ſanguine tingi. Hac enim ratione nemo videtur ſanguineam poſſe potionem vitare. Et manifeſtum eſt, hoc in loco per ſanguinis potum non victoriæ triumphum, ſed plagam denotari. Si autẽ in ipſa ſanguinis effuſione crudelitas belli maximè ſita eſt; vt innuitur, huius etiam calamitatis Ethnicos eſſe participes, mirificè inducuntur flumina & fontes infecti cruore. Nec enim maris aqua; ſed fluminum potiùs & fontium ebibitur. Vnde domeſticum bellũ & peſtis inteſtina rectè in fluminibus ac fontib. ſanguine tinctis figuratur. Nã qui potatur liquor, ad ipſa penetrat inteſtina. Quapropter in hac plaga ſignificãter depingitur pacis domeſticę perturbatio, & bellũ inteſtinũ, quo ipſimet Gẽtiles acriter perculſi ſunt, per eaſdẽ leges immaniſſimas, quæ cõtra Chriſti ſeruos promulgatæ, & executioni mandatæ ſunt. Si ergo maris plaga in eo imprimis conſiſtebat, vt mare ipſum ſanguine vndique tingeretur, plaga hæc tertia ex ſecunda oritur, & eandem auget; cùm flumina ac fontes ex mari profecta, eòdem ſe demum exonerent. Quare tertiâ hac plagâ, quæ ex ſecunda ducebat originem, rubeus ſanguinis color in ipſo mari augeſcebat.

Quid ſit, Angelum aquarum & Angelum altaris Deo laudem tribuiſſe.

Sequitur in textu, tam Angelum aquarum, quàm Angelum altaris Deo gloriam ac laudem deferre propter æquiſſimum ipſius iudicium; quod in eo vel maximè ſplendeſcit, vt Gentiles, qui Chriſtianorum ſanguinem ſitiebant atque exugebant, eandem quoque tempeſtatis vim ſuſtineant, & eandẽ A participent immanitatem.

Quinam per duplicem hunc angelũ adumbrẽtur?

In his duobus Angelis crediderim Moſem & Eliam adumbrari; de quibus capit.11. actum eſt ſub duorum teſtium figura, & capit.14. in vindemia. Quod quamuis explicatũ ibi à nobis ſit; quod tamen hîc aſſerit textus, expoſitionem noſtram haud parum confirmat. Nam imprimis *Moyſes* idem ſignificat, quod *attractus*, (ſubaudi) *de aquis*. Lege Exodi cap ſecundum, numero 10. *Vocauit nomen eius Moſes dicens, quia de aqua tuli eũ.* Deinde, in ſuperioribus iam vidimus in Apocalypſi per altaris Angelum denotari Eliam. Eſt enim idem cum illo, qui dicitur habere *poteſtatem ſuper* B *ignem*; vt expendimus c.14. Porrò ipſa Angeli aquarum cum altaris Angelo coniunctio ſatis etiam roboris huic interpretationi addit; cùm liqueat, in Apocalypſi (ſicuti in transfigurationis etiam myſterio) Moſem & Eliam conſociari.

Cur in duabus plagis præcedentibus non dicantur Deo laudes attributæ, ſecus tamen in hac tertia?

Enimuerò quemadmodum capit.11. & cap.14. Moſis & Eliæ perſonæ accipiuntur myſticè; ſic etiã in præſenti debent accipi pro ſeruorum Chriſti ſapientia & ſanctitudine. Nihil verò cohærentius, quàm vt in tertia hac plaga ſapientia & ſanctitas fidelium gaudio ac voluptate perfundantur ob admirandum illud flagellum, quo Deus Gentiles ipſos plectebat. Nec myſterij expers eſt, quòd in C prima & ſecunda plagis nemo introducatur, qui Deum propter ipſarum effuſionem collaudet, at in hac tertia Moſes & Elias myſtici ad hoc munus præſtandum inducantur. Cuius diſcriminis ratio ea eſt; quia in plagis his myſticis primarius ſpectabatur finis Ethnicorum hominum conuerſio, vt ex ſupradictis videre eſt. Et in duabus quidem primis nondum deducta rès erat ad fructum ex illis Gentilibus metendum, qui ſe & Chriſti iugo ſubiicerent, & morti pro ipſo ſubeundæ conſtãter exponerent. At verò in tertia hac plaga primitiæ tãti huius fructus viros Apoſtolicus in Moſe atq; Elia D figuratos magnopere oblectant & exhilarant: & tã ipſorum ſapientia, quàm diuini obſequij zelus in Gentilium conuerſione atque martyrio mirum in modum exultant atque triumphant.

Verùm, cùm fructus is, quem Deus ex huiuſmodi plagis decerpebat, ſub vindictæ ſpecie nobis hîc ob oculos proponatur; congruenter excogitatum eſt, vt grates per myſticos Moſem & Eliam Deo actę referantur ſub ea formula ac norma; *Iuſtus es Domine, qui hæc iudicaſti*, &c.

Dei nominis explicatio cur, & qua ratione hic adiungatur.

Cum his autem verbis coniungit myſticus Mo-E ſes Dei nominis explicationem. Non tamen ait (vt in aliis Apocalypſeos partibus fieri aſſolet) *Qui es, & qui eras, & qui venturus es.* Sed ſolùm: *Qui es, & qui eras.* Nã in hac plaga, & in admirabili hac vlciſcẽdi ratione, ſatis iã perſpicuè Dei aduentus enituerat. Quamobrem in ea laude, quam ei ob plagæ huius immiſſionem decantant, non addunt, *Qui venturus es*, vt innuant, illum iam aduenisse, atque admirabilem iuſtitiæ ſuæ myſticæ, (id eſt perfectæ miſericordiæ) ſignificationem dediſſe, dum ſuum Gentibus ſpiritum largè ac liberaliter impertiuit. Itaque F ſolùm exprimitur, *Qui es, & qui eras*, quaſi ſignificent hoc pacto, antiqua illa veterum figurarum inuolucra & integumenta detecta iam eſſe & euoluta; ac proinde Deum reapſe ſeſe exhibuiſſe eum, qui iuxta antiquas figuras & promiſſiones erat futurus. Conſule caput 1. vbi latè de nominis Iehoua myſterio.

Duæ aliæ de 3. plaga expoſitiones traduntur.

Propoſuimus noſtram de tertia plaga expoſitionem; quæ eò reuocatur, vt perſecutio à Romano Imperio excitata in bellum domeſticum & inteſtinum deſierit; quia per eam ſæuitum eſt in ipſorum perſecutorum fratres, cognatos, affines, familiares.

1. expoſitio expenditur.

liares. Atque in huiuſmodi interpretatione attendimus præſertim genuinum ſenſum, quò ſpectauit in prima Ægypti plaga conuerſio aquarum in ſanguinem; iuxta ea quæ capite 11. adnotauimus. Lubet tamen huic explicationi duas alias adiungere, quæ prima ſpecie alicui magis fortaſſe placebunt. Dicet ergo aliquis, per ſanguinolenta flumina denotari ingentem ſtragem, ſecundùm id Numer. capite 23. numero 24. *Donec deuoret prædam, & occiſorum ſanguinem bibat.* Atque hic eſt germanus ſenſus eorum verborum Pſalmi 109. fine; *De torrente in via bibet, propterea exaltabit caput.* Nec diſſonat, quod ſuperiùs ex Floro retulimus lib. 3. cap. de bello Cymbrico, nempe, *Tanto ardore pugnatum eſt, eáque cædes hoſtium fuit; vt victor Romanus de cruento flumine non plus aqua biberet, quàm ſanguinis barbarorum.* Atque idem Florus lib. 2. cap. de bello Punico ait, *Documenta cladis cruentus aliquando Aufidus.* Ex his ergo videtur ſimiliter in præſenti, per cruenta flumina denotari poſſe maximam hoſtium ſtragem ſaltem myſticam; atque ea ratione victoriam Chriſti in Gentium conuerſione celebrari. Hanc tamen explicationem reſpuit contextus, qui vindictam hîc conſtituit non in eo, quòd victores ſanguinem potent; ſed in eo, quòd Ethnici cogantur ſanguinem bibere per alluſionem ad Ægyptios, qui in prima plaga ſanguinem bibere coacti ſunt.

Prædicta ex- expoſitio non probatur.

2. expoſitio examinatur.

Dicet alius, in tertia plaga mirificè congruere explicationem B. Iſidori in quæſtionibus in Exodum cap. 10. vbi ait: *Aqua in ſanguinem verſa ſignificant populos conuerſos ad ſanguinis Chriſti fidem.* Sic ille. cui poteſt illud adnecti, Martyrum ſcilicet teſtimonio cruentatum fuiſſe mare; vt habetur in plaga ſecunda. Deinde, cùm fontes ac flumina ex mari oriãtur, & eodem refluant, *(Quia ad locum vnde exeunt flumina reuertuntur, vt iterum fluant)* vt ſignificetur teſtimonium Martyrum fuiſſe rationem potiſſimã, cur multi eandem ipſam doctrinam, quæ cruore Martyrum inficiebatur, imbiberent, ſimulque ad illos aggregati ſanguineum maris colorem augerent, aptiſſimum videtur fuiſſe, vt fontes ac flumina ſanguine intincta dicantur. Adhæc, certum eſt fontes ac flumina peregregium eſſe doctrinæ ſymbolum; vt patet Eccli. 24. à numero 35. vſque ad 41. Quòd ſi doctrina Euangelica horrorem Gentibus incutiebat; manifeſtum eſt, poſtquam effuſio Martyrum cruore fuit infecta, tunc præſertim plus eis horroris iniiciendum. Quo ſic præfixo, ad vindictæ myſticæ ſignificationem nihil videtur aptius potuiſſe fingi, quàm vt Gentiles ipſi cruentatam hanc doctrinam haurire & potare cogantur. Id quod textus ipſe non videtur obſcurè adumbrare. *Sanguinem ſanctorum tuorum effuderunt, & ſanguinem eis dediſti bibere.* Quamobrem potio ipſa atque hauſtus videtur perinde eſſe, quaſi ipſos ad Chriſtum conuerti, & ſic Chriſti ſanguinem & doctrinam Martyrum cruore tinctam ab ipſis potari: & quia hoc euenit in toto Romano Imperio, ideò vbique fontes & flumina dicuntur eſſe in ſanguinem conuerſa.

Reiicitur etiam ſuperior expoſitio.

Nihilominùs hæc quoque expoſitio mihi non probatur. Primò, quia in ipſo textu indicatur, omnes perſecutores ſanguinem bibere; cùm tamen nõ omnes ad Chriſti fidem ſe aggregarint. Etenim ſi flumina & fontes erant cruore intincti; nullus videtur Gentilium potuiſſe non ſanguinem bibere: hoc autem in eo rectè expenditur, ac verum eſſe comprobatur, quòd in ciuili bello ac domeſtico ipſimet, qui inimicorum ſanguinem effundunt, pœnas pariter luunt, dum eam calamitatem ſimul cum victis participant. Secundò, hic Apocalypſeos diſcurſus ad Gentium conuerſionem non accedit. Si autem A ſanguis hauſtus denotaret conuerſionem ad Chriſtum, & hoc in loco figuraretur, omnes ſanguinem potare; eo ipſo ſignificaretur vniuerſalis Gentium omnium conuerſio. Tertiò, ſi ea explicatio teneret; minimè cohæreret ratio, quam exprimit textus, videlicet; *Sanguinem ſanctorum effuderunt, & ſanguinem eis dediſti bibere, digni enim ſunt.* Nec enim ipſamet Martyrum ſanguis effuſio carnifices ipſos præſtitit dignos, qui ad Chriſtum ſe conuerterent, eiúſque doctrinam exciperent. Quòd ſi aliquis dicat; ſi Chriſti fides accipiatur veluti vindicta quæ- B dam, quam de illis ſumit Deus, quos ſuę ditioni ſubiicit, ideò dignos dici, quia ſua crudelitate meruerant, vt in eos Deus ſeueram exerceret vltionem, atque adeò aliqua ratione appellari vindictam ſeueriſſimam, quam ſumit Deus de illis, quos ſuæ fidei & martyrio ſubiicit. Hæc inquam reſponſio minimè ſatisfacit. Nec enim abſolutè verum eſt, Eccleſiæ perſecutores fuiſſe dignos myſtica illa vindicta, quam Deus de illis ſumpſit.

Noſtra expoſitionis, (quæ ſuperiùs eſt tradita) congruentia præ cæteris demõſtratur.

In noſtra verò expoſitione, cùm ſanguinis potio referatur ad calamitatem, quam Ethnici in ſuorum fratrum & cognatorum Martyrio patiebantur; me- C ritò dicuntur ipſimet eſſe digni, qui horribilem illam calamitatem ſubeant; vtpote qui præcipui fuerunt auctores, vt Euangelij Prædicatorum ſanguis effunderetur: ac proinde æquum erat, vt huiuſmodi delictum ſeueriſſimo luerent ſupplicio. Quin & diuina iuſtitia ex eorum immanitate meritum eliciebat ſupplicium. Etenim ex eadem perſecutione in Chriſti famulos coorta, ortum duxit, vt perſecutionis impetus in omnes fieret, qui Chriſtiana ſacra ſuſcipiebant. Cùm autem eorum fratres, affines ac familiares Chriſtianæ Religionis ſuaue iugum ſpõte ſubirent; hinc erat reliquum, bellum ipſum do- D meſticum & inteſtinum fieri, atque adeò contra ipſius perſecutionis auctores ſui furoris tela quodammodo conuerti. Præterea in noſtra expoſitione includitur aliquo modo D. Iſidori expoſitio; non quòd ſanguinis potus directè ad Gentium referatur conuerſionem; ſed quia in ſe includit & quaſi præſtituit perſecutorum affines ac neceſſarios & Chriſtianæ Religioni & martyrio manus dare.

Et quia in hac vindicta eminent pariter tam æquiſſimum Dei iudicium, quàm ipſius Spiritus homines ſanctificans; idcirco myſticus Moſes, (id eſt, Chriſti ſeruorum ſapientia) ait, *Iuſtus es Domine; qui* E *es, & qui eras ſanctus, qui hæc iudicaſti.* Sequitur; *Quia ſanguinem ſanctorum, & Prophetarum effuderunt.* Vbi Euangelij concionatores nomine Sanctorum & Prophetarum compellantur.

Quinã Sanctorũ & Prophetarũ nomine cõpellentur?

Verſ. 7.

Et audiui alterum ab altari dicentem: Etiam Domine Deus omnipotens, vera & iuſta iudicia tua.] Cùm hic Angelus myſticum repræſentet Eliam, id eſt, zelum ſeruorum Chriſti (vt iam explicatum eſt) percommodè accidit, vt poſt iuſtiſſimum diuinæ prouidẽtiæ decretum in ipſius belli ad eoſdem perſecutores extenſione ſatis Sanctorum ſapientiæ cognitum Elias myſticus Moſis ſocius & comes, id eſt, San- F ctorum zelus, ſe lætitiæ voluptate perfundat ex eo, quòd illud Dei iudicium in maximam Chriſti gloriam cederet. Quid enim aliud magis poſſet optare Sanctorum zelus ac ſanctitas? Phraſis autem illa, *Vera & iuſta iudicia tua*, idem ſignificat, atque *verè iuſta*.

NOTATIO I.

De alia expoſitione duorum Angelorum, de quibus in tertia hac plaga fit mentio.

Examinatur quædã alia interpretatio de altaris & aquarũ Angelis.

PRVDENTES Theologi cupiunt vel maximè ſacræ Scripturæ interpretationem deſeruire ad communia doctrinæ Theologicæ dogmata comprobanda. Ex illis igitur fortaſſe erit aliquis, qui moleſtè ferat, aut etiam conqueratur, Angeli aquarum mentionem in noſtra explicatione non aſſumi ad receptam illam Theologorum ſententiam roborandam; quòd ſcilicet cuilibet corporearum creaturarum ſpeciei ſuus ſit Angelus præpoſitus, qui earum omnium curam ſuſcipiat, quæ eſt D. Thomæ doctrina 1. part. quæſt. 63. articulo 2. & pro eius confirmatione Vaſquez 1. part. tom. 2. diſput. 245. adducit non modò Origenem, Auguſtinum, Andream, & Aretam; ſed etiam Platonem. Huic querelæ addi poteſt, mentionem illius Angeli, cuius curæ commiſſi ſunt fontes & flumina, ritè connecti cum tertiæ huius plagæ ſignificatione. Ea enim aquæ ſanguineo inficiuntur colore. Quare videtur aquarum patronus earum cauſam acturus, Deóque ſupplicaturus, ne aquarum ſpeciem omnino interire permitteret. Vnde vt hominum crimina dignè ponderentur, videtur congruenter effingi, eò ſcelerum ac flagitiorum deueniſſe homines, vt ipſimet Angeli de corporearum creaturarum interitu gauderent, atque adeò id non ſolùm non ægrè ferrent, verùm etiam Deo gratias agerent. Deinde, cùm Angeli aquarum benedictione conſonat etiam altaris Angelus, qui poteſt non ineptè ſignificare ſacerdotum munus. Senſus autem erit: Hominum tyrannidem eò deueniſſe, vt cæleſtes Angeli, quorum erat conſulere ſpecierum conſeruationi, & Dei ſacerdotes, ad quos incumbebat, Deum pro ipſarum creaturarum conſeruatione ſollicitare, vtrique vſquam in eò conſpirent, vt nullus ſe diuino ſupplicio interponat; ſed potiùs Deum omnes in aquarum corruptione & interitu collaudent.

Hæc tamen explicatio non arridet. Primò, quia conſtat, aquarum Angelum & Angelum altaris eſſe Moſem & Eliam, vt ſupra ſatis expenſum eſt. Secundò, quia ſi in contextu ſermo eſſe non poteſt de propria aquarum conuerſione in ſanguinem, quidquid creditus profari Angelus, cui aquarum ſpecies commiſſa eſt, minimè facit ad rem. Tertiò, doctrina illa de ſingulis Angelis vnicuique creaturarum ſpeciei ſingularum conſulentibus, quamuis vera mihi ſemper viſa ſit, non tamen inter eas veritates numeratur, quas Apocalypſeos auctoritate comprobandas eſſe putem. Etenim libri huius dignitas ac maieſtas non ſolùm poſtulant, vt quidquid in eo continetur, verum ſit; ſed etiam vt doctrinam præferat Catholicâ fide ſuffultam, & de qua dubitari non liceat. Nec enim ſacra ænigmata rectè ad eas res transferuntur, quas fidelis quiſpiam poſſit in dubium reuocare. Quare doctrinam illam, ad quã ipſe Apocalypſeos ænigmata applico, non ſatis eſſe reor, ſi vera ſit ac certa, ſed illud etiam contendo, nihil in mea expoſitione contineri, quod minùs ſit certum, quàm recepta ab Eccleſia vniuerſali doctrina.

Si autem contendat aliquis huius eſſe generis doctrinam illam, quæ ſingulis corporearum creaturarũ ſpeciebus ſingulos Angelos præficit: illud ſaltem non video, quorſum id afferatur ad ea, de quibus in hoc loco Apocalypſis agit. Quòd ſi ſatis eſt, ad ipſam veritatem hoc loco alluſionem contineri, & obiter doctrinam illam per comparationem affirmari; id à me non impugnatur. Notum porrò eſt, aliquo etiam modo veritatem aliquam aſſeuerari, cùm per modum comparationis ad eandẽ fit alluſio.

TEXTVS.

De IV. & V. phialis.

Verſ. 8. *Et quartus Angelus effudit phialam ſuam in ſolem; & datum eſt illi æſtu affligere homines, & igni.*

9. *Et æſtuauerunt homines æſtu magno, & blaſphemauerunt nomen Dei habentis poteſtatem ſuper has plagas, neque egerunt pœnitentiam, vt darent gloriam Deo.*

10. *Et quintus Angelus effudit phialam ſuam ſuper ſedem Beſtiæ, & factum eſt regnum eius tenebroſum, & commanducauerunt linguas ſuas præ dolore.*

11. *Et blaſphemauerunt Deum cæli præ doloribus & vulneribus ſuis, & non egerunt pœnitentiam ex operibus ſuis.*

COMMENTARIVS.

Difficultates quæ in quarta & quinta plagarũ interpretatione occurrũt.

QVARTAM & quintam plagas ideò copulaui, vt ex vtriuſque inter ſeſe collatione meliùs explicarentur. altera enim ad æſtuantem ſolem, altera ad tenebricoſam caliginem reuocantur. Si ergo hę duæ plagæ ſunt oppoſitæ inter ſe, *oppoſita iuxta ſe poſita clariùs eluceſcunt*. Sin autem contrariæ non ſint, id quoque explicandum eſt; cur videlicet ſol vehemens obſcuris tenebris non opponatur? Et quidem, quamuis quod ad repræſentationem attinet, ceſſare videatur difficultas, ſi aſſeramus non vtrumque pariter figurari; nempe & ardentem ſolem, & denſas tenebras; ſed mutuã vtriuſque viciſſitudinem, quemadmodũ diei ſuccedit nox: verùm ſi oculos in ſignificationem ipſam intendamus non parua adhuc ſupereſt difficultas, quo pacto fieri poſſit, vt tam ſol ardens, quàm ſpiſſa caligo inter plagas myſticas cõputentur? Etenim ſi ſol ſapientiæ lucẽ præ ſe fert; tenebris ipſis videtur ignorantia figuranda. Sin de propriis ſuppliciis ſermo ſit; ſapientiæ lux non ſupplicij loco, ſed ſummi beneficij, habenda eſt. Si verò de plagis myſticis ſermo inſtituatur; ignorantia quidem non apparet qui poſſit ad vindictam myſticam reuocari; ita vt & peccatum deſtruat, & peccatorem ipſum magno cumulet beneficio.

Quid in his duabus plagis contineatur.

Pro difficultatis huius enodatione animaduertendum primò eſt, in tertia plaga deuolutã fuiſſe tractationem ad id, quod ex multorum Gentilium ad Chriſti fidem conuerſione redundauit; videlicet, vt perſecutio ipſa in bellum euaderet ciuile, & Gentilibus ipſis calamitoſum. Cùm ergo progreſſus nunc fiat in eodem bello, quod Euangelij prædicatores in Gentiles ipſos geſſerunt; nunc demum additur in his duabus plagis, eiuſmodi bello plurimum acceſſionis fuiſſe factum, tam nimia ſolis vehementia (quæ eſt plaga quarta) quàm phialæ effuſione ſuper Beſtiæ ſedem; ex quo denſiſſimæ tenebræ obortæ ſunt: atque id ad quintam pertinet plagam. In vtroque autem ſatis expenditur Ethnicorum hominum afflictio & anxietas, necnon eorundem contumeliæ in Deum ipſum iactæ, pro ſcelerum ſuorum deteſtatione, & pro gloria atque laurent, atque de, quam Deo deferre deberent.

Quis ſit hiſce in plagis virorũ Apoſtolicorum ſcopus, quis finis ſubſecutus.

Secundò animaduertendum eſt, quis ſit in his plagis præcipuus virorum Apoſtolicorum ſcopus, & quis effectus inde ſubſecutus. Conſtat enim Dei miniſtros directè neutiquam contendiſſe, vt aut homines vehementi ſolis ardore æſtuarent, aut tenebræ Romanum Imperium occuparent. Verùm ex eo, quòd ipſi ſuum officium egregiè præſtarent, Gentilium culpa prouenit, vt ſolis æſtus eos torreret, & tenebræ denſiſſimæ vndique conſtringe- in rabiem ac furorem verterent.

Plaga quarta quo potiſſimũ ſpectet.

Tertiò notandum eſt, quartam plagam aptiſſimè reuocari ad eum effectum, qui conſecutus fuit ex clariſſima luce, quam Euangelij prædicatio de veri Dei cognitione vbique diffundebat: quintam verò plagam redigi etiam congruenter ad illud, quod redundauit ex ea gloria atque laude, quam viri Apoſtolici Deo per admirabile vitæ exemplum tribuebant. Duplex enim eſt Dei glorificatio, altera per concionandi ſapientiam, altera per vitæ integerrimæ ſanctitatem. Ceterùm ex duplici hac Dei glorificatione ij effectus ob Gẽtilium culpam prouenerunt: ex prima, vt homines ſolis luce omnino æſtuarent; ex ſecunda, vt exempli lux in maximas verteretur tenebras. Nunc enim inſtituitur ſermo de effectu illo; qui accidit iis, qui in ſua obſtinatione perſiſtebant; non iis qui ſe ad Chriſti Religionem aggregabant. Licèt enim Dei cognitionis lux & optimi exempli ſplendor per occaſionem Gentiles ipſos in Dei blaſphemias & obſtinatam mentis duritiem inducerent; hoc tamen intereſt diſcriminis, quòd lux ex diuina cognitione proueniens eos quantumuis inuitos atque coactos illuſtrabat pariter & exurebat; ita vt reapſe fierent lucis eius participes ad grauiorem ipſorum damnationem. At exempli lux eis prorſus in tenebras conuertebatur; quippe nequaquam ipſius fiebant participes. Dicam clariùs: lux ea, quam de veri Dei cognitione prædicatio Euangelica hac illac ſpargebat, tanta erat, tamq́ue conſpicua, vt quamuis Gentiles ipſos illius valdè pœniteret, vtpote cupiditatibus ipſorum omnino contrariæ; nihilominus tamen re verâ ſol ille eos illuminaret, atque adeò incenderet, vt infrà explicabimus. At verò Dei gloria, quæ in admirabili vitæ exemplo elucebat, cùm non in intellectus luce, ſed in ſanctitatis ſplendore conſiſtat, aptè dicitur nullâ ratione eos illuminare, qui non ſolùm non accendebantur ad ſplendoris eius imitationem, ſed deteriores etiam fiebant.

Peccatoribus lucem intellectus inditã interdum per occaſionem in grauiorem ipſorum dãnationem cõuerti.

Quartò: hanc eandem diſcriminis rationem reperimus in aliis Scripturæ locis; vbi intellectus lucem dicuntur peccatores excipere ad maiorẽ ipſorum damnationẽ: videlicet cùm Deum agnoſcunt, & non ſicut Deum glorificant. Nihilominùs quia piorum hominum veſtigia nolunt inſiſtere, dicũtur in tenebris ambulare. Qua phraſi vtitur Ioannes Epiſtola 1. capit. 1. 6. & de eo, qui odit fratrem ſuum, ait capite ſecundo numero vndecimo, *In tenebris eſt, & in tenebris ambulat; & neſcit quò eat, quia tenebræ obcæcauerunt oculos eius.*

Quintò: in vtraque hac plaga conſentaneum fuit eorum exaggerari peruicaciam, qui ad ſuorum ſcelerum deteſtationẽ adduci non poterant. Etenim ex duabus hiſce partibus egregia coaleſcit cõcio; in quam confluunt magnæ doctrinæ ſapientia, & eximia integræ & incorruptæ vitæ ſanctimonia: quarum partium quęlibet à peccatoribus poſtulat, & quaſi ſuo iure exigit conuerſionem. Quare eorum repugnantia à nimia cordis duritia & obſtinatione proficiſcitur. Prætereà in vtraque plaga ponderatur acerbitas ac dolor, quem improbis afferunt. Nam in quarta dicitur; *Datum eſt illi æſtu affligere homines & igni.* In quinta verò; *Commanducauerunt linguas ſuas præ dolore.* Nam & ex veritatis cognitione, & ex optimo vitæ exemplo dimanabat vehemens anxietudo in eum, qui durus adhuc pertinaxq́ue reſiſtit. In his autem duabus plagis expéditur; Gentiles eos, qui in impia idolorum ſuperſtitione permanebant, blaſphemias in Deum euomere. Qua ratione vtitur etiam Petrus Epiſtola 1. c. 4. 4. *In quo admirantur non concurrentibus vobis in eandem luxuriæ confuſionem, blaſphemantes.*

Septem harũ plagarum effectus per ordinem numerantur.

Sextò: tametſi doctrinæ, ſapientiæ & ſanctæ vitę exemplum quodammodo ſint ſeptem hiſce plagis communia (nam phialæ effuſio in ipſo prædicationis officio conſiſtit, & perfecta prædicatio ex vita atque doctrina coagmentatur:) cùm tamen hę omnes plagæ ex ipſis effectibus diſtinguantur, rectè in prima obſeruatur dolor ac pudor, quibus Gentiles fuère perculſi, quando de ſuis ſceleribus ſunt inſimulati; in ſecunda locum habuit perſecutio contra prædicatores ipſos ſuſcitata: in tertia ciuilis belli furor: in quarta afflictio atque anguſtia ex veri Dei cognitione per occaſionem proueniẽs: in quinta, ipſorum Ethnicorum mutatio in deterius, ex conſpecto Dei miniſtrorum exemplo trahens originem: in ſexta, acerrima Gentilium vis & impreſſio adhibita, quæ ex Romæ inuaſione proceſſit: in ſeptima denique duriſſima eorum obſtinatio, qui in ſuis ſuperſtitionibus fixere pedem, & obdurati manſerunt, poſtquam publica Chriſtianæ Religionis profeſſio Romam inuecta & excepta eſt. In hac igitur ſeptem plagarum diuiſione iuxta effectuum diuerſitatem conſideratá, ſuus etiã extitit in quarta plaga locus perſpicuæ luci Euangelicæ doctrinæ; quatenus mundo euidenter oſtédit, anilem & nugatoriam planè eſſe deorum multiplicitatem; atque adeò vnum ac ſolum Deum vero cultu & Religione proſequendum. Nec defuit in quinta plaga locus ad ponderandam eorum duritiem, qui in tanta doctrinæ & ſanctitatis luce, quæ ex viris Apoſtolicis emicabat, deteriores tamen effecti in denſa ſuorum errorum caligine perſtiterunt.

Ratio nouiſſima iræ in his omnibus plagis quomodo eluceat.

Septimò: in hiſce omnibus plagis ratio nouiſſimæ plagæ, ſiue iræ nouiſſimæ in eo imprimis ſita eſt, vt non ſit propria vindicta; ſed noua quædam vlciſcendi ratio, eò potiſſimùm tendens, vt peccatum conuellatur omnino, ac de medio tollatur; ipſe verò peccator & veniam impetret, & maximâ Dei gratiâ fruatur. Quare licèt in ſeptem plagarum diſtinctione exprimatur Gentilium repugnantia, qua diuinę gratiæ obſiſtere nitebantur: hæc tamen oppoſitio vna ex parte conducit, vt immenſa Dei bonitas atque clementia eluceſcat, dum myſticam nihilominus vindictam de Gentibus ſumendam, & Gentilium ipſorum conuerſionem prouehit; ex alia verò parte hæc eadem contradictio deſeruit, vt reconditum diuinę prouidentię conſilium ſuos demum effectus atque exitus ſortiatur. Etenim Gentilium pudor ac dolor de conſciis ſcelerum animis, & perſecutio ipſa contra Euangelij miniſtros commota, non exiguo fuerunt argumento, vt de Euangelij victoria euidentiùs conſtaret; atq; adeò Chriſtiana fides euerſo idolorum cultu firmior ac robuſtior perſiſteret. Id quod ad grauiorẽ ipſius fidei auctoritatem fuit maximè conſentaneum; vt dilucidè cerneretur, illam non pro alicuius principis libito, aut facili hominum ſtudio ac voluptate, ſed per ſingularem Dei virtutem & credibilitatis euidentiam euaſiſſe ſuorum aduerſariorum victricem, & totius terrarum orbis dominam. Quamobrem non primæ ſolùm perſecutiones, ſed etiam ipſa rebellium & obſtinatorum peruicacia (poſt Conſtantini conuerſionem) non parum adiumenti contulit ad maiorem ipſius fidei Catholicæ firmitudinem, & glorioſiorẽ de idolorum ſuperſtitione victoriam. Quinimò in iis ipſis, qui in ſuo errore pertinaces deceſſerunt, dedit obiter Deus maxima ſuæ ſeueritatis documenta; in reliquis verò clementiæ & pietatis ſigna clariſſima. Atque hoc eſt nouum plagarum genus; cuius ſumma eſt, effundere magis ac magis miſericordiam: ita tamen vt ſuus etiam ſeueritati ſit locus.

Sol diuinitatis ſymbolum.

His ita præiactis ad textum ipſum accedamus, *Quartus Angelus effudit phialam ſuam in ſolem.* Sol ſępe in Apocalypſi ad Dei diuinitatem refertur; vnde ſi phialæ effuſio denotat prædicationis officiũ, vt ſignificetur effectus ex hac ipſa Dei diuinitatis prædicatione cõſecutus, cõgruenter fingitur quarta phiala in ſolem effuſa; quod eſt prædicationem verſari circa Dei diuinitatem & prouidentiam.

Et da-

Verſ.9. Quid hic ſit, æſtu affligere homines.

Et datum eſt illi æſtu affligere homines & igni; & æſtuauerunt æſtu magno.] Vt ſignificetur quanta claritate & perſpicuitate prædicatio Euangelij oſtenderit idololatriæ falſitatem ac nugas, nec non verum veri Dei cultum eſſe eum, quem Chriſtiana Religio prædicabat; nihilominus tamen ex hac ingenti luce incredibilem hauſiſſe doloré eos ipſos, qui in ſua impietate atque flagitiis (quibus ipſe idolorum cultus indulgebat) immobiles perſtare volebant, vt hoc inquam ſignificetur, eleganter inducitur maxima ſolis claritas hominibus moleſtiſſima: quaſi proprius illius effuſionis, ſiue prædicationis potiùs, effectus. Quid enim aliud eſt, *æſtu affligere homines & igni*; niſi quod ſolet frequenter in media accidere æſtate, quando nimia ſolis claritas & ardoris vehementia mortales calefacit, ac torret? Scio quoſdam hic per ſolem intelligere Antichriſtum; alios verò de ſummo Pontifice interpretari. Pro mea tamen expoſitione ſtant & plagarum ſeries & applicationis congruentia.

Verſ.10. Quanam appelletur hic ſedes Beſtiæ? & quid ſit in eam effundere phialam.

Quintus Angelus effudit phialam ſuam ſuper ſedem beſtiæ] Hoc perinde eſſe exiſtimo, quaſi Romæ, & in ipſo foro atque iudicum ſubſellijs prædicare admirabilem Chriſti virtutem; & ſanctitatis exemplo illam euidenter oſtendere ſicut in tenebris virginibus accidit, quæ vt pudicitiam retinerent, & ſe Chriſto fideles integraſque præſtarent, glorioſè ac fortiter occubuerunt. Porrò Beſtiam de qua hîc mentio fit, eſſe Romanum Imperium ethnicum, vidimus cap 13. ex quo facilè cernitur, quàm aptè ſedes Beſtiæ nominetur Romana ciuitas, atq; ipſa iudicum ſubſellia. Nam in ipſis tribunalibus Chriſtiani de grauiſſimis delictis accuſabantur; & ibidem Deus eorum innocentiam ac vitæ integritatem demonſtrabat, quantumuis perſequutorum ſæuitia & inuidia illis tenebras offundere laborarent.

Tenebræ ex quinta phiala effuſione prouenientes quid ſignificent.

Et factum eſt regnum eius tenebroſum.] Poſſet hoc eò referri, vt prædicationis lux retexerit Gentilicæ ſuperſtitionis tenebras. Sic Ægypti tenebræ opponuntur claritati, qua Iſraelitæ fruebãtur, Exod. 10. 22. *Factæ ſunt tenebræ horribiles in vniuerſa terra Ægypti: vbicunque autem habitabant filij Iſrael, lux erat.* Ego A tamen cenſeo non hîc directè agi de eorum ignoratione, qui deorum falſitatem non agnoſcebant; ſed de cæcitate illorum, qui poſtquàm ſolis lucem aſpexerant, (vt dictum eſt in plaga quarta) hoc eſt, poſtquam de vero Deo totius mũdi machinæ opifice conuicti erant; fiebant adhuc deteriores, dum eos odio proſequebantur, quos propter doctrinæ & ſanctitatis ſplendorem diligere maximè deberent. Hanc mihi interpretationem perſuadet imprimis ipſe plagarũ ordo & conſecutio. Quippe ad B ingenté ſolis claritatem homines exurentis, addũtur hîc denſiſſimæ tenebræ; quas de tenebris practicis, déque odio atq; inuidia in ſanctos viros cõflata exponendas reor. Secundò conſtat, hanc eſſe loquendi rationem Ioanni familiarem; vt ſuprà adnotauimus. Tertiò, ex iudicum ac tribunalium improbitate proueniebat, vt Chriſtianorum innocentiæ & ſanctitatis luminibus obſtruere infideles conarentur, vtque de grauibus accuſarentur criminibus, quòd id ita eſſe ab omnibus crederetur. Atque C hoc etiam comprehenditur tenebrarum nomine.

Quo ſenſu dicantur Gẽtiles præ dolore linguas ſuas commanducare.

Et commanducauerunt linguas ſuas præ dolore.] Non ita accipiendum eſt, quaſi dolore pungerentur Gentiles, quòd ſe tenebris immerſos cernerent. Nam & ipſi *dilexerunt tenebras potiùs quàm lucem.* Et alioqui tenebræ non adeò acrem dolorem afferre ſolent. Non igitur ſermo eſt de dolore ex tenebris proueniente; ſed de dolore tenebras ipſas comitante. Et quamuis poſſet aliquis dicere, in his linguarum morſibus ſiue manducatione denotari efferatam rabiem; qua interdum exciti Gẽtiles crudelia perſecutionis edicta reprimebant, D cùm quid agerent, penitus ignorarent; & Chriſtianos ipſos gliſcente perſecutionis æſtu magis magiſque excreſcere cernerent. Aptius tamen eſt, vt per hunc linguarum morſum, & compreſſionem ſignificetur, quantumuis Ethnici admirabilem Chriſtianorum ſanctitatem quaſi manibus contrectarent; eos tamen linguas comprimere, ne Chriſti diuinitatem in ſuis ſeruis conſpicuam faterentur, ob vehementem rabiem, qua ipſi correpti efferatique erant; quæque illos mutos reddebat & elingues.

TEXTVS.

De VI. phiala.

Verſ.

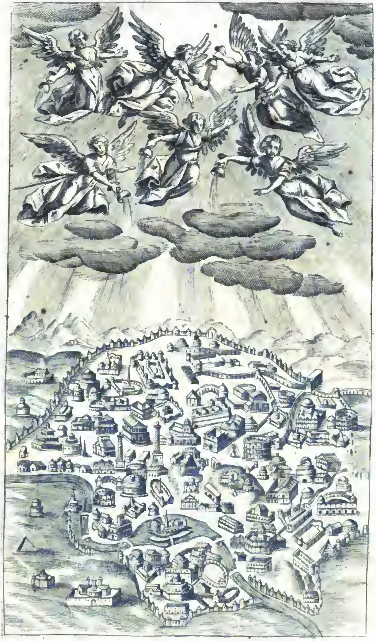

Verſ. 12. *Et ſextus Angelus effudit phialam ſuam in flumen illud magnum Euphratem; & ſiccauit aquas eius, vt præpararetur via Regibus ab ortu Solis.*

COMMENTARIVS.

Quid per ſextam plagam ſignificetur.

SExtæ plagæ argumentum (ſicuti cap. 15. verſu 1. diximus) complectitur grauiſſimam perſecutionem, quæ aduerſus Eccleſiam fuit inſtaurata; eo quòd plurimi ex ſenatorum familiis & ex nobilitate Romana ad veram Chriſti Religionem migraſſent. Porrò in ipſa plagę deſcriptione exordiũ ducitur, vt opus erat, à prædicta conuerſione; diciturque ſpiritaliter Romæ fuiſſe innouatum admirabile illud facinus, quod Babylone accidit, quando Cyri induſtria exſiccatus fuit Euphrates; vt Orientis Regibus ad occupandam Babylonem expeditus pateret tranſitus. Vt autem rectiùs percipiatur huius loci alluſio, oportet imprimis hiſtoriam ipſam, ad quam in hoc loco reſpicitur, ob oculos proponere; quæ ſic ſe habet.

NOTATIO II.

De hiſtoria ſiccati olim Euphratis, vt per eius alueum Cyro & Dario pateret aditus ad occupandam Babylonem.

Hiſtoria exſiccati olim per Cyrum & Darium Euphratis; vt per eius alueum irruerent in Babylonem.

PERERIVS in Danielem l. 6. ſuper cap. 5. in ea verba, *Eadem nocte interfectus eſt Balthaſar*, ait D. Th. opuſc. de Regimine Principum l. 3. c. 7. ſignificare, miraculosè fuiſſe factum vt per Dei potentiam Euphrates ſiccaretur, atque ea ratione Cyrus facilè Babylonem poſſet inuadere. Et ſubdit Pererius, induſtria Cyri, non diuino miraculo id eſſe patratum, pro quo teſtes citat Herodotum, & Xenophontem.

D. tamen Thomas, ſi eius verba ritè expendantur, minimè id tribuit miraculo. Sic enim ille loco ſuprà citato, *Aperuit Dominus ante Cyri faciem ianuas, vt prædixerat Iſaias cap. 45. 1. Atque id impletum fuit, vt hiſtoriæ tradunt, quando ſubitò deſiccato alueo Euphratis, qui per Babyloniam tranſibat, ciuitatem intrauit, atque deſtruxit.* Hactenus D. Thomas. Ac primò ex iis verbis, *vt hiſtoriæ tradunt*, ſatis conſtat, non eſſe ipſius mentem, vt aſſerat, id diuino miraculo eſſe patratum; quandoquidem nulla eſt hiſtoria, quæ id referat: quinimò Herodotus expreſsè tradit, quod Cyrus præſtitit, id antea à quadam Babylonis Regina fuiſſe factum. Deinde ex ipſa recenſendi ratione non obſcurè ſignificat S. Thomas hoc facinus Cyri induſtriæ adſcribendum fore. Ait enim de illo, *Deſiccato alueo Euphratis ciuitatẽ intrauit.* Iam, quod aſſerit, tunc Iſaiæ vaticinium fuiſſe impletum; nempe, *Aperuit Dominus ante faciem Cyri ianuas*, non indicat, id fuiſſe miraculosè geſtum: nam per naturales etiam cauſas ſolet Deus arcana ſua conſilia ad deſtinatum finem promouere. Et meritò diuinæ tribuitur prouidentię, quod ipſa per hominum induſtriam fieri diſponit, & ad exitum perducit. Atque hæc præſertim loquẽdi ratio vſurpari ſolet in regnorum mutatione: in qua ſingularis Dei prouidentia diſpicitur: cùm opus non ſit ad miraculum idcirco confugere.

Herodoti loci de Euphrate exſiccato.

Xenophontis verba de eadem re.

Hiſtoriam quidem refert Xenophon lib. 7. Cyropædiæ, & Herodotus l. 1 ſuæ hiſtoriæ § 34. & 35. Vide Oroſium lib. 2. c. 6. In hac hiſtoria illud imprimis conſiderandum occurrit, videlicet quam ſecurè atque incautè ſe gerebant Babylonij: nec opinãtes fore vt Cyri exercitus per Euphratem fluuium ſeſe Babylonem inferret. Audi Herodotum, *Babylonij (inquit) obſidionem nihili faciebant.* Et infra: *Si Babylonij factum Cyri prius aut audiſſent, aut ſenſiſſent; haud dubiè eos peſſimo exitio affeciſſent. Nam obſeratis omnibus, quæ ad flumen ferunt portulis, conſcenſiſq; ſeptis ipſi pro ripis ſtantes illos progreſſos velut in caueam excepiſſent. Nunc ex inopinato eis Perſæ adſtiterunt; & quòd dies feſtus eis eſſet, exercendis choreis atque oblectationibus operam dabant, donec planè reſciuerunt, vrbem eſſe captam.* Xenophon verò ait, *Hoſtes in muro deridebant obſidionem: vt qui res neceſſarias haberent pluſquam viginti annorum.* Præſertim cùm cernerent Cyrũ præ formidine ſuum exercitum ab vrbe extra telorum iactum arcuiſſe. Addit infra Xenophon, *Cyrus exercitum diſtribuit in partes duodecim: quæ ſingulæ partes eſſent cuſtoditura ſingulos* A *menſes. Quibus auditis Babylonij multò etiam magis hæc deridebant, animo voluentes ſi Phryges, & Lycij, & Arabes, & Cappadoces ſe cuſtodierint: quos omnes exiſtimabant mitiori in ſe eſſe animo, quàm in Perſas. Ac iam foſſæ effectæ erant. At Cyrus quoniam audiſſet eiuſmodi feſtum eſſe Babylone, in quo Babylonij omnes vniuerſam noctem bibunt, & laſciuis carminibus ſaltationibúſque indulgent: cum primum hac nocte tenebræ factæ ſunt, acceptis multis hominibus aperuit foſſas: quod vbi factum eſt, aqua in foſſas nocte conceſſit: alueus autem fluminis redditus eſt hominibus permeabilis. Tunc Cyrus conuocatis ducibus ait, Flumen nobis in vrbem viam concedit, audenter ingrediamur: quia multi dormiunt, multi ebrij ſunt, omnes imparati.* Et infra: *Regiæ portæ ne clauſæ quidem ſunt, vt in feſto ebrietatis & intemperantiæ: ita enim vniuerſa videtur vrbs eſſe hac nocte.* Hactenus Xenophon.

Præter hæc flumen Euphrates adeò erat ingens, vt ſa- B cris Literis flumen magnum appelletur. Geneſ. 15. 18. & Deut. 11. 24. & Apoc. 16. 12. *In flumen illud magnum Euphratem.* Vide Pererium in Dan. f. 384. B.

Adde hoc, quod Xenophon vbi ſuprà ait: *Huius fluminis latitudo eſt pluſquam ad duo ſtadia, & profunditas tanta, vt ne duo quidem viri alter ſuper alterum ſtantes ſuper aquã emineant.* Quin etiam hoc flumen vtpote magnum appellatur in Scriptura Mare. Agens de Babylonis ruina ait Ieremias cap. 51. 36. *Deſertum faciam mare eius, & ſiccabo venam eius: & erit Babylon in tumulos.* Et Iſaias c. 21. n. 1. de eodem Babylonis excidio verba faciens hæc habet, *Onus deſerti maris: Aſcende Ælam, obſide Mede, Babylon poſita eſt mihi in miraculum: pone menſam, contemplare in ſpecula comedentes & bibentes: ſurgite Principes, arripite clypeum.* Lege C Gueuaram in Habacuc c. 2. n. 135. 136. 137. & 138. vbi adducit Herodotum, & Xenophontem, & ſubdit; *Quòd autem auerſo Euphrate capienda eſſet Babylon, prædixerat Iſaias c. 44. 27. in hæc verba. Qui dico profundo, Deſolare; & flumina tua areſaciam. Et Ieremias c. 50. 38. Siccitas ſuper aquas eius erit, & areſcent. Et c. 51. 32. Capta eſt ciuitas, & vada præoccupata ſunt, & paludes ſuccenſæ ſunt igne. Quòd verò inter conuiuandum capienda eſſet Babylon, monuerat Iſaias c. 21. 5. & Ieremias 51. 39. & Daniel apertè pronunciat c. 5. 30. Eadem nocte, (ſed non anni eiuſdem) Babylonem in hoſtium poteſtatem veniſſe, qua Balthaſar Rex productis vaſis templi grande conuiuium fecerat. Quippe eadem nocte quotannis conuiuari conſueuerant, peruigilium agentes cuipiam deorum; quale Liuius l. 25. Campanos celebraſſe commemorat, cùm Græcibus eos inuaſit ſimul omnibus portis.* D Lege etiam Genebrardum in chronico anno mundi 3638. fol. 140.

Porrò in Babylonis inuaſione Græci nullam Darij mẽtionem, ſed Cyri ſolùm faciunt. Ioſephus tamen vtriuſque meminit l. 10. Antiquitatum c. 12. & Hieronymus, quem citat, & ſequitur Pererius vbi ſupra fol. 205. Vide eundem, & Gueuaram in Habacuc. Cyrum autem & Darium ex Oriente veniſſe Babylonem, norunt omnes, qui vel mediocriter ſunt in Geographia verſati.

Euphrates mediam Babylonem interfluens.

Notandum inſuper eſt, Euphratem fluuium per mediam Babylonem influere, eamque in duas partes ſecare, vt perſpicuè tradit Strabo. Tametſi autem Cyri exercitus Babylonem vndique obſidebat; ita tamen excelſi & eminentes erant muri, tanta eorum firmitas, vt vrbem vi capere & expugnare, impoſſibile eſſet. Erat enim Babylone innumerabilis propugnatorum multitudo, muri autem ipſi quin- E quaginta in latitudinem cubitos, ducentos in altitudinem patebant. Atque ita nullo modo poterat vi capi ciuitas. At Cyrus exſiccato alueo fluminis eam inuaſit, qua Babylonij ſe magis tutos ac ſecuros putabant. Licèt enim muri ita fuerint editi ac lati; multò adhuc videbatur difficilior fluminis traiectus ſiue ingreſſio, quam murorum aſcenſus, aut alicuius ex vrbis partis occupatio.

Proſequitur verſus XII. Commentarius.

Myſticè exſiccati Euphratis renouationem in ſexta plaga affirmari.

CVM igitur Babylonicæ inuaſionis atque excidij hiſtoria ſic ſe habeat; miros poſſe aliquẽ verba Apocalypſeos ſupra allata legere (vbi de ſex- F to Angelo dicitur; *Effudit phialam ſuam in flumen illud magnũ Euphratem; & ſiccauit aquas eius, vt præpararetur via Regibus ab ortu ſolis*) quin protinus aduertat, ad illam ipſam hiſtoriam alludi, & quandam admirabilis illius facinoris renouationem affirmari. Quamobrem mirandum eſt, Apocalypſeos interpretes huius hiſtoriæ in hoc loco non meminiſſe; cùm manifeſtè textus aſſeueret, eiuſmodi fuiſſe ſextæ phialæ effectum, vt antiquum illud & egregium facinus inſtauraretur de exinanito flumine Euphrate; vt per eius alueum exſiccatum aditus Orientis Regibus in Babylonem pateret.

De quanam ſiccati Euphratis renouatione hic ſermo ſit.

Maioris tamen momenti eſt intelligere, de cuiuſmodi renouatione in hoc loco ſermo ſit. Nonnulli enim opinantur agi hîc de euentis ſub Antichriſti tempus futuris; ac proinde illud hîc affirmari, tunc Religionem Catholicā tantopere in Orientis prouinciis florentem & vbique propagatam fore, vt inde ſint Reges venturi, qui cum Antichriſto bellum gerant; qui vt ſecurè poſſint traiicere flumen, eis Euphratem miraculosè arefaciendum fore, & ſic demum Antichriſtum ab Orientalium Regum exercitibus conficiendum. Hæc eſt opinio Genebrardi Pſ.67.37. & noſtri Viegæ hîc ſectione 3. quamuis ſectione 2. dixerit, ſuam eſſe ſententiam agi in præſenti de Regibus Orientalibus Euphratem traiecturis, vt bellum Eccleſiæ inferant.

Opinio explicantium de Antichriſto exploditur.

Et quanquam hæ duæ Viegæ opiniones ſunt meo iudicio ab Apocalypſi valdè alienæ, quia eo ſolùm nituntur, vt ænigmatis verba, ſicuti ſonant, accepta ad rem applicent prorſus incertam: quam tamen ſequitur ſect.3. minùs eſt violenta; quippe alluſio ad antiquam illā Babylonis hiſtoriam manifeſtè indicat, ſermonem hic inſtitui de irruptione in ipſam Babylonem. Euidēs autem eſt, in Apocalypſi Babylonem eſſe Eccleſiæ infenſam. Quapropter toto errat cælo, qui hunc Orientalium Regum ingreſſum per flumen Euphratem eò tendere putat, vt bellum in Eccleſiam fiat. Ceterùm vtcumque hoc ſit; meâ quidem ſentētiâ eſt improbabile, hanc ſextam plagam eſſe accipiendam, vt ſonat de vero & proprio tranſitu Regum Orientalium per ſiccatum Euphratis alueum. Primò, quia familiaris eſt Prophetarum locutio, affirmare, antiqua illa geſta & admiranda facinora fore renouanda: atq; hoc verborum inuolucro myſticam & ſpiritalem inſtaurationē, ſeu renouationem ſignificare: nec tamen vllo modo de materiali renouatione tractare. Multa nobis ſuppetent de hac locutione exempla in Pſal.67. & c.3. Habacuc. Quis ergo non videat, hunc eundem eſſe loquendi modum apud Apocalypſin, librum præſertim ænigmaticum? Secundò, tam antecedentia, quàm ſubſequentia clarè oſtendunt, huius loci verba nullo modo, vt ſonant, eſſe intelligenda. Nam effuſio phialæ, quæ proximè antecedit, nequaquam debet accipi materialiter, nec tres ranæ, quæ poſteà ſubſequuntur. Euidens ergo eſt, myſticè etiam & non materialiter eſſe accipiendam Euphratis fluuij arefactionem, nec non illac Regum ingreſſionem. Iam penè omnia, quæ in cæteris narrantur plagis, non ita eſſe accipienda, vt ſonant, certum eſt. Tertiò, Apocalypſeos cohærentia atque ſeries exigit manifeſtè, vt ſexta hæc plaga ad perſecutionis per Imperium Romanum excitatæ tempora referatur. Quare extra chorum ſaltat, qui explicationem detorquet ad ea, quæ eodem tempore neutiquam acciderunt. Quartò, non ſolùm qui de Romani Imperij perſecutione ſermonem hic eſſe credunt, ſed etiam qui haſce plagas de Antichriſti tempore exponunt, ferè omnes hanc myſticam plagam accipiunt; quaſi rem in ſenſu myſtico intelligendam, aſſeruntque Euphratis exſiccationem eſſe ſymbolum terrenæ felicitatis mundanos homines in ipſo decurſu deficientis. Quamobrem nimis ſe ad literam ipſam conſtringit, qui hanc plagam materialiter vt ſonat, eſſe interpretandam cenſet.

Sextā plagā ad Eccleſiæ perſecutionē à Romano Imperio ethnico olim excitatam eſſe referendam.

Myſticam Babylonem eſſe Romam.

Vbi autem ſtatuamus, hoc explicandum eſſe myſticè, & ſermonem hîc eſſe de eo tempore, quo Romanum Imperium oppugnabat Eccleſiam: hinc planum fit, myſticam Babylonem, quam Orientis Reges per ſiccum Euphratem illati adorti ſunt, eſſe Romam idolorum cultricem. Quod magnopere A confirmatur tum congruenti applicatione eorum, quæ textus repræſentat ad id, quod in myſtica inuaſione Romæ accidit; tum etiam eorum enarratione, quæ poſteà referentur, nimirum Babylonem in Apocalypſi eſſe antiquam Romam ethnicam, quæ Chriſtianam infeſtabat Eccleſiam.

Quid per Euphratem flumen figuretur.

Sed age iam; quid per flumen Euphratem repentè exiccatum figuratur? Reſpondeo; Euphratem eſſe ſymbolum aptiſſimum ad ſignificandum torrentem rapidiſſimum ſuperbiæ, deliciarum atque opum, & fortè etiam humanæ ſapientiæ & eloquētiæ, quibus Romani circumfluebant. Namque vt B Babylonios olim Euphratis latitudo ac profunditas de vrbis inuaſione reddebat omnino ſecuros: ita etiam copioſa hæc rerum mundanarum affluentia adeò negligentes ac ſecuros tenebat Romanos de myſtica Romæ expeditione, vt ſtultum planè ac prorſus inſanum reputarent, ſi quis Chriſtianam Religionem ad Romæ intimos receſſus penetraturam, & ſenatorum ipſas domos occupaturam exiſtimaret. Intereà tamen diuinæ prouidentiæ conſilium & ſolers Euangelij prædicatorum induſtria cæleſti numine & auxilio roborata totam hanc C difficultatum molem ſuperarunt. Et quaſi derepentè fluuius Euphrates ſiccaretur, non aliter Deus ex prædeſtinatorū animis ſeiunxit obicem illum faſtus, ſuperbiæ, deliciarum ac doctrinæ Gentilicæ, quibus antea miſerè inhiabant, & medio hoc facinore admirando potuit Chriſti fides in nobiliſſimas quaſque Romæ familias irrumpere, eaſque feliciter occupare.

Regū Orientalium ſymbolum quibus potiſſimùm aptetur.

Regum autem Orientalium nomen (quo, ſi figuram ſpectes, Cyrus ac Darius deſignantur) mirificè viris Apoſtolicis generatim, & Romanis ſingillatim Pontificibus accidit; iis videlicet, qui Romam myſticè inuaſerunt. Etenim cùm in Cyro ac Dario D Orientis Regibus adumbrentur; illis egregiè quadrat Regum Orientalium nomen. Præſertim cùm Chriſtiana Religio Romam ex Orientis partibus, id eſt Ieroſolymâ, aduenerit. Iam, ſi excellentiſſimus aliquis binarius exquiratur, qui Cyro ac Dario reſpōdeat, nihil aptius quàm Petrus & Paulus. Quanuis enim illi iam ad cæleſtem patriam per martyrium euolarint, quando ob myſticam Romæ inuaſionem perſecutio ſub Diocletiano crudeliſſimè ſæuiit: illi tamen ſignificanter ſatis dicuntur eſſe duo Orientis Reges, quibus potiſſimùm admirabilis hæc Romæ expeditio ſecundùm Deum refertur accepta. Quamobrem Laurentius Iuſtinianus in E feſto ſanctorum Petri & Pauli, duos hoſce Apoſtolos præclariſſimos eleganter fingit eſſe Orientis Reges, qui Babylonem, id eſt Romam, ſeſe intulerunt; eamque Chriſtianæ Religioni ſubiugarunt. Licèt autem videatur cuipiam hæc diui Laurentij Iuſtiniani non iam expoſitio eſſe, quàm accommodatio; meo tamen iudicio rectè collineauit ſanctus Patriarcha. Nam interpretatio hæc cum veriſſima Apocalypſeos acoluthia mirificè conſentit. Demum Adamus in prologo in Iſaiam refert, eſſe D. F Hieronymi ſententiam, in Medis ac Perſis Apoſtolos & eorum ſucceſſores denotari, qui Babylonem, id eſt confuſum mundum, euerterunt. Hæc ille de mundo in communi, quæ tamen multò aptiùs Romæ ethnicæ applicantur.

Quanam ſit ſpiritalis renouatio Euphratis ab Orientis Regibus exſiccati?

Spiritalis ergo renouatio antiqui facinoris, quo Cyrus & Darius Orientales Reges Babylonem inuaſerunt, non fuit alia, quàm myſtica Apoſtolicorum virorum in Romam ethnicam inuaſio; id eſt in eius præcipuas domos, cuiuſmodi erant Senatoriæ, Cōſulares, & Imperatoriæ, & quidquid Romæ florens atque opulentum erat. Etenim repentè & præter opinionem alius vxorem propriam eſſe Chriſtianam deprehendit; alius filiam, fratres alius; alius cognatos & affines; ac demum omnes pariter animaduerterunt, Chriſtianam fidem ſeſe in mediam Romam & in ipſas eorum domos inſinuaſſe, atque adeò vix aliquam eſſe ſuper, quò non cæleſtis ille penetraſſet ignis, quem Chriſtus in terra accenſurus aduenit. Adeò autem in hac parte ſecuri atque imparati erant tyranni & ceteri Gentiles, tam longè ab huius euentus ſuſpicione; vt eorum fiducia atque ſecuritas iure optimo figuretur in ea, quam Babylonis quondam ineſſe diximus. Quippe ſecundus rerum curſus atque proſperitas, & illa Imperij magnitudo, qua tunc ethnici Romani fruebantur, nec non exundans ſuperbiæ, deliciarum & Gentilicæ eloquentiæ torrens eos ipſos ita ſecuros ac negligentes reddiderant de Regionis Catholicæ in Romam irruptione, vt nihil ſibi minus extimeſcerent. In cuius autem mentem veniret, fieri poſſe, vt in domos adeò ſuperbas humilitas Euangelij & Chriſti crucifixi adoratio penetrare poſſet; atque ea doctrina, quæ quidquid mundus amplectitur & colit, pro nihilo ducit? Itaque minimè timebant perſecutores fidem Euangelij ſuas domos penetraturam. Verùm enimuerò exitus ipſe probauit, diuinam prouidentiam ipſâ hominum ſecuritate & non-curantiâ fuiſſe vſam, vt extemplò & præter omnium expectationem Chriſtiana fides in eorum domos penetraret.

Iam quantâ hic euentus admiratione & ſtupore Romanorum animos perculerit; coniici poteſt ex nouitate ipſa & inſolentia, quæ Chriſtianos ipſos ſolet in magnam admirationem adducere; quando ſubitò & inopinatò ad Deum conuertitur aliquis, qui in mundo antea, rebuſque mundanis fuerat penitùs immerſus. Cuiuſmodi erant Saulus, Matthæus & Magdalena. In quorum & ſimilium conuerſione diſcimus ex Apocalypſi, renouari quodammodo Babylonis inuaſionem. Quod autem Deus inſtrumentum vſurpauit ad myſticam Romæ inuaſionem ſeu conuerſionem, præter diuinæ gratiæ efficacitatem, illud fuit; nempe peracre ſtudium atque contentio prædicatorum Euangelij, & communio atque conuictus cum variis gentibus ac nationibus; etiam cum iis, qui curioſitatis causâ eos in carceribus inuiſebant. Nam miniſtrorum Chriſti inexplebilis eos omnes conuertendi cupiditas, inanis mundi gloriæ prædicatio, admirabilis vitæ & ſanctitatis exemplum, in cruciatibus atque tormentis fortitudo atque conſtantia; hæc inquam omnia Gentiles ipſos alliciebant ac trahebant, vt eiuratâ idolorum impietate ſeſe ad Chriſtiana ſacra transferrent. Ac poſtremò in myſtica hac Romæ inuaſione quis non videat, quàm aptè & congruenter excogitetur fidelis exercitus duces & imperatores præcipuos fuiſſe Petrum & Paulum, quibus regum Orientalium nomen meritiſſimè tribuitur?

Quod Deus inſtrumentũ ad myſticam Romæ inuaſionem vſurparit.

Atque vt illud hîc demum adnectam; Cyrus Babylonem non apertâ vi atque armis occupauit; ſed occultè, & quà ipſi ſibi Babylonij minùs præcauerant. Similiter igitur Chriſtiana Religio non violentâ armorum impreſſione Romam irrupit; ſed prius eò ſeſe inſinuauerat, quàm Romani perſentire potuiſſent, quà ſibi aditum poſſet Chriſtiana Religio patefacere. Nec enim Catholica fides vim ac potentiam manifeſtam potentiæ Romanorũ oppoſuit; nec Romanorũ maieſtati auctoritatẽ obiecit mundanam: ſed quod maximi impedimento videbatur eſſe, nempe terrenarum rerum affluentiam atque delitias, quibus Romani abundabant, & A effrænatam eorum cupiditatem, quâ ſe proſpero temporalium rerum decurſu ac rapidiſſimo torrente duci ac trahi ſinebant; hoc inquam immenſa Dei virtus & myſtici Darij induſtria, hoc militum ſtrenuorum robur ac fortitudo, hoc firma in Deum fiducia, hoc humilitas, hoc patientia, hoc denique Spiritus ſancti ignis (per ignem illum figuratus, quo Cyrus poſt fluminis aliò auerſi diuerticula, alvei & riparum arundineta ac fruticeta combuſſit) omnino complanauit & ſuſtulit. Quòd verò Euphrates ſymbolum ſit voluptatum fluxus; auctores habeo B Ticonium homilia 10. & Rupertum Apoc. 9. Ac de fluuio quidem in communi idem docet Auguſtinus, ſermone 210. vbi ait, *Flumen ſignificat præterfluentem & fugitiuam & in abyſſum deſcendentem voluptatem, vel luxuriam huius ſæculi.* Hæc Auguſtinus, qui ſi de fluuio in communi ita ſentit, quantò magis de Babylonis flumine? Similis explicatio Euphratis tradita à nobis eſt, ſuprà c. 9. 15.

Chriſtiana Religio quomodo ſe in Romanam arcem inſinuauerit.

TEXTVS.

C Verſ. 13. *Et vidi de ore Draconis, & de ore Beſtiæ, & de ore Pſeudoprophetæ ſpiritus tres immundos in modum ranarum.*

14. *Sunt enim ſpiritus dæmoniorum facientes ſigna, & procedunt ad Reges totius terræ, congregare illos in prælium ad diem magnum omnipotentis Dei.*

COMMENTARIVS.

IN his tribus ranis alluditur ad Ægyptiacã ranarum plagam, quæ habetur Exod. 8. 6. D Ceterùm ranæ Ægypti fuerunt innumerabiles; ranæ verò huius ſextæ plagæ fuere non ampliùs tres. Illas ait ſacer textus aſcendiſſe de aqua; has Ioannes ait exiiſſe *de ore Draconis, & de ore Beſtiæ, & de ore Pſeudoprophetæ*, non tamen aſſerit, vidiſſe ſe tres illas ranas, ex Draconis, & vtriuſq; Beſtiæ oribus prodire; ſed illud tantùm, quas vidit ranas, earum ſingulas ex ſingulis horum trium monſtrorum oribus fuiſſe eiectas. Videtur autem Ioannes in hac viſione tres illas ranas aſpexiſſe in ipſo fluminis arefacti alueo. Qui enim ait, Euphratem ſibi viſum deſiccatum; E & mox addit tres ranas à ſe fuiſſe conſpectas; omnino ſignificat, illud ſibi ob oculos poſitum, quod cerni plerumque ſolet, quando torrens aliquis ſiccatur. Tunc enim in nonnullis lacuſculis, & exiguis paludibus, quæ reliquæ fiunt, ſolent mox ranæ apparere. Et verò Spiritus ſanctus, qui in his plagis ad Ægyptiacas voluit reſpicere, hunc in locum ranas appoſitè inſeruit; quippe exſiccato fluuio, ranæ mox opportuno loco accidunt. Quod autem Ioannes exprimit, illud eſt; quas ipſe vidit ranas, fuiſſe tres; eaſque ex Draconis & duarum Beſtiarum oribus ſingulatim fuiſſe egreſſas.

Alluſio in tribus ranis ad Ægyptiarum ranarum plagam.

De ore Pſeudoprophetæ.] Satis patet terræ Beſtiam F hîc Pſeudoprophetam appellari; idemque nomen illi adſcribitur cap. 19. 20. & cap. 20. 10. Huius verò rationem diſcriminis reddidimus cap. 13. 11. circa illa verba, *Loquebatur ſicut Draco.* Præterquàm quòd falſa miracula, quæ cap. 13. de illa referuntur, conducunt pariter, vt illi Pſeudoprophetæ nomen iure tribuatur.

Verſ. 14. *Sunt enim ſpiritus dæmoniorum.*] Quomodo ſit accipiendum in præſenti dæmoniorum nomen, infrà explicabo. Nunc aduerto particulam *Enim*, deſeruire ad reddendam ſuperiorum rationem.

Senſus ergo eſt, tres illos dæmoniorum ſpiritus meritò ſub ranarum ſpecie fuiſſe viſos, quæ ex draconis & duarum Beſtiarum oribus proceſſerunt: eſſe enim diabolicos ſpiritus, & rerum admirabilium effectores.

Quo ſenſu dicantur tres ranæ procedere ad Reges totius terræ.

Et procedunt ad Reges totius terræ.] Quaſi dicat, illud eſſe trium ranarum conſilium, vt conflctur exercitus, bellúmque fiat aduerſus ſummum ac præpotentem Deum, quem ad finem Principes, & Reges terræ à ranis ipſis ſolicitari, vt inter ſeſe coniurent, & vires ſuas robúrque congregent contra Chriſtianum nomen, & Chriſti ipſius Euangelium. Quod quaſi deridens Ioannes, & ſtultam earum mentem deludens, aſſerit, nullum alium fore tantæ expeditionis, tantæque coniurationis exitum, quam vt congregentur Reges ad prælium in die magno omnipotentis Dei. Quibus in verbis videtur alludi ad illud Pſal. 2. 2. *Aſtiterunt Reges terræ, & Principes conuenerunt in vnum aduerſus* Dominum *& aduerſus Chriſtum eius. Qui habitat in cælis, irridebit eos, & Dominus ſubſannabit illos.* nimirum, quia conſpiratio illa nihil aliud proficiet, quàm vt omnipotens Deus, eos ſimul collectos corripiat, & ſuæ potentiæ documentum clariſſimum in eorum excidio edat: idque præſtet eâdem ipsâ viâ atque conſilio, quâ ipſi Chriſtum oppugnare & ſuperare tentabant. Quod facinus egregium diuinæ prouidentiæ in primis commendari videtur, quandoquidem dies, quo illud patratur appellatur, dies magnus omnipotentis Dei.

Quid per tres ranas ex draconis & duarũ Beſtiarũ ore egreſſas figuretur.

Verùm faciamus iam gradum ad explicationem myſterij in tribus prædictis ranis adumbrati. Exſiccato Euphrate, mox in lacunulis in alueo extantibus tres illæ apparuerunt ranæ, quas refert textus. Quid obſecro aptius & congruentius vt ſignificetur, vbi aſpexere Gentiles fidem in eorũ ſeſe domos inſinuaſſe, ingentes mox clamores & vociferationes aduerſus Chriſtianam Religionem ediſſe? Aruit flumen; & mundani faſtus atque pomparum contemptio locum præbuit, vt Chriſtiana fides aliquorum animos occuparet. Atque hæc ipſa Gentilicæ vanitatis deſpicientia extitit ratio, vt ranę erumperent, & aduerſus Chriſti fidem clamarent.

Græca ranæ vox vnde dicta.

Obſerua igitur primò, ranarum clamorem raucum importunumq; eſſe; id quod Græca vox haud obſcurè indicat, βάτραχος enim dicitur ab aſpero clamore Secundò obſerua, per tres ranas ſignificari mundi, dæmonis atque carnis ſermonem, ſiue locutionem. Hæc enim triplex ſermocinandi ratio bellum Euangelio indixit. De quo bello virtuti illato à triplici ſermone ſiue locutione, nempe carnis, mundi atque diaboli agit grauiſſimè Ioannes Auila in ſuo libro ſpirituali: & Bernardinus Roſignolius l. 3. de diſciplina perfectionis c. 15. ex Bernardo ſimiliter agit de tribus ſpiritibus, diabolico, carnali & mundano. Si autem quod textus de ranis affirmat, attentè cõſideremus; hæc eis figura ad amuſſim quadrat. Aſſerit imprimis haſce ranas eſſe ſpiritus immundos. atqui nomen ſpiritus halitum ſiue reſpirationem denotat: in quo pariter vox ſiue clamor rectè figuratur. Præſertim cùm textus ipſe exprimat, tres ranas erupiſſe; primam ex draconis, alteram ex marinæ Beſtiæ, tertiam ex terrenæ ore. Si ergo draco & Beſtiæ duæ adumbrant tres animæ aduerſarios; quid elegantius ad horum trium hoſtium loquelam ſignificandam, quàm dicere, hos eſſe tres ſpiritus ex ore draconis & duplicis Beſtiæ egreſſos? Si cap. Apocalypſeos primo, cùm dicitur, *De ore eius gladius acutus exibat*, eâ phraſi ſermo Chriſti deſignatur; rana igitur de ore draconis prodiens, draconis ipſius ſermonem aptè indicabit. Adde huc, ranam eſſe animal vocaliſſimum; vſque adeò vt nihil videatur eſſe aliud rana, quàm clamor ille aſper & importunus; cui proinde Laconicum illud iure applices *Vox eſt, prætereà nihil.*

Quare huiuſmodi ranæ appellentur ſpiritus immundi?

Hominis animã nuncupari halitum ſiue ſpiraculũ Dei.

Obſerua tertiò, ex Geneſ. 2. 7. rationalem hominis animam, halitum Dei ſiue ſpiraculum nuncupari, *Inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ.* Cùm autem hanc homini reſpirationem à Deo immitti, perinde ſit, quaſi illum ad ſuam imaginem & ſimilitudinem effingere (Geneſ. 1. 26) hinc ortum fuiſſe videtur, vt quando res aliqua grandiorem aliam ſimilitudine refert, dicatur eſſe quaſi halitus ſiue ſpiritus quidam illius. Sic enim dicimus felem eſſe leonis aut tigridis quaſi ſternutamentum; quæ locutio plus adhuc lepôris Hiſpano idiomate continet, *El gato es como vn huelgo y eſtornudo del Leon.*

Dæmonis, mundi atque carnis loquelam in tribus ranis adumbrari.

His ergo ita conſtitutis; vt eorum ſermo & locutio, qui clamoribus ac vociferationibus aduerſus Euangelium obſtrepebant, dicatur eſſe imago quędam loquelæ dæmonis, mundi atq; carnis; ac proinde ipſemet dæmonis, mundi & carnis ſpiritus: ad hoc inquam denotandum congruentiſſimè dicitur clamor ille eſſe ſpiritus immundus; atque is ſpiritus, qui ex ore draconis, & ex ore marinæ Beſtiæ & ex ore Beſtiæ terreſtris exiuit: hoc eſt, in eo clamore ad viuũ exprimi dæmonis ſpiritũ, mundi atq; carnis. Et quidem ad pingendam in exiguâ re effigiem quandam eorum, quæ dæmon ſuggerit, proponit mundus, caro complectitur (quæ omnia ad luxuriam, auaritiam & ſuperbiam reuocantur) apprimè ranarum inducitur figura, quam mox exſiccati fluuij tractatio menti obtulit. Si enim Beſtiæ c. 13. appoſitè affixi ſunt vrſini pedes, pectus tigrinum, & leoninus rugitus ad luxuriæ, auaritiæ ac ſuperbiæ ſignificationem: nihilo eſt ineptior ad idẽ ſignificandum ranæ figura. Etenim in ipſo cœno, in quo & naſcitur & ſemper volutatur, mirificè luxuria ac turpis libido denotatur. In maculis, quibus veluti ocellis quibuſdam vndique diſtinguitur oculorum concupiſcentia innuitur. In peruicaci importuni clamoris elatione, ſuperbia adumbratur, cui etiam ſignificationi deſeruit ranæ tumor; atque huc etiam ſi libeat, poſſis non perperam Æſopi fabellam de rana cum bouis ingenti mole ſeſe per tumorem comparante adducere.

Quomodo ranæ tres poſſint ad tres animæ hoſtes accõmodari.

Hiſce omnibus ſatis exprimitur dæmonis, mũdi atque carnis loquelam Euangelio reclamantem, eſſe ex ſeſe immundam, cupidam ac ſuperbam. Nãque vt ſanctorum virorum ſermo optimum Chriſti odorem præ ſe fert; ita è contrario ſceleratorum atque improborum locutio obſcœnitatem, auaritiam & ſuperbiam oſtentant; atque adeò dæmonis, mundi & carnis ſpiritum. Quòd ſi aptior videatur alicui expoſitio illa quam c. 13. 2. coniunctioni vrſinorum pedum, tigrini corporis, rugitus leonini tradidimus; illi etiam ſignificationi accommodari facilè poteſt ranarum immunditia, & earum oculi, ac ſuperbus clamor. Poſſet etiam non ineptè dici, ſpiritum draconis, & marinæ Beſtiæ, atque Beſtiæ terræ vnum eundémque eſſe. Verùm perinde eſt, ſi dicamus eſſe quaſi tres ſpiritus, propter triplicem, quam habent, originem. Fuit autem maximè ad rem ternarius numerus; vt ſignificetur, ranas ex monſtrorum trium ore prodiiſſe. Et fortaſsè his tribus ranis accommodari poteſt triplex ranarum genus, quod reperitur. Nam præter communes, rubetæ etiam & calamitæ ſunt ranæ, vt tradit Plinius, l. 8. c. 31. & l. 32. c. 10. Rubetæ verò ſunt terreſtres & virulentæ; calamitæ autem degunt inter arundines & fruticeta: quod ad deſignandum ſpiritum dæmonis, & ſpiritum carnis fortaſſe valet.

Obiectio ſoluitur.
Cur Ranæ dicantur ſpiritus dæmoniorum.

Obiiceret fortè aliquis; in textu manifeſtè denotatur, tres illas eſſe totidem dæmonia. Priùs enim dicuntur eſſe tres ſpiritus immundi; deinde expreſſiùs adhuc ſubiungitur; *Sunt enim ſpiritus dæmoniorũ.* Reſpondeo, mirum non eſſe, vt ænigma diſſimulet, quod ſignificare contendit. Et ſanè, ſi rem ſeriò examinemus, non ait textus, tres ranas eſſe dæmonia, ſed eſſe dæmoniorum ſpiritus. Nec elegantia vacat, quòd ſermo de dæmonibus eſſe videatur; vt & horror incutiatur hominibus, & indicetur pariter, ſpiritus illos eſſe teterrimos humani generis hoſtes. At ſi rectè id conſtruamus, ſpiritus dicitur eſſe eius, à quo ſpiratur. Quare ſpiritus dæmoniorũ perinde erunt, quaſi ſpiritus ab ipſis dæmonibus inſpirati.

Nomine dæmoniorũ qui ſignificentur.

Cùm autem textus expreſſerit, ranas tres ex draconis, & duplicis Beſtiæ oribus erupiſſe; neceſſe eſt, tam draconem ipſum, quàm Beſtias hîc appellari dæmonia. Quinimò licet dæmoniorum nomen ranis imponatur, quoquo modo ſe res habeat, accipiendum eſt dæmoniorum nomẽ, qua ratione nomen Satanæ vſurpatur; quod in Scriptura hominibus etiam tribuitur. Propterea igitur mirũ non eſt, infenſiſſimos hoſtes dæmoniorum nomine compellari; ſiue diaboli ſint, ſiue homines, ſiue Beſtiæ. Atque ita tres animæ hoſtes videntur hîc dæmones nominati. Facit Habacuc 3.5. *Egredietur diabolus ante pedes eius.* Vbi nomen diaboli tragicum eſt; vt videbimus l. 10.

De quibus ranarum ſignis ſiue prodigiis hic ſermo ſit.

Subdit textus: *Facientes ſigna.*] Quod de dæmonis, mundi atque carnis ſermone dicitur, quòd ſcilicet miracula & portentoſa ſigna edat, referendũ videtur ad miracula illa, quæ cap. 13. Beſtiæ maris & Beſtię terræ attributa ſunt. Nec enim mirum eſt aut nouum, ſi trium horum hoſtium loquela in hominibus decipiendis, & ineſcandis eos ipſos referant, quos in ſuis actionibus imitantur. Id quod cùm hac etiam tempeſtate videamus accidere, quantò magis putandum eſt, eo tempore accidiſſe, præſertim inter ethnicos homines in idololatriæ tenebris immerſos? Quis dubitet, ranarum clamorem tunc effeciſſe, vt homines Beſtiam maris cultu & adoratione proſequerentur, & ſe illius ſeruos eſſe iactarent; atque adeò falſam mundi, eiúſque inanis gloriæ imaginem hominibus non ſecus proponi, ac ſi ſolida eſſet & expreſſa: ipſiſque loquentem videri, & facilè vt verum perſuadentem, quod vera ex ſe vanitas ac mendacium eſt? Lege quæ diximus c. 13. de miraculis Beſtiarum.

Quorſum ranæ ad Reges totius terræ dicantur procedere?

Et procedunt ad Reges totius terræ congregare illos in prælium.] Imperatores quidem erant totius terræ Reges. Cùm autem præcipui Principes & Imperatores vnà coniurarent, conſpirabant pariter cum illis, quotquot eorum erant ditioni ſubiecti. Tres autem ranæ, id eſt, dæmonis, mundi atque carnis ſermocinatio, præcipui fuere miniſtri, qui tam Imperatores, quàm eorum aſſeclas atque fautores aduerſus Euangelium cogerent; vt Chriſti nomen ex orbe, ſi poſſent, exterminarent. Atque id eſt, quod Pſal. 2. dicitur, *Quare fremuerunt Gentes, & populi meditati ſunt inania; aduerſus Dominum, & aduerſus Chriſtum eius?* Hæc autem coniuratio ex ranarum clamore, vt conſtat, oriebatur. Quamobrem apprimè fingitur, tres illas ranas concurſare per orbem, & importuno clamore ac vociferatione concitare Principes, populos commouere; vt contra Chriſti Euangelium arma capiant.

Quinam dicatur dies magnus omnipotentis Dei.

Ad diem magnum omnipotentis Dei.] Magnus hic dies denotat maximam & euidentem diuinæ omnipotentiæ ſignificationem; dum Chriſtianæ Eccleſiæ hoſtes ſuiſmet ipſorum armis deuincit ac iugulat. Manifeſtum autem eſt, Reges terræ non eo fine à ranis congregari, vt Deus in eorum confuſione ſuam oſtenderet potentiam. Verùm vt ſignificaret Deus ſuos ipſos hoſtes aſſumere ad ea exequenda quæ admirabilis ipſius prouidentia diſpoſuit & ordinauit; ad hoc inquam ſignificandum, dicuntur ranę coniungere Reges, vt prælium committerent magno die omnipotentis Dei. Quo denotatur, quamuis ranarum intentio fuerit diuini conſilij rationi contraria, ſe tamen ipſa diuinæ prouidentiæ diſpoſitioni deſeruire; & Gentiles ipſos, quamuis exitus eos manentis ignaros pariter conglobari, vt in illis ſimul collectis Deus ſuæ ederet omnipotentiæ documenta. Conſonat illud Iſaię 8. 9. *Congregamini populi & vincimini.*

Diem magnum nõ pro vnico ſolùm die ſumendum eſſe.

Qui autem vocatur dies magnus, non eſt exiſtimandus eſſe vnicus ſolùm dies; ſed quoties Deus Regum ac Principum coniurationem aduerſus Euangelium pactam in maiorem atque illuſtriorem ſui nominis gloriam conuertit. Quotieſcunque enim id accidit; magnus Dei dies renouatur. Et quamuis totius diſcurſus filum poſcat, vt ſingillatim hic ſermo ſit de die, in quo Eccleſia ex Romani Imperij perſecutione victrix euaſit, rectè tamen poteſt eadem conſideratio ad alios id genus dies extendi. Et concionatores quidem poſſunt non ineptè vſurpare huius plagæ figuram (in qua repentina Euphratis fluminis exſiccatio, & Regum Orientalium irruptio in Babylonem proponitur) vt in hac veluti effigie atque pictura nobis in mentem crebrò reuocent obliuionem maximam, maximúmque periculum, in quo ſemper improborum Reſpublica (quæ eſt ſpiritalis Babylon) verſatur; ac neminem eſſe, qui Dei poſſit iræ obſiſtere (quæ per Orientales Reges figuratur) quominus ſicco pede, vt aiunt, ſeſe intrò inferat, & ſuos hoſtes acerbiſſimè vlciſcatur. Ac demum huiuſmodi diſcurſus poteſt congruenter applicari ad regnum aliquod, ad ciuitatem, ad ſingularem perſonam; pro vt res aptiùs ſe dabit. Poteſt etiam Dei dies nuncupari repentinum peccatoris ſupplicium; quando ille imprudentior & imparatior erat, & nihil minus curabat, quàm vt ſui conatus, quibus ſe veritati ac virtuti opponebat, irriti forent & inanes. Nihilominus tamen propria & germana huius loci expoſitio reſpicit diem victoriæ ab Eccleſia ex Romani Imperij idololatria partæ, vt iam explicaui.

NOTATIO III.

De aliis explicationibus trium ranarum præter eam, quam in commentario propoſuimus.

Referuntur aliæ de tribus ranis explicationes, præter eam, quæ ſuprà tradita eſt.
1. expoſitio de tribus dæmonibus ab Antichriſto mittendis.

VIegas ſectione 2. exiſtimat, tres ranas huius capitis eſſe tres dæmones ab Antichriſto ſub viſibili legatorum ſpecie mittendos. Exire autem de ore dæmonis, Beſtiæ maris, & Pſeudoprophetæ, perinde eſſe dici, atque mitti illos ex diaboli, Antichriſti, & præcurſoris eius imperio. Hæc tamen interpretatio imprimis rem omnino incertam inducit. Deinde minime eſt apta. Vt enim ſignificetur, illos dæmones & Antichriſti imperio mitti, violentum eſt prorſus aſſerere, illos eſſe ranas ex dæmonis ore prodeuntes. Et quamuis Pierius l. 29. dicat, ranas etiam hoc loco eſſe dæmonum ſimulacra; nullam tamen reddit huius rei rationem, quæ ſatisfaciat.

2. expoſitio de hæreſibus.

Aliorum explicatio eſt, in tribus hiſce ranis hæreſes denotari. Huc ſpectat, quod refert idem Pierius ex Eucherio, nimirum ranas eſſe Hæreticorum ſymbola. Cur verò in tribus ranis ſint figurati, Staphilus libro de Lutheranorũ concordia voluit explicare has ranas peculiariter Lutheranis applicando. Ait ergo, has tres ranas ſiue bufones eſſe tres ſectas, quæ a Luthero deriuantur; ex quibus prima eſt Anabaptiſtarum, quorum pater eſt Rotbmanus. Atque hi ſunt rigidi Lutherani. Secunda eſt Sacramentariorũ, quorum auctor Carolſtadius; ex quo Zuinglius, & Caluinus. Tertia eſt Proteſtantium, quorum dux Melanchthon Atq; eandẽ hanc applicationem refert Prateolus. Verùm enimuerò nihil opus eſt ſing[illegible], Apocalypſin Lutheri, aut ſectarum trium ex illo dimanantium meminiſſe. Et quidem nec in hac applicatione redditur ratio eorum, quæ textus recenſet; neq; in ea conſtare ſibi poteſt Apocalypſeos acoluthia. Quamuis alioquin non negem, ranarum ſymbolum aptè hæreticis impijsq; ſi attendamus quod Pierius refert, nempe ranam apud Ægyptios ſymbolum eſſe inuerecundiæ, curioſitatis, imperfectionis, & ruſticitatis. Tradit etiã luce iuxta appoſitã ranas illico conticeſcere. Quod referri congruenter poteſt ad veritatis lucem, quæ hæreticos mutos & elingues reddat. Ceterùm quamuis hac ratione Pierius dicat, ranam eſſe ſilentij ſymbolum; ego potiùs dicerem, illas eſſe ſymbolum ſtultæ & importunæ garrulitatis; id quod opportunius erat atque aptius, vt Hæretici ranarum nomine vocarentur.

3. expoſitio de Antichriſti præconibus.

Beatus Proſper in dimidio temporis c.11. tres ranas interpretatur de Antichriſti præconibus, & ſubdit, *Quod in Daniele dictum eſt, Examina ex eo ſurgent: hic apertè dictũ eſt, exire velut præcones eius tres ſpiritus immundos, tanquam in tres partes orbis, Aſia, Europa, & Africa, atque perſuadeant Antichriſtum eſſe Chriſtum.* Hactenus Proſper. Sed neq; Apocalypſeos conſequentia hanc explicationem admittit; nec ſunt tãtùm tres illæ orbis partes; quia America eſt quarta, & fortaſsè ſupereſt alia Auſtralis nondum ſatis cognita.

4 expoſitio de Gentiliſmo, Iudaiſmo, & Hæreticiſmo.

Hiſce explicationibus aliam adiungam, quæ non mihi diſpliceret omnino; ſi tamen cum Apocalypſeos ſerie connecti poſſet. Ea verò eſt, per tres illas ranas denotari Gentiliſmum, Hæreticiſmum, & Iudaiſmum. Hæc enim ſunt tria monſtra, quæ aduerſus Chriſtianam Eccleſiam importunè clamitant; dum conantur Reges potentiſſimos ac Principes aduerſus illam inſtigare. Et ritè accidit, vt Gentiliſmus ſit ea rana, quæ ex ore marinę Beſtię prodiit. Iudaiſmus ſit ea, quam Beſtia terræ produxit. Hæreticiſmus denique, quam draco euomuit. In flumine verò Euphrate figurari poſſet humanæ eloquentiæ atque ſapientiæ flumẽ, quod Euangelio videbatur opponi. Quod tamen impedimentum Deus de medio ſuſtulit; partim quia infideles obmuteſcere fecit admirabili ſapientia, quam Deus ſuis Martyribus elargiebatur. (ſic enim Chriſtus, *Ego dabo vobis os, & ſapientiam, cui non poterunt reſiſtere & contradicere omnes aduerſarij veſtri:*) partim etiam, quia ex Conſtantini tẽpore, tota illa vetus eloquentia ita euanuit, vt videatur flumẽ illud magnum antiquæ eloquentiæ Gentilicę prorſus exaruiſſe. Et pro illa eloquentia, quæ Euangelio peracre bellũ illatura videbatur, tres ſolùm emerſere ranæ, quas draco ac duplex Beſtia produxerunt; quæ quidem importuno clamore ac vociferatione ſe Euangelio oppoſuerunt; ita tamen, vt ranæ ſtultæ, garrulæ & importunæ ſint.

TEXTVS.

Verſ. 15. *Ecce venio ſicut fur. Beatus qui vigilat, & cuſtodit veſtimenta ſua; ne nudus ambulet, & videant turpitudinem eius.*

COMMENTARIVS.

Furis aduenientis comparatio in ſacris Literis frequẽs, vbi de Domini aduentu ad iudicium agitur.

ERit fortaſſe, qui hæc verba velit in eam partem accipere, vt probet in ſexta huius capitis plaga non agi de myſtica Romæ inuaſione; ſed de ſingulari aliquo ſupplicio hoſtibus Eccleſiæ inflicto. Quippe in aduentu ad iudicium, hac item furis comparatione ſolet vti Scriptura: vt videre eſt Matth.24.43. Luc.12.39. & 1. ad Theſſ.5.2. & 2. Pet. 3.10. & Apoc.3.3. Ad myſticam verò Romæ ſubiugationem (quæ fuit bonæ ipſius partis conuerſio ad fidem) non aptè videtur deſumi illa furis comparatio. Ea enim ſignificatur, miſerum atque infelicem eſſe illum, quem Dominus imparatum, nec vigilantem inuenerit. Atqui in myſtica illa Romæ inuaſione non infelices, ſed feliciſſimi potius fuere, qui repentè & inopinantes diuina miſericordia præoccupati Chriſtianam Religionem amplexi ſunt.

De quo Dei aduentu hic ſermo ſit.

Nihilominus ſextæ plagæ explicatio ſuprà poſita firmioribus nititur fundamentis, quàm vt hoc A argumento conuelli poſſit. Ad illud ergo reſpõdeo, quamuis in ſexta plaga directè de myſtica Romæ eruptione tractatur, nihil tamẽ prohibet, quominus in eo tractatu obiter admoneantur homines, quẽadmodum Deus ſeſe Romam ſicut fur inopinatò immiſit (hoc eſt, quando infideles magis erant incauti, & ab ea inuaſione ſecuri) ita etiam fideles à Deo ipſo derepentè occupari, quando ei fuerit viſum. Atque id ſignificat vox illa, *ſicut fur*, dum ſcilicet ſtultos deprehendit incautos, & nihil tale opinantes. Adiuuat explicationem hanc, quòd verſus hic quintus decimus videtur veluti per parenthe- B ſim interpoſitus. Nam verſus 16. (nempe *& congregabit illos*, &c.) proximè connectitur cum verſu 14. vt facilè animaduertet, qui cõtextum intentè perlegerit. Itaque in media ipſa ſextæ plagæ tractatione, diuina vox quaſi per parentheſim interponitur; quæ fideles omnes admoneat, ſicuti inopinatè irruptio in Romam fuit facta, ita etiam repentè & præter opinionem eos fore à ſe inuiſendos, & imparatum quemuis intercipiendum. Hanc autem vocem hîc inſeruiſſe congruentiſſimum fuit. Nam c.16. eò fuit imprimis ſpectatum, vt ſeptem plagæ totidem Dei ſpiritibus per ordinem reſponderent; C ſicuti c.15. t. notauimus. Ad ſextam verò plagam ſuo ordine attinebat ſeria comminatio, quæ inter ſeptem Dei ſpiritus erat ſextus, vt explicatum eſt c.1. t. vbi de ſeptem Dei ſpiritibus longior inſtituta eſt tractatio. Quamobrem, vt myſticæ in Romam irruptionis tractatum cum ſpiritu ſeriæ comminationis componere poſſemus, interiectus fuit verſus 15. quo edocemur pariter, & admonemur, quid ex myſtica Romæ inuaſione in noſtram vtilitatem trahere debeamus; nimirum, Dei etiam aduentum ad fideles inuiſendos repentinum pariter fore. D Hunc enim Deus morem in ſuorum iudiciorum executione ſolet obſeruare; & ipſam etiam Romæ inuaſionem fuerat mox ſubſecutura ſuorum fidelium viſitatio, vt ſtatim explicabimus.

In hac 6. plaga non eſſe ſermonẽ de ſupplicio aliquo propriè ſumpto.

Atque ex hoc verſu, vbi furis interſeritur comparatio, minimè poteſt colligi, ſextam plagam eſſe proprium aliquod ſupplicium, quod Deus foret de infidelibus ſumpturus. Quamuis enim affirmet textus, Deum furis inſtar aduenturum; & quamuis hæc furis comparatio (ſi nihil adijceretur aliud) congruenter poſſet adhiberi ad diem iudicij, vel ad repentinam infidelium ſubuerſionem; ex iis ta- E men verbis, quæ mox adiunguntur, nempe *Beatus qui cuſtodit veſtimenta ſua, ne nudus ambulet, & videant turpitudinem eius*, apparet manifeſtè, non hîc ſermonem haberi de infidelibus; ſed de fidelibus, qui negligenter ſe gererent. Nec enim Scriptura diceret, infideli veſtimenta eſſe, quibus ſuæ animæ nuditatem obtegat.

Quo ſenſu hic accipiendum, quod hic de veſtimentorum cuſtodia ſcribitur.

Explicatione ergo indigent hæc verba, *Beatus qui cuſtodit veſtimenta ſua, &c.* Dicet aliquis, licèt Dei aduentus ad homines viſitandos cum furis comparetur aduentu, quòd præter expectationem adſit; aduentum tamen Dei homines inuiſentis eſſe F veluti iudicis; ac Domini aduentum, qui tamẽ nulli veſtem videatur detracturus aduenire. Verùm in iudicis officio includitur etiam, vt negligenti veſtem auferri præcipiat; eâdem ratione, qua dicitur Matth.25.28. *Tollite ab eo talentum.* & Luc.19.24. *Auferte ab illo mnam*, ſed cùm in hac comparatione præſtituatur, poſſe interdum accidere, vt veſtẽ quis habeat, qua ſuam nuditatem, ſuoſque defectus cooperiat, vt tamen negligens ac deſidioſus vocetur; ex hoc ipſo intelligitur, qui hîc negligentiæ inſimulantur, poſſe etiam in Dei gratia permanẽtes negligenter ſe gerere. Gratia enim eſt ea veſtis, qua animę nuditas & turpitudo velatur, iuxta illud Pſal. 33. 1. *Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata.*

De quibus in hoc verſu 15. ſit ſermo?

Notandum ergo eſt, in hoc verſu 15. verba non fieri de infidelibus, ad quos Deus erat ingreſſurus per myſticam Romę inuaſionem. Dei enim aduentus inſtar furis, in hoc loco referendus non eſt ad ſpiritalem Romæ inuaſionem; ſed ad perſecutionẽ, quæ poſteà accidit. De hac enim per tres ranas excitatâ proximè præceſſerat mentio. Hanc autem perſecutionem perſpicuum eſt aduerſus fideles fuiſſe coortam. In ea igitur aptiſſimè Deus intelligitur aduenire ad viſitandos Chriſtianos, quos illa petebat perſecutio. Quòd autem illa eſſet repentè concitanda; idcirco fidelibus (ne interim obſtupeſcerent, ſed vigiles intentique eſſent) edicitur; *Ecce venio ſicut fur, beatus qui vigilat, & cuſtodit veſtimenta ſua; ne nudus ambulet, & videant turpitudinem eius.* Quod perinde eſt, atque illos admonere, ne ſe ſocordiæ ac negligentiæ dedant, exiſtimantes ſatis ſibi eſſe, ſi Chriſti fidem & præteritorum ſcelerũ impunitatem adepti eſſent: ſubitò enim ſæuiſſimam perſecutionis procellam coorituram; in qua Deum occulto iudicio permiſſurum, vt inertium fideliũ nonnulli Dei gratiam, atque adeò fidem deſererent; ac proinde gratiæ veſtibus ſpoliarentur, & eorum turpitudo, ignominia ac nuditas omnibus in propatulo eſſet.

Ad quod tempus ſint reuocanda verba illa, Ecce venio ſicut fur.

Hanc exiſtimo legitimam expoſitionem. Ex qua conſtat, cùm perſecutio fuerit exorta per occaſionem irruptionis myſticæ in Babylonem, hanc ipſam perſecutionem fuiſſe plagam myſticam, maximúmque beneficium; quo Deus eos affecit, qui in myſtica Babylone degebant. Et quidem verba illa, *Ecce venio ſicut fur,* reuocanda ſunt (vt ex dictis elicitur) ad tempus perſecutionis, quæ conſecuta eſt multorum ciuium Romanorum conuerſionẽ. At ea verba, *Beatus qui vigilat, & cuſtodit veſtimenta ſua,* &c. appoſitiſſimè ſunt ad furis comparationem adiuncta. Ex comminatione verò, quæ ſocordibus & inertibus intenditur, facilè intelligitur præmiũ, quod tacitè dicuntur adepturi, qui ſolertes egerint excubias. Illa enim Dei probatio non eò tantùm ſpectabat, vt diligenti ac vigilanti ſuum relinqueret veſtitum; ſed vt maxima inſuper adderet beneficia. Satis tamen fuit expreſſiſſe comminationem aduerſus negligentes, quæ cum illa furis comparatione congruebat.

TEXTVS.

Verſ. 16. *Et congregabit illos in locum, qui vocatur Hebraicè Armagedon.*

COMMENTARIVS.

SVPRA iam diximus; præcedentem verſum; *Ecce venio ſicut fur,* &c. fuiſſe per modum parentheſis inſertum; atque in his verbis, *Et congregabit illos,* regreſſum fieri ad id, de quo antè ſermo erat, & belli allegoriam longiùs produci.

Præteritum pro futuro Prophetiis familiare.

Et congregabit.] Græcè eſt in præterito, *Congregauit.* verùm hæc eſt communis prophetiæ ratio; in qua de futura re per modum præteriti agitur, vt ſæpè alibi. Quare vt faciliùs percipi poſſet, tranſlatũ fuit in futurum. Sed oportet animaduertere, quod ſit verbi huius ſuppoſitum. Ego quidem arbitror, in conſtructione Græca vicem ſuppoſiti gerere tres illos ſpiritus, qui ſub ranarum figura viſi ſunt. Nam ſpiritus Gręcè neutrius eſt generis; atqui neutro A plurali ſingulare verbum phraſi Græca adiungi ſolet. Cùm autem dictum anteà ſit, tres illos ſpiritus procedere ad Reges totius terræ, & illos in prælium congregare; ſequitur modò, eos demum ab illis tribus ſpiritibus in campum Armagedon fuiſſe coactos. Verùm in noſtra lectione Latina ſuppoſitum verbi *congregauit,* videtur eſſe omnipotens Deus; & quidem ſatis ſapienter, vt hoc pacto intelligamus, trium ſpirituum hoſtile ſtudium & contentionem eſſe quaſi diuinæ prouidentiæ inſtrumentum; cuius miniſterio Deus ipſe ſua B conſilia ad deſtinatum exitum perducat: videlicet, vt aduerſariorum exercitum in campum Armagedõ, hoc eſt in inſidias deducat; ibíque eos comprehendat. Armagedon enim, (vt ſequenti notatione conſtabit) non eſt peculiare alicuius loci nomen; ſed ad myſterij huius ſignificationem Hebraicè confictum; propriè autem ſignificat locum tendendis inſidiis aptum. Quare id in hoc loco innuitur, quãto ethnici magis alacres & erecti in bellum aduerſus Eccleſiam ferebantur, tunc potiſſimùm à Deo deduci, atque in eas inſidias, quas ipſis parauerat, pertrahi. Nam ea ipſa perſecutio erat C inſtrumentum, quo diuina prouidentia vtebatur ad Romam Catholicæ Eccleſiæ ſubiiciendam, & Euangelij veritatem corroborandam, dum conſtaret Romani Imperij furorem non tantùm non potuiſſe aduerſus illã criſtas tollere; ſed potiùs medio ipſo furore idololatriam profligatam, ac diſſipatam fuiſſe.

Quid ſit congregare in campum Armagedon.

Ribera exiſtimans, ſermonem hîc eſſe de prælio cum Antichriſto committendo, opinatur propriũ illius campi nomen, vbi ab vtroque exercitu confligendum eſt, eſſe Armagedon. Sed neſcio quantę ſit prudentiæ, velle id in ænigmate accipere vti ſonat. Viegas ait, locum eſſe incognitum, & propter myſterium ſic appellari: quia in eo loco poſt D victoriam de Antichriſto partam, tectum Eccleſiæ in priſtinam gloriam conſurget. Nam Armagedon ſignificat *Conſurrectionem tecti,* vel *conſurrectionem in priora,* ſiue *montem è latrunculis,* (quia eò Antichriſtus cum ſuis conueniet) vel *montem Euangelij,* vel *montem pomorum.* Hæc ille. Sed, explicatâ genuinâ huius vocis etymologia, conſtabit, multò aptius eſſe myſterium, quod ſuprà indicauimus.

NOTATIO IV.

De etymologia vocis Armagedon.

Nominis Armagedon etymologia multiplex apud Hieronymum.

E HIERONYMVS de nominibus Hebraicis ſic ait: *Armagedon conſurrectio tecti, ſeu conſurrectio in priora: ſed meliùs mons è latrunculis, vel mons globoſus.* Hæc S. Doctor. Vbi vides priores illas expoſitiones, quas ſequitur Viegas, non adeò placere Hieronymo. Quare eas vt minus probabiles omitto. Præterquam quòd ſi fingendum erat Hebraicum nomen, quod Eccleſiæ fundationem, ſiue erectionem denotaret; non ſatis id exprimebatur, ſi duntaxat diceretur, *Conſurrectio tecti,* vel, *conſurrectio prima.*

Examinantur duæ poſtremæ etymologiæ, quæ magis probantur Hieronymo.

Tranſeo igitur ad poſteriores illas Hieronymi etymologias. eæ ſunt, *mons è latrunculis,* vel, *mons globoſus.* Ac primò ad huiuſmodi ſignificationes apponendus erat nomini F *Armagedon* ſpiritus denſus, & ita notari deberet *Harmagedon.* nam Hebræum nomen ſignificans montem eſt הר *Har.* Deinde vt Hebraicè dicatur *mons è latrunculis;* ſi voces ad perpendiculũ exigendę eſſent, inſcribi deberet *Harmigedudim.* quippe Hebraica inſcribendi ratio ita habet הר גדודים, & diſcrimen illud, quod inter has duas voces, *Armagedon,* & *Harmigedudim* reperitur, ſatis eſt ne expoſitio illa omnino placeat. Quamuis enim locorum nomina ſæpè ſint valde corrupta; in ænigmate tamen ſi Hebraicum nomen ſit fingendum, non debet confingi adeò diuerſum ab eo, quod Hebraica lingua ſonat.

Eandem ob cauſam non magis ſatisfacit illa altera explicatio *mons globoſus.* Nam, vt alia prætermittam, eandem habet originem, quam *mons è latrunculis.* & eandem ferè ſignificationem. Nam *Gedud* non videtur referri poſſe ad globoſam montis figuram, ſed ad militum globum, nec enim aliæ in Hebraicis dictionariis ſignificationes huic voci *Gedud* aſſignantur, præter iſtas, *Exercitus, Turba, Globus militum, Latro, Latrunculus.*

Aliorum interpretatio huius nominis.

Alij ſignificationem *Gedud* non attendunt, ſed ſolùm ſignificationem *Mageddo*, quod eſt proprium vnius ciuitatis nomen in tribu Manaſſe; in cuius campo occiſus fuit Ioſias 4.Reg.23.29. Quæ vrbs appellatur *Mageddon*, Zach. 12.11. Et quia *Magedde*, vel *Mageddon* denotat *annunciationem*, vel *pomum*, ſiue *fructum electum*: inde ſuſpicantur Harmageddon eſſe idem, quod *montem Euangelij*, vel *montem pomorum*, ſiue *fructuum.* Enimuerò alluſio ad vrbem, in cuius campo fuit interfectus Ioſias, nequaquam videtur ad rem. Neque ille in monte fuit oppreſſus, ſed in campi planicie. atqui *Armagedon* non ſonat campum, ſed montem; ad cuius tamen ſignificationem deficit aſpiratio.

Alia inſuper traditur nec probatur, interpretatio.

His ipſe permotus rationibus aliam ſignificationem relinquo, quæ mea ſententia, & aptior erat, & maioris auctoritatis, videlicet vt *Armagedon* idem ſit; quod *mons ſuccisionis.* licèt enim videam, hanc ſignificationem Hebraico nomini *Armagedon* à nemine deſignari: ceterùm Zacharię 12.11. vbi nos legimus, *Sicut planctus Adrademmon in campo Mageddon.* Septuaginta legunt: *Sicut campus malogranati, quod in campo ſuccíditur*, vbi Septuaginta pro *Mageddon* interpretantur ſuccíſionem. Quòd ſi de Eccleſiarum ſuccíſione ageretur; optimè habebat, quia malogranatum ibi ponitur pro loco malogranatis conſito, vt obſeruat Hieronymus. & malogranata ſunt Eccleſiarum ſymbola. Et verò ſi trium ſanarum intentionem inſpiciamus; id vnum agebant, vti Chriſtum (qui eſt myſticus Ioſias) C abolerent, & eius malogranata ſiue Eccleſias ſuccíderent.

Veruntamen non placet, per primam nominis *Armagedon* ſyllabam ſignificari montem; nec conſentaneum eſt nomen Armagedon in hoc ænigmate referri ad ranarum intentionem, ſed ad illius prælij exitum, quem imprimis Deus omnipotens intendebat.

Septima proponitur eiuſdem nominis expoſitio.

Helias Hutterus in ſuo dictionario Hebraico fol. 552. ait, *Armagedon* idem eſſe, quod *montem copia.* idémque ſignificari per Hebraicam vocem *Habarmona*, quæ ponitur Amos 4.3. vbi nos legimus *Armon*; alij *Armeniam*; alij *Malogranata*; Septuaginta *montem Romman.* Vatablus, *Palatium ipſum.* Alij *Arcem vrbis munitiſſimam* Sed ſomnium eſt, velle nominis huius myſterium rimari ex illo altero, quod D Amos 4.3. legimus.

Octaua Armagedō etymologia ſtatuitur, & cæteris præfertur.

Ribera noſter in præſenti, quamuis ſuſpicetur locum illum, in quo ſuperandus eſt Antichriſtus, appellandum fore *Armagedon.* (cui ſententię ſubſcribere nullo modo poſſum:) quod verò ait de vera nominis *Armagedon* etymologia, mihi videtur ſcopum attigiſſe. Nam præterquam quòd Riberæ ſignificatio aptiſſima eſt myſterio, quod in commentario expoſuimus; Hebraicas literas ſcienti facilè perſuadebitur, eam eſſe germanam nominis huius etymologiā. Ait ergo Ribera, *Armagedon* idem ſignificare, quod *doloſam exercitus congregationem*, id eſt, inſidias, ſiue inſidiarū locum. Vt autem conſtet huiuſmodi interpretationem cū Hebraicæ linguæ proprietate quadrare: notandum primò

Cōfirmatur præcedens notatio ſiue etymologia.

eſt calliditatem, ſiue aſtutiam Hebraicè appellari ערמה *Gharmah.* Si verò hæc vox Hebræa ſcribenda ſit literis Græcis, ſimpliciter ſcribendum eſt, ἄρμα: atque adeò Latinis E literis *Arma.* Quia in Hebraicis vocibus cùm Græcè aut Latinè ſcribuntur, ſæpiſſimè omittitur litera ע *Hain.* vt patet in his vocibus, *Abdias, Adon*, &c. literæ autem ה *He* quæ eſt in fine dictionis, neceſſariò fuit omittenda Græcè ſcribenti.

Secundò notandum eſt, exercitum, ſiue congregationem exercitus Hebraicè appellari גדוד quod Latinis literis ſic redditur *Gedud*, ſiue *Goded.* Quare *Armagoded* ſine vlla corruptione, aut varietate perinde ſonat, atque *Aſtutia exercitus*, ſiue *doloſa congregatio exercitus*: quas appellare ſolemus inſidias, Hiſpanè *Celada e Emboſcada.*

Tertiò notandum eſt, quamuis Græcè hîc legatur ἁρμαγεδὼν, & Latinè *Armagedon*: hoc tamen diſcrimen mutationis *D* in *N*, aut nullius eſſe momenti, aut fortè elegantiæ F nonnihil habere. Nam imprimis coniectari poſſet, forſitan naturalem irrepſiſſe ſcriptorum obliuionem, ſiue incuriam: tunc autem eiuſmodi non-curantia leuis ſanè eſſet; & mutatio adeò foret exigua, vt vix auribus diſcrimen perciperetur. In voce autem peregrina, quid mirum ſi a ſua primaria prolatione tantillum diſcrepet? Deinde forſan lingua ipſa Hebraica vtramque fert terminationem. Nam in voce *Mageddo* ſimile quid reperimus In aliis enim locis inſcribitur *Mageddo*; & Zach. 12. 11. legimus *Mageddō.* Ad hæc, terminatio illa in *on* fortaſſe ad diminutiui formam eſt referenda. Quippe Hebraica & Græca diminutiua deſinunt in *on.* Et quamuis non videatur eſſe poſſe Græcum diminutiuum, quod non finiatur in ον, ſed in ων, (niſi fortè in aliis codicibus ſcribatur per ὀμικρον:) ſatis tamen A eſt, ſi Hebraicum ſit diminutiuum. & ſæpè venuſtè nomina diminutiua finguntur. Quamobrem, ſi *Armagedud* denotat inſidias, ſiue doloſam militum occultationem. vt inſidiolæ, ſiue tendiculæ notarentur, non ineptè dictum fuit *Armagedon.* Quòd ſi illud ſignificare voluit ſacer textus, Deum ſcilicet ſuis hoſtibus inſidias tendiſſe: venuſtè per diminutionem dicuntur inſidiolæ, quibus eos comprehendat: quod ad irriſionem de inimicis exprimendam idoneum eſt.

Coniecturis item eiuſdē nominis explicatio probatur.

Vtcumque hoc ſit, nullam video ex reliquis huius nominis interpretationibus, quæ propiùs ad Hebraici nominis veritatem accedat. Atque inter varias expoſitiones, ſiue etymologias manifeſtum eſt, eam eſſe ſeligendam, quæ ænigmatis myſterio congruentior exiſtat. Valde autem cohæret cum myſterio, de quo agitur, vt nomen loci, quod effingitur, ſonet doloſam congregationem exercitus. Vbi B autem ſtatuamus, *Arma* Hebræis eſſe *calliditatem*, ſiue *aſtutiam*, cetera nullius difficultatis ſunt. Nam radix vocis *Gedod* vel *Gedon* teſte Merceo ſignificat, *irrumpere*, quod mirificè conſonat. Nam inſidiæ perinde ſunt, atque *Aſtutia irrumpens.* Et fortè Ioannes ei voci tribuit terminationē in ων, vt participij Græci illi normam apponeret, quod ſonaret idem, atque *Calliditas irrumpens.* Quid ſi Septuaginta interpretes eandem ſignificationem ſunt ſecuti Zachar. 12.11. vbi pro *Mageddon*, quod eſt in Hebræo; tranſtulerunt, *Succiſum* Nam ſuccidere, ſeu irrumpere. & euertere inſidiarum proprium eſt: & in nomine *Mageddon*, videntur ſumpſiſſe loco præpoſitionis; vt idē ſit *Mageddon*, quod à ſuccíſione, ſiue irruptione. Fortè etiam locus, vbi interfectus fuit Ioſias, appellatus fuit *Mageddon*, non ſolū quia prope vrbem Mageddo ſitus erat, ſed etiam quia ibi ſuccíſus eſt, ſiue occiſus: quaſi illi fuerit nomen ab ipſa internecione inditum. In Apocalypſi autem commutatum eſt nomen *Mageddon* in *Armagedon*; vt expreſſiùs deſignaretur aſtutia inſidiarum, quibus idololatræ ſuccidendi erant.

Nonnulla ex prioribus etymologiis cū hac noſtra conciliātur.

Poſſunt etiam ad noſtram interpretationem nonnullæ ex ſupradictis reuocari. Etenim, ſi cùm dicitur *mons globoſus*, habetur reſpectus ad militum globum, vti iā vidimus; *mons globoſus* dici poterit mons ille, vbi milites abſconditi, & in vnum quaſi globum coacti ſunt. Eodem ſpectabit *mons è latrunculis*, id eſt, mons eorum, qui latrunculorum more in inſidiis latent.

TEXTVS.

De VII. phiala.

Verſ. 17. *Et ſeptimus Angelus effudit phialam ſuam in aërem: & exiuit vox magna de templo à throno dicens, Factum eſt.*

COMMENTARIVS.

Septima plaga, eiuſq; ſignificatio.

VIDIMVS iam cap. 15.c. huius plagæ ſeptimæ myſterium, eſſe vindictam myſticam, quam Deus de Roma deſumpſit per publicum Chriſtianę E Religionis exercitium & profeſſionem, quæ in ea fidelibus permiſſa fuit: ex quo ſubſecuta fuit poſtea totius Romæ conuerſio. Diuerſa ſatis eſt Viegæ & aliorum declaratio, qui hanc plagam referri volunt ad extremi iudicij imminentis ſigna. Quare exiſtimant; effuſa in aërem plaga ſeptima admirandas in eo rerum imagines & impreſſiones viſum iri; ſicut ante Ieroſolymitanum excidium contigit. Vocem autem illam, *factum eſt*, de impendente mundi fine exponunt. At ciuitatem magnam tres in partes diuiſam de Ieruſolyma accipiunt; quam opinantur F prope ipſius mundi interitum magnificam fore & opulentam vrbem; vt Aretas. Hæc omnia, præterquam quòd pluribus incertis & minoris momenti rebus ſcatent, cum ipſo contextu minimè conſentiunt. Magna namque vrbs hoc in loco ſit illa neceſſe eſt; quam Apocalypſis Babylonem nominat; vt liquet cap. 17.18. Et poſt hanc plagam ſequuntur mille pacis anni. Aſſero igitur, ſeptimam hanc phialam in aërem effuſam; quia plaga ſeptima figuratur ſub vehementis tempeſtatis ſpecie. atqui tempeſtas in ipſo aëre excitatur. Alluſio verò fit ad

Aliorū interpretatio de extremis vniuerſalis iudicij ſignis exploditur.

ſeptimam Ægypti plagam, de qua Exod. 9.22.

Græcè hic de templo cæli legi: & quid hac locutione denotetur

Et exiuit vox magna de templo.] Græcè eſt *de templo cæli*. Additur autem mox, eam vocem procedere è throno, ac dicere, *Factum eſt*. Cæli templo ſignificatur illud, quod Deus in Chriſtiana Eccleſia poſſidet. Hoc enim eſt cæleſte Apocalypſeos templum, vti ſæpe diximus. In hoc templo ſuum Deus thronum fixit; ex eóque dicitur ſatis verè, potenti ſui Imperij voce bellum cum Eccleſiæ hoſtibus gerere; quemadmodum veteres olim Prophetæ dicebant, *Dominus de Sion rugiet, & de Ieruſalem dabit vocem ſuam*. Porrò phraſis illa, *Factum eſt*, non ſemper denotat nihil iam faciendum remanere. Nam & Ioannis 19.30. in Cruce protulit Chriſtus, *Conſummatum eſt*, cùm tamen vltimum nondum ſpiritum exhalaſſet. Et Apocal. 21.6. *Factum eſt*. Ex quibus conſtat quando ad finem ipſum peruenitur, nec quidquam aliud ſupereſt præter vltimum rei exitum & colophonem; tunc eiuſmodi phraſi locum eſſe. Quapropter, etſi poſtrema ſuperabat plaga; quia tamen per illam ſeptem omnibus plagis imponebatur finis, ideo dicitur, *Factum eſt*. quod perinde eſt, ac ſi dicatur, Nihil iam reſtat expectandum: imponamus finem. Hæc ergo vox denotat perſpicuam ſignificationem, quam ſuæ opis atque auxilij dedit Eccleſiæ ſuæ Deus, qui propriam in ea ſedem collocauit; quo ſignificauit, appropinquare iam tempus, vt Eccleſia propalam aduerſus idolorum cultores caput attolleret: vti miniſtri Euangelici ad prædicationem ſeſe hoc pacto magis magiſque ſtimularent. Dici etiã poteſt per hanc vocem è throno procedentem figurari notitiam, quam B. Syluester Pontifex Summus toti Eccleſiæ tradidit de Conſtantini Imperatoris decreto; quo ſe Chriſtianum publicè profeſſus eſt, & templa in Ieſu Chriſti honorem erigi imperauit.

Quid hic ſignificet phraſis illa, Factum eſt.

TEXTVS.

Verſ. 18. *Et facta ſunt fulgura, & voces, & tonitrua, & terræmotus factus eſt magnus; qualis nunquam fuit, ex quo homines fuerunt ſuper terram, talis terræmotus, ſic magnus.*

COMMENTARIVS.

Quid per fulgura, voces & tonitrua hic adumbretur.

MANIFESTAM illam cæleſtis ſubſidij ſignificationem ſubſecutũ fuit Euangelij prædicatorum officium egregiè præſtitum in Gentilium per veram Euangelij lucem illuſtratione. Id enim adumbrant fulgura, voces, & tonitrua; vt fuſè expendimus c.4.5. De terræmotus verò ſignificatione lege, quæ diximus c.6.12. & c.8.5. & cap.11.13 & 19. vbi obſeruauimus, apud Apocalypſin ſemper deſignari per terræmotum, inſignem aliquam terræ mutationem ex Dei cognitione prouenientem: quaſi apparente Dei maieſtate tellus ipſa contremiſcat. Illud in hoc loco ponderatur, hunc terræmotum fuiſſe maximum omnium, quotquot in toto vſquam orbe viſi ſunt. Quod mirificè conducit ad ſignificandam admirabilem illam mutationem, quam mundus vniuerſus obſtupuit; dum crux, ſummæ antea abiectionis & ignominiæ ſignum, ſupra ipſas Imperatorum coronas, & fulgentiſſimas auro gemmiſque thiaras fuit impoſita; & dij Romanis in pretio ac veneratione habiti in maximum abiere ludibrium: ac deorum delubra Romæ magnificentiſſimè ſtructa in Chriſti Saluatoris noſtri templa fuêre conuerſa; & ſuperba illa ciuitas Euangelicæ doctrinæ humilitatem amplexa fuit. Per inſidias ergo illas, de quibus in plaga ſexta mẽtio fit, tantum accepit incrementi Chriſtiana res; vt Euangelica prædicatio feliciter extare & eminere potuerit victoriam perſequendo. Quamobrem vltima ex ſeptem plagis, quibus Deus de Gentilitate triũphauit, fuit admirabilis diuini verbi ac prædicationis vis; qua Imperatorum repugnantia & contradictio fuit ſuperata. Illico enim apparuit præſentiſſimum diuinæ prouidentiæ auxilium; quo id roboris ac fortitudinis diuino verbo fuit additum, vt intra paucos dies tota penè mundi facies immutata ſit. Quòd autem hæc ingens mutatio adumbretur ſub ſpecie terræmotus, qui tonitrua & fulgura ſubſequitur; id ſanè admirabilem in ſe continet elegantiam, qua fingitur, ad ingentes Dei irati clamores, & ad ſcintillãtes præ indignatione ipſius oculos terram pauore concuſſam contremiſcere. vnde & Pſ.17.8. dicitur *Cõmota eſt & contremuit terra; fundamenta montium conturbata ſunt, & commota ſunt; quoniam iratus eſt eis*. Atque hic tantus terræmotus mox tonitruis & fulgetris intermicantibus attribuitur, *Aſcendit fumus in ira eius, & ignis à facie eius exarſit, carbones ſuccenſi ſunt ab eo. Et intonuit de cælo Dominus, & Altiſſimus dedit vocem ſuam, &c.*

Cõnexio huius palgæ ſeptimæ cum præcedente.

TEXTVS.

Verſ. 19. *Et facta eſt ciuitas magna in tres partes; & ciuitates Gentium ceciderunt; & Babylon magna venit in memoriam ante Deum, dare illi calicem vini indignationis iræ eius.*

COMMENTARIVS.

Vtrúmne hic Babylon an Ieroſolyma nomine ciuitatis magnæ indicetur.

NONNVLLI cum Aretha ſibi perſuadent, non eſſe vnam eandémque vrbem; ſed duas diuerſas, quæ in verſiculo aſſignantur, cùm dicitur, *Ciuitas magna facta eſt in tres partes*, &, *Babylon magna venit in memoriam ante Deum*. Hanc iuuat coniecturam interpoſitio eorum verborum, *Et ciuitates Gentium ceciderunt*, quæ inter vtramque partem ſunt interiecta. Quare quod poſtea de Babylone ſubiungitur, non videtur connecti cum eo, quod de ciuitate magna anteceſſerat. Hinc fit, per ciuitatem magnã ab eis in præſenti deſignari Ieroſolymam; quam dicunt ſub mundi finem futuram eſſe maximam. Sed contrà eſt, quia ciuitatis magnæ nomen perſpicuè ipſi Babyloni tribuitur cap. 17.18. & tam hîc, quàm ibi ciuitas magna præfixum habet articulum; ideóque neceſſe eſt, illam denotari, quæ magnæ ciuitatis nomine famoſa erat. Deinde, ſi articulus illam debet deſignare vrbem, de qua in contextu ſermo erat; cùm anteceſſerit exſiccatio fluuij Euphratis, vt illac Orientis Reges in vrbem irrumperent, (in quo non obſcurè innuitur Babylonis inuaſio,) non poteſt alia eſſe vrbs, quæ magna ciuitas hîc nuncupetur. Iam, quòd diuiſioni ciuitatis magnæ annectitur ciuitatum aliarum ruina, id nõ officit, quominùs ſermo regrediatur ſtatim ad eandem ciuitatem magnam. eius enim diuiſio & aliarum vrbium caſus expendunt terræmotus magnitudinem. Fit verò ad ciuitatem ipſam magnam regreſſus; vt denotetur, Dei iram & indignationem aduerſus illam præſertim efferueſcere. Nec ſingularis eſt hæc opinio, quinimò communis interpretum ferè omnium ſententia. Quod enim textus ait; *Facta eſt ciuitas magna in tres partes*, de impiorum multitudine

Statuitur de vna Babylone eſſe ſermonem.

com

communiter exponi, teſtis eſt Viegas ſectione 2. & 3. Atqui eadem interpretatio Babyloni tribuitur.

Quem, ſenſum contineant ſuperioris verſiculi verba.

Senſus ergo eſt, tantum tamque ingentem fuiſſe terræmotum, vt ciuitas Babylon in tres diuerſas vrbes fuerit diuiſa; eodémque tempore aliæ Gentium ciuitates corruerint; in Babylonis item diuiſione apparuiſſe, Deum illius iniquitatem & meritam pœnam non fuiſſe oblitum. Hoc autem de Babylone potiùs, quàm de ceteris vrbibus, exprimitur. non quòd ipſæ etiam eiuſdem calicis hauſtum non participauerint; ſed quia ſingulariter gloriatur Deus de ſupplicio illi vrbi infligendo, quam textus Babylonem vocat.

Diuiſionis in tres partes figura quomodo ſit concipienda.

Quod ad diuiſionis attinet figuram; ita eſt conſideranda, vt non ſolùm ingentes ſcrobes & hiatus habeat interiectos; ſed ita etiam, vt tres partes in quas ciuitas ipſa partitur, ſeiunctæ inter ſe ſint atque diſtantes. Nonnulla enim aliquando acciderunt huic terræ tremori non abſimilia. Lege Plinium l. 2. cap. 83.

Vtrùm ſub hac locutionis figura, ſenſus alius abſtruſior ſit indagandus?

Sub hac locutionis figura Viegas & alij opinātur, ſenſum alium reconditum indagari non opus eſſe; ſed reverâ ingentem quandam vrbem (ſiue illa Ieroſolyma erit, ſiue Roma) ſub mundi finem horribili tempeſtate ac terræmotu in tres eſſe partes omnino diuidendam; hoc eſt, tam ipſa vrbis mœnia, quàm ædificia. Verùm enimuerò, qui in Apocalypſi hoc ſenſu contentus ſit, nec abſtruſiorem alium eruere conetur; næ ille ſeptem etiam phialarum Angelos materialiter, vt ſonat, ſeptem phialas effundere, facilè credat; idemque de multis aliis poſſit aſſeuerare.

Proponuntur dua ſententia extremè inter ſe oppoſita.

Alij contrariâ omnino viâ inſiſtentes, nomen ciuitatis magnæ, & nomen etiam Babylonis nimiū myſticè pro multitudine impiorum accipiūt. Quæ explicandi ratio multos pro ſe eoſque graues continet auctores: qui diuiſionem in tres partes referre videntur ad inferorum ſupplicium. & tres ipſas partes Richardus de Paganiſmo, Iudaiſmo, & falſo Chriſtianiſmo interpretatur. Alij ad Gentiliſmum, Iudaiſmum, & Hæreticiſmum applicabunt. Alij ad ſuperbos, auaros, & luxurioſos: atque adeò de ſuppliciorum diuiſione tractari hoc in loco: & ad eam fortaſſe mundi diuiſionem reſpici, quam Ioannes innuit, dum ait; *Omne quod eſt in mundo, cōcupiſcentia carnis eſt, concupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ.* Alius dicet, hanc Babylonis diuiſionem in tres partes futuram ſignificare regnum dæmonis; mūdi, atque carnis (qui mortalis huius vitæ tempore inter ſe ſunt aſſociati) vt primùm damnationis tēpus aduenerit, diſcindendum, ac diſiungendum in æternum fore; quippe mundani amici, ac familiares tunc demum crudeliſſimi hoſtes erunt, vt dæmon eos omnes acerrimè diſcruciabit; atque ita draco & duæ Beſtiæ (qui omnes antea pariter conſpirauerant) in omnem ſæculorum æternitatem ſeiuncti ac ſeparati manebunt, & hæc quidem diuiſio ſingulares omnes ſiue homines, ſiue dæmones pertinget; ita vt nullus ſit ſuper vnitus aut cum dęmone, cui ante parebat; aut cum ſuo amico; aut etiam cum ipſa carne.

Media inter vtramque ſuprà poſitā ſententia ſeligitur.

Nihilominus ſi interpretū auctoritatem diſpiciamus; grauiores multò ſunt, qui Babylonis nomine Romā in Apocalypſi intelligunt, vt vidimus not. 1 t. prœmiali, & c. 13. initio. Nec vnus aut alter ſunt; ſed vigeſimum omnino numerum complent. Iam ſi attendamus contextum & cohærentem expoſitionis ſeriem; meo quidem iudicio euidens eſt, hanc eſſe genuinam expoſitionem. Namque huius vrbis conflagrationi ſuccedunt in Apocalypſi mille pacis anni. Ipſum verò incendium myſticum

A eſſe neceſſe eſt, vtpote tē poſt tonitrua & fulgura conſecutā, quibus in Apocalypſi haud dubiè Euangelicæ prædicationis efficacitas figuratur. Deinde in hoc eodē verſu, quē modò exponimus, manifeſtè ſupponitur, ciuitatē magnā & Babylonem eſſe ſingularē aliquā vrbē. diſtinguitur enim hic ab aliis cōpluribus, quæ ciuitates Gentiū nominantur. Si autem de impiorum omniū multitudine ſub ciuitatis magnæ, aut etiā Babylonis nomine ſermo eſſet; ab aliis Gentiū vrbibus diſcerni neutiquā poſſet. eâ enim ratione Babylon vniuerſas impiorum B ciuitates complectitur. Deniq; ex cōgruenti totius contextus applicatione ad noſtræ acoluthiæ ſenſū, hanc eſſe veram interpretationem, ſatis elicitur.

Auctoris ſententia de Rome quondam ethnica diuiſione in tres partes.

Quamobrem pro comperto habeo, ciuitatem hanc magnam tres in partes diuiſam eſſe Romam ethnicam, quæ bellum peracre aduerſus Chriſtianam Eccleſiā faciebat. Ipſius porrò diuiſionis ſenſus hic eſt. Simul atque Euangeliū publicè prædicari Romæ cœptū eſt, & Chriſtianę religionis profeſſio Conſtantini Imperatoris edicto fuit recepta; ſubitò ciuitas ipſa in tres diuiſa partes omnino diſtinctas atque diuerſas apparuit; nimirum in eos C Chriſtianos, qui propalam Chriſti fidem profeſſi ſunt; & in eos idolorū cultores, qui publicè in ſua cæcitate perſtiterunt; nec non in eos, qui cognitâ idolorum falſitate & eorum adoratione reiectâ, non tamē ſe Chriſtianæ humilitati ſubdere voluerunt, ſed in ſuperbo antiquę philoſophię faſtu perſeuerarunt De tertia hac diuiſionis parte nihil dubitabit; qui temporis illius annales perlegerit; quique conſiderauerit, quanto facilius extitit idololatriam, vt inanem ac fictam repellere, quàm Crucis Chriſti ignominiā amplecti. Quapropter multi primo illo diuinæ lucis radio illuſtrati inibi hæ- D ſerunt; nec proceſſere longiùs ad clariorem Euangelij lucem; ſicuti Turcis & Mauris accidere videmus. Hoc igitur ita cōſtituto, vt ſignificaretur manifeſta per publicam profeſſionem diuiſio inter Chriſtianos, Gentiles, atque neutrales; quid aptius potuit excogitari, quàm quod textus ait, *Facta eſt ciuitas magna in tres partes?* Hæc igitur diuiſio certè anteceſſit myſticam totius Romæ combuſtionem, de qua infrà. Quare plaga ſeptima, quę Eccleſię victoriam de Roma partam comprehendit, exorditur ab hac diuiſione. Deinde ad ipsā totius Romæ conuerſionem tranſit, in eius conflagratione adū- E bratam; vt vidimus c. 17. & 18. Quorum capitum vtrumque mea ſententia pertinet ad ſeptimā plagam; quemadmodum ſexta ex tubarum plagis (de qua Apocalypſeos 9.) per totum caput decimum & bonam vndecimi partem protenditur; vt ſuo loco demonſtratum eſt.

Quo ſenſu accipiendum ſit, ciuitates Gentium cecidiſſe.

Et ciuitates Gentium ceciderunt.] Hoc item in contextu ipſo manifeſtè pertinet ad terræmotus magnitudinem. Sed ſicut ciuitas magna (nempe Babylon) initio non tota concidit, ſed tres in partes fuit diffiſſa, ſic non opus eſt intelligere, ceteras omnes Gentium vrbes repentè funditus corruiſſe. F Nam vt verè dicatur ciuitas aliqua cecidiſſe in terræmotu, ſatis eſt, totam eam contremuiſſe & bonam illius partem corruiſſe. Quæ conſiderandi ratio ipſi myſterio congruentior eſt. Quamuis enim Viegas hæc, vti ſonant, velit accipere de proprio terræmotu ſub mundi finem euenturo, per quem ciuitates toto orbe diſperſæ ſint ruituræ, vt ipſe ſuſpicatur; hæ tamen ſuſpiciones ſunt valde incertæ, & Apocalypſis proculdubio intelligenda eſt de rebus multo certioribus, maioris momenti, & inter ſe aptiùs cohærentibus. De ruina ergo myſtica loquitur hîc Apocalypſis, ſicut cap. 11. 13.

De ruina ciuitatum myſtica, non de propria ſermonem eſſe.

cùm ait, *Decima pars ciuitatis cecidit.* Cum hoc tamen diſcrimine, quòd ibi de perfida Ieroſolyma verba facit; hic verò de Gentilium ciuitatibus. ibi enim ſermo erat de Iudaicæ Synagogæ oppugnatione aduerſus Eccleſiam; hic de Gentilitatis bello aduerſus eandem Eccleſiam geſto. Quamobrem minimè conſonum eſt, vt per ciuitatis magnæ nomen hoc in loco Ieroſolymã intelligamus; ſed Romam Gentiliſmi metropolim. Nam de Gentibus inſtituit ſermonem, ipſe etiam contextus facilè oſtendit: ait enim, *Et ciuitates Gentium ceciderunt;* Hoc eſt, reliquæ etiam Gentium ciuitates. Tametſi autem ciuitatum nomen cum articulo aſſignetur; non tamen neceſſe eſt, generatim de omnibus ſine aliqua exceptione intelligi: ſatis enim eſt id de inſignioribus Romani orbis ciuitatibus verum comprobari. Et fortè ſingularis eſt ſermo de illis vrbibus, quæ propter idololatriæ ſuperſtitionem inibi vigentem & plurimam ethnicorum eò confluentium frequentiam nobiliores erant. Cuiuſmodi fuere Epheſus propter Dianæ templum, Delos propter Apollinis oraculum; atque aliæ id genus. Quæ omnes, quatenus idolorum cultrices, magna ex parte ceciderunt; quo tempore per totum Imperium Chriſtianis permiſſa fuit Catholicæ religionis profeſſio, & templorum inſtauratio atque frequentia. De cuiuſmodi verò ruina agatur in hoc loco, explicauimus c.11. Et facilè etiam intelligitur; ſi conſideremus, ruente Mahometi ſectâ in Africa & Aſia, ſignificanter dici tunc poſſe, Mecam cecidiſſe.

Quid denotetur, dum dicitur Babylon in memoriam ante Deũ veniſſe.

Et Babylon magna venit in memoriam ante Deum, *dare illi calicem vini indignationis iræ eius*] Eandem neceſſariò eſſe debere, quæ & ciuitas magna, & Babylon nominatur, ſuprà animaduertimus. Hæc ergo verba accipienda ſunt tanquam adiecta ad explicandum, cur ciuitas magna fuerit diuiſa; & cur Gentium ciuitates conciderint. Vtriuſque autem effectus ea redditur ratio, quòd ſcilicet *Babylon magna venit in memoriam ante* Deum. In quo illud præſtituitur, Babylonem videlicet, de qua hic agitur, eſſe ceterarum vrbium ethnicarum caput ac principem. Quapropter & ipſius vrbis magnæ diuiſio, & ruina ceterarum conſiderantur tanquam pœna ipſi Babyloni inflicta: ad eius enim ſupplicium ſpectat caſus illarum vrbium, quibus ipſa dominabatur. Ac de Babylone quidem dicitur c.17.18. ea eſſe *ciuitas magna quæ habet Regnum ſuper Reges terræ.*

Pœnam ſiue ſupplicium appellari calicem vini, locutio in ſacris vſitata.

Porrò phraſis, ſeu loquendi modus, quo Ioannes vtitur in præſenti, idem eſt, ac ſi de propria vindicta loqueretur. Locutio enim eſt in Sacris recepta, pœnam ac ſupplicium appellari calicem vini, Pſ. 10.6. *Spiritus procellarum pars calicis eorum.* Pſ. 74.9. *Calix in manu Domini vini meri plenus miſto. Fæx eius non eſt exinanita. bibent omnes peccatores terræ.* Iſaiæ 51.17. *De manu Domini calicem iræ eius.* & infrà: *Ad fundum calicis ſoporis.* & numero 22. *Fundum calicis indignationis meæ.* Ieremiæ 25.15. *Sume calicem vini furoris.* Ezech. 23.31. *Calicem ſororis tuæ bibes.* Habacuc 2.16. *Circundabit te calix dexteræ Domini; & vomitus ignominiæ ſuper gloriam tuam.* vbi Gueuara ſuſpicatur alluſionem contineri ad ebrium aliquem; quem alij vino ingurgitãt, vt illudant atque exprobrent. ſeu potiùs quando alicui venenatus calix porrigitur, & bibere cogitur. Vtcumque hoc ſit, hæc allegoria calicis Babyloni impacti peculiarem continet elegantiam propter reſpectum ad cruciatuum & tormentorum calicem, quem ipſa Chriſti martyribus propinabat. de quo dicemus c.17.4. ad illa verba; *Habens poculum aureum in manu ſua plenum abominatione.* Aptiſſimè enim dicitur, in crudeliſſimæ huius tyrannidis vindictam, Deus illi ſuæ iræ calicem propinare; ſicuti ſuprà numero 5. dicitur, *Iuſtus es Domine, qui hæc iudicaſti; Sanguinem Sanctorum [illegible] fuderunt, & ſanguinem eis dediſti bibere.*

Confirmatur ſermonem hic eſſe de myſtica vindicta.

Verùm in præſenti agitur dubio procul de myſtica vindicta. Magna enim Dei clementia & miſericordia, quam ipſe erga Romam & vniuerſam Gentilitatem exhibuit ſub ſpecie vindictæ inducitur. De cuius locutionis elegantia deque familiari illius vſu in ſacris latè diximus notatione proœmialium 23. Accedit, quod verba illa *Babylon magna venit in memoriam ante Deum*, appoſitè ad vindictam myſticam vſurpantur. Etenim phraſis ea, qua Deus alicuius memoriam dicitur refricare, nobiliùs & excellentiùs refertur ad ſuę miſericordiæ recordationem qua illum multis cumulet beneficiis. Indignationis item nomini reſpondet hìc in Græco, τοῦ θύμου, quo nomine Apocalypſis iram myſticam à propria vindicta diſtinguit, vt ſuprà ca. 15 perſtrinximus. Neque obſtat, quòd nomẽ etiam ὀργῆς, ſubiiciatur. Nã ſecundus hic genitiuus à primo pendet; & vtroque ſignificatur myſticam iram eſſe miram quandam propriæ vindictæ ſimilitudinem. Dicet etiam fortaſſe aliquis, vtrumque genitiuum hic coniungi, τοῦ θύμου τῆς ὀργῆς, vt hoc pacto innuatur, ſupplicium à Deo Gentilitati inflictum, vtriuſque iræ (nempe propriæ, atque myſticæ) partem ſibi adſciſcere: quippe aliis fuit myſtica (quam nomen θύμος ſolet in Apocalypſi ſignificare:) aliis propriam vindictã, quæ appellatur ὀργὴ, illis videlicet, qui in ſua impietate obſtinati perſtiterunt; quique proinde horrenda grandine percuſſi dicuntur. Ceterùm cùm ſecundus genitiuus à primo pẽdeat; argumento eſt, vtrumque ad eandem ſignificationem eſſe referendum. Quamobrem, illorum etiam reſpectu, qui ad Chriſtiana ſacra traducti ſunt, verum tenet, Deum Babyloni calicem vini indignationis ſuæ porrexiſſe; & multò pleniùs in myſtica totius Romæ deflagratione.

TEXTVS.

Verſ.20. *Et omnis inſula fugit, & montes non ſunt inuenti.*

COMMENTARIVS.

Quid ſignificetur in inſularum ac montium fuga.

HÆc etiam ingentis terræmotus ponderatio eſt; qui adeò fuit immanis, vt vrbes, montes atq; inſulas complanauerit. Notandum verò eſt c. 6.14. dictum fuiſſe, *Omnis mons & inſulæ de locis ſuis motæ ſunt.* hic tamen non dici ſolùm montes atque inſulas commotas & auulſas fuiſſe; ſed euanuiſſe etiam omnino. Significatio eſt: nihil fore in poſterum obicis aut impedimenti, quod Euangelicæ prædicationis decurſum detineret aut retardaret. Ad huius rei ſymbolum eleganter excogitatum eſt, præ nimio ac vehementi terræmotu montes atque inſulas ex oculorum conſpectu prorſus effugiſſe. Innuitur autem hic, montes eſſe præcipuas itinerum, quæ terra fiunt, difficultates: inſulas verò ac ſyrtes eſſe impedimenta & pericula potiſſima, quæ nauigantibus occurrunt. Qua in re ſitus imprimis reuocandus in memoriam nobis eſt illius inſulæ, in qua tunc Ioannes degebat; quæ multis vndique exiguis inſulis ambiebatur: quarum interiectus maximo nauigiis impedimento, atq; adeò periculo eſſe poſſet. Vt ergo denotaretur, deinceps nihil fore impedimenti aut difficultatis Euangelicæ prædicationi; mirificè figuratur mare ipſum omni inſularum, rupium ac montium obſtacolo liberum & expeditum; vt Petri nauis, nempe Eccleſia, per Gentilitatis mare liberè poſſet excurrere. Tellus porrò ipſa abſq; montibus plana & æquabilis conſideratur, vt Euangelij prædicatores nullis montium molibus obiectis faciliùs ac celeriùs ad doctrinæ Euangelicæ promulgationem ferantur. Hoc ipſum verbis aliis depingit Iſaias c. 40. 4. *Omnis vallis exaltabitur, & omnis mons & collis humiliabitur; & erunt praua in directa, & aſpera in vias planas.* Fortè etiam hæc inſularum fuga, ſiue ex oculis abſtractio ſignificat, perſecutiones Eccleſiæ tandem aliquando ſublatum iri. quippe inſulæ mari vndique circundatæ, & aſſiduis eius fluctibus verberatæ denotare videntur Eccleſiarum ſtatum; quo tempore perſecutionis impetu exagitantur.

TEXTVS.

Verſ. 21. *Et grando magna ſicut talentum deſcendit de cælo in homines: & blaſphemauerunt Deum homines propter plagam grandinis; quoniam magna facta eſt vehementer.*

COMMENTARIVS.

Quid ſit grãdo magna ſicut talentũ.

IN cap. 11. 19. mentio etiam fit magnæ grandinis. Ibi tamen ſimul appoſita ſunt *Fulgura, voces, & terræmotus, & grando magna.* Hic tempeſtatis principiũ capit à fulguribus, tonitruis, & terræmotu: effectus verò inſigniores ſunt Babylonis diuiſio, ciuitatum aliarum ruina, & inſularum ac montium ex oculis fuga. & poſtremò ſubditur, *Grando magna ſicut talentum deſcendit in homines.* Iã de huius grandinis magnitudine dicitur, *Sicut talentum.* Græcè, ὡς ταλαντιαία, vbi Viegas notat ex Eraſmo, ταλαντιαίαν, non ſemper eſſe id, quod iuſtum talenti pondus adæquat; ſed iuxta phraſim Græcam, pro re graui accipi ſolere. Nec deſuit, qui exiſtimaret, talenti nomẽ hîc eſſe vſurpandũ pro quodã numi genere, quod vnciam vnã, aut eã minus ponderet: credunt enim aliqui grandinem hanc Ioanni fuiſſe viſam iuxta illius numi pondus & magnitudinem, aut fortè etiam ad illius omnino pecuniæ ſignatæ normam. Sic enim audiui quendam explicantem. Atque vt in hac grandine magnum illud denegetur pondus, quod talentum ſolet appellari, afferri poteſt non rectè excogitari huiuſmodi grandinem tanti ponderis & magnitudinis. Nec enim ſi ita eſſet, quiſpiam hominũ, in quos ea grando decideret, viuus ac ſuperſtes maneret. Cùm tamen textus aſſerat aſſiduo grandinis ictu percuſſos in Dei blaſphemias erumpere. Verùm ſi attentiùs rem inſpiciamus, textus ipſe poſtulat, ne exiguæ magnitudinis aut ponderis grandine cõtenti ſimus. Ait enim; *Blaſphemauerunt Deum homines propter plagam grandinis: quoniã magna facta eſt vehementer.* Si autem hęc grando vnciam plus minus ponderet; non vtique Ioannes diceret, *Quoniam magna facta eſt vehementer*: ſi quidem viſa eſt interdum decidere grando gallinaceum ouum magnitudine exæquans, atque etiam ſuperans. qua de re lege, quæ attulimus c. 11. not. 13.

Examinatur, in quanam acceptione talentum hic ſumendum ſit.

Perperam ergo exiſtimant, qui talenti pondus hoc in loco aut exiguum eſſe volunt, aut ſaltem iuſtam Attici talenti magnitudinem & pondus nõ æquare. Textus enim cogit, vt pondus eiuſmodi ſit admodùm ingens; & ſignificationis elegantia exigit, vt iuſtam omnino talenti ponderis menſuram æquiparet. Præſertim quia alluſio fit ad plumbi A talentum Zach. 5. 6. in quo nemo non videat, de exacto talenti pondere eſſe ſermonem. Cuiuſmodi verò pondus id ſit, conſulat lector noſtrum de ponderibus & menſuris tractatum, qui his Apocalypſeos commentariis appendetur. Nunc breuiter dico, talentum Atticum fuiſſe Atticarum minarum 60. id eſt, ex Romanis libris 62. ½. quæ conficiunt omnino vncias 750. & paulo minùs, quàm duas *arrobas* ponderabiles continent ex iis, quæ apud Hiſpanos in vſu ſunt. Talentum verò Hebraicum antiquum eſt prorſus duplum reſpectu Attici talenti. B De quo etiam antiquo talento Hebraico loqui interdum ſolent Græci atque Latini; & de eo quoque videtur hîc Ioannes loqui.

Græca vox talenti quid propriè ſignificet.

Vox ipſa Græca talenti ſonat idem, quod iuſtũ pondus. Nam vt Græca teſtantur dictionaria, τάλαντον, eſt ſtatera, libra, trutina, vel lanx. Vnde id pariter, quod lanci imponitur ponderãdum; & ſingulatim certum illud pondus magnum (de quo ſuprà) hoc nomine compellatur. Ad id verò, quod ſuperiùs huic magno ponderi oppoſuimus, Reſpõdeo; non opus eſſe, vt naturaliter loquendo immane illud grandinis pondus homines non opprimat; bene tamen id ita potuiſſe fingi ad ipſius C ænigmatis myſterium.

Quod ſit myſterium grãdinis magnæ inſtar talenti de cælo delapſæ.

Hoc autem quale ſit, ferè expoſitum iam eſt c. 11 notat. 14. vbi aduertimus, elegantiſſimè id fingi ad grauiſſimæ obſtinationis ſymbolum. Quamobrem, cùm pro ſeptimæ plagę effectu depicta ſit myſtica vindicta, qua Deus in Romam animaduertit, tres illam in partes diuidendo, proſternendo Gentilium ciuitates, & montes atque inſulas complanando: ſapienter additum eſt, ſicuti aduerſus Iudæos horribilem Deus grandinem depluit ad ſeptimæ tubæ ſonitum c. 11. ita etiam in Gentiles, qui poſt glorioſam Eccleſiæ victoriam ad Chriſti fidẽ conuerti noluerunt, ingentem quoque grandinem D deieciſſe. Etenim fidei non ſe ſubmittere ante tot miraculorum & admirabilis doctrinę euidentiam, non adeò grauis erat culpa: at poſt tantam lucis perſpicuitatem cæcos adhuc & tenebris demerſos voluiſſe iacère, atque in Chriſtum adhuc blaſphemare; id ſanè duriſſimam præ ſe ferebat obſtinationem.

Quid interſit (quod ad effectum attinet) inter tubarũ plagas & plagas phialarum.

Licèt autem tubæ ca. 8. propriam perſonent vindictam, & phialæ myſticam iram effundant; ex illo tamen ſupplicio Iudæis inflicto eliciuit Deus aliquorum conuerſionem, & ex myſtica hac ira in Gentilicum populum immiſsâ redundauit etiam E terribilis aliquorum ex Gentilibus obſtinatio. Illud tamen diſcriminis inter vtrumque intererat; quòd ex Iudæis, qui ad fidem commigrarunt, fuêre perpauci; nec ampliùs quàm decima pars; ex Gentilibus verò, qui Eccleſiam ſuis machinis oppugnabant, generalis extitit conuerſio; & pertinacia in idolorum cultu paucis obtigit, comparatione eorum, qui Chriſtiana ſacra amplexi ſunt. Ceterùm ex vtriſque plagis ille fuit effectus ſubſecutus, nempe copioſa prædeſtinatorum ſalus, & horribilis obſtinatorum damnatio. Quare & ad ſeptimæ tubæ F clangorem ingens Iudæos grando percuſſit; & ex ſeptimæ phialæ tempeſtate fuit deriuata horribilis grando in Gentiles, qui Chriſtum adhuc blaſphemiis & contumeliis petebant.

Diſcrimen inter terræmotum tuba ſeptima & terræmotum ſeptima phiala.

Præterea in hoc vtriuſque plagæ ſeptimę diſcrimine illud eſt obſeruatione dignum; quòd ſcilicet in hoc loco magnus fuit terræmotus, qualis nunquam fuerat: at in ſeptima cap. 11. plaga terræmotus tantùm (abſque vllo additamento) ponitur. Deinde hîc humanas voces cæleſtia comitantur tonitrua; ibi tonitrua non ſunt exaudita, ſed fulgura ſolum;

ſolùm; & voces humanæ ſine tonitruis exceptæ ſunt. Vtriuſque autem differentiæ rationem in cap. 11. calce reddidimus, eáque ex dictis facilè poteſt intelligi. Nam ſi tonitruum denotat diuinam virtutem, quam Deus Euangelicæ prædicationi conferebat, ſi terræ motus ingens ingentem pariter peccatorum conuerſionem: in his duabus rebus ſeptima hæc phialarum plaga à plaga tubarum ſeptima diſtinguitur. Ibi enim effectus ſunt eiuſmodi, qui propriam vindictam & acerrimam Iudęorum obſtinationem præ ſe ferret, & in magno metu maxima quoque fuit adiuncta pertinacia: hîc verò præcipua efficientia fuit vindicta myſtica, quam ſumpſit Deus de iis, qui Euangelij vexillum ſecuti ſunt per myſticorum tonitruorum efficacitatem, perq́; maximum inſolitæ mutationis terræmotum. Quare id priùs apponitur, deinde additur, quid plaga ſeptima effecerit in rebellibus & obſtinatis. Huc enim ſpectat ingentis grandinis ſymbolũ. Et quod additur, ob hanc plagam blaſphemaſſe homines in Deum, nihil aliud eſt, quàm ex obduratione, qua Deus rebelles puniebat, inde ortas fuiſſe blaſphemias in Chriſtum adeò furioſas.

Quomodo eadem tempeſtatis allegoria conuerſionem aliorum, aliorum obſtinationem pariter complecti poſſit.

Alicui fortè nouum & inuſitatũ videatur, quòd vna & eadem tempeſtatis allegoria in hac plaga ſeptima complectatur pariter conuerſionem aliorum, & aliorum obſtinationem. Nam tonitrua & terræmotus magnus conducunt ad conuerſionis effectum indicandum, grando autem magna ad obſtinationem eorum, qui conuerſi non ſunt. Verùm enim verò ſi rem ſeriò diſcutiamus, non ſolùm diſſentaneum non eſt, vt eadem tempeſtatis figura vtrique effectui deſeruiat, ſed etiam in eo decorum apprime ſeruatur. Etenim, cùm ille intenderetur finis, vt vtrumque pariter ſub ſuppliciorum figura notaretur, mirificè accidit, vt in ſæuiſſimæ cuiuſdã tempeſtatis effectibus idonea inuenirentur ſymbola, & ad aliorũ conuerſionis, & ad pertinaciȩ aliorũ ſignificationem. Vnde nec ad prȩdeſtinatorum cõuerſionem potuit optari ſymbolum terræmotu magno voces tonitruorum conſecuto prȩſtantius, neque ad reproborum obdurationem ſignificantius magna grãdine, vt vidimus c. 11. notatione 15.

Quomodo rebellium Gentilium obſtinatio in his phialarũ plagis diuinæ etiam prouidentiæ conſilio deſeruierit.

Porrò licèt in plagis c. 16. non alius finis fuerit ſpectatus, quam vt diuinæ prouidentiæ conſilium in Eccleſiæ victoria de Romano Imperio parta ob oculos poneretur; verùm rebellium obſtinatio diuinæ etiam intentioni in ea victoria deſeruiit, vt ſuprà dicebamus. quantò enim maior fuit Gentilium aliquot peruicacia, tantò fuit diuinæ virtutis illuſtrior demonſtratio in clariſſima illa victoria, quam Eccleſia de Roma, deq́ue eius imperio fuit adepta.

Grandine magna inſtar talenti quid figuretur.

Grando magna ſicut talentum.] Nonnulli cum Richardo referunt magnæ grandinis ſymbolum ad gehennæ obdurationem; quod eſt ſupplicium grauiſſimum pariter & iuſtiſſimum. Multò tamen aptius eſt (opinor) vt de obduratione accipiamus, qua nonnulli ex Gentilibus in hac vita plectebantur. Hæc namque grando eſt, quæ ad perfectam contulit Chriſtianæ Eccleſiæ victoriam; quantumuis multi fuerint per occaſionem obdurati. Et quidem qui apud inferos æternã obduratione puniẽdi ſunt, ex hac ipſa vita initium ſuæ obdurationis & infelicitatis ordiuntur. Conſideratâ autẽ grauitate ſupplicij, quo Deus in hac vita in multos ſeuerè animaduertit, eleganter dicitur, quodlibet huius grandinis granum vno prorſus talento ponderari: quod perinde eſt, quaſi dicatur grauiſſimum eſſe ſupplicium ac iuſtiſſimum. Id enim ſonat talẽtum, maximum quoddam pondus, iuſtum tamen: nempe vnciarum omnino 1500. Aut ſi ad Atticum reſpiciatur talentum, vnciarum 750. Quamuis autem videatur grando vnius talenti in homines decidens, eos oppreſſura: eleganter tamen fingitur, vitam eis adhuc ad blaſphemandum ſupereſſe. Quippe obdurati ad damnatorum imitationem ſuperſtites manere videntur, vt in eis diuinæ ſeueritatis ac punitionis vis oſtendatur.

In hoc autem talenti pondere facilè cernitur alludi ad plumbi talentum, de quo Zachariæ 5. 7. Et mihi nunc alluſionem indicaſſe, ſatis ſit; nam Zachariæ locus ex profeſſo nobis erit explicandus libro 10.

NOTATIO V.

De maxima gloria & ſplendoris luce, quæ Romæ ex Apocalypſeos interpretatione oboritur.

NON pertinet ad hanc notationem ea diſputatio, quo ſcilicet pacto explicari debeat: quod Apocalypſis de Babylone tradit. Sed iis ſuppoſitis, quæ hac de re in commentario tractantur, oportet ad præclariſſimum honorem, qui in Romam ex Apocalypſi dimanat ab hoc cap. 16. vſque ad 20. mentem atque animum adiicere.

Declaratur quem exitũ habuerint tubarũ plagæ, quẽ item exitũ plagæ phialarum.

Primò ergo, quẽadmodum tubæ ſeptem c. 8. aduerſus Ieroſolymam perfidam concrepant, illam inquã Ieroſolymã, quæ Iudaici populi principatum tenebat: ita etiam phialæ omnes c. 16 in Romam effunduntur ethnicam totius Gentilitatis caput ac principem. Verùm illius belli contra Iudæos geſti fuit exitus Iudaici populi repulſa & obduratio. Quamuis enim in ſexta plaga figuretur, ante illius populi indurationem adſciuiſſe ſibi Deum, & cooptaſſe decimam eorum partem, nihilominus plaga ſeptima ad reliquorum ſpectat repulſam, & ad formidabilem ſeueritatẽ à Deo aduerſus illos exhibitam. At in phialarum bello contra Romam ſuſcepto, quamuis plagarum ſpecies appareat, & Romani ethnici acriter obſtiterint, atque ex ſeptima etiam phiala redundauerit grauiſſima Gentilium aliquot pertinacia & obduratio; cæterùm Deus admirabili prouidentiâ ita hæc omnia diſponebat, ſicuti opus erat, vt phialarũ Angeli (id eſt prædicatores Euangelici) optatum finem attingerent, nempe perfectam de Roma victoriam, & myſticam ipſius deflagrationem per veræ Religionis ignem. Quippe ex ipſius conuerſione dependebat generalis ethnicorum, & præſertim Romani Imperij, conuerſio.

Quàm fuerint Romæ glorioſa phialarum plaga.

Hoc ita conſtituto, quid potuit Romæ honorificentius excogitari, quam quod in Apocalypſi figuratur? conuerſionem videlicet Gentilitatis, (quod facinus poſt humani generis redemptionem, glorioſiſſimum extitit omnium, quæ diuina prouidentia patrauit) ex ipſius Romæ conuerſione adeò pendere, vt myſtici belli ab Euangelio aduerſus mundum geſti caput ac robur in vnam Romam conuertatur; atque adeò tota aduerſariorum repugnantia eò demum reducatur, vt Roma bellum inferret Eccleſiæ; & è contrario totum Eccleſiæ ipſius ſtudium & contentio ad vnius Romæ expugnationem admoueatur.

Obiectio opponitur, & ſoluitur.

Sed opponet aliquis, id quidem per nimiam exaggerationem videri dictum. Nam Apoſtoli toto terrarum orbe diſperſi ſunt, nec Romæ alij ex profeſſo prædicarunt, præter Petrum & Paulum, atq; ij non ſemper, quia multas alias orbis prouincias prædicationis lumine illuſtrarunt. Reſpondeo, in quibus prouinciis cæteri Apoſtoli Euangelij ſemen ſparſerunt, eas quidem Romano Imperio fuiſſe ſubiectas; nec in illis Apoſtolicæ prædicationis fructum conſeruari potuiſſe, niſi Roma Euangelio manus daret. Quamobrem poſt Romæ conuerſionem multò ſunt vberiores fructus ſine cõtrouerſia decerpti. Præterquàm quòd tam intra Imperij limites, quam extra, põdus auctoritatis tantum vna Roma idololatriæ conferebat, vt vbicunque promulgaretur Euangeliũ, vehementer Romæ auctoritas obſiſteret. Vnde illa erat imprimis maximi momenti expeditio, quæ Romæ expugnationem ſeriò & conſtanter arriperet: & ante eiuſmodi victoriam parum certè emolumenti ex Euangelij prædicatione percipiebatur. Apparet hoc vel maximè in Hiſpania, quã B. Iacobus Apoſtolus totã peragrauit, & Euangelij verbum in ea diſſeminauit; & tamen perpauci fuêre, qui ex Hiſpanis tunc ad Chriſti fidem ſe receperunt. At Româ Chriſtianæ Religioni ſubiugatâ, facilè etiam tota ferè Hiſpania Chriſti iugum ſubiit, & vnius diei fructus fuit plurimarum vrbium conuerſio; cùm antea fructus ex immenſis Iacobi laboribus decerptus vix ad

Quantopere totius Gentilitatis conuerſio ex vnius Romæ conuerſione penderet

paucos

pauens ſeſe homines extenderit: atque idem penè in ceteris imperij prouinciis accidit.

Apoſtolorum prædicatione vbique gentium, ante Romæ conuerſionem, quaſi diſpoſitione præuiam ad generalem conuerſionem, Roma conuerſa, futuram.

Ex quo facilè intelligitur, Apoſtolorum prædicationem vbique Gentium habitam, quamuis ſingularibus aliquot hominibus maximo fuerit emolumento, generatim tamē ad regnorum & prouinciarum ſalutem periodo fuiſſe, atque aliquam Euangelij notionem hominibus impertiri; qua præpararentur eorum animi, vt poſt Romæ conuerſionem facilior multò totius mundi fieret conuerſio. Totius enim Gentilitatis bonum & incolumitatē ex vnius Romæ conuerſione Deus deriuari ac dimanare ſtatuerat. Præterea dum Roma nondum ad Chriſti fidē fuerat traducta, quidquid fructus & vtilitatis ex aliorum conuerſione percipiebatur, eò videbatur dirigi, vt Romæ ipſi inferretur bellum. Nam Romæ ipſius conuerſio dependebat ex acerba perſecutione, quam ipſa priùs in Eccleſiam fuerat concitatura. Qui verò in aliis prouinciis ad Chriſti fidem ſe aggregabant, eamq; conſtanter profitebantur, ipſimet per occaſionē acerrimam Romanorum perſecutionem cōmouebāt. Atque ex ipſis fidelibus, qui ex variis prouinciis Chriſti fidem ſuſcipiebant, non pauci eorum Romam conueniebant, cùm præſertim ratione adducti, quòd Romæ Chriſti vicarius reſideret. Atque hæc omnia Deus eò dirigebat, vt iis fere omnibus, qui Chriſto nomē dabant, vteretur ad inferendū Romæ bellum. Vniuerſalis enim Gentium omnium conuerſio ex conuerſione vrbis Romanæ pendebat.

Expenditur latè quantum Romanæ vrbi lux, ſplendor & gloria ex Apocalypſi redundet.

Secundò, dum Romæ in hoc ipſius bello contra Eccleſiam geſto nomē Babylonis inditur, hoc ei accidit glorioſiſſimè. Tametſi enim hic loquendi modus indicat, Romā tunc myſticæ Ieroſolymæ, id eſt Chriſtianæ Eccleſiæ bellum indicere, ſicut antiqua Babylon Ieroſolymæ antiquæ bellum intulit: hoc tamen nomen ab Apocalypſi Romæ ethnicæ impoſitum, & manifeſta alluſio ad eas prophetias, in quibus de Babylonis excidio tractatur, hoc inquam manifeſtè oſtendit, præcipuum illorum vaticiniorum ſenſum ab Spiritu ſancto intentum ſpectare ad myſticam vindictā a Deo de Roma ethnica ſumendam per veræ Religionis ignem a Chriſto in terram delatum. Quòd autem de hoc ſenſu ſermo fit per comparationem ad antiquam Babylonē, id quidē eſt iuxta ſacrorum Vatum conſuetudinem, qui Iudaica tangentes, Chriſtiana reſpiciunt. Verùm ſi hæc eſt præcipua prophetiarum mens, quæ contra Babylonem antiquam efferri videntur; præter alia peculiaria loca Prophetarum, ſex ſunt imprimis ſolida capita, quæ hanc vnam in rem prorſus impenduntur. Ea autem ſunt ex Iſaia c. 13. c. 14. c. 21. & c. 47. ex Ieremia verò c. 50. & 51. Quorum integra expoſitio pertinet ad librum noſtri operis nonum, vbi de maiorum Prophetarū vaticiniis, quæ lucem ab Apocalypſi accipiunt. Illud interim nota, ſi ex Apocalypſi conſtet, eum eſſe illorum capitum ſenſum (de quo ſuo loco agetur) omnino neſcio, quid glorioſius aut illuſtrius ad Romæ commendationem potuerit excogitari, quam vt illius conuerſio, & ad Chriſtianam Religionem aggregatio tot integris capitibus tanto cum ſplendore & magnificentia ſit per Iſaiam ac Ieremiam prædicta. vt alia prætermittam, in quibus figuratè contra Idumæam, eiuſque metropolim ſermo dirigitur.

Quàm frequens ſit apud Prophetas mentio Romæ ſub nomine Babylonis.

Si ergo quam Spiritus ſanctus in iis locis reſpexit Babylonem, ea eſt Roma, quid obſecro potius ac maius potuit induci, quam ſub antiquæ Babylonis ſpecie per tota ſex capita directè agere de myſtico ſupplicio, quod Deus fuerat Romæ inflicturus? Nam imprimis in hoc facilè apparet, quanti diuinus Spiritus vnius Romæ fecerit conuerſionem. Deinde, in eo quòd Romæ nomen Babylonis tribuatur, mirum in modum expenditur Romæ ipſius magnitudo & excellentia: ita vt nihil ſit de illius amplitudine magnificentiùs diſputatum in aliis doctorum hominum atq; eruditorum libris, quorum inſcriptio eſt, *Admiranda*, ſiue, *De magnitudine Romana*. Quod enim in huiuſmodi tractationibus ponderatur, minimè pertingit ad grauitatem atque præſtantiam eorum, quæ ad Romæ commendationē ex ſacrarum Literarum monumentis elicimus: nimirum tantam vnius Romæ magnitudinem extitiſſe, vt omnem antiquæ Babylonis amplitudinem Spiritus ſanctus vſurpauerit pro figura ac ſymbolo ſplendoris, magnificentiæ ac maieſtatis, quò Roma ethnica fuerat peruentura. Porrò Babylonis antiquæ magnitudo fuit prorſus ſtupenda. Fuit enim ciuitas perfectè in quadrum diſpoſita; cuius ſingula latera quindecim milliaribus in longitudinem excurrebant; muri autem in latitudinem cubitos quinquaginta; in altitudinem bis centum patebant. In ſingulis vero quadri lateribus quinque & viginti portæ erant. Iam operoſa ædificiorum moles & admiranda ſtructura magnificentiæ murorum egregie reſpondebant. Sic enim ſcribunt Strabo lib. 1. Herodotus lib. 1. Oroſius lib. 1. c. 6. Quare, dum diuinus Spiritus Babylonem vt Romæ figuram aſſumpſit, quaſi adumbrauit, totam illam Babylonis magnitudinem & amplitudinem, & in Regna alia quamplurima dominatum

Nullā Roma laudē glorioſiorē poſſe accidere, quàm quæ ei ex Apocalypſi prouenit.

A conſentanea fuiſſe, vt antiquæ Romæ magnitudinem figurarent. Nonne igitur eiuſmodi comparatio a Babylone ad Romam deſumpta in maiorem Romæ ipſius auctoritatem & ſplendorem ſine controuerſia cedit, quam quidquid laudis & commendationis ab humaniorum literarum ſtudioſis Romæ defertur?

Tertiò, vt expendatur, quanti Romæ conuerſionem Diuinus ſpiritus æſtimauerit; quæ potuit ponderatio videri maior, quam vt Prophetarum nobiliſſimorum ſex omnino capita, & præcipuus pariter totius Apocalypſeos finis huc ſpectent? Aduerte igitur, poſt Iuſti Lipſij tractatū, quem de Romana magnitudine conſcripſit, alium Stapletonū produxiſſe ſub hoc titulo, *Verè admiranda, ſiue de magnitudine Romanæ Eccleſiæ*. Et quamuis quidquid in eo libro tractatur ſit iuxta auctoris ſapientiam ac pietatem: verùm B ad admirandam Romanæ Eccleſiæ magnitudinem dignè ponderandam, quanto nobilius & excellentius eſt, quòd Spiritus ſanctus rem prorſus dignam & omnino cōgruentem duxerit; vt carerent hic totius Scripturæ liber ceterorum apex, pro fine præcipuo ſibi propoſuerit egregiam laudem atque gloriam, quæ ex vnius Romæ conuerſione ad Chriſtum Ieſum, & ex illius erectione in Eccleſiæ Catholicæ metropolim fuerat redundatura?

Quartò, ſi ex Apocalypſi lux ea oboritur, quæ magnam Cantici Canticorum partem oſtendat in nouæ Romæ (quæ Chriſti eſt ſponſa) magnificentiam & amplitudinem impendi: quidnam Romæ Catholicæ illuſtrius & glorioſius eſſe potuit? De hoc verò latiùs agemus in commentario Cantici Canticorum, quod lib. 8. C explicabitur. Quod autem de Canticorum libro aſſero; ſimiliter velim intelligi de Pſal. 44. quem libr. ſeptimo interpretabimur.

Romam Pſ. 136. intelligi ſub nomine filiæ Babylonis.

Quintò, glorioſiſſima etiam Romæ eſt lux illa, quam Apocalypſis ad aliorum expoſitionem refundit: eiuſmodi eſt, per illud *Pſ. 136. Filia Babylonis*, Romam intelligi (ſicuti Iſaiæ 47. 1.) Cum enim in eo Pſalmo fuerit eleganter depicta vetus illa Iſraelitarum ſeruitus apud Babylonem, necnon grauiſſimus fidelium dolor, quòd ſe in antiqua Babylone captiuos retineri cernerent: mox ſub finem Pſalmi ſuum ſolatur laborem certiſſimo illo vaticinio, fore vt priſca illi Babyloni ſucceſſura eſſet filia (nempe Roma ethnica) de qua admirabilem Deus vindictam fuerat ſumpturus. Huiuſmodi autem vindictam eam fore, *Beatus qui tenebit & allidet paruulos tuos ad petram.* Quem ad locum alluditur Iſaiæ 13. 16. vbi loquens Propheta de hac D myſtica Romæ vindicta, ait; *Infantes eorum allidentur, &c.* Quòd verò in ſacris Literis nomen filiæ Babylonis tribuatur Romæ; auctorem habeo Auguſtinum de Ciuitate Dei lib. 18 cap. 22. Et huc etiam ſpectat, quod ipſemet Auguſtinus notat ibidem, Romam ſcilicet fuiſſe conditam velut alteram Babylonem. & eodem l. cap 27. loquens de Roma appellat eam Occidentalem Babylonem. ex Auguſtino autem idem ipſum ſui diſcipuli hauſerunt, dum Romam cum Babylone comparant. Sic enim Paulus Oroſius l. 4 ferè per totum.

Sextò, Apocalypſis præfert etiam lucem Baruco, c. 4. 35. vbi ait, *Ignis ſuperueniet ei ab æterno in longiturnis diebus; & habitabitur à Dæmoniis in multitudine temporis.* Quibus in verbis ſermo ad literam continetur de Roma antiqua ethnica, ſicut Apocalypſis 18. Quòd autem hoc vaticinium tam crebrò in ſacris Literis repetatur, id etiam Romæ ipſi glorioſiſſimum eſt.

E Septimò, vbi ad ſingularia, de quibus Apocalypſis agit, ſermo deriuetur, complura cernuntur Romæ imprimis honorifica atque glorioſa. Huc ſpectat, quòd Babylonis inuaſio per Cyrum & Darium facta fuerit diuinæ prouidentiæ conſilio, eum ad finem deſtinata, vt figura eſſet myſticæ in Romam irruptionis per Apoſtolos Petrum & Paulum factæ, atque vt hic ſit verus Iſaiæ ſenſus in iis, quæ de Babylonis inuaſione per Cyrum vaticinatur, non obſcure innuitur Apoc. 16. in plaga ſexta. Quid igitur maius & illuſtrius, quam præclarum illud & antiquiſſimum facinus non aliud fuiſſe, quam myſticæ in Romā incurſionis figuram? Præterea forſan ex Apocalypſi colligitur, in aliis etiā ſacræ Scripturæ locis (de quibus nihil tale ſuſpicabantur interpretes) Romam deſignari, vt Iſaiæ 16. 5 vbi dicitur, *Lacrymabit habitantes in excelſo*. vel, vt alij vertunt, *Habitatores excelſi*. F Hebraicè, *Habitantes Marom*; quod idem eſt, ac *Habitatores Romæ*. Illa enim ſyllaba prior dictionis *Marom* idem ſonat, ac Hiſpanica lingua, particula *De*: quæ eſt index genitiui: atque ita habitantes Marom non ſunt alij, quam incolæ vrbis Romæ.

His ergo prænotatis lectorem obſecro, vt accuratè perpendat, quantum ſplendoris & gloriæ in Romam ea Apocalypſi redundaret, ſi ea optima ipſius libri intelligentia fulgentiſſima oboriretur lux, quæ oſtenderet, præcipuum ſacri huius libri ſcopum fuiſſe; vt admirabilia laudum præconia celebraret, quæ Romæ conuerſio Chriſto

Redemptori noſtro acquireret; & ſimul indicaret id [illegible] facinus, quod tot retrò ſæculis Prophetæ deſcripſerant in præclariſſimis & quàm plurimis vaticiniis, atque per integra capita, vt ſupra expendimus. Ad hanc quidem notationem non ſpectat huius Apocalypſeos ſcopi probatio; ea enim & ex commentariis eſt petenda, & a me in decem certis libris confirmanda. Quare in hac notatione id vnum ago, vt oſtendam quàm fores Apocalypſis Romæ glorioſa, ſi vnica interpretatio certa eſſet. Expendat igitur lector, quis potuerit excogitari aut effingi liber adeò alicui vrbi glorioſus, qui vel centeſimam partem illi tribueret eius gloriæ, quam iuxta noſtros commentarios Apocalypſis Romæ impartitur: atque hæc non ſolùm ad expendendam Chriſtianam nouæ Romæ magnitudinem (qui eſt ſcopus Stapletonii:) ſed etiam ad veteris Romæ maieſtatem, qui eſt Iuſti Lipſii ſcopus.

Licèt Babylonis euerſio in antiquis Prophetis propria vindictæ ſpeciem præferat, eā tamen de myſtica vindicta eſſe intelligendam.

Enimuerò quamuis præcipuus huius notationis finis nō dirigatur ad probandū, Apocalypſin ſub antiquæ Babylonis nomine de Roma ethnica, & de myſtico illius ſupplicio agere: illud tamen hic animaduertere viſum eſt, videlicet, quamuis locutionis figura euerſionem Babylonis præ ſe ferat, latens tamen ſub hac locutione myſterium eſſe de myſtica hac vindicta à Deo aduerſus Romam exercendâ. Idemque dixerim de Iſaiæ ac Ieremiæ capitibus, in quibus (vt ſuperiùs diximus) de Babylone loquuntur. Quorū verba quamuis ſignificēt, Babylonē a Cyro & Dario, cùm eā inuaderent, exſcindendam & exurendam fore: conſtat tamen illam ab ipſis non fuiſſe euerſam, nec illius mœnia diruta; ſed potiùs in ea fuiſſe Imperii ſolium collocatum; atque adeò Babylonem Perſici ac Medici Imperii metropolim & caput deinde extitiſſe.

Grauis difficultas de Babylonis vaſtitate à prophetis prædicta, quo ſcilicet modo ſit accipiēda. Aliorum expoſitiones obiter referuntur.

Quare difficultas hæc inter melioris notæ interpretes acerrimè ventilatur, quo ſcilicet pacto, prophetiæ illæ de Babylonis excidio; & quo tempore ſint impletæ. Quam quæſtionem latè diſputat Antonius Gueuara in Hab. c. 3. a §. 41. vſque ad 55. vbi refert opinionē Leonis Caſtrēſis; qui aſſerit in huiuſmodi difficultate confugiendum eſſe ad ſpiritalem ſenſum, & ad orbis conflagrationem; & ita quoque intelligendum eſſe Ioannem in Apocalypſi. Et poſtea §. 58. ſimile quid adducit ex Luiſio Legionenſi. Et in Apocalypſi quidem opinati ſunt nonnulli, quod de Babylonis excidio affirmatur, referendum eſſe ad vltimum ſupplicium, quod in extremi iudicii die repetet Deus ab impiorum omnium multitudine; cui Babylonis nomen myſticè conuenit. Verùm ex Apocalypſeos acoluthia certò (ni fallor) deducitur, hunc minimè eſſe Apocalypſeos ſenſum. Nam Babylonis euerſionem conſequuntur mille pacis anni. Et Gueuaræ quidem non arridet euaſio Leonis Caſtrenſis, atque adeò minùs iudicat diſſentaneum, ſi aſſeratur ad literam eſſe ſermonem de antiqua Babylone, hyperbolicè tamen.

Huius quæſtionis ſolutionem ex Apocalypſi facilè colligi.

Ceterùm quam ob cauſam Prophetæ fuerint hyperbolicè de Babylonis ruina locuti; hoc ipſe non explicat. Meo tamen iudicio vera huiuſmodi ſolutio in eo vel maximè ſita eſt, quod ſcilicet præcipua Iſaiæ ac Ieremiæ mens in locis ſupra dictis non fuerit agere de antiquæ Babylonis excidio; ſed ſub ea comparatione vaticinati vindictam myſticam à Deo de Roma ethnica ſumendam. Quod vbi ſupponatur, nulla remanet difficultas in multis eorum, quæ à Prophetis videntur hyperbolicè dicta, ſi ad Babylonem applicentur. Ita enim oportebat, vt [illegible] eſſet myſticæ vindictæ in Romam exercendæ deſcriptio. Quamobrem, [illegible] quod Leo Caſtrenſis applicat ad [illegible], ad myſticam Romæ vindictam & ad idololatriæ [illegible] applicaret, citra dubitationem hoc pacto [illegible] eſſet.

Tota [illegible] hæc Romæ maieſtas & ſplendor in ea [illegible], quia in Apocalypſi Babylon deſignaret Romanam (vt etiam 1. Pet. 5. 13.) & Babylonis excidium, quod deſcribit, denotaret myſticam Romæ deflagrationem. Id quod [illegible] auctores plurimi, iique graues confirmauerunt (non enim viginti illi, quos c. 13. 1. retulimus) nihilominus tamen ingens Apocalypſeos difficultas ratio erat, ne hactenus hæc Romæ gloria, quam illi Apocalypſis tribuit, innoteſceret; & nullus ferè eſſet interpretum, qui hoc Babylonis [illegible] ad Romæ conuerſionem & idololatriæ expulſionem applicaret. Veruntamen ſi difficultas hæc diuino [illegible] numine eſſet ſuperata (vt mihi in meis commentariis præſtare videor) & perſpicuè conſtaret, germanum Apocalypſeos ſenſum eſſe eum, quem ipſe ſtatuere contendo, tunc quidē proinde planum fieret, nullam aliam illuſtriorem ac ſublimiorem laudem & commendationem poſſe de ciuitate aliqua prædicari, quàm quæ de Roma in Apocalypſi, & per Apocalypſim etiam in Canticis in Iſaiæ ac Ieremiæ vaticiniis celebratur. Atque hoc etiam poſſet ſimiliter ad Danielis vaticinium extendi; & ad alia Scripturæ loca non pauca; niſi timerem, ne longiùs, quam par eſt, huius notationis ſeries excurreret.

Quanti Romana ciuitas debeat Apocalypſin facere.

Vt ergo huic ratiocinationi finem imponam, quamuis Romana ciuitas vniuerſam Scripturam perinde æſtimare debeat, quaſi diuinæ ſapientiæ theſaurum ipſi liberaliter impertitum, Apocalypſin tamen non ſolùm reputare debet tanquam partem ipſius Scripturæ excellentiſſimam, atque adeò locupletiſſimam theſauri portionem, quam diuina ſapientia ſuæ Eccleſiæ elargita; verùm etiam vt librum ſingulariter conſcriptum atque editum ad Romæ ipſius decus & ornamentum; & qui ad Romæ tam antiquā amplitudinem, quam nouam multò admirabiliorem, tantum lucis affert, vt illius comparatione, quidquid poſteà de Romæ, atque Romanæ Eccleſiæ magnitudine literarum monumentis proditum eſt, multò ſit minoris ponderis ac momenti; non ſolùm propter Apocalypſeos auctoritatem prorſus diuinam; ſed propter earum rerum maieſtatem, quas Apocalypſis ſub ænigmatum inuolucris & integumentis occultabat. Denique vt Romanæ Eccleſiæ corroboretur auctoritas ac maieſtas, & probetur ipſius Epiſcopum eſſe veriſſimum Chriſti Vicarium; ad hoc inquam mirifica ſunt ſymbola atque elegantiſſima, quibus id in Apocalypſi celebratur: vt vidimus in filio maſculo ca. 12. & cernetur etiam initio cap. 18. vbi Petrus ſingulariter deſignatur in illo Angelo deſcendente de cælo, & habente poteſtatem magnam; cuius luce & ſplendore tellus eſt illuminata. Poſtremò, nuptiæ etiam cap. 19. adumbrant haud dubiè ſpiritales Chriſti nuptias cum Romana Eccleſia tanquam cum ea, quæ inter ceteras Eccleſias eſt regina & Imperatrix. Atque ex ea capite lux refunditur ad Salomonis Cantica, quo in libro eadem veritas elegantiſſimè etiam canitur. Idemque dixerim de Pſ. 44. cui magnam pariter lucem attulit Apocalypſis.

PROLOGVS
AD
CAPVT XVII.
ET XVIII.

Tria ante ſequentis capitis explanationem diſputanda.

IN horum capitum vtroque proponitur ob oculos pœna, quam Deus Babyloni infligere decreuerat; nec non planctus in eius exequiis edendus. Ceterùm in primo ipſo limine atque veſtibulo tria ſunt nobis per ordinem diſputanda. Primum eſt, quænam hic ciuitas ſub Babylonis nomine intelligatur? Alterum, de quo ſupplicii genere loquatur Apocalypſis? Tertium, quinam ſint hi Angeli, qui Ioanni renunciant ſupplicium à Deo de Babylone ſumendum? Alterius enim ex iis mentio fit initio c. 17. & dicitur eſſe vnus ex ſeptem phialarum Angelis: atque hic eſt, qui refert omnia, quæ c. 17. narrantur. Alter inducitur in c. 18. exordio; qui narrat etiam cecidiſſe Babylonem.

DISPV

DISPVTATIO I.

De ſignificatione Babylonis in his capitibus memoratæ.

Babylonis nomine quid ſignificetur in Apocal.

1. opinio explicans de impiorum omnium cœtu.

PLVRES ex Apocalypſeos interpretibus opinantur, Babylonem in hoc loco non eſſe peculiarem aliquam vrbem, ſed impiorum omnium multitudinem. Sic Ticonius, Ambroſius, Primaſius, Beda, Haimo, Aretas, Rupertus, Thomas, Gagneius, & Chriſtophorus Caſtrius Ieremiæ 51. §. 27. Eandem explicationē amplectuntur Auguſtinus in Pſ. 26. & Proſper in dimidio temporis c. 7. vbi ſic habet: *Hæc eſt Babylon illa magna per mundum, cuius verò filia, quæcumque facta eius & ſuperbiam imitantur, nec eam in vno loco exiſtimes ciuitatem, quæ toto eſt ſparſa in orbe.* Et tandem Maluenda l. 4. de Antichriſto, c. 7. ſtatuit, hanc expoſitionem de impiorum cœtu non eſſe repudiandam.

2. opinio, qua exponit de cœtu Chriſtianorum, qui reprobantur.

Huic vicina eſt altera expoſitio, quæ non de aliqua ciuitate propriè dictâ accipit Babylonis nomen; neque de omnium impiorum multitudine, ſed peculiariter de eorum cœtu, qui ex Chriſtianis reprobantur, aut ſaltem eorum, qui ex orbe Romano ad Chriſti fidem conuerſi, Dei tamen præcepta contemnunt. Atque hæc videtur eſſe Ioachimi explicatio, nec non Seraphini, & Vbertini de Caſalis, & Dantis etiam Italici Poetæ.

Exploditur vtraque explicandi ratio ſuprà tradita.

Sed aduerſus duas has exponendi vias militat validiſſimè Apocalypſeos acoluthia & conſequentia. In qua euidens eſt, deuaſtationi Babylonis ſuccedere mille pacis annos; his bella Gogi & Magogi, quæ ſunt Antichriſti & eius præcurſorum. Quis ergo non videat, nec impiorum omnium multitudinem, nec improborū ſingularum Chriſtianorum cœtum ante mille illos Eccleſiaſticæ pacis annos finiri? Hoc argumentum ita mihi ſemper firmum & efficax viſum eſt, vt harum duarum expoſitionum auctores, ſi conſequenter loquantur, teneantur ad aſſerendum, nullum in Apocalypſi ordinem, & rerum conſecutionem ſeruari. Si tamen noſtra expoſitio aptè & congruenter applicauerit quidquid Apocalypſeos textus continet, idque continuato ſemper ordinis filo atque ſerie; ex hoc ipſo euidenter conſtabit, acoluthiam non eſſe confictam, ſed planè ab ipſa Apocalypſi expoſci; alioqui non poſſet idoneè & conſequenter exponi.

Statuitur Apocalypſin ſub Babylonis nomine agere de peculiari aliqua ciuitate.

Excluſis ergo eorum expoſitionibus, qui Babylonem nullo certo in loco circumſcribunt; reliquum eſt, Apocalypſin agere de ſingulari aliqua ciuitate. Hæc autem minimè eſſe poteſt antiqua illa Babylon Chaldææ metropolis. Nam imprimis Apocalypſis ipſa declarat, Babylonis nomen huic vrbi, de qua agitur, inditum, myſticè eſſe ſumendum, quemadmodum Ægypti & Sodomæ nomen c. 11. Ieroſolymæ impoſitum eſt. Secundò conſtat, Babylonem fuiſſe in magna planicie ædificatam, vt in eius deſcriptione videre eſt. at Apocalypſeos Babylon ſupra ſeptem montes ſita eſſe perhibetur. Præterquam quòd contextus ipſe poſtulat, vt Babylon, de qua ſermo habetur, acerrimo bello Chriſtianam oppugnet Eccleſiam; atque in hoc ceteris terrarum orbis ciuitatibus antecellat. Hoc autem de Babylone hactenus verè affirmari non poteſt; nec aliquem reperio auctorem, qui credat, Apocalypſeos prophetiam in poſterum eſſe implendam in ea ipſa vrbe, cui proprium fuit Babylonis nomen.

Alia expoſitio Forerij proponitur, nec probatur.

Illud certè apud Forerium Iſa. 23. 12. inuenio Ioannem videlicet in his capitibus loqui de Antichriſtianorum vrbe (quo nomine videtur ſignificare eos, qui Antichriſtum ſequentur) & hanc eandem Antichriſtianorum ciuitatem ſignificari nomine Tyri, Iſaiæ 23. 12. & Ezech. 27. Regnū autem Antichriſti Babylone eſſe inchoandum, & illam fore ipſius Metropolim, videtur eſſe multorum opinio; vt cōſtat ex illis, quæ adducit Maluenda l. 5. de Antichriſto cap. 3. Nihilominus meo iudicio, nullâ ratione probabile eſt, in Apocalypſi ſub nomine Babylonis haberi ſermonem de ciuitate ipſa, cui proprium nomen eſt Babylon. Neque vlla ratione cohæret cum libri huius ordine & conſequentia, vt Babylonis excidiū quod in eo deſcribitur, referatur ad vindictam de illis ſumendam, qui famoſum Antichriſtum ſub extrema mundi tempora venturum ſequentur.

Num ſub hoc nomine intelligatur Conſtantinopolis.

Reſpondetur per negationem.

Supereſt ergo, vt Babylon in Apocalypſi deſignet Conſtantinopolim vel Romā. & quidem Conſtantinopolim in Apocalypſi indicari, ſuſpicatus eſt Aretas, & eandem ſuſpicionem fouerunt Caponſachius in præſenti, & Leouſinus in libro de Aquila Eſdræ. Hi auctores in eo nituntur, quòd ciuitas illa *ſedet ſuper aquas multas*, atque eſt Turcici Imperij metropolis, cuius Imperator eſt inter omnes Chriſtianæ Eccleſiæ hoſtes potentiſſimus. Quare potuit in eam deuenire ſuſpicionem, fore vt ciuitas illa ſit demum cæleſti igne conflagratura. Veruntamē ſuſpicionis huius fundamenta debilia admodùm ſunt, & vana omnino eſt expectatio, quæ poſt Conſtantinopolis euerſionem, quā huiuſmodi auctores ſomniant, credat mille pacis annos, quos refert Apocalypſis, eſſe incepturos. Etenim, ſi per mille annorū pacē (vt ſuo loco patebit) figuratur tranquilla pax, quā Eccleſia poſt deuictā idololatriā & ex Romano Imperio depulſam, potita eſt, diſſentaneum videtur omnino, mille horū annorum exordium expectandum fore ex eo, quod neque hactenus accidit, neque euenturum eſſe ſcimus. Argumentū verò, quòd Conſtantinopolis ſit ea, quæ propriè ſedet ſuper aquas multas, tantum abeſt vt aliquid probet, vt oſtendat potius vanè id & falsò de Conſtātinopoli exponi. Nā textus ipſe declarat, *Sedere ſuper aquas multas*, allegoricè eſſe accipiendum, nam *aquæ multæ ſunt populi multi*. Quāobrem minimè iuxta Apocalypſeos inſtitutum inquiritur ciuitas aliqua, quæ ad maris littus ſita ſit. Quòd ſi ad locutionis figuram oculos conuertamus; profectò hæc deſcriptio ad Babylonem antiquam accommodatur, quæ propter Euphratis fluminis, (quò alluditur) magnitudinem rectè dicitur ſedere ſuper aquas multas.

Reiicitur fundamentū ſuperioris de Conſtantinopoli ſententiæ.

Concluditur demum in Apocalypſi ſub Babylonis nomine de Roma ethnica antiqua eſſe ſermonem.

Reliquis ergo expoſitionibus reiectis, illa debet eſſe certa, quæ docet in Apocalypſi Romam ſub Babylonis nomine ſignificari: quod etiam nomen ei tribuit B. Petrus epiſt. 1. c. 5. 13. Notandum tamen eſt, trifariam poſſe nos de Roma loqui. Primò de Roma prout nunc eſt. Secundò, prout ſub Antichriſti aduentum fore creditur ab iis, qui illam exiſtimant tunc ad antiquum idolorum cultum, & Chriſtiani nominis perſecutionem atque odium redituram: Tertiò, de Roma, prout erat ſub antiquis Imperatoribus ethnicis, cùm Chriſti perſequebatur Eccleſiam. Ex his ergo tribus acceptionibus Hæretici noſtri temporis primam auidiſſimè arripuerunt, vt hac ratione in Eccleſiam Romanam debaccharentur, & Pontificis ſummi poteſtatem roderent. Contra horum dementiam diſputauimus c. 13. nec mera hæc inſania tanti debet eſſe, vt eam rurſus refellere opus ſit. Quare ſatis mihi nunc erit, ſi lectorem referam ad ea, quæ doctè & grauiter ſcribit Cardinalis Bellarminus in appendice ad libros de ſummo Pontifice.

Sub quo ſtatu conſideranda ſit Roma, prout in Apocalypſi per Babylonem figuratur.

De ſecunda harum trium acceptionum, quæ opinatur Romam iterum a Chriſti fide defecturam, & Chriſtianæ Eccleſiæ bellum inflicturam, quid cenſeam, dixi iam notatione 11. proœmialium: vbi oſtendi, licèt non adeò rigidâ debeat notari cenſurâ, vt nonnemo infenſiùs perſtrinxit, eam tamen vt improbabilem fore reputandam; & quam meo iudicio conſecutio & acoluthia Apocalypſeos omnino reijciat.

Auctoritas, quæ pro noſtra ſententia militat.

Veriſſima ergo interpretatio eſt, per Babylonis nomen in Apocalypſi deſignari antiquam Romam ethnicam, quæ Chriſti Eccleſiam exagitabat. Quæ expoſitio pro ſe habet imprimis numerum bene magnum auctorum grauiſſimorum, quos in notat. 11. proœmiali, & c. 13. numerauimus. Quibus nunc addo Strabum atque Burgenſem; qui Babylonis conflagrationē interpretantur de myſtica & ſpiritali deſtructione Regni Romanorū, videlicet per ethnicorum conuerſionem ad Chriſti fidem. Et denique B. Apringius in præſenti expreſsè ait, Babylonem huius capitis eſſe ciuitatem antiquam Romanam; & eadem expoſitio habetur in rubricis manu ſcriptis antiqui codicis in Bibliotheca S. Laurentij. Quare pro noſtra expoſitione ſunt pluſquam viginti auctores; & inter eos plerique primæ notæ, vt Tertullianus, Hieronymus, Apringius, Paulus Oroſius, & alij.

Ex B. Petri Apoſtoli epiſtola idem aſſumptum cōprobatur.

Secundò; cùm B. Petrus Babylonis nomine Romam appellet (vt Papias & Euſebius ab Heſſelio relati, & communis expoſitorum ſententia teſtatur:) euidens omnino eſt, Petrum de Roma ethnica antiqua locutum. Et eâdem ratione Apocalypſin loqui putandum eſt. Hieronymum item, & reliquos ſupra citatos ſic loqui eſt prorſus manifeſtum; vt optimè expendit Bellarminus in illa ſupradicta appendice.

Id ex totius Apocalypſeos filo & contextu.

Tertiò; Apocalypſeos ſeries & filum compellit, vt hanc expoſitionem amplectamur: eámque (ni fallor) reddit certam. Et quidem argumenti magnitudo ac ſummum rei momentum minimè patiuntur, vt Apocalypſis intactum prætermittat exitum horribilis illius belli, in quo Roma ethnica cum Eccleſia Chriſtiana acriter dimicabat; & repentè tranſiliret ad finem illius vrbis Antichriſtianorum, ſiue Conſtantinopoleos, vel ad id, quod quælibet ceterarum expoſitionum opinatur.

Hæreticorū error confutatur.

Quartò, ſi Hæretici putant, Romam à vera Religione defeciſſe, in hoc manifeſtè ſe opponunt Eccleſiæ Patribus, qui clamant Romanam Eccleſiam numquam fore a vera Religione defecturam. Cyprianus l. 1. Epiſt. 3. ait, *Ad Romanam Eccleſiam perfidia habere non poteſt acceſſum.* Et Hieronymus l. 3. contra Rufinum, *Romana fides Petri auctoritate munita non poteſt mutari.* Et quamuis noua Riberæ & Viegæ opinio reſpōdere poſſit, minimè implicare eccleſiam rurſus Romanam valde premi, & conflictari, ſicuti Diocletiani & Iuliani tempore: ceterū vt affirmetur Romanā eccleſiā ſub Antichriſti tempus Romæ oppreſſū iri, deberet ſolidū aliquod afferri fundamētū. Quod tātū abeſt, vt adduci poſſit, vt Gregorius Magnus l.2. Dial. c.15. affirmet; S. Benedicto fuiſſe diuinitùs præſignificatum, Romam nunquam ab infidelibus euerſum iri.

Denique ex tota Apocalypſeos applicatione ad hanc ſententiam apta & cohærenti, valida ſatis comprobatio elicietur, vt Babylonis nomine intelligenda ſit Roma ethnica antiqua. Quamobrem nihil opus eſt alia coaceruare argumenta; ſed id vnum intendere, verùm ſcilicet huius ſenſus applicatio congruens atque idonea ſit.

DISPVTATIO II.

De quo ſupplicij genere ſit accipienda Babylonis euerſio, quam proponit Apocalypſis.

Quo ſenſu ſit accipiendum ſupplicium Babylonis inflictũ, de quo late in hiſce Apocalypſeos capitibus.

ILLVD argumentum prima ſpecie firmiſſimum videtur, ne in Apocalypſi Babylonem pro veteri Roma ethnica vſurpemus; quòd cùm meritum perſecutionis à Babylone in Eccleſiam excitatæ ſupplicium mox proponatur ipſius Babylonis damnatio, & cæleſtis ignis, quo prorſus abſumitur. Atq; hoc celebre ſupplicium expenditur & celebratur à c.16. vſq; ad 19. Cùm igitur conſtet, Deum hoc ſupplicij genere in antiquam Romã ethnicã non animaduertiſſe, ſed potiùs illam ſuæ fidei ſubieciſſe, in cuius vero cultu tot ſæculorum ætates effloruit: videtur hinc reliquum fieri, per Babylonem non ſignificari Romam ethnicam. Atque hoc fuit (credo) præcipuum argumentum eorum, qui in varias ac diuerſas abiere ſententias. Omnes enim illi quaſi certum ſtatuunt, Babylonicæ combuſtionis pœnam eſſe accipiendam, vt ſonat. Quare aliis placet, hoc ſupplicium impiis omnibus impendere, alij malunt improbis Romani Imperij Chriſtianis minitari; alij ciuitati Romanę propter flagitia eorum, qui nunc in ea habitant; alij Conſtantinopoli, alij denique comminiſcuntur, Romam extremis temporibus ad idolorum cultum redituram, & tunc demũ cæleſti igne cõflagraturã. In hac extrema ſentẽtia diſſonũ valde exiſtimo ſupplicium antiquæ idololatriæ fore Romæ luẽdum poſt vltimam à Chriſtiana fide defectionem. Quamuis enim verum foret, Romam ſub Antichriſti aduentum fidẽ Chriſti atque cultum deſerturam; multò ſaltem credibilius, atque adeò verius eſt, Roma ad Chriſti Religionem traducta, & veteribus Romanis ſub prima illa tempora in omni virtutis ac ſanctimoniæ genere florentibus, iuſtam Dei iram & indignationem aduerſus Romanos conceptã in maximam beneuolentiam abiiſſe. Nec ferri poteſt, poſt duo annorum millia, Romam illam poſtremam pœnas dare eorum ſcelerum, quæ altera illa Roma antiqua perpetrarit.

Perſtringuntur obiter aliorum expoſitiones.

Impugnatur opinio de Roma ſub mundi finem ad idololatriam regreſſura.

Deinde, ſi tota difficultatis ratio ad illud deuoluatur, quòd Romæ non id acciderit, quod textus ipſe præ ſe fert; videlicet vrbem eam quæ Babylon nominatur, viſibili & corporeo igne deflagraſſe; illud hinc erat eliciendum, cauſtionem ſcilicet atque ſupplicij ſeueritatem myſticè fore accipienda, non vt ſonant. Hæc enim explicandi ratio in ſacrarum Literarum verbis (quibus ignis combuſtio & vltio ſeueriſſima notatur) familiaris eſt Scripturæ phraſis, & omnium ferè interpretum Hebræorum, Græcorum, & Latinorum auctoritate firmata: vt vidimus not.22. proœmiali: vbi etiam obſeruauimus, hunc loquendi modũ non modò eſſe in ſacris receptiſſimum, verùm etiam apprimè elegantem, & Apocalypſeos conſuetudine, ac legis gratiæ ſpiritu valde dignum. Quin etiam ex ibidem dictis cõſtat, ipſum Apocalypſeos contextum neceſſariò poſtulare, vt magna illa vindicta non iuxta verborum ſonitum accipiatur. Si enim ita vſurparetur, multis in rebus manifeſta inuolueretur implicatio; ſicuti in eius vrbis deuoratione & incendio, & in eius igne atque fumo in ſæcula ſæculorum perdurante.

Elicitur demum hoc Babylonis (id eſt Roma) ſupplicium myſticè fore accipiendum.

Accedit, quòd hæc vindicta & Babylonis deflagratio ſubſequitur ſeptem phialas; ipſa autem Apocalypſeos verba exprimunt, phialarum plagas ad nouiſſimum, id eſt valde nouum, plagarum genus ſpectare. Quare nimiùm ſatis literæ ipſius ſonum aucupatur, qui in hac Babylonis vltione materialem ignem indagat, atque fumum in æternum permanentem. Quinimò plurimas Deo agere gratias debemus, quòd per Apocalypſeos aeolurbiam nobis lucem immiſerit, vt teſtamenti veteris vaticinia, quæ cum hac Apocalypſeos deſcriptione de Babylonis vindicta conſentiunt, myſticè intelligamus; ſicuti neceſſariò eſt etiam Apocalypſeos prophetia intelligenda.

DISPVTATIO III.

Qui ſint duo Angeli, qui Ioanni annunciant vindictam de Babylone ſumendam.

Quæſtio de duobus Angelis Ioanni excidiũ Babylonis annunciantibus.

OBSERVATIONE dignum eſt, in Apocalypſi, non vnum eſſe Angelum, ſed duos diuerſos, qui Ioanni renunciant ſupplicium, quo Deus in Babylonem animaduerſurus erat. Etenim ſolo c.17. qui Ioannem alloquitur, & certiorem facit de Babylonis damnatione, *eſt vnus de ſeptem Angelis phialarum.* Poſtea verò ca.18. exorditur verbis illis, *Et poſt hæc vidi alium Angelum deſcendentem de cælo, &c. Et exclamauit in fortitudine dicens, Cecidit, cecidit Babylon.* In hoc Angelorum binario aliquis fortaſſe contemplabitur vaticinium illud, *Cecidit, cecidit Babylon*, à duobus Prophetis eſſe conſcriptum, nempe ab Iſaia ca.21. 9. & à Ierem. c.51. 8. Verùm huiuſmodi reſponſio difficultatem non ſoluit; primò, quia Angelus c.17. Apocalypſeos *eſt vnus de ſeptem Angelis phialarum.* Illi autem omnes ſunt ex noui teſtamẽti miniſtris, vt ſuo loco oſtẽdimus, quare non rectè congruit, vt per huſce duos Iſaias & Ieremias denotentur. Deinde, quia Angeli deſcriptio loquẽtis in c.18. Apocalypſeos nonnulla continet, quæ nec Iſaiæ, nec Ieremiæ conueniũt; ac præſertim verba illa, *Habentem poteſtatem magnam.*

Verùm in illis duo propheta figurentur.

Notandum etiam eſt, hunc Angelorum par Ioanni referentium ſupplicium Babylonis, reſpondere (vt ante me obſeruauit Arias Montanus) c.21. Iſaiæ, vbi duo item pronunciant verba illa, *Cecidit, cecidit Babylon.* Narrat enim Iſaias viſum fuiſſe ſpeculatori currum, quem aſinus & camelus iuncti trahebant. Et quidem tam aſini, quam cameli aſceſſores (id eſt, qui ſuper ea animalia ſedebant) vterque dixerant, *Cecidit, cecidit Babylon.* Ex quo intelligitur, duos hoſce Angelos, qui eam vindictam de Babylone ſumendam in Apocalypſi renunciant, non reſpondere binario Iſaiæ & Ieremiæ; ſed binario illi, quem Iſaias refert.

Alluſio in hoc angelorũ pari ad Iſaia c.21.

Certũ ergo mihi eſt, per duos illos aſini & cameli ſeſſores, quorum Iſaias meminit, Petrum & Paulũ denotari; ac proinde eoſdem eſſe, qui in Apocalypſi inducuntur Babylonis ruinam annunciantes. Ad huius explicationem animaduerto 1. in Apocalypſi, cùm dicitur, *Vnus de ſeptem Angelis phialarum*, idem valere, quod *Primus illorum*; ſicuti *vnũ de quatuor animalibus*, idem eſt atque *Primum*, nempe leo. Vidimus autem c.15. & c.16. qui primam effudit phialam eſſe Paulum; qui vt Gentilitatis Apoſtolus myſtici illius belli in Gentiles ſuſcepti dux eſt. Primæ autem phialæ myſterium non fuit aliud, quam Romanos de ſuis ſceleribus arguere, & eos per huiuſmodi prædicationẽ verecundia atque pudore afficere. Quã in re illud imprimis reſpectum fuit, quod Paulus de hoc argumẽto ad Romanos 1. eloquẽtiſſimè tractat. Si ergo, qui Babylonis ruinã recenſent, ſunt duo, & eorũ alter Paulus, alterum eſſe Petrum, nemo inficiabitur. Præſertim cũ dicatur eſſe Angelus magnæ poteſtatis: quod profectò reſpondet admirabili poteſtati, quam Chriſtus Petro per cæleſtes claues tradidit. Clauis enim eſt poteſtatis, imò verò ſupremæ poteſtatis ſymbolum; vt expendimus c.1. ad illa verba, *Habeo claues mortis & inferni.*

Aſſeritur, tã in eo Iſaia loco, quàm in duobus his Apocalypſeos angelis, Petrum & Paulũ Apoſtolos figurari.

Secundò, eo ipſo, quòd Deus Petrum & Paulũ ſelegerit Romanæ Eccleſiæ fundatores, etiãſi aliunde non cõſtaret, reuelatũ ipſis fuiſſe illius Eccleſiæ ſucceſſũ, ſatis quidẽ eſſet, duos hos Apoſtolos fuiſſe à Deo ad Eccleſiæ ipſius fundationem deſtinatos, vt pro cõperto haberemus, Deum illis præſignificaſſe Romanæ Eccleſiæ amplitudinem toti deinceps Romæ dominaturam, atque illi iugum Chriſtianæ fidei impoſituram. Si enim peculiarium Religionũ fundatoribus (vt Dominico, Franciſco, atque aliis) piè admodùm, nec minùs verè credimus, reuelaſſe Deum, inſigniorea ſacræ illius familiæ ſucceſſus, quã Dei ipſius ope & auxilio inſtituebant; quãtò veriſimilius eſt Romanæ Eccleſiæ fundatoribus fuiſſe prænunciatũ, quod tanto fuerat ornamẽto & ſplendori Eccleſiæ ipſi futurũ. Deinde, cùm his duobus Apoſtolis potiùs, quam aliis Euangelij miniſtris reuelari expedierit Romæ totius conuerſionem; facilè cernitur, vt duo inducerentur, qui huiuſmodi nuncium Ioanni deferrent, nullos ſeligi potuiſſe Petro & Paulo aptiores. Namq; ipſi, præ ceteris omnibus, clariorem hac de re habebant cognitionẽ. Nec verò diſſonat, quòd Petrus & Paulus figurentur è cælo miſſi, vt hoc Ioanni renunciarẽt. Nã in ipſa ſaltẽ cæleſti beatitudine nemo Theologorum dubitat, quin vnicuique in Verbo innoteſcant euentus earum rerum, quæ ad eos maximè pertinent. Ad quos ergo ex Euangelij miniſtris meliùs & congruentiùs, quam ad Petrum & Paulum pertinebat Romanæ Eccleſiæ euentuum cognitio? Valde igitur decorum fuit, vt per illos res hæc fiat Ioanni & vniuerſali Eccleſiæ manifeſta.

Rationum fundamentis prædicta ſententia fulcitur.

Tertiò, ſi conſuetudinem Ioanni in Apocalypſi frequẽter obſeruatam conſideremus, conſentaneum valde eſt, viſionem

viſionem hanc Petri & Pauli felicem Eccleſiæ nuncium referentium nos nitimur in eo, quòd Petri & Pauli Epiſtolę eundem ſignificent nuncium. Et quidem ita res ſe habet. Nam inter ſacros noui inſtrumenti ſcriptores, qui Apocalypſim anteceſſerunt, ſolùm videtur hic nuncius fuiſſe in Petri & Pauli epiſtolis ſignificatus. Petrus enim, dum in ſua prima Canonica c.5. 13. Romam ethnicam appellat Babylonem, innuit procul dubio, in eadem Gentili Roma expletum iri Iſaiæ ac Ieremiæ vaticinia, quæ continent Dei ſupplicium Babyloni immittendum. Quòd ſi huiuſmodi doctrina in Babylonis nomine Romæ indito continebatur; quis dubitet, id myſterij Ioannem latere nequaquam potuiſſe? Quapropter magno cum decoro figuratur feliciſſimus hic nuncius, *cecidit, cecidit Babylon*, à Petro fuiſſe Ioanni relatus tanquam in ipſa Roma omnino complendus. Atque hæc breuiter de B. Petro.

Probatur id ſingulatim de B. Petro.

Idem etiam affirmatur in B. Paulo.

De Paulo autem nihilo ignotius eſt. Nam primò in eius epiſtolis diſtinctè fuerat prædictum; *Cæcitas ex parte contigit in Iſrael, donec plenitudo Gentium intraret.* Si ergo Gentiũ plenitudo intrare debebat; neceſſe erat, Romam Gentium omnium caput (ex cuius conuerſione Gentium conuerſio pendebat) Chriſti Religionem palam ſuſcipere, ac profiteri. Quamobrem certum, meo iudicio, eſt, quod Paulus de Gentium felicitate prædicat, in eo ſupponi Romanæ vrbis conuerſionem; aliòquin Gentium felicitas non ita eſſet integra atque perfecta, vt Paulus ſignificat.

Deinde, vt vidimus cap. 14. not. 2. in illis Pauli verbis 2. ad Theſſ. 2. *Tantùm qui tenet nunc, teneat, donec de medio fiat*, ſupponitur, Paulum clàm cum Theſſalonicenſibus egiſſe de certiſſima ſpe, quæ ſibi inerat, fore vt Roma, eiúſque Principes Euangelij iugo ceruices ſubmiſſuri eſſent. Et quidem licèt non omnibus Paulus arcanum hoc myſterium perſpicuè detexerit; at Chriſti Apoſtolos & præſertim Domini dilectum minimè de hac re celaſſe credendus eſt. Atq; hoc ipſum exiſtimo eſſe præcipuum eorum verborum myſteriũ, quæ Paulus tradit 2. Cor. 12. 4. nimirum audiſſe ſe *arcana verba, quæ non licet homini loqui.* vbi verbum illud *non licet*, neutiquam referendum eſt ad myſteriorum excellentiam; ecqua enim præſtãtiora ſunt ac ſublimiora myſteria, quam ſanctiſſimæ Trinitatis, incarnationis Dominicæ, & Euchariſtiæ? atqui hæc non licuit ſolùm, ſed maximè etiã oportuit Chriſtianis omnibus reuelari. Quamobrem, quod Paulus ait, *non licet*, ego quidem accipio de expreſſa ac manifeſta prædicatione, quæ Chriſtianam Eccleſiam prædicaret de Roma triumphum acturam; nec non ſenatores omnes ad Chriſti fidem traducturam. Hæc enim palam prædicare non licebat; nam ita recta ratio atque prudentia dictabat, vt explicuimus in proœmio notatione 13. Veruntamen illa ipſa, quæ palam & publicè pronunciari non expediebat, certè minimè dubitaret Apoſtolus Ioanni integrè renunciare. Illa igitur ſunt, quæ in hoc ca. ænigmaticè, vt patet, reuelantur; tanquam myſterium damnationis Babylonicæ, quod Ioanni à primo phialarum Angelo, hoc eſt, à D. Paulo annunciatum eſt.

NOTATIO I.

De alluſione duorum Angelorum, qui Ioanni ruinam Babylonis annunciant, ad duos illos, quorum meminit Iſaias capite 21. 7.

Per aſcenſores aſini & cameli apud Iſaiã ſignificari B. Petrũ & Paulum Apoſtolos.

VERBA Iſaiæ ſunt, *Et vidit currum duorum equitum, aſcenſorem aſini, & aſcenſorem cameli; & contemplatus eſt diligenter multo intuitu.* Mea igitur ſententia eſt, in his verbis per aſini aſcenſorem figurari D. Petrum, & per aſcenſorem cameli D. Paulum. Et quamuis de illo c. Iſaiæ ſim ex profeſſo acturus l. 9 huius operis; operæpretium tamen fore duxi, ſi paucis hic exponerem fundamenta, quæ habeam, vt in hoc Iſaiæ loco, Petrum per aſini aſcenſorem, & Paulum per aſcenſorem cameli ſignificari credam. Primùm ergo iam ſatis explicatum eſt, duos illos Babylonis ruinam Ioanni renunciantes reſpondere huic Iſaiæ binario. Quare quidquid hactenus diximus pro aſſerenda Petri & Pauli ſignificatione in duobus illis, qui hunc nuncium feliciſſimum Ioanni detulerunt; conducit etiam, vt Iſaias in duobus illis equitibus Petrum & Paulum depingere credatur.

Currus ille biiugus Iſaiæ viſus c. 21. quomodo ſit concipiẽdus.

Deinde; currum illum, quem ſpeculator apud Iſaiam proſpexerit, perinde accipiendum eſſe reor, quaſi in eo veheretur fama victoriæ, ſiue vindictæ, quam Deus in Babylonem exercuerat. Quippe, dum inducitur illius admirandi facinoris fama curru aduecta, eleganter ſignificatur, eiuſmodi nuncium prædicari, qui admirabilem Eccleſiæ victoriam atque triumphum contineret.

Cur aſinus & camelus currum illũ trahere fingantur.

Iam, quòd aſinus & camelus eum currum trahant, mirificam habet energiam. Nam vterque hoc animal huic vni rei videtur natum, vt humano generi humiliter ac patienter deſeruiat. Quamobrem vt ſignificetur victoriam illam admirabilem, cuius fama in eo curru ferebatur, inſigni patientia atque humilitate Chriſti Martyrum fuiſſe reportatam, congruenter & ſignificanter ſatis inducitur ſacra fictio, quæ illius currus biiugos aſinum & camelũ proponit: quorum animalium vtraque ſpecies in Orientis prouincijs valdè eſt vulgaris. Et quamuis ad glorioſum Chriſti Ieroſolymam ſubintrantis triumphum non camelus, ſed aſinus expediens fuerit: cæterùm ratio, quapropter fuerit aſellus ad id ſelectus, inde fuit maximè deſumpta, vt Chriſti triumphum per patientiam & humilitatem agi denotaretur. Supereſt ergo explicare, cur in illa Iſaiæ viſione aſinus & camelus currum iunctim trahere dicantur?

Cur Chriſtus in Ieroſolymæ ingreſſu aſinum & pullum detulerit.

Ad hanc ergo dubitationem Reſpondeo, Chriſtum quidem in Ieroſolymæ ingreſſu detuliſſe etiam aſinum & pullum: forſan ad duorum populorum Iudaici & Gentilici ſignificationem. Et quidem in vera ipſa hiſtoria, qualis ea Chriſti fuit, nimiùm affectata res eſſet, ſi aſinus & camelus coniungerentur: in viſione autem ſacra nihil diſſentaneum fuit, eiuſmodi nouitate vti; quin potiùs quod inuſitatius, illud aptiùs ferè eſt, ſi tamen maiorem habeat energiam ad eam, quæ intenditur, ſignificationem. Præterquam quòd fortè in eo Chriſti in Ieroſolymam ingreſſu potiſſimùm ſignificabatur patientia atque humilitas, quibus Chriſtus Dominus tanquam populi Iudaici miniſter de ciuitate illa rebelli triumphauit. At in victoria, quam de Roma adepta eſt Eccleſia, non temerè accidit, vt duo præcipui illius nobiliſſimi facinoris duces, qui Eccleſiæ Romanæ felicitatẽ nunciarunt, eſſent duo Apoſtoli celeberrimi; quorum alter Iudæorum erat Apoſtolus, alter Gentium. Nam licèt Romæ perpauci erant Iudæi, comparatione Gentilium; diuinæ tamen prouidentiæ conſilio (vt vidimus cap. 12.) ita fuit diſpoſitum, vt priùs Romana fundaretur Eccleſia in aliquot Iudæis Romæ commorantibus, & per occaſionem obdurationis reliquorum ad Gentes ſe conuerteret prædicatio. Ad huius ergo conſilij executionem congruentiſſimè accidit, vt Petrus Romam priùs adiret, qui erat circũciſionis Apoſtolus, deinde Paulus, qui Gentilium, & vterq; magna animi contentione veluti cæleſtes Cyrus & Darius nouam inuaderent Babylonem, & de illa glorioſiſſimè triumpharent.

Cur Petrus & Paulus aſino & camelo vecti figurentur?

Cameli natura & conſideratio, ex Plinio.

Supereſt explicare, qua ratione diſtinctio cameli & aſini apta cenſeatur, vt Petrus in aſino, Paulus in camelo ſediſſe deſcribantur? Etenim ſi hoc ſymbolo ſignificandum erat, alterum eſſe Iudæorum Apoſtolum, alterũ Gentium; difficile apparet, quo pacto hæc diſtinctio poſſit in duobus prædictis animalibus congruenter figurari. Pro huius ergo expoſitione obſeruandum eſt ex Plinio diſcrimen inter aſinũ, & camelũ. De camelo quidem agens l. 8. c. 18. ait. *Camelos inter armenta paſcit Oriens; omnes autem iumentorũ miniſterijs dorſo funguntur; velocitas inter equos* (ſeu Niſæorum equorum, vt ait Ariſt. l. 9. hiſtoriæ animaliũ c. vlt.) *ſitim quatriduo tolerant, implentúrque cùm bibendi occaſio eſt, & in præteritum, & in futurum, obturbata proculcatione priùs aqua: aliter potu non gaudent.* Sunt præterea duo camelorum genera, aliis enim bina ſunt in dorſo tubera; aliis ſingula in dorſo, & in pectore etiam ſingula, quibus incumbant. Ac demum tubera, quæ ipſos videbantur ineptos reddituri ad onera comportanda, illa ipſa eis adiumento ſunt, vt onus humiliter & patienter portent.

Aſini item natura, ex eodem.

De aſinis verò Plinius eodem l. 8. c. 43. hæc habet, *Partus earum ſumma, ſed aquarũ tædium maius; per ignes ad fœtus tendunt; eadem, ſi riuus minimus interſit, horrent ita, vt pedes omnino caueant tingere; nec niſi aſſuetos potãt fontes, atq; ita vt ſicco tramite ad potum eant; nec pontes tranſeunt, ſi per eorum raritatem tranſluceant flumina. Mirumq; dictu, ſitiunt; & ſi immutentur aquæ, vt bibant cogendi ſunt.* Hactenus Plinius. Ex quibus animaduertere eſt, aſinum in aqua potanda eſſe nimium notis fontibus addictum, nimiúmque cautum, ne pedes aqua tingat; è contrario camelum, quæcumq; ſe dederit vnda, in eam auidè ferri, atque ea ſe prorſus ingurgitare; quin etiam turbida aqua potiùs, quam limpida delectari, tantúmque abeſſe, vt pedes intingere horreat, vt ante potum pedes in aquam immittat, eamq; proculcet ac turbet, antequàm bibat.

In aſini ſeſſore adumbrari D. Petrum.

Quid poſſet ſignificantiùs adduci ad ſignificandã in aſini natura nimiã illã Petri cautionem in aliis hominib. cõueniendis præter Iudæos, ne ſe inficeret. Perpende illud Actor. 10. 14 *Abſit Domine, quia nunquam manducaui omne cõmune & immundum.* Quapropter opus fuit, vt vox de cælo miſſa illum ſemel iterumq; hortaretur; *Quod Deus purificauit, tu commune ne dixeris.* Iam per aquas multas & varias, nemo neſcit in ſacris Literis adumbrari multos ac varios populos, à quibus abſtinere velle videbatur Petrus, & a pedibus inficiendis cauere, donec horror ille fuit ſibi diuinitus ſublatus. Quin & in ea ipſa cautione atque horrore innuitur, Petrũ diuinitùs vocatum, vt Apoſtolus eſſet circunciſionis. Vide illud ad Gal. 2. 8. *Qui operatus eſt Petro in Apoſtolatum*

Petrus directè circumciſionis, ſiue Iudæorum Apoſtolus vocatus; & Paulus Gentium.

In cameli ſeſſore figurari B. Paulum.

A *latam circumciſionis, operatus eſt & mihi inter Gentes.* & u 7. *Mihi enim creditum eſt Euangelium præputij ſicut & Petro circumciſionis.* Ad hæc; cùm aquæ multæ ſint populi multi, camelus, cuius ſymbolum Paulo obtigit, non ſolùm quamlibet aquam non horret, nec à tingẽdis pedibus cauet, ſed potiùs magnam inde percipit voluptatem. Quare & pedẽ in aquam inijcere, eamque turbare delectatur; & nullo proprij fontis aut alieni facto diſcrimine, quamcumque ſors vndam obtulerit, ad eam ſeceleriter proripit, & inde ſitim copioſiſſimè explet. Præterea celeritas ac feſtinatio, qua Paulus tot terrarum regiones ac prouincias percurrit, mirificè adumbratur in ea, quam diximus, cameli velocitate. Fortè etiam cameli tubera, ſeu gibbi, indicans Paulum minimè videri aptum ad prædicationis Euangelicæ officium, onúſque vectandum propter repugnantiam qua priùs Euangelio obſiſtebat; quæ tamen contradictionis B tubera conuertit præpotens Deus in ſedem aptam atque idoneam, vbi pondus impoſitum, atque adeò grauiſſimam laborum ac perſecutionum ſarcinam pro Chriſti Euangelio manſuetè & patienter ferret.

Inter duo hæc animalia & eorum ſeſſores (quod ad ſymbolicã ſignificationẽ ſpectat) nullam eſſe diſtinctionem.

Ex dictis ergo patet, vt currus ille traheretur, in quo fama vehebatur illius victoriæ, quam Deus Eccleſiæ ex myſtica Babylone peperit, congruentiſſimè aſinum & camelum aſſignari, quorum Petrus & Paulus ſeſſores eſſent. Porrò iam vidimus c. 6. in eiuſmodi viſionibus non eſſe conſtituendum diſcrimen inter equitem & equum, & ſimiliter nec inter camelum & eius ſeſſorem. Niſi fortè quiſpiam dicat, duos hoſce Apoſtolos, dum ſibi ipſis ſuperiores facti laboribus & oneri ſe ſponte ſubijciunt, factos fuiſſe idoneos Euangelij miniſtros, & idcirco in ea viſione depingi ſuper aſinum & camelum ſedentes. Præſtat tamen dicere, aſini ſeſſorem & aſinum, cui inſidet, ſimul accipi debere, contempta diſtinctione; ſicuti c. 6. de ſeſſore equi & C de equo diximus. Et quemadmodum ibi equo aliquem aduehi, ſignum erat ac ſymbolum, eum ad ſaluandum aduenire, ſic apud Iſaiam, dum vterque Apoſtolus aduehuntur alter aſino, & alter camelo, trahentes myſticum illum famæ victoriæ currum, admirabilis quidam triumphus figuratur.

Præter hæc, quamuis aſinus vulgò non ſoleat magni æſtimari; aliquando tamen aſinus quidam centies mille denarijs (qui decem ferè nummûm aureorum millia conficiunt) emptus fuit, *Omnium animalium pretio victo*, vt Plinius aſſerit, illo eodem c. 43. & ſaltem myſticus hic aſinus, quem cum camelo iunctum refert Iſaias, certè præferri debet ceteris omnibus animalibus, quorum miniſterio Deus vſus fuit. Quapropter Iſaias ipſe in ea viſione primũ aſino locum, ſecundum camelo tribuit. Neq; obſtat, quòd in Apocalypſi Angelus capitis 17. B. Paulum repræſentet, & Angelus cap. 18. B. Petrum. Etenim in Apocalypſi perinde eſt referendi, & enumerandi ratio, quaſi Paulus per modum vaticinij & prædictionis loquatur; Petrus verò quaſi de re iam opere completâ; loquitur enim in præterito, *Cecidit, cecidit Babylon.* Quod quamuis ad prophetiæ ipſius firmitatem & certitudinem maximè conducat; nihilominus decorum etiam poſcebat, vt fieret inde initium, vbi ex dicendi modo videtur Prophetiæ ſpecies ac figura præferri eius rei, quę nondũ fuerat impleta. Præſertim quia, cùm præcipuus clariſſimi huius facinoris finis fuerit Gentilitatis conuerſio, appoſitè factum eſt, vt ordiretur ſermonẽ, qui proprius fuit, per excellentiã, totius Gentilitatis Apoſtolus. Vt autem de præſtantiore B. Petri dignitate manifeſtò conſtaret; poſtea vbi ad eius deſcriptionem peruenitur, de illo affirmatur, quod de Paulo neutiquam diceretur, videlicet, *Vidi alium Angelum deſcendentem de cælo habentem poteſtatem magnam, &c.*

CAPVT XVII.

TEXTVS.

Verſ. 1. *Et venit vnus de ſeptem Angelis, qui habebant ſeptem phialas, & locutus eſt mecum dicens: Veni, oſtendam tibi damnationem meretricis magnæ, quæ ſedet ſuper aquas multas.*

COMMENTARIVS.

Oſtenditur huius capitis ſeries atque connexio cũ antecedenti.

CONNEXIO capitis 17. cum decimo ſexto aptiſſima eſt in noſtra declaratione. Diuiſionem enim Romæ in publicos Chriſtianos, in Paganos, & in neutrales conſecuta fuit paulò pòſt totius Romæ conuerſio; atque ita Babylonis diuiſioni ſuccedit in Apocalypſi conflagratio vrbis, eo nempe igne, quem Chriſtus venit mittere in terram. In aliorum verò expoſitionibus non video, quomodo hoc caput aptè cum antecedente conſentiat. Atque illud non ſatis miror, eſſe aliquos; qui ſibi perſuadeant, prophetiam non vlteriùs progredi, ſed regredi potiùs. Septem enim plagas capitis 16. opinantur effundi aduerſus eos, qui Antichriſti factionem ſectaturi ſunt. Romæ autem euerſionem credunt poſt Antichriſti aduentum futuram. Nam ſi antea foret, non per decem reges, ſed per ſeptem fieret, qui cum Antichriſto coniungendi ſunt. Hoc argumentum nullam mihi affert difficultatem. Nam decem cornua & regum denarium accipio ipſe pro vniuerſo ſenatorum Romanorum numero, ſicuti Daniel accipit cap. 7. de qua denarij acceptione dictum ſatis eſt ſuprà capite 12. & 13. Et verò pręter continuatã totius Apocalypſeos ſeriem, à qua diſcedere fas non eſt, illud mihi maximè probat tractationem extremi capitis 16. cum hoc ſequenti capite continuari; quia euidens de vna eadémque Babylone ſermonem eſſe in ſexta & ſeptima plaga capitis 16. & in meretrice capitis 17. Quare id in ſe aptè conſequens eſt, vt Babylonis diuiſionem exuſtio ſubſequatur. E contrario autem non video, qua ratione fingi poſſit poſt Babylonis incendium, ſucceſſiſſe diuiſionem ipſiuſmet vrbis, quæ iam fuerat penitus exuſta. Quam difficultatem & ordinis perturbationem qui deuorant, in eas ſe tricas induunt, ſupponentes ſermonem eſſe de ſupplicio Romæ ſub Antichriſti aduentum infligendo; quod nulla ratione præſtituere deberent.

Aliorum hic regreſſiones & tranſitiones atque ordinis inconſequentia reprobantur.

D

Vnus de ſeptem Angelis quis hic ſit.

Vnus de ſeptem Angelis, qui habebant ſeptem phialas.] Vidimus iam in ſuperioribus, *Vnus*, hîc idem eſſe, atque *Primus*. Deinde in hoc Angelo, qui toto capite 17. verba facit, B. Paulum figurari. E In noſtra autem expoſitione idonea ſatis redditur ratio, cur qui primam phialam effudit, is nunc meretricis damnationem Ioanni annunciet, quod in aliorum explicationibus neſcio quàm aptè expediatur.

Nomen meretricis magnæ Romæ imponi.

Damnationem meretricis magnæ.] Id eſt iuſtum ſupplicium de illa ſumendum. Eſt autem ſermo de vindicta myſtica, vt ſuprà iam diſputatum eſt. Et meretricis magnæ nomen tribuitur magnæ ciuitati idololatræ; nam ciuitates idolorum cultrices ſolent in Sacris meretrices nuncupari; ſicut idololatriæ etiam nomen fornicationis tribuitur Iſaiæ 23. 15. Ieremiæ 2. 20. & capite 3. 1. Ezechielis 16. 15. Nahum 3. 4. Micheæ 1. 7.

Quid ſit, ſedere ſuper aquas multas.

Quæ ſedet ſuper aquas multas.] Quod ad Grammaticum ſenſum attinet, reſpectus habetur ad Babylonem vtraque ex parte Euphratis fluminis ſitam: & in eodem ſenſu accipitur præpoſitio *Super* in Pſ. 136.1. *Super flumina Babylonis*, &c. In myſtico autem ſenſu *aquæ multæ*, (vt toties inculcauimus) populos multos ſignificant. Sedere verò ſuper aquas multas, non aliud eſt, quàm multis Gentibus ac populis dominari: ſicut ingens aliqua ciuitas ſuper flumen ſiue ad flumen ædificata eiuſdem fluminis eſt domina. Sic etiam vrbes maritimæ, vt Tyrus, Vliſſipo, & aliæ rectè conſiderantur, quaſi dominæ illius maris, quod longè latéque deſpectant.

TEXTVS.

Verſ. 2. *Cum qua fornicati ſunt reges terræ; & inebriati ſunt qui habitant terram, de vino proſtitutionis eius.*

COMMENTARIVS.

Idololatria in ſacris Literis ſpiritalis fornicatio appellata.

CVM idololatria in ſacris Literis fornicatio; idololatrix ciuitas, meretrix nominetur; manifeſtum eſt, qui ſe in idolorum cultu ad Romæ conſuetudinem conformaret, perinde eſſe, quaſi ad ſpiritalem fornicationem cum ea coiret. Quamobrem terræ Principes ac Reges, quos Romæ exemplum in eadem idololatria illectos & implicatos tenebat, iure optimo dicuntur magnæ meretricis amaſij & riuales eſſe. Reges autem terræ vocantur Romani ſenatores; qui mundum ſuo imperio gubernabant; & illi etiam Reges ac Principes, qui cum Romano Imperio fœdus inierant.

Nũ idem ſit poculum ſeu vinum, quod vinũ proſtitutionis, & vinũ iræ fornicationis vocatur.

Et inebriati ſunt, qui habitant terram de vino proſtitutionis eius.] Hîc imprimis illa occurrit dubitatio, númne ſit idem poculum ſeu vinum, quod appellatur vinum proſtitutionis; & quod, vinum iræ fornicationis? Vide caput 14.8. vbi dicitur: *Babylon illa magna, quæ à vino iræ fornicationis ſuæ potauit omnes Gentes.* & cap. 18.3. *De vino iræ fornicationis eius biberunt omnes Gentes.* Primo ergo aſpectu videntur hi eſſe diuerſi calices, ſeu pocula: & priùs quidem Babylon Gentibus propinare myſticæ fornicationis calicem, deinde illum recuſantibus poculum iræ fornicationis vi impingere, hoc eſt perſecutionis calicem. In quo fornicatria meretrix ſuum ingentem furorem oſtendit aduerſus eos, qui ipſam damnant, & aduerſantur. Atque hoc poculorum diſcrimen in eo videtur poſſe fundari, quòd *inebriati vino proſtitutionis*, perinde ſit, quaſi allegoricè & decorè ſignificare ſpiritalem luxuriam nimis vehementem.

1. Expoſitio proponitur vtrũque calicem diſtinguens.

In calice enim luxuriæ potiùs reſpicitur ad turpem delectationem, quàm ad iram vel furorem. Quare, qui mœchabantur cum Babylone, hi videntur cum illa turpiter delectati. At qui cum illa mœchari recuſabant, ij calicem iræ eius bibere cogebantur: ea phraſi, qua ſæpè in Scriptura tribulatio appellatur calix; vt vidimus ſuprà capite 14. 10. vbi dicitur; *Si quis adorauerit Beſtiam, hic bibet de vino iræ Dei, quod miſtum eſt mero in calice iræ ipſius.*

2. Expoſitio vtrũque pro eodem accipiens, vt probabilior ſtatuitur.

Iuxta hoc diſcrimen dicendum erat, non quidem improbos Chriſtianos, ſed probos potiùs potari vino iræ fornicationis Babylonicæ. Nihilominùs congruentius fortaſſis eſt, id ita accipere; quaſi Roma eos, qui cum illa ad ſpiritalem fornicationem copulabantur, ſuæ iræ vino ebrios reddat, id eſt, illos in iram atque furorem agat aduerſus Chriſti A nomen. Sic enim verè dicitur, *De vino iræ fornicationis eius biberunt omnes gentes.* Nam fornicariæ meretricis iram aduerſus Chriſtianum nomen conceptam gentes omnes ac nationes imbiberunt. Siquidem in omnibus terrarum orbis prouinciis Chriſtiani miſerandum in modum excruciabantur. Sicut ergo in 2. Pſalmo dicitur: *Quare fremuerunt Gentes:* Sic etiam in Apocalypſi dicuntur Gentes omnes inebriatæ epoto calice iræ meretricis; hoc eſt, dum Romæ idololatricis iram imitantur. Atque hac ratione non duo ſunt pocula, proſtitutionis alterum, alterum iracundiæ; ſed indignatio ac furor conſequitur idololatriæ calicis potum. Tametſi autem B diuerſo in ſenſu dicuntur, qui beſtiam adorant, calicem iræ Dei potare, hoc tamen inconueniens non eſt. Qui enim propter turpem ſocietatem cum fornicatria initam bibit proſtitutionis calicem, & iram pariter ac furorem aduerſus Chriſtianos hauſit, aptè dicitur eo ſupplicio eſſe afficiendus, vt illi diuinæ iræ calix, id eſt cruciatus acerbiſſimus impingatur. Et quamuis locutio potandi iræ calicem immutetur (cùm priùs ita ponatur actiuè, paſſiuè poſtea) cùm tamen phraſis vtraque ſit elegans, minimè id diſſonum eſt.

Duplex alia ſubiicitur prædicti calicis explanatio.

Dicet hic quiſpiam fortaſsè, vinum non eſſe fornicationis allegoriam; ſed conſiderari meretricem, C quaſi ad potandum etiam ſuos riuales inuitet; vel eos, quibuſcum ſe turpiter miſcet, priùs ad potionem illiciat. Et in hac concipiendi ratione calix ſignificare poterit terrenorum bonorum poſſeſſionem, iuxta illud Prouerb. cap. 23. numero 31. *Ne intuearis vinum, quando flaueſcit, &c.* Qua ratione poſſent per vinum figurari illecebræ atque blanditiæ, quibus hęc meretrix miſeros homines ad ſpiritalem fornicationem pelliciebat; nimirum ſpe lucri, ho- D noris & voluptatis. Sic enim crapula luxuriam ferè comitatur. Magis tamen placet, vt myſtica ipſa fornicatio per calicem proſtitutionis deſignetur, & calix ipſe vocetur calix iræ. Siquidem idolorum cultores in Chriſtianos acerrimè inuehebantur; eorúmque furor ac rabies in ipſa nitebatur idololatria.

Sed dicat fortaſsè aliquis, calicem illum poſſe concipi, veluti præmium, quod Roma dabat iis, qui cum illa mœchabãtur. Qua ratione per calicem poteſt intelligi mors, quam promerentur ij, qui ſe ſceleribus contaminant, atque ita calix in præſenti ſicut in aliis, ſignificabit amaritudinem & mœrorem, E quem incurrit, qui ex eo calice bibere dicitur. Præſtat tamen ſenſus, quem ſuprà expoſui.

TEXTVS.

Verſ. 3. *Et abſtulit me in ſpiritu in deſertum: & vidi mulierem ſedentem ſuper Beſtiam coccineam, plenam nominibus blaſphemiæ, habentem capita ſeptem, & cornua decem.*

F

COMMENTARIVS.

Quid ſit hic, Ioannem in deſertum deferri.

QVòd Ioannes ſpiritu in deſertum deferatur, eique oſtendatur meretrix, nonnulli interpretantur ciuitatis ipſius ruinam & interitum; quippe illam Ioanni in deſerto indicari, quaſi innuit, vrbem in deſertum fore conuertendam. Ego tamen contrarium omnino exiſtimo, videlicet ciuitatem illi in deſerto demonſtrari, quia in Gentilitatis deſerto ſita erat, quod tamen deſertum per myſticam vrbis conflagrationem in paradiſum fuerat conuertendum. Et negari quidem non poteſt, quin receptiſſima Scripturæ allegoria ſit deſerti nomine Gentilitatem adumbrari, vt aliàs à nobis probatum eſt. Cùm ergo inſtituatur ſermo de illa ciuitate quæ totius erat Gẽtilitatis caput, nihil opus eſt, aliã præterea ſignificationem indagare, quando Ioannes ſpiritu in deſertum tollitur, vt meretricem inibi in Beſtia inſidentem contempletur. Atque huiuſmodi locutio miram inſuper continet energiam, qua denotatur, innumerabilem illam Ethnicorum multitudinem Romæ degentem, admirabilem totius vrbis ſtructuram & ędificiorum pulchritudinem, Reip. adminiſtrandæ leges, & inſtituta, hæc inquam omnia ſpiritali viro & in rerum cæleſtium contemplationem intento perinde eſſe, quaſi vaſtam quandam ſolitudinem ac deſertum; quò non hominibus, ſed brutis animantibus pateret aditus; vbi nulla legum & adminiſtrationis ratio, ſed ſpinæ potiùs ac ſentes ſcelerum & flagitiorum innaſcerentur. Quam ad rem non ineptè afferri poteſt Diogenianum illud, qui in ingenti frequentiſſimæ vrbis foro accenſam præferens facem, meridiano tempore hominem aliquem in celebri hominum cœtu ſe indagare dictabat; nec inuenire tamen.

Vtrùm hæc Beſtia coccinea ſit eadem cũ Beſtia maris, de qua c.13.

Super Beſtiam coccineam.] Poteſt hîc in dubium reuocari; num hæc Beſtia ſuper quã ſedebat mulier, ſit eadem, quæ c.13. appellatur Beſtia maris. Namque vna ex parte videtur eadem eſſe, ſi & blaſphemiæ nomina, & cornua decem, & ſeptem capita attendamus: ex alia verò apparet diuerſa, ſi inſpiciamus colorem.

1. Sententia negans.

Qui exiſtimant, per maris Beſtiam in c.13. Antichriſtum; per meretricem verò Romam figurari, (vt Ribera & Viegas opinantur,) conſequenter aſſerunt. Beſtiam hanc, cui meretrix inſidet, eſſe ab ea diuerſam, quæ Beſtia maris vocatur. Eorum opinioni fauet, quia ſi vna eadémque Beſtia eſſet, hîc Ioannes eam cum præpoſito articulo deſignare debebat; quem tamen cùm non apponat, argumento eſt de alia in hoc loco ſermonem inſtitui. Deinde coccineus color nequaquam cum eo conſentit, quod cap.13. de marina Beſtia proditur, vbi dicitur eſſe ſimilis pardo (qui, vt ibidem aduertimus, panthera eſt, ſiue tygris) ac proinde diuerſi admodum coloris.

2. tamen ſententia, vt verior, ſeligitur, & probatur vtrãque Beſtiam vnam eandémque eſſe.

Verùm enimuerò pro comperto habeo, huiuſmodi Belluam, in qua mulier reſidet, eandem eſſe cum maris Beſtia, quæ c.13. deſcripta eſt. Vtrobique enim ſignificatur Romanum Imperium idololatriæ deditum, ſiue Romanus orbis idololatra; quem Roma ethnica lege & Imperio adminiſtrabat. Quòd ſi ideò credebatur, duas haſce Beſtias eſſe diuerſas, quia diuerſos ad fines ſpectabant; in eo quidem ſuberat huiuſmodi opinionis deceptio. Neque enim Roma ethnica depingi potuit alij Beſtiæ impoſita; ſed eidem, quæ c.13. fuerat marinæ Beſtiæ nomine compellata. Etenim vniuerſas illas perſecutionis machinas, quas Rom. Imperium ethnicum Eccleſiæ admouebat, Roma potiſſimùm excogitabat, & comparabat, atque ita tanquam reliquarum prouinciarum domina & moderatrix in ea Beſtia ſedens depingitur. Quare 7. capita, cornua 10. & blaſphemiæ nomina indicant procuLdubio eandem capitis 13. Beſtiam. Vnde iidem auctores, qui in hoc c.17. per coccineam Beſtiam intelligunt Dęmonem, vt quæ dicunt, aliqua ratione contineant, gradum faciunt mox ex dæmone ad mundi regnum; in quo Romam quaſi obequitantem conſiderant, & inibi 7. capita, ac 10. cornua exquirunt. Si ergo maris Beſtia c.13. Rom. orbem denotabat cultorem idolorũ & Eccleſiæ oppugnatorem; tam illa Beſtia, quàm hæc, eadem eſt, nec plures. Adhæc: ſi duæ Beſtiæ forent, cùm Ioannes vtramque deſcripſiſſet, neutiquã diceret, c.19.19. *Et vidi Beſtiam, & apprehenſa eſt Beſtia.* vbi vtroque in loco articulum præponit, ac ſupponit pariter, vnam tantùm eſſe Beſtiam 7. capitibus & cornibus 10. conſtantem.

Præterea Ioannes, vt ſuam expleret omnino narrationem, debebat recenſere exitum eorum omniũ hoſtium, quorum mentionem facit; ſic enim refert draconis finem, Beſtiæ maris & Beſtiæ terræ (quam poſtea pſeudoprophetam vocat) nec tamen alterius hoſtis, ſiue Beſtiæ interitum aut finem refert. Non igitur alia ſupereſt Beſtia, præter eas duas, quarum ſuperiùs meminerat. Dicet aliquis, non opus eſſe vt ſit alia ab illis duabus diſtincta. Nam coccinea Beſtia eſt draco cap.12. ille enim rufus erat (quod perinde ferè eſt, atque coccineus) & capita habebat ſeptem, decémque cornua. Hoc tamen difficultatem non ſoluit; nam Ioannes draconem à Beſtia diſtinguit, & illum appellat draconem, hanc verò θηρίον, id eſt, feram ſeu belluam. Si autem draconem nominaret Ioannes θηρίον, id eſt, feram, aut beſtiam, non rectè cum articulo diceret, *Apprehenſa eſt Beſtia*, cùm duas diuerſas proxiſſet.

Cõtraria ſententiæ fundamenta ſoluũtur.

Vt ergo ad argumenta contrariæ ſententiæ reſpondeamus. Ad primum, de articulo huic Beſtiæ non præfixo, Reſpondeo, Agnum capitis 15. & cap. 14. euidenter vnũ eundémque eſſe, cùm tamen Ioãnes c.14. non illi articulum apponat. Accedit, quòd ſi hoc argumentum ex articulo petitum aliquid roboris haberet; probaret etiam, hanc Beſtiam coccineam eſſe à dracone diuerſam. Et qui contendent hanc belluam eſſe diſtinctam à Beſtia maris (de qua cap.13.) volunt etiam hanc Beſtiam coccineam eſſe eandem cum dracone. Præter hæc, Ioannes capite 13. Beſtiam maris, & Beſtiam terræ expreſſerat, cùm autem duas deſcripſerit, recta Grammaticæ ratio non poſtulabat, vt ad primam deſignandam articulo vteretur. Quòd ſi ex ceteris verbis coniiciendum erat, de qua Beſtia loqueretur Ioannes; ſatis id indicauit; affirmans huic Beſtiæ 7. eſſe capita, cornua 10. & nomina blaſphemiæ. Atque vt id etiam obiter attingam, ad ænigmatis ſcriptorem non attinet explicare, quidquid ad ipſius ænigmatis intelligentiam conducit. Quæ autem remanere poſſet dubitatio, vtrùm Beſtia coccinea eſſet eadem, quæ Beſtia maris capitis 13. hanc inquam dubitationem, quam expreſſus articulus aliqua ex parte tollere poſſet, conſultò facer ſcriptor intactam reliquit, quia ſic expediebat ad ænigmatis obſcuritatem.

Ad ſecundum argumentum, quod in coloris diuerſitate nititur, Reſpondetur, fieri quidem poſſe, vt panthera ſiue tygris hominem aliquem diſcerpens eius ſanguine ita vndique reſpergatur, vt ſanguineo colore appareat infectus. Vnde eadem fera, quæ perſecutionis initio nondum videbatur rubra, poſtea Ioanni coccinea viſa eſt. Sed obiicier Ribera colorem coccineum non aptè ad crudelitatem, ſed ad delicias & faſtum regis referri. Nihilominùs tamen Viegas ſectione 2. communem amplectitur opinionem, quæ coccineum hunc colorem ad Martyrum ſanguinem referendum cenſet. Et fortè ad denotandam Martyrum innocentiam & gloriam, ipſorum ſanguini tribuitur coloris coccinei nomen, quod eſt ſymbolum rei illuſtris ac regalis; atque hic ferè eſt ſanguinis Agni color. Et quamuis veſtiri coccino ad delicias faſtúmque pertineat; hic tamen veſtimenti color in Beſtia non eſt deliciarum argumentum, ſed fedis & internecionis,

Coccineum colorem ad Martyres aptè referri.

quam in Chriſti agnis fecerat.

Quod attinet ad blaſphemiæ nomina, ad capita ſeptem. & cornua decem, vidimus iam eorum explicationem cap. 13.

TEXTVS.

Verſ. 4. *Et mulier erat circundata purpura, & coccino, & inaurato auro, & lapide pretioſo, & margaritis; habens poculum aureum in manu ſua plenum abominatione, & immunditia fornicationis eius.*

COMMENTARIVS.

Mundana Romæ gloria & ſplendor, quo olim fruebatur, depingitur.

DESCRIBITVR hic mundana gloria & ſplendor, quo Roma ethnica fruebatur. Et locutio transfertur ad meretricum conſuetudinem, quæ ſuis omnibus auri, argenti ac veſtium ornamentis ſe induere & comere ſolent. Si legeretur, *Inaurata auro: inaurata* idem eſſet, atque auro veſtita. Vulgata tamen lectio legit, *inaurato auro*, quod ad externam faciem referendum eſt; quaſi veſtita fuerit non auro ſolido, quod eſt charitatis & verarum diuitiarum ſymbolum; ſed externa auri ſpecie.

Quid ſignificet poculum in meretricis magna manu poſitum.

Habens poculum aureum in manu ſua.] Lege, quæ diximus de hoc calice ſuprà verſu ſecundo. Quibus addo, calicem manu teneri, interdum eſſe, vt illum qui tenet, bibat; ſicuti Ezech. 23. 31. *Dabo calicem eius in manu tua*: vbi manifeſtè ſermo eſt de amaritudinis calice, ad cuius potum cogenda erat Ieroſolyma. Interdum verò calix in manu poſitus denotat, illum alteri propinari. Sic Ieremiæ 51. 7. *Calix aureus Babylon in manu Domini, inebrians omnem terram: de vino eius biberunt Gentes, & ideo commota ſunt.* Quorum verborum legitimus ſenſus is videtur; quaſi Babylonici Imperij ſplendor, decus, & gloria ſint quaſi calix abſynthio plenus. Nam illius Imperij vi atque armis Deus infligebat ſuppliciũ iis omnibus, quos plectere volebat. Perinde ferè eſſet, ſi diceretur Chaldæorum exercitus eſſe Dei flagellum, quo ipſe puniebat nationes. Licèt autem flagellum eſſet inauratum, non ideo tamen plaga minùs erat luculenta. Similiter per Romanorum arma in plures Deus prouincias animaduertit, quas ipſi Romani exciderunt.

Inaurati calicis color quid adumbret.

Hæc ergo alluſio videtur in hoc loco contineri; cum eo tamen diſcrimine, quòd Roma non hic inducitur vt flagellum in Dei manu; ſed vt meretrix ac vt venefica, quæ inaurato calice idololatriã atque iram aduerſus Chriſtianum nomen omnibus hauriendam propinabat. Porrò inaurati calicis colore poteſt denotari, aut Romani Imperij dignitas & ſplendor, aut fortè prætextus ipſe ſiue externa facies, qua idololatriæ cultus obducebatur; nimirum ſub religionis ac diuini cultus ſpecie. Ponitur verò apud Ieremiam calix in manu Domini, vt ſupplicium illud à Babylone aliis Gentibus illatum credatur Dei ipſius eſſe flagellum. In Apocalypſi autem (vbi ſermo eſt de peruerſo animo Gentes decipiendi, & aduerſus Chriſti nomen irritandi) congruenter calix depingitur in ipſius Babylonis manu.

Quæ ſit abominatio & immunditia, quibus plenus erat calix.

Iam, quòd dicitur, *Plenum abominatione & immunditia*; videtur in eo ſignificari hæc meretrix famoſa, vt inſignis præſtigiatrix conflare immundum puluerem, *& non innoxia verba*; cuiuſmodi eſſent bufonis cineres, aut contuſa hominum in crucem actorum oſſa, quæ immunditiæ nomine ſignificari A videntur: cantiones item & execranda verba, quæ abominationis nomine includantur. Qua ratione idoneè ſignificantur tum opera, tum verba, quibus Roma idololatrix perſecutionem aduerſus Chriſtianum nomen excitatam pro virili parte accendere, & inflammare curabat. Deniq; aduerte eiuſmodi calicem Babylonis inauratum, & lethali veneno plenum à nonnullis ad eos Gentiles atque hæreticos accommodari, qui verborum lenociniis & ſpecioſæ orationis pigmentis mendacium pro veritate rudibus & imperitis populis diuendunt. B Qua de re conſule Marianum Victorium in ſcholio epiſtolæ Hieronymi 139.

TEXTVS.

Verſ. 5. *Et in fronte eius nomen ſcriptum: Myſterium. Babylon magna, mater fornicationum, & abominationum terra.*

C

COMMENTARIVS.

Nomen in meretricis fronte ſcriptum, quid ſit.

QVod ſpectat ad literam, noſter Martinus de Roa lib. 4. Singularium cap. 10. ſic explicat, *In fronte*, id eſt in lupanaris titulo, & in fronte cellæ, & ſimiliter illud Senecæ controuerſia prima, *Nomen tuum pependit in fronte, pretia ſtupri accepiſti.* Quãuis Durantius lib. 1. Variarum cap. 2. ſcribat, non ſolùm titulum pro foribus olim lupanaris, ſed in ipſa etiam meretricis fronte inſcriptum. Affert etiam Roanus pro cellarum titulis aſſerendis Tertullianum, Iuuenalem, Senecam, & Martialem. Et conſtat olim ſic fuiſſe ſolitos inſcribi. Atq; D ad præcipuum quidem ſenſum ſatis fortaſſe erat, titulum iuxta priſtinum illum morem, quem Roanus affert, conſiderari. Nihilominus tamen ſignificantius eſt, ſi hanc inſcriptionem in ipſa meretricis fronte notatam concipiamus. Nec noua eſt in Apocalypſi hæc ſigni aut inſcriptionis ratio humana in fronte impreſſa. Vide caput 7. 3. & cap. 14. 1. & cap. 13. 16. & cap. 22. 4. Sed fortè opus non eſt, vt concipiamus nomen in ipſa frontis carne inſcriptum; ſed ad eum modum, quo Aaron nomen Dei in fronte geſtabat.

Quid per nomen in frõte ſcriptum denotetur.

E At verò ſi ſignificationẽ attẽdamus; publica hic profeſſio & manifeſta illius iactatio nõ obſcurè figuratur, id enim eſt, quaſi in fronte idololatriam, atque aduerſus Chriſtianos iram expreſſis notis diſtincta geſtare. Quamobrem in hoc titulo innuitur, in publica illa ac patẽti profeſſione, quã Roma de idolorũ cultu & per Religionis Chriſtianæ perſecutione præferebat, extare & eminere myſteriũ illud, quod in ipſo Babylonis nomine, eidem ab Scriptura impoſito deliteſcit. Vbi obſeruandũ primò eſt, verbum illud, *Myſterium* (cũ bona Pãnonij venia) accipiendũ non eſſe quaſi ipſius tituli partẽ, ſed quaſi rẽ ab ipſo Ioanne additam, vt ipſius tituli F myſteriũ ſeriò expẽdamus. Atq; ita vox *Myſterium* legenda eſt in parentheſi, vel quaſi per parentheſin adiecta. 2. obſeruandũ eſt, peculiarẽ hic reſpectũ haberi ad antiquã illam & infamẽ priſcæ Babylonis conſuetudinẽ; vbi publico edicto ſancitum erat; ne qua mulier in matrimonium collocaretur, quin prius meritoria fuiſſet. Atq; illa ipſa proſtitutio & turpiter merẽdi ratio, quaſi res quædã ſacra & propriæ virginitatis Veneri immolatæ ſacrificiũ putabatur. Qua de re adi noſtrũ Chriſtophorum Caſtrium in illud Baruc. 6. 41. *Mulieres circundatæ funibus in viis ſedent, ſuccendentes oſſa oliuarum.*

Infamis conſuetudo ſiue lex Babylonis antiqua de virginibus ante matrimonium proſtituendis.

Ter-

Cur Roma ethnica vocetur mater fornicationũ & abominationum terræ.

Tertiò obſerua, ſupra hoc veluti fundamentum niti ſignificationem publicæ profeſſionis, qua Roma omnia idololatriæ genera, (quæ veluti ſpiritalis quædam fornicatio eſt) libentiſſimè amplectebatur. Vt enim Leo magnus ait in feſto Apoſtolorum Petri & Pauli; *Cum penè omnibus dominaretur gentibus, omnium gentium ſeruiebat erroribus; & magnam ſibi videbatur aſſumpſiſſe religionem, quia nullam reſpuebat falſitatem.* Quinimò veluti parens ac nutrix, quancumque idolorum ſuperſtitionem hauſiſſet, accuratè fouebat; & omnibus ferè idolorum monſtris vna Roma templa atque delubra inſtaurabat. Atque id eſt, *Mater fornicationum, & abominationum terra.* Ad eum ferè modum, quo in lupanari pater vulgari nomine appellari conſueuit is, qui infames meretriculas eò confluentes excipit, & varias in cellulas diſtribuit.

Poſtremò, in Babylonis nomine, quod Romæ imponitur, alluditur etiam ad ingentem ipſius magnitudinem; & pariter innuitur, fuiſſe illam vrbem antiquam, quæ infeſtiſſimum bellum inferebat Ieroſolymæ, & iis omnibus, qui idolorum culturam deteſtabantur. De quo lege hiſtoriam Danielis 3. Nomen ergo Babylonis indicat, vt Babylon extitit quondam opulenta illa ciuitas, quæ Ieroſolymam vaſtauit; ita etiam Romam eſſe, quæ ſuis edictis bellum crudeliſſimum aduerſus ſpiritalem Ieroſolymam, id eſt, Chriſti Eccleſiam indicebat. Et fortè epitheton *Magna*, denotat, Romam non ſibi ſatis eſſe putare, ſi Eccleſiam deſtrueret, vt Babylon deſtruxit Ieroſolymam; niſi etiam ad magnæ Babylonis nomen implendum aſpiraret; ita vt perſecutio & oppugnatio Chriſtiani nominis ad extremum vſque illius excidium minimè conſiſteret.

TEXTVS.

Verſ. 6. *Et vidi mulierem ebriam de ſanguine Sanctorum, & de ſanguine Martyrum Ieſu. Et miratus ſum, cùm vidiſſem illam, admiratione magna.*

COMMENTARIVS.

Cur meretrix dicatur ſanguine Martyrum ebria.

QVIS non videat, quàm appoſitè & ſignificanter deſcribatur his verbis, quod Romæ accidit earum perſecutionum tempore, quas ethnici Imperatores in Chriſti Eccleſiam commouerunt? quando nimirum Roma Martyrum inuictiſſimorum ſanguini adeò ſitienter inhiabat, vt inaudita tormentorum monſtra contra illos excogitaret. *Et miratus ſum admiratione magna.* Non eodem modo miratur Ioannes, atque illi, de quibus dicitur verſu 8. *Et mirabuntur inhabitantes terram.* Ioannis quidem admiratio inde orta eſt, quòd eò vſque hominum inſania ac dementia proceſſerit, vt in veram Chriſti religionem ita furenter inuadant. At terrenorum hominum longè alia admiratio eſt, quòd ſcilicet Romanum Imperium ab Eccleſiæ oppugnatione deſiſtat. Deinde Ioannes non propterea miratur, quòd magni admodùm Romam ethnicam faceret; ſed quia inſanientem illius ſtultitiam, tamquam rem nouam & inſolitam admirabatur. Terrigenæ verò admirantur prorſus Romani Imperij Ethnici ſuperbiam & magnitudinem, & quòd in tanta rerum affluentia Chriſtianam Religionem non poſſit ſuperare.

TEXTVS.

Verſ. 7. *Et dixit mihi Angelus, Quare miraris? Ego dicam tibi ſacramentum mulieris, & Beſtiæ, quæ portat eam, quæ habet capita ſeptem, & cornua decem.*

COMMENTARIVS.

In hoc Angelo figurari B. Paulum.

HIc Angelus, qui Ioanni myſterium eiuſmodi enunciat (vt vidimus in huius capitis prologo) repræſentat B. Paulum, cui Deus plenè reuelârat admirabile ſuæ prouidentiæ conſilium, vt permitteret Romanum Imperium magis magiſque Martyrum ſanguine inebriari, vt fortiſſimo hoc vino Roma ethnica madens capitis vertigine tentaretur, & ſic demum idololatriæ ruina ſubſequeretur. Sic enim tellus pretioſiſſimo hoc liquore irrigata totius mundi conuerſionem quaſi fructum vberrimum, fuerat productura; nec non effectura illam Babylonis myſticæ mutationem in nouam Ieroſolymam: hoc eſt, vt Roma, quæ caput erat idololatriæ, poſtea eſſet arx atque metropolis Eccleſiæ Chriſti.

TEXTVS.

Verſ. 8. *Beſtia quam vidiſti, fuit, & non eſt; & aſcenſura eſt de abyſſo, & in interitum ibit: & mirabuntur inhabitantes terram (quorum non ſunt ſcripta nomina in libro vitæ à conſtitutione mundi) videntes Beſtiam, quæ erat, & non eſt.*

COMMENTARIVS.

Quid per huiuſmodi beſtiam adumbretur.

VIEGAS ſect. 1. ait, communem eſſe opinionẽ, quæ per huiuſmodi Beſtiam intelligit dæmonem, & dici meritò, *Fuit & non eſt.* quia per Chriſtum eiectus eſt diabolus, iuxta illud, *Nunc Princeps huius mundi eiicietur foras.* Ac propterea addi, *Aſcenſura eſt de abyſſo.*: quia Antichriſti tempore rurſus in mundo regnabit. Ribera tamen credit, Antichriſtum eſſe beſtiam de mari aſcenſuram cap. 13. & tunc dæmonem, qui nunc eſt ligatus in abyſſo, eſſe ſoluendum. Sed ſuprà oſtenſum iam à nobis eſt, in hac Beſtia imperium adumbrari Romanum, quatenus Chriſtianam Eccleſiam infeſtabat. Senſus ergo eſt de perſecutionibus, quas ab Imperio Romano ethnico Chriſtiana perpetiebatur Eccleſia, quáſque Dei prouidentia diutiùs durare non ſinebat. Quamobrem, vt ſignificet angelus, perſecutiones fore intermittendas, affirmat, horribilem illam Beſtiam iam non eſſe, quaſi Bellua illa ex mari ſublata, rurſus in ipſo mari mergeretur. Nam vt diximus cap. 13. n. 1. ad illa verba *Vidi Beſtiam de mari aſcendentem*: perſecutionis tempore ingruente videbatur Beſtia è mari emergere; eodem ceſſante, in eodem mari mergi. Quippe in Gentilium animis reſidebat adhuc odium pertinax, vt poſteà pullulans perſecutio recrudeſceret. Quia verò abyſſi nomen deſignat profunditatem, & ſpeciatim diuini conſilij fundum (iuxta illud, *Iudicia Dei abyſſus multa*,) ideo in iis verbis, *Et aſcenſura eſt de abyſſo*, ſignificatur, poſt ſopitam priùs perſecutionem, cùm fideles nihil de illius inſtauratione

ratione cogitarent, Deum fore permiſſurum, vt rurſus exardeſceret: non tamen in Chriſti fideles ſuperiorem euaſuram, ſed Beſtiam potiùs in interitum ituram.

Hæc Angeli expoſitio quorſum ſpectet.

Quæ igitur de Beſtia dicuntur, vna ex parte cohortationi ſunt fidelibus, vt vigiles atque attenti ſint, nec ſe reputent ſecuros, quòd perſecutionis furor nonnihil ſopitus appareat: ex alia verò ſunt ſolatio, quia fideles ipſi ſic admonentur perſecutionem non diu duraturam; nec enim Deum permiſſurum, vt illius bellum aduerſus Chriſti fideles per longum tempus ſæuiat. Id quod ſignificatur verbis illis, *Fuit & non eſt.* Atq; ex analogia eorum, quæ in præſenti de Rom. Imperio ethnico, & de Chriſtianæ Eccleſiæ perſecutione dicuntur, facilè eſt hanc doctrinam extendere, & generatim ad inanem mundi gloriam applicare; quæ videlicet modò eſt, modò non eſt: *Præterit enim figura huius mundi*, 1. Corint. 7. 31. Mundus enim eiuſq; ſplendor atque felicitas ita properè & feſtinanter decurrunt, vt cùm adhuc extare putes, iam præterierint. Verum quidem eſt imperium rurſus reuicturum, & quaſi iterum de abyſſo aſcenſurum; nihilominùs celeriter etiam rurſus euaneſcet. Vnde apparet terrenorum hominum deceptio & infelicitas, qui hanc Beſtiam plurimi æſtimant; cùm tamen iam ſit, iam non ſit, & celeriter in fumum ſit abitura.

Hebraicum Græciæ nomen quid ſonet.

Circa illa verba, *Et mirabuntur*, lege quæ diximus ſuprà verſ. 6. quãuis Ribera ea referat ad Antichriſti miracula. Prætereà in ea phraſi, *Fuit & non eſt*, videtur alluſio fieri ad Hebraicum Græciæ nomen, quod eſt *Iauan*, & ſonat, *Eſt & non eſt.* De quo vide Hieronymum Ezech. 27. Et fortè in eo nomine Hebræorum ſapientes ſignificare voluerunt Græcorum omnium inconſtantiam non ingeniorum modò, ſed faſtus etiam atque potentiæ. Quapropter Angelus, qui Paulum refert, fortaſſis indicat; mundo Eccleſiæ Chriſtianæ oppugnatori iure poſſe applicari nomen *Iauan.*

TEXTVS.

Verſ. 9. *Et hic eſt ſenſus, qui habet ſapientiam. Septem capita ſeptem montes ſunt, ſuper quos mulier ſedet, & reges ſeptem ſunt.*

10. *Quinque ceciderunt; vnus eſt, & alius nondum venit; & cùm venerit, oportet illum breue tempus manere.*

COMMENTARIVS.

VOx illa *hic*, aduerbium eſt, vt patet ex Græco, & deſignare potiùs videtur præcedentia ænigmatis verba quã ſubſequentia. In ænigmate enim myſterium clauditur, non in declaratione. Et vtcumque hoc ſit; cùm Angelus ait, *Hic eſt ſenſus, qui habet ſapientiam* perinde eſt, ac ſi dicat, ſuperius ænigma Beſtiæ ſapientiſſimè eſſe conditum, ad ſignificationem ab Spiritu ſancto intentam.

De horum verborum explicatione, ſuprà tam actum cap. 13.

Septem capita ſeptem montes ſunt, & ſeptem reges. quinque ceciderunt, &c.] De horum verborum ſignificatione latè diſputauimus c. 13. vbi explicuimus de ſeptem montibus, ſuper quos ſita eſt Roma; & de iis ethnicis Imperatoribus, qui Eccleſiam afflixere. Itaque non omnes Romani Imperatores ethnici conſiderantur tanquam Beſtiæ huius capita: ſic enim neceſſe eſſet Beſtiam à Nerone vſq; ad Diocletianum perſeuераſſe; nec toto hoc tempore vn- A quam euanuiſſe. Quod tamen non ita affirmatur in textu; quinimò dicitur aliquantum temporis apparuiſſe, & rurſus per aliud temporis interuallum diſparuiſſe; atque in mare, vnde emerſerat, fuiſſe immerſam. Ex quo elicitur, non omnes Imperatores ethnicos conſiderari tanquam Beſtiæ huius capita, ſed eos duntaxat, qui peculiare Eccleſiæ bellum indixerunt; qui quidem aptè reducuntur ad ſeptem, vt cap. 13. explicatum eſt.

B

TEXTVS.

Verſ. 11. *Et Beſtia quæ erat, & non eſt, & ipſa octaua eſt, & de ſeptem eſt, & in interitum vadit.*

COMMENTARIVS.

Quo ſenſu dicatur Beſtia & octaua eſſe, & eſſe de ſeptem.

C RIBERA & Viegas ita literam ordinant, vt dæmon, (qui eſt Beſtia) de ſeptem ſit; quia in omnibus tyrannis ipſe eſt, qui diuexat Eccleſiam; & nihilominus octaua eſt, quippe quæ ab illis diſtinguatur. Alij ſic, dæmon de ſeptem eſt, quia ſimiliter peccat: & octauus eſt, quia omnium excedit malitiam. Alij ad Antichriſtum transferunt verba illa, *Et ipſa octaua eſt.* vt Proſper in dimidio temporis c. 8 & Haymo. Sed omnia iſthæc quã ſint coacta, facilè quiuis expendet. Si verò explicatio ad Iulianũ referatur; omnia optimè cohærẽt, vt vidimus c. 13. quò latiorem loci huius explicationem remitto.

Quod ad literam ipſam ſpectat, aduerte, in Græ- D co cùm Beſtiæ nomen ſit neutrum, quando tamen peruenitur ad hæc verba, *Et ipſa octaua eſt*, vſurpari in Græco maſculinum genus; ita, *& ipſe octauus eſt.* quod videtur omnino debere connecti cum nomine Regis: quandoquidem anteceſſerat, *ſeptem capita ſeptem Reges ſunt, quinque ceciderunt, &c.* Nec tamen idcirco ſignificatur Beſtiam eſſe octauum regem: ſed quæ Beſtia in ſeptem Regibus conſumpta videbatur eſſe, eam rurſus viſum iri Rege alio, ſiue Principe exſurgente, qui ſe eiuſdem Beſtiæ caput eſſe oſtenderet. Conſtructio ergo eſt huiuſmodi, *Et Beſtia, quæ erat, & non eſt*, iterum apparebit, E eiuſque caput erit rex alius ſiue tyrannus octauus. Et quamuis locutio ipſius contextus non ſit adeò formalis, facilè tamen ſuadetur, hanc veram eſſe huius loci conſtructionem. Aliæ enim in Sacris locutiones deprehenduntur nihilo hac clariores, & (vt ita dicam) formaliores; quæ tamen rectè intelliguntur, vt eſt illud Iſaiæ cap. 1. 18. *Si fuerint peccata veſtra vt coccinum, quaſi nix dealbabuntur.* Satis namque apparet, non hic peccatum ipſum album fore; ſed eum, qui peccati macula infectus erat. Demũ obſeruandum eſt, in noſtra Vulgata, *Octaua* connecti cum *Beſtia.* Vnde Beſtiæ ipſi, id eſt Romano F Imperio ethnico Chriſtianam Eccleſiã perſequenti, nomen primæ Beſtiæ imponitur propter primum caput: ſecundæ, propter ſecundum: ac tandem octauæ, propter octauum. De horum autem verborum difficultate, deque genuino eorum ſenſu diximus ſatis ſuprà capite 13.

TEXTVS.

De decem cornibus.

Verſ. 12. *Et decem cornua quæ vidiſti decem* *reges ſunt, qui regnum nondum acceperunt, ſed poteſtatem tanquam Reges vna hora accipient poſt Beſtiam.*

13. *Hi vnum conſilium habent, & virtutem, & poteſtatem ſuam Beſtiæ tradent.*

14. *Hi cum Agno pugnabunt, & Agnus vincet illos; quoniam Dominus dominorum eſt, & rex regum, & qui cum illo ſunt, vocati, electi, & fideles.*

15. *Et dixit mihi: Aquæ quas vidiſti, vbi meretrix ſedet, populi ſunt, & gentes, & lingua.*

16. *Et decem cornua, quæ vidiſti in Beſtia; hi odient fornicariam, & deſolatam facient illam, & nudam; & carnes eius manducabunt, & ipſam igne concremabunt.*

17. *Deus enim dedit in corda eorum vt faciant, quod placitum eſt illi, vt dent regnum ſuum Beſtia, donec conſummentur verba Dei.*

COMMENTARIVS.

ILLVD imprimis in his verſibus diſcutiendum occurrit: quinam ſint hæc decem Beſtiæ cornua, & vtrùm Dei ſint amici, an inimici? Etenim vna ex parte inducuntur ab Angelo tanquam inimici Agni; expreſſeque aſſeritur, *Hi cum Agno pugnabunt*. Ex alia verò parte eos depingit, quaſi ingenti impulſos deſiderio Deo placendi: *Deus enim* (inquit) *dedit in corda eorum vt faciant, quod placitum eſt illi*. Ad quorum verborum veritatem non ſatis videtur eſſe, ſi Deus deprauata hominum intentione ad ſuum ipſius conſilium exequendum vtatur. Etenim peccatum aliquod permittere, & hominum etiam obſtinatorum duritiem quaſi inſtrumentum aſſumere ad egregium aliquod opus: id quidem longè videtur eſſe diuerſum ab eo, quod eſt, Deum alicui in mentem inijcere, vt quod Diuinæ ipſius maieſtati gratius eſt, opere compleat. Et quidem licèt interpretes hanc deuorent difficultatem: optabile tamen eſſe conſtat, vt verba illa, *Deus dedit in corda eorum*, ne violenter accipiantur. Nam fortaſſe inde pendet ænigmatis intelligentia, & illius elegantiæ aſſecutio.

Quinam per decem beſtiæ cornua figurentur?

Nota ergo primò, Per decem cornua denotari ſenatores & optimates illius Polyarchiæ, id eſt Romani Imperij, quod in ipſa Beſtia figuratur. Nam licèt Imperatores Romæ gubernationem ad Monarchiam reuocauerint, nihilominus tanta erat Senatus auctoritas, vt multum ſemper retinuerit ex ea gubernandi ratione, quam Ariſtocratiam vocãt. Quare non omnino Monarchiæ normam Romana reſpublica obtinebat, ſed quaſi Monarchiæ & Polyarchiæ permiſtionem. Et in Beſtiæ quidem capitibus Imperatores adumbrantur, at in decem cornibus ſenatores & optimates illius Reip. florentiſſimæ, vt in cap. 13. aduertimus: denario videlicet pro magna multitudine vſurpato, vt in cap. 7. Danielis ſimiliter fuerat expreſſum.

Romanos ſenatores hic Reges vocari: & cur.

Secundò aduerte, in ampliſſimis illis ſenatoribus verum maximè comprobari, quod textus ait, nimirum eos, cùm proprium non habeant regnũ, reges adhuc eſſe. Tanta enim illis auctoritas, tanta diuitiarum copia & affluentia inerat, ac ſi re ipſa reges forent.

Quid ſit, poteſtatem vna hora accipere.

Ad diſtinctionem verò ſeptem capitum à decem cornibus dicitur, *Poteſtatem vna hora accipient*. Nam ſeptem capita non ſimul Imperium A tenebant, ſed vno Imperatore mortuo deligebatur alius. At verò ſenatorum & Principum illius Reipublicæ auctoritatem ac dignitatem poſſidebant pariter primariæ illæ in Romano populo familiæ. Atque hoc ſignificat *vna hora*, id eſt eodem tempore. Hora enim ſæpe denotat tempus, eſtque phraſis Græca familiaris, & apud ſacras etiam Literas omnibus nota. Vno itaque tempore regnare, eſt regnare eodem tempore. Et quod ad rem ipſam attinet, interpretes omnes conueniunt, inter Beſtiæ capita atque cornua hoc intereſſe diſcriminis; quòd capita ſucceſſiuè regnant; cornua eodem B pariter tempore dominantur.

Sequitur, *poſt Beſtiam*, in Græco parua cum diſtinctione biſariam legitur, μετὰ τὸ θηρίον, & μετὰ τοῦ θηρίου, *poſt Beſtiam* vel *cum Beſtia*. Quorum vtrũque cohæret optimè; ſi in Beſtiæ poteſtate conſideremus imperatoriam dignitatẽ, quæ caput erat; & maximam ſimul Senatus auctoritatem ſecundùm Imperatorem; cum quo ſua etiam pariter dignitate fruebantur.

Babylonis & fornicariæ nomen qua ratione Romæ conueniat.

Aduerte tertiò Babylonis & fornicariæ nomen Romæ non conuenire, niſi quatenus idola colebat, & Eccleſiam oppugnabat. Vnde Babylonis C deuaſtatio & horribile meretricis ſupplicium formaliter ſunt accipienda de Romæ quatenus idolatricis ruina: nec alia præterea vaſtitas aut ruina opus eſt, quàm vt Romana ciuitas religioni Catholicæ manus daret. Ceterùm hæc ipſa ſubiectio atque conuerſio eleganter in Scriptura figuratur, veluti ingens quædam vindicta diuinitùs ſumpta; quæ ſuccedit atque excidit ciuitatem illam, quæ mundi priùs erat princeps ac moderatrix; vt latiùs deinceps oſtendemus.

Vnde potiſſimum penderet Romana vrbis ad fidem conuerſio.

His igitur præmiſſis; vt Roma ad Chriſti fidem D conuerteretur, non id potiſſimùm opus erat, vt Imperator ipſe Chriſtianæ Religionis inſtituta amplecteretur. Nec enim aut ipſe ſuam publicè fidem profiteri facilè poſſet, toto adhuc ſenatu in vanæ ſuperſtitionis tenebris iacente; aut magni admodum referret, ſi ea tempeſtate ſe Chriſtianum propalam oſtenderet. Ac demum vnus homo facilè è viuis excedit; illud verò præualere, & permanere ſolet, quod nobilior Reipublicæ pars communiter amplectitur. Quamobrem licèt vterque Philippus Chriſtiana ſacra ſuſceperint, non tamen multùm profecerunt. Et Conſtantini quidem tem- E pore effectus ipſe oſtendit, magnam ſenatorum partem, & fortaſſe maiorem ad Catholicam fidem priùs ſe recepiſſe. Et forſan politicis etiam rationibus conſiderans expediens Conſtantino erat Chriſtianorum ſe fautorem profiteri. Plurimum igitur huiuſce rei momentum in illo ſitum erat, vt Romani ſenatores, eorumque familiæ, ſi non omnes initio, paulatim tamen omnes ad Chriſti fidem commigrarent. Præſertim, cùm quilibet ex potẽtiſſimorum ſenatorum numero magnâ domus familiâ & frequentiſſimis ſeruitiis abundaret: quos omnes, vbi domini fidem ſuſciperent, neceſſe erat pa- F riter eidem fidei ſe ſubdere, atque adeò Catholica Religione ſuperante, ruinam maximam idololatriæ impendere.

Hæc ergo tanti momenti res minimè potuit executioni mandari ſine magno diſcrimine ac periculo eorum ſenatorum, qui Chriſti fidem excipiebant, præcipuè cùm conuerſio eo præſertim tempore vigeret, quo perſecutionis furor æſtuabat. Tunc enim efferueſcebat pariter Martyrum ſanguis, eorúmque virtus præſtantiſſima duriſſimos hominum animos molliebat. Quapropter ſenatores nuper ad fidem conuerſi extremum penè

Diuinæ virtutis efficientia in ſenatorũ veterũ animis, & ad Chriſtiana ſacra traducendis, & in pietate roborandis.

A vitæ ac fortunarum diſcrimen pro Chriſti fide ſubibant. Verùm hoc ipſum periculum Chriſtianam roborabat Religionem. Sic enim manifeſtè conſtabat, eam ſenatoribus, eorúmque familiis maximè probari. Vt autem id poſſet efficaciùs præſtari; neceſſarium omnino erat, vt diuina virtus eos ſtabiliret, atque firmaret, quò & ſe Chriſtianos publicè faterentur; & ſuam dignitatem, honorem, fortunas, ac vitam rigidiſſimo ipſius tyranni imperio libenter exponerent. Quod vbi magna ſenatorum pars ſtrenuè geſſit, Chriſtianam ipſam Religionem glorioſiſſimè triumphare neceſſe erat. Quare, vt Ioannes redderetur certus de totius Senatus conuerſione, B déque valido ſenatorum robore ad ſuæ dignitatis ac vitæ iacturam pro Chriſto faciendam; ideo ei Angelus edicit, *Hi vnum conſilium habent.* Quaſi dicat; omnes pariter conſpirabunt, vt Chriſtianæ fidei vnitatem ſequantur ac teneant. *Et virtutem, & poteſtatem ſuam Beſtiæ tradent.* Id eſt ſuarum opum, facultatum, dignitatis ac vitæ poteſtatem facilè tyranno permittent; vt hoc obſequium Chriſto ſuo Domino ac Redemptori præſtent.

Verſ. 14. *Quid ſit, cornua ſiue ſenatores cum Agno pugnare.*

Hi cum Agno pugnabunt.] Hoc eſt, illi quidem priùs Agno infenſi atque infeſti peracre bellum C ipſius famulis indicent. Agnus tamen de illis glorioſiſſimè triumphabit. *Agnus vincet illos*, & ſuaui Catholicæ Religionis iugo ſubiiciet, (de hac enim imprimis victoria Agnus ipſe gloriatur.) Nam ſi illi potentes erant; multò adhuc potentior eſt Chriſtus, cui dum faſces ſubmittent, verè Reges erunt ac domini. *Quoniam Dominus dominorum eſt, & Rex regum.* Qui verò eius partes ſequuntur, illoſmet Deus ſeligit, & fideles reddit: *Et qui cum illo ſunt, vocati, electi, & fideles.*

Verſ. 15.

Et dixit mihi; Aquæ, quas vidiſti, vbi meretrix ſedet, populi ſunt, & gentes, & linguæ.] Ac ſi clariùs diceret; D noui quidem totius mundi frequentiam in vnius Romæ obſequium, vanitatem, & Idolorum ſuperſtitionem pedibus ire: nihilominus tamen

Verſ. 16. *Quo ſenſu dicantur decẽ cornua odio habitura fornicariam.*

Decem cornua, quæ vidiſti in beſtia, hi odient fornicariam.] Id eſt odio proſequentur, atque adeò execrabuntur idololatriã, eamque de medio tollendam omnino curabunt. Eâdem phraſi ait Regius Pſaltes Pſal. 118. 113. *Iniquos odio habui, & legem tuam dilexi.* Quod paulò infrà exponens, *Omnem* (inquit) *viam iniquitatis odio habui.*

Quomodo item illam deſolatura & ſpoliatura dicantur.

Et deſolatam facient illam, & nudam.] Quippe illis, eorúmque familiis Chriſtiana dogmata complexis; quidquid acceſſionis & incrementi Catholica E Religio acceperit, in magnam idololatriæ iacturam atque perniciem cedet: quoad ſola atque inops derelinquatur. Nam & homines illius cultores & diuitiæ atque opes ad Religionem Chriſtianam congregabuntur.

Quid ſit carnes fornicariæ manducare.

Et carnes eius manducabunt.] Locutio hæc internecinum odium indicat, id quod ipſa ænigmatis elegantia poſcebat. Etenim morſibus fornicariam meretricem dilacerare, perinde eſt, quaſi potiores ipſius partes morſibus ab ea diuellere; dum ad F Chriſti fidem traducuntur ij, qui antea infidelitatis membra & partes nobiliſſimæ erant; quibus ad Chriſtianam fidem adductis, ipſius res mirum in modum locupletabitur. Poſtremò: *Ipſam igni concremabunt.* Eò enim fortiſſimorum ſenatorum virtus ac robur euadet; vt Romam idolorum cultricem, quatenus eiuſmodi eſt, funditus deuaſtent; hoc eſt idololatriam ita euertant, vt nihil ea ea reliquum fiat præter cinerem, id eſt totius mundi pœnitentiam atque erubeſcentiam, quòd antea idololatriæ fuerit addictus.

His ita explicatis, mox apparet, quàm verè ac propriè, verba illa adiiciantur, *Deus enim dedit in corda eorum, vt faciant, quod placitum eſt illi.* Nam diuina gratia ac virtus, quæ ſenatorum Romanorum corda occupauit, egregium illud atque admirabile facinus edidit; dum illis vires, animóque ſuggeſſit, vt pro ipſius obſequio atque gloria ſe ipſos, ſuáque omnia ſponte in tyrannorum manus ac poteſtatem traderent. Donec Deus hoc pacto Romam illam ethnicam prorſus de medio tolleret, ſicuti iam antea prædixerat. Id enim ſignificatur verbis illis; *Vt dent Regnum ſuum Beſtiæ, donec conſummentur verba Dei.*

Refertur atque refutatur alia de decem cornibus explicatio, quæ ad Antichriſti tẽpora tranſgreditur.

Hæc noſtra de decem cornibus interpretatio neceſſe eſt illis omnibus noua atque inſolita videatur, qui firmiter ad eam animi conceptionem adhæſerant; vt crederent, quidquid textus de decem Regibus aſſeuerat, reapſe, vt ſonat, ſub Antichriſti tempora euenturum. Tunc enim arbitrantur Romam re verâ per decem Reges corporeo igne prorſus arſuram: de quo dubitat Auguſtinus, vt alibi oſtendimus. Me quidem Apocalypſeos acoluthia docet, in hoc loco eſſe ſermonem de antiqua illa Roma ethnica, quæ Chriſti Eccleſiam inſectabatur. Et quidem vaticinium illud de Babylonis vaſtitate & exuſtione nihilo poteſt aptiùs aut congruentiùs exponi, quàm re ipſâ accidit; nimirum de incendio per ignem illum excitato, quem Chriſtus venit mittere in terram. Quàm verò ſit huiuſmodi vindicta Apocalypſeos ſtylo & grauitate digna, diximus latè in prologo notatione 22. vbi oſtendimus familiare valde eſſe Scripturæ, ſub vindictæ allegoria de peccatorum conuerſione loqui. Atque vt in ſcelerati hominis conuerſione ait Paulus, veterem hominem emori, & nouum alium ac nouam creaturam condi; ſic etiam in Romæ conuerſione ad fidem veriſſimè & elegantiſſimè dicitur Roma vetus interiiſſe, & quædam alia Roma à Deo fuiſſe fundata, quæ & Agni eſt ſponſa, & Eccleſiarum omnium Regina. Et quamuis verum eſſet, vrbem Romam prope Antichriſti aduentum materiali igne fore comburendam, tunc quidem non illa conflagraret, quæ olim Chriſti Eccleſiam perſecuta eſt. Illa enim Eccleſiæ oppugnatrix, quo tempore Ioannes Apocalypſin ſcripſit, prorſus iam interiit, & abſonum omnino eſt, cùm Ioannes eodem ſcribat tempore, quo Roma ethnica validiſſimè Chriſti Eccleſiam oppugnabat, illum ſilentio inuoluiſſe admirabilem tot perſecutionum grauiſſimarum exitum; & feciſſe gradum per duriſſimum hyperbatum ad eum exitum, qui ſub extrema mundi tempora maneret Romam propter alia flagitia, quæ ipſa ciuitas ad Chriſti iam fidem conuerſa fingitur tunc commiſſura.

Diuinæ prouidentiæ ac miſericordiæ ratio in myſtico Romæ ethnicæ ſupplicio, ſiue conuerſione.

Obſeruatione inſuper digna eſt admirabilis diuinæ prouidentiæ ratio; quæ ita rerum ſeriem ordinemque diſponit, vt plerumque delictorum ſupplicia quodammodo neceſſe ſit in peccatorum conuerſionem immutari, atque deſinere; quibus proinde plurima tribuat beneficia. Etenim ſi hoc Apocalypſeos vaticinium impensè diſcutiamus; grauiſſimum Romæ ethnicæ ſcelus fuit immanis illa crudelitas, qua innumerabilium Martyrum cruorem effundebat. Cùm ergo Romæ ipſius peccatum debitam moa è cælo vindictam poſtularet; ex alia verò parte effuſus Martyrum ſanguis vberrimos Martyrij fructus in Eccleſiæ gloriam atque triumphum ſuo quaſi iure depoſceret; æquiſſima exigebat ratio, vt primùm omnium martyrio tot

Dei amicorum ac familiarium ſuos debitus redderent fructus. Sub hæc, nulla alia vindictæ ratio de Roma ethnicâ ſumenda videbatur eſſe ſuper, quàm vt ad Chriſti fidem traduceretur. Hoc igitur pacto idolorum ſuperſtitio atque Gentilium ſæuitia mirandum in modum fuere ſupplicio affectæ; dum illi ipſi, qui antea idololatriæ & crudelitatis erant ſtudioſiſſimi, ante ſacras Martyrum reliquias venerabundi procidérunt; & iidem de ſemetipſis ſumpſere vindictam per ſuperiorum ſcelerum deteſtationem, corporis macerationem, & rigidæ Euangelij perfectionis ſubiectionem.

Honorificam in Apocal. mentionem fiere ſenatorum, qui ad Chriſti olim fidem fuere conuerſi.

Præter hæc: in hac ipſa Apocalypſeos narratione de decem cornibus, déque inflicto ſupplicio meretrici, fit honorifica ſatis mentio Romanorum ſenatorum, qui Chriſtianæ fidei iugum ſubierunt. Quorum conuerſionem atque martyrium Deus aſſumpſit ad præſtantiſſimũ illud facinus, hoc eſt ad myſticam Romæ conflagrationem, atque adeò totius Romani imperij procurandam. Quapropter vbi Romæ glorioſiſſima eſt Apocalypſeos prophetia, nec familiis eorum ſenatorum, qui Chriſtianam religionem amplexi, pro illa fortiter occubuerunt, quidquam illuſtrius aut magnificentius potuit accidere, quàm vt in ſacro hoc & arcano libro notarentur, tanquam clariſſimi illius facinoris duces, ex quo pendebat vniuerſi orbis Romani conuerſio.

Babylonis antiqua vaſtitas, de qua Prophetæ fuere locuti, quo pacto ſit accipienda.

Iam ſi animaduertamus, in hac Romæ conflagratione alludi ad vindictam, quam Deus ſumpſit de Babylone antiqua, cuius nomen ethnicæ Romæ accommodatur; quamuis Prophetæ ex ipſo vaticinandi modo viderentur incendium ac vaſtitatem Babyloni minitari; effectus tamen ipſe oſtendit, ſupplicium à Deo inflictum Chaldæis, (quibuſcum illæ prophetiæ in ſenſu proximo loquebantur) non illud fuiſſe, vt ciuitas illa corporeo igne abſumpta, & in cineres foret redacta, ſed vt Chaldæorum Babylone regnantium Monarchia finiretur, & in eadem vrbe Perſarum atque Medorum Monarchia ſuccederet. In qua rerum viciſſitudine Babylon antiqua, quatenus Chaldæorum erat metropolis, non ſecùs interiit, ac ſi flammis fuiſſet exuſta. Etenim quòd integra vrbs in Perſarum ac Medorum poteſtatem peruenerit, perinde fuit, quaſi in eodem ſitu noua alia conderetur Babylon, in qua ſeruirent ij, qui priùs imperabant.

Quòd ſi quiſpiam dixerit, ſi non eo ipſo tempore, at poſtea Babylonem tandem aliquando fuiſſe prorſus euerſam. Id ſaltem non eſt, quod à Prophetis prædicitur. Ibi enim agebant de eorum ſupplicio, qui Ieroſolymam inuaſerant ac diripuerant: poſtquam verò Babylonis dominatus ad alias gentes conceſſit, quamuis verum fuerit, illam multis poſteà ſæculis incendio conflagraſſe, hoc certè minimè fuiſſet præſtitum ad eos vlciſcendos, qui Ieroſolymam deuaſtarunt. Vides ergo proximum earum prophetiarum ſenſum, non fuiſſe de materiali (vt ita dicam) euerſione, ſed de formali, videlicet quatenus erat Chaldæorum metropolis. Ad rem. Cùm in Apocal. Spiritus ſanctus manifeſtè Romæ ethnicæ applicet, quod aduerſus antiquam Babylonem prædictum videbatur, Babylonicæ illius vaſtitatis exitus admonitioni atque adeò argumento nobis eſſe poteſt, hoc Romæ excidium, de quo agit Apocalypſis, non proprium ac materiale fore, ſed formale ac myſticum, ſicuti explicatum ſuprà eſt. Atque hic erat præcipuus ſenſus prophetiarum Iſaiæ & Ieremiæ: quæ primo aſpectu de Babylone loquuntur; ſed per eius comparationem de Babylonis filia, id eſt Româ ethnicâ.

A Circa illa verba, *Aquæ quas vidiſti populi ſunt, & gentes & linguæ*; Nota illud Numerorum 24. 7. *Fluet aqua de ſitula eius, & ſemen illius erit in aquas multas.* Siue vt alij legunt, *in gentes multas.* Et conſule pariter, quæ diximus cap. 1. 15. ad ea verba, *Vox illius tanquam vox aquarum multarum.* Ambroſius reſpicit hic ad aquas fluminis. Ait enim populos molros in mortem properare cum ſonitu, & alios aliis ſuccedere. Facit, quòd antiqua Babylon ſuper fluminis aquas ſedebat. Cæterùm ad populorum, gentium, ac linguarum ſignificationem aptiſſimè à mari B ſumitur comparatio. Eò enim omnia confluunt flumina: vnde & mare ipſum eſt ingens illa aquarum congregatio, quæ diuerſas habent origines. Ita etiam in Romano Imperio, ſiue in vniuerſo mundo continetur quædam innumerabilium populorum congregatio; quorum ſingulis diuerſæ ſunt origines. Et fortè in aquarum allegoria ad generationem tacitè reſpicitur.

Verùm hic in aquis multis, ſuper quas mulier ſedet, ſermo ſit de aquis fluminis, an de aquis maris.

T E X T V S.

C Verſ. 18. *Et mulier quam vidiſti, eſt ciuitas magna, quæ habet regnum ſuper Reges terræ.*

COMMENTARIVS.

Hic verſus non parum faceſſit negotij illis, qui aliam ab antiqua Roma expoſitionem ſequuntur, at in noſtra explicatione nihil clarius. Quare magna hinc petitur noſtræ explicationis confirmatio.

D

NOTATIO II.

In qua obiter referuntur aliorum expoſitiones de decem cornibus.

Varia aliorũ interpretationes referuntur de decem Beſtiæ cornibus.

PRIMÒ; Ribera, Viegas, Aretas, & Beda verba illa, *Poteſtatem vna hora accipient.* explicant, id eſt exiguo tempore regnabunt.

Secundò: Pro decem cornibus ait Viegas communi declaratione intelligi omnia regna regibus impiis ſubiecta. Sed Anſelmus, Ansbertus, Haymo, Richardus, Ribera, & ipſe Viegas interpretantur de decem regibus, quos Antichriſtus inueniet. Et Ribera §. 4 notat, eos principiò Romano E Imperio fore ſubiectos.

Tertiò. *Hi odient fornicariam.* Communis declaratio (ait Viegas) eſt, fouendo & adiuuando impiorum multitudinem aduerſus Chriſtum, eam facient obnoxiam cruciatibus ſempiternis. Ribera & Viegas aſſerunt, ab iis decem regibus euerſum iri Ieroſolymam, vt orbem inter ſe partiantur; idque antequam ab Antichriſto ſuperentur: futurum enim, vt Antichriſtus tres ex illis occidat.

Quartò: *Poſt Beſtiam*, & *cum Beſtia*, ait Ribera idem eſſe hac ratione, *Poſt Beſtiam*, vt eam ſequantur: *cum beſtia*, vt ei pareant. Porrò, *tanquam reges*, inquit Ribera, quia quamuis Reges ſint futuri; paruo tamen tempore durabunt.

Quintò: *Carnes eius manducabunt.* Hyperbolicè id dictũ vult Ribera, ad vehemens odium ſignificandum, ex vſitata Scripturæ locutione Iob 19. 22. & 31. 31. & Pſal. 26. 2.

Proponitur de meretricis ſupplicio alia expoſitio, præter ſuperiùs traditã, quæ tamen non admodũ probatur.

Sextò: in meretricis ſupplicio dicet aliquis, præter Romæ F conuerſionem, conſiderari etiam poſſe infinitam penè hominum multitudinem, qui in Romana Republica deſiderati ſunt ſatis meritò ob fidelium Martyrum ſupplicia: & ipſos quidem annales eſſe plenos Romani Imperij bellis & cladibus, quæ acciderunt eorum Imperatorum tempore, qui ante Conſtantinum poſt conſcriptam Apocalypſin Romanum gubernarunt imperium. Victoriæ autẽ, tanto Romanorum ſanguine effuſo, ſunt interdũ ab ipſis Romanis partæ, vt multo luctu atque lacrymis conſtarent victoribus. Ciuile quidem bellum inter Septimium Seuerum & Nigrum geſtum poteſt iure optimo inter totius orbis bella ſanguinolenta, & poſt hominum memoriam crudeliſſima numerari. Iam ipſius Imperatoris aſſeclæ & milites

lites illius cuſtodiæ deſtinati ipſum facili negotio trucidabant, Imperiumque pro libito diuendebant. Imperatores verò ex ſenatoribus quamplurimos leuiſſima de cauſa necabant. Quin inter proſperos felicium rerum ſucceſſus, nonnunquam horribiles adeò tempeſtates intercidebant, vt ſæpius Roma ad ſummum infelicitatis diſcrimen perueniret. Verùm enimuerò quamuis minimè dubitem, quin hi rerum euentus calamitoſi pro effuſo tot Martyrum cruore Romanis frequenter acciderint, hæc tamen omnia ad præcipuum Apocalypſeos finem quaſi leuioris momenti reputanda ſunt. Nec enim de minori calamitate ac miſeria Romanæ vrbis hic agitur, quam vt antiqua illa ciuitas ethnica in puluerem redigatur.

Bedæ & aliorum expoſitio de ciuitate magna, quæ habet regnū ſuper reges terræ.

Ciuitas magna, quæ habet regnum ſuper omnes reges terræ. Qui cum Beda magnam hanc ciuitatem de impiorū multitudine interpretantur; contemplari ſolent, quod frequẽter accidere videmus, vt improborum hominum cœtus ac reſpublicæ dominatum in peculiares Reges, & in ipſos etiam Monarchas habeant. Nam eo ipſo, quòd mundanorum hominum frequentia vitium aliquod quantumuis infimum & abiectiſſimum amplectatur; videtur illud quaſi communi lege ac plebiſcito ſanciri, cui vel Principes ipſi improbi quaſi mundi ſubditij ſe ſupponunt. Nec enim eis vires ſunt ac lacerti, vt pedem aliquando figant, nec ſe vulgaris erroris impetu ferri patiantur. Hinc proſi- A ciſcebatur, vt veteres illi Imperatores ſimul cum ipſo populo in Chriſti Euangelium conſpirarent, *conuenerunt in vnum* ſub eodem dæmonis vexillo, id eſt, ſub eodem Babylonici impetus errore.

Alia decem cornuum expoſitio, ad ea verba, regnum nondum acceperunt.

Non deerit fortè, qui per decem Beſtiæ cornua, quæ meretricem odio ſunt proſecutura, intelligat ducum Romanorum ambitionem, qui quamuis magna eſſent poteſtate, ſed *regnum nondum acceperunt*, quia nondum fuerat illorum expleta cupiditas, qua Imperium affectabant. Cùm autem iidem ipſi fuerint præcipui perſecutionis miniſtri; per eoſdem voluit Deus ſe ab infami meretrice vlciſci. Conſilium autem diuinum fuit huiuſmodi, vt permitteret in Imperij ducibus cupiditatem & ambitionem dominari. Deinde ambitioſis hominibus familiare eſt, vt ad idem omnes ſupremæ dignitatis faſtigium adſpirent. Qua in re quilibet B ſui compos deſiderij conatur euadere, & ad optatum finem aſſequendum, omnes pariter ſumma opum vi obſequium mundi Beſtiæ præſtare non dubitant. Nemo enim magis eſt mundo eiuſque legibus addictus, quàm honoris ac dignitatis ambiens. Huius igitur æmulationis & ambitionis permiſſu vlciſcitur Deum ambitioſi ab infamis meretricis flagitiis. Namq; omnes ſibimetipſis ſæuiſſima inferunt bella. atqui bella ciuilia, quid aliud ſunt, quam ipſius Reip. vaſtitas ac ruina? Hoc ergo eſt Eccleſiam à meretrice ipſius hoſte vindicari.

CAPVT XVIII.

Prologus de totius capitis partitione, & cohærentia.

Capitis huius 18. argumentum atq; partitio, & partium inter ſe cohærentia.

IN prologo capitis 17. vidimus, quemadmodum Angelus magnæ poteſtatis, (qui deſcribitur initio capitis 18.) ſignificet B. Petrum. Imprimis ergo refert textus, quòd hic magnæ poteſtatis Angelus dixit. Deinde narrat Ioannes ſe aliam è cælo vocem exaudiſſe; quouſque verò hæc de cælo vox progrediatur, id attentè conſideremus oportet. Multi interpretum ſtatuere videntur, huiuſmodi vocem vltra verſum octauum non procedere: vbi dicitur, *Quia fortis eſt Deus qui iudicabit illam*. At fletus & lamentationes Regum, negotiatorum atque nautarum (quæ mox ſubſequuntur) non ita accipiunt, quaſi à cæleſti illa voce ſint recenſita; ſed quaſi aliquid ad vocem ipſam conſecutum. Dein poſt huiuſmodi eiulatus ſequitur Ioannis gratulatio ad Apoſtolos ac Prophetas verſu 20. Poſteà quidem Angelus ingentem lapidem molarem in mare proiicit verſu 21. Demum, quod extremò ſubiungitur de voce molæ & luce lucernæ, non ſatis diſtinguunt interpretes, an referatur tanquam dictum ab eo Angelo qui lapidem miſit in mare; vel tanquam ab ipſo Ioanne additum.

Mihi tamen compertum eſt, in toto hoc capite 18. duo tantum contineri. Primum, quòd Angelus poteſtatis magnæ dixit; alterum, quod vox de cælo exaudita protulit. Itaque quidquid Ioannes à verſu 4. ad finem vſque capitis refert; totum hoc à cæleſti illa voce audiuit. Quamobrem, quod Ioannes refert de fletu & lamentatione Regum, negotiatorum ac nautarum, ad cæleſtem pertinet vocem. Quod verò addit, *Suſtulit vnus Angelus fortis lapidem molarem, &c.* Ioannes non refert tanquam rem à ſe viſam; ſed velut ex cæleſti voce exauditam. Huic demum voci attribuitur, quidquid ſequitur ad huius capitis decimi octaui calcem.

Propoſiti argumenti redditur ratio, & confirmatio ſubiungitur.

Vt hanc totius capitis partitionem probem, adducor imprimis; quia cùm dixiſſet Ioannes, vocem ſibi cælitus auditam; cumque referre cœpiſſet vocis illius dicta; nulla perſuadet ratio, vt credamus non eandem adhuc pergere vocem, quando additur, *Et flebunt, & plangent ſe*; neque poſteà, cùm ait, *Et ſuſtulit vnus Angelus fortis lapidem*. Niſi C enim vox eadem longiùs procederet; adiungeret Ioannes, ſicuti aſſolet, *Poſt hæc audiui*; aut, *poſt hæc vidi*. Quod cùm minimè proferat vſque ad capitis 19. initium; congruentius eſt, vt eò vſque proſequatur, quod ex cæleſti voce audiuit. Vide ſuprà caput 14. nume. 13. vbi ait, *Audiui vocem de cælo*. & poſt vocem ſubdidit; *Et vidi, & ecce nubem candidam*. Deinde ſi ſemel conſtituamus, totum hoc ex cæleſti voce Ioannem auditione excepiſſe; multo aptiùs capitis huius partes inter ſe ſic connectuntur. Negari autem non poteſt, quin ænigmatis interpreti liceat, quidquid in eo affirmatur, accipere (decorè tamen) qua ratione opportunius viſum erit; vt omnia rectè D & aptiſſimè inter ſe cohæreant.

Cùm ergo hoc caput duntaxat contineat, quod & Angelus magnæ poteſtatis, & cæleſtis vox protulerint; cumque per poteſtatis magnæ Angelum B. Petrus adumbretur; facilè conſtat, voce illa cæleſti prædicationem Chriſtianæ Eccleſiæ denotari. cælum enim ſæpè in Apocalypſi Chriſtianam Eccleſiam repræſentat, vt c. 4. adnotauimus. Mirificè autem quadrat, vt in ea tractatione ſpiritalis vindictæ, qua Deus Babylonem myſticam (id eſt Romam) fuerat vlturus, quaſi fundamentum præponatur, quid de illa Eccleſiæ expectatione atque fiduciâ Paulus & Petrus affirmarint: E deinde explicetur, quod Euangelica prædicatio adiunxit iis, quæ Paulus & Petrus expreſſerant. Perſpicuum autem eſt ab Eccleſiæ prædicatione nihil nouæ doctrinæ additum iri; ſed ex iis ipſis, quæ Romanæ Eccleſiæ fundatores aſſeuerarunt, peculiari diuini Spiritus inſtinctu illatum iri, quod implicitè in ipſa Petri & Pauli inſtitutione includebatur. Atque ita magno cum decoro præcedit nuncius de futura Romæ euerſione à Petro & Paulo affirmata: & mox exponitur, quod Chriſtiana prædicat Eccleſia, quaſi eundem celebrans nuncium feliciſſimum, & magis exprimens, & quod eidem cecinerant Apoſtoli. In hac enim publica lætitia Petrus & Paulus videntur præcinere; & Chriſtianæ Eccleſiæ chorus mirifico concentu protinus illis reſpondere. Et in eo quidem, quod cæleſtis re-

A ſtatur vox nobis proponitur ob oculos, quid Eccleſia colligat ex Petri & Pauli dictis, præſertim ex eo, quod affirmat Petrus, Romam ſcilicet eſſe Babylonem; cuius ruinam vaticinia ſacra prædicunt, Vnde potuit Eccleſia inferre ac pronunciare quod in cæleſti voce Ioanni audita figuratur; nimirum fideles hac ipſa expectatione nixos ex Roma ethnica egredi debere, per manifeſtam Chriſtianæ fidei profeſſionem; eóſque alacri & erecto animo eſſe oportere, vt ſupplicium de Roma ethnica myſticum ſumerent, & illi par pari referrent. Adhæc; illos firmiter in ea promiſſione inhæſuros fore, vt B impleretur tandem, quod Iſaias cap. 47. & Ieremias c. 25. & 51. ſub Babylonis ſpecie; & Ezechiel cap. 27. ſub Tyri ſpecie deſcribunt. Atque ad hanc rerum ſummam redigitur, quodcumque cap. 18. tractatur, vt planius ex ipſo commentario fiet.

Quàm ſit B. Petro glorioſum capitis huius argumentum.

Quòd ſi hæc capitis ſumma eſt, facilè cerni poteſt, quàm ſit B. Petro glorioſum, non modò quod in tribus primis huius capitis verſibus, ſed etiam quod in toto capitis decurſu comprehéditur. Quia quamuis à verſu 4 incipiat cæleſtis vox, quæ prædi- C cationem Eccleſiæ deſignat, hæc tamen vniuerſa Eccleſiæ prædicatio inducitur tanquam illata ab Eccleſia ex Petri ſermone atq; doctrina. Quamobrem ſicut totum cap. 17. honorificentiſſimum eſt Paulo (qui eſt primæ phialæ Angelus) ſic etiam cap. 18. in maximum B. Petri decus & honorem cedit, quantumuis non illi directè tribuantur plures, quàm tres huius capitis verſus. Quod enim Petrus aſſerit, aſſumitur veluti fundamentum, quo nitatur cæleſtis vox, quæ reliquam capitis partem occupet. Nec ſolùm id locum habet in cæleſti voce, quæ in hoc capite exauditur: verùm etiam in aliis vocibus, D quæ capite 19. referuntur. Namque, vt ibi patebit, illa etiam prædicatio nititur in eo, quod Angelus magnæ poteſtatis initio huius capitis protulit.

TEXTVS.

Verſ. 1. *Et poſthac vidi alium angelum deſcendentem de cælo, habentem poteſtatem magnam, & terra illuminata eſt à gloria eius.*

E COMMENTARIVS.

In hoc Angelo figurari B. Petrum.

HVNC Angelum eſſe Petrum Apoſtolum, ſatis iam ex ſuperioribus conſtat, atq; ad eius excellentiam & primatum dignè expendendum, omnino neſcio, quæ verba poſſent magis appoſita proferri, quàm vt angelus magnæ poteſtatis & auctoritatis vocaretur, hoc enim ſignificatur Græco nomine ἐξουσία, quo Ioannes hîc vſus eſt. Præſertim quia ex Petri & Pauli binario Petrus eſt, cui hæc illuſtris appellatio tribuitur. Vbi manifeſtò liquet, F non eſſe ſermonem de communi poteſtate Apoſtolis tradita; ſed de ſingulari illa & excellentiſſima Pontificatus ſummi auctoritate Petro collata. Et quidem in hac magnæ poteſtatis mentione manifeſtè alluditur ad id, quod Chriſtus dixerat Petro Matth. 16. 19. *Tibi dabo claues regni cælorum.* & notandum valde eſt, ſi hic verſus D. Petro applicetur, in ſublimi hoc elogio inuenire intellectum; in quo omnino acquieſcat; alioqui aptam illius rationem reddi non poſſe. Iam, quòd dicitur de cælo hic angelus deſcendere, perinde eſt, quaſi de Petro, quatenus ſummo Pontifice & Chriſti vicario, inſtituatur ſermo, Hæc enim dignitas eſt prorſus cæleſtis atque diuina. Quod autem ſubditur; terram ab illius gloria eſſe illuminatam, miram etiam continet energiam. Indicat enim eam lucem, quæ habetur in terris de vera cæli doctrina dignoſcenda, Petri & eius ſucceſſorum auctoritati atque gloriæ eſſe annexam. Si verò referatur lumen ad terræ gloriam & honorem: vniuerſa quidem tellus ſummoperè decoratur ex eo, quòd apud ſe Chriſti contineat Vicarium cæleſti poteſtate præditum, & veritatis diuinæ aſſiſtentia fultum.

Quàm aptè Petro conueniat, illuminatam eſſe terram à gloria eius.

His addo; id, quod de B. Petro in præſenti dicitur, nempe terram illuminatam eſſe à gloria eius, aptiſſimè referri ad luculentã illã confeſſionẽ, *Tu es Chriſtus filij Dei viui.* Hæc enim eſt illuſtriſſima Petri gloria, iuxta illud, *Beatus es Simon Bariona.* Hæc autem Petri confeſſio illuminauit terram, & facem prætulit ceterorum fidelium fidei circa Chriſti diuinitatem. Quòd ſi adeò certum eſt, Petrum in præſenti deſignari per prima huius capitis verba: non video, quid aptius, grauius & elegantius pro foribus auguſtiſſimi templi, quod in honorem Petri Romæ erectum eſt, ſcribi poſſet; quàm huiuſmodi titulus ex hoc capite neſumptus, nempe, *Angelo deſcendenti de cælo, habenti poteſtatem magnam, & terra illuminata eſt à gloria eius.*

Complementum huius prophetiæ quàm fuerit Petro glorioſum.

Iam verò huius prophetiæ complementum in myſtica Babylonis ruina Petro ipſi glorioſiſſimum extitit, non ſolùm quia ab ipſo fuit enunciata; ſed multò etiam magis, quia Petri ipſius prædicationem atque martyrium aſſumſit Deus tanquam inſtrumentum ad clariſſimum illud facinus patrandum. Præterquam quòd, cùm Romæ fuerit Petrus Epiſcopus, nihil potuit eidem Petro glorioſius accidere, quàm ipſius Eccleſiam ab ipſo fundatam aduerſus Romanorum idololatriam præualere, & ipſam idolorum ſuperſtitionem Roma penitus exterminari? Ab hac verò gloria Petri illuminata eſt vniuerſa terra. Etenim ex eo, quòd idololatria rueret Romæ, totius orbis illuminatio pendebat. Vt autem repræſentaretur felix nuncius illius rei, quæ terram vniuerſam fuerat illuſtratura; appoſitum valde eſt, vt Angelus nuncium afferens ingenti claritate indutus appareat. Sicut etiam fortitudo, qua clamat Angelus, ſignificare videtur, in idololatriæ ruina omnipotentiam Dei, & ipſius miniſtrorum virtutem mirum in modum eluceſcere.

TEXTVS.

Verſ. 2. *Et exclamauit in fortitudine dicens: Cecidit, cecidit Babylon magna, & facta eſt habitatio dæmoniorum, & cuſtodia omnis ſpiritus immundi, & cuſtodia omnis volucris immunda, & odibilis.*

COMMENTARIVS.

Qua ratione Petro conueniat huius Angeli ſymbolum

Quid ſit, Cecidit Babylon, &c.

QVANTVM congruentiæ & veritatis contineatur in eo, quòd hæc vox tribuatur Petro, ſatis iam ex ſupradictis manifeſtum eſt. Ipſe enim in ſua prima canonica cap. 5. 13. Romam nuncupat Babylonem; quod perinde eſt, atque affirmare, in vrbe Roma fuiſſe complendum, quod Iſaias cap. 21. 9. prædixit; vbi eiſdem verbis eſt vſus; *Cecidit, cecidit Babylon*, & quod vaticinatus eſt ſimiliter Ieremias cap. 51. 8. vbi ait, *Subitò cecidit Babylon, & contrita eſt.* Vtriuſque enim prophetiæ germanus erat ſenſus, Romam ethnicam quatenus talem fore ruituram, id eſt, ad Chriſti Religionem conuertēdam, & fictorum deorum cultum lapſurū, Atq. ad eiuſmodi ſenſum adſtruendū haud parum cōfert, quod mox Iſaias ſubiungit poſt verba prædicta; nempe, *Et omnia ſculptilia deorum eius contrita ſunt in terram.*

Obiectio contra prædictã expoſitionẽ.

Huic tamen explicationi opponet aliquis, eam cum verbis proximè ſubſequentibus non rectè conſentire. Subdit enim Angelus poteſtatis magnæ, Babylonem factam eſſe dæmoniorum habitationem, & cuſtodiam omnis ſpiritus immundi, & cuſtodiam omnis volucris immundæ, & odibilis. Quæ verba tantum abeſt, vt aptè ad Romę cōuerſionem referantur, vt contrarium potiùs ſenſum videantur præ ſe ferre. Nam ex alicuius vrbis conuerſione minimè ſequitur, illam deinceps à dæmonibus incoli. Sed potiùs quæ antea dæmonũ erat habitatio, fit poſtea Dei & ipſius Angelorum ac miniſtrorum domicilium. Eapropter nonnulli ſibi perſuadent, horum verborum ſenſum ſpectare ad propriam atque (vt ita dicam) materialem Romanæ vrbis vaſtationem. Ex qua contendunt futurum, vt dæmonum ac laruarum & coruorum & immundarum auium habitatio in poſterum ſit; quemadmodum antiqua Babylon, poſtquam exciſa fuit, in dæmonum & teterrimorum animalium domicilium fuit conuerſa.

Reſponſio ad obiectionem propoſitam.

Huic tamen obiectioni reſpondeo, verba illa neutiquam referri poſſe ad materialem vrbis euerſionem. Etenim iuxta veram ac propriam ſacrarum Literarum & ſpiritalium virorum locutionem, dubium non eſt, Romam inter ſuos illos triumphos celeberrimos & innumerabilem diuerſarum nationum frequentiam, dum adhuc in idololatriæ tenebris merſa iacebat, ſine controuerſia extitiſſe multò magis propriam dæmoniorum & immundarum volucrum habitationem, quàm poſt ſuum excidium atque ruinam foret. Si enim igne abſumpta in campum conuertenda eſt (iuxta Virgilianum illud,

Et campos vbi Troia fuit.)

Verba illa ab angelo prolata de Babylonis euerſione & dæmonum inibi habitatione in ſenſu myſtico eſſe accipienda.

Quis non videat, campum non eſſe aptiorem dæmonum habitationem, quàm vrbes idolorũ atque ipſorum dæmonũ cultrices? In huiuſmodi ergo locutione ſermo eſt de vindicta myſtica, quam de occidentali Babylone breui erat ſumpturus Deus; & quòd dicitur facta fuiſſe, hoc eſt breui facienda habitatio dæmoniorum, & cuſtodia omnis volucris immundæ, &c. exponendum eſt eodẽ modo, quo illud Pauli 1. Corinth. 1. 20. *Stultam fecit Deus ſapientiam huius mundi.* vbi *facere* non eſt aliud, quàm re ipſa oſtendere, & manifeſtare, ſiue efficere vt cōſtet. Romam ergo veterem factam fuiſſe habitationem dæmoniorum, non eſt aliud, quàm per conuerſionem vrbis & orbis Romani manifeſtũ fuiſſe hominibus, Romam ethnicam, quæ adeò glorioſa apparebat, & quæ immortalium deorum domicilium putabatur, nun fuiſſe aliud, quàm dæmoniorum habitationem, & ſpirituum immundorum latibula; ac proinde in ea non homines rationales habitaſſe ſecundùm rationem viuentes, ſed myſticas feras & myſticos bubones & inferorum volucres. Quod verò de antiqua Roma ethnica dico, de eius reliquiis, quæ per aliquot annos remanſere, ſimiliter intelligo: hoc eſt de iis, qui in Idolorum cultura poſt vrbis conuerſionem remanſerunt. Quia illi etiam ſimiliter, aut maiori etiam iure à fidelibus reſpiciebantur, quaſi vrbis alicuius antiquæ ruinæ à dæmonibus & immundis auibus inhabitatæ. Deſumitur autem allegoria à domo aliqua ab hominibus derelictâ, eo quòd ab horrendis lemu- A ribus, laruis & terrificationibus eam incoli & infeſtari compererint: & quam nulli deinceps homines habitare audent, ſed ſolùm veſpertiliones & aues immundæ: ex quo neceſſe eſt, vt breui penitus corruat, nec vlla deinceps remaneat illius iterum erigendæ ſpes. Iam verò facilè intelligitur, quàm fuerit apta hæc allegoria ad ſignificandum horrorem de antiqua idololatria; quem conceperunt Romani, poſtquam Chriſtianæ fidei radio ſunt illuminati: nec non ad aſſerendum breui futurum, vt eæ quoque reliquiæ, quæ poſt vrbis conuerſionem ſuperfuere ex antiqua Romanorum idololatriâ, B prorſus interirent. Huic autem noſtræ explicationi fauent Primaſius, Ambroſius, Aretas, Haymo, Anſbertus, & Viegas; qui verba illa, *Facta eſt habitatio dæmoniorum*, explicant de antiqua idololatria; hoc eſt, de veteris idololatriæ exiſtimatione apud ipſos Romanos, poſtquàm à Deo illuminati ſunt; ac de ſempiterna eiuſdem idololatriæ ruina.

Duplicem Iſaiæ locum (ad quos in his Angeli verbis fit alluſio) eſſe ſimiliter in ſenſu myſtico intelligendos.

Hic eſt citra dubitationẽ verus huius loci ſenſus. Eodémque modo explicanda ſunt Iſaiæ verba cap. 13. 20 qui cùm prædixiſſet, Babylonem (hoc nomine veterem Romam indicat) fore ſolo adæquandam; ſubiungit, *Non fundabitur vſque ad generationẽ & generationem, nec ponet ibi tentoria Arabs, neque pa-* C *ſtores, &c. Sed requieſcent ibi beſtiæ, & replebũtur domus eorum draconibus, & habitabunt ibi ſtruthiones, & piloſi ſaltabunt ibi, & reſpondebunt ibi vlulæ in ædibus eius, & ſirenes in delubris voluptatis.* Vbi pro *Piloſis* Septuaginta legunt *Dæmonia*; & pro *Draconibus*, *ſonitum*; pro *Struthionibus*, *Sirenes*; pro *Vlulis*, *Onocẽtauros*; pro *Sirenibus*, *Erinaceos*, vel *Ericios*. Atque aliæ tranſlationum varietates referuntur in notationibus Bibliorum Sixti V. ex Baſilio, Euſebio, & Hieronymo. Similis habetur locus Iſaiæ 34. 11. vbi agitur de euerſione terræ Edom, & ciuitatis Boſra; & ſubditur, *Et poſſidebunt illam onocrotalus & ericius, ibis &* D *coruus habitabunt in ea.* & infrà; *Erit cubile draconũ, & paſcua ſtruthionum, & occurrent dæmonia onocentauris, & piloſus clamabit alter ad alterum: ibi cubauit lamia, &c.*

Vtroque in loco præcipuus diuini Spiritus ſenſus eſt, de idololatriæ ruina in antiqua Roma ethnica; de illa enim ſermo inſtituitur non ſolùm ſub ſpecie Babylonis, ſed etiam ſub ſpecie Boſra, quæ Idumæorum erat Metropolis, vt alibi dixi. Verùm enim verò, cùm vox hæc Angeli habentis magnam poteſtatem deſumatur ex prima Petri 5. 13. vbi Ro- E mam nominat Babylonem: ideo in hoc Apocalypſeos loco non directè alluditur ad Iſaiæ caput 34. ſed ad caput 13. vbi de Babylone ſermo eſt. Veriſſimè autem dicitur Petrus, quando Romam hoc nomine compellauit, ſignificaſſe, in ea fore complendum, quod Iſaias cap. 13. de Babylone prædixerat.

TEXTVS.

F Verſ. 3. *Quia de vino iræ fornicationis eius biberunt omnes Gentes: & Reges terræ cum illa fornicati ſunt, & mercatores terræ de virtute deliciarum eius diuites facti ſunt.*

COMMENTARIVS.

Triplex ſubditur ratio de Babylonis excidio.

TRIPLEX hic de Babylonis vaſtitate redditur ratio. Cùm autem loquatur adhuc magnæ poteſtatis Angelus, nempe B. Petrus; cùmque habeatur reſpectus ad plurima ac penitiſſima ſenſa quæ ipſemet Petrus vnico verbo clauſit, dũ Romam Babylonis nomine vſurpauit: oſtendamus oportet, triplicem hanc cauſam, ſiue rationem per Prophetas de Babylone loquentes, fuiſſe præſignificatam; quia Petrus non videtur aliter hoc dixiſſe, quam appellationem Babylonis tribuendo Romæ, & ea ratione ſignificando de Roma accipi debere ea, quæ Prophetæ de Babylone prædixerant.

Prima ratio.

Prima ergo ratio eſt, *Quia de vino iræ fornicationis eius biberunt omnes gentes.* Conſule à nobis dicta ſuprà, cap. 17.4. Atque illud obiter aduerte, quod ipſa loquendi ratio apud Prophetas ſonat, videlicet Gentes non ſolùm illici, & inebriari vino illo, quod eis Babylon propinabat; verùm etiam amaritudinis & afflictionis calice ab eadem potari. Quamuis enim Ieremias cap. 51.7. ſolùm dicat, *Calix aureus Babylon in manu Domini inebrians omnem terram: de vino eius biberunt omnes gentes, & ideo commotæ ſunt.* (Quod poſſet ad ebrietatem tantùm & errorem à Deo permiſſum applicari,) in aliis tamen locis expreſsè dicitur Babylon vniuerſam terram acriter diuexare. Ita Iſaias capite decimo quarto numero ſexto, *Cædentem populos in indignatione plaga inſanabili, ſubiicientem in furore Gentes, perſequentem crudeliter.* Et Ieremiæ quinquageſimo, numero vigeſimo tertio, vocatur Babylon *Malleus vniuerſæ terræ* Hoc verò referri poteſt ad Romanorum ethnicorum arma; quibus prouincias omnes in ſuam redigebant poteſtatem, & grauiſſimis tributis ac vectigalibus premebant: ſicut olim etiam fecere Chaldæi. Nec ſolùm opprimebantur gentes illę atque nationes, in quas belli impetus ferebatur, ſed ipſæmet etiam gentes, quarum miniſterio ad bella vtebantur Romani, Babylonis calicem ſuo modo hauriebant. Bellicus namque ille furor quamuis primo aſpectu videatur non eſſe pro afflictione reputandus, comparatione eorum, qui furore illo abrepti bellum inferunt; ſed reſpectu illorum, qui Babylonis hoſtes erant, ac proinde bello laceſſebantur: nihilominus bellum ipſum ex ſe moleſtiſſimum eſt iis etiam, a quibus infertur. Et quamuis bellicus furor illis grauis ac moleſtus nõ eſſet; maximæ tamen crudelitatis genus eſt, omnes Imperij prouincias bellici tumultus igne accendere; atque id videtur eſſe calicem iræ omnibus propinare, id eſt bellico inflammare furore. Et quidem præter quotidiana bella, quibus Romani terrarum orbẽ vrgebant, in perſecutione aduerſus Chriſti Eccleſiam per totum Imperium commota includebatur etiam quodammodo bellum ipſum, quo Roma omnes infeſtabat nationes: ad quod bellum vehementi quodam impetu ac furore incitabãtur Idololatræ omnes; nec aliud erat potare fornicariæ Babylonis iram, vt cap. 17. explicuimus. Cuius furoris Iſaiam meminiſſe credo capite quadrageſimo ſeptimo verſu nono, vbi Babylonem alloquitur hiſce verbis, *Propter multitudinem maleficiorum tuorum, & propter duritiam incantatorum tuorum vehementem &c.*

Quid ſignificet, de vino iræ fornicationis Babylonicæ omnes gẽtes bibiſſe.

Secũda ratio vaſtitatis Babylonis.

Altera vaſtitatis Babylonicæ ratio verbis illis exprimitur: *Et Reges terræ cum illa fornicati ſunt.* Et quidem ſub hac allegoria non inuenio id à ſacris Vatibus de Babylone dictum: eam tamen rationem non obſcurè Iſaias perſtringit; loquitur enim de Babylone, tanquam de ciuitate idolorum cultrice, & quæ propter ſuarum ſuperſtitionum impietatem eſſet deuaſtanda. Hoc ſignificant verba illa capitis 21.9. *Et omnia ſculptilia deorum eius contrita ſunt in terram.* Notum verò eſt, vt ſuprà etiam adnotaſſe me memini, ciuitatibus idolorum cultricibus A appellationem meretricum in ſacris Literis tribui. In hac igitur allegoria meritò dicuntur Reges terræ, qui ciuitatis Imperio dominantis idololatriam ſequuntur, cum illa pariter ad ſpiritualem fornicationem commiſceri. Conſtat autem Babylonem, quatenus Romã figurabat, dici *dominam regnorum.* Sic enim Iſaias loquitur cap. 47.5. & cap. 13.19. vbi hæc habet, *Babylon illa glorioſa in regnis, inclyta ſuperbia Chaldæorum.* Eſt porrò obſeruatione digna indignitas ipſa, quam præ ſe fert hæc metaphora de Regibus terræ turpi concubinatu addictis infami meretrici, quæ ſe infimis quibuſque hominibus B ſolet proſtituere. In hac enim loquendi ratione innuitur eorum vilitas & abiectio, qui cùm ſummi alioquin ac præpotentes ſint, in ſeligenda tamen Dei religione & cultu, nihil adhuc ſpecioſius aut ſublimius meditentur, quàm quod vulgus rude & imperitum: id quod attribuitur efficaciſſimo lenocinio atque pellaciæ meretricis, cui nomen Babylon.

Tertia damnationis Babylonicæ ratio

Qua appellatur hic virtus deliciarũ Babylonis.

Tertia damnationis Babylonicę ratio eſt, *Et mercatores terræ de virtute deliciarum eius diuites facti ſunt.* In qua locutione, (quod ad phraſim attinet,) nonnulli volunt ſignificari potentiſſimas Romanorum delicias. Congruentius tamen exiſtimo, vt virtutis C nomen (ſicut ſæpè alibi apud Græcos) pro merciũ pretio & æſtimatione, ſumatur. Atque hæc locutio non Græca ſolùm; ſed Hiſpana etiam eſt, nos enim eadem omnino voce, & egregiam hominis virtutem, & mercium pretium ac valorem ſignificamus. Nam vtrumque Hiſpanis denotat hoc nomen, *El valor.* Tertia hæc cauſa, ſeu ratio indicat, adeò fuiſſe ingentes meretricis huius, de qua ſermo eſt, delicias; vt mercatores terræ de pretio deliciarum eius diuites facti ſint. Atque imprimis id poteſt reuocari ad nimium Romæ ethnicæ luxum ac pompam: quæ quia tanta, támque nimia erat, D vtpote grauiſſimum ſcelus, dignam de cælo vltionem flagitabat. Ceterùm ſi ſeriò expendatur, quales fuerint Romæ deliciæ, prout idolorum cultui ſtudebat, & quidam huiuſmodi mercatores, de quibus Apocalypſis; non ineptè dixerimus, agi in hoc loco de faſtu atque ſuperbia earum rerum, quæ ad ipſam idololatriam fouendam, ac propagandam imprimis conducebant; cuiuſmodi erant ſuperba ac magnifica templa; ſimulacra aurea & argentea admirabili ſculpturæ varietate & ornatu diſtincta; gemmæ & pretioſiſſimi lapilli, E quibus Veneris, Cupidinis, aliorúmque monſtrorum imagines celebrantur, pellucentes margaritæ famoſis idolorum delubris atque aris conſecratæ; celeberrima gladiatorum ſpectacula, & quod horribilius ac deteſtabilius eſt, ſub ipſa perſecutionum tempora, innumerabiles puerorum Chriſtianorum & puellarum nobilium cædes, victimæ, & ſacrificia; quæ pro infamis meretricis libito paſſim fiebant. Fauet huic ſenſui, quod infrà numero 23. dicitur, *Mercatores tui erant principes terræ.* Nam principes ipſi pro maximo lucro reputabant, ſi Romani Imperij idololatriæ velificarentur: hac enim ratione F ſuam auctoritatem conſeruare, & prouehere cupiebant.

Quinam hic mercatores nuncupentur.

Adhæc mercatorum etiam nomine digni erant, qui ob ſua peculiaria ſtudia Chriſtianos in ius vocabant; eorúmque martyria ſolicitè procurabant. Etenim ſi meretricis libitum, ac voluptas ſignificant, quod Roma prout idolorum cultrix ſummopere ſtudebat; quid aliud tyrannis iucundius & optatius, quàm nobilium Chriſtianorum ſanguinem exugere, aut Chriſtianam aliquam virginem ad ſuam ipſorum libidinem allicere, trahere, cōpellere? aut quæ aptior & opportunior occaſio, vt auari ſeſe opibus ingurgitarent, vt libidinoſi ſuam inſaturabilem cupidinem explerent? Qui ſanctorum Martyrum hiſtorias attentè peruolutarit, facilè animaduertet, quàm rectè mercatorum nomen ad eos accommodetur, qui Iudæ inſtar, innocentium ſanguinem propter diuitiarum aut libidinū compendia facienda, vænum facillimo negotio dabant. Scimus autem Iudam appellari aptè mercatorem peſſimum. Quòd ſi roges, vbinam Prophetæ ſint locuti de mercatoribus, qui de pretio deliciarum Babylonis diuites fiebant? Reſpondeo, huc ſpectare id Iſaiæ 47.15. *Negotiatores tui ab adoleſcentia tua vnuſquiſque in via ſua errauerunt.* Quod eſt per totum terrarum orbem diſcurrere, vt diuitias ſiue delicias vndique coaceruent. Facit illud eiuſdem capitis num. 1. *Mollis & tenera.* Item num. 8. *Es delicata.*

Argumentū cōtra noſtrā expoſitionem diluitur.

Vidimus hactenus cauſas tres, propter quas deſtruenda erat Babylon. Verùm ex his rationibus aliquis argumentum depromet, vt Babylonis euerſionem non ad conuerſionem ipſius Romæ, ſed ad veram ac propriam vrbis vaſtitatem referendā eſſe probet. Nec enim dici poteſt, grauiſſima Romæ flagitia cauſam ipſius conuerſionis extitiſſe. Ad hoc Reſpōdeo primò, magnitudinem ac multitudinem ſcelerum eſſe rationem optimam, vti Deus illam acerbiſſimo premat bello, ac proinde ſupplicio opprimat meritiſſimo. Cùm autem in cōuerſione peccatum perfectè deſtruatur, dicitur ſignificanter ſatis eorundem peccatorum grauitas Deum permouiſſe, vt illa de medio penitus tolleret. Fuit verò ſummæ miſericordiæ, Romanos, quatenus idololatriæ addictos, & nō quatenus homines, vera ac propria damnatione euerterē. Sed in hac etiam deſtructione, ſi perquiratur cauſa, cur illorū peccata Deus deſtruere decreuerit; ea veriſſima ratio reddi poteſt, nempe quia ipſa peccata erant grauiſſima & in magnam orbis perniciem. 2. Reſpondeo, Non eſſe in Scriptura nouum, vt inducatur Deus ideo magna miſericordia erga homines vtens, quia grauiſſima erant eorum ſcelera. Lege Oſee 2.13. *Accendebat incenſum, & ornabatur inaure ſua, & monili ſuo, & ibat poſt amatores ſuos, & mei obliuiſcebatur, dicit Dominus. Propter hoc, ecce ego lactabo eam, & inducam eam in ſolitudinem, & loquar ad cor eius: & canet ibi iuxta dies aſcenſionis ſuæ de terra Ægypti, & auferam nomina Baalim de ore eius, & non recordabitur vltrà nominis eorum.*

Alluſio hoc in c. ad c. 14. Iſaiæ, & quid ibi ſentiat Forerius.

Forerius Iſaiæ 14. fine, affirmat, in toto hoc c. 18. Apocalypſeos reſpici ad caput 14. Iſaiæ. In quo quidem vera aſſerit; ſed latiùs hac in re procedere debuiſſet, & animaduertere, in eo cap. Iſaiæ contineri ſermonem de myſtica vindicta, quam Deus erat de Roma ſumpturus. Nec ſolùm in Iſaiæ c. 14. ſed etiā in c. 13. & c. 21. & 47. & Iere. 50. & 51. ad quæ omnia capita reſpectus habetur in hoc cap. Apoc. 18. Nec verò ad hæc tantùm capita alluditur, in quibus ſub Babylonis ſpecie de Roma ſermo habetur; verùm etiam ad caput Iſaiæ 23. & ad Ezech. c. 27. vbi de myſtico item ſupplicio Romæ infligendo agitur, non ſub Babylonis nomine, ſed ſub Tyri, vt ſuo loco planum fiet. Aliquo tamen modo à nobis ſtat ipſe Forerius. Nam Iſai. 23. 12. ſic ait: *Non prætereundum putaui, quòd videatur Ioannes in Apocalypſi Antichriſtianorum ciuitatem per Tyrum intelligere; etiamſi eam non nominat, cùm ait, Væ, Væ, ciuitas illa magna.* Hæc Forerius. Verumtamen Ioannis mens in hoc capite non ea eſt, vt directè de Antichriſti tempore ſermonem inſtituat; ſed de tempore perſecutionis ab Romanis ethnicis in Eccleſiam excitatæ, déque victo-
A ria myſtica, quam Eccleſia de ipſa Roma obtinuit. Atque de hac myſtica Romę euerſione loqui Prophetas de Babylonis & Tyri ruina agentes, nobis Apocalypſis ediſſerit.

TEXTVS.

Verſ. 4. *Et audiui aliam vocem de cælo dicentem, Exite de illa populus meus, vt ne participes ſitis delictorum eius, & de plagis eius non accipiatis.*

B 5. *Quoniam peruenerunt peccata eius vſque ad cælum, & recordatus eſt Dominus iniquitatum eius.*

COMMENTARIVS.

DIxi in huius capitis prologo, v[illegible] hanc è cælo exauditam Chriſtianæ Eccleſiæ prædicationem eſſe in eo fundatam, quod ipſi Eccleſiæ fuit reuelatum ab Angelo magnæ poteſtatis, qui B. Petrum repræſentat. Eccleſia igitur per Petrum
C edocta, & prophetiarum notione, quam ab ipſo Petro acceperat, erecta & excitata, intelligens ex iis, quidquid de Babylone à Prophetis fuerat prædictum, in Roma eſſe complendum, clamat, *Exite de illa populus meus*, &c. Quæ verba deſumpta ſunt ex quatuor aut quinque ſacrarum Literarum locis; quorum verba ipſa ſubiiciam; quia ſunt valdè conſideranda. Iſaias capite 48. numero 20. ait, *Egredimini de Babylone, fugite à Chaldais, in voce exultationis annunciate, auditum facite hoc, &c. Redemit Dominus populum ſuum.* Et Ieremias capite 50.
D numero 8. *Recedite de medio Babylonis, & de terra Chaldæorum egredimini, & eſtote quaſi hœdi ante gregem.* Et capite 51. numero 6. *Fugite de medio Babylonis, & ſaluet vnuſquiſque animam ſuam, nolite tacere ſuper iniquitatem eius; quoniam tempus vltionis eſt à Domino; viciſſitudinem ipſe retribuet ei.* Et numero 45. *Egredimini de medio eius populus meus, vt ſaluet vnuſquiſque animam ſuam ab ira furoris Domini; & ne fortè molleſcat cor veſtrum, &c.* Et Zachariæ capite 2. numero 7. *O Sion fuge, quæ habitas apud filiam Babylonis, &c. Qui enim tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei.*

Ad quæ Scripturæ loca fiat alluſio in iis verbis, Exite de illa populus meus, *&c.*

Ribera exiſtimat, cùm Roma ſub Antichriſti
E aduentum erit euertenda, Deum ſuos electos admoniturum, vt inde exeant. Sed longè à vera explicatione aberrat; quæ vt ex ſuprà dictis conſtat, valdè diuerſa eſt; nempe Eccleſiam à Diuo Petro edoctam didiciſſe nomen Babylonis in Prophetis accipiendum eſſe de Roma ethnica; atque inde intuliſſe, exitum de medio Babylonis, quam verba Prophetarum ſonant, myſticum habere ſenſum. Quòd ergo Deus ſuis familiaribus edicat, *Exite de illa populus meus*, in eo ſe accommodat ad eam allegoriam, quam in Romæ ethnicæ euerſione per cæ-
F leſtem vindictam grauiſſimam figuratam vſurpauit. Quamobrem ſicut Deus ſuos interdum amicos admonuit, vt ex hac vel illa vrbe egrediantur, quando illam ſtatuit euertere (vt in Sodomæ exuſtione, & in Ieroſolymæ vaſtitate per Titum illata accidit.) Sic etiam Romam, quatenus idololatricem, deuaſtaturus, ſuos præmonet fideles, vt ex ethnicorum commercio & ſocietate euadant, non quidem corporea ſibi fuga conſulendo (hæc enim eſt prima locutionis ipſius ſpecies & quaſi cortex) ſed ſe ipſos manifeſtè prodendo, & Chriſti Religionem propalam profitendo. Hoc enim perinde eſt,

Quis ſit cæleſtis illius admonitionis ſenſus.

Quo ſenſu admoneantur fideles vt ex myſtica Babylone egrediantur.

lium Dei de myſtica Babylonis vindicta ad effectum perducatur.

TEXTVS.

Verſ.6. *Reddite illi, ſicut & ipſa reddidit vobis; & duplicate duplicia ſecundum opera eius: in poculo, quo miſcuit, miſcete illi duplum.*

COMMENTARIVS.

Ex variis Ieremiæ locis hæc verba eſſe deſumpta.

R*Eddite illi, ſicut & ipſa reddidit vobis.*] Hæc verba ex Ieremiæ vaticinio mutuata ſunt; qui capite quinquageſimo, numero decimo quinto ait, *Sicut fecit, facite ei.* Et num. vigeſimo nono, *Reddite ei ſecundum opus ſuum.* Et capite quinquageſimo primo, numero quadrageſimo nono, *Et quomodo fecit Babylon, vt caderent occiſi in Iſrael; ſic de Babylone cadent occiſi in vniuerſa terra.* Ribera & Viegas, cùm eò ſuæ explicationis mentem adiiciant, vt de materiali Romæ euerſione per infidelium exercitum præſtanda, ſermonem eſſe exiſtiment; non parum difficultatis reperiunt in eo, quòd ſanctis viris edicatur vt ſe de ſuis perſecutoribus vlciſcantur; cùm tamen non ipſimet ſupplicium ſumpturi ſint. Atque ita notant, Deum ſuis ſanctis per modum attributionis adſcribere, quod ipſe præſtare conſtituit: & proptereà tribui Sanctis vindictam in peccatores exercitam, quia Deo vindicante gaudeant ipſi, & eius iudicium approbant. Hæc tamen explicandi ratio non arridet; nec ſatis eſſe puto, ſi ideo Sanctis vltio tribuatur; quòd ipſi illam ſuis precibus à Deo impetrent: multò enim plus energiæ prę ſe ferunt verba illa, *Reddite illi, ſicut ipſa reddidit vobis.* Præterquam quòd minimè verum eſſe exiſtimo, Deum Sanctorum orationibus permotum Romam fore aliquando vaſtaturum.

Quis ſit redditionis huius ſiue retributionis ſenſus.

Huius ergo loci atque verborum explicatio, ni fallor, eiuſmodi eſt. Cùm Dei verbum & efficax Euangelij virtus in mundi totius conuerſione longè latèque excreſcerent; Chriſti fideles ſpiritaliter erant re ipſa expleturi, quod tyranni barbarè & immaniter exequebantur. Tyranni enim vitam Chriſtianis auferebant, & miſeras in eis edebant ſtrages, quo tempore præualebat perſecutio; poſteà autem Euangelij prædicatione ſuperante, myſticam fideles vindictam de infidelibus ſumpſere; iuxta illud Pſal. 149.6. *Gladij ancipites in manibus eorum, ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis*, &c. *Gloria hæc eſt omnibus ſanctis eius.* Quòd ſi infideles Ieroſolymam antea facibus inflammabant; fideles poſteà meretricem morſibus diſcerpſerunt, & igne combuſſerunt; vt vidimus ſuperiore capite. Atque hoc demum eſt, quod dicitur Pſal. 136. fine, *Filia Babylonis miſera, beatus, qui retribuet tibi retributionẽ tuã, quã retribuiſti nobis: Beatus qui tenebit, & allidet paruulos tuos ad petram.* Quo de loco conſule, quæ diximus ca. 16. notat. vltima.

Atque hoc ipſo verſu ſexto confirmatur, exhortationem illam ad fideles habitam, vt Babylone diſcedant, myſticè accipiẽdam eſſe. Etenim ex ipſa fidelium egreſſione & fuga tranſitio fit ad vindictam de illa ſumendam. Quod licèt in ſenſu materiali cohærere non poſſe videatur; in ſpiritali tamen ſenſu rectè conſentit. Myſticus enim egreſſus fuit, Chriſtianos ſuam fidem profiteri: & huiuſmodi profeſſio maximè ad Romæ conuerſionem, atque adeò ad ſupplicium Babyloni infligendum A conducebat. Quamobrem quod in hoc verſu dicitur, *Reddite illi, ſicut & ipſa reddidit vobis: duplicate*, &c. non ſolum cohortationem continet, ſed etiam vaticinium: more ſcilicet prophetico, & Hebraica phraſi, quæ ſæpè imperatiuis vtitur pro futuris.

Quid ſit duplicare duplicia ſecundum opera eius.

Et duplicate duplicia ſecundum opera eius.] Iuxta meam explicationem perinde id eſt, ac ſi diceretur, Si magnus fuit zelus & æmulatio, qua Babylon ſiue Roma idololatrix falſo idolorum cultui velificata eſt, & bellum peracre Euangelicis prædicatoribus indixit; duplo ſit vehementior zelus, ſtudium B atque contentio, quæ fideles ad idololatriæ expulſionem & ſpiritalem ethnicorum internecionem accendat. Porrò quamuis non parum exaggeretur, quòd duplo maior dicatur ſpiritalis æmulatio; ſignificatio tamen dupli non opus eſt, vt omnino ſtrictè ſumatur. Primò, quia recepta eſt Scripturæ phraſis, dupli acceptionem vſurpare pro eo, quod magno exceſſu ſuperat: vt notat Ioannes Fernandus, verbo *Duplex*, ex Ambroſio, Heſychio, & Theophylacto. Atque in eandem phraſim cadit, vt quod decies eſt tantum, appelletur duplum. C Secundò, quia ſi res exactè ponderetur, Mathematica dupli proportio non in omnibus locum habet. metaphoricè enim, & non propriè dicitur aliqua animalis ſpecies eſſe duplo perfectior alia. Si autem ſingularis aliqua & exacta quæratur dupli ratio; illa ſeſe mihi offert, quia Gentiles contenti erant, ſi fideles externo ſaltem cultu venerarentur idola. at fideles ſuum non præſtant officium, ſi tantùm conentur, vt infideles Chriſtianam religionem externa ſpecie amplectantur; ſed vt interno pariter atque externo cultu Chriſtianam proſequantur fidem; id quod eſt duplicis inſtar veſtis. D Huiuſmodi ergo expeditionem aggredi atque perficere, perinde eſt, quaſi reddere Babyloni duplum; & *duplicare duplicia ſecundùm opera eius.* In his inſuper verbis videtur contineri alluſio ad illud Iſaiæ 61.7. *Pro confuſione veſtra duplici, in terra ſua duplicia poſſidebunt; lætitia ſempiterna erit eis.* Lege item Ieremiæ 16.18. de duplici contritione. Et Zachariæ 9.12. *Duplicia reddam.*

Quem habere poſſit ſenſum hæc duplicatio.

In poculo, quo miſcuit, miſcete illi duplum.] Neceſſarium non eſt; vt hæc verba diuerſum habeant à ſuperioribus ſeorſum, ſed ſatis eſt, quod dictum priùs fuerat, *Duplicate duplicia*, applicari hic ad calicis E ſiue poculi allegoriam. Quòd ſi iræ calix, quẽ Babylon Gentilibus propinabat, indicat, illam eis indignationis ac furoris igniculos admouere, eoſque inebriare aduerſus Chriſti ſectatores; *miſcere illi duplum*, non aliud erit, quàm Euangelij prædicatione Romam impellere, vt indignatio contra idololatriam & eius euertendæ zelus, ſint duplo maiora, quàm furor ac rabies, quibus anteà Gentiles in Eccleſiam inflammabant. Atque id eſt, *In poculo, quo miſcuit, miſcete illi duplum.* Si enim inauratus calix, quo indignationem aliis Gentibus propinabat, erat externa quædam religionis ſpecies, F idem quodammodo videtur eſſe calix dum religionis cauſa indignatio contra idololatriam propinatur.

Quid ſit miſcere duplum.

TEXTVS.

Verſ. 7. *Quantum glorificauit ſe, & in deliciis fuit, tantum date illi tormentum & luctum: quia in corde ſuo dicit; Sedeo regina, & vidua non ſum, & luctum non videbo.*

8. *Ideo*

naues in mari de pretiis eius, quoniam vna hora deſolata eſt.

COMMENTARIVS.

Cæleſtem adhuc vocem à Ioanne auditam hiſce in verſiculis continuari.

PRIMÒ, certum mihi eſt (vt in huius capitis prologo dixi) pergere adhuc cæleſtem vocem. nam Ioannes ſpectatorem & auditorem hic agit, & manifeſtò progreditur in eo, quod audiſſe ſe ex cæleſti voce referebat: quandoquidem nullo dato tranſgreſſionis ad aliam rem inditio, continuat eandem narrandi ſeriem, *& flebunt, & plangent ſe,* &c. Vidimus autem ſupra per cæleſtem hanc vocē repræſentari prædicatione Eccleſiæ, poſtquā edocta eſt à Petro, Romam ethnicam in ſacris Literis eſſe Babylonem. Verùm ex hoc ipſo cooritur difficultas. Quippe hic de Babylone luctus & eiulatus vſurpatur ex iis, quæ Ezechiel de Tyri excidio deſcribit capite vigeſimo ſeptimo, à numero vigeſimo nono vſque ad trigeſimum ſextum. vbi ingentem nautarum inducit numerum; qui cinere conſperſi, decaluati, & ciliciis accincti proferunt carmen lugubre; formidinem etiam depingit ac tremorem eorum Regum, qui vicinas incolebant inſulas, nec non negotiatorum voces & querimonias. Si ergo hæc Eccleſiæ vox in eo fundatur, quòd Petrus eam admonuit de Roma ethnica per Babylonem in ſacris figurata; quid habet commune Babylon cum Tyro? aut vbinam Petrus docuit, Romam ethnicam eſſe vrbem Tyrum; cuius vaſtitatem Iſaias cap. 23. & Ezechiel ca. 26. & 27. deſcribunt?

Difficultas in noſtra expoſitione.

Soluitur difficultatis nodus.

Reſpondeo, qui ſemel accuratè obſeruauerit, quod Scriptura aduerſus Babylonem pronunciat, non ſiſtere in ea vrbe quæ Chaldææ erat metropolis; ſed ſub eius comparatione agere de ſuperba illa ciuitate, quæ idololatriæ princeps & acerrima propugnatrix erat futura, & eandem ob rem Chriſtum, eiuſque fidem oppugnatura: qui hoc (inquā) diligenter animaduerterit; facilè concedet, Tyri vaſtationem eſſe figuram myſticæ alterius vaſtitatis, in quam potiſſimùm mentis oculos Ezechiel intendat. Quod vbi conſideretur, facili negotio cernitur, lamentationes eas nullam aliam ad rem aptiùs transferri, quàm ad illud ipſum, quod per Babylonis ruinam figurabatur. Atque hoc ipſum nos Apocalypſis docet, videlicet, Petrum, cùm Romam ethnicam Babylonis nomine compellauit, lucem attuliſſe non iis ſolùm Prophetarum capitibus, quæ Babylonicæ vaſtitatis meminerunt; ſed illis etiam, in quibus de eiuſmodi vaſtitatibus ſermo eſt. Nam in iis omnibus Spiritus ſanctus præcipuè reſpiciebat myſticum ſupplicium de Roma ſumendum. Quamobrem ſignificanter ſatis Eccleſia ad Babylonis applicat ruinam, quod de Tyri excidio ſcriptum reperitur. Quaſi hoc pacto Eccleſia nobis innuat, myſticam Babylonem eandem cum myſtica Tyro eſſe; quemadmodum myſtica Sodoma eſt etiam eadem cum Ægypto myſtica; vt affirmat Apocalypſis capite vndecimo numero octauo. vnde myſtica etiam ciuitas Boſra Moabitarum metropolis erat pariter eadem cum myſtica Babylone, atque adeò, quod Iſaias affirmat de Boſra capite trigeſimo quarto, numero decimo, idem ipſum applicat quoque Apocalypſis ad Babylonem cap. 19. numero tertio.

Quæ de Tyri excidio à Prophetis enunciantur, eſſe etiam de myſtica Romæ ruina intelligenda.

Nec primus ipſe ita ſentio. Alij enim id priùs adnotauerunt interpretes; inter quos Forerius Iſaiæ capite vigeſimo tertio, numero duodecimo docet, Tyrum, cuius euerſionem Iſaias deſcribit, A iuxta Apocalypſeos explicationem eſſe Antichriſtianorum ciuitatem. Hæc ille. Rectius tamen dixiſſet, ſi Tyrum eſſe Romam ethnicam diceret. Nam & de Romanis Gentilibus dixit Ioannes, ſua iam ætate Antichriſtos eſſe plures. Præterea, Arias Montanus Iſaiæ capite 34. numer. 10. apertè nobiſcum ſentit; fatetur enim in eo Iſaiæ capite, per Idumæam Romanum Imperium, per Boſra Romam ſignificari: & incendium illud, quod vaticinatur Iſaias, eſſe ignem Euangelij. Et quamuis grauiſſimorum interpretum antiquorum aucto-
B ritatem pro mea ſententia poſſem afferre, illud tamen hic mihi oſtendiſſe ſit ſatis, meæ interpretationi non antiquos ſolùm expoſitores; ſed ex recentioribus eos, qui literali ſenſus explicationi valdè ſtudere cenſentur, adſtipulari.

Beda ſent. probatur, qui haſce omnes lamentationes myſticè eſſe interpretandas docet

Secundò certum etiam reputo, quod Beda & ferè omnes interpretes ex hoc ipſo contextu probare nituntur; nimirum huiuſmodi lamentationes myſticè eſſe intelligendas, nec fieri poſſe, vt in iis de propria & materiali Romæ vaſtatione ſit ſermo. Illud tamen à Beda & eius ſectatoribus diſſero, nam illi pro Babylone non Romam aut pecu-
C liarem aliquam vrbem, ſed vniuerſam reproborum multitudinem intelligunt. Ego tamen Babylonis nomine antiquam Romam ethnicam in Apocalypſi deſignari arbitror: eiuſque ruinam interpretor in ſenſu formali de Roma quatenus ethnicâ: ad eum modum, quo Paulus de peccatoris conuerſione verba faciens, ait, veterem hominem deſtrui atque emori. Porrò quamuis Ribera & Viegas contendant ſoluere argumenta, quibus Beda materialem huius vaſtationis ſenſum refutat; illud ſaltem præſtare non poſſunt, vt Apocalypſeos acolutiæ faciant ſatis. Nam poſt Romæ
D conflagrationem ſequuntur mille Eccleſiaſticæ paci anni. Et nonnulla quidem Bedæ argumenta, licèt non peruincant Babylonis nomen ad reproborum vniuerſitatem eſſe propagandum, illud ſaltem obtinent, hanc lamentationum viſionem non poſſe, ita vt ſonat, accipi. Conſtat hoc manifeſtè ex eo, quod affirmat textus ipſe; fumum ſcilicet ex Babylonico incendio ſublatum à terræ Regibus peruideri. Quòd ſi quiſpiam cum Ribera credat, in textu ſermonem eſſe de ipſiſmet Regibus, qui Romam ſunt euerſuri, profectò, quod mox additur, *Longè ſtantes propter timorem tormento-*
E *rum eius*; veriſimile neutiquam eſt de illis accipi, vt ſonat. Etenim credibile non eſt, illos tantopere formidare eius incendij quod ipſimet excitauerunt, propinquitatem; vt procul inde abſcedant. Deinde cap. 19. 3. additur *Fumus eius aſcendet in ſæcula ſæculorum.* At corporeus fumus in ſæculorum ſæcula permanere quî poteſt? Præterea Ribera & Viegas inter ſe non conſentiunt. Ille enim ait, eoſdemmet Reges, à quibus eſt Roma comburenda, in eius incendio præ animi ſenſu & commiſeratione lacrymas profuſuros; ſicut olim fecit Titus in Ieroſolymæ ruina. Quinimò ſibi perſua-
F det, non alios eſſe poſſe Reges, qui vrbis excidium lamentetur. Nullus enim alius inſuper præter decem illos Reges, in toto orbe futurus. Viegas verò affirmat, alios præterea multos in orbe fore, nec decem illos ploraturos, qui Romam vaſtaturi ſunt; ſed alios, qui ſimilem ſibi timeant deſtructionem: ac demum illos ipſos, qui lacrymis & lamentis indulgebunt, prædam ac pabulum hiſce decem Regibus futuros, ita vt nulli alij, præter decem ipſos Reges, in toto orbe ſint ſuper. Enimverò vt alias iam vidimus, de hiſce decem Regibus dubitat Auguſtinus. Et certè multò aptiùs

Confirmatur præcedens expoſitio de myſtico harũ lamentationum ſenſu: & oppoſita pariter opinio confutatur.

atque

Secundùm ea quæ diximus reciprocum illud *ſe*, quod in Latina lectione videtur redundare, dum dicitur *Plangent ſe*, non quidem ſuperuacuum eſt, ſed valdè expediens ad ipſam ſignificationis vim. Verum ſanè eſt ſignificationem verbi Græci *κόψονται*, videri idem eſſe, ac *vexabuntur, fatigabuntur*, aut *pectus manu percutient*. Ex quo prima facie apparet, in Vulgata reciprocum *ſe* redundare. Fortè tamen id à vulgato expreſſum fuit, vt ſignificaretur, qui in iis Romæ næniis præficarum vices agunt, eos ſe ipſos potiùs lamentari. Nec enim iam alienam miſeriam, quàm propriarum rerum iacturam deplorabant: quamuis eiuſmodi dolorem ſpecioſo commiſerationis velo obducerent. Cõcinit quod infrà dicemus ad ea verba, *Poma deſiderij tui diſceſſerũt à te.*

Verſ. 11.
In negotiatorum fletu congruenter inſeri nimiũ deliciarum & ſumptuum exceſſum.

Et negotiatores terræ.] Rectè in mercatorum fletu inſeritur nimius deliciarum, pompæ & expenſarum exceſſus; qui Romæ erat, antequàm Chriſti iugo flecteret ceruicem. Hac enim ratione adumbratur tum nimius rerum luxus & affluentia, quæ antea in Roma veteri redundabat, tum etiam mediocritas & parſimonia quæ in poſterum futura credebatur. Et verò illa verba, *Merces eorum nemo emet ampliùs*, non aſſeruntur à cæleſti voce, ſed referuntur quaſi à mercatoribus prolata, qui ideò ſe dedunt lamentis, quia arbitrantur; neminem fore deinceps, qui eorum merces velit comparare. Qua in re imprimis formido ipſa detrimentum exaggerat. Deinde etiam non defuit mercatoribus ratio, quapropter, Roma ad Chriſti Euangelium migrante, ſe perditum iri putarent. Nam, variante religione, neceſſe erat, multa etiam, quæ vix aliis vſibus, præterquam idololatriæ ſeruiebant, à veteri æſtimatione cadere, atque contemni. Quam rerum viciſſitudinem atque fortunam ea omnia ſubitura erant, quæ in idolorum templa, in nefandos ritus, in Gentilicam ſuperſtitionem impendebantur: quæ omnia Chriſtiani homines neceſſariò deteſtaturi erant. Lege Tertullianum de idololatria; vbi etiam Chriſtianis aurum, gemmas & margaritas, quibus aliquod Gentilicæ ſuperſtitionis & cultus appareat veſtigium, interdicit. Quod autem de gemmis dicitur, ad tapetes etiã & pretioſa periſtromata, item ad aurea & argentea vaſa poteſt extendi. Iam in tabulis ac ſignis opere picturatõ, ſiue cælato fabrefactis, quid aliud niſi commentitij dij deæque viſebantur?

Cur mercatores hic flere dicantur.

Præterea cum primorum Chriſtianorum ſtrenuo feruore non ſtabat, vti Chriſtianos alios pro mancipiis haberent (id quod hac tempeſtate nec Romæ, nec in Gallia fas eſt;) quid igitur mirum, ſi inſtitor aliquis conflictetur, & animo frangatur; cui tria aut quatuor mancipiorum millia erant? Vt autem faciamus gradum ad byſſum, purpuram, odoramenta, equos, rhedas, armenta, vinarias cellas, olearias, frumentarias, atque alia huiuſmodi, mercatorum timor & formido, quòd hæc omnia citò iacturæ naufragium factura erant, argumento eſt modeſtiæ & parſimoniæ primorum Chriſtianorũ; quorum tempore ex mundi contemptu, quem initio ſecum attulit Chriſtiana Religio maximum, nõ ſolùm ſublatum eſt, quidquid ſuperſtitioni erat admiſtum, verùm etiam ob ardentiſſimum perfectionis & ſanctimoniæ deſiderium à ſe prorſus repulerunt, quod faſtum, iactantiam, aut ſæcularem apparatum redolebat. Vbi autem nullus eſt ſuperuacuus ſumptus, ſed omnia ad mediocritatis normam exiguntur: ibi certè parum compendij facient mercatores, quia *natura paucis contenta*. Et Chriſtianæ vitæ ſanctæ ac perfectæ ratio, (ad quam ſe primitiui illi Chriſtiani pro virili parte conformabãt)

Chriſtiana vita, primis præſertim temporibus, ſanctitas ac perfectio.

A longiſſimè ab hiſce pompis, & magnifico luxu abhorret. Id quod in ſacris Baptiſmi cærimoniis videre eſt, in quibus dæmonis pompæ toties renunciantur.

Quæ cùm ita ſint; cùm mercatores cernerent rerum omnium temporalium contemptionem, quæ in primigeniis Chriſtianis enitebat; cùm audirẽt illam rerum perfectam deſpicientiam à Chriſtiana Religione depoſci; mirum non eſt ſemetipſos, vbi Romam ad Chriſti fidem conuerti viderunt, pro perditis & omnino derelictis reputare. Si B ipſi cõſpicerẽt in aureis illis Chriſtianæ Religionis ſæculis profanum luxum & immoderãtiam ſiue intemperantiam, quæ poſteà irrepſerunt in vrbes aliquot ex iis, quæ Chriſtianam fidem retinent, & in ea gloriantur; non erat vtique, quòd adeò ſibi plangendum eſſe putarent. Verùm à voce cæleſti non aſſeritur illud, *Nemo emet ampliùs*; ſed aſſeritur quid à mercatoribus lucri auidis, & rem exaggerantibus cenſendum eſſet, conſpectâ aureorum illorum ſæculorum modeſtiâ, & auditâ Euangelicæ perfectionis doctrinâ. Chriſtianos autem poſteà adeò degeneraturos ab iis moribus, quos fidei C Chriſtianæ profeſſio poſtulat; id verò non erat ſuſpicabile, ab iis præſertim, qui totius mercaturæ ruinam in Romæ conuerſione plangebant. Nam dubium non eſt, quin in primo illo conuerſæ Romæ ſæculo verè aureo multùm interciderit hominum negotiantium commercium; in quo eleganter nituntur lamentationes & næniæ, quas cæleſtis vox deſcribit ſub mercatorum perſona, qui Babylonis ſiue myſticæ Tyri excidium fuerant deploraturi.

Verſ. 14.
Quæ appellentur poma deſiderij animæ.

Et poma deſiderij animæ tuæ diſceſſerũt à te; & omnia pinguia & præclara perierunt à te; & ampliùs illa non inuenient.] Pro voce *Poma*, in Græco habetur, ἡ ὀ- D πώρα, ſingulari numero; quæ vt ait Aretas ſignificat in communi conſuetudine opportunitatem & occaſionem. Quod tamen Aretæ dictum interpretatur Ribera de vulgari conſuetudine; non de peritorum auctorum vſu. Verùm Græcarum literarum docti aiunt, apud probatos auctores, ὀπώραν ſignificare ſolere id, quod Aretas affirmat; nempe occaſionem, & opportunitatem; quamuis interdum etiam autumnum, & autumnales fructus ſignificet. Et forſitan opportunitatis acceptio per metaphoram deſumitur, quæ in primaria autumni ſignifica- E tione nitatur. Nam ſicut poſtquàm præterit autumnus, nulla reliqua eſt fructuum colligendorum ſpes; ſic etiam vbi elapſa eſt occaſio, ſe homo deceptum atque fruſtratum animaduertit; iuxta illud, *Fronte capillatâ, poſt hæc occaſio calua.* Forſan etiam hæc eadem fundatur metaphora in tempeſtiuis & decoctis autumni fructibus; cuiuſmodi ſunt vuæ, ficus, pyra, nuces, & aliæ id genus. Nam & maturior ætas, quæ iuuentam ſeu pubertatem excipit à Pindaro appellatur, ὀπώρα. Athenæus item libro 12. ait, ὀπώραν eſſe, τὸ τῆς ὥρας ὄντως πρόσωπον, id eſt omnino idem, quod temporis faciem, ſeu vultum; quæ tamen eſt veluti occaſionis periphraſis. Euſtathius F nomen ὀπώρα, deriuat ἐκ τοῦ ὀποῦ, atqui ὀπὸς, idem eſt, quod ſuccus ſiue ſubſtantia. Atque etiam etymologia congruit ſignificandæ opportunitati aptæ ad ſuccum ſiue vtilitatem comparandam.

Nihilominus Ribera (fortè vt Vulgati partes tueatur) contendit, ſignificationem pomi in præſenti eſſe magis ad rem. Ego tamen è contrario arbitror, non eſſe nimis difficile Vulgatam lectionem ita interpretari, vt eòdem recidat ſenſus. Et mihi quidem omnino videtur hìc opportunius, ad occaſionem percipiendi fructus reſpicere; alioquin explicatio de pomis non ſatis apparet idonea.

Connexio huius verſus cum præcedenti.

Pro huius explicatione obſeruandum eſt, nonnihil difficultatis ineſſe in huius verſus connexione cum præcedenti. Nam licet in huiuſmodi lamentationibus cæleſtis vox referat, quæ dicturi erant Reges, mercatores & nautæ videntes Babylonis incendium; quæ tamen Reges erant prolaturi ab iis verbis exordiuntur; *Væ, væ ciuitas illa magna*; vt videre eſt numero 10. Similiter tam mercatorum, quàm nautarum querimoniæ ab iiſdem verbis initium faciunt; vt patet de mercatoribus numero 16. dicentibus, *Væ, væ ciuitas illa magna.* De nautis verò numero 19. Conſiderato ergo contextu, falsò exiſtimari videtur in hoc verſu, *poma deſiderij animæ tuæ diſceſſerunt à te*, mercatores loquentes induci. Etenim licèt verum ſit, in verſibus antecedentibus de illis fuiſſe ſermonem; nondum tamen ad eorum verba peruentum eſt. Et decori ratio exigit, vt ipſorum lamentatio ducat exordium ab illis ipſis verbis, *Væ, væ ciuitas illa magna.* Et certè, quando ipſi loquantur, textus diſtinguit atque exprimit; cùm ait, *longè ſtabunt lugentes, & dicentes væ, væ, &c.* In verſibus igitur ſuperioribus cæleſtis vox de mercatoribus loquebatur; verùm nondum ipſorum verba referebat. Quare congruentius multò eſt, vt ea verba, *Poma deſiderij animæ tuæ diſceſſerunt à te*; non accipiantur tanquam mercatorum verba ad Babylonem prolata; ſed vt verba cæleſtis vocis per apoſtrophen ad mercatorum ſingulos facta.

Verba illa, Poma, deſiderij, &c. *perinde eſſe conſiderãda, quaſi à cæleſti voce ad mercatorum ſingulos dicta.*

Hæc explicandi ratio vel ex eo probatur, quia hîc inducitur ciuitas in eorum conſpectu exardeſcens. Atqui in tantæ calamitatis figuram non rectè cadit, vt de illo, quem flammis exuri deploramus, dicamus pariter non eum ampliùs eſurum poma, quorũ antea nimis appetens erat. Huiuſmodi profectò cogitatio harum lamentationum decoro erat valde indigna. Adde huc, quòd in verbis proximè antecedentibus expreſſa fuerat negotiatorum locupletiſſimorum deploratio. *Quoniam merces eorum nemo emet amplius.* Et qui gemmas & margaritas vendunt, valde ſunt diuerſi ab iis, qui vendunt poma. Quinimò quantumuis aurea poma eſſent, ſi tamen eorum lamentationem expendamus, non ideo videtur fuiſſe, quia ipſorum poma vni Babyloni finita iam ſunt; ſed quia illa diuidendi occaſio amiſſa eſt, atque adeò ſuperantibus pomis emptores erant defuturi.

Verùm illa, Poma deſiderij animæ, *poſſint commodè explicari de fructibus, quos mercatores Babylone extrahebant?*

Optabit iam fortaſſis lector, vt locus hic poſſit commodè exponi, non de pomis, quæ Babylon edebat, ſed de fructibus, quos negotiatores Babylone extrahebant. ſi enim ipſorum lamentationis ratio erat, *Quoniam merces eorum nemo emet amplius*; conſectarium erat, vt deflerent illius fructus iacturã, & amiſsã opportunitatem ſiue occaſionẽ, qua poſſent in opulenta illa vrbe diteſcere. Cùm ergo dicitur, *Et poma deſiderij animæ tuæ diſceſſerunt à te*, non loquuntur, opinor, mercatores cum Babylone, (necdũ enim ad expreſſa eorum verba peruentum eſt,) ſed vox ipſa cæleſtis per apoſtrophen ad mercatorum ſingulos conuertit ſermonem. Quæ loquendi ratio elegantiæ plena eſt. Cùm enim dictum antea fuiſſet, negotiatores lachrymis & lamentis Babylonem perſecutos, *Quoniam merces eorum nemo emet amplius*; vt hoc *amplius* explicetur, vtque perſpiciatur, eos non tam Babylonis calamitate, quàm ſuâ ipſorum iacturâ & diſpendio percelli; aptiſſimè ad eorum ſingulos ſe vox cæleſtis conuertit, aſſerens, *Poma deſiderij animæ tuæ diſceſſerunt à te*, id eſt, fructus ille, quem tuorum concupiſcentia oculorum præoptabat, exaruit prorſus; & occaſio è manibus elapſa eſt. *Et omnia pinguia, & præclara perierunt à* A *te*: iam tua illa opima lucra, & dulciſſima compendia fecere naufragium; nec reliquum deinceps erit quidquam, vnde expetitum illum ſuccum, quo impinguari, & locupletari te poſſe putabas, poſthac valeas augere. *Et amplius illa non inuenient*, (mercatores ſcilicet) Babylone non inuenient. Ad ſenſum huiuſmodi adſtruendum illud obſeruo, vel mihi potiùs aſſumo; videlicet in Græca locutione occaſionem ipſam appellari pomum, vt ſuprà iam diximus. Deinde voci *deſiderium* in Græco reſpondet ea ipſa vox, quæ reddi ſolet *concupiſcentia*, cùm de B concupiſcentia oculorum; ſiue de diuitiarum cupiditate ſermo eſt. Ipſis igitur mercatoribus edicitur, ſuæ iam concupiſcentiæ occaſionem & opportunitatem omnino præteriſſe, nec eam deinceps ſe fore inuenturos. Pro qua explicatione nota inſignem lucri opportunitatem Italicâ phraſi aptè appellari, *Vn bel bocón groſſo*; hoc eſt præclaram & pinguem buccam, ſiue pinguem ac nitidam. Sic autem coniungi ſolent à Græcis illa duo epitheta, λιπαρὸν καὶ λαμπρὸν, quæ Horatius latinè coniungit, cum ſe appellauit *Epicuri de grege porcum pinguem, & nitidum.* Eâ ergo phraſi, illis qui pingueſcere optabant, C aptiſſimè dicitur per irriſionem, deinceps pinguia & nitida ab eis non eſſe inuenienda: quod eſt dicere, illos ſui cauſa flere, ipſiſque defuturum id, quod adhuc plurimi æſtimabant. Romæ autem ea conuerſione ad Chriſti fidem, nihil accidiſſe dignum commiſeratione, ſed potiùs admiratione & inuidiâ.

Quidnã cæleſtis hæc vox mercatoribus edicat, quod ad myſterium attinet.

Mercatores horum.] Ex dictis infertur nõ eſſe ſermonem de iis qui vendunt poma, margaritas & gẽmas. Hæc enim eſſet inepta coniunctio; ſed de iis, qui huiuſmodi lucris inhiabant; qui nimirum animum omnino intenderent ad gemmarum, margaritarum, purpuræ & ſerici venditionem propter ingentem vtilitatem, quæ inde ad eos redundabat. D Pro mercatoribus Græcè eſt, ἔμποροι, qui ſunt negotiatores, & ij præſertim, qui mare traiciunt, vt merces exportent, vel permutent. Hi ergo mercatores (de quibus textus loquitur) conſiderantur eſſe, qui margaritas, pretioſos lapillos, ceteraſque merces aduehebant, & aurea poma atque opportunam occaſionem, ad ſe locupletandos exquirebant. Atque hæc de mercatoribus ſit ſatis dixiſſe. Minutiora circa merces ſingulas conſultò prætermitto; quia facilè eſt inuenire apud alios, qui de his eruditè tractant. Et quamuis ſuſpicer non defuturos, qui in E ſingularum mercium appellationibus myſticum ſenſum latêre exiſtiment: mihi ſufficit, mercatorum nomen, & nomina etiam mercium ſingularum, quæ hîc exprimuntur, perinde vt ſonant, accipere. Quamuis enim ſuprà nomen mercatorum paulò aliter fuerit vſurpatum, hanc tamen varietatem ænigmatis elegantia capit. Nec verò plurimum diuerſitatis eſt; quia ſemper in mercatoris nomine ad cupiditatem diuitiarum attenditur.

Verſ. 15. *De quibus mercatoribus hic ſermo ſit.*

Quoniam vna hora deſtituta ſunt tantæ diuitiæ.] Græcè, ἠρημώθη ὁ πλοῦτος, eodem verbo, quo infrà num. 19. de ciuitate dicitur, *deſolata eſt.* Quare nonnulli volunt, *deſtitui* perinde hîc eſſe, quaſi in F nihilum redigi ſiue deſtrui, vt Primaſius, & Aretas exponunt. Magis tamen placet noſtri Riberæ expoſitio; qui deſtitutas diuitias exponit, *poſſeſſoribus orbatas.* Porrò quanquam Græcè idem verbum hîc exprimitur, quo dicta priùs fuerat ciuitas deſolata; at in ciuitate aliqua facilè intelligitur, illam deſtitui ac derelinqui, eſſe idem atque deſtrui. Verùm deſertas facere diuitias, non videtur idem eſſe, atque illas euertere; ſed deſerere, contemnere, ac derelinquere. Conſultò ergo mercatores inducuntur lamentantes, quòd merces pretioſæ atque diuitiæ

Verſ. 17. *Quo ſenſu dicatur deſtitutæ diuitiæ.*

diuitiæ Babylone quondam plurimi habitæ (id eſt A in Roma ethnica) poſteà tamen per ſubitam Religionis mutationem deſertæ ac derelictæ remanſerunt. Vnde vrbem deſolari idē eſt, atq; illā exurere. In diuitiis autem, deſertas eas facere, non eſt eas cōburere, aut euertere; ſed deſpicere, & pro nihilo ducere. Cuius diſcriminis ratio, ea eſt, quòd qui eas antea, dum in idolorum ſuperſtitione iacebant, æſtimabant plurimi; poſteà ad fidem conuerſi parui duxerunt, ac penitus deſeruerunt; & propterea plangunt ſe auari mercatores, quòd deinceps non ſint inuenturi, qui eorum pretioſas merces emant. Atque hæc de prædictis fletibus & lamentationibus B dixiſſe ſatis ſit. Quæ enim de nautis adduntur, ex ſuperiùs annotatis facilem habent applicationem.

TEXTVS.

Verſ. 20. *Exulta ſuper eam cælum, & ſancti Apoſtoli, & Prophetæ; quoniam iudicauit Dominus iudicium veſtrum de illa.*

COMMENTARIVS.

C

Confirmatur ex hoc verſu, ſermonem hic eſſe de myſtica vindicta.

CÆLESTIS vox, quæ in Romæ conuerſione nobis hactenus propoſuit ante oculos fletus ac lamenta eorum, qui ex Romæ idololatria rem ſuam & auctoritatem promouebant; eadem ipſa mox appoſitiſsimè gratulatur de victoria fidelibus omnibus, præſertim Apoſtolis & Euangelij prædicatoribus (hi enim ſunt qui in præſenti appellantur Prophetæ.) Et ſanè ſi de propria vindicta à Deo in ciuitatem aliquam, ſiue in mundū exercendā inſtitueretur ſermo, minimè conſentaneum erat, vt Apoſtolis & Apoſtolicis viris lætitia & exultatio indu- D ceretur. Tametſi enim iuſti viri voluptatem capere rectè poſſent ex ſupplicio, quo Deus ſuos hoſtes vlciſcitur: verùm locutio illa, *Exulta cælum*, &c. dum de Apoſtolis & viris ſanctimoniâ inſignibus agitur, multò meliùs & ſignificantiùs impenditur in peccatorum conuerſionem, iuxta illud Chriſti Domini Lucæ 15. num. 7. *Gaudium erit in cælo ſuper vno peccatore pœnitentiam agente.* Quòd ſi de vnius peccatoris conuerſione & pœnitentia tantopere cælum exultat; quantò magis exultare credendum eſt ſuper conuerſione illius vrbis, ex qua totius orbis conuerſio pendebat?

Quia iudicauit Dominus iudicium veſtrum de illa.] E Id eſt, quia vos ipſos de illa vltus eſt. In quo innuitur, Romam Ethnicam, (cui nomen Babylonis tribuitur,) bellum geſſiſſe aduerſus cælum, ac præcipuè aduerſus Apoſtolos & Euangelij miniſtros. Romæ autem conuerſio erat præcipua vindicta, quæ fidelium mentem ac deſiderium magis expleret. Hanc eſſe contextus ſeriem reor. Quare Prophetarum nomine non hîc accipio antiquos Prophetas; nec enim Roma illos inſectata eſt. Sed hoc nomen congruenter Euangelij miniſtris & concionatoribus adſcribitur; præſertim in Apocalypſi, vbi dicitur, *Teſtimonium Ieſu eſt ſpiritus Prophetiæ.* Si autem con- F tendat aliquis, verbis illis, *Iudicauit Dominus iudicium veſtrum de illa*, ſignificari; ſumpſiſſe Deum myſticam de Babylone vindictam, quam Petrus & Paolus ac veteres etiam Prophetæ prædixerant; non admodùm recuſabo.

TEXTVS.

Verſ. 21. *Et ſuſtulit vnus Angelus fortis lapidem quaſi molarem magnum, & miſit in mare dicens: Hoc impetu mittetur Babylon ciuitas illa magna, & vltrà iam non inuenietur.*

COMMENTARIVS.

Hæc item verba perinde conſiderantur, quaſi à cæleſti voce prolata.

EX iis, quæ capitis huius prologo diximus, conſtat, hæc non ita à Ioanne recenſeri; quaſi à ſe viſa, ſed quaſi per cæleſtem vocem prolata. Cùm autem vox illa è cælo exaudita ſignificet (vti iam diximus) Chriſtianæ Eccleſiæ prædicationem, quæ in B. Petri inſtitutiona nitens ad Romæ conuerſionem applicabat, quod de illa in ſacris Literis ſub euerſionis allegoria ſcriptum erat; aptiſsimè nunc poſt gratulationem Apoſtolis & Euangelicis miniſtris factam, ſubiungitur, myſticam hanc vltionē fore æternam; propterea quòd Romana ciuitas nunquam eſſet ad idololatriæ vomitum reuerſura. Ad cuius rei ſignificationem pereleganter dicitur fortis Angelus ingentem lapidem molarem arripuiſſe, eumque in mare proieciſſe; vbi lapis fuit ſubmerſus, nec aliquod illius ſuperfuit veſtigium, nec minima ſtrmido aut ſuſpicio, fore vt ampliùs inde emergat: deinde verò addidiſſe, *Hoc impetu mittetur Babylon ciuitas illa magna, & vltrà iā non inuenietur.*

Vnde hic Apocalypſeos locus ſit deſumptus.

In hoc Angelo forti Ieremiam figurari.

Hæc autem ſacra fictio haud dubiè deſumpta eſt ex Ieremiæ cap. 51. 63. vbi loquens de Babylonis ſubuerſione hæc habet: *Cùmque compleueris legere librum iſtum, ligabis ad eum lapidem, & proiicies illum in medium Euphratem; & dices; Sic ſubmergetur Babylon, & non conſurget à facie afflictionis, quam ego adduco ſuper eam, & diſſoluetur.* Hunc ad locum reſpexit Ioannes. Verùm ad expreſsiorem ſignificationem addidit lapidi adiunctum, molaris magni; & D fluuio Euphrati, nomen maris, ſicut alibi etiam in Scriptura. Conſtat ergo, qui hîc fortis Angelus nũcupatur, eſſe Ieremiam, id quod in ſequenti verſu magis confirmabitur. Epitheton autem *Fortis*, (præterquam quòd optimè quadrat Ieremiæ, de quo cap. 1. num. 18. dicitur, *Ego dedi te in ciuitatem munitam, & in columnam ferream, & in murum æreum*, &c. *Et bellabunt aduerſum te & non præualebunt.*) idoneum etiam ſatis fuit ad rei ipſius ſignificationem. Denotatur enim in hoc loco, egregium valdè diuinæ virtutis facinus affulſiſſe in myſtica vindicta, quam de Roma Deus erat ſumpturus, & in perpetua idololatriæ expulſione. Quòd autē proiectio E magni lapidis in mare ſit aptiſsima figura ad myſticam hanc vindictam adumbrandam, quæ idololatriam prorſus exterminauit, facilè oſtenditur ex illis Michææ verbis capit. 7. numero decimonono, *Proiiciet in profundum maris omnia peccata veſtra.*

Iuxta Scripturæ phraſin, eleganter dici noſtra peccata in profundum maris à Deo proiici.

TEXTVS.

Verſ. 22. *Et vox citharœdorum, & muſicorum, & tibiâ canentium & tuba non audietur in te ampliùs, & omnis artifex omnis artis non* F *inuenietur in te ampliùs, & vox molæ non audietur in te ampliùs.*

23. *Et lux lucernæ non lucebit in te ampliùs; & vox ſponſi, & ſponſæ non audietur adhuc in te, quia mercatores tui erant principes terræ, quia in veneficiis tuis errauerunt omnes Gentes.*

COMMENTARIVS.

EX ipſo contextu liquet, duos hoſce verſus cũ ſequente referri veluti verba prolata ab Angelo ipſo forti, qui lapidem molarem in mare deiecit. Quo ſtabilitur amplius, per Angelum fortem figurari Ieremiam, vt ſuprà dicebamus. Quidquid enim in his verſibus recenſetur de muſico concẽtu, de artificum ſtrepitu, de piſtrini ſtridore, de nuptiarum tumultu nunquam in Babylone deinceps exaudiendis, deque lucernæ luce in ea nõ amplius accendenda; omnia iſthæc deſumpta ſunt ex Ieremiæ cap.25.10. vbi hæc habet inter alia: *Perdámque ex eis vocem gaudij, & vocem lætitiæ, vocem ſponſi, & vocem ſponſæ, vocem molæ & lumen lucernæ. Et erit vniuerſa terra hæc in ſolitudinem & in ſtuporem.*

Hunc etiam locum ex Ieremia prophetia eſſe deſumptum.

Diluitur obiectio contra noſtram expoſitionem.

At enim (inquies) non videntur ad rem hæc Ieremiæ verba, vt ad myſticum Romæ excidium applicentur. Nam Ieremias in eo capite verba facit de Ieroſolyma & de Iudæa. Reſpondeo. Cùm Ieremiæ teſtimonium ſit allatum ad molaris lapidis comparationem; congruenter ipſemet Angelus, quæ dixit, *Hoc impetu mittetur Babylon*, inducitur de eadem etiam myſtica Babylone confirmans, quod olim de Iudæa & Ieroſolyma ipſe enunciauerat. Etenim ſi ibi continetur deſcriptio Ieroſolymitani & Iudaici excidij per Nabuchodonoſorem faciendi; ſi familiaris item eſt Ieremiæ locutio, vt eiuſmodi deſcriptione ingentem ruinã ſignificet: aptiſſimè intelligitur Ieremias, quod de Iudæa prædixit, de myſtica etiam Babylone pronunciare cuius ruinam ipſe deſcribit. Illud igitur in hoc Apocalypſeos loco innuitur, ad myſticam Babylonis vaſtationẽ ſignificãter ſatis & elegãter transferri quod Ieremias de Ieroſolymæ excidio affirmauerat.

Cur Ieremias prædicto in loco vocem gaudij, vocẽ ſponſi & ſpõſæ, vocẽ molæ & lumen lucernæ coniunxerit?

Reliquum eſt, vt conſideremus, cur Ieremias coniungat in hoc loco vocem gaudij, vocem ſpõſi & ſponſæ, vocem molæ & lumen lucernæ? Cur inſuper in præſenti vox cœleſtis ex Ieremiæ perſona ſubiungat, *Omnis artifex omnis artis non inuenietur in te amplius*? Reſpondetur, Romæ conuerſionem à Ieremia depingi, veluti Babylonis (quæ eſt Roma ethnica) vaſtationem. atqui ad vrbis alicuius ruinã & euerſionem exprimendam vti ſolet Ieremias hac loquendi ratione; vt videre eſt in loco ſuperius adducto ex illius c.25.10. Quòd ſi liber Regũ quartus fuit à Ieremia conſcriptus; in eo quidem, cap. 24.14. & 16. dicitur Nabuchodonoſor tranſtuliſſe *in Babylonem omnem artificem, & incluſorem*. Atque ita in Ieroſolymæ excidio, ad quod alluditur, habemus ex Ieremia nullum in ea artificis murmur, nullum muſicæ concentum, nullum nuptiarum vocem, nullum lucernæ lumen, nullum molæ ſtrepitum remanſiſſe.

Facili autem negotio quiuis animaduerteret, hæc omnia conducere ad ſignificandam ingentem alicuius loci vaſtitatem & ſolitudinem; vbi plurima quondam frequentia & concurſus fiebat. In quacumque enim vrbe frequens eſt hominum cœtus, videre eſt faſtis diebus artificum & operarum ſtrepitu omnia perſonare; nefaſtis verò muſica, harmonia atque lætitia; ſingulis item noctibus lucernæ accenduntur: quæ indicio ſunt homines inibi habitare. Nocte etiam fieri ſolebant nuptiæ, vt ex aliquot Scripturæ locis colligitur. Itaque quicumque locus hominum celebritate colitur, nunquam in eo deeſt aliquid, quod ſtrepitum edat, & oculis atque auribus commorantium ibi hominum frequentiam repræſentet. Quamobrem, vt denotaretur, ex tanto illo Romæ Ethnicæ concurſu, celebritate & frequentia, nullum ferè rerum ethnicarum veſtigium deinceps reliquum fore; concinnè introducitur Ieremias aſſeuerans, nullum ex tot rebus & officinis murmur auribus excipiendum eſſe. Et forſan hæc locutio prouerbij ſpeciem habebat ex ipſo Ieremiæ loco.

Quid lateat myſterij in ea quater iterata negatione, Non audietur in te, non lucebit in te; &c.

Veruntamen in eo, quòd quater in textu repetatur, *non audietur in te, non lucebit in te*, &c. admonemur, opinor, magnam illam myſticæ Babylonis euerſionem à Ieremia prædictã, non in ſenſu (quod aiunt,) materiali, ſed in formali eſſe accipiendam. Etenim ſi de propria & materiali exciſione ſermo eſſet; cùm dictum iam fuiſſet, Babylonem non ſecus ac Sodomam, flammis exuſtum iri; nihil opus erat poſtea repetere, *Lux lucernæ non lucebit in te; vox molæ non audietur in te*, &c. Cæterùm cùm poſt Romæ conuerſionem muſici adhuc concentus, nuptiæ, lux & hominũ frequentia non eſſent defutura; ideo Romæ ethnicæ quater iteratur, *non in te, nõ in te*. Quod eſt dicere: Romanis quidẽ non defore harmoniam, lætitiam & voluptatem; Romæ verò ethnicæ defore omnia: tunc enim non iam ethnicam & idololatricem, ſed Chriſtianam & Catholicam fore. Non igitur eis deerit honeſta liberaliũ artium & mechanicarum exercitatio: id tamen nõ Romæ ethnicæ accidet, ſed Catholicæ, quaſi ex illa ad hanc ſint artifices & incluſores tranſlati; ſicut olim ex Ieroſolyma tranſlati ſunt Babylonẽ. Rurſus non aberit naturalis philoſophiæ lucerna; non tamen in Roma veteri, ſed noua. Demum nuptiæ & connubia aderunt, quibus Romanorum ſeries propagetur; non tamen id vetus Roma, ſed noua experietur; quam Deus loco veteris ædificabit, atq; ita deinceps ea omnia abhorrebunt à ritibus & cæremoniis ethnicis; & iis erunt ſignis inſignita, quæ ſatis denotent, obiiſſe iam veterem hominem; viuere autem nouam creaturam.

Verſ.23. Triplex Babylonici excidij ratio in ſacro textu traditur. Prima ratio.

Quia mercatores tui erant principes terræ.] Triplicẽ ſacer textus rationem reddit vaſtitatis Romæ ethnicæ. Prima eſt, *Quia mercatores tui erant principes terræ*. quaſi dicat; Quia decreuit præpotens Deus immanem illam exterminare tyrannidem, qua mercatores per idololatriæ cultum compendia facientes, erant ipſimet principes ac magiſtratus: qui idcirco Chriſtianos perſequebantur, vt hac ratione rem ſuam & auctoritatem augerent, & ſuis morem gererent cupiditatibus. Vide ſuprà dicta numero 3. ad ea verba, *Mercatores terræ de virtute deliciarum eius diuites facti ſunt.*

Secunda

Altera cauſa, quam textus deſignat, eſt; *Quia in veneficiis tuis errauerunt omnes gentes*, id eſt, quia Roma ſuis preſtigiis ac veneficiis totum orbem in idololatriæ amentiam pellexerat; quare totius mundi remedium ex Romæ ethnicæ ruina pendebat. His duabus cauſis adiungitur in verſu ſequenti tertia.

TEXTVS.

Verſ.24. *Et in ea ſanguis Prophetarum & ſanctorum inuentus eſt, & omnium, qui interfecti ſunt in terra.*

COMMENTARIVS.

Tertia.

QVEMADMODVM in ſuperioribus verſibus loquebatur Ieremias; ita etiam huius verſus verba eidem adſcribuntur, per alluſionem ad id, quod Ieremias de Ieroſolyma ſcribit cap.2.34. *In alis tuis inuentus eſt ſanguis animarum pauperum & innocẽtium.* Quo innuitur, quod Ieremias de Ieroſolymorum vrbe deſcripſit, pleniùs in Roma ethnica fuiſſe cõpletum:

pletum: atque adeò, vt Ieremias illam Ieroſolymitani excidij cauſam affert, ita etiam eandem de myſtica Romæ ethnicæ ruina cauſam adducere videri. Etenim, cùm Ieremias præſignificauerit myſticum Romę veteris interitum, (illius inquam, quę Chriſtianos affligebat, & contrucidabat) eo ipſo ſupponebat, Romam ipſam eſſe, quæ Chriſtianorum ſanguinem profundebat. In ipſa verò locutionis figura videtur inuolui alluſio ad homicidam aliquem, qui indiciis euidentibus de cæde conuincitur; propterea quòd eius gladius ſanguine imbutus repertus ſit. Senſus ergo eſt, Romam ethnicam fuiſſe manifeſtè conuictam de nece, quam Prophetis, viriſque ſanctiſſimis intulit. Prophetarum autem nomine Euangelicos prædicatores intelligo, vt ſuprà notaui. Si verò quiſpiam contendat, de ipſis antiquis Prophetis Ieroſolymæ occiſis verba fieri, furſan dici poteſt propter delicti ſimilitudinẽ ſcelus illud Romæ fuiſſe deprehenſum. Additur mox, non ſolùm Romam in diuino iudicio fuiſſe conuictam tanquam præcipuam Martyrum in eo A occiſorũ auctricẽ, ſed Martyrũ etiam omniũ, quorquot per totum terrarum orbem necabantur; quia vniuerſæ huiuſmodi cædes Romæ ipſius imperio, auctoritate, exemplo, aut ſaltẽ libito fiebant. Quãobrem verè ſatis dicitur Roma eſſe infecta cruore Martyrum omnium, qui pro Chriſto occubuerãt. Nam illi ipſi, quos perfida Ieroſolyma de medio ſuſtulit, vt Iacobus & alij, omnes Romanorum auctoritate perempti ſunt, iuxta illud Ioan. 18. 31. *Nobis non licet interficere quenquam*. Tantus igitur, tãmq; B copioſus Martyrum cruor, quo Roma ethnica redundabat, grauiſſimam pariter ac nobiliſſimam poſcebat vltionem; in qua Martyres ipſi cernerent fructum vberrimum, quẽ effuſus illorum ſanguis, & orbem vniuerſum irrigans produxerat.

Cur Martyrum omnium in terra occiſorum ſanguis vni Romæ ethnicæ adſcribatur?

Hac denique expoſitione fit ſatis argumento Bedæ; qui ex verſiculi huius verbis probare contendebat, per Babylonem in Apocalypſi non Romam, ſed impiorum omnium Rempublicam adumbrari; cui etiam argumento ante nos optimè Ribera reſponderat.

CAPVT XIX.

Prologus de huius capitis argumento.

Argumentum capitis undeuigeſimi.

CAPITA 17. & 18. cum decimi ſexti parte, continent Prophetiam de Romæ ad Chriſti fidem conuerſione ſub vltionis de Babylone ſumendæ figura. Conſtat autem Romæ conuerſioni ſucceſſiſſe copioſam mox in omnibus prouinciis meſſem; donec totum demum Imperium ad Chriſtianæ Religionis portum ſe reciperet. Hic igitur Chriſtianæ Religionis proceſſus, qui Romæ conuerſionem ſubſecuturus erat, eſt ipſiſſimum capitis huius argumentum. Quare ſicut Romæ conuerſio depicta fuit ſub magnæ vindictæ ſpecie; ſic etiam conuer- D ſio ipſius Imperij per allegoriam non abſimilem deſcribitur. Verùm exordium ſumitur ex quadruplici Alleluia, quibus ſignificatur lætitia atque voluptas, quam vniuerſa Eccleſia ex gentium ſubiugatione, id eſt ad Chriſti fidem conuerſione, percepit. Deinde ſequitur gaudium & exultatio de nuptiis Agni, (quæ ſymbolicè repræſentant cumulatam lætitiæ celebritatem ob publicam Chriſtianæ Religionis profeſſionem in Roma, quæ præcipua eſt Chriſti ſponſa) & ſingulatim de nuptiarum E cœna agitur. His adnectitur Ioannis affectus, qui adorandi ſtudio ſeſe ad Angeli pedes prouoluit. Poſteà proponitur cæleſtis prędicatorum Euangelij exercitus, qui ad percutiendas myſtico gladio Gentes poſt Babylonis exuſtionem erat proditurus. Porrò cæli aues ad magnificas epulas inuitantur: qua allegoria innuitur gaudium ac voluptas, quam Angeli ex innumerabilium Gentium conuerſione & ſalute accepturi erant. Deniq; ſubiicitur magnæ huius conuerſionis figura; quæ eſt victoria inſignis à cæleſti exercitu reportata, nec- F non cędes in aduerſariorum exercitu facta. Hęc eſt totius capitis ſumma. Et ſanè defeſſus iam referendo, atque impugnando eorum opiniones, qui, quidquid vindictam ſonat, pro vindicta propria accipiunt, & ferè omnia ad famoſi Antichriſti tempora reuocari volunt; ſatis mihi eſſe arbitror ea retuliſſe, quæ in ſuperioribus capitibus adduxi, vt probarem vindictam huiuſmodi a Chriſto deſumptã in ſenſu myſtico eſſe intelligendam, & pro Gẽtium C conuerſione vſurpandam: idque eſſe ſacratum Literarum ſtilo familiare, & ſacri huius ænigmatis excellentiâ ſatis dignum. Quapropter nihil eſt, cur nouas nunc congeram rationes: ſed ſatis ſupérque erit, ſi totius acoluthiæ filum, & apta partium ſingularum applicatio expendantur: & inſignes ad multa ſacræ Scripturæ capita alluſiones, quibus Spiritus ſanctus hoc, præ ceteris omnibus Apocalypſeos capitibus, ornauit.

TEXTVS.

Quæ eſt prima capitis huius pars, de quadruplici Alleluia quod Ioannes audiuit.

Verſ. 1. *Poſthæc audiui quaſi vocem turbarum multarum in cælo dicentium: Alleluia: ſalus, & gloria, & virtus Deo noſtro eſt.*

E 2. *Quia vera & iuſta iudicia ſunt eius, qui iudicauit de meretrice magna, quæ corrupit terram in proſtitutione ſua: & vindicauit ſanguinem ſeruorum ſuorum de manibus eius.*

3. *Et iterum dixerunt, Alleluia, & fumus eius aſcendit in ſæcula ſæculorum.*

4. *Et ceciderunt ſeniores viginti quatuor, & quatuor animalia, & adorauerunt Deum ſedentem ſuper thronum dicentes: Amen, Alleluia.*

F 5. *Et vox de throno exiuit dicens: Laudem dicite Deo noſtro omnes ſerui eius, & qui timetis eum, puſilli & magni.*

6. *Et audiui quaſi vocem turbæ magnæ, & ſicut vocem aquarum multarum, & ſicut vocem tonitruorum magnorum dicentium, Alleluia; quoniam regnauit Dominus Deus noſter omnipotens.*

NOTATIO I.

De legitima lectione.

Varia lectiones circa ſex verſiculos præcedentes.

PRIMO Ambroſius, Beda, & Haymo numero 1. pro *turbarum*, corruptè legunt *tubarum*. & numero 6. *tuba*, pro *turba*. De legitima lectione iam conſtat ex Græcis codicibus, ex Louanienſium notatione, & nouiſſimè ex editione Vaticana, quamuis Græcè vtrobique legatur *turba* in ſingulari numero; quod tamen non immutat ſenſum.

Secundò, non deeſt, qui contendat, numero 1. non eſſe legendum *ſalus*, ſed *laus*, fortè, quia nomen ſalus non ita aptè illius explicationi quadrat. Ita Ribera, qui addit inſuper non eſſe inſcribendum verbum *eſt*, vbi legimus, *Deo noſtro eſt*. ſed eius loco ſubaudiendum verbum *ſit*, ita vt in optatiuo dicatur, *Laus, & gloria, & virtus ſit Deo*, id eſt, laudetur Deus ab omnibus, ille potens ſit, & omnes ei pareāt. Nihilominus, ſi mihi daretur optio, eligerem planè correctæ Vulgatæ lectionem, *Salus, & gloria, & virtus Deo noſtro eſt*. quantò magis cùm optio non detur, ſed ad eam ſequēdam teneamur. Et quidem ex commentario & notationibus clarè elicitur veram lectionem eſſe eam quam editio Vaticana confirmat. Legitimus namque ſenſus eſt eiuſmodi, *Salus, & gloria, & virtus Deo noſtro eſt*, id eſt, Dei eſt ſalus, gloria, & virtus. Atque hic quidem debet eſſe ſenſus, quamuis legatur *ſit*. Nec enim ita eſt ſenſus intelligendus, vt Deo gloriam, & virtutem optemus: ſed potiùs vt illi ſalutem, gloriam & virtutem tribuenda eſſe agnoſcamus. Porrò quamquam nonnulli Græci codices legunt ἡ σωτηρία, καὶ ἡ δόξα, καὶ ἡ τιμὴ, καὶ ἡ δύναμις: id eſt ſalus, & gloria, & honor, & virtus: alij tamen Græci item codices Latino ex æquo reſpondent. Et hanc eſſe veram lectionem conſtabit ex alluſione, de qua infra dicemus notatione ſecunda.

COMMENTARIVS.

Quorſum hic quadruplex apponatur Alleluia.

IN quadruplici Alleluia notandum primò eſt, vocem hanc non ſignificare ſolùm id, quod eſt *laudare Deum*; ſed etiam, cum laudare extollendo cum lætitia vocem, vt in rebus lætis fieri ſolet: atq; ita continet acclamationem cum exhortatione, vt bene hîc Ribera & Viegas adnotarunt.

Vox turbarũ multarum à quonam conſideretur eſſe prolata.

Deinde duo prima Alleluia dicuntur in textu fuiſſe, *Vox turbarum multarum in cælo dicentium, Alleluia.* Ex quo dubitatiuncula ſuboritur; verùm ſcilicet hæc vox ſit accipienda tanquam ab eiſdem prolata, qui in c. 18. loquebantur. Etenim vt ibi vidimus, vox illa de cælo (cuius Ioannes meminit c. 18. cùm ait; *Et audiui aliam vocem de cælo dicentem: Exite de illa populus meus.*) perducitur ad finem vſq; c. 18. & repræſentat Eccleſiæ vocem. Nam Chriſtianæ Eccleſiæ in terris militanti nomen cæli in Apocalypſi tribui, vidimus aliàs. Vnde & hæc vox, cuius nunc meminit Ioannes, ipſius item Eccleſiæ vox videtur eſſe propria, quandoquidem ſimiliter eſt vox de cælo. Si ergo ipſamet Eccleſia pergit adhuc loquens; quorſum ait Ioannes, *Poſt hæc audiui, quaſi vocem in cælo dicentem Alleluia?* Reſpondeo, vtramq; quidem vocem eiuſdem eſſe Eccleſiæ; verùm vt ſignificaretur fidelium numerum poſt conflagrationem Babylonis mirum in modum excreuiſſe; ideo cæleſtem vocem, quam Ioannes audiuit proferentem Alleluia, fuiſſe *quaſi vocem turbarum multarum*, quaſi clariùs diceret, priorem quidem vocem capitis 18. non fuiſſe vocem adeò magnarum turbarum. Atque vt hanc exprimeret diſtinctionem, addit modò, *Poſt hæc audiui quaſi vocem turbarum multarum in cælo.*

In quadruplicis Alleluia diſtinctione quid ſit obſeruandum.

Præterea in diſtinctione quatuor Alleluia obſeruandum eſt, duo prima cæleſti turbæ magnæ attribui; tertium ſenioribus & animalibus: quartum eidem turbæ magnæ: ſed adiũgitur illi ſonus aquarum multarum & tonitruorum magnorum; & cuilibet Alleluia nonnihil ampliùs annectitur. Nam primo ſubditur, *Salus & gloria, & virtus Deo noſtro* A *eſt; quia vera & iuſta iudicia eius, qui iudicauit de meretrice magna.* Poſt ſecundum ſubijcitur, *Et fumus aſcendit in ſæcula ſæculorum.* Tertium comitatur, *Amen.* Quartum verò, *Quoniam regnauit Deus noſter.* Quibus in omnib. mirũ ſubeſſe artificiũ, quale excelētiſſimi ænigmatis eſſe oportet, inferiùs conſtabit.

Prima expoſitio quatuor Alleluia proponitur. Prælecta explicandi ratio non probatur.

Iam, vt ad quatuor Alleluia diſtinctionem deueniamus, exiſtimabit quiſpiam in eis quaſi præcipuum ſcopum intendi quatuor principalia diuinæ prouidentiæ attributa; nempe Virtutem, Beneficentiam, Æquitatem, Sapientiam. Poteſt enim non ineptè conſiderari, quatuor hæc attributa in myſti- B ca Romæ conflagratione cumprimis excelluiſſe; atque adeò congruens valde eſſe, vti Deus commendetur propter quadruplicis huius attributi gloriam & excellentiam, quę in eo opere eluceſcit. Verùm vt quid ſentiam, exponam; planè nõ video, quî poſſit eiuſmodi conſideratio applicari ad id, quod textus refert. Ait enim, duas primas voces eſſe cæleſtis multitudinis; tertiam ſeniorum & animalium; & quartam ipſiuſmet rurſus turbæ magnæ necnon aquarum multarum & tonitruorum. Adhæc; quod ſingulis Alleluia ſubiungitur, non rectè conſonat cum quatuor attributorum ſignifi- C catione. Nam, vt alia omittam; quòd ſeniores & animalia clamant, nõ tam videtur præ ſe ferre nouam laudem, quàm ſuperiorum confirmationem. Nec enim aliud dicunt, niſi *Amen. Alleluia.* Quod verò poſt Alleluia primum ſubditur, non ſolum virtutem reſpicit; ſed beneficentiam quoque. Siquidem dicitur, *Salus, & gloria, & virtus.*

Quærendum ergo eſt aliquid abſolutius & perfectius. Et mea quidem ſententia, quod ſtatim ſubiiciam, planè & cumulatè ſatisfacit; quamuis ad pleniorem ipſius probationem forſitan opus ſit, vt le- D ctor aſſenſum atque ſententiam cohibeat, donec ſecundam notationem infrà ſubſtituendam perlegerit. Ibi enim exprimitur alluſio perelegans, quã hic Apocalypſeos textus in quadruplici Alleluia abſque dubitatione reſpexit: atque ex illa alluſione pendet perfecta textus intelligentia. Priùs tamen ipſum rei argumentum & ſeries mihi ſimpliciter proponenda ſunt, & ex re ipſa ratio quadruplicis Alleluia petenda. Quod & ad percipiendum Pſalmorum, ad quos alluditur, myſterium haud parum iuuerit.

Vera ſententia de quadruplicis Alleluia explanatione relata ad quadruplicē laudem Deo ab Eccleſia tributam.

Hoc ergo quadruplex Alleluia denotat perfectiſſimam laudem, quam Chriſtiana Eccleſia Deo E decantarit ob victoriam, quam illi ex Roma comparauit. Hęc autem perfecta laus quatuor complectitur partes quadruplici Alleluia reſpondentes. Prima pars fuit, fide ipſa firmiter cognoſcere illius admirandi facinoris magnitudinem, & quantum Beatiſſimæ Trinitati honoris & gloriæ propterea tribuendum eſſet. Secunda fuit, Deo ipſi non ſolũ fide, ſed Chriſtianæ etiam vitæ integritate laudem deferre, quæ laudandi ratio diuturna eſt. Nam ſolius fidei laudatio non ita in longum tempus perduraret, niſi illam perfectæ vitæ ſanctimonia ſocia- F ret. Conſtat enim Chriſtianos eos, qui Deum vitæ ſanctitate non commendauerint, illum nõ in æternum laudaturos, ſed blaſphematuros potiùs. Conſtat inſuper, iuxta familiarem Scripturæ locutionẽ, Deum ſanctâ Chriſtianorum vita imprimis commendari. Vnde dicitur Pſ. 110. 10. *Initium ſapientiæ timor Domini, intellectus bonus omnibus facientibus eum, laudatio eius manet in ſæculum ſæculi.* Vbi *laudatio eius* vocatur ea laus quam Dei timor illi attribuit, id eſt laus, quam pietas illi defert, vt in eius Pſalmi commentario perſpicietur.

Huic duplici laudi accedit tertia, quam Deo tribunt ipſius miniſtri (nempe ſacerdotes & Euangelici concionatores) in ſuorum munerum functione, id eſt, in Miſſæ ſacrificio, in cõcionibus, in diuinis officiis decantandis. Et laus hæc tertia, eſt laus publica, & totius Eccleſiæ nomine oblata, nec ſolùm ipſis Dei laudatoribus fructuoſa, ſed ad aliorum etiam conuerſionem efficaciſſima. Hæc triplex laudis ratio in eo conſiſtit, vt quilibet Deum collaudet, tum fidei cognitione, tum ea vitæ integritate & innocentia, quæ ad ipſius ſalutem conſequendam ſit ſatis, tum etiam vt Eccleſiæ miniſtri pro virili parte in mundi conuerſionem incũbant, & ſuo quiſque in munere diuinam prouehant gloriam. Sed præter tria hæc laudum genera Spiritus ſanctus Chriſtianos homines ad nouæ laudis faſtigium euocat, nimirum vt ſingulares omnes tam ſummi, quàm infimi, licèt peculiari miniſtrorum officio non fungantur, ad maiorem Dei gloriam animum & mentem omni ſtudio & contentione adiiciant; idque tum optimo vitæ exemplo, tum etiam ceteris omnibus, quibus ad quarumlibet animarum conuerſionem & ſalutem allaborare poſſint. Licebit hoc intelligere, ſi conſideremus alicuius familiæ valdè religioſæ inſignem zelum atque feruorem, vbi & ianitor & coquus & quiuis alius pro cuiuſque facultate precibus, piis colloquiis & admirabili vitæ exemplo valent commune bonum, id eſt, maiorem Dei gloriam in animarum conuerſione & perfectione promouere.

Primitiuorũ Chriſtianorũ feruor & ardens ad perfectionem contentio.

Hoc igitur, quod ſingulari Dei beneficio in religioſis aliquot familiis hodie fulget, enituit maximè in primæuis illis naſcentis Eccleſiæ fidelibus; quãdo vel infimæ mulieres Chriſtianæ & piis verbis & vitæ ſanctimonia efficaces erant ad ſuos ipſarum coniuges Chriſtianæ fidei ſubiiciendos: vt ait B. Petrus in illa notanda ſententia; *Si qui non credunt verbo, per mulierum conuerſationem ſine verbo lucrifiunt.* Similiter etiam in prioribus illis ſæculis poſt publicam Chriſtianæ Religionis in Chriſtiana vrbe exercitationem, hãc ferè Deus vim ac robur Chriſtianis hominibus ſuppeditabat; vt Canticorum c. 4. depingitur. Atque Chriſtiani populi vnitas & cõcordia in ea quarta laudis ratione, ex terrarum orbe idololatriam reapſe diſpulit, & Romanum Imperium in Chriſtianæ fidei ditionem redegit. Quin etiam noſtra hac tempeſtate ſi ſummus præpotenſque Deus perfectionis & ſanctitatis ſtudiũ in Chriſtiano populo excitaret, & Eccleſiam ad primæuum illum feruorem reuocaret, & ad acerrimam illam in aliorum ſalute procuranda contentionem; næ admirabilis inde fructus & emolumentum in Maurorum, & Hæreticorum animis ſequeretur. Itaque illud imprimis foret ad infidelium conuerſionem efficaciſſimum, & ad eos inflammandos cæleſti Spiritus diuini igne; ſi fideles omnes pariter conſpirarent ad Dei gloriam omni virium contentione procurandam; ita vt ipſorum voces atque opera ſimul conſentirent, & in idem ſtudium accuratiſſimè incumberent.

1. Pet. 3. 5.

Applicatio prædicta interpretationis ad contextum.

Quid primũ Alleluia in ſe includat; & quomodo ad textũ ipſũ aptetur.

Contextum iam ipſum ad hanc noſtram ratiocinationem aptemus, oportet. Primum Alleluia indicat laudem, quam Deo fideles deferebant eo ipſo, quòd admirandi illius operis a Deo in Romæ victoria geſti amplitudinem & excellentiam recognoſcerent. In huiuſmodi explicatione facilè cerni poteſt quàm congruenter cohæreat, vt prima laus cõtineat cognitionem pariter ac confeſſionem illius ingentis beneficij in Eccleſiam collati. Etenim fidei lumen, & quod per illud adipiſcimur, eſt, præcipuum ceterorum fundamentum. Deinde in iis verbis, *Salus & gloria, & virtus* Deo, tria perſtringuntur A adnotatu digniſſima, & Beatiſſimæ Trinitati glorioſiſſima. Primum eſt, perſecutionum magnitudinem, quas Roma ethnica excitauit, non fuiſſe potentem, vt Chriſtianum nomen extingueret; quinimò Eccleſiam integram ex eis & illæſam euaſurã. Atque hoc eſt propriè *ſalus*: quæ ſonat ereptionem à periculis: idémque innuit vox Græca, *σωτηρία*, quæ deriuatur à verbo *σώω*, id eſt, ſaluo, & incolumem reddo. In quo laudatur maximè Dei potentia; quæ tot tantiſque periculis Eccleſiam eripuerit. Secundum, quod in iis verbis attingitur, illud eſt, peccata ſcilicet eorundem fidelium, quæ Deus per eiuſmodi perſecutiones plectebat, non fuiſſe ſatis vt B præcipuum Dei finem & ſcopum impedirent, & conſilium de glorioſiſſima illa victoria Chriſtianæ Eccleſiæ conferenda. Id quod propriè ad Dei gloriam ſpectat; iuxta illud Pauli, *Omnes peccauerunt, & egent gloria* Dei. Et certè admirabile omnino eſt, Deum ipſorum fidelium peccatis veluti inſtrumento vti ad ſuam ipſius gloriam & Chriſtianæ Eccleſiæ victoriam propagandas. Dum enim permittebat ad plectenda Chriſtianorum ſcelera (ſeu magna, ſeu parua) magnas aduerſus gentem Chriſtianam excitari perſecutiones; iis ipſis perſecutionibus tanquã C inſtrumento vtebatur, vt Romam ethnicam Ecclecleſiæ Chriſtianæ ſubiiceret. In quo maximè ſplendet ipſius Dei gloria & Chriſti redemptionis efficacia: dum ſcilicet ex noſtris flagitiis & ſuam ipſius gloriam, & noſtram vtilitatem promouet. Tertium denique ponderandum eſt, quod ſpectat ad diuini Spiritus ſanctificantis virtutem & efficaciam; quæ in eo Eccleſiæ triumpho de Roma parto enituit. Nec enim eiuſmodi fuit victoria, quæ hominum armis, induſtria & cõtẽtione obtineretur; ſed ſpiritus cæleſtis virtute & admirabili efficientia, quæ D Romanorum corda potuit immutare, & ſuaui Euangelij iugo ſubmittere. Et ſecundùm hunc ſenſum ſolet non ſemel in ſacris Literis nomen *virtus* vſurpari, vt poſtea expendemus.

Dei potẽtia in hominibus à periculis eruendis.

Quãta fuerit Dei in Eccleſiam miſericordia, quam nulla hominum peccata impedierint.

Diuini Spiritus efficacitas in Roma ad fidem traducenda.

Ex his ergo tribus perfectionibus, potentia eripiendi Eccleſiam ab omni ingruenti periculo congruenter Patri tribuitur, gloria redemptionis, Filio; & virtus ſanctificandi, Spiritui ſancto. Namque vt in Apoſtolorum Symbolo noſtra fides reducitur primò ad creandi omnipotentiam, quæ Patri attribuitur; ad redemptionis opus, quod Filio; & ad fidelium ſanctificationem, quæ Spiritui ſancto: (ita vt in toto Symbolo illuſtriſſima quædam ſanctiſſi- E mæ Trinitatis confeſſio contineatur:) ſic etiam admirabili quodam artificio tota laus, quam Chriſtiana Eccleſia Deo detulit propter victoriam de Roma partam, reuocatur ad clariſſimam quandam ipſius Trinitatis laudationem; quæ illis includitur verbis, *Salus, & gloria, & virtus Deo.* Si autem quiſpiam exoptet, vt prima vox creandi potentiam aliquo modo repræſentet; facilè cum eo conſentiemus, ſi dicamus, maximam potentiam ad homines è periculis eripiendos, quæ nomine ſalutis exprimitur, mirum in modum excelluiſſe in noua illa F vindictæ de Roma ſumptæ ratione: atque adeò vt Roma ipſa integra & ſuperſtes per nouæ Romæ creationem euaderet; iuxta illud de noua creatura, quod Paulo ita familiare eſt.

Quomodo tria illa, Salus & gloria & virtus, *tribus diuinis perſonis per attributionem accõmodentur.*

Verſ. 2.

Quorsũ hic dicatur vera & iuſta Dei iudicia.

Quia vera & iuſta iudicia ſunt eius.] In his verbis (vt ex ipſo contextu videre eſt) redditur ratio de ea laude, quæ ſuperiùs perſtricta fuerat tribus illis nominibus, *Salus, & gloria, & virtus Deo noſtro,* quod perinde eſt, quaſi dicatur, in Dei æquiſſimo iudicio, quo Romam Eccleſiæ ſubiecit, eminuiſſe imprimis infinitam ipſius Dei potentiam ad ſuos è quolibet periculo liberandos; & illuſtriſſimam tem multitudinem. Verùm, ne intelligeretur, qui in mundi conuerſione laborabant, eos eſſe vnius ſolùm populi (quia cap. 7. 9. nomen turbæ magnæ ad Iudaicum populum ſigillatim refertur) ideo adiungitur, *Et ſicut vocem aquarum multarum.* Conſtat autem aquas multas eſſe populos multos & gentes & linguas. Quare generatim loquendo, qui ex Gentilitate Chriſtianam fidem receperant, omnes pariter in noui Dei gloriæ allaborabant; dum per ſe ſinguli ad proximorum ſalutem & conuerſionem ſuum ſtudium & contentionem adhibebant. Quia verò huiuſmodi vis erat efficacium inſtar concionum, quibus Deus hominum corda ſolet pulſare; & diuini etiã verbi efficacitas in Apocalypſi cõparatur tonitruis, (quæ ſunt cæli voces:) idcirco cum voce aquarum multarum componitur tonitruorum magnorum vox dicentium *Alleluia*, id eſt, Dei laudem prædicantium, ſiue ad Dei laudem inuitantium. Nam *Alleluia* ſonat *laudate Deum.* Quæ autem huiuſce laudis redditur ratio, ea eſt; *Quoniam regnauit Dominus omnipotens.* Quod non aliud eſt, quàm ſi diceretur, Deum ſe Regem declaraſſe eo ipſo, quòd vana idolorum ſuperſtitio ex Romana vrbe fuit expulſa, & Gentes ac nationes Deo ipſi ſubiectæ fuerint. Ex eo verò, quòd Deus in terrarum orbe per ſuam fidem, ac Religionem imperitet; ſummopere ipſius ſerui lætantur, & ad eius gloriam omni virium contentione procurandam ſeſe excitant.

Refellitur aliorũ ſententia referentiũ quadruplex hoc Alleluia ad Sãctorum in cælo lætitiam de ſupplicio à Deo improbis inflicto.

Hic eſt meæ expoſitionis contextus. Porrò alluſiones de induſtria ad ſequentes notationes reieci, quò faciliùs totius contextus filum percipi poſſit. Et quamuis tota hæc celebritas & Alleluia à multis eò referantur, quòd Sancti in cæleſti beatitudine exultent ſeueritate, qua Deus ſiue in hac vita, ſiue etiam apud inferos in peccatores animaduertit: ceterum præterquã quòd Apocalypſis acoluthia neceſſariò eum ſenſum reſpuit, ipſamet Alleluia repetitio compellit, ne qua reſideat dubitatio, quin de re magnopere feſtiua ſit ſermo. Cõſtat enim ex receptiſſimo Eccleſiæ vſu, hanc vocẽ Alleluia in lætiſſimis maximè celebritatibus locũ habere. Quis verò neſciat, verum ſanctorum hominũ & virorum Apoſtolicorum gaudium potiſſimùm prouenire ex feliciſſimis Eccleſiæ ſucceſſibus; & maximâ Dei gloriâ inde redundante? Inter hæc igitur auſpicatiſſima euenta nullum certè felicius, quàm Romæ conuerſio. Quamobrem licèt ex impiorum damnatione grates Deo agi debeant, non tamen huc ita propriè impenduntur Alleluia, & maximæ gaudij ſignificationes. Confirmatur, quia Iſidorus l. 6. Etymologiarum cap. 19. aduertit, ex huius capitis Alleluia deriuatam fuiſſe in Eccleſiã conſuetudinẽ, vt Alleluia in lætioribus totius anni celebritatibus vſurparet. Quòd ſi quiſpiam dixerit, hunc Eccleſiæ morem potuiſſe etiam dimanare ab iis Pſalmis, quibus pro titulo præfixum eſt Alleluia, qui omnes magnopere ſunt hilares ac iucundi, & præſertim extremi, hoc ipſo ſuadetur, eundẽ ad finem in Apocalypſi, atque in Pſalmis Alleluia fuiſſe vſurpata. Hæc enim Apocalypſeos Alleluia reſpectum habent ad illa Pſalmorum; & inde non parum confirmationis accipiunt, vt ſequenti notatione explicabimus.

NOTATIO II.

De alluſione quadruplicis Alleluia ad viginti Pſalmos.

SVPRA cap. 10. 3. vidimus, per ſeptem illa tonitrua Ioanni exaudita ſignificari ſeptem Domini voces, quarum Pſ. A 28. mentio fit: nec aliud fuiſſe tonitruorum à Ioanne auditorum myſterium, niſi vt admoneremur Pſalmum 28. in eum Apocalypſeos locum inſeri debere. Similiter ergo in præſenti quadruplex Alleluia, quæ Ioannes ſe audiſſe cõmemorat, reſpiciunt haud dubiè eos Pſalmos, quibus Alleluia pro titulo eſt. Vnde illud hîc myſterium ſubeſt, Pſalmos illos hoc titulo inſignitos in præſenti Apocalypſeos loco reponendos.

In quatuor hiſce Alleluia reſpectũ habere ad eos Pſalmos, quibus pro titulo præfixum eſt Alleluia.

Pro huius rei confirmatione, illud in memoriam reuoco, quod alias dixiſſe me memini, videlicet nullum ferè in Apocalypſi verbum reperiri, quod alicui inſigni ſacrarum Literarum loco non reſpondeat. Etenim ſacra hæc actio ænigmatica, (vt in optimis quibuſq; ænigmatis fieri aſſolet) tota ex alluſionibus ad inſignes ſacrorum librorum, B veterum præſertim, locos coagmentatur. Nulla autem reperiuntur Alleluia in toto ſacrarum Literarum decurſu, præterquam in Pſalmis, & Tobiæ 13. 22. vbi dicitur, *Per vicos Ieruſalem Alleluia cantabitur.* Quod de illorum etiam Pſalmorum cantu intelligendum eſt.

Syllabus eorũ Pſalmorum, qui pro titulo habent Alleluia.

Quod cùm ita ſit, ea protinus ſubit mentem dubitatio, ad quos ſcilicet ex iis Pſalmis, quibus Alleluia pro titulo eſt, reſpiciat Ioãnes in quadruplici huius capitis Alleluia. Pſalmi enim hac inſcriptione notati viginti omnino ſũt; quare nec vicenarius numerus vllam habet peculiarem cum quaternario proportionem, nec congruens apparet ratio, cur aliquot ex iis Pſalmis omiſſis, alios accerſamus. Nihilominus exiſtimo, quatuor huius capitis Alleluia referri ad omnes illos viginti Pſalmos, qui ſunt.

Pſ. 104. *Confitemini Domino, & inuocate nomen eius.*

C Pſ. 105. *Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in ſæculum miſericordia eius. Dicant qui redempti ſunt.*

Pſ. 106. *Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in ſæculum miſericordia eius. Quis loquetur.*

Pſ. 110. *Confitebor tibi Domine in toto corde meo.*

Pſ. 111. *Beatus vir, qui timet Dominum.*

Pſ. 112. *Laudate pueri Dominum.*

Pſ. 113. *In exitu Iſrael de Ægypto.*

Pſ. 114. *Dilexi, quoniam exaudiet Dominus.*

Pſ. 115. *Credidi, propter quod locutus ſum.*

Pſ. 116. *Laudate Dominum omnes Gentes.*

Pſ. 117. *Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in ſæculum miſericordia eius. Dicat nunc Iſrael.*

Pſ. 118. *Beati immaculati in via.*

Pſ. 134. *Laudate nomen Domini, laudate ſerui Dominum.*

D Pſ. 135. *Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in æternum miſericordia eius. Confitemini Deo deorum.*

Pſ. 145. *Lauda anima mea Dominum.*

Pſ. 146. *Laudate Dominum, quoniam bonus eſt Pſalmus.*

Pſ. 147. *Lauda Ieruſalem Dominum.*

Pſ. 148. *Laudate Dominum de cælis.*

Pſ. 149. *Cantate Domino canticum nouum, laus eius in Eccleſia ſanctorum.*

Pſ. 150. *Laudate Dominum in ſanctis eius.*

Quomodo quatuor prædicta Alleluia Pſalmis hiſce viginti per ordinem reſpondeant.

Hos omnes Pſalmos Ioannes hac alluſione perſtringit & affirmat pariter, omnes huuc in locum aptari debere, vt mox videbimus. Quod verò opponitur numerum ſcilicet quatuor Alleluia cum vicenario Pſalmorum non rectè cõgruere. Reſpondeo, in quadruplici Apocalypſeos Alleluia contineri reſpectum ad quatuor item ſeries Alleluia, quæ E in Pſalmorum titulis reperiuntur. Quamuis enim Pſalmi eiuſmodi vigeſimum numerum expleant; in quatuor tamen ordines, & veluti claſſes, diſtribuuntur; quarum quælibet aliquem Pſalmorum numerum complectitur, qui inter ſe coniuncti & ab alterius ordinis Pſalmis ſeiũcti ſunt. Primùm enim tres primi Pſalmi ex ſupradictis (nempe Pſal. 104. & 105. & 106.) vnam Pſalmorum lineam conficiunt. Deinde, poſt aliorum interiectum, quibus hæc inſcriptio Alleluia, non eſt, ſequitur ſecundus Pſalmorum hoc titulo inſcriptorum ordo: qui continet Pſalmos à centeſimo decimo, vſque ad centeſimum decimum octauum. Tertia horum Pſalmorum claſſis duos omnino coërcet; ſcilicet centeſimum trigeſimum quintum, & centeſimum trigeſimum ſextum. Quarta denique poſtremos ſex comprehendit.

Pſalmos viginti ſuprà poſitos in quatuor omnino lineas ſiue ſeries partiri: & quæ ſint.

Porrò quòd Alleluia vnum adſciſcat coniunctionem F plurium Alleluia, quæ & inter ſe cõpoſita, & ſepoſita à reliquis ſunt; id quidem conſonum eſt cum aliis id genus loquendi rationibus. Sic enim Hiſpanè appellare ſolemus, *Vn repique de campana*, non ſingularẽ vnum concitati cymbali pulſũ, ſed plures eoſq; crebérrimos. Itaque dicere ſolemus bis aut ter ſolùm pulſata fuiſſe cymbala, quamuis ſingulis vicibus multiplex fuerit cymbalorum ſonus auditus. Præterquam quòd minimè credendum eſt, viginti illos Pſalmos hac inſcriptione ſignatos caſu & temerè in quatuor claſſes ſiue ordines fuiſſe partitos. Vt autem ſignificetur, quotquot in vna eadémque ſerie copulantur, eos omnes maiori inter ſe affinitate coniungi, congruentiſſimum extitit, vt Apocalypſis quadruplici Alleluia aſſignato eos pariter deſignaret atque diuideret, qua ratione in Pſalmorum libro diuiſi ſunt.

erga Deum. In quinto, affectus animi & propenſio ad orationem. In ſexto animi item alacritas & ſtudium ad martyrium. In ſeptimo vehemens deſiderium diuinæ gloriæ, & hominum ſalutis procurandæ. In octauo Eccleſiæ gloriatio in Chriſto. In nono denique pura & immaculatæ vitæ, & ad diuinam voluntatem conformatio.

Cur ad ſecundā Dei laudē nouem numero Pſalmi deſumantur?

Tertiò, quemadmodum Pſalmorum ternarius fuit maximè congruens in prima laudatione (quæ eſt fidei propria) propter Trinitatis ſanctiſſimæ cōfeſſionem, ad quod myſterium ſumma noſtræ fidei reuocatur, vt ſupra expendimus; ita etiam ad ſecundam laudem, quam vitæ ſanctitas tribuit, appoſitus eſt Pſalmorum nouenarius. Hic enim numerus eſt ternarij plenitudo, nam tria ter replicata nouenarium conficiunt. Vnde quadrata radix eſt ternarius: quadratus verò numerus nouenarius. Notum autem eſt Mathematicis, quadratum numerum eſſe ſuæ radicis plenitudinem. Non aliter vitæ ſanctimoniam ſe continet fidei plenitudinē. Et niſi opera ſint plena (vt loquitur Apocalypſis) fidei laus quadrata atque perfecta eſſe non poteſt; quia *non eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris.* Quartò in illis verbis, quæ in hoc ſecundo Alleluia adduntur, nempe, *Et fumus eius aſcendit in ſecula ſeculorum.* Si is ſenſus cōtinetur, vt hæc eadem ſecunda laus ſit, quæ in æternum durat (prout in commentario vidimus;) hoc etiam in hiſce Pſalmis exprimitur. Nam in eorum primo perſpicuè dicitur de illa laude, quam Deo ſanctus timor attribuit, *manet in ſeculum ſeculi.* Cùm autem inſcriptio Pſalmi ſit Alleluia, id eſt laudatio Dei, manifeſtum eſt verbum illud, *laudatio eius,* debere intelligi de laudatione Dei, quæ in ipſius timore conſiſtat.

Tertium Apocalypſeos Alleluia quot, & quos Pſalmos reſpiciat. Argumentū Pſalmi 134. & Pſ. 135.

Tertium Alleluia duos ſolùm Pſalmos complectitur: ij ſunt Pſ. 134. & Pſal. 135. In his illud imprimis euidens eſt, eos eſſe aptiſſimos ad Deum collaudandum ob egregiū triūphum, quem Eccleſia de Romano Imperio reportauit. Nā in vtroque Pſalmo eiſdem penè verbis canitur, Deum eſſe laudandum; *qui percuſſit gentes multas, & occidit Reges fortes; & dedit terram eorum hæreditatē Iſraeli ſeruo ſuo.* Secūdò explicat Apocalypſis viginti quatuor ſeniores, & quatuor animalia hoc tertium Alleluia Deo decantare, quod etiā in his duobus Pſalmis perſpicuum eſt. In primo enim dicitur initio, *Laudate nomen Domini, laudate ſerui* Dominum: *qui ſtatis in domo Domini, in atrijs domus Dei noſtri,* quod ad ſacerdotes profectò referendum eſt. Tertiò horum Pſalmorum binarius eſt appoſitiſſimus ad duo miniſtrorum genera, quos Apocalypſis deſignat, ſeniores nempe, & animalia, aut fortaſſe ad indicandas duas perfectæ prædicationis partes, doctrinam & exemplum. Quartò, vox *Amen* tertio Alleluia addita, fortè eò reſpicit, vt quod dicitur in Pſal. 134. idem quoque in ſequenti Pſalmo repeti ſignificetur. idem videtur eſſe *Amen*, quaſi confirmatio. aut fortaſſe in voce *Amen*, attenditur illa verſiculi intercalaris repetitio; *quoniā in æternū miſericordia eius,* quod in ſingulis verſibus Pſ. 135. reperitur, ſunt autē verſus ſex & viginti.

Cur inter ſecundam prædictorum Pſalmorum claſſem & inter tertiā quindecim omnino Pſalmi interijciantur?

Ex eo verò, quod duo prima Alleluia ſint Chriſtianis hominibus communia, tertium Dei miniſtris, id eſt ſacerdotibus & Euangelij concionatoribus proprium; ex eo inquam illud etiam myſterium retegitur, cur ſcilicet inter ſecundam Pſalmorum huiuſmodi claſſem & inter tertiam, Pſalmi quindecim ſint interiecti. Nam poſtremus ſecundæ claſſis Pſalmus fuit 118. primus verò Pſalmus tertij Alleluia eſt Pſalmus 134. illi ergo quindecim Pſalmi interpoſiti hanc ſinguli inſcriptionem habent, *Canticum graduum,* in ipſo verò numero 15. videtur alludi ad totidem templi gradus; quibus ad ſublimem ipſius templi partem aſcenſum patuiſſe, ex Ioſepho notat atque deſcribit noſter Villalpādus tom. 2. lib. 3. cap. 34. Iam illorum quindecim Pſalmorū argumentum non eſt aliud, quam ingentia beneficia, quibus Deus ſuos cumulat ſeruos; vt impenſiùs eos legenti planum fiet. Ad ſignificandū ergo diſcrimē, quod in Chriſtiana Eccleſia inter ſacerdotes & Euangelij miniſtros, atque inter laicos reperitur; ſingulari Spiritus diuini artificio, poſt duplicem laudem, quam communis Chriſtianorum cœtus Deo adſcribit, mox ſubiungitur canticum graduum, id eſt quindecim prædicti Pſalmi, quibus ſingularia indicantur beneficia, quæ in viros iuſtos ac ſanctos diuina prouidentia confert; & per eos gradus aſcenditur in Dei domo ad altiſſimum felicitatis gradum, cum alluſione ad gradus quindecim, quibus ad celſiorem templi partē aſcendebatur. Poſt eorum verò graduum adhibetur ſacerdotum laus & Euangelij miniſtrorum Deo decantata per ſacrificia ipſa atque conciones. Quo innuitur Sacerdotalis muneris & prædicationis Euangelicæ ſublimitas atq; perfectio, ad cuius ſignificationem denotandam quindecim illi gradus apponuntur; qua ratione deſignatur, magnos hoſce Eccleſiæ miniſtros eſſe in excelſo valdè dignitatis gradu, quod diuinitatis ſpeciem præ ſe fert.

Cur inter primam ac ſecundam laudem tres Pſalmi intercedant?

Huius myſterij occaſione deſideret fortaſſe quiſpiam, vt explicemus etiam, cur inter primam & ſecundam lau- A dem tres Pſalmi intercedant? In primo enim Alleluia tres includuntur Pſalmi, nempe 104 & 105. & 106. Primus autē ſecundi Alleluia Pſalmus eſt 110. Itaque tres Pſalmi interijciuntur, videlicet 107. & 108. & 109. Reſpondeo tamen, ad ſecundum Alleluia à primo diſtinguendum decuiſſe, vt aliquis Pſalmorum numerus interponeretur: cùm autem tres fuerint primæ claſſis Pſalmi, hic idem Pſalmorum numerus fuiſſe ad eiuſmodi diſtinctionem aptus viſus eſt. Sic enim aptè ſignificatur, ſecundum Alleluia ſeſe attollere valdè ſupra primum: & fortè in tribus illis Pſalmis inter primum & ſecundum Alleluia interiectis denotatur; poſt adeptam fidei cognitionem ad primum Alleluia ſpectantem, vt ſecunda laus perfectę vitę Deo tribua- B tur, tria imprimis opus eſſe in tribus illis diſtinctionis Pſalmis denotata. Primum eſt firma deliberatio. Secundū, ad Deū deprecatio, vt nos à dæmonis inſidijs eripiat. Tertium ac præcipuum, vt Deus ſuum Spiritum homini liberaliter impertiatur, ſine quo nec conſilium, nec deliberatio, nec dæmonis cohibitio quidquam proſunt. Hæc ergo tria videntur per ordinem in tribus illis Pſalmis tangi. Nam primus, id eſt, Pſalmus 107. orditur ab illis verbis: *Paratum cor meum Deus, paratum cor meum.* Secundus Pſalmus, qui eſt 108. continet feruidam Dauidis deprecationem; qua à Deo obnixè contēdit, vt ſe ab aduerſario eripiat. Tertius, qui eſt 109. nobis proponit ob oculos, quemadmodum Chriſtum in cælo patronum habeamus, vnde ſuum Spiritum, id eſt virgam virtutis ſuæ admirabilem, in terras de- C mittat. Qua de re in eius Pſalmi commentario latiùs dicā.

Quis ſit ſcopus Pſalmorum 107. & 108. & 109.

Quartum Alleluia ad quos Pſalmos alludat. Pſalmos, qui ab hoc quarto Alleluia reſpiciuntur, peridoneos eſſe ad Eccleſiæ victoriā, de Roma celebrandam, & ad laudes propterea Deo concinendas.

Quartum & vltimum Alleluia extremos ſex Pſalmos reſpicit, quibus omnibus Alleluia præfixum pro titulo eſt. Et quatuor quidem poſtremi non ſolùm hanc habent inſcriptionem, ſed in eandem etiam vocem deſinunt. Primò hi omnes Pſalmi, dubitabit nemo, qui attentè perlegerit, quin valdè ſint apti ad Eccleſiæ victoriam de Roma commendandam, & ad laudes pro illa Deo decantandas. Primus enim ex his Pſalmis, nempe 145. de Deo aſſerit: *qui fecit cælum & terram, mare, & omnia, quæ in eis ſunt.* de qua phraſi diximus Apocal. 14. 7.) *facit iudicium iniuriam patientibus, & illuminat cæcos. Et regnabit in generationem, & generationem.* Secūdus Pſalmus, nempe 146. *Ædificans Ieruſalem* id eſt Eccleſiā ſuam *Dominus, diſperſiones Iſraël congregabit; qui ſanat contritos corde,* &c. Tertius Pſalmus, qui eſt 147. agit de perſecutionum præteritarum fructu, qui D glorioſiſſimus eſt Chriſtianæ Eccleſiæ futurus. de quo ad noſtrum eiuſdem Pſalmi commentarium me refero. Pſalmus quartus huius ordinis, qui eſt 148. in eodē perſiſtit & progreditur argumento, nec non concinit, Deus *exaltauit cornu populi ſui.* Sequens Pſalmus, id eſt 149 celebrat myſticam vindictā, quā ſancti de gētibus ac nationibus ſumpturi erant. *Ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis.* Extremus denique Pſalmus agit de iucundiſſima celebritate atque lætitia ob incredibilem virtutem, quam Deus in ſuis Sanctis oſtenderat, & in eorum victoria de ſuis hoſtibus comparauerat.

In ſex Pſalmis quarti huius Alleluia eleganter deſcribi Chriſtianorum primitiuorum ſpiritum.

Deinde in hoc Pſalmorum ſenario luculenter deſcribitur primitiuæ gentis Chriſtianæ ſpiritus, de quo ſupra diximus. Nam in primo eorum Pſalmo ſplendet maximè fiducia, & ſpes firma in Deum ad tantam, tamque operoſam E expeditionem, *Spes eius in Domino Deo ipſius.* In ſecundo patientia & manſuetudo eminet, quæ ad poſſidendam terrā valdè neceſſaria eſt. *Suſcipiens manſuetos Dominus.* In tertio piorum verborum vis & efficacitas, qua laicus interdum & illiteratus duriſſima hominum corda mollire, & in lacrymas liquare ſolet. *Emittet verbum ſuum, & liquefaciet ea.* In quarto cæleſtis vita, conſtantia admirabilis, maximumque vitæ diſcrimen inter Chriſtianos primitiuos & inter Gentiles. In quinto muſicus perſonat concentus vnionis & concordiæ, qua omnes pariter copulātur; quæ quidem mundum vniuerſum potis eſt ad ſui admirationem, & ad diuinæ gratiæ commendationem conuertere. Atque hæc eſt illa concordiæ harmonia *in Eccleſia ſanctorum.* Tandem in vltimo Pſalmo celebratur magna & cōtinua lætitiæ voluptas, qua fruūtur ij, qui perfectā charitate F cum Deo ſunt coniuncti, & perpetuò in eius laudibus verſantur; atque hac ratione explent illud eiuſdem Pſalmi, *Omnis ſpiritus* (id eſt omnis ſpiratio) *laudet* Dominum.

Myſterium ſenarij horū Pſalmorum numeri.

Præterea ſenarius horum Pſalmorum numerus perfectam laudationem adumbrat. Senarius enim perfectus eſt numerus, quippe qui conſtet, vt aſſerunt Mathematici, ex omnibus ſuis partibus aliquotis ſimul ſumptis. Quod itē in quatuor vltimis Pſalmis Alleluia tum titulo, tum fine duplicetur, id ad maiorē exultationem ſignificandā ſpectat. Etenim exultatio, quæ ab ſpe & manſuetudine ducit exordium, mirum in modum creſcit vi & efficacitate, quam Deus Sanctorum verbis confert, necnon admirabili conſtantiâ, vnione & cōcordiâ tum inter ſeipſos, tū etiam (quod caput eſt) erga Deum. Atque hæc omnia poſtremis quatuor Pſalmis pro argumēto ſunt. Accedet his omnibus

ſua

lux maior ex iis, quæ diuino aſpirante numine dicemus lib.7. in Pſalmorum commentario, quos reſpicit Apocalypſis. Sed interim non debui prætermittere, quod ſatis viſum eſt, vt elegantiſſima hæc quadruplicis Alleluia alluſio percipi poſſet.

Quod habeat myſterii nouenarius Pſalmorum, qui inter tertiũ & quartum Alleluia ſunt interpoſiti.

Ceterùm aliquid pro colophone addamus oportet de nouenario numero Pſalmorum, qui interiecti ſunt inter Pſalmos tertij & quarti Alleluia. Nec enim myſterio carere putandum eſt, quòd nouem Pſalmorum interiectu diuidantur. At verò nolim ex iis, quæ de numero Pſalmorum quindecim inter ſecundum & tertium Alleluia intercedentium diximus, quempiam ſuſpicari, per nouem etiam Pſalmos inter tertium & quartum Alleluia interpoſitos denotari pariter magnum aliquem acceſſum, quo tertium Alleluia à quarto ſuperatur, quaſi ſupra illos quindecim gradus fiat per nouem alios aſcenſus ad excellentiã quartæ laudis. Huiuſmodi namque ſuſpicio & ipſa inanis eſſet, & nullo ſolido fundamento niteretur. Nec enim aut datur aliqua Dei laudatio illuſtrior ac præſtantior ipſo Miſſæ ſacrificio, & perfecta Euangelij prædicatione; aut in templo alij inſuper ſcalarum gradus erant, quibus conſcenderetur, præter illos quindecim, ad quos in quindecim Pſalmos Cantici graduum habetur reſpectus. Illud igitur vnum in nouem Pſalmis inter tertium & quartum Alleluia poſitis denotatur; videlicet nouenarius orationum atque expectationum ipſo perſecutionum tempore, quas paſſa eſt Eccleſia ante triumphum in quarto Alleluia figuratum. Etenim licèt quatuor omnes laudationes poſſint ac debeant ad Eccleſiæ triumphum referri; nihilominus in tribus primis Alleluia altiùs videtur res ipſa longo repeti principio. Vnde ſpes ipſa & fiducia indicatur, quam Eccleſia certò conceperat, fore vt de Roma ethnica, déq; Imperio ipſo triumpharet. Cùm autẽ ad quartum Alleluia peruenitur; tunc iam proponitur ante oculos lætitia & voluptas Eccleſiæ de victoria, quam reipſã conſequebatur per fidelium vnionem & Romæ veteris deflagrationem; in qua cumprimis enituit fideliũ omnium ſtudium diuinã gloriã magno animi ardore prouehẽtium. Et quia Eccleſiæ triũphum anteceſſit orationum nouenarius, necnon expectationum ſub ipſa perſecutionis tempora; idcirco ante quartum Alleluia, hiſce nouẽ Pſalmis adumbratur Catholicæ Eccleſiæ afflictio, ipſius orationes, fiducia atque ſecuritas in diuina prouidentia nitens: id quod vltimo ſignatur in Pſal.144. Ante hunc verò octo præcedentes inſumũtur omnes in deſcribendam Eccleſiæ anxietatem; atq; eiuſdẽ preces & certam expectationem. Et fortaſſis octonarius Pſalmorum reſpondet numero magnarum perſecutionũ, quas Romanum Imperium in Eccleſiam concitauit. Concludo igitur, quartam hanc laudem quantumuis perfectiſſimam, non tamen eſſe tertia ſuperiorem, ſed potiùs ipſius effectum, atque adeò hos nouem Pſalmos, qui inter vtramque laudationem intermittuntur, non eſſe peculiares aliquos gradus, quibus quarta laus tertiam excedat, ſed deſcriptionem quandam orationum earum & expectationum, quas concipiebat Eccleſia ante ipſum triumphum in quarti Alleluia Pſalmis celebratum. Præterea antiqua conſuetudine receptus eſt in Eccleſia nouenarius dierum numerus in orationibus ac precibus ad Deum certo tempore effundendis, & in ſacrificiis pariter offerendis, qui mos huic explicationi nonnihil adſtipulatur.

Quarti Alleluia finis & ſcopus.

Quem finem ſpectent nouẽ Pſalmi inter tertium & quartum Alleluia inſerti.

Quanti ſit æſtimanda lux, quã ex Apocalypſi ad ſacrarum Literarum cognitionem & intelligẽtiam refunditur.

Diximus de alluſione quadruplicis Alleluia. Obſecro autem à prudente lectore, vt duo expendat. Alterum eſt, quanti debeat Apocalypſis æſtimari ob lucem conſpicuã, quam ſacrarum Literarum cognitioni affert. Ecce enim ex quatuor his Alleluia Apocalypſeos mira nobis lux oboritur ad Pſalmorum viginti intelligentiam: nec ſolùm ad ſingulorum argumentum, ſed ad eum etiam ordinem & artificium, quo inter ſeſe ſunt diſpoſiti, nec non ad myſterium in qualibet horum Pſalmorum claſſe deliteſcens. Atque vt prudens quiſque minimè dubitabit, quin nihil horum myſterio vacet: ſiquidem nullus eſt in Scriptura apex illius expers: ita etiam Deo gratias agi debent, quòd in Apocalypſi ſublimem hanc philoſophandi rationẽ nos doceat. Id quod eò pluris faciendum eſt, quò minus harum rerũ apud Pſalmorum interpretes reperitur. Illi enim ſolùm videntur attẽdere ſingulorum Pſalmorum explicationem: atque ad eam ipſam rẽ fortè Apocalypſis aliquibus Pſalmis clarius præfert lumẽ, quam interpretum quiſpiam. Verùm, quod attinet ad miram horum Pſalmorum inter ſe diſpoſitionem, de hoc inquam commentandi genere parum aut ferè nihil in expoſitoribus, quos viderim, reperitur.

Ex toto hoc diſcurſu confirmari Babylonis myſticæ, ſiue Romæ incendiũ eſſe myſticum at-

Alterum, quod à lectore rogo, illud eſt: videlicet vt attentè expendat, ſi hæc fortè alluſio ad viginti Pſalmos ſupradictos euidens eſt, (vt mihi apparet: ni tamen proprius amor præſtigias agit:) ex ea ipſa euidenter etiam conſtare, Babylonis incendium fore rem lætiſſimam ac feſtiuiſſimã: nec aliam ab ea, quæ in his viginti Pſalmis decantatur. Et proculdubio continet Gentilitatis conuerſionem, vt ex A ipſorum contextu cernere facile eſt, & in aliquo etiam ex Pauli auctoritate.

que à Deo lætiſſimum.

NOTATIO III.

In qua reſpondetur cuidam obiectioni contra ea, quæ ſuperiori notatione ſunt ſtabilita.

Proponitur difficultas ex prædictorum viginti Pſalmorum diſpoſitione ac titulis iuxta Hebræũ; quæ contra ſuperiorem diſcurſum militat.

QVÆCVNQVE hactenus diximus, ſubnixa ſunt atque ſuffulta in illorum viginti Pſalmorum diſpoſitione ac titulis, iuxta Vulgatam noſtram editionem. Ceterùm qui Hebraicis codicibus nimium ſunt addicti, opinentur fortaſſis in inſcriptionibus ac diſpoſitione horum viginti Pſalmorum nonnulla reperiri diſcrimina ac differentias B inter Vulgatam & veram lectionem Hebraicam: quæ differentiæ quamuis parui in ſe momenti videantur, cum illis tamen non poſſe cohærere ſupradictam alluſionem quadruplicis Alleluia ad totos illos 20. Pſalmos. Nam imprimis alluſio primi Alleluia Apocalypſeos in eo nititur, quòd tria prima Apocalypſeos Alleluia inſcriptiones ſint trium Pſalmorum, quorum exordium eſt, *Confitemini Domino*, nimirum Pſal.104. & 105 & 106. Atqui in Hebræo ſecus accidit: nam primum Alleluia non eſt horum trium Pſalmorum primi titulus, ſed Pſalmi antecedentis finis: ſequens autem Pſalmus, inter tria *Confitemini* primus, non incipit ab Alleluia: ſed in illud deſinit. Secundus verò Pſalmus ex his tribus Alleluia habet, tam pro titulo, quàm pro totius Pſalmi exitu. Tertius autem ex his quibus initium *Confitemini*, nec initio, nec fine continet Alleluia.

Alleluia, quæ in aliquot Pſalmorum titulis apponuntur, in Hebræo varia ac diuerſa diſpoſitione inſcribi.

C Deinde, in ſecunda ſerie Pſalmorum, quibus inſcribitur Alleluia, tres tantùm reperiuntur, qui continuato ordine exordiantur ab Alleluia, ij autem ſunt, *Confitebor tibi Domine*, &, *Beatus vir qui timet Dominum*, &, *Laudate pueri Dominum*. Poſt quos alius ſequitur Pſalmus, qui nec ab Alleluia incipitur, nec in Alleluia terminatur; hic eſt, *In exitu Iſrael de Ægypto*. Nam Alleluia illud, quod nos in huius Pſalmi fronte præponimus, in Hebræo pertinet ad antecedentis Pſalmi finem. Quippe *Laudate pueri Dominum*, Alleluia habet tam pro initio, quam pro exitu. Porrò Pſalmus ille, *In exitu Iſrael*, ab Hebræis in duos ſecatur, quorũ poſterior ab illis verbis inchoatur, *Non nobis Domine, non nobis*; cùm nullum Alleluia inter duos hos Pſalmos Hebraicos reperiatur inſertum. Quare quod Alleluia in Hebræo eſt ad finem Pſalmi, *Non nobis Domine non nobis*, nequaquam poteſt ad ſecundum Alleluia ordinem pertinere: eſt enim medius interiectus Pſalmus vnus ſine Alleluia. D Nec verò iungi poteſt cum ſequentibus Alleluia, eſt enim alter etiam Pſalmus ſine Alleluia interpoſitus, nempe, *Dilexi, quoniam exaudiet*, &c. qui in Hebræo Pſalmum vnum cum ſequenti componit. Nam *Dilexi*, & *Credidi* (qui duo ſunt apud nos Pſalmi) apud Hebræos in vnicum coaleſcunt. Item tres hi Pſalmi, *Credidi*, *Laudate Dominum omnes Gentes*, &, *Confitemini Domino*, non habent pro inſcriptione Alleluia; ſed ad finem ſingulorum adicitur. Vnde Pſalmus 118. *Beati immaculati*, citra omne Alleluia remanet; & qui in noſtra Vulgata ſunt nouem Pſalmi, in Hebræo ſunt vndecim; eorúmque aliqui abſque vllo Alleluia. Quapropter in Hebræo corruit fundamentum illud; quo dixi, Pſalmos omnes, quibus Alleluia pro inſcriptione eſt, ad quatuor claſſes, ſiue ordines reuocauimus. Deficit etiam apta ratio, vt cõtemplemur Pſalmos ſecundi ordinis efficere quadratum E numerum ternarii, qui in primo Alleluia comprehẽduntur.

Præterea vt ad ſeniorum & quatuor animalium Alleluia deueniamus: ſatis etiam diſcriminis in Hebraico textu inuenitur. Nam ex duobus illis Pſalmis alter, id eſt, *Laudate nomen Domini*, duplex ſortitur Alleluia; alterum initio, alterum fine. Secundus verò, nempe, *Confitemini*, nullum habet Alleluia. Deinde Pſalmi, qui in quarto Alleluia cenſentur, apud Hebræos ſunt non ampliùs quinque. Nam *Lauda Ieruſalem Dominum*, cum præcedente continuatur: & ſinguli horum quinque Pſalmorum duplici Alleluia tum in principio, tum in fine notantur.

Quid ſentiendum dicendumq́; ſit de Pſalmorũ varia diſpoſitione, quæ in noſtra Vulgata lectione, atque in Hebraica originali reperitur.

Reſpondetur ſuperiori difficultati & pariter in-

Ex hactenus dictis apparet, noſtram hanc alluſionem quatuor Alleluia ad viginti illos Pſalmos, pro nihilo ductum iri à Caietano, Aria Montano, atque aliis, qui ſeſe F prorſus adſtringunt ad eam diuiſionem & titulorum rationem, quæ apud Hebraicos codices in ſingulis Pſalmorum cernitur. Ipſe tamen mirum in modum gaudeo oblatam mihi occaſionem, vt meum hac de re ſenſum exponam. Miror ſanè homines doctos ac prudentes pluris facere eam diuiſionem, quam hodie amplectuntur Hebræi, & vocis Alleluia diſpoſitionẽ; quàm & eum locum atque ordinem, quo illud à Vulgato collocatur; & eam diuiſionem, quam Chriſtiana ſectatur Eccleſia. Etenim ſi diuiſionis huius apud Hebræos receptæ auctoritas in eo fundatur, quòd veriſimile non ſit, mutationẽ aliquam in codices ipſos originales irrepſiſſe; quis adeò ſit cæcus, qui neſciat vt ſtatuatur, quæ ſit vera Hebraicæ originis lectio atque

Pugnatur Hebræorum in Pſalmis diſpoſitio, quatenus noſtra Vulgata refragatur.

que diuiſio, plus fidei Hebræis libris antiquiſſimis habendum, quam iis, quos hodie nobis Hebræi neoterici oſtentant. Porrò quis non videat, perſpicuum omnino eſſe, tam Septuaginta viros, quàm Vulgatū aptaſſe ſuam diuiſionē, & in Alleluia diſponendo ordinem, iuxta Hebraicos codices antiquiſſimos, quos præ oculis & præ manibus habebant? Euidēs ergo eſt, perantiquos extitiſſe codices Hebraicos, qui in Pſalmorum diſpoſitione eandem diuiſionē ſectabantur, quam nunc in Vulgata retinemus; & vocem Alleluia in eiſdem cuſtodiebant locis, in quibus eam Vulgatus appoſuit; qui hac in re ad Septuaginta interpretum ordinem ſe totum conformauit. Nec poteſt adeò eſſe euidens, quam hodie diuiſionem Hebræi oſtendunt, eſſe eiuſdem antiquitatis cum illa, quam Vulgatus & Septuaginta ſecuti ſunt. Et quidem præter exiſtimationem maximam, qua Vulgatam editionem amplectitur, & veneratur Eccleſia, & præter certam fiduciam qua piè credere debemus, diuinam prouidētiam ſingulari auxilio fauturam illi lectioni, quam Eccleſia demum amplexura erat, præter hoc inquam, multò maior fides habenda eſt illis codicibus, quos antiquiſſimos eſſe conſtat, quàm iis, de quorum antiquitate non ita liquet. Cùm igitur planum ſit, lectionem eorum codicum, quos Septuaginta & Vulgatus ſunt ſecuti, eandem omnino fuiſſe, quam ipſimet tranſtulerunt. Nec cōſtet de antiquitate huius lectionis quam hodierni Hebræorum codices nobis proponunt; imprudens valde eſt, qui ſibi perſuadeat, incorruptam eſſe hodiernam Hebræorum codicum lectionem, quæ non reperiebatur in iis codicibus, quos Septuaginta & Vulgatus amplexi ſunt.

Ex quadruplici Apocalypſeos Alleluia deſumitur noſtræ ſententiæ comprobatio.

Præter hæc, Ioannes in quatuor Alleluia Apocalypſeos alludit haud dubiè ad eos Pſalmos, quorum inſcriptio eſt *Alleluia*. Quòd ſi huiuſmodi alluſio cum Pſalmorum diuiſione & titulis hodie apud Hebraicos codices inuentis non conſentiat, illud hinc elicitur, dum Apocalypſis diuiſionem ac titulos à Septuaginta poſitos tuetur, à Ioanne in hac parte diuiſionem & titulos noſtræ Vulgatæ probari: & è contrario reprobari diuerſam aliam diuiſionem & inſcriptionum ordinem, quem hodie in Hebraicis codicibus reperimus. Quare in hac Apocalypſeos diuiſione ad Pſalmorum Alleluia, continetur profectò inſignis quædam confirmatio diuiſionis Pſalmorum, quam retinet Vulgata: & pariter deducitur inde inſcriptionum apud Vulgatam inuentarum comprobatio. A quo etiam perſpicuum fit, diſcrimen illud, quod nunc in Hebræis codicibus cernitur, eſſe inuentum omnino recens, & præter Spiritus ſancti intentionem. Si autem ſemel pro certo ſtatuamus, vnum eundémque eſſe totum illum Pſalmum, qui incipit *In exitu Iſrael de Ægypto*, & fictam planè eſſe ipſius in duos diuiſionem, è contrario etiam, *Dilexi*, & *Credidi*, duos eſſe integros Pſalmos, prorſuſque diuerſos: & ſimiliter, *Laudate Dominum, quoniam bonus*: Atque *Lauda Ieruſalem Dominum*, diſtinctos pariter eſſe. Si hoc inquam ita eſſe certò ſtatuamus; non minùs certò conſtabit, Pſalmum, *Confitebor tibi Domine*; quem Hebræi codices neoterici partiebantur in duos, vnicum tantùm eſſe, alioqui vnus deeſſet Pſalmus ad centum quinquaginta; quo de numero ſemper inter antiquos conſenſit.

Nec mirum eſt, recentes Hebræos aberraſſe, dum Alleluia à Septuaginta & Vulgata pro Pſalmorum aliquot titulis reputata, crediderunt non eſſe eorundem Pſalmorū titulos, ſed præcedentium fines. Procliue enim fuit, eos in eiuſmodi errorem prolabi. Si ergo facile fuit, eos hac in re decipi, vtriſnam credere potiùs debemus, Hebræiſne codicibus recentioribus? an codicibus ipſorum antiquiſſimis, Septuaginta viris, Vulgato, Euſebio, Theodoreto, atque Hieronymo in ſua ex Hebræo interpretatione? Nā & hos Patres vulgatæ editioni in hac parte fauere, adnotarunt ante nos viri doctiſſimi, vt videre eſt in notationibus ad Biblia Sixti V in Pſ. 104. lit. A. Præſertim, cùm præter hæc omnia manifeſtam Apocalypſeos approbationem habeamus: ſi tamen euidens eſt (vt ego reor) alluſio ad quadruplex illorum viginti Pſalmorum Alleluia. Si ergo id, quod hactenus intendimus, obtineamus, nempe Alleluia, quæ ab Hebræis exiſtimantur pertinere ad præcedentes Pſalmos tanquam illorum clauſulam, potiùs eſſe initia ſubſequentium; atque diuiſionem, quam Septuaginta ac Vulgatus ſecuti ſunt, eſſe certam atque legitimam, omnia hoc pacto mirè conſentiunt, prout opus eſt ad illius alluſionis fundamentum.

Denique ad confirmandam Pſalmorum diuiſionē, quam noſter Vulgatus retinet, & congruentem tituli Alleluia diſpoſitionem, plurimi debent, opinor, docti viri approbationem Apocalypſeos æſtimare; quæ intelligenti alluſionem perſpicua erit. Sicut etiam ex alluſione primi Alleluia ad tres illos Pſalmos egregiè confirmatur, veram primi verſus capitis 19. lectionem eſſe eam, quam nobis Vulgata correcta proponit, nempe *Salus, & gloria, & virtus*. Nec pro *ſalute* ſupponendam eſſe *laudem*, aut addendum *honorem*, ſicuti aliquot Græci codices addunt.

NOTATIO IV.

De alio ſenſu, qui fumo aſcendenti in ſæcula poſſet aſſignari.

Proponitur altera expoſitio fumi in ſæcula aſcēdentis

IN commentario expoſui eum ſenſum, quem verum ac germanum eſſe exiſtimo illorum verborum, *Et fumus eius aſcendet in ſæcula ſæculorum*. In quo tamen ibi me retuli ad ea, quæ dixi c. 14. not. 5. Nihilominus viſum eſt, alteram hîc adiungere expoſitionem, quæ alicui fortaſſis non diſplicebit. Cùm ergo dicitur, *Et fumus eius aſcendit in ſæcula ſæculorum*, illa coniunctio *Et*, dici poteſt continuare idem, quod ante Alleluia dictum fuerat: ſicuti cùm Eccleſia canit, *Surrexit Dominus verè Alleluia, & apparuit Simoni Alleluia*. Sic ergo in præſenti Deus ſe à meretrice vindicauit, & ecce fumum aſcendentem ex accenſo igne. Qua ratione illi ipſimet, qui clamant *Alleluia*, aſſerunt etiam, fumum ex eo igne aſcendere in ſæcula. Adhæc; Græcum verbum pro *aſcendere* eſt, ἀναβαίνει, præſentis temporis; quantumuis quod antecedit, quodq́ue ſubſequitur, præteriti ſit.

Iam, quod dicitur, *Fumus in ſæcula aſcendit*, forſan ſignificat, huiuſmodi incendium per ſæcula multa duraturum; quaſi in ipſa loquendi ratione innuatur, tot ac tanta fore exurenda, vt quamuis iam prolata ſentētia executioni mandetur, fumuſq; ſurſum incipiat aſcendere; ignis tamen ac fumus ſint multa in ſæcula duraturi. Et quidem ita re ipſâ accidiſſe videtur. Tametſi enim idololatria repentè corruit, & Roma ethnica ſe ſuperatam animaduertit, cœpitque inflammari cæleſti fidei igne, quo purgata demum, & inſtaurata fuit, ſi tamen exuſtio ipſius fuit conuerſio ad fidem, dubium non eſt, quin multas ſæculorum ætates incendium illud durauerit, & reliquiarum ex Gentiliſmo remanentium abſumptio. Hoc ergo eſt, fumum ſemper aſcendere ad ſummi Dei gloriam, & ad ipſius ſeruorum meritum, vt ſemper ſe totos in eam rem diligenter impendant, vt Gentilitatis reliquias extinguant. In hac declaratione illud innuitur, nimirum *in ſæcula ſæculorum*, non opus eſſe vt ſemper æternitatem importet, ſed multorum ſæculorum durationem.

Obiectio aduerſus prædicta ſoluitur.

Obiicies tamen, in prædicto ſenſu fortè per incendij durationem non ſignificari vindictæ magnitudinem, ſed lenitudinem potiùs ignis; cùm autem hæc ſit horribilis vindictæ pictura, aptius videri, ſi proponeretur ob oculos ignis è cœlo deſcendens, qui Romam momento abſumeret, quam ſi dicatur incendium tot ſæcula permanſurum. Ad hoc tamen reſpondetur primò; cùm Deus glorioſiorem vindictæ rationem in Roma conuertenda elegerit, quam in ea ad inferos detrudenda; cùmque in ipſo conuerſionis opere ſe Deus ad liberi arbitrij naturam ſapienter accommodet, cùm item in tanta hominum multitudine perſpicuum ſit, aliquos in ſuo errore obſtinatos & pertinaces fore; idcirco conſectarium erat, ſalutare illud incendium plurima ſæcula permanere. Quamobrem dum incendium ac fumus multis ſæculis durare dicuntur, implicitè etiam affirmatur, incendium huiuſmodi ſuaue fore & ſalutare: ita tamen vt Gentilitatis reliquias conſumeret, nec in poſterum ab Ethnicis poſſet illa ignis extingui. Dum igitur aſſeritur, *Fumus eius aſcendit in ſæcula*, ponderatur ſuauitas pariter & efficacitas illius ignis, quo Deus Romam comburere decreuit. Quia verò Deus de hoc vindictæ genere gloriatur, idque glorioſum maximè reputat: idcirco dum Deum ſui ſerui collaudant, expendunt pariter quaſi rem ipſius Dei magnitudine digniſſimam, quòd Romam lento igne paulatim exuſſerit.

2. eiuſdem obiectionis ſolutio.

Reſpondetur ſecundò eidem difficultati, in lento etiam igne grauiorem ſæpè, & ſeueriorem vindictā repræſentari. Qui enim infenſo nimis & irato animo in aliquem eſt, interdum illum feſtinâ cæde tollere non contētus, ad maiorem & acerbiorem miſeri hominis cruciatum, illum paulatim lento igne torrere ſtatuit: atque hac ratione ſæuiſſimæ immanitatis & carnificinæ documēta plerumque ſunt. Cum ergo infinita Dei bonitas ipſammet vindictæ executionem in ſuauitatis ſignificationē conuertat; cùmq; ſummis beneficiis ſuos hoſtes vlciſci nouerit, & ſuam iuſtiſſimā indignationem emiſſo diuini Spiritus igne expleret, vtitur quidem admirabili ignis huius excellentiâ, qui lentus & ſuauis cùm ſit, maximam tamen continet efficientiam, vt hoc pacto oſtendat, ad rationem vindictæ, qua ipſe in Romam animaduertit, nihil omnino deficere ex iis, quæ acerrimus quiſque vindex excogitare poſſet. Illam enim paulatim incendit, atque vrit: ita tamen, vt ignis ille nullius vi ac potentia poſſit extingui. Quo etiam modo Ethnicorum tormentum protrahitur, qui ſe paulatim vident abſumi; & nec eorum cruciatus ac dedecus omnino finiri; nec obices & impedimenta poſſunt prætendere, quò minùs flamma illa ipſorum oſſa conficiat atque cōſumat. Vnde manſuetudo atque ſuauitas Dei illos ad veram ſui cognitionem euocantis, eoſque demum conuerſuri, lentè interim cruciabat; atque hoc ipſum in grauiorem ſimul redundabat damnationem eorum, qui tandem duri & obſtinati perſiſtebant. Vt manifeſtè pateat, omni via ac ratione, ſiue vindictam, ſiue ſuauitatem ſpectes, lentam Romæ cauſtionem & fumi in ſæcula plurima durationem fuiſſe clarioris & illuſtrioris facinoris argumentum, quam ſi eam repentè tellure abſorberi iuberet.

Fumi ſymbolum ad diuinā indignationem poſſe aptari.

Dici etiam poteſt, fumum quidem eſſe ſymbolum diuinæ indignationis, & ſignificationis pariter, quam Deus ſuę præſentiæ præbet in peccatorum ſupplicio; non tamen eſſe ſignum valde perſpicuum, ſed ſubobſcurum potiùs. Fumus namque id ipſum obtegit, quod repræſentat. Si ergo lentus ignis, quo Deus veterem Romam combuſſit, eſt Chriſtianę Religionis ignis; quid aliud erit ex eo igne fumum aſcendere, quam inde cōſurgere maximum diuinæ indignationis in Romam ethnicam conceptæ argumentum? Et verò huiuſmodi ſignificatio ingentem iram atque vindictam præ ſe fert. Sed cùm ſignificatio occulta ſit, (quia eandem iram ac vindictam, quam denotat, obtegit,) ideo cæleſti luce opus eſt, vt adaperiatur, atque adeò expendatur, maximum fuiſſe Romæ ſupplicium, quod re verà in ſummum eius beneficium ceſſit.

Si tamen adhuc neceſſe ſit, vt phraſis illa, in ſæcula ſæculorum, non ſolùm multorum ſæculorum duratione, ſed etiam æternitatem ſignificet: in hoc etiam ſenſu dici poſſet, Chriſtianæ Religionis ignem eſſe illum, quo Deus veterem Romam mulctauit; at proinde dum fides Romæ perſtiterit, verè etiam dici idololatriæ ſupplicium durare. Quod autem dicitur, *fumus in ſæcula ſæculorum*, duraturus; perinde erit, ac ſi dicatur veræ Religionis ignis Romę nunquam extinguendus; id quod obiter conducet ad digniùs perpendendum clariſſimum beneficium a Deo in Romam collatum, dum illi in Chriſtiana fide firmitudinem & perpetuitatem promiſit.

Quomodo in prædicta expoſitione dicatur verè fumus in ſæcula duraturus.

Si autem opponat quiſpiam, Antichriſti perſecutionem effecturam, vt defectio a Catholica fide generalis ſit, & in toto orbe publica Chriſtianæ Religionis profeſſio intercidat; Reſpondetur, fidem tunc apud multos conſeruatum iri. Præterquam quòd, ſi publicam Chriſtianæ Religionis frequentiam & conſuetudinem attendamus, meritò dicitur in ſæculorum ſæcula permanſurum, quod à Romæ cōuerſione ad Antichriſti vſque tempora durabit. Quòd ſi fumus indicat, veteris Romæ reliquias lente conſumi, id etiam verè affirmatur, ſemper ſcilicet Catholicæ fidei igne cauri nonnulla veſtigia, quæ Gentilitatis antiquæ inter ipſos etiam Chriſtianos reliqua ſunt.

Quid ſit, Cadere ſeniores & 4. animalia.

Sequitur in ipſo textu, *Et ceciderunt ſeniores, & quatuor animalia.* Manifeſtum eſt, Chriſtianos ſacerdotes & viros Apoſtolicos Deo cultum, religionem, laudes & gratias detuliſſe ob admirabilem Romæ conuerſionem. Nam præter peculiarem ipſorum lætitiam ex Eccleſiæ proſperitate & mundi totius conuerſione profectam; æquum inſuper erat, ſacerdotes & Apoſtolicos viros vehementer gaudere de Romæ conuerſione; quippe vrbs illa futura erat Catholicorum ſacerdotum curia, & arx munitiſſima, quò ipſi directionem & auxilium poſtulaturi confluerent.

Dicentes *Amen Alleluia.* Amen idem hic eſt, ac fiat. videtur autem eſſe reſponſio ad ea, quæ cælum, id eſt tota Eccleſia prædicabat, & ſingulatim ad vltima illa verba, *Fumus eius aſcendit in ſæcula.* Huic igitur verbo *Aſcendit*, reſpondent ſacerdotes & Apoſtolici viri, *Amen*, id eſt fiat; quod eſt votis fouere communem expectationem; & ſe pariter excitare, vt pro virili parte ad idololatriæ reliquias obliterandas incumbant. Deinde ſacrificia etiam ſacerdotum & reliqua Apoſtolicorum virorum pia opera quaſi ſimul pronunciant, *Amen.* Hoc namque pacto firmum Deus ratumque fecit, quod Eccleſia ſibi de Romæ conuerſione pollicebatur. Porrò optimorum ſacerdotum & Euangelij miniſtrorum *Alleluia*, cum *Amen* ſociatur, non ſolùm ob ipſorum maius deſiderium: verùm etiam ob clariorem diuinorum myſteriorum cognitionem. Quamobrem hoc *Amen*, non ſolum eſt, *fiat*, ſed confirmat etiam, quod Eccleſia vniuersè dicebat, ne quis dubitaret ea de re, quam Dei miniſtri aſſerebant ac prædicabant, dum Deo immortales gratias pro tanto beneficio agebant.

NOTATIO V.

De duplici alia alluſione incluſis in voce de throno exeunte, & in voce quartum Alleluia perſonante.

Alluſio ad Pſal. 113.

VOx de throno prodiens dixit; *Laudem dicite Deo noſtro omnes ſerui eius, & qui timetis eum puſilli & magni.* Id A autem mutuatum videtur ex Pſalmo 113. 13. vbi ſic habetur, *Benedixit omnibus, qui timent Dominum, puſillis cum maioribus*, & infra, *ii omnes benedicant Dominum.* Aut fortè alluſio eſt ad Pſalmum 144. (qui Pſalmus proximè antecedit quartum ordinem, ſiue claſſem eorum qui pro titulo habent Alleluia,) vltima eius verba ſunt; *Benedicat omnis caro nomini ſancto eius in ſæculum, & in ſæculum ſæculi.* Aut fortaſſis ideo in quarto Alleluia repetitur vox conuiuij Deum collaudans, & vox alia viciſſim reſpondens; quia Pſalmi quarti ordinis ab Alleluia exordiuntur, & in Alleluia deſinunt. In quo ſignificari poſſit Dei ſeruos ab ipſo Deo allici & inuitari, vt eidem laudem decantent, ad quod ipſi reſpondeant, Alleluia. Quæ conſideratio ſi cui arrideat, dicere is poterit, quod in Apocalypſi dicitur, *Laudem dicite Deo noſtro omnes ſerui eius, & qui timetis eum puſilli &* B *magni*, alludere ad illud Pſal. 148. (qui eſt vnus ex quarta Pſalmorum claſſe) *Iuuenes & virgines, ſenes cum iunioribus*, &c. Et quidem manifeſtum eſt, Romanæ vrbis conuerſione quaſi paruis & magnis, (id eſt virtute imbecillis atque robuſtis) fuiſſe præconium indictum, vt poſſent omnes ſeſe Chriſtianos publicè profiteri, & Deum omni vocis contentione decantare.

Alluſio ad Pſalm. 148.

In voce ſimili turbæ magnæ, aquarū multarum & tonitruorum magnorum haberi reſpectum ad Ezech. 1. 24.

Deinde, quòd vox illa, quæ quartum Alleluia perſonat, comparetur voci turbæ magnæ, aquarum multarum & tonitruorum magnorum; in eo alluditur ad illud Ezech. 1. 24. *Audiebam ſonum alarum, quaſi ſonum aquarum multarum, quaſi ſonum ſublimis Dei: cum ambularent, quaſi ſonus erat multitudinis, vt ſonus caſtrorum.* De quo loco dicemus in capitis illius Ezechielis commentario. C

NOTATIO VI.

De alluſione ad 7. Pſalmos in illis verbis; Quoniam regnauit Dominus Deus noſter.

Quo ſenſu Apocalypſis aſſerat, Dominum Deū regnaſſe.

HÆc verba, *Quoniam regnauit Dominus Deus noſter*, Ribera explicat de victoria, quam Eccleſia ex Antichriſto reportabit; quia illo occiſo regnum Diaboli magna ex parte confringetur. Me tamen non ſolùm conuincit totius contextus acoluthia, vt ſermonem eſſe credam de Eccleſiæ triumpho ex Roma ethnica adepto, ſed etiam id mihi perſuadet attenta conſideratio aliorum Scripturæ locorum, D ad quos reſpectum habet Apocalypſis, cùm ait, Deum iam regnare. Expende illud Danielis 7. 27. *Regnum autem & poteſtas, & magnitudo regni, quæ eſt ſubter omne cælum, detur populo ſanctorum Altiſſimi.* Quæ verba in eorum commentario planum fiet, agere de ea virtute atque potentia, quam Deus ſuæ Eccleſiæ collaturus erat, cùm ei Romam & Romanum Imperium ſubiiceret. Nec dubitare debet quiſpiam, quin quod in Apocalypſi dicitur de Deo iam regnante, denotet, veram Religionem regnare, quod idem eſt, atque regnare Eccleſiam.

Alluſio in Dei regno ad Pſalmos omnino ſeptem.

Hic ipſe eſt eorum Pſalmorum ſenſus, qui incipiunt, *Dominus regnauit.* Ij autem ſunt Pſalmus 92. & Pſalm. 96. & Pſalm. 98. vt videre erit in eorum explicatione. Nec aliud eſt argumentum quatuor eorum Pſalmorum, qui medij ſunt inter tres illos interiecti: nempe Pſalmus 93. & 94. & 95 & 97. Quod ex eorum contextu attentè expendēti conſtabit. In quorum vno (is eſt Pſalm. 95. numero 10) expreſsè E dicitur: *Dicite in Gentibus, quia Dominus regnauit.* Itaque hos ſeptem Pſalmos adſpicit Apocalypſis; dum ait; *Quoniam regnauit Dominus Deus noſter omnipotens.* Connexio enim ſeptem eorum Pſalmorum efficit, vt dum Apocalypſis eorum tres ad ſe accerſit, ceteros pariter admiſſos trahat. Atque, vt ſignificetur, vnum eſſe atque idem ſeptem omnium argumentum, ideo tres ex his Pſalmis ita incipiunt: *Dominus regnauit.* Quæ verba aliquando in alius Pſalmi decurſu reperiuntur. Nec caſu accidiſſe putandum eſt, vt Pſalmi regnum Eccleſiæ decantantes ſeptem omnino ſint. Hic namque numerus plenus eſt; & denotat accedere iam ſabbatum, aut Dei populi ſabbatiſmum, hoc eſt Chriſtianæ Eccleſiæ requiem & felicitatem.

Admirabilis ſanè res eſt, & digna, quæ ab Eccleſiæ filiis F plurimi æſtimetur: videlicet Romæ conuerſionem in Apocalypſi tantâ grauitate & magnitudine celebrari, vt præter aliquot Iſaiæ & Ieremiæ capita de Babylonico excidio agentia (quæ Apocalypſis ad Romæ conuerſionem applicat, ac de illa interpretatur) præter hoc, inquam, in quadruplex Alleluia inſerat Apocalypſis ipſa viginti integros Pſalmos; noſque planè edoceat, in illis celebrari victoriā, quam Eccleſia Catholica de Roma, déque eius Imperio conſecuta eſt. Quin etiam his viginti Pſalmis nunc ſeptem alios adiungat, & poſtea ſimiliter acceſſat Pſalmum 44. & totum inſuper (quantus quantus eſt) Canticorum librum. Id quod ex ſequenti verſu ſingillatim conſtabit. His addo, mihi eſſe valdè veriſimile, in verbis illis, *Quoniam regnauit Dominus Deus omnipotens*, non ſolùm reſpicit ad ſeptem, quos indicaui Pſalmos; ſed etiam ad alios nonnullos, in quibus regnum Dei celebratur. Inter quos eſt inſignis Pſalmus 144. cuius argumentum eſt de perfectione regni Dei & Chriſti eius, ac de ſeptem ſpiritibus diuinæ prouidentiæ, de quibus in Apocalypſi copioſè agitur.

TEXTVS.

Verſ.7. *Gaudeamus, & exultemus, & demus gloriam ei; quia venerunt nuptiæ Agni, & vxor eius præparauit ſe.*

8. *Et datum eſt illi vt cooperiat ſe byſſino ſplendenti, & candido; byſſinum enim iuſtificationes ſunt Sanctorum.*

COMMENTARIVS.

De quibus Agni nuptiis hic inſtituatur ſermo.

1. opinio interpretans de nuptiis in cælo celebrandis.

GREGORIVS & Beda arbitrantur agi in hoc loco de nuptiis: quæ non in terra, ſed in cælo poſt reſurrectionis tempus concelebrandæ ſunt: ac proptereà non prandij, ſed cœnæ fieri mentionem; quia ſermo eſt de beatitudinis conuiuio in fine diei, id eſt in vitæ exitu peragendo. Similiter interpretantur Salmeron tom.7. tract. 37. Maldonatus Matth.22.2. Barradas tom. 3. concordiæ libr. 8. c.9. nec non Ribera & Viegas. Confirmant ex nomine vxoris; quia Eccleſia (inquiunt) dum in terris degit, vocatur ſponſa; cùm autem in cęlum conſcendet, vxor appellabitur.

2. ſententia & vera, de myſticis nuptiis Agni cũ Eccleſia in hac vita celebratis.

Nihilominus tamen D. Hieronymus, & Ianſenius Math. 22. non dubitant eo loci ſermonem inſtitui de myſticis Eccleſiæ cum Chriſto nuptiis in hac vita celebratis. Et verò, quod ad Matthæi locum ſpectat, eadem eſt multorum ſententia: & inter eos Salmeronis. Quod ipſe certum reputo. Nec enim dubito, quin Apocalypſis ad eam Chriſti parabolam alludat. Et prophetiæ huius acoluthia & conſequentia cogit, vt pro certo habeamus, non agi hîc de nuptiis in patria cæleſti peragendis; ſed in præſenti hac vita cum Eccleſia celebrandis. Etenim poſt has ipſas nuptias ſubſequitur pax per mille annos durans. Deinde bellum Gogi & Magogi. Quæ omnia extremum iudicij diem antecedunt. Præter hæc, contextus c. 17. & c. 18. item Alleluia c. 19. omnia perſonant clariſſimam victoriam, quam Catholica Eccleſia de Roma ethnica & eius Imperio adepta eſt. Atque hæc verba, *Gaudeamus, & exultemus, & demus gloriam ei; quia venerunt nuptiæ Agni*, ad quartum Alleluia ſpectant, & cum illo componuntur. Ex quo infero, non aptè has nuptias exponi de diuini Verbi vnione cum humana natura per incarnationem factâ. Quippe lætiſſima hæc Alleluia poſt exuſtionem Babylonis, hoc eſt poſt Romæ conuerſionem, decantantur; vt ex ſuperiùs diſputatis ſatis apparet. Atqui tunc dicitur, *Gaudeamus, & exultemus; quia venerunt nuptiæ Agni.* Porrò ex contextu ipſo compertum eſt, (meo iudicio) nuptias ſuccedere Romæ ethnicæ incendio. Huc ſpectat, quòd parabola illa de nuptiis Filij Dei, quæ habetur Matth.22. iuxta multorum ſententiam, referenda eſt ad Gentium vocationem. Ita ſentit Salmeron tomo 7. tractat. 37. §. 3. vbi ait eam parabolam loqui de tẽpore prædicatorum ad vocandas Gentes deſtinatorum.

Quæ ſit ſponſa, quam ſibi Agnus per has nuptias ducat.

Oportet tamen diſtinctiùs explicare, quæ ſit hæc vxor, de cuius nuptiis ſermo inſtituitur; hoc enim eſt magni momenti. Nec video ab Apocalypſeos interpretibus id adeò expreſsè atque diſtinctè tractari. Satis enim ſibi eſſe putant, ſi veluti certum ſtatuant, hanc ſponſam, ſiue coniugem Agni eſſe A Eccleſiam: iuxta illud Pauli ad Epheſ.5. 32. *Ego autem dico in Chriſto & in Eccleſia.* Nec eò diſputationem protrahunt, vt explicent, vtrùm quam Apocalypſis Agni vxorem appellat, ſit Eccleſia vniuerſalis, an ſingillatim Romana Eccleſia, quatenus à ceteris diſtincta, ſicut caput à reliquo corpore? Eſt autem hæc quæſtio non parui momenti. Nam ſi fortè conſtaret, hoc vxoris Agni nomine Romanam Eccleſiam in Apocalypſi deſignari; id ſanè Romanæ ipſi Eccleſiæ honorificum valde atque glorioſum foret; ſiquidem omnia Apocalypſeos Alleluia eò demum tenB dunt, vt indicetur tempus iam Chriſti nuptiarum cum Romana Eccleſia aduenisse. Si autem certum non eſſet, Apocalypſin in præſenti ſingillatim de Eccleſia Romana loqui; næ illa noſtris adulationibus minimè indiget. Expendamus igitur rationum momenta, quæ vtrinque confligunt; vt clariùs perſpiciatur, vtra ſint efficaciora.

Vtrùm hæc ſponſa ſit Romana Eccleſia?

1. ſententia negans.

Vt ergo credamus hoc in loco de Romanæ Eccleſiæ nuptiis non inſtitui tractationem, illud imprimis ſuadet. Quia quæ hîc vxor Agni nuncupatur, eadem abſque dubio eſt, de qua dicitur c. 21.9. *Veni, & oſtendam tibi ſponſam vxorem Agni.* Nec enim C in dubitationem reuocari poteſt, quin de eadem vxore vtrobique ſit ſermo; maximè cùm vxoris nomen vtroque in loco habeat articulum. Eo autem loci manifeſtè agitur de electorũ omnium Eccleſia in cælis triumphante: fruſtra igitur vxoris Agni nomen ad Romanam coarctatur Eccleſiam. Secundò, ſi nomen vxoris Agni ad Romanam contraheretur Eccleſiam; id planè eſſet, ceteras orbis Eccleſias ex Agni nuptiis, earúmque honore excludere: quod Catholicæ doctrinæ aduerſatur. Tertiò, ſi Chriſtus Romanam duxit Eccleſiam; id certè non fuit poſt Ethnicorum Imperatorum perſecutiones, ſed antea; nam illius matrimonij vinculum extitit fides; D atqui perſpicuum eſt, cum Chriſto iam viua fide & ardenti charitate coniunctos copulatóſque qui pro ipſius nomine & confeſſione horribilia tormentorum monſtra ſuperarunt. Si ergo in huius prophetiæ decurſu peruentum iam erat ad eam victoriam, quam Chriſtiana Eccleſia de Imperatorum perſecutionibus & de ipſa Roma ethnica ſibi compatauerat; ex hoc ipſo deducitur, nuptias, de quibus nunc agitur, non eſſe ſacrum Chriſti matrimonium cum Romana Eccleſia.

Statuitur vera ſententia affirmans ſponſam hãc eſſe Romanã Eccleſiam, & latè probatur.

Primò ex alluſione ad hiſtoriam Eſther.

Hæc tamen non obſtant, quò minùs comperE tum mihi ſit, quæ hîc Agni vxor nominatur, aliam à Romana Eccleſia eſſe non poſſe. Pro cuius explicatione primò aduerto, in his Agni nuptiis; & in vxoris nomine, quod ipſius ſponſæ inditur, manifeſtam includi alluſionem ad librum Eſther, in quo poſt Vaſthi reginam repulſam ac repudiatam; poſt puellarum plurium pulcherrimarum electionem, quarum vna in Regis vxorem fuerat eligenda; poſt annum integrum peractum, in quo vnguentis myrrhinis, aliiſque pigmentis ſeſe eiuſmodi puellæ inũgebant; cùm omnes per ordinem inducerentur ad Regem, ei tandem præ reliquis placuit Eſther; quam Rex accepit vxorem, vt habetur cap. 10.6. *Et iuſF ſit conuiuium præparari permagnificũ cunctis principibus & ſeruis ſuis pro coniunctione & nuptiis Eſther.* In hac hiſtoria norunt omnes, non fuiſſe ſolam Eſther, quæ Regis fruebatur amplexibus: ſed reliquas etiam puellas, quæ cum illa aſſeruabantur. Nihilominus vni Eſther vxoris nomen attribuitur, & Regis nuptiæ magnificentiſſimo conuiuio cum illa celebrantur: quia ipſa fuit ceteris omnibus prælata, & in Regale ſolium euecta. Id quod ita prædictum erat cap.1.19. *Nequaquam vltrà Vaſthi ingrediatur ad Regem, ſed regnum illius altera quæ melior eſt illa, accipiat.*

Et cap.2.4. *Quæcumque inter omnes oculis Regis placuerit, ipſa regnet pro Vaſthi.* Si ergo ad hanc veluti vmbram & figuram attendamus, congruentius multò eſt, vt ingens hæc cœna & lautiſſimum epulum, cuius in hoc loco mentio fit, ne celebretur pro myſtica Chriſti coniunctione cum omnibus Eccleſiis (quæ ſunt puellæ illæ, quæ Regis amplexibus fruebantur) ſed pro celeberrimis nuptiis illius Eccleſiæ, quæ inter reliquas fuit tanquam Regina & caput electa. Iam ſi de ſingularis Eccleſiæ alicuius nuptiis agatur, neminem latet, de nulla alia, quàm de Romana Eccleſia inſtitui poſſe ſermonem. Quod ex ipſo contextu roboratur, quia in capitibus 17. & 18. præcedit Romæ veteris interitus, atque vt ſepulto veteri Adamo reſurgit *nouus, qui ſecundùm Deum creatus eſt in iuſtitia & ſanctitate veritatis*, ad Epheſ. capite quarto numero vigeſimo quarto, ita ſimiliter poſt mortem, humationem ac nænias veteris Romæ, conſectarium eſt, Romæ nouæ gloriã & iuſtitiam ac ſanctitatem ſuccedere, quæ omnia denotantur in byſſino ſplendenti ac candido. Deinde textus ipſe non obſcurè ſignificat, poſt has Agni nuptias conſequi Gentilitatis conuerſionẽ, quæ figuratur in magna Gentium cæde per Chriſti gladiũ factã. hæc. n. eſt vindicta myſtica in nationibus, quæ Pſ.149.7. celebratur. Quis verò Chriſtianus neſciat, Gentilitatis conuerſionẽ fuiſſe effectũ gloriæ atq; decôris, quod Romana Eccleſia in ſua conuerſione acquiſiuit? Ex eo enim, quòd Eccleſia Chriſtiana ethnicam Romam triumphauerit, & in noua Roma veræ fidei & ſanctitati ſplendor per publicam Religionis Chriſtianæ profeſſionem effulſerit: hinc, inquam, tanquã ex fonte atque origine deriuata fuit totius Imperij conuerſio; quæ adumbratur in maxima illa internecione poſt Agni nuptias cum ſua ſponſa peractas conſecuta.

Secundò: Hæ nuptiæ non ſunt tantummodò celebratæ, quia tempus illud aduenerat, quo myſtica Eſther potita eſt myſticis ſupremi Regis amplexibus; ſed quia dies acceſſerat, quo fuit ipſa Regina pronunciata, & ceteris omnibus præpoſita; vt ex libri Eſther cõtextu manifeſtè colligitur. Ex quo apparet energia illius locutionis, *Vxor Agni*. quæ non indicat concubinam, aut Principem vtcũque, ſed ſupremæ Chriſti poteſtatis participem. Id enim propriè eſt vxor regis. Et quidem pro ipſo Agno dictum iam fuerat c.17.14. *Quoniam Dominus eſt Dominorum, & Rex regum.* Deinde vidimus ſuprà c. 12. virgam ferream (quæ eſt ſummæ Chriſti poteſtatis ſymbolum) non omnibus matris Sionis filiis fuiſſe traditam; ſed ei ſolùm, qui in primigenium electus eſt. Conſtat enim ex illo c. 12. matrem Sionem non ſolùm fuiſſe enixam filium primogenitũ; ſed alios etiam complures, qui ipſius fratres vocantur: cùm tamen vni duntaxat virga ferrea commiſſa ſit. In illo ergo c.12. continetur Eccleſiarum allegoria ſub ſpecie filiorum matris Sion; atque ibi quidem congruentiſſima extitit filiorum maſculorum figura; vt eo loci vidimus. Verùm quod ibi diſcrimen repræſentatur inter fratrem natu maiorem & reliquos minores, id ipſum adumbratur hîc in ſponſarum allegoria; in qua ſit earum vna Regina, ſicuti in Eſther præſignificatum fuit. Atque id innuitur in nomine vxoris Agni, vel Regis; quod eſt dignitatis nomen, vt Iuriſperiti loquuntur. Quare vxori in iure ciuili ſolet epitheton Dominæ adiungi, ad coniugium atque conſortium teſtandum.

Deinde ex virga ferrea ſuprà, c.12. vni filio maſculo tradita.

Tertiò; in his Agni nuptiis clarè reſpicitur ad Pſalmum 44. vbi ſermo eſt de myſtici Salomonis cõnubio cum Regina. Et quamuis interpretes in eo loco ſtatuere videantur, pro Regina Chriſtianam Eccleſiam accipiendam; ceterùm, ſi per Chriſtianæ Eccleſiæ nomen intelligant Eccleſiam vniuerſalẽ, prout fideles omnes complectitur; meo iudicio, Pſalmus euidenter eiuſmodi acceptionem reſpuit. Quippe in eo diſtinguitur Regina à ſuis proximis, ſiue cognatis (quæ Regis etiam ſponſæ ſunt.) Quare neceſſe eſt Reginæ nomen preſſiùs ibi & ſtrictiùs ſumi. Quando enim dicitur, *Afferentur Regi virgines poſt eam, proximæ eius*, &c. Illæ quidem virgines proximæ, ſiue cognatæ ipſius Reginæ omnino figurant peculiares Eccleſias, quæ reſpectu vniuerſalis Eccleſiæ non cognatæ ſunt, ſed filiæ ſiue partes. Quamuis ergo Regina & eius affines virgines ad Chriſti amplexus & coniunctionem accerſantur; diſtinctio tamen Reginæ & propinquarum arguit diſtinctionẽ inter Eccleſias; ita vt vna ſit ceterarum Princeps, Regina & caput. Atque hæc per excellentiam vocitatur vxor Agni, cuiuſque nuptiæ maxima celebritate peraguntur. Illius Pſalmi explicationem videre poterit lector l.7. Atque ex eo valde confirmabitur. Romanam Eccleſiam in Apocalypſi vxorem Agni nuncupari; quantumuis oblatrent Hæretici.

Tertiò ex alluſione ad Pſ.44.

Opponet tamen aliquis, ne quidquam ob nomen Reginæ, quæ vni ſponſarum Chriſti attribuitur, eã ceteris præferri. Nam expreſsè dicitur Canticorum 6.7. *Sexaginta ſunt Reginæ.* Quòd ſi attenditur ſponſarũ Chriſti figura (adumbratæ enim fuerunt per ſponſarũ multitudinẽ, quas habuit Salomon) ex illis Reginæ fuerunt ſeptingentæ; vt habetur 3.Reg.11.3. Reſpondeo, inter Salomonis ſponſas, vnam ſine dubitatione ceteris fuiſſe prælatam, vt earum Reginam; qualis fuit Pharaonis filia. Et ſeptingentæ illæ, de quibus in 3. Reg. fit mentio, quamuis Reginæ vocentur, quia aliquomodo in eam dignitatem erant adſcitæ; præcipua tamẽ Regina erat vna ceterarũ Princeps. Quinimò in noſtro textu 3.Reg.11.3. ſeptingentæ non dicuntur abſolutè Reginæ, ſed *quaſi Reginæ*. At Canticorum 6. 6. licèt ſcriptum ſit; *Sexaginta ſunt Reginæ, & octoginta concubinæ, & adoleſcentularum non eſt numerus*: illico tamen additur; *Vna eſt columba mea, perfecta mea, electa genitrici ſuæ.* Hæc igitur vna, quæ ceteris antefertur, Romana Eccleſia eſt; vt in illius loci commentario planum faciam. Nec officit, multis aliis Chriſti ſponſis nomen etiam Reginarum cõgruere. Nam quemadmodum ſponſus eſt Rex regum & Dominus dominantium; ita etiam illius vxor eſt Reginarum Regina, per quam Romana Eccleſia indicatur.

Obiectio contra noſtram ſententiam ſoluitur.

Quartò: in his ipſis Agni nuptiis, quarum Ioannes meminit, alluditur ſimiliter ad illud Canticor. 3.11. *Egredimini, & videte filiæ Sion Regem Salomonem in diademate, quo coronauit illum mater ſua in die deſpõſationis illius.* Vbi deſponſationis nomẽ pro nuptiis vſurpatur; agiturq; de Chriſti exultatione in publico Religionis Chriſtianæ exercitio in vrbe Roma recepto; vt ex veriſſima ipſius contextus acoluthia in illius libri commentario probabimus.

Quartò noſtra r[illegible]tur expoſitio alluſione ad Canticum Canticorum.

Sed rurſus obiiciet aliquis; ſi Agni nuptiæ ad illud referantur tempus, quo Romanæ Eccleſiæ fuit tradita in ceteras Eccleſias poteſtas & dominatio; hæc certè facultas non conceſſa eſt Romanæ Eccleſiæ, quo die fuit Romæ primò excepta Chriſtianæ Religionis publica profeſſio, ſed quo Romana ipſa Eccleſia fundata & inſtituta eſt. Conſtat enim inter Catholicos, quòd Romanus Pontifex ſit Chriſti Vicarius, & ſummus vniuerſalis Eccleſiæ Paſtor, quodq́ue Romana Eccleſia ſit ceterarum omnium caput, hoc, inquam, non primò incepiſſe à Con-

Proponuntur difficultates aliquot aduerſus prædictã interpretationem.

a Conſtantini tempore, ſed ab ea ipſa tempeſtate, qua B. Petrus ſuam Romæ Cathedram collocauit. Cùm hac verò conſtanti veritate non videtur vllo pacto cohærere, vt ſolennis nuptiarum Chriſti dies ſit illa, cùm Romæ publica Catholicæ Religionis profeſſio admiſſa eſt. Deinde noſtræ explicationi videtur refragari nuptiarum parabola, quæ habetur Matth. 22. 2. ex illa enim patet, repulſos fuiſſe Iudæos, quia ad Chriſti nuptias aduenire noluerunt. Quis verò neſciat Iudaici populi excæcationem & obdurationem aliquot ſæculis præceſſiſſe, antequàm publicus Religionis Chriſtianæ vſus Romam induceretur? Non igitur congruens eſt parabolæ à Matthæo adductæ, ſi dicamus, nuptiarum diem fuiſſe, quando publica Religionis exercitatio Romæ exorſa eſt.

Enodatio ſuperiorũ difficultatum.

Pro harum difficultatum ſolutione animaduertendum eſt, quæ in nuptiis corporeis intra vnius aut alterius diei ſpatium contingunt, ea in myſticis Agni nuptiis plurium ſæculorum tempora complecti. In nuptiis enim corporeis, rerum ad celebritatem ſpectantium præparatio, inuitatio amicorũ, & ipſummet epulum, omnia breui peraguntur. In Chriſti autem parabola, cùm myſticæ nuptiæ per comparationem ad corporeas depingantur, neceſſarium fuit loquendi modum ad nuptiarum corporearum conſuetudinem conformari. Enim verò ſi ad myſterium ipſum oculos conuertamus, nuptiæ à Chriſti paſſione erant pręparatæ, & per Apoſtolorum prædicationem Iudæi multorum annorum ſpatio ſunt inuitati; ob ipſorum autem tergiuerſationes nuptiarum celebritas prolata fuit vſq; ad magnam Gentiũ conuerſionẽ; ac demũ peractę ſumma celebritate ſunt, quo die publica Religionis Chriſtianæ exercitatio fuit Romam admiſſa.

Quanã per antonomaſiã appellantur in hac vita Chriſti nuptiæ

Verum quidem eſt, in ipſa parabola hanc generalem ſimul doctrinam contineri, quæ in hac & illa Eccleſia peculiari, in hoc aut illo ſæculo verum tenet, nuptiarum nomine latiùs ſumpto: ſi tamen illas imprimis attendamus, quæ per antonomaſiã & ſtrictiori ratione appellantur Chriſti nuptiæ, ad quas euocatæ ſunt Gentes poſt Iudæorum excuſationes; quamuis nonnullis antea ſæculis nuptiæ fuerant paratæ, Romana Eccleſia in Reginam electa, & ſumma illi poteſtas ſupra omnes Eccleſias tradita; in diuini tamen conſilij diſpoſitione, illa omnia ſæcula pro paucis diebus, aut etiam horis reputabantur: nec dum nuptiarum celebritatis tempus aduenerat, quoad Romæ publica Religionis profeſſio excepta eſt. Tunc enim maximè eſt impleta potens atq; efficax Gentium omnium vocatio, quæ Matth. 22. nu. 10. ſignificata eſt verbis illis, *Impletæ ſunt nuptiæ diſcumbentium.* Aliud ergo fuit, Romanam Eccleſiam conſtitui Reginam, aliud nuptias per generalem Gentium vocationem efficacem celebrari. Vt enim fieri apud nos ſæpè contingit, Principis alicuius fœminæ electio in Regis ſponſam atq; adeò in Reginam, & pacto interpoſitis verbis inita (qua iam reapſe Regina iudicatur) antecedunt ipſarum nuptiarum celebritatem. Non aliter, quòd Romana Eccleſia, non ſolùm per Dei electionem, ſed etiam per poteſtatis collationem regina & imperatrix ceterarum Eccleſiarum conſtituatur; id quidem præceſſit eas, quæ propriè vocantur nuptiæ, id eſt celeberrimam frequentiã & conuiuia apparatiſſima, quibus vxor in viri domũ deduci ſolet. Quis verò neſciat, ſi de materiatis domibus ſermo ſit, templum eſſe Dei domum? Priùs ergo, quàm Romæ publica extruerentur templa, aut etiam conſecrarentur, quibus diuina officia Chriſtiani celebrarent, nondum videbatur A Romana Eccleſia cum debita pompa ac celebritate, tanquam vxor ſponſi, in ipſius domum delata. Quòd ſi generale conuiuium, in quo re ipſa *impletæ ſunt nuptiæ diſcumbentium*, repræſentat efficacem totius Imperij Romani vocationem; huius efficacitatis tempus fuit quidem poſt receptum Romæ publicum Chriſtianæ Religionis exercitium. Atq; hunc ſenſum poſtulat non obſcurè Apocalypſeos contextus & acoluthia.

Præter hæc, etſi Romana Eccleſia ab ipſo ſuę inſtitutionis exordio magna illa poteſtate atq; im- B perio ſupra omnes Eccleſias pollebat; dum tamen Eccleſiæ perexigui erant Chriſtianorum cœtus, nondum Romanæ Eccleſiæ auctoritas ad ſummũ faſtigium peruenerat. atque hæc auctoritatis magnitudo, quæ ingentem fidelium multitudinem Romanæ Eccleſiæ ex omnibus mundi nationibus ſubiectam complectebatur, pertinet cumprimis ad allegoriam nuptiarum potentiſſimæ alicuius Reginæ; quibus in nuptiis illa ab innumerabili ſubditorum cœtu colitur ac ſuſpicitur.

Fit ſatis iis argumentis, quibus ſuprà negatiua pars huic noſtræ expoſitioni contraria fulciebatur.

Supereſt nunc reſpondere ad argumenta, quibus initio probabatur, per vxorem Agni non deſi- C gnari in Apocalypſi Romanam Eccleſiam. Ad primum ergo reſpondeo, eandem omnino eſſe, quæ tam in hoc capite, quàm cap. 21. 9 vxor Agni nominatur. Quod autem hinc infertur, Romanæ Eccleſiæ eſt glorioſiſſimum, videlicet admirabilem illam cap. 21. viſionem agere de excellentiſſima gloria, quæ Romanam Eccleſiam in cælo manebat. Hoc verò eſſe illius capitis argumentum ſuo loco oſtendemus. Ad ſecundum; finis nuptiarum Chriſti cum Romana Eccleſia, eſt ſpiritalis & arctiſſima ſanctarum animarum vnio cum ipſo Chriſto: ad quam vnionem non ſolùm Regina illa accitur, quæ vxor Agni nuncupatur, ſed etiam ceteræ om- D nes Eccleſiæ, & ſingulæ fidelium animæ. Vt igitur, quamuis multæ ſint Eccleſiæ ad Chriſti amplexus vocatæ, nihilominùs vna eſt ceterarum Regina, vt manifeſtè Pſalm. 44 & Canticorum libro traditur: ſic etiam nuptiarum cum Regina initarum excellentia impedimento non eſt, quo minùs nuptiæ etiam cum reliquarum Eccleſiarum ſingulis, atque adeò cum ſingulis fidelium animabus celebrentur. Præſertim; cùm ad cœnam celeberrimam in Reginæ nuptiis paratam Gentes omnes euocentur; vt infrà explicabimus. Ad tertium; in myſticis Romanæ Eccleſiæ nuptiis cum Chriſto celebratis nihil obſtat, quin fœdus ipſum atque vnio Eccleſiæ cum Chriſto, viua fides, & magna E Romanæ Eccleſiæ auctoritas ob poteſtatem ſibi à Deo collatam, hæc inquam omnia antecedant ipſarum nuptiarum celebritatem, vt ſatis iam explicatum eſt.

Vxoris nomine non hic cõuinci, de cõſummata in cælo gloria eſſe ſermonẽ.

Pergit textus, *Et vxor eius præparauit ſe.*] Vxoris nomen contendunt aliqui referendum ad gloriæ conſummatæ ſtatum in patria. Verùm ſi hoc verbo conſummatio matrimonij includitur, ex Canticorum libro diſcimus, allegoriam conſummati matrimonij ab Scriptura transferri ad Eccleſiæ vnio- F nem cum Chriſto in hac vita Neque officit, quòd cap. 21. 9. (vbi agitur de Eccleſiæ gloria in cæleſti beatitudine) dicatur: *Veni, oſtendam tibi ſponſam vxorem Agni.* Poteſt enim is eſſe ſenſus. *Veni*, & tibi indicabo gloriam, quam Deus Romanæ Eccleſiæ in cæleſti patria habet præparatam: illi inquam Eccleſiæ, quæ in terra erat vxor Agni, id eſt Regina inter Eccleſias. Hoc ampliùs roboratur; quia ibi etiam additur, *Et oſtẽdit mihi ciuitatem ſanctam Ieruſalem deſcendentem de cælo*, nec tamen idcirco denotatur, *deſcendere de cælo*, eſſe quid pertinens ad ſtatũ illius beatitudinis, quæ Eccleſiam manet in patria. Sed ſenſus eſt, oſtenſam fuiſſe Ioanni gloriam, qua in cælo fruetur ea Eccleſia, quæ nunc eleganter dicitur è cælo deſcendere. Quod ergo adducitur, vt probetur, nomen vxoris Agni non congruere in hac vita Romanæ Eccleſiæ, nullius roboris eſt: Et ſuprà iam vidimus huiuſmodi nomen mirificè Romanæ Eccleſiæ aptari propter alluſionem ad librum Eſther, ad Pſalmum 44. & ad Canticorum librum.

Alluſio ad præparationẽ Eſther, priùs quàm ad Aſſuerum introduceretur.

Præparauit ſe.] Alluditur in hoc ad Eſther præparationem, quæ ipſius nuptias præceſſit. de quo Eſther 2.12. *Ita duntaxat, vt ſex menſibus oleo vngerentur myrrhino, & aliis ſex quibuſdam pigmentis, & aromatibus vterentur; ingredientéſque ad Regem, quidquid poſtulaſſent ad ornatum pertinens, accipiebant.* Per huius figuræ comparationem rectè intelligitur ſpiritalis Romanæ Eccleſiæ præparatio; tum vt cæleſti Regi gratior, & puriſſimis illius amplexibus aptior fieret; tum vt eius contemplatio & odor cæleſtis vocatos ad nuptias permulceret. Quod de animarum ædificatione per optimum exemplum accipi debere facilè intelligitur. Manifeſtum autem eſt, qua præparatione Eſther Regi extitit gratiſſima, eandẽ effeciſſe, *Vt omniũ oculis gratioſa & amabilis videretur.* Eſth. 2.15. Quamobrem eadem præparatio, qua ſe Romana Eccleſia ornauit, & compſit, vt Chriſto ſponſo ſummoperè placeret; eadem fuit cauſa, vt in nuptiarum celebritate omnium oculis gratioſiſſima appareret; ac proinde apud Gentes valeret plurimum, quòd faciliùs eas ad Chriſti obſequium traduceret.

Sub pluribus Cantici Cãticorum cõparationibus quid myſterij deliteſcat.

Reducitur hæc comparatio ad eximias atq; pręſtantes Romanæ Eccleſiæ virtutes, quæ Cant. 4. ſub elegantiſſimis comparationibus celebrantur: quibus omnibus ſignificatur, in Romana Eccleſia mirum in modum excelluiſſe fidei caſtitatem, deuotionis excellentiam, eleemoſynas diuitum, prædicationis efficacitatem, honeſtatem morum, Martyrum victoriam, mirabilem Euangelij miniſtrorũ in perſecutionibus ſanctitatem, immaculatam in pleriſque conſcientiæ puritatem, eximiam denique ſapientiam; ſed maiorem deuotionis & vitæ exempli laudem, & in ipſa prædicatione coniunctionem cæleſtis eloquentiæ cum vitæ ſanctimonia. Hę ſunt Romanæ Eccleſiæ laudes, Cantic. 4 graphicè depictæ, vt in eius commentario conſtabit. Sed vt ad Eſther præparationem redeamus; facilè cernitur, in oleo myrrhino mortificationem paſſionum; in ceteris pigmentis & aromatibus pulchritudinem reliquarum virtutum indicari.

Collatio huius ornatus ſponſæ dati, cum Regina Eſther ornatu.

Et datum eſt illi, vt cooperiat ſe byſſino ſplendenti & candido.] De Eſther dicitur cap. 2. 15. *Non quæſiuit muliebrem cultum; ſed quæcumque voluit Egeus Eunuchus cuſtos virginum, hæc ei ad ornatum dedit.* Quibus fortè reſpondet, quod hîc de Romana Eccleſia dicitur; nimirum ad nuptiarum celebritatem, non eam ſelegiſſe ornatum, ſed ab Spiritu ſancto accepiſſe: *datum eſt illi.* Induit eam Spiritus diuinus recenti & ſplendenti byſſo, id eſt, ſplendore iuſtitiæ & ſanctitatis per labores & ærumnas probatæ; ſicuti byſſus per iniurias & oppreſſiones candorem & ſplendorem acquirit. Atque huiuſmodi ornamenta Deo maximè placent, iuxta illud Pſal. 92.5. *Domum tuam decet ſanctitudo.* De ſignificatione verò byſſi diximus ſatis c.1. Et muliebris hic mundus opponitur profano meretricis ornatui, de quo ſuprà cap. 17. 4.

TEXTVS.

Verſ. 9. *Et dixit mihi, Scribe; Beati qui ad cœnam nuptiarum Agni vocati ſunt, & dixit mihi, Hæc verba Dei vera ſunt.*

COMMENTARIVS.

In verbo, Dixit, *quæna perſona agẽs, ſiue loquens ſubintelligenda ſit.*

ANTEQVAM longiùs progrediamur, nodũ diſſoluamus oportet. Quod, ſcilicet, ſit ſuppoſitum illius verbi, *dixit*? Eſt enim Angelus, ad cuius pedes ſe Ioannes venerabundus abiecit, vt habetur verſu ſequenti. Et quamuis interpretes hanc difficultatem prætereant, ſupponentes ſermonem hîc eſſe de Angelo, qui à Chriſto fuit miſſus, vt Ioanni Apocalypſin repræſentaret (ſic enim cap. 1. 1. *Significauit mittens per Angelum ſeruo ſuo Ioanni:*) verùm non ita comperta res eſt ac peruia, vt nonnulli putarunt, de hoc Angelo ſermonem inſtitui à Ioanne, cùm ait, *Et dixit mihi.* Quãuis enim certò cõſtet, per Angelum cæleſtis Hierarchiæ totam hãc Apocalypſeos viſionem Ioanni ob oculos proponi: in hac tamen imaginaria viſione multæ inducuntur perſonæ cum Ioanne loquentes. Et alij quidẽ ſunt Angeli naturâ, alij officio, hoc eſt, aut veteris inſtrumenti prophetæ, aut viri Apoſtolici ex nouo; aut ille, qui per excellentiam appellatur noui teſtamenti Angelus, nẽpe Chriſtus Dominus. Et quidẽ textus vbiq; ſolet diſtinguere, quiſnã Ioanni appareat, aut loquatur. Quòd verò hic ſuppoſitum verbi, *Dixit*, non exprimatur; hoc non probat, qui id Ioanni dixerit, eſſe Angelum totius Apocalypſeos actorẽ. Quoties enim proſequitur, & verbum aliquod ſine peculiari perſona regente apponit, ſupplenda eſt verbi antecedentis perſona; vt c. 1. 17. vbi dicitur, *Poſuit dexteram ſuam ſuper me dicens,* vbi perſona agẽs illa ipſa eſt haud dubiè, quæ ſe priùs nu. 13. filium hominis appellauerat. Similiter ergo in præſenti perſona agens ex præcedenti contextu ſubaudienda eſt; & quamuis proximè antecedens non ſit Angelus, ſed *vox turbæ magnæ*; ceterum cæleſtis vox loquens c. 18. voces item quadruplicis Alleluia cap. 19. figurantur omnes tanquã quid dependens, & conſectarium ad ea, quæ protulit magnæ poteſtatis Angelus, de quo mentio fit initio c. 18. Vnde qui nunc ait, *Et dixit mihi, Scribe*; non alius eſſe poſſe videtur, niſi magnæ poteſtatis Angelus. Cõſtat enim ex ſequẽti verſu, perſonæ verba illhęc loquenti nomen Angeli tribui. Quòd ſi Angelus debet eſſe qui proximè antecedit, nullus eſt propior, quàm Angelus magnæ poteſtatis. Aliæ autem voces, quæ interiectæ ſunt, non peculiares agunt perſonas, quæ prope Ioannem aſſiſterent; ſed ſunt voces è cælo reſonantes conſectariæ ad ea, quæ Angelus magnæ poteſtatis edixerat: qui Angelus dicitur è cælo deſcendiſſe. Quare hic eſſe videtur, qui Ioannem alloquitur.

Qui Ioanni nunc dicit, vt ſcribat, angelum eſſe magnæ poteſtatis, ac proinde B. Petrũ in eo figuratum.

Quoniam verò in ſuperioribus oſtenſum eſt, illum magnæ poteſtatis Angelum eſſe Apoſtolum Petrum; ſi ille ipſe Angelus eſt, qui hîc ad Ioannem verba facit, ſequitur Ioannem ad B. Petri pedes deoſculaturũ procidiſſe. Simile quid narratur c. 22. 9. vbi Ioannes ait, *& poſtquam audiſſem, & vidiſſem, cecidi ante pedes Angeli, qui mihi hæc oſtẽdebat,* vbi profectò deſignatur ille Angelus, qui Ioãni demõſtrauit ciuitatem ſanctam c. 21. & fluuium eius cap. 22. Namque vt hîc Ioannes ad Angeli pedes ſupplex atque humilis proſternitur, exultans pręgaudio ob nuncium feliciſſimum, qui anteceſſerat (nempe de Romæ conuerſione, & feliciſſimo Romanæ Eccleſiæ ſucceſſura: ita etiam poſtea c. 22. affectu non abſimili procumbit Ioannes ad Angeli pedes, qui illi indicauit ſummam beatitudinem, qua in cælorum regione fuerat eadem Chriſti ſponſa fruitura.

His præſtitutis, ſi probaremus Angelum, cuius ſe pedibus Ioannes ſubmittit c. 22. eſſe B. Paulũ; nihil cohærentius & veriſimilius, quàm vt Angelus, cuius ad pedes nunc Ioannes prociduus ſternitur, ſit Apoſtolus Petrus. Illum enim in Angelo magnæ poteſtatis figurari, ſuprà probatum eſt. Reliquum igitur eſt, vt probemus eum Angelum, qui Ioanni ciuitatem ſanctam c. 21. monſtrauit, eſſe B. Paulum. Hoc autem meo iudicio validè comprobatur, quia in textu Angelus ille dicitur eſſe, *Vnus de ſeptem Angelis habentibus phialas*; atqui vnus, idem eſt quod primus, de quo aliàs; hic verò ſine dubio eſt Paulus, vt vidimus c. 16. & 17. & infrà videbimus c. 21.

Deinde, vt confirmetur, Petrum & Paulum denotari per duos hoſce Angelos, quorum ad pedes cecidit Ioannes, non paruo argumento eſt, vtrumque in ſacram hanc Apocalypſeos actionem induci, vt Prophetas de Romanæ Eccleſiæ felicitate vaticinantes. Quam verò ipſi rationem Ioanni reddunt, ne eos adoret, ea eſt; quia ſi ipſos propter prophetiæ ſpiritum adorat, ipſe quoque Ioannes eſt Propheta, & *Omnes, qui habent teſtimonium Ieſu*: quia teſtimonium Ieſu eſt Spiritus prophetiæ. In quo ſupponitur, hos duos Angelos, quos Ioannes adorare voluit, Prophetas eſſe. Atqui Prophetę nomen in S. Literis nunquã cęleſtis Hierarchię Angelis attribuitur; Petro autem & Paulo tribuitur aptiſſimè propterea, quæ de Romæ conuerſione, déque gloriæ magnitudine ipſam in cælo manẽre pronunciarũt.

Angelum, ad cuius pedes Ioannes ſe in hoc cap. prouoluit, diuerſũ eſſe ab eo, ad cuius itẽ pedes procidit Ioannes ipſe, c. 22.

Præterea, licèt ferè ſtatuatur ab expoſitoribus, eundem eſſe Angelum, ad cuius pedes ſe Ioãnes ſupplex volutauit c. 19. 10. & c. 22. 8. hæc tamen opinio non alio fundamento nititur, quã aliquorum incõſiderantia, qui duos hos Angelos in textu diſtingui, non obſeruarũt: quod ſi aduertatur, facilè cernitur, multò congruentius eſſe, vt Angelus capitis 22. ſit diſtinctus ab Angelo capitis huius 19. Nam in eodẽ ipſo Angelo non multum conuenientiæ habet, vt poſtquam Ioannes ſemel ad eius ſe pedes abiecit, & ab eo fuit prohibitus verbis illis, *Vide ne feceris: conſeruus enim tuus ſum, & fratrum tuorum habentium teſtimonium Ieſu*; adhuc tamen ſecundò ad eius pedes Ioannes procumbat, eadémque verba ab Angelo prohibente exaudiat. Si tamen diuerſi ſint Angeli, plus decoris atque energiæ continet viſio; in qua indicatur Ioannis ſtudium & propenſio ad eorum quemlibet adorandum; necnon vtriuſque Angeli conſenſio in Ioanne iiſdem verbis & eadem comitate arcendo. Huic ſentẽtiæ illud adſtipulatur, quòd titulus *conſeruus*, eſt Pauli proprius. Nam ad Coloſſ. 4. 7. Tychicũ, qui fidelis erat miniſter, appellat *conſeruum* ſuum. In eandem locutionem recidit illa Petri epiſt. 1. c. 5. 1. vbi cum Presbyteris loquens, vocat ſe *conſeniorem*, id eſt, compresbyterum: quod eandem continet energiam.

Cœnã Agni non hic ſumi pro cæleſtis patriæ felicitate.

Scribe: Beati, qui ad cœnam nuptiarum Agni vocati ſunt.] Multi verba hæc ad eam referunt æternæ patriæ felicitatem, qua Sancti poſt huius vitæ decurſum perfruuntur. Hic tamen ſenſus noſtræ nuptiarum explicationi non quadrat, & alioqui etiam ad patriæ felicitatem non erat ſatis aptum cœnę nomẽ. Quia cœna non appellatur ferè, niſi quæ de nocte fit, atqui in cæleſti patria noctis nomen non habet locum. Nobis igitur hæc cœna accipienda eſt de opiparo conuiuio iis præparato, qui ſunt efficaciter vocati ad nuptias Romanæ Eccleſiæ cum Chriſto A in hac vita celebrandas, poſt myſticam Romæ veteris deflagrationem. Eſt autem animaduertendum in hac allegoria cœnæ nuptiarum, cœnam quidem antecedere mutuæ vnioni ſponſi atque ſponſæ in cubili. Vnde in Canticorũ libro iterum atque iterum diſtinguuntur oſcula & amplexus à vino, atque conuiuio, tanquam à re præcedenti. Vide caput 1. 1. *Meliora ſunt vbera tua vino* & cap. 2. 4. *Introduxit me in cellam vinariam, ordinauit in me charitatem*, id eſt epulum apparauit. Et poſteà: *Læua eius ſub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.* Sicut ergo oſcula & amplexus ad animarum vnionem cum Chriſto referuntur: ſic etiã conuiuium, quod B præcedit, ad Chriſti cognitionem, & vini ſuauitas applicantur ad puriſſimam reuelatæ ſapientiæ voluptatem.

Quæ ſit hæc Agni cœna ſiue cõuiuiũ.

Cenſeo igitur, quod Ioannes literis mandare iubetur de eorum felicitate, qui ad nuptias ſunt vocati; ſignificare, poſt Chriſtianæ Religionis profeſſionem publicam Romæ receptam, Chriſti cognitionem & Eccleſiæ doctrinam ad magnum perfectionis cumulum peruenturam: & eos qui huius conuiuij forent participes per cæleſtis ſapientiæ in Romana Eccleſia florentis cõmunionem, tanta ſapientiæ C eiuſdem affluentia, tantiſque eiuſdem ſapientiæ deliciis cæleſtibus fruituros; vt Beatorum nomẽ, id eſt, valdè felicium illis meritò tribuatur. Memini me audiſſe à viro quodam eximiæ ſapientiæ & ſanctitatis, cæleſtis felicitatis imaginem, quæ in terra reperitur, videri ſibi non eſſe aliam, quàm ſacrã Scripturam legere & intelligere. Et quidem meritò; eodem enim ſenſu vſurpauit Chriſtus Dominus nomẽ Beati, cùm dixit Petro Matth. 16. 17. *Beatus es Simon Bar-iona; quia caro & ſanguis non reuelauit tibi, ſed Pater meus, qui in cælis eſt.* Et quamuis ſuauitate illa atque D vbertate potita ſit Romana Eccleſia ante nuptiarũ cum Chriſto celebritatem: ſi tamen fidelium communis ſtatus perſpiciatur, magnopere ſanctorum ſapientia & diuinorum myſteriorum cognitio aucta eſt publica Chriſtianę Religionis Romæ profeſſione. Nam perſecutionum quidem (vtpote belli) tempore, non ita ex profeſſo ſapientiæ & rerum cognitioni vacari poteſt. Quapropter negandum non eſt, quin poſt perſecutionum exitum, & poſt generalẽ totius Romæ conuerſionem ad Chriſtum, Deus Romanæ Eccleſiæ, eiúſque Doctoribus multò vberiorem ſapientiam, quàm antea ſit elargitus. Vnde Martyrum fortiſſimorum gloriæ ſucceſſit feliciſſimus E Doctorum & Conciliorum ſtatus.

Quinam hic ab Angelo prædicentur beati.

Dum ergo conijciuntur oculi in futurum ſapiẽtiæ Romana in Eccleſia incrementum, in ſacrarum Literarum ſtudium, & cæleſtium myſteriorum notionem; aptiſſimè in conuiuij allegoria dicitur, *Beati qui ad cœnam nuptiarum Agni vocati ſunt.* Vt verò denotetur eorum ſecuritas, qui, quo tempore adeò erat ſplendidum atque abundans ſapientię cõuiuium, ad Romanæ Eccleſiæ epulas accederent; ideò profertur, *Beati qui ad cœnam nuptiarum Agni vocati ſunt.* Si enim vxor Agni eſt Romana Eccleſia, F vt ſuprà oſtendimus; qui ab illius commercio & ſocietate ſeparantur, vt hæretici & ſchiſmatici, neque illius fruuntur conuiuio, nec prædicantur beati. Porrò in hoc epulo veriſſimè & cumulatiſſimè impletur, quod Prou. 9. deſcribitur, vbi ſapientia dicitur miſcuiſſe vinum, & propoſuiſſe menſam ſuã. Quòd ſi his in verbis Salomon eò reſpexit, templũ ſcilicet à ſe ſtructum, veræ etiam doctrinæ fore ſcholas, & Iſraëlitici populi ſapientiam per illius nobiliſſimæ academiæ frequentationem multiplici incremento auctum iri: facili negotio cernitur, templum illud fuiſſe non adumbratam modò, ſed

NOTATIO I.

De legitima lectione.

Variæ lectiones circa ſex verſiculos præcedentes.

PRimo Ambroſius, Beda, & Haymo numero 1. pro *turbarum*, corruptè legunt *tubarum*. & numero 6. *tuba*, pro *turba*. De legitima lectione iam conſtat ex Græcis codicibus, ex Louanienſium notatione, & nouiſſimè ex editione Vaticana, quamuis Græcè vtrobique legatur *turba* in ſingulari numero, quod tamen non immutat ſenſum.

Secundò, non deeſt, qui contendat, numero 1. non eſſe legendum *ſalus*, ſed *laus*, fortè, quia nomen ſalus non ita aptè illius explicationi quadrat. Ita Ribera, qui addit in- B ſuper non eſſe interſerendum verbum *eſt*, vbi legimus, *Deo noſtro eſt*: ſed eius loco ſubaudiendum verbum *ſit*, ita vt in optatiuo dicatur, *Laus, & gloria, & virtus ſit Deo*, id eſt, laudetur Deus ab omnibus, ille potens ſit, & omnes ei pareát. Nihilominus, ſi mihi daretur optio, eligerem planè correctæ Vulgatæ lectionem, *Salus, & gloria, & virtus Deo noſtro eſt*. quantò magis cùm optio non detur, ſed ad eam ſequẽdam teneamur. Et quidem ex commentario & notationibus clarè elicitur veram lectionem eſſe eam quam editio Vaticana confirmat. Legitimus namque ſenſus eſt eiuſmodi, *Salus, & gloria, & virtus Deo noſtro eſt*, id eſt, Dei eſt ſalus, gloria, & virtus. Atque hic quidem debet eſſe ſenſus, quamuis legatur *ſit*. Nec enim ita eſt ſenſus intelligendus, vt Deo gloriam, & virtutem optemus: ſed potiùs vt illi ſalutem, C gloriam & virtutem tribuenda eſſe agnoſcamus. Porrò quamquam nonnulli Græci codices legunt ἡ σωτηρία, καὶ ἡ δόξα, καὶ ἡ τιμὴ, καὶ ἡ δύναμις: id eſt ſalus, & gloria, & honor, & virtus: alij tamen Græci item codices Latino ex æquo reſpondent. Et hanc eſſe veram lectionem conſtabit ex alluſione, de qua infrà dicemus notatione ſecunda.

COMMENTARIVS.

Quorſum hic quadruplex apponatur Alleluia.

IN quadruplici Alleluia notandum primò eſt, vocem hanc non ſignificare ſolùm id, quod eſt *laudare Deum*; ſed etiam, cum laudare extollendo cum lætitia vocem, vt in rebus lætis fieri ſolet: atq; D ita continet acclamationem cum exhortatione, vt benè hîc Ribera & Viegas adnotarunt.

Vox turbarũ multarum à quonam conſideretur eſſe prolata.

Deinde duo prima Alleluia dicuntur in textu fuiſſe, *Vox turbarum multarum in cælo dicentium, Alleluia*. Ex quo dubitatiuncula ſuboritur; vtrùm ſcilicet hæc vox ſit accipienda tanquam ab eiſdem prolata, qui in c.18. loquebantur. Etenim vt ibi vidimus, vox illa de cælo (cuius Ioannes meminit c.18. cùm ait; *Et audiui aliam vocem de cælo dicentem: Exite de illa populus meus.*) perducitur ad finem vſq; c.18. & repræſentat Eccleſiæ vocem. Nam Chriſtianę Eccleſiæ in terris militanti nomen cæli in Apocalypſi E tribui, vidimus aliàs. Vnde & hæc vox, cuius nunc meminit Ioannes, ipſius item Eccleſiæ vox videtur eſſe propria, quandoquidem ſimiliter eſt vox de cælo. Si ergo ipſamet Eccleſia pergit adhuc loquens; quorſum ait Ioannes, *Poſt hæc audiui, quaſi vocem in cælo dicentem Alleluia*? Reſpondeo, vtramq; quidem vocem eiuſdem eſſe Eccleſiæ; verùm vt ſignificaretur fidelium numerum poſt conflagrationem Babylonis mirum in modum excreuiſſe; ideo cæleſtem vocem, quam Ioannes audiuit proferentem Alleluia, fuiſſe *quaſi vocem turbarum multarum*, quaſi clariùs diceret, priorem quidem vocem ca- F pitis 18. non fuiſſe vocem adeò magnarum turbarum. Atque vt hanc exprimeret diſtinctionem, addit modò, *Poſt hæc audiui quaſi vocem turbarum multarum in cælo.*

In quadruplicis Alleluia diſtinctione quid ſit obſeruandum.

Præterea in diſtinctione quatuor Alleluia obſeruandum eſt, duo prima cæleſti turbæ magnæ attribui; tertium ſenioribus & animalibus: quartum eidem turbæ magnæ: ſed adiũgitur illi ſonus aquarum multarum & tonitruorum magnorum; & cuilibet Alleluia nonnihil ampliùs annectitur. Nam primo ſubditur, *Salus & gloria, & virtus Deo noſtro* A *eſt; quia vera & iuſta iudicia eius, qui iudicauit de meretrice magna.* Poſt ſecundum ſubiicitur, *Et fumus aſcendit in ſæcula ſæculorum.* Tertium comitatur, *Amen.* Quartum verò, *Quoniam regnauit Deus noſter.* Quibus in omnib. mirũ ſubeſſe artificiũ, quale excellẽtiſſimi ænigmatis eſſe oportet, inferiùs conſtabit.

Prima expoſitio quatuor Alleluia proponitur. Prædicta explicandi ratio non probatur.

Iam, vt ad quatuor Alleluia diſtinctionem deueniamus; exiſtimabit quiſpiam in eis quaſi præcipuum ſcopum intendi quatuor principalia diuinæ prouidentiæ attributa; nempe Virtutem, Beneficentiam, Æquitatem, Sapientiam. Poteſt enim non ineptè conſiderari, quatuor hæc attributa in myſtica Romæ conflagratione cumprimis excelluiſſe; atque adeò congruens valde eſſe, vti Deus commendetur propter quadruplicis huius attributi gloriam & excellentiam, quę in eo opere eluceſcit. Verùm vt quid ſentiam, exponam; planè nõ video, quî poſſit eiuſmodi conſideratio applicari ad id, quod textus refert. Ait enim, duas primas voces eſſe cæleſtis multitudinis; tertiam ſeniorum & animalium; & quartam ipſiuſmet rurſus turbæ magnæ necnon aquarum multarum & tonitruorum. Adhæc; quod ſingulis Alleluia ſubiungitur, non rectè conſonat cum quatuor attributorum ſignificatione. Nam, vt alia omittam; quòd ſeniores & animalia clamant, nõ tam videtur præ ſe ferre nouam laudem, quàm ſuperiorum confirmationem. Nec enim aliud dicunt, niſi *Amen, Alleluia.* Quod verò poſt Alleluia primum ſubditur, non ſolum virtutem reſpicit; ſed beneficentiam quoque. Siquidem dicitur, *Salus, & gloria, & virtus.*

Quærendum ergo eſt aliquid abſolutius & perfectius. Et mea quidem ſententia, quod ſtatim ſubiiciam, plenè & cumulatè ſatisfacit; quamuis ad pleniorem ipſius probationem forſitan opus ſit, vt lector aſſenſum atque ſententiam cohibeat, donec ſecundam notationem intrà ſubſtituendam perlegerit. Ibi enim exprimitur alluſio perelegans, quã hic Apocalypſeos textus in quadruplici Alleluia abſque dubitatione reſpexit: atque ex illa alluſione pendet perfecta textus intelligentia. Priùs tamen ipſum rei argumentum & ſeries mihi ſimpliciter proponenda ſunt, & ex re ipſa ratio quadruplicis Alleluia petenda. Quod & ad percipiendum Pſalmorum, ad quos alluditur, myſterium haud parum iuuerit.

Vera ſententia de quadruplici Alleluia explanatione reddita ad quadruplicẽ laudem Deo ab Eccleſia tributam.

Hoc ergo quadruplex Alleluia denotat perfectiſſimam laudem, quam Chriſtiana Eccleſia Deo decantauit ob victoriam, quam illi ex Roma comparauit. Hęc autem perfecta laus quatuor complectitur partes quadruplici Alleluia reſpondentes. Prima pars fuit, fide ipſa firmiter cognoſcere illius admirandi facinoris magnitudinem, & quantum Beatiſſimæ Trinitati honoris & gloriæ propterea tribuendum eſſet. Secunda fuit, Deo ipſi non ſolũ fide, ſed Chriſtianæ etiam vitæ integritate laudem deferre, quæ laudandi ratio diuturna eſt. Nam ſolius fidei laudatio non ita in longum tempus perduraret, niſi illam perfectæ vitæ ſanctimonia ſociaret. Conſtat enim Chriſtianos eos, qui Deum vitæ ſanctitate non commendauerint, illum nõ in æternum laudaturos, ſed blaſphematuros potiùs. Conſtat inſuper, iuxta familiarem Scripturæ locutionẽ, Deum ſanctâ Chriſtianorum vita imprimis commendari. Vnde dicitur Pſ.110.10. *Initium ſapientiæ timor Domini, intellectus bonus omnibus facientibus eum, laudatio eius manet in ſæculum ſæculi.* Vbi *laudatio eius* vocatur ea laus, quam Dei timor illi attribuit, id eſt laus, quam pietas illi defert, vt in eius Pſalmi commentario perſpicietur.

Huic duplici laudi accedit tertia, quam Deo tribuunt ipſius miniſtri (nempe ſacerdotes & Euangelici concionatores) in ſuorum munerum functione, id eſt, in Miſſæ ſacrificio, in cōcionibus, in diuinis officiis decantandis. Et laus hæc tertia, eſt laus publica, & totius Eccleſiæ nomine oblata, nec ſolùm ipſis Dei laudatoribus fructuoſa, ſed ad aliorum etiam conuerſionem efficaciſſima. Hæc triplex laudis ratio in eo conſiſtit, vt quilibet Deum collaudet, tum fidei cognitione, tum ea vitæ integritate & innocentia, quæ ad ipſius ſalutem conſequendam ſit ſatis, tum etiam vt Eccleſiæ miniſtri pro virili parte in mundi conuerſionem incūbant, & ſuo quiſque in munere diuinam prouehant gloriam. Sed præter tria hæc laudum genera Spiritus ſanctus Chriſtianos homines ad nouæ laudis faſtigium euocat, nimirum vt ſingulares omnes tam ſummi, quàm infimi, licèt peculiari miniſtrorum officio non fungantur, ad maiorem Dei gloriam animum & mentem omni ſtudio & contentione adiiciant; idque tum optimo vitæ exemplo, tum etiam ceteris omnibus, quibus ad quarumlibet animarum conuerſionem & ſalutem allaborare poſſint. Licebit hoc intelligere, ſi conſideremus alicuius familiæ valdè religioſæ inſignem zelum atque feruorem, vbi & ianitor & coquus & quiuis alius pro cuiuſque facultate precibus, piis colloquiis & admirabili vitæ exemplo valent commune bonum, id eſt, maiorem Dei gloriam in animarum conuerſione & perfectione promouere.

Primitiuorū Chriſtianorū feruor & ardens ad perfectionem contentio.

1. Pet. 3. 1.

Hoc igitur, quod ſingulari Dei beneficio in religioſis aliquot familiis hodie fulget, enituit maximè in primæuis illis naſcentis Eccleſiæ fidelibus; quādo vel infimæ mulieres Chriſtianæ & piis verbis & vitæ ſanctimonia efficaces erant ad ſuos ipſarum coniuges Chriſtianæ fidei ſubiiciendos: vt ait B. Petrus in illa notanda ſententia; *Si qui non credunt verbo, per mulierum conuerſationem ſine verbo lucrifiunt.* Similiter etiam in prioribus illis ſæculis poſt publicam Chriſtianæ Religionis in Chriſtiana vrbe exercitationem, hāc ferè Deus vim ac robur Chriſtianis hominibus ſuppeditabat; vt Canticorum c. 4. depingitur. Atque Chriſtiani populi vnitas & cōcordia in ea quarta laudis ratione, ex terrarum orbe idololatriam reapſe diſpulit, & Romanum Imperium in Chriſtianæ fidei ditionem redegit. Quin etiam noſtra hac tempeſtate ſi ſummus præpotenſque Deus perfectionis & ſanctitatis ſtudiū in Chriſtiano populo excitaret, & Eccleſiam ad primæuum illum feruorem reuocaret, & ad acerrimam illam in aliorum ſalute procuranda contentionem; næ admirabilis inde fructus & emolumentum in Maurorum, & Hæreticorum animis ſequeretur. Itaque illud imprimis foret ad infidelium conuerſionem efficaciſſimum, & ad eos inflammandos cæleſti Spiritus diuini igne; ſi fideles omnes pariter conſpirarent ad Dei gloriam omni virium contentione procurandam; ita vt ipſorum voces atque opera ſimul conſentirent, & in idem ſtudium accuratiſſimè incumberent.

Applicatio prædictæ interpretationis ad contextum.

Quid primū Alleluia in ſe includat; & quomodo ad textū ipſū aptetur.

Contextum iam ipſum ad hanc noſtram ratiocinationem aptemus, oportet. Primum Alleluia indicat laudem, quam Deo fideles deferebant eo ipſo, quòd admirandi illius operis à Deo in Romæ victoria geſti amplitudinem & excellentiam recognoſcerent. In huiuſmodi explicatione facilè cerni poteſt quàm congruenter cohæreat, vt prima laus cōtineat cognitionem pariter ac confeſſionem illius ingentis beneficij in Eccleſiam collati. Etenim fidei lumen, & quod per illud adipiſcimur, eſt, præcipuum ceterorum fundamentum. Deinde in iis verbis, *Salus & gloria, & virtus Deo*, tria perſtringuntur A adnotatu digniſſima, & Beatiſſimæ Trinitati glorioſiſſima. Primum eſt, perſecutionum magnitudinem, quas Roma ethnica excitauit, non fuiſſe potentem, vt Chriſtianum nomen extingueret; quinimò Eccleſiam integram ex eis & illæſam euaſurā. Atque hoc eſt propriè *ſalus*: quæ ſonat ereptionem à periculis: idémque innuit vox Græca, *σωτηρία*, quæ deriuatur à verbo *σώω*, id eſt, ſaluo, & incolumem reddo. In quo laudatur maximè Dei potentia; quæ tot tantiſque periculis Eccleſiam eripuerit. Secundum, quod in iis verbis attingitur, illud eſt, peccata ſcilicet eorundem fidelium, quæ Deus per eiuſmodi B perſecutiones plectebat, non fuiſſe ſatis vt præcipuum Dei finem & ſcopum impedirent, & conſilium de glorioſiſſima illa victoria Chriſtianæ Eccleſiæ conferenda. Id quod propriè ad Dei gloriam ſpectat; iuxta illud Pauli, *Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei.* Et certè admirabile omnino eſt, Deum ipſorum fidelium peccatis veluti inſtrumento vti ad ſuam ipſius gloriam & Chriſtianæ Eccleſiæ victoriam propagandam. Dum enim permittebat ad plectenda Chriſtianorum ſcelera (ſeu magna, ſeu parua) magnas aduerſus gentem Chriſtianam excitari perſecutiones; iis ipſis perſecutionibus tanquā C inſtrumento vtebatur, vt Romam ethnicam Eccleſiæ Chriſtianæ ſubiiceret. In quo maximè ſplendet ipſius Dei gloria & Chriſti redemptionis efficacia: dum ſcilicet ex noſtris flagitiis & ſuam ipſius gloriam, & noſtram vtilitatem promouet. Tertium denique ponderandum eſt, quod ſpectat ad diuini Spiritus ſanctificantis virtutem & efficaciam; quæ in eo Eccleſiæ triumpho de Roma parto enituit. Nec enim eiuſmodi fuit victoria, quæ hominum armis, induſtria & cōtētione obtineretur; ſed ſpiritus cæleſtis virtute & admirabili efficientia, quæ D Romanorum corda potuit immutare, & ſuaui Euangelij iugo ſubmittere. Et ſecundùm hunc ſenſum ſolet non ſemel in ſacris Literis nomen *virtus* vſurpari, vt poſtea expendemus.

Dei potētia in hominibus à periculis eruendis.

Quāta fuerit Dei in Eccleſiam miſericordia, quam nulla hominum peccata impedierint.

Diuini Spiritus efficacitas in Roma ad fidem traducenda.

Quomodo tria iſta, Salus & gloria & virtus, *tribus diuinis perſonis per attributionem accommodentur.*

Ex his ergo tribus perfectionibus, potentia eripiendi Eccleſiam ab omni ingruenti periculo congruenter Patri tribuitur, gloria redemptionis, Filio; & virtus ſanctificandi, Spiritui ſancto. Namque vt in Apoſtolorum Symbolo noſtra fides reducitur primò ad creandi omnipotentiam, quæ Patri attribuitur; ad redemptionis opus, quod Filio; & ad fidelium ſanctificationem, quæ Spiritui ſancto: (ita vt in toto Symbolo illuſtriſſima quædam ſanctiſſi- E mæ Trinitatis confeſſio contineatur:) ſic etiam admirabili quodam artificio tota laus, quam Chriſtiana Eccleſia Deo detulit propter victoriam de Roma partam, reuocatur ad clariſſimam quandam ipſius Trinitatis laudationem; quæ illis includitur verbis, *Salus, & gloria, & virtus Deo.* Si autem quiſpiam exoptet, vt prima vox creandi potentiam aliquo modo repræſentet; facilè cum eo conſentiemus, ſi dicamus, maximam potentiam ad homines è periculis eripiendos, quæ nomine ſalutis exprimitur, mirum in modum excelluiſſe in noua illa F vindictæ de Roma ſumptæ ratione: atque adeò vt Roma ipſa integra & ſuperſtes per nouæ Romæ creationem euaderet; iuxta illud de noua creatura, quod Paulo ita familiare eſt.

Verſ. 2.

Quorſū hic dicātur vera & iuſta Dei iudicia.

Quia vera & iuſta iudicia ſunt eius.] In his verbis (vt ex ipſo contextu videre eſt) redditur ratio de ea laude, quæ ſuperiùs perſtricta fuerat tribus illis nominibus, *Salus, & gloria, & virtus Deo noſtro*, quod perinde eſt, quaſi dicatur, in Dei æquiſſimo iudicio, quo Romam Eccleſiæ ſubiecit, eminuiſſe imprimis infinitam ipſius Dei potentiam ad ſuos è quolibet periculo liberandos; & illuſtriſſimam tem multitudinem. Verùm, ne intelligerent, qui in mundi conuerſione laborabant, eos eſſe vnius ſolùm populi (quia cap. 7. 9. nomen turbæ magnæ ad Iudaicum populum ſingillatim refertur) ideo adiungitur, *Et ſicut vocem aquarum multarum.* Conſtat autem aquas multas eſſe populos multos & gentes & linguas. Quare generatim loquendo, qui ex Gentilitate Chriſtianam fidem receperant, omnes pariter maiori Dei gloriæ allaborabant; dum per ſe ſinguli ad proximorum ſalutem & conuerſionem ſuum ſtudium & contentionem adhibebant. Quia verò huiuſmodi vis erat efficacium inſtar concionum, quibus Deus hominum corda ſolet pulſare; & diuini etiã verbi efficacitas in Apocalypſi cõparatur tonitruis, (quæ ſunt cæli voces:) idcirco cum voce aquarum multarum componitur tonitruorum magnorum vox dicentium *Alleluia*, id eſt, Dei laudem prædicantium, ſiue ad Dei laudem inuitantium. Nam *Alleluia* ſonat *laudate Deum.* Quæ autem huiuſce laudis redditur ratio, ea eſt; *Quoniam regnauit Dominus omnipotens.* Quod non aliud eſt, quàm ſi diceretur, Deum ſe Regem declaraſſe eo ipſo, quòd vana idolorum ſuperſtitio ex Romana vrbe fuit expulſa, & Gentes ac nationes Deo ipſi ſubiectæ fuerint. Ex eo verò, quòd Deus in terrarum orbe per ſuam fidem, ac Religionem imperitet; ſummopere ipſius ſerui lætantur, & ad eius gloriam omni virium contentione procurandam ſeſe excitant.

Refellitur aliorũ ſententia referentiũ quadruplex hoc Alleluia ad Sãctorum in cælo lætitiam de ſupplicio à Deo improbis inflicto.

Hic eſt meæ expoſitionis contextus. Porrò alluſiones de induſtria ad ſequentes notationes reieci, quò faciliùs totius contextus filum percipi poſſit. Et quamuis tota hæc celebritas & Alleluia à multis eò referantur, quòd Sancti in cæleſti beatitudine exultent ſeueritate, qua Deus ſiue in hac vita, ſiue etiam apud inferos in peccatores animaduertit: ceterum præterquã quòd Apocalypſis acoluthia neceſſariò eum ſenſum reſpuit, ipſamet Alleluia repetitio compellit, ne qua reſideat dubitatio, quin de re magnopere feſtiua ſit ſermo. Cõſtat enim ex receptiſſimo Eccleſię vſu, hanc vocẽ Alleluia in lætiſſimis maximè celebritatibus locũ habere. Quis verò neſciat, verum ſanctorum hominũ & virorum Apoſtolicorum gaudium potiſſimùm prouenire ex feliciſſimis Eccleſiæ ſucceſſibus & maximâ Dei gloriâ inde redundante? Inter hæc igitur auſpicatiſſima euenta nullum certè felicius, quàm Romæ conuerſio. Quamobrem licèt ex impiorum damnatione grates Deo agi debeant, non tamen huc ita propriè impenduntur Alleluia, & maximæ gaudij ſignificationes. Confirmatur, quia Iſidorus l. 6. Etymologiarum cap. 19. aduertit, ex huius capitis Alleluia deriuatam fuiſſe in Eccleſiã conſuetudinẽ, vt Alleluia in lætioribus totius anni celebritatibus vſurparet. Quòd ſi quiſpiam dixerit, hunc Eccleſiæ morem potuiſſe etiam dimanare ab iis Pſalmis, quibus pro titulo præfixum eſt Alleluia, qui omnes magnopere ſunt hilares ac iucundi, & præſertim extremi, hoc ipſo ſuadetur, eundẽ ad finem in Apocalypſi, atque in Pſalmis Alleluia fuiſſe vſurpata. Hæc enim Apocalypſeos Alleluia reſpectum habent ad illa Pſalmorum; & inde non parum confirmationis accipiunt, vt ſequenti notatione explicabimus.

NOTATIO II.

De alluſione quadruplicis Alleluia ad viginti Pſalmos.

SVPRA cap. 10. 3. vidimus, per ſeptem illa tonitrua Ioanni exaudita ſignificari ſeptem Domini voces, quarum Pſ. A 28. mentio fit: nec aliud fuiſſe tonitruorum à Ioanne auditorum myſterium, niſi vt admoneremur Pſalmum 28. in eum Apocalypſeos locum inſeri debere. Similiter ergo in præſenti quadruplex Alleluia, quæ Ioannes ſe audiſſe cõmemorat, reſpiciunt haud dubiè eos Pſalmos, quibus Alleluia pro titulo eſt. Vnde illud hîc myſterium ſubeſt, Pſalmos illos hoc titulo inſignitos in præſenti Apocalypſeos loco reponendos.

In quatuor hiſce Alleluia reſpectũ haberi ad eos Pſalmos, quibus pro titulo præfixum eſt Alleluia.

Pro huius rei confirmatione, illud in memoriam reuoco, quod alias dixiſſe me memini, videlicet nullum ferè in Apocalypſi verbum reperiri, quod alicui inſigni ſacrarum Literarum loco non reſpondeat. Etenim ſacra hæc actio ænigmatica, (vt in optimis quibuſq; ænigmatis fieri aſſolet) tota ex alluſionibus ad inſignes ſacrorum librorum, B veterum præſertim, locos coagmentatur. Nulla autem reperiuntur Alleluia in toto ſacrarum Literarum decurſu, præterquam in Pſalmis, & Tobiæ 13. 22. vbi dicitur, *Per vicos Ieruſalem Alleluia cantabitur.* Quod de illorum etiam Pſalmorum cantu intelligendum eſt.

Quod cùm ita ſit, ea protinus ſubit mentem dubitatio, ad quos ſcilicet ex iis Pſalmis, quibus Alleluia pro titulo eſt, reſpiciat Ioãnes in quadruplici huius capitis Alleluia. Pſalmi enim hac inſcriptione notati viginti omnino ſũt; quare nec vicenarius numerus vllam habet peculiarem cum quaternario proportionem: nec congruens apparet ratio, cur aliquot ex iis Pſalmis omiſſis, alios accerſamus. Nihilominus exiſtimo, quatuor huius capitis Alleluia referri ad omnes illos viginti Pſalmos, qui ſunt.

Syllabus eorũ Pſalmorum, qui pro titulo habent Alleluia.

Pſ. 104. *Confitemini Domino, & inuocate nomen eius.*

C Pſ. 105. *Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in ſæculum miſericordia eius. Dicant qui redempti ſunt.*

Pſ. 106. *Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in ſæculum miſericordia eius. Quis loquetur.*

Pſ. 110. *Confitebor tibi Domine in toto corde meo.*

Pſ. 111. *Beatus vir, qui timet* Dominum.

Pſ. 112. *Laudate pueri Dominum.*

Pſ. 113. *In exitu Iſrael de Ægypto.*

Pſ. 114. *Dilexi, quoniam exaudiet* Dominus.

Pſ. 115. *Credidi, propter quod locutus ſum.*

Pſ. 116. *Laudate Dominum omnes Gentes.*

Pſ. 117. *Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in ſæculum miſericordia eius, dicat nunc Iſrael.*

Pſ. 118. *Beati immaculati in via.*

Pſ. 134. *Laudate nomen Domini, laudate ſerui Dominum.*

D Pſ. 135. *Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in æternum miſericordia eius. Confitemini Deo deorum.*

Pſ. 145. *Lauda anima mea Dominum.*

Pſ. 146. *Laudate Dominum, quoniam bonus eſt Pſalmus.*

Pſ. 147. *Lauda Ieruſalem Dominum.*

Pſ. 148. *Laudate Dominum de cælis.*

Pſ. 149. *Cantate Domino canticum nouum, laus eius in Eccleſia ſanctorum.*

Pſ. 150. *Laudate Dominum in ſanctis eius.*

Quomodo quatuor prædicta Alleluia Pſalmis hiſce viginti per ordinem reſpondeant.

Hos omnes Pſalmos Ioannes hac alluſione perſtringit & affirmat pariter, omnes hunc in locum aptari debere, vt mox videbimus. Quod verò opponitur numerum ſcilicet quatuor Alleluia cum vicenario Pſalmorum non rectè cõgruere. Reſpondeo, in quadruplici Apocalypſeos Alleluia contineri reſpectum ad quatuor item ſeries Alleluia, quæ E in Pſalmorum titulis reperiuntur. Quamuis enim Pſalmi eiuſmodi vigeſimum numerum expleant; in quatuor tamen ordines, & veluti claſſes, diſtribuuntur, quarum quælibet aliquem Pſalmorum numerum complectitur, qui inter ſe coniuncti & ab alterius ordinis Pſalmis ſeiũcti ſunt. Primùm enim tres primi Pſalmi ex ſupradictis (nempe Pſal. 104. & 105. & 106.) vnam Pſalmorum lineam conficiunt. Deinde, poſt aliorum interiectum, quibus hæc inſcriptio Alleluia, non eſt, ſequitur ſecundus Pſalmorum hoc titulo inſcriptorum ordo: qui continet Pſalmos a centeſimo decimo, vſque ad centeſimum decimum octauum. Tertia horum Pſalmorum claſſis duos omnino coercet; ſcilicet centeſimum trigeſimum quintum, & centeſimum trigeſimum ſextum. Quarta denique poſtremos ſex comprehendit.

Pſalmos viginti ſuprà poſitos in quatuor omnino lineas ſiue ſeries partiri: & qua ſint.

Porrò quòd Alleluia vnum adſciſcat coniunctionem F plurium Alleluia, quæ & inter ſe cõpoſita, & ſepoſita a reliquis ſunt; id quidem conſonum eſt cum aliis id genus loquendi rationibus. Sic enim Hiſpanè appellare ſolemus, *Vn repique de campana,* non ſingularẽ vnum concitati cymbali pulſũ, ſed plures eoſq; creberrimos. Itaque dicere ſolemus bis aut ter ſolùm pulſata fuiſſe cymbala, quamuis ſingulis vicibus multiplex fuerit cymbalorum ſonus auditus. Præterquam quòd minimè credendum eſt, viginti illos Pſalmos hac inſcriptione ſignatos caſu & temerè in quatuor claſſes ſiue ordines fuiſſe partitos. Vt autem ſignificetur, quotquot in vna eademque ſerie copulantur, eos omnes maiori inter ſe affinitate coniungi; congruentiſſimum extitit, vt Apocalypſis quadruplici Alleluia aſſignato eos pariter deſignaret atque diuideret, qua ratione in Pſalmorum libro diuiſi ſunt.

erga Deum. In quinto, affectus animi & propenſio ad orationem. In ſexto animi item alacritas & ſtudium ad martyrium. In ſeptimo vehemens deſiderium diuinæ gloriæ, & hominum ſalutis procurandæ. In octauo Eccleſiæ gloriatio in Chriſto. In nono denique pura & immaculata vita, & ad diuinam voluntatem conformatio.

Cur ad ſecundã Dei laudẽ nouem numero Pſalmi deſumantur?

Tertiò, quemadmodum Pſalmorum ternarius fuit maximè congruens in prima laudatione (quæ eſt fidei propria) propter Trinitatis ſanctiſſimæ cõfeſſionem, ad quod myſterium ſumma noſtræ fidei reuocatur, vt ſupra cap. vidimus, ita etiam ad ſecundam laudem, quam vitæ ſanctitas tribuit, appoſitus eſt Pſalmorum nouenarius. Hic enim numerus eſt ternarij plenitudo, nam tria ter replicata nouenarium conficiunt. Vnde quadrata radix eſt ternarius: quadratus verò numerus nouenarius. Notum autem eſt Mathematicis, quadratum numerum eſſe ſuæ radicis plenitudinem. Non aliter vitæ ſanctimonia in ſe continet fidei plenitudinẽ. Et niſi opera ſint plena (vt loquitur Apocalypſis) fidei laus quadrata atque perfecta eſſe non poteſt, quia *non eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris.* Quartò in illis verbis, quæ in hoc ſecundo Alleluia adduntur, nempe, *Et fumus eius aſcendit in ſecula ſeculorum.* Si is ſenſus cõtinetur, vt hæc eadem ſecunda laus ſit, quæ in æternum durat (prout in commentario vidimus;) hoc etiam in hiſce Pſalmis exprimitur. Nam in eorum primo perſpicuè dicitur de illa laude, quam Deo ſanctus timor attribuit, *manet in ſeculum ſeculi.* Cùm autem inſcriptio Pſalmi ſit Alleluia, id eſt laudatio Dei, manifeſtum eſt verbum illud, *laudatio eius*, debere intelligi de laudatione Dei, quæ in ipſius timore conſiſtat.

Tertium Apocalypſeos Alleluia quot, & quos Pſalmos reſpiciat. Argumentũ Pſalmi 134. & Pſ. 135.

Tertium Alleluia duos ſolùm Pſalmos complectitur: ij ſunt Pſ. 34 & Pſ. 135. In his illud imprimis euidens eſt, eos eſſe aptiſſimos ad Deum collaudandum ob egregiũ triumphum, quem Eccleſia de Romano Imperio reportauit. Nã in vtroque Pſalmo eiſdem penè verbis canitur, Deum eſſe laudandum; *qui percuſſit gentes multas, & occidit Reges fortes; & dedit terram eorum hæreditatẽ Iſrael ſeruo ſuo.* Secũdò explicat Apocalypſis viginti quatuor ſeniores, & quatuor animalia hoc tertium Alleluia Deo decantare, quod etiã in his duobus Pſalmis perſpicuum eſt. In primo enim dicitur initio, *Laudate nomen Domini, laudate ſerui Dominum: qui ſtatis in domo Domini, in atriis domus Dei noſtri*, quod ad ſacerdotes profectò referendum eſt. Tertiò horum Pſalmorum binarius eſt appoſitiſſimus ad duo miniſtrorum genera, quos Apocalypſis deſignat, ſeniores nempe, & animalia, aut fortaſſe ad indicandas duas perfectæ prædicationis partes, doctrinam & exemplum. Quartò, vox *Amen* tertio Alleluia addita, fortè eò reſpicit, vt quod dicitur in Pſal. 134. idem quoque in ſequenti Pſalmo repeti ſignificetur. idem videtur eſſe *Amen*, quaſi confirmatio. aut fortaſſe in voce *Amen*, attenditur illa verſiculi intercalaris repetitio; *quoniam in æternũ miſericordia eius*, quod in ſingulis verſibus Pſ. 135. repetitur, ſunt autẽ verſus ſex & viginti.

Cur inter ſecundam prædictorum Pſalmorum claſſem & inter tertiã quindecim omnino Pſalmi interiiciantur?

Ex eo verò, quòd duo prima Alleluia ſint Chriſtianis hominibus communia, tertium Dei miniſtris, id eſt ſacerdotibus & Euangelij concionatoribus proprium, ex eo inquam illud etiam myſterium detegitur, cur ſcilicet inter ſecundam Pſalmorum huiuſmodi claſſem & inter tertiam, Pſalmi quindecim ſint interiecti. Nam poſtremus ſecundæ claſſis Pſalmus fuit 118. primus verò Pſalmus tertij Alleluia eſt Pſalmus 134. illi ergo quindecim Pſalmi interpoſiti hanc ſinguli inſcriptionem habent, *Canticum graduum*, in ipſo verò numero 15. videtur alludi ad totidem templi gradus; quibus ad ſublimem ipſius templi partem aſcenſum patuiſſe, ex Ioſepho notat atque deſcribit noſter Villalpãdus tom. 2. lib. 3. cap. 35. Iam illorum quindecim Pſalmorũ argumentum non eſt aliud, quam ingentia beneficia, quibus Deus ſuos cumulat ſeruos; vt impenſiùs eos legenti planum fiet. Ad ſignificandũ ergo diſcrimẽ, quod in Chriſtiana Eccleſia inter ſacerdotes & Euangelij miniſtros, atque inter laicos reperitur; ſingulari Spiritus diuini artificio, poſt duplicem laudem, quam communis Chriſtianorum cœtus Deo adſcribit, mox ſubiungitur canticum graduum, id eſt quindecim prædicti Pſalmi, quibus ſingularia indicantur beneficia, quæ in viros iuſtos ac ſanctos diuina prouidentia confert; & per eos gradus aſcenditur in Dei domo ad altiſſimum felicitatis gradum, cum alluſione ad gradus quindecim, quibus ad excelſiorem templi partẽ ſcandebant. Poſt canticum verò graduum adhibetur ſacerdotum laus & Euangelij miniſtrorum Deo decantata per ſacrificia ipſa atque conciones. Quo innuitur Sacerdotalis muneris & prædicationis Euangelicæ ſublimitas atq; perfectio. ad cuius ſignificationem denotandam quindecim illi gradus apponuntur; qua ratione deſignantur, magnos hoſce Eccleſiæ miniſtros eſſe in excelſo valdè dignitatis gradu, quod diuinitatis ſpeciem præ ſe fert.

Cur inter primam ac ſecundam laudem tres Pſalmi intercedant?

Huius myſterij occaſione deſideret fortaſſe quiſpiam, vt explicemus etiam, cur inter primam & ſecundam laudem A tres Pſalmi intercedant? In primo enim Alleluia tres includuntur Pſalmi, nempe 104 & 105. & 106. Primus autẽ ſecundi Alleluia Pſalmus eſt 110. Itaque tres Pſalmi interiiciuntur, videlicet 107 & 108. & 109. Reſpondeo tamen, ad ſecundum Alleluia à primo diſtinguendum decuiſſe, vt aliquis Pſalmorum numerus interponeretur: cùm autem tres fuerint primæ claſſis Pſalmi, hic idem Pſalmorum numerus fuiſſe ad eiuſmodi diſtinctionem aptus viſus eſt. Sic enim aptè ſignificatur, ſecundum Alleluia ſeſe attollere valdè ſupra primum: & fortè in tribus illis Pſalmis inter primum & ſecundum Alleluia interiectis denotatur, poſt adeptam fidei cognitionem ad primum Alleluia ſpectantem, vt ſecunda laus perfectę vitę Deo tribuatur, B tria imprimis opus eſſe in tribus illius diſtinctionis Pſalmis denotata. Primum eſt firma deliberatio. Secundũ, ad Deũ deprecatio, vt nos à dæmonis inſidiis eripiat. Tertium ac præcipuum, vt Deus ſuum Spiritum boni liberaliter impertiatur, ſine quo nec conſilium, nec deliberatio, nec dæmonis cohibitio quidquam proſunt. Hæc ergo tria videntur per ordinem in tribus illis Pſalmis tangi.

Quis ſit ſcopus Pſalmorum 107. & 108. & 109.

Nam primus, id eſt, Pſalmus 107. ordiṫur ab illis verbis: *Paratum cor meum Deus, paratum cor meum.* Secundus Pſalmus, qui eſt 108. continet feruidam Dauidis deprecationem; qua à Deo obnixè contẽdit, vt ſe ab aduerſario eripiat. Tertius, qui eſt 109. nobis proponit ob oculos, quemadmodum Chriſtum in cælo patronum habeamus; vnde ſuum Spiritum, id eſt virgam virtutis ſuæ admirabilem, in terras demittat. C Quã de re in eius Pſalmi commentario latiùs dicã.

Quartum Alleluia ad quos Pſalmos alludat.

Pſalmos, qui ab hoc quarto Alleluia reſpiciuntur, fore idoneos eſſe ad Eccleſia victoria, de Roma celebrandam, & ad laudes propterea à Deo concinendas.

Quartum & vltimum Alleluia extremos ſex Pſalmos reſpicit, quibus omnibus Alleluia præfixum pro titulo eſt. Et quatuor quidem poſtremi non ſolùm hanc habent inſcriptionem, ſed in eandem etiam vocem deſinunt. Primò hi omnes Pſalmi, dubitabit nemo, qui attentè perlegerit, quin valde ſint apti ad Eccleſiæ victoriam de Roma commendandam, & ad laudes pro illa Deo decantandas. Primus enim ex his Pſalmis, nempe 145. de Deo aſſerit: *qui fecit cælum & terram, mare, & omnia, quæ in eis ſunt.* de qua phraſi diximus Apocal. 14.7.) *facit iudicium iniuriam patientibus, & illuminat cæcos. Et regnabit in generationem, & generationem.* Secũdus Pſalmus, nempe 146. *Ædificans Ieruſalem* id eſt Eccleſiã ſuam *Dominus, diſperſiones Iſraelis congregabit; qui ſanat contritos corde*, &c. Tertius Pſalmus, qui eſt 147. agit de perſecutionum præteritarum fructu, qui D glorioſiſſimus eſt Chriſtianæ Eccleſiæ futurus. de quo ad noſtrum eiuſdem Pſalmi commentarium me refero. Pſalmus quartus huius ordinis, qui eſt 148. in eodẽ perſiſtit & progreditur argumento; nec non concinit, Deus *exaltauit cornu populi ſui.* Sequens Pſalmus, id eſt 149. celebrat myſticam vindictã, quã ſancti de gẽtibus ac nationibus ſumpturi erant. *Ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis.* Extremus denique Pſalmus agit de iucundiſſima celebritate atque lætitia ob incredibilem virtutem, quam Deus in ſuis Sanctis oſtenderat, & in eorum victoria de ſuis hoſtibus comparauerat.

In ſex Pſalmis quarti huius Alleluia eleganter deſcribi Chriſtianorum primitiuorum ſpiritum.

Deinde in hoc Pſalmorum ſenario luculenter deſcribitur primitiuæ gentis Chriſtianæ ſpiritus, de quo ſupra diximus. Nam in primo eorum Pſalmo ſplendet maximè fiducia, & ſpes firma in Deum ad tantam, tamque operoſam E expeditionem; *Spes eius in Domino Deo ipſius.* In ſecundo patientia & manſuetudo eminet, quæ ad poſſidendam terrã valdè neceſſaria eſt. *Suſcipiens manſuetos Dominus.* In tertio piorum verborum vis & efficacitas, qua laicus interdum & illiteratus duriſſima hominum corda mollire, & in lacrymas liquare ſolet. *Emittet verbum ſuum, & liquefaciet ea.* In quarto cæleſtis vita, conſtantia admirabilis, maximumque vitæ diſcrimen inter Chriſtianos primitiuos & inter Gentiles. In quinto muſicus perſonat concentus vnionis & concordiæ, qua omnes pariter copulãtur; quæ quidem mundum vniuerſum potis eſt ad ſui admirationem, & ad diuinæ gratiæ commendationem conuertere. Atque hæc eſt illa concordiæ harmonia *in Eccleſia ſanctorum.* Tandem in vltimo Pſalmo celebratur magna & cõtinua lætitiæ voluptas, qua fruũtur ij, qui perfectã charitate F cum Deo ſunt coniuncti, & perpetuò in eius laudibus verſantur; atque hac ratione explent illud eiuſdem Pſalmi, *Omnis ſpiritus* (id eſt omnis ſpiratio) *laudet Dominum.*

Myſterium ſenarij horũ Pſalmorum numeri.

Præterea ſenarius horum Pſalmorum numerus perfectam laudationem adumbrat. Senarius enim perfectus eſt numerus, quippe qui conſtet, vt aſſerunt Mathematici, ex omnibus ſuis partibus aliquoties ſimul ſumptis. Quod itẽ in quatuor vltimis Pſalmis Alleluia tum titulo, tum fine duplicentur, id ad maiorẽ exultationem ſignificandã ſpectat. Etenim exultatio, quæ à ſpe & manſuetudine ducit exordium, mirum in modum excreſcit vi & efficacitate, quam Deus Sanctorum verbis confert, necnon admirabili conſtantiã, vnione & cõcordiã tum inter ſeipſos, tũ etiam (quod caput eſt) erga Deum. Atque hæc omnia poſtremis quatuor Pſalmis pro argumẽto ſunt. Accedet his omnibus

lux

A lux maior ex iis, quæ diuino aſpirante numine dicemus lib. 7. in Pſalmorum commentario, quos reſpicit Apocalypſis. Sed interim non debui prætermittere, quod ſatis viſum eſt, vt elegantiſſima hæc quadruplicis Alleluia alluſio percipi poſſet.

Quod habent myſterii nouenarius Pſalmorum, qui inter tertiũ & quartum Alleluia ſunt interpoſiti.

Ceterùm aliquid pro colophone addamus oportet de nouenario numero Pſalmorum, qui interiecti ſunt inter Pſalmos tertij & quarti Alleluia. Nec enim myſterio carere putandum eſt, quòd nouem Pſalmorum interiectu diuidantur. Ac primò nolim ex iis, quæ de numero Pſalmorum quindecim inter ſecundum & tertium Alleluia intercedentium diximus, quempiam ſuſpicari, per nouem etiam Pſalmos inter tertium & quartum Alleluia interpoſitos denotari pariter magnum aliquem exceſſum, quo tertium B Alleluia à quarto ſuperatur, quaſi ſupra illos quindecim gradus fiat per nouem alios aſcenſus ad excellentiã quartæ laudis. Huiuſmodi namque ſuſpicio & ipſa inanis eſſet, & nullo ſolido fundamento niteretur. Nec enim aut datur aliqua Dei laudatio illuſtrior ac præſtantior ipſo Miſſæ ſacrificio, & perfecta Euangelij prædicatione; aut in templo alij inſuper ſcalarum gradus erant, quibus conſcenderent, præter illos quindecim, ad quos in quindecim Pſalmos Cantici graduum habetur reſpectus. Illud igitur vnum in nouem Pſalmis inter tertium & quartum Alleluia poſitis denotatur, videlicet nouenarius orationum atque expectationum ipſo perſecutionum tempore, quas paſſa eſt Eccleſia ante triumphum in quarto Alleluia figuratum. Etenim licèt quatuor omnes laudationes poſſint ac debeant ad Eccleſiæ triumphum referri; nihilominus in tribus primis Alleluia altiùs videtur res ipſa longo repeti C principio. Vnde ſpes ipſa & fiducia indicatur, quam Eccleſia certò conceperat, fore vt de Roma ethnica, déq; Imperio ipſo triumpharet. Cùm autẽ ad quartum Alleluia peruenitur; tunc iam proponitur ante oculos lætitia & voluptas Eccleſiæ de victoria, quam reipſa conſequebatur per fidelium vnionem & Romæ veteris deflagrationem; in qua cumprimis enituit fideliũ omnium ſtudium diuinã gloriã magno animi ardore promouẽtium. Et quia Eccleſiæ triũphum anteceſſit orationum nouenarius, necnon expectationum ſub ipſa perſecutionis tempora; idcirco ante quartum Alleluia, hiſce nouẽ Pſalmis adumbratur Catholicæ Eccleſiæ afflictio, ipſius orationes, fiducia atque ſecuritas in diuina prouidentia nitens: id quod vltimo ſignatur in Pſal. 144. Ante hunc verò octo præcedentes inſumũtur omnes in deſcribendam Eccleſię anxietatem; atq; eiuſdẽ preces & certam expectationem. Et fortaſſis octonarius Pſalmorum D reſpondet numero magnarum perſecutionũ, quas Romanum Imperium in Eccleſiam concitauit. Concludo igitur, quartam hanc laudem quamuis perfectiſſimam, non tamen eſſe tertia ſuperiorem, ſed potiùs ipſius effectum, atque adeò hos nouem Pſalmos, qui inter vtramque laudationem intermittuntur, non eſſe peculiares aliquos gradus, quibus quarta laus tertiam excedat, ſed deſcriptionem quandam orationum earum & expectationum, quas concipiebat Eccleſia ante ipſum triumphum in quarti Alleluia Pſalmis celebratum. Præterea antiqua conſuetudine receptus eſt in Eccleſia nouenarius dierum numerus in orationibus ac precibus ad Deum certo tempore effundendis, & in ſacrificiis pariter offerendis; qui mos huic explicationi nonnihil adſtipulatur.

Quarti Alleluia finis & ſcopus.

Quem finem ſpectent nouẽ Pſalmi inter tertium & quartum Alleluia inſerti

Quanti ſit æſtimanda lux, quæ ex Apocalypſi ad ſacrarum Literarum cognitionem & intelligẽtiam refunditur.

Diximus de alluſione quadruplicis Alleluia. Obſecro autem a prudente lectore, vt duo expendat. Alterum eſt, E quanti debeat Apocalypſis æſtimari ob lucem conſpicuã, quam ſacrarum Literarum cognitioni affert. Ecce enim ex quatuor his Alleluia Apocalypſeos mira nobis lux oboritur ad Pſalmorum viginti intelligentiam: nec ſolùm ad ſingulorum argumentum, ſed ad eum etiam ordinem & artificium, quo inter ſeſe ſunt diſpoſiti, nec non ad myſterium in qualibet horum Pſalmorum claſſe deliteſcens. Atque vt prudens quiſque minimè dubitabit, quin nihil horum myſterio vacet: ſiquidem nullus eſt in Scriptura apex illius expers: ita etiam Deo grates agi debent, quòd in apocalypſi ſublimem hanc philoſophandi rationẽ nos doceat. Id quod eò pluris faciendum eſt, quò minus harum rerũ apud Pſalmorum interpretes reperitur. Illi enim ſolum videntur attẽdere ſingulorum Pſalmorum explicationem atque ad eam ipſam rẽ fortè F Apocalypſis aliquibus Pſalmis clarius præfert lumẽ, quam interpretum quiſpiam. Verùm, quod attinet ad miram horum Pſalmorum inter ſe diſpoſitionem, de hoc inquam commentandi genere parum aut ferè nihil in expoſitoribus, quos viderim, reperitur.

Ex toto hoc diſcurſu confirmari Babylonis myſticæ, ſiue Romæ incendiũ eſſe myſticum al-

Alterum, quod à lectore rogo, illud eſt: videlicet vt attentè expendat, ſi hæc fortè alluſio ad viginti Pſalmos ſupradictos euidens eſt, (vt mihi apparet: ni tamen proprius amor præſtigias agit:) ex ea ipſa euidenter etiam conſtare, Babylonis incendium ſortem lętiſſimam ac feſtiuiſſimã: nec aliam ab ea, quæ in his viginti Pſalmis decantatur. Et procul dubio continet Gentilitatis conuerſionem, vt ex ipſorum contextu cernere facile eſt, & in aliquo eorum ex Pauli auctoritate.

quæ alibì latiſſimum.

NOTATIO III.

In qua reſpondetur cuidam obiectioni contra ea, quæ ſuperiori notatione ſunt ſtabilita.

Proponitur difficultas ex prædictorum viginti Pſalmorum diſpoſitione ac titulis iuxta Hebræũ; quæ contra ſuperiorem diſcurſum militat.

QVÆCVNQVE hactenus diximus, ſubnixa ſunt atque ſuffulta in illorum viginti Pſalmorum diſpoſitione ac titulis, iuxta Vulgatam noſtram editionem. Ceterùm qui Hebraicis codicibus nimium ſunt addicti, opinentur fortaſſis in inſcriptionibus ac diſpoſitione horum viginti Pſalmorum nonnulla reperiri diſcrimina ac differentias inter Vulgatam & veram lectionem Hebraicam: quæ differentiæ quamuis parui in ſe momenti videantur, cum illis tamen non poſſe cohærere ſupradictam alluſionem quadruplicis Alleluia ad totos illos 20. Pſalmos. Nam imprimis alluſio primi Alleluia Apocalypſeos in eo nititur, quòd tria prima Apocalypſeos Alleluia inſcriptiones ſint trium Pſalmorum, quorum exordium eſt, *Confitemini Domino*, nimirum Pſal. 104. & 105 & 106. Atqui in Hebræo ſecus accidit: nam primum Alleluia non eſt horum trium Pſalmorum primi titulus, ſed Pſalmi antecedentis finis: ſequens autem Pſalmus, inter tria *Confitemini* primus, non incipit ab Alleluia: ſed in illud deſinit. Secundus verò Pſalmus ex his tribus Alleluia habet, tam pro titulo, quàm pro totius Pſalmi exitu. Tertius autem ex his quibus initium *Confitemini*, nec initio, nec fine continet Alleluia.

Alleluia, quæ in aliquot Pſalmorum titulis apponuntur, in Hebræo varia ac diuerſa diſpoſitione inſcribi.

Deinde, in ſecunda ſerie Pſalmorum, quibus inſcribitur Alleluia, tres tantùm reperiuntur, qui continuato ordine exordiantur ab Alleluia; ij autem ſunt, *Confitebor tibi Domine*, &, *Beatus vir qui timet Dominum*, &, *Laudate pueri Dominum*. Poſt quos alius ſequitur Pſalmus, qui nec ab Alleluia incipitur, nec in Alleluia terminatur; hic eſt, *In exitu Iſrael de Ægypto*. Nam Alleluia illud, quod nos in huius Pſalmi fronte præponimus, in Hebræo pertinet ad antecedentis Pſalmi finem. Quippe *Laudate pueri Dominum*, Alleluia habet tam pro initio, quam pro exitu. Porrò Pſalmus ille, *In exitu Iſrael*, ab Hebræis in duos ſecatur, quorũ poſterior ab illis verbis inchoatur, *Non nobis Domine, non nobis*; cùm nullum Alleluia inter duos hos Pſalmos Hebraicos reperiatur inſertum. Quare quod Alleluia in Hebræo eſt ad finem Pſalmi, *Non nobis Domine non nobis*; neutiquam poteſt ad ſecundum Alleluia ordinem pertinere: eſt enim medius interiectus Pſalmus vnus ſine Alleluia. Nec verò iungi poteſt cum ſequentibus Alleluia; eſt enim alter etiam Pſalmus ſine Alleluia interpoſitus, nempe, *Dilexi, quoniam exaudiet*, &c. qui in Hebræo Pſalmum vnum cum ſequenti componit. Nam *Dilexi*, & *Credidi* (qui duo ſunt apud nos Pſalmi) apud Hebræos in vnicum coaleſcunt. Item tres hi Pſalmi, *Credidi*, *Laudate Dominum omnes Gentes*, &, *Confitemini Domino*, non habent pro inſcriptione Alleluia; ſed ad finem ſingulorum adiiciunt. Vnde Pſalmus 118. *Beati immaculati*, citra omne Alleluia remanet; & qui in noſtra Vulgata ſunt nouem Pſalmi, in Hebræo ſunt vndecim; eorũmque aliqui abſque vllo Alleluia. Quapropter in Hebræo corruit fundamentum illud; quo nixi, Pſalmos omnes, quibus Alleluia pro inſcriptione eſt, ad quatuor claſſes, ſiue ordines reuocauimus. Deficit etiam apta ratio, vt contemplemur Pſalmos ſecundi ordinis efficere quadratum numerum ternarii, qui in primo Alleluia comprehẽditur.

Præterea vt ad ſeniorum & quatuor animalium Alleluia deueniamus: ſatis etiam diſcriminis in Hebraico textu inuenitur. Nam ex duobus illis Pſalmis alter, id eſt, *Laudate nomen Domini*, duplex ſortitur Alleluia, alterum initio, alterum fine. Secundus verò, nempe, *Confitemini*, nullum habet Alleluia. Deinde Pſalmi, qui in quarto Alleluia coercentur, apud Hebræos ſunt non amplius quinque. Nam *Lauda Ieruſalem Dominum*, cum præcedente continuatur: & ſinguli horum quinque Pſalmorum duplici Alleluia tum in principio, tum in fine notantur.

Quid ſentiendum dicendumq; ſit de Pſalmorũ varia diſpoſitione, quæ in noſtra Vulgata lectione, atque in Hebraica originali reperitur.

Ex hactenus dictis apparet, noſtram hanc alluſionem quatuor Alleluia ad viginti illos Pſalmos, pro nihilo ductum iri a Caietano, Aria Montano, atque aliis, qui ſeſe prorſus adſtringunt ad eam diuiſionem & titulorum rationem, quæ apud Hebraicos codices in ſingulis Pſalmorum cernitur. Ipſe tamen mirum in modum gaudeo oblatam mihi occaſionem, vt meum hac de re ſenſum exponam. Miror ſanè homines doctos ac prudentes pluris facere eam diuiſionem, quam hodie amplectuntur Hebræi, & vocis Alleluia diſpoſitionẽ; quam & eum locum atque ordinem, quo illud a Vulgato collocatur; & eam diuiſionem, quam Chriſtiana ſectatur Eccleſia. Etenim ſi diuiſionis huius apud Hebræos, receptæ auctoritas in eo fundatur, quòd veriſimile non ſit, mutationẽ aliquam in codices ipſos originales irrepſiſſe; quis adeò ſit cæcus, qui neſciat vt ſtatuatur, quæ ſit vera Hebraicæ originis lectio atque

Reſpondetur ſuperiori difficultati & pariter m-

Pugnatur Hebræorum in Pſalmis diſpoſitio, quatenus noſtra Vulgata refragatur.

quæ diuiſio, plus fidei Hebræis libris antiquiſſimis habendum, quam iis, quos hodie nobis Hebræi neoterici oſtentant. Porrò quis non videat, perſpicuum omnino eſſe, tam Septuaginta viros, quam Vulgatũ aptaſſe ſuam diuiſionẽ, & in Alleluia diſponendo ordinem, iuxta Hebraicos codices antiquiſſimos, quos præ oculis & præ manibus habebant? Euidẽs ergo eſt, perantiquos extitiſſe codices Hebraicos, qui in Pſalmorum diſpoſitione eandem diuiſionẽ ſeruabant, quam nunc in Vulgata retinemus; & vocem Alleluia in eiſdem cuſtodiebant locis, in quibus eam Vulgatus appoſuit; qui hac in re ad Septuaginta interpretum ordinem ſe totum conformauit. Nec poteſt adeò eſſe euidens, quam hodie diuiſionem Hebræi oſtendunt, eſſe eiuſdem antiquitatis cum illa, quam Vulgatus & Septuaginta ſecuti ſunt. Et quidem præter exiſtimationem maximam, qua Vulgatam editionem amplectitur, & veneratur Eccleſia, & præter certam fiduciam qua piè credere debemus, diuinam prouidẽtiam ſingulari auxilio fauturam illi lectioni, quam Eccleſia demum amplexura erat, præter hoc inquam, multò maior fides habenda eſt illis codicibus, quos antiquiſſimos eſſe conſtat, quam iis, de quorum antiquitate non ita liquet. Cùm igitur planum ſit, lectionem eorum codicum, quos Septuaginta & Vulgatus ſunt ſecuti, eandem omnino fuiſſe, quam ipſimet tranſtulerunt. Nec cõſtet de antiquitate huius lectionis quam hodierni Hebræorum codices nobis proponunt; impudens valde eſt, qui ſibi perſuadeat, incorruptam eſſe hodiernam Hebræorum codicum lectionem, quæ non reperiebatur in iis codicibus, quos Septuaginta & Vulgatus amplexi ſunt.

Ex quadruplici Apocalypſeos Alleluia deſumitur noſtra ſententia comprobatio.

Præter hæc, Ioannes in quatuor Alleluia Apocalypſeos alludit haud dubiè ad eos Pſalmos, quorum inſcriptio eſt *Alleluia*. Quòd ſi huiuſmodi alluſio cum Pſalmorum diuiſione & titulis hodie apud Hebraicos codices inuentis non conſentiat, illud hinc elicitur, dum Apocalypſis diuiſionem ac titulos à Septuaginta poſitos tuetur, à Ioanne in hac parte diuiſionem & titulos noſtræ Vulgatæ probari: & è contrario reprobari diuerſam aliam diuiſionem & inſcriptionum ordinem, quem hodie in Hebraicis codicibus reperimus. Quare in hac Apocalypſeos diuiſione ad Pſalmorum Alleluia, continetur profectò inſignis quædam confirmatio diuiſionis Pſalmorum, quam retinet Vulgata: & pariter deducitur inde inſcriptionum apud Vulgatam inuentarum comprobatio. Ex quo etiam perſpicuum fit, diſcrimen illud, quod nunc in Hebræis codicibus cernitur, eſſe inuentum omnino recens, & præter Spiritus ſancti intentionem. Si autem ſemel pro certo ſtatuamus, vnum eundemque eſſe totum illum Pſalmum, qui incipit *In exitu Iſrael de Ægypto*, & fictam planè eſſe ipſius in duos diuiſionem, è contrario etiam, *Dilexi*, &, *Credidi*, duos eſſe integros Pſalmos, prorſuſque diuerſos: & ſimiliter, *Laudate Dominum, quoniam bonum*: Atque *Lauda Ieruſalem Dominum*, diſtinctos pariter eſſe. Si hoc inquam ita eſſe certò ſtatuamus; non minùs certò conſtabit, Pſalmum, *Confitebor tibi Domine*; quem Hebræi codices neoterici partiebantur in duos, vnicum tantùm eſſe; alioqui vnus deeſſet Pſalmus ad centum quinquaginta; quo de numero ſemper inter antiquos conſenſit.

Nec mirum eſt, recentes Hebræos aberraſſe, dum Alleluia à Septuaginta & Vulgata pro Pſalmorum aliquot titulis reputata, crediderunt non eſſe eorundem Pſalmorũ titulos, ſed præcedentium fines. Procliue enim fuit, eos in eiuſmodi errorem prolabi. Si ergo facile fuit, eos hac in re decipi, vtriſnam credere potiùs debemus, Hebræiſne codicibus recentioribus? an codicibus ipſorum antiquiſſimis, Septuaginta viris, Vulgato, Euſebio, Theodoreto, atque Hieronymo in ſua ex Hebræo interpretatione? Nã & hos Patres vulgatæ editioni in hac parte fauere, adnotarunt ante nos viri doctiſſimi, vt videre eſt in notationibus ad Biblia Sixti V in Pſ. 104. lit A. Præſertim, cùm præter hæc omnia manifeſtam Apocalypſeos approbationem habeamus: ſi tamen euidens eſt (vt ego reor) alluſio ad quadruplex illorum viginti Pſalmorum Alleluia. Si ergo id, quod hactenus intendimus, obtineamus, nempe Alleluia, quæ ab Hebræis exiſtimantur pertinere ad præcedentes Pſalmos tanquam illorum clauſulam, potiùs eſſe initia ſubſequentium; atque diuiſionem, quam Septuaginta ac Vulgatus ſecuti ſunt, eſſe certam atque legitimam, omnia hoc pacto mitè conſentiunt, prout opus eſt ad illius alluſionis fundamentum.

Denique ad confirmandam Pſalmorum diuiſionẽ, quam noſter Vulgatus retinet, & congruentem tituli Alleluia diſpoſitionem, plurimi debent, opinor, docti viri approbationem Apocalypſeos æſtimare; quæ intelligenti alluſionem perſpicua erit. Sicut etiam ea alluſione primi Alleluia ad tres illos Pſalmos egregiè confirmatur, veram primi verſus capitis 19. lectionem eſſe eam, quam nobis Vulgata correcta proponit, nempe *Salus, & gloria, & virtus*. Nec pro *ſalute* ſupponendam eſſe *laudem*, aut addendum *honorem*, ſicuti aliquot Græci codices addunt.

NOTATIO IV.

De alio ſenſu, qui fumo aſcendenti in ſæcula poſſet aſſignari.

Proponitur altera expoſitio fumi in ſæcula aſcendentis.

IN commentario cap. poſui eum ſenſum, quem verum ac germanum eſſe exiſtimo illorum verborum, *Et fumus eius aſcendit in ſæcula ſæculorum*. In quo tamen ibi me retuli ad ea, quæ dixi c. 14. not. 5. Nihilominus viſum eſt, alteram hîc adiungere expoſitionem, quæ alicui fortaſſis non diſplicebit. Cùm ergo dicitur, *Et fumus eius aſcendit in ſæcula ſæculorum*, illa coniunctio *Et*, dici poteſt continuare idem, quod ante Alleluia dictum fuerat: ſicuti cùm Eccleſia canit, *Surrexit Dominus verè Alleluia, & apparuit Simoni Alleluia*. Sic ergo in præſenti Deus ſe a meretrice vindicauit; & ecce fumum aſcendentem ex accenſo igne. Qua ratione illi ipſimet, qui clamant *Alleluia*, aſſerunt etiam, fumum ex eo igne aſcendere in ſæcula. Adhæc; Græcum verbum pro *aſcendere* eſt, ἀναβαίνει, præſentis temporis; quamuis quod antecedit, quodque ſubſequitur, præteriti ſit.

Iam, quod dicitur, *Fumus in ſæcula aſcendit*, fortaſſe ſignificat, huiuſmodi incendium per ſæcula multa duraturum; quaſi in ipſa loquendi ratione innuatur, tot ac tanta fore exurenda, vt quamuis iam prolata ſentẽtia executioni mandetur, fumuſque ſurſum incipiat aſcendere; ignis tamen ac fumus ſint multa in ſæcula duraturi. Et quidem ita re ipſâ accidiſſe videtur. Tametſi enim idololatria repentè corruit, & Roma ethnica ſe ſuperatam animaduertit, cœpitque inflammari cæleſti fidei igne, quo purgata demum, & inſtaurata fuit, ſi tamen exuſtio ipſius ſiue conuerſio ad fidem; dubium non eſt, quin multas ſæculorum ætates incendium illud durauerit, & reliquiarum ex Gentiliſmo remanentium abſumptio. Hoc ergo eſt, fumum ſemper aſcendere ad ſummi Dei gloriam, & ad ipſius ſeruorum meritum; vt ſemper ſe totos in eam rem diligenter impendant, vt Gentilitatis reliquias extinguant. In hac declaratione illud inuoluitur, nimirum *in ſæcula ſæculorum*, non opus eſſe vti ſemper æternitatem importet, ſed multorum ſæculorum durationem.

Obiectio aduerſus prædicta ſoluitur.

Obiicies tamen, in prædicto ſenſu fortè per incendij durationem non ſignificari vindictæ magnitudinem, ſed lenitudinem potiùs ignis; cùm autem hæc ſit horribilis vindictæ pictura, aptius videri, ſi proponeretur ob oculos ignis è cœlo deſcendens, qui Romam momento abſumeret; quàm ſi dicatur incendium tot ſæcula permanſurum. Ad hoc tamen reſpondetur primò; cùm Deus glorioſiorem vindictæ rationem in Roma conuertenda elegerit, quam in ea ad inferos detrudenda; cùmque in ipſo conuerſionis opere ſe Deus ad liberi arbitrij naturam ſapienter accommodet; cùm item in tanta hominum multitudine perſpicuum ſit, aliquos in ſuo errore obfirmatos & pertinaces fore; idcirco conſectarium erat, ſalutare illud incendium plurima ſæcula permanere. Quamobrem dum incendium ac fumus multis ſæculis durare dicuntur, implicitè etiam affirmatur, incendium huiuſmodi ſuaue fore & ſalutare: ita tamen vt Gentilitatis reliquias conſumeret, nec in poſterum ab Ethnicis poſſet illa ignis extingui. Dum igitur aſſeritur, *Fumus eius aſcendit in ſæcula*, ponderatur ſuauitas pariter & efficacitas illius ignis, quo Deus Romam comburere decreuit. Quia verò Deus de hoc vindictæ genere gloriatur, idque glorioſum maximè reputat: idcirco dum Deum ſui ſerui collaudant, expendunt pariter quaſi rem ipſius Dei magnitudine digniſſimam, quòd Romam lento igne paulatim exuſſerit.

2. eiuſdem obiectionis ſolutio.

Reſpondetur ſecundò eidem difficultati, in lento etiam igne grauiorem ſæpè, & ſeueriorem vindictã repræſentari. Qui enim infenſo nimis & irato animo in aliquem eſt, interdum illum feſtinâ cæde tollere non contẽtus, ad maiorem & acerbiorem miſeri hominis cruciatum, illum paulatim lento igne torrere ſtatuit: atque hâc ratione ſæuiſſimæ immanitatis & carnificinæ documẽta plerumque ſunt. Cum ergo infinita Dei bonitas ipſammet vindictæ executionem in ſuauitatis ſignificationẽ conuertat; cùmq; ſummis beneficiis ſuos hoſtes vlciſci nouerit, & ſuam iuſtiſſimã indignationem emiſſo diuini Spiritus igne expleret, vtitur quidem admirabili ignis huius excellentiâ, qui lentus & ſuauis cùm ſit, maximam tamen continet efficientiam, vt hoc pacto oſtendat, ad rationem vindictæ, qua ipſe in Romam animaduertit, nihil omnino deficere ex iis, quæ acerrimus quiſque vindex excogitare poſſet. Illam enim paulatim incendit, atque ita tamen, vt ignis ille nullius vi ac potentia poſſit extingui. Quo etiam modo Ethnicorum tormentum protrahitur, qui ſe paulatim vident abſumi; & nec eorum cruciatus ac dedecus omnino finitur, nec obices & impedimenta poſſunt prætendere, quò

Quoniam regnauit Dominus Deus omnipotens, non ſolùm reſpici ad ſeptem, quos indicaui Pſalmos, ſed etiam ad alios nonnullos, in quibus regnum Dei celebratur. Inter quos eſt inſignis Pſalmus 144. cuius argumentum eſt de perfectione regni Dei & Chriſti eius, ac de ſeptem ſpiritibus diuinæ prouidentiæ, de quibus in Apocalypſi copioſè agitur.

TEXTVS.

Verſ. 7. *Gaudeamus, & exultemus, & demus gloriam ei; quia venerunt nuptiæ Agni, & vxor eius præparauit ſe.*

8. *Et datum eſt illi vt cooperiat ſe byſſino ſplendenti, & candido; byſſinum enim iuſtificationes ſunt Sanctorum.*

COMMENTARIVS.

De quibus Agni nuptiis hic inſtituatur ſermo.

1. opinio interpretans de nuptiis in cælo celebrãdis.

GREGORIVS & Beda arbitrantur agi in hoc loco de nuptiis: quæ non in terra, ſed in cælo poſt reſurrectionis tempus concelebrandæ ſunt: ac propterea non prandij, ſed cœnæ fieri mentionem; quia ſermo eſt de beatitudinis conuiuio in fine diei, id eſt in vitæ exitu peragendo. Similiter interpretantur Salmeron tom. 7. tract. 37. Maldonatus Matth. 22. 2. Barradas tom. 3. concordiæ lib. 8. c. 9. nec non Ribera & Viegas. Confirmant ex nomine vxoris; quia Eccleſia (inquiunt) dum in terris degit, vocatur ſponſa; cùm autem in cœlum conſcendet, vxor appellabitur.

2. ſententia & vera, de myſticis nuptiis Agni cũ Eccleſia in hac vita celebratis.

Nihilominus tamen D. Hieronymus, & Ianſenius Matth. 22. non dubitant eo loci ſermonem inſtitui de myſticis Eccleſiæ cum Chriſto nuptiis in hac vita celebratis. Et verò, quod ad Matthæi locum ſpectat, eadem eſt multorum ſententia: & inter eos Salmeronis. Quod ipſe certum reputo. Nec enim dubito, quin Apocalypſis ad eam Chriſti parabolam alludat. Et prophetiæ huius acoluthia & conſequentia cogit, vt pro certo habeamus, non agi hîc de nuptiis in patria cæleſti peragendis; ſed in præſenti hac vita cum Eccleſia celebrandis. Etenim poſt has ipſas nuptias ſubſequitur pax per mille annos durans. Deinde bellum Gogi & Magogi. Quæ omnia extremum iudicij diem antecedunt. Præter hæc, contextus c. 17. & c. 18. item Alleluia c. 19. omnia perſonant clariſſimam victoriam, quam Catholica Eccleſia de Roma ethnica & eius Imperio adepta eſt. Atque hæc verba, *Gaudeamus, & exultemus, & demus gloriam ei; quia venerunt nuptiæ Agni*, ad quartum Alleluia ſpectant, & cum illo componuntur. Ex quo inſero, non aptè has nuptias exponi de diuini Verbi vnione cum humana natura per incarnationem factâ. Quippe lætiſſima hæc Alleluia poſt exuſtionem Babylonis, hoc eſt poſt Romæ conuerſionem, decantantur; vt ex ſuperiùs diſputatis ſatis apparet. Atqui tunc dicitur, *Gaudeamus, & exultemus; quia venerunt nuptiæ Agni.* Porrò ex contextu ipſo compertum eſt, (meo iudicio) nuptias ſuccedere Romæ ethnicæ incendio. Huc ſpectat, quòd parabola illa de nuptiis Filij Dei, quæ habetur Matth. 22. iuxta multorum ſententiam, referenda eſt ad Gentium vocationem. Ita ſentit Salmeron tomo 7. tractat. 37. §. 3. vbi ait eam parabolam loqui de tẽpore prædicatorum ad vocandas Gentes deſtinatorum.

Quæ ſit ſponſa, quam ſibi Agnus per has nuptias ducat.

Oportet tamen diſtinctiùs explicare, quæ ſit hæc vxor, de cuius nuptiis ſermo inſtituitur; hoc enim eſt magni momenti. Nec video ab Apocalypſeos interpretibus id adeò expreſsè atque diſtinctè tractari. Satis enim ſibi eſſe putant, ſi veluti certum ſtatuant, hanc ſponſam, ſiue coniugem Agni eſſe Ec-A cleſiam: iuxta illud Pauli ad Epheſ. 5. 32. *Ego autem dico in Chriſto & in Eccleſia.* Nec eò diſputationem protrahunt, vt explicent, vtrùm quam Apocalypſis Agni vxorem appellat, ſit Eccleſia vniuerſalis, an ſingillatim Romana Eccleſia, quatenus à ceteris diſtincta, ſicut caput à reliquo corpore? Eſt autem hæc quæſtio non parui momenti. Nam ſi fortè conſtaret, hoc vxoris Agni nomine Romanam Eccleſiam in Apocalypſi deſignari; id ſanè Romanæ ipſi Eccleſiæ honorificum valde atque glorioſum foret; ſiquidem omnia Apocalypſeos Alleluia eò demum ten-B dunt, vt indicetur tempus iam Chriſti nuptiarum cum Romana Eccleſia adueniſſe. Si autem certum non eſſet, Apocalypſin in præſenti ſingillatim de Eccleſia Romana loqui; næ illa noſtris adulationibus minimè indiget. Expendamus igitur rationum momenta, quæ vtrinque confligunt; vt clariùs perſpiciatur, vtra ſint efficaciora.

Vtrùm hæc ſponſa ſit Romana Eccleſia?

1. ſententia negans.

Vt ergo credamus hoc in loco de Romanæ Eccleſiæ nuptiis non inſtitui tractationem, illud imprimis ſuadet. Quia quæ hîc vxor Agni nuncupatur, eadem abſque dubio eſt, de qua dicitur c. 21. 9. *Veni, & oſtendam tibi ſponſam vxorem Agni.* Nec enim C in dubitationem reuocari poteſt, quin de eadem vxore vtrobique ſit ſermo; maximè cùm vxoris nomen vtroque in loco habeat articulum. Eo autem loci manifeſtè agitur de electorũ omnium Eccleſia in cælis triumphante: fruſtra igitur vxoris Agni nomen ad Romanam coarctatur Eccleſiam. Secundò, ſi nomen vxoris Agni ad Romanam contraheretur Eccleſiam; id planè eſſet, ceteras orbis Eccleſias ex Agni nuptiis, earúmque honore excludere: quod Catholicæ doctrinæ aduerſatur. Tertiò, ſi Chriſtus Romanam duxit Eccleſiam; id certè non fuit poſt Ethnicorum Imperatorum perſecutiones, ſed antea; nam illius matrimonij vinculum extitit fides; D atqui perſpicuum eſt, cum Chriſto iam viua fide & ardenti charitate coniunctos copulatóſque qui pro ipſius nomine & confeſſione horribilia tormentorum monſtra ſuperarunt. Si ergo in huius prophetiæ decurſu peruentum iam erat ad eam victoriam, quam Chriſtiana Eccleſia de Imperatorum perſecutionibus & de ipſa Roma ethnica ſibi comparauerat; ex hoc ipſo deducitur, nuptias, de quibus nunc agitur, non eſſe ſacrum Chriſti matrimonium cum Romana Eccleſia.

Statuitur vera ſententia affirmans ſponſam hãc eſſe Romanã Eccleſiam, & latè probatur.

Primò ex alluſione ad hiſtoriam Eſther.

Hæc tamen non obſtant, quò minùs compertum mihi ſit, quæ hîc Agni vxor nominatur, aliam E à Romana Eccleſia eſſe non poſſe. Pro cuius explicatione primò aduerto, in his Agni nuptiis; & in vxoris nomine, quod ipſius ſponſæ inditur, manifeſtam includi alluſionem ad librum Eſther, in quo poſt Vaſthi reginam repulſam ac repudiatam; poſt puellarum plurium pulcherrimarum electionem, quarum vna in Regis vxorem fuerat eligenda; poſt annum integrum peractum, in quo vnguentis myrrhinis, aliiſque pigmentis ſeſe eiuſmodi puellæ tingebant; cùm omnes per ordinem inducerentur ad Regem, ei tandem præ reliquis placuit Eſther; quam Rex accepit vxorem, vt habetur cap. 10. 6. *Et iuſ-F ſit conuiuium præparari permagnificũ cunctis principibus & ſeruis ſuis pro coniunctione & nuptiis Eſther.* In hac hiſtoria norunt omnes, non fuiſſe ſolam Eſther, quæ Regis fruebatur amplexibus: ſed reliquas etiam puellas, quæ cum illa aſſetuabantur. Nihilominus vni Eſther vxoris nomen attribuitur, & Regis nuptiæ magnificentiſſimo conuiuio cum illa celebrantur: quia ipſa fuit ceteris omnibus prælata, & in Regale ſolium euecta. Id quod ita prædictum erat cap. 1. 19. *Nequaquam vltrà Vaſthi ingrediatur ad Regem, ſed regnum illius altera quæ melior eſt illa, accipiat.*

à Conſtantini tempore, ſed ab ea ipſa tempeſtate, qua B. Petrus ſuam Romæ Cathedram collocauit. Cùm hac verò conſtanti veritate non videtur vllo pacto cohærere, vt ſolennis nuptiarum Chriſti dies ſit illa, cùm Romæ publica Catholicæ Religionis profeſſio admiſſa eſt. Deinde noſtræ explicationi videtur refragari nuptiarum parabola, quæ habetur Matth. 22. 1. ex illa enim patet, repulſos fuiſſe Iudæos, quia ad Chriſti nuptias aduenire noluerunt. Quis verò neſciat Iudaici populi excæcationem & obdurationem aliquot ſæculis præceſſiſſe, antequàm publicus Religionis Chriſtianæ vſus Romam induceretur? Non igitur congruens eſt parabolæ à Matthæo adductæ, ſi dicamus, nuptiarum diem fuiſſe, quando publica Religionis exercitatio Romæ exorſa eſt.

Enodatio ſuperiorũ difficultatum.

Pro harum difficultatum ſolutione animaduertendum eſt, quæ in nuptiis corporeis intra vnius aut alterius diei ſpatium contingunt, ea in myſticis Agni nuptiis pluriũ ſæculorum tempora complecti. In nuptiis enim corporeis, rerum ad celebritatem ſpectantium præparatio, inuitatio amicorũ, & ipſummet epulum, omnia breui peraguntur. In Chriſti autem parabola, cùm myſticæ nuptiæ per comparationem ad corporeas depingantur, neceſſarium fuit loquendi modum ad nuptiarum corporearum conſuetudinem conformari. Enim verò ſi ad myſterium ipſum oculos conuertamus, nuptiæ à Chriſti paſſione erant præparatæ, & per Apoſtolorum prædicationem Iudæi multorum annorum ſpatio ſunt inuitati; ob ipſorum autem tergiuerſationes nuptiarum celebritas prolata fuit vſq; ad magnam Gentiũ conuerſionẽ; ac demũ peractæ ſumma celebritate ſunt, quo die publica Religionis Chriſtianæ exercitatio fuit Romam admiſſa.

Quanã per antonomaſiã appellentur in hac vita Chriſti nuptiæ?

Verum quidem eſt, in ipſa parabola hanc generalem ſimul doctrinam contineri, quæ in hac & illa Eccleſia peculiari, in hoc aut illo ſæculo verum tenet, nuptiarum nomine latiùs ſumpto: ſi tamen illas imprimis attendamus, quæ per antonomaſiã & ſtrictiori ratione appellantur Chriſti nuptiæ, ad quas euocatæ ſunt Gentes poſt Iudæorum excuſationes; quamuis nonnullis antea ſæculis nuptiæ fuerant paratæ, Romana Eccleſia in Reginam electa, & ſumma illi poteſtas ſupra omnes Eccleſias tradita; in diuini tamen conſilij diſpoſitione, illa omnia ſæcula pro paucis diebus, aut etiam horis reputabantur: nec dum nuptiarum celebritatis tempus aduenerat, quoad Romæ publica Religionis profeſſio excepta eſt. Tunc enim maximè eſt impleta potens atq; efficax Gentium omnium vocatio, quæ Matth. 22. ou. 10. ſignificata eſt verbis illis, *Impleta ſunt nuptiæ diſcumbentium.* Aliud ergo fuit, Romanam Eccleſiam conſtitui Reginam, aliud nuptias per generalem Gentium vocationem efficacem celebrari. Vt enim fieri apud nos ſæpè contingit, Principis alicuius fœminæ electio in Regis ſponſam atq; adeò in Reginam, & pactio interpoſitis verbis inita (qua iam reapſe Regina iudicatur) antecedunt ipſarum nuptiarum celebritatem. Non aliter, quòd Romana Eccleſia, non ſolùm per Dei electionem, ſed etiam per poteſtatis collationem regina & imperatrix ceterarum Eccleſiarum conſtituatur; id quidem præceſſit eas, quæ propriè vocantur nuptiæ, id eſt celeberrimam frequentiã & conuiuia apparatiſſima, quibus vxor in viri domũ deduci ſolet. Quis verò neſciat, ſi de materiatis domibus ſermo ſit, templum eſſe Dei domum? Priùs ergo, quàm Romæ publica extruerentur templa, aut etiam conſecrarentur, quibus diuina officia Chriſtiani celebrarent, nondum videbatur Romana Eccleſia cum debita pompa ac celebritate, tanquam vxor ſponſi, in ipſius domum delata. Quòd ſi generale conuiuium, in quo re ipſa *impleta ſunt nuptiæ diſcumbentium*, repræſentat efficacem totius Imperij Romani vocationem; huius efficacitatis tempus fuit quidem poſt receptum Romæ publicum Chriſtianæ Religionis exercitium. Atq; hunc ſenſum poſtulat non obſcurè Apocalypſeos contextus & acoluthia.

Præter hæc, etſi Romana Eccleſia ab ipſo ſuæ inſtitutionis exordio magna illa poteſtate atq; imperio ſupra omnes Eccleſias pollebat; dum tamen Eccleſiæ perexigui erant Chriſtianorum cœtus, nondum Romanæ Eccleſiæ auctoritas ad ſummũ faſtigium peruenerat. atque hæc auctoritatis magnitudo, quæ ingentem fidelium multitudinem Romanæ Eccleſiæ ex omnibus mundi nationibus ſubiectam complectebatur, pertinet cumprimis ad allegoriam nuptiarum potentiſſimæ alicuius Reginæ; quibus in nuptiis illa ab innumerabili ſubditorum cœtu colitur ac ſuſpicitur.

Fit ſatis in argumentis, quibus ſuprà negatiua pars huic noſtra expoſitioni contraria fulciebatur.

Supereſt nunc reſpondere ad argumenta, quibus initio probabatur, per vxorem Agni non deſignari in Apocalypſi Romanam Eccleſiam. Ad primum ergo reſpondeo, eandem omnino eſſe, quæ tam in hoc capite, quàm cap. 21. 9 vxor Agni nominatur. Quod autem hic infertur, Romanæ Eccleſiæ eſt glorioſiſſimum, videlicet admirabilem illam cap. 21. viſionem agere de excellentiſſima gloria, quæ Romanam Eccleſiam in cælo manebat. Hoc verò eſſe illius capitis argumentum ſuo loco oſtendemus. Ad ſecundum; finis nuptiarum Chriſti cum Romana Eccleſia, eſt ſpiritalis & arctiſſima ſanctarum animarum vnio cum ipſo Chriſto: ad quam vnionem non ſolùm Regina illa accitur, quæ vxor Agni nuncupatur, ſed etiam ceteræ omnes Eccleſiæ & ſingulæ fidelium animæ. Vt igitur, quamuis multæ ſint Eccleſiæ ad Chriſti amplexus vocatæ, nihilominùs vna eſt ceterarum Regina, vt manifeſtè Pſalm. 44 & Canticorum libro traditur: ſic etiam nuptiarum cum Regina initarum excellentia impedimento non eſt, quo minùs nuptiæ etiam cum reliquarum Eccleſiarum ſingulis, atque adeò cum ſingulis fidelium animabus celebrentur. Præſertim, cùm ad cœnam celeberrimam in Reginæ nuptiis paratam Gentes omnes euocentur; vt infrà explicabimus. Ad tertium; in myſticis Romanæ Eccleſiæ nuptiis cum Chriſto celebratis nihil obſtat, quin fœdus ipſum atque vnio Eccleſiæ cum Chriſto, viua fides, & magna Romanæ Eccleſiæ auctoritas ob poteſtatem ſibi à Deo collatam, hæc inquam omnia antecedant ipſarum nuptiarum celebritatem, vt ſatis iam explicatum eſt.

Vxoris nomine non hîc cõuenit, de cõſummata in cælo gloria eſſe ſermonẽ.

Pergit textus, *Et vxor eius præparauit ſe.*] Vxoris nomen contendunt aliqui referendum ad gloriæ conſummatæ ſtatum in patria. Verùm ſi hoc verbo conſummatio matrimonij includitur, ex Canticorum libro diſcimus, allegoriam conſummati matrimonij ab Scriptura transferri ad Eccleſiæ vnionem cum Chriſto in hac vita. Neque officit, quòd cap. 21. 9. (vbi agitur de Eccleſiæ gloria in cæleſti beatitudine) dicatur: *Veni, oſtendam tibi ſponſam vxorem Agni.* Poteſt enim is eſſe ſenſus. *Veni*, & tibi indicabo gloriam, quam Deus Romanæ Eccleſiæ in cæleſti patria habet præparatam: illi inquam Eccleſiæ, quæ in terra erat vxor Agni, id eſt Regina inter Eccleſias. Huc ampliùs roboratur; quia ibi etiam additur, *Et oſtẽdit mihi ciuitatem ſanctam Ieruſalem deſcendentem de cælo*, nec tamen idcirco denotatur, *deſcendere de cælo*, eſſe quid pertinens ad ſtatũ illius beatitudinis, quæ Eccleſiam manet in patria. Sed ſenſus eſt, oſtenſam fuiſſe Ioanni gloriam, qua in cælo fruetur ea Eccleſia, quæ nunc eleganter dicitur è cælo deſcendere. Quod ergo adducitur, vt probetur, nomen vxoris Agni non congruere in hac vita Romanæ Eccleſiæ, nullius roboris eſt: Et ſuprà iam vidimus huiuſmodi nomen mirificè Romanæ Eccleſiæ aptari propter alluſionem ad librum Eſther, ad Pſalmum 44. & ad Canticorum librum.

Alluſio ad præparationẽ Eſther, priùs quàm ad Aſſuerum introduceretur.

Præparauit ſe.] Alluditur in hoc ad Eſther præparationem, quæ ipſius nuptias præceſſit. de quo Eſther 2.12. *Ita dumtaxat, vt ſex menſibus oleo vngerentur myrrhino, & aliis ſex quibuſdam pigmentis, & aromatibus vterentur; ingredientéſque ad Regem, quidquid poſtulaſſent ad ornatum pertinens, accipiebant.* Per huius figuræ comparationem rectè intelligitur ſpiritalis Romanæ Eccleſiæ præparatio, tum vt cæleſti Regi gratior, & puriſſimis illius amplexibus aptior fieret; tum vt eius contemplatio & odor cæleſtis vocatos ad nuptias permulceret. Quod de animarum ædificatione per optimum exemplum accipi debere facilè intelligitur. Manifeſtum autem eſt, qua præparatione Eſther Regi extitit gratiſſima, eandẽ effeciſſe, *Vt omniũ oculis gratioſa & amabilis videretur*, Eſth. 2.15. Quamobrem eadem præparatio, qua ſe Romana Eccleſia ornauit, & compſit, vt Chriſto ſponſo ſummoperè placeret; eadem fuit cauſa, vt in nuptiarum celebritate omnium oculis gratioſiſſima appareret; ac proinde apud Gentes valeret plurimum, quòd faciliùs eas ad Chriſti obſequium traduceret.

Sub pluribus Cantici Canticorum cõparationibus quid myſterij deliteſcat.

Reducitur hæc comparatio ad eximias atq; pręſtantes Romanæ Eccleſiæ virtutes, quæ Cant. 4. ſub elegantiſſimis comparationibus celebrantur: quibus omnibus ſignificatur, in Romana Eccleſia mirum in modum excelluiſſe fidei caſtitatem, deuotionis excellentiam, eleemoſynas diuitum, prædicationis efficacitatem, honeſtatem morum, Martyrum victoriam, mirabilem Euangelij miniſtrorũ in perſecutionibus ſanctitatem, immaculatam in pleriſque conſcientiæ puritatem, eximiam denique ſapientiam; ſed maiorem deuotionis & vitæ exempli laudem, & in ipſa prædicatione coniunctionem cæleſtis eloquentiæ cum vitæ ſanctimonia. Hę ſunt Romanæ Eccleſiæ laudes, Cantic. 4 graphicè depictæ, vt in eius commentario conſtabit. Sed vt ad Eſther præparationem redeamus; facilè cernitur, in oleo myrrhino mortificationem paſſionum; in ceteris pigmentis & aromatibus pulchritudinem reliquarum virtutum iudicari.

Collatio huius ornatus ſponſæ dati, cum Regina Eſther ornatu.

Et datum eſt illi, vt cooperiat ſe byſſino ſplendenti & candido.] De Eſther dicitur cap. 2. 15. *Non quæſiuit muliebrem cultum; ſed quæcumque voluit Egeus Eunuchus cuſtos virginum, hæc ei ad ornatum dedit.* Quibus fortè reſpondet, quod hic de Romana Eccleſia dicitur; nimirum ad nuptiarum celebritatem, non eam ſelegiſſe ornatum, ſed ab Spiritu ſancto accepiſſe: *datum eſt illi.* Induit eam Spiritus diuinus recenti & ſplendenti byſſo. id eſt, ſplendore iuſtitiæ & ſanctitatis per labores & ærumnas probatæ; ſicuti byſſus per iniurias & oppreſſiones candorem & ſplendorem acquirit. Atque huiuſmodi ornamenta Deo maximè placent, iuxta illud Pſal. 92. 5. *Domum tuam decet ſanctitudo.* De ſignificatione verò byſſi diximus ſatis c. 1. Et muliebris hic mundus opponitur profano meretricis ornatui, de quo ſuprà cap. 17. 4.

A

TEXTVS.

Verſ. 9. *Et dixit mihi, Scribe; Beati qui ad cœnam nuptiarum Agni vocati ſunt, & dixit mihi, Hæc verba Dei vera ſunt.*

COMMENTARIVS.

In verbo, Dixit, quænã perſona agẽs, ſiue loquens ſubintelligenda ſit.

ANTEQVAM longiùs progrediamur, nodũ diſ- B ſoluamus oportet. Quod, ſcilicet, ſit ſuppoſitum illius verbi, *dixit*? Eſt enim Angelus, ad cuius pedes ſe Ioannes venerabundus abiecit, vt habetur verſu ſequenti. Et quamuis interpretes hanc difficultatem prætereant, ſupponentes ſermonem hîc eſſe de Angelo, qui à Chriſto fuit miſſus, vt Ioanni Apocalypſin repræſentaret (ſic enim cap. 1. 1. *Significauit mittens per Angelum ſeruo ſuo Ioanni*:) verùm non ita comperta res eſt ac peruia, vt nonnulli putarunt, de hoc Angelo ſermonem inſtitui à Ioanne, cùm ait, *Et dixit mihi.* Quãuis enim certò cõſtet, per Angelum cæleſtis Hierarchiæ totam hãc Apo- C calypſeos viſionem Ioanni ob oculos proponi: in hac tamen imaginaria viſione multæ inducuntur perſonæ cum Ioanne loquentes. Et alij quidẽ ſunt Angeli naturâ, alij officio, hoc eſt, aut veteris inſtrumenti prophetæ, aut viri Apoſtolici ex nouo; aut ille, qui per excellentiam appellatur noui teſtamenti Angelus, nẽpe Chriſtus Dominus. Et quidẽ textus vbiq; ſolet diſtinguere, quiſnã Ioanni appareat, aut loquatur. Quòd verò hic ſuppoſitum verbi, *Dixit*, non exprimatur; hoc non probat, qui id Ioanni dixerit, eſſe Angelum totius Apocalypſeos actorẽ. Quoties enim proſequitur, & verbum aliquod ſine peculiari perſona regente apponit, ſup- D plenda eſt verbi antecedentis perſona; vt c. 1. 17. vbi dicitur, *Poſuit dexteram ſuam ſuper me dicens*, vbi perſona agẽs illa ipſa eſt haud dubiè, quæ ſe priùs nu. 13. filium hominis appellauerat. Similiter ergo in præſenti perſona agens ex præcedenti contextu ſubaudienda eſt; & quamuis proximè antecedens non ſit Angelus, ſed *vox turbæ magnæ*; ceterum cæleſtis vox loquens c. 18. voces item quadruplicis Alleluia cap. 19. figurantur omnes tanquã quid dependens, & conſectarium ad ea, quæ protulit magnæ poteſtatis Angelus, de quo mentio fit initio c. 18. Vnde qui nunc ait, *Et dixit mihi, Scribe*; non alius eſſe poſſe videtur, niſi magnæ poteſtatis Angelus.

Qui Ioanni nunc dicit, vt ſcribat, angelum eſſe magnæ poteſtatis, ac proinde B. Petrũ in eo figuratum.

Cõſtat enim ex ſequẽti verſu, perſonæ verba illhęc E loquenti nomen Angeli tribui. Quòd ſi Angelus debet eſſe qui proximè antecedit, nullus eſt propior, quàm Angelus magnæ poteſtatis. Aliæ autem voces, quæ interiectæ ſunt, non peculiares agunt perſonas, quæ prope Ioannem aſſiſterent; ſed ſunt voces è cælo reſonantes conſectaniæ ad ea, quæ Angelus magnæ poteſtatis edixerat: qui Angelus dicitur è cælo deſcendiſſe. Quare hic eſſe videtur, qui Ioannem alloquitur.

Quoniam verò in ſuperioribus oſtenſum eſt, il- F lum magnæ poteſtatis Angelum eſſe Apoſtolum Petrum; ſi ille ipſe Angelus eſt, qui hîc ad Ioannem verba facit, ſequitur Ioannem ad B. Petri pedes deoſculaturũ procidiſſe. Simile quid narratur c. 22. 9. vbi Ioannes ait, *& poſtquam audiſſem, & vidiſſem; cecidi ante pedes Angeli, qui mihi hæc oſtẽdebat*, vbi profectò deſignatur ille Angelus, qui Ioãni demõſtrauit ciuitatem ſanctam c. 21. & fluuium eius cap. 22. Namque vt hîc Ioannes ad Angeli pedes ſupplex atque humilis proſternitur, exultans pręgaudio ob nuncium feliciſſimum, qui anteceſſerat (nempe de Romæ conuerſione, & feliciſſimo Romanæ Eccleſiæ ſucceſſu: ita etiam poſtea c. 22. affectu non abſimili procumbit Ioannes ad Angeli pedes, qui illi indicauit ſummam beatitudinem, qua in cælorum regione fuerat eadem Chriſti ſponſa fruitura.

His præſtitutis, ſi probaremus Angelum, cuius ſe pedibus Ioannes ſubmittit c. 22. eſſe B. Paulũ; nihil cohærentius & veriſimilius, quàm vt Angelus, cuius ad pedes nunc Ioannes prociduus ſternitur, ſit Apoſtolus Petrus. Illum enim in Angelo magnæ poteſtatis figurari, ſuprà probatum eſt. Reliquum igitur eſt, vt probemus eum Angelum, qui Ioanni ciuitatem ſanctam c. 21. monſtrauit, eſſe B. Paulum. Hoc autem meo iudicio valdè comprobatur, quia in textu Angelus ille dicitur eſſe, *Vnus de ſeptem Angelis habentibus phialas*; atqui vnus, idem eſt quod primus, de quo aliàs; hic verò ſine dubio eſt Paulus, vt vidimus c. 16. & 17. & infrà videbimus c. 21.

Deinde, vt confirmetur, Petrum & Paulum denotari per duos hoſce Angelos, quorum ad pedes cecidit Ioannes, non paruo argumento eſt, vtrumque in ſacram hanc Apocalypſeos actionem induci, vt Prophetas de Romanæ Eccleſiæ felicitate vaticinantes. Quam verò ipſi rationem Ioanni reddunt, ne eos adoret, ea eſt; quia ſi ipſos propter prophetiæ ſpiritum adorat, ipſe quoque Ioannes eſt Propheta, & *Omnes, qui habent teſtimonium Ieſu*: quia teſtimonium Ieſu eſt Spiritus prophetiæ. In quo ſupponitur, hos duos Angelos, quos Ioannes adorare voluit, Prophetas eſſe. Atqui Prophetę nomen in S. Literis nunquã cęleſtis Hierarchię Angelis attribuitur; Petro autem & Paulo tribuitur aptiſſimè propter ea, quæ de Romæ conuerſione, déque gloriæ magnitudine ipſam in cælo manẽte pronunciarũt.

Angelum, ad cuius pedes Ioannes ſe in hoc cap. prouoluit, diuerſũ eſſe ab eo, ad cuius itẽ pedes procidit Ioannes ipſe, c. 22.

Præterea, licèt ferè ſtatuatur ab expoſitoribus, eundem eſſe Angelum, ad cuius pedes ſe Ioãnes ſupplex volutauit c. 19. 10. & c. 22. 8. hæc tamen opinio non alio fundamento nititur, quã aliquorum incõſiderantia, qui duos hos Angelos in textu diſtingui, non obſeruarũt: quod ſi aduertatur, facilè cernitur, multò congruentius eſſe, vt Angelus capitis 22. ſit diſtinctus ab Angelo capitis huius 19. Nam in eodẽ ipſo Angelo non multum conuenientiæ habet, vt poſtquam Ioannes ſemel ad eius ſe pedes abiecit, & ab eo fuit prohibitus verbis illis, *Vide ne feceris: conſeruus enim tuus ſum, & fratrum tuorum habentium teſtimonium Ieſu*; adhuc tamen ſecundò ad eius pedes Ioannes procumbat, eadémque verba ab Angelo prohibente exaudiat. Si tamen diuerſi ſint Angeli, plus decoris atque energiæ continet viſio; in qua indicatur Ioannis ſtudium & propenſio ad eorum quemlibet adorandum; necnon vtriuſque Angeli conſenſio in Ioanne eiſdem verbis & eadem comitate arcendo. Huic ſentẽtiæ illud adſtipulatur, quòd titulus *conſeruus*, eſt Pauli proprius. Nam ad Coloſſ. 4. 7. Tychicũ, qui fidelis erat miniſter, appellat *conſeruum* ſuum. In eandem locutionem recidit illa Petri epiſt. 1. c. 5. 1. vbi cum Presbyteris loquens, vocat ſe *conſeniorem*, id eſt, compresbyterum: quod eandem continet energiam.

Cœnã Agni non hic ſumi pro cæleſtis patria felicitate.

Scribe: Beati, qui ad cœnam nuptiarum Agni vocati ſunt.] Multi verba hæc ad eam referunt æternæ patriæ felicitatem, qua Sancti poſt huius vitæ decurſum perfruuntur. Hic tamen ſenſus noſtræ nuptiarum explicationi non quadrat, & alioqui etiam ad patriæ felicitatem non erat ſatis aptum cœnę nomẽ. Quia cœna non appellatur ferè, niſi quæ de nocte fit, atqui in cæleſti patria noctis nomen non habet locum. Nobis igitur hæc cœna accipienda eſt de opiparo conuiuio iis præparato, qui ſunt efficaciter vocati ad nuptias Romanæ Eccleſiæ cum Chriſto A in hac vita celebrandas, poſt myſticam Romæ veteris deflagrationem. Eſt autem animaduertendum in hac allegoria cœnæ nuptiarum, cœnam quidem antecedere mutuæ vnioni ſponſi atque ſponſæ in cubili. Vnde in Canticorũ libro iterum atque iterum diſtinguuntur oſcula & amplexus à vino, atque conuiuio, tanquam à re præcedenti. Vide caput 1. 1. *Meliora ſunt vbera tua vino* & cap. 2. 4. *Introduxit me in cellam vinariam, ordinauit in me charitatem*, id eſt epulum apparauit. Et poſteà: *Laua eius ſub capite meo, & dextera illius amplexabitur me*. Sicut ergo oſcula & amplexus ad animarum vnionem cum Chriſto referuntur: ſic etiã conuiuium, quod B præcedit, ad Chriſti cognitionem, & vini ſuauitas applicantur ad puriſſimam reuelatæ ſapientiæ voluptatem.

Quæ ſit hæc Agni cœna ſiue cõuiuiũ.

Cenſeo igitur, quod Ioannes literis mandare iubetur de eorum felicitate, qui ad nuptias ſunt vocati; ſignificare, poſt Chriſtianæ Religionis profeſſionem publicam Romæ receptam, Chriſti cognitionem & Eccleſiæ doctrinam ad magnum perfectionis cumulum peruenturam: & eos qui huius conuiuij forent participes per cæleſtis ſapientiæ in Romana Eccleſia florentis cõmunionem, C tanta ſapientiæ eiuſdem affluentia, tantíſque eiuſdem ſapientiæ deliciis cæleſtibus fruituros; vt Beatorum nomẽ, id eſt, valdè felicium illis meritò tribuatur. Memini me audiſſe à viro quodam eximiæ ſapientiæ & ſanctitatis, cæleſtis felicitatis imaginem, quæ in terra reperitur, videri ſibi non eſſe aliam, quàm ſacrã Scripturam legere & intelligere. Et quidem meritò; eodem enim ſenſu vſurpauit Chriſtus Dominus nomẽ Beati, cùm dixit Petro Matth. 16. 17. *Beatus es Simon Bar-iona; quia caro & ſanguis non reuelauit tibi, ſed Pater meus, qui in cælis eſt*. Et quamuis ſuauitate illa atque D vbertate potita ſit Romana Eccleſia ante nuptiarũ cum Chriſto celebritatem: ſi tamen fidelium communis ſtatus perſpiciatur, magnopere ſanctorum ſapientia & diuinorum myſteriorum cognitio aucta eſt publica Chriſtianę Religionis Romæ profeſſione. Nam perſecutionum quidem (vtpote belli) tempore, non ita ex profeſſo ſapientiæ & rerum cognitioni vacari poteſt. Quapropter negandum non eſt, quin poſt perſecutionum exitum, & poſt generalẽ totius Romæ conuerſionem ad Chriſtum, Deus Romanæ Eccleſiæ, eiúſque Doctoribus multò vberiorem ſapientiam, quàm antea ſit elargitus. Vnde Martyrum fortiſſimorum gloriæ ſucceſſit feliciſſimus E Doctorum & Conciliorum ſtatus.

Quinam hic ab Angelo prædicentur beati.

Dum ergo coniiciuntur oculi in futurum ſapiẽtiæ Romana in Eccleſia incrementum, in ſacrarum Literarum ſtudium, & cæleſtium myſteriorum notionem; aptiſſimè in conuiuij allegoria dicitur, *Beati qui ad cœnam nuptiarum Agni vocati ſunt*. Vt verò denotetur eorum ſecuritas, qui, quo tempore adeò erat ſplendidum atque abundans ſapientię cõuiuium, ad Romanæ Eccleſiæ epulas accederent; ideò profertur, *Beati qui ad cœnam nuptiarum Agni vocati ſunt*. Si enim vxor Agni eſt Romana Eccleſia, F vt ſuprà oſtendimus; qui ab illius commercio & ſocietate ſeparantur, vt hæretici & ſchiſmatici, neque illius fruuntur conuiuio, nec prædicantur beati. Porrò in hoc epulo veriſſimè & cumulatiſſimè impletur, quod Prou. 9. deſcribitur, vbi ſapientia dicitur miſcuiſſe vinum, & propoſuiſſe menſam ſuã. Quòd ſi his in verbis Salomon eò reſpexit, templũ ſcilicet à ſe ſtructum, veræ etiam doctrinæ fore ſcholas, & Iſraëlitici populi ſapientiam per illius nobiliſſimæ academiæ frequentationem multiplici incremento auctum iri: facili negotio cernitur, templum illud fuiſſe non adumbratam modò, ſed etiam expreſſam maieſtatis Romanæ Eccleſiæ imaginem; atque adeò in ipſa Eccleſia mirum in modum excreuiſſe veram ſapientiam ſub pacis & Chriſtianæ fidei profeſſionis tempora, ita vt iure dici poſſit; *Beati qui ad cœnam nuptiarũ Agni vocati ſunt*. Porrò de hoc eodem cæleſtis doctrinæ incremento & ornatu in Romana Eccleſia agitur elegantiſſimè ſub alia allegoria Cant. 4. verſ. 13. 14. & 15. vt eo loci expendemus.

In hac conuiuij allegoria, tria potiſſimum obſeruanda.

Præter hæc, in conuiuij allegoria tria cumprimis intelliguntur: hæc ſunt, magna affluentia, mira varietas, B meræ deliciæ. Quæ tria in ſplendidiſſimo ſapientia epulo, quod inuitatis ad nuptias Romanæ Eccleſiæ cum Chriſto proponitur, affatim reperiuntur. Quò ſpectat concionum admirabilium frequentia, librorum cæleſti doctrinâ refertorum copia, colloquia cum viris ſapientiſſimis habita, egregia ſpiritualium hominum inſtitutio. Quæ omnia propriè conficiunt ſapientiæ conuiuium; quódque ceteris omnibus antecellit, eſt interior diuini Spiritus illuſtratio per pias diuinarum rerum commentationes, & frequentem ad Deum orationem; C adhærendo ſemper Eccleſiæ Romanæ inſtitutioni, & ſacrorum Conciliorum, quæ pacis tempore celebrari potuerunt.

In eadē allegoria conuiuij, fortè haberi reſpectū ad Miſſarū ſacrificia

Ceterùm, præter hanc cœnæ explicationem, fortaſſe dici poſſet in nuptiarum Romanæ Eccleſiæ allegoria comprehendi Miſſarum & Sacramentorum frequentiam, quibus ſinguli homines frui potuerunt; poſtquam Chriſtianæ fidei profeſſio Romam fuit communiter inuecta. Ac præſertim poteſt in ea allegoria denotari ſanctiſſimæ Euchariſtiæ præſentia atque vſus, religioſæ vitæ facilis conſuetudo D propter erecta hominum Deo ſacrorum monaſteria, templorum frequentia, imaginum adoratio, veneratio ſacrarum reliquiarum, ac diuinorũ officiorum celebritas. Hæc namque omnia ſi ſumantur quatenus procedere ſolent, atque diſponere hominum animos ad mutuam cum Deo coniunctionem; in cœnæ allegoria poſſunt coerceri, quæ cœna ſolet antecedere mutuam ſponſi & ſponſæ coniunctionem.

Cur Petrus inducatur Ioannē hortans, vt hāc cōſcribat ſententiam?

Quòd verò Petrus Ioannem hortetur, vt hanc conſcribat ſententiam; *Beati qui ad cœnam nuptiarum Agni vocati ſunt*. in eo indicatur vehemens B. Petri deſiderium, vt fideles permagni facerent felicitatem E illius conuiuij, quod eis proponitur in Romanæ Eccleſiæ nuptiis cum Chriſto. Cùm autem huiuſmodi nuptiæ ad illud referantur tempus, quo vniuerſa Roma Chriſti fidē amplexa eſt; iure optimo inducitur Petrus (qui illud prædixerat) Ioanni præcipiens, vt id literis mandet; vt quaſi veritatem ab Apoſtolis traditam fideles ſuſcipiant, ac venerētur. Iam, ſi locum aliquem B. Petri inquiramus, vbi ſignificet ingentem felicitatem, quæ reperitur in cæleſtis ſapientiæ affluentia, quam Deus in hac vita ſuis familiaribus impertitur; nihil occurrit aptius quàm verba illa 2 Petri 1. 2. *Gratia vobis & pax ad-* F *impleatur in cognitione Dei, & Chriſti Ieſu Domini noſtri*. In hac Petri benedictione fidelibus ſcripta deregitur, quanti B. Apoſtolus æſtimarit ſplendidiſſimum conuiuium; quo, poſt triumphum de Roma ethnica actum, fideles in cœna nuptiarum Agni fruituros præſciebat.

Cur huiuſmodi conuiuium appelletur cœna?

Fortè autem huic epulo nomen imponitur cœnæ, vt allegoria ipſa ad Iudææ conſuetudinem, vel potiùs ad receptum in omni antiquitate morem conformetur: Nuptiæ enim apud veteres noctu celebrabantur, vt colligitur ex parabola Chriſti Matth. 25. vbi decem virgines cum accenſis lampadibus operiuntur ſponſum ad nuptias venientem. A Hoc autem ex Plutarchi problematis, & ex aliis veterum ſcriptorum locis liquidò conſtat. Atque eum fuiſſe communem antiquorum morem; ex eo licet colligere, quòd matrimonio tædæ nomen dederunt; vt conſtat ex illo Virgilij 4. Æneid. *Si non pertæſum thalami tædæq; fuiſſet*. Et quamuis obiiciat huic conſuetudini Ribera, prandia etiam apud veteres vſitata fuiſſe; inde tamen non probat, epulas nuptiales ante noctem celebrari ſolitas. Adhæc; cœnæ nomini myſterium peculiare ſubeſſe poteſt. Myſticum enim conuiuium, de quo hîc ſermo eſt, in B huius vitæ nocte potimur; antequàm æternæ claritatis dies eluceſcat. Atque hoc vitę huius epulo fruimur ad Diuini Verbi nobis reuelati lucernam; dum illi attendimus, *Quaſi lucerna ardenti in caliginoſo loco, donec dies eluceſcat*, 2. Pet. 1. 19. Fortè etiam cœnæ nomen exigit, vt poſt ſpiritales delicias ac refectionem ſequatur contemplationis ſomnus; vt poſſit inuitatus dicere illud Ieremiæ 31. 25. *Quia inebriaui animam laſſam; & omnem* (id eſt totam) *animam eſurientem ſaturaui: ideo quaſi de ſomno ſuſcitatus ſum; & vidi, & ſomnus meus dulcis mihi.*

Hæc prædictorum confirmatio quonam referenda ſit?

C *Et dixit mihi; Hæc verba Dei vera ſunt.*] Confirmatio hæc non ſolùm referenda eſt (opinor) ad eā ſententiam, quam Angelus magnæ poteſtatis Ioannē ſcribere iuſſit (ſcilicet, *Beati qui ad cœnā nuptiarũ Agni vocati ſunt*) verùm etiā ad vniuerſam prophetiā de myſtico Babylonis ſupplicio, déque lætiſſima celebritate, quam Eccleſia in Agni nuptiis peractura erat. Quia verò omnia hæc in Romæ vnius conuerſione completa ſunt; hæc ipſa Romæ conuerſio rurſus confirmatur diuina auctoritate; non vt tunc Ioannes credat (iam n. antea credebat) ſed vt ſolatiũ D accipiat certiſſimo futuræ illius rei euentu, quæ tāti ad Romanam Eccleſiam intererat. Ita philoſophatur Paulus ad Hebræos 6. 18. in Dei iureiurando, *Vt fortiſſimum ſolatium habeamus*. Hæc ergo eſt illorum verborum vis; *Hæc verba Dei vera ſunt*. In quibus licèt primò Epitheton *vera*, ſuperuacaneum videatur (nam ſi Dei ſunt, vera ſint neceſſe eſt; *Impoſſibile enim eſt mentiri Deum.*) Hoc tamen, quod ſuperare videtur, eſt veluti ipſius Dei iuſiurandum, quod permagno ſolatio eſt. Quid, ſi *vera Dei verba* perinde ſit, atque legitima & non adulterina, cui proinde fides habenda ſit? Cùm autem hæc verba B. Petrus faciat; videtur hæc ſententia deprompta ex eo, quod E ipſe ſcribit Epiſtola 2. c. 1. n. 19. *Habemus firmiorē propheticum ſermonem*. Similiter enim in præſenti Angelus magnæ poteſtatis affirmat, Dei eſſe prophetiā, quidquid præmonſtratum eſt ab illis verbis, quæ ille dixit, nimirum: *Cecidit, cecidit Babylon.*

TEXTVS.

Verſ. 10. *Et cecidi ante pedes eius, vt adorarem eum; & dicit mihi: Vide ne feceris, con-* F *ſeruus tuus ſum, & fratrum tuorum habentium teſtimonium Ieſu. Deum adora. Teſtimonium enim Ieſu eſt ſpiritus prophetiæ.*

COMMENTARIVS.

HORVM verborum explicationi annectenda eſt ſimilium verborum explicatio ex capit. 22. numero 8. & 9. quæ ſic habent: *Et ego Ioannes, qui audiui, & vidi hæc; & poſtquam audiſſem & vidiſſem, cecidi vt adorarem ante pedes eius, qui mihi hæc oſtendebat: & dixit mihi; Vide ne feceris, conſeruus enim* *tuus ſum, & fratrum tuorum prophetarum, & eorum, qui ſeruant verba prophetiæ libri huius. Deum adora.*

Angelum cuius ad pedes hic Ioannes procidit, eſſe diuerſum ab eo, ad cuius item pedes c. 22. procubuit.

Vtroque in loco duo videntur ſtatuere interpretes. Alterum, eundem omnino eſſe Angelum, ad cuius pedes procidit Ioannes tam capite decimo nono, quàm capite vigeſimo ſecundo, atque adeò Ioannem bis ad eiuſdem Angeli pedes prouolutum. Alterum, hunc Angelum eſſe vnum ex cæleſti Hierarchia; illum ſcilicet, quē Chriſtus miſit, vt Ioanni Apocalypſin ageret. Ego tamen (vt verſu præcedenti dixi) mihi perſuadeo, duos hos Angelos eſſe inter ſe diuerſos; nec naturâ eſſe Angelos, ſed officio; ac primum quidem eſſe B. Petrū; ſecundum, B. Paulum. Id quod licèt audienti, ſiue legenti nouum atque inſolitum appareat: ſi tamen attentè rationes expenderit, quas ſuperiori verſu propoſui, veriſimilius ac probabilius illi viſum iri confido.

Varia aliorum opiniones ac rationes de hac Ioannis adoratione referuntur obiter ac reiiciuntur.

Fruſtra igitur laborant interpretes in reddenda ratione, cur Angelus non ſe à Ioanne adorari ſit paſſus? Alij enim Dominicæ incarnationis reuerētiam cauſantur; quapropter nolint Angeli adoratione coli ab iis, qui eiuſdem ſunt cum Chriſto homine naturæ. Ita Gregorius, Ambroſius, Haymo, Strabus, Rupertus, & Anſbertus. Sed contra eſt; quia non hanc reddit Angelus rationem, ſed longè diuerſam. Alij malunt, hanc adorationem reſpuiſſe Angelum ſibi à Ioanne deferri, propter virginitatis in Ioanne elucentis excellentiam. ſic Petrus Damianus. Alij referunt ad ſacerdotis dignitatem quę homines Angelis adæquat: ſic Viegas. Alij ad Ioannis labores pro Chriſto fortiter toleratos: magnā quippe dignitatem eſſe pro Chriſto pati. Alij ad dignitatem Euangelici prædicatoris; quod munus homines Angelis reddit æquales. Baronius 1. Annalium tomo, id propterea fuiſſe ſcriptum tradit, vt fideles probè eſſent inſtructi aduerſus Cherinthi errorem; qui eodem ipſo tempore plus dignitatis tribuebat Angelis, quàm re ipſâ illis Scriptura attribuit. Aliis placet ea ratio; quia ſcilicet homines in cæleſti Beatitudine erunt Angelis æquales. Si tamen verum eſt, per vtrumque Angelum adumbrari Petrum & Paulum, hæ omnes philoſophandi rationes facilè corruunt.

Ioannem minimè fuiſſe deceptum in huius angeli cognitione.

Nihilo plus arridet illa ſuſpicio (quanuis auctores valdè graues, nempe Auguſtinus & Thomas eam adſtruant) Ioannem videlicet credidiſſe, hunc Angelum eſſe Chriſtum Dominum, ideoq; ad eius pedes cecidiſſe, vt eum adoraret. Vide hac de re Salmeronem to. 16. in fine præludiorum in Apoc. & Viegam ſect. 3. Huius autem ſuſpicionis fundamentū illud eſſe videtur, quod adorationis nomen accipiatur pro latria, quæ ſoli Deo defertur. Conſtat tamen ex ſacrarum Literarum vſu, ſæpè adorandi vocabulum latiùs accipi. Si autem Angelus, ad cuius pedes ſe Ioannes abiecit capite 22. idem erat cum Angelo capitis 19. vt fert communis opinio; in capite ſaltem 22. Ioannes ignorare non poterat, Angelum non eſſe Chriſtum: ſiquidem ipſemet Angelus ille antea edixerat; *Conſeruus tuus ſum, & fratrum tuorum.* Cùm igitur tunc Ioannes rurſus ad eum adorandum aggrediatur; argumento eſt, principio non eum adorare voluiſſe, quòd Chriſtū eſſe reputaret. Nec eſt, cur Ioannem deceptū fuiſſe credamus; cùm potiùs ex textu conſtet, Ioannem agnouiſſe, quiſnam eſſet ille Angelus, ad cuius hic pedes procubuit; quippe de illo tanquam ſibi cognito fuerat locutus dicens, eſſe Angelum magnæ poteſtatis c. 18. 1.

Alia explicandi ratio proponitur ac refutatur.

Dices: ſi Ioannes illum Angelum eſſe Petrum recognouit, illam ei voluit fortaſſis deferre adorationem, quam fideles omnes cuiuſcunque dignitatis ſint, ſummo Pontifici Chriſti Vicario tribuere ſolent: qua ratione verum quodammodò eſt, Ioannem ideo voluiſſe huic Angelo cultum & adorationem offerre, quòd eum pro Chriſto habuerit. Nam Vicarium eſſe Chriſti, quodammodo eſt ipſum eſſe Chriſtum; vtpote qui illum repræſentet. Ceterùm quanuis tota illa veneratio, quam Chriſtianus populus ſupremo Chriſti vicario attribuit, ipſius dignitati maximè debeatur; nihilominus veriſimile non eſt Petro deferri à Ioanne adorationem tanquam Chriſti Vicario. Primò, quia eandem poſteà reuerentiam Ioannes exhibet Paulo ca. 22. 8. Atqui Paulus non fuit Pontifex ſummus. Deinde, quia ſi Ioannes hoc in loco Petrum vt Chriſti vices agentem adoraret; non diutiùs differret ad eius ſe pedes abiicere; ſed cùm primùm ei apparuit, protinus cultum deferret. At inter ſpatium illud, quo ei primùm Angelus apparuit, & aliud, cùm Ioannes ad eius pedes procidit; interceſſere illa omnia, quæ toto c. 18. & magna parte cap. 19. referuntur. Præterea, quanuis Pontificis Romani dignitas atque maieſtas per ſe conſiderata non acceperit proceſſu temporis incrementum; primis tamen Chriſtianæ Religionis ſæculis videtur aliqua extitiſſe cauſa vel ratio, propter quam adoratio ſummi Pontificis, quoad exterioris ceremoniæ oſtenſionem, non fieret communiter tantâ reuerentiâ, quantam poſtea Chriſtiana pietas ab omnibus fidelibus ſuo iure requiſiuit: videlicet, quia dum Chriſti Eccleſia nondum publicum Religionis exercitium adepta fuerat, rationi erat contentaneum, vt Romani Pontifices gererent ſe eo ferè modo, quo Principes ij, qui aliqua de cauſa priuatorum hominum habitu diſſimulati incedunt; erga quos ij etiam, à quibus agnoſcuntur, diſſimulationi ſe accommodantes, & tēpori ſeruientes, multò aliter ſe gerunt quoad reuerentiæ manifeſtationem, quàm poſteà, cùm publicè eos in ſuæ maieſtatis throno ſedentes intuentur.

Vera auctoris ſententia, cur ſcilicet Ioannes ad vtriuſque angeli pedes ſeſe abiecerit?

Vt ergo meam exponam ſententiam, exiſtimo; Ioannem ideo ad pedes Angeli magnæ poteſtatis primò, deinde ad alterius Angeli ciuitatem ſanctam ſibi oſtendentem, fuiſſe prouolutum; quòd ſummopere fuerit lætatus expectatione omnino certâ illius proſperitatis, quę Eccleſiam tā in terris, quàm in cælo manebat. Plerumque enim videmus aliquos, cùm ſibi feliciſſimus aliquis nuncius de re votis omnibus expetitâ affertur, ſimili cordis affectu permotos ab eo, qui id ſibi renūciauit, manus exoſculandas (ſi tamen perſonæ illius dignitas patiatur) vehementer expoſcere pro tanto illo beneficio, quo per nūcium eiuſmodi cumulati ſunt. Et quanuis humilior ſit ac demiſſior Ioānis ſignificatio, dum ad vtriuſque Angeli pedes venerabundus accidit; verùm tota hæc ſignificatio in receptā Hebræorum conſuetudinem rectè cadit, necnon in magnam Ioannis demiſſionem & incredibilem lætitiæ voluptatem. Et fortè verba illa, *Cecidi ante pedes eius*, perinde valent, ac ſi diceret, ſe in genua prouolutum; ſimulq; ab eis manus oſculandas poſtulaſſe. Quòd ſi humilior adhuc fuit reuerentiæ & venerationis demonſtratio, ita vt Ioannes ſe proſterneret eorum oſculaturus pedes; nemini id nimium videbitur, qui & Ioannis modeſtiam ac demiſſionem, & vehementem impetum lætitiæ exuberantis, & foras prodire geſtientis conſiderabit. Et quidem in manifeſtis comitatis, honoris ac reuerentiæ ſignis, eò cumulatior defertur honor, quò demiſſiùs ſe quiſque gerit.

Ambro-

Cur Ioannes ad vnam de futura Eccleſiæ felicitate enunciationem, nō verò ad aliarum rerum ſibi prædictarum nunciū venerabundus procederit.

Ambroſius c. 12. 8. vt obſeruatione dignum expendit, cur Ioannes non Angelum adorauerit; cū ei oſtendit thronum, viginti quatuor ſeniores, ſeptem ſigillorum reſignationem, ſeptem tubas, ac totidem phialas; ſed ſolùm cùm de futura Eccleſię felicitate factus eſt certior: & ſimiliter poſteà ſub finem viſionis, cùm ei oſtenſa eſt Eccleſia in ſumma patriæ cæleſtis beatitudine? Ad quæ reſpondet Ambroſius, duplicem eſſe Eccleſiæ cum Chriſto coniunctionem; alteram quotidie per fidē & opera; alteram poſt reſurrectionem; quando in æternū illi tota ſimul aſſociabitur. Hæc Ambroſij reſponſio, ſi eam paulò ampliùs explicemus, & ad præſens noſtrum inſtitutum accommodemus; in eo conſiſtit, vt Ioannes tanquam Dei familiariſſimus præ cæteris omnibus vehementer optarit ſummā Chriſti gloriam in Eccleſiæ felicitate fulgentem. Atque hæc gloria ſiue exaltatio bifariam accipi poteſt; alia enim temporaria eſt, alia æterna. Temporaria quidem in eo imprimis enituit, vt Roma ad Eccleſiæ pedes victa, ſupplexq; procumberet: quo Chriſtianæ Eccleſiæ felicitas verè admiranda in terris facta eſt. Æterna conſiſtit in ſuprema illa & excellentiſſima æternæ felicitatis magnitudine, quam Chriſti ſponſa in cælo poſſidebit innumerabili ciuium beatorum multitudine & ſingulorum felicitate inexplicabili conſtipata. Si ergo in his duabus rebus magna Chriſti gloriæ exaltatio ſita eſt: nihil mirum, ſi duplici hoc nuncio præ reliquis omnibus rebus in Apocalypſi conſpectis Ioannes vehementi lætitiæ voluptate affectus ad vtriuſque Angeli pronunciantis genua procumberet.

Verum quidem eſt, redemptionem humani generis & Chriſti aſſertoris noſtri reſurrectionem eſſe Eccleſiaſtici triumphi originem ac fontem, at humani quidem generis redemptio & ſigillorum etiam myſterium, iam tunc re ipſâ fuerant impleta. Quare id vnum Ioannes in votis maximè habebat nimirum vberrimos Chriſti redemptionis fructus & glorioſiſſimam ipſius Chriſti exaltationem in Eccleſiæ ſuæ magnitudine.

Difficultas contra prædicta expeditur.

Oppones, ſi hæc ratio extitit, cur Ioannes ad pedes vtriuſque Angeli ſe prouolueret, eadem vrgebat etiam in diaboli alligatione per mille annos. Reſpondeo, hanc non fuiſſe nouam Chriſti glorię exaltationem, ſed quaſi eiuſdem continuationem, & quid ad exaltationē temporalem conſecutum. Quapropter mirum non eſt, nullam lætitiæ nouæ ſignificationem à Ioanne tunc exhiberi, ſatis enim eſt, cū bis ſe proſtrauit acturus Angelo gratias, vtrāque vicem ad duplicem Chriſti gloriæ exaltationē admirabilem pertinuere. Et in qualibet ſanè vice idē ipſe affectus atque lætitia extenditur ad ea omnia, quæ cauſam illam conſequuntur. Sic in temporali exaltatione lætitiæ ſignificatio protenditur ad dæmonis alligationem: in æterna, ad eius initium, nempe ad generalem reſurrectionem & ad extremi iudicij diem.

Quo ſenſu Angelus Ioānem à ſui adoratione arceat.

Vide, ne feceris.] Ad noſtram expoſitionem non rectè aptantur eæ rationes, quas & interpretes cōmuniter reddunt, & nos ſuprà recenſuimus: cur ſcilicet Angelus ſe à Ioanne adorari non ſit paſſus? Illud tamen mihi magis placet, quod & noſtro inſtituto congruentius eſt. Nam inter aulicos viros atque magnates ita vſus fert, vt cùm eorum aliquis alterum ſuppliciter ſatis atq; demiſſè excipiat, alter minimè patiatur; illúmque moneat, vt nimia illa humilitatis & ſubmiſſionis documenta ſanctiſſimæ reſeruet Euchariſtiæ. Quamobrem Angelus magnæ poteſtatis, & alter ille capitis 22. Ioannem hortantur, ne illos adeò honorificè tractet tanquā A ſuperiores ac maiores, ſed vt cum illis tanquam cum fratribus & conſeruis agat, & vni Deo totam illam venerationem tribuat. Et quanuis reſpectu Petri, quatenus erat Chriſti vicarius, non eſſet nimia illa adoratio, quam ei Ioannes exhibebat; primis tamen illis Chriſtianæ Eccleſiæ ſæculis (vt ſuprà expendimus) temporis ratio non ferebat vt qui in abſcondito erat Chriſti Vicarius, tantâ (quoad exteriorem manifeſtationem) reuerentiâ coleretur.

Redditur alia ratio, cur Angelus ſe à Ioanne prohibeat adorari.

Notandum eſt inſuper, cùm Ioanni reuelata B fuit Apocalypſis, Petrum iam & Paulum indigetes cæleſti beatitudine perfrui, ac proinde quacunque reuerentia ſibi à Ioanne præſtitâ dignos; nihilominus tamen decorè ac modeſtè recuſaſſe, ne ſe Ioannes Chriſto dilectus ad eorum pedes aduolueret. Præſertim cū ex contextu liqueat, ideo Ioānem tantâ obſeruantia & veneratione erga Petrum & Paulum vti, quia prophetiæ donum in ipſis effulgens ſuſpiciebat. propterea enim ipſi reuelarunt Ioanni myſticam Babylonis ruinam & glorioſam exaltationem, quam Deus Romanæ Eccleſiæ reſeruarat. Hoc in eo apparet, quòd eam affert rationem C Angelus magnæ poteſtatis, ne ſe Ioannes adoret; quia Ioannes etiam ipſe, eiuſque fratres & cōdiſcipuli diuino erant prophetiæ ſpiritu afflati. *Teſtimonium enim Ieſu eſt ſpiritus prophetiæ.* Et capit. 22. num 10. addit Paulus (id eſt ille Angelus, qui ibi Ioannem alloquitur) *Conſeruus tuus ſum, & fratrum tuorum prophetarum, & eorum, qui ſeruant verba prophetiæ libri huius.* Petrus itaque non ait, ſe eſſe conſeruum eorum, qui verba prophetici huius libri obſeruant: ſed eorum, qui fratres appellantur Ioannis, eo quòd ſpiritum prophetiæ habent. Paulus verò addit, ſe eſſe conſeruum fratrum Ioannis, id D eſt prophetarum, ſiue eorum, qui habent ſpiritum prophetiæ, & eorum etiam, *qui ſeruant verba prophetiæ libri huius.*

Quæ ſit ratio diuerſitatis in vtriuſque angeli reſpionſione ac prohibitione propria adorationis.

In hac diſtinctione, qui eundem eſſe putant Angelum vtrobique cum Ioanne colloquentem; eūque cæleſtis eſſe Hierarchiæ: dicent etiam Angelū quidem initio contentum eo dicto fuiſſe, ſe nimirum conſeruum eſſe eorum, qui prophetico ſpiritu ſunt inſigniti; poſteà tamen, cùm Ioannes in ſua illa ſubmiſſione perſiſteret, addidiſſe eum Angelū, ne ſe Ioannes ad eius pedes abiiceret; quòd Angeli conſerui ſint, non Euangelij modò prædicatorum E (qui ſunt veluti cæterorum fidelium parentes) ſed etiam Chriſtianorum omnium; atque adeò licèt Ioannes Propheta & Euangelicus concionator non foret, minimè ſe tamen permiſſurum illam Ioannis adorationem. In noſtra tamen expoſitione, cùm diuerſus ſit, qui capite 22. loquens inducitur ab eo, qui ca. 19. cùmque alter Petrum, Paulum alter adumbret; ideo Paulus nonnihil addit, quo ſe plus quàm Petrus demittere videtur. Quia inter eos, qui de ſe humiliter ac demiſsè verba faciunt, decorum & conſentaneum eſt; vt qui poſtremò loquitur, ſubiungat aliquid, quo ſe ampliùs abiicere F videatur. Præſertim, quia cùm Paulus ſit dignitate inferior Petro; in eo etiam decorum ſeruatur, vt poſtquàm Petrus ſe Euangelij prædicatorum conſeruum profeſſus eſt, ſubiiciat Paulus, ſe non prædicatorum modò, ſed fidelium etiam omnium eſſe conſeruum.

Quid ſit in hoc loco, habere teſtimonium Ieſu.

Verùm totam hanc ſubtilitatem contēnent aliqui, exiſtimantes nomen fratrū Ioannis non Euangelicis ſolùm prædicatoribus in præſenti, ſed omnibus etiam fidelibus attribui. Quia *habere teſtimonium Ieſu* non ſolùm prædicatoribus congruit, ſed vniuerſis pariter Chriſti fidelibus. Diſcutiamus ergo, quid ſit in præſenti *Habere teſtimonium Ieſu*, & quis inſuper ſit ſenſus eorum verborum, *Teſtimonium Ieſu eſt ſpiritus prophetiæ*. Aliquis teſtimonium Ieſu de doctrina Euangelica explicabit; ac proinde aſſeret, Ieſu teſtimonium cunctis ineſſe fidelibus. Nam in eo ſenſu dicitur c. 1. 2. *Qui teſtimonium perhibuit verbo Dei, & teſtimonium Ieſu Chriſti quæcunque vidit.* Longè aliter exponit Ribera c. 6 §. 36. vbi ait; habere teſtimonium eſſe eorum, de quibus alij bonum teſtimonium reddunt. In præſenti tamen aſſerit, teſtimonium Ieſu eſſe ſigna, quibus teſtantur omnes ſe eſſe ſeruos Ieſu Chriſti, & Ieſum eſſe Filium Dei. Ita Ribera. Et quidem complexum illud, *Spiritus prophetiæ*, Ribera & Viegas interpretantur de proprio prophetiæ dono; & pro hac explicatione adducũt Ambroſiũ, Bedam, Rupertum, & communem. Vnde inferunt, Angelum de illis agere Prophetis, qui peculiare donum propriæ prophetię in primitiua Eccleſia habebant, & ſimul etiam de antiquæ legis prophetis.

Aliorum expoſitio.

Vera auctoris ſententia de teſtimonio Ieſu.

Enim verò exiſtimo, *Teſtimonium Ieſu* in præſenti nihil eſſe aliud, quàm Euangelij prædicationem; in qua teſtimonium redditur de Chriſto: & Euangelij prædicatores phraſi illâ deſignari, *Qui habent teſtimonium Ieſu*: id eſt, quibus ex peculiari officio Euangelij prædicatio incumbit. Quod autem mox ſequitur, *Teſtimoniũ enim Ieſu eſt ſpiritus prophetiæ*; denotat, ſpiritum ac ſtudium Euangelij prædicandi eſſe nobiliſſimum quendam prophetiæ ſpiritum. Nam doctrina Euangelica eſt magna illa prophetia, quæ hominibus arcana Dei conſilia & bonorum ac malorum exitum detegit.

Ac primò nemo poteſt meritò in dubium reuocare, quin ſit recepta in ſacris Literis phraſis, qua Euangelij prædicatores appellentur prophetæ. Secundò, non permittit hîc declarationem aliam contextus, cùm dicitur: *Teſtimonium Ieſu eſt ſpiritus prophetiæ*. Tertiò, quos hîc textus deſignat, dum ait, *Qui habent teſtimonium Ieſu*, eiſdem perſpicuè Prophetarum nomẽ attribuit capite 22. numero 9. Ad id enim, quod in hoc loco dicitur, *Cõſeruus tuus ſum & fratrum tuorum habentium teſtimonium Ieſu*, ibi reſpondet, *Conſeruus tuus & fratrum tuorum prophetarum*. Quartò non eſt ad rem in præſenti ſermo de peculiari prophetiæ dono. Contextus enim potiùs exigit, vt hi Angeli dicant Ioanni, ne exiſtimet tantam eſſe peculiaris prophetiæ doni excellentiam; quippe magnam & excellentem prophetiam eſſe doctrinam Euangelicam, proinde qui prædicatoris Euangelici ſpiritu inſignitus eſt, illi ſpiritũ ineſſe prophetiæ. Quamobrem, licèt Ioannes prophetiam de Eccleſiæ victoria ex Romano populo obtinenda, & gloriæ magnitudine in cælo eidem Eccleſiæ paratâ, videatur ab vtroque Angelo, id eſt à Petro & Paulo didiciſſe; & propterea illis aliquo modo inferior eſſe: communis tamen doctrinæ Chriſtianæ inſtitutio ab Apoſtolis immediatè accepta ſatis eſt, vt illi omnes & reliqui Euangelij concionatores pro fratribus & in magna illa prophetia condiſcipulis reputandi ſint.

Quænam Angelus fratres Ioannis nuncupet.

Illud etiam hic obſeruandum duco; quòd c. 22. 9. non bonis omnibus Chriſtianis eum defert Angelus honorem, vt eos Ioannis fratres nuncupet, ſed ſolis Euangelij prædicatoribus: ait enim diſtinctè, *Conſeruus tuus, & fratrum tuorum Prophetarum, & eorum, qui ſeruant verba prophetiæ libri huius.* vbi planũ fit eos omnes, qui Dei verba & auribus & corde accipiunt, atque ſeruant, ab Angelo deſignari; cùm ait, *Et eorum, qui ſeruant verba prophetiæ libri huius*. Quos licèt Angelus vocare itẽ poſſet Ioannis fratres, vtpote in eiuſdem fidei communione & A charitatis coniunctione verſantes, Angelus tamen fratrum nomen hoc in loco ad concionatores Euangelicos reſtrinxit propter ipſius muneris ſocietatem: in hoc enim magnoperè ceteris fidelibus antecellunt. Quapropter qui capite 19. 10. dicuntur Ioannis fratres, quòd Prophetiæ ſpiritum habeant, iidem ipſi c. 22. 9. vocantur Prophetæ fratres Ioannis, atque ipſimet perſpicuè diſtinguuntur ab iis, qui Prophetæ non ſunt, ſed ſolùm Dei verba excipiunt atque cuſtodiunt.

Quo ſenſu Angelus ſe appellarit conſeruum eorum, qui ſeruant verba prophetiæ libri huius.

In Ioannis verò commendationem ſubdit B Angelus ille capitis 22. 9. (qui iuxta noſtram expoſitionem eſt Paulus) ſe non ſolùm reputare ſe ipſum ipſius conſeruum, eiuſque fratrum Prophetarum; ſed eorum etiam, *Qui ſeruant verba prophetiæ libri huius*. Quod perinde eſt, ac ſi diceret, Quînam tanto me honore digner, ab eo præſertim exhibito, qui librum hunc adeò præſtantem & excellentem conſcribet; cùm me iure optimo eorum glorier eſſe conſeruum, qui libri ipſius doctrinam obſeruauerint. Expende obſecro, vt ſe Angelus hac in parte Ioanni quodammodo inferiorem recognoſcat: quandoquidem aſſerit, ſibi eſſe honorificam C appellationem conſerui eorum, qui librum à Ioanne ſcriptum obſeruant. Qua verò ratione prædicentur beati, qui Prophetiam libri huius ſeruant, diximus cap. 1. num. 3.

Aliquis fortaſſe in ea phraſi, *Spiritus prophetiæ*, contemplabitur Chriſtianam doctrinam eſſe ſpiritum, ac medullam eius prophetiæ, quæ in ſacris quondam Vatibus enituit. Quod licèt verùm ſit, in Scripturæ tamen locutione, *Spiritus prophetiæ*, ſiue ſpiritus Prophetarum eſt ille ſpiritus, quem Deus ſuis Prophetis impertiuit. Et ſimplicius eſt hoc pacto accipi in præſenti; ita vt ſenſus ſit, ſpiritum concionatoris (id eſt donum prædicandi) eſſe D Prophetæ ſpiritum, atque ita in huius ſententię repetitione, quæ habetur c. 22. 9. dicitur, *Cõſeruus fratrum tuorum Prophetarum*. Vnde elicitur, habere ſpiritũ prophetiæ eſſe idẽ, quod illos eſſe prophetas.

TEXTVS.

De duce, & exercitu in equis albis.

E Verſ. 11. *Et vidi cælum apertum; & ecce equus albus, & qui ſedebat ſuper eum vocabatur fidelis & verax, & cum iuſtitia iudicat, & pugnat.*

12. *Oculi autem eius ſicut flamma ignis, & in capite eius diademata multa, habens nomen ſcriptum, quod nemo nouit niſi ipſe.*

13. *Et veſtitus erat veſte aſperſa ſanguine, & vocatur nomen eius; Verbum Dei.*

14. *Et exercitus qui ſunt in cælo ſequebantur* F *eum in equis albis veſtiti byſſino albo & mundo.*

15. *Et de ore eius procedit gladius ex vtraque parte acutus: vt in ipſo percutiat Gentes: & ipſe reget eas in virga ferrea: & ipſe calcat torcular vini furoris iræ Dei omnipotentis.*

16. *Et habet in veſtimento, & in femore ſuo ſcriptum: Rex regum, & Dominus dominantium.*

COM-

COMMENTARIVS I.

De ſenſu grammatico, & de huius viſionis alluſionibus.

Huius exercitus Imperatori attribui quatuor nomina: & quæ ſint.

HVIVS equitatus duci videntur in textu attribui quatuor nomina. Primū, *Fidelis & verax*, num 11. Secundum, *Nomen, quod nemo nouit, niſi ipſe*, idque in diademate ſcriptum, numero 12. Tertium, *Verbum Dei*, numero 13. Quartum denique, *In veſtimento, & in femore ſuo ſcriptum, Rex regum, & Dominus dominantium*, numero 16.

Duris nomen in diademate ſcriptum, diuerſum eſſe à nomine Verbi Dei.

B Ribera & Viegas & communior opinio ſecundum nomen cum tertio confundunt; aiunt enim non ē ſcriptum in diademate eſſe, *Verbum Dei*. Atque hoc ipſum eſſe nomen, quod nouerit nemo, niſi ipſe Chriſtus; quia id nomen creaturæ eſt incōprehenſibile. Mihi tamen textus non obſcurè diſtinguit nomen in diademate ſcriptum à nomine Verbi Dei. De illo enim ait, nemini eſſe notum niſi ſoli Chriſto (erat enim eiuſmodi notis exaratum, vt à ſolo Chriſto legi poſſet,) de altero verò dicit, *Vocatur nomen eius verbum* Dei. Cognoſcere autem alicuius nomen non eſt, ipſius myſteria comprehēdere; ſed ſolùm noſſe ipſius appellationem. Qui C autem Chriſtum appellant Verbum Dei, omnes hoc illius nomen rectè norunt. Ceterùm præter hoc nomen, quod textus Chriſto attribuit, affirmat aliud prætereà nomen eidem Chriſto ineſſe in ipſius capitis diademate impreſſum; quod tamen nomen ſolus Chriſtus agnoſcat. In hoc ergo nomine, quod diadema inſcriptum tenet, alluditur ad nomen *Iehoua* inſcriptum in Aaronis diademate, vt infrà dicemus. Huiuſmodi autem diſtinctio duorum nominum (ita vt Verbum Dei ſit diuerſum à nomine in diademate ſcripto) præterquàm quòd facilior & congruentior eſt, ſenſui etiam ipſi magis quadrat. D Interim ipſa rei nouitas & inſolentia haud parum negotij faceſſit. Nec verò putandum eſt vacare myſterio, quod textus ait, Chriſtum ſcilicet nomen in diademate ſcriptum tenere, quod ipſe ſolus nouit; ac proinde nomen illud, neceſſe Verbum Dei, nec quoduis aliud ex iis, quæ nobis ipſe enunciarit.

Verſ. 13. *In veſte aſperſa ſanguine haberi reſpectum ad Iſaiæ cap. 63.*

Et veſtitus erat veſte aſperſa ſanguine.] Hoc, vt apparet, mutuatum eſt ex Iſaia c. 63.3. *Aſperſus eſt ſanguis eorum ſuper veſtimenta mea.* Verùm in Iſaia mirum non eſt; agitur enim de Chriſto, poſtquam ſe de ſuis hoſtibus vltus eſt. Hic autem nouitatem & E inſolentiam præ ſe fert, vt cùm in aciem procedat, ante ipſum prælij congreſſum appareat *veſtitus veſte aſperſâ ſanguine*. Et quidem ex Iſaiæ loco deducitur, in Apocalypſi etiam eſſe ſermonem de Chriſti hoſtium cruore; & manifeſtè aſſignatur diſcrimen inter ducem & totius exercitus milites. Dux enim ſuorum hoſtium ſanguine reſperſus erat; equites verò non item. Nam textus eos inducit byſſo albâ & mundâ veſtitos.

Verſ. 15. *Myſticam hanc occiſionem figurari vt à ſolo duce totius exercitus factā.*

Et de ore eius procedit gladius ex vtraque parte acutus; vt in ipſo percutiat Gentes.] His etiam ex verbis colligitur, F equites Chriſtum ſequentes non in pugnā procedere pugnaturos; ſed comitaturos Chriſtum, & ſectaturos. Dux enim militibus præit; & ipſe eſt, qui gladio ex ore prodeunte ſtragem edit. Vnde ad huius capitis calcem, nu. 21. dicitur de illis omnibus, qui in prælio occubuerunt; *Occiſi ſunt in gladio ſedentis ſuper equum, qui procedit de ore ipſius.*

Quid ſit, regere in virga ferrea.

Et ipſe reget eos in virga ferrea.] Deſumpta hæc ſunt ex Pſ. 2.9. Quòd ſi *regere*, hîc eſſet occidere, ſuſpicari quis poſſet, gladio imponi nomē virgæ ferreæ. At verò *regere* nihil aliud hîc eſt, quàm guber- A nare. Et ipſa quidem metaphora à paſtoris officio petita eſt, nam ποιμαίνειν, idem eſt ac paſcere. Virga autem eſt baculus, id eſt ſceptrum. Quare nouitatem præ ſe fert hæc loquendi ratio; quòd priùs eos dicatur ſui oris gladio occiſurus, deinde ferreo ſceptro gubernaturus. Quaſi priùs illos interficiat, poſtea gubernet: hic enim eſt ipſius textus ordo. Et ſanè ad exercitus alicuius ducem nequaquam ſpectare videtur, ſuos hoſtes regere, ac paſcere, donec eos debellârit. Si ergo in hoc loco vincere eſt, ipſos gladio trucidare; quînam dicitur poſteà illos ferreo ſceptro recturus, quod perinde eſt, ac duriſſimo imperio? Reſpondeat quiſpiam, alios quidem ex hoſtibus adduci occidendos, aut capiendos: atque hos ſceptro ferreo fore gubernandos. Sed cōtrà, quia ex duriſſimo hoc prælio atq; cōflictu nullus omnino videtur incolumis aut ſuperſtes euaſurus; niſi fortè Beſtia, eiuſque Propheta, qui ad inferos viui detruduntur. Concludit n. textus, ex hoſtibus Beſtiā & ipſius prophetam in infernū viuentes fuiſſe demerſos, ceteros occubuiſſe gladio, quem ore habebat dux ille, qui equo albo vehebatur.

Et ipſe calcat torcular vini furoris iræ Dei.] In Græco eſt *furoris & iræ*.] Atque hac locutione exponitur, quod dictum fuerat de duce, qui *veſtitus erat veſte aſperſâ ſanguine*. Sumitur autem metaphora ab eo, qui vuam vini rubri in torculari calcat. Neceſſe enim eſt, eum infici rubro muſto, quod Scriptura vuarum ſanguinem appellat. Ait ergo textus, Ducē cæleſtem veſtis maculas contraxiſſe, dum torcular iræ Dei calcauit: id eſt, dum ſuos hoſtes conculcauit, & diuinæ iræ cumulatè ſatisfecit. Solus autē Chriſtus infectus ſanguine fuit: nam vt ipſemet per Iſaiā ait c. 63. 3. *Torcular calcaui ſolus, calcaui eos in furore meo*, &c. *& aſperſus eſt ſanguis eorum ſuper veſtimenta mea, & omnia indumenta mea inquinaui.*

Verſ. 16. *Quid ſit, nomen in veſtimento ac femore eſſe ſcriptum.*

In veſtimento & in femore.] Hæc verba non denotant bis fuiſſe nomen inſcriptum, ſemel in veſtimēto, deinde in femore. Sed cùm dictum eſſet priùs, nomen illud ſiue ſtemma in veſte ipſa eſſe impreſſum, mox aſſignat in qua veſtis parte affixum fuerit, nempe *in femore*. Porrò *in femore* idem eſt, ac ſupra femur. Si veſtis quidem eſſet ad earum normā, quibus homines hac tempeſtate vtūtur, *in femore* idem eſſet, atque in femoralibus. Aliquis opinabitur, *in veſtimento, & in femore*, perinde eſſe quaſi in ſuperioris veſtis parte, atque etiam in inferiore; locutione ſat commodâ equitis veſtimento, ad eum ferè modum quo nonnulli ſolent tam thoracem, quàm femoralia opere plumario pingere, ac diſtinguere.

Perſicorum Regū cognomētum quod fuerit.

Rex regum & Dominus dominantium.] Hoc erat proprium Perſicorum Regum cognomentum, pro quo vide Alexandrum ab Alexandro l. 1. Genial. cap. 28. & Pinedam noſtrum Iob 1. verſ. 1. num. 17. vbi multa adducit. Huiuſmodi ergo inſcriptionem Perſarum Regibus vſitatam, Chriſti Redemptoris noſtri propriam eſſe Spiritus ſanctus affirmat. Vnde etiam dicitur cap. 17.14. Agnus, *Dominus dominorum, & Rex regum*. Idemque titulus Æterno Patri à B. Paulo aſſignatur, 1. Tim. 6.15. *Beatus, & ſolus potens Rex regum, & Dominus dominantium.*

In capite eius diademata multa.] Conſiderandum eſt quaſi Turcici capitis integumentum: ſic enim linteum lineum multiplici gyro capiti obuoluitur, & quilibet eiuſmodi gyrus ſiue ambitus eſt quaſi diadema aut corona, iuxta antiquam conſuetudinem.

COMMENTARIVS II.

De præcipuo huius ænigmatis ſenſu.

Exponitur viſio atque ſeries cæleſtis huius exercitus, quẽ Ioãnes vidit.

Quid per equos albos, quibus cæleſtes aduehũtur milites, figuratur.

POST publicam Chriſtianæ Religionis exercitationem, ſucceſſit admirabilis diuini Verbi victoria in Gentium innumerabilium conuerſione, quæ ſe Euangelij iugo ſubiecerunt per prædicationem miniſtrorum Chriſti; qui mox vbertè & expeditè Euangelij veritatem abſque vllo impedimento vbique Gentium diſſeminarunt. Huiuſmodi expeditio glorioſiſſima oſtenſa eſt Ioanni ſub ſpecie copioſiſſimi exercitus cæleſtis, qui plurimo conſtabat equitatu; & equites quidem byſſo alba ac munda erant induti; equi verò niueo colore diſtincti. Hæc equitum multitudo non figurat (vt nonnulli volunt) cæleſtes Angelos; ſed Euangelij miniſtros, nimirum ſacerdotes & Apoſtolicos concionatores. Inducuntur autem omnes equis aduecti; hoc eſt bellum infidelibus inferentes; quia *equus paratur ad diem belli.* Veruntamen quia in hoc bello plus iam inerat triũphi, quàm difficultatis aut periculi; ideò finguntur equi albi. Fortè etiam propter rei ipſius celeritatem: ſi tamen verum eſt, quod Turnebus ait lib. 24. c. 31. olim fuiſſe creditum, candidos equos celeriores eſſe; quod ex Plauto & Virgilio probare contendit. Quòd ſi vt c. 6. diximus, equus albus imbecillitatis ſpeciem præ ſe fert; dum Euangelij miniſtri equis albis inducuntur, perinde erit, quaſi ſignificetur, tantum hoc, támque ſpiſſum opus per inſtrumenta primo aſpectu debilia & imbecilla à Deo fuiſſe præſtitum. Enimuerò infinita Dei virtus in hac infirmitatis ſpecie deliteſcens infidelitatem glorioſiſſimè triumphauit. Percommodè etiam accidit, equum album, cùm debilitatis ſit ſymbolũ, triumpho pariter atque ipſius Iouis currui aptiſſimum fingi. Hîc addo ex iis, quæ c. 2. notauimus, eos ſolere in equis apparere, qui ad ſaluandum veniunt; atqui concionatores Euangelici aptè appellantur Saluatores. Deinde veſtis byſſina eſt ſacerdotalis muneris & ſanctitatis eximiæ inſigne; & propterea concinnè & eleganter finguntur cæleſtes hi equites amicti byſſo ſplendida & candida, peridoneo indumento ad fidelium conuerſionem capeſſendã.

Totius exercitus duci ſolum tribui cædem in hoſtibus factã atque victoriam.

Multò tamen elegantioris concinnitatis fuit, totum hoc facinus præclariſſimum vni duci tribuere; ipſúmque inducere præeuntem, & ſpiritualem illam ſtragem ſuo gladio prorſus edentem. Itaque ipſius comites & aſſeclæ, ſi attentè inſpiciamus, non tam ad difficilem prælij congreſſum, quàm ad victoriam ac triumphum pergunt; necnon ad prædæ & ſpoliorum diuiſionem. Hoc indicatur in eo, quod textus aſſerit, nimirum totum illud opus, quantu[illegible]que eſt, ab ipſo duce ſuo oris gladio præſtari; atque equitum turmam ipſum comitari pariter & aſſectari. Id non ſecus figuratur, atque ſtrenuo alicui duci ſolet accidere; qui ſi filios habeat natu paruos, & eos ſecum ad bellum velit inducere; illos tamẽ in tuto collocat, ac ſecuros præſtat: ſolúmque vult, vt ipſi tanti prælij atq; victoriæ teſtes adſint; idque ſit ſatis, vt ipſi tum ſpoliis opimis, tum victoriæ gloria potiantur.

Plures alij Scripturæ loci apponuntur, in quib. victoria vni Deo adſcribitur.

Huiuſmodi figura de Euangelij miniſtris ſuum ducem hoſtes omnes occidentem comitantibus reſpondet multis aliis, quæ ſub eadem ſpecie in pluribus Scripturæ locis deſcribuntur: in quibus de propriis bellis ſermo eſt. Deut. 1. 30. ſub ipſũ promiſſæ terræ ingreſſum ſic dicitur, *Dominus Deus qui ductor* A *eſt veſter, pro vobis ipſe pugnabit; ſicut fecit in Ægypto, & in ſolitudine.* Ioſue 23. 3. *Cernitis omnia quæ fecerit Dominus Deus veſter cunctis per circuitum nationibus, quomodo pro vobis ipſe pugnauerit.* Et n. 10. *Vnus è vobis perſequetur hoſtium mille viros, quia Dominus Deus veſter pro vobis ipſe pugnabit, ſicut pollicitus eſt.* Achior etiam Iudith 5. 16. ait, *Ingreſſi ſunt ſine arcu & ſagitta, & abſque ſcuto & gladio, Deus eorũ pugnauit pro eis, & vicit.* Vide rurſus Ioſue 10. 42. *Vniuerſoſq; Reges, & regiones eorum vno impetu cepit atque vaſtauit; Dominus enim Deus Iſraël pugnauit pro eo.* Alij inſuper extant Scripturæ loci, quibus hoc idem adſtruitur. Verùm in his quos adduxi, obſerua, non eum eſſe ſenſum, B quaſi nihil omnino filij Iſraël effecerint; nec enim dubiũ eſt, quin ipſi omnes neruos & robur ad prælium contenderint: ſed illud innuitur, tantum támque admirabilem effectum inde ſubſecutum; vt manifeſtò conſtaret de ſingulari Dei prouidentia & præſtantiſſimo ipſius auxilio. Quamobrem meritò Deus dicitur omnia efficere; eiúſque milites nihil aliud ferè agere, quàm militari ſpecie tanto prælio intereſſe; & victoria atque ſpoliis non ſecus potiri, ac ſi illam proprio robore & fortitudine reportaſſent. Porrò in Euangelij prædicatione, (præſertim C pacatis tranquilliſque tẽporibus) magis adhuc propriè perhibetur animarũ conuerſio eſſe vnius Chriſti Domini effectio per ſui verbi virtutem præſtita; atque adeò concionator ipſe paulò plus efficere, quã ſi prælio & victoriæ adeſſet. Nam Chriſtus Dominus & ipſius virtutis efficacitas admirabile hoc facinus inchoat, & perficit; eiúſque miniſtri perinde videntur agere, quaſi equis candidis triumphantium ſimiles procedant honore & ducis fauore fruentes, & quos neque guttulæ ſanguinis aſperſerint.

Quo ſenſu, totius exercitus effectum vni attribuitur Imperatori.

Quid hic cælum apertũ ſignificet.

D Sed videamus oportet ipſius contextus ordinem, & quid in eo ſingillatim exprimatur de cæleſtis huius equitatus duce. *Vidi cælum apertum* Per cęlum hic adumbratur Eccleſia; vt ſæpè alibi in toto huius operis decurſu; quòd verò cælum pateſcat, denotat, ante publicam Religionis Chriſtianæ profeſſionẽ cælum ipſum veluti occluſum videri: quippe Eccleſiæ doctrina vix mundo innoteſcebat. Ceterùm, poſtquam reſeratum fuit cælum, & per totius orbis compita ac plateas ſeſe ingens prędicatorum numerus effudit, mirum in modum Euangelij prædicatio extare & eminere viſa eſt.

Quis ſit cæleſtis huius exercitus dux.

Et ecce equus albus, & qui ſedebat ſuper eum, &c.] In E hac Eccleſiaſticæ doctrinæ manifeſtatione primũ vide Ioannes magnum Euangelij prædicatorum ducem Chriſtum Dominũ. Ille enim eſt, qui præit, quem ceteri ſequuntur, cuius robore ac virtute illi omnes nituntur. Equus autem albus denotat glorioſam pugnandi rationem, & quàm ſit de victoria certus, ſiquidem triumphali vectus equo prælium init. Qua verò parte equus albus debilitatis ſpecimen præfert, indicatur pariter Chriſti virtus & efficacitas: quandoquidem iis inſtrumentis, quæ primo aſpectu infirmitatem oſtendunt, victoriam ſibi certam pollicetur: F & in hac imbecillitatis ſpecie obequitat ſumma virtus, cui reſiſti non poteſt.

Appellatio fidelis ac veracis quid denotet.

Vocabatur fidelis & verax.] Fidelitas ac veracitas conſiſtunt in promiſſionis complemento, id quod egregiè Chriſtus præſtat, dum victoriam ſuo exercitui comparat, efficítque vt ſui concionatores de idololatria triumphent, ipſo tamen in præliis præeunte. Hoc ipſe ſuis fuerat pollicitus: *Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſeculi*, Matth. 28. 20. Vide illud Ioſue 23. 10. *Vnus è vobis perſequetur hoſtium mille viros; quia Dominus*

Deus veſter pro vobis ipſe pugnabit, ſicut pollicitus eſt. Vocatur item Chriſtus *fidelis*, quòd Eccleſiæ perſecutiones durare ampliùs non ſit paſſus; ſed potiùs effecerit, vt ipſa de ſuis hoſtibus triumpharet. *Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari ſupra id quod poteſtis, ſed dabit etiam cum tentatione prouentum.* Vt ait Paulus 1.Cor.10.13.

Et cum iuſtitia iudicat, & pugnat.] Græcè, *& in iuſtitia iudicat, & pugnat.* Hoc eſt æquiſſimo iure bellum infert peccato & infidelitati. Nec enim æquum eſt, ab illis occupari & iniuſtè poſſideri, quod ipſi Chriſto pro humani generis redemptione meritiſſimè debetur.

Verſ.12.
Quid per oculos flammarũ inſtar igneos indicetur.

Oculi eius ſicut flamma ignis.] Indicatur his verbis Chriſti zelus de æterni Patris ſui gloriâ propagandâ, necnon iuſtiſſima aduerſus peccatum, & ſingulatim aduerſus idololatriam indignatio. Vide quæ diximus de oculis flammantibus c.1.

Quid per capitis diademata.

Et in capite eius diademata multa.] Paulus ait 2.Tim.2.5. *non coronatur niſi qui legitimè certauerit.* Vnde multæ coronæ ſunt victoriæ multæ; aut multa regna iuſto bello expugnata. Quinimò priuſquã mundi regna reapſe ſuperaret atque ſubiiceret; ſupremus iam eorum Rex per ius ac fas vocabatur; & virtute quidem propter ſuæ paſſionis meritum ea deuicerat. Quamobrem iure optimo hîc inducitur multis redimitus coronis ad ſignificandum ipſius ius & æquitatem, qua regnat; atque victorias, quæ in eius obedientiæ excellentia includuntur. Præſertim quia iã reapſe Romam Catholicæ fidei ſubegerat, & idololatriam funditus ſuſtulerat.

In qua corporis parte dux nomen haberet ſcriptum, quod nemo nouit.

Habens nomen ſcriptum, quod nemo nouit, niſi ipſe.] Quamuis textus perſpicuè non exprimat nomẽ ſcriptum in diademate aut capitis pileo, ſiue integumento eſſe; id tamen indubitatum apparet. Dicitur enim ſcriptum habere nomen; cùm autem non alia pars explicetur, intelligendum eſt de qua parte ſermo erat; præſertim quia in ipſo veſtimento aliud habebat nomen, atque ita in ipſo textu infrà exprimitur. Si ergo per diademata denotantur regna atque victoriæ; compendiaria diadematis inſcriptio, ſiue nota eiuſmodi eſſe debet, quæ ad victoriæ magnitudinem, & ad Chriſti regnum imprimis conducat. Deinde, quod ſubditur; *Nemo nouit niſi ipſe*; perinde eſt, ac ſi dicatur ſolus ipſe agnoſcere, quot ſint & quantæ ipſius victoriæ glorioſiſſimæ. Et fortaſſe nomen victoriis imponere, eſt definire quot ſint à Chriſto ſuperandi; id eſt, ipſius Euangelio ſubiiciendi; id quod ipſe ſolus nouit.

In nomine hoc alludi ad nomen Iehoua.

Iam nomen in diademate ſcriptum, quod ſolus ipſe, qui tenet legat, videtur dictum per alluſionem ad nomen *Iehoua*, quod ſummus antiquæ legis Pontifex gerebat ſcriptum in diademate: id eſt in illa aurea lamina, quam in fronte ferebat; ſoluſque Pontifex ipſe notas illas, ſiue compendiarios characteres legebat; quippe illi vni nomen *Iehoua* legebatur. Hoc autem innuit, præſtantiſſimum illum ducem equo albo aduectum, eſſe ſummum ipſum Pontificem; atque vt Aaron in corona glorioſum Dei nomen gerebat, ita etiam Chriſtum Dominum in ſuo diademate geſtare notam ſiue ſignum ampliſſimæ ſuæ victoriæ; quod Deo Patri & Chriſto ipſi glorioſiſſimum eſt. Meminiſſe autem oportet ex c.1. nomine etiam *Iehoua* contineri magnitudinem victoriarum Chriſti; quod ad alluſionis elegantiam non parum conducit.

Verſ.13.
Quid ſit, ducem eſſe veſtitum veſte aſperſa ſanguine.

Et veſtitus erat veſte aſperſa ſanguine.] In animarum conuerſione pateſcit maximè gloria, quæ ex Ieſu Chriſti Saluatoris noſtri paſſione deriuatur, atque hæc gloria in eo imprimis ſita eſt, quòd Chriſtus ſui ſanguinis effuſione, & diuinæ iuſtitię cumulatiſſimè A ſatisfecerit, & eam ex peccatoribus glorioſiſſimè vindicauerit. Hoc verò mirâ elegantiâ figuratur, quaſi Chriſti paſſio atque mors nihil aliud fuerit, quàm ſi noſtrorum peccatorum ſanguine reſpergeretur: & quaſi verè & propriè illi eſſent occiſi, qui per Chriſti paſſionis virtutem moriuntur peccato, & veram gratiæ vitam adipiſcuntur. Et quemadmodum tunc ducis alicuius præſtantiſſimi nobilitatur victoria, cùm ipſe hoſtium occiſorum cruore reſperſus euadit, ita etiam glorioſiſſimum Chriſto eſt, quòd ſputis fuerit inſputus, quòd flagellatus, B quòd proprio cruore infectus, quòd in crucẽ actus. Ad hanc verò ſignificationem apprimè vſurpatur allegoria calcantis in torculari, qui ſe effuſo muſto inficit. Quod indicat (præter ea, quæ diximus) non aliud fuiſſe, diuinæ iræ fieri ſatis in vindicta per Chriſti paſſionem de peccatis ſumpta, quàm ſi vinaria cæleſtis beatitudinis cella impleretur, vt in æternæ gloriæ conuiuio vinum affatim redundaret ad nouum illum calicem, quem Beati in cæleſti patria æternum potant. Ille enim calix Chriſti aſſertoris noſtri meritis exundat. Ac demum, dum Chriſtus depingitur infectus, & vuam calcans, quando ma- C gna totius mundi conuerſio ante oculos obuerſatur; innuitur ſic, ipſius conuerſionis effectum Chriſti paſſioni acceptum referri debere.

Quæ ſit connexio macularum veſtis cum nomine verbi Dei.

Et vocatur nomen eius Verbum Dei.] Connexio macularum veſtis cum ea appellatione, *Verbum Dei*, in eo conſiſtit, quòd illæ Chriſti maculæ ideo fuerint ad totum mundum abſtergendum efficaces, quia ille ipſe, qui his maculis erat infectus, verè ac propriè vocatur *Verbum* Dei. Cùm autem Dei verbum tantæ virtutis & efficacitatis ſit (*nam ipſe dixit & facta ſunt, ipſe mandauit & creata ſunt*, Pſal.148.5.) manifeſtum eſt nequaquam effectu ipſo caſſum & inane fore, quod ipſe Chriſtus adeò impensè curauit, vt vi- D tam propterea effuderit.

Verſ.14.

Et exercitus, qui ſunt in cælo.] Satis hæc ex dictis explicata manent. *Et de ore eius procedit gladius*, hoc eſt, Chriſti doctrina & prædicatio, quam ipſe ſeruorum ſuorum ori adhibet, ea eſt, quæ ſuæ paſſionis virtutem & cumulatum effectum perducit. *Et ipſe reget eas in virga ferrea.* Ex contextu ipſo deducitur, quos Chriſtus ſui oris gladio occidit, eoſdẽ ab ipſo poſteà ferreo ſceptro gubernari. Hoc autem ſceptrũ ferreum perfectæ prouidentiæ eſſe ſymbolum, ſuprà explicuimus, cap.2. notat.4.& 5. Cùm verò guber- E natione hac & adminiſtratione ij fruantur ſolùm, qui verè viuunt, hinc fit, eos duntaxat, qui peccato mortui ſunt, verâ perfrui vitâ.

Verſ.15.
Quis appelletur hic furor iræ Dei omnipotentis.

Et ipſe calcat torcular vini furoris iræ Dei omnipotentis.] Si Dei ira aduerſus peccatum eò peruenit, vt Chriſtus ipſe proprio ſe ſanguine tingeret; quò peccatum interiret, & hominibus peccato ipſi mortuis, ſ[illegible] diuinę indignationi fieret; meritò hic Dei furor aduerſus peccatum conceptus vocatur furor Dei *omnipotentis*, quando ita glorioſè hoſtem fregit; ac diſſipauit; & tantam tamque illuſtrem ſuæ omnipotentiæ ſignificationem in hac victoria dedit. De torcularis metaphora, deque alluſione ad Iſaiæ lo- F cum ſatis in ſuperioribus dictum eſt.

Verſ.16.
Quorſum in femore habeat ſcriptũ, Rex Regũ, *&c.*

Et habet in veſtimento, & in femore ſuo ſcriptum Rex regum, & Dominus dominantium.] Per *Femur*, ſignificantur filij & nepotes: iuxta illud Gen.49.10 *Dux de femore eius.* Vnde *in femore ſuo ſcriptum Rex regum*, &c. indicat ipſius filios verè eſſe Reges, ipſumque Regem illorum. In femore enim propagatio generis intelligitur ex Gregorio, Anſberto, & Beda apud Riberam num.29. & ex ſacræ Scripturæ locis; quia Chriſtus ſuos filios facturus eſt Reges, & ipſi etiam nationes iudicabunt. Adhæc; cùm in hoc ænigmate

de mundi

A de mundi conuerſione agatur; præſenti inſtituto peropportunum fuit, ſignificare nobiliſſimam dignitatem, quæ Chriſti fidem amplexantibus cõmunicatur: necnon excellentem gloriam, quæ inde ad Chriſtum ipſum redundat. Dignitas quidē, quæ fidei ſectatoribus confertur, eiuſmodi eſt; vt verè ſint, ac dicantur filij Dei & Chriſti. Sic Ioãnis 1.12. *Dedit eis poteſtatē filios Dei fieri.* Si ergo per eiuſmodi dignitatē Chriſti filij redduntur; quid aptius, quàm Chriſtum appellari patrē filiorū Dei, hoc eſt patrem futuri ſæculi; & eorum, qui vere Reges ſunt? Atque id eſt geſtare in femore ſcriptum; *Rex regum, & Dominus do-* B *minantium.* Quadrat hic carmen iambicum Thomæ Mori. *Princeps pius nunquam carebit liberis, Totius eſt Regni pater Princeps; Abundat ergo feliciſſimus tot liberis, quot filiis.*

NOTATIO VII.

Vbi prædicta expoſitio de viſione ducis & eius exercitus in equis albis confirmatur, & cum aliorum expoſitionibus confertur.

Equos albos curruí in triūpho quis olim adinuenerit.

C ECCE EQVVS ALBVS. Iouis curſū Poetæ fingebant equis niueis trahi, vt patet ex Suetonio in Augustino cap. 94. vnde inuidioſus extitit Camillus, qui curru equis albis iuncto triumphans vrbem inuectus eſt; quòd ampliorem humano faſtigio vindicare honorem, paremque ſupremo Ioui videretur. Turnus etiam apud Virgilium lib. 12. cum Ænea congreſſurus, ſibique triumphum promittens,

Poſcit equos, gaudétque tuens ante ora frementes,
Qui candore niues anteirent curſibus auras.

Hinc Turnebus l. 24. c. 31. colligit (vt ſuprà iam attigi) candentes equos celeriores extitiſſe; & Plautus in Aſinaria, quadrigas albas ad celeritatem refert.

Quid per equum albū figuretur.

Deinde equitare perinde eſt, atque ab humo ſublimem ferri in noua dignitate collocatum, ſiue aliis ſpectabilem proponi quaſi propriis operibus excelſum atque magnificum. Equus autem albus denotat lætam ac feſtiuam exal- D tationem, victoriæ ſpem non dubiam, & neſcio quid diuinitatis præ ſe ferentem. Dux candido equo portatus, totuſq; ipſius exercitus equis ſimiliter albis aducti innuunt, ſe in egregiis ſuæ virtutis operibus equitare. Et externā quidē faciem debilitatem prætendit, hæc tamen imbecillitas de mundo, diabolo, & carne glorioſè triumphat. Vnde & albus equi color triumphum deſignat, vt ſupra vidimus.

Vidi cælum apertum.] Non eſt ſermo de Chriſti aduentu ad iudicium: ſed de deſcenſu inuiſibili Chriſti ad opem laborantibus ferendam. Ita Ribera ex Ambroſio, quod tamen ipſe applicat ad auxilium præſtandum aduerſus Antichriſtum.

Equitis in equo albo ſedentis, cæterórúmque ductātu variæ traduntur aliorum expoſitiones.

Aliquis in hac figura, ſeu viſione contēplari poſſet ſpeciē quandā Troiani, ſiue equeſtris ludi, qui ad celebrandas publicas Eccleſiæ nuptias peragatur. Et ſponſa quidem cõſiderari poteſt, quaſi ad contemplationis feneſtram poſita. Tum diuinus ſponſus è cælo prodiens candenti equo inſi- E dens. Huiuſmodi autem ludū ſiue prælij ſimulacrum in ſeria, atque in verū armorum congreſſum repentè conuerti; eo quòd ſponſus ad maiorem ſponſæ honorem decreuerit cum ſuiſmet hoſtibus congredi, & ſub ludicri certaminis ſpecie ipſos diſſipare, atque conficere. Hinc ipſius oculos ſui honoris zelo & indignatione ſuccenſos intermicare, atque veſte ſanguine infectā indutū prodire; quòd huiuſmodi colorē ſpōſæ gratiorē fore putaret. Præterea, ad egregium illud facinus, quod Chriſtus ſtatuerat patrandū, ore fert gladium, id eſt ſui verbi virtutem & efficacitatem. Etenim idololatriā Romæ euerſā, totius mundi conuerſio per hunc Euangelicæ prædicationis gladium feliciſſimè perfecta eſt, & hac ratione mundi gentes ac nationes Chriſti iugum & imperium ferreā virgā figuratum ſubierunt.

Maldonati interpretatio de nomine in femore ſcripto, Rex Regum, *&c.*

Iam verò, quod attinet ad aliorū auctorum expoſitiones, F Maldonatus Matth. 27. 11. vbi de Chriſti regno, explicat Chriſtum quatenus Deus eſt ſuapte naturā Regem eſſe, & propterea in femore geſtare ſcriptum, *Rex regum,* quia natura per femur ſignificatur. In femore ergo; quia non eſt Rex vi, non tyrannide, non electione, non adoptione; ſed naturā. Hæc ille. Sed contrà eſt; quia femur non naturam vtcunque, ſed naturam generatricem deſignat.

De veſte ſāguine cõſperſa, aliorum expoſitiones.

Veſte aſperſa ſanguine.] Ribera num. 23 non vult ſanguinem eſſe Chriſti, ſed ipſius hoſtium: & Iſaiam ait agere de ſupplicio cruento ex inimicis ſumpto; Ioannem verò de ſupplicio ſumendo. Atque hoc ait eſſe, venire Chriſtum ad vltionem ſanguinis ſanctorum: vt ſi quis ad amici nefariè extincti vltionem procederet, & eius pallium ſanguine tinctum ferret, vt impiæ cædis memoria acriùs ac vehementiùs refricaretur. Viegas verò contra Riberam ſect. 1. §. 2. ait, hanc veſtem eſſe Chriſti humanitatem olim effuſo ſanguine cruentatam, nunc relictis cicatricibus diſtinctam.

Qui ſint cæleſtes exercitus ducem ſequentes, ex Gregorio & aliis.

Exercitus qui ſunt in cælo ſequebantur eum in equis albis.] Gregorius, Ansbertus, & Viegas equos albos Sanctorum corpora intelligunt. Secus Ribera, qui de Angelis verba fieri putat, atq; ita ait equum albū eſſe bene parati, & triumphaturi ſymbolū; quia color eſt lætus. Et affert ex Zachariæ 1. Angelos hominum cuſtodes in equis albis ſedentes.

Quid per gladiū acutū alij intellexerint.

Per gladium acutum ſignificari ſententiam mortis, ſiue iuſſionem ore Chriſti proferendam, credit Ribera, n. 16. Virgam ferream Aretas non ad regendum transfert, ſed ad conterendum. Ribera de duriſſimo explicat imperio. Idem, *torcular furoris*, exponit de ſuppliciis grauiſſimis. *In femore ſcriptum,* interpretatur Gregorius, id eſt in humanitate, per quam eius maieſtas innotuit.

Equus albus quid ſignificet Viegæ.

Equus albus.] Viegas ſect. 1. n. 2. ait; locus non patitur aliam explicationem, niſi communē, vt per equū humanitas Chriſti deſignetur; per equitē verò Verbum Dei. Et credit ſermonē eſſe de aduentu ad iudicium. Idem, *in veſte, & in femore ſcriptum Rex regum,* &c. ſic exponit. *In veſte,* id eſt in humanitate Chriſti cruentatā. At *in femore* ſignificari credit Chriſti incarnationem, ex Gen. cap. 24. 2. & c. 49. 29. Et ſubdit. *Litteralis ergo expoſitio eſt, quòd non ſolùm ex humanitatis aſſumptione, ſed etiam ex paſſione habet Chriſtus, quòd ſit Rex regum, & quia Deus homo eſt, & quia paſſus eſt.* Atque hanc ait eſſe maximè propriam expoſitionem, & à beato Gregorio tradi.

Quid ſit in veſte & femore ſcriptū eſſe titulum Regis Regū, &c. ſecundùm alios.

Secunda expoſitio eſt Ambroſij, qui per veſtem, Sanctos, per femur, humanitatem Chriſti intelligit, nam & in ſuis, & in ſeruorum ſuorum operibus oſtendit ſe eſſe Regem. Ambroſ. ipſe femur explicat de veteris teſtamenti Patribus, ex quibus Chriſtus. Pannonius denique in femore diuinam naturam; in veſte humanitatem deſignari putat.

TEXTVS.

De Angelo in ſole clamante.

Verſ. 17. *Et vidi vnum Angelum ſtantem in ſole; & clamauit voce magna dicens omnibus auibus, quæ volabant per medium cæli, Venite & congregamini ad cœnam magnam Dei.*

18. *Vt manducetis carnes Regum, & carnes tribunorū, & carnes fortiū, & carnes equorum, & ſedentium in ipſis, & carnes omnium liberorum, & ſeruorū, & puſillorū, & magnorū.*

De alluſionibus, quæ in hoc loco continentur.

Quæ ſint in duplici hoc verſiculo ad alios Scripturæ locos alluſiones.

ALLVDITVR hîc ad ea Ieremiæ verba c. 7. 33. *Erit morticinū populi huius in cibos volucribus cæli, & beſtiis terræ, & non erit, qui abigat.* Qui locus videtur omnino accipiendus vt ſonat. Deinde Ieremiæ 12. 9. dicitur, *Venite congregamini omnes beſtiæ terræ, properate ad deuorandū.* Sed præcipua huius loci alluſio eſt ad caput 39. Ezech. vbi Deus Gogo & Magogo edicit n. 4. *Super mōtes Iſrael cades tu, & omnia agmina tua, & populi tui qui ſunt tecum, feris, auibus omnique volatili, & beſtiis terræ dedi te ad deuorandū.* Et infrà n. 17. dum de eādem victoria loquitur Deus, hæc ait Prophetæ; *Dic omni volucri & vniuerſis auibus, cunctiſque beſtiis agri; Conuenite, properate, concurrite vndique ad victimam meā quam ego immolo vobis, victimam grandem ſuper mōtes Iſrael, vt comedatis carnē, & bibatis ſanguinē.* 18. *Carnes fortium comedetis, & ſanguinem principum terræ bibetis, arietum, & agnorū, & hircorum, taurorumq́; & altilium & pinguiū omnium.* 19. *Et comedetis adipē in ſaturitatē, & bibetis ſanguinem in ebrietatem, de victima, quam ego immolabo vobis.* 20. *Et ſaturabimini ſuper menſam meam de equo, & equite forti, & de vniuerſis viris bellatoribus, ait Dominus Deus.* Si hunc Ezechielis locum cum Apocalypſeos verbis conferamus; hæc diſcrimina reperiemus. Imprimis illa auis inuitatio apud Ezechielem fit in victoria, quā Dei populus de Gogo & Magogo reportat. At apud Ioannem eſt mille annis anterea. accidit enim priuſquam ligaretur dæmon. Secundò, apud Ezechielem inuitantur ad epulas tam cæli aues, quàm beſtiæ terræ: in Apocalypſi fit mẽtio duntaxat auium cæli. Tertiò; Ezechielem iubet Deus ad conuiuium vocare aues & beſtias terrę: in Apocalypſi Angelus in ſole ſtãs, eas inuitat. Quartò; in Ezechiele ſacrificium vocatur magnum illa cædes: in Apocalypſi dicitur magna Dei cœna. Quintò; in eo Ezechielis conuiuio quæ eduntur carnes, ſunt humanæ, equinæ, arietinæ, hircinæ, taurinæ, &c. in Apocalypſi humanæ ſolùm & equinæ carnes manducantur.

COMMENTARIVS.

Quod ſit cœna huius magna Dei myſterium.

SENSVS loci huius eſt, copioſam fore peccatorum conuerſionem ad Chriſti fidem & gratiã; ac proinde ſplendidum Angelorum conuiuium, & gaudium futurum. Etenim ſi gaudium eſt in cælo ſuper vno peccatore pœnitentiam agente; quid ſuper totius mundi conuerſione futurum putamus? Manifeſtum namque eſt, innumerabiles extitiſſe, qui abiurata idolorum ſuperſtitione ad Euãgelium commigrarunt. Hæc explicatio fiet illuſtrior, reddendo rationem earum differentiarum, quæ ſuprà inter Ezechielem & Apocalypſin deprehenſæ ſunt.

Cur inuitatio ad magnã in cœnã apud Ezech. c.39. ſit in victoria de Gogo & Magogo parta: hic verò mille annis anteà?

Ad primam ergo reſpondeo; Ezechielem in Gogo & Magogo adumbrare Eccleſiæ perſecutiones, tam eas, quas paſſa eſt à Romanis, quàm eã, quam ab Antichriſto patietur & ab eius aſſeclis: atq; victoriam de illis obtinendam ſignificat victoria illa ac cædes, id eſt eorundem perſecutorum conuerſio. Huiuſmodi autem conuerſio & poſt Romani Imperij perſecutionem ſucceſſit, & ſuccedet etiam poſt perſecutionem Antichriſti. Ioannes ergo in præſenti eam conuerſionem depingit, quæ Romanorum Imperatorum perſecutiones ſubſecuta eſt. Vt autem intelligatur, in ea comprobari Ezechielis vaticinium de Gogi & Magogi internecione; ideo aſſumitur hîc figura conuiuij ſiue epuli, quod Deus cæli auibus apponit poſt magnam illam ſtragem, quæ in Gogi & Magogi exercitu fit. Deinde, vt percipiatur etiam Ezechielis prophetiam fore implendam in ea victoria, quam Eccleſia ſub Antichriſti tempora adipiſcitur; idcirco poſt conuiuium à Deo apparatum cæli auibus, poſtque dæmonis alligationem per mille annos, inducitur Gogi & Magogi exercitus; quaſi hac ratione nobis innuatur, cædem illam atque conuiuium non ſemel, ſed ſæpius euentura. Quamobrem ad ſignificandam mundi conuerſionem Conſtantini tempore futuram, accerſit Apocalypſis picturam illam ſiue effigiem conuiuij auibus inſtructi, quod præſtituit internecionẽ Magogi: poſteà verò ad Antichriſti perſecutionem vſurpat figuram belli à Gogo & Magogo ſuſcitati. Qua de re latè dicam ad caput 38. & 39. Ezechielis.

Cur apud Ezechielem inuitentur ad cœnam, tum aues cæli, quàm beſtiæ terræ: apud Ioannẽ verò ſolùm aues?

Ad ſecundam differentiam, tam iuſti in terra, quàm Angeli in cælo collætantur, & exultant ob peccatorum conuerſionem. Quòd ſi Angeli in auibus figurantur; in terræ etiam animalibus iuſti viri in mundo degentes figurentur neceſſe eſt, vt videbimus in capitis 36. Ezechielis expoſitione. Et omnes quidem Ezechiel inuitat: Ioannes verò inuitationum auium ſolùm meminit per alluſionem ad Chriſti verba, *Gaudium erit in cælo ſuper vno peccatore pœnitentiam agente*, Lucæ 15.7. Cùm multò ſit maior apud cæli Angelos iucunditas & lætitia, quàm apud iuſtos in terris commorantes. Et ſatis quidem fuit, Angelorum fieri mentionem; vt idem etiam de iuſtis adhuc viuentibus conſtaret. Vel potiùs, Ioannes ideo Angelorum tantùm meminit; vt innuat; qui [illegible] propter peccatorum conuerſionem lætitiæ voluptate geſtiunt, eos Angelos poſſe meritò appellari; quando & eorũ lætitia propria Angelorum eſt, & conuerſatio pariter illorum eſt in cælis.

Cur apud Ezechielem Deus iubeat aues & beſtias inuitari: hic autem angelus in ſole ſtãs aues inuitet? Angelus in ſole ſtãs quid figuret.

Ad tertiam differentiam; ſol, de quo in præſenti agitur, denotat Euangelij lucem, quæ toto terrarũ orbe longè latèque diffuſa eſt, iuxta ea Iſaiæ verba c.9.2. *Habitantibus in regione vmbræ mortis lux orta eſt eis*. Eſt ergo ſermo de fulgentiſſima doctrinę Euangelicæ luce: quæ poſt Romanam potentiam deuictam toti vrbi illuxit. Vide Sapient. 5.6. vbi impij in inferno aiunt: *Iuſtitiæ lumen non luxit nobis, & ſol intelligentiæ non eſt ortus nobis*. In hac ergo ingenti Euangelij claritate, quæ mundo oborta eſt poſt Romani Imperij perſecutiones, miniſter Dei ſiue Angelus qui aues ad lætiſſimum conuiuium inuitat, mirificè exprimit Ezechielis prophetiam. Itaq; qui hîc inducitur Angelus, meo iudicio, aut Prophetam Ezechielem, aut ipſius etiam prophetiam repræſentat.

Cur in Ezechiele vocetur illa cædes ſacrificiũ magnum: at in Apocalypſ. cœna magna?

Ad quartam differentiam; vtrumque nomen eidem fini & ſcopo egregiè deſeruit. Etenim perinde eſt magna Dei cœna, atque diuinum quoddam epulum & cæleſtis celebritas. Atqui ingens poteſt ſacrificium appellari victoria illa, in qua Chriſtiana Religio & diuinus cultus exultant atque triumphant, & vtrumque denotat mundi conuerſionem cælitibus ipſis feſtiuiſſimæ lætitiæ fuiſſe, nec non illuſtri diuinæ gloriæ exaltationi, magno holocauſto, atque oblationi; in qua omnes, qui ſe ad Chriſtum, eiúſque fidem tranſtulerunt, grauiſſimum ei obtulere ſacrificium.

Cur in Ezechielis conuiuio edãtur carnes humana, equina, arietina, hircina, taurina, &c. at in hoc Apocalypſeos ſolùm humana & equina?

Ad quintam differentiam, in Apocalypſi quidẽ ſatis erat attingere, quàm Deo extiterit, quàm Angelis etiam glorioſum, vt non ſolùm mundi ſapiẽtes ac literati Catholicam Religionem amplecterentur; verùm etiam rudes & imperiti, qui belluarum inſtar ſunt. Sic Dauid Pſ. 35.7. *Homines & iumenta ſaluabis Domine*. Id quod in Apocalypſi mox iis verbis exponitur, *Omnium* [illegible]*rorum & ſeruorum*. Apud Ezechielem verò (vt in eius capitis explicatione videbimus) peculiaris extitit ratio; cur arietum, hircorum, taurorum mentio fieret; vt denotaretur auarorum hominum, turpium & ſuperborum conuerſio.

Non me latet, quàm ſit Riberæ & Viegæ expoſitio in hoc loco diuerſa; qui arbitrantur hæc verba, ita vt ſonant, eſſe vſurpanda; & in illis ſermonẽ haberi de ea victoria, quam Eccleſia de Antichriſto reportabit. Sæpè tamen huiuſmodi controuerſia diſcuſſa eſt; & ſæpe admonui, totius Apocalypſeos acoluthiam, rei certitudinem, & ſignificationis elegantiam pro me ſtare.

TEXTVS.

Verſ. 19. *Et vidi Beſtiam, & Reges terræ, & exercitus eorũ congregatos ad faciendũ prælium cũ illo, qui ſedebat in equo, & cũ exercitu eius.*

20. *Et apprehenſa eſt Beſtia, & cum ea pſeudopropheta: qui fecit ſigna coram ipſo, quibus ſeduxit eos, qui acceperunt characterem Beſtiæ, & qui adorauerunt imaginem eius: viui miſſi ſunt hi duo in ſtagnum ignis ardentis ſulphure.*

21. *Et ceteri occiſi ſunt in gladio ſedentis ſuper equum, qui procedit de ore ipſius, & omnes aues ſaturatæ ſunt carnibus eorum.*

COMMEN-

COMMENTARIVS I.

De ſenſu grammatico.

Tres hi verſiculi (quod ad literam attinet) explicantur.

ET *vidi Beſtiam*] In Græco præfigitur articulus. Vnde elicitur maris Beſtiam capitis 13. & Beſtiam coccineam cap. 17. vnam eandemque eſſe, vt expendenti conſtabit. Si enim eſſent duæ; minimè foret ad rem articulus, vt altera deſignaretur; nec verò percipi ac diſtingui poſſet, de vtra illarũ ſermo fieret. Porrò præliũ hoc inter cælum & terram committitur; & equi albi ſeſſor, eiuſq; exercitus de cælo deſcenderunt. Ex parte verò terræ Beſtia maris exercitum ducit, & cũ illa Reges terræ atq; eorum exercitus ſociantur. Hoc quidem verbis ipſis exprimitur, ſed facilè hinc colligitur, marinæ Beſtiæ opem ac ſuppetias ferre ipſius fœderatos, nẽpe draconem & Beſtiam terræ, quæ vocatur pſeudopropheta. Ceterùm Beſtia terræ ſingulatim nominatur, quia illa plus ceteris bellũ propalà vrgebat. Pro cæleſti verò exercitu diuinã virtutẽ, eiuſq; opem præſentiſſimam ſtare, dubium non eſt.

Vbi ad primum ipſum congreſſum peruenitur; dehiſcens tellus Beſtiam maris ac Beſtiam terræ viuentes & videntes abſorbet, ipſaſque in ignitum ſtagnum detrudit, ceteróſque omnes, qui earum partes fouebant, occidit eques ille; qui equo albo vehitur, idque gladio ex ipſius ore procedenti. *Et omnes aues ſaturatæ ſunt de carnibus eorũ.* Itaq; ex vniuerſo exercitu, qui cũ cæleſtibus phalangibus præliũ cõmiſſurus aduenerat, nullus remanſit omnino (vno dæmone excepto, de quo infrà.) Nam duplicem Beſtiam totius exercitus ductrices deuorauit terra, reliqui gladio interfecti occubuerunt.

Illud hic obſeruatione dignum, bellum aduerſus maris & terræ Beſtias geſtum priùs confici, quàm aduerſus draconem. Etenim in hoc capite 19. tellus vtramque Beſtiam deglutit, & earum milites occiſione delentur, & cæli auibus pro paſtu obiiciuntur. Poſteà verò c. 20. ligatur diabolus, qui deinde poſt mille annos bellum inſtaurat; & tandẽ num. 10. ipſe etiam in ſtagnum ignis immittitur.

In his igitur tribus verſibus innuitur, impletum fuiſſe, quod Angelus in ſole ſtans portendebat. Tametſi enim phalanges terreſtres numeroſiſſimæ erant cum cæleſti exercitu congreſſuræ; diſſipatæ tamen ſunt atque deletę, qua ratione iam diximus. Vnde cæleſtes aues ex iſtorum cadaueribus paſtæ conuiuium duxere lætiſſimum.

Apprehenſa eſt beſtia.] Ribera ait hanc eſſe metaphoram à præliis petitam; in quibus aliqui viui capiuntur. *In ſtagnum ignis ardentis ſulfure.* Hæc eſt vera loci huius lectio; non ea, quam adducit Primaſius. Conſule Riberam numero 37. Porrò ſtagnum ignis eſſe inferorum locum, & cur ſic appelletur, tractat optimè ipſe Ribera n. 32. Et verò ex Apocalypſeos textu ſatis comprobatur c. 19. 20. & c. 20. 15. & c. 21. 8. Iam, quòd ſupplicij locus appelletur ſtagnum ignis, continet non veritatẽ ſolùm, ſed egregiam etiam elegantiam propter rationes ſymbolicas. Stagnum verò eſt veluti mare quoddam, vbi ignis & cruciatus, tanquam in proprio loco, nunquam deficiunt.

Dices; ſi ſtagnum ſignificat inferorum regionẽ, cur dicitur cap. 20. 14. *Infernus & mors miſſi ſunt in ſtagnum ignis?* Huic tamen dubio fiet ſatis c. 20. obſerua tamen, Proſperum in codicem incidiſſe deprauatum, aut memoriâ lapſum fuiſſe. Nam in dimidio temporis cap. 5. & c. 12. legit, *Apprehendit draconem, & Beſtiam, & pſeudoprophetas, iſti viui miſſi ſunt in ſtagnum.*

A

COMMENTARIVS II.

De ſenſu ænigmatico.

EX triplicis huius verſus verbis deducent nonnulli, fieri non poſſe, vt Beſtia & Pſeudopropheta Mundum & carnem ſignificent. Ait enim textus, *Viui miſſi ſunt hi duo in ſtagnum ignis ardentis ſulphure.* Tunc autem dæmon non in eundem detruditur lacum, ſed in abyſſum; ibiq; alligatur; poſt B mille verò annos ſoluitur, & prodit inde, ſeducit Gogum & Magogum; eos in prælium cogit; ipſi Ieroſolymam obſident: *deſcenditq; ignis de cælo*, &c. Quid ergo ſibi vult Eccleſiaſticæ pacis tempore (hi enim ſunt mille pacis anni) conſtringi dæmonem, & Mundum atque Carnem apud inferos comburi? Etenim hoc pacto ſub idem pacis tempus, quando dæmon alligatus eſt, verè dicentur mundus atq; caro liberi eſſe atque ſoluti, & virtutem inſectari. Qui ergo verè dici poteſt, Eccleſiæ bellum aduerſus mundum & carnem ſuſceptum abſolui priùs, quàm aduerſus dæmonem? Iam, quid ſignificat; C nunc mundum & carnem ante extremi iudicij diẽ viuos exardere apud inferos: nec detrimenti quidquam Eccleſiæ importare poſſe? Quis porrò eſt huiuſmodi ordo: mundum atque carnem priùs viuos in inferorum ignem coniici: deinde dæmonem in abyſſo, ſiue mari ligari: poſt mille verò annos, relictis adhuc apud inferos mundo & carne, ſolui dæmonem: poſteà mitti etiam in ſtagnum ignis: ac poſtremò in ipſum ſtagnum detrudi infernum, mortẽ atque improbos? Demum, ſi dæmonis diſſolutio ſub Antichriſti tempora eſt futura, cur non etiam tunc mundus & caro ſoluentur?

Proponitur difficultas, quæ iuxta noſtram expoſitionem occurrit in rerum ac temporis ordine & conſequentia.

His nodis aliqui irretiti in eam fortaſſe opinionem D deuenient, vt nullo alio modo huiuſmodi quæſtiones expediri putent, quàm vt per Beſtiã & Pſeudoprophetam Antichriſtus & eius præcurſor, ſiue propheta figurentur: hac. n. ratione ritè intelligitur poſt duplicis Beſtię deuorationẽ ſequi magnam Eccleſiæ pacem, & vltimum poſteà Gogi & Magogi bellum.

Primus modus ſoluendi prædictam difficultatem exponitur, nec probatur.

Verùm enim verò, ſi res accuratè perpendatur, difficultas hac ratione minimè tollitur. Quippe Gogi & Magogi bellum non aliud eſt, quàm bellum Antichriſti; ſecundùm communem & certam opinionem. Quod cùm ita ſit; locus certè ipſe multò adhuc difficilior & implicatior manebit. Dicendum namque eſſet, Antichriſtum & eius prophetã E ad inferos priùs demitti viuos, deinde mille pacis annos ſuccedere, poſteà Antichriſti bellum. Vt hanc implicationem Ribera atque alij deuitent, contextus ordinem omnino ſubterfugiunt atque confundunt. Exiſtimant enim diuerſas eſſe viſiones, nec aliquem conſequentiæ, aut temporis ordinem ſeruare inter ſe. Verùm hoc planè violentiſſimum eſt, nam textus (poſtquàm tres Chriſtianæ Religionis hoſtes acerrimos, dæmonem, Beſtiam maris & Beſtiam terræ enumerauit,) voluit manifeſtè ipſius belli exitum per ordinẽ recenſere. Quare F priùs retulit Beſtiam maris atque Beſtiam terræ fuiſſe telluris hiatu abſorptas, deinde conſtrictum remanſiſſe dæmonem, & mille annorum pacem ſubſecutam, poſteà ſolutum dæmonem, & Gogi & Magogi bellum extitiſſe. Hęc ergo ipſa rerum conſecutio argumento eſt, planéque fortiſſimo, veram marinæ Beſtiæ explicationem, iuxta literalem ſenſum, de Antichriſto eſſe non poſſe.

Vera ad ſuperiorem difficultatem

Aſſerto igitur in Beſtia & Pſeudopropheta denotari mundũ & carnem Chriſtianæ Religioni infe-

expeditâ iam via ſtatuitur ac declaratur.

ſtos, & per Eccleſiæ victoriam, ac Romani mundi ſiue Imperij conuerſionem ad Chriſtum, dicimeritò mundum atque carnem Eccleſię perſecutores in inferorum ignem viuos fuiſſe deturbatos. Hoc tamen intellige in concreto (vt aiunt) id eſt Gentiles fidem Chriſtianorum oppugnantes viuos deſcendiſſe ad inferos, ſimul cum mundi potentia ac ſuperbia Chriſti fidei contraria, cúmque carnis affectibus eidem fidei oppoſitis; viuos inquam deſcendiſſe, vt ſupplicium quo ſuorũ ſcelerũ pœnas luunt, in æternum perſentiſcant. Dicuntur autem viui tellure dehiſcente fuiſſe deuorati, i. ita vt in mundo nulla aut facies aut figura aut ferè memoria illius perſecutionis remaneret. Vel potiùs dici poſſunt illi ipſi, in quibus mundus & caro viui perſtiterunt, hac ipſa vita in inferos æternum fuiſſe demerſi. Atque hoc eſt mundum & carnem in barathrum deiectos fuiſſe. Ceteros verò à mundo atq; carne ſeiunctos (vel potiùs mundo atque carne ab iis ſeparata) Chriſti gladius vita veteris hominis priuat, atque moriuntur quidem peccato, ſed hac eadem morte cælites mirum in modum lætificant.

Mundum atque carnē dupliciter conſiderari poſſe

Præter hæc; mundus & caro bifariam conſiderari poſſunt; vno modo veluti contrarij atque infeſti virtuti, modeſtiæ & honeſtati, & hac ratione ſemper manēt in hac vita; altero, vt fidei & Chriſtianę Religioni oppoſiti; eam videlicet acriter oppugnātes, ac de medio tollere omnino cupientes. Et ſanè iuxta hanc ſecundam acceptionem, iam eos terra deglutiſſe videtur; neq; ex iis quidquam ſiue partis ſiue figuræ remanſiſſe. Priùs quidem tota mundi carniſque potentia omni vitium contentione in bellum Chriſtianæ Religioni inferendum incumbebat. Sed tota hæc belli machina Conſtantini tempore diſiecta fuit. Quæ verò peculiares deinceps perſecutiones acciderunt, minoris fuere momenti; nec in ipſis vniuerſa mundi atq; carnis potentia contra Chriſtianam Religionem militauit; ſed aliqua ſolùm pars, & in nonnullis orbis regionibus; vt quondam Maurorum tempore Cordubæ, & nunc in Iaponis inſulis. Ceterùm poſt Iuliani tempora nuſquam hactenus Chriſtianæ fidei ſe oppoſuit communis mundi atq; carnis potentia; hanc enim iam tellus abſorbuit. Quare ex triplici hoſte, vnus ſolùm reliquus eſt dæmon; iſque ligatus, donec Antichriſti tempore ſoluatur.

Occurritur alteri difficultati ex dictis ſuborienti.

Sed dices: qua ratione diſſoluendus eſt tunc dæmon, eâdem ſoluendi ſunt mundus & caro: non igitur aptè finguntur hi duo iam apud inferos concremati, ſed ſimul cum ipſo dæmone ligati. Reſpondeo, per maris Beſtiam, ſi formaliter loquamur, non figurari mundum generatim ſumptum; ſed in illa Romani Imperij Beſtia, quatenus Chriſti fidem perſequitur; atque adeò per Beſtiam terræ, non carnem in communi denotari, ſed carnalem affectũ, quatenus cum illa maris Beſtia coniunctum; id eſt admirationem & exiſtimationem maximam de antiquo illo Romano Imperio idolorum cultore & Chriſtianæ Eccleſiæ hoſte conceptam. Illi ergo antiqui Eccleſiæ aduerſarij, nempe Romanum Imperium ethnicum & caro ipſius concubina ita ſunt abſumpti, vt in Chriſti Eccleſiam rurſus conſurgere nequeant: eorum tamen loco dæmon ſub mundi finem Gogum & Magogum excitabit. Et verò Antichriſtus etiam, eiuſque ſectatores non ineptè poſſent in maris & terræ Beſtiis adumbrari. Sed cum alij ſint futuri Eccleſię perſecutores à primis illis longè diuerſi, adeo congruenter in diuerſa alia figura ſignificantur; nulla autem aptior eſſe

A potuit, quam Gogi & Magogi, de quibus apud Ezechielem c.38. & 39.

Ver. 21. Qui dicantur gladio ducis fuiſſe occiſi.

Ceteri occiſi ſunt in gladio ſedentis ſuper equũ.] Ceteri, id eſt ij, qui in antiquo errore non perſtiterunt; ſed manus Euangelio dederunt. Hoc enim fuit eos Chriſti gladio iugulari; vt latè iam expoſuimus: eorúmque conuerſio cæleſtibus ſpiritibus lętiſſimam celebritatem, & opiparum planè conuiuium inſtruxit.

Verſ. 20

In ſtagnum ignis ardentis ſulphure.] Fortè peccata ipſa ſunt quaſi inferni ignis ſulphur atque materia & fomes, quo flamma illa perpetuò alitur. B Nam & Hieronymus ait, inferni ſulphur metaphoricè accipiendum eſſe. Id quod eo ſenſu velim dictum, qui ænigmatis proprius eſt, nempe allegoricus. An verò ſit inſuper verum apud inferos ſulphur; id ſcholaſticis diſcutiendum relinquo, eiſque me libenter ſubiicio. Vide Abulenſem Matth.25. quæſt. 560. Serarium in Iudith cap. 16. quæſt. 2. & Riberam hîc.

NOTATIO VIII.

C De aliorum expoſitionibus circa illa verba, Viui miſſi ſunt hi duo, &c.

Proponuntur aliorum expoſitiones ad prædicta verba, Viui miſſi ſunt, *&c.*

ALIQVIS opinabitur, viuos deſcendere ad inferos, perinde eſſe, quaſi in hac vita de præteritis ſceleribus pœnitentiam agere, & inferorum pœnas vt ſuis flagitiis ſatis dignas conſiderare, iuxta illud Pſ.54.16. *Deſcendãt in infernum viuentes.* Vbi quidam ſic philoſophantur; *Deſcendant viuentes, ne deſcendant morientes.* Et quod attinet ad bellum cum duplici Beſtia priùs confectum, cùm tamen bellum adhuc aduerſus dæmonem extet, ſuſpicabitur quiſpiam, id planè eſſe, quod prope mortem accidere ſolet ægrotis: poſtquam enim nos mundus & caro derelinquunt, ſupereſt adhuc dæmon, qui nos acriter vel eo tempore oppugnat, quando nec carnis ſuggeſtiones, nec inanis mundi D opinio nos vrgent. Hæc tamen abs re ſunt ad contextus ſeriem.

Antichriſtũ, eiúſque præcurſorē viuos fore à terra abſorbendos multi putant

Antichriſtum & eius præcurſorem viuos eſſe à terra abſorbendos, exponunt hic Ribera, Viegas, & communis. Et Ribera quidem n.31. ait, nullum eſſe dubitandi locũ, quia ſub Beſtiæ nomine de Antichriſto ſit ſermo. Porrò Reges terræ affirmat eſſe ſeptem illos Reges, qui Antichriſti vexilla ſequentur. Quare. cùm terra (vt ipſe Ribera ſupponit) ſit deuoratura Antichriſtum & eius præcurſorem viuentes: eam mox quæſtionem mouet, & in dubium reuocat; quo ſcilicet pacto hoc vaticinium conſentiat cum Pauli dicto 2. ad Theſſ.2. affirmantis, Antichriſtum à Chriſto fore occidendum. Ac primò affert Bedam, Anſelmum, & Thomã; qui probabile putãt, Antichriſtũ & eius præcurſorem eſſe interficiendos, dici tamen, mittendos eſſe viuos in ſtagnum E ignis, vt acerbiores cruciatus ſignificentur. Sed ipſe Ribera prius n.24 ſic explicat; Antichriſtum & eius præcurſorem viuos eſſe in inferorum barathrum detrudendos; affirmat tamen illos interfectum iri, quia ſubitò Chriſto iubente à dæmonibus rapientur. Nam iuſſio Chriſti eſt ſpiritus oris eius, ex Chryſoſtomo & Theophylacto. Conatur autem Ribera hanc locutionem emollire, vt *deſcendere in infernum viuos*, ſit *interfici*, ex loco Num.16.33. & Pſ. 54.16. Poſteà tamen Ribera ipſe n.36. decernit, Antichriſto euenturum, quod Dathan & Abiron, qui à terra abſorberi cœperunt, ſed mortui ſunt antequam ad infernum peruenirent: vti ſentiunt Abulenſis, Lyranus, Hugo, & Dionyſius Num.16. dicentur verò viui deſcendiſſe, quia apparebit eos deſcendiſſe viuos, vt Pſ.54. *Deſcendant in infernum viuentes.* Haymo aſſerit, Antichriſtũ in monte Oliueti in ſuo papilione F moriturum, & refert eam eſſe Doctorum traditionẽ. Aretas dubitat, an Antichriſtus ſit moriturus; & an ſuperſtes futurus ſit aliquis poſt mortem Antichriſti? Sibylla quædam ſignificat, Antichriſtum cum ſuis ſubita flamma rapiẽdum (vide Riberam §.36.) & nota hoc Sibyllæ dictum videri cohærere cum prophetia Apocalypſeos de Gogo & Magog; nam per eos deſignari Antichriſtum & eius exercitum ex vero eſt, & in Apocalypſi legimus (c.21 9.) *Deſcendit ignis à Deo de cælo, & deuorauit eos.* Sed id ſuo loco explicabimus, & prædicta ex aliorum expoſitionibus attigiſſe ſatis eſt, cùm noſtra expoſitio ſit longè diuerſa. Porrò de loco illo Pauli, 2. Theſſ.2 diximus cap.14.not.3.

LIBER

LIBER QVINTVS,

Tria poſtrema capita exponens, quibus ſacræ actioni finis imponitur.

EXORDIVM.

QVEMADMODVM liber huius operis tertius finem fecit infelici illo exitu Iudæorum (de quibus Deus ſeueriſſimam æquè ac meritiſſimam ſumpſit vindictam, vt in capitis 11. calce deſcribitur:) ita etiam libro quarto finem impoſuit exitus felix vindictæ myſticæ, qua Deus in Gentilicum populum animaduertit, per conuerſionem non totius modò Romæ, ſed etiam Imperij, vti in ſuperioris capitis fine videre eſt. Sicut autem liber tertius octo complexus fuit capita, à quarto ſcilicet vſque ad vndecimum; ita ſimiliter quartus liber totidem capitibus conſiſtit, nempe à duodecimo, vſque ad vndeuigeſimum. Et quidem ſi per diuiſionem capitum Apocalypſeos iam receptam liceret, gauderem maximè, primos capitis vigeſimi verſus libro quarto pro colophone ſubnecti. Etenim tres hoſtes, qui peracri bello in Eccleſiam coniurarunt, ij fuerunt draco è cælo delapſus, Beſtia maris & Beſtia terræ. Cùm verò caput 19. deſinat in eam vindictam, quæ de maris & terræ Beſtiis ſumpta eſt: integra huius diſcurſus ratio poſcebat, vt in eo tractaretur pariter de ſupplicio draconi inflicto, dum alligatus, & in abyſſum detruſus eſt. Verùm in hac mei operis diuiſione ego debui, eam ad communem capitum Apocalypſeos partitionem conformare. Præſertim cùm illa dæmonis, ſeu draconis alligatio ſupponat Eccleſiæ victoriam atque triumphum de Gentilico populo reportatum, necnon idololatriæ ex toto Imperio expulſionem. Quare ligatio dæmonis non tam videtur ad belli finem & vindictam de inimicis ſumptam reuocanda, quàm ad pacem ipſam in poſterum ſtabiliendam poſt victoriam comparatam. Bene igitur habet, vt liber hic quintus à capitis vigeſimi initio ducat exordium, & ſacræ huius actionis epilogus tria omnino capita contineat, ſicuti totidem prologus complexus eſt. Quorum expoſitioni dedimus ſecundi libri rationem, eo quòd primum occupauerant notationes proœmiales, & ſingulorum capitum paraphraſis. Hæc eſt igitur totius noſtræ interpretationis diuiſio.

Ratio, ſeries, ordo & connexio quatuor ſuperiorum librorum cum quinto hoc & poſtremo.

Quòd ſi in quatuor ſuperioribus libris noſtra expoſitio, & ab aliorum interpretationibus longè diuerſa, & Romanæ Eccleſiæ ſplendori & magnitudini cumprimis extitit honorifica: quæ ſequitur in quinto hoc libro declaratio non erit, opinor, aut à vulgari ſenſu minùs remota, aut Romanæ Eccleſię minùs glorioſa. Etenim hactenus non ita erat communi conſenſione receptum, in tribus capitibus ſequentibus de Romana Eccleſia ſingillatim inſtitui ſermonem, ſed generatim de Eccleſiæ Chriſtianæ pace, de Antichriſti perſecutione aduerſus illam concitanda, déque gloriæ magnitudine, quæ poſt extremi iudicij diem, eandem manet Eccleſiam. Mihi verò omnino perſuaſum eſt, (& ſpero me fore non obſcurè oſtenturum) Apocalypſeos contextum minimè pati, vt per triplex hoc caput de tribus iis rebus generatim ſermo fiat, nec ad Romanæ Eccleſiæ tractationem ſingulatim deueniatur, quinimò verum ac germanum ſequentium capitum argumentum agere de diuturna pace Romanæ Eccleſiæ ceterarum Eccleſiarum capite, de bello eidem Eccleſiæ Romanæ per Antichriſtum inferendo, & de victoria per ipſam de eodem Antichriſto glorioſiſſimè comparanda, poſtremò de excellentiſſima gloria, quam in cæleſti beatitudine Romana Eccleſia conſequetur.

Totum hoc dependet ex capitis decimi noni intelligentia, ac præſertim ex illarum nuptiarum vera & ſolida explicatione, cùm aliæ non ſint, niſi nuptiæ Romanę Eccleſię cum

Chriſto initæ. Hoc enim ſi vt fundamentum ſtatuamus, conſectarium eſt (vt videbimus) trium horum capitum ſcopum eum eſſe, vt in iis agatur de triplici felicitate maxima Romanæ Eccleſiæ poſt expulſam toto Romano orbe idololatriam. Prima felicitas eſt, pax per mille annos durans. Secunda, victoria de Antichriſti perſecutione ac bello reportanda. Tertia, eximia illa & admirabilis ciuitatis cæleſtis gloria eidem Romanæ Eccleſiæ conferenda: quo demùm ſacræ huic actioni finis imponitur.

Poſtrema huius Apocalypſeos partis expoſitio quàm noua, quàm Rom. Eccleſiæ glorioſa ſit

Quid ergo vulgi opinioni magis aut nouum, aut inuſitatum? Si enim compluribus reputandum eſt nouum & inſolitum, quod à capite 12. ad finem vſque 18. in Apocalypſi continuata ſerie diſputatur de Romanæ Eccleſiæ inſtitutione, de bello in illam ſuſcitato, ac de victoria, quam illi Deus de Roma ethnica, déque Romano Imperio contulit: quantò inſolentius & inuſitatius videatur, totum trium capitum ſequentium argumentum agere ſingillatim de Romanæ Eccleſiæ felicitate? Nam ſi in libro 4. nouitatem præ ſe fert Apocalypſeos ſeries & conſequutio: id ſaltem conſtat, auctores extitiſſe grauiſſimos, veteres pariter ac neotericos, qui nos admonent per Babylonem in Apocalypſi Romam ethnicam antiquam denotari: quæ Babylon tria ſibi vendicat capita, quibuſcum cetera connectenda erant. At verò in hoc quinto libro nullam aliam nouæ interpretationi lucem afferre poſſumus, præter continuatam totius contextus ſeriem & acoluthiam, quæ minùs hactenus obſeruata fuerat. Et quamuis in eo ænigmate, quod omnes nondum enodatum fatebantur, ridiculum eſſet, nouam quamlibet expoſitionem ob vnam nouitatis notam damnare: hoc tamen non obſtat, quin vulgo nouum & inuſitatum appareat, quod nullus hactenus perſtrinxerat. Quòd ſi hæc nouitas aliquem retardauerit, ea de re me refero ad ea, quæ in notatione 19. proœmiali diſputaui. Spectat autem omnis mea explicatio ad antiquiſſimam Romanæ Eccleſiæ auctoritatem illuſtrandam, & confirmandam. Cui Eccleſiæ quemadmodum ſummopere eſt honorificum, vt Apocalypſeos ſcopus à capite 12. vſque ad 19. eò ſolùm tendat, vt ipſius Romanæ Eccleſiæ erectionem, progreſſum atque victoriam depingat, & hanc eandem victoriam integro Canticorum libro, tot Dauidis Pſalmis, tot veterum Prophetarum integris capitibus concelebret: ita etiam manifeſtum eſt, ſplendorem hunc atque gloriam non parum excreſcere, ſi tria vltima huius operis capita in Romanæ etiam Eccleſiæ laudationem impendantur: idque adeò ſingulari tractatione, vt nec in mille annorum pace, nec in Antichriſti bello, nec in cæleſtis patriæ triumpho (quorum tanta pars ad ceteras etiam Eccleſias redundabat) aut generatim argumentum tractetur, aut ad aliam deſcendatur Eccleſiam, ſed totius tractationis vis in vnam Romanam incumbat. Quo illud nobis innuitur, hanc eſſe potiſſimùm Eccleſiam, cuius (vt capitis ac reginæ) curam cælum ipſum ſuſcipiebat, & pacem illam per mille annos duraturam non ceteris Eccleſiis, ſed vni Romanæ promitti: aduerſus hanc potiſſimùm bellum Antichriſti & ipſius præcurſorum exarſurum: hanc diuino auxilio fultam de illis triumphaturam: hanc denique cælo illaturam totum illum ſplendorem & amplitudinem, quæ deſcribitur in extrema Apocalypſeos parte, vbi cæleſtis Ieroſolymæ maieſtas depingitur.

Totius Apocalypſeos ſcopus quò potiſſimù tendat.

His animaduerſis facile eſt intelligere, totam Apocalypſin ad Ieroſolymę comparationem cum Roma, & vnius felicitatis cum infelicitate alterius collationem reuocari. Nam tria prima capita prologum agunt: deinde vſque ad vndecimum ſermo inſtituitur de Eccleſia, quam Chriſtus in Sione fundauit, ac de bello ab Ieroſolyma rebelli eidem illato, nec non de belli huius exitu, qui non alius fuit, quàm manifeſta diuinæ ſeueritatis in Iudæos ſignificatio. A capite verò 12. depingitur Romanæ Eccleſiæ fundatio, & Romæ ethnicæ bellum aduerſus illam ſuſceptum, eiúſque belli ſucceſſus, qui Romanorum & totius Imperij conuerſione, & clariſſimo pariter Dei in Romanam Eccleſiam argumento terminatus fuit.

Cùm autem caput vndeuigeſimum deſinat in vniuerſi Imperij conuerſionem: (quæ non aliud fuit, quàm vniuerſas Gentes Eccleſiæ Romanæ ſubiicere) appoſitè ſatis ad ſacræ huius actionis coronidem ſeligitur, quòd tribus poſtremis capitibus deſcribitur de triplici Romanæ Eccleſiæ felicitate poſt victoriam de Gentibus partam. Atque hoc eſt libri huius quinti argumentum.

NOTA

NOTATIO I.

Ad caput 20. in qua ſuus honor beati Auguſtini expoſitioni tribuitur, & ſumma huius capitis proponitur.

Capitis huius vigeſimi expoſitionem à B. Auguſtino in libris de ciuitate tradi.

HABEMVS ſuper hoc capite expoſitionem B. Auguſtini lib. 20. de Ciuit. à capite 7. vſque ad 15. quæ tanti eſt à ceteris interpretibus habita, vt eam omnes aut in cunctis aut in pleriſque ſaltem ſequerẽtur. Ita fatetur Ribera §. 1. Et hac de cauſa ſuperſedet aliorum interpretum ſententiis referendis, ac ſimul concedit, ſe in iis, quibus à beati Auguſtini ſententia diſſentit, ab omnium etiam interpretum conſenſu recedere. Ego verò etſi fateor, me non in omnibus ad ſancti Auguſtini expoſitionem in huius capitis commentario adhæreſcere; eum tamen in præcipuis rebus ſequor, in quarum pleriſq; ab eo diſcedunt alij. Quapropter in rebus maioris momenti locupletiſſimos habeo meæ ſententiæ auctores Auguſtinum & omnes, qui eum ſequuntur. Atque hoc eſt vnum ex præcipuis meæ expoſitionis fundamentis; quia in tota Apocalypſi id ego omni ratione contendo, quod alij fortaſſe neglexere, videlicet vt cetera omnia cohæreant cum ea præcipuorum huius capitis punctorum expoſitione, quam & docuit Auguſtinus, & ab eo reliqui interpretes communi conſenſione didicerunt.

Quæ ſint præcipua puncta in quibus noſtra huius capitis explanatio cum B. Auguſtini explanatione conſentiat.

Præcipua verò puncta huius capitis, in quibus mea expoſitio reueretur & ſequitur Auguſtinum, hæc ſunt. Primum, alligationem dæmonis non eſſe ipſius detruſionem in inferos; ſed poteſtatis illius cohibitionem.

Secundum, abyſſum exponi debere metaphoricè, nec in præſenti ſignificare infernum.

A Tertium, Maris beſtiam non eſſe Antichriſtum, ſed mundum paganum.

Quartum, qui Angelus alligauit dæmonem, non eſſe alium, quam Chriſtum Dominum.

Quintum, ſedes, & qui ſederunt ſuper eam non hic referri ad vniuerſalis Iudicij diem, ſed ad Eccleſiæ gubernationem in hac vita.

Sextum, ſolui diabolum, perinde eſſe ac ei permitti, vt Gentes ſeducat, eaſque ad bellum Eccleſiæ inferendum impellat.

Septimum, ciuitatem dilectam à Gogi & Magogi exercitu circumſeſſam, non eſſe terrenam Ieroſolymam, ſed Chriſti Eccleſiam.

Octauum, per Gogum, & Magogum in Apocalypſi non peculiarem aliquam nationem aut ſingulares duces denotari; B ſed mundi nationes ſub Antichriſto futuras.

Nonum, *ignem de cælo deſcendere*, in hoc capite eſſe myſticè accipiendum.

In his omnibus punctis ſanctiſſimi Doctoris declarationem veneror amplectórque. Verùm enim verò illud inſuper cernere aueo (quamuis pumilio humeris tamen gigantis ſublatus:) nimirum quæ ſit principij capitis huius connexio & conſequentia cum antecedentis capitis fine: quod inſuper ſit verum mille annorum initium, quibus ligatus eſt draco; atque illud etiam, agi ſingulatim in hoc capite de Romana Eccleſia, & duplicem illius felicitatem prædici: eæ ſunt longa ac diuturna illius pax & nobiliſſima victoria, quam poſt huius pacis tempus conſecuta eſt de Antichriſto & de ipſius præcurſoribus. Quod C verò ad finem capitis additur de vniuerſalis Iudicij die, id neceſſariò eſt interpoſitum ad ſequentem tractatum de Romanæ Eccleſiæ triumpho in cæleſti patria. Nam inter victoriam de Antichriſto & Eccleſiæ Romanæ tertiam felicitatem, hoc eſt triumphum in patria cæleſti; neceſſariò interponendus fuit vniuerſalis iudicij dies. Itaque huius capitis vigeſimi ſumma continet duplicem Romanæ Eccleſiæ felicitatem poſt idololatriæ expulſionem, & diem Iudicij, qui poſtremam felicitatem antecedit.

CAPVT XX.

TEXTVS.

Verſ. 1. *Et vidi Angelum deſcendentem de cælo habentem clauem abyſſi, & catenam magnam in manu ſua.*

2. *Et apprehendit draconem, ſerpentem antiquum, qui eſt diabolus & ſatanas, & ligauit eum per annos mille.*

3. *Et miſit eum in abyſſum, & clauſit & ſignauit ſuper illum, vt non ſeducat ampliùs gentes, donec conſummentur mille anni. Et poſt hæc oportet illum ſolui modico tempore.*

COMMENTARIVS.

Connexio vigeſimi huius capitis cum præcedente.

VARIIS huius annorum millenarij interpretationibus ad notationes reiectis, eam hic dũtaxat ſubiiciam, quam veram & germanam reputo, cui non parum lucis affert connexio huius cap. cum præcedente. In hoc. n. incipitur à dæmonis ligatione: in ſuperiore verò habitus fuit ſermo de nuptiis Agni. Meminiſſe autem oportet ex Tob. 8. 3. vt Sara tranquillè & pacatè ſuo frueretur matrimonio, neceſſe fuiſſe, vt Angelus Raphael dæmonem colligaret. nec Saræ nomen myſterio carere putandum eſt: idem enim ſonat, quod *Domina*, nupſerat autem Tobiæ, id eſt, *bono*, atque probo; & Tobiæ, hoc eſt *boni*, filio. Porrò ſuprà iam vidimus, vxorem Agni non eſſe aliam, quàm Romanam Eccleſiam; cui Dominæ ac Reginæ no- D men aptiſſimè tribuitur. Huius ergo illigationis per mille annos myſterium eiuſmodi eſt, vt ſcilicet Romanæ promittatur Eccleſiæ poſt victoriam de Roma Ethnica partam, & poſt Romani Imperij conuerſionem (quod eſt capitis 19. argumentum) illam quietè ac pacificè ſuo ſponſo per publicam religionis Chriſtianæ profeſſionem diuturno tempore fruituram; nec huiuſmodi otiũ & tranquillitatem ab aliquo forte perturbandam, quoad Gogi & Magogi bellum, id eſt, Antichriſti perſecutio adueniat: quam breui duraturam eâque peractâ potituram rurſus Romanam Eccleſiam manifeſtâ Chriſtianæ fidei profeſſione & ingenti felicitate ad extremum vſque vniuerſalis Iudicij diem.

Quod ſit myſterium, quæ ſignificatio dæmonis per mille annos alligati.

E Hactenus mea interpretatio paucis comprehenſa. In qua illud imprimis noto; Romanam Eccleſiam non hîc pro Eccleſia vniuerſali, ſed pro illa, quæ ceterarum eſt caput, vſurpari. Hæc enim eſt vxor illa Agni, de cuius nuptiis capit. 19. agitur, Nec dæmonis alligatio aliò ſpectat, quàm vt ille non poſſit eius matrimonij, quod paulò antè deſcriptum erat, felicitatem ac fructus interturbare. Cùm autem myſterium matrimonij atque nuptiarum, quæ capite 19. celebratæ ſunt, reducatur ad publicum Chriſtianæ religionis vſum in ea ciuitate, quæ & orbis caput erat, & in Eccleſiarum caput electa F eſt: ſequitur hinc, per dæmonis conſtrictionem, (quæ ex contextu debet omnino intelligi reſpectu ipſiuſmet matrimonij) illud imprimis promitti; Romæ nimirum ſemper publicum veræ religionis vſum permanſurum; quoad Gogi & Magogi bellum, id eſt, famoſi Antichriſti per-

Hanc dæmonis alligationẽ per mille

annos nō ad vniuerſas orbis Eccleſias, ſed ad vnam Romanam ſpectare.

ſti perſecutio immineat. Hæc autem promiſſio Romæ facta, vniuerſali Eccleſiæ non item facta eſt. Nam in pluribus Eccleſiis peculiaribus potuit Dæmon, Deo permittente, per multa ſæcula publicam religionis Chriſtianæ conſuetudinem impedire, atque adeò tollere. Quamobrem euidens eſt, hanc pollicitationem, nec Hiſpanienſi Eccleſiæ, nec Anglicanæ, nec Alemannicæ, nec verò Eccleſiæ vniuerſali, quæ ex peculiaribus coagmentatur, ſed vni Romanæ Eccleſiæ factam eſſe: cui vni cælum ſingulari prærogatiua fauere, & clariſſimum hoc munus deferre voluit; tum ad fidelium omnium ſolatium, tum ad ſingularem erga caput Eccleſiarum prouidentiam oſtendendam.

Angelus, qui dæmonem conſtrinxit, quid ſignificet.

Angeli huius dæmonem vincientis figuram ex Tobia libro fuiſſe petitam.

Secundò noto in eo Angelo, qui dæmonem cōſtrinxit, adumbrari medicinam Dei; qui horribilium perſecutionum, quas Romana Eccleſia paſſa erat, contritionem ſanauit; & ſecuram reddidit, dæmonem ita eſſe cohibēdum, vt publicam Chriſtianæ religionis profeſſionem in ea impedire nō valeat, vſque ad Gogi & Magogi bellum. Et ſanè huius Angeli figura ex Tobiæ libro petita fuit; vbi Angelo inditum eſt Raphaelis nomen, quod notat *medicinam Dei*. Atque hoc ipſum innuitur Pſalmo 146.2. *Ædificans Ieruſalem Dominus, diſperſiones Iſraelis congregabit, qui ſanat contritos corde, & alligat contritiones eorum.* Eòdem ſpectat illud Pſalmi 106.20. *Miſit verbum ſuum & ſanauit eos.* Quòd ſi in hoc loco per nomen verbi Dei deſignatur Chriſtus: optimè etiam cohæret, vti Angelus iſte, qui draconem colligauit, Chriſtum redemptorem noſtrum indicet. Chriſti enim virtus dæmonem irretiuit, ne Romanæ Eccleſiæ felicitatem interpellaret. Quamobrem communior expoſitio in hoc Angelo Chriſtum agnoſcit. Verùm nihil officit, quominùs aſſeramus per hunc Angelum proximè deſignari Angelorum miniſterium; quo Chriſtus, vtpote verus Rex vtitur, vt militum famulantium obſequio ad dæmonis potentiam arcendam. Atque ita de Angelorum miniſterio hunc Angelum interpretatur Gregorius lib. 4. Moralium cap. 13. Vbi non de ſingulari aliquo Angelo loquitur, vt Ribera contendit; ſed de communi Angelorum erga homines miniſterio. Verum quidem eſt, ſi dæmonum alligatio Angelis vt miniſtris adſcribatur, pari etiam ratione tribui eam poſſe peculiari alicui Angelo ſuperiori, qui in egregio hoc facinore ceterorum ſit dux & caput.

Quid per abyſſi nomen figuretur.

Tertiò noto, per abyſſi nomen non aſſignari in ſacris Literis ipſam inferorum regionem, ſed profundam aquæ voraginem; vt vidimus capite 9. notat. 2. vbi etiam obſeruauimus, in Apocalypſi figuram abyſſi eſſe veluti putei altiſſimi, per eumque ſignificari iuſtum & arcanum Dei iudicium, ſecundum illud Pſalmi 35.7. *Iudicia tua abyſſus multa.* Quæ cùm ita ſeſe habeant, in Apocalypſi quidem non dicitur Angelus dæmonem in Tartarum abdidiſſe, vt nunquam inde exeat vſque ad Antichriſti tempora: ſed illum alligaſſe, & in abyſſo incluſiſſe, hoc eſt in æquiſſimo Dei iudicio. Cùm verò conſtringi dæmonem & concludi, ſit ipſius impediri potentiam, quominùs impedire fidei Catholicæ profeſſionem Romæ poſſit: dum fingitur abyſſi puteus eſſe ipſius carcer, ſignificatur imprimis, iuſto Dei iudicio eſſe factum, vt per eaſdem perſecutiones Romæ præſertim in Chriſtianam religionem à dæmone incitatas, in eâdem vrbe Catholicæ religionis vſus adeò ratus, ſtabilis firmuſque perſiſteret; vt tota Dæmonis vis atque potentia Chriſtianam religionem, eiuſque A receptam conſuetudinem Romæ vſque ad Antichriſti aduentum tollere, aut impedire non poſſet. Deinde, ſi abyſſi nomen referatur ad inſcrutabilē diuini conſilij rationem, vt ſupradictus Pſal. locus manifeſtè indicat, id etiam eſt valde notabile & admirandum, nempe in medio ipſo crudeliſſimi belli Romæ à dæmone illati ardore, cùm hoſtes interdum ad eius mœnia peruaſerint, & intrò etiã irruerint; nunquam tamen potuiſſe dæmonem in ipſa vrbe publicam religionis exercitationem impedire. Quod tamen in multis aliis ciuitatibus & B prouinciis, Deo permittente, multorum annorum ſpatio obtinuit. Cùm tamen ipſius Romæ potentia, ſi rem humano iudicio metiamur, non adeò ſit ingens ac fortis, ſed ſuperatu facilior videatur, quàm aliæ vrbes non paucæ, quas dæmon ſuæ ditioni ſubiecit.

Quid clauis, catena, & ſigillum denotent.

Quartò, clauis, catena, & ſigillum, quorum meminit textus, denotant certiſſimam ſupereſſe & ſecuriſſimam ſpem, dæmonem ſui compotem deſiderij nunquam euaſurum, vt Catholicæ religionis vſum Romę impediat. In ipſa porrò alligationis C figura alludi videtur ad hominem quempiam in carcere incluſum, qui vt tutiùs & ſecuriùs in cuſtodia poſſit retineri, in arctiſſima vincula & compedes ſtrictiſſimas detruditur, atque ſupra ipſum clauſtrum imprimitur regium ſigillum: ne quis reſerare cuſtodiam, & vinctum educere auſit.

Quid ſit, clauem angelo dari ad claudendam abyſſum.

Iam ad ſingula deſcendamus. *Clauem*, textus ait ad obſerandam cuſtodiam fuiſſe adductam. *Miſit eum in abyſſum, & clauſit ſuper eum*, quaſi dicat, Clauſtrum inſuper obſerauit & incluſit: id eſt, *interdixit ei, ne poſſit exire*; vt optimè Auguſtinus lib. 20. de ciuitate cap. 7. Ita vt, donec permiſſionis à D Deo ſtatutæ tempus aduenerit, oſtiumque Dæmoni reſerauerit, nequaquam prodire valeat ad publicam religionis exercitationem in Romana vrbe perturbandam. *Catena magna* idem eſt atque craſſa & grauis. Quo innuitur, Dæmonem non ſolùm exire non poſſe, ſed etiam omnino præpeditum atque irretitum teneri: cuiuſmodi eſſet vinctus aliquis ingenti religatus catenâ, quæ ipſum dimouere ſe, (ne dum prodire) minimè ſinat. Andreas ait, catenam eſſe Dei operationem coërcentis malitiam Dæmonis. Ribera catenam hanc refert, ad firmiſſimam Dei voluntatem: Viegas ad E poteſtatem Chriſti. Ego verò ad impedimenta, quibus Dæmones veluti compedibus & catenis quibuſdam vinciuntur: inter quæ impedimenta, vidētur alia ex aliis necti, & euentus alij aliis attexi; ita vt dæmoni ſuum explere deſiderium non liceat.

Quid per catenam magnam adumbretur.

Quid per ſigillum.

In abyſſi clauſura ſigillo quid imprimis inſinuatur.

Sigillum.] Auguſtinus lib. 20. de ciuitat. cap 7 ad eundem applicat effectum, qui in epiſtolis ſolet intendi, videlicet vt occultentur ea, quæ intus exarata ſunt. *Significaſſe* (ait Auguſtinus) *mihi videtur, quod occultum eſſe voluit, qui pertineant ad partem diaboli, & qui non pertineant.* Verùm regium ſigillum in ianuarum clauſura non occultandi gratia imprimitur, ſed vt regia interponatur auctoritas, & F ſecurus reddatur quiſque, auſurum neminem obſeratam ianuam reſerare. Lege Danielis 14. 13. *Signantes annulo regis.* Et numer. 16. *Saluáne ſunt ſignacula?* Ex quibus infero, per abyſſi clauſuræ ſigillum denotari Dei auctoritatem, quæ nos ſecuros reddat, nullius ſiue Angeli ſiue hominis poteſtate, quidpiam fore præſtandum, quo dæmon ex eo carcere, & poteſtatis comprehenſione poſſit euadere. Ad hæc; ſi Dei inſignia ſunt quoddam ſigillum ſiue parma, vbi impreſſa ſint quatuor animalia, Aquila, Bos, Leo, & Homo, (vt capite 4. diximus:) fortaſſis hoc ſigillo denotatur Dei Virtute, Sapientia, Beneficentia, & Æquitate, præſtari omnino ſecuram Romanam Eccleſiā de promiſſa ſibi publica Chriſtianæ religionis profeſſione vſque ad Antichriſti perſecutionem futurâ. Iam, ſi in ſigillo crucem Chriſti contemplemur; concinnè etiam & eleganter in hac parte ratiocinari poſſumus.

Mille annorum numerum non propriè & ſtrictè, ſed latè & metaphoricè eſſe accipiendum.

5. Mille annorum numerus non eſt propriè & ſtrictè, ſed metaphoricè & latè, capiendus. Conſtat enim Eccleſiam hactenus fuiſſe perfunctam plus mille ducentis publicæ religionis annis; & conſtat pariter alios præterea numeros figuratè item in Apocal. vſurpari; cuiuſmodi ſunt tres anni & dimidiatus, de quibus cap. 11. & 12. & 13. & numerus etiam duodecim millium, de quo diximus cap. 7. Supereſt tamen explicare, quæ ſit figura vel phraſis, iuxta quam præſens mille annorum numerus accipiatur. Ribera §.39. & 40. germanum eſſe ſenſum autumat, ſi numerus finitus pro infinito ponatur: quia eiuſmodi locutione ſæpè in ſacris Literis dicuntur mille pro multis. Et ſic etiam prophani plerumque ſcriptores loquuntur, vt Virgilius & Perſius. quin nuò Hiſpano etiam prouerbio dicitur, *Al cabo delos años mil bueluen las aguas por do ſolian ir.* Vnde ænigma annorum mille, quibus dæmon erat in vinculis retinendus, ad ſimilem poſſet reuocari ſententiam: ita vt aſſeratur Roma publico Chriſtianæ fidei exercitio per longam annorum ſeriem fruitura, ac demum grauiſſima rurſus perſecutio ſuſcitanda; atque adeò aquæ rurſus ſolidum decurſum atque alueum repetituræ; ſed, *aquæ multæ non poterunt extinguere charitatem.*

Annorum millenarius quo ſenſu in Apocal. vſurpetur.

Exiſtimo tamen, in Apocalypſi per millenarium numerum non deſignari ſolùm multitudinem, ſed etiam plenitudinem temporis. Sicuti obſeruarunt Auguſtinus lib.20. de ciuitate c.7. Gregorius lib.19. Moral. cap.1. & lib.37 cap.20. Primaſius & Beda hic & plerique. Hæc aſſertio in eo cumprimis nititur, quòd millenarius numerus eſt denarij cubicus, in quo trina eſt dimenſio. Nam ſi linea denarij quadretur; redditur quadrata ſuperficies centenarij; & ex ſimili ſuperficiei quadratura conficitur numerus ſolidus millenarius. Cùm autē denarius ſit multitudinis ſymbolum (vt diximus cap. 12. & 13. vbi de decem cornibus) ad pleniſſimæ annorum multitudinis ſignificationem nihil congruentius eſt, quàm numerus mille annorum. In hac autem plenitudine illud innuitur, dæmonis ſolutionem fore euenturam poſt exactum multorū annorum numerum pleniſſimum, quem ſapiens diuinæ prouidentiæ diſpoſitio deſtinabit. ſimile quippiam annotauimus cap. 7. in numero duodecim millium. Rectè verò vſurpatur mille annorum phraſis ad denotandum multorum annorum numerum, quem diuina prouidentia ſibi propoſuit. In quo obiter ſit alluſio ad id Pſal.89.4. *Mille anni ante oculos tuos, tanquam dies heſterna, quæ præterijt.* quò etiam loquutione non abſimili reſpexit Petrus epiſt.2.cap.3.8.

Quæſtio vtrū ex ligatione dæmonis per mille annos facta, ſequatur pacem plus mille annis ſubſequuturam?

Rogabis tamen, vtrùm ex vi huius locutionis, *ligauit eum per annos mille*, promiſſio fuerit Romæ facta, fore vt dæmon illi eſſet conſtringendus plus mille annis ante Gogi & Magogi bellum? Et prima quidem ſpecie id non videtur aſſerendum, primò quia ſæpè vſu venit in his numeris (qui indefinitè pro multis accipiuntur,) aliquam ſubeſſe hyperbolen; & multò eſſe minus, quod ſignificatur, quàm quod verbis ipſis importatur: vt cùm Latini dicunt; *ſexcenta huiuſmodi*. Secundò, quia minimè videtur expedire, vt in Scriptura ratum fiat, mille omnino annos ante extremi iudicij diē, imò etiam ante aduentum Antichriſti ſupereſſe: cùm potius appareat congruentiùs (vt multis aliis Scripturæ locis ſignificatur) de mundi fine & extremi iudicij tempore nobis ignotum eſſe, an valde appropinquent, aut longiſſimè diſtent. Etenim quamuis oportuerit etiam ne deciperentur fideles, exiſtimantes paucis pòſt annis diem iudicij aduenturum, idque in ſacris Literis affirmari (propterea n. Chriſtus Dominus, beatus Petrus, & beatus Paulus nos admonēt, hunc non eſſe ſenſum eorū Scripturæ verborum, quæ vltimi iudicij diem inſtare primo aſpectu innuunt. Et eam ad rem ſimiliter conducit huius capitis locutio de dracone per mille annos alligato;) nihilominus congruens etiā valde erat, vt fideles neſcirent, tam longâ annorum ſerie & ordine ſæculorum dæmonem conſtrictum iri. Ex huius enim rei ignoratione poſſunt vtilitatem percipere non exiguam. Et quidem loquendi modus non certè probat, mundum per mille annos, imò nec per quingentos duraturum. Quamobrem Auguſtinus lib.20. de ciuit. cap.7. expreſſè aduertit ad horum mille annorum veritatem ſatis eſſe, vt pars pro toto ſumeretur. Et infrà, exponens verba illa, *Donec finiantur mille anni*, ſic ait, *Mille, aut quod remanet de ſexto die, qui conſtat ex mille annis.* Ac demum phraſis hæc indefinita eſt; quia finitus numerus pro indefinito ponitur. Atque ita ex hac loquendi ratione ſicut minimè conſtat, dæmonem ligandum non fore pluſquàm bis mille, aut ter mille annos; ſic etiam conſtare non poterat, plus quingentis annis eum ligandum eſſe.

Mille annorum veritatem quomodo intelligat B. Auguſtinus.

Reſponſio ad propoſitam difficultatem.

Verùm noſter Ribera §. 40. his non obſtantibus, affirmat ex hoc capite haud abſurdè colligi, multos adhuc annos ad diem vſque iudicij reſtare: quia numerus millenarius indefinitè poſitus accipitur ſemper pro pluribus, quàm mille. In quo Riberæ pronunciato, quamuis rationem non probem, opinionem tamen ipſam veriſimilem reor. Nam de Romani Imperij perſecutionibus loquitur Apocalypſis, tanquam de re citò finienda. Ait enim c.22.10. *Ne ſignaueris verba prophetiæ libri huius; tempus enim propè eſt.* Quæ verba referri debent omnino ad tempus nuptiarum Agni cum Romana Eccleſia poſt victoriam de Roma ethnica partam, vt eo loci conſtabit. Si ergo quod poſt ducentos ampliùs annos explendum fuerat, ait Apocalypſis citò euenturum, & tempus iam propè eſſe: hinc ſequitur, quos illa appellat mille annos, temporis fore ſpatium millenario ipſo multò maius: quantumuis hoc ipſum multorum annorum interuallum reſpectu Dei ſit nimis breue & contractū; vt ex loco Pſalmi 89.4. aſſerit Petrus epiſt. 2. capite 3. 8. vbi videtur habuiſſe reſpectum ad prophetiam, quæ illi priùs quàm Ioanni fuerat reuelata de Romanæ Eccleſiæ felicitate illam annorum plenitudinem duratura, quæ per mille annorum phraſim denotatur. Atque ea reuelatione ſuppoſita, ait B. Petrus longum illud annorum ſpatiū non obſtare, quo minùs Iudicij dies ſit citò appropinquaturus, non quidem in eo ſenſu, quo dicitur in Apocalypſi Romana Eccleſia breui tempore perfectam de Roma ethnica victoriam adeptura (videlicet, quia conſiderata negotij magnitudine, ducentorum, annorum, aut etiam trecentorum ſpatium breue erat:) ſed quia licèt diu multúmque iudicij dies reſpectu totius mundi protrahatur; comparatione tamen cuiuſque ſingularis verè & prudenter dicitur celeriter dies Iudicij adfuturus; vt expendimus cap. 1. num. 1. Atque hoc ſignificatur in iis Scripturæ locis, quæ indicant im-

[illegible] eſſe [illegible] diem in-

nune-

Iudicium per multa fore ſæcula differendum, Eccleſiæ non eſſe penitus ignotū.

minere diem Iudicij. Id inſuper nos præſcire oportebat, ne exiſtimaret quiſpiam ſibi poſſe multum differri diem Iudicij. Quod verò extremus Iudicij dies ſit reipſa per longam ſæculorum ſeriem differendus; id Eccleſiæ eſſe ignotum non decebat: quando voluit Deus in Apocalypſi prænunciari reliquam fore annorum plenitudinem Eccleſiæ per millenarium ſignificatam: idque ante Gogi & Magogi bellum, hoc eſt, ante perſecutionem ab Antichriſto excitandam.

Præterea in ea ipſa promiſſione, quæ Romæ fit de publico religionis Chriſtianæ vſu ad Antichriſti aduentum duraturo, inuoluitur etiam quidquid opus eſt, vt Romæ hic publicus vſus conſeruetur. cuiuſmodi eſt: vt bona Romani Imperij pars Catholicā retineat religionē. Nec n. Romæ diu poſſet publica fidei profeſſio conſeruari, ſi in ceteris omnibus prouinciis corruiſſet. Quapropter, quantumuis hæreſes & infidelium bella peſtem & exitium Chriſtiano populo machinentur: pro certo tamen habēdum eſt ad Antichriſti vſque aduentum, manifeſtam Religionis Chriſtianæ exercitationem conſeruatum iri: non Romæ ſolùm, ſed etiam in ea Romani Imperij parte, quæ opus fuerit, vti Roma fidei ſibi diuinitus præſtitæ complementum aſſequatur.

Verſ. 3.

Quo ſenſu dicatur alligatus dæmon ne ſeducat ampliùs gentes.

Vt non ſeducat ampliùs Gentes.] Euidens eſt dæmonem non compedibus irretiri, quominùs vllas gentes abſolutè decipiat. Quare verba iſthæc reſpectiuè (quod aiunt) accipienda ſunt: hoc eſt, *vt nō ſeducat ampliùs gentes*, quātum opus eſt, vt vxor Agni felicitate ſui matrimonij potiatur, cum publica Chriſtianæ fidei profeſſione, vt ſuprà explicatum eſt. Porrò hiſce ex verbis liquet dæmonis ligationem, de qua in præſenti agitur, non eam eſſe, per quam oportuit priùs ligari dæmonem, vt domus eius diriperetur (de qua alligatione ſermo eſt Marci ; 27.) ſed eam eſſe, quæ conſequuta eſt Eccleſiæ victoriam de Roma ethnica, déque Imperio comparatam. Et qua opus erat, vt Eccleſia Romana ſuarum nuptiarum felicitate pacificè frui poſſet per annos mille ſubſequentes, de hac verò duplici ligatione dicemus infrà.

Gentium nomine quinam hic intelligantur.

Auguſtinus in his verbis, *vt non ſeducat ampliùs gentes*; gentium nomine prædeſtinatos intelligit: quam etiam expoſitionem ſequitur Ribera, ſed in ea non acquieſcit animus. Sic enim ſemper eſſet religatus dæmon. atqui ſupponendum eſt, antequàm ligaretur, ipſum gentibus fucum facere ſolitum, ſcilicet ad Romanam Eccleſiam perſequendam, & ad Chriſtianæ religionis vſum impediendum. Conſtat etiam ex ſubſequenti contextu, poſt mille annos exactos ſoluendum eſſe Satanam, & ſeducturum gentes: vbi per gentes intelligi non poſſunt prædeſtinati.

Grauiſſimā omnium perſecutionem conſultò ad mundi finem à diuina prouidentia reſeruare.

Et poſt hæc oportet illum ſolui modico tempore.] Verbum illud *oportet*, non ſolùm affirmat, ita fore; ſed etiam id maximè expedire. & ideo permittendum eſſe à Deo, quia cōueniens valdè eſt ita ab eo permitti. Eſt ergo expendendum, in arcano diuinæ prouidentiæ conſilio grauiorem perſecutionem ad extremum reſeruari. Nam vt inter Romanorum Imperatorum perſecutiones vltima fuit maxima ceterarum: ita etiam inter omnes excitatas hactenus, & in poſterum excitandas, Antichriſti perſecutio ſæuiſſima & immaniſſima exiſtet; vt ſapienter conſiderauit Auguſtinus lib. 20. de Ciuit. cap. 8. ex illo Matthæi num. 24. 22. *Niſi breuiati fuiſſent dies illi, non fieret ſalua omnis caro.*

Cùm ergo diuina prouidentia hunc ordinem in perſecutionum permiſſione & diſpoſitione obſeruet; haud dubiè congruentiſſimus eſt. Rationes quidē, quas Auguſtinus expendit, huiuſmodi ſunt: *Si nunquam ſolueretur diabolus, minùs appareret eius maligna potentia, minùs ſanctæ ciuitatis fideliſſima patientia probaretur; minùs denique perſpiceretur, quàm magno eius malo tam bene fuerit vſus omnipotens* Deus *qui eum nec omnino abſtulit à tentatione Sanctorum, vt eius oppugnatione proficerent, & ex parte alligauit, ne innumerabiles à fide deterreret. Soluetur autem in fine, vt quàm fortē aduerſarium Dei ciuitas ſuperauerit, cum ingenti gloria ſui Redemptoris, adiutoris, liberatoris, aſpiciat.* His illud adiungo: ſicut in exercitu tam prima, quàm extrema acies fortiſſimos quoſque milites ſortitur, & in medio ipſo exercitu minùs validi, minúſque ſtrenui milites collocantur: ita ſimiliter in primoribus Chriſtianæ Eccleſiæ militibus (id eſt, primitiuæ Eccleſiæ tempore) & in vltimis, qui Antichriſti tempeſtate erunt ſuperſtites, virtus atque animi robur diuino ſuffragante auxilio & enituit, & eniteſcit. Certè, ſi cetera ſint paria, præſtantior vis ac fortitudo in acriori conflictu & ſæuiore perſecutione ſpectatur. Nihilominùs tamen primi illi Eccleſiæ Chriſtiani, vtpote qui difficillimam totius mundi expeditionem & conuerſionem, præſertim Romæ atque Imperij, ſunt aggreſſi; validiores eſſent neceſſe fuit. Secundùm illos tamen nulli alij poterunt virtute & conſtantia cum iis conferri, qui Antichriſto ſunt obſtituri; vt ex grauiſſimæ tentationis magnitudine colligitur. Vnde optimè ſubiungit Auguſtinus, *In eorum, qui tunc futuri ſunt, Sanctorum atque fidelium comparatione, quid ſumus? quandoquidem ad illos probandos ſoluetur inimicus, cum quo nos ligato tantis periculis dimicamus.*

Quid hic per modicum tēpus innuatur.

Modico tempore.] Conſentanea ſunt hæc verba cum iis, quæ Chriſtus ait Matthæi 24. nu. 22. *Niſi breuiati fuiſſent dies illi, non fieret ſalua omnis caro.* Cōmunis opinio eſt, Antichriſti perſecutionem tribus omnino annis & dimidio duraturam. De quo temporis ſpatio, déque eius myſterio diximus ſuprà capite 11. verum quidem eſt, in quibus locis Apocalypſis agit de hoc trium annorum & dimidiati ſpatio, in iis non loqui directè ſaltem de Antichriſto ſecundum eam expoſitionē, nec in cap. 11. nec in 12. nec in 13. Ex eadem tamen Apocalypſi validiſſimū depromitur argumentum, vt modicum hoc tempus pro annis perpaucis accipiamus. Cùm enim mille annos appellarit tempus illud, quod à dæmonis religatione vſque ad eius diſſolutionem interiacet: tempus illius belli, & ſubſequentes dies ad vniuerſalis vſque iudicij diem manifeſtè indicat pro nihilo poſſe reputari, ſiquidem generalem reſurrectionem aſſignat in mille horum annorum exitu, vt videbimus verſu quinto in iis verbis, *Ceteri mortuorum non vixerunt, donec conſummentur mille anni.* Sed de hoc latiùs ſuo loco.

Quid ſit, dæmonem ſolui modico tempore.

Hactenus meam propoſui explicationem; in qua dæmonis colligatio nihil aliud eſt, quàm dæmonis potentiam teneri conſtrictam ac præpeditam, ne poſſit Romæ obſiſtere publico Chriſtianæ religionis exercitio, nec propterea Chriſtianos in eadem vrbe inſectari. Atque adeò *draconem ſolui*, perinde erit, quaſi Deus permittat, vt tunc præſtare valeat, quod nunc minimè poteſt: nimirum vt Romæ rurſus Chriſtiana religio grauiſſimè oppugnetur. Iam verò quod mea declaratio ſpeciatim ad vnam Romanam Eccleſiam coarctetur; voluntarium non eſt, ſed neceſſarium, tum ob noſtram Apocalypſeos acoluthiam, tum etiam ob alluſionem ad Tobiæ locum. Oſtenſum namque hactenus eſt, vxorem illam Agni, cuius nuptiæ cap. 19. celebrantur, eſſe

eſſe

A eſſe Romanam Eccleſiam, ceterarum omnium caput ac Reginam. Conſtat autem ex Tobiæ libro, per dæmonis religationē in nuptiarum mentione, eam omnino ſignificari ſecuritatem, qua coniuges matrimonij felicitate tranquillè & pacatè fruuntur.

Argumentū contra prædicta.

Solvitur argumentum.

Sed obijcies, in Apocalypſi non immediatè ſequitur dæmonis ligatio nuptias Agni cum Eccleſia vxore. Nam poſt huiuſmodi nuptias ſequitur bellū illud, quod in poſteriori parte capitis 19. memoratur. Vnde nulla ratio cogere videtur, vt dæmonis colligationem ad felicitatem nuptiarum Agni referamus. Reſpondeo tamen, hoc ipſum bellum manifeſtè B pertinere ad ipſarum nuptiarum celebritatem. Etenim epulum illud, quod auibus apparatur, pertinet ad earundem nuptiarum celebrationem: & ipſamet nuptiarum allegoria complectitur prælium illud, tanquam ludicrum quoddam certamen militare, quod in ipſo nuptiarum die peragitur. Quòd verò ad ſignificationem ſpectat; ſi in eo prælio adumbratur vniuerſalis prædicatio, quæ Gentes Euangelio ſubegit poſt Eccleſiæ victoriam de Roma partam: manifeſtum eſt, hoc ipſum certamen eſſe efficacem Gentium vocationem, quæ ad C Agni nuptias conuocatæ ſunt. Quare in earum nuptiarum lætitia celebranda verſabatur Apocalypſis in fine capitis 19. atque adeò dæmonis religatio, quæ initio capitis vigeſimi exprimitur, cum nuptiarum celebritate proximè coniungitur.

Ex noſtra alligati dæmonis interpretatione validum deſumi argumentū & ad Romanæ Eccleſiæ gloriā, & ad hæreſum falſitatem demonſtrandam.

Iam, ſi noſtra interpretatio de dæmonis alligatione adeò certa eſt, vt mihi videtur, quid, obſecro, Romanæ Eccleſiæ glorioſius potuit contingere, quàm hanc colligationem dæmonis eſſe conſcriptam ad pacem & ſecuritatē indicandam, qua fruitura erat ipſa Eccleſia publico Chriſtianæ religionis vſu à Romani Imperij conuerſione ad Antichriſti vſquè tempora perſiſtente? Quid inſuper li- D terarum monumentis tradi potuit, quod magis hæreſum monſtris repugnaret! Nam ſi in Apocalypſi aſſeueratur & celebratur magnificè publica veræ religionis in vrbe Roma profeſſio ab expulſa idololatria vſque ad Antichriſti perſecutionem (qui publicum Chriſtianæ fidei vſum omnino prohibebit) duratura; quid notius aut manifeſtius, quàm omniū hæreſum repugnantia & contradictio publicæ religionis exercitationi, quam Roma profitetur? Noſtra igitur Apocalypſeos acoluthia bellum hæreticis omnibus indicit: & mea quidem ſententia acrius illis bellum infert vna Apocalypſis ſecundùm meam expoſitionem intellecta, quàm ſingu- E lares omnes tractationes, quæ hæreſeon ſingulas refutat. Etenim peculiaribus argumentis, quæ aduerſus hanc vel illam hæreſim ſcribuntur, mirum non eſt euaſionem aliquam reperiri, aut etiam confingi. At verò illi argumento, quod vniuerſas hæreſes à Romana Eccleſia prorſus recedere, ac ſeparari contendit, nulla alia adhiberi poteſt ſolutio, quàm vt ipſius negetur auctoritas. Quòd ſi etiam inficiari, perinde eſt, atque directè opponi totius Apocalypſeos ſcopo & acoluthiæ: quid potuit hæreticis acerbius ac moleſtius accidere, quàm Apocalypſeos filum & conſequutionem fuiſſe inuentam; F idque tanta perſpicuitate, vt nemo prudens negare poſſit, quin admirabile hoc ænigma mirificè congruat cum iis, quæ Catholici omnes de Romanæ Eccleſiæ auctoritate profitemur! Cùm autem hæc noſtra Apocalypſeos explicatio non vnum aut alterum ipſius operis ſymbolum, ſed vniuerſa ſimul quadret: quemadmodum euidens eſt, librum integrum, planéque ænigmaticum duorum & viginti capitum (qui tanta eſt ſymbolorum multitudine & varietate refertus) aptiſſimè applicari ad diuerſum ſenſum ab eo, quem eius operis auctor intendit, ita etiam nihilo eſt incertius aut obſcurius, toto cælo aberrare illos, qui à Romanæ Eccleſiæ ſenſu diſcedunt.

NOTATIO II.

De pluribus aliis explicationibus per diuerſos auctores excogitatis de ligatione dæmonis.

NOSTRA interpretatio colligationem dæmonis eo ipſo conſtituit tempore, quo Romana Eccleſia de Roma ethnica triumphauit, idololatria inde prorſus exterminata. Vt igitur diuerſas aliorum expoſitiones recenſeam, hunc ordinem ſeruabo; vt primò eas referam, quæ eidem tempori putabant dæmonis alligationem eſſe referendam, licèt multò aliter applicauerint. Deinde eas, quæ dæmonis religationem ad anteriora tempora reuocant, id eſt, ad tempus Chriſti paſſionis. Ac demum eas ſubiiciam, quæ ad poſteriora tempora reſpexerunt, opinantes, hanc dæmonis ligationem aut multis ſæculis poſt idololatriam ex Imperio depulſam accidiſſe, aut nondum eueniſſe ipſa, ſed in poſterum reſeruari.

1. Expoſitio.

Qui nobiſcum conſentiunt in tempore quo ligandus erat dæmon, ij verò duas in claſſes partiuntur. Alij enim ſunt nimis antiqui, nempe Millenarij: alij valde neoterici, qui nomen etiam mille annorum accipiunt, vt ſonat. Mirabitur fortaſſe aliquis, quòd Millenarios aſſeram de tempore alligati dæmonis mecum conſentire, id eſt, eam applicare ad tempus illud, quo Romana Eccleſia de Roma ethnica triumphum erat actura. Ceterùm, ſi ipſorū Millenariorum ſenſum ſolerter perſcrutemur; hi ipſi ligationem dæmonis eodem ac nos tempore collocabunt. Etenim quamuis Millenariorum opinio fuerit, poſt Eccleſiæ triumphum de Antichriſto reportatum, iuſtos mox reſurrecturos, & cum Chriſto in terris per mille omnino annos regnaturos, & toto hoc tempore dæmonem fore ligandum: Antichriſtus tamen de quo ipſi loquebantur, futurus erat (ſecundùm ipſorum exiſtimationem) Romanus Imperator, & caput vltimum veteris illius Romani Imperij, quod Eccleſiam perſequebatur. Quòd ſi eo ſuperato, ſtatim erat colligandus dæmon, tempus ergo colligationis a Millenariis aſſignatum illud propriè erat, quod mox ſequeretur poſt Romanum Imperium Eccleſiæ ſubiectum. Atque hoc ipſum tempus à nobis alligato dæmoni deſignatur.

Quinam Millenariorum fabulam ex veteribus ſecuti fuerint.

Hanc verò Millenariorum fabulam ſequuti ſunt Papias, Irenæus, Tertullianus, Lactantius Firmianus, Victorinus, Apollinaris, Seuerus, Iuſtinus, Nepos, vt ex Hieronymo de ſcriptoribus Eccleſiaſticis verbo Papias referunt Ludouicus Viues libro vigeſimo de Ciuit. capite ſeptimo, & Ribera in huius capitis commentario § 17. & infra. Hoc tamen commentum non omnes eodem modo, ſed longè diuerſo tradiderunt; & alij aduerſus alios ſcripſerunt, vt Irenæus contra Cerinthum. Cerinthus enim perſuadere conabatur, Sanctorum regnum in ea annorum millenario cum Chriſto regnantium futurum carnis & concupiſcentiarum regnum. At Irenæus etſi corporeas nuptias cogitabat, ab illicitis tamen cupiditatibus abhorrebat. Alij deinceps ſucceſſerunt, qui mille annorum fabulam amplectentes, non alias cogitabant delicias, præter ſpirituales. Atque hac ratione aliquando placuit Auguſtino Millenariorum fragmentum, vt ipſemet fatetur libro vigeſimo de Ciuit. capite ſeptimo.

2. Expoſitio.

Hæc tamen fabula poſteà diuturnitate prorſus extabuit, & manifeſtè patuit illuſos fuiſſe eos, qui corporum reſurrectionem in Sanctis ante diem Iudicij futuram, ſtatim poſt victoriam de Romano Imperio partam ſperabant. Non tamen defuere, qui noſtra etiam ætate crediderint, mille annos alligati dæmonis præciſè & ſtrictè pro iuſto millenarij numero vſurpandos fore; & numerandos quidē ab eo tempore, quo Conſtantinus Eccleſiæ permiſit publicum Chriſtianæ religionis vſum. aſſeruntq; ex eo tempore ad principium vſq; maximæ potentię, qua domus Otomana viguit, præteriiſſe mille ſolùm annos, nimirum ab anno 300. ad annum milleſimum treceenteſimum. Tūc verò aiunt ſolutum fuiſſe dæmonem propter ingentem poteſtatem, qua Deus Imperatorem Turcarum potentiſſimum Chriſtianæ Eccleſiæ hoſtem pollere permiſit. Sic frater Ferdinandus del Caſtillo in ſua beati Dominici hiſtoria parte ſecunda, cap. 1. & nonnulli alij.

3. Expoſitio.

Deinde Vbertinus Caſalis vehementer exhortans Pontificem Ioannem 22. (qui obiit anno Chriſti 1334.) conſiderat dæmonis colligationē Conſtantini Magni tempore accidiſſe, A accidiſſe, ſolutionem verò poſt mille annos præciſè, quando in Petri ſede fuit collocatus prædictus Ioannes vigeſimus ſecundus. Ita Vbertinus tractatu de ſeptem ætatibus Eccleſiæ capite octauo, §. vigeſimo quarto, dicens, ſe aliorum referre ſententiam ſic opinantium. Sed ſatis ſuam in hac parte mentem declarat, ſiquidem Pontificè illum appellat malam Beſtiam, & eundem ait eſſe abyſſi angelum & exterminatorem, cuius meminit Apocalypſis capite nono. Ita tradit ipſe Vbertinus in prædicto tractatu capite tertio, § decimo & decimo ſexto, & deinde cap. quarto ait eius Pontificia tempore videri interruptam manſionem, quoad regiminis Romanæ Eccleſiæ veritatem. Et iterum capite quarto, §. nono aduerſus eundem Pontificem ſtomachatur. Et capite ſexto, §. primo, eum appellat myſticum Antichriſtum. B

4. Expoſitio. Aliorum expoſitio eſt, ligationem dæmonis non eſſe ſpeciatim referendam ad Romanæ vrbis felicitatem in publica Chriſtianæ religionis profeſſione; ſed ad Catholicæ Eccleſiæ pacem, qua perfruitur poſtquam ab orbe Romano poſt Iuliani mortem expulſa eſt idololatria. Nā ab eo tempore Chriſtiana religio nunquam generali perſecutione fuit oppugnata, quemadmodū fuerat ethnicorum Imperatorum Eccleſiæ hoſtium tempeſtate. Quamuis enim variæ deinceps hæreſes contra Eccleſiam ſint exortæ, & multa infidelium bella aduerſus eandem exarſerint: ſi tamē communem Eccleſiæ ſtatum attendamus, fideles generatim ſaltem loquendo, non proptereà oppugnantur, quòd Catholicam fidem profiteantur: quando in tot prouinciis ſecure poſſunt & pacatè in Chriſti fide tranſigere, ſine aliqua cuiuſuis iniuria aut violentia. Atque hæc Eccleſiæ pax C creditur ad Antichriſti perſecutionem duratura, ac proinde tota illa temporis plenitudine quæ mille annorum nomine importatur.

5. Expoſitio. Hæ omnes expoſitiones eatenus cum noſtra conueniūt, quatenus tempus ligati dæmonis illud aſſignant, quo expulſa eſt ab orbe Romano idololatria. Verùm aliis placet, hanc dæmonis religationem ad dominicæ paſſionis tempus referendam eſſe. Nam Chriſti paſſionis virtute & efficacitate factum eſt, vt dæmones omnes conſtricti remanerent, id eſt, ipſorum vis & poteſtas reprimeretur: non ſecus atque canis alligati; qui damnum inferre nequit ei, qui ad eum appropinquare non vult. Atque hæc dæmonum colligatio præſtituitur ante Gentilitatis conuerſionem, quia habetur Marc. 3.27. *Nemo poteſt vaſa fortis ingreſſus in domum diripere; niſi prius fortem alliget, & tunc domum eius diripiet.* D Hanc expoſitionem nonnulli adeò certam reputant, vt affirment dubium non eſſe, quin de hac ſaltem alligatione loquatur Apocalypſis. Et eādem expoſitionem ſequūtur Auguſtinus, Gregorius, Primaſius, Beda, Andreas & plerique Apocalypſeos interpretes, qui exiſtimant, mille annos, quibus dicitur ligatus eſſe draco, denotare vniuerſum tempus a Chriſti paſſione vſque ad Antichriſti perſequutionem. Sic ſtatuunt ex noſtris Pererius lib. 15. in Danielem, Ribera hic § 4. & Viegas ſectione prima, numero primo.

6. Expoſitio. Ribera tamen & Viegas nonnihil à communi expoſitione recedunt. Tametſi enim in eo cum illa conueniunt, quòd draconem aſſerunt fuiſſe alligatum Dominicæ paſſionis tempore; & mille annos complecti totum tempus, E quod a Chriſti paſſione ad Antichriſti vſque tempora intercedit: in eo tamen a communi interpretatione diſcrepant, quòd dæmonis alligationē non accipiunt de omniū dæmonum poteſtate cohibitā, ſed ſingulatim de dæmoniorum principe, qui toto hoc tempore in inferorum carcere retentus ſit, ſitque in poſterum retinendus; nullā interim ei facta prodeundi poteſtate, vſque ad Antichriſti tempora. Pro hac autem expoſitione Ribera & Viegas afferunt Lactantium lib. 7. diuinarum inſtitutionum cap. 24. & 25. Gregorium lib. 4. Moral. cap. 12. Et ex interpretibus Ambroſium & Andream. adduntque in hoc loco arcanum quoddam Eccleſiæ prænunciari, nimirum poſt Chriſti paſſionem illico ſingularem quendam Angelum è cælo deſcendiſſe, qui Satanam alligaret, & in inferos detruderet; nec amplius inde euadere permitteret ad tempus vſque perſecutionis Antichriſti.

7 Expoſitio. F Duæ itaque expoſitiones fuere, quæ ligationem draconis ad Dominicæ paſſionis tempus referrent. Non tamen defuit, qui ſuſpicaretur, dęmonis colligationē fortè multò antea fuiſſe. Nam Proſper in dimidio temporis cap. 4. ait fortaſſe mille annos numerari *ab exitu ſermonis à Daniele dicto, in illo quadringenti nonaginta anni, & iſti, qui excurrunt ab aduentu ſaluatoris vſque in ſolutionem eiuſdem diaboli, concludant mille annos*. Sic Proſper.

Sed tranſeamus iam ad aliorum explanationes, qui religationem draconis ad poſteriora tempora reducūt.

8. Expoſitio. Prima ergo opinio eſt Aureoli & eius ſectatorum, qui ligationem dæmonis explicant de egregio illo facinore, quod Calixtus ſummus Pontifex præſtitit anno Domini 1122. quando peruerſum morem abſtulit, quo Imperatores Eccleſiaſticam libertatem in electionibus impediebant. Quare hæc expoſitio aſſirmat, fuiſſe Calixtum, qui ligauit diabolum per mille annos, id eſt in ſempiternum, quoad mundus duret.

9. Expoſitio. Alij explicant de feliciſſimo tempore, quo fruitura eſt Eccleſia ſtatim poſt Antichriſti necem. Aiunt enim, magnificas pacis & abundantis ſpiritus promiſſiones, quas Prophetæ Chriſtianæ Eccleſiæ pollicentur, nondum fuiſſe perfectè impletas, ſi communis Eccleſiæ ſtatus attendatur, atque adeò illo potiſſimùm tempore (quod ipſi Spiritus ſancti vocant) implendas fore, ita vt optari amplius non poſſit vlla morum correctio aut informatio; nec remaneat hæreſis aliqua aut hoſtis, qui Eccleſiam perturbet, aut bello fideles affligat.

B Hanc ſententiam tenet Vbertinus de Caſalis tractatu de ſeptem ſtatibus cap. 8. §. 21. & 23. Seraphinus de Fermo hic, & Pannonius, qui etiam id fatetur in prologo. Item Bullengerus, qui id quoque in fine prolegomenon adnotatat. Huius expoſitionis auctorem ſuſpicor Abbatem Ioachimum. Quamuis enim initio dicat, mille annos per recapitulationem ad totum Eccleſiæ tempus referendos: poſteą tamen ait Millenariorum opinionem, quāuis falſa ſit, quoad mille annos præciſè ſumptos; ſed quod attinet ad ſabbathum, non tam opinionem eſſe, quam ſereniſſimum intellectum. Sabbathum porrò appellant Ioachimus & eius ſectatores tempus illud, quo fruitura eſt Eccleſia poſt Antichriſti mortem: in quo etiam expectant 12. alios Apoſtolos Sp. ſancto plenos, & vbertimam eiuſdem Spiritus copiam vniuerſali Eccleſię generatim effuſam, nec C non maximam pacem ac requiem. Horum verò auctorum fundamentum, vt hunc ſabbathiſmum ab Apocalypſi poſt Antichriſti mortem collocari credant, illud eſt, quia ſibi perſuadent: cap. decimum nonum terminari Antichriſti morte & victoria Eccleſiæ reportanda de omnibus illius ſectatoribus. Deinde ſequitur cap. vigeſimum agens de dæmonis alligatione, deque mille pacis annis fecundiſſimis. Quoniam verò communi conſenſione erat receptum, parum ſupereſſe temporis ab Antichriſti morte ad diem vſque Iudicij, ideo ne felicitatem illam ad tantas temporis anguſtias redigere cogantur, pro virili parte contendunt, protrahere annos illos ſiue tempora, quæ poſt Antichriſti mortem ſucceſſura ſunt. Quin imò adducunt Iudæos & vnam ex Sibyllis, aſſerentes poſt Enochi & Heliæ necem reſtare alios trecentos quinquaginta annos ante extremi Iudicij diem, de quo vide Langium D in Iuſtinum tomo ſecundo, folio 72. Vbertinus etiam in prædicto tractatu ad finem, trecentos illos quinquaginta annos duplicata ſumma ad ſeptingentos extendit.

10. Expoſitio. Non tamen deſunt alij, qui in animum ſibi inducunt, neceſſarium eſſe, vt Eccleſia in hac vita fruatur felici illo ſabbathiſmo. Sed ne arctiſſimo ſabbathiſmi ſpatio coerceantur, aſſerunt falsò credi, mille pacis annos ab Apocalypſi expreſſos, de longinqua Eccleſiæ pace poſt Antichriſtum fore intelligendos: adduntque mille hos annos non poſt, ſed ante Antichriſtum futuros, nec tamen appropinquaſſe adhuc dæmonis alligādi tempus. Ita Hortulanus in Cantica fol 386. & infrà, vbi ait, ſe in eam propendere ſententiam, vt ab Antichriſti morte ad diem vſque extremi Iudicij quinque & quadraginta non amplius E annos credat interceſſuros. Et paulò poſt Eccleſiæ ſabbathiſmi felicitatem depingit, qua ratione ipſe ſibi futurū perſuadet, *Tunc enim*, inquit, *maximè deletum erit peccatum, inducta per vniuerſum orbem iuſtitia, & tunc implebitur illud Iſaiæ, Populus tuus omnes iuſti, & tunc ſublatus erit omnis bellorum & perſecutionis metus, & pax erit altiſſima. & tunc ſublatum erit omne impiorum regnum, omnis tyrannis atque omnis poteſtas, & ſolus Chriſtus regnabit, & erit in terris ſpecimen admirandum cæleſtis Monarchiæ, quam habebit Chriſtus in æternum. & nulli erunt hæretici, neque hypocritæ, neque opus erit renouatione Eccleſiæ.* Atque hunc etiam ſtatum feliciſſimum ad mundi ipſius finem deſignat Hortulanus ipſe. Ait enim folio 389. Sanctos qui in mundi fine degent, & magna illa fruentur felicitate, obuiam Chriſto in aëra rapiendos, nec priùs fore morituros. ac demum quod Millenarij carnaliter ſperabant, ſpiritaliter Hortu- F lanus in ſeptimo Eccleſiæ ſtatu in vita hac mortali expectat, & pro ſe afferre conatur Hieronymum ac Bernardum.

Tres expoſitiones poſtremæ ligationem dæmonis multò poſtea, quam noſtra explicatio, aſſignant. Verùm aliæ ſunt explicationes, quæ dæmonis alligationem non ita accipiunt, quaſi ſemel aut factam aut faciendam, ſed veluti rem, quæ quotidie fit, & quæ comparatione aliorum, hodie fiat, aliorum comparatione, cras, aliorum verò, multis retro ſæculis. Hoc autem bifariam poteſt intelligi: 11. Expoſitio. primò reſpectu conuerſionis ſingulorum, & hæc videtur fuiſſe Auguſtini expoſitio libro vigeſimo de Ciuitate, capite octauo, vbi ait, *Alligatio diaboli non ſolum facta eſt, ex quo cœpit Eccleſia in nationes dilatari, ſed etiam nunc fit,*

& fiet vſque ad terminum ſæculi. quia vnicuique fidelium iſte fortis tunc alligatur, quando ab illo tanquam vas eripitur. Sic Auguſtinus, qui manifeſtè dæmonis religationem accipit, tanquam id, quod præcedit, vel comitatur vniuſcuiuſque conuerſionem, iuxta id Marci capite tertio, numero vigeſimo ſeptimo, *Nemo poteſt vaſa fortis diripere, niſi prius alliget fortem.*

12. *Expoſitio.*

Secundò conſiderari poteſt multiplex alligatio reſpectu æternæ felicitatis ſingularum animarum, quæ ad Dei viſionem perueniunt. Et hæc videtur eſſe explicatio Alfonſi de Caſtro lib. 3. contra hæreſes verbo *Beatitudo* hæreſi 2. ait enim, per mille annos deſignari æternitatem felicitatis cæleſtis. Cui explicandi rationi illud accumulari poſſet, æternitatem nomine mille annorum compellari: quia qui æternam non viuit vitam, ante mille annos emoritur: nam nec Mathuſala ad mille annos peruenit. Vnde qui millenarium attingit, ſecurus de æternitate redditur. Hinc Iuſtinus libro de veritate religionis ait. *Ioannem in Apocalypſi agere de mille annis & lignum vitæ eſſe illoſmet mille annos: quia, vt Adæ dictum eſt, quo die de ligno vitæ ediſſet, eſſe moriturum; ſcimus illum mille annos non impleuiſſe; nouimus etiam illud,* Dies Domini *vt mille anni: nam ſecundum dies ligni vitæ, dies populi mei erunt.*

Quod verò ſubiungitur, *Cùm conſummati fuerint mille anni, ſoluetur Satanas;* declarari poſſe videtur eâdem ratione, ac ſi diceretur dæmonis ſolutio ad terræ incolas decipiendos reſpectu Beatorum perinde eſſe, quaſi poſt æternitatem ipſam, qua fruuntur, accidat. Quod non ita eſt accipiendum vt ſonat: æternitas enim fine omnino caret, atque adeò ridiculum eſſet de iis agere, quæ poſt æternitatem ipſam euentura ſint. Senſus ergo eſſet, vt primùm anima gloriam poſſideat, certam iam illi eſſe & omnino ſeruatam æternitatem. Imò etiam cùm æternitas ſit tota ſimul & perfecta poſſeſſio, nulli eam euentus interturbare poſſunt. Nec enim quidquam angoris aut ſolicitudinis poteſt accidere iis, qui cum Deo prorſus coniuncti æterna perfruuntur beatitudine. Cùm ergo Satanas per mille annos conſtringi dicitur, deinde ſolui; ſignificabitur hoc pacto, dæmonem reſpectu Beatorum in perpetuum eſſe alligatum, & tamen iis, qui in mundo adhuc degunt, ſolutum manere. Quod idem erit, ac ſi dicatur, cùm alij ad optatū beatitudinis finem peruenerunt, tunc aliorum bellum inchoari. Sic videtur intelligi vtcunque poſſe ſententia Alfonſi de Caſtro: quamuis Viegas ſect. 2. § 11. Caſtrum interpretetur non de mille annis, quibus dæmon in abyſſo ligatus detineatur, ſed de mille annis, quibus Sancti dicuntur regnare. Viegas enim opinatur Ioannem in phraſi illa mille annorum variare; & prius quidem per annos mille ſignificari tempus a Chriſti paſſione vſque ad Antichriſtum, cùm verò dicuntur Sancti regnare per mille annos, tunc ſermonem eſſe de æternitate. Ita ſentit Viegas. Infra tamen conſtabit, Ioannem de eiſdem mille annis loqui.

NOTATIO III.

Vbi ſingulæ prædictæ explicationes breuiter examinantur, & quid in ſingulis occurrat indicatur.

SECTIO I. *De mille annorum fabula.*

Quis fuerit Millenariorum error.

MIRVM ſanè eſt, tot tamque graues auctores hoc figmentum ſibi pro vero perſuaſiſſe. Eorum tamen error (ſicuti aliis etiam in rebus interdum accidit) inde effluxit, quòd ænigmatis ſiue allegoriæ verba, ita vt ſonant, vſurpanda eſſe cenſuerint. Cùm autem Apocalypſeos verba indicent ante generalem corporū reſurrectionem animas Sanctorum reuicturas, & per mille illos annos, quibus dæmon conſtringetur, regnaturas: nonnulli graues auctores hæc, vti ſonant, acceperunt, quos cùm alij deinceps ſectarentur, hinc tanta huic fabulæ acceſſit auctoritas, vt illi ipſi, qui eam omnino falſam reputabāt, damnare omninò non auderent: donec creſcente per temporis decurſum & augeſcente diuinæ lucis ſplēdore Catholicæ Eccleſiæ elargito, luce meridiana clariùs patuit, errorem prorſus fuiſſe, quod multi firmiter antea tenuerant. Et quidem præter alios Scripturæ locos, qui attentè expenſi liquidò oſtendunt Sanctorum reſurrectionem non futuram, donec extremi Iudicij dies aduenìat, vt eſt illud Iobi 19. 25. *In nouiſſimo die de terra ſurrecturus ſum* & illud 1. Theſſal. 4. 15. *Ipſe Dominus in iuſſu & in voce Archangeli deſcendet de cælo.* vbi manifeſtè ſermo eſt de die nouiſſimo: & tunc ait ſurrecturos iuſtos & in æthera ſubleuandos, (quod etiam docetur expreſſè prima ad Corint. 15.) Præter hæc, inquam, Scripturæ teſtimonia; in hoc ipſo Apocalypſeos capite ad finem A perſpicuè dicitur, pios & impios extremi Iudicij die omnes ſurrecturos. Et ſanè, vbi reſurrectionis primæ fit mentio, ſi rem ſolerter inſpiciamus, textus ipſe nos admonet, ſermonem non eſſe de corporum reſurrectione, ſed de animarum, (vt optime expendit Auguſtinus lib. 20. de Ciuitat. cap. 9.) textus enim verba hæc ſunt, *Et vidi animas decollatorum propter teſtimonium Ieſu, & eorum, qui non adorauerunt Beſtiam, & vixerunt, & regnauerunt cum Chriſto mille annis.* Vbi planè conſtat in iis verbis, *vixerunt & regnauerunt,* ſuppleri nominatiuum *animæ,* ex iis, quæ paulò ante præceſſerant, *Et vidi animas decollatorum.* Si ergo ſermo eſt de animarum reſurrectione, textu ipſo edocemur, de corporum reſurrectione non agi. Falſa ergo perſuaſio fuit, Apocalypſin, dū prioris reſurrectionis meminit, de corporum reſurrectione verba facere. Vbi autem ſtatuamus, non B haberi hic ſermonem de reſurrectione corporum, ſed de animarum ſanctarum: mox dilucidè cernitur, reſurrectionem eam non corpoream eſſe, ſed ſpiritualem & allegoricam; ſiue tranſitus viatorum & militantium in hac vita ad comprehenſorum & Beatorum ſtatum appelletur reſurrectio prima: ſiue propter ingentem fructum & vtilitatem, quæ ex Martyrum ſanguine in fide conuerſorum ad Chriſtum percipiunt, Martyres ipſi dicantur reſurgere; de quo infra.

Prædictus Millenariorū error impugnatur.

Millenarij vnde ſui erroris anſam arripuerint.

Deinde, quamuis Millenarij in ſimplici hac allegoriæ acceptione, vt ſonat, prorſus aberrauerint: quod verò ad Apocalypſeos acoluthiam & conſequutionem attinet, decepti minimè ſunt, quippe occiſionem capitis 19. exponebant ipſi de cæde & ſtrage in Antichriſti exercitu per Chri- C ſtum ipſum edenda. Beſtiam enim in ſtagnum ignis immiſſam de Antichriſto interpretabantur. Vnde draconis religationem & reſurrectionem animarum ſanctarum (quæ duo mox ſubſequuntur) accipienda eſſe quaſi res poſt vindictam de Antichriſto ſumptam euenturas. Et certè, ſi Apocalypſeos ſeries & acoluthia obſeruetur, non minùs ipſe miror eos auctores, qui, in Beſtia in ignis ſtagnum detruſa cùm Antichriſtum intelligant, draconis tamen colligationem ante mille annos conſtituunt, quàm eos, qui Millenariorum veſtigiis inſtiterunt. Etenim mea ſententia euidens in ipſo textu eſt, draconem & maris ac terræ Beſtias (de quibus cap. 12. & 13.) aduerſus Catholicam Eccleſiam coniuraſſe: huius autem belli exitum fuiſſe, vt maris Beſtiam & Beſtiam terræ dehiſcens tellus deuoraret, eaſq; in ſtagnum ignis deiiceret, draco verò in abyſſo mille an- D norum ſpatium ligaretur. Quamobrem manifeſtè ipſi contextus ordini repugnant, qui draconem in abyſſo religant ante coniurationem & bellum, quod ſimul cum maris & terræ Beſtiis aduerſus Eccleſiam ſuſcepit.

Millenarios, alioquin deceptos, in Apocal. tamen ſerie & acoluthia rectè proceſſiſſe.

In eos, qui rerum ſeriē & conſecutionē in Apocal. expoſitione non obſeruarunt.

Millenarij igitur (eſto, in errorem ſint prolapſi.) conſequenter fuere loquuti. Exiſtimantes enim per maris Beſtiam Antichriſtum illum celebrem figurari, conſequentiæ tenuerunt ordinem, dum Gogi & Magogi bellum eſſe aliud ab Antichriſti bello, & eo poſterius aſſeuerarunt. abſonum namque omnino eſt, in maris Beſtia ſignificari Antichriſtum, & tamen per Gogi & Magogi bellum adumbrari ipſius Antichriſti perſecutionem.

Et quamuis nonnulli per occaſionem fabulæ Millenariorum latè diſputent, quo gradu ſit habenda opinio illa, quæ mundi durationem ſex mille annorum curriculo definit (de quo lege Maluendam libro 1. de Antichriſto cap. 28. 29. 30.) Hac tamen quæſtione conſultò ſuperſedeo. Nec E enim arbitror ipſius enodationem ad Millenariorum fabulam diſcutiendam requiri: cùm potiùs Millenarij ab ipſo mundi naſcentis exordio ad vniuerſalis vſque Iudicij diem ſeptem omnino annorum millia deſignent; nempe ſex millia ad reſurrectionem vſque Sanctorum, & mille deinceps ad generalem vſque reſurrectionem. Enim verò, quod ad Apocalypſeos expoſitionem ſpectat, ſiue ſex annorum millia effluxerint vſq; ad victoriam de Antichriſto reportandam, ſiue multò plura vel pauciora, id quidem interpretationem non variat de dracone, poſt maris Beſtiam ignito ſtagno demerſam, alligato per mille annos, & deſpicitâ Sanctorum reſurrectione vltimum Iudicij diem per totidem annos præcedente. Iam, quod nonnulli autumant de proportione & conuenientia, quæ inter ſeptem annorum millia & inter primam mundi hebdomadam re- F peritur (dum dies vnus mille reſpondet annis) hoc, inquam, nihil eſt. Quid enim facilius, quam fabulas & mera figmenta excogitare, quæ proportionem aliquam cum veris rebus habeant?

Millenarij quot annos totius orbis durationi adſcriberēt.

SECTIO II. De *ſecunda expoſitione.*

Iudicium de ſecunda expoſitione earum quæ ſuprà ſunt recenſita.

IN ſecunda interpretatione, quam ſupra ex Fratre Ferdinando del Caſtillo retulimus, illud imprimis reperio, eā non rectè contextui aptari. Exorditur enim ea computandi ratio a Conſtantino: deinde ſtatuit, ab ea tempeſtate dæmonem colligatum fuiſſe ad Othomanæ vſque porentiæ primordia. Cùm tamen conſtet poſt Conſtantinum, eiuſque filios perturbatam fuiſſe Eccleſiæ pacem crudeliſſima Iuliani perſecutione. Quis ergo non fateatur, veriſimilius multò & probabilius argumentum inueniri, vt Iuliani tempore expeditus fuiſſe dæmon ad Gentes contra Eccleſiam illiciendas aſſeratur, quàm Othomanæ domus atque potentiæ initio? Deinde quamuis iuſta videatur eſſe temporum ſeries & annorum computatio à Conſtantini æuo ad Othomanæ vſque tyrannidis exordium: ſi tamen oculos conuertamus ad dãnum & detrimentum Eccleſiæ illatum: multò aptiùs dicetur extricatus fuiſſe dæmon, quando Mahometicæ ſectæ impietas in lucem prodiit. Cùm enim Turcæ bello Chriſtianos affligere cœperunt, iã tum multis incommodis & ſanè grauioribus, Eccleſia fuerat per Mauros affecta, quod qui Africæ, Hiſpaniæ, Arabiæ, Syriæ & aliarum orbis partium hiſtorias peruolutarit, dubitabit nemo.

Verùm tamen re diligentiùs animaduerſa, cùm Mauri atque Turcæ non generatim publico edicto prohibeant Chriſtianos ſibi ſubditos, quominùs ſuam retineant religionem, huiuſmodi bella aduerſus Chriſtianos ſuſcepta nõ directè de Religione & Dei cultu, ſed de Imperio & dominatu agitantur. Et quidem nimia exaggeratio foret, ſi hoc Maurorum & Turcarum bellum Chriſtianis illatum catholicam Eccleſiã eò anguſtiarum redigere diceretur, quò Diocletiani perſecutiones redegerunt. Cùm autem dicitur dæmon poſt mille annos ſoluendus; conſtat his verbis indicari, perſecutionem tunc grauiùs & vehementiùs exarſuram, quam veteres illius Romani Imperij Ethnici in eãdem Eccleſiam ſuſcitarant: id quod & Auguſtinus, & optimi quique Apocalypſeos interpretes ita ſentiunt.

SECTIO III. *De tertia expoſitione.*

Iudicium ac cenſura de tertia explicatione.

NIMIA fuit Vbertini temeritas & impudentia figuram myſtici Antichriſti ad Pontificẽ Ioannẽ 22. velle applicare, atque aſſerere, ipſius Ioannis tempore vaticiniũ Apocalypſeos de diaboli ſolutione poſt mille annos fuiſſe completum. Neque enim licet tantoperè iracundiæ & furori indulgere, vt ſacrarum Literarum vaticinia pro noſtro libito ſiue indignatione potiùs ad ea detorquere velimus, quæ ſecundùm Spiritus Sancti mentem neutiquam fuiſſe conſtet. Hoc autem in hac explicatione ita eſſe facilè apparet. Primò, quia nugatorium planè eſt mille annorum computationem à beati Sylueſtri Pontificis morte exordiri. Secũdò, poſt demortuum Sylueſtrum accidit Iuliani perſecutio. Et tamen ita excæcatur Vbertinus, vt Iuliani tempore ſolutum eſſe dæmonem non putet; ſed id impletum eſſe arbitretur tempore illius Pontificis, qui Religioſis mendicantibus contrarius fuit. Ego quidem non omnia illius Pontificis acta probo; nec eius, aut patronum, aut iudicem ago: verùm quæ temeritas aut dementia eſt, Ioannis vigeſimi ſecundi tempeſtatem Eccleſiæ infeliciorem & calamitoſiorem, quam Iuliani & Romani Imperij Ethnici reputare? Tertiò, Vbertinus cæco furore abreptus in mille annorum computatione manifeſtè peccat. Nam hic annorũ numerus à Sylueſtri Pontificis morte inchoatos, neutiquã fuit completus in Ioannis vigeſimi ſecundi electione; ſed in Benedicti ipſius ſucceſſoris, qui tamen Monachis mendicantibus infeſtus non fuit.

SECTIO IV. *De quarta expoſitione.*

Quid de quarta explicatione ſentiẽdũ ſit.

QVARTA interpretatio ligationem dæmonis referebat ad pacem & tranquillitatem, non vnius Romanæ Eccleſiæ & vrbis, ſed Eccleſiæ vniuerſalis. In hac explanandi ratione occurrit primò, quia cùm dæmonis colligatio, vbi de nuptiis agitur, ſpectet omnino ad ſecuritatem ſponſæ ſignificandam in eo, quòd ſui matrimonij felicitate potiatur: ſi ſponſa illa, ſiue vxor Agni, de qua agebatur cuius etiam mentio ſit capite decimo nono, non erat vniuerſalis Eccleſia, ſed ea, quæ eſt Eccleſiarum regina, vt ſuo loco expendimus, non quidem de vniuerſalis Eccleſiæ felicitate agetur in dæmonis religatione, ſed de proſperitate illius, cuius ibi potiſſimùm nuptiæ celebrantur.

Deinde vniuerſalis Eccleſia ex Eccleſiis peculiaribus, vt corpus ex ſuis partibus, coagmentatur. Quare non eſt omnino verum, Eccleſiam vniuerſalem fruituram ſui matrimonij pace & felicitate per mille annos, ſi tamen huius temporis ſpatio in multis Chriſtiani populi prouinciis infidelitas, atque hæreſes extulere caput, & ſublatus omnino eſt publicus Chriſtianæ religionis vſus: quin imò in nonnullis vix vlla Chriſtianæ fidei ſcintilla remanſit. Quod verò opponitur, per hos ſaltem mille annos Chriſtianam religionem in mundo vniuersè non fuiſſe oppugnatam: id ſatis non eſt, vt verè affirmetur dæmon toti vniuerſali Eccleſiæ fuiſſe alligatus: Etenim alligatio dæmonis maximam denotat felicitatem in eo, quòd ſponſa domo ſponſi A & myſtica matrimonij coniunctione fruatur: atqui dum in tot Chriſtianæ Eccleſiæ prouinciis adeò vehementer turbatur, qui verum perfectè eſſe poteſt, reſpectu totius Eccleſiæ vniuerſalis dæmonem eſſe conſtrictum?

SECTIO V. *De quinta expoſitione.*

Iudicium de quinta explicatione.

HÆc explicatio contendit Dæmonis colligationem de Chriſti paſſionis tempore intelligendam fore. Nititur autem illis verbis Marci 3. 27. *Nemo poteſt vaſa fortis ingreſſus in domum diripere, niſi prius fortem alliget.* Verùm ſicuti certum eſt, cõparationem fortis alligati ab Spiritu ſancto vſurpari ad efficacitatem Chriſti paſſionis denotandũ; qui dæmonem conſtrinxit, vt vinctos ab eius poteſtate eriperet; B ita etiam certum eſt, ipſummet diuinum Spiritum Tobiæ 8. 3. fuiſſe vſum dæmonis religati figura ad deſcribendam Saræ & Tobiæ matrimonij ſecuritatem. Ex his ergo duobus illius figuræ vſibus plerique putant in capite 20. Apocalypſeos ad Marci locum alludi. Mihi verò pro comperto eſt, non eò, ſed ad Tobiæ locum haberi reſpectum. Namque vt in Tobiæ libro alligationem dæmonis antecedit epulum & conuiuium, quod præcedenti capite, id eſt, ſeptimo deſcribitur; ſic in Apocalypſi epularum celebritas capitis 19. antegreditur dæmonis alligationem: & hoc in loco nullo modo antecedit alligatio fortis vire ereptionem captiuorum ex dæmonis poteſtate: ſed potiùs in ipſo textu innuitur non obſcurè Gentiles iam antea fuiſſe conuerſos, atque adeò domum Satanæ direptã. Nec in hac alligatione directè ſermo eſt de Satanicæ domus C direptione, ſed de pace & ſecuritate, qua ſponſa Agni puriſſimis matrimonij fructibus per multa fruatur ſæcula. Duplex igitur eſt in ſacris Literis dæmonis colligatio: altera, vt eius diriperetur domus: & hæc facta eſt paſſionis Chriſti tempore; altera, vt Agni vxor ſui matrimonij felicitate pacificè diu perfruatur. Hæc autem dæmonis religatio executioni non eſt mandata, quoad ab vrbe Roma cultus idolorum fuit expulſus, vt videre eſt ex iis, quæ ſuperiùs expendimus. Quamobrem aſſerendum eſt, quamuis Chriſtus dæmonem conſtrinxerit, vt ei prædam auferret; poſtea tamen eum aliquo tempore liberum ac ſolutum reliquiſſe, vt Eccleſiam perſequi poſſet. Quando verò eò peruentum eſt, vt diabolus non iam poſſet receptam publicè Chriſtianæ religionis conſuetudinem Romæ impedire; tunc elegantiſſimè dicitur ligatus fuiſſe dæmon; ad D eum modum, quo ligatus eſt Tobiæ 8. vt ſcilicet deinceps Tobiæ ſponſa ſui matrimonij felicitate frueretur.

Duplex dæmonis alligatio in ſacris Literis indicata.

De vtra prædictarum alligationum loquatur Apocal.

Hoc ampliùs roboratur ex totius libri acoluthia. Nam ſi dæmonis colligatio, de qua Apocalypſis loquitur, fuiſſet paſſionis Chriſti tempore impleta; minimè eſſet ad rẽ, vt in hoc capite 2 apponeretur: cùm manifeſtè conſtet, ex Apocalypſeos exordio recenſeri Synagogæ & Gentilitatis bella cum Eccleſia geſta: in quibus dæmon fuiſſe ſolutus figuratur; atque adeò exprimitur illius potentia aduerſus fideles, quos reapſe Iudæa capulit. Poſteà verò quã animaduertit, Eccleſiam ſeſe per Gentilitatem inferre, cum maris & terræ beſtiis fœdus iniit, & ipſe vt totius belli atque exercitus dux ad maris litus ſtetit. In his ergo liquidò apparet draconem, ſiue dæmonem nondum fuiſſe alligatum; ac proinde ipſius ligationem fuiſſe totius belli exitum. E

SECTIO VI. *De ſexta expoſitione.*

De ſexta explanatione iudicium

RIBERA & Viegas, qui ſextam interpretationem de Dæmonum principis alligatione & ad inferos detruſione vehementer propugnant, ad eam roborandam affirmãt illa nomina, *Serpens antiquus, Diabolus & Satanas*, minimè conuenire, niſi dæmoniorum principi. Ad hæc, in Græco articulum dæmoni in hoc loco præponi: beatum itè Proſperum in dimidio temporis ſic legere, *Draconem illum magnum, illum ſerpentem antiquum*, quibus verbis videtur græcos articulos exprimere. Ad hæc tamen reſpondeo; hoc etiam modo de aliquo exercitu ſermonem inſtitui ſolere: ſic enim Hiſpanè & in ſingulari & cum articulo dicimus, F *el Frances, el Turco.* Et quamuis locutio ipſa ſupremum Turcarum Imperatorem deſignet, tamen quod de ipſo dicitur, de ipſius etiam exercitu debet intelligi; vt ſi diceretur magnus ac ſupremus Turca fuiſſe deuictus. Quamobrem cùm hic Apocalypſeos liber ſit planè ænigmaticus, non video, vnde inferant Ribera & Viegas de ſolo dæmoniorum principe ſermonem haberi, ipſumque eſſe duntaxat, qui in barathrum fuit deiectus. Hoc namque arcanũ, quod ipſi putant Eccleſiæ in hoc loco retegi, ſuperuacaneum eſſet in Apocalypſi fuiſſe ſignificatum; cùm Riberæ & Viegæ expoſitionem ſequatur nemo. Quare huius myſterij nihil denuò in hoc libro ſcitur, præter ea, quæ priùs noſcebantur. Omnes enim pari conſenſione hoc in loco in Auguſtini expoſitionem pedibus eũt, qui libro 20. de ciuit.

Sexta interpretationis argumenta diſſoluuntur.

ciuit. cap 7. quid ſit dæmonis alligatio exponens, affirmat nihil eſſe aliud, quam ipſius poteſtatem eſſe a ſeducendis hominibus coercitam atque frænatam. Et cap. 8. ait, *Alligari eſt, non permitti exercere totam poteſtatem, quam habet ad cogendos homines in ſuam partem vi vel fraude.* Vt ergo ligari dæmonem, ænigmaticè exponitur: ſic etiam explicandum eſt tanquam ænigma, quod dicitur eſſe dæmonem detruſum in abyſſum ibique clauſum.

Prædicta expoſitio ſexta impugnatur.

Iam, ſi ad rem ipſam attendamus, non magni admodum Eccleſiæ intererat dæmoniorum omnium Principem apud inferos vinctum teneri. Nam ex eo loco, ſi ſibi fieret poteſtas, quam plurimum poſſet inferre damni, bellum ipſum adminiſtrando, & militum acies acuendo. Nam dæmonibus quidem non procul inferorum locus diſtat, quominùs pro libito ingredi, & egredi, ac ducem conſulere poſſint. Atqui duces hoc pacto pugnare ſolent, procurando bellum, & inſtruendo, & vires animóſque ſuis militibus addẽdo. Si autem Satanæ milites & adminiſtri ſunt liberi, & expediti, & ipſe, quantumuis coniectus in vincula, eos flectit, moderatur, ac regit: parum Eccleſiæ refert, ipſummet dæmoniorum caput ac principem compedibus apud inferos irretiri. Lege hiſtoriam huic rei congruentem, quam Gregorius Magnus ſcribit libro tertio Dialogorum, capite ſeptimo de dæmone, qui ſuos ſatellites viſus eſt in Apollinis templo inſtruere, & rationem ab eis expoſcere.

Reſponſio pro ſexta expoſitione redarguitur.

Quòd ſi aliquis reſpondeat, eum eſſe ducem aliquem, non tamen imperatorem ipſum: ſaltem eo modo nocere potuiſſet dæmon in abyſſo alligatus, ſicut ille, ſi in eo Apollinis templo religatus eſſet. Præter hæc, beatus Athanaſius in vita ſancti Antonij narrat, dæmonem ipſum Antonio apparuiſſe enormi corpore, capite ad cælum vſque porrecto, ac dixiſſe, ſe ſuo imperio & armis fuiſſe ſpoliatũ, poſtquàm cunctas prouincias nomen Chriſti perſonabat. Vnde Antonius gratias Deo agens, quòd nos è variis Satanæ muniuerit incurſibus, ait, En ipſe diabolus, qui huiuſmodi cum ſuis ſatellitibus exercet aſtutias, nihil ſe poſſe contra Chriſtianos fatetur. Curæ ergo Chriſtianorum ſit, ne per eorum inertiam vires dæmonibus præbeantur.

Dæmonem ſuo Imperio & armis fuiſſe ſpoliatũ, poſtquàm Euangelij prædicatio toto orbe perſonuit.

Ex hac hiſtoria licet conijcere, Satanam non eo modo eſſe ligatum, quo putauit Ribera, cùm conſtet, eum ipſum Antonio apparuiſſe: ſed ea ratione, quam & explicat Auguſtinus, & diabolus ipſe faſſus eſt.

Refutatur adhuc prædicta expoſitio 6.

Nec ſolùm dæmoniorũ principes, ſed totus etiã tartareę regionis exercitus eo modo vinctus & illaqueatus eſt, vt nec princeps ipſe, nec exitioſa ipſius phalãx poſſint cõtra Romanã Eccleſiã præualere, impediẽdo videlicet publicũ Catholicæ religionis vſum. Quid enim hanc ad rem proficeret, eorum vnum in inferorum regione cuſtodia incluſum detineri, ſi ex eo loco ceteros omnes adminiſtrat, regit, atque in prælium accendit, nec non ipſi ſoluti remanent, vt damnum idem ac detrimentum, quod antea, inferant? Denique illud ad huiuſmodi alligationem permagni refert, Chriſti virtute & Angelorum miniſterio vim ac poteſtatẽ dæmonum frænatam eſſe atque compreſſam. Enimuerò dæmoniorum principem in peculiari aliquo loco a ſingulari Angelo teneri conſtrictum, id ſanè ad Eccleſiæ ſecuritatem parui momenti erat. Ac proinde non eſt veriſimile, eum eſſe huius ænigmatis ſenſum. Et quidem in bona phraſi non videtur aliquis Angelus poſſe detinere dæmonem alicui loco alligatum, quin ipſe etiam Angelus ab eodem loco non recedat. Nimiæ autem ſimplicitatis eſſet, perſuadere ſibi Angelum, qui dæmonem alligauit, veluti alligatum in inferno per annos mille permanere; aut ænigma hoc accipere, vt ſonat.

SECTIO VII. *De B. Proſperi ſuſpicione.*

De 7. explanatione iudicium.

DE hac ſuſpicione ſatis eſt oſtendere, eam ſolido fundamento non niti, quod ſic facilè monſtratur. Nam cõtentio illa, quæ Apocalypſis capite duodecimo & decimo tertio inter draconem & vtranque maris ac terræ Beſtiam facta deſcribitur, nullo modo refertur (vt conſtat) ad illud tempus, quod Chriſti paſſionem anteceſſit; ſed ad bellum poſt Chriſti mortem in Eccleſiam ſuſceptum, cuius belli exitus eiuſmodi eſt, vt duplex Beſtia in ſtagnum ignis detruſa ſit, & draco in abyſſo religetur. Hæc ergo alligatio non poteſt intelligi facta, quo tempore Proſper ſuſpicatur.

SECTIO VIII. *De Aureoli explicatione.*

Octauæ expoſitionis cenſura.

FIGVRARVM Apocalypſeos accommodatio ad exigua atque minuta hiſtoriarum ſegmenta tolerari vtcunque poteſt; dummodo ne hæc fuiſſe præcipua Spiritus ſancti mens aſſeratur. Hoc enim ſi crederetur, iniuria irrogaretur Ioanni, ne dicam ipſi Spiritui ſancto. De hoc diximus in prolegomenis notatione 11. Et in præſenti quidem

A quis non videat in ſimpulo excitare fluctus (quod aiunt) qui in Calixti decreto aſſerit dæmonis per mille annos alligati prophetiam fuiſſe impletam? Deinde ſi huiuſmodi foret ſenſus, dicendum neceſſariò eſſet, draconis & duarũ Beſtiarum conſpirationem eò ſolùm ſpectare, vt Principibus ſæcularibus poteſtas in Eccleſiaſticis electionibus fieret, quod nemo ſanus probabit. Poſtremò Aureoli & eius ſectatorum expoſitio, quæ mille annos accipit pro toto temporis decurſu, quo mundus durabit, perſpicuè textui refragatur. In eo enim dicitur exactis mille annis ſoluendus dæmon, vt Eccleſiæ rurſus bellum inferat.

SECTIO IX. *De Vbertini & aliorum ſpe.*

Nonæ expoſitionis cenſura & impugnatio.

B PRIMÒ; eſto, ad tempus poſt Antichriſti mortem futurũ reſeruetur maxima & præſtantiſſima Eccleſiæ proſperitas ſpiritalis pariter ac temporalis. Contextus ſaltem Apocalypſeos minimè patitur, draconis alligationem ad id temporis reuocari. Etenim ſimul atque Eccleſia ad Gentilitatis deſertum perrexit (vt cap. 12. deſcribitur) illico bellum mouere incipit, quod in eam vtraque maris ac terræ Beſtia cum dracone coniuratæ geſſerunt. Hoc autem bellum (vt ſæpiùs diximus) poſtremò terminatur duarum Beſtiarum ad inferos præcipitio, & draconis alligatione. Illud igitur bellum, quod Eccleſiæ fuit illatum, vbi primũ ipſa ad Gentilitatem migrauit, omnino confectum fuit, quãdo idololatria ex toto Romano orbe expulſa eſt. Quare nulla ratione cohæret eorum opinio, qui arbitrantur draconem hactenus non fuiſſe ligatum.

Secundum argumẽtum contra 9. expoſitionem.

C Secundò, Apocalypſis aſſeuerat, colligationem draconis per mille omnino annos futuram, quod in breui annorũ ſpatio verum comprobari non poteſt. Credere autem, mũdum poſt Antichriſti cædem tot ſæcula duraturum, vt in ipſis mille annorum loquutio impleri verè poſſit: id ſanè non modò communi doctorum conſenſioni reclamat, ſed etiam ipſimet Apocalypſi: quippe in Apocalypſi adeò exiguum reputatur tempus illud ab Antichriſti morte ſequuturum, vt quod attinet ad loquendi rationem, non plus ſpatij ad diem vſque extremi iudicij cõſtituat, quam quod ad Antichriſti perſecutionem præfinit. Quare, quod nonnulli excogitarunt de trecentis quinquaginta annis; & alij de ſeptingentis: hoc totum vanum prorſus & ſine fundamento eſt.

Tertium argumentum contra eandẽ expoſitionẽ.

D Tertiò, quicumque alligationem dæmonis exiſtimant non fore implendam vſque ad Antichriſti mortem; conſequenter debent aſſerere, bellum Gogi & Magogi eſſe perſecutionem aliam, quam Eccleſia mille annis poſt Antichriſti mortem ſit paſſura; quæ etiam ſingularis eſt opinio, minimeque probabilis. Quod enim Eccleſia pro certo habet, illud eſt, Antichriſti perſecutionem prope mundi finẽ exarſuram; ac proinde Gogi & Magogi bellum pro comperto eſſe debet, non aliud ab Antichriſti perſecutione eſſe. Quippe textus ipſe mille annos terminat Gogi & Magogi bello. Porrò mille item annos Antichriſti perſecutione terminari, aſſerunt Auguſtinus 20. de ciuit. capit. 7. Gregorius 9. Moral. cap. 1. & lib. 35. cap. 20. Primaſius, Beda, & optimi quique Apocalypſeos interpretes.

Quartum argumẽtum.

Quartò, illi etiam auctores ſibi perſuadent, dæmonem nondum fuiſſe conſtrictum: quia Eccleſia nondum ea pace E & proſperitate ſpiritali & temporali potita eſt, quæ ſibi in hac vita erat promiſſa. Qua in re parum grauiter & magnificè ſentiunt de vera Eccleſiæ pace & felicitate, quam in meliori ſui parte eſt aſſequuta. Etenim diuini Spiritus copia & affluentia, quæ primitiuæ Eccleſiæ quondam, & deinceps ſpiritalibus viris affatim elargita eſt, magna cum energia & proprietate appellatur pulchritudo pacis & ſalutis abundantia. Et ſanè inter ſæuiſſimas perſecutiones fruuntur homines verè ſpiritales vberiore pace & Euangelica felicitate. Atque in hac doctrina diu multumque verſatis compertum eſt, illuſtriorem multò & præſtantiorem a Deo ſanctitatem ſuis ferè impertiri in medio ipſo perſecutionum æſtu ac ardore, quàm in temporalis pacis otio atque vmbra. Quamobrem hallucinabitur profectò, qui exiſtimarit, deficientibus Eccleſiæ hoſtibus & toto orbe F Chriſti fidem amplexante, tunc ſanctorum hominum & Dei familiarium ſanctitatem fore clariorem. Non ita Auguſtinus exiſtimauit, qui gigantum nomine dignos cẽſebat eos, qui Antichriſto eſſent obſtituri. Simili etiam ratione aſſero, proceriſſimos fuiſſe gigantes, qui primitiuæ Eccleſiæ tempore ſanctimonia & vitæ integritate floruerunt. Verum quidem eſt, Catholicam Eccleſiam iure optimo à ſummo ac præpotenti Deo pacem expoſcere, *vt quietam & tranquillam vitam agamus.* Nam immanis perſecutionis tempore multi ſolent à fide deficere. Qui verò firmi ſtabileſque perſiſtunt; næ illi probatæ & ſpectatæ virtutis ſunt. Et hanc ob rem Paulus dixit 1. ad Corinth. 11. 19. *Oportet & hæreſes eſſe, vt & qui probati ſunt, manifeſti fiant:* ſimiliter oportet & perſecutiones eſſe. E contrario

Perſecutionis tempore præſtantiorem ferè ſanctitatem ſuis Deum impertiri.

Verã fideliũ virtutem ac pietatẽ, perſecutionum tempore probari & ſpectari ſolere.

autem pacatis & tranquillis temporibus experimento cōpertum eſt, intra paucos annos ſanctitatis vigorem in multis remitti, & paulatim vitioſos mores ſerpere. Quapropter diuina prouidentia variam hanc telam ac verſicolorem proſperitate & aduerſitate ſapientiſſimè attexit: vt nec durante diutiùs perſecutionum æſtu, electi deſpondeant animos, nec pace & tranquillitate diu perſeuerante, excellens virtus & ſanctitas ſqualore ſituque obſita exoleſcat. Mille autem anni, quibus ligandus erat dæmon, neutiquam de tanta támque tranquilla pace accipiuntur, vt hoſtes deſint omnino & hæretici, qui bello interdum Eccleſiam infeſtent: ſed totus hic pacati temporis decurſus eò redigitur, vt in Romana Eccleſia, depulſo idololatriæ cultu, publica religionis Catholicæ profeſſio per multa ſæcula perſeueret: vt hoc pacto peculiares Eccleſiæ faciliùs a ſuo capite inſtitutionē, doctrinam ac lucem poſſint accipere, quam Deus voluit per Eccleſiam Rom. illis communicari.

Notandum inſuper eſt, antequam nuptiæ cum Romana Eccleſia per receptam publicè Chriſtianæ fidei conſuetudinem celebrarentur, cùm in aliis Chriſtianis Eccleſiis per ordinem diſperſis fidelium numerus exiguus fuerit, & ferè omnes ſanctitate inſignes; idcirco non adeò fuiſſe neceſſariū, vt Romanæ Eccleſiæ communione facilè poſſent frui: rei namque difficultatem ſuperabat egregia fidelium victus & vitæ integritas, & paucioribus hominibus minùs frequens cum Roma communio ſatis erat. At verò, poſtquam ad Chriſti fidem totius Rom. Imperij moles incubuit, cùm fidelium numerus in ſingulis Eccleſiis magnopere excreuiſſet, cúmque in ingenti numero inſignis illa virtus, quæ in paucis priùs elucebat, non ita facilè conſeruetur; opus fuit Romanam Eccleſiam, vt ceterarum omnium caput, intentiores pro ipſis agere excubias, atque adeò ipſarum frequentiam & Romam recurſum magis eſſe aſſiduū. Quā ad rem ſummi momenti fuit, vt Romæ publicus religionis vſus vigens perſiſteret.

Eccleſiaſtica pacis fructus & emolumenta.

Præter hæc, quamuis perſecutionis tempore ſanctitas & conſtantia viriliter pugnantium magis magiſq; ſpectetur, in pace tamen & tranquillitate poteſt multò magis monachorum & clericorū numerus augeſcere; quorum ope & adminiculo Romana Eccleſia ceteris oportebat eſſe conſultum. Hanc ob rem vniuerſo Chriſtiano populo valde expediebat, vt Rom. Eccleſia otio & tranquillitate frueretur: alioqui non poſſet copioſum religioſorum hominum & clericorum numerum in ceteras prouincias dimittere. Conſtat autem, tam eas Eccleſias, quæ pace & ſerenitate conquieſcunt, quàm quæ inteſtina hæreticæ peſtis lue iactantur (vt nunc Eccleſia Anglicana) maximis fuiſſe beneficiis cumulatas per eos ipſos monachos & clericos, qui ab Romana Eccleſia eò ſunt deſtinati. Nam per religiones à ſummo Pontifice approbatas, plerūque ſunt Eccleſię inſtauratæ, & ad priſtinū ſanctitatis florē reuocatæ. Idemq; dixerim de nouis Eccleſiis, quæ diuino inſpirante numine ſunt denuo in iis locis erectæ, vbi nuſquam antea fuerant; ſicuti apud Indos tam Orientales, quàm Occidentales, apud Iaponios, aliáſq; complures infidelium regiones.

Religioſa familia quātū obſequij præſtiterint Eccleſiæ in fidei propagatione & conſeruatione.

Et quemadmodum initio plurimùm Romanæ Eccleſiæ interfuit, vt in perſecutionibus & aduerſitatibus fundaretur & increbeſceret, quod magnus eſſet fidelium in vera ſanctimonia feruor: non aliter poſtquàm charitas in Chriſtianorum vulgo refrixit, conſentaneum maximè fuit, vt Romana Eccleſia ita pacata & tranquilla perſiſteret, vt ſemper in ea manifeſtus Chriſtianæ religionis vſus vigeret. Nā hiſce temporibus, quibus non ita charitatis æſtus efferueſcit, imminebat periculum, ne vehemens perſecutionis vētus Chriſtianæ fidei lucernā ferè extingueret in ea prouincia, vbi graſſatur. Licèt autem Deus, vt iudex ſeueriſſimus ſoleat interdum in aliquas animaduertere Eccleſias, bellorum & perſecutionum permiſſu, quibus fidelium numerus in eis prorſus extinguatur, & Chriſtianæ Eccleſiæ in iis deſtruantur prouinciis: verùm cùm ea Romanę Eccleſię conſtantia & firmitudine totius Chriſtiani populi ſalus & incolumitas penderet: ideo Eccleſiæ ipſi Romanæ promiſſum a Deo fuerat, eius fidem nunquam defecturam. Et propterea, poſtquam priſtinus ſanctitatis ardor refrigeratus fuit, non adhuc permiſit Deus, Romanā Eccleſiam eò miſeriarum deuenire, vt in ea publicum Catholicæ religionis exercitium deeſſet, vſque ad ipſa Antichriſti tempora. Tūc enim vt Eccleſiæ extrema primis reſpondeant, & ſtrenui milites agmen claudant, decreuit Deus, vt grauiſſima & generali perſecutione Eccleſiæ ipſius virtus ſummopere ſpectetur: ita tamen, vt ipſa priùs firmiſſimo diuinæ gratiæ præſidio, & ſanctiſſimorum religioſorum adminiculo fulta ſit. Victoriam verò de hac perſecutione ab Eccleſia comparandam proximè ſequetur extremi iudicij dies.

Cur Romanā potiſſimùm Eccleſiæ fidē nunquam Deus permiſerit deficere.

A

Sectio X. De *opinione Hortulani.*

Iudicium de decima explicatione.

COCMI Hortulani opinio deuitat quidem nonnulla incommoda, in quæ Ioachimi, Vbertini, Seraphini, Pannonij, & Bulengeri opinio prolabitur. Nam draconis ſolutionem refert cum ceteris ad Antichriſti perſecutionis tempus: & de hac perſecutione intelligit, quæ de Gogi & Magogi bello tradunt. Adhuc tamen valde aberrat Hortulanus, dum arbitratur, nondum aduenisse tempus, quo vaticinium de draconis alligatione & in abyſſum incluſione compleatur. Cōſtat enim ex continuata Apocalypſeos ſerie ac filo, finem belli aduerſus Eccleſiam geſti, poſtquam ad Gentilitatis deſertum migrauit, non eſſe alium, quam vt duæ Beſtiæ capitis 13. in ignitum ſtagnum; draco in vincula & in abyſſi puteum conijciantur. atqui bellum illud B negari non poteſt, quin multis abhinc ſæculis ſit prorſus confectum: certum igitur eſt ante annos quam plurimos dæmonem fuiſſe ligatum.

Improbatur prædicta explicatio.

Deinde, quamuis verum ſit, allegoriam de alligato dracone ad magnam aliquam Eccleſiæ renouationem & reformationem applicari poſſe, & ſingillatim ad ſanctiſſimarum religionum inſtitutionem, & ad vberrimos fructus, qui ex illis percipiuntur: verùm huiuſmodi renouationum præteriere complures, aliam autem multò maiorem & cōmuniorem ſibi polliceri ante Antichriſti aduentum, quę ſit mille annos aut longinqua ſæcula duratura; id ſanè nec in ſacris Literis; nec in veriſimilibus coniecturis ſolidatur. Imò verò coniunctio illa externæ pacis maximæ diuturno tempore permanſuræ, & eiuſmodi ſtatus Eccleſiaſtici, in quo nihil inſtaurandum aut perficiendum reperiatur, illa, C inquam, coniunctio conficta omnino eſt, & quæ prudentibus viris nequaquam probetur. Illud enim certò ſolet accidere, vt poſt diuturnam pacem plurima ſequantur vitia: deinde multa ſint neceſſe & denuo reformanda & perficienda. Tametſi autem in otio ac pace ſacræ religionis & diuinus cultus florere ſolent: at nec fideles omnes Religioſorum inſtituta profitentur, nec diuinis commentationibus ſe totos dedunt: nec verò enim ipſis religionibus meliùs & perfectiùs agitur longiſſimæ pacis & proſperitatis tempore; ſicuti experientia ſæpiùs docuit. Etenim in religioſas familias diuturna pace & tranquillitate paulatim etiam ſe inſinuat ignauia atque ſocordia; & naturæ noſtræ infirmitas ac fragilitas ad deteriora ſemper vergit. Porrò maiorē nobis felicitatem in futura ſæcula polliceri, quàm quæ in primis Eccleſiæ temporibus pace & proſperitate D viguit, hoc certè nec diuturno experimento, nec prudentiæ conſonum, *nam quid eſt, quod erit, niſi id quod fuit?*

Secunda impugnatio decimæ expoſitionis.

Denique quidquid prudenter ſperari poteſt de ſacrarum religionum inſtitutione, de ſacrificiorum & ſacramentorum frequentia, totum id iuxta noſtram expoſitionem includitur in promiſſione Romanæ Eccleſiæ facta, videlicet draconem illi conſtrictum & incluſum teneri, quoad Antichriſtus adueniat. Inſtitutio enim religionum, Sacramētorum frequentia, & quæ inde ſubſequuntur, ſunt quidam promiſſionis huius fructus & emolumenta. Dum enim cōmunis Catholicæ fidei exercitatio Romæ vigeret, quæ Dei eſt clementia, inſtituendæ erant ab ipſa Romana Eccleſia Religioſorum familiæ, & nei Spiritu confirmandæ, & aliis priſtinum ardorem remittentibus aliæ ſubinde denuo erigendæ E, atque hic fructus per totum terrarum orbem diſſeminandus. Ille autem Sabbatiſmus, quem vniuerſæ Eccleſiæ in hac vita Hortulanus per longa ſæcula pollicetur (in quo nihil ſit, quod reformationem poſtulet) fictus omnino & commentitius eſt. Et ſanè qui aſſerat ante aduentū Antichriſti Deum generatim fidelibus ſeſe communicaturum abundantiori diuini Spiritus gratia, quàm primitiuæ Eccleſiæ tempore ſeſe impertiit, næ illum cenſoria virga dignum reputarem. Tandem opinari, nondum acceſſiſſe tempus alligandi dæmonis, & tamen ante Antichriſti aduentum per mille annos ligatum iri, id non aliud eſt, quam mundo plures adhuc vitæ annos adſcribere, quam quiſpiam ei promittere poteſt.

Tertia eiuſdem interpretationis impugnatio.

Sectio XI. De *multiplici alligatione, quam Auguſtini locus ad draconis alligationem applicat.* F

De 11. interpretatione iudicium.

NON eo inficias, alligationis allegoriam ſapienter poſſe accommodari ad id, quò Auguſtinus applicat. Ceterum non hic eſſe poteſt germanus Apocalypſeos ſenſus: quæ enim deſcribitur alligatio durat mille annos. Et quamuis verum ſit tunc vnicuique fidelium fortem verè alligari, quando ab illo tanquam vas eripitur: in hoc tamē ſenſu non ſingulis per mille annos alligatur. Quippe nec ſingulis draco ſoluitur, hoc eſt, vt ipſos re ipſa in fraudem inducat; nec enim fideles omnes poſtea ſeducit: & reſpectu eorum, quos reapſe decipit, non fuit per mille annos alligatus. Ex quo euidens eſt ligationem hanc, de qua Apocalypſis loquitur, non eſſe reſpectu vniuſcuiuſque fidelium, ſed totius Eccleſiæ generatim loquendo. Et Auguſtinus quidem nullo modo Apocalypſeos locum aliter explicat. Nam aliud eſt doctrinam huius loci aliqua ratione ad ſingulos applicare, aliud verò genuinam & cohærentem cum textu explicationem tradere.

SECTIO XII. *De Alfonſi Caſtrenſis expoſitione.*

Duodecima explicationis cenſura, & refutatio.

QVæ ſit germana expoſitio eorum, quæ de animabus ſanctis infra dicuntur, nempe, *vixerunt & regnauerũt cum Chriſto mille annos*, & de reliquis deinde, *Cæteri mortuorum non vixerunt, donec conſummentur mille anni*, dicemus de hoc ſuo loco: vbi planũ faciã, hos mille annos eſſe illos ipſos, quibus draco cõſtrictus eſt. Nihilominùs tamẽ ex cõtextu ipſo manifeſtum eſt, draconis religationẽ non referri ad Beatorum ſecuritatem, & felicitatem (vt Alfonſus Caſtrenſis opinatur) ſed ad pacem ac tranquillitatem huius vitæ, & ad publicum Chriſtianæ Religionis vſum. Etenim ſi, vt toties à nobis inculcatum eſt, bellum Eccleſiæ illatum deſinit in duarum Beſtiarum immiſſionem in ſtagnum ignis, & in dæmonis alligationem per mille annos, vltra quos ſoluitur, & Gogi ac Magogi bellum ſiue Antichriſti perſecutio ſequitur: quis in hoc contextu non videat, iis ipſis, quibus antea illigatus erat dæmon, poſtea diſſolui poſt mille annorum curriculum? Si autem fieri non poteſt, vt ſoluatur ad beatorum felicitatem perturbãdam; non ergo reſpectu ipſorum Beatorum dicitur fuiſſe antea per mille annos ligatus, ſed reſpectu militantis Eccleſiæ, aut alicuius partis ipſius. Violenta ergo eſt explicatio, & nulla ratione probabilis, quæ draconis alligationem ad Beatorum ſecuritatem refert.

Præterea hac ratione non deſcriberet Apocalypſis finem illius belli a dracone & Beſtiis contra Eccleſiam excitati. Nam ſi alligationis ſenſus foret bello militanti Eccleſiæ à dæmone inflicto non interpellari Beatorum tranquillitatẽ: hoc minimè eſſet promittere militanti Eccleſiæ in hac vita finem illius belli & pacem ac ſecuritatem ſucceſſurã. Quia licèt perſecutio nunquam habitura eſſet finem; adhuc verum erat, eo bello non interrumpi cælitum quietem ac pacem. Demùm illa interpretandi ratio, nimirum, *poſt mille annos*, perinde eſſe, atque ſine vllo Beatorum felicitatis impedimento, violentam prorſus ſubtilitatem præ ſe fert, & cui nulla ratione intellectus acquieſcit.

NOTATIO IV.

De alluſione ad Iſaiæ locum in alligatione Dæmonis.

Explicatur Iſaiæ locus c. 24. n. 21. & 22.

TVRRIANVS noſter lib. de Euchariſtia c. 31. contendit, in dæmone per mille annos religato alludi ad Iſaiæ locum c. 24. n. 21. & 22. vbi ſic habetur, *In die illa viſitabit Dominus militiam cæli in excelſo, & ſuper reges terræ, qui ſunt ſuper terram: & congregabuntur in lacum, & claudentur ibi in carcere, & poſt multos dies viſitabuntur.* vbi 70. interpretes legunt, *per multas generationes viſitatio eorum.* Quæ verba exiſtimat Turrianus referri debere ad annos mille, quibus in Apoc. ligatus dicitur draco. Ea verò, *viſitabit ſuper militiam cæli*, affirmat impleta fuiſſe in idololatriæ expulſione, cuius præcipua pars aſtris (quæ in ſacris Literis vocantur militia cæli) cultum & venerationem deferebat. Quos autem Iſaias nũcupat *Reges terræ*, ait dæmones eſſe, qua ratione eos nominat Paulus *mundi rectores.* Ac demũ aſſeuerat, *congregari in lacum, & in eo tanquam in carcere claudi*, idem eſſe quod ſignificauit Ioannes, cùm dixit, draconem in abyſſum mittendum, & in eam claudendam, atque ſignandam. Hæc Turrianus.

Obiectio contra propoſitã Iſaiæ expoſitionem.

Verùm aduerſus Turriani coniecturam primò obiiciet aliquis, non cohærere, vt Ioannes in præſenti ad eũ reſpiciat locum. Nam illius c. Iſaiæ argumentum minimè patitur, quod neceſſarium ad eam alluſionem videbatur omnino, nimirum vt concluſio illa militiæ cæleſtis & regum terræ in carcere non ſit æterna, ſed poſt mille annos diſſoluenda. Argumentum enim eius cap. (vt videre eſt in Cyrilli, Hieronymi, & Procopij expoſitione) continet vindictã, quam Deus eſt de peccatoribus in extremo iudicio ſumpturus, quæ vindicta nullo vnquam fine terminabitur. Hoc ex eo roboratur, quòd Catholici Doctores in eo loco errorem Origenis notant inde colligentis inferorum ſupplicium non eſſe æternum.

Solutio obiectionis.

Huic tamen obiectioni reſpondeo, verum ac ſolidum Iſaiæ argumentum c. 24. eſſe illud, quod perſpicuis verbis aſſerunt Euſebius, Theodoretus, Forerius, & Leo Caſtrenſis de reprobatione Iudæorum poſt Chriſti reſurrectionẽ, & de pœnis ex eis repetendis. Nec contra facit expoſitio Hieronymi, Cyrilli, & Procopij. Quia ſæpe in ſacris Literis in ſupplicio de aliqua gente ſumendo, & præcipuè in Ie- A roſolymæ & Iudææ euerſione vſurpatur comparatio ab vniuerſalis Iudicij die: & propterea coniungi ſolet diſputatio de Ieroſolymæ vaſtitate cum extremi iudicij die; aut fortaſſe a priuato & peculiari iudicio tranſitio fit ad vniuerſale: qua ratione Arias Montanus (qui ſibi perſuadet, in illo Iſaiæ cap. directè agi de clade per Nabuchodonoſorẽ Gentibus afferenda) ab eo excidio tranſit ad vniuerſalis iudicij diem, & de generali reſurrectione exponit verba illa, *Viſitabit Dominus ſuper militiam cæli in excelſo.* Ipſe tamen veram reputo Euſebij, Theodoreti, Forerij & Leonis Caſtrenſis ſententiam: qui pro illius capitis argumento deſignant Iudaici populi reprobationem poſt reſurrectionem Chriſti Domini. Quare quod verſu 4. dicitur, *Relinquentur homines pauci*, & verſ. 3. *quomodo ſi pauca oliuæ, quæ remanſerunt, excutiantur ex olea, & racemi, cùm fuerit finita vindemia*, interpretãtur hi auctores de paucis hominibus, B quos Deus ex eo populo delegit, vt ipſis ſui Euangelij diuitias impertiret, vtque illi eaſdem Gentilitati communicarent. Atque ita de illis dicitur verſu 14. *Hi leuabunt vocẽ, atque laudabunt, cùm glorificatus fuerit* Dominus: *hinnient de mari.* quod ad gaudium & voluptatem de Gentium cõuerſione ſuſceptam reuocandũ eſt, quia *aquæ multæ ſunt populi multi*, & maris ſymbolo Gentilitas in ſacris Literis deſignatur. Et confirmatur ex eo, quod verſu 15. ſequitur, *Propter hoc in doctrinis glorificate* Dominum, *in inſulis maris*: vbi certum eſt, remotas prouincias, vt Italiam, Hiſpaniam, Galliam, maris inſulas appellari.

Turriani expoſitio vt vera comprobatur.

Confirmatur, quia præcedente capite, nempe 23. quamuis figura ipſa deſumatur a Tyri euerſione per Nabuchodonoſorem exequenda: præcipuus tamen ſenſus propheticus reſpicit myſticam Romæ ethnicæ vaſtationem, cui C Scriptura appellationem Tyri attribuit, ſicut etiam Babylonis, vt notauimus capite 18. Nænias enim, quibus Tyri euerſio prædicebatur eſſe lugenda, explicat Apocalypſis de lugubri lamento, quo proſequuturi erant Gentiles Romæ conuerſionem. Atque hic ipſe (vt ibi obſeruauimus) erat proprius & genuinus verborum Ezechielis ſenſus. Cùm igitur in capite vigeſimo tertio Iſaiæ præcipuus ſcopus in Gentilitatis conuerſionem (cuius caput erat Roma ethnica) dirigatur, facilè cernitur, congruenter connecti tractatum de Iudæorum reprobatione, & de Ieroſolymæ rebellis ſupplicio cum Gentilitatis conuerſione & cum myſtica vindicta de Roma ethnica ſumenda. Et ſicuti alias a Iudaici populi reprobatione fit tranſitus ad electio- D nem Gentilitatis; ſic è contrario nonnunquam a Gentilitatis conuerſione aptiſſimè ad reprobationem ſynagogæ tranſitur. Nam vtraque ratione opportunè agitur, quam fuerit diuerſa Iudæorum ſors à ſorte Gentilium, quàmque contraria. Quòd autem aliis terræ nomen, aliis nomen maris applicetur (vt in contextu capitis vigeſimi quarti Iſaiæ apparet) miram continet energiam, atque elegantiam, vt ſæpe in Apocalypſi vidimus, præſertim capite 8. & decimo. Demùm cum hoc ipſo argumento capitis 23. & 24. conſonat optimè contextus capitis 25. vt legenti planum fiet.

Qua ratione Iſaias ſuperiore loco, & Ioannes hic, vbi de diaboli alligatione, ſe mutuò reſpiciant.

His præſtitutis, expendendum eſt diligenter, quo pacto conſentiat, vt in iis verbis, *Viſitabit Dominus ſuper militiam cæli in excelſo, & ſuper reges terræ; & congregabuntur in lacum, & claudentur in carcere, & poſt multos dies viſitabuntur*, reſpexerit Propheta ad illud ipſum, quod Ioannes A- E pocalypſis capite vigeſimo deſcribit, vbi de diaboli alligatione per annos mille. Pro huius ergo ſenſus explicatione neceſſariũ eſt (vt ex ipſo cõtextu patet) ſuppoſitũ eorũ verborũ, *Claudentur in carcere, & poſt multos dies viſitabuntur*, eſſe cæli militiam, & reges terræ. Ex quo infero, explicationes Ariæ Montani & Leonis Caſtrenſis violentas eſſe. Arias enim cæli militiam de aſtris; reges terræ, de regibus mortalibus explicat: quod verò ſequitur *claudentur in carcere*, non ad aſtra, ſed ad omnes homines applicat, propter ſepulcra ipſa, quibus poſt mortem, quaſi vincti & incluſi retinentur: at *viſitari poſt multos dies*, interpretatur de generali reſurrectione. Eo enim die mortui omnes de ſepulcris egredientur. Leo etiam, cùm per cæli militiam intellexiſſet dæmones, & de iiſdem etiam reges terræ ex- F plicaſſet: nihilominùs quod dicitur, *Claudentur in carcere, & poſt dies multos viſitabuntur*, ad Iudæos applicat; qui poſtquam multis retro ſæculis in infidelitatis carcere fuerint incluſi, ſub mundi finem in Eccleſiam introducendi ſunt. Hæc illi. Verùm vtramque expoſitionem coactam & violentam arbitror. Contextus enim exigit, vt de cæli militia & regibus terræ ſit ſermo, cùm dicitur, *claudentur in carcere, & poſt multos dies viſitabuntur.*

Apud Iſaiã locum adductũ duplicis viſitationis eſſe mentionẽ.

Secundò, veriſimile valdè eſt, quamuis iidem ipſi ſint viſitati (cùm dicitur, *viſitabit Dominus ſuper militiam cæli, & ſuper reges terræ.* & cùm deinde additur, *& poſt multos dies viſitabuntur*) nihilominùs diuerſas longè eſſe viſitationes. Nam viſitatio prima eſt ad comprehendendum & includendum in carcere, ſecunda, ad ſoluendum & libeſandum Ac primò, ita ſentiunt Foretius, Leo Caſtrenſis & Arias Montanus. Nam *claudentur in carcere*, explicant (vt textus quidem ipſe neceſſariò exigit) de comprehenſione; illud verò, *Poſt dies multos viſitabuntur*, interpretantur de comprehenſorum è carcere liberatione. Nec eſt cur id nouum cuiquam videatur. Conſtat enim, apud ſacras Literas verbum *Viſito* vtrique ſignificationi deſeruire; & modò ad pœnam & ſupplicium, modò ad libertatem & impunitatem tràsferri. Vtraque autem ſignificatio in eiuſdem verbi repetitione pereleganter coniungitur. Præſertim, quia cùm priùs dicitur, *Viſitabit ſuper militiam cæli*, manifeſtò non exponitur viſitationem eiuſmodi perinde eſſe atque alligare & in carcerem detrudere. Cùm verò ſubditur, *Et poſt multos dies viſitabuntur*, congruentius eſt, vt *poſt dies multos* idem ſit, atque poſt dies multos ab incluſione & in carcere retentione. Deinde vinctum ſiue in carcere detentum, inuiſere, in recepta ſacrarum Literarum loquutione, idem eſt, atque ipſum de carcere educere ac liberare: vt patet ex illo Ieremiæ capite 29. numero 10. *Cùm cœperint impleri ſeptuaginta anni, viſitabo vos.* Et quāuis Septuaginta non vertarint, *poſt dies multos*, ſed *per generationes multas*: dubitari tamen non poteſt, quin Vulgatus in hac Hebraicam expreſſeris veritatem, vt ex Pagnini, Montani atque Foretij verſione conſtat.

Per cæli militiam in Scripturis idololatriam ſæpe ſignificari.

Tertiò, cùm in prima illa viſitatione, vbi propheta ait, *Viſitabit Dominus ſuper militiam cæli*, &c. ſermo ſit de tempore, quo Deus Iudæos erat repulſurus, & vocaturus Gentes (vt ſupra ſtatuimus ex contextu ipſo, necnon ex Euſebio, Theodoreto, Foretio, atque Leone Caſtrenſi:) probabile valdè eſt, in iis verbis, *Viſitare militiam cæli, & claudere eam in carcere*, contineri allegoriam, qua ſignificetur Deum ex toto orbe depulſurum idololatriam, nec paſſurum, vt rurſus caput multa per ſæcula attolleret. Iam, quod Turrianus ait, per cæli militiam ſæpe in ſacris idololatriam & inanem idolorum impietatem denotari: id ex multis Scripturæ locis manifeſtum eſt, in quibus militiam cæli adorare, vel ei ſeruire, idem eſt, atque idololatriæ operam dare. Quippe hæc eſt communior ac receptior idolorum colendorum ratio. Lege Deuteron. cap. decimo ſeptimo, & 4. Regum vigeſimo primo, num. tertio & quinto, & capite vigeſimo tertio, num. 4. & 5. & 2. Paralipomenon capite 33. num. 3. Ieremiæ capite 19. numero 13. Sophoniæ capite 1. numero 5. Actuum capite 7. numero 42. Et quoad hanc partem manifeſtè Turriano fauet Cyrillus & alij.

Militia cæleſtis nomine fortè ab Iſaia dæmones denotari.

Quartò, ſi de idololatriæ expulſione ſermo eſt, ad eum ipſum ſenſum aptiùs fortaſſe dicetur Iſaias militiæ cæleſtis nomine in præſenti dæmones deſignare. Etenim ad hanc ipſam ſignificationem in Apocalypſi figuratur coniectus in vincula draco: quia ille in idolis adorabatur, & idolorum culturam omni ratione promouere ſtudebat. Nec inuſitatum eſt, dæmonibus nomen militiæ cæleſtis attribui. Sic enim in præſenti explicant cæli militiam Leo, Aluarez, & Thaddæus. Deinde quia Angelis nomen cæli militiæ adſcribitur 3. Reg. c. 22. num. 19. & 2. Paral. c. 18. n. 18. quibus in locis ait Michæas, *Vidi Dominum ſedentem in ſolio ſuo, & omnem exercitum cæli aſſiſtentem à dextris & à ſiniſtris.* Vbi videtur Propheta a dextris bonos Angelos, malos a ſiniſtris conſpexiſſe. Nam eorum vnus procedens ait, *Ego ero ſpiritus mendax in ore omnium Prophetarum.* Similiter Iobi c. 1. num. 6. & c. 2. num. 1. *Cùm veniſſent Filij Dei, & ſtarent coram Domino, affuit inter eos Satan.* Non eſt autem neceſſe, cùm dicitur, *Viſitabit Dominus ſuper militiā cæli in excelſo*, cæli militiam diſtributiuè (quod aiunt) pro omni militia cæli vſurpari. Agitur enim de viſitatione, quę eo fine ſit, vt aliqui includantur in carcere: qui autem cōprehendendi erant, næ illi non amici Eccleſiæ erant, ſed inimici; atque ita militiæ cæli nomē aptiſſimè pro ſiniſtra militia, id eſt, pro dæmonibus accipitur. Præter hæc, Paulus ad Epheſ. 6. 12. Dæmones vocat *Principes & poteſtates, & ſpiritualia nequitiæ in cæleſtibus*: quibus in verbis perſpicuè loquitur de bello, quod Eccleſiæ inferebant. Quare dum eos nominat *Principes & poteſtates, & ſpiritualia nequitiæ in cæleſtibus*, perinde eſt, quaſi eos compellaret ſpiritalem militiam cæli, Eccleſiæ Chriſtianæ infeſtam. Simili etiam ratione Paulus ipſe loquitur ad Coloſ. 2. 15. Vt autē in Paulo, non vt nouū atq; inſolitum miramur, nomen Principum & Poteſtatum cæli ſine aëris peculiariter ad dæmones referri: ita etiam mirandum minimè eſt, cæleſtis militiæ nomen pro dæmonibus vſurpari, vbi non obſcurus eſt ſermo de militia Chriſtianæ Eccleſiæ aduerſa. Sicut nomen etiam regum terræ, non poteſt generatim accipi pro vniuerſis terræ regibus, ſed pro illis ſolùm, qui & Eccleſiæ hoſtes, & idololatriæ fautores ſunt.

Per reges terræ quinā ab Iſaia ſignificentur.

Quintò neceſſarium non eſt, quos Iſaias in hoc loco reges terræ nominat, diuerſos ab iis eſſe, quos vocat cæli militiam. Dæmonibus enim aptè vtraque tribuitur appellatio; atque Leo Caſtrenſis vtroque in nomine dæmones

A deſignari putat, qui in ſacris Literis dicuntur principes & poteſtates in cæleſtibus, & vocantur etiam mundi rectores ac principes. Quòd ſi ita conſtituamus, facilè mox apparet, dæmones in carcerem detrudi, ſimul ac idololatria ex toto orbe fuit pulſa, eóſque vinctos in lacu ſiue in cuſtodia detineri, & multis pòſt annis fore ſoluendos, hoc, inquam, idem eſſe, quod Apocalypſ. cap. 20. aſſeueratur de dracone apud abyſſi cuſtodiam alligato, ibique retinendo mille annorum ſpatio, & poſtea ſoluendo. Iam, quod mox addit Iſaias, *Erubeſcet Luna & confundetur Sol, cùm regnauerit Dominus exercituum in monte Sion & in Ieruſalem & in conſpectu ſenum ſuorum fuerit glorificatus*, appoſitè id explicatur de toto eo tempore, quo dæmon fuerat alligandus, & Deus erat in orbe terrarum ac præſertim in Romana Eccleſia ſeu noua Ieroſolyma regnaturus. Nec aliud eſt, quod Apocalyſis in verbis ſubſequentibus ſignificat, *Et

Quid ſit apud Iſaiā, erubeſcere lunā & cōfundi ſolem.

B vidi ſedes, & ſederunt ſuper eas*, vt infrà conſtabit. Si autem apud Iſaiam *militia cæli* idololatriam denotat: quod ait, *Erubeſcet luna, & confundetur ſol*, fortè indicat, quod ex tota idololatria illuſtrius & ſplendidius fuerit, id quidem viliſſimum & abiectiſſimum fore, ſi cum Miſſæ conferatur ſacrificio, quo ſeniores, id eſt, presbyteri Deo laudem & gloriam deferunt.

In terra regibus apud Iſaiam ſignificari etiā poſſe reges eos atheos, qui Chriſtianā oppugnarūt Eccleſiam.

Quòd ſi contendat aliquis, nomen regum terræ aptiùs ad eos reges terræ transferri, qui pro idolorum cultu aduerſus Romanam Eccleſiam dimicabant: illi etiam fortaſſe dici poſſunt cum dæmonibus aliqua ratione in abyſſo colligati. Quamuis enim iidem numero non ſint, qui Eccleſiam olim exagitarunt, quique eam Antichriſti tempore poſt dæmonis ſolutionem affligent: rectè tamen poteſt hoc ita figurari, ac ſi iidem omnino eſſent: quia eadem C prorſus priorum & poſteriorum mens futura eſt, & hoſtilis illa potentia, quaſi retenta & compedita erit, donec ſoluto dæmone ſoluantur pariter terreni reges, quos arcanum Dei conſilium repreſſos & illaqueatos tenebat. Poteſt etiam dici, Turcas hodie, & ceteros Eccleſiæ hoſtes, qui Romam inuadere, & inde Chriſtianam expellere religionem appetunt, a Deo reprimi & detineri.

Dæmonū cōprehenſio & ligatio apud Iſaiam quonam ſit referenda.

Adhæc, vt in Apocalypſi alligatio draconis ſingulatim refertur ad Romanæ Eccleſiæ ſecuritatem (vt in commentario vidimus) ita ſimiliter apud Iſaiam, dæmonum comprehenſio & ligatio poſt Romæ conuerſionem recenſetur. Hæc enim Romæ conuerſio innuitur apud Iſaiam cap. 23. ſub euerſionis Tyri allegoria, atque hæc eadem euerſæ D Tyri allegoria ſuum etiam opportunum habet locum Apocal. 18. Pari etiam ratione, ſicuti lugubres in myſticæ Tyri excidio planctus apud Apocalypſin ſubſequuntur nuptiæ Agni cum noua Roma: non aliter apud Iſaiam poſt prophetiam de Tyri myſticæ vaſtitate & poſt Ieroſolymæ infortunium cum ipſa pariter coniunctum, ſequitur mox gloria, quam Deo Gentilitas defert. *Hinnient de mari, propter hoc in doctrinis glorificate Dominum, in inſulis maris nomen Dei Iſrael, à finibus terræ laudes audiuimus*; eas nempe Dei laudes, quas iteratum illud quater *Alleluia* Apocal. capite 19. deſignat. Deinde Iudaici populi miſeria cum Gentilici felicitate rurſus comparatur: ad quam felicitatem pertinet dæmonum alligatio & gloria, quam Deo ipſius presbyteri decantant, quo caput 24. terminatur. Huius capitis cum antecedenti connexio indicat, fundamentum eorum omnium, quæ c. 24. dicuntur, eſſe myſte- E rium de myſticæ Tyri vaſtatione, quæ Romæ conuerſionem adumbrat. Atque ita totum caput 24. reſpicit Agni nuptias cum ſua ſponſa: quæ nuptiæ, vt ſupra latè diſputauimus, conſiſtunt imprimis in publica Chriſtianæ religionis Romæ profeſſione.

Connexio c. 23. & 24. Iſaia cū trib. ſeqq.

Ex iis, quæ diximus, intelligitur ſeries atque connexio capitum vigeſimi tertij & vigeſimi quarti Iſaiæ cum tribus ſubſequentibus. Illa enim tria impenduntur in gratias Deo agendas ob præſtantiſſimum illud facinus, quo Romam ethnicam deuaſtauit, & in nouam Sionem conuertit, eiúſque obedientiæ Beſtiam maris, id eſt, Romanum Imperium ethnicum ſubiecit. Vnde caput 25. Iſaiæ exorditur, *Domine Deus meus exaltabo te, & confitebor nomini tuo, quoniam feciſti mirabilia: poſuiſti ciuitatem in tumulum, vrbem fortem in ruinam, vt non ſit ciuitas, &* F *in ſempiternum non ædificetur*, &c. Deinde capite 26. *In die illa cantabitur canticum iſtud in terra Iuda; Vrbs fortitudinis noſtra Sion: ſaluator ponetur in ea murus & antemurale. Aperite portas, & ingrediatur gens iuſta. Vetus error abiit, quia incuruabit habitantes in excelſo.* (vbi pro excelſo ipſum Romæ nomen in Hebræo legitur) *ciuitatem ſublimem humiliabit. Conculcabit eam pes, pedes pauperis*, &c. Poſtea caput vigeſimum ſeptimum incipit, *In die illo viſitabit Dominus in gladio ſuo duro & forti ſuper Leuiathan, & occidet cetum, qui in mari eſt.* Vbi Leuiathan eandem habet, opinor, ſignificationem, quam Beſtia maris apud Apocalypſin, nempe Rom. Imperij ethnici. Poſtremò myſterium in Apocalypſi tantopere celebratum de Iudaici populi reprobatione, & electione Gentilici (aut quod idem eſt, de reprobatione Ieroſolymæ, & Romæ electione) hoc eſt arcanum illud de quo Iſaias c. 24. n. 16. mentionem facit hiſce verbis, *Secretum meum mihi, ſecretum meum mihi.*

Atque hæc in præſenti indicaſſe ſufficiat, quibus videor mihi coniecturæ Turriani noſtri nonnihil lucis attuliſſe.

TEXTVS.

Verſ.4. pars 1. *Et vidi ſedes, & ſederunt ſuper eas, & iudicium datum eſt illis.*

COMMENTARIVS

Quinam dicantur hic à Ioanne in ſedibus ſiue thronis ſedere?

1. ſententia explicans de omnibus Beatorum animabus.

IN Græco pro *ſedibus* legitur *throni*; qui ſunt auguſtæ ſedes cum hypopodiis, vt diximus c.4. Ait ergo Ioannes, ſediſſe in his thronis: nec tamen verbo appoſitum ſiue ſuppoſitum addit, nec ex ſuperioribus verbis ſubſtitui poſſe videtur. Non enim hactenus in hoc capite mentio facta eſt eorum, qui exiſtimari poſſunt in his ſedibus conſediſſe. Quare qui ſint illi, de quibus dicitur, *Et ſederunt ſuper eas*, id diſputant interpretes. Ribera credit, ſermonem eſſe de omnibus Beatorum animabus; & eas in ſedibus ſedere dici, quia Dei viſione fruuntur in cælo, & ibi cum Chriſto veriſſimè ſedere, ac regnare dicuntur. Quod autem ſequitur *Et iudicium datum eſt illis*, propterea id dici exiſtimat Ribera, quia electi ſunt deſtinati, vt mundum cum Chriſto iudicent in vniuerſalis iudicij die: iuxta id Sapientię 3. 8. *Iudicabunt nationes*: vbi de iuſtis ſermo eſt. Quòd ſi obiicias non rectè conſentire, vt animæ beatæ dicantur ſuper ſedes ſediſſe; ſequitur enim *& animas decollatorum*, ſiue Martyrum: non autem appoſitè dici, *Vidi animas Beatorum in ſedibus & animas etiam Martyrum*. Reſpondet Ribera, locum ita eſſe conſtruendum: *Vidi animas Beatorum in ſedibus & peculiariter animas martyrum.* Ea phraſi, qua dicitur Marci vltimo, num. 7. *Dicite diſcipulis eius & Petro.*

2. Sententia de Apoſtolis interpretans.

Dicet alius, congruentius fore, ſi animę Apoſtolorum, qui præcipuum in cælo dignitatis obtinent gradum, Ioanni viſæ ſint in ſellis ſedentes. Si enim hic verba fiunt de ea beatitudine, qua Beatorum animæ perfruuntur, conſentaneum videtur, vti hoc ordine numerentur, vt priùs Apoſtolorum animę exprimantur, de quibus dicatur, *Et ſederunt ſuper ſedes*: deinde Martyrum animæ, quæ verbis illis ſignificentur, *& animas decollatorum*: tertiò Confeſſorum, de quibus mox additur; *Et qui non adorauerunt Beſtiam.*

3. De iudiciaria poteſtate Apoſtolis & eius ſucceſſoribus à Chriſto tradita.

Viegas ſibi perſuadet, ſermonem in hoc loco non inſtitui de gloriæ ſedibus, quibus Sanctorum animæ nunc potiuntur in cælo: ſed de illis ſellis, in quibus Sancti extremi iudicij tempore poſt generalem reſurrectionem ſunt conſeſſuri. Qua ratione locus hic poteſt peculiariter de Apoſtolis intelligi, quibus ſpeciatim dictum eſt, *Sedebitis ſuper ſedes iudicantes duodecim tribus Iſrael*, Matthæi 19. 28. & Lucæ 22. 30. poteſt etiam id accipi de Apoſtolicis viris, qui cum Apoſtolis dicuntur iudicaturi, vel de omnibus etiam Sanctis; quia de iuſtis omnibus dicitur Sapientiæ 3. 8. *Iudicabunt nationes.* Verùm, vtcũque hoc ſit, violentũ planè eſſe exiſtimo, has ſedes ad extremi iudicij ſedes referre. Etenim in contextu ſermo inſtituitur de mille pacis annis, quos habitura erat Eccleſia ante Antichriſti perſecutionem. Quod verò ſequitur, illud eſt; Sanctorum animas per illos mille annos regnaturas.

A Tum additur, *Hæc eſt reſurrectio prima*: nondum ergo ad ſecundam reſurrectionem peruentum eſt.

Impugnatur 1. ſententia

Contra Riberæ explicationem inde etiam validum ſumitur argumentum: quia præcedens contextus perſpicue loquitur de militantis Eccleſiæ pace. Eò enim ſpectat draconis ligatio per mille annos. Quare cùm de militante Eccleſia ſermo ſit; cumque mox abſque nouo alio verbi ſuppoſito adiungatur, *Et vidi ſedes, & ſederunt ſuper eas*, diſſentaneum eſt, & prorſus abs re, ſi ex Eccleſia militãte B ad triumphantem tranſiſſe Ioannem dicamus. Ad hoc enim oportebat aliquid exprimi, vnde coniici poſſet, non eſſe ſermonem de iis ſellis, quibus Catholica Eccleſia in hoc mundo fruitur. Præſertim, quia cum Eccleſiæ pace, de qua in dæmonis alligati figura agebatur, mirificè conſonat Epiſcoporum ſeſſio in ſuis thronis. Vidit hoc acutiſſimè Auguſtinus, qui libro 2. de ciuitate cap. 9. *Non putandum eſt*, inquit, *hoc de vltimo iudicio dici, ſed ſedes præpoſitorum, & ipſi præpoſiti intelligendi ſunt, per quos Eccleſia gubernatur, & quibus datum eſt iudicium.* C Auguſtinum ſequuntur Primaſius, Beda, Rupertus, aliique complures.

Diui Auguſtini auctoritate refutatur eadem ſententia.

Verum eſt tamen, Auguſtinum & eius ſectatores non explicare, ſe de externa Epiſcoporum auctoritate, & de publico Chriſtianæ religionis exercitio verba facere: quin imo videntur agere de ea, quam exercebant, poteſtate à primitiuæ Eccleſiæ tempore. Sed Auguſtinus ſaltem & reliqui hunc locum referunt ad epiſcoporum & prælatorum auctoritatem. Si autem conſequenter loquendum ſit, (conſtituta iam ea declaratione quam in dæmonis alligatione ſectamur,) omnino explicandus D eſt locus de publica epiſcoporum, & pręcipuè Romanorum Pontificum auctoritate ſeu maieſtate poſt publicam religionis Chriſtianæ profeſſionẽ. Porrò verba illa, *Iudicium datum eſt illis*, illam fortaſſis energiam habent; quaſi dicatur, ipſi erant iudices, & poteſtatem è cælo habebãt; verùm denuo fuit illis conceſſa publicæ ſuæ auctoritatis exercitatio per magnitudinem ac maieſtatem maximè congruentem. Itaque gubernatores in ſellis ſedere, ita accipiendum eſt. quaſi res protinus ſubſequuta ad draconis alligationem. Cùm verò huiuſmodi religatio non alia fuerit, quàm ipſum E draconem præpedire, ne publico Catholicæ fidei vſui obſiſtere poſſet in vrbe Romana; (vt toties à nobis dictum eſt,) hunc ipſum religionis Chriſtianæ publicum vſum conſequuta mox eſt Pontificum ac Prælatorum auctoritas & adminiſtratio: atque hoc eſt illos in ſedibus ſeu thronis ſedere, & poteſtatem à Deo ſibi commiſſam exercere. Quamobrem dicere iure poſſumus, has ſellas ſiue thronos vna ex parte eſſe thronos antiquos, de quibus capite 4. agitur; ex altera verò eſſe quodammodo nouos, quòd noua ſit externa maieſtas & amplitudo Hoc autem perinde eſt, ac ſi dicatur, veteres thronos in F publico orbis loco fuiſſe collocatos; & tanquam cæleſtes ac diuinos maximi fuiſſe habitos ac veneratos.

Vera auctoris ſententia, & difficultatis enodatio.

Quã ſit prædicta expoſitio facilis, quàm ipſius contextus cõſecutioni congruens.

Si hoc pacto accipiamus prædictum ſedium locum, facilis intellectu eſt, & totius contextus conſecutio manet aptiſſima; cùm tamen in aliorum explicationibus valde ſit locus obſcurus & implicatus. difficultatem autem ſatis ponderat Ribera, quam verò expoſitionem ipſe tradit nec Viegæ placet, nec ipſiuſmet Viegæ explanatio facilior eſt. Pro noſtra autem explanatione non militat ſolùm ipſius loci facilitas & cohærentia: verùm etiam illa imprimis ratio, nimirum Apocalypſin ſilentio prætermittere non debuiſſe rem adeò præſtantem & inſignem, qualis eſt ſublimis illa maieſtas, qua Pontifices in terra priùs abiecti atque demiſſi, poſtmodùm extollendi erant. Et eam fortaſſis ob cauſam contentus fuit Ioannes dicere, *Et vidi ſedes, & ſederunt ſuper eas*; nec vlteriùs expoſuit, quinam in iis ſedibus conſiderent? Ita enim innuit, eos ipſos, qui antea contempti atque deſpecti erant, tanta pòſt auctoritate & amplitudine in regalibus thronis conſidere. Ex præcedenti autem tractatu ſupplendum neceſſariò erat, ſermonem hic eſſe de Eccleſiæ principibus ac præpoſitis. Nam, cùm de Eccleſiæ pace ageretur, neceſſarium erat, tam thronos, quàm ſeſſionem ad illud potiſſimùm reuocari, quod in ea Eccleſiæ pace vel maximè elucere debebat; nimirum ad Pontificum auctoritatem, ad reuerentiam, ac venerationem, qua tanquam principes planè viri colendi & obſeruandi erant.

1. Obiectio in noſtram explanationẽ. Duo tamen aduerſus noſtram expoſitionem opponi poſſe video. Primum, quia hic locus *Vidi ſedes, & ſederunt ſuper eas, & iudicium datum eſt illis*, eundẽ C habeat ſenſum neceſſe eſt, quem alij Scripturæ loci, quibuſcum & ſimilitudine & alluſione cõmunis eſt. Huiuſmodi ſunt; Sapientiæ 3.8. vbi de iuſtis dicitur: *Iudicabunt nationes.* Matth. 19.28. *In regeneratione, cũ ſederit filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ, ſedebitis & vos ſuper ſedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Iſrael.* Lucæ 22.30. *Ego diſpono vobis, ſicut diſpoſuit mihi Pater regnum, vt edatis & bibatis ſuper menſam meam in regno meo, & ſedeatis ſuper thronos iudicantes duodecim tribus Iſrael.* Qui omnes loci communi ferè cõſenſu explicari ſolent de Sanctis in die Iudicij vel in cæleſti patria conſeſſuris. *2. Obiectio.* Alterum eſt: quia contextus D ſubſequens vrgere videtur, vt de animabus beatis ſermonem eſſe credamus. Sequitur enim. *Et animas decollatorum propter verbum Dei, & eorum qui non adorauerunt Beſtiam.* Si hæc igitur omnia cum verbo *vidi* componuntur, & pars altera de Beatorum animabus manifeſtè loquitur; prior igitur pars ad cæleſtem patriam eſt itidem referenda.

Diluitur prima obiectio. Ad primam tamen difficultatem reſpondeo, ſi alluſio adeò eſt certa, ſicuti apparet: illud hinc elicio, quod mihi alioqui dubium non erat, & ſuprà me explicaſſe memini; videlicet eorum locorum legitimum ſenſum eſſe de ea auctoritate, quam Chriſtus E Dominus ſuis Apoſtolis in terra traditurus erat, dũ eos Eccleſiæ ſuæ principes erat facturus, nec non illius imperij dominos, quo in terris populus ſanctus erat fruiturus: iuxta illud Danielis 7.27. *Regnũ autẽ & poteſtas & magnitudo regni, quæ eſt ſubter omne cælũ, detur populo ſanctorum Altiſſimi.* Sed Apoſtolis tamẽ, dum viuerent, conceſſus fuit principatus; non verò externa & communis maieſtas, quæ propter ipſorũ merita filiis deinde ſuccedentibus elargita fuit. Quod perinde fuit, ac ſi Apoſtolis ipſis ea dignitas ac poteſtas in ſuis hæredibus traderetur. Et quamuis aliis in locis dubitatio exoriri poſſit, vtrùm ſermo F ſit de imperio & gubernatione, quam ſuis Deus in orbe terrarum attribuit? in hoc ſaltẽ Apocalypſeos loco diuerſa alia expoſitio neutiquam cum ipſo contextu congruebat, vt in ſuperioribus adnotatum eſt.

Diluitur 2. obiectio. Ad ſecundam difficultatem reſpondeo primò, quamuis pariter dicatur, *Vidi ſedes, & ſederunt ſuper eas, & iudicium datum eſt illis.* & mox, *& animas decollatorum*, &c. In prima tamen parte, vbi non deſignatur, qui ſint illi, qui ſederint, omnino id ex ſuperiore contextu colligendum eſt. Nam hoc ex ſubſequentibus coniectare, præter rationem eſt. Non eſt autem violentum, vt coniungat Ioannes A Epiſcopos ſibi viſos in terra ſedentes in thronis, & Martyrum animas cum Chriſto regnantes in cælis. Secundò reſpondeo: quod Ioannes addit, *Et animas decollatorum, & eorum, qui non adorauerunt Beſtiam, & vixerunt & regnauerunt*; quamuis primo aſpectu videatur non ſpectare ad pacem militantis Eccleſiæ: ceterùm ſi id attentè conſideretur, facilè cernetur id quoque ad eiuſdem Eccleſiæ militantis pacem conferre. Quod cùm ita ſit (vt ſequenti commentario examinabimus) hoc argumentum non modò contra nos non facit; ſed ex conſequenti B etiam contextu confirmatur, verba illa, *Et vidi ſedes, & ſederunt ſuper eas*, &c. ſpectare debere ad felicitatem, qua in terris Romana Eccleſia potitur.

TEXTVS.

Verſ. 4. pars 2. *Et vidi animas decollatorum* C *propter teſtimonium Ieſu, & propter verbum Dei; & qui non adorauerunt Beſtiam, neque imaginem eius, nec acceperunt characterem eius in frontibus aut in manibus ſuis; & vixerunt & regnauerunt cum Chriſto mille annis.*

5. *Ceteri mortuorum non vixerunt, donec conſummentur mille anni. Hæc eſt reſurrectio prima.*

COMMENTARIVS.

D

Obſcuritas ac difficultas loci huius quanta ſit. QVANVIS Apocalypſeos liber totius Scripturæ difficillimos ſemper fuerit reputatus: nullus tamẽ in toto hoc libro locus eſt hoc difficilior, & qui plus negotij interpretibus faceſſerit. Hîc Millenarij miſerè offendentes collapſi ſunt. Quorum fabulam fugiens Auguſtinus reſurrectionem primam explicuit de peccatorum remiſſione, per quam homines à ſuorum ſcelerum morte reuiuiſcunt. Quæ tamen Auguſtini expoſitio tot difficultatibus referta interpretibus viſa eſt, vt tanti Doctoris auctoritas & ingenium ſatis non fuerint, vt E eam vero ſimilem redderent. Quapropter Ribera §.49. & 50. Viegas ſectione 2. §.15. & Pererius in Daniel. lib. 8. fine, ab Auguſtino diſcedunt: atque affirmant primam hãc reſurrectionem de eleuatione ſanctarum animarum ad æternam Dei viſionem, intelligendam. Tunc enim dici animas reſurgere, cùm ad beatam Dei viſionem, atque adeò ad ſempiternam felicitatem euehuntur. Sed in hac etiam explicatione maximæ occurrunt difficultates, vt infrà videbimus. Quas vt ſubterfugiant, Ribera aliam viam, aliam Viegas ſectantur; & tamen locus adhuc intellectu remanet difficillimus. Cùm F autem ſacer hic liber ſit prorſus ænigmaticus; dum non ſuperatur difficultas, nec ſenſus perſpicuè cernitur, nec horum verborum cum antecedentibus conſecutio monſtratur; nondum videtur legitima loci huius expoſitio ſatis eſſe percepta. Etenim ſi ingenioſiſſimum aliquod ænigma optimè explicetur, nulla debet ſupereſſe difficultas, nec aliquid remanere, quod ad ipſius ænigmatis concinnitatem & elegantiam non ſpectare videatur. Hoc ipſe præſtare imprimis aueo: quod vt faciliùs poſſim efficere, nonnulla priùs ſtatuenda mihi ſunt.

Præmittenda ante expoſitionem reſurrectionis primæ.

Nonnulla ante obſcuriſſimi huius loci interpretationem præmittenda.

PRIMO igitur eſt ſtatuendum, quod à nobis diſputatum iam eſt & ſtabilitũ, draconem ſcilicet eo tempore fuiſſe illigatum, quo idolorum cultus fuit Româ exterminatus, ſpatium autem mille annorum, quibus religatus eſt draco, eſſe plenitudinem temporis, quo Romana Eccleſia publico Chriſtianę religionis vſu ad Antichriſti vſque tempora perfruitur.

Hoc mille annorũ ſpatium idem met eſſe atque illud, quo illigatus perſtitit draco.

Secundò, in his duobus verſibus 4. & 5. inſtituitur ſermo de tẽpore illo, quo illigatus fuit draco: & aſſeritur ſimul mille annos, de quibus hic agitur, eoſdem eſſe cum illis, quibus dæmon religatus tenetur. Non me latet difficultas, quam in hac re deprehendit Viegas. Si tamen apta inueniretur declaratio, quæ illi planè ſatisfaceret, dubitaret nemo, vtrumq; millenarium eſſe omnino eundem. Nam vtroque in loco, vbi annorum mille fit mentio, illis præfigitur articulus. Ex quo non obſcurè conijcitur textum ipſum ſeſe referre ad eoſdem mille annos, de quibus facta fuerat in pręcedẽtibus verſiculis mentio. Nec aliquis ex hac dicendi ratione poteſt recedere, quin ipſi textui vim inferat.

Quod ſit ſuppoſitum eorũ verborum, Vixerunt, & regnauerũt, &c.

Tertiò; ſuppoſitum eorum verborum, *Vixerunt & regnauerunt cum Chriſto mille annis*, non ſolũ eſt illud, *Animæ decollatorum*, ſed etiam, *Animæ decollatorum, & qui non adorauerunt Beſtiam, nec imaginẽ eius.* Difficile id valde Riberæ apparet. Verùm ſi hic etiã reperiretur explicatio aliqua, quæ difficultatem eiuſmodi ſolueret; negari non poſſet, quin hæ omnes animæ tam decollatorum, quàm qui non adorauerunt Beſtiam, nec imaginem eius, dicantur viuere & regnare per mille annos.

Mille annorum tempus quomodo ſit accipiendum.

Quartò; quod attinet ad mille annorum numerum, quibus Martyrum animæ, & qui non adorauerunt Beſtiam viuere & regnare perhibentur; non eam mihi facio poteſtatem vt partem pro toto accipiam, nec mille ipſos annos ad longius producam tempus, quàm quo dæmon illigatus eſt. Sed tã animabus Martyrũ, quã eorũ, qui Beſtiã nõ adorarunt, idem omnino regnãdi tempus aſſigno, quo draco in vinculis retinetur. Noui quam ſibi Beatus Auguſtinus ſumat facultatem, l. 20. de ciuit. c. 13. qui animarum regnum ad illud etiam tempus protrahit, quo ſoluendus eſt draco: nec totum illud millenarij tempus concedit iis, qui cum Chriſto regnare dicuntur per mille annos; ait enim totum in hoc loco accipi poſſe pro parte. Nihilominus multò plus ad ſtrictiſſimam ænigmatis rationẽ conformatur, qui nullo modo textus verba à propria acceptione ad illam detorquet. Quòd ſi iuxta hunc explicandi modum congruens reperiatur interpretatio; id ſanè optandum maximè eſt.

Quinam ſint denotati nomine decollatorum & eorum, qui non adorarũt Beſtiam?

Quintò; tam decollati, quàm qui non adorauerunt Beſtiam, in hoc loco ſignificantur ij, qui pro Chriſti nomine fortiter ſubiere mortem, quo tempore fuit draco conſtrictus: nec non ij pariter, qui in prioribus perſecutionibus fidem ſtrenuè retinuerunt; nec blanditiis aut minis adduci potuerũt, vt Beſtiam cultu & adoratione proſequerẽtur. Itaque nõn agitur hoc in loco de illis, qui poſt ſolutum draconem aut exagitandi ſunt, aut etiam iugulandi. Sat ſcio, huic explicationi oppoſitam Riberæ manifeſtam videri: exiſtimat enim, Antichriſtum in Beſtia figurari; textus verò loquitur de Beſtiæ adorationem reſpuentibus. Ceterum non ita planum eſt, vt putat Ribera, famoſam Antichriſtum, per maris Beſtiam adumbrari: quinimò euidens ex textu ipſo eſt, Beſtiam illam non eſſe Anti-

A chriſtum, qui poſt draconis ſolutionem perſecuturus eſt Eccleſiam. Etenim ſi mille anni quibus & iugulati & Beſtiam non adorantes regnant, ſunt illi ipſi, quibus conſtrictus eſt draco: implicatio eſt manifeſta aſſerere, regnum per mille annos futurũ ante ſolutum draconem eſſe, & regnum hoc eſſe præmiũ eorum, qui poſt ſolutionem draconis aut oppugnati, aut capite mulctati ſunt. Quamobrem Auguſtinus nunquam eam ſibi mentem potuit inducere, vt in Beſtia celebrem illum Antichriſtum crederet ſignificari, qui poſt liberatum draconem B oppugnaturus eſt Eccleſiam.

Quid ſentiendum ſit de B. Auguſtini expoſitione referente dæmonis alligationem ad Chriſti paſſionis tẽpus.

At enim Auguſtini ſaltem opinio eſt ferè communis, dæmonis ſiue draconis religationem ad Chriſti paſſionis tempus eſſe referendam: cui opinioni ex directo opponitur id, quod in præſenti aſſerimus; nimirum pro Chriſto iugulatos, quorũ hic mentio fit, eſſe illos, qui fortiter occubuerant, quo tẽpore draco in vincula coniectus eſt. Reſpõdeo; illud mihi reputari certum, quod ſuprà diſputaui, & rationũ momentis fulſi: videlicet illigati draconis tempus illud eſſe, quo Româ fuit expulC ſa idololatria, & inde mille annorũ ſpatiũ enumerari. Quod non parũ roboratur iis, quæ hic textus affirmat, nẽpe animas decollatorũ propter Chriſtum, cum Chriſto ipſo regnare eodem annorum millenario; qui à dæmonis ligatione ad ipſius vſq; ſolutionem interiacet: quod enim planè ſignificat textus eſt, illos per totum illud mille annorum tempus regnare. Non igitur draconis ligatio poteſt ad Chriſti paſſionis tempus referri: tunc enim plerique eorum non erant nati, nedum decollati. Et ſaltem ſi reperiatur explicatio apta, quæ non afferat vim textui, quis dubitet ipſam aliis præferri deD bere?

Sub nomine eorum qui nõ adorarunt Beſtiam, confeſſores Chriſti eſſe intelligendos.

Sextò; verba illa, *Et qui non adorauerunt Beſtiam, nec imaginem eius*, de Chriſti confeſſoribus explicanda ſunt; nec de illis ſolùm, qui iam abierãt, cùm ligatus eſt draco, ſed de ipſis etiam, qui in carne adhuc mortali degebant. Ad cuius explicationem aduerto, *adorare Beſtiam & imaginem eius, & accipere characterem eius in fronte vel in manu*, nihil aliud eſſe, quàm ſe ignominioſè ſubiicere Romano Imperio ethnico, quando Chriſti nomen exagitabat; & aliquo modo perſecutionem ipſam fouere, vt expoſuimus cap. 13. Deinde aduerte, non hic vniE uersè affirmari, quotquot ethnicorum impietatem ſectati non ſunt, eos omnes cum Chriſto mille annis regnaturos. Credibile namque eſt fuiſſe tunc aliquos, qui nec Chriſtiano nomini, nec ethnicæ ſuperſtitioni erant addicti, ac proinde in eadem perſecutionum communione cum idololatris verſati non erant: ſiue quòd eas ignorarent, ſiue quòd parua ipſi ætate eſſent, ſiue alias ob cauſas. Hi ergo nulla ratione cenſendi ſunt mille illos annos regnum cum Chriſto tenere. Quapropter certum eſſe debet, non hic haberi ſermonem, niſi de illis, qui pro Chriſti nomine vehementer oppugnati, F adduci tamen non potuerunt, vt adorarent Beſtiam & imaginem eius, & characterem eius acciperent.

Vtrum hic de iis ſolùm ſit ſermo, qui ante draconis ſolutionẽ defuncti ſunt.

Aliquis exiſtimare poſſet, de iis ſolùm ſermonẽ in hoc loco incidere, qui vità iam erant defuncti, quando ſolutus eſt draco. Nam ad reſurrectionem prærequiritur antecedens mors; contextus autem eos affirmat reſurrexiſſe. Deinde, cùm dixiſſet Ioannes. *Vidi animas decollatorum, & qui non adorauerunt Beſtiam, &c.* Protinus addit, *Ceteri mortuorum nõ vixerunt.* Ex quo deduci videtur, non eum in antecedentibus verbis de viuis ac ſuperſtitibus fuiſſe loquutum: nec enim poſt viuorum mentionem aptè ſubiungitur, *Ceteri mortuorũ.* Quin imò ſibi perſuadebit quiſpiam, in ipſa literæ ordinatione aliquid neceſſariò ſupplendum: ita vt eiuſmodi reddatur ſenſus; *Vidi animas decollatorum, & eorum, qui non adorauerunt Beſtiam.* Nihilominus arbitror non hic ſubaudiendum eſſe *eorum*, ſed, *eos.* illa enim locutio, *Qui non adorauerunt Beſtiam,* æqualiter eos omnes attingit, qui perſecutionis tempore firmiter in fide perſtiterant: ſiue iam è viuis exceſſiſſent, ſiue adhuc viuerent. Quod autem textus generatim aſſerit, nihil eſt, cur ad mortuos ſingulatim coarctemus, præſertim cùm graues auctores eandem loquutionem ad viuos etiam extendant: vt Auguſtinus 20. de ciuit. cap. 9. & Iulianus in progn. lib. 1. cap. 37.

Pars negans ſtatuitur.

Obiectio in contrarium adducta diſſoluitur.

Et mihi quidem liceat ſaltem, obſecro, generatim accipere, quod textus generatim enunciat. In ænigmatis enim applicatione perſpicietur, non caſu ac temerè ſermonem de mortuis pariter & viuis incurriſſe. Ad illa verò argumenta è contrario obiecta reſpondeo: ad primum quidem, ante reſurrectionem ſupponi mortem: ad reſurrectionem verò myſticam ſatis eſt, ſi in aliquo ſenſu dicatur verè, qui ſæuam perſecutionem tolerauerant, quanuis propriè loquendu ſuperſtites remanerent, nihilominus iuxta Scripturæ phraſim mortuos affirmari. Qui enim acriter impugnantur & affliguntur, ij inter mortuos quodammodo numerantur. Quare ex ea grauiſſima aduerſitate & ærumna in proſperitatem & felicitatem emergere; id ſanè perinde eſt, quaſi è morte ad vitam euadere. Atq; in hoc ſenſu pereleganter dicuntur, qui ex magna perſecutione incolumes euaſerunt, prodiiſſe tanquam ex mortuis viuentes. Conſtat autem huiuſmodi locutionem in multis ſacrarum Literarum locis reperiri. Ad ſecundum reſpondeo: locutionem illam, *Ceteri mortuorum*, exigere vt ſermo de mortuis anteceſſerit. Quòd autem nulla fuerit facta viuorum mentio, id minimè requiritur. Potuit enim Ioannes, poſtquàm de mortuis ac viuis egit, qui perſecutionum tempore Deum ſua confeſſione prædicauerant; mox aliquid de ceteris mortuis ſubiungere, non verò de ceteris viuis: quod tamen diſcrimen non abſque myſterio erit.

De confeſſoribus tam mortuis, quàm viuis eſſe ſermonẽ, cùm dicitur, Et qui non adorauerũt Beſtiam.

Porrò, quanuis Chriſti Martyribus & Confeſſoribus commune fuerit, nec Beſtiam, nec eius imaginem adorare: cùm tamen decollatorum nomine Martyres comprehendantur, verba illa, quæ ſubiunguntur, *Et qui non adorauerunt Beſtiam, nec imaginem eius.* de Confeſſoribus tam mortuis, quã viuis ſunt vſurpanda, quaſi diceret Ioannes, *Vidi animas decollatorum, & eos omnes, qui non adorauerunt Beſtiam & imaginem eius.* Quod ſi (vt nuper dicebamus) non ſolùm de vitâ iam functis, ſed etiam de iis, qui quando ligatus eſt draco vitam agebant, ſermo in hoc loco inſtituitur; affirmaturq; qui Beſtiam non adorarunt, eos omnes reuixiſſe, & cum Chriſto mille annos regnaſſe: hinc liquet, textum ipſum Millenariorum commento aduerſari, nec non opinioni Riberæ, Viegæ, atque Pererij. Etenim Millenarij interpretabantur hunc locum de propria reſurrectione; cùm tamen hæc abſque morte propria antecedente eſſe non poſſit. Ribera autem ac Viegas volunt reſurrectionis huius veritatem comprobare in aſcenſu ad perfruendam Dei viſionem, in qua beatitudo ſita eſt. Atqui Dei viſionem iuſti in corpore corruptibili degentes aſſequi minimè poſſunt. Quare horũ auctorũ explicatio ad rẽ eſſe nõ poteſt; ſi Ioannes aſſerit, qui Beſtiã nõ adorauerant, nec eius imaginẽ, aut eius receperãt characterẽ, eos omnes ſiue viuos, ſiue mortuos ſurrexiſſe, ſtatim ac religatus eſt draco; & mille annis, quibus draco cõſtrictus eſt, cũ Chriſto regnauiſſe.

Quid ſit Vixerunt & regnauerunt cum Chriſto mille annis.

Septimò; quod textus aſſeuerat, *Vixerunt, & regnauerunt cum Chriſto mille annis*; idem eſt, ac ſi diceret, *Reſurrexerunt, & regnauerunt per mille annos prædictos.* Poſteà enim ſubditur: *Ceteri mortuorum non vixerunt donec conſummentur mille anni.* Vbi manifeſtum eſt, *viuere* idem eſſe ac *reſurgere.* Vnde ſtatim ſubiicitur, *Hæc eſt reſurrectio prima.* Quaſi dicatur, dũ alij reſurrecturi dicuntur, vt mille illos annos cum Chriſto regnent, alij non item; non agitur de vltima reſurrectione, ſed de alia priore. Hunc exiſtimo verum huius loci contextum. Ex quo elicio, his in verbis 1. reſurrectionem non eſſe idem, quod ex peccatis emergere. Si enim Martyrum animæ & ij, qui Chriſtum perſecutionis tempore glorificarunt, dicuntur reuixiſſe, & regnum cum Chriſto per mille annos tenuiſſe: non igitur reſurgere hic eſt, è peccatis liberari. Nec enim tunc remiſſa illis fuere peccata; nec ſcelerum remiſſio fuit fructus ex tormentis pro Chriſto toleratis decerptus. Quãuis enim in aliis Scripturæ locis nomen mortis tribuatur peccato; & peccatorum remiſſioni tribuatur reſurrectionis nomen: in Apocalypſi tamen peccati euerſio appellatur cædes. Si autem peccato hic nomen mortis tribueretur: inferorum ſupplicia non ſecunda mors, ſed tertia vocaretur; cùm inter peccatum & mortem inferni æternam corporea mors intercedat. In dubium autem vocari non poteſt, quin in Apocalypſi inferorum pœnæ nominentur mors ſecunda.

Quanam hic appelletur reſurrectio prima?

Quid innuatur iis verbis, Ceteri mortuorũ non vixerunt, donec, *&c.*

Octauò; ea verba, *Ceteri mortuorum non vixerunt, donec conſummentur mille anni*; non ſolùm ceteris mortuis abnegant reſurrectionem primam, quæ Chriſti familiaribus conceditur: ſed innuunt etiam ex Chriſti hoſtibus nonnullos fore ad vitam reuocandos, quando draco è vinculis exeat; quod eſt ante generalem reſurrectionem. Hoc me ipſius textus verba docent. Nec vereatur lector, nouam aliquam à me doctrinam à communi Eccleſiæ ſenſu alienam excogitari. Nec enim eam mea explicatio præfert, ſed elegantiſſimam potiùs loquendi rationem & Apocalypſi digniſſimam. Et quamuis ferè dici ſoleat, ex Auguſtini doctrina, in iis verbis, *Non viuent donec conſummentur mille anni*; non denotari eos illico reuicturos, cùm draco ſoluatur: ſed hanc locutionem vſurpari, quia generalis reſurrectio paulò pòſt futura eſt. quis tamen non videat, multò congruentius Apocalypſeos verbis eſſe, vti in verbis illis, *Donec conſummentur mille anni*, ſignificari credamus, qui Eccleſiam quondam oppugnarunt, millenario annorum expleto, protinus reſurrecturos? Iam ſi prima amicorum Chriſti reſurrectio (de qua loquebatur textus) myſticè accipienda erat; negari non poteſt, quin aptius & elegantius ſit, eidem familiarium Chriſti reſurrectioni myſticæ, ex oppoſito reſpondere myſticam pariter perſecuturum Chriſti reſurrectionem, nec non aliam regnandi rationem oppoſitam ſanctorum regno mille annos permanenti. Hoc quidem modo, vt de Chriſti martyribus & amicis dictum eſt, *vixerunt, & regnauerunt mille annos*, eodem etiam ſenſu de Eccleſiæ perſecutoribus dicetur, *non vixerunt, donec conſummentur mille anni.* Vt autem expoſitio ſit plenior & elegantior; multò aptius eſt, vt in vtraque propoſitione viuendi verbum pari ratione (id eſt de myſtica reſurrectione) accipiatur.

Dices, myſticus ille ſenſus, quem ſceleratorum reſurrectioni tribuimus, ſubſiſtere non poteſt,

hinc

Difficultati contra prædictam expoſitionem occurrenti via præcluditur.

hinc enim ſequeretur in Apocalypſi non ſanctis ſolùm, ſed etiam peccatoribus primam concedi reſurrectionem. Cui aſſertioni manifeſtè repugnare videtur; quod ſtatim ſubiicitur verſu 6. *Beatus & ſanctus qui habet partem in reſurrectione prima.* Reſpõdeo, primæ reſurrectionis nomen non ideò myſticæ peccatorum reſurrectioni negari, quòd nulli peccatorum myſtica aliqua reſurrectio tribuatur: ſed quia ſanctorum reſurrectio myſtica, de qua loquitur Apocalypſis, accidit mille annis ante myſticam peccatorum reſurrectionem, quam ipſa Apocalypſis innuit. Quare prima reſurrectio ſanctorum eſt. Præterquàm quòd, ſicuti in reſurrectione propria, quamuis iuſti pariter ac peccatores ſint ad vitam reuocandi, in aliquibus tamen Scripturæ locis peccatorum reſurrectio eleganter dicitur reſurrectionis nomen non mereri; ſic etiam in reſurrectione myſtica contingit. Licèt enim non iuſti ſolùm reſurgant, ſed ſuo etiam modo peccatores (vt infrà explicabimus) at reſurrectioni iuſtorum iure optimo reſurrectionis nomen ſingulariter applicatur. Atque in hoc ſenſu magna cum energia dicitur, *Beatus & ſanctus, qui habet partem in reſurrectione prima.*

Vtrùm omnes generatim ſancti dicantur hic prima reſurrectione victuri, & cum Chriſto regnaturi.

Nonò, putabit aliquis in Apocalypſi non generatim aſſeri, ſanctos omnes reſurrecturos fore, vt cum Chriſto per mille annos regnent; ſed ſolùm eos, qui pro Chriſto ceruices gladio ſubiecere, aut ſe conſtanter geſſere in perſequutionibus aduerſus Chriſtianum nomen excitatis. Iij enim ſignificantur illa phraſi, *Animæ decollatorum, & qui non adorauerunt Beſtiam*, vt in ſuperioribus explicuimus. Negari autem non poteſt, quin quo tempore idolorum cultus fuit Romæ extinctus, in cælo iam Beati permulti regnarent; qui nec pro Chriſto caput ferro obtulerant, nec pro Chriſtiana religione perſecutionem Romani Imperij perpeſſi erant. Nihilominus tamen interpretes omnes generatim ſupponunt, neminem ſanctorum ex prima hac reſurrectione excipiendum. Quòd ſi hoc accipiatur de ſanctis, qui in viuis degebant, aut iam obierant eo tempore, quo draco in vincula coniectus eſt: bene habet, vt ex omnibus illis vnum corpus efficiamus, & iis omnibus in myſtica reſurrectione locus tribuatur. Quare in huiuſmodi numerum non eos ſolùm refero, qui pro religione perſecutionem fortiter tolerarunt; ſed eos etiam qui in viua Catholicæ religionis fide perſtiterant: eo quod illi omnes myſticum vnum corpus conficiant, & ad viuum Chriſti corpus myſticum pertineant.

Cur, cùm omnes ſancti ſint prima hac reſurrectione & Chriſti regno fruituri, Martyrum ſpeciatim hic fiat mentio, & eorum, qui in perſecutionum tolerantia fortes fuerunt.

Adhuc tamen myſterio non vacat, eos ſingillatim in Apocalypſi deſignari, qui pro Chriſtiana religione ſubiere martyrium, aut perſecutionum tolerantiâ illuſtres Chriſti Confeſſores extiterant. Eſt enim peculiaris ratio (vt inferiùs oſtendemus) quapropter illi dicantur peculiariter reſurrexiſſe, quando ligatus eſt draco. Vnde in iis etiam verbis, *Ceteri mortuorum non vixerunt, donec conſummentur mille anni*; quibus tacitè innuitur peccatores etiam reſurrecturos eſſe ſuo modo, cùm ſolutus fuerit draco; innuitur pariter, in miſera illa & infelici improborum reſurrectione inſignes cumprimis fore, qui Chriſtianam religionem infeſtarunt: quamuis aliqua etiam ratione (propter ſuam inter damnatos omnes coniunctionem ad Chriſti & ſeruorum eius inimicitias atque odia) ſimiliter dici debeat, non ſolùm inſignes Eccleſiæ perſequutores, vt Neronem & Diocletianum, reſurrecturos eſſe; ſed totam etiam Chriſti inimicorum & in lethali crimine mortuorum factionem. De peccatoribus enim adhuc viuentibus non agere in præſenti A Apocalypſin, & ſuprà indicauimus, & clariùs explicabimus infrà.

Expoſitio noſtra de reſurrectione.

HIs omnibus ad maiorem diſtinctionem præmiſſis, illud in primæ reſurrectionis explicatione, necnon mille annorum, (quibus animæ Martyrum, & qui non adorauerunt Beſtiam regnare dicuntur) optandum maximè eſt, vt ſenſus B ipſe congruat cum ligatione draconis, eiúſque myſterio, nempe cum Romanæ Eccleſiæ pace & ſecuritate poſt publicam Chriſtianæ fidei profeſſionem eôdem inuectam. Ad hanc igitur rem non video, quorſum attineat vel Auguſtini interpretatio de peccatorum remiſſione, vel recentiorum expoſitio de beata ſanctarum animarum viſione. Præſertim cùm oſtenſum iam ſit, nec Auguſtini explicationem, nec recentiorum, cum ipſius textus verbis concinere; ſicut nec Millenariorum figmentum. Noſtra verò explicatio, (niſi valdè me fallit animus) & textui accidit aptiſſima; & rem continet, C qua nulla alia optari poſſet ſupradicto myſterio draconis per mille annos alligati congruentior; vel quæ Scripturæ phraſim præſertim Apocalypſeos, magis redoleat; vel quæ ſacri huius ænigmatis elegantiam clariùs ob oculos proponat.

Quæ ſit demum Auctoris expoſitio de prima reſurrectione, déque regno per mille annos cum Chriſto.

Vt ergo meam tandem expoſitionem ſubiiciam; exiſtimo in hoc loco ſermonem eſſe de reſurrectione, eodem omnino ſenſu, quo cap. 11. 11. de duobus Chriſti teſtibus dictum eſt, *Poſt tres dies & dimidium ſpiritus vitæ à Deo intrauit in eos: & ſteterunt ſuper pedes ſuos.* Et cap. 13. 3. vbi ſermo eſt de Nerone, qui erat *vnum* (id eſt primum) *de capitibus beſtiæ*, & Ioanni viſum eſt *occiſum in mortem: & D plaga mortis eius curata eſt.* Legantur ea, quæ ad vtrumque locum adnotauimus. Senſus namque vtrobique eſt de reſurrectione myſtica; in primo ſcilicet de ea, per quam ſanctitas & doctrina Euangelica reuixere, quandò prorſus conſumptæ videbantur; tunc enim in religione ac feruore eorum, qui ad fidem conuerſi ſunt, reſurrexit gloria & ſplendor illorum, qui pro Chriſto fortiter occubuerant. Et ſimiliter in Domitiani perſequutione reuixit Nero, eiúſque odium inteſtinum, quo Chriſtianam religionem fuerat proſequutus. Expendimus E autem eo loco huius locutionis elegantiam Apocalypſeos allegoriâ valde dignam, eamque ex aliis Scripturæ locis eſſe deſumptam, nempe ex Ezechielis 34. fine. Danielis 12. 2. Malachiæ 4. fine. Lucæ 1. 17. indicauimus etiam ſimiles locutiones Poëtis & ſapientibus viris vſitatas: infrà verò ſubiicietur alius Iſaiæ locus ſatis elegans, ad quem Ioannes in præſenti ſingillatim alludit.

Explicatur amplius prædicta de mille annis & regno interpretatio.

Conſiderandum ergo eſt, quo tempore crudeles Romani imperij perſecutiones, & præſertim Diocletiani, in Eccleſiam exarſerunt; innumerabilem Chriſtianorum numerum pro Chriſti fide occiſos fuiſſe: qui verò in latebras abditi & huc illuc F fugitantes viui tandem euaſerunt, eos ſuarum ſaltem fortunarum iacturam feciſſe, ſéque in ſubterraneis ſpecubus ac ſepulcris ſepeliiſſe. Quare Chriſtiani tunc omnes poſſent quodammodo cum mortuis computari. Ceterùm illis accidit, quod frumenti grano; cuius ea eſt mira vis ac facultas, vt cùm mortuum ſit & humatum; poſteà tamen glorioſè reſurgat, & pro grano vno demortuo centum oriantur: in quorum ſingulis eleganter dicitur reuiuiſcere primum illud granum, quod priùs fuerat emortuum. Hanc comparationem nobis veritas ipſa proponit Ioan. 12. 24. *Niſi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipſum ſolum manet; ſi autem mortuum fuerit, multum fructum affert.* Quibus in verbis licèt non expreſſerit Chriſtus, ortum illius grani quod ſeminatum eſt, eſſe reſurrectionem: Paulus tamen id clarè indicauit 1. ad Cor. 15. 36. & infrà. Si ergo veriſſimum eſt, totius Romæ atque adeò Imperij conuerſionem ad Chriſti fidem & diuturnam pacem, qua fruitur Romana Eccleſia & huius pacis fructus: omnia hæc accepta referri debere ſecundùm Deum, conſtantiæ ac fortitudini Chriſtianorum, qui in tyrãnorum perſecutionibus fuere pro Chriſto aut reuera occiſi; aut ita mortificati, vt inter mortuos iure numerarentur: concinnè quidem & eleganter dici poſſunt, qui in prioribus perſequutionibus ſanguinem pro Chriſto fudere, in credentium poſteà multitudine reuixiſſe: ſicuti demortuum granum in ceteris ex ſe ſubinde naſcentibus reuiuiſcit.

Cur prima reſurrectionis allegoria ad illud ſpeciatim tẽpus referatur, quo Idololatria fuit ex orbe depulſa.

Et quamuis eodem ingruentis perſecutionis tempore nonnulli Chriſti fidem amplecterentur maximâ cum Martyrum & Chriſtianæ Religionis gloriâ: verùm cùm hi etiam illico ferè mortem ſubirent, & eſſent perpauci comparatione fructus vberrimi, qui deinceps fuerat metendus: idcirco reſurrectionis allegoria in Apocalypſi ſpeciatim ad illud tempus refertur, quo idololatria ex Romanis finibus fuit eiecta, & mundi Imperium Romanæ Eccleſiæ traditum: ſicuti Daniel prædixerat cap. 7. 27. *Regnum autem & poteſtas & magnitudo regni, quæ eſt ſubter omne cælum, detur populo ſanctorum Altiſſimi.* Tunc autem fuit prorſus expletum, eos, qui reuixerunt, reſurrexiſſe; vt regnarent cum Chriſto mille illos annos, quibus in vinculis retinendus eſt draco. Etenim ſi verum eſt, Petrum & Paulum, ceteroſque Chriſti Martyres ſtrenuos, & Confeſſores inclytos, qui aut mortui aut mortificati fuerant, reuixiſſe in ea gloria & amplitudine, quam ipſorum meritis Chriſtiana nunc obtinet Eccleſia, ſicut verum eſt reſurrexiſſe mortuos; ita etiam eſt verum, illos ad regnandum ſurrexiſſe. Nam ſi ipſi in ſuis hæredibus viuunt; illi profectò ſunt, qui in Chriſtianæ Eccleſiæ regno (quod ipſum eſt Chriſti Regnum) omnino imperant. Atque hac ratione redditur aliquo modo verum, quod Auguſtinus docet 20. de ciuitat. cap. 9. nempe *regnare mille annis cum Chriſto*, ab Apocalypſi attribui triumphanti Eccleſiæ ac militanti.

Exponuntur ea, quæ ad primæ huius reſurrectionis allegoriã conducunt.

Porrò reſurrectionis allegoria ad grani frumenti ſimilitudinem, exigit primò, vt quod mortuum videbatur, in ſui ſimili reſurgat: ſecũdò, vt quod naſcitur, oriatur tanquam verus illius fructus, quod ſepultum & putrefactum eſt; tertiò, vt cum gloria & vbertate naſcatur. Quæ tres rationes cumulatè cũplentur in myſtica reſurrectione eorum, qui pro Chriſto paſſi fuerant, quando vberrimus ipſorum conſtantiæ fructus perſpectus fuit in publico Chriſtianæ religionis vſu & in mille annorum pace & ſecuritate. In myſtica autem antiquorum Eccleſiæ perſequutorum reſurrectione, quæ ſub Antichriſti tempus futura eſt, deerit ſaltem ſecunda illa reſurgendi ratio. Quòd enim tunc alij Eccleſiæ perſequutores Neroni ſimiles, aut etiam deteriores ſint exorituri; id quidem neutiquam naſciturum eſt tanquam fructus ex Neronis morte. Deinde aliud etiam diſcrimen nec paruum deprehenditur: nam gloria ac regnum, quibus Romana Eccleſia potita eſt, ſunt vera, ſolida atque germana, ac proinde in ſummum totius mundi beneficium redundant, at gloria Eccleſiam perſequentium non vera eſt & ſincera, ſed maximum potiùs opprobrium, eiuſque regnum tyrannidem manifeſtè præ ſe fert. Ex quo deducitur, meritò Ioannem reſurrectionis nomen abſolutè ad probos, non ad improbos tranſtuliſſe; quamuis innuat non obſcurè, improbos etiam ſuo modo reſurrecturos; vt ſoluti Dæmonis tempore cum ipſo regnent.

Cur myſtica antiquorum Eccleſiæ perſecutorũ reſurrectioni non ita propriè allegoria reſurrectionis aptetur.

Præter hæc; ſi in reſurrectionis allegoria ad generalem alluditur extremi iudicij reſurrectionem, & comparatione illius hæc appellatur reſurrectio prima: hoc etiam propiùs accedit prædicta Iuſtorum reſurrectio ad illam propriam, quam ſperamus; quòd in mille annorum regno nonnihil imitatur reſurrectionis poſtremæ æternitatem. At verò myſtica perſequutorum Chriſti reſurrectio paucorum annorum ſpatio futura eſt. Apocalypſis enim aſſeuerat ſoluendum fore draconem *modico tempore.* Quare hac etiam ex parte à ratione reſurrectionis deficit myſtica improborum reſurrectio. Similiter etiam diſcurri poteſt per ceteras gloriæ dotes, quæ ſunt proprietates reſurrectionis illius, quam & ſperamus, & prima Iuſtorum reſurrectio adumbrat. Et quidem ex ea gloria, qua frumenti granum reſurgit, philoſophatur Paulus 1. ad Cor. 15. de gloriæ dotibus, quibus Sanctorum reſurgentium corpora exornanda ſunt. Vnde nos etiam ſimiliter ratiocinari poſſumus in myſtica reſurrectione; de qua in præſenti ſermo eſt.

Noſtra declaratio quàm ſit ipſi contextui cohærens.

Illud inſuper hic expendendum eſt, noſtram declarationem prorſus aptari ad ea, quæ textus affirmat. Omnes enim, qui reſurrexerunt eo tempore, quo draco fuit illigatus, cum Chriſto regnant mille ipſos annos, quos etiam Eccleſia Romana imperitat. Quando verò Romana Eccleſia ſub mundi finem rurſus oppugnatur, & affligitur, ita vt publicum religionis exercitium omnino deficiat, & fideles generatim pro Chriſto trucidentur: tunc veriſſimè etiam dicetur regnum, quo fruebatur Romana Eccleſia, eo tempore non ab illa obtinendum eſſe; nec cum ea tunc regnaturos eos, qui alligato dracone reuixerant in ſuis ſucceſſoribus regnaturi. Iam quòd tunc verè dicatur Romana Eccleſia non regnatura, id ex ſacrarum Literarum phraſi perſpicuè colligitur. Nam ob Gentilitatis conuerſionem Pſal. 92. & in aliis ſequentibus canitur, *Dominus regnauit.* Non igitur antea regnabat, quando idolorum impietas in vrbe caput extulerat. Quare idem ſimiliter dicendum erit de Chriſto & Eccleſia, quando iterum in terrarum orbe idololatria & Antichriſti tyrannis regnant. Quòd verò Romana Eccleſia, dum fruitur pace, verè regnare dicatur, id nemo prudens inficiabitur, nec id negat Ribera §. 28. & 29. dum ait, Eccleſiam non dici regnum cælorum, quòd ipſa regnet; ſed quòd Deus in ea regnet.

Cur hic non dicantur reſurrexiſſe Martyres Chriſti, ſed ipſorum animæ?

In noſtra item explicatione facilè apparet, cur non dictum ſit, reſurrexiſſe Martyres Chriſti, ſed reſurrexiſſe ipſorum animas. Nec enim eſt corporalis reſurrectio, ſed myſtica & ſpiritalis. Nam ſpiritus, religio, & ſanctitas Martyrum Chriſti reſurgit in eorum fide, qui ad Chriſtum ipſum conuertuntur in Romanæ Eccleſiæ gloria & ſplendore.

Cur non ſolùm Chriſti Martyres, ſed etiam Confeſſores reſurrexiſſe dicãtur?

Cernitur etiam, cur non ſolùm dictum ſit reſurrexiſſe Chriſti Martyres, ſed etiam Confeſſores & eos ipſos, qui perſequutionem ſuſtinuerunt, adhuc tamen in carne mortali degebant. Namque vt Gentilitatis conuerſio, & publica Chriſtianæ religionis profeſſio fuit fructus ex effuſo Martyrum ſanguine decerptus: ita etiam idem extitit fructus ex Confeſſorum conſtantiâ prouenìens. Atque ſicut in cælo iam beatam vitam agentes ingenti cumulati ſunt lætitia propter Romæ & totius Imperij conuerſionem: non ſecus Sanctis in terra degentibus

lætiſſimum

A lætiſſimum ac iucundiſſimum fuit cernere Chriſti gloriæ propugnationem, & vberrimum ſuæ conſtantiæ fructum.

Cur Ioannes diuerſo loquatur modo de Sãctorum reſurrectione myſtica & de Eccleſiæ perſequutorum reſurrectione: & quæ ſit diuerſitatis ratio?

Videre eſt etiam in noſtra explicatione, cur Ioannes myſticam expreſſerit Martyrum & Confeſſorum Chriſti reſurrectionem, eorum etiam, qui ſuperſtites adhuc erant: cùm verò ad myſticam perſequutorum Eccleſiæ reſurrectionem deſcendit, ſolùm faciat mortuorum mentionem? Ratio autem eſt; quia hoſtium Chriſti, qui iam è viuis exceſſerant, quandiu illigatus fuit dæmon, correptio ſperari non poterat; quippe qui in inferorum regionibus B incluſi erant, at eorum, qui viuebant adhuc, quantumuis improborum, correctio atque conuerſio poterat ſperari: qui ſi conuerterentur, odium in Chriſtum, eiuſque ſectatores conceptum conuerterent in ipſius amorem & Chriſtianæ Eccleſiæ ac religionis obedientiam. Vnde cùm poſtea ſolueretur dæmon, & perſequutio aduerſus Chriſti Eccleſiam recrudeſceret; nihil erat, cur hi reſurgere dicerentur inter Eccleſiæ perſequutores. Nec enim aptè dicentur reſurgere contra Chriſtum, qui iam in ipſius amicitiam, imò verò in æternam gloriam ſunt recepti.

Quàm ſit elegans myſtica huius reſurrectionis allegoria.

C Nihil ergo eſt in noſtra hac explicatione, quod vim vllam afferat contextui, vel in quo aptior deſiderari poſſit explicatio. Nec verò inficiari poteſt quiſpiam, quin ſi ſenſus à me his verſibus aſſignatus percleganti aliquâ allegoriâ exprimendus foret, ad hunc finem mirifica ſint verba, quæ in hoc Apocalypſeos loco continentur: & loquendi ratio ſit pariter aliis Scripturæ locis congruens, & eiuſdem Scripturæ dignitate ſatis digna. Iam, ſi attendamus ad ſanctorum reſurrectionis & regni mille annorum connexionem cum ligatione draconis, quæ anteceſſerat: quid aliud potuit magis D aptum & idoneum afferri, quàm repræſentare totã Romanæ Eccleſiæ felicitatem tanquam proprium Martyrum conſtantiæ & Chriſti Confeſſorum fructum, & ſimul indicare, in hac Chriſtianæ Eccleſiæ gloria veram compræhari Sanctorum reſurrectionem primam, vt cum Chriſto per mille annos regnent? Nihil profectò excogitari poſſet quod eſſet magis ad rem, aut quod maiorem vim & energiam haberet. Quòd ſi hanc declarationem cum aliis huc vſque receptis conferamus: certè minimè erat ad rem in hoc loco tractatio de peccatorum E remiſſione, quæ Martyrum animabus conceſſa erat; nec de gloria, qua fruuntur in cælo. Prætermitto nunc, non ita facilè aliquem in ſacris Literis locum reperiri, in quo reſurrectionis nomen tribuatur cæleſti Sanctorum beatitudini. Prætereo, nomen illi ipſi gloriæ in Apocalypſi inditum non eſſe aliud, quàm candidarum ſtolarum cap. 6. 11. Sileo, hanc Beatorum gloriam non ſuum cepiſſe exordium ab eo tempore, quo ligatus fuit draco, nec mille annorum exitu terminandam. Omitto violentiam, quam expoſitio illa textui affert. Id vnum velim lector aduerteret; quorſum cohæreat cum ligatione diaboli (quæ ad militantis Eccleſiæ F pacem haud dubiè refertur) agere de gloria ſanctarum animarum, quæ multò antè ad cælum euolarant; deinde illius gloriæ ſtatum mille annorum cancellis circumſcribere; & poſt eoſdem mille annos ſoluendum eſſe ſatanam affirmare. Huius quidem loci difficultas, fateor, multos in huiuſmodi tricas ac laqueos impegit. Spero tamen, deinceps minùs dubitatum iri de vera reſurrectionis primæ & regni per mille annos duraturi interpretatione.

Ad Sanctũ etiam regnũ ſpectare venerationẽ & adorationẽ, quæ ipſis defertur in terris.

Illud demum adiungo: ad Sanctorum etiam regnum pertinere, vti colãtur in terris ac ſuſpiciantur eâ ipsâ publicâ religionis Chriſtianæ profeſſione. Et quidem eos veneratur Eccleſia (quidquid obſtrepant & obloquantur hæretici) delubris, votis, imaginibus, & honorificâ eorum tam in Miſſæ ſacrificio, quàm in ceteris diuinis officiis commemoratione. Si autem deſiderat quiſpiam, vt aliquis remiſſioni peccatorum locus in mea explicatione ſuperſit, nec non ſempiternæ gloriæ ac beatitudini, qua Sanctorum animæ fruuntur in cælo; hunc ipſe locum, quem præbere poſſim, reperio, B nempe quòd Gentilitatis conuerſio, in qua Martyrum animæ reuixerunt, in ſe includat ſcelerum condonationem, quæ conceſſa eſt amplectentibus Chriſti fidem. Deinde, ſi Martyrum animæ reſurrectio complectitur eam notionem, quam de glorioſo ſuæ conſtantiæ fructu ſunt aſſequuti; hoc ipſo præſtituitur, eas iam Dei conſpectu potiri. Nam Dei viſio eſt clariſſimum quoddam ſpeculum, in quo Sanctorum animæ perſpicuè cernunt felicitatem, quæ Romanæ Eccleſiæ in terris degenti ineſt, tanquam potiſſimum ipſorum Martyrum conſtantiæ & Chriſti Confeſſorum fructum. Hinc tamen C nequaquam infertur, beatarum animarum gloriam eſſe finiendam, quando draco è vinculis ereptus fuerit, quod eſt, cùm conſummati fuerint mille anni: ſed ipſæ in ſua illa æterna felicitate aſpiciunt, ipſarum regnum in terra interrumpi, quando ſoluatur draco, quemadmodum Dei etiam regnum in mundo tunc eſt intermittendum, in eo ſenſu, quo dicitur Deus ipſe, licèt rex ſit æternus, in mundo tamen regnare cœpiſſe, quando Româ expulſus fuit idolorum cultus; ſiue quando Gentium multitudo Chriſtianæ fidei radios excepit. Hoc enim eſt, *Parata ſedes tua ex tunc, à ſæculo tu es.* quaſi dicat, Quanuis Deus ſit æternus, ipſius tamen regnum tunc D quodammodo incepiſſe.

NOTATIO V.

De alluſione ad locum Iſaiæ in prima Sanctorum reſurrectione.

IN quarta notatione aduertimus, alludi in ligatione draconis ad Iſaiæ caput vigeſimum quartum. Oſtendi- E mus etiam conuenientiam & concinnitatem tam capitis vigeſimi tertij præcedentis, quam ſubſequentium, id eſt, viginti quinque & viginti ſex & viginti ſeptem, eum eo ipſo argumento. Conſentit ergo cum illa notatione progreſſio eiuſdem argumenti de Romæ conuerſione, & expulſione idololatriæ; de qua agitur in illo capite vigeſimo ſexto, quo celebre Iſaiæ canticum continetur. Vbi illuſtria quædam verba leguntur; ad quæ Ioannes per alluſionem reſpicit in eo, quod tradit de Martyrum animarum reſurrectione, & regno per mille annos duraturo, & de reſurrectione etiam improborum poſt decurſum illud mille annorum ſpatium. Iſaiæ verba ſunt capite vigeſimo ſexto numero decimo quarto, *Morientes non viuant, gigantes non reſurgant: proptereà viſitaſti, & contriuiſti eos, & perdidiſti omnem memoriam eorum.* Et infra numero decimo nono, *Viuent mortui tui: interfecti mei reſurgent; expergiſcimini & laudate, qui habitatis in puluere; quia ros lucis ros tuus, & terram gigantum detrahes in ruinam.* In F his verbis omnino exiſtimo, Iſaiæ ſenſum eſſe eundem, quem Apocalypſeos verbis ineſſe diximus nimirum Romanam Eccleſiam diuturnâ pace fruituram, quam nulla modo poſſit dæmon, dum vinculis per mille annos conſtringitur, impedire. & longam hanc pacem eſſe fructum ex Martyrum conſtantia ac fortitudine perceptum. quare ipſiſmet Martyribus non iniuria attribui Eccleſiæ regnum ac proſperitatem, ipſoſque verè dici reſurrecturos, quando idololatria ex Romano orbe expelleretur, & in terris longinqua ſæcula ad Antichriſti vſque perſequutionem regnaturos.

Alluſio ad Iſaiæ locum.

Explicatur Iſaiæ locus c. 26. n. 14. & n. 19.

Iſaias de quo tempore in prædicto loco loquatur.

Primùm ergo, quòd Iſaias de eo loquatur tempore, quo idolorum cultus ab vrbe Roma fuit prorſus exactus, patet ex verbis in eodem cantico antecedentibus. *Vetus error abiit; quia incuruabit Dominus habitantes in excelſo, ciuitatem ſublimem humiliabit.* Quo de loco ſupra iam diximus.

Quoſnam ſignificet Iſaias ſub gigantum nomine.

Deinde verba illa, *Gigantes non reſurgant*, ad longam Eccleſiæ pacem transferri debere: ex eo cõſtat, quia præcedit numero tertio, *Domine ſeruabis pacem*, & rurſus numero duodecimo, *Domine dabis pacem nobis.* Et mox ſequitur, *Morientes non viuant, gigantes non reſurgant.* Vbi gigantes haud dubiè compellat eos tyrannos, qui horribili furore ac potentiâ fideles perſequebantur. Quòd ſi Prophetæ mẽs ſolùm eſſet aſſerere, vt in inferis æterno ſupplicio ſuam tyrannidem ac rabiem aduerſus Chriſti ſectatores exercitam luerent; id quidem neutiquam cõſentaneum erat, aut neceſſarium Eccleſiæ paci. Sermo igitur eſt, ne perſequentium tyrannorum impietas ac violentia reuiuiſcat. Et quãuis loquendi modus & ipſum prophetæ deſiderium poſtulare viderentur, vt gigantes myſticè ad vitam reuocarentur, ex ipſo tamen contextu euidens eſt, non id ſibi prophetam polliceri. Nam paulò infra poſt longinquam Eccleſiæ pacem & myſticam iuſtorum reſurrectionem mirificâ elegantia celebratam, ſubiungit ipſe Propheta, diuturnæ paci horribilem perſequutionem ſucceſſuram, quæ tamen modico temporis interuallo duret. ait enim numero vigeſimo. *Vade populus meus intra cubicula tua, claude oſtia tua ſuper te, abſcondere modicum ad momentum, donec pertranſeat indignatio.*

Nomine indignationis apud Iſaiam denotari Antichriſti perſequutionem.

Quod meo iudicio indicat Antichriſti perſequutionem: hanc enim ait etiam Ioannes modico tempore duraturam. Atque adeò hac ipſa expectatione de perſecutione paululùm duratura, deque ſupplicio in Antichriſtum immittendo, claudit Iſaias canticum dicens; *Ecce enim Dominus egredietur de loco ſuo, vt viſitet iniquitatem habitatoris terræ contra eum, &c.*

De qua reſurrectione hic verba faciat Iſaias.

Enimuerò breuem hanc procellam longa ſubſequitur tranquillitas, poſt myſticam gigantum terræ (id eſt Eccleſiæ perſequutorum) euerſionem: & tunc ſacer vates decantat myſticam reſurrectionem eorum, qui in Romani Imperij perſequutionibus pro fidei confeſſione fortiter occubuerant: *Viuent* (ait) *mortui tui, interfecti mei reſurgent: expergiſcimini & laudate, qui habitatis in puluere, quia ros lucis ros tuus, & terram gigantum detrahes in ruinam.* Vbi Chriſtiana Eccleſia videtur alloqui Chriſtum, eidemque dicere; Tui Martyres, Domine, qui ſunt interfecti mei, *viuent, atque reſurgent.* Mox ſermonem ad eos conuertit; *Expergiſcimini & laudate qui habitatis in puluere.* Et rurſus ſermone ad Chriſtum conuerſo reddit ſuæ fiduciæ rationem; *quia ros lucis ros tuus, & terram gigantum detrahes in ruinã.*

Quo ſenſu ſit ab Iſaia dictum, Ros lucis, ros tuus.

Id eſt, quia tibi virtus & potentia eſt, vt vitam Martyribus reſtituas, & tyrannos eorum perſequutores morti tradas. Porrò verba illa, *Quia ros lucis ros tuus*, miram continent elegantiam: tacitè enim innuitur, Martyribus euenturum, quod tritico accidit grano: de quo Chriſtus dixit, Ioannis 12. 24. *Si autem mortuum fuerit, multum fructum affert.* Quaſi diceret, vt magna cum gloria & multiplici incremento reſurgat, priùs moriatur oportet: reſurrectio verò cœleſti ope, virtute & irrigatione fit. Ait ergo Eccleſia, ſe non dubitare, quin Martyres, qui tanquam frumenti grana mortui erant, cum magna ſint gloria & vberrimo fructu reuicturi. Nam ros opis & auxilij, quo Chriſtus eos irrigat ac fœcundat, eſt ros lucis, id eſt, ſummoperè viuificans.

Lucis nomen tã Hebraica phraſi, quàm Latina tribui aliquando vitæ.

Eſt enim Hebraica phraſis, vitæ tribuere lucis nomẽ, quæ etiam loquutio Latinis eſt familiaris. hinc illa ſunt, *prodire in lucem, lucis vſura frui*, & alia id genus. Senſus ergo eſt, rorem ac pluuiam Diuini auxilij, quo Chriſtus rigat ac fouet ſumẽti grana, quæ in eius fide ſunt terræ mandata, adeò eſſe efficacem, vt illa in lucem edere poſſit, & glorioſâ vitâ ſe fœcunditate cumulare. Facit, quòd non ſemel in ſacris Litteris fons vitæ cum luce vel lumine coniungitur, vt Pſ. 35. nu. 10. *Apud te eſt fons vitæ; & in lumine tuo videbimus lumen.*

Obiectio contra prædictã Iſaiæ explicationem.

Obiiciet tamen aliquis legitimum Iſaiæ verborum ſenſum immeritò ad myſticam Martyrum reſurrectionem ante diem iudicij futuram detorqueri. Nec enim minoris momenti eſt propriæ reſurrectionis articulus, de quo communis interpretum conſenſus Iſaiæ locum exponit. Et multò maioris ponderis eſt, præcipua Chriſtianæ fidei dogmata locis Scripturæ ſtabilire & roborare, quam myſticos ſenſus conſectari, quibus eneruari ſolent ſolida argumenta, quæ ſenſu literali innituntur.

Reſponſio ad obiectionem.

Ad hoc tamen Reſpondeo, imprimis vnum eundemque Scripturæ locum plures ſenſus poſſe admittere; atque adeò, qui affirmat vnum, minimè negare alterũ. Sed præter hæc, in eo ipſo ſenſu myſtico, quem ipſe Iſaiæ verbis tribuo, ſuppoſitus propriæ reſurrectionis veritas, quam Chriſtiana fides nos docet. Nam myſticæ reſurrectionis allegoria continet comparationem a propria reſurrectione petitam: atqui comparatio vtramque veritatẽ amplectitur, vt notationibus proœmialibus explicauimus. Dum ergo reſurrectionis nomen imponitur fructui Eccleſiaſticæ pacis, quem Deus ex Martyrum interitu legit; affirmatur, quod vniuerſalis iudicij die in glorioſa Sanctorum reſurrectione propriè complendum eſt, idem priùs myſticè in reſurrectione myſtica impleri. Quòd ſi hic eſt eorum Iſaiæ verborum ſenſus; in eo certè aſſeueratur propria mortuorum reſurrectio. Hoc in Apocalypſi manifeſtè conſtat in eo ſenſu, quem ipſe primæ reſurrectioni deſigno. Quis enim neſciat, in eo ipſo primæ reſurrectionis nomine reſpectum includi ad reſurrectionem ſecundam, ac proinde, dum dicuntur reuixiſſe Martyres, quando idololatria Romã fuit expulſa, eo ipſo affirmari propriam Sãctorum in extremo iudicio reſurrectionem? Nil ergo eſt, cur aliquis timeat, qui ſenſus huiuſmodi myſticos ſectatur, eum veritatibus fidei confirmandis ſolida auferre argumenta. Nam in hac myſticorum ſenſuum ratione includitur, quidquid deſiderari poteſt ab iis, qui ſe acerrimos literalium ſenſuum propugnatores profitentur; nimirum catholica veritas, ad quam alluſio ſiue comparatio fit: ſed cum magno fœnore, maximoque ſolatio, quod prophetiæ contextus, acoluthia & fœcunditas planè intelligantur.

Danielis locus ex c. 12. 2. expenditur & explicatur.

Ex hactenus dictis referri poteſt, non eſſe imprudentiæ attribuendum (vt aliquis fortaſſe verebitur) ſi illum Danielis locum cap. 12. 2. *Et multi de iis, qui dormiunt in terræ puluere euigilabunt, alij in vitam æternam, & alij in opprobrium vt videant ſemper*, explicandum cenſeam de myſtica reſurrectione; & hunc eſſe genuinum illius loci ſenſum. Si enim qui myſticam reſurrectionem affirmat, propriam pariter extremi iudicij reſurrectionem aſſeuerat, mea ergo expoſitio complectitur quidquid optabant ij, qui in Danielis verbis includi credebant illuſtriſſimam generalis hominũ reſurrectionis confirmationem. Sed nonnulli minùs obſeruantes, quid exigat ipſe contextus, vehementer & parũ fructuoſe laborant, dum in iis verbis, *Multi de iis, qui dormiunt in terræ puluere euigilabunt*, contendunt vocem *multi* idem eſſe atque *omnes*: quod fortè violentum eſt. Quamuis enim nouum non ſit, *multos* in aliquo Scripturæ loco pro *omnes* ſumi; ceterùm *multi de iis, qui dormiunt*, cõtextus non patitur, idem eſſe atque *omnes qui dormiunt*. Nec verò id opus erat, vt credatur Daniel eo loco generalem omnium reſurrectionem aſſerere. Nam ſi proprius & literalis ſenſus eſt affirmare ſub Antiochi perſequutione, & multò pleniùs ſub iis, quæ aduerſus Chriſtianam Eccleſiã excitandæ erant (& in Antiochi perſequutione fuerunt figuratæ) multos fore myſticè reſurrecturos per ſimilitudinem quandam eorum, quæ in generali mortuorum reſurrectione euentura ſunt: ſi hic, inquam, verus eſt ſenſus; nihil opus erat phraſim illam huc pertrahere, vt *multi de dormientibus* perinde ſit, atque *omnes dormientes*?

Diſcrimen inter Iſaiæ & Danielis loca adducta.

Animaduerſione autem dignum eſt diſcrimen, quod inter Danielis & Iſaiæ loca verſatur. Daniel enim in plurimorum reſurrectione aliorum ad vitam, & aliorum ad opprobrium ſempiternum, reſpexit ſummas Eccleſiaſticæ perſequutionis anguſtias. Nam in Mathathiæ zelo, verbi gratiâ, zelus Phinees inſtauratus fuit; & in Antiochi ſæuitia antiquus Pharaonis furor & impietas reuixit; & ſic de aliis. Quippe veriſſimè dicitur in media ipſa perſequutione reſurgere virtus ac zelus antiquorum in iis, qui ſtrenuos diuinæ gloriæ vindices & propugnatores ſeſe exhibent. Et tunc quidem ſatis ſuperque dicitur, ſi aſſerantur multi reſurgere. Quin imò nimium eſſet, ſi iuſti omnes dicerẽtur reſurgere. Iſaias verò & ſimiliter Apocalypſis reſurrectionem bonorum in illud tempus coniiciunt, quo idololatria exterminata fuit: tunc autem maior apparet ſimilitudo glorioſæ Sanctorum reſurrectionis, iuxta ea, quæ ſuperiùs dicta ſunt. Tunc verò non vnus aut alter reſurgunt, ſed generatim loquendo *animæ decollatorum & qui non adorauerunt Beſtiam.* Atque ita etiam Iſaias loquitur vniuerſè, *interfecti mei reſurgent.* Non ergo videntur Iſaias & Daniel ad idem omnino tempus in prædictis locis aſpexiſſe. Quamuis fortaſſe poſſit etiam explicari Daniel de vtroque tempore locutus & aduerſitatis, & ſubſequentis proſperitatis, ſi conſideretur in Mathathia reuixiſſe Phinees, & in fortitudine Iudæ & ipſius fratrum reuixiſſe fortitudinem Ioſue, & inſignium Iudicum atque ducum, qui olim in Dei populo viguerunt: & in nonnullis etiam Cain & Nembrot reſurrexiſſe dicantur.

TEXTVS.

Verſ. 6. *Beatus & ſanctus qui habet partem in reſurrectione prima: in his ſecunda mors non habet poteſtatem, ſed erunt ſacerdotes Dei & Chriſti, & regnabunt cum illo mille annis.*

COM

COMMENTARIVS.

Quo ſenſu dicantur Beati & Sancti, qui habẽt partem in reſurrectione prima.

VERBA iſthæc videntur primo aſpectu faciliorem præ ſe ferre explicationem, ſi prima reſurrectio iuxta Auguſtini mentem de remiſſione peccatorum accipiatur; ſiue vt iuniores explicant, de viſione Dei; quàm iuxta noſtram explicationem. Etenim in Auguſtini ſententia concinunt hæc verba cum illis Ioannis capite vndecimo numero vigeſimo ſexto, *Omnis qui credit in me non morietur in æternum.* In recentiorum verò explicatione nihil certius, quàm eos, qui Dei viſione fruuntur, non iam ampliùs morituros. Sed vtramque harum expoſitionem vel illud argumentum refutat; quia licèt verum ſit, quod in eis aſſeritur, non tamen eſt ad rem, de qua agitur Sermo enim eſt de Eccleſiæ pace, deque eorum fructu, qui belli tempore ſtrenui depugnarunt, vitámque ſuam pro Chriſti nomine profuderunt. Verus ergo ſenſus eſt huiuſmodi. qui, quòd acerrimè pugnauerint, partem habent in prima reſurrectione (iuxta ſenſum ſuprà à nobis explicatum) ij ſunt Beati & Sancti. Et quemadmodum in propria ad immortalem vitam reſurrectione, qui a mortuis excitatur, non iam moritur, ſed à ſecunda morte redditur omnino ſecurus: ita reſurrectionis myſticæ gloria & verum gaudium, quod inde ad Martyres Chriſti redundat, æterna ſunt. Hanc autem gloriam ac lætitiæ voluptatem ex eo percipiunt quòd in ſuis ſucceſſoribus ſint Dei & Chriſti ſacerdotes, & cum illo in terris mille annos ſuprà dictos regnent.

Difficultas in noſtra expoſitione.

Dices, duas ſententiæ huius partes non aptè inter ſe conſentire: nam ſi myſtica reſurrectio ad regnum mille annis poſſidendum ſit, (in quibus quãtumuis magnus annorum numerus, finitus tamen deſignatur, ac demum finiendus) eidem ergo myſticæ reſurrectioni aliquo modo ſecunda mors ſuccedit. Si enim frumenti granum, quod mortuũ fuit, in fructu à ſe prodeunte reſurgit, ergo quando grana ipſa ex primo illo grano iam mortuo emonantur, ſuo etiam modo primum granum morietur. Simili quoque ratione, ſi myſtica reſurrectio & regnum eorum, qui ſua morte copioſum hunc fructum procrearunt, conſiſtit in publico Chriſtianæ religionis vſu, quo Roma ſecurè fruitur: ergo illi ipſi, qui ſua morte hunc feliciſſimũ produxere fructũ, ſimiliter morientur, quando publica ipſa Chriſtianæ fidei profeſſio intercidat.

Diluitur propoſita difficultas.

Reſpondeo, gloriam, quæ triticeum granũ manet, ex eo quòd mortuum reuixerit, nequaquam finiri, quando ſeminatur iterum, ac moritur. Fructus enim mortis in primo grano eſt, per ſuummet interitum propriam conſeruaſſe ſpeciem, & auxiſſe. Quare primum in ſecundi morte non moritur: ſed potiùs hæc ſecundi mors prouehit gloriam ex primi reſurrectione prouenientem, & quodammodo eam æternat. Et ſaltem in myſtici frumenti granis id certiſſimum eſt: nimirum interitum eorum, qui in Eccleſiæ perſecutione ſub liberato dracone excitanda occidendi ſunt, hanc minimè eſſe mortem priorum granorum, quæ reſurrexerunt, quo tempore idololatria è mũdo deturbata eſt. Reſurrectio enim non corporea, ſed ſpiritalis extitit: reuixerunt enim decollatorum animæ, nõ corpora. Quamobrem, licèt poſteà mors in corpora fidelium ſæuiat; ſpiritum tamen & gloriam non ſolùm non ea ratione extinguet, ſed etiam magis illuſtrabit. Si autem in myſticæ reſurrectionis gloria comprehenditur etiam peculiare gaudium, quo Chriſti A Martyrum animæ perfunduntur ex publico Chriſtianæ religionis exercitio, tanquam ex proprio ipſorum martyrij fructu: hæc ipſa voluptas nullo modo finienda, aut minuenda eſt ſub Antichriſti perſecutione. atque ita cohæret optimè, vt vna ex parte myſtica reſurrectio fiat ad regnandum per mille annos: ex altera verò qui ita reſurrexerit, exemptus omnino ſit à quouis ſecundę mortis genere.

Militantis Eccleſiæ felicitatem ad Sanctos etiã in cælo degẽtes pertinere.

Mirum prætereà eſt, Eccleſiæ militantis felicitatem adeò pertinere ad Sanctorum animas in cælo B exiſtentes, vt quod propriè militantem attingit Eccleſiam, quo tempore publica religionis Chriſtianæ exercitatio viget, id ipſum Martyrum animabus in cælo degentibus tribuatur; in eodem ſenſu quo verè dicitur animas Martyrum tunc reſurgere, cùm erumpit fructus granorum, quæ fuerant terræ commiſſa.

Quando potiſſimum Eccleſiæ ſit proprium hoc elogium, quo iuſti dicũtur ſacerdotes & cum Chriſto mille annis regnaturi.

Porrò, *Eſſe ſacerdotes & cum Chriſto mille annos regnare*, idem eſt, atque eſſe regnũ ſacerdotale. Quod elogium quamuis Eccleſiæ etiam tempore perſecutionis conueniat: frequentia tamen & celebritas Miſſarum & diuinorum officiorum, auctoritas item Imperij, qua in animarum ſalutem in- C cumbitur; totum id illius eſt temporis proprium, quo & publica religionis exercitatio, & tranquillum Eccleſiæ Romanæ imperium vigent. Atque id innuitur verbis illis, *Erunt ſacerdotes Dei & Chriſti, & regnabunt cum illo mille annis.* In quibus verbis, animabus Martyrum refertur accepta omnis gloria & ſecuritas Romanæ Eccleſiæ; ſicuti mortuo frumenti grano eleganter tribuitur fructus ex eo oriens. Atque ita de ſingulis Martyrum animabus verè, ſed myſticè dicitur, eos eſſe qui ſacerdotale munus ac regale exercent, quo Romana Eccleſia à Deo imprimis condecoratur. Quod vt verum ſit, non opus eſt fidelium ſingulos aut ſacer- D dotes, aut Eccleſiæ principes eſſe.

Peculiaris hoc in loco elegantia obſeruatur.

Obſeruanda inſuper eſt proportio & conuenientia, quæ inter verba illa, *Beatus & ſanctus* atque illa *ſacerdotes* & *regnabunt*, reperitur. Nam vox *Sanctus* reſpondet voci *Sacerdotes*; & vox *Beatus*, reſpõdet verbo *regnabunt*. Nam ſanctitas proprium eſt ſacerdotum ornamentum: beatitudo atque felicitas dignitatis principalis propria. Et quidem de ſacerdotali regno latè diximus cap. 1. vbi vidimus quamuis alluſio ad eos fiat, qui reges non erant, ſed lectiſſima regni pars, nempe ſacerdotes Ægyptij; ad eos tamen magna ex parte, tanquam ad regis familiares, regni ipſius adminiſtrationem per- E tinere. Demum ſapienter adnotauit Auguſtinus, in his verbis, *Erunt ſacerdotes Dei & Chriſti*, apertè denotari Chriſtum quoque eſſe Deum: quando iidem ipſi, qui Dei Patris appellantur ſacerdotes, Chriſti etiam ſacerdotes nominantur.

TEXTVS.

Verſ.7. *Et cùm conſummati fuerint mille anni,*
F *ſoluetur ſatanas de carcere ſuo: & exibit, & ſeducet Gentes, quæ ſunt ſuper quatuor angelos terræ Gog & Magog, & congregabit eos in prælium: quorum numerus eſt, ſicut arena maris.*

COMMENTARIVS.

HOc Gogi & Magogi bellum nonnulli ad Hæreticorũ bellum applicãt, quod ipſi Eccleſiæ inferunt:

varia Auctorum interpretationes. 3. Interpretatio de hæreticis.

inferunt, dùm ab ea ſe remouent, & fideles in fraudem inducere contendunt. Cui expoſitioni valde fauet Hieronymus Ezechielis 38. vbi ſic habet; *Gog interpretabimur Hæreticorum principes; & Magog, qui illorum ſuſcepere doctrinam*. Eòdem ſpectat quod ibi ſanctus Doctor addit; nimirum Iudaizantes quidem aliter interpretari; ſed Eccleſiaſticam explanationem eſſe, vt per Gog & Magog intelligatur omnis ſuperbia & falſi nominis ſcientia, quæ contra veritatis notitiam ſeſe extollit. Et ad finem eiuſdem capitis ſubdit; illam eſſe viam regiam, à qua non ſit declinãdum ad dextram neq; ad ſiniſtram.

Refutatur prædicta interpretatio.

Nihilominus tamen in Apocalypſi ſaltem non poteſt hic eſſe verus & germanus huius prophetiæ ſenſus. Nam draconis liberatio, & Gogi atq; Magogi bellum ſubſequuntur mille pacis annos. Cõſtat autem Eccleſiam non minùs fuiſſe hæreſibus infeſtatam tempore pacis, quàm in ipſo bello & antiquis Romanorum perſequutionibus. Quin imò antequàm pacis tempus ducentos omnino annos numeraret, hæreticorum perturbatio & tumultus fuit maximus, tótque eorũ fraudibus fuit appetita, vt verè dici potuerint Arriani fidelibus eſſe plures. Quòd ſi oculos ad noſtri temporis hæreticos conuertamus, quos aliqui tanquam Antichriſti præcurſores contemplantur; non video, cur ſuſpicandum nobis ſit in Apocalypſi horum potiùs, quàm Arianorum, Pelagianorum, Nouatianorum, & Donatiſtarum factam eſſe mentionem. Cur verò ad hæreſes non deſcendat Apocalypſis; diximus notationibus proœmialibus.

2. Interpretatio de Maurorũ & Turcarum bello contra Chriſtianam Eccleſiam.

Aliorum opinio eſt Gogi & Magogi vaticinio prædici Maurorum & Turcarum bellum aduerſus Chriſtianam Eccleſiam ſuſceptum. Et quidẽ quod ad Turcas attinet, ſuprà notatione 2. diximus eam eſſe opinionem Fratris Ferdinandi del Caſtillo, ſecunda parte hiſtoriæ ſui Ordinis cap. 1. idemque ipſum antè coniectauerant Ioannes Annius & Hentenius (quam explicationem tribuit Hebræis Genebrardus Pſal. 52. verſu 2.) quorum fundamentum præter mille annorum computationem, illud eſt; quia Ioſephus lib. 1. Antiquit. cap. 7. affirmat, qui in ſacris Literis appellantur Gog & Magog, eſſe Scythas: quod etiam ſequitur Theodoretus Ezechielis 38 nec non Ribera, Viegas, & alij in præſenti. Quòd autem Turcæ ſint ex Scythis oriundi, id in eorum hiſtoriis conſtat. Alij verò huiuſmodi prophetiam non ad Turcas coarctant, ſed generatim applicant ad bellum, quod Eccleſiæ inferunt Mahometi ſectatores. Iam, ſi Mahometi ipſius atque Maurorum principium extitit in Arabia, fortaſſis huc ſpectat id, quod dicitur lib. 3. Sibyllinorum oraculorum; & affert Ribera 3.69. *Væ tibi regio Gog & Magog, quæ medium es Æthiopum fluuiorum.* Vbi fortè maris brachia nomine fluuiorum appellantur. Arabia enim inter Perſicum & Arabicum maris ſinum ſita eſt.

Impugnatur 2. explicatio.

Hæc tamen conſideratio de Gogi & Magogi bello ad Mauros & Turcas applicato inanis eſt, vt expendimus notatione 3. Nec in ea verum comprobatur, hoc eſſe bellum breue poſt longam pacem. Nec verò propriè eſt bellum de religione generatim loquendo, ſed de imperio. Quod verò ſomniarunt aliqui non alium peculiarem fore Antichriſtum, ſed horribilem ſolùm perſequutionem in Chriſti Eccleſiam, eiuſque filios à Mauris & Turcis ſub mundi finem excitãdam: id à doctis Theologis, & præcipuè à noſtro Pererio validiſſimè impugnatur. Hîc verò omitto (quia pudet iterum referre) fuiſſe qui opinati ſint, tunc ſolutum draco- A nem, cùm Ioannes vigeſimus ſecundus in Cathedra Petri ſedit. Neque verò crediderim, delirium illud eò perueniſſe, vt ſibi aliquis perſuaderet tunc adimpletam fuiſſe hanc prophetiam de bello Gogi & Magogi. Quis enim hoc non rideat? Quare quod aliquis auſus eſt dicere, nempe eo tempore ſolutum fuiſſe draconem, hyperbolicam offenſi animi loquutionem redolet. Qua ſimili phraſi, facilè iratæ mulieres leuibus de cauſis dicere ſolent, euaſiſſe diabolum ex abyſſo.

Alia obiter perſtringuntur ac reiiciuntur explanationes.

Præterea notatione 2. & 3. in nona opinione B (quã ſatis iam impugnauimus) oſtendimus aliquos extitiſſe auctores, qui crediderint bellum hoc Gogi & Magogi non eſſe illud famoſi Antichriſti, qui Enochum & Eliam interfecturus eſt: ſed poſt Antichriſtum ſequi ligationem draconis: quo poſt mille annos ſoluto, bellum Gogi & Magogi exarſurum.

Vera Auctoris expoſitio de Gogi & Magogi bello ad Antichriſti tempus relato.

Ceterùm his & aliis explicationibus reiectis, illa pro comperta habenda eſt, draconis ſolutionem & Gogi atque Magogi bellum ad Antichriſti tempus eſſe referendum: tunc enim præſertim dici dæmonem Gentes ſeducturum. Quamuis enim antea C homines variis modis ſeduxerit: non tamen illi permiſſa eſt poteſtas, vt poſt incluſionem in abyſſi carcere poſſet tantopere in Eccleſiam Catholicam, ac præſertim in Romanam, ſæuire; vt publicum veræ religionis vſum de medio tolleret, & Chriſtianos ipſos per tyrannos & Chriſtiani nominis hoſtes generatim propter Chriſti ipſius religionem inſectaretur. At ſub Antichriſti tempus, nouiſſimo imminente iudicio, fidelium perſequutio immaniſſima & generalis erit: atque vt omniũ poſtrema, ſic etiam grauiſſima omnium, quotquot Eccleſia vnquam perpeſſa eſt. Ita Auguſtinus lib. 20. de ciuitate cap. 11. & communis Eccleſiæ conſenſio, ac D ferè omnium libri huius interpretum. Et verò in noſtra acoluthia hoc non ſolùm ea caret difficultate, quæ occurrit in opinione eorum, qui maris Beſtiam eſſe etiam Antichriſtum arbitrantur: ſed perſpicuum potiùs apparet, neceſſarium eſſe, vt per hoc Gogi & Magogi bellum Antichriſti perſequutio figuretur. Etenim poſt perſequutiones à marina Beſtia, id eſt, à Romano Imperio Ethnico in Chriſtianam Eccleſiam ſuſcitatas; poſt Eccleſiæ ipſius triumphum de ipſis perſecutionibus actum; poſt idololatriam ex vrbe atque adeò ex toto Imperio deturbatam, mille anni religati dæmonis nihil aliud indicant, quàm ſecuritatem, otium ac tranquillitatem, quæ Romanam tenuit Eccleſiam in E publica religionis Chriſtianæ profeſſione. Cùm autem huiuſmodi pacem conſequutura ſit Antichriſti perſequutio, cúmque Apocalypſis inter pacem illam & vltimum generalis iudicij diem nullam aliam interponat Eccleſiæ perſequutionem, niſi Gogi & Magogi bellum: euidenter infertur, eam eſſe perſequutionem Antichriſti.

Confirmatur noſtra interpretatio ſerie & conſecutione ipſius contextus.

Ex eadem connexionis & acoluthia capite deducitur aliorũ ſententiæ refutatio.

Quod non adeò certum atque euidens eſt in beati Auguſtini & aliorum ſententia, qui draconis religationem referunt ad Chriſti paſſionis tempus. F Nam poſt ligationem eiuſmodi acerrimè fuit Eccleſia exagitata & afflicta Ethnicorum Imperatorum Eccleſiam perſequentium tempore. Quare cùm draconis ſolutio de grauiſſima aliqua perſequutione explicanda ſit: videbatur omnino aſſerendum, draconem, poſtquàm in abyſſo fuit vinculis conſtrictus, non ſemel iam fuiſſe ſolutum. Et quamuis à Chriſti paſſione ad illas vſque perſequutiones mille annorum tempus non interceſſerit; adhuc tamen nõ parum obſcuritatis habebat, cur ſolutio iſthæc & Gogi atque Magogi bellum vnam Antichriſti perſecutionem deſignent, ſi poſt alligationem futuræ erant multæ, eæque grauiſſimæ perſequutiones. Res ſanè in illa religationis expoſitione erat perobſcura: nec alius apparere exitus videbatur, quàm vt diceretur, Antichriſti perſequutio tantò Diocletiani perſequutione ſæuior & immanior futura; vt comparatione illius dæmon Diocletiani tempore cõſtrictus fuiſſe dicatur. Quod tamen violentum eſt. Nam licèt multò crudelior ſit futura extrema illa perſequutio: ſi tamen dæmonis alligatio indicat, illi nequaquam permitti, vt Eccleſiæ ſecuritatem, & ſui matrimonij felicitatem interturbet: non video, quo pacto tunc fuiſſe alligatus dicatur, quantumuis ſub Antichriſto maior illi poteſtas permittenda ſit.

Filũ conſecutionis & cõtextus facilè in noſtra expoſitione ducitur.

In noſtra tamen explicationis ſerie res eſt plana & expedita: fatemur enim, dæmonem ſub Romani Imperij ethnici perſecutionibus ſolutum extitiſſe: aſſerimus tamen, eius religationem accidiſſe, poſtquam idololatria ab vrbe, Imperióque Romano eiecta eſt: adhæc, per mille annos dæmonis illigati totum ſignificari tempus, quo deinceps Eccleſia potita eſt, & potietur communi Chriſtianæ Religionis exercitio; quod ad Antichriſti vſque perſequutionem durabit. Tunc enim non dubito, quin in ipſa etiam vrbe Roma auferendum ſit iuge ſacrificium, & quidquid ad publicum Chriſtianæ Religionis vſum pertinet.

Verùm Antichriſtus ſit Romæ publicũ Chriſtianæ religionis profeſſionem interdicturus.

Scio extitiſſe nonneminem, qui exiſtimarit, Antichriſti etiam perſecutionis tempore, licèt bellum præſertim aduerſus Romam gerendum ſit; non tamen eò peruenturum, vt re ipſa Antichriſtus publicum religionis vſum ab ea auferat: id quod in aliqua prophetia eſſe Romæ promiſſum autumat. Sed hoc mihi nulla ratione probatur, quæ enim in Apocalypſi eſt propriè vxor Agni, & ceterarum Eccleſiarum regina, non eſt alia quàm Romana Eccleſia. Draconis autem religatio ſpeciatim refertur ad huius ſponſæ felicitatem & ſecuritatem, qua multis ſæculis per publicam religionis profeſſionem fruetur: hæc enim eſt felicitas ipſius nuptiarum cum Agno. Si autem ſatis eſſet impunitas draconi permiſſa, vt in reliquis Eccleſiis auferat receptam publicæ Chriſtianæ fidei conſuetudinem, & eas ferè ſolo adæquet: id quidem in Eccleſiis complurihus magno cum Chriſtianorum luctu draco iam præſtitit. Quare, cùm alligatio nihilominùs duret adhuc, ſitque ad Antichriſti tempus duratura, argumento eſt ſatis firmo, draconis ſolutionem eò potiſſimum referri, vt publicum religionis vſum non aliis ſolùm Eccleſiis, ſed Romanæ etiam re ipſa interdicat. Nec tamen propterea aduerſus eam præualebit, ſicuti nec Diocletiani tempore præualuit. Porrò ex communi totius Eccleſiæ conſenſu de futura Antichriſti perſecutionis immanitate atque horrore perſpicuè colligitur, nihilo eum minus vis atque potentiæ aduerſus Romanam Eccleſiam habiturum, quàm Imperatores quondam idololatræ habuerunt: quorum tamen tempore Romana Eccleſia publicè profeſſione Religionis Chriſtianæ potita non eſt. Et certè tanti Romam à Deo fieri, vt ſoluti dæmonis permiſſio ſingillatim referatur ad vltimam & ſæuiſſimam ipſius perſecutionem, id quidem multò Romæ ipſi glorioſius eſt, quàm ſi ab ampliſſima illa poteſtate Antichriſto facta exciperetur. Præſertim quia Romana Eccleſia victoriam de Antichriſto reportatura eſt, vt infrà videbimus. Honorificentius autem eſt poſt maximam oppreſſionem, illam victricem ac ſuperiorem

Pars affirmatiua ſtatuitur atq; probatur.

A euadere (ſicuti Diocletiani tempore accidit) quàm ſi aduerſus eum præualeret, qui illam non potuit opprimere.

Alluſio in hoc Gogi & Magogi bello ad Ezech. c. 38. & 39.

Vidimus iam, quis ſit Apocalypſeos ſcopus in hoc verſu, vbi diaboli ſolutionem & Gogi & Magogi bellum prædicit. Reliquum ergo eſt, vt ad belli huius figuram ſingulatim deſcendamus. Illud autẽ imprimis ſtatuamus oportet, Gogi & Magogi bellum, eiúſque exitum planè & integrè ab Ezechiele deſcribi cap. 38. & 39. Dubium verò non eſt, Ioannem in hoc loco alludere ad eam Ezechielis B prophetiam: & mihi etiam ſit certum, cùm Apocalypſis ad alicuius Prophetæ locum reſpicit, eum in eodem ſenſu accipere, quem Propheta ille directè intendit. Itaque ex Apocalypſeos ſenſu in ea alluſione, quam ad aliquos Prophetarum locos facit; ſolet iure optimo colligi, eundem fuiſſe ſenſum ab ipſis Prophetis præcipuè intentum. Atque hoc pacto ex Apocalypſeos intelligentia plurimum oboritur lucis ad Prophetarum, Pſalmorum, & Cantici Canticorum notionem. Verùm in alluſione hac ad Gogi & Magogi bellum nihilominus mihi per- C ſuadeo, peculiarem fuiſſe elegantiam & concinnitatem, vt Ioannes belli huius figuram iuxta nouum alium ſenſum, nec ab Ezechiele intentum acciperet: & tamen (quod valdè mirum eſt) ex Apocalypſi ipſa manifeſtò eliceretur, quem ſenſum Ezechiel potiſſimùm inſinuaret.

Ioannem in hoc loco ad Ezechielis quidẽ Gogũ & Magogũ reſpexiſſe, diuerſo tamen ſenſu, probatur.

Ad cuius rei explicationem aduerto, Riberæ §. 58. inde probari prophetiam Gogi & Magogi apud Ioannem & Ezechielem eſſe eandem. Quia ſicut Ioannes ait, *Venite & congregamini ad cœnam magnã Dei, vt manducetis carnes regum*, &c. ita etiam Eze- D chiel, *Dic omni volucri cæli, Conuenite, properate*, &c. Hæc eſt Riberæ mens; ſed illud ex hoc argumento deberet inferre, conuiuium illud auibus in bello Gogi & Magogi apparatum, Ezechielis 39. 17. eſſe omnino idem cum illo, quod Apocalypſeos auibus cap. 9. 17. extruitur. Ex quo etiam deducitur, eandem eſſe belli huius ſignificationem in Ezechiele, atque illius, quod Apocalypſis c. 19. deſcribitur. Sed ex hoc ipſo colligitur meo iudicio non obſcurè, Gogi & Magogi bellum in Apocalypſi non eſſe idem, de quo loquitur Ezechiel c. 38. 39. Etenim ſi bellum Gogi & Magogi eodem ſenſu apud Ezechielem accipitur, atque bellum Apocalypſis 19. deſcri- E ptum: cum hoc minimè conſentit, vt in Apocalypſi ſit eadem ſignificatio belli huius, quod cap. 20. recenſetur. Manifeſtum namque eſt ex libri huius ſerie & acoluthia, poſt bellum capitis 19. ſequi ligationem draconis mille annorum interuallo: quibus elapſis draco ſoluitur, & Gogum & Magogum in prælium cogit. Quamobrem fieri non poteſt, vt in Apocalypſi ſit idem bellum, quod cap. 19. & quod capite 20. narratur. Conſtat enim inter vtrumque mille omnino annos alligati draconis intercedere. Verùm cùm ſibi Ribera perſuadeat, in Apocalypſi nullam prophetiæ acoluthiam & continua- F tionem ſeruari: diſſentaneum non iudicat, vt bellũ cap. 19. commemoratum ſit prorſus idem, quod c. 20. refertur. Hoc tamen legenti contextum facilè conſtabit, eſſe valdè violentum. Etenim exitus belli cap. 19. is fuit, vt in ignitum ſtagnum Beſtia & pſeudopropheta detruderentur, & eorum exercitus gladio Dei verbi occiderentur, nec non ligaretur draco per annos mille; at bellum capit. 20. deſcriptum terminatur igni cælitus demiſſo in exercitum Gogi & Magogi, atque draconis detruſione in illud ipſum ſtagnum ignis, vbi Beſtia & pſeudopropheta cruciabantur. Quid ergo vio-

Gogi & Magogi bellũ in Apocalypſi eſſe diuerſũ ab eo, cuius meminit Ezechiel.

lentius, quàm ex vtroque bello vnum, idémque A conflare?

De quo Gogi & Magogi bello loquatur Ezechiel.

Vt ergo quid ſentiam, exponam; Apocalypſis capite 19. nos docuit verum ſenſum eorum, quæ de Gogi & Magogi bello Ezechiel tradidit, ad Romani Imperij bellum contra Eccleſiam geſtum pertinere. Huius enim belli finis fuit cædes myſtica, quæ capite 19. Apocalypſeos deſcribitur ad quam cæli aues inuitatæ ſunt. Ex eo autem, quòd Apocalypſis ibi auium conuiuium inſerat, nobis indicat, hunc eundem fuiſſe auium conuiuij ſenſum apud Ezechielem. Quare Euſebius libro 9. demonſtrationis B Euangelicæ capite 5. Hebræos vrget, inde probans aduenisse Meſſiam, quòd Gogi regnum in ipſius Chriſti (de quo Prophetæ loquuntur) aduentu augendum adumbret procul dubio ethnicorum Romanorum Imperium; quod ſub Ieſu Chriſti aduentum ad ſupremum conſcendit dignitatis ac potentiæ faſtigium: & paulò pòſt crudeliter oppugnauit Eccleſiam, atque ab ea fuit ſuperatum, ſicuti Ezechiel prædixerat. Atque hoc profectò eſt argumentum duplicis illius capitis apud Ezechielem, vt in eius commentario videbimus libro 9. Nec obſtat, C vt quemadmodum Pſalm. 28. celebrantur Eccleſiæ victoriæ de Gentilitate reportandæ per comparationem ad Dauidis victorias ex vicinis nationibus comparatas, ita etiam Ezechielis 38. & 39. in ſenſu proximo agi de Antiochi bello aduerſus Dei populum ſuſcipiendo, déque glorioſa victoria, quam Dei populus de rege ipſo fuerat adepturus. Quamuis enim hic ſit proximus ſenſus, vt & Theodoretus videtur ſupponere, & egregiè probat Pererius tomo 2. in Geneſ libro 15 §. 12. 13. 16. 17. 18. & 21. verùm præcipuus huius prophetiæ ſenſus planè reſpicit D Romani Imperij in Antiocho figurati bellum Chriſtianæ Eccleſiæ infligendum, necnon Eccleſiæ victoriam de ipſo Imperio obtinendam. Sed de his ſuo loco latiùs.

Oſtenditur diſcrimẽ inter prædictũ Gogi & Magogi bellũ, de quo Ezechiel, & inter hoc, de quo Ioannes loquitur.

Ex vario vtriuſq; belli exitu probatur diuerſũ eſſe bellũ de quo Ezechiel ab eo, de quo Ioannes hic agit.

Ceterùm bellum Gogi & Magogi Apocalypſ. capite 20. relatum non eandem habere ſignificationem, quam habet Ezechielis 38. & 39. (præter prædictam rationem ex Apocalypſeos acoluthia deſumptam) probatur inſuper efficaciter ex longè diuerſo fine, quem in Apocalypſi habet hoc Gogi & Magogi bellum ab eo, qui ſcribitur in eo bello Ezechielis capite 38. Etenim apud Ezechielem belli illius exitus is fuit, qui in eo capite 38. n. 22. expri- E mitur, *Iudicabo eum peſte & ſanguine & imbre vehementi & lapidibus immenſis, ignem & ſulphur pluam ſuper eum; & ſuper exercitum eius.* Ad hæc, ex haſtis, arcubus, & ſagittis congeritur lignorum ſtrues ad ſeptem annos: agitur etiam de mortuorum oſſibus humandis, deque ſeptimeſtri ſpatio, quod præterire debeat, antequam pollinctoribus ſepeliendi poteſtas fiat. Atque hæc quidem omnia eleganter ſignificant, quod in Gentilitatis conuerſione accidit (vt ſuo loco diſputabimus) quæ tamen minimè ſunt apta ad victoriam ſignificandam, quæ de Antichriſto reportabitur: quam ſic deſcribit Apocalypſis F capite 20. numero 9. *Et deſcendit ignis de cælo, & deuorauit eos.* Quæ loca ſi inter ſe conferantur, manifeſtè conſtabit, in Apocalypſi conſultò expreſſum fuiſſe diſcrimen inter belli finem Gogi & Magogi, quod ibi deſcribitur, & inter finem illius, quod Ezechiel capite 38. narrat. Præterquam quòd, ſi Apocalypſis expreſſerat, illud ipſum bellum ab Ezechiele ſcriptum ante mille annos fuiſſe geſtum, vt ſuprà vidimus; nequaquam ſibi conſtaret, ſi ipſius belli euentum poſt mille annos accidiſſe diceret.

Quomodo cũ exacta Apoc. in alluſ. cõſuetudine ſtare poſſit, vt hic & illud Ezechielis bellum reſpiciatur, & tamen de alio diuerſo ſit ſermo.

Videamus tamen, quînam cum exacta Apocalypſeos conſuetudine & alluſione ſtare poſſit, vt in hoc loco & ipſum bellum Ezechielis 38. ſcriptum reſpiciat, & tamen in eo velit nouum aliud bellum ab eo diuerſum adumbrari. Verùm enimuerò, ſi contextus ipſe ſeriò expendatur, non ſolùm id ab Apocalypſeos conſuetudine & exacta alludendi ratione non deſciſcit, imò potiùs Apocalypſeos elegantia atque exactio poſcebat, vt belli huius diuerſa ſignificatio eſſet. Dictum enim priùs fuerat trãſactis mille annis reſurrecturos myſticè Eccleſiæ hoſtes: is enim eſt ſenſus eorum verborum, *Ceteri mortuorum non vixerunt, donec conſummentur mille anni*, vt in eorum explicatione iam vidimus. Si ergo ſenſus eſt, poſt mille annos reuicturos myſticè antiquos Romanos idolorum cultores, qui exagitabant Eccleſiam: ſi deſcripſerat Ezechiel Romanorum ethnicorum perſequutionem ſub Gogi & Magogi figura: ſi ipſa Apocalypſis capite 19. indicauerat, illud Ezechielis vaticinium in Romani Imperij bello contra Eccleſiam geſto complendum fore: vt ergo conſequenter loqueretur, congruenter aſſeruit, vt primùm ſolueretur draco, bellum Gogi & Magogi reuicturum. Euidens autem eſt, reſurrectionem myſticam belli a Romanis ethnicis quondam illati, neutiquam eſſe veterem illam perſecutionẽ, ſed nouam aliam, in qua antiquum bellum myſticè renouetur. Vnde, ſi in hoc loco prædicit Apocalypſis myſticam belli Gogi & Magogi reſurrectionem, eo ipſo affirmat ſe non agere de Gogi & Magogi bello ſecundùm eum ſenſum, quo illud deſcribit Ezechiel, ſed quatenus eſt quædam myſtica priſtini illius belli ab Ezechiele ſcripti reſurrectio: id eſt, quatenus Antichriſti perſecutionem complectitur; in qua Diocletianus, Nero, aliique Romani Imperatores Eccleſiam perſequentes elegantiſſimè dicuntur reuiuiſcere. Qui autem contendat, cùm Ioannes ait antiquum Gogi & Magogi bellum ſuſcitandum, directè eum agere de illo ipſo bello, ac de eodem omnino ſermonem in ipſo contextu inſtitui, næ ille haud aliud conabitur, quàm ſi vellet, cùm dicitur, Antichriſti tempore myſticè reuicturus Nero, non quidem tunc de nouo alio bello verba fieri; ſed de eodem prorſus ipſo, quod Nero cõmouit: atque adeò bellum hoc ſubſequi poſt mille annos ab alligato dæmone.

Gogi & Magogi nomẽ ab Ezechiele Romanis ethnicis, à Ioãne verò Antichriſti militibus attribui.

Conſtat igitur, ſi Ezechielis 38. & 39. Romanis ethnicis tribuitur Gogi & Magogi nomen; iure optimo militibus Antichriſti hoc ipſum nomen ab Apocalypſi imponi. Quare quod aliàs diximus, cùm Apocalypſis aliquem cuiuſuis Prophetæ locum reſpicit, eandem Prophetæ illius mentem & ſignificationem ſibi adſciſcere, hoc in loco patitur exceptionem: ſiquidem ſub Gogi & Magogi nomine tractatur non de illo ipſomet bello, ſed de myſtica ipſius reſurrectione.

NOTATIO VI.

In qua refutatur noua Gogi & Magogi explicatio à Caluiniſtis conficta.

IN variis belli huius interpretationibus, quas verſu ſeptimo propoſui, nouam aliam a Caluiniſtis excogitatam de induſtria prætermiſi: vt Catholicorum opiniones ab hæreticorum fæce & contagione ſecernerem. Nec tamen nouum hoc Caluiniſtarum figmentum integrè poſſum referre; non enim hæreticorum libri (& quidem ſatis meritò) in Hiſpaniam perferuntur. Quare id ſolùm ex noua hac explicatione excepi, quod potui colligere ex commen-

tario

Caluiniſtarum inſania per occaſionem belli à Gogo & Magogo geſti confutatur.

A tario, ſiue commẽtatione cuiuſdam Caluiniſtæ, quam in quodam alio libro citatam memini me videre ſuper hoc ipſo Apocalypſeos loco, vbi de Gogo & Magogo ſermo eſt. Et quamuis ab eo auctore, cui commentatio iſthæc adſcribitur, verè futile conſcriptum minime credam, ſed ab alio, qui et fortaſſis voluit palpum obtrudere: quicunque tamen eam ſibi explicationem attexet, licet atque adeò incumbit Catholico ſcriptori, quidquid contra Romanam Eccleſiam procacibus ſcriptis euomitur, omni virium contentione refutare. Quòd ſi impugnatio foret eiuſmodi, vt de expoſitionis illius commento & falſitate conſtaret, experimento iam deprehendimus, quo pacto ſe ipſe purget, cui hoc tribuitur commentarium, & qua ratione ſatisfaciat iis, quæ ex epiſtolis ipſius chirographo ac B ſigillo ſignatis ipſi obiiciebantur: ſuum enim a ſecretis miniſtrum eò adegit, vt fateretur, ſe abſque illius iuſſu has epiſtolas conſcripſiſſe, atque adeò ſubreptitias eſſe. Sed ſiue ipſe, ſiue quiuis alius ſcripſerit, facilè eſt diuinare, quid in Caluiniſtæ commentario ad hoſce Apocalypſeos verſos contineatur: aliquid ſcilicet, quod contra Romanam Eccleſiam, ſummúmque ipſius caput ac Pontificem planè militet Huc omnia hæreticorum iacula diriguntur, atque hac ratione Principibus viris hæreſeos labe infectis ipſorum miniſtri blandiuntur Et quidem qua impudentia Romanis Pontificibus applicant hæretici maris Beſtiam capitis decimi tertij, eadem etiam bellum hoc Gogi & Magogi ad bellum Eccleſiæ Romanæ aduerſus Caluiniſtas ſuſceptum detorquent. Nec Gogum & Magogum alios eſſe aſſerunt, quam Papas & Papiſtas. Atque huc for- C taſſis accommodabunt, quod Euſebius libro nono demonſtrationis Euangelicæ capite tertio ait, Gogos ſcilicet & Magogos eſſe Romanos. His addent, ſi Apocalypſis indicat Romanorum veterum ethnicorum perſequutionem primitiuæ Eccleſiæ illatam myſticè fore inſtaurandam; hoc impleri iam in ſacrarum imaginum adoratione, quam Romana Eccleſia complectitur: atque hanc eſſe idololatriæ veteris inſtaurationem Hoc ipſe ſuſpicor eſſe illius commentationis argumentum. Similia enim ſæpe effutiunt Caluiniſtæ: & vndique arripiunt anſam Romanos Pontifices carpendi. Et præſertim viſum eſt eis in obſcuritate Apocalypſeos, ipſiuſque figurarum varietate non eſſe difficile, abuti ſacrorum verborum textu ad maledicen- D dum abſque metu reſponſionis, quæ alium eſſe Apocalypſis ſenſum euidenter oſtendat.

Caluiniſtarum error in bello Gogi & Magogi expoſitione.

Quod attinet ad Caluini dogmatum impugnationem, eam in hoc libro ex profeſſo aſſumi non eſt neceſſe, nec Romana Eccleſia indiget meo hoc hæreticos refutandi labore. Alij ex noſtra Societate ſunt nec pauci, nec ignobiles: qui magno cum hæreticorum furore pariter ac dolore hanc ſcribendi rationem adeò grauiter, copioſè & luculenter ſuſceperunt, vt omnibus euidenter probarint, Caluini ſectam dæmonis ipſius inſtinctu fuiſſe confictam, vt miſeri homines ſeſe laxis habenis in effrænatas atque intemperantes voluptates darent. Atque hoc præterea a noſtris ſatis probatum eſt, veriſſimam regulam obſeruandam ab eo, qui errare nolit, eſſe, NIHIL IN DOCTRINA FIDEI NOVARE: & luce meridiana clarius eſſe ab Eccleſia E Romana nihil vnquam in doctrina fuiſſe nouatum; & ab ea licentia ſemper abſtinuiſſe, qua quotidie vtuntur qui non tam accipiunt, quam fingunt fidem & religionem. Illud mei muneris eſt, qui Apocalypſeos interpretem ago, vt oſtendam, hoc ſacrum Apocalypſeos ænigma ad Caluiniſtarum figmenta neutiquam applicari poſſe. Licèt autẽ auctor ille inaniter glorietur, in hiſce ænigmatis ſuorum dogmatum confirmationem occultam deliteſcere: ſed quia ex integra duorum & viginti capitum ſerie ſex ſolùm verſiculos ſibi vendicat, quos inani ſuſpicione accommodet, facilè cernitur, an ipſe ad ſuum inſtitutum totam Apocalypſeos cõtinuationem ac filum aptè applicare potuerit. Iam ſi præter ſex illos verſus, nihil aliud ad ſuã opinionem potuit detorquere: quid aliud magis ridiculum ac nugatorium, quam ſuæ inſaniæ confirmationem reputare, quòd ſex Apocalypſeos verſus ad eam vtcumque ac- F commodet? Etenim ſi illum cum riſu exploderemus, qui in Ouidij Metamorphoſeon libris contenderet, Poëtam aut peculiarem aliquam hiſtoriam, aut mendacium nunc denuo confictum ſignificare voluiſſe, quia ſex aut ſeptem Ouidij carmina ad illud poſſunt aptari, quantò irriſione dignius eſt, quòd ſibi aliquis videatur ſex Apocalypſeos verſiculos ad Caluini ſomnia applicare, ideo aptam ſibi materiam oblatam credi, vt librum aduerſus Romanam Eccleſiam conficiat, & verſus illos in Papam atque Papiſtas explicari poſſe glorietur.

Sectarij hæretici ſuapte ſponte ad nouandam religionem procliues.

Quàm ſit irritus & inanis Caluiniſtarum in hac expoſitione conatus, oſtenditur.

Ex totius Apocal. ſerie ac ſtylo, quod hæretici ducere ne vnquam poſſunt, ipſorum falſitas & error exploditur.

Si opinantur hæretici eum eſſe ſincerum & germanum Apocalypſeos ſenſum: oſtendant oportet, quo pacto cetera, quæ Ioannes refert, cum ſua illa ſex verſuum applicatione conſentiant. Etenim illud eis imprimis oppono, ad meam de ſex hiſce verſibus explicationem, & de ceteris A omnibus, quæ ab Apocalypſeos exordio ad exitum vſque pro Romanæ Eccleſiæ auctoritate interpretor, me potiſſimùm niti in apta totius libri applicatione & ænigmatis aculuthia. Atque illud maximè velim aduertant, hæc omnia a me applicari ad eam doctrinam, quam non ipſe ex meo cerebro fingam, ſed Romana Eccleſia vt firmiſſimam ac ſolidiſſimam amplectatur. Si autem hæretici ipſi inficiari non poſſunt, quin mea applicatio totius libri contextui congruens ſit, profectò diuerſum longè eſt argumẽtum, quod integra totius ænigmatis applicatione fulcitur, ab eo quod ex ſex verſuum applicatione deſumitur.

Si verò reſpondeant, Caluiniſtas etiam extitiſſe aliquos, qui commentaria in totam Apocalypſin ediderint: eorum quemlibet (modò mediocri ſaltem polleat ingenio) B iudicem aſſumere auderem, quænam ſit ex ſuis ac meâ aptior & cohærentior totius Apocalypſeos applicatio? Quapropter ſi iuxta meam interpretationem nullus potuit literis mandari liber Romanæ Eccleſiæ glorioſior & honorificentior vnâ Apocalypſi, ſi hæc ipſa explicatio violentiæ aut ineptitudinis argui non poteſt: perbellè Caluiniſtis accidiſſet, ſi Apocalypſin ad ſuorum dogmatum aſſertionem minimè reuocaſſent, & ſatiùs iis multò foret, ſi ſacrum hunc librum ad eam rem ne nominaſſent quidem.

Caluiniſtarũ expoſitio ad hominẽ (quod aiunt) falſitatis conuincitur.

Enimuerò non ſatis mihi eſt, ſi eorum refutationem ad aptam totius libri applicationem referam Licèt enim hæc ſit vera ac ſolida ad ænigmatis ſignificationem probatio: faciliora tamen argumenta nobis ſuppetunt, quibus noua hæc de Gogi & Magogi bello commentatio refellatur. Hoc autem conſtabit, ſi liquidò oſtendamus, hos ſex ver- C ſus ab eis non ſolùm non aptè applicari, verùm etiam textum ipſum, verúmque ipſius ſenſum nouo Caluiniſtarum gloſſemate prorſus euerti. Ad rem ergo ipſam aggrediamur. Si verum eſſet, doctrinam a Romana Eccleſia traditam Euangelio aduerſari, & Papas ac Papiſtas Gogi & Magogi nomine in Apocalypſi compellari: neutiquam verè dici poſſet dæmon per mille annos fuiſſe alligatus & poſtea per modicum tempus vinculis ſolutus; atque hoc ipſo exiguo tempore bellum Gogi & Magogi durare, non igitur hic eſt verus Apocalypſeos ſenſus. Huius argumenti ſi concedatur aſſumptio, manifeſta eſt conſequutio: expreſsè enim in textu dicitur dæmon mille annos eſſe ligatus, quibus exactis illum modico tempore ſolui oportere, & totũ D Gogi ac Magogi bellum intra modicum illud ſpatium fore, cuius exitum eiuſmodi futurum, vt Deus igne cœlitus demiſſo vniuerſum Gogi & Magogi exercitum ſit abſumpturus.

Vbi ergo ſunt mille pacis anni, antequam Papiſtarũ religio Romam & Romanum Imperium occuparet? Nam ſi mille annorum computatio fieri incipit, ex quo Conſtantinus imperator Eccleſiæ pacem & tranquillitatem conceſſit: id quidẽ accidit Chriſti anno circiter 321. Nec enim ſub Diocletiano pace fruebantur Chriſtiani. Si autẽ inchoatur annorum numerus ab Apoſtatæ Iuliani morte: ille periit anno Chriſti 367. Ab eo igitur tempore, (quantumuis Caluiniſtæ in ipſas velint tenebras impingere) vbinam extant mille anni, quibus ipſorum ſecta pace potita eſt, antequam Romana religio præualeret? Vbinam reperitur E Beſtiæ numerus 666. eo quòd anno illo inceperit Papiſtarum religio? Certè ſi ab hoc anno millenarij numerum exordiamur; mille anni noſtri ſunt, non ipſorum. & quacunque ratione enumerare velint; nullo modo inuenient, ſuam ipſorum hæreſim mille annorum pace fuiſſe potitã, antequã in orbe inchoaretur religio, quam Romana profitetur Eccleſia. Iam, ſi mille annorum numerũ velint contrahere, & ad multò breuius temporis ſpatium redigere: multò plus contrahant neceſſe eſt tempus, quod modicũ appellatur. Qui igitur mille anni tã citò ac velociter præterière, & tot ſæcula protenditur tempus illud modicum, quo ſoluendus erat dæmon? nec tamen interim ignis è cœlo delabitur, qui Papiſtas prorſus exurat? Quæ tanta hæc amentia eſt, vt Caluiniſtæ velint mille pacis annos ſibi arrogare, antequam Romanæ Eccleſiæ religio in orbẽ fuiſſet inuecta: & ſimul pertinaciter defendant, quodcunque F temporis Papiſtæ in mundo durant ac vigent, minus adhuc modico eſſe, comparatione eius temporis, quo ipſorũ Caluiniſtarum floruit hæreſis, antequam inciperent Papiſtæ? Quod cũ perinde omnino ſit, quaſi quis ſub meridiana luce meras eſſe tenebras pertinaciter contẽderet; quonam pactu ſcribere audent Caluiniſtæ, in Apocalypſi nomen Gogi & Magogi Papiſtis attribui? Vtinam ipſorum proteruiæ medicinam adhibere ita facile eſſet, vt eos erroris & ſtultitiæ manifeſtò conuincere in promptu eſt. Tunc enim nullo negotio eis euidenter demonſtraretur, quæ Chriſti imagini defertur adoratio, non eam diaboli adorationẽ eſſe, ſed Chriſti: nec quæ Sanctorũ imaginibus reuerentia exhibetur, non Veneri ſectandæ, aut libidinoſo Cupidini; ſed Chriſti familiaribus pietate & ſanctitate inſignibus præſtari: atque adeò nouã doctrinã eorũ eſſe, quæ plicatione manifeſtum eſt, non dubitaſſe ſanctum Doctorem, quin Gogi nomine princeps illius belli ſignaretur. Applicat enim Magogi nomen ad hæreticos; nomen verò Gogi ad hæreſiarchas, aut hæreticorum principes. Sed diuerſe id applicari à Ticonio & Auguſtino lib. 20. de Ciuitate c. 11. quem multi ſequuntur; vbi Magogi nomē tribuit dæmoni, qui eſt improborū princeps, & nomen Gogi vniuerſo Satanæ exercitui. Sed in hac explicatione nō nihil eſt, quòd infra amplectemur: quod verò in ea Hieronymo contrarium eſt, nempe Magogum eſſe principem, id eſt, dæmonem; id nulla ratione cum Apocalypſi poteſt conſentire. Dæmon enim Gogū & Magogū ſeducit. Vnde Magogus dæmon eſſe poteſt. Quæ etiam ratio militat contra Proſperum, qui in dimidio temporis c. 4. quod dici ſolet, Gog eſſe *tectum*, & Magog *de tecto*, ipſe de dæmone tecto atque detecto exponit: obſeruans priùs fuiſſe Gog, id eſt, tectum; cùm erat ligatus, poſtea verò fore Magog, id eſt, detectum; cum exibit & ſeducet Gentes. Hæc tamen explicatio cum Apocalypſeos filo ſtare non poteſt.

Auguſtini opinio de Gogo & Magogo.

Gog & Magog etymologia.

Tertio, quamuis Gogi nomen Antiocho adſcribatur: in hac tamen loquutione ſermo non eſt de ſolo principe ſiue imperatore, ſed de ipſo cum vniuerſo ſuo exercitu. Simili enim phraſi cùm dicimus, Turcam in Rhodon inſulā ſiue in Melitam irruere, non de ſola Turcarum imperatoris perſona, ſed toto etiam ipſius exercitu loquimur. Et mihi quidem planum fit, Ezechielem hac ratione loqui, vt illius prophetiæ contextum legēti conſtabit. Vnde Ioannes per alluſionem ad Ezechielis vaticinium ait, dæmonē, vbi ſolutus fuerit, ſeducturum gentes, quę ſunt ſuper 4. angulos terræ, τὸν Γὼγ, καὶ τὸν Μαγώγ. Vbi obſeruandum eſt, nonnihil difficultatis in ipſa grāmatica ſeſe offerre. Græca enim vox, quæ reſpondet Gentibus, neutra eſt: articuli tamen, quos Ioannes apponit Gogo & Magogo, maſculini ſunt. Sed facilis eſt reſponſio: quia in Apocal. nomen Gogi, quod principem ipſum ſignificat, pro toto ipſius exercitu per Synecdochen ponitur: ſic enim frequenter loqui ſolemus. Atque hac ratione idem eſt Gogus, atque numeroſus Gogi exercitus. Quid verò ſit Magog nondū explicaui.

Sub nomine Gogi (licèt principi exercitus imponatur) non de ſolo principe, ſed de exercitu etiam eſſe ſermonem.

Quartò, apud Ezechielem non ſumitur Magogi nomē pro vrbe, ſed pro illius principe eiuſque exercitu, quemadmodum & nomen Gogi: quippe tam in Ezechiele, quam in Apocal. præponitur Magogo Græcè maſculinus articulus ſicuti & Gogi nomini. Quapropter neceſſe eſt vtrumque nomen eodē accipi modo. Hinc tamen non infertur, quod aliquis voluit inferre: nimirū per duo iſthæc nomina Gogum & Magogum deſignari duos reges diuerſos, quos aſſerunt Antichriſto præcipuam opem laturos. Nitūtur huius opinionis auctores in eo, quòd Apocalypſis hos duos reges perſpicuè diſtinguere videatur: ait enim draconem poſtquam ſolutus fuerit, ſeducturum τὸν Γὼγ, καὶ τὸν Μαγώγ. Huic tamen argumento paulò inferiùs faciemus ſatis. Primum enim ſtabiliendū eſt, hos n. duos eſſe reges diuerſos.

Magogi nomen quo modo apud Ezechielem ſumatur.

Id autem imprimis probatur: quia ſi diſtincti eſſent, ſequeretur inde Ezechielem non facere mentionem belli a Magogo aduerſus Dei populū inferendi: ſolum enim nominat in obliquo Magogum, aſſerens Deum ſibi dixiſſe, *Pone faciem tuam contra Gog, terram Magog*, & quamuis in nonnullis codicibus legatur, *contra Gog & terram Magog*, coniunctio tamen & nec in Vulgata correcta, nec in Hebræa, nec in Chaldæa, nec in manuſcriptis correctis reperitur, atque ex ipſa prophetia conſtitit haud obſcurè, vaticinium illud non contra duas gentes pronunciari, ſed contra vnam; ita vt Gog dicatur eſſe terra Magog, id eſt, dominus terræ Magogorum. Tametſi autem grammatica conſtructio non adeò videatur iuxta Donati aut Priſciani regulas eſſe conflata, is tamen eſt procul dubio ſenſus. Illud enim epitheton, quod ſequitur, *Principem capitis Moſoch & Thubal*, non conſentit cum accuſatiuo *terram*, ſed cum Gog, vt patet ex cap. 39. 1 vbi repetitur. *Vaticinare aduerſum Gog, & dices. Ecce ego ſuper te Gog, principem capitis Moſoch & Thubal.* Cùmque in ſequentibus capitibus nominentur gentes ac nationes, quas Gogus ſecum in bellū duceret, nulla fit tamen Magogi mentio; nec enim diuerſi ſunt Gogus & Magogus, ſed eadem omnino gens: & ſolū nominatur poſtea Magog ſemel, nempe cap. 39. numer. 6. vbi legimus, *Immittam ignem in Magog*: ibi tamen 70. non legunt Magog, ſed Gog: quod argumento etiā eſt, vtrūq; pro eodē ſumi. Ac demum ſi propheta aduerſus duos reges diuerſos enunciabatur, iniuria videbatur fieri Magogo, quòd tam parui duceretur, altero eius ſocio toties repetito. Hoc fortaſſis fundamento innixi plures & graues auctores exiſtimarunt, Gogum & Magogum non eſſe gētes diſtinctas, ſed eandem omnino nationem. Id. n. manifeſtè ſupponunt Ticonius, & ex illo Auguſt. l. 20 de Ciuit. c. 11. nec nō Primaſius, Ambroſius, Beda, Anſbertus, Haymo, Rupertus, & Galatinus l. 4. de arcanis c. 11. Hi omnes vna voce aſſeuerant, id ipſum, quod Auguſtinus, videlicet, *Siue vtrumque nomen referamus ad inimicas gentes, ipſæ ſunt Gog, id eſt, tectum, quia in eis nunc includitur dæmon. & Magog ipſæ* A *erunt, id eſt, de tecto, quando in apertum odium erumpent.* Quibus ex verbis manifeſtò elicitur, complures eſſe atque graues auctores, qui Gogum & Magogum pro eadem gente accipiendos eſſe ſtatuant.

Gogum & Magogum non duos eſſe reges diuerſos.

Nunc reſpondeamus oportet ad id, quod nobis opponitur, nempe eas in Apocal. diſtingui, cùm de dracone dicitur *ſeducet Gentes*, τὸν Γὼγ, καὶ τὸν Μαγώγ. ſi tamen ſupponamus Gogi nomen eſſe fictitium, apparet mox non eſſe neceſſe, vt particula *&*, duas hic res diuerſas coniungat: ſæpè enim eſt exegetica ſiue expoſitiua; idque in ſacris Literis frequentiſſimum eſt. Atque ſicuti Ezech. exegeſeos cauſa, cum dixiſſet, *contra Gog*, ſubdidit *terram Magog*, vt poſſet minùs obſcurè intelligi, quem principem atque nationem nouo Gogi nomine ſignaret; ſic Ioannes ſimili exegeſi B nomini τὸν Γὼγ, addidit καὶ τὸν Μαγώγ.

Fit ſatis obiectioni ſuperiùs factæ contra doctrinā productam.

Supereſt tamen duo explicare. Primum eſt, quorſum Ezechiel volens de Antiocho verba facere, & de bello, quod ipſe Dei populo erat illaturus, potiſſimum expreſſerit, illum eſſe principem ſiue dominum Magogi, quæ eſt ciuitas Græcis dicta Hieropolis, & Bambyce. Alterum, cur finxit nouum Gogi nomen, vt illo principem Magogi, eiuſque exercitum deſignaret?

Duplex proponitur difficultas.

Ad primum ergo quamuis Antiochus aliis etiam vrbibus maioribus, aut ſaltem nō minoribus, dominatus fuerit, & quamuis Hieropolis ipſius Imperij metropolis non fuerit, vt tamen de illo bello inſtitueretur ſermo, nihil potuit congruentius excogitari, quam vt princeps ille tanquam Magogi dux conſideraretur. Etenim inter alia bella, quæ quondam aduerſus Iſraeliticum populum C excitata ſunt, illud vnum eo fuit animo ac fine geſtum, vt veri Dei cultus tolleretur, & Iudæi ad idololatriam compellerentur. Propterea igitur, & quia in eo ipſo bello figurandæ erant perſecutiones, quas paſſura erat Chriſti Eccleſia, Spiritus ſanctus in ſuis Prophetis ſingillatim ad belli illius prædictionem deſcēdit, ſicuti in aliquot Ezechielis & Danielis capitum commentariis planum fiet. Concinnè ergo & eleganter fingitur Magogi princeps magnam illā perſecutionem aduerſus Iſraeliticum populum ſuſcitaturus. Certum enim eſt, Magog fuiſſe idololatriæ metropolim in toto Antiochi Imperio. Patet hoc imprimis ex ipſo Hieropoleos nomine: ſic namque vocabatur a templorū multitudine, vt Ptolemæus in quarta Aſiæ tabula adnotauit, vbi ſuſiùs expreſſit inſignes Syriæ ciuitates, & ſecunda earum D eſt *Hieropolis, à multitudine templorum ſic appellata à Græcis, cū proprium ipſius nomen ſit Magog.* Et Plin. l. 5. c. 23. affirmat Magogi nomen eſſe proprium illius vrbis nomen Syrum & ſubdit, *prodigioſa ibi colitur Dereto.* Conſtat autem idolum Deretum fuiſſe humana facie, cetera piſcem. Et fortè idem erat, qui in S. Literis appellatur Dagon, dag enim ſignificat piſcem. Quare & idolum illud traditur inferne piſcis habere figuram. Quamobrem facile eſt videre, ad illius ſignificationem belli, quod Antiochus non ſolū vt tyrannus & hoſtis, ſed etiam vt acerrimus idolorū cultor fuerat Iudæis illaturus, vt eos compelleret ad Magogs vrbis idololatriam ſectandam, pereleganter agi in illius belli vaticinio de eodē Antiocho tanquam de vrbis Hieropoleos principe. Atq; hoc ipſum repræſentari cōſtat in eo, quòd Magogi nomen maſculino genere eidem Antiocho E tribuatur: ſicut Gallus Galliarum regem, Hiſpanorum Hiſpanus ſignificat.

Prima explicatur difficultas, cur finxerit Ezechiel de Antiocho verba facturus, eum appellet principem Magogi.

Magog vrbs idololatriæ metropolis.

Vrbs Magog cur fuerit appellata Hieropolis. Idoli Dereti figura qualis fuerit.

Verùm enimuerò nō hîc prophetiæ elegantia ſubſtitit, longiùs progreſſa eſt, diſſimulans Magogi nomen, & Gogum & Magogum ſubſtituens. Qua in re primum diſſimulatur aliquo modo, quis eſſet princeps perſecutionem illam contra Iſraelitas excitaturus: ſic enim Spiritus ſanctus expediens eſſe iudicauit, ſicuti in aliis id genus propheticis. Etſi autē obſcuritatem nonnihil temperauit, addito verbo illo, *terram Magog*, adhuc tamen obſcurus remanſit de Antiocho ſermo: ſiquidem ita pauci id obſeruarūt poſt tot ſæcula, quæ ab illius prophetiæ cōplemento præterierunt. 2. quòd nomini *Magog* prima detrahatur ſyllaba nēpe *Mem* cum ſuo puncto, id quidem in Hebræo parum efficit diſcriminis. Nam ſignificatio illius ſyllabæ M. *m* eſt eadem, F quam Latinè habet præpoſitio *à* vel *ab*: atque idē eſt, *Ioannes Stunica*, quòd *Ioannes à Stunica*. Verùm hoc paruū diſcriminis peculiarem in ſe continet elegantiam: denotat enim, Gog eſſe quaſi nominis fontem, & originē, & Magog eſſe deriuatum in quo innuitur, originem idololatriæ quā Magogi vrbs profitebatur, nec non belli a Magogi principe contra veram religionem ſuſcepti non eſſe aliam, quam quæ nomine Gog ſignificatur, nempe eſſe tectum, ſiue domicilium diaboli. Etenim ex eo, quòd homines ſeſe in diaboli ditionem & poteſtatem miſerè dent, oritur, vt dæmō ipſe illos ad nefandam ſui adorationem, & ad eorum, qui idololatriam damnant, perſecutionem alliciat. Et quamuis nomen Gog expreſſè non totum hoc ſignificet, (ſolùm enim denotat tectum ſiue domum:) verùm facile eſt animaduertere, Magogi principi non ob aliam cauſam nomē tecti ſiue domicilij imponi, niſi vt dæmonis habitatio eſſe diceretur

Quid lateat myſterij apud Ezechielem ſub nomine Gogi & Magogi.

Quod ſit diſcrimen inter nomen Gog, & Magog.

Quid myſticè figuretur in nomine Gog.

COMMENTARIVS.

Hic ignis è cælo deſcenſurus verum materialiter, vt ſonat, accipiendus ſit?

RIBERA nu.69. & Viegas ſectione 2. §.16. contendunt, verba illa, *Deſcendit ignis de cælo*, accipienda eſſe vti ſonant. Multò tamen aliter Auguſtinus l.20. de ciu. c. 12. *Bene intelligitur* (inquit) *iſte ignis de cælo de ipſa firmitate ſanctorum. Firmamentum enim eſt cælum, cuius firmitate cruciabuntur peccatores ardentiſſimo zelo; quoniam non potuerunt attrahere Sanctos Chriſti in partes Antichriſti. Aut ſi appellauit ignem ipſam plagam, qua percutiendi ſunt Eccleſiæ perſequutores, veniente iam Chriſto; ij nempe, quos viuentes inueniet* B *ſuper terram, quando interficiet Antichriſtum ſpiritu oris ſui; non eſt hoc vltimum ſupplicium eorum.* Hactenus Auguſtinus. Nec difficile eſt cernere, ſanctiſſimi Doctoris mentem in primam expoſitionem, quæ allegorica eſt, propendêre.

Pars negatiua pro vera ſtatuitur.

Ego igitur cum Auguſtino cenſeo, Apocalypſin in præſenti de myſtico agere igne. ſed aptiſſima cæleſtis ignis allegoria eſt, quod ſignificatum fuit in cæleſti igne, qui ſuper Apoſtolos die Pentecoſtes deſcendit. Etenim ſi proprius gratiæ legis ſpiritus ille eſt, vt proprij ignis in ignem diuini ſpiritus conuertatur, vtque eiuſmodi igne Deus ſe à ſuis hoſti- C bus vlciſcatur: ad diuini operis colophonem & ad vltimam Euangelicæ efficacitatis demonſtrationem in illis viris ſanctiſſimis exhibendam, qui ſunt Antichriſto reſtituri, minimè eſt ad rem materialis ignis, qui omnes Eccleſiæ hoſtes abſumat: ſed vt cæleſtem diuini ſpiritus ignem Deus è cælo in mundum depluat; quo ſuis ſeruis ac familiaribus vberrimam ſuorum donorum copiam elargiatur, vt Apoſtolorum inſtar terram igne myſtico inflamment; & ad Chriſti ditionem redigant. Concordat hic ſenſus cum igne illo, quo Roma ethnica arſit; de quo c.17. & 18. necnon cum illo, quem ore eiecta- D bant duo teſtes c. 11. Atque hic eſt Eccleſiæ perſequutionum finis, & digniſſima Apocalypſi prophetia. Et quamuis nonnullis hic ſenſus nimiùm fortaſſis myſticus videatur; huiuſmodi tamen obiectioni latè ſatisfeci notat. 23. proœmialium; & mihi quidem euidens eſt, in Apocalypſi plagas nouiſſimas, & quæ horribilem primo aſpectu vindictam ſonant, de myſtica vindicta eſſe accipienda, vt pluribus in locis oſtenſum iam eſt. Iuuat ignis allegoria iuxta Origenis, Ambroſij, Auguſtini, & Gregorij explicationem, qui de charitate interpretantur: & de Spiri- E tus ſancti doctrina exponunt pariter idemmet Origenes & Ambroſius, nec non Hilarius & Hieronymus. Nec deſunt, qui ipſiſmet ſanctis viris terram ſuo ſpiritu accendentibus, ignis appellationem tribuant; vt Arnobius atque Hieronymus. Denique quod aliis in locis eſt diuini verbi gladius, idem hîc cæleſtis ignis.

De quo igne ſermo hic ſit.

Victoriam de Antichriſto cõparandam in Romanæ Eccleſiæ gloriam ac triũphum redundaturam.

His, quæ dixi, duo libet adnectere. Primum eſt, ſi Antichriſti bellum contra Eccleſiam præſertim Romanam eſt exarſurum; victoriam ac vindictam myſticam de Antichriſti ſectatoribus ſumendam in Romanæ Eccleſiæ gloriam potiſſimùm vergere. Nã ſi Roma eſt dilecta illa vrbs, quæ erat obſeſſa; ea- F dem item Roma eſt, quæ non obſidione ſolùm liberatur, ſed triumphatrix etiam & ſuorum hoſtium inflammatrix euadit. Alterum, quod dictis adiungo, illud eſt, hoc igne myſtico non Gentiles modò, ſed Iudæos etiam & Hæreticos exuſtũ iri. Omnes enim coniurabunt pariter Antichriſti tempore aduerſus Chriſtianam Eccleſiam. Quare inter Gogi & Magogi milites, Iudæi etiam numerantur. Et tunc implenda illa B. Pauli prophetia ad Rom. 11. Totum ſcilicet Iſraelem conuertẽdum & ſaluum fore. Cum autem certum ſit, poſt Antichriſti perſequutionem, A de ſuis hoſtibus Eccleſiam triumphaturam, & ſub Euangelij vexilla gentes omnes cogendas; totum hoc breuiter & eleganter perſtringitur in hac allegoria ignis è cælo deſcenſuri, & Gogi ac Magogi exercitum deuoraturi.

Igne hoc cæli myſtico & Gentiles, & Iudæos & Hæreticos accenſũ iri. Prædictus ſenſus myſticus de igne confirmatur.

Hunc ſenſum allegoricum magnopere confirmant verba, quibus Ioannes de hoc loquitur igne; ait enim, *Ignis à Deo de cælo*: quod idem eſt, atque ignis cæleſtis ac diuinus. Verbum autem *deuorauit* vſurpat Apocalypſis c.11.5. agens de igne ex duorum teſtium ore prodeunte. Iam in eo, quòd ignis de B cælo deſcendat; alluſio fit ad priſtinum illud miraculum, quando ignis ſæpè decidit è cælo, *& deuorauit holocauſtum*: quod perinde erat, atque oblationem ſanctificare. Compertum verò eſt, ignem altaris holocauſti fuiſſe è cælo miraculosè demiſſum: ad quem ignem in hoc alluditur; ſicuti etiam in pedibus ex ære ignitis c. 1. & c.10. ſed præter hæc, in naturalibus ignis proprietatibus mirificè reperitur ad allegoricam hanc ſignificationem proportio, quarum tamen applicatione, ne longior ſim, ſuperſedeo.

Difficultatis nodus contra noſtram expoſitionem conſtrictus laxatur.

Dicet tamen quiſpiam, non cohærere; vt cùm agi- C tur de ſupplicio cælitus Gogo & Magogo inferendo, ad myſticum ſenſum confugiamus. Nam ſi Gogus, vt ſupra dicebamus, Antichriſtum & eius exercitum repræſentat: dubium non eſt quin Antichriſtus ſit in æternam damnationem ruiturus: qua de re nullus fidelium dubitauit. Cum ipſo autem quis neget multos ex ipſius aſſeclis & adminiſtris in ſua obſtinatione perſiſtentes pariter fore damnandos? Reſpondetur myſticam hanc vindictam, de qua in Apocalypſi ſermo eſt, haud dubiè reſpicere ad Eccleſiaſtici triumphi tẽpus poſt ipſius Antichriſti internecionẽ. Quamobrem, quando ſermo de cæleſti igne inſtituitur, non agitur peculiariter de Anti- D chriſti perſona; ſed de numeroſa hominum multitudine, qui & ipſum ſectaturi ſunt, & Eccleſiæ bellum illaturi: hi enim in Gogi & Magogi exercitu denotantur. Et verò perſpicuũ eſt, de illis textũ agere: non de Antichriſto, aut de iis, quos in ſuam ipſe perniciem ſecum trahet. Nec enim ait *deuorauit eum*, ſed *eos*, agens nimirum de ingenti multitudine, de qua paulò antè ſermo præceſſerat, hiſce verbis; *Exibit & ſeducet gentes, quæ ſunt ſuper quatuor angulos terræ, Gog & Magog; quorum numerus eſt ſicut arena maris.*

Verbum deuorauit eos, ad quos ſit referendum.

Ex his igitur manifeſtè deducitur, *deuorauit eos*, E referendum eſſe ad innumerabilem exercitus multitudinem. Quibus adiungo, dæmonis ſolutionem, & plurimarum gentium ſeductionem interpoſitu Antichriſti expletum iri. Itaque Antichriſtus non ex ſeductis erit; ſed ſeductor potiùs ac veterator, & fidiſſimus Satanæ miniſter. Imò verò, quoad hoc, adeò pari conſenſione dæmon & Antichriſtus conſpirabunt, vt vterque comprehendatur ſub draconis figura, qui Gentes in fraudem illecturus ſoluetur. Quod autem textus ait, *Ignis à Deo de cælo deuorauit eos*, referendum eſt, vt patet, ad eos, qui in errorem à dracone ſeducti, cogendi ſunt, vt bello infeſtent Eccleſiam. Supplicium verò de Antichriſto F ſumendum includitur meo iudicio in iis, quæ mox ſubiiciuntur; *& diabolus, qui ſeducebat eos, miſſus eſt in ſtagnum ignis & ſulphuris.* Nam ob maximam dæmonis & Antichriſti coniunctionem pro eodem reputantur; quaſi eſſet diabolus humanâ carne indutus: Hiſpanè, *Vn demonio encarnado*; qui dæmon pariter atque homo eſſet. Aut fortaſſe Antichriſtus & ipſius miniſtri in æternum perituri nomine Beſtiæ & Pſeudoprophetæ ſignificãtur, vt ſtatim dicemus.

Vltio de Antichriſto ſumenda quibus in verbis includatur.

Ignem è cælo deſcendentẽ

Iam, quòd ignis è cælo deſcendens & infinitam illam multitudinem deuorans, ad animarum con-

de animarũ conuerſione fore explicãdum, ex ipſo contextu probatur.

uerſionem ſit referendus; efficaciter ex ipſo contextu probatur. huiuſmodi enim vindictã de Gogo & Magogo ſumendã proximè conſequitur vniuerſalis iudicij dies; non interpoſitã Eccleſiæ felicitate poſt magnã perſequutionem euenturã. Credibile autem non eſt, poſt horribilem illam perſequutionem non eſſe ſubſequuturum maximæ felicitatis cumulum, vberrimam animarum conuerſionis meſſem, & glorioſiſſimum Eccleſiæ in hoc ſæculo triumphũ ante ſempiterna illa æternæ beatitudinis trophæa. Si ergo certum eſt triumphum ingentem ingenti perſequutioni ſucceſſurum: is planè ſignificatur eo effectu, quem cæleſtis ignis præſtiturus eſt. Quippe ad efficaciſſimam aliquã conuerſionem adumbrandam congruẽs valde eſt huiuſmodi allegoria; vt in aliis ſacrarum Literarum locis, & in hac ipſa Apocalypſi videre eſt. alioqui ſilentio inuolueretur omnino glorioſiſſimus ſæuiſſimæ illius perſequutionis finis in hac vita futurus; de quo fine & fructu non dubitabunt ſapientes, & qui diuinæ prouidẽtiæ conſuetudinẽ non ignorãt.

Diaboli detruſio in ſtagnum ignis verùm per anticipationẽ ſit hic poſita?

Et diabolus, qui ſeducebat eos, miſſus eſt in ſtagnum ignis & ſulphuris.] Ribera §.73. notat, hoc per anticipationem dictum, & auctores affert Ambroſium & Auguſtinum. Ego tamen non video, quorſum eiuſmodi anticipationem accerſere opus ſit. mox enim ſequitur extremi iudicij dies: & aptè ante iudicium ipſum intelligitur diabolus in ſtagnũ ignis detrudendus. Nam quòd nondum eò deturbetur, dum Chriſtianæ militiæ Eccleſia durat; id ad fidelium exercitationem ſapienter a Deo permittitur. Quapropter vbi nullus homo in mortali hac vita ſuperſtes ſit; tunc veriſſimè intelligitur dæmon ad inferos deturbandus. Quare, cùm omnium hominum mors & reſurrectio debeant iudicium ipſum præcedere: nulla eſt anticipatio in eo, quòd ante generalis iudicij deſcriptionem deſcribitur dæmon in ſtagnum ignis detruſus.

Ribera quidem, qui exiſtimat abyſſum, vbi dæmon ad Antichriſti vſque perſequutionem in vinculis eſt retinendus, eſſe infernum ipſum; dicere poſſet, iteratam ipſius incluſionem poſt Antichriſti cædem eò dirigi, vt tempus, quod duraturus eſt mũdus poſt extremam illam perſequutionem, Eccleſia pace & tranquillitate fruatur. atque hic forſan eſſe poteſt ſenſus detruſionis huius, quem Apocalypſis in præſenti commemorat: quantumuis inferorũ carcer ab abyſſi cuſtodia diuerſus ſit. Quòd enim priùs carcer ſub putei profundiſſimi ſpecie, nunc autem in ſtagni ignis figurâ depictus ſit; ideo fortè ſit, quia poſt primam alligationem erat aliquando ſoluendus; poſt ſecundam verò non item. Et inferorum quidem locus proponitur tanquam carcer, vnde nunquam euaditur; quia *in inferno nulla eſt redemptio.* At abyſſus ita concipitur; quaſi locus, vnde hoſtis ſuggeſtiones & tentationes emergunt, vt locuſtæ capitis noni.

Dæmonis deturbationem in inferos ad conſummationem ſæculi eſſe referẽdam.

Mihi tamen magis placet, vt dæmonis in inferos deturbatio referatur ad conſummationem ſæculi. Qui verò hoc per anticipationem dictum putant, in eo nituntur, quòd detruſionem in inferos exiſtiment eſſe ſententiæ in iudicio latæ exequutionem. Ad quod tamen facilè reſpondetur, qui ad inferos ſunt in extremo illo iudicio damnandi, omnes iam antè ibi fuiſſe, vt norunt Theologi. Iam, ſi hæc verba non de dæmone ſolùm, ſed etiam de Antichriſto loquuntur (quem ita ſibi ſimilem redditurus eſt dæmon, vt dæmonis ipſius nomen ad Antichriſtum etiam extendatur, quaſi dæmon humanã indutus natura eſſet:) tunc non modò nulla continetur in his verbis anticipatio; ſed aliqua etiam in A eis poſtpoſitio. Ignis enim, qui præcedit eſt Spiritus ſancti ignis myſticam ſumpturus vindictam de Eccleſiæ perſequutoribus, cùm eos ad veram fidem ac religionem conuertet, hic autem myſticus ignis mortem Antichriſti non antecedet, ſed ſubſequetur. Verùm, ſi iſte eſt ſenſus legitimus; congruenter vindictæ myſticæ addita eſt ſeueritas ſupplicij in Antichriſtum immittẽdi. cùm enim generatim dictum fuiſſet cæleſtem deſcendiſſe ignem, & eos ſanctificaſſe, qui Eccleſiæ priùs erant infenſi: expediens fuit adiũgere, ſanctificationis illius neutiquam fuiſſe participem Antichriſtum, cui diaboli B nomen tribuitur. Nam Antichriſtus miſſus eſt in ſtagnum ignis cum Beſtia & Pſeudopropheta, de quibus ſuprà c.19.20.

Dæmonis ipſius nomẽ ad Antichriſtũ poſſe extendi, vtpote ad ipſum dæmoni perſimilẽ.

Finem mũdi fore vbi perfecta de Antichriſto victoria comparetur.

Sed omittamus nunc hunc de Antichriſto ſenſum: fortè enim aptius eſt, vt in verbis ſequentibus de illo habeatur ſermo: & ſub diaboli nomine dæmonem ipſum dumtaxat intelligamus, qui fuit per draconẽ figuratus. Quo ita ſuppoſito, mox ex ipſo contextu cernitur, finem mundi fore, ſimul atque perfecta de Antichriſto victoria comparetur. Nam triumphus de crudeliſſima illa perſequutione adũbratur ſub ſpecie vindictæ cæleſti igne exercendæ: C quam vindictam illico in ipſo contextu ſequitur ſæculorum conſummatio. Quippe dicitur draco in inferos deiiciendus; & cum hac dæmonis detruſione in infernum coniungitur vniuerſalis iudicij dies.

Vtrum poſt deuictũ Antichriſtum poſſit certum aliquod temporis interuallum deſignari quo finito extremum mox iudicium ſit futurum.

Quanto verò temporis interuallo cæleſtis ignis perfectam vindictam ſit ſumpturus de illis, qui ab Antichriſto ſeducti Chriſtianam perſequentur Eccleſiam; id quidem non exprimit textus. Ribera §. 70 B. Hieronymum ſequutus affirmat, iudicij diẽ quinque & quadraginta pòſt diebus futurũ; iuxta id, quod ex quodam Danielis loco nonnulli referunt. Poſteà tamen id reuocat in dubium Ribera: D ac demũ n.72. ſubiungit, valde eſſe probabile, poſt deuictum Antichriſti exercitum ſeptem annos integros vſque ad extremum iudicij diem futuros. Id quod colligere vult Ribera ex Ezech.39.9. Ceterùm legitimus horum locorum ſenſus, quibus huiuſmodi computationes nituntur, longè eſt diuerſus: vt de Danielis loco diximus c.11. not.3. & de loco Ezechielis dicemus in illius capitis commentario. Alij afferunt quoddam Sibyllinum oraculũ, vt ſibi perſuadeant ab Antichriſti morte ad diẽ iudicij annos trecenos quinquagenos interfuturos: quem numerum alij ad ſeptingenteſimum annum E duplicata ratione extendunt. Verùm ex his opinionibus nulla certo aliquo fundamento ſtabilitur: & ex hoc quidem loco illud ſolùm colligimus, mundi finem futurum ſtatim ac igne cæleſti myſtico Eccleſia de Antichriſti perſequutione perfectè triumphet. Sed hæc ignis allegoria non probat perſequutorum repugnantiam annis aliquot non fore duraturam: quia igne etiam cæleſti mũdum Apoſtoli & eius ſectatores inflammarunt: cùm tamen mundi conuerſio aliquot annorum centenariis durauerit. F Cur autem gehenna appelletur ſtagnum ignis & ſulphuris? ſuprà iam diximus cap.19 20.

Duplex horũ verborum ſenſus proponitur. 1. ſenſus.

Vbi Beſtia & Pſeudopropheta cruciabuntur.] Hæc verba bifariam poſſunt accipi. Primò, vt ad mundi finem dæmon in eum detrudatur carcerem, in quem etiam duæ Beſtiæ cum illo priùs in Eccleſiæ perniciem conſpirantes coniectæ ſunt. Quia Beſtiæ illæ, vt c.13. vidimus, figurant ſuperbiam Romani Imperij ethnici, nec non ſapientiam carnis. Quando autem Catholica Eccleſia perfectè Romanorum ſuperauit Imperium, ablegatâ prorſus ex ipſius finibus manium Deorum ſuperſtitione;

nunc

tunc duæ illæ Beſtiæ dicuntur ad inferos deturbatæ; A vt c. 19.20. expendimus. Et tunc etiam draco (qui tertius erat ex coniuratis) non ſimul cum illis fuit incluſus, ſed ſeorſum in Abyſſi puteum coniectus: vnde poſt mille annos exeundi ſibi poteſtas permiſſa eſt. Quare nunc, quando poſt Antichriſti perſequutionem aut in conſummatione ſæculorum dæmon in ſtagnum ignis inijcitur; dicitur in illud ipſum ſtagnum fuiſſe immiſſus, vbi Beſtia maris ac Beſtia terræ cruciabantur, & in ſæcula ſæculorum cruciabuntur. Qui ſenſus illud ſolùm ſuprà dictis addit, vt ſingillatim exprimat, de quo ſtagno ſit B ſermo; & aduertat pariter, diuinâ tandem iuſtitia ac virtute draconem cum duplici Beſtia coniungi: vt plectantur ſimul, qui in Eccleſiæ perſequutionem ſimul conſpirarunt.

Alter eorundem verborum ſenſus.

Huic tamen ſenſui alter poteſt adiungi; nimirum vt per Beſtiam maris & Pſeudoprophetã (quæ eſt terræ Beſtia) in quibus c.13. & 19. Romanum Imperium ethnicum & carnalis veterum ethnicorum ſapientia figurabantur; deſignetur nunc imperium Antichriſti & carnalis item poſtremorum perſequutorum ſapientia. In quo nonnihil videmur eorum opinioni concedere, qui in maris Beſtia Anti- C chriſtum adumbrari autumant. Fortè aliquis exiſtimet, ſi iſthæc explicandi ratio admittatur, plurimum inde perturbationis & confuſionis in Apocalypſeos intelligentiam deriuandum. Si tamen animum aduertat; facilè intelliget, abſque vlla recti ordinis permiſtione poſſe ſecundo huic ſenſui locum præberi. Voluit enim Apocalypſis indicare, Antichriſti tempore antiquos Eccleſiæ hoſtes myſticè reuixiſſe. Si hoc igitur fuerat in Apocalypſi ſignificandum; quis non videat, in eiuſmodi diſcurſu ritè comprehendi myſticam hanc marinæ Beſtiæ & terreſtris reſurrectionem in extrema Antichriſti D perſecutione? Cum hoc autem egregiè conſentit, vt cùm peruenitur ad glorioſum Eccleſiæ triumphum in vltima perſequutione obtinendum; aſſeratur pariter, ſicut perſequutio prima deſiit in vtriuſque beſtiæ proiectionem in ſtagnum ignis, & in draconis ſimul ſub abyſſi puteo incluſionem, necnon in reliquorum myſticam occiſionem gladio Chriſti faciendam: ita etiam perſequutionis Antichriſti exitum fore, vt qui ſeducti ſunt, cæleſti illuſtrentur igne; & ſeductores ipſi (nempè nouæ maris & terræ Beſtiæ & draco, qui ex abyſſo prodierat) æternis inferorum ignibus diſcrucientur. Hunc E ſenſum Apocalypſi digniſſimum iudico; & pulchrè continuat, quod priùs fuerat dictum de myſtica bonorum & malorum reſurrectione poſt mille annorum religationem. Quod autē Ribera & plures alij exiſtimant, eandem ſcilicet numero Beſtiam, cuius mentio cap. 13. & cap. 19. anteceſſerat, eſſe illam, quæ poſt mille annorum alligationem in ſtagnum ignis deturbatur: hoc quidem Apocalypſeos ordinem perturbat, & totius libri ſeriem & quaſi neruos violenter incîdit.

Verſ. 10.

Quo ſenſu dicantur Beſtia & Pſeudopropheta die ac nocte cruciandi.

Cruciabuntur die ac nocte in ſæcula ſæculorum.] Mirè ac nouè in inferorum pœnis videtur fieri diei ac noctis mentio. Et quamuis multi ſatis eſſe putent, ſi F dicant *die ac nocte* eſſe locutionem, quæ idem ſonat ac, ſemper: ipſe tamen ſuſpicor, diem eſſe referendum ad Beatorum claritatem, & noctem ad inferorum tenebras: ſignificationem autem eſſe, vtrâque ex re æternum & grauiſſimum tormentum ad damnatos redundare. Neque enim ſolùm eos torquet propriæ ſortis miſeræ & infelicis obſcuritas; ſed etiam rabies ac furor ex ſuorum aduerſariorum claritate ac felicitate conceptus.

TEXTVS.

Verſ. 11. *Et vidi thronum magnum & candidum; & ſedentem ſuper eum; à cuius conſpectu fugit terra & cælum, & locus non eſt inuentus eis.*

COMMENTARIVS.

Extremi iudicij deſcriptio exorditur.

B EX triumpho glorioſiſſimo, quem Catholica Eccleſia de Antichriſti perſecutione actura eſt, gradum facit Ioannes ad vniuerſalis iudicij figuram. Primùm ergo deſcribit Iudicis thronum; quem depingit tanquam ampliſſimum pariter atque lætiſſimum; hoc enim eſt, *magnum & candidum.* vbi pro candido, Græcè legitur λευκὸν, id eſt, *album*, per ſolennitatis & lætitiæ ſignificationem: eiuſmodi enim ſignificatio in Chriſti reſurrectione tribuitur Angelis in albis ſedentibus. Deinde addit Ioannes ea verba; *A cuius conſpectu* (nimirum ſedentis ſuper thronum) *fugit terra & cælum, & locus non* C *eſt inuentus eis.* Quæ verba Auguſtinus l. 20. de ciuit. cap. 14. & cum eo Primaſius, Beda, Aretas, & Ribera hîc exiſtimant, de vera cæli & terræ commutatione in meliorem ſtatum eſſe accipienda. Atque ita notat Auguſtinus, hoc per præoccupationem dici: quia peracto iudicio, & non antè, fiet ſupradicta mutatio; per quam verè dicentur cæli antiqui & antiqua terra diſparuiſſe. Quamuis enim non ſint verè interitura, ſed in ſtatum meliorem commutanda: hoc tamen ſatis eſt, vt antiqui cæli & terra antiqua figurentur, quaſi nouis cælis & terræ nouæ cedentia. Sic Auguſtinus & qui eum ſequuntur.

Quo ſenſu dicantur cælum ac terra fugiſſe à conſpectu ſedentis in throno.

D. Auguſtini & aliorum expoſitio.

D Et quidem quod attinet ad huius doctrinæ intelligentiam, quo ſcilicet ſenſu cæli ipſi ac terræ elementum ſint in melius commutanda; ſapienter id ab Scholaſticis Theologis diſputatur, & explicatur. Quod verò ſpectat ad ipſam doctrinam, nihil in ea innouare eſt animus. Sed agendo de Apocalypſeos explicatione, nulla aliorum declaratione reiecta, licet nouo interpreti expendere, quænam germanior explicatio videatur.

Expenditur & examinatur prædicta explicandi ratio.

Mihi ergo imprimis durius apparet, vt vera cælorum ac terræ renouatio his Apocalypſeos verbis E ſignificetur. Nec video, quorſum hîc per anticipationem agatur de illa cælorum & elementorum inſtauratione, quam docent Theologi, nec ſatis percipio, quorſum ſpectet renouatio illa ad id, quod manifeſtè in præſenti contextus ſignificat. Etenim viſio hæc ſiue figura eiuſmodi fuit, vt cælum ac terra prorſus ex oculis euaneſcerent. Non quòd ita, vt ſonat, id eſſet complendum; ſed quia ita fieri opus erat ad myſterij ipſius ſignificationem. Nam quod in aliquo ænigmate depingitur aut figuratur, non eſt ita ad ſtrictam veritatis libellam exigendum, vt omnino accipiatur, ac ſonat: ſed ita vt eiuſmodi viſio ſeu pictura ſit congruentiſſima ad eius myſterij, F quod intenditur, ſignificationem. Si ergo eiuſmodi fuit repræſentatio, vt cælũ ac terra omnino aufugerent; myſterium quidem in hoc ſignificatum non videtur eſſe de cælorum atque elementorum renouatione: id quippe ad grauiſſimum illud iudicium non eſt ad rem; nec rectè actus ille figuratur cælorum ac terræ fuga.

His addo; non hîc ſolùm, vbi nouorum cælorum atque nouæ terræ mentio non fit; ſed nec cap. 21. 1. vbi incidit noui cæli & terræ nouæ mentio, ænigmaticum eſſe ſenſum de cælorum & elemento-

A rum renouatione. Nec ad huiuſmodi ſenſum facit, quod ibi adiūgitur. *& mare iam non eſt*; vbi textus ipſe diſcrimen inter terram ac mare aſſignat: ait enim terram fore nouam; ſed mare nuſquam fore, ſiue nouum ſeu vetus. Ex quo non obſcurè colligitur, eorum verborum ſignificationem non eſſe eam, quam textus præferre videtur; ſed aliud peculiare myſterium. Nam ſi directè de materiali elementorum renouatione ſermo eſſet; neutiquam diceretur, mare iam nō eſſe. Verùm de eo loco conſtabit, cùm ad eum perueniamus.

Auctoris expoſitio de cælorum ac terræ fuga à iudicis ſedētis conſpectu.

B In præſenti autem non agit textus de ea renouatione, aut de nouis cælis aut terrâ nouâ: ſed illud ait; à Iudicis in throno ſedentis conſpectu cælum ac terram funditus euanuiſſe. quod cùm dicatur tanquam ad ipſam iudicij actionem cōſentaneum: proprium picturæ huius atque viſionis ſenſum eū eſſe reor; vt tanta illius iudicis integritas, tanta iuris, & æquitatis ratio ſit futura, vt nullus ibi ſit myſticorum cælorum fauor aut auxilium, nulla terræ myſticæ commiſeratio; ſed ſolùm ius atque æquitas, vt vnuſquiſque ſecundùm propria ipſius opera iudicetur. Notandum ergo eſt, per cælos myſticos congruenter figurari cæleſtem poteſtatem, quam C Chriſtus redemptor noſter miniſtris Eccleſiæ ad dimittenda peccata conceſſit, & virtutem pariter Sacramentorum, necnon Sanctorum interceſſionem; qui antè quàm ad ipſum iudicij actum perueniretur (loquor autem de vtroque iudicio tam vniuerſali, quàm particulari) aduocatorum officio fungebantur; id quod cælorū influxu atque illapſu fit. Hæc tamen omnia in extremo iudicio diſparebunt. Præterea ſi per terram myſticam ſignificatur, quod ſancti viri eum terrena Adami natura commune habent: ſub huius terræ nomine denotari videtur miſericordia, qua ſecundùm humanæ naturæ conditionē tangi deberet pater in filij ærumna, D vxor in viri, frater in fratris. Nec enim ſolùm hæc naturæ iura ac vincula ſolent homines in ſuorum miſeriis ad pietatem & ad clementiam commouere: verùm etiam, ſi eiuſdem aut patriæ aut regionis ſint, hæc vna ratio homines ad pietatem propenſos ſolet aliorum doloribus & calamitatibus percellere. Ceterùm in extremo illo ac formidabili iudicio, hæc omnia, quæ cæli ac terræ nomine adumbrantur, ex oculis omnino auferentur: & nec cælum (quod vulgò peccatorum dici ſolet pallium & integumentum) vlla ſcelera conteget; nec tellus miſerum peccatorem alicubi poterit abſcondere. Ad cuius myſterij ſignificationem concinnè E & eleganter finguntur cælum ac terra ex iudicis in throno ſedentis conſpectu fugiſſe: ita vt nihil aliud ſpectantium oculis obiceretur, quàm & iudicis thronus & perſonæ ab ipſo iudicandæ & libri etiam, ex quibus iudicium ferendum eſt.

Quid hic terræ nomine figuretur.

Et locus non eſt inuentus eis.] Ribera §. 75. obſeruat, in ſacris Literis dici ſolere, locum non inueniri ei rei, quæ ſuo in loco non inuenitur. Mihi tamen magis placet, ſi eiuſmodi loquutione aſſeratur, ita eam diſparuiſſe, vt fruſtra quæratur vbi ſit: quia nullibi eſt.

TEXTVS.

Verſ. 12. *Et vidi mortuos magnos & puſillos ſtantes in conſpectu throni. & libri aperti ſunt: & alius liber apertus eſt, qui eſt vitæ: & iudicati ſunt mortui ex his, quæ ſcripta erant in libris ſecundùm opera ipſorum.*

COMMENTARIVS.

DISPARVIT cælum ac tellus (vt iam vidimus) vt qui iudicandi erant, nec cælum nec terram in ſuum implorare poſſent auxilium. Ad hæc mortui omnes parui atque magni abſque vlla ætatis exceptione aut diſcrimine ad vitam reuocati ſunt, & ante iudicis thronum expoſiti, vt propriam ſinguli ſententiam audirent.

Quinam ſint hi libri, qui aperti eſſe dicuntur? B. Auguſtini expoſitio.

Porrò de libris, qui aperti ſunt, variè philoſophantur Doctores. Auguſtinus 20. de ciuit. c. 14 ait, librum vitæ eſſe librum, qui cuiuſque vitam & actiones contineat. futurum enim per diuinam potentiā, vt vniuſcuiuſque opera mira celeritate cernantur. Quod autem textus ait in multitudinis numero, *libros fuiſſe apertos*; hos libros aſſerit B. Auguſtinus eſſe Sāctos, quia in illis planum fiet, quæ præcepta Deus impleri iuſſerit. Hanc expoſitionem multis impugnat Ribera §. 76. & 77. & certè eam eſſe violentam conſtat. Pro Auguſtino tamen ſtat, ipſius textum fuiſſe mendoſum, ſicut & alios nonnullos; atque pro *liber vitæ*. habuiſſe, *liber vitæ vniuſcuiuſque*: vt facilè cerni eſt ex iis, quæ & ibi notat Viues, & Beda hîc. Fuit inſuper opus, vt liber hic à reliquis diſtingueretur. Cùm autem ad iudicium iuris & facti ſcientia neceſſaria ſit; viuum ius Auguſtinus in ipſis Sanctis conſtituit. Si tamē ſanctus Doctor non legeret, *Liber vitæ vniuſcuiuſque*, nulla ratione expoſitionem illam ſequeretur. Nam ſtatim nu. 15. quod additur, *Quicunque non ſunt ſcripti in libro vitæ*, interpretatur de eorum prædeſtinatione, quibus æterna conferetur vita.

Expoſitio B. Hieronymi.

Hieronymus Danielis 7. ſignificat duos in iudicio libros reſerandos: vnum bonorum operum, qui erit penes Deum: alterum malorum, qui penes dæmonem. Et librum bonorum operum appellare videtur librum vitæ. Vnde Pererius Danielis 7. infert librum malorum operum aptè vocari librū mortis. Quod autem Auguſtinus & D. Thomas aiunt non dari librum mortis; intelligendum eſſe ait de libro, qui apud Deum ſit. non quòd in Deo non detur exactiſſima reproborum notitia: ſed quia iuſtam ob cauſam ea notitia non dicitur liber mortis, vt docet S. Thomas 1. p. q. 24. a. 2. Verùm hæc quoque Hieronymi expoſitio non ſatis facit; quia duos tantùm libros conſiderat: cùm tamen textus libros in plurali exprimat, & deinde ab iis diuerſum vitæ librum deſignet. Conſtat autem ex aliis ſacrarum Literarum locis, & ex hac ipſa Apocalypſi, librum vitæ aliter vſurpari, quàm pro bonorum libro.

Tertia expoſitio de libris ante iudicē apertis.

Viegas ſectione 2. §. 17. librum quidem vitæ exponit de libro prædeſtinatorum: ſed libros qui in plurali numero dicuntur aperti, aſſerit eſſe libros reproborum: cùm autem qui ſaluantur, ſint pauci, & qui damnantur multi; ideo prædeſtinatorum librum eſſe vnicum, reproborum verò libros multos. id quod ſequenti etiam ſectione confirmat. Sed meo quidem iudicio concionatur, non explicat. Nec enim veriſimile eſt, reproborum libros ab F Apocalypſi primo loco reponendos.

Quarta expoſitio.

Alij plures illos libros interpretantur de factorum libris. Nec deeſt, qui exiſtimet, ſingulos ſingulorum libros ſeorſum conſiderari. Fauet huic explicationi Pererius Dan. 7. l. 8. notat enim in militia tres poſſe aſſignari librorum, ſeu codicum differentias: alium quidem eorum militum, qui ſuum militiæ nomen dant, cui reſpondet liber vitæ: alium in quo vniuſcuiuſque merita ac demerita exarentur, cui aperti libri reſpondent ſecundùm communem expoſitionem: alium denique, in quo militiæ leges

Quinta expoſitio.

& inſtituta conſcribantur; & de his exponit Beda. Cōmuni autem interpretationi de libris vniuſcuiuſque geſtorum videtur fauere cōtextus: ait enim, *Iudicati ſunt mortui ex iis, quæ erant ſcripta in libris ſecundum opera ipſorum.* Et ſic exponit Ribera §.76. & 77.

Auctorū mēs in horum librorum expoſitione.

Nihilominus ſi verba iſthæc ſeriò expendātur, non cogunt, vt quæ in libris deſcripta erant, ſingulorum eſſe opera intelligamus. Aptiſſimè enim dicitur rectus iudex ex iis quæ ſunt in legibus ſcripta, iudicare vnumquemque ſecūdùm opera ipſorum. Notitia autem cuiuſque operum, non opus eſt ad libros reuocetur, quando alioqui manifeſta eſt. Atque multò congruentius eſt, ſi in vniuerſali illo iudicio credamus, per diuinam virtutem omnium ac ſingulorum opera fore conſpicua, & omnium oculis expoſita; quàm ſi exiſtimemus cuiuſque operū notionem in libris ab Apocalypſi repræſentari. Vbi enim eiuſmodi operum cognitio (quod attinet ad repræſentandi rationem) ad libros redigatur, conſequitur mox conſideratio, quaſi omnium libri ab initio ad finem vſque perlegantur: quod longiſſimum nobis iudicium & infinito tempore duraturum proponit ob oculos. Hoc autem minimè conſentaneum eſt ad figurandam ſupremi illius iudicij auctoritatem ac breuitatem.

Bedæ interpretatio ceteris præfertur.

Propter hæc mihi perſuadeo, Bedam in horum librorum expoſitione collineaſſe; dū credit hos libros, quorum hîc meminit Apocalypſis, eſſe eos, quibus leges continentur ac præcepta; ex quorum obſeruatione homines iudicandi ſunt: atque hos libros non eſſe alios, quàm ſacram Scripturam. Et meâ quidem ſententiâ plurimum in ſe habet decori, ſi rem ita mente & cogitatione comprehendamus; quaſi opus non ſit aliis libris aut ſcriptis vt vnuſquiſque ſuam ipſius cauſam ac litis deciſionem euidenter agnoſcat.

Liber vitæ quis ſit.

Liber autem vitæ haud dubiè eſt eorum catalogus, qui efficaciter vocantur ad gratiam. Verùm illa hîc protinus occurrit dubitatio, quorſum liber vitæ proferatur in iudicium? tametſi enim admirabilis eſt & inter ſe maximè concinens diuinæ gratiæ & liberi hominis arbitrij concordia: iudicium tamen circa ſingulorum opera diiudicanda potiſſimùm verſatur, vt ipſo textu edocetur. Nihilominus ſapienter ſatis in iudiciū inducitur libri vitæ mentio. Primò, quia in magno illo die, mirandū in modum extabit, & eminebit diuinæ gratiæ atque electionis conuenientia cum libero hominis arbitrio: ac proinde liquidò conſtabit, hominum perniciem ac ruinam ex ipſiſmet hominibus; ſalutem & incolumitatem ex vno Deo proficiſci. Secundò, quia hoc pacto meliùs & efficaciùs eluceſcet admirabilis ac planè diuina æternæ prouidentiæ ratio & infinita virtus, quæ electos ſuos in gratia ac Dei familiaritate degentes de medio ſuſtulit, ita vt nullus fieret omnino iactura, idq; iuxta integra & incorrupta diuinæ iuſtitiæ iura præſtiterit. Tertiò, vt denotetur eo die nihil cuiquam profuturum, quòd aliquando in vitæ libro fuerit conſcriptus per gratiæ & Dei amicitiæ collationem; ſi tamen non in ea permanſit. In quo illud obiter aſſero; in librum vitæ (qua ratione in Apocalypſi accipitur) non referri ſolùm, qui ſaluandi ſunt; ſed omnes etiam, qui ad Dei gratiam & familiaritatem aliquo tempore recipiūtur: ex eo autem deleri, qui propter ſua flagitia per finalem impœnitentiam excæcantur & obdurantur. de quo diximus c 3. n. 5

Quomodo omnes, etiam paruuli ſecundum ipſorum opera iudicari dicantur.

Secundum opera ipſorum.] Cùm ad vitam ſint reuocandi non ſolùm prouecti ætate homines, ſed paruuli etiam omnes; alicui fortè initiatur ſcrupulus, A quînam omnes verè dici poſſint ſecundùm ſua ipſorum opera iudicari? Sed ex Theologiæ doctrina hic ſcrupulus euellitur: quippe Adami peccatum nobis etiam imputatur, quatenus in eo vt in capite continebamur virtute: & Chriſti etiam Redemptoris noſtri merita nobis ſimiliter applicantur, quando in Chriſti filios per iuſtificationem regeneramur. atque ita paruuli etiam ſecundùm ipſorum opera iudicantur.

B

TEXTVS.

Verſ. 13. *Et dedit mare mortuos, qui in eo erant: & mors & infernus dederunt mortuos ſuos, qui in ipſis erant: & iudicatum eſt de ſingulis ſecundum opera ipſorum.*

COMMENTARIVS.

Quo ſenſu ſiue diſtinctione de maris, mortis & inferni mortuis ſermo ſit.

IN hoc verſu Ioannes (ſicuti interpretes omnes ſupponunt) non longiùs procedit, ſed regreditur potiùs ad eorum, quæ dixerat, confirmationem de omnium tam puerorum, quàm adultorum reſur- C rectione ac iudicatione. Vt ergo intelligatur, nullū ab ea generali regula excipi; idcirco hîc ſingulatim explicat, mortuos omnes à mari, morte, & inferno fuiſſe exhibitos; vt omnes iuxta propria opera iudicarentur. Ceterùm hæc maris, mortis, & inferni coniunctio haud exiguam in ſe continet difficultatem. Quos enim abſorbuit mare, iidem etiam à morte & inferno poſſideri videbantur. Hæc igitur difficultas plures peperit, nimiumque ſubtiles, aut etiam violentas explicandi rationes. Auguſtinus l. 20. de ciuit. c. 15. affirmat, mare in præſenti pro hoc ſæculo vſurpari; & mortuos maris dici illos, quos Chriſtus in corpore adhuc degentes inueniet; & D propterea aſſeri hîc mare ſuos mortuos redditurum; quia illi cum mortuis pariter iudicabuntur: *Hos ergo mortuos* (inquit) *exhibuit mare, id eſt, hoc ſæculum exhibuit homines, qui nōdum obierant; & ſicut inuenti ſunt, ita affuerunt. Mors verò & infernus dederunt corpora, quoniam vita reuocauerunt. Et fortaſſe non ſatis fuit dicere, mors aut infernus; ſed mors propter bonos, infernus propter malos* Hactenus Auguſtinus, & ſimiliter Ticonius, Haymo, & Anſelmus.

1. Explanatio B. Auguſtini.

Aliter Ambroſius, qui maris nomine Baptiſmum intelligit; & mortuos maris ait eſſe electos; mortem item reddituram impiorum corpora; infernum eorundem animas.

2. Explanatio Ambroſij.

E Aretas exiſtimat quodlibet elementum, quod in ſe continebat, redditurum: ita vt mare (id eſt aquæ) dent humorem, qui ad ſe peruenerat: mors (id eſt terra) puluerem: infernus (id eſt aër & ignis) quod ad illos peruenerat.

3. Areta.

Thomas Anglicus ait, propterea de mari agi; quia quos mare demerſit piſces deuorarunt: non verò de ceteris agi corporibus; quia ſi illa prima reſurgent, quantò magis cetera? Quare quod ſequitur, refert ille ad damnatorum animas. Sic enim explicat, mors, id eſt, diabolus; & infernus, id eſt, dāna- F torum locus, dabunt animas, quas detinebant.

4. Thomæ Anglici.

Reiiciuntur prædicta expoſitiones.

Exigua probabilitatis ratione, quæ in harum expoſitionū ſingulis apparet, excuſor, quominus eas ſingillatim impugnem: & quidem illud imprimis maximè refert, vt expoſitionem aliquam, quæ huic difficultati ſatisfaciat, inueſtigemus. Viegas poſtquàm refutauit Riberam, in ea eſt ſententia; vt mare dicatur corpora, quæ in ſe continebat, reſtituiſſe; & mors corpora in terris humata, infernus verò animas. Enimuerò nemini dubiū erit, quin conſen-

5 explicatio Viegæ.

taneum imprimis ſit, vt mortuorum nomen eodẽ accipiatur modo; ſiue de iis, quos mare reddidit, ſiue quos Mors, ſiue quos Infernus, ſermo ſit. Ita vſurpat Ribera hoc nomen eodem ſemper modo: vbi aduertit, Ioanni non animas hîc mortuas, ſed ſolùm corpora vocitari: & mortuorum quidem reddere, perinde eſſe, ac viuum reſtituere corpus illud, quod erat exanime. Exiſtimat autem illos inferni mortuos nominari, quos tellus viuentes abſorbuit, ceu Dathan & Abiron: ſicut etiam maris mortui appellantur ij, quos mare viuos demerſit: ceteros autem, qui priùs obierunt, vel occiſi ſunt, quàm ſepelirentur, meritò morti tribui. Sic Ribera. Vellem tamen, vt in eâdem expoſitione perſiſteret. Sequenti enim verſu videtur ab ea diſcedere: vbi nomine mortis & inferni, arbitratur ſignificari dæmonem, qui ad temporariam mortem & æternam perducit homines, quos miſeræ peccati ſeruituti ſubiicit. In quo verum quidem eſt, eã Riberæ mentem eſſe, vt Mors & Infernus ſequenti verſu iuxta diuerſum ſenſum accipiantur. Sed hæc ambiguitas, quam ille poſt alios auctores admittit, nulla ratione mihi fit veriſimilis. Imò verò non in his ſolùm verſibus; ſed in ceteris etiam Apocalypſeos locis, vbi mors & infernus copulantur (nempe c.1.18. & c.6.8.) duo hæc nomina in eâdem ſemper ſignificatione accipienda cenſeo. Significatio autem, (vt vidimus c.1. & c.6.) eiuſmodi eſt, quaſi duæ perſonæ tragicæ inducantur; quarum prima id eſt mors, conſideretur corpus ab anima ſeparare; ſecunda verò, nempe infernus, corpora pariter atque animas deglutire; niſi infinitâ præpotentis Dei virtute eripiantur. Quamobrem magna cum energia dicitur c.6. infernus mortem ponè ſequi. vnde colligitur, non ſolùm ab inferno detineri vinctos, quos terra viuentes deuorauit; ſed etiam, qui primò mortui aut occiſi fuerunt; deinde humati atque corrupti. Hæc enim eſt ſignificatio illius phraſis, *infernus ſequebatur mortem*; vt ſuo loco expendimus. Quarè nec Riberæ expoſitionem probo, quatenus Mortis & Inferni mortuos in eo diſtinguit, quòd mortui inferni ſint ij ſolùm, quos terra viuos abſorpſit.

a Explicatio Ribera.

Mortem & Infernum in eodẽ hic accipi ſignificatione, atque in ceteris Apocalypſeos locis, vbi coniunctim ponuntur.

Deinde, quamuis Apocalypſis diſtinguat mortuos maris ab illis, quos Mors & Infernus poſſidebant: quos tamen infernus habebat, ab iis, qui in mortis erant poteſtate, non diſtingui. Sic enim legimus: *dedit mare mortuos, qui in eo erant: & mors & infernus dederunt mortuos ſuos.* Vbi ſicut maris mortui diſtinguuntur ab illis, quos mors & infernus retinebant, ita hi ipſi à morte & inferno detenti inter ſeſe coniunguntur. Et verò cùm mors & infernus mente concipiantur quaſi duæ immanes perſonæ ſemper aſſociatæ; & quos occidit mors, eoſdem infernus deuorare dicatur: nihil eſt, cur ij, quos trucidauit mors, ab inferni mortuis diſcriminẽtur. Iam, ſi ſacrarum Literarum conſuetudo attendatur; eadem ipſa ſepulchra, quibus veluti in cuſtodiis quibuſdã infernus ſuos mortuos fingitur retinere, appellantur etiam mortis carceres atque cuſtodiæ; & quæ inferni vocantur portæ (id eſt tumuli & rictus, quos infernus ad deuoranda cadauera reſerat) eædem in aliis ſacrarum Literarum locis ſolent etiam portæ mortis appellari.

Auctoris ſententia de diſtinctione inter maris, mortis & inferni mortuos.

Supereſt ſolùm explicare, quid differant mortui maris à Mortis & Inferni mortuis. Aſſero igitur, ad illos ipſos, quos mare viuentes deuorat, non extendi conſiderationem illam duplicis perſonæ tragicæ, Mortis & Inferni, quæ homines occidere & glutire dicuntur. Quia mare ipſum immanis ſatis eſt fera, vt homines atque etiam ſolidas naues A abſorbeat. Et ſic Poëtæ & ſapientes de mari tanquam de bellua immaniſſima loquuntur; quæ cùm iraſcitur, non ſolùm homines ſed naues etiam deuorat. Sic memini me legiſſe in Plotino. Quamobrẽ cùm vulgaris fictio Mortis & Inferni non ad eos extendatur, quos deuorat mare: cumque Ioannes ſignificare voluerit, mortuorũ neminem ab hoc iudicio excipiendum, ſapienter addidit maris mortuos, nõ contentus Mortis & Inferni vinctos recenſere.

Quid differẽt mortui maris à mortis & inferni mortuis.

Atque vt illud etiam obiter attingam: locus hic, cum bona Auguſtini venia, non ſolùm eorum opi- B nioni non fauet, qui arbitrati ſunt, non eſſe opus, vt viui omnes ante extremum iudicium obirent mortem: verùm etiam deducitur ex hoc ipſo loco ſatis veriſimiliter, antequàm Chriſtus iudicaturus deſcendat, mortales omnes morituros. Quippe de vniuerſis, qui in iudicio ſunt ſiſtẽdi, loquitur textus tanquàm de iis, qui iam è viuis exceſſerant. Et violentum valde eſt, illos appellari mortuos maris, qui ſuperſtites adhuc erant. Iam, quòd nonnulli in hãc ſententiam allegant ex prima Theſſal. 4. 16. *Mortui, qui in Chriſto ſunt, reſurgent primi: deinde nos qui viuimus, qui relinquimur, ſimul rapiemur cum illis in nubibus obuiam Chriſto in aëra*; nullo modo eam cõ- C firmare poteſt. Nouerat enim rectè Paulus, tam ſe, quàm reliquos eo ſæculo degentes, multò ante extremi iudicij diem morituros, ſicuti clarè innuit in 2. ad eoſdem Theſſalonicenſes epiſtola cap. 2. num. 2. Quapropter quod ait, *Nos, qui viuimus*, manifeſtè eos comprehendit, quos Apoſtolus multis ante iudicium ſæculis ſciebat morituros.

Locum hunc minimè eorũ fauere opinioni, qui viuos omnes nõ neceſſariò ante extremi iudicij diẽ morituros opinati ſunt.

In his ergo verbis Paulus quaſi certum ſtatuit, *rapi obuiam Chriſto in aëra*, euenturum, poſtquàm mortui & ad vitam reuocati eſſent. Nam de ſe ipſo & de piis fidelibus tunc viuentibus ſermonem inſtituit. Et quidem proprietas illa ſeſe per aëra attol- D lendi peculiaris eſt corporis glorioſi: atque gloria huiuſmodi eſt illa, quam adquirit corpus ipſum, poſtquàm ſeminatum eſt; vt Paulus ipſe docet 1. ad Cor. 15. 36. Quod verò difficultatis occurrit, dum Paulus videtur aſſerere, primò reuocandos eſſe ad vitam, qui antea obierant in Chriſto; facilis ad id reſponſio eſt. Quia apud Paulum nonnullis primus conceditur locus; non vt eos aut tempore, aut ordine priores eſſe affirmet: ſed vt ſignificet, eos nullo modo eximendos ex generali regula omnibus præſcripta. Sic vulgari locutione, ſi quis rogaret, num equites etiam ac nobiles viri regi vectigal penderent: aptè reſponderetur, illos in vectigalis ſolutione eſſe primos, id eſt, nullo modo exceptos. Sic etiã E edixit Paulus Euangelium ad ſalutem eſſe neceſſarium. *Iudæo primum & Græco*, ad Rom. 1. 16. vt oſtenderet, nec legem, nec philoſophiam poſſe veram animæ ſalutem & incolumitatem hominibus afferre. Senſus igitur eſt, neminem à generali illa reſurrectione eximendum, quantumuis multis retro ſæculis obierit: antiquiorem enim fore primum, deinde reliquos ſubſequuturos, id eſt omnes pariter ad vitam reuocandos.

Rapi obuiam Chriſto in aëra, quo ſenſu dixerit Paulus.

Quid ſibi velit Paulus, cum ait, Mortui, qui in Chriſto ſunt, reſurgent primi.

F

TEXTVS.

Verſ. 14. *Et Infernus & mors miſſi ſunt in ſtagnum ignis. Hæc eſt mors ſecunda.*

COMMENTARIVS.

SANCTVS Auguſtinus exiſtimat, in hoc verſu idẽ omnino ſignificari duplici illo Mortis & Inferni nomine; nempe dæmonem, quia mortis & pœnarum inferni auctor eſt. Similiter Ribera §. 79. &

Verùm per mortẽ & infernum idem omnino hic ſignificari.

Vieg. §. 19. qui ait eſſe communem explicationem. Sed contra eſt primò, quia ſi duplex eſſet eiuſdem perſonæ nomen: neutiquam diceret textus, *Miſſi ſunt*, ſed *Miſſus eſt*. Præterquam quòd non videtur ſatisfacere ea expoſitio, quæ duo iſthæc nomina ad aliam ſignificationem trahat ab ea, quam & præcedenti verſu & aliis etiam Apocalypſeos locis habet. Eandem ob rem minimè apta eſt interpretatio, quæ hîc per infernum, dæmones omnes; per mortem, vniuerſas pœnas intelligit. Nihilo congruentior eſt illorum explanatio; qui per infernum illos ipſos ſignificari credunt, qui priùs apud inferos torquebãtur; quaſi ſenſus ſit, qui antea in barathro erant, illuc redituros morte ſociatos, quæ ipſos ſemper depaſcat.

Auctoris ſententia de Mortis & Inferni ſignificatione.

His igitur omiſſis, accipienda ſunt duo hæc Mortis & Inferni nomina iuxta eandem ſuperioris verſus & capitis primi ac ſexti ſignificationem; videlicet pro tragicis duabus perſonis; quarum munus eſt, vt altera vitam mortalibus auferat; altera deglutiat, & ſubterraneis ſpecubus ſiue ſepulchris vinctos detineat. His ita conſtitutis, pereleganter finguntur hæ duæ perſonæ horribiles, quæ exultabant in mundo ac ſeriò triumphabant poſt vniuerſale iudicium ſimul cùm damnatis ipſis ad ignitum inferorum ſtagnum deſcenſuræ. Non autem fit mẽtio helluonis alterius, nempe maris; quia fingitur aptiſſimè poſt iudicium nuſquam deinceps fore: id quod ita figurari opus erat ad appoſitam ipſius myſterij ſeriem, vt capite ſequenti planum fiet. Duæ igitur perſonæ reliquæ, id eſt Mors & Infernus, cõgruenter eò mittuntur, vbi per omnem ſæculorum æternitatem ſeſe in ipſis damnatis paſcant; ita vt non ſolùm verè dici poſſit, *Mors depaſcet eos*; ſed etiã, *Infernus depaſcet eos*. Nec verò contenti erant Mors & Infernus miſerorum cæde ac deuoratione, ſicuti antea ſolebant: ſed Mors ſemper eos occidet, Infernus ſemper abſcondet ac deuorabit: nec mors nunquam illos interficere deſinet; quia Infernus eos ſemper viuos aſſeruabit, quò patiantur ſemper ac moriantur; atque hæc eſt mors ſecunda, quam damnatis Mors & infernus pariter inferent. Itaque Infernus & Mors in ignitum mittuntur ſtagnum; non vt patiantur ab igne, ſed vt in æternum Dei inimicos excrucient.

Mors ſecũda qua dicatur.

TEXTVS.

Verſ. 15. *Et qui non eſt inuentus in libro vitæ ſcriptus, miſſus eſt in ſtagnum ignis.*

COMMENTARIVS.

SVPPONITVR hîc, eos qui extremi iudicij die in libro vitæ ſcripti inuenti ſunt, cum Chriſto pariter aſcendiſſe Beatorum felicitate fruituros. Quãta autem eorum felicitas ac beatitudo ſit; id ſequẽti capite elegantiſſimè figuratur. Nunc verò aſſeritur, qui in illud album relati non fuerant, eos in æternas inferorum pœnas fuiſſe deturbatos. Non defuit qui hoc vellet etiam ad innocentes pueros ſine baptiſmo decedentes extendere. Cuius tamen aſſertionis contraria certa eſt. Atque illud meo iudicio voluit Ioannes his verbis exprimere; vt homines ex æternis inferorum ſuppliciis euaderent, non fuiſſe ſatis, aliquo illos tempore in vitæ libro fuiſſe conſcriptos; ſi tamen ſub mortem ex eodem libro fuerant ipſorum nomina in commiſſorum ſcelerum ſupplicium delata. In Apocalypſi enim, vt expendimus c. 3. non appellatur vitæ liber, prædeſtinatorum ſolus catalogus, id eſt eorum, qui in Dei gratia moriuntur, quique in eodem vitæ libro ſemper conſcripti ſunt: verùm etiam ij omnes, qui in Dei gratiam ac familiaritatem recipiuntur; quantumuis eam poſtea propter ſua ſcelera ſint amiſſuri. Quando autem dicantur de libro vitæ deleti, id c. 3. diſcuſſimus.

CAPVT XXI.

PROLOGVS

SIVE

DISPVTATIO

De huius capitis atque ſequentis argumento.

De duorũ capitum ſequẽtiũ argumẽto varia ſententia.

VTRIVSQVE huius capitis viſio reuocatur ad admirandæ ciuitatis & ipſius fluminis picturam. Licèt autem communis Doctorum ſententia ſit, in hac ciuitate & eius flumine Eccleſiam in cæleſti patria triumphantem adumbrari: non defuere tamen aliqui auctores, qui exiſtimarent hanc eſſe effigiem ingentis illius felicitatis, quò militans in terris Eccleſia euehenda eſt. Quod illi imprimis opinati ſunt, qui Eccleſiam putabant nondum feliciſſimo illo ſabbathiſmo fuiſſe potitam, qui eidem in ſacris Literis prædictus eſt; atque adeò illam hac requie fruituram, aut poſt Antichriſti aduentum, aut etiam antea; de qua nonnullorum perſuaſione diximus c. 20. not. 2. in opinione 9. & 10. Seraphinus igitur de Fermo ſibi perſuadet, ſaltem in c. 21. haberi ſermonem de Eccleſia in terris inſtaurata. In capite verò ſequenti de patriæ cæleſtis gloria. Itaque ciuitatis picturam ad militantem refert Eccleſiam ſub feliciſſimo illo ſtatu, quo ipſe Eccleſiam in terris fruituram diuinat: fluuium autem de triumphante Eccleſia interpretatur. Alij ſine vllo diſcrimine vtrumque caput explicant de fortunatiſſimo illo quem fore exiſtimant, militantis Eccleſiæ ſtatu. Qui tamen cùm receptiſſimam expoſitorum ſententiam refellere non audeant de Eccleſiæ triũphantis gloria, vt vtramque explanationem concilient, affirmant, in his duobus capitibus vtrumque à Ioanne deſcribi, & magnam illam Eccleſiæ felicitatem in terra futuram, & æternam pariter patriæ cæleſtis beatitudinem. Ita Vbertinus de Caſalis, tractatu de ſeptem ſtatibus Eccleſiæ. c. 8. §. 2. vbi de

1. Opinio explicãs primũ caput de Eccleſia militãte, alterũ de triumphãte.

2. Opinio vtrũque de militante exponens.

huius capitis agens viſione, hæc habet; *nec totaliter refertur ad Eccleſiam præſentis vitæ, nec ex toto ad ſtatũ vitæ: ſed mixtim nunc ad vnum, nũc ad alium ſtatum aptatur.* Et citat pro ſe Richardum. Aſſentitur Hortulanus in id Cant. 6. 3. *Pulchra es amica mea, ſuauis & decora ſicut Ieruſalem.* Vbi affert illud Pauli ad Hebræos 12. 21. *Acceſſiſtis ad Sion montem & ciuitatem Dei viuentis, Ieruſalem cæleſtem, & multorum millium Angelorum frequentiam, & Eccleſiam primitiuorũ, &c.* & ſubdit Hortulanus. *His Pauli verbis perſuaſus inducor, vt illis accedam, qui putent, quæ Ioannes in Apocalypſi ſibi viſa refert de Ieruſalem ciuitate ſancta & noua de cælo deſcendente, non tantùm ad triumphantem pertinere, ſed etiam magna ex parte ad illius temporis Eccleſiam; in quo maxima heroum frequentia illuſtrabitur: qui quoniam non mortalium hominum, ſed immortalium potiùs & diuinorum vitam ad viuum exprimeni; ciuitas Ieruſalem cæleſtis dici merebuntur.*

Noſter item Turrianus tractatu de Euchariſtia aliquid dicit, in quo oſtendit; horum doctorũ opinionem ſibi probari. Ait enim hanc Apocalypſeos viſionem eſſe exponendã de cæleſti Eccleſia cum militante copulata: atque hoc iis verbis ſignificari, *deſcendens de cælo*; quia cæleſtis Eccleſia deſcendit ad eã, quæ in terris eſt. Hæc ille; vt verba illa, *Ecce tabernaculũ Dei cũ hominibus, & habitabit cũ eis,* poſſint de Euchariſtię myſterio exponi. His accedit Bulẽgerus: cenſet enim de vtraque Eccleſia militante & triumphante, ſed præcipuè de triumphante verba fieri.

Abbatis Ioachimi mens.

Ad hæc; Abbas Ioachimus huic vtriuſque ſenſus coniunctioni nonnihil fauet. Licèt enim præcipuam huius cap. partem de Eccleſia triumphãte declaret; priores tamen verſus exponit de militante, vt illud *cælum nouum, & terram nouam.* Et quod Ioãnes ait verſ. 2. *Vidi ciuitatem ſanctam Ieruſalem nouã,* credit non eſſe referendum ad vltimam Ieroſolymę gloriam, ſed ad ipſius natiuitatem; ſubditque, non eandem eſſe viſionem, quam Ioannes verſu 10. deſcribit; vbi ait, *Oſtendit mihi ciuitatem ſanctam Ieruſalem*: quòd verba illa, *Vidi Ieruſalem nouam*, ad peregrinantem pertineant; poſtea verò triumphans ſit Ioanni monſtrata. Sic Ioachimus, qui in iis etiam, quæ de triumphante exponit, videtur magna ex parte reſpicere ad ſabbatiſmum illum, de quo ſuprà. Nam duodecim portas ex margaritis applicat Ioachimus duodecim Spiritus ſancti Apoſtolis, quos ait extremis illis temporibus futuros.

3. Exponendi ratio.

Scio, non defuiſſe prætereà, qui ſibi in mentem induxerint, Ioannem in hac capitis 21. & 22. viſione non directè voluiſſe depingere gloriam triumphantis Eccleſiæ; nec eam felicitatem, quam in terris Seraphinus, Vbertinus & Hortulanus præſtolãtur: ſed amplitudinem ac maieſtatem, quò peruentura erat in terris Romana Eccleſia, & qua pluribus ſæculis potita eſt, poſtquam idololatria ex Romano Imperio expulſa eſt, & mundi nationes ad Chriſti fidem conuerſæ ſunt.

Opinio explicans de militante Eccleſia, duplici argumento probatur. 1. argumentũ ex alluſione ad plurima loca, quorum literalis ſenſus militantem Eccleſiã reſpicit.

Vt ergo ſuſpicari poſſit aliquis, in hac vltima Apocalypſeos viſione depingi felicitatem, quam in terris adeptura erat Eccleſia; duo potiſſimùm argumenta ſunt. Primũ eſt, quia in hac viſione fit alluſio ad multa Prophetarum loca, quorum literalis ſenſus reſpicit eam felicitatem, quæ Eccleſiæ in terris futura erat. Sic in nouis cælis & terra noua habetur reſpectus ad Iſaiæ caput 65. 17. & caput 66. 21. *Et in tabernaculo Dei cum hominibus*, ad illud Ezechielis 37. 27. *Et erit tabernaculum meum cum eis; & ero eis Deus, & ipſi erunt mihi populus.* Item in verbis illis, *Abſterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorũ*, collineatur ſimilis Iſaiæ locus cap. 25. n. 8. vbi de felicitate ſanctorum in hac vita manifeſtus ſermo eſt; A ſicuti ex Apocalypſi etiam conſtat cap. 7. num. 17. Iam, quod hic dicitur, *Ecce noua facio omnia*, deſumptum eſt ex Iſaia 43. 19. vbi agitur de nouitate vitæ, quæ ſanctis viris in hac mortali vita conceditur; ſiue de noua creatura, de qua Paulus 2 ad Corinthios 5. 17.

Prætereà deſcriptio ciuitatis in quadrum & duodecim portarum eius petita eſt ex Ezechielis 48. vbi per alluſionem ad veterem Ieroſolymam, agitur de noua & myſtica Ieroſolyma, quam Deus erat in terris conditurus. Flumen porrò & arbores B ex vtraque fluminis ripa plantatæ, ex Ezechielis 47. 12. deprompta ſunt; ibi enim dicitur; *Et ſuper torrentem orietur in ripis eius ex vtraque parte omne lignum pomiferum: non defluet folium ex eo, & non deficiet fructus eius; per ſingulos menſes afferent primitiua, quia aqua eius de ſanctuario egredientur.* Conſtat autem, ab Ezechiele illic prædici felicitatem, qua fruitura erat Eccleſia in hac vita. Nam torrens ille in mare mortuum influit, eiúſque aquas ſanat ac fœcundat, & in eis plurimam piſcium multitudinem procreat; in ipſis etiam ingentes fiunt piſcationes. C Quod perſpicuè ſpectat ad ea Chriſti verba diſcipulis dicta, *Faciam vos fieri piſcatores hominum.* Gemmæ inſuper ac margaritæ Ioanni viſæ non ſunt ab iis diuerſæ, de quibus Tobiæ 13. n. 21. vbi per reſpectum ad nouã & myſticam Ieroſolymam à Deo in terris inſtaurandam, ait Tobias ipſe, *Portæ Ieruſalem ex Sapphiro & Smaragdo ædificabuntur, & ex lapide pretioſo omnis circuitus murorum eius.*

Ad hæc; ſi Salomonis templum typicè Romanã figurauit Eccleſiam: quid mirum de illa myſticè dici, quod de templo illo proditur 3. Reg. 7. 10. D *Fundamenta de lapidibus pretioſis.* Et Iſaiæ 54. (vbi ſermo inſtituitur de militante Eccleſia) n. 11. dicitur, *Ecce ego ſternam per ordinem lapides tuos, & fundabo te in Sapphiris; & ponam Iaſpidem propugnacula tua, & omnes terminos tuos in lapides deſiderabiles.* Verba inſuper illa; *Ciuitas non eget ſole, neque luna, & portæ eius non claudentur per diem, & nox illic non erit*, deſumpta ſunt omnia ex Iſaiæ 60 qui de Eccleſia à Chriſto in terris erigenda loquitur. Denique vix eſt aliquid ex iis, quæ Ioannes à ſe viſa refert in hac vltima Apocalypſeos viſione, cui non inueniatur quid ſimile in illis, quæ de militante Eccleſia fuerant prædicta.

2. argumentũ ex aliquot huius viſionis partib. quæ in triumphantem Eccleſiã nõ ita cadũt.

E Alterum argumentum eſt, quia legitimus ſenſus rerum aliquot, quas Ioannes à ſe conſpectas in hac viſione recenſet, non aptum videtur locum in cæleſti patria habere. Huiuſmodi eſt ſenſus in duodecim fundamentis inuentus; nam in fundamentis illis capita fidei figurantur, vt in eorum explicatione planum fiet: atqui fides non manet in patria. Deinde, qui ſenſus ſolet tribui verbis illis, *Ambulabunt Gentes in lumine eius*, cohæret optimè cum veritate omnino certa, nimirum Romanæ Eccleſiæ doctrinam eſſe accenſam facem, quam Deus vniuerſis Gentibus in hac vita præluxit, vt æternæ beatitudinis diem poſſint tutò aſſequi. F Eadem autem verba applicata ad lumen gloriæ, quo Eccleſia triumphãs in patria fruitur, non parum difficultatis in ſui explicatione habent. Duodecim etiam portæ cæleſtis Ieroſolymæ cùm ſint illi, qui portarum vice funguntur, & ad aliorum ſalutem incumbunt; hoc certè munus magis eſt eorum proprium, qui & Eccleſiæ Sacramentis adminiſtrandis, & Euangelicæ prędicationi vacant, quàm cæleſtium beatorum. Si autem fructus duodecim arborum ad fluminis ripam adſtantium denotant totidem Spiritus ſancti fructus: inter hos quidem annumerat patientiam Paulus; quæ videtur propriè ad huius vitæ labores tolerandos ſpectare. Demum ſi per arborum folia pij ac ſancti ſermones ſignificantur, aut etiam Sacramentorum adminiſtratio: ſancti viri hiſce foliis cunctos hominum morbos in hac vita medicantur: non verò in cæleſti patria, vbi nulla eſt mentis ægritudo, quæ curetur.

Vera ſententia & auctoris explicatio de æterna patriæ felicitate vtroque in capite deſcripta.

Ceterùm his nihil obſtantibus aſſerendum eſt, non modò certum eſſe viſionem hanc capitis 21. & 22. potiſſimùm ad triumphantem Eccleſiam pertinere; ſed etiam de illa omninò in hac viſione agi; nec directè de militante eſſe ſermonem, aut in tota hac figura, aut in aliqua eius parte. Hanc ipſe aſſertionem pro certa ſtatuo. Primò, quia non ſolùm hæc eſt communis grauium interpretum ſententia; verùm etiam ab illis tantopere ſtabilita, vt Auguſtinus libro vigeſimo de ciuitate, capite vigeſimo ſeptimo exponens, quænam ſit noua Ieroſolyma Ioanni viſa, cùm ait numero ſecundo, *Vidi ciuitatem ſanctam Ieruſalem nouam*, hęc profetat verba; *nouam nempe, quia per iudicium nouiſſimum tanta eius & tam noua claritas apparebit, vt nulla remaneant vetuſtatis veſtigia, corporibus ad incorruptionem & immortalitatẽ tranſeuntibus*. Et ſubdit; *Hæc de iſto tempore accipere impudẽtia nimia eſt: quia illa, Abſterget Deus omnem maculam, &c. tanta luce dicta ſunt de ſæculo futuro & immortalitate, atque de æternitate Sanctorum, vt nulla debeamus in Literis ſacris quærere vel legere manifeſta, ſi hæc putamus obſcura.* Hactenus Auguſtinus: cuius ſententiam hac in parte grauiores omnes ferè interpretes amplectuntur. Vt autẽ illam nimię impudentiæ notã euadamus; non ſatis eſt dicere cũ Bulengero, verum quidẽ eſſe de triumphante Eccleſia præcipuè hîc inſtitui ſermonem; ſed agi etiã pariter de militante. Auguſtinus enim contendit, nõ poſſe ad militantem Eccleſiam applicari, quod de noua hac ciuitate affirmatur. Quòd ſi conſideraremus vnã eandémque Eccleſiam ex vtraq; coalitam in hac viſione deſcribi; ſatis eſſet, aliquem intra militantem Eccleſiam contineri, vt in vrbe etiã à Ioanne hîc deſcriptâ verè includi diceretur; atq; adeò fidelem eſſe nullum, qui peccata perpetret. Quippe Ioannes ait c. 22.3. *Omne maledictum non erit amplius.* & nu. 15. *Foris canes, & omnis, qui amat & facit mendacium.* Qui verò aſſerat, ex Ioannis verbis alia quidem ad triumphantem Eccleſiam, alia ad militantem ſpectare; næ ille rem omnino improbabilem, & nouum quendam cõtextum neutiquã ſibi cõſtantem comminiſcatur. Nec fit ſatis, ſi magna iſthæc elogia dicantur ad feliciſſimum quendã Eccleſiæ ſtatum in hac vita futurum referenda, tuncq́ue vera eſſe comprobanda, quæ nunc nondum veritatis complementum aſſequuntur. Fingere enim quoddam tempus, in quo fidelium beatorum peccet omnino nullus; id quidem perinde eſt ac fingere, illos reipſa beatos eſſe, antequam ſint.

Superiores expoſitiones obiter refutantur.

Noſtra ſententia ex præcedentiũ Apocalypſeos capitum contextu probatur.

Secundò Apocalypſeos ſeries ac filum euidenter probat, horum duorum capitum viſionem triũphantis Eccleſiæ propriam eſſe. Nam in fine capitis vigeſimi, præceſſerat extremi iudicij dies, & æterna damnatorũ ſupplicia: ſequitur ergo neceſſariò tractatio de ſempiterna felicitate ac gloria, quam electi in cælo poſſidebunt. Quod verò ſibi in mentem induxit Seraphinus (nempe caput vigeſimum primũ, agere de ea felicitate, quã in terra adeptura eſt militans Eccleſia; & caput vigeſimum ſecũdum, de triumphantis Eccleſię gloria) id quidem prorſus irrationabile eſt. Etenim capite vigeſimo primo, depingitur beata ciuitas; & capite vigeſimo ſecundo, fluuius atque arbores ciuitatis eiuſdem. Quis ergo non videat, ciuitatem hanc, ciúſque flumen ad diuerſos ſtatus neutiquam pertinere? Præſertim cùm fluuius ipſe mediam ciuitatem interfluat.

Tertium argumentum pro noſtra ſententia.

A Tertiò, quamuis Ioachimus voluerit ad Eccleſiã militantem applicare verba illa c. 21. *Cælum nouum, & terram nouam*, contextus tamen exigit, vt ad triũphantem ſolam, non verò ad militantem aptentur. Hæc namq; verba ex eo dependent, quod in vniuerſalis iudicij deſcriptione fuerat dictum, ſcilicet cælum & terrã è iudicis in throno ſedentis conſpectu fugiſſe. Hoc enim præmiſſo, mox ſequitur poſt peractum quidem iudicium, non remanſiſſe mundum abſque cælo ac terra; vetuſtis enim cælis ac terra ex oculorum obtutu ſubtractis ſucceſſiſſe no- B uos alios cælos & nouam pariter terram. Ex quo contextu planum fit, hoſce nouos cælum ac terram ante vniuerſale iudicium non extitiſſe.

Quartum argumẽtum.

Quartò, in ipſomet textu perſpicuè aſſeritur, felicitatem hanc, quæ in his capitibus depingitur eſſe eam, quæ promittitur victoribus, oppoſitam æternis cruciatibus, qui Dei hoſtes & aduerſarios manent. Sic enim dicitur nu. 7. & 8. *Qui vicerit, poſſidebit hæc. Timidis autem & incredulis & execratis & homicidis & fornicatoribus & veneficis & idololatris & omnibus mendacibus pars illorũ erit in ſtagno ardẽti igne & ſulphure, quod eſt mors ſecunda.* Quid ergo manife- C ſtius, quam quę hîc victoribus promittuntur, eſſe beatitudinẽ illã cæleſtẽ, qua Sãcti fruũtur in patriâ.

Quintum argumẽtum.

Quintò, magnitudo nouæ huius Ieroſolymæ, ſi cum ciuitate ab Ezechiele c. 48. deſcriptâ comparetur, dilucidè oſtẽdit, ſi in Ezechielis deſcriptione militans figuratur Eccleſia; in Apocalypſi quidem triumphantem ſine dubitatione adumbrari. Quippe Ezechielis ciuitas in quadrum patet calamis 4500. qui ſtadia conficiunt quinque & quadraginta. At hæc Apocalypſeos Ieroſolyma in quadrum protenditur ſtadia duodecies mille. Ita- D que muri longitudo, quam Apocalypſeos ciuitas habet, eundem dicit reſpectum ad longitudinem muri ciuitatis ab Ezechiele depictæ, quem dicunt, 266$\frac{2}{3}$. ad vnũ; & conſequenter area ciuitatis Apocalypſeos ſe habet ad Ezechielis ciuitatis areã, ſicut 71∪111$\frac{1}{9}$. ad 1. Ex hoc igitur tam immenſo diſcrimine facilè quiuis animaduertet, Ioannis ciuitatem in ſe complecti non vnius temporis electos, ſed omniũ pariter ſæculorũ; atq; adeò nõ eſſe militantem Eccleſiã, in qua multorum ſæculorum electi nunquam copulantur: ſed eſſe triumphantem, quæ ſæculorum omnium electos complectatur.

Sextum argumentum.

E Sextò, verba illa, *Templum non vidi in ea*, non parum vrgent, vt hoc in loco non de militante Eccleſia, ſed de triũphante ſermonem eſſe credamus.

Septimum argumẽtum.

Septimò, quamuis in aliquo ſenſu poſſet fortaſſe dici de militãte Eccleſia, noctẽ in ea nõ eſſe: illud ſaltẽ, quod c. 21.4. affirmatur, de illa verè cõprobari nõ poteſt, *Mors vltra non erit, neq; dolor*: neq; illud ca. 21.5. *Et omne maledictũ non erit amplius*; nec quod additur nu. 15. *Foris canes, & omnis qui amat & facit mẽdacium.* Denique quod capit. 22.3. dicitur, ſcilicet huius ciuitatis incolas frui ſemper Dei & Agni conſpectu, quis non videat eſſe triumphantis Ec- F cleſiæ proprium?

Diruitur primum ſententiæ oppoſitæ fundamentum.

Vt ergo duo illa argumenta pro oppoſita ſententia initio adducta diſſoluamus; primũ quidem plures complectitur alluſiones; quarum quælibet ſingillatim diſcutienda eſt, cùm ad eam in ſingulorum verborum commentario peruentum erit. Ad id verò, quod generatim edicitur, nihil ferè de hac ciuitate à Ioanne pronunciari, cui non ſimile quid dictum de militante Eccleſia reperiatur; reſpondeo, qua parte militans Eccleſia imitatur aliquo modo in perfectiſſimorum ſaltem virorum ſanctimonia triumphantis perfectionem, inde poſſe aliqua elogia vtriuſque Eccleſiæ eſſe cõmu-

nia.

ria. multa tamen ſunt, vt iam vidimus, quæ Ioannes de cæleſti hac vrbe teſtatur, nulla ratione militanti Eccleſiæ communia.

Diluitur alterum.

Ad ſecundum argumentũ reſpõdeo, in ſupernæ patriæ deſcriptione ac pictura congruentiſſimum habere locũ militantis Eccleſiæ merita: & quidem quod in terra remanſit, venuſtè & eleganter in cælo depingitur. Sic Laurentium cum ferrea craticula in cælo ſolemus depingere; Catharinam cũ nouaculatum rota; Petrum cum clauibus; cum gladio Paulum: non ſolùm ad ſingulorum diſtinctionem; ſed etiam, vt ſignificemus illis in cælo gloriæ ac felicitatis ſegetem inde prouenisſe, vnde in terris labor ac dolor dimanauit. Simili etiam excogitatione nobiles ac primarij viri in ſuis ſtemmatum parmis ſiue ſcutis ſolent appingere clariſſima ſuorum maiorum inſignia, quibus illi immortalem nominis gloriam ſibi ſuiſque poſteris pepererunt. Hinc nobiliſſima Cordubarum familia lineas ſanguine tinctas pro inſignibus geſtat: hinc Stunieę catenas. Et generatim cernimus in ſcutis atque triumphis illud ſublimiùs & excellentiùs eminere, quod non præmij, ſed antiqui promeriti & egregij facinoris ſymbolum extitit. Et quamuis actio ipſa, qua præmium egregius quiſque vir in bello commeruit, iã præterierit; dum tamen honor, dum prĕmiũ ipſum perſeuerat; durat etiam gloriatio de inſignium ſymbolo: quibus clariſſimi facinoris anteacti iucundiſſima refricatur memoria.

Redditur congruens ratio, cur in hac cæleſtis patriæ pictura appareant nõ nulla, quæ ad militantẽ Eccleſiam videantur ſpectare.

Si ergo huiuſmodi ratio exprimendi præteritorum laborum inſignia ac de illis ſub ipſa gloria atque triumpho gloriandi, nequaquam inſolita nobis aut inuſitata in aliarum rerum effigie atque figura apparet: multò minùs in Apocalypſi inſolita futura eſt; cùm liber hic ſymbolicus omnino ſit, & allegoriis atque ænigmatis pleniſſimus. Quin imò in cæleſtis patriæ pictura id duplici de cauſa decorum imprimis eſt. Primò, quia præmium in ſe ipſo conſideratum ob ingentẽ ſui magnitudinẽ vix poteſt aliquibus ſymbolis indicari: quapropter opus eſt meritorum vſurpare picturam, vt ipſius præmij effigies aliqua proponatur ob oculos, per modum ſaltem proportionis, ſuppoſitâ diuinæ potentiæ ac bonitatis infinitate. Secundò, vt denotetur, maxima Sanctorum promerita (quæ non ſatis dignè in hac mortali vita æſtimata fuerunt; iuxta illud Pauli, *Vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo,*) in cælo plurimi habita, & ſummis præmiis eſſe affecta: vtque ipſorum veſtigiis inſiſtentes diſcamus ea maximi facere, quæ mundus aſpernatur. quandoquidem hoc ipſum noſtris oculis obiicit Apocalypſis tanquam immenſæ illius gloriæ materiam, & meritum tanto præmio dignum.

Quamobrem, dum opponitur, multis, quæ Ioãni oſtenſa ſunt, ſignificari quod in cæleſti beatitudine non reperitur: ad huiuſmodi obiectionem reſpondetur, ſymbola earum rerum, quæ in cælo non ſunt, congruentiſſimè adhuc in ipſo cælo depingi, vt inſinuetur gloriæ magnitudo, quæ ſtrenuis obſequiis per ſanctos viros in terra præſtitis reſpõdet, vt iam ſatis explicatum eſt. Ex his verò meritorum Symbolis, quæ in cæleſtis gloriæ deſcriptione recenſentur, illud emolumẽti maximè percipitur. nam gloriæ ipſius effigies atque pictura mirum in modum expendit nobis atque depingit ingentia gratiæ dona, quibus Eccleſia militans in vita hac mortali potitur. Huiuſmodi eſt duodecim articulorũ fides, diuini verbi & Sacramentorum adminiſtratio, iuſtorum vita, ipſorum operũ fructus, ac mirus etiam verborum effectus. Et ſanè præter generalẽ eã rationẽ, quã ſuprà reddidimus in ſingulis A etiã eorũ, quæ afferuntur, peculiaris cõgruẽtia reperitur. Exẽpli gratiâ; in duodecim ciuitatis fundamentis, quibus totidẽ Apoſtolici ſymboli veritates adũbrantur, nõ ſolũ nobis proponitur earũ veritatũ fides tanquã Eccleſiæ meritorũ fundamentum; verùm etiã edocemur pariter Eccleſiæ tã militantis, quã triumphantis fabricã & ſtructurã ſupra illa ipſa fundamenta a Deo erigi ac promoueri. Quin etiam proportio & congruentia, quæ inter fundamentum atque ædificium detur neceſſe eſt, nos inſtruit, fundamento ex gemmis duodecim pretio- B ſiſſimis iacto ædificium tali fundamento dignum niti debere, quod perinde eſt ac ſi dicatur Beatorũ gloria eiuſmodi eſſe, quaſi in diuini Verbi incarnatione, paſſione, reſurrectione & Spiritus ſancti miſſione ſolidata. Quamobrem mirum non eſt, ciuitatem in huiuſmodi fundamentis innitentem ex auro perſpicuo ac pellucenti eſſe conſtructam, nec non ex pretioſiſſimis margaritis montes magnitudine adæquantibus.

Quomodo fidei veritates in duodecim gemmis figuratæ ſint cæleſtis ciuitatis fundamẽta.

Præterea fidei veritates, quæ in Apoſtolico ſymbolo continentur, verum quidem eſt non in cælo C manere, quatenus fidei ſunt obiectũ (ſub hac enim formali ratione, rectâ rei ipſius euidentiâ, teguntur) manent tamen, quatenus glorioſa ſunt nobiliſſimi huius ædificij fundamenta: ideoque cognitionis obſcuritas in claritatẽ gẽmarum, ſplendorẽ ac perſpicuitatem commutatur. Atque ſatis hic ſit nonnihil de hoc ſymbolo perſtrinxiſſe; vt ex ſingulari aliquo exemplo eliciamus, quàm decorè & conuenienter in cæleſtis gloriæ viſione ſiue pictura collocari potuerint ſymbola earum rerum, quæ ad militãtis Eccleſiæ merita propriè ſpectãt. Quòd ſi id duntaxat ſignificare velint ij auctores qui huius capitis cancellis non triumphantis modò Ec- D cleſiæ gloriam, ſed militantis etiam magnitudinẽ meritorum circunſcribunt: ipſe illis libentiſſimè ſubſcribam. Verùm me illis oppoſui; quia illi potiſſimùm contendunt, in hac viſione directè ſermonem inſtitui de illius ſtatus magnitudine, quò Chriſtiana Eccleſia in terris peruentura eſt.

Totã cæleſtis gloria amplitudinem, de qua vtroque hoc cap.

Diſputauimus hactenus, vtrũ quæ Ioannes hiſce duobus capitibus tractat, ſint prorſus ad cęleſtis patriæ beatitudinem reuocanda. Nonnihil tamen inexplicatum adhuc ſupereſt, quod ad viſionis huius argumentũ conducit, & Romanæ etiã Eccleſię E glorioſiſſimũ eſt. Illud autẽ eſt omnem cęleſtis gloriæ magnitudinem, quæ in vtroque horum capitum celebratur, ſingulariter reuocari ad eam gloriam, quæ in cælo Romanam Eccleſiam manet. Pro huius explicatione notandum eſt, glorioſam hanc ciuitatem Ioanni viſam nuncupari ſponſam vxorem Agni. ait enim; *Veni, oſtendam tibi ſponſam vxorem Agni*: vbi ſingula nomina ſingulos habent in Græco articulos. Manifeſtum autem eſt ex ipſo contextu, ſponſam hanc vxorem Agni eſſe eandẽ, cuius nuptię c. 19. celebratę ſunt. vbi probauimus, de Romana ſpeciatim Eccleſia, Eccleſiarum om- F nium capite, verba fieri. Et cap. 20. vidimus ligationem draconis præcipuè referri ad illiuſmet ſponſæ felicitatem. Draconis namque religatio eò tendebat, vt ſponſa ipſa puriſſimi matrimonij felicitate tranquillè frueretur per longa illa ſæcula & temporis plenitudinẽ, quæ mille annorum phraſi denotatur. Deinde hæc eadem eſt dicta illa ciuitas, quam Gogi & Magogi exercitus ſingulariter oppugnauit, quæque de ipſis Gogo & Magogo triumphauit feliciſſimè.

Quibus ita conſtitutis, quiſque poteſt nullo negotio cernere, quàm ſit conſentaneum, vt in hac duorum capitum extremorum pictura ac deſcriptio-

ptio·

ptione, vbi Agni ſponſæ gloria cæleſtis adumbratur, nihil aliud ſignificetur, quàm gloriæ magnitudo, quam Romana illa Eccleſia in cæleſti beatitudine poſſidebit. His accedit, ſi hęc ita ſeſe habeant, vt mea fert opinio, multò aptiùs & cohærentiùs libri totius filum ac ſeriem inter ſe cõnecti, id quod optabile imprimis erat. Et ſic tota demum rerum ſumma atque caput deuoluitur ad Romę comparationem Theologicam cum Ieroſolyma. cum quo etiã ſtat, Ieroſolymę nomen in hoc loco Romanę attribui Eccleſiæ: atque ita innuitur veterem Ieroſolymam propter ſuam duritiem & obſtinationẽ, qua ſe oppoſuit Euangelio, priſtinum amiſiſſe nomen; illudque Romam nouam, id eſt, Romanam Eccleſiam comparaſſe; vtpote quæ antiquæ ſucceſſit Ieroſolymæ in eo, quòd fidelium omnium caput ac metropolis ſit effecta.

Apocalypſeos finis & ſcopus quò potiſſimum tendat.

Difficultas contra noſtrã interpretationẽ opponitur.

Dicet aliquis; primò iniuriam ceteris fidelium Eccleſiis irrogari, quòd glorioſæ huius vrbis ſignificationem ad vnam Romanam Eccleſiam coarctemus. Præſertim cùm textus ipſe vniuerſis victoribus generatim promittat æternæ beatitudinis poſſeſſionem, quam beatitudinem figurat ciuitas Ioanni oſtenſa: dicitur enim n. 7. *Qui vicerit, poſſidebit hæc.* Quòd ſi ſingula eorum ſymbolorum, quæ in cæleſtis huius vrbis effigie eualeſcunt, ſeorſum inſpiciamus: iis omnibus ſignificantur res ceteris etiam Eccleſiis cõmunes: cuiuſmodi ſunt duodecim fidei capita, myſticus fluuius, arborum in ripis adſtantiũ fructus, & ſic de ceteris. Secũdò illa ipſa ciuitatis magnitudo demonſtrat, in ea non cõprehendi ſolũ Romanæ Eccleſiæ electos, ſed electos etiã ceterarum mundi Eccleſiarũ. Alioquin nimia exaggeratio eſſet, ſi diceremus ex vna Roma ſanctorũ numerum adeò magnum fore, quanto opus eſt ad eã incolendã, & occupandam vrbem, cuius quadrum duodecim ſtadiorum millia contineat.

Propoſita difficultati reſpondetur.

Ad hæc tamen aſſero, me nequaquam dubitare, quin omnes ex cunctis mundi Eccleſiis electi in hac vrbe comprehendantur. Quamuis enim Romana Eccleſia, quatenus aliarum caput diſtinguatur ab illis, vt caput à reliquo corpore: ſed in ipſius etiam capitis decus & ornamentum cedit debita totius corporis proportio & magnitudo. Quare quando de futura Romanæ Eccleſiæ gloria ſermo eſt, iure optimo figuratur quædam ciuitas ita ingẽs ac lata, vt omnes Eccleſiarum omnium electos capere poſſit; cùm omnes ſint Romanæ Eccleſiæ filij. Si enim Iudæi quondam per totam Iudæã, imò etiam toto terrarum orbe diſperſi, (ſi res familiaris ſuppetebat,) proprias Ieroſolymæ domos habere gloriabantur: quantò magis prędeſtinati omnes ſe Romanæ Eccleſiæ filios eſſe iactabunt? Quòd ſi omnes illius ſunt filij, ſi ipſa vniuerſorum parens; quid mirũ, vbi de matris gloriæ magnitudine agitur, electos è ceteris eccleſiis repræſentari tanquã huius filius, & ad eius gloriæ magnitudinem conducentes? Atque hæc de omnium Chriſti eccleſiarum filiis. De earum verò patribus cuiuſmodi ſunt Apoſtoli & Prophetæ; cùm Romana eccleſia eos omnes, vt patres veneretur, eorum doctrinã excipiat, atque obſeruet: meritò poteſt Romana eccleſia gloriari, quòd Apoſtoli & Prophetæ in ipſa vrbe Roma, veluti ciues, domum ac locum poſſideãt; & pariter honorem parentibus debitum inibi habeant. Hinc igitur infero, poſt antiquę Ieroſolymę reprobationem, qui ex ea electi egreſſi ſunt, nouã Ieroſolymam condidiſſe, id eſt Romanam eccleſiam; vt ceterarum eſſet caput ac metropolis. Quare Romana eccleſia cæleſtis omnium eccleſiarum electos in ſe complectitur.

A Ad argumenta ergo ſuperiùs obiecta reſpondeo, illis quidem rectè probari, hanc gloriæ magnitudinem in hoc loco depictam prædeſtinatis omnibus eſſe communem: non tamen probari ingentẽ electorum multitudinem ad Romanæ Eccleſiæ gloriã & ſplendorem non pertinere. Quapropter ſi maximus electorum numerus in Romanæ Eccleſiæ decus & ornamentum redundat (quia electi omnes, aut ipſius ſunt filij, aut patres) congruentiſſima fuit eiuſmodi ſacra fictio, quæ cæleſtem quandam Romam adeò laxam & capacem depingeret, vt omnes B pariter electos poſſet capere.

Alteri difficultati ex dictis ſuborienti occurritur.

Verùm hinc nobis rurſus opponet aliquis; ſi Romana Eccleſia accipiatur, prout reliquas comprehendit Eccleſias, ſic quidem earum non eſſe caput, ſed omnium potiùs fidelium congregationem; atque adeò perinde eſſe in hoc ſenſu Romanam Eccleſiam, atque Catholicam ſiue Vniuerſalẽ. Vnde quæſtio videtur eſſe de nomine, non de re; cùm diſputatur, vtrùm ciuitas Ioanni viſa ſit Romana Eccleſia triumphans, an Eccleſia vniuerſalis? Reſpondeo tamen, quæſtionem non eſſe de nomine; C ſed de maximi momenti re, & ad Romanæ Eccleſiæ ceterarum capitis gloriam plurimùm conducẽte. Etenim ſi viſio hæc ſolùm eſſet de gloria, quò electi omnes extollendi ſunt, abſque vlla ad Romanæ Eccleſiæ gloriam attributione: illud ſolùm in extrema hac Apocalypſeos parte edoceremur, quã ſcilicet ingens atque excellens ſit electorum omniũ gloria, & quàm ſit numeroſa eorum multitudo futura. Sed cùm hæc omnis gloria & maximus cæleſtium beatorum numerus nobis repræſentetur, veluti Romanæ Eccleſiæ gloria: hoc ipſo inſtituimur, primò innumerabilis electorum multitudinis gloriam deberi Romanæ Eccleſiæ, vtpote omnium Ec- D cleſiarum parenti, quæ ſuæ doctrinæ lacte fideles omnes enutriuit, & per totum terrarum orbem complures dimiſit operarios, & magnum Eccleſiarum numerum vbique terrarum erexit, atque in reliquas veram religionem, verùmque Chriſti ſpiritũ conſeruauit. Vnde tantæ fidelium multitudinis electio ac vera animi ſalus in Romanæ Eccleſiæ decus & ornamentum maximè cedit. Ex quo etiam admonemur, qui in terris à Romanæ Eccleſiæ obedientia ſe ſeiungat, illi ad cælorum regionem aditum interdicendum.

Quibus adducti rationibus credamus de Romana cumprimis Eccleſia gloria hic eſſe ſermonem

E Ad hæc igitur omnia ſignificanda congruentiſſimum extitit, vt Ioanni Romanæ Eccleſiæ magnitudo in cælo monſtraretur. Nec verò id à me confictum, aut excogitatum eſt, vt Romanæ amplitudini videar aſſentari: ſed quod me Apocalypſis ipſa planè doceat. Primò, quia euidens eſt hanc Agni ſponſam, quæ hîc deſcribitur eſſe eandem illam, cuius nuptiæ c. 19. celebrantur. Ibi autem validis argumentis probauimus de Romana Eccleſia ſingulatim reliquarum Eccleſiarum capite haberi ſermonem. Secundò, totius Apocalypſeos ſeries & acoluthia minimè patitur, hanc cæleſtis Ieroſolymæ pi- F cturam aliter vſurpari. Nam totius Apocalypſeos decurſus ab ipſo exordio ad hunc vſque locum cõtinet, vt vidimus hactenus, Theologicam quandam nouæ Romæ & antiquæ Ieroſolymæ comparationẽ; atqui ad clauſulam & complementum ſplendoris & amplitudinis, quam Romæ contulit cælum, mirificè congruit hic finis de futura in cæleſti beatitudine Romæ ipſius gloria.

Qua ratione ſub Romana Eccleſia nomine hic ceteræ etiã Eccleſiæ contineantur.

Iam ad id, quod opponitur Romanã ſcilicet Eccleſiam, prout omnes coërcet electos, ſic ab Eccleſia Catholica non diſtingui: reſpondeo, hoc ipſum, ad Romanę Eccleſię gloriã maximè cõferre (loquor autem de illa, quæ omnium eſt eccleſiarum caput) vt vniuerſos prædeſtinatos complectatur, qua ratione ſuprà explicatum eſt. Non tamē eos ita complectitur, quaſi vnica ſit congregatio, quæ concipiatur ex omnibus æqualiter & abſque vllo diſcrimine compoſita; ſed veluti mater ſuos complectitur filios. Et verò nonnulla ſunt, in quibus Romæ gloria ad reliquas propagatur Eccleſias: nam fideles omnes Romæ ſunt filij, atque ipſius etiam gloria. Alia verò ſunt, quorum gloria & ſplendor Romæ cum aliis Eccleſiis communis non eſt, ſed ſingularis ipſius Romæ prærogatiua; cuiuſmodi eſt auctoritas ac poteſtas ſupra ceteras Eccleſias, & dæmonis alligatio per mille annos reſpectu ad ipſam Romam facta. Ceterùm vtrâque in re directè nō agitur de omnibus generatim fidelibus aut electis: ſed ſingulatim de Romana Eccleſia & eius gloriâ. Fateor tamen gloriam Eccleſiæ Romanæ multa habere cum electorum omnium gloria communia. Quemadmodum ad ampliſſimæ alicuius vrbis regiæ gloriam pertinet, quòd multarum magnarumque vrbium metropolis & dominatrix ſit, cui reliquæ quidquid in ſe ipſis pulcri & ſpecioſi eſt, ſubminiſtrare debeant. Quæ conſideratio licèt in obliquo ad omnes regni vrbes ſeſe extendat; directè tamen ciuitatis regiæ magnitudinem reſpicit. Similiter ergo directè & in recto (quod aiunt) hîc nobis ob oculos ponitur gloriæ magnitudo, quam Romana Eccleſia in cœlo nāciſcetur: quæ tamen in ſe etiam claudit electorum omnium ſplendorem; & propterea tāta eſt huius gloriæ magnitudo, quia omnes electos complectitur.

Noſtrā hanc de Romana Eccleſia gloria explanationem hæreticis moleſtā viſum iri.

Non me latet, quantum moleſtiæ hæc expoſitio Hæreticis allatura ſit. Sed ideo mihi maximè placet, quòd illis diſplicituram certò ſcio. at Catholicis verò, ſi qui erunt, quibus videatur congruentius, ne in præſenti ſingulatim de Roma, ſed de omnibus generatim agatur: ab eis peto atque contendo, vti expendant in mea declaratione comprehēdi quidquid ipſi expetere valerent: quod autem additur (nempe de Romanæ Eccleſiæ magnitudine directè hîc eſſe ſermonem) eiuſmodi eſſe rem, quæ & communi expoſitioni nihil detrahat; & illud inſuper adiungat, quod ſummi in ſe momenti eſt, quodque ad Apocalypſeos ſeriem ac filum maximoperè conducebat; cùm ipſe nos doceat contextus hanc ipſam Agni ſponſam eſſe, cuius nuptiæ c. 19. deſcriptæ ſunt.

Breuis enumeratio excellentiarum ciuitatis cæleſtis, quas proponit Apocalypſis in his duobus capitibus.

Excellentia cæleſtis Ieroſolyma, quas Ioannes recenſet.

DIXIMVS aliquid in genere de horum capitū argumēto. Iuuabit tamen breui enumeratione complecti ſingulas ciuitatis huius, quam Apocalypſis deſcribit, excellentias. Notandum ergo eſt, in hac vna pictura copulari, quidquid humanum ingenium ad alicuius vrbis felicitatem potuiſſet excogitare. Et fortè ad id, quod in ipſo ſitu atque ædificiis videtur alicuius ciuitatis eſſe proprium, adiungitur quod terreſtris paradiſi propriū erat, ſcilicet arbuſta pulcherrima & ſuauiſſima ex arboribus pendentia poma, quod in magnificis etiam vrbibus ſolet optari: atque vt aliquo pacto huic deſiderio ſatis fiat, ſtudent incolæ intra vrbem aut in eius pomerio frondoſum aliquod populetum ſerere.

Prima cæleſtis Ieroſolymæ excellentia.

Excellentiæ ergo ciuitatis huius, quam deſcribit Apocalypſis, quo ordine in textu proponuntur, eiuſmodi ſunt. Prima ingens claritas, qua ſem- A per fruitur ciuitas. Vocatur autem claritas Dei, & Iaſpidi cryſtallizanti comparatur: aduertitur etiā, in hac vrbe ſemper diem eſſe, nunquam noctem: nec ſole ac luna ei eſſe opus, quòd Dei & Chriſti claritate fruatur.

Secunda.

Secunda; vrbis murus admirabilis eſt, totúſque ex Iaſpide, patens in altitudinem quatuor & viginti humanæ ſtaturæ menſuras.

Tertia.

Tertia; portæ ſunt ingentes, ternæ in ſingulis quadri lateribus: & portę ſingulę ex ſingulis fabricatæ margaritis adeò grandibus, ſicuti ad ingentis B portæ ſtructuram opus erat: nec vnquā obſerantur.

Quarta.

Quarta; muri fundamenta ſunt ex gemmis pretioſiſſimis: duodecim verò ſunt gemmæ eiuſmodi ex iis, quæ maximi apud homines æſtimantur.

Quinta.

Quinta; ædificiorū proportio admiranda prorſus eſt. Ciuitas enim in quadrum eſt digeſta: ſitus excelſus quidem, ſed planus vndique: murus æqualiter vndique ſublimis: turres in altitudinem pariter æqualem prominent. In tota denique vrbe nihil eſt, quod ab exactiſſima & æquiſſima architectandi ratione minimùm diſſonet.

Sexta

Sexta; ciuitatis magnitudo perquàm ingens eſt. C Nam quodlibet muri latus in longitudinem protenditur duodecim ſtadiorum millibus, id eſt, mille quingentis milliaribus, quæ ex noſtris leucis quingentas efficiunt. Cùm tamen ciuitas aliqua, cuius quadrum vnius eſſet leucæ, inter maximas reputaretur. Nam Hiſpalis, quæ in maximarum vrbium numerum refertur, vnius leucæ quadrum nequaquam attingit. Et quamuis Hiſpalis quadrum vnicâ conſtaret leucâ; cæleſtis adhuc Ieroſolymæ magnitudo ad Hiſpalis magnitudinem ſe haberet ſicut 250 *U*. ad 1.

Septima.

Septima; ciuitatis platea & tota interior ipſius ciui- D tatis facies ex puriſſimo ac perſpicuo auro conſtat.

Octaua.

Octaua; fluuius mediam vrbem interfluens adeò eſt admirabilis, vt eius vnda vitalis ſit.

Nona.

Nona; arbores in vtrâque fluminis ripâ ſatæ plurimùm ad ſanitatem conferunt; eſtque inibi lignum vitæ, ſicut in Paradiſo. Porrò arboribus ipſis folia nunquam decidunt, nec deſunt menſibus ſingulis noui fructus.

Decima

Decima; huius vrbis ciues omnes Chriſti & æterni Patris familiares ſunt; omnes quaſi regis cubicularij, qui eius conſpectu ſemper fruuntur, *ſeruient illi; videbunt faciem eius, & nomen eius in frontibus eo-* E *rum*; nec aliud in ea ciuitate templum eſt, præter Deum ipſum & Chriſtum: atque adeò in ipſum diuinitatis arcanum atque adytum omnes eum alloquturi & perfruituri ingrediuntur. vide caput 21. 22. & caput 22. 3. 4.

Vndecima.

Vndecima; nulla culpa aut pœna in hac vrbe reperitur, *omne maledictum non erit amplius*, capite 22. 3.

Duodecima.

Duodecima; nihil pretioſum aut æſtimatione dignum huic vrbi deſit, capit. 21. 24. 26.

Decimatertia.

Ac demum ciues vrbis huius vniuerſi glorioſiſſimè viuunt ac regnant, cap. 22. 5.

Quid ſignificet ingēs illa lux & claritas, qua cæleſtis vrbs fruitur.

Hæc ſunt excellentiarum capita. Quamuis autem F in ſingulorum verſuum commentario explicandum nobis ſit ex profeſſo, quidquid difficultatis occurret: viſum tamen eſt, hîc obiter duodecim horum capitum expoſitionem percurrere. Primò ergo ingens illa lux ſymbolum eſt felicitatis ſummæ à diuina deriuatæ; nam hoc denotat phraſis illa, *Claritas Dei illuminauit eam*. Quòd autem cum Iaſpide cryſtallo ſimili comparetur, ſignificat reflexi viſus varietatem; atque etiam innuit claritatem illam non futilem & in ſpeciem ſolùm ſplendentem; ſed ſolidam ſtabilémque eſſe; nec tamen idcircò minus, ſed potiùs magis clareſcere. Quod ſubditur, *Nox non erit illic*, indicat felicitatis huius lucem nunquam nocte aliquâ, aut infortunij obſcuritate interturbari. Nec enim terrenæ calamitates aut ærumnæ cæleſtem tangunt ciuitatem; nec ipſius lux ac felicitas ex varia temporum viciſſitudine pendet, *Non eget ſole neque luna*: quia ipſius felicitas ac lux à Chriſto & æterno ipſius parente proficiſcitur; qui nunquam ex ciuium cæleſtium ſubtrahuntur aſpectu. Illud hîc, quaſi per tranſennam aduertendum, in hac etiam mortali vita per aliquam cæleſtis felicitatis imitationem ad myſticam hanc claritatem aliquo modo peruenire illos, qui B rerum euentis ſiue proſperis ſiue aduerſis ſuperiores effecti, animi tranquillitatem ac felicitatem à Chriſto & eius Patre illuſtrati non amittunt.

Murus altus & pretioſus quid figuret.

Secundò; altiſſimus & pretioſiſſimus murus denotat cæleſtis vrbis ſecuritatem ab omni hoſtium, id eſt, dæmonum impreſſione. Huc ſpectat, quòd murus ex Iaſpide ſit; quod ſecuritatis eſt ſymbolum aduerſus dæmones, vt ſuo loco videbimus. Quòd ſi murus referatur ad eam gloriam, qua in cælo ſunt fruituri, qui in hac vita veluti Eccleſiæ murum egerunt: hoc munus Sacerdotibus in terris incubuit; C qui excubias pro ceteris agentes, & Miſſæ ſacrificium atque alias pias preces offerentes, Eccleſiam vndique tutati ſunt. Et cum hac ſignificatione mirificè concinit, quòd muri altitudo centum quadraginta quatuor cubitis conſtet, id eſt, quatuor & viginti humanis ſtaturis (vt in tractatu de menſuris ſacris dicetur) nam ſacerdotalis ſtatus fuit in viginti quatuor ſenioribus ſiue presbyteris figuratus. Significatur verò huiuſmodi ſymbolo, ex eorum omnium Miſſis atque orationibus conflatum fuiſſe Eccleſiæ murum, qui eam à dæmonis incurſionibus defendit. Sic etiam Chriſto Domino, Iſaiæ 26. 1. tribuitur muri nomen: & Ieremias vocatur murus, D c. 1. 18. Prophetæ item muri ſunt; vt patet Ezech. 13. 5. lege etiam Canticor. 5. 7. & Iſaiæ 24. fine, vbi Septuaginta legunt, *liquefiet Later, & cadet murus. Erubeſcet Sol & Luna*. Eſt autem de presbyteris, ſiue ſenioribus ſermo; vt manifeſtè oſtendunt verba ſequentia; *Cùm Dominus glorificatus fuerit in conſpectu ſenum ſuorum.*

Quid per portas denotetur.

Tertiò; portæ denotant, neminem eò ingredi potuiſſe, niſi per vitæ ſanctimoniam ac puritatem, & per charitatem atque vnionem cum Romana Eccleſia. Totum hoc innuitur in margaritis; ex quarum ſingulis portæ ſingulæ fabricatæ ſunt. Conſonat illud Pſ. 14. 2. *Ingreditur ſine macula*, & Pſ. 23. E 4. *Innocens manibus & mundo corde*. Sin verò per portas has adumbretur eorum gloria, qui in hac vita portarum Eccleſiæ officium præſtiterunt, dum ipſorum interuentu homines ad Chriſtum conuerſi ſunt; rectè cum hoc ſtat magnarum margaritarum ſymbolum ad eam inſinuandam vnionem, quam inter ſacræ cuiuſque familiæ Religioſos intercedere neceſſe ſuit, nec non inter Euangelij miniſtros; qui omnes vitæ puritatem & integritatem in margarita adumbratas profitentur.

Quod ſit, cæleſtis Ieroſolyma portas nunquam claudi.

Quòd nunquam ciuitatis huius claudantur portæ, denotat quocun F que tempore ſiue horâ ad cælorum portas debitè, vt par eſt, diſpoſitus quis acceſſerit, eas patentes inuenturum. atque ideo dicitur, *Nox non erit illic*. Alluditur enim ad receptam conſuetudinem, qua vrbium portæ noctu obſerari ſolent.

In vrbis fundamentis quid adumbretur.

Quartò; admirabilia fundamenta innuūt, totam cæleſtis huius ciuitatis fabricam & ſtructuram in duodecim Apoſtolici Symboli articulorum fide ſolidari: atque adeò in cælo viſum iri, quàm ſint pretio & æſtimatione dignæ huius ſymboli veritates. Cùm autem murus ac portæ fundamentis nitantur, in A hoc ipſo docemur obiter, hanc in vrbem aditum patêre non poſſe, niſi illis, qui Chriſtiana nitentur fide. atque vt nobiliſſimo hoc & ſolidiſſimo fundamento niteretur, opus fuit ſecurus hic à dæmonis incurſione murus.

Ædificij partium proportio & æqualitas quid innuat.

Quintò; omnium ædificij partium apta inter ſeſe proportio & æqualitas pacem adumbrat, amicitiam atque concordiam electorum omnium; cùm nihil in myſtico illo ædificio ſit, quod abſque proportione extet aut promineat.

Ingens cæleſtis vrbis magnitudo quid denotet.

Sextò; in capaciſſima huius vrbis laxitate perſtringitur ingēs prædeſtinatorum numerus in æter B nam felicitatem cogendus. Conſtat autem ex ſuprà dictis glorioſiſſimum Romæ fore, quòd electorum numerus adeò ſit copioſus futurus. Quòd verò ciuitatis magnitudo in duodecim ſtadiorum millium in quadrum redigatur; hoc etiam duodecim Apoſtolorum gloriam ac decus auget. Atqui tam Apoſtolorum, quàm Romanæ Eccleſiæ gloria in maximam Chriſti Domini laudem & commendationē cedit. Adhæc; quadrum duodecies mille ſtadiorum per alluſionem reſpicit antiquæ Babylonis quadraturam, quæ centum viginti ſtadiorum erat, vt ex ve C teri ipſius deſcriptione compertum eſt. Cùm verò Babylon Romam ethnicam figurârit: vt indicaretur, quantopere Romæ magnitudo per Chriſtianam fidem aucta & locupletata fuerit, eleganter fingitur, ſi vetus Babylon viginti ſtadia ſupra centum habuit in quadrum, cæleſtem quidem Romam Chriſtianæ fidei fundamentis fultam duodecim ſtadiorum millia in quadrum patêre: quod eſt ſingula ex quatuor cæleſtis vrbis lateribus centuplo eſſe longiora, quàm Babylonici quadri latera. Quòd ſi quadri latus centies longitudinem Babylonis ſuperat; ſequitur aream ſiue capacitatem decies mil D lies eſſe maiorem. Si enim centenarius numerus centies replicetur; decem millia conficiet.

Quid per aurum plateæ & ædificiorũ deſignetur.

Septimò; aurum plateæ perſpicuum & ædificiorum etiam vrbis, perfectiſſimum patriæ cæleſtis triumphum repræſentat; vt in chryſoliti explicatione conſtabit. Denotat etiam Beatorum ſingulos ob mutuam inter ſeſe charitatem perfrui ceterorum omnium gloriâ & felicitate: ſicuti ædificiorum ſingula extrinſecus poſſent oculis auidè ac iucundè vſurpari, ſi omnia ex perſpicuo & pellucenti auro conſtarent.

Quid vitæ fluuius indicet.

Octauò; vitæ fluuius indicat veriſſimæ ac puriſſimæ voluptatis copiam & affluentiam in ſapientia tamen fundatam, quæ flumine ſignificari ſolet. Vide E caput 22. 17. & pariter obſerua, has aquas gratis concedi, ſicuti fluuiales vndæ ſolent.

Quid adumbrent arbuſta, & ſingillatim lignũ vitæ.

Nonò; per ſuperna illa arbuſta, & ſingillatim per lignum vitæ, immortalitas & incorruptibilitas figuratur. Lege c. 2. n. 7. & c. 22. 14. vbi conſtat, per vitæ lignum in Apocalypſi non ſignificari iuſtos ipſos. Quippe eſus ipſe fructuum harum arborum pro præmio tribuitur iis, qui *lauerunt ſtolas ſuas in ſanguine Agni*. Porrò hæc duo fluuij & arbuſti ſymbola reſpondent verbis illis, *Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam*; nempe dicentes, *Vtinam ſaperent & intelligerẽt*.

Cæleſtiũ ciuium apud ſuum regem fauor & gratia quibus rebus figuretur.

Decimò; fauor & gratia apud cæleſtem princi F pem tribus præſertim in rebus figuratur. Primùm (per alluſionem ad regis Perſidis cubicularios) quòd ſancti Deo familiariſſimè ſeruiant, ad ipſius adyta admittuntur, eiuſque fruuntur conſpectu. Quemadmodum Raphael Tobiæ dixit, *Ego ſum vnus ex ſeptem, qui adſtamus ante Dominum*; quem locum ſuprà accuratius expēdimus. Simili phraſi dixit Chriſtus, *Angeli eorum ſemper vident faciem Patris mei, qui in cælis eſt*. Cum huiuſmodi fauore rectè conſentit, quòd Dei nomen in frontibus habeant inſcriptum:

Quid ſit, cæleſtium ciuiũ frontibus Dei nomen eſſe ſcriptum.

hoc autem perinde eſt, quaſi ſemet omnes Dei ipſius ſeruos ac familiares iactare. Secundò, fortè ad eandem ſummæ gratiæ ac fauoris ſignificationem conducit illud huius vrbis cognomentum, nempe *tabernaculum* Dei. Forſan enim ſenſus eſt, Deum inibi cum ſuis Sanctis degere, quaſi in tabernaculo quodam ſiue tentorio; vbi omnes ſicut parens cum filiis intra vnius papilionis ambitum abſque vllo alio diſcrimine aut diuiſione continentur. Tertiò, huc etiam ſpectat, quod in ipſo textu exprimitur, nullum ſcilicet in hac vrbe templum eſſe: Deus enim & Chriſtus templi vices gerunt. Quod perinde eſt, ac ſi dicantur Beati in cælo tantopere diligi à Deo & Chriſto, tamque familiariter tractari, vt Deum alloquuturi in ipſummet Deum ſeſe inſinuent. Quid, obſecro, congruentius ad ſummæ familiaritatis ac fauoris ſignificationem?

Denique in duobus vltimis ſymbolis non opus eſt aliâ explicatione præter eam, quæ in ipſis apparet. Demum præter ea quæ hactenus indicauimus, fortè facit etiam ad rem, ſi in muris, portis, ac fluuio contemplemur Martyrum gloriam, qui veluti Eccleſiæ muri fuerunt; Virginum etiam, quæ fuerunt quaſi portæ; ac Doctorum, qui fluminis inſtar cæleſtis doctrinæ torrente ſpiritales plantationes irrigarunt. Atque hæc breuiter attigiſſe ſit ſatis.

TEXTVS.

Verſ. 1. *Et vidi cælum nouum & terram nouam: primum enim cælum & terra prima abiit, & mare iam non eſt.*

COMMENTARIVS.

Quinam appellentur hic cæli noui? quæ etiam terra noua?

1. Expoſitio Abbatis Ioachimi.

IOACHIMVS refert hæc verba ad illã ſabbathiſmi felicitatem, qua exiſtimat Eccleſiam in hac vita fruituram: atque adeò Eccleſiam eorum Sanctorum, quorum conuerſatio in cælis erit, hoc in loco cælum nouum appellari: terram autem nouam ceteros dici fideles, qui per Dei clementiam ſaluãtur. Hoc ſibi Ioachimus perſuadet; quia opinatur, ſequentia verba, (id eſt, *vidi ciuitatem Ieruſalem nouã deſcendentem de cælo*) referenda eſſe non ad triumphantem, ſed ad militantem Eccleſiam. Poſſet hanc ſuam explicationem ex eo confirmare, quòd antiqui cæli ac terra antiqua pro materialibus ipſis cælis ac terra ſumuntur. quare noui cæli ac terra noua, pro myſticis capienda videntur. Verba autem illa, *& mare iam non eſt*, rectè congruunt tempori illius quietis, ac pacis, quam Ioachimus & eius ſectatores Eccleſiæ in hac vita futuram autumant. Tunc enim prorſus aberit infidelium multitudo, quæ terrore ſuo turbabat Eccleſiam, & perſequutionum fluctus excitabat. Adde, in Apocalypſi mare pro Gentilitate ſumi. Vnde cùm Gentiles omnes ad Chriſti fidem conuolarint, tunc veriſſimè dicetur, *& mare iam non eſt*. Quòd verò hic verſus ad triumphantis Eccleſiæ gloriam reuocari non debeat, inde videtur efficaciter probari; quia cælum hoc nouum & noua terra mutuata ſunt ex Iſa. 65. 17. *Ecce ego creo cælos nouos & terram nouam*, & c. 66. 22. *Sicut cæli noui & terra noua, quæ ego facio ſtare coram me, ſic ſtabit ſemen veſtrum.* Quod ſi ad vtriuſque loci contextum oculos reflectamus; certum videtur in illis de ea felicitate agi, quam in terris Eccleſia militans erat poſſeſſura.

Vera Auctoris expoſitio.

Confirmatur noſtra expoſitio de cælis nouis ac terra noua ad triumphantē Eccleſiam referendis.

Nihilominus tamen dubitari non debet, quin Ioannes in præſenti de triumphantis Eccleſiæ, non de militantis felicitate ſit loquutus. Primò propter A ea, quæ ſuperiore diſputatione diximus: ac potiſſimùm, quia nouum hoc cælum & terra noua, quæ Ioannes hîc ſe vidiſſe teſtatur, connectenda ſunt cum iis, quæ cap. 10. 11. præceſſerant; videlicet *à conſpectu iudicis ſedentis ſuper thronum fugit terra & cælum.* Cùm autem euidens ſit, illud ad extremi iudicij diem pertinere; nihilo obſcurius debet eſſe, hoc cælum ac terram nouam explicanda eſſe de Eccleſiæ felicitate poſt vltimum iudicium futurâ. Quippe huius viſionis cum ſuperiori connexio in eo conſiſtit, quòd quamuis cælum ac terra diſparuerint, non tamen mũdus abſque cælo & terra remanſerit. Nam B effectus ex iudicio ſubſequutus is fuit, vt Deus cælum nouum, terramque nouam fabricaret. Huc accedit, quòd beatus Petrus optimus Iſaiæ interpres, in ſua ſecunda Epiſtola cap. 3. 12. de iudicij die verba faciens ait; *Cæli ardentes ſoluentur, elementa verò ignis calore tabeſcent; nouos verò cælos & nouam terram ſecundùm promiſſa ipſius expectamus, in quibus iuſtitia habitat.* Et quamuis Ioachimus & eius aſſeclæ ſibi fortaſſis perſuadeant; Petrum de illa agere ſpe, quæ Eccleſiæ ſit iniecta, fore vt in hac vita ſabbathiſmum illum, quem ipſi confingunt, potiatur; euidens tamẽ C ex ipſo contextu eſt, Petrum de vltimo iudicio verba facere, nec non de terra ac cælis nouis poſteà ſubſequuturis. Etenim ſi Petrus ageret de cælo ac terra myſticis, quæ in hac vita eſſe poſſint; neutiquam diceret, *nouos cælos & nouam terram ſecundùm promiſſa ipſius expectamus.* his enim terrâ ac cælis myſticis primitiua iam Eccleſia perfectiùs tunc, quàm Eccleſia deinceps poſterior potiebatur. quapropter non diceret Petrus *Expectamus*, ſed *conſpicimus*, ſiue *potimur*. Ad hæc; ſi Ioachimus in eo nititur, quòd noua Ieroſolyma mox ſubſequens non ſit Eccleſia triumphans, ſed militans; paulò pòſt conſtabit de huius D fundamenti falſitate, atque adeò contrarium eſſe certum, & conſequenter tam cælos nouos, quàm nouam terram de triumphantis Eccleſiæ felicitate accipi omnino debere.

Soluuntur contrariæ ſententiæ argumenta ſuperius adducta.

Iam, ad id quod opponitur, antiquos ſcilicet cælos eſſe viſibiles hos & materiales; nouos verò eſſe myſticos; reſpondeo, nouos quoque cælos materiales futuros ſecundùm Theologorum doctrinã, qui Petri locum explicant de cælorum materialium renouatione, deque elemẽtorum, quæ poſt ſæculorum conſummationem futura ſunt. Hactenus tamen nondum expoſuimus, verùm Apocalypſis de cælis materialibus; an myſticis inſtituat ſermonẽ? Si verò hoc in loco de myſticis cælis agatur: contextus ipſe E vrget, ne cæli nomen hic accipiatur, qua ratione in aliis accipitur locis, vbi hæc cæli appellatio militanti Eccleſiæ propter cæleſtem conuerſationẽ tribuitur. quin imò oportet cæli nomen aliter vſurpari. Etenim in hoc loco ſermo eſt de nouis cælis, quos Deus extremi iudicij die conditurus eſt; cælum autem conuerſationis cæleſtis inſtitutum fuit per cæleſtem illum ſpiritum, quem Deus in Chriſti Apoſtolos ac diſcipulos dimiſit. Opus ergo eſt, vt cæli, terræ, & maris nomina aliter hic accipiantur, quàm in priori Apocalypſeos parte: vbi cælum militan- F tem Eccleſiam figurabat; terra Iudæos; mare Gentilitatem. Nec enim hic iam agitur de Eccleſiæ comparatione cum Iudæis ac Gentibus. Quare non iam eſt ad rem prior illa ſignificatio. Illud ergo huic loco aptius & congruentius eſt, vt ſcilicet attentè expendatur, qui cæli, quæ tellus in illo extremi Iudicij die ex oculis euanuerint: qui porrò cæli, quæ tellus ſint illis, quæ tunc diſparebunt, ſucceſſura.

Ad obiectionem ex Iſaiæ contextu reſpondetur, licèt conſtaret prophetam ibi agere de militantis Eccleſiæ felicitate; non tamen minùs eſſe certum,

illum

illam pariter de triumphante verba facere: quando Petrus Iſaiæ locis innitens, ait; *Nouos cælos, & nouam terram ſecundùm promiſſa ipſius expectamus.* Atque vt hæc omnia conciliemus loca; fortè Iſaias de militantis Eccleſiæ tranquillitate & pace loquitur per comparationem à triumphantis felicitate petitam. Quare licèt contextus ipſe de cæleſti conuerſatione, deque otio ac tranquillitate militantis Eccleſiæ loquatur, idoneus tamen extitit locus, vt Petrus ad Iſaiæ verba alludens aſſereret ſpem militanti Eccleſiæ reliquam, fore vt in cæleſti patria nouis cælis & terrâ nouâ fruatur.

Cæli noui ac terra noua qua ratione ſint accipiendi.

Communis expoſitio de accidentali cælorum materialium, ac terræ renouatione.

Mare hic eſt Auguſtino myſticè eſſe accipiendum.

Hucuſque diſputatum eſt aduerſus Ioachimi, & aliorum expoſitionem, qui in hoc verſu opinantur ſermonem eſſe de Eccleſiæ felicitate in hac vita futura. Videamus nunc oportet, qua ratione ſint accipiendi cæli noui & terra noua, quibus triumphans Eccleſia potitura eſt. Communis expoſitio eſt de accidentali materialium cælorum ac terræ renouatione per nouum quendam ſplendorem ac pulchritudinem ſub mundi finem illis à Deo ſuffundendam. Cui explicationi fauet Auguſtinus 20. de Ciu. c. 16. *Primum* (inquit) *cælum & terra prima abiit; nempe mundanorum ignium conflagratione, elementorum corruptibilium qualitates ardendo penitus interibūt.* Circa illa autē verba, *Et mare iam non eſt,* hæc habet idem Auguſtinus: *Vtrum maximo illo ardore ſiccetur, an & ipſum vertatur in melius, non facilè dixerim: fuit aſſe tamen maris nomine intelligatur hoc ſæculū turbulentū, & procelloſum.*

Relinquo nunc doctoribus Scholaſticis eam diſputationem; quo ſcilicet modo materialis cælorū & elementorum renouatio à Deo præſtanda ſit: atque illud ab Auguſtino mutuor, ſanctiſſimum haud dubiè doctorem eam in partem magis propendiſſe, vti maris nomen allegoricè accipiendum putaret, cùm dicitur, *Et mare iam non eſt.* Etenim veriſimile non eſt; in Apocalypſi affirmari poſt extremum iudicium, materiale hoc mare prorſus abſumptum iri. non ſolùm propter eam, quæ reipſa occurrit, difficultatem; verùm etiam, quia Apocalypſeos dignitas, & ænigmaticus ipſius ſtylus nos quodammodo impellunt, vti credamus, multò adhuc ſublimius & abſtruſius myſterium hiſce verborum inuolucris deliteſcere. Quòd ſi ſemel cum Auguſtino admittamus, maris nomen hic allegoricè vſurpari, facilè quiſque cernet, quàm ſit optabile, vt noui cæli & nouæ terræ nomina ſimili etiam allegoriâ intelligantur. Nec obſtat, in Apocalypſi ſupponi quod B. Petrus de materiali cælorum ac terræ inſtauratione affirmat. Sed in hac ipſa aſſertione ſubnixum erigitur ænigmatis myſterium. ad cuius explicationem magis ſtatuendam Ioannes ſingillatim illud exprimit, quod Petrus non expreſſit; nimirum in hac cælorum ac terræ renouatione non ſolùm non renouari etiam mare, ſed nec omnino fore.

Auctoris explanatio de cælis, terra ac mari myſticis.

Ego igitur mihi perſuadeo, vniuerſam hanc cælorum & terræ nouæ, atque maris nuſquam apparentis, ſignificationem eſſe prorſus myſticam. Huic ſenſui fauet non parum contextus. Quòd enim cælum ac terra ex Iudicis in throno ſedentis oculis euanuerint, non ſignificat materiales cælos ac terram ab eius conſpectu abſtrahenda, ſed myſticos cælos ac terram myſticam, vt eo loci oſtenſum eſt. Noui igitur cæli ac noua tellus, quæ prioribus illis è conſpectu abſtractis ſucceſſerunt, myſticè ſimiliter vſurpanda ſunt. Porrò, cùm dicimus nouos cælos myſticos, & terram etiam myſticam nouam; non opus eſt, vt quoad ſubſtantiam noua ſint; ſatis eſt, eorum accidentia ſiue qualitates adeò eſſe nouas, vt terra ipſa ac cæli abſolutè poſſint appellari noui. Id quod nemini nouum videri debet. Nam A communis expoſitio, quæ hæc verba ad cælos viſibiles atque terram refert, non poſtulat, vt noua etiā quoad ſubſtantiam ſint; ſed nouitatem hanc in qualitatibus ſiue proprietatibus ſolùm exigit. Simili ratione de cælis ac terra myſticis locum hunc arbitror accipiendum. Quapropter cùm homo ex anima atque corpore conſtet; cumque corpus ſit terrena inhabitatio, anima verò cæleſtis ſpiritus; ideo per cælum ac terram congruenter ſignificantur hominis tum anima, tum corpus. Atque vt propius ad myſticum ipſum ſenſum accedamus; Sanctorum animabus ob cæleſtem conuerſationem, cæli nomen B inditum eſt: at corporibus terræ nomen fuit impoſitum propter terræ ipſius propinquitatem; & quia ex terrena hac mole viſibili, atque adeò ex eodem luto compactâ, ex vno Adamo è terra condito ſuam propagant originem. Hæc igitur eſt (vt ita loquar) cæli myſtici & myſticæ terræ ſubſtantia. Verùm eorum proprietates ante vltimum iudicij diem adeò ſunt diuerſæ ab iis, quas Sanctorum animæ & corpora ſunt habitura poſt æternæ beatitudinis adeptionem, vt iure optimo dicantur antiqui cæli & tellus antiqua à Iudicis conſpectu diſparuiſſe; atC que terræ ipſi & cælis myſticis antiquis alios cælos nouos, nouam aliam terram ſucceſſiſſe. Nam priorum cælorum qualitates erant eiuſmodi in ſalutem animarum incumbere, ſacramenta fidelibus adminiſtrare, preces ad Deum pro peccatoribus effundere, cæleſtis doctrinæ pluuiam in mundum emittere, & legitimam abſoluendi peccata poteſtatem exercere. Antiquę verò terræ proprietates illę erāt; proximorum vicem dolere, & commiſerari; moleſtias & angores pati, volūtariam macerationem & caſtigationem ſuſcipere: quod perinde eſt atque exarari terram, & excolentium violentiæ & iniuriæ D eſſe obnoxiam. Hi igitur cæli, hæc tellus, quæ prioribus illis proprietatibus, plurimum emolumenti peccatoribus afferebant, diſparebunt omnino ex Iudicis conſpectu. Nam in tremendo illo iudicio nemini proderit aut poteſtas à Deo ſacerdotibus facta dimittendi peccata, aut commiſeratione tangetur; nec ſuos aut propinquos aut familiares ope aliqua, auxiliòve fouebit; nec ſuo in ſinu illos à Iudicis ſeueritate occultabit.

Prima myſticorum cælorum qualitates eiuſmodi fuerunt. Prima etiam terra myſtica proprietates

Quomodo cæli myſtici ac terra myſtica priores qualitates immutauerint.

Non tamen propterea mundus cælo ac terra ſpoliatus manebit. Nam myſticis cælis ac terræ ex Iudicis aſpectu ſubtractis ſucceſſerunt noui alij cæli & noua tellus: nimirum illi ipſi cæli atque terra, quoad ſubſtantiam; verùm qualitatibus adeò diuerE ſis affecta, vt iure noua poſſint nominari. Hæ autē nouæ cælorum qualitates eiuſmodi erunt; vt pro cura, quam antea de animarum ſalute, & Dei gloria ſuſpiciebant, ſubeat cumulatiſſimus ipſorum laboris fructus ac præmium; quod eſt diuino frui cōſpectu, & æterni luminis gloriâ perpetuò perfundi: & pro aſſiduo motu ac viciſſitudine, qua mūdum vniuerſum ambiebant, vt eum illuſtrarent, ſubſequatur æterna quies, & pax multò maioris lucis & claritatis capax. At verò nouæ telluris proprietates illæ erunt; vt paſſibilitatem ſubeat impaſſibilitas, immortalitas immortalitatem, quibus adde ceteras F gloriæ dotes, de quibus latè diſputant Theologi.

Quo ſenſu ſit dictū, Mare iam nō eſt

Cum hoc ſenſu mirificè ſequentia verba conſentiunt, *& mare iam non eſt.* Etenim damnatis in inferorum barathrum detruſis atq; concluſis, in ſuperiori viuorum regione non iam ampliùs mare apparebit; hoc eſt, nuſquam metus, nuſquam formidines, nuſquam pericula, quæ omnia per mare figurātur. Quia *qui nauigant mare, enarrāt pericula eius*, Eccleſiaſtici 43. 26. Nec iā deinceps maris vndæ terrā verberabunt, aut quatient; non fluctus, nō procellæ aut tempeſtates exurgent; non grandiores piſces exiguos piſciculos deuorabunt; non iam ſalſæ & amaræ pelagi vndæ longè lateque ſe extendent; nō ſterilis arena ſuberit; non denique naufragij periculum erit: ſed quies, ſed ſecuritas, ſed ſtabilitas, ſed dulcedo. Quæ omnia elegāter coërcuit paucis Auguſtinus dum dixit, mare in hoc loco allegoricè debere accipi pro hoc ſæculo turbulēto & procelloſo.

Licèt autem beatus Petrus loco ſuperiùs allato videatur primo aſpectu de materiali ſolùm terræ ac cælorum renouatione loqui: ſi tamen eius verba prudenter expendantur, non obſcurè innuit etiam ſuprà dictum ſenſum allegoricum: ideò enim ait, ſe agere de cælis ac terra, *in quibus iuſtitia habitat*. Conſtat autem, nouam terram materialem non fore Beatorum habitationem.

TEXTVS.

Verſ. 2. *Et ego Ioannes vidi ſanctam ciuitatem Ieruſalem nouam deſcendentem de cælo à Deo paratam, ſicut ſponſam ornatam viro ſuo.*

COMMENTARIVS.

Quid ſit hæc noua Ieroſolyma è cælo deſcendens. Ioachimi expoſitio.

NOVAM hanc Ieroſolymam, cuius meminit in hoc verſu Ioannes, cenſet Ioachimus eſſe diuerſam ab ea, quam Angelus eidem Ioanni monſtrauit, numero decimo, (*& oſtendit mihi ciuitatem ſanctam Ieruſalem deſcendentem de cælo à* Deo) atque adeò primam ex his eſſe militantem Eccleſiam, ſecundam triumphantem; ad eum ferè modum, quo Mezerus capite duodecimo, diſtinguit mulierem, quæ Ioanni in cælo oſtenſa eſt, ab ea quæ erat grauida atque parturiens. Suam verò opinionem conatur fulcire Ioachimus ea ratione; quia Ioannes verſu 2. agit de noua Ieroſolyma, ac proinde de ipſius natiuitate. Cùm autem Angelus numero vndecimo, Ioanni edixit, *Veni, oſtendam tibi ſponſam vxorem Agni*, iam aſpexerat Ioannes nouam illam Ieroſolymam: numero enim ſecundo dixerat, *Ego Ioannes vidi ſanctam ciuitatem Ieruſalem nouam.* Ex quo videtur inferri, quam Angelus Ioanni oſtendit ciuitatem, non eſſe prorſus eandem cum illa, quam Ioannes ipſe priùs aſpexerat.

Refellitur prædicta exponendi ratio. Auctoris explicatio.

Verùm enimuero hæc Ioachimi expoſitio probari nullo modo poteſt. Nam poſt extremi iudicij viſionem, omnino extra chorum eſt, demonſtrari Ioanni ſtatum militantis Eccleſiæ, vt latè in huius capitis prologo diſputauimus. Et verba ipſa, quibus Ioannes tum in hoc verſu, tum poſtea verſu 9. & 10. vtitur, perſpicuè indicant, ſe de vna eâdémque viſione tractare. Quippe vtrobique appellat Ieroſolymam, *Ciuitatem ſanctam deſcendentem de cælo à* Deo. Et quidem ex iis argumentis, quibus in prologo probatum à nobis eſt, Ioannem non iam de militante Eccleſia agere, ſed de triumphante, efficaciora atque potiora hāc capitis huius partem æqualiter reſpiciūt: ſed potiſſimùm verba illa, *Qui vicerit, poſſidebit hæc*, inferorum pœnis appoſita. Ea enim verba leguntur, antequàm Angelus Ioanni enunciet; *Veni, oſtendam tibi ſponſam vxorem Agni.* Quòd ſi diuerſæ forent viſiones; cum prima coniungi prorſus deberent verba illa, *Qui vicerit poſſidebit eam.* Conſtat autem, illam eſſe æternæ beatitudinis promiſſionem. Falsò igitur ad militantem refertur Eccleſiam, quod Ioannes in hoc ſecundo verſu recenſet. Deinde ſuprà iam vidimus, nouum cælum ac terram nouam, quorum verſu primo fit mentio, neceſſariò ad triumphātem Eccleſiā reuocari; idem igitur de ſubſequentibus dicendum eſt.

Prioris ſententiæ fundamentum euertitur.

Ioachimi autem fundamentum facilè euertitur. Namque vt noui cæli ac noua terra dicuntur ea, quæ triumphantis Eccleſiæ propria ſunt; ſic etiam ipſa ciuitas aptiſſimè noua Ieroſolyma compellatur. Ac licèt epitheton *noua* nihil aliud deſignaret, quàm nouum gratiæ ſtatum: exigit tamen ipſe contextus, vt credamus, nouam hanc vrbem Ioanni viſam fuiſſe glorioſam, ſicuti in cæleſti regno futura eſt: de quo tamen infrà. Iam, quod Ioannes primò dicat, *Vidi ciuitatē ſanctam Ieruſalem deſcendentem de cælo*: deinde verò addat, ſibi ab Angelo dictū; *Veni, oſtendam tibi ſponſam vxorem Agni*: id quidem minimè probat diuerſas eſſe viſiones, nec ciuitatē nouam fuiſſe antea Ioanni viſam, quando ei Angelus edixit, *Veni, oſtendam tibi ſponſam vxorem Agni.* Sed hinc id ſolùm elicitur, priùs quidem viſionis ſummam & ſcopum (ſcilicet æternam felicitatem, quæ Dei ſeruis ac familiaribus in cælo parata eſt) primò recenſeri à Ioanne: deinde à principio viſionem eādem ab ipſo particulatim enumerari. Hoc verò in ſacris Literis receptiſſimum eſt; & aliis etiam ſcriptoribus atque oratoribus familiare: qui primùm in ipſa propoſitione ſummatim oculis rem totam ſubiiciunt: poſteà ſingulas partes ab initio ſeorſum deſcribunt.

Cur Ieruſalem cæleſtis appellatur noua?

Vidi Ieruſalem nouam deſcendentem de cælo.] Superiùs dixi, triumphantem Eccleſiam poſſe nouam ciuitatem nuncupari propter nouum gloriæ ſtatum: ſicuti cæli dicuntur noui, & noua tellus. Et ſic accipit Auguſtinus epitheton *noua* lib. 20. de Ciuitate cap. 17. de noua claritate gloriæ, in qua nulla prioris vetuſtatis veſtigia remanebūt. Ceterùm, vt hæc viſio directè beatitudinis æternæ ſtatum aſpiciat, quo fruitura eſt Eccleſia; non opus eſt, epitheton, *nouam*, in hac acceptione vſurpari. Nam licèt vox *nouam* ad nouum gratiæ ſtatum trāsferatur; perinde erit dicere nouam hanc vrbem à Ioanne viſam fuiſſe glorioſam, *ſicut ſponſam ornatam viro ſuo*; ac ſi dicatur Ioannes ciuitatem nouam à Chriſto in terris fundatam conſpexiſſe fruentem iam æternâ illâ gloriâ, quæ ipſam in cælis manet. Similiter verba illa, *deſcendentem de cælo*, opus nō eſt, ita accipi, quaſi ſupponant illam priùs in cælo degere viſione beata fruentem; atque inde ad terras deſcendere, vt eam conſpiciat Ioannes. Hoc, inquam, minimè neceſſarium eſt; quia ob cæleſtis gratiæ ſtatum, quem Eccleſia obtinet in hac vita, verè & eleganter dicitur ciuitas è cælo deſcendens. Et ipſe nihilominus contextus poſtulat, vt nouam hanc vrbem cæleſtē à Chriſto in terris erectam contemplatus ſit Ioannes in hac extrema viſione, eo gloriæ ſplendore conueſtitam, quem in cæleſti patria potietur.

Quo ſenſu noua Ieruſalem dicatur è cælo deſcendere.

Et quamuis huiuſmodi conſtructio noua videatur alicui: ſi tamen rem diligenter obſeruet, & conſideret eandem Eccleſiam Deo in cælis fruentē eſſe, quæ priùs militauit in terra; nihil difficultatis inueniet, ſi noua ciuitas cæleſtis à Chriſto in terris inſtituta dicatur eadem cum illa, quam Ioannes hîc cæleſti gloria amictam intuetur. Simili enim phraſi non ineptè dici poſſet Filius Virginis, qui Ieroſolymæ fuit paſſus, ad Patris dexteram in excelſo gloriæ ſolio à Ioanne fuiſſe conſpectus. Vbi ſtultū eſſet, requirere, *núnne fuiſſe natum de Virgine & Ieroſolymæ paſſum*, priora ſint, quàm *ad dexteram Patris ſedere*? Illa ergo omnia, *Sanctam ciuitatem Ieruſalē nouam deſcendentem de cælo*, accipio de ſanctitate, de nouitate, de cæleſti ſpiritu, quæ Chriſtianæ Eccleſiæ inerant, priuſquàm ad glorioſiſſimum cæleſtis patriæ triumphum conſcenderet: qui triūphus

innui

innuitur verbis illis, *Paratam, ſicut ſponſam ornatam viro ſuo*: atque hunc ipſum triumphũ duobus hiſce capitibus Ioannes enarrare vult. Nec officit, quòd ad eam deſignandam gentem, quæ ad ſupremi huius triumphi gloriam aſcendit, deſignat *ciuitatem ſanctam, Ieruſalem nouam, deſcendentem de cælo.* Atque vt ciuitatem eſſe ſanctam, Eccleſiæ etiamnum in hac vita congruebat; ſic etiam eſſe nouam Ieroſolymam, & de cælo deſcendiſſe.

Noua Ieroſolyma nomen Eccleſia recèns in terris fundata indi.

Quòd autem nouæ Ieroſolymæ nomen aptiſſimè tribuatur Eccleſiæ, ſtatim ac in terris fundata eſt; id ex Scripturæ phraſi perſpicuum fit. Nam ad ſpiritalis hominis diſtinctionem à terreno & carnali, vtitur plerunque Paulus hac phraſi, vt illum appellet nouum hominem: hunc, hominem veterem. Vide ad Romanos 6. 6. ad Epheſios 2. 15. & capite 4. 22. 24. & ad Coloſſ. 3. 9. 10. Similiter ergo ad ſpiritalem Ieroſolymam à terrena diſcernẽdam, eadem congruentiſſima phraſis vſurpatur. Iã, *Deſcẽdere de cælo*, eandem habet energiam, atque *ſurſum eſſe*, ſiue *deſurſum*: quam loquutionem Chriſtus Dominus vſurpauit aliquando: & Paulus etiam ad Galatas 4. 26. eâdem loquendi ratione nouam Ieroſolymam à veteri, id eſt, Eccleſiam à Synagoga diſtinguit. Vbi ex contextu patête videtur; de militante Eccleſia eſſe ſermonem. Et Apocalypſis 3. 12. eâdem phraſi nomẽ ciuitatis nouæ Ieruſalem, quæ deſcendit de cælo, ponitur in Eccleſiæ militantis laudem, vt inibi adnotauimus.

Non mihi excidit, hanc Agni ſpõſam, cuius meminit Ioannes, eſſe Romanam Eccleſiam, vt in prologo diſputaui: & eandem ipſam hoc in loco nouam Ieroſolymam nominari. Et quanuis poſſet aliquis aſſerere, epithetum *nouam* hic peculiariter apponi, vt Romana Eccleſia, à matre Sione, quæ illam peperit, & ab aliis Eccleſiis ipſius ſororibus diſtinguatur: hanc tamen diſtinguendi rationem non vſurpo; quia & matri Sioni inderet etiam Paulus nouæ Ieroſolymæ nomen. Deinde quia licèt mater Sion & Romana Eccleſia poſſint, tanquam mater & filia, inter ſe diſtingui; hæc tamen diſtinctio hic non eſt ad rem. Nam Romanæ Eccleſiæ gloria, prout hic cõſideratur, complectitur etiam matris Sionis & reliquarum Eccleſiarum gloriam. Et Romana Eccleſia matri Sioni ſucceſſit, ſicut primigenius filius hæreditario iure ſuccedit patri. Quare nouæ Ieroſolymæ titulum ab ea etiam quaſi hæres Roma accepit. Quòd autem de Romana ſingulatim Eccleſia ſermo ſit; id quidem conſentaneũ valde extitit, vt ſuprà expendimus. Non tamen propterea opus eſt ad ea hic recurrere, quæ matri Sioni cum Romana Eccleſia communia ſunt.

Vtrùm Ioannes nouã Ieroſolymam è cælo viderit deſcẽdere, idque his verbis indicet?

Deſcendentem de cælo.] Arbitrabitur aliquis, propriam huius loquutionis eſſe vim, quaſi Ioannes viderit nouam Ieroſolymam de cælo deſcendere. Nam, *vidi illam deſcendentem de cælo*, perinde videtur, quaſi vidi illam deſcendere. Sicut Ioannis 1. fine, *Videbitis Angelos aſcendentes & deſcendentes*, idem eſt, ac ſi diceret, videbitis eos aſcendere, & deſcendere. Maldonatus noſter Matthæi 25. ſic exponit. Vidi Eccleſiam triumphantem ad iudicium deſcendere cum Chriſto. Aliam item Turriani explicationem ſuprà vidimus. Nihilominus in vrbe ſupra montem viſá extra rem eſt eiuſmodi conſideratio, quaſi Ioannes illam deſcendere aſpexerit. Et ſanè ſiue ita concipiatur, quaſi deorſum verſus conuerſa deſcendat, ſiue mons pariter cum illa ſibi impoſita deſcendere conſideretur: vtrumque violentum eſt, & huic loco minimè aptum. Vbi autem ſemel ſtatuamus, ſanctitatem ac nouitatem huius vrbis ante ipſam viſionem ſupponi, nec non *deſurſum eſſe* (quod eſt *de cælo deſcendere*;) facilè mox apparet, Ioanni non fuiſſe mõſtratum huius ciuitatis deſcenſum; ſed ciuitatem hanc nouam, quæ de cælo deſcenderat, Ioanni fuiſſe viſam in eo triumpho atque gloria, quibus poſteà fruitura eſt: atque id indicatur verbis illis, *Paratam, ſicut ſponſam ornatam viro ſuo.* Quod autem ex Euangelio adducitur, nempe, *videbitis Angelos aſcendentes & deſcendentes*, aliud longè diuerſum eſt. Licèt enim in loquendi modo ſimile videatur: liquet tamen ex ipſo contextu illud in eo Euangelij loco prædici, nimirum Angelos aſcendere & deſcendere viſum iri; vel ſaltẽ eos aſcendiſſe & deſcendiſſe. Nec enim aliud additur, in quod vis illius verbi, *Videbitis*, deſinat. At verò in Apocalypſi Ioannis viſio terminatur in eo, quod verba illa exprimunt, *Paratam, ſicut ſponſam ornatam viro ſuo.* Si quis enim diceret, concionatorem ex Regis curia venientem à ſe fuiſſe conſpectum in ſuggeſtum aſcendere; nõ opus eſt, vt propterea intelligamus, eodem die ab illo fuiſſe viſum ex regia venire.

Pars negans ſtatuitur vt vera, & probatur.

Difficultas occurrẽs diſſoluitur.

Dicet quiſpiam, *deſcendentem*, eſſe præſentis tẽporis participium etiã in Græco: quare ſi hæc verba referenda erant ad gratiæ excellentiã Eccleſiæ cõmunicatam; dicendum non forè, Deſcendentem, in præſenti tempore, ſed, Quæ deſcenderat, in præterito. Reſpondetur; ſicut res aliqua excelſa valde ac ſublimis eleganter dicitur è cælo delapſa; ſic etiã dici poteſt è cælo delabi atque deſcendere. Et fortè elegãtiæ plenum eſt, quod dicitur in præſenti de cælo deſcendens: vt hac loquendi ratione denotetur, illam gratiæ dignitatem ac celſitatem ſemper è cælo deſcendere, ſemperque inde pendêre.

Vox à Deo, *vtrùm cum conſequentibus, an cum antecedentibus copulanda ſit?*

A Deo.] Hæc verba nonnulli componunt cum participio, *paratam*. Quæ tamen non eſt germana horum verborum conſtructio; ſed illa, *Deſcendentem de cælo à Deo.* Sic enim Græca in præſenti legunt; & n. 10. in noſtra etiam Vulgata habetur, *Deſcendentẽ de cælo à Deo.* Vbi manifeſtè patet, ablatiuũ *à Deo* non coniungi cum alio participio. Porrò, *Deſcendere de cælo à Deo*, perinde eſt, quaſi rem eſſe cęleſtem atque diuinam. Atque ita Auguſtinus l. 20. de ciu. c. 17. *De cælo* (inquit) *dicitur deſcendere: quia cæleſtis gratia eſt, qua Deus eam fecit; & de cælo quidem ab initio ſui deſcendit, Spiritu ſancto miſſo de cælo.*

Cur noua Ieroſolyma dicatur ſicut ſponſa ornata viro ſuo? Plures traduntur expoſitiones illius datiui viro ſuo.

Paratam ſicut ſponſam ornatam viro ſuo.] Hoc eſt, tantâ gloriâ ac maieſtate conſpicuam, quanta decet Sponſam cæleſtis Agni. Qui loquendi modus ſimilitudine manifeſtus fiet. Si enim quis Hiſpaniarum Principis ſponſam conſpiceret gemmis & margaritis adeò pretioſis & collucentibus vndique diſtinctam, vt plurimis aureorum millibus, atque adeò millionibus eius ornatus æſtimaretur: næ ille ſignificanter diceret, ſe Principis ſponſam vidiſſe eiuſmodi gemmis ornatam, quæ Principis ſponſa dignæ ſint. Itaque ille dandi caſus *Viro ſuo*, idem eſt atque, *dignè viro ſuo.* Non tamen in eo ſenſu eſt accipiendum, quaſi dicatur illa ſic eſſe ornata, prout expedit ſponſæ Principi nupturæ: iam enim præſtituitur eſſe nupta. Sed intelligendum ita eſt, eam eiuſmodi gloria & ſplẽdore fuiſſe à Ioanne viſam, qualis decet eam feminam, quæ viri ita diuitis ac præpotentis vxor eſt. Eôdem ferè recidet ſenſus, ſi ſic conſtruamus; *Sicut ſponſam ornatam viro ſuo*, id eſt, tanquam eam ſponſam, quam ſplendore & gloria Parens æternus exornauit ad Chriſti honorem ac decus. Quòd enim adeò ſit ingens & excelſa ea gloria, quæ Eccleſiam manet in cælo; id quidem in Chriſti ipſius gloriam redundat; atque eius meritis referri debet acceptum. Aut fortaſſe datiuus ille *viro ſuo* idem ſignificat, A quod *à viro ſuo*. Nam datiuus apud Græcos ſæpè cauſam dicit agentem; vt apud Pindarum in Iſth. Ode 5. Πόλις ὀρθωθεῖσα ναύταις, idem eſt, quod, ciuitas erecta per nautas Idem etiam Latinis familiare eſt; quidquid Grammaticus nonnemo dicat. Sic enim Virgilius Æneidos 1. de ſuo Ænea in nubem abdito loquens,

Infert ſe ſeptus nebulâ (mirabile dictu!)
Per medios miſcétque viris, neque cernitur vlli.

Aut *ornatam viro*, id eſt, cuius ornamentum eſt ipſe Chriſtus, cui nupſit: *quia claritas Dei illuminauit eam, & lucerna eius eſt Agnus.*

Cur hic vtraque & ciuitatis & ſponſæ allegoria copuletur.

B Illud demum hìc obſeruandum, eleganter coniungi vtramque ſponſæ & ciuitatis allegoriam. tum vt ipſamet repugnantia, quæ inter ipſas allegorias reperitur, ſi materialiter ſumantur, nos ad ſpiritalem ſenſum extollat: tum etiam vt quod altera allegoria non ſatis ſignificat, alterius ſubſidio ſuppleatur. Et vtramque ob cauſam Eccleſia duas has coniungit allegorias in hymnis, quos in Eccleſiæ dedicatione decantat.

TEXTVS.

C Verſ. 3. *Et audiui vocem magnam de throno dicentem: Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis: & ipſi populus eius erunt, & ipſe Deus cum eis erit eorum Deus.*

COMMENTARIVS.

Ex quonam throno vox illa magna prodierit.

ANTEQVAM ad myſterij explicationem accedo, ea mihi dubitatio occurrit diſcutienda; videlicet quinã ſit thronus hic, ex quo vox illa proceſſit? & quando eam Ioãnes audierit? Exiſtimabit D quiſpiam thronum hunc eſſe eundem c. 4. in quo Deus ſedens inter viginti quatuor ſeniores cõſpectus fuit. Illius enim throni aliàs etiam facta eſt mẽtio. Dicet alius, thronum proximè præcedentem c. 20. 11. eſſe iudicis ſententiam laturi ſedem, *Et vidi thronum magnum candidum*: vnde congruentiùs videri, vt vox hæc ex eo throno erupiſſe credatur. Tũ quia thronus ille reliquis propior huic throno eſt: tum quia ad vnum ſpectat iudicem, & impios ad æternum damnare ſupplicium, & probos ſempiternis beare præmiis. Quamobrem, cum caput 20. reproborum damnatione terminatum ſit, (his nanque verbis deſiit, *Et qui non eſt inuentus in libro vitæ, miſſus eſt in ſtagnum ignis*,) E mirificè conſonat, vt ad electos, qui ſoli iam ante iudicis ſedem remanebãt, prodeat ab ipſius iudicis throno vox in hãc ſententiam; *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus*, &c.

Propoſita quæſtionis deciſio, & Auctoris hac de re mens.

Aliter tamẽ videtur dicendum. Nã verba iſthæc, *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus*, congruentius eſt, vt glorioſam ipſam denotent vrbem, quam Ioãnes in hoc capite deſcribit; ac de illa, ſicuti de re præſenti, loquantur. Quòd ſi ipſa ciuitas his verbis indicatur; probabilius eſt, vocem hanc exiiſſe F ex eo throno, quem Ioannes in eâdem vrbe cõſpexit. ait enim c. 22. 1. ciuitatis fluuium procedere *à ſede Dei & Agni*. vbi pro ſede Græcè legitur thronus. Similiter c. 22. 3. vbi legimus, *Sedes Dei & Agni in illa erunt*. Si ergo Dei thronus & Agni intra ciuitatem erat; ſi vox è throno prodiens loquitur de ciuitate ipſa, tanquam de re præſenti (ideo enim ait *Ecce*;) perſpicuum ſatis apparet, eam vocem ex illo ipſo procedere throno, quem in vrbe Deus & Agnus habebant. Quapropter non videtur ad rem, vt hoc in loco de Iudicis agatur throno. hic enim

A intra ciuitatem non erat. Nam ab illius throni viſione tranſgreſſus eſt Ioannes ad viſionem glorioſæ ciuitatis, deductus ab Angelo in magnũ & excelſum montem. Non tamẽ diſplicet, vt hic ipſe thronus à Ioanne conſpectus in vrbe idem eſſe cum c. 4 throno credatur; atque adeò eundemmet thronum, quem Deus in militante habebat Eccleſia ſenioribus vndique conſtipatum, in triumphante poſteà Eccleſia Ioannes vidiſſe dicamus.

Quãdo fuerit magna hæc vox à Ioãne exaudita.

Hoc autem ſi admittatur; dicendum etiam eſt, vocem hanc à Ioanne non fuiſſe exauditã, donec & vrbem vidit, & ad eius medium ante Dei thro- B num acceſſit. Nec diſſonum eſt, vocem hãc à Ioanne literis mandari, antequàm ad diſtinctam ciuitatis viſionem recẽſendam perueniat. Satis enim eſt, in præcedenti verſu ſe ſummatim affirmaſſe, viſam à ſe fuiſſe *ciuitatem ſanctam Ieruſalem, paratam ſicut ſponſam ornatam viro ſuo*. Priùs enim quàm eam ſingillatim deſcribat, potuit congruenter dicere, ſe de hac vrbe à ſe ipſo deſcribendâ velle primò enunciare, quod ex magna voce de throno prodeunte audiuit. Quippe congruens erit priùs animaduertere, quod vox illa promiſit, vt fideles pleniùs poſſent percipere, quod de ciuitatis ipſius deſcriptione C ſequitur. Cæleſtis enim vox (quæ per quinque verſus ſubſequentes continuatur) admonet, hanc eſſe vrbem illam, quam Deus ſuis electis deſtinauit; ſicuti æternum reprobis parauit ſupplicium: atque hunc eſſe diuini operis finem & coronidem: quare neminem de huius vrbis fruitione diffidere debere, cùm tantum hoc præmium ſtrenuis militibus conferatur.

Vox hæc magna quid innuat.

Vox magna.] Vocis è throno prodeuntis contentio & magnitudo confert non parum, vt magnum huius viſionis momentũ expendatur. Quòd ſi hæc vox ex eo procedit throno vbi Deus inter ſeniores conſidet; ita fieri opus erat, vt denoteretur D doctrinam hanc de cæleſtis felicitatis magnitudine tunc in mundo altiùs & contentiùs intonuiſſe, poſtquàm Deus in Chriſtianæ Eccleſiæ throno conſedit.

Ioannem hæc verba ab Ezechiele fuiſſe mutuatum.

Ecce tabernaculum Dei cum hominibus.] Hæc verba ſunt ex Ezechiel. c. 37. 27. deprompta. vbi legimus, *Et erit tabernaculum meum in eis; & ero eis Deus, & ipſi erunt mihi populus. Et ſcient Gentes, quia ego Dominus ſanctificator Iſrael, cùm fuerit ſanctificatio mea in medio eorum in perpetuum.* Tametſi autem hæc verba apud Ezechielem pertinere etiam videantur ad Eccleſiæ ſanctificationem per Spiritum ſanctum E effectam, perfectum tamen eorum complemẽtum in patriæ beatitudine poſſidebitur; cuius æternitatem denotat vox *in perpetuum*. Noui Turrianũ noſtrum contendere, vt verba iſthæc accipiantur de maximo beneficio, quo Deus ſuam cumulauit Eccleſiam, quando apud eam in ſanctiſſima Euchariſtia remanſit. Sed ſuprà iam vidimus, totam hanc viſionem eſſe picturam illius felicitatis, quam Eccleſia in cæleſti patria conſequetur.

Difficultati hic occurrenti ſatiſfit.

Sed opponet nobis aliquis, verbo *Tabernaculum* F reſpondere in Græcu σκηνή, quæ vox non domicilium quodlibet, ſed tentorium ſignificat. *Habitabit* verò eſt, σκηνώσει, quod eſt habitare in tabernaculo. Reſpõdeo, ex ipſo colligi contextu, hanc ipſam admirabilem prorſus vrbem Ioanni oſtenſam diuinâ voce appellari tabernaculum, quod fortaſſis innuit, tantam eſſe ſummi Dei maieſtatem, vt tota illa ſupernæ ciuitatis magnitudo, comparatione infinitæ Dei celſitatis, perinde ſit, quaſi tentoriũ aliquod potentiſſimo monarchæ præparatum. Dignã enim ſui habitationem Deus in ſe ipſo habet. Et quamuis in Beatis etiam commoretur, & proprium poſſideat

A poſſideat domicilium:hoc tamen non tam eſt iuxta infinitam ipſius magnitudinem, quàm iuxta amorem & beneficentiam. Fortè etiam, (vt ſuprà attigimus) tabernaculi ſiue tentorij nomen ſummam intus habitantium communionem denotat. Nam in vrbe aliqua, imò etiam in laxa & capaci domo poſſunt multi pariter incolæ ſeorſum degere; at in eodem tabernaculo commorantes in maxima vitæ communione ſint neceſſe eſt. Nec enim vnus ab alio omnino abſtrahi aut celari poteſt. Id ergo admirabile planè eſt in beatiſſima illa cælitum vrbe, perinde enim, quaſi tentorium quoddam aut tabernaculum foret, omnes ſeſe mutuò peruident & B perfruuntur, nec cæleſtem vnquam regem inter ipſos placidiſſimè degentẽ ex oculorum conſpectu amittunt. Atque hæc familiatiſſima Dei communio, qua Beati fruuntur in cælo, verbis etiam ſequentibus indicatur, *Et ipſe Deus cum eis erit eorum Deus.* Oſtẽdit autem Deus ſe Deum eſſe iis, quos beat, quorúmq; ſinus ſiue animas potiùs, æternis donis & gloria circumfluenti implet: vide infrà num.7.

TEXTVS.

C Verſ.4. *Et abſterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum: & mors vltrà non erit: neque luctus, neque clamor, neque dolor erit vltrà, quia prima abierunt.*

COMMENTARIVS.

Alluſio ad Iſai.25,8.

DESVMPTA ſũt hæc ex Iſaia c.25 8. vbi legimus; *Præcipitabit mortem in ſempiternũ: & auferet Dominus lacrymam ab omni facie.* Licèt autem videatur D agere Iſaias de Chriſtianæ Eccleſiæ felicitate in hac vita: cùm ij, qui viua fide in Chriſtum credunt, & omnia pro illo aſpernantur, verè dicantur non mori, quamuis moriantur re ipſa; & diuini ſpiritus ſubſidium mirè ab huius vitæ laboribus homines eripiat (vnde Apoc.7.17. eadem Iſaiæ verba ad ſpiritalem hominum felicitatem exprimendam vſurpantur) nihilominùs perfectum & cumulatum Iſaiæ vaticinij complementum ad cæleſtem beatitudinẽ reſeruari perſpicuum eſt; atque id in præſenti verſu edocemur, *Quia prima abierunt.* quaſi dicat, Non iam ampliùs ærumnarum aut miſeriarum tempus erit; prima illa militiæ ac laboris tempeſtas abiit; E nihil iam deinceps, niſi pacis, tranquillitatis atque triumphi tempus reliquum eſt.

TEXTVS.

Verſ.5. *Et dixit qui ſedebat in throno; Ecce noua facio omnia. Et dixit mihi, Scribe, quia hæc verba fideliſſima ſunt & vera.*

COMMENTARIVS.

Alluſio itẽ ad ipſius Iſa. c. 43 19.

F COnsvle Iſaiæ 43.19. *Ecce ego facio noua*, & 2. Cor.5.17. *Ecce facta ſunt omnia noua.* Quibus ex locis infertur, in Chriſtianæ etiam Eccleſiæ fundatione, & in cæleſti ſpiritu per Chriſtum aſſertorem noſtrum Apoſtolis ac diſcipulis elargito, atque in Iudaici populi reprobatione, & electione Gentilici, poſſe ſimiliter verè affirmari, omnia facta eſſe noua. Verùm exacta atque perfecta renouatio, in qua nulla antiquæ vetuſtatis veſtigia ſupererunt, in æternum illum Beatorum felicitatis diem differtur. tunc enim Iſaiæ vaticinium cumulatè implebitur: cùm deinceps Sanctorum nouitas perfectiſſima & admirabilis planè felicitas ſubſequutura ſit. Vt autẽ Deus ſuos ſeruos ac familiares certiſſimæ huius expectationis ſolatio recreet, ac reficiat; præcipit id literis mandari, ac rurſus ſua auctoritate confirmat.

TEXTVS.

Verſ.6. *Et dixit mihi, Factum eſt. Ego ſum α & ω. initium & finis. Ego ſitienti dabo de fonte aquæ vitæ gratis.*

COMMENTARIVS.

Quid ſignificet Factum eſt.

FActum eſt.] Id eſt, peruenimus iam ad vltimum operis à diuina prouidentia intenti finem & complementum: atque omnia ſunt tandem præſtita, ſicuti Deus ſapientiſſimè diſpoſuerat. Vel; ex hoc tempore id iam factum reputa; quia iam expenſæ factæ ſunt; & hoc eſt firmiſſimum omnipotentis Dei decretum, vt Romana Eccleſia ad ſupremum hoc felicitatis & amplitudinis faſtigium conſcendat. Addit porrò Deus: *Ego ſum α & ω*, id eſt, vt ſequitur, *initium & finis* (de qua phraſi diximus ſuprà c.1.n.8.) Ac ſi dicat; ipſe hoc fabricare cœpi ędificiũ, & prima ipſius ieci fundamenta; ipſe etiam perficiam, & ad vltimum perfectionis apicem perducã. Ipſe ſum ſempiternæ beatitudinis fons, qui me hominibus effundere cupio: nec aliud pretij requiro, quàm tanti, támque immenſi doni pretium & æſtimationem, ac verum illius potiundi deſiderium. Hoc enim eſt, *Ego ſitienti dabo de fonte aquæ vitæ gratis.* Atque vox *gratis* pariter denotat tam excellens eſſe bonum Dei ipſius fruitionem; vt quantumuis plurimi hominibus ſtet, ſemper gratis eſſe dicatur. Etenim ſi cum immenſis illis diuitiis conferatur; quidquid homo pro ipſis aſſequendis impendit, totum hoc quaſi nihil reputabitur.

TEXTVS.

Verſ. 7. *Qui vicerit, poſſidebit hæc: & ero illi Deus, & ille erit mihi filius.*

COMMENTARIVS.

Quomodo cũ fonte aquæ vitæ gratis dato cohæreat id, quod nũc dicitur, Qui vicerit.

DIctvm fuerat, æternam gloriam gratis concedi. Verùm ne quis propterea curã abiiciat, & omnem prorſus ſolicitudinem deponat, nunc additur, quamuis æterna felicitas gratis detur, opus adhuc eſſe robore ac virtute, ne noſtra deſidia ac ſocordia è manibus dilabi patiamur, quod Deus nobis ſponte ſua offert. Neceſſe igitur eſt, dæmonem, mundum atque carnem proſternere: & victori *ero illi Deus, & ille erit mihi filius.* Scio aliis in locis victori præmium in hac vita promitti: hic tamen de æternæ vitæ præmio ſermonem eſſe non dubito. Hoc namque præmium è regione mox opponitur inferorum ſuppliciis, quæ Dei hoſtibus deſtinata ſunt. Quamobrem quod dicitur, *Ero illi Deus, & ille erit mihi filius*, nobis indicat, qua ratione ſe Deus cum Beatis omnibus gerat, vt ſcilicet eis tanquam filiis beatiſſimæ illius felicitatis hæreditatem tradat. Itaque Dei filij nomen non hic ad gratiæ adoptionem, ſed ad cæleſtis gloriæ poſſeſſionem referendum eſt: ſicuti Lucæ c.20.n.36. *Sunt filij Dei, cùm ſint filij reſurrectionis.*

De æterna vitæ præmio hic eſſe ſermonem.

quod *à viro ſuo.* Nam datiuus apud Græcos ſæpè cauſam dicit agentem; vt apud Pindarum in Iſth. Ode 5. Πόλις ὀρθωθεῖσα ναύταις, idem eſt, quod, ciuitas erecta per nautas. Idem etiam Latinis familiare eſt; quidquid Grammaticus nonnemo dicat. Sic enim Virgilius Æneidos 1. de ſuo Ænea in nubem abdito loquens,

Infert ſe ſeptus nebulâ (mirabile dictu!)
Per medios miſcétque viros; neque cernitur vlli.

Aut *ornatam viro*, id eſt, cuius ornamentum eſt ipſe Chriſtus, cui competit: *quia claritas Dei illuminauit eam; & lucerna eius eſt Agnus.*

Cur hic vtraque & ciuitatis & ſponſæ allegoria copuletur.

Illud demum hic obſeruandum, eleganter coniungi vtramque ſponſæ & ciuitatis allegoriam: tum vt ipſamet repugnantia, quæ inter ipſas allegorias reperitur, ſi materialiter ſumantur, nos ad ſpiritalem ſenſum extollat: tum etiam vt quod altera allegoria non ſatis ſignificat, alterius ſubſidio ſuppleatur. Et vtramque ob cauſam Eccleſia duas has coniungit allegorias in hymnis, quos in Eccleſiæ dedicatione decantat.

TEXTVS.

Verſ. 3. *Et audiui vocem magnam de throno dicentem: Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis: & ipſi populus eius erunt, & ipſe Deus cum eis erit eorum Deus.*

COMMENTARIVS.

Ex quonam throno vox illa magna prodierit.

ANTEQVAM ad myſterij explicationem accedo, ea mihi dubitatio occurrit diſcutienda; videlicet quinā ſit thronus hic, ex quo vox illa proceſſit? & quando eam Ioānes audierit? Exiſtimabit quiſpiam thronum hunc eſſe eundem c. 4. in quo Deus ſedens inter viginti quatuor ſeniores cōſpectus fuit. Illius enim throni aliàs etiam facta eſt mētio. Dicet alius, thronum proximè præcedentem c. 20. 11. eſſe iudicis ſententiam laturi ſedem, *Et vidi thronum magnum candidum*: vnde congruentiùs videri, vt vox hæc ex eo throno erupiſſe credatur. Tū quia thronus ille reliquis propior huic throno eſt: tum quia ad vnum ſpectat iudicem, & impios ad æternum damnare ſupplicium, & probos ſempiternis beare præmiis. Quamobrem, cum caput 20. reproborum damnatione terminatum ſit, (his namque verbis deſiit, *Et qui non eſt inuentus in libro vitæ, miſſus eſt in ſtagnum ignis,*) mirificè conſonat, vt ad electos, qui ſoli iam ante iudicis ſedem remanebāt, prodeat ab ipſius iudicis throno vox in hāc ſententiam; *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, &c.*

Propoſita quæſtionis deciſio, & Auctoris hac de re mens.

Aliter tamē videtur dicendum. Nā verba iſthæc, *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus*, congruentius eſt, vt glorioſam ipſam denotent vrbem, quam Ioānes in hoc capite deſcribit; ac de illa, ſicuti de re præſenti, loquantur. Quòd ſi ipſa ciuitas his verbis indicatur; probabilius eſt, vocem hanc exiiſſe ex eo throno, quem Ioannes in eâdem vrbe cōſpexit. ait enim c. 22. 1. ciuitatis fluuium procedere *à ſede Dei & Agni.* vbi pro ſede Græcè legitur thronus. Similiter c. 22. 3. vbi legimus, *Sedes Dei & Agni in illa erunt.* Si ergo Dei thronus & Agni intra ciuitatem erat; ſi vox è throno prodiens loquitur de ciuitate ipſa, tanquam de re præſenti (ideo enim ait *Ecce*;) perſpicuum ſatis apparet, eam vocem ex illo ipſo procedere throno, quem in vrbe Deus & Agnus habebant. Quapropter non videtur ad rem, vt hoc in loco de iudicis agatur throno. hic enim intra ciuitatem non erat. Nam ab illius throni viſione tranſgreſſus eſt Ioannes ad viſionem glorioſæ ciuitatis, deductus ab Angelo in magnū & excelſum montem. Non tamē diſplicet, vt hic ipſe thronus à Ioanne conſpectus in vrbe idem eſſe cum c. 4. throno credatur; atque adeò eundemmet thronum, quem Deus in militante habebat Eccleſia ſenioribus vndique conſtipatum, in triumphante poſteà Eccleſia Ioannes vidiſſe dicatur.

Quādo fuerit magna hæc vox à Ioāne exaudita.

Hoc autem ſi admittatur; dicendum etiam eſt, vocem hanc à Ioanne non fuiſſe exauditā, donec & vrbem vidit, & ad eius medium ante Dei thronum acceſſit. Nec diſſonum eſt, vocem hāc à Ioanne literis mandari, antequàm ad diſtinctam ciuitatis viſionem recēſendam perueniat. Satis enim eſt, in præcedenti verſu ſe ſummatim affirmaſſe, viſam à ſe fuiſſe *ciuitatem ſanctam Ieruſalem, paratam ſicut ſponſam ornatam viro ſuo.* Priùs enim quàm eam ſingillatim deſcribat, potuit congruenter dicere, ſe de hac vrbe à ſe ipſo deſcribendâ velle primò enunciare, quod ex magna voce de throno prodeunte audiuit. Quippe congruens erit priùs animaduertere, quod vox illa protulit, vt fideles pleniùs poſſent percipere, quod de ciuitatis ipſius deſcriptione ſequitur. Cæleſtis enim vox (quæ per quinque verſus ſubſequentes continuatur) admonet, hanc eſſe vrbem illam, quam Deus ſuis electis deſtinauit; ſicuti æternum reprobis parauit ſupplicium: atque hunc eſſe diuini operis finem & coronidem: quare neminem de huius vrbis fruitione diffidere debere, cùm tantum hoc præmium ſtrenuis militibus conferatur.

Vox hæc magna quid innuat.

Vox magna.] Vocis è throno prodeuntis contentio & magnitudo confert non parum, vt magnum huius viſionis momentū expendatur. Quòd ſi hæc vox ex eo procedit throno vbi Deus inter ſeniores conſidet; ita fieri opus erat, vt denotetur doctrinam hanc de cæleſtis felicitatis magnitudine tunc in mundo altiùs & contentiùs intonuiſſe, poſtquàm Deus in Chriſtianæ Eccleſiæ throno conſedit.

Ioannem hæc verba ab Ezechiele fuiſſe mutuatum.

Ecce tabernaculum Dei cum hominibus.] Hæc verba ſunt ex Ezechiel. c. 37. 27. deprompta. vbi legimus, *Et erit tabernaculum meum in eis; & ero eis Deus, & ipſi erunt mihi populus. Et ſcient Gentes, quia ego Dominus ſanctificator Iſrael, cùm fuerit ſanctificatio mea in medio eorum in perpetuum.* Tametſi autem hæc verba apud Ezechielem pertinere etiam videantur ad Eccleſiæ ſanctificationem per Spiritum ſanctum effectam, perfectum tamen eorum complemētum in patriæ beatitudine poſſidebitur; cuius æternitatem denotat vox *in perpetuum*. Noui Turrianū noſtrum contendere, vt verba iſthæc accipiantur de maximo beneficio, quo Deus ſuam cumulauit Eccleſiam, quando apud eam in ſanctiſſima Euchariſtia remanſit. Sed ſuprà iam vidimus, totam hanc viſionem eſſe picturam illius felicitatis, quam Eccleſia in cæleſti patria conſequetur.

Difficultati hic occurrenti ſatisfit.

Sed opponet nobis aliquis, verbo *Tabernaculum* reſpondere in Græco σκηνὴ, quæ vox non domicilium quodlibet, ſed tentorium ſignificat. *Habitabit* verò eſt, σκηνώσει, quod eſt habitare in tabernaculo. Reſpōdeo, ex ipſo colligi contextu, hanc ipſam admirabilem prorſus vrbem Ioanni oſtenſam diuinâ voce appellari tabernaculum, quod fortaſſis innuit, tantam eſſe ſummi Dei maieſtatem, vt tota illa ſupernæ ciuitatis magnitudo, comparatione infinitæ Dei celſitatis, perinde ſit, quaſi tentoriū aliquod potentiſſimo monarchæ præparatum. Dignā enim ſui habitationem Deus in ſe ipſo habet. Et quamuis in Beatis etiam commoretur, & proprium poſſideat domicilium: hoc tamen non tam eſt iuxta infinitam ipſius magnitudinem, quàm iuxta amorem & beneficentiam. Fortè etiam, (vt ſuprà attigimus) tabernaculi ſiue tentorij nomen ſummam intus habitantium communionem denotat. Nam in vrbe aliqua, imò etiam in laxa & capaci domo poſſunt multi pariter incolæ ſeorſum degere; at in eodem tabernaculo commorantes in maxima vitæ communione ſint neceſſe eſt. Nec enim vnus ab alio omnino abſtrahi aut celari poteſt. Id ergo admirabile planè eſt in beatiſſima illa cælitum vrbe, perinde enim, quaſi tentorium quoddam aut tabernaculum foret, omnes ſeſe mutuò peruident & perfruuntur, nec cæleſtem vnquam regem inter ipſos placidiſſimè degentē ex oculorum conſpectu amittunt. Atque hæc familiariſſima Dei communio, qua Beati fruuntur in cælo, verbis etiam ſequentibus indicatur, *Et ipſe Deus cum eis erit eorum Deus*. Oſtēdit autem Deus ſe Deum eſſe iis, quos beat, quorúmq; ſinus ſiue animas potiùs, æternis donis & gloria circunfluenti implet: vide infrà num. 7.

TEXTVS.

Verſ. 4. *Et abſterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum: & mors vltrà non erit: neque luctus, neque clamor, neque dolor erit vltrà, quia prima abierunt.*

COMMENTARIVS.

Alluſio ad Iſai. 25, 8.

DESVMPTA ſūt hæc ex Iſaia c. 25. 8. vbi legimus; *Præcipitabit mortem in ſempiternū: & auferet Dominus lacrymam ab omni facie.* Licèt autem videatur agere Iſaias de Chriſtianæ Eccleſiæ felicitate in hac vita: cùm ij, qui viua fide in Chriſtum credunt, & omnia pro illo aſpernantur, verè dicantur non mori, quamuis moriantur re ipſa; & diuini ſpiritus ſubſidium mirè ab huius vitæ laboribus homines eripiat (vnde Apoc. 7. 17. eadem Iſaiæ verba ad ſpiritalem hominum felicitatem exprimendam vſurpantur) nihilominùs perfectum & cumulatum Iſaiæ vaticinij complementum ad cæleſtem beatitudinē reſeruari perſpicuum eſt; atque id in præſenti verſu edocemur, *Quia prima abierunt.* quaſi dicat, Non iam ampliùs ærumnarum aut miſeriarum tempus erit; prima illa militiæ ac laboris tempeſtas abiit; nihil iam deinceps, niſi pacis, tranquillitatis atque triumphi tempus reliquum eſt.

TEXTVS.

Verſ. 5. *Et dixit qui ſedebat in throno; Ecce noua facio omnia. Et dixit mihi, Scribe, quia hæc verba fideliſſima ſunt & vera.*

COMMENTARIVS.

Alluſio item ad ipſius Iſa. c. 43. 19.

CONSVLE Iſaiæ 43. 19. *Ecce ego facio noua*, & 2. Cor. 5. 17. *Ecce facta ſunt omnia noua.* Quibus ex locis infertur, in Chriſtianæ etiam Eccleſiæ fundatione, & in cæleſti ſpiritu per Chriſtum aſſertorem noſtrum Apoſtolis ac diſcipulis elargito, atque in Iudaici populi reprobatione, & electione Gentilici, poſſe ſimiliter verè affirmari, omnia facta eſſe noua. Verùm exacta atque perfecta renouatio, in qua nulla antiquæ vetuſtatis veſtigia ſupererunt, in æternum illum Beatorum felicitatis diem differtur. tunc enim Iſaiæ vaticinium cumulatè implebitur: A cùm deinceps Sanctorum nouitas perfectiſſima & admirabilis planè felicitas ſubſequutura ſit. Vt autē Deus ſuos ſeruos ac familiares certiſſimæ huius expectationis ſolatio recreet, ac reficiat; præcipit id literis mandari, ac rurſus ſua auctoritate confirmat.

TEXTVS.

Verſ. 6. *Et dixit mihi, Factum eſt. Ego ſum α & ω. initium & finis. Ego ſitienti dabo de fonte aquæ vitæ gratis.*

B

COMMENTARIVS.

Quid ſignificet Factum eſt.

FActum eſt.] Id eſt, peruenimus iam ad vltimum operis à diuina prouidentia intenti finem & complementum: atque omnia ſunt tandem præſtita, ſicuti Deus ſapientiſſimè diſpoſuerat. Vel; ex hoc tempore id iam factum reputa; quia iam expenſæ factæ ſunt; & hoc eſt firmiſſimum omnipotentis Dei decretum, vt Romana Eccleſia ad ſupremum hoc felicitatis & amplitudinis faſtigium conſcendat. Addit porrò Deus: *Ego ſum α & ω*, id eſt, vt ſequitur, C *initium & finis* (de qua phraſi diximus ſuprà c. 1. n. 8.) Ac ſi dicat; ipſe hoc fabricare cœpi ędificiū, & prima ipſius ieci fundamenta; ipſe etiam perficiam, & ad vltimum perfectionis apicem perducā. Ipſe ſum ſempiternæ beatitudinis fons, qui me hominibus effundere cupio: nec aliud pretij requiro, quàm tanti, támque immenſi doni pretium & æſtimationem, ac verum illius potiundi deſiderium. Hoc enim eſt, *Ego ſitienti dabo de fonte aquæ vitæ gratis.* Atque vox *gratis* pariter denotat tam excellens eſſe bonum Dei ipſius fruitionem; vt quantumuis D plurimi hominibus ſtet, ſemper gratis eſſe dicatur. Etenim ſi cum immenſis illis diuitiis conferatur; quidquid homo pro ipſis aſſequendis impendit, totum hoc quaſi nihil reputabitur.

TEXTVS.

Verſ. 7. *Qui vicerit, poſſidebit hæc: & ero illi Deus, & ille erit mihi filius.*

COMMENTARIVS.

Quomodo cū fonte aquæ vitæ gratis dato cohæreat id, quod nūc dicitur, Qui vicerit.

De æterna vita præmio hic eſſe ſermonem.

E DICTVM fuerat, æternam gloriam gratis concedi. Verùm ne quis propterea curā abiiciat, & omnem prorſus ſolicitudinem deponat, nunc additur, quamuis æterna felicitas gratis detur, opus adhuc eſſe robore ac virtute, ne noſtra deſidia ac ſocordia è manibus dilabi patiamur, quod Deus nobis ſponte ſua offert. Neceſſe igitur eſt, dæmonem, mundum atque carnem proſternere: & victori *ero illi Deus, & ille erit mihi filius.* Scio aliis in locis victori præmium in hac vita promitti: hic tamen de æter- F næ vitæ præmio ſermonem eſſe non dubito. Hoc namque præmium è regione mox opponitur inferorum ſuppliciis, quæ Dei hoſtibus deſtinata ſunt. Quamobrem quod dicitur, *Ero illi Deus, & ille erit mihi filius*, nobis indicat, qua ratione ſe Deus cum Beatis omnibus gerat, vt ſcilicet eis tanquam filiis beatiſſimæ illius felicitatis hæreditatem tradat. Itaque Dei filij nomen non hic ad gratiæ adoptionem, ſed ad cæleſtis gloriæ poſſeſſionem referendum eſt: ſicuti Lucæ c. 20. n. 36. *Sunt filij Dei, cùm ſint filij reſurrectionis.*

TEXTVS.

Verſ.8. *Timidis autem & incredulis, & execratis, & homicidis, & fornicatoribus, & veneficis, & idololatris, & omnibus mendacibus pars illorum erit in ſtagno ardenti igne & ſulphure, quod eſt mors ſecunda.*

COMMENTARIVS.

Quinam hic appellentur timidi.

VOci *Timidis* reſpondet in Græco δειλοῖς, id eſt, ignauis. Socordes enim & ignaui non ſolùm ea præmia amittunt, quæ ſtrenui ac fortes reportant; ſed etiam in inferorum pœnas incurrunt. Timidi ergo in præſenti dicuntur ij, qui labori ac difficultati, quam ſecum affert virtus, miſerè ſuccūbunt; & virtuti ipſi terga ignominioſè vertunt. Cū his ignauis ſiue timidis textus coniungit *incredulos*, id eſt, infideles, & *execratos*, id eſt, execrabiles, & *homicidas, & fornicarios, & veneficos*, id eſt, veneficiis atque præſtigiis addictos, *& idololatras, & omnes mendaces*, id eſt, qui amant & faciunt mendacium, vt explicatur c. 22. 15. Eſt autem Scripturæ phraſis, qua dicuntur mendacium facere illi omnes, qui Dei mandata violant ac frangunt. Nam pro vitæ optimę atque laudabilis fructu, quem ferre deberent, peſſimos peccati fructus ferunt. Sic etiam de arboribus dicitur *mentietur opus oliuæ.* Habac. c. 3. n. 17. Niſi fortè dicamus mentiri hic idem eſſe, atque iniuriam alteri irrogare quauis ratione.

Mēdaces qui nā dicantur.

Pars illorum erit in ſtagno ardenti igne & ſulphure, quod eſt mors ſecunda.] Liquidò ex his verbis conſtat inferorum pœnis nomen mortis ſecundæ tribui. Iam quod attinet ad ſtagnum igni & ſulphure exardens, diximus ſuprà.

TEXTVS.

Verſ.9. *Et venit vnus de ſeptem Angelis habentibus phialas plenas ſeptem plagis nouiſſimis, & loquutus eſt mecum dicens, Veni, oſtendam tibi ſponſam vxorem Agni.*

COMMENTARIVS.

Vnū de ſeptē Angelis perinde eſſe, atque primū.

Quis fuerit hic Angelus.

CERTVM mihi eſt, vnum de ſeptem Angelis perinde eſſe atque primum, ſicut vnum de quatuor animalibus eſt leo. Vidimus autem c. 16. primum ex ſeptem phialarum Angelis eſſe B. Paulum. Vbi rationem reddidimus, cur Paulus congruenter inducatur, tanquam Ioanni prædicens admirabilem Romanæ Eccleſiæ in cælo maieſtatem & amplitudinem, (quod poſtremæ huius Apocalypſeos partis argumentum eſt) nimirum quia Paulo, vt ipſius Romanæ Eccleſiæ fundatori ſimul cum Petro, reuelauit Deus magnitudinis & diuinitatis faſtigiū, quò Eccleſia in terris & in cælis fuerat euehenda. Quare Paulus ac Petrus (vt vidimus) adumbrati fuêre in illis duobus Angelis, qui Ioanni totius Romæ conuerſionem renunciarant. Nunc verò ad Paulum ſingillatim ſpectat Ioanni præmonſtrare ampliſſimam Romanæ Eccleſiæ dignitatem in cælo futuram: quia huiuſmodi magnitudo totius Gētilitatis conuerſioni reſponſura eſt; atqui de Gentium plenitudine in Eccleſiam ingreſſura ſcripſit diſertè Paulus. Et quidem de gloriæ magnitudine, qua Sancti fruituri ſunt poſt generalem reſurrectionem, nulla erat fuſior in ſacris Literis tractatio neque expreſſior, quàm illa Pauli 1. Corinth. 15. & 2. Corinth. 5. Porrò longiorem ſuſciperem probationem, vt oſtenderem huiuſmodi Angelum, qui Ioanni ſponſam Agni in ſua gloria monſtrauit, eſſe Paulum; niſi id latè diſputaſſem cap. 16. & c. 17. not. 3. Vbi etiam expoſui, quàm fuerit conſentaneum, prædicationis ad Gentes ducem atque ſigniferum eſſe illum, qui inducitur magnitudinem gloriæ reuelans, quam Romana Eccleſia in terra atque in cælo poſſeſſura erat. diximus etiam ibi, glorioſum valdè eidem Paulo eſſe, quòd integra aliquot Apocalypſeos capita occupet eius memoria. In huius autem capitis prologo explicuimus, quæ ſit hæc ſponſa vxor Agni, cuius gloriam Ioanni monſtrauit vnus ex ſeptem phialarum Angelis.

Cur hic præ ceteris angelis Ioāni oſtēderit Romanæ Eccleſiæ gloriā in cælo futuram?

TEXTVS.

Verſ.10. *Et ſuſtulit me in ſpiritu in montem magnum & altum; & oſtendit mihi ciuitatem ſanctam Ieruſalem deſcendentem de cælo à Deo,*

Pars 1. verſ. 11. *Habentem claritatem Dei.*

COMMENTARIVS.

EX dictis in verſus ſecundi commentario elici poteſt (nec adem reperamus) per verba illa, *Oſtēdit mihi ciuitatem deſcendentem*, non ſignificari, oſtēſam Ioanni fuiſſe è cælo deſcendere, ſed ciuitatem hanc ſanctam (quæ dicitur è cælo deſcendens, ob egregiam ipſius ſanctitatem & cæleſtem in terris conuerſationem) Ioanni monſtratam fuiſſe ab Angelo cum ea gloria & claritate, quam indicant verba illa, *Habentem claritatem Dei.* Vt autem ſanctiſſimam hanc ciuitatem in eo gloriæ ſplendore, quem obtinebit in cælis, Angelus Ioanni oſtenderet; illum in ſpiritu ad excelſi & magni montis culmen euexit.

Mōs, in quē Ioannes fuit euectus, qua ratione ſit cōſiderādus.

At enim quanam ratione mons hic concipiendus eſt? númne intra vrbem ipſam, vt inde tota ciuitas facilè conſpici poſſit; ſicuti vrbs aliqua ex ſublimi turri in medio extructa ſolet vndique ſpectari. Sic fortè huius montis ſitum excogitabit aliquis. Iuuat ciuitatis ipſius immenſa laxitas, quæ ſuo ambitu ingentes montes ac plurimos facilè poſſet coërcere; cùm mille quingentis milliaribus eius magnitudo conſtaret. Dicet alius, congruentius videri, vti mons hic extra vrbem poſitus, & ab ea aliquantulum ſeiunctus conſideretur; ita tamen editus, vt tota vrbs inde poſſit facili negotio proſpectari: ſicut Moſes olim in editiſſimum montem fuit euectus, quò promiſſam inde terram contemplaretur.

Expeditur propoſita difficultas.

Nihilominùs tamen exiſtimo, Ioannem nec de eiuſmodi monte agere, qui in media vrbe ſitus ceteris illius ædificiis dominetur: nec de monte aliquo ab ipſa ciuitate diſiuncto. Sed Ioannis mentem eſſe, huiuſmodi vrbem in magno & excelſo monte eſſe conſtructam; atque adeò vt cerni poſſet, eò conſcēdere fuiſſe opus; non quidem vt ex ſuperiori aliqua vrbis parte poſſet tota conſpici, ſed vt in eam Ioānes ingrederetur; muros intueretur cominus; & portas, flumen, ceteráque omnia ſingulatim ſpectaret. Patet hoc ex ipſo contextu. Angelus enim, qui Ioannem in montē ſuſtulit; *habebat menſuram arūdineā aureā, vt metiretur ciuitatem & portas eius & murum. Et menſus eſt ciuitatem per ſtadia duodecim millia; & menſus eſt murum eius.* Si autem Ioannes cum Angelo pariter incedebat, & Angelus ipſe ciuitatem ac murum dimenſus eſt, vt Ioannes & muri

altitudi

altitudinem & longitudinem ciuitatis probè noſſet: non ergo ciuitatem Ioannes ex ſuperiore aliquo loco fuit contemplatus, ſed totam eam luſtrauit, vt eius dimenſiones omnes perſpiceret. Hoc inde roboratur, quia nec eximiam vrbis huius celſitatem decet, vt montem illa editiorem fingamus; nec ipſius vrbis pulchritudini cōſonū eſt, vt mons adeò ſublimis in medio eius ſitu emineat, nec magnitudo mille quingentorum milliarium patitur, vt tota ciuitas ex vnius mōtis faſtigio cōſpici poſſit, nec iſta contemplandi ratio diſtincta atque perſpicua, ſed obſcura & confuſa eſſet. Conſtat autem Ioannem diſtinctè admodum totam vrbem fuiſſe contemplatum, ac proinde vniuerſam perambulaſſe. Nec tamen feſſus aut defatigatus remanſit; quia non eam corporeo greſſu, ſed ſpiritali peragrauit. Et Ioannis quidem menti ac ſpiritui gratiſſima potiùs extitit & magni plena ſolatij hæc vrbis totius circuitio & contemplatio.

Diſcrimen inter cæleſtē hanc vrbem & alias in montibus ſitas.

Præter hæc; vbi ſemel ſtatuamus, ſermonem eſſe de vno eodemque monte, in quo ea ciuitas extructa ſit, facilè mox apparet maximum hac in re diſcrimen inter cæleſtem hanc vrbem & alias in mōtibus ædificari ſolitas. Aliæ enim, licèt pauca diametri milliaria contineant; ſuo tamen ambitu plures complectuntur montes: ſicut terrena Ieroſolyma, quæ Sionis montē coërcebat, vbi Dauidis arx erat conſtructa, & montem etiam cui nomen Moria; vbi ædificatum eſt Salomonis templum. Ita etiam Roma plures ſimul montes complectitur.

Septē q; vna ſibi muro circumdedit arces. Virg. Æneid. 6.

Verùm ſpiritalis hæc Ieroſolyma pariter ac Roma, quamuis tantò ſit maior & capacior; huiuſmodi inæqualitates, cliuos & ſalebras non habet; quas habeat neceſſe eſt vrbs aliqua in plurium montiū culminibus erecta: ſed tota cæleſtis ciuitas fundata eſt in æquiſſima vnius editi montis planicie, vnde altiſſima pariter ac planiſſima eſt; ſicut opus erat ad eximiam proportionem ac concordiam ſignificandam. Huc ſpectat, quod infrà legitur num. 16. *Longitudo & altitudo & latitudo eius æqualia ſunt.* Vt inibi conſtabit.

Quæ ſit hæc ciuitas in monte ſublimi poſita.

Iam ciuitatis huius in excelſo monte conſtitutæ ſignificatio facilis intellectu eſt. Concinit Iſaias cap. 2. 2. *Et erit in nouiſſimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium.* Et eiſdem penè verbis Michæas capite 4. num. 1. Illud porrò in vtroque Propheta animaduerſione dignum eſt: licèt enim mons ipſe ſit ſublimis, adhuc *fluent ad eum omnes gentes.* diuina enim gratia efficit, vt difficultas tantâ ſuauitate ſuperetur; vt ſurſum conſcendere, perinde ſit, quaſi ab ipſo vndarum decurrentium fluxu ſponte ferri.

Cur Ioan. c. 4. militantē inſpecturus Eccleſiam tollatur in cælum: nunc verò triumphantem viſurus in montem terræ ſublimem euehatur?

Sed occurrit in hoc loco dubitatio; cur ſcilicet, cùm Ioannes in cęlum aſcenderit capite 4. militantem Eccleſiā viſurus, nunc triumphātem inſpecturus in montem, non in cælum tollitur? atque ipſa viciſſim cæleſtis ciuitas in monte apparet? Si enim cæleſtis erat vrbs, multò facilius eſſet Ioannem in cælum iterum conſcendere (ſi iam inde deſcenderat) quàm vrbem ipſam ſimul cum muris ac fundamentis de cælo in terram vel in montem detuliſſe. Poſſet aliquis reſpondere, Ioannem in terris non cæleſtē ipſam vrbē, ſed ipſius modulū & quaſi typū aſpexiſſe. Hoc tamen non facit difficultati ſatis, neq; enim Ioannes exiguā ciuitatis normā, ſed immēſam quandam vrbem intuitus eſt: & muri ipſi dicuntur in altitudinem quatuor & quadraginta cubitis ſupra centum menſurâ hominis patēre. Si autem ingens hæc ciuitas appellatur norma, eo quòd A ſit figura: quidquid Ioannes vidit pro norma etiam atque typo reputandum erit. Et tamen perſtat adhuc eadem difficultas; cur ſcilicet Ioannes in cælū conſcendat militantem inſpecturus Eccleſiam: nunc verò, vt triumphantem contempletur, immenſum ei ædificium monſtretur in terra? Videbatur enim viceverſa viſio illi fuiſſe oſtendenda: militans enim Eccleſia in terris verſatur; triumphans verò in cælis. Quare ergo oſtenditur Ioanni in cælo ea, quæ in terris verſatur; in terra autem ea quæ in cælis eſt?

Propoſitæ quæſtionis enodatio.

B Reſpondeo primò; ſymbolica & ænigmatica viſio non opus eſt vt ſingula ſuis in locis repræſentet, ſed in ea proportione, quæ ad ſignificationem potiſſimam confert. Secundò reſpondeo; plurimū elegantiæ & concinnitudinis ſubeſt in mutua hac conuerſi ordinis viciſſitudine; vt ipſius mutationis nouitate & inſolentia duo inprimis aduertantur, quæ magni momenti ſunt. Primum eſt, Chriſtiani profeſſionem, quæ primo aſpectu facilis & abiecta res videbatur, altiſſimam eſſe ac planè cæleſtem. Alterum, homines cum Deo in cæleſti regione re- C gnare (quod antea impoſſibile apparebat) rem iam eſſe eiuſmodi, quam homines ambire & aſſequi poſſint: atque adeò quàm plurimos eſſe, qui reapſe hanc felicitatem ſint adepti. Primum ex his duobus perinde eſt, atque Chriſtiano homini illud D. Leonis edicere, *Agnoſce ô Chriſtiane, dignitatem tuam.* alterum eſt, illa Chriſti verba homini etiā pronunciare, *Regnum cælorum iam vim patitur, & violenti rapiunt illud*, quod idem eſt, ac ſi dicatur eiuſmodi expeditio hæc eſſe, quam ſtrenui & fortes aſſequantur.

Explicatur prima reſponſionis pars.

Ad horum igitur duorum primum, quid poteſt congruentius effingi, quàm militantem Eccleſiam D in cælo figurari? Nam & eius conuerſatio in cælis eſt, & ipſius poteſtas ac ſacramenta cæleſtia planè ſunt. Atque ad hunc ipſum ſcopum dirigitur figura atque vmbra præcipuarum rerum, quæ in Salomonico templo viſebantur; in ſuperiori tamen alio templo inter nubes apparuerāt: vt hoc pacto edocti ſimus mentem extollere ad ſublimem Chriſtianæ Eccleſiæ & diuinæ prouidentiæ ipſam gubernantis conſiderationem, & ad ea, quæ in ipſis veteris inſtrumenti figuris reconduntur. Nam quòd candelabrum illud & Chriſtianæ Eccleſiæ ſacerdotes tolluntur in cælum; id certè nos docet, E inter Salomonis templum & templum Chriſtianæ Eccleſiæ non minùs intereſſe diſcriminis, quàm inter cælum & terram, inter veritatem & eius figuram interiectum eſt.

Explicatur ſecunda.

Ad alterum verò, (id eſt, vt intelligamus hominibus iam per Dei gratiam in cælorum regnū patere aditum) quid aptius, quàm vt cæleſtis ciuitas in terras deſcendat. Sic Deus *inclinauit cælos & deſcendit*, Pſal. 17. 10. Cùm enim cæleſtis gloria adeò ſit ſublimis & excellens; ipſius celſitas videbatur aditum humanæ ſpei intercludere, & ab eius poſſeſſione homines prorſus arcere. Noſtræ enim fra- F gilitati & imbecillitati proponitur conſcenſus in cæleſte regnum multò adhuc difficilior, quàm aut per aëra volitare, aut penetrare cælos, atque ſupernum orbem vi capere. Vt ergo nemo deinceps diffidat, nemo ſuccumbat, nemo animum deſpondeat; eleganter depingitur cæleſtis ciuitas ad nos appropinquans: vt ad eam acceſſus ne nimiùm nobis difficilis in poſterum videatur.

Altera ad propoſitam difficultatē reſponſio.

Addo inſuper in hac vtriuſque Eccleſiæ (triumphantis ſcilicet & militantis) viciſſitudine aliud inſuper latēre myſterium; videlicet vt indicetur, in militantis Eccleſiæ conſideratione poſſe nos aliquo modo ad ipſius celſitatem planè cæleſtem agnoſcendam deuenire: at verò in Beatorum gloria conſideranda, cùm quidquid in hac vita mente aſſequimur adeò ſit exiguum & paruum; hinc fit nos in eius contemplatione non tam ad ipſius celſitudinis cognitionem pertingere, quàm ipſam atque eius magnitudinem ad noſtræ tenuitatis modulum reducere & coarctare, nec non ad infimas viſibilium rerum comparationes; cuiuſmodi ſunt aurum, gemmæ & margaritæ; quæ ſi cum cæleſtis gloriæ diuitiis comparentur, abiectiſſima & contemptiſſima ſunt. Itaque in ea cæleſtium rerum contemplatione, quam in hac vita aſſequi poſſumus, earum ſublimitas & magnitudo plurimùm de ſua celſitate deſcendit, dum à nobis non iuxta ipſius magnitudinem, ſed iuxta noſtram paruitatem concipitur. Atque illud eſt, quod in iis rebus vel maximè cognoſcimus, eas videlicet dignè, vt par eſt, à nobis cognoſci non poſſe: ac proinde dũ eas rudibus & impolitis comparationibus explicamus, perinde eſſe, quaſi deſcendere ad cælum in terris contemplandum; ac demum quod ob ſui magnitudinem noſtræ mentis aciem omnino præteruolat, vt id meditatione attingere poſſimus, in terrenis ipſis rebus delineari & adumbrari neceſſe eſſe, id quod in maiorum & excellentiorum rerum ipſarum cæleſtium, quas aliter concipere non valemus æſtimationem redundat. Conſtat enim cogitationem ac allegorias ſiue figuras ex rebus inferioribus deſumptas deſcendere, propter earum rerum quas in eis deſcribimus & veneramur celſitatem: & propterea etiam magis veneramur, quia ad altiorem earum rerum cognitionem aſcendere non valemus.

Cur cæleſtis ciuitas non in infima telluris planitie, ſed in excelſo monte conſpecta ſit?

His ita præmiſſis; rogabit quiſpiam, quando cæleſtis ciuitas mortalibus oculis ſeſe in terris obiecit, cur non in infima telluris planitie, ſed in editiſſimo montis culmine viſa eſt? Facilis tamen eſt huius difficultatis enodatio. Sicut enim cæleſtis Ieroſolymæ deſcenſus in terram ſignificat, iam diuina gratiâ ſuffultos poſſe homines in cæleſtem gloriã intrare, nec ſibi prorſus impoſſibile eſſe: ita etiam dum cæleſtis hæc ciuitas in ſublimi montis vertice collocatur, innuitur hominibus opus eſſe, vti ſeſe excitent, & inflamment, atque omni virium contentione ad cliuoſi tramitis difficultatem ſuperandam adſpirent. Quanuis id etiam diuino fauente auxilio fieri maximâ ſuauitate valeat: iuxta illa Iſaiæ & Michææ verba *Fluent ad eum omnes Gẽtes*, quæ ſuprà iam expendimus. Enimuerò, quia oportet imprimis noſtros animos ac deſideria à terrenis rebus attollere atque abſtrahere: idcirco decreuit Deus, vt Ieroſolyma & Sionis arx in editis montibus locarentur. Expende illa verba Pſal. 23.3. *Quis aſcendit in montem Domini, aut quis ſtabit in loco ſancto eius?* Obſeruandum eſt etiam, Ioannem hic dicere. *ſuſtulit me in ſpiritu.* Spiritu enim & animi contentione eò aſcenditur; nec tam corporis greſſibus, quàm ſpiritalibus nitendum nobis eſt; id eſt ſpiritali vita, qua homo ex communi mortalium vilitate tollitur, & ad gloriæ altitudinem tendit, gradiens *de virtute in virtutem*, donec videatur *Deus Deorum in Sion*.

Cur dixerit Ioannes, ſe in montẽ fuiſſe ſublatum in Spiritu?

Præterea animaduerſione etiam dignum eſt, angelum Ioãni priùs dixiſſe, *Veni oſtendam tibi ſponſam vxorem Agni*: deinde glorioſiſſimam illi vrbem demonſtraſſe. Quod ſimilis eſt artificij cum eo, quod 5. vidimus: cùm enim ibi Ioanni diceretur, *Ecce vicit Leo*, nihilominus illi oſtenditur Agnus. Et generatim loquendo, quoties Ioanni aliud edicitur, aliud monſtratur, perinde eſt, quaſi admoneatur, quod ei fuerat dictum ſpiritualiter eſſe intelligendum; neque vnam eſſe ſatis comparationẽ. Ad hæc; in ipſa comparationum inter ſeſe diuerſitate, atque etiam interdum repugnantia (ſicuti in Leonis & Agni oppoſitione) denotari. eximiã fortitudinẽ in eo potiſſimùm viguiſſe, quòd ſe Chriſtus veluti Agnus occidi ſit paſſus. Similiter ergo in hoc loco, quòd Romana Eccleſia ſit Agni cæleſtis ſponſa (id eſt, Chriſto in crucem ſuffixo nubat, & Euangelicam amplectatur demiſſionem) propterea fuiſſe eò dignitatis euectam, vt ciuitas tam ingens, tamque ſplendida & glorioſa efficiatur.

Quæ vocetur hic claritas Dei.

Habentem claritatem Dei.] τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ. Et quidem voci δόξα, Latinè reſpondere ſolet *gloria*. Vnde opinabitur aliquis, claritatis nomẽ in hoc loco metaphoricè eſſe ſumendum: atque ſenſum eſſe, perſpici & eminere in hac vrbe diuinæ prouidentiæ gloriam, quæ ciuitatem adeò glorioſam extruxit. Noſter tamen interpres prudenter ſatis claritatis nomen, non gloriæ vſurpauit. Nam, quod attinet ad imaginariam viſionem, ſermo eſt de ipſa luce ac perſpicuitate, quam Ioannes in ea ciuitate conſpexit. Patet hoc infrà numer. 23. vbi legimus, *Ciuitas non eget ſole, neque lunâ, vt luceant in ea. Nam claritas* Dei (Græcè δόξα,) *illuminauit eam: & lucerna eius eſt Agnus.* Quibus ex verbis conſtat, propterea lumine ſolis & lunæ non egere ciuitatem, quòd duo alia luminaria ſplendidiora & fulgentiora cõtineat: quorum maius diuinitatem; minus, Chriſti Domini humanitatem repræſentat. Iam verò, qua ratione ſint accipienda hæc ipſa duo luminaria, quod ad viſionem ſiue figuram ſpectat, ſuo loco dicemus. Nunc id vnum affirmo, luminaris maximi (id eſt diuinæ claritatis) effectum ita eſſe concipiendum, quaſi in tota vrbe non ſolùm ſit maxima claritas, ſed prorſus etiam admirabilis. Itaque genitiuus ille *Dei*, cùm dicitur *Claritatem Dei*, iuxta receptam Scripturæ loquutionem perinde eſt, quaſi adiectiuum nomen denotans claritatem quandam omnino diuinam, hoc eſt clariſſimam pariter & admiratione digniſſimam. Sunt enim claritatis maximæ effectus planè mirandi, & pulcherrimæ colorum varietates; vt licet colligere ex admirabili illa claritate, qua Chriſtus vndique circumfuſus in transfiguratione apparet, nec non ex conſpicua luce, quæ per cryſtallinum vitrum triangulare tranſmittitur. Concipienda igitur eſt cæleſtis ciuitas admirabili quodam lucis fulgore perfuſa, qui incredibilem quandam pulchritudinem & inſatiabilem colorum varietatem ſpectantium oculis obiiciat. Id enim ſignificat claritas Dei, vt explicatur ampliùs verbis ſequentibus: vbi de admirandæ huius claritatis myſterio.

Luminaris maximi effectus quomodo ſit concipiendus.

TEXTVS.

Verſ. 11. pars 2. *Et lumen eius ſimile lapidi pretioſo, tanquam lapidi iaſpidis, ſicut cryſtallum.*

COMMENTARIVS.

PRo lumine in Græco legitur φωςὴρ, quod idẽ eſt ac luminare; vt patet Geneſis primo 16. & ad Philip. 2.15. Ex quo deducitur, per vocem *lumen* deſignari hic præcipuum luminare, quod totam vrbem illuſtrabat. Cùm autem textus duo ciuitati luminaria tribuat (quæ Soli & Lunæ reſpondent) & affirmet, duo hæc luminaria eſſe claritatem Dei & Agnum: dubium non eſt quin in maiori luminari diuinitas figuretur. Verùm oportet ſin-

Luminare hoc maius diuinitatem ſignificans quo loco ac ſitu eſſe conſiderandum ſit.

ſingulatim exponere, vbinam exiſtimandum ſit luminare hoc lapidi pretioſo ſimile & diuinitaté ſignificans exiſtere? Ex quo facilè dein cõſtabit, vbi etiam ſecundum aliud luminare conſiderandũ ſit. Dicet ergo aliquis, præcipuum luminare non eſſe concipiendum quaſi infrà intra eãdem vrbem ſit, ſed ſupra ipſam in editiſſimo cæli loco: vt inde veluti ſol terram, vniuerſam illuminet vrbem. Hanc nobis cogitãdi rationem perſuadet ciuitatis ipſius magnitudo, cuius quadrum mille quingentis milliaribus protenditur. Etenim vt lux aliqua conclaue quantumuis laxum illuminet, inconueniens nõ eſt, vt in ipſo pauimento aut paulò altior ſita ſit. Vt autem regionem adeò magnam ſimul colluſtret, nullo alio in loco luminare congruentiùs apprehendi poteſt, quàm in cælo.

Vtrumque ciuitatis luminare non eſſe conſideranda quaſi in cælum eleuata, ſed intra ipſam vrbem poſita.

Arbitror tamen, in hac Ioannis viſionẽ vtrumque ciuitatis luminare non eſſe conſideranda quaſi in cælum ipſum ſublata; ſed infrà intra eandem vrbem, in eminentiori ipſius mediæ loco. Hoc mihi vero ſimilius fit; quia textus ipſe ait cap. 22. 3. *Sedes Dei & Agni in illa erunt.* Et in figura quidem militantis Eccleſiæ, quæ c. 4. in cælo viſa eſt, thronus Dei in nubibus apparuit. Sed cùm triumphantis Eccleſiæ imago quaſi in terra Ioanni oſtenſa ſit, huic viſioni conſentaneum fuit, vt thronus quem in ea habere viſus eſt, in ipſa ciuitate figuretur, nõ verò ſupra ipſã in cælis. Id enim ſignificat illa phraſis, *Sedes Dei & Agni in illa erunt.* Et cõfirmatur, quia cap. 22. 1. dicitur Ioannes ciuitatis fluuium vidiſſe *procedentem à ſede Dei & Agni.* Atqui violenta nimis conſideratio eſſet fingere flumen ex cælo præcipitans; nec is fluuius eſſet, ſed pluuia. Præterea admiranda hæc lux, quam Deus ciuitati cæleſti in terra conſpectæ impertitur, non ita conſideranda eſt, quaſi foris percipi poſſet, ſed ſolùm intra ipſius vrbis ambitum. Quòd ſi luminare in cælo conſtituimus; tam foris, quàm intus eius radij excipientur. Ad hæc, ſi ciuitas in terra concipitur & Dei thronus in cælo: ſequetur hinc in Eccleſiæ militantis figura Deum propiùs ad fideles acceſſiſſe, quàm poſtea in Beatorum viſione. Ibi enim ſuum thronum conſtituit Deus intra ipſorum ſeniorum ſedes. Et verò, ſi ſeniores ad cæli culmen euehamus, glorioſam autem ciuitatem relinquamus in terris, id ſanè cum beatæ ciuitatis vnitate non cohæret.

Superioris difficultatis nodus extricatur.

Dicendum ergo eſt, illum ipſum thronum, quẽ capite 4. in militante Eccleſia Deum habere vidimus, à Ioanne nunc in Eccleſia triumphante in media cæleſti ciuitate fuiſſe viſum: ita tamen, vt hic Deus & Agnus ſuam integrè gloriam Beatis retegant & communicent. Quapropter Iaſpis & Sardius, ex quibus ſedentis in throno principis conſtabat figura (quæ Deum Patrem figurabat, vt vidimus capite 4.) tãtum nunc lucis atque fulgoris admirandi ex ſeſe emittunt, vt de luminari maximo affirmet textus, *Lumen eius ſimile lapidi pretioſo, tanquam lapidi Iaſpidis, ſicut cryſtallum.* Quaſi dicat, illam Iaſpidem, de qua capit. 4. dictum eſt (idemq́ue eſt intelligendum de Sardio) in hac extrema viſione adeò conſpicuam & pellucentem apparuiſſe, vt tota ſupernæ ciuitatis immenſa claritas inde refunderetur. Nam præterquàm quòd lux illa, quam ex ſe emittebat, erat maxima ac fulgentiſſima; referebat etiam lucem & ſplendorem Iaſpidis cryſtallizantis (ſic enim ſonant Græca) id eſt, adeò perſpicui, vt totam ſuorum colorum varietatem detegat; nec ſolùm externam oſtendat ſuperficiem, ſed omnem etiam intimam pulchritudinem: idq́ue tantâ luce & claritate, quantâ opus eſt ad cæleſtem A illam vrbem adeò ingentem lumine & gloria perfundendam. Hic obiter animaduertendum eſt, in luminaris huius comparatione cum pretioſo lapide, Gręcè pro *pretioſo* haberi, τιμιωτάτῳ, id eſt *pretioſiſſimo*; cùm tamen in ſubſequentium fundamentorum gemmis ſuperlatiuum nomen non vſurpetur: quia hæc eſt, quæ plus ceteris emicat & ſplendeſcit.

Declaratur adhuc amplius prædicta difficultatis reſponſio.

Sic congruenter intelligitur, quo pacto vtrumque ciuitatis huius luminare in eo ipſo throno fuerint, de quo textus agit, ſcilicet qua ratione cap. B 4. pictus fuit æternus Pater in throno ſedens, & iuxta illum Agnus. Cum hoc tamen diſcrimine, quia in ea capitis 4. viſione non ſuam diffundebant claritatem, ſecus verò in hoc loco: atque ideo luminarium nomen hic eis tribuitur. Et maiori quidem luminari Iaſpidis color ac pulchritudo adſcribitur (ſicut etiam capite quarto,) minori verò nomen Agni atque lucernæ. Patris verò claritas Soli cõparatur, & Chriſti humanitas, Lunæ: ideóque lucernæ nomine compellatur Agnus Græcè pro lucerna eſt λύχνος. Species autem Carbunculi C repetitur, qui vocatur Lychnites. Quamobrem, cùm Agnus in hac viſione ſplendidiſſimo fulgore collucens concipiatur, cumq́ue Chriſtus in aſſumpta carne Carbunculo comparetur (de quo infrà numero decimo nono in tertio ciuitatis fundamento) ritè conſentit, vt admirabilis lychnites ſit ciuitatis huius lucerna, quæ lunæ reſpondeat; ſicuti ſoli diuina Iaſpis longè ipſo ſole excellentior. Ceterùm non ita debemus apprehendere vtramque hanc gemmam ſolis & lunæ vicem gerentes, quaſi ſphęricæ figuræ ſint, ſicuti ſol atque luna: ſed eaſdem debemus figuras concipere, quæ ca. quarto D ſunt expreſſæ, nimirum ſpeciem humanam, quę diuinitatem repræſentet; Agni figuram, quę humanitatem. Huiuſmodi enim erant figuræ cap. quarto deſcriptæ: & de illis ipſis textus in præſenti loquitur.

Reſpondetur argumento ſuprà pro oppoſita ſent. adducto.

Iam, ad id, quod ſuprà adducebatur, ne duo hęc luminaria intra ipſam locarentur vrbem, præſertim adeò magnam. Reſpondetur, vt eam cominus illuminent, & ſua præſentia beent, cõgruentiſſimè luminaria intra ipſius vrbis ambitum conſiderari. Nec verò periculum imminet, ne lux per totam pariter vrbem diffundatur: nam & infinita eſt lux E ipſa, & tota ciuitas intus perſpicua; vt conſtabit infrà numero decimo octauo, vbi dicitur, *Ipſa verò ciuitas aurum mundum ſimile vitro mundo.*

Cur maius ciuitatis cæleſtis luminare ſimile lapidi iaſpidi perhibeatur.

Sed illud ad extremum ſubiiciamus oportet, cur maius ciuitatis huius luminare Iaſpidi cryſtallizanti ſimile fingatur? Ad hæc aſſero primò, præcipuam huius vrbis cæleſtis felicitatem eſſe illam, vt luminari maximo & intima ipſius claritate fruatur: & propterea luminare hoc inter omnes ciuitatis excellentias Ioanni oſtenſas primo conſtituitur loco. Secundò Iaſpidis ſimilitudo diuinitatem innuit. Nam inter 11. fundamentorum F gemmas (quæ totidem Apoſtolici Symboli articulos adumbrant) prima eſt Iaſpis, denotans Deum eſſe mundi artificem & conditorem, vt eo loci planum faciam. Mundi autem opifex & architectus eſt rerum omnium fons atque origo: in quo omnia eminenter continentur. Si ergo Dei viſio conſiſtit in fruitione internæ illius gloriæ, quam mundi conditor in ſe habet; eleganter maius ciuitatis luminare fingitur Iaſpidi pretioſiſſimo ſimile; cuius luce ipſius ſolis radij præſtringantur: ſimúlque obſeruatur, eſſe cryſtallizantem Iaſpidem, id eſt, in eo internam ipſius claritatem (quæ bonorum omnium fons eſt) perſpicuè cerni.

Quid verò eſt eſſe pellucidum, niſi intimam ipſius conditoris eſſentiam penetrari, ac peruideri?

TEXTVS.

Verſ. 12. *Et habebat murum magnum & altū, habentem portas duodecim: & in portis Angelos duodecim, & nomina inſcripta, quæ ſunt nomina duodecim tribuum filiorum Iſrael.*

13. *Ab Oriente portæ tres, & ab Aquilone portæ tres, & ab Auſtro portæ tres, & ab Occaſu portæ tres.*

COMMENTARIVS I.

De viſione ipſa imaginaria.

Cæleſtis vrbis portæ cur 12. numero ſint 1. ratio ab aliis Doctoribus tradita.

Antiqua Ieroſolyma quot portas habuerit.

DE muro dicemus poſteà, cùm ad eius dimenſionem deueniemus num. 17. Nunc de portarum numero, inſcriptionibus & cuſtodibus. Numerum igitur duodecim portarum opinantur nonnulli reſpondere numero portarum, quas Ieroſolyma terreſtris habebat. Eas enim fuiſſe duodenas tradunt Adrichomius in Ieroſolymæ deſcriptione, Salmeron in prolegomenis tract. 20. & latiſſimè Villalpandus tom. 3. in Ezechielem. Nec deeſt, qui vt portas duodecim terrenæ Ieroſolymæ attribuat, afferat Auguſtinum in Pſal. 86. qui tamen ibi manifeſtò agit de hac cæleſti Ieroſolyma, quam Apocalypſis deſcribit: vel de ea quam depingit Ezechiel cap. 48. fine: quibus ex locis inferri non poteſt terrenæ Ieroſolymæ duodecim fuiſſe portas. Si autem Scripturæ loci conſulantur, qui de terreſtris Ieroſolymæ portis verba faciunt: non video, quinam ex iis poſſit hic duodecim portarum numerus colligi. Quæ enim 2. Eſdræ 3. & 12. enumerantur, pauciores multò ſunt. Tametſi verò Villalpandus ait, Nehemiam portarum omnium non meminiſſe; ſed earum ſolùm, quæ inſtauratæ ac renouatæ ſunt (credit enim ceteras non fuiſſe dirutas, atque adeò earum renouatione non opus fuiſſe) aliis tamen multò aliter viſum eſt. Nec dubitari poteſt, quin eædem portæ diuerſa habeant diuerſis in locis nomina. Quapropter Salmeron, qui tractatu 20. portas duodecim expreſſerat, poſteà tractatu 42. eas ad nouem coarctat. Quorum locorum ſi alter cum altero conferatur; apparet clarè propterea 12 priùs conſtituiſſe, quia ex tribus ſenas confecerat. Duas enim portas conſtituerat: alteram dictam *portam veterem*: alteram *portam iudicij*. Poſteà tamen aduertit, vtrumque nomen eiuſdem eſſe portæ. Eâdem ratione ſe geſſerat in porta Ephraim. Nam portam equorum vt diuerſam aliam aſſignauerat, cùm tamen poſteà, eandem eſſe dicat cum Ephraim porta. Similiter priùs portam Beniamin à porta anguli diſtinxerat, quam deinde eandem eſſe fatetur.

Ieroſolymæ veteri portas ab aliis 12. ab aliis 9. deſignari.

Itaque Salmeron eò demum vergit, vt Ieroſolymæ portas deſignet nouem; atque idem ſequitur Arias Montanus in ſua deſcriptione. Inter eas verò portas, quas Adrichomius enumerat, conſtat nonnullas apponi ad duodenarium numerum explendum, quæ ciuitatis portæ non erant. In his ſunt *Porta horti Dauidis, Porta horti Herodis, Porta palatij Pontificis*. Sed Adrichomius cōfundit etiā portam vallis cum porta gregis, quæ tamen ab aliis meritò diſtinguuntur ex Nehemię 3. & 12. Et quidquid ſit de numero portarum terrenæ Ieroſolymę: conſtat ſaltem non illam habuiſſe tres portas ad

Ieroſolymæ portæ ad quas mūdi plagas ſpectarent.

A Aquilonem; tres ad Meridiem; tres ad Ortum; tres ad Occaſum. Quamuis enim Arias Montanus duas ad Auſtrum portas conſtituat, nempe portam gregis & portam vallis: vtraq; tamen ab aliis ad Orientem ponitur. Et Villalpandus rectè probat, nullam Ieroſolymę portam ad Auſtrum ſpectare. Vnde ex portis duodecim, quas ipſe deſignat, quatuor ad Aquilonem collocat; quatuor ad Ortum, quatuor ad Occaſum. Si ergo certum eſt, terrenam Ieroſolymam non ternis ad latera ſingula portis conſtitiſſe: fruſtra laborat, qui Ieroſolymæ portarum numerum, quem Ezechiel cap. 48. & Ioannes in hoc B capite 21. deſcribunt, reſpondere contendit portarum numero, quibus terrena Ieroſolyma cōſtituebatur. Liquet enim ab Ezechiele & à Ioanne eiuſmodi ciuitates deſcribi, quæ in quadrum perfectū ſunt redactæ, & in laterum ſingulis ternas habent portas cōgruenti ordine inter ſe diſpoſitas. Ex quo & ex multiplici prætereà diſcrimine planum fit, nō ab Ezechiele deſcribi antiquam Ieroſolymam; ſed myſticam, quam Deus in terris fuerat erecturus: in qua ſapienter figurantur portæ duodecim, tres per ſingula quadri latera diſpertitæ: atque his militantis Eccleſiæ portis reſpondent duodecim C triumphantis Ieroſolymæ quas deſcribit Apocalypſis.

Difficultas in textu occurrens ſoluitur.

Dicet quiſpiam portarum duodenarum non eſſe exiguum numerum in ea ciuitate, quam fingit Ezechiel. Nam muri laterum ſingula ſolùm habent quater mille & quingentos calamos in longitudinem, vnde non opus eſt, portas ipſas inter ſe diſtare calamis mille ducentis, qui duodecim ſtadia conficiūt iuxta meam rationem. at in ea ciuitate, quam hic Apocalypſis deſcribit, mille portis ſingula latera conſtare debent. Habet n. in longitudinē quodlibet D latus duodecim ſtadiorum millia, id eſt, mille quingenta milliaria: & ſatis inter ſe diſtinctæ portæ eſſent, ſi inter vnam & alteram dimidium leucæ intereſſet. Reſpondeo in Apocalypſi quidem immenſam haud dubiè ciuitatem figurari, quæ pro ſua magnitudine exiguum portarum numerum contineat. Non tamen vacabit myſterio, quòd portæ duodecim non ampliùs ſint, in cuius declaratione ſoluetur difficultas, quæ videtur moueri obiici, cur portæ adeò inter ſeſe ſint remotæ, vt vna ab altera plus centum viginti leucis diſtet.

Portarū 12. inſcriptiones cuiuſmodi fuerint.

Diſcrimen inter portarū inſcriptiones, quas aſſignat Ezechiel, & quas Apocalypſis.

Portarum inſcriptiones ait Ioannes eſſe nomina E duodecim tribuum filiorum Iſrael. Id quod ex Ezechiele ſumptum eſt: hic enim capite 48. numero 31. ait, *Portæ ciuitatis ex nominibus tribuum Iſrael.* Verùm nonnihil adhuc diſcriminis intereſſe debet inter eas tribus, quas Ezechiel nominat, & quas Apocalypſis. quippe Ezechiel inter portarū nomina refert Dan. Sic enim habet, *A Septentrione portæ tres, Ruben vna, Iuda vna, Leui vna; & ad plagā Orientalē portæ tres, Ioſeph vna, Beniamin vna, Dan vna; & ad plagam Meridianā, porta Simeonis vna, Iſachar vna, Zabulon vna; & ad plagā Occidētalem, porta Gad vna, Aſſer vna, Nephtali vna.* Hactenus Ezechiel. Enim F uerò nomina duodecim tribuum, quæ Apocalypſis inſcribit, ea ſunt proculdubio, quorum capite ſeptimo facta eſt mentio. Quare inter portas vrbis Apocalypſeos numerari non debet porta Dan, ſed pro illa ſubſtituenda eſt porta Manaſſe. Nam Ezechiel, vt & Leui & Dan recenſeret, neceſſe fuit ne in portarum nominibus diſtingueret Ephraim à Manaſſe: quantumuis eos in ſortibus diſtinxerit. Hoc igitur excepto diſcrimine, portarum nomina videntur in Apocalyp. eodem ordine accipienda, quem in eorum enumeratiōne obſeruat Ezechiel. Ex quo etiam animaduertere poteſt lector, has portas portis terrenæ Ieroſolymæ nequaquam reſpōdere. Ezechiel enim ad Orientem ponit portam Ioſeph & portam Beniamin: cùm tamen omnes Ieroſolymæ deſcriptiones portam Ephraim ad Septētrionalem plagam ſpectare prodant. Conſtat verò eandem eſſe debere portam, quæ appellatur Ioſeph & Ephraim in terrena Ieroſolyma. Item portam Beniamin omnes ad illum reiiciunt angulum, vbi Orientale latus cum Aquilonari compingitur: qui locus Orientalem plagam non reſpicit.

Nec illud abſque myſterio eſſe reor, quòd hæc duodecim tribuum partitio diuerſa ſit ab ea, quam Numerorum capite vndecimo legimus: quo in loco Oriens adſcribitur Iudæ, Iſachar & Zabulon; Meridies, Simeoni & Gad; Occidens Manaſſe, Ephraim & Beniamin; & Septentrio Dan, Aſſer atque Neptali.

Tribuum nomina qua ratione portis aſſignentur.

In tribuum inſuper nominibus, quæ portis aſſignantur, non ea ſeruatur conſuetudo, quæ apud noſtrates viget; qui Carmonæ portam, aut portam Cordubæ eas appellant, quibus ad ea opida itur ac redîtur. Verùm ſecus apud Ezechielem eſſe, compertum eſt: nam in vrbe è regione Septentrionis octo collocat tribus, & è regione Auſtri quinque. Quòd ſi recta attendatur via; tres portas Auſtrales comprehendit tribus Benjamin, atque eædem tres directè reſpiciunt quatuor illas tribus, quæ in Ezechiele poſt Benjamin ſequuntur, nimirum Simeon, Iſachar, Zabulon, & Gad. Eodem modo tres Aquilonis portæ ſpectant ad Leui & Iuda, & ad ſex alias tribus, quæ omnes ad Aquilonem ſequuntur. Quæ verò portæ ad Orientem & ad Occidentem ſitæ ſunt, nullam adſpiciunt tribum, iuxta Ezechielis deſcriptionem. Nomina ergo tribuum portis inſcripta non denotant, illac ad eam tribum iter dirigi, ſed ab illius tribus hominibus portam eam fuiſſe conſtructam: quaſi in eius vrbis ſtructura ſingulæ ex duodecim tribubus portas ſingulas ſuſceperint fabricandas. Atque ita Ezechielis capite 48. numero 19. cùm dicitur eos, qui ſeruiunt ciuitati, & operantur, eſſe ex omnibus tribubus, Interlinealis explicat de iis, qui vrbis muros extruunt, & ſubdit, *Nullus ſe putet immunem ab operibus ciuitatis.* Huc ſpectat illud Pſalm. 23. num. 7. *Attollite portas, principes, veſtras.* Nec enim denotat, aperite ſeu reſerate portas; ſed portarum extructuram erigite, & ædificium ipſum exurgat: iuxta ea, quæ ſcribuntur Nehemiæ 3.

COMMENTARIVS II.

De ſignificatione portarum.

Portarum 12. ſignificatio quæ ſit.

I*Oachimus* contendit, has duodecim portas eſſe totidem Apoſtolos ab illis primis diuerſos, quos ipſe autumat à Deo in mundum mittendos, vt Hebræos ad Chriſtianam religionem conuertant: *incertum* (ait) *an ex Gentibus, vel ex Hebrais ipſis.* Merum ſomnium. Nam vt res certa eſſet, quis non videat triumphantis Eccleſiæ portas non Hebræis, ſed omnibus etiam Gentibus eſſe apertas? Deinde Ioachimus ipſe in ſua præfatione cap. 10. conatur duodecim tribuum nomina totidem diſtinctis religionibus accommodare; ratus ad hunc religionum duodenariũ reduci vniuerſas Chriſtianæ Eccleſiæ religiones: & ſingularem aliquam proportionem dari inter peculiare cuiuſque religionis inſtitutum, & eam Iſraelis tribum, quam reſpicit.

Enimuerò hæc portarum vrbis diſtributio, vt ad omnes quatuor mundi plagas verſæ ſint, ſignificat hanc in vrbem omnes mundi nationes confluxuras. Vide illud Pſalmi 86. 4. *Memor ero Rahab & Babylonis ſcientium me.* Si ergo vel ipſis Ægyptiis ac Babylonis Dei populo infenſis, vbi ad Dei peruenerint cognitionem, reſerantur portæ, & in cælitum albo locus ipſorum nominibus ſupereſt: manifeſtum eſt nulli ex vniuerſi mūdi nationibus aditum intercludendum fore. Vnde & in eo Pſalmo ſequitur, *Ecce alienigena & Tyrus & populus Aethiopum, hi fuerunt illic.* Nam opulentis pariter & egenis, potentibus & auro & purpura amictis, nec non nudis Æthiopibus portæ reſeratæ pateſcunt. Quamobrem Chriſtus Matthæi 8. 11. dixit, *Venient ab Oriente & Occidente.* qua phraſi nationes omnes eleganter ſignificantur. Nam in Ezechielis viſione omnes Iſraelitæ ad Aquilonem & Auſtrum obiacent; & nulla tribus ad Orientem vel Occidentem erat. Item Lucæ 13. 29. & Malachiæ cap. 1. n. 11. *Ab ortu ſolis vſque ad occaſum magnum eſt nomen meum in Gentibus.*

Reſponſio ad 1. difficultatis partē: cur ſcilicet ad omnes 4. mūdi plagas portæ obuerſæ ſint.

Vniuerſis ergo nationibus portæ duodecim pateſiunt. Atque hoc portarum ſymbolum illos nimirum attingit, qui auctores ſiue adiutores fuerunt ad Gentium ac nationum conuerſionem. Licèt autem Auguſtinus, Hieronymus & Rupertus hoc ad ſolos Apoſtolos contrahant; textus tamen & portarum inſcriptiones hoc ipſum portarum ſymbolum applicant tribubus 12. Vidimus autem c. 7. myſticas Apocal. tribus 12. eſſe omnes illos, qui ex Iſraelitico populo Chriſti fidem amplexi ſunt: ij enim partiuntur in tribus 12. quarum Patriarchæ ſunt 12. Chriſti Apoſtoli: & illi omnes ſunt electi, vt Gentium conuerſioni ſtrenuam nauarent operam. De quo ſuprà cap. 14. Quapropter duodecim illa militum fortiſſimorum agmina propriè tangit duodecim portarum ſymbolum.

Reſponſio ad 2. partē, quinam in portis adumbrētur.

Iam, quòd in capaciſſima hac vrbe duodecim nō ampliùs ſunt portæ; id quidem honorificētiſſimum eſt paucis illis, quos ex Iſraelitico populo Deus totius mundi conuerſionis miniſtros elegit. Etenim quamuis in Apocalypſi ad numerum centum quadraginta quatuor millium reuocentur: ad vniuerſum tamen mundum Chriſtianæ fidei præceptis imbuendum exiguus valde fuit hic numerus. Et ſanè mirandum eſt, homines ita paucos ad egregium hoc & admirabile facinus fuiſſe aggreſſos. Et licèt paruus hic duodecim portarum numerus denotet, nōnullis multo conſtatutum labore, multiſque anfractibus & itinerum ſudoribus, cæleſtis ciuitatis ingreſſum: huiuſmodi tamen laborem ac pondus illi potiſſimùm ſuſcepere, qui myſticum portarum munus obierunt. Illi enim totum perluſtrarunt orbem, & Euangelij lumen in remotiſſimas vſque mundi regiones inuexerunt. Quapropter hæ duodecim ſtrenuæ phalanges militum robuſtiſſimorum & diuino præſidio munitorum ad tantum hoc prodigium ſatis fuerunt: idcirco igitur in tanta tamque immenſa vrbe duodecim non ampliùs portæ conſtituuntur.

Cur in latiſſima hac vrbe 12. nō ampliùs ſint portæ.

Quòd in Ezechielis vrbe porta Dan exprimatur, non verò in Apocalypſeos ciuitate: denotat, perditis Eccleſiaſticis ac reprobis hominibus (qui in tribu Dan figurantur) in militanti Eccleſia portarum quidem eſſe locum & honorem: at in Eccleſia triūphante non item. Recole dicta cap. 7. vbi notauimus, *Dan* ſignificare condemnationem. Qui ergo ſuas miſeras animas in æternam perniciem ſecum trahunt: quantumuis portarum munere in accleſia militante ſint perfuncti, & in aliorum ſalutem incubuerint; nullam tamen ſui laboris gloriam aut præmium in cæleſti ciuitate aſſequuntur; quia *non*

Cur apud Ezechielem ſit porta Dan: apud Ioānem non item.

A *coronabitur niſi qui & legitimè certauerit, & qui perſeuerauerit vſque in finem.*

Cur angeli pro portarum ianitoribus aſsignati.

Angeli pro ianitoribus aſsignati ad ciuitatis ipſius felicitatem referendi ſunt. Nam in terrenis vrbibus cùm præpoſiti portarum cuſtodes, homines tandem ac proinde fragiles & imbecilli ſint, facilè ſiue per fraudem, ſiue per auaritiam ſeſe in vrbem inſinuat, quod ipſi peſtem ac perniciem importat. at triumphantis Eccleſiæ portis cuſtodes præficiuntur angeli, quos in fraudem inducere nemo poſſet. Lege illud 1. Reg. 14. 20. *Sicut habet ſapientiam Angelus* Dei. Itaque tutiſsima eſt cæleſtis B illa ciuitas, ne eò penetret quidquam, quod ipſius gloriam, ſplendorem & ſecuritatem minus deceat.

NOTATIO I.

An præter Angelos, quos Ioannes in portis ciuitatis vidit, adſpexerit etiam ciues? an potius vrbem ciuibus vacuam?

Vtrùm Ioannes in hac vrbe ciues adſpexerit, præter angelos ianitores? Pars affirmatiua ſuadetur.

EX iis, quæ Ioannes ſe vidiſſe narrat, nempe cuſtodes portis præpoſitos, volet fortè aliis elicere nonnemo, illum etiam intuitum fuiſſe, homines eò ſuccedentes & vrbis ipſius ciues. aliter enim cuſtodibus non opus eſſe videbatur. C. Diſſonum enim apparet vrbem adeò ingentem omni hominibus viduam ac prorſus deſertam fuiſſe viſam præſertim cùm non explicet Apoſtolus, illā ſibi apparuiſſe hominibus vacuam; ſed potiùs dicat, *Ecce tabernaculū Dei cum hominibus, & habitabit cum eis, & ipſi populus eius erunt, & abſterget Deus omnem lacrymā ab oculis eorum.* Addit etiā portas ſemper pateſcere; quod eò videtur ſpectare, vt ingrediantur quicunque in ciuitatem perrexerint. alioqui quorſum portæ duodecim & omnes apertæ? Quin etiam dicitur, *Reges terræ afferent gloriam ſuā & honorem in illam.* Et infra: *Non intrabunt in eam, niſi qui ſcripti ſunt in libro vitæ Agni.* Illuc igitur ingrediuntur electi. Quibus enim aliis in grauidatis arboribus poma pendebant? Item capite 22. num 3. habetur, *Sedes Dei & Agni in illa erunt, & ſerui eius ſeruiēt illi, & videbunt faciem eius, & nomen eius in frontibus* D *eorum.* Si ergo Agnus intra vrbem erat: vbi rex, ibi & curia: præſertim cùm ſcriptum ſit, quò Agnus tetenderit, eodem centum quadraginta quatuor millia eum comitaturos; de quibus capite ſeptimo, num. 14. vt prætermittam quatuor animalia & ſeniores, qui circa Agni thronum conſident.

Nihilominus negans ſententia præfertur & probatur

Meo tamen iudicio certum eſt, Ioannem in hac extrema Apocalypſeos parte vidiſſe quidem ciuitatem, non tamen ciues. Hos enim ſi cerneret, non id ſilentio inuolueret: ſed obiter ſaltem aliquid recenſeret de ipſorum cultu, ornatu ac gloriæ dotibus. Agit quidem de hominibus in ea vrbe habitaturis, non tamen quaſi de re, quam ipſe viderit, ſed quam audierit. Quamobrem, quod ait, *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus*, id ab alio loquente accepit, & loquente quidem vt de re futura, *Habitabit cum eis. Populus eius erūt. Abſterget eis lacrymas.* E Quod autem Ioannes infra ſubiicit de Gentibus in eam vrbem ingreſſuris ac Deum viſuris, id etiam totum futuri temporis eſt, *ſerui eius videbunt*, &c. Si verò Ioannes de re a ſe viſa ſermonem inſtitueret, præſentis quidem temporis verbo vteretur, non futuri, aut ſaltem præteritū vſurparet dicēs, *ſeruiebant ei, videbant faciē eius.*

Oppoſitæ opinionis fundamentis ſit ſatis.

Ad illud tamen quod opponitur, violentum nimirum & parum veriſimile videri, quòd Ioannes vrbem adeò magnam ciuibus ſpoliatam cerneret: reſpondeo: ſicuti in tabulæ alicuius pictura abſonū non eſt, vrbis ædificium depingi, nec tamen aliquos inibi homines figurari: ſic etiā in viſione imaginaria atque ſymbolica id minimè diſſentaneum eſt. Nam in huiuſmodi viſionibus ſymbolicis nō ita res depinguntur, ſicuti in ſe ipſis ſunt, ſed vt ad propoſitam rei ipſius ſignificationem magis conducunt (conſtat autem in ſuperna illa cælitum vrbe, non alia eſſe ædificia, præter F beatos ipſius ciues, eorumq́; gloriā. Quare ædificiū, quod Ioannes adſpexit, eſt quidem ipſorum Beatorum, eorumq́; gloriæ ſymbolum. Quòd ſi ædificium ac ciues Ioanni pariter monſtrarentur, perinde eſſet, atque illi bis idem ipſum oſtēdi. Accedit, quòd ciues ipſos intueri, minimè eſſet ſymbolum aliquod ſiue ænigma ipſorum gloriæ cernere, ſed eoſdē beatos in ſe ipſis videre. quæ reuelandi ratio non eſt Apocalypſi apta, vbi omnia ſunt ſymbolica: & oportebat partem vltimam cum reliquis ſuperioribus conſentire.

Tam in ciuitatis portis, quàm muris ac fundamentis ipſius cæleſtis patriæ ciues ſub ænigmatis inuolucris adumbrari.

Itaque in admirabili hac viſione, tam portæ, quàm muri & fundamenta ciuitatis, ipſos cæleſtis patriæ ciues, eorūq́ue fælicitatem ſub ænigmatum inuolucris adumbrant: atque ita opus non fuit, Ioanni ciuitatem oſtendi ciuibus confertam. Sed contrà obiiciet quiſpiam. ſi per huiuſmodi A ædificium ipſi figurantur ciues, non bene conſentit, quod Ioānes ſupponit, nimirum Dei amicos ac familiares illam ingreſſuros vrbem, in ea victuros, ac Deum inibi ſemper conſpecturos. Si enim ciuitas ipſa ciues ſiue incolas repræſentat, perinde erit in ciuitatem intrare, quaſi ſemet in ſe ipſos inſinuare. Reſpondeo, in ædificio quidem denotari vniuerſam Beatorum ſocietatem, ac proinde non malè cohærere, ſi ſingulares homines, ſiue ciues dicantur eò intraturi, vt cæterorum gloriam participent. Sic enim frequēter loqui ſolemus, cùm dicimus in aliquem hominum cœtum ſiue ſodalitatem ingredi & inſinuari illum qui in aliorum ſocietatem cooptatur. Per reſpectum ergo ad homines ſingulos dicitur, *Qui vicerit, poſſidebit hæc.* Cùm autem agitur indefinitè de ipſis ciuibus, & dicuntur in eam vrbem ingreſſuri, ibique Deo fruituri, in his omnibus loquutionibus B agitur de ſingularibus hominibus. conſideratur enim in illo ædificio cœtus ille ac ſocietas Beatorū omnium: & in hominibus ſiue ciuibus peculiares homines, qui eò ſunt intraturi. Obſeruandum porrò eſt, peculiares ipſos ſiue ſingulares homines, non ſolùm Dei conſpectu, ſed etiā Beatorum ſocietate frui: quæ ſocietas & aliorum communio mirificè ciuitatis figurā ſignificatur. Præterea nihil impedit, quominus ipſa diſſoluatur allegoria, & ſub populi, gentis ac ciuium nominibus agatur de illis ipſis, quorum mentio ſub allegoria ędificij facta fuerat. Hoc enim pacto loqui ſolemus de iis, qui in ſacram aliquam Religioſorū familiam recipiuntur, dum eam fingimus quaſi amœniſſimum quēdam hortum, ſiue viridarium, aut etiam vt magnificum regis palatium. Eòdem recidet, ſi dicas eos ipſos, qui vrbem ſunt ingreſſuri, æterna beatitudine fruituros. C. Et ciuitas quidem ipſa Ioanni oſtenſa repræſentat eam felicitatem, qua Beati in æterna patria fruentur. Verùm quia Beatorum ſinguli omnium ſocietate & communione potientur, idcircò hæc Beatorum ſodalitas atque conuictus conſideratur quaſi res, qua omnes perfruentur.

Poſtremum argumētum ex ſuprà poſitis diluitur.

Ad ea verò, quæ ſunt initio obiecta, facilis eſt ſolutio. Atque ad poſtremum illud de Agni ſocietate reſpondetur, quamuis ipſe ſit ſemper ſuorum electorum comitatu ſeptus; non tamen eſſe inconueniens, vt in eadem viſione ipſe Agnus appareat; nec tamen ſimul cum eo electorum appareat multitudo. Quamuis, vt verum fatear, Dei thronus & Agni poſſet eodem concipi modo, atque thronus capitis quarti, quod attinet ad animalia & ſeniores. Illa enim conſidendi ratio videtur appellari thronus nec aliud erit diſcrimen, niſi quòd in hac viſione thronus multò D clariori & ſplendidiori gloria conſpicuus Ioannis oculis fuerit vſurpatus.

TEXTVS.

Verſ. 14. *Et murus ciuitatis habens fundamenta duodecim, & in ipſis nomina duodecim Apoſtolorum Agni.*

COMMENTARIVS I.

E *De ipſa viſione imaginaria.*

Quinam Ioannes muri fundamēta & nomina in eis ſcripta diſpicere potuerit

PRimò ſubit animum difficultas, quinam Ioannes muri fundamenta & nomina in eis ſcripta aſpicere potuerit? Hæc tamen facilè diſſoluitur, ſi vrbis ipſius pauimentum conſideremus reliquo monte ſublimiùs & excelſius, prout opus fuerit; vt duodecim lapidum diſcrimina, quibus murus lapideus fulciebatur, foris proſpici poſsint. Atque in ea vrbe, quæ ſuper ſolidam petram ſit extructa, nihil obſtat, quin foris diſpici queant natiua lineamenta ipſius lapidis, qui mœnibus pro fundamento ſubeſt, & ipſius ædificij quaſi baſis ac fundamentum eſt. Et F recta architectandi ratio exigit, vti fundamentum inſtar baſis latiùs promineat. Quare in ipſo loci interuallo, quod occupant portæ, conſidero ipſe eoſdem fundamenti lapides ſcalarum inſtar ſiue cliuoſi tramitis, recto ordine diſpoſitos eſſe; quà facilis pateat conſcenſus, donec ad præcipuum ciuitatis pauimentum perueniatur.

Duodecim hæc fundamenta quomodo ſint mente concipienda.

Secundò in dubium etiam reuocare aliquis poſſit, vtrùm duodecim fundamenta, ita ſint mente concipienda, quaſi vnum alteri impoſitum ſit: ita vt ſub qualibet mundi parte decem omnes lapides alij aliis impoſiti viſantur? vel potiùs murus ipſe quaſi in duodecim diuiſus partes conſideretur; ita vt alia muri ipſius pars Iaſpide innitatur, alia Sapphiro, & ſic de ceteris, nec non omnia in eodem libramento? Ad hoc tamen videtur certò aſſerendum, ita eſſe fundamenta duodecim conſideranda, vt vnum alteri ſit impoſitum, & omnia eodem ordine proſequantur. Nam numero 19. fundamenta omnia per ordinem numerantur hunc in modum; *Fundamentum primum Iaſpis; ſecundum Sapphirus*, &c. atque eiuſmodi ordo primi, ſecundi ac tertij in ipſis fundamentis ſeruatus indicat non obſcurè ex ipſis vnum eſſe ordine primum, nempe ceterorum infimum: deinde aliud ſuprà impoſitum, quod ſit ſecundum: aliud inſuper, quod tertium; & ſic de reliquis. Infrà autem videbimus ad myſterium ipſum diſpoſitionem hanc fundamentorum maximè conducere.

Apoſtolorum nomina qua ratione in ipſis fundamentis diſpoſita & exarata Ioannes viderit.

Tertiò Apoſtolorum nomina concipienda ſunt in ipſis fundamentis diſpartita; nimirum in primo fundamento, quod eſt infimum, nomen Petri; in vltimo, id eſt, ſublimiori nomen Matthiæ. De ceterorum Apoſtolorum ordine dicemus inferiùs. Quòd verò Apoſtolorum omnium nomina non ſint pariter in fundamentorum ſingulis figuranda, ſed quo diximus ordine diſtributa; inde probatur, quia eadem phraſi, qua priùs dicuntur nomina tribuum duodecim in portis ſcripta, dicuntur etiam nunc in duodecim fundamentis, impreſſa *nomina duodecim Apoſtolorum Agni*. Vt igitur duodecim tribuum nomina erant per totidem portas diſtributa, non verò omnia ſimul in ſingulis: ſic etiam de Apoſtolorum nominibus per duodecim fundamenta diſperſis aſſerendum eſt. Illud tamen hic mihi expendendum occurrit, cuiuſque Apoſtoli nomē nō ſemel in ſuo lapide eſſe exaratū, ſed ſæpiùs eodem in lapide repetitum, id eſt duodecies, aut etiam quater & vicies. Quippe aptior ad eiuſmodi inſcriptionem locus fuiſſe videtur is, qui eſt ad ſingularum portarum latus: ita vt quicunque ingrederentur vrbem, quacunque aditum pararent, oculis in fundamentum relatis poſſent facilè duodecim Apoſtolorum nomina contemplari, quaſi in ipſis lapidibus impreſſa, ſiue aureis characteribus exarata. Atque etiam venuſtiùs apparet; vti Apoſtolorum nomina non in altero ſolùm latere portæ, ſed in vtraque pariter ſint inſcripta. Quare auguror ipſe nominum ſingula bis duodecies conſcripta in fundamentis fuiſſe.

Quomodo cæleſtis ciuitas 12. fundamentis illis nixa conſideranda ſit.

Quartò, quamuis textus non exprimat, hiſce fundamentis aliud præter murum ipſum ſuſtineri: exiſtimo tamen totam ipſam ciuitatem in ipſis pariter nixam, hoc eſt, omnia ipſius vrbis interiora. Hæc namque fundamenta non ita debent conſiderari, quaſi modici lapides ſint; ſed ex viuo lapide effecta quem Latini crepidinem vocant, atque in ea vrbe, cuius mœnia viuo lapide innixa conſurgunt, non ambigimus, eandem viui lapidis naturam in vrbis intima penetrare, ita vt vniuerſæ vrbi & cunctis eius ædificiis pro fundamento ſubſtet. Ioannes igitur ſcripſit, quod viderat, id eſt, omnem in circuitu murum duodecim illis lapidum pretioſiſſimorum fundamentis eſſe fultum: atque illud obiter intellectu facile ſapienti reliquit, ſcilicet duodecim illas lapidum varietates, ad intima etiam montis peruadere: ita vt tota ciuitas lapidibus eiſdem pretioſis niteretur.

Quid dicendum ſit de ordine, quo Apoſtolorum nomina fuerint in fundamentis ſcripta.

Quintò, de ordine, quo Apoſtolorum nomina erant in duodecim fundamentis ſcripta, illud pro certo affirmari poteſt; Petro, vtpote in Apoſtolica ac pontificia dignitate præcipuo, primum adſcribi A fundamentum. Matthiæ (quippe qui poſt reliquos Apoſtolos fuit ad id muneris euocatus) vltimum. de ceterorum ordine vix aliquid certi conſtare poteſt. Nam quater propriis nominibus Apoſtoli in nouo teſtamento nominantur; ſcilicet Matthæi 10. Marci 1. Lucæ 6. Actuum 1. Et quamuis ſemper primus tribuatur locus Petro, quintus Philippo, nonus Iacobo Alphæi, & duodecimus Iudæ (cuius in locum ſuffectus eſt Matthias:) in ceteris tamen magna eſt ordinis diuerſitas. Quamobrem miror ab aliquibus interpretibus definitum aliquem Apo- B ſtolorum omnium ordinem quaſi certum ac legitimum deſignari. Qui tamen ferè diuerſum exprimunt ordinem ab eo, quem in ſacris Literis legimus; & hac in re vnuſquiſque ſuo ſenſu ducitur, & ſuum pro libito ordinem fingit.

Ribera ordinem à Marco Euangeliſta præſcriptum retinet; vno tamen excepto Andrea, quem cùm Marcus quarto in loco conſtituat (ſicut etiam Actuum 1. ponitur) Ribera in 2. conijcit locum, ſicuti etiam ponitur Matthæi 10. & Lucæ 6. Et verò, quòd ſecundum Andreas locum obtineat in Apocalypſeos gemmis, facilè aſſentior Riberæ. Vbi C enim adeò clarè ac diſtinctè aſſignatur quod ſit primum fundamentum, quod ſecundum, quod 3. vſq. ad duodecimum: & aſſeritur ſimul, duodecim Apoſtolorum nomina in iis eſſe inſcripta; veroſimile mihi fit, poſt Petrum ceteros omnes, cuiuſque vocationis ordine fuiſſe deſcriptos. Conſtat autem, ſi vocationis ordinem & antiquitatem attendas, Andream ceteris omnibus antecellere. Ceterùm nec de omnium vocationis ordine quidquam tradi poteſt certum; nec pro comperto eſt, in his duodecim fundamentis Apoſtolorum nomina vocationis ordine fuiſſe conſcripta. Nec enim ineptius ad hoc eſſet meritorum ordo; aut fortè ille ordo ac D diſpoſitio, qua conſidebant Apoſtoli, quando fidei Symbolū ordinarūt (de quo infrà.) Denique licèt liqueat, Ioanni per ordinem fuiſſe viſa Apoſtulorum nomina inſcripta: non tamen literarum monumentis ipſe tradidit ordinem, quem inter ſe nomina habent; nec ex S. literis legitimus eorum ordo certò colligitur. Quin imò diuini Spiritus inſtinctu factum eſſe arbitror, vt quoties Apoſtoli in Scriptura nominantur, complurium ex eis ordo commutetur: vt non plurimum in eo momenti poneremus, quod adeò parui refert; nimirum quis fuerit Apo- E ſtolorum vocationis ordo, aut quo ipſi ordine numerandi ſint. Ex quibus deducitur, à nobis certò deſignari non poſſe, quinam ex pretioſis fundamentorum lapidibus congruat Thomæ, qui Matthæo, qui Ioanni, aut Simoni. Sed permagni adhuc momenti debet procul dubio eſſe hic duodecim gemmarum ordo, quando tam accuratè gemmis ſingulis ſuus in Apocalypſi numerus ac locus aſſignatur.

COMMENTARIVS II.

F De legitimo 12. fundamentorum ſenſu.

In duodecim fundamentis Apoſtolos duodecim pro certo figurari.

COMMVNIS eſt Catholicorum interpretum expoſitio, in his duodecim fundamentis duodecim item Chriſti Apoſtolos ſymbolicè figurari. Nec ſolùm inter expoſitores conſtat de huiuſmodi interpretatione, ſed de ipſius etiam euidentia. Vnde Maldonatus Matth. c. 16. 16. ait, *Diſertis verbis & nullam hæreticorum interpretationem recipientibus explicant Ioannes fundamenta Eccleſiæ eſſe Apoſtolos.*

Dices, Ex eo quòd Apoſtolorum nomina ſint in ſundamentis exarata; non ſequitur ſignificari hoc pacto eos eſſe Eccleſiæ fundamenta. Namque in ædificij cuiuſque fundamentis illud ſolet inſcribi, qui ſcilicet fuerint fundatores. Nec minùs Apoſtolis honorificum eſt, eos Chriſtianæ Eccleſiæ fundatores appellari, quàm fundamentorum nomine decorari. Reſpondeo tamen in ſymbolis & allegorijs plerumque abſtracta à concretis non diſtingui. Leo enim fortitudinis pariter ac fortis ſymbolum eſt. Vnde in ſymbolica, ſiue ænigmatica ſignificatione perinde eſt eſſe fundamenta, atque eſſe fundatores: nam fundamentorum ſymbolum & appellationem fundatoribus ipſis attribuimus. Atque vt duodecim tribuum inſcriptione, quas Ioánes in portis aſpexit, denotant portarum ſymbolum adſcribi duodecim tribubus, de quibus Apocalypſis loquitur (quæ noui Iſraelis tribus ſunt) quia per ipſos Gentes in Dei ciuitatē intrarunt: ſic etiam Apoſtolorum nomina in fundamentis ſcripta indicant Apoſtolis fundamentorum ſymbolum tribui; quia ipſi ciuitatis Dei fundatores extiterunt. Iam, quòd à tribubus ad Apoſtolos gradus fiat; perinde eſt, quaſi non ſatis ſit portarum ſymbolum (nouis tribubus collatum) nouis patriarchis aſſignari, niſi etiam myſticorum fundamentorum ſymbolum, vtpote nobilius & glorioſius, illis tribuatur, cùm tota ædificij machina videatur eorum humeris innixa recumbere.

Obiectio contra dicta ſoluitur.

Quomodo cū ænigmatico ſtylo conueniat, vt fundamentis ſingulis ſuæ ſignificationis inſcriptiones apponantur.

Quòd ſi arbitretur aliquis cum ænigmatico ſtylo in Apocalypſi vſitato non rectè congruere, vt fundamentis ipſis inſcriptio ſuæ ſignificationis apponatur: Reſpondeo, eâdem ratione titulum portis ac fundamentis inſcribi. Et in ſacra hac fictione operæ pretium fuit, nonnulla manifeſtè exprimi ac declarari, vt multis alijs rebus perobſcuris lumen præferrent. Sed & hoc ipſum, quod explicari videtur; non exiguam difficultatem in ſe continet. Illud enim hic exprimitur, fundamentorum ſymbolum Apoſtolis applicari. Qua verò ratione id ſymbolum illis conueniat, hoc non admodùm explicatu facile eſt; ſed plurimum potiùs difficultatis habet. Etenim textus ipſe fundamentorum ordinem disertè explicat. Cùm autem ordo Apoſtolorum ignoretur; diuinare oportet, cui Apoſtolo locus ſeptimus, cuiue octauus aſſignetur? cur huic Beryllus, illi Smaragdus tribuatur? Qua in re ſi exactè ac prudenter ſermo inſtituendus ſit, ita vt hominum menti & cogitationi ſatisfiat, & appareat ſingulas ſuis in locis gemmas collocari, nec earum ordinem inuerti aut immutari potuiſſe; id verò ſpiſſum ſanè opus ac laborioſum eſt.

Communis ac receptus modus explicandi duodecim fundamentorum gemmas qui ſit.

Communis philoſophandi ratio gemmas duodecim inter Apoſtolos diſtribuit proportione aliquâ, quæ requiritur inter illius lapidis proprietates, & inſigniores alicuius Apoſtoli virtutes. Adſtipulatur huic ratiocinationi beatus Hieronymus epiſtola 128. vbi ait, eoſdem eſſe lapides, qui legūtur in diademate Principis Tyri & in Rationali Pōtificis & in Apocalypſi: & ſub horum nominibus ac ſpecie indicari vel virtutum ordinem, vel diuerſitatem. Sic Hieronymus. Enim verò poſtquàm interpretum applicationes gemmarum ſingulis præſcriptas perlegi; dum ſtudioſè inquiro, qua ratione earum ſingulas ſingulis Apoſtolis accommodem, per ſingularem aliquam virtutem in eorum ſingulis maximè enitentem: fateor nil mihi occurrere, quod auidam mentis ſitim expleat. Tum quia in omnibus ferè gemmis qua ratione peculiaris aliqua alicui applicatur Apoſtolo, poſſet etiam cuicunque alteri accommodari. Tum etiam, quia nihil ſolidum reperitur, vt credamus ſeptimum fun- A damentum vni potiùs, quàm alij tribuendum fore. Quapropter quidquid hac de re excogitatur, aut falſo nititur fundamento, aut certè parū firmo. Ad hæc; ſi applicatio harū gemmarū fieri debet ſecundùm peculiares cuiuſq; Apoſtoli virtutes: aſſignentur opus eſt 12. virtutes diſtinctę; quarū vna in vnoquoque Apoſtolo præ cęteris ſingillatim ſplēdeat. Eiuſmodi verò virtutum excellentiū duodenarius, propter quas Apoſtolis fundamentorum dignitas aptè tribuatur, non video quàm ſolidus eſſe poſſit.

Apoſtolis cur Eccleſiæ fundamentorum ſymbolū tribuatur.

Omiſſa igitur eiuſmodi applicatione, certū omnino mihi eſt, duodecim Chriſti Apoſtolis tribui B ſymbolum fundamentorum ac fundatorū Eccleſiæ; quia ipſi condiderunt, & mundo vniuerſo propoſuerunt Chriſtianæ doctrinæ ſummam, quæ in Apoſtolorum Symbolo continetur; atque incipit, *Credo in Deum Patrem omnipotentem.* Hoc vt mihi perſuadeam, nitor imprimis, quia nihil eſt in ſacris Literis caſu aut temerè ſcriptum, quòd autem ita diſtinctè exprimatur ordo gemmarum duodecim, quæ ſunt admirabilis huius ædificij fundamētum, argumento eſt, in hac duodecim lapidum diſpoſitione habitum fuiſſe reſpectum ad certū aliquem ac notum duodenarium, de cuius ordine nulla ſu- C pereſſe poſſit dubitatio. Quòd ſi applicatio debet fieri ad Apoſtolos; nec ſcitur, quis debeat ſeruari ordo in eorum enumeratione: ex hoc indicio colligitur, nullam fuiſſe habitam rationē ordinis, quo ipſi nominari debeant; ſed alterius ordinis, qui in re aliqua ad ipſos vt ad Eccleſiæ fundatores ſpectāte reperiatur. Duodenarium verò ſcitum & firmi ac ſtabilis ordinis de re ad ipſos Apoſtolos pertinente nullum omnino reperio, niſi fidei Symbolum, quod & Apoſtolorum vocatur. Hoc nempe Symbolū ſemper eſt ab Eccleſia receptum, veluti quædam veritatum duodecim coniunctio, quò noſtræ fidei ſumma reuocatur. Semper verò compella- D tum fuit Apoſtolorū Symbolum; quòd ipſi compoſuerint, & in ordinem, numerumque digeſſerint. Quamobrem congruentiſſimè in duodecim ciuitatis huius fundamentis totidem figurantur Apoſtoli propter inſignes illas duodecim veritates, quas veluti Chriſtianæ fidei fundamentum toto terrarum orbi firmiter credendas propoſuerunt. Ac ſtatim facilè cernitur, nullius eſſe momenti, vt quo ordine ſint Apoſtoli numerandi, nouerimus. Nam vt hunc ordinem non magni referre aduerteremus, ideo Spiritus ſanctus videtur quater eos in Sacris literis diuerſo ſemper ordine re- E cenſuiſſe.

In quo conſiſtat Apoſtolos eſſe Chriſtianæ Eccleſiæ fundatores ac fundamenta.

Secundò, Apoſtolos eſſe Chriſtianæ Eccleſiæ fundatores ac fundamenta, non in eo conſiſtit, quòd illorum ſinguli in peculiari aliqua virtute maximè effloruerint, atque in ea cæteris anteceſſerint. Id enim nec eſt certum, nec magni erat momenti, quantumuis ita foret. Etenim licèt illi omnes in virtutum perfectione ac ſanctimonia eſſent æquales; non ideo minùs eſſent digni, qui Chriſtianæ Eccleſiæ fundatores appellarentur, nec Eccleſia ipſa eo ſplendore atque gloria priuaretur, F quòd in duodecim gēmis fulta ac ſolidata ſit. Quapropter aſſerendum cenſeo, Apoſtolos ideo Eccleſiæ fundatores dici, quia admirabilem illam Catholicæ fidei ſummam edidere, & effuſi cruoris teſtimonio, nec non prædicatione atque miraculis in hominum animis inſeuerunt. atque idcirco tribuitur Apoſtolis duodecim gemmarum ſymbolum, quia gemmæ eiuſmodi ſymbolicè figurant veritates duodecim Symboli ab ipſis compoſiti. Nec primus ipſe Apoſtolici Symboli veritates pro Eccleſiæ fundamentis accipio.

Sic

Duodecim Apoſtolici Symboli veritates ſiue fidei capita eſſe Eccleſiæ fundamẽta.

Sic enim loquitur Auguſtinus de ſymbolo ad Catechumenos lib. 3. initio tom. 9. *Nouerimus* (ait) *Symbolum hoc eſſe fundamentum, ſuper quod ædificium ſurrexit Eccleſiæ.* atque idem eſſet dicere, harum veritatum fidem eſſe fundamenta: qua ratione loquitur Clemens Romanus epiſtola 1. ad Iacobum fratrem Domini. Et fortaſſe huc ſpectat illud Cypriani, ſiue Ruffini de ſymbolo fidei; vbi ea, quæ continentur in Symbolo, dicuntur eſſe, Munimenta fidei ex lapidibus viuis & margaritis dominicis ab Apoſtolis ædificata. Deinde Tridentinum ſeſſione 3. in decreto de Symbolo, Apoſtolicum Symbolum appellat firmum atque vnicum fundamentum, contra quod *portæ inferi non præualebunt*. Et ſic etiam loquuntur alia Concilia & Patres. Hieronymus in id Pſalmi 86. *Fundamenta eius in montibus ſanctis*, affirmat fundamenta eſſe ſanctiſſimæ Trinitatis myſterium; atque huiuſmodi fundamentum à Paulo fuiſſe iactum; de quo loquitur ipſe 1. Corinth. 3. 10. *Vt ſapiens architectus fundamentum poſui*; Apoſtolos item vocari fundamenta, quia hanc ipſam fidem diſſeminarunt. Hæc Hieronymus. Manifeſtum autem eſt Apoſtolorum Symbolum eſſe admirabilem quandam ſanctiſſimæ Trinitatis confeſſionem. Quare idem ait Hieronymus, quod Auguſtinus. Quin etiam inter antiquiſsimos libros, qui nuper in ſacro Granatenſi monte ſimul cum ſanctorum Martyrum reliquiis inuenti ſunt, vnus eorum pro titulo habet *fundamentum Eccleſiæ*. Quod vbi famâ & auditione primùm accepi, priuſquàm librum videre contingeret: illico apud me ſtatui in eo noſtræ fidei ſummam contineri. Nec meus me animus fefellit: quippe vbi illius exemplar ad meas manus peruenit; manifeſtè comperi, breuem in eo Symboli Apoſtolici paraphraſim cõprehendi. Hoc igitur ipſum Apoſtolorum Symbolum adumbratur in duodecim gemmis, quas deſcribit Ioannes, & cæleſtis Ieroſolymæ fundamenta vocat.

Liber inter alios plures in ſacro monte Granatẽſi cauernis inuentus, cui titulus; Fundamentum Eccleſiæ.

Apoſtolorum mens in ſymbolo condendo quæ fuerit.

Tertiò, ab ipſis naſcentis Eccleſiæ in cunabulis, id ſemper pro certo habitum fuit, Apoſtolorum mentem in Symbolo condendo fuiſſe, vti noſtræ fidei capita ad duodecim veritates reuocarẽt, quas Apoſtolici Symboli articulos nominamus. Ita affirmat Clemẽs Romanus Epiſtola 1. ad Iacobum fratrem Domini, & Leo Pontifex Maximus epiſtola decretali 13. quæ habetur tomo 5. conciliorum. Atque id ipſum ſtatuunt ſiue ſupponunt, qui Apoſtolorum Symbolum commentantur, dum illud ad propoſitiones duodecim reducunt. Habemus ergo articulorum Eccleſiæ duodenarium notiſſimorum, de quibus dubitari non poſſit, quin aptiſſimè fundamenta Eccleſiæ nuncupentur. Nequicquam igitur quæritur expoſitio in alio duodenario, in quo ratio fundamenti reperiri non poſſit. Quòd ſi quis obiiciat, ſtatim ac ſupponatur duodecim Symboli veritates eſſe fundamenta cæleſtis Ieroſolymæ, conſectarium eſſe, vt Apoſtoli non ſint fundamenta, ſed fundatores: ad hoc iam ſuprà dictum eſt, fundatoribus aptiſſimè tribui fundamentorum ſymbolum ac nomen.

Gemmas, ex quibus cæleſtis vrbis fundamenta conſtabant, mirificè duodecim fidei articulis ſeu veritatibus congruere.

Quartò, duodecim pretioſi lapides, quos Ioãnes recenſet, eo ipſo ordine conueniunt mirificè cum duodenario articulorum. Quare ſi applicationem prudens lector ita ad amuſſim quadrare iudicet, vt mihi ſemper viſa eſt; nullo alio opus erit argumento, vt hanc fuiſſe Spiritus ſancti mentem in gemmarum diſpoſitione credamus. Nam meo quidem iudicio adeò exactè ſua ſingulis articulis gemma congruit; vt nec gemmæ ipſi veritas alia poſſet ita rectè applicari, nec veritas cum alterius gemmæ ſymbolo componi. Sed de gemmarum ſymbolis A ſuo loco dicemus.

Apoſtolorum ſymbolũ quo ordine fuerit ab Apoſtolis ipſis compoſitum.

Nunc explicare oportet, quàm certum ac firmũ ſit fidei ſymbolum ab Apoſtolis fuiſſe compoſitũ, ſingulis ſingulos articulos ex duodecim in ipſum ſymboli commune conferentibus. Ad hoc reſpondeo, ita expreſsè affirmari à Clemente Romano in epiſtola illa 1. ad Iacobum fratrem Domini: atque ita etiam legi in ſermone quodam ſiue concione, quæ inter Auguſtini opera habetur; vbi Apoſtolorum Symbolum exponitur (eſto, concionem illam à doctioribus non reputari pro Auguſtini B germanâ, ſed adulterinâ) præterea huic opinioni non ſolùm indocti fauent, ſed etiam Leo Papa, & Cyprianus ſiue Ruffinus. Nihilominus non adeò certum eſt, quin poſſit fortaſſe negari probabiliter. Fortè enim Clemens & alij veteres verbis illis, *Singuli contulerunt*, ſignificare voluerunt inter Apoſtolos ipſos hac de re cõueniſſe, atq; ex huiuſmodi Apoſtolorum conſulto ſymbolum fidei prodiiſſe compoſitum. Nam abſque alia conſultatione rem tanti momenti fuiſſe ab Apoſtolis compoſitam, ſingulis eorum articulos ſingulos conferentibus, difficultate non caret, aut etiam miraculi ſpecie.

C Tametſi autem poteſt affirmari, Spiritum ſanctum, qui ipſos gubernabat, facilè ſingulis inſpirare potuiſſe eam ſententiam, quam ad congruẽtem Symboli ordinem ab ipſo proferri oportebat: verùm abſque peculiari aliqua neceſſitate aut ratione congruentiſſimâ Deus miracula edere non ſolet in iis, quæ citra miraculum præſtari poſſunt. Atque Apoſtolis ipſis difficile nõ eſſet, Symbolum ad duodecim fidei veritates redigere; in quarum numero conſecraretur ac poſteris traderetur recordatio vnionis & concordiæ eorum, qui eiuſmodi Symbolum condiderunt. Poſtea verò diſponere prudenter potuerunt, quænam primo loco ſententia, quæ D ſecundo, quæ tertio traderetur.

Siue ſinguli Apoſtoli ſingulas ſymboli veritates, ſiue cuncti cunctas condiderint, perinde eſſe ad noſtræ expoſitionis firmitatem.

Verùm enimverò vtcunque hoc ſit, non magni admodùm momenti eſt, noſſe quænam ex iis ſententiis ſingulos attingat Apoſtolos. Quamuis enim omnes pariter Apoſtoli ad cuiuſque ſententiæ ſeu veritatis ordinationem confluxiſſent; nihilominus, quia ipſi erant duodecim, totidemque ſententiæ, congruenter ſingulis ſingulæ partiuntur. Eâdem ferè ratione diſtribuere ſolemus paſſionis Chriſti Domini inſignia inter angelos totidem, qui ea ſupplices ac venerabundi manibus geſtant. Nec laborãdum nimis eſt, quis eorum crucem ferat, quis clauos, quis lanceam aut coronam. Licèt enim ipſa paſſionis inſignia, quod ad repræſentationem atti- E net, in plures diſpertiantur; eadem tamẽ eſt in omnibus ſignificatio: nempe ab omnibus Angelis illa ſummo obſequio ac veneratione coli. Demũ quacunque ratione duodecim articuli inter Apoſtolos diſtribuantur, cuiuſuis articuli auctoritas eadem eſt, quæ totius collegij Apoſtolici. Quod autem duodecim fundatorum nomina inter gemmas fundamenti duodecim diſpertiantur non ideo fit, quia omnes in gemmis ſingulis inſcribi non poſſent: ſed vt apta ſeruetur proportio, quæ exigit, vt duode- F cim fundatorum nomina inter gemmas duodecim diuidantur.

TEXTVS.

Verſ. 15. *Et qui loquebatur mecum, habebat menſuram arundineam, vt metiretur ciuitatem & portas eius & murum.*

COMMENTARIVS.

Calamus menſorius quanta fuerit magnitudinis.
Cubitus in ſacris cuius ſit longitudinis.

GRæca vox arundineæ menſuræ reſpondēs eſt calamus, idem ſcilicet nomen, quod legimus capite 11.1. vbi de eius menſura & diuiſione diximus; aſſeruimuſque ab Ezechiele ſex cubitos ex maioribus cubito & palmo conſtantibus illi aſſignari, quamuis in ſpeciem ſex cubitos & palmum illi præſcribere videatur. Verùm cubitus in ſacris Literis ſiue maior ſit, ſiue minor, non eſt quarta humanæ ſtaturæ pars, vt plerique putant, ſed ſexta. B Quare calamus idem eſt atque humana dimenſio: cum hoc tamen diſcrimine, quòd Ezechiel & Ioānes de eo calamo loquuntur, qui eſt antiquæ ſtaturæ menſura, quæ ad poſteriorem ſiue recentiorem menſuram ſe habet, ſicut 5. ad 4. differentia autem illius calami capitis 11 ab hoc vno aureo calamo, cuius mentio in hoc loco fit, ea eſt, quòd calamus ille capitis 11. erat ſimilis virgæ percuſſoriæ, & laborum menſuram ſignificabat: hic verò calamus & aureus eſt, & gloriæ deſignat menſuram. Lege quæ de hoc diſcrimine diximus capite 11.1.

In hoc Angeli menſura ad quos Scriptura locos fiat alluſio.

Deinde cùm hic Angelus, qui Ioanni cæleſtem C Heroſolymam demonſtrauit, beatum Paulum repræſentet (vt verſu 9 explicatum eſt) veriſimile valde ſit, in hac menſura, quam habebat Angelus, reſpici ad Pauli locum ad Epheſ. 3.8. & 18. vbi primùm ait, *Mihi omnium ſanctorum minimo data eſt gratia hæc, euangelizare inueſtigabiles diuitias Chriſti in Gentibus*, id eſt, in Gentes effundendas. Et paulo infrà; *Flecto genua mea ad Patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti, vt det vobis ſecundùm diuitias gloriæ ſuæ corroborari per ſpiritum eius, vt poſſitis comprehendere cũ omnibus Sanctis, quæ ſit latitudo & longitudo & ſublimitas & profundum.* In his Pauli verbis illud obſeruandum eſt, magnum cæleſtis Ieroſolymæ ædificiũ D reſpondere Chriſti meritorum diuitiis. Quare diuitiæ Chriſti perinde ſunt, quaſi menſura, qua magnum illud ædificium menſuratur. Et qui perſpicuam de illis habuerit cognitionem, qualis inerat Paulo, ille poterit rectè comprehēdere cæleſtis huius ciuitatis latitudinem, longitudinem, murorum ſublimitatem, profunditatem fundamentorum, & æternæ gloriæ diuitias. Cur verò huiuſmodi mēſura repræſentetur in ſtaturæ humanæ maioris calamo, dicemus infrà num.17. & nonnihil etiam diximus cap.11.1.

Vtrùm Angelus portas ciuitatis ſit dimenſus?

Ait inſuper textus, calami vſum fuiſſe, *vt metiretur ciuitatem & portas eius & murum.* Et quidem ciuitatis ac muri dimenſionem, quam Angelus calamo fecit, E exprimit textus: de portarum verò mēſura nihil agit. Vnde nouitatem præ ſe fert, quòd menſura ipſa ſit ad portarum dimenſionem capiēdam; & tamen quantitas portarum ſilentio prætermittatur: quod etiam peculiare myſterium eſſe non arbitror. Nam aut Angelus dimenſus eſt portas, aut non; ſi menſus eſt, cur non earum latitudinem explicat? Si menſus non fuit, cur ait Ioannes, calamum in Angeli manu eſſe, vt metiretur portas ciuitatis? Arbitror igitur Angelum haud dubiè portas F fuiſſe dimenſum: ſiquidem Ioannes exprimit, ideo illum habere in manu menſuram.

Propoſitæ quæſtionis diſſolutio.

Suſpicor autem, proptereà non explicuiſſe portarum dimēſionem, quia anguſtæ admodum erant. Sic enim legimus Matthæi 7.13. *Intrate per anguſtam portam:* & ſtatim; *Quàm anguſta porta & arcta via eſt, quæ ducit ad vitam.* Et Lucæ.13.24. *Contendite intrare per anguſtam portam.* Hoc ergo ipſum in Apocalypſi ſignificatur, ſed conſultò ſuppreſſæ ſunt portarum anguſtiæ; quia eorum expreſſio non erat ad rem, de qua præſens inſtituitur ſermo, ſcilicet de magnitudine A ciuitatis. Sufficienter tamen illud innuitur; dum dicitur mēſura afferri ad muri longitudinem, latitudinem, & altitudinem metiendam, nec non ad menſurandas etiam portas; & tamen portarum quantitas non exprimitur.

Duplex difficultas in noſtra doctrina.

Dicet aliquis: vt portæ adeò ſint anguſtæ, ſicut opus eſt, vt de eis Chriſti verba à Matthæo & Luca prolata verè aſſerantur; neceſſe erit, vt vnico tãtùm cubito earum latitudo conſtet, id eſt, ſextâ humanæ ſtaturæ parte, vt ſuprà dicebamus. Quod ſi adeò arctæ conſiderantur portæ; calamus ad portarum B ipſarum latitudinem dimetiendam aptus non erit, cùm ſex minimum cubitis longitudo calami conſtet. Deinde tanta portarum anguſtia non videtur cohærere cum iis, quæ textus ait verſu 24. & 26. videlicet, *Reges terræ afferent gloriam ſuam & honorem in illam.*

Soluitur prima.

Ad primum reſpondeo: licèt calami longitudo ſex habeat cubitos; ideo tamen appellatur calamus, quia cubitos ipſos habet deſignatos; ſicuti arũdo internodiorum ſignis diſtincta eſt. Vnde calamo menſurari commodè poteſt, quod vnum ſiue duos cubitos latum eſt aut longum. Patet hoc Ezechielis 40. vbi totum illud ædificium dimenſum C fuit ſex cubitorum calamo; cùm tamen num. 9. legamus; *Menſus eſt frontem duobus cubitis*, & num. 12. *Cubitus vnus finis vtrinque.*

Soluitur ſecunda.

Ad ſecundum: Regum gloria, honor & ſplendor non in iis rebus conſiſtit, quæ inuehi non poſſint, quà homo poſſit intrare. Nec enim gloria ingens ac diuitiæ (quæ hanc in vrbem inferendæ dicuntur) ad rudes & informes res; ſed ad pretioſiſſimas gemmas, ad margaritas, atque alia eiuſmodi rediguntur. hæc verò rectè & facilè poſſunt per ianuam anguſtam inuehi; quæ tamen non adeò ſit arcta, quin illâ poſſit homo ingredi. Non tamē ipſe portarum ingreſſum ad eiuſmodi refero anguſtias; ſed ita anguſtas effingo, vt D artis exigit ratio, quò arctæ ſint portæ, per quas non ita facilè quis ingrediatur: id quod Chriſti Domini verba indicant. Et quamuis portæ ita fingantur anguſtæ; nihilominus poſtes ipſos, & quidquid ianuam vndique ornat ac decorat, eximij ſplendoris ac maieſtatis conſidero; atque ex margarita conflatum, vt numero 21. conſtabit.

TEXTVS.

Verſ. 16. *Et ciuitas in quadro poſita eſt; & longitudo eius tanta eſt, quanta & latitudo: & menſus eſt ciuitatem de arundine aurea per* E *ſtadia duodecim millia: & longitudo & altitudo & latitudo eius æqualia ſunt.*

COMMENTARIVS I.

De ſenſu grammatico.

VERBA illa. *Longitudo eius tanta eſt quanta & latitudo.*] Videtur primo aſpectu præcedentium verborum repetitionem agere. perinde nãque F eſt, ciuitatem aliquam in quadrum eſſe diſpoſitam, atque longitudinem eius tantam eſſe, quanta eſt latitudo. Verùm eſto ſit repetitio; illa tamen maioris declarationis ergò vſurpabitur, vt ſæpè aliàs, ſi tamen originalia verba attendãtur; nulla hic videtur eſſe repetitio: vbi enim nos legimus *in quadro*, Græcè habetur, *tetragonos*, id eſt quadrãgulus. poteſt autem congruere, vt quadrangulus rectangulus ſit, nec tamen perfecti quadri figuram habeat. Ideóque addidit Ioannes non ſolùm eſſe rectangulum, ſed perfectum etiam quadrum.

Perfectũ cæleſtis vrbis quadrum & quatuor muri latera ex Ezechielis ciuitate deſumta, eſt duplici tamẽ diſcrimine.

Iam, quod attinet ad perfectum hoc ciuitatis A quadrum, & ad quatuor muri latera, quatuor item mundi partes reſpicientia (ſcilicet Aquilonem, Meridiem, Ortum, & Occaſum) totum hoc exſumptũ eſt ex ciuitate illa, quæ Ezechieli fuit oſtenſa c. 46. 16. Ceterùm inter illam Ezechielis & hanc Apocalypſeos vrbes duo interſunt diſcrimina. Primum eſt, Quia Apocalypſeos ciuitas ſuburbia non habet: bene tamen ciuitas Ezechielis: ſuburbiis enim eſt vndique cincta: quorum latitudo continet calamos ducentos quinquaginta, id eſt, (iuxta meam computationem) ſtadia duo cum dimidio. Alterum diſcrimen eſt, quia longitudo ſiue latitudo (eadem B enim menſura eſt) Ezechielis vrbis calamos continet quatuor millia & quingentos. Quòd ſi ſuburbiorum menſuram adnectamus; ſunt omnes calami quinquies mille, qui ſtadia quinquaginta exæquant. At Ioannis ciuitas patet in longitudinem ſtadia duodecim millia: qui numerus ad quinquaginta ſe habet, vt 240. ad 1. atque adeò quadrata Apocalypſeos vrbis area ſe habet ad Ezechielis aream, ſicut 57600. ad 1.

Quid dicendũ ſit de longitudine, quã Ioannes cæleſti vrbi & ſingulis ipſis muri lateribus adſcribit?

Dicet tamen aliquis, neceſſarium non eſſe, vt Ioannem ſingulis muri lateribus duodecim ſtadiorum millia præſcripſiſſe credamus. Satis namque C eſt, omnium pariter muri laterum calamos eſſe duodecim mille, ita vt lateribus ſingulis ter mille calami obtingant. Sic enim Ezechielis 48. 35. dicitur, *Per circuitum octodecim millia*, priùs autem fuerat dictum, ſingula muri latera calamis quatuor millibus & quingentis conſtare. Reſpondeo, Ioannem cùm duodecim ſtadiorum millia vrbi attribuit, de muri ambitu non agere, ſed de longitudine, ſiue latitudine vrbis. Nam antecedentia verba, hæc ſunt, *Longitudo eius tanta eſt, quanta latitudo.* mox adiungit; *& menſus eſt ciuitatem per ſtadia duodecim millia:* D loquitur ergo de ciuitatis ipſius longitudine. Accedit, quòd metiri ciuitatem, propriè eſt eius longitudinem ab vna vrbis porta ad alteram è regione oppoſitam dimetiri. atqui in quadratâ omnino vrbe idem prorſus eſt, ſi cuiuſque lateris longitudinem metiaris. Præterquàm quòd vbi in memoriam reuocemus, Babylonis antiquæ (cuius nomen, Romæ ethnicæ antiquæ applicatum eſt) quadrum ſtadiis mille ducentis conſtare, vt veteres hiſtoriographi prodiderunt; facilè hinc cernitur, cùm ſtadia duodecim millia cæleſti tribuuntur ciuitati, perinde eſſe atque cæleſtis Hieroſolymæ murum centies longiorem muro Babylonis efficere; ac E proinde ſingulis muri lateribus duodecim ſtadiorũ millia deſignari; ſicuti vnicuique lateri Babylonis ſtadia centum viginti ab hiſtoricis aſſignantur. Deinde, ſi murum centies grandiorem aſſeramus; conſequenter area decies millies maior erit. Ex quo infertur, ſi Ioannis ciuitas comparetur cum alia, cuius quadrum vno milliari ſiue ſtadiis octo conſtet (quam menſuram Hiſpalis nobiliſſima Hiſpaniæ vrbs non excedit) cæleſtem Ieroſolymam, quam Ioannes deſcribit, ſe habere ad eam vrbem, ſicut 2250000. ad 1. Etenim duodecim millia ad 8. ſe habent F ſicut 1500. ad 1. Quare ſi latus millies quingẽties maius eſt; ſequitur aream ipſam 2250000. vicibus eſſe maiorem. Nec ſpatium duodecim millium ſtadiorum minus eſt, quàm quod inter Hiſpalim & Neapolim intercedit. Vnde ciuitas, quæ hic fingitur, eſt quadrum quoddam, cuius latus longitudine adæquat interuallum illud, quo Hiſpalis à Neapoli diſtat; præter illud interuallum, quo Scripturæ calamus ſex Romanos pedes excedit; de quo dicemus in opuſculo de menſuris ſacris.

Cæleſtis ciuitatis Ioanni viſæ quadrũ quàm latè pateat.

Quomodo hic intelligendũ, quod de vrbe æqualitate in longitudine, altitudine & latitudine dicitur.

Longitudo & altitudo eius & latitudo æqualia ſunt.] Nonnulli exiſtimant, ad horum verborum veritatem neceſſe eſſe, vt turriũ altitudo concipiatur eſſe tanta, quanta ciuitatis longitudo. Sed quid magis abſonum in vrbe adeò capaci? Porrò quanta craſſitudo huiuſmodi turribus opus eſſet, vt altitudini duodecim millium ſtadiorum reſponderet? Ad huiuſmodi quidem turres: quamuis mediocris ipſarum numerus eſſet, vix tota ciuitatis area ſatis erat. Deinde, ſi textum ipſum attentè inſpiciamus; facili negotio conſtabit, grammaticum ſenſum longè alium eſſe. Primò, quia ciuitatis altitudo non ſonat id, quod turris aliqua extollitur. Secundò, quia iam dictum antea fuerat, *Longitudo ciuitatis tanta eſt, quanta & latitudo*; vbi nulla altitudinis mentio facta eſt. Cùm igitur phraſis mutetur, quando de altitudine agitur; nec dicatur, *altitudo tanta eſt, quanta & longitudo & latitudo*: ſequitur inde hunc ſenſum ab ipſo textu non intendi.

Propoſita quæſtio elucidatur.

Præterea non videtur hîc eſſe ſermo de altitudine montis, vbi ciuitas ſita erat. Quamobrem exiſtimo, hiſce in verbis non adæquari altitudinem cum latitudine aut longitudine: ſed illud duntaxat aſſeri, altitudinem ſcilicet eſſe totam æquabilem, ſicuti & longitudo & latitudo erat. Itaque vox illa *æqualia* (Græcè ἴσα) idem eſt, atque *æquabilia*: nec altitudo cũ latitudine comparatur; ſed quælibet ex his menſuris in ſe ipſa conſiderata affirmatur eſſe recta atque æquabilis. Quod perinde eſt ac ſi dicatur longitudo ciuitatis non eſſe maior vno ex latere, quàm ex alio, ſed ex vtroque latere æqualis: idémque aſſeueratur de æquabili vndique latitudine. Muros item indicatur non ſolùm eiuſdem eſſe in omnibus lateribus menſuræ (id eſt centum quadraginta quatuor cubitorum) ſed etiam in eodemmet libramento. Longè aliter, quàm in omnibus ferè terrarum vrbibus; quibus quia pauimentum æquabile vndique non eſt, magnam neceſſe eſt in muris ipſis inæqualitatẽ eſſe; & interdum mœnia nimiùm ſublimia exurgere, interdum ob inæqualis pauimenti rationem nimiùm demitti: quantumuis muri dimenſio eadem ſit v.g. quinquaginta cubitorum.

Æqualitas in vrbe menſuris qualis fuerit.

At verò in vrbe, quam Ioannes vidit, quantumuis immenſæ magnitudinis fuerit, pauimentum & murorum fundamenta æqualia prorſus erant, & ad libellam ac ad perpendiculum ita exacta; vt cùm murus omni ex parte altitudinem centum quadraginta quatuor cubitorum habuerit, ipſius muri corona æquabilis vndique perſtiterit. Cæterùm non id à nobis ita eſt accipiendum, quaſi hæc tanta æquabilitas turres ſuis interuallis diſpoſitas detrahat: ſine quibus longiſſimus murus pulchritudinem in ſe habere non poteſt: & Iſaiæ 54. 12. de propugnaculis mentio fit. Sed æquabilitas hæc in eo conſiſtit, quòd eadem proportionis & perpendiculi ratio ſeruetur: ita vt & ipſa muri ſpecies ſit vndique ad amuſſim æqualis: & in turrium etiam altitudine par ſemper proportio ſit, quæ ad ædificij pulchritudinem apprimè decet. Dici etiam fortaſſe poteſt, licèt in hoc verſu altitudo cum longitudine & latitudine comparetur; voce tamen illa *æqualia*, non hîc æqualitatem in ipſis menſuris, ſed æquabilitatem & congruentem proportionem denotari: quod tamen in idem recidit.

⁂

COMMENTARIVS II.

De ſenſu myſtico.

Quadrata figura quàm ſit ad ædificij rationẽ perfecta.

QVamuis figura rotunda perfectior eſſe quadrata dicatur; tamen quod ad ædificium ſpectat, quadratam aream aptiorem eſſe conſtat: namque & commodior, & fortior ſitus & pulchrior eſt; atque hæ ſunt tres optimi ædificij proprietates. B Quare perfecta architectura, niſi in quadrato ſolo, non eſt. Quamobrem, cùm Spiritus ſanctus vellet in hoc ædificio perfectionem æternæ ſanctorum beatitudinis figurare; iure optimo quadratum elegit ſitum. Quin & hac ratione admirabilis proportio & partium conuenientia in myſtico ædificio ſignificatur; nam quadrata ſtructura pluribus atque exactiorib. proportionibus inter ſe aptè reſpondentibus componitur abſque eo quòd vlla pars ſitus amittenda ſit.

Quid per quatuor quadrati ædificij latera adũbretur.

Deinde in quatuor quadrati ædificij lateribus C congruenter adumbrantur principales quatuor diuinæ prouidentiæ perfectiones, quæ in admirando Dei opere æqualiter extant atque eminent. Illæ autem ſunt Virtus, Sapientia, Æquitas & Beneficẽtia. Ad hæc; in quadrato ædificio ipſamet proportio & partium inter ſeſe reſpectus habet neſcio quid oppoſitionis, ob quam ædificiũ ipſum & architectura plus eminet, & longè latéque conſpicitur. Dicã clariùs. paries vnus è regione alterius omnino conſurgit; & quatuor anguli ſunt, vbi paries alter in alterum videtur impingere, cúmque perrũpere velle; D atque hoc ipſo pulchrius & ſolidius redditur ædificium. Idem ferè ſuo modo accidit in ea oppoſitione, quam inter ſe videntur habere ſumma virtus & ſumma æquitas, necnon ſumma beneficentia & ſumma ſapientia atque maieſtas: de quarum admirabili inter ſeſe concordia & ſocietate diximus c.1. not.5. vbi de ſeptem ſpiritibus.

Singula quadrata vrbis latera ad ſingulas mundi partes ſpectãtia quid ſignificent.

Harum quatuor perfectionum æqualitas in maximo illo Dei opere figuratur per quadrũ perfectũ; cuius longitudo tanta eſt, quanta & latitudo. Quod verò ex quatuor lateribus vnum Orientem reſpiciat, Occidentem aliud, aliud Septentrionem, & aliud Meridiem; fortaſſe denotat, E cælum non minùs Occidentalibus, quàm Orientalibus patêre; nec plus Septentrionalibus, quàm Meridionalibus.

Cur in cæleſti hac vrbe ſuburbia nõ ſint?

Iam, quòd in ciuitate ſuburbia non ſint, nos docet in æterna beatitudine non eſſe catechumenos, nec alios homines, qui defenſione ac ſecuritate per muros figurata non fruantur. Omnes enim perfecti ſũt ciues, omnes cumulata pace & immunitate potiuntur. Quin etiam ſuburbia impedimento plerumque eſſe ſolent, ne planè atque integrè emineat murorum ac turrium pulchritudo & ſtructura: id quod cæleſtem ciuitatem dedecebat.

Ingẽs ciuitatis magnitudo quid innuat.

F Immenſa ciuitatis magnitudo nos reddit ſecuros, fore vt nulli merenti deſit in illa domicilium: quia *in domo Patris mei* (ait Chriſtus) *manſiones multæ ſunt.* ſignificat inſuper glorioſiſſimam Chriſto Domino & Apoſtolis futuram ingentem illam ciuitatis magnitudinem: vbi cùm innumerabilis ſit ciuium multitudo; cuncti tamen ditiſſimi, ſapientiſſimi, ac feliciſſimi erunt. Certè in ſumma ciuitatis magnitudine potuit facilè Ioannes cognoſcere, plurimam hominum multitudinem eò demum euehendam. Cùm enim tantam, tamque immenſam fabricet vrbem, qui futurorum ciuium nomen probè nouit; id argumento eſt, maximam fore ſaluando- A tum hominum multitudinem.

Ex prædicta tanta vrbis magnitudine quid inferatur.

Tanta hæc vrbis magnitudo ſi attentè expendatur; duæ præciduntur ſuſpiciones, quæ nonnullos ſolicitarunt. Prima eſt, mundum paucos admodum annos duraturum. Altera, exiguum valdè ſaluandorum fore numerum. Ego quidem in neutra harum rerum nouam velim inducere doctrinam, ſed meam interpretationem ad receptum ſapientium ac prudentium ſenſum conformare; atque id ex ipſius cõtextus coniecturis eruere. Si ad vrbem tantæ magnitudinis incolendam opus eſſe videtur maior ciuiũ B multitudo, quàm quæ occupare poſſit vicies centena millia vrbium Hiſpalim magnitudine adæquãtium: quînam hoc ſtare poteſt cum perexiguo illo prædeſtinatorum numero, & cum mundi duratione adeò breui defectura; vt nonnulli opinantur?

Difficultati ex dictis prouenienti occurritur.

Verùm dicet aliquis; hac ratione plus æquo probari; licèt enim quotannis plures ſaluarentur homines, quàm qui opus eſſent ad viginti vrbes Hiſpalis inſtar incolendas: adhuc ad vicies centena millia, opus eſſet annis centies mille. Reſpondetur puerorum, qui ſaluantur numerum eſſe penè innu- C merabilem etiam inter Hæreticos & Schiſmaticos. Quod verò attinet ad homines iam adultos, viri aliquot valdè pij ac ſpirituales affirmant, multò eſſe plures, qui ſaluantur, quàm aliqui exiſtimant. Qui enim ſuum pro nobis ſanguinem effudit, maximam adhibet diligentiam, ne animæ, quas ipſe tanto redemit pretio, in æternam perniciem ruant. His accedit, quòd maxima hæc ciuitas non conſideratur ſolùm, vt Sanctorum domicilium; ſed etiam quaſi ipſorum prædia, horti ac viridaria ſint: quæ omnia ingenti illo murorum ambitu coërceantur, vt ab D hoſtium incurſionibus ſecura & pacata ſint. Et quãuis ignoremus omnino, quot ſæcula ſit mundus duraturus: nouimus tamen inanem fuiſſe eorum timorem, qui orbem citò interiturum metuebant. Aliquis etiam dictis poſſet adiungere, deſcriptam huius vrbis magnitudinem non accommodari ſolùm prædeſtinatis hominibus, ſed etiam Angelorũ numero; qui cõparatione hominum perinde ſunt, quaſi oues nonaginta nouem reſpectu illius, quæ aberrauerat. Hoc tamen meo iudicio non eſt ad rem; nam maximus Angelorum numerus non eſt pars magnitudinis Romanæ Eccleſiæ, de qua in hoc E cap agitur, vt in eius prologo diſputatum eſt.

Quid in murorũ & ædificiorũ æquabilitate figuretur

Demum murorum & ædificiorum æquabilitas Beatorum denotat concordiam & ſocietatem: in ea autem, maxima familiaritas & admirabilis proportio deſignatur. vbi enim ædificij deſideratur æquabilitas, aut ſi vna ex parte laxius, quàm ex alia ſit: cùm lineæ ac ſuperficies non ſint parallelæ, videtur inter ipſas ſocietas & familiaritas non eſſe: quandoquidem altera ab altera deſciſcit ac deuiat. Itaque vniuerſalis conuenientia & concordia in ipſius ædificij æquabilitate mirificè adumbratur.

F

TEXTVS.

Verſ. 17. *Et menſus eſt murum eius centum quadraginta quatuor cubitorum menſurâ hominis, quæ eſt Angeli.*

COMMENTARIVS.

QVemadmodum portarum ſymbolum adumbrat eorum gloriam, qui veluti portæ fuerunt, quibus Gentiles in Eccleſiam reciperentur; &

funda

Quinam in muris ſiue muralibus adumbrentur.

fundamentorum ſymbolum denotat gloriam illorum, qui Eccleſiæ fundatores ſiue fundamenta fuerunt: ſic etiam muri ſymbolum referendū omnino eſt ad eorum gloriam & ſplendorem, qui ſe Eccleſiæ propugnationi veluti muros præſtiterunt. Verùm conſiderari oportet numerum centū quadraginta quatuor cubitorum, cui nō quælibet fortaſſis explicatio bene aptatur. Alij muri ſignificationem extendunt ad Prophetas omnes & concionatores. Alij ad eos, qui ſuis precibus pro muro Eccleſiæ fuerunt. Alij ad Martyres. Alij ad Doctores. Alij ad Eccleſiæ Prælatos & ſuperiores. Alij ad Spiritus ſancti dona, ſiue ad virtutes ac bona opera. Alij ad fidem. Alij ad Angelorum cuſtodiam. Alij denique ad ſacram Scripturam. Ego tamen mihi perſuadeo, in hoc muri ſymbolo Chriſtianos ſacerdotes potiſſimùm figurari; nam ſacrificium Miſſæ offerentes, ipſius ſacrificij virtutem & patrocinium impugnationi dæmonum oppoſuerunt. Quæ explicatio mirificè conſentit cum beati Gregorij dictis qui aſſerit, Chriſtum eſſe verum murum: nec non cum Ruperti ſententia aſſerentis Euchariſtiam eſſe murum Eccleſiæ. Ipſe igitur, ratione ſacrificij Euchariſtiæ, applico huiuſmodi muri ſymbolum Sacerdotibus Chriſtianis, atque hoc mihi perſuadeo ex numero centum quadraginta quatuor cubitorum, vt ſtatim explicabo.

Varia aliorū expoſitiones.

Auctoris expoſitio de ſacerdotibus.

Numerus 144. cubitorum, quibus murorum altitudo conſtabat, quid myſticè ſignificet.

Nonnulli contemplantur, numerum centeſimum quadrageſimum quartum eſſe illum, qui ex duodenario numero duodecies replicato conſurgit; & huiuſmodi numerum duodenarium in portis, in muro, in fundamentis, in ciuitatis longitudine (quæ duodecim ſtadiorum millibus conſtat) reperiri: atque hoc numero propterea diuinæ huius fabricæ architectum fuiſſe delectatum, vt Apoſtolos decoraret; qui poſt Chriſtum Dominū ſunt cæleſtis huius ciuitatis fundatores. Mihi tamen in centum quadraginta quatuor cubitorum numero congruentius videtur, vt conſiderentur quatuor & viginti calami; quorum ſinguli ſenos habent in longitudinem cubitos; vt in tractatu de menſuris ſacris probabimus. Cùm autem quilibet calamus vnius humanæ ſtaturæ longitudinem cōtineat, cuius ſexta pars cubitus in ſacris Literis vocatur: rectè conſonat, vt Sacerdotibus muri ſymbolum tribuatur. Nam in Apocalypſi Chriſtiani figurantur Sacerdotes ſub quatuor & viginti ſeniorum ſpecie per alluſionem ad viginti quatuor principes familiarum ex Aarone genus ducentium. Vt ergo ſignificaretur proprium Sacerdotum eſſe munus, vt ſe Eccleſiæ murum præſtarent: ideo congruenter muro tribuuntur viginti quatuor humanæ ſtaturæ dimenſiones, quaſi ſacerdotes omnes coniuncti inter ſe ſint ad offerendum Euchariſtiæ ſacrificium, & ad Eccleſiam ea ratione communiendam.

Exiſtimabit aliquis, in hac muri altitudine (ſicuti in ciuitatis etiam magnitudine) habitum fuiſſe reſpectum ad antiquæ Babylonis muros. Ceterùm, non rectè conſentit cum hac alluſione ipſe cubitorum numerus. Nam antiqui ſcriptores (niſi fortè hyperbolicè loquantur) ducentos cubitos in altitudinem Babylonico muro adſcribunt.

Quid ſignificet, Menſura hominis, quæ eſt angeli.

Menſura hominis, quæ eſt Angeli.] Id eſt, hi centū quadraginta quatuor cubiti dimenſi ſunt humanâ menſura, quam Angelus manu habebat. Ex quo elicitur primò, calamum illum, quo Angelus hoc ædificium metiebatur, fuiſſe iuſtam humanæ ſtaturæ menſuram. Quin etiam manifeſta alluſio ad Ezechielis calamum cap. 40. 5. argumento eſt, hunc calamum in ſex cubitos fuiſſe diſtinctum; atque A adeò cubitum in Scripturæ phraſi non ita accipiendum fore, ſicuti plerique exiſtimāt pro quarta ſtaturæ humanæ parte; ſed pro ſexta; vt latiùs in opuſculo de ſacris menſuris. Secundò ex alluſione ad Ezechielis calamum deducitur, quæ in hoc loco humana menſura, eſſe menſuram antiquam; quæ fortaſſis eſt aut Adami aut Noëi, quæ dupla eſt in potentia ſolida ad vulgarem menſuram poſteà vſitatam; vt in eo opuſculo fusè diſputabitur. Quòd verò in præſenti inſtituatur ſermo de maxima humanæ ſtaturæ menſura (vt ſapienter notauit Gene- B brardus Pſal. 77. 30.) ex eo conſtat, quòd Ezechiel cap. 40. 5. menſuram calami ait eſſe *ſex cubitorum & palmo*; id eſt, ſex palmi cubitorum, ſiue cubitorum ſex maiorum ex iis, quorum ſinguli ad vulgares cubitos poſteriores ſe habent, ſicut 5. ad 4. quia *cubitus veriſſimus habebat cubitum & palmum*, vt docet idem Ezechiel cap. 45. 13.

Hanc menſuram arundineam ſex cubitos conſtare.

De maxima humana ſtatura menſura hic eſſe ſermonem.

Quod ſit myſterium humana menſura qua Angelus ædificiū dimetitur.

Tertiò, cùm in ſacris Literis appelletur menſura hominis, & menſura virilis, & menſura prima, vetus illa menſura, quæ ſecundùm Adami aut Noëi ſtaturam effecta erat: ideo ſacrum hoc ædificium C veriſſimâ illâ Adami ſiue Noëi menſura dimetitur Angelus; vt ſignificetur, Angelū ipſum huius ædificij menſorem (qui, vt vidimus, beatum Paulum figurat) illud Chriſti menſura dimetiri: cuius menſuræ meminit ipſe Paulus ad Epheſios 4. nu. 7. & 13. quia Chriſtus eſt myſticus Adamus atque Noëus. Iam, quòd Chriſti dimenſione hoc ædificium menſuretur; denotat, ipſius fabricæ magnitudinem ex magnitudine meritorum Chriſti, & ex conuenientia & proportione cum ipſius gloria fuiſſe perceptam.

Aliqui ex his verbis, *menſura hominis, quæ eſt An-* D *geli*, colligere volunt, eadem in cælo dimenſione homines & Angelos commenſurari. Verùm ſi hic Angelus Paulum, vt iam dixi, repræſentat; non benè infertur, hoc in loco ſermonem haberi de ea menſura, qua cæleſtis Hierarchiæ Angeli menſurantur. Præſertim, quia nomen Angeli præfixum hic habet articulum; vt certius ſit non hic de alio Angelo eſſe ſermonem quàm de illo, qui Ioanni cæleſtem Hieroſolymam demonſtrabat; qui, vt ſuo loco probatum eſt, refert B. Paulum.

E

TEXTVS.

Verſ. 18. pars 1. *Et erat ſtructura muri eius ex lapide Iaſpide.*

COMMENTARIVS.

Alluſio in muro iaſpideo, ad Iſaia locum.

DEſumptum eſt hoc ex Iſaia cap. 54. 12. *Ponam Iaſpidem propugnacula tua.* Quòd ſi Iaſpis (vt in primo ciuitatis fundamento, quod iaſpideum eſt, videbimus) ſymbolicè Dei omnipotentiam ad- F umbrat: hæc ipſa diuina omnipotentia cæleſtem vrbem tutam ac ſecuram reddit omnino. Neque obſtat, quod ſuperiùs diximus, ſcilicet murum applicari ſacerdotibus, qui ſuis ſacrificiis quaſi muris tutiſſimis Eccleſiam protegunt ac tuentur. Hoc, inquam, non obſtat; quia ſacerdotibus tribuitur muri ſymbolum, vtpote qui à Deo impetrarunt, vt catholicam Eccleſiam ſua omnipotentia ab hoſtili dæmonum incurſione defenderet. Deinde ſignificationi omnipotentiæ illud accedit, quòd Iaſpis vetus ac germanus (qui eſt gemma) olim ab antiquis pro amuleto ac tutela aduerſus dæmones habitus ſit; de quo in primi funda-

Quid muri Iaſpis ſignificet.

A fundamenti explicatione. Quapropter, vt ſignificetur cæleſtis ciuitas à dæmonum oppugnationibus eſſe omnino ſecura; eleganter ipſius murus ex Iaſpide gemma conſtructus fingitur: quæ gemma credita olim eſt eam peculiarem habere proprietatem, vt dæmones procul amandet. Atque idem ferè ſignificatur illis Iſaiæ verbis cap. 60. 18. *Occupabit ſalus muros tuos.*

TEXTVS.

Verſ. 18. pars 2. *Ipſa verò ciuitas aurum mundum, ſimile vitro mundo.* B

COMMENTARIVS.

Verũ cæleſtis ciuitas, præter externã murorum faciem, domibus etiam & ædificiis intus cõſtaret. 1. ſententia negans.

QVidam exiſtimabat in hac Apocalypſeos deſcriptione, licet cæleſtis ciuitas murorum ambitum habeat, interiora tamen vrbis non ita eſſe concipienda, quaſi aliqua inibi ſint ædificia: ſed veluti murus ipſe ſolùm eſſet extructus ad terreſtrem paradiſum ambiendum. Hanc opinionem primùm fulciebat; quia textus ipſe nihil de domibus aut C ædificiis agit; ſed ſolùm de muro, de portis, de interiori arbuſto. Deinde, quia domibus nihil opus eſt; niſi aut ad familiarum diuiſionem, aut ad defenſionem ab aëris intemperie, aut etiam vt ciues ſibi ab aliis caueant, & ſuas cuſtodiant fortunas; aut demum vt minùs verecundas actiones obtegant: quorum nihil in ſuperna ciuitate locum habet. Pro cuius ſententiæ confirmatione afferri poſſent verba illa, *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus.* quibus innuitur nullam eſſe diſtinctionem; ſicut intra tentorium, ſiue tabernaculum non eſſe ſolet.

Vera Auctoris ſententia pro parte affirmatiua.

D Verùm, meâ ſententiâ, his verbis verſus 18. validè hæc opinio refutatur. Nam verba illa, *ipſa verò ciuitas* (quæ agunt de interiori vrbe, prout ab externa murorum facie diſtinguitur) proculdubio accipiẽda ſunt de interioribus ipſius ciuitatis ædificiis. Etenim ſi fundus aliquis ſiue hortus muro vndique ambiretur: poſtquàm de muro ipſo actũ eſſet, & ad interiora tranſgrederetur ſermo; non rectè diceretur, *ipſa verò ciuitas.* Nec enim aut hortus, aut prædium, ſiue ager appellari poſſunt ciuitas. Quod ſi propterea de medio tolluntur ædificia, quia illis opus non eſt: tollantur etiam oportet muri, quorũ nulla vrget neceſſitas. Si ergo E muri propter ſignificationem congruentiſſimè finguntur; eâdem ratione domus etiam cõſiderare debemus ad congruentem meritorũ Chriſti diſtinctionem ſignificandam: iuxta illud Chriſti dictũ Ioannis 14. 2. *In domo Patris mei manſiones multæ ſunt.* Domorum item pulchritudo atque diſtinctio apprimè conducit ad ipſius vrbis decus & ornamentũ. Ad hęc; ædes ipſæ ſymbolicę æthereos ciues repręſentant: hæc namque ciuitas ex viuis & electis lapidibus fabricatur. Ad id verò, quod è contrario adducebatur, videlicet opus ibi non eſſe, vt alij F ſibi ab aliorum iniuria cauerent, nec inuerecundas celarent actiones: Reſpondetur, hunc non eſſe harum domorum ſcopum: ſiquidem ex perſpicuo & pellucenti auro vitri inſtar clariſſimi figurantur, nec conferunt ad ciuium defenſionem, & à cæli inclementia cautionem; ſed ad pulchritudinem, voluptatem, proportionem, & ad ſignificandam etiam meritorum diſtinctionem.

Contraria ſententia fundamenta euertuntur.

Quid ſignificet aurũ perſpicuum, ex quo interna ciuitas eſt fabricata.

Quamobrem, cùm verba hæc, *Ipſa verò ciuitas,* de interioris ciuitatis ædificiis agant; illud inſuper addendum eſt, ſapientiſſimè ædificia iſthæc ex auro perſpicuo fingi. Certè, quemadmodum dici ſolet, nihil vitro ad ſummam perfectionem defore, ſi fragile non eſſet: ita etiam id vnum auro deeſſe videtur, vt ſcilicet pellucidum ac perſpicuum ſit. Quod ſi haberet aurum, proximè ad Chryſolithi perfectionem accederet. Chryſolithus autem (vt in ſeptimo fundamento tractabitur) ſymbolum eſt mirificum perfectiſſimæ gloriæ, qua Chriſtus redemptor noſter perfruitur. Quapropter, vt ſanctorum gloria figuretur tanquam perfectiſſima, & à Chriſti Domini gloria ducens originem, eique maximè ſimilis: concinnè & eleganter finguntur ex auro pellucido & perſpicuo omnia ciuitatis ædificia, quæ cæleſtem ſanctorum gloriam ſignificant. His accedit, quòd in domorum perſpicuitate innuitur, ſupernorum ciuium ſingulos omnium pariter gloriâ potiri, ob mutuam omnium inter ſeſe vnionem & concordiam, qua alij de æternâ aliorum felicitate ſummoperè lætantur.

TEXTVS.

Verſ. 19. *Et fundamenta muri ciuitatis omni lapide pretioſo ornata. Fundamentum primum, Iaſpis: ſecundum, Sapphirus: tertium, Chalcedonius: quartum, Smaragdus.*

20. *Quintum, Sardonyx: ſextum, Sardius: ſeptimum, Chryſolithus: octauum Beryllus: nonum, Topazius: decimum, Chryſopraſus: vndecimum, Hyacinthus: duodecimum, Amethyſtus.*

COMMENTARIVS.

Quo ſenſu dicatur muri fundamenta omni lapide pretioſo ornata.

OMni *lapide pretioſo ornata.*]] Ribera ſic exponit, quaſi ſingula fundamenta ſint gemmis duodecim ornata. Quia in gemmis (ait) ſignificantur virtutes & dona: & quanuis gemmæ ſtatim diſtribuantur Apoſtolis ſingulæ ſingulis, vt eæ ſingulis aſſignentur virtutes, quibus quiſque maximè floruit: nihilominus vnumquodque fundamentum dicitur ornatum omnibus gemmis, quia ita ſinguli ſuis virtutibus floruere, vt reliquis non carerent. Sic Ribera, & ſimiliter nonnulli philoſophãtur in iis verbis numero 21. *Duodecim portæ duodecim margaritæ ſunt per ſingulas:* exiſtimãtes opus eſſe, vt in portis ſingulis duodecim inueniantur margaritæ. Hoc tamẽ contextui repugnare ſuo loco oſtendemus. Nunc de fundamentorum gemmis. Et antequàm ad eorum myſterium accedamus; in ipſa viſione imaginaria exiſtimo non ita eſſe fundamenta conſideranda, quaſi ſingula gemmis aliis ſuperadditis inſignita ſint. Nam fundamentum primum eſt Iaſpis, merus inquam Iaſpis, abſque vlla Sapphiri vel Smaragdi permiſtione. ſecundum, merus Sapphirus; & ſic de reliquis. Nec quiſpiam id in dubium reuocaret, niſi nonnihil difficultatis afferrent verba illa, *Fundamenta muri ciuitatis omni lapide pretioſo ornata.* quæ tamen nihil aliud ſignificant, quàm ea eſſe pulchro ordine diſpoſita. Verbum enim Græcum, κοσμεῖν, non ſignificat ſolùm ornare; ſed etiam ordinare, diſtribuere, atque componere. præſertim vbi ex ipſa diſpoſitione decor & pulchritudo conſurgit, vt in exercitu. Fundamenta ergo dicuntur omnia lapide pretioſo ornata; quia viſa ſunt Ioanni gemmarũ ſequentiũ

Aliorum expoſitio.

Vera explanatio ſtatuitur & probatur.

ordine diſpoſita admirabilem pulchritudinis ſpeciem oculis obiicere. De qua conſtruendi ratione, nemo videtur poſſe dubitare, qui grammaticum græci textus ſenſum attentè legerit, atque perceperit. Quinimò in latina verſione id ſatis probatur ea ſequentibus verbis, *Fundamentum primum, Iaſpis; ſecundum, Sapphirus*, &c. Cùm enim fundamentorum ſingula ex ſingulis gemmis ingentibus conſtent: abſonum eſt, alias inſuper ei gemmas inſerere. Rudem quidem & impolitum murum pulcherrimi Iaſpidis varietate exornare interdum decet; vt videre eſt Romæ in ſacellis nonnullis, quæ in Apoſtolorum Principis templo viſuntur: at verò ſi totus paries gemmis pretioſiſſimis ac variis eſſet conueſtitus, ineptum eſſet gemmas ipſas aliis inſuper minoribus lapidibus adornare.

Myſterium gemmarum duodecim, quæ muris pro fundamentis ſupponuntur.

Quod ad myſterium attinet, iuxta eum ſenſum, quem ipſe ſequor, & ſuprà verſu 14 expoſui; non ſolùm ſuperuacaneum eſt, ſed etiam prorſus diſſentaneum, ſingulas cuiuſque fundamenti gemmas reliquis aliis gemmis ornari ac diſtingui. myſterium namque duodecim Apoſtolici ſymboli veritatum (quæ in his ſignificantur fundamentis) potiſſimùm conſiſtit in ipſarum veritatum duodecim diſtinctione. A qua manifeſtum eſt, in quolibet ex fidei capitibus ſiue articulis reliquos omnes non comprehendi.

Impugnatur 1. explicatio.

Porrò ſi fundamentum quodlibet pretioſorum lapidum multitudine exornatum foret: quod textus ait, *Omni lapide pretioſo ornata*, abſolutè poſſet de omnibus gemmis intelligi; & non ſolùm de his duodecim, quæ ſtatim enumerantur; quippe gemmarum ſpecies multò ſunt plures; vt videre eſt apud Plinium lib. 37. & omnes ad peculiarium virtutum ſymbola poſſunt aptari. Sed cùm in noſtra expoſitione non alius ſit ornatus, quàm apta & idonea duodecim fundamentorum diſpoſitio: neceſſe eſt verba illa, *Omni lapide pretioſo*, ad duodecim gemmas coarctari. Itaque grammaticus hic eſt ſenſus; *omni lapide pretioſo ornata*, id eſt, iis omnibus collucentia gemmis, quæ mox ſubiiciuntur; nempe Iaſpide, Sapphiro, Chalcedonio & reliquis. Opinabitur fortaſſe aliquis, non ſine peculiari myſterio in Scriptura ſignificari hos duodecim pretioſos lapides eſſe vniuerſas orbis gemmas, ceteris quodammodo gemmarum nomine denegato. Sicuti Apocalyp. 7. omnes numerantur tribus, vnâ tribu Dan exceptâ, ad myſterij alicuius ſignificationem. Verùm huiuſmodi ſubtilitate opus non eſt: nam (vt interim de aliis taceam) Achatem Scriptura inter Rationalis gemmas annumerat: quæ tamen gemma inter has duodecim non reperitur. Quamobrem, licet ob peculiare myſterium hi lapides duodecim ad ciuitatis fundamenta, relictis aliis, vſurpantur (quantumuis Opalus & Achates inter gemmas pretioſiſſimas fuerint reputatæ): nihil tamen opus eſt fingere, reliquas ab Scriptura in gemmarum numero non reponi.

Vtrùm omnes ſacrarum Literarum gemmæ ad has duodecim redigantur.

Quæ ſint in harum gemmarum applicatione conſideranda.

Supereſt nunc attentè conſiderare admirabilem Spiritus ſancti ſapientiam in duodecim horum lapidum electione ad totidem Apoſtolici Symboli veritates adumbrandas. Oportet ergo imprimis expendere, quæ ſit perfecta ſymboli huius Apoſtolici diuiſio; deinde qui lapis in Scriptura vocetur Iaſpis; qui Sapphirus; qui Chalcedonius; idemque de ceteris dictum eſto: poſteà diligenter obſeruare, quàm aptè atque concinnè ſinguli componantur lapides cum articulis ſingulis, ad quos per ordinem ſpectant; de quo in ſequentibus notationibus, maioris diſtinctionis ergo, ſeorſum agemus. Sed ante eas notationes velim, vt lector conſideret ea, quæ ad omnes communiter gemmas duodecim attinent. Atque in primis memoriam refricet oportet notationis 14. prooemialis de ſumma libri huius perfectione ſymbolica. vbi expendimus, iure optimo à ſapientibus viris coli ac ſuſpici debere myſterium pariter & concinnitatem, quæ Deus in rebus creatis ſub oculorum aſpectum cadentibus copulauit. Quis verò dubitet, multò maius ac ſublimius ineſſe myſterium in rebus corporeis maiori perfectione conſtantibus? Atque ex naturali perfectione, quæ corporeis ſenſibus percipi poſſit, nemo neſcit, gemmarum pretioſiſſimarum perfectionem ceteris longo interuallo antêire. In his enim gemmis cælum pariter ac terra ſuas opes oſtentare videntur; ſuam vim, potentiam ac virtutem in rem ita exiguam congerere; vt vnitæ ſimul tot naturæ dotes, & in se ita parua conglobatæ ſuam perfectionem clariùs oſtendant.

Quanta ſit huius gemmarum ſymboli concinnitas & elegantia.

His igitur inferioris mundi ſtellis (quæ cum cæleſtibus ipſis ſyderibus de perfectione certare videntur) voluit ſummus præpotenſque Deus in mediis mortalis huius vitæ tenebris lucem nobis impertiri; vt animaduerteremus, quantò excellentiùs ipſius eminet prouidentia in eo repræſentando myſterio, quo animos immortales paſcit, quàm in naturali vtilitate & emolumento, quo mortalia corpora fouet ac tuetur. Si enim curioſiùs perſcrutari velimus, quænam commoda atque vtilitates hominum naturæ ac vitæ afferant gemmæ; vix, quod ad rerum ipſarum naturam ſpectat, inſigne aliquod emolumentum comperiemus. Tantum indicium aliquod ac veſtigium cæleſtis & æternæ ſapientiæ deprehendimus, nec non certam quandam promiſſionum ſpem in earum rerum effectibus, qui tandem lubrici & incerti, aut ſaltem non omnino perfecti inueniuntur. Quinimò exiguum ipſum gemmarum corpuſculum, & quantitatis paruitas nos quodammodo admonent, ad nullam ferè aliam rem illas à ſummo rerum opifice procreatas, quàm vt veſtigia quædam ac ſymbola præſtantiorum & excellentiorum rerum ſint. Nam ad huiuſmodi vſum & vtilitatem quælibet quantitas, licet exigua, ſatis eſt. Et quidem ſi huiuſmodi gemmæ ideo potiſſimùm fuiſſent à Deo conditæ, vt natiuis ſuis proprietatibus nobis inſeruirent, & vſui atque vtilitati forent: ad id certè non videbantur nobis denegandæ prægrandes ſaxorum inſtar gemmæ, atque adeò earum fodinæ, vnde ingentes lapides pretioſos ad integras erigendas columnas & ædificia fabricanda effoderemus. Cùm ergo nobis ſolùm exhibeatur quoddam veluti indicium, vel deſiderium potiùs admirabilis cuiuſdam perfectionis; argumento eſt, diuinæ prouidentiæ ſcopum non eum eſſe, vt in infimarum rerum naturis cariſſima pignora ac perfectiſſima haberemus; neque id nobis valde expediebat: ne terrenarum rerum lenocinio ac titillatione nimium illiceremur. Solùm igitur in gemmarum natura nobis videtur concedi, ac relinqui quoddam cæleſtium rerum ac diuinarum veſtigium; vt nobis pro quibuſdam characteribus ac lineamentis ſit, quibus excitemur, & quodammodo trahamur ad ea in rebus æternis ac diuinis perquirenda, quæ figuræ ipſi ac ſymbolo deſunt. Et ſanè ex naturalibus dotibus ac proprietatibus non aliæ videntur in his gemmis duodecim reperiri, quàm quæ ad myſterium in ipſis figuratum poſſint conducere.

Pretioſas gemmas ad ſymbolicam potiùs vtilitatem, quàm ad naturalem videri procreatas.

Ideóque in harum gemmarum nonnullis parum ſatis natiuæ virtutis ineſt: hæc enim ſufficiebat ad vulgaris opinionis fundamentum, in qua poteſt cõgruenter myſterij ſignificatio niti. Nam in ſymbolis plerunque communis opinio nihilominùs, quàm veritas ipſa deſeruit.

Quàm ſit rationi conſonum, vt rerum pretioſarum ſymbola rebus etiã pretioſis ſignificandis aptentur.

Deinde ante ipſam gemmarum applicationem, illud etiam conſideremus oportet; quàm ſit rationi conſentaneum, vt ſymbolica gemmarum pretioſiſſimarum ſignificatio veritates item ingentis pretij, ſplendoris ac firmitudinis reſpiceret. Namque vt nobiliores comparationes ſunt, quæ ex rebus illuſtribus atque conſpicuis ſumuntur: ita etiam huiuſmodi res ſunt dignæ, quæ in nobiliſſimarum veritatum ſymbola impendantur. quod cùm ita ſit; facilè cerni poteſt, ad perfectiſſimas Apoſtolici ſymboli veritates nulla alia aptiora quàm gemmarum collucentium ſymbola vſurpari valere. Quam enim aliam in rem præſtantiorem aut excellentiorem potuit hæc gemmarum nobilitas conferri? aut quæ aliæ veritates maioris pretij ac ſplendoris poſſunt reperiri?

Illud nunc expediens eſt, atque adeò neceſſarium, vt quælibet gemma cum ſuæ fidei articulo adeò conſonet, nulla vt alia ad eandem veritatem videatur ita rectè applicari potuiſſe. Qua in re ad ſequentes notationes me refero. Id autem maximè mihi eſt in votis, vt ex his notationibus conſtet, nullius ingenij acumine potuiſſe tantam in harum gemmarum ordine ac diſpoſitione proportionem reperiri, niſi Spiritus ſancti mente collimatâ. quòd ſi ſatis mihi eſſe putarem eiuſmodi applicationem, quam aſſignant aliqui in Apoſtolorum virtutibus per has gemmas vtcumque ſignificandis (adeò parum de iuſta proportione ſoliciti; vt qua ratione hæc gemma huic Apoſtolo tribuitur, eâdem facilè poſſet cuiuis alij Apoſtolo accommodari;) certè parum firmiter probaſſem, proprium ac germanum lapidum duodecim ſenſum me attigiſſe. Sed magna ſatis probatio videtur deduci ex eo, quòd (Apoſtolici ſymboli, nec non gemmarum duodecim ordinem ſectando) tanta inueniatur in articulorum ſingulis proportio; vt nec gemma alia illi articulo, nec alius illi gemmæ articulus ita congruenter aptari potuerit.

Cur fidei veritates in vnum veluti corpus coactæ, ſymbolũ appellentur?

Præterea receptum apud omnes eſt, has fidei veritates in vnum coactas ſemper ab Eccleſia *ſymbolum* fuiſſe dictas. Atque inter alias huius nominis rationes, illa probabilior apparet; quòd ſcilicet hoc ſit veluti quoddam veræ fidei ſignum ac nota, qua Catholici ac fideles ab infidelibus & hæreticis diſcernantur. Quam enim Latini *notam* vocant, Græci *ſymbolum*, Hiſpani *ſeñal* appellant. Huic igitur ſymbolo reſpondent duodecim Apocalypſeos gemmæ; quæ ſymbola item nuncupantur, quia ſunt hieroglyphica quædam myſterij plena. Ac de annulis tradit Plinius lib. 33. cap. 1. eos tunc ſymbola vocari ſolitos. Ratio verò eſt, quia antiqua obſignandi conſuetudo fuit, vt in gemma annulo inſerta aliquod eiuſmodi ſymbolum ſiue hieroglyphicum imprimeretur; (annuli verò ipſi iuxta receptiſſimum priſcorum morem ſigillorum vicem gerebant.) ex quo etiam colligitur, ſymbolicam ſignificationem gemmis veluti annexam ſemper fuiſſe. Nam & gemmarum nomen à Latinis vſitatum ſatis indicat, præcipuum ipſarum vſum in annulis fuiſſe; vt humaniorum literarum ſtudioſi probè norunt.

Annulos olim pro ſigillis frequẽtiſſimè vſurpari ſolitos fuiſſe.

Apparet ergo, nullum ferè alium reperiri quondam gemmarum vſum, quàm vt ad ſymbolorum conſuetudinem vſurparentur: ac Spiritum ſanctum nobis oſtendere voluiſſe, gemmas ipſas abſque vlla impreſſa figura pro ſymbolis aptiſſimè accipi poſſe; eò quòd eo animo creatæ ſint à Deo, vt fidei ſymbolo egregiè deſeruirent. Quare neque potuerunt præſtantiori vſui deſignari; neque aptior potuit deſiderari proportio. Quadrat enim vnicuique articulo ſua gemma, ſicut annulus digiti, cui inſcritur, articulo. Ac denique ſymbolum Apoſtolorum eſt multis de cauſis omnium ſymbolorum præſtantiſſimum. Gemmæ verò, quæ huic ſymbolo deſeruiunt, ſunt è nobiliſſimis, quæ excogitari potuerunt, ſymbolis: cùm inter ſacra atque diuina ſymbola, veluti nobiliſſima connumerari poſſint, vtpote elegantia atque ſapientiæ ſplendore referta. Illud inſuper obſeruandum eſt, duodenarium gemmarum reſpondere totidem illis gemmis, quæ in Rationali erant inſertæ. Cur verò ex illis non omnes hîc aſſumantur, cúrve ordo varietur, inferiùs diſputabitur.

Platonẽ huic gemmarum & myſteriorum duodenario nonnihil (præter ſuam tamen opinionem) adſtipulari in Phædone.

Præter hæc, lectorem obſecro, vti legat Platonem in Phædone prope finem, in ea fabula, quam refert Socrates: vbi aliud agens, obiter deſeruit fabuloſâ illâ narratione huic Apocalypſeos tractationi. Agit enim ibi de duodecim pulcherrimis coloribus ſuperioris terræ: & quòd lapilli, qui apud nos in pretio ſunt, vt Sardius, Iaſpis, Smaragdus, ſunt particulæ quædam montium ac lapidum terræ ſuperioris. Hæc ille. & duodenarius ille gemmarum ſuperioris terræ, de quo agit, videtur ex eo profectus, quòd Plato nonnihil lectione aut auditione acceperit de duodecim Rationalis gemmis: nec non de communi Hebræorum aſſertione, qui in Rationali cælos figurari putabant.

Cur Magi reges Chriſto recèns nato non gẽmas etiam inter alia munera obtulere. Myſticè.

His addo dubitatiunculam quandam & eius ſolutionem. Difficultas igitur eſt in eo, quod Matthæus cap. 2. 11. ſcribit de Regum Magorum oblatione; ait enim, *Obtulerunt ei munera, aurum, thus & myrrham.* Hi, ſi Reges erant, & Chriſto recèns nato afferre voluerunt ex iis quæ in eorum regione erant pretioſiſſima: cur non etiam gemmas obtulere, quibus nihil pretioſius, neque portatu facilius afferre poterant? Adde, quòd hic Gentilitatis aduentus ad Chriſtum puerum adorandum videtur fuiſſe figuratus in aduentu Reginæ Saba ad Salomonem: de qua 3. Reg. 10. 2. *Ingreſſa eſt Ieruſalem cum comitatu & diuitiis & camelis portantibus aromata & aurum infinitum nimis & gemmas pretioſas.* Reſpondetur, in Regina Saba ſymbolicè adumbratum fuiſſe, quidquid Gentilitas Chriſto obtulit poſtquàm inſtructa fuerat atque imbuta myſteriis fidei, & Chriſti ipſius gratiam receperat. At, Magi Reges ſuis muneribus præſignificârunt, quod potuit offerre Gentilitas, antequam in rebus fidei probè eſſet inſtituta: quare & promptam voluntatem & pectoris deuotionem attulerunt. Verùm nondum pretioſas doctrinæ Chriſtianæ gemmas habebant: donec poſteà Chriſtiana ſacra edocti, & Dei gratiâ roborati myſticam etiam gemmarum oblationem fecerunt.

NOTATIO II.

De perfecta Apoſtolici ſymboli diuiſione.

Fidei ſymbolũ duodecim veritatibus certò cõſtare non tamen: conſtare de

Ex Clemente Romano, Leone Magno, atque aliis multis conſtat, Apoſtolorum intentionem fuiſſe, vt in ſymbolo ſummam fidei ad duodecim articulos redigerent. Et quidem, cùm duodecim fuerint Apoſtoli, qui ſymbolum compoſuere: conſentaneum fuit, vti ipſemet veritatum fidei numerus nos commonefaceret de Apoſtolorum duodecim auctoritate, deque ipſius doctrinæ concordiâ &

Vnitate. Illa ergo ex antiquitate ad nos deriuata eſt notitia, Apoſtolorum videlicet ſymbolum, quo ordine a nobis recitatur, in duodecim capita partiri. Nulla tamen grauis & antiqua auctoritas reliqua nobis eſt, quæ ſingulatim aſſignet, qui ſit quintus ex his articulus, qui dicimus. Vnde locus relictus eſt, vt duodenario numero in his articulis ſeruato, aliqui in duos diuiderent articulos, eos qui ab aliis in vnum coniungerentur, & in vnum poſtea conflarent, quos alij duos conſtituunt. Ipſe quidem quatuor aut etiam plures diuerſas poſſem indicare diuiſiones: vnam inter Auguſtini opera in concione quadam, (quæ tamen inter aliena reputatur:) alteram in Gloſſa incognita: tertiam in catechiſmo Romano, & alias apud alios.

Quęnam imprimis interſit potiſſimũ ſymboli diuiſionẽ indagare, & ſeligere.

Decernere, quænam ex his ſit potior ac præſtabilior diuiſio, parui illorum intererat, qui nihil curabant de fidei capitum applicatione ad duodecim Apocalypſeos gemmas. Quare nulla in eos transferri debet culpa, quòd parem huic numeri diligentiam non adhibuerint. Enim verò, ſi lapides cum fidei articulis connectere libeat; aberret prorſus neceſſe eſt, qui exactiorem ac perfectiorem diuiſionem non ſeligat. Etenim ſi octauus articulus ex ſeptimo aut ex nono ſit; diuerſus alius lapis non ei quadrabit articulo, cui ſeptimus aut nonus lapis egregiè reſpondebat. Et diuinus quidem Spiritus haud dubie in hac Apoſtolici ſymboli ſignificatione ſymbolica, ad rectiorem & perfectiorem ipſius ſymboli diuiſionem reſpexit: quæ proculdubio illa erit, qua Apoſtoli vſi ſunt, quamque ſibi propoſuere ſectandam.

Ex dictis infertur in catechiſmis parum referre, verùm quam ſequuntur diuiſionem, ea ſit optima omnium, quæ excogitari potuerunt? Nam ad ſuum inſtitutum (quod propriè eſt verba Apoſtolorum ſymboli exponere) tanti refert, hanc ſectari diuiſionem, quanti illam. In auctore gloſſæ incognitæ aliquantò culpabilior eſt error: ille enim duodecim gemmas ad ſymboli articulos applicare conatur: atque adeò vbi recta non ſeruetur diuiſio, obliqua ſit applicatio neceſſe eſt.

Qua regula vtendum nobis ſit ad potiorẽ ſymboli diuiſionem ſeligendam.

Vt ergo in optimam ſymboli diuiſionem collineemus; illa aptior & ſecurior regula tradi poſſe videtur, vt ſcilicet diligenter attendatur, quæ diuiſio partes inter ſe magis diuerſas partiatur, & quæ magis inter ſe coniunctas vniat. Quamobrem Dei omnipotentia & creatio in duos diuidi articulos non debent (vt perperam nonnulli fecerunt) ſed in vnum coaleſcere. Deinde in ſecundo articulo coniungenda ſunt ea verba, quæ magnam Chriſti dignitatem exprimunt. In tertio, quæ Incarnationem ac natiuitatem. In quarto quæ paſſionem. Hucuſque rectè ſe gerunt tam gloſſa incognita, tum catechiſmi. Poſtea tamen vno eodémque articulo comprehendunt Chriſti deſcenſum ad inferos & reſurrectionem. Quare ad extremum vt duodenarium articulorum numerum conficiant, reſurrectionem carnis & vitam æternam in duo capita partiuntur. Sed congruentius multò eſt, ſi duo hæc poſtrema in vnum coeant, & quintum in duo ſubdiuidatur. Etenim deſcendere ad Patrum limbum, ac tertia die reſurgere, veritates ſunt non adeò inter ſe coniunctæ, ſicuti extremi iudicij die cum immortalitate reſurgere. Quod dilucidè conſtat: quia immortalitas eſt quædam quaſi proprietas atque conditio poſtremæ reſurrectionis: nec aliud ſunt *Reſurrectio & Vita æterna*, quam ad vitam æternam reſurgere. Et Chriſtus redemptor noſter de iuſtis & electis verba faciens, vtrumque coniungit Ioannis 5. 29. iis verbis, *& procedent qui bona fecerunt in reſurrectionem vitæ.* Quapropter manifeſtum apparet, a Ioanne in duos articulos non diuidendum, quod ipſemet refert a ſuo præceptore Chriſto in eadem ſimplici propoſitione ac veritate fuiſſe coniunctum. Quod ex eo amplius confirmatur; quia omnes (nullo excepto) in vno eodémque articulo coniungunt Chriſti Domini in cælos aſcenſionem & ad dexteram Patris ſeſſionem. Ratio verò eſt, nam aſcenſus ille ideò fuit, vt Chriſtus ad Patris dexteram conſideret. Vt igitur Redemptor noſter in cælum conſcendit ad Patris dexteram æternùm conſeſſurus; pari etiam ratione iuſti reſurgent æternam vitam victuri, & ſuo etiam modo damnati. Ex quo patet multò melius & congruentius eſſe, vt ex duobus poſtremis articulis, quos & Gloſſa incognita & vulgares catechiſmi tanquam res diuerſas diſtinguunt, vnus coaleſcat; propterea enim videntur ſolùm duos hos articulos ſeponere, vt duodenarium numerum expleant; cùm antea vnum effecerint articulum, qui in duos potiùs foret diuidendus.

Nec deeſt, qui in vnum cogat articulum tum Spiritum ſanctum, tum Eccleſiam Catholicam. Sed nemo non viderit, duas hoſ diſtinctas eſſe prorſus veritates, & earum coniunctionem inde fuiſſe profectam, quòd auctores idẽ primum ſymboli articulum in duos fuerint partiti.

Auctor item Gloſſæ incognitæ per non curantiam in A duos diuiſit articulos, *Catholicam Eccleſiam & Sanctorum communionem.* Vtramque tamen inconſiderantiam corrigunt omnes, quos quidem ipſe viderim, catechiſmi; qui etiam *peccatorum remiſſione* vt peculiarem articulum, ſeorſum apponunt.

Quæ ſit congruens ſymboli diuiſio, quã nos ſectamur.

Denique quam ipſe diuiſionem ſequor, ſapientibus hominibus, quos ipſe hac de re conſului, rectior & congruentior viſa eſt: qui, ſepoſita gemmarum applicatione, aſſerunt ipſam per ſe diuiſionem eſſe omnium potiſſimam, quæ ſymbolo poſſint præſcribi ad duodenarium ipſius veritatis numerum conſtituendum. Mirum verò eſt eam diuiſionem (quæ ſeorſum ſumpta conuenientiſſima erat) eandem ipſam a gemmarum applicatione poſtulari. Hoc non ita facile poteſt cernere, qui qualibet applicatione ſe ſatisfacere ſuo muneri putat; quamuis ea non ſatisfaciat B intellectui, nec oſtendat huic articulo non potuiſſe accommodari aptè vllam gemmã aliam ab ea, quæ ex ordine illi obtingit: ſi tamen ego, qualem opto, applicationem afferam; ex ipſamet planum fiet, meam hanc diuiſionem eſſe reliquis omnibus congruentiorem. Qui enim fictos aliquos (quos *ciffram* vocant) characteres rectè explicare ac perlegere ſcit; eo ipſo euidenter oſtendit, characteres illos eo modo atque ea partium diuiſione, quam ipſe excogitauit, legendos & explicandos fore; quantumuis ipſe ſingularem aliquam notam correxerit. Euidens namque eſt, niſi ſcriptoris ipſius mens collineetur, notas illas ſiue characteres (alias incognitos) coniungi atque cõponi non ita poſſe, vt plenum atque integrum ſenſum reddant. Tunc autem elegantiæ potiùs eſt, nonnihil in ipſis notis exiguum emendare. Quod verò ipſe corrigo, nil C aliud eſt, quam leuis quædam inconſiderantia, quæ ex eo dimanauit, quòd ſymbolum in catechiſmis non ita exactè, vt par erat, fuerit in duodecim illas partes ſiue ſectiones diuiſum. Nec tamen propterea eos culpæ inſimulo; quia ad eorum inſtitutum id parui admodùm momenti erat.

Noſtra verò diuiſio ſic ſe habet.

Noſtra Apoſtolici ſymboli diuiſio.

1. *CRedo in Deum Patrem omnipotentem creatorem cæli & terræ.*
2. *Et in Ieſum Chriſtum filium eius vnicum,* Dominum *noſtrum.*
D 3. *Qui conceptus eſt de Spiritu ſancto, natus ex Maria virgine.*
4. *Paſſus ſub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & ſepultus.*
5. *Deſcendit ad inferos.*
6. *Tertia die reſurrexit à mortuis.*
7. *Aſcendit ad cælos, ſedet ad dexteram Patris.*
8. *Inde venturus eſt iudicare viuos & mortuos.*
9. *Credo in Spiritum ſanctum.*
10. *Sanctam Eccleſiam Catholicam, Sanctorum communionem*
E 11. *Remiſſionem peccatorum.*
12. *Carnis reſurrectionem, vitam æternam.*

NOTATIO III.

An verba illa, deſcendit ad inferos, *fuerint addita ab Eccleſia, aut ab Apoſtolis poſita?*

Verba illa, deſcẽdit ad inferos, *nũ ab Apoſtolis ſint in ſymbolo expreſſa, an ab Eccleſia deinceps addita?*

IN ſuperiore notatione, dum Symbolum in duodecim articulos diuiſimus, ſtabilitum eſt, quintum articulum enumerari verbis illis, *deſcendit ad inferos.* Hinc tamen oriri poteſt dubitatio, verùm diuiſio illa a nobis aſſignata F pro vera atque germana reputanda ſit & ab Apoſtolis inuenta? Etenim ſi verum eſſet, verba iſthæc, *deſcendit ad inferos*, ab Apoſtolis non fuiſſe in Symbolum inſerta, ſed addita ab Eccleſia, ex cap. 4. 9. epiſtolæ Pauli ad Epheſ. *Deſcendit ad inferiores partes terræ*; conſectarium eſſet, verba illa *deſcendit ad inferos*, à reſurrectionis articulo non debere diſtingui: alioquin Apoſtolici Symboli capita, ſecundùm Apoſtolorum intentionem & ordinem, vndecim non amplius forent. Quòd verò ab Apoſtolis non ſint ea verba in fidei Symbolo expreſſa, inde videtur probari, quia antiqui Patres, dum verba Symboli referunt & exponunt, non meminere deſcenſus: vt conſtat ex Irenæo lib. 3. c. 2. Origene lib. Periarchon, Tertulliano initio libri contra Praxeam, Auguſtino de fide & ſymbolo, & in quatuor lib. de ſymbolo

Fũdamenta pro opinione aſſerente, eũ articulũ non fuiſſe ab Apoſtolis poſitũ.

ad catechumenos. Huc adde, Ruffinum, quamuis ea verba A legat & exponat, monere tamen a Romanis & Orientalibus non legi. Et quod maius eſt, in Symbolo Nicæno nihil prorſus eis verbis reſpondet. Ex quo videtur conſtare, verba illa pro neceſſaria Symboli parte non duci; quando in Nicæno Symbolo prætermittuntur.

Auctoru mēs, & quæſtionis deciſio.

Nihilominus ita cenſeo. Primò, nihil eſt, cur nobis opponatur Irenæus; quia multa etiam alia verba Symboli ſilentio inuoluit: & ex contextu liquet, ipſius non fuiſſe mentem, vt integrum ibi Symbolum recitaret, ſed quædam ex eo præcipua.

Secundò rectè colligit Bellarminus, ea verba, etiā ſi non fuerint ab omnibus Apoſtolis vbique tradita, ab aliquibus ſaltem fuiſſe expreſſa, vt ex illa Eccleſiarum diuerſitate ab ipſo Eccleſiæ naſcentis exordio ſatis conſtat.

Articulū de Chriſti deſcenſione ad inferos fuiſſe ab Apoſtolo Ioanne in ſymbolo expreſſum.

Illū articulum de Chriſti ad inferos deſcenſione ab aliquibus ſaltem Apoſtolorum in Symbolo fuiſſe expreſſum.

Tertiò, verba illa ab Apoſtolo Ioanne fuerunt omnino B tradita. Probatur id primò, quia Græcorum Eccleſiæ ea legebant in Symbolo; vt patet ex Cyrillo Ieroſolymitano catecheſi quarta, Chryſoſtomo homilia ſecunda de ſymbolo, & Athanaſio. Qui omnes ea verba legunt & exponūt. Vnde quod de Orientalibus ait Ruffinus, euidenter conſtat, non eſſe de Græcis & Aſianis accipiendum. Probatur ſecundò, quia conſtat ab aliquibus Apoſtolis ea verba fuiſſe expreſſa, vt optimè probat Cardinalis Bellarminus. Si ergo conſtat, aliquos ſaltem Apoſtolorum hæc verba expreſſiſſe: & ea ad perfectū duodecim articulorum diſtinctionem eſſe valde conſentanea; ad hæc, ſi veriſimile valde eſt, Ioannem in duodecim gemmis ad harum duodecim veritatum diſtinctionem reſpexiſſe, & ipſius Eccleſias, cæteraſque Græcorum his verbis tanquam genuinâ Symboli parte C fuiſſe vſas: non igitur dubitandum eſt, quin Ioannes in Symbolo, quod ipſe docuit, ea verba non prætermiſerit. Imò verò proportio & conuenientia gemmarum duodecim cum totidem Symboli veritatibus, & potiſſimū quintæ gemmæ (quæ eſt Sardonyx) affinitas atque concentus cum hoc articulo quinto deſcenſionis Chriſti ad inferos, pro valido argumento eſt ad horum verborum auctoritatem pariter ac vetuſtatem. Nam quod alioqui non erat adeò euidens, ſed ſolùm probabile, clarum ac perſpicuum fit ænigmatis ipſius declaratione; quando omnia hoc pacto mirificè conſentiunt, ſicuti probatum à nobis eſt notatione in proœmialiū. Accedit quòd Ruffinus Aquileienſis Eccleſiæ presbyter erat, in qua conſtat cæpiſſe legi in Symbolo Chriſti deſcenſum ad inferos. Cùm autem tunc in aliquot Italiæ Eccleſiis articulus hic non legeretur, be- D ne tamen Aquileiæ; argumento eſt Aquileienſes, cum Græcorum Eccleſiis (ſicut etiam Rauennates) communicaſſe; vtraque enim ciuitas in Adriatico ſinu maritimus portus erant. Quare frequens Græcorum conuentus illuc fiebat; quod etiam facit ad id, quod nuper dicebamus, Græcos ſcilicet in Apoſtolico Symbolo non omittere ſolitos Chriſti deſcenſum ad inferos.

Articulum de Chriſti ſepultura magis eſſe coniunctum cum ipſius deſceſſu ad inferos, quam cū reſurrectione.

Quartò, vt Ruffinus ac Bellarminus tradunt, quæ Eccleſiæ hæc verba non legebant in Symbolo, implicitè contineri dicebant in articulo de Chriſti ſepultura. Negari autem non poteſt, quin ſepultura Chriſti magis ſit cum eius deſcenſu ad inferos coniuncta, quam hic deſcenſus cum eius reſurrectione. Quantumuis ergo non ita veriſimile foret deſcenſionem Chriſti ad inferos eſſe expreſſa ſymboli a Ioanne conſiderati verba; nihilominus non deberent ea ſubintelligi in reſurrectionis articulo, ſed ad Chriſti ſepulturam reuocari. Tunc autem poſſet ar- E ticulus quartus, qui de Chriſti agit paſſione, nonnihil amplius coarctari; ita vt Chriſti ſolam mortem profiteretur. Deinde quintus eſſet articulus de ſepultura, & ſextus de reſurrectione. Atque hoc pacto idem planè ordo eademque applicatio integrè conſtabat. Verùm nihil eſt dubitandum de eorum verborum antiquitate in ſymbolo: atq; ita non eſt, cur Chriſti ſepulturam ab eius morte ſeparemus. Quantum verò de horum verborum auctoritate conſtet; inde etiam confirmatur, quòd Lutherani etiam & Caluiniſtæ non auſi fuerint ea verba ex Symbolo auferre, vt notat Bellarminus. Vide de hac quæſtione Valentiam tertia parte, diſputatione ſecunda, quæſtione quarta, puncto ſecundo.

F

NOTATIO IV.

De cura ac diligentia adhibenda ad 12. gemmarum Apocalypſeos cognitionem, vt earum applicatio ad myſterium ab Spiritu ſancto intentum rectè percipi poſſit.

Vidimus iam quas veritates gemmæ duodecim per ordinem reſpiciant. Cæterum vt congruenti applicatione quis iucundiùs perfruatur; non ſatis eſt diſtinguere, quæ ſit veritas quinta, quæ ſexta: niſi etiam cognoſcatur, quæ gemma Sardonyx, quæ Sardius appelletur, & ſic de cæteris. Nam vt ait Auguſtinus lib 20. de doctrina Chriſtiana cap. 16. *Carbunculi notitia illuminat obſcura librorum, vbicunque ponitur: & ignorantia Berylli vel Adamantis claudit plerunque intelligentiæ fores.* quaſi dicat, qui Carbunculi proprietates probè nouit, illi pluſrimum lucis futurum, vt ea Scripturæ loca intelligat, in quibus hæc gemma occurrit, quantumuis obſcura ſint: qui verò Adamantis naturam ac proprietates ignorauerit, eidem ad Scripturæ intelligentiam oſtium quaſi adamantinis ſeris præcludi. Sic Auguſtinus; dum nos hortatur, vt gemmarum, quæ in ſacris numerantur Literis, cognitionem aſſequi curemus: ſi Spiritus ſancti mentem in iis locis incluſam percipere optamus. Idem nos docet Hieronymus duobus in locis, ſcilicet Iſaiæ 54. & Ezechielis 28. & vtrobique affert Apocalypſeos locum, vbi duodecim nominantur gemmæ, atque eius difficultatem expendit: hortatur item ſacrarum Literarum ſtudioſum, vt gemmularij inſtar gemmæ cuiuſque naturam cognoſcere diligenter curet. ita vt huius lapidum notitiæ fundamento firmo atque ſolido ſecurè exurgat myſterij inibi contenti explicatio & ſtructura.

Quantopere expediat gemmarum natura ac proprietatum cognitio ad exactam earum applicationē in ſingulis ſymboli myſteriis.

Hæc duodecim gemmarum cognitio difficilior noſtra tempeſtate eſt, quam Hieronymi & Auguſtini tempore. Tunc enim hi omnes pretioſi lapides communi hominum vſu recepti erant, & antiqua nomina retinebant; quin etiam eædem gemmarum ſpecies durabant; quæ Ioannis tempore fuerant vſitatæ. Nunc earum aliquæ difficillimæ forent inuentu: atque in iis, quæ facilè reperiuntur, quamuis eas quiſpiam rectè nouerit, earumque nomina, quæ hoc tempore ſingulis ſunt impoſita; adhuc tamen plurimum erit negotij in veteribus cuiuſque nominibus dignoſcendis; ob difficultatem maximam, quæ in hac potiſſimùm re præ cæteris inuenitur, & ob varias atque multiplices diſſidentium auctorum opiniones, qui diuerſa de lapidibus ſingulis ſigna tradunt. Ad hæc; nec ſigna ipſa aut indicia ſunt valde perſpicua; nec ſemper certum euadit experimentum earum proprietatum, quas apud veteres ſcriptores reperimus, vt in Adamantibus videre eſt. Siue quia vniuſcuiuſq; gemmarum generis plures ſunt ſpecies diuerſis proprietatibus ac dotibus conſtantes: ſiue quia periculum in iis facimus lapidibus, qui vetuſti admodum & tempore ac vetuſtate obſoleti ſunt. Et fortè verum illud eſt, quod tradit Magnus Albertus lib. 1. de mineralibus tractatu 1. fine, poſt multum ſcilicet annorum interuallum, gemmarum deperire virtutem, nec illis præter colorem & externam faciem quidquam aliud ſupereſſe: niſi dicere etiam velimus, antiquos ſcriptores longiùs, quam par eſſet, progreſſos fuiſſe in iis de gemmarum natura ſcribendis, quæ ficta & commentitia ducere deberent.

Quàm ſit hoc tempore difficilis cognitio harū gemmarum: & quæ ſit huius difficultatis cauſa.

Verùm vtcunque hoc ſit; illud eſt imprimis obſeruandum, ſub vno, eodemque gemmæ nomine (vt ſub Hyacintho, Sapphiro aut Chryſolitho) ſigna ac proprietates adeò inter ſe oppoſitas apud auctores paſſim reperiri; vt planum inde fiat, hæc nomina aut vocabula gemmarum non in eodem ſenſu ab omnibus vſurpari. Et quidem generatim loquendo maior diuerſitatis huius pars eò reuocatur, quòd aliqui Plinij vſum & illius temporis ſcriptorum ſequuntur: alij ad eos ſe conformant, qui multis poſtea ſæculis ſcripſerunt, vt Beda & Albertus. Hoc diſcrimen nonnulli non ſatis obſeruant: atque ita videntur quaſi certum præſtituere, gemmarum ſingulas latinè eo nomine ſemper fuiſſe appellatas, quod illis neoterici attribuunt. Nec deeſt, ſi Deo placet, qui ſi diuerſa apud Plinium alicuius gemmæ ſigna ac notas deprehendat, imperitiæ & inconſiderantiæ illum accuſet. Hanc Plinio notam ſecurè nimis Dalecampius inurit in Sapphiro: & nonnemo etiam Sardonychos deſcriptionem ab eodem Plinio traditam irridet. Nec deerit fortaſſe, qui me etiam irrideat, quòd Plinij verbis & auctoritate nitar ad vera comprobanda ſigna, quibus gemmæ ſingulæ conſtare debent. Sunt enim, qui dicant nullam de Plinio ducendam eſſe rationem; quippe ipſius hiſtoriæ mendacia cum veritatibus ferè de multitudine & grauitate decertent: & clarè etiam conſtet, illum de multis gemmis verba facere, quas nunquam oculis vſurparit, & ſponte ſua propendeat ad prodigiorum inanium ſcriptionem, cuiuſmodi ſunt ea, quæ de vino tradit lib. 14 cap. 18.

Sub eodē gemmæ vnius nomine ſæpè apud auctores proprietates valde inter ſe oppoſitas reperiri

Plinio fidem ab aliquibus immeritò detrahi.

Nihilominus ſi rem ſeriò & grauiter expendamus; quamuis Plinius pro oraculo nobis non ſit, illi tamen fides neutiquam derogari debet in iis, quæ de pretioſis ſcribit lapidibus ipſius tempore vulgò vſitatis. Etenim ſolertem atque induſtrium maximè hominem, ita poteſtate, ita acri ingenio pollentem, qui præter ſingularem ſuæ hiſtoriæ diligentiam, peritiſſimum ſe oſtendit gemmularium in accuratiſſima gemmarum ſingularum deſcriptione,

Cur Plinio fides haberi debeat, in iis præſertim, quæ de his gemmis tradit.

cre

credibile non eſt earum ſaltem gemmarum, quæ Romæ A tunc aſſatim erant, cognitionẽ non probè fuiſſe aſſecutum. De aliis quidem gemmis non ignoro ea referre Plinium, quæ apud alios auctores ſolùm legerat: at de communibus ac notis non adeò mentis erat inops, vt nomina ac proprietates inuerteret ac perturbaret. Quòd autem duodecim gemmæ, quarum Apocalypſis hic meminit, aut omnes, aut certè ex iis plures, vulgò fuerint eo tempore cognitæ & vſitatæ, ex ipſis Plinij & veterum aliorum auctorum verbis perſpicuum eſt; vt in ſingulari poſteà tractatione planum fiet. Præterquam quòd Sp. ſanctum earum omnium ſymbolo fuiſſe in Apocalypſi vſum, argumento eſt, eas omnes gemmas tunc familiari vſu cognitas fuiſſe. ſemper enim in iis comparationibus, quas Diuinus ſpiritus aſſumit, ſe ad eas res conformat, quarum eo tempore frequens erat notitia. Quòd ſi in aliqua ex duodecim gẽ- B mis ſufficiens reperiatur fundamentum, vt Scripturæ vſum à Pliniano omnino nihil eſſe diuerſum ſuſpicemur: hoc non efficit, vt Plinij auctoritatem hac in parte magnam eſſe inficiemur; atque eam plurimi eſſe habendam in gemmarum, quas Apocalypſis refert, cognitione. Et quidem ex iis, quæ Plinius affirmat, comperiemus nunc etiam facilè reperiri poſſe, quidquid ſatis eſt ad claram duodecim harum gemmarum cognitionem. Verùm opus eſt, ne ſola librorum lectione aliquis contentus ſit; oportet enim gemmarum, ſi fieri poſſit, omnium notitiam experimento ipſo & oculis vſurpare; vt quæ traduntur in libris, planiùs percipi poſſint. id quòd ipſe demum aliquorum familiarium auxilio ſum aſſecutus.

Spiritus ſanctum in iis, quas vſurpat, comparationibus frequenter ſe ad res eo tempore notas conformat.

In occultis lapidum proprietatibus dicet fortaſſe ali- C quis, licèt Plinius non ita ſe credulum præbeat, vt Solinus atque alij; ipſum tamen omnium, quæ aſſerit, periculum non feciſſe; atque adeò in lapillis aliquot ad opinionem potiùs, quàm ad veritatem fortaſſe vergere. Ceterùm nobis etiam valde expedit, cognitionem aſſequi opinionis, quæ eo tempore in vulgus paſſim dimanabat; imò etiam fabulas, quæ de gemmis ſingulis vulgabantur. Nam in ænigmatibus ac hieroglyphicis interdum ſolet adiumento eſſe non minùs recepta ac vulgatis fabula, quàm vera & germana proprietas. Vbi autem ſemel ea nouerimus, quæ tunc communi vulgi opinione iactabantur, facile mox eſt inquirere, verùm firmo fundamento eiuſmodi opinio nitatur.

In harum gemmarum proprietatibus expedire non eorum ſolùm cognitionem, quæ vera ſũt: ſed ſæpè etiam eorum, quæ communi vulgi opinione iactãtur.

Denique Plinium beati Ioannis tempore ſcripſiſſe, magni momenti eſſe debet; necnon has duodecim gemmas, D aut ferè omnes ab eodem Plinio fuiſſe coniectas non in eum indicem ſiue catalogum, quem per alphabetum de gemmis vilioribus confecit; ſed in præcipuas deſcriptiones, de quibus priùs agit ex profeſſo. Certè videtur naturali huic ſcriptori præcepiſſe Deus, vt librum 37. ſuæ hiſtoriæ conſcriberet, & verba ipſa ita metiretur, ſicuti ad Apocalypſeos myſteria enodanda opus erat. Porrò, quamuis Plinius latinè, Ioannes græcè ſcripſerint, horum tamen lapidum nomina eadem in vtroque idiomate ſunt: vbi autem peculiaris eſt difficultas, illius enodatio à nominis impoſitione minimè pendet.

Ad auctoritatem verò Plinij confirmandam pro nobis eſt beati Hieronymi auctoritas in duobus locis ſuprà dictis: vbi poſtquam Apocalypſeos difficultatem, quod attinet ad duodecim fundamentorum gemmas, ponderauit; ſubiungit, de lapidum coloribus & qualitatibus quamuis plures alios ſcripſiſſe certò ſciat, ſe tamen ad Plinium re- E ferre; *Qui in opere pulcherrimo naturalis hiſtoriæ trigeſimum ſeptimum librum gemmarum diſputatione compleuit.* ſic Iſaiæ 54. & ſimiliter Ezechielis 18. vbi ſubdit, *Ad cuius lectionem diligens à nobis mittendus eſt lector.* Non inficior, à Hieronymo pariter commendari libellum beati Epiphanij de gemmis, vt hoc obiter decus & honorem ſuo familiari deferret, qui proprium volumen ipſi Hieronymo præſens tradidit. Hoc tamen non obſtat, quominus Hieronymus Plinij deſcriptiones reputet certas: ſed hinc potiùs elicitur, Hieronymum ſibi perſuaſiſſe beati Epiphanij deſcriptiones à Plinianis non fore diuerſas.

Quantũ fidei & auctoritatis beatus Hieronymus Plinio deferat.

Nihilo roboratur minùs Plinij auctoritas (quod ad gemmarum naturas attinet) aliquorum veterum auctorum, eorumque grauium teſtimonio: quos manifeſtè conſtat ex Plinio tranſcripſiſſe, quæ de lapidibus tradunt: ex qui- F bus eſt Solinus, & noſtræ Hiſpaniæ lumen beatus Iſidorus, licèt non eodem vterque modo; ſed alter in verborum elegantia cum Plinio decertans; alter verò contentus in ſummam redigere, quæ fuſiùs ſcripta legebat. Vterque tamen nonnullis Plinij locis lumen præfert; in quibus aut de vera Plinij lectione, aut de germano verborum ſenſu suboriri poſſet dubitatio: atque hanc ad rem in ſequentibus notationibus eorum vtar teſtimonio. Illa enim biſce in notationibus mihi mens atque animus eſt, vt veros ac proprios duodecim gemmarum colores & proprietates ſeriò ac diligenter examinem: quod vt meliùs præſtare poſſim, cum Plinij verbis ea coniungam, quæ grauiores alij auctores deſcribunt. Vbi autem difficilis aliquis nodus incurrat, ab eorum ſententiâ ſtare conabor, qui lapidum naturas & qualitates literarum monumentis prodiderunt; priuſquam barbarorum incurſus & irruptiones pretioſiſſimas ipſas gemmas ex Romano Imperio diriperent, earumque nomina confusâ permiſtione turbarent.

Plures veterum ex Plinio multa de gemmis tranſcripſiſſe.

Hanc ob rem in gemmarum ſingulis opus erit accuratè indagare & eruere propria gemmæ veteris indicia antiqua, & nomen illi à recentioribus inditum. Cùm autem multa ſoleat eſſe in gemmis ſub eâdem ſpecie varietas; & aliæ ex Oriente ſint, aliæ ex Occidente; aliæ ex Scythia, aliæ ex Arabia, aliiſque ex orbis prouinciis; aliæ inſuper fœminæ, aliæ mares ſint (vt Plinius tradit) id eſt, aliæ viuido magis colore atque acri, aliæ languenti ac remiſſo colluceant: in tanta, tamque multiplici variantium gemmarum differentia, illas Apocalypſis ſeligat oportet, quæ perfectiores ac pretioſiores in qualibet ſpecie reputantur: in huiuſmodi enim gemmas oculos potiſſimùm debemus intendere. Si tamen fundamenta ſingula non ex vno ſingulari lapide, ſed ex pluribus illius ſpeciei compacta conſiderentur; tunc aptus inerit locus omnibus gemmarum differentiis, quæ ſub eodem genere in pretio & æſtimatione ſint. Et eandem ob cauſam dici poſſet, licèt quodlibet fundamentum ex vnico lapide ſolido conſtet (vt verò ſimilius eſt) illum tamen ita eſſe concipiendum, quaſi optimis quibuſque proprietatibus abundet, quæ in omnibus illius generis gemmis diſperſæ ſunt; ſi tamen inter ſe pugnantes non ſint.

Quid ſit in gemmarum ſingulis indagandum, quid obſeruandum.

Aliquis fortè diligentiùs perſcrutari vellet, quænam in ſingulis ſpeciebus gemma communior ac receptior fuerit in ea prouincia, vbi tunc degebat Ioannes? quod tamen meo iudicio non admodum refert. Nam Ioanni gemmæ huiuſmodi è cælo fuerunt allatæ. Et quamuis ex ipſis terrarum regionibus conquiſitæ fuiſſent; totum orbem (quod ad hanc rem attinet) perluſtrauerat, qui Romæ, Ieruſolymæ & Epheſi fuerat commoratus. Erat enim *Roma caput mundi*, vt loquitur Plinius lib. 3. cap. 5. & *Ieroſolyma vrbium Orientis longè clariſſima* (idem lib. 5. c. 15.) & *Epheſus alterum Aſiæ lumen*; eodem lib. 5. cap. 29. Quod igitur gemmarum pretioſarum genus, ſiue differentiam ab his tribus ciuitatibus abfuiſſe putandum eſt? Præſertim cum eiuſmodi merces ſint, quæ facillimè multa leucarum millia tranſcurrant; & eò demum inuehantur, vbi plus pretij & æſtimationis reperitur. Nihilominus tamen Aſiæ lapillos & Orientis potiſſimum attendere debemus. Nec enim veriſimilitudine caret, inter Iaſpidis ſpecies illam à Ioanne fuiſſe ad hoc ſymbolum delectam, quæ pretioſiſſima eſt; ſed eius tamen coloris, qui tunc frequentior in iis erat regionibus, quas Ioannes meliùs nouerat; & præcipuè Ieroſolymæ propter eam, quæ ſequitur, rationem.

Vtrùm ſolidè ſit diſquirenda, in harum gemmarum applicatione, ea cuiuſque gemmæ ſpecies, quæ inibi, vbi Ioãnes tunc morabatur fuerit notior.

In duodecim Apocalypſeos gemmis peculiarem reſpectum fuiſſe habitum ad duodecim gemmas Rationalis, non minùs certum, quàm in Apocalypſeos plagis ad Ægyptiacas factã fuiſſe alluſionem. Atque ita ſtatuit Hieronymus Ezechielis 28. & multi alij auctores. Nam vtrobique duodecim capiuntur gemmæ: ex quibus octo idẽ omnino numero vtroque in loco ſortiuntur: Chalcedoniũ conſtat inter omnes eſſe quandam ſpeciem Carbunculi. Sardonyx verò Onychis ſpecies eſt: Ligurium autem Hieronymus epiſt. 129 ſuſpicatur eſſe Hyacinthũ. Vnde ſolùm omnino inter ſe differre vidẽtur Achates & Chryſopraſus. Hæc proportio & conuenientia vtrarumque gemmarum inter ſeſe exigit, vt has duodecim Apocalypſeos gemmas cum gemmis totidem Rationalis conferamus, Hieronymi conſilio acquieſcentes. Licèt autem opinentur nonnulli (vt ſequenti notatione dicemus) duodecim Rationalis lapidum notionem prorſus interiiſſe: qui tamen ſuam fatentur ignorationem, non propterea ignorantiam aliorum probant. Quòd ſi Hebraicorum nominum etymon idoneam ſatis lucem per ſe non afferat; afferent fortaſſis antiqui interpretes, quos ſaltem audire debemus, & eorum auctoritatem examinare: atque in ſingulis lapidibus animaduertere, quo fundamento poſſint ſub eadem ſpecie comprehendi, quæ in Apocalypſi & in Rationali eodem nuncupantur nomine. id quod vtrarumque pariter gemmarum tractationem illuſtrabit.

In Apocalypſeos gemmis peculiarem contineri alluſionem ad duodecim Rationalis gemmas.

Præterea myſterij ipſius cognitio poteſt interdum plurimùm conducere (inter eas gemmas, de quibus dubitatio poteſt, ratione nominis, exoriri) vt certò doceamur de propria gemma, quæ in eo Scripturæ loco reſpicitur. Hoc ea ratione intelligendum eſt, ſi gemmæ omnes tanto ordine ac proportione applicarentur; vt perſpicuum fieret, myſterium ipſum fuiſſe cognitum, & ſcriptoris intentionem perſpectam. Multum ſanè intereſt inter hanc & illam applicationem. neque vt intellectui plenè ſatis fiat, ſatis eſt, vt aliquam veritatis ſpeciem præ ſe ferat applicatio. Sed cùm apparet, cuilibet myſterio nullam aliam gemmam aptiorem applicari potuiſſe, quàm quæ illi obtingit;

Interdum ex myſterij ipſius cognitione exoriri poſſe lucẽ ad propriam illius gemmã dignoſcendã.

A & ipſa ſenſus conſequentia atque ordo poſtulare videtur, vt eadem diſponantur ſerie: tunc ſanè manifeſtum eſt, ex ipſa myſterij notione lucem poſſe refundi ad dubitationes aliquot, quæ de ipſis gemmis poſſent occurrere. Qui enim *cifram* aliquam (ſic vocant Hiſpani) integrè exponit, eo ipſo demonſtrat ea, de quibus alioqui aliqua poterat eſſe dubitatio circa aliquam ex iis, quæ occurrebant literæ. Quandoquidem niſi mentem ſcriptoris ciſtæ aſſequutus ſis, minimè poteris ad ſenſum aliquem connectere characteres. Ex dictis ergo deducitur, poſſe interdum contingere, vt ipſa myſterij cognitio lumen præferat alicuius gemmæ cognitioni, quæ alioquin in dubium vocari poſſit. Cæterùm, ne gemmæ ipſius examen & inquiſitionem cum applicatione permiſceam, hoc argumento ſolùm vtar aliquando, dum me ad ipſam applicationem remiſero, & B ex optima proportione ac variis Scripturæ locis fieri veriſimilius diſcero, quod in ipſa gemmarum natura examinanda aſſertum erit.

NOTATIO V.

An perierit notitia earum gemmarum, quæ in Rationali Pontificis ſingulis tribubus erant diſtributa.

Diſputatio de gemmis Rationalis, déque earum notione.

Gēma Rationalis quo ordine numerentur in Exodo.

Vtrùm certò cōſtet de prædictarū Rationalis gemmarum nomine?

1. Sententia negans & eius auctores.

CONuenientia, quæ inter Rationalis, & Apocalypſeos C gemmas reperitur, ſuo quaſi iure depoſcit; vt ſingillatim diſputemus, vtrum verum ſit, quod aliqui opinati ſunt; nimirum gemmarum Rationalis cognitionem ac notitiā omnino periiſſe. Quamuis enim apud Vulgatam legamus Exodi 28. nu. 17. 18. 19. & 20. Rationalis gemmas hoc ordine fuiſſe diſpoſitas, *In primo verſu Sardius & Topazius, & Smaragdus: in ſecundo Carbunculus, Sapphirus, & Iaſpis: in tertio Ligurius, Achates, & Amethyſtus: in quarto Chryſolitus, Onychinus, & Beryllus.* Nihilominus viſum nonnullis fuit, minimè certò conſtare de horum nominum acceptione, iuxta eum ſenſum, quem Græci veteres ac Latini vſurpant; nec aliam ad nos eius rei notitiam dimanaſſe, quam duodecim fuiſſe gemmas diuerſas, abſque peculiari aliqua primæ, ſecundæ, tertiæ & reliqui ordinis cognitione. Ita videtur ſentire Caietanus Exodi 28 cuius ea ſunt verba; *De nominibus lapidū ne ſis ſolicitus; quia periſſe aiunt apud Hebræos* D *notitiam nominum propriorum lapidum.* Et Harmonia mundi fol. 65. *Interpretationes lapidum incerta ſunt.* Noſter item Pererius tom. 2. in Gen. *Nomina lapidum Hebræa in obſcuro & incerto eſt quid ſignificent propriè; quo fit vt interpretes ea ſæpe tranſtulerint non qualia ſunt Hebraicè.* Eidem opinioni docti aliqui viri ſubſcribunt, vt Arias Montanus in Aaron: qui non dubitant ſuam ſuſpicionem Vulgatæ anteferre; & aſſerere, quem Vulgatus in Exodo Iaſpidem vocat, Adamantem eſſe; quem Beryllum, eſſe Iaſpidem, quem Chryſolitum, aquam marinam; quem Carbunculum, Smaragdum, & ſic de aliis.

Fundamēta pro hac ſententia negante. Primum.

Quæ verò pro hac opinione adduci poſſunt argumenta, ſunt huiuſmodi. Primum, quia Hebraicorum nominū etymologia non conſentit cum iis nominibus, quæ gem- E mis ſingulis Vulgata tribuit. Vnde Hebraicæ linguæ periti in diuerſas abeunt ſententias, Chaldaicam ſequentes paraphraſim, & Hebraicis radicibus innitentes.

Secundum.

Secundum; Hebraicæ linguæ doctores, nec neoterici ſolùm, ſed antiquiores etiam, affirmant ſe nihil certum de huiuſmodi gemmis tradere poſſe, vt refert Abulenſis Exodi 28. & citat Rabbi Salomonem, & Rabbi Abraham Abenezra.

Tertium.

Tertium; ex gemmarum Rationalis antiquitate colligunt, eas non eſſe fortaſſe ex his gemmarum generibus, quæ hodie in vſu ſunt. Conſtat enim, diuerſis temporibus diuerſas reperiri gemmas; & alias quidem omnino intercidere, alias denuo in lucem prodire.

Quartum.

Quartum; adduci poteſt pro hac ſententia varietas antiquorum interpretum, & ipſius etiam Vulgatæ; quæ pro שהם *Shoham*, legit interdum Onycha, interdum Sardonycha: F & LXX. alias eum vocant Smaragdum, vt in gemmis ſuperhumeralis Pontificis; Exodi 28.9 & cap. 35. 25 & cap. 39. 5. alias Beryllum, vt in Rationali, Exodi 28. 20. alias Sardonycha; vel Onycha, vt apud Iobum 35 8 & alias Sapphirum, alias Sardium. Item Vulgatus pro *Tharſis* in Canticorum libro reddit Hyacinthum cum Aquila aut Symmacho; & Ezechielis 1. ſignificat eſſe coloris marini: in aliis verò locis transfert Chryſolitum. Septuaginta etiam aliquando illum vocant Carbunculum, vt Ezechielis 10. atque aliæ varietates non abſimiles reperiuntur, quas in ſingularum gemmarum tractatione videre erit. Ex his ergo videtur colligi, Septuaginta virorum tempore interiiſſe prorſus gemmarum Rationalis notitiam; ſiquidem ipſi tam varij in earum verſione feruntur. Quòd ſi tunc nulla reſtabat eiuſmodi certa memoria, quid de Hieronymi tempore dicendum erit?

Quintum.

His addunt, ipſummet fateri Hieronymum ſe neſcire, quæ gemma ſit Ligurius; & ſuſpicari eam eſſe fortaſſis, quam Latini Hyacinthum appellant. Ex quo perſpicitur, ſibi parui momenti fuiſſe viſum, ſi nomen aliquod a ſe non ſatis intellectum verteret cum Septuaginta; quantumuis noſſet, aliqua duodecim gemmarum nomina ab eiſdem fuiſſe mutata. Quòd ſi in Ligurio facilè permittit Hieronymus, ne attendamus eam ſignificationem, in qua nomen hoc a Græcis & Latinis auctoribus vſurpatur, ſed Hebraici nominis vim; idem videtur conceſſurus in Beryllo & reliquis gemmis.

Sextum.

Iam, ſi illius opinionis auctoribus, qui gemmarū Rationalis nomina incerta eſſe putāt, auctoritatē Vulgatæ editionis opponas: reſpondebunt in his minutiis, quæ ad fidē & bonos mores nihil conducunt, mirum non eſſe, ſiquid in Vulgata correctione dignū occurrat; ſiue etiam Vulgatum & Septuaginta potuiſſe prudenter gemmarū nomina, quæ ipſis luberet, apponere: quòd veterum gemmarū notitia interierit, nec magni in eorū nominum mutatione intereſſet: quare id vnū ſignificare voluiſſe, duodecim Rationalis gēmas fuiſſe diuerſas. Ac ne quis nouum, & inſolitum reputet, in huius generis rebus vnum pro alio nomen a Vulgato ſubſtitui; adducent Tigridis nomen pro Leone poſitū, Iobi 4. 11. item vitrū pro gemma, Iobi 28. 17. Similiter ergo potuiſſe Vulgatum Iaſpidis nomen pro Adamante vſurpare. Cui licentiæ ſi ſemel pateat locus; nihilo certiores hac de re manebimus, quam ſi Vulgatus & Septuaginta Hebraica gemmarum nomina inexplicata reliquiſſent.

Septimum.

Denique illud adiungent; certum eſſe in vulgari vſu multarum gemmarum nomina hodie mutata iam eſſe; ſicut nomina Hyacinthi, Sapphiri, Chryſoliti, Chalcedonij, & Topazij. Atque vt in eâdem regione ſeu prouincia gemmarum nomina multiplici temporum decurſu commutata ſunt; ſic etiam in diuerſis regionibus eodem tempore contingere potuiſſe, vt eadem confuſio atque permiſtio in hiſce nominibus extiterit; atque adeò alibi appellari Chryſolitum, qui alibi vocatur Hyacinthus ſiue Topazius. Quam nominum viciſſitudinem ſi conſideremus, eadem omnino remanet apud Vulgatæ vſum dubitatio: cùm neſciamus, ad quam potiſſimùm conſuetudinem ſe conformet interpres: vel vtrùm diuerſas mutare vices voluerit, & modò hanc conſuetudinem, modò illam captare; ſicuti apparet ex eo, quòd non ſemper eâdem ratione tranſferat.

In quo diſcrepent Septuaginta & Ioſephus à Vulgata, quod attinet ad gemmarū Rationalis enumerationem.

Ceterùm has omnes ſophiſmatum nebulas irradians veritatis lux diſpellit ac diſſipat. Sed videamus imprimis, an in duodecim Rationalis gemmis nōnihil a Vulgata diſcrepent Septuaginta & Ioſephus lib 3. Antiquit. cap. 12. Perlectis igitur vtriuſque ſcriptis ſicuti hac tempeſtate extant, tres omninò reperio differentias. Prima eſt, quia Ioſephus quintam & ſextam gemmam hoc ordine recenſet, *Iaſpidem & Sapphirum*: quas tamen nos è contrario collocamus. atque eodem modo in octaua & nona gemma, vbi nos legimus *Achatem & Amethyſtum*, Ioſephus ordinem inuertit. Secundum diſcrimen eſt, quia Septuaginta extremas duas gemmas contrario ordine ponunt, atque Vulgatus: hic enim habet *Onychem & Beryllum*; illi verò *Beryllum & Onychem*. Tertium diſcrimen eſt, quia pro Sardio apud Ioſephum legitur Sardonyx.

Defenditur Vulgatus in Rationalis gemmis recenſendis.

Exiſtimo tamen has omnes differentias pro certo eſſe habendas vt errores apud Septuaginta & Ioſephum; qui ex codice aliquo vel exemplari mendoſo originem duxerint; ac proinde veram lectionem Septuaginta interpretum & Ioſephi cum Vulgata Exodi lectione omnino conſentire. Id quidem ſi ex meo ipſe cerebro fingerem, nec ſolidis nixus coniecturis aſſeuerarem; ab aliis poſſem meritò irrideri. Sed meas, obſecro, coniecturas lector expendat. Primò, quis non videat, quam firma nobis ſint fundamenta, vt Vulgatæ lectionis textum ſincerum & incorruptū eſſe fateamur? Et quantò veriſimilius ſit Ioſephi aut Septuaginta textum eſſe deprauatum quàm noſtrum? Secundò, quid magis optabile, quam Vulgatam, Septuaginta ac Ioſephū poſſe inter ſeſe conciliari. Tertiò, in duobus primæ differentiæ locis euidens apparet, noluiſſe Ioſephum a Septuaginta recedere. Nam Sapphiri nomen eſt idem omnino, quod in Hebræo reperitur, atque eius colorē exprimit Scriptura Exodi 24. 10. *quaſi opus lapidis Sapphirini, & quaſi cælū, cùm ſerenū eſt.* Quod verò *ahlama* ſit Amethyſtus, conuenit inter omnes tā veteres, quam recentiores: nec eorū quiſquā id in diſceptationem vocauit. Quapropter duas haſce gēmas extra ſuum eſſe ordinem, manifeſto eſt argumento, non id ex Ioſephi mente, ſed ex typographi incuria irrepſiſſe. Vbi ergo gemmæ ſingulæ ad ſuum reſtituantur locum; neceſſe eſt omnes quatuor eodem ordine diſpoſitas remanere, quo ipſas beatus Hieronymus enumerat. Ex eo autē quòd hiſce in locis Ioſephi lectionē ad Vulgatæ ordinem confirmandam eſſe appareat, veriſimile valde ſit, ſimilem

Septuaginta & Ioſephus cum Vulgato conciliantur in Rationalis gēmis.

errorem

Hieronymus frequenter notare ſolet, quibus in locis à Septuaginta recedat.

errorem in Septuaginta mutatione accidiſſe, atque adeò A ab iis extremo loco Beryllum fuiſſe poſitum. Hanc ſuſpicionem ſeu coniecturam illud non parum iuuat, quòd Hieronymus, qui adeò diligenter obſeruare ac notare ſolet, quibus in locis a Septuaginta recedat, vbi de gemmis agit, & in duas illas humerorum ab ipſis Septuaginta vocatas Smaragdos, a ſe verò Onychinas, haud dubiè aſſereret etiam, Septuaginta ipſos Beryllum cum Onyche commutaſſe, hoc autem a Hieronymo omnino ſubticeri, indicat manifeſtè in ipſo Septuaginta interpretum textu legiſſe tunc Hieronymum gemmas duodecim eo diſpoſitas ordine, quo ipſe in Vulgata diſpoſuit.

Obiectio ſoluitur.

Poterit tamen aliquis afferre, vt probet gemmam vndecimam a Septuaginta pro Beryllo fuiſſe reputatam, ideo ipſos humerorum gemmas vocaſſe Smaragdos, nam, vt ait B Plinius, eiuſdem aut ſimilis naturæ videtur eſſe Beryllus. Verùm ſi putarent ipſi שהם *Soham* eſſe Beryllum; nequaquam in eius locum ſubſtituerent Sardonycha, Iobi 28.19. Nec enim veriſimile eſt, Beryllum ac Sardonycha, (inter quos nulla eſt affinitas) a Septuaginta confundi; ſed Onycha atque Sardonycha, quæ gemmæ aſſimiles inter ſe ſunt, nec in ſacrarum literarum vſu diſtinguuntur. Quòd autem Arias Montanus ait in ſuo Aaron, Beryllum eſſe vnam ex octodecim Onychum ſpeciebus; id quicúque mediocrem nominum habuerit cognitionem, paradoxum planè reputabit. Quòd ergo gemmas in Pontificis humeris collocari ſolitas Septuaginta vocent Smaragdos, fortè id accidit, nõ coloris ipſius affinitate, ſed vt eas gemmas valde eſſe conſpicuas ac fulgentes ſignificarent. Nam Smaragdus Græcè idem ſonat, quod fulgens ſiue ſplendidum, vt ſuo loco C conſtabit. Siue ergo hanc ob cauſam, ſiue ob aliam id acciderit; certè ratio non fuit, quia colorem Smaragdi ſimilem gemmæ illæ habebant. Conſtat enim oppoſitum ex ipſorum Septuaginta verſione alio in loco, & ex verſione etiam cæterorum interpretum in Exodo, & in Iobo.

Alia via ad præſentem difficultatẽ ſoluendam, aut ſaltem molliendam.

Poſſet inſuper aliquis in eam deuenire ſuſpicionẽ, quamuis Septuaginta verſio mendoſa non ſit, in ea tamen id ſolùm dici, *In quarto Chryſolithus, Beryllus, & Onyx*: & eos quidem ita loqui rectè potuiſſe, licèt poſtremus fuerit Beryllus, cùm non intenderent exponere ordinem, quem inter ſe tres iſtæ gemmæ ſeruabant; ſed affirmare ſolùm, has tres gemmas in quarto verſu contineri. Nec mirum eſt, ſi prius duodecimum numerent, quam vndecimũ: non enim ita ſe ad ordinem & diſpoſitionem vbique alligant. Et alibi quidem, nempe Ezechielis 28. nouimus, vbi apud He- D bræum & Vulgatam nouem non ampliùs gemmarum nomina referuntur, & diuerſo etiam nomine; Septuaginta tamen duodecim omnes gemmas exprimere eodem ordine diſpoſitas, quem in Exodo ſeruauerunt. Denique Hieronymus, vt perſpicuè cõſtat, textus Hebraici ordinẽ ſequitur; neque exiſtimauit in aliqua ex Rationalis gemmis verſionem Septuaginta ſuæ eſſe contrariam. Quarè pro certo videtur habendum, in iis omnibus gemmis Hieronymum & Septuaginta concordare.

Probabilis coniectura ad Ioſephi diſcrepantiã à Vulgato corrigẽdam.

Sed age iam, quid de Ioſepho dicemus, qui Sardium nomine Sardonychis compellat? Reſpondeo, Sardium a nonnullis appellari Sardinum, vt patet Apoc. 4. Vnde alicuius inconſideratiâ factum fuiſſe videtur, vt Sardonyx pro Sardino ſcriberetur. Nec enim ſimile vero eſt, Ioſephum hac in E re à Septuaginta veſtigiis voluiſſe diſcedere; præſertim cùm vndecimam gemmam nuncupet Onychem; cumque in ſacris Literis Onyx & Sardonyx eadem gemma ſit. Poſſumus ergo non iniuriâ affirmare, in duodecim Rationalis gemmis Septuaginta & Ioſephum cum Vulgato conſentire.

Septuaginta ac Ioſephum à Hieronymo non fuiſſe correctos in Rationalis gemmis enumerandis.

Et certè manifeſtũ apparet, Septuaginta & Ioſephum a Hieronymo corrigi non potuiſſe; veriſimile namque eſt, eos omnes ſæpius Rationale intuitos fuiſſe. Quòd ſi ipſummet Aaronis Rationale non viderint (hoc enim ad ipſorum tempora non perueniſſe planum fit) ſatis eſt, illud ab ipſis fuiſſe conſpectum, quod eorum tempore in vſu erat. Quis enim dubitet, totum Pontificis maximi ornatum atque veſtitum, quoties reſarciendus & inſtaurandus eſſet, omni ſtudio ac diligentia ad prioris imitationem fuiſſe ſemper effectum? Sic enim fieri expediebat, quòd diuino conſilio fuerit primus ille confectus.

Licet autem pro humerorum Sardonychis poſteà Sma- F ragdi forſitan fuerint ſuppoſiti: at in duodecim gemmis Rationalis veriſimile non eſt aliquam interfuiſſe mutationem; cùm ipſemet Deus ſingulas partiuerit gemmas, & tribubus ſingulis ſingularem vnam addixerit, vbi ſui nominis notam & inſcriptionem imprimerent. Nec dubium, quin Iudæi tenaciſſimi ſuorum rituum obſeruatores hanc conſuetudinem accuratè retinuerint; in qua nitebantur varij ipſorum inſignium & ſtemmatum colores: quibus in rebus ipſamet æmulatio inſtigat & cogit ad priſtina illa antiquæ conſuetudinis primordia conſeruanda. Cùm igitur Septuaginta & Ioſephus oculati fuerint teſtes (vt credibile ſatis eſt) non potuit non Hier. in re adeò notâ ipſorum inſiſtere veſtigia: quinimò ipſos videmus in hoc duces

A habuiſſe; atque eorum auctoritate Ligurium ſeptimo loco poſuiſſe: quanquam in epiſtola ad Fabiolam ſe neſcire fateatur, quænam gemma iſthæc ſit. Id verò propterea ſanctus Doctor ait, quia Plinius non admittit, quod alij de Ligurio, ſiue Lincurio tradunt. Et in gemmarum coloribus ac deſcriptionibus Hieronymus ſeſe refert ad Plinium, vt videre eſt Iſaiæ 54. & Ezechielis 28.

Quàm debeat eſſe grauis Septuaginta auctoritas in Rationalis pro ſortem gemmis aſſignãdis.

Colligitur ex dictis, quanta ſit, quamque grauis in hac parte Septuaginta interpretum auctoritas, quamque veriſimile, ipſorum tempeſtate de ſingulis Rationalis lapidibus certò conſtare. Quamobrem non ſolùm, quia Hebraicam linguam melius ipſi percallebant, quam dictionariorum Scriptores, verùm etiam quia de re ſibi cognitâ loquuntur, firma eis fides habenda eſt. Adhæc, dubium non eſt, quin B Ioannes omnes ferè duodecim Apocalypſeos gemmas ex gemmis Rationalis deſumpſerit. In iis verò, quas eiſdem compellat nominibus, quibus Septuaginta vſi ſunt, perſpicuum eſt ipſorum verſionem a Ioanne probari. Atque gemmæ huiuſmodi, in quibus cum Septuaginta Ioannes conſentit, ſunt octo; nempe Iaſpis, Sapphirus, Smaragdus, Sardius, Chryſolithus, Beryllus, Topazius, Amethyſtus. In reliquarum verò quatuor ſingulis congruentiſſima reperitur ratio, quamobrem in Rationali, atque in Apocalypſi diuerſæ ſint. Itaque ipſius differentiæ ratio argumento eſt, nullum omnino dari diſcrimen, vbi eadem nomina vtrobiq; vſurpantur. Nam ex cohærente applicatione conſtabit, fuiſſe opus, vt cæteri lapides prorſus iidem forent.

Argumentis pro contraria parte initio adductis occurritur. Reſponſio ad 1.

Reliquum eſt, vt argumentis initio poſitis ſatisfaciamus. Ad Caietanum, Pererium, & Harmoniam Mundi, qui C illius incertitudinis auctores ſunt, reſpondeo; mirum non eſſe, ſi quam exquirunt lucem, in recentioribus linguæ ſanctæ dictionariis non inueniant. Verùm ſi auctoritatem Septuaginta ritè expendant; ſibi in hac dubitatione, ſi ſapiant, ſatisfacient. Sin autem, quoſuis antiquitatis perſcrutatores, quantumuis diligentes rogo; vtrum pro certo ſibi habeant aliquid antiquitatem redolens, quod in Septuaginta grauibus auctoribus innotuit, qui eo tempore ſcripſerint, cùm eius rei veritatem ignorare non potuerunt? præſertim ſi planum fiat ipſos ea de re teſtes oculatos fuiſſe. Iam verò quis non videat, quantum muniatur ac roboretur Septuaginta interpretum auctoritas, tum Hieronymi, tum Ioſephi approbatione atque conſenſu; nec non omnium antiquorum interpretum, videlicet Aquilæ, Symmachi, Theodotionis? &c. qui omnes in gemmarũ Rationalis nominibus cùm Septuaginta conſentiunt, cùm tamẽ D nihil vllius momenti in contrarium reperiatur. Certè qui tot, tamque grauia teſtimonia poſthabeat, & ſuam præferat coniecturam, ſuam ipſius ſententiam pluris æquo faciat neceſſe eſt. Iam, quòd Hieronymus in Vulgata accipiat hæc nomina iuxta eũdem Plinij ſenſum; ipſemet Hieronymus duobus in locis diſertè teſtatur. Ridiculum ergo eſt, aſſerere in Vulgata non eſſe eo ſenſu accipienda duodecim gemmarum nomina; cum ipſius Vulgatæ ſcriptor expreſſe aſſerat, illa a ſe ſecundùm eum ſenſum vſurpari.

Ad ſecundũ argumentũ reſpondetur.

Argumentum ab etymologia ductum ſpero, vbi ad nominum ſingula deueniamus, congruenter fore ſoluendum. Eſto tamen, ipſius nominis etymon non reperiri: ecquis homo prudens in rerum antiquarum inueſtigatione tanti faciat ipſius nominis ſonum aut etymologiam, vt propte- E rea a communi ſententia ſibi diſcedendũ putet? Quid magis frequens & quotidianũ, quam, cùm vox aliqua videatur hanc ſignificationem habere, ſi ipſius ſonus ſpectetur, certò tamen conſtare ipſius ſignificationem multò eſſe diuerſam? Nugatorium planè eſſet, ſi quis probare vellet quod Hiſpani vocant *Azeite*, Latinè non oleum, ſed acetum propter ſoni affinitatem eſſe vocandum, vt alia interim ſexcenta huiuſmodi prætermittam.

Septuaginta interpretibus plus fidei, quàm Chaldaica paraphraſi eſſe habendum.

Iam, quæ prudentia eſt, pluris paraphraſim Chaldaicam, quã Septuaginta & Vulgati lectionẽ æſtimare? præcipuè cũ cõſtet, Chaldaicã paraphraſim eo tempore conſcriptã, quo Rationale non extabat: vnde paraphraſticus auctor non potuit teſtis gemmarum oculatus eſſe. Verùm enim verò eſto, gemmas ipſas viderit, & earum naturas cognouerit; nunquid de nominum Chaldaicorũ, quam de Hebraicorũ ſignificatione clariùs cõſtat? Quæ ergo notitia aut cogni- F tio remanere poteſt de eo lapide, qui Apantoc ſiue Pãthere vocatur? Et quamuis eiuſmodi ſupereſſet cognitio, núnne oraculi ſpeciem præ ſe fert iſta paraphraſis? Profectò, vt eã in lapidum interpretatione exploderemus, vel illud ſatis eſſet, quòd Onchelos & Ieroſolymitanus ſibi manifeſtè repugnant. Nam ſi Ariæ Montano habẽda fides eſt, quem nos amethyſtum vocamus, eorum alter oculũ bouis, alter Smaragdũ appellat.

Chaldaicæ paraphraſis auctores.

Ieroſolymitani creditur eſſe Chaldaica paraphraſis, quam in Bibliis regiis ſuper Canticorũ cantico habemus, & Oncheli ea, quã ſuper Exodo. Et Canticorũ 5. 14. ponuntur duodecim gemmarũ Rationalis nomina; ſimulque aſſignatur, quòd cuilibet Iacobi filio obtingat. Et præterquam quòd Iſachar & Zabulon ante Dan conſtituit; duodecim gemmarum nomina hoc ordine recenſet.

1. Ahmar.
2. Gaagig.
3. Gnapetam.
4. Cahali.
5. Iznorad.
6. Ghiar.
7. Bairla.
8. Eſor.
9. Toberg.
10 Perozag
11 Mirbag.
12 Apantor.

Nomina autem Chaldaica eorundem lapidum, quæ ponuntur Exodi 28 huiuſmodi ſunt.

1. Samecan.
2. Iarcan.
3. Barcan
4. Izmeragdin.
5. Sabeziz.
6. Sabhalon.
7. Cancrei.
8. Tarcaia.
9. Ghinghenla.
10 Iama.
11. Buria.
12. Panthere.

Conferat modò lector, ſi placeat, duas haſce paraphraſes; & manifeſtè perſpiciet eas inter ſe vix in vno nomine conuenire. Licèt enim concederemus, eandem eſſe gemmam, quæ ab altero paraphraſte *Bairla*, ab altero *Buria* appellatur: apud alterum tamen *Bairla* ſeptimum habet locum, apud alterum *Buria* vndecimum.

Chaldaicam paraphraſim non ſibi ſemper conſtare, ac proinde non magnæ admodum auctoritatis ſemper eſſe.

Ex hac vtriuſque conſenſione, vel diſſenſione potiùs, colligi poteſt, eos planè hallucinari, qui hanc paraphraſim omnino ſequuntur: & Hebræorum doctiſſimos meritò aſſeruiſſe, ſuis in libris nullam reliquam ſuiſſe notitiam de ſingulis horum lapidum nominibus. Hinc tamen minimè infertur, nullam apud Græcos & Latinos hac de re lucem remanſiſſe. in vtraque enim lingua tam Græcorum, quam Latinorum exactæ reperiuntur & perantiquæ harum gemmarum deſcriptiones a viris apprimè doctis confectæ. Et quidem tranſlatio gemmarum Rationalis in græcum ſermonem per eos ſcriptores fuit facta, qui hebraicam linguam apprimè callebant; quique Rationalis gemmas viderant ſæpiùs & rectè cognouerant. Hieronymi etiam tempore vigebat adhuc perſpicua notitia propriæ ſignificationis, quæ cuilibet harum gemmarum nomini inerat. Vnde apparet, nomina iſthæc a Septuaginta & Ioſepho fideliter fuiſſe tranſlata; quando Hieronymus eos omnino ſequitur, & in lapidum deſcriptione ſeſe remittit ad Plinium Et Auguſtinus etiam nos monet, vti Carbunculi proprietates diligenter obſeruemus, cùm in Scriptura Carbunculum legerimus, idemque docet de Beryllo & reliquis. Conſtat igitur Hieronymum ac veteres alios minimè dubitaſſe, quin in verſione Septuaginta, nomina Rationalis lapidibus aſſignata prorſus reſpondeant Hebraico fonti.

Reſponſio ad 3. argumentum.

Ad tertium argumentum reſpondeo, quamuis diuerſis temporibus diuerſæ vigeant & vſu retantur gemmæ, quæ aliâ tempeſtate non ita aut æſtimentur, aut reperiantur; alias tamē ſemper in hominum vſu perſtare, vt Smaragdos. Ex iis ergo, quæ ſemper extant, aut earum ſaltem notitia per omnes retinetur ætates, exiſtimādæ ſunt eſſe illæ, quas diuina condidit prouidentia, vt eis & in Rationali & in Apocalypſi vteretur. oportuit enim eſſe ferè eaſdem, vnâ aut alterâ exceptâ; nec non eas vtriſque temporibus eſſe notas, ac temporum deinceps decurſu earum notionem ad fideles dimanaturam.

Reſponſio ad 4.

Ad quartum, vt aliis in locis variatio ſubrepſerit, ob peculiarem aliam cauſam fieri potuit, ſiue quòd vnum idemque nomen, diuerſas reſpiceret ſignificationes, ſiue quòd vna gemma ibi non plus intereſſet, quam alia (ſicuti apud Iobum cap 4. tanti refert tigridem apponi, quanti leonem) ſiue propter peculiarem aliam rationem. at verò in lapidibus Rationalis manifeſta cognitio, quæ Septuaginta virorum tempore de ſingulis earum gemmarum ſpeciebus habebatur, concordia item veterum omnium interpretum in ſingulis earum nominibus, nos manifeſtè docent, propriam cuiuſque Hebraicorum nominum ſignificationem lapidibus aſſignatam Exodi 20. eſſe illam, quæ græcis erat nominibus hebraicorum loco poſitis. Quam verò tunc Græca nomina ſignificationem habuerint in omnibus ferè lapidibus, euidenter conſtat ex Theophraſto qui Septuaginta viros paululum ætate præceſſit, & Alexādro Magno penè fuit coæuus, ac Magni Ariſtotelis auditor. Vnde cùm Plinius, vt liquet, Theophraſtum ſequatur; apparet ipſius Plinij tempore, ſingula gemmarum nomina adhuc perſtare. Quod dum ſingillatim expendit, & Plinij acrimoniam ac venuſtatem in dicendo conſiderat Vulgatæ ſcriptor, nēpe Hieronymus, nos monet, omnia Rationalis & Apocalypſeos gemmarum nomina a ſe ipſo accipi eodem ſenſu, quo Plinius accepit.

Tametſi autem id non omnino conuincit, ne in aliquo eorum nominum poſſit veriſimile aliquod diſcrimen inueniri; in iis præſertim gemmis, quas non admittit Plinius, vt in Chalcedonio ac Ligurio: conuincit ſaltem vt communiter loquendo, harum lapidum nomina in grammatico ſenſu iuxta eum modum ac rationem ſumantur, iuxta quam Plinius & alij eius temporis ſcriptores vſurpāt: cùm conſtet in hoc eodem ſenſu accipi ea nomina a Vulgato, ſaltem in Aaronis Rationali & in cæleſtis ciuitatis fundamentis. De iis enim locis agit Hieronymus, quando A ſe refert ad Plinium. Neque hoc ex eo infirmatur, quòd Sardonyx in ſacris Literis Onyx appelletur. Nam Sardonyx eſt quædam Onychis ſpecies: vnde generale nomen a peculiari reſtringitur & coarctatur. Porrò, vt iam vidimus, hæc non eſt ea gemma, quam Septuaginta Beryllum vocant, nec eadem procedit ratio in humeralium gemmis. licèt enim initio fuerint Sardonyches: poſtea fortaſſe immutatæ ſunt. Et certè id vnum corrigit Hieronymus; reliqua non item; *exceptio* autem, vt dicitur, *firmat regulam.*

Ad quintum.

De Tharſi ſuo loco dicemus, ac de Ligurio. Nunc illud adiungo, illam de Ligurij lapidis natura dubitationem ſumpſiſſe Hieronymū ex Plinio, vt vel hinc conſtet Hieronymum in nominibus, quæ duodecim lapidibus præſcri- B bit, Septuaginta interpretum veſtigiis inſiſtere; atque eadem nomina, quo ſenſu Plinius accipit, vſurpare voluiſſe. Quamuis id, (vt ſupra aduerti) non cogat, ne in aliqua ex his gemmis poſſit diſcrimen aliquod in Scriptura fundatum reperiri, modò ſolido nitatur fundamento.

Dubitationē de Ligurij lapilli natura vnde Hieronymus contraxerit.

Iam ad id, quod dicitur, non ſemper neceſſariò Scripturæ verba in optima & elegantiſſima latinæ linguæ ſignificatione vſurpari debere, reſpondeo, id quidem verum eſſe, vt conſtat in nomine *hedera* Ionæ 4. atque aliis. cùm verò ipſemet Vulgatæ editionis interpres explicatè aſſereret, quo ſenſu vocem aliquam aſſumat, tunc quidem durum prorſus ac violentum eſſet, ſi in alium ſenſum detorquere velles. Ad id verò de Tigridis nomine pro Leonis voce ſuppoſito, iam diximus longè aliam eſſe ratio- C nem. Liquet enim eo in loco illud animal, exempli cauſa, adduci; nec plus referre Tigridem, quam Leonem. & forte in Hebraicæ linguæ proprietate vox eadem Tigridem ac Leonem ſignificat.

Num ſemper Scriptura verba ſint in elegātiſſima Latina lingua ſignificatione neceſſariò vſurpanda?

Ad ſextum reſponſio.

De vitri nomine Iobi 28. 17. fateor ibi vitrum eſſe lapidem pretioſum: ſed, ni mens me fallit ſenſus, gemmas generatim appellat ibi Scriptura vitrum, ſiue vitri fragmenta per irriſionem eorum, quæ homines tantopere ſuſpiciunt & admirantur Itaque ibi fideliter fuit tranſcriptum, opinor: ſed loquutio illa emphaticè eſt accipienda. Scio etiam non deeſſe, qui putent Scripturæ hyſſopum eſſe rorem marinum: vellem tamen id ab eis probari. De Hederæ nomine Ionæ 4. celebris eſt controuerſia, eo quòd Septuaginta reddiderint *Cucurbitam*. Sed hac in re illud certum eſſe tenent, quod Hieronymus tradit, Hebraicam ſcilicet vocem [illegible] eſſe plātam ab hedera & cucurbita diuerſam, D & Græci aut Latini vocabuli defectu aliud fuiſſe vſurpatum vnius plantæ ex iis quæ facilè ad cacumen ſerpere, & ſolis opacantibus ſuppoſitus homines tegere ſolent.

Cur Iobi 28. vitri nomen pro gemma vſurpatur?

Quid ſit dicendum de nomine Hedera, ſiue vt 70. vertunt, cucurbita, Ionæ 4.

Denique interpretationis fidem non eleuat, vbi propriæ deſunt voces, aliarum vſus ob proportionem aliquam, ſiue analogiam; vt Hiſpanis identidem accidit, qui Indorum Occidentalium plantis nomina accommodant earum plantarum, quæ ſibi notæ ac familiares ſunt, ſic platani, ſic pinei fructus, ſic aliarum arborum ac fruticum nomina vſurpant. Id quod per catachreſim tropicè factum, ad elegantiam ſermonis Rhetores interdum reducunt. Adhæc, quamuis propriarum vocum copia fiat, ob peculiarem aliquam rationem poteſt interdum alienum acceriſi nomen. Verùm qui hac euadere contendit, debet congruentem ſui reddere rationem: ne alioquin abſonum quid & diſſentaneum ſectari videatur iter. Vt autem ſuperiùs vi- E dimus, nulla poteſt idonea aſſerri ratio, vt credamus Hieronymum & Septuaginta horum lapidum nomina accepiſſe in ſenſu adeò peregrino, vt nonnulli autumant.

Quando immutatio alioquin interpretatione fidem ipſius non eleuet.

Tolerabilius foret, quod aliis arriſit, nempe in ſingularum gemmarum deſcriptione Plinium, Solinum ac Theophraſtum deſerere; & ſectari aliarum deſcriptionum vias, quæ in recentioribus auctoribus, & in aliis paulo antiquioribus inueniuntur; ex quibus ſunt Nilus & Anaſtaſius.

Quo alia ratione huic argumento alij occurrāt.

Verùm enim verò cùm tempus hanc nominum varietatem in gemmarum prouinciam inuexerit; cùm ſcriptores aliquot, ceteroqui grauiſſimi, exiguam de gemmarum natura notitiam ſint aſſequuti, cum Theophraſtus paulò an- F te Septuaginta ætatem floruerit; cùm Plinius ac Solinus fuerint beati Ioannis coæui, & in gemmarum notitia ac deſcriptione diligentiſſimi, poſtremò cùm beatus Hieronymus ſe in gemmarum deſcriptione ad Plinium inferat, facilè quiſque perſpiciat, quantò planiori incedat via, qui antiqua & certa amplectitur, quam qui recentia ac lubrica ſectatur.

NOTATIO VI.

De gemma Iaſpide.

Gēmam, quā in Exodo & Iſaia vocatur Iaſpis, Adamantem eſſe, aliquorū placitum.

Duplex pro hac opinione argumētum. Oppoſita tamen ſententia vt vera ſtatuitur, & roboratur.

NOnnullis viſum eſt, quam gemmam Septuaginta & Vulgatus in Exodo & in Iſaia Iaſpidem vocant, Adamantem eſſe. Sic Munſterus, Fagius, & Conradus in ſuo corollario verbo Iaſpis. Primò, quia Hebræa vox eſt *Iahalom*, a radice *halam*; quod eſt ferire ac frangere. Secundò, quia duodecima Rationalis gemma Hebraicè vocatur Iaſpis, & Chaldaicè Panthere, ſiue Apantor. Verùm ſuperiori notatione oſtendimus, credibile minimè eſſe, Septuaginta, Vulgatum, Aquilam, Theodotionem & Ioſephum fuiſſe deceptos; qui omnes pro *Iahalom* vertunt Iaſpidem. Solus Symmachus commutauit aliquando nomen Iaſpidis in Chalcedonium, vt Hieronymus teſtatur. Et Iaſpidis viridis reperitur ſpecies, cui poteſt Chalcedonij nomen applicari, vt ex Plinio colligitur. Dictis illud adiungo pro veterum interpretum tranſlatione in nomine *Iahalom*, validum ſcilicet argumentum deſumi ex Apocalypſeos conuenientia & reſpectu ad veteris inſtrumenti locos. Conſtat enim apud Iſaiam mœnia & turres eſſe ex *Iahalom*; & in Apocalypſi murum eſſe Iaſpidem. Atqui Ioannes Græcè ſcripſit; nec dicere quis poterit, ipſum pro Adamante Iaſpidem expreſſiſſe.

Primū argumentū oppoſitæ ſententiæ diſſoluitur.

Ad primum ergo ex oppoſitis argumentis reſpondeo, eiuſdem verbi ſignificationem eſſe percutere, flagellare & frangere, vt dictionaria ipſa teſtantur. Nec difficile eſt aduertere, quanto veriſimilius ſit, Iaſpidem appellatum fuiſſe *Iahalom*, propter eas maculas, quibus infectus, ſignatus & quaſi diſſectus eſt. Quòd ſi ad maius ipſius pretium & æſtimationem requireretur, vt ſanguineis eſſet maculis diſtinctus (de quo infra) mirificè ei congruebat nomen flagellati, ſiue tunſi lapidis, ad modum odorati caryophylli maculis ac notis variis aſperſi, quod Hiſpani appellant *clauellina diſciplinada*.

Diſſoluitur ſecundum.

Ad alterum reſpondeo, ex eo manifeſtè colligi, quæ gēma dicitur Hebraicè Iaſpis, non eſſe eandem, quam Latinè Iaſpidem dicimus. quandoquidem cùm omnes in Hebræo Iaſpidem legerent, inter ſapientes tamen interpretes conuenit *Iahalom* eſſe, quem Latini ac Græci, non quem Hebræi Iaſpidem vocant. Non abſimilis differentia reperitur in vulgari Topazii & Latino, in Hyacinthi ac Tordi nominibus & aliis compluribus: in quibus eum cum riſu exploderemus, qui propter ſoni ſimilitudinem optimos cōdemnaret interpretes. Nec vlla eſt Chaldaici paraphraſtę habenda ratio, vt propterea eum tot grauibus interpretibus opponamus: nec verò aliqua eſt certa ratio, vt Apātor ſiue Panthere Chaldaicè ſit Iaſpis, quòd animal Græcè ac Latinè Panthera nuncupatum maculoſam habeat pellem. Friuolum eſt hoc & minimè certum. Quare nulla ratione dubitandum eſt, quin *Iahalom* ſit ea gemma, quam Græci & Latini Iaſpidem nuncupant in Apocalypſi autē qui Iaſpidem diceret Adamantem eſſe, planè deſiperet.

Expenditur quæ ſit vera illa gemma, quæ appellatur Iaſpis.

His ita poſitis examinare nunc oportet, quæ ſit ea gemma a Græcis & Latinis Iaſpis appellata. Nec enim Iaſpis eſt quilibet lapis ex iis, quos Hiſpani ſermone vernaculo vocant *Iaſpe*: nam quodcunque marmor colorum varietate ſit diſtinctum, vulgari hoc nomine Hiſpani appellamus. At Græcè ac Latinè Iaſpidis nomen non tribuitur lapidi, qui gemma non ſit. Quare & Plinius lib. 37. c. 9. vt rarum atque inuſitatum refert, viſum Iaſpidem vnciarum vndecim appendentem. Et quamuis legatur etiam vnciarum quindecim (vt in aliquo lib. habetur) maiores adhuc Smaragdi ac Topazij, aliique pretioſi lapides viſi ſunt, vt Plinius ipſe refert.

Nomē Iaſpidis plures ſub ſe ſpecies complecti.

Itaque Iaſpis non eſt, niſi gemma ſit. Sed quænam gemma? Reſpondeo nomen Iaſpidis generale eſſe, & plures ſub ſe ſpecies complecti; vt videre eſt apud Plinium ad quatuor tamen reducuntur: eæ ſunt virides, cæruleæ, rubræ & candidæ. Ex viridibus aliæ confuſum magis colorem præ ſe ferunt; aliæ Smaragdum referunt. Ex his appellatur *grammatias* ille Iaſpis, qui lineam albam habet; qui verò plures, polygrammos vocatur. Ex cæruleis Cyprius eſt glauco pingui ſimilis, veluti Cæſius denſus. Perſicum dicunt ad clarum cæruleum accedere: Thermodoonteum planè cæruleum. Ex rubris Plinius diſtinguit purpureum alium, aliū violaceum; alium ex cæruleo ac rubro mixtum; alium roſeum, alium colore Sardij ſimilem. Ex candidis alius dicitur eſſe Cryſtallinus; alius niueus; alius ſalis colorem imitans; alius nubeus, fumeus alius. Meminit etiam Plinius Iaſpidum, in quibus ſtellulæ quædam ſiue puncta diſpiciuntur, *ſtellata rutilo puncto*; alios refert habere vngues, alios nomen a Terebintho impropriè mutuatos: atque ſignificat videri eos ex variis diuerſorum Iaſpidum fruſtulis compactus.

Iaſpidē viridem ſua ſe natura eſſe late probatur.

A Inter tot, tàmque varias Iaſpidum ſpecies primo videtur aſpectu perſpicuè colligi non poſſe, quænam ex iis ad Apocalypſin fuerit a Ioanne ſelecta: non tamen idonea deſunt pro viridi Iaſpide argumenta. Primum ſit, quia verba illa Plinij, *Viret Iaſpis*, non ſignificare videtur eſſe peculiarem aliquam viridis Iaſpidis ſpeciem: ſed hunc eſſe propriū Iaſpidem, ad ceteros nomen idem per huius imitationem fuiſſe propagatum. Vnde Adrianus Iunius ait, *Iaſpis Plinio viridi colore eſt*. idémque aſſerunt Calepinus & alia dictionaria. Similiter Epiphanius nomen Iaſpidis ad viridē conſtringit; atque adeò beatus ipſe Hieronymus: ſiquidē Plinij & Epiphanij ſententię ſubſcribit. Iſidorus adeò certum duxit, proprium Iaſpidis colorem eſſe viridem, vt Græcum ipſe excogitauerit etymon, in quo idem ſonaret Iaſpis, atque viridis petra. Licèt autem etymologia ipſa non ita videatur ſolida, ſanctiſſimi tamen Doctoris hac de re mentē B ſatis explicat. Deinde, qui de Iaſpidum natura agunt, omnes à viridi ſuam ordiuntur narrationem, ita procedunt non ſolùm Plinius, Epiphanius & Iſidorus, ſed Dioſcorides etiam l. 5. & Hieronymus Iſaiæ 54. nec aliquis eſt interpres, qui ad gemmarum colores, de quibus Scriptura agit, ſingillatim deſcendat, quin hanc complectatur opinionem.

Ad Scripturæ vſū eſſe congruum, vti Iaſpis viridis natura conſideretur.

Iaſpis olim pro amuleto geſtari ſolitus.

Præterea ad ſacrarum Literarum vſum eſt valdè conſentaneum, vt illum conſideremus Iaſpidem, qui & in Palæſtina & in toto Oriente frequentior erat. Cùm autem dixiſſet Plinius, *Ieroſolyma vrbium Orientis longè clariſſima*: poſtea lib. 37. c. 9. de Iaſpide verba faciens hæc habet; *Totus Oriens pro amuleto traditur geſtare eam, quæ Smaragdo ſimilis eſt, & per tranſuerſum linea alba præcingitur.* Scio non deeſſe, qui dubitet, num germanior ſit lectio, quā ad mar- C ginem Daleſchampius reiecit, quæ eiuſmodi eſt, *Oriens Iaſpidum ſexdecim ſpecies traditur geſtare; quæ verò ex iis Smaragdo ſimilis eſt, & per tranſuerſum linea alba præcingitur, grammatias vocatur*. Sic legiſſe videtur Vincentius in ſpeculo naturali. Sed licèt hanc admittamus lectionē, dū dicit Orientem ſexdecim Iaſpidum ſpeciebus vti; dúmque ex eis ſeligit vnā, quā propria deſcriptione & nomine diſtinguit; ſatis indicat, hanc Iaſpidis ſpeciem eſſe inter ceteras inſignē. Hoc ampliùs confirmatur ex eo, quod de eadē ſpecie tradit Hieronymus Iſaiæ 54. *Smaragdi habens ſimilitudinem, quo omnia phantaſmata fugari autumant, vocatur grammatias.* Opinio hæc peruagata eo tempore de viridis Iaſpidis vi & efficacitate aduerſus phantaſmata eum fortè reddidit D celeberrimū. Atque hac locutione videtur Hieronymus complecti huius lapidis virtutem aduerſus veneficia, quā ei Plinius iuxta communem lectionem attribuit. Amuletum namque Latini volunt eſſe aduerſus mala medicamenta remedium; & præſertim contra veneficia validiſſimum putatur, ab amoliendo dictum.

Iaſpide omnia olim phātaſmata fugari putabantur.

Non ignoro, Dioſcoridem l. 5. c. 160. ſic habere: *omnes Iaſpides amuleta eſſe traduntur.* Plinius tamen & Hieronymus virtutem hanc viridi Iaſpidi lineâ albâ præcincto adſcribunt. Vnde illi potiſſimùm, præ reliquis Iaſpidibus ſingularis hæc proprietas videtur attribui. Atque eiuſdem rei mentio eſt apud Dioſcoridem. Licèt enim ipſe Aſſyrium ſiue Aſtrium vocet, lineæ tamen albæ nota nos docet eum de viridi loqui.

Iaſpidis vim ad fuganda phātaſmata ab Iſidoro pro commentitia reputari.

Quid hac in re poſſit probabiliter coniectari.

Iaſpidi ineſſe vim ad ſtomachū confirmandum.

Iſidorus irridere videtur poteſtatem hanc, quæ Iaſpidi tribuitur: ſic enim ait, *ſuperſtitionis eſt credere hanc gemmā* E *eſſe gratiæ & tutelæ geſtantibus.* Verùm multa huiuſmodi reperiuntur figmenta, quæ ex vero aliquo principio traxerunt originem. Ego quidem ſic exiſtimo, huius opinionis fundamentum fuiſſe deriuatum ex vera virtute, quæ viridi ineſt Iaſpidi ad ſtomachum confirmandum. Hanc ei efficacitatem diſertis verbis adſcribit Galenus lib. 9. de facultatibus ſimplicium, affirmáſque ſe id experimento comperiſſe, quin etiam tradit rationem, qua Iaſpis ſtomacho adhibendus ſit. Quòd ſi efficientia ipſa inſignis & perſpicua eſt: veroſimile fit, Iaſpidis vi ad ſanitatem reſtitutos nonnullos ſtomacho languentes ex iis, qui philtris ac veneficiis affecti ac defecti tenebantur. Notum enim eſt, aliquos libidini & intemperantiæ deditos nimia effrænatæ cupidinis luxuria in huiuſmodi morbum incidiſſe, qui vbi F ſe fracto & debilitato ſtomacho cernunt, in veneficij ſuſpicionem deueniunt. Potuit ergo hac ratione Iaſpis nominis famam ſibi comparare aduerſus dæmonis vires inter homines nimiùm credulos: cuiuſmodi Ethnici frequenter eſſe ſolebant. Hanc coniecturam probabiliorem reddit proportio ipſa & conuenientia: nam amuleti vis vni viridi Iaſpidi, vt vidimus, tribuebatur; cui etiam inter ceteros virtutem recreandi ſtomachum Galenus adſcribit.

Iaſpidē Smaragdi ſimilē in minori Aſia eſſe frequentē probabili coniectura oſtenditur.

Veriſimile inſuper apparet, Iaſpidem Smaragdo ſimilem adeò in Oriente vſitatum, in minori etiam Aſia vulgarem ac frequentem fuiſſe: præcipuè cum in regionibus finitimis magna ipſius eſſet copia. Hoc elicitur ex Plinio; qui poſtquam ita aſſeruit; *Smaragdo ſimilem Indi ferunt*: addit, *Amyſos Indiæ ſimilem mittit.* Amyſos autem portus eſt in Galatia, & maris illius ſinus; vt videre eſt in eodem

Plinio lib. 6. cap. 3. Alij pro Amyſo Thraciam legunt: & A quamuis vtraque plaga ab Epheſo & Aſia non procul diſtent, ex verbis tamen Hieronymi prima ſtabilitur lectio. Et conſtat, loqui Plinium de eo Iaſpide, qui linea alba erat diſtinctus; ait enim, *Grammatias reperiri in fontibus Thermodontis fluminis*, qui riuulus eſt non procul inde erumpens, & per Amyſi ſinum in mare influit. Plinius itaque ſolùm affirmat, ex Amyſo magnam viridis Iaſpidis copiam exportari. Hieronymus verò ſubiungit, Iaſpidem illum eſſe lineæ candidæ, & in prædicti fluminis fontibus naſci. Prope eundem fluuium ait Plinius cæruleum Iaſpidem exoriri; ceterùm vtrumque pariter ſtare poteſt. Nec mirum eſt, Hieronymum Plinij verbis nonnihil addere. Vnde ad ea, quæ Plinius tradit, ſæpe apud Phrygiam B purpureum Iaſpidem procreari, adnectit ipſe Hieronymus; *Alius viridior mari & tinctus quaſi floribus in Phrygia Ida monte naſcitur.* Omnia hæc capit Iaſpidum & gemmarum copia, quæ in regione reperitur: tanta namque extitiſſe dicitur, vt quas inde gemmarum opes aſportauit Pompeius, Romanorum animos allexerint, atque pertraxerint ad rerum adeò pulchrarum deſiderium. Plinius l. 37. c. 1.

Hieronymus de Iaſpide loquens, quid Plinij verbis addat.

Cùm ergo probabile admodum ſit, Iaſpidis nomen (vbi nihil aliud peculiarius explicatur) de viridi accipiendum eſſe, cùmque inter virides præſtantiſſimus ille ſit, cui alba linea tranſuerſa eſt, congruentem habet locum argumentum, quod ex apta applicatione ſumi poteſt. Etenim ſi hæc Iaſpidis ſpecies ipſi myſterio magis quadrat, & idoneam ſatis proportionem oſtendit inter hunc Scripturæ C locum atque alios, vbi eadem Iaſpis vox reperitur: hæc ipſa congruentia atque proportio nos firmos ſtabileſque reddit in eo, quod ita ex ſeſe erat veriſimile, nimirum, ſermonem hîc eſſe de celeberrimo Orientis Iaſpide, qui grammatias nuncupatur.

Qualis Iaſpidis ſpecies Apocalypſeos myſterio congruentior appareat.

Nihilominus licèt hæc ita ſint, ſuboreor tamen (vt Pliniani id ferant) viridem Iaſpidem purpureo & roſeo anteponi. Plinij namque cenſura eſt, *Optima, quæ purpuræ quidquam habet; ſecunda, quæ roſæ; tertia, quæ Smaragdi.* Ad hæc tamen reſpōderi poteſt primò, hanc in re antiquitatem ipſi excellentiæ præſtitiſſe, vt cùm nominatur Iaſpis, nec aliud peculiare exprimitur, de viridi ſermonē fieri intelligamus: ita enim videtur ipſi Plinio magis conſonū. Quēadmodū inter purpuras, cū Tyria Amethyſtinæ antecelleret, D frequentius tamen Plinio eſt, purpuræ nomine Amethyſtinā denotari, vtpote in Romanorū vſu antiquiorem. Secūdò, quamuis Plinius & Romani purpureum Iaſpidē pluris fecerint; ex eodem tamē Plinio colligitur, viridē cū alba linea Iaſpidem Ieroſolymæ & toto Oriente præ ceteris æſtimari. atqui Scriptura, vt perſpicuum eſt, ad Orientis vſum potiùs, quam ad Romanorum æſtimationem ſeſe accōmodare debebat. Ita enim in ſacris etiam Literis purpuræ nomen propter affinitatem pro Tyria videtur accipiendum; quamuis apud Plinium frequentiùs violacea vſurpetur.

Inter Iaſpidis ſpecies viridis præſtantior.

Quid ſit ad Plinij verba dicendū, qui ſecus opinari videtur.

Tertiò addi poteſt, ſi Plinio purpureus Iaſpis magis arridet; aliis tamen viridem perplacere. Quinimò, qui hac tempeſtate ſe imprimis gemmularios iactant, affirmant inter Iaſpidum ſpecies primum hodie locum viridi notulis ſanguineis aſperſo concedi. Adde, quòd nō ait Plinius, *optima purpurea*, ſed, *optima, quæ purpuræ quidquam habet.* E Ad hoc verò ſatis eſt, ſanguine eſſe aſperſam leuiter. Nam Tyria purpura ſanguinea eſt. Vnde fortaſſis vtraque poſſet conciliari ſententia, ſi primas illi Iaſpidi daremus, qui cùm viridis ſit & candida linea inſignitus, nonnullas tamen habeat ſanguineas notas ſiue puncta. Cui opinioni videtur fauere Magnus Albertus, ait enim, decem eſſe Iaſpidis ſpecies; & inter eas præſtantiſſimam eſſe viridem rubeum aliquid habentem. Atque hæc de Iaſpidis colore.

Vt autem ad proprietates alias gradum faciamus: prima illa eſt, quòd quælibet Iaſpidis ſpecies et natiuum colorem nonnihil varium habet: ita vt viridis Iaſpis non æqualiter eundem habeat colorem, nec cæruleus æqualiter cæruleum; idémque de reliquis dictum. Neque id ſolùm dixerim ob diuerſi coloris maculas, quibus nonnulli ſunt diſtincti (nec enim me latet, id generale omnibus nō eſſe) F ſed propter colorem præcipuum, qui ad Iaſpidis naturam opus eſt, vt variatus in ſe ſit, & quaſi maculoſus; ita vt maculatus, ſiue vnduloſus dici poſſit, vt eum Abulenſis vocat Exodi 28. Proprietatem hanc non exprimit Plinius, nec eā concedunt, qui Iaſpides eſſe affirmant lapillos aliquos, quibus idem omnino inuariatus eſt color. Ipſe tamen non dubito, quin vt verus ſit Iaſpis, neceſſe ſit eum aliqua varietate aſpergi. Primò, quia diuerſæ Iaſpidis ſpecies in re aliqua conueniant oportet, ſiquidem omnes nomen Iaſpidis comprehendit: atqui, ſi hāc coloris varietatem tollas, nulla inter eas affinitas reliqua ſit. Secundò, Iaſpides Smaragdo ſimiles, ni varium præ ſe ferrent colorem, Smaragdi prorſus naturam viderentur induere; ſiquidem & Plinio Iaſpides perſpicui & pellucidi ſunt. Quare cùm diuerſæ naturæ ſint, tota iam differētia ad maculoſam illam coloris varietatem referenda videtur; atque adeò eum dicitur, A Iaſpis Smaragdo ſimilis, non ita eſſe accipiendus, quaſi viridis color ei prorſus æqualis ſit; ſed vt Iaſpidis varietas Smaragdi colorem poſſet imitari. Porrò huiuſmodi Iaſpidem Smaragdo aſſimilem ait Theophraſtus verum fore Smaragdum, ſi perfectè matureſceret. Quod probat ex ipſa Smaragdi matrice, in qua magna eſt viridis coloris diuerſitas: atque ita ei nomen Iaſpidis quadrat.

Color Iaſpidis natiuus nonnihil varius.

Probatur prædicta aſſertio de Iaſpidis colore nonnihil natura ſua vario.

His addo tertiò, multis lapidibus, vt Iaſpides ſint, nihil aliud deſiderari, quam vt variati ſint ſicuti Heliotropio accidit, cui licèt ſanguineæ ſint guttæ, vt Plinius aſſerit, ſiue puniceæ, vt Solinus: ab Iaſpidis tamen natura deficiſſet, quia viriditatem vndique æqualem habet. Eadémque ratio militat in gemmis Praſio, Molochite, aliiſque compluribus. B Vt ergo verus dicatur Iaſpis, requiritur manifeſtè in ipſo colore varietas. Quartò quam vim apud Hiſpanos obtinet hæc vox *Iaſpeado*, eandem apud Latinos habet *Iaſpideus*; vt videre eſt apud Plinium lib. 37. c. 10. cuius ea ſunt verba, *Opſianides aliæ vitreæ, aliæ Cryſtallinæ, aliæ Iaſpideæ.* Vbi *Iaſpideæ* ſignificare non poteſt denſas & opacas: cùm Iaſpides etiā tranſlucidi ſint, vt Plinius ipſe fatetur. Quintò, Iaſpis nomen videtur eſſe extractum ex *ἴασις* & *σπῖλος*, vt ſignificent ipſius maculas ſalutares eſſe ac medicas. nā *ἴασις*, idem eſt, quod *ſalus*, & *σπῖλος* eſt *macula*. Facit, quòd in veſtibus ſpilomata vocantur diſcolores notæ. Sextò denique Hieronymus manifeſtò videtur ſupponere Iaſpidi plurimum varietatis eſſe. contemplatur enim in ipſius coloris varietate ſpiritualium gratiarum diuerſitatem: *vt vniuerſas*, C inquit, *gratias ſpirituales in Eccleſia propugnaculis cognoſcamus*.

Contra hanc tamen varietatem, quam in Iaſpide requiro, opponet mihi aliquis, eam neque in Aeriuſa, neque in Cyano reperiri: quæ tamen inter Iaſpides connumerātur. Reſpondeo neceſſarium mihi videri, vt Aeriuſa varietatē etiam in ſe habeat. Nam Plinius eam inter Iaſpides refert. Nec teneor ipſe ad credendum, hoc ſignificari nomine, quam vulgari idiomate *Turqueſam* appellamus. Cyanum eſſe Iaſpidis ſpeciem non ita conſtat, quin imò iis verbis *reddetur & per ſe Cyanos*, inſinuat Plinius, ſe de Cyano ſeorſum agere velle; vtpote qui Iaſpis non ſit, licèt a nonnullis Iaſpis nuncupetur: in quo tamen variæ reperiuntur lectiones.

1. Difficultas contra prædictā aſſertionē de vario Iaſpidis viridis colore; & ipſius difficultatis enodatio.

D Obiiciet aliquis ſecundò Georgij Agricolæ opinionē, in eo ſcilicet omnes Iaſpides conſtituere, quòd coagulati lapides ſiue opaci ſint. Quamuis enim dixerit Plinius, *ſæpè tranſlucet*: ait tamen Georgius, *Iaſpis non tranſlucet*: atque in hoc eum diſtinguit a gemmis perſpicuis, quarum ſpeciem gerit, vt Iaſpidem viridem a Smaragdo, purpureum ab Amethyſto, cæruleum a Cyano, Sardæ ſimilem ab ipſa Sarda. Sic ille. Sed meo iudicio manifeſtè opponitur Plinio. Nam verba illa, *ſæpè tranſlucet*, euidenter oſtendunt, Iaſpidis naturam non in eo conſiſtere, quòd tranſlucida gemma non ſit. Quid, quòd alij etiam lapilli non perſpicui reperiuntur?

2. Difficultas enodatur.

Alia Iaſpidis qualitas eſt, eam gemmarum eſſe antiquiſſimam. Primò, de viridi Iaſpide Plinius ait: *etiam ſi victa à multis, antiquitatis tamen gloriam retinet.* Quod ſi pro multis plus quam duas intelligamus, vt cōmuni acceptatione E hæc vox vſurpari ſolet, non ſolùm ſignificabit, inter Iaſpidum ſpecies, ſed etiam inter alias generatim gemmas viridem Iaſpidem antiquiſſimam eſſe. Et licèt comparatio inter Iaſpides ſolū accipi deberet: veriſimile valdè eſt, Iaſpidum antiquiſſimo gloriam item antiquitatis inter ceteras gemmas deferri. Quippe ferè omnes gemmas ita abſtruſit & occultauit natura, vt ad eas indagandas & eruēdas multo labore atque induſtria opus ſit. At Iaſpidē in ipſa terræ ſuperficie inueniunt & agnoſcunt, quicunque vel mediocrem ipſius cognitionem fuerunt aſſequuti. Et abſque vlla terræ foſſione in Hiſpania ad Eſcurialem delatum eſt, quidquid Iaſpidis opus fuit ad inſignis tabernaculi ſtructuram. Quin imò in Mariano monte agnoſcunt gemmularij multa pretioſi Iaſpidis fragmenta.

Iaſpidis antiquitas maxima.

Iaſpis cognitu & inuentu facilis.

Vnde nulla ferè eſt in eo cognoſcendo difficultas, F ſed in eo læuigando ac perpoliendo, quem laborem vt ſubterfugiant, iidem ipſi, qui Iaſpidem agnoſcunt, intactum prætermittunt. Demum hac gemma nos natura ipſa allicere & inuitare videtur, dum eam non in terræ viſcera abdit, ſed in ſumma tellure expoſitam omnibus offert. Quapropter generatim loquendo hæc fuiſſe videtur prima gemma, quam fortaſſis offenderunt primi illi, qui in gemmarum inquiſitionem ſe impendere voluerunt, vt ex eis annulos conficerent. Nam Iaſpidis antiquitas in eo videtur fundari, quod reliquis ſit apertior & inuentu facilior; non iam apud eos, qui eiuſmodi gemmas diuendunt, ſed in ipſa etiam terra pluribus in locis. Quare Magnus Albertus ait, *in multis partibus inuenitur.*

Sed vt de multiplici Iaſpidis virtute natiua ſigillatim agamus, inter alias celeberrima eſt, quæ illi attribuitur ad veneficia & phantaſmata abigenda: qua de re ſupra iam dixi, quid graues Scriptores memoriæ prodant, & quo niti

Vim ad phantaſmata abigenda illi Iaſpidi eſſe im-

funda

primis proprium, qui grammatias dicitur.

fundamento præuertit; & hanc eſſe peculiarem Iaſpidis viridis virtutem, illius præſertim, qui grammatias appellatur: quamuis vniuerſè Iaſpides omnes dicerentur amuleta. Pro hac Iaſpidis vel virtute, vel de virtute ſaltem ipſius opinione facit, quòd in ea niti videatur ſacra fictio de cæleſtis Ieroſolymæ muris, qui ex Iaſpide deſcribuntur. Id quod Apocalypſis ex Iſaia deſumpſit, vt vidimus capite 21.18.

Iaſpidis virtus ad ſanguinis fluxũ ſiſtendum.

Altera eſt Iaſpidis virtus, vt ſanguineum fluxum ſiſtat, & fœminarũ præſertim menſtrua cohibeat. Ita obſeruauit Albertus Magnus, quem hac in parte recentiores omnes ſequuntur. affirmat autem ad pluribus experimentis fuiſſe compertum. Et quidem experientiam hac de re Cordubæ fuiſſe factam pro certo accepi per annulum quendam ex viridi Iaſpide ſanguineis notis diſperſo: nec valde videtur aberrare, qui ſuſpicantur natiuas has ſanguinum notas fortaſſis a Deo huic lapidi fuiſſe impreſſas, vt peculiarem ſiſtendi ſanguinem vim color ipſe præ ſe ferret.

Iaſpis contra luxuriam vtilis.

Huic ſecundæ virtuti poteſt alia adiungi, quam refert Albertus his verbis: *Arcet, quod geſtantem à luxuria prohibet.* Veriſimile namque eſt, qui lapis ſanguineum reprimit fluxum, eundem etiam reprimere venerem.

Iaſpis gemma ad ſigillorum vſum perapta.

Alias virtutes, quæ referuntur, conſultò prætermitto; quòd illæ neque antiquitatis prærogatiuâ, nec experientiâ nitantur. Illud tamen ex Plinio omittendum non cenſui, nimirum Iaſpides ad ſigillorum vſum eſſe aptiſſimos; ait enim, *Nec diuerſa ab ea ſmaragdo publico gemmarum dominio eis data: quoniam optimè ſignent.* Idem etiã tradit, pretioſiores Iaſpides non ſpargere extra ſe fulgorem, ſed in ſe continere. Et quamuis aſſerat Albertus, proprium Iaſpidis ornatum & quaſi amictum fieri ex argento; Plinius tamen eis aurum tradit: ita tamen vt incluſus lapis vtroque ex latere diſcerni poſſit, *Præſtantiores* (inquit) *funda clauduntur patentes, nec præter quam margine auro amplectente.* Qua in re illud imprimis ſpectabatur, vt lapidis ipſius virtus immediato ipſius contactu percipi meliùs ac ſentiri poſſet. Demum illud pro colophone addam; ad hanc ſcribendam notationem plures mihi Iaſpides videre contigiſſe. Et ſingillatim ſui non parum oblectatus aſpectu duplicis crucis iaſpideæ, quas habet templum maximum Cordubenſe; alteram ex viride Iaſpide albâ linea diſtincto, qui grammatias vocatur: alteram ex tolen Iaſpide.

NOTATIO VII.

Vbi primus Apoſtolici ſymboli articulus cum prima gemma componitur.

Primus Symboli articulus eiuſque ad Iaſpidis ſymbolum applicatio.

PRimi articuli verba ſunt; *Credo in Deum Patrem omnipotentem, creatorem cæli & terræ.* Verba verò Apocalypſeos hæc: *Fundamentum primum, Iaſpis.* Veritas primi articuli perſpicuè affirmat vnicum eſſe Deum, qui ſcilicet ſuâ infinitâ potentia mundum vniuerſum architectatus eſt. Et quamuis nomen Patris Sanctiſſimæ Triados perſonam indicet, cui Creationis opus per attributionem adſcribitur: ceterùm non hic videtur ad perſonarum diſtinctionis myſterium explicandum deuenire, donec poſtea dicitur æternus Pater filium ſibi cõſubſtantialẽ habere. Interim Patris nomen Deo deferri videtur ratione creationis; ſiue quòd ſuam naturam & ſubſtantiam a nullo alio accipiat. quorum vtrumque ſatis percipitur priùs quam ad Trinitatis myſterij explicationem perueniatur. Infideles enim, qui perſonarum denegant Trinitatem, non inficiantur Deum a nullo alio ſuum eſſe recipere: ſed fontem potiùs eſſe, a quo res omnes creatæ, quòd ſint, quòd vigeant accipiunt. In primo igitur articulo illud ſtabilire ſit ſatis: nimirum illã fictorum Deorũ turbam, quam Ethnici a fidei lumine aberrantes commenti ſunt, neutiquam deos: ſed vnum eſſe Deum omnipotentem, qui rerum omnium vniuerſitatem condidit, & ſemper moderatur ac flectit. Hæc veritas iure optimo inter omnes Symboli prima eſt, quippe quæ ceteris articulis neceſſariò præſtituenda. Atque hæc etiam veritas puros ac defæcatos exigit mores, & iis hominibus dignos, qui cultu ac veneratione proſequuntur; non impuram Venerem, laſciuum Cupidinem, ſed totius mundi opificem & architectum; cuius leges & inſtituta pura & incorrupta ſunt.

Quàm aptè Iaſpis ad primum fidei articulũ applicetur.

Tria in primo articulo Symboli con- [illegible]

Pro huius veritatis ſymbolo nulla potuit alia inter gẽmas vſurpari aptior, quam Iaſpis. Verùm memoriam hic oportet refricare earum rerum, quas in ſuperiore notatione examinauimus: nimirum quam gemmam in præſenti denotet Iaſpidis nomen; quæ ſint eius proprietates ac virtutes. Deinde tria ſeſe offerunt in hoc primo articulo valde inſignia, quæ in eius figura ſiue ſymbolo adumbrari opus erat. Primum, quòd primus inter ceteros articulos. Alterum, quòd idololatriis omnibus & fictis Deorum A ſuperſtitionibus opponatur. Tertium, quòd puros & candidos mores exigat, quales decent eiuſmodi gentem, quæ totius mundi conditorem adorat.

omnia in Iaſpide per ordinẽ oſtenduntur figurata.

Primũ quod ad antiquitatem attinet, in Iaſpide figuratũ.

Quod ergo hic articulus inter ceteras Symboli veritates prima ſit, vt ſupra diximus, fuit maximè expediens. Quamuis enim aliæ ſint veritates, quæ profundiore præſtant Theologiam; nulla tamen reperitur, quæ ita neceſſariò, vt hæc, ceteris omnibus articulis & veritatibus debeat præmitti. Vnde & ceteris antiquior eſt, & ipſius cognitio tanti momenti ſemper extitit, vt minimè decuerit, eam abditam & occultam eſſe: ac propterea Deus illã antiquis Philoſophis & iis omnibus, qui in meridiana luce cæcutire noluerunt, propalam oſtendit. Satis namque eſt vel mediocri mentis facultate eſſe præditum ad perſpicuã B & manifeſtam huius Philoſophiæ cognitionem. Quæ igitur gẽma ad huius rei ſignificationẽ poſſet elegantiùs quàm Iaſpide aptari? de quo, vt ſupra vidimus, ita Plinius, *Etiam ſi victus a multis, antiquitatis tamen gloriam retinet.* Quaſi dicat, alias quidem gemmas maioris æſtimationis reperiri, antiquitate ceteris Iaſpidem antecedere. Ratio verò eſt, quia reliquas natura abdidit & occultauit, Iaſpidẽ in ipſa terræ ſuperficie omnium ferè oculis obiecit. nec difficile eſt illum reperire, ſed læuem ac terſum reddere. quod laboris ne ſuſcipiant, multi ex iis ipſis, qui illum probè norunt, derelinquunt. Quid, quæſo, aptius ad eam Pauli ſententiam Rom. 1. 9. *Quod notum eſt Dei, manifeſtum eſt illis. Deus enim manifeſtauit: ita vt ſint inexcuſabiles: quia cùm* C *Deum cognouiſſent, non ſicut Deum glorificauerunt.* Nõne Iaſpidem perpolire ac tergere quodammodo ipſum glorificare eſt? Verùm non ita ſe geſſerunt Philoſophi, de quibus loquitur Paulus. Tametſi enim naturalis ipſa Philoſophia hanc eis veritatẽ reddit conſpicuã, & quaſi in terræ ſuperficie expoſuit: ipſi tamen laborem & deprauatæ voluntatis cohibitionem ſubterfugientes veritatem hanc derelictui habuerunt.

Deinde hæc eadem veritas continet Creatoris omnipotentiam; cuius opera ſunt creaturæ omnes variæ atque multiplices, quæ in tota rerum vniuerſitate reperiuntur. Hoc autem egregiè repræſentat mira ac iucunda Iaſpidei coloris varietas. Namque vt optima colorum diſtributio in tabula apprimè depicta oſtendit pictoris ipſius peritiã & artificium: ita colorum varietas, quos Deus huic lapillo aſperſit, indicat non obſcurè naturæ conditoris ſapientiam ac poteſtatem.

Alterũ, de repugnãtia cũ idololatriis, in Iaſpide itẽ adumbratũ.

D Iam, ad eam ſignificandam repugnantiam & oppoſitionem, quæ huic articulo cum omni idololatria & impia ſuperſtitione ineſt, nullum potuit excogitari ſymbolum magis appoſitum, quam ea gemma, quæ aduerſus veneficia omnia atque phantaſmata pro præſentiſſimo amuleto habebatur. Id quod ex Dioſcoride, Plinio, atque Hieronymo retulimus. Quid ergo idola ſunt, niſi quædam phantaſmata & inania ſpectra? Quidve falſis præſtigiis ac veneficiis repugnantius, quam huius articuli veritas? Præſertim cùm veneficiorum illud ſit maximum & pernicioſiſſimum, hominem ſcilicet idololatriæ miſerè ſubiici, & *a Diabolo teneri captiuum ad ipſius voluntatem*; vt loquitur Paulus 2. Timoth. 2. 26. Quapropter ſi primi articuli veritas nobis proponit defenſionem ac patrocinium, quod in rerum omniũ E conditore habemus, qui creaturas ſuas tueri atque defendere potis eſt: ſanè quam eleganter huic ſignificationi deſeruit vetus opinio, quod Iaſpis ſit mirifica tutela geſtantibus. Quam ad rem non requiritur neceſſariò, vt verum ſit Iaſpidem eſſe tutelam. ſatis enim eſt, eiuſmodi opinionem in vulgus olim dimanaſſe. Quò alluſit Iſaias cap. 54. 12 (*Ponam* inquit) *Iaſpidem propugnacula tua.* Vnde & in Apocalypſi, muri ſtructura ex Iaſpide effecta eſt. Atqui manifeſtum eſt: muros & propugnacula eſſe vrbis ipſius defenſionem, atque adeò illa fingi iaſpidea, perinde eſſe, quaſi ciuitas ab omni hoſtili incurſione ſit tutiſſima, vtpotè quam ipſius Creatoris potentia muniat & ſepiat: ita vt nec Dæmon, nec mors, nec infernus, nec quilibet alius hoſtis eã capere, aut expugnare poſſit. Porrò ad huiuſmodi ſymbolorum rationem, dixiſſe me alias memini, nõ eſſe opus, F vt ſymbolica ipſa ſignificatio in vera aliqua naturæ proprietate fulciatur: cùm ſatis ad eam rem ſit communis orbis opinio. Et quidem alluſio ad eam opinionem quantumuis falſam plurimum in ſe continet elegantiæ. perinde namque eſt, ac ſi dicatur ea virtus protegendi, & ab omni phantaſmate ac demum machinatione tuendi in Iaſpide myſtico vera ac perfecta reperiri.

Iaſpidem eſſe tutelã geſtãtibus quid myſticè innuat.

Coniunctio coloris viridis cum ſanguineis notis in Iaſpide quid innuat.

Præterea vbi ſupremi Conditoris potentia cognoſcatur, ipſius etiam innoteſcit prouidentia, *& quia remunerator eſt*; id eſt, iuſtis & iniuſtis, pro cuiuſque operibus Deũ præmia ſeu ſupplicia redditurum. Ad hoc autem fortaſſe conducit coniunctio viridis coloris cum ſanguineis maculis, quæ in pretioſiſſimis Iaſpidibus eſſe ſolet. Nam viridis color ſpem innuit, ſanguineus comminationem.

Tertium de puris mori-

Ac demum ad figurandam eam vim, quam prima hæc Symboli veritas obtinet (ſi dignè vt par eſt, accipiatur) vt

mentes

bus in primo articulo requiſitū quomodo in Iaſpide figuretur.

mores integros ac puros ingerat atque conſeruet; appoſita eſt virtus illa admirabilis Iaſpidi inſita ſiſtendi ſanguinis fluxum: qui referri frequenter ſolet ad vitæ impuræ & inquinatæ ſignificationē, iuxta illud Iſaiæ 64. 6 *Facti ſumus, vt immundus, omnes nos, & quaſi pannus menſtruatæ omnes iuſtitiæ noſtræ*. Et Eſther 14. 16. *Tu ſcis, quòd deteſter illud, quaſi pannum menſtruatæ*. Cum hac proprietate poſſem alias coniungere quas Iaſpidi tribuunt Beda, Vincentius, Bercorius & Rueus; nempe venereorum petulantem appetentiam retundere, oculos purgare & illuminare, & illorum aciem reficere. Verùm non opus eſt, aut parum antiqua, aut minùs certa virtutibus prædictis adiicere.

Alia inſuper virtutes ac facultates Iaſpidi à multis aſſignata.

Linea alba Iaſpidis apud Orientales inſignis, qui vocatur grammatias, applicari congruenter poteſt ad eandem ſignificationem puræ & illæſæ vitæ, quam poſtulat debita Creatori mundi adoratio: aut fortè aptè accommodabitur ad lætitiæ atque triumphi ſignificationem. Hæc enim veritas de omni idololatria triumphat. Quod ſi aliquis exoptet, vt in primi articuli Symbolo nōnihil ſubſit, quod conferat ad ſignificationem dignitatis primæ perſonæ diuinæ, quæ eſt Pater: fortè hoc adumbratur in Iaſpidis gēmarum primæ antiquitate. Quamuis enim æternus Pater non ſit tempore prior; eſt tamen origine, vt loquuntur Theologi. id quod non aliter potuit vtcunque ſignificari, quam gemmam aliquomodo primam huic veritati aptando. Exiſtimo tamen magis eſſe conſentaneum, ne in his primis Symboli Apoſtolici verbis applicationem nimis faciliter ad calculos reuocemus, vt initio huius notationis obſeruauimus.

Dignitas primæ perſonæ diuinæ, id eſt, Patris, quæ primo articulo prædicatur, quomodo adumbretur in Iaſpide.

NOTATIO VIII.

Quæ ſit ea gemma, quam Scriptura appellat Sapphirum.

Sapphirus quænam gēma ſit?

NOn nemo exiſtimauit, Sapphiri nomen impropriè in ſacris Literis vſurpari, & eo nomine fortaſſe ſignificari vel Cryſtallum, vel Adamantem, vel purpuream gemmam. Verùm ea iis, quæ notatione quartā & quintā diximus, ſatis refellitur, quæcunque opinio pro Sapphiro in ſacris Literis gemmam aliam accipiat ab ea, quam Græci & Latini veteres Sapphirum compellarunt. Et ſanè præter illa, quæ in duabus illis notationibus generatim diſputauimus, pro Sapphiro peculiaris militat ratio, ne dubitemus Sapphirum Theophraſti ac Plinij eſſe eundem cum Scripturæ Sapphiro. Nam idem eſt nomen Hebraicè, Græcè & Latinè, &(quod maius eſt) ipſius color eſt in ſacris expreſſus, Exodi 24. 10. *Quaſi opus lapidis Sapphirini, & quaſi cælum, cum ſerenum eſt*. Neceſſe eſt igitur, Sapphirum eſſe gemmam cæruleam, & ſereni cæli colorem referre.

Quam gemmam Græci & Latini Sapphirum vocant.

Altera eſt quæſtio, cuiuſmodi ſit gemma, quam Græci & Latini Sapphirum vocabant. Quæ enim Plinius de Sapphiro ſigna & indicia tradit, non videntur iis congruere lapidibus qui hodie Sapphiri vulgò dicuntur. Etenim appellationem hanc nunc tribuit vulgus gemmis cæruleis pellucidis & nonnulli adeo certum eſſe reputant, nullam in Sapphiri nomen mutationem fuiſſe inuectam, vt temerè Plinium ſugillent, quòd ſigna ab eo aſſignata Sapphiro nō iis quadrent, qui hac tempeſtate vulgò Sapphiri nomen ſortiuntur. Certe Mathiolus in commentario Dioſcoridis lib 5. cap 114. ſuſpicatur erraſſe Plinium, quòd lapidem Lazuli pro Sapphiro acceperit. Mathiolum refert, & ſequitur Forerius, Iſaiæ 54. Dalecampius verò lib 37. c. 9. non ſuſpicatur modò, ſed etiam miratur: *Satis* (ait) *mirari non poſſum, Plinium tam pueriliter erraſſe, cùm de Sapphiris ea ſcribat, quæ de Cyano audienda ſunt: nimirum quòd non pellucet, & aureis punctis conſpergitur.*

Plinius in Sapphiri gēma natura deſignanda temerè à nōnullis ſugillatus.

Plinius ab obiurgantiū calumnia aſſeritur.

Ceterùm, ſi rem accuratè expēdamus; imprudentes exiſtimatus Plinius Sapphirum non agnouiſſe, quòd diuerſa illi ſigna attribuat ab iis, quæ in noſtro Sapphiro conſpicimus. Nam ad propriam & germanam Latinæ vocis ſiue Græcæ ſignificationem refutandam, ridiculum eſt recentiorum vſum antiquis veterum ſcriptorum iudiciis opponere. De Plinij auctoritate diximus notatione 4. Nunc illud addo, in huius gemmæ ſignis præſcribendis nullum ex illius tēporis antiquis ſcriptoribus a Plinio diſſentire; nec verò coniecturā eſſe aliquam, quæ illi poſſit opponi. Quare ipſum ſequamur neceſſe eſt; adhibito præſertim earum confirmationum momento, quas mox ſubiiciemus. Enim verò non deeſt, qui ad hæc reſpondeat, Plinij auctoritate non reiectā, ſed retentā, adhuc poſſe ipſius verba ita accipi & explicari, vt hæc ipſa ſpecies gēmarum, quas hodie Sapphiros nominamus, eadem ſit cū Pliniani Sapphiri ſpecie.

Sapphiri ſigna atque indicia à Plinio tradita.

Quo de re vt certum fieri iudicium poſſit, ad Plinij indicia atque veſtigia de Sapphiro prodita deueniamus. Primum eſt, *Sapphirus aureis punctis collucet*. Hoc tamē eludere conantur nonnulli, aſſerentes non eam eſſe Plinij mentem, vt Sapphiro aurea puncta ſemper eſſe inſita velit, ſed A ipſum aureis micare punctis: ſicuti aliquando gēma Cyanos aureo puluiſculo internitet adduntq́; vocem *aliquando*, quæ altero in loco exprimitur, in altero etiam prudenter nec valde violenter ſubaudiri poſſe. Aiūt ergo, nō omnibus Sapphiris aurea fuiſſe puncta, ſed nonnullis: quemmodum viſus eſt aliquando Smaragdus auro leuiter adſperſus.

Num Sapphirus aureis punctis colluceat.

Nihilominus, quamuis Plinij verba non cogant, nequādo poſſit Sapphirus abſque aureis punctis reperiri, ex ipſis tamen colligitur præcipuos Sapphiros & maiori in pretio habitos aureis ferè punctis fuiſſe interſtinctos. Nō aliter, quā qui hac tempeſtate de lapide Lazuli agunt, inter ipſius ſigna aurum annumerant: abſque illo enim vulgares valde & minoris pretij reputantur, vt tradit Mathiolus lib. 5. cap. B 70. Atque vt egregios Sapphiros auro cōſtare debuiſſe planū fiat, ſunt duo alij inſuper Plinij loci ſatis perſpicui: alter lib. 33 cap. 4. vbi de auro verba faciens, *Quòd puteis* (inquit) *foditur, canalicium vocant, marmoris glareæ inhærens, non illo modo, quo in Oriente Sapphiro & lapide Thebaico, aliiſque gēmis ſcintillat: ſed micas amplexum marmoris.* De lapide autē Thebaico ait lib 36. ca. 8. eſſe *interſtinctum aureis guttis*. Locus alter habetur libro 37. cap. 10. vbi loquitur de quadā Agathæ ſpecie, quam vocat Coralloacharem, additq́ue; *guttis aureis Sapphiri modo diſtincta*. Ex his Plinij locis manifeſtum eſt, propriū ac celebre ſignificatum antiquæ vocis *Sapphiri* pro illo ſupponi, qui aureis punctis erat diſtinctus. atque vt ſuperius dicebamus, abſolutè loquendo congruenter dici Iaſpidem eſſe viridem; ita etiam ait Plinius proprium & germanum Sapphirum aureis conſtare C punctis. Excellentia fortaſſis in Sapphiro præſtitit, quod antiquitas in Iaſpidis nomine. Et ſaltem in Scripturæ Sapphiro haberi debet reſpectus ad Sapphirum Orientalem; cùm Ieroſolyma fuerit vrbium Orientis longè clariſſima; cūmque omnes ferè huiuſmodi gēmæ duodecim ex Pōtificis Rationali mutuatæ ſint, vt diximus notatione quinta.

Pars aſſirmās de aureis Sapphiri pūctis vt vera ſeligitur, & Plinij ſententia probatur.

Roboratur ſuperior aſſertio Theophraſti teſtimonio, & aliorum.

Quod de Sapphiri auro tradidimus, confirmatur adhuc ex iis, quæ Dalecampius ex Theophraſto refert; qui eum expreſſè nuncupat χρυσόστικτον, quod idem eſt, ac auro diſtinctus. Propterea Dionyſius de ſitu orbis verſu 1105. ait, *Aurea, cæruleaque pulchrum lapidem ſapphiri*, vbi vides pulchritudinem in eo poni, quòd ſimul aureus atque cæruleus. Et Iſidorus vniuerſè affirmat; *Sapphirum aureis punctis* D *colluce*. De Hieronymo vidimus iam, ſe ad Plinium referre in harum gemmarum ſignis præſcribēdis. Deinde affirmat Sapphirum cæli ſpeciem præ ſe ferre, & in eo figurari hominem, qui eò conſcendit, & cælo ſimilis factus ſolem ſuis pedibus ſuppoſitū intuetur. Hoc aſſerit Hieronymus, quia ſydera Sole altiora ſunt. Idem ſequitur Theodoretus Cant 5. ex Pſello in id, *Diſtinctus Sapphiris. Solus hic lapis* (ait Theodoretus) *cæli ſpeciem & ſimilitudinem obtinet*. Si autem cæruleum duntaxat colorem attenderet; neutiquam aſſereret ſolo Sapphiro cæli imitationē ineſſe. Vnde cæli ſpeciei nomine intelligit ſtellati Olympi pulchritudinē. His conſonat Etymologia, quam Hieronymus tradit de nomine Saphir: *Saphir* (inquit) *Hebræo Syroque ſermone pulchra dicitur*. Et adiungit ad Samariæ pulchritudinem ſignificādam, eam appellari ſolitam *Sapir*. In quo apparet per hu- E iuſmodi nomen a priſcis illis intelligi aureorum punctorum diſtinctionem, & ornatum ad cæleſtium ſtellarum ſimilitudinem. In hac Hieronymi etymologia de nomine ספיר (Saphir) exiſtimauit fortaſſe ſanctus Doctor, ס (ſamech) poni pro ש, Sin, ita vt radix ſit שפר, Saphar, quod eſt pulchrum eſſe. Sed non eſt inepta etymologia a ספר, cum ס, quod ſignificat numerum aut rationem propter ſtellarum, quæ in eo viſuntur, numerum.

Hieronymi auctoritate idem comprobatur.

Præterea hæc ſtellati cæli imitatio illuſtratur eo diſcrimine quod Plinius aſſignat inter aurum, quod cernitur in gemma Cyano, & quod in Sapphiro (quamuis ea ſanctum Iſidorum præterierit). Cyani aurum ait Plinius eſſe inſtar pulueris: aurum verò Sapphiri eſſe puncta notabilia atque diſtincta. Et capite 10. ea appellat aureas guttas. & lib. 33. cap 4. aduertit non eſſe venas, ſed ſcintillas. Vnde Plinianæ phraſes, dum de Sapphiro incidit ſermo, huiuſmodi F ſunt: *Aureis punctis collucet: aureis punctis diſtinguuntur auro ſcintillat*. Aureus igitur Cyani puluis ſtellarum pulchritudinem & imitationem non attingit; illis enim cælum pulchra varietate diſtinguitur, & gratiſſimo ſplendore illuſtratus: venæ item aureæ diuerſam figuram præ ſe ferunt. Quare vt Sapphirus mirifica eſſet cæli effigies, opus fuit quidquid de illo Plinius affirmat; nimirum, vt ipſius aurum ſit non puluis, aut venæ: ſed ſcintillæ in cæruleo ſpatio intermicantes.

Qualis ſit proprius Sapphiri color.

Sed ad ipſum colorem iam perueniamus. *Cærulea Sapphiri*, ait Plinius) *raròque cum purpura*. Et quidem de ipſius colore cæruleo conuenit inter omnes. Ita expreſsè docet Nyſſenus oratione 14. in Cant. Atcirca verba illa, *raròque cum purpura*, aduertit Dalecampius ad Plinij marginem, in veteri manuſcripto deſiderari vocem *raro*: & legi, *Sapphirorum, quæ cum purpura, optima apud Medos.*

Ceterùm

Cæterùm aut communis lectio certa eſt, aut Mediæ Sapphiri ex præcipuis non erant. Nam mox Plinius addit; *quæ ſunt cyanei coloris, mares exiſtimantur.* Atqui Cyanum antea cæruleum effecerat abſque vllo vel leuiſſimo purpuræ veſtigio. Videtur ergo iuxta Plinij mentem, non eſſe inſignis qualitas Sapphiri, ſed defectus potiùs, quòd in violaceũ colorem vergat. Id quod roboratur ex eo, quod ſacræ Literæ tradunt Exodi 24. 10. *Quaſi opus lapidis ſapphirini, & quaſi cælum, cum ſerenum eſt.* Quibus ex verbis ferè colligunt interpretes, perfectũ Sapphiri colorem eſſe cæruleũ ad ſereni cæli ſimilitudinem, qua cæruleus color perfectior pateſcit, ſicut aliquando inter diducta nubila oſtendi ſolet. Perfectus verò cæli color cæruleus nullam offert purpuræ ſimilitudinem; ſed exactiſſimam ſpeciem cærulei potiſſimi vltramarini, cuiuſmodi confici ſolet ex optimo lapide Lazulo; vt teſtantur Albertus Magnus de mineralibus cap. 9. Mathiolus lib 5. cap. 66.

Perfectus Sapphiri color, cæruleus.

Iſidori verba de Sapphiro quomodo corrigenda.

Ex dictis elicitur, illum planè decipi, qui cum Iſidoro diceret, *cæruleus eſt cum purpura.* vbi omnino deſideratur aduerbium illud *raròque*. Conſtat enim Iſidorum id ex Plinio transferre voluiſſe. Diuerſa multò eſt Alberti Magni mens in ſuo Sapphiro: non enim illi aurum tribuit; ſed ait, *Optimus, qui nubes habet obſcuras ad rubedinem declinantes.* Veruntamen vt Scripturæ Sapphirum dignoſcere poſſimus, cum bona recentiorum venia, antiquos ſcriptores ſequamur neceſſe eſt. Eandem ob rẽ nihil eſt, cur nos Abulenſis opinio retineret, nempe Sapphirum eſſe gemmam cæruleam, & habere in medio ſtellam refulgentem. Sed hoc nullo antiquitatis momento fulcitur.

Verùm Scriptura Sapphirus denſus ſit & opacus; an perſpicuus & pellucidus? Eſſe opacum cum Plinio aſſeueratur, & latè probatur.

Nunc illud diſcutiamus oportet; num Scripturæ Sapphirus ſit denſus & opacus; an verò perſpicuus & pellucidus. Communis Plinij lectio eſt, *Optima apud Medos, nuſquam tamen pellucida.* Sed inter varias lectiones adſcribit Dalecampius vnam cuiuſdam manuſcripti ſic habentis, *Nuſquam enim ſic pellucida.* Nonnulli ergo ſatis eſſe putant hanc correctionem, vt hoc in quæſtionem vocetur. Et iuxta illam aſſerunt, optimam eſſe Plinij rationem, vt Medorum Sapphiros propterea cæterorum omnium aſſerat eſſe optimos; quod nullibi ita clari & perſpicui reperiantur. His addent ad pulchritudinem a Hieronymo in Sapphiris commendatam requiri, ne ſint opaci.

Vetus Plinij lectio de Sapphiro defenditur.

Verùm enim verò antiqua Plinij lectio pro certa & germana eſt habenda; idque multis de cauſis. Primò quia alterius lectionis nulla alia ad nos notitia dimanauit præter eam, quam Dalecampius tradit. qui cùm eam nihili faciat, quamuis ipſius faueat opinioni de antiquo Sapphiro, argumento eſt, eam ex libro authẽtico non fuiſſe petitam. Si ipſe exiſtimaret illius lectionis rationem eſſe habendã; nequaquam diceret, mirari ſe ignorantiam Plinij, qui dẽſum putaret Sapphirum. Videtur ergo nonnemo, vt Plinij verba ad hodiernum Sapphirum vulgarem detorqueret, textum pro libito immutaſſe. Cæterùm meliorum codicum conſenſione perſpectâ, coactus fuit Dalecampius ſuum deſerere votum; & Plinium potius carpere, quam ſcriptores tot, tamque veterum originalium, quos præ oculis habebat.

Iſidorum atque alios hac in re pro Plinio eſſe.

Secundò, ad communem lectionem fulciendam magni momenti eſt auctoritas Iſidori illam ſequentis libro 10. cap. 9. Nec enim fidem ſolum facit, eum in Plinio ita legiſſe, vt nos legimus: verùm etiam Sapphirum ipſius Iſidori tempore pro denſa & opaca gẽma reputari. Tertiò, quicunque Plinij verba referunt, ad Iſidori ſententiam ſe cõformant; vt Vincentius, Rueus, Mathiolus, & Furetius. Quartò, eſto, Sapphirus gemma non eſſet opaca; ſaltem pro optimo habendus eſſet, cuius cæruleus color perfectior foret. nam inter gemmas illæ vocantur mares, quarum colores magis acres ac virides ſunt atque Plinius, *quæ ſunt cyanei coloris mares exiſtimantur.* Quod cùm ita ſit, quînam diceret Plinius, meliores eſſe, quæ magis perſpicuæ ſunt, cùm inter Sapphirinas gemmas plus tranſluceãt illę, quibus cęrulei coloris minus eſt? Quintò, vbi ad Hyacinthum ventum erit, conſtabit; quicunque hodie vulgò Sapphiri vocantur, ſi antiquis ſcriptoribus ſtãdum ſit, ſub Hyacinthi nomine comprehendi. Fruſtra ergo deſudat, qui recentes noſtri temporis Sapphiros inter antiquos contendit numerari debere. Nec dignabuntur antiqui Hyacinthi, Sapphiri nomen ſibi dari, cùm nobilior ſit Hyacinthi appellatio.

Sextò, ſi Sapphiri eſſent tranſlucidi, & quò clariores, eò nobiliores: certè diſcrimen inter Hyacinthos atque Sapphiros valde eſſet exiguum; & quod percipi vix, ac ne vix quidem poſſet. Hoc ergo qua ratione conſentire poteſt cũ iis, quæ Plinius & Hieronymus ſcribũt? Quis neſciat, Hyacinthum Amethyſto, quam Sappharo affiniorem a Plinio conſtitui. Cùm nihilominus Plinius ipſe aſſerat, *multum ab Amethyſto diſtat Hyacinthus.* Quo etiam pacto miraretur iure Hieronymus, inter rationalis gemmas nullum ſupereſſe Hyacintho locum, ſi adeò veterem referret Sapphirũ, A vt vis alia in re, quã in aureis ſcintillis ab eo diſtingueretur? ſi forte Smaragdus notis aureis diſtinctus inueniretur, quorſum alio vulgari opus eſſet? *Satis miror* (ait Hieronymus ipſe in Epiſtola ad Fabiolam) *cur Hyacinthus lapis pretioſiſſimus horum in numero non ponatur.* Ex quo cõſtat inter Hyacinthum & Sapphirum inſigne reperiri diſcrimen.

Sapphirus inutilis ſcalpturæ, ex Plinio.

Septimò, optimi Sapphiri recentiores (ij nempe, qui vulgariter Sapphiri appellantur,) ex duriorum gemmarum numero ſunt. nõ tamen de illis dicere poſſet Plinius, quod de Sapphiris tradit; *inutiles ſcalpturæ interuenientibus cryſtallinis centris.* Nam durities noſtrorum Sapphirorum vndique eſt æquabilis, & multò maior, quam cryſtallini centri durities. quod in aliis lapidibus oſtenditur; qui tamen ad ſcalpturam non inutiles, ſed difficiles ſunt. Nec diffi- B cultas in eo eſt, quòd centrum vocatur, ſed in ipſamet duritie, quam æqualiter habent. Hæc ergo Plinij verba videntur requirere, vt de lapide aliquo intelligantur, denſo quidẽ & nonnihil molli, inæquali tamen propter centra, quæ in eo innaſci ſolent, ac proinde inutili, vt aliqua inibi figura inſculpi valeat. Nec tamen propterea exiſtimandum eſt, nihil in eo politutæ percipi poſſe. Aliud namque eſt lapidem inſculpere, aliud perpolire.

Quis tandem ſit Sapphirus ab Scriptura & Plinio vſurpatus, ex dictis hactenus elicitur.

Ex dictis reliquum fieri videtur, Scripturæ & Plinij Sapphirum eſſe ſpeciem quandam illius, qui vulgò nunc appellatur lapis Lazuli, id eſt, qui nec venas nec aureum puluerem, ſed ſcintillas ſeu guttas ex auro in cærulea planitie habet. atque adeò iuxta antiquorum vſum, nobiliorem eſſe, qui cæli ſereni colorem abſque vlla violacei mixtione magis refert. Galeni autem & Dioſcoridis Sapphi- C rum non eſt, cur a Plinij Sapphiro diuerſum eſſe reputemus. illi enim hanc gemmam non deſcribunt: nec alia ipſius ſigna & indicia habemus, præter ea, quæ tradit Plinius.

Sed dicet quiſpiam, quas Sapphiro virtutes Galenus & Dioſcorides attribuunt, in noſtro vulgari Sapphiro, non in lapide Lazuli reperiri. Verùm vtinam experientiæ ipſæ ita eſſent perſpicuæ, vt firmum ex ipſis argumentum peti poſſet. Vereor tamen, hiſce in rebus non tam experimento ipſo, quam aliorum fide nos duci; & perpaucos eſſe, qui noſtrum Sapphirum in puluerem redactum potauerint. Quæ a Galeno & Dioſcoride virtutes adſcribuntur Sapphiro, huiuſmodi ſunt: *Percuſſis à ſcorpione hauſtum prodeſſe: & contra inteſtinas exulcerationes bibi: & ruptas membranas* D *cogere: & excreſcentia in oculis & puſtulas cohibere.*

Naturales Sapphiri virtutes quæ ſint.

Vulgarem noſtrum Sapphirum cordi mederi non dubito, vt in Hyacintho videbimus: ſed ſimiliter eſt lapis Lazuli. Et Albertus Magnus lib. 2. de mineralibus hæc de illo prodit: *certiſſime valet ſumptus contra melancholiã & quartanam & humores melancholicos.* Non me latet quod Mathiolus lib. 5. cap. 66. ex Auicenna refert, videlicet illum eſſe portelacientis facultatis: ſed referri pariter experimento conſtare, quòd ſi bene abluatur, parum lædit, & multum iuuat ad atram bilem deiiciendam.

Poſtremò, vt credamus Dioſcoridem & Galenum Sapphiri nomine eundem intelligere, quem Theophraſtus & Plinius, cæterique antiqui ſcriptores accipiunt; non alio opus eſt argumento, quam oppoſitum non ſatis probari. Atque vtinam horum effectuum probatio experientiã ipſã E conſtaret: verùm hactenus explorare cognita non eſt. ſed quamuis euidens eſſet, vulgari Sapphiro eas cõgruere proprietates, quas Galenus & Dioſcorides ſuo Sapphiro tribuunt: non adhuc inde aptè probaretur, eos de hac gemmæ ſpecie loqui. Conſtat enim pariter veteri Hyacintho virtutes non abſimiles ab antiquis ſcriptoribus adſcribi. Vt autem ſuo loco planum faciam; vulgaris noſter Sapphirus apud Plinium & antiquos ſcriptores Hyacinthus eſt.

Quæ ſit adhibenda diſtinctio ad veterem Sapphirũ dignoſcendũ ab eo, quem hodiè vulgus Sapphirum vocat.

Porrò, quòd noui ſcriptores Sapphiri nomen adeò diuerſè ab antiquis acceperint, confuſionem fortaſſe pariet in iis, quæ de ipſius natura traduntur; niſi aduerterimus, quæ Sapphiro proprietates veterũ auctoritate tribuuntur, ad antiquum Sapphirum ſpectare: quas verò recentiores denuo addunt, eſſe vulgaris Sapphiri peculiares; qui, vt iam diximus, & inferiùs probabimus, eſt Plinio & priſcis F auctoribus Hyacinthus.

Sapphirus quanta fuerit apud veteres veneratione.

Hoc cùm ita ſit, de priſtino Sapphiro debet accipi, quod Pierius tradit libro 41. *Sapphirus* (ait) *apud veteres magna ſemper in veneratione fuit; ſiquidem per eum imperiũ & ſummum Sacerdotium ſignificari manifeſtum eſt.* Quod idcirco fortè Pierius autumat: quia Sapphirus eos felices reddit ac fortunatos, qui huiuſmodi dignitates ambiunt. quod tamen non videtur veriſimile. Cum Pierio cõſentit Rueus: qui aſſerit, *Supremam olim Sapphirum apud homines auctoritatem habuiſſe, & apud Diuos gratiam, ipſa perhibet antiquitas.* Qui etiam ſubiicit, Sapphirum adeò Diis gratum dici ſolitum, vt tunc illis iucundum & acceptum eſſet ſacrificium, quando offerebatur in Sapphiro: atque Philoſophorum etiam fuiſſe mentem, hanc gemmam

inter

Sapphirum Regibus ac principibus conuenire.

A inter ceteras regibus ac pontificibus conuenire, Sic ille. Hinc tamen ipſe infero, Sapphirum non eam eſſe gemmam, cui hoc nomen vulgò imponitur, ſed ſpeciem lapidis Lazuli: quandoquidem in ea ſacrificium offerri poterat. Et lapidis quidem Lazuli patria inſolita & inaudita non fuit: at ea cærulea gemma perſpicua nullam veterum hiſtoriis accepimus ita magnam fuiſſe viſam. Forte tamen Rueus dicit tunc offerri ſacrificium in Sapphiro; cùm is, qui ſacrificium offert, geſtat Sapphirum in annulo, verbi gratia.

Ethnicis olim abſque Sapphiro reſponſa non reddi ſolita.

Abulenſis etiam Exodi 24 ſic ait; *Apud Gentilium Deos in magna fuit Sapphirus reuerentia; quòd ſine eo reſponſa non dabantur.* Idem refert Pierius, hanc ſcilicet Gentilium quondam opinionem fuiſſe. Et Abulenſis ipſe Exodi 28. refert, B Sapphirum olim gemmam gemmarum appellari ſolitam, id eſt, inter gemmas excellentiſſimam.

Cur gemmæ, quæ vulgò appellantur Sapphiri, Pontificibus & Cardinalibus aptiſſimæ cenſeantur, diximus in Hyacintho. nam priſcum ipſius nomē Hyacinthus eſt. Sed fortaſſis hodierni Hyacinthi in veterum Sapphirorum locum ſuffecti ſunt, quòd illis ſit idem nomen inditum. Vnde, ſi priſca ferebat conſuetudo, vt Pontifices veterem geſtarent Sapphirum; huic priſcæ conſuetudini noſtra recentior ſucceſſit, vt noſtri nunc eam gemmam geſtent, quam vulgò Sapphirum vocant.

Ægyptij Sacerdotes olim Sapphirum collo appenſum geſtare ſoliti.

Præter hæc; Sapphirum veterem Regibus ac Principibus imprimis conuenire, confirmatur etiam ex iis, quæ Aelianus memorat de varia hiſtoria lib. 14 cap. 34. vbi de Aegyptiorum iudicibus agens, affirmat Ægypti quondam C Sacerdotes fuiſſe iudices & magiſtratus: & ſummum inter eos Sacerdotem (qui & ſupremus erat iudex) geſtare ſolitum collo appenſam imaginem è Sapphiro, quæ appellabatur *Veritas*: atque idcirco, hanc veritatis effigiem in ipſo Sapphiro fuiſſe impreſſam. Nec deerit fortaſſis, qui ſuſpicetur Sapphirum eſſe eum lapidem, cuius mentio fit Zachariæ 3 9. *Ecce lapis, quem dedi coram Ieſu. Super lapidem vnum ſeptem oculi ſunt; ecce ego cælabo ſculpturam eius.* Sed de hoc loco conſtabit in eius capitis commentatio.

Sapphiro proprietatem attribui viſum reficiendi.

Gregorius Nyſſenus oratione 14. in Cant. eam cæruleo Sapphiri colori virtutem attribuit, vt viſum reficiat ac recreet: *Sic natura comparatum eſt* (inquit) *vt ſplendor iſte cæruleus oculos reficiat: atque ita hoc ænigma conſulit, vt cor noſtrum ea, quæ ſurſum ſunt, velit ac reſpiciat, & iſthac oculos oblectet.*

Sapphirum Carbunculo mixtum interdum reperiri.

Dalecampius in Plinium lib 37. cap. 9. litera G. refert ex D Garcia, qui de rebus Indicis ſcripſit, nonnunquam reperiri Sapphirum Carbunculo mixtum, id eſt, vnam eandemque gemmam, quæ vna ex parte Carbunculum, ex altera Sapphirum reddat, eamque ab Indis appellari Sapphirorubinum. Hæc ille. Quod aliquis exiſtimabit eſſe aptiſſimum ad duas Chriſti naturas humanam ac Diuinam ſignificandas. Nam ſi Sapphirus Diuinitatem, humanitatem Carbunculus adumbrat: vtriuſque in eodem lapide coniunctio congruenter ſignificabit humanitatis ac diuinitatis in eadem perſona coniunctionem. Verùm huiuſmodi ſymbolum non valde curo: quem enim Garcia, Dalecampius & recentiores Sapphirum vocant, Plinio & Apocalypſi nō eſt Sapphirus, ſed Hyacinthus: in cuius gemmæ diſputatione myſterium huius Symboli diſcutiemus. nam ſimili E etiam ratione, quam Latini Sardam vocant, cum Amethyſto contiguam ſiue continuam potiùs cæpit, interdum videmus. nam eiuſmodi gemmam ex Sarda & Amethyſto conſtantem dono mihi dedit Dominus Georgius Portugallus Comitis Geluenſis frater.

NOTATIO IX.

De ſecundæ gemmæ applicatione ad ſecundum Symboli articulum.

Secundus Apoſtolici ſymboli articulus in ſecunda gēma, id eſt, Sapphiro figuratus.

Quid in ſecundo articulo confiteamur

VERBA ſecundi articuli ſunt; *Et in Ieſum Chriſtum Filium eius vnicum Dominum noſtrum.* Apocalypſeos verò hæc, *ſecundum, Sapphirus.* Vt autem iam ſupra aduertimus, F quas antiqui ſcriptores de Sapphiro notas ac ſigna tradunt, non ei lapidi quadrant, quem hodie vulgò Sapphirum appellamus. Quamuis enim vtraque ſit gemma cærulea: Sapphirus tamen Theophraſti & Plinij eſt aureis ſcintillis diſtinctus: nec videtur fuiſſe gemma diaphana ſed opaca. Vnde fortaſſis eſt lapidis Lazuli ſpecies. Quod ſi cui minùs arrideat: illud ſaltem concedendum eſt, Sapphiri colorem eſſe cæruleum aureis ſtellulis conſperſum: ita vt cæli ipſius ſpeciem referat. Atque huiuſmodi lapis reſpondere debet ſecundo fidei articulo, quo aſſeritur Ieſus Chriſtus eſſe vnigenitus æterni Patris filius, & Meſſias verus hominibus promiſſus. Nomine autem filij Dei ſignificatur, illum verum eſſe Deum, & ab æterno parente ſuam Diuinam naturam accipere: atque adeò, vt verum filium, eſſe perfectiſſimam ipſius imaginem. At Meſſiæ nomē indicat ſummi regia ſummiq; ſacerdotis dignitatē: id quod indicat Chriſti nominis etymon: idem enim eſt, atque vnctus, nempe in regem ac Pontificem. Hoc autem nomen per antonomaſiam denotat, Chriſtum Dominum eſſe ſupremum inter reges monarcham, & ſummum inter Epiſcopos Pontificem: non vicarium, non temporarium, ſed proprium & æternum, vtpote qui *eſt ſacerdos in æternum.*

Applicatur per ordinem Sapphirus ad ſecundum fidei caput.

Quid per cæruleum Sapphiri colorem denotetur.

Ad huius igitur articuli ſymbolum Sapphirus fuit elegantèr ſelectus. Ac primò, vt Chriſtus ſignificetur eſſe Deus, & propterea à ceteris hominibus longè diuerſus: nullus color potuit aptior deligi, atque cæruleus, iuxta illud Pauli 1. Corinth 15 47. *Primus homo de terra terrenus: ſecundus homo de cælo cæleſtis* Quod ſi, vt aſſerunt Philoſophi, color hic cæruleus, quē in cælo ſuſpicimus, nihil eſt aliud, quam maxima altiſſimæ lucis profunditas: & hæc ipſa abſque alterius coloris mixtione humanis obtutibus cæruleum obiicit colorem, vbi nullus datur viſionis terminus: certè appoſitum valde eſt huiuſmodi ſymbolum ad diuinam naturam ſignificandam: quæ eſt immenſum lucis incomprehenſibilis pelagus, in cuius conſpectu & cogitatione humanæ mentis acies videtur penitus euaneſcere: & conceptionem quandam rei cæleſtis, quam penetrare non poſſit, in ſe format. Deinde, ſi perfectus color cæruleus eſt ille, quem in cælo nudo atque ſereno intuemur: quod aptius ſymbolum ac veſtigium reperiri poteſt ad diuinitatem figurandam, quæ altiſſima ac ſereniſſima eſt. nec ipſius beatitudinis æternitatem quidquam impedire, aut turbare poteſt? Atque hæc videtur eſſe ratio, quapropter Deus in Sapphiro fuit cōſpectus, Exodi 24. 10. *Sub pedibus eius quaſi opus lapidis Sapphirini, & quaſi cælum, cum ſerenum eſt.* Et Ezechiel. 1. 22. *Quaſi aſpectus lapidis Sapphiri ſimilitudo throni.* Et cap. 10. 1. *Quaſi lapis Sapphirus, quaſi ſpecies ſimilitudinis ſolij.*

Cur Deus olim in Sapphiro fuerit conſpectus.

Difficultas de cæli colore apparente: Vtrum ſcilicet ob nimiā ſolis lucem minus cæruleum appareat cælum.

Cur cæli partes Soli viciniores minus appareant cæruleæ, quàm remotæ?

Dices, cæruleum cæli colorem non poſſe ſymbolum eſſe profundiſſimæ alicuius lucis nam iuxta Solem, vbi intenſior eſt claritas, cælum non apparet cæruleum. Reſpondeo, quòd cærulei non videatur eſſe coloris illa cæli pars proxima Soli, non ideo accidere, quia ibi plus lucis ineſt Quod probatur efficaciter, quia ipſum ſolare corpus, ſi quando interiecto aliquo inſtrumento huc adminiculo in illud oculos defigere contendas; aliquando in ſuæ lucis profunditate perfectiſſimum colorem cæruleum oculis obijcit: id quod ipſe non ſemel experientia didici. Cum igitur in ſummo claritatis fundo perfectiſſimus color cæruleus cerni poſſit, atque adeò cernatur: fortè partes Soli finitimæ propterea non ſolent cærulei coloris videri, quia tenuiſſimi aliqui vapores ſe interponunt, quos non ita facilè humanus penetrat viſus: & ipſius lucis refractio efficit, vt per ipſos aer diuerſum referat colorem. Sicut etiam, quando cælum noctu interdum non perfectè cæruleum, ſed ſubobſcurum cernatur, licèt nubibus obductum non ſit; id ſolet ſimiliter prouenire ex obſcuris vaporibus, qui puram ac defæcatam cæli lucem nobis interturbant, nec tamen adeò ſunt craſſi, vt ſtellarum auferant conſpectum.

Vnde aer aliquando minus cærulei coloris, aliquando plus habere videatur.

Ex quibus infero, mutationem interiecti aeris per nebulas ac vapores tenues inductam efficere, vt aer ipſe plus aut minus cæruleus nobis appareat; & interdum clarus, interdum etiam ſubobſcurus. Verum tota hæc varietas, & viciſſitudo in aere reſidet, nec cælum attingit. Cælum enim ad ipſius Deimitationem eſt pater luminum; *apud quem non eſt tranſmutatio, neque viciſſitudinis obumbratio*, Iac. 1. 17. Quapropter ſi cæli color cæruleus non eſt, ſed quædam lucis profunditas, vbi oculorum acies finem omnino non inuenit: ſemper dies noctesque cælum ipſum altum ac ſublime eiuſdem in ſe eſt coloris; id eſt, quod ad ipſum ſpectat, ſemper idem in eo huius ſpeciei fundamentum reperitur; ac ſemper præ ſe fert cæruleum cum ſtellis aureis ſpatium. Quod verò interdiu non aſpiciantur ſtellæ: non ideò fit, quia multa ſit in ipſo ſublimi cælo lux, ſed quia in infera hac aeris regione plurimum claritatis inſit: cum meridiano etiam tempore, qui in profundo ſit puteo demerſus, ſydera inde videas atque diſtinguat; vt & Plinius lib. 2. cap. 14. & experientia ipſa teſtantur. Vnde effigies cærulei cæli aureis ſtellis conſperſi ſymbolum eſt illius ſerenitatis, quam cælum ipſum ſemper in ſe habet, quò infimi aeris viciſſitudines ne minimum quidem poſſunt pertingere: ac demum verifica eſt pictura ipſius cæli vt in ſe eſt, atque adeo congruentiſſimum eſt ſymbolum ad diuinitatem figurandam Et conſequenter Sapphirus Chriſti diuinitatem apprimè repræſentat.

Sapphirus quomodo diuinam Chriſti perſonam ſymbolice repræſentet?

His præmiſſis, videamus oportet, an Sapphirus idoneū ſit ſymbolum ad Filij Dei perſonam figurandam: nam ſecundus articulus non aſſirmat ſolùm Chriſtum eſſe Deum; ſed etiam ſecundam eſſe Sanctiſſimæ Trinitatis perſonam. Ad huius rei declarationem, docet vera Theologia Filium eſſe perfectam Patris imaginem. Quod ſi myſterium hoc in aliqua gemma adumbrari debebat; non in alia congruentiùs, quàm in veteri Sapphiro. Etenim quicunque eiuſmodi gemmam cæruleam, & ſtellulis diſtinctam in manus ſumpſerit; ſi prudenter animaduertat, videbit ſe quandam cæli imaginem, & quaſi ipſius ſubſtantiæ figuram manibus tenere, & primarium Sapphirum quodamodo cælum ipſum eſſe, ſecundarium gemmã; nec non a primo illo hunc alterum eſſe genitum, & ipſius ſimilitudinem accepiſſe: quæ & eodem conſtat colore, vt Scriptura affirmat, & ſtellis etiam, vt Theophraſtus & Plinius, aliique antiqui ſcriptores affirmant. Ac demum verus Sapphirus eſt vnica cæleſtis Sapphiri imago, qui primarius Sapphirus eſt.

Filij ſimilitudinem cũ æterno Patre quomodo Sapphirus adumbret.

Iam ſi, vt perfectè Sapphirus perſonam Filij figuraret, neceſſe erat, eſſe perfectam imaginem illius, à quo generatur: ad hoc congruens erat, vt in ipſa effigie ſimul reperiretur, quod in cælo etiam reperitur, videlicet eximius color cæruleus cum ſtellarum pulchritudine: vt expreſſa ſint ſigna eorũ omnium, quæ in patre generãte, id eſt, in cælo ipſo inueniuntur. Præter hæc, quod nuper dicebamus, cæli nimirum colorem eſſe lucem maximam; cuius terminum oculi non attingant; mirificè concinit cum eo quod rectà nos docet Theologia, illi ſcilicet eſſe, quod nobis Dei incomprehẽſibilitatem ita deſignat, vt myſterium diſtinctionis in perſonis & vnitatis in eſſentia, quod hic nobis articulus proponit. Nam ſi cæli color eſt lux abſq; termino: quod ſymbolum poterit ſeligi magis appoſitum ad Dei incomprehenſibilitatem indicandam; in cuius luce tãquam in immenſo pelago humanus omnino captus obruatur?

Chriſti ſupremi omniũ Pontificis dignitatem in Sapphiro figurari; nec non Regis regum imperium.

Vidimus, quàm aptè Sapphirus adumbret, Chriſtum Dominum eſſe verum Deum, & in tribus Diuinis perſonis ſecundã, id eſt, Filium. Reliqua, quæ in hoc continentur articulo, ſpectãt ad ſummi Pontificis dignitatem; nec non ſupremi Imperatoris & omnium Domini. Pro huius rei ſymbolo rectè fuit ſelecta ea gemma, quã ſemper antiquitas regni ac ſacerdotij ſymbolum eſſe duxit. Vidimus enim in ſuperiori notatione, id ex recentioribus affirmaſſe Abulenſem, Pierium, Rueum, & generatim loquendo, qui de gemmis ſcripſere, in eo (vt apparet) nitentes, quod ex Æliano retulimus. Et quidem, quod hi auctores affirmant, adeò eſt noſtro inſtituto conſentaneum, vt nihil poſſit aptius afferri. Etenim vbi in Sapphiro antiquo expreſſam illam, de qua ſuprà dicebamus, cæli effigiem contemplemur, hæc ipſa imago nos inſtruit, cuiuſmodi in principe debeat eſſe celſitas, perfectio, atque ſerenitas: ita vt Deum ipſum ſtudeat imitari, & cum Diuinæ gloriæ zelo (cuius ſymbolum cæruleus color eſſe dicitur) maximarum virtutum ſplendorem coniungat; & omnibus fortunæ turbinibus ac varietatibus ſeſe ſuperiorem ducat: iuxta Sereniſſimi titulũ, qui Principibus ac regibus tribuitur; & in eo figuratur, quod Scriptura de Sapphiro prodit, *Quaſi cælum cum ſerenum eſt*. Atque ſuprema hæc maieſtas & celſitas perfectiſſimè in Chriſto inuenta eſt. Vnde ſicut Sapphirus videtur eſſe in terris quoddã cælum; ita Ieſus Chriſtus in carne viſibili Deus eſt. Porrò, ſi verum eſt, quod Nyſſenus ſcribit de ſolatio & oblectatione, quam oculorum viſus percipit ex Sapphiro: hæc etiam naturalis qualitas nobis in memoriam reuocat cæleſtem illam voluptatem, quam fidelis anima in Chriſti Domini commentatione inuenit.

Sapphirus quàm Pontificiæ dignitatis proprius.

Denique ex magna æſtimatione, quæ de veteri Sapphiro apud antiquos fuit; & ex Pontificiæ dignitatis ſymbolo, quod in hac gemma veteres illi agnoſcebant, originem videtur duxiſſe, vt quã gemmam recentiores pro veteri Hyacintho ſubſtituerunt, & eodem nomine compellarunt, eadem ſit ferè habita, vt Põtificum & Cardinalium propria.

Cuilibet Cardinali recèns creato à Pontifice ſummo Sapphirũ mitti.

Quare cuilibet ex purpuratis Patribus in Cardinalitiam dignitatem aſſumptis ſummus Pontifex Sapphirum mittit: atque ex eo conſtat vſitatus ab Epiſcopis anulus. Iam ſi verum foret, quod vulgò huic gemmæ tribuitur, ſcilicet quòd homines ad pietatem, conſtantiam ac pacem & effrænatarum appetitionum cohibitionem inclinet, hæc omnia eſſent ſatis ad rem, vt propria idcircò gemma Pontificum diceretur. Ceterùm veriſimilius eſt, huiuſmodi ſignificationẽ in cæruleo colore & in ſtellis fundari. Hæc n. imago congruenter figurat, quales & Principis animus & vita Pontificis eſſe debeant. Nec abſimilis erat coloris cærulei ſignificatio in Hyacinthinâ Aaronis tunicâ.

Sapphiri opacitas ſiue denſitas quid myſticè adumbret.

Aliquis congruentius fore dicet, ſi Sapphirus pro ſecundi articuli ſymbolo electus, minimè denſus eſſet & opacus, ſed perſpicuus & tranſlucens vt cælum. Ad hoc reſpõdeo primò, ad viſibilem cæli ſimilitudinem ſatis eſſe, ne viſus eiuſmodi diſcrimen diſcernat. Atque ex terrarum ſitu dignoſcere non poſſumus aut diſpicere, vtrùm cæruleus color in cælo apparens ſit pellucidus. Quòd ſi rem ſummo & ſtrictiſſimo iure velimus diſcutere, nec verus color cæruleus datur in ipſo cælo. Secundò reſpondeo, ad Chriſtum Dominum figurandum fortè congruentius fuiſſe vt gemma ipſa eſſet cærulea atque opaca, ſtellis aureis depicta: vt intelligamus, quidquid noſter obtutus in Chriſti maieſtate contemplanda aſſequi poteſt, eſſe valde exiguum, & quaſi ſolam ſuperficiem; nec totam ipſius celſitudinem poſſe penetrari. Quamuis enim priuſquam Deus humanam carnem ſumeret, cærulum diaphanum congruenter ſignificaret ipſius diuinitatis ſublimitatem; at poſtquam humanitatis noſtræ opacitatem induit: quantumuis multæ perfectionum ſtellæ in eo diſtinguantur, nihilominus, quaſi denſus apparet Sapphirus; ſed non ideo minùs aut in ſe perfectus, aut noſtris oculis iucundus.

NOTATIO X.

Quæ ſit gemma, quam Apocalypſis appellat Chalcedonium.

Quæ ſit Chalcedonij gemmæ natura.

PRimò inter eas gemmas, quæ Achatis varietatem nonnihil imitantur, hodie Chalcedoniam appellant vulgares gemmularij quandam gemmam, quæ in cæruleum colorem vergit; & aliam, quæ in pallidum. Enimverò nullum apparet veſtigium, vnde coniiciamus antiquos huiuſmodi lapides hoc nomine compellaſſe.

Apocalypſin ſub Chalcedonij nomine non agere de ea gẽma, quæ hodie Chalcedonia vulgò vocatur.

Nec inter veteres gemmarum ſcriptores aliqua inuenitur gemma, quam ipſi Chalcedoniam vocarent. Quamobrem nec Apocalypſis loquitur de ea gemma, quæ hodie vulgò Chalcedonia nõcupatur (vt conuenit inter doctos) nec facile eſt ſtatuere, qui lapis ſit in Apocalypſi Chalcedonius.

Qua ratione ſit ſcribendũ gẽmæ huius nomen.

Quinimò in ipſam etiam ſcribendi rationem nonnihil etiam irrepſit varietatis. quippe in aliis libris inſcribitur *Calcedon*, in aliis, *Chalcedon*, in aliis per y græcum, in aliis per iota exaratur. Receptior tamen ſcribendi ratio eſt, χαλκηδὼν, quod eſt ipſummet nomen ciuitatis, vbi Chalcedonenſe concilium fuit habitum. quæ Conſtantinopolin ex altera Euripi parte è regione reſpicit.

Chalcedonium, iuxta grauiũ Doctorũ ſẽſum, eſſe eundem, qui carbunculus.

Secundò, multi ſunt atque graues auctores, qui ſibi perſuadent eãdem gemmam in Pontificis Rationali Carbunculum appellatam, in Apocalypſi vocari Chalcedoniam. Fundamentum eorum eſt; quia veriſimile non videtur inter apocalypſeos gemmas non annumerari Carbunculũ, qui inter Rationalis lapides (ad quos alluditur) adeò eſt inſignis. Quod ſi in iis reperitur Carbunculus, non alius eſſe poteſt, quam qui Chalcedonij nomine compellatur. Etenim cetera omnia nomina gemmas notas & à Carbunculo diuerſas deſignant.

Chalcedoniũ eſſe carbunculi ſpeciem, iuxta aliquos.

Vnde Iſidorus & Beda pro certo ſtatuunt, Chalcedonium eſſe quandã Carbunculi ſpeciem. Idem ſuſpicatur Aretas: & aduertit prope Chalcedonis vrbem in deſertorum litorum ſaxis & ſcopulis cuiuſdã gemmæ ſpeciem innaſci eiuſdem coloris cum Carbunculo; vt tradunt ij, qui de rebus Bithynicis ſcripſerũt. Vocatur autem ea prouincia Bithynia. Suſpicatur ergo Aretas, a Ioanne in Apocalypſi Chalcedonium vocari eam gemmæ ſpeciem, cui idem color ineſt atque Carbunculo.

Hæc gemma Chalcedonius ne, an Carchedonius vocanda ſit.

Tertiò, admittendum non eſt, quod Geſnerus cum aliis coniectauit, nimirum pro Chalcedonio corrigendum ac ſubſtituendum eſſe Carchedonium. Quod propterea ſibi perſuadet, quia ſi hæc tertia gemma debet eſſe Carbunculi ſpecies; nonnulli inter Carbunculos ſunt, quos Plinius Carchedonios vocat: nec tamen aliquos Chalcedonij nomine vſurpat. Verùm inanis eſt huiuſmodi ſuſpicio: nã Carchedonius idem eſt, quod Carthaginenſis: & omnes Carthaginis gẽmas eo nomine vocat Plinius. Vnde apud eundem reperimus Smaragdos Carchedonios, & expreſſè affirmat, Carbunculos & Smaragdos Carchedonios vilioris eſſe pretij. Vnde credibile non eſt, Carbunculũ Carchedonium a Diuino ſpiritu pro huiuſmodi ſymbolo fuiſſe aſſumptum. Præſertim, quia in græco maximum eſt in vtriuſque ſcriptura diſcrimẽ, χαλκηδὼν & καρχηδὼν. Et Carthago quidem longiſſimo inde interuallo diſſita: at Chalcedon propè ſita. Ad hæc, iuuat Aretæ teſtimonium affirmantis ad Chalcedonem enaſci gemmas colore Carbunculum referentes. quas non eſt cur ſuſpicemur Carthaginẽſibus ignobiliores fuiſſe; cùm Carthaginenſes ipſæ ſint, quas vulgari nomine vocant *granates*. His adnecti poteſt; fortè Carbunculos eos Chalcedonios eſſe, quos Plinius Thraciæ Carbunculos nominat. Nam de Carbunculis agens ait, *Naſcuntur & in Thracia coloris eiuſdem igne minimè ſentientes*, quæ proprietas pretioſiſſimis Carbunculis peculiaris eſt. Et quãuis Thracia ex altera Boſphori parte ſit, ex altera verò Bithynia: adhuc tamen conſtat, Thraciæ nomen ad ipſam Bithyniæ prouinciam aliquando fuiſſe extenſum. Et fortè illa gemmarum ſpecies in vtroque Boſphori littore naſcebatur.

Quæ ſoleant paſſim ficta de carbunculo iactari. Quæ gemmæ ſub carbũculi nomine cõprehẽdantur.

Quartò de Carbunculo gemma ſolent multa paſſim ficta & commentitia iactari. Exiſtimatur enim eſſe lapillus quidam in cuiuſdam animalis fronte innatus, qui ad decoris inſtar facis ex ſe lumen emittat. Verùm inter eos, qui doctè & eruditè de gemmis ſcribunt, conſtat Rubinos omnes carbunculi nomine nuncupari, nec non gemmas omnes, quæ ex Rubinorum genere ſunt; vt eas, quas gemmularij latij appellant Spinelas, Balaxet, Granates, &c. Nec aliam Carbunculi ſpeciem doctores agnoſcunt; nec reperitur eiuſmodi gemma, quæ propriè ſplendeat, & tenebras illuſtret. Licet verum ſit nobiliores Rubinos, exigua quamuis ſit lux, eam in ſe colligere, ac per reflexionem reddere. Et propterea dicuntur in tenebris lucere. Qua loquendi ratione non imperitum modò vulgus vtitur, ſed etiam ſapientes, vt Auguſtinus libro 2. de doctrina Chriſtiana cap. 16. & Iſidorus lib. 16. Originum c. 13. *Carbunculi fulgor nec nocte vincitur; colore igniteus vt carbo lucet in tenebris.* Et Abulenſ. Exod. 28. *Tenebras noctis vincit.*

Carbunculũ in noctis tenebris lucere, vulgaris opinio.

Quintò, Carbunculi nomen Latinum, & quod ei Græcè reſpondet, ſcilicet *Anthrax*, idem ambo ſignificant, atque *prunam ignitam*. Quarè proprius harum gemmarum color eſt, ignitæ prunæ ſpecies. Et qui harum gemmarum vnam attentè perſpexerit, ſi ex optimis ſit, facile aduertet prunæ nomen illi mirificè aptari.

Carbunculũ (quod ad nomen attinet) idẽ eſſe, atq; prunam ignitam.

Sextò, quamuis Græci ac Latini Carbunculum non appellent gemmam, quæ rubra non ſit; ſi tamen accenſæ prunæ comparatio diligenter attendatur; non minus cõueniet Carbunculi nomen pretioſis Adamantibus, quã Rubinis. Conſtat enim carbones nimis ardentes nulla ratione rubere, ſed omnino candere. atq; ita in candenti ferro apparet; quod vbi maximè ignitum eſt, ferrarij fabri appellant argentum: quia perfectè candidũ eſt. Vnde mihi veriſimile valde eſt, Carbunculi nomine in ſacris Litteris adamantes comprehendi, atque hinc obiter ea ſoluitur quæſtio, cur in Scriptura Adamantis nomen inter gemmas pretioſas non referatur? nimirum, quia Adamas in ſacris vocatur Carbunculus. Id quod fuſius expoſui atque probaui ſupra cap. 5. notatione 4. & 5. vbi vidimus, quam gemmam Iſaias calculum & carbunculum nominat, à Ioanne calculum candidum appellari; vt ſignificaret prunæ valde ignitæ colorem quem ad locum remitto lectorem; ne idem ſæpiùs repetam: ibi enim fortaſſe apparebit maximè veriſimile, quod primo aſpectu videtur paradoxum.

Carbunculi nomẽ ad quæ ſe extendat.

Carbunculi nomine in Scriptura adamantem etiam ſignificari, videtur probabile.

Septimò, ſi ſemel concedatur, Adamantem eſſe pretioſiſſimum Scripturæ Carbunculum; inde fit maximè probabile, Chalcedonij nomen illi apprimè congruere. Primò, quia Adamantem Cyprium (cuius plenior ad Hebræos notitia potuit dimanare,) ait Plinius in æreum colorem vergere. atque hæc eſt propria vis nominis Chalcedon: & fortè non alia eſt gemma eiuſdem omnino coloris. Quamuis enim lapis quidam apud Plinium ſit Chalcites vocatus (qui idem videtur cum Chalcedone) lib. 37. cap. 11. fortaſſis tamen Chalcites a Cyprio Adamante non differt. Secundò, ſæpè à Græcis nomen χάλκος, accipitur pro ferro & chalybe; quia plerunque id nomen ab Homero vſurpatur pro ſecuri, pro gladio ſiue enſe, & pro aliis armis. Conſtat autem nobiliores Adamantes eſſe, qui colore chalybea ſpecula imitantur: hæc namque eſt perfectiſſimorum Adamantum deſcriptio; vt videre eſt apud Aphem in libello de gemmis: atque hos Plinius nominat Syderites & ferrei ſplendoris. Tertiò fortè nomen *Chalcedonius* denotat eſſe eum lapidem, qui facilè quoduis metallum perfringit, nam ab ærariis officinis deriuatum dicitur Chalcidos nomen. Quare ſi chalcos etiam comprehendit ferrum; Chalcedonij nomen rectè quadrabit in eam gemmam, quæ chalybem domat ac polit.

Chalcedonij nomen poſſe ad Adamantẽ applicari.

Ex dictis infero Chalcedonium in Apocalypſi eſſe idem, quem vulgò Adamantem vocant: verùm in hac ipſa gemma eſſe etiam conſiderandas Carbunculi proprietates. Quam enim gemmam nos Adamantis nomine compellamus, Scriptura conſiderat vt Carbunculorum pretioſiſſimum. Facit, has duas gemmas eſſe inter ſe adeò in natura ſimiles, vt vtraque commune in igne non calefieri, & in tenebris ſplendeſcere. Fortè etiam Spiritus ſanctus in Chalcedonis nomine peculiari aliquo myſterio vrbem Chalcedonem reſpexit. Eodem namque nomine & Græci ciuitatem illam, & Iones hanc gemmam appellant. Quod qui myſterio non vacare credat; næ ille valde conſentanea abſtruſis huius libri myſteriis affirmabit.

Chalcedoniũ in Apocalypſi videri eundẽ cum Adamante.

NOTATIO XI.

An propterea (vt aliqui putant) Scriptura Adamantis nec in Rationali nec in Apocalypſi, nec alibi, vbi de gemmis agitur, meminerit; vt denotetur, quòd Adamas ſignificat, id à Deo reprobari?

Verum Adamas quanquam pretioſa gemma eſt, aliquando in

SI verum eſſet Adamantem idcircò inter Scripturæ gemmas non adſcribi, quòd ſymbolum ſit eius rei, quam odio Deus proſequatur: nequidquam deſudatum a nobis eſſet, vt ſuum etiam in Rationali & in Apocalypſi haberet locum; ibi ſub Carbunculi, hic ſub Chalcedonij nomine. Quòd ergo de induſtria ſit Adamas inter Scripturæ gemmas prætermiſſus; ad nonnullis videtur manifeſtum. Etenim ſi Scriptura illum vellet ſigillatim recenſere, facile eſſet illum proprio nomine compellare. atqui Adamantis nomen nec in Rationalis gemmis, nec in cæleſtis Ieroſolymæ fundamentis, nec in Regis Tyri corona Ezechielis 28. nec inter eas, quarum mentio eſt Iobi 28. & Iſaiæ 54. nec alibi, vbi de gẽmis agatur, inuenitur: & præſertim vbi gẽmæ cum Dei ſapientia, aut cum diuino timore comparantur: ſed ſolum vſurpatur Adamas ad peccatoris duritiem ſignificandam, Ieremiæ 17.1 & Zachariæ 7.12. Cùm verò ſemel Adamantem Scriptura vſurparit, vt ſignificaret Ezechielem fore inexpugnabilem (c. 3. 9.) ne quis putaret, Adamantem, vt gemmam pretioſiſſimam ibi a Scriptura aſſumi, ſed ſolum ob ipſius duritiem, additur ſimul *vt adamantem, & vt ſilicem.* quaſi dicat; non ideo Adamantis memini, quòd gemma ſit in maximo pretio habita; ſed quia duriſſima, & quæ frangi aut domari non poſſit. Ita enim rigentem ſilicem poſſem accire.

Scriptura à vſurpetur. Aliquorum ſententia negans proponitur.

Dicet ergo aliquis, quod attinet ad ſymbola in gemmis conſiderata, æquum eſſe, vt Scriptura non tam hominum pretium & æſtimationem, quam bonam Philoſophiam attendat, nec non fundamentum, quod reperitur, vt gemma aliqua alicui applicetur virtuti aut veritati. Vnde ſi diligenter rem examinemus, videtur Deus Adamantem condidiſſe, vt tyrannidis eſſet ſymbolum; & eam ad rem proprietates illi eiuſmodi tribuiſſe, quæ eam ſignificationem maximè adumbrent. Huc ſpectat, quòd acuminatus naſcatur Adamas: & eo modo, vt Hebraicè Adamanti atque tribulo, ſiue ſenti idem imponatur nomen *Samir*, a radice, *Samar*, quod *ſibi cauere* ſignificat, quaſi ipſius ſignificationis vis ea ſit, quæ Hiſpanè ſic exprimitur *Guarte*, atque id ipſum ſonat Hiſpana vox *abrojo, abre el ojo, y guarte.*

Ratione fulcitur prædicta opinio.

Deinde ſingularis illa Adamantis proprietas, quòd ſcilicet indomitus ſit & inuictus (quod ſibi tantopere arrogant tyranni) id etiam ſatis indicat. Certe Plinius eius virtutem deſcribit, *inuictam & contemptricem duarum violentiſſima naturæ rerum ferri, ignisq;.* Iam, quod a Magnete abſtrahat ferrum (hoc enim Adamanti etiam Plinius attribuit) ſymbolum eſt inſignis tyrannidis, quæ ſingulares omnes propriis rebus per ſummam iniuriam ſpoliat. Præterea, vt ſignificetur, qui in hoc ſæculo maximi æſtimantur, cùm inuiſi omnibus ac deteſtabiles eſſe debeant, eos fœdiſſimæ voluptati turpiter ſubiici; rectè etiam dicitur Adamas calido hirci ſanguine vinci ac molliri. qua in re, vt Cyprianus ait, figuratur, ſicut hircus olim pro peccato offerebatur, ita etiam Ieſu Chriſti ſanguine potentiam mundi atque tyrannidem infringendam & conuellẽdam fore. Neque obſtat maxima Adamantis æſtimatio, quæ apud homines eſt. Nam quòd hæc gemma quaſi princeps, & velut primogenita habeatur, id etiam conducit, vt eam ſacræ Litteræ repellant & auerſentur: ſicuti Deus Eſau, alióſque primigenios reprobauit. Odit enim eorum arrogantiam & contumaciam, qui imperium ſibi & dominationem arrogant.

Adamantẽ ſymbolum ad tyrannica potentia ſignificationẽ eleganter applicatur.

Dicet alius, Adamantem eſſe terrenæ ſapientiæ ſymbolum, quæ ſapientiæ cæleſti per alias gemmas ſignificatæ oppoſita ſit. Cui rei videtur imprimis Adamantis durities fauere: *legi enim Dei non eſt ſubiecta, nec enim poteſt.* ad Roman. 8. 7. Sic Adamas nec igni cedit, nec ferro. Expende illud Ieremiæ 23. 29. *Nónne verba mea quaſi ignis, & quaſi malleus conterens petras?* Ab hoc ergo igne, ab hoc malleo inuictam ſe & indomitam terrena ſapientia præſtat. Secundò, cuſpis, qua ſeſe aduerſus Euangelium armat, *inimica eſt Deo,* vt Paulus ibidem ait. Tertiò, obſcuritas illa veluti terrea, quæ ſolet in Adamantibus aliqua ex parte notari (quamque Gemmularij appellant *Terrazas*, & in pretioſioribus Adamantibus & ſplendidioribus ineſſe ſolet) denotat, licet terrena ſapientia ſplendeſcere videatur, eam demum terrenam eſſe, & rebus terreſtribus infimis & abiectiſſimis refertam.

Item ad carnis ſapientiã denotãdam.

Adde huc, quod nonnulli contemplantur, nimirum poſtquam Euangelium de terrena ſapientia, deque mundi tyrannide glorioſum egit triumphum, veteres illas Adamantis proprietates deperiiſſe. Ita contemplatur antiquus auctor, cuius libri inter Origenis opera extant, lib. 2. in Iobum. (is enim liber ex Eraſmi, Sixti Senenſis, & Genebrardi cenſurâ non Origenis, ſed alterius antiqui ſcriptoris eſſe cẽſetur) vbi ait; *Si quis dixerit, vbi eſt modò, vel vbi conſpicitur lapis adamantinus? audi; hæc omnia typus fuerunt, & vſque aduentum Domini erant, & viſa ſunt. Poſt aduentum verò Domini viſa non ſunt, vtpote figura: & ita abſcondita ſunt, Domino ipſas figuras adimplente.* Hæc ille. Quod licèt ad aliam ſignificationem referat, ſi tamen Adamantis myſterium ſit aut tyrannus, aut terrena ſapientia; vt ſignificetur, vtramque iam eſſe deuictam ac profligatam, cohæret optimè, ne iam in Adamante cernatur vetus illa proprietas, quæ & ferrum magneti detrahebat, & ſe exhibebat indomitam. Quòd ſi verum eſſet, quod aliquis affirmat,

Adamãtem, ſecundũ aliquos, nonnullas proprietates quibus olim conſtabat, iam amiſiſſe: & quod ſit rei huius myſterium.

affirmat, ligno ſcilicet conteri Adamantem poſſe: id mirificè ſignificaret admirandam ligni crucis virtutem, quæ Adamantis duritiem perdomuit. Item, quod protulit Chriſtus, *Omnia traham ad meipſum*, eò poteſt referri, vt nullus iam reperiatur Adamas, quantumuis indomitus, qui Diuinæ magnetis myſticæ virtuti poſſit obſiſtere, quominus ad ſeſe homines trahat.

Nihilominus ſententia affirmans præfertur, & Adamantis, prout gēma, mentionē in Sacris eſſe ſtatuitur.

Adamantis nomen, cùm in ſacris vſurpatur.

Ceterùm, hæc omnia me non mouent; quin, conſideratis iis, quæ ca. 2. notatione 4. diximus, pro certo habeam, quamuis adamas ad tyrannides aut carnalis ſapientiæ comparationem acceſſiri poſſit, rectiùs tamen in eam impendi ſignificationem, quā ſequenti notatione ſubiiciemus. Quare ex Scripturæ gemmarum cōſortio non excluditur Adamas; ſed inter eas potiùs nobiliſſimo loco numeratur. Quod autem dicunt, niſi reprobaretur ab Scriptura, proprio nomine congruenter vſurpatum iri, ad hoc reſpondetur, Adamantis nomen non eſſe cōſentaneum ei ſignificationi, quam illi tradit Scriptura in Rationalis & Apocalypſeos gemmis. Adde, quòd ſi alia Scripturæ inſpiciamus loca, in quibus Adamantis nomen exprimitur, non videtur eſſe nomen gemmæ, ſed cuiuſuis duriſſimi lapidis. Atque ita Ieremiæ 7. n. 1. mentio eſt ſtyli ferrei in vngue adamantino (id eſt in duriuſculo alabaſtro) ſcribentis. Amos item cap. 7. 7. vbi nos legimus, *Ecce Dominus ſtans ſuper murum litum, & in manu eius trulla cæmentaria* ſecundùm verſionem Septuaginta (quæ ſic legit, *Ecce ſtabat ſuper murum Adamantinum, & in manu eius Adamas. & dixit Dominus, Ecce ego pono Adamantem in medio populi mei Iſrael*) furſan non opus eſt, adamantem ibi de pretioſiſſima gemma, ſed de lapide præduro accipi. Quod enim ait Vulgata, non eſſe opus, vt murus rurſus dealbetur; id ipſum Septuaginta ſignificant, dicentes, neceſſarium non eſſe vt reficiatur murus; quia ſemel factus remanebit firmiſſimus.

Nonnulla, quæ de Adamante traduntur, aut falſa eſſe, aut parum certa.

Ad ſupra dictas illas applicationes reſpondeo, quæ Adamanti in bonam partem attribuuntur, eſſe exactiores, vt infrà videbimus. Præterquam quòd inter Adamantem ad tyrannidem aut carnis ſapientiam applicandam nonnulla ſtatuuntur incerta, cuiuſmodi ſunt, ipſum ligno molliri, & comminui poſſe, & veteres ipſius proprietates in diuerſas alias abiiſſe. quorum primum commentitium eſt, alterum parum veriſimile. Et credibilius apparet quod de Adamante priùs tradebatur, per nimiam exaggerationem dictum & falsò creditum fuiſſe, quam eādem gemmæ ſpeciem priſcis qualitatibus amiſſis nouas alias induiſſe.

NOTATIO XII.

In qua tertia gemma, nempe Chalcedonius, ad tertium articulum aptatur.

Tertiū Apoſtolici Symboli caput.

Tertius ſymboli articulus ſic habet, *Qui conceptus eſt de Spiritu ſancto, natus ex Maria Virgine.* Sic verò Apocalypſis, *Tertium, Chalcedonius.* atque, vt in decima notatione diſputauimus, Chalcedonij nomen Carbunculo Rationalis reſpondet: vnde in hac gemma Carbunculi proprietates conſideremus oportet. Sed Scriptura inter Carbunculos numerat eum, quem Græci ac Latini Adamantem vocant; qui eſt Plinio candidus carbunculus. Et ſingillatim habetur hic reſpectus ad Cyprium Adamantem, cuius virtus magis ſalutaris ac medica indita eſt, & cui optimè conuenit Chalcedonis nomen: quod tamen nomen eſt alioqui proprium eius ciuitatis, in qua Chalcedonenſe Concilium fuit poſtea celebratum.

Quid in tertio hoc fidei articulo profitemur.

Tertius hic articulus de Ieſu Chriſti Redemptoris noſtri incarnatione & natiuitate agens, nos docet, Chriſtum Dominum non ſolum verum eſſe Deum, ſed etiam verum hominem, propter admirabilem illam vnionem, cuius interuentu diuina Verbi perſona ſanctiſſimam illam humanitatem aſſumpſit: atque adeò abſque alicuius viri commercio in illibatæ Virginis vtero diuini Spiritus virtute hominem fuiſſe factum, & eius matrem Virginem integerrimā perſtitiſſe. Notum autem Theologis eſt, Deum ſeſe noſtra carne induiſſe (quod perinde fuit, quaſi noſtram infirmitatem aſſumere) vt ſalutem humano generi daret, & infinitæ ſuæ virtutis ac fortitudinis clariſſimum exhiberet documentum.

Applicatur per ordinem Chalcedonius ſeu Carbunculus ad tertium fidei articulum.

Igneus carbunculi color quid innuat.

Ad hunc incarnationis articulum appoſitiſſimè accipitur ea gemma, cui Carbunculi nomen ab ardentis prunæ ſpecie tribuitur. Etenim vt tradunt qui de gemmis diſputant; quicunque Carbunculū attentè inſpexerit, exiſtimabit ignitū ſe lapidē inſtar prunæ ardentis aut ferri ſuccenſi & flammantis videre. Cùm ergò, vt ſacræ teſtantur Literæ, Deus ſit ignis: quid aliud erit, Chriſti humanitatis gēmam ſecum intimiſſimo vnionis hypoſtaticæ vinculo copulare, quam ipſam Chriſti carnem veluti deificare? Porrò vt in ardenti fornace ferrū in ignem, ignis in ferrum quodāmodo tranſire videtur: ita in carbunculo, & gemma videtur eſſe ignis, & ignis, gemma. Quare in huiuſmodi lapillo figu- A ratur eleganter illa perſonalis vnio, in qua verè ac propriè dicimus, Deum iam hominem, hominem iam eſſe Deum. Ignitæ prunæ comparatione ad hoc ſignificandum myſterium vtuntur Iuſtinus quæſtione 44. ad Orthodoxos, Cyrillus lib. de Incarnatione vnigeniti c. 8. Damaſcenus l. 4. de fide Orthodoxa c. 14 ardentis verò ferri ſimilitudinem ad hoc ipſum myſterium vſurpant Origenes lib. 2. Periarchon c. 6. in illud, *Venit Princeps mundi huius, & in me non habet quidquam* & Baſilius oratione de Natiuitate Chriſti, quæ eſt 25 ad populum, & Damaſcenus lib. 3. cap. 15. 17. & 26. Veruntamen elegantior adhuc eſt Carbunculi gēmæ, quam prunæ aut candentis ferri comparatio: idque ob admirabilem illam ſpeciem, qua exardere, nec conſumi videtur. Quod Moiſis etiam rubum efficit Dominicæ Incarnationis ſymbolum ac figuram, vt docet Nazianzenus in B priore expoſitione ad Elidon. dialogo 1. & interpretes Exodi 3. 2.

Carbunculū in tenebris lucere, quid ſymbolicè denotet.

Secundò, ſi quod extitit fundamentum, vt verè dici poſſit, quod & Auguſtinus & Iſidorus de Carbunculo tradūt, eum ſcilicet in tenebris lucere: id etiam mirificè deſeruit ad incarnationis myſterium, de quo dum Ioannes in ſuo Euangelio agit cap. 1. ait de Chriſto, *Et lux in tenebris lucet.* quaſi dicat, Chriſtum eſſe myſticum Carbunculum, in quo verè ac propriè reperiatur illa qualitas lucendi in tenebris, ita vt eum tenebræ non comprehenderent.

Carbunculū, cùm ſurſum attollitur, plus lucere quid innuat.

Tertiò, tunc lucem Carbunculus magis detegit, quando ſurſum attollitur, vt tradit Plinius: id quod miram continet applicationem. Nam Chriſto in crucem ſublato mūdi totius illuſtratio referri debet accepta. His accedit, quòd C ipſemet Plinius affirmat, ſi Carbunculus in acetum peracre iniiciatur; id etiam conducere, vt poſtea magis ſplendeſcat: ita vt, quod Carbunculi lucem extinguere videbatur, hoc ipſum reddat illuſtriorem. Subiicit idem auctor de nonnullis carbunculis, *aqua perfuſi exardeſcunt.* Quod in Chriſto Domino verum tenet: ſic enim de ipſius charitate Cant. 8. n. 6. ſcriptum eſt, *Lampades eius, lampades ignis atque flammarum.* (quod eſt dicere, carbunculum eſſe perfectiſſimum) mox adiungitur; *Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam.*

In carbūculo quomodo adumbretur Diuini Verbi incarnatio.

Quartò, cùm in Carbunculo ſymbolicè figuretur æterni Verbi Incarnatio, aliquid huic gemmæ ineſſe oportuit, quod rem aliam adūbraret ſatis miram, quam Deus cum præcipuo incarnationis myſterio cōiunxit. & quam etiam cum eodem myſterio Apoſtolorum Symbolum copulauit; D videlicet Diuinum hoc incarnationis opus alienum omnino fuiſſe atque immune ab eo, quod in aliorum hominū conceptione accidit; ſiquidem in Chriſti conceptione nullus concupiſcentiæ extitit ardor, aut quidquam aliud, quod illibatum matris pariter ac Virginis florem vel leuiter adſpergeret. Quid ergo huic myſterio congruentius, quam quod Ariſtotel. 4. Metheor. textu 48. & Plinius c. 7. aſſeuerant, Carbunculum ſcilicet ignibus nō incaleſcere?

Carbunculū imbre diuino alicubi naſci, nonnulli putarunt.

Quintò, facit quòd Plinius idem eodem capite 7. de Carbunculo ait, *Naſcitur in montibus apud Naſamonas, vt incolæ putant, imbre diuino.*

Dei incarnati efficacitas in carbunculo figurata.

Sextò, ſi verum eſſet quod alioqui de Carbunculo tradunt, nimirū ſi cū illo obſignetur, cerā ipſā liquefieri id quoq, maximè conferebat ad Dei incarnati efficacitatē in diſiiciendis ſuis hoſtibus exprimendū: iuxta illud Pſ. 67. 3. E *Sicut fluit cera à facie ignis, ſic pereant peccatores à facie Dei.* De Lychnite (quæ ſpecies Carbunculi eſt) ſcribit Solinus c. 65 *dum ſigna exprimit, quaſi quodam morſu partem ceræ retentat.* Et Plinius cap. 7. *Partem ceræ in ſigno tenet.*

Carbunculū excalefactū ad ſe trahere paleas, quid ſignificet.

Septimò, Plinius ait, Carbunculos aut Sole aut digitorum attritu excaleſactos ad ſe trahere paleas & chartarū fila: quod eſt ſymbolū ad ſeſe per animi propenſionem alliciendi, vt Plutarchus exponit. Hoc autem, quod Plinius de aliqua carbunculorum ſpecie affirmat, aliqui ad eum coarctant, qui Chalcedonius appellatur. Sic ſanè Iſidorus, Albertus, Bartholomæus Anglicus & Pandectarius; atque vt ceram liquefacere ſymbolum eſt potentiæ ad hoſtes diſſipandos; ita etiam palearum & filorum attractio adumbrat efficientiam, qua Chriſtus ad ſe prædeſtinatos, palearum ac filorum inſtar trahit.

F Atque hæc de Carbunculi conſideratione ſint dicta. Verùm, vt cap. 2. notat. 3. probauimus, ſacræ Literæ tribuunt Carbunculi nomē illi gēmæ, quam Plinius Cyprium Adamantem appellat, inter ceteros Adamantes ſalutarem, vt Plinius ipſe fatetur. Et quamuis idem auctor cenſeat alios dari Adamantes maioris æſtimationis atque duritiæ. Scriptura tamen videtur habuiſſe reſpectum ad eum Adamantem, qui & Hebræo populo notior, & hominum ſaluti erat vtilior. Facile verò eſt omnem in eo duritiem ac fortitudinem conſiderare, quæ pretioſioribus Adamantibus tribuebatur. Cùm ergo Scriptura inter Carbunculos numeret Adamantas, quia ignitæ prunæ colorē melius, quam Rubini imitantur; cùmque in hoc Apocalypſeos loco de Carbunculo Chalcedonio ſingillatim agatur: valde veriſimile eſt, qui in hac parte conſideratur, Carbunculum eſſe

A candidum, ſiue calculum candidum, & Chalcedoniũ nuncupari, ſiue quia in æreũ vergit colorẽ, vt de Adamãte Cyprio tradit Plinius; ſiue ob illius fortitudinẽ ad infringenda metalla. Propter hæc oportet, vt Adamantis etiam proprietates conſideremus, & Deo incarnato applicemus.

Diuina potentia quãtopere in incarnationis myſterio eminuerit.

Quanta ſit, quámque indomita Adamantis durities.

Primùm igitur, cùm ſanctiſſima Virgo cælorum regina de Incarnationis ageret myſterio, mirè expendit, Deũ humana carne fuiſſe veſtitum (quod eſt indutum infirmitate) vt ſuam infinitam potentiam oſtenderet: *fecit potentiã in brachio ſuo, diſperſit ſuperbos mente cordis ſui*, Lucæ 1. 51. Si ergo Beatiſſima Virgo id protulit, quia per incarnationis myſterium Deus glorioſiſſimè triumphauit de infeſtiſſimo bello, quod ei Dæmones, Iudæi, atque Gentiles intulerunt: ad hoc ſignificandum pereleganter Verbum incar- B natum in Adamantis ſymbolo exprimitur. Lege, quod de Adamantibus Plinius docet, *Incudibus deprehenduntur ita reſpuentes ictum, vt ferrum vtrinque diſſultet, incudéſque ipſæ diſſiliant: quippe duritia inenarrabilis eſt, ſimúlque ignium victrix natura, & nunquam incaleſcens.* Iam, ad explicandam facilitatem, qua Dei Filius carne indutus corda hominum quantumuis duriſſima transfixurus erat; eſt maximè ad rem cuſpis illa, qua Adamas innaſcitur: *Laterum ſexangulo læuore turbinatus in mucronem, quo nullum non duritiem facillimè rumpit.* Sic Plinius.

Chriſti potẽtia ad peccatores conterendos & cõuertendos quomodo per Adamantem figuretur.

Multi quidem flagitia atque ſcelera videbantur Chriſtum infractura ac domitura. Verum inde reliquum fuit, vt ipſius Chriſti potentia magis extaret, & emineret in cõterendis peccatoribus, id eſt, ad veram contritionem euocandis, ac ſibi perfectè ſubiiciendis. Atque hîc locum habet illa antiquitatis credulitas, quam Plinius de Adamante re- C fert; *Hircino ſanguine recenti calidóque rũpitur.* Nemo enim neſcit, hircum animalium fœdiſſimum (ſic eum Plinius vocat) eſſe peccati ſymbolum. Tradit tamen ipſemet, poſtquam confractus eſt Adamas, tunc maiora ſuæ potentiæ argumenta dare: *quia cùm feliciter rumpi contingat, in tam paruas frangitur cruſtas, vt cerni vix poſſint. eáq; expetuntur à ſculptoribus, ferróq; includuntur, nullum non cauum ex facili cauantes.* Notum verò eſt Adamantino puluere quemuis lapidem quantumuis duriſſimum facilè perrumpi.

Adamantem olim magnete ipſo potentiorẽ in ferro trahendo fuiſſe habitũ. & quid in hoc vi adũbretur?

Quod autem olim iactabatur, & Plinius etiam refert, Adamantem in ferro trahendo eſſe magnete ipſo potentiorem, & ipſius virtutem illi auferre; in myſtico ſaltem Adamante, id eſt, in Chriſto Domino mirum in modum comprobatur: reſpectu cuius virtus naturalis magnetis debilis admodum & imbecilla eſt. Etenim admirabilis efficacitas ad myſticum ferrum trahendum illa propriè eſt, D quam Chriſtus habet; iuxta ipſius Redemptoris verba, *Omnia traham ad me ipſum.* Quare quod Plinius ait, *Adamas magneti iuxtà poſitus, aut admotus*, applico ipſe ad eam comparationem, quæ inter myſticum Adamantem & magnetem fit.

Adamas in medicinis ſalutaris quid denotet.

Adamantis virtutes.

Porrò, quod Plinius affirmat de Adamante Cyprio, *in medicinis eſſe vtiliſſimus eſt*, aptiſſimè deſeruit ad ſignificandã veram animi ſalutem, quam in Verbo incarnato habemus. Virtutes autem eius quas ibidem Plinius memorat, huiuſmodi ſunt: *Adamas & venena irrita facit, & lymphationes abigit, metúſq; vanos expellit à mente*, quæ verba mirifica ſunt ad miras Chriſti Domini in hominum animis effectiones.

Murus Adamantinus (de quo Amos 7. 7. iuxta Septuaginta) Chriſto applicatur.

Cur huic gemmæ nomẽ Chalcedonij Apocalypſis tribuat?

Ad hæc; ſi Adamas, cuius mentio fit Amos 7.7. iuxta lectionem Septuaginta, Chriſtum Dominum repræſentat; optimè habet, Chriſtum vocari murum Adamantinum, E eiuſque robur ac fortitudinem eſſe tantam, vt murum ipſum inſtaurare aut reficere neutiquam opus ſit.

Illud modò explicemus, reliquum eſt; cur Spiritus ſanctus huic gemmæ indiderit Chalcedonij nomen? Græca vox eſt Chalcedon; quæ apud antiquos Scriptores, qui de gemmis agunt, minimè reperitur. Potuit tamen huiuſmodi nomen ei gemmæ imponi propter eas, quas notat. 10 rationes tradidimus. Quòd ſi nonnihil adhuc nouitatis & inſolentiæ in eo appareat, quòd Carbunculus candidus ſiue Adamas Cyprius hoc nomine compelletur; ideircò fortaſſis hoc nomen inuſitatum in hoc loco vſurpatum eſt; vt ſic faciliùs deueniremus in ciuitatis illius indagationem, ob quam tertia hæc gemma tertium item Symboli articulum adumbrans eodem vrbis Chalcedonis nomine vocaretur:

Chalcedonẽſe Conciliũ.

F in qua vrbe ſuerat poſtea celebrandum Chalcedonenſe Concilium. Fortè, vt meditatur Aretas, habitus fuit reſpectus ad eũ carbunculum, qui in ea regione naſcitur. Quod ſiue pro certo ſtatuamus, ſiue non; illud mihi ſaltem veri præferre ſimilitudinem videtur, diuinum ſcilicet Spiritum voluiſſe in hoc nomine alludere ad Concilium in ea ciuitate poſtea peragendum pro hoc articulo de Chriſti Domini humanitate ſtabiliendo & confirmando.

Concilium Chalcedonẽſe quã præſertim ad finem fuerit celebratum.

Qua in re obſeruandum eſt, Chalcedonenſe Concilium eſſe ex generalibus vnum, quod Græci per excellentiã vocant magnam Synodum. Nec aliam ob rem fuit hoc Concilium coactum, quam vt firmè & ſtabiliter Catholica aſſereretur veritas de diuini Verbi Incarnatione aduerſus Eutychem & Dioſcorum illam impiè abnegantes. Si ergo ciuitas vocabatur Chalcedon, & tertiæ gemmæ potuit nomen Chalcedonis imponi: quid mirum, qui certò præſciebat eiuſmodi articulum in ea vrbe fore ſtabiliendũ, ipſummet Chalcedonis nomen ad tertiam gemmam aſſignandam vſurpare voluiſſe? vt hoc pacto denotaretur, vrbem illam veluti gemmam fore pretioſiſſimam quæ in mediis tenebris lumen veritati præferret; vt de Carbunculo traditur. Hæc conſideratio alicui fortaſſis primo aſpectu nimiã ingenij ſubtilitatem redolebit. Sed qui altiſſima Diuinæ prouidentiæ conſilia, & ſacrarum Literarum elegantiam accuratè perpendat; non dubito, quin hanc gemmæ atque vrbis in eodem nomine communionem non caſu & temerè, ſed ſumma ratione atque conſilio factam eſſe fateatur: atque adeò diuinam prouidentiam idcirco ſuauiter diſpoſuiſſe, vt in ea regione gemmæ huiuſmodi ardentes innaſcerentur, quæ ignitæ prunæ colorem referrent, vt prodit Aretas.

NOTATIO XIII.

De gemma, quæ Smaragdus vocatur.

De Smaragdo, quarta Apocalypſeos gemma. Et imprimis de Hebraico ipſius nomine.

Hebraicum nomen, quod Smaragdo reſpondet Exodi 28.17. (vbi hæc eſt tertia gemma in primo Rationalis verſu) eſt *bareqet*, quod fulgurantem gemmam ſonat. Pagnino non placet verſio Septuaginta & Hieronymi; *quia non quadrat color.* Vnde exiſtimat, non eſſe Smaragdum, ſed Chryſolithum: quamuis ab aliis Hebræis Carbunculus reputetur. Sed conſulantur, quæ diximus not. 5 nec dubitabitur, quin *Bareqet* ſit eadem gemma, quam Græci & Latini Smaragdum nuncuparunt. Verùm licèt de tertia illa Rationalis gemma non conſtaret, conſtat tamen de hac Apocalypſeos quarta: nam Ioannes græcè ſcribens, eam vocat Smaragdum. Sed nec de tertia Rationalis gemma ſupereſſe poteſt dubitatio, quin Smaragdus ſit.

Smaragdus quantopere ſit lucidus.

Et Pagnini obiectio facilè diluitur: nam pretioſi Smaragdi apud veteres magnopere fulgurabant; vt conſtat ex iis, quæ antiqui tradunt auctores: nam Athenæus l.3.c.[illegible]. aſſerit Smaragdũ meliùs dici poſſe Maragdum; nam ex ſplendore nomẽ adipiſci. Conſtat autem in nonnullis priſcis nominibus additum fuiſſe in principio ſigma. Quam ad rem etſi ſatis videbatur eſſe, quod gemma ſit pellucida: ceterum quod Græcè & Hebraicè ſplendens ſeu fulgurans nominetur, argumento eſt veteres Smaragdos multo fuiſſe ſplendidiores, quam noſtros. Colligere etiam hoc licet ex iis, quæ Plinius lib.37.cap.5 his verbis recenſet. *Ferunt in Cypro tumulo reguli Hermiæ iuxta Cetarias marmoreo leoni fuiſſe inditos oculos ex Smaragdis ita radiantibus etiam in gurgitem, vt territi inſtrumenta refugerent thynni, diu mirantibus nouitatem piſcatoribus, donec mutauere oculis gemmas.* Accedit, quod Plinius ipſe ibidem tradit, Smaragdos nimirum eſſe ſemper radiãtes.

Inter Smaragdos Scythici præſtãtiores.

Et de Scythicis ſingillatim hæc habet; *quantum Smaragdi ab aliis gemmis diſtant, tantum Scythici à cæteris Smaragdis.* De nobilium verò Smaragdorum duritate ſic ait; *Scythicorum, Ægyptiorúmq; tanta duritia eſt vt nequeant vulnerari.* Præterquam quòd propter magnam de Smaragdis olim æſtimationem nullus ferè Smaragdus cælabatur, *Decreto hominum eis parcitur ſcalpi vetito.*

Smaragdi color quantã humano intuitui voluptatem afferat.

Deinde eleganter ponderat Plinius ingentem voluptatem atque ſolatium, quod humanus viſus ex Smaragdi cõſpectu percipit. *Nullius coloris aſpectus iucundior eſt. Nã herbas quoque virentes auidè ſpectamus Smaragdos verò tantò libentiùs, quoniam nihil omnino viridius comparatum illis viret. Soli gemmarum contuitu oculos implent, nec ſatiant, quin & ab intentione alia obſcurata aſpectu Smaragdi recreatur acies; ſcalpentibúſque gemmas nulla alia gratior oculorum refectio eſt. Ita viridi lenitate laſſitudinem mulcet.* Similiter Solinus cap.27. vbi adiungit fabulam de Gryphis Smaragdos contra Arimaſpos tuentibus: cuius etiam meminit Plinius lib.7 cap.2. Dictis Plinius ipſe addit, ad maiorẽ viſus oblectationem, Smaragdos ſolitos elaborari concauos, vt viſum colligant.

Ex Smaragdo mira fieri ſpecula.

Idem tradit, mira ex Smaragdo fieri ſpecula: *quorum corpus extruſum eſt, eadem, qua ſpecula, ratione ſupinis imagines reddunt.* Atque huiuſmodi officium Smaragdus tanto cum oculorum ſolatio præſtat, vt Nero Princeps gladiatorum pugnatio Smaragdino ſpeculo ſpectaret.

Smaragdos in æreis fodinis reperiri ſolere.

Obſeruatione etiam dignum eſt, Smaragdos æri quaſi affines atque cognatos eſſe, ait enim Plinius eos in æreis fodinis reperiri ſolere. & quod mirabilius eſt, in lydio lapide ſi lineam Smaragdo ducas, æreum colorem linea ipſa refert, vt experientia notum eſt.

Epiphanius aduertit, Smaragdi ſaporem eſſe acerbum & amarum. Plinius item conſiderat Smaragdos lõginqua amplificari viſu, inficientes circa ſe repercuſſum aëra: & ſatis ſit hæc de Smaragdo adnotaſſe; eo quòd ſit gemma omnibus notiſſima.

NOTA

NOTATIO XIV.

De Smaragdi proportione & conuenientia cum quarto articulo.

Quartus fidei articulus quid in ſe contineat.

QVartus Symboli articulus iuxta noſtram diuiſionem eſt eiuſmodi; *Paſſus ſub Pontio Pilato; crucifixus, mortuus, & ſepultus.* Cui hæc Apocalypſeos verba reſpondent; *Quartum, Smaragdus.* De gemma nonnihil iam ſuperiori notatione diximus. Illud hic imprimis obſeruo, Smaragdū Apocalypſeos eſſe cōcipiendum cum tota illa perfectione & ſplendore, quem antiqui Scriptores Scythico adſcribūt Smaragdo. Cum hac gemma copulandus eſt, & componēdus quartus ſymboli articulus, qui de Ieſu Chriſti redemptoris noſtri paſſione agit: quod fuit excellentiſſimū illud ſacrificium pro mundi ſceleribus ad æterni Patris irā placandam oblatum. Quare vt Chriſti redemptio, iuxta Regiū Pſaltem, copioſiſſima foret; congruentiſſimū fuit, vt ipſius aſſertoris paſſio ſummopere acerba & ignominioſa eſſet, atque adeò patientia Chriſti fuiſſet admirāda. In hac Chriſti Domini morte vertebatur totius mundi ſalus, & in ipſa Chriſtiani hominis ſpes ac fiducia nititur, hoc eſt, pretioſum quoddam virtutum omnium ſpeculum. Vnde qui ſingulari Dei beneficio intentis animi obtutibus contēplatur atque cognoſcit admiranda prorſus myſteria, quæ Diuina prouidentia in Chriſti Domini cruce occultauit; nulla alia in re ex iis, quas præpotens Deus in vniuerſa mūdi machina fabricauit, tantū Diuinæ virtutis, ſapiētiæ ac fortitudinis deprehēdet, quantū in hac vna, quæ infideliū oculis eſt abſcondita; vt ſapienter expendit Paulus 1. ad Cor. 1.

Quàm aptè Smaragdus cum prædicto articulo cōponatur.

Optaret aliquis, vt obſcura aliqua aut ſanguinea gēma ad huius articuli ſymbolum ſeligeretur (cæterum habēda fuit ratio non ſolùm de ipſa mortis figura; ſed de aliis etiā rebus quàm plurimis, quas nobis hic articulus proponit ob oculos) Ad quarum omnium ſignificationem nulla potuit gemma Smaragdo aptior & congruentior aſſumi.

Iris ſuprà cap. 4. tota ex Smaragdo. Chriſti paſſionis ſymbolum.

Chriſti paſſionem eſſe noſtræ ſpei firmiſſimum adminiculū.

Hoc, vt amplius declaretur, obſeruo primò; iridē Ioanni viſam cap. 4. 3. (cùm ait; *Et iris erat in circuitu ſedis*) eſſe totam Smaragdinam. atqui, vt eo loci expēdimus, propria illius iridis ſignificatio paſſionem Chriſti Domini repræſentat, ex Iſaiæ 54. 8. & 9. vbi ſic habetur; *In momēto indignationis abſcondi faciem meam paruumper à te; & in miſericordia ſempiterna miſertus ſum tui, dixit redēptor tuus. Sicut in diebus Noe iſtud mihi eſt; cui iuraui, ne inducerem aquas Noe vltrà ſuper terram; ſic iuraui, vt non iraſcar tibi. Montes commouebuntur, & colles contremiſcent: miſericordia autem meà non recedet à te, & fœdus pacis meæ non mouebitur; dixit miſerator tuus Dominus.* Cùm igitur cæleſtis arcus ſit mirificum ſymbolum certiſſimæ ſpei, quæ nobis eſt iniecta, diuinā indignationē nuſquam ita inundaturam, vt mundum prorſus exſorbeat; reſpectiuam enim pignus, quod nobis tradidit, atq; ita demum fore placandā: cùm hæc, inquā, ita ſit, quis non videat Chriſti Domini paſſionem verum eſſe pignus nobis datum, quo iuſtam Deus mitiget iram, nec in ſceleratos homines excandeſcat? Chriſti ergo paſſio atq; mors eſt vera illa iris, ſiue cæleſtis arcus, qui Dei thronū ambit, vt ca. 4. vidimus. Quòd autem illa iris thronum circundans tota ex Smaragdo fingatur, propterea factū eſt, quia Smaragdus eſt ſymbolum huiuſce articuli, quo de Chriſti Saluatoris noſtri paſſione, atq; adeò de firmiſſimo ſpei noſtræ adminiculo agitur. Quin etiam arcus ille totus ex viridi Smaragdo erat, abſque vlla ſanguineæ vindictæ aut pallidi metus permiſtione; quibus coloribus iris hæc, quam oculis in cælo crebrò ſpectamus, conſtare ſolet.

Smaragdi reflexione carnis ſibi contiguæ colorem remitti atque frāgi.

Chriſti paſſio ad carnis petulantiam coërcendam efficax.

Secundò obſeruo, cùm Smaragdus ſit eiuſmodi gemma, quæ plus ceteris aſpectum permulceat; eſſe pariter eius naturæ, quæ præ ceteris remittit atque debilitat carnis ſibi contiguæ colorem. Notum eſt, qui viridis cuiuſuis lapidis ſplendore perſtringatur, pallētis omnino coloris cū videri. Si ergo viridis color carneum infringit colorē; nulla res ita illū decolorabit, atq; Smaragdus, habitā quantitatis proportione. Nā vt Plinius ait, nullus eſt lapis, qui ita inficiat *circa ſe repercuſſum aera*; & ideo Smaragdi *longinquo amplificantur viſu*. Hinc fit, quæ gemma plus ſpectantis oculos reficit ac recreat, eādem decolorari ac pallidam reddi illius carnem, qui gemmam ipſam amplexus eſt. Quem etiā participabit effectum, qui Chriſtum caput ac ducem imitatus, crucem ipſius amplectatur atque in humeros tollat. Huc ſpectat, quod Epiphanius de amaro Smaragdi ſapore tradit: quo nobis innuitur, ſummo ſolatio noſtrum viſum atque ſpem affici ex ipſius ter conſpectu, quæ guſtata Chriſto ipſi adeò amara fuit.

Chriſti patientia inter verbera & clauos per Smaragdum figurata.

Tertiò, facit etiam ad rem Scythicus Smaragdus ad ſummæ patientiæ & conſtantiæ ſignificationē, quia *Scythicorū, Ægyptiorúmque tanta durities eſt, vt nequeant vulnerari.* Vnde claui ac verbera, quæ Chriſti carnem diſciderunt, ipſius conſtantiam & patientiam nequaquam læſere. Atque hæc magna durities cum viridi Smaragdi colore perfectè ſociata repræſentat conſtantiam atque patientiam cum copioſiſſimi fructus expectatione, quem Chriſtus Dominus præuidit ex ſua ipſius paſſione ſanctiſſimâ percipiendum.

Smaragdus præſens cōtra venena antidotum.

Chriſti paſſionis meditatio aduerſus omnia vitia remedium.

Quartò, Smaragdus ab omnibus artis medicæ peritis pro mirifico contra venenum antidoto reputatur. Itaque Smaragdi puluis admiſcetur confecturæ ex Hyacinthis effectæ, aliiſq; omnibus antidotis. Hoc ipſum in Chriſti Domini paſſione myſticè accidit: cuius egregia ac ſingularis virtus imbibitur atque inuenta eſt per remedia omnia, quæ nobis aduerſus peccati venenum diuinitus reſerata ſunt; vt in Sacramentis notum eſt.

Smaragdi color oculos recreās, quid myſticè ſignificet.

Chriſti paſſio quàm ſit efficax ad mœſtos & afflictos recreandos.

Quintò, quam oculi oblectationem ex Smaragdo oppoſito percipiunt, ea eſt Eccleſiaſtici verbis conſentanea cap. 40. 22. *Gratiam & ſpeciem deſiderabit oculus tuus, & ſuper hæc virides ſationes.* quaſi dicat, ad oculorum ſolatium viridem præſtare colorem, quam egregiā quamlibet pulchritudinem. Si ergo viridis color tanto viſum oblectamento perfundit, nihil eſt Smaragdo viridius, vt optimè notat Plinius. Atque, vt illud etiā obiter perſtringam, hæc oculorū voluptas, dum in viridi paſcitur colore, coniuncta ſemper eſſe ſolet cum illa etiam voluptate, quam venturi fructus ſpes in agrorum viriditate experitur. Itaque viridis color vna ex parte viſum recreat ac reficit; ex altera certam ſpem ſymbolicè repræſentat: quod vtrumque in Smaragdo rerū omnium viridiſſimo egregiè figuratur. Namque vt nihil eſt quod cum Smaragdo comparatum videatur viroris nomen promereri: ita etiam nihil ferè aliud pro noſtræ ſpei adminiculo videtur æſtimandum, ſi cum erecta fiducia ex Chriſti paſſione in nos emanante comparetur. Et qui aliarum rerum cōſideratione, ſe mœſtum, anxium, & in anguſtias redactū experitur; qui aut fulgentiſſimū virtutis ſplēdorē, quo deſtituitur, aſſequi ſe poſſe deſperat, aut ingruētes labores vel dæmonis ſuggeſtiones exhorreſcit; aut rectiſſimum Dei iudicium reformidat, aut etiam æternorum pœnas ſuis flagitiis debitas extimeſcit: quicunque (inquā) alicuius ex hiſce rebus aſpectu & conſideratione debiles ac defatigatos animi habet obtutus; protinus mentē recreat & relaxat, vbi ad paſſionis Chriſti Smaragdum viridiſſimū reflectit oculos. *Ab huiuſmodi intentione ſic grata aſpectu Smaragdi recreantur acies*, vt loquitur Plinius. Hinc Chriſtus laſſos omnes ac defatigatos ad ſeſe vocans, *Ego* (inquit) *reficiam vos.* Ac ſi apertius diceret; quicunque aliarum rerum pondere preſſus atque adeò oppreſſus fuerit; perfectum inueniet ſolatium, ſi ad verum crucis Smaragdum mentis aciem conuerterit.

Contra inanem eorum ſpem, qui in Chriſti paſſione plus æquo fidentes ſe laxis habenis voluptati propter eā tradunt.

Sed ait Chriſtus, *Venite ad me*: quibus verbis nos per viuam fidem, & peccatorum deteſtationem ad ſe propiùs iubet accedere, niſi falſā & fucatā rerum ſpecie decipi velimus. Hoc propterea dixerim; quia procul Smaragdi præfert ſpeciem, quod re verā Smaragdus non eſt. quam vanæ ſecuritatis anſam nonnulli ſtultè prenſantes, dum in flagitiorum cœno ſponte volutantur, ſeipſos ſolantur nequidquam diuinā miſericordiā & Chriſti Domini paſſione: ac proinde Smaragdum ſibi pro libito confingunt ex eo, quod nihil in ſe præter inanem aëra & meras nugas habet. Verùm enim verò inficiari nemo poteſt, quin hæc ipſa improborum hominum deceptio nobis retegat, quam ingens ſit vera conſolatio ex Chriſti cruce ad nos redundans: ſiquidem ſtulti atque inſani falſam inde ſuæ ſecuritatis occaſionem captant. Id quod in ipſo etiam Smaragdo ſolet contingere; cuius color viridis adeò eſt intenſus, vt aër etiam ambiens viridem quoque præ ſe ferat colorem, & procul ſpectantium lumina deludantur.

Chriſti paſſio, clariſſimū ad noſtra vitia dignoſcēda ſpeculum.

Sextò, cum optimum ſpeculum (vt præcedenti notatione vidimus) ex Smaragdo conficiatur, aptiſſimè concipitur Chriſti paſſio quaſi ſpeculum quoddam clariſſimum ex Smaragdo conflatum; in quo mirum in modum figuratur ac refertur virtutis pulchritudo, peccati fœditas, charitas Dei, & defectus etiam ac næui illius, qui per ſe ſpectatos innocens videbatur & ſanctus.

Mirus Scythici Smaragdi ſplendor quid figuret.

Septimò, mirus Scythici Smaragdi ſplendor, quem ſuprà expendimus, egregiè concinit cum inſigni admirabilium virtutum perfectione, quæ in acerbiſſima Saluatoris noſtri paſſione eniteſcunt, necnon cum ſeptem lucis radiis, quos Ioannes Apoc. 5. in Agno mortuo fuit contemplatus: quibus denotantur ſeptem maximi ſplēdores, quos diuina prouidentia ſeptemplici ſpiritu complectitur. Iam, quòd admirabiles huiuſmodi radij prorſus deliteſcant, & abſcondantur ab eorum oculis, qui myſterium hoc non altè ac profundè meditantur; id etiam Smaragdus adumbrat; quem vt inueniant, atque eruant; altè terram defodiant oportet, qui in eius inquiſitionem incumbunt. Reperiuntur enim valde abſconditæ huiuſmodi gemmæ, & quaſi in ſecreto burſæ cuiuſdam repoſitæ.

Eteſiis ventis Smaragdos

Verum eſt tamen, Plinium & Solinum aſſerere, Eteſiis ventis Smaragdos reuolutā arenā detegi ſolere. Vocantur *reuoluta arena ſolere detegi, quid myſticè innuat.*

A autem Eteſiæ, qui ab Oriente perflare ſolent certis ac ſtatis anni temporibus, quos dicunt eſſe Solanos ventos, qui ſub caniculæ exortum oriuntur. Hoc fortaſſis applicari poſſet ad labores, ærumnas & aduerſæ fortunæ flatus, qui nobis cognitionem ingerunt felicitatis, quam in Chriſti Domini paſſione reperimus.

Aliæ Smaragdi proprietates: & myſtica earũ ſignificatio.

Octauò, Albertus Magnus, Abulenſis, Berchorius, Vincentius & alij, qui his ſubſcribunt, miras de Smaragdo proprietates prædicant, aiunt enim Smaragdo reddi verba perſuaſoria. id quod in Chriſti crucis Smaragdo certum eſt: quippe illa Euangelicæ prædicationi vires atque animos addidit. Tradunt etiam Smaragdi poſſeſſores valde locupletes fieri; turpium ac fœdatū actionum conſpectum prorſus auerſari; dæmones item Smaragdo fugari; atque alia id genus, quæ per exaggerationem videtur dicta. Fortè tamen diuina prouidentia huiuſmodi tractationes per- B miſit, vt earum ſcriptores nec opinantes Chriſti crucem hiſce præconiis extollerent.

Crucis figurã egregiã ex Smaragdo compinge.

Ex hactenus dictis elicio, Smaragdos egregiè impendi in crucis figuram conficiendam, quæ collo appenſa geſtetur. Cùm verò æneus ſerpens, quem Moſes Numer. cap. 21. fabricauit, Chriſtum in crucem ſuffixum typicè expreſſerit, vt communis fert Eccleſiæ atque doctorum conſenſus: myſterij expers non eſt, quod ſuperiùs attigimus de Smaragdi affinitate cum ære; ita vt in Lydio lapide linea æreo inſtrumēto ducta eundē prorſus referat colorem, ac ſi Smaragdo duceretur. Similiter enim, quod æneo figurabatur Serpente, idem etiam in Smaragdo figuratur.

Illud mihi exciderat, quod tamen hic prætermitti non patiar; memini enim me apud Theophraſtum legere, viridem Iaſpidem eſſe Smaragdi matrem, quod vſui fortaſſis C eſſe poteſt, vt ſignificetur Chriſti paſſio inde ſuam duxiſſe originem, quòd ipſos homines, quos poſtea per redemptionem reparauit, antea per creationem condidiſſet. Vnde primæ creationis opus fuit veluti primarium redemptionis fundamentum.

NOTATIO XV.

De gemma Sardonyche.

Onychem à Sardonyche in ſacris Literis non diſtingui.

In Apocalypſeos Sardonyche alluſio ad vndecimam Rationalis gemmam.

PRimùm aduertendum eſt, in ſacris Literis non diſtingui Onychem a Sardonyche. Nam in veteri teſtamēto Sardonychem ſolùm legimus apud Iobum cap. 28. 16. vbi Septuaginta poſuerunt Onychem: Hebraicè verò eſt idem D nomen *Soham*; quod duabus tribuitur gemmis in vtroque Pontificis Aaronis humero collocatis (quas Onyches appellamus) itemq; vndecimæ Rationalis gemmæ. Sed cùm Apocalypſis eam appellet Sardonycha per alluſionem ad vndecimam gemmam Rationalis: eamq; Vulgatus interpres Iob 28. 16. eodem illā nomine vſurpet, hinc ſatis probatur, ſermonē eſſe de eo lapillo, quē Græci ac Latini Sardonycha nominarunt: qui multò pretioſior eſt, quam qui propriè & ſtrictè nominatur onyx; vt cōſtat tum ex annuli Polycratis hiſtoria (quam referunt Cicero lib. 5. de finibus, prope finem, Plinius lib. 37. cap. 1. & Solinus cap. 46.) tum etiam ex illo epitheto, quod ei in Scriptura tribuitur Iob 28. 16 cum dicitur *Sardonyche pretioſiſſimo.* Potuit autē Vulgatus, & potuere etiā Septuaginta lapidi Sardonychi nomen Onychis indere. Hoc enim nomen poteſt bifariam E vſurpari: primò, pro ſpecie illa, quā Plinius appellat Onychē, prout a Sardonyche diſtinguitur: ſecūdò, prout cōmune eſt earum gemmarū nomen, in quibus lapis vnus ſuper alium videtur impoſitus, vt vnguis eſt ſuper carnem. atque hoc pacto Sardonyx inter Onychas præſtantiſſima eſt.

Onychē poſſe bifariam vſurpari.

Quæ fuerit vocata gemma Sardonyx in prima ſui nominis impoſitione.

In prima autem nominis impoſitione Sardonyx vocabatur gemma quædam, cuius ſubſtratum (ſic Plinius vocat inferiorem lapidis partem, quæ nigri coloris eſt) ſimile erat Sardæ, quæ eſt veluti caro tranſlucida; & ſuperior pars vnguem referebat, vt docet Plinius lib. 37. cap. 6. *velut carnibus vngue hominis impoſito & vtroque tranſlucido.* Poſtea tamen Sardonyches nuncupatæ ſunt gemmæ illæ, quibus præter ſubſtrati nigrorem nihil erat cum Sardis cōmune; & F quibus ſuperior vnguis ita rubebat, vt candor in minium tranſiſſe videretur. Vnde Plinius ait in Sardonychibus illud valde æſtimari, quòd ſuperior facies eſſet in cuſtatum maris cruſtis rubentior. Conſtat etiam inter ſubſtratum nigrum & rubentem ſuperficiem optimas Sardonychas cādenti lineā diſtingui: itaque poſtquam læuigatæ ac politæ ſunt, in media extimæ ſuperficiei parte minij ſiue rubeus color (qui ex ceruſſa & minio quaſi miſcetur) eminebat. Mox in circuitu veluti zona quædā candidiſſima ducebatur; infra verò ſubſtratū nigrum imò & nigerrimi coloris, vt Plinius tradit. Quamuis aliæ huiuſmodi gemmæ pro ſubſtrato nigro habuerint cæruleum valde obſcurū, cuiuſmodi ſolet eſſe atramenti in cæruleum vergentis color.

Deſcriptio gemmæ Sardonychis.

In gemma Sardonyche triplicē contingi colorē.

Coniunctio hæc triplicis coloris, nigri, albi, atque rubri clarius adhuc colligitur ex Plinio lib. 37. cap. 12. fine, vbi de gemmis factitiis: ait enim, *Glutinatur ex aliis gēmis, alium de nigro, alium de candido, alium de minio ſumptis, ſingulis in ſuo genere probatiſſimis.* Eoſdem ternos colores exprimit dilucidè Solinus cap. 36. ait enim, *Superficies probatur ſi meracius rubeat; medietas circuitur limite candidi: reliqua nigro finiuntur.* Et quamuis gemmæ huiuſmodi hodie non magnopere expetantur, ideoque reperiantur paucæ; cùm tamen hæc literis mando, in conſpectu mihi eſt Sardonyx quædam, in qua perſpicuè cernitur triplicis coloris diſtinctio, nempe in infima parte nigri, in media albi, & rubri in ſumma. Facile autem eſt videre, ſi in vmbonis figuram, vt docet Plinius, expoliatur, poſſe quidem limitem album remanere non in deiectu gemmæ, ſed in ipſo vmbone, ita vt minium ſiue ſubrubrum vnguis colorem ambiat.

Ad hæc; in Sardonyche maximè probatur, *vt nihil in ſua ſede alieni interpellaretur*; id eſt, vt & album nihil haberet alterius coloris admiſtum, idemque in reliquis coloribus accideret; atque adeò vt alba zona eſſet zona perfecta, & nulla ratione ſe funderet; ſed ad minij ambitum in circuli figuram ſe colligeret. Color verò mediæ ſuperficiei, licèt dicatur valde ruber futurus; accipiendum tamen eſt, qua ratione ceruſſæ & minij permiſtio pati poteſt. Sic Hiſpanum vulgus dicere ſolet, *Comoelonues de la roſa*; candore in minium tranſeunte, vt Plinius ait.

Quo modo ſiue figura Sardonyx olim ſcalperetur.

Triplicem ergo colorem in hac gemma habemus, inferiorem nigrum, medium candidum; ſupremum rubentem: vt expreſsè etiam diſtinguunt Iſidorus, Marbodæus & ceteri, qui de gemmis ſcripſere. Ita tamen ſcalpebatur, vt in ipſo vmbone rubeus maneret color candidā zonā coronatus: quòd etiam ad vnguis humani imitationem nonnihil refert. in vngue enim, aut in eius ſaltem extremitatibus aliquantulum extat candidi. At in hac gemma non ſolū candor hinc inde diſtinguebatur; ſed continuus etiam linea per circuitum tanquam zona vel circulus albus mediam partem rubentem omni ex parte complectens.

Sardonycha lapillum eſſe opacum, non perſpicuum.

Porrò in Sardonyche pretioſiore tradunt Plinius & Solinus nihil perſpicui & pellucidi fore. Hinc Plinius ipſa ait, cæcas, ſiue opacas Sardonychas abſtuliſſe nomen, id eſt, nomen Sardonychum ſibi per excellentiam vindicaſſe. Gemmæ iſtæ Romanis fuere imprimis gratiſſimæ ad anulorum, id eſt, ſigillorum vſum; quoniam *ſola propè gemmarum ſcalpta* (ait Plinius) *ceram non auferrent.*

Rubentē ipſius ſuperficiem contemplatur Plinius nonnihil in purpuram tendere; *non ſine quadam ſpecie purpuræ candore in minium tranſeunte.* In circulo autem quantumuis candido conſiderat etiam ineſſe *quandam arcus cæleſtis anhelationem.*

Sardonychos proprietates à nonnullis tradita.

De aliis huius gemmæ qualitatibus nihil graue & antiquitate ſolidum occurrit. Rueus ait, eā reprimi animi faſtum: aliis placet eſſe valde ſalutarem, & animo hilaritatem adducere. Abulenſis verò Exodi 28. ſcribit multos eſſe Onychis effectus noxios ac pernicioſos, vt triſtitiæ formidinis, odij atque bellorum. alij volunt in Sardonyche figurari inſana, terra & horrenda viſa, illam etiam rixas ac lites excitare.

NOTATIO XVI.

Vbi gemma quinta ad quinti articuli myſterium accommodatur.

Quintus fidei articulus cũ Sardonyche componitur.

VErba quinti articuli hæc ſunt pauca *deſcendit ad Inferos*: Apocalypſeos verò illa, *quintũ, Sardonyx.* Vidimus iam in ſuperiori notatione Sardonychē eſſe gemmā opacā, cui tres ſunt circuli ſiue lineæ: infima nigra, media candida, ſumma rubens (quod idem eſt atque eſſe candidam & rubicundam) porrò in hoc lapide ſculpto iam & perpolito album remanere colorem, quaſi rubentis coronā; ſicut zona alba medium vmbonem rubentem complectens.

Quid in ſe includat articulus Symboli quintus.

Articulo autem quinto edocemur Chriſtum redemptorem noſtrum, ſimulac ſanctiſſimum Patri ſpiritum tradidit, corpore in cruce relicto ad inferos deſcendiſſe, vt iuſtos omnes in Patrum ſinu detentos ad veram libertatem & gloriam aſſereret ac reuocaret, tanquam copioſiſſimum ſuæ paſſionis & mortis fructum. In hac ſymboli veritate conſideranda eſt maximè diuerſa omnino ſors ac differētia inter eos, qui apud inferos tenebantur. Nā iuſtis ac Dei familiaribus eam inferorum partē incolentibus, qui vocatur limbus, fuit lux illa omnium feliciſſima, quæ expectari aut cogitari poſſent. Improbis verò in barathrum detruſis non longè loco diſſitis triſtiſſimus ac deploratiſſimus dies extitit, propter vtrorumque ſortis ac ſtatus diſcrimen, cùm ipſis tamen in ſumma miſeria & infelicitate æternùm remanentibus, ipſorum vicini ad glorioſiſſimam libertatem ſunt educti. Iam, quod attinet ad doctrinæ huius certam ac ſtabilem veritatem, & ad ipſam impugnantium cōfutationem, conſuli poſſunt Scholaſtici doctores, & præ

& præſertim Valentia 3 parte, diſputatione 2. quæſtione 4. puncto 4.

Sardonychis colores quomodo ad hoc myſteriū applicentur.

Pro huiuſce articuli ſymbolo Sardonyx fuit inter gemmas delectus. In quo mihi perſuadeo, ſupremam eius partem (id eſt rubentem ſuperficiem) eſſe ſymbolum Chriſti redemptoris noſtri: limitem ſiue circulum candidum, qui vt zona extimam ſuperficiem rubentem complectitur, iuſtorum in Patrum ſinu, ſiue limbo commorantium: ſubſtratum nigerrimum, damnatorum, qui in ima inferorum parte, id eſt, in barathro torquebantur.

Quid niger Sardonychis color quid candidus adumbrent.

Primò ergo cùm articulorum ordo depoſcat, vt quarta gemma Chriſti paſſionem, ſexta reſurrectionem adumbrent: facili negotio quiſque cernet, per quintam congruenti ordine ſignificari Chriſti ad inferos deſcenſionem. Deinde, cùm inferni nomen eam denotet partem, quæ infima eſt: ſi qua ratione id potuit in gemma aliqua figurari, in ea certè repræſentandum erat, quæ ſub facie ſumma duas alias contineret partes, quæ quaſi inferiora loca ſunt. Tertiò, quæ diſtinctio in inferis erat regionibus, (damnatorum quidem in inferiore parte, in ſuperiore iuſtorum,) aptiſſimè figuratur in eo, quòd Sardonychis ſubſtratum ſit nigerrimum, medius verò limes candidus. Quemadmodum enim ſumma infelicitas in atro atque obſcuro colore innuitur: ita etiam vitæ candor & innocentia in candido. Huc accedit vſitatum fuiſſe antiquorum morem, vt per nigrum lapillum, diem infelicem; felicem, per album ſignificarent. Cuius conſuetudinis plura paſſim teſtimonia apud antiquos Scriptores præſertim Poetas occurrunt. Quare copulatio albæ lineæ cum ſubſtrato nigerrimo mirificè confert in Sardonyche ad illud ſignificandum, quod in Chriſti deſcenſu ad inferos accidit. Iuſtis enim quaſi candidus cum ſorte feliciſſima lapillus obtigit, iniuſtis in infimo loco relictis ater ac triſtis cum ſumma miſeria.

Chriſti ad inferos deſcenſus qua ratione in Sardonychis ſymbole figuretur.

Sed videamus, qua ratione ſuperficies inſigniter rubens repræſentet Chriſtum ipſum, qui ad inferos deſcendit. Atque imprimis vidimus iam in præterita notatione, colorem extimæ ſuperficiei in Sardonyche eſſe candoris ac minij permiſtionem, vt Plinius expreſſit. Quod perinde eſt, quaſi ſuperficies illa ſit pariter candida & rubicunda: atque de Chriſto Domino dicitur Cantic. 5. 10. *Dilectus meus candidus & rubicundus.* Secundò, ſi per hæc ipſa Canticorum verba (vt eo loci diſputabimus) ſignificatur vna ex parte maxima vitæ puritas & ſanctimonia (cùm candor ſiue albor immaculatam vitæ ſanctitatem denotet;) ex altera verò ingens alacritas & vigor (nam rubicundus color ſanguinem, in quo vita conſiſtit, repræſentat.) ſi hoc, inquam, ita eſt; vt ſignificaretur, qui occiſus fuerat priùs, non quidem ſceleratum fuiſſe, aut à morte ipſa ſuperatum, ſed peccati ac mortis triumphatorem; quid conuenientius, quam ſymbolum ſummæ ſanctitatis, & vegetæ atque integræ vitæ proferri? Ea quippe ratione, denotatur Chriſtum Dominum ita fuiſſe à peccato immunem, vt ipſammet præ ſe ferret ſanctitatem, ita à mortis triumpho liberum, vt ipſam potiùs glorioſiſſimè triumpharet. Quòd verò rubicunda ſuperficies candidæ ac nigræ ſit impoſita, oſtendit Chriſti imperium ac dominationem in ipſas inferorum regiones. Iam, ſi linea candida & ſubſtratum nigerrimum rectè inferorum locum adumbrant; vt figuretur, eò Chriſtum deſcendiſſe, quid congruentius, quam ipſius Chriſti ſymbolum, videlicet rubentem ſuperficiem candido circulo ambiri, qui ſubſtrato nigerrimo contiguus eſt?

Rubicunda Sardonychis ſuperficies candidæ ac nigræ impoſita quid myſticè indicet.

Limbus nomen Sanctorū Patrū ſinui inditū, quid ſignificet.

Præter hæc, nomen, quod iuxta communem acceptionem tribuimus infero ſanctorum Patrum loco, eſt *Limbus*: quo nomine catechiſmi omnes vtuntur. Quid igitur aliud limbus eſt, quam ora ſiue ambitus? Ergo qui attentè Sardonychem inſpexerit, planè aduertet, candidum illum circulum eſſe veluti limbum & quaſi ambitum inter ſupremam ſuperficiem rubentem & nigerrimum ſubſtratum. Atque illud etiam, quod præcedenti notatione diximus, circulum candidum eſſe rubentis ſuperficiei coronam, hîc pariter cohæret aptiſſimè. Etenim ſi ſuperficies illa Chriſtum repræſentat; Chriſtus ipſe inter iuſtos in Abrahæ ſinu commorantes medius apparuit, vt lætificaret omnes, & ſumma felicitate bearet. Quin & ſanctiſſimus ille Patrum cœtus Chriſtum in limbo circundans fuit quædam maximi triumphi ac celebritatis corona eundem triumphatorem redimiens atque ornans.

Altera nominis Limbus acceptio.

Quòd ſi aliquis dicat, hoc nomen *limbus*, quando ad ſanctorum Patrum ſinum aptatur, accipi non in oræ ſiue ambitus ſignificatione, ſed pro *obſcuro*, ita vt *limbus*, idem ſit, atque [illegible], quod idem eſt, ac tenebricoſus & obſcurus: tone quæ inferorum pars ex obſcura & caliginoſa fuit præſente Chriſto clariſſima ac lucidiſſima reddita, A hæc per circulum album ſignificabitur. Quæ verò in ſumma obſcuritate permanſit, & in extrema miſeria atque infelicitate, hæc per ſubſtratum nigerrimum indicabitur.

Sardonycha ad ſigillorū vſū eſſe aptā, quid innuat.

Obſeruandum præterea eſt, quod ſupra diximus, Sardonychas maiori ex parte ad ſigillorum vſum aptari. Nam peculiaris eſt illi proprietas, nihil vt ceræ ad ſigillū ipſum adhæreſcat. Si ergo iuxta hanc conſuetudinem pretioſum conſideremus Sardonychem, in cuius rubentis ſuperficie imago aliqua pulcherrima inſculpta ſit, elegantiſſimè cōcipi poteſt eiuſmodi figura, quaſi Chriſti victoriam referat. Quando enim Chriſtus ſanctis Patribus propalam viſus eſt, in ea dilucidè perſpexerunt victoriam quam nuper de peccato, dæmone ac morte comparauerat, necnon gloriæ magnitudinem, qua ipſorum animos mentéſque compleuit.

Chriſti animā nō fuiſſe indignū ad Patrū limbū triūphatricē deſcendere.

Quòd autem nonnulli huic articulo opponunt, videri B rem Chriſti anima indignam, vt poſt victoriam in cruce partam ad inferos per ſe ipſa deſcenderet, cum nullus dignaretur Imperator ad obſcuras & tenebricoſas teterrimi carceris ſubterranei ſcrobes deſcendere. Hoc, inquam, egregiè refutat ac depellit mira illa Sardonychis proprietas, cuius Plinius atque alij meminere; ſcilicet ſi pro ſigillo vſurpetur, eam nihil aut ipſius ceræ aut vaporis aut maculæ contrahere. Et propterea Plinius ipſe ait, Sardonychas apud Romanos in pretio haberi cœptas, qui illis pro ſigillis vtebantur. In hac igitur Sardonychis proprietate eleganter innuitur, quod ad prædictæ obiectionis ſolutionem opus erat. Nam gemma illa, quæ aliquid ex cera auferre ſolet, aut labe aliqua ſeu macula inſici, hæc à ceræ contactu & ab alia qualibet contagione ſeruetur neceſſe eſt. At verò, quæ ab huiuſmodi periculo eſt immunis, C non ſolùm à ceræ impreſſione non eſt abſtrahenda, verùm etiam in id munus debet impendi ad ſuam ipſius mūditiem, læuorem atque decorem oſtentanda. Quid enim magis glorioſum aut honorificum, quam ſuum conſeruare ſplendorem ac venuſtatem, vbi alius deperit?

Chriſtum ex deſcēſione ad inferos nihil labis ac ſordis cōtraxiſſe: ſed ſuam potiùs inibi potentiam oſtendiſſe.

Terreni igitur principes mirum non eſt, ſi ad obſcura, tetra atque immunda loca deſcendere refugiant. Illis enim periculum imminet ex ea miſeria atque pædore aliquid contrahendi. Veruntamen Chriſti animæ ſanctiſſimæ nihil erat eiuſmodi extimeſcendum. Quòd ſi ingens ipſius charitas eam inuitabat, vti ad inferorum caliginoſa loca deſcenderet ad ſuos ex vinculis educēdos: clariſſima ipſius maieſtas id non ſolùm non impediuit, ſed potiùs oppor- D tunam nacta eſt occaſionem, vt ſuæ gloriæ ac ſplendoris egregium præberet argumentum: quando ita liberè ac ſecurè poterat infimum illum locum miſerum & infelicem penetrare. Ingreſſus igitur fuit Saluator noſter inferorum regiones, & ſuæ omnipotentiæ ſigillo effigiem atque inſigne ſuorum geſtorum ibidem reliquit impreſſum, & in tetro illo atque obſcuro loco ſeſe vniuerſalem rerum omnium dominum cognoſcendum exhibuit. Quinimò ipſimet damnati, licèt inuiti ac renuentes, ad ſanctiſſimum ipſius Redemptoris nomen genua flectunt. Nec ſolùm ab omni fuit ceræ, id eſt caliginis illius & immunditiæ contagione ſecurus; ſed potiùs maiori inde gloria ſuſcipiendus exiuit, quòd vt triumphator glorioſiſſimus ſe in ijs inferorum ergaſtulis maieſtate atque imperio præpotentem oſtenderit.

Non parum priſcis Poetis gloriæ ac dignitatis aſſe- E quuti viſi ſunt duo illi aut tres egregij duces, quos illi ad inferorum loca deſcendiſſe, vt ſuos inde amicos eriperent, confinxerunt. Hinc Latinus Poeta eleganter cecinit, ſub Æneæ Troiani perſona, Æneid. 6.

Si potuit manes arceſſere coniugis Orpheus
Threicia fretus cithara, fidibuſque canoris.
Si fratrem Pollux alterna morte redemit,
Itq; reditq; viam toties: quid Theſea, magnum
Quid memorem Alciden?

Si ergo huiuſmodi commenta fuêre excogitata ad virtutis maximæ & auctoritatis picturam: quantò præſtantior & excellentior erit vera gloria, quæ ſplendeſcit in ea certiſſimæ hiſtoriæ veritate: qua docemus Chriſtum aſſertorem noſtrum ac vindicem, non iam per ſomnia & in- F cantationes, ſed re ipſa ſuo diuino robore ac fortitudine armatum ad ea loca teterrima deſcendiſſe, ſuos familiariſſimos ex indigno carcere educturum?

Quæ à nonnullis qualitates Sardonychi attribuūtur, qua ratione huic ipſi myſterio deſeruire poſſint.

Inter oppoſitas atque contrarias proprietates, quas Abulenſis & alij de Sardonyche ſiue Onyche ſcribunt; fortè dici poſſet, quòd gemma hæc, ſi qua parte ſubſtratum habet infernum, ad aliquem applicetur, mœſtitiam atque odium affert, & rixas contentionéſque mouet: ſi verò penes ſuperficiem & circulum candidum applicetur, firmam valetudinem & ſolatium ac pacem lætitiámque præſtat. Quod ſi ita eſſet, facilis applicatio foret: nam ex vna parte denotabitur furor ac rabies, qua damnatos omnes per occaſionem deſcenſus Chriſti corripuit: ex altera verò innuetur ſanctorum Patrum lætitia atque voluptas, quam ex glorioſa hac Chriſti deſcenſione acceperunt. Iam quod à Rueo traditur Sardonyche faſtum animi reprimi; non abs re eſt, vt ſignificetur per huiuſmodi deſcenſionem Chriſti, iactantiam ac ſuperbiam Dæmonis repreſſam, atque adeò contritam fuiſſe.

Species purpura in Sardonyche quid myſticè adumbret.

Denique ſpecies illa purpuræ, quam Plinius in Sardonyche contemplatur, appoſita eſt ad eam ſignificationem; vt gloria illa, quam Beatorum animæ in limbo repentè acceperunt, ſit etiam certiſſimum carnis reſurrectionis pignus: quod myſterium, vt in gemma duodecima probabitur, per Amethyſti purpuram ſignificatur. Cæleſtis verò arcus anhelatio ſiue æmolatio (quam etiam Plinius in Sardonyche ſpeculatur,) mirifica eſt huic inſtituto; namque vt cæleſtis arcus poſt generale illud diluuium reliquum nobis eſt pignus, fore vt nunquam deinceps homines inundatione abſorbeantur: ita ſimiliter Chriſti deſcenſus ad inferos iuſtos illos reddidit ſecuros, quòd iam imbres triſtitiæ & laborum abiiſſent, & nihil eiuſmodi ſibi in poſterum eſſet extimeſcendum.

NOTATIO XVII.

In qua diſputatur, An Petrus in Epiſtola prima cap. 3 agat de deſcenſu Chriſti ad inferos.

VErba textus, quæ magis faceſſunt, ſunt quæ ſequuntur.

19 *Inquo & his, qui in carcere erant, ſpiritibus veniens prædicauit.*

20. *Qui increduli fuerant aliquando, cùm fabricaretur arca.*

Quinā expoſitores hunc Petri locum explicent.

Loci huius interpretes habemus Clementem Alexandrinum, Oecumenium, Bedam, Gloſſam, Albertum, Hugonem, Thomam, Dionyſium, Caietanum, Titelmannum, Vatablum, Clarium, Gagneium, Zegerum, Ariam, Heſſelium, Salmeronem, Sa, & Eraſmi notas.

Explicant etiam ex profeſſo Auguſtinus Epiſtola 99. Thomas 3 parte quæſtione 52 articulo 2 ad 3. Caſtro de Hæreſibus, Mendoſa in quodlibetis, Diegus de Paiua, Bellarminus tomo 1. libro 4. cap. 13. Turrianus lib. 4 pro epiſtola Pontificum. Suarez tom. 2. Valentia tom. 4. Pererius tomo 2. in Geneſ.

Præter hos obiter locum explanant Hieronymus Iſaiæ 54 Clemens Alexandrinus lib. 6. ſtromatum, Epiphanius, Athanaſius, Cyrillus, Hilarius in Pſal. 118. Ambroſius ad Rom 10. Ruffinus in Symbolo.

Quo ſenſu explicandum ſit B. Petrus aſſerens, Chriſtū ſpiritibus qui erant in carcere prædicaſſe.

Quadruplex difficilis huius loci explicatio.

Verū ex hoc Petri loco conuinci poſſint efficaciter hæretici negantes Chriſti deſcēſum ad inferos?

Et locus quidem ipſe expreſſè affirmat, Chriſtum ſpiritibus incredulis prædicaſſe. Contextus verò difficultatis occaſionem præbuit, vt expoſitores in varias atque multiplice ſententias abierint. Etenim primò explicatur hic locus de prædicatione, quam Chriſtus per ſe ipſe effecerit ante ſuam incarnationem, nempe Noëi tempore. Secundò, de prædicatione à Chriſto poſt incarnationem, ſed ante paſſionem facta. Tertiò, de prædicatione in limbo poſt ipſius mortem, cùm ad inferos deſcendit. Quartò de prædicatione in Eccleſia facta à Chriſto poſtquam aſcendit ad cælum. Ecce quatuor expoſitiones; in quarum ferè ſingulis plurimùm etiam variatur.

Nonnulli exiſtimantes, tertiam declarationem ceteris ſolidiorem eſſe (ſcilicet de Chriſti ad inferos deſcenſu) hoc ex loco nituntur hæreticos reuincere, qui Chriſti deſcenſionem ad inferos inficiantur. Nec tamen huiuſmodi expoſitores grauiſſimam contextus difficultatem ſoluunt. Ego è contrario ſic ſtatuo, primò rationi videri conſentaneum, ne plurimum virium in hoc loco aduerſus hæreticos adhibeatur. Secundò, quod ad Catholicos attinet, me contentus difficultati ſatis fortaſſe facturum, in tertia ipſa expoſitione de Chriſti deſcenſione ad inferos.

Propterea autem exiſtimo, hæreticos hoc loco validè reuinci non poſſe; quia duplici ratione poſſumus redargui. Prima, quia ſi interpretum auctoritatem æqua lance penſemus, non minùs ponderat eorum opinio ac cenſura, qui hoc in loco de Chriſti deſcenſu ad inferos ſermonem non eſſe contendant. Altera, quia iis auctoribus, qui de deſcenſione Chriſti ad inferos hunc locum explicant, non omnibus ſecurè niti poſſumus. Nonnulli enim hæc verba applicant ad concionem à Chriſto apud inferos factam, vt damnatos ſaluaret. De ſingulis ergo expoſitionibus ſeorſum nonnihil dicamus.

Prima expoſitio ex quatuor prædictis expenditur, de prædicatione temporibus Noëi facta.

Prima expoſitio eſt, non agi in hoc loco de Chriſti deſcenſione ad inferos, ſed de prædicatione, quam Dei Sa- A pientia ante Incarnationem præſtitit temporibus Noëi. Hanc opinionem ſectatur Clemens Alexandrinus in commentariis, quæ habentur tomo 1. Bibliothecæ. Hieronymus expreſſè Iſaiæ 54. Auguſtinus epiſtola 99. Beda, Albertus, Gloſſa ordinaria, & interlinealis, atque Lyranus; Diuus Thomas in commentariis, & 3. parte quæſtione 52. articulo 2. ad 2. Hugo Cardinalis, Dionyſius Carthuſianus, Diegus de Paiua. Eandem fatetur Lyranus eſſe communem Doctorum opinionem, & laudat etiam Mendoza in quodlibetis.

Duplex interpretationis prædictæ fundamentū.

Duo ſunt opinionis huius argumenta. Primum ſi locus hic de Chriſti ad inferos deſcenſione diſputaret; neutiquā coarctaret prædicationem ad incredulos ſub Noëi tem- B pora. Huic obiectioni nihil reſpondent tertiæ declarationis auctores, quod difficultati plenè ſatisfaciat. Alterum, dum dicitur Chriſtus Euangelium incredulis prædicaſſe; ſi de prædicatione apud inferos facta ſermo eſt, perinde eſſe videtur, ac ſi dicatur ad ſe Chriſtum conuertiſſe atque ſaluaſſe eos, qui in mortali peccato deceſſerant. Id quod videtur ſupponere Euodius ad Auguſtinum epiſtola 98. & perſpicuè tenent Clemens Alexandrinus lib. 6. ſtromatum, Nicetas Nazianzeni interpres, Caietanus hîc & Iſidorus Clarius, licèt aliquantulum obſcurè. Conſule Mendozam in quodlibeto, vbi etiam affert Hieronymi, Damaſceni & aliorum loca, qui id ſibi perſuaſerunt. Vide item, quid Auguſtinus dicat epiſtola nonageſima nona ad Euodium.

Argumenta contra ſuperiorem expoſitionem.

C Vidimus primæ expoſitionis contra tertiam argumenta. Contra primam quidem opponit Bellarminus, minimè eſſe ad rem in eo loco tractationem de prædicatione ſub Noëi temporibus facta. Reſponderi tamen poteſt, cohærere potius optimè cum antecedentibus & ſubſequentibus, vt infra oſtendam.

Secundò opponit verba ipſa textus, quæ primæ expoſitioni violenter applicantur: cuiuſmodi eſt vox illa, *Veniens*, item, *prædicauit ſpiritibus, qui erant in carcere*. Quamuis enim Auguſtinus & eius ſectatores ſpirituum in carcere detentorum nomen transferant ad animas peccatorum, quæ in carcere ſiue infidelitatis ſiue mortalis corporis erāt detentæ; ſimúlque aſſerant ipſosmet homines, ſicut & animas, ita etiam vocari poſſe ſpiritus: durior adhuc remanet loquutio. Quamobrem non deſunt, qui legere voluerint *in* D *carne* pro *in carcere*, vt Beda. Alij carceris ſeu cuſtodiæ nomē ad Noëi arcā referūt, vt Arias Mōtanus. Qua in re illud præſtituitur, qui ſimul cū Noëo ſe in arcā receperūt, prius ipſius Noëi prædicationi ſe incredulos præſtitiſſe: quod tamē merè gratis dicitur. Aliis placet, incredulos, quib. Noë prædicauit, ſpiritus in carcere appellari; quia quādo B. Petrus epiſtolam conſcripſit, eorum animæ iam apud inferos torquebantur. Ita Diegus de Paiua apud Mendozam, & Beza apud Bellarminum, qui hæreticus noſtram explodit Vulgatam, aſſeritque non ſore legendum, *qui in carcere erant*; ſed, *qui in carcere ſunt*.

Verba illa, prædicauit in Spiritu, *quomodo ab aliis exponantur.*

Deinde, verba illa, *prædicauit in ſpiritu*, alij exponunt de Chriſti Spiritu (qui eſt ſiue Spiritus ſanctus, ſiue diuina ſapientia) per Noëum loquente. Alij putant, tunc etiam Verbum æternum ſub viſibili ſpecie apparuiſſe & prædicaſſe, E vt de antiquis aliis apparitionibus accepimus. Qua de re legatur Mendozæ quodlibetum. Quòd autem Chriſti ſpiritus per Noëum prædicaſſe feratur, aſſerent fortaſſe conſentaneum eſſe loquutioni eiuſdem Petri epiſt. 1. cap. 1. 11. vbi ait, Chriſti ſpiritum per veteres Prophetas fuiſſe loquutum. Cùm verò fuerit hæc Chriſti ſpiritus prædicatio, aptè dici poterit ad hominum ſpiritus fuiſſe facta: ſicuti Paulus loquitur de quodam cœtu non corporeo, ſed ſpirituali; *Congregatis ſpiritu meo & vobis*, 1. Cor. 5. 4. quod idem eſt, atque *ſpiritu meo, & ſpiritibus veſtris*.

Prima expoſitio prædicta non probatur

Demum prima hæc expoſitio nihil in ſe facilitatis habet: & apparet quidem, eam idcircò fuiſſe excogitatam, vt tertiæ opinionis difficultatem auctores ſubterfugerent. Quapropter, vbi nodus ille apprimè ſoluatur, id ad primæ expoſitionis impugnationem ſatis erit. Licèt Auguſtinus F dicat, ſe earum difficultatum ſolutionem optare, vt ad tertiam declarationem adhæreſcat. Non tamen propterea primam inficiabitur, cùm & ex illa nihil diſſonum aut diſſentaneum ſubſequatur, & idem Scripturæ locus plures expoſitiones literales admittat.

2. Interpretatio de prædicatione à Chriſto facta, dum in carne mortali degeret, examinatur. Reiicitur 2. explanandi via.

Secunda explanatio eſt de prædicatione à Chriſto facta, dum in corpore mortali degebat. Hanc ſequitur Zegerus, & eam Auguſtino tribuit. Conſtructio autem eſt huiuſmodi. Chriſtus adueniens prædicauit etiam ſpiritibus concluſis corporis (vel ignorantiæ) carcere, iis, inquam, qui increduli erant ad ſimilitudinem eorum, qui ſub Noëi tempore fuerunt, &c. Hæc expoſitio faciliùs explicat vocem *adueniens*: in ceteris eſt prorſus violenta. Cùm enim dicat textus, Increduli erant, cum fabricaretur arca; exponit, eos fuiſſe incredulos ad eorum modum, qui ſub Noëo quondam fuerunt.

Tertia exponendi ratio de Chriſti ad inferos deſcenſione.

Tertia expoſitio eſt de Chriſti deſcenſu ad inferos. Huic ex antiquis ſubſcribunt Clemens Alexandrinus, Epiphanius, Athanaſius, Cyrillus, Hilarius, Ambroſius, Ruffinus, Oecumenius. Ex iunioribus Lyranus, Caietanus, Caſtrius, Clarius, Zegerus. Ex noſtris Salmeron, Turrianus, Bellarminus, Pererius, Suarez, Valentia, & Emanuel Sâ. Cæterùm non omnes eodem modo procedunt. Nonnulli enim volunt, hoc in loco ſermonem inſtitui de Euangelio ad damnatos prædicato, vt reapſe reſipiſcerent & ſaluarentur. Alij de prædicatione ad eos habita, qui Noëi prædicationem increduli priùs reſpuerant, poſtea verò vbi diluuium aſpexerunt, ſe ad veram fidem conuerterunt, & in ſolida peccatorum deteſtatione morientes ad ſanctorum Patrum ſinum fuerunt delati. Alij, vt Turrianus, ex hoc colligunt loco Purgatorij veritatem: atque adeò aſſerunt in præſenti agi de prædicatione habita ad eos, qui in Purgatorio morabantur.

3. Expoſitio prædicta ab auctore probatur & explicatur.
Prædicare hic idē quod notū facere.

Verùm enim verò exiſtimo imprimis nihil opus eſſe, vt in præſenti ſit ſermo de prædicatione, per quam ſalui ſint facti; qui Noëi tempore, cum fabricaretur arca, duros ſe & obſtinatos præbuerunt. Etenim verbum *prædicauit*, poteſt etiā vſurpari pro notum fecit: atque hoc pacto damnatis in ipſa adhuc miſeria & infelicitate perpetuò manentibus, ſuam Chriſtus prædicauit victoriam; quando ad inferorum ergaſtula deſcendens, ſanctorum Patrum animas inde eruit. Similiter exponunt pro damnatorum redargutione ſanctus Athanaſius, S. Thomas & Dionyſius Carthu. in 3. diſtinct. 22. q. 6. apud Mendozam; & eâdem etiam ratione explicat Suarez. Ipſe quidem nihil modò ſtatuo, verùm damnati fuerint omnes, qui Noëi tempore ſub arcæ fabricationem ſe incredulos præbuerunt. Sed illud tamen improbabile reputo, aſſerere generatim loquendo, qui priùs ſe incredulos præſtiterant a ſuis ſceleribus reſipuiſſe, & pœnitentiam egiſſe, atqui verba ipſa vniuersè procedunt de ſpiritibus, qui tenebantur in carcere, & duri atque increduli extiterant. Præſertim cùm in Græco per articulum legamus τοῖς πνεύμασι. Quamobrem, cùm aſſeuerandum non ſit, qui lethali ſcelere præpediti è viuis exceſſerant, eos a Chriſto fuiſſe in æternam ſalutem aſſertos; nec etiam eſt affirmandum fuiſſe a Chriſto ex illo carcere eductos, qui fabricationis arcæ tempore fuerant obſtinati. Ad quod tamen parum referret, eos in limbo ſiue in aliquo purgatorij receſſu deponere; ſi eſſet probabile tam longum purgatorij tempus, quod a Noëi ætate ad Chriſti vſque Paſſionem duraret. Ceterùm, vt ab hoc ſuperſedeam, exiſtimo Petri verba generatim agere de illis, qui Noëi tempore incredulitatem prætulerunt. Quarè probabilius eſt, verbum *prædicauit*, nihil aliud eſſe, quam *notum fecit*.

Difficultas contra dicta ſoluitur.

Dicet aliquis, huic loco reſpondere verba capitis ſequentis; videlicet 1. Petri 4. 6. *Et mortuis euangelizatum eſt.* Ex quo videtur inferri, *prædicauit* perinde hîc eſſe quaſi *euangelizauit*: atqui euangelizare eſt bonum afferre nuncium; qui tamen neutiquam bonus ac lætus nunciatus iis, qui in inferorum regione retinendi adhuc erant. Reſpondeo verba illa, *& mortuis euangelizatum eſt*, huc ad locum non ſpectare. Nam contextus ipſe poſtulat, vt in ſenſum valdè diuerſum accipiantur, ſicuti ſeorſum oſtendam. Præterquam quòd, ſi ſenſus eſſet bonum de Chriſti victoria nuncium ad ſanctos patres in Abrahæ ſinu degentes fuiſſe delatum; in hoc quidem peculiaris erat proportio & congruentia cum priori loco, ſcilicet, *veniens prædicauit his, qui in carcere erant, ſpiritibus*, non quòd *prædicauit* ſit idem, atque euangelizauit; ſed quia damnatis ideo nuncius de Chriſti victoria fuit auditus, quia Chriſtus ipſe ad inferos deſcenderet nuncium feliciſſimum ſuis amicis perlaturus, eoſque ex illis tenebris educturus.

Reſpondetur ad obiectionē ſuprà oppoſitam contra tertiam expoſitionem.
Cur, cū Chriſtus ad inferos deſcendēs ſua victoria nunciū omnibus notum fecerit, Petrus eorum ſingillatim hic meminerit, qui Noëi tempore vixerunt.

Supereſt nunc reſpondere præcipuæ difficultati, quam tertiæ huius ſententiæ oppugnatores aduerſus eam obiiciunt; nimirum, ſi Chriſtus ad inferos deſcendens ſuæ victoriæ nuncium omnibus ibi commorantibus euulgauit; cur Petrus non alios deſignat, præter eos, qui increduli fuerant, cùm arca Noëi fabricaretur? Ad hoc reſpondeo, primò huic loco plus energiæ & elegantiæ ſubeſſe, quam primo aſpectu appareat. Nam vox illa *per aquam* denotat, ipſâ diluuij aquâ Deum fuiſſe vſum ad arcæ exaltationem & ad humani generis incolumitatem, quod in illis perpaucis hominibus in arca incluſis fuit aſſeruatum. Itaque aqua, quæ terrarum orbem inundauit, & arcam obrutura videbatur, ea ipſa fuit medium inſtrumentum, vt & arca valde extolleretur, & per arcam generi humano ſalus eſſe poſſet. Secundò, mens diui Petri ea eſt, vt aſſerat, Chriſtum, cùm ad inferos deſcendit, effeciſſe, vt veteres vmbræ & figuræ in eo eſſe impletæ, & veritatem accepiſſe viderentur. • a

Antiqua Noëi arca quid typicè figurauerit.

Tertiò, hanc ad rem ſelegit Petrus pro exemplo, arcæ antiquæ figuram, quæ eadem diluuij vndâ fuit euecta atque eleuata. Quæ figura & antiquiſſima eſt, & nobiliſſima, & Petri orationi appoſitiſſima. Significat enim cuiuſmodi extiterit orbis, & quomodo pœnarum ac ſuppliciorum diluuium, quo mundus ob ſua ſcelera demergitur, in Chriſtum recidens ac depluens, contulerit maximè ad veram ipſius Chriſti exaltationem & humani generis ſalutem.

Cur hic ſolū fiat mētio incredulorum ſub Noëi tēpore.

Quartò, quamuis huius figuræ cōplementum euidenter fuerit oſtenſum omnibus, qui in infernum carceris erāt, ſiue damnatis, ſiue indemnibus, ſiue antiquis, ſeu recentibus; nihilominus aptè & eleganter ſileatur de reliquis, & ſolùm exprimuntur ij, qui fuerunt increduli, cùm arca fuit extructa. Dum enim ita affirmatur, perinde eſt, ac ſi dicatur; licèt omnibus id fuerit nunciatum, peculiariter tamē diuinæ prouidentiæ gloriam in eo ſplendeſcere, quòd eos ſingillatim confuſione ac pudore affecerit, qui minimè credebant, arcam illam humani generis ſalutis inſtrumētum fore; vt hac ratione animaduerterent (qui arcā olim irridebant) eam non ſolùm fuiſſe inſtrumentum, vt homines ex illa eluuione incolumes euaderent: verùm etiam fuiſſe egregiam quādam picturam hominum redemptionis, quam Chriſtus Dominus poſtea iuxta illius figuræ myſterium adimpleuerat. Fortè etiam ea tēpeſtate Noëus non modò prædicauit ſaluatum iri eos, qui ad arcam ſe reciperent; ſed etiam quod eſſet myſterium arcæ, & cuius rei eſſet figura.

Et quidem modus hic vnum aliquem duntaxat exprimendi, cùm tamen multis quidpiam enuncietur; plerumque ſolet eleganter vſurpari ob peculiarem aliquam conſiderationem. Exempli gratiâ regina filium parit, pulſantur concitato atque feſtiuo pulſu cymbala, vt illius nuncij lætitia omnium aures animoſque peruadat. Si quis fortè Aſtrologus antea prædixiſſet, reginam non fore parituram; tunc ſignificanter diceretur cymbalorum pulſus fuiſſe editus, vt reginæ partus ad falſi illius aſtrologi perueniret aures, & vt pudore atque rubore ſuffunderetur. Simili etiam ratione noui Pontificis electi indictio & promulgatio, quæ toti Romæ fit, diceretur eleganter eſſe nuncius ad peculiarem aliquem delatus; qui aut de illius electione ſe incredulum oſtenderat, aut illam vtpote amicus ac familiaris ambierat. Itaque cum peculiaris exigit ratio, vt ſingularis aliquis exprimatur, multò plus ſignificatur cùm dicitur ad eum ſingulatim nuncius aliquis fuiſſe perlatus, quam ſi omnibus diuulgatus perhiberetur.

Elicitur ex dictis tertiæ explicationis facilitas pariter & elegantia.

Ex dictis liquet, non ſolùm tertiæ expoſitionis difficultates ſolui; ſed etiam exponi pariter ipſius ſententiæ elegantiam & concinnitatem: atque adeò explicationes ceteras ex eo fuiſſe ortas, quòd non ſatis tum contextus ipſe, tum tertiæ huius expoſitionis elegantia perciperentur. Nam vbi hæc expoſitio rectè expendatur; facilè apparet, eam eſſe propriam ac ſimplicem; atque in ea comprehendi, quod prima aſſerit de Dei ſapientia, quæ incredulis per Noëum prædicauerit: & addi inſuper Chriſti deſcenſum ad inferos & ſingularem ipſius gloriam in eorum confuſione, qui priſcis figuris fidem adhibere noluerunt. Singula item verba idoneè ad hanc intelligentiam aptantur, vt mox ſingula percurrendo conſtabit.

Quarta ſuperioris loci expoſitio de gentium vocatione.

Priùs tamen faciam obiter mentionem quartæ expoſitionis, quæ de Gentium vocatione intelligit Petri verba. Huius explanationis auctor eſt Heſſelius: & addit aliam de prædicatione, quæ fit iis, qui in extremo mortis diſcrimine verſantur. Vtraque tamen interpretatio meo iudicio eſt valde coacta: nec explicari poſſunt in aliqua ex iis verba illa, *Cum fabricaretur arca*; niſi fortè per ſimilitudinem exponantur, vt ſupra vidimus in ſecūda expoſitione: quod nihilo facilius eſt. quamuis figura incredulitatis eorū qui arcæ fabricam illudebant, ſit ſatis venuſta ad eorum obſtinationem denotandam, qui in ſua perſeuerant incredulitate, dum fabricatur Eccleſia. Hoc tamen non video quā aptè Heſſelius applicet ad contextum. Ex ea tamen & ex ceteris colligi poteſt quanta eſſet tertiæ expoſitionis difficultas; quando ad eam vitandam viri docti in eos anfractus ſe coniiciebant.

Redeamus tamen ad grammaticam conſtructionem; & a numero 18. principium repetamus. Textus igitur ſic habet.

18 *Chriſtus ſemel pro peccatis noſtris mortuus eſt, iuſtus pro iniuſtis; vt nos offerret Deo, mortificatus quidem carne, viuificatus autem ſpiritu.*

19 *In quo & his, qui in carcere erant, ſpiritibus veniens prædicauit.*

20 *Qui increduli fuerant aliquando, quando expectabant Dei patientiam in diebus Noe, cum fabricaretur arca: in qua pauci, id eſt, octo animæ ſaluæ factæ ſunt per aquam.*

21 *Quod & vos nūc ſimilis formæ ſaluos facit baptiſma: nō carnis depoſitio ſordiū, ſed cōſciētiæ bonæ interrogatio*

in Deum per reſurrectionem Ieſu Chriſti.

22 *Qui eſt in dextera Dei, deglutiens mortem; vt vitæ æternæ hæredes efficeremur: profectus in cælum ſubiectis ſibi Angelis & poteſtatibus & virtutibus.*

NOTÆ

Ad conſtructionem.

Quid ſit apud Petrum nos offerret Deo.

VT nos offerret Deo.] Græcè προσαγάγῃ, id eſt, adduceret ad Deum, vel reconciliaret Deo, cui infenſi & infenſi eramus. Hæc eſt propria vis Græci verbi.

Mortificatus quidem carne, viuificatus autem ſpiritu.] Hæc eſt vera lectio atque correctio ex Vaticana editione, ex Græco & ex Patribus. Quamuis Arias Montanus & alij voluerint eorum ſuſtinere lapſum, qui per accuſandi caſum pluralem efferebant *mortificatos & viuificatos.*

De quo ſpiritus viuificatione hic ſermo ſit.

Viuificatus ſpiritu.] Nonnulli verba hæc referunt ad Chriſti reſurrectionem. Alij, vt Heſſelius & Bellarminus, opinantur, *Viuificatus ſpiritu*, nil aliud eſſe, quam Chriſti animam viuam permanſiſſe. Et Scripturæ locos afferunt, vbi iuxta eam phraſim vſurpatur *viuificare*. Ceterùm manifeſtum eſt, non ſolùm his verbis aſſeri, Chriſti animam viuā perſtitiſſe (id enim de quolibet homine mortuo verū eſt); ſed Chriſtum victorem euaſiſſe. Cùm autem in ipſa morte Chriſtus extiterit victor, ideo videndū eſt, nū ſtatim ac fuit mortuus, verè dicatur, viuificatus ſpiritu ante ipſam etiam reſurrectionem. Sequitur enim, eum ad inferos deſcendiſſe, at qui priuſquam reſurgeret, eò deſcendit.

Nomen ſpiritus variè hic à Doctoribus vſurpari.

Nomen *Spiritu* nonnulli de diuinitate explicant. Alij de Spiritu ſancto (qui eſt Spiritus Chriſti.) Alij de Chriſti anima. Alij de ipſius efficacitate. Ego de anima interpretor; ſequitur enim *Spiritibus prædicauit*, vbi ſpiritus pro animabus ſumuntur. At *ſpiritum viuificari*, intelligo quoad efficientiam, & ſuorum ſpirituum manifeſtationem: ſpirituum, inquam, quia diuinæ prouidentiæ & Chriſti ſpiritus ſunt ſeptem, vt ex alibi non ſemel diſputatis conſtat.

Authoris mens de acceptione ſpiritus.

Porrò nomen ſpiritus non ita pro anima accipio, vt naturalis philoſophus acciperet; ſed pro intima ipſius animi portione, iuxta eam diſtinctionem, quæ inter animam & ſpiritum fieri ſolet: in qua nomen ſpiritus animam denotat, non quatenus corpus informat, ſed quatenus ſpiritalem virtutem apprehenſiuam & affectiuam.

In quo.] quidam ſic explicant, *in quo*, id eſt, *Spiritu*. Quæ videtur eſſe communior expoſitio. licet non deſit, qui aliter explicet, vt Iſidorus Clarius & Zegerus. Mihi tamē magis arridet, vt illud *in quo* ponatur pro *quem*, vt ſit ablatiuus cum præpoſitione loco accuſatiui; vt conſtabit infra. Et conſtat, eā phraſi ſæpè vti ſacram Scripturam.

Prædicauit.] id eſt, nuntium fecit, vt ſupra vidimus.

Spiritibus.] Ita legendum: non *ſpiritui*: & de ſenſu ſupra iam ſatis diximus.

Carcer hic pro inferorū loco ſumēdus.

Qui in carcere erant.] *In carne* voluit legere Beda, vt ipſius expoſitio minùs eſſet violenta. Sed in carcere eſſe legendum dubium non eſt. Græcè τοῖς ἐν φυλακῇ id eſt, *iis, qui in cuſtodia*, quod Arias refert ad Noëi arcam; & quidam apud Bellarminum hæreticus ad vigiliam & expectationem; alij ad ſinum Abrahæ, & alij ad Purgatorium. Senſus tamen legitimus eſt de inferno.

Qui increduli fuerant aliquando.] Græcè ἀπειθήσασι, qui eſt pluralis Aoriſti primi datiuus participium autem eſt, caſum hunc connecti cum *ſpiritibus*.

Quid hic ſit, expectare Dei patientiam.

Quando expectabant Dei patientiam.] Non placet hic Eraſmi correctio, qui vult in Græcum inſerere ἅπαξ, ſiue *ſemel*. quod tamen ad præſens inſtitutum arbitror nō ſpectare. Auguſtinus & alij multi legunt, *quādo expectabat Dei patientia*. Et lectio quidem Græca vtrique Latinæ aptari poteſt; eſt enim verbum commune, & ſenſus erat clarior. Vulgati tamen lectio videtur eſſe, *expectabant Dei patientiam*. Et ſenſus eſt, incredulos expectaſſe, id eſt confiſos eſſe, Deum ſemper patienter toleraturum, & ipſorum peccata diſſimulaturum: ideoque pro nihilo eſſe ducendam Noëi prædicationem.

Per aquam.] Gagneius & alij exponunt, *per aquam*, id eſt ex aquis diluuij: quæ tamen phraſis violenta eſt. ſimplicius eſt, *per aquam*, id eſt per medias ipſas diluuij vndas. Et ſenſus quidem pulcherrimus eſt, vt ſupra vidimus.

Quod & vos nunc ſaluos facit Baptiſma.] Grammatica cōſtructio implicata eſt: facilè tamen ſenſus intelligitur; qui perinde ſit, quaſi diceret, *Quod & nunc facit Baptiſma, vos faciens ſaluos.* Vide quid ſimile ad Philippenſes 2. 18. *Id ipſū autem & vos gaudete*. id eſt, id ipſum facite gaudentes, &c. Græcè aliquantò clarior eſt nexus. Sunt enim; *cuius antitypon, id eſt baptiſma, vos facit ſaluos*: ὃ ἀντίτυπον; id eſt cui, vel cuius antitypon: atqui voci antitypon reſpondet in noſtra Vulgata *ſimilis formæ*, de quo infra.

Baptiſmi nomen in qua ſit his acceptione ſumendum.

Baptiſmi autem nomine communiter in præſenti intelligitur baptiſmi Sacramentum. Ita Cyprianus explicat A tribus in locis. Obſecro tamen, ne mihi ſuccenſeat lector, quod nomine baptiſmatis in hoc loco baptiſmum ſanguinis intelligam, id eſt tribulationis, & martyrij: nam de huiuſmodi baptiſmate in eo contextu agebatur, vt infra videbimus. Nec repugnat baptiſmatis nomen, vt patet ex Chriſti verbis, *Baptiſmo habeo baptizari*, &c. Ad hæc, ſequentia verba, ſcilicet *Conſcientiæ bonæ interrogatio in Deum*, non aquæ baptiſmo quadrant, ſed ſanguinis. In alluſione item ad diluuij aquas, quibus diluuium paſſionis ſignificatur, optimè habet, vt paſſio ipſa & tribulatio baptiſmatis nomine compellentur. quippe baptiſmus eſt ablutio, & diluuium quidem abluit mundum, atque tribulatio ſpiritum eluit ac purificat, vt inferiùs explicabitur. Et ne qua de me ſit iuſta querimonia, patebit in mea expoſitione locus, vt aſſeramus etiā Petrū ad Sacramētū baptiſmatis reſpexiſſe.

Probatur prædicta baptiſmi expoſitio in hoc loco, de baptiſmo ſcilicet ſanguinis.

B Pro quo obſeruandum eſt, quamuis ipſius contextus ſilum de tribulatione & ſanguinis baptiſmate agat; obiter tamen, dum Petrus tribulationem vocat baptiſmum, nobis in memoriam reducere, quod nobis obligationis pondus impoſuimus, quando ſacri baptiſmatis vndis tincti ſumus. nam tunc nos ſanguinis baptiſmati obnoxios vtique addiximus. Baptiſmi item Sacramentum fuit adumbratum in arcæ exaltatione per aquas diluuij factā. Baptiſmus igitur in voto continet, quod in martyrio accidit. Vnde ibi ſe offert Chriſtianus ſimul cum Chriſto tribulationum ac dolorum eluuioni, ſperans ſe cum ipſo pariter Chriſto reuicturum. Id quod figuratur in antiqua illa ac ſancta ceremonia ſubmerſionis & emerſionis in ipſa aqua factæ; quæ in ſanctiſſimæ Trinitatis honorem & confeſſionem ter vt repeteretur, inſtitutum fuit.

Eandem doctrinam ſuo etiam modo poſſe ad fideles omnes iuſtos extendi.

C Demum, quamuis Petrus peculiariter agat de iis, qui reapſe pro Chriſto patiuntur: poteſt nihilominus eadem extendi doctrina aliquo modo ad iuſtos omnes fideles, qui omnes ad Chriſtum, veram Noëi arcam, adhæreſcunt, & ſuæ paſſionis diluuium ſiue calicem participant: atque hoc pacto Deo ipſi maximè probantur. Accedit, quòd *omnes qui pie volunt viuere in Chriſto, perſecutionem patiuntur*. Et Chriſtiani omnes in baptiſmo ſemet cum Chriſto tribulationibus & laboribus obtulerunt. Atq; etiā propter appetituum & cupiditatū compreſſionē pro Chriſto patiuntur atq; moriuntur iuxta beati Petri locutionem ſequenti capite: & in eo etiā loco, *& mortuis euangelizatum eſt.*

D *Similis formæ.*] Græcè antitypon: quaſi dicat, baptiſmū, de quo agitur, eſſe formam ac veritatem, quæ reſpondet ſimilitudini typi vel antiquæ figuræ: vt multi optimè explicant. adi Eraſmum & Salmeronem.

Quid ſit hic, conſcientiæ bonæ interrogatio.

Conſcientiæ bonæ interrogatio.] Video varias circumferri explicationes. Illam tamen reputo veram, vt interrogatio pro examine & probatione ponatur. Vide illud Pſal. 138. 23. *Proba me Domine, & ſcito cor meum; interroga me*, &c. Vbi pro ſynonymis ponuntur interrogatio & probatio. Vera igitur probatio, qua integra & recta conſcientia examinatur, quænam alia eſt, niſi tribulatio? Notum eſt illud, *Aurum probationis*, &c. Item, *Tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem.*

E *In Deum.*] Nonnulli ita connectunt: *Interrogatio in Deū*, id eſt, quæ fit Deo. Legitima tamen conſtructio eſt, *Probatio ſiue interrogatio in Deum*, id eſt coram Deo. Conſule theſaurum Græcum in dictione, εἰς, vbi conſtabit, eam eſſe genuinam eius dictionis phraſim.

Reſurrectionē Ieſu Chriſti hic pro fide reſurrectionis poni.

Per reſurrectionem Ieſu Chriſti.] Multi putant, his in verbis reſurrectioni Ieſu Chriſti attribui Baptiſmi effectum eluendi animas & abſtergendi: ac Theologis remittunt diſputationem, quo ſcilicet modo accipiendum ſit, quod Scriptura docet, nempe Chriſti reſurrectionem eſſe noſtræ iuſtificationis cauſam. Ego aliter in præſenti explico; *per reſurrectionem Ieſu Chriſti*, id eſt, per fidem reſurrectionis. quod perinde eſt, ac ſi dicatur bonæ conſcientiæ laboribus & ærumnis probatæ conſtantia ac firmitudo niti potiſſimùm in fide reſurrectionis Ieſu Chriſti. Ideo enim fidelis Chriſti ſeruus labores & calamitates pro Chriſto tolerare non refugit, quia ſperat ſe cum illo in vitam immortalem reuicturum.

Hac mortem deglutiendi phraſis quid ſignificet.

F *Deglutiens mortem, vt vitæ æternæ hæredes efficeremur.*] Hæc verba in Græcis codicibus deſiderantur, dubiū tamē non eſt, in antiquioribus fuiſſe ſcripta; vt ex noſtri Vulgati, Auguſtini, & aliorū lectione facilè deducitur. Verbum autē *deglutiens*, non eſt, opinor, in eā partē accipiendum, quaſi nunc in cælo Chriſtus mortē deglutiat, ſed quaſi eā in terris degens glutierit, vt nobis æternā mereretur vitā. Quam ad rem obſeruādum eſt, Græcum participium præteriti ſiue Aoriſti transferri frequenter Latinè in præſentis temporis participium, penuriā actiuæ vocis in participiis præteriti: ſic ſupra num. 19. *Veniens prædicauit*: vbi *veniens* Græcè eſt, πορευθείς, id eſt cū veniſſet. Similiter ergo in præterit. *deglutiens* ita poteſt accipi, quaſi diceret, deuoratā morte, poſtquā acerbā mortis potionē hauſit: atq; ita accipi poſtulat ipſe cōtextus. Demū *profectus in cælū* eſt, quia hac viā in cælū conſcendit ad Patris dexteram cōſeſſurus.

Porrò huius loci acoluthia atque nexus, iuxta meam expoſitionem, eſt eiuſmodi.

Totus B. Petri locus ſuprà poſitus paraphraſticè explicatur.

Præcipuus beati Petri ſcopus in hoc loco eſt exponere felicitatem eorum, qui afflictiones & tormẽta pro Chriſto tolerant. Nam de hoc in præcedentibus ſermo erat: ad idemque fit regreſſio, tum in huius capitis fine, tum in ſubſequentis initio. Hanc ergo ad rem Petrus eiuſmodi rationes affert.

Num. 18. *Chriſtus mortem pro nobis pertulit: vt nos Deo reconciliaret. Et quamuis corporis vitam amiſerit: virtutem tamen & efficacitatem ſapienter ac fortiter operandi, quæ ſpiritus propria eſt, minimè amiſit, quinimo per Chriſti mortem, ipſius virtus mirum in modum excitata atque erecta eſt.*

19. *Quare ſimul ac ſanctiſſimam efflauit animam, vt victor ac triumphator glorioſiſſimus aſcendit protinus, vt ſuam victoriam in ipſis etiam inferorum regionibus promulgaret.*

20. *Sicque efficit, vt qui tempore fabricationis arcæ ſe incredulos ad Noei prædicationem exhibuerũt, planè perſpicerent, ingens fuiſſe ac reconditum veteris illius arcæ myſterium; atque adeò recognoſcerent in Chriſti paſſione ſolidam illius figuræ veritatem fuiſſe completam. Quippe tumentes vndæ diluuij paſſionis ac mortis, quod in Chriſtum recidit, adiumento potius & inſtrumento fuerunt ad ipſius Chriſti exaltationem & ad humani generis incolumitatem. Quæ in re fuit admirabiliter impletum, quod in arca adumbratum fuerat: quæ ex communi illa mundi eluuione euaſit incolumis, & ipſiſmet diluuij vndis fuit euecta & exaltata; & Noeus, eiuſque familia in ipſa aqua ſuperſtites remanſerunt.*

21. *Quod ergo, fratres, infernus ipſe locus in Chriſti paſſione completum adſpexit; id ipſum quoque impletur in iis, qui ad Chriſtum ſimuliter adhærentes pro illo labores conſtanter tolerant. Quemadmodum enim diluuij vnda arcam extulit, & præſtitit incolumem: ita etiam illos afflictio pro Chriſto perpeſſa extollit, quæ, inquam, afflictio ac tribulatio eſt admirabilis inſtar baptiſmi; qui, quamuis corpus non eluat, ſpiritum tamen ac mentem abſterget; & apud Deum euidenter oſtendit probatam & ſpectatam eorum virtutem, qui in viua reſurrectionis Ieſu Chriſti fide nituntur.*

22. *Hi autem alacriter ſeſe excitant ad acerbiſſimum paſſionis calicem pro Chriſto conſtanter exhauriendum: dũ ſedulò expendunt, Chriſtum, qui ad dexteram nunc Patris conſidet, amariſſimam priùs mortis potionem pro noſtra ſalute ebibiſſe; atque hac ipſa accliui & ſalebroſâ viâ conſcendiſſe ad ſuum regale ſolium, in quo nunc glorioſus ſedet ab vniuerſa cælitum curia ſuſpectus ac veneratus.*

Proponitur difficultas contra noſtrã declarationẽ.

Verùm contra hanc noſtram declarationem, illud opponere quis poterit; verbum *prædicauit*, non rectè hic vſurpari pro *notum fecit*, ſeu *euulgauit*. nec enim eſt ad rem dicere, *Chriſtus aduentum manifeſtauit*; niſi quid notum fecerit explicetur: id quod textus nequaquam exprimit.

Difficultatis enodatio.

Pro huius ſolutione notandum eſt, prædicandi verbum dupliciter in ſacris Literis accipi. primò accuſatiuè (vt aiunt) & tranſitiuè, id eſt, adiiciendo prædicationis materiam; vt prædicare Dei poteſtatem, prædicare quid factum ſit, prædicare & dicere *bene omnia fecit*, &c. Secundò abſolutè & intranſitiuè, nihil adiiciendo, quo prædicationis materia deſignetur; *miſit illos prædicare*. Sic enim ponitur Matt.11.1. Marci 1.38.39 & c.3.14 & cap.7.36. & cap.16.20. Item Lucæ 4.44. Prædicandi ergo verbum primo modo acceptum non ſemper refertur ad ſalutem eius, cui prædicatur; vt patet Iſaiæ 3.9 *Peccatum ſuum quaſi Sodoma prædicauerunt*. Et ſimilia ſunt Iudicum 7.3 & 1. Eſdræ 6.7. & ca.8.25. Iudith.12.16. Eſther 14.10. Danielis 3.99. & c 5.29. & 1. Machab.5 49. & c.10.63 & 64. & 2. Machab.8.36. & Apo.5.2.

Occurritur ſecundæ difficultati ex prima ſolutione ſubortæ.

Dices; ſaltem cùm prædicandi verbum abſolutè ponitur, ſemper ad ſalutem ponitur illius, cui prædicatur, vt patet ex locis ſupra allatis. Cùm ergo Petrus abſolutè dicat, Chriſtum prædicaſſe ſpiritibus, qui erant in carcere; omnino debet exponi de prædicatione ad eorum ſalutem ordinatâ.

Pro reſpõſione primò aſſero, nos non ita ſtrictè ad phraſim aliquã coarctandos fore, vt inde prauã doctrinã eliciamus: cuiuſmodi eſſet, Chriſtũ ad inferos deſcendiſſe, prædicaturũ & conuerſurum illos, qui in peccato mortali A deceſſerant. Quòd ſi receptũ vſum verbi *prædicare* abſolutè poſiti attẽdamus, non aptũ habet locũ in ea narratione, quã de ſe Chriſtus cõmunicauit iis, qui erant in limbo. Etenim nõ propriè eſt prædicare, glorioſum in limbũ ingredi, Patribus humani generis redemptionẽ nunciare, & ſuã ipſius gloriã impertiri: niſi pariter aſſeratur Chriſtus aliquã habuiſſe ad eos concionẽ, vt eos ad fidẽ, ſiue ad pœnitentiam, vel ad aliam bonã mentis affectionẽ hortaretur. Ac demũ ſicuti neceſſarium non eſt, vt a Chriſto habitã fuiſſe credamus concionem ad Patres in ſinu Abrahæ commorantes: multò minùs credendũ eſt, illũ fuiſſe concionatũ ad eos, qui ſibi erant omnino infenſi & inimici. Siquidem dicendum non eſt, eos a Chriſto tunc conuerſos, & ex infelici illa miſeriarum voragine extractos.

Verbũ prædicare, quomodo hic ſumendum.

Secundò aſſero, verbum *prædicare* (vt patet ex dictis) non B eſſe hic accipiendum iuxta eam propriam phraſim, in qua ſumitur, cùm abſolute ponitur, atq; adeò neceſſariò vſurpandũ pro eo quod eſt euulgauit, ſeu notum fecit. Quòd verò opponitur, nullum ſcilicet hic eſſe accuſatiuum; aut quidquã aliud æquiualẽs, quo prædicationis materia deſignetur. Reſpondeo ex cõtextu ipſo ſuppleri debere, quid prædicauerit Chriſtus, ſiue enunciauerit. Ac meo quidem iudicio, idẽ hîc debet ſubaudiri tanquam a Chriſto enunciatũ, quod præceſſerat, nimirũ ipſum ſecundũ carnẽ fuiſſe mortuũ, viuificatũ verò ſpiritu. Id enim eſt, quod Chriſtus ipſe apud inferos manifeſtum reddidit. Nam, cùm eũ omnes glorioſum in tenebricoſa illa loca atque triumphantem ſuccedere viderunt; manifeſtè agnouerunt, licèt in carne fuiſſet mortuus, ipſius tamen ſpiritum victorem C ac triumphatorem eſſe.

Tertiò, huiuſmodi intelligentiam amplectenti veriſimile mihi fit, vocem illam *in quo*, nõ ita eſſe ordinandam, vt frequenter accipi ſolet, in quo ſcilicet ſpiritu: ſed hoc pacto, *in quo & prædicauit*, id eſt, *quod & prædicauit, ſeu manifeſtauit ſpiritibus, qui erant in carcere*. Ac ne quis hanc cõſtructionẽ nouitatis arguat, notum eſt in hebraica phraſi, ablatiuum cum præpoſitione *in* pro accuſatiuo non rarò collocari, *vt aſpicite in gentibus*, pro *aſpicite gentes*. De qua loquutione vide Ianſenium in concordia cap. 85. & Gueuaram in Habacuc cap.1. verſ. 5 6 63.

Iuxta aliam verbi prædicare *acceptionem, alia item exponendi ratio ſubiicitur.*

Quartò, qui nihilominus verbum *prædicauit* abſolutè vſurpare voluerit; hunc in modum poteſt accipere: Chriſtus apud inferos ſuo ingreſſu quoddam edidit præconiũ, D nimirum oſtendendo & euulgando antiquas ſuæ figuras fuiſſe impletas. Vbi illud obiter obſerua, Græcum verbum propriè ſignificare præconium edere, atque ideircò prædicatores ſiue concionatores appellantur, qui Chriſtum prædicant, quia ipſius ſunt præcones. huic ergo phraſi ſimile eſt, ſi dicatur Chriſtus in infernum ingreſſus prædicaſſe, id eſt, manifeſtaſſe ſuam gloriam & vaticiniorum cõplementũ. Quam ad rem opus non eſt, vt Chriſtus intelligatur concionẽ habuiſſe: quia prædicare non ſemper eſt concionari; ſed publicum facere, quoquo modo id fiat.

In noſtra Petri explanatione & abſonis omnibus præcludi viam, & faciliorẽ literæ decurſum comprehendi.

Vt meam ergo loci huius explanationem concludã, obſecro a Lectore, vt expendat in ea nullam fidei veritatem excludi a ſua poſſeſſione. Comprehendit enim mea expoſitio Chriſti deſcenſum ad inferos, & Sacramenti Baptiſmi virtutẽ: cumque nihil violẽter exponat, aut parum aptè ad E Græcum contextum, vel ad Scripturæ phraſim applicet; nihilominus argumentis, quæ contra eam opponuntur, videtur facere omnino ſatis, & ipſius contextus filum ad eundem ſcopum feliciter ducere. Item, in hac expoſitione nullus lectionis error admittitur, & nihil incerti admiſcetur quam enim in ea lectione præſtituimus, ea eſt, correcta Vaticana: nec præterea affirmamus, qui cum Noeo ſunt in arcam ingreſſi, ad ipſius prædicationem incredulos extitiſſe, nec Chriſtum eduxiſſe ab inferis eos, qui in mortali abierant.

NOTATIO XVIII.

F *De altero beati Petri loco epiſt.1.cap.4.nu.6.& 7. vbi nonnullis videtur agere de deſcenſu Chriſti ad inferos.*

Verba Petri ſunt, *Propter hoc enim & mortuis euangelizatum eſt, vt iudicentur quidem. Secundùm homines in carne, viuant autem ſecundum Deum in ſpiritu.* Num.6.

Omnium autem finis appropinquauit. Eſtote itaque prudentes & vigilate, &c. 7.

Aliorũ expoſitiones de hoc B. Petri loco. 1. *expoſitio Oecumenij.*

Hunc locum Oecumenius ita exponit, mortuis ſcilicet euãgelizatum fuiſſe per Chriſti deſcenſum ad inferos. Sed contra eſt, quod textus ait, *vt iudicentur quidem ſecundum homines in carne, viuant autem ſecundum Deum in ſpiritu.* Quæ verba nec ad ſanctos Patres, nec ad damnatos aptari poſſunt. Vide hac de re Heſſelium.

B.l-

2. Expoſitio Bellarmin.

Bellarminus & alij intelligunt de iis eſſe ſermonem, qui ſub antiquo diluuio cum peccatorum contritione mortui ſunt: quippe & corporali morte ſuorum flagitiorum pœnam luerunt, & veram in ſuis animis vitam lætiſſimo Chriſti conſpectu apud limbum adepti ſunt. Sed contra hoc eſt primò, quia huiuſmodi hiſtoria ita incerta non benè probatur, quod in ſe multò certius eſt, videlicet Chriſtum eſſe viuorum atque mortuorum iudicem. Secundò contextus ipſe poſtulat, Euangelij eſſe effectum, *vt iudicentur ſecundum homines in carne*; atqui quam illi mortem ſubierunt, non illa fuit effectus boni nuncij, quem Chriſtus eis in limbo vulgauit. nec diceret contextus, *vt iudicentur*, ſed, *vt iudicati ſint*. Tertiò ſupra iam impugnata eſt illa alterius loci explicatio, in quo dicitur, nimirū, *Spiritibus veniens prædicauit, qui fuerunt increduli*, &c.

3 Expoſitio B. Auguſtini.

Auguſtinus per mortuos intelligit infideles, quod & plerique ſequuntur. Verùm non concinit contextui: paulò enim priùs mortuos Petrus appellabat eos, qui mundo & proprio amori moriuntur. Hanc eandem Auguſtini explicationem priùs amplexus fuerat Clemens Alexandrinus.

4. Expoſitio Heſſely.

Heſſelius ait, probari Chriſtum eſſe iudicem viuorum ac mortuorum; quia Euangelium prædicatur iis, qui ante Chriſti iudicium moriuntur: vt licèt moriantur more humano, antequam Chriſtus in iudicium adueniat; vtcunq; tamen Euangelij viuāt ſpiritu apud Deum. Idem Heſſelius per mortuos intelligi vult eos, qui iam iam morituri in extremo verſantur diſcrimine.

Hactenus aliorum explicationes obiter attigi. Sed quia in eis non conquieſcit animus; propono eam, quæ mihi occurrit, vt de illa iudicent doctiores.

Auctoris mēs, & prædicti loci explicatio.

Mortui hic in quo ſenſu ſumantur.

Primò ergo exiſtimo, mortuorum nomine Petrum intelligere eos, qui & mundo & amori proprio mortui ſunt. Colligitur ex eiuſdē capitis initio, quod ſic orditur; *Chriſto igitur paſſo in carne, & vos eadē cogitatione armamini. quia qui paſſus eſt in carne, deſiit à peccatis; vt iam non deſiderijs hominum, ſed voluntati Dei viuat. Sufficit enim præteritum tempus ad voluntatem gentium conſummandam in luxurijs, deſiderijs*, &c.

Quibus verbis Petrus (vt facilè expendenti conſtabit) hortatur Chriſtianos, vt moriantur cum Chriſto, nec iam ampliùs mundo & proprio amori viuant. Mox ait, Chriſtianos ab Ethnicis irrideri; quia non ſicut & ipſi, mundo & inordinato ſui amori militabant. Et ſubdit, Ethnicos ipſos de huiuſmodi irriſione rationem reddituros viuorum ac mortuorum iudici. Vbi aduerte, licèt aliâ ſignificatione dici ſoleat Chriſtus eſſe viuorum ac mortuorum iudex; in alio tamen ſenſu verum quoque id eſſe, nempe Chriſtum eſſe iudicem, tam eorum, qui mundo ac proprio amori viuunt, quam qui eiſdem moriuntur. atque in hoc ſenſu, ni me fallit animus, Petrus fuit in his verbis loquutus hoc enim erat ad rem.

Quid ſit hic ſuppoſitum verbi illius, Euangelizatum eſt?

Sequitur deinde; *Propter hoc enim & mortuis euangelizatum eſt.*] &c. vbi quod ad conſtructionem attinet, *propter hoc*, non cum antecedentibus; ſed cum ſubſequētibus connectendum eſt, hunc in modum; *Propter hoc vt iudicentur in carne, viuant autem in ſpiritu*; id eſt, ad hoc vt iudicentur, &c. At ſuppoſitum illius verbi, *euangelizatum eſt*, non eſt aliud, quam id, quod præcedit, ſcilicet Chriſtum eſſe viuorum ac mortuorum iudicem. Itaque conſtructio eſt eadē, ac ſi Petrus diceret, Chriſtus iudicaturus eſt viuos ac mortuos: ſic enim euangelizatum eſt mortuis (id eſt, pios fideles Euangelium felici hoc atque hilari nuncio ſolatur) ad hoc vt patienter ferant, ſe cruciari & occidi propter Chriſtum. Dum enim pro ipſo ſecundùm carnē condemnantur, & occidūtur, ſpiritu viuificantur. Vnde vt alacriter ac fortiter mortem pro Chriſto oppetant, & in ipſa occiſione ipſorum ſpiritus excitetur, & hilareſcat; idcircò bonus eis nuncius diuulgatus eſt, quòd Chriſtus ſit iudex eorum, qui mundo & inordinato amori ſuccumbunt; & eorum etiam, qui fortiter obſiſtunt. quodq; propè ſit tempus, cùm ſingulis ſecundùm cuiuſque meritum præmia diſtribuantur. Hunc eſſe reor verum ac germanum ſenſum: atque hoc pacto mirè connectitur, quod ſequitur; *Omnium autem finis appropinquauit*. In hac verò ratiocinatione regreditur Petrus ad illud, quod ſuperiori capite tractauerat de felicitate eorum, qui pro Chriſto labores ac tormenta tolerant. Vt autem ait, Chriſtum ſecundùm carnem quidem in ſua paſſione fuiſſe mortificatum, viuificatum verò ſpiritu: ita etiam aſſerit, eos, qui pro Chriſto patiuntur, damnari ſecundùm carnem, & ſecundùm ſpiritū viuificari. Atque ex ea lætitia, qua ſe in tormenta ſponte dedunt, colligit Petrus, Euangelium ipſum illis ſolatium afferre: & huius Euangelij veritate probat Chriſtum eſſe viuorum & mortuorum iudicem.

Mortuos hic pro illis ſumi, qui amori proprio & inordinato appetitui mū-bus, mortui ſunt.

Iam, quòd mortui in hoc loco dicantur, qui mundo & amori proprio valedixerunt: non id ſacris Literis nouū, aut inuſitatum eſt. Notum eſt illud Pauli ad Coloſ. 3. 3. *Mortui enim eſtis*. Item illud Iſaiæ 26. 19. *Viuent mortui tui, interfecti mei reſurgent: expergiſcimini, & laudate, qui habitatis in puluere*, &c. Quæ omnia eandem ad rem ſpectant. Denique poſtea eoſdem ipſos alloquens Petrus, qui mundo morientes nouam ſpiritus vitam adepti ſunt; eos admonet, teneri ipſos, vtpote ſpiritualem vitam agentes, ad prudentiam in omnibus ſeruandam & ad vigilantiam: quæ duo ſunt proprij ſpiritalis vigoris ac vitæ effectus.

Duplex proponitur obiectio contra ſuperiorē interpretationem.

Nihilominus in hac expoſitione duo poſſunt ſcrupuli alicui iniici: primus eſt ſententia illa (videlicet Chriſtum eſſe iudicem viuorum & mortuorum) optabile eſſe, vt iuxta communem ac receptum ſenſum vſurpetur: cùm tamen viuorum ac mortuorum nomen in alia ipſe acceptione ſumam. Alter eſt eiuſmodi; verba illa, *Mortuis euangelizatum eſt*, ſimpliciùs ita accipi videntur, vt mortui iam fuerint, quando Euangelium illis promulgatum eſt: quod tamen in mea explicatione ſecus accidit; nā Euangelij prædicatio non ſupponit, ipſos homines ſpirituales iam eſſe, & frænatas animi appetitiones habere: quinimò vt eò perfectionis perueniant, ideo illis Euangelium promulgatur.

Soluitur 1. obiectio.

Ad harum difficultatum priorem reſpondeo, nequaquam mutari ſenſum illius ſententiæ (quòd ſcilicet Chriſtus ſit viuorum ac mortuorum iudex) ita vt diuerſa veritas, quod ad ſubſtantiam attinet, reddatur. Non enim alia eſt diuerſa veritas, ſed eadem. Nam ſiue nomen viuorum ac mortuorum ſumatur, vt frequentiùs ſumi ſolet; ſiue accipiatur pro illis, qui mundo & amori proprio viuunt, & pro illis, qui eiſdem mortui ſunt: vtrouis modo ſemper eadem veritas quoad ſubſtantiam permanet, nimirum totius humani generis iudicem eſſe Chriſtum. Cùm ergo præcipua ipſa veritas hîc illæſa maneat; aptius multò atque adeò optabilius eſt, nec non Apoſtolicâ ſapientiâ dignius, vt verba ipſa iuxta eum accipiantur modum, qui magis quadret cum præcipuo illius tractationis ſcopo. Quamobrem, cùm in ſuperiori contextu præceſſerit ſermo de illis, qui ſpiritualiter mortui ſunt; & de illis, qui carnaliter viuunt; omnino videtur congruentius, vt eodem vſurpetur modo diſtinctio viuorum ac mortuorum, cùm ſubditur Chriſtum eſſe paratum iudicare viuos & mortuos. Præſertim cùm ea ratione meliùs cohæreat, quod ſequitur; id ſcilicet mortuis euangelizatum fuiſſe.

Non ſemper probatiorem eſſe expoſitionem, quæ & ſimplicior ſit, & nihil prorſus immutet.

Aduertendum inſuper eſt, in iis, quæ ad rem aliquam afferuntur, non ſapientiorem eſſe continuò ac prudentiorem loquendi rationem, quæ & ſimplicior ex ſe eſt, & in allata ſententia nihil prorſus immutat: imò potiùs maiorem afferre voluptatem & oblectamentum, & maioris etiam prudentiæ videri, quæ abſque vlla præcipuæ rei varietate ad ſuum inſtitutum accommodat, tantillâ mutatione adhibitâ, quod pro ſua affert expoſitione.

Soluitur 2. expoſitio.

Ad ſecundam difficultatem. Quamuis ideo prædicetur Euangelium, vt auditores in ſpiritales viros & carnis macerationi deditos euadant: verùm formaliter loquendo ad Euangelij rationem cumulatè non peruenit eiuſmodi prædicatio, niſi reſpectu ad illos, qui iam ſpiritualē vitam & rebus cæleſtibus deditam agunt. His enim propriè iucundus eſt nuncius & gaudium cumulatum. Quapropter, licèt antiqua ſit prophetia, (vt verbi gratiâ Iſaiæ, quæ ad ſpirituales viros dirigitur) iure optimo eiuſmodi prophetia dicetur quaſi præſtituere, illos iam eſſe homines rebus ſpiritalibus addictos. Non, quòd iam ad eum perfectionis gradum conſcenderint, quando eiuſmodi doctrina aut conſcripta, aut promulgata ſit, ſed quia ad eos ſermo habetur, qui poſtea eam ſanctimoniam aſſequentur. Quarè formaliſſimè loquitur Petrus, cùm ait, mortuis euangelizatum eſſe. Nā hic nuncius feliciſſimus nō prorſus cumulatè fuit euulgatus, niſi pro eo tempore, quo homines acriùs ac vehementiùs in res ſpiritales ſe impenderint. Ad eos verò, qui iam ad illud ſanctitatis faſtigium euecti ſunt, Euangelium propriè eſt Chriſtiana fides, hoc eſt, prædicatio perfectum afferens ſolatium. Atque adeò ſapientiſſimè ait Petrus, qui mūdo & proprio amori mortui ſunt, iis propriè tanquam feliciſſimum nuncium, qui eos maximopere conſolatur, prædicatum eſſe Euangelium illud, nempe Chriſtum eſſe iudicem viuorum & mortuorum. Atque hac cogitatione & conſolatione armati minimè illi refugiunt; imò ardentet exoptant, pro Chriſto in hac vita ærumnas & perſequutiones tolerare.

NOTATIO XIX.

De gemma ſexta, quæ eſt Sardius.

Vtrùm Sarda Plinij gemma, & Sardius Scriptura

QVam aliqui differentiam præſcribunt inter Plinij Sardam & Sardium Scripturæ, ea mihi nullam videtur habere ſimilitudinem. Quare pro certo ſtatuo, Sardium ſiue Sardinum Scripturæ (vtroque enim modo inflectitur) eſſe concipiendum eiuſdem omnino ſpeciei cum Sarda, quam *ſint eiuſdem an diuerſæ ſpeciei.*

De Sardij gemma valore & æſtimatione quid dicendum.

quam Plinius, Solinus, & alij veteres ſcriptores deſcribũt. Quod verò ad pretium & æſtimationem attinet, licebit quidem multò eam gemmam pretioſiorem conſiderari. Hoc propterea dixerim, quia Plinius cap. 7. & Solinus cap. 17 vltimum ferè locum inter gemmas Sardæ attribuunt. Verumtamen in ſingularum gemmarũ æſtimatione, non inter diuerſas modò nationes, ſed apud eandem etiam gentẽ ſolet vario temporis decurſu varium item ac multiplex diſcrimen obrepere. Quæ cum aliquo tempore plurimi fiebant, poſtea vili penduntur, & è contrario. Quin etiam in eiſdem regionibus, eodémque tempore, quæ gemmæ eiuſdem ſpeciei reperiuntur, ſolent non magnæ admodùm æſtimationis eſſe, cũ in alijs prouincijs, aliiſq; temporibus pretioſiſſimæ eiuſdẽ ſpeciei gemmæ inueniantur. Id quod videre eſt in Smaragdis: ex quibus antiqui æſtimabantur quadraginta nummis aureis in ſingula minora pondera, quæ vulgò vocantur *Quilates*: at noui æſtimantur dimidio vilius. Braſilienſes verò Smaragdi vix viginti argẽteis in ſingulos Quilates æſtimãtur: antiquiſſimi verò ſæpe Scythici, Rubinis eſſent hodie pretioſiores. Nihil igitur prohibet, Scripturæ Sardã adeò reputari pretioſam, vt optimus quiſque Carbunculus ſiue Smaragdus habetur. Huc ſpectat, inter Rationalis gẽmas primum Sardio locũ concedi, eáque Rubẽ primogenito obtingere. Ex quo veroſimile fit, huiuſmodi gemmam non vulgare, ſed ex nobilioribus fuiſſe. His conſonat, quod Plinius de eodẽ lapide tradit, *Hac gẽma ſuperbiunt fabulæ apud Menandrũ & Philemonem.* Quod argumento eſt olim magno in pretio fuiſſe habitam.

Quæ ſit Sardæ gemmæ ſpecies & natura.

Quo vulgò nomine appellatur.

Sarda color tranſlucida carni perſimilis.

Quoad gemmæ huius ſpeciem, conſtat Sardã eſſe quæ vulgari nomine dicitur *Cornerina*: hanc namque appellationem illi hodie gemmularij tribuunt. Verum illud mihi non obſcurã coniecturã fit certum, hoc nomen *cornerina* eſſe corruptum, & pro *carnerina* irrepſiſſe. Etenim cõſtat, proprium ipſius colorem eſſe ad tranſlucidæ carnis ſimilitudinem, atque hanc definitionem pariter & ſimilitudinem ei gemmæ præſcribit Plinius lib. 37. cap. 6. Et quicunque conſideratus homo cornerinam aliquam ſiue Sardam ex pretioſioribus in manus ſumpſerit, facilè aduertet natiuum ipſius colorem ac ſimilitudinem eſſe inſtar carnis perſpicuæ ac pellucidæ: non aliter, quam ſi humana caro, natiuo manente colore, in gemmam tranſlucidam abiiſſet. Vnde Plinius de gemma Sardonycha agens ait, *Olim intelligebatur candore in Sarda, hoc eſt, velut carnibus vngue hominis impoſito, & vtroque tranſlucido.* Ex quo planè colligitur propriam Sardæ definitionem eſſe carnem tranſlucidam. Quid, quòd in Hebræo appellatur אדם *Adam*, vt ſignificetur, eiuſmodi gemmam eſſe rubram, & humanæ carnis referre colorem?

Pretioſioribus Sardis mirum ineſſe ſplendorem.

Præter hæc, Sardis nobilioribus mirus ineſt ſplendor: Plinius nanque ait; *Indica perlucent.* & infra, *Mares excitatius fulgent.* Et Abulenſis Exod. 28. ait eſſe lapidem nimiũ fulgentem.

Quænam Sardæ ſint virtutes ac proprietates.

Plinius idem ſic habet; *Laudatiſſima Sarda inuenta eſt, cum lapidicinæ aperirentur, hærens in ſaxi corde.* Ex quibus intelligitur hanc eſſe generationis rationem in pretioſis Sardis, quòd nimirum in ſaxi corde procreentur. Iam, de ipſius proprietatibus ſic Plinius. *Nulla gemma tardius ſuffuſo humore hebetatur*; quaſi dicat, gemmam hanc procul eſſe ab omni macula ſiue vapore, quæ ipſius ſplendorem hebetet & imminuat.

Epiphanius addit, *Sarda vulneribus ferro inflictis, & tumoribus medetur.* Vincentius item Abulenſis & alij tradunt, *Sarda gaudium accendit.* Aretas Apocal. 4. de eadem gemma hoc aſſerit; *Feris terrorem incutit.* Hæc ſunt quæ apud probatos auctores de Sarda reperio, ſed illud poſtremò animaduerto, Sardam haud dubiè eſſe quaſi matrem & originem Amethyſti: vt manifeſtò apparet in nonnullis gemmis, quæ inueniuntur, in quarum altera parte Sarda, in altera Amethyſtus cernitur. Atque ex his vnam (vt ſupra attigi) primarius vir ac nobiliſſimus mihi dono dedit.

NOTATIO XX.

De ſextæ gemmæ proportione & conuenientia cum ſexto Symboli articulo.

Sextum Symboli caput quid nobis credendum proponat

VT præmittamus de more tam Symboli quam Apocalypſeos verba ſibi mutuò reſpondentia, ſexti articuli ea ſunt; *Tertia die reſurrexit à mortuis.* Apocalypſeos verba illa, *ſextum Sardius.* Illud nobis in hoc articulo proponitur. Tranſacto iam eo tempore, quod opus erat, ne quis exiſtimare poſſet, Chriſti mortem veram ac propriam non fuiſſe, ipſius anima ſanctiſſima ſplendore & gloria circumfluẽs ad ſepulchrum venit, & rurſus ſe cum ſacro corpore per vnionis vinculum colligauit: nec ſolùm ei vitam impertiit; ſed etiam totam eam pulchritudinem & gloriæ dotes, quas habere oportebat primigenium inter omnes, qui ad immortalem vitam ſunt excitandi. Cum hoc gloriæ & ſplendoris ornatu Chriſtus è ſepulchro fuit egreſſus dæmonibus horribilis ac formidabilis: & eos benigniſſimè intuens, qui ipſius reſurrectionis teſtes erant ab æterno Patre deſtinati, tanta eos lætitiæ voluptate ſuo aſpectu perfudit, quantã priùs mœſtitia ipſius mors affecerat. Cum hoc articulo quam elegãter cõponatur Sarda, facilè quiſque poteſt deprehendere. Sed quamuis applicationem vtpote valde facilem prudenti lectori poſſem omittere: nihilominus operæ pretium duxi, hæc paucis adnotare.

Applicatio Sardij ad ſextum fidei articulum.

Æternus Pater cur ſuprà cap. 4. ex Iaſpide compoſitus & Sardio fuerit Ioanni viſus.

Primò lectorem obſecro, vt perlegat, quæ diximus ad verſum tertium cap. 4. vbi vidimus, æterni Patris imaginem Ioanni in throno ſedere viſam, magna cum energia confingi ex Iaſpide & Sardio compoſitam, nempe à lumbis & deorſum ex Iaſpide, & à lumbis & ſurſum ex Sardio. Cuius ſymboli myſterium eò ſpectat, vt inter admirabilia opera, quæ ſummo Parenti ſacræ literæ attribuunt, illuſtriſſimè emineant duo, videlicet rerum omnium creatio & Chriſti Domini ab inferis excitatio. Et quidem tantam adhibet curam ac diligentiam Scriptura, vt ſecundum hoc opus tribuat æterno Patri; vt vicies & quater id repetat; quòd res ſit Patri imprimis glorioſa. Cùm ergo hæc duo opera Patris æterni omnipotentiam mirũ in modũ prædicent; cùmque alterius ſymbolum ſit Iaſpis, alterius Sardius: quid congruentius, quàm eam Patris imaginem Ioanni oſtenſam ex duplici gemma compactã Iaſpide & Sardio effulgere? Enim verò capite 4. Lectorem reiecimus ad ea, quę de illarum gemmarum vtraque in his notationibus diſputanda nobis erant. Et quidem de Iaſpide ſupra iam ſuo loco vidimus. Nunc ſupereſt de Sardio dicamus, & eum obiter ad Chriſti reſurrectionem applicemus.

Color Sardij carni tranſlucida ſimilis quid myſticè ſignet.

Secundò, ſi verum eſt, quòd diximus de Sardio humanam carnem tranſlucidam ita propriè referente; vt ſi Sardius attentè inſpiciatur, videatur humana caro pretioſi lapidis naturam cum luce, incorruptibilitate & gloriã induta: quid obſecro magis aptum atque elegans potuit ad Chriſti reſurrectionem figurandã excogitari? Nónne Chriſti reſurrectio eſt iuſtorum reſurrectionis exemplar? Nónne clamat Paulus 1. Corint. 15. 42. *Seminatur in corruptione, ſurget in incorruptione: ſeminatur in ignobilitate, ſurget in gloria; ſeminatur in infirmitate, ſurget in virtute?* Hæc igitur omnia apprimè exprimit Sarda, cùm propria ipſius definitio ſit, vt quaſi caro appareat in gemmam ſplendentẽ ac pellucidã cõuerſa. Et verè illud obſeruatione dignũ eſt, inter Carbunculũ & pretioſum Sardium (quorum colores inter ſe ſunt affines) eiuſmodi diſcrimẽ à Deo fuiſſe inditũ, vt cũ Plinius & alij velint Carbunculi colorem exprimere, ignitam eſſe prunam dicant: cum Sardij, carnem tranſlucidam. Ita vt attenta vtriuſque gemmæ conſideratio ſcriptores ipſos adegerit ad ea verba efferenda, cuiuſmodi nobis opus erant, vt altera Deum carne indutum, altera eũdem ab inferis excitatum figuraret.

Quod Plinius ait, Sarda fabulas veteres ſuperbire, quò ſit ſymbolicè referendum.

Tertiò; Chriſti reſurrectionem Ethnici vero fidei lumine priuati irrident, & commentitiam reputant. Verùm id ipſum, quod ab eis diluditur, Chriſtianæ fidei fundamentũ eſt. Huc aptatur, quod ex Plinio de Sarda retulimus, ea ſcilicet fabulas ſuperbire. Sed quod Ethnicis obcæcatis fabuloſum apparet, id nobis fidei lumine præditis veriſſima gloria eſt. Nec fruſtra hæc gemma inter duodecim Rationalis primum obtinet locum, & primogenito tribuitur. Nam & Chriſti reſurrectionis ſymbolum eſt, & Chriſtus prodiit ex mortuis primogenitus omnis creaturæ.

In Sarda vulneribus medente quomodo Chriſti reſurrectio figurata.

Quartò, ſi verum eſt, quod Epiphanius Sardæ adſcribit, nempe *vulneribus ferro inflictis & tumoribus medetur.* quid aptius ad Chriſti reſurrectionem, per quam glorioſè admodum & miraculoſè ſanctiſſimi corporis Chriſti vulnera ac tumores ſanati repentè & in admirandam pulchritudinem conuerſi ſunt?

Sardas ſuffuſo humore non hebetari, quid myſticè.

Quintò, vt ſignificetur, poſtquàm Chriſtus ad immortalem vitam reuixit, nihil iam eſſe, quod ipſius reſuſcitatæ gloriam aut interturbare poſſit, mirificè quadrat Plinianum illud, *Nulla gemma tardius ſuffuſo humore hebetatur.* quam proprietatem duabus gemmis Plinius idem adſcribit, Sardonychi & Sardæ: quarũ altera Chriſti animæ gloriam, altera corporis adumbrauit.

Sarda intra ſaxum generata Chriſti regenerationẽ in ſepulchro adumbrari.

Sextò, ſi inter Sardas nobiliſſima intra ſaxum generatur, vt Plinius ait, appoſitum ſanè ſatis eſt ſymbolum ad miram Chriſti Domini in lapideo ſepulchro regenerationem. Sic Paulus de Chriſti reſurrectione explicat illud Pſalm. 2. *Ego hodie genui te.*

Sardã gaudium accendi, quid myſticè.

Septimò, quòd Sarda, iuxta Vincentium & alios, gaudiũ accẽdat, maximè facit ad eũ explicandũ effectũ, quẽ Chriſti reſurrectio in diſcipulorũ animis præſtitit: in quib. gaudiũ ac lætitia Chriſti morte erant extincta, ſed eiuſdẽ iam ſuſcitati glorioſus conſpectus ea accendit. Hinc Eccleſia eo tempore illud ſæpiùs iterat ex Ioannis Euangelio petitum, *Gauiſi ſunt diſcipuli viſo Domino.*

Terrorem dæmonibus in Chriſti reſurrectione incuſſum per Sardium figurari.

Octauò, ad ſignificandum terrorem atque formidinem, quibus Dæmones ipſos Chriſti reſurrectio perculit, mira eſt illa Sardæ proprietas, quam ſupra ex Areta retulimus, nimirum *feris terrorem incutit.*

Denique agilitatis ac ſubtilitatis dotes planum ſit lapidi non oportuiſſe indi. At cetera omnia, quæ ad Chriſti reſurrectionis ſymbolum poſſent optari, ſapientiſſimè diuina prouidentia in vno Sardio coniunxit; & ad gloriæ dotes ſignificandas ſatis videtur eſſe, quod in hac gemma conſpicitur.

Chriſti reſurrectionē eſſe primā & cauſam reſurrectionis iuſtorum, in Sardio etiam innui.

Illud pro colophone deſiderari videbatur, vt Sardu Chriſti reſurrectionem a reſurrectione iuſtorum diſtingueret. Licèt enim iuſti per Chriſti gloriæ imitationem ſint ad beatam vitam excitandi; in hoc tamen articulo non de iuſtorum reſurrectione, ſed de Chriſti Domini agitur: & iuſtorum reſurrectio ad duodecimum Symboli articulum reſeruatur. Ad hoc igitur, quid aut elegantius aut cōgruentius, quam pro Dominicæ reſurrectionis ſymbolo eam gemmam fuiſſe ſelectam, quæ mater & origo ſit illius gemmæ (nempe Amethyſti) quæ duodecimum articulum figurat? Sardam igitur eſſe Amethyſti matrem in ſuperioribus vidimus.

NOTATIO XXI.

De gemma Chryſolitho.

Chryſolithū gemmam à Chryſolita diſtingui.

ALiquis nominum affinitate deceptus exiſtimabit fortaſſe Chryſolithum gemmam, de qua nunc loquimur, eſſe eandem cum vulgari gemmulariorum Chryſolita, cuius color eſt viridis dilutus; & multis angulis læuigari ac poliri ſolet, vt excitatiùs fulgeat. Vnde in eam quiſpiam fortè cogitationem deueniat, vt opinetur in hac gemma eſſe aliquam viridis coloris, & auri permiſtionem; atque adeò, quia aurum refert, Chryſolithi nomen ſortiri. Verùm, qui attentè Plinium, veteréſque alios auctores peruolutarit, ignorationem obtendere non poterit; quia gemma, quam ipſi appellant Chryſolithum, nihil aut viriditatis aut coloris alterius præter aureum habeat: quemadmodum & ipſius etiam nomen præ ſe fert. Nam Chryſolitos idem eſt; atque gemma aurei coloris: vnde & Propertius eum appellat flauum. Plinij verba ſunt; *aureo colore tranſlucet.* Addit inſuper, nobilioribus Chryſolitis auri colorem adeò eſſe accenſum, vt in eorum conſpectu ipſummet aurum a proprio colore deſciſcere, & in argenteum degenerare videatur. *Aurū in collatione albicare cogit quadam argenti facie.* Ex quo intelligitur, Latino Chryſolithi nomine duo gēmarum comprehendi genera, quæ vulgò & Topazij & Hyacinthi nuncupantur. atque hæ poſteriores accenſum nimis auri colorem referunt, ex iiſque reperiuntur Orientales aliquæ adeò pretioſæ, vt in ipſis verum planè cōprobetur, quod Plinius ait; vt oculis ipſe ſæpe ſum contemplatus, dum aliquam ex his gemmis cum auro contuli.

Chryſolithi gēma natura & color.

Sub Chryſolithi nomine duo gēmarū genera comprehendi.

Difficultas contra prædictā Chryſolithi naturā & colorē ex Hebraico nomine Tharſis.

Dicet: quamuis hic ſit Plinianus vſus, vt Chryſolithum appellet gemmam illam, cui nullus alius ineſt color, præter auri tranſlucidi; nihilominùs in ſacrarum Literarum vſu, videtur neceſſarium, vt Chryſolithus diuerſum alium habeat colorem. Nam inter Rationalis gemmas nomini Chryſolithi reſpondet Hebraicè Tharſis. Et quāuis pro Tharſis Exodi 28. Septuaginta & Vulgatus tranſferūt Chryſolithum, & ſic etiam nominat Ioſephus: ipſum tamē nomen Tharſis reddit Vulgata Hyacinthum, Cant. 5.14 vbi legimus, *Manus illius tornatiles, aureæ, plenæ Hyacinthis.* Et Ezechielis 1.16. eidem gemmæ reſpondet nomen maris. Sic enim legimus, *Quaſi viſio maris.* Et ipſi maris nomini reſpōdet Hebraicè Tharſis. Idem etiam nomen reperitur Ezechielis 10.10. vbi habetur, *Quaſi viſio lapidis Chryſolithi.* Ex quo manifeſtum eſt, idem eſſe debere, *quaſi viſio maris*, &, *quaſi viſio lapidis Chryſolithi*: atque adeò neceſſariò videtur dicendum, Scripturæ Chryſolithum marini eſſe coloris. Id quod ita arbitratur B. Iſidorus: ait enim, Chryſolithum gemmam eſſe marini coloris ſimilitudine, *Auro ſimilis eſt* (inquit) *cum marini coloris ſimilitudine* qua in re videtur ſanctus doctor habuiſſe reſpectum ad illa Vulgati verba, *quaſi viſio maris.*

Septuaginta viri Ezechielis primo nomen Tharſis retinuerunt; at cap. 10. 10. illud Carbunculi nomine reddiderunt. Hieronymus tamen & Theodoretus Ezechielis 10. 10. vbi legimus Chryſolithum, obſeruarunt, pro Chryſolitho aliquos ex antiquis interpretibus vertere Hyacinthū: quod Hieronymus Aquilæ, Theodoretus Symmacho attribuunt. Præterea Arias Montanus contendit, quæ gēma Hebraicè vocatur *Tharſis*, eam eſſe, quam gemmularij dicunt aquam marinam. hancque nonnulli exiſtimant eſſe, quam Plinius & antiqui Beryllum nuncuparunt: *probatiſſimos* enim *Beryllos* (ait Plinius) *eſſe eos, qui viriditatē puri maris imitantur.* Neque valdè diuerſi coloris ſunt Beryllus & Hyacinthus. Nam de nōnullis Beryllis ait Plinius eos eſſe Hyacinthizontes quod eſt ad Hyacinthi colorem vergere. His illud etiam adiungi poteſt, quod ex Hebraicæ vocis Tharſis nomenclatura difficultatem affert. Hieronymus enim notat, nomen Tharſis ſignificare propriè mare. Nec verò color aureus quidquam habet cum marino commune, cùm tamen magnam habeat conuenientiam maris color cum colore illius gemmæ, quæ marina aqua vocatur; itémque cum eo, quod Plinius de Beryllo tradit.

Verū Septuaginta Chryſolithum ab Hyacintho expreſſè diſtinxerint.

Ex hac ipſa difficultate, quæ in colore gemmæ Tharſis occurrit, anſam aliquis arripiet, vt aſſerat, eandem ipſam noſtri interpretis & Septuaginta varietatem argumēto eſſe propriam ſignificationem eorum nominum Hebraicorū, quæ gemmis Rationalis erant indita, ex hominum iam memoria fuiſſe deleta; atque adeò quando Vulgatus aut Septuaginta tranſferunt Chryſolithum vel Hyacinthum, non eſſe eorum mentem, vt hæc nomina ſtrictim vſurpentur, ſed pro quadam gemmæ ſpecie confusè ſumpta, quaſi Chryſolithi, ſiue Hyacinthi nomen ſolùm exempli gratia ponatur. Ceterùm hanc opinionem ſuprà notatione 5. valdè impugnauimus: vbi oſtendimus auctoritatem Septuaginta virorum & antiquorum interpretum, Hieronymi, & Auguſtini vrgere, ne dubitemus, quin in Rationali gemmarum nomina vſurpentur iuxta eum ſenſum: quo & Græci & Plinius, ceterique antiqui ſcriptores accipiunt. id quod ita affirmo de Rationalis gemmis, vbi neceſſarium erat, ne nomina immutarentur. Quòd verò commutentur alibi nomina gemmarum quarundam, id ad ſtudioſorum virorum exercitationem Deo ſic diſponente, videtur factum. Atque interpretes ea purgat ratio, quòd vbi gemmarum Rationalis diſtributio & earundem euidens cognitio non cogebat ad eas proprijs nominibus diſtinguendas, potuit aliqua irrepere varietas: ſiue quia in Græcorum vocabulorum vſum erat inuecta; ſiue in aliquot locis parui erat momenti, vtrùm hæc potiùs gemma, quàm illa exprimeretur; ſiue etiam quia interdum aliena vox & trāſlatitia ſignificantiùs, quàm propria ſubſtituitur. Vt ſi in Ezechielis rotis, aliquando fortaſſe appoſitum Carbunculi nomen eandem haberet vim, ac ſi diceretur rotæ ipſæ aurum referre adeò fulgens atque conſpicuum, vt currus ipſe auream quandam prunam imitaretur. Sic enim Hiſpani aliquando loqui ſolemus, *Hecho vn aſcua de oro.*

Cur aliquot gemmarū nomina in ſacris immutata interdum reperiantur.

Nomē Tharſis in Rationali pro Hyacintho accipi non poſſe.

Iam, quòd nomen *Tharſis* in Rationali expreſſum non poſſit de Hyacintho explicari, ſed de gemma, quæ aureo colore tranſlucet, id ex Hieronymi admiratione planum fit. Sic enim ait, *Satis miror, cur Hyacinthus pretioſiſſimus lapis in horum numero non ponatur?* Certum igitur Hieronymo erat, Chryſolithum non eſſe poſſe Hyacinthum. Deinde ſi euidens eſt duodecim Apocalypſeos gemmas gemmis totidem Rationalis reſpondere: nihilo euidentius, Rationalis Chryſolithū nō fuiſſe Hyacinthū, cùm in Apocalypſi duo ſint omnino diuerſi lapides Chryſolithus & Hyacinthus. His ipſis argumentis probatur, vocem *Tharſis* in Rationali poſitam, cui reſpondet Chryſolithus, aliam a Beryllo, à Carbunculo & à reliquis eſſe debere.

Difficultati ſuprà poſita fit ſatis.

Reſponſio ad id, quod ex Vulgato Cāt. 5. adducebatur ſuprà.

Quod autem adducitur ex Vulgato, qui Canticorum 5. Hyacinthos pro Chryſolithis poſuit, reſpōdeo Hyacinthi nomini duplicem fortè ſignificationem etiam olim fuiſſe: alteram iuxta vulgarem vſum hac tempeſtate receptum, in quo Hyacinthus nihil eſt aliud quàm pretioſus Chryſolithus, ea ſcilicet gemma, quæ aureo colore tranſlucet: alteram prout Hyacinthus Chryſolitho opponitur. Et in Exodo quidem, atque in Apocalypſi nomen Hyacinthi pro Chryſolitho vſurpari non poterat: quia tunc alia erat gēma Chryſolithus appellata. At in Canticorum loco non hæc militabat ratio quare potuit ibi nomen Hyacinthi pro Chryſolito vſurpari. Illud autem Hieronymus miratur inter Rationalis gemmas non eſſe proprium Hyacinthū, qui Chryſolitho opponitur, nam in altera ſignificatione, qua Hieronymus ipſe vtitur Canticor. 5 ſatis nouerat vbi erat Chryſolithus, & Hyacinthum eſſe: ſiquidem in ea ſignificatione idem ſunt. Quòd ſi obiiciat, hunc vſum eſſe recentem: reſpondeo, nouum item videri vſum, quo Topazius vocatur quædam Chryſolithi ſpecies: cùm tamen huiuſmodi vſum, qui nouitatem videtur præ ſe ferre, nonnulli Strabonis eſſe credant, l. 16. Geographiæ, vbi ſic habet; *Topazion eſt lapis pellucidus colore aureo refulgens.* quibus verbis non de nitore, ſed de proprio ipſius colore videtur agere; de quo tamen latiùs infrà in Topazio. Porrò ſi idem eſſet vſus Pſalmi 118 verſu 127 *adeò dilexi mandata tua ſuper aurum & Topazion*; optima erat coniunctio. Nam in ea gradatione ab auro opaco ad aurum tranſlucidum aſcenditur; & vtrique Dei mandata præferuntur. In Hebræo tamen non eſt ibi *Tharſis*, ſed *mipaz*.

Reſponſio ad difficultatē ſuprà ex Ezechiele petitam.

Ad illud Ezechielis 1. 16. *Quaſi viſio maris*, Reſpondeo nomen maris Hebraica phraſi tribui auro & Chryſolitho; non quidem propter colorem, ſed quia ex tranſmarinis locis aſportabantur, nam & Plinius tradit pretioſiores Chryſolithos eſſe eos, qui ex India afferebantur.) Vnde *quaſi viſio maris* non ibi ſignificat maris colorem illius gēmæ, cui Hebraicè nomen Tharſis (quod ſonat mare) attribuitur. Conſtat enim Ezechielis 10. 10. de gemma Chryſolitho ſermonem inſtitui: nec veriſimile eſt, gemmam coloris marini nomine Chryſolithum appellari. Si autem nomen maris apud Ezechielem cap. 1. propterea ſolùm ponitur, vt Hebraici nominis etymologia indicetur: nouum non eſt, nomine aliquod ratione eius imponi illi rei, cui nihil eſt commune cum eo, quod nomen ipſum ſonat, ſic hiſpanicè albi lateres atque lutei vocantur, Azulejos.

Si verò adhuc vrgeret aliquis, apud Ezechielem marini coloris eſſe debere gemmam, quæ Chryſolithus nominatur: in gemmis ſaltem Apocalypſeos (& conſequenter in Rationalis) perperā Chryſolithi nomen in alio accipitur ſenſu ab eo, quo Plinius & alij auctores antiqui Græci atq; Latini vſurpant, quémq; Græca ipſa vox ſonat. Præſertim ſi attendatur alluſio bis in hoc capite a Ioāne facta ad Chryſolithi gemmam, ſcilicet n. 18. his verbis; *Ipſa verò ciuitas aurum mundum, ſimile vitro.* Quæ eſt veluti deſcriptio præferens id quod Chryſolithi nomen importat. Et ſimiliter n. 21. *Platea ciuitatis aurum mundum tanquam vitrum pellucidum.* Et fortè in hoc diſtinguuntur Chryſolithus & Chryſolampis (cuius meminit Plinius, & de eo aſſerit, *Aurum videtur eſſe*) quia Chryſolampis pellucidus non eſt.

Chryſolithi vis aduerſus puſillanimitatem & timores nocturnos.

Chryſolithi proprietates, quas Rueus, Berchorius & alij plures tradunt, ſunt huiuſmodi; *Valde confert aduerſus puſillanimitatem, & contra metus melancholicos.* Addit Rueus, ſe frequenter expertum, valde etiam contra nocturnos timores atque moleſtias prodeſſe. Abulenſis Exodi 28. adiungit (pro quo etiam veterem citat auctorem) valere item aduerſus Dæmones

Chryſolithū de die aureū, de nocte igneū videri.

Iſidorus de Chryſolitho ſic ſcribit; *de die videtur aureus, de nocte igneus.* Id quod etiā refert Abulenſis Exodi 28. Quo quidem videtur aſſeri, Chryſolithum in nocte plus, quam in die ſuum ſplendorē detegere. Quod etiam Topazio lapidi tribuunt alij. Nam Euſtachius in commentario Dionyſij Afri cap. 41. agens de Topazio affirmat, eum noctis ſemper egeri ſolere, quia luceſcit clarius; de die enim à ſole extingui ſolere. Idē Plinius attribuit Chryſolampi cap. 10. ait enim, *Chryſolampis in Æthiopia naſcitur pallidi coloris die, noctu ignei.*

NOTATIO XXII.

De gemmæ ſeptimæ ad ſeptimum articulum applicatione.

Septimi Symboli articuli declaratio, & Chryſolithi ad eum applicatio.

ARticulus Symboli ſeptimus ſic habet; *Aſcendit ad cælos, ſedet ad dexteram Patris.* Apocalypſis verò ſic, *Septimum, Chryſolithus.* Docet nos articulus, Chriſti aſcenſionis diē ipſius etiam coronationis diem fuiſſe. Et quamuis à mortuis excitatus è ſepulchro prodierit rerū omnium Monarcha declaratus (ad Roman. 1. 4.) nihilominus quemadmodum poſtquàm ſummus Pontifex eſt electus aliqui D tranſiguntur dies, priuſquàm coronetur; ita etiam Chriſti Domini coronationem per dies quadraginta fuiſſe protractā: quoniam ita fieri oportebat ad firmandam & roborandā Apoſtolorum, diſcipulorūmque fidem, & ad multa Catholicæ Eccleſiæ inſtituta ſtabilienda. Hiſce autem diebus, licèt externa Chriſti Domini facies conſpicua & admirabilis fuerit: vt tamen ad agendum cū diſcipulis apta foret; dubium non eſt, quin minorem præ ſe tulerit ſplendorē ac maieſtatem, quàm poſtea relaturus erat. Verùm vbi tempus atque hora peruenit, quæ ad glorioſum ipſius triumphum, & ad regni coronam ac poſſeſſionem capeſſendam ab æterno Patre erat deſtinata; tunc quāta fuerit, quamq; excellens gloriæ & amplitudinis demonſtratio, nullis verbis exprimi poteſt. Propter hūc ipſum maieſtatis & gloriæ diem, dixit Ioannes in primo ſui Euangelij capite; *Vidimus gloriam eius, gloriam quaſi vnigeniti à Patre.* Nam nullo alio die fuit tāta támque perfecta & integra Chriſti gloriæ E oſtētatio, nec adeò ipſius perſonę auctoritati conſentanea. Quā omnē glorię & amplitudinis excellentiam nō ſolū in ipſa Aſcenſione Chriſtus accepit; ſed etiam in omnem ſæculorum æternitatē poſſidet. Quinetiā dū hæc rerū creatarum vniuerſitas integra & erecta conſiſtet, in Chriſto ad Patris dexteram ſedente habemus Chriſtiani omnes clementiſſimum pariter ac potētiſſimum aduocatū, qui ſemper pro nobis diuini Parentis miſericordiam ſolicitet. Atque huiuſmodi fauore, & patrocinio excitari omnes formidinem debemus expellere, quam ex propriorum ſcelerum conſcientia poſſemus contrahere.

Aureus Chryſolithi color quàm ſit appoſitus ad Chriſti in cælos aſcendentis gloriam & maieſtatem figurandam.

Ad huiuſmodi articulum figurandum proponitur nobis Chryſolithus, qui (vt præcedenti notatione vidimus) gēma eſt aureo colore tranſlucens. Inter colorum autem varietatem, licèt alij alijs maximè aptentur rebus ac ſymbo- F lis (vt viridis ſpei, cæruleus cæleſti ſignificationi, albus ſanctitati) ad gloriā tamen, maieſtatem & ſplendorem indicanda nullus alius color reperiri poteſt aptior, quam auri: cuius proprium eſt epitheton, quod micans ſit. Ad huius igitur rei ſymbolum tantū color aureus ceteris præſtat coloribus, quantū veſtes ex auro elaboratæ ceteris omnibus præſtant. Atqui veſtis aurea appoſita valde eſt, vt glorioſiſſimū ſit principū indumentū. Vnde vt Reginam quandam debitā ſibi maieſtate veſtitam David depingeret, ſic ait Pſ. 44. *Adſtitit Regina à dextris tuis in veſtitu deaurato.* quaſi di- A ceret vulgari Hiſpanorum idiomate, *veſtida de Brocado de tres altos.* Quò etiā Latinus fortaſſe Poëta reſpexit Æneid. 1.

Cum venit, aulæis iam ſe Regina ſuperbis,
Aurea compoſuit ſponda, mediámque locauit.

Et eam ob rem myſtici Salomonis reclinatorium eſt aureū Cant. 3. 10 quod haud dubiè indicatur in perantiquis picturis etiamnum Romæ extantibus, vbi Chriſtus Dominus in ſella ac throno ſedens, & luteā indutus veſte conſpicitur per coloris aurei imitationem, ſicuti a pictoribus aureus color referri poteſt. nam & is color luteus a pictoribus vocatur auri pigmentum.

Plinio colorem aureum (immeritò tamen) argēteo poſtponi.

Non ignoro, Plinium lib. 33. cap. 3 ne nimis auri cupidus videatur, propenſiorem ſe ad argenteum colorem oſtendere, quòd argentum ipſum & clarius eſſe dicat, & diei ſimilius, & longius ipſius ſplēdorē eniteſcere. Verùm n. ve- B rò quidquid hac de re Plinius dicat, Sol reliquorum luminum princeps nobis auratis radiis euidenter oſtendit, nullam perſpicuitatem auro clariorem reperiri, neque aptiorem ad gloriæ, maieſtatis & ſplendoris ſymbolum; vtque quicunque aurato eſt indutus amictu, videatur *amictus lumine ſicut veſtimento.* Atque hæc ſaltem eſt cōmunis, & ab omnibus recepta conſenſio, aurum videlicet ceteris ſiue coloribus, ſiue metallis eſſe glorioſius. Quapropter Plinius ipſe lib. 9. cap. 36. aurum appellat triumphale; innuens, opinor triumphatores olim auro amiciri ſolitos. Ex quo intelligitur ad Chriſti triumphum & gloriam ſignādam appoſitiſſimè colorem aureum deſumi.

Aurum triūphale à Plinio vocari.

Aureus Chryſolithi color quid myſticè nobis innuat.

Ad hæc; quemadmodū Chryſolithus aureum nobis colorem obiicit ob oculos; ita etiā eo ipſo repræſentat quæcumque in auri proprietatibus adumbrantur; nēpe æter- C nitatem, ſummam perfectionem, munditiem maximā, aliàque complura à nobis expreſſa capite 1. notat. 12. Quapropter dū Spiritus ſanctus Chryſolithum (quæ aurea eſt gēma) ad ſeptimi articuli ſignificationē vſurpat, nobis indicat Chriſti ſoliō eſſe æternum regnū, & ſummè perfectū, & ab omni defectu prorſus alienū: aureus item illius color ſymbolum eſt perfectæ felicitatis & abundantiæ.

Myſtica conſideratio diſcriminis inter aureum Chryſolithi colorem & colorem ipſum auri.

Præterea Chryſolithus auro addit perſpicuitatem, atque vt ita dicam, diaphaneitatem. quod diſcrimen Ioannes obſeruaſſe videtur; quando adeo accuratè ſemel atque iterum dixit; *Ipſa ciuitas aurum mundum ſimile vitro.* Et infra; *Platea ciuitatis aurum mundum tanquam vitrum pellucidum, ſiue, diaphanam.* (vt eſt in Græco.) Quibus verbis Ioānes innuit, ciuitatis ac plateæ aurū ad Chryſolithi imitationem eſſe tranſlucidum. Cuius rei myſterium illud eſſe ſuſpicor: cùm auri color & ſplendor congruenter gloriam D atque triumphum deſignent; vt perfecta omnino gloria & omnibus abſoluta numeris denotaretur, perſpicuitatis, ſiue diaphaneitatis ratio addita fuit. Quemadmodū enim id vnum in vitro optari poſſe videbatur ne fragile foret; ita etiam illud in auro optandum maximè erat, vt perſpicuū eſſet. Vt igitur ſignificent Beatorum gloriam (quam ipſi ex Chriſti gloria participarunt) perfectam eſſe & cumulatam, atq; omnia animi vota explentem; idcirco Ioanni ciuitas tota ex auro pellucido fuit oſtenſa. Quod autem Chriſti gloria non in auro tranſlucido, ſed in Chryſolitho ſic figurata; id denotat Chriſti gloriæ excellentiam, præ qua ſuum ſplendorem ac pretium gloria Sanctorum videtur amittere: ſicuti aurū cū nobiliſſimo Chryſolitho comparatum, quaſi degenerat, vt ſuprà ex Plinio retulimus.

Chryſolithi vis ad depellendum timorem quid ſymbolicè repræſentet.

Iam, quos animus ac vires Chriſtiano homini ſuggerat Chriſtus ad Patris dexteram aduocatus ſedens, aduerſus timorem ac trepidationem ex peccatorum con- E ſcientia conceptam; id apprimè explicuit Ioannes epiſtola 1. cap. 2. n. 1. *Sed & ſi quis peccauerit; aduocatum habemus apud Patrem Ieſum Chriſtum iuſtum.* Ad huius rei ſignificationem optimè conducit illa Chryſolithi proprietas; qui (vt ſupra meminimus) aduerſus puſillanimitatem & melancholicos motus imprimis valet. Nec abs re eſt, quod ex Ruei experimento tradidimus de ipſius gemmæ vi contra noctis timores ac moleſtias. Nam conſcientiæ ſcrupuli ac morſus eò deducunt, quod Iob ſignificat cap. 7. 14. *Terrebis me per ſomnia.* quas tamen formidines ac terrores myſticus expellit Chryſolithus. Quod ſi quiſpiam tantopere animi ſcrupulis & anxietatibus premitur, vt vixdum reſpirandi locus ſibi ſupereſſe videatur (vt Gregorius Magnus de quodam Monacho prodit) cōfert etiam quod gemmularij de Chryſolitho tradunt; cum reſpirationi im- F primis prodeſſe, atque ipſius ope maximè recreari, qui pectoris premuntur anguſtiis.

Difficultas diluitur.

Deniq; Diuina prouidentia in vno coniunxit Chryſolitho, quidquid ad Chriſti gloriæ triūphū, ad perfectā beatitudinē, ad noſtræ deiectionis ſolatiū poterat ſymbolicè figurari. Dicet tamen aliquis ad clariſſimā hanc ſignificationē nō parū cōducere videri vt Chryſolithus maioris eſſet æſtimationis gēma. Reſpondeo, ad huiuſmodi ſymbola eleganter exprimēda nō tā vulgare pretium attendi debere quā fundamentū in optima proportione ac philoſophia firmatum, vt huiuſmodi Hieroglyphica congruenter denidantur. Præterquam quod Orientalis Chryſolithus pretioſiſſimus iure optimo inter nobiliores gemmas computatur. Et quidem, quod ad pretij diuerſitatem attinet, pro temporum varietate & Principum libito ſolet multa induci viciſſitudo. Ceterùm eſto, Chalcedonius (ſiue Carbunculus ſit, ſiue Adamas) & Smaragdus etiam ſint gemmæ multò ex ſe pretioſiores: certè gloriæ & maieſtatis ſpecies ac figura in Chryſolitho magis eluceſcit. Quod & harum gemmarum myſterio conſentaneum eſt; cùm Chriſti Domini incarnatio, atque paſſio ſint ex ſemet præſtantiſſima Dei opera: quemadmodum nobilius eſt facinus victoria, quam triumphus; quantumuis triumphus ipſe maiorem præ ſe ferat amplitudinem & gloriam.

NOTATIO XXIII.

De Beryllo octaua gemma.

Num Beryllus & Smaragdus ſint eiuſdem coloris?

Pars affirmans proponitur.

SVnt, qui putent Beryllum & Smaragdum eiuſdem eſſe coloris: eo duntaxat diſcrimine, vt ſmaragdinus color ſit lucidior; at color Berylli ſit ex ſe ſurdus, vt Latini loquuntur, & propterea fuiſſe opus olim, vt multis angulis poliretur ad ipſius colorem magis excitandum. Fulcitur hæc opinio Plinij verbis, qui lib. 37. c. 5. poſtquam de Smaragdis verba fecit, mox ſubdit, *eandem multis naturam aut certè ſimilem habere Berylli videntur.* Et paulò infra, *Poliuntur omnes ſexangula figura artificum ingenio; quoniam hebeſcunt, ni color ſurdus repercuſſu angulorum excitetur.* Ad hæc; quemadmodum Smaragdus & Beryllus eo ſolùm inter ſe diſtinguuntur, vt alteri color excitatior, alteri languidior ſit: ſic etiam cap. 8. Plinius priùs recenſet Topazios porraceos, magni tamen ſplendoris: deinde Praſios enumerat, qui eundẽ habent colorẽ, viliores tamẽ ſunt. Atque in Topaziis ſunt & Praſoides & Chryſopraſij: ita etiam inter Praſios & merè Praſij reperiuntur & etiam Chryſopraſij.

Pars tamen negans ab auctore ſtatuitur.

Ceterùm exiſtimo, inter Smaragdum atque Beryllum manifeſtam reperiri differentiam, non in ſplendore ſolùm atque fulgore, ſed in ipſo etiam colore. Etenim Smaragdũ nemo vocabit, opinor glaucum: at Beryllum appellat glaucum Tryphiodorus in poemate de Troiano excidio, vt referunt Scapula, & Adrianus Iunius in ſuo Nomenclatore. Solinus item cap. 65. de Beryllis agens ſic ait, *eximij interuenente glauci & cærulei temperamento, quandam præ ſe ferunt puri maris gratiam.*

Explicatur amplius aſſertio prædicta.

Hoc tamen vt ampliùs intelligatur, diſcutiamus oportet, qui color propriè glaucus nominetur. Multi enim glaucum colorem cum cæruleo & cyaneo confundunt: nec eo inficias, ſolere aliquando confundi. Verùm exactius eſt, diſcrimen inter glaucum & cæruleum aſſignari. Cõſtat hoc primò ex Ariſtotele lib. 5. de Generatione animalium initio. vbi explicat, qui oculi vocentur glauci, qui cærulei. Et quidem pro glaucis interpres cæſios tranſtulit; & ſic habet; *Cæſij qui parum habent humoris, vt in mari etiam cernitur. Etenim quantum eius ſatis tranſpicitur, cæſium apparet* (græcè glaucum) *quantum minus, aquinum* (græcè Hydratodes) *quantum præ gurgite alto non præfinitur, opacum, & nigrum aut cæruleum* (græcè Cyanoides) *cenſetur.* Vides manifeſtum diſcrimen inter glaucum & cæruleum colores.

Diſcrimen inter glaucũ & cæruleum colores.

Deinde, ex Solini verbis liquet, duos hoſce colores eſſe inter ſe diuerſos: ait enim, perfectiſſimum eſſe, vt Beryllus *ſit temperatus ex glauco & cæruleo.* Tertiò, Dictionaria omnia ſupponunt glaucum colorem eſſe viridem: ſic namque definiunt; *Glaucum quod admiſtum habet quendam viridi colori alborem.*

Quartò Robertus Conſtantinus in ſuo græcolatino lexico, verbo χαροπὸς, ait; *Glaucus color nonnihil à cæruleo diuerſus eſt, vterque ad viridem tendit; dilutior eſt glaucus ad album vergens: ſaturior, intenſiórque cæſius & lucidior in confinio fului poſitus. Itaque fit, vt propter affinitatem aliquando ſumatur glaucus pro cæſio.*

Nomen viridis apud Latinos ad cæruleum aliquando extendi.

Aduerte inſuper, apud Latinos nomen viridis ad cæruleum etiam, vt videtur, extendi. Gellius enim lib. 2. c. 26. refert de Virgilio; *Colorem equi ſignificare viridem volens, potuit cæruleum dicere magis, quam glaucum: maluit tamẽ glaucum dicere.* Hæc ille; cuius loci gratiâ non deeſt, qui viridẽ maris colorem cum cæruleo velit permiſcere; aſſerens nimirum magnam eſſe vtriuſque inter ſe cognationẽ. Et manifeſtum eſt, ſub glaucorum oculorum nomine cõprehendi tum virides, tum quos Hiſpani appellamus *Zarcos*, qui ſunt cærulei. Nam Plinius inter colorum diſcrimina, quæ in hominum oculis obſeruat, neutiquam diſtinguit virides ab iis, quos cæruleos, ſiue *Zarcos*, dicunt: atqui conſtat virides oculos reperiri.

Berylli color quomodo à Plinio & Solino exprimatur.

Enimverò vt vt res ſe habeat, qua Plinius & Solinus vtũtur cõparatione ad Berylli exprimẽdum colorẽ, ea eſt à puri maris viriditate petita. Plinius cap. 5. *Probatiſſimi ſunt, qui viriditatem puri maris imitantur.* & Solinus cap. 65. *Eximij quandam præferunt puri maris gratiam.* Certè ad Smaragdi colorem ſignificandum hac illi comparatione nequaquã vterentur. Tametſi enim mare viriditatẽ ſæpè oſtentet; ille tamen color viridi claro cõponitur in cæruleũ nonnihil A vergente, vt fatentur, qui id attentè conſiderarunt. Id quod Solinus in prædictis verbis indicat. Si verò diligenter expendatur Plinij & Solini phraſis, dum de Beryllo loquentes eum puri maris viriditati comparant, illa puri maris loquutio ad illud referri tempus videtur, cùm cæli color in ipſo mari non imprimitur: tunc enim, cùm mare cælo ſpeculi inſtar ſit, cæruleum præ ſe fert colorem, qui cæli eius propriè eſt: quippe etſi aliqui contendunt, cælum etiam nonnunquam viride apparere: id tamen rariſſimum eſt. At in mari pacato atque tranquillo ſub ſolis occaſum frequẽter viridis cernitur color, vt experti teſtantur. Tunc autem locum habet illa puri maris loquutio, quaſi alieno colore minimè infecti. Porrò illud viride, quod tunc in mari diſpicitur (præſertim vbi non eſt magna aquarum profun- B ditas) perſpicuitatem habet vergentem in cæruleum. atque hic eſt proculdubio legitimus eximij Berylli color, vt ex ſupra allatis conſtat.

De quo puri maris colore Plinius & Solinus loqui videantur, cùm ei colorem Berylli comparant.

Quæ ſint gemmæ quæ dicũtur aqua marina.

Inter eas verò gemmas, quarum hodie nobis fit copia; quædam reperiuntur, quas vulgari appellatione aquas marinas dicunt; eáſque gemmularij volunt, veros eſſe Beryllos. Ego tamen doctis expendendum relinquo, an iis gemmis cõueniat, quod Plinius & Solinus de Beryllis memoriæ prodiderunt. Aliæ ſunt gemmæ, quas vulgò dicunt Chryſolicas; eæ autẽ ſunt viridi colore perſpicuo, diuerſo prorſus à Smaragdino. Huiuſmodi Chryſolicas ipſe autumo eſſe ſpeciem Berylli; quia ipſarum color eſt viridis clarus, nec abſimilis oculorum viridium; qui color propriè eſt glaucus, vt in ſuperioribus oſtendimus. Et quamuis in iis Chryſolicis, quas ipſe viderim, non diſcernam illam cæru- C lei mixturam, quam requirit Solinus: illud tamen Beryllis cõmune eſt, vt glaucus eorum ſit color, qui viridis eſt clarus, admiſtumque habeat viroris quendam alborem: atque hoc ipſum in Chryſolicis reperimus cum ſimilitudine viriditatis, quam in mari puro intueri licet: eſto, in hodiernis Chryſolicis (quas quidem mihi videre contigit) non inueniatur eximia illa glauci & cærulei permiſtio.

Chryſolicæ gemmæ quæ ſint.

Chryſolicas videri ſpeciẽ eſſe Berylli.

Quòd autem Chryſolicæ ſint Berylli ſpecies; inde videtur conuinci, quòd huiuſmodi gemmas omnes compluribus angulis politas in ſuperiori gẽmæ parte ſiue vmbone cernimus. Vnde colligitur ipſius colorem eſſe ſurdum, vt Plinius ait, atque ad eum ampliùs excitandum totã illã angulorum multitudine opus eſſe, iuxta Plinij & Solini de Beryllis præceptiones. Nam Solinus ſimiliter ait; *Beryllos in ſexangulas formas atterunt, vt hebetem coloris lenitatem angulorum repercuſſu excitent ad vigorem.*

Glaucũ colorem eſſe viridem clarum.

D Præter hæc, vt glaucum eſſe viride clarum confirmetur, obſeruandum eſt, quas Latini res glaucas appellarint, nimirum oliuas, ſalices & alia huiuſmodi; quorum viriditas claritate diluitur, & nonnihil in cæruleũ tendit. Atque hactenus de Beryllorum colore, eorum præſertim, qui probatiſſimi cenſebantur. Alias enim ſpecies ignobiliores omitto, de quibus conſulat, qui volet, Plinium & Solinum.

Quam in figuram Berylli olim calari ſolerent.

Nunc ad figurã, qua poliebantur Berylli, pergamus. Receptior, aut ſaltem pluris habita erat in ſpeciẽ columellæ ſexangulæ & oblongæ; quoniã *lumina commẽdare in longitudine*, vt Plinius ait. Cui etiam concinit Solinus; cuius ea ſunt; *Indici reges hoc genus gemmarum in longiſſimos cylindros amant fingere.* Et quamuis Cylindri nomen non præferat angulus; eos tamen manifeſtè præſcribit Solinus.

Eximios quondam Beryllos pro gemmis regum proprijs fuiſſe habitos.

Ex hiſce Solini verbis elicitur, eximios Beryllos æſtimari quondam ſolitos pro gemmis Regũ proprijs: & ſpeciatim nouimus illis Regũ ſceptra exornari ſolere. Quintus enim E Curtius lib. 9. affirmat ſceptrum aureum, quod Alexandro Sophites dono dedit, Beryllis fuiſſe diſtinctum, *Baculum aureum*, ait, *Berylli diſtinguebant.* Et Regis Porſenæ Beryllis meminit Auguſtus in Epiſtolis ad Mæcenatem.

Beryllũ olim non auro indui ſolitum: & quam ob cauſam.

In vſu inſuper erat, ne Berylli auro ſiue argento induerentur; ſed nudi inſererentur: quod inter gemmas omnes Beryllus crederetur meliùs & venuſtiùs apparere nudus. Vnde Plinius; *Solos gemmarum eſſe prædicant, qui carere auro malunt.* quaſi diceret proprium ipſorum vſum, & eorumdem naturæ magis conſentaneum eſſe, ne aliquo ſiue auri ſiue argenti indumento exornentur.

Beryllũ contra ſegnitiẽ valere, & prodeſſe pugnantibus.

Duas alias proprietates multi de Beryllo tradunt. Prima eſt, *prodeſſe eum pugnantibus, & contra ſegnitiem pollere.* Altera, perutilem eſſe aduerſus nimium humorem, qui ad ocu- F los & guttur ſolet effluere.

Adrianus Iunius in ſuo Nomenclatore affert Marbodæi verſum, in quo de Beryllis agit. Et quamuis communis eius lectio ſit,

Eximios oleo ſimiles, lymphave marina.

Ipſe tamen quendam manuſcriptum ſectatus, contendit legendum fore; *Eximios violæ ſimiles.* Ceterùm expenſis iis, quæ Plinius & Solinus de Berylli colore atteſtantur; ipſe legerem; *Eximios oleæ ſimiles.* Licèt enim Beryllum tradant oleacei coloris reperiri: hic tamen non eſt probatior, nec qui in violaceum colorem declinat. Quod ſi aliquis datur huic colori affinis: violæ tamen eſſe ſimilem Amethyſti proprium eſt. Oleæ verò tribui ſolere, ſicut & Beryllo, glauci epitheton, iam ſupra notauimus.

Vt

Color glaucus oculorum noctuæ proprius.

Vt autem certò ſtatui poſſet, qui ſit propriè glaucus color, magni intereſſet noctuarum oculos attentè inſpicere. Noctuæ enim vocantur glaucæ, & ex colore, qui ipſarum ineſt oculis, nomen ad alia transfertur. Verùm quis nouit, num omnes noctuæ eundem oculis habeant colorem? & verùm noctuæ regionis huius Athenienſium oculos eodem colore intuentur?

Palladi cur glauci oculi a Poetis olim tributi.

Palladi priſcæ fabulæ glaucos oculos tribuerunt, vt ſæpè apud Homerum & Heſiodum. Huius figmenti ratio illa occurrit. Quia glauci oculi terrorem incutere dicuntur: atque ita Deam armipotentem decebat. Dracones item glaucis oculis ſunt. Et Cornelius Tacitus ſcribit Germanis oculos eſſe truces, & huiuſmodi etiam oculos Neroni fuiſſe tradunt. Licèt autem affirmet etiam Ariſtoteles eſſe cæruleum oculorum colorem, qui timiditatis indicium ſit: B ſed proprius Berylli color fortaſſe refert leoninos oculos, aquilinos & Palladios, qui terrorem incutiunt.

Glaucos oculos ad terrorē incutiendum valere.

Aduerſus id, quod ſuprà dicebamus, proprium maris colorem viridem eſſe, cùm alieno colore non inficitur, obiiceret aliquis ſemper mare eſſe veluti ſpeculum: atque adeò ſemper alienum colorem referre. Huic obiectioni reſpondeo, ſaltem illam videri communem vel opinionem, vel loquendi conſuetudinem; vt conſtat phraſi Plinij atque Solini, de viriditate puri maris.

Georgius Agricola 6. foſſilium fol.285. agens de Beryllis, *Color (ait) eſt illis viridis, ſed multùm dilutus.*

NOTATIO XXIV.

De octauæ gemmæ cum articulo octauo comparatione.

Octauum Symboli articulus quid nobis credendū proponat.

OCtauus articulus ſic habet; *Inde venturus eſt iudicare viuos & mortuos.* Apocalypſis; *Octauum, Beryllus.* Quod ad articulum ſpectat, in eo nobis proponitur, Chriſtum aſſertorem noſtrum ac vindicem tandem venturum, vt vniuerſos homines (tam eos qui viuunt tempore legis gratiæ, quàm eos, qui priùs è viuis exceſſerant) de propriis factis ſiue bonis ſiue malis iudicet. Vbi non de ſingulari cuiuſque iudicio, quo ſub ipſum animæ egreſſum è corpore iudicatur; ſed de vniuerſali ſub mundi finem futuro agitur. Quamuis enim vniuſcuiuſque cauſa ante extremum illum diem iam fuerit deciſa, & ſententia lata, atque executioni mandata: verùm vt de ſingulorum cauſis atque ſententiis apud vniuerſos conſtet; vtque euidenter appareat in iis D omnibus, quantoperè Dei gloria, æquitas & integritas effulſerint; idcircò diuina prouidentia ſtatuit, ac præfiniuit certum quendam iudicij vniuerſalis diem, in quo omnium ac ſingulorum cauſis inter ſeſe collatis, diuinæ iuſtitiæ perfectio & arcani ipſius conſilij celſitudo emineat. Hic eſt diuinæ prouidentiæ ſcopus: in cuius operis conſideratione protinus mentem ſubit illius extremi iudicij cùm æquitas, tum horribilitas. Neminem enim tunc alicuius aut fauor aut gratia aut præſidium iuuabit: ſed omnes pro ſuæ cauſæ meritis integrè & incorruptè iudicabuntur.

Octauo fidei articulo Beryllus applicatur.

Vidimus pro huius articuli ſymbolo Beryllum accerſiri, cuius color viridis eſt, quem maris puri vocant, vt Plinius & Solinus loquuntur. Atque hanc gemmam antiqui E glaucam nuncuparunt, ſicuti præcedenti notatione diſputatum eſt.

Glaucus Berylli color ad extremi iudicij ſeueritatē & horribilitatem innuendam aptus.

Imprimis ergo ad eius diei horribilitatem innuendam congruentiſſimè aſſumitur inter gemmas illa, quæ glauca eſt. Communi enim conſenſione receptum erat, glaucos oculos, quamuis alioqui pulchros, terribiles tamen eſſe, id eſt, terrorem atque horrorem inferentes. nam eiuſmodi ſunt draconum oculi, leonum & aquilarum; & iidem etiam notati ſunt in Nerone Quin & Palladem bellorum præſidem antiquitas glaucis oculis (vt diximus) effinxit, vt eius ſeueritatem innueret. Vnde & verbum græcum γλαυκιάω idem eſt, atque terribilibus oculis intueri, quod Homerus & Heſiodus leoni adſcribūt. Si ergo glauci oculi pro terrificis ac formidandis ſunt habiti; quis color eſſe potuit aptior ad eius proprietatem gemmæ, quæ extremi iudicij diem repræſentat? de quo Ioelis 2. numero 11. dicitur, *Dies Domini terribilis valdè.* Lege item Iobi cap. 16. F 10. *Collegit furorem ſuum in me, terribilibus oculis in me intuitus eſt.*

Quòd Beryllo non aurū indui ſoleret, quid ſymbolicè in hoc articulo denotet.

Secundò, ad vniuerſalis iudicij ſeueritatem ſignificandam, cùm omnes iuxta ſua tantùm merita abſque alienus fauore iudicandi ſint, mirificum eſt illud, quod de Beryllo tradit Plinius; *Solos gemmarum eſſe prædicant, qui carere auro malint.* Si ergo Beryllus non admittit aut aureum indumentum, aut argenteum, elegantiſſimè ad extremi iudicij ſymbolum vſurpatur: in quo ſinguli ſecùndùm propria merita ſunt iudicandi, nec alienì gratia ſeu fauor cuiuſquam adiumento erit. Pretioſis quidem lapillis, ex auri ſocietate nonnihil ſolet ſplendoris & claritatis refundi: at extremo illo vniuerſalis iudicij die totus orbis Berylli inſtar erit A omni prorſus alieni ſplēdoris fuco ſpoliatus. Omnes enim ante ſupremum illud tribunal ſumus ſiſtendi aliorum ope & auxilio deſtituti.

Maris puri color Beryllo attribuitur quid adumbret.

Ad hanc ipſam ſignificationem conducit communis antiquorum conſenſus, qui vt proprium Berylli colorem rectiùs exprimerent, ſimilem eſſe dixerunt viridi puri maris colori. Et verò animaduerſione dignum eſt, mare purum à priſcis non appellari, cùm cæruleum refert colorem; ſed quando Beryllum imitatur. Quo ſi illud innuere veteres voluerunt, tunc ſcilicet mare non alieno colore, ſed proprio amictum conſpici: quid aptius, vt figuretur humanum genus poſtremo illo die puro ac proprio ſuorum ſiue meritorum ſiue demeritorum colore viſum iri; non verò alienæ gratiæ aut fauoris colore infectum? Ad vniuerſum illum B nationum omnium cœtum indicandum appoſita eſt maris figura. Deinde vt ſignificentur omnes puro ac natiuo meritorum colore, non alienis pigmentis eò producendi, mirificus eſt Beryllus; quæ gemma eſt nullum alterius metalli indumentum admittens, & puri maris referens colorem.

Beryllus pluribus angulis calari ſolitus quid myſticè indicet.

Prætereà, quòd Berylli pluribus angulis ſoleant cælari, vt lucis repercuſſus omni ex parte retegat ſplendorem, qui antea non ita percipi poterat; id inquam maximè facit ad rem, vt adumbretur diuinæ prouidentiæ conſilium, quæ homines vniuerſos in iudicium coget; vt omnium ac ſingulorum cauſis inter ſeſe collatis, diuinæ iuſtitiæ præſtantia, & ipſius conſiliorum celſitas innoteſcant. Huc ſpectat, quòd gemmularij ſplendorem, quem gemma angulorum repercuſſu excitata recipit, vocare ſolent, *Brillar*; C quod deriuari videtur à *Beryllare*; quod eſt imitari Beryllum, dum lucis radiorum pariter confluentium reflexu, lucidus ac ſplendidus apparet. Quanta autem diuini iudicij gloria & ſplendor ſint eo die futura ex cauſarum omnium concurſu & inter ſe comparatione, id Theologi rectè expendunt, pro quo lege Ioſephum Acoſtam de nouiſſimis temporibus lib. c. 8.

Hiſpanum verbū brillar vnde deriuetur.

Ex ipſa viridis coloris in Beryllo apparentis perſpicuitate prouenit, vt ſit maximè tranſlucidus, & oculorum obtutibus facilè peruius. quod congruit cum maxima illius diei euidentia de ſingulorum conſcientiis.

Beryllum & prodeſſe pugnātibus, & contra ſegnitiem valere, quid adumbret.

Iam, quod de Beryllo traditur, eum ſcilicet & prodeſſe pugnantibus, & contra ſegnitiem valere, ad illud poteſt aptari emolumentum, quod ex attenta vniuerſalis iudicij commentatione percipitur. Ea enim conſideratio efficax imprimis eſt ad inertiam atque ſegnitiem depellendam, & D ad viriliter pugnandum aduerſus infeſtos animi hoſtes. Sic ſibi ipſi prodit Hieronymus meditationem huiuſmodi maximæ vtilitati fuiſſe; quippe qui ſemper ſibi auribus videretur excipere horriſonum illius tubæ clangorem, quo mortui omnes ſunt excitandi, & ad iudicium euocādi. His etiā congruit, quod ex Rueo, Berchorio & aliis docuimus, Beryllum ſcilicet eſſe perutilem aduerſus eos morbos, qui ex nimio humore in oculos atq; guttur defluente contrahuntur. Ecquis enim eſt noxius humor, niſi effrænatæ cupiditates ac vitia, quæ nobis mentis aciem obducunt, & ſtrangulationem, atque adeò ſpiritalis vitæ iacturam minitantur? Quibus ex hoſtibus nos facilè eripit ſeria & intenſa horribilis illius diei recordatio.

Extremi iudicij meditatio quàm ſit efficax.

E

NOTATIO XXV.

De gemma Topazio.

Topazius vtrùm viridis coloris ſit.

PRima de Topazio gemmâ dubitatio eſt, vtrùm neceſſe ſit viridem illi eſſe colorem. Quos enim hodie Topazios vocant, & Daciæ Topazios eſſe dicunt (ſic enim tradit Georgius Agricola lib. 6. foſſilium) nihil habent viriditatis. Et quod amplius eſt, Strabo lib. 16. de eiſdem Plinij Topazijs agens (vt ex ipſo patet contextu) non eis viridē colorem, ſed aureum potiùs tribuere videtur: ait enim Topazion eſſe Chryſoidem. Nihilominus tamen ex Dionyſio Afro, ex Orpheo, ex Theophraſto, ex Plinio, & ex ceteris, qui ex eorum ſcriptis decerpſerunt, certum eſt, Topazion, de quo veteres loquuntur, viridem eſſe gemmam, vt ex in- F fra dicendis planum fiet.

Vulgarē hodie Topazion nō eo eſſe diuerſum, cui veteres hoc nomen indiderunt.

Ex quo duo eliciuntur: primum eſt, vulgarem Topaziū non habere locum inter eas gemmas, quibus veteres nomen Topazij indiderunt. Alterum, quamuis Strabo viridē Topazij colorem non exprimat, eum tamen haud dubiè ſupponere. Quinimò quantumuis Topazius ſit viridis; cū hoc ſtat, eximium Topazium eſſe pariter Chryſoidem, id eſt auri fulgorem ex ſe emittere, de quo infra. Plinius enim, qui viridi Topazios colore eſſe tradit, aliquem eis ſimul ſplendorem aureum attribuit nec ſolùm alteri Topazij ſpeciei, cui nomen Chryſopaſios; ſed etiam alteri, cui Praſoides. Nam expreſſè ait, Chryſopaſium eſſe magis aureū, quàm alteram Topazij ſpeciem, quæ Praſoides nuncupatur. Ex quo intelligitur, vtramque gemmæ huius ſpeciei nonnihil aurei coloris habere: alioqui comparatio eſſet inepta. Fortè etiam Strabo de ſecunda Topaziorum ſpecie ſermonem inſtituit, quam Plinius Chryſopraſio ſimilem eſſe tradit.

Quodnā viridis coloris genus ſit proprium Topazij.

Topazij colorē eſſe porraceum.

Altera de hac gemma dubitatio eſſe poteſt, quod genus viridis coloris illud ſit Topazio a veteribus tributū? Omnes ad eius colorem explicandum, porri comparatione vtuntur. Vnde cùm duplicem tantùm Topaziorum ſpeciem Plinius tradat, in vtriuſque nomine exprimit, ipſius colorem eſſe porraceum. Nam græcum porrorum nomen eſt *praſos*: & ex Topaziis altera ſpecies *Praſoides*, altera *Chryſopraſios* vocatur. Ex quo liquet, in vtraque ſpecie colorem porri diſtingui.

Topazij color num porri folia, an ſuccum imitetur?

Quid ſit apud Plinium porri ſuccus dum de Topazij colore agit.

Verùm ſuboritur hinc quæſtio: vtrùmne Topaziorum color, folia porri, an ipſius ſuccum imitetur? Plinius certè ſic habet, *Eius ſimilitudo ad porri ſuccum dirigitur.* Tametſi autem hæc verba non referat aliquis ad vtramque Topazij ſpeciem, ſed tantùm ad ſecundā: cæterum de vtraque ſpecie ſunt citra dubitationem intelligenda. Et ſic Plinium intellexit Georgius Agricola lib. 6. de foſſilibus. Sed quid eſt apud Plinium porri ſuccus? Exiſtimabit aliquis comparationem ſumi ex colore eiuſdem ſucci, qui ex porris ipſis exprimitur: nam eiuſmodi color notus videtur antiquis fuiſſe. quippe porrorum ſuccus medicas habere vires credebatur, vt ex eodem Plinio coniicitur lib. 19. cap. 6. vbi de porris & de eorum ſucco diſputatur.

Mihi tamen multò fit veriſimilius, in ea Plinianorum verborum comparatione non eſſe ſermonem de ſucco, qui ex porro elicitur; ſed de liquore aliquo, cui idem ineſſet color, quo porri folia conſtant. Quod idem eſt, ac ſi diceretur Topazius ſuo colore referre ſiue repræſentare aſpectui liquorem eodem nitentem virore, qui in foliis porrorum cernitur. Senſus hic genuinus eſt viſus nonnullis viris doctis, quos ſuper hac re conſului. Etenim ſi eiuſmodi ſimilitudo ſiue comparatio de ipſomet porri ſucco intelligenda foret: hic certè ſuccus, aut viriditatis nihil, aut ſaltem minimum retineret. Quarè nec Topazij vocarentur Praſoides, nec Chryſopraſij, cùm tantillum porracei coloris in ſucco ex ipſis porris expreſſo remaneat.

Cùm de porrorum colore eſt ſermo intelligendum eſſe de colore foliorum.

Accedit, quòd quando de ipſorum porrorum colore habetur ſermo, plana intelligentia eſt de foliorum colore tunc agi. Quamuis enim porri caput ſit album, in plantis tamen receptum eſt, vt cùm de ſingularum agitur colore, de colore foliorum accipiatur ſermo: hic enim eſt color, qui primò ſeſe in plantarum conſpectu oculis offert. Verùm, ſi de ſucco ex porris elicito ageretur; tunc veriſimilius eſſet, id accipi de eo ſucco, qui ex porris ad medicinam conficiendam exprimi ſolebat. nec eliciebatur, opinor, ſuccus eam ad rem ex foliis ſolùm; ſed aut ex ſolo capite (quod eſt album) aut ex capite ſimul ac foliis. Atque experientia ipſa docet, aut nihil eſſe peculiare viriditatis in hac ſucci ratione, aut certè adeo parum, vt inde comparatio minimè peteretur. Niſi fortè coniectaret aliquis huiuſmodi comparationem vſurpari, vt denoteur eam viriditatis rationem ita eſſe tenuem & quaſi ſpiritalem, vt vix dum ſenſibus percipiatur. Enimuerò ſi Topaziorum viror adeò exiguus eſſet, non eos antiquitas aut Praſoides aut Chryſopraſios cōpellaret. Nam Praſoides nihil aliud ſonat, niſi quod ſpeciē porri oculis offert. & Chryſopraſius, quod auri fulgorem vna cum porri ſpecie repræſentet. Manet ergo id ſtatutum, in vtraque Topaziorum ſpecie veram eſſe ſimilitudinem atque reſpectum ad foliorum porri colorem, non ad ſucci ex porris expreſſi: quamuis Plinius dixerit eleganter, Topazij ſimilitudinē ad porri ſuccum dirigi.

Topaziorum colorem porri ſimilem, de foliis porrorum eſſe intelligendum. Topazij viriditas quomodo debeat explicari.

His ita præſtitutis; vt optimè Topazij color viridis agnoſcatur, oportet probè cognoſcere porri foliorum colorem: eſt enim peculiare quoddā viriditatis genus, nec niſi oculis ipſis cernatur, rectè ipſius peculiaris ratio concipitur. Nonnullis ea explanandi via ſatis eſſe videtur; ſi dicant viride illud valde clarum. Sed lactucæ viriditas clarior multò ſolet eſſe; & tamen eſt valde diuerſa. Georgius Agricola, poſtquam de Beryllis dixerat, *Color eius eſt viridis quidem ſed admodum dilutus*: mox de Praſio ait, *Viridis color eſt magis dilutus, quàm Berylli*. Nec minùs debet eſſe dilutus Topazij color, quàm Praſii. Aliis placet, porrorum colorem nonnihil ad luteum vergere: alij malunt in cæruleum inclinare. Mihi nulla alia potior videtur declaratio, quam ipſamet porra oculis vſurpare. Dionyſius Afer verſu 1121. ait, *γλαυκιόωντα λίθον καθαροῖο τοπάζου*, quæ verba in antiquiore verſione ſunt deprauata. Robertus Stephanus ſic vertit, *Glauco ſplendentem colore lapidem nitidi Topazij*. Suſpicor tamen Dionyſium non glaucum omnino colorem Topazio tribuere; nam diſtinctione vſus Beryllo quidem epitheton glauci apponit: at Topazium vocat *γλαυκιόωντα*, id eſt, vergentem in glaucum colorem.

Topazium eſſe diaphanū ſiue trāſlucidum.

Illud etiam de hoc lapillo conſtat, eum eſſe diaphanum ſiue tranſlucidum. Quanquam enim Plinius id non explicat, bene tamen Strabo, & Euſtachius in Dionyſij Afri cōmentario. qui auctores niſi id aſſeueraſſent, parum auctoritate Georgij Agricolæ moueret: quia hic auctor Praſium etiam & Callaidem facit tranſlucentes; in quo meâ ſententiâ a Plinio diſcedit. Hic enim capiti octauo eum præfigit titulum; *De Topazio & Callaide & gemmis nō tranſlucētibus*.

Topazius quid ex auri colore ſiue fulgore habeat.

Quod auri Topazius habet, non id ex ipſius auri colore, ſed ex fulgore acceſſitum; quia *non tranſlucet modo, ſed etiam egregie fulget, ex quo eius fulgor in colorem auro ſimilem*, vt loquitur Georgius Agricola: quem auri ſplendorem ſiue nitorem (quantumuis color ſit viridis) in quibuſdam exiguis annulis aurum viride referētibus quotidie ſpectamus: & in aurum aliquot penitus neſcio quæ auri viridis ſpecies diſcernitur: vbi non tantùm nihil eſt coloris veri aurei, ſed nec propriè viridis, niſi externâ quadam facie per certi cuiuſdam viſus reflexum. Id quod fortaſſe Plinius aſ- B ſerit; nempè Chryſopraſium eſſe, *χρυσόπρασον*, vel vt alij legunt, *χρυσόπτερον*: ex quibus alterum *eſt magis de auratū*, alterum *cum pennis aureis*. Vtcunque hoc ſit, ex duabus Topazij ſpeciebus, quas Plinius recenſet, altera minus habet auri, quæ vocatur Praſoides, id eſt, porri ſpeciem præ ſe ferens. Altera plus habet auri, quæ eſt Chryſopraſio ſimilis, quam videtur deſcribere Ambroſius Pſal. 118 ad illa verba *ſuper aurum & Topazion*. ſerm. 16.

Quantus ſit Topazij ſplendor.

De Topazij ſplendore illud ſingulare affirmat Strabo lib. 16 *Splendore* (ait) *tanto refulget, vt interdiu videri non poſſit, vſque adeo circumfuſus eſt. noctu verò videtur vbi ſit, qui eum colligunt, ea nota cauſa ſignum aliquod ibi poſito, de die effodiūt.* quæ verba tranſcripſit Euſtachius in Dionyſij Afri cōmentario. Georgius Agricola id interpretatur, dum de Topazium quærentibus ait. *non ita facile eum de die agnoſcunt, eo* C *quod radij ſolis ei ſimiles eius quoque reſplendeant. ut noctu conſpicitur ab iis, qui illum colligunt*; ſuſpicatur item Georgius, eandem eſſe gemmam Plinio dictam *Chryſolampidem pallidi coloris de die, & de nocte ignei*.

Topazij etymon.

Si ad Topazij etymon reſpiciamus, Plinius ait, hoc nomen ſignificare *quæſitum*, ſiue *opertum*, pro quo affert Iobam: aſſerit que appellari quondam Topazion inſulam, vbi huiuſmodi gemmæ inueniebantur: quia tenebris abſcondi & occultari ſolebat. Et quidem Troglodytarum linguâ *Topazium* idem eſt, quod *quærere*. In Græco *τοπάζειν* eſt collocare, aut coniicere & ſuſpicari.

Topazium quatuor cubitis longum aliquando fuiſſe inuentum.

Duo ſunt in hoc lapillo cum primis inſignia. Primum eſt, hanc eſſe gemmarum ampliſſimam, atque adeò quatuor cubitis (quæ humanæ ſtaturæ dimenſio eſt) fuiſſe inuentam, vt Plinius teſtatur. Alterum, eam eſſe delicatiſſimam: quia *ſola perpoliri gemmarum limam ſentit, & vſu* D *atteritur*. Sic Plinius.

Addit Strabo, Ægyptios reges maximam hominū multitudinem mercede conductam ad huius lapidum collectionem, cuſtodiamque collocaſſe.

Naturales Topazij qualitates.

Hæc ſunt, quæ ex antiquis auctoribus memoriæ prodita accepi de Topazio. Recentiores (vt Vincentius & Berchorius) addunt *Omnium gemmarum ſuperat claritatē, maximè lucens cùm Solis ſplendore tangitur*. Et Abulēſis Exodi 28. *Topazius* (inquit) *ante Solem poſitus ſupra cæteras omnes gemmas lucet*. Id quod videtur ex Ambroſio deſumptum in Pſ. 118. ad illa verba, *ſuper aurum & Topazion*: vbi ſic ait, *Splendidius ſimilis eſt, maximè cùm Solis ſplendore percutitur*. Lege etiam ibidem Hilarium. His adnectunt Vincentius, Berchorius, Abulenſis, & Arnoldus, *Topazium valere contra paſſionem lunaticam & contra phreneſim*. Quidam inſuper aſſerit, *Valet contra iram ſedando illam*. Alter, *iram extinguit, & cohibet iracundiam*. Alius; *Luxuriam reprimit & venerea* E *cohibet*. Alius; *valet contra triſtitiam*. Ac demum Vincētius & Arnoldus generatim loquentes aiunt; *Valet contra mortes mentis*, id eſt, contra prauarū appetitionum perturbationes

Topazius contra quos corporis & animi morbos valere dicatur.

Topazio feruentis ac bullientis aquæ ampullas ſedari.

His adiungunt Vincentius, Arnoldus, Berchorius, & Rueus Topazio magnopere attemperari feruentis aquæ ebullitiones, nec eam efferueſcere pati, quantumuis plurimum admoueatur ignis. Quibus adiicit Vincentius, *ſi ſuper aquā bullientem ſuſpenditur, ceſſant ampullæ*. Quin & Rueus tradit; *ſi annuli ex Topazio effictum quiſpiā in manu teneat, poſſe eum intra feruentis aquæ lebetem manum ſecurè iniicere*. Berchorius item ait, *eſt pulcherrima gemmarum*. Vincentius, *Quo rarior, eo pretioſior*. & vterque his adnectunt, *In theſauris regum nihil pretioſius inuenitur, & nihil eſt charius regibus in diuitiis*. Hoc autem videtur dictum propter antiquam F de Topazio æſtimationem. Nam vt de illo Plinius memorat, *Cùm repertus eſt, omnibus gemmis prælatus fuit*. Et de ſuæ etiam tempeſtatis pretio ſubiicit; *Egregia etiamnum Topazio gloria eſt*.

Topazij pulchritudo ac pretium.

Topazium ſi poliatur obſcuratur.

Poſtremò Vincentius & Berchorius ſic habent. *Si politur, obſcuratur, ſi naturæ ſuæ relinquitur, clarior eſt*. Quod videtur petitum ex Ambroſij loco ſuperiùs citato; vbi ſanctus doctor ait: *Natura Topazij huiuſmodi eſt, vt ſi polire & lenigare eum volis, obſcuretur magis, ſi ipſe ſit ſuapte natura e ſculptus*, id eſt, optimè formæ; ac ſi eſſet bene ſcalptus. Ibi etiam affirmat Ambroſius, quidquid Plinius de Topazio ſcribit, ſe apud Xenocratem in libro de gemmis legiſſe.

NOTATIO XXVI.

Vbi gemma nona cum nono articulo comparatur.

Nonum fidei caput quid nobis proponat.

SYmboli articulus nonus eiuſmodi eſt: *Credo in Spiritum ſanctum.* Apocalypſeos verba illis reſpondentia; *Nonum, Topazius.* In articulo quidem profitemur omnes, tertiam Sanctiſſimæ Trinitatis perſonam ex Patre ac Filio procedere, quam proprio nomine appellamus Spiritum ſanctum. Huic diuinæ perſonæ attribuitur animarū ſanctificatio, vberrima ſpiritalis lucis affluentia, veritatum ſupernaturalium penetratio, rerum æternarum æſtimatio, temporalium contemptio, alacris & erecta voluntas ad euangelicæ vitæ perfectionem amplectendam, & magna Spiritus vis atque efficacitas ad hominum mentes in diuinum obſequium illiciendas.

Topazij applicatio ad nonū articulum.

Sanctiſſimæ Trinitatis myſteriū cōparatione ſolis, radij ac lucis à Patribus explicari.

Topazij fulgor à ſolis radio deriuatus quid myſticè figuret.

Porraceus Topazij color cuius rei ſit ſymbolum.

Ad hunc articulum Topazius gemma accitur, idque ſatis congruenter. Nam imprimis trium diuinarum diſtinctionem, explicant ſancti Patres per comparationē ex ſole & eius radio ac lucis a radio dimanantis petitam. Sic exponunt Tertullianus aduerſus Praxeam, Lactant lib.4. diuinarum inſtit. cap.29 Athan de decretis Synodi Nicænæ, Nazianzenus orat. 5. de Theologia ad finem, & in epiſt ad Euagrium, Nyſſenus de differentia eſſentiæ, & hypoſtaſis, & ad Simplicium, Euſebius Emiſſenus hom 1. de Symbolo, Auguſt. tract. 20. in Ioannem, Cyprianus in Symbolum, & Antonius Conſtantienſis epiſt ad Arcadium. Quæ cùm ita ſint, ſi Spiritum ſanctū reſpicit cōparatio lucis, quæ ex ſole ac radio procedit; mirificè electa eſt ad Spiritus ſancti ſymbolum ea gemma, in qua adeò eſt inſignis & mirabilis lux a ſolis radio in eam deriuata. Hoc autem ſuperiore notatione adnotauimus ex Abulenſi & aliis, quorum ibi verba retulimus. Id ipſum voluit ſignificare Strabo; dum Topazium radio ſolis tantopere eſſe ſimilem dixit, vt nullum ferè diu vtriuſque diſcrimen appareat. Secundò, myſterio non vacat, gemmæ huius colorem ita porraceo aſſimilari, vt ad eam deſcribendam antiqui ſcriptores porri comparationem vſurpent, & quæ nomina ſpeciebus Topazij attribuant, in ipſis eadem imbibatur cōparatio. Nā Topazij ſpecies ſūt, vt vidimus, Praſoides & Cryſopraſius: atqui in vtraque praſius reperitur color, id eſt, porraceus. Quod argumento eſt, non aliam reperiri vocem proprio Topazij colori deſignando aptiorem. Qua in re nos diuina prouidentia docuiſſe videtur, in Topazio porri ſuccū in gemmam commutatum inueniri; atque adeò Topazij ſignificationem fore in porri qualitatibus inueſtigandā; quemadmodum Chryſoliti myſterium in auri proprietatibus, Carbūculi, in prunæ, Hyacinthi, in Plantæ; Amethyſti, in purpuræ, Berylli, in maris puri natura & qualitatibus indagatur. Quippe huiuſmodi res ſunt, quas gemmæ iſtæ nobis ob oculos ponūt. Quib. poſitis, illud eſt obſeruādū, antiquitati porrū maximè fuiſſe ſalutare, & inter res medicinæ vſibus accommodas plurimi habitum, vt elici poteſt ex iis, quæ Plinius tradit libro 19 cap 6. & lib. 20. cap. 6. Et quidem videntur ſingulari Dei prouidentia illi inditæ virtutes, quæ imprimis erant appoſitæ ad eos ſignificandos effectus, quos diuinus Spiritus his animabus præſtat, quibus ſe liberaliter impertit.

Porri virtutes ac proprietates, & ſymbolica earum conſideratio.

Primò enim magnopere celebratur porri virtus ad pectus & pulmones ſananda; *Tuſſi etiam veteri, ac pectoris & pulmonis vitiis medetur, etiam phthiſin & ſanguinem exſcreantibus & diſtillationibus longis,* ait Plinius. Et infrà; *Pulmonis & arteriæ vitia ſanat.* Quæ omnia ſunt maximè congruentia diuini Spiritus efficientiæ in intimis animi præcordiis ſanandis, & vetuſtis ab ea morbis prorſus depellendis. Quid enim aliud pectoris interiora deſignāt, quàm animam? Deinde porri ſuccus fuit permagni habitus tanquam efficaciſſimus in ſerpentum ſcorpionúmque ictus & beſtiarum morſus, nec non in aquam intercutem ſiue hydropiſim, in icteron & renum dolores.

Serpentum ergo virus ſymbolum eſt, vt omnibus conſtat, veneni in flagitio atque ſcelere deliteſcentis: hydrops auaritiam, icteros peſſimum exemplum, renum morbus turpes ac fœdas cupiditates ſignificant. Hæc verò omnia mirandum in modum ſanat ſancti Spiritus communio. Tribus item verbis Plinius totidem eximias porri virtutes perſtringit; *Voci* (inquit) *fœcunditati, ſomnoque multum confert.* Et quidem quod ad vocis emolumentum attinet, valde eſt ab antiquis celebratū; eò quòd *Nero dederit porro auctoritatem vocis gratia, ſtatis menſium omnium diebus nihil aliud ac ne pane quidem veſcendo.* Extitit Nero ſuauis & canoræ vocis ſtudioſiſſimus: conſtat autem porrum addere ſplendorem voci, eatenus, vt Ariſtoteles aſſerat, ideo perdices adeò eſſe argutas & canoras, quòd porri edaciſſimæ ſint. De fœcunditate verò inſigne eſt Plinianum illud ex Hippocratis auctoritate petitū. *Vuluas contractas aperire, & fœcunditatem mulierum augere.*

Porrum voci fœcunditati & ſomno vtile eſſe.

Myſtica prædictarū qualitatum cōſideratio.

Horum omnium facilis eſt applicatio. Quis enim neſciat diuinum Spiritum, quibus ſe communicat, mirā etiā verborum ſuauitatem conferre, vt myſticæ vocis dulcedine homines ad ſeſe trahant? ſicuti de Orphei & Amphionis concentu Poetarum fabulæ prodiderunt. Et propterea Spiritus ſanctus in linguis igneis fuit viſus, vt euangelicæ prædicationi diuinam efficacitatem ſuggereret.

Deinde, quis neſciat, Diuinum etiam Spiritū Chriſtianæ Eccleſiæ fœcunditatem tribuiſſe, vt ſpiritales filios innumerabiles Deo procrearet? Quid inſuper aliud eſt ſomnus myſticus, niſi contemplationis quies? de qua Ieremiæ 31. n. 26. *Somnus meus dulcis mihi.* Quis autem eſt ad huiuſmodi ſomnum conciliandum potens, niſi Diuini Spiritus virtus, quæ homines diuinarum rerum meditationi & cōtemplationi addictos efficit?

Porro hauſto mortē facilius perferri, & quid myſticæ ſignificationis habeat.

Martyrū robur ac fortitudinem ab Spiritu ſancto dimanaſſe.

Omitto, ne longior ſim, aliarum virtutum in porro elucentium applicationem; cuiuſmodi ſunt aurium ſanare vitia, & ſitim ſedare. Illud tamē prætetire non poſſum, quod de porro Plinius aſſeuerat l. 19. c. 6. nimirum *eo hauſto mortem ſine vllo cruciatu perferri.* Quam ad rem illud aliorum famâ vulgatō refert de quodam equite Romano, cui nomen Mela; qui *cum eſſet reus ex procuratione, Tiberio principe, ſucci porri ad trium denariorum pōdus hauſto, ſine vllo cruciatu expirauit.* Et quamuis fama iactauerit, illum porro enecatum: hoc tamen veriſimile non apparet, cùm porrum ſit valdè ſalutare. Quare illud a porro videtur præſtitum, ne mortem perſentiſceret. Quis ergo effecit Chriſti Martyres in mediis ipſis cruciatibus atque tormentis, non ſolùm ſine cruciatu, ſed maxima etiam cū voluptate mortem ſubire, niſi vna ſanctiſſimi Spiritus virtus? Quidve admirabilius & magnificentius orbis conſpexit, quam tantam Chriſti Martyrum frequentiam ita alacriter ac penè ſine ſenſu ad mortem non tam per carnifices ipſos trahi, quam Diuini Spiritus virtute duci.

Animaduerſione inſuper dignum eſt, eximiam & excellentem horum omnium effectuum manifeſtationem eo tempore palam fuiſſe factam, quo Chriſtus ſuum Spiritum in Eccleſiam miſit. priùs enim *Nondum erat Spiritus datus, quia Ieſus nondum fuerat glorificatus.* Antea enim nec adeò miræ cernebantur cōuerſiones, quibus ægrotātia hominū pectora atque animi curabantur; nec voces ita ſuaues & efficaces exaudiebantur, nec tanta in cōcionatoribus aſpiciebatur ſpiritalis fœcunditas, nec homines adeò ſe contemplationis ſomno tradebant, nec demum ita facilè vita & ſanguis pro Chriſti fide prodigebatur.

Aureus ſplēdor cū praſio colore in Topazio quid innuat.

Fortè etiam aureus ſplendor cum colore praſio ex eximiis Topaziis coniunctus, conducit vt hac ratione ſignificetur, per diuini Spiritus communionem in hac gemma adumbratam omnibus nobis detegi ex clariſſima Chriſti gloria, & ex nobiliſſimo ipſius ad Patris dexteram ſedentis triumpho, inde enim ſanctum emiſit Spiritum: & quia ipſe Chriſtus in cælum conſcenderat, ideò Spiritus ſanctus in terram deſcendit. Quòd ſi Chriſti Aſcenſionem & ipſius throni gloriam Chryſolithus aureo colore perſpicuus repræſentat: dum in Topazio, communionis Spiritus ſancti ſymbolo, pellucidi auri ſplendor effulgeſcit, id nobis videtur innui, in diuini Spiritus largitione regnum atque gloriam Chriſti Ieſu reddi manifeſtam. Nam & ipſamet ſacri Spiritus communicatio in ſacris Literis vocatur regnum Dei: & eò ſpectant illa orationis Dominicæ verba, *Adueniat regnum tuum* vt explicauit Nyſſenus. imo verò vt videtur legiſſe, ipſa Dominicæ orationis verba, ſic enim legit, *Adueniat ſpiritus tuus.*

Excellentia lucis, quæ in Topazio cernitur, cuius rei ſit ſymbolum.

Iam, ſi lux illa admirabilis, quam Diuinus Spiritus ſpiritalibus viris affatim impertitur, eſt principium beneficiorum omnium, quibus eos ipſemet ſpiritus cumulat: ad lucis huius ſignificationem quid congruentius, quam excellentia lucis eius, quæ in Topazio diſpicitur? Hoc enim eſt cæleſte quoddam miraculum, quo Dei filij ab Ægyptiis diſtinguuntur; nimirum copioſa lux ſpiritalis, qua iuſti viri potiūtur, mundanis ac libidinoſis hominibus in obſcura caligine deliteſcentibus. Exodi 10. 22. & Sap. 17. 2. & c. 18. 1. Quod verò addit Strabo Topazios de nocte faciliùs reperiri, quam de die; conducit etiam ad id deſignandum, quod ſpiritualibus eſt valdè manifeſtum, hanc ſcilicet myſticam gemmam promptiùs in aduerſitatis nocte, quam in proſperitatis die inueniri.

Topazij lunaticis & phreneticis prodeſſe quid adumbret.

Præter hæc, vbi plurimum eſt ſpiritalis lucis, ibi etiam vera eſt ſapientia atque prudentia ab omni mundanæ viciſſitudinis impreſſione immunis, quam lunæ varietas in phreneticos & inanibus mundi curis immerſos immittit. Ad virorum ergo ſpiritalium cæleſtem minuendam prudētiam, mirifica eſt ea Topazij proprietas, quam ex Abulenſi & aliis adduximus in præced. notat. nimirum *contra paſſiones lunaticas & phreneſim valere.* Quanto autē imperio ſpiritales homines ſuis animi appetitionibus dominētur, ritè adumbrant aliæ Topazij proprietates, quarum ibidem meminimus, videlicet eum prodeſſe aduerſus iram, cohibere iracundiam, &c.

Iuſtorū pax in rebus aduerſis quomodo per Topazium denotetur.

Pax etiam atque tranquillitas iuſtorum, ac piorum hominum in grauiſſima quauis rerum aduerſarum procella, eleganter indicatur in eo, quod Vincentius & alij tradūt de nimio aquæ feruore per annulum, cui Topazius ſit inſertus, tēperando: cuius rei mentionem fecimus ſuperiore notat. Quod licèt per exaggerationem videatur dictum: nihilominùs quod tot aſſerunt auctores, in aliquo fortaſſis experimento ſtabilitur. Et quæuis admirādæ huius virtutis inchoatio ſatis eſt, vt per eā adſcendamus ad virtutē multò mirabiliorē contēplandam, quā Diuinus Spiritus præſtat in pace & ſecuritate, qua ſpiritales viri inter ſæuētes contrariarū rerū turbines tranquilli & pacati caſtūr.

Topazij pulchritudo & pretiū quid myſticè,

Ex hactenus dictis facilè cerni poteſt, quam ſit diues & opulentus hominis animus, qui myſticum Diuini Spiritus Topazium poſſideat; & quā ſit exiguū quidquid in diuinę huius gemmæ pretiū impendatur. Pro cuius ſignificatione facit, quod multos ex prædictis auctoribus tradidiſſe vidimus, hanc ſcilicet eſſe gemmarum pulcherrimam, & quò rariorem, eò pretioſiorem: nec in regū theſauris quidquā inueniri pretioſius, aut ipſis regibus in diuitiis charius qua de re vide plura in ſuperiore notatione. Et verò eiuſdem etiam gemmæ ſplendor ac fulgor cauſa fortaſſis extitit, quòd tanti fuerit ab antiquis habita, vt ex Plinio docuimus. Quæ omnia poſſunt conducere, vt intelligamus, quantumuis mundus ipſe non agnoſcat ingentem theſaurum, qui in Topazio myſtico (hoc eſt in Spiritus ſancti cōmunicatione) occulitur, ipſum tamen colere & obſeruare. Nam vt ait Plinius, *Egregia etiamnum Topazio gloria eſt.*

Ad ea Pauli verba 1. Theſſal. 5. 19. *Spiritum nolite extinguere*, facit fortaſſis illud Berchorij & Vincentij, quod a nobis eſt notatione antecedente allatum de Topazio, qui *ſi politur, obſcuratur: ſi naturæ ſuæ relinquitur, clarior eſt.* Nā & ſpiritales magiſtri docent, reperiri interdum viam aliquam, qua piorum ſpiritus opprimatur, ſi nimiis aut regulis aut præceptis violenter coarctetur.

Gemmarum ſolā Topaziū ſentire limā, quid ſignificet.

Quam verò ſit Spiritus delicatus, & quantopere oporteat ſummam de illo curam haberi, indicatur in eo quod ex Plinio ſupra docuimus de hac gemma, quæ nobilium ſola & limam ſentiat & vſu atteratur.

Topazin, *Græcū verbū quid ſignificet, & quid etiam myſterij habeat.*

Significatio verbi *Topazin* (id eſt quærere & inueſtigare) nos inſtruit, quàm accuratè petere & indagare debeamus, vt tandem inuenire & conſequi poſſimus: iuxta illa Chriſti verba, Lucæ 11. 9. *Quærite & inuenietis.* Et infra, *Dabit ſpiritum bonum petentibus ſe.* Hæc autem inquiſitio atque petitio debet orationibus fieri, per quas pulſamus, vt exaudiamur tandem ac nobis aperiatur. Facit etiam quòd hæc gemma Simeoni obtigit, cuius nomen ſonat exauditionem.

Topazij color nonnihil in glaucū vergens quid ſignificet.

Illud poſtremò myſterium quærendum eſt, cur Topazij color nonnihil in glaucum declinet; iuxta Dionyſij Afri verſum in notat. antecedenti relatum? Quod ſi ita eſt, huius coloris ſignificatio peti debet ab ea, quam in glauco Berylli colore expreſſimus eſſe ſeueritatem & horribilitatem, vt vidimus notatione 23. & 24. Propterea enim Beryllus glaucus fuit deſtinatus ad ſupremi iudicij ſignificationem. Glauci igitur coloris imitatio, quam Dionyſius in Topazio fuit contemplatus, aptiſſima eſt, ad innuendam maximam ſeueritatem ac rigorem, quē Spiritus ſanctus ſpiritalib. viris ingenerat, vt ſemetipſos ſeuerè & aſperè tractantes, opes, delicias, vitámque ipſam contemnant. Qua enim acriori ſeueritate poſſet tyrannus quiſpiam vti aduerſus eos, quos miſera ſeruitute opprimeret, quā quæ ab Spiritu ſancto diuinitus in eorum animis imprimitur, quas ad ſeſe allicit ac trahit? Huc ſpectat illud Cant. 8. 6. *Fortis eſt vt mors, dilectio, dura ſicut infernus, æmulatio.* Et infra, *Si dederit homo omnem ſubſtantiam ſuam pro dilectione, quaſi nihil deſpiciet eam.* Quòd ſi glaucus Berylli color congruenter deſeruit ad vniuerſalis Iudicij ſignificationem: in Spiritus diuini aduentu fuit myſticè impletū, quod poſtea in extremo iudicio reapſe complendum eſt. Vnde Ioelis 2. coniunguntur extremi iudicij ſigna cum Spiritus ſancti aduentu, explicante Petro Actor. 2. 17.

NOTATIO XXVII.

De gemma decima Chryſopraſo.

Chryſopraſus, decima Apocalypſeos gēma, quod habeat propriè nomen. Gēmarum diuerſitas quibus apud Pliniū hoc nomē tribuitur.

PRimò hæc decima Apocalypſeos gemma non vocatur *Chryſopaſſos*, id eſt, aurum fulgens, vt aliquis falsò exiſtimauit: ſed Chryſopraſos, vt legunt omnes correcti codices ſimul cum Vaticano.

Secundò, tres aut quatuor apud Plinium gemmæ reperiuntur (quæ diuerſæ videntur eſſe) quibus hoc inditur nomen. licèt autem nonnulli, vt eas diſcriminent, terminationem varient; & vnam quidem appellent Chryſopraſū, aliam Chryſopraſium, & aliam in neutro genere Chryſopraſion: ſed manuſcripti codices Plinij, non eam obſeruāt diſtinctionem, nec in hoc earum diſcrimen conſiſtit. Quæcumque enim gemma nominatur Chryſopraſos, vocari etiam poteſt Chryſopraſius, ſiue Chryſopraſion.

Expenditur ſingulatim quæ gemma ſit Chryſopraſus.

Plinius igitur lib. 37. c. 5. hoc tribuit nomen cuidam Beryllorum generi pallidiori; quod etiam facit Solinus. Et Plinius ipſe poſtea cap. 8. dum verba facit de Topazio, aſſerit duo eſſe Topaziorum genera: alterum, cui nomen Praſoides, alterū, cui Chryſopraſius, moxq. ſubdit, *Eius enim tota ſimilitudo ad ſuccum porri dirigitur*: quæ verba ad ſecundū Topazij genus a nonnullis referuntur: meliùs tamen intelligentur de Topazio generatim ſumpto prout ſpeciē vtramque complectitur, ita vt Plinius in illis verbis rationem non reddat de vtraque illius nominis parte, id eſt, *Chryſo* & *Praſo*; ſed ſecundæ tantùm partis, quæ vtrique Topaziorum generi communis eſt. Nam auri quidem reddi non poteſt apta ratio per ſimilitudinem ſiue comparationem ad ſuccum porri. Vnde Georgius Agricola vtrique Topaziorum generi ait eſſe commune, quod eius ſimilitudo ad ſuccum porri dirigatur.

Ad hæc; præter Berylli & Topazij ſpecies, quibus ob ſimilitudinem nomē Chryſopraſij communicatur, alia etiā apud Plinium inuenitur gemma, cui magis propriè videtur nomen Chryſopraſij attribui. Nam in eodem illo cap. 8. poſtquam de Callaide, & tribus Praſij ſpeciebus Plinius egit, ſubdit; *Præfertur his Chryſopraſius porri ſuccum & ipſa referens, ſed paulò declinans à Topazio in aurū.* Et meo quidem iudicio tam hic Chryſopraſius, quam tres Praſij ſpecies, quas cum illo Plinius coniungit, gemmæ ſunt omnes opacæ, & minimè tranſlucentes (quidquid Georgius Agricola dixerit) nam ille capitis Pliniani titulus eſt, *De generibus Topazi & Callaide, & de gemmis viridibus non tranſlucentibus.* Sub hac autem vltima tituli parte neceſſe eſt, comprehendi tria genera Praſij & Chryſopraſium, qui illis ſubiicitur In quo differt hoc Chryſopraſij genus a duob. antecedentibus. Nam duo illa ſunt perſpicua, vtpote ex Beryllorum & Topaziorum genere: tertium verò eſt opacum. Ait autem Plinius, hanc eſſe Indicam gemmam, & ex ea tum cymbia, tum longiuſculos cylindros fieri ſolitos.

Idem etiam Plinius cap. 13. ait, *Chryſolampis in Æthiopia naſcitur pallida colore die, noctu ignea.* Similiter Solinus c. 37. de Æthiopia agens, *Vbi Hyacinthus, ibi & Chryſolampis apparet, quem lapidem lux celat, produnt tenebræ. Hac enim in eo diuerſitas, vt nocte igneus ſit, die pallidus.* Sed tam in Plinio, quam in Solino pro Chryſolampi legunt aliqui Chryſopraſos, vt notat Ioannes Grial in notis ad B. Iſidorum l. 5. c. 14. & Dalecampius in notis ad locum Plinij: vbi ait, *Chryſopraſium vocat Iſidorus & Marbodæus, Chryſopragion Albertus, Chryſopſin alij.*

Receptior tamen Plinij & Solini lectio in hiſce locis eſt *Chryſolampis*, quamuis apud Iſidorum legatur *Chryſopraſius*, vbi conſtat voluiſſe ſanctum Doctorem Solini locum transferre: nam eiſdem penè verbis ait, *Chryſopraſius Æthiopicus eſt, quem lapidem lux celat, prodit obſcuritas: nocte enim igneus eſt, die aureus.* Sic Iſidor. l. 5. c. 14. vbi de gemmis igneis. Et c. 7. vbi de viridibus gemmis, in earum numerū adſcribit Chryſopraſum tertium Plinij, qui eſt Indicus, ſed confusè loquitur: eum enim confundit cum illo, qui Berylli ſpecies eſt. & aureum quidem ſplendorem non ei æquabiliter attribuit, ſed penes aureas tantùm guttas, quas interuenientes appellat. Verùm cùm hæc in parte Iſidorus è Plinio exſcribere voluerit; ſecurius eſt, quod ipſamet Plinij verba præ ſe ferunt.

De qua gēma ſint Apocalypſeos verba in decimo fundamento explicanda.

Quæ cùm ita ſeſe habeant; videtur primo aſpectu non poſſe conſtare, de qua gemma ſit explicanda Apocalypſis, dum ait, *Decimum, Chryſopraſus* cùm quatuor ſint diuerſarum gemmarum genera Chryſopraſij nomine vſurpata. Verius tamen exiſtimo, decimam Apocalypſeos gemmam eſſe intelligendam de Chryſopraſo Indico, quem Plinius tribus Praſij ſpeciebus præponit, quia ex duobus primis Chryſopraſiis alter eſt Berylli ſpecies, alter Topazij. Quare cùm in Apocalypſi vtriuſque gemmæ, nempe Berylli & Topazij, mentio præceſſerit: veroſimile non eſt alicuius ex his ſpeciebus iterati mentionem Præſertim, quia ſecundam Topazij ſpeciem Plinius non abſolutè vocat Chryſopraſium, ſed ait eſſe Chryſopraſio ſimilem. Vt verò duodecim Apocalypſeos gemmæ plus inter ſe habeant diſcriminis, optimè habet, vt hæc decima ſit Chryſopraſius opacus. Eiuſmodi enim eſt illa, de qua Plinius c. 8. poſt Praſios lapides meminit.

Æthiopicam verò Chryſolāpim exiſtimo nulla ratione eſſe ad rem: nec enim certum eſt, fuiſſe appellatā Chryſopraſium, quo tempore Ioannes & Plinius ſcripſerunt: nec eſt, vnde colligamus, tunc ei Praſij fuiſſe colorē. Quod enim Plinius & Solinus tradunt, id vnum eſt, noctu eum videri igneum, die pallidum. Textus autem Apocalypſeos requirit in gemma decima colorem praſium ſiue porraceum: alioqui non eam appellaret Chryſopraſum.

Chryſopraſi color qualis ſit

Huius igitur gemmæ decimæ color debet idem eſſe, qui porri, cum auri tamen ſplendore. Quemadmodum exigua quædam animalcula cernimus viridis coloris, ſed

tali

cali addito ſplendore, vt proprium ipſius coloris nomen ſit viridis aurei. Quam ad rem nihil opus eſt, colorem ipſū ex viridi & pallido ſiue luteo eſſe permiſtum: namque pura ipſa viriditas poteſt ſplendorem in ſe aureum habere: & in gemma opaca (cuiuſmodi eſt Chryſopraſus) id nullius difficultatis eſt. Si quis autem contenderit, Topazium & Chryſopraſum, quos ſimul Apocalypſis coniungit, eſſe duas Topazij ſpecies apud Plinium caprellas, nempe Praſoidem & Chryſopraſum; non admodum tergiuerſarer. Tunc tamen iuxta Theophraſti, & Plinij conſuetudinem (qui mares vocant gemmas acrioris & excitatioris coloris; fœminas verò, quæ hebeti & minùs acri ſunt) dicerem, ex duabus ſpeciebus Praſoidem, cui magis viridis ineſt porri color, eſſe marem: at Chryſopraſum eſſe fœminam, quia paululum à porraceo colore in aureum declinat.

In Chryſopraſo Chryſolithū & Topazij quodam modo copulari.

Præterea in hac gemma decima illud eſt obſeruandum, Chryſolithum & Topazium in ea quodammodo copulari. Si enim Chryſolithi color eſt prorſus aureus, ſi Topazij, praſinus ſeu porraceus: vtroque colore coalito Chryſopraſus inde conſurgit. Quòd ſi gemma foret tranſlucens, in ea viderentur ſimul penetrati Topazius & Chryſolithus. Sin autem, vt ipſe opinor, denſa eſt & opaca; in ea ſaltem iunguntur aureus Chryſolithi ſplendor & porraceus Topazij color.

Natiua Chryſopraſi proprietates ab auctoribus tradita.

Illa Chryſopraſi proprietas imprimis ab auctoribus celebratur, quam illi Arnoldus, Berchorius, Rueus, aliique complures adſcribunt, nimirum *oculorum imbecillitatem finire*, quod eſt mederi debilitati oculorum, qua aliqui impediuntur, quominus legere poſſint attentos in re aliqua obtutus.

Auctores item tradunt, Chryſopraſium *genuinum colorem per ſolas tenebras oſtentare*, quod tamen videtur deſumptum ex eo, quod Plinius & Solinus de Chryſolampi memorant, vt ſupra vidimus. Aiunt inſuper, Chryſopraſo eſſe familiare, vt omnium diuitiarum cupiditatem & auaritiam reprimat, & liberalitatem iis ingeneret, qui huiuſmodi gemmam geſtant.

Apocalypſeos Chryſopraſo reſpondere Achatē Rationalis.

Eſt etiam obſeruandum, huic lapillo in Pontificis Rationali reſpondere Achatem. Octo enim gemmæ ex duodecim eædem ſunt in Rationali & in Apocalypſi, vt videre eſt Exodi 28. Apocalypſeos verò Chalcedonius reſpondet Rationalis Carbunculo; Sardonyx Onychi, vt ſuis locis adnotauimus: Hyacinthus Ligurio, vt Epiphanius & Hieronymus obſeruarunt, & nos infra expendemus. Vnde à ſufficienti partium enumeratione reliquum fit, vt Apocalypſeos Chryſopraſus Achati Rationalis reſpondeat.

Diuerſitas inter Chryſopraſum & Achatem. Achatis gēma natura.

Sunt autem duæ iſtæ gemmæ inter ſe valde diuerſæ. Nā Chryſopraſus porraceum præfert cum aureo ſplendore colorem abſque alia varietate: at Achates eſt diuerſicolor, & multam colorum ac figurarum diuerſitatem habet: ac tota ipſius pulchritudo & pretium in eo conſiſtit, vt venulæ vario ductu ita in hac gēma ſint diſpoſitæ, vt quidpiam aliud repræſentent; atque hac ratione reddit ſpecies fluminum, nemorum, iumentorum, & eſſeda ſeu vehicula & equorum ornamenta. Quin & aliqua huius ſpeciei gemma fuit quondam percelebris, in qua ſuapte natura cernebantur nouem Muſæ & Apollo, ſua omnes muſica inſtrumenta manibus tenentes. fides ſit penes Plinium l. 37. c. 1. & 10 qui etiam aſſeuerat, miram eſſe lapidis huius virtutem aduerſus araneorum & ſcorpionum ictus & ſubdit medicos coticulas inde facere: & ſpectaſſe; Achatem prodeſſe oculis, & Achatibus in os additis ſitim ſedari. Omitto alia valde fabuloſa, quæ refert. Illud tamen poſtremò notandum, quod c. 10. tradit, *Achates in magna fuit auctoritate: nunc in nulla eſt.*

NOTATIO XXVIII.

Vbi gemmæ decimæ reſpectus ad decimum articulum oſtenditur.

Decimus Apoſtolici Symboli articulus proponitur & explicatur.

ARticulus his verbis præfinitur; *Sanctam Eccleſiam Catholicam, Sanctorum communionem*: Apocalypſis hic: *Decimum Chryſopraſus*. In decimo igitur articulo Catholicæ Eccleſiæ nomen denotat vniuerſalem Eccleſiam, quę omnes in ſe nationes complectitur, & toto terrarum orbe ſeſe extendit. Nomen verò *communio* (vt clariùs in Græco conſpicitur) deſignat idem, quod ſocietas, ſiue ſodalitas. Quapropter continet hic articulus, Catholicam Eccleſiā eſſe quandam rempublicam, & fidelium omnium toto orbe diſperſorum ſocietatem. Quamuis enim valde ſint inter ſe diſſiti atque remoti; eadem fides, eademque Sacramenta illos omnes vnum in corpus atque rempublicam congregant: & ſummus Eccleſiæ Pontifex fidelium omnium eſt pater & caput.

Cetera, quæ Theologi latè diſputant, qua ſcilicet ratione Chriſtiani homines inter ſeſe alij aliorum opera ac meA rita participent, quo modo etiam locupletiſſimus Eccleſię theſaurus per Indulgētias fidelibus diſtribuatur; licèt hæc omnia certiſſimam in ſe contineant doctrinam, & in ipſa fidelium communione ac ſocietate ſolidatā: nihilominus expreſſa huius articuli verba non videntur exigere, vt omnes ad exactam tot rerum ſingularium notionem teneantur.

Illud nobis perſpicuè in hoc fidei capite proponitur, Catholicam Eccleſiam eſſe ſanctam, hoc eſt, ipſius leges ac ceremonias & doctrinam ſancta eſſe; nec poſſe quenquam veram ſanctimoniam ac Dei gratiam adipiſci, qui non Eccleſiæ ſit filius. Ideo enim Eccleſia ipſa Spiritus ſancti ſponſa vocatur, qui in ipſa cōmoratur, & ipſius decreta ac ſtatuta ſuo ſingulari influxu ſtabilit ac firmat. Ac demum populi ſancti nomen denotat hanc eſſe veram Dei plebem: qua B etiam in re innuitur, ipſius ſpes eſſe ingētes ac certas, quas tamen non ſint aſſequuturi, niſi qui ſe in Chriſti obſequio, & Catholicæ fidei profeſſione probos & integros præſtiterint. Nā licet fideles generatim appellentur Sancti, quia in ſacro baptiſmate gratiam & ſanctitatem acceperunt, eadem tamen Eccleſiæ ſanctimonia requirit, vt qui Chriſti fidei quam profitetur, conſentaneam non agit vitam, Sanctorum gloriam non conſequatur.

Chryſopraſus ad decimum articulum aptatur.

Pro articuli huius ſymbolo inter gēmas reliquas vſurpatus fuit Chryſopraſus, & quidem ſatis meritò. Etenim ſi certum foret, Apocalypſeos Topazium eſſe Praſoidem, Chryſopraſum verò alteram Plinij ſpeciem: tunc iuxta illius tēporis phraſim marem ageret Topazius, Chryſopraſus fœminā, vt ſupra dicebamus. Cùm ergo Topazius ſanctum Spiritum adumbret; eleganter Eccleſiæ accommodatur C Chryſopraſus: vt ſignificetur, eam eſſe Spiritus ſancti ſponſam. Cùm enim inter gemmas illæ ſint mares, quibus magis viridis & excitatus eſt color, illæ verò fœminæ, quæ nonnihil ab eo colore deſciſcunt: de Chryſopraſo quidem Plinius ait; *Paulum declinat à Topazio in aurum*: vnde hæc reputabitur fœmina comparatione Topazij. Et certè ad ſymbolum Eccleſiæ, quæ & Spiritus ſancti eſt ſponſa, & in ſacris Literis regina nuncupatur, mirificè conducit ſplendor auri additus iuxta illud Pſalmi 44. nu. 10. *Aſtitit regina à dextris tuis in veſtitu deaurato.*

Eccleſiam eſſe Spiritus ſancti ſponſā, quomodo per Chryſopraſū adumbretur.

Chryſopraſi color praſinus quid myſticè ſignet.

Color autem praſinus (qui, vt in præcedenti articulo vidimus, refert Spiritum ſanctum) in Chryſopraſo denotat, ipſummet eſſe ſanctum Chriſtianæ Eccleſiæ Spiritum, in D ea degere, & quidquid illa ſtatuit ac decernit, eſſe Spiritus ſancti decretum. ſicuti ſignificarunt Apoſtoli Actuum 15. 28. dicentes, *Viſum eſt Spiritui ſancto & nobis*. Quòd ſi concedatur, Chryſopraſum eſſe gemmam opacam, id etiam optimè deſeruit ad Chriſtianæ Eccleſiæ ſignificationem: nam opacum eſt ex ſe aptum ad naturæ humanæ ſymbolum. Qua enim parte corpus habet, opaca eſt. Et quemadmodum in denſa gemma externæ ſuperficiei ſpecies cernuntur, cùm tamen corporei oculi intimas ipſius partes non poſſint peruadere: ita etiam corporis luminibus cernuntur ea ſigna, quibus apparet diuinum Spiritum in Eccleſia fixiſſe domicilium, & ex ſanctiſſimis ipſius Eccleſiæ ceremoniis atque decretis fit internæ pulchritudinis ac felicitatis, quam cum Spiritu ſancto poſſidet, coniectura.

Chryſopraſi opacitas quid ſymbolicè indicet.

Fortè etiam huius lapidis opacitas non perperam de- E notare poteſt, Chriſtianam Eccleſiam in terris militantem ex mortalibus hominibus conſtare, qui ignorantiis ac defectibus ſunt obnoxij. Vt autem indicetur humanam conditionem culpis & ignorantiis expoſitam, nihil obſtare, quominus Eccleſiæ ſtatuta ſint ipſius diuini Spiritus decreta: idcirco inter opacas gemmas ea fuit delecta, cuius color praſinus eſſet aureus, quo ſignificatur, ſanctiſſimum Spiritum in Eccleſia degere, illi dominari & ſupremam facere poteſtatem.

Chryſolithi & Topazij veluti coniunctio in vno Chryſopraſo, cuius rei ſit ſymbolum.

Iam, illa veluti penetratio, quæ ex Chryſolithi auro & Topazij viriditate in Chryſopraſo cernitur, optimā inſuper habet congruentiam ad ſignificandam Chriſti gloriæ, & ſancti Spiritus fauoris coniunctionem, quæ Chriſtianā Eccleſiam maximâ gloriâ & amplitudine cumulat. Etenim ſi Chryſolitus Chriſti gloriam adumbrat; ſi Topazius, diuini Spiritus perſonam: quid aliud erit duplicis huius gē- F mæ in vno Chryſopraſo connexio, quam nobis oſtendi, qui eam gemmam (id eſt Eccleſiam in ea figuratam) contemnit, Chriſtum etiam & Spiritum ſanctum inibi habitantes contemnere; qui verò è contrario ipſam audit, Chriſto etiam & Spiritui ſancto audientem eſſe?

Dices, ſi auri color ſiue ſplendor Chriſtum Dominum; ſi praſinus color Spiritum ſanctum figurat, nihil aliud in Chryſopraſo ſit reliquum, quod Eccleſiam repræſentet. Reſpondeo: in generali concilio, & in ſummo Eccleſiæ Pontifice non eſt reſpiciendum, qua parte mortales homines ſunt, ſed qua diuini Spiritus aſſiſtentiā & Chriſti virtutē habent: vnde concinnè & eleganter ad Eccleſiæ ſymbolū ea vſurpatur gēma, cui nullus alius ſit additus color præter duplicis illius gemmæ colores; ex quibus altera Chriſti gloriam, altera diuinum Spiritum adumbrat.

Præter hæc, ſicut in Eccleſiæ auctoritate non humanā potentiam aut ſapientiam, ſed Chriſti & ipſius Spiritus ſapientiam & omnipotentiam recognoſcimus: non aliter in Chriſtianæ Eccleſiæ Sacramentis, cæremoniis, legibus atque doctrina, & in vera etiam ſanctitate, quæ in multis fidelibus eluceſcit, agnoſcimus planè non humanam aut ſapientiam aut virtutem, ſed Dei Spiritum & potentiam ac virtutem Chriſti ſuam Eccleſiam gubernantis.

Quod ſit myſterium in eo, quòd Achates Rationalis gemma in cæleſtis ciuitatis fundamentis ſit in Chryſopraſum mutata.

Hæc cùm ita ſint, facile inde percipitur concinnitas & artificium, quo Achates Rationalis gemma in Chryſopraſum fuit commutata. Quamuis enim Achates fuerit congruens ad Synagogæ, id eſt, Eccleſiæ antiquæ, ſignificationem: ad Chriſtianam tamen Eccleſiam hic lapis non erat idoneus. Nam tota Achatis gloria & ſplendor ſita ſunt in repræſentatione earum rerum, quæ in ipſomet figurantur, vt ſupra diximus: vnde gemma iſthæc ad ſynagogam ſignificandam erat appoſita; quia *omnia in figura contingebant illis*, cumque nondum Chriſtum haberet Synagoga, nec ſibi diuini Spiritus effuſio communicata foret, non erat ad rem Chryſopraſi ſymbolum; in quo & Chriſti gloria, & diuini Spiritus communicatio figurantur. Ante ipſarum quidem figurarum complementum, *Achates in magna fuit auctoritate* (vt Plinius inquit) *ſed nunc in nulla eſt*; quia figuræ in veritatem ipſam abierunt. Quapropter antiquas modò cerimonias accerſere, perinde eſſet, atque myſticum Achatem Chryſopraſo myſtico anteferre; & inanes iam ac futiles veterum cæremoniarum vmbras expetere, Chriſti redemptoris noſtri gloriâ & Spiritus ſancti plenitudine poſthabitis.

Chryſolithi & Topazij conſociatio in Chryſopraſo quid myſticè.

Eadem item conſociatio Chryſolithi atque Topazij in Chryſopraſo poterit fortaſſe conferre ad innuendas Chriſtiani populi ſpes ingentes. Nam ſi Chryſolithus conſummatæ gloriæ eſt ſymbolum, & viriditas ſpem hieroglyphicôs adumbrat; aurum in viridi quid aliud, quam maximã in ſpe gloriam indicabit? Hic ergo eſt Eccleſiæ militantis ſtatus: quia vt Paulus ad Rom. 8. 24. *Spe ſalui facti ſumus*: atque adeò Chriſtiani populi maieſtas, cùm ſit ampliſſima, nondum tamen apparet, quia occulta adhuc & in expectatione eſt. *Nunc filij Dei ſumus; & nondum apparuit, quid erimus*, 1. Ioan. 3. 2. quid vnquam commune aut ſimile habuit, quod tanti apud homines quondam fiebat, vt quiſpiam ciuitate Romanâ, aut ſenatu, vel etiam conſulatu donaretur? quantò glorioſius & excellentius eſt, Dei eſſe filium & hæreditario iure Chriſti gloriam expectare. Adde huc, aurum, charitatis; viriditatem, ſpei eſſe ſymbolum. Charitas ergo Dei erga populum Chriſtianum, & maxima certiſſimæ expectationis pignora eidem collata aptiſſimè indicantur in coniunctione auri & coloris viridis in gemma Chryſopraſo. Et quidem in Euchariſtiæ Sacramento, quo nunc Chriſtiana fruitur Eccleſia, vtrumque mirum in modum elucet.

Myſtica Chryſopraſi proprietatum conſideratio.

Quòd oculorum imbecillitatem Chryſopraſus firmat, appoſitum eſt, vt ſignificetur varietas & inconſtantia falſarum opinionum, quibus nos Eccleſiæ auctoritas eximit; nec non remedium efficaciſſimum, quod nobis in ipſa Eccleſia præſto eſt ad mentis aciem in noſtræ fidei ſcopo figendam atque firmandam.

Ad hæc, ſi Chryſopraſus (vt vidimus) genuinum ſplendorem per tenebras magis oſtentat, id etiam mirum in modũ Chriſtianæ vſu venit Eccleſiæ; quæ in perſecutionum & aduerſarum rerum denſiſſima caligine ſuam magis magiſque gloriam & ſplendorem retexit: nam per afflictiones & oppugnationes veri ipſius filij integerrimam animi virtutem & Chriſtiani nominis gloriam oſtentarunt.

Denique, quod ad cohibendam diuitiarum cupiditatẽ ſpectat, id quoque ad Chriſtianæ Eccleſiæ ſpiritum ac virtutem plurimum facit, nec minùs ad ſignificandam repugnantiam, & oppoſitionem, quæ inter rerum temporalium æſtimationem & Chriſtianæ Eccleſiæ profeſſionem reperitur.

NOTATIO XXIX.

De variis coloris purpurei differentiis ex Plinio lib. 9. cap. 36.

QVæ reliquæ ſunt gemmæ, Hyacinthus & Amethyſtus, eas Plinius purpureas appellat. Ait enim lib. 37. cap. 9. *Alius ex hoc ordo purpureis dabitur.* & inde Amethyſtos & Hyacinthos deſcribit: atque in vtriuſque lapidis deſcriptione purpureus ponitur color. Quod ne cuipiam negotium faceſſeret: ideo operæ mihi pretium viſum eſt, ante peculiare Hyacinthi examen, peculiares purpurei coloris differentias præmittere.

Varia purpurei coloris differentia traduntur ex Plinio.

In primis ergo, quicunq; piſces ſuã ſecũ domũ portant (cuiuſmodi ſunt, quos Hiſpanũ vulgus appellat, *Caracoles del mar, erizos, oſtias, oſtiones, almeias*,) appellari poſſe videntur Latinè *Concha, conchylia, vel murices*. In his duo ſunt A conchlearum genera, quæ olim a piſcatoribus diligentiſſimè conquirebantur ob liquoris valde pretioſi guttulam, quem in candida quadam venula medijs in faucibus habent. quo ſucco inficiebatur olim lana ad Regum, Senatorum Romanorum, & aliorum hominum potentiſſimorũ veſtes aptanda. Alterum ex his generibus dicebatur propriè, *purpura*, ſiue *pelagia*; illud ſcilicet, cui quaſi prominentes aculei ſunt. Alterum dicebatur *buccinum* ab antiquæ buccinæ ſimilitudine. quamuis purpuræ etiam nomẽ ad vtramque ſpeciem ſe extendat. & Plinius de vtraq; verba faciat l. 9. Vbi docet, tam purpuræ, quam buccino tot eſſe orbes, quot habent annos: & pelagiam quidem ſeptẽ eſſe clauatã aculeis, *qui non ſunt buccino*. Addit etiam hiſce piſculis linguas eſſe veluti ſubulas, *tanta duritia aculeo eſt,* B *vt paſcatur perforandis reliqua conchylia*. Docet inſuper eos dulci aquâ protinus emori, & extra mare propriâ ſaliuâ per dies quinquaginta vitam extrahere. Hæc omnia tradit Plinius cap. 36.

Lana olim purpura quomodo tingeretur.

Flos ille, ſiue pretioſus liquor coagulabatur; indeque maſſa quædam conflabatur, quam Plinius medicamentũ vocat, cui nonnihil ſalis aſpergebatur. Huius autem pelagiæ maſſæ pondo denarios non ampliùs ſexaginta; buccini verò centum valebat. Nihilominus lanea veſtis ingenti pretio conſtabat ob magnas impenſas in eius tincturam inſumptas. Vnde Plinius 33 fine, *Luxuria* (inquit) *purpuris paria; cum margaritis pretia fecit.* in centum quaſque huiuſmodi floris libras ſextarius immittebatur ſalis, & per triduum aquâ madeſiebat. Et ſingulis tuſis amphoris centũ C quinquaginta libræ ex eo flore admiſcebantur: totum id in plumbeo vaſe efferueſcebat, vt deſpumarentur carnes: ac decimo tandem die infundebatur lanæ; *bibebatque lana ſaniem quinis horis; rurſuſque mergebatur carminata, donec omnem ebiberet ſanguinem.*

Purpuræ nomen cui potiſſimum colorũ tincturæ datum.

Sed vt ad ipſius panni colorem deueniamus; quamuis purpuræ nomen tribuendum videretur ei, qui ſolo pelagio flore ſiue maſſa erat infectus, certum tamen ex Plinio eſt, purpuræ nomen ſibi arrogaſſe eam lanam, quæ tingebatur flore ſiue maſſa ex vtriuſque muricum ſpeciei permiſtione infuſa: per imitationem pretioſi cuiuſdam Amethyſti, cuius color eſt violaceus perfectiſſimus. Ad eum verò colorem probè imitandum aſſerit Plinius, experimento compertum fuiſſe, bene ſuccedere ſi ducentæ floris buc- D cini vnciæ cum centum & vndecim pelagiæ miſcerentur. Buccini flos per ſe ſolus valde erat puniceus: non tamen eo ſolo fieri ſolebat tinctura, quippe qui facilè deſciſceret, *buccinum per ſe damnatur, quoniam fucum remittit*. Flos autem pelagiæ, licet eò æſtimaretur pluris, quò obſcurior erat (*quia rubens in illa color nigrante deterior*) opus tamen erat floris ipſius colorem excitare: quam ad rem tãta buccini infundebatur copia, vt *eius nimia nigritia daret auſteritatem illam, nitoremque, qui quærebatur cocci*; id eſt, vt nõnihil ex ea cocci acrimonia & ſplendore acquireret, quale reperitur in pretioſo violaceo; ita permiſtis viribus *alterum altero excitatur, & alterum reſtringitur*.

Purpura Tyria qua diceretur?

Quam puram Tyriam vocant, diuerſa eſt. conficiebatur enim lana priùs ſolius pelagiæ tinctu, deinde ſolius buccini infecta. *Laus ei ſumma color ſanguinis concreti, nigricans* E *aſpectu, idemque ſuſpectu refulgens*. Atque hæc videtur eſſe Scripturæ purpura ob Tyri (vnde nomen Tyria purpura traxit) affinitatem. Et in hanc reſpicit Homerus, cum ſanguinem purpureum appellat.

Quæ fuerit dibapha.

Dibapha eſt bis tincta, ſiue violacea ſit, ſiue Tyria: veſtes namque in ſummo pretio habitæ Plinianis tẽporibus bis inficiebantur. nonnullæ etiam primò ad Amethyſti imitationem, deinde ad Tyriam normam tingebantur; qui color dicebatur Tyrioamethyſtus.

Hiſginũ quanam purpuræ infectio diceretur?

Hiſginũ eſt Tyria infectio ſupra coccineã eadem; ita vt pretioſus terræ color pretioſo item muricum marinorum colore operiretur. Et cocci defectu flos Hyacinthinus ſiue rubiæ adhibebatur; ex Plinio lib. 35 capit. 6 & lib. 21. capit. 26.

Quanam ex prædictis antiquior purpura infectio videatur fuiſſe.

Violacea purpura Romæ antiquitate præſtabat; & purpurea quidẽ lana centũ denariis in libras ſingulas pende- F batur. Hinc purpuræ rubra Tarẽtina ſucceſſit; poſtea Tyria dibapha, cuius vſus ſub Marci Tullij tẽpus vigere cœpit; & libræ ſingulæ millenis denariis & eò ampliꝰ cõſtabãt.

Pelagia ſiue conchylij infectio cuiuſmodi fuerit.

Omnes huiuſmodi purpuræ infectiones, (nempe violacea, Tyria, & Hiſginum) cùm plus adhuc artificij in ſe haberent, videntur proculdubio minus antiquæ eſſe, quam quæ ſolo pelagiæ flore fiebat, cui vni potiſſimum purpuræ nomen deberi videbatur. Verùm contenta fuit communi conchylij ſiue conchyliati nomine (à cõmuni conchæ nomine deriuato, illudque retinuit. Infectionem hanc ſcribit Plinius cap. 39 fieri ſolitã eodem purpuræ flore (ſiue buccini tamen & vrinâ) ſingulis aquæ amphoris dimidio minùs admiſto, quam ad violaceam tincturam miſcebatur. Atque hoc pacto imbibebat lana certam quamdam cærulei coloris ſpeciem, quam Plinius ca. 36. his verbis exponit; *Viret grauis in ſucco; color auſterus in glauco, & iraſcenti ſimilis mari.*

mari. Additque, ſupra huiuſcemodi colorem ab aliquibus A Tyrium iniici, *cùm confecere conchylia, tranſire melius in Tyrium putant*. Et cap. 39. conchyliatum colorem vocat pallidũ, *Sic gignitur*, (inquit) *laudatus ille pallor, ſaturitate fraudata*. Idem lib. 21. ca. 8. tria cõchyliati huius coloris diſcrimina aſſignat: primum flori Heliotropij ſimile, quod eſt ceteris obſcurius: aliud Maluæ florem referens, quod nõnihil ad purpuram vergit, Tertium ad ſimilitudinem Violarum, quas ſerotinas vocant.

Pelagia floris color qualis fuerit.

Ex hactenus dictis elicio, pelagiæ florem eo conſtare colore, qui quaſi ex violaceo & cæruleo ſit mixtus, ſatis tamen obſcurus, quare vt plus ruboris acquireret, opus erat in fucum vrinam infundere. quæ tamen ſi non iniiciebatur, ſed ſola miſcebatur aqua & minor floris ſiue maſſæ menſura; tunc lana ex tinctura prodibat colore inter cæruleum & violaceum medio, B ſiue cæruleo nonnihil in violaceum deſinente. Et quidem quando perfectus purpuræ violaceæ color conficiebatur per admiſtionem floris pelagiæ cum buccini flore puniceo: cæruleus color cum minio coniunctus violaceum conflabat. Vnde pictoribus nullus alius violacei coloris modus innoteſcit, niſi ex cærulei atque punicei miſtione: atque adeò cæruleus color vocari poteſt purpura dilutior; præſertim ſi aliquantulum in violaceum tendat. De hac cærulei ratione loquitur Plinius c. 39. cùm ait, *Sic gignitur laudatus ille pallor ſaturitate fraudata*. Vbi aduerte, cæruleum colorem comparatione violacei, neſcio quid pallidi ac decoloris habere; quia illi deficit punicei coloris vigor & acrimonia.

Deinde, quamuis affirmet Plinius pelagiæ colorem eſſe C nimiæ nigritiæ, non eſt tamen intelligendus de colore abſolutè nigro, ſed de cæruleo valde obſcuro. Patet hoc manifeſtè ex ſupra adductis; & præſertim, quia ad Tyriæ purpuræ infectionem color buccini ſupra pelagiæ colorẽ immittebatur: atqui in nigro colore nullus alius rectè inſidet.

Violaceus color Latinè & ianthinus Græcè idem atque purpureus.

Porrò, cùm Plinius lib. 21. cap. 28. ait cocci colorem & Tyriæ etiam purpuræ diuerſos roſarum colores imitari; aſſerit pariter, propriæ colorem purpuræ (id eſt amethyſtinæ) habere in ſe violæ imitationem. Vnde violaceus color latinè, & ianthinus græcè eſt idem atque purpureus.

Purpuræ laus ex Plinio.

Purpuræ laudes apud Plinium cap. 36. huiuſmodi ſunt; *Huic faſces, ſecureſque Romana viam faciunt; eademque pro maieſtate pueritiæ eſt, diſtinguit ab equite curiam; dis aduocatur placandis, omnemque veſtem illuminat; atque etiã in triũphali miſcetur auro*. Quę tamẽ Plinius haud dubiè aſſerit tã de Tyria purpura, quã de Amethyſtina: cùm eã cõchyliato D colori ſolũ opponat, aſſerẽs neſcire ſe, cur ita eã vocat, quãdoquidẽ nulla in eo ex prædictis rationibus reperitur.

NOTATIO XXX.

De Hyacintho gemma vndecima.

Hodie vocari Hyacinthos qui olim Plinio & aliis eximij erant Chryſolithi.

EXimios Plinij Chryſolithos hodie gemmularij vocant Hyacinthos. Vt autem credamus, eos etiam hoc ipſo nomine fuiſſe quondam appellatos; non leui argumento eſt, Hyacinthi nomen pro Chryſolitho aliquãdo fuiſſe poſitum a Vulgata, vt vidimus ſupra notatione 11. Et fortè aliquis pro huius rei confirmatione afferet Dionyſij Afri verba, *ac rubeo crines ſimiles Hyacintho*. qui color crinium videtur eſſe rufus Chryſolithi colorem referens. Verùm non eſt, cur huius hemiſtichij habeatur ratio: E appoſuit enim è ſuo interpres *crines*; & Dionyſius ipſe de crinium colore nõ agit, quippe ipſius verba ſũt, *εἰδόμενοι ὑακίνθῳ*: quod eſt, *ſimiles Hyacintho*. vbi Dionyſius loquitur de Indorum cute, vt bene aduertit Euſtathius. In coloris autem humani comparatione ſolet per exaggerationem ſermo inſtitui, vt cùm hominem aliquem dicimus eſſe cæruleum, Hiſpanè, *Verdinegro*. Sic ergo videtur Dionyſius Indos deſcribere, quaſi eo infectos colore, qui in cæruleum & violaceum vergat. Ceterùm, quidquid hac de re ſit, certum eſt in his Apocalypſeos gemmis Hyacinthum pro Chryſolitho non vſurpari: ſiquidem datur præterea Chryſolithus. Quare Apocalypſeos Hyacinthus eiſdem proprietatibus conſiderandus eſt, quibus a Plinio, Solino, Iſidoro, & aliis deſcribitur. F

Hyacinthos verò eſſe eos, qui nunc vulgò Sapphiri vocantur.

Exiſtimo ergo, quæ gemmæ vulgari nomine Sapphiri hodie vocantur, eas eſſe Plinio & Solino Hyacinthos. Sic ſentiunt doctiores, qui de gemmis noſtra tempeſtate ſcripſerunt; vt Rueus & Georgius Agricola; qui ait Solinum confundere Cyanum cum Hyacintho: & Cyanum Germanicè appellari Sapphir.

Hyacinthi colorem qui Plinius deſcribat.

Enim verò, vt id clariùs pateat, examinemus oportet quæ apud Plinium & Solinum hac de re legimus. Plinius quidem de colore ſic; *Ille emicans in Amethyſto fulgor violaceus dilutus eſt in Hyacintho*. Ex quibus poſſet aliquis elicere proprium veteris Hyacinthi colorem non eſſe cæruleum, ſed violaceum dilutiorem; ita vt Amethyſtus ſit coloris perfectè violacei minimè diluti: & Hyacintho ſolùm ſit exigua aliqua eiuſdem coloris pars.

De Hyacinthi colore quæſtio agitatur.

Hæc tamen opinio conuinci poteſt falſitatis, primò ex ipſomet Plinio; qui dilutiorem Amethyſtum inter ſpecies amethyſti enumerat *quintum* (ait) *genus ad viciniã cryſtalli deſcendit, albicante purpura defectu, vel defectu*. Ipſe inſuper expreſsè obſeruat, inter Hyacinthi & Amethyſti colores, quamuis vicinos, multum eſſe diſcriminis: ſic enim ait; *Multum ab ea diſtat Hyacinthus à vicino deſcendens*. Si autem Hyacinthus coloris violacei diluti foret; non vtique Plinius diceret multum eum ab Amethyſto diſtare; præſertim cùm proximè antea dixiſſet, dari Amethyſtos adeò dilutos, vt cryſtallini ferè coloris ſint.

Hyacinthi colorem ab antiquis auctoribus vocari cæruleum.

Deinde ex aliis auctoribus id etiam fit planũ, qui Hyacinthum appellãt cæruleum. Solini deſcriptio eſt; *Hyacinthus nitore cæruleo lapis pretioſus, ſi quidem inculpabilis inueniatur*. Beato etiã Hieronymo dubium non eſt, quin Hyacinthus innotuerit: quando admiratur epiſt. 128. hanc gemmam in Rationali non inueniri: *Satis miror* (ait) *cur Hyacinthus pretioſiſſimus lapis horum numero non ponatur*. Atque Hieronymus ipſe Ezechielis 1. huius lapidis colorem ait eſſe cæleſti ſimilem: alibi aërio comparat colori. quod etiam Gregorius Nyſſenus, Gregorius Magnus & Eucherius affirmant.

Præterea, quis neget, gemmæ huius colorem Hyacinthinæ veſtis colori ſimilem eſſe? Conſtat autem Hyacinthinam Aaronis tunicam fuiſſe cæruleam. Itaque Ioſephus, Philo, & Gregorius Nyſſenus aſſeuerant, per illam Aaronis tunicam ſiue cælum, ſiue aera ob cæruleum colorem figurari.

Proponitur obiectio contra prædicta de Hyacinthi colore.

Sed colorem hunc cæruleum, quem nos Hyacintho tribuimus, ita oppugnabit aliquis; primò quia Plinius non ſolùm non eum cæruleum vocat, ſed etiam, poſtquam de cæruleis gemmis diſputauit (nempe de Cyano & Sapphiro) ait; *alius ex hoc ordo purpureis dabitur*. quem in ordinem ſolùm adſcribit Amethyſtum & Hyacinthum. Hyacinthinus ergo color violaceus eſſe debet, non cæruleus. Secundò negabit nemo, colorem gemmæ eſſe Hyacintho flori perſimilem, qui flos eſt vnus ex tribus, quos Homerus cõmendat, vt notauit Plinius lib. 21. cap. 7. atqui flos hic videtur aut violacei, aut punicei coloris eſſe. Nam Dioſcorides eum appellat purpureum. Et Virgilius Eglogã tertiã, *Suaue rubens Hyacinthus*; idemque alibi eũ appellat ferrugineum. Imò verò certum apparet, huic flori ſanguineum fuiſſe colorem: nam alioqui quomodo aptè fingeretur, eũ ex Aiacis cruore fuiſſe ortum? Quam fabulam receptam fuiſſe, tradit etiam Plinius lib. 21. cap. 11. Ad hæc, quis non aſſerat, florem quondam in fuco pro cocco vſurpatum, fuiſſe manifeſtè rubeum? legantur, quæ Plinius tradit lib. 21. cap. 26. *Hyacinthus in Gallia eximiè prouenit: hoc ibi pro cocco hyſginũ tingitur*. His accedit Pauſanias, qui ſcribit Salaminiorum Hyacinthum eſſe candidum & modicè rubentem, & duplici conſtare litera, A.I. quæ ſunt Hyacinthi floris notæ.

Tertiò, iidem ipſi, qui Hyacinthinæ Aaronis tunicæ ſignificationem aëris attribuunt, præſtruere videntur eam non fuiſſe cæruleam. Alij enim exponunt *Hyacinthinam*, id eſt, *violaceam*; ſic Ribera. Alij eam aeris inſtar fuiſſe nigrã tradunt, ſic Philo. At Gregorius Nyſſenus ſeſe ex hac quæſtione ſubducit, *Ego autem* (inquit) *vtrum habeat ad aereum colorem flos Hyacinthus affinitatem, an non, nolo contendere*. Nec deſideratur, qui hunc aëreum colorem, ſi quis fortè ei ineſſet, contempletur fuiſſe rubeum: quòd aëri ex humoribus ſanguineus reſpondeat. Quartò; Solinus, qui Hyacinthum clariùs cæruleum eſſe diceret; deinde parum ſibi videtur conſtare: ſubdit enim: *Optimus in illo tenor: ſi ex vtroque temperamẽto lucis & purpuræ moderatum ſuauiter florem trahat*. Quæ verba Iſidorum videntur coëgiſſe, vt in Hyacinthi definitionem insereret cærulei & violacei miſturam: ait enim; *cæruleus eſt, purpuráque refulgens*.

Nihilominus aſſeritur, qui nunc Sapphiri vocantur, eſſe veros Plinij & Solini Hyacinthos.

Hæc tamen omnia non vrgent, quominus pro certo habeam, gemmas vulgò nunc Sapphiros appellatas, quondam à Plinio & Solino vocatas fuiſſe Hyacinthos. Etenim differentiæ omnium gemmarum, quas vulgò Sapphiros vocant, diſtinctè numerantur a Solino inter Hyacinthos. Nam cùm generatim dixiſſet, earum colorem eſſe cæruleum; aduertit nonnullas prorſus in violaceum vergere; alias ita dilutas reperiri, vt ad colorem aqueum penè deflectant; alias ad nubeum; ac denique alias, valde accenſi coloris, & parum tranſlucidas; & alias, in quibus perſpicuitas atque color ad iucundam mediocritatem reducuntur. Solini verba ſunt; *Iſtic eſt non parcè obnoxius: nam plerumque aut violaceo diluitur, aut nubilo obducitur, aut albicantius in aquaticum eliqueſcit. Optimus in illo tenor, ſi nec denſiori fuco ſit obtuſior, nec propenſa perſpicuitate detectior*.

Qualis ſit coloris tenor in Hyacin-

Deinde, quamuis Solinus in Hyacintho vitio vertat, quòd valdè in violaceum tendat (id vocat ipſe, *violaceo dilui*) nihilominus, quando violaceus color exiguus eſt, &

qui ſolùm cæruleo temperando admiſceatur; ita vt maneat adhuc propriè cæruleus, blandus tamen ac ſuauis, nonnihilo minij permiſto; tunc quidem non ſolùm id vitio non eſt dandum, ſed etiam proprius eſt tenor in perfecto Hyacintho obſeruandus, vt infra conſtabit.

Obiectio contra ſuperiorē doctrinam.

Illud interim aſſeuero, ſingulis in ſua arte fidem eſſe habendam: & in colorum temperamento nullius ſententia potior eſt, quam egregij alicuius pictoris. Talis eſt, qui me certum reddidit, generatim loquendo, quæ gemmæ vulgò Sapphiri nominantur, nonnihil in violaceum tendere colorem, ita vt ad proprium ipſarum colorem imitandum, neceſſe ſit cæruleum vltramarinum cum exiguæ minij portione miſcere. Verùm dicet aliquis, hanc minij permiſtionem, quam Apelles aliquis in hiſce gemmis deprehenderet, eſſe adeò ſubtile picturæ artificium, vt illud pingendi artis ignari non aſſequantur; atque adeò adiumento eſſe non poſſe ad Hyacinthi veteris cognitionem. Nec enim credibile eſt, Plinium aut Solinum de hiſce coloribus ſcripſiſſe, ceu in pingendi arte peritiſſimos; ſed vt prudentes atque induſtrij homines, quantumuis picturatæ miſtionis ignari, ſcribere debuiſſent. Præſertim, cùm eiuſmodi ſigna atque indicia de Hyacintho non ſolis tradant pictoribus, ſed omnibus, qui ipſorum ſcripta perlegerent: & generatim loquendo, quæuis ex his gemmis nobis appareat cærulea, nec quippiam admiſti minij in ea diſtinguimus.

Occurritur propoſitæ obiectioni.

Reſpondeo, non quidem omnes planè noſſe ad ſubtilis picturæ amuſſim redigere diſcrimen, quod inter colorem purè cæruleum & aliquam ex iſtis gemmis reperitur, ad differentiam tamen inter vtrumque notandam nec plurimo artificio, nec peracri ingenio, ſed attentâ ſolùm conſideratione opus eſſe. Præcipuè, quia ſi vterque color ſimul oculis expoſiti conferantur, facilè cernitur in cæruleo puro ſiue cyaneo perfectè colorem cæleſtem, quâ purior eſt, repræſentari: harum verò gemmarum colorem molliorem eſſe & nonnihil temperatum, atque a cæruleo aliquantulum deficere; non ſolùm, quia non adeò cæruleus eſt harum gemmarum color; ſed etiam quia nonnihil diuerſus. Quòd ſi vterque iuxta violaceum ponatur; mox diſcernetur, gemmam ab eo non adeò diſtare, ſicut ab eo diſtat cæruleus color, quem vltramarinum appellant.

Cæruleum colorem eſſe violaceo affinem.

Præter hæc; quamuis harum gemmarum color eſſet omnino cæruleus, adhuc verè affirmaretur eſſe violaceo finitimus, & cum eo habere cognationem. Etenim niſi hi duo colores eſſent affines; non ita facile foret, violaceum ex cæruleo conficere. Cùm tamen compertum ſit pictoribus, nullum alium violaceum vſurpari colorem, niſi qui ex cæruleo & miniato admiſtis conflatur: cuius aut intenſior vis, aut remiſſior ex maiori, vel minori minij copiâ admiſtâ redundat. Cæruleus igitur color eſt veluti fundamentum violacei.

Ex purpuræ ſiue pelagiæ tinctura, quā lana colorem imbiberet.

Vt autem conſtet, quantopere hæc veritas antiquis generatim innotuerit, ſicuti nunc noſtris pictoribus eſt manifeſta; ſtatuendum eſt ſaniùs illâ, ſiue flore purpuræ aut pelagiæ, (quæ in toto orbe tunc erat percelebris) ſi ſolus adhiberetur, aquam ſiue lanam cæruleo tingi colore, qui propriè tunc conchyliatus vocabatur, quaſi diceretur ex cochlea ſiue ex conchula fieri. Atque vt fucus ſine infectio violaceum illum redderet, qui purpuræ nomen ſibi aſſumpſit, opus erat cum pelagio flore bonam floris buccini partem permiſcere, qui buccini flos ex ſemet rubeus erat. Cùm ergo Plinianis temporibus vterque color ita eſſet in pretio ac delicijs habitus (vt Plinius ipſe libro 9 teſtatur) quis tunc ignoraret vtriuſque inter ſeſe coloris affinitatem?

Cærulei & violacei coloris diſcrimē comparatione explicatur.

Intelligitur ex dictis, duplicis huius coloris diſcrimen certè explicari per duorum hominum comparationem, quorum alter valdè ſit rufus, ſiue rubeus, alter decolor ac pallidus. Rubeus enim non eſt planè puniceus, licèt ipſius coloris habeat plurimum, quo albus excitetur color; & rubei illius coloris defectu, qui eo caret, pallidus ac decolor appellatur. Quamobrem Plinius de conchyliato colore loquens lib. 9 cap. 39 *Sic gignitur* (inquit) *laudatus ille pallor ſaturitate fraudata.* Perſpicuum verò eſt, Plinij mentem non eſſe, vt colorem illum propriè pallidum affirmet. Nam eam coloris ipſius definitionem tradit, *color auſterus in glauco*: vbi apparet glaucum colorem a Plinio pro cæruleo poni. Verum quidem eſt, ſicut Hyacinthum dicimus ita eſſe cæruleum, vt habeat aliquid minij admiſtum; ita etiam conchyliatum tunc nonnihil a puro cæruleo diuerſum exiſtimari, plus minus, iuxta vtriuſque coloris miſturam: vt videre eſt in diuerſis ipſius generibus, quæ Plinius exprimit libro 21. cap. 8 Sed cùm nullum ex iis generibus ad purè violaceum accederet, omnia pro decoloribus ſiue pallidis reputabantur: eadémque ratione color hyacinthinus ſignificanter ſatis dilutior purpura nuncupabitur: quippe enim habet coloris tenorem, qui in cærulei & miniati permiſtione conſiſtit. Alia tamē ratione Hyacinthus, qui plurimùm vergit in violaceum, dicetur verū cærulei A vigorem non habere, ſed eum violaceo temperatū. ſic enim Solinus ait, defectum eſſe, ſi violaceo diluatur. Quia licet miſtio illa plus habeat excitati coloris; in ea tamen cæruleus color, qua cæruleus eſt, plurimum de ſuo vigore perdit.

Ad primum ex argumentis contra noſtram ſententiam ſuprà adductis reſpondetur.

Verùm age iam, argumentis ſupra oppoſitis occurramus. Ad primum reſpondeo, rectè probat, cæruleum Hyacinthi colorem nō ita purum eſſe debere, vt vltramarinū. Quod cùm ita ſit, ex dictis perſpicua manet ratio, quare inter purpureas gemmas numeretur, & cum Amethyſto componatur. Ceterùm animaduerti pariter oportet, eos eſſe colores inter ſe diuerſos: quamuis enim interdum antiquus Sapphirus aliquid purpuræ admiſtum habeat: nihil tamen habere purpuræ, ſed eſſe purè cæruleum, magis in B eo placebat. Hanc ob rem priùs agit Plinius ſeorſum de gemmis purè cæruleis: deinde de violaceis, aut in violaceum colorem deſinentibus: eaſque omnes vocat purpureas: cùm idonea fuerit ratio, vt nomen ad omnes extenderet, quod tamen mox ſtrictè loquens ad Amethyſtum contrahit. Reſtat inſuper explicata illa Plinij de Hyacintho definitio, *Fulgor ille violaceus, qui emicat in Amethyſto, in Hyacintho dilutior eſt*; quibus ſignificat, intenſum Amethyſti colorem in Hyacintho remitti: non ſecus ac ſi violaceo adimeretur ferè quidquid minij habet admiſtum, quo ſuum magis excitabat colorem. Tunc enim neceſſe eſt, eum languentem ac decolorem remanere, quamuis cæruleus adhuc maneat.

Reſponſio ad 2. argumentum.

Ad ſecundum argumentum reſpondeo primò, ſub nomine floris Hyacinthini (cuius color inter cæruleū & violaceum C medius eſt) plurimum latitatis includitur, ex eo quòd magis aut minùs excitatum habeat colorem. quare hoc ex flore non poteſt certò elici, qui ſit magis proprius Hyacinthi tenor ac modus. Præſertim, cùm non ſit vna ſpecies, ſed multiplex eorum florum, qui hoc ſolent nomine nuncupari: vt videre eſt apud Mathiolum: in quibus floribus nec duæ apparent literæ A. I quibus conſtare deberent: nec etiam ſi hæ literæ in ipſis cernantur, certos nos de colore legitimo redderent; propterea quòd vtriuſq; characteris nota in diuerſis reperiatur floribus, ſicuti de puniceo quodam teſtatur lib. 1. Pauſanias, quē refert Dalecampius in Plinium lib. 21. cap 11. litera F. Et ſanè veriſimile eſt, vt ſicut Caryophylla, atque alij floſculi intra eandem ſpeciem reperiuntur diuerſorum inter ſe colorum; ita etiā eandē in Hyacinthis varietatem fuiſſe. Secundò ad eādem difficultatem reſpondeo; nomina interdum ex vna ſpecie D in vniuerſum deriuantur genus. quòd ſi hoc ſatis eſt, haud dubiè nuncupari poterunt Hyacinthi tā gemma, quam flos colore perſimiles. Plinius tamen colorem lapidis ex floris colore non elicit: fortè quòd non certa deducatur norma ex frequenti floris colore ad coloris lapidis probationem. Quamobrem nihil obſtat, floribus generatim plus ineſſe rubei, quam gēmis. Et tamen ſuſpicor, quem Plinius Hyacinthorum fucum nominat, plus ad cæruleū, quam ad violaceum propendiſſe nec oppoſitum probatur, quòd is pro cocco ad hyſginum vſurparetur. Conſtat enim ex Plinio in hyſgino priùs colorem coccineum ſiue Hyacinthinum ſeparatim induci, deinde Tyrium ſuper, qui obſcurum ſanguinem refert: qui etiam color ſupra cæruleum ſolet induci, vt ipſemet perſpicuè teſtatur: *Quidam, cùm confecere* E *conchylia, tranſire meliùs in Tyrium putant.*

Reſponſio ad 3. argumentum.

Ad tertium argumentum: veroſimile apparet, Hyacinthinam olim tunicam (quam cæruleam fuiſſe conſtat) ſolo pelagiæ flore fuiſſe tinctam: qui color eſt eximius ille cæruleus, quo veteres vtebantur. Si verò ad eorum expoſitionem velimus accedere, qui hyacinthinam ac violaceum eandem eſſe putant: accipiendum id erit de colore violarum, quas Plinius ſerotinas vocat, quas cæruleas eſſe, veriſimile mihi eſt. Sunt namque eius coloris, qui ſub conchyliati generibus comprehenditur. Nec mirum eſt violas dari cæruleas: Plinius enim candidarum etiam violarum meminit. Præter hæc; diximus iam cæruleum Hyacinthi colorem nonnihil ad violaceum inclinare. ac propterea dubitat non immeritò Gregorius Nyſſenus, vtrum puro cæli colori cæruleo, aut aereo ſit ſimilis? vterque enim color apud veterum ſcriptorum vſum pro eodē vſur- F patur, vt euidens eſt in Plinio, Philone, ac Ioſepho, quia de eo loquuntur colore, quem nobis ſuperus repræſentat aer, qua purior ac ſerenior cernitur. Quod autem Philo aſſerit, eumpe ad nigrum vergere, ſicuti ſuperiorem aerem: id per exaggerationem dixiſſe videtur, vt ſignificet, non adeò perſpicuum remanere, atque in ſe ipſe eſt, ſed potius ſubobſcurum inducere colorem, quem cryſtallini comparatione nigrum appellat. Sicuti candidi hominis reſpectu, nigrum vocamus alium, cui minus candoris ineſt.

Reſponſio ad 4.

Ad quartum argumentum reſpondeo: non ita explicandus eſt Solinus, vt ſibi ipſe repugnet. Quare aut purpuram accipit pro cæruleo colore, cuius antea fecerat mentionem (hic enim, vt iam vidimus, poteſt vocari purpureus; ſiquidē erat proprius ex floris purpuræ infectione elicitus abſque alterius coloris conſortio) aut fortè purpuræ nomen ſignificat, quod ſuperiùs adnotauimus, ſcilicet cæruleum Hyacinthi colorem non ita eſſe purum, quin habeat aliquantulum minij permiſtum. Dixi aliquantulum, nam vt ex Solino aduertimus, vitium eſt in Hyacintho, ſi violaceo diluatur, quando magna illi pars admiſcetur.

Cuiuſmodi color fuerit probatior apud veteres in Hyacintho.

Verùm ad huius iam gemmæ qualitates gradum faciamus oportet. Ac prima illa ſit, pluris eam fuiſſe habitam, ſi color nec adeò eſſet tenuis ac ſubtilis, vt non planè perciperetur; nec adeò pinguis, vt oculos omnino impleret; *nec denſiore fuco* (ait Solinus) *ſit obtuſior, nec propenſa perſpicuitate detectior.* Et Plinius, *primo aſpectu ſit gratus & euaneſcat, antequàm ſatiet; adeò que non impleat oculos, vt penè non attingat.* Id quod poteſt hoc exemplo explicari. Accidit interdum, vt Petrus, verbi gratia, nonnihil alium vultu ipſo referat; ita vt primo aſpectu ipſum exiſtimes ad viuum: vbi tamen attentiùs eum aſpexeris, nihil in eo inuenies inſigne, quod ad eam ſimilitudinem aſſumas. Sic igitur aſſerit Plinius, pretioſum Hyacinthum ita eſſe debere, vt primo aſpectu cæruleum præ ſe ferat & ſatis mollem colorem: at verò ſi accuratiùs inſpexeris, non tantum in eo cærulei reperias coloris, quantum initio apparebat, & quodammodo oculorum aciem eludat, & quaſi ex ipſorum conſpectu euaneſcat. Aut fortè Plinius loquitur de exigua illa violacei coloris ſpecie, quæ in omnibus ferè eiuſmodi gemmis cernitur; quam tamen, ſi ſeriò ac diligenter indagare velimus, videtur quodammodo effugere, & ſeſe ex oculorum obtutu ſubtrahere. Itaq; ſiue alterutra de cauſa, ſiue vtraq; addit Plinius, *colorem nominis ſui flore marceſcentem.* alludit nimirũ ad id, quod dixerat lib. 21. c. 11. dum de ipſomet Hyacinthi flore verba faceret, *Hyacinthus maximè durat, & viola alba.* quaſi diceret, florem Hyacinthum gemma ipſa videri ſtabiliorem in eo colore retinendo, quem primò offert aſpectui.

Hyacinthi gemmam colorem facilè marceſcere.

Hyacinthi gemma colorem cum cæli colore mutari.

Hæc eadem floris comparatio poteſt conducere ad aliã proprietatem, quam Solinus huic gemmæ adſcribit hiſce verbis, *Hæc eſt, quæ ſentit auras, & cum cælo facit mutationem, nec æqualiter rutilat, cum aut nubiloſus eſt aut ſerenus dies.* Idem confirmat Iſidorus, aliique permulti. Hæc igitur gemma triſti & nebuloſo cælo triſtitiam pariter ac mœrorem inducit, & quodammodo extinguitur. Cuius mutationis ratio deduci videtur ex ipſius coloris teneritate. Nec enim mirum eſt, temporis viciſſitudine mutari, qui nimis ex ſe tener ac delicatus eſt.

Hyacinthi duritas.

Verùm enim verò, quamuis hanc colore ipſo teneritudinem præ ſe ferat, longe aliter ſe habet ipſius gemmæ natura atque ſubſtantia: eſt enim ſummæ duritiæ ac penè adamantinæ: *Scalpturis* (verba ſunt Solini) *minimè accommodatus, vt qui atteritum reſpuat: nec tamen penitus inuictus eſt, nam Adamante ſcribitur & notatur.* Item beatus Iſidorus, *ſcalpturis duriſſimus nec tamen inuictus.* Solùm adamante ſcalpi poſſe Hyacinthum affirmant: atque hac ratione ipſemet etiam Adamas alio ſui generis lapide atteri ac poliri valet. Cum hac duritie illud coniungitur, inuentam fuiſſe rationem, vt cæruleus color illi prorſus ignis efficaciã auferatur. Vnde ſi ad Adamantis conſuetudinem ſcalpatur, adeò difficile ab Adamante diſtinguitur, vt ipſimet lapidariæ artis periti in eo decipiantur. Hinc fortè ortum habuit fabula, quam quidam recenſet auctor, nimirum ex hiſce gemmis vnam incudi impoſitam ingentis mallei ictus reſpuiſſe.

Hyacinthum difficilè incaleſcere.

Hyacinthus inſuper difficilè incaleſcit: quinimò Solinus & Iſidorus de eo ſic habent, *in os miſſus magis friget:* itaque oris calore videtur ampliùs refrigeſcere. Id quod eò mirabilius eſt, quòd hæc gemma, vt a Plinio, Solino & aliis obſeruatur, naſcatur in Æthiopia.

Hyacinthum cordi mederi.

Illud etiam peculiare medici de Hyacintho prædicant, illum cordi maximè mederi. Vnde in venenatis morbis vſitatum ſatis eſt a medicis, vt ex Hyacinthis potionem, (quam confectionem Hyacinthorum vocant,) ægrotis præſcribant. Non inficior, quæ nunc gemma vulgari nomine Hyacinthus nuncupatur, eſſe quandam Chryſoliti ſpeciem aurei coloris valde accenſi, quæ diuerſa prorſus eſt à veteri Hyacintho. Propterea tamen conqueritur Mathiolus lib. 5. Dioſcorides c. 114 vbi aſſerit; ideo huius potionis effectus non eſſe mirabiles, quia pharmacopolæ pro antiquo Hyacintho (qui Amethyſtum colore ipſo deberet quadam ex parte referre) vulgarem ſubſtituunt Hyacinthum, qui aureo colore eſt.

Liquet igitur priſcum Hyacinthum, qui eſt cæruleus, verum eſſe ac celebre illud antidotum, eiuſque deſiderio a pharmacopolis aliam accerſiri gemmam, quam eiuſdem virtutis partem aliquam arbitrantur habere, illique vt hoc pacto deferant nouo inuento auctoritatem, indidiſſe nomen Hyacinthi. Ex quo manifeſtè cernitur huius commutationis auctoribus ſatis innotuiſſe, verum Hyacinthum eſſe eum, cui fama præſentiſſimi contra venenum antidoti adſtipulatur; quandoquidem, vt aliam nobilitarẽt gemmam, Hyacinthi nomine nuncuparunt. Hinc Rueus affirmat, Hyacinthi veteris eſſe proprium, *Virtutes,* (cordis præſertim) *iuuare à populatim ſæuiente peſte; ideòque ſuſpendi collo e regione cordis.*

Recens eſſe inuentum, gemmam coloris aurei appellari Hyacinthũ.

Pro virtutis huius confirmatione aduerte, recens eſſe inuentum, gemmam coloris aurei nuncupari Hyacinthum. Nam Magnus Albertus, & poſt eum nonnulli alij ſub eodem Hyacinthi nomine perſpicuè de cæruleo loquuntur. Et quamuis Albertus eum dicat flauum, iuxta ipſius tamen loquutionem, flauus idem eſt ac cæruleus, vt colligitur ex iis, quæ diſputat de lapide Lazuli & de Sapphiro quin ſemet ipſe ſatis explicat in Hyacintho: ait enim alios eſſe aqueos, alios ſapphirinos. Et ſubdit; *Sapphirini virtus eſt contra toxicum, & contra peſtiferas regiones.*

Hinc videtur duxiſſe principium ea nominũ corruptio, qua Hyacinthus fuit vulgò appellatus Sapphirus: quippe cùm auctores eum vocent Hyacinthum ſapphirinum, vulgus inde paulatim ſubſtantiuum nomen ſuppreſſit, & ſolum adiectiuum vſurpauit; (ſicuti in multiplici alia nominum ſtructura conſueuit) hincque Sapphiri appellatio in vulgarem hominum vſum dimanauit. Fortè etiam, cùm Plinius dicat, *Hyacinthos Æthiopia mittit, & Chryſolitos aureo colore tranſlucentes;* ſuſpicatus eſt aliquis, aureum illum colorem ad vtramque gemmam eo loci referri. atque ab hoc errore dimanare potuit vulgaris Hyacinthi appellatio pro gemma, cui color aureus ineſt, aut melleus: fauente præſertim flaui nomine, quod Hyacintho tribuit Albertus; quamuis flaui nomen aliter ille vſurpet: nec ſolùm ille, ſed fortaſſe etiam alicubi Virgilius.

Hyacinthi proprietates.

Rueus tradit, a nonnullis eam Hyacintho virtutem attribui, vt geſtantem præſtet a fulminibus ſecurum. Albertus addit, quia frigidus valde eſt lapis, inditam illi eſſe vim geſtantis corpus roborandi, itemque experientiã conſtare, illo conciliari ſomnum. Idem adiungit, *Tutum reddit peregrinum & gratum hoſpitibus.* Item, *aiunt etiam, conferre ad diuitias & ingenium & lætitiam.*

Sapphiri recentiorum (qui & vetus Hyacinthus) proprietates.

Quæ recentiores Sapphiro attribuunt virtutis indicia, videntur eſſe Hyacinthi propria: cùm verum ipſi Hyacinthum, nomine Sapphiri compellent. Huiuſmodi ſunt; *roborare cor & viſum; contra timorem & venenum valere; vinctos è carcere ſoluere; tollere inuidiam; facere victorem, amatorem caſtum diligere; fluxum ſanguinis ſiſtere.* Ex Abulenſi Exodi 28. illa etiam ad Hyacinthum ſpectant, quæ Rueus Sapphiro attribuit; *inclinare ad deuotionem, pietatem, pacem & conſtantiam; & inordinatas animi affectiones frænare.*

NOTATIO XXXI.

De Ligurio, quæ ſeptima eſt inter Rationalis gemmas.

Vtrùm Apocalypſeos Hyacinthus Ligurio Rationalis reſpondeat? 1. ſententia affirmans. 2. ſententia negans, quæ & Auctori probatur.

CVm duodecim Apocalypſeos gemmæ gemmis totidem Rationalis reſpondeant; cumque ex his octo eadem vtrobique ſortiantur nomina; ex reliquis verò Onyx cum Sardonyche, Chalcedonius cum Carbunculo, Chryſopraſus cum Achate componantur, vt ſuis locis aduertimus. valde veriſimile eſt Hyacinthum Apocalypſeos Ligurio Rationalis reſpondere. Ita opinatur Hieronymus Epiſt. 128. ad Fabiolam, & Epiphanius in libello de Gemmis. Enim verò, cum bona Doctorum ita grauiũ venia, nequaquam credibile eſt, Ligurium Rationalis eſſe gemmam illam, quam Græci ac Latini ſcriptores Hyacinthum nuncupatunt. Nam ſi illa eſſet Hyacinthus, ſupina ſatis incuria & oſcitantia foret tam Septuaginta interpretum, quam cæterorum Græcorum, atque etiam Vulgati, qui eũ appellarent Ligurium. Primò, quia nullus auctor tradidit Hyacinthum in Liguria naſci. Deinde, quia alia eſt gemma valde diuerſa, cui cõuenit Ligurij nomen; quòd Theophraſti ſit opinio & aliorum, eam apud Liguriam exoriri. Quinimò Strabo ait, Ligures abundare Lincurio, quod quidem electrum vocant.

Succinum à Plinio inter gemmas recenſeri.

Fabuloſa quædam de ſuccino iactata.

Notandum ergo eſt, inter gemmas recenſeri à Plinio Succinum libro 37. cap. 2. cui etiam electri nomen eſt inditum. refertque figmenta, quæ de ipſius origine vulgari ſolebant, nimirum eas eſſe lachrymas Phaetontis ſororum, quas in populos fuiſſe conuerſas, poetæ fabulantur. Aliã rem adducit fabellam, electrum ſcilicet ex vrina lyncum gigni, & propterea a Demoſtrato vocari Lyncurium. His alium ſubiungit apologum; quo iactabatur eum eſſe fructum quarundam Liguriæ arborum: ſic enim Sudines & Metrodorus credidere. Inter eos autem, qui ſuccinum eſſe foſſile putarunt, Theophraſtus affirmat, id in Liguria effodi ſolitum fuiſſe. Quapropter mirum non eſt, ſuccino à veteribus nomen Ligurij fuiſſe impoſitum; priùs quam conſtaret illud eſſe bitumen, quod aliquibus in locis mare ad littus eiectat.

Species ſuccini colore ignei & valde duri.

Porrò inter ſuccina quoddam reperitur coloris valde ignei, & adeò durum, vt poſſet ſcalpi. Hoc priſci ſcriptores Lyncurij nomine dixerunt, affirmantes ex lyncis vrina gigni, & veram eſſe gemmam. Alij illud appellarunt *langurium*, fingentes in Italia ex beſtiarum quarundam langurium nomine vrina eam gemmam coaleſcere. Licèt autem Plinius hæc omnia commentitia eſſe ducat, aſſeratque ſua ætate gemmam huiuſmodi non fuiſſe inuentam; ait tamen cap 3 veterum de hac gemma ſcribentium pertinaciâ coactum ſe huius mentionem iuuidere.

Lyncurium ſiue Ligurium eſſe genus quoddam ſuccini.

Mihi ex iis, quæ Plinius refert, videtur certum, gemmam hanc ita a veteribus reputatã, genus eſſe aliquod ſuccini: Nam ipſius colorẽ Plinius, iuxta antiquiores auctores, affirmat eſſe, qualis in igneis ſuccinis cernitur. Et Lyncurio tribuebatur etiam ea vis trahendi ad ſeſe fila, folia & ſtramenta. Quin etiam per exaggerationem dicebant, illud etiam trahere tenuem ferri ſiue æris laminã. Ex quo ſimile vero mihi fit, hoc Lyncurium ab antiquis auctoribus inter gemmas relatum, quandam eſſe ſuccini ſpeciem. Ad hæc; conſtat a nonnullis nomen Lyncurij illi fuiſſe inditum, quod ex lyncis vrina concreſcere exiſtimarent. Hac ergo fabula reiecta, & Theophraſti atque Strabonis aſſertione admiſſa, qui Ligures ſuccino abundaſſe affirmarunt (ſiue mare ibi ad littora illud eiecerit, ſiue Liguriæ fœminæ fuerint ſuccini ſtudioſiſſimæ, quæ monilium vice geſtarent, vt tradit Plinius:) prudentiſſimè Septuaginta interpretes eã gemmam vocarunt Ligurion; quia Lyncurij nomen imbibitam in ſeſe fabellam præferebat, at in nomine Ligurij nihil erat huiuſmodi. Nobis ergo Ligurius eſt genus electri. nam ea antiquus Plinius, & ex neotericis Georgius Agricola; & Conradus gemmam aliam Lyncurium non agnoſcunt. Quòd ſi hac tempeſtate ſuccinum ob ipſius copiam inter gemmas non reputatur: conſtat antiquitus in earum numerum fuiſſe adſcriptum Lyncurium, quod eſt ſuccini ſpecies. Vnde probabile fit, hoc fuiſſe aliquod ſuccini genus ceteris durius ac pretioſius & rarius. Ipſius color magis videtur fuiſſe accenſus, quam qui in noſtro ſuccino conſpicitur. Quippe Plinius lib. 8 cap. 38 ex aliorum ſententia loquens refert Lyncurium ex lyncis vrina generatum, *eſſe gemmam Carbunculo ſimilem, & igneo colore fulgentem.* Vbi tamen Plinius ipſe indicat, quod de Lyncurio vulgabatur, ad omnia ſuccini genera ab aliis extendi.

Lyncurij gemmæ etymologia.

Cur Septuaginta ſeptimam Rationalis gẽmam Ligurium, non Lyncurium vocarint?

Rationalis Ligurium non eſſe Hyacinthum.

Exiſtimo ergo, Rationalis Ligurium non eſſe eam gemmam, quam auctores antiqui Hyacinthum indigitarunt; ſed quam ipſi Lyncurium vocabant. Ea enim prudenter potuit appellari Ligurius, & nulla ratione debuit à Scripturæ interpretibus Lyncuriũ vocari. Nec temere & caſu, ſed ſummâ ratione atque conſilio exiſtimandum eſt, in Apocalypſi pro Ligurio Hyacinthum multò nobiliorem gemmam ſubſtitui: cuius myſterij explicatio ad ſequentem notationem pertinet.

Lyncurij ſiue Ligurij proprietates.

Illud hic notandum eſt, quamuis Plinio fabuloſum ſit, quidquid de Lyncurio, ſiue Ligurio iactabatur; fateri tamen ab antiquis auctoribus prodi huius gemmæ virtutes eiuſmodi; *Calculos veſicæ eo poto elidi, & morbo regio occurri ſi ex vino bibatur, aut ſi portetur etiam.* idem tradit Solinus cap 8. Conſtat autem regium morbum eſſe eum, quem Græci icteron appellant, Hiſpani *Tericia.*

NOTATIO XXXII.

De conuenientia gemmæ vndecimæ cum vndecimo articulo.

Vndecimus Symboli articulus explicatur.

Symboli articulus his duobus continetur verbis, *Remiſſionem peccatorum*; quibus totidem in Apocalypſi reſpondent; *Vndecimum, Hyacinthus.* Quam gemmam conſtat ex præcedentibus notationibus Plinio & Solino, ac reliquis Scriptoribus antiquis eandem fuiſſe, quam hodie vocant Sapphirum. Quod attinet ad myſterij explicationem; conſiderandum eſt, in hoc articulo inter alia contineri maximam Chriſtiani populi felicitatem ac ius ad æternã beatitudinem, quò fideles Chriſti Eccleſiæ filij euocantur. Cæterùm cùm in hac miſera & calamitoſa vitâ difficile admodum ſit, hominum aliquem longo annorum tractu in Dei gratia perſiſtere ob plurima pericula, & peccandi occaſiones, quibus vndique eſt circumſeptus; pauci ex ipſiſmet iuſtificatis cæleſtem conſequerentur beatitudinem, ſi poſt primam iuſtificationem Deus veniæ & indulgentiæ ianuam lapſis obſeraret. Immenſa tamen Dei pietas & clementia non ſolùm hunc miſeris peccatoribus aditum non præcluſit; verum etiam, nequis animum deſpondeat, vult ac præcipit, peccatorum remiſſionẽ eſſe vnum ex fidei capitibus, quæ Chriſtiani vniuerſi debeant noſſe & profiteri: quo articulo inſtruimur & edocemur, quãtumuis plurima & grauiſſima ſint hominis cuiuſque flagitia; Dei tamen pietatem & commiſerationem eſſe multò maiorem, qui verâ animæ medicinâ atque remedio peccatorem peſtiferâ lue infectum ſemper inuitat: eâ tamen lege; vt per veram ac legitimam pœnitentiam de anteactis ſceleribus reſipiſcat. Hic eſt vndecimus articulus: atque eundem Apoſtolici Symboli ordinem (quo peccatorum remiſſio poſt Eccleſiam Catholicam proximè ponitur) obſeruauit Paulus ad Coloſſ. 1. n. 13 & 14. *Tranſtulit nos in regnum Filij dilectionis ſuæ; in quo habemus redemptionem per ſanguinem crucis eius, remiſſionem peccatorum.*

Vndecimi articuli doctrina in Hyacintho figurata monſtratur.

Videamus nunc, oportet, quam appoſitè Hyacinthus præ ceteris gemmis indulgentiam peccatorum ſymbolicè repræſentet. Vt ergo in Topazio colorem pomi, in Chryſolitho auri, in Carbunculo prunæ conſiderauimus, ſic etiam in Hyacintho gemma florem Hyacinthum ſpectare debemus. Nam gemma hæc flori ipſi concolor eſt: atque adeò videtur flos ipſe in gemmam conuerſus noſtris oculis obijci.

Remiſſio peccatorũ quomodo per Hyacinthũ adumbrata.

Litera, A, I, in Hyacintho à natura inſcripta quid innuãt.

Cùm igitur peccatorum remiſſio nobis imprimis proponat immenſam Dei clementiam & de hominum peccatis commiſerationem: clementiæ quidem & miſericordiæ congruentiſſimè color Hyacinthinus tribuitur. Primò, quia Hyacinthus flos naturâ ipſa habet duas illas literas inſcriptas, A. I. *ita diſcurrentibus venis, vt græcarum literarũ figura A. I. legatur inſcripta*, vti Plinius obſeruauit lib. 21. cap. 11. & quanquam verum extet, quod ibi Dalecampius aduertit, non eas eſſe venas, ſed quaſi maculoſas notas; ad præſens tamen inſtitutum perinde eſt. Nec ſolum hæc eſt Plinij obſeruatio; ſed etiam Pauſaniæ libro 1. & aliorum auctorum tum veterum, tum recentiorum. Illæ autem duæ literæ A. I. eandem græcè vim habent atq; Hiſpanicè, nimirum vicem habent interiectionis in dolente aut commiſerante. Illa item interiectio Græcanicè non ſolùm eſt dolentis & miſerentis propria, ſed etiam optantis; quemadmodum apud Latinos hæc dictio *Vtinam.* Ex quo apparet, in hoc flore quodammodo figurari cælum ipſum noſtris dolere miſeriis, & illis remedium optare. Et ſanè videtur diuino conſilio fuiſſe factum, vt flori Hyacinthino interiectio illa Græcè foret impreſſa, quò faciliùs myſterium ipſum poſſent collineare Græci, quibus cælum ipſum peracrem ingenij aciem impertiuit; iuxta Horatianum illud in Arte, *Graiis ingenium*, &c.

Mollis ac tener Hyacinthi color quid ſymbolicè denotet.

Huc accedit, ipſum Hyacinthi colorem molliſſimum eſſe: vnde Virgilius Hyacinthos *Languentes & molles* vocat Ecloga 6. & Æneidos 11. quaſi ipſos diceret teneros & commiſerantes. Idem Ecloga 3. *Et ſuaue rubens Hyacinthus.* Fortè per alluſionem ad huiuſmodi ſignificationis myſterium, Deus in veteri præcepit lege, vt Pontificis ſummi tunica foret Hyacinthina ad Chriſti Domini clementiam figurandam. Et Chriſtus ipſe a noſtris pictoribus tunicâ eiuſdem coloris indutus effingitur, ad ſignificandam ingentem illam miſericordiam, qua humani generis defectus proſequebatur eatenus, vt ſæpe in lacrymas erũperet.

Fabulas Hyacinthi pueri & Aiacis, qui in florem Hyacinthũ finguntur conuerſi, fortè in floris huius naturam fundari.

Deinde in duplici illa Hyacinthi floris litera & coloris ſuauitate ac mollitudine fortè innixæ ſunt duæ illæ fabulæ, quas commenti ſunt Poëtæ, dum finxerunt Deos commiſeratione fuiſſe tactos ob interitum infelicem pueri, quem tenerè diligebat Apollo, nec non Aiacis Telamonij: quorum vtrumque propterea in flores Hyacinthos a Diis ipſis fuiſſe conuerſos. Meminit vtriuſque fabulæ Plinius lib. 21. c. 11. & Ouidius Hyacinthi pueri apologũ deſcribit. 10 Metamorph. & Aiacis Telamonij lib. 13. Quòd ſi eiuſmodi figmenta (vt credibile eſt) ingenioſè excogitata fuêre: reſpexerunt procul dubio veteres cæli pietatem & clementiam, quæ in Hyacinthi flore figuratur. Quam ad rem congruens valdè eſt, ſi attentè inſpiciamus, quomodo in huius floris colore, cæruleus, id eſt, cæleſtis color, leuiter miniato ſit aſperſus (quo minij colore ſanguis innuitur) quod nobis repræſentat cælum ipſum noſtris miſeriis condolere, molliri, & quodammodo affici. Hoc autem quam ſit ad peccatorum remiſſionem appoſitum, nemo non viderit.

Hyacinthi floris virtus ad medicinã efficax quid myſticè denotat.

Cum Hyacinthi literis & ipſius coloris ſuauitate coniungitur etiam virtus ad medicinam efficax, qua flos ipſe pollere dicitur. Plinium adi lib. 21. c. 26. vbi ſic ait, *Torminibus & araneorum morſibus reſiſtit, & contra ſerpentes & ſcorpiones, morbumq; regium ſemen eius datur.* In quo facilè cernitur cæli clementiam eſſe noſtris miſeriis medicandis efficacem. Et grauiores quidem noſtri animi morbi, id eſt, peccata aptè figurantur in ſerpentum & ſcorpionum veneno ad intimos cordis receſſus peruadente; nec non in regio morbo, ſiue ictero, qui ad externam membrorum ſpeciem prodit: horum autem vtrumque mirificè à Deo per peccatorum remiſſionem curatur.

In Hyacintho gemma commiſerationem & ſuauitatem figurari.

Sed tranſeamus ad ipſam Hyacinthi gemmam. Ac primò ſuauitatem illam & commiſeratione in floris literis atq; colore adumbratam indicat etiam gemma tum eodem ipſo floris colore, tum etiam mitâ illâ proprietate, quam ex Solino & aliis recenſuimus, quòd ſcilicet nebuloſo & caliginoſo cælo turbetur ipſa, & quaſi mœreat; hilareſcat verò, & oblectetur ſudo atque ſereno. quo quid mollius, & ad miſericordiam ſignificandam opportunius?

Iam

Potionem à Hyacintho gemma cordi prodeſſe quod iuuat.

Iam, ſi flos eſt ad cordis medicinam perutilis, & præſtantiſſimum affert aduerſus cordis venena remedium, id ſanè multò magis in gemma reperitur. pro quo vide ſuperiùs dicta in alia notatione de Hyacinthina potione à medicis præſcribi ſolita. Huc ſpectat, quod Rueus ſcribit, nimirum Hyacinthi proprium eſſe, *Virtutes* (cordis præſertim) *tueri à populariter ſæuiente peſte*, &c. Item quòd ex eodem retulimus de Hyacinthi efficacitate ad cæli fulmina præcauenda. Nam in cæli fulminibus Dei ira atque indignatio nobis ſignificatur: atqui peccatorum remiſſio homines ab horum fulminum ictu præmunit ac liberat.

Si autem verum foret, quod opinantur nonnulli, ſcilicet gemmam Plinio & Solino dictam Hyacinthum eſſe eandem, quam Dioſcorides & Galenus Sapphirum appellant: huc etiam ſpectabunt, quæ Dioſcorides lib. 5. ca. 157. & Galenus de Simplicium facultatibus lib. 9. memoriæ prodiderunt, dum Sapphiri virtutem aduerſus ſcorpionum vulnera & omnem veneni malitiam celebrant.

Cur Apocalypſis pro Rationalis Ligurio Hyacinthum ſubſtituerit? Myſticè.

Reliquum eſt, vt reddamus rationem, cur cùm Apocalypſeos Hyacinthus Ligurio Rationalis reſpondeat; non tamen eadem gēma, ſed diuerſæ ſint, & Apocalypſeos quidē gēma pretioſior? Pro huius diſcriminis ratione aſſero, vtramque gemmam aptè ſatis ad remiſſionem peccatorum ſignificandam vſurpari: ſed, vt ſignificetur maius diuinæ clementiæ argumentum legis gratiæ tempore, quam legis ſcriptæ, propterea in Rationali Ligurium eleganter fuiſſe appoſitum, qui Apocalypſeos Hyacinthum è regione reſpiceret. Præcipua quidem virtus ea in, quæ Ligurio tribuuntur, traditur eſſe aduerſus icteron ſiue regium morbum, vt ſupra vidimus: & potiſſima Hyacinthi vis cernitur in cordis medicina aduerſus venenum. Quid ergo congruentius ad innuendum diſcrimen inter noſtra & legis veteris Sacramenta? In illis enim vix aliud videbatur agi, quàm externa ſanctificatio atque munditia, quod eſt quaſi regium morbum in vultum prodeuntem curare: in noſtris autem Sacramentis præcipuè agitur de animæ remedio & curatione, deque interiori veneni ex imis præcordiis expulſione. Licèt enim peſſimi exempli lues in externam aſpectantium faciem erumpens capelli curetur (pro huius enim rei ſignificatione virtus ineſt Hyacintho ad regium morbum ſanandum,) præcipuè tamen cordis ipſius ſanitas procuratur: id quod celebris Hyacinthi virtus denotat. Non tamen ideo inficiamur, in veteri etiam lege (licèt non adeò perfectè) de grauium animæ peccatorum remediis agi. Nam etſi *omnia in figura contingebant illis*; nihilominus Dei amici & familiares tunc admiſſorum ſcelerum ſcrupulis vexabantur; & pro eorum curatione Diuinam clementiam ac pietatem implorabant. Vt autem hoc etiam in Ligurio adumbraretur, vidimus iam ſupra, ipſo non ſolùm regium curari morbum, ſed etiam calculos veſicæ eo poto elidi.

NOTATIO XXXIII.

De Amethyſto gemma duodecima.

Amethyſti gēma natura examinatur.

Qualis ſit eius color.

COnuenit inter omnes, amethyſtum gemmam eſſe diaphanam, ſiue perſpicuam & colore violaceo. Quamobrem licèt Plinius quinque Amethyſtorum ſpecies deſcribat; de omnibus tamen generatim tradit, *Perlucent omnes violaceo colore*. Hunc ipſum Amethyſti colorem alij exponunt vini comparatione Theophraſtus enim ait, hūc lapidem eſſe, *οἰνωπὸν τῇ χρόᾳ*, id eſt, *vini colore*. Et ex Theophraſto videtur id mutuatus eſſe Epiphanius in ſuo de gēmis libello, dum ait; *Amethyſtum vini ſimilitudinem vibrare*. Fortè comparatio iſthæc deſumitur ex rubro vino, quod Hiſpani vocant *haloque*; ſiue ex alio vino purpureo, quod etiã in vſu eſt. Album enim vinum cõſtat non eſſe ad rem. Nihilominus tamen ipſe etiam Plinius in Amethyſto vini æmulationem conſiderat: nec ſolùm in quarto genere, de quo abſolutè dicit, *Vini colorem habet*, ſed etiam in vniuerſum loquens. ait namque; *Amethyſtum vſque ad vini colorem accedere; ſed in violam deſinere, & fulgorem quendam purpuræ in illa cerni, non ex toto igneum, ſed in vini colorem deficientem.*

Indici Amethyſti (quæ & cæteris pretioſior) purpuræ colore conſtare.

Quod ſi in Amethyſtorum optimum oculos conuertere velimus; nobiliſſimum ait Plinius eſſe Indicum: *Indica abſolutam felicis purpuræ colorem habent. ad hancq; tingentium officinæ dirigunt vota* Hæc eſt vulgaris Plinij lectio: quamuis Dalecampius referat in antiquis manuſcriptis pro illa dictione *felicis*, legi, *Phœnicis*: quod eſt Tyriam purpuram indicare. Tyrus enim eſt veluti Phœniciæ metropolis Atque hæc manuſcriptorum veterum lectio ſatis mihi ſit veriſimilis: nam Tryphiodorus, vt refert Hadrianus Iunius in ſuo Nomenclatore, exponens Amethyſti colorem, eum vocat *αἱματόεις*, id eſt, ſanguineum atque cruentum. Vidimus autem in ſuperioribus, Tyriæ purpuræ colorem eſſe concreti ſanguinis & ſplendentis proprium. Verùm ſanguineus hic color, qui Tyriæ purpuræ & pretioſo Amethyſto conceditur, debet intra violacei coloris limites contineri; quippe de omnibus Amethyſtis generatim Plinius loquēs; *Violaceo* (inquit) *colore perlucent*. Et infra, *Præcellens habet eſſe in ſuſpectu velut ex Carbunculo refulgens quiddam in purpura leniter roſeus nitor*. Hac ratione conciliatur ſanguineus color, quem Tryphiodorus Amethyſto attribuit, cum colore vinaceo, quem eidem adſcribit Theophraſtus & Epiphanius, & cum purpureo, quem eidem Dionyſius Afer concedit, agens de Indico Amethyſto, *καὶ γλυκερὴν ἀμέθυστον ὑπήρεμα πορφύρουσαν, atque dulcem Amethyſtum leniter purpuraſcentem.*

Pretioſi demum Amethyſti color cuiuſmodi ſit.

Ex dictis colligitur in pretioſo Amethyſto vinacei coloris imitationem cum purpura copulari. Si verò ſpeciatim Tyriam attendamus purpuram; id ad ſacrarum Literarum cõſuetudinem eſt aptiſſimum quia ob Phœnicis viciniam videtur Scripturæ purpura explicanda eſſe de Tyria. Præſertim ſi aduertamus, antequam Tyri nobilitatem eò fuiſſe deuolutam, vt communem purpuræ officinam ageret. Lege Plinium lib. 5. cap. 19. vbi de Tyro loquitur; *Nunc omnis eius nobilitas conchylio atque purpura conſtat.*

Amethyſtus quàm ſit grata ac iucunda gemma.

Porrò, quam ſit Amethyſtus aſpectu gratus ac iucundus, facilè deducitur ex nobilibus cognomentis, quibus eum antiqui ſcriptores inſigniunt. Dionyſius Afer eum vocat dulcem: Plinius ex multorum conſenſu gemmam Veneris; ſubditque nomen hoc maximè decere & ſpecie & colore extremo gemmæ.

Amethyſti gemmæ etymologia.

Iam, ſi ad Amethyſti etymologiam oculos reflectamus: huic nomini duplex eſt ſignificatio: altera, *non ebrium*; altera *ebrietatem prohibens*. Ex hiſce ſignificationibus primam gemmæ attribuunt Plutarchus & Plinius; exiſtimantes hallucinari eos, qui gemmæ nomen datum putant à præſidio profligandæ temulentiæ, & credentes dictam eſſe Amethyſtum, quaſi non ebriam; quod ipſius color non valde accenſus ſit ſed tēperatus: nam à vini colore priuſquam eum deguſtet, in violam deſinit. Notum tamen eſt, omnia aduerſus ebrietatem remedia Græcè appellari Amethyſta: atque hac ratione Dioſcorides & alij loquuntur. Eandem virtutem multi huic gemmæ ineſſe dicunt. Quin & Rueus hanc opinionem Ariſtoteli attribui cenſet; licèt ipſius locum non citet Plinius tamen hanc deridet virtutem, aſſeritque eſſe Magorum figmentum. Verum ſiue ratione nominis, ſiue coloris, ſiue virtutis; id iam eſt vulgari conſenſu receptum, vt hæc gemma & eius color deſignent ſobrietatem, vt affirmat Plinius lib. 41.

Amethyſtum ad ſe quodãmodo trahere quod in eius conſpectu eſt.

Plutarchus libello de audiēda poeſica, initio, cùm Amethyſto virtutem tribuit, vt ad ſe trahat, quod in eius conſpectu eſt, *Ij lapilli* (ait) *qui vocantur Amethyſti, vim quandam attrahendi, dum labore fatigati attenduntur, nacti ſunt.* Et addit, ſe optare hanc ſuo libro virtutem imprimere, vt lectus atque in manibus geſtatus animos ad ſe alliciat. Alciatus Emblemate quodam aſſerit colorem ianthinum (qui eſt Amethyſtinus) eſſe proprium eius, qui ſorte ſuarũ ſtatu contentus eſt, *Quiſquis ſorte ſua contentus, ianthina geſtet.*

Sardā gēmā eſſe veluti Amethyſti matrem.

Præter hæc, de Sarda agentes diximus, eam eſſe, quaſi Amethyſti matrem; atque ita nonnullas inueniri gemmas, vna ex parte Sardas, ex altera Amethyſtos. Atque vt Sardam aduertimus in ſaxi alicuius corde reperiri ſolere: ita etiam Theophraſtus tradit, Amethyſtum etiam, ſicut Sardium, quibuſdam petris confractis inueniri.

Alia proprietates Amethyſto attributa.

Huic itidem gemmæ Rueus adſcribit, quòd vigilantes eos reddat, qui eam geſtant. Hæc opinio fortaſſis traxit originem ex Hebraico Amethyſti nomine *ahalmach*, quod Grammatici deriuant à *Chalom*, quod ſomnium ſignificet. Licèt enim ſuſpicentur Hebræi, huius nominis rationem eſſe, quòd qui hunc lapidem geſtat, ſemper ſomnia videat: hoc tamen aut vanum eſt, aut ſomnium eſt inchoatio vigiliæ. Idem etiam Rueus in hac gemmā ſignificationem totius proſperitatis contemplatur.

NOTATIO XXXIV.

De reſpectu & conuenientia gemmæ duodecimæ cum duodecimo articulo.

Duodecimū Symboli caput exponitur.

EXtremi articuli myſterium his verbis continetur; *Carnis reſurrectionem, Vitam æternam*. His in Apocalypſi reſpondent, *Duodecimū, Amethyſtus*. In articuli verbis duo includuntur ſenſus, alter bonorum & improborum communis, alter iuſtorum proprius. Primus eſt, omnes animas cum ſuis ruſus corporibus vniendas fore, nunquam deinceps ſeparandas. Secundus ſenſus eſt, de diſcrimine in generali reſurrectione inter iuſtos & iniuſtos futuro. Etenim in Scripturæ locutione, rectè dicuntur iuſti ſolùm reſuſcitari, & æterna beatitudine frui: quia damnatæ animæ cum ſuo corpore copulatio non quidem vitæ, ſed nouæ mortis initium erit: atque adeò reſurrectionis nomen non meretur, cùm id potiùs ſit denuo corruere, quam ſurgere; nec eius vitæ ſine initium auſpicaturæ, ſed æternam incepturæ mortem.

Fateor ergo, in duodecimo articulo vtrumque contineri ſenſum: nihilominus congruens eſſe reor, vt huius articuli ſymbolum directè ad ſecũdum duntaxat reſpiceret: vt hæc duodecim gemmarum corona pro coronide atque exitu haberet triumphum atque gloriam Beatorum: vnde indirectè etiam indicatur æterna damnatorum miſeria. Cùm enim vtrique ſint in vniuerſali illo iudicio ſiſtẽdi, cumque iuſtorum triumphus ac regnum æterna ſint futura: ex hoc ipſo intelligitur, impiorum etiam damnationem & cruciatus ſempiterna fore: atque vt iuſti corpore pariter & animo perpetuam beatitudinem poſſeſſuri ſunt, ſic etiam ipſorum aduerſarios animâ & corpore æterna ſupplicia luituros. Directè tamen gemma duodecima ad ſempiternam Sanctorum felicitatem applicanda eſt.

Myſtica Amethyſti conſideratio ad 12. articulũ.

In Amethyſto ergo conſiderabant antiqui coniunctionem coloris vinarij cum purpura ac viola, vt iam vidimus. Quapropter vt in Hyacintho philoſophati ſumus ex flore vnde nomen traxit, ſic in Amethyſto, quem ad duodecimi articuli ſignificationem diuina prouidentia voluit vſurpari, ex vino, purpura & viola philoſophandum eſt. Quod cùm ita ſit, quis neſciat, in vino cordis lætitiam & malorum omnium obliuionem denotari? Vide 3. Eſdræ 3. 20. *Omnem mentem conuertit in ſecuritatem & iucunditatem, & non meminit omnem triſtitiam.* Porrò in Euangelio nemo neſcit torrentem illum voluptatis, quo ſunt iuſti in æterna beatitudine inebriandi, per vini allegoriam explicari, Matthæi 26. 29. *Non bibam amodo de hoc genimine vitis vſque in diem illum, cum illud bibam vobiſcum nouum in regno Patris mei.*

Vini etiam tranſlatione ſignificari ſolet, fluxorum & caducorum bonorum vanitate homines inebriari. Hinc Ioãnes (vt ſupra ſuo loco vidimus) depingit Babylonem, id eſt, veterem Romam ethnicam, tenentem manu calicem, quo gentes inebriare volebat. Præcipit autem Salomon, vti ab eo præcaueamus vino, quia euertit animam. Prouerbiorum 23. 31. *Ne intuearis vinum quando flaueſcit.* Si ergo bonorum mundanorũ ſpecies oculis obiecta inebriandi vim habet: efficaciſſimum aduerſùm eam ebrietatem remedium eſt, oculos in ſpiritale cæleſtis beatitudinis vinum inijcere: vt hoc pacto fluxa ac peritura contemnentes ad æterna ac ſolida aſpiremus.

Ad huius rei myſteriũ iure optimo nobis ob oculos ponitur Amethyſtus vini colorem præferens; ſed eiuſmodi vini, quod non modò non mentem deiciat, ſed etiam ab omni ebrietate liberet: quò Græcum ipſum Amethyſti nomen ſpectat, vt ſuperiori notatione expendimus. Hoc autem nihil aliud eſt, niſi nobis indicere, vt mentis oculos a vino illo flaueſcente atque alliciente auertamus, & in illud æternæ felicitatis vinum conuertamus, ſi ſobrij eſſe velimus.

Cæleſtis beatitudinis cõſideratio quantæ ſit vtilitatis.

Simili fere ratione dixit Hieronymus; *Quotieſcunque ſæculi te vana delectabit ambitio, quotieſcunque aliquid videris glorioſum, ad paradiſum mentem tranſgredere.* Atque hoc pacto futuræ vitæ meditatio eſt veluti vetus Amethyſtus, ſiue *ebrietatem prohibens.* Quid, quòd Amethyſtus violam etiam repræſentat? & de violis quidem Plinius ſcribit lib. 21. cap. 19. *Crapulam & grauedines capitis earum coronis olfactuue diſcutiunt.* Quod autem crapulam arcet, ardorẽ etiam à vino inductum refrigerare poteſt. Vnde æternæ vitæ cõmẽtatio extinguit incendium, quod in noſtris animis fluxorum bonorum excitat appetentiam. ad quod etiam conducunt ipſius Plinij in eodem capite verba; *Purpureæ violæ refrigerant, & contra inflammationes illinuntur ſtomacho ardenti; imponuntur & capiti in fronte.*

Amethyſtus à veteribus dictus dulcis, & Veneris gemma quid ſymbolicè ſignificet.

Ad magni ſolatij ſignificationem, quod iuſti ex ſperatæ beatitudinis conſideratione percipiunt, confert illa Amethyſti appellatio, qua dicebatur *dulcis*, & *Veneris gemma.* Ad hæc, vt Amethyſtus *digitorum attritu calefactus habet vim attrahendi*: non aliter carnis reſurrectionis meditatio, & ſempiternæ etiam vitæ, quam in cælo ſperamus, animos allicit, & mirum in modum afficit. In huius etiam vitæ laboribus & anxietatibus, ne earum fluctibus obruamur, ſed doloris abſtergeamus lacrymas, ſuauis pariter atq; efficax eſt commentatio ſempiternæ felicitatis, quam nobis Deus in cæleſti regione præparauit. Hanc in rem Plinius eodem illo capite affirmat, purpureas violas eſſe ſalutarem medicinam *contra anginas, & oculorum pituitas, epiphoras & ſuppurationes.* Atqui angina gutturis præcluſionem & ſuffocationem minitatur: Epiphoræ autem ſunt oculorum delacrymationes, cùm aſſiduus humoris illapſus oculos angit: ſuppurationes verò ſunt vlcera. His addit Plinius, quod in violis eſt purpureum, comitialibus morbis mederi; & ſemen violæ ſcorpionibus aduerſari. Sed, omiſſâ violâ, ad purpuræ conſiderationem tranſeamus.

Amethyſtinus purpuræ perfectæ color eiuſ rei ſit ſymbolum.

Perfectum purpuræ colorem fuiſſe Amethyſtinum, iam in ſuperioribus vidimus, & ad eam in officinis dirigi vota, A vt Plinius loquitur. Neminem igitur latet, purpuram præſertim Tyriam regum ac principum fuiſſe veſtem. Hinc itaque, nullam gemmam reperiri potuiſſe aptiorẽ amethyſto ad innuendum feliciſſimum illum iuſtorum ſtatum in cæleſti patria; vbi omnes reges ac principes erunt, & filiorum Dei dignitate fruentur.

Diſcrimen verò maximum, quod inter æternum illud regnum & hęc terrena ac temporalia intereſt, eleganter figuratur in Amethyſto, qui eundem pretioſæ purpuræ colorem in nobiliſſima gemma retinet, quod perinde eſt, quaſi purpuram a tinea & corruptione intactam aſſeruare; & illi firmitudinem, ſplendorem ac perſpicuitatem conferre. Optabile quidem terrenis regibus foret, vt ipſorũ purpura Amethyſtum imitaretur. Verùm maximum intereſt inter vtrumque diſcrimẽ. Nam purpura demum lanea eſt: B Amethyſtus gemma pretioſiſſima. Ita illud debet pro vero ac ſolido regno reputari, quod Beatorum eſt proprium, præſertim poſt generalem omnium reſurrectionem: vt dicitur Apocalypſeos 22. 5. *& regnabunt in ſæcula ſæculorum.*

Beatorum felicitas quomodo in Amethyſti colore adumbretur.

Quòd ſi verum eſt, quod ex Alciato retulimus, colorem Amethyſtinum eſſe eorum proprium, qui ſua ſorte contenti ſunt; hæc certe felicitas in vna Beatorum patria cumulatiſſimè poſſidetur: nam in terris multò ſecus accidit. omitrum quod Horatius ait lib. 1. Satyrã primã,

--------Vt nemo, quam ſibi ſortem
Seu ratio dederit, ſeu fors obiecerit, illa
Contentus viuat, laudet diuerſa ſequentes.

Porrò, ſi in Amethyſto (vt diximus) innuitur perfecta C felicitas: hæc ad illam vſque tranſactã reſurrectione beatitudinem non omnino videtur expleta: tunc enim Beati corporis pariter, animique gloriam poſſidebunt, nec quidquam ſibi ampliùs remanebit optandum. Cùm autẽ Chriſti Saluatoris noſtri reſurrectio ſit generalis iuſtorum reſurrectionis exemplar atque principium: ad huius rei ſignificationem maximè facit, Sardam (quæ Chriſti reſurrectionis eſt ſymbolum) eſſe quaſi matrem & originem Amethyſti, vt in eius gemmæ explicatione notauimus. Ad hæc, quemadmodum Plinius ait Sardam intra ſaxi cor generari: ita etiam ex Theophraſto obſeruauimus, perinde accidere Amethyſto. Quorum vtrumque nos docet, vt Chriſtus ex lapideo ſepulchro glorioſus & incorruptus proceſſit; ita etiam iuſtos ex ſuis ſepulchris glorioſos prodituros, quod ſuo modo erit, quaſi ſi reſurrectionis iuſti gemma intra ipſius ſepulchri ſaxum generetur.

Item de Amethyſtino purpuræ colore ſymbolicè.

D Iam, quod certum omnino eſt de generali iuſtorum reſurrectione magno futura ornamento Chriſti triumpho; id etiam in veteri, quam accepimus, conſuetudine ſignificatur; quando triumphantium veſtis, licet aurea fuerit, purpurã tamen ornabatur. ait enim Plinius de purpura; *in triumphali miſcetur auro.* Quare cum Chryſolithi aurum ſit Chriſti gloriæ ſymbolum (vt ex alibi dictis colligi poteſt) cũmque Amethyſti purpura iuſtorum reſurrectionem & glorificationem adumbret; iure optimo vtrumque admiſcetur.

Ad felicem etiam beatitudinis ſtatum pertinet, vt iuſti non ſolùm reges ſint, ſed etiam ſacerdotes; iuxta vſitatam illam Scripturæ phraſim de ſacerdotali regno. Pro hoc autem nouimus purpuram non regum modò fuiſſe olim inſigne, ſed etiam Pontificum, vt Plinius aſſeuerat lib. 9. E cap. 36. dum ait; *Diis aduocatur placandis*, quaſi dicat, ad rem diuinam faciendam, Pontifices ethnicos purpurâ indui ſolitos. Nec opus eſt ea de re ad Gentilium vſum confugere: id nos ſacræ Literæ docent, dum præcipit Deus Ephod Pontificis factum ſimul cum purpura intexi. Vnde Amethyſti color ſacerdotalem dignitatem cum regia connectit, quo ſignificet cumulatiùs Beatorum in cælo felicitatem.

Quòd Amethyſtus ſui geſtatorem reddat vigilantem, quid ſignificet myſticè.

Poſtremò, quòd Amethyſtus faciat vigilantem eum, qui ipſum geſtat, id nos ſymbolicè monet, futuræ gloriæ conſideratione iuſtos alacres & erectos reddi, ne ſe ſegnitiæ atque ſocordiæ dent. quippe dæmon communis aduerſarius, *non dulci declinat lumina ſomno*, ſed, *circuit quærens, quem deuoret*, quémque a futura illius ſtatus poſſeſſione F deturbet. Quam Amethyſti proprietatem ſi cum altera ſobrietatis, quæ ipſius nomine præfertur, componas; videtur huius articuli Amethyſtus nos illis Petri verbis excitare atque hortari; *Fratres ſobrij eſtote & vigilate, quia aduerſarius veſter diabolus*, &c.

NOTATIO XXXV.

Diſputatio de partitione duodecim Rationalis gemmarum inter duodecim tribus Iſraelis.

Quæſtio de partitione duodecim gemmarum Rationalis. Vbi earum ſeries & ordo expenditur.

EXodi 28 exponitur ordo lapillorum duodecim Rationalis, & dicuntur in eis fuiſſe inſcripta nomina duodecim tribuum Iſraelis: *ſinguli lapides nominibus ſingulorum per duodecim tribus*. Non tamen deeſt, qui exiſtimet, minimè conſtare, quod nomē cuique gemmæ fuerit inſculptū. Primò, quia nonnulli interpretes in gemmarum ordine B differunt a Vulgata. Ordo enim gemmarum in Vulgata huiuſmodi eſt. 1. *Sardius*, 2. *Topazius*, 3. *Smaragdus*, 4. *Carbunculus*, 5. *Sapphirus*, 6. *Iaſpis*, 7. *Ligurius*, 8. *Achates*, 9. *Amethyſtus*, 10. *Chryſolithus*, 11. *Onychinus*. 12. *Beryllus*. Et præter diuerſas opiniones, quas notatione 4. expreſſimus, Chaldaicæ Paraphraſis interpres Cant. 5. 14. gemmas duodecim hoc ordine recenſet. 1. *Sardium*, 2 *Topazium*, 3. *Sapphirum*. 4. *Carbunculum*, 5. *Smaragdum*, 6. *Iaſpidem*, 7. *Beryllum*, 8. *Achatem*, 9. *Amethyſtum*. 10. *Chryſolitum*, 11 *Onychinum*, 12. *Ligurium*. Hæc itaque verſio a Vulgata in eo differt, quòd Smaragdum cum Sapphiro, Ligurium cum Beryllo permutet.

Deinde, dicent aliqui minimè conuenire inter interpretes de ordine, qui in duodecim tribuum nominibus in Rationali ſcriptis fuit ſeruatus: quare licèt conſtet de ſeptima C gemma, cùm ſeptimum nomen ſit ignotum, conſtare non poſſe de nomine in eâdem gemma inſculpto. Quòd verò certus non ſit ordo, quo fuerint ea nomina in Rationali conſcripta, inde videtur poſſe probari; quia Scriptura non ſemper tribuum duodecim nomina eodem ordine recēſet; licèt conſentiant omnes de filiorum Iſraelis ordine, ſi eorum attendantur natalitia.

Filiorum Iacobi ordo, ſecundùm cuiuſque natiuitatem.
Geneſ. 29.
Geneſ. 30.
Geneſ. 35.

Conſtat enim eos hoc ordine in lucem ſuſceptos: primò quatuor primos Liæ filios, nempe 1. *Ruben*, 2. *Simeon*, 3. *Leui*, 4. *Iuda*. Deinde Balæ duos filios, 5. *Dan*, 6. *Nephtali*. Mox duos Zelphæ, 7. *Gad*, 8. *Aſſer*. Poſtea duos alios Liæ, 9. *Iſachar*, 10. *Zabulon*. Denique duos Rachelis 11. *Ioſeph*, 12. *Beniamin*. Veruntamen in Iacobi benedictione ad filios diuerſus eorum ordo præſcribitur Gen. 49. priùs enim nominatur Zabulon, quam Iſachar: & vterque præponitur filiis duarum ancillarum. In harum D item ancillarum filiis ordo ſimiliter immutatur, hac ratione: *Dan*, *Gad*, *Aſſer*, *Nephtali*, cùm tamen natiuitatis ordo ſit, *Dan*, *Nephtali*, *Gad*, *Aſſer*.

Præter hæc, in Moſis benedictione Deut. 33. longè alia ſeries exponitur, hoc pacto: 1. *Ruben*, 2. *Iuda*, 3. *Leui*, 4. *Beniamin*, 5. *Ioſeph*, 6. *Zabulō*, 7. *Iſachar*, 8. *Gad*, 9. *Dan*, 10. *Nephtali*, 11. *Aſſer*. In qua benedictione omittitur *Simeon*. Porrò Num. 1. bis enumerantur Iſraelis tribus, & ſingulis vicibus ordo variatur, Primò ſic, 1. *Ruben*, 2. *Simeon*, 3. *Iuda*, 4 *Iſachar*, 5. *Zabulon*, 6. *Ephraim*, 7. *Manaſſe*, 8. *Beniamin*, 9. *Dan*, 10. *Aſſer*, 11. *Gad*, 12. *Nephtali*. Secundò verò ſic: 1. *Ruben*, 2. *Simeon*, 3. *Gad*, 4. *Iuda*, 5. *Iſachar*, 6. *Zabulon*, 7. *Ephraim*, 8 *Manaſſe*, 9. *Beniamin*, 10. *Dan*, 11. *Aſſer*, 12. *Nephtali*. Sed alia inſuper enumerandi duodecim tribus ratio recenſetur Num. 2. vbi exprimuntur, quæ tribus ad Orientem fuerint, quæ E ad Occidentem, &c. Alia enumerationis ſeries traditur Ezechielis 48. vbi in portas duodecim totidem tribus diſpartiuntur. Alius etiam ordo numeratur Apocalypſis 7. quo in loco Dan prætermittitur, & in ceteris immutatur ordo. Ad hæc; Chaldaica Paraphraſis, vt duodecim tribubus gemmas Rationalis accommodet, eas Canticorum 5. 14. hoc ordine recenſet 1. *Ruben*, 2. *Simeon*, 3. *Leui*, 4. *Iuda*, 5. *Iſachar*, 6. *Zabulon*, 7. *Dan*, 8. *Nephtali*, 9. *Gad*, 10 *Aſſer*, 11. *Ioſeph*. 12. *Beniamin*. In hoc ordine priùs ſex filij Liæ per ordinem numerantur. Deinde ancillarum filij ſuo etiam ordine: poſtea duo Rachelis. Hæc enumerandi diuerſitas & opinionum multiplicitas in ſignificatione Hebraicorum nominum, quæ Scriptura Rationalis gemmis imponit Exodi 28. videntur primo aſpectu tollere omnem firmitatem, ex qua poſſit conſtare de nomine ſingulis gemmis inſculpto. F Accedit, quòd non deeſt, qui opinetur nomē Leui tribui in aliqua gēmarum non eſſe inſcriptum; ſed Ephraim & Manaſſe in duabus diſtinctis gemmis. Sic ſanè Ribera lib. 3 de Templo cap. 11. contra communem opinionem, quam expoſuit Abulenſis Exodi 28. Et contra Chaldaicam paraphraſim Cant. 5. quæ nomen Leui in vna gemma apponit.

Conſtare de nomine ſingulis Rationalis gemmis inſcripto.

Nihilominus certò exiſtimo, conſtare de nomine cuiuis lapidi inſcripto: atque adeò tam nominum, quam gemmarum diſtributionem eſſe eam, quæ ſequitur, 1. *Ruben* in Sardio, ſiue Cornerina, 2. *Simeon*, in Topazio. 3. *Leui*, in Smaragdo. 4. *Iuda* in Carbunculo, 5. *Dan* in Sapphiro, 6. *Nephtali* in Iaſpide, 7. *Gad* in Ligurio, 8. *Aſſer* in Achate, 9. *Iſachar* in Amethyſto, 10. *Zabulon* in Chryſolitho, 11. *Ioſeph* A in Onyche, id eſt, Sardonyche (quæ eſt Scripturæ Onyx.) 12. *Beniamin* in Beryllo.

Stabilitur & probatur ſuperior aſſertio.

Quam pro hac diſtributione rationem afferam, in duas diuiditur partes. Prima: gemmarum nomina ſunt rectè per vulgatum interpretem tranſlata: id quod ſatis a nobis probatum eſt. Altera meæ rationis pars eſt eiuſmodi: quia in duodecim Rationalis gemmis inſculpta ſunt tribuum nomina per proprium cuiuſque natiuitatis ordinem; id eſt in prima, qui primò fuit natus; in ſecunda, qui ſecundò; in tertia, qui tertiò, & ſic de reliquis. Eâdem ratione, quam conuiuio vndecim fratribus per Ioſephum apparato, *Sederunt* (illi) *coram eo, primogenitus iuxta primogenita ſua, & minimus iuxta ætatem ſuam*. Geneſ. 43. 33. quod vbi certum eſſe ſtatuamus, multò adhuc certius eſt natiuitatis ordo, vt iam expendimus. B Quòd verò natalitiorum ordine fuerint eorum nomina in Rationali exſcripta, docent Ioſephus lib. 3. Antiquit. cap. 11. Epiphanius in ſuo libello de gemmis prope finem, Hieronymus Epiſt. 128 & Abulenſis Exodi 28. Verum eſt tamen, ab Epiphanio Beryllum attribui Ioſepho, & Onycha Beniamino; quia hoc ordine gemmas ipſe perlegit in Septuaginta editione.

Obiectio contra prædictā aſſertionem.

Dicet aliquis, quemadmodum natiuitatis ordo non obſtitit, quominùs Iacobus ſuis filiis diuerſo ordine benedixerit, vt habetur Geneſ. 49. quemadmodum etiā Moſes Deuter. 33. eandem natiuitatis ſeriem inuertit. Sic etiam fieri potuit ob rationem aliquam nobis ignotam (vel fortè, vt nominum in gemmis impreſſus ordo ad Iacobi benedictionis ordinem aptaretur) aliam enumerandi rationem à natiuitatis ſerie diuerſam ſeligi potuiſſe. Præterea C veriſimile non eſt, antiquis Hebræis fuiſſe ignotum ordinem, quo Rationalis nomina erant inſcripta: qua de re expreſſam Chaldaicæ paraphraſeos auctoritatem habemus, quæ diuerſo ordine nomina inter gemmas partitur. Nam vt ſex Liæ filios ſimul cōiungat, Iſachari & Zabuloni quintum & ſextum locum præbuit, quantumuis iuxta natalitiorum rationem nonus & decimus eis obtingerent; deinde Dan, Nephtali, Gad, & Aſſer, qui locum quintum, ſextum, ſeptimum, & octauum iuxta natalis ordinem occupare debebant; occupant tamen ſeptimum, octauum, nonum, & decimum, atque adeò ſex tribus è ſuis natiuitatis locis atque ordine excluduntur.

Diluitur propoſita obiectio.

Reſpondeo tamen, Chaldaicam Canticorum paraphraſim non eſſe tanti, vt eâ nimiùm niti poſſimus; cùm multa habeat falſa & commentitia, & in eodem gemmarum ordine Chaldaicæ Exodi paraphraſi repugnet, vt liquidò cō D ſtat ex eo, quòd in Exodo quarta gemma eſt Smaragdus, cùm tamen in Cantico Canticorum, ſit quinta. Ordo itē, quo in Canticorum paraphraſi numerantur tribus, irrationalis eſt. Nec enim aliqua vrget ratio, cur Liæ filij debeant ſimul numerari. Nam ſi in hoc dignitas attendatur; cur in extrema loca Rachelis filij reiiciuntur? Sin autem dignitatis ratio non habeatur, cur Liæ filij apponuntur: cùm certum ſit, inter primos quatuor & duos poſtremos fuiſſe natos quatuor ancillarum filios? Ad id verò, quod opponitur, aliis in locis enumerari tribus nullo antiquitatis ordine ſeruato, reſpondeo, mirum non eſſe, ſi ad ſermonem de illis inſtituendum non ſemper ætatis ordo retineatur: præſertim ſi qua peculiaris urgeat ratio; qualem credibile eſt extitiſſe, vbi diuerſo numerantur ordine. At vt E nomina duodecim in gemmis inſculpantur (cùm Deus ſolùm præceperit ea in duodecim gemmis inſcribi; & gemmarum ordinem expreſſerit) ille tantùm ordo germanus ac legitimus videtur, qui ipſos Iſraelis filios in natalitiorum viciſſitudine diſcriminauit. Nam vt alio ponerentur ordine, opus eſſet, id ita fuiſſe à Deo præceptum, ſi præcepiſſet, explicaſſet vtique Scriptura: quòd cùm non exprimat, haud obſcuro eſt argumento, eundem natiuitatis ordinem in nominum inſcriptione fuiſſe ſeruatum.

Hoc ipſum validè confirmatur ex ſequenti notatione; in qua conſtabit, idoneam reperiri congruentiam & proportionem ad gemmarum nominum partitionem à nobis ſupra poſitam: alioqui non apta aſſignaretur ratio, cur (verbi gratia) Nephtali octaua Rationalis gemma, nempe Achates obtigerit; Zabuloni ſexta, id eſt, Iaſpis; idemque de ceteris dictum eſto.

F

NOTATIO XXXVI.

In qua explicatur, quàm congruenter duodecim gemmæ ſint tribubus duodecim diſtributæ.

PRæmitto 1. ex præcedenti notatione, veram ac legitimam gemmarum diſtributionem inter duodecim tribus Iſraelis eſſe eam, quam ibidem expreſſimus.

Gemmarum

Secundò etiam aduerto, congruentiſſimam rationem

Rationalis rationem & partitionem ex Apocalypſeos gemmarum ſignificatione eſſe petẽdam.

& ſacris Literis digniſſimam, quæ ad hanc gemmarũ partitionem reperiri potuit, deſumendam eſſe ex ea ſignificatione, quam Apocalypſis in cæleſtis ciuitatis fundamentis vnicuique harum gemmarum attribuit. Si enim ſignificatio gemmarum duodecim, quam hactenus in Apocalypſi vidimus, deprompta erit ea gemmarum Rationalis ſignificatione; id quam maximè erat optandum. Neque id impedimento eſt, quominus in vna aut altera gemmarum Rationalis congruentia fortaſſis alia ſubeſſe potuerit, vt illi tribui fuerit eiuſmodi gemma applicata. Sed huiuſmodi rationes aliunde petitas, quam à ſignificatione in Apocalypſi tradita, fruſtra in vniuerſis gemmis inquiremus: ſi verò Apocalypſeos ſignificationem attentè perſcrutari velimus: in gemmarum ſingulis congruentiſſimam reperiemus rationem, vt ea infra dicendis conſtabit.

Cur in Rationali gemmæ ita fuerint eodem ordine ſcriptæ, atque in Apocalypſi?

Tertiò aduerto, vbi in Rationalis gemmis eum reſpectum ad Apocalypſeos gemmarum ſignificationem admiramus, eam protinus difficultatem occurrere, nimirum cur non fuerint huiuſmodi gemmæ conſcriptæ, eodem ordine, qui in Apoſtolici Symboli articulis fuit ab Apocalypſi ſeruatus? Reſpondeo tamen, in Rationalis gemmarum diſtributione ille potiſſimùm ſcopus fuit propoſitus, vt in duodecim Iſraelis tribus gemmæ congruenti ordine partirentur. Cum hoc autem ſtare non poterat, vt tribus ipſæ ordine antiquitatis conſcriberentur; & tamen ſingulis ea gemma obtingeret, quæ illis maximè quadrabat. Deinde in veteris inſtrumenti figuris neceſſe non erat, eundem ſeruare ordinem, quem teſtamenti noui veritates per eaſdem figuras adumbratæ inter ſe ſeruant. Nam legitima rerum ſeries ac diſpoſitio ad veritates ipſas reſeruabatur, & in ipſiſmet figuris congruentius erat, illum enumerationis ordinem retinere, quem hiſtoria ipſa requirebat. Atque ita permutato poſtea ordine, vt teſtamenti noui veritates poſtulabant, deprehenduntur antiquæ figuræ congruere ſignificationi in eis contentæ. Patet hoc in Habacuc cantico; vbi verè ac propriè prænũciatur inſtauratio veterum operum admirabilium, quæ Deus in ſuo populo patrauerat: & tamen, quo prædicuntur ordine non idem omnino eſt, qui in antiquorum prodigiorum efficientia fuerat ſeruatus, ſed ſecundùm eam rerum ſeriem figurantur, qua poſtea legis gratiæ tempore fuerant illa prodigia renouanda, quæ ſeries erat longè alia ab ea, qua antiquæ figuræ contigerunt vt in eius cantici commentario planum fiet. Notandũ item eſt, Spiritui ſancto conuenientiſſimum fuiſſe viſum, vt poſteà immutaretur ordo, vt ipſamet noua enumerãdi ratio atq; ordo nos in ipſius ſignificationis deduceret cognitionẽ, & ad eam faciliùs aſſequendã illuſtraret; iuxta ea, quæ in Habacuci cantico diſputabimus.

Singulis tribubus ſingulæ aptantur gemmæ, & cuiuſque ratio redditur.
Sardius, aptatur Ruben.

His ita conſtitutis; per ſingulos Patriarchas breuiter diſcurramus oportet. Primò *Sardius* congruenter adſcribitur Ruben. Nam hæc gemma Chriſti reſurrectionẽ repræſentat. Et Ruben fuit Iacobi primogenitus. Ipſius pater Gen.49.3. *Ruben* (inquit) *primogenitus meus; prior in donis, maior in imperio.* Conſtat in Scripturæ loquutione nomen primogeniti Chriſto tribui ob gloriam ac maieſtatẽ, qua ex mortuis victor reſurrexit; nec non ob imperium ac dominationem in res omnes creatas. Lege ad Ro.8.29. *Vt ſit ipſe primogenitus in multis fratribus.* & ad Col.1.15. *Primogenitus omnis creaturæ.* Et nu.18. *Primogenitus ex mortuis.* Ad Hebr.1.6. *Cùm iterum introducit primogenitum in orbem terrarum.* Apoc.1.5. *Primogenitus mortuorum.*

Topazius, Simeoni.

Secundò Simeoni adſcribitur *Topazius*, qui Symboli articulum de Spiritu ſancto adumbrat: quippe diuini Spiritus communicatio erat reſeruata ad illud tempus, cùm Chriſtus reſurrexiſſet iuxta illud Ioannis, *Nondum erat Ieſus glorificatus.* Vbi autem reſurrexit, mox ad diſcipulos fuit loquutus; *Accipite Spiritum ſanctum.* Cùm ergo Simeõ fuerit natu ſecundus à Ruben, atque ipſum Ruben primogenitum mox cõſequutus; aptè cohæret vt ſortiretur Topazium, quod eſt ſymbolum diuini Spiritus in filios Eccleſiæ fideles poſt Chriſti reſurrectionem effundendi. Facit quòd Simeon ſonat *exauditionem.* Cùm autem Deus ſuum fidelibus Spiritum impertiuit, vtique exaudiit eam ſanctorum Patrum orationem, *Emitte ſpiritum tuum, & renouabis faciem terræ.* Atque hanc eandem orationem ille Eccleſiæ hymnus continet, *Veni creator Spiritus,* &c.

Smaragdus, Leui.

Tertiò, *Smaragdus*, paſſionis Chriſti ſymbolum, ad Leui aptatur ſatis meritò: quia ad tribum Leui ſpectabat offerre legis ſacrificia, quibus veluti lineamentis quibuſdam & vmbris figurabatur potiſſimum illud noui teſtamenti ſacrificium, quod in Chriſti paſſione fuit æterno Patri oblatum.

Carbunculus, Iudæ.

Quartò Iudam reſpicit *Carbunculus*, id eſt, gemma incarnationis articulum ſignificans; vt innuatur, Chriſtum ex Iudæ tribu humanam carnem aſſumpturum; atque adeò Verbum incarnatum fore illum *catulum Leonis Iuda,* de quo Gen.49.9.

Sapphirus, Dan

Quintò, *Sapphirus* repræſentat ſecundum Symboli articulum, qui Ieſum Chriſtum eſſe verum Dei filium, verumque Meſſiam profitetur. Hæc gemma quadrat in Dan; vt ea tribus hoc afficeretur honore per alluſionem ad ea Iacobi verba, quæ in filij Dan benedictione continentur; *Salutare tuum expectabo Domine.* Quibus in verbis, quamuis ipſe pater Iacobus loquens inducatur, peculiaris tamen aliqua extitiſſe videtur ratio, cur ea in Dan benedictione, (quæ ſeptima eſt) potiùs quam in ceteras infereretur. Sed vtcumque ſe res habeat, fuit ſaltem honorificum Dan, vt verba illa ipſius benedictioni propria forent. Fortè hac in re diuinus Spiritus attendit Samſonẽ ea tribu Dan oriturum; qui ſuum liberaret populum, & incolumem præſtaret admirandis prodigiis: in quo Chriſti Domini figuram adumbrauit.

Iaſpis, Nephtali.

Sextò, Iaſpis quadrat Nephtali. Ea gemma primum creationis articulum indicat. Et fortè habitus fuit reſpectus ad nomen Nephtali, quod ſonat æquiparationem. Atqui creatio omnes ex nihilo productos reddit æquales; ita vt de nulla alia nobiliori origine, aut atauorum gloriâ quam de ipſo nihilo gloriari poſſimus.

Ligurius, Gad.

Septimò, Gad conuenit Ligurius, qui eſt Lyncurius Plinio, vt vidimus in Hyacintho, vndecimâ Apocalypſeos gemmâ. Etenim Hyacinthus in Apocalypſi fuit congruentiſſimè pro Rationalis Ligurio ſuffectus. Vtraque autem gemma appoſita eſt ad peccatorum veniam ac remiſſionẽ indicandã: atque ideo Gad attribuitur gemma huius articuli & myſterij ſymbolum. Quia Gad ſignificat felicem ſiue beatum, & ſcriptum eſt, *Beati, quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata; Beatus, cui non imputauit Dominus peccatum,* Pſal.31.1. Fortè huc ſpectat illud, *Benedictus in latitudine Gad.* Deut.33.20.

Achates, Aſſer.

Octauò, Aſſer in octaua Rationalis gemma erat inſcriptus, nempe in Achate: quam non ſine peculiari myſterio Apocalypſis in Chryſopraſum commutauit. Etenim veteris teſtamenti figuris ſucceſſit Chriſtianæ Eccleſiæ Spiritus, & Chriſti Domini regnum in ea ſtabilitũ. Videtur ergo Achates ad tribum Aſſer fuiſſe aptata: quia Aſſer felicitatẽ ſonat. Et magna Hebraici populi felicitas ſita erat in myſteriorum legis gratiæ repræſentatione. Eo fere modo, quo gemmæ Achatis felicitas in eo conſiſtit, vt rerum variarum imagines ac ſimilitudines ſint in ipſa gemma expreſſæ, vt arborum, animalium, &c. Vnde celebris eſt gemma illa Achates Pyrrhi Epirotarum regis, in qua nouem Muſæ & Apollo citharam tenens ſpectabantur; non arte, ſed ſponte naturæ, de quo Plinius lib.37.cap.1.

Amethyſtus, Iſachar.

Nonò Iſachar Amethyſtus applicatur; quæ gemma poſtremam Apoſtolici Symboli veritatem, id eſt, præmium æternæ felicitatis, iuſtis in cælo conferendum proponit. In quo videtur haberi reſpectus ad Iſachar nominis etymon; quod perinde eſt ac *præmium ſeu merces.*

Chryſolitus, Zabuloni.

Decimò Zabuloni obtingit Chryſolitus, qui Chriſti aſcenſionem figurat. quod nobis innuit prophetiam illã de Zabulonis tribu: quæ licet primis temporibus non magni fuerit habita; poſtea tamen ad ſublimem fuerat dignitatẽ euehenda, iuxta Iſaiæ vaticiniũ, cap.9.1. *Primo tẽpore alleuiata eſt terra Zabulon, & nouiſſimo aggrauata eſt via maris trãs Iordanem Galilææ gentium: populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucẽ magnam; habitantibus in regione vmbræ mortis lux orta eſt eis.* &c. Et quamuis fiat ibi pariter mentio Zabulonis & Nephtali: Zabulon tamen priori loco memoratur. Sẽſus autẽ loci huius ſpectat haud dubiè feliciſſimam ſortẽ, quæ Galilæos manebat; quòd ex ea regione homines eſſent ad Apoſtolicũ culmen extollendi: in qua dignitate & aſcẽſione, quodammodo Chriſti aſcenſio adũbrabatur. Idemque myſteriũ in Moſis benedictionibus cõtinetur Deut.33.18. *Lætare Zabulon & Iſachar, populos vocabunt ad montem, ibi immolabunt victimas iuſtitiæ. Inundationem maris quaſi lac ſugent, & theſauros abſconditos arenarum.* Quod ad Gentium conuerſionẽ per Chriſti diſcipulos factam referendum eſt.

Sardonyx, Ioſepho.

Vndecimò, Ioſepho reſpondet Sardonyx: ea eſt, quæ inter Rationalis gemmas appellatur Onyx. Cùm autem Chriſti deſcenſum ad inferos repræſentet, meritò ad Ioſephum transfertur; qui deſcenſionem Chriſti ad limbum figurauit, quando miſſus eſt in ciſternam veterem Gen.37.24. Siue etiam quando ſuis fratribus ſe obtulit cognoſcendum, ac dixit, *Ego ſum Ioſeph frater veſter.* Geneſ.45.4.

Beryllus, Beniamino

Duodecimò Beryllus (ſymbolũ Chriſti ad Patris dexteram ſedentis, & inde tandem ad extremum iudiciũ venturi) in Benjaminum quadrat mirificè; nam Benjamin ſonat idẽ quod *filius dexteræ.* Vnde quia Chriſtus eſt Filius Dei, qui ad Patris dexteram ſedet, propterea *inde venturus eſt iudicare viuos & mortuos.* Fortè cum hoc eodem myſterio concinunt verba illa, quæ de Benjamino dicuntur. Geneſ.49.27. *Veſpere diuidet ſpolia.* Nam ad iudicem ſupremum diuiſio ſpoliorum ſpectat. Non me latet, commutato tam gẽmarum, quàm tribuum ordine, Chaldaicam paraphraſim aſſignare Beryllum tribui Dan, cuius nomen ſonat iudicium, quod valde conuenire videbatur cum gemmarum Apocalypſeos myſterio, vt gemma ſupremum iudicium repræſentans aptaretur Dan, cuius nominis ſignificatio ipſum

impor

importat iudicium. Verùm minimè licet aut gemmarum ſeriem, aut Patriarcharũ natales inuertere. Nec ſatis eſt, congruentiam aliquam in vno, aut altero ex duodecim nominibus reperiri, vbi cetera omnia applicari non poſſunt.

De ordine, quo gemmæ Rationalis in quatuor verſus ſunt diſtributæ.

Diximus hactenus de conuenientia diſtributionis gemmarum in Rationali. Conſideratis tamen quatuor ipſius verſibus, elucet etiam aliquid conſideratione dignum. Obſeruandum ergo eſt, gemmas duodecim in quatuor Rationalis verſibus hoc ordine fuiſſe diſpoſitas incipiendo a dextra ad ſiniſtram, vt mos erat Hebræis.

Smaragdus	*Topazius*	*Sardius*
Iaſpis	*Sapphirus*	*Carbunculus*
Amethyſtus	*Achates*	*Ligurius*
Beryllus	*Sardonyx*	*Chryſolitus.*

Conſiderata verò ſignificatione in quadruplici Rationalis angulo, continentur quatuor illuſtriſſima noſtræ fidei capita, nempe Chriſti aſſertoris noſtri *Paſſio*, *Reſurrectio*, *Aſcenſio*, & ad extremum iudicium *Aduentus*. In centro autem (vbi Sapphirus & Achates ſedem habent) includuntur Chriſtus per Sapphirum, Eccleſia per Achatem figurati: ſupra Chriſtũ Spiritus ſanctus in Topazio; ſub Eccleſia limbus Sanctorum Patrum in Sardonyche expreſſi ſunt. Porrò Chriſtus ad vtrumque latus habet creationem & incarnationem; quia *omnia per ipſum facta ſunt*, & *Verbum caro factum eſt*. Eccleſiæ verò vtrumque conſtipant latus hinc remiſſio peccatorum ad hanc vitam, inde æterna gloria ad cæleſtem beatitudinem. Nam Ligurius ad remiſſionem peccatorum refertur, quod eſt gratiæ: & Amethyſtus ad vitam æternam, quod eſt gloriæ.

De ordine gẽmarum Apocalypſeos.

Multò tamen exactior eſt gemmarum ordo in Apocalypſi ſeruatus, vt doctrinæ Euangelicæ perfectionem decebat. Quòd ſi alicui placeret ex gemmis hiſce duodecim totidem emblemata effingere, quibus duodecim Apoſtolici ſymboli figurarentur articuli (ſicuti ad pilei ſeu galeri ornamentum ſolent hodie pretioſa ex auro atque gẽmis cingula elaborari) concinnum ſatis atque elegans eſſet inuentum cinguli huiuſmodi coagmentati ex gemmis duodecim, Iaſpide, Sapphiro, Smaragdo, & reliquis per Apocalypſeos ordinem numeratis. At, ſi cui magis arriderent Chriſti & Eccleſiæ imagines: ille primos octo ſymboli articulos poſſet rectè figurare in duplici Chriſti Domini effigie, altera ſtante, & iaſpideam globoſi mundi imaginẽ læua tenente, ac dextera ſmaragdinam crucem huic intima eſſet veſtis Sapphirina, extima ex Carbunculis & Adamantibus conſtans (nam Adamantes etiam in Scriptura inter Carbunculos numerantur.) Atque in hac imagine quatuor primi fidei articuli poſſent non ineptè effigiari. Quatuor autem ſequentes articuli poterunt figurari in alia Chriſti effigie: cui hypopodium ſit ex Sardonyche; & imago ipſa interius induſium ex Sarda; exterius ex Chryſolytho habeat, & in manu Beryllum geſtet.

Ad tria Symboli capita ſequentia, effingi poteſt Eccleſiæ ſimulacrum ſtantis Topazio coronatæ & intrinſecus Chryſopraſis, extrinſecus Hyacinthis amictæ.

Denique extremus articulus congruenter ſignificabitur per alteram ipſius Eccleſiæ imaginem ſedentis, quæ Amethyſtis induta ac redimita ſit. Omnes autem hæ quatuor effigies in eadem tabula poſſunt hoc ordine depingi.

4 Imago ſedentis Eccleſiæ.	2 Imago Chriſti ſedentis.
3 Imago Eccleſiæ ſtantis.	1 Imago ſtantis Chriſti.

TEXTVS.

Verſ. 21. pars 1. *Et duodecim portæ, duodecim margaritæ ſunt per ſingulas: & ſingulæ portæ erant ex ſingulis margaritis.*

COMMENTARIVS.

Quomodo intelligi debeat, duodecim margaritæ per ſingulas.

D*Vodecim margaritæ per ſingulas.*] Multi ſic videntur intelligere, vt portæ ſingulæ ex duodenis margaritis ſint compactæ (& ſimiliter etiam autumant fundamenta fuiſſe gemmis duodecim ornata, quod ſuprà refutatum eſt.) Sed huic expoſi- A tioni manifeſtè repugnat, quod ſtatim ſequitur; videlicet *ſingulæ portæ erant ex ſingulis margaritis*. atqui prophetica viſio membra inter ſe pugnantia complecti non poteſt. Adde, duas illas voces *per ſingulas* in Latino textu fuiſſe appoſitas; & nihil eis in Græco reſpondere. Quamobrem, ne loci huius explicatio Græcum textum & Latinum conuellat; oportet cùm dicitur, *duodecim portæ, duodecim margaritæ ſunt per ſingulas*, ſic explicare, per ſingulas, id eſt, *ſingulæ ex ſingulis*, vt mox diſertiſſimis verbis ipſe contextus exponit.

Singulæ portæ quinã ſint conſiderãda ex ſingulis margaritis factæ.

At enim, quînam quælibet porta conſideranda eſt ex vnica margarita conſtans? Hac in re duæ eſſe B poſſunt explicandi viæ extremè oppoſitæ. Prima eſt, vt ipſæ ianuæ aditus conſideretur perinde atque exiguum foramen, quod in aliqua margarita, vt cũ aliis inſeratur, fieri ſolet. Huc ſpectare videntur Chriſti verba Matth. 19. 24. *Facilius eſt camelum per foramen acus tranſire, quàm diuitem intrare in regnum cælorum.* Nam margaritæ foramen arctius adhuc & ſtrictius eſſe ſolet, quàm foramen acus. Quare vt Chriſti comparatio fuit aptiſſima, ita etiam non ineptè fingi potuiſſe videntur cæleſtis ciuitatis portæ ad margaritæ foraminis ſimilitudinem.

Duplex explicandi ratio.

Altera extrema via eſt, ſi has portas ita laxas ac C patentes concipiamus, vt ſingulis bini aut terni calami minimùm pro latitudinis dimenſione ſint. Pro cuius confirmatione illud poteſt adduci, portarum cùm longitudinem, tum altitudinem & ædificij magnitudini & altitudini muri reſpondere debere: & in textu quidem ipſo exprimi, quem calamum manu tenebat Angelus, eſſe dimenſionem ad portas menſurandas.

Auctoris mẽs & expoſitio.

Inter duo hæc extrema illud mihi videtur aſſerendum, poſtes ipſos præaltos atque ſublimes eſſe D conſiderandos, cuiuſmodi præcipuæ inſignium ciuitatum portæ eſſe ſolent: nihilominus tamen portarum ingreſſum ſiue aditum adeò eſſe contractum, vt difficilè poſſit quiſpiam per aliquam ex iis portis ingredi, vt ſi mente concipiamus portas ſingulas pede vno aut ſeſquipede in latitudinem patẽre: Nec contra huc eſt, quod in textu aſſeritur, Angelum ſcilicet portas calamo fuiſſe dimenſum: tum quia poſtes erant grauiſſimi; tum etiam, quia calamo, cuius meminit Ezechiel, Angelus in ea viſione ſpatia vnius tantùm cubiti dimenſus eſt. Qua autem ratione adducar, vt portas has Ioanni viſas (id eſt, ipſarum aditus) arctas valdè E eſſe exiſtimem, explicui ſuprà, numer. 15. Ceterùm conceptio mentis non adeò debet eſſe violenta; vt propterea conſiderentur oſtia tanquam acuum foramina: id enim nec portarum ratio admittit, nec ipſe permittit textus, qui & ipſas appellat portas, & calamo menſuratas eſſe indicat, & per eas ingredi ait eos, qui ſaluantur, nec non diuitias omnes atque opes regum, &c. Hæc omnia exigunt, vt quamuis arctæ & anguſtæ, portæ tamen ſint. Chriſti autem comparatio, cum ait, *Facilius eſt camelum per foramen acus tranſire*, non agit de portis, ſed de F re, quæ omnino niſi per Dei miraculum fieri nequeat. Quapropter paulò pòſt Chriſtus ait; *Apud homines hoc impoſſibile eſt: apud Deum autem omnia poſſibilia ſunt.*

Veruntamen ſi duodecim portæ (eſto, arctæ & ſtrictæ) verè portæ erant, ſi ipſarum poſtes ampliſſimi & magnificentiſſimi: quòd dicitur ſingulas portas ſingulis conſtare margaritis, poſtulat, vt margaritæ ipſæ adeò ingentes conſiderentur, vt opus eſſet ſi ex vnica margarita foret fabricanda porta ingens cum ſuis poſtibus ac liminibus, cúmque debita amplitudine & maieſtate (qualis videtur eſſe noua templi Pantheonis Romani.) id quod conſideranti facile erit repræſentare, nec eiuſmodi fictio abs re erit.

Aduertendum inſuper eſt, nullo hominum inuento aut artificio fieri potuiſſe, vt margarita aliqua in duas aut plures partes diſſecta, eum tamen, qui expetitur, ſplendorem retineret. Enimuerò cùm glorioſæ huius vrbis portæ ex margaritis fingantur, conſiderandæ pariter ſunt poſt ſectionem & cælaturam miro ſplendore remanſiſſe, quemadmodum gemmæ ſectæ atque politæ priſtinum tamen retinent ſplendorem, atque adeò maiorem accipiunt.

Portarum ex margaritis factarū myſterium.

Sed vt ad myſterium deueniamus; vidimus iam in ſuperioribus duodecim illas myſtici Iſraëlis tribus, hoc eſt delectos ex Hebraico populo viros, qui Chriſti Euangelium acceperunt, & ſe Apoſtolorum adiutores in Gentilitatis conuerſione præſtiterunt; hos, inquam, ſignificari conuenienter in duodecim portarum ſymbolo. Quòd autem portæ ſint ex margaritis effectæ, nobis innuit eorum gloriam in margaritæ proprietatibus mirum in modum figurari. Etenim gloria ipſa reſpicit gratiæ & meritorum proportionem: & Apoſtolicorum virorum vitam, vt infrà explicabimus, mirè repræſentat margarita. Ex quo deducitur, qui primitiuos illos Chriſtianos imitantur, ſe ipſos diuinæ gloriæ & proximorum ſaluti conſecrando; in eos etiam idē ſymbolum portæ ex margarita factæ quadrare; idq́ue propter ſimilitudinem; vt, verbi gratia, in ſacras religioſorum hominum familias, quæ ſe in aliorum ſalutem impendunt: idémque dixerim de probis clericis, deq́ue Euangelij concionatoribus, quantumuis regulares non ſint. Ceterùm pro huius doctrinæ claritate in ſequenti notatione applicabimus margaritæ ſymbolum ad Religioſos homines: vnde ſimili ratione de myſticis aliis portis philoſophari licebit.

Myſteriū in margaritarū magnitudine deliteſcēs.

Vt autem margaritam ita grandem Deus conflet, vt opus eſt ad ingentem portam tanti ædificij fabricandam; Eccleſiaſticos viros ſuæ vineæ cultores Deus ipſe arctiſſimo charitatis vinculo inter ſe colligat. Nam media hac vnione ingens coaleſcit margarita, quæ propriè appellatur Vnio. Vbi autem ipſi ſunt effecti *cor vnum & anima vna*: tunc eum poterunt hominum animis fructum & vtilitatem afferre, quæ per cæleſtis portæ ſymbolum adumbrantur. Hoc perſpicuè cernitur in vberrima animarum meſſe, quam in Domini horrea demetit ſacra aliqua Religio, quando ipſius Religioſi inter ſe, & cum capite ſunt vnionis nexu copulati. Verùm admirabilis hæc vnio eſt præſtantiſſimus quidam effectus ex Chriſti omnipotentia dimanans: ſicuti in tanta margaritarum magnitudine repræſentatur.

Iam, quòd ingens margarita in portæ ſimilitudinem poliatur ac cæletur, nec tamen ſplendorem amittat, ſed admittat potiùs & augeat; id ſanè perinde videtur eſſe, atque in Eccleſiaſtico dicitur Hymno; *Tunſionibus, preſſuris expoliti lapides*: ſcilicet corporis maceratione, cupiditatum compreſſione & optimis inſtitutis: atque adeò vita ipſa (ſi opus fuerit) pro Dei honore profuſa: huiuſmodi enim cælatura læuigantur ac perpoliuntur glorioſæ iſtæ margaritæ, ita vt multis ſint ad Eccleſiæ & cæli ingreſſum portæ.

Tobiæ 13. 21. finguntur Ieroſolymæ portæ ex Sapphiro & Smaragdo: ſed elegantiùs ac ſignificantiùs conſpiciuntur ex ſingulis margaritis fabricatæ. Ac de eiſdem portis hac ratione formatis forſan poteſt intelligi illud Iſai. 54. 12. *Ponam portas tuas* A *in lapides ſculptos*. Nam & margaritæ vocantur etiam lapides ac gemmæ. Certè Martialis vocat eas Erythræus lapillos, *& gemmas Erythræis eruta vndis*.

NOTATIO XXXVII.

De margaritæ comparatione cum religioſorum hominum vita.

Margarita ſymbolum ad religioſorum vitam.

B EX cæli rore conflari margaritas tradunt; cælique eis maiorem ſocietatem eſſe, quam maris. Ita Plinius lib. 9. capite 33. quò & in margaritis ipſis videre eſt quandam cælorum in multiplici cute imitationem. hoc nobis innuit religioſæ & Eccleſiaſticæ vitæ originem fuiſſe cæleſtem; & tanquam rem è cælo dilapſam, ipſius eſſe imaginem, & cum ipſo cognationem habere. Eſt enim cæleſtis quidam ros, qui in mundi huius mare illapſus, in eo coagulatur atque conſtringitur. Sed vt cæleſtis ros in hoc inferiori orbe quandam ipſius cæli effigiem præ ſe fert. Et cùm Chriſtus variis in locis rori comparetur, forſan ad vnionis generationem alluditur. Deinde, margaritam multiplici cute conſtare, poteſt id multùm extendi. Etenim ſicut cælum ſuper hos quatuor elementorum globos ſeptē C prius Planetarum orbium veluti pallia extendit, mox firmamentum primum mobile, ac cælum ipſum empyreum: ita etiam religioſa vita ſupra inferiora iſthæc, quibus humana corpora procreantur & aluntur, multiplici virtutū quaſi chlamyde & indumento ornatur. Atque in ipſa alluſione & proportione virtutum ſeptem ad totidem planetas; & in aliis id genus permultis multus ſeſe aperit ingenio campus. Adde hîc Origenem, Clementem Alexandrinum, Hilarium, Auguſtinum, Chryſoſtomum & Baſilium margaritæ ſymbolum de Chriſto, Apoſtolis & Prophetis explicare; eo nempe ſenſu (vt mea fert opinio) quòd in Chriſto & Apoſtolis religioſæ atque cæleſtis vitæ exemplar mirificè reſplendeat.

Margaritas ex cæli rore cōſtari quid innuat.

Margaritā multiplici cute cōſtare, cuius rei ſit ſymbolum.

Margaritarū pretiū & æſtimatio, quid myſticè deſignet.

Principium & culmen omnium rerum pretij margaritæ tenent. D Sic Plinius, vbi ſuprà. Obſerua ergo optimè expendenti, & cognoſcenti nihil in hac vita eſſe pretioſius & excellentius religioſa & Eccleſiaſtica vita. per illam quippe cælum ſpiritalibus diuitiis ac diuinis opibus terram locupletat. Quamobrem ſapiens ac prudens negotiator, qui hanc inuenit margaritam, *vendit omnia quæ habet & emit eam*. Matth. 13. 45. Vile ſatis pretium eſt, licèt omnia quis, & ſe ipſum inſuper diuendat, quo pretioſiſſimā hanc margaritam aſſequatur. Pro re magni pretij & æſtimationis dixit Sapiens, Prouer. 25. 12. *Margaritum fulgens, qui arguit ſapientem & aurem obedientem*. Horatius meminit cuiuſdā vnionis, cuius indicatio plus viginti ſeſtertiorum millibus fuit. Et Plinius muliebrem Lolliæ Paulinæ mundum margaritis conſtantem plus octingentis millibus æſtimat. Et duas illas Cleopatræ margaritas tantoperè ab antiquis & iure optimo celebratas Plinius ipſe pluris duodecies centenis E millibus facit. Quis ergo non videat, hæc omnia eſſe veluti obſcura quædam delineamenta & meras vmbras, ſi cum ſpiritali hac margarita conferantur? de materiali ipſa margarita dixit Plinius; *rerum propè poſſeſſionis eſt*: at de ſpiritali veriſſimè ac meritiſſimè dicitur, *æterna omnino poſſeſſionis eſt*. Si igitur hic vnio ex cæleſti rore conflatus tanti eſt, & cælum ipſum nobis impertiat, oportet; rectè huc illa Iſaiæ verba aptari poſſunt, *Rorate cæli deſuper*.

Margaritæ cādor, eiuſq; ſymbolum.

Omnis dos in candore, magnitudine, orbe, leuore, pondere: nō promptis rebus. Plinius ibi. candor hic eſt candidus ille ſplēdor planè mirabilis. *Summa laus coloris eſt* (ait Plinius ipſe) *exaluminatos vocari*. Et quod aptius aſſumi poteſt ſymbolum ad angelicam caſtitatem ac vitam culpæ & ſceleris prorſus expertem? Margaritæ candor nullam patitur labē, nullam item labem Religioſa vita & Eccleſiaſtica patitur. F *Exaluminatus candor* eſt abſq; vlla obſcuritatis nubecula, ſed ſūma puritas & ſplēdor. Magnitudo eſt a Plinio expreſſa, vt oſtēdat margaritam non debere eſſe exiguā ac minutam, ſi ſummum aſſequi pretium velit. Quid hoc nobis, quid aliud, quam animi magnitudinem denotat? Vt religioſus vir magno & excelſo animo ſit, & res ludicras ac parui momenti tanquam puerorum crepundia deſpiciat. *Princeps quæ ſunt digna principe cogitabit*: & Religioſus magnas res ac ſua profeſſione dignas.

Rotūda margarita figura quid denotet

Addit Plinius in ſuperioribus verbis *orbe*, id eſt, orbiculata, ſiue rotunda figura. Satis apta, vt facilè negotio moueri ac circumduci, quoquo verſus poſſit. Obedientiæ ſanè imaginem ad viuum expreſſit. Quid enim religioſæ vitæ magis proprium, quam inferioris ſubmiſſio atque ſubiectio ſuo ſuperiori; per quam ſit promptus & expeditus, vt ſi opus ſit, quamuis in partem tendere ac ferri facilè poſſit? Cum *orbe* iungitur *nuditas*: nam vt perfecta

Margarita-

um nuditas quid adũbret.

A margaritæ rotunditas vſui eſſe poſſit, oportet eam eſſe nudam vnde pretioſos vniones filo ſerico aut aureo inſertos nouimus: id quod perdoneum eſt ad voluntariam religioſorum hominum paupertatem.

Quid Læuor.

Læuor eſt terſa quædam politura abſque vllo tumore aut ſcabritie. Spectat id ad quietam atque pacificam Eccleſiaſtici & religioſi viri vitam, ita vt abſque alterius cuiuſuis querimonia tranſigatur. Hæc autem eſt peculiaris quædam dos & ornamentum religioſorum hominum, qui ſe ad ſui inſtituti rationem totos conantur effingere.

Quid põdus.

His adiungit Plinius ipſe *pondus*. Nam inter margaritas maior illis æſtimatio eſt, quibus pondus grauius; & propterea pluris fieri ſolent Occidentales margaritæ (quas noſtri expiſcantur in eo promontorio, cui nomen eſt *El cabo de la vela.*) quam Orientales. In hoc igitur vnionũ pondere B eleganter exprimitur religioſæ vitæ pondus, grauitas, modeſtia atque prudentia: ſine quibus illa deriſui ac ludibrio ſæcularibus foret. Ex hac ipſa allegoria factum eſt, vt grauis res illa appelletur, cui auctoritas ineſt: leuis, cui parum momenti eſt. lege illud Iſaiæ cap. 9. 1. *Primo tempore alleuiata eſt terra Zabulon*, quaſi dicat, parui habebatur. & *nouiſſimo aggrauata eſt via maris*; id eſt magnum illi dignitatis & auctoritatis pondus cælitus accreuit.

Concludit Plinius, *Nomen promptus rebus*, quaſi diceret, rarò has omnes margaritæ dotes in perfectione debita ſimul reperiri vnde vnionis nomen. Magnum itaque, excellens ac rarum eſt, religioſus vir, & omnibus (quod aiunt) numeris abſolutus; atque adeò vt res rarò inuenta ſolita, plurimi debet fieri.

Alia margaritarum proprietates ac virtutes ad religioſos, religioſámque vitam applicata.

C Pergit in eodem capite Plinius, *Partus concharum margarita eſt pro qualitate roris accepti. Si purus influxerit, candor conſpicitur: ſi turbidus, ſordeſcit & fœtus. atque idem pallet, cælo minante conceptus: inde nubilus trahitur color, aut pro qualitate matutina ſerenus. Si tempeſtiuè ſatientur concha, grandeſcunt & fœtus: ſi fulgures, comprimuntur, ac pro qualitate ieiunij minuuntur. Si tonuerit, abortiuntur concha ſpeciẽ inflatam ſine corpore, quæ vocant phyſemmata.* In huiuſmodi Philoſophiæ ratione nobis diuina prouidentia ad viuum exprimit, quantoperè Dei auxilio & vocatione indigeamus ad religioſæ & Eccleſiaſticæ vitæ inſtitutum capeſſendum: ſi quidem ex cæleſtis roris qualitate & copia reapſe dependet tota margaritæ natura. *Si purus influxerit, candor conſpicitur*: ſi in prima vocatione ad religioſam vitã ſereni cæli ros non affluit, quid mirum vitam deinceps puram ac religioſos mores non eſſe? *Si turbidus, ſordeſcit & fœtus.* D Si aliquâ animi turbatione & iracundiâ delatus in religionem ſit; quid mirum margaritam non puram & candidam poſtea reperiri? *atque idem pallet cælo minante conceptus*: qui metu ac formidine impulſus religionẽ iniit; mirum non eſt, ipſum vitæ colore palleſcere. Nec magis mirandum, eos in religione non creſcere, qui ad copioſa cæli auxilia non confugiunt: ſi enim tempeſtiuè non ſatientur conchæ, quomodo grandeſcent fœtus? Et qui per orationem & rerum diuinarum commentationem, diuinam gratiam aſſiduè non ſollicitat, næ ille exiguos, vel nullos potiùs faciet in religione progreſſus. Id enim eſſe videtur, *pro qualitate ieiunij minui*. Ad hæc, ſi nullus eſt verè religionis ſpiritus, ſed futilis tantùm & inanis externi cõnictus ſpecies; perſpicuum eſt, tunc non ſolidam fore margaritam, ſed ex iis, quæ phyſemmata vocantur: qui ſunt inanes quidam vniones abſque fruge, ob meram vanitatem & hypocriſim: iuxta illud Iacobi 1. 26. *Huius vana eſt religio.* E Nam id ſonant ea Plinij verba; *Si tonuerit abortiuntur concha ſpeciem inflatam ſine corpore.*

Mira rerum mutatio, quos diuina gratia ad portũ religionis appellit.

Addit idem auctor; *In aqua mollis vnio, exemptus protinus dureſcit*: qua in re edocemur admirabilem viciſſitudinem & conuerſionem, quam diuina gratia in eo efficit, quem re ipſa ex mundo euulſum in religionem transfert. Quanuis enim antea cæleſtem rorem exceperit concha, & homo ſancta a Deo deſideria admiſerit, & per Eccleſiaſticam vitam iam in margaritam exierit: cæterùm cùm adhuc in mundo fuerit, nondum erat omnino concretus atque coactus; ſed tener ac debilis. At vbi diuino aſpirante numine ex mundi mari fuit egreſſus; cæleſtis eũ fortitudo tenuit, & robur quoddam planè admirabile, vt qui priùs facilè deſciſcere ac deficere ſolebat; poſteà vegetus ac robuſtus F eam præ ſe ferat firmitudinem, vt in difficillimo quouis conflictu, Marpeſiæ inſtar cautis, infractus & integer extet.

Margaritarum ſoliditas quid myſticè figuret.

Aptè ſatis hanc ad rem Plinius de ipſis vnionibus; *eorum corpus ſolidum eſſe manifeſtum eſt, quod nullo lapſu franguntur.* Fortè id ſymbolicè præ ſe tulit Moſes; qui ex maris vndis eductus ad magnam poſtea & ſublimem fortunam peruenit. & Apocalyp. 15. depingitur myſtici Iſraelis libertas atque felicitas poſt maris rubri traiectum.

Religioſi quã debeant à rerũ ſæcularium vſu & communione eſſe abſtracti.

His ſubiungit ipſemet Plinius; *vſu atteri non dubium eſt, coloremq; indiligentia mutari.* Et infra *Sole rubeſcunt, candorémque perdunt*. Ecce curã ac ſolicitudinem, quam de propriæ conſcientiæ integritate gerant neceſſe eſt Eccleſiaſtici ac Religioſi, atque non de ſuis ſubditis ſuperiores, ne nimiùm fidant, quod margaritæ ſint: nam & has cuſtodiri & aſſeruari oportet, ne Solis æſtibus expoſitæ priſtini valoris ac ſplendoris iacturam faciant. Nec quiſquam ſibi ſecuriùs indulgeat, quod in religione prouectus iam ætate ſit ſenex: nam & de vnionibus ſubiicit Plinius, *flaueſcunt in ſenecta, rugiſque torpeſcunt.*

Margaritas aceto reſolui, quid ſymbolicè innuat.

Proſequitur; *aceti aſperitas viſque margaritas in tabem reſoluit*: id eſt, atterit atque conſumit. Id quod Horatius affirmat, nempe margaritas dilui aceto, & liquefieri ac bibi poſſe. Idem docent Macrobius, Valerius, Suetonius, & Briſſonius. Sic Cleopatra alteram ex duabus illis margaritis pretioſiſſimis in acre acetum iniectam & reſolutã potauit. *Et Clodius Æſopi filius, vt experiretur, quid ſaperẽt margaritæ, ſimile quid Romæ fecit: atque vt mirè placuere, ne ſolus hoc ſciret, ſingulis Vniones conuiuis abſorbendos dedit.*

Hæreſeos lues ac peſtis.

Hoc poteſt non perperam applicari ad hæreſim, quæ Eccleſiaſticam prorſus vitam ac religioſam labefactat, demolitur, atque euertit. Nam per acetum Origenes, Auguſtinus & Beda apud Lauretum intelligunt hæreticorũ doctrinam. Atque iſta margaritæ dilutio per hæreſim poteſt bifariam intelligi. primò quia hæretici omnem religioſæ vitæ formam, vt infeſtiſſimi ipſius hoſtes, è medio tollunt. Secundò, quia Schiſmatici & Hæretici, quamuis monaſticam & Eccleſiaſticam profiteãtur vitam, tota adhuc ipſorum religio corrupta eſt & inquinata, vbi nulla eſt fidei ſinceritas. Nam hæreſeos vis & acrimonia margaritam diluit atque conſumit. Quod autem de hæreſi aſſeritur, ſuo etiam modo poteſt ad lethalis flagitij corruptionem & acerbitatẽ extendi, & præſertim ad odij & iræ acerbitatẽ.

Si quis autem optet bonam in partem accipere mirum hoc naturæ experimentum, vt res adeò pretioſa ac dura, ſicuti vnio, poſſit reſoluta ebibi; hic ita poteſt accipere, vt margaritæ potio aut conſideretur reſpectu ad hæreticos ac dæmones, atque id erit maximum vnionis infortuniũ: aut reſpectu ad Chriſtum & ipſius familiares: id quod in maximam margaritæ felicitatem redundabit. Et quidem peracti ſuæ paſſionis aceto illud Chriſtus admirabile facinus præſtitit, vt religioſam vitam, quæ multis antea duriſſima videbatur, plures iam Chriſti Domini exemplo allecti facilem, ſuauem & cæleſtibus diuitiis plenam iudicent. Ipſemet aſſertor noſter religioſam priùs vitam fuit expertus, atque vt mirè ei placuit, ſingulis conuiuis vniones potandos dedit.

Margaritã in ſenectã rugis torpeſcere quid ſignificet.

Flaueſcunt in ſenecta margarita, rugiſque torpeſcunt, nec niſi iuuenta conſtat ille, qui quæritur, vigor: ſic Plinius. Videtur hoc commodè aptari, vt animaduertamus decipi poſſe eas vel Religioſorum familias vel Eccleſias, quæ nimium de ſua antiquitate gloriantur. Etenim decurſu temporis (quæ eſt hominum fragilitas) primus ille vigor infirmatur. Et experientiã compertum eſt vigorem illum non tam florere in ſenecta, quam in iuuentute vel religionum, vel Eccleſiarum. Imò verò in ipſa etiam catholica Eccleſia conſtat, robuſtiorem fuiſſe virtutem primitiui cleri. ad hãc ferè rationem conducit Orientales margaritas olim ſummo in pretio habitas: nunc citra controuerſiã pluris Occidentales duci. Sic etiam Orientales Eccleſiæ, quæ quondam floruere, & plurimi æſtimatæ ſunt, nunc defloruere iam, & priſtinum amiſere ſplendorẽ: & tota æſtimatio atque pretiũ ad Occidentales tranſiit Eccleſias; inter quas Romana verum ſemper dignitatis & auctoritatis pondus retinet. Præterea hæc, ſi ita ſe res habet, vt Plinius, Suetonius & alij tradunt, Orientales vniones aceto liquefieri, Occidentales non item ob ſuam firmitatem, id nobis poſſet ſymbolicè repræſentare, Orientales Eccleſias hæreſeon aceto diluendas, & abſumendas fore: Occidentales, & Romanam præſertim nequaquam, ſed ſemper hæreſi reſtituras.

Margaritã clara luce illuſtratã intus nonnihil rubeſcere: idque cuius rei ſit ſymbolum.

Singularis gratia eſt margaritam clara luce illuſtratam intus rubeſcere ac veluti animam habere ſanguineam. Id nõ obſeruauit Plinius: fortè quia in antiquis vnionibus non hæc qualitas deprehendebatur. Sed in huius tẽporis margaritis, præſertim Occidentalibus, res eſt manifeſta. Licèt enim valde ſint candidæ: ſi tamen attentè inſpiciantur (præſertim radiis ſolaribus illuſtratæ) videntur neſcio quid coloris punicei intus habere. Si ergo margarita nobiliſſima eſt perfecta vita Religioſa: quis non aſpiciat intimam vitæ huius partem Chriſti cruore notatam? Id quod Ambroſius de Eccleſia animaduertit. Ad hanc igitur ſignificationem nihil potius aut aptius, quam ſanguinea anima, quam margaritæ habere videntur. Nam ſanguinis Chriſti color, eſt quaſi religioſæ vitæ anima: atque adeò in admirabili Religioſorum profeſſione Chriſti ſanguis ſpleneſcit. Aliquis exiſtimabit fortaſſe, id a Plinio ſignificatũ verbis illis: *Ad ſolem rubeſcunt.* Verũ id Plinius vitio vertit margaritis, quæ diu ad Solis radios expoſitæ, natiuum deperdunt candorem, ſicuti humanum corpus. At animam eſſe Chriſti ſanguine rubeam, id ſingularis gratiæ eſt.

Margaritæ poliri poſſunt & detergi, at verò ſi ſcindantur, priſtinum candorem & puritatem amittunt. Hoc poteſt admonitioni eſſe; ne religioſi aſperè & acerbè nimis tractentur. Vniones vt vſui eſſe poſſint, prius transfodi ac perforari ſolent. Nam religioſi viri & Eccleſiaſtici, vt & proximis & Eccleſiæ adiumento eſſe poſſint, opus eſt, vt ſint probatæ & ſpectatæ virtutis.

TEXTVS.

Verſ. 21. pars 2. *Et platea ciuitatis aurum mundum, tanquam vitrum pellucidum.*

COMMENTARIVS.

Platea ciuitatis quid hic ſignificet.

SVprà verſu 16. dictum fuit de ædificiis; *Ipſa verò ciuitas aurum mundum, ſimile vitro mundo.* Porrò præſentia verba non continent illiuſmet ſententiæ repetitionem. Nec enim erat peculiaris ratio, cur illa præ ceteris ſententia geminaretur. Nec platea in hoc loco eſt idem atque ciuitas. Quippe nomen ciuitatis (vt ibi vidimus) ad ædificia transfertur, id C eſt, ad domos ipſas: at plateæ nomine deſignatur hic lata ciuitatis via, ipſum nempe viarum pauimentum. Hiſpanè quidem nomen, *Placa*, non ſumitur pro via, quæ vrbem totam diſcriminat, quãuis lata & ſpatioſa ſit. Sed græcis & latinis auribus (vt notat Hadrianus Iunius in ſuo Nomẽclatore) platea eſt idem, quod via lata: vnde pro conſulari via ponitur. Ratio eſt, quia πλατεῖα propriè loquẽdo fœminea terminatio eſt adiectiui nominis πλατὺς, εῖα, ύ, quod eſt latus, lata, latum; & cùm abſolutè ponitur, ſubauditur ὁδὸς, quod eſt ſimiliter nomen fœmineum, & viam ſignificat.

D Confirmatur ex cap. 22. 1. vbi ponitur fluuius in media ciuitatis platea, & ex vtrâque parte lignum vitæ. Nec veriſimile eſt, fluuium & arbores in aliquo ciuitatis foro ſolùm conſtitui, ſed in omnibus ciuitatis viis: ſicut Venetiis mare vias omnes præterfluit. Si enim ciuitas duodecim ſtadiorum millibus in quadrum patet: parca nimis conſideratio eſſet, in aliquo ciuitatis foro ſiue angulo duntaxat fluuium tranſeuntem conſiderari. Quapropter certum exiſtimo, plateæ nomine ſignificari omnes ciuitatis vias: cùm nulli in iis angiportus, ſed E viæ omnes laxæ & capaces ſint: id quod plateæ nomine indicatur. Et ſanè ita opus erat, vt meliùs textus verba percipiantur, nimirum mediam viam præterfluere flumen, & vtrimque arbuſta eſſe plantata, & tamen vtrâque ex parte ſolidum ſupereſſe pauimentum minimè arctum. Cùm ergo verſu 18 dictæ fuerint huius vrbis domus omnes ex auro perſpicuo conſtructæ: nunc additur, non domus ſolùm, ſed ſpatioſam viam, id eſt, vias ciuitatis omnes, quæ latæ ſunt, ex auro eſſe pellucido.

Auri perſpicuum quid ſignificet.

F De auri perſpicui myſterio diximus in verſu 18. vbi oſtendimus in eo adumbrari conſummatam felicitatem & Chriſti gloriæ participationem. Diſtinctio autem inter domos & vias ita videtur accipienda, vt domus deſignent felicitatem eorum, qui in illa eminent ciuitate; ſicuti ædificia ſupra pauimentum ipſum extant atque eminent: at viæ ſignificent id, quod eſt in ciuitate humillimum, quódque nemini denegatur.

Diſtinctio in ſymbolica viarum & domorum cæleſtis Ieroſolymæ ſignificatione.

Senſus ergo redditur eiuſmodi; tanta eſt cæleſtis Ieroſolymæ gloria, vt ad Chriſti (qui Chryſolitus eſt) gloriæ proportionem non effingantur modò, qui inſignes & erectæ ciuitatis illius partes agunt; ſed etiam minores, quibus nihil pecu- A liare eſt præter id, quod eſt omnibus commune. Cuiuſmodi ſunt ij, qui ſola ſacri baptiſmatis gratia ornati, ante vllam proprij meriti acceſſionem, in cæleſtem euolant regionem: nam & hi tanta fruuntur felicitate, vt ipſorum etiam gloria meritò per aurum dilucidum figuretur. Fortaſſe etiam coniugatorum gloria in ciuitatis platea denotatur: quòd eorum ſtatus non ita ſit ſublimis & excellens.

Auri diaphani ſiue perſpicui ſymbolum.

Hæc expoſitio præſtituit id, quod ſuperiùs probauimus, videlicet per vrbem, eiuſque ædi- B ficia ipſoſmet Beatos denotari. Vidimus autem ſuo loco, per aurum diaphanum ſiue tranſlucidum eleganter innui, quanta ſit cuiuſque beatorum gloria. Nam perſpicuum aurum magnoperè imitatur Chryſoliti perfectionem, quod eſt perfectiſſimæ Chriſti gloriæ ſymbolum. Quarè, dum tota ciuitas ex auro diaphano fingitur, pariter denotatur omnes glorioſiſſimæ illius vrbis ciues perfectâ & abſolutâ beatitudine & admirabili Chriſti Domini participatione potiri; ad quam Beati omnes extolluntur. Nam licèt in hac C vita iuſti viri laboribus & ærumnis excrucientur, prædictum tamen eſt à Paulo ad Philip. 3. 21. dum de Chriſto agit. *Reformabit corpus humilitatis noſtræ configuratum corpori claritatis ſuæ.* Hoc autem ſignificat eam ſimilitudinem ac proportionem, quæ auro tranſlucido cum Chryſolito eſt.

His addi poteſt, ſi ſupponatur aurum eſſe ſymbolum charitatis (de quo diximus capit. 1.) conſectarium eſſe, vt dicamus, aurum diaphanum eſſe aptum ſymbolum eius felicitatis, quæ in Dei amore & viſione ſita eſt. Si enim aurum eſt charitas; diaphanum eſſe, non erit D aliud, quàm intra ſe lucem recipere; nihilque in eo eſſe, quod viſum arceat: atque adeò non ſolùm amore erga Deum, ſed etiam eius luce & claritate frui per viſionem atque hoc eſt commune omnibus beatis, iis etiam qui in plateæ ſymbolo deſignantur. Porrò vias eſſe valde latas; deſignare videtur magnum eorum numerum, qui per baptiſmalem ſolùm gratiam ad æternam illam felicitatem perueniunt; aut eorum, qui ex numero coniugatorum vitam æternam conſequuntur. nam ij E etiam fortaſſe per plateæ ſymbolum deſignantur.

TEXTVS.

Verſ. 22. *Et templum non vidi in ea: Dominus enim Deus omnipotens templum illius eſt, & Agnus.*

COMMENTARIVS.

F IN cæleſti ea ciuitate ita ſancta, ita ingenti ac penè immenſa, primo videtur aſpectu plurima templorum multitudo futura. Textus tamen nullum eſſe aſſerit: Dei enim claritas & Agni vniuerſis ciuibus vice templi erat. Et quamuis ciuitas ipſa fuerit latiſſima; ipſe tamen Dei & Agni ſplendor totam prorſus & omnes ipſius ciues perluſtrabat. Vbi autem Dei præſentia perſpicuè & euidenter cernitur; nullo alio templo eſt opus. Templum enim eſt ſeparatus locus, quò ſe quis ad orandum & cum Deo ſe vniendum recipiat: at, ſi Dei

& Chriſti claritate manifeſtè frui conceditur; claritas ipſa cor ad ſeſe trahit ac rapit, & cum Deo perfectè vnit. Quare, vbi nihil poteſt mentem ab ea perfecta vnione & contemplatione diſtrahere, ſuperuacaneus eſt quiuis alius locus, ad quem ſe quiſque recipiat.

Cur hoc potiſſimum loco Deus appelletur Omnipotens.

Notanda verò eſt emphaſis illius adiectiui *Omnipotens*. Nam in Beatis ipſis gloriâ atque æternâ felicitate cumulandis ſuam Deus omnipotentiam oſtentat. Iam, dum non ſolùm Deus omnipotens dicitur illius ciuitatis eſſe templum, ſed etiam pariter Chriſtus; innuitur Chriſtum ipſum eſſe ſimiliter Deum, atque ipſius Patrem. Quamuis fortè nō deſit, qui exiſtimet, de Chriſto quatenus homine hic eſſe ſermonem, & Dei claritatem concipi, quaſi reſpondeat templi loco appellato *Sancta Sanctorum*; & Chriſti claritas ei parti, quæ dicitur *Sancta*.

NOTATIO XXXVIII.

Cur in viſione Ezechielis templum fuerit à ciuitate ſeiunctum.

In Ezechielis viſione templum extra ciuitatem eſſe.

QVod dicitur in ſuperiori verſu Apocalypſeos, in ciuitate Ieroſolyma non eſſe templum, videtur per alluſionem reſpicere ad Ezechielis viſionem; in qua templum extra ciuitatem eſt, & ab ea ſeparatum calamis quindecim millibus; qui quaſi vnius diei iter conficiunt, vt in tractatu de menſuris ſacris dicemus. Nam quadrum primitiarum, Ezechielis 48. habet in latitudinem ac longitudinē quinque & viginti calamorum millia. Et a Septentrione ad Meridiem tribuuntur Leuitis decem mille calami: totidem, ſacerdotibus, & reliqua quinque millia ciuitati: eiuſque ſuburbiis deſtinantur. Templum autem ſiue ſanctuarium in media ea parte conſtituitur, quæ ſacerdotibus adſcribitur. Itaque templum a ciuitate recedit per calamos quindecies mille.

Cur templū Ezechieli fuerit extra ciuitatem viſum.

Conſideratione ergo dignum cenſeo, in terreſtri Ieroſolyma templum intra ipſa vrbis mœnia fuiſſe fabricatum: in Ezechielis autem viſione a ciuitate remoueri per vnius diei iter; eâdem ferè diſtantiâ, qua celeberrimū ſancti Laurentij templum a Matritio ſeparatur:) at in cæleſti Apocalypſeos Ieroſolyma nullum omnino eſſe templum. Et quamquam ſuprà iam eſt a nobis expoſitum, quod ad cæleſtem Ieroſolymam ſpectat, cur in ea templum non ſit: reſtat tamen adhuc explicare, vtrùm in hoc fiat alluſio ad eam ciuitatem Ezechieli ſine templo viſam. Quod ex illa etiam quæſtione dependet; cur ſcilicet, cùm Salomonis templū intra vrbis Ieroſolymæ muros fuerit conſtructum, Ezechieli tamen templum ab vrbe remotum apparuerit.

Propoſita quæſtio enodatur.

Pro huius rei enodatione ſic reſpondendum exiſtimo: vt ſignificaretur perfectiſſimus religionis cultus, quo Deū Chriſtiana proſequitur Eccleſia, (Romana præſertim, quā illa Ezechielis ciuitas adumbrat) idcirco Prophetæ fuit oſtenſum templum a ciuitate remotum. Quo indicatur, quam Dei venerationem Chriſtiana profitetur Eccleſia; multò eſſe nobiliorem ac perfectiorem, quam illam veteris Synagogæ ante Chriſti aduentum. Etenim ad offerenda veteris legis ſacrificia, & ad cæteras antiquas ceremonias, non opus erat, vt a ſe quiſquam longiùs recederet, aut exiret. at vt Deo ſpiritale euangelicæ legis ſacrificium offeratur; opus eſt Chriſtianum hominem ſe ipſum abnegare, a ſe egredi, ſe relinquere, & ad Deum quærendum prodire. Atque hæc exacta propriarum appetitionum & cupiditatum mortificatio eleganter figuratur in ea viſione templi procul a ciuitate diſtiti. Quo non innuitur, vrbē Ezechieli viſam non eſſe ſanctam: oppoſitum enim conſtat ex ipſo contextu & ex nomine, quod illi fore imponendum Propheta prædicit, nimirum *Dominus ibidem*. Quinimò, quia Deus in ea habitat, ideo ciues ipſos permouet, vt a ſemetipſis egreſſi ſpiritale Deo ſacrificium oblaturi adeant. Et verò hæc a ſe ipſis egrediendi ratio non eſt ab Eccleſia recedere, ſed potiùs veram ac fidelem Eccleſiæ filium agere. Sicuti qui mentis deuotione compulſi peregrinantur, & pium aliquod cuiuſpiam Sancti templum aut ſacellū inuiſunt ab vrbe remotum; non ideo ſeſe ab eorum obedientia eximunt, qui eos ad peregrinandum dimittunt.

Quod ſit myſterium in vnius diei itinere, quo Ezechielis templum ab vrbe diſtat.

Hoc ergo myſterium eſſe exiſtimo Ezechielis tēpli procul ab ipſa ciuitate viſi. Porrò illud vnius diei iter indicat opus eſſe, viam ipſam matutino tempore atque opportuno capeſſere, vt ante Solis occaſum poſſimus accedere ad ſpiritale ſacrificium Deo offerendū. Nec opus eſt (vt ex ſe liquet) huiuſmodi iter corporeis greſſibus metiri: *quia venit hora & nunc eſt* (ait Chriſtus Ioan. 4.23.) *quando veri* A *adoratores adorabunt Patrem in ſpiritu & veritate*: idq; vbicunque locorum. Ceterùm ſolet etiam non parum adiumenti eſſe ad Deo accuratiùs vacandum; ſi quis ſua domo atq; ex ſuorum cōmercio digreſſus ſeſe in Religionis aſylum recipiat, quò etiam Ezechielis viſionis myſteriū protenditur. At in cæleſti patria, cùm nihil poſſit Beatos a Dei vnione & viſione dimouere, ideo nec intra mœnia, nec extra habeat templum, neceſſe eſt.

Quam ob rem ſi in Apocalypſi continetur alluſio atq; reſpectus ad illam Ezechielis viſionem, non ideo fit, vt ſignificetur eadem de cauſa vtrobique templum ab vrbe abeſſe: ſed potiùs vt vtriuſque vrbis diſcrimen in hac parte indicetur. Nam in Ezechielis quidem vrbe templū erat, licèt ab ea ſegregatū. at in cæleſti Ieroſolyma Ioanni viſa B nec intus, nec extra cernitur templum; quòd vbi Dei & Chriſti claritas immenſa Beatos tenet in ſui contemplatione defixos, ſuperuacaneum omnino ſit templum.

TEXTVS.

Verſ. 23. *Et ciuitas non eget Sole neque Lunâ, vt luceant in ea. nam claritas Dei illuminauit eam, & lucerna eius eſt Agnus.*

C VErba hæc explanata iam à nobis ſunt & expenſa ſuprà cap. 12. verſu 1. vbi obſeruauimus pariter alluſionem ad Iſaiæ locum cap. 60.

TEXTVS.

Verſ. 24. pars 1. *Et ambulabunt gentes in lumine eius.*

COMMENTARIVS.

D ISaias ad Chriſtianam Eccleſiam verba faciens cap. 60.3. ei prædicit; *Ambulabunt gentes in lumine tuo, & reges in ſplendore ortus tui.* Vbi Forerius affirmat, loci huius ſenſum eſſe, ingentem lucem priùs Iudaici populi electis exortam, per eos ipſos ad omnes mundi nationes inuectum iri.

Alluſio ad Iſaiæ locum cap. 60.

Nil tamen prohibet, quominus Iſaiæ verba primogenitæ Eccleſiæ, id eſt, Ieroſolymitanæ militanti præfata, Ioannes nunc ad triumphantem Eccleſiam ſignificanter applicet; atque adeò aſſeueret, eâ luce, quæ ex triumphante Eccleſia in hac mortali E vita ad gentes refunditur, gentes ipſas ac nationes ad cæleſtem illam patriam properare. In pleriſque codicibus Græcis, vbi nos legimus *Gentes*, habetur, τὰ ἔθνη τῶν σωζομένων, id eſt, *Gentes, quæ ſaluata ſunt.* Non tamen agitur de illis, qui iam ad felicem patriæ terminum peruenerunt. Nam *ambulare* proprium viatorum eſt. Præterquàm quòd in ipſo contextu manifeſtè agitur de illis, qui ad glorioſam pergunt ciuitatem: ſequitur enim mox; *& reges terræ afferent gloriam ſuam & honorem in illam*; atque adeò portæ ipſæ dicuntur nunquam obſerari, ſed ſemper pateſcere.

De quibus ſit ſermo, dum dicitur, Ambulabūt gentes in lumine eius.

Hæc propter arbitror, in his verbis, *ambulabunt* F *gentes in lumine eius*, ſermonem haberi de iis, qui adhuc in hac vita degentes ad cæleſtem iter faciunt Ieroſolymam. Animaduertendum tamen eſt, ciuitatem illam, de qua Ioānes loquebatur viſam fuiſſe ſupra montem: luminaria verò ipſius intra ciuitatem, ſiue in medio ciuitatis erant. Significatur ergo, licèt qui ad eam vrbem tendunt, non poſſint vtrumque cernere luminare, donec eò ingrediantur; eximium tamen fulgorem ac ſplendorem, qui ſupra muros ipſos extat atque eminet, ita eſſe ingentem: vt longè lateque proſpiciatur, & illuc gradientes ductare poſſit. Ad eum ferè modum, quo in atrio aliquo vndique clauſo maxima accenderetur fax ſiue pyra: tunc enim quantumuis ob murorum aut ædificij vndique cingentis altitudinem flamma ipſa cerni ab aliis extrà poſitis nõ poſſet; lucis tamen fulgentiſſimæ ſplendor ſupera ad conuexa delatus ſatis eſſet, vt pro duce ac lumine illi foret, qui eam in domum pergeret. Similiter ergo duo magna cæleſtis vrbis luminaria ab hominibus extra vrbem gradientibus ob murorum ſublimitatem cerni non poſſunt (alioqui viatores eſſent beati, ſi Dei claritate in ſeipſa frui poſſent:) fulgor tamen mœnia ipſa ſuperans adeò eſt ſplendidus, vt poſſit in eam ciuitatem ducere illos, qui eò ſuum iter dirigunt. atque hoc de ſenſu grammatico.

De quo lumine hoc ſermo habeatur.

Furtè ſcholaſtici hanc viſionem ita interpretabuntur, vt fidei ac Theologiæ doctrina ſit in hac vita quædam cognitio cognitioni Beatorum euidenti ſubalternata. Verùm ea explicatione (vtpote ſubtiliori) relicta; aliter ipſe rudi Minerua allegoriam explicabo. Quare ſic cenſeo, quod Euangelica prædicat doctrina de admirabili felicitate, quam Deus ſuis electis præparauit, eſſe veluti fulgur & ſplendorem ab ipſamet Beatorum luce deriuatum. Nam prædicatio veritate ipſa innititur; ac proinde eſt veluti fulgor egrediens ex clariſſimis illis luminaribus, quæ in ſe ipſis cerni à mortalibus non poſſunt. Quam autem nobis cognitionem doctrina euangelica impertitur de cæleſti felicitate, quam Beati potiuntur in patria; hæc ipſa tot gentes ac nationes allicit, inuitat, ac trahit, vt Chriſtianæ vitæ greſſibos rectà illuc tendant.

Iſaia locus huic ipſi Apocalypſeos reſpondens explicatur.

Quod autem Iſaias primogenitæ prædicit Eccleſiæ, *& ambulabunt Gentes in lumine tuo*; eadem ferè ratione aut eadem analogia debet inteligi, ſcilicet quod infidelibus prædicatur de ſpirituali fidelium felicitate in hac vita, deque Chriſtianæ fidei celſitate; id totum eſſe veluti ſplendorem, qui in eos refunditur ex fidei luce antequàm fidem ipſam complectantur. Et hæc ipſa prædicatio eos illuminat ac dirigit, vt ad Eccleſiæ montem conſcendãt. Quando enim infideles proferunt illa Iſaiæ verba cap. 2. 3. *Venite, aſcendamus ad montem Domini & ad domum* Dei *Iacob*, nonnihil iam lucis ac ſplendoris proſpexiſſe videntur; ſiquidem ad iter in Dei mõtem ac domum capeſſendum ſeſe excitant: cùm tamen nondum eò peruenerint, vt ea tunc fidei potiantur luce, qua fideles illuſtrantur. Quippe ſi ea fruerentur, iam intra Iacobi domum eſſent; nec de ea petenda, ſed de retinenda deliberarent.

Illa igitur verba; *Ambulabunt gentes*, tam in Iſaia, quàm in Apocalypſi, ſunt intelligenda de profectione ad ciuitatem Ieroſolymam ab iis factâ, qui lucis ſplendore foris inſpecto ducuntur. Sed Iſaias ſub Ieroſolymæ nomine de militante Eccleſia (id eſt de primogenita,) Apocalypſis de triumphante loquitur.

Si quis autem optauerit, fulgorem extrà apparentem non ſolùm inniti in ea luce, qua intus Beati perfunduntur (qua ratione doctrina in ipſa rei veritate ſolidatur) ſed etiam ab ipſa luce efficienter produci: dici poteſt lux ipſa, quam Beati in cælo poſſident, efficere vt Beati ipſi obnixè Deum exorent pro Gentium cæcutientium illuſtratione: quò ipſæ etiam illa eadem gaudia tandem potiantur. Necnon poſſumus ſimiliter aſſerere, quam Deus ingentem lucem ſanctis viris in hac vita impertitur, huius inſtinctu illos aſſiduas & efficaces ad Deum preces effundere pro fidelium conuerſione: atque ita ex luce illa, qua directè fruuntur qui intra Ieroſolymæ (ſiue triumphantis ſiue militantis) mœnia degunt, oritur lux illis communicata gentibus, quæ ambulant, id eſt, iter ad ipſam Ieroſolymam faciunt.

Verùm hæc verba de mortuis poſſint congruenter explicari.

Aliquis fortaſſe verba hæc, *Ambulabunt gentes in lumine eius*, de mortuis explicari poſſe putabit: atque adeò hoc pacto cuidam fieri ſatis quæſtioni, quìnam mortui ad glorioſam illam vrbem Ioanni deſcriptam poſſint contendere? Nam, vbi è viuis exceſſerunt, mox in mortis tenebras & caliginem videntur ſeſe abdere: cùm tamen lucis ductu ſit opus ad viam ex terris in cælum peragrandam. Ad hoc autem reſpondebunt hiſce Apocalypſeos verbis, aſſerentes eadem cæleſtis patriæ luce iuſtos ad felicem illum terminum deduci. Hæc tamen expoſitio minimè arridet: nam poſtquàm iuſti viri anima ex hac vita (aut etiam ex Purgatorio, ſi quid furtè leuis culpæ inhæſerat) migrauit: vt ad cæli perueniat beatitudinem, non opus eſt, eam aut iter ſuſcipere, aut aliquam ex ſemet actionem præſtare: ſed ſtatim ab Angelis deducitur, & ad Dei omnipotentiam in cæleſtem transfertur paradiſum. Quare non rectè conſideratur animam è corpore eductam foris cernere ſupernæ patriæ lumen, & illuc ab eo deduci.

TEXTVS.

Verſ. 24. pars 2. *Et reges terræ afferent gloriam ſuam, & honorem in illam.*

COMMENTARIVS

Quinam hic ſint Reges terræ, quæ ipſorum gloria & ſplendor.

HOc verba allegoriæ huius ſonant: reges terræ quidquid glorioſi, pretioſi, & honorifici poſſident, in vrbem hanc nobiliſſimam conuectabunt. Quod tamen ad præcipuum attinet ſenſum, non eſt neceſſe regum terræ nomine ſingillatim deſignari eos, qui nunc ab hominibus reges vocantur. Nam regum huiuſmodi gloria, diuitiæ, & theſauri vilia prorſus, & nullius æſtimationis ſunt ad cæleſtem illam Ieroſolymam. Quamobrem cõſonum rationi eſt, vti reges in hoc loco appellentur ij de quibus ſcriptum eſt Pſal. 44. 18. *Conſtitues eos principes ſuper omnem terram.* Imò verò non Apoſtoli ſolùm atque Pontifices, ſed omnes etiam iuſti, reges meritò in ſacræ Scripturæ loquutione nuncupantur: qui reges (vt conſtat) in cæleſtem illam Ieroſolymam ſecum deferunt ſuam omnem gloriam & honorem, id eſt, ſuorum meritorum theſaurum, qui ipſis glorioſiſſimus & honorificentiſſimus eſt. Huc ſuas virtutes omnes, huc ſapientiam, huc ingenium, huc denique ſua omnia vera bona congerent.

Huic ſenſui addi fortaſſe poſſet, multos etiam ex iis, quos mundus reges appellat, in cælum aduecturos vniuerſas ſuas opes atque theſauros; dum eas pro Chriſto deſpiciunt, & in pauperes ac indigentes erogant, aut etiam in diuini cultus obſequium impendunt: eâ enim ratione omnes mundi opes ac facultates in cælum transferri, atque adeò æternitate donari poſſunt.

TEXTVS.

Verſ. 25. *Et portæ eius non claudentur per diem: nox enim non erit illic.*

COMMENTARIVS.

Cur Iſaias militantis

ISaias, qui (vt vidimus) de militante Eccleſia directè agit cap. 60. 11. de ipſius portis ait: *Die ac nocte*

non

Eccleſiæ portas prædixerit die ac nocte non claudendas; Ioannes verò in triumphãtis portis ſolùm dies meminerit.

non claudentur. Fortè vt ſignificet, non ſolùm in proſperitatis die, ſed etiam in perſequutionum & aduerſitatum nocte multos fore ad Chriſti fidem conuertendos, quod eſt ſpiritalem ingredi Ieroſolymã. Ioannes autem, qui in præſenti ſermonem de cæleſti patria inſtituit, reſpiciendo ad Iſaiæ locum, & inde quod ſibi vſui erat, decerpẽdo; ſignificanter ſatis dixit, *Non claudentur per diem.* Quaſi diceret; Iſaias prædixit, portas die ac nocte non claudendas: mihi tamen nihil eſt, cur de nocte agam: nam in cæleſti illa Ieroſolyma nulla vnquam erit nox: & propterea ſolùm expreſſi, *Non claudentur per diem: nox enim non erit illic.*

Dubitatiuncula ſoluitur.

Ex his ſoluitur quædam obiectio, quæ hiſce verbis opponi videbatur poſſe: quippe noctem nuſquam fore, non eſt apta ſatis ratio, vt ideo probetur portas diu non claudi. Conſtat, inquam, facilis ex dictis reſponſio: quia Ioannes probare non contendit, idcirco portas diu non obſerari, ex eo quòd ibi non ſit nox; ſed verbis illis, *nox enim non erit illic,* reddit rationem, cur non ſicuti Iſaias, dicat, *Die ac nocte nõ claudẽtur* ſed ſolùm, *non claudentur per diem.* Et eam huiuſce loquutionis ac differentiæ rationem adducit, quòd ſcilicet in cæleſti eâ Ieroſolyma ſibi oſtenſa nulla ſit nox.

Præter hæc: ex huius verſiculi contextu facilè intelligitur, tam in antecedenti verſu, quàm in ſubſequenti diſputari, non de illis, qui iam intra cæleſtem Ieroſolymam poſiti, ipſius gloriâ & felicitate beantur: ſed de illis, qui eò ſuum iter dirigunt, & ſecum omnia terræ glorioſa & honorifica aſportant. Horum enim comparatione dicuntur cæleſtis Ieroſolymæ portæ nunquam eſſe claudendæ illis, qui meritis eam ad rem requiſitis ornati eò accedunt; poſtquàm debita omnia, ſi qua contraxerant, ſoluerunt. neque hoc ampliùs explicare opus eſt.

TEXTVS.

Verſ. 26. *Et afferent gloriam & honorem gentium in illam.*

COMMENTARIVS.

Quanã gloria & honor gentium dicantur hîc ad cæleſtem Ieroſolymam afferenda.

SVprà verſu 24. prædictum fuerat; *Reges terræ afferent gloriam ſuam & honorem in illam.* Hîc verò agitur de gentium gloria atque honore. Sæpè enim nonnulla extant, quæ decora ſunt & honorifica ipſis prouinciis, nec tamen peculiarem regibus honorem afferant: cuiuſmodi ſunt recta membrorum proportio in ipſis ciuibus, ac venuſta partium omnium lineamenta, egregiæ indoles, peracuta ingenia, artes, ſcientiæ, aliaque id genus ſexcenta. Vt ergo ſignificetur, nihil in toto terrarum orbe aut locuples aut opulentum aut etiam æſtimatione dignum reperiri, quod (ſi defectus & imperfectiones detrahas) in ea cæleſti Ieroſolyma non cumulatè reperiatur: idcirco qui in cæleſtem hanc vrbem adueniunt, dicuntur omnes in eam conferre quodcunque optimi, glorioſi & honorifici in tota rerum vniuerſitate reperitur.

Poſſet hoc primùm eò referri, vt omnibus mundi nationibus ad veram Chriſti religionem traductis, Chriſtiana Eccleſia ſit pro ſuis rebus habitura, quæ in vniuerſo mundo bona florebant, nec non ipſam Græcorum eruditionem atque ſapientiam, ingenia, artes, ſtudia, diſciplinas. Quod autem Eccleſiæ ſubiicitur, conſectarium eſt, vt ad cæleſtem ipſam patriam referatur: atque adeò in cæleſti A Ieroſolyma, detractis imperfectionis næuis, nihil eorum deſiderabitur, quæ apud clariſſimam quamque ciuitatem in pretio & æſtimatione ſunt.

Magis tamen probo, vt regum atque gentium diſtinctionem referamus ad Eccleſiæ principes, & ad eos qui ipſorum curæ ſunt crediti. itaque gloria ac decus regum potentiſſimorum referatur ad copioſiſſimos theſauros meritorum, quibus ipſi Eccleſiæ principes circumfluunt: gentium autem honorem & gloriam de ſubditorum meritis ac virtute explicemus. Nec parum hanc diſtinctionem fulcit, B quòd eam Iſaias ſignificet cap. 60.11. (quò hic reſpicitur) *Afferetur ad te fortitudo gentium; & reges earum adducentur tibi.* Sed primum etiam ſenſum adiuuat Iſaias ibidem. Subdit enim; *Gloria Libani ad te veniet, & abies, & buxus, & pinus ſimul.* & infrà; Suges *lac gentium, & mamilla regum lactaberis. Fortitudo gentium veniet tibi; aurum & thus de Saba.* & infrà, *Argentum eorum, & aurum eorum cum eis,* &c.

TEXTVS.

C Verſ. 27. *Non intrabit in eam aliquod coinquinatum, aut abominationem faciens & mendacium, niſi qui ſcripti ſunt in libro vitæ Agni.*

COMMENTARIVS.

Summa cuiuſuis vrbis felicitas in quo ſita ſit.

SVmma alicuius vrbis felicitas in eo eſt imprimis ſita, nequid in ea ex rebus bonis aut pretioſis deſit; nequid ex prauis & infeſtis adſit. Quapropter iis omnibus, quæ de ciuitatis huius felicitate & copiâ ſunt hactenus prænunciata, modò adiungitur D hic verſus, in quo innuitur nihil in ea vnquam fore, quod ab eximia eius perfectione degeneret. Porrò quanuis neutro genere hæc aſſertio efferatur; de rationalibus tamen creaturis dumtaxat eſt ſermo. Nam *abominationem facere & mendacium*, vtique in creaturam à rationali diſtinctam non cadit.

Aliquod coinquinatum, *quid ſignificet: & cur in neutro genere dictum.*

Non deerit forſan, qui neutrum genus hoc in loco in eam partem accipiat, vt generatim aut diſtributiuè (quod aiunt) propoſitio enuncietur, iuxta alias Scripturæ loquutiones. Mihi tamen neutrius generis ratio illa eſſe videtur, quòd ἔθνος, (id E gentem ſignificat) Græcè neutrius generis eſt. Quapropter, cùm ſuperiori verſu dictum fuerit; *Afferent gloriam & honorem gentium in illam*; quod ſubditur neutro genere, *Non intrabit in eam aliquod coinquinatum*, referendum videtur ad nomen ἔθνος, ſubauditum. Sic ſæpè in libro Sapientiæ & Eccleſiaſtico inducitur ſermo de natione nequam, & de natione Sanctorum. Sic etiam plerumque Chriſtus Dominus Iudæos alloquens, *Progeniem viperarum* eos compellat. Simili ergo phraſi hîc dicitur in cæleſtem illam coloniam nihil improbum, nulla iniqua progenies, nullum animal noxium & immundum ingreſſurum, explicationis autem gratiâ F ſubiungitur, *Abominationem faciens aut mendacium.* Et quidem nemini ignotum eſt, iuxta ſacrarum Literarum phraſim peccatores ipſos interdum abominationes & mendacia nominari. Demum ſubiicitur; hanc in vrbem nullos recipi alios, niſi qui in librum vitæ ſint relati; qui appellatur etiam liber Agni, quia ab ipſo electi ſunt. De libro autem vitæ diximus ſuprà cap. 3. 5. & cap. 13. 8. & cap. 20. 15.

Alluſio ad aliquot Iſaiæ loca.

Notandum inſuper eſt, in hoc verſu alluſionem contineri ad illud Iſaiæ 60. 18. *Non audietur vltrà* *iniquitas in terra tua, vaſtitas & contritio in terminis tuis*, & num. 21. *Populus tuus omnes iuſti* & cap. 52. 1. *Non adiiciet, vt pertranſeat per te incircumciſus.* Quibus in locis ſtultum eſſet intelligere, Chriſtianos omnes catholicam fidem retinentes eſſe iuſtos ac ſanctos. Hunc vt ſenſum ſubterfugerent, eò nonnulli interpretes ſunt appulſi, vt crederent Iſaiam in iis verbis reſpicere ad feliciſſimum quoddam tempus, quo Eccleſia poſt deuictum Antichriſtum ſit fruitura: tuncque autumant fore vaticinium illud implendum. De qua opinione diximus cap. 20. num. 2. & 3. Mihi illud veriſimile fit: quamuis Iſaias primò de Eccleſia militante loquatur, cum tamen quæ in hac vita militat, in cæleſti ſit triumphatura, idcirco proſpiciens Iſaias ſupremæ felicitatis ſtatum, quo Eccleſia fruitura eſt in patria, ei prædicit; tandem aliquando affore tempus, cùm in Eccleſia reperiatur omnino nullus, qui iuſtus non ſit, nec illa ab vllo prophano conculcetur, aut aliquod a Deo ſupplicium extimeſcat. Qua ratione nulla remanet in locis prædictis difficultas.

Quo ſenſu ſit Iſaias explicandus cùm omnes Chriſtiani populi iuſtos dixit.

Altera eorundem Iſaiæ locorum explicatio.

Si tamẽ adhuc aliquis expetat, vt Iſaias loquatur etiam de primigeniæ Eccleſiæ felicitate in hac vita; illum ipſe reiicio ad Foterij in his locis declarationem: vbi ait, *Omnes* idem eſſe ſolere, quod *Plurimi*; atque id ſignificari *omnes iuſtos*. Quemadmodum de religioſa aliqua familia, quæ in primitiuo ſui inſtituti vigore præſtat, dicere ſolemus, *Omnes ipſius religioſos eſſe ſanctos* (id eſt ferè omnes; nec enim aliquis vnquã deficit Iudas.) Sic videtur explicare Foterius, & aliorum locorum difficultatem ſimiliter mollire. Qui tamen apud ſe ſtatueret, Iſaiam in iis locis de primitiuæ Eccleſiæ tempore loqui, vel etiam de vniuerſis Eccleſiæ militantis temporibus; hic etiam poſſet aliter explicare. Nam verba illa, *Populus tuus omnes iuſti*, poſſunt ſignificare quotquot iuſti ſunt eos omnes eſſe Eccleſiæ populum: id eſt, nullum dari iuſtum, quin Eccleſiæ Chriſtianæ ſit filius. Præterea verba illa capitis 52. 1. *Non adiiciet, vt pertranſeat per te incircumciſus, & immundus*, poſſunt explanari, ſicut illa Pauli ad Rom. 8. 1. *Nihil damnationis eſt iis, qui ſunt in Chriſto Ieſu.* Dum autem dicitur Ieroſolyma non eſſe ab improbis conculcanda; perinde erit, ac ſi illis inferior non eſſe dicatur: *Calcari enim non poteſt* (ait Auguſtinus) *niſi inferior: ſed inferior non eſt, qui quamuis corpore multa in terra ſuſtineat, corde tamen fixus in cælo eſt.* Ad hæc; verba illa, *non erit vaſtitas & contritio in terminis tuis*, de Romana Eccleſia ſunt explicanda: cui promiſſum à Chriſto eſt, eam nunquam fore deuaſtandam. Iniquitatis item nomen pro vaſtitate & ſupplicio nonnunquam accipitur. Atque hæc de Iſaiæ verbis indicaſſe ſit ſatis. Nam Ioannis verba (quæ de triumphanti Eccleſia conſtat explicari debere) nullam in ſe continent difficultatem.

CAPVT XXII.

TEXTVS.

Verſ. 1. *Et oſtendit mihi fluuium aquæ vitæ, ſplendidum tanquam cryſtallum procedentem de ſede Dei & Agni.*

COMMENTARIVS.

Fluuius à ſede Dei & Agni procedens quâ ratione ſit concipiendus.

SVperiori capite expoſui, quemadmodum concipi debeat thronus Dei Patris, & Chriſti Domini in hac ciuitate, quæ Ioanni eſt per viſum oſtenſa: nimirum in medio ciuitatis ſitu, & in eminentiori loco, vt fluuius ex throno procedens per omnes poſſet ciuitatis vias fluere. In hac enim quaſi pictura indicatur, omnes nobiliſſimæ huius vrbis ciues fluuij ipſius vndas potare, & arborum ad fluuij ripas conſitarum poma edere. Quapropter vt omnibus ad manum ſit & aqua ad potum, & ad eſum fructus; atque tota ciuitas amœniſſimi paradiſi ſpeciem præ ſe ferat; concipiendæ ſint viæ omnes laxæ ſatis & ſpatioſæ (id enim, vt vidimus, denotat tam græcè, quam latinè plateæ nomen,) & per omnes copioſus valde aquæ ductus deduci ex ipſis fluuij fluentis: atque ad vtramque fluminis ripam per omnes ciuitatis vias arbuſta viridiſſima: deinde capax ſatis, ad deambulandum, inter arbores & ædificia ſpatium ſit reliquum.

Aquæ perſpicuitas comparatione cryſtalli maximè declaratur. Ipſius autem excellentiam ſignificat imprimis genitiuus ille *vitæ*, id eſt vitalis. Deinde quod mox adiungitur, hoc ſcilicet flumen à Dei & Agni ſede procedere. Vt enim mirifica denotaretur eſſe vnda, & præclarum in modum vitalis; nihil aliud potuit fingi, quo aptius repræſentaretur, quàm aſſerendo, hunc fluuium ex diuino illo fonte dimanare. Nam ſi ea eſt illius origo atque fons: aquam ipſam qualem fore putandum eſt?

Quid in hoc fluuio figuretur?

Huius fluuij ſignificatio denotare debet aliquid, quod electis omnibus in præmium promittatur. Dicitur enim infrà, num. 17. *Qui ſitit, veniat; & qui vult, accipiat aquam vitæ gratis.* Quibus ex verbis elicio, non eſſe ad rem in hoc loco eam fluuij ſignificationem, quæ Doctorum ac Magiſtrorum gloriam peculiarem adumbret. Quamobrem cenſeo, in hoc fluuio ſymbolicè indicari cæleſtis voluptatis copiam, qua Sanctos omnes viſio beatifica perfundit: iuxta illud Pſal. 35. 9. *Torrente voluptatis tuæ potabis eos.* Cui explicationi haud obſcurè adſtipulatur Hieronymus Ezechielis 47. qui fluuium illum, cuius ibi Ezechiel meminit, & ad quem in hoc loco alluditur, de aquis doctrinæ interpretatur. Atqui certum eſt, Ezechielem de militante Eccleſia, Ioannem de triumphanti agere; & fluuio doctrinæ militantis Eccleſiæ reſpondere fluuium beatæ ſapientiæ, qua Sancti omnes in cæleſti patria fruuntur. Quòd verò Sapientia per fluuium figuretur, id in ſacris Literis nouum non eſt. lege Eccleſiaſtici 24. 40. *Ego ſapientia effudi flumina; ego quaſi fluuij dioryx, & ſicut aquæductus exiui de paradiſo: Dixi, Rigabo hortum meum plantationum, & inebriabo prati mei fructum.*

Fluuium eſſe ſapientiæ Symbolum.

Obiiciet tamen aliquis hunc in modum: Viſio beata, in qua eſſentialis Sanctorum beatitudo conſiſtit, ſuprà iam per Dei claritatem erat figurata: atque adeò non videtur congruens, vt quod antea in Dei

Cæleſtē beatorum ſapientiam duplici claritatis & fluuij ſymbolo non ineptè ſignificari.

Dei claritate, tanquam in ſuperæ illius vrbis ſole, fuerat indicatum, id ipſum nunc per fluuij ſymbolum deſignetur. Reſpondeo: nouum non eſt, multiplicari ſymbola ad vnius eiuſdemque rei ſignificationem: præcipuè quando nullum ſatis eſt aptum ad eam rem ſatis explicandam; & tamen expedit altero ſymbolo ſuppleri, quod energiæ deerat in primo.

Ad hæc; licet claritatis ſymbolum ſit ad eximiæ gloriæ ſignificationem mirificum; non tamen explicabat, quod in nouo hoc fluuij vitæ ſymbolo explicatur; nimitum Beatorum ſitim expleri, & B animos ſumma perfundi voluptate. Præterea, ſi in myſtico illo Mardochæi ſomnio potuit magna cum energia fons & fluuius in lucem ac ſolem conuerti (dicitur enim Eſther 10.6. *Paruus fons creuit in fluuiū, & in lucem ſolémque conuerſus eſt, & in aquas plurimas redundauit.*) nihil ergo abſoni, ſed plurimum potiùs concinnitatis habebit, vt ad eiuſdem rei ſignificationem diuinus Spiritus priùs hîc ſummæ claritatis ſymbolum, deinde fluuij vitalis vſurpet. Quòd ſi per fluuium illum in ſolem conuerſum ſignificata fuit Eſther, quam ſibi Aſſuerus Rex duxit vxorem: quid mirum, cæleſtem ſapientiam, quam ſpiritali C connubio Beati omnes ducunt, ſimiliter per ſolem atque per fluuium adumbrari?

Cur vnda huius fluuij appelletur aqua vitæ?

Huius fluminis vnda appellatur aqua vitæ: ad eum fere modum, quo Itali vini diſtillationem vocant aquam vitæ, quod eſt veluti ſpiritus vitalis. Aut fortaſſe *vita* in hac phraſi ſummam felicitatem ſignificat. quia vita in ſacris Literis ſæpe idem eſt quod beatitudo. Quarè *fluuius aquæ vitæ* perinde erit, atque beatus fluuius, ſeu potiùs beatificans. Arbor item vitæ ſeu lignum vitæ ſimiliter ſunt accipienda. Expende etiam, hunc fluuium eſſe aquæ vitæ: quia ſapientia eſt vitæ ac felicitatis initium; iuxta illud Ioannis 1.4. *In ipſo vita erat, & vita erat* D *lux hominum.* Adde, quòd ex huius fluminis aqua proueniebat, arbores duodecim ex ſe fructus producere, nec foliis vnquam ſpoliari.

Cur fluminis huius vnda, cryſtalli inſtar eſſe perhibeatur.

Hæc inſuper fluuij vnda eſt cryſtalli inſtar perſpicuæ: ingens enim claritas eſt ſapientiæ propria. Nam propterea huic fluuio apponuntur aquæ turbidæ, de quibus Ieremiæ 2.18. *Quid tibi vis in via Ægypti, vt bibas aquam turbidam?* Iam ſi turpis ac fœda voluptas rectè aquæ turbidæ & immundæ comparatur: iure optimo voluptas illa puriſſima atque ſanctiſſima, cuius torrente Deus Beatos potat, conuenientiſſimè denotabitur per aquam illam ſplendidam tanquam cryſtallum. Verum non E ſolùm in beatæ viſionis ſapientia; ſed etiam in ea ſapientia, cuius Deus vſuram ſuis familiaribus in hac vita impertitur, obſeruatione dignum eſt, quanta ſit claritas ac perſpicuitas, qua ipſius ſapientiæ interuentu veritatem ipſam excipiunt. Aliud namque eſt multa vera cognoſcere, quod ſpectat ad ingenium; aliud ea penetrare per lucem illam quam Deus ſuis amicis largitur: id quod ad Sanctorum pertinet prudentiam.

Vitam ac lucem ſæpè in ſacris, nec ſine myſterio, copulari.

His addo, optimè cohærere, vt quę vitalis ſit aqua, eadem & clariſſima ſit. Quippe cum ingenti luce ſociatur rectè ſpiritalis vita & vberrimi pariter virtutum illuſtriſſimarum fructus. F Quarè ſæpè in ſacris Literis copulantur vita ac lux: vt in Pſalmo illo 35.10. *Apud te eſt fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen.* & Ioannes 1.14. *In ipſo vita erat, & vita erat lux hominum.*

Eccleſiaſtici locus obiter elucidatur.

Circa verba illa, *Procedentem à ſede Dei & Agni,* aduerte Eccleſiaſtici locum cap.1. num. 6. 8. *Radix ſapientiæ cui reuelata eſt? vnus eſt altiſſimus creator omnipotens, & rex potens ſedens ſuper thronum.* Cuius conA ſtructio meo iudicio eiuſmodi eſt; quaſi dicat, ſapiētiæ radicem eſſe Deum in ſuo throno magnificentiſſimo ſedentem. Et verò generatim loquendo quis neſciat Deum eſſe totius ſapientiæ fontem? Quis, veram ſapientiam in Dei & ipſius Filij Ieſu Chriſti cognitione conſiſtere? Sicut ergo in hac vita, ſapientia viatorum perfecta in eo ſita eſt: ſic etiam in cæleſti patria perfecta Beatorum ſapientia.

Nota præterea fluuium, de quo hîc eſt ſermo, non eſſe concipiendum quaſi ex ciuitate egredientem. In ciuitate enim adeo magna, quæ mille & quingenta milliaria habet in quadro, non eſt eo-B actum vt fluuius, qui è medio vrbis oritur, & in tot brachia, quot ſunt viarum ſtrata, diuiditur; in quandam veluti paludem deſinat, quæ ipſam vrbem intra mœnia ambiat.

NOTATIO I.

De alluſione ad fluuium Ezechieli oſtenſum capite 47.

Alluſio & comparatio inter Ioannis fluuium & fluuium Ezechielis.

C Imprimis alluſio ipſa euidens eſt: primò quia quemadmodum fluuius Ioanni viſus à ſede Dei & Agni prodibat; ita etiam Ezechielis flumen ex interiori templi parte erumpebat; nempe ex oraculo, quod *ſancta Sanctorum vocatur*, vbi Deus ſuum habebat thronum. ait enim Propheta num. 1. *Ecce aquæ egrediebantur ſubter limen domus ad orientem, & deſcendebant in latus templi dextrum ad meridiem altaris.* Secundò quæ Ioannes arbuſta ad vtramque fluuij ripam conſpexit, ab Ezechiele ſunt citra dubitationem mutuata; qui num. 12. ſic habet; *Super torrentem in ripis eius ex vtraque parte omne lignum pomiferum. non defluet folium ex eo, & non deficiet fructus eius. per ſingulos menſes afferet primitiua; quia aquæ eius de ſanctuario egredientur; & erunt fructus eius in cibum, & folia eius ad medicinam.*

Quæ reperiantur differētiæ inter vtrumque Ioannis & Ezechielis fluuium.

Prima differentia.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

Ceterùm, quanuis de alluſione ipſa dubitari non poſſit: D aliquot tamen inter vtramque propheſiam differentiæ ſatis apertæ reperiuntur, de quibus rationem reddamus oportet. Prima ergo differentia eſt; apud Ezechielem torrens; apud Ioannem fluuius nuncupatur. Secunda; Apocalypſeos fluuius ciuitatem ipſam lætificat, & medias vias omnes præterfluit: at fluuius Ezechielis nec intra vrbem habet originem, nec ipſam interfluit. Nam ſanctuarium conſpexit Ezechiel à ciuitate per calamos quindecies mille ſeiunctum, vt ſupra iam expendimus: & torrens ex ipſo egrediens ſanctuario in mare mortuum influit. Tertia; Ezechielis torrens primò exiguus eſt, ſed ita paulatim excreuit, vt ad mille cubitorum ſpatium aquæ ad talos vſque prophetam attingerent: poſt mille alios cubitos vſque ad genua; poſt alios mille vſque ad renes, ac poſtea *intumuerant aquæ, itavt tranſuadari non poſſent.* in Apocalypſi verò fluuius nullâ ratione dicitur excreſcere. Quarta: Ezechielis fluuius E vbi ad mare mortuum fuit delatus, ipſius ſanauit aquas, piſceſque quàm plurimos procreauit; & maris mortui littora nonnullaſque paludes in ſua amaritudine reliquit; vt ex amara aqua conficeretur ſal. fluuius autem, quem Ioannes aſpexit, nihil huiuſmodi effeciſſe dicitur.

Redditur prædictarum differentiarum ratio.

Vt harum differentiarum rationem reddam, illud breuiter præmitto, quod ſupra iam oſtendi; Ioannem nimirum agere de flumine ſapientiæ, quæ Beatis ineſt; at Ezechielem de ſapientia, quam Deus in hac vita fuerat Eccleſiæ ſuæ largiturus.

Ad primam differentiā.

Ad primum ergo diſcrimen ſic ſtatuo: quanuis non magni admodum momenti videatur eſſe, vt apud Ioannem fluuius, apud Ezechielem torrens appelletur (hæc namque diuerſitas iuxta lectionem Septuaginta non reperitur, qui in Ezechiele nomen fluminis vſurparunt) nihilominus appoſitè Vulgatus interpres torrentis nomine fuit vſus. F Nam ex ipſo liquet contextu, riuum ex ſanctuario prodire primò mediocrem: ſiquidem, poſtquam augeri cœpit, adhuc poſt mille cubitos prophetæ talos non ſuperabat. Sic ergo reapſe accidit; nam ſapientiæ euangelicæ flumen, quod Deus in militantem Eccleſiam effudit, paruum initio cœpit, ſed velociter excreuit. Quarè iure optimo vocatur initio torrens, deinde fluuius ingens. At in cæleſti beatitudine Sancti tempore ipſo non accipiunt incrementa; ſed ab ipſomet ſuæ beatitudinis exordio fruuntur totâ ſapientiæ affluentiâ & copiâ, quam fluminis magni nomen requirit.

Difficultas in prædicta doctrina expeditur.

Quòd ſi opponas, ſapientiam in hac vita euangelicam ab Apoſtolis, viriſque Apoſtolicis duxiſſe exordium, & inde ad ceteros deriuatam: & in ipſis quidem Apoſtolis maiorem fuiſſe hanc ſapientiæ profunditatem, quàm in ceteris annis, qui ipſos poſtea ſubſequuti ſunt. Ad hoc reſpondeo: in ipſiſmet Apoſtolis fluuius ſapientiæ fuit multiplici acceſſione paulatim auctus per nouas reuelationes, quas quotidie à Deo accipiebant: vt in Apoſtolorum Actibus videre eſt. Et quamuis Apoſtoli atque diſcipuli Chriſti fuerint maximo ſapientiæ incremento à Deo locupletati: nihilominus ſuus adhuc ſupereſt fluuij nomini locus, quòd initio magiſtri & concionatores perpauci extiterint: item, quòd aliud ſit agere de ſapientiæ communicatione Apoſtolis ipſis facta: aliud, agere de communicatione per eoſdem Apoſtolos effecta vniuerſo Eccleſiæ corpori. Et verò dubium non eſt, Eccleſiam ipſam temporis decurſu hac in re auctam & locupletatam fuiſſe: ſicuti lux diei ab aurora ad meridiem vſque excreſcit; vt habetur Prouerb. 4. 18. Quod verò Salomon ibi ſub lucis allegoria affirmat; id etiam docet Eccleſiaſticus ſub allegoria fluminis, id quod ab Ezechiele mutuatus videtur. Cùm enim cap. 24. 40. Eccleſiaſticus ipſe dixiſſet; *Ego quaſi trames aqua immenſa de fluuio*: ſubdit; *dixi, Rigabo hortum meum plantationum, & inebriabo prati mei fructum. Et ecce factus eſt mihi trames abundans; & fluuius meus appropinquauit ad mare.* Itaque ſapientia, quæ prius erat *dioryx & aquæductus*, hortumque plantationum rigans; quando aqua ipſa hortorum tellure videbatur penitus imbibenda, tunc magis excreuit: erat enim *trames aqua immenſa*, id eſt, torrens inexhauſtus; qui ipſamet horti irrigatione tantum accipit incrementi, vt ex paruo riuo ſiue aquæductu concreſcat in flumen adeò ingens, vt mari æquiparetur. Nam eò ſpectant verba illa; *& fluuius meus appropinquauit ad mare.* Creſcit ergo ſapientiæ flumen ſui ipſius communicatione, ad eum ferè modum, quo Cicero Offic. dicit ex Ennio de lumine.

Qui alteri accendit lumen de ſuo lumine,
Facit, vt nihilo minus ipſi luceat.

Ad 2. differentiam.

Ad ſecundum diſcrimen: quamuis Ezechiel ſanctuarium viderit à ciuitate diſtractum (vt intelligeret Chriſtianæ Eccleſiæ in Deum religionem & cultum ita fore excellentem & admirabilem, vt homines ipſos extra ſe poneret, & longè à ſe ipſis abſtraheret:) hoc tamen ipſum ſanctuarium citra dubitationem ſpectat ad vrbem ipſam Ezechieli oſtenſam. Vnde ſapientiæ fluuius ab Ezechiele conſpectus ad ſanctam etiam pertinet ciuitatem. Verùm quâ ratione ſanctuarium fingitur ab vrbe procul poſitum; eadem etiam inducitur fluuius vna cum ſanctuario ab vrbe diſſitus. Vt innuatur, flumen illud ſapientiæ ſpeciatim communicari illis, qui ſua omnia ac ſemetipſos pro Chriſto contemnunt; ac ſe diuino cultui totos dicant, & conſecrant. Atque hoc eſt, ſe diuino obſequio & religioni ſeparare; qua ratione in Nazaræorum ſeparatione figuratum erat. Qui verò ea ratione ſe Domino ſeuocant & addicunt; hi ſingulariter fruuntur cæleſtis Sapientiæ flumine & myſteriorum Chriſtianæ fidei intelligentia ac ſuauitate.

Quàm ſit in Chriſtiana Eccleſia laudabile, homines à mundi commercio ſeparari vt ſe Deo totos conſecrent.

Ad hæc; in Eccleſia Chriſtiana nouimus gratiſſimã Deo eſſe huiuſmodi ſeparationem. Imitum qui Deo magnopere placere ſtudet, ne ſibi ſatis eſſe putet, ſi Chriſtianus ſit; ſi ſanctæ huius vrbis ciuis: ſed ſe inſuper Deo conſecret, ac ſeparet per ſuam ipſius abnegationem. Nam qui hac ratione à ſemetipſis recedunt, illi profectò de Gentilium cõuerſione diligenter agunt: atque ideo fluuius è templo exoriens, inde rectà properat ad mortui maris aquas ſanandas. E At verò in cæleſti Beatorum patria omnes Deo perfectè dicati & conſecrati ſunt: nec opus illis eſt ſui ipſorum abnegatione, nec ad eorum munus incumbit Gentilium prædicationem ſuſcipere. Quare fluuius Ioãni viſus oportuit, ne à ciuitate glorioſa procul eſſet poſitus; ſed vt intra ipſius mœnia oriretur, atque inibi remaneret.

Ad tertiam differẽtiam.

Ad tertium diſcrimen patet ex iis, quæ de primo diximus; nec ampliùs eſt quidquam addendum.

Ad quartam.

Ad quartum conſtat etiam ex dictis ad ſecundum. Id vnum adiungo, in cæleſti beatitudine opus non eſſe, vt aliqua ſit amaritudo: in hac tamen vita ſummoperè iuſtis expedire vt contrariarũ rerũ acerbitate & amaritudine exerceantur; nam ex huiuſmodi amaritie myſticum generatur ſal, quo Deus ipſos ab omni corruptione intactos aſſeruat. F Quamobrem, licèt in intimo maris mortui ſpatio ſit potens fluuius ex ſanctuario naſcens amaras medicare aquas, & acerbitate abſumpta fœcundas ac piſcibus quàm plurimis abundantes reddere: ceterum quia magni refert, ne deficiat afflictionis & perſequutionis ſal, quo iuſti aduerſus vitiorum corruptionem condiantur: idcirco ſapientiſſimè fingitur, in maris mortui littoribus, & in aliquot lacunis, quæ ex maris ipſius vndis ad terram conficiuntur, amaras aquas remanere, vt ſalis copia & affluentia in ipſis littoribus eſſet: quemadmodum piſcium etiam abundantia, & dulcis aquæ copia in medio ipſo mari ſuperabat. Atque hęc indicaſſe ſit ſatis: obtunderetur enim fortaſſe propherici eloquij ſapor, ſi ampliùs rem exprimere & explicare velimus.

TEXTVS.

Verſ. 2. *In medio plateæ eius & ex vtrâque parte fluminis, lignum vitæ afferens fructus duodecim, per menſes ſingulos reddens fructum ſuum, & folia ligni ad ſanitatem gentium.*

COMMENTARIVS.

VIdimus iam in ſuperioribus plateæ nomine non forum aliquod deſignari: ſed vniuerſas glorioſæ ciuitatis vias; eáſque omnes eſſe latiſſimas: vt ipſo plateæ nomine tam græco, quàm latino importatur. Licèt autem textus in hoc verſu directè de ſolis arboribus loqui videatur: ſi tamen per quamlibet ciuitatis viam duplex arborũ ſeries per ordinem erat diſpoſita ad vtramque fluminis ripam; fluuius ipſe per medium vtrarumque arborum callem, ſiue aquæductum pariter influxiſſe putandus eſt per omnes vrbis vias.

Lignum vitæ hic per Synecdochen pro pluribus vſurpari.

Deinde ſatis conſtat, nomen *lignum* hîc apponi collectiuè pro maxima arborum multitudine. Familiare enim eſt tum ſacris Literis, tum humanioribus, ſingularem numerum pro plurali per Synecdochen vſurpari. In eo Ezechielis loco, ad quem hîc alluſio fit, nempe cap. 47. num. 7. expreſsè dicitur, *Ecce in ripa torrentis ligna multa nimis.* Et nu. 12. *In ripis eius ex vtrâque parte omne lignum pomiferum: non defluet folium ex eo, & non deficiet fructus eius: per ſingulos menſes afferent primitiua.* Ex horum autem D locorum collatione planum fit, nõ eſſe ſermonem de vna arborum ſpecie, ſed de multiplici arborum pomiferarum natura: quibus omnibus hoc in loco nomen arboris vitæ tribuitur. In hoc verò magnopere paradiſus hic cæleſtis primo illi terreno antecellit, illic enim non omnes arbores nomine ligni vitæ inſigniuntur, ſed vnica ſolùm arborum ſpecies. Sic etenim legimus Geneſ. 2. 8. & 9. *Plantauerat autem Dominus paradiſum voluptatis, in quo poſuit hominem, quem formauerat: produxítq; Deus de humo omne lignum pulchrum viſu, & ad veſcendum ſuaue: lignum etiam vitæ in medio paradiſi: lignúmque ſcientiæ boni & mali.* Vbi ex contextu liquet, quod lignum vitæ appellatur, vt peculiarem ſpeciem, diſtingui E ab aliis arboribus pomiferis, quę in paradiſo erant. At in Apocalypſi cùm de vniuerſis arboribus ad vtramque fluminis ripam conſitis, ſpecie etiam diuerſis, ſermo ſit; omnibus tamen ligni vitæ nomen imponitur. quod perinde eſt, ac ſi dicatur ſingularis illa virtus hominum vitam producendi, ſiue immortalitate donandi, quæ vni ſiue arbori ſiue ſpeciei in terreſtri paradiſo indita erat; hæc eadem fuiſſe erga omnes gentes vniuerſis arboribus, quas Ioannes in cæleſti illa ciuitate ad fluminis ripas conſpexit. Et ſic ſanè oportebat in vrbe adeò ingenti ac penè immenſa; vt hoc pacto ſignificaretur, immortalitatis poſſeſſionem (qui vitalis arboris effectus eſt) ciuibus ipſis nullo labore conſtare: cùm per vias omnes, vitales huiuſmodi arbores fuerint duplici ordine diſpoſitæ.

Regionum aliquot feracitas.

Quòd arborum folia nunquam decidant, & bis per annum proferant fructus; id quidem de regionum aliquot arboribus traditur. Conſule Plinium lib. 16. cap 21. fine; vbi ſic habet: *Locorum tanta vis eſt, vt circa Memphim Ægypti & in Elephantine Thebaidis, nulli arborum decidant folia, nec vitibus quidem.*

Quod Poetæ de Alcinoi hortis finxerunt, fuiſſe eos mutuatos ex iis, quæ Moſes de terreſtri prodidit paradiſo.

Et memini me Genuæ tranſeuntem ſub brumam vidiſſe arbores pomis ac fructibus onuſtas: vt prunis, aliis quidem maturis atque decoctis, aliis viridibus & acerbis. Porrò à poëtis, & Homero præſertim, celebrantur biferi Alcinoi horti; quibus nunquam folia, nunquam poma, decidebant. Et quamuis quod Homerus de Alcinoi hortis aſſerit, videatur (vt Iuſtinus Martyr in admonitorio ad gentes cenſet) dictum per imitationem eorum, quæ Moſes de terreſtri paradiſo prodidit: cuius notionem Homerum ab Ægyptiis hauſiſſe ſentit idẽ Iuſtinus; cæterùm ex iis, quæ in aliquot orbis partibus cernũtur, potuerunt anſam arripere poëtæ ad illos Alcinoi hortos ea ratione confingendos.

Nihilominus nec Alcinoi horti, nec quæcunque alia fictio fuit à poëtis excogitata, exæquant hanc ſacram de vitalibus arboribus fictionem: quæ & duodecim quotannis fructus per ſingulos menſes proferant; & folia ad Gentium ſanitatem perutilia habeant. Hoc quidem Apocalypſis ab Ezechiele deſumpſit: nec ipſius Ezechielis notitiam aſſequi potuit Homerus. Licèt enim de tempore, quo Homerus vixit, multiplex ſit ſcriptorum diſſenſio, vt in Euſebij Chronico videre eſt: inter omnes tamen conuenit Homerum Ezechiele fuiſſe antiquiorem. Nonnulli Homerum Sauli primo Iſraëlitarum regi coæuum efficiunt: alij ipſius ætatem multis poſteà ſæculis aſſignant. Omnes tamen multò ante Babylonis captiuitatem. atqui Ezechiel propheta eodem captiuitatis tempore floruit: & capitis 47. viſionem textus exprimit accidiſſe anno vigeſimo quinto à tranſmigratione Ioachim.

Homerus Ezechiele antiquior.

Cur lignum hoc vitæ dicatur?

Sed vt ad rem regrediamur; cùm *lignum vitæ* dicitur, genitiuus ille *vitæ* perindè eſt, atque adiectiuum *vitale*, vt ſuprà dicebamus. Quod nomen ligno vel arbori adiunctum denotat immortales eos fieri, qui ipſius fructum edunt. Id quod compertum eſt ex alluſione ad vitæ lignum Paradiſi, de quo Geneſ. 2. 9. & cap. 3. 22. vbi Dominus ait: *Ecce Adam quaſi vnus ex nobis factus eſt, ſciens bonum & malum. Nunc ergo, ne fortè mittat manum ſuam, & ſumat etiam de ligno vitæ, & comedat, & viuat in æternum. Et emiſit eum Dominus de paradiſo.*

Vtrum per cæleſtes has arbores pomiferas iuſti figurentur.

Aliquis forſan opinabitur, hanc pomiferarum arborum multitudinem Ioanni oſtenſam ſymbolum eſſe iuſtorum; qui in aliis Scripturæ locis arboribus huiuſmodi comparantur, vt Pſal. 1. 3. *Et erit tanquã lignum, quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum, quod fructum ſuum dabit in tempore ſuo: & folium eius non defluet: & omnia, quæcunque faciet, proſperabũtur.* Verùm tamen textus ipſe non patitur, lignum vitæ in hoc loco iuxta eam accipi ſignificationem: dicitur enim num. 14. *Beati, qui lauant ſtolas ſuas in ſanguine Agni: vt ſit poteſtas eorum in ligno vitæ.* Ex quibus verbis manifeſtum eſt, eſum ex arboris vitæ fructu pertinere ad iuſtorum beatitudinem. Vnde, cùm lignum vitæ in aliis Scripturæ locis immortalitatem adumbret (vt Geneſ. 2. & 3. & Prouerb. 3. 18. & cap. 13. 12. & cap. 15. 4.) germana ſignificatio eſt, vt in eodem ſenſu præſens hic locus accipiatur. Præſertim, quia in eadem Apocalypſi vſurpatur lignum vitæ ſecundùm hanc acceptionem: nimirum capite 2. 7. *Vincenti dabo edere de ligno vitæ, quod eſt in paradiſo Dei mei.* Vbi ad poſtremam hanc libri viſionem reſpicitur.

In præſenti ergo *fluuius aquæ vitæ*, & *lignum vitæ*, non duo ſunt ſymbola omnino diuerſa. Quemadmodum enim, (quod ad viſionem attinet) aquæ ipſius fœlicitas perſpicitur in arboribus vtrinque conſitis, nec non in copia & bonitate fructuum ac A virtute foliorum, quibus ornantur pariter & onerantur: ſic etiam (quod ad myſterium ſpectat) ſapientiæ à Deo ſuis familiaribus impertitæ tribuitur effectus ipſos beandi, & omnia cordis vota implendi, ac ſumma voluptate inebriandi; quod ſymbolicè denotat fluuius aquæ vitæ. Eidem etiam ſapientiæ adſcribitur immortalitas ipſiſmet collata, quæ per ligni vitæ ſymbolum importatur. Quippe viſionem beatificam (qui perfectiſſimus eſt ſapientiæ actus) neceſſariò cõſequitur ſumma voluptas, nec non immortalitas. Atque hæc duo aptiſſimè B per potum vitæ ac cibum vitæ figurantur. Quia ex potu & cibo, potus quidem aptior videtur ad voluptatem indicandam; cibus autem ad vitæ ſuſtentationem. nam in potione maior voluptas; in victu robuſtior alimonia reperitur.

Alluſio in hoc Apocalypſeos arbuſto ad Ezechielis arbores, & quod ſit vtriuſque diſcrimen.

Præter hæc, quamuis Apocalypſeos arbuſtum arboribus Ezechielis reſpondeat; nihilominus Ezechielis viſio (vt ſuperiore verſu vidimus) directè ad militantem Eccleſiam; at viſio Ioannis ad triumphantem refertur. Quamobrem, quæ immortalitas per Ezechielis arbores adumbratur, tribuitur in hac vita per gratiam; quæ immortalitas eſt, (vt C ita dicam) in ſemine & in virtute. Immortalitas autem, quam vitæ lignum in Apocalypſi ſignificat, eſt propria immortalitas, qua Beati fruuntur: quod tamen non obſtat, quominùs vocetur etiam immortalitas ſuo modo, quæ per gratiam confertur: & ſic ſæpè Chriſtus in Euangelio loquitur.

Duodecim fructus, quos lignum vitæ producit, quid ſignificent.

Duodecim fructus applicari frequenter ſolent ad eos, quos Paulus ad Galatas 5. 22. appellat Spiritus ſancti fructus: vbi duodecim enumerat per alluſionem, vt videtur, ad Ezechielis locum. Huic tamen explicationi obſtat, quòd Spiritus ſanctus ſimul duodecim illos fructus communicat: atqui fructus duodecim Ezechielis & Apocalypſeos per D ſingulorum menſium ſucceſſionem apponuntur. Quapropter aptior videtur fructuum duodecim ſignificatio; vt per ipſos denotetur, arbores ſemper nouis fructibus oneratas; huiuſmodi enim ſolent guſtui iucundiores eſſe. Myſterium autem inibi indicatum eiuſmodi erit; in militanti Eccleſia (de qua Ezechiel loquitur) eſſe remedia, quibus ſemper perfecta ac noua renouatio myſtica fiat; ita vt nihil priſtinæ vetuſtatis omnino remaneat:atem, in cæleſtis patriæ beatitudine (de qua Apocalypſis verba facit) immortalitatis renouationem eſſe ſemper ita perfectam, ac primo die; abſque vllo vetuſtatis veſtigio.

Cur in cælo, vbi nulla infirmitas, folia arborum dicantur ad ſanitatem gentium?

Et folia eius ad ſanitatem gentium.] Hoc etiam ab E Ezechiele petitum eſt; qui ait, *& folia eius ad medicinam.* At enim in cælo, inquies, nulli morbi, nullæ ægritudines ſunt. Vnde licèt hæc foliorum virtus in Ezechielis viſionem (quæ militantem adumbrat Eccleſiam) ritè quadret; in hac tamen extrema Apocalypſeos viſione, vt in Eccleſiæ triumphantis ſymbolo, non ita videtur ad rem.

Prima difficultatis propoſitæ ſolutio.

Ad hanc difficultatem reſpondeo primò: meliora ac nobiliora medicamenta ſunt, quæ ab omni morbo corpora animoſque præmuniũt. Et ad per F fectam immortalitatem, quam lignum vitæ repræſentat, conducit pariter ſanitatem conſeruare: id ergo indicari poteſt per foliorum virtutem ad ſanitatem gentiũ. Præterquàm quòd beatitudinis cæleſtis immortalitas Sanctorũ corpora ſanat à quolibet morbo aut cicatrice, quæ ipſis in hac mortali vita inerat, ſicut etiam ab omni ſpiritali imbecillitate: ad quam virtutem ſignificandã deſeruit aptiſſimè mira foliorum medicinalium virtus.

2. Solutio.

Secundo reſpondeo; apud Ezechielem videntur folia referenda ad pia & efficacia verba, atque etiam ad Sacramenta. Quippe & in Sacramentis A ac ſacris cærimoniis & in verborum ſanctorum efficacitate locum habet aptiſſimum foliorum ſacrorum virtus ad Gentium ſanitatem. Quamuis autem in cælo nec cærimoniæ nec Sacramenta nec hominum ægritudinum curatio per ſancta & efficacia verba reperiantur: reperitur tamen gloria iis omnibus reſpondens. Cumque vterque effectus ex admirabili ſapientiæ euangelicæ virtute dimanarit; congruenter fingitur beatæ ſapientiæ fluuius in ſuarum riparum arboribus eximia illa folia producere, quæ ſymbolicè repræſentent gloriam B piis huius vitæ ceremoniis, ſanctiſque verbis reſpondentem.

In foliis ligni vitæ ſacras etiam cærimonias ac pia verba denotari.

His adiungo, fortè in medicis iſtis foliis, quæ paradiſi cæleſtis arboribus adſcribuntur, illud ſignificari; ſanctas nimirum cærimonias ac pia verba, quibus Catholica Eccleſia in hac vita decoratur, eſſe quodammodo folia vitalis arboris, qua perfruuntur Beati. Sic enim dixit Petrus, verba Chriſti eſſe vitæ æternæ verba; id eſt, quaſi folia ligni vitæ, quòd æternæ & immortalis vitæ gerit ſymbolum. Similiter etiam ſancta Eccleſiæ Sacramenta ac cærimoniæ ſunt quodammodo vitæ æternæ cærimoniæ C & Sacramenta. Certè nemo prudens negabit huiuſmodi loquutionem elegantiæ & energiæ eſſe plenam. Atque id ipſum, quod per hanc loquutionem ſignificamus, potuit non ineptè figurari ex eo, quòd arbori vitæ in cæleſti patria conſitæ folia tribuantur ſalutaria, quibus Eccleſia militans fruitur; quaſi inde ad nos cæleſtia hæc folia mittantur. Mirificè autem congruit, quòd ſacris cærimoniis piiſque verbis ſymbolum foliorum tribuatur; folia enim & fructus conſeruant, & arbori pulchritudinem addunt. ita etiam gratiæ immortalitas ſanctis cærimoniis, externo cultu & ſanctis etiam verbis conſeruatur: quæ omnia in mirum D Eccleſiaſticæ ſapientiæ & ſanctitatis ornatum redundant.

TEXTVS.

Verſ. 3. *Et omne maledictum non erit ampliùs: ſedes Dei & Agni in illa erunt, & ſerui eius ſeruient ei.*

COMMENTARIVS.

Vtrùm verba iſthæc à Ioãne in propria perſona an ab Angelo ipſum alloquente proferantur.

Dubitari poſſet, vtrùm in hoc verſu & in duobus E ſequentibus loquatur Angelus, qui hæc Ioanni oſtendebat; an verò Ioannes ipſe ex iis, quæ viderat, has ſententias elicuerit atque expenderit. Verùm textus ipſe omnem dubitationem tollit: ait enim verſu 6. *Et dixit mihi: Hæc verba fideliſſima ſunt.* Vnde conſtat, cum Ioanne ſermonem conſerere Angelum illum, qui extremam hanc viſionem illi indicabat. Illa ergo verba priora; *omne maledictum non erit amplius*, aptiſſimè connectũtur cum iis, quæ de medicinali foliorum virtute prædicta erant. Si enim tanta eſt, tamque ſalutaris foliorum efficientia F (cuius ſignificationem in priori explicatione expreſſimus:) in cælo ergo nullus mēbris aut oculis captus, nullus morbus aut ægritudo, non fœditas, non peccatum, non mors, non debilitas reperientur, non denique aliquid ex illis, quæ ſub maledicti nomine comprehendi queunt: id eſt, quæ diras alicui deuouendo homines imprecari aut ſolent, aut poſſunt. Sicut enim, qui alteri benedicit, omnia ei bona poteſt precari; ita etiam qui maledicit, poteſt quoduis imprecari malum.

Deinde maledicto opponitur perfecta benedictio: id eſt bona omnia, quæ ad vera gratiæ & gloriæ bona rediguntur. Magna autem gratia ea eſt, Chriſtum & æternum eius Patrem in Beatis ſuum habere thronum; & ab ipſis perfectè & cumulatè ſuſcipi atque coli. Atque id explicatur in reliquis huius verſiculi verbis; ſcilicet *ſedes Dei & Agni in illa erunt, & ſerui eius ſeruient ei.* Sequenti verò verſu in ſummam reducitur ingens iuſtorum gloria, id eſt gloriæ bona.

TEXTVS.

Verſ. 4. *Et videbunt faciem eius & nomen eius in frontibus eorum.*

COMMENTARIVS.

Dei nomen in Beatorum frontibus impreſſum quid ſignificet.

Huius verſiculi cum præcedenti nexum iam ſuprà explicuimus. Et quidem cùm Beatorum gloria in Dei viſione conſiſtat; qui ipſum in cæleſti patria vident, illi eum perfectè glorificant, & ſe ipſius ſeruos imprimis profitentur. Id quod ſignificatur Dei nomine in eorum frontibus inſcripto, vt ſæpiùs dictum eſt. Videtur tamen (vt id obiter attingam) hæc verba alludere ad ſummi Sacerdotis antiquæ legis laminam, quam fronte geſtabat: de qua Exodi 28. 36. *Facies & laminam de auro puriſſimo; in qua ſculpes opere cælatoris, ſanctum Domino. Erit autem lamina ſemper in fronte eius; vt placatus ſit ei Dominus.* Qua ratione fortè denotatur, Sanctos in cæleſti patria degentes patronos eſſe & aduocatos eorum, qui in hac mortali vita morantur; & hanc ad rem ipſo Aarone potentiores eſſe. Hanc autem Sacerdotalem dignitatem mox regia conſequitur.

TEXTVS.

Verſ. 5. *Et nox vltrà non erit: & non egebunt lumine lucernæ, neque lumine Solis: quoniam Dominus Deus illuminabit illos, & regnabunt in ſæcula ſæculorum.*

COMMENTARIVS.

Hæc ſententia ſuperiùs eſt explicata. Solùm hîc obſeruanda ipſius cum præcedenti cōnexio: nam in gratiæ atque gloriæ bonis perfruendis nulla eſt in cæleſti patria intermiſſio aut abruptio: illa enim glorioſiſſima felicitas nunquam aut finienda eſt, aut intermittenda.

TEXTVS.

Verſ. 6. *Et dixit mihi: Hæc verba fideliſſima ſunt & vera. Et Dominus Deus ſpirituum prophetarum miſit Angelum ſuum, oſtendens ſeruis, quæ oportet fieri citò.*

COMMENTARIVS.

Quanquam vniuerſa Apocalypſis concipienda eſt veluti ſpectaculum quoddam ſiue actio, cuius fuit vnus editor, nempe Angelus ille, de quo ſermo eſt capite 1.1. huius tamen ſpectaculi variæ ſunt partes & veluti ſcenæ; atque adeò varij ſunt Angeli, qui in admirabilem hanc actionem

nem inducuntur: vt liquidò cernitur in tubarum A Angelis, & in Angelis phialarum. Porrò vidimus iam in ſuperioribus, duos fuiſſe Angelos diuerſos, qui Ioanni Babylonis ruinam prædixerunt, videlicet Paulum & Petrum: & horum primum fuiſſe, qui Ioanni cæleſtem oſtendit Ieroſolymam. Paulus ergo eſt, qui in præſenti cum Ioanne loquens inducitur.

Horū verborum fidelitas ab angelo aſſerta quorſū ſpectet?

Quod autem ait, *Hæc verba fideliſſima ſunt & vera*; videtur peculiariter ſpectare ad ſuperiorem de cæleſtis patriæ felicitate ſermonem: & de huiuſmodi prophetia loqui exiſtimandus eſt, cùm ait, eam citò fore implēdam. Quanuis enim verè etiam dici potuerit totius Romani imperij conuerſio citò eſſe præſtanda, conſiderata rei ipſius & expeditionis magnitudine: hîc tamen Ioannem alloquitur, qui ſupernæ ciuitatis gloriam ei oſtendebat; tanquam vaticinium de ea gloria, quæ in cælo Romanam manebat Eccleſiam: qui gloriæ triumphus erat proximus iis ipſis, qui tūc in hac vita degentes, mox cęleſti beatitudine erant in cælo fruituri. Dū ergo ad hunc Apocalypſeos ſcopum ſpectabatur, perinde erat quaſi ſpiritum ac medullam complurium veterum prophetiarum intendere. Ideò enim Angelus ea vtitur phraſi; *Dominus Deus ſpirituum prophetarum*, &c.

TEXTVS.

Verſ. 7. *Ecce venio velociter. Beatus, qui cuſtodit verba prophetiæ huius libri.*

COMMENTARIVS.

Quē ad finē dicat Deus ſe venire velociter.

VErba ſunt Domini Dei ſpirituum prophetarum, de quo Angelus in verſu antecedente loquebatur. Senſus autem eſt, immenſam ipſius maieſtatem citò ac properè venturam, vt iuſtorum ſingulos ipſius cauſa ærumnosè & ignominiosè ab inimicis acceptos, debitis præmiis remuneret, & ſecum ad æternam illam felicitatem deferat, quæ in extrema libri huius viſione continetur. Hunc eſſe loci huius ſenſum liquet ex verbis infrà poſitis num. 12. *Ecce venio citò, & merces mea mecum eſt.* Iam quod ſubiicitur, *Beatus qui cuſtodit verba prophetiæ libri huius*, explanatum à nobis eſt cap. 1. verſ. 3.

TEXTVS.

Verſ. 8. *Et ego Ioannes, qui audiui & vidi hæc. Et poſtquam audiſſem & vidiſſem, cecidi vt adorarem ante pedes Angeli, qui mihi hæc oſtendebat.*

9. *Et dixit mihi, Vide ne feceris: conſeruus enim tuus ſum, & fratrum tuorum prophetarum; & eorum qui ſeruant verba prophetiæ libri huius. Deum adora.*

COMMENTARIVS.

Verba illa, Et ego Ioānes, qui audiui, *&c. eſſe quaſi proprij nominis ſubſcriptionem.*

PRiora illa verba; *Et ego Ioannes, qui audiui & vidi hæc.*] ſunt veluti proprij nominis deſcriptio; qua ad tabulæ calcem ſuppoſita confirmat ſcriba atque teſtatur, quidquid in toto codice aut tabella ſcriptum continetur. Quod autem ſequitur, Ioannem venerabundum ad Angeli pedes procidiſſe, & ab eodem fuiſſe prohibitum; id iam expoſitum ſuprà eſt cap. 19. 10. vbi aduertimus, quod ibi cum Petro accidit Ioanni, idem hic cum Paulo accidiſſe.

TEXTVS.

Verſ. 10. *Et dicit mihi; Ne ſignaueris verba prophetiæ libri huius: tempus enim propè eſt.*

COMMENTARIVS.

Alluſio ad Danielis locū per oppoſitum ſenſum facta.

DAnielis 8. 26. legimus: *Tu ergo viſionem ſigna; quia poſt multos dies erit.* Quam autem viſionem Danieli præcipit Angelus vt ſignet, eſt vaticinium de victoria Alexandri ex Antiocho comparanda, B necnon de perſequutione contra Iſraëliticum populum excitanda per vnum ex Alexandri ſucceſſoribus, nempe Antiochum Epiphanem. de qua perſequutione Daniel in ſenſu proximo loquitur cap. 12. atque illi edicitur num. 4. *Claude ſermonem & ſigna librum.* Et ſubditur num. 9. *Clauſi ſunt ſignatique ſermones vſque ad præfinitum tempus.*

Difficultas in vtriuſque loci tū Ioannis, quā Danielis, intelligentia.

Ex his ergo locis conſurgit in præſenti difficultas. Etenim ſi ſignari iubetur vaticinium de rebus poſt annos circiter trecentos explendis: multa cōtinet Apocalypſis, quæ nec trecentis annis, nec C etiam quadringentis erant implenda. Adde, quòd Ieremiæ 32. 10. & 11. ſignatur ſcriptura poſſeſſionis agri, quem emit Ieremias: quia ſcriptura illa non erat vſui futura, donec populus Iſraëliticus ex Babylonis captiuitate rediret: quod poſt vnum, & ſeptuaginta annos accidit. Tabulæ enim confectæ ſunt anno decimo regis Sedeciæ, vt ex ipſo contextu deducitur. Patet ergo ex illo Ieremiæ loco, ad codices ſignandos ſatis eſſe annorum 80. dilationem. Cur ergo iubetur Ioannes, ne Apocalypſin obſignet; cùm conſtet multa inibi D contineri, quæ plus ducentis annis non erant implenda? Præterea Apocalyp. 10. 3. edicitur Ioanni, *Signa quæ locuta ſunt ſeptem tonitrua.* Quî ergo nunc ei præcipitur, *Ne ſignaueris verba prophetiæ libri huius; tempus enim propè eſt?* nam hæc temporis appropinquantis ratio videbatur etiam vrgere in ſeptem tonitruorum prophetia; quæ inter Apocalypſeos prophetias eſt vna, atque adeò ex iis, quæ citiùs erant implendæ.

Nōnulla ante propoſita difficultatis enodationem præmittēda.

Vt de horum argumentorum enodatione clariùs conſtet, & Ioannis verba pleniùs intelligantur; aduerto primò, ex Ieremiæ & Danielis locis conſtare, ſcripturas earum rerum quæ citò erant E opere præſtandæ, non obſignari ſolitas: quæ verò in longinquum protrahebantur tempus, eas vtique ſignari conſueuiſſe. Secundò aduerto, quanuis in Daniele & in Apocalypſi ad veterem alludatur morem: non tamen de proprio ſigillo in eis fieri mentionem. Nec etiam iubetur Daniel ſuam prophetiam ita obſignare, ne legi ab aliis poſſit. Sed ſub hac allegoria docetur Propheta, fidelem populum ex ea reuelatione nihil ſibi emolumenti percepturum, nec eam intellecturum; quoad multi præterirent anni: nimirum quando aut ipſum F compleatur vaticinium, aut poſtea fortaſſis. Ex quo reiicitur Aretæ & aliorum expoſitio; qui putant, cùm Ioanni imperatur, ne hanc ſignet prophetiam, perinde fuiſſe, ac ſi iuberetur Apocalypſim propalam omnibus legendam proponere: quaſi verò non etiam Daniel ſuum vaticinium ab aliis legendum conſcripſerit. Tertiò aduerto, ſi fortè expediret, ſcripturam aliquam quotidie legi, & mox ex ea fructū percipi; congruens tunc maximè eſſe, ne ſignaretur; quantumuis poſt annos plurimos foret ipſius prophetia executioni mandanda. Quartò denique, quòd Scripturæ alicuius lectio magni intereſt, in eo conſiſtit, vt ex eo ipſo tempore poſſit emolumentum ex ipſa lectione percipi.

Obiectioni ſupra poſita ſit ſatis.

His ergo præmiſſis ad obiecta reſpondeo: illa Danielis prophetia erat quidem liber Iſraëlitico populo obſignatus; quoad ipſius veritas in Alexandri victoria atque triumpho, necnon in Antiochi perſequutione fuit reapſe comprobata. At Apocalypſis licèt clauſa & obſerata ſit, ipſius tamen lectio erat ab eo ipſo tempore Chriſtianæ Eccleſiæ vtiliſſima. Quamuis enim non ſatis perciperetur ipſius ſeries ac filum, nec legitimus ſenſus multarum ex iis prophetiis, quæ ibi continentur: ſemper tamen fidelibus compertum fuit, in hoc libro contineri multa, ex quibus ſingulares homines poſſunt vtilitatem capere: quippe quas in ſe prophetias complectitur, licèt ex iis aliquæ reſpectu totius Eccleſiæ eſſent intellectu difficiles, & in longinquũ tempus differrentur; ſingulorum tamen hominum comparatione terminus ipſe breuiſſimus eſt: nec minùs eſt euidens felicitas, quæ in hoc libro promittitur Chriſti ſeruis, necnon ſupplicium grauiſſimum, quod ipſius hoſtes manet. Huius autem doctrinæ ſolatium atque vtilitas generalia ſunt. Quapropter vt conſtaret, quantumuis obſcurus videretur liber, plurimum tamen fidelibus conſolationis & emolumenti habere; ideò Ioanni indicitur, ne librum obſignet.

Cur Danieli edicatur, vt librum obſignet? Ioanni verò, ne obſignet prophetiam?

Iam, quòd dictum Danieli ſit, vt librum obſignet; Ioanni verò, ne obſignet prophetiam; ratio diſcriminis eſt: quia licèt Daniel non adeò ſit obſcurus, vt Ioannes; eo tamen tempore conſcripſit, quo pro obſcuris habebantur vel ipſa, quæ ex ſe perſpicua erant: & ex ea prophetiæ parte, quam ſignare iubebatur, non tunc erat fructus decerpendus, ſed futuris poſtea temporibus. Ioannes autem quamuis obſcuriùs ſuam prophetiam literis mandauerit; eo tamen ſcripſit tempore, quo Deus ſuæ ſapientiæ lucem Eccleſiæ communicarat; & quando obſcuriora etiam ex hac Dei luce ſplendorem accipiebant, & vtilitatem pariter atque ſolatium afferebant Eccleſiæ. Quamobrem dum Danieli præcipitur, vt ſuam obſignet prophetiam, perinde eſt ac ſi iubeatur patienter ferre, donec tandem decurſu temporum fideles ex ipſius vaticinio emolumentum percipiant. Dum autem prohibetur Ioannes ſignare prophetiam hanc; admonetur pariter, ne exiſtimet ipſius librum, quantumuis ænigmaticum & intellectu difficilem, non ideò perutilem fidelibus fore. Quare à Daniele patientia exigitur: Ioanni verò ingentis lætitiæ materia præbetur. Atque vt hypotheſin ad theſin reuocemus, Scriptura ſacra & cæleſtis ſapientia erat magna ex parte clauſus liber, atque ſignatus ad Chriſti vſque aduentum: at poſtquam Chriſtus ſuæ Eccleſiæ cæleſtem impertiuit Spiritum; obſcurior Scripturæ & diuinæ ſapientiæ pars pro libro iam aperto ob rationes prædictas reputatur. Ad hæc; in Apocalypſeos filo deducendo, & vera totius libri intelligentia percipienda, non dubito, quin Ioannis diſcipulis & illius temporis Doctoribus fuerit à Deo lux oborta. Itaque liber non omnino reſtitit clauſus: quamuis verum ſit, qua ratione oportuit Apocalypſin fuiſſe vulgò obſcuriſſimam, eadem etiam oportuiſſe, ne Ioannis diſcipuli de huius libri ænigmatum expoſitione multa conſcriberent.

Quid in hoc libro obſignatum permanſerit.

Denique illud in hoc libro reſignatum permanſit, ipſius ſcilicet doctrinæ ſubſtantia ac veluti ſumma, id eſt, ſingularis Dei prouidentia de Chriſtianæ Eccleſiæ ſucceſſibus, necnon ipſius Eccleſiæ victoria de ſuis hoſtibus comparanda, & Iuſtorum A præmium à Chriſto Ieſu conferendum. Propterea igitur Ioanni dicitur, *Ne ſignaueris verba prophetiæ libri huius*: quia licèt obſcuriſſima libri huius ænigmata permanſerint, ipſius tamen doctrina non remanebat ſignata: quando illam Deus ſuæ Eccleſiæ ita plenè & cumulatè tum in hoc libro, tum in aliis impertierat. Eandem etiam ob cauſam dicitur in ipſo Apocalypſeos limine atque veſtibulo, Deum Chriſto Domino Apocalypſin reuelaſſe, *vt palàm faceret ſeruis ſuis, quæ oportet fieri citò.*

Ad illud quod ex capite 10.3. ſuprà obiectum B eſt, *Signa quæ loquuta ſunt ſeptem tonitrua.* Reſpondeo, ſignandi verbum ibi æquiuocè poni. agitur enim de ſilentij ſigillo, vt patet ex contextu: namque ſtatim additur, *Et noli ea ſcribere.* Et fieri quidem potuit, vt peculiaris vrgeret ratio, cur aliquid inuolueretur ſilentio; quamuis citò foret implendum. Præterquam quod per ſeptem illa tonitrua figurabatur oppugnatio, qua Deus Gentibus & ipſarum capiti Romæ Ethnicæ illaturus erat bellum, quoad ipſam Eccleſiæ ſubiiceret. Quod quamuis pro expeditionis ipſius magnitudine citò C fuerit implendum; multò tamen citiùs erat euenturum quod ad ſingulos ſpectabat. Atque id indicat illa Apocalypſeos vox *propè*, vt ab ipſo Chriſto explicatur n. 12. dum ait, *Ecce venio citò, & merces mea mecum eſt, reddere vnicuique ſecundum opera ſua.* Certè illud *vnicuique* ad ſingulos homines habet reſpectum.

TEXTVS.

Verſ. 11. *Qui nocet, noceat adhuc: & qui in* D *ſordibus eſt, ſordeſcat adhuc: & qui iuſtus eſt, iuſtificetur adhuc: & ſanctus, ſanctificetur adhuc.*

12. *Ecce venio citò, & merces mea mecum eſt, reddere vnicuique ſecundùm opera ſua.*

COMMENTARIVS.

Quo ſenſu dicatur, Qui nocet, noceat adhuc, &c.

Prima aliorũ explanatio.

QVi nocet, noceat adhuc, &c.] Ribera & Viegas ita explicant, vt dum mortalis hæc vita durat, vnicuique facultas ſit agendi quidquid lubeat; hoc E eſt, aut magnos in virtute progreſſus faciendi, aut vitiis ſe ac ſceleribus laxis habenis tradendi. Addit Ribera, ſub iis verbis, *Qui nocet, noceat adhuc*, &c. latère ironiam; ſicuti Eccleſiaſtes 11. 9. *Lætare ergo iuuenis in adoleſcentia tua, & ambula in viis cordis tui*, &c. In hac tamen explicatione non conquieſco. Si enim agitur de libera poteſtate cuique permiſſa; cur potiùs de libertate ad perſeuerantiam in bono ſiue in malo, quàm vt ex bono in malum aut ex malo in bonum tranſeat?

2. Interpretatio, quæ & Auctori probatur.

Quapropter ita exiſtimo, Chriſtum hoc in loco verba facere ad ſuos fideles (qui tunc ab Ethni- F cis oppugnabantur) eóſque ad perſeuerantiam accendere certiſſima ingentis præmij citò conferendi expectatione. Ait ergò Chriſtus, quemadmodum perſequutores in ſua obſtinatione pertinaces iram ſibi in dies theſaurizabant; ita etiam iuſtos ipſos ad perſeuerantiam excitari atque incendi debere, vt plurimum ſibi meriti atque præmij in dies ſingulos theſaurizent. Itaque phraſis illa, *qui nocet, noceat adhuc*, comparatiua eſt, & ſenſum reddit huiuſmodi: ſicut ille, qui nocet, nocere pergit; ſic qui ſanctus eſt, ſanctificari pergat. Aliquando enim imperatiuus non præcipientis eſt, ſed comparantis, aut id quod fieri ſolet, indicantis. Sic Hiſpano prouerbio dicitur, *Haz mal, y guarte.* perinde de ergo eſt, ac ſi dicatur quādo aduerſarius & perſequutor deteriùs ſe & immaniùs gerit, tunc iuſtus vir in ſanctitate magis magiſque creſcere & eminere ſtudeat. hoc enim pacto tum perſequutorum ſupplicium, tum præmium iuſtorum ad ſuum tandem cumulum perueniet.

Duplex ſceleratorum, & duplex etiam iuſtorū genus hiſce in verbis aſſignari.

Præter hæc, in hac comparatione duo peccatorum hominum genera, & totidem iuſtorum attinguntur. Ex peccatoribus quidem alij non ſibi ſolū ſunt improbi in peccatorum ſordibus ſe volutando; ſed etiam in alios iniuſti atque tyranni, damnum ac perniciem Reipublicæ inferentes: alij verò licèt alteri non noceant, vitia tamen ac libidines ita amplectūtur, vt in ipſis turpiter inhæreſcāt. atque de his dicitur, *Qui in ſordibus eſt, ſordeſcat adhuc.* His autem duobus prauorum hominum generibus opponuntur duo alia genera iuſtorum: quorum alij Iuſti vocantur, alij Sācti. Hi autem poſtremi ſunt, qui minimè contenti iniuriam nemini irrogare, aut nullum diuinæ legis violare præceptū, rebus in omnibus ad maiorē perfectionem & ſublimiorem Dei gloriam adſpirant. Vtramque igitur iuſtorum ſortem Apocalypſis hortatur, vt quælibet pro ſuæ vocationis ratione diuinæ gratiæ reſpondeat, & merita diligenter accumulet; quemadmodum improbi in ſua nequitia perſiſtentes demerita atque flagitia quotidie congerunt.

Verſ. 12. *Ecce venio citò*, &c.] Verba hæc ſuprà iam explanauimus. Porrò contextus ipſe, vt patet, aptiſſimus eſt. Nam ad iuſtorum exhortationem, vt in ſua iuſtitia perſeuerent, nihil aptiùs, quàm Chriſtum citò eſſe venturum, vt ſingulis ſecundùm cuiuſque opera reddat. Particulam autem *citò* ad particulare iudicium conſtat referendam.

T E X T V S.

Verſ. 13. *Ego ſum α, & ω. primus & nouiſſimus, principium & finis.*

C O M M E N T A R I V S.

DE his verbis vide ſuprà dicta cap. 1. verſu 8. vbi diximus horum verborum ſenſum hunc eſſe, ſcilicet Chriſtum eſſe, qui ſuæ Eccleſiæ fundamenta iecit: ipſumque ſuum opus prouecturum: nam qui cœpit, ipſe perficiet. Quo quid aptius ad fidelium ſolatium in mediis perſequutionibus?

T E X T V S.

Verſ. 14. *Beati qui lauant ſtolas ſuas in ſanguine Agni, vt ſit poteſtas eorum in ligno vitæ, & per portas intrent in ciuitatem.*

C O M M E N T A R I V S.

Verba illa in ſanguine Agni, exprimi in textu debere.

VErba illa, *in ſanguine Agni.*] deerant in pleriſque codicibus: eaque non eſſe huius contextus propria, ſenſerunt Louanienſes: exiſtimantes illa ex cap. 7. huc fuiſſe tranſlata. Pluris tamen facienda eſt Vaticana correctio, quæ verba hæc textui reſtituit. Et quidem cùm vera lectio ſit, *Qui lauant ſtolas ſuas*; Agni ſanguis eſt, quaſi ſmegma ſiue ſapo, quo abluuntur ac detergentur: & quamuis expreſſum id in textu non foret, ſubaudiri ſaltē deberet. Vnde meliùs habet, ſi ita expreſsè legatur, ſicuti cap. 7. 14. Quòd autem verba illa, *in ſanguine Agni*, fuerint ab hoc textu detracta, inde videtur exortū; quòd nonnulli ſuſpicati fuerint, verā Græci textus lectionem hîc non eſſe πλύνοντες τὰς ϛόλας αὐτῶν, vt legit Vulgatus; ſed ποιοῦντες τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, id eſt *qui faciunt præcepta eius*; quæ frequentior eſt apud Græcos codices lectio, quam Cyprianus & Aretas ſequuti ſunt. Verùm Latinorum omnium codicum in hac re conſenſio manifeſtè indicat veram legitimámque Græcorū lectionem fuiſſe πλύνοντες τὰς ϛόλας, id eſt, *qui lauant ſtolas.* Tametſi autē vtrique lectioni ſuus ſit ſenſus non ineptus; Latina tamen editio ſenſum Chriſto Domino glorioſiorem continet. Cùm autem nemo ſit, qui non ob naturæ fragilitatem delinquat, inde eſt nobis omnibus opus eſſe, quò in cælum ingredi poſſimus, vt noſtrorum peccatorum maculas ſanguine Agni eluamus: alioquin nemini in cælum patebit aditus.

Vt ſit poteſtas eorum in ligno vitæ.] Cum his verbis cohærent, quæ diximus ſuprà verſu 2. Poteſtas verò in præſenti eſt ius fruendi ligno vitæ, quia Græcè eſt, ἐξουσία.

Et per portas intrent in ciuitatem.] His indicatur, ab Angelis ad vrbis portas adſtantibus aditum fore interdicendū iis, qui ſtolam in ſanguine Agni ablutam non attulerint. Memini autem me ſuprà dixiſſe, quamuis frequentior Latinorum vſus ſtolam non vocet, niſi veſtem muliebrem, in ſacris tamen Literis ſæpè pro virili veſte vſurpari: præſertim cū de honorata & glorioſa veſte ſermo eſt. Præterea ſuſpicabitur aliquis, in hoc verſu contineri hiſteron proteron, ſiue præpoſterum ordinem; quia prius eſt in ciuitatem ingredi, poſterius frui ligno vitæ. Reſpondeo tamen prius eſſe ius fruendi ligno vitæ, quàm ipſum in ciuitatem ingreſſum.

T E X T V S.

Verſ. 15. *Foris canes & venefici & impudici & homicidæ & idolis ſeruientes, & omnis qui amat & facit mendacium.*

C O M M E N T A R I V S.

Quinam hic canum nomine ſignificentur.

IN terrenis vrbibus patēre ſolet aditus, vt eò ingrediantur canes, in cæleſti & glorioſa ciuitate non item. Notandum tamen eſt in hoc verſu, nomen canis metaphoricè; cetera propriè vſurpari. Vnde aliquis fortaſſe coniectabit, canis metaphoram per nomina ſequentia explicari. Magis tamen placet, vt canes appellentur ij, qui Chriſtianæ religioni oblatrabant; id eſt, perſequutores omnes, qui rabie efferati in Catholicam Eccleſiam acerrimè inuehebantur, & ſacri baptiſmatis aquam oderant. Rabies enim in eo aquæ odio ac deteſtatione conſiſtit. Senſus ergo eſt, *foris canes*, id eſt, perſequutores Eccleſiæ; & foris etiam omnes *venefici & impudici & homicidæ*, &c. licèt Eccleſiam non perſequantur. Quòd verò per canes appoſitè deſignentur ij, qui in Chriſtum & eius Eccleſiam tenaciſſimè latrant, adnotatum eſt ab Hieronymo, Ambroſio, Auguſtino, Hilario, & Eucherio, apud Lauretum in Sylua, verbo *Canis*.

Ribera exiſtimat eorum vitiorum maximè meminiſſe Ioannem in præſenti; quę Antichriſti tempore magis vigebunt. Hoc tamen perinde eſt, atque ſtatuere præcipuum Apocalypſeos argumentum de Antichriſti temporibus eſſe; à quo ſenſu noſtra acoluthia valde abhorret. generatim ergo loquitur Ioannes.

TEX-

TEXTVS.

Verſ. 16. *Ego Ieſus miſi Angelum meum teſtificari vobis hæc in Eccleſiis. Ego ſum radix & genus Dauid, ſtella ſplendida & matutina.*

COMMENTARIVS.

VT Chriſtus confirmet, quæ anteceſſerant de incredibili iuſtorum felicitate in cæleſti patria & impiorum excluſione; ait nunc, miſiſſe ſe ſuũ Angelum, id eſt eum, qui Ioanni cæleſtem Ieroſolymam oſtendit: quem fuiſſe B. Paulum aliàs diximus. Et tam in hac reuelatione, quàm in ſuis epiſtolis & concionibus ſatis confirmat Paulus gloriæ magnitudinem, quæ iuſtos omnes in cæleſti regione manet.

Quo ſenſu ſe Chriſtus appellet radicẽ & genus Dauid.

Ego ſum radix & genus Dauid.] Ambroſius, Rupertus, & alij complures interpretantur, Chriſto, quà Deus eſt, congruere eſſe Dauidis radicem, quòd Dauidem creauerit: eſſe verò ex Dauidis genere, illi quadrare, quà homo eſt; quia Dauidis extitit filius. Hanc tamen diſtinctionem Aretas & Ribera non probant. Nam ſi genus eſſe Dauidis, idem eſt, atque ex Dauidis eſſe genere; eſſe radicem Dauidis idem ſimiliter erit, quod eſſe ramum ex Dauidis radice. Chriſtum autem appellari Dauidis genus, quòd prout homo à Dauide ducat originẽ; fatentur etiam Ambroſius & Rupertus: & conſtat loquendi modum eſſe in ſacris Literis receptum. Qua ratione Virgilius ſuum Æneam Deorum genus plerunque vocat. Adhuc tamen difficultate non caret phraſis illa *radix Dauid*; vt ſignificetur Chriſtus ex Dauide genus ducere. Nam imprimis videtur loquutio non ita in ſacris vſitata. Deinde quorſum hic cum ſtellæ matutinę metaphora coniungitur Chriſtum eſſe radicem & genus Dauidis? Nec enim ſatis eſt, vt doceat explicatio Chriſtum eſſe verè radicem atque genus Dauidis; verè etiam ſtellam matutinam nominari: niſi oſtendat quoque duo hęc appoſitè copulari, & huiuſmodi coniunctionem eſſe ad præſens inſtitutum aptiſſimã.

Conſulat lector, quæ diximus cap. 5. num. 5. vbi Chriſtus ſimiliter nuncupatur *radix Dauid*: & inibi etiam diximus, Chriſtum in hac loquutione comparari generoſæ radici ſub terram abditæ & ſuo tempore eximium producenti fructum. ſignificari autem hoc pacto; cùm Dauidis regnum videbatur extinctum, tunc reconditam ſupereſſe radicẽ, vbi minùs ſuſpicabantur homines: & contemptã licet ab ipſis atque protritam, fructum tamẽ deinceps procreaſſe, ipſius virtute & diuino vigore ſatis dignum: atque ab ipſa felicitatis arborem exortam fuiſſe. Hunc ſenſum roborat duplex Græcus articulus duplici radicis & generis nomini affixus. Quibus articulis denotatur Chriſtus eſſe ille Dauidis filius promiſſus; cui Dauidis ipſius ſolium erat deſtinatum; & ad quem etiam ſpectabat eorũ omnium complementum, quæ in Dauidis regno & in eius filio Salomone figurabantur. Videat etiã lector, quæ de ſtella matutina ſcripſimus, c. 2. nu. 28. vbi ſtatuimus Chriſtum propterea nuncupari ſtellam matutinam; quia in mediis ipſis laboribus & perſequutionibus ſuos reficit & conſolatur firmiſſimâ Solis quàm mox orituri expectatione, id eſt, maximæ proſperitatis ſpe citò ſubſequuturæ.

Quã inter ſe habeant proportionẽ duplex hoc Chriſti elogiũ radicis & generis Dauid.

His ita præſtitutis; duo illa Chriſti elogia (nempe & eſſe radicem ac genus Dauidis, & ſtellam eſſe A matutinam) miram inter ſe congruentiam, & proportionem cum toto Apocalypſeos ſcopo ſeruant; & præſertim cum horum duorum capitum viſione. Vt enim corroboretur ſpes iniecta de futura Chriſtianæ Eccleſiæ magnitudine: aſſeritur imprimis Chriſtum eſſe verum Meſſiam, cui promiſſum erat myſticæ Ieroſolymæ regnum in Dauidis imperio figuratum: ac proinde nihil dubitationis ſupereſſe; quin myſticæ Ieroſolymæ amplitudo prophetiæ huius libri ſit reſponſura. Etenim ſi *omnia in figuris contingebant illis*; ſi Ieroſolymę item ma- B ieſtas & rerum & affluentia fuit adeò ingens, vt Chriſtianam adumbraret Eccleſiam: ad Dei fidelitatem pertinet, vt Chriſti Eccleſia ad totam illam perueniat amplitudinem, quæ in huius libri vaticinio fuit hactenus ſignificata. Pro huius ergo rei ſignificatione mirificè Chriſtus Dominus hanc claudit viſionem; aſſerens ſe eſſe illam Dauidis radicem atque genus; in quo & antiquæ figuræ, & Dei pollicitationes ſint reipſa cumulatiſſimè implendæ. Et iuxta hunc ſenſum poteſt etiam explicari, quòd Chriſtus ſit filius Dei; vt exponunt Ambroſius, Rupertus, & alij. quippe Meſſias non ex C qualibet oriturus erat radice; ſed de illa, ex qua dimanauit tota illa virtus ac vigor, quem præ ſe tulit Dauidis regnum ſub ipſius Dauidis ac Salomonis tempus: vt hac veluti vmbra figuraretur fœcunda mox proles inde naſcitura.

Quid figuret hic ſtella matutina, & qua ratione radicis trãſlationi ſubiungatur.

Ceterùm tranſeamus oportet ad ſtellam matutinã; & videamus qua ratione hęc metaphora priori ſubiungatur. Si ergo, vti diximus, ſtella matutina innuit ſolis claritatẽ propè eſſe, ac proinde Eccleſiam quantumuis oppugnatam, Chriſti tamen doctrinâ ac promiſſione ſecuram reddi de ſuæ gloriæ D magnitudine quàm mox futurâ; nihil potuit ad eã rem ſignificantius adduci, quàm ſtellæ matutinæ ſymbolum. Et quamuis hæc metaphora præcipuè referatur ad magnæ claritatis atque gloriæ promiſſionem, qua Eccleſia in cæleſti regno perfruetur; extenditur etiam ſignificatio ad promiſſionem ingentis gloriæ, quæ Chriſti Eccleſiæ futura erat in terris poſt deuictam Romam Ethnicam & Romanum Imperium ſubiugatum. Si enim ſtella matutina promittit claritatem Solis; hæc eadem Solis claritas vtramque ad rem protenditur, vt vidimus cap. 1. 16. in iis verbis: *& facies eius ſicut ſol lucet in* E *virtute ſua.*

TEXTVS.

Verſ. 17. *Et Spiritus & Sponſa dicunt; Veni. & qui audit, dicat, Veni. & qui ſitit, veniat. & qui vult, accipiat aquam vitæ gratis.*

COMMENTARIVS.

Spiritus hic & ſponſa quid denotent.

F STellæ matutinæ nomen, quod ſuperiore verſu fuit inditum Chriſto, oſtendit maximam Eccleſiæ felicitatem, tum in hac vita, tum in cæleſti futuram. Vtraque autem felicitas congruenter per Chriſti aduentum indicatur. Nam in Romæ & Romani Imperij conuerſione ſignificanter dicitur Chriſtus ad ſuam Eccleſiam illuſtrandam adueniſſe; & in Sanctorum etiam obitu aptè dicitur adueniſſe Chriſtus, ad eos in cælum perducendos. Optare ergo atque precari, vt Chriſtus adueniat; ad vtrumque debet aduentum referri. Chriſtus igitur in hoc loco ait, ab Spiritu ſancto è cælo in Eccleſiam miſſo, & ab ſpiritu etiam huius libri atque Eccleſiæ doctrinâ nos edoceri, vt duplicem illum Chriſti ipſius aduentum vehementer exoptemus: qua doctrina auditorem excitari, vt totius Eccleſiæ clamorem ſuis vocis ac precibus comitetur, atque in eodem Chriſti ſenſu dicat, *Veni Domine Ieſu.*

Et qui ſitit veniat.] Quaſi dicat, dum Chriſtum deprecamur, vt ad nos appropinquet, nos pariter ipſos debemus per ipſius gratiam & erigere & excitare, vt ſpiritalibus greſſibus illi procedamus obuiam, accenſi & inflammati ipſius gloriæ deſiderio, necnon auiditate aquam vitæ potandi, de qua ſuprà n.1. & Iſaiæ 55. 1. Qui autem huiuſmodi ſiti ac vehementi deſiderio æſtuauerit, ei promittitur aquæ vitæ potus. Atque obiter perſtringitur, illius aquæ potũ tantæ felicitatis eſſe, & nobis tam vili conſtare, vt iure optimo dicatur nil aliud laboris ac difficultatis in ea aqua acquirẽda nobis ſupereſſe, quã vt ſitientes ad eius potũ properemus.

TEXTVS.

Verſ. 18. *Conteſtor enim omni audienti verba prophetiæ libri huius: Si quis appoſuerit ad hæc, apponet Deus ſuper illum plagas ſcriptas in libro iſto.*

19. *Et ſi quis diminuerit de verbis libri prophetiæ huius; auferet Deus partem eius de libro vitæ, & de ciuitate ſancta, & de his, quæ ſcripta ſunt in libro iſto.*

COMMENTARIVS.

Horum verborum cum præcedentibus connexio quæ ſit.

NOnnihil difficultatis habet horum verborum conſequentia cum antecedentibus. Vt autem difficultatem ſubterfugiat, non deerit, qui particulam *enim* aſſerat non hîc cauſalem eſſe, ſed affirmatiuam. Enimuerò ſi cauſalis vim illi demas, nulla videtur ſupereſſe connexio inter horum verborũ ſentẽtiam & ſuperiorum; vt animaduertet, qui textum ſine illa particula legerit, & conſuluerit interius aurium iudicium. Videtur autem opus eſſe, vt E hæc ſententia cum præcedentibus aliqua ratione connectatur.

Cenſeo igitur, particulam *enim* cauſalem hîc eſſe, iuxta frequentiorem ipſius vſum; ac proinde referri ad id, quod proximè anteceſſit de aqua vitæ gratis volenti & poſcenti elargitâ. Poteſt enim huiuſmodi eſſe cõtextus; Qui voluerit, accipiet aquã vitæ gratis; accipiet, inquam, gratis; quia in hoc libro aſſeueratur, ciuitatem cæleſtem vitalis aquæ flumine frui, eamque felicitatem volenti & optanti gratis offerri: & quidquid hoc in libro continetur, adeò certum eſt, vt veriſſimè pronũcietur, Væ, F aduerſus eum, qui eius verbis aliquid aut addere, aut minuere auſit. Prudentiſſimè verò cum affirmatione illius ſententiæ de aqua vitæ volenti gratis oblatâ coniungitur eorum omnium affirmatio, quæ liber iſte complectitur. quippe ad libri huius calcem congruenter apponitur magna hæc & generalis omnium in eo ſcriptorum affirmatio.

Comminationes hic ſcriptæ cõtra addentes aliquid vel detrahẽtes quo ſenſu ſint accipiendæ.

Sed dicet aliquis, valde eſſe rigidam hanc comminationem, quam ſubiicit textus. Reſpondeo; nõ eſſe intelligenda de quolibet additamento ſeu detractione, quæ abſque vlla pertinacia in vno aut altero verbo fiat: ſed de additione ſeu diminutione, quæ huius libri doctrinæ opponatur, adiiciendo, A aut ſubtrahendo verba aliqua ſiue doctrinam, quæ doctrinæ euangelicæ, quam Catholica profitetur Eccleſia, aduerſetur. Et quamuis alia poſſent exempla proponi, nullum tamen eſt magis idoneum, quàm quod ſpectat ad præcipuum libri huius ſcopum de ſuprema Romanæ Eccleſiæ magnitudine & auctoritate, qua ceteris orbis totius Eccleſiis dominatur. Hæc enim eſt libri huius doctrina. Vnde qui Romanæ Eccleſiæ auctoritatem abnegant aut derogant, illi adimunt de libri huius verbis; qui verò aliis peculiaribus Eccleſiis eã volunt B auctoritatem deferre, quam liber hic attribuit Romanę; illi ad verba libri huius apponunt. Similiter dico de iis, qui libri huius auctoritatem inficiantur (vt Lutherani) nec non de illis, qui ad ſedẽ Apoſtolicam detorquẽt ea, quę in eodem libro de maris Beſtia dicuntur. Omnes denique Hęretici, ſiue addendo, ſiue detrahendo, huius libri doctrinę repugnant. Quare grauiſſimæ comminationes hoc in loco aduerſus addentes vel diminuentes pronunciatæ, contra hæreticos omnes iactantur. Comminatio autem eſt, Deum illis bellum illaturum C iis plagis, quæ ſunt in hoc libro deſcriptæ, nimirum plagis tubarum. Licèt enim directè fuerint immiſſæ in rebelles ac perfidos Iudæos (qui primi fuerint hæretici:) huius tamen libri doctrina nos docet, Deum non ſecus acturum aduerſus eos, qui eorum apoſtaſiam & pertinaciam imitantur. Demum, quod additur, *Auferet Deus partem eorum de libro vitæ*, denotat; ſi fortè anteà fuerant in vitæ librum relati; ex eo fore delendos (iuxta ea quæ diximus cap. 3.5.) videlicet quia per finalem impœnitentiam repellentur, & à cæleſtis ciuitatis felicitate in hoc libro deſcripta excludentur, niſi maturè D reſipuerint.

TEXTVS.

Verſ. 20. *Dicit, qui teſtimonium perhibet iſtorum, Etiam venio citò, Amen. Veni, Domine Ieſu.*

COMMENTARIVS.

Verùm qui hic dicitur iſtorũ perhibere teſtimoniũ ſit Ioannes, an Chriſtus.

E ARetas ſuſpicatur in iis verbis, Dicit, *qui teſtimonium perhibet iſtorum: Etiam venio citò*, Ioannẽ fortaſſe loqui de ſe ipſo. Ceterùm nouum non eſt aſſerere, à Chriſto veritatem confirmari. Et quidem cum iis, quæ paulò antè præceſſerant de Chriſto mittente Angelũ ſuum *teſtificari hæc in Eccleſiis*, optimè conſentit, vt Chriſtus etiam teſtificari dicatur, quod Angelus ab eo miſſus ipſius iuſſu teſtatur. Porrò vt grauiſſima addatur auctoritas cõminationi ſuperiùs factæ appoſitè additur, Ioannem non illã ex ſuo capite fingere; ſed ipſummet Chriſtum Dominũ ita affirmare, qui ſuum Angelũ miſit, F vt hanc eandem doctrinam Eccleſiis teſtificaretur. Huic explicationi ſuffragatur non ſolùm cõmunis expoſitorũ conſenſio, ſed ipſe etiam cõtextus. Nã verba illa, *Amen. Veni, Domine Ieſu*, omnino indicant præcedere Chriſti affirmationem de ſuo aduentu quàm mox futuro. Etenim cùm dicitur, *Amen. Veni, Domine Ieſu*; oſtenditur magnum ſolatium ex eo maximè proueniens, quod paulò antè fuerat affirmatum, & Chriſti affirmationi Ioannem ſuum votum adiungere. De quo autem Chriſti aduentu ſit ſermo, iam ſuprà explicatum eſt.

Nihilominus in ipſa adhuc conſtructione nõnihil deſiderari videtur: quia ſi verba illa, *Dicit*

qui

A *qui teſtimonium perhibet iſtorum*; ad ſuperiorem ſententiam referantur; ad ſubſequentium quidem nexũ, verbum aliquod videbatur addendum; cuiuſmodi eſſet: *Et ait, Etiam venio citò.* Quare ſi quis malit verba illa, *Dicit qui teſtimonium*, &c. referri ad ea, quæ ſequuntur, nempe, *Etiam venio citò.* non admodùm repugno; nec video cur nō poſſint ad vtrumque referri. Quod autem repetatur *Venio citò*, emphaticum eſt, vt plus ſolatij ac voluptatis iuſti dulciſſimâ hac promiſſione percipiant. Illud verò, quod Ioannes adiongit. *Etiam veni Domine Ieſu*, perinde eſt, quaſi nos Ioannes ſuo exemplo inſtituat de eo, quod ſuperiùs manifeſtè expreſſerat, dum ait; *Qui audit, dicat, Veni.* B

TEXTVS.

Verſ. 21. *Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti cum omnibus vobis. Amen.*

COMMENTARIVS.

CVm Apocalypſis quandam epiſtolæ normam contineat; congruentiſſimè terminatur eo fine, qui ſolet Apoſtolicis literis imponi; quæ hinc incipiunt, & hic terminantur. Atque ipſe tandem hic finem imponam, immortales Deo gratias agens, quòd ſuam mihi opem auxiliumque præſtiterit, vt hiſce commentariis & primam manum & vltimam admouere potuerim. In quo labore valde optaui germanam & cohærentem totius Apocalypſeos interpretationem collineare: & maximâ ſum voluptate perfuſus, quòd Deo fauente perſpexerim, quàm ſit hic Apocalypſeos liber Romanæ Eccleſiæ glorioſus, cuius cenſuræ me meaque omnia ſubiicio.

Toti Apocalypſi in epiſtolæ normâ conſcriptæ, more Apoſtolico, Dei gratia & initio fuit præpoſita, & modò poſtponitur.

Finis cap. XXII. atque adeò totius Apocalypſeos.

INDEX
COPIOSISSIMVS
RERVM AC VERBORVM QVÆ IN HOC VOLVMINE CONTINENTVR.

Vbi duplex numerus apparet, primus paginam declarat, & ſecundus columnam.

A

Literæ A, I, in Hyacinthi flore à natura inſcriptæ, quid innuant. 756.2.b
variæ Doctorum expoſitiones de A, & Ω. 130.1.c
Patris ne, an Filij ſint verba, *Ego ſum* A, *&* Ω. 129.1.f
in Chriſti perſona dicitur Apoc. 1. 8. *Ego ſum* A, *&* Ω. ibid. 2.a
quomodo ſe vocet Chriſtus A. & Ω. ibid.e
primum & nouiſſimum idem eſſe quod A, & Ω, principium & finem. 160.1.f
in Catholicorum olim ſepulchris, dum vigebat Arriana hæreſis, incidi ſolita, A, & Ω, & cur? 129.2.b

Aaron.

Aaronis corona gemmis fulgens. 457.1.c
quid ſignificetur per Aaronis virgam. 448.1.c

Abdicatio.

perfectam de diuitiarum cupiditate victoriam in rerum omnium Abdicatione ſitam eſſe. 321.1.c

Abominatio.

quæ ſit Abominatio & immunditia, quibus plenus erat calix meretricis magnæ. 607.1.f
cur Roma ethnica vocetur mater Abominationum terræ. 608.1.a

Abrahamus.

Abrahamo duplicem à Deo promiſſionem de poſteritate eſſe factam. 157.1.c
Abrahamus quo tempore natus. 385.1.f

Abſtractum.

in ſacris ſæpe Abſtracta pro concretis ponuntur. 130.1.b

Abyſſus.

quid per Abyſſi nomen figuretur. 656
Abyſſi nomen pro alto puteo fumi Apocal. cap. 11. num. 7. 436.1.a
vtrùm Abyſſus in nouo Teſtamento ſumatur in ſenſu proprio pro inferno. 380.2.d. & ſeq.
vocem Abyſſi Hebraicam ſemper accipi pro aquarum multitudine. 381.1.b
reducere de Abyſſis terræ, Pſalm. 70. quid ſit. ead. 2.a
puteus Abyſſi, quid adumbret. 380.2.a
in Abyſſi clauſuræ ſigillo, quid imprimis innuatur. 656.2.f
quid ſit clauem Angelo dari ad claudendam Abyſſum. ibid.c
beſtia quæ cap. 11. 7. dicitur de Abyſſo aſcendere, quænam ſit. 435.2.d, & ſeq.
quo in ſenſu fumus ex Abyſſo prodire dicatur. 382.1.b
quomodo Sol & aër fumo Abyſſi obſcurati dicantur. ibid.c
quo ſenſu dæmones Chriſtum rogarint, ne in Abyſſum mitterentur. 581.2.b

Accentus.

apud Græcos quando penultima acuto notatur Accentu, vltima eſt longa. 525.1.a

Achates.

Achatis gemmæ natura. 751.1.d
Achates aptatur Aſſer. 760.2.c
diuerſitas inter Achatem & Chryſopraſum. 751.1.d
Achatem Rationalis reſpondere Chryſopraſo Apocalypſeos. ibid.c
quod ſit myſterium in eo, quòd Achates Rationalis gemma in cæleſtis ciuitatis fundamentis ſit in Chryſopraſum mutata. 752.1.a

Actio.

in Actionis prologo auditores de fructu ex ipſa actione percipiendo admoneri. 138.1.c

Acus.

Acui nauticæ quando Magnes imprimat qualitatem ſuam. 196.1.f
Acum nauticam eſſe ſapientiæ ſymbolum. ibid.d

Adamas.

Adamantum figura cuiuſmodi apud Plinium. 187.1.e
Adamantis figuram tribuli eſſe, cui & Hebraicum quadrat nomen. 188.1.a
Adamantem ferri ictibus in aliud ferrum impacti ſolùm cedere, & quid per hoc figuretur. ead. 2.a
ferrum Adamante tactum volui ad Septentrionem. ibid.
Adamantis inuicta vis. 185.2.e
Adamantis durities. 187.1.a, 734.1.b
Adamas olim perpaucis cognitus. 186.1.d
Adamas igne non incaleſcens, quid ſignificet. 187.2.f

de Adamantum qualitatibus coniecturæ. ead.1.b
Adamantem, aliqui volunt eſſe gemmam, quæ in Exodo,& Iſaia vocatur Iaſpis. 725.1.a. Oppoſitum verò ſtatuitur, & roboratur, ibid.
Adamantis mentio aliqua viſùm ſit in ſacra Scriptura. 186.1.d
Adamantem in ſacra Scriptura nunquam inter gemmas numerari. 185.2.f
verùm Adamas quatenus pretioſa gemma eſt, aliquando in ſacra Scriptura vſurpetur. 732.1.f
Adamantis mentionem prout gemmę in ſacris eſſe. ibid.2.e
Adamantem etiam nomine Carbunculi in ſacra Scriptura comprehendi probabile eſt. 186.2.a
Adamantis nomen cùm in ſacris vſurpatur, ad duritiem potiùs quàm ad gemmæ æſtimationem referri. 733.1.b
Aliqua quæ de Adamante traduntur aut falſa eſſe, aut parum certa. ibid.c
Adamantem nonnullas proprietates, quibus olim conſtabat, ſecundùm aliquos, iam amiſiſſe, & quod ſit rei huius myſterium. 732.2.c
Adamantem olim magnete ipſo potentiorem in ferro trahendo fuiſſe habitum, & quid in hac vi adumbretur. 734.1.c
Adamantis ſymbolum ad tyrannicæ potentiæ ſignificationem eleganter applicatur. 732.2.c
Adamas etiam ad carnis ſapientiam denotandam eſt ſymbolum. ibid.d
quomodo per Adamantem figuretur Chriſti potentia ad peccatores conterendos,& conuertendos. 734.1.b
Adamas in medicinis ſalutaris quid denotet.ibid.d
ad Adamantem applicari non poſſe Chalcedonij nomen. 731.1.c

Adonai.

Adonai pro Iehoua ſubſtituitur. 112.1.f
Adonai ſubſtitui pro Iehoua non ſuperſtitiosè factum. ead.2.a

Adoratio.

Adoratio ſeniorum & animalium quid innuat. 309.1.c
per Adorationem ſeniorum, de qua cap. 11. nu.16. quid ſignificetur. 446.1.d

Adſto.

quinam in ſacra Scriptura dicantur Adſtare coram Domino. 567.2.c

Aduerſitas.

Aduerſitatibus homines à Deo molliri & manſuefieri. 363.1.e
Aduerſitatibus maioribus à Deo probari, qui in diuino obſequio prouectiores ſunt. 422.1.a

Ædificium.

Ædificia Ezechielis & Salomonis non omnino inter ſe congruere, idque myſterij cauſa. 217.2.c
Ædificium Ezechielis, num cum antiquo illo Salomonis omnino conformetur? ibid.e
Ædificij ad rationem,quadrata figura quàm ſit perfecta. 714.1.a
Ædificij partium proportio in cæleſti Ieruſalem quid innuat. 695.2.a
quid per quatuor quadrati vrbis cæleſtis Ædificij latera adumbretur. 714.1.c
de quo ſpiritali Ædificio Paulus loquatur 1. Corinth.3.12. 422.2.d
expenditur locus 1. Cor. 3. 12. de ſpiritalis Ædificij extruendi ratione. ibid.

Ædifico.

Ædificare qui dicantur iuxta Pauli mentem. ibid.

Aër.

Aër vnde aliquando minùs cærulei coloris, aliquando plus habere videatur. 730.2.d
Aër quomodo abyſſi fumo obſcuratus dicatur. 382.1.c

Ægyptius.

Ægyptij quomodo Iudæos adumbrarint. 547.1.c
Ægyptios fuiſſe in mari demerſos, quid myſticè ſignificet. ead.2.b
quid Deus ſignificare voluerit tanta plagarum multitudine in Ægyptios effuſa. 435.1.f,& 2.a

Ægyptus.

Ægypti nomen cur imponatur Iudaico populo. 547.1.c
in Ægypto apud Ioelem Iudæos adumbrari. ibid.b
in Ægypto ſacerdotes olim fuiſſe iudices. 123.1.b
in Ægypto terra ſacerdotalis libera olim & immunis. 122.2.c
num Ægypti nomine ſignificetur Ieroſolyma. 438.2.a
Vide Plaga.

Æmulor.

Æmulari quid ſit. 216.2.c

ÆEnigma.

cùm de Ænigmatis eſt ſermo, ipſorum ſignificationem per verbum ſubſtantiuum denotari.167.1.e
Ænigmatis inſcribendi duplex ratio. 104.2.c
Ænigmatum peculiare artificium oſtenditur. 34.1.b
in Ænigmate longo non obſtare quo minùs ſenſus alicubi nimis ænigmaticus, alicubi nimis grammaticus ſit. 373.2.d
Ænigmatum propheticorum quæ ſit ratio. 16.1.f
Ænigmata ad res alioqui notas, non ad ignotas ſignificandas componi. 524.1.a
Res inanimas per proſopopœiam quaſi animatas in Ænigmatis induci, minimè nouum videri debere. 41.2.d
in Ænigmatis humanis duplex ſenſus vitioſus, in Diuinis non item. 32.2.c,d
in Ænigmatis aliud verbis perſtringi, aliud ſenſu innui. 123.2.a
inter Ænigmatis & parabolæ interpretationem quid interſit. 25.1.e,f
in Ænigmatis ſacri explicatione ſatius eſſe noſtram ignorantiam, quàm aliquam eius partem minùs aptam fateri. ead.2.a
Ænigmatis ſenſum illum eſſe propriè, quicumque ei optimè quadret. 32.1.f,& 2.a
Ænigmatis ſolutio ex apta omnium partium applicatione euidenter conſtat. 15.2.e
Ænigmatum exponendi ratio. 23.2.c
ſenſus totius Ænigmatis libri Apoc. à Ioanne fuit perceptus. 103.1.a
Ænigmatum ſolutio ad opinionum probationem non aptè vſurpata. 27.2.c
ingens ex diuini Ænigmatis ſolutione ſolatium. 15.2.b

ÆEqualitas.

Æqualitas.

Æqualitatem interdum importat in ſacris vox *Quaſi.* 277.ſ.d

Æquitas.

Æquitatem ſub ſpecie iniquitatis plurimum eniteſcere. 300.1.f
Æquitatem Chriſti in primis Chriſtianis facilè omnibus fuiſſe conſpicuam. 326.1.d
cur inferiores moderatores expediat ſuæ gubernationis Æquitatem patefacere; Deo verò id non ſit neceſſe. 305.1.a

Æs.

chalcolibanũ pro Æris ſpecie accipiendũ. 152. 2. b
cur pedes primæ figuræ Apocal. ex Ære ſint effecti. 151.1.f
cur pedes iidem fuerint ex Ære montis Libani. ead.2.a
num Angelus Danielis pedes etiam ex ære candenti habuerit. 165.1.d
cur qui templum apud Ezechielem metitur, habeat ſpeciem quaſi ſpeciem Æris. 563
cur Daniel in ſua viſione viderit brachia vſque ad pedes quaſi ſpeciem Æris candentis. 565.a.d
quid per brachia ex Ære adumbretur. ibid.e

Æſtus.

diſcrimen inter furioſos irarum Æſtus, & blandas cupiditates. 395.1.e
quid ſit Æſtu affligere homines. 584.1.a
de maris Æſtuum acceſſu & receſſu myſtica conſideratio. 461.1.c

Æthiops.

Æthiopas crucem pro Tau ſcribere. 344.2.c

Agnus.

in Agno tanquam occiſo alluſionem fieri ad antiquæ legis ſacrificia. 307.1.a
in Agno occiſo adumbrari Miſſæ ſacrificiũ. ibid.c
Agnum etſi occiſi ſpeciem præ ſe ferebat, librum tamen accipere, & aperire valuiſſe quid denotet. 307.2.d
Agnus quomodo in medio throni, ſeniorum & animalium ſteterit. 306.1.b
Agnus quo ſenſu dicatur ſtare. ibid.c
Agni ſeptem cornua qua ratione ſint conſideranda. ibid.e
quorum nomina dicantur non eſſe ſcripta in libro vitæ Agni. 513.2.e
quod ſubſit myſterium in eo quod Agnus librum aperuerit, & rurſus liber clauſus apparuerit. 308. 2.c
Agno cur animalia & ſeniores gloriam & honorem tribuant. ibid.e
Agni ſponſam ſtatuitur eſſe Romanam Eccleſiam. 637.2.e
Agni ſponſa quænam per antonomaſiam in hac vita appelletur. 639 1.c,d
quam ſibi Agnus per nuptias ducit ſponſam, quæ ſit. 637.1.f
de quibus Agni nuptiis inſtituatur ſermo Apocalyp.19.7. ibid.b
Agnus cur in medio throni & ſeniorum conſtituatur. 306.1.f
Agni cornua ſeptem totidémque oculi quid ſignent. ead.2.a
Agni ſeptem oculi qua ratione ſint conſtituendi. ibid.b
quid ſit cornua ſiue ſenatores cum Agno pugnare. 611.1.c
ſub Agni ſpecie cur Chriſtus apparuerit in Sionis monte. 528.1.f
Agni cœnam non ſumi pro cæleſtis patriæ felicitate. 641.1.f
Agni cœna, de qua Apoc.19. quæ ſit. ead.2.b
Vulgata lectio Iſa. 16.1. *Emitte Agnum* defenditur. 529.1.f
Agnus & 144. millia vtrùm in Sione monte pedibus niterentur, an non? 531.1.c
cur illa 144. millia dicantur primitiæ Deo, & Agno. 533.2.c

Ala.

Alas binas tantùm fuiſſe ſingulis Cherubinorum templi. 278.1.b
Alarum ſtridor quid adumbret. 274 2.e
Alarum duarum mulieris myſterium quod ſit. 487.1.a
Alarum duarum fœminæ ſecundaria ſignificatio. ead.2.d
Alarum duarum mentionem non abſque myſterio fieri. 486.2.e
Alæ duæ quibus volant Seraphini Iſaiæ, & Ioannis animalia quid ſignificent. 274.1.f
quot Alis conſtarent Ioannis animalia, déque earum ſignificatione. 273.c,& ſeqq.
Alæ ingentes duarum aquilarum Ezechielis, de quibus cap.17. agit, quid ſignificent. ead. 2.b
Alarum vera interpretatio ex Dionyſio Areopagita deſumpta. ibidem f
Alæ aquilæ, non columbæ cur mulieri affingantur. 488.1.d
Alæ numquid datæ ſint mulieri antequam ſe fugæ mandare cœpiſſet, an poſt fugæ initium. 486.2.b
cur Apoc.12. dum de Alis mulieris agitur, Pauli & Barnabæ mentio fiat. 488 1.b
cur Ezechielis animalia Alis quatuor, Ioannis verò animalia ſenis conſtarent. 274.1.b
Alæ quem ad finem animalibus Ezechielis additæ. ibid.c
cur Iſaiæ Seraphini præter brachia ſex haberent alas. 281.1.d
Vide Animal.

Album.

vtrùm Album pro ſplendenti purpureo, an pro candido ſumatur, cùm dicitur, *Amicti ſtolis albis.* 353.1.e

Alfonſus.

Alfonſus Hiſpaniæ Rex ſeptem Partitas ex totidem ſui nominis literis inchoauit. 23.1.f

Allegoria.

in Allegoriis qua ratione ſoleat deſignatus aliquis numerus accipi. 420 1.c
Allegoria Tobiæ connubij, ac doris. 363.a.b
Allegorias interdum appellari applicationes etiam & accommodationes. 350.1.e
Allegoria myſticæ reſurrectionis quàm ſit elegans. 673.1.c
Allegoria eadem tempeſtatis, quomodo conuerſionem aliorum, aliorum obſtinationem pariter complecti poſſit. 598.1.c

Alleluia.

Alleluia quadruplex quorſum apponatur in cap. 19. Apoc. 618.1.c

in quadruplicis Alleluia diſtinctione quid ſit obſeruandum. ibid.f
vera ſententia de quadruplicis Alleluia explicatione relata ad quadruplicem laudem Deo ab Eccleſia tributam. ead.2.d,e
in quatuor hiſce Alleluia reſpectum haberi ad eos Pſalmos, quibus pro titulo eſt Alleluia. 831.2.a
ſyllabus eorum Pſalmorum qui pro titulo habent Alleluia. ibid.b
Pſalmos 20. quibus inſcriptio eſt Alleluia, in quatuor ſeries partiri, & quæ ſint. ibid.e
Alleluia prædicta quomodo his Pſalmis 20. per ordinem reſpondeant. ibid.d
Alleluia primum quid in ſe includat, & quomodo ad textum ipſum aptetur. 629.1.f
Alleluia primum quomodo lineæ primæ, ſiue ordini Pſalmorum reſpondeat. 632.1.b
Alleluia primum quoſnam prædictorum Pſalmorum reſpiciat, quos item ſecundum, & ſic de ceteris. ibid.
Alleluia ſecundum, & laus quam in ſe continet, explicantur. 630.1.c
Alleluia tertij, & laudis quam in ſe includit explicano. ibid.f
Alleluia tertium quot & quos Pſalmos reſpiciat. 633.1.c
Alleluia quartum, & quarta pariter laus Deo inde redundans exponuntur. 630.2.b
Alleluia quarti finis & ſcopus. 634.1.c
Alleluia quartum ad quos Pſalmos alludat. 633.2.e
Pſalmos qui ab hoc quarto Alleluia reſpiciuntur, peridoneos eſſe ad Eccleſiæ victoriam de Roma celebrandam, & ad laudes propterea Deo concinendas. ibid.
in ſex Pſalmis quos quartum Alleluia reſpicit, eleganter deſcribi primitiuorum Chriſtianorum ſpiritum. ibid.d,e
quem in finem ſpectent nouem Pſalmi inter tertium & quartum Alleluia inſerti. 634.1.c
quod habeat myſterium nouenarius Pſalmorum qui inter tertium & quartum Alleluia ſunt interpoſiti. ibid.a
ſecundus Pſalmorum ordo, quibus inſcriptio eſt Alleluia, & quomodo ſecundo Alleluia reſpondeat. 632.2.c
Alleluia, quæ in aliquot Pſalmorum titulis apponuntur, in Hebræo varia & diuerſa diſpoſitione inſcribi. 634.2.b
Vide Pſalmus.

Altare.

Altare thymiamatis cur deſideretur in viſione cap.4. 292.2.c
Altare thymiamatis cap.8. quid figuret. 370.1.c
Altare de quo cap.8.n.3. cuiuſmodi ſit, conſiderandum. 369.1.d
Altare holocauſti quod Ezechiel vidit, quid ſignificet? 411.2.c
Altare Ezechielis qua ratione poſſit de Euchariſtia explicari. ibid.f
Altare metiri cur iubeatur Ioannes. ibid.e
Altare holocauſti cur in viſione capit. 4. deſit. 292.2.b
ſub Altari cur animæ dicantur clamare. 331.2.c
qualis ſit ſub Altari Martyrum clamor. ibid.d
Altare, vnde vox prodiit, de altari thymiamatis eſſe intelligendum. 392.1.a
ab Altari cur proficiſcatur querimonia, ſiue vltio de Iudaico populo ſumenda? ibid.d
Altare Iſaiæ viſum figurare Chriſtum. 184.2.f
Altare qua ratione ſit conſiderandum in cap. 11. Apocal. 411.1.d
Altare cur primò non Angelus, ſed Ioannes dimetiatur, at poſtea capit. 21. Angelus metiatur. 410.1.a
Altaris per circuitum animalium immolatorum ſanguinem effundi ex Dei præcepto ſolere. 578.1.c,d
Altaris vox quid propriè poſtulet. 393.1.f

Altitudo.

Altitudines Satanæ quæ dicantur. 189.2.d
Altitudines Satanæ, pro profunditate & calliditate. 175.1.d.

Ambulo.

Ambulare in albis quid ſit. 204.1.c

Amen.

Amen quid ſignificet. 219.1.d, 316.1.b

Amethyſtus.

Amethyſti gemmæ natura examinatur: & qualis ſit eius color. 758.1 d,e
Amethyſtum Indicum (qui & ceteris pretioſior) purpuræ colore conſtare. ibid.f
Amethyſti pretioſi color cuiuſmodi ſit. ead.2.a
Amethyſtus quàm ſit grata, ac iucunda gemma. ibid.b
Amethyſti gemmæ etymologia. ibid.c
Amethyſtum ad ſe quodammodo trahere quod in eius eſt conſpectu. ibid.d
veluti Amethyſti matrem eſſe gemmam Sardam. ibidem.
Amethyſti proprietates aliæ. ibid.e
Amethyſti myſtica conſideratio ad duodecimum articulum Symboli Apoſtolorum. 758.1.b
Amethyſtus à veteribus dictus dulcis, & Veneris gemma, quid ſymbolicè ſignificet? ibid.e
Amethyſti purpuræ perfectæ color cuius rei ſit ſymbolum? ibid.f, & 2.a
Amethyſti colore quomodo adumbretur Beatorum felicitas. ead.2.b
Amethyſtum ſui geſtatorem reddere vigilantem quid ſignificet? ibid.e
Amethyſtus aptatur Iſſachar. 760.1.d

Ammonitæ.

quonam reſpiciant Prophetæ, quando de victoria ex Ammonitis reportanda agunt. 548.2.a
per Ammonitas quinam myſticè figurentur. ead. 1.a
cur Deus ſuo populo præceperit vt Ammonitis ingreſſu Eccleſiæ interdicerent? ead.2.c,d

Amor inordinatus.

de Amore proprio inordinato poſſe etiam congruenter locuſtarum regem explicari. 391.1.e
Amores quatuor inordinatos eſſe mundi hominúmque tyrannos: & quinam ij ſint? 320.1.e
Amoribus his quatuor inordinatis primas quatuor diuinæ prouidentiæ virtutes directè opponi. ead.2.c
Amor proprius inordinatus quàm nos aſſiduè oppugnet. 394.1.d

Angelus.

Angeli nominis etymologia. 168.2.c
Angeli ſeptem, ad quos Ioannes ſcribere iubetur, qui fuerint. ibidem.
Angeli ſeptem, quibus Ioannes iubetur ſcribere, num ſint 7. Eccleſiæ. ibidem.

Angelo-

Angelorum ſeptem mentio in ſacris quid ſignificet. 113.1.f
Angelorum numerus ſeptenarius in ſacra Scriptura quò reſpiciat. ead.2.c
Angelorum peculiarem ſeptenarium qui negent. 116.2.c
Angelorum ſeptenarium qui aſtruant. 117.1.a
Angelorum ſeptem locus Tobiæ expenditur. ibidem e
Angelorum ſeptenarius cur toties in Scriptura vſurpatur. ead.2.a
Angelorum ſeptenarij altera expoſitio. ibid.e
Angelos in Scriptura ſæpe ex perſona Dei loqui. ibidem f
Angeli nomini quæ voces in Hebræo reſpondeant. 118.1.a
Angelorum ſeptenarius quo ex tempore in Scriptura vſurpetur. 117.2.b
inter Angelorum nouem choros diſtinctio cur in Scriptura minùs ſit perſpicua. 282.2.c
Angeli cur in Apocal. ſeptem Deo laudes tribuant. 120.2.c
Angelo clauem dari ad claudendum puteum abyſſi, quid ſit? 656.2.c
Angelis tribus, de quibus Apoc.14. fit mentio, quinam figurentur? 534.1.d
à tribus Angelis vocum prolatarum myſterium à quodnam ſit? ead.1.a
Vidi alterum Angelum, quo ſenſu ſit accipiendum. ibid. e
in Angelo per medium cæli volante Ioannem Euangeliſtam figurari. 535.1.a
Angelus primus cap.14. cur non ad primæuos Chriſtianos, ſed ad Gẽtes ipſas verba faciat. 536.2.a,b
Angelos licèt Scriptura ſpiritus appellet, non tamen ſolet appellare ſpiritus Dei. 114.1.d
Angelorum ſymbolum, nubes. 128.2.c
Angelos pro plagarum numero congruenter fuiſſe ſeptem. 563.2.a
Angelum ſecundum cap. 14. eſſe Pauli figuram. 538.1.f
in Angelo tertio, qui ad vindemiatorem clamauit, figurari Eliam. 554.1.c
Angeli tertij vox, de qua cap.14.9. quomodo contra Beſtiam terræ iactetur. 541.1.f
Angelus, qui exiuit de altari, quiſnam ſit. 555.2.d
Angelus, qui apparuit Danieli, quis fuerit? 166.1.e
Angelus Danieli viſus cur mirabili adeò figura apparuerit? 163.2.a,& ſeqq.
Angelum illum Danielis 12. eſſe eundem quem cap. 10. ſub Dei perſona viderat. 401.1.f
Angelus Danielis 12. cur ſuper aquas pedibus nitatur? ead.2.a
Angelus Danielis cur pedes ex ære candenti habuerit. 165.1.d
Angelus qui apparuit Danieli, cur neque canos habuerit in capite, neque ſtellas in manu, neque gladium in ore. ead.2.e
in Angeli facie cur Daniel viderit fulguris ſpeciem. ead.1.b
Angeli corpus cur Daniel viderit quaſi chryſolithum. 164.2.f
Angelum egredi de templo, cap.14. quid innuat? 551.2.c
Angelus, qui cap. 14. è templo exiſſe dicitur, quem figuret? ibid.c
Angeli primi cap. 14. vox vnde ſit deprompta. 537.1.a
ab Angelo primo cap. 14. quorſum dicatur, *Hora iudicij*? 536.2.e
Angelus qui Ioelem figurat cur dicatur tantùm exiſſe de templo? 555.2.a
ab Angelo nuncius allatus cap. 14. 4. cuiuſmodi ſit? 535.1.f
ad Angelorum & Dæmoniorum antiquum illud prælium reſpici per alluſionem in Apocalypſeos, & Danielis prælio. 667.1.b,c
per Angelum aquarum figurari Moſem, qui vindemiatoris figuram agit. 554.1.e,f
per Angelos aquarum & altaris quinam adumbrentur? 580.1.a
Angelum aquarum, & Angelum altaris Deo laudem tribuiſſe, quid ſit? ead.1.f
in Angelis duobus Apoc.17.& 18.& Iſaiæ 21. aſſeritur Petrum & Paulum figurari. 601.1.c
Angeli duo, qui Ioanni annunciant vindictam de Babylone ſumendam, qui ſint? ibid.a
in hoc Angelorum pari fieri alluſionem ad Iſaiæ caput 21. ibid.b
Angelus Ioannis cur non brachia ærea habuerit. 165.2.a
Angelos Iacobo viſos per ſcalam aſcendere ſine alis fore conſiderandos. 232.1.b
Angelos non ſummitatem ſcalæ ſolùm conſcendere, ſed cælum etiam ingredi. ibid.
Angeli Iacobo viſi per ſcalam aſcendere, qui ſint? ead.2.b
Angelus quid intenderit, dum cum Iacobo fuit luctatus? 412.2.a
Angelus cur Iacobi femur tetigerit. ibid.b
Angelus quo ſenſu dicatur Iacobum ſuperare non potuiſſe? ibid.c
Angelus à Iacobo de proprio nomine rogatus, dum per interrogationem reſpondet, quid innuat. 414.1.d
de Angelis ſeptem vnus, de quo Apoc. 17.1. quis ſit? 604.2.d
in Angelo, de quo Apoc.17.num.7. figurari Paulum. 608.2.b
Angelus quo ſenſu Ioannem à ſui adoratione arceat? 644.1.f
cur Angelus ſe à Ioanne prohibeat adorari? ibid.
de adoratione qua Angelum Ioannes adorare voluit, variæ opiniones referuntur: & reiiciuntur. 643.1.b. Et vera auctoris ſententia ſtatuitur. ead.2.d
in Angeli cognitione ad cuius pedes procidit Ioannes, eundem minimè fuiſſe deceptum. ead.1.e
Angelus in ſole ſtans quem figuret? 650.2.b
Angelus in ſole ſtans cur aues ſolùm inuitet; apud Ezechielem autem Deus iubeat aues & beſtias inuitari. ibid.a
Angelus capitis 19. quoſnam fratres Ioannis nuncupet. 645.1.f
Angelus quo ſenſu ſe appellauerit conſeruum eorum qui ſeruant verba prophetiæ libri huius. ead.2.b
in Angeli vtriuſque cap. 19. & 22. reſponſione ac prohibitione propriæ adorationis, quæ ſit diuerſitatis ratio. 644.2.e
Angelos aſcendere & deſcendere ſuper filium hominis, quid ſit? 233.1.c
Angelis an actiuè vel paſſiuè tribuatur nomen Thronus. 244.2.c
Angelorum quaternarius cur inducatur Apocal. 7. 341.2.a
Angelos figurari in Ezechielis animalibus. 651.2.c
Angelorum nomina, quæ Hebræorum fabulis nituntur, reſpuenda. 118.1.f
Angelum ignem mittere in terram, quid ſit? 370.1.f

Angelus habens thuribulum quid ſignificet? ibidem.c
Angelus offerens thymiama capite 8. an Chriſtum repræſentet? ibid.d
Angelorũ vniuerſam militiam per Moſis Cherubinos figurari, verius tenendum eſt. 279.2.b
Angelorum vniuerſa militia quomodo in Cherubinorum binatio poſſit figurari? ibid.d
de Angelis ſeptem vnum, perinde eſſe atque primum. 702.1.e
Angelus vnus quis fuerit, qui Ioanni oſtendit vxorem Agni? ibid.
cur Angelus hic præ ceteris oſtenderit Ioanni Eccleſiæ Romanæ gloriam in cælo futuram. ead.2.a
Angelum vindemiatorem ſymbolum eſſe Moſis. 556.2.e
Angeli duo vindemiæ, quinam fuerint? 554.1.a
Angelus vtrùm portas ciuitatis ſit dimenſus. 712.1.d
Angeli cur pro portarum ianitoribus ſint aſſignati. 708.1.a
Angelus, qui dæmonem conſtrinxit, quid ſignificet. 656.1.b
Angeli dæmonem vincientis figuram ex Tobiæ libro fuiſſe petitam. ibid.e
Angeli quatuor tenentes ventos quomodo nocere terræ dicantur? 340.1.a
Angelos quatuor veluti ventorum Æolos eſſe concipiendos. ibid.c
Angeli quatuor cur ad nocendum hominibus deſignentur. ead.2.a
per Angelos quatuor, de quibus Apoc.7. quid figuretur? ibid.d
Angeli magna clamátis vox quid ſignificet. 343.2.b
Angeli quatuor quo ſenſu exſpectare, & à ventorum ac terræ nocumento parumper abſtinere iubeantur? ibid.c
Angelus aſcendens ab ortu ſolis quo ſenſu dixerit, *Signemus*. ibid.d
de Angelo ab ortu ſolis aſcendente variæ opiniones. 342.1.b
Angelum ab ortu ſolis aſcendentem nec de Elia, nec de Conſtantino commodè poſſe exponi. ead. 2.d
in Angelo aſcendente ab ortu ſolis quis demum figuretur? ibidem.
in Angelo aſcendente ab ortu ſolis poſſe præterea Spiritum ſanctum figurari, quin imò Spiritus ſancti gratiam. ibid.f
Angelum aſcendere ab ortu ſolis, quid ſit? 343.1.a
Angelorum multitudo capit. 5. num. 11. viſa quæ ſit? 312.2.e
Angelos in circuitu throni, & ſeniorum dupliciter poſſe conſiderari. 313.1.c
Angelorum vox ingens, de qua cap. 5. 12. quid innuat. ibid.e
Angeli quatuor in Euphrate alligati, quinam ſint? 393.1.b
Angelos quatuor alligatos in Euphrate non poſſe inter bonos numerari. ibid.e
Angeli quatuor in Euphrate alligati cur ſingantur ante plagam ſextam tubarum ſolui? ibidem.
Angeli quatuor cur in Euphrate ſint alligati. ibidem e
Angeli quatuor alligati an congruenter poſſint de quatuor ventis exponi? ead.2.c
Angeli quatuor ligati cur dicantur fuiſſe parati in horam diem, menſem, & annum? 394.1.a
Angelis quatuor alligatis commiſſa facultas cuiuſmodi ſit. ibid.d
quæ Angelorum nouem choris nomina aſſignantur, non eadem diſtinctione & ordine in Scriptura vſurpari. 244.1.b
Angelorum nouem choros non eadem diſtinctione Patres deſignare. ibid e
diſtinctionem inter Angelorum & hierarchias, & choros non adeò clarè in Scriptura contingi. ead.2.f
in Angelorum tribus hierarchiis ordo diſtinctionis. 245.1.b
inter Angelos excellentia inferioris chori in ſuperioris excellentia includitur. ibid.f
cum Angelo Danielis comparatio figuræ Ioanni viſæ Apoc.1. 163.2.a, & ſeq.
præter Angelorum tria nomina in Concilio Romano cetera excluduntur. 118.1.d. Et Concilij Romani verba quo ſenſu accipienda. ibidem e
per Angelos ſeptem tubarum quinam figurentur? 364.2.f
inter Angelos & tubas diſtinctio apponenda. 365.2.a
per Angelos tubarum qui denotentur? ibid.b
cur Angeli ſiue Prophetæ per eos figurati ad ſeptenarium reuocentur? ibid.d
differentia inter Angelos tubarum, & angelos phialarum. ibid.e
de Angelis ſeptem Apoc. 8. 2. cur dicatur, *Qui in conſpectu Dei ſunt.* 367.1.b
Angelis ſeptem quando ſint tubæ datæ. ibid c
Angeli ſeptem phialarum quare ex Sancto Sanctorum prodire dicantur. 567.1.b
Angeli phialarum cur non ex templi Salomonici, ſed ex Moſaici tabernaculi oraculo prodire dicantur. ibid.d
Angelis fuiſſe datas phialas antequam ex tabernaculo exirent. 568.1.e
in Angelorum phialarum cultu & veſtitu quid innuatur? ibid.e
Angelis phialas dediſſe cur leo dicatur? ead.2.b
Angelos phialas in manibus tenere quid ſit? 569.1.d
Angeli phialarum, quinam ſint? 563.1.b
Angelum, ad cuius pedes Ioannes ſe ca.19. prouoluit, diuerſum eſſe ab eo, ad cuius pedes item procidit cap.22. 641.1.d, 643.2.d
Angelum magnæ poteſtatis eſſe, qui Ioanni dicit cap. 19. *Scribe.* 640.2.e
in Angelo magnæ poteſtatis c. 18. figurari S. Petrum. 820.a, & qua ratione. 642.2.e
in Angelo tertio, de quo Apoc.14.9. figurari etiam B.Petrum. 535
in Angeli fortis clamore ad quem Scripturæ locum alluſio fiat? 301.2.a
in Angelo forti Oſeam ſignari videtur probabile. ibid.b
Angelus fortis è cælo deſcendens quis ſit? 398.1 d, & ſeq.
Angelus fortis cur Chriſtum adumbret? ead.2.b
Angelus prædictus cur vocetur fortis? ibid.c
Angelus fortis quo ſenſu dicatur de cælo deſcendere? ibid.d
Angelum fortem nube amictum deſcendere, quid ſit? ibid.c
iris in Angeli fortis capite cuius fuerit figuræ, & cuius ſignificationis? ibid.f
per Angeli fortis faciem ſolis inſtar fulgentem quid figuretur? 399.1.b
per Angeli fortis pedes igneorum inſtar columnarum, quid figuretur? ibid.
Angeli fortis pedes quomodo ſint conſiderandi? ibid. c

Angeli fortis figura qua ratione concipienda? ibidem e

Angelus dum dextrum pedem in mari ponit, quid inſinnet? 400.2.e

Angeli pedem in mari poſitum non mergi, quid indicet? 401.1.c

Angeli ſortis alluſio ad Angelum Daniel.12.expenditur. ibid.e

Angelus Ioannis cur ſuper mare, at Daoielis Angelus ſupra flumen ſtetit? ead.a.e

Angelus Ioannis cur alterum pedem ſuper aquas, alterum ſuper terram; Angelus verò Danielis vtrumque ſuper aquas babeat? ibid.e

Angelus Danielis cur vtramque manum iuraturus, Angelus verò Ioannis alteram tantùm attollat. ibid.f

in Angeli fortis pedum igne alluſio ad ignem ſacrificij Eliæ.402.1.b,& ignem Nehemiæ 2.Machab.1. ibid.c

Angeli fortis magno clamori ſeptem tooitrua echo inſtar reſpondere. 403. 1.e

Angeli ſortis iurameoti periphraſim eſſe ſubiectæ materiæ congruentem, & quid per talem periphraſim ſignificetur? 404.1.e, & 2.a

Angelus cur addat ſæpiùs, *Et ea qua in eo ſunt?* ead.2.b

in Angeli ſortis iuramento quorſum ſæculi ſæculorum mentio? ibid.e

Angeli fortis iuramenti perpetuitati non obſtare Iudæorum conuerſiooem ſub mundi finem futuram. 405.2.a

Angeli fortis iuramentum reſpoodere iuramento Angeli Danielis. ibid.c

Angelus ſortis cur in manu libellum apertum habuerit? 407.1.b

cur io libri mentione quem Angelus ſortis habebat, diminutiuo vtatur Ioannes? 406. 2.d

in Angeli fortis libello fit alluſio ad librum Ezechieli traditum, vt eum deuoraret. 407.1.c

in Angelo forti Ieremiam figurari. 625.2.c

Angulus.

Anguli quatuor terræ num de vniuerſa terra, an de ſola Iudæa ſit intelligendi? 339.2.e

Anguli quomodo conſiderandi ſint. ibid.d

Anima.

cur Apoc.20.4.non dicantur reſurrexiſſe Martyres Chriſti, ſed ipſorum Animæ. 672.1.c

de Animarum conuerſione eſſe explicandum ignē Apoc.20.de cælo deſcendentem. 684.1.a

Animam hominis nuncupari halitum ſiue ſpiraculum Dei. 589.2.a

omnis Anima viuensquo ſenſu dicatur fuiſſe mortua in mari. 579.1.f

Animæ hoſtium pugoa in quo conſiſtat? 501.1.b

ad Animarum veram ſalutem ordinari Ieroſolymæ excidium in Ezechielis curru adumbratum. 264.2.a

Animæ cur dicantur ſub altari clamare? 331.2.e

Anima Chriſti oon fuiſſe indignum ad Patrum limbum triumphatricem deſcendere. 737.2.b

Animam ſuam noo diligere vſque ad mortem, quid ſit? 484.2.e

Animarum ſaluti qui incumbunt, qua contentione & ſtudio ſe debeaot gerere? 463.1.a

Animal.

Animalium ſignificationem noo rectè ad quatuor perſonas coarctari. 263. 1.e

Animalia cur in Ioannis viſione in medio throni, & in circuitu throni ſint? ead.2.d

Animalibus fuiſſe ſuppoſitas Ezechielis rotas. ibi.c

Animalia ſua Ioannes vtrùm ioter ſe omnino ſimilia effingat? 259.2.d

de Animalium faciebus Ezechiel loqnens quo pacto ſit intelligendus? 260. 1.c

de Animalibus num Ezechiel & Ioannes eodem modo loquantur? 259. 2.f

Animalium nomen non cogere, vt ea veluti animalia irrationalia conſideremus. 256.2.a

Animalia, cur Ezechiel ſuos Cherubinos vocet? ibidem b

Animalia Ezechielis & Ioannis, Cherubinis templi ſimilia eſſe debere, exceptis iis quæ ipſi aliter exprimunt. ibid.c,d

Animalia Ezechielis & Ioannis conſtare humana figura. ibid.e, & ſeq.

Animalium Ioannis num alæ ſint ſex abſque brachiis numerandæ. 261.1.b

de Animalium ſenis alis Ezechielem & Ioannem in ſenſu proprio eſſe intelligendos. ibid.d

Animalium alæ quibus corporis partibus affictæ conſiderandæ ſunt? ibid.e

Animalium Ezechielis pedes fuiſſe pennatos, quo ſenſu accipiendum ſit? ead.2.b

Aoimalia Ioānis vtrùm pedes vitulinos habuerint? ibid.f

de quatuor Animalium ioterpretatione ſententiæ. 292. 1.d

Animalia Ioannis Apoſtolos, eorúmque ſucceſſores Epiſcopos adumbrare. ead.2.b,c

Animalium ſymbolum non eſſe ad quatuor Euangeliſtas reſtringendum. ibid.d

Animalia Ioanni ouda fuiſſe viſa. 258.1.f

inter Animalia Ioannis & Ezechielis diſcrimen. 262.2.e

in Animalibus Ezechielis Angelos, in Ioannis, ſanctiſſimos homines figurari. ibid.f, & 263.1.a

per Animalia Ioannis viros maioris perfectionis ac dignitatis, quàm per ſeniores deſignari.262.1.a,b

Animalia Ioannis quomodo potuerint plena eſſe oculis in circuitu.& intus? 255.1.b, 258.2.a,351

Animalia Ioannis vtrum quatuor facies ſtrictè ſumptas habuerint? 258 2.d

de facie ſtrictè ſumpta loqui Ioannem agentem de Animalibus, verior eſt ſententia. ibid.e

in Animali quarto cur Ioannes addat, *Volantis.* 259.1.d

Animalium facies dupliciter accipi poſſe. ibid.b

Animalium expoſitio de quatuor præcipuis curiæ cæleſtis principibus refellitur. 271. 2.a

Animalium Ezechielis ſignificatio. ibid.b

Animalia Ioannis cur quatuor fuerint, non tamen ſingula quaternis faciebus prædita. 272.1.a

Animalium quaternarium ſæpiùs in Ioannis viſione reperitum apparuiſſe, verius videtur. 254. 1.e

per Animalia quatuor Apoc. 4. quid deſignetur? 245.2.b

de Animalium Ezechielis pedibus quo ſenſu dictū, *Et pedes eorum pedes recti.* 287.1.d

Animalium Ezechielis myſterium. 246. 2.e

Animalium quatuor ſymbolum quid figuret? ibidem d

Animalium Ioannis continuatio in triſagio repetendo, quomodo intelligenda? 287.1.e

Animalia enumerandi ordo cur in Ioanne & Ezechiele diuerſus ſit? 272.2.b

Animalium ordo, quem Ioannes obſeruat expenditur. ibid.c

Animalium Ezechielis ordo, eiúſque ratio traditur. ibid.d

Animalibus ſolùm Ezechielis vitulinas plãtas fuiſſe proprias, non cum templi Cherubinis communes. 278.2.c
Animalium oculos fuiſſe veros, non pictos probatur. 258.1.d
Animalia Ioannis quot alis conſtarent, déque earum ſignificatione. 273.1.c
Animalia Apoc. an reſpondeant duplici Cherubinorum pari qui in templo erant? 246.1.a
Animalia cur coram Dei throno non ſedeant, ſed ſtent? 247.1.b
Animalia Apoc. ſunt ſymbola Fortitudinis, Beneficentiæ, Æquitatis, & Sapientiæ. 320.1.a
inter Animalia Ioannis & Ezechielis diſcrimina. 270.1.f, conuenientiæ item. ead.2.b
Animalia Ezechielis quo ſenſu dicantur non reuerti cùm ambularent? 283.2.d
Animalia Ezechielis quomodo in quatuor partes gradi dicantur. 284.1.a
Animalia Ezechielis cur alis quatuor, Ioannis verò ſenis conſtarent? 234
Animalia Ioannis cur ſingulatim ad ſingula quatuor prima ſigilla conſpicienda eundem accerſant, non verò ad reliqua? 319.2.b
Animalia quatuor cadere, quid ſit? 636.1.d
in Animalibus ſingulis Ioannis cur vnica facies fuerit, peculiaris ratio redditur. 272.2.a
Animalibus ſingulis Ezechielis cur quatuor manus affictæ? 275.1.a
Animalium Ioannis ſymbola ſingulis Apoſtolis aptari. 266.1.d
de Animalium ſymbolis Dionyſij & aliorum Patrum mens. ead.2.b
Animalia Ioannis cur alis vultum contegant, Ezechielis verò animalia non item? 274.1.c
de Animalium ſignificatione Auctoris ſententia confirmatur. 268.2.a
Animalia Ezechielis in ſpeciem militum armatorum fuiſſe viſa. 285.1.c
Animalis primi ſolius vox cur dicatur tonitrui ſimilis? 321.2.f
ab Animalibus cur Ioannes vocetur ad quatuor ſigillorum contemplationem? 322.1.a
Animal non vnum duntaxat Ezechieli quadriforme, ſed quatuor fuiſſe viſa. 282.2.c
Animalibus Ezechielis cur vitulinæ plantæ affictæ? 287.1.b
de Animalibus Ezechielis veterum Græcorum interpretatio. 285.1.c
Animalium clamor cur præcedat Seniorum adorationem? 290.1.c
in Animalibus Ioannis gubernationis optimæ virtutes præcipuas figurari. 264.2.c
Animalia Ioannis qua forma ſoleant vulgò depingi? 254.2.f
Animalia Ezechielis & Ioannis eſſe eadem, multorum opinionem videri. 255.1.b
Animalia Ioanni viſa in conſpectu ſedis cur fuerint quatuor? 246.2.c
Animalia Ioannis die ac nocte clamaſſe, quo ſenſu ſit accipiendum? 287.2.c
in Animalium Ioannis triſagio myſterium Trinitatis adumbrari. ibid.c
Animalibus quatuor, præcipuas diuinæ prouidentiæ partes ſymbolicè figurari. 267.1.f
Animalia Ezechielis, & Cherubinos templi non fuiſſe omnino ſimilia. 277.2.d
Vide Ala, Cherubim, Facies, Pes.

Annus.

Annos tres & dimidium cur Daniel ad mille ducentos nonaginta dies reducat. 417.2.d
Anni tres & dimidiati Danielis vtrùm ſint intelligẽdi de duratione perſecutionis Antiochi. ibi.c
ad Annorum trium & dimidiati ſpatium cur Daniel dies mille ducentos nonaginta, Ioannes mille ducentos ſexaginta deſignent. 419.2.a,b
oportere concordiam quærere in multis Scripturæ locis, qui in Annorum computatione variare videntur. 418.1.c
Annorum mille numerum non propriè & ſtrictè, ſed latè & metaphoricè eſſe accipiẽdum. 657.1.a
Annorum mille tempus quomodo ſit accipiendũ? 669.1.d
Annorum mille veritatem quomodo intelligat B. Auguſtinus. 657.2.b
Annorum millenarius quo ſenſu in Apoc. vſurpetur? ead.1.c
Annos mille pacis Antichriſti bello debere præcedere. 493.2.c
Annorum mille ſpatium, de quo Apoc. 20. idẽ eſſe atque illud quo alligatus perſtitit dæmõ. 669.1.b
Annorum mille interpretatio, de quibus Apoc. 20. quàm ſit difficilis. 667.2.f
quàm congruenter diuina prouidentia perſecutionem Antiochi, & nonnullas alias in Eccleſiam concitatas ad Annorum trium & ſemis ſpatium contraxerit. 421.1.a
in Annorum trium & dimidio ſpatio, quo res aduerſæ ſæpe durauerint, quid lateat myſterij? 420.2.b
ſiue Annis tribus & ſemis, ſiue tribus diebus & ſemis perſecutio durare dicatur, perinde eſſe quoad ſenſum myſticum. 439.1.d
Annorum trium & ſemis ſpatium quàm aptum ſit ad Eccleſiæ perſecutionum breuitatem denotandam? 420.2.d
ad Annos tres & dimidiatum ſpatium aduerſitatis à Deo non ſine myſterio coarctari. ead.1.c
quid ſit, *Vixerunt, & regnauerunt cum Chriſto mille Annis*. 670.2.a
vtrùm ex ligatione dæmonis per mille Annos facta, ſequatur, pacem illis mille Annis ſubſecuturam. 657.1.f
Anni Iubilei myſtica conſideratio. 422.1.c,d
Vide Iubileum, Antichriſtus.

Antichriſtus.

Antichriſtus num ſit ex tribu Dan oriturus? 349.2.b
Antichriſtus num ſit ex tribu Dan, aliquos in dubium vocare. ibid.e
Antichriſtum futurum ex tribu Dan, non conſtare ex Eccleſiæ traditione. ibid.d
Antichriſtum futurum ex tribu Dan, minimè fundari in Apocalypſi. ibid.f
Antichriſtum ex tribu Dan futurum, fortè in antiqua aliqua allegoria fundari. 350.1.b
Antichriſtus num ſit Babylone naſciturus? ibid.d
Antichriſtus vtrùm ſit maris beſtia? 491.2.c
de Antichriſto marinam Beſtiam exponentibus Patribus quid reſpondendum. 494.1.c
quod Antichriſti aduentum remoraretur, quid eſſet? 539.1.c
Antichriſti aduentum retardari quomodo cohæret ex eo quòd myſterium iam operetur iniquitatis. ibid.d
ad Antichriſtum poſſe extendi dæmonis nomen. 683.2.f, 684.2.a
Antichriſti perſecutionem iuxta aliquos tres annos cum dimidio duraturam. 405.d,e
ad Antichriſti tempus per comparationem reſpice-

re ſami

re familiare eſſe Ioanni, in aliqua Eccleſiæ perſecutione. 426.2.f, 427.1.a
de Antichriſti miniſtris num ſermo ſit in cõmentitus ſignis, de quibus Apoc. 13. ſermo eſt, 518.2.d
de Antichriſto vltio ſumenda quibus in verbis includatur? 683.2.f
Antichriſti bellum non eſſe præcipuam huius libri partem. 21.2.f
Antichriſti perſecutionem denotari apud Iſaiam indignationis nomine. 674.1.b
de Antichriſto ſermonem eſſe non poſſe in ſexto ſigillo. 332.2.e
ad Antichriſti tempora an referantur draconis capita 7. & cornua decem. 466.1.d
de Antichriſto victoriam comparandam in Romanæ Eccleſiæ gloriam redundaturam. 683.1.e
de Antichriſto victoria vbi comparetur, finem mundi fore. 684.1.b
Antichriſtus non poteſt intelligi, cùm dicitur Apo. 13. *Numerus nominis*. 524.1 c
Antichriſtus verùm ſit Romæ publicam Chriſtianæ Religionis profeſſionẽ interdicturus. 677.1.c
de qua Antichriſti nece loquatur Paulus ad Theſſalonic. 540.2.c.
de Antichriſto quo ſenſu dixerit Paulus, *Quem Dominus Ieſus interficiet*, &c. ibid.a
auctoritatem Millenariorum de Antichriſto explicantium maris Beſtiam, hac in parte fidem non facere. 493.1.d
opinionem de toto orbe in decem Reges ſub Antichriſto diuidendo, non adeò eſſe certam vt aliqui opinantur, & Auguſtini mens. 466.2.a
an ſit Eccleſiæ traditio, Henochum & Eliam eſſe ſub Antichriſti tempus venturos ad prædicandum. 428.2.e
quod ſit in Scriptura fundamentum, ad Eliæ & Enochi aduentum ſub Antichriſto affirmandum. 427.2.d
Antichriſtum, eiuſque præcurſorem viuos fore à terra abſorbendos multi putant. 652.2.d
poſt Antichriſtum deuictum vtrùm poſſit certum aliquod temporis interuallum deſignari, quo finito extremum mox iudicium ſit futurum? 684.2.c
Vide Beſtia, Antiochus.

Antiochus.

Danielis prophetia de Religionis vſu Ieroſolymis poſt Antiochi perſecutionẽ inſtaurando. 417.2.b
quæ ſit inter Danielem & librum primum Machabæorum conciliatio de perſecutionis duratione ſub Antiocho. 418.1.f
ſub figura perſecutionum Antiochi Danielem agere capite 12. de Eccleſiæ perſecutionibus. ead. 2.e
in Antiochi Epiphanis perſecutione adumbrari perſecutiones in Chriſti Eccleſiam excitatas. 477.1.b.
quo argumento conuicti aſſerant multi Danielem à perſecutione Antiochi ad Antichriſti perſecutionem ſubitò tranſgredi. 417.2.e
ſecundùm Ioſephi ſententiam idololatria ſub Antiocho tres annos cum dimidio Ieroſolymis durauit. 418.1.b
circa Antiochi perſecutionis durationem, ſacræ Scripturæ & Ioſephi conciliatio. ibid.d
bis mille ter centum dies à Daniele aſſignatos Antiochi bello rectè cum trium annorum ac dimidij ſpatio conſentire. 419.2.a
Antiocho tribui apud Ezechielem nomen Gogi. 680.2.f
per analogiam ad Antiochi bellum accipi tum ab Ezechiele tum à Ioanne, nomina Gogi, & Magogi. ibid.
de Antiocho Ezechiel verba faciens cur eum appellet principem Magogi? 681.2.b
Vide Annus.

Antipa.

Antipæ martyrium quod fuerit. 180.1.a

Antiphona.

Antiphonæ illius ſenſus ab Eccleſia aſſumptæ in ſancti Michaëlis officio, *Factum eſt ſilentium in cœlo, Michael*, &c. 360.2.a,b, 365.1.b

Antiquitas.

Antiquitatem ab omnibus maximè ſuſpici. 386.1.e

Annulus.

vt Annulorum gemmas ſeptem ſtellas rectè conſiderari. 155.2.d
Annuli ſeptem mirè ab Iarcha Principe compacti. 156.1.b
Annulorum gemmis veteres pro ſigillis fuiſſe vſos. ibid.e
in Annuli gemma inſignia cælari ſolita. 183.1.e
Annulos olim pro ſigillis frequentiſſimè vſurpari ſolitos fuiſſe. 718.1.c,f

Apocalypſis.

Catholici, qui olim non recipiebant Apocalypſin. 4.1.a
de Apocalypſeos auctore quoſdam dubitaſſe. ead. 2. b
de Apocalypſeos auctore non licere dubitare. 5.1.a
Apocalypſeos libri excellentia inter ſacros. ibid.
circa Apocalypſeos auctoritatem ſententia Patrum Græcorum. ibid b
Apocalypſim cur Caluiniſtæ recipiant. ibid.d
Apocalypſis quo tempore fuerit cõſcripta. ead.2.d
Apocalypſi non futura ſolùm, ſed præterita contineri. ibidem
in Apocalypſi quomodo conueniat prophetię nomen cum præteritorum narratione? ibid.e
Apocalypſis priùs Chriſto quàm Ioanni oſtenſa. 6.1.c.
Apocalypſim non ſcriptam à Ioanne ante Ieroſolymæ excidium. ead.2.b
Apocalypſis anno 14. Domitiani ſcripta. ibid.f
Apocalypſis ſcripta quinque & viginti annis poſt euerſam Ieroſolymam. ibid.
de tempore quo Apocalypſis fuit ſcripta Hieronymi mens. 7.1.b
Apocalypſis ſecundùm Hieronymum eſt vox ſacris literis peculiaris. ibid.f
Græca vox Apocalypſis cur ſit ab interprete relicta? ead.2.d
in voce Apocalypſis ſingulare quid deliteſcit. ibid.f
Apocalypſeos obſcuritas ex interpretum conſenſu. 8.1.c
Apocalypſim à Ioannis diſcipulis intellectam credere par eſt. ead.2.d
de Apocalypſi vniuerſa Ticonij expoſitio. 9.1 d
de Apocalypſi vniuerſa Ariæ Montani expoſitio. ibid.
de Apocalypſeos totius intelligentia Salmeronis & Pererij ſententia. ibid.e
de Apocalypſeos vniuerſæ expoſitione Lyrani & aliorum opinio. ead.2.a
de Apocalypſeos vniuerſæ expoſitione Ioachimi & aliorum opinio. ibid.b
de Apocalypſi Millenariorum opinio omnino fabuloſa. 10.1.b

Apocalypſeos argumenti præſtantia. 11.2.c
Apocalypſeos argumenti excellentia Patrum teſtimonio comprobatur. 12.1.a
Apocalypſeos argumenti excellentiam in hoc commentario non deſiderari. ibid.d
Apocalypſim aliqui plures in viſiones partiuntur, 13.2.a
in Apocalypſi vnicam viſionem fuiſſe probatur, ibid c
in tota Apocalypſi vnicum expoſitionis filum attexere, quàm ſit optabile. ibid.
qui in Apocalypſeos interpretatione ordinem perturbant, quas deuorent difficultates. ibid.f
de tempore quo Apocalypſis fuit ſcripta, quid ſenſerit Epiphanius? 7.1.c
Apocalypſeos noſtrum argumentum quantum ab ordinis perturbatione abhorreat. 14.1.b
in Apocalypſi nec rerum nec temporum ordinem ſeruari, nonnullis placuit. ead.2.a
in Apocalypſi ordinem ſeruari conſtat. 15.1.b
ex Apocalypſeos totius continuata ſerie fructus perceptus. ead.2.a
ex Apocalypſeos ordinata & conſequenti interpretatione validum ad confutandos hæreticos argumentum ſumitur. 17.1.a
in Apocalypſim arrogantes hæreticorum inſcriptiones. ibid.c,d
in Apocalypſeos interpretatione diſcrimen inter Catholicos, & hæreticos. ead.2.a
Apocalypſi auctoritatem Lutherani derogant. ibid.b
argumenti noſtri Apocalypſeos confirmatio ex indiciis à Ioanne Apoſtolo obſeruatis. 18.1.d
ad Apocalypſeos interpretationem quæ Ioannes indicia conducentia reliquerit? ibid.f
ad Apocalypſeos expoſitionem duo indicia à Ioanne data. 19.1.b
ad Apocalypſim intelligendam indicia etiam à Patribus obſeruata. ibid.c
de Apocalypſeos interpretatione quid Hieronymus ſenſerit. ibid.f
de Apocalypſeos interpretatione quid Irenæus ſenſerit. ibid.
aliorum de Apocalypſi interpretationes impugnantur. ead.2.c
ſcopus Ioannis dum Apocalypſim ſcripſit. 21.2.b
Apocalypſis quatuor in partes diuiditur. ibid.c
Apocalypſis quàm ornatè deſcribat finem belli à Roma ethnica in Eccleſiam ſuſcepti. ibid.e
Apocalypſeos pręcipuus ſcopus eſt, Romæ ad Chriſti fidem conuerſio. 22.1.a
Apocalypſeos liber Romanæ vrbi glorioſiſſimus. ibid.f
Apocalypſeos liber cur adeò obſcurè conſcriptus? ibidem.
Apocalypſeos obſcuritas nihil vtilitatis Chriſtiano populo detraxit. ead.2.c
Apocalypſeos libri cur tanta obſcuritas. ibid.e
Apocalypſeos obſcuritas in Romanæ Eccleſiæ vtilitatem maximè redundat. 23.1.a
tempus quo Apocalypſim Deus ſuæ Eccleſiæ reſeret, appropinquare piè credere par eſt. ibid.b
in Apocalypſeos ſymbolis quid requiratur. ead.2.f
Apocalypſeos varia ſymbola proponuntur. ibid.a
in Apocalypſeos figuris nihil eſt quod non ad ænigmatici ſenſus normam redigatur. ibid.f
exempla de eleganti ſymbolorum Apocalypſeos ſignificatione. 26.1.d
ex Apocalypſeos explicatione magnam accipit lucem ſpiritualis doctrina. ead.2.c
ex Apocalypſi ad moralem doctrinam magna lux refunditur. ibid.d
in Apocalypſeos ſymbolis obſcuris magnam lucem deliteſcere. ibid.e
Apocalypſeos reuelationibus an Ioannes fuerit nouas reuelationes edoctus ibid.f
ex Apocalypſeos noſtra interpretatione multa non noua, ſed nouè colligi. 27.1.d
in Apocalypſeos tota hac interpretatione nihil in doctrina aut nouum, aut minùs certum ſtatuitur. ead.2.b
ex obſcuriſſimæ Apocalypſeos interpretatione multa in difficillimos veteris Teſtamenti locos refunditur lux. 28.1.d,e
ex Apocalypſeos intelligentia quî aliorum Scripturæ locorum explicatio colligatur. ead.2.a
ex Apocalypſi qui Scripturæ loci lucem accipiant, ibid.c,d
qui nouam expoſitionem Apocalypſi quadrare, & tamen ex Ioannis mente non eſſe dicat, is ſanè Spiritui ſancto derogat. 32.2.b,c
in Apocalypſi quot verba, tot ſacramenta. 33.1.b
Apocalypſeos noſtrą explicatio nouitatem cum antiquitate coniungit. 34.1.b
Apocalypſeos doctrina generalis eſt. ibid.e
Apocalypſeos receptam intelligentiam in aliquibus locis in noſtra explicatione minimè reiici. ead.2.d
Apocalypſeos artificium quo pacto in rebus futuris ſæpè fundetur. ibid.e
Apocalypſim explicandi ratio, quænam cenſeatur optima. 35.1.c
Apocalypſeos partium ſingularum recepta doctrina qua ratione in noſtra expoſitione locum habeat. ibid.d
de B. Brigittæ reuelationibus circa Apocalypſim quid dicendum. 36.1.d, ead.2.b
Apocalypſeos doctrina de tribus Eccleſiæ bellis ad alia extendi poteſt. 38.1.d, & quo pacto. ead.2.b
in Apocalypſi cur prætermittatur Religioſorum ordinum pulchritudo. ibid.e
Apocalypſis cur meminerit Nicolaitarum hæreſeos, non verò aliarum. 39.1.a
in Apocalypſi interpretationem nimiùm literalem Hieronymus reprehendit. ead.2.d
Apocalypſim iuxta veterum Patrum mentem ſpiritualiter explicatum iri. ibid.e
Apocalypſeos bella myſticè eſſe intelligenda, & contextus & euentus cogunt. 42.1.c
Apocalypſeos mirum artificium apparet ex myſtica bellorum interpretatione. ead.2.b
Apocalypſis Ieſu Chriſti cur appelletur hæc prophetia. 101.1.a
Apocalypſis Latinè Reuelatio. 104.1.b
Apocalypſeos ſeu reuelationis nomen quid innuat. ead.2.a
Apocalypſis Ieſu Chriſti, duplicem ſenſum habere poteſt. ibid.b
Apocalypſeos argumenti præcipuam partem eſſe peccatorum conuerſionem. 114.1.d
Apocalypſeos argumentum duo bella complecti. 114.1.e
Apocalypſeos prima figura quo pacto totius argumenti ſummam complectatur. 138.1.d
Apocalypſeos primæ figuræ, & eius partium collatio cum præcipuis totius Apoc. partibus. ibid.f
Apocalypſi lux ex Iſaia data. 260.1.b
Apocalypſi eſſe indignum, vt ſingularis fœminæ mentio adeò peculiaris fiat. 180.1.c
ex Apocalypſeos doctrina non parum lucis in tractationem de Angelis deriuari. 246.2.f

Apocalypſim de ingenti annonæ caritate agere. 329.2.d
quod ſit 8. capitũ Apocalypſeos argumentum 450.
in Apocalypſeos cap. 12. 18. an legendum ſit, *Steti*, an *ſtetit*. 490.2.e
in Apocalypſeos explicatione rerum tranſgreſſionem, & ordinis permutationem minimè rectè admitti. 493.1.e
Apocalypſeos cap. 14. ſeries qua ratione cum præcedentibus connectatur. 527.1.a
Apocalypſim quanti debeat Roma facere. 600.2.c
quæ ex Apocalypſi lux in Scripturæ cognitionem & intelligentiam refundatur, quanti ſit æſtimanda? 534.1.d.e
Apocalypſis quo ſenſu aſſerat, Dominum Deum regnaſſe. 636.2.e
Apocalypſeos partis poſtremæ expoſitio quàm noua, quàmque Romanæ Eccleſiæ glorioſa ſit. 654
Apocalypſeos cap. 20. expoſitionem à B. Auguſtino in libro de ciuitate tradi. 655.1.a
quæ ſint præcipua, in quibus noſtra cap. 20. Apocalypſeos explicatio cum B. Auguſtini explicatione conſentiat. ibid.c
ex Apocalypſeos totius ſerie & filo, quod Hæretici ducere nequaquam poſſunt, ipſorum falſitas & error expenditur. 679.1.e, & 2.a
Apocalypſeos ſcopus quo potiſſimùm tendat. 693.1.a
toti Apocalypſi in Epiſtolæ normam conſcriptæ more Apoſtolico Dei gratia & initio fuit propoſita, & tandem in fine poſtponitur. 778.2.a

Apoſtolus.

Apoſtolis quomodo tribuat Apoc. ſtellarum ſymbolum. 157.1.b
Apoſtolis promiſſio à Chriſto facta de confeſſione & indicandi poteſtate, quo ſenſu intelligenda. 195.1.e
Apoſtolis ſingulis aptari quatuor Ioannis animalium ſymbola. 266.1.d
Apoſtolorum interrogatio ad Chriſtum, *Quod ſignum aduentus tui*, quorſum facta. 337.2.c
Apoſtolos eſſe intelligendos ſub duodecim tribuũ nominibus. 346.2.a
Apoſtolorum ſymbolum ſtellæ duodecim. 456.2.f
Apoſtoli baſes terræ dicuntur. 459.1.c
non Apoſtolos, ac diſcipulos, ſed eorum tantum filios includi in numero 144*U*. 531.1.d
Apoſtolorum nomina qua ratione in ipſis fundamentis ciuitatis diſpoſita & exarata Ioannes viderit. 709.1.b
Apoſtolorum prædicationem vbique gentium ante Romæ conuerſionem fuiſſe quaſi diſpoſitionem præuiam ad generalem conuerſionem Roma conuerſa futuram. 599.1.a
de ordine quo Apoſtolorũ nomina fuerint in fundamentis ſcripta, quid dicendum. 709.1.f
Apoſtolos duodecim in fundamentis 12. pro certo figurari. ead.2.f
Apoſtolis cur Eccleſiæ fundamentorum ſymbolum tribuatur. 710.2.a
Apoſtolos eſſe Chriſtianæ Eccleſiæ fundatores ac fundamenta in quo conſiſtat. ibid.e
Apoſtolorum ſymbolum quo ordine fuerit ab ipſis Apoſtolis compoſitum. 711.2.a
Apoſtolorum mens in Symbolo condendo quæ fuerit. ibid. 1. d
ſiue Apoſtoli ſinguli ſingulas Symboli veritates, ſiue cuncti cunctas condiderint, perinde eſſe ad noſtræ expoſitionis firmitatem. ead. 2.d
num ab Apoſtolis ſint in Symbolo expreſſa verba illa, *Deſcendit ad inferos*, an ab Eccleſia deinceps addita. 719.2.e

Aqua.

quis ſonitus Ioanni ſit auditus ſimilis Aquarum multarum. 133.2.a
Aquarum multarum ſonitum multipliciter accipi poſſe. ibid.b
hæc verba, *Aquarum multarum*, quomodo accipienda ſint. ibid.
Aquas multas & mare ſæpe in ſacris ſynonyma. ibidem e
inter aquarum multarum & tubæ ſonitus ad belli ſignificationem, quid interſit. 134.1.c
Aquarum multarum ſonum ad multarum nationũ bellum referri. ibid.d
Aquarum multarum voce bellum Gentilitatis exprimitur. ead.2.a
ſono Aquarum multarum cur Chriſti vox ſimilis figuretur. ibid.d
Aquarum multarum ſonum in Scriptura interdum in flumine, interdum in mari ſignificari. 135.1.a
Aquarum multarum voce confuſionem deſignari. 137.2.a
Aquarum multarum vocem cur Ioannes à fronte audierit. 139.2.d
de Aquarum multarum voce variæ expoſitiones. 154.2.a
Aquarum multarum ſonus quid ſit apud Ezechiel. ibid.b
cur Ioannes priùs audierit vocem tubæ, deinde Aquarum multarum. 168.1.d
Aqua tepida cur ſtomacho non retineatur. 224.2.b
Aquæ in abſinthium verſæ quomodo intelligantur. 375.2.b
Aquæ factæ fuiſſe amaræ quo ſenſu dicantur. 376.1.d
Aquarum multarum congregatione denotari generationum multarum multitudinem. 400.2.a
quando Aquæ igne arſerunt in Eliæ & Nehemiæ ſacrificiis, quem ſenſum myſticum Spiritus ſanctus intendiſſe videatur. 402.2.a
quid per Aquam ſancto igni contrariam figuretur. ibid.b
Aquarum multarum vox cur Ioanni ſit è cælo exaudita. 403.1.b
Aquarum multarum vox cur cum voce tonitrui coniungatur. ibid.
Aquarum fontes, & mare Deus feciſſe cur dicatur. 537.1.b
Aqua maris quomodo conſideretur in ſanguinem conuerſa. 578.2.a
Aquæ & ſanguinis ex Chriſti latere fluentium myſterium. 579.1.c
per aquarum multarum vocem quid Apoc. 19. figuretur. 630.2.e
ſuper aquas multas ſedere, quid ſit. 605.1.a
in aquis multis, ſuper quas mulier ſedet, vtrùm ſit ſermo de aquis fluminis, an de aquis maris. 612.2.a
cum Aquæ vitæ fonte gratis dato quomodo cohæreat id quod dicitur, *Qui vicerit*, &c. 701.2.e
Aqua vitæ cur appelletur vnda fluminis cap. 22. Apocal. 669.1.c
Aquarum Angelus. *Vide* Angelus.

Aquila.

Aquilæ ſimilitudinem ad alas ſolùm referre, quàm ſit violentum. 259.1.e
Aquila ſapientiæ ac prudentiæ ſymbolum. 265.2.d

Aquilæ perſpicax viſus. ibidem
pro ſapientia in Aquila figuranda duplex aliud veterum inſigne. 269.1.a
Aquilæ & draconis pugna. ead.2.a
Aquilarum duarum alæ ingentes, de quibus capite 17. agit Ezechiel, quid ſignificent. 273.2.b
Aquilæ facies cur fuerit ſupra ceteras poſita in Ezechielis animalibus. 286.2.d
Aquilæ facies cur nuſquam in templo fuerit cælata. 287.1.b
Aquilæ vox ter repetentis *Væ*, quid ſibi velit. 377.2.c
Aquila c.8. Apoc. cur per medium cæli volare dicatur. ibid.d

Arbor, Arbuſtum.

per Arbores cæleſtes de quibus Apoc.22. an Iuſti figurentur, necne. 771.1.d
in Arbuſto Apocalypſeos 22. alluſio ad Ezechielis Arbores, & quod ſit vtrarumque diſcrimen. ead.2.b
Arborum folia cur in cælo dicantur ad ſanitatem Gentium vtilia, cùm inibi nulla ſit infirmitas. ibid.e
Arbuſta cæleſtis Ieruſalem quid adumbrẽt. 695.2.e

Arca.

Arcam teſtamenti nec ab Ezechiele, nec à Ioanne ſub Dei throno fuiſſe viſam, & quare. 238.2.a
Arcam num Ioannes viderit in viſione c.4. vel quidquam aliud ei reſpondens. 291.1.b
Arcam fœderis nomine gloriæ Dei aliquando in ſacra Scriptura ſignificari. ibid.c
Arcæ loco iridem Ioanni fuiſſe viſam. ibid.d
Arca fœderis cur in viſione c.4. ſit in arcum cæleſtẽ conuerſa. ibid.e, 292.1.a
Arca teſtamenti in cælo viſa quid ſignificet. 447.1.e
intra Arcam teſtamenti quid fuerit, quid iuxta. 448.1.a
Arca teſtamenti quomodo in cælo fuerit Ioanni viſa. ibid.
Arca teſtamenti quid ſignificet. ibid.b
per arcæ propitiatorium quid figuretur. ibid.c
per Arcæ teſtamenti Cherubinos quid ſignificetur. ibid.
Arca Noëi antiqua quid typicè figurauerit. 739.1.f

Arcus.

Arcus cæleſtis noui & æterni fœderis ſymbolum. 238.1.b
Arcum aptiorem fuiſſe viſioni cap. 4. quàm arcam. 291.1.f
Arcus potentiæ ſymbolum. 320.2.e

Arena.

per Arenam in qua draco conſtitit, quid denotetur. 491.2.d

Arius.

Arij Lacedæmoniorum regis inſigne, eiúſque ad Domini Noſtri Pauli V. ſtemmata accommodatio. 269.1.c

Armagedon.

in Armagedon campum congregari quid ſit. 592.2.b
Armagedon nominis etymologia multiplex apud Hieronymum & alios. ibid.e, & ſeq.

Articulus.

quòd Articulum habeant in Græco triticum & hordeum, vinum verò & oleum non habeant, quid innuat. 328.2.d
Articulum Græco nomini præpoſitum non ſemper peculiare habere myſterium, nec è contrario ſemper abeſſe myſterium, cùm ille abeſt. 517.2.e
Articulum de Chriſti ſepultura magis eſſe coniunctum cum ipſius deſcenſu ad inferos, quàm cum reſurrectione. 720.1.d
Vide, Fides, Symbolum.

Arx.

in Arcis Sioneæ inſtaurationem fuiſſe impenſum ſeſquimenſem à Daniele additum. 419.1.e
in Arcem Romanam quomodo ſe inſinuauerit Religio Chriſtiana. 588.1.f

Aſinus.

per Aſini & cameli aſcenſores in Iſaia figurari Petrum & Paulum Apoſtolos. 603.1.c, & 1.d,e
Aſinus & camelus cur currum illum trahere fingantur de quo Iſa. 21.7. ead.2.a
Aſinum cur Chriſtus detulerit in Ieroſolymæ ingreſſu. ibid.b
Aſino & camelo vecti cur fingantur Petrus & Paulus. ibid.
Aſini natura, & conſideratio ex Plinio. ibid.d
inter Aſinum & Camelum, & eorum ſeſſores quoad ſymbolicam ſignificationem, nullum eſſe diſcrimen. 604.1.b

Aſpicio.

verbum Aſpicere, apud Zachariam quid ſignificet? 126.1.b

Aſſer.

tribui Aſſer aptatur Achates gemma. 760.2.c

Aſſyrius.

Aſſyriorum monarchia quo tempore initium duxerit? 385.1.f
Aſſyriorum imperium quomodo in Danielis ſtatua figuratum? 386.1.a
Aſſyriorum Monarchiæ electrum applicatur. ibid.e
in Aſſyriorum imperio iuſtitiam & æquitatem viguiſſe, coniecturis elicitur. ibidem
Aſſyriorum Monarchiæ ſtudium æquitatis ac iuſtitiæ cumprimis proprium fuiſſe. ead.2.d

Atrium.

de quo Atrio Ioannes loquatur Apoc.11. 414.2.a
Atrium gentium cuiuſmodi fuerit. ibid.b
Atrium gentium quodnam fuerit, & cur ita dictũ? ibid.c
Atrij gentium Ezechielem minimè meminiſſe in ſua templi deſcriptione. ibid.d
Atrium eijce foras, quid ſibi velit iuxta ſenſum grammaticum? ibid.f, & quid ſit myſticè. 416.1.d
ab Atrij gentium dimenſione cur Ioannes prohibeatur. 415.1.a
per Atrium quid ſignificetur c.11. Apoc. ead.2.b
quòd Atrij gentium dimenſio Ioanni interdicatur, dimenſio verò templi imperetur, quid habeat myſterij. ibid.e
Atrium ſacerdotum, & Atrium Iſraëlis complecti nomine templi apud Ioannem. 414.1.f

Auaritia.

Auaritia quomodo mercatorib. applicetur.622.2.c

Audacia.

Audaciam eſſe ſeſſorem equi ſecundi, de quo Apoc. 6. 327.2.a

Auis.

Aues cur ſolùm inuitet Angelus in ſole ſtans, apud Ezech. autem iubeat Deus aues & beſtias inuitari? 650.2.a

Aurichalcus.

de Aurichalco variæ opiniones. 150.2.a
Aurichalco cur ſimiles pedes primæ figuræ Apoc. ibid.f
Aurichalci nomine quid intelligendum ſit.152.1.d
de Aurichalco opinio Antonij Nebriſſenſis. ibid.
de Aurichalci nomine quid dicendum. 153.2.a

Aurum.

in Auri ſymbolo nouem conſiderationes. 147.1.d
Aurum charitatis ſymbolum. ibid.
Aurum argento miſtum inueniri. ibid.e
in Auri generatione quid myſticè figuretur. ibid.
Auri per ſplendorem quid ſignificetur. ead.2.a
Auri proportio in pondere ad cetera metalla. ibid.b
Aurum ceteris metallis ponderoſius. ibid.
per Auri pondus quid ſignificetur. ibid.c
Auri facilitas quanta ſit præ plumbo & ceteris metallis. ibid.d
per Auri facilitatem quid figuretur. ibid.f
Auri quàm minimum vſu deteri. 248.1.a
per Auri conſtantiam quid ſignificetur. ibid.b
per auri munditiem quid ſignificetur. ibid.c
per Auri remedia & medicinas quid ſignificetur. ibid.
Aurum liqueſcens iniectis gallinæ membris conſumitur. ibid.e
Auri, & gallinæ antipathia. ibid.
per Auri miracula quid figuretur. ibid.
per Auri æſtimationem quid figuretur. ead.2.a
per Aurum ignitum quid denotetur. 215.2.f
Aurum obryzum quod ſit ex Plinio. 226.1.b
per Aurum ignitum doctrinam Euangelicam figurari. ibid.d
quinam Aurum & argentum ædificare dicantur. 422.2.d
per Aurum, argentum & gemmas quid intelligat Paulus 1.Cor.3.12. ibid.e
per Aurum plateæ & ædificiorum cæleſtis Ieruſalem quid ſignificetur. 695.2.d
Aurum perſpicuum, ex quo interna ciuitas eſt fabricata, quid ſignificet. 716.1.f,764.1.c, ead.2.a
Aurum vocari à Plinio triumphale. 745.2.b

B

Babylon.

quænam ſit Babylon, ex qua numeroſiſſimus exercitus contra Ieroſolymam erumpere fingatur? 392.2. b
Babylonis euerſio licèt in antiquis Prophetis propriæ vindictæ ſpeciem præferat, eam tamen de myſtica vindicta eſſe intelligendam. 600.1.b
Babylonem in Apocalypſi pro Roma ethnica ſumi. 450
in Babylonis ruina alluſio ad Iſaiæ & Ieremiæ loca. 537.1.f
vino iræ Babylonis opponi vinum iræ Dei. 542.1.d
Babylonem myſticam eſſe Romam. 587.1.f
verùm Babylon nomine ciuitatis magnæ indicetur. 594.1.d
Babylonem in memoriam ante Deum veniſſe, quid denotet. 596.1.c
ſub nomine filiæ Babylonis Romam intelligi. 599.2.c
de Babylonis vaſtitate à Prophetis prædicta grauis difficultas, quomodo ſcilicet ſit accipienda? 600.1.e
Babylonis nomine quid ſignificetur in Apocalypſi. 601.1.a
Babylonis nomine Romam denotari. ibid.d, & ſeq.
ſub nomine Babylonis num intelligatur Conſtantinopolis. ibid.f
Babylonis ſupplicium inflictum quo ſenſu accipiendum ſit. 602 1.b
Babylonis antiquæ infamis conſuetudo de virginibus ante matrimonium proſtituendis. 607.2.f
Babylonis nomen qua ratione Romæ conueniat. 610.2.b
Babylonis antiquæ vaſtitas, de qua Prophetæ fuère locuti, quo pacto ſit accipienda. 612.1.e
Babylon cecidit, quid ſit. 614.2.f
de Babylonis euerſione, & dæmoniorum inibi habitatione prolata ab Angelo verba Apocal. 18. in myſtico ſenſu eſſe accipienda. 615.1.a b
de Babylonis excidio triplex ratio. ead.2.f,616.1.d
vt ex myſtica Babylone egrediantur fidelis quo ſenſu admoneantur. 617.2.e
Babylonis peccata ad cælum perueniſſe quo ſenſu dicantur. 618.2.d
Babylonis fumus aſcendens in ſæcula ſæculorum quid myſticè adumbret. 630.1.d
Vide Roma.

Balaam, Balac.

Balac & Balaam hiſtoria myſticè explicatur. 548.1.e
Balac Moabitarum & Ammonitarum Rex 547. 2.f

Balteus.

quid per Baltei & poderis coniunctionem denotetur? 164.2.c,d

Baruchus.

Baruchi nominis etymon. 120.1.a

Beatitudo, Beatus.

Beatitudinis cæleſtis conſideratio quantæ ſit vtilitatis? 758.1.d
Beati quinam prædicentur Apoc.19. 641.1.e
Beatorum felicitas quomodo in Amethyſti colore adumbretur? 758.2.b
Beatorum cæleſtem ſapientiam duplici claritatis & fluuij ſymbolo non ineptè ſignificari. 769.1.a
in Beatorum frontibus nomen Dei inſcriptũ quid ſignificet. 772.2 b
Bellum ſeptem tubarum vnicum eſſe, non plura. 18.2.b
Bellum duplex in Apoc. alterum cum Synagoga, alterum cum Gentilitate. ibid.e
Bellum Antichriſti non eſt præcipua huius libri pars. 21.2.f
Bella Iudæorum, Gentilium, & Antichriſti cur Eccleſiæ reuelari oportuerit, alia hæreticorum & Maurorum non item. 37.2.d
de tribus Eccleſiæ Bellis doctrina ad alia etiam extendi poteſt. 38 1.d
Bella Apocalypſeos myſticè eſſe intelligenda, & contextus & euentus cogunt. 42.1.e
ex Bellorum myſtica interpretatione mirum Apocalypſeos artificium apparet. ead.2.b

Bellum Synagogæ ſono tubæ, bellum Gentilitatis voce aquarum multarum exprimitur. 134.2.a

Bella duo complectit Apocalypſeos argumentum. ead.1.e

in Bellis litui, tubæ, & cornua vſitata. 137.2.b

Bella Machabæorum præ ceteris veteris teſtamenti fuiſſe Chriſtianæ Eccleſiæ perſecutionum figuram. 164.1.a

Bellum à Romanis in Iudæam geſtum in ſecunda tubarum plaga indicari. 374.2.e

in Belli ſimilitudinem proponi ſextam tubarum plagam 392.2.a

cuius Belli ſit ſymbolum maris tempeſtas. 400.2.c

Bellum facere contra duos teſtes quàm rectè dicantur locuſtæ. 436.1.d

Belli ratio potiſſima ab Euangelij concionatoribus facti contra idololatriam, item Mathathiæ aduerſus Antiochum. 482.1.a

Bellum à tribus hoſtibus dracone, Beſtia terreſtri, & marina in Eccleſiam geſtũ quomodo aptè ad bellum trium animæ hoſtiũ applicetur. 499.1.d

diſcrimen inter Bellum Gogi & Magogi, de quo Ezechiel, & inter hoc, de quo Ioannes loquitur c.20. oſtenditur. 677.2.d

ex Belli vtriuſque vario exitu probatur diuerſum eſſe bellum, de quo Ezechiel, ab eo, de quo Ioannes Apoc 20. loquitur. 678.1.e

quomodo cum exacta Apocalypſeos in allusionibus conſuetudine poſſit ſtare, vt c.20. Bellum Ezech. reſpiciatur, & tamen de alio diuerſo ſit ſermo. ead.2.a

Vide Aqua, Gog, Magog.

Beneficentia, Beneficium.

Beneficentiæ obiectum quod ſit. 300.1.b

Beneficentiam ſub maleficentiæ ſimulatione maximè eminere. ibid.c

Beneficentia Chriſti quomodo carnis oculis eſſet abdita. 326.1.b

Beneficium per vindemiæ allegoriam figuratum quodnam fuerit. 553.1.b

Vide Bos.

Beniaminus.

Beniamini ſors quare commutetur in Ezechielis deſcriptione? 218.2.e

Beniamino aptatur Beryllus. 760.2.f

Berillar.

Brillar, Hiſpanum verbum, vnde deriuetur. 747.2.c

Beryllus.

Beryllus & Smaragdus num ſint eiuſdem coloris. 746.1.b

Berylli color quomodo à Plinio & Solino exprimatur. ibid.f

Berylli ſpecies videntur eſſe Chryſolicæ. ead. 2.e

cùm Berylli color comparatur colori maris puri à Plinio & Solino, de quo puri maris colore loquantur. ibid.a

Berylli quam in figuram olim cælari ſolerent. ibidem d

Beryllos eximios quondam pro gemmis Regum proprijs fuiſſe habitos. ibidem.

Beryllum olim non auro indui ſolitum, & qua de cauſa. ibid.c

Beryllum contra ſegnitiem valere, & prodeſſe pugnantibus. ibid.

Berylli glaucus color ad extremi iudicij ſeueritatẽ, & horribilitatem innuendam aptus. 747.1.e

Beryllus octauo fidei articulo applicatur. ibid.d

quòd Berylli non auro indui ſolerent, quid ſymbolicè denotet. ibid f

Beryllo maris puri color attributus quid adumbret. ead.2.a

Beryllus pluribus angulis cælari ſolitus, quid myſticè indicet. ibid.b

Beryllum & prodeſſe pugnantibus, & contra ſegnitiem valere quid denotet. ibid.e

Beſtia.

in Beſtia Danielis quarta, quid ſignificet tria capitis cornua ab alio eminentiore deijci. 507.2.f

Beſtia quæ Apocal. 11. dicitur de abyſſo aſcendiſſe, quænam ſit. 435.2.d

Beſtiæ characteris cur nulla mentio fiat Apoc.15.2. 563.2.f

Beſtiam deſolatura & ſpoliatura decẽ cornua quomodo dicantur. 611.1.e

Beſtia quo ſenſu dicatur die ac nocte cruciandа. 683.1.f

ex Beſtiæ Danielis comparatione cum marina beſtia reuincitur hæreticorum inſania. 495.2.e

Beſtiæ caput vnum quaſi occiſum quid ſignificet. 511.2.a

de Beſtia quo ſenſu dicatur & octauam eſſe, & eſſe de ſeptem. 609.2.c

qui Beſtiæ charactere ſignati non erant, quid ſit prohiberi ab emptione, & venditione. 521.2.d

de Beſtiæ decem cornibus variæ opiniones. 612.2.d

per decem Beſtiæ cornua qui figurentur. 610.1.e

Beſtiæ decem cornua quid ſignificent. 507.1.a

in Beſtiæ ſeptem capitibus cur non fiat mentio perſecutionis Iuliani? 503.1.f

in Beſtiæ capitum ſeptenario indefinitè ſumpto quid innuatur. 504.2.d

Beſtiæ nomen quodnam ſit vel expreſſum literis, vel numeris impreſſum. 522.1.d

in Beſtiæ capitibus, decem cornua quomodo conſideranda. 506.2.e

per Beſtiam, de qua capit. 17.8. quid adumbretur. 608.2.d

Beſtiam vincere quid ſit, & imaginem & numerum eius. 563.2.e,f

Beſtiæ ſedes quænam appelletur. 584.1.c

Beſtiæ victores qui ſint, & imaginis eius, de quibus Apoc.15.2. 563.2.d

Beſtia coccinea vtrùm ſit eadem cum Beſtia maris. 606.1.c

Beſtiæ maris à dracone data poteſtas vtrùm referri poſſit ad facultatem falſa patrandi miracula. 511.1.b

Beſtiæ marinæ cornua cur coronentur. 468.2.a

Beſtiæ maris ſignificatio. 492.1.b

Beſtiam marinam de dæmone rectè explicari non poſſe. ibid.f

Beſtia maris an ſit Antichriſtus. ead.2.e

de Beſtia maris Millenariorum mentem (ſi rectè inſpiciatur) ad interpretationem de Romano Imperio ſatis inclinare. 494.1.a

exponentibus Beſtiam marinam de Antichriſto, quid reſpondendum, & quid de explicationibus idem dicentibus ſentiendum. ibid. d, ead.2.b

Beſtiam marinam opiniones exponentes de peculiari aliqua perſona impugnantur. ibid.d

de Beſtiæ marinæ expoſitione hæreticorum deliramentum. 495.1.a

opinio Beſtiam maris exponens de Turcarum imperio exploditur. ead.2.f

Beſtiæ marinæ vera interpretatio de Romano Imperio idololatra ſtatuitur. 496.1.b

Beſtias maris & terræ cum dracone aduerſus Eccleſiam fuiſſe fœderatas. 500.1.d

Beſtiæ marinæ aſcenſum è mari perinde conſiderari quaſi draconis effectum, idémque de terræ Beſtia dicendum. ibid.e,f

Beſtiam è mari aſcendere quid ſit. ead.2.b

Beſtiam alteram è mari, alteram è terra conſurgere quid ſit. ibid.e

per Beſtiæ capita ſeptem quid figuretur. 501.2.c

Beſtiæ marinæ 7. capita qua rerum viciſſitudine intelligenda ſint ſibi ſuccedere. 502.1.e

inter Beſtiæ capita diſtinctionem non inferri ex perſonali Imperatorum inter ſe diſtinctione. ead.2.a

in Beſtiæ marinæ capitum ſeptenario numero difficultas non exigua. ibid.c

in Beſtiæ marinæ capitum ſeptenario haberi reſpectum ad exactum Eccleſię perſecutionum numerum, exceptis tamen Neronis & Iuliani perſecutionibus. 503.1.d,e

in Beſtiæ marinæ capitum ſeptenario cur Neronis perſecutionis mentio nulla ſit. ibid.e,f

de Beſtiæ marinæ ſeptem capitibus ſecunda expoſitio. 504.1.e

in Beſtia marina non poſſe ſignificari quatuor mũdi Monarchias. 506.1.e

Beſtiæ marinæ collatio cum quarta Danielis Beſtia, quam reſpicit. ibid.b.c

Beſtiæ capitibus impreſſa blaſphemiæ nomina quæ ſint. 508.1.b

Beſtiæ maris cur figura noua & inſolita appareat, nec veri alicuius animantis ſimilitudinem præferat. ead.2.b

Beſtiam marinam ex quatuor Danielis Beſtiis quodammodo conflari. 506.2.a

ſignificatio partium ex quibus Beſtia marina compingitur. 509.2.b

in Beſtiæ marinæ pedibus cur luxuriæ, in corpore auaritiæ, in ore ſuperbiæ ſymbolum collocetur. 510.1.b

in Beſtia marina, vrſi, pardi, & leonis ſymbola eſſe petenda ex trium primarum Danielis Beſtiarum ſignificatione. ibid.c

in Beſtia marina ex pardo, vrſo, & leone compacta cur Romanum adũbretur Imperium. ead.2.a,b

poteſtatis Beſtiæ maris à dracone conceſſæ alia traditur expoſitio. 511.1.c

Beſtiæ maris caput occiſum qua ratione dicatur moa reuixiſſe. ead.2.d

Beſtiæ marinæ primi capitis reuiuiſcentia, vtrùm tanquam ipſius beſtiæ miraculum referatur. 512.2.a

poſt Beſtiam maris admirata quomodo vniuerſa terra dicatur. ibid.b

de qua Beſtiæ maris adoratione ſit ſermo, cùm dicitur, *Adorauerunt Beſtiam.* ibid.c

Beſtia maris qua ratione dicatur in Dei tabernaculum maledicta congeſſiſſe. 513.1.e

de quo Beſtiæ maris bello atque victoria ſermo ſit Apoc.13.7. ead.2.c

de qua Beſtiæ marinæ imagine ſermo ſit Apocal.13.14.15. 520.1.a

Beſtiæ marinæ imagini quo ſenſu anima indita eſſe dicatur. ibid.c

partes, ex quibus Beſtia marina compingitur, ad ſuperbiam omnes reuocari. 522.2.b

Beſtiæ marinæ rectè ſuperbiam attribui. ibid d

Beſtiæ marinæ nomen literis vel numeris notatum quod ſit. ibid.c

Beſtiæ nomen quo ſenſu alij accipiant; alij nominis numerum. 523.1.a

Beſtiam qui adorare nolunt, quo ſenſu dicãtur humano interdici commercio. ibid.e

de Beſtiæ maris nominis numero referuntur aliquorum expoſitiones. 521.2.a, & ſeq.

Beſtiæ terræ ſignificatio. 492.1.b, 516.1.b

Beſtiæ è terra aſcendentis interpretatio quæ ſit. 497.1.d

de Beſtia terræ quid ſingulatim textus exprimat. 515.1.b

Beſtia terreſtris vtrùm ſit humana ſpecie concipiẽda. ibidem.

Beſtia terræ num præter ea quæ textus exponit, fuerit in ceteris marinæ Beſtiæ perſimilis? ibid.e

Beſtiæ terreſtris duo cornua ſimilia Agni quid ſignificent? 516.1.c

in Beſtiæ terræ ſermone alludi ad aſtutiam ſerpentis Euam decipientis. 517.2.c

Beſtiam terræ loqui vt draconem quid ſit? ibid.a

Beſtiæ terræ cornuum tertia expoſitio applicatur ad Simonem Magum & Apollonium ead.1.c,d

duo Beſtiæ terrenæ cornua eſſe Agni ſimilia, quid innuat? 516.1.a

Beſtiæ terreſtri cur duo Agni cornua potiùs, quàm marinæ apponantur? ibid b

Beſtia terræ qua ratione effecerit vt terra primam Beſtiam adoraret? 518.2.a,b

à Beſtia terræ ſigna patrata quænam ſint? 519.1.a

à Beſtia terrę ſignum de cęlo per ſpeciem demiſſum poſſe etiam de falſo religionis cultu ſuo modo explicari. ibid.c

Beſtiæ terreſtris ſecundũm miraculum explicatur. ead.2.b

à Beſtia terræ ſigna fieri in marinę conſpectu quid ſit? 520.1.d

Beſtia terrę quomodo faciat omnes habere characterem in fronte? 521.1.e, Et quo ſenſu? ead.2.f

contra Beſtiam terræ quomodo tertij angeli vox de qua Apoc.14.9. iactetur? 141.1.f

Beſtiam terræ, quoad myſterium attinet, bifariam conſiderari poſſe. ead.2.c,d

Bilibris.

Bilibris tritici denario quid ſit. 328.2.a

Bilibres tres hordei denario, quid ſit. ibid.b

Booz columna.

nominis Booz & Iachin colũnarum etymõ. 216.2.f
Vide Colomna.

Bos.

in Bobus duodecim mare ęneum ſuſtinentibus qui figurentur? 251.1.f

Bos ſeu vitulus beneficentię ſymbolum. 464.2.f

Bos non viuus modò, ſed & occiſus & corruptus humano generi vtiliſſimus. 265.1.b

ex Bobus putrefactis apes & bombyces procreari. ibidem.

de Boue philoſophię dictæ ad beneficentiam applicatio. ead.2.a

Brachium.

Brachia vſque ad pedes quaſi ſpeciem æris candentis, cur Daniel viderit in ſua viſione. 165.1.d

per brachia ex ære in Danielis figura quid adumbretur? ibid.e

Brachia ærea cur non habuerit Ioannis Angelus? ead.2.a

Byſſus.

Byſſus quid propriè ſit? 144.2.b

Byſſi Iudaicę pretium ac valor. 145.2.b

C

Cado.

CAdere,pro ſubiici Chriſto,ſæpe in ſacris.441.1.b

Cædes.

cur in Ezechiele vocatur Cædes ſacrificium magnum,& in Apocalypſi cœna magna? 650.2.b,c

Cælum.

Cælum quo ſenſu ſumatur initio cap.4. 230.1.b
in Cælum cur euocetur Ioannes. ibid.e
in Cælo cur appareat militans Eccleſia. ibid.e
Cælum Ioanni pateſcere quid denotet. ead.2.d
in Cælum quomodo Ioannes euocetur & aſcendat. 231.1.b
in Cælum aſcendere, atque deſcendere quid ſit. 232.1,c
Cælum aſcendiſſe Ioannem & Paulum abſque ſcala,quid ſit? 233.2.d
Cælum in templo figuratum apud Iſaiam. 235.2.b
Cælum Apocal.4.reſpondere Salomonis templo. 290.2.f
Cælum quo ſenſu Apoc.5.num.3.accipiẽdum. 302.2.f
in Cælo libri inſtar conuoluto alluſionem ad Iſaiæ locum contineri. 335.1.d
Cæli conuoluti ſignificatio ænigmatica quę ſit. ibidem f
Cæli virtutes idem quod exercitus cæli. ead.2.e
Cæli nomine quid intelligatur,cùm Apoc.14. dicitur, *Audiui vocem de cælo.* 531.2.b
ex Cæli noxio influxu ſæpe contaginem peſtiferam trahi. ibid.d
diſtinctione Cæli,& eorum qui in eo ſunt,quid innuatur. 485.1.a,b
per Cæli medium volare quid ſit. 535.1.a
Cælum apertum Apoc.19.quid ſignificet. 647.2.d
Cælum quo ſenſu dicatur a conſpectu ſedentis in throno fugiſſe. 685.2.a,b
Cæli noui quinam appellentur. 696.1.d
Cæli noui qua ratione accipiendi ſunt. 697.1.b
Cælorum myſticorum primæ qualitates cuiuſmodi fuerint? ead.2.a
Cæli myſtici quomodo priores qualitates immutauerint. ibid.d
Cælum vtrùm minùs cæruleum appareat ob nimiam ſolis lucem. 730.2.c
Cæli partes ſoli viciniores cur appareant minùs cęruleæ,quàm remotiores. ibid.d

Calamitas.

Calamitates Deum in ſuos immittere, vt eos probet. 363.1.b
Calamitates patienter ſuſtineri debere. ibid.c

Calamus.

Calamus cur vocetur menſura Ioanni tradita Apo.11.initio. 409.1.b
in Calamo Ioanni dato alluſionem ad Ezechielis calamum contineri. ibid.
Calami menſorij duplex acceptio in ſacris. ibid.
Calamus Ioanni datus cur dicatur ſimilis virgæ? ibid.e
Calamum menſorium Ioanni ab Angelo forti fuiſſe datum. ead.2.c
per calamum menſorium Ioanni traditum, quid figuretur. 410.1.a
Calami dati Ioanni menſura cur magnæ ſtaturæ æqualis concipiatur. ibid.e
Calamus Ioannis cur non ſit aureus, ſed virgæ ſimilis. 411.1.b
Calamus maior & calamus minor quod ad menſuram attinet,quotæ eſſent longitudinis. 559.1.d
Calamus menſorius, de quo Apoc.21. 15. quantæ fuerit magnitudinis. 712.1.a

Calculus.

Calculus candidus vincenti promiſſus quid ſit. 181.2.f
Calculos interdum in Scriptura appellari pretioſos lapillos. 182.1.b
de Calculi ſignificatione. ibid.e
in Calculi ſymbolo quanta ſit elegantia. ead.2.e
in Calculo Apoc.fieri alluſionem ad calculum Iſaię. ibid.d
promiſſionis de Calculo candido quis ſit ſenſus? ibid.e,& ſeq.
Calculum candidum, ſiue pretioſam gemmam in manus alicui tradere, quid ſit. 183.1.c
Calculo inſculptum nomen nouum quod ſit? ibidem f
nomen quod in Calculo Pergameno promiſſo inſcribitur Ieſus eſt. ibid.
in Calculo inſcriptum nomen quomodo nemo nouit,niſi qui accipit. ead.2.a
Calculus candidus ad ſacram Euchariſtiam accõmodatur. ibid d
Calculus Iſaiæ 6.6.cuiuſmodi fuerit. ibid.e
de Calculo Iſaiæ Hieronymi ſenſus. 184.1.b
Calculi nominis tam Græci quàm Hebraici etymologia. ibid.c
Calculo ignito Deum mundaſſe labia Iſaiæ, quo ſenſu dicat Eccleſia. ead.2.b
Calculus Iſaiæ num fuerit ignis cauterium? 185.1.f
Calculi nomine cur Iſaias vtatur, non carbunculi? ead.2.b
Calculi nomine cur Ioannes ſit vſus. ibid c

Caligo.

differentia inter Caliginem Ægyptiorum, & Iudæorum,& diſcriminis ratio. 376.2.e

Calix.

Calicem veneni appellari pœnam ſiue ſupplicium. 595.1.d,e
Calicis inaurati color quid adumbret. 607.1.e
Calix meretricis qua abominatione & immunditia plenus erat. ibid.f

Caluiniſta.

Caluiniſtarum inſania per occaſionem belli à Gogo & Magogo geſti confutatur. 679.1.a
Caluiniſtarum error in Gogi & Magogi expoſitione. ibid.b
Caluiniſtarum conatus in Gogi & Magogi expoſitione quàm ſit irritus. ibid.e,f

Camelus.

Cameli natura & conſideratio ex Plinio. 603.2.c
in Cameli ſeſſore figurari B.Paulum. ibid.f
Vide Aſinus.

Caminus.

Caminus ignis quid per alluſionem reſpiciat. 118.1.b

Candelabrum.

Candelabrum templi reſpiciebat propoſitionis menſam,& cur. 141.2.c
Candelabri lucernarum ſignificatio myſtica. ibi.d

Candelabri malogranatorum ſignificatio myſtica. 142.1.e
Candelabri liliorum ſignificatio myſtica. ibid.f
Candelabri ſcyphorum ſignificatio myſtica. ead. 2.b
Candelabri infuſoriorum ſignificatio myſtica. ibid.c
quid per iuſtum talenti pondus, quo Candelabrum conſtabat, figuretur. ibid.d
in medio Candelabrorum cur dicatur Chriſtus ambulare. 173.1.c
Cādelabrum mouere de loco ſuo, quid ſit. 174.2.e
Candelabri commotionis doctrina ad ſingularem cuiuſque vtilitatem applicatur. 175.1.e
in Candelabro duplici Apoc. 11. 4. fit alluſio ad Zachariæ locum. 431.2.b
in Candelabro & menſa templi adumbrari diſtinctionem inter doctrinam & ſanctitatem. 422.1.a
Candelabra ſeptem Ioanni viſa cuiuſmodi formæ ſint excogitanda. 140.1.b
cùm Cādelabra decem fuerint in Salomonis templo, cur tamen Zachariæ vnum, & Ioanni ſeptem ſint viſa. ibid.e
Candelabri aurei, quod in templo erat, conſideratio. ead.1.b
in Cādelabro templi quæ fuerint ſphærulæ. ibid.d
in Candelabro templi, quæ fuerit liliorum forma? ibidem.
in Candelabro templi, quæ fuerit ſcyphorum forma. 141.1.b
Candelabrum templi an ductile, vel tornatile fuerit. ibid.d
cum Candelabro emunctoria etiam coniungenda. ibidem.
Candelabrum templi quot auri pondo habuerit. ibidem.
Candelabrum templi cauum fuiſſe, non ſolidum Ioſephus tradit. ibid.e
Candelabri templi ſignificatio myſtica. ibidem.
per Candelabrum templi quid myſticè figuretur. 292.1.f

Canicies.

Canicies quid ſignificet in Apocalypſi. 148.2.d

Canis.

Canum nomine Apocalypſeos 22.15. qui figurentur? 775.2.d

Canticum.

Canticum quod Agno decantatur Apoc. 5. 9. cur dicatur nouum. 31[illegible].2.c
Canticum nouum à 144 V. vſurpatum, quod ſit. 532.2.a
ad quod Canticum Moſis fiat alluſio, cùm Apoc. 15.3. dicitur, *Cantantes Canticum Moyſi.* 564.1.b
Canticum Moyſi, & Canticum Agni, quid ſibi velit. ibid.e
Cantici Moſaici ſummam complecti debere myſtico ſenſu verba quæ victores Apocal. 15. 3. canunt. ibid.f
Cantici Moſaici myſtica interpretatio vtrùm pro literali debeat recipi. 565.2.f
Cantici Moſis contextum non vrgere, vt myſticus ipſius ſenſus pro literali habeatur. 566.1.d
ſub pluribus Cantici Canticorum comparationibus, quid myſterij delireſcat. 640.1.e

Capillus.

Capillorum nomen Apoc. 1. quò ſe extendat. 148. 2.b

Caput.

Capite obtecto adorandi veterum conſuetudo. 182.2.a
Caput quaſi mortuum, de quo Apo. 13. 3. vtrùm pro verè occiſo ſumatur. 511.1.f
Vide Beſtia.

Carbunculus.

Carbunculus, Incarnationis ſymbolum. 183.1.a
Carbunculi pretium. 185.1.a
Carbunculo admoto labia Iſaiæ mundare quid ſit? ibid.b
Carbunculi ad ignitam prunam ſimilitudo. ibid.d
Carbunculum igne non incaleſcere. ibid.e
Carbunculus cur Iſaiæ & Ioanni ſit viſus, Ezechieli verò ignita pruna. ead.2.a
num ſit Carbunculus gemma, de qua Apoc. 2. 17. Ioannes loquitur. ibid.d
Carbunculi nomine adamantem in Scriptura comprehendi probabile eſt. 186.2.a, 732.1.b
Carbunculum in animalis fronte naſci, & facis inſtar effulgere, vulgi errore ita crebuit. 186.2.b
Carbunculorum variæ ſpecies. ibid.e
Carbunculi candidi ſpeciem ab aliquibus tradi. ibidem.
Carbunculi optimi analogia. ibid.e
Carbunculorum varia nomina vulgaria. ibidem.
Carbunculus igne non incaleſcens quid ſymbolicè ſignificet. 188.1.a
de Carbunculo quæ ſoleant paſſim ficta iactari. 731.2.f
ſub Carbunculi nomine quæ gemmæ comprehendantur? ibid.
Carbunculum in noctis tenebris lucere vulgaris eſt opinio. 732.1.a
Carbunculum quòd ad nomen attinet, idem eſſe atque prunam ignitam. ibid.
Carbunculi nomen ad quæ ſe extendat. ibid b
Carbunculi ignitus color quid innuat. 733.1.f
Carbunculum in tenebris lucere quid ſymbolicè denotet. ead.2.b
Carbunculum, cùm ſurſum attollitur, plus lucere quid innuat. ibid.
in Carbunculo quomodo adumbretur diuini Verbi incarnatio. ibid.e
Carbunculum diuino imbre alicubi naſci nonnulli putarunt. ibid.d
in Carbunculo figuratur Dei incarnati efficacitas. ibid.
Carbunculum excalefactum ad ſe trahere paleas, quid ſignificet. ibid.e
Carbunculo cur nomen Chalcedonij Apocalypſis tribuat. 734.2.e
Carbunculus aptatur Iudę. 760.1.f

Cardinalis.

Cardinali cuilibet recèns creato à Pontifice ſummo Sapphirum mitti. 731.1.e

Caro.

Carnes in Eliæ ſacrificio oblatæ quid adumbrent? 402.2.e
Carnes fornicariæ manducare, quid ſit. 611.1.e
Carnem dupliciter conſiderari poſſe. 652.1.b
ad Carnis etiam ſapientiam denotandam ſymbolum eſt Adamas. 732.2.d

Carpus.

Carpum fuiſſe Thyatiræ Epiſcopum quo tempore Ioannes ſcripſit Apocalypſim, non ſatis conſtare. 169.1.e

Caſtra.

Caſtra Sanctorum, & ciuitas dilecta num pro eodem vſurpanda. 682.2.a

Caſtra Sanctorum quænam appellentur. ibid.d

Catena.

Catena magna quid adumbret. 636.2.d

Chœnix.

Chœnix quid ſit. 328.2.a,329.1.d

Chalcedonius.

Chalcedonij gemmæ nomen cum aſpiratione ſcribendum. 187.2.c
Chalcedonij gemmæ etymon. ibid.
Chalcedonij natura quæ ſit. 731.2.b
ſub Chalcedonij nomine non agere Apocalypſin de ea gemma quę hodie Chalcedonia vulgò vocatur. ibid.
Chalcedonium iuxta grauium doctorum ſenſum eſſe eundem qui carbunculus. ibid.c
Chalcedonium eſſe carbunculi ſpeciem, ſecundùm aliquos. ibid.d
an ſit nominanda hæc gemma Chalcedonius, an Carchedonius. ibid.
Chalcedonij nomen poſſe ad adamantem applicari. 732.1.c
Chalcedonium in Apocal. videri eundem cum adamante. ibid.e
Chalcedonius applicatur per ordinem ad tertium Symboli articulum. 733.1.f

Chalcolibanum.

Chalcolibanum in Apocalypſi nō pro ſpecie thuris, ſed pro æris ſpecie accipiendum. 152.1.b
per Chalcolibanum quæ æris ſpecies denotetur. ibid.d
ex Chalcolibano cur Ioannes viderit pedes figurę. 265.1.d

Chaldæus.

Chaldæorum Monarchia quo tempore cœperit. 386.1.b
Chaldæorum Monarchiam ſapientiâ ac literarum æſtimatione eminuiſſe. ead.2.c
Chaldæis cur leænæ ſymbolum attribuatur. 510.1.d

Character.

vt Characterem marinæ beſtiæ omnes habeant, quo ſenſu faciat beſtia terræ. 521.2.f
Characterem omnes habere in fronte, quomodo faciat beſtia terræ. ead.1.e
Character, nomen, & numerus beſtiæ vtrùm tria ſint inter ſe diuerſa. 520.2.e
Characterem alij, alij nomen cur accipiant. 522.1.b
quibus Characteribus apud Græcos numeri deſignentur. 521.2.b

Charitas.

Charitate conſtrauit, quid ſit. 184.1.d,e

Cherub.

in Cherub etymo ſapientiæ plenitudinem includi, communis Patrum ſententia eſt. 276.1.d
Cherub (id eſt, quaſi Puer) quomodo etymologia deducatur. ead.2.e,f
in nomine Cherub potentiam etiam includi. 277. .e,d
duplex nominis Cherub etymon iuxta Hebræos. 276.2.c,d
Cherub quaſi magiſter, & quaſi puer. ibid.d
Cherub nominis etymon iuxta Mercerum. 275.2.b
Cherub idem ſonare quod animal curule, ex Prado. ibidem.
Cherub nomen eſſe genericum ex Rabbi Abenhezra. ibid.a

Cherubin.

ſuper Cherubin Deum ſedere, eſt locutio Scripturæ familiaris. 244.2.e
Cherubin quomodo potuerint iure appellari picturæ templi artificio plenæ. 276.2.a

Cherubinus.

Cherubini Moſis an propitiatorium manibus tenerent, vel eo potiùs pedibus niterentur. 278.2.f
Cherubinos ſe mutuò reſpicere verſis vultibus in propitiatorium, quo pacto conciliandum ſit. 279.1.a,b
Cherubini paruuli quomodo propitiatorium alis regere potuerint. ibid.b
Cherubini magni Salomonis qua poſitione in templo fuerint. ibid.
de quibus Cherubinis ſit mentio, cùm dicitur Deus ſedere ſuper Cherubin. ibid.c,d
in Cherubinorum ſignificatione aſſignanda vtrùm binarij, & quaternarij ratio habenda ſit. ibid.e
Cherubinorum Moſis ſignificatio quæ ſit, ex Philone. ead.2.a,b
per Cherubinos Moſis vniuerſalem angelorum militiam figurari verius tenendum. ibid.b
Cherubinorum & Throni figura quorſum ſpectaret. ibid.c
in Cherubinorum binario quomodo tota angelorum militia poſſit figurari. ibid.& d
in Cherubinorum binario binarium denotari perfectionum quæ angelis ſunt communes. ibid.
Cherubinorum ſingulis templi binas tantùm fuiſſe alas. 278.1.b
Cherubini templi vtrùm fuerint nudi. ibid.e
Cherubini cur depingantur ferè nudi. ibid.d
Cherubinos templi qua ætate fuiſſe effictos credibile ſit. ibid.e
Cherubinos in Sancto ſaltem Sanctorum nudos potuiſſe exprimi. ibid.f
Cherubini templi vt credantur nudi fuiſſe, nil cogere. ead.2.b
Cherubinos Moſis & Salomonis eiuſdem eſſe figuræ. 277.2.a,b
Cherubinos Moſis & Salomonis figura humana fuiſſe præditos. ibid.b,e
Cherubinos Moſis brachia habuiſſe. ibid.
Cherubinos templi, & Ezechielis animalia non fuiſſe omnino ſimilia. ibid.d
Cherubinis ſingulis templi non quaternas, ſed ſingulas tantùm fuiſſe facies. ibid.f
Cherubinis templi quomodo poſſit congruenter aptari vtraque pueri & magiſtri etymologia. ead.1.f
de Cherubini etymologia Pagnini opinio. ibid.a
Cherubini nomen in Scriptura non ita ſtrictè ſumi pro vno ex primæ Hierarchiæ choro. ibid.
in Cherubini etymologia pueri ſeu magiſtri nomen quo ſenſu ſumendum. ibid.b
inter Cherubinos Moſis & Salomonis magnitudinis diſcrimen non arguit ſanctitatis differentiam in rebus ipſis ſignificatis. 280.1.d
Cherubini magni Salomonis quo ſenſu Deum præcedere exiſtimentur. ibid.e
ex Cherubinis paruis alterum è regione alterius eſſe quid ſit. ibid.f
in Cherubinorum aliis nuditas, aliis veſtitus quid innuat. ead.2.a
in Cherubinis templi vitulina facies quid ſignificet. ibid.b
Cherubini parui quorſum ſupra propitiatorium collocati. ibid.e

per Cherubinos paruos Moſis quid denotetur. 240.1.b
Cherubinorum ſymbolum quibus tribuatur in Eccleſiaſtica Hierarchia. ibid.e
in Cherubinis duobus ſapientiam & ſanctitatem adumbrari. 279.2.e
in Cherubinis duobus templi duas rationales naturas, Angelicam & humanam denotari. ibid.f
de Cherubinorum nomine & etymologia. 275.1.b,&ſeq.
Cherubinos acu pictos fuiſſe in tabernaculi cortinis, & in templi velo. ibid.e
de Cherubinis cortinarum & veli Hieronymi & Ioſephi opinio. ibid.d
Cherubini qui in velo & cortinis erant expreſſi, eiuſdem fuiſſe figuræ cum arcæ Cherubinis. ibid.d,e
opinio de duplici ſexu in templi Cherubinis refellitur. 278.2.c,d
Cherubini magni cur viſcera oleagina haberent. 246.2.a
Cherubinis thronos eſſe ſuperiores in Eccleſiaſtica Hierarchia. 245.1.b
per Cherubinos arcæ teſtamenti impoſitos quid ſignificetur. 448.1.e
Cherubinos ſuos Ezechiel cur animalia vocet. 256.2.b
duplici Cherubinorum pari, qui in templo erãt, an quatuor Apoc. animalia reſpondeant. 246.1.a
præter Cherubinos duos paruos in templo Salomonis. cur alij fuerint ingentes. ibid.f
Cherubinus Ezechielis cur prunam manu apprehenderit. 282.2.b
Cherubini Moſaici & Salomonici cur in Salomonis templo viſantur pariter. 280.1.c
Cherubini Ezechielis cur retectas habuerint facies. 287.1.e
ex Cherubinis Dei ſella quomodo concipiatur. 245.2.f
ex Cherubinorum duplici pari, Moſis ſcilicet & Salomonis, quadrigam non poſſe componi. 257.1.f
Cherubinorum templi forma qualis fuerit ſecundùm Ioſephum, omnino ignorari. ead.1.d,e
in Cherubinis templi cur Ezechiel hominis & leonis facies viderit, vitulæ & aquilæ non item. 287.1.a
Cherubinis Ezechielis cur facies fuerint humanæ, templi verò Cherubinis vitulinæ. 287.1.a
ex Cherubinorum quatuor faciebus cur facies aquilæ nuſquam in templo fuerit cælata. 287.1.a
per Cherubinos ingentes Salomonis qui figurentur. 280.1.b
peculiaris difficultas in ſculptura Cherubinorum templi, quorum meminit Ezechiel. 283.1
Cherubinorum baſim fuiſſe propitiatorium, nec aliud ab arca diſtinctum. 291.2.b
per Cherubinos propitiatorij quid figuretur. 134.2.e
Cherubinis templi facies fuiſſe vitulinas. 275.2.e
Cherubini templi vtrùm mas & fœmina fuerint. 216.1.f
Seraphinos Cherubinis, hos Thronis dignitate antecellere, ex Dionyſij Areopagitæ doctrina non conſtare. 244.2.a
Cherubinorum Ezechielis præcipuas ac proprias facies fuiſſe humanas. 285.1.d
Cherubini Salomonis cur ad Moſaicorum ſimilitudinem facti. 273
Cherubinorum magnorum quos fecit Salomon ſignificatio. ibid.
ad Cherubinos magnos templi haberi reſpectum in Iſaiæ Seraphinis. 246.2.b
ex Cherubinis templi Salomonis ethnicos fuiſſe mutuatos victoriæ ſimulacrum ac figuram. 215.2.b
Vide Animal.

Chriſtianus.

quatuor mortis modi, quibus olim Chriſtiani primitiui moriebantur. 330.2.e
Chriſtianorum perſecutio licèt plures annos durauerit, poſſe adhuc aptè ſilentio dimidiæ horæ denotari. 360.1.d
Chriſtianorum primitiuorum feruor, & ardens ad perfectionem contentio. 629.1.e
in Chriſtianis primitiuis mortificationis ſtudium. 321.1.e
Chriſtiani omnes primitiui cur Iſraelitarum nomine notati? 247.2.c
Chriſtianos fuiſſe ſignatos, ne illos plagæ contingerent, quomodo ſit verum? 338.2.e
à Chriſtianis primitiuis tria edita ſanctitatis documenta ante Iudæorum ſupplicium. 370.1.a
Chriſtianos primitiuos ante Ieroſolymæ obſidionem, vrbe egreſſos in oppidum Peliam conceſſiſſe. 339.1.e
Chriſtiani primitiui ex ſeptem tubarum plagis quomodo euaſerint incolumes. ibidem.
Chriſtiani omnes primitiui vtrùm fuerint illa Dei viui nota inuſti. 343.1.b
Chriſtianos primitiuos fuiſſe ſignatos quo ſenſu dici poteſt? ibid.e
Chriſtianorum triplex gradus. 349.1.e

Chriſtus.

Chriſti aduentus, de quo Paulus cùm dicit, *Illuſtratione aduentus ſui*, an poſſit ad vltimum iudicij diem referri? 541.1.a
Chriſtus in myſtica meſſe, cur ſit qui falcem mittit, & in vindemia non Chriſtus, ſed myſticus Moſes? 555.1.b
Chriſtum in Euangelio agere de minis Iudaico populo intentis per comparationem ad extremi iudicij ſigna. 333.1.f
Chriſti aduentus quænam illuſtratio dicatur apud Paulum. 540.2.e
Chriſti diuinitas luminare maius, humanitas verò luminare minus. 455.2.e
Chriſti conſilium ſuos hoſtes latuiſſe. 326.2.b
Chriſto cur Apoc.5. gratiæ agantur ob peccatorum conuerſionem? 311.2.e
Chriſti virtus præſertim veteres fideles per iudicij proprij abnegationem decreuit conuertere. 120.2.d
Chriſtus cuiuſmodi ſalutem & ſaluandi rationem nobis attulerit. ibid.a
Chriſti fortitudinem ac iuſtitiam plus apparuiſſe hominum oculis in perfecta eorum ſalute, quàm beneficentiam ac ſapientiam. 326.1.b
Chriſti diuinitas colligitur ex his verbis, *Ego ſum primus & nouiſſimus*. 160.1.d,e
Chriſti exemplum ad pellendam ex animo formidinem efficaciſſimum. 177.2.f
Chriſtus quorſum dicatur Apoc. 2.18. filius Dei, habere oculos flammeos, & pedes ex chalcolibano? 190.1.d.e,f
Chriſti animæ ſuperior portio in ipſa paſſione immenſa Dei gloria fruebatur. 459.2.d
vt Chriſtus imo in loco quaſi ſuſtinens ac fulciens Eccleſiam effingatur, minimè indecorum eſſe. 455.1.a,b
qui pro Chriſto cùm opus fuerit ſuccũbere firmi-

ter apud ſe ſtatuerunt, quanta perfruantur pace. 549.1.e
Chriſti virtus ac fortitudo quomodo facilè vel ipſis hoſtibus innotuerit? 326.1.c
à Chriſto euomi quando aliquis dicatur? 214.2.d
Chriſto Apocalypſis priùs quàm Ioanni oſtenſa. 6.1.c
Chriſtum eſſe verum Iſraëlem, qui Deo præualuit. 346.1.f
Chriſtum cœnare cum aliquo quid ſit? 227.1.a
in Chriſti miraculis myſteria incluſa contineri 388.1.e
Chriſtus cur ſuos arguere & caſtigare dicatur? 216. 2.c,d
Chriſtus cur dicatur in medio candelabrorum aureorum ambulare? 173.2.c,d
Chriſto cur Apocal. 5. 12. ſeptem laudes tribuantur? 120.2.e
Chriſtum ſeptem ſtellas in manu geſtare, quid ſit? 173.2.d
Chriſtus cur ſe Laodiceno potiſſimùm teſtem fidelem aſſeueret? 219.1.d
Chriſtus cur ad Philadelphium ſcribens, ſe ſanctum & verum vocet? 131.2
Chriſtum ſui oris gladio pugnare quid ſibi velit? 181.1.b
Chriſtus quo ſenſu dicatur pugnare cùm ſui pugnant? ibid.c
Chriſtus cur ſe principium creaturæ Dei vocet? 219.2.b,c
cum Chriſto ſedere in eius throno quid ſit? 217. 2.h
Chriſtus cur Sardenſis improbitatem permiſerit? 200.2.d
Chriſti dexteræ vis ac potentia. 159.1.e
Chriſtus ad Laodicenum cur ſe ſolùm nominet principium? 220.1.a
Chriſti omnium pontificis dignitatem in Sapphiro figurari. 731.1.c
Chriſti num totum corpus, an ſola facies effulſerit in transfiguratione. 158.2.d
Chriſti ira cur in ipſius oculis exprimatur. 149.2.d
Chriſtus cur à Ioanne teſtis fidelis vocetur? 122. 1.b
Chriſti vox primò voce tubæ, deinde ſono aquarum multarum cur figuretur? 134.2.b,c
Chriſti vox licèt ſimilis tubæ, & aquarum multarum voci, cur articulata tamen ſit? ibid.d
de Chriſto & Eccleſia aliquando Scripturam loqui vt de vna perſona. 159. 1. d, Et quàm aptè. ibid.
Chriſti beneficentia quomodo carnis oculis eſſet abdita? 316.2.a
ad Chriſti varia myſteria poſſe extendi ſeptem ſpirituum doctrinam. 121.2.d
Chriſto recèns nato cur Reges non gemmas inter alia munera obtulere. 718.2.d
Chriſtus in epiſtola ad Philadelphium quater vocat Deum, Deum ſuum, & quod ſit repetitionis huius myſterium. 213.2.f
Chriſtus cùm ſe principium & finem appellat, quid ſibi velit. 130.1.b
Chriſtus cur in figura humana apparuerit. 143.1.e
Chriſtus cur in Ieroſolymæ ingreſſu aſinum & pullum detulerit. 603.a.b
Chriſti miracula recondita myſteriorum ſignificatione plena fuêre. 24.2.d,e
Chriſtus ad Sardenſem quorſum vtatur hac phraſi, *qui habet 7. ſpiritus Dei*, &c 200.1.e
in Chriſti ferreo imperio duo conſiderãda. 196.1 a
Chriſti ſymbola perfectiſſima eſſe debere. 23.2.e
Chriſtus quo ſenſu ſe appellet radicem & genus Dauid. 419.b
Chriſto tubam tribuere non ita decorum, ſecus ipſius concionatoribus. 137.1.a
Chriſtus in terram deſcendit, vt homines aſcendant in cælum. 240.2.c
Chriſtus per altare Iſaiæ viſum figuratus. 184.2.f
Chriſti potentia ad peccatores conuertendos, quomodo per adamantem figuretur. 734.1.b
Chriſti patientia inter verbera per Smaragdum figurata. 735.1.f, & 2.a
Chriſtus quo ſenſu dicatur Philadelphium ab hora tentationis liberaturus. 208.2
Chriſtus cur in Sionis monte ſub ſpecie agni apparuerit. 518.1.f
Chriſti vultus cur fulgere dicatur. 158.2.e
Chriſto applicatur murus adamantinus de quo Amos 7.7. iuxta Septuaginta. 734.1.d,e
Chriſti figuram eſſe Eliacimum. 162.2.d
Chriſti vultus ſplendor qua ratione conſiderandus? 159.1.a
Chriſto quàm aptè conueniat Propitiatorij ſymbolum. 201 2.f
Chriſto obuiam rapi in aëra quid ſit? 698.2.e
Chriſti duplex elogium radicis & generis Dauid, quam inter ſe habeant proportionem? 776.2.a
in Chriſti perſona dicitur Apocal. 1. *Ego ſum α, & ω.* 129.2.a
Chriſtus quomodo ſe vocet α. & ω. ibid.e
Chriſtum aperuiſſe primũ ſigillum quid ſit? 327.1.d
Chriſtum aperuiſſe ſecundum ſigillum in quo conſiſtat? ead.2.d,e
Chriſtus quid doceat ſuos in tertij ſigilli reſignatione? 329. .a
Chriſtus quid ſuos doceat in 4. ſigilli apertione? 331.1.c
Chriſtus quid nos doceat in 5. ſigilli apertione? 332.1.e
Chriſti paſſio, clariſſimum ad noſtra vitia dignoſcenda ſpeculum. 734.2.e
Chriſti paſſio ad carnis petulantiam coërcendam efficax. ead.1.f
Chriſtus in ſua paſſione cur tantam voluerit infirmitatem præ ſe ferre? 300.1.a
Chriſtus cùm extra portam paſſus ſit, quomodo dicatur verè? *In qua Dominus crucifixus eſt*. 437.1.b
Chriſti paſſio figuratur per iridem à Ioanne viſam Apoc 4.3. 237.2.c
Chriſti paſſionem primam laborum menſuram eſſe. 410.2.b,c
Chriſti paſſionis ſymbolum iris ex Smaragdo. 735. 1.c
Chriſti paſſionem eſſe noſtræ fidei firmiſſimum adminiculum. ibid.d
reprehēditur eorum inanis ſpes, qui in Chriſti paſſione plus æquo confidentes ſe laxis habenis voluptati propterea tradunt. ead.2.d
Chriſti paſſio quàm ſit efficax ad mœſtos & afflictos recreandos. ibid.e
Chriſti paſſionis meditatio aduersùs omnia vitia remedium. ibid.a
Chriſti myſtica transfiguratio. 426.1.e
Chriſtus in ſua transfiguratione cur inter Moſem & Eliam medius apparuerit? ead.2.b.c
in Chriſti transfiguratione vtrùm Moſes in proprio corpore apparuerit? ibid.c
Chriſti ad inferos deſcenſus qua ratione in Sardonyche figuretur? 736.1.e
Chriſtum ex deſcenſione ad inferos nihil labis ac ſordis contraxiſſe, ſed ſuam inibi potiùs potentiam oſtendiſſe. ead.2.e
de Chri-

de Chriſti deſcenſione ad inferos articulum fuiſſe à Ioanne in ſymbolo expreſſum. 720.1.b
Chriſti reſurrectionem apud Petrum ſumi pro fide reſurrectionis. 740.2.e
Chriſti reſurrectionem in ſepulchro adumbrari Sardâ intra ſaxum generatâ. 743.2.e
Chriſti reſurrectio quomodo figuretur in Sarda vulneribus medente. ibid.
Chriſti reſurrectionem ſpiritalis Eccleſiæ reſurrectionis eſſe exemplar. 222.1.c
Chriſti reſurrectionem eſſe primam, & cauſam reſurrectionis iuſtorum in Sardio item tonui. 744.1.a
Chriſti reſurrectionem eminere inter opera Deo Patri attributa. 237.1.c

Chryſolithus, Chryſolica.

Chryſolithus aptatur Zabuloni. 760.2.d
Chryſolithum à Chryſolica diſtingui. 744.1.b
Chryſolithi natura & color. ibid.
Chryſolithi nomine duo gemmarum genera comprehendi. ibid.
Chryſolithum ab Hyacintho vtrùm Septuaginta expreſsè diſtinxerint? ead.2.a
Chryſolitho cur non ſimilis apparuerit prima figura Ioanni viſa? 264.2.f
Chryſolithus quid ſymbolicè ſignificet? ibid.
Chryſolithi aureus color quid myſticè innuat? 745.2.b
inter Chryſolithi aureum colorem, & colorem ipſum auri myſtica diſcriminis conſideratio. ibid.c
Chryſolithi vis aduerſùs puſillanimitatem, & contra melancholicos. ead.1.b
Chryſolithi vis ad depellendum timorem quid innuat? ead.2.d
Chryſolithum de die aureum, de nocte igneum videri. ead.1.b
Chryſolithi aureus color quàm ſit appoſitus ad Chriſti ad cælos aſcendentis gloriam, & maieſtatem figurandam. ibid.c,f
qui Chryſolithi erant olim Plinio & aliis, hodie vocari Hyacinthos. 752.1
Chryſolithi applicatio ad ſeptimi Symboli articuli declarationem. 745.1.e
quaſi Chryſolithum cur Daniel viderit angeli corpus? 164.2.f
Chryſolicæ videntur eſſe ſpecies Berylli. 746.1.c

Chryſopraſus.

Chryſopraſus, decima Apocalypſeos gemma, quod habeat propriè nomen? 750.1.f
Chryſopraſus tribuitur apud Plinium gemmis diuerſis. ibid.
Chryſopraſus quæ ſit gemma expenditur. ead.2.a
Chryſopraſi color qualis ſit? ibid.f
Chryſopraſi color praſinus quid myſticè ſignet? 751.2.c
in Chryſopraſo Chryſolithum & Topazium quodammodo copulari. ead.1.b.
in vno Chryſopraſo Chryſolithi & Topazij veluti coniunctio cuius rei ſit ſymbolum? ead.2.c
Chryſopraſi natiuæ proprietates ab auctoribus traditæ. ead.1.b
Chryſopraſi opacitas quid ſignificet? ead.2.d,e
Chryſopraſus ad decimum articulum aptatur. ibid.b
diuerſitas inter Chryſopraſum & Achatem. ead.1.d
Chryſopraſo Apocalypſeos reſpondere Achatem Rationalis. ibid.e
quòd in Chryſopraſum ſit mutatus Achates, Rationalis gemma, quid contineat myſterij. 752.1.a
per Chryſopraſum quomodo ſit adumbratum Eccleſiam eſſe Spiritus ſancti ſponſam. 751.2.e
Chryſopraſi proprietatum myſtica conſideratio. 752.1.d

Cithara.

Citharæ quem ad vſum animalibus & ſenioribus attributæ. 309.2.b
per Citharas & voces quid denotetur. ibid.
per Citharas & laudes ſacrificium Miſſæ adumbrari. 310.2.e
cum Citharárum concentu cur humanæ voces cõſocientur. 532.1.b
Citharæ Dei cur appellentur? 564.1.e
in Citharis c.15. ſit alluſio ad Exodi c.15. vbi de Maria Moſis ſorore. ibid d
Citharas habuiſſe tam animalia quàm ſeniores. 308.2.e

Citharœdus.

Citharœdi pulſantes, de quibus Apoc. 14. qui ſint. 530.2.f
Citharœdorum vox an à Ioanne ſit è cælo audita. ibid. e
per Citharœdorum & vocum concentus quid ſignificetur. ead.2.f
Citharœdi cur dicantur cantare ante thronum Dei. ibidem.

Ciuis.

de Ciuibus recenſendis Athenienſium conſuetudo. 705.1
Ciues an aſpexerit Ioannes in vrbe de qua Apocal. 21. præter angelos ianitores. 708.1.b
Ciues patriæ cæleſtis ſub inuolucris ænigmatis figurari tam in ciuitatis portis (de qua Apocal.21.) quàm in muris, ac fundamentis. ibid.f.& 2.a
Ciuium cæleſtium apud ſuum regem fauor & gratia quibus rebus figuretur. 695.2.f
Ciuium cæleſtium frontibus Dei nomen eſſe inſcriptum, quid ſit. 696.1.a

Ciuitas.

Ciuitas Ezechielis quæ ſit. 218.1.e
Ciuitas cæleſtis quomodo duodecim illis fundamentis nixa conſideranda ſit? 709.1.e
Ciuitatis cæleſtis longitudo, quid innuat? 714.1.f
Ciuitas duplex in Apoc. Eccleſiæ bellum indicens ſunt Ieroſolyma & Roma antiqua. 18.2.a
Ciuitas cæleſtis cur non in infima telluris planitie, ſed in excelſo monte conſpecta ſit? 704.1.d
Ciuitates Gentium ceciderunt. quo ſenſu accipiendum ſit? 595.2.e
Ciuitatis cæleſtis Ioanni viſæ quadrum quàm latè pateat. 713.1.f
Ciuitatis magnæ nomine vtrùm Babylon, an Ieroſolyma indicetur? 594.2 d
Ciuitatis dilectæ nomine Romam ſignificari. 682.2.c
Ciuitas cæleſtis vtrùm præter externam murorum faciem domibus atque ædificiis intus conſtaret? 716.1.b
Ciuitatis plateæ Apoc.11.8. quo ſenſu accipiendæ? 437.1.d
de Ciuitatum myſtica ruina, non de propria, ſermonem eſſe cùm dicitur *Ciuitates Gentium ceciderunt.* 595.2.f
in Ciuitatis cæleſtis muris qui adumbrentur? 715.1.a
Ciuitatis cuiuſque felicitas ſumma in quo conſiſtat? 767.2.c
ex Ciuitatis cæleſtis magnitudine quid inferatur? 714.2.a

in Ciuitatis cæleſtis murorū & ædificiorum æqualitate quid figuretur? ibid.e
Vide, Vrbs.

Claritas.

Claritas Dei(de qua Apo.21.11.)quæ vocetur? 704.2.b
Claritatis magnæ diſcrimen à nebula & fumo.598.1.b,integra Notatione.

Claudo.

Claudit & nemo aperit, quid ſibi velit? 207.2.c

Clauis.

Claues regni cælorum Petro traditæ quæ fuerint? 163.1.c
de Claue templi aurea à Pontifice geſtari ſolita Iudæorum fabella. 207.1.a
Claues mortis & inferni habere quid ſit? 163.1.b
Clauis domus Dauid quæ dicatur apud Iſaiam? 162.2.b
Claues mortis & inferni quæ dicantur? 160.2.e
Clauis qua dæmon obſignatus eſt,quid ſignet?656.a.b
Claues mortis & inferni eaſdem eſſe cum claue cæleſtis Dauidis. 163.1.a,b
Clauem putei abyſſi ſtellæ dari quid ſit? 380.1.c
Clauis domus Dauid cur dicatur apud Iſaiam, in Apoc. verò Clauis Dauid? 163.1.a
Cur dicitur Deus dare Eliacimo claues domus Dauid ſuper humerum eius? 162.2.d
Clauis Dauid quid ſit? 206.2.c,d
Clauis Dauid cur mentio fiat ad Philadelphium? 207.1.e
Clauis potiùs Dauid cur ad Philadelphium Chriſtus meminerit, quàm clauium mortis & inferni? ead.2.a

Cœna.

Cœna in epiſtola ad Laodicenum de Euchariſtiæ epulo explicatur. 227.1.b.c
Cœna duplex an promittatur Laodiceno, vel vna? ibid.d
Cœna ſecunda, ad quam Chriſtus animam inuitat, quæ ſit? ibidem.
Cœnam agni non ſumi cap.19. pro cæleſtis patriæ felicitate. 641.1.f
Cœna Agni de qua Apoc.19.quæ ſit? ead.2.b
Cœnæ magnæ Dei de qua Apoc.19. quod ſit myſterium? 650.1.b
ad magnā Cœnam inuitatio cur apud Ezech. fit in Victoria de Gogo & Magogo parta, apud Ioannem verò mille annis antea? ibid.c
ad Cœnam cur in Ezech.inuitentur tam aues cæli, quàm beſtiæ terræ, apud Ioannem verò ſolùm aues? ibid.e
Vide Agnus.

Coinquinatum.

Aliquod Coinquinatum quid ſignificet? & cur in genere neutro dictum? 767.2.d

Collyrium.

Collyrium ſpirituale oculorum quod ſit? 226.2.a

Colonia.

Coloniarum Romanorum olim inſigne. 268.2.a,b

Color.

Colorem glaucum eſſe viridem clarum. 746.2.d
Coloris purpurei differentiæ variæ ex Plinio. 752.1.f
Colorem cæruleum eſſe violaceo affinem. 754.1.c
Color violaceus Latinè, & Græcè Ianthinus idem atque purpureus. 752.1.f
inter Colores glaucum & cæruleum diſtinctio. 746.1.d
Colores duo ſedentis in throno Apo. 4.3. non promiſcuos, ſed diſtinctos eſſe ſecundùm diuerſas partes. 236.2.c
Color niger cur aliis addatur Zach.6. 324.2.d
Coloris albi vtramque ſignificationem & apud Zach. & apud Ioann. rectè inter ſe copulari. 325.1.c
Colores qui ſoleant in iride apparere? & quo ordine. 237.2.a
per varios Colores in tentoriis ſubinde mutatos, quid Tamorlanus innuerit? 325.2.e
Colores Iaſpidis & Sardinis ad ſedentem in throno,colorem Smaragdi ad Iridē ſpectare.236.2.a,b
Color oculorum glaucus noctuæ proprius.747.1.a
Vide Equus.

Columna.

ad quas Columnas templi Salomonis fiat alluſio, cùm ad Philadelphium dicit Chriſtus, *Faciam eum columnam, &c.* 214.2.d
Columnæ duæ,cur ad templi valuas poſitæ. 216.2.e
Columnarum duarum templi firmitas ac robur. ibid.d
Columnam eſſe in templo Dei,quid ſit? 211.2.e
Columnæ officium num Deus Philadelphio promittat in militanti Eccleſia, vel in triumphanti. 212.1.b
in Columnis templi cur lilia cum malogranatis coniuncta fuerint. 216.1.b
in Columnis Booz, & Iachin inſcriptiones, quæ probabili coniectura videntur poſitæ. 215.1.a
Columnarum duarum templi quę fuerit figura. ibid.d
Columnæ Booz, & Iachin num aliquam templi partem ſuſtinuerint. ibid.c
Columnarum duarum templi longitudo & craſſitudo. ibid.d
Columnas Booz & Iachin ad trophęa erigenda ſtructas videri. ibid.& e
in Columnis templi quomodo trophęa fuerint expreſſa? ead 2.d
in Columnarum capitellis cur malogranata efficta. ibid.e
per duas Columnas templi quid figuretur. 216 1.e
Columnas Herculis multò ante Salomonis ętatem fuiſſe erectas. ibid.c
Columnas in Machabęorum ſepulchro erectas, trophęa fuiſſe. ibid.b,c
Columnam onere ipſo quo premitur firmam reddi. 213.1.d
in Columnarum capitellis quomodo lilia figurata. 215.2.f
Columnę promiſſionis applicatio ad ſacram Euchariſtiam. 212.1.f
ad Columnam vtramque Booz & Iachin fit potiſſimùm alluſio, cùm Chriſtus dicit, *Faciam illum columnam.* 214.2.f
Columnę Booz & Iachin in porticu templi an fuerint. 218.2
Columnę myſticę quis ſit titulus à Chriſto inſcribendus. 213.2.e

Comœdia.

in Comœdiis qui prologum agit, totius argumenti ſummam paucis debere complecti pręcipit Ariſtoteles. 138.1.c

Comminatio.

Comminationis diuinę ſymbolum. 120.2.b
Comminationes ſcriptę in fine Apocalypſeos contra addentes aliquid & detrahentes, quo ſenſu ſint accipiendę? 777.1.ſ

Comparatio.

in Comparationibus iis quas Spiritus ſanctus vſur-

pat frequenter ſe accommodat ad res eo tempore notas. 720.1,2.b
per Comparationem explicandi ratio nihil grammatico ſenſui adimit. 33.2.e
Scriptura pluribus in locis duo aſſerit, alterum per modum Comparationis, alterum vt præcipuè intentum. ibid.c.d
per Comparationem explicandi modus non eſt pro allegorico, ſed pro literali habendus. ibid.d
in Comparatione libri inuoluti quid denotetur? 335.2.d
Comparationes lanę & niuis quorſum coniunctę? 149.1.a
Comparationem tacitam contineri in Dei throno de quo Apoc. 4. cum eo quem Deus in templo Salomonis habuit. 248.1.a

Concilium.

Concilium Chalcedonenſe quem præſertim ad finem fuerit celebratum? 734.1.f
in Concilio Romano præter tria angelorum nomina cetera excluduntur. 58
Concilij Romani verba quo ſenſu accipienda? ibid.

Concionator.

ad Concionatores euangelicos ſtellarum ſymbolum poſſe accommodari. 157.1.a
Concionatoris euágelici ſymbolum nubes. 128.2.c
Concionator euangelicus quomodo dicatur peccatores diuerberare? 433.2.d
Concionatorum meritis non ſemper fructum reſpondere. 209.2.f
ad Concionatoris efficaciam exprimendam ſignificanter dici eum ex ore ignem euomere. 432.1.e,& 2.a
Concionator optimus cuiuſmodi eſſe debeat. 232.2.d,e

Concupiſcentia.

ex Concupiſcentiæ fomite quot mala dimanent. 389.1.f
Concupiſcentiæ quàm crudeles ſint hoſtes expenditur. 378.1.f,& 2.a
Concupiſcentiarum plaga cur præcedat ſubtractionem tertiæ partis lucis? 434.2.c,d
Concupiſcentiæ cur antecedant iras in Iudæorum plagis. ibid.d

Confeſſor.

de Confeſſoribus tam mortuis quàm viuis eſſe ſermonem cùm dicitur, *Et qui non adorauerunt beſtiam.* 670.1.d,e
cur non ſolùm Martyres Chriſti, ſed etiam Confeſſores reſurrexiſſe dicantur? 672.2.f
Confeſſores Chriſti eſſe intelligendos ſub nomine eorum qui non adorauerunt beſtiam. 669.2.d

Conſcientia.

Conſcientiæ bonæ interrogatio quid ſit? 740.2.d
Conſcientiarum ſeptem genera quæ inter fideles reperiuntur. 170.2.e,& ſeq.
Conſcientiarum generum applicatio ad ſeptem Aſiæ Epiſcopos. 171.1.b
Conſcientiarum diuiſio tradita in ſeptem genera num ſit adæquata? 201.1.f,& 2.a
veſtimentum myſticè pro Conſcientia accipi. 203.2.d
quod Conſcientiæ genus Philadelphio Epiſcopo fuerit. 205.2.b
Conſcientiarum omnibus generibus ſalutarem doctrinam contineri in ſeptem epiſtolis. 172.1.d

Contero.

Conterere in Pſal. 2. quo ſenſu accipiendum. 195.2.c

Conuiuium.

in Conuiuiis olim frigidam & calidam poni ſolitam. 220.2.b
in Conuiuij allegoria, de qua Apoc. 19. tria potiſſimùm obſeruanda. 642.1.a,b
in Conuiuij dicta allegoria fortè haberi reſpectum ad Miſſarum ſacrificia. ibid.c
Conuiuium, de quo Apoc. 19. cur vocetur cœna? ibid. f
cùm in Conuiuio apud Ezechielem edantur carnes humanæ, equinæ, arietinæ, hircinæ, taurinæ, cur in Apocalypſi ſolùm humanæ & equinæ? 650.2.c,d

Cor.

Cor & iecur apud Tobiam indiſtinctè accipi. 362.1.c,d.
Cordis deſideria deſignari per locuſtas. 382.2.f
Cordis deſideriorum bellum quàm ſit acerbum. 383.2.d
vt Cordis deſideriorum plagæ grauitas ponderetur, rectè cum communi orbis eluuione comparatur. 385.1.a,b

Corona.

Corona vitæ promiſſa Smyrnenſi quid ſit? 178.2.d
in Coronæ nomine plus energiæ quàm in præmij contineri. ibid.e
per coronas aureas ſeniorum quid ſignificetur? 243.2.b
in Coronis aureis ſeniorum fit alluſio ad auream ſummi ſacerdotis laminam. ibid.d

Cornu.

Cornua in bellis vſitata. 137.2.b
Cornua ſeptem agni qua ratione ſint conſtituenda? 306.2.2
per Cornua agni cur ſeptem diuinæ prouidentiæ virtutes figurentur? ibid.b
Cornua cum agno pugnare quid ſit? 611.1.c
Cornua decem quo ſenſu dicantur odio habitura fornicariam. ibid.d
Vide Agnus, Beſtia.

Cortina.

in Cortinis tabernaculi fuiſſe Cherubinos acu pictos. 275.1.c
Vide Cherubinus.

Creatio.

de Creatione & iuſtificatione mentionem cõtineri, cùm Apoc. 4. dicitur, *Quia tu creaſti omnia.* 290.2.b
Creationem inter opera Deo Patri attributa eminere. 237.1.c

Creatura.

Creaturæ Dei principium cur ſe vocet Chriſtus? 219.2.b,c
Creaturæ nomen ſæpe in ſacris pro ſpirituali ſanctitatis opere in hominum animis per Deum effecto ſumi. ibid.d
vt de Creaturarum vita ſolere Scripturam de Dei vita loqui ſolere. 289.2.b
poſt Creaturas, quæ in mari eſſe dicuntur, cur addatur, *& quæ in eo?* 315.2.c
Creaturæ omnis nomine quas alij auctores intelligant? 314.2.e
Creaturæ omnis nomine rationales intelligi creaturas vt verius aſſeritur. ibid.f,& 315.1.a
quæ Creaturæ dicantur eſſe in cælo? quæ ſuper terram? quæ in mari? quæ ſub terra? 315.1.a
Creaturæ habentes animas in mari, quænam ſint? 371.1.b

Crudelitas.

Crudelitas tyrannorum quàm ſit Martyribus vtilis. 229

Crux.

Crux veluti Chriſti clauis. 206.2.e
de Crucis ſigno intelligendũ Ezech. Thau. 344.1.f

Crucis formam habuiſſe Thau, probatur. ead.1.a
Crucis ſignum in Thau irridentium hæreticorum proteruia. ibid.
Crucem pro Thau Æthiopas ſcribere. ibid. c
Crucis figurâ apud Ægyptios vitam venturam figurari. ibid.
Crucis Chriſti poteſtas in Gentium conuerſione. 461.1.c
Crucis figuram egregiè ex Smaragdo compingi. 736.1.b

Cubitus

Cubitus in ſacris cuius ſit longitudinis? 712.1.a

Cupiditas.

diſcrimen inter blandas Cupiditates, & furioſos irarum æſtus. 395.1.e
Vide Dæmon.

Currus.

Currus Ezechielis ſignificatio. 155.1.a
Corrum Ezechielis fuiſſe bellicum. 264.1.a
è Curribus Reges dimicare ſolitos. ibid. b
in Curru Ezechielis adumbratum Hieroſolymæ excidium ad animarum ſalutem ordinari. ead.2.a
Corrus falcati quid Zach.6.ſignificent. 444.1.a
Corrus ille bijugus Iſaiæ viſus cap. 21. quomodo ſit concipiendus? 603.1.f

D

Dæmon.

DÆmonem iis dominari, qui ſuas cupiditates non frenant. 361.2.a
Dæmonem fugari fumo iecoris quid denotet? ibid.c
per Dæmonis alligationem in Ægypti deſerto quid innuatur? ibid.f
Dæmones quo ſenſu Chriſtum rogarunt, ne in abyſſum mitterentur? 381.2.b
Dæmonis cauda trahi tertiam ſtellarum partem, quid ſit? 469.1.a
Dæmon quo ſenſu dicatur ſciens quia modicum tempus habet. 485.2.f
Dæmon vnde coniectare potuerit parum ſibi ſupereſſe temporis? 486.1.c
Dæmon quo ſenſu dicatur fratrum accuſator? 484.1.a
Dæmon quo ſenſu homines die ac nocte accuſare dicatur? ibid.d
Dæmon cur non dicatur accuſator noſter, ſed fratrum noſtrorum? ead.2.c
Dæmonis per mille annos illigati myſterium, quod ſit? 655.2.d
Dæmonis alligationem per mille annos non ad vniuerſas orbis Eccleſias, ſed ad vnam Romanam ſpectare. 656.1.a
qui Dæmonem conſtrinxit Angelus quid ſignificet? ibid.b
Dæmonem vincientia Angeli figuram ex Tobiæ libro fuiſſe petitam. ibid c
clauis, catena & ſigillum quibus Dæmon illigatus eſt, quid ſignificent? ead.1.b
Dæmon quo ſenſu dicatur illigatus ne ſeducat amplius Gentes? 658.1.c
Dæmonem ſolui modico tempore, quid ſit? ead.2.e
ex noſtra Dæmonis illigati interpretatione validum deſumi argumentum, & ad Romanæ Eccleſiæ gloriam, & ad hæreticorum falſitatem demonſtrandam. 659.1.c, & ſeq.
d: Dæmonis alligatione plures explicationes. ead. 2.b. & ſeq. Quæ examinantur & impugnantur. ibid. c. & ſeq. per totam notationem 2. & 3.
Dæmonis duplex alligatio in ſacris indicata. 662. 2.c
Dæmonem ſuo imperio & armis fuiſſe ſpoliatum poſtquam Euangelij prædicatio toto orbe perſonuit. 663 1.c
Dæmones fortè ab Iſaia denotari militiæ cæleſtis nomine. 666.1.d
Dæmonum comprehenſio & ligatio apud Iſaiam, quonam ſit referenda? ead.2.c
quid ſentiendum ſit de B. Auguſtini expoſitione referentis Dæmonis alligationem ad Chriſti paſſionis tempus? 669.2.b
Dæmonis deturbationem ad inferos ad conſummationem ſæculi eſſe referendam. 684.1.e,f
Dæmonis nomen ad Antichriſtum poſſe extendi. ead.2.a
Dæmonibus incuſſum timorem in Chriſti reſurrectione per Sardam figurari. 743.2.f

Dæmonium.

quæ ſint Dæmonia, & ſimulacra aurea in ſexta tubarum plaga? 397 2.a
Dæmoniorum nomine qui Apoc. 16. ſignificentur? 590.1.b

Damnatus.

Damnatorum pœnas ex Dei & Angelorum conſpectu magis augeri. 542.2.d
Damnatorum apud inferos pœnæ ebirea ponderantur. ibid.e

Dan.

Dan nominis etymon, & cur inter ceteras Iſraëlis tribus non numeretur? 3.6.1.c
Dan quare ex filiorum Iſraël a bo deſideretur? 348. 2. d
tribum Dan plus ceteris vergere ad Aquilonem, & longiùs à Ieroſolyma & templo diſtare, idque non ſine myſterio. 349.1.a
an verum ſit nullum ex tribu Dan ſub mundi finem ad Chriſtum conuerſum iri? 350.1.d,e
porta Dan cur ſit in ciuitate apud Ezechielem, apud Ioannem verò non item? 707 2.f
Dan aptatur Sapphirus. 760.1.f
Vide Antichriſtus.

Daniel.

Danielis nominis etymon. 110.1.a
comparatio figuræ Apoc. 1. cum Danielis Angelo. 163.2.a,b
Danielis capitum 10. 11. & 12. contextus, ſeries, & explicatio. ibid.e
Daniel cur ſteterit ſuper genua & ſuper articulos manuum? 16 .1.b,c
quis fuerit ſcopus figuræ quæ apparuit Danieli? 164.1.e,f
Daniel cur dicatur in viſione cap. 10. oculos leuare? ead. 2.a
Daniel cur viderit viri, qui ei apparuit, renes accinctos auro? ibid.c
Daniel cur viderit corpus Angeli quaſi chryſolithum. ibid.f
Daniel cur audierit vocem multitudinis. 165.2.c
à Daniele quo ſenſu dicantur multi de iis qui dormiebant euigilaturi? 419.1.d

Dauid.

Dauid nominis etymologia. 127.1.c
Dauidi quas Semei diras deuouerit? 109.2.c
Dauid domus quænam appelletur in ſacris? 61.2.c
Dauidis victoriam fuiſſe figuram victoriarum Chriſti, & Eccleſiæ. 216.1.d
Vide Clauis.

Decimatio.

Decimatio ab Iſaia prædicta quo in ſenſu accipienda ſit? 442.2.a

Decollatus.

Decollatorum nomine qui ſint denotati, & eorum qui non adorauerunt beſtiam? 669.1.e,f

Deliciæ.

Delicias fuiſſe dominatas in Medorum & Perſarum imperio. 386.1.b
virtus Deliciarum Babylonis, quæ appelletur? 616.2.b,e

Denarius.

Denarius multiplicationis numerus. 347.1.e, 468.1.a, 507.1.c
Denarius pro multitudine in ſacris ſumitur. 507.1.c

Deſertum.

in Deſertum volatus mulieris quid ſignificet. 18.2.c
Deſertum eſſe ſymbolum Gentilitatis. 474.2.d
in Deſertum fugere mulierem quid ſit? ibid.e
in Deſertum Ioannem deferri quid ſit? 605.2.f

Deſiderium.

Deſiderium rerum quantopere mentem excruciet? 387.1.b
Vide Cor.

Deuoro.

verbum *Deuorauit eos* cap.20.9.ad quos ſit referendũ? 683.2.e

Deus.

Dei gratia & initio & in fine Apocalypſeos ponitur. 778.2.a
Deus ex infinitis rerum naturalium ſpeciebus quas condere potuiſſet, cur has potiùs, quàm alias elegerit creandas. 24.2.a
Deo quorſum Apo.4.detur gloria, &c.ab animalibus. 289.2.a
Deum quater vocat Chriſtus Deum ſuum ad Philadelphium, & quod ſit repetitionis huius myſterium. 213.2.f
Deus quo ſenſu dicatur apud Ieremiam aperuiſſe ſuum theſaurum, & vaſa iræ protuliſſe. 570.2.a
Deus ſuos vt probet, in eos calamitates immittit. 363.1.b
Deus in ſupplicio parcus, in miſericordia liberalis. 570.1.b
Deo dediſſe gloriam & in timorem verſi, qui dicantur. 442.1.b
Deus quomodo in excidio Hieroſolymæ clementiam cum indignatione coniunxerit. 241.1.a
Deus cur dicatur feciſſe mare, & fontes aquarum 537.1.b
Dei currus nubes. 127.2.c
Deus quem ad finem dicat ſe venire velociter. 773.1.c,d
Deus quo ſenſu dicatur labia Iſaiæ mundaſſe calculo igneo. 183.2.e
Deus quid laboribus in nos immiſſis intendat. 363.1.c
nos offerret Deo, quid ſit apud Petrum. 740.1.a
Dei nominis explicatio cur & qua ratione Apoc. 16. plagæ phialarum tertiæ adiungatur. 580.2.d,e
Deus cuiuſmodi thronum in Eccleſia habeat. 235.1.e
Deus quo ſenſu dicatur habitare ſuper ſuos. 355.2.a
Deus non permittit vt iuſtus aliquis cadat, & damnetur, quin alium eius loco ſubſtituat. 211.2.a
quæ gratiarum actio ſit? *Salus Deo noſtro.* 354.1.c
Deus cur dicitur Eliacimo dare claues domus Dauid 162.2.d
Deus quid ſignificare voluerit in tanta plagarum multitudine in Ægyptios effuſa. 435.1.f
Deus cur plerunque improborum ſupplicium differat. 332.1.d
Deus cur Apocalypſeos 15.4.dicatur pius. 565.1.d
Deum ſignificandi & iurandi ratio. 404.1.e
Deus cur Apocalypſeos 21. 22. vocetur omnipotens. 765.1.a
Deus ſuorum pericula cæleſtis ſuauitatis copia eleuat. 181.2.b
Deus cur decreuerit viſibilem illam Hebræorum fidelium ab infidelibus ſeparationem ante Hieroſolymæ obſidionem. 339.2.a,b
Dei quanta virtute fuerit opus ad homines primitiuæ Eccleſiæ tempore ad Chriſti fidem traducendos. 320.2.d
Deum num Iacobus in ſuperiori ſcalæ parte an in inferiori viderit. 231.2.e
Deus cùm loquens inducitur in Prophetis, familiare eſt tribui locutionem Patri. 126.1.b
Deum accipere virtutem quid ſit. 290.1.f
verbum Dei quo ſenſu accipiendum Apocalypſeos 1. 102.2.f
Dei nomen Hebraicè quid ſonet. 119.2.e
Deus cur appelletur principium & finis. 131.1.c,d
Deus quo ſenſu venire dicatur. 174.2.d
de Dei vita Scripturam loqui ſolere vt de creaturarum vitæ fonte. 289.2.b
Deus cur Rex ſæculorum appelletur. 565.1.c
Deus quomodo renum & cordium ſcrutator dicatur. 191.2.b
Deum quo nomine Plato appellauerit. 108.1.e
Deum ſui vultus claritatem oſtendere quid ſit. 159.1.c
Deus quem in finem creaturas produxerit. 24.1.b
Deus cur ad imam ſcalæ partem ſit in viſione Iacobi. 231.1.a
Deus Pater. *Vide* Pater.
Deus Filius. *Vide* Chriſtus.
Deus Spiritus ſanctus. *Vide* Spiritus.
Deus Trinus. *Vide* Trinitas.
Vide etiam, Ita, Miſericordia, Patientia, Potentia, Seruus, Signum, Spiritus, Thronus.

Diabolus.

Diaboli nomen quid ſonet. 482.2.c
Diaboli detruſio in ſtagnum ignis vtrùm per anticipationem Apoc. 20. poſita ſit. 684.2.b
Diaboli angeli quo ſenſu cum illo dicantur in terram miſſi. 483.1.c

Diadema.

per Diademata capitis, de quibus Apoc.19. quid indicetur. 648.1.b
in nomine ſcripto in Diademate alludi ad nomen Iehoua. ibid.e

Dies.

Dies 45. à Daniele additi quem ad ſenſum ſint referendi. 419.1.e
Dies Domini 1. Corinth. 3. 13. quid ſignificet. 423.1.b
Dies Domini quo ſenſu dicatur declaraturus vniuſcuiuſque opus. ibid.e
per Dies 1260. quibus mulier in deſerto erat paſcenda, quid figuretur. 475.2.c,d
Diei nomine aliquando in ſacris diem tribulationis & aduerſitatis indicari. 423.1.e
per Diem ac noctem quid figuretur in 4.tubarum plaga. 377.1.d
Dierum 1260. numerus quomodo accipiendus. 427.2.a

vnus Dies apud Deum ſicuti mille anni, quid ſit. 103.2.d,e

Diem magnum, de quo Apoc. 16. non pro vno ſolùm die eſſe ſumendum. 590.2.b

Ne pluat diebus prophetiæ ipſorum, quo pacto ſit intelligendum. 413.1.c

Dies magnus omnipotentis Dei quinam dicatur. 590.1.f

Dierum trium & dimidiati myſterium in duorum teſtium reſurrectione. 438.2.e,f

Dierum trium & dimidij ſpatium congruentiùs quàm trium annorum vſurpari ad duorum teſtium reſurrectionem. 439.1.d

in Dierum trium cum dimidio numero, de quo Apoc. 11. 9. ad quem Scripturæ locum alludatur. 439.1.b

Dies decem pro exiguo temporis ſpatio ſumi. 178.2.a

in Diei vnius itinere, quo Ezech. templum ab vrbe diſtat, quod ſit myſterium. 763. 1.f

Dies 1260. num tres annos cum dimidio conficiant. 417 1.e

Dies 2300. à Daniele aſſignatos bello Antiochi rectè cum trium annorum ac dimidij ſpatio conſentire. 419.2.a

Vide Annus.

Diſceſſio.

Diſceſſionis nomine quid Paulus ſignificet. 538.2.b

Diſcipulus.

Diſcipuli vtrùm toto terrarum orbe, an ſolùm per Iudæam & Samariam ſint diſperſi poſt Stephani martyrium. 475.1.a

Diſcordia.

Diſcordiis atque odiis quantus hominum numerus intereat. 394.2.c

Diuinitas.

Diuinitatis ſymbolum eſt Sol. 583.2.f

Diuiſio.

Diuiſio totius operis. 94

Diuiſionis ſuperioris ratio. ibidem.

Diuiſionis in tres partes figura, de qua Apoc. 16. 19. quomodo concipienda. 595.2.b

Diues.

Diuitem ſe eſſe quomodo Laodicenus iactaret? 225.1.f

Diuitiæ.

Diuitiæ quo ſenſu dicantur deſtitutæ? 624.2.e

Diuitias in epiſtola ad Smyrnenſem pro ſpiritualibus diuitiis accipiendas eſſe. 178.1.a

de Diuitiarum cupiditate perfectam victoriam in terum omnium abdicatione ſitam eſſe. 322. 1.b,e

Dominator.

Dominatori vniuerſæ terræ aſſiſtere quid ſit? 431.2.e

Domitianus.

in Domitiani perſecutione cur dicatur Neronis perſecutio reuixiſſe? 512.1.d

Domus.

diſtinctio in myſtica viarum & Domorum cæleſtis Hieroſolymæ ſignificatione. 764.1.f

Domum replens fumo quid ſit apud Iſaiam? 572.1.e

Vide Dauid.

Donum.

Donorum Spiritus ſancti ratio congruens vnde ſumi poſſit. 120.2.f

Draco.

Draco quo ſenſu dicatur ſuam virtutem & poteſtatẽ dediſſe marinæ beſtiæ. 510.2.d,e

de ſigni magni appellatione auctoris explicatio ad Draconem deſcribendum. 463.2.b

Draco cur in cælo apparere dicatur? ibid.c

Draconis ſymbolum an ſolùm denotet dæmoniorum principem, an vniuerſum dæmonum agmen? 465.2.d,e

Draco cur alios dentibus diſcerpere & vorare, alios percutere, & opprimere dicatur, & quæ ſit huius diſcriminis ratio? 469.2.d,e

per Draconis caudam quid ſignificetur? 470. 1.b

Draco quem in ſenſum dicatur expectare, vt naſciturum filium mulieris deuoraret? 470.1.f

Draconis Apoc. 12. figura cuiuſmodi fuiſſe fingatur. 465.1.c,d

Draco cur inter maris & terræ beſtias interiectus fingatur? 492.1.b

Draconis perſecutio vtrùm fugam mulieris anteuerterit? 486.1.d,e

Draco cùm dicitur perſecutus mulierem, quæ peperit maſculum, quid innuatur? ibid.f

quorſum Draconis & duplicis beſtiæ totum bellum ſpectet. 500.1.a

à Dracone poteſtatis conceſſæ beſtiæ maris expoſitio alia traditur. 511.1.c

Draconis & aquilæ pugna. 269.2.a

Draco cur in maris littore ſteriſſe dicatur? 491.1.e

Draco quo ſenſu dicitur Apoc. 12. in terram proiectus. 482.1.d

Draconis magni appellatione quid innuatur? eadem 2.a

Draconis & ipſius angelorum locus non ampliùs in cælo fuiſſe inuentus, quo ſenſu dicatur. 480.1.a,b

Draco & angeli eius qua ratione in cælo fuiſſe dicantur. ibid.c

de Draconis expulſione prophetia quomodo conſideranda ſit fuiſſe impleta? ead.2.b

Draconis viſum cur vocetur à Ioanne ſignum magnũ? 465.1.e

qui ſint reliqui de mulieris ſemine, quibus Draco bellum intulit. 490.1.d

an Draconis capita ſeptem & cornua decem ad Antichriſti tempora referantur. 466 2.d

Draco quo ſenſu dicatur è cælo deiici? 465.2.a

Draco cur appelletur rufus? ibid.b

an Apoc. 20 4. ſermo ſit de iis ſolùm qui ante Draconis ſolutionem defuncti ſunt? 669.2.f

Draconis capita cur fuerint coronis redimita, & Beſtiæ marinæ non capita, ſed cornua coronentur? 468.2.a

per Draconis capita ſeptem, ſeptem capitalia vitia figurari. 467.2.b

per Draconis cornua decem quid figuretur? ibid.f

Duplum.

Duplum miſcere quid ſit? 619.2.e

Dux.

Ducem veſtitum eſſe veſte aſperſa ſanguine quid ſit? 648.1.f

Dux cur apud Zach. equo rufo, apud Ioannem albo vehatur? 325.1.e

Dux cæleſtis exercitus, de quo Apoc. 19. quis ſit? 647.2.e

Dux in qua parte nomen haberet ſcriptum, quod nemo nouit? 648.1.c

occiſionem myſticam (de qua Apoc. 19.) figurari vt à ſolo Duce totius exercitus factam. 646.1.f

Ducem cæleſtis exercitus ſequentes Apoc. 19. qui ſint? 649.2.a

Duci totius exercitus ſolùm tribui cædem in hoſtibus factam, atque victoriam. 647.2.d,e

Duci vni quo ſenſu tribuatur totius exercitus efficientia? ead.2.a,b
Dux quorſum in femore habebat ſcriptum, *Rex regum.* 648.2.f
Ducis gladio fuiſſe interfecti qui dicantur? 652.2.a
Ducis nomen (de quo Apocalypſeos 19.) in diademate ſcriptum, eſſe diuerſum à nomine verbi Dei. 646.1.b

E

Eccleſia.

Eccleſiam primitiuam appellari cælum. 400.1.b
Eccleſiam parturientem Chriſto ſubnixam perinde eſſe quaſi veræ Lucinæ ope & auxilio adiutam. 462.1.a
Eccleſia militans in cælo cur appareat? 230.1.e
Eccleſiam militantem eſſe terrenum Dei paradiſum. 177.1.d
ſymbola quæ triumphantis Eccleſiæ præmia figurant, ſuo etiam modo præmiis militantis applicari. ibidem f
Eccleſiæ totius curſum ex proſperis pariter & aduerſis contexi. 420.2.b
Eccleſiæ perſecutiooes quot & quæ fuerint ex Auguſtino? 502.2.e
Eccleſiam per labores & perſecutiones de Synagoga reportaſſe victoriam. 413.1.f
Eccleſia in cælo cur apparoiſſe dicatur. 452.1.e
Eccleſiam figurari in muliere Apoc.12. ead.1.a
Eccleſia quare radiis ſolis amicta, ſtellis coronata, & lunam pedibus premens apparuerit? ibidem d
Eccleſiæ cur Deus voloerit prænunciari, perſecotiones fore ampliùs ſeptem, non tameo præfinitum omnium numerum reſerauerit? 505.1.d
in Eccleſiæ ſplendorem Romæ veteris magnificentia ceſſit. 22.1.c
oportuiſſe diem iudicij per multa ſæcula differendum, Eccleſiæ non eſſe initio ignotarum. 658.1.a
Eccleſiæ miniſtrorum dignitas. 122.1.d
de Eccleſiæ tribus bellis Apoc. doctrina ad alia etiam extendi poteſt. 38.1.d
Eccleſiæ grauiores euentus oportuiſſe ipſi reuelari. 37.2.b
Eccleſiæ cur reuelari oportuerit Iodæorum, Gentiliũ, & Antichriſti bella, hæreticorum & Maurorum nõ item? ibid.d,e
de victoria per Eccleſiam reportanda ex Romano Imperio cur Paulus obſcurè fuit locutus. 540.1.c
ad Eccleſiæ perſecutionem à Romano imperio ethnico olim excitatam ſextam phialarum plagam eſſe referendam. 587.1.d
Eccleſiæ hiſtorias reſpicere ſub Iudaicarum hiſtoriarum cortice, Prophetis fuiſſe familiare. 566.1.b,e
Eccleſias particulares, & præſertim Religiones per loca malogranatis conſita figurari. 127.1.b,c
Eccleſiæ recèns in terris fundatæ indi nomen nouæ Hieroſolymæ. 699.1.a,b
Eccleſiæ bellum indicens duplex ciuitas ſunt Hieroſolyma, & Roma antiqua. 18.2.a
in Eccleſiæ aliqua perſecutione familiare eſſe Ioanni per comparationem reſpicere ad Antichriſti tempus. 426.2.f
Eccleſiæ perſecotionom tempus rectè indicari potuiſſe per trium annorum & dimidij tempus, quo Antiochi perſecutio durauit. 420.1.d
Eccleſiæ militantis portas cur Iſaias dixerit die ac nocte non claudendas, Ioannes verò in triumphaotis portis ſolùm diei meminerit? 767.1.a
ad Eccleſiæ perſecutionum breuitatem denotandam, quàm aptum ſit triennij & ſemianni ſpatium. 420.2.d
ad Eccleſiæ propagationem quanti interſit B. Virginis auxilium. 459.2.a
in Eccleſia quàm ſit laudabile homines à mundi cõmercio ſeparari, vt ſe Deo totos conſecrent. 770.1.d
Eccleſiam militantem dici è cælo deſcendere, & cur. 212.2.c,d
in Eccleſiæ perſecutiooum numero referendo ſententiarum varietas. 503.1.a
Eccleſia Thyatirenſis num potuerit eſſe fundata poſt ſcriptam Apocalypſin? 190.2.b
Eccleſiæ fundamenta eſſe duodecim Apoſtolici ſymboli veritates. 711.1.a
in Eccleſia cuiuſmodi thronum Deus habeat. 235.1.e
Eccleſiæ baſis B. Virgo. 459.1.c
Eccleſiæ militantis felicitatem ad Sanctos etiam in cælo degentes pertinere. 675.2.a,b
in Eccleſiæ primitiuæ fidelibus quantus feruor pietatis, & aliorum ſalutis procurandæ. 248.1.d
Eccleſiam primogenitam figurari Sionis nomine. 528.2.e
Eccleſiæ figuram fuiſſe Salomonis templum. 280.1.b
Eccleſiæ quantum præſtiterint obſequij religioſæ familiæ. 664.1.d
de quo Eccleſiæ ſtatu ſit ſermo ſub fœminæ parturiẽtis allegoria. 462.1.e
nonnulla quæ ad militantem Eccleſiam videntur ſpectare, cur in cæleſtis patriæ pictura appareant. 692.1.c,d
ab Eccleſia additæ inſcriptiones multorum ex libris canonicis. 7.1.e,f
de Eccleſiæ perſecutionibus agere Danielem c.12. ſub figura perſecutionum Antiochi. 418.2.e
in Eccleſiam excitatas perſecutiones in Antiochi Epiphanis perſecutione adumbratas. 477.1.b
Eccleſia Thyatirenſis virùm Ioannis tempore erecta fuerit? 169.1.c
Eccleſiam è mediis perſecutionibus ad maiorem gloriam euehi 161.2.a
Eccleſiæ gloriam in perſecutionibus & martyrum tormentis diliteſcentem vel dæmones ipſos latuiſſe. 302.2.a
Eccleſiam dici regnum ſacerdotale. 242.1.c
in Eccleſiæ Romanæ gloriam ac triumphum redundaturam victoriam de Antichriſto comparandam. 683.1.e
Eccleſiam Romanam eſſe ſponſam agni ſtatuitur. 637.2.e
quàm Eccleſiæ Romanæ glorioſa ſit poſtremæ Apocalypſeos partis expoſitio. 654
ad Eccleſiæ Romanæ gloriam validum deſumi argumentum ex noſtra alligati dæmonis interpretatione. 859.1.c
Eccleſiæ Romanæ excellentia & primatus inter Eccleſias ceteras. 472.2.a
in Eccleſiæ Romanæ vtilitatem obſcuritas Apocalypſeos maximè redundat. 23.1.a
præ Eccleſiæ Romanæ victoria ab Imperio Romano parta ceteræ omnes minoris momenti. 38.2.d
de Eccleſiæ imprimis Romanæ gloria eſſe ſermooem in cap. 21. & 22. Apoc. quibus adducti rationibus credamus. 693.2.e
ad Eccleſiam potiſſimùm Romanam ſpectare totam cæleſtis gloriæ amplitudinem, de qua Apoc. 21. & 22. agitur. 692.2.d

ſub Eccleſiæ Romanæ nomine qua ratione ceteræ Eccleſiæ contineantur. 693.2.f
de Eccleſiæ Romanæ gloria noſtram cap.21.& 22. explanationem hæreticis moleſtam viſum iri. 694.1.e
cur Eccleſiæ potiſſimùm Romanæ fidem nunquam Deus permiſerit deficere. 664.1.e
Vide Apocalypſis, Apoſtulus, Beſtia.

Eccleſiaſtes.

totius libri Eccleſiaſtis epilogus. 168.1.a

Egredior.

non ampliùs egredi foras quid ſit. 212.2.f
quid promittatur eis verbis, *Foras non egredietur amplius.* 213.1.e

Electrum.

per Electrum quid figuretur in figura Ezech. 239.2.f
per lucem in Electro clauſam quid ſignificetur in Ezechiel.figura. 240.1.a
an ex Electro fuerit Ezechielis figura. 138.1.e
Electro lucidior prouerbium eſt. 239.1.a
Electri ſignificatio pro metallo quàm ſit antiqua. ibidem e
Electri metalli natura quæ ſit. ibid.f
cur ex Electro potiùs quàm ex mero auro & alio metallo Ezechielis figura viſa ſit. ibidem.
Electrum a lucernarum lumina clariùs argento ſplédere. ead.2.a
Electri vis ad deprehendenda venena. ibid.b
Electrum natiuum quanti pretij fuerit. ibid.e
Electri natiui mira proprietas. 148.1.d
Electri proprietatum myſtica ſignificatio. 240 1.e
Electrum cur in Ezechielis figura ſupra appareat. ibidem d
Electrum an Ezechielis 1.27 pro metallo ſumatur, an verò pro ſuccino, 238.2.a b, & fuiſſe metallum probatur. 239.1.b

Eleemoſyna.

Eleemoſynæ ſymbolum galbanus. 311.1.e
Eleemoſyna quomodo commendetur in primo miraculo Tubiæ. 362.1.d

Eliacimus.

Eliacimum Chriſti figuram fuiſſe. 162.2.d
Eliacimus qua ratione Chriſti fuerit typus. 207.1.b

Elias.

in Elia figurari ſanctitatem. 426.2.a
Elias num fuerit in cælum æthereum ſublatus. 233.2.a
de Eliæ aduentu ſpiritali quomodo poſſit intelligi locus Eccleſiaſtici 48.11. 427.2.f
de Elia quo pacto ſit intelligendus Malachiæ locus. 418.1.d
de Eliæ ſpiritali aduentu explicatur idem Malachiæ locus in B.Ioanne Baptiſta. ibid.f
Eliam figurari in tertio angelo, qui ad vindemiatorem clamauit. 554.1.e
cur Elias videatur priùs deſignatus Apoc. 11.6. deinde Moſes. 433.1.a
Elias & Moyſes cur non ſuas proprias perſonas, ſed fictas agant in viſione cap 14.17. 18. Ioel verò ſuammet ipſius perſonam agat. 555.1.e
Eliæ & Moſi cur quadret nomen duorum teſtium. 426.1.e
Elias & Moſes quomodo in hoc ſacro ænigmate inducantur. ibid.d
Eliam & Moſem in duobus angelis vindemiæ figuratus, eſſe ſapientiæ & ſanctitatis ſymbola. 554.2.b
ad Eliæ & Enochi aduentum ſub Antichriſto aſſirmandum, quod ſit in Scriptura fundamentum. 427.a.d
Eliam & Enochum eſſe ſub Antichriſti tempus venturos ad prædicandum, an ſit Eccleſiæ traditio. 428.2.e
Eliæ & Enochi aduentum futurum non ab omnibus æquè certum reputari. ibid.f
de Eliæ & Enochi futuro aduentu quo fundamento nitatur Eccleſiæ traditio. 429.1.b
de Enochi aduentu non minùs conſtare quàm de Eliæ. ibid.d
Eliæ & Enochi aduentum non certò probari ex Apocalypſeos loco præciſè ſumpto. ibid.e

Elizabetha.

Elizabethæ etymologia. 388.1.e
Elizabetha cur Ioannis filij conceptum mẽſibus quinque occultauerit. ead.2.b
quinque menſes, quibus ſuam Elizabetha grauiditatem occultauit, quid myſticè ſignent. ibid.d
Elizabethæ grauiditatem ante quinti menſis finẽ fuiſſe cognitam, in ipſo textu innui. ibid.e
Elizabethæ grauiditas ſub quinti menſis finem manifeſtata quid typicè adumbret. ibid.& f

Elohim.

Elohim quid propriè Hebræis ſonet. 518.1.b

Endymion.

Endymiunia tum hiſtoria, tum fabula. 455.1.e

Epiſcopus.

diſcrimen inter Smyrnæum & Philadelphium Epiſcopum. 208.1.b,c
ad Aſiæ ſeptem Epiſcopos quorſum in Apocalypſi inſerantur epiſtolæ. 170.1.a
Epiſcopi propria munera, vigilare & confirmare. 202.2.b
Epiſcopos adumbrari per quatuor Ioannis animalia. 262.2.b,c
ad Epiſcopos Aſiæ ſeptem conſcientiarum genera applicatio. 171.1.b
Epiſcopi Aſiæ de quibus arguuntur ipſorum eſſe propria. 169.1.d
Epiſcopi quanta cura debẽant ſuum munus præſtare. 245.2.f
Epiſcopo Philadelphiæ quod conſcientiæ genus fuerit. 205.2.b
Epiſcopo Epheſino quæ ſit cohortatio adiecta, & quorſum. 176.1.f.& 2.a
Epiſcopo Thyatirenſi cur non intendantur minæ, ſi ſecus faxit. 190.2.c
Epiſcoporum munus, quò plus habet dignitatis, eò plus laboris ac ſolicitudinis habere. 247.1.a,b
Epiſcoporum nomina cur in epiſtolis ſubticeantur. 173.1.c
remiſſio, de qua Epiſcopus Epheſinus obiurgatur, cuiuſmodi ſit intelligenda. 174.2.c
Epiſcopus Thyatiræ cur imprudentiæ arguatur? 189.2.d,e
Epiſcoporum Aſiæ ad ſeptem planetas applicatio. 172.1.c
de Epiſcopo Sardenſi quis ſcilicet Ioannis tempore fuerit nun conſtat. 169.2.e
in Epiſcopo Epheſino quid denotetur. 171.1.b, Quid in Smyrnenſi. ead.2. Quid in Pergameno. ibid. Quid in Thyatirenſi. 172.1.a, Quid in Sardenſi. ibid.b, Quid in Philadelphio. ibid. Quid in Laodiceno. ibidem.
in Epiſcopo Epheſino quid commendetur. 174.1.e
Epheſini Epiſcopi prudentia commendatur. ibid.e
Epheſinus Epiſcopus verùm de charitate amiſſa obiurgetur. ead.2.a
Epiſcoporum dignitas, ſacerdotum maior. 245.2.e

Epiſcopus Pergamenus quis fuerit Ioannis tempore. 169.2.d
ad Epiſcopi etymologiam reſpici quodammodo in nomine viuentis. 101.2.f
quis fuerit Epiſcopus Laodicenus ſub Ioanne num conuenit. 169.2.f
Epiſcopus Sardenſis vtrùm aliquo occulto peccato fuerit infectus. 101.1.a
Epiſcopos ſeptem per ſtellas totidem figurari. 155.2.b
peccata Epiſcopi Sardenſis quæ fuerint num conici poſſit. 102.1.e
Epiſcopi Sardenſis cur Chriſtus improbitatem permiſerit. 100.2.d
diuinæ prouidentiæ ratio in ſeptem Epiſcopis, de quibus Apocalypſis agit, ſeligendis. 172.2.d

Epiſtola.

Epiſtolas ſeptem Ioanni dictari ab eodem qui Apocalypſeos prologum agit. 170.1.b
Epiſtolarum connexio cum cetera Apocalypſi quæ ſit. ibid.e
Epiſtolæ ad ſeptem illos Angelos quorſum in Apocalypſi inſerantur. ibid tota notat.
in Epiſtolis ſeptem ad quemlibet fidelium peculiarem epiſtolam contineri. ibid.f
in Epiſtolis ſeptem, ſeptem hominum claſſes conſiderari. ibidem.
in Epiſtolis quem Ioannes ordinē ſeruauerit. 171.2.a
in epiſtolis ſalutarem omnibus conſcientiarum generibus doctrinam contineri. 171.1.d
in Epiſtolarum aliis cur ſola laus, aliis ſola reprehenſio, aliis obiurgatio laudi admiſta contineatur. ead. 2.a
Epiſtolarum harum doctrina quàm ſit viris ſpiritualibus vtilis. ead.1.d,e
Epiſtolæ cuiuſque initium vnde & cur ſumatur. 173. 1.c
Epiſtolæ primæ titulus cur ei affigatur.. ead.2.a
num in præmiis & admonitionibus ad Epiſtolarum calcem additis ſermo ſit cum ſingulis Epiſcopis. 175.2.d
Epiſtolæ ad Smyrnenſem præmium quàm aptè cum ipſius doctrina conſentiat. 179.2.b
in Epiſtolis Petri Apoſtoli doctrinam contentam ſuo etiam modo ad omnes Chriſtianos deprauatæ vitæ poſſe applicari. 543.2.a
collatio inter Epiſtolam Petri ſecundam, & Epiſtolam Iudæ Thadæi. ibid.c
in Epiſtolis B.Petri nonnulla difficilia loca ex B Iudę epiſtola eiúſque contextu explicantur, ibi. & ſeq.

Eques.

Equitem equo vectum eſſe ſalutis ſymbolum hiſtoriis tam veris quàm fictis probatur. 3 8.1.e
Equitum ſextæ plagæ tubarum loricæ quomodo dicantur eſſe igneæ, hyacinthinæ, & ſulphureæ. 396. 1.d,e
Equitum dictorum loricarum ignis, hyacinthus, & ſulphur quid ſignificent. ibid.e,f
in Equitibus dictis cur loricæ igneæ & hyacinthinæ. ead.2.b.
Equitis in equo albo ſedentis, cetetóſque ductantis variæ traduntur expoſitiones. 649.1.d

Equus.

Equi quatuor primorum ſigillorum vtrùm eandem ad rem vel ad contrarias ſpectent. 317.2.d
Equum eſſe ſymbolum ſalutis ſiue ſaluationis. 318. 1.d
Equi deſcriptio perelegans ex Iobo. ead.2.b
Equorum varium colorem non obſtare quominus ad eandem ſignificationem pertineant. ibid.d
Equos quatuor ſigillorum eundem ad finem referendos probatur. ibid.e
Equi cur apparuerint in primis quatuor ſigillis, in reliquis non item, congruentem in noſtra expoſitione reddi rationem, non verò in aliis. 319.1.f
cur Equi in quatuor primis ſigillis conſpiciantur, non verò in reliquis, redditur ratio. ead.2.a
Equi quatuor in ſeptem ſigillis non plures nec pauciores cur appareant. ibid.e,f
in Equorum quatuor figura cauſam ſaluationis adumbrari. 320.1.c
in Equorum quaternatio effectum etiam ſaluationis innui. ibid.d
de Equorum quatuor ſeſſoribus variæ opiniones. 322.1.c
Equorum omnium ſeſſor an ſit Chriſtus. ibid.& d
in Equis omnibus an poſſit idem ſeſſor aptè concipi. ibid.d
Equorum omnium ſeſſorem Chriſtum quodammodo dici poſſe. ead.2.c
Equum & equitem in ſingulis ſigillis eiuſdem eſſe ſignificationis. ibidem.
Equorum ſeſſores qui ſint. ibid.f,& 323.1.a,b
Equorum omnium ſeſſores coniunctim enumerantur. 323.1.c
quod attinet ad trium poſteriorum Equorum ſeſſores, plures auctores nobiſcum eſſe. ibid.d
Equis vectæ cur fingantur quatuor perſonæ fictæ. ibid.e
in Equis quatuor vehi cur non fingantur virtutes prout tales ſunt. ibid.f
in Equo albo veritas equitare num poſſit aptè dici. ead.2.a
an quilibet ex his qui in Equis ſedent Saluator dici queat. ibid.b
Equo & ſeſſori vtrùm diuerſa ſignificatio debeat aſſignari? ibid.c
Equus num poſſit eſſe eorum ſymbolum, qui à Chriſto ſaluantur? ibid.e
Equorum quatuor colores cuiuſmodi ſint? ibid.f
inter Equorum Ioannis & Zachariæ colores diſcrimen, & diſcriminis ratio. 324.1.a
inter Equorum ſeſſores quos vidit Ioannes, & quos Zacharias, quæ ſit differentia. ibid.
Equi occulti inter myrteta quid ſignificent apud Zachariam. ibid.b
inter Equos Ioannis & Zachariæ, colorum differentia traduntur. ibid.c
in Equis Zachariæ colorum apparentium quæ ſit ſignificatio? ibid.d
per Equi album colorem quid apud Zach. ſignificetur? ibid.e, Quid per rufum equi colorem? ead.1.a, Quid per varium colorem? ibid. Quid per nigrum colorem? ibid.b
in Equis Zachariæ inter myrteta abditis cur colores tantùm rufi, varij, & albi ſint? ibid.& c.
Equorum Zachariæ viſio quò potiſſimùm ſpectet? ibid.e
per Equorum Apocalypſeos colores quid figuretur? ibidem.
Equos albos mitiores & manſuetiores eſſe. 325. 1.a
Equis albis lenem, & mollem eſſe pilum. ibid.
Equorum Ioannis colores, eorúmque ſignificationes paucis coërcentur. ibid.c
in Equis Zachariæ cur varius color apparuerit, in Ioannis non item? ibid.d
in Equis Zachariæ cur pallidus color defuerit? ibid.
dux Equo rufo apud Zachariam, apud Ioannem albo cur vehatur? ibid.e

Equorum colores in Apocalypſi quò potiſſimùm ſpectent. 325.2.a,b
Equi ſecundi ſeſſorem eſſe audaciam. 327.2.a
Equi tertij ſeſſorem eſſe paupertatem. 328.1.c
Equi albi ſeſſorem eſſe fidem. 326.2.e
Equi albi ſeſſor quo ſenſu dicatur arcum habere? ibid.
Equi quarti ſeſſor quis ſit? 329.2.f
Equum in prælium paratum perinde videri, atque cataphractum equitem. 389.2.d
Equorum in prælium paratorum ſub figura quid adumbretur? ibid.e
per Equos & equites in ſexta plaga tubarum quid figuretur. 395.2.a
in Equis ſextæ plagæ tubarum leonina capita quid denotent? ibid.c
Equis furioſis ſextæ plagæ tubarum cur ſerpentes pro ſertis dari? ibid.f
vſque ad Equorum frenos ſanguis exiſſe quo ſenſu dicatur. 557.1.f
Equi diuinæ prouidentiæ qui ſint. ead.2.b
de quibus Equis ſit ſermo cùm Apoc.14.dicitur, *Sanguis exiuit vſque ad frenos equorum?* ead.1.f
per Equos albos, quibus cæleſtes aduehuntur milites, quid figuretur. 647.1.b
Equos albos in triompho quis olim currui adiunxerit. 649.1.c
per Equum album quid figuretur. ibid.
Vide Quadriga.

Eſau.

Vide Iacob.

Euangeliſta.

ad quatuor Euangeliſtas non eſſe reſtringendum quatuor animalium Apocalypſeos ſymbolum. 204.2.c

Euangelium.

Euangelij prædicatio in toto orbe & mox futura conſummatio à Chriſto prædicta quo ſenſu accipienda. 337.2.d
Euangelium æternum quid ſit. 535.1.c
cur Euangelium æternum appelletur nuncius de idololatriæ expulſione. 536.1.b

Euchariſtia.

ad ſacram Euchariſtiam accommodatur calculus candidus. 183.2.d
ad Euchariſtiam aptè referri id Apocalypſeos 7.15. *Qui ſedet in throno habitabit ſuper illos.* 355.2.a
ad Euchariſtiam applicatur manna abſconditum. 181..c
ad Euchariſtiam applicatur ſtella matutina. 199.2.d
de Euchariſtia explicatur cœna, de qua ad Laodicenum. 227.1.c
de Euchariſtia exponitur lignum vitæ. 176.2.d
Euchariſtiæ effectum eſſe liberationem à morte ſecunda. 179.1.c
pro Euchariſtiæ ſacramento veſtimenta alba vſurpari. 204.1.f
de Euchariſtia qua ratione poſſit explicari altare Ezechielis. 411.2.f
ex Euchariſtia fructus percipiendus cur Epheſino promittatur. 176.2.e
de Euchariſtia ſermo quàm ſit opportunus in præmio promiſſo Epheſino Epiſcopo. 177.1.a
Euchariſtiæ veritas aduersùs hæreticos aſſeritur. 168.1.b
ad Euchariſtiam columnæ promiſſio applicatur. 212.1.f

Euomo.

Euomere ex ore, quo ſenſu ſumatur? 224.2.a
Euomere te incipiam quid ſit? 225.1.b

Euphrates.

quid per Euphratem figuretur? 393.1.d, 587.2.a
Euphratis exſiccati per Cyrum & Darium hiſtoria. 586.1.c
Euphratis exſiccati myſticam renouationem in ſexta phialarum plaga affirmari. ead.2.e
de qua Euphratis ſiccati renouatione Apoc.16.12. ſit ſermo. 587.1.a
Euphratis ab Orientis regibus exſiccati, quænam ſit ſpiritualis renouatio? ead.2.f
Vide Angelus.

Exercitus.

Exercitus equeſtris numerus in ſexta tubarum plaga ceteris numeris in tota Scriptura poſitis maior. 395.1.a, & quorſum. ibid.b
Exercitus dictus quorſum fingatur equeſtris. ibid.d
Exercitus myſtici Pharaonis in mari demerſus quis ſit? 566.1.f
Vide Dux.

Expoſitio.

Expoſitionis noua ratio exemplo comprobatur. 30.1.e
Expoſitio noſtra qua ratione receptas complectatur. 34.2.b
Expoſitionis nouæ duplex genus. 31.1.c
ad Expoſitiones nouas indagandas nos Chriſtus hortatur. 30.1.d
Expoſitiones aliquot, quæ myſticè vocantur, eſſe literales. 33.1.a
in Expoſitione noſtra minimè reiici receptam in aliquibus Apocalypſeos locis intelligentiam. 34.2.d
pro Expoſitione ſacrarum literarum noua aſtruenda inſignis locus Gregorij Magni. 30.1.a
Expoſitiones multas à Patribus inuentas. 29.2.f
de Expoſitionis nouitate obiectioni ſatisfit. ibid.d
Expoſitio noſtra etſi aliqua, non tamen omni ex parte noua. 31.1.e
Expoſitio noſtra nouitatem cum antiquitate coniungit. 34.1.b
Expoſitionis nouæ congruentiam nouus interpres debet oſtendere. 30.2.b
reuelationes quę noſtrę Expoſitioni oppoſitę circumferuntur. 35.2.a,b
Expoſitionem nouam qui & Apocalypſi quadrare, & tamen ex Ioannis mente non eſſe, dicat, is ſanè Spiritui ſancto derogat. 32.1.b,c
Expoſitio noua deſeruit interdum ad fidei confirmationem. 30.2.d
Expoſitionum nouarum licentia coërcenda. 29.2.b
Expoſitionis noſtræ fundamenta per antiqua ſunt. 31.2.b
contra Expoſitionem noſtram obiectiones. 29.2.b
ad Expoſitiones nouas indagandas nos Patres hortantur. 30.1.b
Expoſitionem non ſemper probatiorem, quæ & ſimplicior ſit, & nihil prorſus immutet. 741.1.c

Ezechiel.

Ezechiele Homerus antiquior. 721.1.c
Ezechielis nominis etymon. 120.1.a
Ezechielis loci duplicis in ſpeciem pugnantis conciliatio. 283.2.b, & ſeq.

F.

Facies.

FAcies non ſemper ſumitur pro vultu. 284.1.e
Facies rotarum Ezechielis qua ratione ſint conſiderandæ. 260.2.d

de Faciebus quatuor animalium, Vatabli & Hebræorum opinio. 184.1 b
Faciem Seraphinorum Iſaiæ non totam omnino tectam eſſe debere. 281.1.d
Facięs quatuor & quatuor pennas & vituli plantam vt res diuerſas ab Ezechiele enumerari. 284.2.a
Faciei humanæ in vituli corpore antiquum inſigne, & eius ſignificatio. 208.2.d
in Facie aquilina Ezechielis, num vox *deſuper* abolenda in textu, an retinenda ſit. 283.1.c
an ſuas ipſorum Facies, an Dei vultum alis obtexerint Seraphini Iſaiæ. 281.2.a
de Faciebus animalium veterum Græcorum interpretatio. 285.1.e
Facies num tantùm vna ſingulis Iſaiæ Seraphinis ſit aſſigenda. 281.1.e
per Faciem Angeli fortis ſolis inſtar fulgentem quid figuretur. 399.1.b
in Facie quadruplici cur Ioannis, & Ezechielis animalia conueniant. 270.2.b
in Faciebus animalium cur prouidentiæ partes figurentur. ibid.e
Facies animalium Ezechielis qua ratione ſint conſiderandæ. 182.2.f, & qua forma & diſpoſitione. 285.1.d
Facies cur fuerint vitulinę in Cherubinis templi. 286.1.a
Facies quadruplex Ezechielis animalibus cur fuerit, Ioannis verò ſimplex. ibid.b
Facies quatuor animalium quod ad ſignificationem attinet, primis quatuor Apocalypſeos ſigillis reſpondere. 286.2.d,e
Vide Animal, Aquila, Cherubinus.

Factum.

quid ſignificet phraſis illa, *Factum eſt.* 594 1.b

Fames.

de qua Fame ſit ſermo Apocalypſeos 7.16. 355.2.e

Familia.

quænam Familiæ Nathan, Leui, & Semei apud Zachariam. 125.1.d,e

Falx.

Falcem mittere quid ſit apud Ezechielem. 550.2.d
Falci cur in vindemia quater addatur epitheton acutæ, ſemel verò in meſſe. 553.2.e
Falx quid ſignificet, quam manu portat angelus egrediens de templo quod eſt in cælo. 555.1.e

Fel.

Fellis myſtica ſignificatio. 362.1.e
myſtica ſignificatio ſecundi Tobiæ miraculi de Fellis virtute. 363.1.a
Vide Piſcis.

Felicitas.

Felicitas myſtica Iſraelis, id eſt, Chriſtiani populi, in quo ſita ſit. 353.1.a
Felicitatis æternæ ſymbolum numerus octonarius. 525.2.f
Vide Beatus.

Ferrum.

Ferrum quò magis accenſum, eò minùs rubeſcit. 186.2.d
Ferrum adamante tactum volui ad Septentrionem. 188.2.a
in Ferri proprietatibus figurari diuinæ prouidentiæ Spiritus. 195.1.a
in Ferro fortitudo ſeu potentia figuratur, ibid.b. Item beneficentia. Item æquitas. ibid. e. Item ſapientia. ibid. Item patientia ibid. Item comminatio. ibid. d Item punitio. ibid.
Ferrum quò læuiùs, eò magis aptum vt à magnete trahatur. 196.2.e
Ferrum quantò maius pondus magnete contractum quam magnes ipſe attollat. 197.1.c,d
Ferrum magneti adiunctum, ſi aliud ei ferrum admoueatur, magnetem deſerit, ac ferro applicato adhæreſcit. ibid f, & 2.a

Fidelis.

Fideles primitiuos Eccleſiæ denotari per illa 144. millia capitis 14. Apo. 517.2.a 512.2.c,d
Fideles in rerum ſupernaturalium cognitione per meliorem veritatis creditæ perceptionem illuſtrantur. 26.2 b
Fidelis & veracis appellatio quid denotet. 647.2.f
Fideles quo ſenſu dicantur empti de terra. 532.2.e
Fidelibus primitiuæ Eccleſiæ quantus feruor pietatis, & aliorum ſalutis procurandæ. 248.1.d
Fidelium veterum conſtantia in Chriſti fide ſuſcipienda, & profitenda. 320.2.f
Fidelium primitiuorum voluntaria paupertas & rerum abdicatio. 321.1.c

Fides.

Fidem eſſe equi albi ſeſſorem. 326.2.e
Fidei Chriſtianæ procurandæ ſtudium infatigabile virorum Apoſtolicorum. 287.2.e
Fidei ſymbolum duodecim veritatibus certò conſtare, non tamen certò conſtare de ipſarum veritatum inter ſe ordine, ac diuiſione. 718.2,f
ad Fidei confirmationem noua interpretatio interdum deſeruit. 30.2.d
Fidei veritates in gemmis figuratæ quomodo ſint cęleſtis ciuitatis fundamenta. 691.2.e
Fidei veritates in vnum veluti corpus coactæ cur Symbolum appellentur. 718.1.d
Fidei ſymbolum onyx. 311.1.d

Filius.

Filius maſculus quo ſenſu dicatur omnes gentes in virga ferrea regere. 473.1 b,e
Filius maſculus qua ratione dicatur ad Deum, eiuſque thronum raptus. ibid.e
per Filium maſculum quid figuratur. 470.2.f
in Filio maſculo qui populus ſeu gens adumbretur. 471.1.e
Filium maſculum eſſe peculiarem aliquam Eccleſiam, non vniuerſalem fidelium cœtum. ead. 2.f, Eámque eſſe Romanam. 472.1.e
Filius maſculus cur ad Dei thronum aſſumptus, mater verò in ſolitudinem fugiſſe dicatur? 474.1.f
ſupra Filium hominis angelos deſcendere & aſcendere, quid ſit. 233.1.e
Filio hominis ſimilem, quid ſit. 142.2.f
in Filio hominis ſimili quiſnam figuretur. 143.1.c
Filio hominis ſimilis num immotus, an deambulans Ioanni apparuerit. ibid.b
Filij verba ſint an Patris æterni, *Ego ſum α, & ω.* 129.1.f
Filij Iſrael quinam vocentur Apocalypſeos 7. 4. 346.1.b
Filij Iſraelis cur neruum in animalibus non ederint. 413.2.d

Finis.

nomen, *Finis*, Hebraica phraſi & Victoriæ, & Vincenti tribuitur. 131.1.a
inſcriptio *In Finem*, cur pluribus Pſalmis deſit. ead. 2 c
In Finem, initio Pſalm. poſitum quid ſignificet. 130.1.f
huius vocis *In Finem*, quadruplex explicatio. ead. 2.a
Pſalmus quicunque titulum habet *In Finem*, aptè

supremo Victori Christo dicatur. 131.2.b

Flumen.

per Fluminis fluxum & cursum quid adumbretur? 193.1.d

Fluminis Apocalypseos 22. v.1. vnda cur crystalli instar esse perhibeatur? 769.1.d

Fluuius.

Fluuium esse sapientiæ symbolum. 768.2.d

Fluuius à ſede Dei & Agni procedens qua ratione ſit concipiendus? ead. 1.c

in Fluuio hoc quid figuretur? ead.2.c

inter Fluuium Ioannis & Ezechielis quæ reperiantur differentiæ? 769.2.d

Fluuius ex ore draconis procedens verùm humanam ſignificet eloquentiam? 489.2.b

Fluuius vitæ ciuitatis Ieruſalem quid indicet? 695.2.d

Fluuius ex ore draconis prodiens verùm perſecutionem Neronis deſignet? 489.2.e

Fœdus.

Fœderis noui & æterni ſymbolum arcus cæleſtis. 238.2.b

Fœmina.

vt Fœminæ ſingularis mentio adeò peculiaris fiat, Apocalypſi eſſe indignum. 189.1.c

in Fœmina parturiente alluſio ad Iſaiæ locum. 462.1.a

Fœminam myſticam Apo. 12. parturire, quid ſit? ead. 2.b,e

Fœminę parturientis clamores quid ſignificent. ibid.d

Fœmur.

in Fœmore eſſe ſcriptum nomen, & in veſtimento quid ſit? 646.2.d

Fœnum.

Fœni nomine omnia ſata eſſe intelligenda, quæ viridia adhuc ſunt. 374.1.b

Fœnum omne exuri quid ſit? ibid.d

per Fœnum quid intelligat Paulus. 423.2.a

Fons

Fontes ac flumina cur ſanguine perhibeantur tincta? 580.1.d

Fontis ſalientis in vitam æternam ſenſus tum literalis, tum myſticus. 387.2.e

Fornicaria.

Fornicariam quo ſenſu dicantur decem cornua odio habitura? 611.1.d

Fornicatio.

Fornicationum mater cur Roma ethnica vocetur? 608.1.a

Fornicatio in ſexta plaga tubarum pro myſtica & ſpirituali vſurpatur. 397.2.b

Fornicationis ira quænam denotetur Apocalypſeos c.14. 538.1.d

Fortitudo.

Fortitudinis obiectum quod ſit. 299.2.e

Fortitudo ſub imbecillitatis ſpecie quantopere eluceat. ibid.f

Frater.

Fratres Ioannis quoſnam Angelus nuncupet? 645.1.f

Frigidus.

inter Frigidum & tepidum diſcrimen. 222.1.a

Frigidum eſſe aut calidum Laodicenum cur malit Chriſtus, quàm tepidum. 223.2.a,b

explicatur cur Frigidum aut calidum eſſe præſtet, quàm eſſe tepidum. 224.1.b

Frons.

in Frontibus quomodo dicantur ſignari ſerui Dei? 343.2.e

Frontis potiſſimùm ſignandæ cur mentio fiat? 344.1.a

Ioannem non vidiſſe corporeis oculis ſignum illud in Frontibus ſignatorum impreſſum, idque cuius myſterij gratia? 351.2.f

in Fronte meretricis nomen ſcriptum quid ſit? 607.2.c

in Fronte ſcriptum nomen quid denotet. ead.2.e

Fructus.

duodecim Fructus, quos lignum vitæ producit, quid ſignificent? 771.2.c

Fulgur.

Fulgurum ac tonitruorum philoſophiæ myſterium. 249.1.a

per Fulgura, voces, & tonitrua Apocalypſeos c.16.18. quid figuretur. 247.1.f, 594.1.e

cum Fulguribus cur voces humanæ ſociatæ fingantur. 248.2.a

Fulgura & tonitrua de Dei ſolùm throno, non de ſeniorum proceſſiſſe. 247.1.d

Fulgura, tonitrua & terræmotus poſt ignem in terram miſſa, quid ſignificent. 370.2.c

Fulgura & voces Apocalypſeos c.11.19. quid ſibi velint. 447.1.b,c

Fulgura, voces, & tonitrua cur alibi, Apocalypſeos vero c.11.19. ſolùm fulgura & voces coniungantur. ibid.d

de Fulgurum ac tonitruorum myſterio aliorum opinio. 165

Fulguris tonitruique coniunctio quid denotet? 248.2.b

Fumus.

Fumus quo ſenſu ex abyſſo prodire dicatur. 382.2.b

Fumo abyſſi quomodo Sol & aër obſcurari dicantur? ibid.c

Fumus Babylonis aſcendens in ſæcula ſæculorum quid myſticè adumbret. 630.1.d

in Fumo ſæpe Dei iram figurari. 571.2.a

Fumus cuius rei ſit ſymbolum. 573.2.d

Fumum in Scriptura à nebula ſeu nube diſtingui. ead.1.c

Fumi in ſęcula aſcendentis proponitur alia expoſitio. 635.2.a

Fumi ſymbolum ad diuinam indignationem poſſe aptari. 635.1.a

Fumus in ſæcula duraturus quomodo verè dicatur. ibid.c

diſtinctionis inter Fumum & nubem redditur ratio. 573.2.a

Fumi & nubis coniunctio in monte Sinai quid myſticè adumbret. ibid.e

Fumus cur dicatur prodire à maieſtate Dei, & de virtute eius. 571.1.c

Fumus à maieſtate Dei & virtute eius quo ſenſu dicatur prodire. 572.1.b

Fumus quid ſignificet ex auctoris placito. 571.2.d

de Fumo aſcendente in ſæcula ſęculorum, diſputatio. 545. .d

Fumus ſempiternus Apocalypſeos 14. & 19. quo ſenſu ſumatur. 546.2.a

per fumi allegoriam quid adumbretur? ibid.c

Fumi aſcendentis in ſæcula ſenſus duo, quomodo in vnum coaleſcere poſſint. ibid.e

Fumi ſymbolum quomodo poſſit aptè de Dei gloria exponi. ibid.f

Vide Abyſſus.

Fundamentum.

Fundamenta duodecim vrbis quomodo ſint mente concipienda. 708.2.f

Fundamenta muri, & nomina in eis inſcripta quinam Ioannes diſpicere potuerit. ibid.e

quo-

quomodo cum ænigmatico ſtylo cohæreat, vt Fundamentis ſingulis ſuæ ſignificationis inſcriptiones apponantur. 710.1.c
Fundamenta muri quo ſenſu dicantur ornata omni lapide pretioſo. 716.2.d
in Fundamentis duodecim Apoſtolos pro certo figurari. 709.2.f
in quo conſiſtat, Apoſtolos eſſe Eccleſiæ Fundamenta. 710.2.e
Fundamentorum Eccleſiæ ſymbolum cur Apoſtolis tribuatur. ibid.a
in Fundamentis cæleſtis Ieruſalem quid adumbretur. 695.1.f
Fundamentis illis nixa quomodo conſideranda ſit ciuitas. 709.1.e
Fundamentum Eccleſiæ eſt titulus libri inter alios inuenti in ſacri montis Granatenſis cauernis. 711.1.c

Fur.

cùm Apocalypſeos c.16.15. dicitur, *Ecce venio ſicut Fur*, de quo Dei aduentu ſit ſermo. 592.1.e
Furis aduenientis comparatio in Scriptura frequens, vbi de Domini aduentu ad Iudicium. 591.1.e
Ad quod tempus ſint referenda verba illa, *Ecce venio ſicut fur*. 592.1.c

Furia.

per Furias quid figurari exiſtimet Cicero? 378.1.e

Furor.

Furorum & irarum fons & origo. 393.2.a
Furore & ira correptos ſibi potiùs quàm aliis nocere. 394.1.e
Furor iræ Dei omnipotentis quis appellatur? 648.2.e

G.

Gabriel.

GAbrielis etymon. 118.1.e

Gad.

Gad tribui Ligurius aptatur. 760.2.b

Galbanus.

Galbanus quid ſit? 310.2.e
Galbanus miſericordiæ ſymbolum, & eleemoſynæ. 311.1.e

Gemma.

Gemmæ cur non fuerint eodem ordine in Rationali ſcriptæ, atque in Apocalypſi? 760.1.b
Gemmas duodecim fundamentorum explicandi modus communis ac receptus quis ſit? 710.1.e
Gemmarum & myſteriorum duodenario Platonem præter ſuam intentionem nonnihil adſtipulari in Phædone. 718.2.b
in Gemmarum ſingulis quid ſit indagandum, quid obſeruandum? 721.2.a
in Gemmarum applicatione num ſolùm ſit diſquirenda ea vniuſcuiuſque gemmæ ſpecies, quæ inibi, vbi Ioannes tunc morabátur, fuerit notior? ibid.c
de ordine Gemmarum Apocalypſeos. 761.1.c
pro Gemma cur Iobi 28. vitri nomen vſurpetur? 724.2.c
Gemma de qua Apocalypſeos 2.17. num ſit Carbunculus vel Adamas? 185.2.d
de ordine quo Gemmæ Rationalis in quatuor verſus ſunt diſtributæ. 761.1.a
Gemmàrum natura ac proprietatum cognitio quantopere expediat ad exactam earum applicationem in ſingulis Symboli myſteriis. 720.2.a
Gemmas, ex quibus cæleſtis vrbis fundamenta conſtabant, mirificè duodecim fidei articulis congruere. 711.1.f
in Gemmis Rationalis enumerandis Septuaginta & Ioſephum ab Hieronymo non fuiſſe correctus. 723.1.e
in Gemmis præſertim Rationalis aſſignandis quàm debeat eſſe grauis Septuaginta auctoritas. ead.2.a
de Gemmarum Rationalis partitione quæſtio, vbi earum teſtes & ordo expenditur. 759.1.a
Gemmæ ſingulæ Rationalis ſingulis tribubus aptantur, & cuiuſque ratio redditur. 760.1.d
Gemmarum Rationalis rationem & partitionem ex Apocalypſeos gemmarum ſignificatione eſſe petendam. ibid.a
de nomine Gemmis ſingulis Rationalis inſcripto conſtare. 759.2.f
in Gemmis Apocalypſeos peculiarem contineri alluſionem ad Rationalis gemmas. 721.2.d
ex myſterij ipſius cognitione exoriri poſſe lucem ad propriam illius gemmam dignoſcendam. ibid.f
Gemmæ Rationalis quo ordine numerentur in Exodo? 722.1.c
de Gemmis Rationalis diſputatio, deque earum notione. ibid.
de Gemmarum Rationalis nomine vtrum certò conſtet? ibidem.
quod attinet ad Gemmarum Rationalis enumerationem, in quo diſcrepent Septuaginta & Ioſephus. ead.2.d
in Gemmis Rationalis recenſendis defenditur Vulgatus. ibid.e
in Gemmis Rationalis Septuaginta & Ioſephus conciliantur cum Vulgato. ibid.f
Gemmæ omnes Scripturæ vtrùm ad duodecim redigantur, de quibus Apocalypſeos 21.19.20. 717.1.d
in Gemmarum applicatione quæ ſint conſideranda? ibid.f
Gemmarum huius ſymboli quanta ſit concinnitas & elégantia? ead.2.a
Gemmas pretioſas ad ſymbolicam potiùs vtilitatem, quam ad naturalem videri procreatas. ibid.c
Gemmarum aliquot nomina cur in ſacris immutata interdum reperiantur? 744.2.b
Gemmarum duodecim myſterium, quæ muris pro fundamentis ſupponuntur. 717.1.b
ſub Gemmæ eodem nomine ſæpe apud auctores proprietates valde inter ſe oppoſitas reperiri. 720.2.d
quinam Gemmas ædificare dicantur? 422.1.e
per Gemmas, aurum, &c. quid intelligat Paulus 1. Cor. 3.12. 423.1.a
in Gemmarum proprietatibus expedire non eorum ſolùm cognitionem, quæ vera ſunt, ſed ſæpe etiam eorum, quæ communi vulgi opinione iactantur. 721.1.c
Gemmæ quæ dicuntur aquæ marinæ, quæ ſint? 746.2.b
Gemmæ chryſolicæ quæ ſint? ibid.
Gemmarum Apocalypſeos quàm ſit hoc tempore difficilis cognitio, & quæ ſit huius difficultatis ratio? 720.2.b
de Gemmis plures veterum ex Plinio multa tranſcripſiſſe. 721.1.e,f
de qua Gemma ſint Apocalypſeos verba explicanda in vndecimo fundamento? 750.2.e
Vide Annulus.

Gens.

de Gente ſignatorum ac numero variæ opiniones. 345.1.f
quid iis verbis innuatur? *Quoniam datum eſt gentibus.* 415.1.e
Gentium nomine Iudæos eſſe intelligendos Apocalypſeos c.11.2. 416.1.a
Gentium electio & Iudæorum obſtinatio diuinæ prouidentiæ conſilio fuit coniuncta. 445.2.d
ad Gentium conuerſionem referri ſæpe in Scriptura,
regnare

regnare Deum & Chriſtum eius in mundo. ibid. e,f

Gentium Apoſtoli Paulus & Barnabas ab Spiritu ſancto deſtinati. 487.2.d,e

à Gentibus olim Romæ diuini honores tributi. 511.1.a

Gentes omnes bibiſſe de vino iræ fornicationis Babylonicæ, quid ſignificet? 616.1.b

Gentium nomine quinam Apocalypſeos c.20.3. intelligantur? 658.1.d

Gentium quænam gloria & honor denotentur Apocalypſeos c. 21. 26. ad cæleſtem Ieroſolymam afferenda? 767.1.e

cùm dicitur, *Gentes ambulabunt in lumine eius*, de quibus ſit ſermo? 765.2.f

Vide Atrium.

Gentilis.

quorſum Apocalypſeos c.5.15. fiat mentio Iudæorum, Gentilium, dæmoniorum, ſub nomine terræ & maris? 315.1.c

Gentiles, Iudæos, & hæreticos igne cæli myſtico de quo Apocal. 20. accenſum iri. 683 2.a

Gentilium rebellium obduratio quomodo in phialarum plagis diuinæ prouidentiæ conſilio deſeruierit? 598.1.d,e

Num de Gentilibus, an de Iudæis Apocalypſeos c. 11. 9. ſit ſermo? 438.1 f

Gentiles quo ſenſu dicantur præ dolore linguas ſuas commanducare. 584.1.c

Gentilitas.

Gentilitatis plagis phialas aptè reſpondere. 135.1.c

Gentilitatem ſemper in deterius ruiſſe. 386.2.e

Gentilitatis ſymbolum eſſe deſertum. 474.2.d

Gentilitatis typum fuiſſe Samaritanam. 387.1.d

Gentilitatis vocationem in Dei decreto ex Iudæorum reprobatione pependiſſe. 406.2.f

duplex in Apocalypſi bellum, alterum cum Synagoga, alterum cum Gentilitate. 18.2.e

Gentilitatis totius conuerſio quantopere ex Romæ vnius conuerſione penderet. 598.2.f

Gentilitatem nomine maris appellari ſolitam. 400. 2 a

Gigas.

ſub Gigantum nomine quos nam ſignificet Iſaias? 674.1.a

Gladius.

de Gladio ex ore Chriſti procedente, aliorum placita. 157. 1.f

Gladij ex ore Chriſti procedentis pictura qualis debeat eſſe? 158.1.c

Gladius cur anceps eſſe fingatur? ibid.a

Gladium eſſe gladium Spiritus, quod eſt verbum Dei. 157. 2.e

per Gladium acutum, de quo Apocalypſeos 19. quid alij intellexerunt? 649.2.a

Gladius magnus ſigilli ſecundi quid ſignificet? 327.2. b,c

Gloria.

Gloriæ Dei diſceſſum in montem apud Ezechielem non eſſe de Ieroſolymæ derelictione explicandum. 372.1. d

Gloriæ Dei egreſſus ex Sancto Sanctorum ad limen domus apud Ezechielem quid ſignificet? ibid.e

Gloriæ Dei ſeceſſio in oliuarum montem quid ſignificet? ibid.f

Gloriæ inanis duplex genus. 223.1.f

Gog, Gogus.

de nomine Gog, quæſtio. 680.1.b

nomen Gog ab Ezechiele ſapienter fuiſſe confictum videtur probabile. ibid.c

Gog & Magog etymon. 681.1.b

in nomine Gog quid myſticè figuretur? ead.2.f

Quinam myſticè vocentur Gog. 681.1.a

de Gogi & Magogi bello variæ interpretationes. 676. 1.a, Et vera auctoris expoſitio proponitur. ead.2.b

in Gogi & Magogi bellis alluſio fit ad cap. 38. & 39. Ezechielis. 677.2.a

Gogi & Magogi bellum in Apocalypſi eſſe diuerſum ab eo, cuius meminit Ezechiel. ibidem.

de quo Gogi & Magogi bello loquatur Ezechiel? 678. 1.a

Gogi & Magogi nomen ab Ezechiele Romanis ethnicis, à Ioanne verò Antichriſti militibus attribui. ead.2.e

Gogi & Magogi myſtici qui ſint? 680.2.a

de Gogo & Magogo Auguſtini opinio. 681.1.a

ſub Gogi nomine non de ſolo principe, ſed de exercitu etiam eſſe ſermonem. ibid.b

Gogum & Magogum non duos eſſe reges diuerſos. ibid.d

ſub nomine Gogi & Magogi quid lateat myſterij apud Ezechielem. ead.2.c

vtrùm in duplici Gogi & Magogi nomine duplex belli genus Eccleſiæ inferendum figuretur? 681 1.e

Gogi & Magogi exercitus cur dicatur aſcendere ſuper latitudinem terræ? ibid. f

inter nomen Gog & Magog, quod ſit diſcrimen. 681. 2.f

Vide, Antiochus, Caluiniſtæ.

Gomorrha.

Gomorrham & Sodomam poſt cæleſtem ignem in mare mortuum euaſiſſe. 437.2.b

Græci.

Græcorum imperium floruiſſe opibus ac diuitiis. 386. 2.a

apud Græcos quæ ſit numeros & aſſignandi & computandi ratio? 523.2.b

apud Græcos quando penultima acuto notatur accentu, vltimam eſſe longam. 525.1.a

Græcorum computandi ratio in milliaribus, ſtadiis, & paſſibus. 558.1.f

Græcis cur pardi ſeu pantheræ ſymbolum applicetur? 510.1.e

Grando.

in Grandine & igne alluſio fit ad ſeptimam Ægypti plagam. 373.1.a,b

inter Grandinem primæ plagæ tubarum, & grandinem ſeptimæ, diuerſitatem in textu ipſo innui. ead. 2. e

Grando in Ægyptios è cælo demiſſa qualis fuerit. 448. 2. a

Grandinis magnæ varia exempla. ibid.b

Grando nucis inſtar cum ea inſcriptione, Ieſus Nazarenus. ibidem.

per Grandinem in ſacris quid denotetur? 449.1.a

Grandinis ſymbolum ad ſeueriſſimum obdurationis ſupplicium applicatur. ibid.b,c

Grando magna quænam in Apo. verè nuncupetur? ibid e

Grando magna ſicut talentum quid innuat? ead.2.a

Grandinem horribilem qua Deus aliquos percutit, coniungi aliquando cum magna Dei ipſius in alios beneficentia, & huius diſcriminis myſteriũ. ibid.b

Grando magna ſicut talentum quid ſit? 597.1.e

Grandinis magnæ inſtar talenti quod ſit myſterium? ead.2.c

Grandine magna inſtar talenti quid figuretur. 598.1.e

Gratia.

Gratia & pax, Apoſtolica eſt ſalutatio. 106.1.a

Gratia & pax, Apoſtolica ſalutatione quid ſignificetur? 107.1.e

Gratiæ diuinæ vis ad Apoſtolicos viros in Euangelij prædicatione roborandos. 184.2.e

Gratiæ cur ab animalibus & ſenioribus actæ prius referantur, quàm quæ ab Angelis? 509.1.e

Gryphus.

Gryphi antiquum inſigne & eius ſignificatio. 268.2.b

Gubernatio.

quatuor Gubernationis optimæ virtutes præcipuas in quatuor Ioannis animalibus figurari. 264.2.c

ſuæ Gubernationis æquitatem patefacere cur inferiores moderatores expediat, Deo verò id non ſit neceſſe? 301.1.a

Gubernator.

Gubernatoris virtutes quæ appellentur? 1 9.1.b

Gubernatoris optimi virtutes quæ & quot ſint? ibid.e

Gubernatoris virtutes primariæ ab Iſaia expreſſæ. ead. a.c

Gubernatoris quatuor primæ virtutes in quatuor maiorum Prophetarum nominibus adumbrari. ibid.f

Gubernatoris primarias virtutes quatuor, non ampliùs, eſſe. 220.1.c

H.

Hæreſis.

HÆreſcos lues ac peſtis. 763.2.b

aduerſus Hæreſes aptari poſſe quod contra Iezabelem dicitur. 190.1.c

Hæreſis Nicolaitarum quæ fuerit? 175.1.f

Hæreſis Nicolaitarum num Nicolaus auctor extiterit. ead. 2.b

Hæreticus.

Hæreticorum deliramentum de marinæ beſtiæ expoſitione. 495.1.a Quod refutatur ex ipſa contextus ſerie & conſequentia. ibid.d

Diſcrimen inter Catholicos & Hæreticos in Apocalypſeos interpretatione. 17.2.a

Hæreticorum arrogantes inſcriptiones in Apocalypſin. ead.1.c

Hæreticorum ſuperbi tituli ipſorum inſcitiam tegunt. ibid.e

Hæretici verùm reuinci efficaciter poſſint negantes deſcenſum Chriſti ad inferos ex verbis primæ Petri 3.19. 738.1.e

Hæretici ſectarij ſua ſponte ad nouandam religionem procliues. 679.1 d

ad Hæreticos confutandos validum argumentum ſumi ex ordinata & conſequenti Apocalypſeos interpretatione. 17.1.a

Hæreticorum amentia figuris Apocalypſeos abutentium. 269 2.d

Hæreticorum in ſuo errore confuſio, inconſequentia, & ordinis perturbatio. 493.1.e.f

Hæreticorum reuincitur inſania ex collatione Danielis beſtiæ cum marina Apocalypſeos beſtia. ead.2.c

Hebdomada.

Hebdomadam ſiue dierum ſiue annorum eſſe vniuerſi temporis ſymbolum, & quæ ſit ratio. 410.2.c,d

Hebdomades Danielis qua ratione ſint explicandæ? 421.1.c

Hebræus.

Hebræorum reprobationis figura fuit Ieroſolymæ excidium. 440.1

Hedera.

de nomine Hederæ quid ſit dicendum, ſiue de nomine cucurbitæ, vt Septuaginta vertunt Ionæ 4.6.714. a.c

Henochus.

Henochum non fuiſſe mortuum, de fide conſtare. 429.1.a

de Henochi morte quid ſenſerit Chryſoſtomus. ibid b

Vide Elias.

Hercules.

ab Herculis columnis vſurpari ſolitum *Plus vltra*, in Hiſpanorum Regum ſtemmatis. 216.1.d

Herculis columnas multò ante Salomonis ætatem fuiſſe erectas. ibid.

Herodes.

Herodis nomen quid ſonet? 470.2.b

Hierarchia.

in Hierarchia Eccleſiaſtica quibus conueniat Seraphinorum ſymbolum. 246.1.e

in Hierarchia Eccleſiaſtica quibus conueniat Cherubinorum ſymbolum. ibid.d

in Hierarchia Eccleſiaſtica quibus conueniat Throni ſymbolum. ibid.

in Hierarchia Eccleſiaſtica eſſe philoſophandum eo modo quo de Sanctis in cæleſti. 245.2.a

Hierarchiæ primæ tres choros non eodem ſemper ordine à Dionyſio numerari. 244.2.b

quid de chororum diſtinctione in ſingulis Hierarchiis dicendum? 245.1.c

ex Hierarchiæ Eccleſiaſticæ choris non poſſe ſuo modo in choris cæleſtis philoſophari. ibid.e,f,& 2.a

Hieronymus.

Hieronymi mens de tempore quo Apocalypſis fuit conſcripta. 7.1.b

Hieronymus frequenter notare ſolet quibus in locis à Septuaginta recedat. 723.1.a

ſecundùm Hieronymum vox Apocalypſis ſacris Literis peculiaris. 7.1.f

Hieronymus interpretationem nimiùm literalem in Apocalypſi reprehendit. 39.2.d

Hieronymus quid ſenſerit de Apocalypſeos interpretatione? 19.1.f

Hiſtoria.

Hiſtoriæ Tobiæ myſterium. 360.2.c.& ſeqq.

Hiſtorias aliquot ſacras ænigmatum inſtar reconditum in ſe myſterium habere. ibid.e

Hiſtoriæ Tobiæ arcanum myſterium coniici ex verbis Angeli ad eundem Tobiam. 361.2.c

Homo.

Homines à Deo molliri & manſuefieri aduerſitatibus. 363.1.e

Hominum quantus numerus diſcordiis intereat. 394. 2.c

Homines vt aſcendant in cælum, Chriſtus in terram deſcendit. 230.2.c

per Hominum caſum eorundem conuerſionem in Scriptura myſticè figurari. 440.2.f

cur dicat Ioannes Apocalypſeos 11. 13. *Occiſa ſunt nomina hominum*, non verò Homines. 441.2.f

Hominum 7000. occiſionem de eorum conuerſione explicatum iri. ibid.b

in Hominum 7000. occiſione alludi ad locum 3. Regum 19. 18. ibid.

Homines, in quos phiala ſexta fuit effuſa, qui ſint. 577.1.b

per Hominum partem tertiam occiſam quid doceamur. 394.2.d

Homo peccati, quid ſit apud Paulum. 539.1.a

Homo rationalis & æquitatis ſymbolum. 265.2.b

Homines æſtu affligere quid ſit. 584.1.a

Homines à Deo in cordis deſideria tradi quàm graue ſit ſupplicium. 378.1.d

Homines ſanctiſſimos figurari in Ioannis animalibus. 263.1.a

hæc eſt omnis Homo, quid ſit. 167.2.b

Hominis menſura, quæ eſt Angeli, quid ſignificet. 715. 1.f

Hominem nullum (licèt ſibi altàs videatur) ſecurum ac negligentem fieri debere. 349.1.c

Hominum Chriſtianorum conſcientias ad ſeptem diſcrimina reuocari. 28.1.b,c

Vide Filius.

Hora

vna Hora poteſtatem accipere, quid ſit. 610.1.f

Horæ Iudicij, quorſum ab Angelo primo cap.14.dicatur. 536.2.c

per horam integram, & per dimidiam quid figuretur. 360.1.d,e

Hora tentationis quæ appelletur. 211.1.b

nomen Hora apud Græcos latiùs patet quàm apud Latinos. ibid.

per Horam dimidiam quid figuretur. 363.1.f

Vide Silentium.

Hoſtis.

Hoſtes populi Dei deſignari ſæpe in Scriptura ſuperborum nomine. 522.1.f

in Hoſte triplici Apocalypſeos alluſio ad Satanam, Leuiathan & Behemoth, de quibus Iob. 499.2.a

Hoſtes præcipui Euangelij Simon magus, & Apollonius Thyanæus. 517.1.a

Hoſtium trium animæ pugna in quo conſiſtat. 501.1.b

ad Hoſtes animæ quomodo ranæ poſſint accommodari. 589.2.e

Hyacinthus.

pro Hyacintho accipi non poſſe nomen Tharſis in Rationali. 744.2.e

Hyacinthos verè eſſe eos, qui nunc vulgò Sapphiri vocantur. 753.1.f

Hyacinthi colorem quomodo Plinius deſcribat. ibid.

Hyacinthi colorem ab antiquis auctoribus vocari cæruleum. ead.2.b

in Hyacintho perfecto qoalis ſit coloris tenor obſeruandus. ibid.f

in Hyacintho cuiuſmodi color fuerit probatior apud veteres. 755.1.a

Hyacinthi gemmæ colorem facilè marceſcere, & cum cæli colore mutari. ibid.b,c

Hyacinthi durities. ibid.d

Hyacinthum difficilè calefieri, & cordi mederi. ibid.e

gemmam coloris aurei vocare Hyacinthum, recens eſt inuentum. ead.2.a

Hyacinthi proprietates. ibid.b,c

vtrùm Hyacinthus Apocalypſeos Ligurio Rationalis reſpondeat. ibid.d

Hyacinthum non eſſe Rationalis Ligurium. 756.1.c

in Hyacintho figurata monſtratur vodecimi articuli fidei doctrina. ead.2.a

per Hyacinthum quomodo remiſſio peccatorum adumbretur. ibid.b

Hyacinthi color mollis ac tener quid denotet. ibid.e

Hyacinthi pueri fabula & Aiacis qui in florem Hyacinthi finguntur conuerſi, fortè in floris huius natura fundatur. ibid.d

Hyacinthi floris virtus ad medicinam efficax quid myſticè denotet. ibid.e

in Hyacintho gemma commiſerationem & ſuauitatem figurari. ibid.f

potionem ex Hyacintho gemma cordi prodeſſe, quid innuat. 757.1.a

in Hyacintho flore literæ A,I, à natura inſcriptæ, quid innuant. 756.2.b

Hyacinthum cur Apocalypſis ſubſtituerit pro Rationalis Ligurio. 757.1.b

Hydra.

Hydra ſerpens inuidiæ ſymbolum. 470.1.d

Hypocriſis.

quæ Hypocriſis ſit periculoſior. 223.1.e

Hypocriſeos duplex genos. ibidem.

I.

Iacob num Deum viderit in ſuperiori ſcalæ parte, an in inferiori. 231.2.e

Iacobo Regnum Dei oſtenſum quod ſit. 232.2.a

Iacobi filiorum nomina, eorumque etymologia. 346.1.c

per Iacobi ſcalam quid figuretur. 232.2.e

viſionis Iacobo per ſcalam oſtenſæ finis & ſignificatio. ead.1.f

Iacobi lucta noctu cœpta & ſub auroræ lucem confecta quid adumbret myſticè. 413.2.e

qoi cum Iacobo luctatus fuit, quis fuerit. 412.1.d

Iſraëlis nomen Iacobo inditum quid ſignificet, & quid eo nomine illi Deus præſignificauerit. ibidem, & e

Iacobus quid ab Angelo fuerit precatus. ibid.e

qood de Iacobi lucta dicitur, *Videns quòd eum ſuperare non poſſet*, qoomodo ſit intelligendum. ead.2.a

dum cum Iacobo fuit Angelus luctatus, quid intenderit. ibid.

Iacobi femur cur Angelus tetigerit. ibid.b

Iacobum ſuperare non poſſe quo ſenſu Angelus dicatur. ibid.c

Iacobi luctæ cum Angelo qood ſit myſterium. ibid.

Iacobum, dum fratrem fugit, cum Deo luctari quid myſticè adumbret. 413.1.a

per Iacobum & Eſau figurati Chriſtianum & Iudaicum populum. ibid.

vt Iacobus & Eſau eſſent gemelli, quàm rectè acciderit ad myſterij ſignificationem. ibid.b

cur Iacob Chriſtianum populum, Eſau Iudaicum figuret. ibid.c

per Iacobi luctam quid figuretur. ead.2.f

Iſraëlis nomen Iacobo impoſitum quid myſticè indicet. 414.1.b

Iacob quorſum ab Angelo ipſius nomen requiſierit. ibid.e

quos Iacob vidit angelos per ſcalam aſcendere & deſcendere, ſine alis eſſe conſiderandos. 13[illegible].1.b, Et cur. ibid.

in viſione Iacobi cur Deus ad imam ſcalæ partem ſit. 233.1.a

Iaſpis.

per Iaſpidem quid figuretur. 237.1.b

cur ex Iaſpide ſit pars inferior ſedentis in throno. ibid.e

Iaſpidi ſimile cur perhibeatur luminare maius ciuitatis cæleſtis. 705.2.e

Iaſpis muri ciuitatis qoid ſignificet. 715.2.f

Iaſpis ad ſigillorum vſum perapta. 727.1.b

ad Iaſpidis ſymbolum applicatio primi fidei articuli. ibid.d

Iaſpis quàm aptè ad primum fidei articulum applicetur. ibid.f

coniunctio in Iaſpide coloris viridis cum ſanguineis notis quid ſignificet. ead.2.f

Iaſpidem eſſe tutelam geſtantibus quid ſignificet. ibidem e

Iaſpidis aliæ virtutes & facultates. 728.1.a

Iaſpidis quæ ſit natura. 725.1.d

Iaſpidis nomen plures ſub ſe ſpecies complecti. ibidem e

Iaſpidem eſſe viridem ſuapte natura, latè probatur. ead.1.a

vt Iaſpidis viridis natura conſideretur ad Scripturæ vſum. ibid.b

Iaſpis olim pro amuleto geſtari ſolitus. ibid.

Iaſpide omnia olim phantaſmata fugari putabatur. ibid.c

Iaſpidis vim ad fuganda phantaſmata à B. Iſidoro pro commentitio reputari. ibid.d,e

Iaſpidi ineſſe vim ad ſtomachum confortandum. ibidem c
Iaſpidem Smaragdi ſimilem in minori Aſia eſſe frequentem, probabili coniectura aſſeri. ibid.f
Iaſpidis qualis ſpecies Apocalypſeos myſterio congruentior appareat. 726.1.b
inter Iaſpidis ſpecies, viridis eſt præſtantior. ibid.c
color Iaſpidis natiuus nonnihil varius. ibid.e
Iaſpidis antiquitas maxima. ead.2.d
Iaſpis cognitu & inuentu facilis. ibid.e
Iaſpidi illi eſſe imprimis proprium, habere vim ad phātaſmata abigenda, qui grammatias dicitur. ibid.f, & 727.1.a
Iaſpidis virtus ad ſanguinis fluxum ſiſtendum. 727.1.a
Iaſpis contra luxuriam vtilis. ibid.b
Iaſpis aptatur Nephtali. 760.2.b

Idololatria.

Idololatriam ſæpe in Scriptura ſignificari per cæli militiam. 666.2.b
Idololatriam nunquàm poſthac in mundum deinceps fore inuehendam, nec dum ipſo Antichriſti tempore. 536.1.c,d
vtrùm de propria Idololatria, an de myſtica ſit ſermo in ſexta tubarum plaga. 395.2.f
opinio de Roma ad Idololatriam reditura ſub mundi finem probabilitate caret. 21.1.a
Idololatriæ myſtica acceptio Paulo etiam vſitata. 42.2.e
Idololatria in Scriptura ſpiritualis fornicatio appellata. 605.1.c

Idolothytum.

Idolothytorum eſus & fornicatio quomodo accipienda. 191.1.a

Idolum.

Idolorum inanium cultus quando in orbem inuectus. 385

Idumæa.

in Idumæa Romanum Imperium ethnicum figurari. 546.2.f

Idumæi.

Idumæos Dauidi fuiſſe ſubiectos, quid myſticè ſignificet. 547.2.b
quomodo Idumæi Romanos adumbrarint. ead.1.e
in Idumæis quomodo figuretur Imperij Romani potentia. 548.1.c,d

Iecur.

de Iecoris fumo myſtica ſignificatio. 362.2.a
ex Iecoris fumo afflato dæmonem fugari, quid denotet. ibid.c
Iecur concupiſcentiæ ſedes. ead.1.d
per Iecur occulta deſideria adumbrantur. ibid.e
ſi Iecur deeſſet in Ethnicorum auguriis, pro infelici augurio haberi. ibidem.
Iecoris myſtica ſignificatio. ibid.e

Iehoua.

Iehoua nomen innuitur illis verbis, *Qui eſt, & qui erat,* &c. 108.1.e
Iehoua nominis etymon deſumi à verbo ſubſtantiuo. ibid.d
Iehoua nomen tria tempora complectitur. ibid.e
nomine Iehoua omnes temporis differentias comprehendi. 108.2.e
Iehoua nulla ſimplici voce Græca vel Latina exprimi poſſe. ibid.1.d
Iehoua nomen ænigmaticum & ſymbolicum. ead 2.e
Iehoua nomē quatuor literas continet. 109.1.b
Iehoua nomē in aurea Pontificis lamina impreſſū. ibi.
quatuor Iehoua literis aliud præterea ſcribi apud Hebræos nefas. ibid.c
cur nominis Iehoua literis nulla propria puncta ſubſcribi poſſint. ibid.e
Iehoua nomen cur dicatur ineffabile. ibid.f
Iehoua nomen quomodo explicet Galatinus. ead.2.e
Iehoua nomine comprehendi verbum ſubſtantiuum. ibid. f
in nomine Iehoua Trinitatis myſterium indicatur. 110.1.b, & quomodo. ibid.c
Iehoua cur perſonas diuinas in tertia perſona explicet. ead.2.a
nomen Iehoua vt plures dictiones, & vt vnicam legi poſſe inuariata eſſentiali ſignificatione. ibid.
nominis Iehoua duplex etymon. ibid.c
nomen Iehoua quo pacto ad diuinæ prouidentiæ opera referatur. ibid.e
in nomine Iehoua cur Ioannes temporum ordinem inuerterit. 111.1.a
nominis Iehoua cur Ioannes meminerit in dedicatoria epiſtola. ibid.d
in nomine Iehoua cur futurum tempus per periphraſim Ioannes enunciauerit. ibid.e,f
num in eo ordine à Ioanne ſeruam in nomine Iehoua locum habeat myſterij Trinitatis ſignificatio. ead. 2.a
nominis Iehoua ſignificatio quæ ſit iuxta Maſium. ibidem f
de nominis Iehoua ſignificatione aliorū placita. ibid.
Iehoua nomen à nullo alio deriuari, ſed eſſe ipſum verbum ſubſtantiuum. 112.1.a
de punctis nominis Iehoua ſubſcribendis quid ſentiendum. ibid.b
nominis Iehoua Græca ſcribendi ratio. ibid.d
nominis Iehoua varia apud Græcos ſcribendi ratio. ibidem.
nomen Iehoua proferri ſolitum primis ſæculis vſque ad Eſdræ tempora. ibid.e
nominis Iehoua proferendi religio quo ex tempore increbuerit. ibid.f
pro Iehoua nomen Adonai ſubſtituitur. ibidem.
pro Iehoua ſubſtitui Adonai non ſuperſtitioſè factum, vt putauit Forerius. ead.2.a
de nominis Iehoua prolatione probabilis coniectura. ibid.b

Ieremias.

Ieremiæ nominis etymon. 120.1.a
Ieremiam figurari in angelo forti Apocalypſeos 18.20. 625.2.c

Ieroſolyma.

Ieroſolyma euerſa eſt anno Chriſti 72. 7.1.d
an de Ieroſolyma agat Ezechiel in ea vrbis deſcriptione quam tradit. 264.2
ad Ieroſolymam ac templum reſpexiſſe Ezechielem in ſuæ vrbis ac templi deſcriptione. ibid.2.b
in Ieroſolymæ excidio quomodo clementiam Deus cum indignatione coniunxerit. 241.1.a
Ieroſolymæ excidium in Ezechielis curru adumbratum ad veram animarum ſalutem ordinari. 264.2.a
Ieroſolymæ excidium figura fuit Hebræorum reprobationis. 286.2.b
num Ieroſolyma figuretur Ægypti & Sodomæ nomine. 436.2.b
Ieroſolymæ quadrare nomen ciuitatis magnæ, & nomen etiam Sodomæ. ibid.d
Ieroſolymam cur Ioannes non proprio nomine compellarit. 437.1.a
Ieroſolymæ decimæ partis ruina quo ſenſu accipienda. 440.2.d
Ieroſolymæ conuerſionem ſub ſupplicij & vindictæ ſpecie figurari. 441.1.e

Ieroſolymæ cæleſtis excellentiæ, quas Ioannes recenſet. 694.1.c
Ieroſolymæ cæleſtis magna illa lux quid innuat. ead.2.f
Ieroſolymæ cæleſtis murus altus & pretioſus quid ſignificet. 69 .1.b
Ieroſolymæ per portas quid denotetur. ibid.d
Ieroſolymæ cæleſtis portas nunquam claudi, quid ſit? ibid.e
Ieroſolymæ cæleſtis fundamentis quid adumbretur. ibid.f
Ieroſolymæ cæleſtis ædificij proportio & æqualitas quid innuat. ead.1.a
Ieroſolymæ cæleſtis magnitudo ingens quid innuat. ibid.
per Ieroſolymæ cæleſtis aurum plateæ & ædificiorum quid figuretur. ibid.d
Ieroſolymæ vitæ fluuius quid indicet. ibid.
Ieroſolymæ cæleſtis arbuſta, & vitæ lignum quid adumbrent. ibid.e
Ieroſolyma noua de cælo deſcendens quæ ſit. 698.1.e
Ieroſolyma cæleſtis cur appelletur noua. ead.a.c
Ieroſolyma noua quo ſenſu dicatur de cælo deſcendere. ibid.d
Ieroſolymam nouam vtrùm Ioannes è cælo deſcendere viderit. 699.1.e
Ieroſolyma antiqua quot portas haberet. 706.1.e
diſcrimen inter Ieroſolymam cæleſtem & alias ciuitates in montibus ſitas. 703.1.b
Ieroſolymæ veteris portas ab aliis duodecim, ab aliis nouem aſſignari. 706.1.d
Ieroſolymæ portæ ad quas mundi plagas ſpectarent. ibid.f
Ieroſolyma noua de cælo deſcendens quæ ſit. 214.1.e

Ieſus.

Ieſus, eſt nomen, quod in calculo Pergameno promiſſo inſcribitur. 183.1.f
Ieſu Chriſti teſtimonium habere quid ſit. 490.1.f, 644.2.f
Ieſus nomen Græcè quem numerum conficiat. 525.2.d

Iezabel.

quænam ſit quæ Iezabel à Chriſto vocatur. 188.2.b
Iezabelis nomine Synagoga Iudæorum Indicatur. 189 1.f
quod contra Iezabelem dicitur, poſſe etiam aduerſus hæreſes aptari. 290.1.e
Ieſabel myſtica quo ſenſu Dei ſeruos ſeducere dicatur. ead.2.e
Iezabel qua ratione in lectum dicatur mittenda. 191.1.d
Iezabelis filiis comminatio intenta quæ ſit. ead.2.a

Ignis.

quo ſenſu iuxta Paulum ille cuius opus arſerit, ſaluus dicatur futurus, ſic tamen quaſi per ignem. 423.2.a
quaſi per ignem, num de igne purgatorij ſit explicãdum. ibid.b
Ignis purgatorij quomodo poſſit etiam locum habere in verbis Pauli, *ſic quaſi per ignem.* ibid.e
Ignis de cælo deſcenſurus Apocalypſeos 20. vtrum materialiter ſit accipiendus. 683.1.a
dum dicitur ignis exire de ore eorum, alluſio ſit ad ignem, quem ter Elias de cælo deſcendere fecit. 432.1.e
Ignis è duorum teſtium ore prodiens de quo igne explicandus. ibid.d
in Igne pedum angeli fortis alludi ad ignem ſacrificij Eliæ, & ad ignem Nehemiæ. 402.1.b
ab Igne miraculoſo in Moſaici tabernaculi dedicatione, vſque ad ignem item miraculoſum in Salomonici templi dedicatione primaria, quot anni ſint intercepti. 421.1.f, & 2.a
Ignem de cælo deſcendentem Apocalypſeos 20. de animarum conuerſione eſſe explicandum, ex ipſo contextu probatur. 684.1.a
per Ignem tum in Moſaico tabernaculo, tum in templo ſub Salomone & ſub Nehemia miraculosè accenſum quid figuratum ſit. 421.2.c
per ignem & ſulphur quid in Apocalypſi ſignetur. 542.1.f
Ignem Domini ſiue ſanctum aquis extingui non potuiſſe. 402.1.e
Ignem altaris Domini fuiſſe miraculoſum. ibid.d
Ignis cur infrà appareat in Ezechielis figura. 239.2.f
per ignem inferiori parti figuræ Ezechielis ſubiectum quid ſignetur. ibid.
Ignis proprietates & ſymbolica ſignificatio. 153.2.d
Ignis fulminis ad interiora penetrans. 129.1.b
Ignis metaphoram pro tribulatione in Scriptura eſſe frequentem. 423.1.c
Ignis probatio apud Paulum 1. Cor. 3.17. quid ſignificet. 422.2.d
de quo Igne ſit ſermo Apocalypſeos cap. 20. num. 8. 683.1.e
Ignis altaris holocauſti ſignificatio myſtica. 154.1.e
quid per ſanctum Dei ignem figuretur. 402.2.b
Ignem Domini eſſe in Sion, & caminum in Ieruſalem quid ſit. 421.2.d
per ignem cæleſtem quid figuretur tum in Moſis tabernaculo, tum in Salomonis templo accenſum. ibid.e,f

Ignorantia.

Ignorantiam appellari in ſacris ſpiritum ſoporis, & ſpiritum mendacij. 341.2.c
Ignorantia figuratur in quarta plaga tubarum. 376.1.f
Iudæorum ignorantia cuiuſmodi fuerit. ead.2.f
Ignorantiam Iudæorum illis à Moſe fuiſſe multò antè prædictam. 377.1.b
Ignorantiæ Iudæorum ſymbolum. ibid.e
in Ignorantia Iudæorum quomodo aptè conſiderari poſſunt tres claritatis & cognitionis partes. ibid.e
Ignorantiæ plagam ad rebelles omnes Iudæos ſeſe extendere. ead.2.a
Ignorantiæ plaga vtrùm ſit grauior ſubſequente, necne. ibid.e
Ignorantia quæ inter Iudæorum plagas quartum habet locum qualis ſit. 454.2.b

Imperium.

ad Imperij vnius durationem vnius lunæ tempus ſymbolicè referri. 385.2.b,c
in Imperio Chriſti ferreo duo conſideranda. 196.1.a
ſub Imperij duriſſimi ſpecie adumbrari Euangelicam perfectionem. 194.2.a
Imperij Romani potentia quomodo in Idumæis figuretur. 548.1.d
Imperium Romanum ethnicum in Idumæa figurari. 546.2.f
Imperio Romano ethnico Eccleſiam perſequenti quo ſenſu congruat victoris nomen. 599
Imperio Romano ethnico cur Idumææ nomen imponatur. 547.1.c
Vide Beſtia.

Improbus.

Improborũ ſuppliciũ cur Deus plerũq; differat. 332.1.d

Incarnatio.

Incarnationis ſymbolum Carbunculus. 183.1.a,b
Incarnatio diuini Verbi quomodo adumbretur in Carbunculo. 733.2.c
in Incarnationis myſterio diuina potentia quantopere enituerit. 734.1.a,b

Incenſum.

Incenſum.

Incenſum, de quo Apoc. 8. eſſe rhymiamata. 369.1.f

Incenſi oblatio & proiectio prunarum in terram quid ſignificent. ead.2.d

Indignatio.

Indignationis nomine apud Iſaiam denotari Antichriſti perſecutionem. 674.1.b

Infernus.

Infernus quo ſenſu ſumatur in quarto ſigillo, & quomodo in primos Chriſtianos ſæuiſſe dicatur. 330.1.e

per Infernum & mortem vtrùm idem omnino ſignificetur Apoc. 20. 14. 688.2.e

Infernum & mortem in quarto ſigillo vt perſonas tragicas induci. 330.1.a

Infernus & mors in ſacris aliquando vt diuerſæ perſonæ, aliquando vt eædem inducuntur. 161.1.e

Inferni & mortis claues eſſe eaſdem cum claue cæleſtis Dauid. 163.1.a,b

Infernum & mortem eſſe inſtrumenta Chriſti ad veram ſuorum viam. 330.1.d

Infernum & mortem in eadem accipi ſignificatione, quoties in Apocalypſi coniunctim ponuntur. 688.1.c

Infernus in Scriptura quo pacto accipi ſoleat. 162.1.a

Inimicus.

Inimicorum conculcatio quo pacto accipiatur in Apocalypſi. 151.2.e

Inſcriptio.

Inſcriptiones portarum duodecim, de quibus Apoc. 21. cuiuſmodi fuerint. 706.2.e

diſcrimen inter Inſcriptiones portarum, quas aſſignat Ezechiel, & quas Apocalypſis. ibidem.

Inſula.

per Inſulas & montes quid denotetur. 3:5.1.f

in Inſularum & montium fuga quid denotetur. 596.2.e

in Inſularum & montium motione alludi ad extremi iudicij ſigna. 359

Interficio.

vt ſe inuicem Interficerent, quo ſenſu dicatur. 317.2.d

Interpres.

Interpretibus Septuagin a plus fidei quàm Chaldaicæ paraphraſi eſſe habendum. 723.2.e

Ioachimus Abbas.

Ioachimi liber vaticinium de ſummis Pontificibus continens iure à ſapientibus exploditur. 16.2.d

de Ioachimi reuelationum veritate non conſtare. 36.1.b

Ioachimum in Trinitatis myſterio errasse. ibid.e

Ioannes.

Ioannes cur fleuerit, neminem fuiſſe inuentum qui librum reſeraret. 302.1.d

Ioannes an ſit, vel Chriſtus, qui dicitur omnium quæ dicta ſunt perhibere teſtimonium. 777.2.e

Ioannem plorantem cur vnus de ſenioribus conſoletur. 303.2.d

Ioannem quo ſenſu Angelus à ſui adoratione arceat. 644.1.f

Ioannes quænam ſcribere iubeatur. 166.2.b

Ioannes cur in cælum euocetur, ac tollatur. 230.1.c

Ioannem Apocalypſeos c. 17. in deſertum deferri quid ſit. 605.2.f

Ioannes quem ordinem ſeruauerit in ſeptem epiſtolis. 171.2.b

Ioannis dignitas ex Angelo qui ad eum mittitur. 102.2.c

Ioannes quid ſcribere voluerit Apocalypſeos c. 10. 4. 403.2.e

Ioannes quomodo in cælum euocetur, & aſcendat. 231.1.b

viſionis Ioannes narrationem de qua Apocalypſeos cap. 13. cur à poſtrema ordiatur parte. 559.2.b

Ioannes quem ordinem ſeruaret in ſeptem vrbium enumeratione. 139.2.e

Ioannem oportere iterum prophetare quomodo accipiendum. 408.1.d

Ioannem abſque ſcala ad cælum aſcendiſſe quid ſit. 233.2.d

Ioannem Euangeliſtam figurari in angelo per medium cæli volantem. 535.1.a

Ioannes cur in ſua viſione conuertat oculos. 164.2.a

Ioannes cur ad vnam de Eccleſiæ futura felicitate enunciationem, non verò ad aliarum rerum prædictarum nuncium venerabundus procideri. 644.1.a

Ioannem ad Chriſti pedes procidere quid ſignificet. 159.2.b

Ioanni quænam promittantur initio cap. 4. oſtendenda. 231.1.e

Ioannes cur dixerit, *Fecit nos regnum*, & non, *fecit nos reges.* 122.2.b

à Ioanne duo indicia data ad Apocal. expoſitionem. 19.1.b

Ioannes cur dixerit, ſe in ſpiritu fuiſſe in montem ſublatum. 704.1.e

Ioannes cur viſiones in cælo habuerit, veteres verò prophetæ in terra. 233.1.e

quæ Ioanni apparuit figuræ, quis fuerit ſcopus. 164.1.e

Ioannes quæ indicia ad Apoc. expoſitionem conducentia reliquerit. 18.1.f

de Ioannis adoratione qua angelum adorare voluerit, opiniones variæ referuntur obiter, ac reiiciuntur. 643.1.b,c, & vera auctoris ſententia ſtatuitur. ead. 2.d

à Ioanne fuit perceptus ſenſus totius ænigmatis Apocalypſeos. 103.1.a

Ioannem ad Chriſti pedes proſterni non tam ad reuerentiam, quàm ad trepidationem referendum. 159.1.f

Ioannem non ſcripſiſſe Apocalypſin ante Ieroſolymæ excidium. 6.2.b

Ioannes cur toties iteret *duodecim millia ſignati.* 312.1

Ioannes cur Apoc. 4. militantem inſpiciens Eccleſiam tollatur in cælum, & triumphantem viſurus in montem eueharur. 703.1.e

Ioannes cur in nomine Iehoua temporum ordinem inuerterit. 111.1.a,b

Ioannem minimè fuiſſe deceptum in Angeli cognitione, ad cuius pedes procidit. 643.1.e

verba illa Apocalypſeos 22. 8. *Et ego Ioannes qui audiui, & vidi hæc*, eſſe quaſi proprij nominis ſubſcriptionem. 773.1.f

Ioannes ex huius Apoc. libri ſymbolis magis illuſtratus euaſit. 26.2.e,f

Ioannes cur priùs audierit vocem tubæ, deinde vocem aquarum. 165.2.c

Ioannes vtrùm Apoc. reuelationibus fuerit nouas veritates edoctus. 26.2.f

Ioannis nominis etymologia. 388.1.e

Ioannes cur viderit in facie primæ figuræ lucem ſolis. 165.1.b

à Ioanne ſe adorari cur Angelus prohibeat, redditur alia ratio. 644.2.b

Ioas.

Ioas quid ſignificet. 473.2.b

Iobel.

Iobel quid in ſacris ſignificet. 136.1.c

Iobel, id eſt, buccinæ etymon, ex Maſio. ibidem.

Ioel.

Ioel cur non dixerit, *Mittite falces, & vindemiate*, ſicut Ioannes in Apocalypſi. 556.2.c
Ioel ad quos ſermonem conuertat in ſua cap.3. vindemia. ead.1.f
Ioel in ſua illa vindemiæ allegoria, qua de re ſermonem inſtituat. ead.2.a,b

Ioſephus.

Ioſepho Sardonyx aptatur. 760.2.e

Ioſias.

Ioſias rex vbi fuerit occiſus. 125.1.d

Ira.

Ira myſtica cur dicatur iracundia Dei viuentis in ſæcula. 570.1.d
Iræ Dei lacus magnus quid ſit. 556.2.f
quæ Dei Ira præſtantur? 40.2.e
liquor, qui vocatur Ira Dei, quiſnam ſit. 569.1.e
Ira Dei duplex in Apocalypſi. 149.2.a
quænam ira fornicationis denotetur Apocalypſeos c. 14.8. 538.1.d
Iræ Dei quoties in Apoc. mentio fiat, & qua diſtinctione ac myſterio. 562 2.a,b
Iræ nouiſſimæ ratio in omnibus phialarum plagis quomodo eluceat. 583.2.c
Vide Furor, Deus, Chriſtus.

Irenæus.

Irenæus quid de Apocalypſeos interpretatione ſenſerit. 19.1.f
Irenæus num fuerit Thyatiræ Epiſcopus, ad quem Ioánes ſcripſit. 169.1.b,c

Iris.

Iris & tempeſtatis, & tranquillitatis prænuncia. 238. a.c
per Iridem Ioanni viſam Apoc.4. paſſio Domini figuratur. 237.2.d
Iridem loco arcæ Ioanni fuiſſe viſam. 291.1.d
Iris à Ioanne viſa ex ſolo viridi colore cur conſtaret. 257.2.d
in Iride qui ſulcant colores, & quo ordine apparere. ibid.a
Iris in capite Angeli fortis cuius fuerit figuræ, & cuius ſignificationis. 398.2.f
per Iridem quid figuretur. 237.2.c
Iris Apoc.4. tota ex Smaragdo Chriſti paſſionis ſymbolum. 735.1.c
Iris Ezechieli viſa quo pacto ſit concipienda. 140.2.b
Iris Ezechielis num ex igne pendierit, ab ipſo Propheta non explicatur. ibid.c
Iridem ex ignis ſplendore oriri non ſolere. ibid.c
Iris, & pacis, & indignationis ſymbolum. ibid.f

Iſachar.

Iſachar aptatur Amethyſtus. 760.2.d

Iſaias.

Iſaiæ nominis etymon. 120.1.a
Iſaiæ Triſagion quid ſignificet. 255.1.d
Iſaiæ locus cap.16.1. explicatur. 529.1.b
Iſaiæ cap.21. argumentum proponitur. 298.1.e
quem Iſaias in throno ſedentem vidit, quis ſit. 235. 2.c

Iſis.

Iſidis nomen, quid etymo, quid ſignificatione importet. 108.1.f

Iſraël.

Iſraëlis nomine cur Chriſtianus populus denotetur. 346.1.c
Iſraëlis & ſingularum tribuum nomina myſticè item ſumi debere. ibid.c
inter Iſraëlis tribus cur Dan non numeretur. eadem 2.c

Iſraëlita.

Iſraëlitæ ſpirituales cur vndis non ſubmergantur. 561. 2.c

Iubilæum.

Iubilæi annus vnde dictus. 136.1.b
Iubilæi annum olim bellicis tubis promulgari ſolitum apud Hebræos, & huius rei myſterium. 131.1.e

Iuda, Iudas.

Iudæ nomine quid innuatur Zachar.12.5. 444.1.a
Iuda & Iſraël pro eodem ſumi ſolere poſt Babylonicam captiuitatem. ibid.c
in nomine Iuda apud Zach c.12. 4. non comprehendi Iudæos qui obſtinati perſtiterunt. ibid.e
Iudas quo ſenſu dicatur pugnaturus aduerſus Ieruſalem. 443.1.f

Iudæa.

terram pro Iudæa accipi Apoc.8.7. 375.1.d
Iudæam palmis abundaſſe præ ceteris regionibus. 215. 2.c

Iudæi.

Iudæorum populo cur nomen Ægypti imponatur. 547.1.e
Iudæorum conuerſionem ſub mundi finem futuram, non obſtare iuramenti Angeli fortis perpetuitati. 405.2.a
in Iudæorum lamentis viri ſeorſum, mulieres ſeorſum plangere conſueuerunt. 127.1.c
Iudæorum derelictio, & ad Gentes commigratio vbi, & quomodo acciderint. 445.1.d
Iudæorum annos quantus timor occuparit in Romanorum aduentu. 336.1.e
Iudæos dicturos montibus, *Cadite ſuper nos*, quo ſenſu prænuntiauerit Chriſtus. ibid.f
Iudæorum deſiderium mortis non ex præſentis mali triſtitia, ſed ex impendentis formidine proficiſci. ead.2.a
Iudæi quales quondam fuerint, quales modò, poſtquã diuinitus ſupplicio affecti ſunt. 437.2.b
cum Iudæorum obduratione quorſum Apocalypſeos 11.15. ſubiectio regni mundi Chriſto, & regnum ipſius Chriſti perpetuum componatur. 445.2.c
de Iudæorum rebellium morte non agi in quarto ſigillo, ſed de morte eorum qui Chriſtum ſunt ſecuti. 323.1.a
Iudæos intelligi per nauigantes. 375.1.d
Iudæi increduli quo ſenſu Dei gloriam dediſſe perhibentur. 442.1.d
Iudæorum plagis tubas aptè reſpondere. 135.1.e
falſus rationis prætextus quem Iudæi ſuo in Chriſtianos furori prætendebant. 395.1.f
Iudæos apud Ioelem in Ægypto adumbrari. 547.1.b
Iudæos ſub Idumæorum nomine ab Iſaia intelligi, & quare. 535.1.e
quomodo Iudæos adumbrarent Ægyptij. 547.1.e
in Iudæorum ſupplicio oſtendiſſe Deum qua ſit ratione in hæreticos animaduerſurus. 379.1.b
traditur vera ſeptimæ plagæ interpretatio de Iudæorum obdutatione. 445.1.d
ingens fructus in Iudæorum conuerſione ex Iacobi minoris prædicatione perceptus. 440.1.a
Iudæorum obſtinatio & Gentium electio diuinæ prouidentiæ conſilio fuère coniuncta. 445.2.c
Iudæorum cæcitas & amentia. 438.1.b
Vide, Gentilis, Ignorantia, Plaga.

Iudicium.

Scripturæ loci, in quibus videtur eſſe ſermo de extremi Iudicij diei ſignis. 336.2.f
Iudicij extremi meditatio quàm ſit efficax. 747.2.d
non ita aptè diei Iudicij quadrare Myſterij nomen. 406.2.e

Iudicia Dei quo ſenſu dicantùr iuſta & vera. 619.2.f
Iudicij diem præceſſura ſigna qua ratione ſint reapſe complenda. 333.2.b
de B. Vincentij perſuaſione circa Iudicij extremi diem quid dicendum. 36.1.d,e
Ioelis loci, qui diem Iudicij ſonant, quomodo intelligendi. 337.2.b
ad extremi Iudicij diem vtrùm referatur laus quæ Apocalypſeos 5.13. Deo defertur. 315.1.d
ad Iudicij extremi ſigna alludi in montium & inſularum motione. 335.2.e
Iudicium execrabile portare quid ſit. 544.2.a
ad vltimum Iudicij diem vtrùm poſſit referri Chriſti aduentus, de quo Paulus, cùm dicit, *Illuſtratione aduentus ſui.* 541.1.a
Iudicij extremi deſcriptio exorditur à verſu 11. cap. 20. Apocalypſeos. 685.2.b
ad Iudicij extremi diem an ſint referenda hæc verba, *In diebus vocis ſeptimi angeli.* 406.1.a
vbi de Domini aduentu ad Iudicium frequens eſt in Scriptura comparatio furis aduenientis. 591.1.e
Iudicij dies quo ſenſu verè dicatur propè eſſe. 10 2.2.a
vtrùm poſt deuictum Antichriſtum certum aliquod temporis interuallum poſſit deſignari, quo finito extremum mox Indicinm ſit futurum. 684.2.c

Iudico.

verbum Iudicari Apocalypſeos 11.18. ad quid referatur. 446.2.f

Iulianus.

cur Iuliani perſecutionis mentio in ſeptem beſtiæ capitibus non fiat. 503.1.f

Iuramentum.

Iuramenti Angeli fortis periphraſim eſſe ſubiectæ materię congruentem, & quid per talem periphraſim ſignificetur. 404.1.f, & 2.a
in Iuramento Angeli fortis quorſum ſæculi ſæculorum, ſiue æternitatis mentio. ead.2.e
Iuramentum angeli fortis reſpondere iuramento angeli Danielis. 405.2.c

Iuſtificatio.

de Iuſtificatione mentionem cootineri, cùm Apocalypſeos 4. dicitur, *Quia tu creaſti omnia*, &c. 290.1.b

Iuſtus.

Deus non permittit vt Iuſtus aliquis cadat, & damnetur, quin alium eius loco ſubſtituat. 211.1.a,b
Iuſti, veri reges dicti. 227.1.c
Iuſtos quomodo nulla ex ſeptem plagis contingat. 342.2 b,c
quo ſenſu ſit Iſaias explicandus, cùm omnes Chriſtiani populi Iuſtos dixit. 768.1.a
Iuſtorum duplex genus aſſignari. 775.1.a

L.

Labium.

LAbia Iſaiæ carbunculo mundari quid ſit. 185.1.b

Labor.

Laborum & calamitatum ingens ſolatium. 161.1.e
Labores per noctem denotari. 413.1.e
Laboribus in nos immiſſis quid Deus inteodat. 363.1.c

Lacryma.

Lacrymàs à ſuorum oculis abſtergere, quo ſenſu dicatur Deus. 355.1.f

Lacus.

Lacus iræ Dei magnus quis ſit. 556.2.f
Lacum extra ciuitatem calcari quid ſit. 557.1.c

Lamentatio.

quo pacto Ezechielis locus de Lamentationibus & Væ, ſit intelligendus. 297.2.d

Lampas.

Lampades ſeptem à Ioanne viſæ quomodo ſint concipiendæ. 249.2.a
Lampadum earundem ſignificatio. ibid c

Laus.

Laudis ſeptemplicis Apocalypſeos capite quinto collatio cum laude item ſeptemplici capitis ſeptimi. 315.2.d
in Laudum ſeptenario cap.5. & 7. cur ordo immutetur. 314.1.b
Laus omnium creaturarum quæ Deo defertur Apocalypſeos 5.13. vtrùm ad extremi iudicij diem aptè deferatur. 315.1.d
Laudes quatuor, quas Agno vniuerſæ tribuunt creaturæ Apocalypſeos capite quinto, ad primorum quatuor ſigillorum myſterium referri. ead.2.a
Laudum quatuor, quæ Deo & Agno deferuntur Apocalypſeos capite 5. num. 13. quæ ſit interpretatio. ibid.b
Laudes decantatæ Deo ab angelis Apocalypſeos capite ſeptimo, numero 12. vtrùm ſint ſeptem, an octo. 354.1.f
in Laudibus Apocalypſeos 7.12. cur addatur in principio, & fine, *Amen.* ead.2.c

Leæna.

Leænæ ſymbolum cur Chaldæis attribuatur. 510.1.d

Leo.

Leo magnanimitatis ſymbolum. 264.2.e
Leonem vincere & aperire librum quid ſit 304.1.e,f
in eo quòd Leo vocetur, qui mox agnus appareat, elegans antitheſis. ead.2.b
Leonem & tigridem eadem voce originali vſurpari interdum in Vulgata. 509.1.b
Leonis os Apocalypſeos cap.13. numer. 2. quomodo accipiendum. ibid.e
Leonis os ad eius rugitum eſſe referendum. ead.1.a
Leo ſuperbiæ ſymbolum. ibid.f
Leo cur dicatur phialas angelis dediſſe. 568.2.b

Leui.

Leui aptatur Smaragdus. 760.1.f
Leui nominis etymologia. 127.1.c

Libellus.

Libellum in manu apertum cur Angelus fortis habuerit. 407.1.b
in Libello Angeli fortis ſit alluſio ad librum Ezechieli traditum, vt eum deuotaret. ibid.e
Libellus Ezechieli & Ioanni ad deuorandum traditus, cur in ore fuerit dulcis. ead.2.a
Libellus prædictus vtrique cur inſuper in ventre redditus fuerit amarus. ibid.c
Libellus cap. 10. cur cum virga cap. 11. coniungatur. 409.2.a

Liber.

Liber à Ioanne viſus Apocalypſeos 5. cuiuſmodi fuerit? 293.1.a
Librum fuiſſe intus & foris ſcriptum, quando potuerit Ioannes aduertere. ibid.b
Libri ſigilla quomodo ſint conſideranda. ibidem c
Liber prædictus quid ſignificet. ead.2.a,b
Libri dicti expoſitio de ſacra Scriptura vtrùm ſit literalis. ibid.c
in Libri oſtenſi Ioanni ſymbolo quæ ſcripturæ pars figuretur. ibid.d
ad Libri ſignati plenam intelligentiam quorum myſteriorum cognitione opus ſit. 294.1.b,c
Liber ſignatus Ioanni viſus quid ſit. ibid.e
Librum ſignatum in dextera Deum habere quid ſit. ibid.f
Liber cur ſignatus fuerit, donec ab agno reſeratus fuit. ead.2.a

Libri viſi à Ioanne ſignificationem non ad vetus modò Teſtamentum, ſed ad nouum ſe extendere. ibid.b
Liber ſignatus vtrùm omnes totius Scripturæ partes complectatur. ibid.e
in Libro ſignato myſteria clauſa quæ ſint præcipuè. ibid.f
Librum eſſe ſcriptum intus & foris quid ſit. 295.1.e
in Libro ſignato quorſum paginæ exterioris & interioris mentio. ead.2.a
io Libri externæ & internæ paginæ diſtinctione aliquid myſterij latere, coniecturis probatur. ibid. e,f
Liber ſignatus Apocalypſeos reſpicit ad locum Ezech. 2.9.& Iſaiæ 29.11. 297.2.a,& ſeq.
Libri Ezechielis myſterium vtrùm idem ſit cùm myſterio libri ſignati Apoc. ibid.b
in Libro Ezechieli oſtenſo non ſolùm ſupplicia, ſed beneficia etiam contineri. ibid.c
in Libro Ezechieli viſo ſufficiens eſſe fundamentum ad ſuppliciorum & beneficiorum diſtinctionem. ibid.d
inter Libros Ezechieli & Ioanni viſos diſcrimen. ibid.f
Liber Ezechieli oſtenſus cur non ſit ſignatus. 298.1.a
Libros Ezechielis & Ioannis eſſe diſtinctos peculiari diſcrimine quàm ſit congruenter. ibidem c,d
Libro Iſaiæ ſignato qua ratione Ioannis liber per alluſionem reſpondeat. ibid.d
Librum aperire quid ſit; diſſentiunt auctores. 301.2.d
Librum aperiendi vera ratio & explicatio. ibidem f
Liber cur Ioanni clauſus adhuc & obſignatus repræſentaretur. 302.1.a
Librum aperire quo ſenſu grammatico accipiendum. ibid.e
neminem fuiſſe inuentum qui Librum reſeraret, cur Ioannes fleuerit. ibid d
quia ſignato hoc libro veteris Teſtamenti prophetias excludunt, minimè ſcopum attingere. ead. 2. b,c
Librum aperire nemo poterat, quid ſit. ibid.e
Librum reſpicere quo ſenſu dicatur. 303.1.c
Librum videre bifariam accipi poſſe. ibid.
Agnum quaſi occiſum Librum accipere & aperire voluiſſe, quid denotet. 307.2.d
in eo quòd agnus Librum aperuerit, & rurſus liber clauſus apparuerit, quod ſubſit myſterium. 308.2. c,d
in libri inuoluti comparatione quid denotetur. 335.2.d
Libri Tobiæ præcipuam intelligentiam ad illius hiſtoriæ myſterium eſſe referendam. 360.2.c
in Libri mentione, quem Angelus fortis habebat, cur diminutiuo vtatur Ioannes. 402
Liber cur perhibetur apertus antequam ſigilla dicantur reſignata. 308.1.a
de Libro vitæ deleri, quid ſit. 204.2.b
ex Libris canonicis multorum inſcriptiones non ab ipſis ſacris ſcriptoribus, ſed ab Eccleſia additæ. 7.1.e
ex Librorum ſacrorum obſcuritate vtilitas. 21.2.e
in Libro vitæ agni quorumnam nomina dicantur non eſſe ſcripta. 513.2.c
Libri, qui Apocalypſeos 20.num.12. dicuntur aperti, qui ſint. 686.2.a,b
Liber vitæ, de quo Apocalypſeos cap.20.num.12. quis ſit. 687.1.d
Liber inter alios in ſacris montis Granatenſis cauernis inuentus, cui titulus, *Fundamentum Eccleſiæ.* 711.1.c
cur Danieli dicatur vt librum obſignet, Ioanni verò ne obſignet prophetiam. 774.1.e
in hoc Libro Apocalypſeos quid obſignatum permanſerit. ibid.f

Libido.

Libidinē ferè comitantur crapula & ebrietas. 180.2.b
Libido ac luxuria Nicolaitarum. ibid.c

Lignum.

Lignum vitæ quo pacto ſumatur Apocalypſeos capite 2. 176.2.e
Lignum vitæ de ſacra etiam Eucharistia exponitur. ibid.d
Lignum vitæ in cæleſti Ieruſalem quid adumbret. 695.2.e
Lignum vitæ Apocalypſeos 22. pro pluribus vſurpatur. 770.2.c
Lignum Apocalypſeos cur dicatur *vitæ.* 771.1.c
in Ligno vitæ Apocalypſeos 22. quid adūbretur. ibid.
in Ligni vitæ foliis ſacras cæremonias ac pia verba denotari. 772.1.b

Ligurius, Lyncurius.

pro Ligurio Rationalis cur Apocalypſis Hyacinthum ſubſtituerit. 757.1.b
Ligurio Rationalis vtrùm Hyacinthus reſpondeat. 755.2.d
Ligurium cur Septuaginta Rationalis gemmam vocarint, non Lyncurium. 756.1.b
Ligurium Rationalis non eſſe Hyacinthum. ibidem c
Ligurij ſiue Lyncurij proprietates. ibid.d
Ligurium ſiue Lyncurium eſſe genus quoddam ſuccini. ibid.a
Lyncurij gemmæ etymologia. ibid.b

Lilium.

Lilium exaltationis ſymbolum. 216.1.b
Lilia cur cum malogranatis in templi columnis fuerint coniuncta. ibidem.

Limbus.

Limbus nomen ſanctorum Patrum ſinui inditum, quid ſignificet. 737.1 e
alia omnino Limbus acceptio. ibid.f
ad Limbum Patrum triumphatricem deſcendere, non fuiſſe Chriſti animâ indignum. ead.2.b

Linum.

Lini proprietates, & myſtica earū ſignificatio. 145.1.b
Linum albi coloris nimiùm tenax. ibid.c
Lini robur ac fortitudo. ibid. d, eiuſdem tolerantia. ibid.e iuſdem mira tenuitas. ibid.f, eiuſdem vtilitas in nauigatione. ibid.
Lini Achaici ingens æſtimatio. ead.2 a

Litera.

primas tantùm Literas nominis compendioſè ſcribi ſolitas in publicis ſcriptionibus. 109.2.a

Locuſta.

per Locuſtas deſignari cordis deſideria. 382.2.f
Locuſtæ ex fumo putei quo ſenſu prodire dicantur. ibid.e
Locuſtæ natura & conſideratio. 383.1.a
Locuſtā impinguari quid ſit apud Eccleſiaſten. ibid.c
Locuſtas eſſe cæcas ex Plinio. ibid.f
Locuſtis poteſtatem dari, ſicut habent ſcorpiones terræ, quid ſit. ibid.& 2.a
inter locuſtas Apocalypſeos, & Ægypti diſcrimen. 384.1 b
Locuſtæ Ægyptiacæ vtrùm Ægyptios ipſos, an ipſorum tantùm ſata & arbores inuaſerint. ibidem c
Locuſtarum plagam quomodo effugiant Dei ſtigmate inuſti. ibid.e
Locuſtarum plagas ſuo etiam modo poſſe ad Chriſtianos ſuis concupiſcentiis deditos, atque adeò ad imperfectos Religioſos applicari. 385.1.c
Locuſtarum Apocalypſeos per quinque menſium duran-

durantium alluſio ad communis diluuij tempus, illuſtratur amplius. 387.1.2,b
Locuſtæ quo ſenſu ſimiles equis ad bellum paratis dicantur. 389.2.b
Locuſtis quorſũ coronę ſuper capita affingãtur. ibid.f
Locuſtis quorſum datæ facies hominum. 390.1.a
Locuſtis cur dentes leonum afficti. ibid.
Locuſtæ quomodo ſtridorem edant. ibid.d
per Locuſtarum vocem alis editam quid adumbretur. ibid.e
Locuſtarum rex quiſnam. ead.2.e
Locuſtæ & ipſarum rex cur ex abyſſo prodire dicantur. ibid.f
Locuſtarum regem de inordinato amore proprio poſſe etiam congruenter explicari. 391.1.e
Locuſtis nomen beſtiæ in Scriptura familiare. 436.1.a
Lucuſtæ quàm rectè dicantur facere bellum contra Dei teſtes. ibid.d

Longinus.

Lunginum, qui Chriſti latus perfodit, viſum ſanguine & aquâ Chriſti lateris recepiſſe, ait Nazianzenus. 126.2.d
Longinus Martyr fuit. ibid.e

Loquela.

Loquelam dæmonis, mundi & carnis in tribus ranis adumbrari. 589.2.b

Loquor.

Loqui palàm, & ænigmaticè, ſunt inter ſe oppoſita. 105.1.d
Loqui magna, quid ſit. 513.1.b

Loth.

Loth filij Maob, & Ammon. 548.1.a

Lucas.

Lucam Euangeliſtam in vno è ſenioribus Ioannem ſolante fortè adumbrari. 304.1.c

Lumen.

de quo Lumine ſermo ſit, cùm dicitur, *Ambulabunt gentes in lumine tuo.* 766.1.b

Luminare.

Luminare maius cæleſtis ciuitatis cur ſimile iaſpidi perhibeatur. 705.2.c
Luminaris maximi effectus quomodo ſit concipiendus. 704.1.c
Luminare maius diuinitatem ſignificans quo loco ac ſitu eſſe conſiderandum ſit. ibid.f

Luna.

Lunam pro Chriſti humanitate accipi. 334.2.a
Lunæ pars tertia quo ſenſu dicatur percuſſa. 376.1.c
Luna pedibus mulieris ſuppoſita qua ratione pingi debeat. 453.1.b
Luna pedibus mulieris ſuppoſita, num pro re vili ſit ſumenda. ibid.c
Luna in Apocalypſi ſymbolum humanitatis Chriſti. ead.2.d
Luna Chriſti humanitatem ſignificans cur ſub mulieris pedibus ſupponatur. 454.2.b
Luna quo ſenſu dicatur facta vt ſanguis. 334.2.c
Lunæ ſymbolum quàm aptè congruat ad Chriſti humanitatem ſignificandam, expenditur. 455.2.b
Lunæ ſymbolum ad Chriſti humanitatem, ex quibus locis Scripturæ deſumatur. 461.2.a
Lunam minui in conſummatione quid ſit. 456.1.d
Lunæ influxus in inferiora corpora. ead.2.a
Lunæ ſpiritalis, id eſt Chriſti influxus in ſuos fideles. ibid.b
in Luna ſummam Chriſti humilitatem & exaltationem figurari. ibid.c
Lunæ ſymbolum quinam ex Patribus ad Chriſti humanitatem applicent. ibid.d
Luna ſub pedibus mulieris vtrùm conſideranda ſit accreſcens, vel decreſcens. 457.1.d
Lunæ ſymbolum ad B. Virginem ſecundariò applicatur. ead.2.a,b
Lunæ ſymbolum ad Virginem à Patribus applicari. 458.1.d
in Lunæ ſymbolo denotatur admirabilis in B. Virgine virginitatis & fœcunditatis coniunctio. 459.1.a
Lunam à veteribus Ethnicis caſtam vocari. ibidem.
Lunam ſimul cum ſole fœcunditatis eſſe originem. ibid.b
per Lunam indicari B. Virginis excellentiam inter omnes Sanctos. Ibidem.
in Lunæ ſymbolo figurari præcipuam Virginis excellentiam, quòd ſit mater Dei. ibidem.
Lunæ eclipſis vnde proueniat. ead.2.c
Lunæ & ſolis eclipſis ſymbolum Chriſti paſſionis, & Iudæorum excæcationis. ibidem.
Lunæ efficientia expenditur in maris fluxu & refluxu, & ſymbolica illius repræſentatio. 460.1.d
in Lunæ etiam defectu circa Chriſti paſſionem philoſophari pariter poſſe. 459.2.e
à Lunæ efficientia duas veluti cruces in Oceani aquis imprimi ſub ſingulis polis ſingulas. 461.2.f
Lunam erubeſcere quid ſit apud Iſaiam. 666.2.b

Lunaticus.

de Lunaticis, déque myſtico eorum ſymbolo conſideratio. 461.1.d
Lunaticis Topaziũ prodeſſe quid adumbret. 749.2.f

Lutherani.

Lutherani Apocalypſi auctoritatem derogant. 17.2.b

Lux.

Lux, quam initio creauit Deus, quid myſticè. 298.2.e
Lucem ac vitam ſæpe in ſacris, nec ſine myſterio, copulari. 769.1.e
per lucem in electro clauſam in figura Ezechielis quid ſignificetur. 240.1.a
Lux illa ingens, qua cæleſtis Ieruſalem fruitur, quid ſignificet. 694.2.f
Lucis nomen tam Hebraica phraſi quàm Latina tribui aliquando *vitæ*. 674.1.e

Luxuria.

Luxuria quomodo nautis applicetur. 622.2.c

M.

Machabæi.

MAchabæorum nominis origo. 109.2.b
Machabæorum bella fuiſſe Eccleſiæ perſecutionum figuram, & cur. 164.1.a
in Machabæorum ſepulchro erectas columnas, trophæa fuiſſe. 216.1.b

Madian.

vox Madian quid ſonet. 548.2.a

Madianita.

per Madianitas quid ſignificetur. ead.1.f

Magiſter.

Magiſtri etymologia quomodo templi Cherubinis poſſit aptari. 278.2.f

Magnes.

Magnetis duplex facultas. 196.1.d
Magnes quomodo nauticæ acui imprimat qualitatem. ead.2.a.b
Magnes natura ſua cæli polos & ventorum plagas deſignat, quæ proprietas priſcis hominibus fuit ignota. ead.1.d
Magnetis hæc natura, quando in ipſo deprehendi ſoleat. ibid.f

Magnetis partem alteram directè ad Septentrionem, alteram ad Meridiem reſpicere. ead 2.a
Magnes quando nauticæ acui imprimat qualitatem quam habet reſpiciendi polos. ibid.b
Magnetem præſente adamante ferrum dimittere, nec ad ſe trahere putarunt veteres, aliis item viſum eſt, vim ſuam amittere, vtrumque verò falsò. ibid.d
Magnetem hac virtute priuare poſſe ignem, & quomodo? & ſymbolica prædictorum ſignificatio. ibid. & e
de Magnete locus inſignis Platonis. ibid.f
Magnetis vtramque virtutem in ferro illi adiuncto multò maiorem ineſſe. 197.1.b
Magnetis, eiuſque proprietatum myſtica ſignificatio. ead.2.b
ferrum Magnete contactum quantò maius pondus, quàm Magnes ipſe attollat. ead.1.d
Magnetem vitro conficiendo admiſtum, eiúſque rei ſymbolum. 252.2.b
Vide Ferrum.

Magog, Magogus.

de nomine Magog quæſtio. 680.1.e
vrbs Magog vbi fuerit ſita. ead.2.b
vrbs Magog cur fuerit appellata Hieropolis. 681.2.d
vrbs Magog idololatriæ metropolis. ibid.c
nomē Magog quomodo apud Ezechielem ſumatur. ead 1.c
Magogi ſignificatio vtrùm ad apertam perſecutionem congruenter referatur. 682.1.a
Scythas à Magogo filio Iapheti genus ducere ſecundùm Ioſephum. 680.[illegible].f
Vide Antiochus, Gog.

Malogranata.

Malogranata cur in columnarum capitellis efficta. 215.2.e
Malogranata in qua capitelli parte fuerint expreſſa. ibid.f
cum Malogranatis cur lilia in columnarum capitellis fuerint coniuncta. 216.1.b

Malum.

de Malis benefacere melius Deo viſum, quàm nulla mala eſſe permittere. 300.1.d

Mamilla.

ad Mamillas præcinctum quid propriè ſit. 146.2.c

Manna.

Manna abſconditum quid ſit. 181.1.e
Manna abſconditum ad Euchariſtiam applicatur. ead.2.c
Manna abſconditi nomine vtrùm de cæleſti beatitudine agatur. ibid.d

Mare.

Mare dupliciter in Scriptura accipitur. 249.2.e
Mare ante Dei ſedem viſum veri maris referre ſimilitudinem multis placet. ibid.
Mare viſum à Ioanne fuiſſe maris ænei ſimile vt verius affirmatur. 250.1.a
quòd Mare in eodem libro ænigmaticè accipiatur, nihil obſtare. ibid.b
Mare viſum à Ioanne ob veri vitri ſimilitudinem dici vitreum. ibid.e
Mare vitreum qua ratione conſiderandum ſit. ibid.f
Mare æneū vtrùm ſit perfectè hemiſphæricū. ead.2.a
de Maris vitrei myſterio variæ auctorum ſententiæ. ibid.d
Mare vitreum ſumi pro pœnitentiæ Sacramento. 251.1.d
in Mari æneo non bene omnia Sacramenta figurari. ead.2.a,b
Mare æneum quem ad finem fuerit inſtitutum. ibid.e
in duodecim bobus Mare æneum ſuſtinentibus quid figuretur. ibid.f
pœnitentia per Mare vitreum figurata non ad ſacramentalem tantùm, ſed ad pœnitentiam etiam in voto extendenda eſt. 252.1.c
Mare viſum à Ioanne, cur non abſolutè cryſtallinum, ſed vitreum cryſtallo ſimile fuerit. ibidem d
per Maris vitrei capacitatē quid adumbretur. ead.2.e
per labium Maris vitrei ad modum lilij repandi quid ſignificetur. ibid.e
Mare æneum ex mulierum ſpeculis factum, quid figuret. ibid.f
Salomonis templi Mare æneum cur Ioanni viſum fuerit vitreum. 251.2.f.252.1.a
cur Apocalypſeos c.15. vbi Maris vitrei fit mentio, non addatur, *ſimile cryſtallo*. ibid.d
Maris mirabiles elationes quæ ſint. 135.1.b
per Mare Gentiliſmum denotari in Apocalypſi. 400.1.a
Maris tempeſtas cuius præſertim belli ſit ſymbolum. ead.2.c
Maris mortui bitumen, eiúſque natura. 437.1.d
Maris fluxus & refluxus vnde proueniat, & quo tempore ac modo contingat. 460.1.d
in Maris fluxu & refluxu peculiaris conſideratio. ibid. f, & ſeq.
qui Maris receſſum & acceſſum referunt in humiditatem quæ à Luna in partem aëris & aquæ ipſi Lunæ ſubiacentem deriuetur, improbantur. ead.2 d,e
de Maris æſtuum acceſſu & receſſu myſtica conſideratio. 461.1.b
Maris nomine quid ſignificetur. 485.1.e
per Mare ſignificari mundum. 501.1.a
Mare vitreum priùs Ioanni viſum, poſtea ſeptem Angelos phialarum. 559.2.d
Maris vitrei cum ſeptem tubarum plagis quæ ſit connexio. ibid.f
ſub Maris vitrei nomine Apocalypſeos 15. quid myſterij deliteſcat. 565.1.e
Mare cur ad priſci Iſraelis tranſitum ſuas vndas diffiderit, nouus verò Iſraël myſticus ſuper vndas gradiatur. ead.1.b
ſuper Mare ſtantes Apocalypſeos c.15.2. quo ſenſu dicantur. 564.[illegible].c
Maris vitrei nomen Apocalypſeos 15. pro veri maris ſimilitudine, ac Apocalypſeos 4. pro vaſe æneo vſurpari, & quæ ſit huius diſcriminis ratio. 565.1.a
Mare Apocalypſeos c.11. cum Auguſtino myſticè eſſe accipiendum. 897.1.b,e
Mare iam non eſt, quo ſenſu dictum. ead.[illegible].f
quaſi Maris ipſius plagam ſanguinis colorem, & piſcium interitum concipiendum eſſe. 579.2.c
quo ſenſu dicatur omnis anima viuens fuiſſe mortua in Mari. ead.1.a,f

Margarita.

Margaritæ pretioſæ vnde æſtimentur. 149
Margaritæ duodecim per ſingulas, quomodo intelligendum. 761.1.f
ſingulæ portæ ciuitatis Apocalypſeos 21.21. quonam ſint conſiderandæ ex ſingulis Margaritis factę. ead.2.a b
in Margaritarum magnitudine myſterium deliteſcens. 762.1.d
Margaritæ ſymbolum ad Religioſorum vitā. ead.2.b
Margaritas ex cæli rore confici, quid innuat. ibidem.
Margaritam multiplici cute conſtare, cuius rei ſit ſymbolum. ibid.
Margaritarum pretium & æſtimatio quid myſticè deſignet. ibid.c.d
Margaritæ candor, eiúſque ſymbolum. ibid.e
Margaritæ rotunda forma, quid ſignificet. ibid.f
Margaritarum nuditas quid ſignificet. 763.1.a
Margaritarum læuor quid ſignificet. ibid.

Margaritarum pondus quid ſignificet. ibidem.
Margaritarum alia proprietates ad Religioſos applicatæ. ibid.e
Margaritarum ſoliditas quid ſignificet. ibid.e
Margaritas aceto diſſolui quid ſymbolicè innuat. ead. 2.a
Margaritam in ſenecta rugis torpeſcere quid ſignificet. ibidem c,d
Margaritam clara luce illuſtratam intus nonnihil rubeſcere, idque cuius rei ſit ſymbolum. ibidem e

Maria Virgo.

in Mariæ duplici etymo, virginis tum humilitatem tum exaltationem indicari. 458.2.c
Maria ſonat ſtilla, ſiue gutta maris. ibid.
Maria idem quod excelſa. ibid.e
Mariæ nominis etymon quatenus guttam ſonat; ad Margaritarum procreationem poſſe aptè applicari. ibid.f.& 459.1.a
Maria Virgo Eccleſiæ baſis. 459.1.c
de Maria Virgine vt de hominum mediatrice aptè enunciari quæ de Chriſto, vt de præcipua bonorum noſtrorum cauſa dicuntur. 457 2.d
Multa ex his quæ Eccleſia de Maria Virgine cantat, ad Chriſtum primariò, ſecundariò ad Virginem referri. ibid e f
Diſſentaneum non eſſe, ſed valdè conſentaneum, vt de Chriſto, & eius matre Maria in eodem loco agatur. ibid. e
Mariam ſanctiſſimam in ſuo cantico ad Ioannis, Zachariæ & Elizabethæ nomina, eorumque etymologiam alluſiſſe. 388.1.f
Mariam virginem cur Chriſtus poſt ſuam aſcenſionem tamdiu in terris reliquerit. 459.1.e,f
Mariæ virgini applicatur Eccleſiaſtici locus, *Minuetur in conſummatione.* 458 2.b
Mariæ virginis auxilium quanti ad Eccleſiæ propagationem interſit. 459 2.a
Vide Luna.

Martyr.

Martyribus quàm ſit vtilis tyrannorum crudelitas. 229
ad Martyres aptè referri coccineum colorem. 606.2.f
Martyres eſſe glorioſos Chriſti athletas. 179.1 b
Martyrum mors quaſi ſacrificium pro peccatoribus oblatum. 438.1.d
Martyrum cædem ſignificari per vindemiam. 553.1.c
Martyrum ſub altari clamor qualis ſit. 331.2.d
in Martyrum occiſione diſſimulatæ quomodo fuerint diuinæ prouidentiæ quatuor partes. 557.2 d
Martyrum ſanguine ebria cur dicatur meretrix 6 8.1.e
de quibus Martyribus ſermo ſit in ſigillo quinto. 351. 2.b
Martyrum cur ſpeciatim fiat mentio, cùm omnes Sancti ſint prima reſurrectione, & cæleſti regno fruituri. 671.1.e
Martyrum robur ac fortitudinem ab Spiritu ſancto dimanaſſe. 749.2.b
Martyres Chriſti cur non dicantur reſurrexiſſe, ſed ipſorum animæ. 672.2.c
Martyrum omnium in terra occiſorum ſanguis cur vni Romæ ethnicæ adſcribatur. 627.1.b
in Martyrum cæde quomodo ſuam Deus iram oſtendat. 553.2.f
ad Martyrum ſanguinem figurandum expreſſionem muſti in vindemia eſſe appoſitam. ibid.c,d

Medi.

in Medorum ac Perſarum Imperio delicias ac blandimenta corporis fuiſſe dominata. 386.2.b
Medis ac Perſis cur viſi ſymbolum accommodetur. 510.1.e

Mendacium.

Mendacium non eſſe inuentum in ore eorum quo ſenſu dicatur. 533.2.e

Mendax.

Mendaces quinam dicantur. 702.1.c

Menſa.

Menſa templi quid ſignificet. 141.2.a
Menſam propoſitionis reſpiciebat candelabrum templi, & cur. ibid.c
Menſæ propoſitionis cur nulla mentio in viſione Apocalypſeos 4. fiat. 292.1.d
Menſa propoſitionis quid ſignificaret iuxta Philonem. ibidem.
per Menſam propoſitionis quid myſticè ſignificetur. ead. 2. a
Menſa propoſitionis cur fuerit omiſſa. ibid.

Menſis.

de Menſium quinque ſpatio, eorúmque myſterio. 384. 2.a
in Menſium quinque ſpatio, quo locuſtarum plaga duraſſe dicitur, quid innuatur. 385.1.b
alluſionis ad Noëi diluuium in quinque menſibus factæ quis ſit ſenſus. ibid.c
Menſium quinque ſpatij alluſio vnde conſtet. ead.1.a
Menſes quinque, quibus communis terræ durauit eluuio, quid ſignificent. ibid.d
Menſes quadraginta duo quomodo ſint accipiendi. 416.1.f
Menſes quadraginta duos Apocalypſeos 11. in ſenſu myſtico, non proprio, eſſe accipiendos. ead.2.d
Menſibus ſingulis in Apocalypſi non dari amplius triginta dies. 417.2.c

Menſura.

Menſuras ſingulares ſacræ Scripturæ quando ſpeciatim examinare oporteat. 3 8.1.c
Menſuram humanæ ſtaturæ ab aliis maiorem, ab aliis minorem conſiderari. 409.1.d
Menſuram arundineam cap. 20. Apocalypſeos ſex cubitis conſtare. 715.2.a
de Menſura humanæ ſtaturæ maxima eſſe ſermonem. Apoc. 21. ibid.& b
Menſuræ humanæ qua angelus ædificium dimetitur, quod ſit myſterium. ibid.& c

Mercator.

Mercatores quinam nuncupentur Apocalypſeos 18. 616. 2. f
Mercatorum lamentationes Apocalypſeos 18. qoo pacto ſunt accipiendæ. 622.1.a
in Mercatoribus Romam lamentantibus quinam figurentur. ibid.d
in Mercatoribus plorantibus Babylonem quomodo denotetur auaritia. ead.2.c
Mercatores quo ſenſu dicantur longè à Romæ incendio ſtare. ibid.e
in Mercatorum fletu congruenter inſeri nimium deliciarum & ſumptuum exceſſum. 623.1.b
Mercatores cur Apocalypſeos 18. flere dicantur. ibidem e
quaſi ad Mercatorum ſingulos dicta ſunt conſideranda illa verba, *Poma deſiderij*, de quibus Apocalypſeos 18. 614.1.b
de quibus Mercatoribus ſit ſermo Apocalypſeos 18. dum dicitur, *Mercatores horum*, &c. ead.2.c
Mercatoribus quidnam cæleſtis vox edicat, quod ad myſterium attinet. ibid.b

Meretrix.

poculom in Meretricis manu poſitum quid ſignet. 607.1.c
Meretricis magnæ nomen Romæ imponi. 604.2.e

Meſſias.

ad Meſſiæ aduentum probandum eſſe congruentem quatuor

quatuor ſigillorum repræſentationem. 321.2.e

Meſſis.

in Meſſe myſtica cur Chriſtus ſit qui falcem mittit, & in vindemia non Chriſtus, ſed Moſes myſticus. 555. 2.h

Michael.

ſub Michaëlis & angelorum eius nomine qui figurentur. 478.2.h
Michaëlis tum figura, tum nomen Chriſto ſymbolicè quadrare. 479.1.a,h
Michaëlis nomen olim apud Iudæos vſitatum, eoque multos ea ipſis fuiſſe vocatos. ibidem c,d
quorſum dicatur, *Michaël & angeli eius præliabantur*, & non, *Draco pugnabat, & angeli eius.* ibid.f,& 480. 1.a
Michaëlis & eius angelorum ſecunda ſignificatio. 481.1.c
cùm Daniel ait, *In tempore illo conſurget Michael*, da quo tempore agat. 476.1.f
Michaelem eſſe Mathathiæ figuram apud Danielem. ead.2.e

Miles.

antiqua conſuetudo Milites in cute ſcribendi puncturis. 541.1.e,f

Millenarij.

Millenariorum opinio de Apocalypſi omnino fabuloſa. 10.1.h
Millenariorum explicantium maris Beſtiam de Antichriſto, auctoritatem in hac parte fidem non facere. 493.1.d
Millenariorum de Beſtia maris mentem, ſi rectè inſpiciatur, ad interpretationem de Romano Imperio ſatis inclinare. 494.1.a
Millenariorum error quis fuerit. 661.1.e
Millenarij vnde ſui erroris anſam arripuerint. ead.2.a
Millenariorum fabulam quinam ex veteribus fuerint ſecuti. 659.2.d
Millenarios alioqui deceptor, in Apocalypſeos tamen ſerie, & acoluthia rectè proceſſiſſe. 661.2.h
Millenarij quot annos totius orbis durationi tribuerint. ibid.d,e

Milliare.

Milliare vnum quot ſtadiis conſtet, iuxta Romanorum numerandi rationem. 558.2 d
Milliaria, quibus Palæſtina protenditur, ad Græcorum computationem, non ad Romanorum eſſe reuocanda. ibidem f

Minæ.

Minæ, quas tertius angelus Apocalypſeos 14 9. intendit, contra quos potiſſimum iactentur. 541.2.f

Miſceo

Miſcere in Scriptura interdum ſumi pro infundere. 542 .d

Miſericordia.

Miſericordiæ ſymbolum eſt oliua. 431.2.a
Miſericordiam per oleam ſignificari. 246.2.a
Miſericordiæ ſymbolum galbanus. 311.1.e
Miſericordiam in baculo figurari. ibidem.
Miſericordia Dei in ſupplicio inferendo. 371.1.e
Miſericordia Dei in Eccleſiam quãta fuerit. 629.2.a,b
Miſericordia Dei magna, cuius & ſanctiſſima Virgo, & Zacharias in ſuis canticis meminere, in quo conſiſteret. 388.2.b
Miſericordiam magnam delitеſcere ſub myſticæ vindictæ nomine. 194.1.e

Miſſa.

Miſſæ ſacrificium adumbrari in agno occiſo. 307.1.e
Miſſæ ſacrificium adumbrari in ſeniorum adoratione Apocalypſeos 4. 289.2.d,e
Miſſæ ſacrificium adumbrari per citharas & laudes. 310.1.e
de Miſſæ ſacrificio ſecundaria phialarum eſpoſitio. 570.2.c
ad Miſſarum ſacrificia fortè haberi reſpectum in allegoria conuiuij. 642.1.a,b

Moabitæ.

cùm de vindicta de Moabitis ſumenda Prophetæ ſermonem inſtituunt, quònam potiſſimùm finem dirigant. 548.2.a
cur Deus ſuo populo præciperet vt Moäbitis ingreſſu Eccleſiæ interdicerent. ibid.c,d
per Moabitas quinam myſticè figurentur. ead.1.f

Monarchia.

in quinque diluuij menſibus figurari mundi miſeriam ſub quinque Monarchiis. 387.1.a
Monarchiæ præcipuæ orbis quæ fuerint. 385.2.d
inter Monarchias illas veteres gradatio, & quid imprimis in earum ſingulis floruiſſe videatur. 386.1.f
Monarchias quatuor mundi non poſſe in marina Beſtia ſignificari. 506.1.c
Vide Aſſyrius, Chaldæi.

Mons.

Mons Libanus vnde dictus. 153.1.a
Mons Oliuarum ad Orientem vergens quid ſignificet. 372.1 f
Mons magnus in mare miſſus quid denotet. 374.2.c
Mons cur fingatur in mare deiectus. ibid.d
Mons, in quem Ioannes fuit euocatus, qua ratione ſit conſiderandus. 702.2.d
Vide Inſula.

Morior.

Mori in Domino quid ſit. 550.1.a

Mors.

Mors & infernus in ſacris aliquando vt diuerſæ perſonæ, aliquando vt eadem inducuntur. 162.1.e
Mors ſecunda quæ ſit. 179.1.c,689.1.c
à Morte ſecunda liberationem eſſe effectum Euchariſtiæ. 179.2.c
Mors quo ſenſu ante pedes Dei ire dicatur. 318 2.d
de Morte eorum, qui Chriſtum ſunt ſecuti, agi in quarto ſigillo. 3.3.1.a
Mortem ſeruis Chriſti eſſe viam ad veram vitam 330. 1.c.d
Morti poteſtatem dari ſuper quatuor partes terræ, quid ſit. ead 2.a
explicandi Mortium quatuor genera ſimplicior modus, quas primi Chriſtiani patiebantur. ibid.f
Mors cur equo vehatur, cùm infernus ſubſequatur pedeſter. 331.1.a
Mors pro vera ſui mortificatione interdum in Scriptura ſumitur. 549.1.d
Vide Clauis, Infernus.

Mortificatio.

cum Mortificatione orationem coniungi debere. 362. 2.e
Mortificationis ſtudium in primitiua Eccleſiæ Chriſtianis. 321.1.f,& 2.a
doctrina de vera requie quam iuſti per ſui Mortificationem aſſequuntur ſpiritualium virorum propria. 550.1.e

Mortuus.

Mortui maris quid differant à mortis & inferni mortuis. 688.1.f
Mortuos appellari eos, qui amori proprio, & inordinatis appetitionibus mortui ſunt. 742.1.f
de Mortuis maris, mortis, & inferni quo ſenſu, ſiue diſtinctione ſermo ſit. 687.1.c
quid innuatur iis verbis, *Ceteri mortuorum non vixerunt.* 670.2.e
Mortui qui in Chriſto ſunt, reſurgent primi, quid ſit. 688.2.d
cùm dicitur, *Beati mortui*, quinam dicantur mori. 549.1.b

quod appelletur tempus Mortuorum iudicari. 446.2.e

Moyſes.

in Moyſe figurari legem. 426.2.e
Moyſes vtrùm in proprio corpore apparuerit in Chriſti transfiguratione. ibid.e
Moyſem figurari per angelum aquarum. 554.1.e,f
Vide Elias.

Mulier.

Mulieris volatus in deſertum quid ſignificet. 18.2.c
Mulieres duæ amphoram portantes apud Zachariam, quid ſignificent. 216.2.a,b
ſuper Mulieris caput cur ponantur ſtellæ, quæ Apoſtolorum ſunt ſymbolum. 457.1.b
in Ioannis de Muliere amicta ſole viſione, aliquam eſſe ſolis eclipſis ſpeciem, & quæ ſit eius ſignificatio. 460.1.a,b
Mulierem myſticam Apocalypſeos 12. eſſe eandem, quæ in ſacra Scriptura vocatur Sion. 462.1.b
Mulier myſtica Apocalypſeos 12. appellatur Ieruſalem cæleſtis. ibid.d
Mulieris Apocalypſeos 12. fœturam non de vno ſolùm filio, ſed de pluribus eſſe accipiendam. ibid.f
Mulierem in deſertum fugere, quid ſit. 474.2.c
Mulieris in deſertum fuga quando acciderit. 475.1.d
Mulier vtrùm cum Luna pedibus ſuppoſita fugiſſe cenſenda eſt. ibidem.
Mulier quandiu in deſerto degiſſe dicatur. ead.2.a
Mulieri num alæ ſint datæ antequam ſe fugæ mandare cœpiſſet, an poſt fugæ initium. 486.1.b
Mulieris alarum duarum quod ſit myſterium. 487.1.a
dom de Mulieris alis agitur Apocalypſeos 12. cur Pauli & Barnabæ mentio fiat? 487.2.c
Mulierem ali à facie ſerpentis quid ſit? ead.1.f
Molieri cur alæ aquilinæ, non columbinæ affingantur? 488.1.d
Mulierem quomodo terra adiuuerit? 490.1.b
de Molieris ſemine qui ſint reliqui, qoibus draco bellum intulit? ibid.d
vtrùm in aquis moltis, ſuper quas Mulier ſedet, ſermo ſit de aquis fluminis, an de aquis maris? 612.2.a
Vide, Eccleſia, Fœmina.

Mundus.

ab origine Mundi, Apocalypſeos 13.8. quo ſenſu intelligatur? 514.1.e
Mundus per Tobiæ piſcem figuratus, quomodo ſuperandus? 362.1.a
Mundum dupliciter conſiderari poſſe. 652.1.b,c
Mundi princeps eiicietur foras, dupliciter explicatur. 483.1.d
Mundi finem fore, vbi perfecta de Antichriſto victoria comparetur. 684.2.b

Murus.

Murus altus & pretioſus cæleſtis Ieruſalem, quid ſignificet? 695.1.b
numerus cubitorum 144. quibus ciuitatis Murorum altitudo conſtabat, quid myſticè ſignificet? 714.1.c

Myrrha.

Myrrha ſymbolum pœnitentiæ. 311.1.c

Myſterium.

ex Myſteriorum ſacrorum noua comparatione, noua ipſorum cognitioni lux oboritur. 27.1.e
Myſterij Dei nomen quadrare in ſacris Iudæorum reprobationi, & electioni Gentium. 406.1.d
Myſterium iniquitatis, quid ſit apud Paulum? 539.1.e
Myſterij quid lateat in quater iterata negatione, *Non audietur in te.* 626.2.a
quæ Myſteria in Triſagio includantur? 236.1.c
quid Myſterij latere poſſit in numero 666. 524.2.c, 525.2.b

N.

Nabuchodonoſor.

NAbuchodonoſoris ſuperbia auream ſtatuam fabricare præcipientis vnde occaſionem ſumpſerit? 385.2.c

Nares.

in Naribus indignationis & iræ indicium. 311.1.a

Nathan.

nominis Nathan etymologia. 127.1.c

Nauigans.

per Nauigantes intelligi Iudæos. 375.1.d

Naues.

per Naues quid figuretur in ſecunda tubarum plaga? ibidem.

Nauta.

in Nautis Romam lamentantibus quinam figurentur? 622.1.d
Nautæ quo ſenſu dicantur longè à Romæ incendio ſtare? ead.2.c
Nautarum lamentationes Apocalypſeos 18. quo pacto ſint accipiendæ? ead.1.a

Nehemias.

ab illo Nehemiæ ſacrificio & templi dedicatione ad diem Pentecoſtes hebdomadum Danielis ſpatium iuſtè fluxiſſe. 421.1.f
à Nehemia reædificatio templi facta, & celebri ſacrificio conſecrata, quo anno ac menſe fuerit? ibid.e,f

Nephtali.

Nephtali aptatur Iaſpis. 760.2.b

Nero.

Neronis perſecutio quo prætextu inceperit. 490.2.c
Neronis perſecutionis initium non toto Imperio cōmune, ſed Romæ peculiare. ibidem.
Neronis perſecutio quandiu durauerit? 410.2.a
Nero veneficiis addictiſſimus. 489.2.c
Neronis perſecutio cur ſpecialiter per flumen Draconis figuratur? ibid.c,d
Neronis perſecutionis mentio cur in beſtiæ marinæ capitum ſeptenario nulla ſit? 502.1.c,f
inter Neronis perſecutiones, & reliquas ſubſecutas diſtinctio. 491.2.b,c
Neronis perſecutionem deſignat fluuius ex ore Draconis prodiens. 489.2.b

Nicolaitæ.

Nicolaitarum hæreſeos cur Apocalypſis meminerit, non verò aliarum? 39.1.a,b
Nicolaitæ in quo doctrinam Baalami ſint ſecuti? 180.1.b
de Nicolaitarum erroribus quæſtio. ibid.e
Nom ſint accipienda ſpiritualiter quæ de fornicatione, & idolothytorum eſu Nicolaitis tribuuntur? ibid.f, & 2.a
Nicolaitarum libido atque luxuria. ead.2.c
de Nicolaitis cur ſimpliciter fiat ſermo, de Synagoga verò ſymbolicè? 18[illegible].d
Vide, Hæreſis.

Nigror.

Nigror cuius rei ſit ſymbolum? 314.2.c

Noceo.

qui Nocet, noceat adhuc, quo ſenſu dicatur? 774.1.d

Noëus.

incredulorum ſub Noëi tempore cur ſolùm fiat mentio 1. Petri 3.20. 739.2.a

Nomen.

Nominum Hebraicorum alia complexa, incomplexa alia. 108.2.c
Nomen in annuli gemma cælari ſolitum. 583.1.e
Nomen nouum in calculo inſcriptum quod ſit? ibid.f
Nomen in calculo inſcriptum quomodo nemo norit, niſi qui accipit? ead.2.a

Nomen viuentis habere quid ſit? 201.2.e
in Nomine viuentis quodammodo reſpici ad Epiſcopi etymologiam. ibid.f
ſed habes pauca Nomina, quo ſenſu dicatur? 203.1.e
Nomen quando poſſit eleganter poni pro re cuius eſt nomen? ibid.d
Nominis Chriſti virtus non in characteribus ipſis, ſed in rei veritate conſiſtit. 214.1.e
in Nominis Ieſu characteribus variatio. ead.2.a
Nominis numerus quid ſit? 521.2.b
cùm dicitur Apocalypſeos 13. *Nominis numerus*, non poteſt intelligi Antichriſtus. 524.1.e
numerus Nominis quid dicatur? 513.2.e
de Nominis numero referuntur aliorum expoſitiones. 526.1.e
quod Nomen eo numero 666. adumbretur? 524.2.c
Nomen Dei in Beatorum frontibus inſcriptum quid ſignificet? 772.2.b
Vide Character.

Nouitas.

quæ Nouitas explicandi Scripturam ſit laudabilis? 29.2.e
de Nouitate expoſitionis admittenda vel reiicienda, controuerſia magni momenti eſt. 30.2.e
in Nouitatis cenſura requiritur prudentia. ibid.f
quæ exponendi Nouitas damnanda? 31.1.b
Nouitatem cum antiquitate coniungit noſtra Apocalypſeos explicatio. 34.1.b

Nouum.

Noua cur aliqua pleriſque videantur, alioqui antiqua iam & recepta? 27.2.d

Nubes.

Antitheſis inter Nubes, & verbum Videndi. 124.1.a,b
Nubis myſtica ſignificatio. 127.1.d
Nubium natura ac proprietates. ibid.e
Nubes Dei currus. ead.2.c
Nubis multiplex vſurpatio in Scriptura. ead.1.e
præcipuæ Scripturæ hiſtoriæ in quibus Nubium fit mentio. ead.2.e
de Nubis columna quæ populum præcedebat. ibidem d
Nubes in monte Sina ad legis promulgationem viſa. ibid.e
Nubes in Moſis tabernaculo & Salomonis templo apparens. ibidem.
Nubes in Chriſti transfiguratione. ibid.f
Nubes præcipuum Diuinæ prouidentiæ inſtrumentum. 128.1.b
in Nubibus mirè effulgent ſeptem Diuinæ prouidentiæ ſpiritus. ibid.
Nubium duplex conſideratio. ibid.d
Nubes partim tegendo, partim detegendo, Diuinam deſignant prouidentiam. ibidem.
Nubes in Chriſti Transfiguratione, Aſcenſione, & Iudicio quomodo accipiendæ? ibid.e
Nubes prouidentiæ præſertim ſupernaturalis ſymbolum. ead.2.b
Nubes Angelorum ſymbolum. ibid.e
Nubes Euangelici concionatoris ſymbolum. ibid.
Nubes Euangelicæ prædicationis ſymbolum. 440.1.e
Nube Deum circumueſtiri quid ſignificet? 573.2.b
in Nube lucida quid figuretur? quid in obſcura? ibidem a
quomodo per Nubem lucidam Diuinæ prouidentiæ opera denotentur? ibid.b
Vide, Fumus.

Numerus.

Numerus ſeptenarius an vniuerſalitatem ſignificet, & quomodo? 106.1.b
Numerus ſeptenarius Angelorum in Scriptura quò reſpiciat? 113.2.e
Numerus denarius pro multitudine in Scriptura ſumitur. 178.1.e
Numerum in ſymbolis non ſemper veritati ſignificatæ reſpondere. 281.1.b
Numerum 144*U*. pro vniuerſitate ſumi. 346.2.f
in Numero 144*U*. ſtrictè loquendo, non Religioſos ſolùm, ſed omnes Chriſtianos intelligi debere. 348.1.b
Numerum 144*U*. myſticè eſſe accipiendum. 346.1.b
de Numero præfinito 144*U*. quid dicendum? 528.1.a
de Numero 144*U*. ſingularis expoſitio. 356.1.e
Numeri duodenarij conſideratio & myſteriũ. 347.1.b
Numerus quadratus quid ſignificet? ibid.
Numerus octonarius æternæ felicitatis ſymbolum. 525.2.f
Numerus 144. cubitorum quibus murorum ciuitatis altitudo conſtabat, quid ſignet? 715.1.e
Numerus aliquis deſignatus qua ratione accipi ſoleat in allegoriis ſiue ænigmatis? 420.1.e
Numerus ſingularis pro plurali frequens in Scriptura. 436.1.a
Numeri apud Græcos quibus deſignentur characteribus? 511.2.b
in aliquot Numeris certum aliquando pro incerto poni. 504.1.f

Nuncius.

Nuncius ab Angelo allatus Apocalypſeos 14.4. cuiuſmodi ſit? 535.1.f

Nuptiæ.

de quibus Nuptiis inſtituatur ſermo Apocalypſeos 19.7. 637.1.b

O.

Oculus.

OCulos glaucos ad terrorem incutiendum valere. 747.1.b
Oculi glauci cur Palladi olim à poëtis tributi. ibid.a
Oculi ſeptem Domini apud Zachariam quid ſignificent. 142.1.a
Oculi vt flamma ignis, quid innuant? 149.1.d
Oculorum ſpirituale collyrium quod ſit. 226.2.a
Oculi cur in Ezechiele rotis non animalibus affingantur. 264.1.e
Oculi ſeptem agni qua ratione ſint conſtituendi. 306.1.e
Oculis plena in circuitu & intus quomodo potuerint eſſe animalia Ioanni viſa. 258.2.a
per Oculos flammarum inſtar ignitos quid indicetur. 648.1.b
Oculos animalium non fuiſſe pictos, ſed veros, probatur. 258.1.d
de Oculorum flammis à Daniele & Ioanne in figuris viſis. 165.1.e, & ſeq.
Oculi rotarum Ezechielis qua ratione poſſint concipi, ita vt terram non contingant. 158.1.e
per Agni oculos & cornua cur ſeptem Diuinæ prouidentiæ virtutes figurentur. 306.2.b
Oculos cur Ioannes in prima ſua viſione conuertat. 164.2.a
Oculos cur Daniel dicatur eleuare in viſione capitis 10. ibidem.

Odor.

per Odores Deo accenſos, & ſe in ſublime efferentes quid figuretur. 311.1.b
cuiuſmodi ſint Odores de quibus Apocalypſeos 5.8. 309.1.a

Olea, Oleum, Oliua.

per Oleam ſignificari miſericordiam. 246.2.a
Oliua miſericordiæ ſymbolum. 431.2.a
Oleum & vinum in quo ſenſu accipienda ſint. 328.2.e
Oliuæ duæ à Zacharia viſæ quid ſignificent. 430.2.d

Oliuas duas Zachariæ in ſenſu proximo ad Zorobabelem ducem, & ad Ieſum ſacerdotem eſſe referendas. ibidem f
in Oliuis Zachariæ ad duos magnos Cherubinos haberi reſpectum. 431.1.e

Oneſimus.

Oneſimus ſucceſſit Timotheo in Epiſcopatu. 169.2.a

Onyx.

Onyx fidei ſymbolum. 311.1.d
Onyx vnde ſibi odorem acquirat. ibid.e
Onyx quid ſit. 310.2.d
Onychem poſſe biſariam vſurpari. 736.1.e
Onychem à Sardonyche in Scriptura non diſtingui. ibid.e

Opus.

Opera prima fac, quid ſit. 175.1.d
Opera quæ dicantur plena coram Deo. 202.2.e
ſecundum Opera ſua quomodo omnes, etiam paruuli, iudicari dicantur. 687.1.f, & 2.a
quænam Opera Sardenſis Epiſcopi Chriſtus ſe ſcire dicat. 201.1.e
duplicare duplicia ſecundùm Opera eius, quid ſit. 619.2.a
Opera illorum ſequuntur illos, quo ſenſu dicatur. 550.1.d

Operor.

verbum *Operatur*, apud Paulum, & actiuè & paſſiuè poſſe ſumi. 539.f

Oratio.

Orationis ſymbolum, thus. 311.1.b
de Orationibus Sanctorum dare, quid ſit. 369.2.a
Orationes primorum Chriſtianorum quorſum ſpectent ante plagarum immiſſiones. 371.1.b

Ordo.

Ordo in Prophetarum vaticiniis non Diuinæ ſapientiæ contrarius, ſed illi potiùs conſentaneus valdè eſt. 15.1.b
Ordo ac prioritas in Diuinis actibus. 211.2.c
Ordinis perturbatio in Prophetis ad ſolatium ignorãtiæ explicationis inuenta. 15.1.f
Ordo cur immutetur in cap.1. poſitus in iis verbis, *Qui erat*, &c. 289.1.c

Orichalcum.

Orichalcum quid ſit? & eius pretium. 153.1.d

Origenes.

Origenis mens de ſymbolica rerum ſignificatione. 24.1.d
Origenes de allegorica nimiùm interpretatione non bene apud Hieronymum audit. 39.1.e

Oſeas.

Oſeam in forti Angelo Apocal. 5. ſignari videtur probabile. 301.2.b

Oſtium.

Oſtium apertum in cælo quid ſit. 233.1.e
Oſtium apertum in epiſtola ad Philadelphium quid ſit. 207.2.e

Ozias.

Ozias quid ſonet. 235.1.c

P

Paleſtina.

PAlæſtinæ quota ſit longitudo. 558.2.b

Palma.

Palmæ in manibus poſitæ quid figurent. 352.1.d
in Palmis alluſio ad Hieronicas veterum certaminum. ibid.e
Palma victoriæ ſymbolum. 215.2.b
quænam ſit victoria per Palmas in Apocalypſi figurata. 353.2.e
Palmis Iudæam abundaſſe præ ceteris regionibus. 215.2.c

Panthera.

Pantheræ nominis etymon. 509.1.c
Vide, Pardus.

Parabola.

de Parabolarum veritate Damaſceni mens. 25.2.e
quæ Parabolæ in ſacris appellantur, omnes eſſe fictas non neceſſe eſt. ibid.d

Paraphraſis.

Paraphraſis Caldaicæ auctoritas. 723.2.f
Paraphraſim Chaldaicam non ſibi ſemper conſtare, ac proinde non magnæ admodum auctoritatis ſemper eſſe. 724.1.b

Pardus.

Pardi animantis natura, & eius conſideratio. 508.2.c
Pardus vtrùm ſit ſpecie diuerſus à panthera. ibid.d
Pardi nomine in Scriptura tigrim & pantheras comprehendi. 509.1.a
Pardus cupiditatis & auaritiæ ſymbolum. ead.2.e

Pars.

Partium inter ſe proportio pulchra. 14.1.d

Paſſus.

Paſſus Romanus quot pedibus conſtet. 558.1.d

Pater æternus.

Patrem æternum eſſe qui Ioanni fuit in throno viſus. 233.2.f. & ſeq.
inter Deo Patri opera attributa creationem, & Chriſti reſurrectionem eminere. 237.1.c
Filij ſimilitudinem cum Patre æterno quomodo Sapphirus adumbret. 731.1.a b
Deum Patrem eſſe, qui ab Iſaia fuit viſus in throno. 236.1.c
an Patris æterni verba ſint, *Ego ſum*, A, & Ω. 129.1.f
Patris æterni dignitas, quæ in primo articulo fidei prædicatur, quomodo adumbretur in Iaſpide. 728.1.b
ad Patrem æternum referenda verba illa, *Qui eſt, & qui erat.* 108.1.b
Pater æternus cur Apocalypſeos 4 ex Iaſpide compoſitus & Sardio Ioanni fuerit viſus. 743.2.b

Patientia.

Patientiam Dei in perfidos eſſe quinti ſigilli ſcopum. 3.1.2.b
Patientiæ Dei ſymbolum. 120.1.b
Patientiam Dei exſpectare quid ſit. 740.1.e
Patientiam indicari in Scriptura ſilentij nomine. 359.2.e
de cæli ſilentio ad Patientiam relato vera explicatio. 360.1.a
de qua Patientia primorum Chriſtianorum ſit explicandum mediæ horæ ſilentium. 359.2.e,f
per Patientiam ad præmium perueniri. 395
Patientiæ Chriſti quod ſit conſilium ſiue præceptum. 110.2.a
Patientiam obliuionis, aut conniuentiæ ſpecie ſapienter obiegi. 300.2.d

Paulus Apoſtolus.

Paulum figurari in camel: teſſ. ie. 604.1.a
Paulum figurari in Angelo, de quo Apocalypſeos 17.1. 608.2.b
Pauli eſſe figuram ſecundùm Angelum Apocalypſeos 14. 558.1.f
Paulus quid innuat Theſſalonicenſibus ſe dixiſſe. 539.1.b
Paulus de quo ſpirituali ædificio loquatur 1. Cor. 3. 12. 422.2.d
Paulus quid intelligat, 1. Cor. 3. 12. per ligna, fœnum, & ſtipulam. ibid.e
iuxta Pauli mentem qui ædificare dicantur. ibid.d
Pauli locus expenditur de ſpiritualis ædificij extruendi ratione. ibid.e
apud Paulum quid ſit? *tantùm vt qui tenet nunc teneat.* 539.2.a

Paulum & Petrum figurari in Iſaia per aſcenſores aſini & cameli. 603.1.c
cur Petrus & Paulus aſino & camelo vecti fingantur. ead 2. b
Petrum & Paulum aſſertor figurari tam in Iſaiæ cap. 21. quàm in duobus Angelis Apocalypſeos 17. & 18. 602.2.e

Paulus V. Pont. Max.

Arij Lacedæmoniorum regis inſigne, eiúſque ad D. Noſtri Pauli V. ſtemmata accommodatio. 269.1.c

Paupertas.

Paupertatem eſſe ſeſſorem tertij equi. 328.1.c
Paupertas voluntaria fidelium primitiuorum. 321.1.c
Paupertati cur ſtateta in manus detur. 328.1.d

Pax.

Pacis nomine in Scriptura proſperitatem denotari. 119.1.f
Pace quanta perfruantur, qui pro Chriſto, cùm opus fuerit, ſuccumbere firmiter apud ſe ſtatuerunt. 549. 2.e
Pacis Eccleſiæ fructus & emolumentum. 664 1.c
Gratia & Pax Apoſtolica eſt ſalutatio. 106.1.a
Pax iuſtorum in rebus aduerſis quomodo per Topazium denotetur. 750.1.a
Pacis nomen in Scriptura pro abundantia ſumitur. 107.1.e
Gratia & Pax, Apoſtolica ſalutatio quid ſignificet. ibidem.

Peccator.

quòd Peccatorum ſupplicium propriè ad prædicationem Euangelicam ſpectet. 433 2.b
Peccatorum conuerſionem eſſe præcipuam Apocalypſeos partem. 324.1.d
Peccatoribus lucem intellectus inditam interdum per occaſionem in grauiorem ipſorum damnationem conuerti. 583.1.e
Peccatorum conuerſionem in antiquis ſummę ſeueritatis exemplis ſæpè ſignificari. 40.1.e
idem Patrum auctoritate roboratur. ibid.d
Peccatorum conuerſionem per militiæ ac bellici congreſſus comparationem denotari, cómunis & quotidiana eſt locutio. ibid. e, metaphoræ huius ratio & congruentia. ead. 2.a, eadem locutio humaniorum literarum ſtudioſis vſitata. ibid.b, nec ſacris Literis inſolens. ibid.c

Peccatum.

Peccata Sardenſis quæ fuerint. 193
Peccati lethalis ſtatus intelligitur pro tempore de quo inſimulatur Laodicenus. 220.2.d
Peccata venialia parui ducere quanti ſit periculi. 214. 2.e
Peccata Sardenſis quæ fuerint, vtrùm coniici poſſit. 202 1.e
Peccato aliquo occulto vtrùm Sardenſis fuerit infectus. ibid.a
Peccata noſtra in profundum maris à Deo proiici eleganter dici iuxta Scripturæ phraſim. 625.2.d

Pelagia.

Pelagiæ ſiue conchylij infectio cuiuſmodi fuerit. 752. 2.f
Pelagiæ floris color qualis fuerit. 753.1.a

Pella.

Pellæ vrbis etymon, & myſterium. 339.1.d
Pella quid Luſitana lingua, quid Caſtellana ſonet. ibidem f

Perſecutio.

Perſecutionem ingentem in Scriptura per fluuium inundantem deſignari. 488.2.d
Perſecutiones inter Neronem & Iulianum interiectæ, quomodo ad ſeptem reuocentur. 505.2.c
Perſecutionem omnium grauiſſimam conſultò ad mundi finem à Diuina prouidentia reſeruari. 658.1.e
Perſecutionum tempore præſtantiorem ſanctitatem ſuis ſeruis Deum impertiri. 663.2.e
Perſecutionum tempore veram fidelium virtutem ac pietatem probari & ſpectari ſolere. ibid.f
Perſecutionum numerum certum cur Angelus Ioanni non declarauerit. 505.1.b
Vide, Antiochus, Antichriſtus, Eccleſia, Nero, Draco.

Perſona.

cùm de Perſonis generatim agitur, neutrum pro maſculino poni, vſitata Scripturæ phraſi. 202.2.a

Pes.

Pedes figuræ cur Ioanes viderit ex Chalcolibano. 165. 1.d, & ſeq.
Pedum diſcrimen in Ioannis & Ezechielis animalibus. 273.1.a
Pedum nomen in Scriptura ad tibias & femora extendi. 261.2.c
ad Pedes Chriſti Ioannem procidere, quid ſignificet. 159.2.b
per Pedes Angeli fortis ignearum inſtar columnarum, quid figuretur. 399.1.b
Pedes Angeli fortis quomodo ſint conſiderandi. ibi.c
Pedum in camino ardenti ſignificatio. 150.2.f
Pedes primæ figuræ Apoc. cur ex ære ſint effícti. 151. 1.f
per Pedes ex ære in Danielis figura quid adumbretur. 155.1.e
ad Pedes Chriſti Ioannem proſterni ad trepidationem referendum. 159.1.f
an Pedes bini ſint aſſignandi ſingulis Iſaiæ Seraphinis. 281.1.e
quo ſenſu dictum de animalibus Ezechielis, *Pedes eorum pedes recti.* 286.1.b, 287.1.d
Pedes in 1. Apoc figura cur ſimiles aurichalco. 150.1.f
Pedes num ex ære liquefacto, an ſolido apparuerint. ead.2.b

Peſtis.

Peſtem indicari in tertia tubarum plaga. 375.2.a
ad Peſtis ſignificationem ſtellæ influxus quorſum apponatur. ibid.e

Petrus Apoſtolus.

Petrum figurari in Angelo poteſtatis magnæ. 614.1.e
Petro qua ratione conueniat Angeli magnæ poteſtatis ſymbolum. ead.2.f
ad Petrum ſecūda Michaëlis ſignificatio relata. 481.1.c
Petrus directè circunciſionis ſiue Iudæorum Apoſtolus. 604.1.a
Petro quàm ſit glorioſum c. 18. Apoc. argumentum. 614.1.b
Petrum in aſini ſeſſore adumbrari. 603.2.f
Petrum in tertio Angelo Apoc. 14.9. figurari. 543.1.b
Petro quàm aptè conueniat quod Apoc. 18.1. dicitur, *Terra illuminata eſt à gloria eius.* 614.2.b
Petro claues traditæ quæ fuerint. 163.1.c
Petrus cur eorum ſingulatim meminerit, qui Noëi tēpore vixerunt, cùm Chriſtus ad inferos deſcendens ſuæ victoriæ nuncium omnibus notum fecerit. 739. 1.e, f
Petrus cur inducatur Ioannem hortans, vt conſcribat hæc verba: *Beati qui ad cœnam nuptiarum agni vocati ſunt.* 642.1.d
Petrus quo ſenſu explicandus aſſerens, Chriſtum ſpiritibus, qui erant in carcere, prædicaſſe. 738. 1.d, c
Vide, Paulus.

Pharao.

Pharao ab Scriptura appellatus Draco. 470 1.b
per Pharaonem quis myſticè figuretur. 566.2.d

Phiala.

Phiala quid propriè ſit. 308.2.f
in Phialarum ſexta plaga affirmari myſticam exſiccati Euphratis renouationem. 587.1.a
Phialarũ plagæ tertiæ ſcopus atq; ſignificatio. 579.2.f
Phialarum ſextam plagam ad Eccleſiæ perſecutionẽ à Rom.Imperio ethnico excitatã eſſe referẽdã. 587.1.d
Phialarum plagæ qua proportione reſpondeant tubarum plagis. 565.1.a
Phialas aptè reſpondere plagis Gentilitatis. 135.1.c
Phialam in ſedem beſtiæ effundere quid ſit. 584.1.e
per Phialas aureas quid adumbretur. 310.1.e
Phialæ primæ ſignificatio, quæ ſit. 576.2.b
Phialarum plagæ ſecundæ myſterium, & ſignificatio. 578.1.b
Phialarũ quarta plaga quò potiſſimùm ſpectet. 582.2.f
in Phialarum 4. & 5. plagis virorum Apoſtolicorum ſcopus quis fuerit, quis finis ſubſecutus. ibid.e
per Phialarũ plagam ſextam quid ſignificetur. 586.1.a
Phialarum plagæ ſeptimæ ſignificatio. 593.2.d
in Phialarum plagis ratio ſeptenarij. 562.1.f
in Phialarum effuſione quomodo concipiatur veluti quoddam Chriſti ſanguinis ſacrificium, explicatur. 569.2.b
Phialarum effuſionem quaſi quoddam ſacrificium conſiderari. ead.1.a
Phialas effundere, quid ſit. 576.1.d
Phialarum plagas, de quibus Apoc. 15. & 16. myſticè eſſe accipiendas. 560.2.a
in Phialarum 4. & 5. plagis quid contineatur. 581.2.d
Phialarum plagæ 7. connexio cum præcedenti. 594.2.a
Phialarum plagæ quã fuerint Romæ glorioſæ. 598.2.d
in Phialarum plaga 6. non eſſe ſermonem de ſupplicio aliquo propriè ſumpto. 591.2.d
Phialas Angelos in manibus tenere quid ſit. 569.1.d
in Phialarum plagis primis duabus cur non dicantur Deo laudes attributæ, ſecus in tertia. 580.2.b
Phialarum plagæ cur dicantur nouiſſimæ? & in illis ira Dei conſummata. 563.2.d
Phialam primam quis effuderit. 576.1.e
Phialas fuiſſe altaris vaſa, & earum vſus in ſacrificiis. 568.2.c
Phialæ quæ ſint, & vnde dictæ. ibid.a
Vide, Angelus, Plaga.

Pictura.

ob Picturæ venuſtatem non eſſe à veritate recedendum. 285.1.b

Piſcis.

Piſcis Tobiæ quid ſignificet. 361.2.e
Piſcis vranoſcopi nomen non eſſe abs re ad Tobiæ piſcis ſignificationem. ibid.f
Piſcis immanis carnibus Tobiam iuniorem fuiſſe alitum quid ſignificet. 363.2.b
Piſcis, qui Tobiam deuoraturus prodiit, cuiuſmodi fuerit. 361.1.c
Piſcis vranoſcopi fel ad quid vtile. ibid.
Piſcis vranoſcopus pedalis eſt. ibidem.
Piſcẽ Tobiæ fuiſſe prægrandem, ex ipſo textu planum fit. ibid.& d
Piſcium plurium fel medicandis oculis vtile. ibidem.
Piſcis felli effectus attributus fuit miraculoſus. ibid.f
Piſcẽ Tobiæ interiores partes ad duas reduci ab Scriptura. 362.1.a
Piſces ingentes aquæ copiam efflantes. 488. 2.b

Plaga.

Plagæ ſeptem, quibus Deus obſtinatos percutit. 28.1.e
ex Plagarum ipſo ordine colligi eas eſſe myſticè accipiendas. 610.1.f
in aliqua ex ſeptem Plagis exprimi, quod in cæteris ſit ſubaudiendum. 338.2.b
Plaga & clangor idem, quod attinet ad ſignificationẽ. 372.2.f
in Plagarum ſerie non temporis, ſed prioritatis ordinem ſeruari. 594.2.d
Plagarum nouiſſimarum ſeries & ordo, & ordinis ratio. 561.1.d
de Plagis nouiſſimis aliorum expoſitiones, & auctoris placitum. 563.2
in Plagis nouiſſimis conſummationis nomen poſſe etiã ad perfectionem referri. 564.2.a
in tribus poſtremis Plagis Iudæorum, ſeptem Ægypti includi. 434.2.d
Plagis Iudæorum tubas aptè reſpondere. 535.1.c
Plaga ignorantiæ an ſit grauior ſubſequente. 377.1.c
inter Plagas tubarum & phialarũ quid interſit? quod ad effectum attinet. 597.2.d
quem exitum Plagæ phialarum & tubarum habuerint, declaratur. 598.2.c
inter Plagas tubarum & phialarum diſtinctio maximè obſeruanda. 570.1.a
de Plagis eius non accipere, quid ſit. 518.1.c
Plagas tubarum quando exiſtimandus eſt Ioannes vidiſſe. 369.2.d
Plagæ tubarum qua ratione plagis Ægypti reſpondeant. 367.2.b
Plagæ ſeptem tubarum num ad ſeptimum ſigillum pertineant. 338.1 b
Plagæ ſeptem tubarum quæ ſint. 363.2.d
Plagæ ſeptem in Iudæos rebelles immiſſæ quæ ſint. 364.1.b
de Plagis tribus, fame, bello, & peſte in Scriptura, & apud Ioſephum conſtare. ibidem.
de Plagis tribus poſtremis, concupiſcentia, ira, & obduratione, vnde conſtet. ibid.c
Plagæ tres poſtremæ ceteris grauiores ſunt. ibid.d
diſcrimen inter Plagas tubarum & phialarũ. ead.2.d
Plaga prima tubarum quid ſignificet. 373.1.e
in Plaga prima tubarum quorſum ſanguis in deſcriptione famis. ibid f
in Plaga prima tubarum cur non omnes, ſed tertia pars fame interierit. 374.1.e
in Plaga prima tubarum cur ſanguis, grando, & ignis coniungantur. 373.2.b
in Plaga 2. tubarũ quid ſignificetur per naues. 375.1.e
in Plaga ſecunda tubarum bellum à Romanis in Iudæam geſtum indicari. 374.2.c
in Plaga ſecunda tubarum ſanguis ad quos ſit referendus. ibid.e
in Plaga tertia tubarum peſtem indicari. 375.2.a
in Plaga quarta tubarum ignorantia figuratur. 376.1.f
in Plaga quarta tubarum ad nonam plagam Ægypti alludi. ead.1.b
de Plaga quarta, id eſt, ignorantia, agitur Deuteronomij 28.28. 364.1.c
in Plaga quarta tubarum quid per diem ac noctem figuretur. 377.1.d
de Plaga quinta tubarum doctrinam poſſe etiam ſuo modo ad alios extendi. 394.2.b
Plagæ ſextæ tubarum interpretatio quæ ſit. 391.2.f
Plagam ſextam tubarum in belli ſimilitudinem proponi. 391.2.a
cur Plagæ ſextæ tubarum tractatio ſit ad cap.10. & 11. extenſa. 397.2.b,e
Plaga ſexta tubarum cur præ ceteris à Iudaicæ vindictæ poſtulatione exordiatur. 392.1.b
Plagæ nouiſſimæ nomen non ſingulis ſeorſum phialarum plagis, ſed omnibus coniunctim ſumptis conuenire. 564.1.d
in Plagis Ægypti delineaſſe Spiritum ſanctum, quod

poſtea per plagas Apoc.fuerat effecturus. 367.2.d
Plagarum vtrarumque Apoc.effectus. ibid.e
differentiæ inter Plagas tubarum,& Ægypti, 368.1.d
Plagæ Ægypti cur fuerint decem. ead.1.a
in Plagis Apocalypſeos & Ægypti cur varietur numerus. ibid.c
in Plagis Apocalypſeos cur aliquæ varientur ex Ægyptiacis. ibid.d
Plagæ Ægypti & Apocalypſeos quem ad finem ſint referendæ. ibid.f
de plagis omnibus Ægypti ſermonem eſſe cum Apoc. 11.6.dicitur, *percutere terram omni plaga.* 435.1.d
Plagæ, de quibus Apoc.11.6.quo ſenſu ſint accipiendę. ibidem.
ad Plagas Ægypti alluſionē cur Apo.vſurpet.ead.2.a,b
Plagæ decem Ægypti per ordinem enumeratæ. ibid.d
Plagarum Ægypti myſtica ſignificatio quæ debeat indagari. ibidem.
Plagarum numerus denarius appoſitus ad plagarum in peccatores immiſſarum multiplicitatem. 434.1.e
de Plagarum Ægypti myſtica ſignificatione auctoris ſententia. ibidem.
Plagarum ſingularum myſticarum redditur apta ratio, & cum propriis Ægypti plagis per ordinem conferuntur. ead.2.e
cur cùm Plagas primam,& ſecundam malefici Ægypti fuerint imitati, reliquas imitari non potuerint.435.1.e
Vide, Phiala.

Planctus.

de quo planctu agat Zacharias cap.12. 125.1.e

Planeta.

Planetarū ſeptem applicatio ad ſeptem Diuinæ prouidentiæ ſpiritus. 121.1.e
ad Planetas ſeptem, ſeptem Aſiæ Epiſcoporum accommodatio. 172.1.e
ad Planetas ſeptem, ſeptem ſtellarū applicatio. 121.1.e

Planta.

Plantæ vitulorum cur animalib Ezech.affictæ. 287.1.b
Plantas vitulinas animalibus Ezech.ſolum fuiſſe proprias, non cū templi Cherubinis comunes. 278.2.e

Platea.

Platea ciuitatis Apoc.21,21.quid ſignificet. 764.1.b

Plenilunium.

Plenilunij acceſſus,& receſſus interlunij quid ſignificent. 461.1.d

Plinius.

Plinio colorem aureum (immeritò tamen) argenteo poſtponi. 745.2.a
Plinio quantum fidei & auctoritatis S.Hieronymus deferat. 721.1.d
Plinio fidem ab aliquibus immeritò detrahi. 720.2,e
Plinio cur fides adhiberi debeat, in iis præſertim quæ de gemmis tradit. ibid.f

Poculum.

Poculum in meretricis magnæ manu poſitum, quid ſignet. 607.1.e

Podêris.

per Podêris & baltei coniunctionem quid notetur. 164.2.d
de Podêre ſeu byſſina vtriuſque viſionis à Ioanne, & Daniele viſæ. ibid.b, & ſeq.
Podêris veſtis quæ fuerit. 143.2.e
per Podêrem quid ſignetur. 144.1.d
Podêrem byſſinam eſſe ſanctitatis ſymbolum. ibid.e

Pœnitentia.

Pœnitentia per mare vitreum figurata non ad ſacramentalem ſolùm, ſed ad pœnitentiam in voto extendenda. 252.1.c
pro Pœnitentiæ ſacramento ſumi mare vitreum. ibid.
Pœnitentiæ ſymbolum myrrha. 381.1.c

Poëta.

quod Poëtæ de Alcinoi hortis ſcripſerunt, fuiſſe eos mutuatos ex iis quæ Moſes de terreſtri prodidit paradiſo. 771.1.a

Polycarpus.

Polycarpum fuiſſe Smyrnæ Epiſcopum, cui Ioannes ſcripſit, probabile eſt. 169.2.d

Pomum.

verba illa, *Poma deſiderij.* Apocal. 18. eſſe conſideranda quaſi è cælo ad mercatorum ſingulos dicta. 624.1.b
vtrùm Poma deſiderij poſſint commodè explicari de fructibus, quos mercatores Babylonis Babylone extrahebant. ibid. e, quæ appellentur poma deſiderij. 623.2.d
Poma Sodomæ poſt inflictum ſupplicium cuiuſmodi ſint. 437.2.c

Pondus.

quo ſenſu Chriſtus dicat, ſe aliud Pondus non miſſurum. 189.2.b
non mittere aliud Pondus, quid ſit. 192.1.d,e

Pontifex.

Pontifex ſummus legis veteris qua ratione Deum cōſuleret. 430.1.d
Pontificiæ dignitatis quàm ſit Sapphirus proprius. 731.2.d
Pontifici ſe ſummo ſpeciali voto aſtringunt Profeſſi Societatis Ieſu. 23.1.d
in Pontificis Rationali, quod erat præcipuum illius inſigne, cur voluerit Deus inſcribi illa duo verba, *Vrim, & Thummim.* 430.1.d,e
Pontificem ſupremum veteris legis fuiſſe veluti vmbram ſummi Pontificis, qui Chriſti Vicarius, ac Romanæ Eccleſiæ caput eſt. 430.1.d

Populus.

quis ſit ſenſus eorum verborum Apoc.18. *Exite de illa populus meus.* 617.2.c

Porrum.

Porrum voci, fœcunditati, & ſomno vtile eſſe. 749.1.f
Porri virtutes, & proprietates, & ſymbolica earum ſignificatio. ibid e
Porro hauſto mortem faciliùs perferri. ead.2.b
cùm de Porrorum colore eſt mentio, intelligendum eſt de foliorum.748.1.c *Vide*, Topazius.

Porta.

Portæ cęleſtis vrbis cur duodecim numero ſint.706.1.b
Portarum duodecim ſignificatio quæ ſit. 707.1.c
Portæ in lautiſſima vrbe, de qua Apoc, 21.cur duodecim non ampliùs ſint. ead.1.d
Portæ ſingulæ dictæ ciuitatis quinam ſint conſiderādæ ex ſingulis margaritis factæ. 761.2.a,b
per Portas cæleſtis Ieruſalem quid denotetur. 695.1.d
Portas cæleſtis Ieruſalē nūquam claudi, quid ſit. ibid.e
Portis qua ratione tribuū nomina aſſignētur. 707.1.b
Portarum ex margaritis factarum myſterium. 762.1.b
pro Portarū ianitoribus cur Angeli deſignati. 708.1.a
Portas ciuitatis virùm Angelus ſit dimētus.712.1.d,e
Portæ inferi quæ dicantur. 161.2.f

Potentia.

Potētia Dei in hominibus à periculis eruēdis. 629.2.a

Poteſtas.

cùm dicitur Apoc.13.4. *Poteſtas facere*, quid ſit. 513.1.c
Poteſtas ſuper gentes à Deo promiſſa Apoc.2. 27.quæ ſit. 193.1.a
Poteſtatis ſummæ ſymbolum effectus acceſſus & receſſus maris. 461.1.e

Prædeſtinatus.

ſignatorum nomen vtrùm ſit pro Prædeſtinatis ſumendum. 348.1.f,& 2 a

Prædicatio.

Prædicationis Euangelicæ lux in primo etiam ſuo exortu quanta fuerit. 480.2.e

Præcingo.

altè ſe Præcingere, quid myſticè ſignificet. 146.2.c

Prælium.

in Danielis & Apocalypſeos Prælio per alluſionem reſpici ad antiquum illud Angelorum & Dæmonum prælium. 481.2.d,e

ad quem Scripturæ locum alludatur, cùm Apocalypſeos 12.7, dicitur, *Factum eſt prælium magnum in cælo.* 476.1.2

de qua pugna ſermo ſit, cùm Apocalypſeos 12.7. dicitur, *Factum eſt prælium magnum in cælo.* 477.1.a

Præmium.

num Præmium epiſtolæ quartæ ſit de præſentis vitæ præmio, an de futuræ intelligendum. 192.2.d

Preces.

Precum à Chriſtianis effuſarum effectus. 371.1.d

Primitiæ.

cur dicantur 144 *U.* Primitiæ Deo & Agno. 532.2.c

Princeps.

virtutes in Principe neceſſariæ ratiocinatione indicantur. 119.1.f

in Principe quæ primariæ gubernandi partes, quæ ſecundariæ. 119.1.d

Principis optimi inſigne ſiue ſtemma. ead.2 b

in Principe ſecundariæ virtutes quot & quæ ſint. 120.1.f, & 2.a

ad Principes totidem Sanctuarij alludi in ſenioribus vigintiquatuor. 241 1.a

Princeps huius mundi eiicietur foras, dupliciter explicatur. 483.1.d

Propheta.

Prophetis familiare, Iudaica tangere, Chriſtiana reſpicere. 34.2.f, 163.2.d, 566.1.b

quæ conuenientiæ, quæ diſcrimina in Prophetarum viſionibus ſoleant reperiri. 185.1.f, & 2.a

quinam Prophetarum nomine Apocalypſeos 16. compellentur. 581.2.e

Tranſitiones, quæ apud Prophetas reperiuntur, ordinatè fiunt. 14.2.e

Prophetis familiarem eſſe locutionem de ſupplicio Iudæis intento per comparationem ad extremi iudicij diem. 333.1.f

Prophetis familiare præteritum pro futuro. 592.1.f

Vide, Ordo.

Prophetia.

in Prophetiis rerum ac temporum ordinem nullum ſeruari, nonnullis placuit. 14.2.a

cur Danieli edicatur vt librum obſignet, Ioanni verò ne obſignet Prophetiam. 774.1.c

Prophetiæ huius verba ſeruare, biſariã accipi poſſe. 103.1.d

qui Prophetias veteres excludunt à libro ſignato, minimè ſcopum attingere. 302.a.b,c

Propitiatorium.

Propitiatorium quid ſignificet. 234.2.a, 291.2.d

per Propitiatorium arcæ quid figuretur. 448.1.e

Propitiatorium fuiſſe Cherubinorum baſim. 291.2.b

Propitiatorij veluti effigiem fuiſſe thronum. 234.1.e

Propitiatorium fuiſſe conſpectum à Ioanne Apocalypſeos 4. vnde colligatur. 291.2.b,c

Propitiatorium cur fuerit Ioanni oſtenſum. 292.1.b

Propitiatorium (licèt non arcam) fuiſſe viſum à Ioanne Apocalypſeos 4. 291.1.a

Propitiatorij ſymbolum quàm aptè Chriſto conueniat. ibid.f

Propitiatorium fuiſſe à Septuaginta pariter appellatum propitiatorium & operculum. ibid.c

Vide Cherubinus.

Propoſitio.

ad em Hebræa Propoſitio cur in eodem titulo variè ſumatur. 132.2 a

Prouidentia.

Diuinæ Prouidentiæ ſeptem perfectiones in ſeptem primi cap. Apocalypſeos ſpiritibus adumbratæ. 27.1.f, & 2.a

doctrina de ſeptem diuinæ Prouidentiæ ſpiritibus, viris ſpiritualibus valdè vtilis. 28.1.b

ad diuinæ Prouidentiæ opera quo pacto nomen Iehouæ referatur. 110.2.e

diuinæ Prouidentiæ virtutes quatuor enumerandi ordo alius apud Iſaiam, atque apud Ioannem, & cur. 120.1.e

diuinæ Prouidentiæ poſteriorum trium ſpirituum conſideratio. 121.1.b

ad ſeptem diuinæ Prouidentiæ ſpiritus ſeptem planetarum applicatio. ibid.c

diuinæ Prouidentiæ ſpiritibus opponuntur ſeptem capitalia vitia. ibid.d

diuinæ Prouidentiæ perfectio in quo conſiſtat. ead. 2.a

diuinæ Prouidentiæ præcipuum inſtrumentum, nubes. 128.1.b

diuinæ Prouidentiæ ſpiritus ſeptem in nubibus mirè effulgent. ibid e

diuinam Prouidentiam deſignant nubes. ibid.d

Prouidentiæ ſupernaturalis præſertim ſymbolum nubes. ead.2.b

diuinæ Prouidentiæ ſpiritus in ferri proprietatibus figurati. 195.1.a

Prouidentiæ præcipuas quatuor partes in animalibus figurari. 267.1.f

Prouidentiæ quatuor partes cur præcipuè in animalium faciebus, non item in toto corpore figurentur. 270.2.e,d

diuinæ Prouidentiæ duplex ratio, eiúſque diſcrimen. 298.a.b

Prouidentia Dei, vt eſt auctor naturæ, quàm ſit omnibus perſpicua ac manifeſta. ibid.c

Dei prouidentia expenditur quàm ſit recondita in rerum humanarum adminiſtratione. 299.1.a

diuinæ Prouidentiæ in mundi gubernatione quanti Chriſtianorum hominum interſit. ead.2.b

ad Prouidentiæ perfectionem requiri vti abſcondita ſit. ibid.e

ſummas Prouidentiæ virtutes ſub contrariorum vitiorum ſpecie diſſimulare quàm ſit glorioſum. ibid.d

Dei Prouidentia quamuis in mundi adminiſtratione ſit ſæpe occulta, ſemper tamen ſui veſtigia hominibus in rebus ipſis relinquit. 301.1.b,c

Dei prouidentiæ ſupernaturalis æquitatem conſtare euidentia credibilitatis ex multis argumentis petita. ibid.d

rationem, qua ſe diuina Prouidentia cùm improbis gerit, in Apocalypſi ad Iudæos ſpeciatim coarctari. 319.1.c

primas quatuor diuinæ Prouidentiæ virtutes directè opponi quatuor inordinatis amoribus. 320.2.c

diuina Prouidentia quàm congruenter perſecutionem Antiochi, & nonnullas alias in Eccleſiam concitatas ad trium annorum & ſemis ſpatium contraxerit. 421.1.a

diuinæ Prouidentiæ ſingulos ſpiritus in ſingulis plagis phialarum eniteſcere. 562.2.b

diuinæ Prouidentiæ ratio in myſtico Romæ ethnicæ ſupplicio, ſiue conuerſione. 611.2.e

Pruna.

Prunæ ignitæ apud Ezechielem ab Angelo in ciuitatem effuſæ quid ſignificent. 371.2.b

Prunas apud Ezechielem in vrbem, apud Ioannem in terram immiſſas, eiuſdẽ eſſe ſignificationis ibidẽ c ratio diſcriminis inter Ioannis & Ezechielis locos de Prunis in terram & in vrbem miſſis. 372 2.c

Ioannis & Ezechielis loci, vbi de Prunis agitur, inter ſe conferuntur. 371.2.a

Pſalmus.

Pſalmi 67. argumentum cum argumento Apocalypſeos idem. 138.1.d
Pſalmi 28. argumentum quod ſit. 403.2.f
Pſalmorum 134 & 135. argumentum. 633.1.e
Pſalmorum ſenarij myſterium. ead.2.f
Pſalmorum exordium, *Dominus regnauit*, &c. quid ſignificet. 551.2.a
Pſalmi nouem cur ad ſecundam Dei laudem deſumantur. 633.1.a
Pſalmorum nouem prædictorum quis ſit ſcopus. 632.2.f
Pſalmi cur tres intercedant inter primam & ſecundam Pſalmorum laudem. 633.1.d,e
Pſalmorum 107.108.109. quis ſit ſcopus. ead.2.b
Pſalmi omnino quindecim cur interiiciantur inter ſecundam & tertiam Pſalmorum claſſem. ead.1.d,e
de Pſalmorum varia diſpoſitione, quæ in noſtra Vulgata lectione, atque Hebraica originali reperitur, quid ſentiendum. 634.2.e,f
in Pſalmis Hebræorum diſpoſitio impugnatur, quatenus noſtræ Vulgatæ refragatur. 635.1.a
Vide, Alleluia, Finis.

Pſeudopropheta.

Pſeudopropheta quo ſenſu dicatur die ac nocte cruciandus. 785.1.f

Puer.

Pueri etymologia quomodo templi Cherubinis poſſit aptari. 277.1.f
Pueri ſeu miniſtri nomen in Cherubini etymologia quo ſenſu ſumendum. ibid.b
Puer in ſacris pro valido iuuene & pro ſeruo ſumi. 276.2.e
Puer pro filio interdum in ſacris. 277.1.e

Puluis.

quo ſenſu à Daniele dicantur euigilaturi multi ex iis, qui in terræ puluere dormierant. 477.1.a

Punitio.

Punitionis ſeueræ ſymbolum. 120.2.c

Purpura.

Purpuræ Hebraicum nomen quid ſonet *Valuerdio.* 109.2.d
Purpurâ lanæ olim quomodo tingebantur. 754.2.b
Purpuræ nomen cui potiſſimùm colorum tincturæ datum. ibid.c
Purpura Tyria quæ diceretur. ibid.d
Purpura dibapha quæ fuerit. ibid.e
Hyginum quænam Purpuræ infectio diceretur. ibidē.
Purpuræ infectio quænam ex prædictis antiquior fuiſſe videatur. ibidem.
Purpuræ laus ex Plinio. 753.1.e
ex Purpuræ, ſiue pelagiæ tincturâ quem lana colorem imbiberet. 754.1.d

Puteus.

Puteus abyſſi quid adumbret. 380.2.a
Pro Puteo fumi Apocalypſeos 11.7. Abyſſi nomen. 436.1.a
Putei nomine quid intelligatur. 380.1.f

Q.

Quadratus.

QVadratus num Ioannis tempore fuerit Philadelphiæ Epiſcopus. 169.2.f

Quadriga.

Quadrigam eſſe triumphi ſymbolum. 318.1.c
Quadrigam aut equum perinde eſſe ad ſaluationis ſymbolum exprimendum. ibid.f
Quadrigas Zachariæ c.6. & equos capitis primi, eſſe eiuſdem ſignificationis. ead.2.a

Quatuor.

Quatuor in ſacra Scriptura interdum eſſe idem quod quaterna. 254.1.f

Querimonia.

Querimonia ſeu vltio de Iudaico populo ſumendo ab altari cur proficiſcatur. 392.1.d

R.

Rana.

RAnæ tres quo ſenſu dicantur procedere ad reges totius terræ. 589.1.a
per tres Ranas quid figuretur. ibid.c
Ranæ Græca vox vnde dicta. ibid.d
Ranæ cur appellentur Spiritus immundi. ibid.f
in Ranis tribus adumbrari loquelam trium animæ hoſtium. ead.2.b
Ranæ tres quomodo ad tres animæ hoſtes poſſint accommodari. ibid.d,e
Ranæ cur dicantur ſpiritus dæmoniorum. 590.1.a
de quibus Ranarum ſignis Apocalypſeos 16. ſit ſermo. ibid.c
Ranæ quorſum ad reges totius terræ dicantur procedere. ibid.e
de Ranis aliæ expoſitiones. ead.2.e,f

Raphael.

Raphaëlis etymon. 118.1.c

Rationale.

Vide Gemma, Pontifex.

Redimo.

Redimere quid propriè ſignificet? 311.2.f

Regeneratio.

Regenerationem pro ſpirituali hominum renouatione in ſacris vſurpari. 195.1.f

Regio.

Regio Sodomitica qualis olim fuerit. 437.2.e
Regionis Sodomiticæ, ac telluris color qualis. ibid.d,e
Regionum aliquot feracitas. 770.2.f

Regnum.

Regnum Dei Iacobo oſtenſum quod ſit, quæ Sanctorum ſcientia illi data. 232.2.a

Relatiuum.

Relatiuum reciprocum à non reciproco in Hebræo, & in Græco non diſtingui. 281.2.b

Religio.

Religio Chriſtiana quomodo ſe in Romanam urbem inſinuauerit. 588.1.e,f
Religionis Chriſtianæ antiquitas. 149.1.a,b
mira eorum mutatio, quos diuina gratia ad Religionis portum appellit. 763.1.e
Danielis prophetia de Religionis vſu Ieroſolymis poſt Antiochi perſecutionem inſtaurando. 417.2.b

Religioſus.

Religioſorum ordinum pulchritudo cur in Apocalypſi prætermittatur. 38.2.e
Religioſorum periculum, qui ad perfectionem niti non ſtudent. 224.1.e
Religioſi prima vocatio qualis eſſe debeat. 763.1.c
ad Religioſos applicatur ſignatorum doctrina. 356.1.b
Religioſæ vitæ encomium. ibid.
Religioſos die ac nocte diuino cultui eſſe deditos. ibid.c
Religioſorum vita quàm longè à cupiditatum ſiti eſſe debeat. ibid.
Religioſi quàm debeant à rerum ſecularium vſu, & communione eſſe abſtracti. 763.1.f
Religioſorũ familiæ quantũ obſequij præſtiterint Eccleſię in fidei propagatione & cõſeruatione. 664.1.d
ad Religioſorum vitã Margaritæ ſymbolum. 762.2.b

ad Re-

ad Religioſos aliæ margaritarum virtutes applicatæ. 763.1.c

Requies.

Requiem non habere die ac nocte, quid ſit. 544.2.f
Requiem per lucem denotari. 453.2.e

Res.

Res eadem ad varia rerum ſymbola ſolet vſurpari. 186.1.b
Rei cuius defectus in Philadelphio notetur. 208.2.a.b
vt Rebus pretioſis ſignificandis ſymbola pretioſarum rerum aptentur, quàm ſit rationi conſonum. 718.2.a

Reſpondeo.

Reſpondere quid ſit in Hebræorum phraſi. 554.2.f

Reſurrectio.

Reſurrectio prima quænam appelletur. 670.2.b
de Reſurrectione prima quæ ſit auctoris expoſitio? 671.2.a, & ſeq.
Reſurrectionis primæ allegoria cur ad illud ſpeciatim tempus referatur, quo idololatria fuit ex orbe depulſa. 672.1.c
quo ſenſu dicantur beati, qui habent partem in Reſurrectione prima. 675.1.a
de ſanctorum Reſurrectione myſtica cur Ioannes diuerſo loquatur modo, & de Eccleſiæ perſecutorum reſurrectione, & quæ ſit diuerſitatis ratio. 673.1.a
Reſurrectionis myſtica allegoria quàm ſit elegans. ibid c
primæ reſurrectionis interpretatio, de qua cap. 20.4. quàm ſit difficilis. 668.2.d
Reſurrectionem Ieſu Chriſti apud Petrum ſumi pro fide reſurrectionis. 740.2.e
Vide, Chriſtus.

Reuelatio.

de Reuelationibus B. Brigitiæ circa Apocalypſim quid dicendum. 36.1.d
de Reuelationibus S. Hildegardis, quæ à Taulero referuntur quid dicendum. ead.2.b
de Reuelationibus S. Michaëlis quid dicendum. 35.2.c, 36.2.a
Reuelationem ſingularium euentuum futurorum non expedire Eccleſiæ. 37.2.a

Roma.

Romæ miranda gloria & ſplendor, quo olim fruebatur, depingitur. 607.1.b
Romæ veteris quanta fuerit amplitudo. 22.1.b
Romæ veteris magnificentia in Eccleſiæ ſplendorem ac maieſtatem ceſſit. ibid.c
Romæ ad fidem conuerſio vnde potiſſimùm penderet? 610.2.d
Romæ imponi nomen meretricis magnæ. 604.2.e
Romam figurari ciuitatis dilectæ nomine. 682.2.a
Romæ glorioſiſſimus liber Apocalypſeos. 22.1.f
Romam intelligi Pſ. 136. ſub nomine filiæ Babylonis. 599.2.c
Romæ quàm fuerint glorioſæ phialarum plagæ. 598.2.d
Romæ quanta lux & ſplendor redundet ex Apocalypſi expenditur. 599.1.b
Romæ ad Chriſti fidem conuerſio eſt ſcopus præcipuus Apocalypſeos. 22.1.a
belli finem à Roma ethnica in Eccleſiam ſuſcepti quàm accuratè deſcribat Apocalypſis. 21.2.e
Romæ nullam laudem glorioſiorem poſſe accidere, quàm quæ ei ex Apocalypſi prouenit. 599.1.e
opinio de Roma ſub mundi finem ad idololatriam reditura probabilitate caret. 21.1.a
de Roma ethnica interpretatur diuiſio ciuitatis in tres partes de qua Apocalypſeos 16. 595.2.b, & ſeq.
Romam ethnicam figurari per ſeptem beſtiæ capita Apocalypſeos 13. & per fœminam beſtiæ inſidentem Apocalypſeos 17. 5:8.1.a
de Romæ myſtica ruina intelligenda quæ de Tyri excidio à Prophetis enumerantur. 619.1.e
ad Romæ inuaſionem myſticam quod Deus inſtrumentum vſurparit. 188.1.d
Roma, prout in Apocalypſi per Babylonem figuratur, ſub quo ſtatu ſit conſideranda. 601.2.c
vtrùm Antichriſtus ſit Romæ publicam Chriſtianæ Religionis profeſſionem interdicturus. 677.1.c
Romę mentio ſub nomine Babylonis quàm frequens fuerit apud Prophetas. 599.1.c
Vide Babylon.

Romanus.

Romanos in Idumæis adumbrari apud Ioelem. 547.1.b
Romanos quomodo Idumæi adumbrauerint. ibid e
Romani cur ad vnius ſtadij dimenſionem pedes 25. adiiciant. 558.2.e
in Romanorum imperio honorem & ambitionem maximè viguiſſe. 186.2.a
Romanos Auguſto Cæſari ſolem, lunam vxori ipſius per adulationem attribuiſſe. 453.1.a
apud Romanos litera T, ſignum erat vitæ. 344.2.d
Vide, Bellum.

Romphæa.

de qua Romphæa Apocalypſeos 2.12. agatur. 179.2.a
Romphææ bis acutæ quorſum mentio. ibid.

Ros.

quaſi cæleſtis Ros, Euangelica doctrina. 433.1.b

Rota.

Rotas Ezechielis animalibus fuiſſe ſuppoſitas. 263.2.e
Rotarum Ezechielis facies qua ratione ſint conſiderandæ. 260 2.d
Rota figura exprimi eleganter inferiorum ad ſuperiores ſubiectionem. 264.1.b
Rotarum Ezechielis oculi qua ratione poſſint concipi, ita vt terram non attingant. 258.1.e
Rotis in Ezechiele cur oculi, non animalibus affinganrur. 264.1.e

Ruben.

Ruben aptatur Sardius. 760.1.d

Ruſticitas.

Ruſticitas ſancta ſibi ſolùm prodeſt ex Hieronymo. 208.2.c

Rex.

Regum lamentationes Apocalypſeos 18. quo pacto accipiendæ. 622.1.a
Reges olim è curribus dimicare ſolitos. 264.1 b
in Regum Hiſpaniarum ſtemmatis *Plus vltra*, ab Herculis columnis vſurpari. 216.1.d
Reges Magi cur Chriſto recèns nato gemmas non obtulere. 718.2.d
Reges terræ, de quibus Apocalypſeos 12. quinam ſint. 766.2.e
Regum Perſarum cognomẽtum quod fuerit. 646.2.e
Regũ Orientalium ſymbolũ quibus aptetur. 587.2.c
per Reges terræ quinam ab Iſaia ſignentur. 666.1.f
in Regibus plorantibus Babylonem quomodo ſuperbia denotetur. 622.1.b
opinionem de toto orbe in Reges decem ſub Antichriſto diuidendo non adeò eſſe certam. 466.1.a
in Regibus Romam lamentantibus quinam figurentur. 622.1.d
Reges quo ſenſu dicantur longè à Romæ incendio ſtare. ead.2 e
Regi nullo alio tantam auctoritatem comparati, quàm optima ſapientiæ exiſtimatione. 1 9.1.d
Rex ſeculorũ, num ſit legendũ, an, *Rex gentium*. 565 1.b
Regibus ſuperbia quomodo applicetur. 612.1.f
in Regibus terræ apud Iſaiam ſignificari etiã poſſe reges eos ethnicos, qui oppugnarũt Eccleſiã. 666.2.b

S

Sacerdos.

SAcerdotum veſtes olim ex lino. 144.2.d
Sacerdotes in Ægypto fuiſſe iudices. 123.1.b
Sacerdotes Eccleſiæ in 14.ſenioribus figurari.242.2.b
Sacerdotum veſtis linea cur vocaretur ſtricta. 145.2.d
Sacerdotum cur fuerit propria veſtis byſſina. ead.1.a
Sacerdotes per tibicines figurantur. 136.2.e
Sacerdotum principes in veteri lege forte coronam geſtare ſolitos coniectura elicitur. 242.1.d
Sacerdotum dignitas. ead.2.d
Sacerdotes quanta cura ſuum munus debeant præſtare. 245.2.f
Sacerdotes in Scriptura Angelos vocari. 168.2.d,232.2.e

Sacramentum.

Sacramenta omnia non rectè in mari æneo figurari. 231.2.b

Sacrificium.

Sacrificium myſticum eſſe prædicationis Euangelicæ officium. 402.2.b
Sacrificium nouendiale apud ethnicos quod diceretur. 448.2.a
Vide Miſſa.

Salomon.

Salomonis multò ante ætatem columnas Herculis fuiſſe erectas. 216.1.c
ex Salomonis templi Cherubinis ethnicos victoriæ ſimulachrum ac figuram fuiſſe mutuatos. 215.2.b
Salomonis templi parietes quorſum palmis & Cherubinis fuerint ornati. ibid.a
collatio ſingulorum viſionis Apocalypſeos 4. cum præcipuis Salomonis templi partibus. 292.2.d
in Salomonis templo quare trophæa fuerint erecta. 215.1.f
in Salomonis templo cur & Moſaici Cherubini & Salomonici pariter viſantur. 280.1.e
ad Salomonis templum quibus in rebus Apocalypſeos c.4.alludatur. 290.2.f
Salomonis templum fuiſſe Chriſtianæ Eccleſiæ figuram. 280.1.b
Salomonis templo reſpondere cælũ Apoc.4. 290.2.f
Vide Templum, Cherubinus.

Salus.

Salutis nomine Apocalypſeos 12.10 quid ſignificetur. 483.2.d
cuiuſmodi Salutem & ſaluandi rationem nobis Chriſtus attulerit. 320.2.a

Samaritana.

Samaritanam fuiſſe gentilitatis typum. 387.1.d
de Samaritanæ quinque viris verba Chriſti Domini quomodo accipienda. ibid.e
Samaritanæ quinque viros non illi legitimo matrimonio, ſed illicito pellicatu copulatos fuiſſe.ibid.e.f
per Samaritanæ quinque viros typicè quinque Imperia orbis indicari. ibid.f
per Samaritanæ quatuor præcedentes viros quid myſticè figuretur. ead.2.a
quod Samaritanæ Chriſtus dixit, ſuum vt virum vocaret, quid myſticè ſit. ibid.b
in Samaritanæ infami concubitu quid adumbretur. 388.1.a

Sanguis.

Sanguinem animalium Deo immolatorum per altaris circuitũ effũdi ex Dei præcepto ſolere.578.1.c,d
Sanguinis & aquæ myſterium ex Chriſti latere fluentis. 579.1.c
Sanguis ad quos ſit referendus in ſecunda tubarum plaga. 374.2.e
Sanguine cur perhibeantur tincta flumina ac fontes. 580.1.d
Sanguinem hoſtiæ in lebetem infuſum cum aqua miſceri ſolere veriſimili coniectura deducitur.578.1.e
Sanguis tanquam mortui, quid ſignificet. 5 7.2.e
Sanguis illius in Hebræorum poſtibus, & ſuperliminari quam in formam fuerit factus. 345.1.a
in Sanguinem aqua maris conuerſa Apocalypſeos 16. quomodo conſideretur. 578.2.a
Sanguis quorſum in prima plaga tubarum. 373.1.f
Sanguis, grando, & ignis cur in prima tubarum plaga coniungantur. ead.1.b

Sanctitas.

Sanctitas ac perfectio Chriſtianæ vitæ primis præſertim temporibus. 623.1.f
Vide Symbolum.

Sanctus.

Sanctorum nomine quinam Apocalypſeos 16. compellentur. 581.2.e
ad Sanctorum etiam regnum ſpectare venerationẽ, & adorationem, quæ ipſis defertur in terris.673.2.a
Sanctorum vitæ decurſum ex proſperis pariter & aduerſis contexi. 420.2.b
vtrum Sancti omnes generatim dicantur prima reſurrectione victuri, & cũ Chriſto regnaturi.671.1.c

Sapientia.

Sapientia argento ſignificatur. 147.1.e
pro Sapientia in aquila figuranda duplex veterum inſigne. 269.1.a
Sapientiæ ac prudentiæ ſymbolum aquila. 265.2.d
Sapientia etiam ſignificatur græca coloris varij voce. 324.1.b
Sapientiæ ſymbolum eſt fluuius. 768.2.d
Sapientiam ſub ſtultitiæ ſimulatione magnoperè perfici. 300.2.e
Sapientia in paruis Cherubinis figurata, verùm ſit eadem quæ per aquilam adumbratur. 268.1.d
Sapientiam cæleſtem beatorum duplici claritatis & fluuij ſymbolo non ineptè ſignificari. 769.1.a
Sapientiæ ſymbolum eſſe nauticam acum. 196.1.d
Sapientiam Chriſtianam in rerum æternarum æſtimatione imprimis elucere. 321.1.a,b
Hic Sapientia eſt, quid innuat. 523.2.b

Sapphirus.

Sapphirus quænam gemma ſit. 728.1.e
Sapphirũ quam gemmã Græci & Latini vocent.ibid.d
in Sapphiri gemmæ natura aſſignanda Plinius à nonnullis temerè ſugillatur. ibid.e
Sapphiri ſigna atq; indicia à Plinio tradita. ibid.f
Sapphirus num aureis punctis colluceat. ead.2.a
Sapphiri qualis ſit proprius color. ibid.f
Sapphirus Scripturæ vtrùm ſit denſus & opacus, an perſpicuus & pellucidus. 729.1.e
Sapphirus inutilis ſcalpturę ex Plinio. ead.2.a
Sapphirus ab Scriptura, & Plinio vſurpatus qui ſit. ibid.b
Sapphiri naturales virtutes quæ ſint. ibid.c
ad Sapphirũ veterẽ dignoſcẽdũ ab eo, quẽ hodie vulgus Sapphirũ vocat, quę ſit adhibẽda diſtinctio.ib e
Sapphirus quantæ fuerit apud veteres venerationis. ibid.f
Sapphirum Regibus & principibus cõuenire. 730.1.a
abſque Sapphiro ethnicis olim reſponſa non reddi ſolita. ibid.
Sapphirum collo appenſum geſtare ſoliti Ægyptij ſacerdotes. ibid.b
Sapphiro proprietatẽ attribui viſum reficiendi.ibid.e
Sapphirum Carbunculo miſtum interdum reperiri. ibid.d
in Sapphiro figuratur ſecundus Apoſtolici ſymboli articulus. ibid.e,f
Sapphirus applicatur per ordinem ad ſecundum ſymboli Apoſtolici articulum. ead.2.a

per Sapphiri colorem cęruleum quid denotetur. ibid.b
in Saphiro cur Deus olim fuerit conſpectus. ibid.c
Sapphirus quomodo diuinam Chriſti perſonam ſymbolicè repræſentet. ibid.f
Sapphirus quomodo adumbret Filij ſimilitudinem cum Patre æterno. 751.1.a.b
in Sapphiro figurari Chriſti omnium Pontificis dignitatem, necnon Regis regum imperium. ibid.e
Sapphirus quàm Pontificiæ dignitatis proprius ibid.d
Sapphirum cuilibet Cardinali recèns creato à Pontifice ſummo mitti. ibid.e
Sapphiri opacitas ſiue denſitas quid adumbret. ibid.f
qui nunc Sapphiri vocantur, verè eſſe Hyacinthos. 753.1.f
Sapphiri recentioris proprietates. 755.1.c

Sarda

Sardam gemmam eſſe veluti Amethyſti matrem. 757.2.d
Sardam ſuffuſo humore non hebetari, quid ſignet. 743.2.c
in Sarda vulneribus medente quomodo Chriſti reſurrectio figuretur. ibid.
quod ait Plinius, Sarda fabulas veterum ſuperbire, quò ſit ſymbolicè referendum. ibid.d
Sardâ gaudium accendi, quid myſticè. ibid.f
Sardâ intra ſaxum generata Chriſti reſurrectionem in ſepulchro adumbrari. ibidem.

Sardius.

Sardius Scripturæ, & Sarda Plinij vtrùm ſint eiuſdem ſpeciei. 742.1.f
per Sardium figurari terrorem dæmonibus in reſurrectione Chriſti incuſſum. 743.1.f
de Sardij valore, & æſtimatione quid dicendum ſit. ead. 1.a
Sardij ſpecies & natura quæ ſit. ibid.b
Sardius, vel Sarda quo nomine volgò appelletur. ibid.
Sardij color tranſlucidæ carni perſimilis. ibid.e
Sardis pretioſioribus mirum ſplendorem eſſe. ibid.
Sardæ virtutes quæ ſint. ibid.
Sardij color carni tranſlucidæ ſimilis quid myſticè abumbret. 743.1
per Sardium quid figuretur. 236.2.e
Sardij applicatio ad ſextum ſymboli articulum. 743.2.a
ex Sardio cur ſit pars ſuperior ſedentis in throno Apocalypſeos. 237.1.e

Sardonyx.

à Sardonyche in Scriptura non diſtingui Onychem. 736.1.c
in Sardonyche Apocalypſeos alluſio ad vndecimam Rationalis gemmam. ibid.d
Sardonyx quæ fuerit gemma vocata in prima ſui nominis impoſitione. ibid.e
in Sardonyche triplicem coniungi colorem. ibid f
Sardonyches gemmæ deſcriptio. ibid.
Sardonyx quo modo ſine figura olim ſcalperetur? ead.2.b
Sardonyx lapillus eſt opacus, non perſpicuus. ibid.e
Sardonychis proprietates à nonnullis traditæ. ibid d
Sardonychis colores quomodo ad quintum articulum Symboli applicentur. 737.1.a
Sardonychis niger color, quid candidus adumbret. ibid.b
cum Sardonyche componitur quintus articulus fidei. 736.2.e
Sardonychem ad ſigillorum vſum eſſe aptum, quid innuat. 737.2.a
in Sardonyche ſpecies purpuræ quid myſticè adumbret. 738.1.a
Sardonyx aptatur Ioſepho. 760.2.c

Satanas.

Satanæ etymon. 482.2.f
Vide Altitudo.

Scala.

Deus cùr in ima Scalæ parte ſit in viſione Iacobi. 233.1.a
per Scalam Iacobi quid figuretur. 232.2.f
Vide Iacob.

Scientia.

Scientia de rebus naturalibus vera quæ ſit, iuxta Scripturæ phraſim. 24.1.e

Scorpio.

Scorpionum natura & conſideratio. 383.2.a
Scorpionum veneni vis in quos potiſſimùm ſit acrior. ibid.
Scorpionibus in cauda dentes eſſe, ex Plinio. ibid.e
Scorpioni blandum vultum & quaſi virgineum ineſſe, ex Geſnero. ibid.

Scriptura.

Scripturam aliquando de Chriſto & Eccleſia vt de vna perſona loqui. 139.1.a
ſacræ Scripturæ quanta ſit reuerentia deferenda. 184.2.c
Scripturæ aliorum locorum explicatio qui ex Apocalypſeos intelligentia colligatur. 28.2.a
Scripturæ verba non ſemper ſint in elegantiſſima Latinæ linguæ ſignificatione neceſſariò vſurpanda. 724.2.b
Scripturæ qui loci ab Apocalypſi lucem accipiant. 28.1.c
in Scriptura præterito pro futuris vti eſt familiare. 446.2.a
Vide. Liber, Senſus.

Scrupulus.

Scrupulos ad animorum medicinam à Deo ſæpè immitti. 455.1.f

Sedes.

in Sede Dei Apoc. 4. perfectam cognitionem, & ſanctitatem figurari probatur. 245.2.c,d
per Sedem Dei, quid Apoc. 4. ſignificetur. ibid.a
in Sedibus ſiue thronis ſedere quinam Apocal. 20.4. dicantur. 667.1.c
in medio Sedis, & in circuitu Sedis, quo pacto concilianda. 253.2.e,f

Sedile.

Sedilia vigintiquatuor qua ratione conſideranda? 242.1.a

Sella.

Sella Dei ex Cherubinis quomodo concipiatur? 245.2 f

Semei.

Semei nominis etymologia. 127.1.c

Senator.

Senatores Romanos reges vocari, & cur. 610.1.f
Senatores abortiui qui dicerentur. 346.2.b
in Senatorum veterum animis & ad Chriſtiana ſacra traducendis, & in pietate roborandis diuinæ virtutis efficientia. 611.1.a
Senatorum honorificam mentionem qui ad Chriſti olim fidem fuerunt conuerſi in Apoc. fieri. 612.1.b

Senior.

in Senioribus 24. ſacerdotes figurari. 242.2.b
per Seniorum coronas aureas quid figuretur. 243.2.b
è Senioribus vnus, qui Apoc. 7. loquitur cum Ioanne, eſt idem qui Apoc. 5. 355.1.a
per Seniores Apoc. 4. quid ſignificetur. 242.1.f, 245.2.b
Seniorum coram Deo ſedentium dignitas. 246.1.d
Seniorum adorationem cur præcedat quatuor animalium clamor. 290.1.c
Seniores cur 24. eſſe dicantur. 117.2.d
Seniores cur tantùm 24. ſint. 243.1.a

Seniores 24.cur ſedentes appareant. ibid.f
per Seniorum albas veſtes quid figuretur. ead.2.a
Seniorum conſeſſus num ſit in circuli figuram neceſſariò concipiendus. 242.1.b
in Senioribus 24.alludi ad totidem principes Sanctuarij. 241.1.a
Seniores, nomen eſt in Apoc. dignitatis, non ætatis. ibid.b
in Seniorum adoratione Apocal.4.ſacrificium Miſſæ adumbrari. 289.2.e
è Senioribus vous cur plorantem Ioannem conſoletur. 303.2.d
ex Seniorum adoratione Apoc. 4. quid ad ſacrificium Miſſæ ſpectans colligatur. 290.1.d
io Seniorum aureis coronis ſit alluſio ad auream ſummi ſacerdotis laminam. 243.2.d

Segñor.

Hiſpanum oomen Señor, vnde deducatur. 241.2.a

Senſus.

Senſum duplicem literalem eidem Scripturæ loco ineſſe poſſe. 32.1.d
Senſus literalis multiplex num in vno eodem ſolùm Scripturæ loco, ſed in libro integro eſſe poſſit. ibid.e
de Senſu duplici literali diſcrimen inter Doctores Scholaſticos & Scripturæ interpretes. 33.1.a,b
Senſus duplex in humanis ænigmatis vitioſus, in diuinis non item. 32.2.c,d
de Senſu duplici literali admittendo ſententia reſtringitur. 33.2.a,b
de Senſus myſtici cõſectatione quid dicendum? 39.1.e
Senſus myſticus tripliciter accipi poteſt. ead.2.b
inter Senſus myſtici triplicem acceptionem quid interſit. ibid.e

Separatio.

Separationis nomen ioterdum in Scriptura pro deuotione & conſecratione dioino cultui accipi. 218.1.f

Septenarius.

Septenarij multi Apocal. vnioerſitatem ſignificant. 106.2.b
per Septenarium quando & quomodo vniuerſitas ſignificetur. ead.1.b
Septenarium Apoc. 17. indefinitè eſſe ſumendum, ex Angeli verbis colligi. 504.2.d,e
Septenarium ad indefinitum rerum ſibi ſuccedentium numerum denotandum congruenter vſurpari. ibid. b
per Septenarios ſpirituum, lampadum, cornuum, oculorum & ſigillorum idẽ omnino ſignificari. 306.2.c

Septies.

ſeptuagies Septies quid ſit in ſacris. 422.1.f

Sepulcrum.

in Sepulcris Catholicorum dum vigebat Arriana hæreſis, incidi ſolita A, & Ω, & cur. 129.2.b

Seraphinus.

Seraphini Iſaiæ quid innuant in Triſagio. 236.1.e
in Seraphinis Iſaiæ haberi reſpectum ad magnos templi Cherubinos. 246.2.b
Seraphini Iſaiæ cur alis vultum contegant, animalia verò Ezechielis oon item. 274.1.c,d, 282.1.f, & 2.a
Seraphinos plures quàm duos, num Iſaias conſpexerit. 280.2.e
Seraphinos ſi fortè plures duobus vidit Iſaias, eos ſaltem vidiſſe binos. ibid.f
Seraphini Iſaiæ quomodo ſupra ſolium ſteterint. 281.1.a
Seraphini oom ſint ab Iſaia viſi intra templum, vel ſupra. ibid.c
Seraphini Iſaiæ qoo ſenſo dicendi ſunt ſtetiſſe ſupra templum. ibid.& d
Seraphini Iſaiæ vtrùm præter brachia ſex haberent alas. ibidem.
Seraphinis ſingulis Iſaiæ num facies tantùm vna, binique pedes ſint aſſignandi. ibid.e
Seraphini Iſaiæ ſuas ipſorum facies, an Dei vultum alis obtexerint. ead.2.a
Seraphinorum Iſaiæ non totam faciem omnino tectam eſſe debere. ibid.d
de Seraphinorum Iſaiæ ſignificatione variæ opiniones. 282.1.a
per Seraphinos Iſaiæ viros Apoſtolicos figurari. ibi.b
Seraphinus Iſaiæ cur prunam forcipe apprehenderit. ead.2.b
de Seraphinis Iſaiæ auctoris expoſitione minimè Theologorum fundamentum labefactari. ibid.& e
per duas alas quibus Iſaiæ Seraphini volant, quid ſignificetur. 274.1.f
Seraphinorum Iſaiæ Triſagion quid ſignificet. 282.1.e
Seraphinorum Iſaiæ celſitas quid innuat. ead.2.d

Series.

ex Serie continuata fructus perceptus. 15.2.a

Sermo.

io Sermone terrenæ Beſtiæ alludi ad aſtutiam ſerpentis Euam decipientis. 517.2.e
in Sermone & myſtico, & hiſtorico locutionem eandẽ eſſe, ſignificationis verò modum diuerſum. 40.1.a

Serpens.

Serpentes quædam dictæ Boæ. 470.2.a,b
Serpentes aliquot magnitudinis prægrandis. 463.1.d
Serpentis Hebraicum nomen quid propriè ſignificet. 482.2.b

Seruo.

verbi Seruare vſus duplex apod Ioannem. 210.2.f

Seruus.

Seruorum Chriſti nomine quinam comprehendantur? 105.2.c
Serui Dei qoomodo in frootibus ſignari dicantur. 343.2.e
Seruis ſuis palàm facere, quid ſit. 102.1.a,b

Seſſor.

Vide equus.

Sexus.

opinio de duplici Sexu in templi Cherubinis refellitur. 278.2.c,d

Sigillum.

Sigillorum ſeptem reſeratio quàm ſit difficilis. 228
Sigillis primis quatuor Apoc. reſpondere (quod ad ſignificationem attinet) quatuor animalium facies. 286.2.e
Sigilla ſeptem Apoc. qoid ſignificent. 296.1.d
in Sigillorum apertione ſigna oſtenſa quid ſignificent. ead.2.b
Sigillorum myſteria quàm fuerint recondita & abſtruſa. ibid.d
ex myſteriorum in 7. Sigillis deliteſcentium conſideratione quot & quæ poſſint vtilitates percipi. ibid.e
inter Sigillorum reſeratorum numerum, & ſeptem laudum nomina, quanta ſit proportio. 313.2.a
ad primorum quatuor Sigillorum myſterium referri quatuor laudes, quæ Apoc.5. Agno tribuuntur. 315.2.a
Sigillorum idonea explicatio quàm ſit optabilis. 316.1.c
Sigillorum ſeptem quanta ſit difficultas. ibid.
ad Sigillorum explicationem cuiuſmodi ſit eligenda materia. ibid.d
Sigillorum ſeptem apta explicatio quas debeat habere conditiones. ibid.e
in Sigillis interpretandis quanta ſit doctorum & expoſitorum varietas. ead.2.d
nouæ Sigillorum expoſitionis via neceſſariò inueſtiganda. 317.1.e

ſummam auctoris de Sigillis explicationis grauiſſimorum doctorum auctoritate fulciri. ibid.f
Sigillorum ſeptem partitio, eorumque argumenti de prouidentia tam erga fideles Iudæos quàm erga rebelles. 319.1.b
noſtra de Sigillis expoſitio ex argumenti totius conſecutione confirmatur. ibid.e
quatuor Sigillorum repræſentationem eſſe congruentem ad probandum Meſſiæ aduentum. 321.2.c
eadem Sigillorum doctrina ad quatuor virorum Apoſtolicorum virtutes applicatur. ibid.d
cur ad quatuor Sigillorum contemplationem Ioannes ab animalibus euocetur. 322.1.a
in ſingulis Sigillis tam equum, quàm equitem eiuſdem eſſe ſignificationis. ead.2.c
in Sigillo quarto non agi de morte rebelliom Iudæorum, ſed de morte eorum qui Chriſtum ſunt ſecuti. 323.1.a
inter Sigilla primum & tertium, quid ſit diſcriminis, & inter ſecundum & qoartum. 325.2.f, & 326.1.a
Sigillum primum Chriſtum aperuiſſe quid ſit. 327.1.d
Sigilli ſecundi gladius magnus quid ſignificet. eadem 2.b
Sigillum ſecundum Chriſtum aperuiſſe in quo conſiſtat. ibid d,e
in Sigilli tertij reſignatione, quid Chriſtus ſuos doceat. 329.1.a
in Sigilli quarti apertione quid ſuos doceat Chriſtus. 331.1.c
in Sigillis tribus vltimis quid argumenti contineatur. ead.2.a
Sigilli quinti ſcopum eſſe Dei patientiam in perfidos. 331.2.b
in Sigillo quinto de quibus Martyribus ſermo ſit? ibidem.
quinti Sigilli dilatio de ſupplicio quouſque ſit intelligenda. 332.1.b
in Sigillo quinto de quorum vindictæ procraſtinatione ſermo ſit. ibid.c
in Sigilli quinti reſeratione quid nos doceat Chriſtus. ibid.e
Sigilli ſexti explicationes quatuor, & quid de eis ſentiendum. ead. a.b, & ſeq.
in Sigillo ſexto ſermonem de Antichriſto eſſe non poſſe. ibid.e
de Sigillo ſexto Ambroſij interpretatio aliqua ex parte probatur. 333.1.b
Sexti ſigilli vera explicatio. ibid.c
ad ſextum Sigillum an capitis ſeptimi viſio pertineat, vel ad ſeptimum. 338.1.b
ad Sigillum ſeptimum num pertineant ſeptem plagæ tubarum, necne. ibid.& c
in Sigillo ſeptimo quid propriè contineatur. ead.2.a
an Sigilli ſeptimi figura in cæli ſilentio terminetur, nec ne. 357.1.a
quid per Sigillum adumbretur. 656.2.e
in abyſſi clauſuræ Sigillo quid imprimis innuatur. ibid f
ad Sigillorum vſum Iaſpis peraptus. 727.1.b
Vide, Equus.

Signaculum.

Signacula ſoluere & aperire pro eodẽ ſumi. 301.2.e,d

Signatus.

Signatorom nomine quinam propriè & ſtrictè intelligendi ſint. 349.1.d
Signatorum nomen vtrùm ſit pro prædeſtinatis ſumendum. 348.1.e, & 2.a
Signati 144 *U*. c. 7. eſſe eoſdem 144 *U*. de quibus cap. 14. 346.1.a
de Signatorum numero aliorum opinio. 348 2.a
Signatorum doctrina ad Religioſos applicatur. 356.1 b

Signum.

Signum Dei viui, quo ſerui Dei ſignantur, quodnam ſit. 342.1.c
Signo Dei quinam ſignentur. ibid.f
Signum Dei viui cur dicatur. 343.2.a
Signum Dei qua ratione (frontibus imprimendum) ſit accipiendum. 344.1.d
Signi magni nomine quid denotetur. 452.1 a
Signum magnum cur vocetur draconis viſum. 465.1.e
in Signis commentitiis, de quibus Apoc. 13. vtrùm ſermo ſit de Antichriſti miniſtris. 518.2.d
Signa à beſtia terræ patrata quænam ſint. 519 1.a
Signum à beſtia terræ de cælo per ſpeciem demiſſum poſſe etiam de falſo religionis cultu ſuo modo explicari. ibid.e
Signa fieri à terræ beſtia in marinæ beſtiæ conſpectu quid ſit. 520.1.d
Signum magnum & admirabile cur Apocal. 15. dicatur. 562.1.f

Silentium.

Silentiom Apoc. 8. cum ſequentibus tubis earumque myſterio copulari. 358.2.e
Silentium quomodo cum tubarum myſterio cohæreat. ibidem.
de Silentio cæli vera expoſitio ad patientiam relata. 359.2.e
Silentium mediæ horæ de qua Chriſtianorum patientia ſit interpretandum. ibid.e,f
in Silentij dimidia hora alludi ad dimidiam horam Tobiæ. ibid.
Silentij nomine ſæpè in ſacris patientiam indicari. ibid.c
Silentio dimidiæ horæ poſſet adhuc denotari perſecutio primitiuorum Chriſtianorum, licèt plures annos durauerit. 360.1.d

Simeon.

Simeoni aptatur Topazius. 760.1.e

Simon.

ad Simonem Magum applicatur tertia cornuum explicatio. 517.1.c

Simulacrum.

Simulacri ab Ezechiele viſi inferior pars cuiuſmodi fuerit? 239.2.c

Sion.

in Sione monte vtrùm pedibus niterentur Agnus, & 144 *U*. an non? 531.1.d
Sionis nomine primogenitam figurari Eccleſiam. 528.1.e

Sitis.

de qua Siti ſit ſermo Apoc. 7. 16. 355.2.c

Smaragdus.

de Smaragdi Hebraico nomine. 734.2.b
inter Smaragdos Scythici præſtantiores. ibid.d
Smaragdi color quantam humano obtutui voluptatem afferat. ibid.e
Smaragdus quantopere ſit lucidus. ibid.c
Smaragdos in æris fodinis reperiri ſolere. ibid.f
Smaragdi reflexione carnis ſibi contiguæ colorem remitti atque frangi. 735.1.e
Smaragdus qoàm aptè cum quarto Symboli articulo comparetur. ibid.c
per Smaragdum Chriſti patientia inter verbera & clauos figurata. ibid.f
Smaragdi color oculos recreans quid myſticè ſignificet? ead.2.b
Smaragdus præſens contra venena antidotum. ibid.a
Smaragdi Scythici mirus ſplendor quid figuret? ibid.e
Smaragdos arena eteſiis ventis reuoluta ſolere detegi quid myſticè innuat? 736.1 a

Smaragdi aliæ proprietates, & myſtica earum ſignificatio. ibid.
ex Smaragdo crucis figuram egregiè compingi. ibid.b
Smaragdus aptatur Leui. 760.1.f

Societas Ieſu.

in Societate votorum renouatio bis quotannis inſtituta. 174. 2.b
Societatis IESV profeſſi ſpeciali ſe voto ſummo Pontifici adſtringunt. 23.1.d

Sodoma.

Sodomam poſt cæleſtem ignem in mare mortuum euaſiſſe. 437.2.b

Sol.

Solis lucem cur Ioannes in primæ figuræ facie viderit? 165.1.b
Solem fieri nigrum tanquam ſaccum cilicinum, quid ſit. 334.1.f
Solem pro Dei fauore & gratia accipi. ead.1.a
Solis pars tertia quo ſenſu dicatur percuſſa. 376.2.c
per Solem, Lunam, ac ſiderum coniunctionem quid in Apocal. figuretur? ibid.
Sol quomodo fumo abyſſi obſcuratus dicatur. 382.2.c
Solis defectus in Chriſti paſſione, & ſymbolica ipſius ſignificatio. 460.1.a
ob Solis nimiam lucem vtrùm minùs cæruleum appareat cælum. 730.2.c
Solem confundi, quid ſit apud Iſaiam. 666.2.b
Solis eclipſis aliquam eſſe ſpeciem in Ioannis de muliere amicta Sole viſione, & quæ ſit eius ſignificatio. 460.1.a,b
Solem in Apocalypſi eſſe ſymbolum diuinitatis. 453.2.d
Soli viciniores cæli partes cur minùs appareant cæruleæ quàm remotiores. 730.2.d
per Solis ſymbolum ſignificari, quòd ſuperior Chriſti animæ portio in ipſa paſſione immenſa Dei gloria fruebatur. 459.2.d
Solis ſymbolum Monarchas & Imperatores ſibi arrogaſſe. 385.2.e
Solis eclipſis vnde proueniat. 459.2.b

Spatium.

Spatium illud, in quo Ioannes thronum, & in eo ſedentem conſpexit, qua ratione ſit conſiderandum. 254.2.a

Spiritus.

de Spiritibus 7. Apoc. 1. variæ opiniones. 112. 1.d, & ſeq.
Spirituum 7. expoſitio de Spiritus ſancti donis reiicitur. ibid.e
Spiritus Dei 7. quinam ſint. 113.2.e
Spiritu ab Angelis Ioan. in Apoc. diſtinguit. 114 1.b
in Spirituum 7. mentione Ioannes Apocalypſeos argumentum reſpexit. ibid.e
Spirituum 7. expoſitio de peculiari aliquo Angelorum ſeptenario nequaquam ſolida. ead.2.c
opinio exponentium Spiritus 7. de Spiritus ſancti perſona, validè refutatur. ibid.d
de Spiritibus 7. longam in Apoc. inſtitui tractationem. 115.1.e
Spiritum ſumi interdum pro ea virtute, quæ in alicuius gubernatione eminea. ibid.d
ad Spirituum 7. doctrinam intelligendam illuſtris Pauli locus. ibid.f
Spiritus ſeptem Dei qui ſint demum. 116.1.e
Spirituum trium poſteriorum Diuinæ prouidentiæ conſideratio. 121.1.b
Spirituum 7. doctrina ad varia Chriſti Domini myſteria poſſe extendi. ead. 2.d
quorſum vtatur Chriſtus ad Sardenſem hac phraſi, *Qui habet ſeptem Spiritus Dei, & 7. ſtellas.* 200.1.c
Spiritus oris Chriſti quis dicatur apud Paulū. 540.2.d
de qua Spiritus viuificatione agat Petrus prima canonica c.3. verſ. 18. 740.1.b
Spiritus & ſponſa Apoc. 22. 17. quid denotent. 776.2.f
Vide, Prouidentia.

Spiritus ſanctus.

Spiritui ſancto derogat, qui nouam expoſitionem & Apocalypſi quadrare, & tamen ex Ioannis mente non eſſe dicat. 32.2.b,c
ab Spiritu ſancto dimanaſſe Martyrum robur ac fortitudinem. 749.2.b
Spiritum ſanctum poſſe figurari in Angelo aſcendente ab ortu ſolis, quinimo Spiritus S. gratiam. 342.2.f
Spiritus ſancti efficacia in Roma ad fidem traducenda. 629.2.c

Sponſa.

quæ ſit Sponſa, quam ſibi Agnus per has nuptias ducat. 637.1.f

Spurius.

Spurij vnde dicti. 109.2.b

Stacte.

Stacte quid ſit, & de eius natura. 310.2.d

Stadium.

de Stadiis mille ſexcentis, quibus ſanguis è lacu inundauit, variæ auctorum expoſitiones. 557.2.f
per ſtadia 1600. quid myſticè deſignetur. 558.1.d
Stadia & milliaria, quibus Palæſtina protenditur, ad Græcorum computationem, non ad Romanorum, eſſe reuocanda. ead.2.f

Statera.

Statera cur paupertati in manus detur. 318.1.d
Statera quid denotet, & quem ad finem tertij equi ſeſſori data. ibid.e

Statua.

in Statua Danielis quomodo Aſſyriorum imperium figuretur. 386.1.a

Stella.

de Stellis 7. variæ ſententiæ. 155.1.c
per Stellas 7. totidem Aſiæ Epiſcopos figurari ead. 2.b
Stellas 7. rectiùs vt annulorum gemmas conſiderari. ibi.d
Stellas 7. in manu Chriſti eſſe poſitas, quid ſit. 156.1.e
Stellæ 7. cur in Chriſti dextera collocentur. ead.2.c
Stellarū ſymbolum ad quos itē poſſit extendi. 157.1.a
Stellarum 7. applicatio ad ſeptem Planetas. 156.2.e
Stellarum ſymbolum ad omnes etiam Euangelicos concionatores poſſe accommodari. 157.1.a
Stellarum ſymbolum quando Apoſtolis tribuat Apocalypſis. ibid.b
Stellas 7. Chriſtum in manu geſtare quid ſit. 156.1.e
Stella matutina quæ ſit. 198.2 c. & ad quem locum ſacræ Scripturæ alludat Ioannes. ibid.d
Stellæ matutinæ nomine de quo ſit ſermo apud Eccleſiaſticum. ibid.f
in Stellæ matutinæ præmio quid Chriſtus promittat 199.1.c
Stella matutina ad Euchariſtiam applicatur. ead.1.d
Stellas è cælo cadere ſuper terram quid ſit. 334.2.f
Sub ſtellarum nomine de quibus ſit ſermo. 335.1.b
Stellæ magnæ caſus quid innuat. 375.2.d
Stellæ influxus quorſum apponatur ad peſtis ſignificationem. ibid.e,f
Stellarū tertia pars quo ſenſu dicatur percuſſa. 376.2.c
per ſtellam abſinthium quid figuretur. ead.1.c
per ſtellam Apoc. 9. è cælo cadentem quid ſignificetur. 379.1.c
Stellæ dari clauem putei abyſſi quid ſit. 380.1.c
Stellæ 12. Apoſtolorum ſymbolum. 456.2.f
Stellæ, quæ Apoſtolorum ſunt ſymbolum, cur ſupra caput mulieris ponantur. 457.1.b
Stella matutina, de qua Apo. 22. quid figuret, & qua ratione radicis tranſlationi ſubiungatur. 776.2.e

Stola.
Stola quid ſit, & in qua acceptione in ſacris vſurpetur. 351.1.b
Stola cuius rei ſit ſymbolum. ibid.d
Stolam pro Sacerdotali veſte ſumi. ibid.c
Stolæ albæ quid in Beatis, quid porrò in ſpiritualibus viris ſignificent. 352.1.c
cùm dicitur *amicti Stolis albis*, vtrùm album pro ſplendenti purpureo, an pro candido ſumatur. 353.1.e
Sub.
præpoſitio *Sub* quid propriè ſignificet. 454.2.d
Subſtantiuum.
Subſtantiuo cuiuſque generis adiectiuum interdum neutrum reddi apud Græcos. 560.2.a,b
Succinum.
Succinum quod nobilius, ex Plinio. 239.1.a
Succinum à Plinio inter gemmas recenſeri. 755.2.e
de Succino fabuloſa quædam iactata. ibid.f
Succini ſpecies colore ignei, & valdè duri. ibidem.
Sulphur.
Sulphuris quorſum mentio Apoc.14.10. fiat. 542.2.a
Sulphuris natura ex Plinio. ibid.b
Sulphur apud ethnicos in ſacris adhibitum, & ad expiandas ſuffitu domos. ibidem.
Superbia.
in nomine *Superbus vita*, quid myſterij lateat, per numerum 666. figurato. 515.2.b,c
Superbiæ præſertim occultæ periculum. 214.1.a
Superbus.
Superborum nomine in Scriptura hoſtes populi Dei, ac veræ religionis deſignati. 522.1.e,f
Superliminare.
Superliminare crapulæ quid ſignificet apud Zachariam, & quomodo ſit accipiendum. 443.1.b, & 2.a
Supplicium.
Supplicia ac minas ſapienter ſæpe occultari. 300.2.e
Supplicium quàm graue ſit homines in cordis deſideria tradi. 378.1.d
Supplicium Babyloni inflictum, de quo Apoc.17. quo ſenſu ſit accipiendum. 602.1.b
Suppoſitum.
quod ſit Suppoſitum eorum verborum, *Vixerunt, & regnauerunt*, &c. 669.1.c
Suſtineo.
verbum *Suſtinere*, quid ſignificet in Tobia. 363.1.d
Symbolum.
Symbolorum perfectio in quo conſiſtat. 23.2.a
qui hæc Symbola Apoc. non ſummè perfecta eſſe arbitratur, iniuriam non Ioanni modò, ſed & Chriſto, & Spiritui ſancto irrogat. ibid.b.c
in Symbolorum explicatione quid præſtare debeat interpres. ibid.c
Symbola Chriſti perfectiſſima eſſe debere. ibid.e
in Symbolis Apoc. quid requiratur. ibid.& f
Symboli explicandi optima ratio quid exigat. ibidem f
Symbola cuiuſque rei quænam propria. 24.2.e
Symbola varia Apocalypſeos proponuntur. 25.1.a
Symbola quàm aptè debeant quadrare rebus, quibus deſeruiunt. ibid.b.c
de Symbolorum Apoc. eleganti ſignificatione exempla. 26.1.c,d
in ſacris Symbolis quantus campus ingenijs pateat. ibid.e
Symbolorum fœcunditatem & breuitas & perſpicuitas comitantur. ibid.f
in Symbolis obſcuris Apocalypſeos magnam lucem deliteſcere. ead.2.e
ex Symbolis huius libri Ioannes multò magis euaſit illuſtratus. ibidem.
Symbolorum ſacrorum duplex modus. 168.2.a
ad varia rerum Symbola res eadem ſolet vſurpari. 188.b
Symbola varia ſanctitatis & ſapientiæ. 216.1.a
Symbola tot cur fuerint ſanctitatis & ſapientiæ in templo Salomonis. ead.2.c
in Symbolis concreta ab abſtractis ferè non diſtingui. 247.2.e
in Symbolis inferior locus plerumque magnæ dignitatis. 454.2.d
Symbolum Apoſtolorum.
in Symbolo condendo Apoſtolorum mens quæ fuerit. 711.1.d
Symbolum quo ordine fuerit ab Apoſtolis ipſis compoſitum. ead.2.a
in Symbolo num ſint ab Apoſtolis expreſſa, an ab Eccleſia deinceps addita verba illa, *Deſcendit ad inferos*. 719.2.e
ſiue ſingulas Symboli veritates ſinguli Apoſtoli, ſiue cuncti cunctas condiderint, perinde eſſe ad noſtræ expoſitionis firmitatem. 711.2.d
ad potiorem Symboli Apoſtolici diuiſionem eligendam, quæ regula interdum nobis ſit. 719.1.c
Symboli Apoſtolici potiſſimam diuiſionem indagare quorum ſit. ibid.b
Symboli Apoſtolici diuiſio, quam nos ſectamur, quàm congruens ſit. ead.2.a
in primo Symboli articulo tria conſideranda. 727.1.f
in ſecundo Symboli Apoſtolici articulo quid confiteamur. 730.1.f
in 3. Symboli Apoſt. articulo quid profiteamur. 733.1.e
quartus Symboli Apoſtolici articulus quid in ſe contineat. 735.1.a
articulus Symboli 5. quid in ſe includat. 736.2.e
ſextum Symboli Apoſtolici caput quid nobis credendum proponat. 743.1.f
octauus Symboli Apoſtolici articulus quid nobis credendum proponat. 747.1.c
9. Symboli articulus quid nobis proponat. 749.1.a
decimus Symboli Apoſt. articulus proponitur & explicatur. 751.1.f
vndecimus Symboli Apoſtolici articulus explicatur. 756.1.e
duodecimus Symboli Apoſtolici articulus explicatur. 757.2.f
primus Symboli Apoſtolici articulus, eiúſq; ad Iaſpidis ſymbolum applicatio. 727.1.d
ſecundus Symboli Apoſtolici articulus in Sapphiro figuratur. 730.1.e,f
ad tertium Symboli articulum applicatur per ordinem Chalcedonius. 733.1.f
cum quarto Symboli articulo quàm aptè Smaragdus componatur. 735.1.c
ad ſextum Symboli articulum Sardij applicatio. 743.2.a
ſeptimi Symboli Apoſtolici articuli declaratio, & Chryſolithi ad eum applicatio. 745.1.c
ad nonum Symboli Apoſtolici articulum Topazij applicatio. 749.1.b, & ſeq.
ad duodecimum Symboli Apoſtolici articulum myſtica conſideratio Amethyſti. 758.1.b
Vide, Apocalypſis, Apoſtolus, Aurum, Fides.
Synagoga.
de Synagoga cur fiat mentio ſymbolicè. 189.1.d
Synagoga indicatur Iezabelis nomine. ibid.e,f
T
Tabernaculum.
Tabernaculum teſtimonij quid ſit. 567.1.d,e
Tabernaculum cur ſit in cælo conſpectũ. 568.1.a
Talentum.
Talenti Græca vox quid propriè ſonet. 557.2.b

per Talenti iuſtum pondus quo candelabrum conſtabat, quid ſignificetur. 142.2.d

Templum.

quid hac locutione, *de Templo cæli*, denotetur. 594.1.a
Templi nomen Apoc. 15. 8. & ad ſancta, & ad atrium extendi. 571.1.a
Templi ſeparatio à ciuitate apud Ezech. quid ſignificet. 218.1.e
per Templum interdum in Scriptura oraculum ſiue Sanctum Sanctorum, aut tabernaculi, aut templi ſignificari. 567.1.b,e
Templum tabernaculi quodnam appelletur. ibid.a
Templum Iſa.6.1.quid propriè in Hebræo. 235.2.b
qui Templum Ezech.cum Salomonis templo æquiparare prorſus contendunt, impugnantur. 217.2.e
Templum & altare qua ratione ſint conſideranda in c.21.Apoc. 411.1.d
Templum & altare cur primò non Angelus, ſed Ioãnes dimetiatur, ac poſtea Apoc.21. Angelus metiatur. 410.2.e
Templum extra ciuitatem eſſe in prima Ezechielis viſione. 765.1.e
Templi reædificatio à Nehemia facta & celebri ſacrificio conſecrata quo anno ac menſe fuerit. 422.1.e
Tẽplum cur in Ezech.fuerit extra ciuitatẽ viſũ. 765.1.d
Templum Ezechieli viſum quid ſignificet. 218.1.e
Templum Apoc.14.17.18.quid ſignificet. 555.2.a
Templi dimenſio tam apud Ezechielem, quàm apud Ioannem, quò ſpectet. 415.1.e
Templum apud Ezechielem quàm longè à ciuitate diſtet. 217.1.d
qui Templum apud Ezechielem metitur, cur habeat ſpeciem quaſi æris. 410.1.f
Templi picturæ quomodo potuerint Cherubini appellari. 276.2.a
in Templum nemo poſſe introire quo ſenſu dicatur. 572.2.a
Templum Ezechieli viſum multò laxius & magnificentius eſſe Salomonico templo. 411.1.e
Templum, quod Ioannes menſurare iubetur, quid ſignificet. ead.2.a
Vide, Candelabrum, Columna, Salomon.

Tempus.

Tempus non amplius erit, quid ſit. 404.2.f
Tempus & tempora, quid ſignificet apud Daniel. 417.2.e, 419.2.d
de quo Tempore agat Daniel c.12.cùm ait, *In illo tempore conſurget Michael, &c.* 476.1.f
Tempus qua ratione propè eſſe dicatur. 103.2.b,e
Tempus mortuorum iudicari, quod Apoc.11.18. appelletur. 446.2.e
per modicum Tempus Apo.20.quid innuatur. 658.2.e

Tenebræ.

Tenebræ exteriores, quarum ſæpe in Euangelio fit mentio, quid ſint. 382.1.e
Tenebræ ex quintæ phialæ effuſione prouenientes quid ſignificent. 584.1.d

Tentatio.

Tentationis hora quæ appelletur. 211.1.b
Tentationis duplex genus per aduerſitates & proſperitates. 484.2.a
Tẽtatio quando ſit maximum à Deo beneficiũ. 210.1.d
à Tentationis hora liberare Philadelphium quo ſenſu dicatur Chriſtus. ibid.e

Tepor, Tepidus.

Tepidorũ ſtatus qualis ſit, quámq; periculoſus. 221.1.e
Tepidum ſui tepôris non ignarum eſſe. 222.1.e
inter Tepidum & frigidum diſcrimen. ead.2.a
Tepidi maximum periculum. ibid.b
Tepidi quid ſit proprium prout ab improbo diſtinguitur. 223.1.a
Tepidi qua ratione ſe ipſi decipiãt, & obcæcẽt. 225.2.a
frigidum eſſe aut calidum cur Chriſtus maluerit Laodicenum, quàm Tepidum. ead.2.a,b
explicatur cur frigidum aut calidum eſſe præſtet, quá eſſe Tepidum. 224.1.b
pro Tepôre, de quo inſimulatur Laodicenus, ſtatus peccati lethalis intelligitur. 220.2.d
Tepôris ratio in quo conſiſtat. ibid.f
quæ Tepôris metaphora vltimæ epiſtolæ conueniat. 221.1.e
Tepôris nomine quid propriè intelligendum. ead.2.e

Terra.

Terra noua quæ appelletur. 696.1.d
Terræ myſticæ qualitates primæ. 697.1.a,b
Terræ nomine quid ſignificetur. 485.1.e
per Terram adumbrari terrenos affectus. 501.1.a,b
Terra demeſſa eſt quo ſenſu dicatur. 552.1.a
Terra & ſubtus terram quo ſenſu accipiẽda, Apo.5.3. 302.2.f
Terra ſacerdotalis in Ægypto libera olim & immunis. 222.1.e
Terra myſtica quomodo priores qualitates immutauerit. 697.2.d
Terra vniuerſa quomodo dicatur poſt beſtiam admirata. 512.2.b,e
Terra quo ſenſu dicatur à conſpectu ſedentis in throno fugiſſe. 685.2.b
Terræ nomen Apo.16.1.quid ſignificet. 576.1.e
Terra noua qua ratione accipienda ſit. 697.1.b
in Terra quinam dicantur habitare. 351.2.f
Terræ nomine quid innuatur cùm Apoc.12. dicitur, *Terra adiuuit mulierem.* 490.1.a,b
Terra ſancta in tribus diuiſa apud Ezechielem quid adumbret. 218.1.d
Terræ nomine quid figuretur Apoc.20.11. 686.2.e
Terram Geſſen, vbi filij Iſraël habitabant, ab Ægypti plagis fuiſſe immunem. 339.1.a
quomodo miraculum illud in Terra Geſſen pro filiorum Iſraëlis incolumitate patratum, ſit in primitiuorum Chriſtianorum liberatione inſtauratum. ibid.b
Terræ tertiam partem fuiſſe combuſtam quomodo accipiendum. 374.1.a
Terram pro Iudæa accipi Apoc.8.7. 373.1.d

Terræmotus.

Terræmotus ſexti ſigilli reſignationem ſubſecutus, cuiuſmodi ſit. 334.1.e
per Terræmotum quid figuretur Apoc.11.13. 440.2.b
diſcrimen inter Terræmotum tubæ ſeptimæ, & terræmotum ſeptimæ phialæ. 597.2.f
per Terræmotum maximum quid ſignetur. 594.1.e

Tertullianus.

Tertulliani mens de rerum creatarum fine. 24.2.a

Teſtamentum.

ad vtrumq; Teſtamentum ſe extendere libri ſignati viſi à Ioanne ſignificationem. 294.2.b
diſcrimen inter Teſtamenti veteris Patres, nouique Sanctos. 233.1.e
Vide Arca.

Teſtes.

Teſtem fidelem cur ſe Chriſtus vocet. 219.1.d, & 2.a
de duorum Teſtium interpretatione quatuor auctorum ſententiæ. 424.1.b
in explicatione quam auctor tenet circa duos Teſtes Apoc.11. non infirmari traditionem communem de Henocho, & Elia, ſed confirmari potiùs. 348. 426.1.e
duorum Teſtium nomen quàm aptè conueniat Sapientiæ & Sanctitati. 415.2.e,f
in hoc Teſtium nomine alludi ad duos templi Cherubinos ingentes. 426.1.a

in Teſtibus duobus alluſionem etiam contineri ad Moſem & Eliam. ibid.e

duorum Teſtium nomen cur Moſi & Eliæ quadret. ibidem.

de duobus Teſtibus quid ſenſerit Hieronymus. 424.2.e,& 427.1.e

dabo Teſtibus meis,& prophetabunt,quid ſit. 427.1.f

in duobus Teſtibus alludi ad Henochum & Eliam ſub Antichriſto venturos. 426.2.e

Teſtes duo cur ſaccis amicti dicantur. 427.1.b

Teſtes duo qua ratione cælũ dicantur claudere. 433.1.a

duo Teſtes quo ſenſu dicãtur terram omni plaga percutere. ead.2.e

quàm rectè dicantur locuſtæ facere bellum contra duos Teſtes. 436.1.d

in duorum Teſtium miraculis Apoc. 11.6. manifeſtè ad Moſis & Eliæ miracula reſpici. 432.2.e

poteſtas duobus Teſtibus data claudendi cælũ quomodo ſit explicanda. ibid.e

duo Teſtes quo ſenſu dicantur cruciare eos qui habitant ſuper terram. 438.2.c

in duorum Teſtiũ prædicatione & occiſione ad Chriſti prædicationem & paſſionem alludi. 439.1.e,f

quomodo intelligendum quod dicitur de duorum Teſtiũ occiſorum cadaueribus inhumatis. ead. 2.b

duo Teſtes quomodo exiſtimãdi ſunt in Ieroſolymæ plateis occiſi iacuiſſe? 439.2.d

duo Teſtes quando ſurrexiſſe dicantur. ibid.f

duo Teſtes quomodo rediuiui ad cælum conſcendiſſe dicantur? 440.1.e

quo ſenſu dicantur Iudæi aſpexiſſe Teſtes in cælum abeuntes? ibid.

Teſtimonium.

Teſtimoniũ Ieſu Chriſti quæcunq; vidit, quid ſit? 103.1.c,d

iis verbis, *Cum finierint teſtimonium*, quid innuatur? 435.2.e

Teſtimonium ponitur pro doctrina. 331.2.f

Tetragrammaton.

Nomẽ Tetragrãmaton qua ratione ſcriberetur? 111.1.d

nominis Tetragrammati originem Hebræi ſe neſcire fatentur. ibid.e

de nominis Tetragrammati etymo Oleaſtri opinio. ibid.f

Textus.

Textus Græcus qua ratione intelligatur in verſu 4. capitis primi Apocalypſeos. 107.2.e

Tharſis.

nomen Tharſis in Rationali pro Hyacintho accipi non poſſe. 744.2.e

Theologia.

Theologiam ſymbolicam non eſſe argumentatiuam, quo pacto intelligendum. 16.1.d

Thronus.

cuiuſmodi ſit forma ſedentis ſupra Thronum? 234.1.a

Thronus, quem in templo habet Deus, qua ratione ſit conſiderandus? 291.2.c

Ioannem Apo.4.3. ad Ezech. Thronũ alluſiſſe. 236.2.d

animalia cur in medio, & in circuitu Throni ſint? 263.2.d

quem Iſaias in Throno ſedentem vidit quis ſit? 235.2.e

qui in Iſaiæ Throno ſedebat, non eſſe Chriſtum. ib.f

Thronum fuiſſe veluti effigiem propitiatorij. 234.1.e

per Thronum Iſaiæ oſtenſum quid denotetur? 282.1.d

Throni forma, in qua Ioannes Deum vidit, cuiuſmodi fuerit. 234.1.a

Thronum Dei Iſaiæ viſum eſſe eum, quem Deus in Eccleſia Chriſtiana habet. 184.2.d

Thronus Dei à Prophetis viſus qua forma fuerit. 234.1.d

Thronũ Deus cuiuſmodi in Eccleſia habeat. 235.1.e

Thronus Dei ab Iſaia viſus quiſnam ſit. ibid.b

Throni Dei ab Iſaia viſi dignitas. ibid.f

Throni Dei amplitudo, quid ſignificet. ead.1.a

de Throno Dei cur voces humanæ procedãt. 249.1.e

de quo Dei Throno ſit ſermo Apo. 4. 234.2.e

in Throno Dei Apo. 4. contineri comparationem tacitam eum eo, quem Deus in templo Salomonis habuit. 248.1.a

quibus Throni Dei ſymbolum quadret in Eccleſiaſtica Hierarchia. 246.1.e

nomen Thronus actiuè an paſſiuè Angelis tribuatur. 244.2.e

Thronos Cherubinis eſſe ſuperiores in Eccleſiaſtica Hierarchia. 245.1.b

Vide Deus.

Thuribulum.

Thuribuli nomine quid Apocalyp. 8. intelligatur. 369.1.d

per Thuribulum aureum quid denotetur. 370.1.f

Thuribulum eſſe ſacerdotalis dignitatis inſigne. eadem a.d

Thus.

Thus quid ſit,& eius natura. 310.2.e

Thus vbi naſcatur. 152.2.f

Thus maſculum quid propriè vocetur. ead.1.f

Thus orationis ſymbolum. 311.1.b

Thure nationes omnes diis ſuis ſupplicaſſe. 310.2.e

Thyatira.

Thyatira quid ſonet. 191.2.f

Thymiama.

Thymiamatis eiúſque partium ſingularium ſignificatio. 311.1.a

Thymiamatis quatuor partes quo ordine numerẽtur? & eius ordinis myſterium. ead.1.a

Thymiama ex quibus aromatibus conſtaret. 310.2.b

Thymiama cuius rei ſit ſymbolum. ibidem c.

Vide Altare.

Timidus.

quinam appellentur Timidi. 702.1.b

Timotheus.

Timotheus vtrùm fuerit Epheſi Epiſcopus, ad quem Ioannes ſcripſit. 168.1.f,& 2.a

Timotheum Oneſimo in Epiſcopatu ſucceſſiſſe. ead. 2.a

Tobias.

ad Tobiæ miracula cur Deus eas vſurpauerit res, quibus aliquid naturalis virtutis ineſſet. 361.2.b

Tobiæ aduerſitas cur in cæcitatis curatione per ſemihoræ ſpatium duraſſe dicatur. 420.2.e

Tobiæ connubij ac dotis allegoria. 363.2.b

Tobiæ locus expenditur de ſeptem angelis. 117.1.e

Vide Hiſtoria, Piſcis.

Tonitruum.

per Tonitrui vocem quid figuretur. 531.2.d

Tonitrua ſeptem cap.10.4. quid denotent. 403.1.f

in Tonitruis ſeptem capit. 10. alluſionem includi ad Pſ. 28. ead.2.c

Tonitrui ſonitus ac fulgetri lux vnde incrementa accipiant. 249.1.e

verba illa Apoc.10.4. *Signa quæ locuta ſunt tonitrua*, quid innuant. 404.1.a

Tonitrua ſimul cum vocibus humanis fuiſſe audita. 247.1.e

Tonitrua ac voces cur ex ſolo Dei throno procedere dicantur. 249.1.e

Tonitrua ſeptem echo inſtar reſpondere magno Angeli fortis clamori. 403.1.e

Vide Aqua, Fulgur.

Topazius.

Topazius vtrùm ſit coloris viridis. 747.2.e

Topazium hodie vulgarem ab eo eſſe diuerſum, cui veteres hoc nomen indiderunt. ibid.f
quodnam viridis coloris genus ſit proprium Topazij. 748.1.a
Topazij colorem eſſe porraceum. ibid.
Topazij color num porri folia, an ſuccum imitetur? ibid. b
quid ſit apud Plinium, dum de Topazij colore agit, porri ſuccus. ibid.c
Topaziorum colorem porris ſimilem de foliis eſſe intelligendum. ibid.d
Topazij viriditas quomodo debeat explicari. ibid.b
Topazium eſſe diaphanum, ſiue tranſlucidum. ibid.d.e
Topazius quid ex auri colore & fulgore habeat. eadem 2.a
Topazij etymon. ibid.c
Topazij quantus ſit ſplendor. ibid.b
Topazium quatuor cubitis longum aliquando fuiſſe inuentum. ibid.c
Topazij naturales qualitates quæ. ibid.d
Topazius contra quos corporis & animi morbos valere dicatur. ibidem,
Topazio feruentis ac bullientis aquæ ampullas ſedari. ibid.e
Topazij pulchritudo ac pretium. ibid.
Topazius ſi politur, obſcuratur. ibid.f
Topazij fulgor à ſolis radio deriuatus quid ſignet. 749.1.e
Topazij color porraceus cuius rei ſit ſymbolum. ibid.
excellentia lucis quæ in Topazio cernitur, cuius rei ſit ſymbolum. ead.2.e
in Topazio aureus ſplendor cum praſio colore quid innuat. ibid.d
Topazium lunaticis & phreneticis prodeſſe quid adumbret. ibid.f
per Topazium denotatur Iuſtorum pax in rebus aduerſis, & quomodo, 750.1.a
Topazij pulchritudo & pretium quid ſignificet. ibid.
Topazium ſolum gemmarũ ſentire limam, quid ſignificet. ibid.c
Topazij color nonnihil in glaucum vergens quid ſignet. ibid.d
Topazius aptatur Simeoni. 760.1.e

Topazin.

Topazin verbum Græcũ quid ſignificet, & quid etiam myſterij habeat. 750.1.c

Tranſitio.

Tranſitio in familiari ſermone quæ probanda, quæ verò non. 125.2.d

Tribulatio.

ex Tribulatione magna veniſſe qui dicantur. 355.1.e
Tribulationem habere diebus decem, quid ſit. 178.1.d

Tribus.

Tribuum duodecim nominibus Apoſtolos eſſe intelligendos. 346.2.a
Tribubus ſingulis ſingulæ aptantur gemmæ Rationalis, & cuiuſque ratio redditur. 760.1.d
Tribus terræ qua ratione dicantur ploraturæ. 337.2.f
Tribuum nomina qua ratione portis aſſignentur. 707.1.b
cur cuilibet Tribui ſiue Apoſtolo duodenarius milliũ aſſignetur. 347.2.b

Trinitas.

Trinitatis myſteriũ in nomine Iehoua indicatur. 110.1.b, quomodo? ibid.c
Trinitatis myſterium in Triſagio animalium Ioannis adumbrari. 288.2.d,e
in Trinitatis myſterio Ioachimum erraſſe. 36.1.c
Tribus diuinis perſonis quomodo verba illa, *Salus, & gloria, & virtus*, per attributionem accommodentur. 629.2.d
Trinitatis myſterium comparatione ſolis, radij, ac lucis à Patribus explicatur. 749.1.b
in Trinitatis myſterij prædicatione aſſiduitas. 288.1.d
Trinitatis myſterij prædicatio quanti ſit momenti. ead.2.a
Trinitatis myſterij prædicatione, & Dei maieſtatem, & in nos charitatem explicari. ibid.c

Triſagion.

in Triſagio repetendo continuatio animalium Ioannis quomodo intelligenda. 287.2.e
Triſagion apud Iſaiam cur præcedat commotionem ſuperliminarium. 282.1.f
Triſagion Iſaiæ quid ſignificet. 235.1.d
Triſagion Seraphinorum Iſaiæ quid ſignificet. 282.1.e
in Triſagio animalium Ioannis myſterium Trinitatis adumbrari. 287.2.e
in Triſagio quæ myſteria includantur. 236.1.e
in Triſagio animalium Ioannis non myſterium modò Trinitatis, ſed totum etiam Apoſtolorum Symbolum includi. 288.2.d,e
Triſagio cur addatur, *Dominus Deus omnipotens*. 289.1.a

Trophæum.

Trophæa fuiſſe columnas in Machabæorum ſepulchro erectas. 216.1.b
quomodo Trophæa in templi columnis fuerint expreſſa. 215.2.d
Trophæa olim in loco etiam à pugna diſiuncto erigi ſolere. ead.1.e
Trophæa quare in Salomonis tẽplo fuerint erecta. ib.f

Tuba.

Tubę clãgorẽ ad vni' populi bellũ aptè referri. 134.1.d
Tubæ duplex genus in Scriptura viitatum. 135.1.d
Tubæ in bellis viitatæ. 137.1.b
Tubarum ſymboli difficultas in quo ſita ſit. 356.1.f
per Tubas quid figuretur. ead.2.a
per Tubarum clangorem quid figuretur. ibidem
Tubas ſeptem cap. 8. reſpondere tubæ cap. 1. 367.2.d
in Tubarum ſeptenario alludi ad ſeptem Ioſue buccinas. ibid.e
Tubæ vox Ioanni audita initio c. 4. quæ ſit. 230.2.e
Tubis bellicis olim annũ iubilæi promulgari ſolitum apud Hebræos, & huius rei myſterium. 135.1.e
Tuba quibus nominibus in Scriptura vocetur, & quibus in locis. ead.2.a
Tubæ Haſoſera deſcriptio ex Ioſepho. ibid.d
Tuba Sophar olim cuiuſmodi fuerit. ibid.f
Tubam Chriſto tribuere non ita decorum, ſecus tamen ipſius concionatoribus. 137.1.a
Tubas eiuſdem olim fuiſſe vſus, atque hodie tympana. 134.1.b
Tubæ vocem cur Ioannes à tergo audierit. 139.1.e
inter Tubæ, & aquarum multarum ſonitum ad belli ſignificationem quid interſit. 134.1.d
Tubæ voci cur Chriſti vox primò ſimilis figuretur. ead.2.b
inter Tubas & Angelos diſtinctio apponenda. 365.2.a
Tubæ Sophar vſus in bellis frequens. 136.1.e
Tubæ Sophar ſonum fuiſſe terrificum. ibid.
Tubæ Ioanni auditæ ſymbolica ſignificatio. ead.2.a
Vide. Angelus, Silentium, Vox, Plaga.

Turba.

quo ſenſu dictum, *Poſt hæc vidi turbam magnã*. 355.1.e
Turba magna, quam vidit Ioannes, vtrùm ſit eadem cum illis 144*U*. 350.2.b
quæ Turba innumerabilis dicitur, eſſe eos omnes qui dicuntur 144*U*. ſignati. 346.1.a

Tyrannus.

Tyrannos hominũ eſſe quatuor inordinatos amores. 310.1.e
Tyrannis his quatuor quomodo Chriſtus fideles primæuos eripuerit. ead.2.b

V

Væ.

VÆ, cur non de Eccleſia afflicta, ſed de ipſis affligentibus prædicetur? 485.2.b
Væ vtrùm extendatur etiam ad Chriſtianos debilis & infirmæ virtutis. ibid.c

Vas.

Vaſis nomen in Scriptura aliquando ad altare, eiúſque vaſa extenditur. 153.1.b,c

Velum.

in Velo templi fuiſſe Cherubinos acu pictos. 275.1.c
de Veli Cherubinis Hieronymi opinio. ibid.d
Vide, Cherub.

Veneficium.

Veneficium in ſexta plaga tubarum in quo ſenſu ſumatur. 397.2 b

Venter.

Venter appetentiæ ſymbolum. 383.1.b

Ventus.

Ventos tãtùm quatuor veteribus fuiſſe notos. 339.1.c
Ventorum non retentione ſed immiſſione damnum fore inferendum, confirmatur. 341.2.c,d
tempeſtas per quatuor Ventos in Iudæos excitanda cuiuſmodi fuerit. ead.1.a
Vide, Angelus.

Verbum.

Verba pro rebus accipi Apo.1.1. 103.1.e
in Verbis Chriſti ad Laodicenum antitheta elegantia. 225.1.d
Verbum ſeruare quid ſit apud Ioannem. 209.1.
quomodo dicatur beatus qui audit & ſeruat verba prophetiæ Apocalypſeos. 103.1.f,105.1.a

Verum.

Verum ſæpe in ſactis non tam opponi falſo, ſed imperfecto. 206.1.f

Veritas.

Veritates nouas an Ioannes fuerit edoctus Apoc. reuelationibus. 26.2.f
per Veritatis creditæ meliorem perceptionem illuſtrantur fideles in rerum ſupernaturalium cognitione. ibid.a,b

Veſtimentum.

Veſtimentum myſticè pro conſcientia accipi. 203.2.d
Veſtimenta inquinare quid ſit. ibid.f
quorſum mentio fiat Sardenſium non inquinantium Veſtimenta ſua. 204.1.a
quo ſenſu ſit accipiendum quod Apoc.16. 15. dicitur de ſuorum Veſtimentorum cuſtodia. 591.2.e
Veſtimenta alba pro Euchariſtiæ Sacramento vſurpari. 204.1.f
Veſtimenta alba quæ dicantur ad Laodicenum. 226.1.e

Veſtis.

Veſtis talaris perſeuerantiæ ſymbolum. 146.1.a
Veſtis linea ſtricta quæ fuerit. 141.2.e
de Veſte ſanguine conſperſa aliorũ opiniones. 649 1.f
Veſtis poderis quæ fuerit. 143.2.b,e
Veſtis hyacinthina quæ fuerit. 144.1.a
per Veſtes albas ſeniorum 24. quid figuretur. 243. .b
Veſtes hyacinthinæ nobilium olim propriæ. 396.2.a
Veſte omnino aurea Tarquiniꝰ & Agrippa vſi 147.2 e
in Veſte aſperſa ſanguine haberi reſpectum ad ca. 63. Iſaiæ. 646.1.d
Vide, Sacerdos, Senior.

Vigilans.

Vigilantẽ eſſe quid ſit in epiſtola ad Sardẽſem. 202.1.e

Vincens.

Vincentis nomine quis intelligatur. 181.1.d, 504.1.c
Vincentis nomine quem Rupertus, & alij intelligant. 176.1.a
Vincenti calculus candidus promiſſus quid ſit. 181.2.f
Vincens vt vinceret, quid ſit. 337.1.c

Vindemia.

beneficium per Vindemiæ allegoriam figuratum quod fuerit. 553.1 b
Vindemia myſtica cur attribuatur cæleſti ſapientiæ ſeruorum Chriſti. 554.2.b,c
in Vindemia c. 14. vtrùm ſit ſenſus de propria vindicta, an de myſtica. 552.1.e

Vindicta.

Vindictam myſticam ad obſtinatos nõ extẽdi. 194.1.e
ſub Vindictæ myſticæ nomine maximam miſericordiam deliteſcere. ibid.f

Vinum.

Vinum iræ Dei opponi vino Babylonis. 542.2.d
num idem ſit poculũ ſiue Vinum, quod vinum proſtitutionis, & vinũ iræ fornicationis vocatur. 605.1.d

Vir.

duo viri apud Danielem ad vtramque ripam fluminis ſtantes quid ſignificent. 401.2.b
Viros Apoſtolicos figurari per Seraphinos Iſaiæ. 282.1 b
Virorum Apoſtolicorum ſtudium infatigabile Chriſtianæ fidei prædicandæ. 287.1.c
Viri ſpirituales quo ſenſu dicantur cum Chriſto in cælum aſcendiſſe. 227.1.d
Virorum ſpiritualium ſtatus tranquillus cæleſti beatitudini quodammodo ſimilis. 352.1.b
Viros maioris perfectionis ac dignitatis per Ioannis animalia deſignari, quàm per ſeniores. 263.2.a,b
ad Viros inſignes ſanctitate per analogiam debere extendi quod de angelica perfectione in Scriptura dicitur. 280.1.a
myſticus ſenſus eorum Chriſti verborum ad Samaritanam, *quinque viros habuiſti*. 587.1.c
Viris ſpiritualibus valde vtilis doctrina de ſeptem diuinæ prouidentiæ ſpiritibus. 28.1.b
Vide, Samaritana.

Virga.

Virgæ ferreæ ſymbolum, & eius ſignificatio. 193.2.a
Virgæ ferreæ ſignificatio quo ſenſu ſit accipienda, variant doctores. ibid.b
Virgæ ferreæ locutione ſummam ſeueritatem importari. 194.1.a
ſub Virgæ ferreæ allegoria quis lateat ſenſus ibid. d
in Virga ferrea imperij duriſſimi ſpeciẽ denotari. ib.e
Virgæ ferreæ imperium viris Apoſtolicis cur concedatur ſuper Gentes, at verò Romanæ Eccleſiæ, ſuper omnes Gentes. ead 2.c,d
Virgam ferream in Chriſtiana obedientia & ſubiectione habere locum. ibid.d
Virga Chriſti cur fingatur eſſe ferrea. ibid.f
in Virga ferrea regere quid ſit. 646.1.f

Virgo.

Virginum nomen vtrùm in ſenſu proprio, vel allegorico ſit vſurpandum. 533.1.a
qui appellantur Virgines Apo.14. quinam ſint. 348 1.a, 533.2.a
Virgines ſequi agnũ quocumque ierit, quid ſit. 348. .b
infamis conſuetudo Babylonis antiquæ de Virginibus ante matrimonium proſtituendis. 607.2.f

Viridis.

nomen Viridis apud Latinos ad cæruleum aliquando extendi. 746 1.e

Virtus.

Virtutis modicæ, ſed à Deo protectæ deſcriptio. 206.1.b
nomine virtutis quid ſignificetur Apo.12.10. 476
Virtutes præcipuas gubernationis in quatuor Ioannis animalibus figurari. 204.2.c
Virtutes in Principe neceſſariæ ratiocinatione indicantur. 119.1.f
Virtutem nominis Chriſti non in characteribus ipſis, ſed in rei veritate conſiſtere. 214.1.c

Virtutem modicam habere quo ſenſu Philadelphius dicatur. 208.1.b

Virtutem Deum accipere, quid ſit. 290.1.f

Vide, Gubernator, Prouidentia.

Viſcera.

per Viſcera affectionem commiſerationis in Scriptura ſignificari. 407.2.e

Viſio.

num in Danielis c.10.&11. & initio 12. eadem contineatur viſio. 163.2.e

Viſio Ezechielis de templo & ciuitate cum Apocalypſeos loco conciliatur. 218.2.f

Viſiones duas ſacræ Scripturæ in nonnullis ſimiles, & in aliis diuerſas eſſe ſæpe contingit. 256.1.e

Vita.

Vitæ aliquando tribui lucis nomen tam Hebraica phraſi quàm Latina. 674.1.d,e

Vitam ſæpe cum luce in ſacris nec ſine myſterio copulari. 769.1.e

per Vitam quid figuretur. 362.1.e

Vide, Liber, Lignum.

Vitium.

Vitia ſeptem capitalia totidem diuinæ prouidentiæ ſpiritibus è regione opponuntur. 121. .d

Vitrum.

Vitro conficiendo magnetem admiſtam, eiúſque rei ſymbolum. 252.2.b

Vitri natura, ac proprietates, earúmque myſtica explicatio. ead.1.d

per Vitrum ex quo mare viſum à Ioanne conſtabat, quid. ibid.b

Vitulus.

Vitulos Ieroboami aureos nonnihil fuiſſe ſimiles Cherubinis probabile eſt. 278.1.a

Vlcus.

Vlcera veſicarum exorta fuiſſe ex cinere de camino in cælum aſperſo (de quibus in ſexta Ægypti plaga) quid myſticè ſignificet. 577.1.d

Vnum.

Vnum eſſe idem quod primum. 326.1.e

Vocalis.

Vocales natura longas olim apud veteres duplicari conſueuiſſe. 524.2.e

Vox.

Voces humanæ cur de Dei throno procedãt. 149.1.e

Vocem inter animalia auditam in tertij ſigilli reſignatione quis emiſerit. 328. .f

Vox illa, de qua Apo. 21. 3. ex quo throno prodierit. 700.1.e

Vox dicta quando fuerit à Ioanne exaudita. ead.2.a,b

Vox hæc magna quid innuat. ibid.c

Vocem quomodo Ioan. Apo. 12. è cælo exaudierit. 530.2.d

Vocem tubæ cur Ioannes priùs audierit, deinde vocem aquarum multarum. 165.a

per Vocem multitudinis quid apud Dan. ſignificetur. ibid.c

Vocem gaudij, & Vocem ſponſi cur Ieremias c.25.10. coniunxerit. 626.1.d

Vox Ioanni audita, num voci tubæ fuerit perſimilis, & quo modo. 132.1.a

Vox audita Ioanni, quæ dixit, *Beati mortui*, &c. cur dicatur eſſe de cælo. 550.1.a b

Vox magna Ioanni audita de templo, de qua Apoc. 16.1. quid denotet. 576.1.e

cur dicatur, *in diebus Vocis ſeptimi angeli*. 406.1.f

Vox altaris quid propriè poſtulet. 393.1.f

Vox magna, quam Ioannes è cælo exaudiuit Apoc. 12. 10. à quo fuerit prolata. 483.2.e

Vocem multitudinis cur Daniel audierit. 165.2

Voces humanæ cur cum fulguribus ſociatæ fingantur. 248.2.a

Vocem videre quid ſit Apo.1.12. 140.1.a

per Vocem turbæ magnæ, aquarum multarum, tonitruorum magnorũ quid Apoc. 19. figuretur. 630.2.f

Vox ingens angelorum, de qua Apo. 5.12. quid innuat. 312.1.e

Voces humanæ cum cithararum concentu cur conſocientur. 532.1.b

Vox Ioanni audita cui tubæ fuerit ſimilis. 131.1.d

Voces magnæ è cælo exauditæ Apo. 11.15. quid ſignificent. 446.1.b

Vocis magnæ auditæ à Ioanne Apo. 5.2. myſterium quod ſit. 301.1.f

Vide, Aqua, Aquila, Chriſtus, Tuba.

Vrbs.

in Vrbe cæleſti cur ſuburbia non ſint. 714.1.e

in Vrbium ſeptem enumeratione quem ordinem ſeruarit Ioannes. 139.2.e

Vrbis ſymbolum malogranatum. 216.1.a

in Vrbis menſuris æqualitas qualis fuerit. 713.2.d

Vrbis cæleſtis ſingula latera ad ſingulas mundi partes ſpectantia quid ſignificent. 714.1.d

Vrbis cæleſtis perfectum quadrum, & quatuor muri latera ex Ezechielis ciuitate deſumi cum duplici tamen diſcrimine. 713.1.a

quod de Vrbis æqualitate in lõgitudine, altitudine & latitudine dicitur, quomodo ſit intelligẽdũ. ead.2.a

de longitudine, quam Vrbi cęleſti, & ſingulis eius muri lateribus adſcribit, quid dicendum. ead.1.b,c

Vriel.

Vriel Angeli nomen recipitur ab Ambroſio & aliis. 118.2.e

Vrna.

per Vrnam Manna quid innuatur. 448.1.e

Vrſus.

Vrſorum naturæ conſideratio. 509.1.c

Vrſus animal valdè libidinoſum. ibid.d

Vrſus luxuriæ ſymbolum. ead.2.d

Vnum.

Vnũ eſſe idẽ cum alio multifariam dici poſſe. 255.2.a

Vua.

Vuę vineæ terrę quo ſenſu dicãtur eſſe maturę. 556.1.b

Vulgata.

Vulgata probatur & defẽditur in Apo. c.5. 13. 314.2.e

Vultus.

de Vultus claritate quid alij ſentiant. 158.1.e

vera Vultus claritatis ſignificatio ex ipſo contextu probatur. ead.2.a

Vultus Chriſti fulgere cur dicatur. ibid.b,c

ſui Vultus claritatem Deum oſtendere, quid ſit in ſacræ Scripturæ phraſi. 159.1.c

ſplẽdor Vult⁹ Chriſti qua ratione ſit cõſiderãdus. ib.a

Vxor.

Vxoris nomine non conuinci de conſummata in cęlo gloria eſſe ſermonem. 639.2.e

Z.

Zabulon.

ZAbulon aptatur Chryſolithus. 760.2.d

Zacharias.

Zachariæ etymologia. 388.1.e

Zachariam in ſuo cantico alluſiſſe ad etymologiam nominis ſui, vxoris, & filij. ead.2.a

Zona.

Zona aurea quid ſignificet. 146.2.d

Zonæ myſtica ſignificatio. ead.1.e

Zonam auream cur Ioannes in ſua priſtinã viſione viderit ad mamillas viri. 164.2.e

Finis Indicis rerum & verborum.

INDEX
PECVLIARIVM SACRÆ SCRIPTVRÆ LOCORVM,
QVI IN HOC OPERE SPARSIM

explicantur & illuſtrantur, præter alios plures,
quos paſſim offendet Lector vel indicatos,
vel exempli gratia cateruatim occurſantes.

GENESIS.

Cap.1.Verſ.1. *In principio creauit Deus cælum & terram.* 111.2.f
4.24. *De Lamech verò ſeptuagies ſepties.* 422.1.f
13.16. *Faciam ſemen tuum ſicut puluerem terræ.* 157.1.c
15.5. *Suſpice cælum, & numera ſtellas, ſi potes, ſic erit ſemen tuum.* ibid.
28.12. *Vidit in ſomnis ſcalam ſtantem ſuper terram, & cacumen illius tangens cælum, angelos quoque Dei aſcendentes, & deſcendentes.* 231.2.d
49. 9. *Catulus leonis Iuda, ad prædam fili mi aſcendiſti.* 304.2.c
17. *Fiat Dan coluber in via, ceraſtes in ſemita.* 350.1.c

EXODVS.

Cap.3.14. *Ego ſum qui ſum.* 111.1.e
6.3. *Nomen meum Adonai non indicaui eis.* ibid.d
8.22. *Faciam mirabilem terram Geſſen.* 339.1.a
9.4. *Faciet Dominus mirabile.* ibid.
10. *Factáque ſunt vlcera veſicarum turgentium.* 577.1.c
12.7. *Sument de ſanguine eius, ac ponent ſuper vtrumque poſtem, & in ſuperliminaribus domorum.* 345.1.a
13. *Erit autem vobis ſanguis in ſignũ in ædibus, in quibus eritis, & videbo ſanguinem, & tranſibo vos, nec erit in vobis plaga, &c.* 328.1.e
23. *Tranſibit enim Dominus percutiens Ægyptios, cúmque viderit ſanguinem in ſuperliminari, & in vtroque poſte, tranſcendet oſtium domus, & non ſinet percuſſorem ingredi domos veſtras.* 345.1.a
25.22. *Loquar ad te ſupra propitiatorium, ac de medio duorum Cherubim.* 291.2.a
38.8. *Fecit & labrum æneum cum baſi ſua de ſpeculis mulierum, quæ excubabant in oſtio tabernaculi.* 252.2.f

NVMERI.

Cap.7.89. *Moyſes audiebat vocem loquentis ad ſe de propitiatorio, quod erat ſuper arcam inter duos Cherubim.* 291.2.a
11.34. *Vocatúſque eſt ille locus ſepulchra concupiſcentiæ.* 391.1.b
14.17. *Magnificetur ergo fortitudo Domini ſicut iuraſti.* 299.2.e

DEVTERONOMIVM.

Cap.28.28. *Percutiat te Dominus amentia & cæcitate, ac furore mentis, & palpes in meridie ſicut palpare ſolet cæcus in tenebris.* 477.1.b
30.11. *Mandatum hoc, &c. non ſupra te eſt, &c. nec in cælo ſitum, vt poſſis dicere, quis noſtrûm valeat ad cælum aſcendere.* 232.1.c
33.18 *Lætare Zabulon in exitu tuo, & Iſſachar in tabernaculis tuis.* 760.2.e
19 *Populos vocabunt ad montem, ibi immolabunt victimas iuſtitiæ, qui inundationem maris quaſi lac ſugent, & theſauros abſconditos arenarum.* ibidem.

1. REGVM.

Cap.5.6. *Aggrauata eſt manus Domini ſuper Azotios, & demolitus eſt, eos, &c.* 577.1.d

3. REGVM.

Cap.2.8. *Qui maledixit mihi maledictione peſſima.* 109.2.b
7.20. *Malogranatorum ducenti ordines erant in circuitu capitelli ſecundi.* 215.2.f
36. *quaſi in ſimilitudinem hominis ſtantis.* 276.2.d, 278.2.d

1. PARALIPOMENON.

Cap.15.21. *Pro octaua canebant Epinicion.* 131.1.b
18.8. *De quo fecit Salomon mare æneum, & columnas & vaſa ænea.* 153.1.b
26.27. *De bellis & manubiis præliorum, quæ conſecrauerant ad inſtaurationem, & ſupellectilem templi Domini.* 215.1.f

2. PARALIPOMENON.

Cap.18.18. *Vidi Dominum ſedentem in ſolio ſuo, & omnem exercitum cæli aſſiſtentem ei à dextris, & à ſiniſtris.* 666.1.d

TOBIAS.

Cap.6.4. *Apprehende branchiam eius, & trahe eum ad te.* 362.1.a
5. *Exentera hunc piſcem, & cor eius & fel, & iecur repone tibi, ſunt enim hæc neceſſaria ad medicamenta vtiliter.* ibidem.
8. *Cordis eius particulam ſi ſuper carbones ponas, fumus eius extricat omne genus dæmoniorum, ſiue à viro, &c.* ibidem.b
8.2. *Recordatus Tobias ſermonum Angeli, protulit de caſſidili ſuo partem iecoris, poſuitque eam ſuper carbones viuos.* ibid.
3. *Tunc Raphael Angelus apprehendit dæmonium, & religauit illud in deſerto ſuperioris Ægypti.* ead.2.f

12.7. Sacramentum regis abſcondere bonum eſt, opera autem Dei reuelare & confiteri honorificum eſt. 362.2.d
8. Bona eſt oratio cum ieiunio, & eleemoſyna magis quàm theſauros auri recondere. ibidem.
9. Quoniam eleemoſyna à morte liberat, & ipſa eſt quæ purgat peccata, & facit inuenire miſericordiam. ibidem.
11. Manifeſto ergo vobis veritatem, & non abſcondam à vobis occultum ſermonem. ibid.c
12. Ego obtuli orationem tuam Domino. 362.2.f
15. Ego ſum Raphael angelus, vnus ex ſeptem qui aſtamus ante Dominum. 116.2.b

IOB.

Cap.7.1. Militia eſt vita hominis ſuper terram. 211.1.e
26.3. Prudentiam tuam oſtendiſti plurimam. 264.2.b
28.17. Non adæquabitur ei aurum, vel vitrum. 724.2.e
36.32. In manibus abſcondit lucem.
33. & annunciat de ea amico ſuo. 299.1.f
38.32. Nunquid producis Luciferum in tempore ſuo. 198.2.d
42.5. Auditu auris audiui te, nunc autem oculus meus videt te. 363.1.e

PSALMI.

Pſ.1 9. Reges eos in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringes eos. 193.2.b.195.2.c
8.6. Gloria & honore coronaſti eum, & conſtituiſti eum ſuper opera manuum tuarum, omnia ſubiecisti ſub pedibus eius. 243.2.b
14.2. Qui ingreditur ſine macula. 695.1.d
17.9. Aſcendit fumus in ira eius, & ignis à facie eius exarſit, carbones ſuccenſi ſunt ab eo. 41.1.b
10. Et caligo ſub pedibus eius. 573.1.f
12. Poſuit tenebras latibulum ſuum. 298.2.c
22.4. Nam etſi ambulauero in medio vmbræ mortis, non timebo mala. 355.1.d
23.4. Innocens manibus & mundo corde. 695.1.e
7. Attollite portas Principes veſtras. 707.1.d
44.6. Sagittæ tuæ acutæ, populi ſub te cadent in corda inimicorum regis. 3·0.1.f, 323.1.b
47.8. In ſpiritu vehementi conteres naues Tharſis. 41.1.d
67.11. Animalia tua habitabunt in ea, paraſti in dulcedine tua pauperi Deus. 256.1.b
18. Currus Dei decem millibus multiplex, millia lætantium, Dominus in eis in Sina in ſancto. 313.1.a
22. Deus confringet capita inimicorum ſuorum. 41.1.d
24. Vt intingatur pes tuus in ſanguine. ibid.
71.3. Suſcipiant montes pacem populo, & colles iuſtitiam. 3·9.1.b
72.16. Exiſtimabam vt cognoſcerem hoc, labor eſt ante me, &c. 572.2.a
73.1 Iratus eſt furor tuus ſuper oues paſcuæ tuæ. 571.2.c
14 Tu confregiſti capita draconis. 463.2.a
74.4. Ego confirmaui columnas eius. 216.2.f
77.66. Percuſſit inimicos ſuos in poſteriora, opprobrium ſempiternum dedit illis. 577.1.a
79.5. Quouſque iraſceris ſuper orationem ſerui tui. 571.2.c
80.13. Dimiſit eos ſecundum deſideria cordis eorum. 378.1.d
92.1. Parata ſedes tua ex tunc, à ſæculo tu es Deus. 234.2.d
4. Mirabiles elationes maris, mirabilis in altis Dominus. 135.1.a
96.2. Nubes & caligo in circuitu eius. 298.2.c.573.1.f
3. Ignis ante ipſum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius. 41.1.c
4. Illuxerunt fulgura eius orbi terræ, vidit & commota eſt terra. 248.1.a
98.5. Adorate ſcabellum pedum eius quoniam ſanctum eſt. 134.2.a
103.2. Amictus lumine ſicut veſtimento. 298.1.b, & 573.2.b
35. Deficiant peccatores à terra, & iniqui, ita vt non ſint. 41.1.e
104.1. Confitemini Domino, & inuocate nomen eius, &c. vſque in finem Pſalmi. 632.1.c
105.1. Confitemini Domino quoniam bonus, &c. vſque in finem Pſalmi. ibid.e
106.1. Confitemini Domino quoniam bonus, &c. vſque in finem Pſalmi. ibid.f
106.32. Et in cathedra ſeniorum laudent eum. 242.1.a
107.10. In Idumæam extendam calceamentum meum. 547.2.b
109.1. Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. 227.2.e, & 234
117.20. Hæc porta Domini, iuſti intrabunt in eam. 345.1.a
138.23. Proba me Domine, & ſcito cor meum, interroga me, &c. 740.2.d
149.6. Gladij ancipites in manibus eorum.
7. Ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis.
8. Ad alligandos reges eorum in compedibus, & nobiles eorum in manicis ferreis.
9. Vt faciant in eis iudicium conſcriptum: gloria hæc eſt omnibus ſanctis eius. 41.2.a, 157.2.d

PROVERBIA.

Cap.1.12. Deglutiamus eum ſicut infernus. 182.1.a
9.2. Immolauit victimas ſuas. 330.1.a
5. Comedite panem meum, & bibite vinum, quod miſcui vobis. 141.2.b
11.1. Statera doloſa abominatio eſt apud Dominum. 33.1.a
20.29. Dignitas ſenum canities. 148.2.c
21.31. Equus paratur ad diem belli, Dominus autem ſalutem tribuit. 318.1.d
23.31. Ne intuearis vinum quando flaueſcit, cum ſplenduerit in vitro color eius, ingreditur blandè, ſed in nouiſſimo mordebit vt coluber, &c. 383.2.c
25.22. Prunas congregabis ſuper caput eius, vt Paulus Romæ. 12. 20. verſu, carbones ignis congeres ſuper caput eius. 40.2.c
30.4. Non noui ſcientiam Sanctorum; quis enim aſcendit in cælum atque deſcendit? 232.1.c, 233.2.d
16. Infernus & os vuluæ. 162.1.a

ECCLESIASTES.

Cap.1.18. Qui addit ſcientiam, addit & laborem. 387.1.c
7.11. Ne dicas, Quid putas cauſa eſt, quòd priora meliora fuère quàm nunc ſunt? Stulta enim eſt huiuſmodi interrogatio. 386.1.a
12.5. Florebit amygdalus, impinguabitur locuſta, & diſſipabitur capparis. 383.1.d
13. Deum time, & mandata eius obſerua: hoc eſt enim omnis homo. 167.2.b

CANTICA.

Cap.1.3. Adoleſcentulæ dilexerunt te, curremus in odorem vnguentorum tuorum. 533.1.f
2.4. Introduxit me rex in cellam vinariam. 227.1.a
5.1. Veniat dilectus meus in hortum ſuum, & comedat fructus pomorum ſuorum. ibid.a
2. Vox dilecti mei pulſantis, aperi mihi ſoror mea, amica mea, quia caput meum plenum eſt rore, & cincinni mei guttis noctium. 226.2.f
8.2. Dabo tibi poculum ex vino condito, & muſtum malorum granatorum. 227.2.b

SAPIENTIA.

Cap.5.21. Acuet duram iram in lanceam, & pugnabit cum illo orbis terrarum contra inſenſatos. 322.1.a
10.10. Hæc profugum iræ fratris deduxit per vias rectas, & oſtendit illi regnum Dei, & dedit illi ſcientiam Sanctorum. 231.2.d
16.9. Illos locuſtarũ, & muſcarũ occiderunt morſus. 384.1.b
18.14. Cùm quietum ſilentium contineret omnia, & nox in ſuo curſu medium iter haberet, omnipotens ſermo tuus, &c. 299.1.f

ECCLESIASTICVS.

Cap.1.6. Radix ſapientiæ cui reuelata eſt? 769.1.f
8. Vnus eſt altiſſimus creator omnipotens, & rex potens ſedens ſuper thronum. ibid.

6.12.

6.21. *Quàm aſpera eſt nimiùm ſapientia indoctis hominibus, & non permanebit in ea excors, quaſi lapidis virtus probatio erit in illis, &c.* 211.1.f
9.1. *Ne oſtendas ſuper te malitiã doctrina nequã.* 264.2.c
25.8. *Corona ſenum multa peritia.* 148.2.e
36.7. *Innoua ſigna & immuta mirabilia, glorifica manum & brachium dextrum.* 42.1.a
26. *Mulier bona columna vt requies.* 216.2.f
39.17. *Obaudite me diuini fructus, date odorem, & frondete in gratiam, date nomini Dei magnificentiam in canticis labiorum & citharis.* 383
40.22. *Gratiam & ſpeciem deſiderabit oculus tuus, & ſuper hoc virides ſationes.* 735.2.b
43.7. *Minuitur in conſummatione, & creſcit mirabiliter in conſummatione.* 456.1.d, 458.2.b
13. *Gyrauit cælum in circuitu gloria ſua.* 291.1.f
44.15. *Henoch placuit Deo, & tráſlatus eſt in paradiſum, vt det gentibus pœnitentiam.* 428.2.c
45.14. *Corona aurea ſuper mitram eius expreſſa ſigno ſanctitatis, & gloria honoris, & opus fortitudinis.* 243.2.c
48.11. *Beati ſunt qui te viderunt, & in amicitia tua decorati ſunt, nam nos vita viuemus tantùm, poſt mortem autem non erit tale nomen noſtrum.* 428.1.a
49.10. *Ezechiel vidit conſpectum gloriæ, quam oſtendit illi Deus in curru Cherubim; nam commemoratus eſt inimicorum in imbre benefacere illis qui oſtendunt rectas vias.* 264.2.a, 297.1.d
50.6. *Quaſi ſtella matutina in medio nebulæ.* 198.2.e, 199.1.c

ISAIAS.

Cap.1.18. *Si fuerint peccata veſtra vt coccinum, quaſi nix dealbabuntur.* 609.2.e
24. *Heu conſolabor ſuper hoſtibus meis, & vindicabor de inimicis meis,* &c. vſque ad verſum 30. 412.e
2.2. *Et erit in nouiſſimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium.* 703.1.d
3.3. *De Siõ exibit lex, & verbũ* Domini *de Ieruſalẽ.* 462.1.b
4.5. *Creabit* Dominus *ſuper omnem locum mõtis Sion nubem per diem, & fumum, & ſplendorem ignis per noctem.* 574.2.a
6.1. *In anno, quo mortuus eſt Rex Ozias, vidi* Dominum *ſedentẽ ſuper ſoliũ excelſum, & eleuatũ* 234.2.d, 235.1.d
4. *Commota ſunt ſuperliminaria cardinum à voce clamantis, & domus repleta eſt fumo.* 572.1.e
6. *Volauit ad me vnus de Seraphim, & in manu eius calculus, quem forcipe tulerat de altari.* 183.2.e
13. *Et adhuc in ea decimatio, & conuertetur.* 442.2.a, Not. integra.
8.18. *Ecce ego & pueri mei, quos dedit mihi Dominus.* 277.1.e
9.1. *Primo tẽpore alleuiata eſt terra Zabulõ, & terra Nephtali, & nouiſſimo aggrauata eſt via maris trans Iordanem Galilææ gentium.*
2. *Populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam; habitantibus in regione vmbræ mortis lux orta eſt eis.* 760.2.d, 763.1.b
6. *Paruulus natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis, & factus eſt principatus ſuper humerum eius, & vocabitur nomen eius admirabilis, conſiliarius, Deus, fortis,* &c. vſque ad verſ. 8. 119.2.e
10.22. *Conſummatio abbreuiata inundabit iuſtitiam. conſummationem enim & abbreuiationem faciet* Dominus *in medio terræ.* 405.2.e
11.4. *Spiritu labiorum ſuorum interficiet impium.* 541.1.b
13.20. *Non fundabitur vſque ad generationem, & generationem, nec ponet ibi tentoria Arabs, nec paſtores requieſcent ibi, ſed requieſcent ibi beſtiæ,* &c. vſque ad finem capitis. 615.2.b
14.7. *Conquieuit & ſiluit omnis terra gauiſa eſt & exultauit.* 359.2.b
16.1. *Emitte agnũ* Domine *dominatorẽ terræ de petra deſerti ad mõtẽ filiæ Siõ,* &c. vſq; ad finẽ cap. 529.1.b, tota Notat.
19.1. *Ecce* Dominus *aſcendet ſuper nubem leuem, & ingredietur in Ægyptum.* 129.1.a
21.7. *Vidit currum duorum equitum, aſcenſorem aſini, & aſcenſorem cameli,* &c. 603.1.a
22.22. *Dabo clauem domus* D*auid ſuper humerum eius, & aperiet, & non erit qui claudat,* &c. 162.2.b
24.21. & 22. *In die illa viſitabit* Dominus *ſuper militiam cæli in excelſo, & ſuper reges terræ, qui ſunt ſuper terram, & congregabuntur in locum, & claudentur ibi in carcere, & poſt multos dies viſitabuntur.* 665.2.a
23. *Erubeſcet luna, & confundetur ſol, cùm regnauerit* Dominus *exercituũ in mõte Sion, & in Ieruſalem, & in conſpectu ſenũ ſuorũ fuerit glorificatus.* 666.2.a, 695.1.d
25.8. *Auferet* Deus *lacrymam ab omni facie.* 352.2.d
Præcipitabit mortem in ſempiternum. 701.1.c
26.5. *Incuruabit habitantes in excelſo.* 599.2.e
14. *Morientes non viuãt, gigantes non reſurgãt, propterea viſitaſti, & contriuiſti eos, & perdidiſti omnem memoriam, &c.* 673.2.e
19. *Viuent mortui tui, interfecti mei reſurgent, expergiſcimini, & laudate qui habitatis in puluere, quia ros lucis ros tuus, & terram gigantum detrahes in ruinam.* ibid.
29.11. *Erit vobis viſio ſicut verba libri ſignati.* 298.1.d
31.9. Dominus, *cuius ignis eſt in Sion, & caminus eius in Ieruſalem.* 421.2.d
34.2. *Indignatio* Domini *ſuper omnes gentes,* &c. vſque ad verſum 11. 41.2.d
4. *Complicabuntur ſicut liber cæli.* 335.1.a
6. *Victima* Domini *in Boſra, & interfectio magna in terra Edom.* 569.1.c
10. *Die & nocte non extinguetur, in ſempiternum aſcendet fumus eius.* 545.1.a
11. *Poſſidebunt illam onocrotalus, & ericius, ibis, & coruus habitabunt in ea,* &c. 615.2.e
13. *Et erit cubile draconum, & paſcua ſtruthionum.* ibid.d
38.10. *Vadam ad portas inferi.* 162.1.c
40.6. *Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quaſi flos agri.* 374.1.d
41.4. *Ego primus, & ego nouiſſimus. viderunt inſulæ, & timuerũt, & vnuſquiſq; dicet fratri ſuo, Cõfortare.* 160.1.c
43.19. *Ecce ego facio noua.* 701.1.f
44.3. *Effundã benedictionẽ meam ſuper ſtirpẽ tuã.* 347.2.d
6. *Ego primus, & ego nouiſſimus, & abſque me non eſt* Deus. 160.1.c
45.8. *Rorate cæli deſuper, & nubes pluant iuſtum.* 129.1.b
15. *Verè tu es* Deus *abſconditus.* 299.1.d
23. *Mihi curuabitur omne genu, & iurabit omnis lingua.* 315.1.d
47.8. *Quæ dicis in corde tuo, Ego ſum,* &c. *non ſedebo vidua, & ignorabo ſterilitatem, venient tibi duo hæc, ſterilitas, & viduitas.* 620.1.e
15. *Ab adoleſcentia tua negotiatores tui, vnuſquiſque in viam ſuam errauerunt.* 617.1.a,b
48.12. *Ecce ego excoxi te, ſed non quaſi argentum, &c. Ego ipſe primus, & ego nouiſſimus, manus quoque mea fundauit terrã, &c. Ego vocabo eos, & ſtabũt ſimul.* 160.1.d
49.10. *Non eſurient, neque ſitient, & non percutiet eos æſtus, &c.* 355.2.c
Quia miſerator eorum reget eos, & ad fontes aquarum potabit eos. ibid.d
51.9. *Vita mea appropinquãs erat in inferno deorſũ.* 162.1.c
52.1. *Nõ adiiciet vt pertrãſeat per te incircũciſus.* 768.1.a
54.8. *In momẽto indignationis abſcõdi faciẽ meã parũper à te, & in miſericordia ſẽpiterna miſert⁹ ſũ tui, &c.* 237.2.f
10. *Sicut in diebus Noë iſtud mihi eſt, mõtes commouebuntur, & colles contremiſcent, miſericordia autem mea nõ recedet à te, & fœdus pacis meæ nõ mouebitur.* 291.1.e
12. *Ponam iaſpidem propugnacula tua.* 727.2.e
60.3. *Ambulabunt gentes in lumine tuo.* 765.2.d,e
18. *Non audietur vltra iniquitas in terra tua, vaſtitas, & contritio in terminis tuis.* 767.2.f

21. *Populus tuus omnes iuſti.* 768.1.a
63.3. *Torcular calcaui ſolus.* 552.2.e
64.4 *Oculus non vidit Deus abſque te quæ præparaſti expectantibus te.* 115.2.d
65.16. *In quo qui benedictus eſt benedicetur in Deo Amen.* 219.1.d
66.7. *Antequam parturiret, peperit, antequã veniret partus eius, peperit filium maſculum.* 462.1.a
8. *Quis audiuit vnquam tale, & quis vidit huic ſimile? nunquid parturiet terra in die vna, aut parietur gens ſimul, quia parturiuit & peperit Sion filios ſuos, &c.* ibid.

IEREMIAS.

Cap. 1.11. *Virgam vigilantem ego video.* 306.1.d
2.21. *Omne ſemen verum.* 206.1.f
34. *In alis tuis inuentus eſt ſanguis animarum pauperum & innocentum.* 626.2.f
8.16. *A Dan auditus eſt fremitus.* 350.1.e
23.29. *Nonne verba mea quaſi ignis, & quaſi malleus conterens petras.* 732.2.e
31.22. *Fœmina circundabit virum.* 30.1.e
50.25. *Aperuit Dominus theſaurum ſuum, & protulit vaſa iræ.* 570.1.f
51.7. *Calix aureus Babylon in manu Dei inebrians omnem terram, de vino eius biberunt omnes gentes, & commotæ ſunt.* 607.1.d
63. *Cúmq; compleueris legere librum iſtum, ligabis ad eũ lapidem, & proiicies illum in medium Euphratem & dices, Sic ſubmergetur Babylon, & non conſurget à facie afflictionis quã ego adduco ſuper eã, & diſſoluetur.* 625.2.e

THRENI.

Cap. 3.18. *Periit finis meus.* 130.2.e

BARVCH.

Cap. 4.36. *Circunſpice Ieruſalem ad Orientem, & vide iucunditatem à Deo tibi venientem.* 372.2.a
5.5. *Exurge Ieruſalem, & ſta in excelſo, & vide collectos filios tuos ab oriente ſole.* ibid.

EZECHIEL.

Cap. 1.1. *Aperti ſunt cæli, & vidi viſiones Dei.* 233.2.e
8. *Manus hominis ſub pennis eorum.* 283.2.a
12. *Nec reuertebantur cùm ambularent.* ibid.b
14. *Animalia ibant, & reuertebantur.* ibid.
24. *Audiebam ſonum alarum quaſi ſonum aquarum multarum.* 162
27. *A lumbis eius & deſuper, & à lumbis eius vſque deorſum vidi quaſi ſpeciem ignis ſplendentis in circuitu.* 236.2.d, Notat. integra.
28. *Velut aſpectũ arcus cùm fuerit in nube in die pluuiæ, hic erat aſpectus ſplendoris per gyrum.* 238.1.a, 240.2.a, Notat. integra.
2.9. *Scripta erant in eo lamentationes, carmẽ, & væ.* 295.2.a, 297.2.b, Notat. integra.
10. *Ecce manus in qua erat ſcriptus liber inuolutus, & expandit illum coram me, qui erat ſcriptus intus & foris.* 293.1.a, 297.2.a
3.3. *Comedi illud, & factum eſt in ore meo ſicut mel dulce.* 407.1.f
4. *Et abij amarus in indignatione ſpiritus mei.* ibid.
8.2. *Ab aſpectu lumborum eius, & deorſum ignis, & à lũbis eius & ſurſum quaſi aſpectus ſplendoris, vt viſio electri.* 236.2.d
9.4. *Signa Thau ſuper frontes virorum gementium abominationes terræ.* 344.1.f
5. *Tranſite per ciuitatẽ, & interficite vſq; ad internecionẽ, omnẽ autẽ ſuper quem videritis Thau, ne occidatis.* 338.1.e
10.2. *Imple manum tuam de prunis ignis, quæ ſunt inter Cherubim, & effunde ſuper ciuitatem.* 371.2.a
7. *Et extẽdit Cherub manum ad ignẽ, qui erat inter Cherubim, & ſumpſit, & dedit in manus eius qui indutus erat lineis.* 183.2.f
3. *Nubes impleuit atriũ.* 4. *& repleta eſt domus nube.* 128.2.b
23.31. *Dabo ca licem eius in manu tua.* 607.1.e
36.25. *Effundam ſuper vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis veſtris.* 251.2.e
39.17. *Cõcurrite ad victimã meã, quã ego immolo vobis.* 369.1.e
43.2. *Vox erat ei quaſi vox aquarum multarum.* 163

DANIEL.

Cap. 3.65. *Benedicite omnes ſpiritus Dei Domino.* 114.1.d
7.9.13.22. *Antiquus dierum ſedit.* 148.2.f
10.5. *Leuaui oculos meos, & vidi, & ecce vir vnus veſtitus lineis, & renes eius accincti auro obryzo*, &c. vſque ad 10. incluſiuè. 163
12.1. *In tempore illo conſurget Michael princeps magnus, &c.* 476.1.d
2. *Multi de his qui dormiũt in terra puluere euigilabũt, alij in vitã æternã, & alij in opprobriũ, vt videãt ſẽper.* 629
7. *Per viuentem in æternum, quia in tempus & tempora, & dimidium temporis complebitur diſperſio manus populi ſancti.* 405.2.e

IOEL.

Cap. 3.13. *Mittite falces, quoniam maturauit meſſis, venite & deſcendite, quia plenum eſt torcular, &c.* 556.1.a, integra Notat.

AMOS.

Cap. 7.7. *Ecce Dominus ſtans ſuper murum litum, & in manu eius trulla cæmentaria, &c.* 735.1.b

IONAS.

Cap. 4.6. *Præparauit Dominus Deus hederam.* 724

MICHÆAS.

Cap. 7.19. *Proiiciet in profũdum maris omnia peccata veſtra.* 625.2.e

NAHVM.

Cap. 1.9. *Non conſurget duplex tribulatio.* 638

HABACVC.

Cap. 2.4. *Iuſtus ex fide viuet.* 103.2.b
3.1. *Domine audiui auditionem tuam & timui, Domine opus tuum in medio annorũ viuifica illud, in medio annorum notum facies, cùm iratus fueris, miſericordiæ recordaberis.* 420.2.e
5. *Ante faciem eius ibit mors.* 318.2.d
8. *Aſcendes ſuper equos tuos, & quadrigæ tuæ ſaluatio.* 229.318.1.f, 319.1.d
9. *Suſcitans ſuſcitabis arcum tuum, iuramenta tribubus quæ locutus es.* 319.2.e

ZACHARIAS.

Cap. 4.3. *Et duæ oliuæ ſuper illud.* 430.1.e
14. *Iſti ſunt duo filij olei.* 246.2.a
6.5. *Iſti ſunt quatuor venti cæli, &c.* 318.1.a, b, c
10.3. *Viſitauit Dominus exercituũ gregem ſuum, & poſuit domum Iuda quaſi equum gloriæ ſuæ in bello.* ead. 2.a
12.1. *Dicit Dominus extendens cælos, & fundans terram, & fingens ſpiritum hominis in eis.* 107.2.e
2. *Ponã Ieruſalẽ ſuperliminare crapulæ omnibus populis in circuitu, ſed & Iuda erit in obſidione contra Ieruſalem.* 443. Notat. integra.
6. *Ponam duces Iuda ſicut caminum ignis in lignis, & ſicut facem ignis in fœno, &c.* 42.1.b
10. *Effundã ſuper domũ Dauid, & ſuper habitatores Ieruſalẽ Spiritũ gratiæ & precũ, &c.* vſq; ad v. 15. 125.1.a
13.1. *Erit fons patens domus Dauid in ablutionem peccatoris & menſtruatæ.* 252.1.e

MALACHIAS.

Cap. 4.5. *Antequam veniat dies Domini magnus & horribilis.* 428.1.f
6. *Conuertet cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres eorum.* ead. 2.a

1. MACHABÆORVM.

Cap. 1.3. *Siluit terra in conſpectu eius.* 259
3.48. *Expanderunt libros legis, de quibus ſcrutabantur Gentes ſimilitudinem ſimulachrorum ſuorum.* 215.2.b
13.29. *His circũpoſuit colũnas magnas, & ſuper colũnas arma ad memoriam æternã, & iuxta arma naues ſculptas, quæ viderentur ab omnibus nauigantibus mare.* ibid.

2. MACHABÆORVM.
Cap.1.8. Apparebit maieſtas Domini, & nubes erit ſicut & Moſi manifeſtabatur. 128.2.a
MATTHAEVS.
Cap.5.6. Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam. 330.1.d
7. Beati miſericordes, &c. 246.2.a
6.9. Sanctificetur nomen tuum. 311.1.e
7.5. Hypocrita eiice primùm trabẽ de oculo tuo, & tunc videbis eiicere feſtucam de oculo fratris tui. 223.1.e
11.28. Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam vos. 735
12.28. Peruenit in vos regnum Dei. 232.2.b
13.26. Cùm autẽ creuiſſet herba, & fructum feciſſet. 374.1.b
45. Simile eſt regnum cælorum homini negotiatori quærenti bonas margaritas, &c. 321.2.b
52. Omnis Scriba doctus in regno cælorũ ſimilis eſt patrifamilias, qui profert de theſauro ſuo noua & vetera. 30.1.d
16.18. Portæ inferi non præualebunt aduerſus eam. 162.1.a
19. Tibi dabo claues regni cælorum. 163.1.e
17.10. Quid ergo Scribæ dicunt, quòd Eliã oportet primùm venire? At ille reſpondens ait, Elias quidem venturus eſt, & reſtituet omnia. Dico autem vobis, quòd Elias iam venit, & non cognouerunt eum. 428.1.d
18.22. Sed ſeptuagies ſepties. 422.1.f
19.24. Facilius eſt camelum per foramen acus tranſire, quàm diuitem intrare in regnum cælorum. 761.2.b
28. In regeneratione cùm ſederit filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ, ſedebitis & vos ſuper ſedes duodecim iudicantes duodecim tribus Iſrael. 195.1.e
25.30. Inutilẽ ſeruum eiicite in tenebras exteriores. 382.1.a
26.28. Qui pro vobis effundetur. 307.2.b
MARCVS.
Cap.4.11. Vobis datum eſt noſſe myſteriũ regni Dei. 232.2.b
28. Terra fructificat primùm herbam, deinde ſpicam, deinde plenum frumentum in ſpica. 374.1.e
16.15. Prædicate Euangelium omni creaturæ. 290.2.c
LVCAS.
Cap.1.54. Recordatus eſt miſericordiæ ſuæ, ſicut locutus eſt ad patres noſtros. 388.1.f
24. Cõcepit Elizabeth, & occultabat ſe mẽſibus 5. ead.2.e
8.10. Vobis datum eſt noſſe myſterium regni Dei. 232.1.b
31. Rogabant illum ne imperaret illis vt in abyſſum irent. 381.2.b
10.18. Videbã Satanã tãquã fulgur de cælo cadentẽ. 379.1.e
11.20. Peruenit in vos regnum Dei. 232.2.b
28. Beati qui audiunt verbum Dei, & cuſtodiunt illud. 163.1.f
17.21. Regnum Dei intra vos eſt. 232.2.b
IOANNES.
Cap.1.9. Erat lux vera. 206.1.f
51. Amen dico vobis, videbitis cælũ apertũ, & angelos Dei aſcendentes & deſcendentes ſuper filiũ hominis. 233.1.a,f
3.13. Nemo aſcẽdit in cælum, niſi qui deſcendit de cælo, &c. 232.1.c, 233.2.d
4.14. Fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternã. 387.2.d
18. Quinque viros habuiſti, & hunc quem habes nõ eſt tuus vir. 387.1.c
23. Veri adoratores. 206.1.f
47. Incipiebat enim mori. 225.1.b
5.27. Poteſtatem dedit ei iudicium facere, quia filius hominis eſt. 163.1.a
6.32. Panem de cælo verum. 206.1.f
48. Ego ſum panis vitæ, patres veſtri manducauerunt manna & mortui ſunt, &c. 176.2.f
12.31. Nunc princeps huius mundi eiicietur foras. 479.1.e, 483.1.d Notat. integra.
32. Ego ſi exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipſum. 197.2.f
41. Hæc dixit Iſaias quando vidit gloriam eius, & locutus eſt de eo. 215.1.b
14.23. Paracletus autem Spiritus ſanctus ille vos docebit omnia. 411.2.e
15.1. Ego ſum vitis vera. 206.1.f
15. Iam non dicam vos ſeruos, quia ſeruus neſcit quid faciat dominus eius, vos autẽ dixi amicos, quia omnia quæcunq; audiui à Patre meo, nota feci vobis. 188.2.d
21.1. Mane cùm adhuc tenebræ eſſent. 199.1.b
ACTA.
Cap.1.15. Erat autem turba hominum ferè 120. 203.1.e
2.5. Erant autem in Ieruſalem habitantes Iudæi viri religioſi ex omni natione quæ ſub cælo eſt. 330.2.d, 152.2.d
13.46. Vobis oportebat primùm loqui verbum Dei, ſed quoniã repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes. 399.2.c
15.28. Viſum eſt Spiritui ſancto & nobis, nihil vltrà imponere vobis oneris. 189.2.b
AD ROMANOS.
Cap.1.16. Virtus enim Dei eſt in ſalutem omni credenti, Iudæo primùm & Græco. 688.2.e
24. Tradidit eos Deus in deſideria cordis eorum. 378.1.d
3.25. Quem propoſuit Deus propitiationem. 291.2.e
8.1. Nihil damnationis eſt iis qui ſunt in Chriſto Ieſu, qui non ſecundùm carnem ambulant. 338.1.e, 342.2.a
7. Legi enim Dei nõ eſt ſubiecta, nec enim poteſt. 731.2.d
9.6. Non quòd exciderit verbum Dei, non enim omnes qui ex Iſrael, ſunt Iſraëlitæ. 346.1.e,f
22. Suſtinuit in multa patientia vaſa iræ apta in interitũ, &c. 116.2.d
27. Iſaias clamat, Si fuerit numerus filiorum Iſrael tanquam arena maris, reliquiæ ſaluæ fient, verbum enim conſummans & abbreuians in æquitate. 406.2.f
28. Quia verbum breuiatum faciet Dominus ſuper terrã. 407.1.a
30. Gentes quæ non ſectabantur iuſtitiam apprehenderũt iuſtitiam ex fide. Iſraël verò ſectãdo legem iuſtitiæ, in legem iuſtitiæ non peruenit. ibid.
10.6. Ne dixeris in corde tuo, Quis aſcendet in cælum, id eſt, Chriſtum deducere. 232.1.e
7. Quis deſcendit in abyſſum. 382.1.e
18. In omnẽ terrã exiuit ſonus eorũ & in fines, &c. 351.2.e
11.25. Nolo vos ignorare myſterium hoc, vt nõ ſitis vobis ipſis ſapientes, quia cæcitas ex parte contigit in Iſraël donec plenitudo gentium intraret. 406.1.e
26. Et ſic omnis Iſrael ſaluus fieret. 350.1.e
33. O altitudo diuitiarũ ſapiẽtiæ & ſciẽtiæ Dei, &c. 228
12.21. Noli vinci à malo, ſed vince in bono malum. 576
15.15. Data eſt mihi gratia, vt ſim miniſter Chriſti Ieſu in Gentibus, ſanctificans Euangelium Dei. 569.2.b
16. Propter gratiã quæ data eſt mihi vt ſim miniſter Chriſti Ieſu in Gentibus, ſanctificans Euangelium Dei, vt fiat oblatio gentium accepta & ſanctificata in S.S. 402.2.b
1. AD CORINTHIOS.
Cap.2.6. Sapientiam loquimur inter perfectos, &c. vſque ad verſ.15. 115.1.f
3.12. Si quis autem ſuperædificat ſuper fundamentum hoc, &c. vſque ad finem verſ.15. 412.2.b Notat. integra.
2. AD CORINTHIOS.
Cap.1.20. Quotquot enim promiſſiones Dei ſunt in illo eſt, & per ipſum, Amen Deo. 292.1.a
22. Qui confirmat nos vobiſcũ in Chriſto, & qui vnxit nos Deus, qui & ſignauit nos, & dedit pignus Spiritus in cordibus noſtris. 342.1.e
3.6. Litera enim occidit, ſpiritus autem viuificat. 41.1.d
4.7. Vt ſublimitas ſit virtutis Dei, & non ex nobis. 207.2.c
5.17. Si qua ergo in Chriſto noua creatura. 219.2.d
11.2. Deſpondi enim vos vni viro, virginem caſtã exhibere Chriſto. 533.1.e
13. Eiuſmodi Pſeudoapoſtoli ſunt operarii ſubdoli, transfigurantes ſe in Apoſtolos Chriſti, &c. 192.1.d
12.4. Audiuit arcana verba, quæ nõ licet homini loqui. 603.1.e
9. Virtus in infirmitate perficitur. 299.2.e

AD GALATAS.

Cap.4.26. *Illa autem quæ ſurſum eſt Ieruſalem, libera eſt mater noſtra.* 462.1.d

5.13. *Vos enim in libertatem vocati eſtis fratres, tantum ne libertatem in occaſionem detis carnis.* 192.1.e

AD EPHESIOS.

Cap.1.13. *Signati eſtis ſpiritu promiſſionis ſancto.* 342.1.e

2.6. *Conuiuificauit nos cum Chriſto & conreſuſcitauit, & conſedere fecit in cæleſtibus.* 227.2.d

15. *Ipſe eſt pax noſtra, qui fecit vtraque vnum, medium parietem ſoluens, vt duos conderet in ſemetipſo.* &c. 399.1.a

19. *Eſtis ciues Sanctorum, & domeſtici Dei.* 205.1.a

3.4. *In myſterio Chriſti, quod nunc reuelatum eſt, gentes eſſe cohæredes, & concorporales, & comparticipes promiſſionis eius in Chriſto.* 406.1.d

8. *Mihi omnium Sanctorum minimo data eſt gratia hæc euangelizare inueſtigabiles diuitias Chriſti in gentibus.* 712.1.c

10. *Vt innoteſcat principatibus & poteſtatibus in cæleſtibus per Eccleſiam multiformis ſapientia Dei.* 354.2.a

14. *Flecto genua mea ad Patrē Domini noſtri Ieſu Chriſti, ex quo omnis paternitas in cælis, & in terra nominatur, vt det vobis ſecundum diuitias gloriæ ſuæ,* &c. vſque ad verſ. 18. incluſiuè. 712.1.c

4.30. *In ſpiritu ſancto Dei ſignati eſtis.* 342.1.e

6.12. *Aduerſus ſpiritualia nequitiæ in cæleſtibus.* 464.1.a

19. *Vt detur mihi ſermo in apertione oris mei cum fiducia notum facere myſterium Euangelij, vt in ipſo audeam prout oportet me loqui.* 179.2.b

AD PHILIPPENSES.

Cap.2.1. *Signa viſcera miſerationis.* 246.2.a

15. *In medio nationis prauæ & peruerſæ lucetis ſicut luminaria in mundo.* 156.2.a

18. *Idipſum autem & vos gaudete.* 740.1.f

AD COLOSSENSES.

Cap.1.25 *Myſterium quod abſconditum fuit à ſæculis, nunc autem manifeſtatum eſt Sanctis, quibus voluit Deus notas facere diuitias ſacramenti huius in Gentibus.* 406.1.d

3.4. *Mortui enim eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo.* 179.2.b

12. *Induite vos ſicut electi Dei viſcera miſericordiæ.* 145.2.a

14. *Quod eſt vinculum perfectionis.* 146.2.e

4.3. *Vt Deus aperiat nobis oſtium ſermonis ad loquendum myſterium Chriſti, vt manifeſtem illud ita vt oportet me loqui.* 179.2.b

1. AD THESSALONICENSES.

Cap.4.16. *Mortui qui in Chriſto ſunt reſurgent primi, deinde nos qui viuimus, qui relinquimur, ſimul rapiemur cum illis in nubibus obuiam Chriſto in aëra.* 688.2.b

2. AD THESSALONICENSES.

Cap.2.3. *Ne quis vos ſeducat vllo modo, quoniam niſi venerit diſceſſio primum, & reuelatus fuerit homo peccati,* &c. vſque ad finem verſ.7. 538.2.b tota Notat.

8. *Quem Dominus Ieſus interficiet ſpiritu oris ſui.* 540.1.f. tota Notatione.

1. AD TIMOTHEVM.

Cap.1.9. *Lex iuſto non eſt poſita, ſed iniuſtis & non ſubditis impiis & peccatoribus,* &c. *& ſi quid aliud ſanæ doctrinæ aduerſatur.* 380.1.b

3.15. *Quæ eſt Eccleſia Dei viui, columna, & firmamentum veritatis.* 286.1.d

6.9. *Deſideria mergunt homines in interitum & perditionem.* 391.1.b

19. *Vt apprehendant veram vitam.* 206.2.e

AD HEBRÆOS.

Cap.11.34. *Conualuerunt de infirmitate, fortes facti ſunt in bello.* 415.2.a

12.1. *Ideo nos tantam habentes impoſitam nubem teſtium,* &c. 128.2.f

12.2. *Aſpicientes in auctorem fidei, & conſummatorem Ieſum, qui propoſito ſibi gaudio,* &c. 130.1.b

22. *Acceſſiſtis ad Sion montem, & ciuitatem Dei viuentis, Ieruſalem cæleſtem, & multorum millium Angelorum frequentiam.* 313.1.a, 462.1.d

IVDAS.

Cap.1.2. *Miſericordia vobis & pax,* &c. vſque ad finem capitis, & totius epiſtolæ. 543.c

1. PETRI.

Cap.3.1. *Si qui non credunt verbo, per mulierum conuerſationem ſine verbo lucrifiant.* 248.1.b

18.19.20.21.22. *In quo & his qui in carcere erant ſpiritibus veniens prædicauit, qui increduli fuerant aliquando, cum fabricaretur arca,* &c. 738.1.c. Notat. integra.

4.1. *Chriſto igitur paſſo in carne & vos eadem cogitatione armamini,* &c. vſque ad finem verſ.5. 741.1.e

6. *Propter hoc enim & mortuis euangelizatum, vt iudicentur quidem ſecundum homines,* &c. vſque ad finem verſ.7. 741.2.f. Notat. integra.

5.12. *Hanc eſſe veram gratiam Dei.* 206.2.a

2. PETRI.

Cap.3.8. *Vnus dies apud Dominum ſicut mille anni, & mille anni ſicut dies vnus.* 103.2.d

IACOBVS.

Cap.1.26. *Huius vana eſt religio.* 763.1.d, e

1. IOANNIS.

Cap.2.8. *Verum lumen iam lucet.* 206.2.e

2. IOANNIS.

Cap.6.27. *Quem Pater ſignauit Deus.* 341.1.e

FINIS.

VESTIGATIO VERITATIS IN SACRIS PONDERIBVS AC MENSVRIS.

Nauabat ſtudioſis LVISIVS AB ALCASAR *Hiſpalenſis*
è Societate IESV.

EXORDIVM.

QVÆ ſit in ſacris literis cubiti menſura, quæ calami, examinarè magnoperè expedit: non ad exactam ſolùm intelligentiam harum vocum, quæ ſparſim in Apocalypſi vſurpantur (vbi non ſemel fit mentio cubiti & calami) ſed ad agnitionem etiam myſterij quod diuinus Spiritus per cubiti & calami ſymbolum voluit indicare. Etenim ſi nititur ſignificatio in eo quòd cubitus ſextam humanæ ſtaturæ partem, calamus æqualẽ toti ſtaturæ antiquæ menſuram deſignet; necnon in proportione & congruentia quæ inter antiquam illam ſtaturam & inter menſuram poſtea vſurpatam reperitur: quî poterit myſterium penitus intelligere, qui ignoret, de quonam cubito aut calamo loquatur in Apocalypſi Ioannes, cùm ait (verbi gratiâ) [a] *menſura hominis quæ eſt angeli?* Deinde ſi myſterium quod latet in [a] *centum quadraginta quatuor cubitis* pendet ex eo quòd ille cubitorum numerus omnino contineat quatuor & viginti humanæ ſtaturæ antiquæ dimenſiones; quomodo id percipiet, qui ſacræ Scripturæ cubitum ſextam eſſe humanæ ſtaturæ partem (quantumuis hoc primâ ſpecie paradoxum videatur) ignoret? Præterea in [b] *mille ſexcentis ſtadiis*, ac in [c] *duodecim ſtadiorum millibus* fortaſſis ad myſterium præcipuum ieiunus ac planè hoſpes accedet, qui neſciat proportionem humanæ ſtaturæ cum Hebraico cubito & cum calamo.

Menſurarũ notitia, myſteriorum intelligentiæ conducit.

a Apoc. 21.17.

b Apoc. 14.20.

c Apoc. 21. 16.

B. Atque in iis ſaltem rebus quas ſacra Scriptura ſeriò expendit, non parui refert, mentis conceptionem in eis non admodum ab ſcopo aberrare. Sanè ſi diſcrimen in cubiti ſacri menſurâ foret exiguum, parui quoque momenti eſſet noſtra inueſtigatio. Ceterùm tanta eſt tamq; ingens opinionum diuerſitas, vt grandia volumina ſint conſcripta, quibus Salomonici templi magnitudo expenditur, eâ cubiti menſurâ, veluti fundamento præcipuo præſtitutâ, quæ illum æqualem ferè facit Romanis palmis decem ac ſemiſſi. Si tamen cubitus ſacer nihilo eſt maior quàm mihi perſuaſum eſt, maiori ſacræ Scripturæ cubito digitus ac tertia pars digiti deſunt ad quinque palmorum menſuram: minor autem eiuſdem Scripturæ cubitus eadem eſt omnino menſura cum tertiâ Hiſpanæ vlnæ ſeu virgæ parte. Ex quo fit vt Mare æneum quod aliorũ opinione Romanas amphoras capiebat 4 ∪ 500. (quibus etiam ex ſupino calculo, alias 214. amphoras & nonnihil amplius adiecisse conuincuntur) iuxta meam rationem 209. amphoras integras non capiat, ſed præcisè 208½. Hinc etiam oritur, aream templi (tam eius quod eſt à Salomone ædificatum, quàm illius quod Ezechieli oſtenſum eſt) concipi à quibuſdam triplo maiorem, ab aliis etiam quincuplo quàm ipſe putem. & quidem in ipſa materiæ vi & copia ex qua conſtruuntur parietes, ac in operarum mercede, multo adhuc maius diſcrimen reperitur. Etenim vnius parietis ſoliditas, iuxta menſuram Hebraico cubito à noſtro Marianâ deſignatam, eſt pluſquàm quincuplo maior ea quam ipſe veram exiſtimo: & iuxta opinionem noſtri Villalpandi eſt vndecies maior quàm ego reputo. Ac calamus ipſe non parum prætetea protenditur ab eodem Villalpando, dum ſex cubitorum mẽſuræ addit quartam vnius cubiti partem. Iam in eo quòd templi ædificationem ad ſummam tollit altitudinem, mirum eſt quantopere augeantur expenſæ. Æqualem enim parietis menſuram in editiſſimâ extruere turri, id

Immane opinionum diſcrimen in menſuris.

verò multo maiori pretio ſtat, quam ſi ſupra pauimentū, aut mediocri altitudine ædificetur. Quare ſi operæ pretium viſum eſt, volumina adeò ingentia conſcribi ad Salomonici templi magnificentiam explicandam; non debet videri exigui momenti diſputatio quæ oſtendere conatur, tum illius templi, tum aliarum S.Scr. deſcriptionum magnitudinem, menſuræ immanitate ſupra verum fuiſſe amplificatam. Nec verò noſtra veſtigatio nimis exereſcet: nec in mea ſent. ſiue Salomonis, ſiue Ezech. templum minori amplitudine ac magnificentiâ conſtabit quàm ſacræ literæ ſignificant.

Aliqua talentorum ſumma multò minoris æſtimanda quàm ſonant.

C. Porrò in quibuſdam etiam auri & argenti ſummis contendo, valdè hallucinatos eſſe aliquos in earum æſtimatione. Quia quamuis talenti Hebràici pondus contineat vncias mille quingentas; aliquando talenti nomen ad valorem talenti referendum eſt: qua ratione 124. auri vnciæ, appellantur auri talentum, eo quòd æquent valorem argentei talenti: & valor etiam talenti ęrei, 60. argenti ſiclis communicauit talenti nomen. Pręterquàm quòd in ipſa vnciarum tum auri, tum argenti æſtimatione adeò exceſſerunt nonnulli, vt cuidam talentorum ſummæ pluſquàm ducentos & octoginta noſtrorum ducatorum milliones merè gratis addiderint.

Paradoxa non omnia contemnenda.

D. Scio in huius opuſculi lectione multis viſum iri, omnes ferè propoſitiones quæ poſt 8. probandæ proponuntur, nouas eſſe ac mera paradoxa. Veruntamen eâ lege in huiuſmodi rebus ſcribitur, vt ſi quid minùs probatum fuerit, id vt inane explodatur. Sin autem idonea afferatur ratio, rei ipſius nouitas ad probationem eiuſmodi examinandam inuitat. Iam ſi paradoxum ipſum & certum eſſe, & magni etiam momenti reputetur; eo ipſo pluris faciendum erit, quo magis incredibile apparebat. Adhæc ſi fortè ipſæ nouæ huius lucis ſplendorē excepi, id ex eo mihi fateor accidiſſe, quòd animaduerterim, Ezech. calamū eſſe iuſtâ humanæ ſtaturæ menſurā: id quod Apoc. intelligētiæ acceptū refero. Fateor etiā me plurimùm in hac parte debere iis à quorū ſentētiâ diſcedere cogor. Multa enim ex iis quæ notant ipſi, & rationum momentis fulcire conantur, maximo mihi fuêre ad indagandam veritatem adiumento. Ita ſolet contingère vt temporis ipſius decurſu complura extrahantur ad lucem quæ in obliuionis tenebris obruta priùs iacebant. Facit enim ſolers & accurata diſputatio, vt ex contrariorum repugnantiâ ſcintillæ veritatis exiliant, ſicut ex duorum lapidum conflictu atque tritu ignis elicitur. & ſanè vehemens aliquorum contentio, quâ ſacri cubiti moderationi acriter obſtiterunt, non parum conduxit, vt veritas ipſa pateſcat, ſi modò eam ipſe attigi.

Apocalypſis menſuris lumen attulit.

Auctores aliquos repugnando nobis profuiſſe.

a tom. 3. fol. 354.

Confidentia cuiuſdam de ſuarum rationum pondere.

E. Non afferam ad aliquem auctorem oppugnandum quod ipſe de ſe fatetur ingenuè,ᵃ ſe nimirum apud alios vt nimium Hebraicarum dimenſionum exaggeratorem atque amplificatorem traduci: quam vt à ſe expellat ſuſpicionem, dat libenter vt debilia atque infirma argumenta, quæ menſuras Hebraicas contrahere & extenuare contendunt, potiora ſint ac ſuperiora iis validioribus, quibus ipſas augendas fore probatur. Ego huiuſmodi pactione atque adeò gratiâ facilè ſuperſedeo, ac me rationum æquitati ſubiicio. Atque in argumentorum & rationum examine non dubitarem eiuſdem auctoris cenſuræ me ſubmittere.

F. Initio huius diſputationis certas aliquas ponam propoſitiones circa pondera ac menſuras Romanas, tum de amphoræ capacitate, tum etiam de ipſius aliarumq; proportione cum menſuris Hiſpan. quo faciliùs de Hebraicis loqui deinde poſſimus per comparationem ad menſuras nobis notas, & quia tractatus hic magnâ ex parte eſt Mathematicus, Mathematicorum more in ipſo me geram, ad quarundam propoſitionum probationem vniuerſum opus reducens. Placuitq; illas eſſe 24. iuxta numerum ſeniorum quos vidit Ioan. Apoc. 4. Per illos enim deſignantur ſacerdotes quos ſacræ literæ conſtituunt *ſuper omne pondus atque menſuram.* Atque vt totius opuſculi ſeriem & ſummam facilè complectatur lector, ſubiiciam primum indicem propoſitionum quæ mihi ſunt explicandæ, atque probandæ.

1. Paral. 23. 29.

INDEX

INDEX PROPOSITIONVM HVIVS OPVSCVLI.

1. *Pondus vnius vnciæ ex iis quæ Romæ & in Hiſpania hodie ſunt in vſu, idem omnino eſt cum antiqua Romanorum vncia, & idem cum octo drachmis Atticis.*

COROLLARIVM. *In antiquis aridorum & liquidorum menſuris capacitas quam eis tribuit Capellus, multo minor eſt quàm prima fronte apparet. Reducit enim eas ad Romanas vncias, quas ipſe minores fuiſſe putat iis quæ hodie ſunt in vſu.*

2. *Romani pedis antiqui longitudo perſpecta atque cognita eſt: ac Hiſpani pedis ad ipſum proportio eſt ſere ſicut 12. ad 13.*

COROLLARIVM. *Iacobus Capellus totâ errat viâ in menſura quam Hiſpano tribuit pedi.*

3. *Cubus Romani pedis capit 960. aquæ vncias, quæ eſt amphora Romana.*

4. *Ex proportione Romanæ amphoræ, cognito latere cuiuſuis cubi, cognoſci poteſt quantum aquæ capiat ille cubus; & è conuerſo ex quantitate aquæ quam capit cubus, cognoſci poteſt illius lateris longitudo.*

5. *Quemadmodum Romanus pes eſt cubicum amphoræ Romanæ latus, ita etiam communis pes Græcus erat cubicum latus metretæ communis Græcæ, quæ vncias capiebat aquæ 1080.*

6. *Ex proportione Romanæ amphoræ, cognitâ cuiuſuis ſphæræ diametro, cognoſci poteſt quantum aquæ capiat ſphæra illa; & è contra, ex quantitate aquæ quam capit ſphæra, cognoſci poteſt diametri longitudo.*

7. *Ex proportione Hiſpani pedis cum aliis vel pedibus, vel cubitis, vel calamis, cognoſci poteſt proportio quam habent quadratæ areæ, necnon cubi, vel ſphæræ, quæ ex Hiſpano pede fiunt, cum iis quæ ex aliis vel cubitis, vel pedibus, vel calamis conficiuntur.*

8. *Nomina quæ architecti tribuunt iis menſuris quas interualli ſiue linearum appellant, ſumpta ſunt ex proportione quam inter ſe habent humani corporis menſuræ. Id tamen non eſt vſquequaque exactum. Naturali enim proportioni congruentius foret nomen cubiti tribuere ſextæ humanæ ſtaturæ parti, iuxta vſum Hippocratis, Ariſtotelis, Galeni, Medicorum & Anatomiſtarum, & fortaſſe etiam Homeri.*

9. *Menſura cubiti in ſacra Scriptura & in Ioſepho pro ſexta humanæ ſtaturæ parte ponitur, non pro quarta.*

COROLLARIVM 1. *Ezechielis calamus non continet ſex cubitos & palmum; ſed ſolùm ſex cubitos ex maioribus.*

COROLLARIVM 2. *Hebraici cubiti quos ponit Capellus, non rectè conſentiunt cum eo quòd cubitus ſit Hebraici calami (ſiue ſtaturæ) pars ſexta.*

10. *Duo Hebraici cubiti, maior & minor, hanc inter ſe habent proportionem, vt maior cum minori comparatus ſit duplus in potentiâ ſolidâ.*

11. *Menſuras & pondera ſacra apud Hebræos fuiſſe dupla reſpectu vulgarium, non eſt veroſimile.*

12. *Sicut conſtat Mare æneum fuiſſe perfectum hemiſphærium, ſic etiam certum eſt Lutéres fuiſſe cylindros, quorum altitudo & craſſitudo erat quatuor cubitorum. Ex quo veriſimile valde ſit, tam Mare æneum quàm Lutéres fuiſſe primarias Iſraëlitici populi menſurarum formas.*

COROLLARIVM. *Valde aberrat Capellus in dimenſione Maris ænei ac Lutérum.*

13. *Sicut 500. ad 96. ſic capacitas Maris ænei ad ſingulos Lutéres: & ſicut 48. ad 5. ſic ſinguli Lutérum bati ad eos batos, ex quibus Mare æneum duo millia capiebat.*

14. *Pro certo habendum eſt maiorem batum & ephi in ſacra Scriptura eſſe inter ſe æquales, & eiuſdem capacitatis cum Romano quadrantali, quod vncias aquæ capiebat 960.*

15. *Duo millia batorum Maris ænei continent ſinguli centum aquæ vncias, non amplius; & tria millia batorum ſeu metretarum Maris ænei capiunt ſinguli vncias 662.*

16. *Cubitus quo ſacra Scriptura metitur Mare æneum ac Lutéres, eſt diameter ſphæræ vnciarum aquæ 400. Ex quo efficitur Mare æneum & Lutéres non menſurari in ſacrâ Scripturâ, maiori cubito, ſed minori.*

COROLLARIVM 1. *Hebraicus cubitus minor erat eadem menſura cum tertia Hiſpanicæ vlnæ ſeu virgæ parte, quæ cõtinet Romanos digitos* 14$\frac{4}{5}$. *Maior verò cubitus Hebraicus patebat in longitudinem Romanos digitos* 18$\frac{2}{3}$. *& inter duo hæc extrema medij interiacent tum Romanus pes con-*

ſtans digitis Romanis 16. tum pes Græcus continens digitos Romanos 16$\frac{2}{3}$.

COROLLARIVM 2. *Menſura quam Villalpandus tribuit cubito ſacro, eſt multo maior iuſto; & menſura etiam Marianæ excedit iuſtam.*

COROLLARIVM 3. *Menſura Villalpandi poteſt aliter validè confutari: & oſtendi etiam poteſt, illum nonnihil excedere ſupra id quod intendebat.*

COROLLARIVM 4. *Menſura quam Mariana tribuit cubito ſacro, alia ratione ſeorſum confutatur.*

COROLLARIVM 5. *Ad argumenta quæ obiici poſſe videntur contra eam menſuram, quam nos Hebraico cubito maiori tribuimus, non eſt difficile reſpondere.*

17. *Ex menſurâ quam nos Hebraico cubito maiori tribuimus, ſequitur ingens diſcrimen in Salomonis templi magnitudine. Ea tamen illi remanet quam ſacra Scriptura ſignificat.*

De areis & ſolidis.

De Mari æneo.

18. *Antiquæ Græcorum, Romanorum atque Hiſpanorum menſuræ videntur ex menſuris Hebraicis deriuatæ.*

19. *Sicli Hebraici pondus fuiſſe quatuor drachmas Atticas, non ſolùm aſſeritur à Ioſepho & Philone, ſed ab omnibus etiam Græcis ſacræ Scripturæ editionibus. Siclus tamen aureus aliquando ponitur pro Attica drachma pondere.*

20. *Mina Hebraica maior pendebat triginta vncias: ſed & eius partes, quas deſignat Ezechiel*[a] *dicebantur etiam minæ; & præſertim in pecuniâ, mina erat 25. ſiclorum ſiue drachmarum Atticarum 100.*

a cap 45.2.

21. *Antiquum ſacræ Scripturæ talentum, ter mille ſiclorum fuit; non maius.*

22. *Aliquando ſiclus auri ponitur pro eo auri pondere quod valet argenti ſiclum. Atque hæc phraſis ad talenta etiam quandoque extenditur. qua ratione valde minuuntur quædam talentorum ſummæ.*

23. *In deſignando valore integri talenti argentei nonnihil exceditur à quibuſdam.*

24. *In deſignando valore integri talenti aurei non parum exceditur ab eiſdem.*

Synopſis ponderum Hebraicorum.

Synopſis menſurarum Hebraicarum.

PROPOSI-

PROPOSITIO I.

Pondus vnius vnciæ ex iis quæ Romæ & in Hiſpania hodie ſunt in vſu, eſt idem omnino cum veteri vnciâ Romanâ, & idem cum octo drachmis Atticis.

EXPLICATIO.

Vncia hodie non eadem vbique ſed Romana, Hiſpana, Pariſienſis & Veneta eadem.

A. NOMEN vnciæ in ponderibus commune eſt in Europa, quamuis omnium prouinciarum vnciæ æquales inter ſe non ſint. Etenim, ſi verum eſt quod Capellus ſcribit, vnciæ Lugdunenſes adeo ſunt Neapolitanis minores, vt quinque Neapolitanæ tantum pendeant, quantum ſex Lugdunenſes. Et alia minora diſcrimina ab eodem plurima commemorantur. Verùm vnciæ quæ hodie Romæ vſurpatur pondus videtur eſſe in Europa cōmunius atq; receptius. Eſt enim idem quo tota Hiſpania vtitur (vt infrà videbimus) quódque Pariſiis & per omnem ferè Galliam in vſu eſt, vt aſſerit Capellus; [a] atque eadem eſt vncia Veneta, vt idem Capellus affirmat.[b]

[a] l.2.§.9.

[b] l.1.§.89.

Sicut 24. ad 25. ſic vncia Neapolitana ad Romanam.

B. Cùm ergo loquendum ſit de antiqua vncia per comparationem cum vnciæ nobis nunc cognitæ pondere; aſſumo veluti fundamentum vnciam illam quæ nunc Romæ in vſu eſt. Qui verò diuerſam pondere vnciam habuerint, vt noſtræ veſtigationis ſenſu fruantur, nouerint imprimis oportere ſuæ vnciæ proportionem cum ea quæ Romano, Pariſienſi, ac Veneto vſu recepta eſt. Exempli gratiâ; vncia Neapolitana (ſi Capellus vera tradit) habet ſe ad Romanam hodiernam ſicut 600. ad 576. aut (quod idem eſt) ſicut 25. ad 24. Quare viginti quatuor vnciæ Neapolitanæ faciunt hodiernas Romanas 25.

Hiſpana vncia eadem cum Romana.

C. Vnciam Hiſpanam putauit Laguna eſſe Romanæ recenti inæqualem: & nouiſſimè Capellus[d] ſtatuit ſexdecim vncias Toletanas eiuſdem eſſe ponderis cum Romanis antiquis ſeptemdecim. Cùm autem idem Capellus opinetur antiquam vnciam Romanam cum hodierna Romana ſe habere ſicut 504. cum 576.[e] (quod eſt ſicut 7. cum 8.) hinc ſequebatur Hiſpanam vnciam cum eâ quæ nunc Romæ eſt in vſu, habere ſe ſicut 119. cũ 128. atque adeò Hiſpanas vncias 128. non plus efficere quàm recentiores Romanas 119. quæ tantum pendent in eiuſdem Capelli ſententiâ quantum 136. ex antiquis. Hoc tamen quod Capellus affirmat, falſum planè eſt. Conſtat enim vnciam hodie in Hiſpania atque Romæ eſſe eiuſdem omnino ponderis: vt manifeſtum eſt omnibus qui Hiſpanienſem beſſem (ſiue octo vnciarum marcum) cum Romano compararunt. Cuius rei clariorem probationem petere licet ex Villalpando, qui id accuratè examinauit.

[d] fol. 190.

[e] ff.§.86. & 89.

Vncia Romana antiqua eadem cum hodierna.

D. Capellus præterea refert,[f] Budæum, Agricolam, Staniſlaum & alios credidiſſe, Pariſienſem vnciam eiuſdem eſſe ponderis cum veteri Romana. Ex quo eliceretur, adhuc vigere in communi vſu Romæ, Pariſiis, Venetiis, & in Hiſpania, veteris vnciæ Romanæ pondus. Hoc autem Capellus ipſe falſum eſſe contendit: Romanámque vnciam veterem credit cum hodierna Pariſienſi eandem habere proportionem quam 7. cum 8. atque ita 7. vncias Romanas ex recentioribus idem pendere quod 8. antiquas. Sic ille. Alij (vt Lucas Pætus & Touarius) illud ſibi ſaltem perſuaſerunt, exiguum aliquod intereſſe diſcrimen inter veterem ac recentem vncias Romanas. Verùm Budæi, Agricolę, Staniſlai, & noſtri Marianæ ſententia vera eſt: & quidem certior quàm ipſi putarunt: videlicet Romæ adhuc durare veteris vnciæ Romanæ pondus, nec minimam accepiſſe varietatem. Huius rei certitudo & examinatio debetur noſtro Villalpando; nec non congiis veteribus Romanis qui ad noſtrum vſque tempus aſſeruantur, habentque inſcriptum, *Menſura exacta in Capitolio pondo decem* (quæ ſunt decem libræ, quarum ſingulæ 12. conſtant vnciis) fideliſſimâque trutina examinata res eſt coram ipſo Luca Pæto, multiſque grauiſſimis teſtibus ad eundem Pætum conuincendum congregatis: deprehenſúmque eſt, vnum ex iis congiis omnino capere aquæ pluuiæ vncias 120. ex eis vnciis quæ Romæ, atque in Hiſpania nunc in vſu ſunt. Ex quo euidens fit deceptum fuiſſe Capellum. Nam ſi ipſius opinio eſſet vera, congius ille antiquus non plures quàm 105. vncias ex Romanis recentibus capere poſſet. Si enim octo vnciæ ex antiquis non plures quàm ſeptem ex nouis cōficiunt, neceſſe eſt vt ex antiquis 120. ſolũ fiant 105. nouæ: atque adeò vt Romana amphora antiqua 840. recentibus vnciis tantùm conſtet, cùm ex antiquis capiat 960. Deinde huius rei examinatio fuit adeò exactè facta, vt euidens appareat, nullum omnino diſcrimen inter Romanam vnciam veterem ac nouam reliquum eſſe. De quo videri poteſt Villalpandus noſter tom. 3. folio 351. & 397. & ante diligentiſſimam ipſius inquiſitionem, Marianæ quoque noſtri coniecturæ magni roboris atque momenti erant.

[f] lib. 1. de ponderibus. §. 89.

Vncia antiqua examen rei erat non parui momenti.

E. Porrò huius rei accurata inueſtigatio non leuis erat momenti. nam in veteribus menſuris, tum in maximis rebus quæ ad hiſtoriam pertinẽt; tum etiam in paruis quæ ad Medicinæ diſciplinam, non parui refert, ſed magni, ne illis octaua ponderis pars ſubtrahatur. Quamobrem iure quidem optimo, conſiderato Doſis momento in iis quæ ad artem medicam ſpectant, prudentiſſimâ Philippi ſecundi pragmatica ſanctione decretum eſt, ne pharmacopolæ Hiſpani minoribus aliis vnciis vtantur (quibus vti quondam ſolebant) ſed communibus tantùm, quæ æquè reſpondent priſcis vnciis, ſiue octonis drachmis Atticis.

Vncia Romana pondus erat idẽ quod octo drachmarũ Atticarum.

F. Certum namque eſt priſcam vnciam Romanam eodem prorſus pondere conſtare, quo drachmas Atticas octo. Etenim quamuis drachmæ nomen fuerit aliquando vſurpatum pro denarij conſularis pondere, quod erat ſeptima vnciæ pars: A veruntamen in communi acceptione, drachmæ Atticæ nomine non ſignificatur conſularis denarij pondus, ſed centeſima minæ Atticæ pars: mina verò Attica duodecim vncias cum dimidiâ iuſtè pendebat: vt conſtat ex Fannio, & ex multis quæ aſſerunt Villalpandus, Mariana, Pætus, Capellus, & alij. vnde planum fit, octo drachmas Atticas conficere iuſtum vnciæ Romanæ pondus. Quare drachma Attica eſt id pondus quod Hiſpani octauam appellamus.

Siliqua naturalis octodecim grana pendere drachmam Atticam, ſiue octauam vnciæ partẽ.

In confirmationem prædictæ æqualitatis inter noſtram vnciam & Romanam antiquam, ſæpiùs animaduerti, ſiliquarum (quas *Garrouas* appellamus) grana eſſe pondere æqualia, ita vt vix diſcri- B mine dignoſci valeat. Veteres autem ſcriptores decimam octauam drachmæ partem appellant ſiliquam ſiue ceratium (quæ ſunt vocabula ſeminis ſiliquarum.) Memini verò me ſæpiſſimè vnius vnciæ pondus ſiliquis ponderaſſe, & imperceptibili ferè diſcrimine ſemper inueniſſe, vnciam integram pendere ſiliquas 144. ac ſemiſſem vnciæ ſiliquas 72. drachmam verò 18. Quapropter miror ſanè quòd Hiſpalenſis noſter Benedictus Arias Montanus ſcribit in ſuo Tubalcain, in volumine Ephron ſiue de ſiclo, nempe ſe periculo facto deprehendiſſe, granis ſiliquæ viginti in altera ſtate- C ræ lance; & ſiclo ſuo in altera appenſis, pondus vtrinque ferè conueniſſe. Suum autem ſiclum pendere ait quatuor regales argenteos, id eſt ferè dimidiam vnciam. Sed in pondere granorum ſiliquæ valdè admodum errat. Sicut etiam ex oppoſito Waſerus libro ſecundo de nummis capit. 5. vbi aſſerit vnius ſiliquæ pondus idem eſſe quod grani hordeacei.

Poſtquàm ergo lector ſibi perſuaſerit Hiſpanam vnciam, Pariſienſem, Venetam, & Romanam eodem eſſe pondere cum Romanâ antiquâ; vt ſpeculationem ipſam recta apprehenſio practica comitetur; velim beſſem ſeu marcum octo vnciarum exquirat, animaduertátque quodnam pondus appelletur vncia; & quod octauam vnciæ A partem conficiat, hoc eſt drachmam; quod etiam pōdus ſit dimidium drachmæ, ab Hiſpanis *Adarme* appellatum: præterea quod ſit duodecim vnciarum pondus, id eſt Romana libra: quod, vnciarum ſexdecim (quæ eſt communis libra Caſtellæ:) quod vnciarum 32. (quam carnariam libram Bætici vocamus:) quibus etiam libris conſtet Hiſpanum talentum, ſiue *Arroba*: quibus denique Hiſpanum centumpondium ſiue *Quintale*. Iis verò quibus alia pondera pręmanibus non ſint, argentei nummi Hiſpani poterunt vice ponderum deſeruire; ſi aduertant octo argenteos paulo minùs quàm vnciam vnam pendere. Etenim ex octo argenti vnciis conflantur argentei nummi 67. atque B ita vncia iuſta continet pondus argenteorum $8\frac{3}{8}$.

COROLLARIVM.

PROPOSIT. I.

In antiquis aridorum & liquidorum menſuris capacitas quam eis tribuit Capellus, minor eſt quàm prima ſpecie ſonat. Eas enim reducit ad Romanas vncias, quas ipſe putat fuiſſe re- C centibus minores.

EXPLICATIO.

HEBRAICO bato dat Capellus aquæ vncias 1440. quæ non ſunt plures 1260. ex iis quæ hodie Romę ſunt in vſu: nam ſicut 8. ad 7. ſic 1440. ad 1260.

Simili ratione quamuis Romanæ amphoræ tribuat vncias Romanas 960. hæ tamen vnciæ Capelli non plures conficiunt quàm 840. ex recentioribus Romanis. Quare Romanum pedem & Græcum conſequenter minuit, vt quadrantal non plus aquæ capiat quàm vncias 840. ex iis quę Romæ & Pariſiis hodie ſunt in vſu.

DVÆ MENSVRÆ PRO SECVNDA PROPOSITIONE.

Qvarum longitudinem iuſtiſſimam deſcribi, diligenter curatum eſt in prototypo. Sed quia variis ex cauſis accidere potuit vt in libris impreſſis aliquantulum lõgiores aut breuiores prodirent quàm rei veritas poſtulabat; ideo non promittimus, quod præſtari fortaſſe non potuit, nempe adeò exactas prodire has menſuras, vt neque latus pilus additus ſit in eis, aut detractus de iuſtiſſima longitudine. Satis fuerit ſi non adeò ſit erratum, vt ſenſus errorem percipere valeat. Subtiliſſima enim diſcrimina ratio menſurat, non ſenſus. Atque de hac re oportuit lectorem ſemel fuiſſe admonitum, ad eas ſubtilitates qua non ſemel occurrent in hac noſtra veſtigatione.

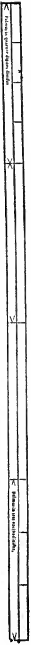
Palmus in quatuor digitos diuiſus
Palmus in tres vncias diuiſus.

Menſura pedis Hiſpani, ſiue tertia pars virgæ Caſtellanæ menſoriæ in quatuor palmos diuiſa.

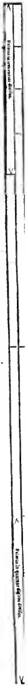
Palmus in tres vncias diuiſus.
Palmus in quatuor digitos diuiſus.

PROPOSITIO II.

Romani pedis antiqui longitudo perſpectâ atque cognita eſt: & Hiſpani pedis proportio ad ipſum eſt ferè ſicut 12. ad 13.

EXPLICATIO.

A. DE Romani pedis antiqui longitudine non ſatis inter peritiores conſtabat, ideoq. certò cognoſcere optabant iuſtum antiquæ vnciæ Romanæ pondus, vt inde ad veram Romani pedis menſuræ cognitionem deuenirent. Sic ſanè Mariana. Atque ita cùm conſtet iam antiquæ vnciæ pondus idem cum hodiernæ Romanæ pondere eſſe, mirum non eſt, perfectũ cubum fuiſſe formatum qui iuſtas 120. vncias capiat; ex eoque ſemiſſis pedis Romani dimenſio cognita ſit, quæ eſt ipſius cubi latus, vt ſtatim explicabimus. Verùm enimvero Villalpandus nobis confirmat, dimidium pedem quem ipſe edidit (& nos ſuprà appoſuimus) in Farneſiano congio eſſe ſignatum. eſtque ille tantillo maior quàm dimidium pedis Colatiani & eius quem aſſignat Pætus: aliquantulum verò minor quàm dimidius Porphyreticus; qui omnes apud Marianam & alios reperiuntur. Proportio autem & conformatio dimidiati illius pedis cum 120. vnciis in cubo, omnino cõfirmat hodiernam vnciam eſſe eandem cum priſcâ; illùmque eſſe dimidiatum pedem antiquum. Vtrumque autem ſeorſum, abſque alterius ex altero conſequentiâ, nobis conſtat ex antiquo illo congio: & vtrumuis ex iis ſatis erat, vt de vtroque conſtaret.

Romani pedis antiqui longitudo quomodo innotuerit, & proportio illius ad Hiſpanum & Græcum.

B. Experimentum quod fecit Mariana facto cubo ex pede Porphyretico, propiùs ad veritatem acceſſit. Ceterùm ſi dimidius ille pes quem Villalpandus profert, eſt in eodem congio impreſſus, ille procuʟdubio eſt antiqua menſura, & in Marianæ inueſtigatione error quiſpiam exiguus ſubrepſit; quod minimè eſt mirandum, cùm difficillimũ ſit perfectum cubum efficere. Sed vtcumque hoc ſit, parua ſatis eſt differentia: ſiquidem Villalpandus & Mariana in eo vterque conueniunt, quòd Hiſpanus pes (hoc eſt, tertia pars vlnæ ſeu virgæ menſoriæ Caſtellanæ) ſe habet cum Romano pede antiquo, ſicut 12. cum 13. Et verò nobis qui menſoriam Caſtellæ virgã habemus, hæc ſatis debet eſſe proportio, vt noſſe poſſimus quam longitudinem Romano pedi antiquo præſcripturi ſimus eam nimirum quæ conficitur ex Hiſpano pede ac duodecima eius parte. Vbi autem Romani pedis longitudo agnoſcatur, facilè eſt Græcum inde pedem dimetiri, qui ſe habet cum Romano comparatus ſicut 25. cum 24. quod idem eſt atque Romano pedi vigeſimam quartam illius partem adiungere, vnde ſicut pes Hiſpanus ad Græcũ, ſic 12. ad 13½.

C. Atque hoc eſt quod viſu percipi poteſt. Verùm cùm huiuſce rei perſcrutatio atque dimenſio humanis ſenſibus fuerit effecta; mirum non eſt, nonnihil adhuc eſſe diſcrepantiæ; adeò tamen exiguum vt humanis oculis deprehendi non valeat. Quamobrem adhuc relinquitur locus, vt ſi qua efficaci ratione probetur ad prædictam proportionẽ inter 12. & 13. & ad aliam inter 24. & 25. addendum eſſe aut ſubtrahendum aliquid penè indiuiſibile (verbi gratiâ, vnã ex mille quingentis vnius lati digiti partibus) ea ſubtilitas reſpuenda non ſit: quia ſubtiliſſima menſurat ratio, non ſenſus. de quo latiùs infrà.

D. In huiuſmodi pedum differentiis (nempe Græci, Hiſpani, ac Romani) obſeruãdum eſt, pedem in eis omnibus eſſe ſextam humanæ ſtaturæ partem: atque adeò ſtaturam humanam ab aliis maiorem, ab aliis minorem conſiderari. Sextæ autem parti fuit nomen pedis datum, opinor, per approximationem, ſiue propinquitatem; ac fortaſſe calceamenti etiam ratione habita, ne architecti nudis pedibus ædificiorum ſpatia metiantur. neque enim naturalis pes iuxta rectam proportionem, ſextam ſtaturæ partem adæquat. Cùm quilibet homo reperiatur habere in longitudinem ex ſuis pedibus ferè ſex atque dimidium.

Pes naturalis eſt minor quàm ſexta ſtaturæ pars.

COROLLARIVM.
PROPOSITIO II.

Iacobus Capellus valde aberrauit in menſura quam tribuit Hiſpano pedi.

A. QVAM aſſignat Capellus pedis Hiſpani proportionem ad Romanum, ea eſt, ſicut 120. ad 144. quæ perinde eſt atque inter 5. & 6. Hæc verò fuit ingens oſcitantia. nec dubium quin ei nunquam fuerit pedis Hiſpani menſura oſtenſa. Commenſurato enim, Hiſpano pede (id eſt tertiâ Caſtellanæ virgæ menſoriæ parte) cum illa pedis Hiſpani menſura quam impreſſit in ſuo libro Capellus, inuenitur verus pes Hiſpanus ferè ſe habere ad illam ſicut 140. ad 120. ſiue vt 7. ad 6. Quare ſeptimam partem detraxit Capellus veræ Hiſpani pedis menſuræ.

Capelli error in menſura pedis Romani & Hiſpani.

B. Ex quo primùm infero, ſi veræ ſunt Hildebergici pedis, Hetruſci, & Sedanenſis menſuræ (quas idem ponit) Hiſpanum pedem quolibet eorum eſſe maiorem. Nam Toletanus pes pro 120. habet 140. Hildebergicus 137. Hetruſcus 138. Sedanenſis 139. Secundò infero Romanum pedem antiquum quem aſſignat Capellus, non eſſe verum pedem Romanum. Nam Hiſpani pedis proportio ad Romanum antiquum eſt penè ſicut 12. ad 13. vt conſtat ex diligenti Villalpandi collatione. Quòd ſi 12. pariunt 13. ſequitur 140. paritura eſſe 151⅔. cùm tamen Romano pedi tribuat Capellus 144 Si verò cum eâ menſurâ Hiſpanus pes conferatur, certum eſt iuſtam menſuram Hiſpani pedis eſſe ferè 140. Iam cùm tam magna ſit Capelli ſiue inconſiderantia, ſiue ignoratio, nihilominus in prologo de menſuris interuallorum carpit ipſe alios, vt Georgium Agricolam, & multo magis Marianam, noſtrum de incuriâ & negligentiâ in bene examinandâ ac depingendâ Pariſienſis pedis, atque Romani menſurâ, ac tandem aſſeuerat pedem Romanum omnino eſſe eundem cum Colatiano. Conſtat autem ex iis quæ Villalpandus ſcripſit, verum pedem Romanum eſſe Colatiano maiorem. Vbi aduertendum eſt quod Capellus ait, nempe pedem Colatianum eſſe aliquanto maiorem illo quem Mariana proponit. Ex quo infertur quàm ſit mendoſus Capelli typus. pes enim Romanus quem ipſe conſtituit, eſt multo maior pede Colatiano Marianæ. Nam ex 144. minutis quæ Romanus Capelli pes ſortitur, dimidio Colatiano Marianæ pedi obtingunt 75. & conſequenter integro pedi 150. Si tamen verus pes Colatianus eſt longior quàm à Mariana deſignatur, ac Romanus pes eſt Colatiano maior, non mirum eſt verum pedem Romanum habere 151⅔. vt ſuprà dicebamus, aut certè paulò minùs.

PROPO-

PROPOSITIO III.

Cubus Romani pedis capit aquæ vncias 960. quæ eſt amphora Romana.

EXPLICATIO.

SVPPONO lectori planè innoteſcere, quæ ſit figura cubi ſiue quadrantalis. Fuit autem politicæ prudentiæ conſentaneum, conuenientiam ac proportionem inueniri inter menſuras interualli ſiue longitudinis, & inter capacitatis. Quare veriſimile eſt, vnde Romani menſuram amphoræ acceperunt, inde etiam pedis menſuram accepiſſe. Cõſtat autem eos ſumpſiſſe amphoram ex talento Ægyptio quod pendebat vncias 960. (vt ex Varrone affirmat Plinius lib. 33. c. 3.) & conſtat etiam olim in Ægypto capacitatis menſuras fuiſſe conformatas cum menſuris longitudinis. Serapidis enim capiti impoſitus erat modius & cubitus. Scio Ruffinum l. 2. hiſt. c. 13. & Iulium Firmicum Maternum libro de erroribus prophanarum religionum c. 14. non facere mentionem cubiti ſupra verticem Serapidis, ſed ſolùm modij. Verùm Suidas (verbo Serapis) expreſsè ait idolum illud habuiſſe *modium in capite & cubitum, videlicet aquamenſuram.* Sic ille. vbi verba illa, *videlicet aquamenſuram,* manifeſtè referũtur ad cubitum; quia modius ad frumentum ſpectat. Atque ita non ſolùm tribuebantur Serapidi & capacitatis & longitudinis menſuræ; ſed etiam dum notatur cubitus eſſe aquæ menſura, ſignificatur, modum & copiam frumenti in Ægypto (ac proinde anni vbertatem) Nili incremento reſpondere, quod incrementum cubitorum notis per puteos obſeruari ſolitum erat, re ad numeros redacta. Obſeruatum enim fuerat, ſexdecim cubitorum incremento D reſpondere ſummam anni vbertatem; ac incremento minori quàm cubitorum quatuordecim reſpondere annonæ caritatem & famem, vt tradunt Plinius l. 5. c. 9. & l. 18. c. 18. Solinus c. 35. & Mela lib. 1. c. 9. Licèt ab eorum traditione nonnihil diſcrepet Strabo l. 17. Nihil ergo aptius quàm vt modius ad frumentum ſpectet; cubitus verò ad menſuram incrementi fluminis. Vt verò denotaretur obſeruationem illam tot cubitorum incrementi fluminis, ad futuram vbertatem, vel inopiam prænoſcendam, ſapientiæ Serapidis fuiſſe glorioſam (aut quia ipſe primus docuerit eam, aut quia in ea correſpondentia elucere crederetur ipſius Serapidis prouidentia & ſapientia) ea propter Serapidis vertex ornatus fuit modio & cubito. Sapientiam enim capite denotari quis neſciat? An verò Ægyptij in Serapide colerent Iouem, aut Ioſephũ, aut quemuis alium, non decerno. Legat qui volet ea de re Suidam, Maternum, atque Ruffinum, à quibus deſumpſere iuniores; videlicet Goropius l. 1. Hieroglyph. & Gyraldus ſyntagmate 6. Hiſtoriæ deorum. Iterum tamen moneo, vnde Romani quadrantal acceperunt, inde etiam pedem accepiſſe; & vnde quadrantal, inde etiam modium (qui tertia quadrantalis eſt pars:) ac vnde pedem, inde etiam cubitum. Quòd ſi modius ille ac cubitus, qui erant in vertice Serapidis; menſurarum Ægyptiarum erant primariæ formæ (vt coniectare licet ex aliis infrà notandis) veriſimile eſt cubitum illum fuiſſe diuiſionum ſignis diſtinctum, id eſt, palmorum ac digitorum, & quãtitatem etiam ſeu longitudinem lateris cubici, tum talenti Alexandrini, tum etiam A modij fuiſſe ibidem ſignatam, & alia eiuſmodi. Sed progrediamur vlteriùs.

Conformatio menſurarum interualli cum menſuris capacitatis.

Scripſerat Oribaſius, decem aquæ vncias ponderales in duodecim menſurales diuidi. Id ergo arripiens Georgius Agricola exiſtimauit 960. vncias quas antiqui tribuerunt amphoræ Romanæ, forſitan fuiſſe menſurabiles, non ponderabiles. Ceterùm ex ſcriptoribus antiquis, & ex Farneſij congio euidentiſſimè liquet eas ponderabiles fuiſſe. Manifeſtum verò eſt ſermonem eſſe de aquæ aut vini albi vnciis, quæ æqualis ponderis ſunt, & nominatim loquuntur ſcriptores de aquæ pluuiæ pondere. aquas enim aliquo momento ponderis inter ſe B diſtare communis opinio eſt; & licet Plinius lib. 31. c. 3. & Villalpandus noſter to. 3. pag. 350. B. aſſerant, poſt exactam obſeruationem inueniri diſcrimen aquarum in pondere, ab ſtomacho ſolùm diſcerni, non à trutina; pro communi tamen opinione citatur Fannius, & Seneca l. 3. c. 2. & Athenæus l. 2. vt obſeruat Dalecampius in notis ad Plinium, & poſſet addere Fannium, cuius ſunt verſus ſubſequentes.

Vnciæ aquæ ponderales non debere diſtingui à menſurabilibus præſertim in aqua pluuia.

Namque nec errantes vndis labentibus amnes,
Nec merſi puteis latices, aut fonte perenni
Manantes par pondus habent, non denique vina.

Deinde notum eſt, vas quod capiat decem aquæ C vncias, non plus capere olei quàm nouem. De proportione autem ponderis in melle, metallis, atque frumentis refero lectorem ad ea quæ poſt magnam & exquiſitam diligentiam copioſè tradit noſter Villalpandus tom. 3. p. 2. l. 1. c. 5. propoſitione 16. Si verò eorum ſummâ ſit contentus lector, ea eſt huiuſmodi.

In æquali quantitate ſi oleum pendeat nouem vncias;

aqua pendet	10.
mel	15.
ſtannum	75.
ferrum	80$\frac{1}{2}$.
æs cupreum	91.
argentum	104.
plumbum	116$\frac{1}{3}$.
argentum viuum	150.
aurum	187$\frac{1}{2}$.

Proportio ponderis aquæ cum oleo, melle & ſingulis metallis.

Sic ille. Mihi tamen non ſatis conſtat, ſub eâdem vnius metalli ſpecie non reperiri vnum grauius alio. Sanè ſi ita eſt, miror Plinium lib. 33. c. 3. ſcripſiſſe, *aurum non præferri ceteris metallis pondere aut facilitate materiæ, cum cedat per vtrumque plumbo.* Nec video cur non poſſit in auro vel in argento contingere, quod in margaritis notiſſimum eſt; nempe E alias naſci valdè grauiores aliis in eadem magnitudine. Equidem eam ob rem vniones Americæ valdè anteponuntur iis quos mittit Orientalis India: & vtcunque ſentiendum ſit de æqualitate, vel inæqualitate ponderis in ſingulis metallis; ſaltem humanæ diligentiæ in faciendo periculo & conferendo metallorum pondere, non eſt quòd adeò fidamus, vt minutiis etiam ſuperiùs aſſignatis quaſi oraculis adhibenda ſit fides, & ſine dubio credatur, naturalem v. g. plumbi ad ferrum proportionem non eſſe ſicut 116. ad 80. vel ad 81. ſed ſicut F 116$\frac{1}{3}$. ad 80$\frac{1}{2}$. itaque hæc non adeò certa ſaltem in fractis atque minutiis.

D. In materia verò quæ ſit omnino eiuſdem põderis, demonſtratio mathematica eſt, ſi vnius pedis cubus continet 960. vncias; in ſemipedis cubo octauam partem (nempe 120.) contineri, qui eſt Romanus congius: ac in vnius palmi cubo, ex quatuor digitis conſtantis (quæ eſt quarta pars pedis) octauam congij partem comprehendi, videlicet

Amphoræ Romanæ diuiſio.

vncias quindecim. In cubo autem duorum digitorum, drachmas quindecim (quod Plinius acetabulum appellat lib. 21. fine) in cubo denique vnius digiti Romani drachmam vnam & $\frac{7}{8}$. alterius. Porrò congius Romanus diuiditur in ſextarios ſex, quorum ſingulis iuſtè obueniunt 20. vnciæ ponderabiles. Semiſextarius autem nuncupari ſolet cotyla, vel hemina.

Diuiſio amphora Hiſpana.

E. Amphora Hiſpana aquæ aut vini (quæ cantara ſiue arroba menſurabilis nuncupatur) capit vncias 512. partitúrque in acumbres octo, quorum ſinguli continent vncias 64. eorúmque quartarij habent ſinguli vncias 16. hoc eſt noſtræ conſuetudinis libram vnam. Vnde Romana amphora antiqua continet iuſtos quindecim acumbres ex noſtris: congius verò Romanus quartarios noſtros $7\frac{1}{2}$.

Medimni Romani capacitas & diuiſio.

F. Medimnus Romanus capacitatem habet duplam reſpectu Romanæ amphoræ: diuiditúrque in ſex modios: quorum quilibet capit ex aqua tertiam amphoræ partem: nempe vncias 320. eandémque quantitatem capiunt duo Hiſpani modij ſiue celemines, quæ eſt communis Hiſpaniæ menſura, nam vnus celemin capit aquæ vncias 160. & ſaltē non dubium quin ea fuerit noſtrorum in ea menſura intentio. Neque enim tantū diſcrimen quantum putauit Villalpandus, qui celemine vni tribuit capacitatem 168. aquæ vnciarum. Ego ſanè accurata obſeruatione & experientiâ vix reperi 163. & Mariana 160. tantùm ſe deprehendiſſe teſtatur. Itaque noſtra ſaneca eſt medimnus Romanus; ac ſemiſaneca eadem menſura cum amphoreo, qui eſt eiuſdem capacitatis cum Romano quadrantali: celeminíque menſura eſt eadem cum hemiecto (qui eſt duodecima medimni pars) vocarique poteſt ſemodius Romanus, vel Hiſpanus modiolus. Quatuor item celemines capiunt aquæ vncias 640. ſiue duos Romanos modios: quæ eſt earum lagenarum menſura quas Hiſpani nauiculatores appellant *botijas peruleras*: continéntque ſingulæ menſurabilem arrobam & quartam inſuper alterius partem.

Olei arroba eadem ponderalis ac menſuralis.

G. Communior olei menſura Hiſpana ad ponderabilem arrobam reducitur. Nam menſurabilis arroba olei pendet iuſtam ponderalem arrobam, hoc eſt vncias 400. quæ libras noſtras 25. conficiunt.

PROPOSITIO IV.

Ex proportione Romanæ amphoræ, cognito latere cuiuſuis cubi, cognoſci poteſt, quantum aquæ capiat ille cubus; & è conuerſo, ex quantitate aquæ quam capit cubus, cognoſci poteſt lateris illius longitudo.

EXPLICATIO.

A. MATHEMATICÆ facultatis petito facilis eſt huiuſmodi computatio ſuppoſitis iis quæ ſtabilita ſunt propoſitione tertia, littera D. qui verò Mathematicas diſciplinas ignoret, is eam hîc legendo defatigabitur: ideóque prætermitto, contentus aliquot exempla ſubiicere, quibus deinceps opus erit. Eorum verò probationem qui noſſe velit, ſi Arithmeticæ peritiam non habuerit; huiuſce facultatis gnarum conſulat.

Ex latere cubi cognoſci capacitatem eius.

B. Si latus cubi duos habeat pedes Romanos, cubus ipſe octo amphoras Romanas capit. Si tres A habeat pedes latus, capit cubus amphoras 27. Si quatuor pedes habeat, amphoras capit 64. Si ſit quinque pedum, amphoras 125. capiet: ſi ſex pedum, capit 216. Si decem pedum, capit mille amphoras.

Si verò latus ſemipedem habeat in longitudinem, cubus continebit congium. Si pedem cum ſemiſſe, congios 27. Si duos pedes cum dimidio, congios 125. ſi tres pedes cum dimidio, congios 343. Si pedes $4\frac{1}{2}$. congios capiet 726.

Sin autem latus ſit longum quatuor digitos Romanos (qui eſt palmus) capit vncias 15. ſi tribus B ſit palmis, capit vncias 405. ſi quinque palmis, vncias capit 1875.

Præterea ſi latus duos continet digitos Romanos, continebit cubus drachmas 15. ſi ſex digitos, continebit drachmas 405. hoc eſt vncias quinquaginta & quinque drachmas.

Adhæc ſi lateris longitudo ſit vnius digiti Romani latitudo, cubus ipſe capit aquæ pondus in grana 90. (pendet autem drachma grana 48.) Si trium ſit digitorum, capit pondus granorū 2∪430. hoc eſt 50. drachmas & grana triginta: ſeu (quod idem eſt) ſex vncias & grana 126.

C Et quidem Arithmetices periti non ſolùm in perfectis ſiue integris numeris computabunt, ſed etiam in fractis atque minutiis. Verbi gratiâ ſi cubi latus habeat Romanos digitos $3\frac{3}{4}$. capiet cubus drachmas aquæ fere $98\frac{7}{8}$.

C. Econtrariò etiam ex aqua quam capit cubus, elici poteſt quot pedes Romanos ſiue digitos habeat cubi latus. Ceterùm cùm ad numeros qui vocantur ſurdi, acceditur, quamuis per approximationem in infinitum poſſit magis ac magis ad verum punctum accedi; ſæpè tamen magnæ numerorum minutiæ ad praxim inutiles ſunt. Et tunc D prudentiæ eſt rem non nimis exiliter ad calculos reuocare. Exempli gratiâ. Ad cubum qui capiat 18. amphoras Romanas, ſatis eſt ſi dicatur ipſius latus habere digitos Romanos ferè $41\frac{14}{15}$. Etenim quamuis noſter Villalpandus vt aliquanto propiùs accedat, aſſerat cubi latus fore Romanorum digitorum 41 [illegible]. (quod eſt paulo plus quàm $41\frac{14}{15}$. veruntamen huic etiam Villalpandi lateri, ſicut & noſtro, nonnihil deeſt: & in tam paruis minutiis nihil refert maiorem fieri approximationem; quandoquidem nullius acies quantumuis perſpicaciſſima poteſt id diſcriminis deprehendere. E Si enim latus eſt longū digitos $41\frac{14}{15}$ deſunt illi ad 18. amphoras ferè $\frac{1}{3}$. vnius drachmæ.

Cubus capiens amphoras Romanas 18.

D. Similiter ad cubum capientem aquæ vncias 1080. ſatis mihi erit, ſi dicam, cubicum eius latus habere ex Romanis digitis penè $16\frac{2}{3}$. Licèt enim videam cubum, cuius latus habuerit digitos Romanos $16\frac{2}{3}$. capere aquæ vncias 1085. & inſuper vnius drachmæ $\frac{1}{2}$. adeò tamen eſt exiguum quòd lateri detrahendum eſt, vt non capiat plus quàm 1∪080. vncias, vt clarior ac rectior exponendi ratio ſit, dicere, ferè $16\frac{5}{8}$. Nec viſus erit cuiuſpiam adeò acutus, qui differentiam diſcernat inter $16\frac{2}{3}$. F & inter latus cubicum vnciarum aquæ 1∪080.

Cubus capiens aquæ vncias 1∪080.

E. Eâdem ratione vt cubus duas aquæ amphoras Romanas (id eſt, menſurā medimni Romani, quæ eadem eſt cum Hiſpana ſaneca) contineat, dicere mihi ſatis ſit, cubicum latus habiturum Romanos palmos propè $5\frac{1}{25}$. Quod latus cum Romano pede eandem habet proportionem quam habent $5\frac{1}{25}$. cum 4. ſeu (quod idem eſt) quæ reperitur in 126. cum 100. quandoquidem cubus palmorum Romanorum $5\frac{1}{25}$. vix capit drachmas tres ſupra duas amphoras, quarum cubum quærebamus.

Cubus capiens duas aquæ amphoras Romanas.

F. Cubus cuius latus ſit Romanorum pedum 3[illegible].continet Romanas amphoras 30. & [illegible].huiuſmodi autẽ eſt cubitus primarius Hebraicus quem ponit Capellus. Cubus autem, cuius latus ſit Romanorum pedum 2[illegible]. capit Romanas amphoras 9[illegible]. Atque hic eſt primarius pes Hebraicus à Capello deſignatus. Cubus denique cuius latus habet vnum pedem Romanum & inſuper quartam pedis partem (qui eſt iuxta Capellum ciuilis pes Hebraicus) capit duas Romanas amphoras, ſubtractis vnciis 45.

Cubus capiens modiũ Romanum.

G. Præterea latus cubicum vnius modij Romani, aut (quod idem eſt) Alexandrini, continet digitos Romanos ferè 11[illegible]. quæ mẽſura (vt infrà cõſtabit) eſt ferè eadẽ cum quarta Hiſpanæ virgæ menſoriæ parte, antiquiſſimâ quoque menſurâ.

PROPOSITIO V.

Quemadmodum Romanus pes eſt cubicum amphoræ Romanæ latus, ita etiam communis pes Græcus erat cubicum latus metretæ communis Græcæ, quæ vncias capiebat aquæ 1080.

EXPLICATIO.

Pes Græciæ communior.

A. QVAMQVAM Gellius initio ſui libri notat, diuerſas Græci pedis menſuras quondam fuiſſe (pro quo refert Pythagoram & Plutarchum) liquet tamen ex Plinio l. 2. c. 23. communem Græciæ pedem ſe habuiſſe cum Romano, ſicut 25. cum 24. Ea propter Romani ſtadio aſſignabant pedes Romanos 625. vt ſexcentos pedes Græcos æquarent, quos Græci ſtadio præſcribebant, vt tradit Herodotus l. 2. Iuxta hanc computationem habet Græcus pes digitos Romanos $16\frac{2}{3}$. Nam ſicut 24. ad 25. ita 16. ad $16\frac{2}{3}$.

B. Si tamen politica Romanorum induſtria eò peruenit, vt ſui pedis ad ſuam amphoram congruentia ſeruaretur: quis non videat veriſimile non eſſe, quin ſimilis congruentia inter pedem Græcum & metretam Græcam non defuerit? Exiſtimo igitur pedem Græcum fuiſſe cubicum latus communis metretæ Græcæ. Verùm huic opinioni duo videntur obſtare. Alterum eſt quod minimè probetur, communem Græciæ metretam fuiſſe vnciarum aquæ 1080. Alterum quòd ſi latus cubicum habet Romanos digitos $16\frac{2}{3}$. cubus ipſe non ſolùm capit aquæ vncias 1080. ſed 1085. & vnius inſuper drachmæ [illegible].

Capacitas metretæ & eius partes.

C. Circa primùm aduerto Fannium quidem Atticæ amphoræ tribuere ſeſquiamphoram Romanam. Quod quamuis Lucas Pætus aliter interpretetur; ipſe tamen non inficior fuiſſe Athenis aliquam menſuram ſeſquiamphoræ Romanæ æqualem; eámque appellatam fuiſſe amphoram Atticam capacem ſextariorum 72. eorum ſcilicet qui Italicis ſextariis erant æquales, & ſinguli capiebant vncias viginti. Nihilominus aſſero, huiuſmodi Atticam amphoram, de qua Fannius agit, fuiſſe nouam amphoram, quæ poſt Athenas Romanorum imperio ſubactas inuenta atque effecta fuit, vt ſe Attici ad Romanorum vſum effingerent in ſextarij menſurâ. Etenim licèt admiſerint ſextarium viginti vnciarum; in amphoræ tamen ſiue metretæ nomine generalem Græciæ conſuetudinem retinuerunt: vt ſcilicet ſextarius eſſet ſeptuageſima ſecunda metretæ pars. Quare laxato ſextario, laxata quoque amphora eſt. Veruntamen id A non obſtitit quin antiqua menſura ſuum quoque retineret nomen, & Atticus ſextarius appellaretur quindecim aquæ vncias capiens. Conſtat hoc ex libello de ponderibus & menſuris qui Galeno tribuitur, & ex libello etiam Cleopatræ. Ambo enim Græcis metretis ſextarios 72. præſcribunt, id eſt duodecim χόας, ſiue congios Græcos: aſſeruntque ſextarium Atticum eſſe quindecim vnciarum: atque adeò chus ſiue congium Græcum vnciarum 90. Idem autem eſt, vnciæ 1080. atque quindecies 72. Quamobrem nulla poteſt ſupereſſe dubitatio, quin communis Græciæ metreta fuerit vn- B ciarum 1080. & confirmatur, quia in prædicto Galeni libello, poſtquam fuerat dictum, *Sextarius pendere debet drachmas aquæ pluuialis* 120. (id eſt, quindecim vncias) ſubditur infrà, *Atque his menſuris maior pars Græciæ vtitur.* Eandémque menſuram Cleopatra tribuit ſextario. Plinius item libr. 21. ſi. exprimit iuxta communem Græcorum vſum & Atticorum conſuetudinem heminam (id eſt ſemiſextarium) continere drachmas 60. & Mariana noſter certum eſſe fatetur ex Fannio & Cleopatra fuiſſe apud Atticos ſextarium quindecim aquæ vnciarum. His accedit quòd Galenus in libro quẽ C nemo eius eſſe inficiatur, confirmat appendiſſe ſe diligenter vnius cotylæ ſiue heminæ oleum, inueniſſeque illud pendere præcisè vncias ſeptem atque dimidiam, id eſt, drachmas ſexaginta. Itaque dubium non eſt communem ſextarium Græcum capere quindecim vncias ponderabiles. Tametſi autem verum eſt, vbi quindecim olei vnciæ capiuntur, capi ex aqua $16\frac{2}{3}$. attamen ex libellis iis qui Cleopatræ & Galeno tribuuntur, & ex Plinij l. 21. ſi. liquet heminam etiam aquæ pendere drachmas 120. Vnde infero communem ſextarij menſuram, ſiue aquæ, ſiue vini, fuiſſe proculdu- D bio in Græcia minorem quàm olei ſextarium; idque quatenus opus erat, vt pondere eſſent æquales; quemadmodum hodie tum Romæ, tum alibi in vſu eſt. Et quamuis in libello illo qui Galeno adſcribitur, explicetur quantum olei capiat ſextarius aquæ; hinc tamen minimè infertur, diuerſam olei menſuram non fuiſſe. Nam & in menſuris, quæ tum hodie Romæ ſunt, tum etiam apud antiquos fuêre Romanos, affirmare ſimiliter licet, vini ſextarium viginti vncias capientem, capere ex oleo 18. & ſic de aliis. Atque ita verum eſt, metretam 1080. vnciarum olei capacẽ, continere 1200. E ex aqua, aut vino. Enimverò ſi abſolutè ſit loquendum, communis aquæ ſeu vini metreta non plures quàm 1080. ponderales continebat. Et verò illud ſaltem negari non poteſt, communi quondam Græciæ conſuetudine, ſextarium vini, quindecim vnciarum fuiſſe, ac proinde vini metretam vnciarum 1080. Quamobrem tametſi certum ſit magnam in menſurarum nominibus ambiguitatem & confuſionem ineſſe; aliáſque etiam metretarum & ſextariorum menſuras fuiſſe: ceterùm metreta ex 1080. vnciis non poteſt recuſari. Atque hanc menſuram contendo ipſe fuiſſe quon- F dam in Græcia communem: quia cum Græco pede congruit, vt & Romana amphora cum pede itidem Romano.

C. Ad alterum argumentum ex ſuprà poſitis, reſpondeo; quamuis cõmuniter olim tribuebantur Græco pedi Romani digiti $16\frac{2}{3}$. hoc tamen non obeſt, quin latus pilus ab ea longitudine auferri poſſit. Eſt autem ita exiguum quod illi eſt detrahendum, vt cubus non plus capiat quàm vncias aquæ 1080. vt nulla oculorũ acies id poſſit diſcriminare, quemadmodum in quarta propoſitione dictum eſt litera D. Quapropter ipſius nomen eſt ferè 16[illegible]. Et nota valdè fuiſſe operæ pretium vt pedis menſura reſponderet aquæ menſuræ. Aqua enim eſt prior & communior inter omnes liquores. Adhæc ſi cõmunis metreta contineret aquæ vncias 1U200. communis pes Græcus eſſet habiturus in longitudinem aliquanto plus quàm digitos 17. Romanos: quod eſt multo plus quàm id quod Plinius affirmat.

PROPOSITIO VI.

Ex proportione Romanæ amphoræ, cognita cuiuſuis ſphæræ diametro, cognoſci poteſt quantum aquæ capiat ea ſphæra: & è contrà ex quantitate aquæ quam capit ſphæra, cognoſci poteſt diametri longitudo.

EXPLICATIO.

Sphæra ad cubum proportio.

A. PROPOSITIO hæc ſupponit, ſi ſphæræ diameter ſit æqualis lateri cubico, demonſtratum eſſe ab Archimede cubo capiente viginti vnum, ſphæram capere ferè 11. & quamuis per numeros ad exactiſſimam proportionis deſignationem non poſſit perueniri; ſufficit tamen, illud per demonſtrationem conſtare, nimirum ſi cubus vncias capiat 5964. abſque integrâ diſcriminis vnciâ affirmari verè, ſphæram tunc capere vncias 3123. Eſt enim euidenti demonſtratione probatum, capere pluſquàm 3122. & minùs quàm 3124. Id quod ad praxim ſatis ſupérque eſt. Deinde demonſtratum etiam eſt cylindrum, cuius altitudo & latitudo æquales ſint inter ſe, tantum capere quantum ſphæram & dimidiam eiuſdem altitudinis.

Sphæra capiens aquæ vncias 500. & cylindrus capiens 750.

B. Iuxta hæc ergo quæ diximus, qui rationes ſupputandi fuerit peritus, non dubitabit cùm Romani pedis cubus contineat aquæ vncias 960. ſphæra Romani pedis continere pluſquàm 502[illegible]. & minus quàm 502[illegible]. Inter quæ extrema medium penè locum tenebit qui ponat ſphæram capere 502[illegible]. vel 502[illegible]. vnde deducitur diametrum ſphæræ quæ contineat aquæ vncias 500. eſſe Romano pedi propè æqualem. Ecquis enim valeat viſus perſpicacitate diſcernere diametrum ſphæræ capientis vncias aquæ 502[illegible]. à diametro ſphæræ quæ 500. præciſè contineat? Quòd ſi ſphæra capiat 500. cylindrus capiet 750. quod eſt pondus Attici talenti. Sphæræ autem diameter quæ capiat vncias aquæ 62[illegible]. eſt propemodum æqualis dimidio pedi Romano.

Sphæra capiens vnam cantaram, & eius diuiſiones.

C. Item diameter ſphæræ capientis cantaram vini ſeu menſurabilem arrobam Hiſpanienſem, (id eſt vncias ponderales 512.) eſt paululum maior Romano pede. Atque adeò diameter ſphæræ quæ capiat Hiſpanum congiolum (qui dicitur acumbre) eſt etiam tantillo maior quàm dimidius pes Romanus. Nam Romani ſemipedis ſphæra penè capit vncias aquæ 62[illegible]. Diameter item ſphæræ ſemiquartarij (qui octo continet vncias aquæ ſeu vini) ſatis parum excedit Romanum palmum; palmi enim ſphæra capit ferè 7[illegible]. Si autem ſphæra capit octo; cylindrus capiet 11. quæ eſt Romana libra. Præterea ſphæra vnius vnciæ ex aqua ſatis parum ſuperat duorum digitorum Romanorum ſphæram. Etenim ſphæra duorum digitorum Romanorum drachmas ferè continet 7[illegible]. Poſtremò vnius digiti Romani ſphæra capit ferè [illegible]. vnius drachmæ. Et ſphæra duorum digitorum, ferè [illegible].
A vnius vnciæ. Sphæra etiam quatuor digitorũ Romanorum propè continet [illegible]. vnius beſſis, ſiue marci vnciarum octo, & ſphæra ſemipedis, penè [illegible]. vnius acumbre. Sphæra denique vnius pedis continet ferè [illegible]. vnius cantaræ ſeu arrobæ menſurabilis.

Sphæra capiens nouem amphoras Romanas.

D. Ex dictis infertur, ad ſphæram nouem amphorarum Romanarum ſatis eſſe ſi diameter contineat digitos 41[illegible]. Si autem pro vnius ſphæræ diametro ſumatur cubi latus qui 18. Romanas amphoras capiat; euidens eſt ſphæram ipſam præter nouem illas amphoras Romanas capere pluſquã
B 405. vncias, ex Archimedis demõſtratione. Quamobrem licèt in Hebraici cubiti ſphæra conſtaret contineri nouem amphoras Romanas; non minùs etiam conſtaret ſupra has nouem amphoras addidiſſe noſtrum Villalpandum pluſquàm 405. vncias: eo quòd ad Hebraici cubiti menſuram elegerit latus cubi capientis 18. amphoras Romanas. Vnde fit Mare æneum iuxta Villalpandi menſuram capere pluſquàm 202U500. vncias aquæ ſupra id quod caperet, ſi vnius cubiti ſphæra non caperet pluſquàm nouem amphoras Romanas.

Maris ænei capacitatem fuiſſe auctã maiorem in modum.

E. Iuxta illam Archimedis regulam (nempe ſi
C cubus capit 21. ſphæram capere fere 11.) ſi cubus continet 18U000. amphoras Romanas, ſphæra continebit amphoras pene 9U428[illegible]. atque adeò hemiſphærium capiet ferè 4U714[illegible]. Ex quo efficitur Villalpandum dum aſſerit ſe velle facere hemiſphærium quod præciſè capiat Romanas amphoras 4U500. illud tanto maius effinxiſſe, vt ſupra amphoras illas 4U500. capiat etiam ferè 214[illegible]. & meâ quidem ſententiâ totum Mare æneum non amplius capiebat quàm Romanas amphoras 208[illegible]. (hoc eſt, vncias 200U000.) vt infrà oſtendam.

Sphæra capiens amphoras quatuor.

D F. Ad ſphæram verò quæ quatuor Romanas amphoras capiat non debet pro diametro ſumi latus cubi capientis amphoras octo, ſed aliquanto minùs. Etenim octo amphoræ Romanæ efficiunt aquæ vncias 7U680. Si autem cubo capienti 20. reſpondent in ſphæra prope 11. cubo qui capiat 7U680. reſpondebunt ſimiliter in ſphæra pene 4022[illegible]. Quatuor verò amphoræ tantùm continent vncias 3840. Quapropter ex eo quòd Mariana cubito ſacro binos in longitudinem Romanos pedes tribuerit, ſequitur in vnius cubiti ſphæra, vltra quatuor illas amphoras, quas ſphæræ
E vnius cubiti tribuere volebat (vt ſphæræ quingentæ quas continet Mare æneum, faciant amphoras Romanas 2U000.) ſupereſſe vncias pene 182[illegible]. Quare in Mari æneo (præter illas bis mille amphoras) continebuntur ferè vnciæ 91U428[illegible]. quæ faciunt pluſquàm 95. amphoras Romanas. Aſſero igitur, ſi ſphæra quatuor amphoras capiens conficienda ſit, auferendum eſſe de duobus Romanis pedibus ferè ſemidigitum Romanum: ita vt ſuperſit paulo pluſquàm Romani digiti 31[illegible].

Sphæra capiens mille vncias aquæ, & eius partes.

G. Deinde ad faciendã ſphærã quæ mille aquæ vncias capiat, proximũ eſt vt diameter contineat
F digitos Romanos 20[illegible]. Si enim hic numerus cubicetur; & ex eo numero cubico ad alium retrocedatur, vt à numero 56. ad 55. peruenitur ad numerum drachmarum 8U000. (qui quæritur) & ſuperſunt paulo pluſquàm quinque drachmæ. Si autem hic diameter continens digitos Romanos 20[illegible]. in decem æquales partes diuidatur; ſphæra vnius decimæ vnicam capit vnciã: ſphæra duarũ decimarũ capiet vncias octo: ſphæra trium capiet 27. ſphæra quatuor decimarum capiet vncias 64. & ſphæra quinque decimarum capiet vncias 125.

Sphæra capiens vncias aquæ 400. habet pro diametro pedem Hiſpanum.

H. Vt fiat ſphæra vnciarum aquæ 400. diameter habere debet Romanos digitos penè $14\frac{10}{13}$. quã menſuram ego exiſtimo eſſe tertiam partem Hiſpanicæ vlnæ ſeu virgæ menſoriæ. Nam iuxta eam proportionem quam Villalpandus inter Hiſpanicæ vlnæ tertiam, & Romanũ pedem aſſignat (quæ eſt vt inter 12. & 13.) tertia noſtræ menſoriæ virgæ pars ſortitur Romanos digitos $14\frac{10}{13}$. Si autem, vltra id, addatur decimaoctaua pars vnius digiti Romani (quod eſt ſatis exiguum) capiet vncias 400. Sphæra autem cui pro diametro eſſent Romani digiti $14\frac{10}{13}$. continet vncias ferè $395\frac{1}{4}$. cumque adeò ſit exiguum quod deeſt; ego mihi perſuadeo, eum fuiſſe huius menſuræ ſcopum, vt vncias 400. contineret, quæ ponderabilem arrobam efficiunt. Atque hac ratione congruet omnino pes Hiſpanus cum ſphæra vnius arrobæ ponderabilis ex primo liquore, hoc eſt, ex aqua. Quòd ſi planum fecero, diametrũ ſphæræ vnciarum aquæ 400. eſſe minorem cubitum Hebraicum; hoc validè confirmabit, eandem eſſe noſtri pedis menſuram. Conſtat enim noſtrum pedem non fuiſſe à Gothis in Hiſpaniam inuectũ (cùm ſit antiquior) nec à Romanis, ſiquidem ab ipſorum pedis longitudine differt. Quare ſi noſtri pedis menſura ſub Romani Imperij tempus iam erat inducta (vt curioſi architecti ex antiquis ædificiis obſeruarũt) nec ipſi Romani eam primùm induxerunt; argumento eſt, illam eſſe antiquiorem. vnde ſi illi menſuræ reſpondet qua Hebræi quondam vtebantur; veriſimile eſt, quemadmodum etiam nunc retinent Hiſpani antiquiſſima pondera, ita ſimiliter menſuram cubiti ab eis retineri quam in Hiſpaniam intulerunt primi poſt diluuium conditores: atque adeò eandem ponderibus & menſuris Hiſpanicis eſſe originem quam Hebræis.

Pedis Hiſpani antiquitas.

I. Nec verò primus ipſe ſum qui putem tredecim noſtræ vlnæ tertias continere paulo pluſquàm duodecim pedes Romanos. Etenim Mariana quáuis ad eam inclinet ſententiam, vt Romanum pedem eundem eſſe putet cum Porphyretico (qui eſt nonnihil maior vero pede Romano Farneſiani congij) nihilominus deprehendit tredecim tertias Hiſpanicas cum duodecim pedibus Porphyreticis adæquari,

L. Quòd ſi noſtri pedis ſphæra capit aquæ vncias 400. cylindrus eiuſdem capiet omnino ſexcentas: quæ ſunt quinque octauæ partes Romanæ amphoræ, hoc eſt quinque congij Romani.

Cubus Hiſpani pedis quantum capiat.

M. Ex dictis ſequitur, noſtri pedis cubum continere aquæ vncias ferè 764. quæ ſi eſſent 768. explerent duodecim acumbres. Si tamen aliquis efficiens cubum ex Hiſpano pede, reperit non tantum capere; ſuo illum experimento oportet non nimis confidere. In his enim rebus, vt experientiæ fidere liceat, opus eſt valdè accuratè fieri periculum. Nam quantumuis ſit minuta contractio, multum de capacitate detrahitur. Et quidem ſi noſter pes eam omnino haberet proportionem ad Romanum, quam ei tribuit Villalpandus, nempe vt 12. ad 13. (quod eſt habere digitos Romanos $14\frac{10}{13}$. cubus ex illo caperet 755. aquæ vncias, cui menſuræ vix ego addo vncias nouem. Itaque cubo noſtri pedis ex aqua, ad 12. acumbres deſunt iuxta Villalpandum vnciæ ferè 13. iuxta meam verò menſuram non deſunt ei quinque integræ vnciæ, ſed quatuor & nonnihil amplius.

Sphæra capiens aquæ vncias 800.

N. Iam vt ſphæra 800. aquæ vncias contineat, diameter habere debet ex Hiſpana tertiâ (ſeu pede) palmos fere $5\frac{1}{24}$. (illum appello palmum qui quatuor digitis conſtat, ſiue quartam pedis partem.) Si autem ſphæra quatuor palmorum capit vncias 400. (vt explicatum eſt ſuprà) euidens eſt in ſphæra palmorum $5\frac{1}{24}$. contineri duplum & paulo plus, vt vidimus propoſitione 4. littera E. Porrò ad ſphæram vnciarum 800. opus eſt diametrum non nihilo maiorem eſſe Romanis digitis $18\frac{2}{3}$. Nam ſphæra digitorum $18\frac{2}{3}$. continet drachmas aquæ $6388\frac{4}{9}$. vnciæ verò 800. continent drachmas 6400. Quare aſſignatæ ſphæræ deerat ferè ſeſqui vncia. Ac 800. vnciæ petunt pro diametro ſphæræ radicem cubicam numeri $6516\frac{4}{11}$. Numerus autem $18\frac{2}{3}$. eſt radix cubica numeri $6504\frac{8}{27}$. Si autem ſphæra capiat vncias 800. cylindrus capiet 1200. ſi verò quarta pars illi in altitudinem addatur, capiet aquæ vncias 1500. quod eſt Hebraici talenti pondus.

Sphæra pedis Græci.

O. Sphæra cuius diameter ſit pes Græcus, vncias continet ferè $565\frac{1}{2}$. quia cubus capit 1080. vncias (vt ſuprà explicatum eſt propoſitione 4. & 5.) & ſicut 21. ad 11. ſic 1080. ad $565\frac{5}{7}$. vnde ſequitur cylindro Græci pedis cõtineri vncias ferè 850.

Cylindrus capiens amphoram Romanam.

P. Sphæra cuius diameter ſit digitorum Romanorũ $17\frac{1}{4}$. capit aquæ vncias penè 640. Atque adeò cylindrus eiuſdem altitudinis & latitudinis capiet aquæ vncias fere 960. quæ eſt Romana amphora. Sunt autem penè idem Romani digiti $17\frac{1}{4}$. & Hiſpani $18\frac{1}{4}$. ſed præciſus numerus eſt Hiſpanienſium digitorum $18\frac{1}{14}$.

Sphæra vnciarũ 900.

Q. Sphæræ capacis vnciarum aquæ 900. diameter debet eſſe paulo minor quàm digiti Romani $19\frac{3}{7}$. Nam ſi diameter ſit $19\frac{3}{7}$. ſphæra continebit vncias aquæ 905. [illegible]

Sphæræ quædam maiores

R. Sphæra cui pro diametro ſint Romani pedes $3\frac{1}{3}$. (qui eſt iuxta Capellum, primarius cubitus Hebraicus) continet Romanas amphoras aquæ ferè 16, & cylindrus ferè 24.

S. Sphæra cui pro diametro ſint pedes Romani $2\frac{1}{2}$. (qui eſt pes primarius Hebraicus, iuxta Capellum) continet ferè Romanas aquæ amphoras $4\frac{1}{2}$. cylindrus autem ferè $7\frac{1}{2}$.

T. Sphæra quæ diametrum habet longum pedes Romanos $1\frac{1}{4}$. (qui eſt Capello ciuilis pes Hebraicus) continet aquæ vncias 982. Caperet autem mille, ſi exiguum quid diametro adderetur, nempe ſi longitudo diametri eſſe digitorum Romanorum ferè $20\frac{1}{2}$.

Scholion ad ſextam propoſitionem pro Ioſepho Scaligero.

Ioſephi Scaligeri gloriatio de Archimede à ſe impugnato ridicula eſt.

OMNIA quæ in hac ſexta propoſitione à nobis dicta ſunt, ſupponũt tres illas Archimedis demõſtrationes in libello de dimẽſione circuli, eſſe veras & ſolidas. Alioqui enim ruunt ea quæ ſuper eo fundamento ædificantur. Nec me latet Ioſephum Scaligerum auſum eſſe contra eas Archimedis demonſtrationes ſcribere tantâ confidentiâ, vt appendici ad cyclometrica ſua hos in fine addiderit verſus,

Fama beatus qui ſuperuixit ſua,
Illiſque meruit intereſſe laudibus,
Quas vita non dat, funus ac cinis darent.
Bonis liceret, ſi liceret per malos,
Viuis negatâ gloriâ, viuis frui.
Sed ſi bonorum iudicia de me, mei
Tardauit aut liuor ac malignitas;
Meam loquentes gloriam nepotibus,
Iniuriam horum non tacebunt poſteri.

Sed ride, aut potiùs miſerare, lector, hæretici hominis inanẽ iactantiã; cuius libellus tot ſcatet hallucinationibus & paralogiſmis, vt vel leniter mathematicâ diſciplinâ tinctus facilè eius ignorãriam animaduertat. Demonſtrationes verò Archimedis, quas nos ſupponimus, nihil opus eſt ab hoc glorioſo milite defendere; cùm eas ſolidiſſimas eſſe, euidentiſſimè oſtenderit noſter Clauius, maximus noſtri ſæculi Geometra, in ſua Geometriâ practicâ l. 4. c. 6. vbi eas explicat & illuſtrat. Quàm verò tum in prædictis propoſitionibus reiiciendis, tum in inſectando Archimedem, iniquiſſimos fuerit Scaliger, ſatis ſupérque conſtat ex refutatione Cyclometriæ, quæ ab eodem Clauio edita eſt Moguntiæ anno 1609. quæ adiuncta eſt reſponſioni ad conuitia & calumnias Ioſephi Scaligeri in Kalendarium Gregorianum, vbi in præfatione etiam citat Franciſcum Vietam Gallum, & Adrianum Romanum Belgam. Prioris libri titulus eſt, *Munimen aduerſus noua Cyclometrica ex Geometricis Schediaſmatis Franciſci Vieta, Pariſiis apud Iamettium Mettayer Typographum Regium.* 1594. Poſterioris autem titulus eſt huiuſmodi, *In Archimedis circuli dimenſionem expoſitio & analyſis: apologia pro Archimede ad Ioſephum Scaligerum, auctore Adriano Romano, Vuiceburgi anno* 1597.

PROPOSITIO VII.

Ex proportione Hiſpani pedis cum aliis vel pedibus vel cubitis vel calamis, cognoſci poteſt proportio quam habent quadratæ areæ, nec nõ cubi vel ſphæræ quæ fiunt ex pede Hiſpano cum iis quæ ex aliis vel pedibus vel cubitis vel calamis conficiuntur.

EXPLICATIO.

Cubiti Villalpandas ad pedem Hiſpanum proportio.

A. HEBRAICVS cubitus quem nobis Villalpandus deſcribit, ferè continet Romanos digitos 42. qui ex Hiſpanicis faciunt $45\frac{3}{5}$. Itaque noſtri pedis proportio cum Hebraico illo cubito eſt ſicut 16. cum pluſquam 45. Quadrata autem illius cubiti area eſt pluſquã decupla reſpectu areæ pedis Hiſpanienſis; & cubiti illius ſolidũ ad ſolidum ex noſtro pede ferè ſe habet ſicut 23. ad 1.

Cubiti Mariana ad pedem Hiſpanum proportio.

B. Quem verò Hebraicum cubitum Mariana deſignat, is eſt duorum pedum Romanorum: qui cubitus ad Hiſpanum pedem eam habet proportionem quam 26. ad 12. Quadrum autem numeri 12. eſt 144. at numerus 26. habet quadrum 676. & ſicut 144. ad 676. ita 36. ad 169. atque ita etiam 1. ad $4\frac{2}{3}$. & nonnihil amplius. Atque hæc eſt arearum proportio. Deinde cubus numeri 26. eſt 17576. quod eſt pluſquàm decuplum reſpectu eius cubi quod fit ex radice cubica numeri 12. Eáque eſt ſolidorum proportio.

Vnde ſumpſit Mariana menſuram cubiti; & vnde Arias Montanus.

C. Notandum verò eſt menſuram hanc quam Hebraico cubito præfinit Mariana, deſumptam fuiſſe ex Gloſſa ordinaria, aliiſque antiquis ſcriptoribus, qui affirmant tres Hebraicos cubitos eſſe iuſtam humanæ ſtaturæ menſuram. Conſtat autem ſex Romanos pedes eſſe menſuram ſtaturæ humanæ. Similiter Hebraicus cubitus quem affert Arias Montanus ex Miſnaioth, videtur eſſe tertia pars humanæ ſtaturæ, vel paululùm maior. Arias enim ſingulis cubitis palmos ſex; ſingulis palmis quatuor digitos; ſingulis digitis ſex hordei grana præſcribit: quo videtur Hebraico digito ſeſquidigitum Romanũ tribuere. Quare Hebraico Montani cubito obtingunt Romani digiti 36. hoc eſt, duo Romani pedes & palmus. Verùm non ſibi conſtat Arias (niſi preli mendum eſſe velimus) nam vulgari vnius pedis menſuræ duos tantùm Hebraicos palmos attribuit (cùm ipſi cubito ſex palmos deferat) ex quo deducitur, ſingulis cubitis tres ab illo pedes aſſignari. quod perinde erit, ac Hebraico cubito dimidium vulgaris ſtaturæ humanæ tribuere: cui paulo minus adſcribit Villalpandus.

Proportio cubiti Villalpandas ad menſuram cubiti maioris à nobis aſſignatam.

D. Hebraicus cubitus maior in meâ ſententiâ continet Romanos digitos $18\frac{2}{3}$. Dixi Hebraicum cubitum maiorem, ad diſtinctionem alterius minoris, qui eſt eadem menſura cum pede Hiſpano, id eſt cum tertia noſtræ virgæ menſoriæ. Hebraicus ergo cubitus maior quem ipſe aſſigno, cum illo quem Villalpandus deſignat (42. Romanis digitis conſtantem) eam habet proportioné quam 4. cum 9. Verum eſt ſuo cubito non præſcribere Villalpandum Romanos digitos 42. integros; ſed tantillom minus, eius tamen ſubtilis minutię nullam in præſenti rationem duco, quia exigua valdè eſt. Si autem meus cubitus cum Villalpandi cubito ſe habet vt 4. cum 9. quadrum quidem numeri 4. eſt 16. & quadrum numeri 9. eſt 81. Quare cubiti Villalpandæi area cõtinet quinque areas eius cubiti quem ipſe deſigno: ſolida verò ſe habent ſicut 1. cum $11\frac{2}{5}$.

Calami menſura, & proportio.

E. Prætetea, calamus cubitorum ſex Hebraicorum ex iis qui à me aſſignantur, ſi comparetur cum Villalpandi calamo continente ex illius cubitis $6\frac{1}{4}$. habet ſe ad illum ſicut 24. ad 561. quod eſt maius diſcrimen quàm inter 3. & 7. reperitur. At in areis diſcrimen eſt, veluti inter 9. & $49\frac{1}{7}$. In ſolidis autem proportio eſt qualis datur in 27. ad 343. & nonnihil amplius, quæ eſt veluti 1. ad $12\frac{2}{3}$. & eo plus.

F. Denique calamus Hebraicorum ſex cubitorum iuxta meam de cubito ſententiam, ſtaturam ſex pedum Romanorum ſuperat vno pede: ſtaturam verò ſex pedum Hiſpanienſium pluſquàm ſeſquipede excedit.

PROPOSITIO VIII.

Nomina quæ Architecti tribuunt illis menſuris quas interualli ſeu linearum appellant, ſumpta ſunt ex proportione quam inter ſe habent humani corporis menſuræ Id tamen parum exactè. Naturali enim proportioni congruentius foret, nomen cubiti tribuere ſextæ humani corporis parti, iuxta vſum Hippocratis, Ariſtotelis, Galeni, Medicorum & Anatomiſtarum, atque ipſius forſan Homeri.

EXPLICATIO.

Communior brachij acceptio non ſatis exactè reſpondet proportioni naturali.

A. MENSVRAS quas interualli appellant, nationes omnes effingunt ac redigunt ad eã quam pro humanæ ſtaturæ menſurâ ſeligunt; necnon ad proportionales ipſius partes. Quapropter mirum non eſt inter pedem (verbi gratiâ) Romanum, Græcum, & Hiſpanicam inæqualitatem reperiri. Ex eo enim quòd pro ſtaturæ humanæ menſurâ alij hanc, alij illam aſſumant; inde neceſſariò ſequitur, acceptâ pedis menſurâ pro ſexta ſtaturæ parte, Græcum, Romanum, atque Hiſpanicum pedes inter ſe inæquales eſſe. Architecti igitur nomen pedis tribuunt ſextæ humanæ ſtaturæ parti: nomen verò palmi, quartæ pedis parti: & palmi quartæ nomen digiti: cubitum autem appellant quartam ſtaturæ partem: quod eſt ſeſquipedem cubito tribuere. Ita Vitruuius, Heſychius, Suidas, Pollux, aliique permulti: atque is vſus communiter receptus eſt. Norunt tamen

erudi

eruditi iſthæc nomina naturali humani corporis proportioni non reſpondere exactè. Primò, nam quilibet homo, ſi debitam habeat altitudinis proportionem, ferè ſex pedes & dimidium ex ſuis altus eſt; cùm tamen nihilominus nomen pedis pro ſextâ ſtaturæ parte ponatur. Secundò, quia grandis valdè deberet eſſe pes & anguſta ſatis manus eius, cuius pes quatuor palmos ex ſuis adæquet: imò nec tres & dimidiatum, & fortaſſe propius ad iuſtam proportionem naturalem (in hominibus ſaltem robuſto corpore præditis) pedis longitudo in tres palmos diuideretur. Etenim vt pes poſſit quatuor palmos complecti, oportet digitorum latitudinem penes extremam ſui ipſorũ partem qua operiuntur vnguibus, deſumi. Quod autem Herodotus ſcribit l. 1. n. 32. vulgarem nempe cubitum à regio tribus digitis ſuperari, fortaſſe ſignificat exceſſum eſſe vnius palmi, quem nos in quatuor digitos diuidimus. Neque enim tenebatur Herodotus ad agẽdum de digitis ita exilibus, cuiuſmodi ſunt ij qui ab Architectis conſiderantur. Et facit quòd vbi Herodotus agit de corpore Oreſtis inuento, videtur cubitum pro menſura ſeptem palmorum accipere l. 1. Ergo apud eum tres digiti (craſſiores ſcilicet) æquant vnius palmi menſuram. Tertiò, vt cubito quarta humanæ ſtaturæ pars aſſignetur, haud dubiè cubiti nomine comprehenditur manus extenſa, in qua ſignificatione, ſi congruens corpori proportio naturalis attentè inſpiciatur, apparebit, quatuor cubitos ex iis in quolibet homine bona corporis proportione prædito, efficere ſeptem eiuſdem hominis pedes; vt conſtabit ei qui aptam corporis proportionem in hominum multis dimetiri volet. Vnde nõ admodum exactè iuxta naturalem humani corporis proportionem ſeſquipedi nomen cubiti aſſignatur. Nec verò prima nominis cubiti ſignificatio fuit ea quæ manum etiam extenſam ſub cubiti nomine cõprehendit. Etenim cubito reſpondet Græcè πῆχυς, cuius nominis primariam ſignificationem Græca dictionaria ponunt eam quam Hippocrates, Galenus, & communis medicorum & anatomiſtarũ conſuetudo ſequuntur; qui omnes cubitũ appellant præcipuum brachij os, quod ab ima manu vſque ad brachij curuaturam protenditur. (atque huic oſſi adiungitur tanquam comes aliud, quod radiolum appellant.) illud autem animaduertit Galenus in cõmentariis ad Hippocratis libellum de articulis: & ex illo notauit etiã Gorræus in definitionibus medicis, & Henricus Stephanus in ſuo Theſauro. & addere poſſent auctoritatẽ Ariſtotelis l. 1. de hiſtoria animaliũ c. 15. vbi brachiũ diuidit in lacertum, cubitũ & manũ: ex quo intelligitur manum non comprehendi ab illo in cubiti appellatione. Præterea hanc eandem cubiti acceptionem dictionaria tribuũt Homero.

Aliter accipiunt cubiti nomen Hippocrates, Galenus, Ariſtoteles, &c.

B. Quòd ſi proportionem naturalem humano corpori idoneam conſiderare velimus, certum eſt, præcipuũ illud brachij os quod cubitum antiqui auctores appellant, valde admodum ſextæ humanæ ſtaturæ parti exæquari, vt facilè animaduertere poterit, cui humanam optimæ proportionis ſtaturam plurimorum hominum metiri libeat. Atque hoc inſuper præſtat illud os pedi aut manui, quod veluti os inſigne & vndique ſolidum, proportionẽ magis æqualem in hominum corporibus, quàm aut pes aut manus habeat. Etenim in digitis vtporè in extremis partibus, multo maior longitudinis diſcrepãtia in diuerſis hominibus reperitur: quorum aliis breuiores digiti, aliis productiores ſunt, cæteris paribus. At in eo quòd os illud ſit ſexta ſta- A turæ pars, multo maior conſtantia ac ſimilitudo à naturâ ipſa in corporibus hominum cernitur, ſi in quolibet eorum comparetur illius oſſis longitudo cum totius corporis longitudine.

Cubitus proprie eſſe ab ima manu vſque ad curuaturam brachij, eſt ſexta pars humanæ ſtaturæ.

C. Ex dictis infero, ſi comprobaretur Hebræos (atque adeò ſacram Scripturam & Ioſephum) cubitum vocaſſe ſextam ſtaturæ humanæ partem; tunc quidem vſum huiuſmodi minimè nouum & inſolitum fore reputandum; cùm conſtet ab auctoribus grauiſſimis pariter & antiquiſſimis manũ in nomine cubiti non includi; & eâ excluſâ, con- B gruẽtius bonæ corporis proportioni naturali eſſe, ſi ſextæ parti ſtaturæ tribuatur cubiti nomen, quàm ſi pedis. Iam verò ſi vſitatis menſuris nomina per analogiam ad humani corporis proportionem attribui res eſt quæ ab ipſo Adamo traxit originem; næ veriſimilius eſt, Adamum (quippe qui ſapientiſſimus erat) ſextæ humani corporis parti nomen illius oſſis potiùs quàm pedis accommodaſſe: ſiquidem hoc eſt rectæ proportioni naturali aptius & conuenientius.

C

PROPOSITIO IX.

Menſura cubiti in ſacra Scriptura & in Ioſepho pro ſexta parte humanæ ſtaturæ ponitur, non pro quarta.

PROBATIO.

A. NON me latet propoſitionem hanc multis paradoxã viſum iri: non ſolũ quia Græcorũ & Latinorũ vſus fert, vt ſeſquipedis menſura nuncupetur cubitus (quam mẽſuram expreſſè tribuit D cubito Herodotus in Euterpe §. 65. & poſt eum Vitruuius, atque alij multi) ſed etiam quia qui de ſacræ Scripturæ cubito agunt, omnes definiunt, eum eſſe quartam humanæ ſtaturæ partem. Quare beatus Hieronymus Ezechielis 40. perſpicuè tribuit cubito ſex palmos, dum de cubito & palmo agit, quorum ibi propheta meminit verſu 5. idémque refert Arias Montanus ex Miſnaioth: idémque ſequuntur Gloſſa ordinaria & alij interpretes antiqui, & vno ore recentiores omnes.

Cubitum poni pro quarta humanæ ſtaturæ parte eſt valdè receptum.

B. Accedit quòd iuxta Villalpandi noſtri rationem facet cubitus neceſſariò videtur eſſe diameter ſphæræ quatuor batorum ex illis bis mille quos E Mare æneum capiebat. Quamuis autem batus nõ eſſet Romana amphora capacior; neceſſe eſt diametrum ſphæræ amphorarũ quatuor Romanarũ eſſe ferè æqualem duobus Romanis pedibus, vt vidimus propoſitione ſexta, litera F. Quare ſi Scripturæ cubitus longior non fuiſſet quàm ſexta ſtaturæ pars, ſequeretur inde Hebraicam ſtaturam eſſe ferè duodecim pedum Romanorũ, quod nimium ſatis, atque adeò incredibile eſt. Præterquàm quod ex verbis tum Cleopatræ, tum etiam interpretis Nicandri liquet, Syram metretam (quæ pro F bato Hebraico ſolet capi) fuiſſe æqualem Romanis amphoris 2½. & quamuis Cleopatræ locũ emẽdare velimus cum Villalpando; ac Staniſlai opinionem ſequi (quæ in Scriptura ſacra & in Fannio videtur niti, videlicet batum capere Romanas amphoras 2¼.) ad diametrum tamen ſphæræ quæ quatuor eiuſmodi batos contineat, neceſſarij ſunt Romani palmi ferè 10½. vt poſuimus propoſitione ſexta, litera D. Si autem hæc eſſet cubiti ſacri menſura, & cubitus ipſe eſſet ſexta pars ſtaturæ antiquæ; hinc ſequeretur, antiquã ſtaturam habuiſſe penè 63. palmos Romanos, qui conficiunt pedes Romanos 15¾. & eo amplius, quod incredibile omnino eſt.

Cubitum in ſacrâ Scriptura pone pro quarta humanæ ſtaturæ parte non debet ſupponi.

C. Nihilominos cenſeo cubiti nomen tam apud Scripturam quàm apud Ioſephum non pro quarta ſtaturæ parte, ſed pro ſexta accipi; ac proinde Scripturæ cubitum non in ſex palmos, ſed in quatuor partiri: eundemque eſſe ſacræ Scripturæ & Ioſephi vſum, quem Hippocratis, Ariſtotelis & Galeni, quem Homero tribui, quémque à medicis & Anatomiſtis vſurpari vidimus (propoſitione 8. litera A.) qui omnes cubiti nomine non comprehendunt manum, ſed ſolùm os illud præcipuũ ab ima manu ad brachij vſque curuaturam extẽſum. In primis igitur aduerte, Latinorum Architectorum atque Græcorum vſum minimè conuincere, aut perſuadere, eundem fuiſſe vſum Hebræorum ac ſacræ Scripturæ. Quemadmodum ex Latinorum conſuetudine, qui paſſum vnum pro quinque pedibus accipiunt, non rectè probatur Græcos etiam de paſſu iuxta eandem proportionem agere. Deinde, vidimus iam primariam ac præcipuam Græci nominis πῆχυς ſignificationem eam eſſe quæ deſignat os illud ſextâ humanæ ſtaturæ parte in longitudinem conſtans. Quamobrem nõ eſt cur arbitremur, Septuaginta interpretes in ea acceptione vſurpare hoc nomen non potuiſſe, ipſorúmque veſtigiis noſtrũ inſtitiſſe Vulgatum. Adhæc Lucas Pætus in tractatu de menſuris alias cubiti ſignificationes affert, aliam ſcilicet pro mẽſura 18. digitorum, aliam pro 20. digitorum menſura: & diuerſa alia ſignificata in vno cubiti nomine apud Origenem & Auguſtinum reperiuntur. Nihil igitur eſt cur tanquam certum ſtatuatur, cubitum in ſacra Scripturâ ſex palmis conſtare; ſi alioqui rationes & argumenta ſint quæ quatuor ſolùm palmis illum comprehendi perſuadeant.

Cubitum eſſe ſextam humanæ ſtaturæ partem, multis probatur argumentis.

C. Primò igitur, quamuis beati Hieronymi auctoritas in ſuis commentariis magna ſit, maior tamen eſt & firmior eiuſdẽ Hieronymi in Vulgatæ textu auctoritas, vbi certiorem diuini ſpiritus habuit inſtinctũ ne aberraret, & vbi ad certã adhæſit ſententiã quã antiqui interpretes fuerant ſequuti. Cernimus autem in Vulgata 3. Reg. 7. 26. pro *topah* (quod eſt Hebraicum vocabulum ſignificans palmũ quatuor digitorum) legi *tres uncias*. Sic enim habet textus, *Groſſitudo Luteris trium unciarum erat.* Atqui compertum eſt tres vncias idem eſſe quod tres duodecimas (ſcilicet vnius cubiti) & has idẽ eſſe cũ quarta parte huius numeri 12. ergo *topah* eſt quarta pars cubiti, vt ſcripſit Conradus Kircherus in Græcis concordantiis, verbo *topah*. Quòd ſi reſpondeat aliquis, tres vncias ſiue tres duodecimas appellari non reſpectu cubiti, ſed reſpectu pedis: contra hoc eſt quòd contextus agit de Maris ænei menſura quod Scriptura per cubitos metitur: & neque ibi menſuræ alterius eſt mentio, neq; alibi vnquam Scriptura pedibus, ſed cubitis menſurat. Quare neceſſe eſt, tres vncias ſiue tres duodecimas de cubiti duodecimis intelligi debere.

Topah quæ menſurat

Si verò alius ſecũdò opponat, licèt Hebræorũ nomẽ *topah* frequẽter ponatur pro quatuor digitorum palmo; bene tamen poſſe accipi aliquãdo pro ſeſquipalmo, hoc eſt, pro ſex digitis (ſic enim intelligit ille palmi nomẽ Ezech. 40. 5. cũ dicitur, calamus eſſe *ſex cubitorum & palmo*) hæc quoque reſponſio neutiquam facit ſatis. tũ quia valdè coactũ eſt, nomen *topah* alicubi pro ſeſquipalmo vſurpare: tum etiam quia in Maris ſaltem ænei dimenſione, nec Villalpandus, nec alius quiſpiam eam ſibi mentem induxit. Si autem Villalpãdus Ezechielis 40. 5. eò A fuit deductus vt non dubitaret palmi nomen pro quarta cubiti parte inibi ſumi; illud hinc fuerat illaturus, ſemper ſcilicet in ſacris literis palmum *topah* pro quarta parte cubiti deſumi. Atque adeò cubitum in Scriptura quatuor in palmos diuidi. Fingere enim Hebraicum nomen *topah* alibi pro quarta parte, alibi pro ſexta capi, id verò quo probabili fundamento affirmari poſſit, omnino non video.

D. Secundò, Exechielis calamus erat ſtaturę humanæ menſura, & in ſex cubitos diuidebatur: ergo cubitus non quarta ſtaturæ pars eſt, ſed ſexta. B Maior propoſitio comprobatur ex Apocalypſi c. 21. 17. vbi Ioannes per alluſionem ad Ezechielis calamum, ait illum fuiſſe *menſurã hominis*, id eſt, ſtaturæ humanæ menſurâ, vt eo loci vidimus. Minor autem ex Ezechielis verbis patet cap. 41. 8. *ad menſuram calami ſex cubitorum ſpatio.* Sed de hoc pleniùs infrà in huius propoſitionis corollario primo.

Locus Ezechielis 41. 6. explicatus.

E. Tertiò, Exechielis 41. 6. legimus, *latera autem, latus ad latus bis triginta tria*: vbi Hebræa ſonant, *triginta tria Pegamim*. Tametſi autẽ vox *Pegamim* poterat ſignificare vices (vt explicat Rabbi Ionathã, triginta tria per vices, hoc eſt vndecim cubicula C in quolibet pauimento; quæ in tribus pauimentis conficiunt 33.) Vulgatus tamen de menſurâ pedũ intellexit. Et quia in duali legit *Pegamaim*, ideo dixit, *bis*. Atque ita accipit noſter Villalpandus. Quia ergo Vulgatus Hebraicam vocem in eo ſenſu accepit; inde infero ipſe menſuram cubiti in ſacra Scriptura non eſſe aliam à menſurâ pedis. Textus enim tantùm dicit, *bis triginta tria.* quæ autem mẽſuræ præcedunt & quæ ſubſequuntur, omnes cubitorum ſunt. Quamobrem cùm nullum aliud ſubſtantiuum nomen annectatur verbis illis *triginta tria*, ipſemet textus nos veluti manuducit, vt D de 33 cubitis ſermonem eſſe intelligamus. Adde huc, Latinè dici cubitũ in neutro genere. Sin verò de alia menſurâ intelligendum foret, teneri videbatur Vulgatus ad peculiarẽ illius explicationem, vt lectores de cubitis non acciperent. Præter hæc non ex Vulgatâ modò, ſed ex contextu etiam colligitur fieri non poſſe, vt in Scriptura duo cubiti ex tribus pedibus fiant. Cùm enim ſemper ſacer ſcriptor cubitorum vtatur dimenſione, tam in iis quæ antecedunt quàm in his quæ ſubſequuntur, cũque poſſet dicere 22. cubitos: quorſũ phraſi aliâ diuerſâ fuerat vſurus, vt 22. cubitorum E dimenſionem ſignificaret? Certè cubiti ſynonymum vſurpare minimè diſſentaneum eſt. At diuerſam accipere menſuram, nulla ratione, fundamento, aut neceſſitate ſuadente, id ſanè perinde eſſet, quaſi vnâ menſurâ primò dimetiretur quiſpiam; moxque illâ temerè ac repentè abiecta aliam minorem ſumeret. quod nulla ratione veriſimile eſt.

Locus Ieremiæ 51. 13. expenſus.

F. Quartò, vt credamus cubitum in ſacrâ Scripturâ eſſe ſextam humanæ ſtaturæ partem facit quòd Hebraica vox eſt *amah*, quæ ex alio deriuatur nomine quod ſignificat caput. Conſtat autem proportionem capitis ad totam hominis ſtaturam eſſe vnius ſextæ partis. Et confirmatur, quia pro F voce *amah* Vulgatus ſubſtituit pedalis nomen Ieremiæ 51. 13. Ergo in Scriptura non eſt diuerſa mẽſura cubiti à menſura pedis; ſed vtraque eſt ſexta humanæ ſtaturæ pars.

C. Quintò, ſi ex Ioſepho conſtaret, illum nomine cubiti pro ſexta ſtaturæ parte vti; iam quæ poſſet reſidere dubitatio, quin hæc fuiſſet Hebraica phraſis & conſuetudo, ac proinde à ſacris Scriptoribus recepta? Apud Ioſephum ergo cubitum pro ſexta humanæ ſtaturæ parte accipi, meo iudicio euidens eſt. Ille enim Græcè ſcripſit. Atqui dubium non eſt apud Græcos paſſum ſenis pedibus conſtare, & ſtadium idem eſſe quod centum paſſus, ſiue centum ſtaturæ humanæ menſuras, aut (quod idem eſt) ſexcentos pedes, & tamen Ioſephus non tribuit ſtadio 400. cubitos, vt putauit Villalpandus, ſed ſexcentos. Patet hoc l.6. de bello c.6. vbi tres Ieroſolymæ muros deſcribit: aſſeritque turres cubitis viginti in latitudinem ſingulas protendi, & ſubdit; *Eiuſmodi turres nonaginta tertius murus habebat: earum autem interualla cubitos ducentos: medius autem murus in quatuordecim turres, & antiquus in ſexaginta diuiſi erant. Omne autem ciuitatis in gyro ſpatium triginta tribus ſtadiis finiebatur.* hæc ille. Dubitari autem non poteſt quin murus totam vrbem cingens fuerit ille nonaginta turrium; vt conſtat ex ipſiuſmet Villalpandi deſcriptione. Quapropter neceſſarium eſt, verba illa Ioſephi, *Omne autem ciuitatis in gyro ſpatium triginta tribus ſtadiis finiebatur*, intelligi de muro qui ciuitatem circundabat, vt verba ipſa ſonant. Atque hic eſt murus qui 90. turribus conſtabat. Hoc ita conſtituto, ratio ipſa & computatio perſpicuè oſtendit, ſingulis ſtadiis ſexcentos cubitos obtingere. Nam quælibet turris lata erat 20. cubitos: quodlibet interuallū ducentos: ita vt vnaquæque turris cū ſuo interuallo 220. cubitos cōtineret, qui nonagies multiplicati cōficiunt 19∪800. cubitos.

Totius Ieroſolymæ gyrus quantus.

220.
90.
19∪800.

Hic autem numerus in tria & triginta ſtadia partitus ſtadiis ſingulis ſexcentos omnino cubitos diſtribuit.

0.
010.
19800.
600.
33.

Si verò conſideretur murus ille nonaginta turrium non totam in gyro ciuitatem complecti, ſequeretur murum illum qui vniuerſam circuit vrbem, eſſe adhuc longiorem altero, cui nonaginta turres inerant, & qui tribus & triginta ſtadiis ſexcentorum cubitorum conſtabat; & nihilominus omne ciuitatis in gyro ſpatium triginta tribus ſtadiis quadringentorum cubitorum finiri: ſi vnicuique ſtadio quadringenti ſolùm cubiti tribuendi ſunt, hæc verò manifeſtam inuoluunt repugnantiam. Porrò iſte Ioſephi locus (quo adeò accuratè metitur Ieroſolymæ ſibi notiſſimæ circuitum, & in ſummâ colligit triginta tria ſtadia, quod ſilentio inuoluendum non erat) conuincit, meo iudicio, exaggerata eſſe ea quæ ab aliis à longè referuntur, videlicet quinquaginta ſtadia Hecatæi Abderitæ; quadraginta Ariſtææ; & octoginta aliorum, qui etiam nonaginta muri turribus alias decem addunt, vt murum faciant longiorem. De quibus videre poterit lector Villalpandum l.1. de vrbe Ieroſolyma c.21.

H. Sextò, idem Ioſephus agens de Gentilium atrio quo templum omni ex parte erat circumdatum, ait quoque libro ſexto de bello capite 6. *Omnis gyrus earum porticuum ſex menſurâ ſtadiorum cum Antonia concludebatur.* Conſtat autem turrim Antoniam fuiſſe ad porticus angulum, gyrúmque illâ non parum excreſcere. Sin autem quodlibet ſtadium quadringentos tantùm cubitos haberet; ſolæ porticus abſque Antoniâ plus ſex ſtadiis conſtarent. Nam quodlibet porticuum latus (vt videre eſt apud Villalpandum) patet in longitudinem A calamos 110. qui per totum gyrum conficiunt calamos 440. & quamuis vnicuique calamo ſex tantùm cubitos tribuamus, ſumma cubitorum erit 2640. in qua computatione, ſi ſtadiis ſingulis 400. cubiti dentur, habemus ſtadia $6\frac{3}{5}$. Móxque Antonia turris addat neceſſe eſt in gyro pluſquàm ſtadium. Etenim quanquam turris ſiue Caſtellum nominatur; non tamen ſimplex erat turris, ſed arx potiùs ampliſſima, cui quatuor erant inſignes in angulis turres, ingentia præterea atria atque conclauia, & (præter Pontificis palatium) aptum præbebat domicilium quingentis militibus qui ad arcis præſidium inibi perpetuò degebant. De B quo vide Villalpandum to. 3. f. 95. & 96. ex Ioſepho, Egeſippo, & Ariſtæa. Ex his ergo manifeſtè conſtat, cubitum apud Ioſephum non quartam ſtaturæ partem eſſe, ſed ſextam.

I. Septimò, quâ ratione probatur luteres illos quibus abluebantur carnes, fuiſſe cylindros, quatuor cubitis latos & totidem altos (de quo infrà propoſitione 12.) eâdem probatur validiſſimè, cubitum in ſacris literis ſextam eſſe ſtaturæ partem, non quartam. Nam (vt infrà conſtabit) ex eo principio infertur, cylindrum vnius cubiti non plus capere quàm quinque vnius bati octauas partes: atque adeò Hebraicum cubitum non C poſſe eſſe ita magnum, vt ad quartam humanæ ſtaturæ partem ſufficiat. Alioqui Hebraica ſtatura pumilionum potiùs erit, & Hiſpanienſi multo minor. Tametſi verò hîc non ſatis perſpici poſſit, quanta ſit huius argumenti vis, conſtabit tamen poſtea eam eſſe fortiſſimam. Etenim ſi batus eſt Romanæ amphoræ æqualis, Hebraicus cubitus minor non poteſt longior eſſe pede Hiſpanico, & quamuis batum duabus amphoris & ſemis æqualem fuiſſe fingamus, cubitus tamen maior Hebraicus lōgior eſſe nō poteſt Romanis digitis $20\frac{1}{2}$.

L. Reliquum eſt vt reſpondeamus iis quæ initio D obiecta ſunt nobis. Ad primum reſpondeo, mihi quidem conſtare illius opinionis eſſe ſanctum Hieronymum in ſuis commentariis. Sed quid mirum, ſi ſanctiſſimus doctor hanc quæſtionem non nimis ad libellam expenderit, & communi Latinorum conſuetudine ſe ferri ſit paſſus? Aliorum, qui adducuntur doctores, non eam habeo rationem quam Hieronymi: illius enim veſtigia abſque peculiari alia obſeruatione ſectati ſunt. Iam verò quod Arias Montanus affert ex Miſnaioth, ad hoc reſpondeo, librum illum, vnde tranſcripſit Arias, in hac re nullius eſſe auctoritatis. Quippe ſibimet manifeſtè repugnat, dum E cubito ſex palmos, pedi duos tantùm aſſignat, quod eſt cubitis ſingulis ternos pedes adſcribere. Si ergo Hebraicam traditionem indagare velimus, locupletior ſanè auctor eſt Ioſephus: nam Miſnaioth ab inſciis & ignaris Hebræis ac minùs antiquis conſcriptus fuit. Quid autem mirum, illos præteruolaſſe, Hebraicum cubitum eſſe ſextam humanæ ſtaturæ partem (eorúmque veſtigiis Latinos ferè inſtitiſſe) illúdque inſuper nugatorium planè addidiſſe, nimirum vnius pedis menſuram duobus conſtare palmis? His accedit quòd F iis quæ & Hieronymus docet, & Hebraica traditio ex Miſnaioth (nempe batum fuiſſe Romanæ amphoræ æqualem) euertitur Hebraici cubiti magnitudo, vt inferiùs conſtabit.

M. Ad ſecundum argumentum initio poſitum, ita ſtatuo; ſi certum eſſet Hebraici cubiti ſphærâ quatuor batos ex maioribus contineri, ipſe planè manus darem. Ceterùm quàm illud ſit incertum, infrà fiet manifeſtum.

CORROLARIVM I.
PROPOSITIO IX.

Ezechielis calamus non continet ſex cubitos & palmum, ſed tantùm ſex cubitos ex maioribus.

Ioannem Apoc. 21. 17. ad calamum Ezechielis reſpexiſſe, ac declaraſſe illum eſſe menſuram ſtaturæ humanæ. Calamus ſacer in ſex partes æquales diuiditur.

A. VNVM ex iis quibus nitimur fundamentis, vt pro certo habeamus, cubitum in Scriptura poni pro ſexta humanæ ſtaturæ parte, illud eſt, Ezechielis calamum in ſex præciſè cubitos diuidi, Ioannémque vſurpato Ezechielis calamo affirmare (Apoc. 21. 17.) illum eſſe menſuram hominis, id eſt, ſtaturæ humanæ antiquam menſuram. His opponet quiſpiam, non videri Ioannem de calamo Ezechielis loqui: quod enim ei nomen tribuit non eſt niſi menſura arundinea, vt patet c. 21. 15. Nihilominus dubium non eſt, quin ad Ezechielis calamum Ioãnes reſpectum habuerit; cùm alius non ſit in ſacris literis ad quem alludere putuerit. Adhæc, vbi nos legimus menſuram arundineam, græcè eſt eadem vox *calamus*, quæ apud Ezechielem legitur. eâdemque vtitur Apocalypſis c. 11. Atque ad myſterij ſignificationem cui calamus in Apocalypſi deſeruit, nihil congruentius quàm vt ſit iuſta antiquæ ſtaturæ menſura, vt ſuo loco expendimus.

Menſura interuallorum deſumuntur ex humana ſtatura menſuris,

B. Præterea valde eſt rationi conſona & veluti naturalis conſuetudo, vt menſuræ integræ quibus pleræque vtuntur nationes, ex ſtaturæ humanæ magnitudine in ſex partes diuiſa petantur; quæ ſint veluti ſex calamorum internodia. Cui conſuetudini peculiaris etiam Hiſpaniæ vſus conſentit, vbi, ad interualla menſuranda, dimidiã ſtaturæ humanæ menſurâ vtimur, quam menſoriam virgam nuncupamus. Qua in re ſimul præſtituitur, integram ſtaturam duplici virgâ eiuſmodi menſoriâ conſtare. Atque vt ad minores res dimetiendas idoneum eſt dimidium ſtaturæ; ita ad grandiorum rerum dimenſiones, vt ædificiorum, nihil commodius quàm calamus integer & metientis ſtaturam adæquans. Nam ſi menſura eſſet multo longior, neutiquam eſſet ad menſurandum apta. Ex quo etiam confirmatur, Exechielis ac Ioannis calamum eſſe iuſtam humanæ ſtaturæ menſuram, & cubitos eſſe ſextas illius partes. Nam calamus nouem pedes longus nequaquam idoneus eſt vt aliquis poſſit eo ædificium commodè dimetiri. Cur verò qui Exechielis metitur ædificium, & angelus Ioãni viſus, ſtaturæ eſſe antiquæ (id eſt maioris) ſacrâ viſione effictum ſit, id in Apocalypſeos commentario explicatum manet.

C. Iam ſi Ezechielis calamum iuſtam eſſe antiquæ ſtaturæ menſuram ſtatuamus; apparet illicò quàm congruenter diuiſio in ſex æquales partes fiat. Id quod tam Græci, quàm Romani vt aptum atque conueniens imitari fuêre: tum propter ſenarij perfectionem (qui ſuis omnibus partibus aliquotis ſimul ſumptis componitur) tum etiam quia cùm ſit humanæ ſtaturæ diuiſio, oportuit caput, præcipuam corporis partem attendi. Capitis autem dimenſio, ſi congruenti proportione magnitudini totius corporis reſpondeat, ſextam continet totius ſtaturæ partem. Si reſpiciatur inſuper Hebraici nominis etymon, quod cubitum ſignificat, veriſimile ſatis ſit, pro eo quod nunc ſex cubitos

Amah nomẽ quà analogia ſignificet caput & cubitum.

A ſonat, voluiſſe antiquos ſex capita ſignificare. Poſtea tamen illud ipſum nomen ei oſſi fuit inditum quod Hippocrates etiam, Ariſtoteles & Galenus cubitum vocant. Cui idcirco nomen capitis fuit impoſitum in Hebraico idiomate, quia eiuſdem eſt cum capite longitudinis. Quia verò cùm calamus menſorius non eſt ad manum, nihil promptius quàm pedibus interualla metiri; & pedis quoque calceati eadem ferè eſt longitudo quæ capiti, & quæ oſſi præcipuo brachij, ideo obtinuit etiam vt ſexta humanæ ſtaturæ pars pedis haberet nomen.

Menſurarũ diuiſiones in ſex partes, ex Hebraicâ conſuetudine deriuata.

B D. Vt autem credamus humani corporis ſtaturam ab Hebræis in ſex diuiſam fuiſſe partes, præter ea quæ hactenus diximus, illud etiam non parum iuuat, nimirum diuiſionem in ſex partes valde eſſe in Hebraicis menſuris frequenti vſu receptam. Sic barus in ſex hines partitur; ſatum in ſex cabines; cylindrus vnius cubiti in ſex batos minores, & multa eiuſmodi. Quam etiam diuiſionis rationem Græci, atque Romani complexi ſunt; qui congium & chus in ſextarios diuiſerunt: & Græci cotylam in ſex cyathos, drachmam in ſex obolos ſunt partiti, vt de aliis interim taceam. His accedit C quòd calamo reſpondet in Hebræo *cana*, ex qua voce deriuatum videtur, vt apud aliquas gentes ſtaturæ humanæ menſura vocetur *cana*, vt in Aragonia, & aliis prouinciis.

E. Quòd ſi opponat nobis aliquis, diuiſiones ſupradictas menſuræ maioris in ſex minores inde ad Græcos & Latinos deriuari potuiſſe, quòd Hebræi in ſex pedes humanam ſtaturã partirentur: ad hoc reſpondeo, ſi pes & cubitus pro eâdem accipiantur menſurâ; id ſanè, nec aliud à me contendi. Sin dicatur in lingua ſancta nomen ſignificans pedem pro duabus tertiis partibus accipi illius menſuræ D quæ vocatur Hebraice *amah*, id eſt, cubitus; ad hoc aio, menſuram pedis quæ duas cubiti ſacri tertias contineat, nuſquam in totâ Scripturâ reperiri.

Locus Ezechielis cap. 40. 5. ſex cubitorum & palmo, enodatus.

F. Reſtat duabus ſatisfacere obiectionibus quæ aduerſus hoc corollarium poſſunt opponi. Prima eſt huiuſmodi: Ezechiel cum ſuum calamum primò deſcribit c. 40. 5. ait; *In manu viri calamus menſuræ ſex cubitorum & palmo*. Contendit autem Villalpandus palmum illum ſex cubitis adiungendum fore, ita vt calamus contineat cubitos 6¼. Reſpondeo tamen, ex eadem phraſi quam vſurpat Vulga-E tus (*ſex cubitorum & palmo*) apertè colligi, palmum non eſſe quid diuerſum ſex cubitis additum. Ad hanc enim ſignificationem dixiſſe oportebat, *ſex cubitorum & palmi*. Quare cùm hic non poſſit eſſe verus ſenſus, nihil congruentius quàm vt ſic interpretemur, *ſex cubitorum & palmo*, id eſt, ſex cubitorum non quorumcunque, ſed eorum qui vulgarem cubitum ſuperant vno palmo. Notum enim eſt maiores cubitos ſacræ Scripturæ, vulgaribus eſſe vno palmo maiores, vt perſpicuè teſtatur Ezechiel propheta cap. 43. 13. & quamuis phraſis illa, *ſex cubitorum & palmo*, ſit aliquanto obſcurior & reſtrictior; ceterùm Hebræa ad verbum ſonant, *ſex* F *cubitorum in cubito & palmo*, phraſi valdè diuerſa ab ea qua Goliath Gethæi ſtatura dicitur fuiſſe *ſex cubitorũ & palmi*. 1. Reg. 17. 4. Diuiditur ergo calamus in ſex palmi cubitos. Nec parum noſtram hanc explicationem confirmat quòd alibi abſolutè ſex tantùm cubiti calamo tribuantur. Lege Exechielis c. 41. 8. *Ad menſuram calami ſex cubitorum ſpatio*. Etenim cùm capite 43. eſſet explicaturus Exechiel ſe agere de cubitis maioribus, non opus fuit in capite 41. nomen palmi adiungere. Imò verò conueniens fuit vt vtramque loquutionem aſſumeret, alteram in vno loco, & alteram in alio; vt inde non obſcurè eliceretur, palmum quem c. 43. addidit, non eſſe additum ſex cubitorum longitudini, ſed in ipſis cubitis vtpote maioribus incluſum. His adde ad Villalpandi declarationem fulciendam neceſſe eſſe, vt palmi nomen æquiuocè pro ſeſquipalmi menſurâ ſumatur: quod, vt ſuprà expendimus, violentum eſt.

Nihil opus eſt, calamũ eſſe totius ædificij modulum.

G. Secunda obiectio eſt, quia calamus ille cùm ſit inductus ad dimetiendum ædificium illud Ezechieli monſtratum, oportet vt ſit veluti totius ædificij modulus, hoc eſt, vt ex eius multiplicatione conſurgat totius ædificij menſura. Si autem calamum ſex cubitorum & quadrantis eſſe dicamus, mirificè huic numero congruet ædificium. Nam ſi duplicetur calamus efficit 12½. ſi quadruplicetur 25. quæ eſt quarta pars numeri centeſimi. hæc verò eſt atriorum menſura, & quinta pars quingentorum cubitorum, quæ eſt longitudo & latitudo totius ædificij. Reſpondeo; quamuis modulus ſex cubitorum & quadrantis eſſet aptus ad partem aliquotam centum cubitorum; ad alias tamen menſuras non rectè aptatur; cuiuſmodi eſt templi longitudo ſexaginta cubitorum; cui tamen rectè conuenit calamus ſex cubitorum. Cùm autem calamus ſuas diuiſiones & veluti internodia peculiaribus notis diſcriminet, nihil intereſt totius calami multiplicationem ad vniuerſum ædificium non accommodari perfectè. Quemadmodum in Hiſpaniâ & virgâ trium pedum, & calamo ſex pedum ſolemus vti ad metienda ædificia, & quamuis ædificium centum pedibus ſit latũ aut altum, nemini venit in mentem diuerſæ alterius menſuræ, quæ aliquota ſit totius ædificij pars. Satis enim eſt pedem eſſe partem aliquotam, eũmque in virgâ ſeu calamo peculiari eſſe notâ diſtinctum.

Præter hæc Ezechielis calamus non ad fabricam conſtruendam, ſed ad dimetiendam eam quæ iam conſtructa videbatur, fuit prophetæ oſtenſus. Et quamuis architecti interdum ad ædificandum, ſuos peculiares modulos ſtructuræ ipſi congruentes efficiant; at verò ad conſtructum iam ædificium menſurandum nemo vnquam vſus fuit alia menſura ab iis quæ in ſuâ republica receptæ ſunt. omnéſque receptæ menſuræ in vniuerſum reducuntur ad humanæ ſtaturæ menſuram. Atqoe illa quidem humani corporis menſura, quæ ſtaturam quodammodo gigantæam referat ad præcipuam Spiritus ſancti mentem in viſione illa, ſatis eſt plena myſterij, vt vidimus Apocalypſeos c. 11. 1. Verùm menſura ſex cubitorum & quartæ alterius cubiti partis, eſto ad architecturam commoda, ad myſterium certè inutilis erat, atque adeò indigna ſacræ Scripturæ grauitate.

Viginti-quinque millia calamorum quot milliaria faciant.

Denique ex dictis in hoc corollario colliges valdè diſtare à vero menſuram eam quam calamo tribuit Strabus Ezechielis 48. vbi vigintiquinque millia calamorum ait eſſe milliaria 61. & paſſus inſuper 667. ac proinde calamum æquari paſſibus 2½. Verius diceret viginti quinque millia calamorum eſſe milliaria 31¼. quia calamus eſt humanæ ſtaturæ menſura: centúmque calami ſtadium complent: ac proinde cùm milliare vnum conſtet octo ſtadiis; vigintiquinque millia calamorum ſtadia ſunt 250. ſiue milliaria 31¼.

COROLLARIVM II.

PROPOSITIO IX.

Hebraici cubiti quos ponit Capellus, non rectè conſentiunt cum eo quòd cubitus ſit Hebraicè calami ſiue ſtaturæ pars ſexta.

EXPLICATIO.

A. PERSVADET ſibi Capellus, Iſraëlitico populo duas fuiſſe menſuras; alteram ſtaturæ antiquæ, qui eſt primarius pes; cuius proportionem cum pede Romano illam eſſe ait, quam habent 25. cum 12. Alteram fuiſſe dicit pedem vulgarem, eiúſque proportionem cum Romano pede eſſe veluti 15. cum 12. Deinde Hebraicum cubitum, ſiue primarium, ſiue ſecundarium bifariam accipi tradit: primò pro ſeſquipede, atque id eſſe πῆχυν: & iuxta hanc acceptionem habere ſe primarium cubitum ad pedem Romanum ſicut 37½. cum 12. quod eſt patere in longitudinem tres Romanos pedes & duos inſuper digitos: qui omnes complent 50. digitos Romanos. Cubitus autem ciuilis Hebraicus ad pedem Romanum erit ſicut 22½. ad 12. Altero modo vſurpari dicit Hebraicum cubitum non pro ſeſquipede, ſed pro pede & quartâ alterius parte (quæ menſura à Græcis appellatur *pigon*) & viginti digitis non amplius conſtare: atque hac ratione Hebraicum cubitum primarium ſe habere cum Romano pede ſicut 31¼. cum 12. Ciuilem autem cubitum Hebraicum eius eſſe proportionis cum pede Romano quæ inter 18¾. reperitur cum 12. Sic Capellus.

Aberrat Capellus in menſuris cubitorum Hebraicorum.

Ceterùm omnia iſthæc falſitatis manifeſtæ redarguuntur, ſi certum ſit, cubitum Hebraicâ phraſi, pro ſextâ humanæ ſtaturæ parte ſumi, vt propoſitione nonâ probatum eſt. Capellus enim ſupponit Hebraicum cubitum dupliciter vſurpari: primò pro pede & ſemis; deinde pro pede & quarta alterius parte. Si verò Hebraica phraſis non patitur cubitum in alia acceptione deſumi, niſi pro eâ menſurâ quam alij pedem appellant (id eſt, pro ſextâ ſtaturæ parte) tunc ſanè tota Capelli ſtructura penitus corruit.

B. Præterea in prologo de menſuris interuallorum num. 9. affirmat Capellus, humanam ſtaturam, Adami, & Noei temporibus fuiſſe duplo maiorem eâ quæ ſub Moyſis tempus hominibus erat. hoc autem minimè cohæret cum eo quod ciuili pedi Hebraico tribuat $\frac{15}{12}$. Romani pedis; & primario pedi $\frac{25}{12}$. Nam 25. non eſt duplum reſpectu 15.

C. Salomonici templi cubiti iuxta Capellum alij ſunt primarij, alij ciuiles. Primarij, vt viginti illi quos habet ſancti ſanctorum quadrum. Si autem primarij ſunt, ſingulorum menſura eſt ſeſquipedis, & primarius quidem pes Hebraicus ſe habet ad Romanum pedem, vt 37½. ad 12. vnde ſancti ſanctorum longitudo & latitudo habebit Romanos pedes 62½. qui ex Hiſpanicis efficiunt 67. Altare item holocauſti viginti etiam cubitis patet in quadrum; quamuis Ariel (quæ eſt ſuperior altaris pars) duodecim tantùm habeat apud Ezechielem; qui iuxta Capellum, Romanos continent pedes 37½. & totidem habebit etiam Ariel in altitudinem.

PROPOSITIO X.

Duo Hebraici cubiti maior & minor hanc inter ſe habent proportionem, vt maior cum minori comparatus ſit duplus in potentiâ ſolidâ.

EXPLICATIO ATQVE PROBATIO.

A. VOLO dicere, eum cubum qui habeat pro latere cubitum Hebraicum maiorem, eſſe duplum eo cuius latus ſit cubitus Hebraicus minor. eâdémque ratione quæ ſphæra maiorem cubitum pro diametro habet, eſt dupla reſpectu illius ſphæræ, cui minor cubitus pro diametro eſt.

B. Notandum verò eſt, Ezechielis 43. 13. diſertè explicari vulgarem cubitum vno palmo ſuperari à cubito magno, qui appellatur cubitus prioris menſuræ 2. Paralip. 3. 3. Verùm cùm cubitum alij pro quartâ humanæ ſtaturæ parte, alij pro ſextâ accipiant: ſuſpicabitur forſan aliquis, ex duobus illis cubitis, quorum meminit Ezechiel, maximum eſſe quartam ſtaturæ partem, minimum verò ſextam. Sed non ita ſe res habet. Primò, quia maioris exceſſus eſt vnius palmi, qui quatuor digitis conſtat, vt patet ex Hebraica voce *topah*; at exceſſus quo pars ſtaturæ quarta ſextam ſuperat, eſt duorum palmorum. Deinde, quia maiorem cubitum probauimus fuiſſe ſextam ſtaturæ maximæ partem in Hebræorum conſideratione. Quare certum eſt, vt duplex erat apud illos cubitorum menſura, minoris alia, alia maioris; ita etiam duplicem fuiſſe ſtaturæ humanæ menſuram; maiorem ſcilicet atque minorem. vnde quemadmodum cubitus maior, maioris calami ſexta pars erat; ita ſimiliter minor cubitus ſexta itidem erat minoris calami.

C. Exceſſum maioris cubiti reſpectu minoris explicat Ezechiel fuiſſe palmum vnum. Aliqui autem intelligunt hoc de cubiti maioris palmo. Cùm verò ipſi vt certum ſtatuant, cubitum ſex in palmos ſecari: conſequenter affirmant minorem cubitum quinque palmorum fuiſſe. At ego in primis aſſero, cùm vterque cubitus tam maior quàm minor, ſint ſexta humanæ ſtaturæ pars, cubitũ vtrunque in quatuor diuidi palmos: ceterùm palmos cubiti maioris aliquanto eſſe palmis minoris cubiti longiores: ſicuti Græci pedis palmi nonnihil ſunt longiores palmis Romani pedis; atque ij pedis Hiſpanici palmis maiores. Etenim in communi tam Græcorum quàm Latinorum acceptione, palmus eſt quarta pedis pars: eodémque modo in Hebraicâ phraſi *topah* quartam cubiti partem denotat.

D. Secundò aſſero, exceſſum maioris cubiti ad minorem eſſe minoris cubiti palmum. Etenim ſi palmus idem eſt quod quarta pars: minorem cubitum vno palmo ſuperari à maiori, perinde erit ac ſo quarta parte ab ipſo ſuperari: cuiuſmodi loquutio de quarta minoris parte ferè ſolet intelligi: ita vt duo Hebraici cubiti habeant inter ſe eandem proportionem quam habent 5. & 4.

E. Pro cuius rei confirmatione vide 3. Regum 7. 10. vbi textus agens de marmoribus pretioſis quæ collocata fuerant in fundamentis illius domus quam filiæ Pharaonis extruxit Salomon, ſic ait, *Fundamenta de lapidibus magnis decem ſiue octo cu-* A *bitorum.* Non eſt autem veroſimile ſcriptorem ſacrum quaſi dubium & incertum dixiſſe, *decem ſiue octo cubitorum*; ſed cum præciſione poſuiſſe hæc verba, quaſi diceret, *decem cubitorum ex communibus,* aut (quod idem eſt) *cubitorum octo ex antiquis.* Ex quo infertur palmum illum quo cubitus minor à maiori exceditur, eſſe quartam minoris cubiti partem. Atque adeò minorem cubitum partem eſſe ſextam vulgaris ſtaturæ: ſiquidem ſingulis cubitis quatuor ſunt palmi tantùm.

Locus 3. Reg. 7. 10. decem ſiue octo, cubitorum, *explicatus.*

F. His ita conſtitutis, obſeruãdum eſt, cùm duorum cubitorum Hebraicorum proportio ſit, ſicut 5 ad 4. maiori deeſſe tantillum, vt eorum ſolida ſe habeant ſicut duplum & ſubduplum. Nam ſoli- B dorum proportio eadem eſt quam habent inter ſe numeri cubici. Atqui cubus quaternarij eſt numerus 64. quinarij verò 125. Duplum autem numeri 64. erat 128. Quare cùm adeò paruum diſcrimen ſit, ſi tantillum maiori cubito addatur, erit in potentiâ ſolidâ duplus. Nam cubus numeri $5\frac{1}{25}$. eſt tantillo maior quàm 128. Proximum ergo eſt vt maiori cubito tribuamus minoris palmos ferè $5\frac{1}{25}$. vt ſit in potentiâ ſolidâ duplus. Nam radix cubica numeri 128. eſt numerus (vt appellant) ſurdus, qui excedit numerum $5\frac{1}{26}$. nec accedit ad $5\frac{1}{25}$. Quamobrem cùm ita ſit minutum quod additur palmo, C adhuc manet illi palmi nomen, tum in Scripturæ phraſi, tum etiam in communi loquendi ratione. Etenim exiguam illam particulam ſingulatim velle exprimere, id verò ad ſolos Mathematicos ſpectat.

G. Cùm igitur differentia inter 5. ac minùs quàm $5\frac{1}{25}$. ſit ita exigua: cúmque ex Scripturâ conſtet, minorem cubitum vno palmo ſuperari à maiori: cùm etiam tantilla additio à palmi nomine non reſpuatur; mihi pro comperto eſt eandem proportionem eſſe inter maiorem cubitum & minorem, quæ inter radices cubicas dupli & ſubdupli reperitur: quæ eadem ferè eſt quam habet $5\frac{1}{25}$. D ad 4. Fundamentum autem quo innitor, illud eſt: quia vterque cubitus erat Reipublicæ illius ſane quàm politicæ proprius: & nationes quidem ita politicæ & vrbanæ magnoperè contendunt congruẽtiam ſui pedis aut cubiti & eius partium, cum liquidorum & aridorum menſuris (vt ſuprà vidimus in pede Romano & in Græco:) inter Hebræos autem certum eſt menſuras fuiſſe duplas & ſubduplas, vt fatetur Epiphanius in nomine hin (fuiſſe ſcilicet hin nouem ſextariorum, & alterum duplo maiorem) & apud Romanos amphora capiebat duplum vrnæ & medimnus duplũ amphoræ. E Quapropter cum apud Hebræos duplex eſſet cubitorum menſura, & maior minorem quartæ minoris parte excederet; ratio ipſa dictat valdè eſſe rationi conſonum, vt quam habebat cõgruentiam minor cubitus cum ſubduplis menſuris, eandem cum duplis maiorem cubitum habuiſſe credamus. Atque vt appareat quanta ſit huius ſententiæ probabilitas, fingamus, ſicut Romani habuerunt pedem qui erat cubicum latus quadrantalis, ita & pedem alterum habuiſſe, de quo nihil aliud nobis innoteſceret, quàm quod communem pedem Ro- F manum vno excedebat palmo: ac de ea quidem re nobis conſtare ex grauiſſimi cuiuſdam ſcriptoris auctoritate, quem ſciremus non agere Mathematicum, ſed ad communem loquendi rationem ſe accommodare. Tunc (inquam) ſi aduerteretur minorem pedem Romanum eſſe latus cubicũ quadrantalis; & Romanum medimnum eſſe duplum reſpectu quadrantalis ſiue amphoræ; quiſnam prudès & cordatus homo dubitaret maiorem pedem

Romanum eſſe duplum latus medimni? Ad hoc A enim nihil aliud opus erat, niſi vt cum Romano pede eam haberet proportionem, quam habent $5\frac{1}{25}$. (& aliquanto etiam minus) cum 4. Quare ſi conſtaret fuiſſe apud illos pedem, qui vno palmo minorem pedem ſuperabat; in dubium vocari non poterat, quin non ſolùm palmo excederet, ſed ferè palmo vno & $\frac{1}{25}$. hoc enim palmi nomine comprehendi poteſt. Deinde ex eo quòd medimnus eſſet quadrantalis duplum, & quòd capacitatis menſuræ cum menſuris longitudinis congruentem & omnino exactã haberent correſpondentiam; planum fiebat, quemadmodum Romanus pes communis erat cubicum latus quadrantalis, ita etiam maiorem pedem eſſe cubicum latus B medimni, quæ eſt noſtra faneca. eſt enim hæc menſura à Romanis accepta; & hodie etiam eandem ferè figuram cubicam adhuc retinet.

H. Quàm verò exiguum ſit id quo numerus iſte $5\frac{1}{25}$. eſt maior quàm opus erat, vt ſit duplus in potentiâ ſolidâ reſpectu quaternarij; id hac ratione expendi poteſt. Sicut 4. ad $5\frac{1}{25}$. ſic 50. ad 63. cubus autem numeri 50. eſt 124∪000. & cubus numeri 63. eſt 250∪047. vbi ſolùm abundant 47. ad rationem dupli. Numerus autem 47. minor eſt quàm vna ex 5∪320. partibus numeri 250∪047. & per conſequens ſi fiant duo cubi, vnus palmorum quatuor, & alter palmorum $5\frac{1}{25}$. & maior pendeat vncias 5∪320. non erit vnâ integrâ vnciâ maior quàm opus erat vt eſſet duplus reſpectu C minoris. Quòd ſi diſcrimen in cubo eſt adeò exiguum, quanto erit in radicibus minor differentia?

I. Exiſtimabit forſan aliquis propoſitionem hanc decimam, à nobis eo modo explicatam fauere aliquorum opinioni, qui putant pondera & menſuras ſacras fuiſſe duplo maiora iis menſuris ac ponderibus quibus Hebræi vulgò vtebantur. Hæc tamen opinio mihi non incerta ſolùm eſt, ſed etiam planè falſa, vt infrà explicabo. Ad decimæ autem propoſitionis veritatem non opus eſt conſiderare, menſuras ſacras reſpectu vulgariũ fuiſſe duplas. Nam etſi Romanis alia eſſet maioris pedis menſura, quæ foret cubicum latus medimni; non inde inferretur, medimnum eſſe ſacram men- D ſuram, quadrantal verò prophanam; nec erat neceſſe menſuras duplas & ſubduplas eiuſdem eſſe nominis. Quamuuis enim diuerſa ſortiantur nomina (vt ſunt amphoræ & medimni) adhuc tamen cubicum latus medimni conſiderari potuit vt duplum in potentiâ ſolidâ lateri quadrantalis. Quapropter vterque ille cubitus permagno erant Reipublicæ Hebræorum emolumento, quamuis duplæ menſuræ diuerſum à ſubduplis nomen haberent. Nec inficior in aliquot menſuris reperiri nomen idem attributum duplæ & ſubduplæ: ſed non ideo dupla erat ſacra, & ſubdupla vulgaris. certius enim eſt menſuram ſubduplam reputatam fuiſſe vt ſacram, quam è contrario, vt infrà videbimus.

L. Porrò ex duobus cubitis Hebraicis certum E eſt, maiorem fuiſſe magis antiquum. Appellatur enim menſura prima 2. Paral. 3. 3. vnde fit veriſimile maiorem cubitum habuiſſe congruentiam ſeu proportionem cum bato & Ephi, quæ ſunt veluti metreta Hebraica, & medimnus Hebraicus. Non tamen opus eſt eam congruentiam reperiri in figurâ cubicâ. Nam Hebraicæ menſuræ non erant cubicæ. Atque ita ſatis erit proportionem in aliquo regulari cylindro reperiri, vt dicetur inferiùs. Præcipuæ enim capacitatis menſuræ erant lebetes ſiue cylindri.

PROPOSITIO XI.

Menſuras & pondera ſacra apud Hebræos fuiſſe dupla, reſpectu vulgarium, non eſt veriſimile.

EXPLICATIO ET PROBATIO.

A. RABBI Salomon ſibi perſuaſit pondera & menſuras tam ſacras quàm prophanas eadem Hebaicè nomina habere (vt ſiclum, talentum, batum, hin, &c.) in ſacris tamen ponderibus & menſuris reperiri duplam proportionem reſpectu vulgarium. Salomonem ſequuntur Georgius Agricola, Couarruuias, Carolus Molinæus, Lipomanus in Exodum, Marianus Victorius, Abulenſis, Staniſlaus, Pagninus in ſuo theſauro, verbo Mina, Mercerus verbo Siclus, & verbo Talẽtum, citátque Rabbinum Kimhi: idem ſequuntur noſter Delrius Geneſ. 21. 14. Capellus de ponderibus & menſuris §. 67. & 68. Vuaſerus de nummis, & alij. Eandemq́ue opinionem refert Mariana non ſemel in ſuo libro de ponderibus & menſuris; neque ei valde videtur diſplicere, vt in talento, mina, & ſiclo.

Auctores duplicantes ſacra pondera atque menſuras.

B. Huius opinionis fundamenta ſunt; in primis, quia hac ratione conciliantur varij ſacræ Scripturæ loci ac diuerſæ tranſlationes, necnon multa ex Ioſepho teſtimonia. Ex his eſt illud 2. Reg. 14. 26. vbi de cæſarie Abſalomi quam Vulgatus ait appendiſſe 200. ſiclos pondere regio ſeu publico; Septuaginta autem interpretes ponunt ſiclos centum. Sic ait Mariana. verùm correcta 70. interpretũ editio ducentos ſiclos habet, quemadmodũ & Vulgata, nec in notationibus fit alterius lectionis mentio. *Secundò*, l. 1. Mach. c. 10. 42. Demetrius ait ſe remittere Iudæis quinque ſiclorum millia. Ioſephus autem l. 13. c. 5. pro quinque millibus ſcribit decem millia. *Tertiò*, Septuaginta ſiclum nominant didrachmum, & cum eis Epiphanius & Theodoretus. Conſtat autem ex Philone & Ioſepho ſuanctuarij ſiclum quatuor fuiſſe drachmarum. Atque ita fateatur Epiphanius neceſſe eſt. Ait enim Hebraicum talentum eſſe librarum 125. & ex ſacris literis perſpicuè elicitur talentum continere tria ſiclorum millia. *Quartò*, liquet etiam fuiſſe quondam ſiclos drachmarum quatuor: nec credibile videtur de ſiclis eiuſmodi eſſe ſermonem 1. Reg. 17. 6. cùm dicitur thorax gigantis Goliath pependiſſe quinquies mille ſiclos. Si enim penderet bis mille & quingentas vncias (quæ pluſquàm ſex arrobas ponderabiles efficiunt) impoſſibile eſſet hominem aliquem quantumuis robuſtum tanto pondere grauatum in prælium procedere. *Quintò*, communem batum affirmat Ioſephus habuiſſe 72. ſextarios: quòd ſi ſextariis ſingulis tribuamus cum Galeno vncias $16\frac{2}{3}$. habebit communis batus vncias aquæ 1200. Manifeſtum eſt autem fuiſſe olim batum capacem vnciarum 2400. Nam & Cleopatra & Nicandri interpres aſſeuerant metretam Syram capere Italicos ſextarios 120. qui ſunt 2400. vnciæ aquæ vel vini. *Sextò*, Ezechiel tribuit minæ ſiclos 60. qui conficiunt vncias 30. vt bene ibi Hieronymus; & Ioſephus l. 4. c. 13. expreſsè idem ei pondus vnciarum 30. aſſignat. *Mina* (ait) *apud nos duæ & ſemis libræ æſtimantur*. Quòd verò etiam minæ nomen ſignificet 15. vnciarum pondus, patet ex eodem Ioſepho lib. 3. cap. 3. vbi affirmat candelabrum pendere talentum vnum, quod centũ minis conſtat.

Argumenta quibus videtur probari pondera ſacra eſſe duplicia, & ſimiliter menſuras ſacras.

Si autem 1500. vnciæ in 100. minas diſtribuantur, ſingulis minis obtingent vnciæ quindecim. *Septimò*, talento ſacro conſtat à ſacra Scriptura tribui ſiclos 3U000. qui complent vncias 1U500. Nec minùs conſtat talentum Atticum fuiſſe vnciarum 750. quæ talenti ratio ſi in aliquot ſacræ Scripturæ locis admittatur, ſubductæ ſummæ credibiliores fient. *Octauò*, Cleopatra & Nicandri interpres ſextarium Syrum appellant illum qui continet viginti ſextarios Italicos, id eſt vncias aquæ 400. Conſtat verò commune hin vocari etiam ſextarium, eo quòd ſit ſexta bati pars, nec capit pluſquàm 200. vncias, ſi batus habet 1100. *Nonò*, ſi datur batus duplo maior bato communi, conſequẽter dari debet duplus corus. Corus enim decem continet batos: quod idem de reliquis menſuris dicendum eſſet. *Decimò*, Lethec (vt affirmat Epiphanius, & Arias etiam Montanus ex Miſnaioth) erat iuſtum vnius aſini onus ſeu ſarcina. Id verò non poteſt eſſe verum de Lethec magno, quod dimidium cori continet hoc enim eſſet graue nimis pondus. *Vndecimò*, confirmatur eadem opinio ex eo quòd ſuprà à nobis aſſertum eſt, nimirum cubitum Hebraicum maiorem, ſi cum minori comparetur, eſſe duplum in potentiâ ſolidâ. Cùm ergo videatur conſtare, cubitum ſacrum eſſe maiorem, conſequenter dicendum erit menſuras ſacras eſſe eas quæ cubito ſacro reſpondent; vulgares verò quæ reſpondent vulgari cubito. Etenim linearum menſuræ habent cum menſuris capacitatis conuenientiam ſeu congruentiam. Quare cùm ſacer cubitus ſit reſpectu vulgaris duplus in potentiâ ſolidâ; ſacræ etiam menſuræ tam liquidorum quàm aridorum videntur eſſe duplæ cum menſuris vulgaribus comparatæ. *Duodecimò*, hæc eadem opinio inde etiam probatur, quòd Scriptura interdum de pondere ſanctuarij, interdum de pondere publico loquatur. Ex quo inferri videtur ea eſſe diuerſa. *Decimo tertiò*, Vulgatus aliquando explicat corum eſſe 30. modios. Apud Ioſeph. verò legimus corum ſexaginta modiis conſtantem Ait enim 15. Antiquit. cap. 11. Corus habet medimnos Atticos decem. Liquet autem ſexaginta modios eſſe idem quod decem medimnos Atticos: quamuis aliter loquatur de coro idem Ioſephus lib. 3. ſi.

C. Nihilominus opinio hæc Rabbi Salomonis, quæ menſuras ſacras cum vulgaribus comparatas facit duplas (& ſimiliter pondera ſacra) falſa mihi prorſus eſt, neque aliqua ratione veriſimilis, vt ante me multi viri docti cenſuerunt. Hoc mihi vt pro comperto ſit, illud in primis perſuadet, quia hæc opinio auctorem Rabbi Salomone, aut Rabbino Kimhi antiquiorem habet neminem. Quinimò priſci auctores non modò eam non ſignificant, ſed perſpicuè affirmant nonnulla quæ cum eiuſmodi opinione manifeſtè pugnant. Etenim Epiphan. expreſsè ait, hin maiorem continere 18. ſextarios, hin autem ſacrum non ampliùs nouem. Adhæc communem congium eſſe ſextariorum octo; at congium ſanctum (quæ eſt duodecima pars metretæ) ſextariorum ſex. Deinde Hieronymus & in Vulgata, & in commentariis huic opinioni manifeſtè reclamat. Nam Ephi commune, quod eſt bato æquale, exponit eſſe idem quod tres modios. agit autem proculdubio de modiis Romanis. quippe is eſt planus illorum verborum ſenſus Ruth 2. 17. *ſmuens hordei, quaſi ephi menſuram, id eſt, tres modios.* Vbi, vt explicaret, quænam eſſet menſura ephi, ea verba ſubiunxit, *id eſt, tres modios.* Quòd ſi modij nomen in communi ac peruagata Romanorum acceptione non vſurparet, nihil explicabat Vulgatus. Hoc ergo ita conſtituto, non minùs eſt certum ephi ſacrum, ac batum item ſacrum eodem modo per trium modiorum nomen ab Hieronymo declarari Ezechielis 45. 11. Si autem menſuræ illæ Ezechielis 45. non ſunt ex ſacris, idem poſſet de ceteris omnibus dici.

D. Eâdem ſimiliter ratione explicatur in Vulgata menſura ephi & bati Iſaiæ 7.5. Nam pro coro qui continet decem batos, ſiue decem ephi (vt patet Ezechielis 45.) transfert Vulgatus 30. modios. Nec diuerſum habet ſenſum lectio 70. interpretum, qui ſex artabas poſuêre. Nam Ægyptiæ artabæ capiunt ſingulæ modios quinq; Romanos, vt expreſsè habetur in eo libello qui Galeno adſcribitur. Et quanuis aliæ ſint maiores artabæ; illa tamen quinque modiorum, eſt aridorum menſura. Et fortaſſe aliæ artabæ maiores erant menſuræ liquidorum. Vt in menſuris Hiſpanis contingit, in quibus nomen *arroba* eſt ambiguæ ſignificationis. Arroba enim ponderis vt frumenti ſiue farinæ, minor eſt quàm aquæ ſeu vini arroba, quæ alio nomine cantara appellatur. Accedit Epiphanij obſeruatio in ſuo libello, vbi dum coro triginta modios præſcribit, animaduertit Romanum modium eundem omnino cum modio Hebræorum eſſe: & modij tam nomen quàm menſuram Romanos ab Hebræis mutuatos fuiſſe. Cùm autem Epiphanius perſpicuam faciat menſurarum ſacrarum mentionem, nunquam tamen eas facit duplas; ſed potiùs earum aliquas non ſemel prophanis eſſe minores tradit.

E. Præterea ex iis quæ Arias Montanus affert, conſtat in Miſnaioth diſtinctionem illam inter ſacras & prophanas menſuras nuſquam reperiri. Neque enim ibi eſt Ephi aut Batus maior quàm 432. ouorum, quæ eſt menſura bati communis, vt ſuo loco videbimus. Quare manifeſtè conuincitur hanc menſurarum ſacrarum duplicitatem reſpectu vulgarium fuiſſe recenti inuentione excogitatam: ſiquidem nulla illius mentio neque veſtigium apud 70. apud Vulgatum, apud Miſnaioth, apud Hieronymum, apud Epiphanium, apud Ioſephum, aut Philonem reperitur.

F. Præterea eiuſmodi inuentum apertè conſtat nulla antiquorum traditione niti; ſed in eo ſolum fundari quòd exiſtimarint aliqui, varias Scripturæ, Septuaginta interpretum, & Ioſephi ſummas, quæ viderentur contrariæ, hoc pacto conciliari. Quæ inuenti ratio ſi liceat, quis non videat, ad eundem modum varia annorum genera poſſe confingi, vt 70. interpretes cum Vulgato concilientur? Si ergo huiuſmodi inuentio doctis hominibus ridicula iure videtur; & congruentius ducitur, ſi aſſeramus varias annorũ ſummas apud Septuaginta eſſe mendoſas: cur non ſimiliter iudicabimus, quando ſumma aliqua apud Ioſephum reperitur verbis Scripturæ repugnans, tunc Ioſephi ſummam eſſe ſub mendo? Adde quòd qui exiſtimant ſummas ea ratione conciliari, perſpicuè in præcipuis earum decepti ſunt; cuiuſmodi eſt, Septuaginta interpretes duas drachmas ſiclo tribuiſſe. Aſſerere enim didrachmum eſſe ſiclum prophanum, non verò ſacrum, hoc (inquam) nullum habet locum. Nam ipſi Septuaginta agentes interdum de ſiclo ſacro, appellant illum didrachmum, vt Exodi 30. & Leuitici vlt. Quare non ea poteſt aſſignari concordia, quòd de prophano ſeu vulgari ſiclo loquantur cùm eum didrachmum nuncupant. Denique optima prædictæ opinionis impugnatio eſt, apta argumentorum eius ſolutio:

cùm conſtet opinionem hanc nulla ſolida auctoritate niti; ſed recentiorum tantùm inuento ad eas res conciliandas quæ inter ſe vidétur opponi.

G. Ad primum ergo argumentum reſpondeo; editio correcta Septuaginta interpretum non ibi legit centum ſiclos, ſed 200. ſicut & Vulgata. At de cæſarie Abſalomi dicemus iterum infrà.

H. Ad ſecundum; veriſimile non eſt Demetrium de ſiclis ſanctis agere, & Ioſephum de prophanis. Cur enim Demetrius de ſiclis ſanctis? Fortaſſe enim apud Ioſephum mendoſa eſt ſumma. Ipſe enim non ſemel exponit ſiclum quatuor drachmis conſtare. Si autem fuit etiam ſiclus ſubduplus; id ſanè perinde eſſet, vt apud nos ſunt ſemiſſes argenteorum, & argentei ſimplices, duplices, quadruplices, & octuplices, quod in nummis nullam efficit diſtinctionem ſacrorum à prophanis, ſed ſolùm probat diuerſam conflandi & cudendi rationem. Nec tamen inficior, fortaſſis ſicli nomen aliquando pro minori pondere capi, vt Epiphanius aduertit, dum meminit quoque ſicli vnius drachmæ, atque 2. drachmatum. Verùm id nequaquam probat, vulgaris ſicli à ſancto diſtinctionem, ſed aut temporum, aut ſaltem ponderum diſcrimen.

I. Ad tertium; compertum eſt ſiclum ſanctum à Septuaginta interpretibus nominari didrachmũ. Nam tametſi pēdebat quatuor Atticas drachmas, hæ tamen quatuor adæquant duas Alexandrinas, vt perſpicuè oſtendemus propoſitione 19. vbi etiam palam fiet, eos ſic debuiſſe loqui.

L. Ad quartũ: fortaſſe fuerunt ſicli vnius drachmæ, aut duarum vt ſuprà dicebamus, & propoſitione etiam 19. de ea re iterum videbimus, vbi de ſiclo ferri, & præſertim de thorace Goliathi. Sed vtcumque id ſit, ex eo non probatur diſtinctio ſicli ſancti à prophano in pondere.

M. Ad quintum; incertum eſt, metretam eam quam Cleopatra Syram vocat, eſſe Hebraicam. Nam *caput Syrie Damaſcus*. Et quemadmodum in iis libris talentum Syrum reperitur, quod valde eſt ab Hebraico diuerſum (vt conuenit inter doctos) ita etiam pro certo haberi debet, Syram illam metretam non eſſe batum Hebraicum. Sin autem eſſet; perperam aſſeritur Ezechielem c. 45. agere de bato prophano, & Cleopatram de ſacro; ſed potiùs è contrario. Quamobrem licet daremus, metretam Syram fuiſſe duplo maiorem bato Ezech. (quem exponit Hieron. eſſe tribus modiis æqualem) hinc tamen illud inferebatur potiùs, metretas ſacras fuiſſe minores, vt de quibuſdam aliis menſuris tradit Epiphanius ſuprà laudatus.

N. Ad ſextum; ex illo Ioſephi loco l.3.c.5. alij volunt deducere, talentum Exodi habuiſſe ſex millia ſiclorum, quæ ſunt tria vnciarum millia, ſiue drachmarum Atticarum 24000. Ceterùm hoc ex S. Scriptura validè refutatur, vt videbimus propoſit. 21. Quare verius ac facilius eſt ſi dicamus apud Ioſeph. eo loco minarum ſummam eſſe vitiatam, & ibi eum non loqui de minis maioribus, ſed de minoribus. non tamen inde elicitur minores fuiſſe vulgares, maiores verò ſanctas. Vide infrà propoſitione 20. vbi de mina, & propoſit. 21. vbi iterum de prædicto Ioſephi loco.

O. Ad ſeptimum; quamuis conſtaret, viguiſſe etiam inter Hebræos vſum talenti Attici, non inde fieret, Atticum fuiſſe vulgare, & ſacrum fuiſſe duplo maius. Præterquàm quòd minimè eſt certum Iſraëlis populum talento Attico niſi pro dimidiato talento vſum fuiſſe.

P. Ad octauum; ſextarij nomen nihil probat: A quidquid enim ſex in partes diſtribuitur, ſex habet ſextarios. Atqui (vt iam vidimus) nullo fundamento aſſeritur, Cleopatram de ſextario ſancto agere. Quod vero attinet ad menſuram *hin*, Epiphanius dilucidè affirmas *hin* ſanctum fuiſſe ſubduplum reſpectu prophani ſiue vulgaris. Et quamuis Epiphanius ipſe *hin ſancto* nouem ſextarios tribuat, verùm aut vitioſus eſt locus, aut Epiphanius de aliis menſuris loquitur, quæ apud Samaritanos ſuos ciues fortaſſe erant in vſu. Quippe certum eſt *hin ſancto* ſextarios ſex, non amplius fuiſſe. Atque (vt ſuo loco dicemus) *hin* capiebat aquę, aut B vini vncias 160. Neque obſtat quod Hieron. ac Ioſeph. tribuant menſuræ *hin* duas Atticas choas (quæ capiunt aquæ vncias 180.) In huiuſmodi enim attributione propinquitatem potiùs, ſiue (vt ita dicam) approximationem quàm exactam veritatem ſequuntur.

Q. Ad nonum; ſi fuit batus duplus in comparatione ad batum communem, ille duplus non erat ſanctus, vel ſancti ambo, vel forſan ſolùm minor.

R. Ad decimum; non nimium eſt validi iumenti onus corus dimidius: neque enim plus conficit C quàm medimnos ſeu ſanecas duas & ſemis, qui ſunt Romani modij quindecim. Atque hoc eſt Gomor magnum ſiue Lethec, vt docet Epiphanius. Nec fuit aliud Lethec maius.

S. Ad vndecimum; minimè probatur inter menſuras minorem cubitum reputatum fuiſſe vulgarem ſiue prophanum, maiorem verò ſanctũ: ſed vterque ſacri erant, & vterque prophani, & in ædificiis maior cubitus vſurpabatur, in aliis rebus minor. Quod inde colligo, quia tam Mare ęneum quàm Luteres minori cubito Scriptura metitur, vt ſuo loco probabitur. Quare diſtinctio inter vtrun- D que cubitum non ea eſt, vt ſanctus ſit alter, alter prophanus, ſed vt alter ſit antiquius (qui ideo dicitur menſura prima) alter verò recentior ſiue poſterior. Quamuis autem non negem, poſteriorem cubitum inuentum fuiſſe, vt eſſet latus menſurarum ſubduplarum; hoc tamen in ſacris etiam mēſuris habet locum. Neque oſtenditur vllum fuiſſe diſcrimen inter menſuras ſacras & prophanas. Sin aliquod fuit; non ideo infertur ſacras menſuras fuiſſe duplas, cùm ſaltem cubitum ſacrum nemo dixerit ex duplici prophano coaleſcere.

T. Ad duodecimum; quòd ſæpe Scriptura di- E cat, *pondere Sanctuarij*, non probat diuerſum eſſe communem ſiclum, vt ſuprà oſtendimus: ſed vt pondus omnino æquum & iuſtum ſignificet, dicit eſſe pondus Sanctuarij. Nam pondera & menſurę in templo aſſeruabantur, vt patet 1. Paralip. 23.29. Itaque phraſis illa, pondere Sanctuarij, perinde ſe habet, atque dictio illa in Hiſpania vſurpata, cùm dicimus, ex Abulenſi menſurà: quod idem eſt atque ex menſura iuſta. Vnde ex eo quòd certum ſit primarias menſurarum omnium formas in templo ſeruari ſolitas, planè intelligitur, fabuloſam eſſe & commentitiam ſacrarum menſurarum à vulgaribus diſtinctionem.

F V. Ad tertium decimum; aut ſumma apud Ioſeph. mendoſa eſt, aut ſi fortè fuit corus alter duplus reſpectu communis cori, Sanctuarij quidem corus erat ſubduplus, vt patet ex dictis. Etenim nec eſt quidquam cur intelligamus Ioſeph. eo loci ad ſacras menſuras ſeſe accommodaſſe, nec inauditum menſuras ſacras fuiſſe minores, vt ex Epiphanio in nonnullis indicauimus. Quapropter cùm liqueat Scripturæ corum triginta modiis conſtare, ſi fortè fuit alter ſexaginta modiorum, næ ille Scripturæ corus non erat. Adhæc alter Ioſephi locus non obſcurè oſtendit, aut Ioſepho ſubeſſe mendum in iis locis in quibus de cori menſurâ loquitur, aut Ioſephi tempore aliam cori rationem vſitatam fuiſſe ab Scripturæ coro diuerſam.

PROPOSITIO XII.

Sicut conſtat Mare æneum fuiſſe perfectum hemiſphærium: ſic etiam certum eſt Luteres fuiſſe cylindros, quorum latitudo & altitudo erat 4. cubitorum, ex quo valde veriſimile eſt, Mare æneum, & Luteres fuiſſe primarias Iſraelitici populi menſurarum formas.

PROBATIO.

PERERIVS lib. 10. in Geneſim diſputatione quarta contendit Mare æneum fuiſſe capacioris figuræ quàm eſt figura perfecti hemiſphærij: tantùm nec concedat diametrum decem cubitorum eſſe adeò magnum vt Villalpandus opinatur. C Ceterùm quamuis Mari æneo figura perfecti hemiſphærij permaneat, diameter ipſe contractior etiam remanebit quàm Pererius optabat, vt infrà planum fiet. Perfecti autem hemiſphærij figura mari æneo denegari nequaquam poteſt, quippe quam ei attribuit Ioſephus lib. 8. Antiquitatum cap. 2. vbi in Græco bis vtitur hemiſphærij nomine. Quod verò Scriptura ait 1. Reg. 7. 23. *rotundum in circuitu*, de perfecti hemiſphærij figura intelligunt Rabbi Salomon, Theodoretus, Hugo, Abulenſis, & Dionyſius, quos affert Villalpandus tom. 3. fol. 474.

Mare æneum fuiſſe hemiſphærium.

D B. Neque obſtat labium lilij repandi. Nam curuatio illa lilij effingi potuit in externa facie, manente integra & illæſa perfecti hemiſphærij figura intrinſecus. Vel ſi curuatura ab interna facie incipiebat, ita molliter ac ſuauiter erat, adeò inſenſibili figuræ hemiſphærij perturbatione, vt alteratio illa contemni meritò debeat, eo quòd parum pro nihilo reputetur. Deinde impedimento non eſt reſticula triginta cubitorum quæ cingebat Mare. Quamuis enim ſi diametro cubitorum decem (quæ eſt diameter Maris ænei ex parte concaua) addatur hinc & inde palmus (quæ eſt craſſitudo Maris ænei) neceſſariò futura ſit diameter à parte conuexâ cubitorum decem & ſemis: E & deinde diametro cubitorum decem & ſemis reſpondeat circumferentia triginta trium cubitorum ex regula Archimedis: hoc (inquam) non obſtat. Nam reſticula quæ Mare cingebat, non ita intelligenda, quaſi labium ipſum cingeret: ſed paulo inferius, vt vas ipſum concinnius & elegantius quaſi limbo vndique obeunte redderet. Atque ita, reſticulam ipſam non amplius triginta cubitis conſtare, id argumento ſanè eſt Mare æneum non fuiſſe cylindrum. F cylindri enim latitudo non minuitur paulatim deorſum, ſicut latitudo hemiſphærij. Scio aliter reſponderi à noſtro Villalpando; videlicet, expreſſum ab Scriptura fuiſſe maiorem numerum (qui eſt 30.) & minorē numerum eſſe ſuppreſſum. Sic enim ſolet aliquando loqui. Verùm ſi hæc phraſis in Maris ænei dimenſione admittatur, non conſtabit interiorem diametrum eſſe decem præciſè cubitorum. Deinde in numero 33. minimè decebat prætermitti tria. Ac in aliis quidem rebus A licebit interdum minus exactè & minus præciſè loqui. At in Mari æneo, quod (vt mox dicemus) erat primaria menſurarum ratio ſeu forma, nequaquam oportebat de ipſius circuitu adeò confuſè & negligenter loqui. Veriſimilius ergo eſt, reſticulam triginta cubitorum non eſſe in ſuperiori ambitu ſeu circumferentiâ. Nec me latet, Theodoretum legere, *reſticula triginta trium cubitorum erat.* In quo Græcos aliquot codices ſequitur & de ſuperiori circumferentia interpretatur. Verumtamen germana lectio non habet niſi triginta cubitos. Quare aptius & facilius eſt, reſticulam aliquantulum demittere.

B C. Præterea perfectæ hemiſphærij figuræ non officit, quòd Septuaginta ſcribant de Mari æneo, στρογγύλον κύκλῳ τὸ αὐτό. Nam quamuis dictio στρογγύλος ſignificet aliàs figuram cylindri; extendi etiam ſolet ad quamlibet figuram rotundam. Et vox illa κύκλῳ (id eſt in circuitu) efficit vt vox στρογγύλον, ſiue rotundum ad hemiſphærij figuram applicetur. Atque hactenus de Maris ænei figura.

D. Tranſeamus iam ad Luteres. In eorum enim figuræ conſideratione (ex qua multum lucis poterat menſuris Hebraicis exoriri) video multos dormitaſſe. Perſuadent namque ſibi, ſiquidem Luteres ſinguli quadraginta ſolùm batos capiebant, C eorum figuram fuiſſe parum profundam. Quinimò Staniſlaus contendit, illos quadraginta batos non eſſe plures quàm quatuor ex magnis batis, quamuis appellentur quadraginta bati, nomine decimæ ipſius bati parti applicato. Sed quàm ſit hoc falſum infrà conſtabit. Mihi certum eſt, Luteres fuiſſe perfectos cylindros; eóſque quatuor cubitos in altitudinem, in latitudinem totidem habuiſſe. Hoc verò ita dilucidè affirmat Ioſephus 8. Antiquit. cap. 2. vt qui in diuerſa adhuc ſententia hæreat, debeat planè oſtendere, quo nixus fundamento Ioſephum in Luterum figura mentitum D credat. Etenim nulla poteſt ſubeſſe dubitatio quin Ioſephus eos perfectos faciat cylindros. Nam illos vocat στρογγύλους χυθρογαύλους, & verbum στρογγύλος, quamuis non ſemper ſignificet idem quod teres inſtar cylindri; in hoc ſaltem loco aliam admittere ſignificationem non poteſt. nam vox χυθρόγαυλος (qua etiam vtuntur in Luteribus Septuaginta interpretes 3. Reg. 7.) componitur à χύθρας, quod eſt lebes, & ἀπὸ τοῦ γαύλου, quod ſignificat vas ſiue cymbium in quo mulgetur lac: quare χυθρόγαυλος non eſt aliud quàm lebes mulgendo lacti idoneus; cuiuſmodi lebetes, ne lac facilè effundatur, ſolum habent omnino planum, quale E requirit cylindri figura: itaque Luteres deſcribuntur à Ioſepho lebetes teretes ac rotundi cum ſolo ſiue pauimento plano. Atque hæc eſt communior figura mulctralium in quibus lac mulgetur. Licèt enim in aliqua regione (vt in Bætica) verſus inferiorem partem mulctralia dilatentur, is tamen vſus peculiaris eſt; nec conuenit ea figura cum iis quæ Ioſephus tradit de luteribus, nec cum apta pulchritudine & proportione, & in aliis prouinciis (certò ſcio) vaſa illa ſiue cymbia in quæ mulſum lac infunditur, cylindri ſunt perfecti. F Deinde quam affert Ioſephus rationem capacitatis Luterum ſiue cylindrorum, petitur ab eorum tum latitudine, tum profunditate. *Capiebãt* (ait) *ſinguli 40. batos: altitudo enim erat 4. cubitorum & tantundem ſpatij patebat inter margines.* Quæ ratio quaſi certum ſtatuit ſiue ſupponit, in cylindro 4. cubitis lato & totidem alto, 40. batos, nihilo plus aut minus cōtineri. Sed de hoc infrà.

Luteres fuiſſe cylindros.

E. Deſcriptio Ioſephi confirmatur ex iis quæ de Luteribus Scriptura prodit. Nã in primis A huiuſmodi lebetum vſus erat ad lauandas carnes quæ in ſacrificiis offerebantur. Nec veriſimile eſt eos quos fabricauit Salomon fuiſſe diuerſæ figuræ ab illis qui antea eidem miniſterio erant deputati. Atqui Scriptura eos qui antea fuerãt effecti, lebetes appellat. vide 1.Reg.14.*habebat fuſcinulã tridentem in manu, & mittebat in lebetem*, hoc eſt in Luterem, vt ipſe etiam Villalpandus exponit. Certum autem eſt non dici lebetes niſi eos qui habent cylindri figuram. Hebræa etiam vox quæ reſpondet voci illi *lebetem* eſt *Chior*. Atque hoc ipſũ eſt nomẽ quo ſacra Scriptura Luteres cõpellat 3.Reg.7.18. adde quòd numero 40. B pro eadem voce Vulgatus ipſe tranſtulit lebetes.

F. Secundò, quod textus ait 3. Reg.7.38. *erámque quatuor cubitorum*, congruentiſſimè ita exponitur, vt ſcilicet quatuor haberent cubitos in latitudinem, & totidem in altitudinem (vt Ioſephus expreſſit.) Neque enim eſt cur verba illa ad latitudinẽ potiùs quàm ad profunditatẽ referenda ſint. Et verò cùm altitudo & latitudo ęqualia ſunt, diſtinctione opus non eſt, vt in cubis contingit, cùm dicimus cubum aliquem eſſe quatuor digitorum aut ſex, abſque vlla prætereà diſtinctione. Alioqui diminutè fuiſſet loquutus ſacer Scriptor, cùm dixit eos eſſe quatuor C cubitorũ, nulla facta profunditatis mentione, quam de Mari æneo loquens diſtinctè expreſſerat. Quòd verò Luteres eſſent teretes, id etiam manifeſtè ex Scriptura ipſa colligitur. lege 3.Reg.7.35. *In ſummitate autem vaſis erat quædam rotunditas ita fabrefacta vt Luter deſuper imponi poſſet*. Atque ſedis huius rotundę (in qua erat Luter impoſitus) altitudo exprimitur fuiſſe dimidiũ cubiti. Sic n. legit Vulgata correcta ex Hebræo. Quæ altitudo ad duas res vel maximè neceſſaria erat, nẽpe vt & ipſa ſedes firma eſſet; atq; vt eadẽ Luteri pro baſi aptè & cõcinnè ſupponeretur.

G. Prætereà, ſi quilibet Luterum capiebat Ro- D manas amphoras 90. (vt opinatur Villalpandus) aut quadraginta amphoras præcisè (vt nos infrà probabimus) ad vaſa adeò ingentia atque capacia (cuiuſmodi ab Scriptura fuiſſe aſſeruntur) & quæ baſibus illis veluti plauſtris aut pegmatis erant impoſita, minimè eſt ad rem vt Luteres ipſi exiſtimentur fuiſſe vaſa parum profunda. Nonaginta enim amphoræ Romanæ (quæ eſt menſura Villalpandi) faciunt Hiſpanienſes cantaras 168¾. & quadraginta Romanæ amphoræ (quæ eſt noſtra menſura) complent omnino Hiſpanienſis menſuræ cantaras 75. vim certè & quantitatem ſatis magnam ad dolium E aliquod non exiguum.

Concha nomen non repugnare figuræ cylindri.

H. Nihilominus aduerſus cylindrorum figuram qui quatuor cubitos in altitudinem, & totidem in latitudinem pateant, duæ obiectiones occurrunt. Prima eſt, quòd huiuſmodi figura nũ rectè cõſonet cum nomine cõcharum quod eis Scriptura tribuit 2.Paralip.4. Secunda, quòd cum illa profunditate non cohæreat vt quilibet Luterum 40. ſolùm batos capiat, cùm Mare æneum caperet duo millia.

I. Ad 1. difficultatẽ reſpondeo, Hebręam vocem quæ reſpondet conchæ eſſe *Chior*, quod nomen dubitari nõ poteſt quin in profunda cõcauitate locum F habeat; nã ſuggeſto quod ſibi extruxit Salomõ, quod dicitur fabricatũ fuiſſe in pulpiti rotundi figuram (vt hac tẽpeſtate pro cõcionatoribus fieri ſolet,) illi (inquã ſuggeſto) tribuit nomẽ *Chior* 2.Paral.6.13. Quòd ſi Vulgatus Luteribus dat concharũ nomen; eoſdẽ etiam appellat lebetes, vt ſuprà vidimus. Lebetis autẽ nomen poſtulat vt intelligamus non defuiſſe illis cõmunem lebetũ profunditatẽ. Nec diſſentit à cõchæ nomine lebetis profunditas, vt patet ex verbis Plin.l.9.c.33. vbi ait, *Magna eſt ludentis naturæ varietas in concharum figuris, planis, concauis, longis, lunatis, in orbem circumactis*, &c. Atque ego quoque confirmare poſſum viſas à me fuiſſe conchas longiuſculi cylindri figuram habentes.

Capacitas 40. Luterum non pugnat cum figura cylindri.

L. Ad ſecundam difficultatem reſpondeo, certum non eſſe, vnà eademque mẽſura duo batorum millia Mari æneo, & quadraginta ſingulis Luteribus tribui. Si autem batorum æqualitas non bene cum cylindrorum figura conſentit; illud hinc debet inferri, batorum æqualitatem non eſſe certam. Nam figura cylindrorum quæ habeat quatuor cubitos in latitudinem, & totidem in altitudinem, certiſſima eſt. Quinimò tantùm abeſt vt cum huiuſmodi figura cylindri, quatuor cubitos alti, & totidem lati non cohæreat quadraginta batorum menſura; vt potiùs eius capacitatis rationem reddat Ioſephus ex ipſa Luterum figura & profunditate, quemadmodum ſuprà notauimus.

Batus non opus eſt vt ſit eiuſdem menſuræ in Mari æneo & in Luteribus.

M. Verùm adhuc opinabitur aliquis fortaſſis, vt credatur textus agere de eadem batorum menſurâ tam in Mari æneo quàm in Luteribus, illud non parum vrgere, quòd ſcilicet in eodem capite, & ſub eodem loquutionis tenore dicat Scriptura de Mari æneo 3.Reg.7.26. *Duo millia batos capiebat*; & in Luteribus verſu 38. *Quadraginta batos capiebat Luter vnus*. Ad hanc obiectionem reſpondeo; vanum quidem eſſe amphibologiam ſiue æquiuocationem ſine neceſſitate fingere. Sin ratio aliud perſuadeat, & nos cogar diuerſa ratione accipere ea quæ in vno eodémque capite videtur eodẽ modo referri; tũc nullius momenti eſt ad ſimilẽ intelligentiã perſuadendam, quòd ſimul & ſimiliter vtrumque dicatur. Scimus enim fieri poſſe vt communis alicuius linguæ aut regionis conſuetudo ferat, ſimul & ſub eodem loquutionis decurſu de inæqualibus põderibus vel menſuris eſſe ſermonem in eiuſdem dictionis repetitione, dum diuerſis rebus applicatur. Exempli gratiâ: in Bætica, qui ſuo diſpenſatori ſiue obſonatori præcipit vt quatuor bubulæ carnis libras, & quatuor etiam vuarũ libras emat: hic ſanè de libris æqualibus nequaquam loquitur. vſus enim fert, vt in carnibus maior libra, in fructibus minor vſurpetur. Simili ergo ratione in Hebræo ſermone, quando ſermo eſt de menſuris in hemiſphærij figurã effictis, batus vnus mediocris menſuræ capacitatem denotat: cùm autem de menſuris in cylindri figurã agitur, batus vnus idem eſt, quod metreta ſiue amphora Hebraica; quæ (vt poſtea videbimus) Romanæ amphoræ erat æqualis. Neq; hoc apud Hebręos in nomine bati (quod idem ſonat ac menſura) plus habet difficultatis, quàm apud Hiſpanos in nomine ponderis, cuius vſus multifariam accipitur. Nam ſi quis diceret, ſe vnicum argenti põdus (*vn peſo de plata*) pro vnico piſciũ pondere impendiſſe; nõ opus eſt eum de æqualibus agere ponderibus, ſed in argento de eo quod vocari ſolet, *vn peſo de plata*, id eſt, de octo nummis regalibus: in piſcibus autẽ de eo põdere quod in piſciũ venditione ſolet vnicum pondus appellari; hoc eſt de duabus aut quatuor libris. hoc autem ex vſu & cõſuetudine omnino pendet. Ad rem ergo vt veniamus, quando agitur de batis quos Mare æneum capiebat; eo ipſo quòd de Mari æneo in hemiſphęrij figuram conflato ſit ſermo, accipiendum eſt batorum nomen pro iis qui mẽſurâ hemiſphærica menſurabantur: at in Luteribus quibus cylindri figura erat, batorum nomen ad eos batos eſt referendum qui cylindræis menſurabantur menſuris. Quòd verò huiuſmodi menſuræ à nobis inæquales aſſerantur, id neutiquam eſt abſque ratione confictum, ſed potiùs per Mathematicam demõſtrationem illatum ex iis quæ Scriptura ſacra &

Ioſephus tradunt de Mari æneo & Luteribus: ac de numero batorum quos Mare æneum & quos Luteres capiebant. Nec verò eſt cur hoc alicui aut nouũ aut inſolitũ videatur, vno eodémque vocabulo reperiri diuerſas res poſſe ſimul denotari. Hoc enim qui negat, nõ ſatis conſiderauit multa eſſe id generis in variis linguarũ idiomatis. In Caſtellana quidẽ Hiſpanorũ linguâ cùm vir aliquis nobilis dicitur annuos octingentos habere, de nũmis aureis ſermo eſt. Sin autẽ dicatur octies cẽties millia, de totidẽ marauedinis accipitur. Nam centenarius, milliũ niſi aliud exprimatur, ſolet de marauedinis capi. Similiter vnica tritici faneca duodecim continet Hiſpanos modiolos ſiue celemines; ex aliis verò ſeminibus faneca vna celemines 18. Quare qui aſſerit ſe quatuor frumenti fanecas emiſſe & totidẽ fanecas ciceris ſiue fabarum; de æquali menſura non loquitur. Item duodenarius tabularum in magna ſumma (Hiſpana phraſi) tabulas comprehendit centum viginti. Et qui tabularum duodenarium emit viginti nummis aureis, verè dicere poteſt, ſe deinde duodenariũ earundem tabularũ tribus aureis nũmis vendidiſſe, & nihil diſpẽdij aut iacturę in ea feciſſe emptione & venditione. Denique multa eiuſmodi in vulgaribus linguis exẽpla ſuppetũt, quæ æquiuocationis difficultatem auferunt nomini bati. Statuere autem nullam huiuſmodi ambiguitatem ſubeſſe, id planè erit cylindri figuram Luteribus denegare ac quatuor batorum profunditatem: quod perinde eſt atque ob inanis metus vmbram, oculos claudere veritati.

N. Porrò vt perſpiciatur nullum eſſe inconueniens in bati nomine ambiguitatem admittere, aduertendum eſt, Staniſlaum & alios, cùm Luterum figuram non obſeruaſſent, in nomine bati amphibologiam cõceſſiſſe. In eo tamen hallucinati ſunt, quòd Maris ænei batos maioris eſſe menſuræ, ac Luterum batos minoris eſſe crediderunt: cùm conſtet Mathematica demonſtratione batorum menſuram in Luteribus eſſe fere decuplam reſpectu batorum Maris ænei vt ſeq. propoſit. demonſtrabitur. Ex quo infertur, falſo niti fundamento eos qui ad deſignandam ſacri cubiti magnitudinẽ, præſtituunt quaſi omnino certum, illos bis mille batos Maris ænei quos Scriptura commemorat, eſſe ex Hebraicis batis maiorib. Sed de hoc infrà.

O. Nunc adnotaſſe ſatis ſit, ſi admittamus Luterum figuram fuiſſe cylindri quatuor cubitorum in altitudinem & totidem in latitudinem, euidens eſſe menſuram vnius bati ex 40. quos capiunt Luteres ſinguli, eſſe multo maiorem, quàm menſurã vnius bati ex 2000. quos Mare æneum capiebat. Atque adeò iuxta Hebraicæ linguæ loquutionẽ, duo illa batorũ millia intelligenda eſſe de mẽſurâ aliâ multo minori: ſiue quia menſuræ hemiſphæricæ batis minoribus deſeruiebant, ſiue ob aliam rationẽ. Obſeruandum verò eſt Scriptorem ſacrũ minimè obſcuritatem affectaſſe, dum in bati nomine ambiguitate vſus fuit. Illis enim qui Luterum magnitudinẽ & cylindrorum figuram cernebant, euidens erat 40. batos qui ſingulis Luteribus tribuebantur fuiſſe ex maioribus; ac duo millia Maris ænei ex minoribus. Manifeſtũ etiam erat alios extitiſſe præterea adhuc minores, ita vt ex duorũ batorum millibus Maris ænei fierent tria millia illius menſuræ quæ poſtea fuit vſu inuecta, vt videbimus infrà ex 2. Par. 4. 5. & ex Ioſepho. Itaque ſacer Scriptor in huiuſmodi æquiuocatione noluit obſcuritatis tenebras offundere, ſed lucem potiùs afferre eius proportionis, quæ inter maiores batus atque minores intererat. De qua neutiquam nobis cõſtaret, ſi de eâdem

A ipſe batorum menſurâ ſemper loqueretur.

Mare æneũ & Luteres fuiſſe primarias normas menſurarũ Hebræorũ.

P. Quod autem hanc inter vtroſque batos proportionem nobis ſacer hiſtoricus indicare voluerit; congruentiſſimum eſſe conſtabit, ſi quiddam peculiare aduertatur, quod mihi valde veriſimile fit: nimirũ Salomonis regis mentem eam fuiſſe, vt Mare æneũ ac Luteres, præter communem vſum cui erant addicta, tũ vt ſe eluerent ſacerdotes in Mari æneo, tum etiam vt in Luteribus carnes in ſacris offerendæ abluerentur; præter hunc (inquam) vſum, eſſent publicæ ac primariæ normæ illius præciſæ quantitatis ac proportionis quibus menſuræ populi Iſraë-

B litici fieri & conſtare deberent. Hoc vt mihi perſuadeam adducor ea ratione: quia Romani, Græcorum imitatores (Græci autem ab Ægyptiis atque Hebræis hauſere quàm plurima) in Capitolio primariam ſui quadrantalis normam atque menſuram (*patron y marco*, vt Hiſpani loquimur) collocarunt. Ita affirmat Fannius in ſuis verſibus.

Amphora fit cubus: quam ne violare liceret
Sacrauêre Ioui, Tarpeio in monte Quirites.

Et Farneſij cõgius (quem Villalpãdus noſter deſcribit tom. 3. f. 501.) hos habet inſcriptos characteres;

Imp. Cæſare Veſpaſiano VI.
C *Tito Cæſaris Auguſti filio IV. conſ.*
menſura exacta in Capitolio pondo decem.

Menſuras & pondera conſueuiſſe ſeruari in templo.

Iuſtinianus item Imperator menſuras & pondera in ſacratiſſimâ cuiuſque ciuitatis Eccleſia aſſeruari mandauit. Qua de re legendus eſt Lucas Pætus f. 14. (vbi alia affert huc ſpectantia) & Mariana de ponder. c. 24.

Q. Cenſeo igitur huiuſmodi conſuetudinem menſuras ac pondera in tẽplo collocandi, ab Iſraëlitico populo effluxiſſe. Nec dubito quin Salomon ea in ſuo tẽplo conſtituerit. Iam enim ipſius parens Dauid templi ſacerdotes ponderibus ac menſuris

D præfecerat: vide 1. Paral. 23. 29. *Sacerdotes autem ſuper omne pondus atque menſuram.* Quæ verba non ſolùm agunt de iuſto pondere ac menſura rerum illarum quæ fuerunt Deo offerendæ (vt nonnulli explicare videntur) ſed generatim de reipublicæ ponderũ ac menſurarũ cuſtodia loquũtur. Si ergo norma ipſa & quaſi prototypus menſurarum erat in templo collocãda, vt eſſet præſcripta regula exactæ magnitudinis ac proportionis quæ illis ineſſe debebãt; deinde ſi ſacerdotes futuri erãt iuſtis mẽſuris præfecti; quid quæſo potuit congruentius effici, quàm vt ipſummet Mare æneum, atque ipſi Luteres, eſſent pariter

E integræ & incorruptæ menſurarũ normæ? Iã quòd vaſa hæc in propatulo eſſent, ac ob ſuã magnitudinem, materiã & formam, necnon ob loci religionem adeò tuta forent ab omni hominũ iniuria & violatione; hæc omnia conuenientiſſima erant tum ad ipſorum vaſorum conſeruationem, tum etiam ad cõmunem ac publicã omnium notionem. Atque etiam vt ſacerdotes ipſi qui menſuris erãt præpoſiti, primariã ipſam formã ſanctam haberent ob oculos: ſimulque iuſtitiæ & æquitatis ſymbolũ, & eam retinendi obligationem. Id quod tum potiſſimùm memorię refricarent, quando & ſeipſos & ſacrificia

F abluerent: quo innuebatur, ad culpam eluẽdam, & ad ſacrificia pura & immaculata Deo offerẽda, eſſe cum primis neceſſariũ, rationem & æquitatem amplecti, iniquitatemque ac proximi iniuriã deteſtari.

R. Pro horum omnium confirmatione animaduerte, ea eo quòd Mare æneum ac Luteres erãt primariæ formæ menſurarum populi Iſraëlitici, rationem reddi congruentem 2. rerum quæ alicui forſan ſcrupulum poſſent inijcere. Altera eſt cur Mare æneum in hemiſphærij perfecti figuram, & Luteres ad normã perfecti cylindri fabricata ſint. Vtrunque

enim

Cur Mare æneum fuit factum in perfecti hemiſphærij figuram, & Luteres in cylindri figuram.

enim videtur primo aſpectu affectatum planè & parui momenti. Ceterũ, ſi aduertamus, eas fuiſſe primarias illius populi menſuras, & hemiſphæria atque cylindros figuras eſſe menſuris aptiſſimas; his animaduerſis, facilè redditur congruens vtriuſque figuræ ratio, & planè cernitur nullam aliam figuram adeò fuiſſe illis vaſis aptam.

S. Secundò, hinc etiam agnoſcitur cauſa cur Scriptura adeò accuratè & ſingillatim Maris ænei ac Luterum altitudinem, longitudinem, capacitatem & figuram deſcripſerit, necnon batorum maiorum, atque minorum diſtinctionem. Etenim dum nobis dicitur Mare æneum eſſe hemiſphæriũ 10. diametri cubitis conſtans & 2. batorum millia capiens; perinde eſt ac ſi doceamur, ſphærã vnius cubiti Hebraici capere 4. batos ex minoribus, & hemiſphærium vnius cubiti, batos capere 2. Præterea dum explicantur Luteres in cylindri figuram fabrefactos, 4. eſſe cubitis latos & totidem altos, ſingulisque 40. batos contineri, id etiam nobis generalem præſcribit regulam, quòd ſcilicet cylindrus vnius cubiti capiat quinque octauas partes vnius ex maioribus batis. Ex quo inſuper apparet iuſtam aliquam fuiſſe menſuram cylindri 1. cubito conſtantis, & ſimiliter etiam ſphæræ vnum itidem cubitum habentis pro diametro. Et nunc quidem ſufficiat obiter attigiſſe harum menſurarum proportionem, prætermiſsâ nunc maiori expoſitione, & in opportuniorem locum reiecta.

Nulla melior menſurarum figura quàm ſphæra & cylindrus.

T. Cùm ergo animaduerterimus præcipuã mẽſurarum Romanarum normam fuiſſe cubum; Hebraicarum autem fuiſſe hemiſphærium ac cylindros: obſeruandum eſt, licèt Romanis non defuerit ratio aliqua ad cubum eligendum, ſapientiæ tamen Salomonis fuiſſe ſeligere ad primarias ſuarũ menſurarum normas, ex diuerſis figuris eas quæ ad duo potiſſimùm valde conducerent. Alterum, vt menſuræ ipſæ facili negotio poſſent perfectæ & integræ effingi. Alterum, vt maiorum menſurarũ ad minores proportio eſſet exacta, & tam factu, quàm intellectu facilis. Circa primum ſatis conſtat quanta ſit difficultas in cubica aliqua menſura perfectè efficienda. Et noſter Villalpandus id optimè expendit, dum refert quanto ſtudio & diligentiã ſibi ſteterit edere Romæ perfectum Romani ſemipedis cubum; vt periculum faceret, contineretne aquæ vncias 120. eius ponderis quod hodie Romæ & in Hiſpania vſitatum eſt. At verò ad perfectum cylindrum aut hemiſphærium effingendum facilis eſt ac certa per circinationem ratio.

V. Quod autem ad 2. attinet, ſphærarum ac cylindrorum menſuræ id habent peculiare, multum conducens ad proportionis facilitatem inter minores, & maiores menſuras. Etenim demonſtratione conſtat, cylindrum eiuſdem latitudinis ac profunditatis quam habeat ſphæra, ſeſquialterum eſſe ad ſphæram; necnon triplum reſpectu coni qui habeat eandem baſim & altitudinem. cylindrus item eiuſdem altitudinis cum hemiſphærio capit ſeſquialterum ipſius hemiſphærij, & triplum quam conus. Atque hac ratione, & effectu ipſo qui ex duplicatis diametris ſequitur, dum ſolida octuplicata fiunt, magna hinc prouenit facilitas in menſurarum diuiſione.

X. Quòd ſi Romani in ſuo congio deſignabant ſui pedis magnitudinẽ & præcipuas ipſius diuiſiones, necnõ ea magnitudinis interualla quibus ſuæ tam liquidorum quàm aridorũ menſuræ conſtare deberẽt (vt noſter Villalpãdus in Farneſiano notauit cõgio) veriſimile eſt in Luteribus fuiſſe etiã Hebraicas omnes menſuras præciſè & exactè notatas.

COROLLARIVM
PROPOSIT. XII.

Valde aberrat Cappellus in dimenſione Maris ænei ac Luterum.

EXPLICATIO.

A. ÆNeo quidem Mari non tribuit Capellus 10. diametri cubitos in concauitatem, ſed palmum ex quolibet latere detrahit, hoc eſt ipſam Maris ænei craſſitudinem. Ipſos autem 10. cubitos exiſtimat ſingulos eſſe vnius pedis & quartæ alterius partis, qui ſunt 5. palmi: nec verò ex maioris pedis Hebraici palmis, ſed ex minoris, qui iuxta Capelli ipſius opinionem ſe habet ad Rom. pedem ſicut 15. ad 12. Itaque concauitatis diameter continet ciuiles pedes Hebraicos 12. qui Romanos pedes 15. exæquant. Hæc ille. Ego verò ſic argumentor; Cubus Romanus pedum quindecim capit Romanas amphoras 3Ɔ375. Ergo ſphæra capiet 1Ɔ767$\frac{6}{7}$. & hemiſphærium non ampliùs capiet quàm 889. Valde igitur aberrat Capellus dum ait Mare æneũ (quod erat hemiſphærium) capere circiter batos 2Ɔ300. & ſingulis batis ineſſe aquæ vncias 1Ɔ440.

B. Deinde Luteres, quemadmodum & Mare æneum, facit Capellus hemiſphæria. 4. autem cubitos quos eis Scriptura præſcribit, affirmat intelligendos fore de dimidiato circuitu ſeu circumferentia, quæ ipſius Capelli computatione, ex Hebraicis cubitis 5. palmorum continet 4$\frac{2}{7}$. ſed fractum numerum ait ille ab Scriptura contemni. Tribuit verò ſingulis Luteribus batos 45$\frac{1}{2}$. ac diametro dat Hebraicos pedes 3$\frac{1}{5}$. Sic ille. Verùm hæc deſcriptio tum Scripturæ, tum Ioſepho repugnat, eſtque ad libitum & ſine fundamento conficta. Quòd ſi Capellus aduerteret Mare æneum & Luteres fuiſſe præcipuas & primarias Hebraici populi menſurarum normas, non vtique Mari æneo quidquam de decem cubitorum concauitate detraheret: nec in ſingulis Luteribus adderet aliquid ſupra cubitos quatuor & batos 40.

C. Accedit quòd Capellus tribuit diametro ſingulorum Luterum pedes 3$\frac{1}{5}$. qui complent omnino 4. pedes Rom. Cubus autem 4. Rom. pedum capit omnino amphoras 64. Atque adeò ſphæra cuius diameter 4. Rom. pedibus conſtet, capiet Rom. amphoras 33$\frac{1}{2}$. & nonnihil amplius: hemiſphærium verò minus quàm 17. amphoras Rom. quorum omnium demonſtratio eſt. Aſſerit autem Scriptura ſingulos Luterum capere 40. batos: & Capellus vnicuique bato ſeſquiamphorã tribuit: & 40. batis addit alios fermè 4. Quare in Capelli opinione quilibet Luter capit amphoras Romanas 66. Capacitas tamen quam eis ipſe deſignat, 17. amphoras non capit.

PROPOSITIO XIII.

Sicut 500. ad 96. ita capacitas Maris ænei ad ſingulos Luteres: & ſicut 48. ad 5. ita ſinguli Luterum bati ad batos eos, ex quibus Mare æneum duo millia capiebat.

PROBATIO.

A. CVm Mare æneum ſit hemiſphærium perfectum, eiuſque diameter 10. cubitorum; euidens eſt ipſum eſſe capax 500. ſphærarũ vnius cubiti. Nam ſphæra 10. cubitorum omnino capit quantum capiunt mille ſphæræ cubiti vnius, vt norunt Mathematici: vnde compertum eſt hemiſphærium capere 500. Eademque ratione perſpicuum eſt, ſi Luter ſit cylindrus cubitorum 4. in altitudinem & totidem in latitudinem, ipſum iuſtas capere 96. ſphæras, cubus enim quaternarij eſt 65. Quare cylindrus prædictus cõtinet eandem aquæ menſurã quam caperent 64. cylindri vnius cubiti. Deinde demonſtratione etiam Archimedis conſtat, cylindrum eſſe ſeſquialterum ad ſphæram ſibi inſcriptam: atque adeò 64. cylindros idem omnino capere quod ſphæras 96. Cùm igitur conſtet Mare æneum continere 500. ſphæras vnius cubiti, & quemlibet Luterẽ ſphæras 96. ſequitur inde ſicut 500. ad 96. ita Maris ænei capacitatem ſe habere ad ſingulos Luteres: quod erat probandum.

B. Adhæc ſi ſphæræ Maris efficiunt bis mille batos: ſphæræ etiam 96. cuiuſcunque Luteris complebunt 384. batos eiuſdem menſuræ. Si autem hi bati 384. ad numerum 40. maioris menſuræ reducantur (qui ſunt bati in ſingulis Luteribus contenti) quilibet ex batis maioribus capiet $9\frac{3}{5}$. ex minoribus, vt cõſtat per partitionis regulã. & ſicut $9\frac{3}{5}$. ad 1. ita 48 ad 5. Atque adeò euidens eſt ſingulos Luterum batos habere ſe ad eos batos ex quibus Mare æneum duo millia capiebat, ſicut 48. ad 5. quod ſecundò probandum fuerat. Singuli autẽ bati ex 40. quos quilibet Luter capiebat, ſe habent ad batos illos, quorum 3. millia capiebat Mare æneum, ſicut 48. ad $3\frac{1}{3}$. nam 5. ad $3\frac{1}{3}$. proinde ſunt vt 3. ad 2. & ſicut 48. ad $3\frac{1}{3}$. ita 72. ad 5.

C. Ex dictis pateſcit quàm aberret ab ſcopo, qui totam Salomonici templi, nec non cubiti ſacri magnitudinem in eo ſtabilire contendit, quòd 2. millia batorum Maris ænei ſint ex batis maioribus, cùm demonſtretur illam batorum menſuram quæ 40. batos ſingulis Luteribus dat, non ſecus ad illam aliam menſuram ſe habere quàm ſe habent 48. ad 5. Veruntamẽ multò adhuc oſcitantiùs hallucinatur Staniſlaus, qui 40. batos ſingulorum Luterum efficit decimas batorum Maris ænei partes, quod perinde eſt ac dicere, Mare æneum ſe habere cum quolibet Lutere ſicut 20000. cum 4. Cùm tamen certò conſtet Mare æneum paulò plus capere quàm 5. Luteres. Quippe Mare æneum capit tantùm 500. ſphæras vnius cubiti: & quilibet Luter capit ſphæras 96. ac proinde quinque Luteres continent ſphæras vnius cubiti 480. Quare exceſſus Maris ænei ad quinque Luteres ſolùm eſt viginti ſphærarum vnius cubiti.

D. Huiuſmodi computatio adeò certa eſt, vt illam confirmare velle ſuperuacaneum ſit. Enimuerò auet adhuc animus quendam diuellere ſcrupulum qui videtur reſidere. Hæc namque ratiocinatio & numerorum ſupputatio multò rectiùs & congruentiùs ſe haberet, ſi vnuſquiſque batorum maiorum eſſet exactè ſeu perfectè decuplus reſpectu minorum, ita vt vnus ex maioribus 10. minores omnino adæquaret. At continere tantùm $9\frac{3}{5}$. id verò inſolentiam & nouitatem præ ſe fert. Præſertim quia decimam bati partem appellari batum, id iam affirmarat Staniſlaus f. 185. & ex Ioſepho atque Eupolemo comprobarat. Verùm appellari ab Scriptura batos menſuras alias quæ decimæ illorum partes exactè non ſunt, ſed aliquanto maiores, ita vt maior batus in nouem minores partiatur, & tres quintæ alterius partes ſuperſint; hoc ſanè cùm nemo alius in mentem ſibi induxerat, tum nouum & inſolitum eſt.

E. Reſpondeo in proportione aliarum menſurarum cum aliis (vt & numiſmatum cum aliis A iram numiſmatis) minimè eſſe inconueniens, vt ſupputatio eiuſmodi, numeros fractos & amputatos contineat, quando præciſa computationis ratio hoc perſuadet. v.g. dimidiatus argenteus regalis Hiſpanicus in 4. quadrantes (Hiſpanicè *quartos*) diuiditur, & vnus ſupereſt marauedinus. Integer etiam argenteus in 8. quadrantes diuiditur, & duplex marauedinus ſupereſt. Item ducatus Hiſpanicus argenteos valet 11. & reſtat marauedinus 1. Similiter aureus Hiſpanus quem *Scudum* appellant, hactenus 11. valebat argenteos, & marauedinos B 26. iam 13. argenteis æſtimatur, ſed deeſt illi duorum marauedinorum valor. Huiuſmodi amputationes & minutula additamenta inde videntur exordium duxiſſe, quòd in prima horum numerorum inſtitutione non fuit interdum principum mens nummum ipſum ſiue maiorem menſuram in tot minores, nec ampliùs partiri: ſed cuilibet nummo vel menſuræ maiori certam quandã marauedinorum ſiue vnciarum, aut alterius cuiuſcunque rei ſummam vel quantitatem tribuere. Ex eo verò neceſſarium fuit in aliorum numiſmatum cum aliis comparatione minutias has atque ſegmenta reperiri, ſi id ſupputationis ratio poſtulet. C In batorum ergo inſtitutione (vt ad rem redeam) qui hemiſphærio menſurabantur, exiſtimo cylindrum vnius cubiti ex minoribus in ſex æquales partes fuiſſe primitus diuiſum, quibus batorũ nomen eſt datum: atque ita factum eſt vt hemiſphærium vnius cubiti duos caperet batos. Maioris autem bati inſtitutio eò tendit, vt maioris cubiti cylindro detraheretur quinta altitudinis pars, vt cõmodior lebetis forma fieret; eique menſuræ datum eſt bati nomen. Perinde verò eſt quod attinet ad capacitatem, vt cylindro minoris cubiti tres inſuper quintæ partes altitudinis addantur. Sic enim 64. cylindri quos capit Luter vnus, explent D omnino 40. batos: atque ita quilibet batus ſortitur cylindrum vnius cubiti minoris & tres prætereà quintas alterius partes. His igitur ſuppoſitis, vt neceſſariò ſupponenda ſunt, neceſſe fuit in maioris bati ad minorem proportione non ita ſe habere illos inter ſe ſicut 10. ad vnum, ſed ſicut $9\frac{3}{5}$. ad vnum.

F. His adiungo, vt batorum maiorum ſumma cum minoribus aptè componatur, ad 24. ex magnis ſi vnus inſuper addatur, hac ratione magnorum batorum ratio ſiue ſumma, appoſito deinde E zero, nos ad ſummam minorum deducet. Quod forſan apud Hebræos fuit in vſu, ſicut in laneo vel lineo panno apud Hiſpanos ſingulis virgis menſoriis ſolet addi pollex. Quòd ſi verum eſſet Ioſephum & Eupolemum ſingulis maiorum batis denos ex minoribus tribuere, hoc pacto poſſet ratio ipſa rectè conſtare: vel potiùs vt inter argẽteos nũmos & ſcudos aureos inter Hiſpanos ſolet accidere, qui ſingulos ſcudos nunc ad 13. argenteos redigunt, quantumuis ratiocinatio non admodum exacta ſit, paruâ ſcilicet differentiâ contemptâ.

G. Fundamentum quo Staniſlaus nititur, vt affirmet F fuiſſe quondã batos decima tantùm parte maiorum batorum conſtantes, illud eſt, quia Ioſephus 8. Antiqu. c. 2. agens de iis rebus quas Salomon quotannis ad regem Tyri mittebat, in verſione Gelenij ex Græco (nam Ruffini lectio eo loci corrupta eſt) affirmat miſiſſe Salomonem annis ſingulis bis mille batos olei & totidem vini. At 2. Paral. 2. 10. dicitur miſiſſe Salomon olei ſata 200. & totidem vini metretas. Conſtat autem ex Hebraicis codicibus ſatum ibi & metretã accipienda eſſe de batis. nam vtrobique in Hebræo legitur ibi

nomen

Summas aliquas in Ioſepho eſſe deprauatas.

nomen *batb.* Vt ergo Ioſephus cum Scripturæ narratione conueniat, oportet in Scriptura bati nomen pro decima maioris bati vſurpari. Veruntamen harum opinionum, quæ in eo nitūtur, vt Ioſephum cum Scriptura concilient, non admodum habendæ ratio eſt. Liquet enim quàm facilè ſcribentium incuria (ſic volo dicere) ſummæ apud Ioſephum vitiatæ ſint. Ad cuius rei probationem nō opus eſt aliā è longinquo argumenta accerſere. Nam in hac ipſa hiſtoria habemus ex Scriptura Salomonem miſiſſe regi Tyrio coros tritici 20U. eáque de re duæ extant Ioſephi lectiones, Ruffini altera, quæ habet 30. millia coros tritici, altera Gelenij, quæ habet coros tritici duo millia. Ad horum autē locorum concordiā velle comminiſci coros etiā Ioſephi eſſe decuplos reſpectu illorū quos S. Scriptura refert, næ id nimiæ fictionis opus eſt. Præſertim quia Euſebius de præparat. Euangelica l. 9. c. 4. in Græcis codicibus refert ex Eupolemo, tam tritici coros quàm vini fuiſſe quotannis decies mille; niſi fortaſſe velit ſingulis menſibus 10. millia coros fuiſſe aſportatos, ac proinde ſingulis annis 120U000. quarum tamen ſummarum neutra cum verbis Scripturæ conſonat. Quamobrem nō eſt nobis valdè elaborādū, aut de Ioſephi ſumma, aut de illa quā Eupolemus & Euſebius referūt.

Auctoritas Ioſephi in bati menſura eſt magna

H. In eo tamen fides Ioſepho derogari non poſſe videatur, quòd ait menſurā batorum vini atque olei quos Salomon ad Hirā mittebat, 2. & 70. ſextariorum fuiſſe. Atque ita bati de quibus mentio fit 2. Paral. 2. 10 nō poſſunt eſſe decimæ partes eius menſurę batorum ex quibus Mare æneum 2. millia capiebat. Ac quamuis Ioſephus in alijs ſummis ſeu computationibus nimis excedat, in alijs aliquid detrahat (ſiue id deſcribentium ob negligentiā acciderit, ſiue ob aliā rationem atque adeò ipſius libri hac in re non magna admodū auctoritate polleant, quòd Scripturæ interdum aduerſentur: ceterùm in bati menſura magnā habet Ioſephus auctoritatem, quemadmodū & in Maris ænei atque Luterum figura. In his enim rebus nullus eſt alius ſcriptor qui tantā nobis lucem afferre poſſit ad S. literarum intelligentiæ: præſertim cùm eiuſmodi ſint res in quibus per errorem aut imprudentiam lapſum fuiſſe Ioſephum, veriſimile non ſit, neque mendacia texere voluiſſe, & contraria illis ſcribere quæ & Iſraëlitici populi ſacerdotibus erant manifeſta, & ferè omnes vrbis Ieroſolymæ incolas oculatos habebant teſtes.

Congij nomē dupliciter accipi, & aliquando magnæ capacitati aptari.

I. Alio argumento vtitur Staniſlaus vt probet 40. batos Luterum eſſe multò minores batis Maris ænei. Illud autem eſt huiuſmodi, 70. interpretes pro 40. batis transferunt 40. congios: & ſimiliter Ioſephus exponit l. 8. Antiquit. c. 2. (quamuis in Ruffini lectione corruptè legātur 40. cori.) Argumētum hoc videtur primo aſpectu validiſſimum: eius tamen enodatio eſt, tam 70. quàm Ioſephum potuiſſe rectè nomen congij bato magno tribuere. Imò verò hoc ipſum congij nomen fuiſſe aptū vt edoceremur batos Luterū multò eſſe maiores quàm Maris ænei batos: ideóque appellatos fuiſſe congios ad batorū aliorum diſtinctionem. Etenim nomē χοῦς bifariā accipitur. 1. ſtrictè pro 12. Græcæ amphoræ parte, vel pro 8. parte amphorę Rom. quæ congius vocatur. 2. latiùs pro vaſe valdè capaci. Deriuatur .n. à verbo χέω vel χεῖν, id eſt, capax ſum, vt notāt Græca dictionaria. Et eapropter hoc nomē fuit applicatū ad eā menſurā quæ ſenos ſextarios, aut duodenas cotylas capit. Si ergo de Luteribus loquamur, examinata ſenò ingenti ipſorū capacitate (cùm 4. cubitis in latitudinem, totidē- A que in profunditatem conſtent) fieri non poteſt vt nomen χοῦς ponatur in his batis pro congio qui ſex Atticos ſextarios capit. Vnde manifeſtò apparet per reſpectū ad etymologiā nominis χοῦς, tam 70. quā Ioſephum propriè eo nomine fuiſſe vſos, agentes de batis Luterum, vt ſignificarent diſcrimen inter eos batos, & batos Maris ænei. Ideò enim illos appellarunt χόας, id eſt, capaces. Confirmatur id, quia hodie in Italia ea vini menſura quæ capit vncias 512. Hiſpanicæ cantaræ æqualis, appellatur *congio*, vt notant Pætus & Villalpādus. Quòd autem appelletur congius perinde eſt, quaſi B vocetur menſura capacior & maior. Similis ambiguitas accidit in nomine ſextarij, quod ferè ſumitur pro ſexta congij minoris parte. Cùm verò Cleopatra & Nicandri interpres de metreta Syra agunt, aſſerunt in ea ſex Syros ſextarios comprehendi. id eſt, Italicos 120. Si ergo ſexta pars metretæ Syræ ſextarius dicitur, quantumuis capiat 20. ſextarios Rom. quid mirum maiori bato dari nomen congij, licèt 8. congios Rom. contineat? Præſertim cùm conſtet vim Græcæ vocis χοῦς, idem ſonare quod capax. Atque ideò forſan ad maiorem batum à minori diſtinguendum hebraicè nuncupabatur C Rahabath, id eſt batus capax, quod idem eſt ac batus maior. Inde enim videntur deriuata nomina hæc Artabæ, & Artobæ, quæ ſunt magnarum menſurarum appellationes.

PROPOSITIO XIV.

Pro certo reputandum eſt, maiorem batum & ephi, æquales eſſe menſuras, ac eiuſdem capacitatis cum Romana amphora quæ capiebat aquæ vncias 960.

PROBATIO.

A. MANIFESTVM eſt bati nomen ab Scriptura D diuerſis mēſuris dari. Primò, quia Mari æneo alibi duo millia batorū, alibi tria millia metretarum dantur, eæque metretæ in Hebræo nominantur bati. 2. quia, vt probatum eſt propoſit. 13. quadraginta bati Luterum, menſuræ ſunt multò maioris quàm bis mille bati Maris ænei. Sed in præſenti propoſit. omiſſo Maris ænei bato, de maiori ſolo inſtituimus ſermonem, de quo Ezechielem loqui conſtat cap. 45. 11. cùm ait, *Ephi & batus æqualia, & vnius menſuræ ſunt, vt capiat decimam partem cori batus, & 10. ephi.* Quare in traditionibus Miſnaioth quas refert Arias Montanus, non fit E mentio alicuius bati maioris, quàm qui decimam partem cori contineat. & hic eſt batus qui in 6. hines diuiditur. Atque ita poſt mentionem bati meminit etiā Ezech. ſextæ illius partis prędicto loco.

Metreta Syra num ſit idem quod batus, & cuius capacitatis fuerit metreta Syra.

B. De hoc igitur bato (qui eſt maior batus Hebraicus) in præſenti diſputatur, cuiuſnam fuerit capacitatis. Qua in re variæ ſunt auctorū ſententiæ. Primò enim nonnulli ſibi perſuaſerunt Hebraicum batum eſſe metretā illam Syrā, cuius meminit Cleopatra in ſuo libello, aiuntque ſimiliter loqui Nicādri interpretem. Communis autem lectio illius libelli Cleopatræ concedit metretæ Syræ F ſextarios Italicos 120. id eſt aquæ vncias 2U400. Villalpandus tamen noſter, Staniſlai opinionem ſequutus, contendit non eſſe legendū in illo Cleopatræ loco 120. ſed 108. ſextarios Italicos, qui continent vncias 2160. vt hac ratione proportio bati ad metretā Græcā ſit veluti ternarij ad binarium. Hoc autem ſibi perſuadent ex eo quòd Mari æneo in quodā Scripturæ loco tribuuntur duo millia batorum, in alio tria millia metretarum. Deinde quia Fannius metretæ Græcæ dat ſextarios Italicos 72, hoc eſt vncias 1440. & ſicut 3. ad 2. ita 2160.

ad 1440. Pro huiuſmodi autẽ correctione aſtruenda, A notãt, Græcè facilem eſſe commutationem inter 20. & 8. quia characteribus non admodum diſſimilibus notantur, nempe κ. & η.

C. Hæ duæ opiniones (quarum prima tribuit bato vncias 2400. & ſecunda vncias 2160.) ſi eo nituntur fundamento quòd pro certò habeãt, metretã Syrã (de qua agunt Cleopatra & interpretes Nicandri) eſſe maiorẽ Scripturæ batum; leuiſſima ducũtur coniecturâ. Neque enim ſolidius eſt fundamentum vt metretam Syram credamus eſſe batum Hebraicum, quàm vt credamus, Syrum talẽtum (cuius meminit Pollux) eſſe magnum Scripturæ talentum. Quare cùm hoc ſit perſpicuè falſum, illud item pro vero reputandum non erat. & B falſum quidem eſſe quod ad talentum ſpectat, inde fit planum, quia talẽtum maius Scripturæ certum eſt pendere vncias 1500. Syrum verò talentũ octauam tantummodo partem, nempe drachmas 1500. quæ faciunt vncias 187½. Adhuc non idem ſunt Syria & Iudæa: quia *caput Syriæ Damaſcus.* Quapropter quod Cleopatra de Syra metreta cõfirmat, minimè fidem adſtruit, vt illa credatur eſſe Hebraici bati menſura: niſi probetur menſuram illam cõuenire cum iis quæ de Hebraico bato tradunt grauiores auctores, qui batum ipſum proprio nomine compellant, déque eius capacitate agunt.

D. Si autem Staniſlaus & Villalpandus reſpondeant, ipſorum fundamentum eſſe quòd ex Scriptura conſtet ter mille batos idem eſſe quod bis C mille metretas Græcas; & quod ex Fannio liqueat metretam Græcã continere vncias 1440. Ad hæc dico, euidens eſſe (vt probaui propoſit. 13.) illos bis mille batos nõ eſſe ex maioribus, ſed decimas maiorum batorum partes: aut paulò pluſquàm decimas. Ex quo infertur metretæ nomẽ non poſſe pro Græca amphora vſurpari, cùm Mari æneo tribuuntur tria millia metretarum. Nec eſt cur hoc nouum aut inſolitum appareat. Conſtat enim metretæ nomen dupliciter accipi ſolere. 1. pro Græca amphora (quæ fuit varia, vt ſuprà notauimus) 2. quatenus ſignificat idẽ quod hoc nomẽ menſura, & ſic menſuræ cuilibet accõmodatur. Quamobrẽ eo ſolũ niti, quòd quidã bis mille bati conueniant D cum 2. amphorarum millibus, quæ ſint ex Atticis Fannij amphoris, & huiuſmodi perſuaſione ductos velle Cleopatræ locum corrigere; & in huiuſmodi Maris ænei menſurâ, magnitudinẽ Hebraici cubiti fundare, hæc (inquam) omnia ex fallaci perſuaſione ſunt orta. Euidens namque eſt, ter mille Maris ænei metretas non eſſe Græcas amphoras, ſed paruas menſuras, quæ ſe habent cum maioris bati menſurâ, ſicut 5. cum 72. vt probatum eſt propoſitione 13.

E. Ex dictis deducitur, vt maiori bato vnciæ 2160. concedantur, non eſſe ad rem quod Staniſlaus & Villalpandus aſſerunt, nimirum batũ maiorem ſe habere cum minori, ſicut 3. cum 2. & Ioſephum l. 8. Antiquit. c. 2. dum agit de rebus à Salumone ad Regem Tyri miſſis, E dicere in ſingulis batis contineri ſextarios 72. quod ipſi putant intelligi debere de 2. bato (qui habeat ſe cum primo, vt 2. cum 3.) Ioſephúmque agere de Rom. ſextariis, ex quibus 72. capiunt vncias 1440. ac proinde ſicut 2. ad 3. ita 1440. ad 2160. hæc ille. Quæ tamen omnia falſo nituntur fundamento. Exiſtimant enim duo millia batorum Maris ænei eſſe ex maioribus, & metretarum tria millia eſſe ex batis ſecundis. Vtrunque tamen falsò, vt ſuprà oſtendimus. Quamobrem minimè probabile eſt, Ioſephũ de batis ſecundis agere, ſed de primis. Neque eſt aliquod fundamentum vt credamus, Ioſephũ loqui de Rom. ſextariis, ſed de Hebraicis. Siquidem compertum eſt, ſextarij nomen cunctis ferè nationibus fuiſſe commune; non tamen menſura erat Romanæ æqualis (vt docet Galenus lib. de Simplicibus) ſed in aliis prouinciis ſiue regionibus cõtinebat 15. vncias, in aliis plures, & in aliis pauciores. Iam verò quot vncias Romanas capiat Hebraicus ſextarius, quamuis ibi Ioſephus non exprimat, alij tamen auctores non minùs graues diſertè exponunt, & Ioſephus etiam ipſe alibi lucem nobis præferet, vt infrà conſtabit.

F. Sed faciamus gradum ad aliam ſententiam, quæ videtur eſſe Ioſephi lib. 15. Antiquit. c. 12. Licèt enim ibi non loquatur explicatè de bato, agit tamen de coro, & conſtat batum eſſe decimã cori partem. Ait ergo inibi Ioſephus vnum corum ex 10. medimnis Atticis componi, ex quo videtur colligi Hebraicum batum Attico medimno eſſe æqualem. Certum eſt autem medimnum Atticum duplicis amphoræ Romanæ eſſe capacem. Vnde iuxta hanc Ioſephi mentem, batus capiet aquæ vncias 1920. Suprà tamen vidimus, aut hunc Ioſephi locum eſſe corruptum, aut ipſius Ioſephi tempeſtate receptum fuiſſe vt cori nomen duobus coris antiquis tribueretur. Nam vt poſteà planum fiet, indubitatum eſt, Scripturæ corum quinque tantùm medimnos Atticos continere. Quam ad rem præſtò etiam nobis erit ipſius Ioſephi teſtimoniũ.

Batum eſſe æqualem amphoræ Romanæ.

G. Denique, vt meam ſententiam exponam, Batus & Ephi inter ſe ſunt omnino æqualia, & vtrũuis eorum eiuſdem capacitatis cum amphora Romana, quæ præciſè capiebat aquæ vncias 960. Hanc ſententiã tenet noſter Mariana lib. de ponderibus & menſuris c. 16. Atque eadẽ eſt expreſſa Epiphanij & Hieron. mens. Epiphanius enim affirmat corũ eſſe idẽ quod triginta modios Rom. & tam nomen quàm menſuram modij Romanos fuiſſe ab Hebræis mutuatos. Quare exactè capit ephi (& ſimiliter batus) tres modios Romanos. Conſtat autem modium capere aquæ vncias 320. atque adeò tres modij capiunt vncias 960. quæ eſt capacitas amphoræ Romanæ. Idem expreſsè docet Hieron. Ezechielis 45. in commentario. Porrò nec Hieronymus, nec Epiphanius maioris alterius bati vnquam meminêre. Nec veriſimile eſt, ipſorum tempore, capacitatem bati fuiſſe obliuione obrutam.

H. Secundò, cum hac Epiphanij, & Hieronymi ſententia concordat traditio Miſnaioth (quam refert Arias Montanus) tribuit enim bato capacitatem ouorum 432. ouorum (inquam) ex gallina. Et Mariana quidem refert, ſe periculum feciſſe ouis gallinaceis, deprehendiſſeque nouem ouis contineri aquæ vncias iuſtas 20. Ac per regulam trium, ſi nouem oua capiunt 20. oua 432. capient vncias aquæ 960. Aduerto tamen ad eiuſmodi experimentum debere eligi oua ex grandioribus, quæ gallinæ pariunt. & fortaſſe vulgaria Palæſtinæ oua erant æqualis magnitudinis cum maiuſculis noſtræ regionis.

I. Tertiò huic noſtræ ſententiæ adſtipulatur quoque Ioſephus 8. Antiquit. c. 2. Ait enim batum capere ſextarios 72. neque dubium quin de Hebraicis loquatur ſextariis (vt ſuprà dicebamus) qui Hebraicè appellantur *logines*: & Miſnaioth (vt refert Arias) expreſsè etiam bato tribuit logines 72. & eorum ſingulis capacitatem ſex ouorum. Si autem oua nouem ad ſummum continent aquæ vncias 20. ſex oua præciſè capient vncias 13⅓. vt rectè colligit Mariana. Atqui numerus 13⅓. bis &

ſeptua

ſeptuagies repetitus complet vncias 960. Certè A huiuſmodi log menſura non eſt valdè diuerſa à communi Græciæ ſextario, qui erat vnciarum quindecim, vt ſuprà oſtenſum eſt.

L. Quartò hæc eadem ſententia expreſſa eſt in Vulgata bibliorum verſione. Nam Ezechielis 45. 11. legimus ephi & batum eſſe æqualia; Vulgatus autem Ruth 2. 17. dilucidè affirmat, quæ menſura ſit ephi: ſic enim ait, *ephi menſuram, id eſt, tres modios.* vbi nomen modij neceſſe eſt accipi, vt Latini accipiunt pro ſexta medimni parte. ſiquidem vt declaretur quænam ſit ephi menſura, adduntur illa verba, *id eſt, tres modios.* B Iam autem vidimus tres modios vni amphoræ Rom. eſſe æquales. Præterea Iſaiæ 5. 10. legimus in Vulgata, *triginta modios*, vbi Hebraicè legitur *hhomer*, quod idem eſt atque corus. Et ſecundùm hanc rationem tam ephi quàm bato tres obtingunt modij. Atque ibidem etiam poſuit Vulgatus tres modios pro Hebræo nomine epha.

M. Quintò, ad hanc eandem ſententiam ſe conformant 70. interpretes Iſaiæ 5. 10. Nam pro hhomer (id eſt, pro coro) vertunt illi *artabas ſex.* Atqui vidimus ſuprà ex libello Cleopatræ, & ex Galeno, artabam Ægyptiam modiis 5. Romanis C fuiſſe æqualem. Ibidem etiam pro epha 70. interpretes legunt menſuras 6. id eſt, 6. hines. Nam batus in ſex hines diuiditur, & quamuis hin ſit menſura liquidorum, alia tamen erat menſura aridorum eiuſdem capacitatis. Atque ea menſura celemino Hiſpano eſt æqualis, quæ ſexta eſt ſemifanecæ pars.

N. Sextò ab hac ſententia non diſcrepat ea menſura quam Ioſephus lib. 3. cap 12. & Hieron. Ezech. 4. præſcribunt Hebraico Hin. Aſſerunt quippe ei reſpondere duos χόας Atticos. Chus verò Atticus capit 90. aquæ vncias, vt ſuprà vidimus. D Tametſi autem hin, quæ eſt ſexta bati pars, tantùm capiat aquæ vncias 160. (quæ ſexta pars eſt vnciarum 960.) differentia tamen inter 160 & 180. non eſt admodum magna: & propter vicinitatem accommodarunt ſe veteres ad nomen duplicis chus: quia chus Atticus eſt duodecima Græcæ amphoræ pars, hin verò eſt Hebraicæ amphoræ (id eſt, bati) non duodecima, ſed ſexta. Diſcrimen autem inter Græcam amphoram communem & inter Hebraicam eſt ſatis paruum. Atque ita hin ferè duobus chois reſpondet.

O. Nec verò officit huic ſententiæ quòd 70. interpretes E hin appellant chus. Nam nomen chus ad capaciores menſuras applicatur, vt maiori bato, quemadmodum diximus propoſit. 13. littera I. & ſimiliter applicatur ſextario magno quod eſt proprium Hebraici hin nomen, quia eſt ſexta bati pars. Quare interdum pro hin vertit Hieronymus ſextarium. Hin verò maius Epiphanij, fortaſſe eſt ſuæ patriæ, id eſt, Samariæ menſura. Cùm autem hin ſancto nouem tribuit ſextarios, fortaſſis agit de ſextariis 18. ferè vnciarum, de quibus & agitur in libello qui Galeno adſcribitur.

P. Tandem optima huius ſententiæ confirmatio F eſt, quòd per eam concilientur 70. interpretes, Vulgatus, Epiphanius, Hieronymus, Ioſephus & Miſnaioth. Nec enim credibile erat eos omnes inter ſe eſſe contrarios: quemadmodum & in ſicli pondere infrà conſtabit, Septuaginta, Ioſephum, Philonem, & ſanctum Hieronymum inter ſe conſentire.

PROPOSITIO XV.

Bis mille bati Maris ænei continent ſinguli centum aquæ vncias: ter mille bati (ſiue metretæ) Maris ænei capiunt etiam ſinguli vncias 66⅔.

PROBATIO.

A. CVm hactenus fuerit grauiſſimorum auctorum teſtimonio ſtabilitum, maiorem batū fuiſſe æqualem Rom. amphoræ, capienti aquæ vncias 960. nec non maiorem batum ſe habere cum ea menſura quæ Mari æneo duo batorum millia tribuit veluti 48. cum 5. ex his euidenter ſequitur ſingulos ex duobus batorum millibus Maris ænei capere centum vncias. Nam ſicut 48. ad 5. ita 960. ad 100. Pari etiam ratione, cùm ſtatuerimus ter mille batos (quos noſter interpres metretas nuncupauit) ſe habere cum batis maioribus ſicut 5. cum 72. inde deducitur eorum ſingulis ineſſe aquæ vncias 66⅔. Nam ſicut 72. ad 5. ita 960. ad 66⅔.

Metreta & batus variè accipiuntur.

B. Nec verò eſt cur aliquis tanquam nouum & peregrinum reiiciat, quòd nomen bati menſuris adeò paruis tribuatur. Siquidem conſtat, aliquando 70. pro bato ſubſtituiſſe chœnicem, & aliquando cotylam. (Vide Apocal. c. 6. notat. 7. de verâ menſurâ chœnicis) quod argumento eſt, Hebraicè in bati nomine contingere quod Græcè in nomine metretæ, quod interdum accipitur pro amphora Græca, & interdum in generali mēſuræ ſignificatione, qua ratione accommodatur cuilibet peculiari menſuræ. Cuius ratio eſt quòd nomen *bath* in Hebræo eandem habet fortaſſe vim, quam Græcè metreta & Latinè menſura. Ex dictis autem conſtat nihil eſſe quod Mariana, aut Villalpandus irrideant quòd nomen bati communicetur decimæ parti maioris bati. Certè bis mille bati Maris ænei paululum maiores erant quàm decimæ maiorum batorum: & ter mille bati paulò maiores quàm quinta decima bati maioris pars.

Maris ænei capacitas nõ eſt tanta ac nonnulli putant.

C. Porrò infrà videbimus duo batorum millia Maris ænei fuiſſe ſextarios eius cylindri, cuius altitudo & latitudo eſſet vnius cubiti maioris Hebraici: aut duodecimas partes eius cylindri qui ad eandem formam ex cubito maiori fieret. Tria autem millia batorum Maris ænei, erant veluti ſextarij ſphæræ cubiti minoris. Quod verò ſacer ſcriptor libri Paralipomenon menſuram vſurpauerit diuerſam ab ea quæ poſita fuit, atque adeò vſitata in batis hemiſphærij, quando liber tertius Reg. fuit ſcriptus; forſan id accidit, quia illa alia menſura communior iam erat ſeu magis vſitata quando liber ille Paralipomenon ſcriptus fuit.

D. Ex his quæ diximus infertur, Mare æneum iuxta noſtram computandi rationem tantùm capere vncias aquæ 200 U. quæ complent Romanas amphoras 208⅓ ex noſtris verò cantaris pluſquàm 390. Quòd ſi quiſpiam dicat ſibi eiuſmodi quantitatem ad Maris nomen exiguam valdè videri: reſpondeo, Hebraicum Maris nomen ſeſe extendere ad quamlibet plurimæ aquæ congeriem: veluti ad ingentem paludem; deinde per analogiam facilè cernitur, ad vnicum vas magnam ſatis aquarum capedinem eſſe, quæ cantaras 390. contineat. Præſertim quia hemiſphærij forma illud aſpectui grandius & capacius reddebat, eo quod valdè patulum eſſet. Pro cuius confirmatione adducito, hoc vas duodecim bobus æneis fulciri, qui licèt ærei eſſent, nihilominùs non adeò diſſentanea debebat eſſe proportio, vt ſingulis bobus mille aquæ cantaræ reſpooderent. Et in mea quidem computatione cuilibet boui reſpondeot pluſquàm 32. cantaræ, præter ipſius vaſis ænei pondus qood grauiſſimum erat. Notum verò eſt architectis, optimam ſymmetriam & proportionem exigere, vt in vaſis & ædificiis non ſolùm firmitas inſit, verùm etiam vt aſpectui appareat, fundamentum quo tanta moles ſolidatur, minimè eſſe debile & infirmom.

E. Villalpandus noſter (vt ſuprà notauimus) voluit in Mari æneo contineri Romanas amphoras 4Ʋ500. quibus per additamentum vncias aquæ adiecit plures quàm 205Ʋ000. qua ratione ſingulis bobus obtingunt amphoræ Rom. 392. & eò ampliùs, & ſola adiectio quam ille per incuriam addidit capacitati quam propoſuerat ſibi, maior eſt capacitate illâ quam ipſe toti Mari æneo tribuo.

PROPOSITIO XVI.

Cubitus quo ſacra Scriptura metitur Mare æneum & Luteres, eſt diameter ſphæræ vnciarum aquæ 400. ex quo infertur ea vaſa in Scriptura non menſurari maiori cubito Hebraico, ſed minori.

EXPLICATIO
ATQVE PROBATIO.

PROPOSITIONE 13. demonſtratum eſt, 64. cylindros vnius cubiti, eſſe capaces 40. batorũ ex maioribus. Hoc ſuppoſito neceſſarium eſt, cylindrum vnius cubiti capere omnino ⅝. vnius bati. Nam 40. ſunt ⅝. reſpectu numeri 64. Quare cùm propoſitione 14. probatum ſit in maiori bato contineri aquæ vncias 960. hinc ſequitur euidenter, cylindrum vnius cubiti capacem eſſe vnciarum aquæ 600. qoia ſicut 5. ad 8. ita 600. ad 960. Quinta ergo pars numeri 600. (quod idem eſt atque quinta pars cylindri vnius cubiti) eſt octaua pars bati: ac proinde Romanæ amphoræ, cuius octaua pars eſt congius, capiens aquæ vncias 120. & hæc eſt pars quinta numeri 600.

B. Vbi autem ſtatuamus, cylindrum vnius cubiti capere aquæ vncias 600. hinc per Archimedis demonſtrationem patet, ſphæram vnius cubiti capere iuſtè vncias 400. atque adeò Hebraicum cubitum (quo Mare æneum & Luteres menſurantur) eſſe diametrum ſphæræ capientis vncias aquæ 400. Porrò eadem menſura eſt tertia pars Hiſpanicæ vlnæ ſeu virgæ menſoriæ, vt vidimus propoſit. 6. Nec mirum eſt eam menſuram quam Architecti pedem appellant, vocari in S. Scriptura cubitum. Nam (vt probatum eſt propoſit. 9.) cubitus in Scriptura non capitur pro 4. ſtaturæ parte, ſed pro ſexta,

Duæ cubiti menſuræ in populo Iſrael

C. Ceterùm aduertendum eſt, duas fuiſſe in Iſraelitico populo cubiti menſuras, minoris aliam, aliam maioris. Et quamuis templi ædificium dimetiatur Scriptura maiori cubito (vt conſtat Ezechielis 48. 13. & 2. Paralipom. 3.3.) veruntamen Mare æneum & Luteres, certum, meo iudicio, eſt, ab Scriptura per minorem cubitum menſurari. Nam cubitus quo menſurantur Mare æneum & Luteres, eſt diameter ſphæræ vnciarum aquæ 400, A quod idem eſt atque Hiſpanicæ virgæ menſoriæ pars tertia: quam conſtat eſſe partem ſextam ſtaturæ Hiſpanicæ, eius videlicet ſtaturæ quæ planè mediocris eſt. Quapropter cùm maior cubitus excedat communem cubiti menſuram non nihil ampliùs 4. parte; neceſſe eſt, maiorem Scripturæ cubitum (qui eſt 6. pars ſtaturæ antiquæ) eſſe multo maiorem Hiſpanici pedis magnitudine. Vnde infertur tam Luteres quàm Mare æneum non menſurari in Scriptura per maiorem cubitum, ſed per minorem. Atque adeò falſò Villalpandum exiſti- B maſſe, Maris ænei cubitos eſſe eiuſdem menſuræ cum iis quibus ædificium templi menſuratur.

D. Obiiciat tamen aliquis, nouitatem & inſolentiam maximè redolere quod dicimus: Mare (ſcilicet) æneum & Luteres non menſurari eadem cubitorum menſura, qua templi ædificium Scriptura dimetitur, ſed alio minori cubito. Reſpondeo, id nouum & peregrinum videri illis qui Mathematica diſciplina imbuti non ſint, nec computationis rationem inierint. Verùm ſi euidens eſt ratio ac computatio quam ſuprà expoſui, nihil eſt cur paradoxum mihi eſſe obiiciatur. Si autem in C eo ſolùm hæreat aliquis, quòd durum videatur, nomen cubiti ambiguè in Scriptura accipi, dum tam ædificium quàm Mare æneum & Luteres cubitus metitur: Reſpondeo, ſimilem amphibologiam maiori adhuc inæqualitate neceſſariò in bati nomine eſſe admittendam. Nam (vt ſuprà oſtendimus) certum eſt batos Maris ænei eſſe paulò plus quàm decimas eorum batorum quibus conſtant Luteres. Atqui ſacer ſcriptor (vt ibi notauimus) dictionem obſcurare minimè voluit, ſed nobis proponere batorum diſcrimen, & iis loqui verbis, quibus in vulgari illius diſcriminis loquutione homines frequenter vtebantur. Dico igitur D ſimiliter ſacrum ſcriptorem in cubito minimè voluiſſe obſcurè loqui, ſed ea phraſi fuiſſe vſum quæ vulgò in cubitorum ratione vſurpabatur. Etenim in ædificiis nomen cubiti ſumebatur pro cubito antiquo: in aliis verò rebus, vt in liquidorum menſuris, cubiti nomen ad minoris ſignificationem reſtringebatur. Id quod ipſe non ex meo cerebro fingo; ſed elicio ex illa ipſa capacitate quã S. Scriptura tribuit Luteribus & Mari æneo.

E. Præter hæc, meo quidem iudicio, ſacer ſcriptor ſatis innuit hanc vtriuſque cubiti differentiam. Nam in Mari æneo & in Luteribus expreſſit numerum cubitorum quibus ipſorum Luterum & Maris tum altitudo, tum latitudo conſtabat: nec E verò dixit ſe de maioribus cubitis loqui. In ædificio autem neutiquam contentus nomen cubitorum appoſuiſſe, addidit ſe de primæ menſuræ cubitis agere, atque adeò dimetiri calamo ſex cubitorum maiorum, quorum ſinguli minoribus ſunt vno palmo longiores. Hoc igitur qood textus in ædificio exprimit, abſque fundamento extenditur ad Maris ænei & Luterum mẽſuram. Etenim ideo in ædificio explicatè apponitur, quia inibi diuerſa erat cubiti menſura. Legantur (obſecro) quæ di- F ximus propoſitione 12. circa diuerſam batorum menſuram Maris ænei atque Luterum. Omnia enim illa exempla hîc poſſunt vſui eſſe. Atque in menſurarum loquutione poſſunt alia ſexcenta exempla à communi conſuetudine petita adduci, quæ omnem prorſus difficultatem expediant.

F. Ceterùm ſatis erat certa ratio qua conſtat cylindros ſexaginta quatuor vnius cubiti, capere præciſè 40. batos ex maioribus, vt inde inferamus, cubitos illos ex maioribus eſſe non poſſe. Cuilibet enim cylindro obtingunt quinque octauæ partes vnius bati. Cùm autem batus ſit amphora Hebraica, poſcebat apta ratio, vt quemadmodum Romanus pes aptam habet cum Rom. amphora conuenientiam, ita ſimiliter Hebraicæ amphoræ cubitus reſponderet antiquus in communi lebetis figura quæ vſui eſt accommodata ad liquidorum menſuras, & inter Hebræos vſitata erat. Nec veriſimile eſt, ſecundùm primam inſtitutionem decretum fuiſſe vt cubitus primæ menſuræ non reſponderet integro bato, ſed quinque octauis illius.

G. Notandum ergo eſt, maiorem cubitum (vt vidimus propoſit. 10.) fuiſſe antiquum. Porrò minoris cubiti menſuram fuiſſe inuentam, vt ſolida ex ipſo eſſent ſubdupla reſpectu ſolidorum cubiti maioris. Quamobrem cùm cylindrus (cuius altitudo & latitudo ſint vnius cubiti ex minoribus) contineat aquæ vncias ſexcentas, cylindrus vnius cubiti maioris continebit vncias 1200. Si autem huiuſmodi cylindro quinta altitudinis pars detrahatur, remanet congrua lebetis figura: nam lebetes commodiores ſunt, qui paulò minùs ſunt profundi quàm lati. Hæc igitur videtur fuiſſe 1. inſtitutio: videlicet vt bati Hebraici menſura eſſet cylindrus, cuius latitudo conſtaret integro cubito Hebraico antiquo, altitudo verò cubito non integro, ſed dempta quinta illius parte. Sic enim capit omnino vncias aquæ 960. Nam ſi ex 1200. ſubtrahimus quintam partem, remanent 960.

Veruntamen quamuis prima bati inſtitutio ad cubiti antiqui normam facta fuerit, nihilominùs cùm ad communem menſurarum vſum in liquidis, & ad plures alias res, minor poſteà cubitus in vulgarem conſuetudinem paulatim irrepſerit, hinc fuit cubiti nomen in liquidorum menſuris pro minori cubito vſurpari, quamuis in ædificiis maioris cubiti vſus perſtiterit; & fortaſſe manſit etiam in ſtadiis, milliaribus ac leucis. Sed de hoc aliàs.

COROLLARIVM I.

PROPOSITIO XVI.

Hebraicus cubitus minor erat eadem menſura cum parte tertia Hiſpanæ vlnæ ſeu virgæ menſoriæ, quæ longa eſt digitos Romanos $14\frac{15}{17}$. *& maior cubitus Hebraicus patebat in longitudinem Romanis digitis* $18\frac{3}{4}$. *& inter hæc duo extrema medij interiacent tum Romanus pes conſtans digitis Romanis* 16. *tum pes Græcus continens digitos Romanos* $16\frac{2}{3}$.

EXPLICATIO.

Hebraicus cubitus minor eſt eadē menſura cū pede Hiſpano.

CVM probatum ſit hactenus, Hebraicum cubitum minorem eſſe diametrum ſphæræ vncias 400. capientis, & maiorem cubitum eſſe diametrum ſphæræ habentis vncias 800. eo ipſo probatum remanet, minorem cubitum eiuſdem eſſe magnitudinis cum noſtra tertia Hiſpanæ virgæ parte: & cubitum maiorem conſtare digitis Romanis $18\frac{3}{4}$. Ita enim opus eſt vt minor cubitus ſit ſphæræ capientis aquæ vncias quadringentas, & maior itera ſphæræ capientis octingentas, vt oſtēſum eſt prop. 6. Cùm autem Hebraica vox *amah* quæ reſpondet cubito, non ſignificet 4. ſtaturæ partem, ſed ſextam (vt ſtabilitum eſt propoſit. 9.) mirificè cohæret, minorem cubitum eſſe 6. Hiſpanicæ ſtaturæ partem, & à cubito maiori Hebraico non ſuperari Græcum pedem, niſi duobus tātùm digitis Romanis. Namque ſi certum eſt, Hebræis duplicem in menſurarum vſu fuiſſe ſtaturam, vtramque inter ſe adeò diuerſam, vt maior quarta parte minorem excederet: facilè hinc apparet, vt nec maior cubitus, nec minor (ſumpti vterque pro ſextis ſtaturarum partibus) valde diſcrepent à menſura quæ reperitur in hominibus in illo brachij eſſe quod cubitus appellatur, ad hoc (inquā) congruens eſſe, vt intelligamus inter hoſce duos cubitos Hebraicos, interiectos eſſe Romanum pedem & Græcum: ita vt maior cubitus Hebraicus fuerit Græco pede longior, ac minor cubitus Hebraicus fuerit Romano pede breuior. Nam Romanus pes & Græcus reſpectu frequentioris ſtaturæ humanæ, nec curti ſunt, nec admodum longi. Atque ita veriſimile eſt, eos eſſe interiectos inter cubitum maiorem & minorem Hebraicos. Cùm verò pes Græcus ſit maior Romano, & Hebraicus cubitus maior veriſimiliter exiſtimetur fuiſſe ſexta pars ſtaturæ Adami, aut Noëi, & primorum illorum hominum (qui grandiores nobis fuerunt) quid veriſimilius, quàm id quod nobis prædicta computatio & ratiocinatio perſuadet? iuxta quam Hebraicus cubitus maior Græcum pedem excedit eâdem ferè quantitate, quâ pes Græcus ſuperat Hiſpanum; qui Hebraico cubito minori æqualis eſt. Etenim cubitus maior Hebraicus ſuperat Græcum pedem digitis duobus Romanis: & tantundem fermè Græcus pes Hiſpanum excedit.

B. Deinde Hebraicus cubitus minor (quod veriſimile valde eſſe, quiſque per ſe facilè cernet) erat ſexta pars communis Iſraëlitarum menſuræ. Ex Scriptura autem liquet Iſraëlitas procera corporis ſtatura non fuiſſe: ſiquidem cum Philiſtæis comparati ſe ipſi locuſtas compellarunt, Numerorum 13. 34. Quid ergo congruentius quàm paruo cubito Hebraico (id eſt, ſextæ vulgaris Iſraëlitarum ſtaturæ parti) eandem tribuere menſuram quam habet pes Hiſpanus? ſextam videlicet Hiſpanicæ ſtaturæ communis partem, quæ nec breuior eſt, nec longior.

C. Prætereà, Hiſpani pedis menſuram conſtat eſſe menſuram antiquiſſimam qua vtebantur Hiſpani. Etenim antiquorum Romanorum tempore eadem erat Hiſpanis in vſu menſura quæ nunc eſt, vt eruditi obſeruarunt, atque probarunt auctores ex Romanorum ædificiorum reliquiis, quæ etiam nunc in Hiſpania viſuntur. Vnde conſtat Hiſpanici pedis menſuram eſſe in Hiſpania antiquiorem quàm Romanorum in eadem imperium. Siquidem iſta ipſa menſura erat ea quâ tunc Hiſpani vtebantur, nec à Romanis huc allata, cùm ab eorum menſura diuerſa ſit. Magna igitur eſt proculdubio Hiſpanici pedis antiquitas. & verò ſiue eius mēſura ſit in Hiſpaniam à Carthaginienſibus inducta, ſiue ab Hebræis, qui apud Hiſpanos mercaturam exercuerunt, ſiue ab aliquo ex Noëi nepotibus; huius certè pedis vetuſtas & conſtans vſus qui ipſum in Hiſpania ſemper retinuit (vt & antiquam vnciam) argumento eſt, ipſius originem à vetere cubito Hebraico duci, & nihil conuenientius quàm vt ſit ſubduplus ad illum in potentia ſolida. Id quod ita eſſe oportebat (iuxta ea quæ ſuperiùs probata ſunt) vt Hebraicus cubitus minor & pes Hiſpanicus ſint eiuſdem omnino menſuræ.

D. Adhæc ſi Hebraico cubito maiori Romanos digitos $18\frac{3}{4}$. tribuamus (vt reapſe tribuimus) conſtabit

Hebraicus cubitus maior eſt ſatis magnus.

ſtabit antiqua ſtatura Romanis pedibus ſeptem: quæ procera ſatis corporis magnitudo eſt, ac ferè gigantæa: & Hiſpanos pedes habebit in longitudinem ſeptem & ſemis, ac proinde Hiſpanam ſtaturam ſemiulna Hiſpanica ſuperabit. Et mihi quidem credibile ſatis ſit, ſex cubitos maiores Hebraicos fuiſſe Adami, vel Noëi ſtaturam. Nam 2. Paralip.3.3. cubitus maior vocatur primæ menſuræ cubitus; & calamus cubitorum ſex maiorum nominatur in Apocalypſi *menſura hominis*, quod idem eſſe poteſt ac menſura Adami. & primos illos homines certum eſt magna corporis proceritate fuiſſe, quandoquidem ſtatura primæ menſuræ excedit ſtaturam poſteriorem ſeſquicubito.

E. At enim (dicet quiſpiam) non rectè conſideratur primorum hominum ſtatura communis fuiſſe tanto maior illa qua hodie homines conſtant: hinc enim ſequeretur humanam ſtaturam perpetua diminutione ac detrimento aſſiduo ad minorem & minorem quantitatem ſemper tendere: ex quo illud conſectarium; nimirum ſi mundus per alia quatuor aut quinque annorum millia duraret, hominum tandem ſtaturam pumilionum fore, quod neutiquam dicendum eſt. Maior ergo cubitus Hebraicus non erat ea quam diximus menſura, aut ſaltem non erat ſexta pars ſtaturæ Adami, aut priorum hominum. Reſpondetur, eandem auctoritatem qua permoti credimus, ante diluuium homines tot ſæcula vixiſſe, eandem nobis nunc adeſſe, vt pro certo habeamus antiquę ſtaturæ menſuram fuiſſe in quarta parte ſuperiorem poſteriori menſuræ, vt ſuprà expendimus. Quod verò opponitur, quòd ſcilicet, ſi mundus multa alia duraret ſæcula, homines perexigui forent, ad hoc (inquam) præter aliorum ſolutiones, notum eſt Mathematicis, ſi diminutio ac decrementum per partes (quod aiunt) proportionales fiat, eſſe quidem diminutionem initio notabilem valdè, poſteà tamen per particulas adeò exiguas fieri, vt vix aut ne vix quidem percipi ſenſu poſſit, quantumuis aliquot annorum millia deinceps decurrantur. Quod ſi ex peculiari aliquo tempore faciendus erat deſcenſus ſiue immunitio per partes proportionales ab ſtatura ſumma ad infimam, infimáque contineret (v.g.) Hiſpanicæ aut Gallicæ ſtaturæ menſuram, ſumma autem magnitudo conſtitiſſet quondam octo pedibus Romanis: tunc ſanè per proportionales partes poſſet ex pedibus ſex Romanis ad ſex pedes Hiſpanos ita paulatim fieri contractio ac decrementum, vt nunquam talis diminutio prædictos ſex pedes poſſet versùs minimam quantitatem tranſilire. Quod Mathematicæ diſciplinæ vel mediocriter ſtudito euidens eſt. Si verò non probatur, vt re vera minimè probatur, eiuſmodi diminutionem in proportionalibus partibus fieri non poſſe, argumentum hoc nullius roboris aut momenti eſt.

Ex cubiti diminutione non ſequi futuros aliquando homines pumiliones.

COROLLARIVM I.

PROPOSITIONIS XVI.

Confutatio nimiæ longitudinis quam aliqui tribuunt cubito maiori Hebraico.

PRÆCIPVA impugnatio menſuræ quam Villalpandus cubito ſacro præſcribit, petenda eſt ex certitudine earum propoſitionum quas hactenus probauimus. Villalpandus enim dat A cubito ſacro Romanos palmos ferè $10\frac{1}{2}$. Si autem certum eſt cubitum Hebraicum non eſſe quartam antiquæ ſtaturæ partem, ſed ſextam; ſex cubiti in Villalpandi menſura efficiunt fermè Romanos palmos 63. id eſt pedes Rom. ferè 16. quæ eſt humanæ ſtaturæ magnitudo longè ſuperans omnem credibilitatem. Prætereà ſi Luteres erant cylindri quatuor cubitos lati & totidem alti, & cubitus vnuſquiſque conſtaret Romanis digitis penè 42. ſinguli Luteres caperent ferè mille amphoras Romanas, quod eſſet ſingulis batis tribuere Romanas amphoras 25. id quod maius multo eſt quàm B credi poſſit. Si autem Luteres minori cubito menſurentur, adhuc batus vnus capacitatem duodecim amphorarum Romanarum ſuperaret.

Argumenta contra nimiam cubiti longitudinẽ.

B. Enimverò ad maiorem noſtræ menſuræ confirmationem libuit nonnulla alia argumenta hîc ſubiicere, ex quibus conuincatur, cubiti Hebraici menſuram à noſtro Villalpando aſſignatam longiorem eſſe quàm ratio permittit. Et in primis lectus ferreus Og regis Baſan ſecundùm Villalpandi dimenſionem haberet Romanos pedes 32. habebat enim in longitudinem nouem cubitos (Deuteron. 3.11.) In noſtra verò ſententia ii ſunt C pedes Romani $10\frac{1}{2}$. ex Hiſpanica autem menſurâ ferè $11\frac{3}{4}$.

C. Secundò, ſi templi Salomonici contignatio craſſitudinis erat decem cubitorum, vt Villalpandus deſcribit, hi decem cubiti in ipſius dimenſione continent pedes Hiſpanicos 28. Atque hanc totam craſſitudinem conſiderat Villalpandus ex ſolida materia, abſque vllo interiecto vacuo, quod magnam diſpendij partem atque ponderis eleuaret, & multis aliis rebus vſui eſſe poſſet.

D. Tertiò, ſi Hebraici cubiti adeò ingentes D conſiderantur, ſummæ aliquot præ ſua magnitudine incredibiles omnino euadent. huiuſmodi ſunt templi Hebraici fores 55. cubitos altæ, ex Ioſepho 6. de bello cap. 6. Quæ iuxta Villalpandi menſuram continerent Hiſpanicos pedes plus 150. cùm tamen totæ eſſent ex auro. forent etiam fide & opinione omnino maiores portæ illæ quas paulo inferiùs deſcribit Ioſephus 40. cubitorum in altitudinem, quæ ex Hiſpanicis pedibus pluſquam centum explerent. Iam lapides fundamentorum ait Ioſephus eodem capite habuiſſe in lõgitudinem 40. cubitos, vel etiam 45. qui ex noſtris E pedibus eſſent pluſquàm 120. Item exedrarum columnas affirmat ibidem Ioſephus fuiſſe craſſitudine 12. cubitorum, qui pedes Hiſpanos adæquarent tres & triginta.

E. Quartò, contendit Villalpandus 400. cubitos maiores Hebraicos vocari à Ioſepho ſtadium, quia Græci ſtadium vocant Græcos cubitos quadringentos. Aduerte igitur ex 400. cubitis maioribus Hebraicis in ſua opinione confici pluſquàm mille pedes Græcos. Si ergo ita res habet, quinam credibile eſt à Ioſepho Græcè ſcribente appellari ſtadiũ interuallum quod plus mille pedibus Græcis conſtabat? Si Romani vt cum Græcis F conſentirent, ſtadium nuncupabant pedes Romanos 625. (vt Plinius confirmat) quia ſcilicet hi pedes Romani eandem reddunt longitudinem quam pedes Græci ſexcenti: quis eam ſibi poſſit mentem inducere, vt cùm Ioſephus Græcè conſcribat hiſtoriam, cumque ipſe cupiat (vt in prologo teſtatur) à Græcis intelligi, ſtadium nihilominus appellet id interuallum quod amplius mille pedibus Græcis conſtat? An verò intendebat ipſe ſui templi atque vrbis amplitudinem celare Græcos, &

non potiùs amplificare, & miris præconiis extollere.

F. Deinde ſi (vt propoſitione nooa probatum eſt) Ioſephus ſtadio tribuit 600. Hebraicos cubitos, ac cubitus maior Hebraicus continet ferè 42. Romanos (vt contendit Villalpandus) illud certè Ioſephi ſtadium tria ferme Græcorum ſtadia exæquaret. Et quantumuis aſſeramus ſexcentos illos cubitos Ioſephi eſſe ex minoribus, ſi Villalpando habenda eſt fides, idem ſpatium complent quod 500. ex maioribus, qui in ipſius opinione æquales ſunt Græcis pedibus 1258. atque adeò pluſquàm duo Græcorum ſtadia. Singula enim conſtabant pedibus Græcis 1200. Quis ergo non videat probabile neutiquam eſſe, Ioſephum cùm Græcè ſcribat, ſtadij nomen ei tribuere interuallo quod à Græcis duo ſtadia appellaretur? Quaſi verò Ioſephi mens foret, Ieroſolymæ ac templi Hebraici magnitudinem, & exiſtimationem de ipſis conceptam imminuere. Dubium profectò non eſt, quin ſi quod fuit Ioſepho peculiare ſtudium ac propēſio, eo potiùs incubuerit vt res patrias exaggeraret. Lege prologum ipſius in libros de bello Iudaïco. Vbi manifeſtè prodit hanc amplificandi voluntatem: & ibi etiam ait, ſe illam hiſtoriam literarum monumentis mādare, quò Græci ac Romani veritatem aſſequi poſſent. Ad hoc ergo perſpicuum eſt non fuiſſe appellandum ab ipſo vnicum ſtadium quod à Græcis ac Romanis duo ſtadia & eo amplius appellaretur. Quamuis enim in antiquo vſu ſtadium eſſet mille pedum, vt notat Villalpandus; conſtat tamen Ioſephum de his antiquorum ſtadiis non loqui, vt fatetur etiam Villalpandus ipſe.

G. Quintò, quindecim altitudinis cubitos partitur Ioſephus in gradus ſcalarum vnde viginti, 6. de bello cap. 6. Ex quibus, ſi vera eſt Villalpandi menſura, ſingulis gradibus bini pedes Romani & eo ampliùs obtingunt in altitudinem. Quod quā ſit diſſonum & ab omni ſcalarum proportione abhorrens, nemo non viderit. Et quidem gradus ipſi non ſunt plures quàm 19. Nec altitudo minor eſt quindecim cubitis Hebraicis. *Nam* (vt ait Ioſephus) *licèt parietis templi altitudo fuerit 40 cubitorum, tamen gradibus celſitudo tegebatur, atque ita interior celſitudo 15 cubitorum erat: quoniam in altiori loco per gradus ædificata, non tota pars interior cernebatur.* Itaque gradus ipſi quindecim cubitos altitudinis occupabant. Gradus autem plures non ſunt quàm 19. Ex quibus alibi erant quatuordecim, & alibi quinque, vt videre eſt in Ioſepho, eodem capite.

H. Sextò, ſi præſtituamus, quod inficiari non poteſt Villalpandus, Ezechielem in deſcriptione terræ quam diuidit tribubus duodecim, ſeſe accommodare ad longitudinem & latitudinem terræ illius quam filij Iſraël quondam incoluēre: ſi hoc (inquam) ſupponamus, validiſſimè inde impugnatur mēſura illa quam Villalpandus calamo Ezechielis adſcribit. Etenim Iſraëlis tellus ac regio quam Ezechiel conſiderat, tota inter Iordanem fluuium & mare Mediterraneum interiacet. Liquet hoc ex ipſo textu cap. 47.18. *Plaga orientalis Iordanis diſterminans.* Hebraicè, *Inter Galaad & inter terram Iſrael Iordanis à termino ſuper mare orientale,* id eſt, ſuper mare mortuum. Hoc igitur ſuppoſito aduerte, in terræ illius latitudine (nempe à Iordane fluuio vſque ad mare Mediterraneum) contineri calamos 25 U. in latitudinem, & multum adhuc terræ ſuperaturū. Vide cap. 48.8. *A plaga orientali vſque ad plagam maris, viginti quinque millia latitudinis ſicut ſingula partes à plaga orientali vſque ad plagā*
A *maris,* & præter hos 25 U. calamos, ſupereſt adhuc multū terræ ab Oriente & Occidente. Nam 25 U. calamorum in latitudinem conſignantur primitiis (hoc eſt ſacerdotibus, Leuitis & ciuitati ſanctæ) quod autem reliquum eſt ex 25 U. calamorum in principis poſſeſſionem & hæreditatem adſcribitur. Atqui ſoli calami 25 U. ſecundùm Villalpandum (in vltimâ tabulâ tom. 3.) complent Romana milliaria fere 82. Nam calami quinquagies mille ſunt (in illâ tabulâ) Romani pedes 818 U 980. cuius numeri dimidiata pars eſt 409 U 490. qui faciunt Romana milliaria ferè 82. & quanuis ad principis poſſeſſionem reſidua ſint non ampliùs quàm milliaria 18. conſtabit latitudo terræ promiſſionis à Iordane vſque ad mare Mediterra-
B neum centum milliaribus Romanis. Id autem eſt manifeſtè falſum, vt planum fit ex iis quæ ſcribit Hieronymus epiſtola 129. Pudet dicere (ait) à Ioppe vſque ad Bethleem quadraginta ſex milliaria ſunt. Et notat Arias Montanus longitudinem terræ Iſraëliticæ fuiſſe triplo maiorem latitudine, longitudo autem erat milliarium 160. Vt Hieronymus & Arias obſeruarunt. Et quidem licèt longitudini demus 200. milliaria, nihilominus latitudini non remanebunt ſeptuaginta.

I. Longitudo inſuper quam Ezechiel vniuerſæ illi regioni à Meridie vſque ad Septentrionem tribuere videtur, continet calamos 145 U. Primitiis enim dat calamos 25 U. ac ſingulis deinde tri-
C bubus calamos 10 U. omnéſque duodecim tribus ſucceſſiuo ordine diſponit. Quare longitudo quā conſiderat Ezechiel, eſt calamorum 154 U. qui, ſi computatio Villalpandi vera eſſet, efficerent pluſquàm 464. milliaria. Hæc autem longitudo minimè congruit cum iis quæ ſanctus Hieronymus, Plinius & alij (qui de illius regionis longitudine agunt) literis prodidēre. Nullus enim pluſquàm 200. milliaria longitudini terræ illius præſcribit. Ex quo euidens eſt, longitudinem cubiti vnius aſſignari à Villalpando maiorem quàm fuerat aſſignanda, & eo amplius.

L. Sed dicat aliquis, in noſtra etiam menſurandi ratione calamos 145 U. maiorem eſſe longitu-
D dinem quàm par erat. hi enim reddunt milliaria Romana 217. Terra autem illa non erat adeò longa. Reſpondeo; quanuis ſi conſiderentur terræ Iſraëliticæ termini à Dan vſque ad Berſabee, non adeò longa eſſe atque extenta videatur; Ezechiel tamen iure potuit terminos vtrinque protendere. Suo autem loco videbimus rationem & computationem rectè congruere, & parum eſſe diſcriminis inter Ezechielis menſuram, & eam quam tradunt qui de illius terræ longitudine ſcripſēre. Atque ea de re nonnihil diximus ad caput 14. Apocalypſeos, in fine.

M. Præterea, altare holocauſti quod erat in templo, 20. cubitis Hebraicis in longitudinem patebat: hæc autem menſura in Villalpandi computatione maior multo eſt quàm altaris propor-
E tio & conuenientia patiuntur. Nam vt illa computatio fert, viginti cubiti ſacri faciunt Hiſpanos pedes 36. & eo ampliùs, cubiti autem duodecim quibus altaris altitudo conſtabat, complent Hiſpanos pedes 34. quæ ſanè altaris moles & machina omnem ſuperant iuſti altaris proportionem.

N. Altare item holocauſti quod fecit Moyſes, Exodi 27. 1. continet quinque cubitos in quadrum, & in altitudinem tres: cubiti autem quinque iuxta eam menſuram reſpondent Hiſpanicis pedibus 14 ac tres cubiti pedibus ampliùs octo. Quis igitur non videat hanc altaris magnitudinē eſſe nimiùm grandem, ſi animaduertat illud fuiſſe altare portatile qood humeris hominum aſportabatur.

O. Prætereà ex nimia cubiti ſacri longitudine redundat, ephi etiam menſuram eſſe omni proportione maiorem. Et quamuis Villalpandus tertiam ei detraxerit partem ex quantitate & menſura quam illi tribuere optabat; nihilominus cùm ſinguli panes propoſitionis facti fuerint ex duabus decimis ephi; 12. panes continent integram frumẽti ſanecam & ſemis ſecundùm Villalpandum l. 3. de menſuris cap. 12. Atque adeò ſinguli panes ex noſtris menſuris continebant ſeſquiceleminem. Quæ magnitudo in pane nimia eſt, nec patitur tanta moles panem bene decoqui. Nam ex frumenti ſeſquicelemine fieri poſſunt viginti panes ſinguli vnciarum ſexdecim. Adde quod Dauidi (qui abſque vllo comite acceſſit ad Achimelech ſacerdotem 1. Reg. 21. 1.) dati fuẽre panes propoſitionis. quòd ſi omnes duodecim, non minus ſeſquiſaneca oneratus eſt iuxta Villalpandum. ſed de panibus propoſitionis vide Scholion in fine huius corollarij.

P. Prætereà Eſther 5. 14. & cap. 7. 9. fit mentio patibuli nonaginta cubitos alti, qui ex Villalpandi menſura ſunt plures quàm 250. pedes Hiſpanici. Vnde ergo adeò longæ trabes aduehi potuerunt ad tantam patibuli altitudinem?

Q. Adhæc tabulæ tabernaculi (de quibus Exodi 26. & cap. 36. 21.) fuerunt ſingulæ decem cubitos longæ, latæ verò cubitum vnum & ſemis. Atque adeò ſecundùm Villapandi menſuram, latitudo vnius tabulæ æquabat Hiſpanicos pedes 4$\frac{1}{2}$. cuiuſmodi latitudo ægrè admodum reperitur ad menſam aliquam. in tot verò tabulis, uſque adeò longis nulla ratione veriſimilis eſt.

R. Denique latitudo murorum Ecbatanis erat cubitorum 70. quæ menſura in opinione Villalpandi æquat Romanos pedes 180. Hiſpanos verò 195. Quis credat?

Scholion de panibus propoſitionis.

Panes propoſitionis ſingulos non pependiſſe pluſquàm 24. vncias.

EX Leuitici 24. 5. cõſtat ſingulos panes ex duobus aſſarionibus fieri ſolitos; hæc enim eſt Hebraica vox, cui reſpondet in Vulgata nomen decimæ. Et Villalpandus quidem cenſet decimam partem Ephi (quæ Ghomor peculiari nomine appellatur) eſſe menſuram quam eo loco deſignat aſſarionis nomen, & duplicem Ghomorem æquat ſeſquimodio noſtro, quod ſuprà eſt impugnatum. Sed fortaſſe decimæ nomen (id enim ſonat Hebræa vox aſſarion) ad decimam Ghomoris contrahi poteſt: & cum Ghomor in noſtra opinione capiat vncias aquæ 96. duæ eius decimæ capient vncias 19$\frac{1}{5}$. Ex tritico autem Palæſtino (quod Villalpandus tradit eſſe aquæ in pondere æquale) ex ea menſura fieri poteſt panis qui 24. vncias pendeat, quoniam, vt auctor eſt Plinius lib. 18. cap. 7. *lex certa natura vt cuicumque pani militari tertia portio ad grani pondus accedat.* Sed obiicies Ioſephum 3. Antiquit. cap. 9. ſingulis aſſarionibus aut ſaltem binis ſeptem cotylas Atticas tribuere, quæ capiunt vncias ſaltem 52.$\frac{1}{2}$ Reſpondeo vitiatum eſſe locum. Nec enim cum vlla computatione conſonat: & multo minùs cum Villapandi menſura. Præterquàm quòd panis non menſuratur cotylis.

A

COROLLARIVM III.

PROPOSITIONIS XVI.

Villalpandus non parum excedit ſupra id quod intendebat in cubiti ſacri menſura.

Proportio ſphæræ ad cubum quæ ſit.

IN cubiti ſacri menſura neceſſe eſt magnum eſſe diſcrimen inter Villalpandi ſententiam atque noſtram. ipſe enim eo nititur fundamento quòd cubi- B tus maior Hebraicus ſit diameter ſphæræ capientis aquæ vncias 800. Villalpandus autem contendit cubitum maiorem Hebraicum eſſe diametrum ſphæræ quæ capiat Romanas amphoras nouem, id eſt aquæ vncias 8640. Ceterùm ad hoc ipſum quod volebat conſequendum, non nihil excedit, in eo quòd cubito ſacro tribuit Romanos digitos fere 41$\frac{11}{17}$. Euidenti enim demonſtratione probatur, ſphæram quæ eum habeat diametrum non ſolùm capere illas 9. amphoras Romanas quibus capiendis effingebatur, ſed inſuper etiam vncias 405[illegible]. hoc eſt ſextarios Romanos pluſquàm 20$\frac{1}{2}$. Computatio autem huiuſmodi eſt. Cubus C cuius latus habeat Romanos digitos 41$\frac{11}{17}$. capit Romanas amphoras 18. vt à Villalpando demonſtratur. Deinde ex Archimedis demonſtratione (quam Villalpandus ipſe adducit) ſi cubus capit 21. ſphæra capit pluſquàm 10[illegible]. minus autem quàm 11. Ex quo euidenter infertur ſphæram cuius diameter ſit æqualis lateri ſupradicto, capere pluſquàm nouem amphoras Romanas & vncias 405[illegible]. minus autem quàm amphoras nouem, & vncias 411[illegible]. Euidentia huius computationis non poteſt à Villalpando negari. quare manifeſtũ eſt illum amplificandi libentia minimè conten- D tum fuiſſe diametro ſphæræ capientis nouem amphoras Romanas, & vt aliquantulo longiorem cubitum faceret, quæſiſſe latus cubi octodecim amphorarum; & eius latitudinem Hebraico cubito tribuiſſe.

B. Ardicat aliquis, valde exiguum eſſe id quo latus cubi amphorarum 18. excedit diametrum amphorarum 9 atq; adeò nullius ferè momenti eſſe incrementum quod ea ratione accepit cubitus à Villalpando aſſignatus. Huic obiectioni dico 1. prædictum diſcrimen non eſſe admodum exiguum. Nam ex Archimedis demonſtratione, vt ſphæra capiat 9. amphoras Romanas, ſatis eſt E quòd diameter ſit longus Romanos digitos 41$\frac{1}{3}$. cui magnitudini Villalpandus ſuperaddidit duas tertias vnius digiti Romani. Maior ſic probatur. ſphæra capiens vndecim amphoras Romanas habet diametrum æqualem lateri cubi capientis amphoras 21. (reiecta interim perexigua minutia) & vt 11. ad 21. ita 9. ad 17$\frac{2}{11}$. Ac proinde diameter ſphæræ quæ nouem contineat amphoras, erit latus cubi capientis amphoras 17$\frac{2}{11}$. eſt autem computatio certiſſima quòd latus cubi capientis amphoras 17$\frac{2}{11}$. contineat Romanos digitos 41$\frac{1}{3}$.

F C. Secundò dico, quamuis exiguum ſit quod additur diametro, ſphæræ incrementum non eſſe exiguum. Quare cautior & ſtrictior debuit eſſe Villalpandus, ne Hebraico cubito illud adderet quod ſatis fuit vt ſphæra vnius cubiti ſupra id quod quærebatur caperet vncias 405[illegible]. eo amplius, & conſequenter in vno & viginti millionibus in fabricam impenſis, integrum millionem adiiceret Villalpandus. Cùm enim Archimedis demonſtratio ſit, ſphæræ vndecim vnciarum reſpondere in cubo vncias 21. Villalpandus computationem ad viginti duas extendit. quare in illa millionum ſumma quam dixi, vnum proculdubio addit millionem.

D. Tertiò dico me ab ipſo Villalpando edoceri, ne parui momenti eſſe ducam, ſi cubito ſacro duæ tertiæ vnius digiti Romani addantur ſupra debitam longitudinem. Video enim quàm religioſè ſe gerat ipſe in deſignandis minutiis. Decernit enim ſacrum cubitum eſſe radicem cubicam numeri 73ʋ728. Quam ad rem ego fortaſſis ſatis mihi eſſe exiſtimarem, ſi dicerem, radicem eam eſſe 41[illegible]. Nam numerus cubicus qui ex hac radice procedit eſt 73ʋ735[illegible]. Quem numerum non nego fere in 8. excedere reſpectu numeri 73ʋ728. Sed in ſumma adeò magna nihili ego ducerem adeò exiguam differentiam: quæ in ipſa radice nulla ratione percipi valeat. Villalpandus tamen rem adeò exiliter ad calculos reuocare conatur, vt ſtudio propiùs accedendi, deſignet pro radice 41[illegible]. Etenim cubicus numerus ex hac radice proueniens eſt 73ʋ727[illegible]. cui numero ferè nihil deeſt ad 73728. Si hoc igitur tantoperè attenuatur & in minutiſſima momenta redigitur: quo pacto ferendum nobis erit, quòd exiliter nimis & ſtrictiſſimè procedatur in eo quòd non ſint omnino digiti Romani 41[illegible]. ſed tantillo minùs, ad idque tot fractorum numerorum & amputatorum calculationes adhibeantur: nec tamen vlla habeatur ratio manifeſtæ euidentiæ, quæ poſtulabat vt pro diametro ſphæræ nouem amphorarum deſignaretur numerus alius, duabus ferè tertiis Romani digiti minor quàm radix cubica numeri 73ʋ728.

E. Quartò, verum eſt in vulgaribus ratiocinationibus, quò faciliùs computationis ratio conſtet, contemni ſolere valde exigua momenta. Verum non eſt valdè exiguum in vnius cubiti ſphæra adiicere vncias 405. & aliquid amplius. Neque agebatur de maiori computationis facilitate, ſed de aſſignanda præciſa cubiti ſacri menſura.

F. Quintò, vt Villalpandus eam à ſe depelleret ſuſpicionem, qua creditur plus æquo menſuris Hebraicis tribuere, conſultius foret minutias negligere ſubtrahendo quàm addendo. Si verò, quemadmodum Hebraico cubito manifeſtè addit duas ferè tertias vnius digiti Romani ſupra id quod opus erat ad capacitatem ſphæræ quam cogitabat, ita contrà, duas potiùs ſeptimas (quæ minùs ſunt quàm vna tertia pars) demeret, remaneret menſura digitorum Romanorum 41. quæ multò propiùs accederet ad ipſius Villalpandi cogitationem & opinionem; ſcilicet vt ſphæra vnius cubiti caperet nouem amphoras Romanas.

COROLLARIVM IV.

PROPOSITIONIS XVI.

Mariana etiam non parum excedit ſupra id quod cogitabat, in cubiti ſacri menſura.

Cubitus Hebraicus maior nō æquabat 2. Rom. pedes.

A. MVLTA ex iis argumentis quæ Villalpando ſuprà obiecimus, militant etiam contra menſuram eam quam cubito ſacro tribuit Mariana. Etenim licèt ille cubitum ſacrum duobus Romanis pedibus longum eſſe velit, id eſt digitis Romanis 32. (cui menſuræ Villalpandus decem fere digitos adiungit) ea etiam menſura multas ex prædictis ſummis videtur reddere incredibiles. Atque ſi ſemel ſtatuamus, cubitum in Scriptura ſextam eſſe humani corporis partem, non quartam (vt ſuprà oſtenſum eſt) certè ſi cubitus duobus Romanis pedibus æqualis eſſet, antiqua ſtatura 12. pedes Rom. fuiſſet alta. quod credi non poteſt. Et (quod caput eſt) vera Hebraici cubiti longitudo non debet eſſe diameter ſphæræ capiētis Rom. amphoras quatuor (vt forſan opinabatur Mariana) ſed diameter ſphæræ quæ 800. vncias aquæ ſolùm capiat. Quare Mariana etiam deceptus fuit, dum credidit bis mille batos Maris ænei ex maioribus fuiſſe, cùm ex collatione Luterum cum Mari æneo manifeſtè conſtet illos 2ʋ. Maris ænei batos paulo eſſe maiores quàm decimas Hebraicæ amphoræ ſeu bati maioris.

B. Præter hæc, quemadmodum Villalpandus pro diametro ſphæræ amphorarum nouem, accepit cubicum latus amphorarum 18. ſic Mariana ad ſphæram quatuor Romanas amphoras capientem ſumpſit pro diametro latus cubicum amphorarum octo Romanarum: qua in re aliquid etiam adiecit ſupra id quod ſibi fuerat in votis. Euidens quippe eſt, in cubito cui duplex ſit pro latere pes Romanus, contineri Romanas amphoras octo, id eſt vncias aquæ 7680. Et demonſtratione pariter conſtat ſphæram duorum pedum Romanorum capere aquæ vncias 4022[illegible]. hoc eſt non ſolùm quatuor Romanas amphoras, ſed vncias inſuper 182[illegible]. & nonnihil amplius.

C. Lectus etiam regis Og, iuxta Marianam longus eſt Romanos pedes 18. ſiue Hiſpanos 19[illegible]. Fores etiam 55. cubitorum conſtarent Romanis pedibus 110. Columnæ duodecim cubitos craſſæ haberent pro diametro craſſitudinis 24. pedes Romanos. Stadia 600. cubitorum parerent in longitudinem Romanos pedes 1200. cùm tamen in Romanorum computatione ſtadium conſtet pedibus 625. Prætereà vndeviginti graduum altitudo eſſet triginta pedum, & gradus ſinguli fuiſſent alti pluſquàm ſeſquipede Romano.

D. Denique cùm planum ſit Luterum ſingulorum latitudinem pariter & altitudinem fuiſſe quatuor cubitorum Hebraicorum in cylindri ſpeciem: nec luteribus ſingulis plures quàm batos quadraginta contineri; ſi quilibet cubitos duos haberet pedes Romanos, profectò vnuſquiſque batus capacitate decem Romanas amphoras ſuperaret. Nam cylindrus duorum pedum Romanorum capit ampliùs ſex millia vnciarum aquæ; & cylindrus octo pedum capit vncias 384ʋ. & eo amplius, quæ ſi inter 40. diuidantur, obtingent ſingulis 9600. vnciæ, hoc eſt amphoræ Rom. decē.

COROLLARIVM V.

PROPOSITIONIS XVI.

Ad argumenta quæ obiici poſſe videntur contra eam menſuram quam nos Hebraico cubito tribuimus, non eſt difficile reſpondere,

Argumenta qua obiici poſſe videntur contra verā cubiti menſuram.

A. PRIMVM nobis opponi poteſt traditio Miſnaioth (quam refert Arias Montanus, de menſuris ſacris, verbo Kumah) humanā ſcilicet ſtaturam tribus tantummodo cubitis conſtare: cui tamen nos ſex tribuimus. Hanc autem Hebræorum traditionē ſequūtur Gloſſa ordinaria & Beda Exodi 27. t. ad ea verba, *tres cubitos in altitudine.*

Imò Hieronymus etiam Ezechielis 40. Hebraico cubito tribuit ſex palmos, quod eſt illi tribuere ſeſquipedem, & ſtaturæ humanæ quatuor tantùm cubitos. Si ergo in maioris bati menſura propter ſancti Hieronymi & Hebraicæ traditionis auctoritatem, affirmamus eam eſſe Romanæ amphoræ æqualem; quid eſt cur Hebraica ipſa traditio & ſancti Hieronymi auctoritas in Hebraici cubiti dimenſione ſint apud nos minùs ponderis habitura?

B. Secundò, ſi admittamus Hebraicum cubitum eſſe ſextam ſtaturæ humanæ partem; neceſſe eſt in cubiti menſura non includi manum. Atqui hoc videtur Scripturæ repugnare. Legimus enim Deuteron. 3. 11. *Ad menſuram virilis manus.*

C. Tertiò, feneſtræ Salomonici templi ſpatium non relinquunt, vt tres cellarum ordines templo cõtigui, plus in altitudinem pateant ſinguli quàm quinque cubitis. Quare ſi cubiti eius menſuræ eſſent quam nos exiſtimamus, cellæ illæ in auium potiùs & brutorum animantium viuaria, quàm in hominum domicilia, extructæ videbuntur. Et quidem ordines ſinguli plus quinque cubitis alti eſſe non poſſunt. hanc enim eis menſuram Scriptura præfinit 3. Reg. 6. 10. *Ædificauit tabulatum ſuper omnem domum quinque cubitis altitudinis.*

D. Quartò, Ioſephus 6. de bello cap. 6. agens de turri Hippicos, ait, *deſuper eam minæ quidem binis, propugnacula verò ternis cubitis ambiebant.* Si duo igitur Hebraici cubiti non excedunt Romanos digitos 37½. minæ forent adeò humiles, vt hominem tegere non poſſent. Síque tres Hebraici cubiti paululùm excedunt Romanos pedes tres & ſemis, ridicula planè erunt propugnacula trium cubitorum.

E. Quintò, eodem capite Ioſephus meminit cuiuſdam loricæ in templo, quæ vnicum tantùm cubitum habebat altitudinis. *Templum* (ait) *áramque cingebat gratiſſima lorica vſque ad cubitum ſurgens.* Non ergo cubitus menſuræ adeò exiguæ ac nos ſtatuimus. Adde quòd Ezechielis etiam 42. 4. mentio eſt cuiuſdam viæ vnius cubiti: quæ, ſi cubitus non eſt maior pede, adeò erit anguſta, vt nemo per eam ingredi poſſit.

F. Sextò, turris ea quæ Antonia appellabatur, ante ſe murum prætentum habebat trium cubitorum, vt prædicto capite refert Ioſephus. hi ergo tres cubiti æquabant ſtaturam humanam: aliter enim murus ille eſſet valde humilis, nec poſſet homines tegere.

G. Septimò lapidei cancelli quos Ioſephus ibidem deſcribit fuiſſe in tranſitu à porticu ad templum, tribus duntaxat cubitis alti erant. & ſimiliter lib. 8. Antiquitatum c. 3. *Cancellus* (inquit) *altus tres cubitos, ab ingreſſu templi ceteros prohibebat, & ſolis ſacerdotibus hoc licere ſignificabat.*

H. Octauò, ſi ſexcenti cubiti quos Ioſephus ſingulis tribuit ſtadiis, ex minoribus ſunt, & Hebraicus cubitus minor eſt æqualis Hiſpanico pedi: Ioſephi quidem ſtadio multum deerit, vt ſtadij Græci menſuram adæquet. Nam Græcorum ſtadium conſtat Græcis pedibus 600. qui ex Romanis faciant 625. iiſque ex Hiſpanica menſura reſpondent 677. Si autem dicamus, Ioſephum loqui de maioribus cubitis Hebraicis, nimium certè ſpatium ſtadio deſignabitur, ſi 600. maiores cubiti tribuantur ei. Æquant enim Græcos pedes 672. Ergo ea menſura quam nos cubitis Hebraicis aſſignamus non bene conuenit cum Ioſepho, vbi ſtadio ſexcentos tribuit cubitos. Nam ſi de minoribus cubitis agere dicatur, ſingulis ſtadiis daturus A erat cubitos 677. Sin autem de maioribus agebat, vix poterat ſtadiis ſingulis cubitos 536. aſſignare.

I. Nonò, ſi tantopere cubiti ſacri menſuram contrahamus, contrahetur etiam plus æquo capacitas arcæ Noëi; nec debita ei remanebit proportio, vt tantam animantium multitudinem & idoneum illis omnibus victum capiat.

L. Decimò, Cyrus 3. Eſdræ 6. 25. fertur iuſſiſſe vt Ieruſolymæ templum ædificaretur, & decem cubitos haberet in altitudine. Ergo cubitus Hebraicus maior erat quàm à nobis deſignatur. Ea enim ratione decem cubiti non æquant Romanos pedes 13.

M. Vndecimò, menſis quibuſdam ad holocauſtum paratis tribuit Ezechiel (cap. 40. 42.) altitudinem B cubiti vnius; longitudinem autem & latitudinem ſeſquicubiti. ergo neceſſe eſt vt cubiti menſura ſit maior multo quàm à nobis deſcripta eſt.

N. Duodecimò, noſtra opinio non videtur cohærere poſſe cum expreſſis ſacræ Scripturæ verbis, in quibus agitur de Goliath Gethæo quem occidit Dauid, & de Ægyptio quem occidit Banaias. Vtrumque enim ſupponit Scriptura fuiſſe valde procerum, & vtriuſque haſtas aſſerit fuiſſe ſicut liciatoria texentium (quod de nullo alio dicitur, niſi de his duobus ac de quodam Gethæi fratre.) Altitudo autem Goliath apud Septuaginta in editione Complutenſi & Vaticana, eſt *cubitorum quatuor & palmi*, C & in Vulgata, *ſex cubitorum & palmi* (1. Reg. 17. 14.) Ægyptij verò à Banaia occiſi non maior quàm cubitorum quinque (1. Paralip. 11. 23.) Si igitur hæ ſunt valde proceræ ſtaturæ, neceſſe eſt vt cubitus in Scriptura pro quarta humanæ ſtaturæ parte accipiatur, non pro ſexta: ſecus enim & Ægyptio illi ad iuſtam ſtaturam deerit integer cubitus, & Gethæus quatuor ſolùm digitis iuſtam ſtaturam ſuperabit.

§. 2. *Reſponſio.*

Reſponſio ad argumenta obiecta aduerſus verã cubiti menſuram.

A. AD primum; vt credamus, maiorem batum Hebraicum eſſe æqualem amphoræ Romanæ, D non ſolùm pro nobis eſt auctoritas Hieronymi & Miſnaioth; ſed etiam concordia Epiphanij, Hieronymi, Ioſephi, Vulgatæ editionis, & Septuaginta interpretũ, vt ſuprà vidimus. Atque ita nemini dubium eſſe poteſt, quin noſtra ſententia ſit eruditorum perſuaſio, teſtata totius ſuperioris memoriæ teſtimonio. At verò vt Hebraico cubito ſex palmi ſiue *ſepalmes* attribuantur, ſolùm habemus ex antiquitate auctoritatem Hieronymi & traditionem Miſnaioth. Et contra eam ſententiam ſatis vrgent, primum ipſius ſacræ Scripturæ textus, deinde ipſius Hieronymi auctoritas, ac Ioſephi teſtimonium; nec non magna veriſimilitudo quòd illa non ſit antiqui Miſnaioth traditio, ſed alicuius compilatoris deceptio. Etenim vidimus iam propoſitione 9. quantum vrgeant Scripturæ verba, E & Ioſephi, vt Hebraicus cubitus credatur non eſſe quarta pars ſtaturæ, ſed ſexta. Deinde eo ipſo quòd Hieronymus aſſerat, Hebraicum cubitum maiorem eſſe Romanæ amphoræ æqualem (ſuppoſitis iis quæ Ioſephus de Luterum figura tradit) per ipſum nobis Hieronymum licet ab ipſius opinione diſcedere in eo quod de Hebraici cubiti menſura affirmat, quia illa duo pugnant inter ſe: & quam tradit Hebraici bati menſuram, ea eſt communi antiquitatis conſenſione recepta, & in ipſa vulgata ſacræ Scripturæ lectione teſtata. Quamobrem, ſi ad batum attendamus;

certum

De Miſnaioth iudicio.

certum eſt Hieronymum cum traditione Hebraica conſentire. In cubiti autem menſurâ non mirum eſt deceptum fuiſſe Hieronymum, dum putauit nomen cubiti in Scriptura vſurpari iuxta eam acceptionem in qua à Græcis & Latinis frequenter ſumitur. Quam opinionem abſque dubio Hieronymus deponeret, ſi per demonſtrationem mathematicam iniret rationes ſummáſque ſubduceret. Nec mirandum eſt ſi ſanctus Doctor altioribus intentus, minora hæc non ita diligenter attenderit. Quod verò attinet ad Miſnaioth, ſi mihi perſuaſum eſſet in antiquo Miſnaioth expreſsè contineri ſacræ Scripturæ cubitum conſtare ſex palmis ſeu *topahinis*, tunc ſanè non inficiaret me illius libri auctoritate non parum vrgeri. Quãuis enim nouerim librum Miſnaioth à multis ſummis Pontificibus eſſe prohibitum (nempe à Gregorio nono, Innocentio quarto, Benedicto 13. & Paulo quarto) nihilominus in hoc traditionum Hebraicarum genere nonnihil ei fidei habendum erat. Ceterùm antiquum Miſnaioth neſcio an aliquis hac tempeſtate viderit: & quem Arias Montanus aſſequi potuit, illum eſſe ſuſpicor quem perhibēt ex antiquo Miſnaioth ante annos 400. per Rabbi Moyſen Beniamin fuiſſe collectum. Atque ex iis ipſis quæ recenſet Arias, videor mihi manifeſtè colligere, menſuram illam cubiti non eſſe ex antiquo Miſnaioth, ſed ex iis quæ confusè coaceruauit qui Hebraicam traditionem cum frequenti Architectorum vſu conciliare volebat. Vnde ortum eſt, vt ſecum pugnantia diceret. Nam vna ex parte ſex palmos dedit cubito, ex alia verò pedi duos ſolùm palmos tribuit, quod fuit cubito tres aſſignaſſe pedes. Alia præterea deprehendo in iis quæ Arias Montanus in eo libro refert, quæ (meo iudicio) nugatoria ſunt. Huiuſmodi eſt, Ezechielis calamum conſtare ſex cubitis & ſemiſſe, item 20. ſiliquarum grana pendere ſemunciam (cùm tamen octodecim ſiliquæ grana non plus pendeāt quàm drachmam, de qua re diximus ſuprà propoſitione prima. Quas ergo traditiones ex libro Miſnaioth refert Benedictus Arias, bonæ ſunt eæ quidem ſi cum grauium auctorum ſocietate copulentur; ſi tamen ſolæ per ſe ſumantur, fidem non admodum firmam merentur, & multo minus, ſi grauibus auctoribus contrariæ ſint, in quibus meritò numeratur Ioſephus, apud quem cubiti nomen pro ſexta ſtaturæ parte poni euidens eſſe reor. Qui verò auctores in ea ſunt ſententiâ quæ humanæ ſtaturæ tres Hebraicos cubitos præſcribit, illi hac videntur coniectura niti; Quatuor vulgares cubiti vſitatam ſtaturam adæquāt; cubitus autem maior Hebraicus vulgarem ſuperat vno palmo: ſi ergo tribus cubitis vulgaribus totidem palmi virilis manus adiiciantur, efficient ferè quatuor cubitus vulgares, quæ eſt communis ſtaturæ dimenſio. Et quidem ſi Hebraicus cubitus foret quarta ſtaturæ pars, non valde aberrabant: ſed eum eſſe ſextam & non quartam, ſatis ſuprà probatum eſt.

B. Ad ſecundum; textus ille non probat in cubiti menſura manum etiam includi: ſed cubitum diuidi in palmos, & antiquũ cubitum in eos palmos qui ſint ex hominis robuſti manu, ad minoris cubiti diſcrimen, cuius palmi valde ſunt anguſti.

Quid ſit tabulatum ſuper omnē domum 3. Reg. 6. 10.

C. Ad tertium; ſi contextus feriò inſpiciatur, conſtabit liquidò non eſſe ibi ſermonem de cellis quæ erant orationi dicatæ (de his enim actum erat verſu quinto, vbi dicuntur fuiſſe *tabulata per gyrum ſuper parietem templi*) aliud ergo eſt *tabulatum* A *ſuper omnem domum.* Ipſe intelligo de interiecto aliquo pauimento ex iis quæ fieri ſolent non quidem ad habitandum, ſed ad maiorem inter ſuperiora & inferiora diuiſionem. Sic enim in religioſis aliquot domiciliis fit aliquando, vt inter peculiaria religioſorum cubicula tum inferiora, tum ſuperiora, relinquatur humile aliquod ſpatium interiectum, vt ſuperioris cubiculi ſtrepitus & murmur in inferiori non exaudiatur. Quam ad rem ſatis eſt ſi ſpatia eiuſmodi interpoſita, duos aut tres pedes concauitatis habeant. Ad templi ergo religionem ac reuerentiam (quia in ſuperiori B ipſius templi parte conclauia aliquot ſacerdotum domiciliis deputata erant) inter ſuperiora illa conclauia, & templi ipſius tectum, fuit interiectum pauimentum aliud, quod nullius eſſet habitationi aptum, ſic enim expediebat. Fortaſſe autem quinque cubiti in altitudinem ideo dati ſunt interiecto illi ſpatio, vt exiguis aliquot foribus aut feneſtellis inibi apertis, quaſi thecæ quædam eſſent ſuperiorum conclauium, quibus multa vaſorum pretioſorum gaza aſſeruaretur. Ad id verò quod opinatur Villalpandus, nempe ipſius templi feneſtras fuiſſe apertas in pariete templi C adeò excelſas, vt tres ipſi cellarum ordines quæ ad templum erant applicitæ, manerent inferiores feneſtris; reſpondetur, quâ Villalpandus putat feneſtras fuiſſe fabricatas, parum lucis templo communicari potuiſſe. Nam, vt ille exiſtimat, porticus non erat valdè anguſta, & feneſtræ in ſuperiore porticus parte erant valdè vicinæ tecto. Si autem cellæ conſiderentur anguſtæ, multo aptius eſt vt non ſint valde humiles, ſed potiùs editæ & altæ: atque vt feneſtris ingentibus ipſæ ad atrium proſpectent, & in aliquot ex ipſis cellis aliæ ſint ſefeneſtræ quâ parte templum aſpiciunt (quarum vtræque ſint clathris munitæ.) Sic enim lux per D vnam feneſtram irradians in aliam ſeſe diffundet congruenter ſatis, & iuxta eam lucis menſuram quæ reuerentiæ & venerationi congruat. Et, niſi fallor, Ioſephus huic meæ coniecturæ adſtipulatur libro ſexto de bello capite ſexto; vbi enim de orationis loco agit, perſpicuè affirmat totam templi parietum altitudinem in tres cubiculorum ordines fuiſſe diuiſam: atque editioris ordinis extremos parietes ad tectum vſque aſcendiſſe, medios verò non item: ſicque orationis locum in ſupremo ordine fuiſſe ſatis laxum. Huc adde, id E ipſum egregiè congruere myſterio quod in eo ædificio figurabatur. Qui enim ad excelſum contemplationis verticem conſcendunt, næ illi latitudinis atque ſolatij affatim inueniunt.

D. Ad quartum; pinnæ ſiue minæ non opus erat vt militem à pedibus vſque ad pectus contegerent. Nam interior muri pars, vnde milites ipſi pugnant, ſolet eſſe demiſſior. Quod verò conſurgit ab illa interiori parte muri, quæ demiſſior eſt, vſque ad minas, id videtur Ioſephus appellare propugnaculum: nempe muri partem qua proteguntur milites pugnantes ſupra murum. Hoc verò F propugnaculum ſatis eſt fuiſſe tres cubitos altum; ſic enim ex ſummis minis vſque ad pauimentum cui milites inſiſtebant, diſtantia erit quinque cubitorum ex maioribus, qui ſunt paulo plus ſex cubitis vulgaribus. Hoc verò interuallum ſatis erat, vt miles, præſertim in excelſo poſitus loco, ſe poſſet obtegere.

E. Ad quintum; ſi lorica illa fuiſſet murus ad propugnantium defenſionem; quamuis cubitus foret eius magnitudinis quam ei tribuit Villalpandus, ridicula adhuc eſſet. Si autem eſt aliquod diuiſionis ſignum, aut aliquid ad ornamentum ſpectans, non poteſt inde colligi, altitudinem eius fuiſſe maiorem vno cubito ex iis quos ipſe ſtatuo. De via autem illa arctiſſima (id eſt cubiti vnius) quæ Ezechieli oſtenſa eſt, dico primò, fortaſſe myſterij cauſa adeò arctam fuiſſe prophetæ menti obiectam per quam vix poſſet vnus homo penetrare. Ad hoc enim ſatis fuiſſet latitudo cubiti vnius ex Hebraicis qui continet pluſquàm viginti Hiſpanos digitos. Alioqui verò vnius cubiti menſura, etiamſi cubitus effingatur quantus à Villalpando ponitur, non ſatis eſſet ad iuſtam viæ latitudinem. Secundò dico, fortaſſe nomine viæ vnius cubiti deſignari eo loco podiolum aliquod, in quod deſinebat paries quem oſtia gazophylaciorum ſpectabant. Simile certè podiolum ego è regione meę cellulæ cerno, quod anguſtius eſt potiùs quàm latius via illa cubiti vnius, cuius meminit Ezech. Propheta.

F. Ad ſextum: non ibi eſt ſermo de muro pone quem ſeſe abderent homines, ſed de hypopodio ſeu baſi totius ædificij. Ad hoc autem bene apta eſt dimidiæ ſtaturæ antiquæ altitudo.

G. Ad ſeptimum: Ioſephus ipſe libro octauo Antiquit. capite tertio explicat, diuiſionem illam idcirco fuiſſe interpoſitam, vt ſignũ eſſet, *quod ſignificaret ſolis ſacerdotibus licere cancellos illos pretergredi.* huic ergo vſui non opus erat altiori quàm trium Hebraicorum cubitorũ diuiſione ex iis quos ego aſſigno. Et ſic etiam cancelli ſiue clathri pectore tenus alti deſeruire quoque poterant, vt ad eos homines adhærerent ſiue incumberent.

H. Ad octauum: cùm Ioſephus ſingulis ſtadiis ſexcentos cubitos tribuat; ſi cubitus eſſet eius magnitudinis quam Villalpãdus, aut etiã eius quam Mariana ponit; diſcrimen à legitima Græci ſtadij menſura eſſet multo maius quàm in noſtra menſura. Iuxta quam ſi Ioſephus de minoribus cubitis cenſeatur agere, mirum non eſt, quemadmodum Græci ſtadium vocant centum ſtaturæ Grææ calamos, ita Ioſephum nomen idem tribuere totidem calamis vulgaris Hebraicæ ſtaturæ. Præſertim cùm conſtet, Ioſephum ad Hieroſolymæ ac templi amplificationem nonnihil propendere. Sin autem Ioſephus de maioribus cubitis agat, tunc etiam non magnum admodum eſſet diſcrimen. Ego tamen priorem explicationem magis probo.

De menſura cubiti in arca Noëi.

I. Ad nonum: in menſura arcæ Noëi quamuis cubitis ſingulis ea detur longitudo quam Villalpandus deſignat; adhuc tamen difficilè ſatis apparet, quo pacto illa arcæ capacitas tã varias ac multiplices animalium ſpecies potuerit capere; & quidem de ſingulis generibus quatuor indiuidua; duos ſcilicet mares & totidem fæminas; atque ex iis quæ ab Scriptura animalia munda appellantur quatuordecim indiuidua vniuſcuiuſque generis; hoc eſt ſeptem tauros & totidem vaccas, arietes ſeptem & ſeptem oues; leones quatuor, totidem elephantes, nec pauciores rhinocerotes, & ſic de ceteris. Præſertim cùm tot ſint animalium ſpecies, vt ceruorum octo genera, aut decem numerari valeant, & canum fortaſſe quinquaginta. Et quidem antequàm animalium plurima genera nobis anteà ignota, denuò in nouo orbe reperta noſtris hominibus innoteſcerent; hoc argumentum beato Auguſtino tantùm faceſſit negotij, vt ſibi perſuaſerit, nomen cubiti in arcæ Noëi dimenſionibus non eſſe capiendum eodem modo quo in ceteris Scripturæ locis vſurpatur, ſed pro ſex cubitorum longitudine. pro qua ſententia ſan- A ctus doctor affert Origenem. Et vterque affirmant, apud Ægyptios ſex cubitorum menſuram appellari ſolitam cubitum Geometricum. Hæc igitur Auguſtini & Origenis ſententia eſt quæ difficultatem omnem euacuat. Et in noſtra quidem opinione (quæ nomine cubiti ſextam ſtaturæ partem in ceteris Scripturæ locis intelligit) Auguſtini ſententia multo adhuc veriſimilior eſt. Sic enim quilibet cubitus in Noëi arca, longitudinem vnius ſtaturæ humanæ continet, quæ menſura nomen calami obtinet in Scriptura. Et facit quòd Ezechielis 41. 20. bis cubitorum nomen ponitur; vbi Hieronymus notat, non eſſe ſermonem de propriis cubitis, ſed B de calamis. Et certè (præterquàm quòd menſura hæc & magnitudo quam Scripturæ calamo tribuimus, non eſt adeò ingens, vt in aliis foret opinionibus) id etiam congruentiæ pro ſe habet quòd idonea ſic ratio ac via aperitur, ne valdè violentum ſit vt ſex cubitorum menſuræ tribuatur aliquando cubiti nomen. Nam extentis tam brachiis quàm cubitis efficiunt cubiti eandem menſuram, quæ reperitur in ſtaturâ humanâ. Quare Vitruuius vlnã appellat ſenorum pedũ menſuram, id eſt integræ ſtaturæ humanæ longitudinem, cùm alioqui Suetonius nomen C vlnæ pro ea menſura accipiat quæ ſolet cubiti nomine intelligi. Ecce ergo in vlnæ nomine eadem penè reperitur ambiguitas & æquiuocatio quæ in nomine cubiti; cùm interdum pro quarta vel ſexta ſtaturæ humanæ parte, interdum pro totius ſtaturæ menſura ponatur, quæ in ſacræ Scripturæ phraſi ſex continet cubitos. Nota ergo Hebraicum calamum in mea ſententia ſe habere cum Hebraico Villalpandi cubito, ſicut 8. cum 3. Etenim quilibet Hebraicus cubitus (vt ipſe reor) habet digitos Romanos 18⅔. Atque adeò calamus ſex cubitis conſtans, æqualis eſt digitis Ro- D manis 112. Et Villalpandus Hebraico cubito præſcribit ferè digitos Romanos 41. ſicut autem 8. ad 3. ſic 112. ad 42. Vnde rurſus elicitur Noëi arcæ capacitatem eſſe multo maiorem in noſtra quàm in Villalpandi explicatione. Exceſſus autem eſt ſicut 512. ad 27. nam ſolidum reſpectu octonarij eſt 512. ſolidum autem ternarij 27. Et quia ſicut 19. ad 1. ita 512. ad 27. Noëi arca quam ego conſidero ſe habet ad capacitatem arcæ quæ à Villalpando concipitur ſicut 19. ad vnum. Vt verò audeam ſingulis arcę cubitis tribuere calamum ſex cubitorum, auctores habeo Auguſtinũ E & Origenem; & vſum Scripturę in loco Ezechielis ſuprà notato, ſic exponente Hieronymo; & ſimilem amphibologiam in nomine vlnæ ex Vitruuio & Suetonio; & maiorem vim rationis poſt repertam innumerabilem diuerſorum generum varietatem, quam nouus orbis & remotiſſimæ inſulæ hoc æuo nobis pepererunt.

L. Ad decimum reſpondeo, tertium illum Eſdræ librum apocryphum eſſe: nec bene conuenire latitudinem ſexaginta cubitorum cum altitudine decem. Ex illa tamen latitudine ſexaginta cubitorum (ſi vera eſt hiſtoria) ſatis colligitur F cubitum non eſſe eius menſurę quam illi aſſignat Villalpandus. Quod ſi verum eſſet, tunc temporis non fuiſſe permiſſum a Cyro vt templum magnificè admodum ędificaretur, ſed humile & cuius contignatio à decimo muri cubito conſurgere inciperet; ſi hoc (inquam) recipiatur, quid contra meam cubiti menſuram, quę decem cubitos Hebraicos ęquat tredecim Hiſpanicæ menſuræ pedibus?

M.Ad

M. Ad vndecimum dico, menſas illas non aliud eſſe quàm lapides quadratos marmoreos, quibus imponendæ eſſent carnes per holocauſtum offerendæ. Cui vſui ſatis viderut eſſe, vt lapidis area quadrata eſſet ſeſquicubitalis, hoc eſt duorum ferè noſtrorum pedum.

De ſtatura Goliath Gethæi, & Ægyptij quem interfecit Banaias.

N. Ad duodecimum dico primò, in editione Vaticana Septuaginta interpretum notari, alios codices legere *ſex cubitorum & palmi*: quemadmodum legit Vulgatus, & illa eſt proculdubio vera lectio. Deinde dico ſex illos cubitos ac palmum, quos ſacra Scriptura tribuit Goliath Gethæi altitudini, iuxta noſtram computationem eſſe Romanos digitos 126. quia pro palmo in Hebræo hîc non eſt topah, ſed zareth, & in Græco ſpithame, quæ eſt menſura palmi extenſi (nempe duodecim digitorum) atque ita ſtatura Goliath Gethæi erat Romanorum pedum $7\frac{7}{8}$. ex Hiſpanica verò menſura pluſquàm 136. digitorum, atque adeò pedum octo cum ſemiſſe. Quis ergo non videat, hanc eſſe adeò mirandam proceritatem, vt poſſit meritò pro gigantæa reputari, ſi tamen valdè procera ſtatura concipienda ſit, non tamen fabuloſa? Imò verò ex menſura ipſa ſex cubitorum & palmi quam Scriptura tribuit Goliath Gethæo, videor mihi colligere validum argumentum aduerſus noſtri Villalpandi opinionem de cubiti ſacri menſura. Ille enim tribuit cubito ſacro digitos Romanos ferè 42. Ex quo infertur Goliathi ſtaturam fuiſſe digitorum Romanorum 271. qui ſtaturæ Hiſpanicæ tres integros calamos non ſolùm æquant, ſed etiam excedunt. Id verò nulla ratione aſſerendum videtur. Quia in hominum ſtatura vnius pedis exceſſus res eſt proculdubio prodigioſa. Quare ſufficit Goliathi ſtaturam concipi adeò grandem, vt duos integros pedes cum ſemiſſe ſit ſtaturâ Hiſpanicâ maior. Exceſſus enim duodecim pedum non iam erit gigantis, ſed turris exceſſus.

O. Atque vt Philiſtæus ille non adeò procerus eſſe credatur, vt à nonnullis effingitur, non leui argumento eſt, Dauidem ipſius enſe non ſolùm fuiſſe vſum, ſed etiam dixiſſe, *Non eſt huic alter ſimilis* (id eſt, adeò mihi aptus) *da mihi eum.* 1. Regum 21.9.

P. Tranſeamus ad Ægyptium quem occidit Banaias. Cubiti quinque qui ei dantur ab Scriptura, in noſtra menſura æquant digitos Romanos $93\frac{7}{8}$. Hæc verò ſtatura non eſt quidem procera, ſed nec exigua: excedit enim ſtaturâ Hiſpanam pluſquàm digitis quatuor. Et Hiſpanus qui pluſquàm digitis quatuor ſuperet duas virgas menſorias, à nemine reputabitur exiguæ ſtaturæ. Non tamen eo inficias quin eiuſmodi ſtatura digitorum Romanorum $93\frac{7}{8}$. non ſit digna vt ab Scriptura pro gigantæa aut inſigniter procera deſignetur. Quare difficultas eò videtur reuocari, vt expendatur, an certum ſit, in ſacra Scriptura ſignificari vel ſupponi Ægyptium illum quem occidit Banaias fuiſſe inſigniter procerum. Quamuis enim id tanquam certum videantur nonnulli ſupponere, eo quòd cubitum ſacrum ſibi perſuaſerint eſſe antiquæ ſtaturæ partem quartam, ac tribus cubitis ſacris communem ſtaturam adæquari: nihilominus hoc quod ſupponitur non probatur, ſed eius oppoſitum videmur nobis validis argumentis confirmaſſe. Supereſt tamen huic obiectioni de quinque cubitorum menſurâ in ſtaturâ prædicti Ægyptij, reſpondere.

Q. Primùm ergo noto, ex illa Scripturæ comparatione, *haſta eius ſicut liciatorium texentium*, mini- A mè colligi ſtaturæ proceritatem eximiam; quia cōparatio illa non refertur ad hominis proceritatem aut haſtæ longitudinem; ſed ad hominis vires ex haſta craſſiſſima colligendas. Conſtat enim liciatorium non eſſe lignum valdè longum; ſed ea duntaxat longitudine quæ telæ latitudini reſpondeat. oportet tamen id eſſe ſatis craſſum, vt tela quæ texitur, ad illud facilè colligatur.

R. Secundò aduerto, ex valdè craſſæ haſtæ vſu inſignes militis vires intelligi. Ad eam tamen fortitudinem virium robuſtarum non eſt neceſſaria B gigantæa corporis proceritas. Sæpe enim videmus homines robuſtiſſimos, nec tamen inſigniter proceros. Atque id eſt (meo iudicio) quod ſacra Scriptura de Ægyptio illo (quem occidit Banaias) ſignificare vult, nempe illum quamuis non eſſet valdè procerus, ſed mediocris ſtaturæ, nihilominùs fuiſſe robuſtiſſimum. Cùm enim non eſſet altus pluſquàm quinque cubitos ſacros (quæ ſtatura neque exigua eſt, neque valdè procera) erat tamen adeò fortis viribus, vt facilè gereret craſſam adeò lanceam, vt liciatorio texentium meritò comparari poſſet. Facit pro hac explicatione quod Go- C liath Gethæo tribuit ſacra Scriptura cubitum & palmum ſupra huius Ægyptij ſtaturam; nec tamen craſſiorem tribuit haſtam Philiſtæo quàm Ægyptio. Ergo non id reddebat inſignem & glorioſum Ægyptium, quòd eſſet valdè admodum procerus; ſed potiùs æqualitas virium robuſtiſſimarum cum Philiſtæo, quantumuis proceritate corporis longè eſſet inferior. His accedit quòd nullum aliud verbum ſit in ſacro textu ex quo poſſit colligi, magnam Ægyptij illius fuiſſe proceritatem: quia ſacer textus ſolùm ait, eum fuiſſe quinque cubitos altum, haſtam autem eius ſicut liciatorium texentium. Et quamuis in le- D ctione Septuaginta interpretum legamus *hominem conſpicuum quinque cubitorum, in cuius manu erat lancea tanquam liciatorium*: nihil tamen cogit, vt conſpicui appellatio ad corporis proceritatem referatur: conſpicuus enim is dicitur qui inſignis eſt: & inſignis homo veriſſimè dicitur is qui cùm ſtatura ſit alioqui non admodum procera, viribus tamen adeò præſtat, vt mira lanceæ craſſitie non minùs facilè vtatur quàm alij arundine leuiſſima. Non me latet, pro conſpicuo in Complutenſi editione legi εὐμήκη, hoc eſt, grandem: vera tamen & genuina Septuaginta interpretum lectio non eſt illa, ſed *conſpicuum*, vt patet ex editione Vaticana. E Præterquàm quòd, is verè dicetur 5. cubitos grandis, qui ſit altitudine 5. cubitorū, licèt minimè procerus ſit. Eadem enim phraſi diceretur 3. ſolū cubitos grandis qui eiuſmodi eſſet ſtatura. Re igitur attentè inſpecta nulla ratione colligitur ex allato Scripturæ loco Ægyptius à Banaia occiſus fuiſſe valdè procerus. Potiùs enim ſignificatur, cū cùm 5. ſolùm cubitos haberet altitudinis, viribus tamē adeò præſtaſſe, vt comparari poſſet Goliath Gethæo, cuius ſtatura erat ſex cubitorum & palmi. Cùm ergo conſtet ex ſacro textu, Ægyptiū fuiſſe F æqualibus cum Gethæo viribus, ſtatura autem longè inferiorē: non videtur res ſatis expendi ab eo qui ex comparatione à liciatorio texentium deſumpta inferre vult, Ægyptium quoque fuiſſe valdè procerum. Præſertim cùm conſtet vires admirandas & peregrinas non rarò elucere in corporibus non admodum proceris. Quod & ad myſterij ſignificationem aptiſſimum mihi videtur. Sed nunc ſimplici ſtaturæ Ægyptij conſideratione contentus, non aliud adiicio; quàm ad eam minimè proceram ſtaturam cogi me ab iis omnibus, quæ ſuprà adduxi, vt oſtenderem cubitum ſacrum eſſe ſextam ſtaturæ antiquæ partem, non quartam: antiquumque cubitum non fuiſſe longiutem digitis Romanis 18⅔.

PROPOSITIO XVII.

Ex menſura quam ipſe tribuo Hebraicis cubitis, ſequitur ingens diſcrimen in Salomonici templi magnitudine. Ea tamen illi remanet quam ſacra Scriptura ſignificat.

EXPLICATIO.

Et primùm de linearum menſura.

Magnum diſcrimen in templi Salomonis magnitudine ex varia cubiti menſura.

A. HEBRAICO cubito maiori ipſe tribuo Romanos digitos 18⅔. Vnde in mea computatione ſex cubiti Hebraici exæquant ſeptem pedes Romanos: & ex Hiſpanicis laxè 7½. In mea enim ſententia Hebraici cubiti maiores reducuntur ad pedes Hiſpanicos, addita quarta numeri parte, & inſuper addita vnitate ſingulis centenariis. Ad pedes autem Romanos fit reductio, ſi ſingulis 25. cubitis adiiciantur quatuor. verbi gratia, legis 200. cubitos maiores Hebraicos. additis 50. fiunt 250. & additis duobus & ſemis fiunt 252½. ducenti igitur cubiti Hebraici maiores ſunt pedes Hiſpanici 252½. ſi verò eoſdem ducentos cubitos velis ad pedes Romanos reducere, diuide 200. per 25. & inuenies 8. ſume hunc numerum quater, & erunt 32. hoc ergo numero addito ducentis fiunt 232. Romani pedes.

B. Villalpandus ſingulis cubitis aſſignat fere 42. digitos Romanos. ex quo infertur octo Hebraicos cubitos maiores idem fere eſſe quod pedes Romanos 21. vel Hiſpanos 22½. Mariana autem ſingulos cubitos ſacros facit æquales duobus Romanis pedibus.

C. Hinc fit, Villalpandum porticibus quinquaginta cubitos latitudinis habentibus tribuere Romanos pedes 130. Marianam 100. me autem 58⅓. qui faciunt pedes Hiſpanos 63. Hoc verò ſpatium ſatis ſupérque eſſe ad ampliſſimarum porticuum latitudinem quis non videat?

D. Atriorum impluuiis quadratis cubitorum centum, tribuit Villalpandus Romanos pedes fere 260 Mariana 200. ego 117. qui ex Hiſpanicis faciunt 126. Erant autem Iſraëlitici atrij impluuia ſeptem; & eiuſdem atrij porticus non minus occupabant, quàm impluuia ſexdecim.

E. Quadro ſancti Sanctorum tribuit Scriptura 20. cubitos Hos facit Villalpandus pedes Romanos 52. Mariana 40. ego 23⅓. qui ex noſtris pedibus ſunt pluſquàm 25. ſed eò ſolus ſummus ſacerdos, idque ſemel in anno ingrediebatur.

F. Cubiti 120. quos turris templi habebat altitudinis, mihi reddunt Romanos pedes 140. Hiſpanos 150. & eo amplius. idque altitudinis ſupra montem erigebatur. Villalpando tamen 120. cubiti dant pedes Hiſpanos pluſquàm 336.

G. 300. cubiti profunditatis quos admiranda illa ſubſtructio habebat, mihi faciunt pedes Hiſpanos 375. quæ profunditas, meo iudicio, ſatis eſt, vt admirationi ſpectantibus ſit; Villalpandus tamen eam extendit ad pedes Romanos 780. qui faciunt Hiſpanicos 850.

H. Cubiti 500. quos atrij murus habebat in quadrum, Villalpando ſunt pedes Hiſpanici 1U420. mihi 625.

I. Longitudinem muri ambientis atrium gentium, quæ calamorum 110. definitur, ipſe arbitror fuiſſe Hebraicorum cubitorum 660. qui faciunt pedes Romanos 770. ex Hiſpanicis verò 800. Villalpandus tamen numerat Hebraicos cubitos 687½. Hiſpanos verò pedes ſupra 1800.

L. Singula periboli latera cubitis conſtant 781. qui nobis vix mille pedes Hiſpanicos reddunt; Villalpandus tamen extendit ſummam ad 2225.

M. Decem cubitos Maris ænei de maioribus cubitis accipiunt plerique: eóſque facit Villalpandus Romanos pedes 26. & eo amplius: Hiſpanicos verò 28. Mihi decem illi cubiti ex minoribus ſunt, & Hiſpanicis pedibus æquales, vt latè ſuprà probatum eſt.

Pars ſecunda, de areis & ſolidis.

A. MVLTO adhuc maior eſt in areis & ſolidis differentia. Cubiti enim menſura quam aſſignat Villalpandus, habet ſe ferè ad eam quam ego aſſigno ſicut 9. ad 4. In areis verò diſcrimen eſt veluti 5. ad 1. ac in ſolidis veluti 11⅐. ad 1. vt propoſitione ſeptimâ explicatum eſt. Quare ex lignis, lapidibus, ceteráque materia, vbi vnus mihi millio ſatis eſt ad impenſas, Villalpandus amplius vndecim millionibus opus habet. In iis verò quæ per calamos menſurantur, area à Villalpando cogitata ad aream quam ipſe cogito ſe habet vt 49. ad 9. Et ſolidum à Villalpando cogitatum ad ſolidum quod eo concipio, ſe habet vt 12⅔. ad vnum, vt explicatum eſt propoſitione 7.

B. Aliquanto minus eſt nobis cum Mariana diſcrimen: adhuc tamen illius area ad meam ſe habet ſicut 4⅓ ad 1. Et ſolida ſicut 10. ad vnum, vt in eadem propoſitione ſeptima probatum eſt.

De Mari æneo.

Magnum diſcrimen in menſura maris ænei & eius capacitate.

IVXTA meam menſuram capit Mare æneum aquæ vncias non ampliùs 200U. hoc eſt Romanas amphoras 208⅓. At ſecundum Villalpandi opinionem debebat capere Romanas amphoras 4U500. quibus per incuriam adiecit aquæ vncias 205U000. quod additamentum omnino ſuperat totam eam capacitatem quam ipſe Mari æneo tribuo. Oritur diſcrimen hoc ex eo quòd decem cubiti Maris ænei, vt ipſe opinor, ex minoribus ſint; & ſphæra vnius cubiti minoris iuſtè capiat 400. aquæ vncias. Sphæra autem vnius cubiti ex Villalpandæis, capit aquæ vncias 9050. & ſicut 1. ad 22⅝. ita 400. ad 9U050.

PROPOSITIO XVIII.

Antiquæ Græcorum, Romanorum & Hiſpanorum menſuræ videntur ex Hebraicis deriuatæ.

EXPLICATIO.

A. AD propoſitionis huius veritatem minimè neceſſarium eſt, Hebræos ceteris orbis nationibus ſuas præſcripſiſſe menſuras. Fortaſſis enim illæ antiquiorem habent originem; & ad

eam

communis vſque terrarum eluuionis tempora ſeruatæ ſunt in orbe mēſuræ ab Adamo traditæ filiis ſuis ac neputibus; poſt diluuium verò fortè Noëi filij voluerunt eadem pondera atque menſuras ab Adamo receptas conſeruare: & ex illis deriuatæ ſunt quæ quondam Græcis ac Romanis in vſu fuerunt, & quæ hactenos à noſtris Hiſpanis retentæ ſunt. Huc vt mihi tanquam probabile perſuadeam, addiſcor imprimis, quia cubitum maiorem Hebraicum Scriptura vocat menſuram primam, 2. Paral. 3. 3. & Noëi arcam cubitis demetitur. Vnde apparet illam cubiti menſuram qua menſuratur arca, aut eſſe veterem cubitum Hebraicum; aut calamum ſex conſtantem cubitis (de quo ſuprà) ſiquidem menſuræ primæ nomen cubito maiori Hebraico tribuitur. Confirmatur hoc, quia antiquus cubitus recentiorem ſiue minorem excedit vno palmo (id eſt quarta parte) & nonnihil amplius, vt ſuprà notauimus. Quapropter cùm menſura cubiti fuerit ex cubito humano deſumpta, veroſimile eſt, cubitum illum à quo vulgaris cubitus vno palmo ſuperatur, ex menſurâ cubiti priſcorum illorum hominum deſumptum fuiſſe. Credibile namque eſt illorum ſtaturam & corporis molem vaſtiorem fuiſſe multo & grandiorem noſtrorum hominum magnitudine.

Origo prioris cubiti.

B. Iam cùm maior cubitus Hebraicus (eſto ab ingenti & robuſta hominum ſtatura ſit deriuatus) ex gigantum mole & ingenti magnitudine vſurpatus non fuerit, probabile mihi ſit illum iuxta Adami menſuram fuiſſe aſſignatum. Nec enim credibile eſt Adamum (qui primus fuit mundi rex, iſque ſapientiſſimus) ſuis poſteris menſuras ac pōdera non tradidiſſe. Adhæc cùm menſuræ ad humanæ ſtaturæ proportionem conformandæ eſſent; æquum ſatis eſt & rationi conſonum, menſuræ antiquæ calamum ad Adami ipſius ſtaturam fuiſſe conformatum, necnon cubiti menſuram ad eiuſdem cubitum mēſuratum fuiſſe. Et facit quòd illa ipſa quæ prima appellatur menſura, vocatur etiam menſura hominis Apocalypſeos 21. 17.

C. Porrò ſi Adamus menſuras ac pondera præfiniuit; veriſimile eſt, eos ex poſteris ſuis, qui veram religionem ac iuſtitiam retinuerunt, pondera etiam & menſuras ab Adamo acceptas retinuiſſe; & ab illis ad Hebraicum populum perueniſſe: quinimò ex his ipſis ponderibus ac menſuris antiquis, Græcorum, Romanorum atque Hiſpanorum pondera fuiſſe orta. Coniectura hæc inde fulcitur, quòd ad noſtra vſque tempora in Romana vncia & Hiſpanienſi antiquum Romanæ vnciæ pondus, item drachmarum Atticarum, & duorum Iſraëlis ſiclorum conſeruetur. quod eſt veluti veſtigium communis omnium ab vno homine propagationis, ac ponderum, menſurarumque deriuationis à parentibus ad filios.

Origo poſterioris cubiti.

D. Secundi cubiti ſiue poſterioris inuentio tunc orta fuiſſe videtur, quando homines multò iam erant prioribus illis minores. Tunc enim cùm viderent cubiti nomen non quadrare iam cum ea ſtatura qua homines præditi erant; ac ſimul viderent ad hominum communionem atque cōmercium congruens eſſe vt cubitus alter ſtatueretur qui menſuræ ſubduplæ ex ſolidis eſſet diameter, tunc (inquam) primò, videtur inductus poſterior cubitus Hebraicus, cum eiuſmodi ad priorem proportione, vt eſſet duplus in potentia ſolida, & ſextam partem mediocris ſtaturæ (cuiuſmodi eſt Hiſpanica) exæquaret.

E. Præterea congruentia & correſpondentia quæ reperitur apud nationes politicas (vt apud Græcos, Romanos & Hebræos antiquos) inter ſextam ſtaturæ partem & inter liquidorum & aridorum menſuras, argumēto eſt, hoc etiam à communi aliquo & generali principio, vt ab Adamo ſiue Noë, deriuari. Iam vbi admittenda erat congruentia atque proportio inter pedes ſeu cubiti menſuram & inter menſuras liquidorū; cùm aqua ſit primus liquor & ceteris communior, & magnæ inſuper æqualitatis in pondere (vt ſuprà notauimus) conſentaneum valde fuit attendi potiſſimùm ad mēſuram aquæ quam capiebat vas quod ex cubiti vel pedis menſura fieret. Quod verò attinet ad vaſis figuram quæ pro menſura eligenda erat, credibile eſt, antiquiores ſapientes ſelegiſſe ſphæras ac cylindros ob eas rationes quas propoſitione 12. conſiderauimus. Quòd ſi verum eſt hanc fuiſſe apud Hebræos antiquam menſurarum normam ac figuram; hoc ipſum eſt indicium quòd antiquiſſimæ menſuræ eiuſdem figuræ fuerint. Nam ſi apud gentem aliquam ſeruatæ ſunt atque retentæ priſcæ menſuræ; quis dubitet, apud eos præſertim ſeruatas ex poſteris Noë qui veram religionem & iuſtitiam retinuerunt?

F. Sphæra primi cubiti, hoc eſt maioris, capit aquæ ſeu vini vncias 800. vt propoſitione 16. oſtenſum eſt. Deinde ſphæra ſemicubiti capit omnino vncias 100. Atque hæc eſt menſura illius bati qui Mari æneo duo millia batorum tribuit. cuius ſextarij ſinguli capiunt vncias $16\frac{2}{3}$. hæc autem eſt Græci ſextarij antiqua menſura, vt nonnulli probant ex Galeno.

G. Chœnix vnciarum 25. eſt quarta pars bati capientis vncias centum. Atque hæc chœnix appellata fuit etiam mina. Et huiuſmodi minas ſexaginta continet talentum Hebraicum.

H. Sphæræ cubiti vnius maioris reſpondet cylindrus vno cubito altus ac latus circumſcribens ſpæram (vt loquuntur Mathematici) qui capit iuſtas aquæ vncias 1Ʊ200. Ea verò eſt antiquiſſima metreta; & reſpondet ſextario vnciarum $16\frac{2}{3}$. Nam ſi vnciæ 1200. inter 72. menſuras diuidantur (quæ eſt antiquiſſima partitio, & apud Hebræos & Gręcos vſitata) ſingulis obueniunt $16\frac{2}{3}$.

I. Origo amphoræ 960. vnciarum (quæ eſt Hebraicus batus, & quadrantal Romanum ex talento Ægyptio, vt ex Varrone tradit Plinius lib. 33. c. 3.) videtur fuiſſe eiuſmodi, vt antiquo vnius cubiti cylindro detraheretur pars quinta altitudinis, vt conformaretur ad commodioris lebetis figuram, vt explicatum eſt ſuprà.

L. Si verò fiat cylindrus ſemicubito latus atque altus, continebit omnino aquæ vncias 150. quæ decies replicatæ reddunt 1Ʊ500. & fortaſſe hæc eſt origo antiqui talenti, quod 1500. vnciis conſtat. Pondus enim menſuratum aquæ fuit prima ponderum norma. Nouimus autem iuxta antiquiſſimum vſum decem coniungi menſuras, atque illis nomen cuncta comprehendens imponi, vt nomen cori decem batis.

M. Et fortaſſe (quemadmodum cylindro vnius cubiti dempta fuit quinta altitudinis pars, vt ad commodiorem lebetis figuram reduceretur) ſic cylindro dimidiati cubi fuit etiam dempta pars altitudinis quinta: & ex 150. vnciis remanſerunt 120. qui eſt Rom. congius. Et fuit etiam Ægypti menſura, vt colligitur ex Plinio. Et probabile eſt menſuram etiam Hebraicam fuiſſe, ſiquidem octaua eſt Hebraici bati pars. Cùm autem hæc menſura 120. vnciarum fuiſſet quatuor in partes diuiſa, vnicuique parti impoſitum fuit nomen minæ

Hebraicæ, nempe ſingulis vnciarum tricenariis A quæ eſt $\frac{1}{12}$. vnius bati.

N. Præter hæc, cùm Ægyptij recepiſſent menſuram amphoræ 960. vnciarum, voluerunt eam ad cubicam figuram reducere. Et ab eis Romani & amphoram & cubicam illius figuram deſumpſêre: noménque Romani pedis cubico amphoræ lateri dedêre. Atque hæc videtur fuiſſe Romani pedis origo. Cùm enim compertum ſit Romanos ab Ægyptiis amphoram fuiſſe mutuatos, veriſimile valdè eſt quadrantalis etiam figuram ab eiſdem accepiſſe. Vide quæ ſuprà diximus propoſitione 3. de modio (ſcilicet in figura cubica) Serapidis vertici impoſito ab Ægyptus. B

O. Ex quadrantali verò (id eſt amphora cubica) ortus fuit congius cubicus, octaua ſcilicet amphoræ pars; aſſumpto pro latere cubico, dimidio pede Romano. Et hinc etiam orta eſt 15. vnciarum menſura, quæ Rom. palmi cubus eſt. Atque hæc 15. vnciarum menſura fuit à Græcis pro ſextario vſurpata, vt Galenus & Plin. tradunt. Suam tamen ipſi metretam non conſtituerunt ex 48. ſextariis (quemadmodum Romani) ſed ex 72. vt & Hebræi. Atque ita communis Græciæ metreta fuit vnciarũ 1080. Ac lateri cubico huius metretæ in- C diderũt Græci pedis nomen, vt explicatũ eſt ſuprà.

P. Sphæra minoris cubiti Hebraici capit omnino aquæ vncias 400. hoc verò videtur fuiſſe Hiſpani pedis initium ſiue origo, & Hiſpanienſis arrobæ ponderabilis quæ vnciis 400. conſtat.

Q. Iam, ſi fortè Syra vnquam metreta extitit vnciarum 2400. eius ſextarius erat noſtra arroba ponderabilis. Sphæra autem alia (cui ad ſphæram 800. vnciarum ſit eadem proportio, quam habet maioris cubiti Hebræi ſphæra ad ſphæram cubiti minoris) eiuſmodi (inquam) ſphæra capiet iuſtas 1600. vncias, eiuſque cylindrus 2400. Atque hæc D potuit eſſe Syræ metretæ origo.

R. Libra Romana fortaſſis orta fuit ex diuiſione congij in decem partes quæ ſunt appellatæ libræ, & deinde libra diſtributa eſt in partes duodecim, eæque ſunt appellatæ vnciæ.

S. Mina Attica centum drachmarum, orta videtur ex diuiſione bati (eius qui pendet 100. vncias) in octo partes. eiuſmodi que minæ quadrat pondus aquæ quam capit ſphæra vnius palmi ex maiori cubito Hebraico. Atticum autem talentum factum fuit diuiſo in duas partes antiquo talento. Atque vt talentum antiquum ad maio- E rem cubitum Hebraicum, ſic talentum Atticum ad minorem cubitum.

T. Hebræorum hin eſt ſexta bati maioris pars continens aquæ vncias 160. Eademque eſt noſtri celemini menſura. Romanus verò modius duos habet hines ſiue celemines, atque adeò capit aquæ vncias 320. Huiuſmodique modios ſex continet medimnus Atticus, qui & Romanus. Cui ſi detur figura cubica, eiuſmodi cubus erit duplus reſpectu quadrantalis ex Romano pede. atque adeò cubicum eius latus habebit eandẽ proportionem cum pede Romano, quã Hebraicus cubitus antiquus F cum pede Hiſpano. Porrò hæc ipſa medimni mẽſura hodie etiam in Hiſpania in vſu eſt, appellatúrque fanega.

V. Sanctus Epihanius affirmat Romanos ab Hebræis deſumpſiſſe nomẽ atque menſurã modij. Quòd ſi, vt ipſe Epiphanius vult, vulgaris hin aliquando extitit qui duos ſacræ menſuræ hines exæquaret, eadem menſura debet eſſe modij & vulgaris illius Hin. Nam ſacer hin capit aquæ vncias 160. modius verò 320.

Origo vnciæ & aliorum ponderum.

X. Vncia duos omnino ſiclos appendit (vt infrà videbimus) vnde veriſimile eſt pondus vnciæ eſſe antiquiſſimum. Præſertim cùm conſtet Abrahami tempore pondus ſicli & dimidij etiam ſicli fuiſſe in vſu (vt videbimus propoſitione ſequenti.) Fortaſſe ergo vnciæ prima origo fuit, quòd batus ſphæræ ſemicubiti Hebraici antiqui in decem partes ſit diuiſus primùm, & deinde quælibet decima in alias decimas. Atque ita pro pondere vſurpata eſt centeſima prædicti bati pars, cui vnciæ datum eſt nomen à Romanis, eo quòd ſit duodecima ſuæ libræ pars. Eadem ratione Attici minam, (id eſt octauam illius bati partem) in drachmas cẽtum diſtribuerũt. & ſimiliter ceteri omnes Græci ſuas quinque minas ſecuerunt in drachmas item centum. Drachma enim eſt centeſima minæ pars. Et ex minarum inæqualitate orta eſt drachmarum inæqualitas.

Y. Arrubæ menſurabilis (qua *cantara* etiam appellatur in Hiſpania, Romæ autem hodie *congio*, & capit aquæ ſeu vini vncias 512.) principium videtur fuiſſe iuſtum vnius vnciæ pondus. facta enim vnius vnciæ menſura ex aqua, facilè mox fuit mẽſuram octo vnciarum facere (vt norunt Mathematici) atque huius octo vnciarum pondus Latinis appellatur bes, noſtris vulgò *Marco*. Duplicatíſque lineis eadem facilitate facta eſt menſura vnciarum 64. quæ nobis dicitur *Azumbre*. Et iterum duplicatis facta eſt menſura vnciarum 512.

Z. Libra Hiſpaniæ vnciarum 16. ſub nomine minæ refertur à Cleopatra. Vnde patet eam quoque eſſe antiquam menſuram.

PROPOSITIO XIX.

Sicli Hebraici pondus fuiſſe quatuor drachmas Atticas, non ſolùm aſſeritur à Ioſepho & Philone: ſed ab omnibus etiam Græcis ſacræ Scripturæ interpretibus. Sed fuit quoque vnius drachmæ ſiclus.

PROBATIO.

A. SVPPONENDÆ hîc ſunt 1. & XI. propoſitio, quibus ſtatutum eſt, pondus vnius vnciæ ex iis quæ hodie Romæ & Hiſpaniâ ſunt in vſu, eſſe idem prorſus cum antiqua Romanorum vncia, quæ 8. drachmas Atticas pendebat: ac pondera ſacra non fuiſſe dupla reſpectu vulgarium, quemadmodum à nonnullis receptum erat. Ac deinde notandum, Hebraica pondera fuiſſe hæc quatuor, Obolum, Siclum, Minam, Talentum: de quibus nonnihil per ordinem dicemus. Sed de obolo ſatis ſit annotaſſe, drachmæ pondus ab Atticis ſolitum fuiſſe diuidi in ſex obolos: ab Hebræis autem idem omnino pondus in quinque tantùm obolos fuiſſe diuiſum. Ex quo efficitur obolos Hebraicos eſſe tantillo maiores Atticis; quamuis eis obolorum nomen ex vicino accommodatum ſit ab interpretibus. Conſtat enim in S. Scriptura ſiclum viginti obolis æſtimari. Quare obolum ſacrum eſſe quintam drachmæ Atticæ partem, eandem habebit certitudinem, quam ſiclum eſſe iuſtum ſemunciæ pondus.

B. In eo tamen magna occurrit difficultas in conciliandis 70. Interpretibus cum Ioſepho & Philone. Ioſephus enim & Philo quatuor illi

drach

Septuaginta interpretes non bene ab aliquibus oſtenſi in didrachmi vſu.

drachmas apertè tribuunt: at Septuaginta ſæpe A eum didrachmum vocant: & eodem modo loquuntur Aquila, Symmachus, Theodotio & ceteræ omnes Græcæ editiones, & cum eis antiqui Patres, & præſertim Epiphanius ac Theodoretus. Quamuis Procopius Geneſ. 32. 14. ſiclo quatuor apertè tribuat drachmos. Huic difficultati vt ſatisfaciant nonnulli, reſpondent vulgarem ſiclum fuiſſe didrachmum, tetradrachmum autem ſiclum ſanctum. Enimuerò perſpicuum eſt ſiclum ſanctum à Septuaginta didrachmum appellari, vt patet Exodi 30. 13. & Leuit. 27. 25. & apud Ezechielem cap. 45. 12. eum vocant ςάθμιον, ſiue ſtaterem. Sicli autem vocem retinent Numer. 3. 42. & cap. 18. 16. Alij volunt B hoc apud Septuaginta per incuriam & negligentiam irrepſiſſe: & pro tetradrachmo fuiſſe negligenter ſuppoſitum didrachmum. ita Georgius Agricola & Couarruuias. Villalpandus autem quamuis Septuaginta interpretes negligentiæ inſimulare non audeat, ſaltem ait eos de iuſti ponderis declaratione minimè curaſſe, contentóſque fuiſſe apponere nomen alicuius monetæ vulgaris pro ſicli nomine: eo quòd rem parui momenti eſſe duxerint, iuſtum ſicli pondus explicare. Additque eiuſmodi conſuetudinem, pondera alia pro aliis & menſuras pro menſuris aliis ſubſtituere, Septuaginta interpretibus indubitatò fuiſſe. Mariana capite ſexto affirmat, fuiſſe olim ſiclos duarum drachmarum, & ſiclos etiam tetra- C drachmos: frequentiores tamen fuiſſe didrachmos, atque inde proueniſſe, vt promiſcuè vterque ſiclus à Septuaginta didrachmi nomine compelletur: quemadmodum apud Hiſpanos familiare eſt, quoddam genus politorum laterum, vocare *azulejos*, quod cæruleolos ſonat, non ſolùm eos qui cærulei re vera ſunt, ſed etiam ceteros omnes, licèt albi ſint aut virides, quia frequentiores ſolebant eſſe cærulei.

C. Veruntamen quamuis magna ſit B. Hieronymi, Philonis atque Ioſephi auctoritas; ſi tamen Septuaginta in ſicli pondere diuerſam haberent ſententiam, ſola Septuaginta interpretum auctoritas maioris foret in hac re momenti, quàm au- D ctoritas ſancti Hieronymi, Philonis, Ioſephi, & aliorum multorum, & quàm rationes illæ quæ ad probandum ſiclum ſanctum tetradrachmũ fuiſſe adduci poſſent. Tum quia multum intereſt quod attinet ad numerum teſtium inter Septuaginta, & inter tres ſiue etiam triginta: tum etiam quia Septuaginta fuère multò antiquiores: nec dubium quin rerum antiquarum maiorem adepti fuerint cognitionem. Deinde Septuaginta interpretes incuriæ aut ignorantiæ arguere, id verò perperam omnino fit. Ac nihilo plus ſatisfaciunt Villalpandi ac Marianæ reſponſiones. Cùm enim non minùs facile ſit, dicere tetradrachmũ quàm didrachmum, cúmque in promptu eſſet nomen quod ſicli ponderi exactè reſponderet, magnæ certè oſcitantiæ foret, E illud vſurpare nomen quod ponderis ipſius dimidium ſignificaret, ſi didrachmus ſingulatim denotabat duarum Atticarum drachmarum pondus, quod eſt dimidium põderis ſicli ſancti. Non inficior in rebus aliquot parui referre, vtrùm vnum pondus pro alio ponatur, necne: ſi eiuſmodi pondus aut menſura exempli gratia ponatur, vt ſi prohibeatur, ne quis falſum batum, aut falſum chœnicem apud ſe habeat. At verò cùm dicitur vnuſquiſque ſemiſſem ſicli ſoluiſſe, tunc ſemiſſi dimidium pondus auferre, dato illi drachmæ nomine, id certè contra hiſtoriæ veritatem eſſe videretur. Dum autem fingitur nomen drachmi promiſcuè & confuſè tam ad duarum drachmarum quàm ad quatuor pondus accommodari (quod frequentiùs communi conſuetudine, ſicli duarum drachmarum vſurparentur) id profectò non aliud eſt quàm duo ſupponere quorum neutrum ſubſiſtit. Alterum, ſiclos duarum drachmarum fuiſſe vſitatiores: alterum in communi vſu viguiſſe vt ſiclorum minorum nomen ad maiores extenderetur.

Drachmam Alexandrinam fuiſſe duplam reſpectu Atticæ.

D. Relictis ergo prædictis ſolutionibus, ſi deprehendatur nomen drachmi ſiue duarum drachmarum abſolutè poſitum, omnino congruere ad ſemunciæ (quæ quatuor drachmas Atticas continet) ſignificationem; conſtabit etiam Septuaginta debuiſſe didrachmi nomine vti ad quatuor drachmarum Atticarum pondus ſignificandum, & tunc Philonis, Ioſephi atque Hieronymi ſententia Septuaginta interpretum auctoritate validè confirmabitur. Noto ergo ipſe, falli eos qui putant Septuaginta interpretes (qui Alexandriæ ſcripſerunt) teneri ad hoc, vt drachmæ nomine de drachmæ Atticæ pondere loquerentur. Hoc enim perinde eſſet, quaſi exigeretur ab eo qui Hiſpali ſcribit & cum Hiſpalenſibus ſua phraſi loquitur, ne carnium libram appellet eam quæ 32. vnciis conſtat (cuiuſmodi libra apud Bæticos in vſu eſt) propterea quòd Madriti & Salmanticæ triginta duabus vnciis non datur nomen vnius libræ, ſed duarum. Quare vt propiùs ad rem ipſam accedamus, ſi conſtaret, Septuaginta interpretum tempore, Alexandriæ appellari ſolitam drachmam vnam, id pondus quod Attici duas drachmas appellabant, non alia certè reſponſio poſſet aptior optari ad vtramque ſententiam conciliandam. Obſeruandum eſt ergo Africanum & Iulium Pollucem (quorum verba referuntur in dictionariis, verbo Talentum) tradere, quamuis reſpectu drachmarum Atticarum huic talento tribuantur ſexies mille drachmæ, illi plures, alij pauciores: omnia tamen talenta in hoc conuenire quòd vnumquodque habeat ſex millia drachmarum ſui generis: hoc eſt, vt talentum Æginæum ſex mille drachmas Æginæas contineat, Babylonium totidem Babylonias, idemq́ue de ceteris. Quam autem proportionem inter ſe habeant diuerſa talenta, eadem etiam erat inter diuerſas drachmas, verbi gratia, drachma Æginæa ſe habebat ad drachmam Atticam ſicut 10. ad 6. pendebat enim decem obolos Atticos. Id quod communi eruditorum conſenſu receptum eſt, vt videre licet apud Marianam capite ſeptimo. Et quidem varia eſſe drachmarum pondera notat expreſsè Plinius libro vigeſimo primo, capite 34. notúmque eſt drachmas à Dione accipi pro aſſibus. Nec minùs certum eſt drachmas ab aliquibus poni pro ſeptimis vnciæ partibus. Quæ cùm ita ſe habeant, certum mihi eſt Septuaginta interpretes omnino debuiſſe drachmæ nomen pro duarum Atticarum drachmarum pondere vſurpare: ac proinde nummum eum qui quatuor drachmas Atticas pendebat, appellare didrachmum. Hoc (meo iudicio) validè probatur: quia Scripturæ talentum (de quo Septuaginta loquuntur) duodecim millia drachmarum Atticarum pendebat: ergo Scripturæ drachma duas Atticas drachmas continet. Huius argumenti conſequutio ex authoritate Africani, Pollucis, atque omnium qui de drachmis ſcripſere, legitima eſt. Quamobrem id vnum ſupereſt probandum, talentum ſcilicet Scripturæ eſſe duplum reſpectu Attici talenti; atque adeò pendere

dere drachmas Atticas 12*U*. Id verò auctoribus A probatur locupletiſſimis, non Epiphanio ſolùm & doctoribus Eccleſiaſticis, ſed iis etiam omnibus qui aſſerunt talentum magnum reſpectu talenti Attici eſſe duplum. Sic autem tradunt Vitruuius, Halicarnaſſæus, Suidas, Heſychius apud Marianam cap.7. Deinde Scripturæ talento minus ponderis attribui non poteſt, ſi admittamus, quod Ioſephus affirmat, talentum ſcilicet Scripturæ conſtare centum minis (de quo infrà) & quod ait Epiphanius, nempe pendere libras 125. libras ſcili- B cet Romanas; & quod alij aiunt, nempe talentum Scripturæ eſſe 120. pondo, accepto pondo nomine pro centum drachmis Atticis.

E. Supereſt examinare vtrùm hæc magni talenti conſuetudo, atque adeò magnæ drachmæ (quæ reſpectu Atticæ ſit dupla) viguerit apud Alexandriam, vbi Septuaginta ſuam ſcripſerunt editionem? Ego verò ex ipſomet didrachmi nomine (quod Septuaginta interpretes tribuerunt ponderi quatuor drachmarum Atticarum) videor mihi certò colligere, talentum magnum (cuius meminerunt Vitruuius, Halicarnaſſæus, Suidas & Heſychius) fuiſſe talentum apud Alexandrinos vſurpa- C tum. Conſtat enim ex Scriptura ter mille ſiclos efficere vnum talentum (vt docti conuincunt efficaciter ex capite Exodi 38.) quapropter ea authoritas, quæ probat Iſraëlis ſiclum fuiſſe pondere quatuor drachmarum Atticarum, ea ferè omnis perſuadet hoc fuiſſe Alexandrinorum talentũ. Quandoquidem Septuaginta interpretes in ea vrbe ſcribentes ſiclo nomen didrachmi tribuunt. Etenim cùm conſtet, extitiſſe olim drachmas reſpectu Atticarum duplas, & Septuaginta de duplis drachmis loqui, ſicut & de talento duplo, nihil poterat eſſe veriſimilius, quàm eos, dum ponderi quatuor D drachmarum Atticarum nomen didrachmi tribuunt, accommodaſſe ſermonem ad eius prouinciæ, in qua ſcribebant, conſuetudinem. Sed habemus præterea expreſſam Feſti auctoritatem perſpicuè aſſerentis Alexandrinum talentum pendere duodecim denariorum millia. quod idem atque duodecim millia drachmarum. Hoc autem ex Feſto tranſcripſit Alexander ab Alexandro in ſuis Genialibus, vbi ait Alexandrinum talentum pendere 12*U*, drachmas Atticas. Quare rectè ait Capellus libro de numis. §.67. drachmam Iudaicam eſſe pondus duarum Atticarum. Idem affirmat Ribera noſter Amos 8.15. & Pererius Gen. 23.14. Fa- E cit quod Epiphanius obſeruat, ſextarium Alexandrinũ duas ex oleo libras capere. Probabile enim eſt, vbi ſextariorum menſuræ erant magnæ, magna etiam fuiſſe talenta, & conſequenter magnas drachmas.

F. Decipiuntur ergo planè qui putant drachmæ nomen apud Septuaginta de Atticæ pondere eſſe accipiendum, ignorantes in hoc drachmæ nomine non minorem græcè amphibologiam latere, quàm in nomine libræ apud Hiſpanos. Imò F verò tanta fuit drachmarum diuerſitas, vt oboli vnius Attici pondus (id eſt ſexta Atticæ drachmæ pars) Ægyptiæ nomine drachmæ fuerit aliquando appellatum. Conſtat hoc ex libello illo Cleopapatræ; conſonàtque cum talento illo quod extitit olim mille drachmarum Atticarum, quod numiſmaticum fuit appellatum. de quo videri poteſt Staniſlaus fol. 63. Huc præterea ſpectat Hiſpanorum conſuetudo, qui nomen *adarme*, quod idem eſt cum drachmæ nomine nõnihil corrupto, vſurpant pro ſemiſſe drachmæ Atticæ. Cur ergo ſimiliter non credamus Atticos drachmæ nomine appellaſſe Alexandrinæ drachmæ ſemiſſem? Porrò quòd Hiſpani drachmæ nomen ſemidrachmæ Atticæ tribuamus, inde fortaſſis ortum eſt, quòd pondus vnciarum 375. conſideretur vt paruum talentum, & facit quòd olim marauedini dicuntur fuiſſe vnciales; & quòd ſummam marauedinorum 375. nuncupamus ducatum: huiúſque valoris aurea ſuperioribus annis fuêre numiſmata. Adde quòd Syracuſanum talentum conſtat appendiſſe Romanas vncias 375.

G. Quæ verò fuit olim in nomine drachmæ & talenti ſignificationis varietas, eadem cum debita proportione extitit in nomine ſtateris & ſicilici. Nam quamuis iuxta pondus Attici talenti, duarũ drachmarum Atticarum pondus appelletur ſicilicus, nomen tamen ſicilici deriuatum videtur ab Hebraico nomine ſekel, quod eſt nomen ſicli. & ſicilicum appendentem ſemunciam, qui omninò reſpondet hebraico ſiclo, ponit Dioſcorides agens de Veterinariorum ponderibus. Ac licèt *ſtater* ſit frequenter pondus drachmarum quatuor Atticarum, reperitur tamen ſtater duarum drachmarũ, vt probat Staniſlaus ex Polluce fol. 58. fin. Denique ſicut in drachmæ pondere varietas extitit, ita etiã in pondere ſicilici. Atque ita Xenophon l. 1. de Cyro meminit ſicli pendentis Atticos obolos 7½. & Epiphanius meminit etiam ſicli pendentis holcem, hoc eſt drachmam Atticam (cum quo ſiclo conſonat noſtrum adarme nomen, ſiquidem ſicilicus duplicis drachmæ nomen eſt.) Heſychius item Perſicum ſiclum refert pendentem Atticos obolos octo, id eſt, drachmam vnam, & tertiam alterius partem.

H. Drachma igitur generatim loquendo eſt talenti $\frac{1}{6000}$. pars: & didrachmus ſiue ſicilicus, quod eſt Hebraicum nomen ex ſekel, iuxta morem Gręcorum aut Latinorum inflexum, eſt vnius talenti $\frac{1}{3000}$. Quamobrem cùm talentum tam Alexandrinum quam ſacræ Scripturæ contineat vncias mille quingentas, neceſſarium erat didrachmi nomine, apud Septuaginta, ſemunciæ pondus denotari. Idem eſt enim didrachmus quod ſicilicus. nempe vna ex tribus millibus vnius talenti partibus. Quod autem Ioſephus & Philo magna tum diſtinctione, tum etiam inter ſe conſenſione variis in locis nobis ediſſerunt, illud eſt, drachmas duas ſicli Iſraëlitici idem pendere quod drachmas Atticas quatuor. Philoni verò non fuit ſatis id ſemel dixiſſe, niſi etiam ad peculiares ſummas deſcenderet ac diceret, 30. Iſraëlis ſiclos eſſe 120. drachmas Atticas. Hoc tamen nequaquam Septuaginta interpretibus repugnat; ſed potiùs exponit æqualitatem ponderis de quo ipſi agebant. Iam quòd drachma talenti ſacri fuerit $\frac{1}{6000}$. pars (id eſt vna ex partibus ſex mille) eiuſdem talenti, & quòd illa fuerit antiqua drachma, inde validè confirmatur, quòd Hieronymus in re adeò inſigni nuſquam Septuaginta interpretes obiurgat, quamuis expreſsè affirmet, Iſraëlis ſiclum pẽdere Atticas drachmas quatuor. Sic enim ille docet Ezechielis 45. & Matth. 17. Septuaginta quoque interpretes rectè fuiſſe de ſicli pondere loquutos ex eo etiam confirmatur, quòd ceteræ etiam Græcæ editiones omnes cum illis mirificè conſentiant.

I. Præterea, quamuis Epiphanius confusè & promiſcuè videatur fuiſſe loquutus (ait enim ſiclũ fuiſſe didrachmum, & quartam vnciæ partem pendere: necnon fuiſſe olim ſiclum qui holcem ſiue drachmam vnam Atticam appendebat) nihilominus diſertis atque perſpicuis verbis teſtatur, *talentũ ſacrum eſſe libras* 125. hoc eſt vncias 1500.

Atque ita non potuit ſanctus Doctor ignorare, A Iſraëlis ſiclum eſſe ſemunciam. Certiſſimum enim eſt ex ſacrâ Scripturâ, talentum eſſe idem quod ter mille ſiclos: neque id ignotum eſſe potuit Epiphanio. Quamobrem quod aſſerit de ſiclo duarum drachmarum Atticarum, & de ſiclo etiam vnius drachmæ, intelligendum eſt omnino non de ſiclo integro argenteo, ſed de nummis qui ſemiſiclum argenteum, vel quartam eius partẽ pendebant. Huiuſmodi enim nummi non probant integrum Iſraëlis ſiclum argenteum (loquor de antiquo) fuiſſe duarum drachmarum Atticarum, vel vnius drachmæ. Quemadmodum ſemiargẽtei B quos videmus ſignatos, non indicant eos eſſe integros regales. At fortaſſe etiam loquitur Epiphanius de ſiclis auri ac ferri, de quo infrà.

L. Simili ratione explicari poſſe ſuſpicor Theodoretum. Expende, quæſo, verba eius in Leuiticum in fine, *didrachmum* (ait) *valet obolos viginti, tametſi nonnulli didrachmum ſtaterem vocarunt.* quod eſt dicere, ſiclus quem 70. vocauêre didrachmum, nõ eſt duodecim obolorum, quemadmodũ didrachmus Atticus, ſed viginti obolorum. Atque ita quamuis ſtater (pondus nempe quatuor drachmarum Atticarum) appelletur didrachmus; in ea tamen appel- C latione non eſt ſermo de drachmis Atticis, ſed de aliis maioribus, cuiuſmodi erant Alexandrinæ.

M. Nullus igitur ſupereſſe videtur grauis auctor qui probetur exiſtimaſſe Iſraëlis ſiclum duas Atticas appendiſſe drachmas. & conciliatio atque concordia Ioſephi, Philonis, Procopij Hieronymi & Septuaginta interpretum euidenter oſtendit verum ſicli pondus fuiſſe quatuor drachmarum Atticarum. Ioſephi loci ſunt libro 3. Antiquitatũ cap. 12. (aliàs 10.) & 7. de bello cap. 26. fin. Et quamuis prior locus addito mox libræ nomine videatur obſcurari: Græcè tamen & in Gelenij verſione D nunc eſt libræ nomen. Philonis locus inſignis eſt tomo 2. lib. de decalogo, vbi de ſpecialibus legibus. ibi verò pro 50. ſiclis ponit 200. drachmas: pro 30. ſiclis drachmas 120. & ſimiliter in aliis ſummis. Licèt autẽ in Latina verſione nõ ſit nomen drachmarum, ſed argenteorum ſolidorum: Græcè tamen nomine drachmarum vtitur Philo. Locus Procopij eſt Geneſ. 13.14. Beatus autem Hieronymus (Ezechielis 45. & Matth. 17.) diſertè ait, ſiclũ eſſe idem cum ſtatere, quatuórque illum pendere drachmas: octo verò drachmis Romanam vnciam componi. Similiter exponunt Heſychius, & Cleo- E patra: nec nõ antiqui Rabbini, vt Rabbi Iechaias in tractatu de monetis, vbi ait, *Cognouimus ex kabala ſiclum ſanctum pendere trecenta & viginti grana hordei* hæc ille, quem refert Gaſpar Waſerus & verò certum eſt hordei grana 320. explere Atticarum quatuor drachmarum pondus. Pręterea in hoc eodem ſicli pondere conueniunt Antonius Auguſtinus, Maſius, Arias Montanus, Marianus Victorius in indice Hieronymi Romanæ editionis verbo Siclus, & noſter Villalpandus.

N. Præterea, hi poſtremi auctores quinque eo in primis argumento nituntur, quòd antiquos F ſiclos apud ſe habuerint, atque appenderint. Certè Villalpandus confirmat ſeptem ſiclos antiquos ſe habuiſſe, quorum nulli quidquam deerat ad iuſtum ſemunciæ pondus. Verumenimuerò hęc omnia numiſmata arbitror non tanti eſſe, quanti auctoritatem & conſenſum Ioſephi, Philonis, Hieronymi & 70. interpretum. Nec enim illi aut veritatem ignorare potuêre, aut ſi diuerſi inter ſe forẽt, adeò facilè à nobis conciliari potuiſſent. Numiſmata autem illa poſſet ſuſpicari quiſquam, vel A omnia, vel pleraque illorum eſſe noua & pro antiquis ſuppoſita. Atque id ipſum quod tanti Villalpandus facit (ſcilicet nullum eorum ſeptem numiſmatum quę ipſe habebat, aliquâ, vel minimâ ſemunciæ ponderis parte deſtitui) nonnullis ſuſpicionem facit, non ſolùm illa antiqua non eſſe, verùm neque ſatis callidè fuiſſe pro antiquis conficta ab eo qui illa Villalpando, aut ſuis amicis obtruſit. Etenim ad rectam fraudem congruentius foret, ſi eorum pondus nonnihil eſſet imminutum, vt poſt bis mille annorum decurſum futurum fuiſſe videbatur. Quamobrem Ariæ Montani, & Mariani Victorij B numiſmata veriſimiliora fortaſſe ſunt, vtpote quæ nonnihil erant attenuata & exeſa; adeò vt ipſi perſuaſerint ſibi, iuſtum antiqui ſicli pondus non fuiſſe integræ ſemunciæ, ſed aliquantillo minus. Ita ſanè Arias: qui id ponderis reducit ad pondus 4. drachmarum ex iis quibus ſuperiori æuo pharmacopolæ vtebantur. hæ enim aliquanto erant minores octauis vnciæ Romanæ partibus: & Marianus Victorius ea quatuor Iuliis Romanis comparat, qui ſunt etiam octauis vnciæ minores.

O. At enim quamuis pro certo conſtaret, illa C numiſmata vera eſſe & antiqua, ex illis tamen non video qui poſſit probari ea fuiſſe ſimplices ſiclos: vt enim nunc argentei ſimplices regales cuduntur, necnon duplices, quadruplices & octuplices, ita credi fortaſſe poſſet ſiclos quondam & ſimplices & duplices fuiſſe cuſos. & facit quod Arias Montanus ex Rabbi Moyſe Gerundenſi adducit, nempe illum apud ſe duo Hebraica antiqua numiſmata habuiſſe, quorũ alterum drachmas duas, alterum quatuor pendebat. Tametſi autem Moyſes iſte Rabbinum Salomonem ſequutus ſibi perſuaſerit ſiclum quadruplicis drachmæ fuiſſe inte- D grum & ſimplicem: alterum verò ſicli ſemiſſem: verùm qui opinaretur Septuaginta interpretes integro ſiclo duas non amplius drachmas Atticas tribuiſſe, poſſet reſpondere, nummum illum qui duas pendebat drachmas Atticas fuiſſe ſiclum integrum ac ſimplicem: qui verò quatuor pendebat, fuiſſe duplicem. Idémque poſſet opponi numiſmatis Villalpandi, niſi forte in eis ipſis explicetur ſimpla illa eſſe & non dupla. Sed quis hoc ex characteribus poterit euidenter colligere? Multo ergo ſolidior eſt comprobatio quæ ex tot tamque grauibus auctoribus vnà conſpirantibus deſumitur. E Sed *vtrumque ſimul melius.*

Additio de diſtinctione ſiclorum, ſiue de maioribus & minoribus ſiclis.

A. SVPEREST expendere an vncia quoque integra appellata ſit ſiclus, & an quarta eius pars, octaua quoque (id eſt drachmæ Atticæ pondus) ſicli nomen obtinuerint. & primùm non videtur inconueniens, vt ſicut mina diuerſimodè accipitur, nimirum pro quindecim ſiclis, pro F viginti, & pro 25. atque etiam pro ſexaginta, vt ſequenti propoſitione conſtabit; ſic etiam ſiclus variè vſurpatus ſit. Deinde vnciam integram ſicli nomen obtinuiſſe auctor eſt Hieronymus in quæſtionibus Hebraicis in Geneſ. c. 24. Ab Hieronymo autem accepêre Iſidorus & Beda, qui ſiclum vncialem faciunt Ea verò opinio videtur cõfirmari poſſe ex ipſo textu Gen. 24.22. vbi legimus *inaures aureas appendentes ſiclos duos.* Nã pro duobus ſiclis Hebraicè eſt nomen *bace*, quod dimidiũ ſicli ſonat.

Eſt enim eadem vox Exo. 38.25. vbi agitur de dimidio ſiclo quem ſinguli milites obtulerunt. Ac vt Vulgata lectio non diſcordet à ſenſu Hebraicæ lectionis, dici ſolet duos ſiclos quos legimus in Vulgata, eſſe pondus ambarum inaurium, accepto ſicli nomine pro pondere quatuor drachmarum Atticarum; vt ſenſus ſit ambas inaures pependiſſe integram vnciam. dimidium autem ſiclum lectionis Hebraicæ eſſe dimidium ſicli vncialis, atque id fuiſſe pondus ſingularum inaurium. & ſaltem in ære & ferro ſicli pondus fuiſſe vnciale & interdum maius, opinio eſt Staniſlai ex Rabbi Kimhi. quibus fauere videtur ferrum haſtæ Ieſbibenob 2. Regum 21. 16. quod pendebat 300. vncias. ibi enim 70. interpretes poſuêre ſiclos 300. verùm hæc ponderis concordia non admodum probat: quia Hebraica neque ſonant vncias, neque ſiclos: & ſæpè aliâs in numeris non parum differt Vulgatus à 70. interpretibus.

B. Vtcunque id ſit, vnciali ſiclo proxima eſt Ioannis Theutonici ſententia, qui ſiclo tribuit pondus ſeptem drachmarũ Atticarum, vno obolo excepto. nititurque in eo quòd iuxta ſuam computationem vna drachma pendet tres obolos ex illis viginti quos pendet ſiclus.

C. Nihilominus iſtæ opiniones quæ ſiclo tribuunt vel octo drachmas integras, vel ſeptem ferme, non videntur recipiendæ. Quia manifeſtè aduerſantur Ioſepho, Philoni, Septuaginta interpretibus, & Hieronymo ipſi duobus in locis ſuprà indicatis, & vno verbo vniuerſæ ferè antiquitati. Quare Hieronymi locus qui pro vnciæ pondere citatur, omnino videtur vitiatus librariorum errore: niſi fortaſſe fuit ipſius Hieronymi incogitantia, aut memoriæ lapſus. Iſidorus autem & Beda decepti ſunt putantes eam fuiſſe Hieronymi ſententiam: cùm tamen ipſe ſemel & iterum ſiclum definierit eſſe quatuor drachmarum Atticarum pondus: & nec probari alicunde poſſit ex ſacra Scriptura ſiclus maior tetradrachmo. neque locus ille Geneſis 24.22. ei ſententiæ fauet, vt conſtabit infrà. Nihil verò minùs veriſimile quàm ſiclos æris ac ferri fuiſſe vnciales. ſequeretur enim loricam illam Philiſtæi (cuius meminit Scriptura 1. Regum 17.5.) pependiſſe vncias 5ↀ. hoc eſt arrobas ponderabiles 12½. (quas vix validus mulus portare poſſet) idque onus vix fuiſſet dimidia pars ponderis armaturæ vniuerſæ quam gerebat Philiſtæus ille. Simul enim gerebat caſſidem æream ſuper caput, ocreas æreas in cruribus, clypeum æreum, & haſtam, cuius ferrum pendebat ſiclos ſexcentos.

De lorica Philiſtæi. 1 Reg. 17.5.

D. Sanè ex hac ergo armatura potiùs colligerem fortaſſe ſiclum æris & ſimiliter ferri ſiclum, duas ſolùm pependiſſe drachmas Atticas. Nam ei quoque ponderi ſicli nomen fuiſſe communicatum autor eſt Epiphanius, & alij non pauci. & ſi quis etiam optet inuenire rationem qua lorica prædicta non plus pendeat quàm arrobas tres, octauam & alterius partem; non erit admodum difficile ei voto ſatisfacere. quia licet argenteus ſiclus in ſacra Scriptura frequentiſſimè ponatur pro dimidiæ vnciæ pondere; in aliis tamen metallis veriſimile eſt non ſemel poni pro octaua vnciæ parte quam drachmam Atticam appellamus. Certè in auro id mihi non ſolùm veriſimile apparet, ſed etiam ferè certum. Primò, quia cùm Epiphanius aſſerat fuiſſe apud Hebræos ſiclum qui non plus pendebat quàm holcen ſiue drachmam, ratio poſtulat vt ad maximè pretioſum metallum & cuius minor eſt copia, eiuſmodi vſum præcipuè A referamus: non quòd nunquam ſiclus auri quatuor drachmarum fuerit, ſed quòd non ſemel aureus nummus, octauam vnciæ pendens, ſiclus auri appelletur. Secundò, quia prædicta cõcordia vulgatæ lectionis cum *bace* Hebraico (Geneſ. 24.22.) coacta eſt; tum quòd ſupponat rem minimè probabilem (nimirum ſiclum vncialem) tum quòd velit interpretem loqui de ambabus inauribus ſimul ſumptis, Hebraicum verò textum de ſingularum pondere. Adde quòd ſupponit etiam *bace* eo loci poni pro ſemuncia; Exodi verò 38.25. pro quarta B vnciæ parte. Sanè optabile eſt inuenire rationem quæ aptè conciliet vulgatam lectionem cum Hebraica, & vtramque exponat de pondere ſingularum inaurium, ac nomen *bace* accipiat pro eodem Geneſ. 24. 22. & Exodi 38. 25. Hæc autem omnia mirificè cohærent, ſi dicamus vtrobique *bace* eſſe quartam vnciæ partem, ſiue dimidium communioris ſicli: & hoc ipſum pondus ſignificatum fuiſſe à Vulgato, cùm dixit *appendentes duos ſiclos*: quia nouerat ſicli nomen in auro accipi ſolere pro holce ſiue drachma. qua ratione duo aurei ſicli tantundem omnino pendent ac bace, ſiue di- C midius argenti ſiclus. In hac autem phraſi videtur Vulgatus imitari voluiſſe eam Septuaginta interpretum verſionem, quam Hieronymus refert in quæſtionibus Hebraicis in Geneſ. cap. 24. nempe *tulit vir inaurem auream, didrachmum pondus eius*. Vbi manifeſtũ eſt vnicuique inauri tribui duas drachmas. Non me latet Sixtinam Septuaginta interpretum lectionem in textu ponere, *ſumpſit homo inaures aureas ſingulas drachmarum ponderis*: & ſic quoque legiſſe S. Ambroſium. Sed iſta lectio non continet diuerſum ſenſum: quia, vt ſuprà vidimus, Septuag. duabus drachmis Atticis ſolent quoque vnius drachmæ nomen dare ea phraſi qua ſiclum D argenteum, quatuor drachmas Atticas pendentem ſolẽt appellare didrachmum, eo quòd drachma Alexandrina duas Atticas penderet. Atque ita explicationis gratià ſubſtituit aliquis eam lectionem quam Hieronymus vidit ac refert.

Siclus in auro aliquando eſt idem quod drachma Attica.

Bace in Hebræo quid ſit Gen. 24.22.

E. Suſpicor deſiderari adhuc à lectore locum alium qui clariùs demonſtret octauam vnciæ partem appellari aliquando ſiclum. Expectet (quæſo) tantiſper: commodiùs enim à me id explicabitur in fine propoſitionis vigeſimæ. Interim dico, non videri dubitandum quin ſicut hodie cuduntur in Hiſpania aurei ſimplices, & duplices quoque, ſic etiam apud Hebræos cuderentur olim. Nec deſunt E qui putent eiuſmodi aureos nummos (quorum ſinguli duas Atticas drachmas pendebant) eſſe illos qui frequenter appellabantur aurei ſicli: atque adeò, vbi occurrat aureorum ſiclorum numerus, ad eiuſmodi aureos plerumque referendum eſſe. Sanè apud Romanos conſtat aureorum nomen non aliter accipi ſolere quàm de didrachmis: atque adeò vnum aureum Romanum viginti-quinque denariis æſtimatum teſtatur Dio l.48. Vnde decies ſeſtertium, idem eſt quod decem aureorum millia, ſiue denariorum 250ↀ. vtrumuis F enim idem valet quod decies cẽtena millia ſeſtertiorum, quod propriè ſignificat phraſis illa præciſa. Sed redeo ad aureos didrachmos. Giſepſius opinatur idem fuiſſe pondus ſiclorum aureorum apud Hebræos quod apud Romanos in nummis aureis. Sed non video quàm ſolidè id ab eo probetur. Mihi enim conſtat ſiclorum auri numero aliquando denotari drachmas Atticas. Nec verò dubito quin frequentior vſus fuerit vt ſicli aurei nomine intelligeretur pondus drachmarum quatuor, quemadmodum & in argento. Nec ſatis eſſet

Aureus Romanus antiquus duas pendebat drachmas.

ad confirmandam Grſepſij opinionem quòd repertentur aliqui aurei Hebræorum nummi didrachmi. cuduntur enim nummi didrachmi & ſemiſſes & duplices, & nihilominus in communi vſu numerus non ſumitur ex ſemiſſibus, neque ex duplicibus, ſed ex ſimplicibus integris.

PROPOSITIO XX.

Mina Hebraica maior pendebat triginta vncias, ſed eius partes quas deſignat Ezechiel cap. 45. 12. dicebantur etiam minæ.

A. LOCVS Ezechielis ſic habet, *viginti ſicli, & viginti quinque ſicli, & quindecim ſicli minã faciunt.* Ex quo loco perſpicuum eſſe videtur, libram ſeu minam Hebraicam (quæ appendebat ſexaginta ſiclos. vt expreſsè docet Hieronymus ibi, & Ioſephus l.14.c.13.) tribus diſtinctis conſtare ponderibus, quorum vnum pendebat 15 ſiclos (id eſt vncias $7\frac{1}{2}$.) aliud 20. ſiclos, & aliud 25. vt bene Pagninus, verbo מָנָה. Appolitè autem diuidebatur in illa tria pondera, vt illis ponderari commodè poſſet duodecima pars minæ, nec non ſexta, tertia, quarta, & ceteræ vſque ad $\frac{11}{12}$. & addito pondusculo quoque ſiclorum ponderantur partes omnes ſingulatim ab vna vſque ad duodecim.

Minarum diuerſitas & origo.

B. Deinde ex tribus illis ponderibus originem duxiſſe videntur celebres Græcorum, Romanorum, & Alexandrinorum menſuræ. Nam in primis mina Attica pendet 25. ſiclos Hebraicos, hoc eſt centum drachmas Atticas. Secundò hemina ſiue cotyla Alexandrina in aquæ aut vini menſura adæquat omnino pondus 20. ſiclorum, qui reddunt vncias decem. Eadémque eſt menſura Romana ſemiſextarij. Tertiò cotyla Attica illius libelli de ponderibus & menſuris qui Galeno & Dioſcoridi ſolet aſcribi, in menſura aquæ ſeu vini prorſus æquiparat pondus ſiclorum 15. nempe vncias $7\frac{1}{2}$. Quartò cotyla ſiue hemina Attica (cuius fit mentio in veris Galeni libris) in oleo idem pondus vnciarum continet, ſeptem & ſemis.

C. Quemadmodum inſuper apud Hiſpanos nunc & in aliis prouinciis menſuræ liquidorum cum ponderibus confirmantur (nam & vini quartarius, & olei mina Hiſpana, vulgò *panilla*, pondus æquant vnciarum 16. quæ eſt Hiſpana libra: ita etiã antiquæ Hebræorum, Græcorum & Romanorum menſuræ ſimiliter conformantur cum aliquo ex tribus illis Hebraicæ minæ ponderibus, vel cum illius partitione aut multiplicatione, & in nomine quidem minæ à Græcis & à Romanis recepto; atque etiam in nomine heminæ ſeu dimidiæ minæ, aliquod reſtitit veſtigium ex quo appareret pondera & menſuras Græcorum ac Romanorum ab Hebraicis ponderibus dimanaſſe. Nam minæ nomen Hebraicum eſt, & pondus ſiue numerum ſignificat. ac in numeri ſignificatione habitus fuit reſpectus ad numerum ſiclorum quos mina pendere debet.

D. Pagninus verbo מָנָה affirmat laicam minam fuiſſe ſiclorum ſexaginta: minam verò ſanctuarij fuiſſe duplam, hoc eſt ſiclorum 120. hæc tamen diſtinctio inter pondera ſacra, & prophana, iam ſuprà impugnata eſt propoſitione vndecima. Præterquàm quòd vanum eſt omnino exiſtimare, Ezechielem de mina prophana & de ſiclis agere ſanctis, cùm ſtatuit minam pendere ſexaginta ſiclos.

A E. Adhæc non ſolùm Græci ac Romani ſuis põderibus & menſuris nomen minæ indiderunt; ſed Hebræi etiam videntur non ſolùm minam nuncupaſſe pondus 60. ſiclorum (quæ ſunt vnciæ triginta) ſed etiam pondus ſiclorum quindecim; ac pondus 20. & pondus 15. ſiclorum, vnumquodque ſeorſum acceptum. Sic videmus in Hiſpaniâ vocari libram quæ vnciis conſtat ſexdecim, & apud Gallæciam eodem nomine nuncupari eam quæ 20. pendet vncias: & apud Bæticos eam quæ eſt vnciarum 32. ac demum in regno Nauarræ libra eſt
B vnciarum 36. Apud Hebræos autem peculiaris extitit ratio in nomine minæ. quia *mina* etiam illis idem ſignificat quod Latinis pars (qua de re multa in theſauris Hebraicis exempla.) Quare non fuit coactum quòd partes minæ eôdem minæ nomine ab illis appellarẽtur. vſus verò illorum ex Ioſepho conſtat. Ille ergo l.14.c.13. *Mina* (inquit) *apud nos duæ & ſemis libræ exiſtimantur*, hoc eſt vnciis 30. & l.7.c.8. agẽs de Abſalonis cæſarie quæ ducentos ſiclos appendebat (vt habetur 2.Reg.14.26.) ait, pondus ſiclorum 200. facientium 5. minas: vbi liquet ſingulis minis Ioſephum eo loci ſiclos 40. tri-
C buere. Idem l.3.c.10. loquẽs de candelabro à Moſe facto quod vncias 1500. ſiue ter mille ſiclos pẽdebat, ait pondus illud vocari talentum: pendere autem 100. minas vbi ſingulis minis obueniunt quindecim vnciæ. niſi fortaſſe in hanc ſummam mendum obrepſerit (de quo infrà.)

F. Poſtremò aduerte, prædicta illa tria pondera ab Ezechiele diſtincta eam inter ſe proportionem ſeruare quam habent hi tres numeri 3.4.5. His verò Hebraica mina in duodecim partes æquales (ſingulas ſiclorum quinque) partitur. vnde duxit fortaſſis originem diuiſio libræ apud Romanos in partes duodecim quas vncias appellarũt. Sic enim
D quinque ſicli (quibus redimebantur primogeniti) pars erãt minæ duodecima. & forſã Hebræi in ea diuiſione ad tribus duodecim habuẽre reſpectũ.

De mina argenti & auri.

G. QVAMVIS verum ſit minæ nomen quadrupliciter accipi poſſe, nempe pro pondere 15. ſiclorũ, pro 20 pro 25. & pro 60. ſiclis: vbi tamẽ ſermo eſt de mina pecuniæ; omnino videtur receptum fuiſſe apud Hebræos vt mina frequenter acciperetur pro mina 25 ſiclorum. Sic expreſsè docet
E paraphraſis Chaldaica Ezechiel. 45. 12. ait enim; *Tertia pars minæ 20. ſiclos habet; mina argentea 25. ſiclos, quarta pars minæ 15. ſiclos habent; omnes ſexaginta ſunt mina magna.* In argento ergo (id eſt in pecunia; nam argẽti nomẽ etiam aureæ pecuniæ tribuitur) eadem erat apud Hebræos mina quæ apud Atticos, quibus mina fuit drachmarum centum pondus, idem nempe quod ſiclorum 25.

Mina pecunia eadem apud Hebræos quæ apud Atticos.

H. Confirmatur hic vſus ex pondere auri quo erant tectæ peltæ illæ de quibus 3.Regum 10.17. vbi quamuis in plerîſque Vulgatæ editionis libris
F legamus, *trecentæ minæ auri vnam peltam veſtiebant*, eũ tamen locũ librariorũ incuria eſſe vitiatũ, iam alij * ante me obſeruarunt; non dubitantes quin Vulgatus interpres *tres minas* poſuerit; non trecentas. Idque non ſolùm ex eo probant; quòd tres ſolùm minas legamus in Hebraicis, Græcis & Chaldaicis codicibus; ſed etiam ex ipſa Vulgata 2.Paralip.9.16. vbi manifeſtè de eiſdem clypeis ſiue peltis eſt ſermo, & ſic legimus, *Trecenti aurei tegebantur ſingula ſcuta.* Quo loco ſi trecenti aurei accipiantur de totidem drachmis, optimè conuenit aureorum

3.Reg.10.17. non eſſe legendum, trecentæ minæ, ſed tres minæ.

* Mariana de ponderibus. fol.43.

teorum numerus cum tribus minis quæ eorum. A loco ponũtur 3. Regum 10. 17. accepto minæ nomine, quemadmodum in argento & auro plerunque accipiebant Hebræi. Nihil autem vſitatius quàm aureorum nomen abſolutè poſitum ad nũmos ſiue drachmas aureas referri. Adde quòd cõtextus cogit vt 300. aurei ſint trecenti nummi, non ſolùm quia violentum eſt & nullibi vſitatum, vt *aureus* minam denotet, ſed etiam quia irrationabile eſt, vt aureorum nomen aliter accipiatur in clypeis & aliter in haſtis, de quibus ibidem agitur hoc verborum tenore, *Fecit Rex Salomon ducentas haſtas de ſumma ſexcentorum aureorum, qui in ſingulis haſtis expendebantur*; vbi in confeſſo eſt non tribui ſingulis haſtis ſexcentas auri minas, ſed ſexcentorum B nummorum pondus. ergo eodem modo accipiendum eſt aureorum nomen, cùm ſubditur, *trecentis aureis tegebantur ſingula ſcuta*. Adde, quòd ratio ipſa palàm oſtendit prorſus eſſe incredibile trecentarum minarum pondus in ſingulis clypeis. Hæc enim ſumma, vt minimum, pendet duo talenta Hebraica, vt fatetur Villalpandus tomo 2. folio 526. & alibi obſeruat ipſe, eiuſmodi pōdus ab vno homine portari non poſſe. Neque ſatisfacit dum ait, eos homines qui adeò graues clypeos portabant, fuiſſe valde robuſtos iuuenes equis inſidentes. Primùm enim ex 2. Paralipom. 12. 10. conſtat, hæc ſcuta data fuiſſe principibus ſcutariorum qui cuſtodiebant veſtibulum palatij; illóſque eis ſcutis inſignitos ſolitos fuiſſe comitari regem C cùm introibat in domum Domini: Ergo pedites, non equites. Deinde, ſiue peditibus, ſiue equitibus intolerabile ſcutum eſſet quod duo penderet talenta, hoc eſt arrobas noſtræ conſuetudinis ſeptem & ſemis. Adde quòd ſi aurum ſingulorum clypeorum duo penderet talenta, neceſſe eſſet vt clypei ſinguli plus penderent quàm talenta quatuor (hoc eſt arrobas quindecim.) conſtat enim ea ſcuta non appellari aurea quòd nullam aliam haberent materiam, ſed ideo ſolùm quòd tecta eſſent aureis laminis. Patet hoc primò ex ipſa Vulgata 2. Paralipom. 9. 16. vbi legimus *ſingula ſcuta trecentis aureis fuiſſe tecta*. ac de laminis quibus ea tegebantur expreſſa eſt mentio 3. Regum 10. 16. D Deinde ex Hebræo id etiam manifeſtè conſtat, ex quo ſi verbum verbo legimus, *aſcendebant ſuper vnum clypeum* 300. *aurei*. & ſimiliter tranſtulerunt Septuaginta interpretes 2. Paralipom. 9. Ergo ſcutum ipſum ex alia erat materia, quamuis aureis laminis tectum eſſet: atque adeo, vt minimum penderet quatuor talenta, ſi aureæ laminæ quibus tegebatur duo talenta pendebant. Atqui neque robuſtus mulus tantum oneris portare potuiſſet. Ergo vera lectio Vulgati interpretis 3. Regum 10. 17. non eſt, trecentæ minæ, ſed, *tres minæ auri vnam peltam veſtiebant*. Nullæ autem aliæ fingi poſſunt, quę faciant trecentos aureos, niſi minæ 25. ſiclorum: (ex quibus tres minæ ſunt eadem ſumma quæ drachmarum auri trecentarum.) ergo de huiuſmodi tribus minis, ac de eiuſmodi trecentis aureis E loquitur Vulgatus.

I. Habet iam lector (niſi fallor) quod in præcedentis propoſitionis fine promiſimus, nempe locum aliquem quo efficaciter probetur ſiclum auri aliquando poni pro nummo aureo pendente drachmam Atticam, quales ferme cuduntur hodie. 9. Paral 9. verſu 15. & 16. Animaduertat ergo ſic legi in Vulgatâ, *Fecit rex Salomon ducentas haſtas de ſumma ſexcentorum aureorum, qui in ſingulis haſtis expendebantur: trecenta quoque ſcuta aurea trecentorum aureorum, quibus tegebantur ſingula ſcuta*. In hoc contextu quis non videat idem A genus nummorum aureorum deſignari in ſumma ſexcentorum aureorum, & in trecentis aureis quibus tegebantur ſingula ſcuta? Ergo cùm efficaciter probatum ſit, trecentos aureos eſſe drachmas aureas; negari non poteſt, quin ſexcenti quoque aurei ſint totidem drachmæ. Atqui iidem ſexcenti aurei appellantur à Vulgato *aurei ſicli* 3. Reg. 10. 16. ergo aliquando *aureus ſiclus* ponitur pro nummo aureo drachmam pendente, quod nos probaturos receperamus. Si quis verò obiiciat, prædicto loco non eſſe in Hebræo nomen ſicli, ſed ſolùm aurei nomen; ſatis mihi eſt inde colligere, nummos aureos Hebræorum fuiſſe eiuſdem fere ponderis cum noſtris, & eos à vulgato interprete appellatos fuiſſe ſiclos 3. Reg. 10. 16.

B L. Sed morabitur fortaſſe aliquem diſcrimen aliud quod nõ ſpectat ad minarum vel aureorum ſummam: ſed ad haſtarum figuram. nam quæ appellantur haſtæ ducentæ 2. Paral. 9. 15. eædem appellantur ducenta ſcuta 3. Reg. 10. 16. & quidem vtrunque in ipſa Vulgata. Villalpandus noſter, vt hos conciliet locos, tomo 2. fol. 526. ſuſpicatur haſtas (de quibus 2. Paral. 9. 15.) non eſſe aliud quàm ſcuta quæ in vmbonibus ipſis ſingulas habebant cuſpides, cuiuſmodi hodie etiam ſæpe viſuntur. Verùm coactum valde eſt ipſa ſcuta appellari haſtas propter vmbonum cuſpides. Quare ego potiùs dixerim, ſub altero nomine comprehendi alterum, phraſi apud nos vſitatâ, & vtrumuis dicas, C vtrumque intelligi. Qui enim audit in fronte alicuius exercitus poſitas fuiſſe ducentas longiores haſtas (*dozientas picas*) non aliud concipit quàm ſi audiret, ducentos ferreos thoraces (*dozientos coſeletes.*) iidem ſunt, qui gerunt thoraces ferreos & haſtas longiores. Similiter ergo haſta & ſcutum, erat integra vnius hominis armatura. Atque vt intelligeretur & haſtas & ſcuta illorum ducentorum fuiſſe auro tecta cùm bis eadem hiſtoria narranda foret, alibi expreſſæ ſunt haſtæ, & alibi ſcuta: vtrũque enim voce Hebraica comprehendebatur. Et ſimiliter cum trecentis peltis (hoc eſt minoribus ſcutis & lunatis fortaſſe) aliud quoque armorum genus intelligendum eſt, quod haſtis vel gladiis D reſpondeat. Suetonius in Nerone cap. 44. coniungit peltas & ſecures.

M. Verùm maius eſt mihi cum amico diſcrimẽ in auri pondere. Ille enim conatur perſuadere, ſexcenta ſexaginta ſex talenta inſumpta fuiſſe in ducentas haſtas ac trecentos clypeos. Et quoniam non inuenit qua ratione pendere poſſent pluſquàm 640. auri talenta; exiſtimauit reliqua 26. talenta fuiſſe mercedem laboris aurificibus datam. Pondus autem talentorum auri 26. eſt idem quod noſtrorum aureorum 331$\mho$500. Excedit hoc (fateor) meam fidem. & totum aurum quo ducentæ haſtæ ac trecentæ peltæ ſunt veſtitæ, non plus pendet quàm auri drachmas 210$\mho$. ſiue talenta Hebraica 17¼. Neque ad haſtam & ſcutum eius auro tegenda parum mihi videntur E drachmæ ſexcentæ, quia auri laminas non oportebat eſſe craſſiores, ſed potiùs admodum ſubtiles, ac operis & artificij admirandi. Quorſiam verò peltæ ſunt multo minora ſcuta, ideo illarum ſingulis auro tegendis ſatis fuit dimidium auri pondus reſpectu ſcutorum, atque haſtarum.

PROPO-

PROPOSITIO XXI.

Antiquum ſacræ Scripturæ talentum ter mille ſiclorum fuit, non maius.

EXPLICATIO ATQVE PROBATIO.

A. SI vera eſſet eorum opinio, qui ſiclos vnciales fuiſſe putant; talentum quoque pari ratione apud Hebræos fuiſſet trium vnciarum millium: hoc eſt arrobarum 7½. Sed ex libro Exodi in quo prima eſt talenti mentio, ſatis probatum eſt, ſiclos ſemuncias eſſe, ac vnicuique talento obtingere tria ſiclorũ millia ex eo probatur efficaciter, quòd trecenta ſiclorum millia faciunt talenta centum, (vt docti cenſent expreſſum eſſe Exodi 38. verſu 26.27. & 28.) Etenim 603Ↄ500. milites ſemiſiclũ ſinguli obtulêre, ac ſumma oblationis fuit talentorum centum, & inſuper ſiclorum 1Ↄ775. Atque ita neceſſe eſt vt 600Ↄ. ſemiſicli (id eſt 300Ↄ. ſicli) faciant talenta centum: atque adeo vt ſingulis talentis obueniant 3Ↄ. ſicli. Neque contendi poteſt ab aliquo reperiri in ſacra Scriptura talentum aliquod maius quàm illa Exodi talenta: de quibus videri poſſunt eo loci interpretes; nec non Staniſlaus opuſculo de ſiclo, & Villalpandus noſter Ezechielis tomo 3.

B. Cohæret cum hac computatione quòd ſicilici nomen omnino videatur deriuatum à nomine Hebræo Sekel. Ac quamuis Attici ſicilici pondus ſit ſubduplum reſpectu Hebraici Sekel (quemadmodum etiam drachma Hebraica, ſicut & Alexandrina, pendet duas Atticas drachmas) ſemper tamen ſeruatur eadem proportio, nimirum vt tria millia ſicilicorum, talenti appellationem habeant: videlicet vt talentum Atticum conſtet 3Ↄ. ſicilicis Atticis, Hebraicum Hebraicis, & ſic de ceteris. Accedit quòd 4. Reg. 5.23. ſingulis pueris impoſita ſunt talenta ſingula, præter veſtis pretioſæ donum. Si verò talenta ſingula penderent vncias 3Ↄ. (hoc eſt arrobas Hiſpanicas) ſeptem & ſemis, onus foret intolerabile.

Quot minas tribuat Ioſephus talento.

C. Manet ergo ſacrum talentum pendere vncias mille quingentas: atque adeo deceptos proculdubio fuiſſe quicunque ei dedêre tria vnciarũ millia. Oportet tamen vt ab eorum argumentis nos expediamus. Primum argumentum deſumitur ab auctoritate Ioſephi, qui cùm tertio Antiq. cap. 10. dixiſſet candelabrum aureum quod fecit Moyſes, centum minas ponderis habuiſſe; atque hoc centum minarum pondus appellari Hebraicè Cicar, Græcè talentum: poſtea 14. Antiq. cap. 12. (aliàs 13.) ait Hebraicam minam duas & ſemis pendere libras, atque adeo 30. vncias, ſiue ſiclos ſexaginta, vt habetur Ezechielis 45.12. Si ergo ſingulæ minæ continent vncias triginta, planè centum minæ (quæ faciunt iuſtum talenti pondus) continebunt tria vnciarum millia, ſiue drachmas Atticas 24Ↄ. Ad hoc argumentum reſpondetur, non potuiſſe ignorari à Ioſepho, Exodi talentum eſſe idem quod tria ſiclorum millia. Quare quod ait, talentum pendere 100. minas, ita exponi aut corrigi debet, vt ſacræ Scripturæ non aduerſetur. Primùm ergo probabile eſt, Ioſephum ibi de minis quindecim vnciarum loqui, vt explicat Villalpandus noſter. Et harum etiam minarũ diſertè meminit Dioſcorides, vbi de põderibus Veterinariorũ Atque ab antiquis temporibus conſeruabatur apud pharmacopolas in Hiſpania eiuſmodi mina vſque ad A Philippi II. tẽpus, ipſorum enim libra quindecim pendebat ex communibus vnciis, quamuis eam ipſi in ſexdecim ſuas vncias diuiderent, quarum ſingulas deinde in nouem partiebãtur drachmas. Vidimus autem propoſitione 20. quã ſit veriſimile, ab Hebræis olim minæ appellationem non ſolùm fuiſſe tributam ponderi ſexcentorum ſiclorum, ſed etiam ſingulis illis tribus partibus quas aſſignat Ezechiel, hoc eſt, quindecim ſiclis, viginti ſiclis, ac viginti quinque. Forſan ergo ſimiliter appellabant minam pondus 30. ſiclorum, ſiue vnciarum quindecim. B

D. Secundò reſpondeo, proximius vero mihi videri Ioſephi textum eo loci impreſſorũ incuriâ vitiatum eſſe; & vbi legimus *centum minas*, legitimã lectionem eſſe 120. *minas*. Ac primùm nemo mirari debet, Ioſephi textum non paucis ſcatere mendis in ſummis quas refert. libro enim 3. cap. 12. (vbi ſiclo tribuit quatuor drachmas Atticas) dum refert numerum eorum qui dimidium obtulêre ſiclum, eos ait fuiſſe 605Ↄ550. vbi certo certius eſt debere legi non 5Ↄ. ſed 3Ↄ. Præterea 8. Antiq. cap. 6. dum refert auri talenta Salomoni donata à Regina Saba, ait ea fuiſſe *viginti*, vbi manifeſtum eſt debere C legi centum viginti; & pleriſque aliis mendis ſcatere Ioſephi codices, præſertim in ſummis numerorũ, notarat Villalpandus to. 3. fol. 411. ſi. Deinde quindecim vnciarum mina neque videtur vſu recepta fuiſſe ab Hebræis, neque à communi Græcorum cõſuetudine. Quia neque Ezechiel meminit minæ triginta ſiclorum; neque ex Græcis videtur fuiſſe ab aliis vſurpata quàm à Veterinariis. Poſtremò conſtat Ioſephum ſic voluiſſe iuſtum Hebraici talenti pondus exponere, vt à Græcis intelligeretur. Quare neceſſe eſt, vt cùm ad eam expoſitionem vtatur minarum nomine, omnino credendus ſit non aliter accepiſſe nomen minæ quã D communiter ab Atticis accipiebatur, quorum lingua & loqui & intelligi volebat. Alioqui enim Ioſephus non exponebat rem. Neque ſatis eſt quòd alibi doceat Hebraicam minam pendere duas libras & ſemis. Quemadmodum enim oportuit vt eo loci nomine libræ vteretur ea ratione qua à Græcis & Romanis accipi conſueuerat, nimirum pro 12. vnciarum pondere (quandoquidem per numerum librarum declarare volebat Hebraicæ minæ pondus) ſic etiam cùm Hebraici talenti pondus exponere voluit, atque ad eam rem vſurpauit E minarum ſummam, neq; aliud expreſſit; debuit proculdubio nomen minæ eo loci non aliter accipere quàm communiter ab Atticis accipiebatur.

E. His ita conſtitutis ſi in prædicto Ioſephi loco legamus, talentum Hebraicum pendere centum minas, hæc lectio non ſolùm non tribuet Hebraico talento tria vnciarum millia, ſed neque mille quingentas. Conſtat enim Atticæ minæ iuſtum pondus eſſe vncias Romanas duodecim & ſemis: atque adeo centum minas Atticas non eſſe pluſquàm Romanas vncias 1Ↄ250. Quare vehementer ſuſpicor, Ioſephi textum, in quo legimus F talentum Hebraicum pendere minas centum, non eſſe per ſubtractionem corrigendum, ſed potiùs per additionem: ac pro 100. minis ponendas eſſe centum viginti. Quia is Atticus minarum numerus eſt qui æquat pondus 3Ↄ. ſiclorum, quem omnino exponere volebat Ioſephus, vt Exodi textui ſe conformaret.

F. Supereſt aliud argumentum quod nobis obiiciunt ij qui talenti ſacri põdus contendunt fuiſſe maius quàm 3Ↄ. ſiclorum, nimirum quòd alioqui vnum talentum eſſet minus quàm ſolidi 10Ↄ.

Quid ſint decē millia ſolidorum. 1. Par. 29. 7.

Solet enim ſolidi nomen accipi (vt norunt docti) pro ſexta vnciæ parte. Quare decem ſolidorū millia ſunt pluſquàm 1666. vnciæ. Conſtat autem ex 1. Paral. 29. 7. decies mille ſolidos nō ęquare vnius talenti pondus. ergo certum eſt talentum Hebraicum eſſe maius pōdus quàm vncias 1500. imò verò maius quàm vncias 10666. Huic argumento reſpōdetur primò, forſan in eo loco decem millia ſolidorum, non eſſe decem millia aureorum ſolidorum, ſed eam auri quantitatem quæ valorē cōtineat decem millium argenti ſolidorum, vel æris. Hanc enim phraſim non eſſe à ſacra Scriptura alienam, videbimus propoſit. 22. Sed ne ad eas nunc anguſtias redigamur, reſpondetur ſecundò, etiamſi conſtaret non agi ibi de valore ſolidorum argenti, vel æris, ſed de pondere ſolidorum aureorum; non opus eſſe vt ſolidus accipiatur pro ſexta vnciæ parte. Aliquando enim ponitur pro octaua, hoc eſt pro drachmæ Atticæ pondere; vt vidimus propoſitione prima. Et facit quod pro ſolidis Hebraicè ibi legamus *adarconim*, quod aliqui ſuſpicantur eſſe nomen drachmæ. Quod ſi quis rurſus obiiciat, drachmam Hebraicam pendere duas drachmas Atticas, (vt ſuprà ſtabilitum eſt) ad hoc dico, fortaſſe *adarcon* idem ſignificare quod drachmæ dimidium, quemadmodum apud Hiſpanos hoc nomen *adarme*, quod ab illo Hebraico deriuatum videtur, non aliud ſignificat quàm drachmæ dimidium.

PROPOSITIO XXII.

Aliquando ſiclus auri ponitur pro eo auri pondere quod valet argenti ſiclum. Hæc autem phraſis latiùs patet quàm nonnulli putarunt, & valdè minuit aliquas ſummas.

PROBATIO.

Quot millionibus æſtimetur ab aliquibus prior. Dauidis oblatio.

A. MILLE millia talentorū argēti quæ templo ædificādo præparauit Dauid (1. Paral. 22. 14.) æſtimantur à noſtro Villalpando, noſtrorum ducatorum millionibus 10188. & centum millia talentorum auri, millionibus 1485. Atque adeo vtriuſque metalli pondus millionibus 20673. Cū hoc autem auri & argēti pondere coniungit amicus quidam gēmas pretioſas quæ in corona Melchom effulgebant (1. Paral. 20. 2.) exiſtimans eas quoque cum prædicta auri & argēti ſummā fuiſſe conſecratas templo quod erat ædificandum. Eas verò tanti æſtimat, vt oblationem illam auri, argēti, atque gemmarum dicat propè accedere ad tria millionum millia ex Hiſpanicis ducatis: qua ratione prædictis gemmis videtur tribuere valorem millionum noſtrorum ducatorum fere 327. quæ in Villalpandi computatione deſiderabantur ad trium millium millionum ſummā. Inuehitur autem adeo acriter prædictus amicus in eos qui de computationibus Villalpādi, & antiquarum diuitiarum æſtimationibus aliquid demere præſumūt, illarum magnitudinem incredibilem iudicantes, vt vereat ne magnæ audaciæ notam ſubeam, ſi tria prædicta millionum millia coner probare non fuiſſe centum quinquaginta. Excuſabit tamen me deſideriū diſcēdi ab illo & à quouis alio: atque eo animo proferam dubitandi rationes quæ mihi occurrunt, non parui momenti; niſi me valde fallo.

fol. 164. 1. D.

fol. 133. 2. & 131. 1.

B. Primùm ergo doceri vellem, quamobrem cum illis centum auri talentorum millibus; ac mille millibus argenti, coniungantur gemmæ coronæ Melchom, atque ex dicatur fuiſſe omnis generis lapilli pretioſiſſimi. Sacra enim Scriptura nō ait coronam illam fuiſſe conſecratam Deo, ſed potiùs Dauidem inde ſibi feciſſe diadema. 1. Paral. 20. 2. Neque vllibi ait eius coronæ gemmas diuerſorum generum fuiſſe. Deinde quamuis conſtaret gemmas illas fuiſſe à Dauide futuri templi theſauris dicatas, non video vnde colligi poſſit eas fuiſſe tam immenſi valoris, vt coniunctæ cum auri & argenti millionibus 20673. cōſtituant fere tria millionum millia. Et cùm conſtaret non paucos, neque parum graues eſſe ſcriptores qui nulla ratione admittant ſingula illius oblationis talenta, quæ commemorantur 1. Paral. 22. 14. pependiſſe vncias mille quingentas: & cùm animaduerti potuiſſet eorum aliquos poſt Villalpandi editionem ſcripſiſſe; aut nouæ erant afferendæ rationes, aut mitiùs cum amicis agendum.

Gemmæ coronæ Melchom ſunt oblata templo ædificando.

Saluenda de paradiſo. Siguenſa tom. 3. & alij.

C. Præterea, etiamſi dubitari non poſſet quin ſingula aurea illius oblationis talenta fuerint vnciæ auri mille quingentæ (& ſimiliter de argēteis) adhuc fortaſſe poterant pluſquàm 180. milliones de valore à Villalpādo aſſignato demi abſque vlla audaciæ nota, vt conabimur oſtendere propoſitione 23. & 24. Quare nō erat ſtultitiæ condemnanda quæuis demptio ex computationibus Villalpandi, aut ex tribus millionum millibus.

D. Tertiò, quamuis verum ſit Villalpandi labores eſſe maximi faciendos, meminiſſe tamen oportebat, non eſſe prudentis conſilij, computationibus illius adeo confidere, vt propter ipſius auctoritatem condemnentur qui in prædicta ſumma longè ab illo abeunt. Contingit enim virum alioqui doctum aliquando allucinari, nec peruidere quàm magna & prorſus incredibilis ſit ea quam affirmat ſumma; quamque immenſum eius pondus, aut quantùm loci occupatura eſſet.

Sæpe contingere vt grauiſſimus Theologus ſit expers Arithmetica.

E. Si verò prædictus amicus dicat, ſe non ſola Villalpādi noſtri auctoritate niti; ſed etiam computationibus ſiue demonſtrationibus ab ipſo allatis ad æſtimandas diuitias à Dauide relictas; vereor an de eiuſmodi computationibus rectè is iudicare poſſit qui non ſit in arte Arithmetica verſatus. Et quamuis ipſe doctiſſimus Theologus iure optimo reputetur; nihilominus reipſa conſtat, illum (quēadmodum & multos alios grauiſſimos Theologos) non admodū curaſſe de arte numerandi, neq; in illa ſe vnquam exercuiſſe. Licet hoc cernere in vno ipſius folio; vbi tria coniungit manifeſtè inter ſe pugnantia: ait enim primò, tria millia talentorum auri ex Dauidis peculio (quæ commemorantur 1. Paral. 29. 4.) facere milliones 108. At deinde, totidem talenta, quæ protulit Hyrcanus ex Dauidis ſepulcro, eſſe aureorum ſcutorū milliones 44. & inſuper ſcutos 5500. & ſtatim ſubdit, tantundem ab Herode ex eodem ſepulcro fuiſſe prolatum, id eſt, alia tria talentorum millia: ex eo verò inferti, ſummam ſcutorum ab Hyrcano & ab Herode prolatam fere accedere ad mille milliones. Perſuadet autem ſibi, ex theſauro ibi à Salomōne recondito, vix quartam fuiſſe partem quam Hyrcanus & Herodes inuenēre, hoc eſt, ſinguli octauam. & concludit adeo immenſum fuiſſe ſepulcri illius theſaurum, vt pene fidem & cogitationem ſuperare videatur. Rectè ſanè, ſi theſaurus, vt computare videtur, non erat minor quàm millionum quatuor millia. Minorem enim diuitiarum ſummam non adeò miraretur, qui paulo antea primā Dauidis oblationem tribus millionum millibus æſtimauerat. Porrò ſimilem varietatem reperiodū A f.133.233. agit de prædâ quam reportauit Alexander ſuperato Dario. Primùm enim ait, eam fuiſſe talenta 157U. atque hanc ſummam efficere ex noſtrâ monetâ milliones 89. & inſuper 560U568. ducatorū. & poſt pauca, oblitus prioris ſummæ, ait, prædam illam fuiſſe talenta 180U. atque ex iis fieri milliones 213. & inſuper 40U. Hiſpanorum ducatorū. Sanè adeo magnarū varietatū admiratio ſuſpicari facit, fortaſſe eas eſſe typographorū errata, quamuis nō ſint ſcriptæ numerorum notis, ſed diſtinctis ſingularū literarum characteribus. Et vtcunque hoc ſit, ſi in valore trium millium talentorum auri à Dauide ex proprio peculio oblatorum, animus erat Villalpādum ſequi, æſtimatio Villalpandi non eſt, valere illa milliones 118. ſed duca- B torum 44.550U. & quamuis cum hac ſumma coniungantur ſeptem millia argenti talenta ſimul oblata à Dauide, vtriuſque metalli ſumma in Villalpandi computatione minor eſt quàm 53. ducatorum milliones. Illa verò tria talentorum millia quæ refert Ioſephus fuiſſe ab Hyrcano in Dauidis ſepulcro reperta, non video vnde colligantur fuiſſe aurea; cùm neque id Ioſephus ſcripſerit, neque Petrus Comeſtor. Quare ſatis ſupérque erat cogitare valorem trium millium argenti talentorum, partim in pecuniâ, & partim in gemmis & aurea ſupellectile. cui cogitationi apertè fauet Ioſephus 16. Antiquit. cap. 11. Quod ſi omnino cōſtaret Hyrcanum inueniſſe tria millia auri talenta, atq; ea ad C ſcutorum aureorum numerum reuocanda eſſent; ſingula talenta non plus pedent quàm aurei ſcuti Hiſpanici 12U750. Atque adeo tria talentorum millia non plus pendent quàm ſcutorum milliones 38¼. Quare octo illi fabuloſi, in ſepulcro Dauidis, loculi pecuniâ repleti, non continebunt pluſquàm 306. ſcutorum milliones, qui pendent arrobarum 90U. Atque iſtam etiam ſummam ſiue pōdus aureæ pecuniæ (meo iudicio) n[illegible]o prudēs qui ſatis animaduertat, putabit recondi potuiſſe, quemadmodū dicitur, in Dauidis ſepulcro. Quāuis enim aurea ſphæra ſolida non minus pendeat quā octodecim aquæ aut vini ſphæræ eiuſdē magnitudinis (ex periculo à Villalpando facto) aureæ D tamen pecuniæ ſumma quā capit dolium aliquod, vix pendet duodecies quàm vinum quo idem impleatur dolium. Pondus autem arrobarum ponderalium 90U. omnino eſt idem quod vini cantatarum ſiue arrobarum menſuralium 70U312½. quibus capiendis opus eſt tribus ac ſeptingētis doliis magnis, ex iis quorum ſingula capiunt centum cātaras. Porrò duodecima pars numeri 703. maior eſt quàm 58. Atque adeò nonaginta millia arrobarum aureæ pecuniæ prorſus implebunt dolia maxima 58. ex ſuperiùs deſcriptis: ex quibus ſingulis loculis (ſi illi erant octo) obtingent pluſquàm ſeptem maxima dolia capientia cantaras vini ſeptingentas. Quis ergo iam non videat fieri nō potuiſſe vt in vnius ſepulcri latebris 58. tantæ magnitudinis dolia pecunia repleta abſconderentur E adeò ſecretò, vt nulla vis ab auri ſiti excitata difficultatem inueniendi ſuperare potis fuerit? Quòd ſi hoc eſt incredibile; quantò magis in eodem ſepulcro abſcōdita fuiſſe quatuor millia millionū, quibus capiēdis nō ſufficient quingenta prædictæ capacitatis dolia? Omitto ſtultitiam eximiā quæ tribuitur regi ſapientiſſimo, ſi dicatur tot millionum millia adeo abſcondita reliquiſſe, nulli alij vſui, niſi vt Antichriſto ſeruarentur (ſic enim tradit Petrus Comeſtor 3. Reg. 3.) & ſaltem abſque vlla animæ Dauidis bono: ſubditorum autem tam ingenti malo, vt illius abſconditi theſauri inutilitate coactus fuerit Salomon grauiſſimum poſtea vniuerſo Iſraëli iugum imponere: ex quo deinceps decem tribus à Roboamo deſciuere, vt habetur 3. Regum 12. His verò malis quàm facilè occurreretur, ſi quatuor illa millionum millia depromi poſſent, regi atque regno beandis? Certè nemo prudens hodie regi alicui conſuleret quod in Salomone adeò magnificatur. Adde quòd quingenta maxima dolia auro repleta, non poterant adeò ſecretò abſcondi, vt res non innoteſceret. Neque fingi poteſt, ſi vera eſt hiſtoria, rem nulli innotuiſſe. Etenim ad aures Petri Comeſtoris perueniſſe aſſeritur. Quis ergo credat potuiſſe ſibi homines tot ſæculis temperare, vt ſcientes latere in viſceribus montis Sion tot millionum millia, in aurea pecunia cribrata & in octo loculos digeſta, totum mōtem non millies terebrarent, donec reſeratis doliis ſuam explerent ſitim? Nec enim quingenta maxima dolia res erat quæ inter digitos præterire poſſet & fallere fodientes.

F. Quòd ſi octo illorum loculorū pecunia repletorum nullus eſt alius auctor niſi Comeſtor (3. Regum 3.) miror noſtrum amicum, cui Comeſtor eſt bene notus, & à quo is meritò aliquando reiicitur eo quòd Rabbinorū ſectetur fabulas; nihilominus adeo illi credere in theſauro ſepulcri Dauidis, & in octo loculis beatis, vt non vereatur eam narrationem ſuo teſtimonio confirmare, & aſſerere ex illis octo loculis vnicum tantùm fuiſſe ab Hyrcano apertum, & tantundem ab Herode in altero repertum. Quid, quòd Petrus ipſe Comeſtor & Ioſepho (quem ſolum potuit eius hiſtoriæ habere auctorem) & ſibi quoque ipſi aduerſatur: Ioſephus enim libro decimo ſexto, capite vndecimo, ait, *depoſitas in eo ſepulcro pecunias non fuiſſe* ab Herode inuentas, ſed magnam ornamentorum vim. Neque vnquam meminit octo illius ſepulcri loculorum quos inuenit Comeſtor. Sed & in re ſomniata non fuit conſtantis memoriæ. Cùm enim 3. Regum 3. aſſeruiſſet vnicum ſolummodo ex octo loculis ſepulcri fuiſſe ab Hyrcano reſeratum; poſtea 2. Mach. 3. ait duos fuiſſe loculos quos ſpoliauit Hyrcanus. Quod ſi Herodes, vt dicitur, tantundem inuenit ac Hyrcanus, dicendus erit ipſe quoque duos alios aperuiſſe loculos. Atque adeò ſolùm ſupererūt Antichriſto quatuor reliqui. Cúmque ſumma pecuniæ ab Hyrcano & ab Herode inuenta non excedat ſex talentorum millia; non erit cur credamus, pluſquàm 12U. talentorum à Salomone in parentis ſepulcro fuiſſe repoſita. Neque fuit vllus auctor ante hos 20. annos, qui tria millia talentorum quę dicitur Hyrcanus reperiſſe, putauerit fuiſſe talenta auri. Quare ſatis ſupérque erat, ſi concederem, ſummam illā fuiſſe talentorum argenti. Neq; erit cur integer ille ſepulcri Dauidici theſaurus pluris æſtimetur quàm 12U. argenti talentis, quæ Villalpando quoque teſte non plus valent quàm milliones ſeptem ac 128. ducatorum millibus. Ac de hac etiam ſumma fas eſſet auferre dimidiam partem. quia non eſt cur Ioſephus ibi credatur agere de talentis Hebraicis, & non potiùs ad ſummum de Atticis: cùm eadem omnino phraſi libro 12. cap. 4. dicat, Ioſephum quendam ciuem Ieroſolymæ habuiſſe Alexandriæ apud procuratorem ſuum 3U. ferè talenta: & ab eius filio emptos fuiſſe centum pueros talento ſingulos, & totidem puellas pari pretio. vbi non eſſe ſermonem de Hebraico talentorum pondere quis non videat? ergo neque in tribus talentorum millibus quæ Hyrcanus protulit ex Dauidis ſepulcro. Cùm verò *theſauri abſconditi* in ſepulcro *nulla ſit vtilitas* (Eccleſiaſtici 20. 32.) neque vllus poſſit proferri auctor qui de illo magnificentius aliquid ſcripſerit; dabit mihi hanc veniam amicus, vt neque ego plus mihi perſuadeam, interim ſaltem dum eius rei aliquis antiquus & bonus auctor non profertur.

De diuitiis à Dauide hæredi ſuo relictis.

G. Diximus ſatis de Dauidis ſepulcro, ex quo niſi fallor manifeſtè conſtat plus æquo auctas fuiſſe à noſtro amico diuitias à Dauide relictas. Verùm ille non ſolùm contendit, Dauidem templo ædificando reliquiſſe tria millionum millia, & quatuor alia millia millionum, quæ in ſuo ſepulchro conderentur, ſed multò plura in ſui hæredis vſum. Ad hoc verò perſuadendum huiuſmodi eſt ipſius argumentatio. Dauid aſſerendus eſt ſuo hæredi maiores diuitias reliquiſſe quàm ab vllo vnquam rege relictæ ſunt: conſtat autem ab aliis regibus plus quàm duodecim millionum millia fuiſſe collecta: ergo theſaurus Salomoni à Dauide relictus non eſt credendus fuiſſe minor. Ratiocinatio legitima eſt; & maior propoſitio disertè aſſeritur à Ioſepho libro ſeptimo Antiquitat. cap. 12. ſub his verbis, *Tantas Dauid hæredi reliquit diuitias, quantas nullus alius rex vel Hebræorum, vel aliarũ gentium.* Minor verò conſtat ex antiquis hiſtoriis fide digniſſimis multa eiuſmodi continentibus: ex quibus eſt, Sardanapalum in ſuam pyram conieciſſe pluſquàm ſedecim millia millionum. Sic ille. Mihi autem, vt hoc primùm dicam, non ſatis eſt auctoritas Ioſephi, vt neque illud hyperbolicè ab eo dictum credam, neque ſuſpicer ignoratas fortaſſe fuiſſe ab illo immenſas illas Sardanapali & aliorũ diuitias: neq; vt mihi perſuadeam; ſi planè & apertè Ioſephus diceret, maiores diuitias relictas fuiſſe à Dauide Salomoni, quã à Sardanapalo in rogum coniectas; id tanquàm oraculum fuiſſe recipiendum, neque ſuſpicandum potuiſſe Ioſephum excedere. Imò verò compertum mihi eſt, ſæpè Ioſephum à vero abire, dum res Hebraicas ſupra modum amplificat (niſi fortaſſe ſint Typographorum errata.) Patet hoc libro octauo Antiquitat. cap 2. vel 3. vbi de aureâ & argenteâ ſupellectili quam Salomon templo à ſe ædificato conſecrauit. Enumerat enim *aureorum candelabrorũ Moſaico ſimiliũ 10U. phialas, & pateras aureas 10U. (quibus poſtea addit alia 10U.) lancium aurearum 80U. craterarũ quoque aurearum ad offerendam ſimilam oleo ſubactam 60U. menſurarum aurearum vnius hin 20U. & multa huiuſmodi, præter tubas 200U. & inſtrumenta muſica ex electro 40U.* Qui verò noſſe velit quantum hæc à Ioſepho fuerint aucta, legat libri tertij Regum caput ſeptimum, & libri ſecundi Paralipom. cap. 4. & inueniet aurea candelabra à Salomone facta non plura fuiſſe quàm decẽ, & totidem menſas: phialas verò aureas non plures quàm centum; & paucis aliis commemoratis adiici verba hæc; *Sicq; completum eſt omne opus quod fecit Salomon in domo Domini.* 2. Paralip. 4. fin. Quærat alius concordiam inter ſacræ Scripturæ atque Ioſephi narrationem; non ego, qui ſatis animaduerterim Ioſephum, alioqui grauem hiſtoriographum, valdè ſibi indulgere in rebus Hebraicis amplificãdis, præſertim antiquis.

Summas apud Ioſephum ſæpe eſſe mendoſas.

Locus 1. Paral. 19.22. expenditur.

H. Deinde conatus ille adeò extollendi diuitias à Dauide relictas, vt multo plus ille reliquerit ſepulcro ſuo, & hæredis ſui vſibus, quàm templo ædificando, omnino mihi aduerſari videtur ipſius Dauidis verbis. Ait enim 1. Paralip. 19.22. *Ego totis viribus meis præparaui impenſas domus Dei mei.* Quomodo enim verè diceretur ſuas omnes vires impendiſſe in illius tẽpli impenſas, ſi multo maiorem diuitiarum ſuarum partem in alios vſus deriuauit? Accedit quòd amplificatio illa diuitiarum à Dauide relictarum pugnare videtur (vt infrà expendemus) cum iis quæ de Salomonis diuitiis in ſacra Scriptura legimus. & vtcumque id ſit, ſi adeò certum eſt, totum ferè aurum & argẽtum quod à Dauide fuerat congregatum, fuiſſe ab illo deſtinatum atque legatum templo ædificando: aut diuitiæ Sardanapali & aliæ ſimiles cenſendæ ſunt fabuloſæ; aut inanis eorum conatus qui perſuadere volunt, theſauros à Dauide relictos fuiſſe multo maiores iis qui ab vllo vnquam rege ad hæredem peruenerunt.

I. Verùm multo inanior erit iſte conatus, ſi ratio euicerit, ea ipſa talenta auri & argenti, quæ (1. Paralipom. 22.14.) à Dauide ſunt oblata templo ædificando, non debere æſtimari centum quinquaginta noſtrorum ducatorum millionibus. Sic ego planè ſentio: & quamuis ſcio meam ſententiam ab aliquo irriſum iri; libẽtiſſimè rem eidem deferam iudicandam, ſi rationes velit attentè perpendere, nec ſe in computationibus ab aliquo in fraudem induci patiatur. Primùm ergo, quoniam auctoritas Villalpandi apud eum ipſum maxima eſt, velim vt animaduertat, non poſſe ire inficias Villalpandum, quin phraſis ſacræ Scripturæ ferat, vt aliquando duodecima pars talenti aurei (hoc eſt, vnciæ auri 125.) appellentur auri talentum, eo quòd æſtimabantur argenti talento. Si roges cur hoc non poſſit à Villalpando negari, reſpondebo; quia tomo 3. folio 414. conſtrictus neceſſitate conciliandi duos locos ſacræ Scripturæ in ſpeciem pugnantes, fatetur, 1. Paralipom. 21.25. vbi legimus, *ſiclos auri iuſtiſſimi ponderis ſexcentos*, illos ſexcentos ſiclos non eſſe plures quàm integros 50. auri ſiclos, qui valent ſiclos argenti ſexcentos: quia 2. Regum 24.24. eidem ſummæ (quoniam eadem eſt hiſtoria) tribuitur quinquaginta ſiclorum nomen: quamuis Villalpandus priùs referat varias aliorum concordias, eas tamen ipſe impugnat, atque decernit, phraſim eſſe procul dubio Scripturæ, quòd valori ſexcentorum argenti ſiclorum in auro, tribuatur appellatio ſexcentorum auri ſiclorum. Hac ergo phraſi ſemel in ſiclis admiſſa, quis non videat eam ſimiliter in talentis habere locum? Atque adeò fieri poſſe vt integra auri talenta 8U333⅓. appellentur centum millia talentorum auri. Accedit quod negare non poſſumus, ſimilem phraſim eſſe familiarem atque frequentem in linguis vulgaribus. Certè in Hiſpana, *el iuſto poſo de vn real de vnas*, idem prorſus eſt quod, *el valor de vn real en vnas.* Vulgari enim loquutione ſæpè ponitur genitiuus pro ablatiuo cum præpoſitione in. Atque ita non mirum eſt poni ſiclos auri ſexcentos, pro ſexcentis in auro ſiclis argenteis, hoc eſt pro horum valore. Facit quòd in prouincia Peruana ponderi duarum argenti drachmarum tribuitur tomini nomen: inde fortaſſe quòd tominus auri, id eſt, quadringenteſima beſſis, ſeu marci octo vnciarum pars, duobus argenteis regalibus æſtimabatur, qui duas ferè drachmas pendent, ſcilicet cùm bes auri octingentos regales valebat. & in Mexicana prouincia (vt audio) ſinguli argentei regales appellantur tomini, quod aliam ſimilem originem habere ſuſpicor.

Siclum auri in ſacra Scriptura aliquando eſſe idem quod pondus auri quod valeat argenti ſiclum.

L. Iuxta hæc cùm auri talenta centum millia æſtimentur à Villalpando ducatorum millionibus 1U485. ad duodecimam nunc ponderis partem reuocata, non æſtimabuntur ab eodem pluris quã millionibus 123¾. à qua etiam æſtimatione nõnihil

nihil nos ampliùs auferemus propoſitione 24.

M. Eſt autem valdè notandum, ſapientiſſimè Spiritum ſanctum fuiſſe vſum vtroque dicendi modo, nempe ſexcentorum auri ſiclorum, & quinquaginta ſiclorum in eadem hiſtoria, vt neceſſitas conciliandi locos in ſpeciem pugnantes, de ſacræ Scripturæ phraſi nos redderet certiores, & per eam poſſemus ab errore liberari in aliquarum ſummarum intelligentia. Certè ſi primo Paralipomenon 21.25. legeremus ſiclos argenti ſexcentos; & 2. Regum 24.24. auri ſiclos quinquaginta; ſenſus erit idem, reſque planiſſima. Verùm ea lectio non deſeruiret aliorum locorum intelligentiæ. Cùm verò commutata phraſi, poſt Vaticanam etiam correctionem, alibi legamus, *ſiclos auri ſexcentos*, alibi *ſiclos argenti quinquaginta*, vexatio dedit intellectum, & coëgit argenti nomen accipere pro pecunia, etiam aurea, id quod vel ex ipſo contextu conſtabat 1. Paralip. 21. 25. ac deinde genitiuum illum, *auri*, accipere pro ablatiuo, ſic enim ſexcenti in auro ſicli non eſt aliud quàm quinquaginta ſicli aurei.

Abſalomi capilli quãtum pendebant.

N. Ea verò phraſi ſemel admiſſa, non video cur non liceat eam ad nonnullas alias extendere ſummas, quas ratio perſuaſerit non debere accipi, vt ſonant. Ex his fortaſſe eſt quod legimus ſecundo Regum 14. 26. nempe Abſalomi capillos quos ſemel in anno tondebat, pependiſſe ducentos ſiclos. Si enim licet ſiclum auri accipere pro auri pondere, quod ſiclum argenti valeat: ergo licebit ducentorum ſiclorum nomine intelligere ſiclos auri 16⅔. hoc eſt vncias 8⅓. Ac, niſi fallor, non parum vno anno creſcet cæſaries ei, cuius capilli detonſi pendeant pluſquàm 8. vncias. Optimè verò conuenit auri pondus ad ſacram oblationem. Eo enim fine Abſalomi capilli appenſi fuiſſe videntur, vt pondus eorum offerretur Deo pro ipſius ſalute.

Talentum argenti qua ratione pro mina aliquando ponatur.

O. Præterea, ſi phraſis Hebraica fert vt ſiclus auri aliquando accipiatur pro duodecima aurei ſicli parte propter valorem integri ſicli argentei: cur non liceat ſimiliter ſuſpicari, talentum argenti alicubi poni pro quinquageſima, verbi gratiâ, talenti argentei parte, hoc eſt, pro triginta vnciis, ſiue ſiclis ſexaginta, propter valorem integri talenti ærei: Certè rationis paritatem inficiari iure nemo poterit. Quod verò in Palęſtina ſolitum fuerit quondam æris pondus æſtimari quinquageſima argentei ponderis parte, colligebat non nemo ex parabola decem talentorum Matth. 25. 10. Hieronymus enim & Ambroſius, ac doctiſſimi recentiorum cenſent eandem omninò eſſe parabolam decem minarum Lucæ 19. 11. Maiores autem minas Hebraicas conſtat pendere ſiclos 60. qui ſunt quinquageſima integri talenti pars. Atque hoc pacto conciliatio decem talentorum cum decem minis, confirmare videtur quòd talenti nomine aliquando ſignificatur ea ponderis argentei pars quæ æreum talentum valore adæquet. Hac igitur ratione accipiuntur mihi illa mille millia talentorum argenti quæ legimus 1. Paralip. 22.14. pro totidem argenti minis Hebraicis. & ſi de maioribus minis accipiantur, erunt integra argenti talenta. 20U. cui argenti ponderi tribuit Villalpandus noſter valorem millionum 23. ac 760U. ducatorum. Si verò hæc ſumma coniungatur cum millionibus 123½. quos fecimus ex centum talentorum auri millibus quæ eodem loco legimus, conficiemus ex vtraque ſumma milliones 147½. ac decem ducatorum millia. Ex qua etiam æſtimatione aliquot à nobis milliones auferendi ſunt, vt conſtabit A propoſitione 23. ac 24. Optimè verò cohæret, vt, ſicut 1. Paralipomenon 22. talenta auri reuocantur ad valorem argenteorum, ſic quoque talenta argenti quæ ibi memorantur, ad valorem æreorum reuocentur. Ex his enim tribus metallis fit pecunia: & ſicut argentum proximè ſequitur poſt aurum, ſic etiam æs ſuccedit argento.

De oblatione ſecunda ex peculio Dauidis.

P. Diximus de oblatione illa auri & argenti, quæ habetur 1. Paralip. 22. 14. ſed quid de illa quam adiecit Dauid ex ſuo peculio cap. 29. 4. *Tria millia*, B ait, *talenta auri de auro Ophir: & ſeptem millia talentorum argenti probatiſſimi*. Si in hac oblatione, vt in priori, auri pondus reuocetur ad partem duodecimam; argenti autem ad quinquageſimam; erit vtriuſque metalli valor iuxta Villalpandi tabulas, quatuor ferè millionum. & dicat fortaſſe aliquis, verba illa, *ad deaurãdos parietes templi*, prohibere vt textus accipiatur de integro talentorum pondere. Alioqui enim opus erit cruſtam auri & argenti adeò craſſam concipere, vt craſſitudinem palmi quatuor digitorum excedat. quod ipſis etiam Hebraicarum rerum amplificatoribus vix probari poterit. Verùm fortaſſe hæc ratio parum probat: C quia illa verba, *ad deaurandos parietes*, videntur extenuandæ ſuæ oblationis gratiâ, à Dauide dicta, ea phraſi qua de aliquot aureorum millibus heroinæ alicui donatis dicere ſolet donator liberalis, ad emendas aciculas, ſiue ſoleas ſe offerre paruulum illud munuſculum. Fortaſſe ergo non eſt cur hanc ſecundam oblationem aliter accipiamus ac ſonat, præſertim cùm valor eius iuxta Villalpandi tabulas ſit aliquanto minor quàm milliones 53. ex quo etiam valore aliquid nos auferemus propoſitione vigeſima tertia & vigeſima quarta. Sed interim vtraque Dauidis oblatio 200. milliones non D æquat. & ex priore quam noſter amicus æſtimat tribus ferè millionum millionibus, conſtat qua ratione dempti ſint à nobis pluſquàm 2U852. milliones, cùm eam æſtimemus minoris quàm millionibus 148.

Qua ratione quidam magis adhuc minueret oblationis Dauidicæ ſummam.

Q. Suſpicor tamen non defuturos qui optent adhuc inuenire rationem aliquam, per quam conſeruata diſtinctione talenti à ſiclo, & tribus ſiclorum millibus vnicuique talento aſſignatis, ſumma illa 3U. millionum ad centeſimam illius partem redigatur, vel etiam ad minorem. Eiuſmodi ego votum neque ſatis probo, neque ſi probem dicere auſim, ne quis mihi ſuccenſeat. Referam tamen E qua ratione quidam ei voto putabat poſſe ſatisfieri, vt de hac quoque computatione lector iudiciũ ferat. Dicebat ergo, phraſim illam quæ duodecimæ auri talenti parti communicat aliquando auri talenti nomen propter valorem talenti argentei, aperuiſſe viam vt ſexcenteſimæ quoque aurei talẽti parti (hoc eſt quinque ſiclis aureis, ſiue drachmis 20.) detur aliquando talenti nomen propter valorem talenti ærei. Si enim quinque aurei ſicli æſtimabantur 60. ſiclis argenti, & ſinguli argentei æreis quinquaginta; planè quinque aurei ſicli F æſtimabantur tribus æreorum ſiclorum millibus, hoc eſt, integro æris talento. Nec eſt cur valor talenti ærei non poſſit communicare auro talenti nomen, ſi valor argentei id præſtare potuit. Aiebat ergo non debere à ſacræ Scripturæ phraſi alienum reputari, vt in maximis præſertim ſummis æris valor non ſolùm argento, ſed ſimiliter auro nomen talenti tribuat. Qua ratione talentum auri, ac talentum argenti & æris quoque talentũ eiuſdẽ prorſus valoris erunt (cùm eâ phraſi efferuntur) ponderis autem valde diuerſi. Facit quòd aliquando vſurpatur talenti nomen abſque vllo genitiuo materiam indicante. Ex quo veriſimile apparet A idem fortaſſe contingere Hebraica phraſi in nomine talenti, quod in Hiſpanâ, cùm dicimus, *vn millon, dos millones, vn quento, dos quentos, &c.* hac enim phraſi nemo dubitat ad ſummæ valorem reſpici, ac eundem eſſe valorem millionis ſiue argento, ſiue auro, ſiue ære numeretur, quamuis pondera ſint inæqualia. Cur ergo (aiebat) in hac peruulgatâ vulgarium linguarum phraſi noſtræ peregrinentur aures; & alienum à ſacra Scriptura reputemus ſic quandoque loqui, ſicut omnes nationes loquuntur; & ſicut ipſam Scripturam alicubi loqui non ſolùm eſt veroſimile, B ſed ab ipſo etiam ſummo rerum Hebraicarum amplificatore receptum? Hac verò ratione *centum millia auri talenta*, quæ legimus 1. Paralipomenon vigeſimo ſecundo, numero decimo quarto, vix æſtimabuntur millionibus duobus cum ſemiſſe: argenti autem talenta quæ ibidem commemorantur millionibus 23¼. (vt ſuprà notabamus) atque adeò tota illa auri & argenti oblatio paulo pluris quàm millionibus 26. Cui adiuncta eſt poſtea ſecunda Dauidis oblatio, quam de ſuo quoque principes auxêre primo Paralipom. vigeſimo nono. Sed conſiderata priori oblatione abſque C vllo incremento, non deſunt prudentes rerum æſtimatores, quibus nulla ratione ea videatur parua: præſertim cùm expendunt quàm ſit hodie difficile, etiam maximis reipublicæ Chriſtianæ monarchis (quibus nouus orbis ſubeſt) tantum auri & argenti ad vnicam oblationem coaceruare.

R. Aiebat enim non eſſe difficile inuenire rationem, per quam eadem ſumma multo adhuc magis minuatur, & vix ad duodecim millionum valorem pertingat. Quia ſi licet talentum argenti pro mina argenti accipere ſuprà dictâ phraſi; nulla veriſimilior argenti minæ acceptio quàm pro D 25. ſiclis, vt vidimus propoſitione 20. qua ratione mille millia talentorum argenti non ſunt plura quàm integra argenti talenta 83333⅓. & quia duodecima pars ſiclorum argenti vigintiquinque, ſunt drachmæ 8⅓. ſi auri talentum ponatur pro valore ærei talenti in auro, centum millia talentorum auri, eâdem phraſi, non erunt plura quàm auri talenta integra 69⅜. Quòd ſi eodem modo accipiantur talenta illa auri & argenti quæ oblata ſunt à Dauide de ſuo peculio & à principibus (1. Paralipomenon 29.) ſumma eorum eſſet minor quàm ducenta drachmarum aurearũ millia. E

S. Si tamen harum computationum ſumma ſapientibus videatur anguſtior quàm par eſt, conſideratis iis quæ in ſacra Scriptura narrantur de diuitiis à Dauide congeſtis ac de magnitudine admirandi illius templi cui ille præparauit impenſas: ſaltem computatio prior non debet prudentibus propter ſummæ paruitatem diſplicere: quia quamuis in prima Dauidis oblatione, auri talenta reuocentur ad duodecimam ponderis partem, argenti autem talenta ad quinquageſimam; nihilominus manent iuxta Villalpandi tabulas milliones fere 148. Quibus ex ſecundâ oblatione accedunt milliones ferè 53. F Atque adeò vtriuſque oblationis talenta conficiunt pluſquàm ducentos milliones. Quid autem nos cogat vt priorem ſaltem oblationem ad prædictum valorem reſtringamus iuxta ſacræ Scripturæ phraſim; id in reſponſione ad argumenta quæ noſtræ computationi obiici poſſe videntur, commodiùs explicabimus.

T. Interim nota in prædicta phraſi (quæ in maximis ſummis valori vnius talenti tribuit talenti nomen, licèt pondus ſit inæquale) in hac inquam phraſi elucere ſingularem ſacræ Scripturæ prudentiam. Quia cùm fortaſſe talenti nomen variè vſurpari potuiſſet, prudentis conſilij fuit, in magnarum ſummarum ſignificatione, talenti nomine vti non in ampliſſimo ſignificatu, ſed in anguſto & exiguo; ne periculum eſſet minuendæ ſummæ, ſi talentum in anguſtiore ſignificatione acciperetur. Sic phraſi Hiſpanica octingenta millia reddituum de marauedinis intelligi ſolent, non de aureis: annui autem octingenti de aureis non de marauedinis. & ſic etiam in ſacrâ Scripturâ quadraginta bati de maioribus, duo autem millia batorum de minoribus intelligenda fuêre, vt vidimus ſuprà in collatione capacitatis Luterum cum Mari æneo, propoſitione decimâ tertiâ.

---

§. 2. *Argumenta quæ obiici poſſe videntur contra noſtram computationem in priori Dauidis oblatione.*

A. PRIMVM ſit, quòd velle antiquas diuitias imminuere ex eo oritur quòd alioqui reputentur incredibiles, ſi collatæ cum huius temporis diuitiis valde maiores fuiſſe inueniantur. Hoc autem non poteſt apparere nouum atque difficile niſi iis qui nunquam legerint ea quæ à grauiſſimis auctoribus ſcripta ſunt de immenſis antiquorum theſauris atque diuitiis, Perſicis, Medis, Aſſyriis, Chaldaicis, nec non Græcis, atque Romanis. Adde quod in ſtatuâ Nabuchodonoſoro oſtenſâ (Danielis 2. ꝟ. 2. 33.) manifeſtè ſignificatur, quemadmodum valde præſtat aurum argento, argentum æri, & hoc ferro; ſic diuitias antiquas Chaldaicas, Perſicis & Medis excellere, Perſicas Græcis, & Romanis Græcas. Si verò antiqua Romanarum opum admiranda magnitudo & opulentia, aurique & argenti copia cum omnibus millionibus Peruanis & Mexicanis in Hiſpaniam hoc æuo aduectis conferantur, conſtabit planè ad fictiles pedes ſtatuæ deuentum eſſe; & hanc quæ nunc videtur eſſe copia, magnam eſſe inopiam antiquis diuitiis comparatam. Cùm ergo ipſa Romę olim triumphantis opulentia, ſi cum Aſſyriorum ac Chaldæorum theſauris conferatur, non minus ſuperetur ab eis quàm ab auro ferrum; ſtultum videtur eſſe ex hodiernis diuitiis velle de Dauidicis indicare, & id cenſere incredibile de antiquis quod in Mexicanis & Peruanis eſſet impoſſibile.

Argumenta quibus probatur, talenta auri & argenti in Dauidis oblatione accipienda eſſe vt ſonant.

Secundum argumentum.

B. ALTERVM argumentum eſt, quòd diminutio talentorum quæ Dauid ſcribitur templo ædificando reliquiſſe, viam ſternit vt ſimiliter diuitiæ Salomonis minuantur: quas tamen abſque dubio aſſerendum eſt fuiſſe immenſas & ſupra modum admirandas, vt inæſtimabiles Chriſti diuitias adumbrarent. Atque ita de Salomone ſcribitur Eccleſi. 47. 20. *Collegiſti quaſi auricalcum aurum, & vt plumbum compleſti argentum*, & 3. Reg. 10. 21. *Argentum nullius pretij æſtimabatur in diebus Salomonis.* In quibus verbis agnoſcit conciuis noſter hyperbolem: ſed ait eam eſſe moderatam & temperatam: ſicut etiam in verbis ſubſequentibus eodem capite numero 27. *Fecit vt tanta eſſet abundantia argenti in Ieruſalem quanta & lapidũ.* Id quod repetitur 2. Paralip. 9. 27. *Præbuit rex tan-*

tam argenti copiam quaſi lapidum. & hoc etiam non parum augētur cap. 1. n. 15. vbi dicitur, *Præbuit argentum & aurum in Ieruſalem quaſi lapides.* Ioſephus etiam 8. Antiquitat. cap. 2. ait, *fortunas regis ac gentis adeò fuiſſe amplas vt in commerciis nullum fuerit argenti pretium:* & Petrus Comeſtor 3. Reg. 15. *ſedilia* inquit *pro foribus domorum plurima in Ieruſalem fuiſſe argentea.* His adde illam Dei promiſſionem 3. Reg. 3. 13. & 2. Paralip. 1. 12. vbi de diuitiis Deus loquitur, & ait, *Faciam vt nullus in regibus nec ante te, nec poſt te fuerit ſimilis tui.* Atque ita *magnificatus eſt Rex Salomon ſuper omnes reges terræ,* vt habetur 3. Reg. 10. 23. & quāuis Abulenſis atque Carthuſianus comparationem eam non adeò amplè exponant, amicus tamen noſter contendit eam eſſe generaliſſimam: & per eam præponi Salomonis diuitias cuiuſcunque alterius regis aut monarchæ opibus ac theſauris, ſiue ex præteritis ſiue ex futuris. Atque vt ea ratione comparatio ſit vera ac ſolida, perſuadet ſibi Salomonis claſſes ex ſinu Arabico ſoluentes, & promontorium Bonæ ſpei prætereuectas, totius Africæ ambitu peracto frequenter in Bæticam perueniſſe, & inde per fretum Magellanicum in prouinciam Peruanam & in Taprobanam inſulam: ac demum vniuerſo orbe in orbem (aliquot annorum millibus ante nauem Victoriam) nauigato; aurique copiâ vndequaque collectâ, redire ſolitas fuiſſe in portum vnde primùm ſoluerant, auro, argento, margaritis ac gemmis oneratas. Ac ne hoc incredibile reputetur, conatur oſtendere, vſitatiſſimam ac frequentiſſimam fuiſſe olim nauigationem ab Hiſpania ad ſinum Arabicum, & è conuerſo per promontorium Bonæ ſpei, commercij gratiâ.

Tertium argumentum.

C. TERTIVM argumentum contra noſtram talenti acceptionem in prima Dauidis oblatione, deſumitur ex iis quæ congerit Villalpandus, vt probet, talenti multiplicis acceptionem eſſe figmentum Griepſij: neque vnquam in ſacris literis talenti nomine aliter accipi quàm pro vnciarum 1500. pondere. Alioqui enim prorſus ignoraremus quæ ſit ea ſumma quam ſacer textus certo talentorum numero expreſſo, ſignificare volebat.

Quartum argumentum.

tom. 3. f. 411.

D. QVARTVM denique argumentum eſt, quod valde vrget Villalpandus, eos ſcilicet, qui minuere velint pondus centum millium auri talentorum ac mille millium argenti quæ Dauid obtulit templo ædificando, non ſatis expendiſſe immenſam illius fabricæ & ornamentorum eius magnitudinem, ac incredibiles expenſas, quibus ad rem conſummandam opus erat. Cenſet autem Villalpandus facilè quemuis deinceps à minuendo illorum talentorum pondere deterrendum, ſi animaduertat, quot hominum millia in illo opere per ſeptem annos aſſiduo labore verſata ſint, & quid eis rependerit Salomon. Primùm enim 3. Reg. 5. fit mentio 30U. operariorum ex omni Iſraël, ac 70U. proſelytorum portantium onera, & 80U. latomorum in monte, ac 3U300. præpoſitorum, quibus alij trecenti ad-

A duntur 2. Paral. 2. 18. His verò omnibus adiungendi ſunt cæmentarij Salomonis, & cæmentarij Hiram, & Giblij præparantes ligna & lapides (de quibus 3. Reg. 5. 18.) Ac præter omnes eos quos ſacra Scriptura commemorat, Eupolemus (apud Euſebium de præparatione euangelicâ l. 9. c. 4.) addit 80U. Ægyptiorum quos miſit Pharao Salomoni ad eandem templi fabricam; & totidem Phœnicum quos eidem Salomoni miſit Rex Tyri. Ex quo intelligitur eos qui in eo verſabantur opere, fuiſſe vt minimum 343U600.

B

nimirum operarij ex omni Iſraël	30U.
portantes onera	70U.
latomi in monte	80U.
præpoſiti	3U600
Ægyptij atque Phœnices	160U.
	343U600.

Addítque Eupolemus ſingulos Ægyptios atque Phœnices, cùm in ſuas domos remiſſi ſunt, accepiſſe à Salomone denos auri ſiclos. vnde facilè colligitur ceteros ſimiliter non abiiſſe indonatos, cùm abſoluta eſt templi fabrica.

C

§. 3. *Reſponſio ad primum argumentum.*

Diuitias vnius ſæculi non eſſe ex alio ſæculo computādas.

A. FATEOR primùm non eſſe rectam iudicij regulá, id iudicare incredibile de antiquo aliquo ſæculo, quod de alio poſteriori fidem omnino excederet. Quia ante centum annos multo difficilius procudubio erat, mercatorem Hiſpanum poſſidere in numerata pecuniâ duo aureorum millia, aut 20U. argenteorū regalium, quàm hodie centies tantum. Conſtátque Romanos pluſquàm quingentos annos ab Vrbe condita, auro & argento ſignatis omnino caruiſſe; eoſdémque poſterioribus ſæculis valde admodū vtraque
D abundaſſe pecunia; vt facilè quiuis animaduertat ex iis quæ ſcribit Plinius l. 33. c. 3. & 4. vbi ſigillatim Aſturiæ noſtræ meminit; eius (inquam) prouinciæ, cui nunc etiam poſt Peruanas diuitias in Hiſpaniam tranſlatas, tanta eſt auri & argenti penuria, vt non cuiuis Aſturi eam videre contingat: Plinij autem æuo adeò eadem abūdabat auro, vt nulla eſſet in orbe prouincia quæ Aſturiæ fertilitati in auro gignendo non deferret primas: Hiſpanæque auri fodinæ eo tempore tantum auri Romanis præbebant per ſingulos annos, quantum duo ſcutorum aureorum milliones hodie pen-
E dent. Dico igitur, non propterea reputari à me incredibile, tria millionum millia relicta fuiſſe à Dauide templo ædificando, quòd hodie à nullo Europæ rege decima earum diuitiarum pars coaceruari poſſet. Non ea potiſſimùm nitor ratione, ſed aliis multo vrgentioribus, vt infrà conſtabit.

Quoſdam eſſe propenſos ad amplificanda ea quæ ſcribunt.

B. Secundò dico, quemadmodum reperiuntur aliqui valde admodum in rebus magnis & admirandis increduli; ſic etiam alios eſſe adeò propenſos ad ea quæ ſcribant amplificanda & exaggeranda, vt facilè ſe ab hoc affectu duci patientes,
F ea pro certis & indubitatis vendant, quæ nec vera ſunt, nec vlla ratione veriſimilia. Huiuſmodi eſſe reor, Sardanapalum in ſuum rogum conieciſſe ſexdecim millionum millia: & Baſilium Imperatorem Conſtantinopoli habuiſſe in theſauris millionum tria millia atque ſexcenta. Optarim ſanè, vt qui hæc noſtris temporibus ſcribunt, animaduerterent, non ſatis eſſe, aliquid ab eis fuiſſe lectum quod eiuſmodi ſummas ipſis continere videatur.

deatur. Neque enim cuiuis auctori, neque cuiuis computationi fidendum erat. & quidem quod ad Sardanapalum attinet, etiamſi diſertis atque perſpicuis verbis immenſæ illius diuitiæ ſcriptæ eſſent à Iuſtino, Herodoto, aut Diodoro (in quibus nihil eiuſmodi inuenio) nihilominus ab eruditis fabuloſæ reputari deberent. Communi enim doctorum ſuffragio receptum eſt, Græcas hiſtorias ante Olympiadas fabuloſas eſſe: vt auctor eſt Varro (quem refert Cenſorinus libro de natali die Romanorum) & Iulius Africanus (quem citat Euſebius de præparatione Euangelica capite vltimo) & idem aſſerit Euſebius ipſe in chronico in prima Olympiade, & Iuſtinus Martyr in Parænetico. Baſilij verò infinitum theſaurum à Zonara accepit Iuſtus Lipſius, & acceptum ab auctore Græco, non admodum ab amplificatione abhorrente, auxit etiam ipſe pluſquàm debuit, vt admiranda ſcriberet. Optarim autem ab illo doceri, vnde ſibi perſuaſerit, ea omnia teſtimonia quibus probari poterat antiquas diuitias non fuiſſe adeò immenſas ſicut à nonnullis prædicantur, eſſe deprauata: nullum autem errorem irrepſiſſe in locos qui eaſdem diuitias ſupra nubes euehunt. Vellem præterea vt hi admirandorum ſcriptores in Arithmetica ſe aliquantulum magis exercuiſſent, ne cùm ex talentorum numero milliones computant, labi eos contingat. & lapſus etiam eſt (fortaſſe calami) velle videri computatores in iis quæ computari non poſſunt. verbi gratiâ, legunt in Plinio, Iulium Cæſarem produxiſſe ex ærario aureorum laterum viginti ſex millia: & ſtatim, quaſi certò conſtaret, quot libras penderent ſinguli lateres, adiiciunt, *facili negotio eam auri ſummam ad milliones reuocari: quia idem eſt pondo quod libra.* Denique animaduertere debuiſſent, in diuitiarum mentione multa per hyperbolen ſolere enunciari; & quædam etiam per metonymiam, quæ, cùm de vniuerſâ aliquâ prouinciâ affirmari videantur, ad nobiliores quaſdam domos ſolùm ſpectant. Quâ ratione non erat opus multis millionibus ad eas diuitias quæ montes aureos requirerent, ſi de vniuerſis omnino eius prouinciæ domibus intelligendæ forent. Huiuſmodi ſunt dolia & præſepia argentea antiquæ Bæticæ, & tanta priſcæ Hiſpaniæ argenti copia, vt ſaburra etiam nauium eſſet argentea, & anchoræ ipſæ. Certè hodie, non abſimili ratione verè de Hiſpali affirmari poſſet, adeò illam abundare argento, vt menſæ, lebetes, prunaria ingentia, & huiuſmodi alia vaſa argentea ſint. Cùm tamen omnia hæc maxima ex argento vaſa, vix, aut ne vix quidem duobus aureorum millionibus æſtimari poſſint. Quare ex pulice facit elephantem qui ex huiuſmodi loquutionibus colligit, non eſſe magis incredibilia multa millionum millia in antiquis diuitiis, quàm in hodiernis, ſenos aut plures milliones ex nouo orbe ſingulis annis inuehi in Hiſpaniam. Colligo igitur non eſſe æſtimandas antiquas diuitias ex vno, aut altero loco ſeorſum acceptis; ſed attentè inſpiciendum an eæ ſummæ quæ ex illis locis colligi poſſe videbantur, cohæreant cum eiuſdem temporis hiſtoriis. Alioqui enim non facilè à prudentibus recipientur. vt illud Lipſij, Aſiam prouinciam Antonio triumuiro in vno anno 120. milliones in vſum militum tribuiſſe: eumque illam ſummam imperantem dixiſſe, ſe non maximam pecuniam poſtulare, ſed eam quâ auditâ libenter acquieſcerent.

De hiſtoria Sardanapali & eius immenſis diuitiis.

f.235.2.A.

l.2.de Admirandis. c.2.

C. Dico tertiò, ad impugnandam opinionem eorum qui ſibi perſuadent, antiquas diuitias fuiſſe A ſupra modum maiores quàm hodiernas, non leue argumentum deſumi ex auro ipſo quod hodie in Romano orbe reperitur. Quò enim antiqua auri opulentia abierit, dici non poteſt: cùm planè videatur certum, multò maius eſſe auri pondus quod vel denuò in ipſo orbe Romano ſemper eruitur, vel aliunde importatur, quàm quod vel omnino perit, vel in deaurando conſumitur. Quare cùm non euehatur in Indiam aut Americam; & ipſa auri natura ſit adeo pertinax, ac tutò etiam in B incendiis ac rogis duret; nulla ratione veriſimile apparet, multo plus auri in orbe Romano antiquis temporibus fuiſſe quàm hodie eſt: nec valde à vero, aut ſaltem à veriſimili aberrant qui poſt Peruanas diuitias in Hiſpaniam adductas, exiſtimant magis hodie abundare auro Romanum orbem quàm olim Romam triumphantem. Huic argumento daret manus, ni fallor, Lipſius. Nec enim contendit, plus auri quondam fuiſſe, neque minus hodie à ſubditis conferri; ſed propterea minores eſſe principum opes; quia quamuis magna contribuantur, magna ſumma ad vnum non redit, ſed in multas diuiditur partes quæ non coniun- C guntur. Sic ille libro 2. capite 7. Noſtri tamē amici non credent, etiamſi in vnum aceruum iungatur omne aurum quod hodie vniuerſi orbis Romani incolæ poſſident, pertingere poſſe ad ſemiſſem vnius ex ſummis antiquarum opum quas ipſi veriſſimas reputant. Si enim totius Hiſpaniæ aurum hodie minus eſt quàm pondus 30. aureorum millionum: quis credat in orbe Romano eſſe hodie aureorum milliones ſexcentos? Vellem igitur doceri, quò abierint illa antiqua tot millionum millia. præſertim cùm inopinabile ſit, plus auri in vno Romani Imperatoris theſauro aliquando fuiſſe D quàm in toto orbe Romano, eo ipſo tempore diſperſum. Si quis fortaſſe roget, cur in hac conſideratione non fecerim argenti mentionem, ſed auri tantùm: reſpondeo, ſatis mihi fuiſſe aurum ad rationis pondus: ac de auro non poſſe dici quod de argento nonnulli iactant, maximam nempe eius partem ex orbe Romano euehi, vt ad Sinas commercij gratiâ deuehatur.

D. Dico quartò, in diſtinctione illa metallorum in ſtatua Nabuchodonoſoro oſtenſâ (Danielis 2.) multo aliam fuiſſe Spiritus ſancti mentem, quàm deſignare diſcrimen quatuor Monarchiarum in diuitiis. Nam neque huius diſcrimi- E nis prophetia tanti erat momenti (etiamſi verum eſſet ac ſolidum) neque Daniel cui reuelata eſt ſignificatio, eo modo expoſuit: ſed potiùs de diſcrimine potentiæ ac de imperandi diuerſitate. Ait enim, *Poſt te conſurget aliud regnum minus te.* & infrà. *Regnum quartum erit veluti ferreum. Quomodo ferrum comminuit & domat omnia, ſic comminuet & conteret omnia hæc.* Per illam ergo metallorum diſtinctionem voluit Spiritus ſanctus ſignificare, ſemper ſubſequentis monarchiæ violentiam futuram maiorem: & quoniam res humanæ plerunque in pe- F ius ruunt; primam monarchiam ſi cum ſecundâ compareretur, auream poſſe appellari; & blandiorem ac ſuauiorem viſum iri; ſecundam autem reſpectu tertiæ argenteam; tertiam æream & magis humano generi aduerſam; quartam porrò minus ſibi cohærentem (quemadmodum ferrum & lutum ægrè admodum miſcentur) ſed validiorem ceteris omnibus. & omnia regna violentè admodum contrituram. Hic eſt proculdubio legitimus ſenſus diſtinctionis metallorum ſtatuæ. Nec ſcio an amicus noſter ſibi etiam perſuaſerit quod videtur dicere, nempe tantùm præſtaſſe diuitias

De vero ſenſu quem deſignabat diſtinctio metallorum in ſtatua Nabuchodonoſor.

prioris

pitoris monarchiæ Romanis opibus, quantum aurum præſtat ferro & luto. credat qui volet, non ego. Nam cùm Salomon (vt ille vult) multo fuerit ditior quàm quini Aſſyriorum aut Chaldæorum monarchæ, nihilominus maxima pars diuitiarum quas ille comparauit, fuêre annua *666.* talenta (vt infrà expendemus) quæ non æquant pondus octo atque ſemiſſis millionum ex noſtris aureis ſcutis. Atqui vna ſola Dalmaticæ fodina Neronis tempore ſingulis diebus præbebat quingenas libras, hoc eſt auri vncias 6000. quæ integro anno euoluto faciunt pluſquàm 18. milliones aureorum. vide Plinium libro 33. capit. 4. vbi multa alia congerit quæ digerit & expendit Lipſius in ſuis Admirandis. Sanè quantumuis extenuare conemur Romanas opes, ac Salomonis diuitias in cælum extollamus; adhuc multo maius erit diſcrimen auri à ferro & luto. Sexdecim enim vnciæ ferri, abſque vlla luti mixtura æſtimantur ferè argentei nummi ſemiſſe: ſedecim verò auri vnciæ conficient aureos noſtros 136. hoc eſt pluſquàm 3Ʋ500. ſemiſſes argentei nummi. Quare vt exceſſus diuitiarum monarchiæ Babylonicæ ad Romanam comparatæ eſſet idem qui auri reſpectu ferri, opus erat vt ſingulis Romanorum millionibus reſponderent in Chaldæorum monarchiâ pluſquàm 3Ʋ500. milliones.

E. Dico quintò, in ipſa ſacra Scriptura multa reperiri, quæ cogant, illa centum millia auri talenta, & mille millia argenti (quorum fit mentio 1. Paralipom. 12.14.) aliter accipere ac voluit Villalpandus (præſertim poſtquam ſatis oſtenſum eſt, negari non poſſe, quin ſacræ Scripturæ phraſis ferat vt aliter accipiantur. Ex multis autem quæ adduci poſſent, ponam exempli gratiâ nonnulla. Primò, in confeſſo eſt, vt latè probat Pineda noſter, Salomonem multo maiores diuitias cumulaſſe quàm Dauidem. Atqui ſi reſpiciamus ea quæ ſacra Scriptura de Salomonis diuitiis diſtinctè narrat, non poſſet ille totis centum annis coaceruare centum auri integrorum talentorum millia: ergo non ſunt integra auri talenta illa 100Ʋ. quæ Dauid reliquit templo ædificando. Argumentatio legitima eſt, ſi minor propoſitio bene probetur: eam autem ego ſic oſtendo; ſummum quod de aureis Salomonis diuitiis ſacra Scriptura diſtinctè narrat, eſt illi afferri ſolita ſingulis annis talenta *666.* vide 3. Regum 10. 14. & Pineda libro 4. capite 24. notat nauigationem in Ophir eſſe potiſſimam cauſam diuitiarum Salomonis à ſacra Scriptura indicatam, & illa *666.* talenta auri eſſe ſummam quæ ex Ophir ſimul & ex Tharſis afferebatur. & fol. 250. 1. E. refert ex Abulenſi, tum Iſraëlitarum, tum aliarum gentium tributa ſub illa *666.* talentorum auri ſumma fuiſſe comprehenſa. & quamuis ipſe aliter ſentiat, fatetur tamen tantam eſſe illius ſummæ opulentiam, vt non mirum ſit, minores alias ſummas fuiſſe prætermiſſas. Ergo vix credibile erit Salomonis annuas auri opes ad mille talentorum maiorum ſummam acceſſiſſe, & per conſequens ad coaceruanda centum millia talentorum auri, opus illi vt minimum fuiſſet centum annorum ſpatio.

Salomonem totis centum annis non potuiſſe coaceruare integra 100Ʋ. auri talēta.

F. Deinde aurum quod Regina Saba attulit Ieroſolymam, ait ſacra Scriptura fuiſſe infinitum nimis. 3. Regum 10.2. Ex quo nemo ambiget, pluſquàm dimidiam ponderis partem Salomoni ab ipſa fuiſſe donatam. Atqui non dedit Salomoni plus auri quàm 110. talenta (3. Regum 10.10.) ergo non attulerat pluſquàm 240. talenta: nimirum quantum pendent tres noſtrorum aureorum milliones, & inſuper aurei 36Ʋ. Si ergo hæc auri ſumma Salomonis tempore exiſtimabatur eſſe aurum infinitum nimis, ergo non erant eiuſdem ponderis illa 100Ʋ. talentorum auri, quæ Dauid templo ædificando reliquerat. Non enim cohæret, ſi vtraque erant eiuſdem rationis talenta, vt 240. reputentur aurum infinitum nimis, vbi (præter *666.* talenta, ſingulis annis Salomoni allata) centum millia fuerant ei à patre relicta pro templo ædificando, præter alia tria millia ſecundæ oblationis, & præter alia 5Ʋ. à principibus oblata. Vide 1. Paralipom. 29. numero 4. & 7.

Expenditur locus 3. Reg. 10.2.

G. Præterea non videtur rationi conſonum, vt talentum auri ſit maius auri pondus in 100Ʋ. talentis oblationis Dauidicæ, quàm in corona regis Ammonitarum, quæ auri talentum pendebat, vt habetur 2. Regum 12.30. & 1. Paralipom. 20.2. vbi etiam ſubditur, Dauidem ſibi eam aſſumpſiſſe, & impoſuiſſe capiti ſuo. Quis verò non videat, non eſſe ſuſpicabile Dauidis caput fuiſſe oneratum 1500. auri vnciis, hoc eſt arrobis noſtris tribus & ¾. Huic argumento reſpondet quidam, coronam illam fuiſſe non hominis mortalis, ſed idoli Ammonitarum, cui nomen *regis eorum* tribuitur: ea enim eſt etymologia nominis Melchom, & conſtat ſic fuiſſe appellatum idolum quod Ammonitæ colebant. vide 4. Regum 23.13. Id ergo idolum ait Villalpandus fuiſſe coloſſum ingentem, ac propterea dici Dauid eius idoli coronam ſuo capiti impoſuiſſe; quia ex aliqua illius aureæ coronæ parte fecit ſibi diadema. Hæc ille. Verùm hanc expoſitionem nulla ratione admittit textus. Si enim ex diademate quod pendebat vncias mille quingentas, non ſunt acceptæ ad Dauidis diadema pluſquam vnciæ 20. aut 30. quomodo verum erit, eam coronam quæ pendebat 1500. vncias impoſitam fuiſſe ſuper caput Dauidis? Sic autem legimus 2. Regum 12.30. *Diadema regis eorum pondo auri talenti impoſitum eſt ſuper caput Dauid.* Conſtat ergo talentum auri eo loco ad ſummum eſſe duodecimam integri talenti partem, hoc eſt libras Romanas decem & vncias quinque. & ſic etiam diadema eſt ſatis graue, ſed tolerabile homini robuſto. Coronam enim nouem librarum auri legimus in Plinio libro 33. capite 2. quæ proportione ad Claudij Imperatoris triumphaturi caput effecta eſt. Alioqui enim non auſa fuiſſet Gallia tam paruum ei munus offerre: nempe tantum auri quantum pendent aurei noſtri 868. Corona ergo talentæa, cuius meminit ſacra Scriptura, hominis erat mortalis, non coloſſi: erat enim corona regis Ammonitarum. Neque obſtat, quod in Vulgatâ appelletur ille Melchom (1. Para. 20. 2.) Id enim factum eſt per elegantiſſimam irriſionem Dei Ammonitarum: quoniam enim deuicto rege eorum, ea victoria cedebat in dedecus & ignominiam Dei quem colebant; ſcitiſſimè vſus eſt ſacer ſcriptor ipſius nomine (quod ſonabat *regem eorum*) in regis mentione; vt ea ratione, & regi eorum, & idolo quod ille colebat, inſultaret. Melchom igitur eo loco regem Ammonitarum denotat; qui cùm robuſtis polleret viribus, coronam fecit ſuo capiti minimè leuem (vtpote quæ valorem argentei talenti haberet in auro) illo autem deuicto, cùm Dauid quoque robuſtus eſſet, eandem ſibi coronam aſſumpſit victoriæ iure, delectatus fortaſſe talenti ſupra caput regis impoſiti myſterio. Quid autem per talentum ſymbolicè deſignetur, memini me in Apocalypſeos commentario tetigiſſe.

De corona Regis Ammonitarum talentum pendente.

H. Vidimus tres inſignes ſacræ Scripturæ locos, ex quibus conſtat non ſemper accipi talentum

De æris pondere à Dauide relicto.

auri pro integro talenti pondere. His addo contextum ipſum (1. Paralipom. 22.14. vbi agitur de illa priori Dauidis oblatione) ſi attentè inſpiciatur, nobis apertè fauere. Ibi enim poſt expreſſum talentorum auri & argenti numerum ſubditur; *Æris verò & ferri non eſt pondus. vincitur enim numerus magnitudine.* In quibus verbis quis non videat, manifeſtè ſignificari, pondus æris (de quo ibi eſt ſermo) fuiſſe pluſquàm decuplum reſpectu argenti? Quoniam ergo argenti talenta erant decies centena millia, expendamus quanta ſit moles æris quæ contineat centies centena millia talentorum (ex iis quæ pendent 1500. vncias.) Si enim probetur hanc molem eſſe ſupra omnem fidem, conſequens erit, non eſſe eo loco ſermonem de eiuſmodi talentis. Quis ergo credat, Dauidem tantum æris reliquiſſe templo ædificando, quantum penderent quatuor æris ſphæræ ſolidæ adeò magnæ, vt ſingularum diameter longior eſſet Hiſpanis pedibus 101. At enim ſi tantillo minores ſint, non pendebunt centies centena millia talentorum ex magnis; vt facilè comperiet Mathematicus qui nouerit aquam eſſe nouies ære leuiorem, ac ſphæram aquæ cuius diameter ſit pes Hiſpanus iuſtas pendere vncias 400. Quorſum autem iam ſtupenda æris moles, cùm euidentiſſimum ſit, ad ea omnia quæ facta ſunt ex ære (hoc eſt, ad mare æneum, ad columnas, altare holocauſti, lebetes, phialas & ceteram æream ſupellectilem, ſatis ſupérque æris eſſe in vnica ſphæra, cuius diameter eſſet quinquaginta pedum, quæ eſt octaua pars vnius ex quatuor ſphæris ſupradictis? Contextus ergo ipſe exigit vt illa centum millia talenta auri, ac mille millia argenti non exiſtimentur eſſe ex talentis integris. Alioqui oportebit, æris quoque pondus reſpectu ponderis argenti infinitum creſcere, & quatuor prædictas ſphæras ſiue montes æreos fingere: ac neſciemus quid fieri potuerit de adeò ſtupenda mole.

De æris pondere à Dauide relicto.

I. Supereſt ferri conſideratio, quod ſimiliter requirit contextus vt ſit decuplum ſaltem ad argenti pondus. Ac ferri molem oportet eſſe æris mole maiorem: quia ferrum octies eſt grauius aqua, non nouies ſicut æs. Atque centies centena millia talentorum ferri ex magnis plus penderent quàm ſphæræ quatuor ſolidæ ferreæ, quarum diametri ſint longæ pedes 105.

L. Iam ſi æs & ferrum non concipiantur in illis maximis ſphæris ſolidis, ſed æs in caminis & ferrum in vectibus & perticis eâ formâ quâ vendi ſolet rude & infectum; vniuerſa templi Salomonici magnitudo vix capere poſſet tam ingentem molem, præſertim cùm templi area fuerit multo minor quàm putauit noſter Villalpandus, vt explicatum eſt ſuprà propoſ. 17.

§. 4. *Reſponſio ad argumentum ſecundum.*

De Salomonis diuitiis & earum æſtimatione.

A. PRIMVM dico, nulla ratione à me diminui pondus talentorum auri quæ ſacra Scriptura enumerat, vbi de Salomone ſermo eſt: quia nullibi ſunt plura quàm *666.* omnino comprehenſibilis ſumma, & quam oportet de integris auri talentis accipere, conſideratis iis quæ de mirandis Salomonis diuitiis ſæpe in eadem Scriptura reperiuntur. Nec enim integra auri talenta *666.* plus pendent quàm noſtrorum ſcudorum milliones octo cum ſemiſſe, ſed tantillo minus. Atque eadem ratione 120. auri talenta Salomoni donata à Regina Saba pendent paulo pluſquàm eorumdem ſcudorum millionem cum ſemiſſe. Paremque ſummam Tyrius Rex ad eundem miſit Salomonem. His ita conſtitutis, per reductionem talentorum auri ad valorem argenti in prima Dauidis oblatione, & ſimiliter per reductionem argenti ad æris valorem, non ſolùm non aperitur via ad extenuandas Salomonis diuitias: ſed potiùs ex eo quod neceſſe eſt, Salomonis diuitias fuiſſe valde admodum maiores Dauidicis, fuit etiam neceſſarium, Dauidis oblationem non accipere de integro talentorum auri & argenti pondere, ſed de ſupradicto valore.

B. Secundò dico, ea quæ de admirandis Salomonis diuitiis nullo talentorum numero deſignato ſcripta ſunt, accipienda eſſe tanquam hyperbolicè dicta. Conſtat enim Salomonis tempore, aliquo in pretio fuiſſe argẽtum, nec illo exiguo; cùm pretium equi optimi (ait enim Ioſephus 8. antiq. c. 2. Salomonis equos fuiſſe omnium pulcherrimos ac velociſſimos) non fuerit eo tempore maius quàm ſiclorum argenti 150. hoc eſt drachmatum 600. quæ non plus pendent quàm Hiſpani regales $628\frac{1}{5}$. Comparationes autem cum regibus terræ aut non comprehendunt magnos orbis monarchas; aut forſan etiam ſunt hyperbolicæ, phraſi in encomiis aſſidua: alioqui enim non caneret Eccleſia in ſingulis ſanctorum Confeſſorũ feſtis, *Non eſt inuentus ſimilis illi qui conſeruaret legem excelſi.* Hyperbolem verò aiebat Sapiens quidam, quo maior eſt, eo eſſe ſecuriorẽ: ſic enim ſe ipſa prodit, & hyperbolem eſſe manifeſtat. Quare non rectè ſentit qui in hyperbole modum & temperantiam requirit: nec is eſt ſacræ Scripturæ ſtilus; vt patet Ioan. 21.25. His addo maiorem eſſe hyperbolem, *aurum infinitum nimis,* quàm, *aurum & argentum quaſi lapides:* & priorem legimus 3. Reg. 10.2. in auro à Regina Saba allato, quod paulo plus quàm tres noſtrorũ ſcudorum milliones pependiſſe nõ negabit ipſe Villalpandus. Pateat autem nobis Comeſtor, ſi illa argentea ſedilia pro foribus domorum Ieroſolymæ ſomniata nobis videantur: cùm ſupradictum equorum regiorum pretium eis palàm aduerſetur.

C. Tertiò dico, hyperboles ſacræ Scripturæ non requirere vt tantam auri molem, quantam aliqui cogitant, coaceruauerit Salomon. Vera enim regula ad quantitatem auri in theſauris Salomonis deſignandam non deſumitur ex hyperbolicæ loquutionis tenore (cùm iam magna hyperbole locum habeat in auro à Regina Saba Ieroſolymam allato) ſed ex numero talentorum auri quæ ſacra Scriptura expreſsè aſſerit ſingulis annis afferri ſolita Salomoni. Nullibi autem ſunt plura quàm ſexcenta ſexaginta ſex. & hanc oportet fuiſſe maximam diuitiarum Salomonis regis partem, vt ſuprà expenſum eſt. & vt concedamus aurum ad mille talenta annua pertigiſſe; hæc auri ſumma non pendet pluſquàm noſtrorum aureorum milliones $12\frac{1}{4}$. Satiſque fuerit, ſi argenti annui pondus acceſſiſſe dicamus ad 12U. talentorum: atque ita vnam auri vnciam duodecim argenteis æſtimantes ex vtraque ſumma faciamus pluſquàm viginti quinque annuos aureorum milliones. Si quis autem huic computationi obiiciat, Romanæ monarchiæ & ceterarum imperatores multo locupletiores fuiſſe; inde ego, ſi res ſit certa, potiùs colligam, ea verba quæ Salomonis diuitias ceteris regibus præferunt, non eſſe accipienda adeò rigidè ac nonnulli volunt.

D. Dico quartò; eam auri & argenti ſummam ad quam ego Salomonis opes videor reuocaſſe, ſatis eſſe, vt illæ fuerint aptiſſima inæſtimabilium Chriſti diuitiarum figura. præſertim cùm præter auri & argenti copiam, gloriæ Salomonis cumulo multa alia acceſſerint non minùs admiranda; videlicet, incomparabilis ſapientia, ædificiorum maieſtas, curruum & equorum innumerabilitas, miniſtrorum & omnis apparatus copia & pulchritudo, regum & reginarum amicitia & admiratio, ac denique quæ ipſe Salomon deſcribit Eccle. c.2.

De nauigationibus claſſium Salomonis.

E. Dico quintò, de nauigationibus claſſium Salomonis per interpretationis ſpeciem addi multa, quæ, meo iudicio, non ſolùm ſolida non ſunt, ſed neque vlla ratione veriſimilia. Nimirum eas, è ſinu Arabico ſoluentes, ac Bonæ ſpei promontorio flexo & ſuperato, in Bæticam peruenire ſolitas, & orbis vniuerſi ambitu conſummato in eundem Arabicum ſinum redire. Certè ſacra Scriptura duos tantùm deſignat locos, vnde claſſes Salomonis aurum ei attulerint, nempe Ophir & Tharſis. Quare fruſtra fingitur illis claſſibus vniuerſi orbis ambitus nauigatus, vt ex aliis quoque locis aurum deferrent. Neque pondus auri quod expreſsè narrat ſacra Scriptura à claſſibus allatum, maius eſt quàm vt ex ſola Ophir adduci potuerit. Non enim excedit pondus talentorum 450. (vt conſtat 2. Paral. 8. fi.) Tantundem verò pendent noſtrorum ſcudorum milliones 5. & inſuper 727 *U*500. ſcudi aurei. Ac Dalmatiam multo plus auri vno anno præbuiſſe Neronis tempore, auctor eſt Plinius l.33. c.4.

Africam nõ fuiſſe frequenti vſu circumnauigatã antiquis temporibus. fol. 147.

F. Deinde non eſt inuidenda Luſitanis gloria illis debita, ex eo quòd primi imperij amplificandi gratiâ, atque commercij, Bonæ ſpei promontorium ſuis claſſibus ſuperarint, ac frequenti nauigatione vniuerſæ Africæ ambitum ſeriò patefecerint. Sic plane ſentio. Atque vt hoc ego mihi perſuadeam, ſufficiunt mihi ea ipſa Plinij & Strabonis teſtimonia, quibus oppoſitam opinionem adſtruere nititur amicus noſter. Primo enim loco non aliud aiunt, quã Tyrios, atque Phœnices (vt fama de eis ferebat) eſſe colonias eorum qui Erythręi ſiue Rubri maris litora incolebãt. Hinc verò (ô bone Deus) vnde colligitur, vniuerſæ Africæ Auſtralis ambitũ nauigari ſolitum? aut Tyrios per promontorium Bonæ ſpei in Hiſpaniã iraſſe, atque in ſinum Arabicum rediiſſe? Nunquid à litore ſinus Arabici ad litus Mediterranei maris aliter colonia duci non potuit, niſi ſupradictà nauigatione frequentatâ? Sanè ſi hoc tempore poſtquã ea nauigatio ſingulis annis peragitur, colonia aliqua deducẽda eſſet ab Aſion Gaber (quod fertur eſſe in ſinu Arabico) ad litus proximum maris Mediterranei (verbi gratiâ Damiatam vel Ioppen) nemini in mentem veniret longiſſimæ illius nauigationis, cui vix ſufficiat annus integer; cùm terreſtri itinere triduo poſſint pueri etiam & fœminæ à litore ſinus Arabici ad litus maris Mediterranei peruenire. Quare fateor me eſſe ex eo cæcorũ numero, qui non videam quâ ratione apertè Plinius faueat prædictæ nauigationis frequentiæ, cùm ait, Tyrios eſſe oriundos ab iis qui maris Rubri litora incolebant.

fol. 193.

G. Secundò autem loco, quãuis curſiua (quod aiunt) litera, hoc eſt alio characterum genere, tanquã Plinij verba ſcripta ſint, *à Gadibus ambitu Mauritaniæ nauigari vſque ad Arabicum ſinum*, & quãuis in loci Pliniani indicatione erratum ſit; mihi tamen, cui Plinius ſæpe in manibus, notus eſt verus locus, & vera Plinij verba, nempe l.4.c.27. vbi ait A *A latere Gadium ab eodem Occidente magna pars Meridiani ſinus, ambitu Mauritaniæ nauigatur hodie.* vbi omnino deſunt illa verba quæ illi à noſtro amico affinguntur, *vſque ad Arabicum ſinum.* Neque proferri poterit codex Plinianus, vbi ea ſuperioribus copulentur. quomodo enim non totũ Africæ meridionale latus, ſed ſolũ magna pars meridiani ſinus, ſi vſque ad Arabicũ ſinum? & qui tanquã rem ſcitu dignam ſcribit, magnam partem meridiani ſinus, ambitu Mauritaniæ à Gadibus iam nauigari, non teſtatur apertè ſe prorſus neſciſſe quod illi B adſcribitur, nempe, totius Africæ ambitum frequentiſſimè tunc nauigari ſolitum.

H. Sed expẽdamus cetera omnia quæ ex Plinio adducuntur. l.5.c.1. refert Plinius commentarios Hannonis Carthaginenſis, in quibus ſcribit, florente Carthagine ſibi imperatũ, vt totius Africæ exploraret ambitum: eamque nauigationẽ à ſe in commentarios eſſe relatam. Hannoniſque auctoritatem ſcriptores aliquos ſequutos *quadam fabuloſa, & vrbes multas ab eo conditas prodidiſſe, quarum nec memoria vlla, nec veſtigium extat.* Hæc Plinius. Eritne qui ex hoc loco ſuſpicari poſſit Plinij æuo eã naC uigationẽ frequentiſſimã & vſitatiſſimam fuiſſe? & non potiùs Pliniũ ſuſpicari fabuloſum eſſe quod ab Hãnone ſcriptum eſt? Sed videamus cetera. l.2. c.67. ait Plinius, hæc quatuor. Primò, *In Arabico ſinu Auguſti tempore ſigna nauium ex Hiſpanienſibus naufragiis feruntur agnita.* Secundò, *Hanno, Carthaginis potentia florẽte, à Gadibus ad finem Arabiæ nauigationem eam prodidit ſcripto.* Tertiò, *Nepos Cornelius auctor eſt, Eudoxum quendam ſua ætate, cum Lathyrum regem fugeret, Arabico ſinu egreſſum, Gades vſque peruectũ.* Quartò, *Cælius Antipater auctor eſt, vidiſſe ſe qui nauigaſſet ex Hiſpania in Æthiopiam cõmercij gratiâ.* Hæc Plinius. Atque his maximè nititur amicus D noſter. verũ ego ex iis ipſis cenſeo manifeſtè conſtare, prorſus fuiſſe ignoratum à Plinio, quòd ea nauigatio vel antiquis tẽporibus, vel ſuo frequentata fuerit, aut cõmercij gratiâ vſitata. Nã, vt narrationes illæ omnes (quas non affirmat, ſed refert Plinius) veriſſimæ ſint, & à Plinio creditæ; nihil minùs continent quàm frequentatã totius Africæ ambitus nauigationem. Primũ enim, Hiſpanicum aliquod nauigiũ tempeſtate abreptũ per varia diſcrimina ad ſinũ Arabicũ appuliſſe, probabit mari Oceano ambiri vniuerſam Africam: non tamen probabit ambitũ illum ſolitũ fuiſſe nauigari. Eodẽ enim capite refert Plinius, Indos ex India comE mercij gratiâ nauigantes, tempeſtatibus abreptos Septentrionali circuitu in Germaniã perueniſſe. Vnde nemo ſanus colliget, eã maris Septẽtrionalis nauigationẽ fuiſſe vnquam vſitatã & frequentatã. Quare cùm Plinius nõ aliter loquatur de nauigatione Oceani ambientis Africã; non eſt quòd aliter explicetur. Deinde, vt vera fuerit Hãnonis nauigatio, multo aliud eſt, mare illud explorandi gratiâ aliquando fuiſſe nauigatũ litoribus legendis, quàm eam nauigationem vſitatiſſimam fuiſſe. Si enim frequentari ſolita eſſet, non erat cur tanF quam res admirãda ac propemodum fide maior Hannonis audacia ſcriberetur. Præterea, etiamſi Cornelius non fuerit fortaſſe deceptus ab eis qui Eudoxi fugam ipſi narrarunt; ex eâ nihil aliud colligitur, quàm Eudoxum vel tentaſſe id quod nemo alius tentauerat; vel fugientẽ tempeſtate abreptum, per varios caſus Gades vſque fuiſſe delatũ. ex qua narratione potiùs conſtat eo ſæculo nondum fuiſſe prædictam nauigationẽ vſitatam. Alioqui enim non referret Plinius tanquam rem nouam & peregrinam, quam Cornelius ſcriptam reliquerat. Denique quod Cælius aſſerebat, viſum à ſe qui nauigaſſet ex Hiſpania in Æthiopiam commercij gratiâ; tantum abeſt vt amici noſtri opinionem confirmet, vt vix aliquid adduci poſſet quod magis ei aduerſetur. quia Æthiopia illa, in quã ex Hiſpania nauigabant pauci aliqui commercij gratiâ, non eſt Orientalis Æthiopia, ſed Occidentalis: vt conſtat ex Strabone libro primo, vbi pro ſe adducit Homerum; ac diſertè notat, eã Æthiopiam quam adibant ij qui Gadibus egreſſi occiduum Africæ latus luſtrabant, eſſe eã quæ eſt in ipſo occiduo Africæ latere, nempe vbi eſt promontorium illud quod hodie Viride appellant. Equidem miror, amicũ noſtrum, qui hunc Strabonis locum viderat, & locum etiam Plinij lib. 2. c. 8. nihilominus exiſtimaſſe, Cælij narrationem ſibi fauere. Cùm potiùs ex eâ ipsâ conſtet, adeò ſæculis illis fuiſſe ignotam totius Africæ Auſtralis circuitionem per Bonæ ſpei promontoriũ, vt tanquam res admiranda narretur quòd aliquis Gadibus ſoluens cõmercij gratiâ peruenerit in Æthiopiam occiduã, hoc eſt in promontorium Viride, quod hodie ſanè pro nihilo ducitur. Concludo igitur ex illo Plinij capite ſexageſimo ſeptimo libri ſecundi, & ex quatuor ſubſequentibus apertè cõſtare, Pliniano æuo nondum commercij gratiâ ab Europæis, vel Aſianis, vel ab ipſis Africæ incolis, fuiſſe Bonæ ſpei promontorium flexum, nedum eam nauigationem frequentiſſimè vſurpatam.

I. His addo, ſi tunc frequenter Auſtralis Africæ latus circumnauigaretur (ſicut hodie) non futuram fuiſſe tunc adeò ignotam totius Africæ ad Europã proportionẽ: neque diceret Plinius quod ait l. 6. c. 33. fi. nempe ex tribus terræ partibus quæ tunc agnoſcebantur (Europâ, Aſiâ, Africâ) maximam earum eſſe Europam, vtpote quę reſpectu totius terræ contineat partẽ tertiam, & inſuper octauam, cùm tamen Africa non ſit maior quã quinta & ſexageſima. Sic ille. Si autem verè, vt putabat, Europa eſſet duplo maior quã Africa. Partitâ enim vniuerſa terræ ſuperficie in partes 60720. obtingerent Europæ 3080. Africæ autem non amplius quàm 10456. hoc eſt minùs quàm ſemiſſis Europæ: cùm tamen conſtet Africam reuera eſſe multo maiorẽ Europâ. Liquet ergo prorſus ignoraſſe Pliniũ id quod aſſeritur apertè docere. Quẽ verò adeò fefellit ſpes quam in Plinio collocarat, non eſt quòd metuamus ſecuriùs in Herodoti patrocinio confidere, præſertim cum teſtimonia eius quæ profert, ipſi etiã proferẽti infirmiora videantur, & propterea eis refellendis ſuperſedeo: nec aliud dico quã ex eis ipſis noſtrã ſententiã egregiè confirmari. & omitto probationes alias, ex quibus idem euidenter cõſtabat, vt ex tabulis Ptolomæi, qui fuit poſterior Herodoto, Strabone & Plinio.

Qua ratione potuerit rex Tyri mittere claſſem in ſinum Arabicum, vt habetur 2. Paral. 8. ſ.

L. Dico ſextò, meâ nunc non admodum referre vbi gentium fuerint Ophir & Tharſis, vnde aurum & argentum allatum eſt Salomoni: vellẽ tamen vt qui id examinandum ſuſcepêre, animaduerterent, ab ipſa Tyro quæ eſt in mari Mediterraneo, potuiſſe naues mitti ad ſinũ vſque Arabicum abſque vllo totius Africæ circuitu. Quãuis enim ſinus Arabicus 62. milliarium interuallo diſtet à Nilo (vt auctor eſt Plinius l. 6. c. 29.) & paulo ampliùs à mari Mediterraneo: ſcimus tamen aliquando, triremium multarũ materiam omnẽ, atque (vt ita dicam) membra omnia poſtea compingenda (nempe tabulas, trãſtra, remos, malos, charcheſia, antennas, vela, gubernacula, puppes etiam & proras) in aliarum nauiũ ventre delata fuiſſe in aliquem portũ, vt inde terreſtri itinere ad alium vbi A eis opus erat deferrentur, & cùm neque Salomonis, atque Hirã miniſtris deeſſet induſtria, neque infinitus numerus portantium onera, non eſt cur reputetur impoſſibile, claſſes magnas à Tyro fuiſſe delatas in aliis nauibus Damiatã vſque, vel Ioppen; & inde terreſtri itinere vſque ad Aſion Gaber. Hac ergo ratione nulla erat difficultas in eo quod legimus 2. Paral. 8. fine, nempe *Salomonem abiſſe ad Aſion Gaber ad orã maris Rubri, & illuc miſſas ei fuiſſe naues à rege Tyrio, & nautas gnaros maris, vt cum ſeruis Salomonis abirent in Ophir.* quæ eſt in India Oriẽtali, vt auctor eſt Ioſephus l. 8. Anti. c. 6.

Non erat eadem nauigatio in Tharſis & in Ophir.

B M. Deinde noto, non cohærere cum ſacræ Scripturæ narratione quod excogitatum eſt ab amico noſtro, nempe claſſem Salomonis eadem nauigatione ad Ophir, & inde ad Tharſis nauigaſſe, aut è conuerſo. Non cohæret (inquã) quia ſacra Scriptura tanquam de diuerſis nauigationibus loquitur, & in Ophir quidem non videtur nauigatum à Salomonis claſſe, niſi ſemel aut bis; in Tharſis verò ſæpiùs; quia quarto quoque anno, & quod non frequentiùs, ego non longinquitati itineris, ſed prudẽtiæ tribuo, ne merces importatæ vileſcerẽt, ſiue vt auri & argẽti bona copia iam eſſet coaceruata cùm claſſis appelleret. Nam quòd Tharſis ad C quam ibatur ex Aſion Gaber (ſic enim conſtat ex 2. Paral. 20. 36.) non multorũ dierum nauigatione à ſinu Arabico diſtaret, ex eo colligo quòd Tyrus illius Tharſis colonia fuerit; quia Iſaiæ 23. 10. vbi legimus, *filia maris*, pro mari Hebraicè legitur *Tharſis*, & omnino videtur opus eſſe vt magna illa pars Oceani quæ appellationem maris Erythræi producit extra ſinum Arabicum, ſit eadem quæ à Ioſepho & ab aliis appellatur mare Tharſicũ. Atque ita idem erit Tyrum eſſe filiam ſiue coloniam Tharſis, quod eſſe coloniã eorum qui litora Erythræi maris incolebãt: quod traditur à Plinio l. 4. D c. 22. Strabone l. 1. & à Dionyſio Afro verſu 906. & cohæret etiam eorũ loquutio cum tranſlatione interpretis Vulgati Iſaiæ 23. 10. vbi Tyrũ appellat filiam maris. Similiter enim loquitur Plinius. *Tyrij ab Erythræo mari orti feruntur.* & Strabo, *Ex Oceano in coloniam ducti ſunt Tyrij: & quia à mari Erythræo ſunt, Erythræi etiam ipſi vocantur.* Dionyſius quoque ait *Tyrios eſſe eorum hominum ex genere, qui maris Erythræi accolæ fuerunt.* Quòd verò propriè fuerint colonia vrbis Tharſis Erythrææ, ex eo confirmatur, quòd ſuas ipſi colonias Tharſis nomine indigitauerint, & Erythræas etiam appellari voluerint. Eo (ſcilicet) affectu, quo ſepe patres filiis auorũ nomina E imponunt. Conſtat autem Carthaginem Africæ, Tyriorum fuiſſe coloniam: & quòd Tharſis etiã ſit appellata, auctores ſunt Septuaginta interpretes, atque Vulgatus, qui Tharſis nomẽ de Carthagine interpretantur: illi ſæpiùs, Vulgatus autem Ezech. 27. 12 quod & aliorum teſtimoniis cõfirmare poſſemus, & antiquis etiã numiſmatibus. In confeſſo eſt etiã, in Bæticâ Tarteſium ſiue Gadirem (coloniam Tyriorum) dictam quoque fuiſſe Erythriã, eo quòd Tyrij eorũ aborigines ab Erythræo mari orti ferãtur. vide Pliniũ l. 4. c. 22. Denique optima F noſtræ ſententiæ confirmatio eſt, quòd à ſinu Arabico (vnde ſoluebat claſſis Salomonis, quæ ad Tharſis nauigabat) veriſimile nõ ſit ad aliã Tharſis occidentalẽ nauigatum eſſe cũ promontorium Bonæ ſpei adhuc non eſſet flexum ac ſuperatũ; vt ſuprà oſtẽdimus. Noua autem quorundã opinio, qui Aſion Gaber ad mare Mediterraneũ transferunt, & ab aliis eſt valide impugnata, & ex dictis etiã (niſi fallor) ſatis refellitur. vide etiam Ioſeph. l. 8. Antiq. c. 6. (aliàs 2.) vbi Aſion Gaber (ex qua

Quid ſit filia maris. Iſai. 23. 10.

ſoluebat claſſis Salomonis) ait eſſe in ſinu Arabico, & vocatam fuiſſe poſtea Berenicem, de qua etiã Berenice Plinius l.6.c.29. vbi eã etiã ponit in ſinu Arabico, vide etiam Numer.33.35.& Deuter.28.

An Ionas in ventre ceti vniverſam Africam circumierit.

N. Dico ſeptimò, confutata eorum opinione, qui totius Africæ ambitu auſtrali cenſent olim frequẽtiſſimè nauigatum fuiſſe à ſinu Arabico in Hiſpaniam, facilè etiã euaneſcere prodigioſam illam Ionæ in ventre ceti nauigationem à Ioppe vſq; in Arabicum ſinum totius Africę circuitu triduo peractam. Nam hæc opinio in eum videtur pręcipuè finem excogitata, vt minus miraremur, naues olim eum curſum integru anno conficere ſolitas, quem triduo cetus conſummaſſet, non à Gadibus ſolum, ſed à Ioppe profectus. Eius verò rei Ionas ipſe producitur teſtis, qui c.2.6. ait, *pelagus operuit caput meũ:* vbi pelago reſpondet in originali *ſuph*, quod ſolet eſſe maris Rubri, ſiue ſinus Arabici epitheton. Additurq; id fuiſſe expediens, vt poſtea Ionas in ſinus Arabici litus eiectus, vicinior eſſet Niniue, quàm ſi ad litus Mediterranei produſſet. Citantur etiam pro hac opinione neſcio qui Rabbini, quos, meo iudicio, debuiſſet noſter amicus omittere. tum quia ipſe agnoſcit & fatetur eos quos profert eſſe nugiuendulos: tum quia eorũ verba quæ adducit, aliud omnino ſignificant; nimirum, Mediterraneum quoque mare appellari mare ſuph ſiue caricoſum (quod nihil fauebat amico noſtro:) aut trãſire poſſe per Nilum à Mediterraneo ad ſinũ Arabicũ: Eſt enim quoddã genus hominum, qui nunquam animo informarunt diſpoſitionem orbis terrarũ quã mundi mappa ponit ob oculos: neque vbi ſit Arabicus ſinus. neq; an miſceatur mari Ægyptio, vel ab eo diuidatur. Omiſſis ergo illis, non ſatis videtur rei difficultatem perpendiſſe qui deuorat rem adeò mirandam; nẽpe quòd triduo cetus pluſquàm decem, aut fortaſſe duodecim milliarium millia confecerit. ex quibus, quamuis tres dies naturales, viginti quatuor horarum ſinguli, computentur; vnicuique horæ obtingent plura quàm 138. milliaria, etiam plura quàm 166. Si hęc adeo incredibilis celeritas miraculo tribuitur per Dei omnipotentiam; non erat opus tam lõgo circuitu, cùm adeo poſſet cetus transferri ab vno mari in aliud ſine vlla mora aut ambage, quemadmodũ tranſlatus eſt Habacuc à Iudæa in Babylonem, non per eam viam qua iter illud ab ipſo propheta diebus aliquot confici poſſet, ſed *in impetu ſpiritus.* (Dan.14.15.) Si verò aſſeritur cetus ipſe qui à ſinu Arabico adductus fuerat, naturę inſtinctu, ſtatim ac ei permiſſum eſt, quanta potuit velocitate eodem rediſſe; atque ita potuiſſe poſt triduũ Ionam euomere ad litus maris Rubri propè Aſiõ Gaber; vellem, vt qui hoc aſſerit, cogitaret, maiorẽ à ſe velocitatẽ tribui ceto, quàm pilæ ferreæ à bõbarda eiaculatæ: & eo mirabiliorẽ quòd non aëre libero, ſed pelago multis inſulis, breuibus, ſcopulis ac locis vadoſis eundum erat, cum manifeſto impactionis & illiſus, in minori etiam celeritate diſcrimine. Sed Deus (inquient) prouidebat ne piſcis in medio itinere alicubi impingeret. Bene: ſed quo (quæſo) fine tam prodigioſo circuitu in ſinum Arabicum deferebatur Ionas? Sanè non aliũ, niſi vt in litus eiectus propius abeſſet ab vrbe Niniue, quã ſi in litus Mediterranei. Quid ita? Nunquid vt breuiũ. poſtea poſſet in eam vrbem peruenire? ad hoc igitur, quanto minus violẽtum erat, eiectum Ionam ab angelo capillo capitis ſui portari & poni ad Niniue vrbis portam? (vt cõtingit Habacuco Daniel.14.) vel rapi ab ſpiritu, vt contingit Philippo qui inuentus eſt in Azoto. (Actuum 8:40.) Deinde doceret etiam vellem quot A milliaria ſit propior Aſſyria Niniue (cui Ionas erat prædicaturus) reſpectu maris Rubri, quàm reſpectu Mediterranei. Nam à litore Tyri non video multo maiorẽ diſtantiã ad eã vrbem quàm ab Aſiõ Gaber. Si autem tota difficultas ad illa verba Ionæ reuocatur, *Pelagus* (heb. *ſuph*) *ſuper caput meum*; facilè erat ab ea ſe difficultate expedire. Primùm enim eo loco verbum *ſuph* non eſt adiectiuum ſiue epithetum maris: neque aliter vnquam deſignat mare Erythræum, niſi vbi eſt maris adiectiuum. Cùm verò ſubſtantiuè ponitur, finem aut perditionẽ ſignificat, vt ex ipſa Vulgata notum eſt eruditis. B In ea ergo ſignificatione credi poteſt acceptum fuiſſe à Vulgato Ionæ 2.6. quaſi dixerit Ionas, ſe mortem iam deuoraſſe quam ſuo capiti inſidentem ſentiebat: eo quòd nimis profundo pelago eſſet obrutus, & in ceti ventre incluſus. Certè ad hunc ſenſum exprimendum perinde erat dicere, *pelagus ſuper caput meum*, ac *perditio ſuper caput meum*. Quare ex Vulgatâ neque pilus pro totius Africæ circuitu. Sed ex abundanti, demus prophetam diſertis atque perſpicuis verbis dixiſſe, *Mare rubrum ſuper caput meum*: & expendamus, quanto minus violentum ſit, maris Rubri appellationem, Phœnicum mari accommodare, quàm cogere cetum ad prædictũ totius C Africæ circuitum triduo peragendum. Equidem negari non poteſt, quin maria à terris quas alluunt, diſtinctionem & appellationem accipiãt. Sic enim dicimus, mare Tyrrhenum, Ionium, Hiſpanum. Quid ergo mirum, aut nouũ, Phœnicũ mare Erythræum ſiue Rubrum appellari, ſi Phœnices ipſi Erythræi dicebantur: imò verò ſi Phœnices, non eſt aliud quàm rubri, vt auctor eſt Strabo? Sic enim neceſſe erit vt mare quod vocatur Phœnicum, eo ipſo valeat appellari rubrũ à litoris appellatione. Sed perinde eſt appellari Erythræum; Tyrios autem Erythræos eſſe dictos, ſuprà confirmauimus ex D Plinio, Strabone, atque Dionyſio. Aſcendente autem piſce à Ioppe verſus Phœniciam, deſeruiebat Dei voluntati, vt qua parte Mediterraneum mare minus ab Aſſyria diſtabat, Prophetam in litus euomeret, ſine alio nouo miraculo minimè neceſſario.

---

§. 5. *Reſponſio ad argumentum tertium.*

Talentum variè accipi non eſt inconueniens.

A. DIco primò, ſi argumentum ſupponit, nullũ eſſe in ſacrâ Scripturâ verbũ quod variis E in locis variè accipiatur, reclamabunt vno ore vniuerſi ſacrarum literarum interpretes. Si verò eiuſmodi ſignificationis varietas in aliis vocibus admittitur: quo priuilegio contenditur non debere recipi in talenti nomine? Si verò concedatur nobis æquiuocatio in quibuſuis aliis, exceptis omnibus ponderũ & menſurarum nominibus: quis neſciat id quoq; explodi, nõ ab interpretibus modò, ſed ab ipſo etiã ſacræ Scripturæ textu, in quo manifeſta diuerſa batorum menſura, cubitus maior, & minor, mina ſiclorum ſexaginta, & altera ſiclorum F viginti quinq;? Sin autem Villapãdus nõ amplius velit, quàm vt ſine vrgẽte ratione talentorũ diuerſitas non admittatur in ſacris literis: huic ego voluntati non reſiſtam. Sed quemadmodum ea menſura quam ſacra Scriptura tribuit Mari æneo, atque Luteribus, coëgit nos vt non dubitaremus menſurã illorũ quadraginta batorũ quos ſinguli capiũt Luteres, eſſe multo maiorem eã menſurã quæ Mari æneo dat duo batorum millia: ſic cõparatio diuitiarum Salomonis cum Dauidis opibus cogit talenti nomé in eis diuerſimodè accipere. Neq; eſt cur hoc alienum à ſacræ Scripturæ conſuetudine reputetur. Quis enim neſciat in vulgaribus quoq; linguis multa reperiri ſimilia? verbi gratiâ, in libræ nomine, quæ in Hiſpaniâ, & in Bætica præſertim nunc pro ſexdecim vnciarum pondere capitur, nunc pro vnciis triginta duabus, núc pro certa pecuniæ ſumma quæ argenteos regales quatuor non excedit. Quid ergo mirum ſimilem ęquiuocationē in ſacris literis reperiri in talenti nomine? præſertim cùm ſcriptores ceteros variare, & expreſsè diſtinguere talentum maius à minori, negari non poſſit; nec dubitari quod Suidas ex Homero confirmat, videlicet aliquando talentum accipi pro paruula quadam drachmarum ſumma.

B. Dico ſecundò, diuerſitatem talenti aurei quæ à me aſſeritur (videlicet vt aliquando ſit pondus vnciarum auri 1500. aliquando verò id auri pondus quod totidem argenti vncias valeat) non tam eſſe æquiuocationem quàm analogiam (vt loquũtur Dialectici) & ſacræ Scripturæ phraſim, quam inficiari nequit Villalpandus, cùm eam in ſicli nomine recipiat atq; confirmet. Euidentiſſimũ quippe eſt ipſius argumenta, ſi aliquid probant, nõ minus eſſe efficacia in ſiclo quàm in talento.

C. Dico tertiò, reuocato auri talento ad valorem talentarij põderis alterius metalli, quemadmodum à nobis reuocatur; in eo ipſo apparere & elucere rationem & conuenientiam eius diuerſitatis quæ eſſet alioqui irrationalis. Neq; enim ego pono, vt ponit Grepſius (forſan abſque ſolido fundamento) talentum auri in ſacris literis non pendere vncias 1500. ſed 750. iuxta Atticorum cõſuetudinem. Neq; aſſero (quod alius fortaſſe nõ ſine aliqua veriſimilitudine aſſerere poſſet) ſatis eſſe vt talentum auri in ſacra Scriptura pendeat vncias 960. eiuſmodi enim fuiſſe talentum Ægyptiacũ (vt ex Varrone refert Plinius) & veriſimile videri Iſraelitas ab Ægypto exeuntes, Ægyptiis ponderibus atque menſuris fuiſſe vſos. Neque contendo veram eſſe Marianæ noſtri & aliorum opinionem, qui talentum aiunt aliquando cõfundi cum ſiclo. Nullam ergo iſtarum opinionum defendo: argumentis enim Villalpandi me conſtrictum video, vt minimè credam eiuſmodi talenta in ſacris literis vſurpari. Quare ſolùm aio, aliquando minori nobilioris talenti ponderi nomen talenti communicari propter valorem integri ex altero metallo; neq; poſſe ire inficias Villalpandum, quin ea ſit ſacræ Scripturæ phraſis ab ipſo recepta atq; cõfeſſa: & in ea phraſi elucere aio rationem & conuenientiam eius quod alioqui irrationabile videbatur. Sed explicemus hoc poſtremum exemplis. A Iulio Polluce l.9. octaua pars talenti Hebraici appellatur talentum Syrum. Videbitur id alicui merè voluntarium fuiſſe. Si tamen in ea loquutione ſermo eſſet de auro cui bona pars alterius metalli eſſet admixta (verbi gratiâ pars tertia) rationale erat vt ſingulæ vnciæ illius auri æſtimarentur octo argenti vnciis, atque adeò 1500. drachmæ, integro talento; & per conſequens vt donarentur talenti nomine, & fortaſſe eiuſmodi erat aurũ pecuniæ Syrorum. Deinde quod Suidas ait, apertè in Homero talenti nomen poni pro paucarum drachmarum numero; id auro ad valorem æris reuocato cohæret optimè, vt notabamus ſuprà §.1. litera R. & S. Poſtremò, quod in aliquo ſacræ Scripturæ loco reperimus, quinquaginta auri ſiclos appellari ſexcentos; conſtat eſſe rationale, ſi de valore ſexcentorum argenti ſiclorũ interpretemur. Hac ergo admiſſâ phraſi, in ea videtur acquieſcere intellectus. Nec mirum, ſi in aliquo loco non ſatis cõſtet quomodo ibi accipi debeat talenti nomen: ſimilis enim difficultas ſæpe in aliis vocibus occurrit: neque id Spiritui ſancto viſum eſt inconueniens.

§. 6. *Reſponſio ad quartum argumentum.*

A. PRIMVM ſuſpicari licet, ex infinitâ illâ hominũ multitudine, quæ refertur aſſiduè fuiſſe in opere verſata, auferri poſſe centum ſexaginta millia (hoc eſt dimidiam ferè partem) quia quos ſacra Scriptura proſelytos appellat, eos putauit Eupolemus miſſos fuiſſe à regibus Tyrio & Ægyptio. Sanè mihi veriſimile eſt, Ægyptios & Tyrios qui à ſuis regibus ad Salomonem miſſi dicuntur, non admiſſos fuiſſe in operarios aut latomos ſacri ædificij, vel in quoduis illius ſacri operis miniſterium, priuſquàm veri Dei religione imbuerentur, & proſelyti fierent. Atque ita iidem mihi ſunt quos Eupolemus cõmemorat, & quos ſacra Scriptura numerat latomos & portantes onera: & numerus cohæret optimè, vt patet ex ipſa obiectione. fuêre enim latomi 80U. & portantes 70U. & alioqui non fuiſſent in ſacris literis præteriti quos Eupolemus adiicere dicitur.

Quot millia hominum verſata fuerint aſſiduo labore in tēpli Salomonis ædificatione, & qui ſumptus facti in eorum mercede.

B. Deinde valdè veriſimile eſt, quemadmodum ex triginta illis operariorum millibus ex omni Iſrael, non omnes toto anno in opere verſabantur, ſed tantùm decem millia ſingulis menſibus (vt habetur 3. Reg. 5.) ſic de reliquis intelligendum eſſe. Hac verò ratione, quamuis omnes operarij fuiſſent 343U600. nunquam operarum ſimul in opere verſantium numerus acceſſiſſet ad 120U. neque ad octoginta millia, ſi auferamus illos 160U. quos proximè dicebamus bis numeratos videri. Sic verò valde admodum minuetur impenſa & admiratio. Quia quadraginta hominum millia in vnicâ ſolùm Hiſpanæ Carthaginis fodinâ aſſiduè in opere verſabantur: vt ſcribit Polybius. Neque erat opus aureorum millione ad mercedem iis ſoluendam.

C. His adde prædicta operariorum millia aſſiduè in opere verſantium (ſiue fuerint 120U. ſiue 80U. tantùm) non fuiſſe neceſſaria toto ædificationis tempore, ſed vno ſolùm, aut altero anno: videlicet ad mõtem Moriam cõplanandum, excidendum, & æquandum, ad ſubſtructiones ingentes, ad ligna cędenda & conuehenda, & alia huiuſmodi; quæ oportuit primo aut ſecundo anno eſſe facta, ne minus commodè poſtea fierent. His verò conſideratis operarum impenſæ fortaſſe non remanebunt maiores, quàm ſi toto ſeptennio 40. hominum millia aſſiduè in opere verſarentur.

D. Quid quòd merces operariis non ex auro, vel argento à Dauide relicto, ſed aliunde ſoluenda erat? Sanè ſic cenſet noſter Pineda f.165.2. C. D. Opinatur enim Dauidem non alias impenſas præparaſſe, quàm totius ædificij & ornamentorũ eius materiam. Operariorum verò mercedem à Salomone fuiſſe vel de ſuo ſolutam, vel indicto vectigali prouiſam. Huic equidem opinioni manifeſtè fauet Eupolemus ipſe apud Euſebiũ, neque enim alius quotidianæ operariorum mercedis meminit, quàm panis, vini & olei ad victum: & hæc ait ab vniuerſis vrbibus Salomoni ſubiectis fuiſſe cõtributa, vt templũ Domini commodiſſimè ædificaretur. Facit quod regi Tyrio, cuius ſerui ligna cædebãt in Libano, nulla eſt à Salomone miſſa pecunia (imò verò ille ad Salomonem miſit auri talenta centum viginti) ſed vinum, frumentum & oleum. Quod ſi operariis addebatur etiam obſoniũ aliquod, nõ minus id erat à Salomonis ſubditis cõtribuendũ, quã frumẽti, vini & olei copia.

E. Sed demus, præter victum, quotidianam aliquam mercedem pecuniariam ſingulis operariis ſolutam eſſe: ex aliis ſacræ Scripturæ locis conſtat, ad eiuſmodi ſumptum non fuiſſe opus tam immenſis theſauris quàm ſunt ij quos aliqui ſuſpicantur. Sanè centum argenti talentis conduxit Amaſias centum millia robuſtorum ex Iſrael (2. Paral. 25.6.) atq; vt illa ſolùm fuerit vnius menſis merces; ad mercedem integri anni ſatis ſupérque fuiſſent argenti talenta 1200. quæ non pluris æſtimantur quàm cẽtum auri talenta. Malè igitur computat Salomonis templi ſumptus, qui ad eos opus fuiſſe putat centũ millibus integris auri talẽtis, ac mille millibus argenti. Præter hæc obſecro à lectore, vt expendat verba illa quæ legimus 3. Reg. 9.12. *Miſit quoque Hiram ad Regem Salomonem 120 talenta auri. Hæc eſt ſumma expenſarum quam obtulit Rex Salomon ad ædificandam domũ Domini, & ad domum ſuam, & Mello, & murum Ieruſalem, & Heſer, & Mageddo & Gazer.* Ex quibus verbis ego colligo, ad eorum omnium ædificiorum impenſas nihil aliud de ſuo contuliſſe Salomonem, niſi illa 120. talenta auri: cetera aliunde ſuppeditata fuiſſe, nempe ex ſubditorum contributione. Non me latet Habraicum textum aliter transferri à Pagnino, Aria & alijs: nempe de vectigali annuo à rege impoſito ad illorum ædificiorum ſumptus & expenſas. Sed vulgata expoſitio & meliorem habet auctorem, & multo melius cohæret cum contextu præcedenti. & hactenus de mercede operariis debita.

F. Sequitur vt dicamus de donatiuo illorum decem ſiclorum, quos Ægyptiis atq; Phœnicibus in domos ſuas reuertentibus datos eſſe commemorat Eupolemus. & primùm ex abundanti do, eam hiſtoriam eſſe certiſſimam; & largitatem donatiui extendo etiam ad Iſraelitas operarios, nec non ad ceteros proſelytos, nec auſero nunc ex illorum numero illa 160. millia quæ auferre poteram, hoc eſt dimidiam ferè multitudinis partem (de qua ſuprà litera A.) ſed ſint omnes eo beneficio affecti 143U600. vt contendebat argumentum. Certè ea ratione non pertinget ſumma ad ſiclorum milliones tres cum ſemiſſe. & quoniã certum eſt, aureas drachmas appellatos fuiſſe ſiclos auri (vt oſtendimus prop. 19. & 20.) non plus efficiet argumentum quàm Salomonem in illo donatiuo largitum eſſe tantum auri quantum pendent noſtrorum ſcudorum milliones tres, & inſuper 650U750. ſcudi aurei. hæc enim ſumma ſcudorum pendet idem omnino quod decies 343U600. drachmæ. & dato quòd Eupolemus omnino eſſet intelligendus de quatuor drachmarum ſiclis; adhuc plus pendent ex noſtris ſcudis aureis milliones quatuordecim cum ſemiſſe quàm vniuerſum illius donatiui aurum. Suprà autem conceſſum eſt à nobis, maiores fuiſſe annuos Salomonis reddditus. Nec eſt cur contendere poſſit aliquis Salomonem non fuiſſe largitum de ſuo donatiuum illud; quia donatiua ſaltem non ſunt impenſæ quæ præparatæ fuiſſe dicuntur à Dauide.

G. Vtcunq; hoc ſit, ſi illa centum talentorum auri millia, ac mille millia argenti (de quibus 1. Par. 22. 14.) non ſunt relicta ſoluendæ operarum mercedi (vt ex prædictis colligitur) neq; deaurandis parietibus (quia huic ornamento ſeorſum relictum eſt aliud ſufficientiſſimum auri & argenti pondus 1. Paralip. 29.4.) neque emendis lapidibus & reliquæ materiæ (quia vnà cum auro & argento reliquit Dauid pro templi ædificio immenſum æris ac ferri pondus, ligna & lapides:) oportebit vt vniuerſum illud auri pondus & argenti fiat templi ſupellex; hoc eſt vt ſupellex aurea & argentea non minus pendeat, quàm illa ſumma auri & argenti, quæ refertur 1. Paralipom. 22. 14. Velle autem, vt aurea ſupellex pendeat arrobarum ponderalium 375. millia; & ſupellex argentea decies tantum (quod eſt pondus illorũ talentorum, qualia cogitantur à Villalpando) hoc meo iudicio omnem excedit fidem: præſertim cùm ſupellex à Ioſepho relata fabuloſa ſit, & ſacræ narrationi aduerſa, vt ſuprà expendimus. Satis ergo ſupérque videri debet rem prudenter æſtimanti, & ad ſacræ Scripturæ narrationem attendenti; quòd ſupellectilis aureæ pondus ſint arrobæ ponderales 31U250. argentea verò ſupellex vinginti arrobarum millia pendeat. hæc verò eſt prædictorum talentorum ſumma in noſtra computatione. Iuxta quã ſi vniuerſa illa aurea & argentea ſupellex in alium locum eſſet mulis impoſita deferenda, opus eſſet 4U270. mulis, iuſto ſingulis onere diſtributo, nimirũ arrobis duodecim.

H. Si quis verò contendat, prædictam auri & argenti talentorum ſummam non ſolùm fuiſſe relictam, vt ex ea fieret templi ſupellex (hoc eſt vaſa aurea & argentea & cetera huiuſmodi) ſed etiam ad vniuerſos ædificij ſumptus. hoc etiã dato, reſpondeo, non mirum eſſe quòd mihi ſatis ſit multo minus auri & argenti pondus quàm Villalpando: quia menſura cubiti ſacri quam ipſe aſſignat, eſt pluſquàm dupla reſpectu meæ. ex quo infertur impenſas totius ædificij in mea computatione eſſe duodecimam ferè partem impenſarũ Villalpandi (vt ſuprà expendimus propoſ. 17. §. de areis & ſolidis.) Bene ergo habet vt duodecimâ ego auri parte contentus ſim, ſi Villalpandæi ædificij expenſæ ſunt ferè duodecies maiores.

PROPOSITIO XXIII.

In deſignando valore integri talenti argentei nonnihil exceditur à quibuſdam.

EXPLICATIO.

A. AD explicationem propoſit. huius operæpretium erit, qualitatem legalem, pondus atque valorem argenteorum Hiſpaniæ explicare priùs, vt reductio talenti ad noſtros argenteos regàles pleniùs intelligatur. Legalis ergo qualitas argenti quod in Hiſpaniâ cuditur huiuſmodi eſt. Sexaginta ſeptem puriſſimi argenti vnciis miſcentat quinque æris vnciæ: atque ea ratione fiunt legalis argenti vnciæ ſeptuaginta duæ, vocatúrq; id argentum dinerorum vndecim & granorum quatuor: dato *dineri* nomine duodecimæ ponderis parti, ac ſingulis duodecimis in viginti quatuor grana partitis. Atq; ita argenti legalis bes (ſiue marcus vnciarum octo) habet argenti puri grana 268. ærisque 20. Notandúmq; eſt idem eſſe grana 268. ac quater 67. ſicut viginti ſunt idem quod quater quinq;. Porrò ex ſingulis beſſibus cuduntur argentei regales 67. diuiditúrq; ſingulorum valor in partes triginta quatuor quæ appellãtur marauedini: ac proinde bes argenti ſignati valet marauedinos 2U278.

Legalis argenti quod in Hiſpania cuditur qualitas & valor.

67
34
268
201
2278

B. Idem pondus argenti legalis non facti æſtimabatur antiquis legibus argenteis regalibus 65. hoc eſt, marauedinis 2U210. Verũ ab ann. 1566. ex ſingulis argenti beſſibus qui cudantur, ſoluuntur regi marauedini 50. appellatur id vectigal Dominatus (*Señoraje.*) Atque ita quamuis argenti non facti beſſi, nomine tenus idem valor maneat; ſed reapſe nõ valet iã argenteos 65. ſed minoris quinquaginta marauedinos, hoc eſt, non iã marauedinos 2U210. ſed duntaxat 2U160. Quia non plus recipit qui beſſem argenti legalis vendit: manent enim in emptoris poteſtate ceteri 50. Sicque fieri neceſſe eſt poſt impoſitũ dominatus vectigal. Alioqui enim mercatores argẽti qui emũt illud nõ factum, ac deinde cudi procurant, oon ſolũ nihil haberent lucri ex eo negotio, ſed etiã in ſingulis beſſibus integrũ ferè argentũ de ſuo amitterẽt. Ex argenti enim beſſe non cudũtur plores argentei quã 67. atque hinc ſoluẽdus eſt regi dominatus, & ſoluenda opera monetariis, & faciẽda fundendi metalli expenſa. In his verò tres fere argenteos regales inſumi neceſſe eſt; nimirum in vectigali dominatus, 50. marauedinos; & in operã monetariã à lege taxarã marauedinos 40⅓. & in fundẽdi expenſis, vt minimũ, octo ſuntque omnes 98⅓. qui à tribus argẽteis regalibus parum diſtant. Atque adeò ex 67. argenteis mercatori ferè oon maoent niſi 64. Quare in ſingulis beſſibus ſingulos pene amitteret argenteos, ſi pro beſſe argenti legalis daret ipſe 65. Manifeſtum ergo eſt, ab anno 1566. argenti legalis noo facti beſſem oon valere iam argenteos 65. ſed marauedinos 2U160. hoc eſt, argenteos 63. ac præterea marauedinos 18.

C. Atque hoc ferè pretio argentũ legale emũt fabri argentarij. Verùm illi ab emptore argenti facti & laborati, præter ſui laboris mercedem, pro ſingulis argenti beſſibus computãt deberi ſibi argenteos 65. cùm vt ea ratione recuperent quod ex argenti pondere, fundendo aut limando conſumi ſolet; tũ vt laboris merces minus cara emptori videatur: ac demum vt ex pecunia locãda in emeodo argento aliquid lucelli proueniat fabro præter facturæ mercedem. Ex hac tamen argentificum aſtutiã (cui prædictum dominatus vectigal occaſionem dedit) non infertur, argenti legalis beſſem plus reoerã valere quàm quod ipſi pro eo ſoluũt: ſed ſolùm illos callidè inueniſſe viam, per quã in ipſo argenti pondere in centum argenteis lucrentur ferè 2⅓. Emũt enim beſſem marauedinis 2160. & hac impenſâ lucraotur 50. At ſicut 100. ad 2⅓. ita 2160. ad 50⅓.

D. Sed dicat aliquis nummos argenteos qui ex argenti legalis beſſe cudũtur, eſſe integros 67. qui valẽt marauedinos 2U278. nec aliud reperiri diſcrimen inter argẽtum non factum, & argentũ ſignatum, niſi impenſã dominatos, funditionis & operæ monetariæ: quibus omnibos ſoluendis ſatis ſuperque ſunt tres argentei regales. Ergo pretium beſſis argenti nõ facti, vt minimũ ſunt reliqui 64. Reſpõdeo, per legẽ quæ taxauit argenti non facti pretiũ, prouiſum fuiſſe, vt lucellũ aliquod ſupereſſet ei qui ſuum argentũ cudi & ſignari procurat: nempe centeſima ferè ipſius argẽti pars. Lex enim quæ argento non facto certum cõſtituit pretium, eſt multo antiquior vectigali dominatus: pretium autem ab ea decretum, erant 65. regales pro ſingulis beſſibus, hoc eſt maraoedini 2U210. factã autem atque ſignatã pecuniã ex voo beſſe, accedit valor ſummæ ad marauedinos 2U278. Ex quibus eo tempore tantùm ſoluenda erat impenſa funditioois & operæ monetariæ. Atqui impenſa operæ à lege definita ſunt marauedini 40⅓. & funditioni tunc ſatis eſſe videbantur marauedini 5¼. Atque ita præter argenti pretiũ (quod erat 2U210.)

A centeſimam lucrabãtur qui illud cudi faciebant, nempe marauedinos 22½. & quidem poſt latam etiam vectigalis dominatus legem, adhuc centeſimam ferè lucrantur qui ſuum argentum cudendum curant. Nam 50. illi marauedini qui nũc ſoluuntur regi, ex argenti pretio minuuntur: & funditionis impenſa ſi nunc pro tempore eſt aliquanto maior, pecunia etiam quæ nunc in argenti beſſem impenditur, eſt minor, nempe non iam 2210. ſed 2160. huius autẽ numeri pars centeſima ſunt 21⅗. itaque legalis auri bes poſt indictum dominatus vectigal non plus valet quàm marauedinos B 2U160.

E. Et ne parum alicui videatur; ootandum eſt, rationi conſentaneum eſſe vt hic quoque valor nouâ lege minuatur, eo fine vt mercatores argenti, eo ſignando nonnihil amplius lucrentur. Iam enim poſt pragmaticam ſaoctionem quæ prodiit Decembri 1612. bes auri non plus valet quàm marauedinos 28U800. lucranturque mercatores in beſſe auri ſignando marauedioos 523. (vt propoſit. 24. palam fiet.) hoc eſt non ſolùm cẽteſimam, ſed io ſingulis centenis pluſquàm 1⅘. Poſtulat ergo rationis paritas, vt argentum legale non plus valeat quàm marauedinos 2142. (hoc eſt regales ar- C genteos 63.) ſic enim lucrum quod mercatori argeoti ſupererit, erunt marauedini 37½. qua ratione proximè accedetur ad proportionem lucri in auri beſſe conceſſi. quia per regulam trium ſi 28U800. lucrantur mihi 523. æquum erit vt 2U142. lucrentur mihi ferè 39. id eſt, pluſculum etiam quàm ego petebam.

§. 2. *Quantum valeat bes puriſſimi argenti.*

D A. II quibus ex officio incumbit, auri & argenti probatio (*enſayadores*) in deſignando argenti probati pretio, nihilomino auferũt ratione dominatus prædicti qoi ſoloitur regi: ſatis eſſe putantes, ſi id in venditione detrahatur: Atque ita legali argento imprimunt huiuſmodi notam 2210. Puriſſimum verò argentum (dinetorum, vt vocãt, duodecim) cuiuſmodi ferè eſt quod ex Meſſicana & Peruana regione in Hiſpaniam nauigat, hanc ſolet afferre impreſſam notam 2380. quod eſt dicere ſingulos eius argẽti beſſes ſeptuaginta regalibus æſtimari.

B. Et ſit ſanè nomine tenus is argenti valor. Si E tamen ſubtiliùs examinare velimus, quantum re ipſa valeat puriſſimi argenti bes, conſideratis hodiernis Hiſpaniæ legibus & ſumptibus, ex prædicto marauedinorum oumero ego omnino aufero pluſquàm 60. marauedinos; atque adeo contendo verum valorem oon accedere ad marauedinos 2U320. Tres enim ſummæ ex prædictis 2U380. neceſſariò auferendæ ſunt, quæ faciunt maraoedinos 60. & eo amplius.

C. Primùm enim deducendus eſt valor æris quod miſceodũ eſt argento puro vt fiat argentum F legale. Cùm enim legalis argenti beſſi aſſignatus eſt valor marauedinorum 2U210. non ſolùm habita eſt ratio granorum 268. argeoti quæ in eo inſunt, ſed etiam 20. granorum æris. vtrumque enim metallum pecunia emitur, & qoi in domum monetalẽ adducat 67. argenti puriſſimi beſſes, opus habet ſimul quoque adducere beſſes æris quinque, qui non minoris emi ſolẽt in Hiſpania quàm marauedinis 160. (ſinguli nempe beſſes marauedinis 32.) Si verò prædictos 160. marauedinos partiantur ex æquo ſocij 67. (tot enim erant puri argenti beſſes) obtingēt ſingulis marauedini 2 [illegible]. Ergo hæc ſumma auferenda erat ex prædictis 2U380. qui dati ſunt argeoti puriſſimi beſſi ex proportione ad valorem argenti legalis.

D. Secundò, ex valore prædicto ſingulorū beſſium deducendi etiam ſuot marauedini 5 [illegible]. quos negligentior cōputatio per errorem aut contemptum adiecerat argento puro. Conſtat enim ſic ſe habere argentum puriſſimum ad argentū legale, ſicut 72. ad 67. & per regulam trium, ſi 67. nō plus valent quàm 2U210. neceſſariò efficitur, vt 72. nō plus valeant quàm 2U374 [illegible]. Ergo per errorē adiecti ſunt in computatione marauedini 5 [illegible]. ſeu potiùs ex opulentiâ prouinciarū Peruanæ & Mexicanæ, quæ eiuſmodi eſt, vt nihil in computatione addidiſſe videatur qui paucos illos addit marauedinos, eo fine vt ſumma redigatur ad integros 70. regales. nec enim minutior moneta quàm regalis argenteus in illis prouinciis cuditur: & 70. regales conficiunt marauedinos 2U380.

E. Tertiò, ex eodē valore auferendi ſunt etiam, ratione dominatus qui ſoluitur regi, marauedini 5 [illegible]. bes enim argēti puriſſimi ſe habet ad beſſem argenti legalis, ſicut 72. ad 67. Ac per regulā trium, C ſi de 67. regalibus ſoluuntur regi marauedini 50. de 72. oportebit ſoluere 53 [illegible]. Quod verò hanc ſummā probatores argenti non deducant ex precio quod aſſignant argento, in cauſa eſt quòd ante legem quæ præſcribit vectigal dominatus, nihil eiuſmodi deducebatur ex precio: poſtea verò licet nomine tenus maneat argento antiquum precium; in venditione tamen re ipſa minuitur: quia manet in poteſtate emptoris id quod regi ſoluendum eſt, quandocunque ex argento illo argentei nummi ſignentur.

F. Conficiunt tres prædictæ ſummæ auferendæ ex precio beſſis argenti puriſſimi, marauedinos D 61 [illegible]. Atque adeo reapſe iuxta hodiernas leges pretium beſſis argenti puri non ſunt marauedini 2U380. (neque 2U376. vt cōputat Villalpandus) ſed 2U318 [illegible]. Quamuis verum ſit huic precio poſſe aliquid addi ab emptore, ſi minori lucro ſit contentus, quàm quod illi à lege conceditur: vel ſi ſperet ſe reperturū aliquam auri partē in ipſis argenti lateribus, vt ſæpe contingit io iis qui ex fodinis Mexicanis aduehuntur. Si tamen de legali puri argenti valore agendū eſt (videlicet ex proportione valoris quē leges præſcribunt argēto legali) diligenti computatione euidenter probatur E beſſem argeoti puriſſimi non valere hodie marauedinos 2U320. neque valiturū pluſquā 2U300. marauedinos, ſi bes argenti legalis nō plus valeat quàm marauedinos 2U242. vt hodie par eſſe diximus ſuprà in hac eadem propoſitione §. 1. littera F.

---

§. 3. *Quanti æſtimari debeant ſingula argenti talenta Hebraica ex iis quæ habent vncias agenti* 1500.

Talentū argenti quanti æſtimari debeat.

A. PRopoſitione vigeſimâ ſecūdâ conati ſumus oſtendere, io aliquibus argenti talentorū ſummis pondus argenti non eſſe maius, quā totidem minarum pondus, hoc eſt quinquageſimam ad ſummū partem eius ponderis quod alij cogitant. Atque adeo integra argenti talenta, quæ verbi gratiâ videbātur eſſe millies mille, non eſſe plura quàm 20U. Nunc addo, aliquid etiam eſſe demendum de valore qui vni integro argenti talento aſſignari ſolet: tum quia non conſtat ſacrā A Scripturam in quauis talentorum argenti ſummâ agere de argento puriſſimo; tum quia non parum exceditur in argenti puriſſimi valore. Nota ergo à nonnullis ſupponi, omnia talenta argenti quæ in ſacrâ Scripturâ legimus, cogitanda eſſe puriſſima abſque vlla alterius metalli mixtura: & quia talentum integrum continet beſſes 187½. & argenti puri beſſem æſtimari credunt 2U380. marauedinis; non dubitant integrum argenti talentū æſtimandum eſſe noſtris regalibus 13U125. Ab hac ſumma aufert Villalpandus noſter regales 22. ac duos B inſuper marauedinos: quia ex valore ſingulorum beſſium demit marauedinos quatuor. ſed maiuſculam nos demptionem meditamur.

B. Dico ergo primò, merè gratis ſupponi argenti talenta quæ in ſacra Scriptura reperiuntur, omnia eſſe puriſſima (cuiuſmodi eſt argentum quod 12. dinerorum dicitur) quia vix vnquā argentum adeo purum à natura gignitur; ſed vel plūbo, vel ſtanno, vel ære mixtum. neque argenti appellationem ab eo tollet quæuis alterius metalli particula quæ adhuc in illo remaneat, antequā omnino excoquatur. Adde quòd parua aliqua æris mixtura congruit firmitati ipſius argenti: & propterea etiā C in magna argenti opulentiâ nō ſolet cudi purum, vt patet ex legibus Hiſpanis. Si ergo gentes omnes vix aliter vtuntur argento, niſi admixtâ aliquâ æris particulâ, & illud omnes abſolutè argentū appellāt: cur ab ea loquutione ſacrā Scripturam abhorrere putabimus? Dices fortaſſe, aliquando in ſacra Scriptura expreſsè agi de talentis argēti probatiſſimi, vt 1. Paral. 29. 4. atque id ſatis eſſe vt de ſimili argento ceteros intelligamus locos: quia par eſt ratio. Imò verò ex eo ipſo colligitur mille millia argenti talentorum non eſſe accipienda de argento probatiſſimo; quia hoc epitherum non eſt adiectum illis, vt patet 1. Paral. 22. 14. ſed millibus D ſeptem c. 29. 4. Si enim vtraque probatiſſima fuiſſent, par erat vt potiùs id exprimeretur in mille millibus quā in millibus ſeptem. Adde quòd fortaſſe probatiſſimū non eſt idem quod puriſſimū. Quia argentum legale in Hiſpaniâ iterum atque iterum probatur & examinatur, ne plus æris admixtum habeat quàm à lege præcipitur; & tamen non id agitur per examen & probationem, vt puriſſimum ſit, ſiue dinerorum 12. ſed vt dinerorum ſit vndecim & granorum quatuor.

C. Atque vt demus, argentum probatiſſimum E in ſacris literis eſſe idem qood puriſſimum, ſanè illa mille millia talentorum non appellātur pura, neque probata, atque ita noo eſt cur credantur fuiſſe puriora quàm noſtrū argentum legale. Qua ratione, ſi illa fuiſſent millies mille talenta integra argenti, nihilominus de valore quem eis aſſignat Villalpādus, demi poterant pluſquā centum milliones noſtrorum ducatorum. Quia duo marauedini deducti de valore vnius beſſis, auferunt de integro talento ducatū integrum: beſſes enim vnius talenti ſunt 187½. & totidem binarios marauedinorū habet vnus ducatus Hiſpanus. Quare F ſi valor vnius beſſis minuitur pluſquàm 200. marauedinis; talenti quoque valor minuitur pluſquā centum ducatis: & mille talenta pluſquam ducatis centum millibus: & millies mille talenta pluſquā centum ducatorum millionibus. Conſtat autem Villalpandum (to. 3. f. 418.) beſſi argenti puri tribuere valorem marauedinorū 2U376. ac beſſem argenti legalis in noſtrâ computatione non plus valere quàm 2U160. inter quas ſummas reperitur diſcrimen marauedinorū 214. ergo diſcrimen valoris in maxima illa talentorum ſumma noo eſſet miuus quàm Hiſpanorum ducatorum milliones A 107. Et erit adhuc maius diſcrimen, ſi bes argenti legalis nõ plus valeat quàm marauedinos 2U142. (iuxta ea quæ ſuprà diximus) nam ea ratione auferrentur de eâdem ſummâ nouem alij milliones.

D. Quoniam verò prædicta mille millia talentorum nos non putamus fuiſſe inregra talenta: & conati ſumus oſtendere, illius ſummæ pondus non fuiſſe maius quàm talentorum 20U. adiiciamus etiam in viginti talentorum millibus, quid interſit inter valorem quem eis aſſignat Villalpandus, & inter eum quem tribuit illis noſtra computario. B Viginti igitur argenti talentorum millia in Villalpandi tabula faciunt milliones 23. ac præterea 760U. ducatorum. ex qua ſummâ noſtra computatio prorſus aufert milliones duos & ducatorum 240U. nimirum quia ſatis eſſe putamus, cogitare argenrum illud fuiſſe eiuſdem qualitatis cum noſtro legali, cuius bes non plus valet re ipſa quàm mareuedinos 2U160.

E. Si verò cogamnr de eâdem talentorum ſummâ loqui, tanquam de argento puriſſimo, tunc in viginti talentorum millibus, de Villalpandi valore demuntur à me in ſingulis talentis aurei ducati 27. & in totâ ſummâ 540U. C In ſummâ verò mille millium talentorum integrorum, de valnre quem aſſignat Villalpandus, aufero ego milliones 27. Hæc antem diſcrimina intellign, ſi cogitemus ſermonem eſſe de pondere argenti non facti, neque ſignati. Nam ſi ſermo eſſet de pecunia ex argento puriſſimo ſignatâ abſque vllâ æris mixtura; rune parum admodum demi poſſet de valore quem iu ſuis tabulis ponit Villalpandus.

F. Quoniam verò neque conſtat ſermonem eſſe de argento puiiſſimo, neque de pecuniâ ſignatâ; prudentiæ eſſet (meo iudicio) nihil de valore decernere abſolutè loquendo: ac ſatis putare ſi argẽti pondus agnoſcatur ac numetus drachmarum D deſignetur. Definitn autem inregrorum talentorum numero, nihil facilius quàm inde drachmarum numerum colligere. Conſtat enim ſingula talenta Hebraica pendere drachmas Atticas 12U. ſiue mille duodenas drachmarum. Atque hac duodenarum phraſi libenter ego vterer: quia agnito talentnrum nnmero, facillimè agnoſcitur qunt ſit dundenæ drachmarum: & ſingulis duodenis reſpondet valor vnius drachmæ aureæ. Verbi gratiâ, vnicum talérum haber mille duodenas drachmarum argenti; atque adeò meritò æſtimatur mille E aureis drachmis. viginti ergo talentorum millia, viginti millionibus aurearum drachmarum æſtimabuntur: qnia totidem duodenas drachmarum argenti pendent.

G. Et quidem de numero drachmarum argenti res eſt liquida. & ſi quis malit idem pondus explicare per noſtrorum regalium numerum, conſtat talentum integrum (ſiue 12. drachmarum millia) idem pendere quod pendent regales noſtri 12U562½. Ad valorem autem argenteorum ſiue ad qualitatem argenti non deſcendo: qnia non ſatis conſtat in qualibet talenrorum ſumma, quale F eſſet argentum de quo ſacra Scriptura loquitur. & nihilominus duodecim drachmis argenti reſpondet in mea computatione vnica auri drachma: tum quia ea erat antiqua æſtimatio; tum quia ab ea æſtimatione non longè abeunt noſtri æui variæ æſtimationes. Neque nbſtat, quòd diuerſæ argenti qualitati reſpondet diuerſum auri pondus; quia prædicta reuocatio duodecim drachmarum argenti ad vnicam auri drachmam, ea ratione intelligenda eſt, vt puro argento reſpondeat purum aurum; & minùs puro minùs purum eâdem proportione. & in his quæ non poſſunt, aurificis, vt aiunt, ſtatera ponderari, ſatis eſt ſi trutina vtamur populari.

PROPOSITIO XXIV.

In deſignando valore integri talenti aurei, non parum à nonnullis exceditur.

EXPLICATIO.

IN huius propoſitionis explicatione eundem ordinem quem in præcedenri ſeruabo, iis ſuppoſitis, quæ ibi iam explicata manent.

---

§. 1. *De qualitate auri legalis, ac de pondere & pretio ſcudorum Hiſpaniæ.*

A. CONSTAT, in Hiſpaniâ, antequam regnaret Carolus V. Rnmanorum Imperator, in quibuſdam nummis aurum purum, aut fermè purum ſolitum fuiſſe ſignari. Sed poſt Caroli leges, legalis auri qnaliras requirit vt duabus ac viginti puri anri vnciis duæ æris vnciæ miſceantur: qua ratione fiunt tres beſſes auri legalis quod 22. *quilatum* appellatur, dato *quilatis* nomine vigeſimæ quartæ pnnderis parti. Cuduntur autem ex vno beſſe aurei 68. qnos ſcudos appellamns: qnorum ſinguli regnante Carolo V. æſtimabantur marauedinis 350. hoc eſt argenteis regalibus decem ac totidem marauedinis. Eiſdem tamen per ſanctionem Philippi II. (latam anno 1566.) datus eſt valor marauedinorum 400. Ac demum anno 1610. à Philippo 3. auctus eſt eorum valor marauedinis 40. atque ira æſtimantur hodie marauedinis 440. Hinc eſt vr bes ſcudorum aureorum (nempe ſcudi 68.) æſtimatus ſit, ſub Carolo, marauedinis 23U300. (ſiue regalibus argenteis 700. & ſub Philippo 2. maranedinis 27U200. ſiue regalibus 8no.) nunc verò marauedinis 29U920. ſine regalibus 880. Deceptus eſt ergo proculdubio Villalpaudus qui tempore Philippi 2. beſſem auri legalis (quod 22. quilatum appellant) putauit æſtimari marauedinis 27U225. computatio enim manifeſtè nſtendit, ſcudos 68. (quorum ſinguli non plus valebant quàm marauedinos 400.) non plns effieere quàm marauedinos 27U200. Itaque de ſuo addidit ille marauedinos 25. in beſſe; & in *caſtellano* ſemiſſem marauedini. Eſt autem *caſtellanus* quinquageſima pars beſſis, quæ ſub Carolo æſtimabatur in auro ſignato, regalibus quatuordecim; ſub Philippo 2. regalibus 16. nunc autem marauedinis 598. qui faciunt regales 17. & præterea marauedinos 20. Atque hactenus de valore auri ſignati.

Qualitas, pondus & pretium ſcudorum aureorum Hiſpaniæ.

tom. 3. f. 417.

400
68
3200
2400
27200.

---

§. 2. *De valore auri legalis non facti neque ſignati, ſed in maſſa auri.*

A. ARGENTO legali in maſſa, (hoc eſt rudi, & neque facto, neque ſignato) definitus eſt valor per leges Hiſpaniæ (vt præcedenti propoſ. explicatum eſt.) Auro verò rudi non erat deſignatus valor vſque ad decimam quartam diem

De valore auri legalis non facti.

Decembris anni 1612. Quamuis enim Philippus 2. (lib. 6. tit. 12. lege decima tertia declarationum) præceperit vt caſtellanus (quilatum 22.) ſexdecim argenteis regalibus æſtimaretur: conſtat tamen eam legem loqui de caſtellano auri ſignati. Neque ad hoc neceſſe erat, nummum aliquem eſſe qui omnino penderet iuſtum caſtellani pondus (cùm poſſet ſermo eſſe de vero valore quem habet quinquageſima pars beſſis ſignati) quemadmodum de valore tertiæ aut quartæ partis vnius ſcudi aurei: (ſed compertum etiam eſt à Ferdinando rege fuiſſe cuſos eius pōderis & qualitatis nummos aureos: atque de eis nummis manifeſtè agitur in Hiſpanis legibus ſub caſtellanorum nomine; vt videre eſt lib. 5. tit. 21. lege 13. & tit. 22. lege 2. & 9. & 15. Ex computatione autem manifeſtè patet in prædictâ Philippi 2. lege non conſiderari caſtellanum in maſſa auri antequam ſignetur. quia in eâdèm lege conſtituitur quadringentorum marauedinorum pretium ſingulis ſcudis; quod fuit ſignati auri beſſi dare octingentorum regalium valorem: ex hoc autem pretio, caſtellano ſignato obtingunt regales 16. Si verò de caſtellano in maſſa auri ſermo eſſet, neceſſariò fuerat ei minus pretium aſſignandum; quemadmodum argento rudi præſcribitur à lege minor valor quàm argento ſignato.

B. Non videntur ad hanc rationem animaduertiſſe qui animum regis in ea lege fuiſſe credunt, id præcipere, quod deinceps ab auri mercatoribus inuentum eſt & vſu receptum: nimirum vt legalis auri non ſignati beſſi, nomine tenus idem tribuatur valor qui auro ſignato; hoc ſubintellecto arcano, vt 22. quilates auri non ſignati reuocentur ad 22½. addito nimirum eo auri pondere quod ad eius rationis æqualitatem ſatis ſit. Verùm nulla ratione veriſimile eſt, à rege ſeu lege illam arcanam reductionem quilatum 22. ad 22½. (de qua non meminerit) fuiſſe præceptam. Verba enim legis non ſunt alia, quàm, *æſtimetur deinceps regalibus ſexdecim caſtellanus quilatum* 22. Atqui ſi pro 22. quilatibus computentur 22½. is caſtellanus prorſus erit quilatum 22½. nec de eo loquetur lex. Præterquam quòd nihil præſtaret præcipere vt ſignati & non ſignati idem ſit pretium nomine tenus; re ipſa tamen hoc minoris væneat; ac diſcrimen in arcano aliquo conſiſtat. Lege enim non definiente (vt verè non definit) quota pars auri addenda ſit in auri rudis emptione; mercatorum arbitrio relinquebatur an 22. quilatibus addendus eſſet dimidius, vel tertia vel quarta pars vel duæ tertiæ: neque lex illa foret aliud quàm pallium quo auri mercatorum aſtutia tegeretur, vt illi valeant quo voluerint pretio aurum emere, neque eorum arcana, ipſorum facultatis ignaris reuelentur; eo quòd eorum lucris interſit ea ſemper eſſe velata.

C. Cùm igitur certum ſit, vſque ad finem anni 1612. nullam fuiſſe legem quæ maſſæ auri legalis pretium definierit, operæpretium erit diſtinctè explicare, quo pretio hactenus ſoleret emi bes auri legalis in maſſa. Conſideratâ igitur praxi illâ reuocandi 22. quilates ad 22½. & reſerato mercatorum auri arcano, conſtat illos ſolitos fuiſſe emere 45. auri legalis beſſes in auri maſſa, eo pretio quod erat per legem tributum 44. beſſibus auri ſignati. Quare pretium auri legalis in maſſa auri habebat ſe ad valorem auri ſignati ſicut 44. ad 45. Ex quo, ſi ea praxis fuiſſet ſimiliter vſu recepta tempore Caroli, Philippi 2. & Philippi 3. conſequens erat, vt pretium vnius beſſis auri legalis in maſſa auri, A Caroli tempore eſſent marauedini 23U271⅑. & ſub Philippo 2. 26U595⁵⁄₉. Nunc verò 29U255⅑. Verùm ego perſuaſum habeo, prædictam praxim (reuocandi ſcilicet viginti duos quilates ad 22½.) non fuiſſe receptam, neque inuentam, niſi ab eo tempore quo aurei ſcudi aſcenderunt ad 400. marauedinos. Nam eo ipſo anno impoſitum eſt dominatus vectigal. Inuentum autem illud reuocandi 22. auri quilates ad 22½. proculdubio fuit eo fine introductum, vt ex illa vnius quilatis ſemiſſe ſolui poſſet nouum vectigal, & præter impenſas funditionis & operæ monetariæ, aliquid B lucri ſupereſſet mercatori. Vectigal enim dominatus ſolui ex eo ipſo quod prius erat ſolidum lucrum mercatorũ auri, incredibile eſt. Atque adeò non dubitandum, quin praxis illa reuocandi 22. quilates ad 22½. hocque emendi pretio eodẽ quod per legem præſcribitur auro legali, Caroli tempore vſitata non fuerit. Hoc verò ipſum duplici argumento confirmo. Primum, quòd Hiſpali poſt aſcenſum aurei ſcudi ad marauedinos 440. quidam cenſuerint, beſſem auri legalis in maſſa in priſtino valore remanſiſſe, abſque vllo incremento: alij verò nouum pretium inuexerint; nimirum vt caſtellanus in maſsâ auri valeret argenteos C regales 17½. Qua ratione pretium beſſis auri in maſſa, quinque regalibus erat minus quàm valor auri ſignati. Alterum argumentum eſt, quòd praxis illa reuocandi 22. quilates ad 22½. vſurpari ſolebat ab iis quorum arte aurum aſperũ lenitur vt oportet ad quæuis opera ex illo elaboranda: deinde verò aurum lenitum lenitores ipſi eodem ferè pretio quo emerant (redactum ad quilates 22½.) legali poſtea qualitate (hoc eſt quilatum 22.) ceteris aurificibus vendebant. Quare aurificibus ementibus aurum iam linitum vt ex eo facerent torques, annulos, inaures & quæuis monilia, D nullum remanebat lucrum ex ipſius auri emptione & venditione, ſed ſolùm facturæ merces. Toto autem prædicti ſemiquilatis auri valore fruebantur linitores auri, tum pro linitionis labore & impenſis, tum pro fructu pecuniæ in auro locatæ. Valor verò ſemiquilatis in auro ſignato eſt quadrageſima quarta portio valoris totius: atque adeò in centum aureis plusquàm 2¼. quod eſt æquale ferè lucrum ei quod (præter mercedem facturæ) habent fabri argentarij, dum ementes argentum in maſſa deducunt ex pretio ſingulorum beſſium 50. illos prædictos marauedinos; vendentes autem argentum factum, pro ſingulorum beſſium E pondere faciunt ſibi ſolui regales 65. Sed exceſſum iſtum lucri quo fabri argentarij ac linitores auri videntur feliciores aurificibus ceteris, veriſimile eſt ſufficienter compenſari eo facturæ pretio quod exigunt aurifices ex operibus aureis quæ vendunt.

D. Vtcunque hoc ſit, regula veri valoris in argento & auro non facto, non eſt pretium quo illud emunt ac vendunt aurifices & fabri argẽtarij. Illorum enim parum intereſt aliquantulo cariùs emere, ac tanti vendere quanti emerant; præſertim F cùm poſſint augendo facturæ pretio paria facere, omnibus penſatis. Quare quamuis aurifices ſoliti fuerint pro auri legalis atque liniti caſtellano ſoluere regales 17½. inde non probatur, illud eſſe pretium legitimum: quia illa aurificum conſuetudo non poterat contra rationis euidentiam præualere. Ac planè manifeſtum eſt (quemadmodum iuſtum atque legitimum argenti non facti pretium eiuſmodi debet eſſe, vt argenti emptio ad cudendum ſiue ſignandum lucro ſit, non tactura) ſic legitimum auri precium non eſſe quod ementibus ad ſcudos aureos ex eo ſignandos nullum relinquat emolumentum. Si verò hodie bes auri legalis conſtaret 875.regalibus (quemadmodum aurifices ipſi ſolent à linitoribus comparare) emptio auri ad cudendum illud fieri non poſſet ſine damno. quia ex beſſe non plures fiunt ſcudi aurei quàm 68. neque hi plus valent quàm regales 880. Impenſæ autem neceſſariò faciendæ in 68.ſcudis ſunt ferè regales 20. Atque adeo de ſuo amitterent mercatores in eo negotio quindecim ferè regales in ſingulis beſſibus.

E.Vt verò hoc clariùs innoteſcat, iuuabit computare diſtinctè ſumptus qui ſub Carolo & qui ſub Philippo 2. fiebant, & qui nunc fiunt, vt ex vno beſſe auri prodeant ſcudi 68. Caroli ergo tempore impenſa non erat maior quàm marauedinorum 127. Auro enim fundendo ſatis ſunt 8. marauedini, & opera monetaria à lege taxatur duobus tominis, qui tunc valebant marauedinos 119. (diuiditur enim bes auri in tominos 400.) Nec erant vlli præterea ſumptus. Ab anno autem 1566. ſub Philippo 2. impenſa erat maior, videlicet marauedini 544. Aucto enim ſcudorum pretio, valebant duo tomini, debiti operæ monetariæ, marauedinos 136. & additum eſt vectigal dominatus, integer nempe ſcudus, id eſt marauedini 400. quibus ſi addas funditionis impenſam, ſumma erit 544. Ac tandem ſub Philippo 3. ab anno 1610. impenduntur in ſcudis 68. marauedini $597\frac{1}{2}$. nempe 8. in funditione 440. in ſoluendo vectigali dominatus: ac $149\frac{1}{2}$. in ſoluendis duobus tominis pro operâ monetariâ.

F.Iuxta hæc, ſi in tribus prædictis temporibus pari ratione fuiſſet vſu receptum, vt pretium auri legalis in maſsâ auri eſſet idem qui auri ſignati, viginti duabus quilatibus ad $22\frac{1}{2}$.redactis: Caroli tempore quo bes quilatum 22.emeretur, vt ſuprà cōputauimus, marauedinis 23U$271\frac{1}{9}$. addita 127. marauedinorum expenſâ; ex valore ſcudorum 68. (qui tunc erat 13800.) remaneret mercatori marauedini $401\frac{8}{9}$. hoc eſt in ſingulis centenis in auri emptione locatis ferè $1\frac{7}{10}$.

G.Sub Philippo autem 2.poſt annum 1566.bes quilatum 22.emebatur (vt ſuprà vidimus) in maſſa, marauedinis 26U$595\frac{5}{9}$. additiſque expēſis 544. non plus remanebat lucri quàm marauedini $60\frac{4}{9}$. (ex valore ſcudorum 68.qui tunc erat 27U200.) nempe minus quàm $2\frac{2}{9}$. in ſingulis millenis.

H.Denique ſub Philippo 3. ab anno 1610. bes quilatum 22.emebatur (vt computatum eſt ſuprà) marauedinis 29U$255\frac{1}{9}$. adiectiſque $597\frac{1}{2}$. (qui in auro ſignando nunc inſumuntur) non lucraretur mercator duos integros argenteos regales: hoc eſt paulo pluſquàm $2\frac{1}{4}$. in ſingulis millenis.

I.Porrò ſi ratio poſcit (vt expēdimus in argento propoſ. 23.) vt pretium beſſis auri nō facti eiuſmodi ſit, vt factâ ex eo pecuniâ non ſolùm paria fiant, ſed maneat etiam mercatori centeſima ſupra pecuniam in auri maſſa locatam. ergo ſub Carolo 5. (quando valor beſſis auri ſignati erant marauedini 23U800. & expenſa marauedini 127.) bes auri legalis non facti non pluris æſtimari debebat quàm 23U440. vt lucrum mercatoris eſſent 233. qui ſunt cēteſima pecuniæ pro auro datæ. Qua ratione valor beſſis nō facti 22. quilatum, quinque ferè regalibus excederet pretium quo re ipſa emeretur, ſi 22.quilates reuocarentur ad $21\frac{1}{2}$. & ſic pro eo daretur integer bes auri ſignati. Lucrum verò eo eſſet minus quo auri pretium foret maius.

L.Eâdem ratione ſub Philippo 2. quando bes auri ſignati æſtimabatur marauedinis 27U200. & in eo cudendo expendebantur 544. bes auri legalis non facti deberet emi 26U393. marauedinis, vt mercator lucraretur 263. atque adeo ſex argenteos regales amplius quā per dictā reductionem.

M.Pari ratione ſub Philippo 3. poſt annum 1610. quādo bes auri ſignati valet marauedinos 29U920. & expenſæ ſunt 597. æſtimari deberet bes auri legalis non facti 29U033. vt mercatori ſupereſſent 290. atque adeo marauedini 222. ſupra reductionis prædictæ lucrum.

N.Re verò maturiùs expenſa viſum eſt tandem ſupremo ſenatui, non ſatis eſſe vt mercatores auri centeſimam lucrentur reſpectu pecuniæ in auro locatæ: atque ita 14.die Decembris 1612. noua lex prodiit, quæ auri legalis non facti beſſem præcipit non pluris vendi quàm marauedinis 28U800. (& conſequenter caſtellanum non pluris quàm 576.) & cùm expenſæ quæ in beſſe cudendo fiunt, hodie ſint 597. lucrum quod manet mercatori ſunt 523. hoc eſt pluſquàm $1\frac{4}{5}$. in ſingulis centenis. Atque hactenus de valore auri legalis.

---

§.3. *Quantum valeat bes auri puriſsimi ſiue 24. quilatum in auri maſſa.*

A. QVIDAM non aliud cogitant quàm aurum 22.quilatum habere ſe ad aurum puriſſimum, ſicut 11. ad 12. aurum autem quilatum 22. non minùs valere quàm aureos ſcudos 68. atque adeò auri puri beſſem valere idem quod ſcudos aureos $74\frac{2}{11}$. Ex quo inferunt, ſub Carolo debuiſſe auri puri beſſem æſtimari marauedinis 25U$963\frac{7}{11}$. & ſub Phili.2.marauedinis 29U$672\frac{8}{11}$. & in hodierno ſcudorum valore, marauedinis 32U640. & conſequenter caſtellanum auri puri ſub Carolo valuiſſe $519\frac{3}{11}$. ſub Philippo 2. $593\frac{5}{11}$. nunc verò 652.marauedinos.

De valore auri puriſſimi.

B. Sed in hac computatione duplex eſt error. Primus, quòd auri puriſſimi maſſam non comparat cum maſſa auri legalis, ſed cum beſſe auri ſignati: cùm tamen manifeſtum ſit, beſſem auri ſignati plus valere quàm eiuſdem auri maſſam; & inter vtriuſque auri maſſas reperiri proportionem quæ eſt 11. ad 12. Quantum autem valeat bes auri legalis in maſsâ, ſatis ſuprà explicatum eſt. Quare iuxta phraſim illam reuocandi quilates 22. ad $22\frac{1}{2}$. de prædictis quoque pretiis auri puriſſimi demenda erat quadrageſima quinta pars. Si verò id pretium reputandum eſſet legitimum quod mercatori relinquit centeſimam lucri; & deinde ab auro legali aſcendamus ad aurum purum, ſicut à numero vndecimo ad duodecimum; conſequens erit, beſſem auri puri ſub Carolo 5. æſtimari debuiſſe 25U$570\frac{10}{11}$. & ſub Philippo 2. 28U$792\frac{4}{11}$. & in hodierno ſcudorum valore, 31U$662\frac{4}{11}$.

C.Alter prioris computationis error eſt, quòd nullam habeat rationem æris quod in auro legali eſt admixtum. Conſtat autem vndecim puri auri beſſibus miſceri integrum æris beſſem, qui 32. marauedinis æſtimatur. Si verò 31. marauedini ſoluēdi ſint ab vndecim ſociis, tres ferè à ſingulis ſoluendi erunt: ergo ij quoque demendi erant de valore qui ſingulis auri puri beſſibus aſſignatur. Quare tempore Philippi 2. (cùm valor vnius ſcudi erant marauedini 400.) etiamſi maſſa auri legalis eodem foret æſtimanda pretio, quo par auri ſignati pondus, nihilominus verum erat, ſingulis auri puri beſſibus tribuiſſe Villalpandum vt minimum 30. marauedinos ſupra verum valore: quia beſſi auri legalis adiecit 25. marauedinos ſupra 68. ſcudorum valorem: & quia per regulam trium ſicut 11. ad 12. ita 25. ad 27$\frac{3}{11}$. conſequenter beſſi auri puri adiecit marauedinos 27$\frac{3}{11}$. præter alios tres quos de pretio debuiſſet demere propter valorem æris qui auro legali miſcetur. Sed multo maior computationis error fuit in principio cui innititur; dum beſſem auri legalis in maſſa tanti æſtimat quanti 68. ſcudos aureos, nulla habita ratione reductionis ad 22$\frac{1}{2}$. neque centeſimæ lucri quæ mercatori relinquenda erat.

D. Ac denique cùm ex ſanctione pragmatica quæ prodiit Decembri 1612. conſtet, hoc tempore (quo ſinguli aurei ſcudi æſtimantur marauedinis 440.) beſſem auri legalis in maſſa non pluris debere æſtimari, quàm marauedinis 28U800. ſeruatâ eâdem proportione, legitima computatio eſt, vt eo tempore quo aurei ſcudi valor erant marauedini 400. bes auri legalis in maſsâ æſtimaretur marauedinis 26U181$\frac{9}{11}$. Qua ratione, tribuiſſe illi 27U225. non fuit aliud quam ſupra verum valorem adiicere marauedinos 1045$\frac{9}{11}$. Quòd ſi hodie verus valor vnius beſſis auri legalis in maſſa ſunt 28U800. vix valebit bes auri puri marauedinos 31U416. quia ſicut 11. ad 12. ſic 28U800. ad 31U418$\frac{2}{11}$. & hinc demendi ſunt ferè tres marauedini pro valore æris. Atque eâdem proportione ſub Philippo 2. poſt annum 1566. bes auri legalis in maſſa non pluris æſtimari debuiſſet quàm marauedinis 26U181$\frac{9}{11}$. neque auri puriſſimi bes pluris quàm 28U560. cui valori addit Villalpandus marauedinos 1140. Illo enim tempore ſcripſit auri puri beſſem valere 29U700.

E. Si cui in noſtra computatione non aliud diſpliceat, niſi quòd ea demat aliquid de auri puri valore, propter valorem æris quod inerat auro legali; is animaduertat (quæſo) in metallorum permixtione neceſſariò habendam eſſe vtriuſque metalli rationem ad vitandas fraudes; vt euidentiſſimè patet in auro, cui argentum inſit. Si enim (verbi gratiâ) quis vendat beſſem auri quindecim quilatum; neque habeatur ratio argenti admixti, ſed tantummodo quilatum auri; fiet proculdubio vt venditor defraudetur trium argenti puriſſimi vnciarum pretio. Neque erit huius damni ſufficiens compenſatio, quòd mercator reſpectu quilatum auri videatur carius emiſſe: quia *cum receſſerit gloriabitur*. Prou.20.14. Miror autem hoc non fuiſſe animaduerſum à noſtro Villalpando in tabula illa quam ponit to.3.fol. 417. vbi valorem beſſis auri quilatum 15. (verbi gratiâ) ad valorem beſſis auri quilatum 14. ponit ſic ſe habere, ſicut 15. ad 14. quaſi tres vnciæ argenti quæ inſunt in beſſe auri quilatum 15. nihil omnino valeant. Neque admodum mirarer, ſi tres vnciæ alterius metalli quæ inſunt beſſi auri 15. quilatum, ſemper eſſent æreæ. Sed conſtat eas ferè ſemper eſſe argénteas; atque adeo nõ debuit contemni earum pretium. Multo autem erit exactior computatio, ſi metalli admixti ſemper habeatur ratio, ſiue ſit argentum, ſiue æs.

---

§. 4. *Quanti æſtimari debeant ſingula auri talenta Hebraica ex iis quæ habent auri vncias 1500.*

Quanti æſtimari debeat talentum auri.

A. NON diſputamus nunc an ſemper in ſacræ Scripturæ ſummis talentum auri ponatur pro 1500. auri vnciis. Iam ſatis de ea re propoſ. 22. Nunc verò de integri ponderis valore agendum. Qua in re primùm noto, perſuaſum habere aliquos, omnes ſacræ Scripturæ ſummas in quibus talenta auri numerantur, accipiendas eſſe de auro puriſſimo. Hoc autem merè gratis ſupponitur (ſicut in argento dicebamus propoſ. 23.) quia licèt aurifices & probatores auri nouerint quâ ratione valeat illud omnino excoqui ac depurari, quouſque purum putum euadat; vix tamen aurum purum à naturâ gignitur: quoniam, vt ait Plinius l.33.c.4. *Omni auro ineſt argentum vario pondere; alibi denâ, alibi nonâ, alibi octaua parte: & vbi trigeſima ſexta portio inuenitur, id omnibus anteponitur.* Cùm ergo aurum raro, aut nunquam naſcatur purum, ſed plerunq; aut ſemper argento mixtum; non erit cur de puriſſimo auro agi ſuſpicemur, vbi ſacræ literę nihil eiuſmodi ſignificant (verbi gratiâ 1.Paral.22.14. vbi de centum millibus auri talentis.) & confirmatur, quoniam vbi auri excellentiam deſignare vult ſacra Scriptura; addit notam, vt 1.Paral.29.4. Meminit enim trium talentorum auri millium, & addit notam, *de auro Ophir.* Ergo quando nullam puritatis notam apponit, merè gratis ſupponitur, ſermonem eſſe de auro puriſſimo. Adde quòd ars ſeparandi argentum ab auro, abſque argenti iacturâ, eſt valde nouitia: & ante eam artem non erat prudentis conſilij centum millia auri talenta (quæ cum bona argenti portione nata fuerant) maximo ſumptu, & paruâ vtilitate, amiſſo totius argenti pretio, omnino excoquere. Pręſertim cùm poſtea oporteret ipſi auro iterum miſcere argenti, aut ęris portionem aliquã. Facienda enim erant ex illo auro vaſa plurima in templi miniſterium; in quorum pleriſque ad firmitatem opus fuiſſe aliqua argenti, aut æris miſturâ, teſtabuntur aurifices induſtrij atq; periti. Facit fortaſſe, quod 1. Paral.29.4. additur, nempe pondus illud auri & argenti quod de ſuo peculio Dauid obtuliſſe aſſerunt, deaurandis parietibus fuiſſe conſecratum. ergo natiua vtriuſque metalli commixtio compendi faceret miſcendi laborem, & nomen auri non amitteret. Nam deaurare non eſt aliud quàm auro tegere. quare ſi auro & argẽto erant deaurãdi parietes, aurũ & argentũ mixta appellantur aurum.

B. Iuxta hæc, de illis centum talentorum auri millibus (1. Paral. 22. 14.) quamuis fas non eſſet minuere pondus, de quo ſuprà, fas erat aliquam valoris partem demere. Non enim conſtat illud aurum fuiſſe purius atque perfectius auro Hiſpaniæ legali. Valde autem diſtat valor quem nobilis ſcriptor tempore Philippi 2. tribuebat auro puriſſimo, à valore, quem (noſtrâ ſententiâ) habebat aurum legale eodem tempore. Nam ille tribuebat auri puri beſſi valorem 29U700. marauedinorum: ego autem auro legali tunc vix marauedinos 26U181. Nec diſcrimen eſt minus quàm marauedinorum 3U518. in ſingulis beſſibus. & per conſequens ducatorum 1U759. in vno talento; millionum autem 175. & inſuper ducatorum 900U. in ſumma centum millium talentorum auri, ſi talenta integra cogitentur. Nunc verò poſtquam auro adiecta eſt decima priſtini valoris portio, prædictus ſcriptor beſſem auri puri æſtimaret marauedinis 32U670. ego autem legalis auri beſſem non pluris quàm 28U800. eſſetque inter nos diſcrimen in vno beſſe, marauedini 3870. atque adeo in talento, ducati 1935. & in centum talentorum

torum millibus, milliones 193. & inſuper ducatorum Hiſpaniæ 300U.

C. Præterea, dato & non conceſſo quòd omnia illa talenta eſſent auri puriſſimi, adhuc diſcrimen inter nos in ſingulis auri beſſibus, eſſent hodie marauedini 1U254. in talento ducati 627. & in magnâ illâ ſummâ milliones 62. ac ducatorum 700U. Quia ille adiectâ priſtini valoris decimâ æſtimaret hodie puri auri beſſem marauedinis 23U670. ego verò nõ pluris quàm 31U416. Philippi antè 2. tempore, ego de valore beſſis auri puri, quem prædictus amicus aſſignat, non plus auferrẽ quàm marauedinos 1U140. Quia ille dicebat 29U700. ego 28560. (vt ſuprà explicaui) quare in ſingulis talentis demerem ego ducatos aureos 570. & in ſumma illa magna milliones 57.

D. Denique & in auri puri valore non parum differimus, & multo magis in qualitate auri illorum centum talentorum millium. Quamuis enim certum non habeam, illa fuiſſe eius qualitatis quã habet aurum legale Hiſpaniæ; ac multo veriſimilius putem, argento quàm ære illa fuiſſe miſta: diuinare tamen non poſſum, an portio argenti fuerit octaua vel dena: & ex ſacrâ Scripturâ non videtur colligi poſſe, aurum illud fuiſſe pretioſius legali noſtro. Addo etiam ipſum aurum de Ophir in ſacris literis celebratũ, fortaſſe nõ fuiſſe purius Albicrarẽſi quod ceteris omnibus antepoſitũ fuiſſe aſſerit Plinius, eo quòd trigeſima ſexta ſolũ argenti portio ei ineſſet. Si enim omni auro ineſt argentum à naturâ; vix credam, ante nouitiam artem ſeparandi argentum ab auro abſque illius iactura, conſueuiſſe homines maxima auri pondera ad purum excoquere, & ab illa natiuâ nobilis metalli miſturâ ſecernere. Alioqui non erat cur commendationis gratiâ appellaretur Ophirinum vel Albicrarenſe, cùm quoduis aurum excoquendo fieri poſſit Albicrarenſi pretioſius. Neque obſtat auri puriſſimi frequens mentio. Meritò enim Albicrarenſe diceretur puriſſimum reſpectu eius metalli cui octaua, vel dena inerat argẽti portio; & ab omni vel plumbo, vel ſtanno, vel etiam ære excoctum erat.

E. Vtcumq. hoc ſit, cùm in pleriſque talentorum auri ſummis quas legimus, non ſatis conſtet de auri qualitate; & cùm in auri etiam puri valore pro temporum ratione & principum decretis adeo varietur; prudentis conſilij eſt ſobriè ſapere, & drachmarum auri numero conſtituto, vlteriùs non procedere. Definito autem integro talentorum numero, facilè computabimus drachmas, cùm conſtet ſingula talenta Hebraica pendere 12U. drachmarum Atticarum, quæ ſunt noſtratum vnciarum octauæ. Quare idem eſt omnino põdus ſcudorum noſtrorum aureorum 12U750. An verò valor ſit æqualis, maior vel minor, ex incerto pendet, cùm qualitas auri de quo agitur, comperta non ſit. & quamuis comperta eſſet qualitas, adhuc variari ſatis poterat in valoris incremento quo auri maſſa ſuperatur ab auro ſignato. Nam in ſignaturæ pretio pro temporum varietate non parum variant leges. Valeant ergo ſubtiliora valoris examina, quia valet hîc illa ſapientiſſima Pauli paronomaſia, μὴ ὑπερφρονεῖν παρ' ὃ δεῖ, ἀλλὰ φρονεῖν εἰς τὸ σωφρονεῖν.

SYNOPSIS HEBRAICOrum ponderum.

A. NON eſt vero ſimile põdera ſacra fuiſſe maiora vulgaribus, nec ab eis diuerſa. & idem dico de menſuris tã aridorum quàm liquidorum.

B. Siclus argenti eiuſdem erat omnino ponderis cum ſemuncia Romanâ: atque adeo cum quatuor drachmis Atticis, ſiue, quod idẽ eſt, cũ duabus Alexandrinis. Vncia verò quæ hodie in vſu eſt Romæ, Pariſiis, Venetiis, & in vniuerſa Hiſpania, eſt omnino eiuſdem ponderis cum antiqua Romanâ vnciâ. Quare pondus ſicli argentei erat tantillo maius quadruplici regali argenteo ex iis qui cuduntur in Hiſpania. Quia ex vno argenti beſſe, (hoc eſt, ex octo vnciarum marco) cuduntur regales 67. videlicet, quadruplices ſexdecim, & præterea tres regales ſimplices: Hebraicis autem ſiclis ſexdecim nihil deerat ad iuſtum beſſis pondus.

C. Obolus Hebraicus erat vigeſima argentei ſicli pars, atque adeo quadrageſima reſpectu integræ vnciæ. Quare obolus Hebraicus erat tantillo maior obolo Attico, qui erat ſexta pars drachmæ Atticæ, ac proinde vigeſima quarta ſemunciæ.

D. Siclus auri aliquando eſt eiuſdem ponderis cum ſiclo argenteo prædicto, aliquando verò eſt quarta eiuſdem ponderis pars; nempe drachmæ Atticæ pondus; cui ferè æquatur ſcudus aureus Hiſpanus: quia ex vno beſſe auri qui vncias octo pendet (ſiue drachmas Atticas 64.) cudũtur ſcudi Hiſpanici 68.

E. Veriſimile quoque eſt in aliis metallis (vt in ære & ferro) aliquando drachmæ Atticæ pondus appellari ſiclum, ſicut & in auro.

F. Mina Hebraica maior pendebat vncias 30. ſed quarta quoque illius pars, & ſimiliter tertia fruebãtur minæ nomine: & multò magis (præſertim in pecunia) pondus vnciarum 12½. ſiue drachmarum Atticarum centum: quæ eſt mina Attica, ab Hebræis (vt videtur) accepta.

G. Talentum Hebraicum erat pondus vnciarum 1500. hoc eſt pecuniarium minarum 120. Hebraicarum verò maiorum quinquaginta. Quare talentum Hebraicum pendebat duo Attica talenta. Phraſis tamen ſacræ Scripturæ fert, vt in talẽtis (quemadmodum & in ſiclis) ea pars auri appelletur aliquando auri talentum, quæ valet talentum argẽti: & ſimiliter ea pars argenti aliquando argẽti talentum appelletur quæ æris talentũ valet. qua ratione valde minuuntur nonnullæ ſummæ. Ac de valore etiam quem integro talento aſſignant aliqui (cum noſtris ſcudis vel regalibus eum comparantes) fas eſt non parum demere.

Synopſis menſurarum Hebraicarum, ac primò de calamo & cubito.

A. CALAMVS, ſex pręcisè cubitos eſt longus: eſtq; iuſta humanæ ſtaturæ menſura. Atq; adeo cubitus non eſt quarta ſtaturæ pars, ſed ſexta: ac proinde in quatuor tantùm palmos diuiditur.

B. Hebraicus cubitus antiquus pedem Romanũ ſuperat ſexta parte, ita vt ſex cubiti ex antiquis Hebraicis, pedes Romanos ſeptem æquiparent. Hebraicus enim cubitus longus eſt digitos Romanos 18⅔. Quare ſex cubiti Hebraici antiqui continent Romanos digitos 112. qui ſunt ſeptẽ Romani pedes. Pes autem Græcus continet Romanos digitos 16⅔. cùm pes Romanus in ſexdecim digitos præcisè diuidatur.

C. Poſterior cubitus Hebraicus eſt Hiſpanicæ tertiæ ſeu pedi æqualis. Conſtatque Romanis digitis 14⅔. Atque hoc cubito minori mẽſurat Scriptura & Luteres & Mare æneum.

D. Auri

Romani pedes. Pes autem Græcus continet Romanos digitos 16^{7}. cùm pes Romanus in ſexdecim digitos præcisè dioidatur.

C. Poſterior cubitus Hebraicus eſt Hiſpanicæ tertiæ ſeu pedi æqualis. Cooſtátque Romanis digitis 14$\frac{2}{3}$. Atque hoc cubito minori mẽſurat Scriptura & Luteres & Mare æneum.

D. Antiquus cubitus Hebraicus cum poſteriori comparatus, eſt duplus in potentia ſolida. Antiqui enim ſphæra capit vncias aquæ 800. ſphæra autem poſterioris capit 400. Antiquo autem cubito metitur ſacra Scriptura templi Salomonis ædificium.

E. Singuli horum cubitorum in ſuos quatuor palmos diuiduntur. ac cubitus maior verè dicitur excedere minorem vno palmo: quamuis ſubtiliori ſcrutatioue reperiatur proportio minoris ad maiorem ea eſſe quam habent quatuor palmi ad ferè 5$\frac{1}{3}$.

F. Tres palmi ex iis qui quatuor cõtinẽt digitos, complent vnicam palmam, ſiue vnicum palmum extenſum, qui alio nomine vocatur ſpithama, Hebraicè *Zereth*. Nam palmus quatuor digitorum appellatur *topah*.

---

§. 2. *De menſuris liquidorum.*

A. LIQVIDORVM menſuræ ſuot log, hin, batus maior & corus. Ex his corus continet batos decem ex maioribus: batus ſex hines; hin duodecim logines. Corus autem appellatur Hebraicè *Cor* ſiue *Hhomer*, & ab aliquibus corruptè vocatur *Ghomer*.

B. Batus maior eſt amphora Hebraica, Romanæ amphoræ æqualis, quæ vocias aquę capit 960. Corus capit 9∪600. Hin, vncias 160. Log, vocias 13$\frac{1}{3}$.

C. Menſura maioris bati eſt cylindrus qui in latitudinem habeat cubitum vnum menſuræ antiquæ; & in altitudinem $\frac{3}{4}$. vnius cubiti partes: quæ eſt idonea ſatis leberis figura. Pro bato autem aliquando io Vulgatâ legimus *lagunculam*, & aliquando etiam *ſatum*.

D. Hin eſt æqualis capacitatis cum hemiecto ſiue ſemodio Romano. Atq; eandem capacitatem Hiſpani ſuo çelemino tribuere voluerunt. Porrò hin duabus chois Attici, eſt ferè æquale. Nam duæ choę Atticę capiunt vncias aquę ſeu vini 180. Hin verò capit 160. Atque iſta eſt hin ſancti menſura: quamuis Epiphanius aſſerat fuiſſe etiam aliud vulgare *hin* duplo maius. Sed prius hin eſt quod appellatur ſextarius à Vulgato Leuitici 19. 36. eo quòd reſpectu bati maioris ſit verè ſextarius.

E. Log eſt paulò minor ſextario Attico vnciarum quindecim: quippe aquæ ſeu vini capit vncias 13$\frac{1}{3}$. appellaturque ſextarius Leuitici 14. 15. Licèt enim ſextarius Romanus contineat vncias viginti, aliarum tamen regionum ſextarij diuerſæ erant menſuræ, & Atticus vncias tantùm capiebat 15. vt obſeruauit Galenus. & ab hoc ſextario Attico valde parũ diſtabat Hebraicus: vocatúrque ſextarius reſpectu dimidiari Hin. Nam eom integro Hin comparatus non eſt ſextarius, ſed duodenarius. Ac batus maior capit 72. logines.

F. Præter ſupra dictas menſuras aliæ etiam extitêre, quæ vocabantur bati. Contingit enim in bati nomine, quod in nomine Græco *metreta*, quod aliquando ponitur pro amphora Græca, & aliquãdo pro quauis menſura, vt auctor eſt Ariſtoteles. A Batus ergo maior (id eſt Hebraica amphora) illa eſt meoſura quam Ezechiel ait eſſe æqualem cũ Ephi. Atque ex his batis ſunt quadraginta illi quos ſinguli Loterum capiebant. Erant tamen diuerſi alij bati, quos diſtinctionis gratiã, nomine ſecundi, terrij & quarti diſcernemus.

G. Secundus igitur batus centum aquæ vncias capiebat. ex quibus batis duo millia capiebat Mare æneum: ipſiúſque menſura eſt ſphæra ſemicubiti ex aotiquis. Nam ſi vnius antiqui cubiti ſphæra vncias capiebat 890. ſphæra ſemicubiti capiebat B octauara partem. Minoris autem cubiti ſphæra quatuor capiebat eiuſmodi batos: cylindrus autem ſex.

H. Tertius batus capax erat vnciarum 66$\frac{2}{3}$. ex his autem tria millia capiebat Mare æneum. horúmque batorum menſura videtur fuiſſe vſitata eo tẽpore quo liber Paralipomenon ſcriptus eſt. ſuntque huiuſmodi bati ſextarij reſpectu ſphæræ cubiti mioori s.

I. Quartus batus erat pars quarta bati ſecundi, atque adeo 25. capiebat vocias. Reſpondétque huic bato io capacitate communis Græcorũ chœnix. C Quare Septuaginta pro bato interdum chœnicem poſuête.

L. Quintus batus fuit dimidium meoſuræ Log, nempe vnciæ 6$\frac{2}{3}$. Aliquãdo enim pro bato Septuaginta ſubſtituunt cotylã, quæ non eſt aliud quàm communis ſextarij dimidium. & hactenus de batis: vt omittam amphoræ nomen aliquando accipi videri à Ioſepho pro tertia amphoræ parte. In hiſtoria enim cuiuſdam Ioannis mercatoris olei (quam bis repetit) amphoræ tribuit non amplius 20 ſextarios. cui proximum eſt quod tradit Epiphanius, videlicet modium ab Hebręis diuidi ſolitum in ſextarios viginti duos.

D

---

§. 3. *De menſuris aridorum.*

A. ARIDORVM menſuræ Hebraicæ erant Kabus, ſatum, ephi, corus, Lethec & gomor. ex quibus Ephi eſt eiuſdẽ capacitatis cũ bato maiori, capitq; idem quod amphoreus, id eſt ſemimedimnus Romanus, ſiue Atticus. Atq; eadem eſt noſtræ ſemifanecæ menſura. Si tamen verum eſt quod aliqui aiunt, has ſcilicet omnes aridorum menſuras ſolitas eſſe cum ſuo cumolo menſurari; eo eomolo dicendum eſſet batum ſuperatũ fuiſſe ab ephi. E Ceterùm quia cumulus ille aut non ita certus eſt, aut ſaltem quantus fuerit ignoratur; ideo de hiſce omnibus menſuris perinde loquar ac ſi raſæ menſurari conſueuiſſent; vt cum liquidorum menſuris ſic eas faciliùs comparemus.

B. Corus vnus continet decem ephi; hoc eſt quinque medimmos Atticos, aut (quod idem eſt) 30. Romanos modios, qui fanecas quinque noſtrates faciunt.

C. Vnum ephi tres capit modios, ſicut Amphoreus Romanus. Atque eadem eſt mẽſura bati F maioris, nec non ſemifacenæ Hiſpanicæ. Vtrùm verò ephi appelletur aliquando modius, videri poteſt apud Franciſcum Lucam 1. Reg. 1.

D. Satum vnũ capit tertiam partem vnius ephi: atq; adeo Romano modio æquale eſt; ac meritò à noſtro Vulgato appellatur modius. Qui autem aſſerunt, ſatum eſſe idem quod ſeſquimodium, aut modium cum quadrante, ij accipere videntur modium raſum; ſatum verò cum ſuo cumulo, vt ex Epipha-

A Epiphanio colligitur. Niſi fortè aliud præterea extitit ſatum capiens ſeſquimodium, hoc eſt dimidiatum ephi.

E. Kabus eſt decima octaua pars ephi, atque adeo ſati ſexta: eiuſdémque capacitatis eſt cuius logines 4. qui capiunt vncias aquæ 53⅓.

F. Gomor(עמר)eſt vnius ephi pars decima: atque adeo cori centeſima. vide Exod. 36.16. vbi dicitur Gomor eſſe decima pars ephi. & propterea appellari ſolet abſolutè *aſſarion*, id eſt, decima. Capitque tantum quantum tres quintæ partes vnius hin, hoc eſt aquæ vncias 96. Sed Aſſarionis nomen Gomoris quoque decimæ fortaſſe tribui diximus in ſcholio corollarij ſecundi ad propoſitionem decimam ſextam.

G. Lethec capit ſemicorum, hoe eſt duas fere fanecas & ſemis. Sonátque Lethec eleuationem, erátque onus quod iumento in Palæſtina imponebatur. Eſtque eiuſmodi ſarcina quam vegetus adoleſcens aſino poteſt imponere.

FINIS.